

600027158T

IOANNIS GERHARDI LOCI THEOLOGICI

CUM PRO ADSTRUENDA VERITATE

TUM PRO DESTRUENDA QUORUMVIS CONTRADICENTIAM
FALSITATE

PER THESES NERVOSAS SOLIDE ET COPIOSE EXPLICATI.

OPUS PRAECLARISSIMUM

NOVEM TOMIS COMPREHENSUM

DENUO

JUXTA EDITIONEM PRINCIPEM ACCURATE TYPIS EXSCRIBENDUM

CURAVIT

ADJECTIS NOTIS IPSIUS GERHARDI POSTHUMIS A FILIO COLLECTIS

EDITIONIBUS ANN. 1657 ET 1767 COLLATIS

PAGINIS EDITIONIS COTTAE IN MARGINE DILIGENTER NOTATIS

PRAEFATIONEM

INDICES GENERALES POST G. H. MULLERUM ADAUCTOS

AC

VITAM IO. GERHARDI

ADJECIT

ED. PREUSS

DR. THEOL. S. S. THEOLOGIAE EVANGELICAE LICENTIATUS EAMQUE IN UNIVERSITATE LITT. BEROL. PRIV. DOCENS.

TOMUS QUINTUS.

BEROLINI.

SUMTIBUS GUST. SCHLAWITZ.

1867.

141

IOANNIS GERHARDI

S. S. THEOL. D.

LOCORUM THEOLOGICORUM

TOMUS QUINTUS

IN QUO CONTINENTUR HAEC CAPITA:

21. De Sacra Coena.

22. De Ecclesia.

Digitized by Google

LOCUS VICESIMUS PRIMUS DE SACRA COENA.

XL

I.

Consequenter
cum hoc
praece-
ptum.

Tractatum de baptismo, priore N. T. sacramento, ordine indivulso et immediato sequitur articulus de sacra coena, sacramento N. T. altero. Ut enim illud est sacramentum initiationis, ita hoc est sacramentum confirmationis; unde in primitiva ecclesia usitatum fuit catechumenis adultis, post sacri baptismi sacramentum, mox eucharistiam participandam dare. Justinus apol. 2. pro Christ. p. 73: *Quicumque persuasi fuerint et crediderint, vera esse, quae a nobis traduntur et dicuntur, ac vivere se ita posse receperint, orare jejunantes et petere a Deo priorum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis una et jejunantibus et orantibus; deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua est, atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus, regenerantur; nam in nomine rerum cunctarum Parentis et Domini Dei et servatoris nostri Jesu Christi et Spiritus sancti in aqua tum lavantur. Et p. 76: Post hujusmodi lavationem, credentem jam et nobis adscitum ad fratres, qui dicuntur, eo adducimus, ubi illi congregati sunt ad communes preces et supplicationes. A precibus finitis, mutuis nos invicem osculis salutamus. Deinde ei, qui fratribus praest, offertur panis et poculum aquae et vini etc. Ambrosius lib. de is qui initiant. myst. postquam de baptismi sacramento egerat c. 8. in princ. subjungit: *His abluta plebs dives insignibus ad Christi contendit altaria: et introibo ad altare Dei et ad Deum, qui benedixit juventutem meam. Depositis enim inveteratis exuriis renovata in aquilae juventutem, coelestis festinat adire convivium. Theodoretus quaest. 2. in Exod.: Quemadmodum Hebraei, ubi mare rubrum transierunt, cibo peregrino et aqua inopinata fruebantur; ita nos post salutarem baptismum participes sumus divinorum mysteriorum. Chemnicus part. 2. exam. cap. de asserv. sacrae coenae p. 166: *Statutum fuit in tota antiquitate, quando adulti baptizabantur, quod statim a baptismo ducebantur ad synaxin, ut mysteriis eucharistiae communirent.***

Gerhardi loci. V.

2. Quamvis autem causa efficiente principali, genere proximo, materia et forma generica, causa finali itidem generica haec duo sacramenta convenient, differunt tamen: 1. *Causa efficiente immediata.* Baptismus mediante Johannis ministerio divinitus institutus est; sacra vero coena immediate ab ipso Christo instituta est. 2. *Causa administra instrumentali.* Sacram coenam Christus non solum instituit, sed etiam ipse primus in persona propria administravit; baptismum vero non nisi per Johannem et apostolos. Quo pertinet, quod in casu necessitatis baptismus a privato administrari possit; sacra autem coena non nisi ab ecclesiae ministris. 3. *Materia proxima.* Materia exterior sive externum elementum ac res terrena baptismi est aqua; coenae vero panis et vinum. Res coelestis baptismi est Spiritus sanctus, sive tota sacrosancta Trinitas; sacrae vero coenae, corpus et sanguis Christi. 4. *Forma specifica.* In baptismo aqua adspargimur, vel aquae immergimur in nomine Patris, Filii et Spiritus sancti. In sacra coena verum corpus Christi mediante benedicto pane manducamus et verum ejus sanguinem mediante benedicto vino bibimus. 5. *Causa finali proxima et specifica.* Per baptismum regeneramur ac renovamur, per sacramentum coenae alimur ac nutrimur ad vitam aeternam. In baptismo, praesertim infantum, per Spiritum sanctum fides accenditur; in usu sacrae coenae augetur, confirmatur et obsignatur. Per baptismum Christo inserimur, in quo spirituale incrementum salutare coenae usu accipimus. Per baptismum in foedus divinum recipimur; per usum sacrae coenae vel in eodem conservamur, vel ex eo per peccata contra conscientiam prolapsi ad idem vera poenitentia revertimur. 6. *Objectis.* Baptismus non solum adultis in vera religione institutis, sed etiam infantibus in ecclesia natis; sacra autem coena non nisi adultis, et quidem solis illis, qui baptizati sunt seque ipsos probare possunt, competit. Quo etiam pertinet, quod Christus baptizatus quidem, non autem sacra coena usus fuerit. 7. *Adjunctis.* Iteratio convenit sacrae

Discremen
baptismi
et sacrae
coenae.

coenae, non autem baptismo; aliae etiam ceremoniae in administratione baptismi, aliae vero in administratione sacrae coenae usurpantur.

CAPUT I.

DE APPELLATIONIBUS SACRAE COENAE.

Appellationes sacrae coenae.

1. Ex Scripturis in quibus dicitur

1. Coena Dominica.

3. Ordinemur explicationem hujus sacramenti a nomine, siquidem auctore Festo nomen dicitur *quasi novimen*, quod in ipsius rei notitiam perducatur et ὀνόματα Graecis sunt ὡς τῶν ὄντων νοήματα. Appellationes occurrunt vel in sacris literis, vel in scriptoribus ecclesiasticis veteribus, quos patres reverentiae ergo dicimus. Illas vocare possumus divinas et sacras, has ecclesiasticas. 1. In sacris literis hoc sacramentum appellatur 1. *Coena Dominica*, δειπνον κυριακόν, 1. Cor. 11. v. 20. *Convenientibus vobis in unum jam non est coenam Dominicam manducare.* **Maldonatus in comm. Joh. 13, v. 2: *Eucharistiam nemo apostolorum aut evangelistarum coenam vocat.* Et postea: *Eucharistia nunquam nisi a novis haereticis coena vocata est.* ** Jesuitae Dillingenses appellationem coenae Dominicae ad profanas vocum novitates referunt in asser. in 1. Tim. ac statuunt, apostolum loqui de vulgaribus epulis, quas Christiani in primitiva ecclesia apostolica caritatis contestandae ergo in conventibus publicis simul instituebant, Actor. 2, v. 46. Sed circumstantiae textus, praesertim vero connexio v. 23. cum praecedentibus ostendunt contrarium, videlicet non solum de vulgaribus illis epulis in publico acceptis, sed etiam de sanctissimo mysterio eucharistico apostolum loqui, ejus abusus, qui in ecclesiam Corinthiacam irrepserant, repetit et Christi institutione taxat. Unde veteres interpretes unanimi consensu de eucharistia hunc locum accipiunt. Vide Augustinum epist. 118. ad Jan. Ambrosium, Hieronymum, Theodoretum, Bedam, Oecumenium, Anselmum, Lyranum, Thomam, Gloss. ordin. Hugonem, cardin. Dionysium Carthusium in illum locum. Ac coenae appellatio ex prima ecclesia ad nostram usque continua consuetudine propagata est. Ignatius epist. 7. δοξὴν ἐπιτελεῖν, convivium scilicet Domini celebrare. Tertullianus lib. 2. ad uxorem c. 4: *Quis ad convivium illud Dominicum, quod infamant, sine suspitione dimittet?* Pammelius explicat: *Missa Christianorum in Apoc. cap. 9: Coena nostra de nomine rationem sui ostendit, vocatur enim ἀγάπη, quod dilectio penes Graecos est.* Cypriano tribuitur sermo de coena Domini. Augustinus de verbis Dom. serm. 33: *O qui ad coenam Domini venitis, nolite diligere mundum.* Hesychius lib. 7. in Levit. c. 24: *Quemadmodum apostolis Dominus, sic et ipsi nobis divinae coenae communionem tradiderunt etc.* Plura testimonia in scriptis veterum passim occurrunt. Coena autem vocatur ab apostolo, quia divinum hoc

epulum nocte ea, qua traditus Christus est, post coenam vulgarem et agni paschalis esum ab ipso fuit institutum. Dominica coena vocatur, primo quia a Christo Domino nostro instituta est. Secundo, quia verum corpus et verus sanguis Domini nostri Jesu Christi in ea distribuitur, quo ipso a reliquis coenis vulgaribus longissimo intervallo distinguitur. Tertio, quia in memoriam mortis Dominicae celebratur, 1. Cor. 11. v. 26. Quarto, quia diebus ut plurimum Dominicis in ecclesia apostolica celebrari consuevit, Actor. 20, v. 7. 2. *Mensa et calix Domini*, τραπέζη καὶ ποτήριον Κυρίου. 1. Cor. 10. v. 21: *Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum; non potestis mensae Domini participes esse et mensae daemoniorum.* Ratio appellationis est eadem cum praecedente, quia scilicet in hac sacratissima coena corpore et sanguine Christi cibamur ac potamur, ac proinde ipsius Christi in hoc coelesti convivio hospites sumus. Ex qua appellatione apparet, Christianos tempore apostolorum non altaribus proprie sic dictis, sed mensis in administratione sacrae coenae fuisse usos. 3. *Communicatio corporis et sanguinis Christi*, κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. 1. Cor. 10, v. 16: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est?* Ubi tamen potius definitio rei quam nominis proposita dici posset. Ex hoc fonte profluxit appellatio communicationis, quae adhuc hodie usitata est. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 228: *Divinorum sacramentorum administratio idcirco communicatio appellata est, quia nobis conjunctionem cum Deo conciliat nosque regni ipsius consortes ac participes reddit.* **Dionysius Areopagita initio lib. 3. de eccles. hierarch.: τὸ κοινὸν καὶ ταῖς ἄλλαις ἱεραρχικαῖς τελεταῖς ἐκκρίτως αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς ἀνατίθεται καὶ ἐνιαύως ἀνηγόρευται κοινωνία τε καὶ σύναξις, id quod commune est omnibus hierarchicis ceremoniis, huic distincte a reliquis assignatur et peculiariter appellatur communio et congregatio. Rationem statim subjicit: *Vix enim potest quisquam consecrari consecratione hierarchica, nisi divina eucharistia, accedens ad summam omnium sigillatim celebratorum, ejus, qui initiatus sit, congregationem ad unitatem consecret et consecrantium signorum dono divinitus instituto perficiat ejus communionem cum Deo.* Pachymerius: ταύτην καὶ κοινωνίαν λέγει διὰ τὸ τότε κοινωνεῖν τοὺς ἀξίους πάντας τῶν μυστηρίων, hanc etiam communionem vocat, quia omnes digni participes fiunt sacramentorum. **

4. Tribuitur etiam sacrae coenae appellatio novi testamenti, Luc. 22, v. 20. 1. Cor. 11, v. 25: *Hic calix est novum testamentum in meo sanguine* Testamentum definit Modestinus l. 1. ff. Qui testam. facere possunt, quod sit voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. Cum quo consentit definitio Ulpiani in fragmentis tit. 20: *Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio in id solenniter facta, ut pos*

nostram valeat. ** Embdenses im Bericht p. 2. dubitant, an sacra coena sit testamentum. In colloq. Mompelg. p. 38. plane negat. Sed sic vocatur a Christo et adsunt omnia testamenti requisita: 1. Testator est Christus. 2. Heredes a Christo denominati sunt omnes credentes. 3. Legata sunt remissio peccatorum. 4. Sigilla panis et vini, corpus et sanguis ipsius. 5. Testes sunt duo decim apostoli. 6. Notarius est Matthaeus. Requisita testamenti Cotmann. in comp. inst. Justin. tit. 10. haec enumerat: 1. Testator. 2. Heredes. 3. Bona. 4. Testes. 5. Sigilla. Durandus Mimatensis lib. 4. c. 42: *Christus post coenam corpus et sanguinem suum dedit apostolis, ut hoc sacramentum velut ultimum testatoris mandatum arctius memoriae commendaretur.* Thomas part. 3. q. 73. art. 5: *Institutum hoc sacramentum docet, quia ea, quae ultimo dicuntur, maxime ab amicis recedentibus, magis memorie commendantur, praesertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos. Ea vero, ad quae magis efficiuntur, profundius animo imprimuntur.* **

Sacramentum igitur eucharisticum vocatur testamentum, quia Christus illud paulo ante mortem instituit et preciosissima dona heredibus suis Christianis in eo legavit. Causa efficiens testamenti est voluntas testatoris, Wesenbeccius in paratit. ff. qui test. facere poss. l. 1. ita quoque in hoc sacratissimo mysterio testatur est Christus Jesus, qui voluntatem suam paulo ante mortem verbis clavis et perspicuis exposuit. *Heredis institutio* testamenti caput est, l. 1. ff. de haer. instit. ita quoque Christus discipulis suis et omnibus credentibus velut heredibus suis in hoc testamento legavit pretiosissima bona, remissionem scilicet peccatorum, gratiam Dei, donationem Spiritus sancti et vitam aeternam. In testamento perfecto praeter heredis institutionem inspicitur *testium adhibitio*. Treutl. disputat. volum. 2. disp. 10. th. 4. lit. C. ita quoque Christus in hac testamenti factione adhibuit testes duodecim apostolos, quin et *sigilla* appendit, videlicet corpus et sanguinem suum cum pane et vino benedictis tanquam visibilibus signis sacramentaliter

1. Circa hanc appellationem quaeritur: 1. *Quomodo sacra coena dicatur et novum testamentum* Testamenti sacramentum? Respondemus: Quod si illud diverso respectu, quem D. Hunnius in tractat. de coena q. 5. his verbis exponit: Quatenus si l. dicitur novum pactum seu foedus novum, hoc antiquato veteri in regno Christi succedere debet, hoc significatu sacra coena est N. T. pars, seu novi foederis signaculum, quo Christus universa pacti novi beneficia applicat, obsignat et confirmat, non est autem integrum illud pactum, quod plures in se partes continet. Quatenus vero testamenti nomine venit dispositio, qua moriturus aliquis sub testificatione ultimae voluntatis certa quaedam bona suis legat heredibus, recte ac vere dicitur coena Dominica testamentum Filii Dei. 2. *Quomodo corpus et sanguis Christi possint statui sigilla hujus testamenti,*

cum Christus sit testator? Respondemus: id vero absurdum non est, cum Christus sit testator ratione personae, quatenus est *θεοῦ υἱός*, siquidem institutio sacramentorum pertinet ad officium Christi, quod competit ei secundum utramque naturam; corpus autem et sanguis Christi, sigilla hujus testamenti, sunt alterius naturae, videlicet humanae, partes. Simile quid observatur in sacerdotio Christi, ipse enim est sacerdos qui offert sacrificium; ipse ara; ipse victima, quae offertur; ipse is, cui offertur; diversis scilicet ac distinctis respectibus. Christus est sacerdos, a quo sumus reconciliati; Deus, cum quo sumus reconciliati. *Ipsa est, qui omnia consecrat et expiat, cum sit ipse domus, ipse pontifex, ipse altare, ipse propitiatorium, ipse qui offert, ipse qui pro mundo offertur, cum ipse sit ignis, ipse holocaustum, ipse lignum vitae, ipse agnus, ipse gladius spiritualis, ipse pastor, ipse immolatio, ipse qui immolatur et ipse qui hostiam accipit.* Cyrillus Hierosolymitanus orat. de Simeon. 3. *Annon corpus et sanguis Christi rectius dicantur legata quam sigilla in hoc testamento?* Respondemus: cum manducationem corporis sui mediante benedicto pane et bibitionem sanguinis sui mediante benedicto vino hoc fine in sacra coena Christus instituerit, ut pretiosissimo isthoc pignore vere credentibus obsignetur et confirmetur promissio de gratuita peccatorum remissione atque aliis beneficiis immediate eidem conjunctis, ideo corpus et sanguis Christi rectius ad sigilla quam ad legata hujus testamenti referuntur. Accedit, quod manducatio corporis Christi et bibitio sanguinis Christi sacramentalis non solum vere credentibus, sed etiam impenitentibus et indignis, quibus tamen Christus non instituit coenam, est communis; remissio autem peccatorum solis credentibus confertur et usu sacramentali corporis et sanguinis Christi obsignatur. Ergo corpus et sanguis Christi proprie loquendo sunt sigilla, non autem legata hujus testamenti. Neque tamen repugnamus, quo minus corpus et sanguis Christi ratione substantiae, quatenus scilicet Christus mediantibus externis symbolis ea distribuere promisit, dicantur legata; sigilla vero ratione officii et finis, quatenus fide sumpta et hausta gratiam Dei, remissionem peccatorum et promissionem salutis obsignant, modo sacramentali manducationi et bibitioni corporis et sanguinis Christi omnibus ad coenam accedentibus communi id non opponatur. 4. *Quomodo corpus et sanguis Christi possint statui sigilla hujus testamenti, cum sint invisibilia, nec in sensus externos incurrant?* Respondemus: invisibilia sunt per se et immediate, videntur autem *κατ' ἄλλο* et mediate, quatenus scilicet symbolis externis sacramentaliter sunt unita, ut ex verbis Christi veracis et omnipotentis fides Christiana intelligit. Quae fide ex verbo intelligimus, longe certiora sunt, quam quae oculis et sensibus externis percipimus, cum verbum Dei nunquam fallat, nostri autem sensus saepius fallantur. Chrysostomus hom. 83. in Matth. p. 703: *ὁ λόγος αὐτοῦ ἀναπαλόμενος, ἡ δὲ αἰσθησις ἡμῶν εὐεξαπατά-*

Christi possint statui sigilla hujus testamenti, cum Christus sit testator. X. 5.

c. An corpus et sanguis Christi rectius dicantur legata, quam sigilla.

d. Quomodo corpus et sanguis Christi dicantur sigilla hujus testamenti, cum non incurrant in sensus.

e. Quare
sacrae
coenae
potius
quam
baptis-
mati tri-
buatur
appellatio
testa-
menti.

τητος· οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν, αὐτὴ δὲ τὰ πλεονα
σφάλλεται, ἐπεὶ ἂν ὁ λόγος φησί· τοῦτο ἔστι τὸ σῶμα
μου καὶ πιθόμεθα καὶ πιστεύωμεν καὶ νοητοῖς ἀνα-
βλέπωμεν ὁφθαλμοῖς etc. 5. Quare sacrae coenae
potius quam baptismati tribuatur testamenti appel-
latio? Respondemus: Dicimur quidem in mortem
Christi baptizari, Rom. 6, v. 3. et cum ipso per
baptismum in mortem sepeliri, v. 4. interim tamen
non baptismo, sed sacrae coenae appellatio testa-
menti tribuitur, quia instante mortis agone a Christo
institutum est et quidem in memoriam mortis testa-
toris, 1. Cor. 11, v. 26. et quia promissio novi foe-
deris sanguinis Christi distributione et bibitione in
ea confirmatur, applicatur et obsignatur, quemad-
modum vetus testamentum sive foedus sanguine
juvencorum, quo populus adaspergebatur, confirmatum
fuit. Exod. 24, v. 1: Tulit Moyses sanguinem (ju-
vencorum) et sparsit super populum et dixit: En
sanguis foederis, quod pepigit Jehovah vobis-
cum.

6. Tandem sacra coena juxta quorundam sen-
tentiam 5. dicitur fractio panis *κλάσις τοῦ ἄρτου*.
Acor. 2, v. 42: Erant perseverantes in doctrina
X. 6. apostolorum et communicatione et fractione panis et
precibus. Acor. 20, v. 7: Una sabbathi cum con-
venissemus ad frangendum panem. Appellatio est
synechdochica, quia ex ritu fractionis, per quem panis
eucharisticus ad distributionem praeparatur, tota
sacramentalis actio intelligitur. Pontificii commu-
nionem sub una specie, Calviniani necessitatem
fractionis in ipso sacrae coenae usu ex his locis de-
ducere conantur, utrisque quid respondendum sit,
suo loco apparebit. Sed quia evidenter et apodi-
ctice demonstrari nequit, oportere in illis locis per
fractionem panis intelligi administrationem coenae,
ideo quidam de vulgaribus epulis phrasin acci-
piunt, quo sensu usurpatur Luc. 24, v. 35. Acor.
27, v. 35. atque alibi passim, qua de re inferius
plura.

2. Ex
scripto-
ribus ec-
clesia-
sticis.
1. Grae-
cis. a
quibus
dicitur
1. *Εὐχα-
ριστία*.

7. 2. In scriptoribus ecclesiasticis Graecis hae
occurrunt appellationes: 1. *εὐχαριστία*; gratiarum
actio. Justinus apolog. 2. pro Christ. p. 76: ὁ
προεσιὼς λαβὼν (ἄρτον καὶ ποτήριον) αἶνον καὶ δό-
ξαν ἰῷ πατρὶ τῶν ὄλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου ἀναπέμψαι καὶ εὐχαριστῆσαι
ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ
ποιεῖται, gratiarum actionem pro eo, quod non do-
nis hisce suis dignatus sit, prolize exsequitur. Et
postea: καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ καλεῖται παρ' ἡμῶν εὐχα-
ριστία. Irenaeus lib. 4, c. 34. p. 263: Panis per-
cipiens vocationem Dei jam non communis panis
est, sed εὐχαριστία, ex duabus rebus constans terrena
et coelesti. Dicitur autem sacra coena eucharistia,
quia in ejus administratione et usu solennes Christo
agenda sunt gratiae pro opere redemptionis, 1. Cor.
11, v. 26: Quotiescunque manducaveritis panem
hunc etc. mortem Domini annuntiabitis. Quemad-
modum ipse Christus non solum hoc sacramentum
instituit εὐχαριστίας, Matth. 26, v. 27. Marc. 14,
v. 23. unde appellatio eucharistiae deducta, sed etiam

Appella-
tionis
hujus
ratio.

post illius institutionem et administrationem hym-
num cum discipulis cecinit et Patri coelesti gratias
egit, Matth. 26, v. 27. Gelasius in annot. lib. 4.
Iren. c. 32: Quia in conventibus publicis Christia-
norum potissimum celebrabatur Dei gratia, qua
Filium suum nobis donavit, nec illi pepercit, ut per
ipsum nos sibi reconciliaret, eoque nomine gratiae
agerentur, idque fieret solennius, cum sacramentum
corporis et sanguinis administrabatur, ideo actio
illa a Graecis εὐχαριστία, hoc est bona gratia seu
gratiarum actio, aut bonae Dei gratiae celebratio
vocata est. Lombardus lib. 4. sentent. dist. 8. lit. A:
Eucharistia est bona gratia, quia in hoc sacra-
mento non solum est augmentum virtutis et gratiae,
sed ille totus sumitur, qui est fons et origo totius
gratiae. Quo pertinet, quod Clemens Alexandrinus
lib. 2. paedag. c. 2. in princ. vocat χάραν gratiam.
Amborum, inquit, temperatura, potus scilicet et verbi,
dicitur eucharistia, quae et laudatur et bona est
gratia. 2. Σύραξις, quia in publicis ecclesiae con-
ventibus ordinarie hoc sacramentum administratur,
cum inter alios fines sit etiam nervus publicorum
congressuum et unitatis Christianae vinculum, Dio-
nysius in hierar. eccles. c. 3. Epiphanius contra
haeres. p. 466. in Graec. σύραξιν et συράξεως μν-
στήριον vocant. Appellatio deducta est ex 1. Cor.
11, v. 20: Convenientibus vobis in unum συνεχο-
μένων ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, jam non est manducare
Dominicam coenam. 3. Ἀγάπη, dilectio. Christia-
nus populus olim ad mensam Domini accedens, prae-
sertim locupletiores, panem et vinum aliaque ἐδέσ-
ματα ad mensam Domini secum afferebant, ex qui-
bus pars a sacerdote consecrata, populo in eucha-
ristia distribuebatur, reliquum vero ministris eccle-
siae et pauperibus alendis ac reficiendis cedebat.
Munera illa vocabantur ἀγάπαι, quia erant caritatis
Christianae exercitium et indicium. Sed et in qui-
busdam locis cum administratione coenae publicae
convivia ab opulentioribus institui consueverunt, ut
apparet ex 1. Cor. 11, v. 21. ac talia convivia itidem
τῶν ἀγαπῶν titulo fuerunt insignita, ut videre est e.
epist. Judae v. 12. οὗτοι εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν
σπιλάδες, hi sunt in agapis vestris maculae.
Irenaeus lib. 4, c. 32. Tertullianus in apol. c. 39.
Cum vero haec convivendi ratio progressu temporis
in luxum degeneraret, improbata est ab Augustino
epist. 64. quin et canonibus conciliorum prohibita
concil. Laodic. c. 28. et concil. Carthag. III. can. 50.
Ab hac munerum oblatione et conviviorum publice
celebratione συνεχδοχικῶς sacra coena dicta fuit
ἀγάπη, cum ipsa quoque sit symbolum mutuae inter
Christianos caritatis. 2. Cor. 10, v. 17: Unus panis
unum corpus multi sumus, quia de uno pane parteci-
pamus. 4. Λειτουργία et ἱερουργία actio sacra, quae
ministerii ecclesiastici publici pars est non postrema
5. Θυσία, sacrificium et cum adjectione θυσία ἀνα-
μακίς sacrificium incruentum. Item προσφορὰ
προσχομιδή, oblatio, tum propter munus illam obla-
tionem administrationi sacrae coenae praegressam
tum propter preces, gratiarum actionem, confessi-

et alia spiritualia sacrificia eidem conjuncta, tumque propter commemorationem unici illis propitiarii beneficii in ara crucis a Christo oblato, tum re alibi plura dicuntur, ubi fulcri illius est, quod ex appellationibus *λειτουργιας* et *θυσιας* sacrificio missatico substernitur, consideratur.

1. *θυσιας* et cum adjectione *προσφορας*, *προσφωδες*, *προσφορας* *μυστηριον*, *tremendum mysterium*. Iulianus apol. 2. pro Christ. Chrysostomus hom. 39. in 1. Cor. hom. 5. ad Coloss. etc. *Ant.* quoque Radeccius in notis ad librum Smigii *qua* refutationem dissolutionis nodi sui Gordii apud p. 45: *Mysterii nomine coena Domini non potest appellari. Nam nihil in ea, quod omnes si eam viderent, non intelligant, inest.*** Beza quidem art. 2. resp. ad Hoffm. f. 184. *modum ejus sacrae coenae non adeo conveniret, sed quod hoc ex falsa hypothese de analogia οχηματις, et significativa tantum inter panem eucharisticum et corpus Christi. Nos contra pios veteres secuti statim, mysterii appellationem tum omnibus sacramentis, tum imprimis sacrae coenae rectissime tribuimus, tum mystica illa corporis et sanguinis Christi participatio supra captum et conspectum sensus humanae posita sit. Quo pertinet, quod quidam a veteribus hujus sacramenti doctrinam vocant *προσφορας*, institutionem sacram etc. Genebrardus a liturg. apost. c. 3. quatuor nominibus a *θεω* Areop. hoc mysterium insignitum scribit, *προσφορας*, *μυστηριον*, *κοινωνια*, *συναξις*.*

2. Scriptores Latini Graecas hasce appellationes saepe repetunt, dum sacram coenam vocant eucharistiam, agapen, synaxin, mysterium, sacrificium etc. *Item et sacramentum altaris*, quia in altaribus lapideis, quae mensis in primitiva ecclesia usitatis saepe Constantini successerunt, fuit administrata, quae appellationem una cum mensis illis lapideis, pro Christianae libertatis, sine ulla superstitione a nostris retinemus. Utuntur insuper nomine *Ambrosius* lib. 5. epist. 33. *Leo* epist. ad *Luc.* *Cassianus* lib. 2. de modo psalm. c. 13. etc. *et* ejus vocabuli etymologia et origine diversae sententiae, quas recenset D. Meisnerus amicus *et* honorandus part. 2. sobr. philos. sect. 1. tit. 16. Quidam volunt esse nomen Hebraicum, quidam vero Latinum. Eorum qui Hebraicam hujus coenae originem quaerunt, 1. quidam deducunt a *שחט* facere, interdum etiam sacrificare, unde *שחט* pro seu sacrificium; 2. quidam derivant a *שח* dare; 3. quidam a *שח* tributum, unde *שח* voluntaria, Deut. 16, v. 10. ** *Baron.* annal. c. 34. num. 59: *Nomen missae ex Hebraico Chaldaica nomenclatura acceptum esse videtur. Quod enim in nostra vulgata legitur Mat. 16. Spontanea oblatio. Hebraice ac Chaldaice מוסח, quam offerebant Domino in gratiam actionem de fructibus terrae, qua et vescabantur in templo cum recordatione praeteritae servi-*

tutis et ab eadem liberationis, quae quidem omnia cum optime conveniant praedicto a Christo instituto sacrificio, eo potius majores nostri usi sunt nomine, quam cujusvis alterius sacrificii. (Nomen ergo missae potius ad eucharisticum quam propitiatorium alludit sacrificium).** Monet tamen Sanctes Pagninus vocem missam ibi non significare oblationem, sed sufficientiam, hoc est prout ferunt cujusque facultates, id quod confirmant verba sequentia. 4. Allusiva etymologia est, quod quidam deducunt a *שחט* portare, ut sit missa quasi *שחט* onus, nullum enim gravius unquam ecclesiae onus fuit impositum ad obruendam fidem et fructum mortis Christi sepeliendum, quam missarum nundinatio. Sed etiam non est probabile, nomen missae esse Hebraicum, 1. quia eo tempore, quo nomen missae in usum venit, rara fuit etiam inter doctos Hebraeae linguae cognitio, ut ex scriptis illorum temporum facile deprehenditur. 2. Quia Origenes, Hieronymus et alii Hebraeae linguae periti missae nomine in scriptis suis non utuntur. 3. Si vox illa Hebraica fuisset apostolis in usu, utique retinuissent eam et Graeci et Syri, quemadmodum retinuerunt alias v. g. alleluja, amen, Zebaoth etc. at vero apud Graecos nulla fit mentio missae, sed pro ea dicunt *λειτουργιας*. Syri itidem non habent missam, sed pro ea dicunt *ܩܕܝܫܐ* sanctum. 4. Adde quod etymologiae illae sint durae et inconvenientes. Interim tamen haudquaquam improbamus D. Lutheri sententiam, quod angelus Dan. 11, v. 38. nomine *ܡܝܬܪܐ*, quo idolum Antichristi notat, ad missam papisticam, quae est robur et anima regni Antichristiani alludat, qua de re alibi plura.

9. Qui missae nomen Latinum esse censent, iterum in diversas abeunt sententias: 1. quidam dici volunt missam, quod oblatio et preces ad Deum mittantur et vicissim angelus a Deo mittatur, qui sacrificio assistat et illud ad Deum deferat. Hugo lib. 2. de sacram. p. 8. c. ult. Thomas part. 3. q. 83. art. 4: *Missam nominatur, quia per angelum sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per sacerdotem; vel nominatur missa, quia Christus est hostia nobis missa a Deo, unde et in fine missae diaconus in festivis diebus populum licentiat dicens: Ite, missa est! scil. hostia ad Deum per angelum, ut sit Deo accepta. Alcuinus* lib. de div. offic. tit. de celebrat. missae: *Missam dicitur quasi transmissa, vel quasi transmissio, eo quod populus fidelis de suis meritis non praesumens preces et oblationes, quas Deo omnipotenti offerre desiderat, per ministerium et orationem sacerdotis ad Deum transmittat. Angelus de Clavisio in summa angelica de casibus conscientiae in voce missa eandem etymologiam probat. Missa (inquit) secundum Hugonem de S. Victore, dicitur quasi transmissa, eo quod populus per ministerium sacerdotis, qui mediatoris vice fungitur inter Deum et homines, preces, vota et oblationes transmittat Deo. Sed hac etymologiae sunt tantum allusivae et nituntur illa hypothese, quod sacra coena sit sacrificium proprie*

sic dictum. 2. Quidam missa numero multitudinis a mittendis et conferendis in medium muneribus, quae in usum eucharistiae et sustentationem pauperum ac ministrorum ecclesiae cedebant, dicta esse putant; ea enim non solum a praesentibus offerebantur, sed etiam ab illis, qui aberant, mittebantur in illa vasa, quae a diaconis portabantur. Ut igitur tota illa actio *ἀγάπη* Graecis, ita Latinis missa *συνεχδοχικῶς* dicta fuit. Sed cum missae nomen non

- x. 11. in genere neutro, sed feminino a veteribus usurpetur, ideo probabilius est, quod 3. quidam statuunt, missam a dimissione esse dictam. Veteres enim *remissam* dixerunt pro remissione, ut patet ex Irenaei versione Latina lib. 4. c. 45. Cypriani serm. de
- x. 12. bono patientiae et lib. 3. epist. 14. etc. ergo etiam missa pro remissione usurpata recte iudicatur. D. Rheuanus in epist. ad Hoffmeisterum (quam recitat Flacius in refut. invec. Brunii p. 155.) illud probat ex Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, Chrysostomo et aliis veteribus ac docet, duplicem olim dimissionem in eucharistiae celebratione fuisse usitam, primum catechumenorum ante celebrationem, deinde omnium fidelium sive totius populi post celebrationem. Adducit etiam locum Isidori lib. 6.
- x. 13. etym. c. 19: *Missa tempore sacrificii est, quando catechumeni foras mittuntur clamante Levita: Si quis catechumenus remansit, foras exeat! et inde missa, quia sacramentis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur. Neque vero catechumeni solum, sed etiam poenitentes, desertores ac energumeni ante administrationem coenae discedere jubebantur per diaconum alta voce clamantem: Exeunto catechumeni, exeunto poenitentes etc. quorum cum facta esset emissio sive dimissio, tum demum ad eucharistiae celebrationem accedebatur, qua finita iterum clamabat diaconus: Ite, missa est! quod Alcuinus sic explicat: jam dimissio est congregationis, abire omnibus licet. Huc pertinet locus Polydori Virgilii lib. 5. de rer. inventor. c. 12. ubi disputat, vocabulum missae ex ethnicorum ceremoniis ortum ducere, quia sacerdotes ethnici finitis sacris clamabant: τοῖς λαοῖς ἄφες, populis missio, quod probat ex Apulejo lib. 11. de asino aureo et addit: Idem igitur mos a nostris etiam servatur, ut peractis sacris per diaconum pronuntietur, ite, missa est, quod idem est ac i licet, hoc est ire licet. Quod de duplici missa seu missione diximus, confirmat etiam Durandus in rat. div. offic. lib. 4. c. 1: Missa (inquit) catechumenorum est ab introitu usque post offertorium, quae missa ab emittendo dicitur, quoniam quando sacerdos incipit consecrare eucharistiam, catechumeni foris de ecclesia mittuntur. Missa fidelium est ab offertorio usque ad post communionem et dicitur missa illa a dimittendo, quia ea expleta ad propria quisque fidelium dimittitur. 4. Allusiones iudicandae sunt, quod quidam missam Christianam et legitimam (id est sacrae coenae juxta Christi institutionem celebrationem, quo sensu apologia Augustinae confessionis nomine utitur) putant dictam a*

remissione peccatorum, quae annuntiatur credentibus communicantibus; missam vero papisticam a divinae institutionis omissione atque a nundinatione sacrificulorum et populi multitudine, qualis esse solet in nundinis, quas Germanice vocant *Meßen*.

10. Atque haec sunt potiores sacrae coenae appellationes, quas Graeci et Latini scriptores ecclesiastici eidem tribuunt, quo referendae etiam periphrases et encomia, quibus hoc mysterium exornant. Ignatius epist. Ephes. quae est 11. vocat *φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξικακόν, medicamentum purgans vitam et omnia pellens mala*. Epist. 14. vocat *panem Dei*. Epist. 15. *panem coelestem*. Dionysius ecclesiast. hierarch. c. 3. *τελετὴν τελετῶν perfectionem perfectionum*. Can. Nicenus *ἐφόδιον*. Damascenus lib. 4. orth. fid. c. 14. *βλάβης πανιοδαποῦς ἀμνηρίον καὶ ῥύπου παντός καθαρτήριον, omnis noxae amuletum maculaeque universae purgatorium*. **Sacra enim coena est redemptionis monumentum et redempti munimentum.** Ibidem ex Justino vocat *μετάληψιν*, quia *per hoc filii deitatem assumamus*. D. Chemnicus part. 2. locorum cap. de justificat. p. 699. recitat orationem Basilii ante coenae sumptionem dicendam ex horologio ecclesiastico: *Da ut non accipiam ad iudicium, sed eis ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου καὶ eis ἐμπρόσδεχτον ἁπολογία τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματός σου*, ac Damasceni: *Dignare ut accipiam eis ἀρρύβωτα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ βασιλείας*. Chrysostomus in 1. Cor.: *αὐτὴ ἡ τράπεζα τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰ νεῦρα, τῆς διανοίας ὁ συνδεσμός, τῆς παθήσεως ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἐλπίς, ἡ σωτηρία, τὸ φῶς, ἡ ζωὴ*. Nicephorus lib. 1. hist. eccles. c. 30. vocat *ἄρτον ζωτικόν*, panem vivificum, sive vitalem, ut interpretit. Costerus lib. 1. instit. Christ. c. 6. ex Bernhardo et aliis veteribus recitat haec: *Eucharistia medicina est aegrotis, peregrinantibus via, debile confortat, valentes delectat, languorem sanat, sanitatem servat; fit homo mansuetior ad correctionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, sagacior ad cautelam, ad obedientiam promptior, a gratiarum actiones devotior; hic dimittuntur quot diana peccata, expelluntur potestates Satanae, dantur vires ad ipsum etiam martyrium subeundum, minuitur in minimis peccatis sensus, in gravioribus autem tollitur omnino consensus, denique afferuntur omnia bona, quia homo communicans in id trans quod sumit.*

CAPUT II.

DE VATICINIIS AC TYPIS SACRAE COENAE.

11. Porro cum sacra coena sit alterum N. T. sacramentum, ex eo intelligitur, quod divinitus sit i

Panis et
vinum
Melchisedech.

Gen. 14, v. 18: *Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum. Et ipse erat sacerdos Dei altissimi; v. 19: et benedixit Abrahae.* (Veteres unanimi consensu ad sacram coenam hoc referunt. Melchisedech fuit typus Christi sacerdotis aeterni, docente epist. ad Hebr. c. 7. et seqq. ut ergo Melchisedech Abrahamum, ipsiusque exercitum pane et vino refecit eidemque benedixit; sic Christus in sacra coena spiritualem nostram esuriem et sitim communicatione corporis et sanguinis sui, mediante benedicto pane et vino nobis oblatis, tollit ac verae beatitudinis participes nos efficit. Cyprianus serm. de coena non longe ab initio: *Significata olim a Melchisedech prodeunt sacramenta et filiis Abrahae facientibus opera ejus summus sacerdos panem profert et vinum. Hoc est, inquit, corpus meum.* Vide etiam Damascenum lib. 4. c. 14.) Exod. 12. sacramentum agni paschalis describitur, quod fuit eucharistiae figura. (Quemadmodum Israëlitaes carnes agni paschalis manducabant et sanguine ejus postes et liminaria domus illinebant, v. 4. 7. ita Christus est pascha nostrum pro nobis immolatus, 1. Cor. 5, v. 7. cujus verum corpus in coena manducamus et sanguinem ejus bibimus. Quemadmodum sacramentum agni paschalis fuit memoriale liberationis ex Aegypto, v. 27. sic in usu sacrae coenae mortem Domini annuntiare, id est pro opere redemptionis ipsi grati esse debemus. 1. Cor. 11, v. 26. Quemadmodum solis circumcisis ad esum agni paschalis patebat aditus, v. 45. ita solis baptizatis eucharistia danda. Quemadmodum Israëlitaes comedebant agnum paschalem cum azymis et herbis amaris, v. 8. ita quoque in vera poenitentia, quae est sal veteris nostri Adami, Marc. 9, v. 49. et in azymis sinceritatis ac veritatis veteri fermento expurgato, ad sacrae coenae convivium accedendum, 1. Cor. 5, v. 7. et 8. Cyprianus serm. de coen. Domini statim in princ.: *Non oportet esse fermentarios N. T. ministros, puras sincerisque mentes, sanctum quaeris convivium, in veru crucis boni odoris assatio, omnem excoquat carnalium sensuum crudelitatem et induret solidetque mentis affectus, nec in ecclesiae sanctae sacrificio ulla sit macula, sed pura simplicitas et innocentia vitae, in una ecclesiae catholicae domo a fidelibus de Aegypto egredientibus, transito mari rubro lotis Christi sanguine affectibus offeratur.*) Exod. 16, v. 15. manna coelitus depluit ad cibum et aqua mirabiliter profuit ad potum Israëlitarum in deserto. (Id Christus Joh. 6, v. 49. et seqq. ac Paulus 1. Cor. 10, v. 3. 4. ad sacramentum eucharisticum haud obscure accommodant. **Andr. Radeccius Photinianus in notis ad librum Smigleii, quem refutationem vanae dissolutionis nodi sui Gordii appellat, p. 17: *Ineptissime manna cum coena Domini confertur. Manna enim beneficium Dei erat terrenum. At coenam Domini beneficium esse magnus error est. Est enim beneficii commemoratio. Mannae autem respondet hodie non coena Domini, sed vel ipsa mors Christi vel Spiritus illius, haec enim ita pascent animas nostras, ut olim corpora Israëlitarum*

Agnus
paschalis.

X. 16.

Manna
et aqua
deserti.

*pascebat manna. Sed fuit omnino manna s. euchar. typus.** Quemadmodum enim Israëlitaes pane coelitus depluto et aqua ex petra mirabiliter producta in deserto sustentabantur, ne fame et siti perirent; sic in sacra coena pane illo, qui de coelo descendit, hoc est Christi corpore, cibamur et sanguine, qui ex latere ipsius profluxit, potamur, ne in deserto hujus mundi aeterna fame pereamus. Cyrillus lib. 4. in Joh. c. 16: *Mannae alimentum non aeternam vitam, sed breve famis remedium offerebat, non erat ergo cibus vivus, hoc est panis de coelo; sanctum vero corpus Christi ad immortalitatem et vitam aeternam nutriendum est.* Quemadmodum mannae datio et aquae ex petra eruptio erat testimonium divinae gratiae: ita quoque Christus in institutione sacrae coenae; gratiam suam testatam nobis reddere voluit. Quemadmodum manna saporis erat suavissimi, Exod. 16, v. 31. sic spiritualis manducatio et bibitio corporis et sanguinis Christi est suavissimus animae nostrae cibus. Quemadmodum omnes Israëlitaes eundem cibum spirituales manducabant et omnes eundem potum spirituales bibebant, 1. Cor. 10, v. 3. sic omnes Christiani ad hoc coeleste epulum accedentes sacramentalem manducationem corporis et bibitionem sanguinis Christi habent communem. Quemadmodum manna vermibus scatebat et putrescebat illis, qui contra mandatum Dei illud in crastinum diem reservabant, Exod. 16, v. 20. sic corpus Christi in se ac per se est quidem immortale, incorruptibile, imo vivificus cibus, interim tamen qui indigne illud manducant, *judicium sibi ipsis manducant*, 1. Cor. 11, v. 29. Quemadmodum Israëlitaes in terram promissionis producti non amplius colligebant manna, Jos. 5. quin et die sabbati non colligebant manna in deserto, Exod. 16, v. 23. ita quoque quando in promissam coelestis regni hereditatem introducti erimus ac sabbatum ex sabbato celebrabimus, Esa. 66, v. 23. non amplius per verbum et sacramenta nobiscum aget, *sed videbimus eum a facie ad faciem*, 1. Cor. 13, v. 12. Lombardus lib. 4. sent. dist. 8. lit. A: *Eucharistiae figura praecessit, quando manna pluit Deus patribus in deserto qui quotidiano coeli pascebantur alimento, unde panem angelorum manducavit homo, sed tunc qui panem illum manducaverunt, mortui sunt; iste ver panis vivus, qui de coelo descendit, vitam mundis tribuit. Manna illud de coelo, hoc super coelum. Illud scatebat vermibus in diem alterum reservatum, hoc ab omni corruptione alienum. Quicumque religiose gustaverit, corruptionem non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum maris rubri, et submersis Aegyptiis liberati sunt Hebraei; ita haec coeleste manna non nisi renatis praestari debet. Panis ille corporalis populum antiquum ad terram promissionis per desertum eduxit; haec esca coelestis fideles hujus seculi per desertum transeunt in coelum subvehit.*) Exod. 24, v. 6: *Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis victimarum et misit crateras, partem autem residuam fudit super altare* v. 7: *assumensque volumen foederis legit audientibus**

*pascebat manna. Sed fuit omnino manna s. euchar. typus.** Quemadmodum enim Israëlitaes pane coelitus depluto et aqua ex petra mirabiliter producta in deserto sustentabantur, ne fame et siti perirent; sic in sacra coena pane illo, qui de coelo descendit, hoc est Christi corpore, cibamur et sanguine, qui ex latere ipsius profluxit, potamur, ne in deserto hujus mundi aeterna fame pereamus. Cyrillus lib. 4. in Joh. c. 16: *Mannae alimentum non aeternam vitam, sed breve famis remedium offerebat, non erat ergo cibus vivus, hoc est panis de coelo; sanctum vero corpus Christi ad immortalitatem et vitam aeternam nutriendum est.* Quemadmodum mannae datio et aquae ex petra eruptio erat testimonium divinae gratiae: ita quoque Christus in institutione sacrae coenae; gratiam suam testatam nobis reddere voluit. Quemadmodum manna saporis erat suavissimi, Exod. 16, v. 31. sic spiritualis manducatio et bibitio corporis et sanguinis Christi est suavissimus animae nostrae cibus. Quemadmodum omnes Israëlitaes eundem cibum spirituales manducabant et omnes eundem potum spirituales bibebant, 1. Cor. 10, v. 3. sic omnes Christiani ad hoc coeleste epulum accedentes sacramentalem manducationem corporis et bibitionem sanguinis Christi habent communem. Quemadmodum manna vermibus scatebat et putrescebat illis, qui contra mandatum Dei illud in crastinum diem reservabant, Exod. 16, v. 20. sic corpus Christi in se ac per se est quidem immortale, incorruptibile, imo vivificus cibus, interim tamen qui indigne illud manducant, *judicium sibi ipsis manducant*, 1. Cor. 11, v. 29. Quemadmodum Israëlitaes in terram promissionis producti non amplius colligebant manna, Jos. 5. quin et die sabbati non colligebant manna in deserto, Exod. 16, v. 23. ita quoque quando in promissam coelestis regni hereditatem introducti erimus ac sabbatum ex sabbato celebrabimus, Esa. 66, v. 23. non amplius per verbum et sacramenta nobiscum aget, *sed videbimus eum a facie ad faciem*, 1. Cor. 13, v. 12. Lombardus lib. 4. sent. dist. 8. lit. A: *Eucharistiae figura praecessit, quando manna pluit Deus patribus in deserto qui quotidiano coeli pascebantur alimento, unde panem angelorum manducavit homo, sed tunc qui panem illum manducaverunt, mortui sunt; iste ver panis vivus, qui de coelo descendit, vitam mundis tribuit. Manna illud de coelo, hoc super coelum. Illud scatebat vermibus in diem alterum reservatum, hoc ab omni corruptione alienum. Quicumque religiose gustaverit, corruptionem non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum maris rubri, et submersis Aegyptiis liberati sunt Hebraei; ita haec coeleste manna non nisi renatis praestari debet. Panis ille corporalis populum antiquum ad terram promissionis per desertum eduxit; haec esca coelestis fideles hujus seculi per desertum transeunt in coelum subvehit.*) Exod. 24, v. 6: *Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis victimarum et misit crateras, partem autem residuam fudit super altare* v. 7: *assumensque volumen foederis legit audientibus**

comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur; hoc facite in meam commemorationem; v. 25: similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix est N. T. in meo sanguine, hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem.

Qui est
1. Θεός
ἀνθρώπων.

2. N. T.
mediator.

3. Ejusdem cum
X. 19.
Patre et
Spiritu
sancto
essentiae.

4. Fidelis
testis.
5. Sapiens
et omniscius.

14. Constat autem omnibus vere piis, quod hic sacrae coenae auctor sit: 1. Θεάνθρωπος, verus Deus ac verus homo, in unitate personae. Col. 2, v. 9: *In Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* 2. Mediator N. T. summus sacerdos, rex salvator et redemptor noster. Hebr. 8, v. 1: *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextra throni magnitudinis in coelis.* 3. Ejusdem cum Patre et Spiritu sancto ut essentiae, ita et potentiae. 1. Cor. 1, v. 24: *Christus est Dei virtus; cui secundum humanam naturam data est omnis potestas in coelo et in terra,* Matth. 28, v. 18. 4. *Fidelis testis,* Apoc. 1, v. 5. imo ipsa veritas, Joh. 14, v. 6. 5. Sapiens et omniscius, imo ipsa sapientia 1. Cor. 1, v. 30. Cum ergo Christus, qui sacram hanc coenam instituit, sit verus Deus, aequum est, ut divinam hujus sacramenti institutionem miremur, non rimemur; veneremur, non scrutemur. Cum sit noster mediator, salvator, redemptor, rex et sacerdos, aequum est, ut testamentariam ipsius dispositionem summo loco habeamus, nihil quidquam ei vel addentes vel detrachentes Gal. 3, v. 15. Cum sit ejusdem cum Patre et Spiritu sancto potentiae et essentiae, aequum est, ut certo statuamus, quidquid ordinavit, instituit et promisit, id praestare ipsum posse, siquidem *cumulate potest facere ultra omnia, quae petimus aut cogitamus,* Eph. 3, v. 20. neque quidquam est ei *difficile,* Gen. 18, v. 14. Zach. 8, v. 6. *nedum impossibile,* Luc. 1, v. 37. Cum sit fidelis et verax testis, aequum est, ut verbis ejus fidem habeamus, *captivantes intellectum nostrum in obsequium illius,* 2. Cor. 10, v. 5. Cum sit omniscius et omnisapiens, aequum est, ut statuamus, ipsum scire rationem ac modum, quo possit suas promissiones implere, nec convenit, ut *sapientia a filiis suis justificetur,* Matth. 11, v. 19. Cum primis vero obversentur oculis et animis nostris illa duo pronuntiata, quorum alterum est ipsius Christi, alterum vero apostoli Pauli, quotiescunque de hoc mysterio cogitamus aut loquimur. Joh. 12, v. 48: *Sermo, quem locutus sum, ille judicabit vos in novissimo die.* 1. Tim. 6, v. 3: *Si quis aliter docet ἐπιποιδιᾶσαι, et non quiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi et ei, quae secundum pietatem est, doctrinas; v. 4: inflatus est, nihil sciens.*

Idem
adhuc
hodie in
admini-
stratione
coenae
praesens
est.

15. Neque solum primae institutionis tempore sacram coenam discipulis suis Christus administravit, sed adhuc hodie secundum utramque naturam praesens est, quoties juxta ipsius institutionem et ordinationem sacra coena in ecclesia administratur, atque ipsemet corpus et sanguinem suum communicantibus distribuit. Chrysostomus homil. 7. de pass: *Ipsae Christus praesto est, et qui illam ornavit mensam, hanc quoque consecrat. Non enim homo est, qui*

proposita panem et vinum, corpus et sanguinem Christi facit, sed ipse Christus, qui pro nobis crucifixus est. Sacerdotis ore verba proferuntur et Dei virtute ea, quae proponuntur, consecrantur, interveniente verbo, quo dicit: Hoc est corpus meum. Quemadmodum enim in nullius hominis potestate fuisset sacramentalem corporis et sanguinis Christi manducationem in coena instituere; ita quoque in nullius hominis potestate est, corpus et sanguinem Christi in coena distribuere, sed Christus est, qui manducationem corporis et bibitionem sanguinis sui non solum primitus instituit, sed etiam corpus suum manducandum ac sanguinem bibendum convivis hujus coelestis convivii exhibuit atque adhuc hodie exhibet. Chrysostomus homil. de prod. Judae: *Sicut illa vos crescite et multiplicamini etc. semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura; ita et vox illa: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, semel quidem dicta est, sed per omnes mensas ecclesiae usque in hodiernum diem sacramento praestat firmitatem.* Nequaquam igitur statuendum, quod minister virtute propria habere agat atque externa symbola in corpus et sanguinem Christi transmutet, vel quod verbis illis: *hoc est corpus meum, hoc est sanguis meus,* magica quadam vis insit, qua panis et vinum in corpus et sanguinem Christi convertantur; sed insolidum hoc institutioni, voluntati et potentiae Christi tribuendum, quod in sacra coena mediante benedicto pane corpus Christi et mediante benedicto vino sanguinem ipsius accipimus. Is enim est, qui per ministrum in hoc mysterio agit et quod ipsemet olim instituit, ordinavit ac promisit, re ipsa adhuc hodie praestaret, interim tamen necessarium est in administratione sacrae coenae verba primae institutionis repetere et externa elementa ad usum sacramentalem iisdem destinari et sanctificari ob causas in quaestione de consecratione exponendas.

CAPUT IV.

DE MINISTRO SEU DISPENSATIONE HUIUS SACRAMENTI.

16. Quamvis vero ipsi Christo tribuenda sit corporis et sanguinis sui in sacra coena distributio, ea tamen non amplius immediate, ut in primae coenae administratione, sed mediate per ministros ecclesiae exsequitur, per quorum ministerium vi promissionis suae est efficax, et quando illi panem benedictum vinum benedictum distribuunt, tunc ipsemet similiter, cum et sub benedicto pane et vino corpus sanguinem suum communicantibus distribuit. Vicissim quia Christi et ministri actio separari nec potest nec debet, ac quia cum benedicto pane corpus Christi, cum benedicto vino sanguis Christi in vero et legitimo usu sacramentaliter unita sunt; ideo in eo statuendum, quod minister ecclesiae non solum

panis et vinum, sed etiam corpus et sanguinem
 Quia coena distribuat, id quod Calvini secta-
 tes opponendum, qui corporis et sanguinis Do-
 minici distributionem ita tribuunt Christo, ut mini-
 strum ab ea penitus separent. Joh. Jacob.
 Episcopus in soliloq. de coena: *Panis et vinum no-
 bis fratribus porriguntur, veruntamen intus quoque tuo,
 Domine Jesu, pro nobis tradito corpore tuoque
 sanguine a quo toto merito tuo ac beneficiis alimur
 sustentamur. Sacramenta foris percipimus, ut intus
 gratia sancti gratia repleamur.* Haec quidem de
 participatione corporis et sanguinis Christi
 agitur, interim tamen sacramentali mandu-
 catione bibitioni non sunt opponenda, qua de re
 scriptura. ** Polanus partit. theol. p. 253: *Panis
 est minister, corpus Christi ab ipso Christo.
 Christus per ecclesiae ministros exhibet
 communicantibus rem terrenam, non potest non per
 ministrum terrena exhibere rem coelestem.*
 Haec prius est secundum Calvinum. Ergo et
 Connexio probatur ex verbis institutionis,
 ubi Christus dicit: *Accipite, comedite, hoc est
 corpus meum, non vero accipite solum panem, ego
 dico vobis ore fidei corpus manducandum.* Sic ergo
 Quidquid a communicantibus accipitur,
 et bibitur, id prius a ministro ecclesiae
 Atqui non solum panis, sed etiam cor-
 pus a communicantibus accipitur etc. Ergo.
 Quae opinio distrahit ea, quae
 ut rectissime conjuncta, illa improbanda.
 Quae opinio id facit, distrahit enim non solum
 efficientem principalem et instrumentalem,
 ut solum panem et corpus, vinum et sanguinem
 Quid. Ergo. Quod Christus in coena jubet man-
 ducare et bibere, id e manu ministri accipitur. At-
 que Christus cum corpus jubet manducare et san-
 guinem bibere. Ergo. Si ministri in coenae
 administratione tantum panem et vinum exhiberent,
 non posset dici oeconomus mysteriorum divinarum
 1. Cor. 11. v. 1. Quo vero modo panis eucharisticus
 et corpus Christi, vinum eucharisticum et sanguis
 Christi veraci et omnipotente verbo Christi sunt unita;
 et eodem modo simul distribuuntur et accipiuntur.
 Haec vero panis eucharisticus et corpus Christi etc.
 sunt unita, ut panis non sit solus, nec corpus
 solum, sed sacramentaliter invicem unita.
 et eodem modo distribuuntur. Quidquid per-
 tinet ad essentiam coenae, illud in administratione
 a ministris distribuitur. Atqui corpus et sanguis
 Christi, utpote res coelestis pertinent ad essentiam
 coenae. Ergo. Qui Christi loco coenam administrant,
 et dant id quod Christus in administratione
 coenae distribuit. Sed Christus non distribuit
 panem nec nudum vinum. Ergo. **
 Negant hoc, qui in Socini castris militant.
 Valde in dissolut. nodi Gordii a Martin. nexi
 pag. 10: *Ne hoc quidem ex divinis literis
 possumus, omnino necesse esse, ut certus
 homo eligatur, qui Christi quasi personam
 coenam reliqua coenam Domini dispenset.* Andr.

Radeccius Photinianus in notis ad libellum Smigleccii,
 quem vocat refutationem vanae dissolutionis nodi
 sui Gordii edit. Rac. 1614. p. 19: *Paulus eis, apud
 quos nullus vel apostolus vel apostoli vicarius,
 nullus denique doctor ordinarius erat, praecipit, ut
 coenam Domini celebrent, unde apparet, posse solos
 fideles absque ullo ministro verbi divini, si ita ac-
 cidat eos sine illo esse, coenam Domini celebrare
 et nullum ejus administratorem peculiarem requiri.*
 Ipse Socinus epist. 2. ad Matth. Radeccium p. 126:
*Nihil est, cur suspicari possimus, coenam Domini-
 cam a quolibet Christi nomen profitentium coetu ce-
 lebrari non posse. Neque enim parabilissima haec
 et simplicissima ceremonia apostolis, ut apostolis, a
 Christo praescripta fuit, sed simpliciter ut ipsius
 discipulis seu majoribus Christianis, id quod et Pauli
 verba 1. Cor. 11. manifestum faciunt et satis osten-
 dunt ipsa Christi verba a Paulo uberius exposita,
 quibus ipsius ceremoniae finis continetur, qui est com-
 memoratio Dominicae mortis et annuntiatio: donec
 Christus veniat etc. Jam et Christi mortem comme-
 morare atque annuntiare et pro ea gratias publice
 agere ad omnes Christianos peraeque pertinere, nemo
 est quin fateri cogatur. Nec vero est in hoc ritu
 alicujus divinae rei ulla datio seu ministratio et
 propterea nullus certus homo requiritur, qui quasi
 Christi vicem gerens panem et vinum ceteris dis-
 tribuat aut porrigat.** Quod administratio sacrae
 coenae ministris ecclesiae proprie competat, patet ex x. 21.
 sequentibus fundamentis: 1. quia conjuncta sunt
 praedicatio evangelii et administratio sacramentorum,
 quae sunt externa sigilla et testimonia promissionis
 evangelicae; 2. quia ministri ecclesiae sunt οἰκονόμοι
 μυστηρίων τοῦ θεοῦ 1. Cor. 4, v. 1. Tit. 1, v. 7. inter
 quae mysteria eminet sacramentum coenae Domini-
 cae; 3. quia baptismi administratio ordinarie com-
 petit ecclesiae ministris, quibus dictum: *Docete omnes
 gentes et baptizate*, Matth. 28, v. 19. Ergo etiam
 eucharistiae dispensatio. Vide tract. de sacram. in
 genere §. 28. et 29. et tract. de bapt. §. 39. ubi
 ostendimus, ne quidem in casu necessitatis privato
 sacrae coenae administrationem committendam, cum
 hac in parte discrimen sit inter baptismum, qui est
 sacramentum initiationis, et sacram. coenam, quae est
 sacramentum confirmationis. De baptismi necessitate
 Christus testatur Johann. 3, v. 5: *Nisi quis renatus
 fuerit ex aqua et Spiritu, non introibit regnum Dei.*
 Ubique igitur aqua haberi potest, baptismus etiam
 a privato administrari potest ac debet; sed sacrae
 coenae usus non est in pari necessitatis gradu con-
 stitutus, ideoque quando non est copia ordinarii ec-
 clesiae ministri, tunc locum habet illud Augustini:
Crede et manducasti. Joh. Corvinus prof. quondam
 Erfordianus in methodo doct. de coen. ed. Erf.
 anno 1578. p. 9. affirmat, licere laico in casu neces-
 sitatis coenam Domini administrare: 1. cum Christus x. 27.
 non solis discipulis potestatem remittendi et retinen-
 di peccata dederit, sed omnibus piis, et commune
 mandatum sit, ut fratribus petentibus annuntiemus
 evangelium; 2. cum laicis in casu necessitatis ba- x. 22.*

ptizare liceat. Sed ostendimus suo loco, discrimen esse hac in parte inter sacramentum initiationis et confirmationis.

X. 24.
An mi-
nister
ecclesiae
sibi eu-
chari-
stiam
dispen-
sare pos-
sit.

18. Quaeritur hoc loco: An minister ecclesiae sibi ipsi eucharistiam dispensare possit? Negat D. Pelargus in schola fidei art. 10. A. C. huius usus fundamentis: 1. cum requiratur ad sacram coenam utraque persona, exhibens et sumens, rectius quibus et institutioni Christi convenientius fecisse videbitur, si ab altero potius quam a se ipso sacramentum accipiat. 2. Si est analogia sacramentorum baptismi et coenae, ac Christus non baptizavit se ipsum, sed usus est ministerio Baptistae, a quo et discipuli Christi putantur baptizati, quid prohibet in sacra coena etiam ab aliis petere, ut nobis offerant ac praebeant salutarem cibum et potum? 3. Cum nemo se ipsum absolvere possit, nec enim dictum, ubi tibi remiseris peccata, sed quibuscunque remiseritis, Matth. 16, v. 19. Joh. 20, v. 23. cur non etiam absolutio a ministro fidei petenda, obtinente totius ecclesiae consuetudine, ita et sacra coena? 4. Ob consensum in religione veraque fide declarandum necessaria videtur alterius parochi aut ministri praesentia, ut sumens certae ecclesiae membrum hoc *τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ μετὰ τοὺς ἀδελφούς* mutuae symbolo a balio sibi communicato se esse profiteatur et fidei suae verae testem in ecclesiae symmistam quempiam adhibeat vicinum. 5. Ob reverentiam ministerio debitam, ut, cum Christus sacrum hunc ordinem ipse instituerit, sumens quispian a sacerdotibus, lubens etiam se colere et venerari ministros alios contestetur. 6. Ob pleniorē fidei confirmationem. Fieri namque potest, ut fluctus et dubites et alterius voce erigendus et confirmandus sis interdum de vita et moribus, tum maxime ubi emendatio et vitae novitas promittenda, commonefaciendus, ideoque et Paulus adire Ananiam, Act. 9, v. 6. et Cornelius ad Petrum mittere jubetur, Actor. 10, v. 5. 7. Nec in veteri apostolica ecclesia legimus usitatum fuisse, ut in sacra liturgia sibi ipsi quis offerret panem et vinum. Ac propterea D. Lutherus in art. Schmalc. part. 2. art. 2. et in coll. f. 165. statuit, quod se ipsum communicare sit persuasio humana destituta verbo Dei, incerta et non necessaria. Recte autem ibidem addit Pelargus, excipiendum esse casum necessitatis. Quodsi ergo pastor aliquis paganus propter loci intercapedinem vicinum suum accersere vel adire nequeat, se ipsum probans prius et examinans atque a Deo veniam peccatorum precatus,umat corpus et sanguinem Filii Dei, non tanquam ex sua, sed Christi exhibentis manu. Lutheri locum quod attinet, is proprie oppositus est missis privatis Pontificiis, in quibus solus sacerdos sacrificans communicat, et ex illa communionē fructum aliquem ad populum spectantem redire statuitur. ** Frantzius disp. in August. conf. de missa th. 89: *Nihil obstat, quominus ecclesiae minister sibi ipsi dare possit sacramentum coenae, primo enim fungitur vice Christi, quando recitat verba coenae et consecrat externa symbola in usum*

sacrae coenae; mox post consecrationem symbolorum se gerit vice auditoris.**

CAPUT V.

DE EXTERNIS SYMBOLIS SIVE RE TERRENA IN HOC SACRAMENTO.

19. Ut autem in reliquis sacramentis omnibus, quoque in hoc sanctissimo mysterio per externa symbola sive res terrenas res coelestes Christus nos communicare voluit. Externa illa symbola sunt panis et vinum, ut apparet 1. ex descriptione evangelistarum, qui unanimi consensu testantur, Christum accepisse panem, eundem fregisse ac discipulis disse, Matth. 26, v. 26. Marc. 14, v. 22. Luc. 22, v. 19. In descriptione partis posterioris mentionem faciunt calicis, τοῦ ποτηρίου, Matth. 26, v. 27. Marc. 14, v. 23. Luc. 22, v. 20. fuisse autem in calice panem, testes sunt, quando referunt Christi verba discipulos post sacrae coenae administrationem, ut ex Luca quidam colligunt, immediate ante institutionem coenae prolata: *Dico vobis, non bibam amplius de hoc genimine vitis, ex tunc et usque in diem, quo illud bibam novum in regno Patris mei.* 2. Ex repetitione apostoli Pauli, qui in tertio coelo edoctus, 2. Cor. 12, v. 2. iisdem omnino verbis Christi institutionem recenset panem et vinum a Christo adhibita esse testatur 1. Cor. 11, v. 23. 24. 25. 3. Ex collatione aliorum Scripturae locorum, in quibus de sacra coena tractatur, nec tamen alterius cujusdam elementi extensam quam panis et vini mentio fit, 1. Cor. 10, v. 16. 1. Cor. 11, v. 26. 27. 28. etc.

20. Quaeritur hoc loco: 1. Quare Christus hisce non aliis elementis externis uti voluerit? Respondemus: simplicitas Christiana verissime et rectissime respondet, quia Deo sic placuit. *Sensum Domini cognovit? viae ejus sunt impervestigabiles et opera ejus mirabilia nimis*, Psalm. 139, v. 17. Esai. 40, v. 13. Rom. 11, v. 33. 34. Interim non absurdum ducitur, panem et vinum adhibita fuisse: 1. propter typos V. T. superius enumeratos; 2. propter altissimam communionem Christi, cujus sigillum et testimonium in sacra coena institutum. Christo magis unitum neque propinquius quidquam est quam ipsius caro et sanguis, quippe quae ipsi personae sunt unita. Vicissim nobis nihil propinquius, quam quidquam magis unitum quam cibus et potus, quod quem intro assumimus quique substantiae corporis nostri agglutinatur. Jam vero inter cibos eminentis, qui confortat cor hominis, et inter potum eximium, quod laetificat cor hominis, Psalm. 104, v. 15. Quare cum Christus altissimam sui communionem in hoc mysterio instituere et obsignare voluerit, ideo placuit ei hic modus, ut mediante

- tiani, apud eundem haeres. 40. Aquarii, apud August. haeres. 64. qui praetextu sobrietatis, solam aquam in calice offerebant, contra quos disputat
- x. 28. Cyprianus lib. 2. epist. 3. ad Caecilium. **Severiani similiter vinum in usu coenae damnarunt, eo quod *fabulosa quadam vanitate*, ut ait Augustinus lib. de haeres. dicerent, *de Satana et terra vitem germinasse*.**
4. Pepuziani, qui caseum cum pane in eucharistiae administratione conjunxerunt, unde *Ἀπορυγῆται* dicti sunt. Augustinus de haeres. haer. 28: *Artotyritae sunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit, offerunt enim panem et caseum dicentes, a primis hominibus oblationes de fructibus terrae et ovium fuisse celebratas. Hos Pepuzianis jungit Epiphanius. Vide Philastrium p. 58. edit. Basil. **Sealiger exerc. 358. sect. 1: In insula Vendemao non solum utuntur sagu ad panem, sed etiam ex eadem arbore conficiunt oleum. Est sagu arbor, quae pani dedit nomen. Ligni frustum purgant a quibusdam quasi spinis, tundunt atque in pollinem redigunt, hoc panem ad usum nautarum parant commeatum. Cardanus lib. 1. de rer. variet. c. 4. f. 18. ex piscibus in Islandia panem parari memorat. Testatur etiam experientia, ex fabis et milio panem confici. Num vero hic panis est justa eucharistiae materia?*** 5. c. Didicimus dist. 2. de consecr. ex. VI. syn. refertur, quod in quibusdam ecclesiis sacerdotes sacrificio oblationis conjunxerint uvas et sic simul utraque populo dispensaverint. c. cum omne crimen. dist. ead. commemoratur, quosdam lac pro vino dedicasse; alios intinctam eucharistiam populo pro complemento communionis porrexisse; quosdam expressum vinum in sacramento Dominici calicis obtulisse; alios vero pannum lineum musto intinctum per totum annum reservasse et in tempore sacrificii partem ejus aqua lavisso sicque obtulisse. 6. Alexander I. episcopus Romanus constituit, vinum aquae permiscendum esse. c. in sacramentorum dist. ead.: *Non debet in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum offeratur, quia utrumque ex latere ejus in passione profluxisse legitur. Hujus mixturae necessitatem Pontificii adhuc hodie defendunt, qua de re paulo post uberius tractabitur. 7. Volateranus lib. 7. geogr. scribit, Innocentium VIII. Norvegis usum alterius liquoris in coena pro vino permisisse, cum vinum in locis illis non proveniat, nec diu conservari possit. **At de Norvegis et de Islandis certo constat, quod perpetuam vini copiam in urbibus habeant, annuatim illuc abundanter transvectam.** 8. Theodor. Beza epist. 2. ad Tilium: *Ubi panis vel vini nullus est usus, vel nulla certo tempore copia, num coena Domini nulla celebrabitur? imo rite celebrabitur, si quod panis vel vini vicem, vel ex usu communi vel pro temporis ratione supplet, panis aut vini loco adhibeatur. Haec enim mens fuit Christi, cum panem et vinum ad haec mysteria deligeret, ut propositis earum rerum signis, quibus corpus nostrum alitur, veram alimoniam spirituales velut ob oculos repraesentaret. Itaque a Christi sententia nihil aberrat,***

*qui nullo prorsus novandi studio pro pane et vino substituat, quae etsi non parem, similem tamen alimoniam analogiam habent. **Sequitur vero Beza consilium Calvini, sic enim scribit epist. 25: *Rogatus Calvinus a fratribus, qui tum in America erant, ubi nullus est vini usus, liceretne uti in coena Domini vel aqua simplici, qua plerumque illic utuntur vel alio illic non inusitato potionis genere, respondit, fuisse Christi in hoc instituendo sacramenti consilium, ut spiritualis alimoniae, id est sui ipsius *ἁγίων* nobis sub communis cibi ac potus symbolis repraesentaret, ac proinde si non fuisset tum Judaea communis vini usus, procul dubio alia vigari potionem usum fuisse, quod ex ipsius scopo consilio liqueat. Itaque nihil a Christi consilio voluntate alienum facere videri, qui non contemnit nec temeritate, sed ipsa necessitate adacti pro vino aliud in illis regionibus usitatae potionis genus usurparent. Hoc Domini Calvini responsum noster coetus adeo comprobavit, ut eos superstitiose facere censuerit, qui a vini symbolo usque adeo penderent, ut alteram coenae partem omittere mallent quam analogum aliud symbolum ita cogente necessitate usurpare.** Anton. Sadcel volum. oper. theol. 429. perdifficile esse putat, hoc consilium a Beza propositum evertere. **Alstedius in theol. polem. part. 5. q. 8. p. 603: *Si ecclesia Deo ibi sit colligenda, ubi vinum haberi non possit ullo modo, usatus potus alius nobilior ex fine servatoris substituendus et coctus monendus, ne offendatur.*****

CAPUT VI.

AN PANIS EUCHARISTICUS AZYMUS VEL FERMENTATUS ESSE DEBEAT.

23. Quaeritur 3: An azymo, an vero pane fermentato in eucharistia utendum sit? Respondemus: contra dubitationis aleam ponimus, Christum in prima sacrae coenae institutione et administratione panem *ἄζυμον* adhibuisse, quia celebravit eam in diebus *τῶν ἁγίων* post esum agni paschalis, Matth. 26, 18. quo tempore non alius panis quam azymus, apud Judaeos in usu erat, Exod. 12, v. 8. Levit. 2, v. 6. Utimur igitur in coenae administratione panem azymo: 1. Propter exemplum Christi *ἄζυμον* 2. Propter commonefactiones utiles, quas usus panis azymi praestat, quod scilicet corpus Christi, cujus communicatio est panis eucharisticus, nullo periculi fermento sit pollutum, Esa. 53, v. 9. 1. Per Levit. 2, v. 22. in cujus rei typum praecepit Dominus, ut omnis oblatio fieret absque fermento Levit. 2, v. 11. quo denotatum fuit, sacrificium illud propitiatorium, quod Christus in ara crucis obtulit, fore purum et immaculatum. Admonet etiam panis azymi usus, quod accessus ad coenam Dominicam vetus fermentum nequitiae

panis quodque azyma ad figuras Iudaismi pertineant. **Moscovitae in administratione coenae pane utuntur fermentato; dicit enim metropolita eorum Johannes in epist. ad episcopum Romanum: *Christus tali pane utebatur, nam tum non stabat* (quod necessarium erat in agno paschali comedendo, ubi azymi panis usus erat), *sed accubebat cum duodecim ad mensam. Itaque certum est, ait, cum pane fermentato fuisse usum.* In opere de variis rerum Moscov. auctoribus p. 23.** 4. Pontificios panem

- X. 33. azymum cum opinione necessitatis non debere ecclesiae obtrudere. Cum enim necessitas panis azymi nec ex Scripturis, nec ex praxi primitivae ecclesiae evinci possit, sed sit res adiaphora et indifferens, ut superius ostendimus, ideo pugnat cum libertate Christiana, in re per se et sua natura libera conscientias opinione necessitatis praegravare. Bellarminus lib. 4. de euch. c. 7: *Ex instituto Christi in eucharistia azymo utimur, etc.* Tolletus lib. 2. de inst. sacerdot. c. 25. §. 5. p. 158: *Panis azymus debet esse in ecclesia Latina, in Graeca vero cum fermento, adeo ut peccet Latinus mortaliter non consecrans in azymo.*

CAPUT VII.

DE PLACENTULIS ORBICULARIBUS, QUAS HOSTIAS VOCANT.

Qu. 4:
An liceat
uti panibus
rotundis

X. 36.
minori-
bus.

24. Quaeritur 4: An liceat uti panibus illis rotundis minoribus, quorum usus in nostris ecclesiis? Respondemus: considerat. commune. c. 4. num. 78. pag. 488. vocat *crustulum farraceum, quod e coena ejiciendum veniat, cum velut spuma inutilis sit ad nutriendum.* Scholast. Pseudo-Witteb. in disput. contra D. Schachtium vocant *hostias nummularias*, easque negant usurpari posse. Alii vocant *lentorem viscosum, nebulas et spumam panis* etc. **Vocant quoque easdem *Siegelplätzlein, Schaumbrod, Kleisterleim*, vide *Berlinische Zeitung, Dii Fiij Rebelküchlein, erbidtete Eifentüchlein, Wigküchlein, Reßpfäffische Hostien, dünne unschmadhafte Plätzlein, jähle ablebhafte Blättlein, Reßküchlein, brodlose Pfaffenküchlein, Papiertüchlein.* Vide Anatom. Marpurg.** Atqui 1. verum naturalem panem ex farina et aqua coctum in eucharistia adhiberi, vi institutionis divinae necessarium est; an vero panis sit major vel minor, triticeus vel siligineus, rotundus vel oblongus etc. nihil refert, cum externa accidentia rei essentiam non mutant. Panis noster essentialem panis naturam habet, cum sit ex aqua et farina triticea pistus, de forma accidentali et externa non sumus solliciti. 2. Nullum adest divinum mandatum de quantitate vel qualitate panis eucharistici. 3. Quemadmodum baptismi efficaciae vel integritati nihil decedit, sive aqua ad eam adhibita sit fluvialis, sive fontana, sive marina; itemque sive sit calida, sive frigida; ita quoque sacrae coenae respectu perinde est, sive panis sit major, vel minor;

oblongus, vel rotundus; itemque sive vinum sit rubrum, sive candidum. 4. Panis eucharisticus non usurpatur ad corporis nutritionem praestandam vel alitionem animae significandam, sed propter corporis Christi eidem sacramentaliter uniti communicationem, 1. Cor. 10, v. 16. quo pertinet canon Nicenus: *Non multum sumimus sed parum, quia non saturiamur, sed propter sanctificationem haec sumimus.* 5. Panes illi rotundi ante usum sacrae coenae fracti ac praeparati ad distributionem satis apti idonei sunt. Ergo usum illorum panum temere recedere ac contendere, quod necessarium sit, ut usus panis major in ipsa sacrae coenae actione frangatur libertatem Christianam non mediocriter impugnet. 6. Si placentulae illae orbiculares non essent verum panis, tot saeculis ecclesia in usu coenae non habuisset verum panem. **Quidam enim origine horum panum minorum referunt ad tempora Alexandri I. circa annum Christi 119. quidam ad annum Christi 607. et quidem ad tempora Phocae imperatoris Epiphanius, qui vixit circa annum Christi 380. vocat panem *στρογγυλοειδῆ*. Gregorius lib. 4. dial. c. 5 a forma vocat *coronas oblationum*. Imo ejusmodi usitatae sunt Basiliae, item Bernae Helvet. referent D. Hubero in seiner Antwort aus der fünf Eidgenössischen Theologen Gegenbericht p. 139. 163. 16 uti etiam in Anglia referente Zanchio lib. 1. epis. p. 233. Conf. Affelman. in *μελέτη* theolog. de *μελητήριον* apostoli dicto 1. Cor. 10, v. 16. th. 12.* Epiphanius in ancorato f. 492. mentionem facit panem *στρογγυλοειδῶν* suo tempore usitatorum. **Præbamus vero, hostias esse revera panem: 1. *A definitione.* Cui competit definitio panis, illud est verum panis. Placentulis illis orbicularibus competit definitio panis, sunt enim ex farina et aqua subactis vitute ignis pistae. Definitor panis, quod sit alimentum ex farina et aqua sic in se commixtis et igne percoctis constans, ut crassiore humore per calorem externum assumpto ad unam masticabilem et nutritiam consistentiam redigatur, ut e Plinio lib. 18. vel secundum alios lib. 15. c. 15. nat. hist. et al. colligitur. 2. *A causis externis.* Quidquid ex frumenti granis debito modo a panificis calore intermedio fit et ipsum comestum actu nutrit, id verum est panis. Placentae illae orbiculares, quae coena adhibentur, ex frumenti granis debito modo a panificis calore intermedio fiunt et comestae ac nutriunt. Ergo. De priore membro testatur experientia de posteriore, an scilicet nutrant, nec ipsa definitura est. Si esurienti in magno numero ejusmodi placentae dentur, deprehendetur, illas famem sed non ac proinde etiam nutrire; et sic quod multae conjunctim faciunt, id et singulae seorsim faciunt, quamvis non tam sensibiliter, quia vis multarum hic fortior est singularum dispersa. 3. *A causis internis.* Quidquid constat partibus panis essentialibus et sic materia et forma panis, id est verum panis, quia positis partibus essentialibus totum constituitur. At placentae illae orbiculares constant partibus essentialibus et sic materia et forma. De m

- προεσιῶν τῶν ἀδελφῶν ἄριστος καὶ ποιήριον ἔδατος καὶ χράματος. Irenaeus lib. 1. c. 9. itidem meminit ποτηρίων οὐκ κεκραμένων in descriptione eucharistiae a Marco Gnostico administratae (recensente Graeca verba Epiphanio lib. 1. tom. 3. haeres. 34.) et lib. 5. c. 2: *Quando mistus calix et panis fractus percipit verbum Dei, fit eucharistia.* ** In ecclesiis Moscoviticis presbyteri calici eucharistico paululum aquae tepidae admiscunt, quia dicunt: *ex latere Domini sanguis profluxit et aqua, quam calidam fuisse credere fas est.* In opere de variis rerum Muscov. auctoribus p. 136.** Ergo non simpliciter damnamus ut pugnantes contra Christi institutionem, qui vinum aqua temperatum in administratione eucharistiae usurpant, nec judicamus eucharistiae integritati vel efficaciae quidquam decedere, si vinum aqua sit mixtum, quod ab οἶνον ἁλῶς saepius fieri constat. Si ergo Pontificii mixtionem illam ut consuetudinem adiaphoram, quae verbo Dei nec mandata, nec prohibita sit, sed rationem habeat vero non dissimilem, servarent et proponerent, nulla ut de re indifferente esset controversia. Quaestio autem est: an haec mixtio aquae cum vino 1. in ipsa coenae Dominicae administratione necessaria sit; 2. et quidem hoc fine, ut unio fidelium cum Christo non solum repraesentetur, sed etiam 3. efficiatur? Pontificii affirmant; sic enim Alexander I. c. in sacramentorum dist. 2. de consecrat.: *Non debet in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum offeratur.* Julius c. cum omne. dist. ead.: *Calix Dominicus juxta canonum praecepta vino et aqua permixtus debet offerri, quia videmus, in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi, ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur et credentium plebs ei, in quem credit, copulatur et jungitur, quae copulatio aquae et vini sic miscetur in calice Domini, ut mixtio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero sit aqua sola, plebs incipit esse sine Christo.* Concilium Tridentinum sess. 22. cap. 8: *Monet s. synodus, praeceptum esse ab ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christum Dominum ita fecisse*
- X. 40. *credatur, tum etiam quia e latere ejus aqua cum sanguine exierit, quod sacramentum hac mixtione recolitur, et cum aquae in apocalypsi Johannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.* Bellarminus lib. 4. de sacr. euchar. c. 10. §. porro: *Ecclesia catholica semper credidit, ita necessarium esse aqua vinum misceri in calice, ut non possit id sine gravi peccato omitti.* Gregorius de Valent. tom. 4. disp. 6. qu. 2. p. 920: *Licet in concilio illud tantum dicatur, quod est certissimum, scilicet hac de re esse praeceptum ecclesiasticum, probabilissimum tamen est, esse item ejusdem rei praeceptum Christi et traditionem apostolicam (vocat probabilissimum, novit enim reliquos Pontificios hic non agnoscere ali-*

quod praeceptum Christi). Azorius in instit. moral. lib. 10. c. 30. §. altera quaestio: *Si roges, an sit aqua vino miscenda ex praecepto Christi, aut ecclesiae institutione, quidam nostrum opinantur primum, sed alii probabilius secundum.* Confer Thom. part. 3. qu. 74. art. 6.

26. Nos in negativam concedimus hisce usi argumentis: 1. In sacrae coenae administratione nihil quidquam ut necessarium obtrudendum est, cujus necessitas ex verbis institutionis evinci non possit. Jam vero ex verbis institutionis non potest probari mixtionis illius necessitas. Ergo etc. Bellarminus assumptum non potest omnino negare, sic enim scribit l. d. §. Ceterum: *An vinum aqua mistum in calice fuerit ante consecrationem, ex Scriptura expresse non habetur.* Nullae circumstantiae institutionis (inquit Chemnicus d. 1.) speciem aliquam praebent, quod in ipsa actione coenae Dominicae Christus tunc, cum calicem benedicendum acciperet, aquam in ipso calice vino miscuerit. Ineptum enim est, quod ex hospitii hydria quidam illud probare voluerunt, cum ex pelvi, unde Christus pedes discipulorum lavit, propior fuisset probatio. Vinum igitur sive genimen vitis est de substantia Dominici calicis, quod ad externum elementum attinet; an vero debeat esse vel merum vel mixtum, rubrum vel album, non est de necessitate. ** Lutherus in lib. de formul. missae tom. 2. Lat. f. 557. ann. 1523: *Nondum constitui mecum, miscendane sit aqua vino, quanquam huc inclino, ut merum potius vinum paretur absque aquae mixtura, quod significatio male habeat, quam Esa. 1. ponit. Vinum tuum inquit, mixtum est aqua. Merum vinum enim pulchre figurat puritatem doctrinae evangelicae. De inde quod pro nobis non est fusus nisi solus sanguis Christi impermixtus nostro, cujus ibi memoriam facimus. Ut non stet illorum somnium, qui dicunt ibi figurari unionem nostri cum Christo, hujus unionis memoriam hic non facimus. Nec summi uniti ante ejus fusionem, alioqui simul nostre quoque sanguis cum sanguine Christi pro nobis fusus celebrabitur. Tamen contra libertatem non introducā legem superstitiosam. Christus haec non magnopere curabit, nec res digna est contentione. Pugnavit satis hanc pugnam stultam Romana et Graeca ecclesia, ut et alias multa. Eadem repetit tom. 3. Jen. Germ. f. 334.** 2. Mixtae aquae potius aliquid addit institutioni, quia evangelistae solius merique vini mentionem faciunt Matth. 26, v. 29. Marc. 14, v. 25. Luc. 22, v. 1. *Non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, quo illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Chrysostomus homil. 83. in Matth. *Ex germine, ait, vitis quae certe vinum non aqua producit.* Bellarminus excipit, verba illa non pertinere ad calicem eucharisticum, sed ad calicem qui datus fuit post agni paschalis manducationem idque ex Luca expresse colligi, de quo etiam latius tract. lib. 1. de euchar. c. 11. circa finem. Respondemus: Demus verba haec institutionem eucharistiae*

Quia prolata, ut Lucas observator ordinis manifeste indicat; interim tamen ex verbis illis institutionis coenae immediate praecedentibus aperte colligitur, genimen vitis in calice illo fuisse, quem Christus postea accipit, eidem benedixit ac discipulis ait dicens: *Bibite ex hoc omnes, hic calix est enim testamentum in meo sanguine*. Si ex evangelio et Paulo expresse non habetur, nisi calicem sanguinis apostolis propinatum et vini nulla mentio fit, cum de calice eucharistico agitur (in hoc loco Bellarminus scribit) consequens fuerit, essentialem aliquam coenae partem in descriptione evangelistarum omissam esse. Cornelius Jansenius comm. in conc. evang. c. 131. p. 906: *Vinum fuit in calice, quem suis Dominus in coena porrexit, testatur Cyprianus ad Caecilium scribens ex eo, quod evangelistae subijciunt dictum a Domino: Non bibam amodo de hoc genimine vitis. Fuit ergo genimen vitis in calice, quem Dominus accepit et suis dedit. Tamen autem fuisse mixtum aqua, non probat apostolus aliquibus evangelii verbis, ut nec illis probari possit, sed intelligendum relinquit ex eo, quod certum est in calice fuisse vinum, eo quod vinum in illis calicibus regionibus non solitum fuerit bibi nisi mixtum aqua*. Haec Jansenius, vinum in calice ex verbis Christi probari posse asserens, mixtionem autem aquae ex verbis evangelii probari posse negat. 3. Mixtio illa nititur sola traditione et consuetudine. Jam vero consuetudo libera et traditio incerta non possunt necessarium quendam fidei articulum constituere. Bellarminus l. d. §. Ceterum: *quid fuerit in calice ante consecrationem, an vinum purum, an vinum aqua mixtum, an sicera, an aqua sola, ex sola Scriptura expresse non habetur, sed necessario recurrendum est ad traditionem veterum, qui ab apostolis et eorum discipulis haec mysteria acceperunt. Traditio autem habet, fuisse vinum mixtum aqua, ergo ita credendum est, aut vel certi de materia calicis habemus*. Platina in vita Alexand. I. Polyd. Virg. lib. 5. c. 10. conc. Triburiense can. 19. ab Alexandro I. praeceptum est aqua vino affundenda promanasse statuunt. Et consuetudinem hanc non fuisse universalem, apparet a Durando lib. 4. c. 42. ubi dicit, in Graeca ecclesia universaliter hoc non fieri. Lombardus lib. 4. sent. dist. 11. lit. H: *Graecorum ecclesia non apponere aquam dicitur*. Armeni in concilio Florentino primum aquam vino temperare jussi sunt. Cornelius Jansenius l. d.: *Lutherus post Graecos docuit, aquam vinum in calice apponendum*. 4. Mixtio illa non respondet typo Melchisedeci, qui panem et vinum, non autem vinum aqua mixtum Abrahae et ejus discipulis obtulit. 5. Qualis sit mixtionis necessitas, aliter apud ipsos Pontificios incertum est. Bellarminus lib. 4. de euchar. c. 10. §. porro: *Utrum sine aqua sacramentum consistere possit, non est certum; communis tamen opinio in partem affirmativae propendit*. Atqui Julius pontifex expresse docet, e. cum omne. dist. 2. de consecr.: *Non potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum,*

nisi utrumque misceatur; ubi non solum necessitate praecepti, sed etiam necessitate sacramenti hanc mixtionem statuit necessariam. Contra vero Lombardus lib. 4. sent. dist. 11. lit. H: *Si quis non intendens introducere haeresin oblivione vel ignorantia aquam praetermiserit, non videtur irritum esse sacramentum, sed ille graviter est corripendus*. Et Jansenius l. d. p. 907: *Sicut ex eo, quod evangelistae absolute dicunt, Christum accepisse panem, creditur, quemvis panem proprie dictum posse esse materiam consecrandi corporis Domini, nec esse absolute necessarium azymum panem, quamvis ex apostolica traditione, conformi facto Christi, veterique figurae et conveniente mysteriis significandis, in tali pane consecratio facienda est; ita ex eo, quod vini tantum mentionem faciunt evangelistae, creditur quodvis vinum proprie dictum, quod scilicet est vinum vitis, posse esse materiam consecrandi sanguinis Domini, nec esse absolute necessariam mixtionem aquae cum vino, quamvis ob traditionem apostolicam, conformem facto Christi, veteribusque figuris et convenientem significandis mysteriis, illa temere non sine gravi peccato possit praetermitti*. Toletus lib. 2. de instruct. sacerdot. c. 25. §. Rursus: *Consecratio valida est cum solo vino*. 6. Mixtio haec labyrinthum disputationum parit. Innocentius III. c. cum Marthae. §. Quaesivisti. extr. de celebr. miss. et Thomas part. 3. qu. 74. art. 8. recensent quaestionem, in qua doctores ita perplexos fuisse tradunt, ut ex ejus ambagibus vix potuerint sese extricare, nimirum: *an aqua, quam presbyter missam celebrans infundit et calici vinoque immiscet, in sanguinem cum vino transsubstantietur nec ne?* Sunt autem tres opiniones. Quidam statuunt, quod sicut vinum convertitur in sanguinem, qui fluxit de latere Domini, ita et aqua convertatur in aquam, quae cum sanguine fluxit ex eodem latere. Alii tenent, quod aqua vino mixta transiens in vinum simul cum vino transsubstantietur in sanguinem Christi. Alii rursum, eo quod physici asseverent, aquam non transire in vinum, sed eam jam vino mixtam posse per artificium separari a vino, putant aquam nec in sanguinem transire nec in alteram aquam, sed per se manere vino converso in sanguinem et circumfusam prioris vini accidentibus consistere.

27. Bellarminus pro necessitate mixtionis haec producit argumenta: 1. *Christus vinum aqua mixtum consecravimus. Ergo et nos ita facere debemus*. Respondemus: 1. ex historia evangelica non potest certo et infallibiliter ostendi, quod Christus vino aqua mixto usus fuerit, vel quod in ipsa eucharistiae administratione aquam vino infuderit. 2. Bellarminus regerit, non posse ex eadem ostendi, quod vino fuerit usus, ad traditionem igitur recurrendum esse, quae vinum illud aqua fuisse mixtum docet. Respondemus: imo vero ex verbis illis Christi: *Non bibam amodo de genimine vitis* etc. satis evidenter constat, genimen vitis in poculo eucharistico fuisse, ut ex cohaerentia textus atque aliis fundamentis

Argumenta pro necessitate mixtionis. 1. Exemplum Christi.

paulo superius ostendimus. 3. Demus ex hypothesi, Christum consecrasse vinum aqua mixtum, illud tamen utpote pro more regionis factum, esset indifferens. Quemadmodum enim panis est de substantia coenae Dominicae; an vero panis esse debeat triticeus an siligineus, an fermentatus, an azymus etc. liberum est et non de necessitate sacramenti; ita quoque vinum est de substantia coenae Dominicae, an vero vinum sit rubrum vel album, merum, an mixtum, ad substantiam et integritatem eucharistiae nihil quidquam interest. 4. Regerit Bellarminus: *Si pro more regionis vino aqua temperato Christus fuisset unus, patres variorum locorum nunquam tanto consensu et absolute dixissent, vino aquam in calice miscendam esse.* Respondemus: rationem illam mixtionis non excogitavimus ipsi, sed ponitur disertis verbis a Lyrano in 1. Cor. cap. 11. ubi sic scribit: *Probabile est* (nota: non certum), *quod Dominus aquam apposuerit. In terra enim illa propter vini fortitudinem consuetum est semper bibere vinum cum aqua.* Patres quod attinet, quidam factum Christi referunt, nullam vero necessitatis legem ex eo deducunt; quidam consuetudinem ecclesiae recensent, jam vero ecclesiae consuetudo Christianae libertati non praepjudicat; qui necessitatem mixtionis ex facto Christi propugnant, ad traditionem confugiunt, jam vero incertae traditiones (quales sunt omnes, quae extra Scripturam proponuntur) non possunt necessarium fidei articulum constituere, ut de liturgiae Jacobi, Clementinarum constitutionum et epistolarum decretalium certitudine nihil dicamus. 5. Utimur autem hoc argumento: Si Christus vinum aqua miscuit, factum id vel propter sacramentum, vel propter morem regionis. Si prius, sequitur, mixtionem ad sacramenti integritatem pertinere, illa enim est necessaria cujusque sacramenti materia, quam Christus ad eam ordinavit. Consequens negat Bellarminus §. porro, sic scribens: *Utrum sine aqua sacramentum consistere possit, non est adeo certum, communis tamen opinio in partem affirmativam propendit.* Idem statuit Lyranus loco proxime citato: *Si non animo introducendi haeresin, sed oblivione praetermittatur aqua, non minus conficitur, nec Graeci aquam addunt.* Relinquitur igitur posterius, videlicet pro more regionis mixtionem illam, si qua praecessit, a Christo factam. 6. Id declarari potest ritu fractionis. Constat ex historia evangelica, panem eucharisticum a Christo esse fractum. Haec fractio aut propter distributionem usurpata fuit pro more regionis, aut propter repraesentationem passionis. Sed posterius locum non habet, ut suo loco demonstrabitur; relinquitur igitur prius et per consequens ut ritus fractionis, ita quoque mixtura ἀδικοπος est et indifferens, cum utraque actio pro more regionis suscepta fuerit. 7. Adde quod Platina, Polydorus et alii originem hujus mixtionis ad decretum Alexandri I. non autem ad Christi factum referant,

28. 2. *Patres alias hujus mixtionis causas reddunt, non autem illam, quod in oriente sint vina fortia.* Respondemus: non damnamus pios veteres, qui olim suo quodam consilio et sine superstitione vinum aqua temperatum in calice coenae Dominicae usurparunt, vel quod Christum ita fecisse persuaserant, ut Cyprianus lib. 2. epist. 3. vel quod olim coenam Domini peragentes quidam largius biberent, adeo ut nonnulli in agapis inebriarentur, ut colligitur ex 1. Cor. 11, v. 21. ideoque ut vinum per se forte minus noceret, aquam vino miscuerunt; vel quia ex petra sitientibus Israëlitis aqua exundavit, quae petra Christi typum gessit, Num. 20, v. 10. 1. Cor. 10, v. 4. Eusebius Emissenus serm. 5. de pascha; vel quod aqua et sanguis ex latere Domini effluerit, Joh. 19, v. 34. Ambrosius lib. 5. de sacram. c. 1. vel ad denotandam unionem Christi cum ecclesia, quasi aquae populos significant; Cyprianus l. d. vel ad significandam duarum naturarum in Christo unionem, Nicephorus lib. 18. c. 53. vel quia corporalis potus maxime conveniens naturae humanae est vinum aqua mixtum, Clemens Alexandrinus lib. 2. paedag. c. 2. Propter has causas pii veteres cramate loco meri in eucharistiae celebratione usi sunt; quos uti non damnamus, ita cum libere illud fecerint, et vero mixtio talis ecclesiae hodie a Pontificiis obtrudatur tanquam absolute et simpliciter necessaria, et quidem hoc fine, ut populus Christi adunetur, quando vinum aquae miscetur; ideo nostrae ecclesiae exemplo et facto ostenderunt, Christianam libertatem in iis, quae non sunt juris ac praecepti divini, non debere jugo servitutis subjectam esse, cum praesertim erroneae opiniones huius observationi affinguntur.

29. Porro nullam ex enumeratis causis adhibuit olim cramatensis cogentem esse ostendit earum examen. 1. *Christus usus est vino aqua temperato.* Respondemus: Thomas part. 3. qu. 74. art. 6. fatetur, *probabiliter tantum credi, quod Dominus sacramentum instituerit in vino aqua permixto.* Adde quod non omnia, quae Christus in administratione prima coenae fecisse legitur, absolute et simpliciter in eucharistiae celebratione necessaria sint. 2. *In agapis nonnulli inebriabantur.* Respondemus: agapae illae non amplius sunt in usu, haec ergo ratio hodie cessat. 3. *Ex petra Israëlitis profluxit aqua.* Respondemus: argumentum typicum non concludi de ipsa substantia in antitypo, alioqui quia agnus paschalis fuit typus sacrae coenae, etiam carne agni in ea adhiberi deberent. Urgemus typum Melchisedeci, qui solum vinum obtulit, jam vero e hypothesis Pontificiorum Christus illud ipsum obtulit, quod Melchisedech, cum fuerit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. 4. *Ex latere Christi profluxit sanguis et aqua.* Respondemus: non in cruce, sed in prima coena modus administrationis expositus est. Scriptura hunc typum nusquam a eucharistiae negotium applicat. Ergo non potest certum et immotum ex eo deduci argumentum

aquae cum vino id, quod erat tribuendum communioni, videlicet unire fideles cum Christo. Bellarminus regerit, id intelligendum esse, non quod per missionem illam aquae cum vino re ipsa fiat unio populi cum Christo, sed tantum quoad significationem. Respondemus: cur ergo Julius pontifex c. cum omne crimen. dist. 2. sic loquitur? quando in calice aqua vino miscetur, tunc populum Christo aduniri et credentium plebem ei, in quem credit, copulari et jungi; item si solum vinum offeratur et consecratur, sanguinem Christi esse sine nobis etc. Haec certe non de nuda significatione, sed de ipsa efficientia diserte loquuntur; adde quod sacramenta id efficiant, quod significant, cum non tantum sint significativa signa, sed etiam effectiva, ut recte alibi disputat Bellarminus.

CAPUT IX.

DE COMMUNIONE SUB UNA SPECIE.

Q. 6:
An vinum benedictum distribuendum sit omnibus communicantibus.

31. Quaeritur 6: An vinum benedictum distribuendum sit omnibus, qui in sacra coena de benedicto pane participant? Sententia nostrarum ecclesiarum haec est, legitimam coenae Dominicae administrationem non consistere in sola manducatione benedicti panis, nec in sola bibitione benedicti vini, sed utrumque ad sacramenti integritatem requiri, tum benedicti panis manducationem, tum benedicti vini bibitionem, ideoque non esse talem separationem faciendam, qua quibusdam tantum benedictus panis et benedictum vinum simul, quibusdam vero tantum benedictus panis sine poculo benedicto datur, id quod sequentibus confirmatum damus argumentis, quorum prima classis ex Scripturis s. altera ex testimonio primitivae ecclesiae; tertia ex ipsorum adversariorum confessione deprometur. Inter argumenta ex Scripturis petita familiam ducit 1. Christi institutio. Quod Christus verus Deus et homo in sacrae coenae institutione conjunxit, id nulli hominum separare licet, Matth. 19, v. 6. Jam vero Christus sacram coenam eo modo instituit, ut non solum in ea benedictus panis et mediante eo corpus ipsius manducetur, sed etiam benedictum vinum et mediante eo sanguis ipsius bibatur, Matth. 26, v. 26. 28. Marc. 14, v. 22. 23. 24. Luc. 22, v. 19. 20. sicque manducationem benedicti panis et bibitionem benedicti calicis conjunxit. Ergo nulli hominum haec separare licet. Circa quam institutionem Christi probe notandum: 1. quod in manducatione sacramentali connectuntur panis et corpus Christi, non autem panis et sanguis Christi; in bibitione sacramentali connectuntur vinum et sanguis, non autem vinum et corpus Christi, unde apostolus 1. Cor. 10, v. 16. *panem vocat corporis, calicem vocat sanguinis*. Quisquis igitur sanguinis Christi sacramentalem *κοινωνίαν* desiderat,

Affirmatur.
1. Christi institutio id requirit.

illum vi institutionis hujus non solum panem benedictum manducare, sed et ex benedicto calice oportet bibere. 2. Quod Lucas in descriptione partis alterius addat vocem *ὡσαύτως similiter*, manifeste ostendens, quod Christus pari modo jusserit benedictum vinum bibere, quomodo jusserat benedictum panem manducare. ** Argumentamur igitur; Quicunque requiruntur ad actus alicujus continentiae non possunt ab ea separari; etiam humanis legibus applaudentibus lib. 21. et 28. C. de testamentis l. heredes §. fin. ff. qui test. fac. possunt. 1. bibere Christi sanguinem requiritur ad sacrae coenae continentiam. Ergo. Neque enim Christus dixit disjunctive: *edite aut bibite*, sed conjunctive: *edite et bibite*, actum bibendi cum actu manducandi per participulum *et* et adverbium *ὡσαύτως*. ** 3. Quod Matthaeus in descriptione partis alterius addat particulam universalem: *bibite ex hoc omnes*, quo ipse mandato Christus occurrere voluit disputationi de concomitantia et libero calicis usu, quasi nullo praecepto divino ad participationem sacri calicis accessuri ad coenam Dominicam astringamur. 4. Quod Christus sacrae coenae institutionem verbis *ὑποκαταστήτω* concludit: *Hoc facite*, quibus in utraque parte revocat nos ad suam voluntatem, disjunctivam ac ordinationem in verbis institutionis expressam, ut in vera fidei obedientia non solum benedictum panem manducemus, sed etiam benedictum vinum bibamus, cum sit *unus magister et doctor noster*, Matth. 23, v. 8. voce coelitus delatus audiendus nobis commendatus, Matth. 3, v. 17. cuiusque proprium sit ovium Christi vocem hujus pastoris sui audire, Joh. 10, v. 27. ** Ambrosius 1. Cor. 11: *Indignus est Domino, qui aliter celebrat hoc mysterium, quam ab eo traditum est. Non enim potest devotus esse, qui aliter sumit, quam datum est ab auctore*. Claudius de Sainctes repetit 10. de euchar. c. 1: *Concedamus adversariis, qui postulant, de mysteriis et sacramentis ex eorum institutione optime decerni ac definiri*. **

32. Hoc argumentum cum jugulam causae petitis ideo varias comminiscuntur exceptiones. Bellarminus lib. 4. de euchar. c. 24. resp. ad locum secundum excipit, *haec verba dici solis apostolis, tum ad mensam cum Christo sedebant, nec potest referri ad omnes omnino homines, aut ad omnes Christianos, aut ad omnes fideles adultos*. Respondemus 1. Rosinus in vita Joh. Friderici elect. non refert, quod pientissimus ille elector in coenae Augustanis anno 1530. in colloquium cum Pontificis nonnullis de coena Domini venerit, utrum altera tantum pars, an utraque laicis esset exhibenda? Pontifici pro defensione suae opinionis qua unam solum partem laicis porrigendam, utrumque vero solis sacerdotibus institutam esse statuerat multa afferbant atque inter alia etiam verba institutionis, *bibite ex hoc omnes*, in suam trahere lebant sententiam contententes, vocem *omnes* non sacerdotes, non laicos; respondebat illustrissimus princeps, siquidem vera sit sententia, necesse est,

et sibi et in ista etiam Christi sententia: *mundi estis, sed non omnes*, per vocem *omnes* soli sacrificii intelligantur, et inde sequi, eosdem impuros et omnis generis vitiis pollutos esse. De alio quod in principe constat, quod locum Hebr. 13, v. 4. *propter illis disputatoribus objecerit: Honorate conjugium in omnibus et torus immaculatus*, de particulam universalem ad solos laicos restrinxit, hic vero in verbis coenae ad solos sacerdotes. Sed missis hisce instantiis ad rem ipsam respondemus. Solis apostolis esse dictum: *Bibite ex hoc omnes*, dupliciter intelligi potest, vel id quod dicitur, ad solos apostolos pertinere, vel apostolos tunc praesentes moneri, ut faciant id, quod ipsis cum alijs fidelibus ad sacram coenam accedentibus est commune. Bellarminus priore modo intelligit, *ad apostolis id esse dictum*, sed hac ratione nulla est reliqua sacrae coenae institutio, nullum de *prima* illa coena vicem gessisse omnium eorum, quibus coena instituta est, ideo mandatum Christi *primum* accipiendum esse de omnibus illis, qui a Christi mandato benedictum panem in sacra coena accedunt. Ut ergo mandatum Christi, *pascite oves meas*, soli Petro quidem datur, id interim tamen ad omnes apostolos et ecclesiae ministros (juxta nostram sententiam, ex Bellarmini autem hypothese ad vicem Petri in cathedra Romana successores) pertinet, ita solis apostolis in sacra coena dicitur, *Bibite ex hoc omnes*, interim tamen ad omnes fideles *omnes* hujus convivii futuros hospites revera pertinet. Sic ergo habet nostrum argumentum: „Quoscunque Christus in sacra coena jubet edere benedictum panem, eos ipsos omnes pariter, nemine excepto, jubet etiam benedictum vinum bibere. Atqui Christus jubet edere apostolos, qui tunc temporis *omnes* hujus coelestis convivii hospites futuros representabant. Ergo apostolos et per apostolos omnes *hujus* coelestis convivii hospites futuros jubet etiam *Bibite*“ 3. Concidunt igitur argumenta illa omnia, quibus Bellarminus ex circumstantiis textus probare conatur, solis apostolis a Christo esse dictum: *Bibite ex hoc omnes*. Demus enim ex hypothese, solos apostolos a Christo sacram hoc convivium celebrasse (quamvis forte non improbable sit, patremfamilias et *omnes* domesticos in illis aedibus, in quibus Christus primum sacram coenam celebravit, eidem praesente fuisse); demus, solis apostolis tunc praesentibus et sacram coenam participantibus dictum esse, *Bibite ex hoc omnes*; interim manet hoc, quod apostoli vicem gesserint totius ecclesiae, cum institutio sacram coenae non solos apostolos, sed totam ecclesiam spectet; neque enim aliam coenam apostolis, quam reliquis fidelibus Christus instituit, sed hanc ipsam institutionem ad omnia ecclesiae membra pertinet, quae juxta regulam apostolicam probare se possunt. Ergo argumentamur: „Quam late patet institutio sacram coenae, tam late etiam patet mandatum Christi, *bibite ex hoc omnes*, jam vero institutio sacram coenae tam late patet, ut non ad solos apo-

stolos, sed ad totam ecclesiam, hoc est ad omnes fideles, qui probare se possunt, pertineat. Ergo etiam mandatum Christi in hac institutione, *bibite ex hoc omnes*, ad totam ecclesiam pertinet. 4. Id ipsum evidentissime colligitur ex Paulo 1. Cor. 11, v. 23. 24. etc, ubi abusus, qui in Corinthiaca ecclesia circa administrationem sacrae coenae irreperant, ea ratione corrigit, ut ad primam institutionem Corinthios revocet et ex ea iudicium de legitima sacrae coenae administratione fieri velit. Unde sic concludimus: Ad quod norma et regula quaedam divino Spiritu applicatur, ad illud omnino pertinet, alias vitiosa esset applicatio. Atqui institutio sacrae coenae tanquam norma et regula ad sacram coenam in Corinthiaca ecclesia celebratam divino Spiritu ab apostolo applicatur. Ergo ad eandem etiam pertinet, et per consequens ad omnes, quae in omnibus ecclesiis administrantur, cum omnium sit eadem ratio. 5. Idem apostolus ad totam Corinthiacam ecclesiam scribens, integram Christi institutionem repetit 1. Cor. 11, v. 23. sicque re ipsa ostendit, hanc Christi institutionem etiam ad laicos spectare. Quoscunque apostolus ad Christi institutionem revocat, ad eos omnino Christi institutio pertinet. Jam vero apostolus totam ecclesiam Corinthiacam ad Christi institutionem revocat; neque enim solis presbyteris scribit, *sed ecclesias Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco*, 1. Cor. 1, v. 2. Ergo Christi institutio ad totam ecclesiam Corinthiacam, imo ex consequenti ad omnes ecclesias pertinet. 6. Si obvertere velint, *apostolos in prima institutione designasse solos sacerdotes*, urgemus hoc argumentum: Illos designabant apostoli in prima coena, quorum officium et munus repraesentabant. Atqui non sacerdotum quatenus talium, sed accedentium ad sacram coenam officium et munus repraesentabant. Ergo non sacerdotes, sed in genere omnes ad sacram coenam accedentes designabant. Assumptum probatur, quia sacerdotum quatenus talium (ex hypothese papistica) officium et munus est sacrificare; sacerdotum (ministorum ecclesiae secundum phrasin evangelicam) quatenus talium officium ac munus est, benedictum panem et benedictum vinum distribuere, quas partes tunc Christus administrabat, non autem apostoli. Si apostoli repraesentassent sacerdotes, consequens fuerit, etiam clericos non conficientes debere ex calice bibere. Consequens non concedunt Pontificii. Sic ergo concludimus: Quomodo apostoli participarunt sacram coenam, quando non fuerunt conficientes; eodem etiam modo laici sacram coenam participare debent. Ratio est: quia inter sacerdotes non conficientes et laicos respectu communionis (ex hypothese etiam Pontificiorum) nullum est discrimen, cum utrisque unam solummodo speciem exhibeant et exhibendam censeant. Jam vero apostoli in *prima* coena, quando non fuerunt conficientes, eodem modo hoc sacramentum participarunt, ut non solum

benedictum panem ederent, sed etiam ex benedicto calice biberent, ut constat ex verbis Marc. c. 14, v. 23: *Biberunt ex eo omnes*. Ergo etiam laici eodem modo sacram coenam participare debent, ut non solum benedictum panem edant, sed etiam ex benedicto calice bibant. Si dicere velint, hanc apostolorum bibitionem esse *ἀδιάφορον* et liberam, obstant illis verba Christi, *hoc facite*, quae Johannes a Lovanio et ex illo Bellarminus ad actionem manducandi et bibendi referunt; obstat etiam paritas praecepti in verbis *manducate et bibite*. 7. Si apostoli in prima coena solos sacerdotes designarunt, ita ut, quae ad ipsos dicta, non pertineant ad reliquos fideles, consequens fuerit, institutionem coenae ad solos sacerdotes pertinere, laicos autem non habere institutionem nec mandatum de sacra coena participandi, qua ratione non solum benedictus calix, sed tota sacra coena ipsis eripietur. Si obvertere velint, in *diversorio Emauntico* sacram coenam pro laicis institutam esse, urgemus, ut substantialia coenae in descriptione illius convivii nobis ostendant, quod nunquam poterunt; ut nihil dicamus de eo, quod omnium fere consensu duo illi comites fuerint ex numero septuaginta discipulorum Christi, ideoque sacerdotes potius quam laicos repraesentasse ex hypothese pontificia essent dicendi. Et quae haec protervia est negare, eucharistiae usum etiam laicis in verbis institutionis praeceptum esse et ex locis peregrinis laicorum communionem accersere? Christus ibi non de munere quodam apostolis proprio, sed de sacramento toti ecclesiae communi egit quaeque ibi apostolis locutus est, ea non ut apostolis, sed ut Christianis locutus est, ut ex declaratione apostolica 1. Cor. 11, v. 23. et seqq. sole clarius constat. Stapletonus in prompt. fer. 3. hebdom. sanctae §. ad prius: *Evangelistae modum foedus et N. T. ineundi et perficiendi describunt, Matth. 26. Bibite ex hoc omnes. Marcus addit, et biberunt ex eo omnes. Jam enim hac actione bibendi adimpletum fuit ex parte apostolorum novum testamentum cum Deo, sicut adpersione sanguinis in populum, quam Moyses fecit, dicens: Hic est sanguis testamenti quod pepigit vobiscum Deus. Propterea in Matthaeo cum dixit Christus: bibite ex hoc omnes, subiunxit ut causam bibendi: hic est sanguis meus novi testamenti, id est ideo bibite, quia bibendo perficietis ex parte vestra novum testamentum; eritis populus Dei hac tessera foederali accepta etc.* Ex his Stapletoni verbis sic inferimus: Aut populus Dei in N. T. populo V. T. in jure communionis sacramentalis postponendus, aut concedendum erit, populum Dei, ut olim externa foederis tessera, sanguinis adpersione, ita nunc quoque calicis communione participare. Prius Stapletonus dicere nequit, quia confert invicem populum V. et N. T. Cassander in Consult. art. 22: *discipulos Christi in prima coena fidelium communicantium personam repraesentasse* agnoscit. 8. Dn. Lutherus l. de capt. Babyl. c. de euchar. monet, non sine mysterio Christum dixisse, *bibite ex hoc omnes*, cum non dixerit prius, *manducate*

ex hoc omnes, nimirum praevidit futuros, qui dicerent, panem omnibus dandum, calicem non item. Bellarminus confugit ad traditionem, ex qua probatur conatur, Christum etiam dixisse: *Manducate ex hoc omnes*. Sed novit, quae de traditionibus extra Scripturam nostra sit sententia, aliter igitur excipit, videlicet *panem non integrum, sed in particula fractum, calicem vero unum et eundem apostoli esse datum, ideo ergo Christum dixisse, bibite ex hoc omnes, ut intelligeret primus, non totum sit exhaustiendum, sed tantum relinquendum, quae omnibus sufficeret*. Respondemus: hoc gratis dicitur, num enim adeo vinosos judicabimus apostolos, ut peculiari mandato cavendum fuerit, ne unus calicem exhauriret, qui duodecim personis sufficere potuit. Christus jam ante de calice post esum agni paschalis distributo dixerat, Luc. 22, v. 17: *Accipite et dividite inter vos*, idem in calice eucharistiae faciendum esse intelligere poterant. Quidquid sit, ex verbis Christi evidenter colligitur, omnibus illis ex calice benedicto bibendum esse qui de pane benedicto in sacra coena participarent, id quod instituto nostro sufficit. 9. Est et hoc Lutheri argumentum. Iisdem dictum est manducate, quibus dictum bibite. Vel igitur totum sacramentum dandum est solis presbyteris, vel simul etiam laicis. Si laicis etiam, ergo omnibus dictum est: *manducate et bibite*. Si solis presbyteris ergo non licet laicis dare ullam partem sacramenti nec eis dictum erit *manducate*, non enim temerandum est, cui Christus prima institutione non dedit. Excipit Bellarminus, *etsi Christus non dederit panem laicis, tamen a nobis posse dari, cum nusquam sit prohibitum*. Respondemus: firmas et immutabiles sunt hae consequentiae. Si solis apostolis et sub illorum persona solis sacerdotibus dictum est *bibite*, solis etiam apostolis et in illorum persona solis sacerdotibus dictum erit: *manducate*, quia per vocem *ἡσάμεν* haec duo indivulso nexu conjunguntur. Item si apostoli solos sacerdotes repraesentarunt, ergo illis solis dictum *manducate* et per consequens illis solis, non autem laicis sacra coena erit instituta. Nec impedit, quod Christus nusquam prohibuerit laicis panem benedictum dare, quaeramus enim ex Pontificiis, quis licentiam eam ipsis concesserit, ut laicis solum dent benedictum panem et non etiam benedictum vinum, cum Christus utrumque in institutione conjunxerit? cur sejungunt ac separant ea, quae Christus conjunxit? si ideo dant laicis benedictum panem, quia Christus nusquam id prohibuit, debebant etiam benedictum vinum illis dare, quia Christus itidem nusquam id prohibuit. Ubi par ratio, ibi idem omnino jus. In administratione ac dispensatione sacramentorum nihil quidquam suscipiendum, de quo non habetur expressa voluntas instituentis. Quodsi non constat, coenam etiam pro laicis esse institutam, utique non erit eis danda. Bellarminus addit, *Christum alibi jussisse sacramentum laicis dare, quando dicit: Hoc facite*. Sed haec responsio tollit priorem, quod Christus non

laicis sacramentum, sed tantum non prohiberi dari. Si propter verba *hoc facite* laicis datur, praecipitur coena, utraque species eis erit data, quia ad utramque partem, videlicet tam manducationem quam bibitionem, haec verba referuntur, et a descriptione evangelistarum est manifestissima. Confirmat hoc tertia Lutheri ratio. Christus fecit, *hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effunditur*. Hic clariissime vides, sanguinem dandum esse omnibus, pro quorum peccatis fuit effusus. Quis autem audeat dicere, pro laicis non dandum? ergo omnibus datur et omnibus dicitur. Excipit Bellarminus, si sanguis Domini omnibus dandus esset, pro quibus esset fusus, dandus non esset omnibus hominibus, etiam Turcis, Iudeis, ethnicis et quibuscunque impiis, cum pro illis effusus sit. Respondemus: argumentum Bellarmini hoc est: Pro quibus sanguis Christi effusus est, illi in sacra coena non est denegandus. Atqui non pro solis sacerdotibus, sed etiam pro laicis fusus est. Ergo in sacra coena illis non est deneganda. Ex quo apparet, propositionem hujus argumenti non esse simpliciter et absolute universalem, sed loqui de omnibus coelestis hujus convivii hospitibus, quod nemini eorum sanguis Christi denegatus sit, cum pro omnium peccatis in ara crucis effusus sit. Confirmatur hoc ex fine institutionis. Illi enim Christus illud ipsum corpus, quod in ara pro nobis tradidit manducandum, et illum sanguinem, quem pro peccatis nostris effudit, illis in sacra coena offert, ut hoc pretiosissimo signo de beneficiis, traditione corporis et effusione sanguinis nobis partis, confirmemur. Turcae, Judaei, gentes et impii, quamdiu sunt ac manent tales, non sunt hujus convivii hospites, nec si tales se esse praefatur, ad hoc coeleste epulum admittendi sunt, quia sacramenta sunt bona ecclesiae propria, et non obijciendae sunt margaritae porcis, Matth. 7, et alia vero ratio est fidelium laicorum, qui in poenitentia et fide ad hoc coeleste convivium accedunt, et juxta Christi institutionem coenam sibi participari petunt, in quibus locum habet illud aureum Cypriani serm. 1. de lapsis: *Non denegandum populo Christiano Domini sui sanguis, pro cuius confusione sanguinem effundere suum jubetur*. Cogitent pie mentes, quantae sit arrogantiae et insipientiae, quod sacrificuli papistici non majus quoddam his fidelibus laicis ad participandum Christi in ara sanguinem concedant, quam competit Judaeis, Turcis, gentilibus et impiis. 11. Philippus Melanthon et alii 11. probat, praeceptum Domini etiam ad laicos spectare, siquidem toti ecclesiae Corinthiorum apostolus verba coenae praescribit. Excipit Bellarminus, coenam Corinthiorum utraque specie usam fuisse, quia Paulus vel Domini exemplo vel aliunde accepit ac tradiderit, licitam esse communionem utraque specie; sed nec Paulum citasse illud praeceptum, *bibite ex hoc omnes*, nec ullo verbo docuisse, esse necessariam omnibus communionem sub utraque specie. Respondemus: de tota hac re in-

ferius late disputabitur, an scilicet necessitas utriusque speciei ex loco apostolico evinci queat, hoc loco monemus, ne sic quidem Pontificios apostolicae traditioni satisfacere, cum minime liberam sub utraque specie communionem laicis relinquant, sed poculum benedictum iisdem plane denegent, ut ex concilii Constantiensis sess. 13. Tridentini sess. 21. canon. 21. Gregorio de Valent. tractat. de missa p. 65. suo loco plenius docebitur. Quod ergo faciente Bellarmino ex Christi institutione olim erat liberum, id per tyrannidem papae hodie non amplius liberum est, sed contrarium factum est necessarium. Certe apostolus in controversiis de coena apud Corinthios excitatis ad Christi institutionem eos revocat, ostendit igitur, omnium de coena controversiarum decisionem, ex verbis institutionis petendam; ostendit, ad laicos etiam pertinere institutionem coenae et per consequens ad laicos communicantes etiam pertinere, quod a Christo dictum est, *accipite, bibite*. Mandatum Christi *bibite ex hoc omnes*, aut pertinet ad solos sacerdotes, aut ad omnes omnino communicantes. Si prius, consequens fuerit, nefas esse, ullum hominem bibere, qui non sit ecclesiae minister, sive, ut Pontificii loquuntur, sacerdos. Falsum ergo erit, quod hoc loco Bellarminus asserit, communionem laicorum sub utraque specie fuisse olim licitam. Si posterius, consequens fuerit, bibitionem benedicti poculi sine transgressionem divini praecepti non posse ab ullo communicantium omitti. Eligat ex his alterutrum. 12. Dn. Chemnicus urget hoc argumentum: jubet Christus, ut apostoli faciant hoc, quod ipse fecit. Atqui ipse tria fecit, accepit, benedixit et distribuit omnibus communicantibus utramque speciem. Idem ergo apostolos et fideles successores facere convenit. Priora duo edite, bibite, synodus Tridentina vult ad laicos etiam pertinere; ergo et tertium illud ad laicos pertinet. Bellarminus excipit, Chemnicium falso hoc tribuere concilio Tridentino. Atqui si concilium concedit, etiam laicis dictum esse bibite, dispositio concilii erit contra institutionem et praeceptum Christi. Vicissim, si concilium statuit, non esse necessarium calicis usum in communione laicorum, utique re ipsa statuit, praeceptum de bibendo non pertinere ad laicos. 13. Hamelmannus in lib. de utraque specie profert hoc argumentum: Si solis apostolis dictum esset, bibite ex hoc omnes, ergo soli episcopi, non omnes in genere sacerdotes communicare deberent sub utraque specie. Illi enim soli sunt apostolorum successores ex hypothesis Pontificiorum. Bellarminus excipit, etiam sacerdotes succedere apostolis, quatenus ad illos pertinet praeceptum conficiendae eucharistiae, quod datum fuit apostolis per illa verba: *hoc facite in mei commemorationem*. Respondemus: absurda illa expositio, quod apostoli et ipsorum successores per haec verba constituti sint missifices et sacrificuli, suo loco refutabitur. Vera illorum verborum sententia haec est, quod totam sacrae coenae actionem recipiant, tam *δίδωμι* scilicet quam *λήψιν*, hoc sensu, quod apostoli et eorum suc-

cessores debeant panem et vinum accipere, benedicere et communicantibus distribuere; quodque communicantes utramque speciem accipere debeant. Haec verborum sententia ne ab ipso quidem Bellarmino improbari potuit. Sic enim scribit sub finem hujus 25. c.: *Videtur sententia Johannis a Lovanio valde probabilis, qui docet, verba Domini apud Lucam ad omnia referri, id est ad id, quod fecit Christus, et id, quod egerunt apostoli, ut sensus sit, id quod nunc agimus, ego, dum consecro et porrigo, et vos, dum accipitis et comeditis, frequentate deinceps usque ad mundi consummationem. Profert enim praedictus auctor veteres patres, qui illa verba modo referunt ad Christi actionem, ut Cyprianus epist. 3. lib. 2. Damascenus lib. 4. de fide c. 14. modo ad actionem discipulorum, ut Basiliius lib. reg. moral. regul. 21. et Cyrillus Alexandrinus lib. 12. in Joh. c. 58. Paulum autem idem auctor docet referre potissimum ad actionem discipulorum, id quod ex instituto et proposito Pauli manifestum fieri potest. et lib. 4. de euch. c. 16: Lucas illud, hoc facite, retulit ad actionem benedicendi et distribuendi, quas expresserat, et simul etiam ad actionem manducandi. Postea: Dicit aliquis: videtur Paulus 1. Cor. 11. restringere illud facite ad actionem manducandi et bibendi, ait enim, hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationem, ac si dicat, quotiescunque biberitis, bibite in memoriam passionis meae. Respondeo autem: non restringit apostolus, sed exemplum ponit in una actione, quod facere potuisset de aliis duabus, quare vera sunt verba Pauli, sed non pugnant cum verbis Lucas magis universalibus. Haec omnia Bellarminus, ex quibus hoc modo argumentamur: quibus dictum est, bibite, iis etiam dictum est, hoc facite. Sed sub persona apostolorum non solis sacerdotibus, sed omnibus Christianis dictum est, bibite, ut superius demonstratum fuit. Ergo omnibus Christianis dictum, hoc facite. Si verba, hoc facite, tantum de consecratione, non autem de usu coenae accipiuntur, nullum erit mandatum de usu coenae, quod absurdum. Connexio probatur: usus sacrae coenae mandatus est aut verbo edite tantum, aut verbo bibite tantum, aut verbis hoc facite, id est utroque conjunctim. Atqui non tantum verbo edite, (repugnat enim institutio, repugnat exemplum apostolorum in prima coena, repugnat praxis ecclesiae primitivae, repugnat vocabulum *ἁγίασμα* apud Lucam, repugnat paritatis ratio inter utrumque verbum edite et bibite) neque tantum verbo bibite (quod iisdem rationibus confirmatur). Ergo usus sacrae coenae mandatus est verbis hoc facite, id est utroque conjunctim edite, bibite, ex quo immediate sequitur, illos, qui sacra coena uti volunt, juxta Christi institutionem non solum edere, sed etiam bibere oportere. 14. Est et hoc Hamelmanni argumentum: Christus dicit Marc. 13, v. 37: Quod vobis dico, omnibus dico. Ergo illud bibite ex hoc omnes, apostolis dictum, omnibus dictum censendum est. Bellarminus excipit, in specie de*

vigilantia omnibus praecepta verbum Christi intelligendum, alioqui si omnia, quae dicta sunt apostolis ad omnes perlinerent, oporteret omnes ire in mundum universum etc. Respondemus: quae apostolis dicta, in triplici sunt differentia: quaedam sunt data personalia, quae ad solos apostolos pertinent utpote Matth. 10, v. 5: In viam gentium ne abitis; v. 9: nolite possidere aurum, nec argentum nec pecuniam in saccis vestris, v. 10: non percutite, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam etc. quaedam sub persona apostolorum omnibus ecclesiae ministris ipsorum successoribus dantur, utpote Matth. 28, v. 19: Praedicate evangelium baptizate. Luc. 24, v. 47: Praedicate poenitentiam et remissionem peccatorum etc. quaedam vero sub persona apostolorum omnibus fidelibus dicta sunt utpote Matth. 5, v. 16: Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra. Marc. v. 37: Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. Mandatum autem illud in sacra coena, bibite hoc omnes in persona apostolorum ad omnes Christianos dictum esse, superius demonstratum fuit eo, quia institutio sacrae coenae totam ecclesiam spectat et ex aliis fundamentis compluribus Theodoretus in 1. Cor. 11: Mensa Dominica omnibus aequo est proposita. Non ergo ad primam, nec secundam, sed ad tertiam dictorum Christi classis pertinet. 15. Dn. Chemnicii etiam haec est obvatio, Christus *ἁγίασμα* similiter jubet calicem tribuere, sicut ipse fecerat, ostendit igitur, eandem esse rationem panis et vini. Ut ergo Christus utramque speciem apostolis distribuit, ita successores apostolorum non tantum debent consecrare sumere, sed etiam omnibus sacra coena utenti utramque speciem dare. Bellarminus excipit: Mirabilis est providentia in sacris literis, nam ut haberent haeretici justam excusationem, sustulit omnem tergiversandi rationem. Nam Lucas ille hoc facite, posuit post datum sacramentum sub specie panis, post datum autem calicem non repetit ut intelligamus, jussisse Dominum, ut sub specie panis omnibus distribueretur sacramentum, sub specie autem vini non item. Respondemus: imo mirabilis est Bellarmini in pervertendis Scripturarum prudentia et intelligendis coecitas. 1. Cor. 11, v. 25. calici mandatum, hoc facite, diserte subjungitur. enim habent verba: Similiter et calicem postquam coenavit dicens: Hic calix novi testamenti in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque biberitis. Si ergo panis distribuendus est omnibus propterea, quia Christus referente Luca post datum sacramentum sub specie panis dixit, hoc facite; quae etiam calix omnibus distribuendus erit, propterea quia Christus referente Paulo post datum calicem repetivit, hoc facite. Nec valet Pistargutia, qui secutus Bellarminum in hoc c. jam vero illud, ex *προσδιόρισμῳ* quotiescunque biberitis, colligit, Christianos non semper calicem, cui panem usurpaturos, sed tantum quotiescunque biberent, debere eos id facere in Christi commemo-

meum; v. 27: et accipiens calicem gratias egit et dedit illis dicens, bibite ex hoc omnes; v. 28: hoc enim est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Eodem modo Marcus institutionem describit, nisi quod addit, apostolos ex calice bibisse omnes, c. 14, v. 23. 6. Quod Lucas et Paulus addunt, Christum μετὰ τὸ δεῖν ἡσθαι calicem distribuisse, nequaquam probat, eucharistiam non nisi ex una specie constare ac Christum multis interjectis calicem non ut sacramenti alteram partem, sed ut ἐκτίσασθαι quoddam discipulis distribuisse, id enim reliquorum evangelistarum descriptioni evidenter repugnaret; sed respectum habent ad agnum paschalem, post cuius esum atque usum hoc sacratissimum mysterium illius ἀντίτυπον a Christo fuerit institutum. 7. Est ergo ambiguitas in vocabulo δεῖν ἡσθαι. Bellarminus illud de δεῖν ἡσθαι χυδαίον videtur intelligere, quasi integra sacra coena fuerit absoluta, cum Christus calicem eucharisticum discipulis exhiberet. Evangelistae vero hoc intelligant de agni paschalis esu et vulgari coena, post cuius usum sacra coena a Christo fuit instituta et administrata. 8. Opponimus igitur Bellarmino hanc ἀπόδειξιν: calix, quem Christus discipulis μετὰ τὸ δεῖν ἡσθαι dedit, aut fuit vulgaris aut sacramentalis. Prius dici nequit, quia Christus de hoc calice pronuntiat, quod sit novum testamentum in suo sanguine. Ergo fuit calix sacramentalis sive mysticus. Si fuit calix sacramentalis, aut novum ac peculiare, aut una cum benedicto pane unum atque idem sacramentum constituit. Prius dici nequit, alias apostoli duo distincta sacramenta percipissent; manet igitur posterius, quod calix eucharisticus una cum benedicto pane sacramentum unum constituat, id est, quod unius ejusdemque sacramenti duae sint integrales partes, manducatio scilicet benedicti panis et bibitio benedicti calicis. 9. Quod Bellarminus addit, *etiamsi coena Domini utraque specie constaret, tamen quia quaelibet species continet rem utriusque speciei, ideo tam esse integram coenam ex una specie, quam ex duabus*, id ex hypothesis concomitantiæ petitur, de qua suus erit disserendi locus. Arguit haec additio, fulgorem veritatis clausos Bellarmini oculos penetrasse, ut agnovit, Christum sub utraque specie sacram coenam instituisse.

- X. 55. 34. Gregorius de Valent. tom. 4. disp. 8. q. 8. punct. 5. et ex eo Martin. Becanus disput. de communione sub utraque specie c. 1. agnoscere videntur, nimis audacter negari, quod institutio sacrae coenae etiam ad laicos pertineat et utramque speciem complectatur, aliud ergo excogitant effugium, distinguendum enim censent inter institutionem et praeceptum, communionem sub utraque specie a Christo quidem institutam, non tamen praeceptam. Multa a Deo instituta sunt, scribit Becanus, quae tamen omnibus praecepta non sunt, ut matrimonium, ordo ecclesiasticus, praedicatio evangelii, officium baptisandi et plura alia. Non enim tenentur omnes ex praecepto divino inire matrimonium, sus-

cipere ordines ecclesiasticos, praedicare evangelium, baptizare catechumenos. Unde sicut haec coequentia non valet: matrimonium est a Deo institutum, ergo omnibus praeceptum est; ita similiter haec non valet: communio sub utraque specie a Christo instituta est, ergo omnibus praeceptum. Respondemus: 1. Bellarminus hanc distinctionem inter institutionem et praeceptum non concedere sed ad ἐνστάσιν de matrimonio et ordine ecclesiastico lib. 4. de euch. c. 25. §. Sed etiamsi August. lib. 3. de doctr. Christ. c. 17. aliter responderet, multa scilicet in Scripturis praecepta de universae ecclesiae, quae sint implenda per aliquem non autem per singulos, quale illud *crescite et multiplicamini, quod generi humano dicitur*, tamen, ut satis sit, si per aliquos species humanae propagetur et non cogantur omnes liberis procreandis operam dare. 2. Nos simplicius respondemus distinguendum esse inter institutionem status inter institutionem ritus. Institutio status est ordinatio alicujus officii vel vitae generis; sic Deus instituit ordinem ecclesiasticum, politicum et oeconomicum, et hi status Deum auctorem habent. Institutio ritus est ordinatio alicujus certae rei hominibus observandae ac faciendae; sic Deus instituit baptismum et vult hunc ritum in ecclesia observari. Quamvis ergo institutio status simplicitate et absolute loquendo sine relatione ad personas non sit universaliter obligatoria, tamen institutio ritus alicujus faciendi semper est obligatoria. Rationem petimus ex fine, ideo enim Deus instituit ritum aliquem, ut ad eum observandum homines obligentur; ergo finis institutionis non est nuda γνῶσις, ἀλλὰ ἐνέργεια. Unde tale nascitur argumentum: Quidquid hoc fine proponitur, ut fiat, illud ad faciendum obligat et per consequens est praeceptum. Institutio divina hoc fine proponitur, ut fiat. Ergo ad faciendum obligat et per consequens est praeceptum. Voluntas Dei est regula et norma actionum humanarum. Unde sic colligimus: Quidquid proponit voluntatem Dei de aliquo faciendo, per illud ad obedientiam obligamur. Institutio ritus proponit voluntatem Dei de aliquo faciendo. Ergo per institutionem ritus ad obedientiam obligamur; et per consequens est praeceptum, quia praeceptum nihil aliud est quam obligatio ad obediendum in re praescripta. 3. Id ipsum probamus a minori ad majus. Constitutiones magistratus sunt praecepta obligatoria quibus subditi tenentur obstricti. Ergo multo magis divina institutio est obligatoria. Connexio est evidens. Deo enim magis obedire oportet quam hominibus, Actor. 5, v. 29. Nec de antecedente dubitare potest, qui ferendarum legum potestatem magistratui competere agnoscit. 4. Deducimus adversarios ad absurdum. Instituta pontificis Romani ex hypothesis illorum obligant etiam in conscientia ita enim disputat Bellarminus lib. 4. de pontif. Rom. c. 16. quod papa habeat potestatem ferendi leges per universam ecclesiam, quae conscientiam obligent, imo c. Nulli. et c. Violatores. 25. q. 1.

Gregorii
de Valentia et
Becani
exceptio:
Distinguendum
esse inter
institutionem
et praeceptum.

nam, quod papae leges et decreta violare sit
 lapsus in Spiritum sanctum et peccatum irre-
 versibile. Qua igitur veritatis specie, qua fronte
 est, non omnem institutionem divinam esse
 legem, nec esse praeceptum? an non hac
 instituta pontificis supra divinas institutiones
 statuta? 5. Nimirum qualis est distinctio Staple-
 mii utid. ad c. 7. Rom. et Bellarmini lib. 5.
 ubi grat. et statu peccati c. 10. quod *lex di-*
vis quaedam prohibeat per modum obligationis,
quoniam vero per modum doctrinae; talis etiam est
 de Valentia et Becani inter institutionem
 et praeceptum distinctio, utraque scilicet nugatoria.
 Quoniam enim omne illud, quod lex prohibet,
 non est per modum doctrinae, sed etiam per
 vim obligationis prohibet, ut ostendimus in
 de peccat. actual. §. 43. ita etiam omnis in-
 stitutio sive ritus (de ea enim hic loquimur)
 et praeceptum obligans homines ad illud, quod
 instituit et ordinavit. 6. Relinquitur ergo fir-
 me firmum, quod omnis institutio ritus sit praecep-
 tum et poenae obligatoria. Quod vero dictum fuit,
 rituum officii simpliciter et absolute loquendo
 non esse obligatoriam, id hoc modo intelligendum.
 Rituum status sive officii, si absolute et simpliciter
 consideratur, non obligat indiscrete omnes omnino
 homines, proinde hoc modo considerata non est ob-
 ligatoria. Sed si respectus habeatur ad illos, qui-
 bus ritus est institutus, tunc invenitur quaedam
 dispositio. Sic matrimonium sua natura liberum
 est et libero, qui continere nequeunt, vi divinae in-
 stitutionis ad illud obligantur. 1. Cor. 7, v. 2:
propter fornicationem habeat unus quisque uxorem
sua. Ministerium est officium sua natura liberum,
 sed vi donis sufficientibus instructi sunt et legiti-
 me ad illud vocantur, illi Deo hac in parte obe-
 diant. 7. Porro quod institutio sacrae
 coenae non sit institutio status et officii, sed ritus
 et actus, id evidenter apparet ex re ipsa, siquidem
 institutio sacrae coenae continet testamentariam
 etiam dispositionem de manducando suo corpore
 et bibendo suo sanguine benedicto pane et bibendo suo sanguine
 benedicto vino; in qua sanctissima ordi-
 natione Christus expressis et conceptis verbis de-
 clarat, non solum quid nobis offerat, sed etiam
 quid a nobis fieri velit. *Accipite, edite; hoc facite,*
inquit. Non ergo simplicem utriusque speciei
 distributionem, sed et disertum Christi mandatum
 in aspectum habemus, ut absurdum plane sit, si
 per institutionem a praecepto in hoc negotio velit
 differre. Quidquid enim Christus instituit hoc
 sit, et fiat, et quidquid faciendum praecepit, illud
 esse est praeceptum et a nobis faciendum. Jam
 utramque speciem Christus instituit hoc fine,
 ut acciperetur, et eam accipiendam praecepit. Ergo
 coenae praeceptum est utramque speciem accipere.
 Proinde hujus divinae institutionis omnes, quibus sacra
 coena instituta est, et ad quos haec institutio pertinet,
 tenentur non solum manducare, sed et bibere. Jam
 non solum apostolis, nec solis clericis, sed omnibus

Christianis, qui juxta regulam apostolicam probare se
 possunt, sacra coena est instituta ad omnes haec in-
 stitutio pertinet, ut superius demonstravimus. Ergo
 non soli apostoli, nec soli clerici, sed omnes omnino
 Christiani, qui probare se possunt, tenentur non
 solum manducare, sed etiam bibere. Haec enim via
 est divinae institutionis, ut non partem aliquam,
 sed totam observare teneantur, quibus illa prae-
 scripta est. Jam vero duae sunt institutionis par-
 tes, manducatio benedicti panis et bibitio benedicti
 vini. Ergo non alicujus partis observatione, vide-
 licet manducatione, sed totius observatione, videlicet
 et manducatione et bibitione, institutioni divinae sa-
 tisfieri debet. 8. Si Becanus excipiat, *communione*
sub utraque specie non ad essentialia, sed ad acci-
dentalia, seu ut ipse loquitur, circumstantialia
coenae pertinere, repetimus et urgemus nostrum
 argumentum: Quidquid est pars divinae institutio-
 nis, ad illud vi ejusdem institutionis obligamur.
 Jam vero ex calice benedicto vinum et mediante
 illo sanguinem Christi bibere est pars divinae insti-
 tutionis. Ergo ad bibitionem ex calice obligamur.
 Assumptum ex verbis institutionis evidens est. Chri- I. 57.
 stus enim non solum manducationem corporis sui
 mediante pane, sed etiam bibitionem sanguinis sui
 mediante vino instituit; cum dixisset, *accipite, edite,*
hoc est corpus meum, ὡσαύτως de calice dixit: *bibite ex*
hoc omnes, hic calix est novum testamentum in meo
sanguine. Elementum sive symbolum externum in
 sacramentis non est accidentaria quaedam circum-
 stantia, sed pars essentialis, pertinet enim ad mate-
 riam sacramenti. Jam vero calix eucharisticus est
 symbolum externum sive elementum in sacramento
 coenae. Ergo non est accidentaria quaedam cir-
 cumstantia, sed pars essentialis. Quidquid autem
 sacramento est essenziale, ad illius usurpationem vi
 institutionis divinae omnes sacramento utentes obli-
 gantur. Calix eucharisticus est sacramento coenae
 essentialis. Ergo ad calicis eucharistici usurpationem
 vi institutionis divinae omnes utentes obligan-
 tur. Verba coenae manifeste ostendunt, distincto
 exprimi symbola externa gemina, panem et vinum,
 ac rem coelestem corpus et sanguinem Domini;
 distincte etiam utramque actionem sacramentalem,
 manducandi et bibendi, exprimi; quae omnia per
 particulam *ὡσαύτως* ita connectuntur, ut manifestum
 sit, ad unius sacramenti essentialiam ea ut partes
 essentielles pertinere. Vide D. Balduinum in notis
 ad disp. Becani de communione sub utraque
 specie, et D. Meisnerum p. 2. sobr. phil. s. 2.
 c. 3. qu. 4.

35. Alterum argumentum nobis suppeditat exem-
 plum Christi, quamvis enim uno eodemque tempore,
 quin etiam uno eodemque actu Christus sacram
 coenam instituerit et primitus administrarit, tamen
 discrimen quoddam formale constitui potest inter
 institutionem et primaevam illam administrationem.
 Institutio totam ecclesiam spectat; administratio vero
 solos apostolos tunc praesentes. Institutio adhuc
 hodie durat et efficax est; administratio fuit actus

2. Quia
 Christus
 utramque
 speciem
 distri-
 buit.

transitorius. Vi institutionis Christus adhuc praesens est in sacra coena et corpus et sanguinem suum in ea dispensat, sed non amplius immediate in propria persona eam administrat. Inde concil. Constant. sess. 13. haec duo distinguit, quod Christus venerabile sacramentum sub utraque specie et instituerit et administrarit. Sic igitur argumentamur: Quomodo Christus administravit primam coenam, eo etiam modo adhuc hodie in ecclesia est administranda. Atqui Christus eo modo administravit primam coenam, ut non solum benedictum panem manducandum, sed etiam benedictum vinum bibendum apostolis distribuerit. Ergo etiam eo modo adhuc in ecclesia coena est administranda. Circa propositionem majorem notanda est distinctio inter essentialia et accidentalia; de illis propositio major intelligenda est, non autem de hisce. Jam vero distributio benedicti calicis non pertinet ad accidentalia sive circumstantias externas, sed ad essentialia. Non est ergo quod Bellarminus et Becanus nobis obvertant, ex hoc argumento sequi, quod vesperi sit communicandum, post lotionem pedum, in aedibus privatis, more discumbentium etc. haec enim omnia non sunt essentialia partes, sed circumstantiae tantummodo primaevae administrationis. Quod autem distributio benedicti calicis sit pars essentialis, patet ex eo: 1. quia calix, sive, quod idem est, vinum in calice, est symbolum hujus sacramenti externum; 2. quia bibitio est peculiaris actus sacramentalis a manducatione distinctus, eidem tamen per particulam *ἡσάμενος* connexus; 3. quia quaecunque probant, manducationem esse partem essentialiorem sacrae coenae, ea omnia etiam probant, bibitionem esse partem essentialiorem: 1. idem Christus utrumque dixit *edite, bibite*; 2. ad eosdem; 3. in modo imperativo; 4. in numero plurali; 5. utrique subjungitur praeceptum, *hoc facite*; 6. utrumque exprimit actionem sacramentalem; 7. nec ulla potest ostendi diversitatis ratio. Ergo ut manducatio est pars essentialis, ita quoque bibitio. Confirmatur argumentum ex manifesto praecepto primaevae administrationi addito, *hoc facite*. Tiletanus in refut. confess. Antverp. c. de coena disputat, *verba Christi bibite, hoc facite, adhortative accipi posse*; sed Christus sacramenta sua non instituit, ut liberum reliquerit nobis homuncionibus eis utendi vel non utendi. Si verba isthaec *bibite, hoc facite* sunt tantum adhortatoria, consequens fuerit, verbum *manducate* itidem esse tantum adhortativum, sicque usus coenae erit arbitrarius. Item verbum *baptisate* itidem erit adhortativum. Recte igitur Tiletano hoc obvertit Flacius in respons. ad hanc refutationem, quod Albertus Magnus in tractat. de officio missae et Reinerus agnoscant, *Christum praecepisse de calice bibere*, quodque Theodoricus Maleotus anno 1567. Lavonii Brabanticum libellum de missa ediderit, in quo diserte scribit, *illis verbis, bibite, hoc facite, praeceptum contineri*. **Corn. Jansenius c. 131. conc. evang. p. 903: *Mandavit Christus, ut poculum similiter*

omnibus porrigeretur.** Tiletano audacior est Becanus, qui disputat c. 10. disput. de comm. evangelistarum narrationem esse tantum historicam commemorationem, quid Christus egerit cum apostoli non autem quid porro alios facere velit. Quando autem quaeritur de praecepto coenae, respondet, *utrumque specie nusquam datum a Christo praeceptum; de eucharistia abstrahendo ab una vel utraque specie datum esse Joh. 6, v. 53. nisi manducaveritis etc.* Atqui 1. evangelistae non solum administrationem, sed etiam institutionem sacrae coenae describunt. Christus enim non solum cum apostoli ibi egit coenam illis administrans, sed peculiariter N. T. sacramentum instituit ad totam ecclesiam pertinens et ad finem usque mundi duraturum. 2. Verba Christi *hoc facite*, quocunque modo ponantur, sive ad aliud, quod Dominus egit, hoc est consecrationem et distributionem, sive ad quod egerunt discipuli, hoc est manducationem bibitionem; sive ad utrumque simul, quod est verissimum, referantur, manifeste ostendunt, non tantum historicam transitorii actus commemorationem evangelistis describi, sed institutionem sacratissimi sacramenti postmodum etiam in ecclesia repetendam. 1. Cor. 11, v. 25: *Hoc facite, quotiescunque bibitis*. 3. Si nullum mandatum de eucharistia in verbis habetur, consequens est, nullum prorsus sacramentum ea nocte, qua traditus est, a Christo fuisse institutum. 4. Sacramenta sunt bona communia totius ecclesiae, proinde non aliud sacramentum Christus dedit apostolis, aliud vero reliquum fidelibus instituit, sed ut apostolos in sacra coena jussit manducare et bibere, ita quoque reliquos fideles in usu sacrae coenae hoc vult facere, agit enim non de munere quodam apostolis peculiari et proprio, sed de sacramento toti ecclesiae commune. 5. Verbum illud, *edite, bibite*, dictum est apostolis aut ut erant apostoli, aut ut sacerdotes, aut ut fideles, hoc est Christiani. Si statuitur primum, consequens erit, neminem debere sacramentum coenam partem habere, nisi qui sit apostolus. Si statuitur secundum, consequens erit, solis sacerdotibus institutam sacramentum coenam. Utrumque consequens repugnat textui Paulino 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducaveritis panem hunc etc.* Relinquitur igitur apostolis hoc esse dictum, ut erant fideles, id est Christiani, ac proinde institutionem etiam pertinere ad laicos. 6. In concione Christi Joh. 6. non quaeri mandatum de eucharistia, quia ibi agitur non de manducatione sacramentali, sed spiritu ut suo loco plenius demonstrabitur. Adde, quod ibidem distincte fiat mentio carnis et sanguinis manducationis et bibitionis, sic enim habent verba *nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, ergo eucharistia ibidem mandata, utique specie utraque mandata erit. Si prius membrum contra praeceptum, cur non et posterius? Bellarminus lib. 4. de euchar. c. 25. regerit: 1. *Vim hujus praecepti in re, quae sumitur, non in modo sumendi*

ecce-
siae Co-
rinthia-
cae.

Paulum citasse illud mandatum, bibite ex hoc omnes, nec ullo verbo docuisse, esse necessariam omnibus communionem sub utraque specie. Respondemus: 1. non unum, sed aliquot argumenta, quibus necessitas communionis sub utraque specie ex verbis apostoli demonstratur, modo exposuimus. 2. Si licita est communio sub utraque specie, utique perperam agunt Romanenses, quod eam non amplius liberam relinquunt, sed contrariam, id est communionem laicorum sub una necessariam statuunt. Agnoscant vel tandem papae tyrannidem, per quam non amplius liberum est, quod per Christi institutionem liberum erat. Gregorius de Valent. tract. de missa p. 95. negat, laicis dari posse calicem juxta Christi institutionem propter contrariam ecclesiae dispositionem. **Matthias Mayle Jesuita in disput. de una specie laicis danda in Acad. Dillingana ann. 1608. instituta thes. 48: *Ex quo textu sacras paginae demonstrant novatores, Paulum non fuisse hac in re reprehensibilem, quod laicis calicem in ecclesia Corinthiaca dederit. Fuit (inquiunt) apostolus raptus ad tertium coelum. At Petrus non minus fuit apostolus cum ipso Domino multo tempore conversatus eo magistro ac doctore usus, et nihilominus Neoevangelici perpetuo inculcant illud Gal. 2, v. 11: Cum venisset Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.*** De tota hac re plura dicentur inferius. 3. An vero aequè liberum est vel servare institutionem Christi, vel ab ea recedere? Si in una parte substantiali ab institutione Christi recedere licitum ac integrum est, idem licebit in reliquis, cum omnium essentialium sit eadem ratio. 4. Quod in ecclesia Corinthiaca usitatum, et institutioni Christi conforme fuit, idem merito in nostris ecclesiis observatur propter consanguinitatem doctrinae et rituum, quae apostolicis, et nostris ecclesiis intercedere debet. 5. Unde demonstrari potest, apostolum aliunde potius quam ex Christi exemplo (et institutione) communionem sub utraque specie Corinthiis tradidisse? certe contextus evidenter ostendit, quod ad primam institutionem eos revocet, abusus ex ea corrigat et velut normam et regulam omnium controversiarum, quae de coena excitatae erant, eandem ipsis praescribat. 6. Paulum non citasse illud mandatum Christi, *bibite ex hoc omnes*, manifeste falsum est, repetit enim totam et integram institutionem, cujus pars continetur in illo mandato, *bibite*, ideo addit, *hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationem.*

X. 61.
2. Apostolum
praescribere
modum
salutariae
communionis.

39. 2. Apostolum non jubere, ut fideles edant panem vel calicem absolute bibant, sed modum praescribere, quo uti debeant, si edere et bibere velint utiliter. Respondemus: 1. Imo vero apostolus non solum praescribit modum, quo utiliter in sacra coena edere et bibere possimus, sed vi Dominicae institutionis ab omnibus ad sacram coenam accessuris, ut edant et bibant, requirit, id quod paulo ante comprobatum dedimus. 2. Usus ergo calicis ab utili communione, id est a salutari coenae usu

non est separandus. Quod enim Dominica instituta et apostolica repetitio diserte requirunt, illud est in libertate humana positum. 3. Si apostolus his verbis non jubet, ut fideles edant panem vel licem bibant absolute, sed saltem praescribit modum, quo uti debeant, si edere et bibere velint utiliter, consequens erit, licitam esse communionem una specie vini. Ratio consequentiae est manit quia eodem modo de manducatione et bibitione quitur. Si ergo necessitas bibitionis in usu sacrae coenae non potest ex verbis apostolicis demonstrari, utique nec manducationis necessitas ex iisdem probari potest. Ut ergo liberum est per apostolum coena manducare et non bibere, ita quoque liberum erit per eundem bibere et non manducare. Si licite manducare possumus in sacra coena ipsos probando et mortem Domini annuntiando vel maxime non accedat bibitio, pari ratione licite bibere possumus in sacra coena nos ipsos probando et in Christi commemorationem bibendo si vel maxime non accedat manducatio. Atque consequens, quod scilicet licita sit communicatio specie vini, non probatur omnibus Pontificiis. Bellarminus tamen existimat, laicis posse tolli panem si detur calix.) Ergo nec antecedens stat debent.

39. 3. Paulum solummodo tradidisse communionem sub utraque specie, non autem praecipere, cum in nullo auctore tradere sit praecipere. Respondemus: 1. apostolus tradidit Corinthiis id quod a Domino acceperat, 1. Cor. 11, v. 23. ergo traditio divina, a qua Christianis vel laicis unguem discedere non est integrum. Gerson de spirituali animae lect. 2. coroll. 7. tom. 3. num. 1. *Non est in potestate papae aut concilii, aut ecclesiae immutare traditiones datas ab evangelistis et a Patribus sicut quidam delirant.* 2. Et quae haec est auctoritas quod Bellarminus secutus auctoritatem concilii Tridentini traditiones extra Scripturam pari pietatis affectu cum scripto Dei verbo suscipiendas esse censuit, interim de hac divina certissimae veritatis traditione, quae in Scripturis expresse continetur, leviter sentiat? 3. At, inquit Bellarminus, *ut apostoli 1. Corinth. 15. tradidi vobis, quoniam Christus mortuus est, non possunt sic exponi, praecepimus vobis, quod Christus mortuus est. Ergo haec traditio apostolica praeceptum continet.* Respondemus: distinguendum inter traditionem doctrinae et ritus sacramentalis. Traditio de Christi morte pertinet ad traditionem doctrinae sive articuli fidei; sed traditio de institutione sacrae coenae pertinet ad traditionem ritus; prioris generis traditiones requirunt fidem, posterioris generis traditiones observationem requirunt, ideoque re praeceptum continent. 4. At, inquit Bellarminus, *traditur ab apostolo historia de institutione sacramenti, non autem praeceptum de utraque specie sumenda.* Respondemus: illa ipsa historica repetitio institutionis ostendit, Christum ea forma ac ratione coenam instituisse, ut vi illius institutionis ad

nae integritatem et manducatio et bibitio requiratur. Ergo plus est, quando Paulus dicit, *tradidi*, quam si diceret *praecepi*, ut recte colligit Chemnitz; siquidem hoc ostendit communionem sub utraque specie non ab instituto quodam apostolico, sed ipsius Christi mandato procedere. Adde quod apostolus, ut aliquoties monuimus, *scribat toti ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis cum omnibus, qui invocant nomen Domini Jesu Christi in omni loco*, 1. Cor. 1. v. 2. ostendit igitur, ad totam ecclesiam institutionem Christi pertinere ac proinde omnes eo modo coenam participare debere, quomodo Christus eam administravit et apostoli participarunt. 5. Regerit Bellarminus, *falsum esse, quod epistola ad Corinthios scripta sit ad omnes fideles, ita ut omnia, quae ibi habentur, ad omnes pertineant*. Num enim (inquit) *ad omnes pertinet: auditur fornicatio inter vos, qualis nec inter gentes? Et alius dicit: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae? Porro illud in inscriptione, cum omnibus qui invocant nomen Domini, non significat, scribi epistolam ad omnes, sed significat, scribi ad Corinthios, quibus apostolus precatur gratiam et pacem cum omnibus, qui invocant nomen Domini*. Nec tamen negamus, quin epistola illa aliquo modo ad omnes pertineat, doctrina enim, quae ibi traditur, omnibus communis est, sed non ideo omnia, quae ibi dicuntur, ad omnes pertinent, ac si ad omnes scripta esset. Respondemus: traditio de institutione coenae non ad solos Corinthios, multo minus ad solos sacerdotes inter Corinthios, sed ad totam ecclesiam pertinet, id quod instituto nostro sufficit. Frivola igitur est exceptio, cum non pertineat ad omnes Corinthios, quod in eadem epistola dicitur: *Auditur inter vos fornicatio*. Item, *alius dicit, ego sum Pauli, ego Apollo etc.* Ergo nec institutionis verba ad omnes pertinere. Ratio siquidem diversitatis est manifestissima. Apostolus non in genere omnes Corinthios exhortationis arguit, sed inter eos exhortationem audiri dicit ac quibusdam tantum illa partium studia et dissensiones tribuit, quae enuntiationes participationem manifeste praeseferunt; contra vero in eodem contextus cap. 11. ostendit, ad laicos etiam, utraqueque vero ad solos sacerdotes pertinere, quae de institutione et legitima administratione sacrae coenae ibidem traduntur. Si sacerdotes Corinthii habent similes plerisque Pontificiis sacerdotibus, forte non adeo absurde ad illos referri posset apostolicum illud, *auditur inter vos fornicatio etc.* Si similes Pontificiis monachis, videri possent sectores illarum dissensionum, ego sum Augustini, ego Benedicti, ego Bernardi. Quid quod Bellarminus sub finem hujus cap. verba Christi, *hoc facite*, docet a Paulo potissimum referri ad discipulos, quod ex instituto apostolico probat, qui hoc loco emendat errorem Corinthiorum. Corinthii autem non errabant in consecratione, sed in sumptione, quia non debita reverentia utebantur. Haec si vera sunt, ut sunt verissima, cur

disputat, non pertinere ad laicos inter Corinthios, quae de institutione et legitima administratione coenae ab apostolo hoc loco traduntur? Atque haec sunt Bellarmini exceptiones contra argumentum ex repetitione institutionis apostolica 1. Cor. 11. depromptum. Alii scriptores Pontificii utuntur hac exceptione, quod Paulus ibidem dicat: *Quicumque manducaverit panem hunc aut biberit calicem hunc indigno, reus erit corporis et sanguinis Domini*, ostendens, partem unam coenae ab altera separari posse. Respondemus: 1. haec argutia scopo et textui apostolico manifeste repugnat, siquidem apostolus primam Christi institutionem recitans manducationem et bibitionem perpetuo conjungit. 2. Posset eodem modo inferri: Paulus utitur particula disjunctiva *aut*. Ergo laicis solus calix sufficit, quae ratione sacrificii pro libitu modo panem solum, modo solum calicem laicis exhibere possent. ** At Smiglecius in refut. dissolutionis nodi sui Gordii c. 16. agnoscit, *solum calicis usum non efficere sacram coenam*. *Verbis enim Christi, quotiescunque bibetis, indicari dicit, usum calicis non perpetuo futurum in ecclesia, cum panis usus constans et perpetuus esset futurus*.** 3. Particula ergo *aut* non separandi, sed distinguendi tantum vim habet. Quamvis enim manducatio et bibitio sint essentielles et inseparabiles sacrae coenae partes, interim cum manducatio a bibitione distincta sit, ideo apostolus particula illa distinctiva uti voluit. Matth. 5, v. 17. dicit Christus: *Non veni solvere legem aut prophetas*, ex eo autem nemo colligere debet, legem a prophetis vel prophetas a lege separandos. Invertimus igitur argumentum: Apostolus manducationem a bibitione per particulam *aut* distinguit, ergo figmentum concomitantiae, per quam statuitur Christi sanguis mediante benedicti panis manducatione accipi, manifeste rejicit. ** Syrus interpres simpliciter pro *vel* habet *et*. Particula *aut* apud juris consultos non semper disjungit lib. 53. de U. S. et l. pen. C. eod. Forster. in tract. de pactis cap. 8. p. 24. Sic l. Si quis 38. §. qui abortionis. 3. vers. *quod si eo mulier aut homo*, ubi per particulam *aut* mulier et homo separantur, nec tamen mulier homo esse negatur. Particula *et* teste Suida triplicem vim habet; 1. *διαζευκτική* in rebus oppositis et pugnantibus; 2. *συνδιαζευκτική* in disparatis et diversis; 3. *διασυνδιαζευκτική* in comparationibus aut aliis. Sic 1. Cor. 7, v. 13: *Reconciliatur aut maneat inupta*. Vide Budaeum in comment. de ling. Graeca p. 1171. Tarnov. lib. 3. de matr. c. 9.**

40. Argumentum 4: Nulla pars testamenti morte testatoris Christi confirmata sine sacrilegio abrogari potest. Galat. 3, v. 15: *Homini testamentum confirmatum nemo spernit aut superordinat, ἐπιβιβάζουσιν*. Atqui usurpatio calicis est testamenti morte Christi confirmati certa et definita pars. Ergo sine sacrilegio abrogari nequit. Assumptum constat ex verbis institutionis. Christus enim eodem tempore, iisdem verbis, ac pari omnino ra-

1. 73.
4. Quia testamenti integritas communionem sub utraque specie postulat.

tione usurpationem panis et calicis eucharistici instituit. Excipit Bellarminus lib. 4. de euchar. c. 27. *hereditatem nobis relictam non esse panem nec vinum, sed corpus et sanguinem Domini, quae duo dantur tam sub una quam sub duplici specie, hoc ergo solum interest, quod qui bibunt ex calice, accipiunt hereditatem in duabus tabulis, qui non bibunt, accipiunt in una tabula.* Respondemus: haec exceptio petit principium, quia ex hypothesi concomitantes deducitur, nec satisfacit nostro argumento, quod sic ostendimus: Quicumque discedit a voluntate testatoris et tabulas testamenti corrumpit, ille non fit particeps legatorum in hoc testamento. At mutilatio calicis in sacra coena discedit a voluntate testatoris in verbis institutionis expressa et corrumpit testamenti tabulas. Ergo obstat, quominus quis fiat particeps legatorum in hoc testamento. Ad majoris declarationem facit l. Papinianus. 8. §. 14. meminisse. ff. de inofficioso testamento, l. quaesitum. 40. de acquir. hered. ubi is, qui *testamentum inofficiosum improbe dixit et non obtinuit, id quod in testamento accepit, perdit; neque enim debet fructum ex eo consequi, quod nisus est impugnare* c. ex eo. 38. de R. J. in 6. Pertinet etiam huc, quod *testamentum, quia individuum est, pro parte agnosci et pro parte repudiari non possit.* lib. 7. jus nostrum ff. de reg. juris lib. 20. quidam. C. de jure de lib. Hotom. cons. 9. num. 7. quodque *testamenti formae nihil detrahi nec addi possit, secundum Tiraq. de utroque retr. part. 1. §. 1. Gl. 27. num. 11. et part. 2. §. 4. Gl. 6. num. 31.*

3. Quia communio sub una specie adimit fidelibus consolationem ex usu sacrae coenae petendam.

41. Quintum argumentum. Quidquid adimit fidelibus firmam consolationem, quam petere debent ex usu sacramenti eucharistici, merito est improbandum. Mutilatio illa coenae adimit fidelibus laicis consolationem, quam petere possunt ac debent ex verbis Christi calici adjunctis: *Bibite ex hoc omnes, hic calix est novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum*, quibus verbis Filius Dei ostendit, fieri exhibitionem sanguinis sui in communionem calicis, et hac exhibitione fieri ob signationem bonorum novi testamenti, unde D. Lutherus pulcherrima gradatione utitur: Mandatum Christi in sacra coena complectitur calicem; calix continet vinum; vinum exhibet Christi sanguinem; sanguis Christi complectitur novum testamentum, quia est novi testamenti sanguis; novum testamentum continet remissionem peccatorum; remissio peccatorum conjuncta est cum gratia Dei. Hanc summam consolationem mutilatio calicis adimit fidelibus. Ergo merito est improbanda. Eo respicit D. Chemnicus, quando scribit, *dulcissimam consolationem sumi ex calice, qua necesse sit privari eos, qui sub una tantum specie communicant.* Excipit Bellarminus, non dubium esse, quin in potu vini optimi valde dulciter palatum et gula oblectentur, sed Catholicos non quaerere in sacramentis istam corporalem palatii et gulae consolationem. Respondemus: calumniosa haec est detorsio, Bellarmini

ingenio indigna. Nec Chemnicus nec quis nostrum de corporali gulae consolatione in bibendo vini eucharistici cogitat, sed loquimur de communionem sacramentali sanguinis Christi, quae fit medi vino benedicto in sacra coena. Ejusmodi fere lumina est, qua delecti ad hanc rem theologi tificii in lib. de com. sub una specie Monachii 1565. edito scribunt: *Germanos jamdum apud teras nationes ut bibendi avidos male audire, rito igitur a contentione de usu calicis in sacra coena desistere debere.* Scurriles istae in re subtilissima facetae animum profanum arguunt. Aliter igitur solutionem Bellarminus quaerit respondens: *Christi sanguinem totum in specie panis contineri et ideo non privari laicos consolatione spiritali quae ex Domini sanguine percipitur, de qua concomitantes hypothesi suus erit dicendi locus.*

42. Atque haec sunt praecipuae sententiae nostrae argumenta ex Scripturis deducta, reliqua quae Bellarminus adducit eademque infringere conatur, sunt secundaria. Videamus tamen quid praestet. 1. Ibraei omnes in deserto biberunt aquam de petra. 1. Cor. 10, v. 4. Ergo in deserto hujus vitae omnes debent bibere sanguinem Domini. Illa enim in figura contigerunt illis. Bellarminus excipit, non bibere illos aquam de petra simul cum cibo spirituali, sed diverso loco et tempore, quare tam cibus ille quam potus signum fuit eucharistiae sub una specie mandatae. Respondemus: novimus ipsi, theologi symbolicam sive allegoricam non esse argumentum, ut Scholastici loquuntur, id est non praebere firmam et efficaciam argumenta. Quia vero adversus communionem sub una specie ex figuris V. T. probare nituntur, merito illis obvertimus, quod Paulus utrasque figuras cibi et potus jungat, quam ad eucharistiam eas applicat, et sic suo exemplo ostendat, non divisim, sed conjunctim V. T. figuram sumendas esse. Breviter, non ex figuris de institutione Christi, sed ex institutione de figuris judicandum, qua de re in responsione ad argumenta adversariorum plura erunt dicenda. 2. Finis hujus sacramenti est, ut commemoremus mortem Christi. Si non significatur mors Christi integre per unam speciem. Ergo debent utramque sumere qui volunt Christi mortem per hoc sacramentum commemorare. Bellarminus excipit, *Christi mortem dupliciter hoc sacramento commemorari, uno modo per representationem et significationem, altero modo per memoriam et narrationem. Priore modo commemoratio mortis Domini fieri non manducando et bibendo, sed consecrando et offerendo Deo eucharistiam, ad quam representationem requiratur utraque species; posteriore modo commemoratio fieri posse manducando et bibendo, interim non requiri, ut species utraque sumatur, cum per consecrationem et oblationem corpus representetur mortuum.* Respondemus: haec procedunt ex falsa hypothesi, quod sacra coena sit sacrificium propitiatorium vere et proprie sic dictum. Mortis Domini annuntiatio, quam apostolus requirit, co-

sistit in fidei ἀναμνήσει et gratiarum actione pro summo illo beneficio, quod Christus corpus suum in mortem pro nobis tradiderit et sanguinem suum pro peccatis nostris in ara crucis effuderit. Haec commemoratio, ut sit plena et perfecta, requirit, ut omnes, qui sacra coena utuntur, non solum panem benedictum edant, sed et calicem eucharisticum bibant, ut de traditione corporis et effusione sangui-

nis admonerentur inque fide confirmarentur. 3. Si potest tolli laicis pars eucharistiae, ergo et pars baptismi vel poenitentiae. Excipit Bellarminus, si agatur de partibus essentialibus, nulla pars sacramenti ullius tolli potest; non est autem pars essentialis species vini, sed tantum materialis et integralis eucharistiae. Si agatur de integralibus, plane tolli potest pars aliqua, etiam in aliis sacramentis. Nam baptismus olim fiebat per immersionem, nunc plerumque per adersionem, et certe multo minus abluo adpersio quam immersio, imo trina immer-

siōne aliquando utebantur fideles, aliquando una duntaxat. Respondemus: materia et forma sunt partes essentielles testibus omnibus logicis. Ad materiam sacrae coenae pertinet res terrena et coelestis. Res terrena in sacra coena sunt symbola externa panis et vinum; res coelestes, corpus et sanguis Christi. Forma sacrae coenae consistit in actione, quae complectitur externorum symbolorum benedictionem, benedictorum distributionem, distributorum acceptionem, hoc est manducationem et bibitionem. Haec ergo omnia sacrae coenae sunt essentialia. Proinde magna differentia est inter bibitionem calicis benedicti in sacra coena et inter immersionem in baptismo. Bibitio benedicti calicis est ipsa λήψις, sed immersio pertinet ad modum λήψεως. Jam vero λήψις in sacramentis est pars essentialis, modus autem λήψεως non est essentialis pars, sed pertinet ad externas circumstantias. Sic in sacra coena vi institutionis divinae necessarium est benedictum panem manducare et benedictum vinum bibere, liberum vero est, an benedictus panis in manus detur communicantibus, ut ipsimet illum ori admoveant, an vero a ministro ecclesiae ori ipsorum inseratur; idem iudicium est de calice eucharistico. In sacramento baptismi vi institutionis divinae necessarium est aquam in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti affundi, liberum vero est, an id adersione vel immersione fiat. Invertimus igitur Bellarmini responsionem: λήψις in baptismo est pars essentialis, ergo etiam in sacra coena. Jam vero λήψις in sacra coena et manducationem et bibitionem complectitur. Ergo utraque actio est pars essentialis et necessaria. Demus vero, bibitionem esse partem integram eucharistiae, consequens erit, sublata bibitione partem quandam integram abesse, ac proinde eucharistiae suam integritatem non amplius constare. 4. Si potest tolli calix, ergo et panis, et ita poterunt laici privari penitus sacramento. Bellarminus excipit, potest tolli panis, si detur calix, utrumque autem simul tolli nequit, quia tenemur sacramentum eucharistiae percipere. Re-

spondemus: quare vero tenemur sacramentum eucharistiae percipere? annon propter institutionem Christi et propter expressum mandatum institutioni additum *hoc facite*? Jam vero institutio Christi tam manducationem quam bibitionem requirit et mandatum *hoc facite*, totam actionem sacramentalem respicit, quam negare in manducatione et bibitione simul consistere est negare solem in meridie lucere. Quod Bellarminus addit, *posse tolli laicis panem, si calix detur*, in eo veritati et aliis Pontificiis et sibi ipsi repugnat. In hoc enim ipso cap. in resp. ad secund. rat. statuit, *coenam constare non nisi ex una specie panis*. Id si verum est, diversa erit ratio inter manducationem panis et bibitionem vini in sacra coena; illa erit eo modo necessaria omnibus communicantibus, ut tolli omnino nequeant, haec vero non item. Vide autem hominum audaciam. Si pontifici Romano, Deo suo terrestri, placuerit tollere laicis panem et concedere tantum calicem, parati sunt etiam hanc mutationem propugnare. Sed quid fiet de institutione Christi? nimirum *mutato sensu ecclesiae, mutatur etiam sensus Scripturae*, ut Cusanus de hoc ipso negotio tractans, aperte scribit.

5. Datur laicis remissio peccatorum. Ergo non potest eis negari signum illius remissionis, signum autem calix est. Excipit Bellarminus: *Argumentum contrario modo valeret Datur signum remissionis. Ergo remissio negari non potest, quia alioqui signum esset falsum. At remissio cur non potest sine signo dari? praeterea signum remissionis propria non est calix, sed baptismus et absolutio, calix enim signum est pretii, quo peccata remissa sunt, et Spiritus, quo animae nostras reficiuntur*. Respondemus: argumentum nostrum integrum sic habet: Quodcumque ad confirmandam fidem de remissione peccatorum institutum est, illud laicis fidelibus denegari non debet. Jam vero bibitio sanguinis Christi in sacra coena mediante benedicto vino ad confirmandam fidem de remissione peccatorum instituta est. Ergo bibitio sanguinis Christi in sacra coena non debet laicis fidelibus denegari. Bellarminus negat, calicem esse signum remissionis peccatorum et tamen addit, esse signum pretii, quo peccata remissa sunt. At hoc est oppositum in adjecto. Si enim calix est signum (signum non solum significans, sed et exhibens, seu ut apostolus loquitur *τοῖς ὄφελος*, ita enim vocabulum *signi* hoc loco accipiendum est, nisi velimus nudum signum statuere) si, inquam, calix est signum pretii, quo remissa sunt peccata, utique bibitio calicis confirmat nos in fide gratuita remissionis propter Christum, qui in ara crucis sanguinem suum pro peccatis nostris effudit. Nec valet argumentum: Baptismus et absolutio sunt signum remissionis, ergo non calix eucharisticus; imo vero hic est generalis omnium sacramentorum finis, quod sint sigilla gratiae et remissionis peccatorum, ut suo loco ostendimus. Ergo non baptismo tantum et absolutioni, sed etiam eucharistiae hic finis comperit. 6. Datur laicis sanguis Domini. Ergo negari non debet sym-

8. Quibus datur remissio peccatorum, illis signum remissionis non debet negari.

X. 46.

8. Quibus datur sanguis

Christi,
illud sym-
bolum
sanguinis non
est de-
negan-
dum.

bolum illius sanguinis. Bellarminus excipit, si habent ipsum sanguinem, cur tantopere litigant pro signo? certe qui pecunias per schedulam missas jam accepit, non multum laborat de schedula. Respondemus: compendiaria haec est via integrum sacramentum tollendi laicis. Si enim per fidem habent Christum in cordibus habitantem, Ephes. 3, v. 17. cur tantopere litigant pro signis sive symbolis externis? Confunditur ergo bibitio sanguinis Christi spiritualis et sacramentalis. Spiritualis bibitio etiam extra mysterium coenae locum habet, sacramentalis autem non habet locum nisi mediante vini benedicti bibitione. Si Bellarminus obvertat, manducando benedictum panem laicos etiam sacramentaliter bibere Christi sanguinem, principium manifeste petit et repugnat aphorismo apostolico: *Panis, quem frangimus, est coenae corporis Christi. Calix, cui benedicimus, est coenae sanguinis Christi.* Simile de schedula inverti potest. Quemadmodum pecunia per schedulam obligationis promissa non nisi per ipsam schedulam accipitur; ita de sacramentali acceptione sanguinis Christi non possemus esse certi, nisi bibamus vinum eucharisticum, quo mediante sanguinis sui sacramentalem participationem Christus promisit. Quod Bellarminus addit, ideo negari symbolum, quia tutius datur res illa pretiosissima sub uno quam sub duobus symbolis, de eo paulo post videbimus.

Testi-
monia
patrum
pro ad-
struenda
commu-
nicatione
sub utra-
que spe-
cie.
Ignatii.

43. Progredimur ad alteram et quidem secundariam classem argumentorum ex patrum testimoniis petitam. Ignatius epist. ad Philadel. 6. tom. 1. orthodoxogr. pag. 33: *Obsecro vos, ut una fide, una praedicatione, una eucharistia utamini, una enim est caro Domini nostri Jesu Christi et unus est ipsius sanguis, qui pro nobis effusus est et unus calix, qui pro omnibus nobis distributus; unus panis, qui pro omnibus fractus est; unum altare omni ecclesiae.* (Bellarminus lib. 4. de euch. c. 26. excipit, 1. in Latinis codicibus legi, quod unus calix sit totius ecclesiae, non autem quod unus calix omnibus distributus. Respondemus: hoc est deserto fonte consecrari rivulos. Verba Ignatii sunt manifesta in Graeco: *εις ἕνα τοῖς πάντων ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν νοήσει τοῖς ὅλοις διακονήσῃ.* Etsi laici remouentur ab usu benedicti vini, quomodo unus totius ecclesiae calix? Excipit vero Bellarminus 2. Ignatium vim facere in unitate calicis, non in universalitate bibentium hoc sensu, cum aliqui sumunt sub specie vini, unus calix omnibus illis distribuitur, non multi. Respondemus: imo vero ut omnibus unum panem frangi, ita quoque unum calicem omnibus distribui asserit, jam vero prius membrum non solum unitatem panis, sed etiam universalitatem manducantium exprimit. Ergo et posterius non solum de unitate calicis, sed etiam de universalitate bibentium est accipiendum. 3. excipit Nihil aliud ex eo elici posse, quam fuisse usum illo tempore, cum pauci essent Christiani, ut omnibus daretur potus calicis. Respondemus: sufficit nobis, quod patres institutionem Christi hoc modo intellexerint, populo Christiano non solum panem

benedictum, sed etiam benedictum calicem in eucharistia esse dandum, quodque in flore illo ecclesiae utraque species usitata fuerit. (Quod enim Lator adversus Bucerum scribit, cum ecclesia adhuc sola esset, ritum a Christo traditum religiose tenuisse, donec docti a patribus intellexerint, utramque speciem solis sacerdotibus convenire, laicos vero solo pane contentos esse posse, referente Osian in analysi Valentiniana p. 28. illud merito a datis Christianis exploditur.) Dionysius, quem Lator opagitam esse volunt, lib. eccles. hierarch. c. 3: *Panem qui opertus erat et integer, aperto et in multas partes fracto et unico calice diviso inter omnes, quod unum est, signis multiplicat.* (Pontifex mens lib. 8. constit. c. 61: *Postquam oblatus erit, accipiant singuli per se ordine Domini corpus et pretiosum sanguinem gradatim cum reverentia et amore ac timore.* Justinus apol. 2. pro Christo circa finem p. 76: *Ubi praesidens (ὁ ἀποστόλος) populus et gratiarum actionem absolvit, populus, adest omnis, fausta approbatione exclamat dicentes Amen. Praesidens vero, postquam gratiarum actionem perfecit, et populus universus approbatione laeta eam comprobavit, qui apud nos vocantur presbyteri atque ministri, distribuunt unicuique praetium, ut participet eum, in quo gratias actae sunt pro pane, vinum et aquam et ad absentes perferunt.* Porro alimentum hoc apud nos appellatur eucharistia. Postea subjungit p. 77: *Nam apostoli in commentariis a se scriptis, quae evangelia nuncupantur, ita tradiderunt praecepisse sibi Jesum. Eum enim pane accepto, cum gratias egisset, dixisse: Hoc facite in mei recordationem, hoc est corpus meum; et poculo similiter accepto et gratias actis dixisse: Hoc est sanguis meus, ac solis huiusmodi ea tradidisse.* Et paulo post: *Distributio communionis fit eorum, in quibus gratias actae sunt unicuique praesenti ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετέληψις τοῦ εὐχαριστηθέντος ἑκάστῳ γίνεται.* (Bellarminus excipit, verba illa Justiniani, ubi commemoratur Christi praeceptum, non pertinere ad communionem, ad consecrationem. Responsio: imo vero ad totam actionem sacramentalem a Christo praescriptam continent, ut contextus evidenter ostendit. Describit enim totum ritum in primitiva ecclesia usitatum qui non solum consecrationem, sed etiam communionem requirit.) Idem in dial. cum Tryphone ponens locum Esiae: *dabitur illi panis et aqua erunt fideles.* In hoc (inquit) vaticinio pane agitur, quem Christus nobis tradidit in commemorationem corporum suarum propter credentem in eum, quorum causa patibilis est factus; et poculo, quod in recordationem sanguinis eius dedit gratias agentibus; quae verba ut et testis propheticus non nisi de fidele populo exponi possunt. Irenaeus panis et calicis usum in descriptione eucharistiae conjungit ubique lib. 4, c. 34: *Quomodo accipiunt, carnem in corruptionem venire et non perdere vitam, quae a corpore Domini et sanguine alitur?* lib. 5, c. 4. Vani omnimodo, qui rei

carne carnis spernunt, secundum haec enim
 et sanguine suo sanguine redemit, neque calix
 communicatio sanguinis ejus, neque
 panem frangimus, communicatio corporis ejus
 Tertullianus lib. 2. ad uxorem p. 616. lo-
 quens de muliere fidei nupta marito infidei: De
 panem desiderabit (panem sacramentalem)?
 in poculo participabit (vinum sacramentale)?
 id est. p. 52: caro corpore et sanguine Chri-
 sti vesci, ut anima de Deo saginetur. (Bellar-
 minus repetit communem solutionem, sanguinem
 sumere, qui sub una specie communicant, et
 de Tertulliano dixisse, nos sanguine vesci, non
 uno libere sanguinem, vescimur autem sanguine,
 non enim sumimus per modum cibi sub una specie
 panis laponio: sanguine Christianos vesci Ter-
 tullianus pronuntiat, non quod sub specie panis
 sanguinem Christi sacramentaliter nobis distribui
 debet, hoc enim concomitantiae somnium ipsi
 panem fuit, qui semper panem et calicem in
 ecclesia conjungit, sed vocabulum vescendi ge-
 neraliter ponit pro accipere, sumere, participare.
 Bellarminus c. 5. active dicit vescere; id est po-
 tate et exiguo; complures in scriptis Tertul-
 liani notare notissimum est.) Origenes homil.
 1. in Jo. c. 23. circa finem tom. 1, p. 236: Di-
 citur illis, quis est iste populus, qui in usu habet
 sanguinem bibere? Haec erant, quae et in evangelio
 dicitur, qui ex Judaeis Dominum sequebantur,
 respondit sunt et dixerunt: quis potest mandu-
 care carnem et bibere sanguinem? sed populus
 Israel, populus fidelis audit haec et amplecti-
 tur, sequitur eum, qui dicit: nisi manducaveritis
 carnem meam et biberitis sanguinem meum, non
 habebitis vitam in vobis. Bibere autem dicimur
 sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu,
 sed cum cum sermones ejus recipimus. Et postea:
 Tu es populus Israel (alloquitur audi-
 entibus, qui scis sanguinem bibere et nosti carnem
 comedere et sanguinem bibere, et uvae sangui-
 nis quae est ex vera vite. (Bellarminus ex-
 cipit, hoc in usu, non in praecepto. Re-
 spondit: Imo vero in usu et in praecepto, quia
 de institutione Christi institutione, de quo evidens
 est dictum paulo post in medium adferemus.
 Idem hunc usum satis esse, si aliqui in populo
 errant. Responsio: Origenes de toto populo
 loquitur, non de solis sacerdotibus, quod
 non sit sanguinem bibere. Explicat ibidem
 dicens, Non dormiet, donec comedat praedam
 vulneratorum bibat, id vero ad to-
 tum populum Christianum et fidelem accommodat,
 quod Christi sanguinem in sacramento bibat ac
 vitam Christi et apostolorum, in qua est vita,
 nec anima in sanguine, fidei corde recipiat.) Idem
 ibid. in divers. tom. 2. p. 441: Quando sanc-
 tum illudque incorruptum accipis epulum,
 comedo vitae panem et poculo frueris, manducas et
 bibis corpus et sanguinem Domini, tunc Dominus
 in te habitum ingreditur. Cyprianus lib. 1. epist.

2. in prius: Nunc non infirmis, sed fortibus par
 necessaria est, nec morientibus, sed viventibus com-
 municatio a nobis danda est, ut quos excitamus et
 hortamur ad proelium non inermes et nudos relin-
 quamus, sed protectione corporis et sanguinis Chri-
 sti muniamus, et cum ad hoc fiat eucharistia, ut
 possit accipientibus esse tutela, quod tutos esse con-
 tra adversarium volumus, munimento Dominicae
 saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut
 provocamus eos in confessione nominis sanguinem
 suum fundere, si eis militaturis sanguinem Christi
 denegamus? aut quomodo ad martyrii poculum
 idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in
 ecclesia poculum Domini jure communicationis ad-
 mittimus? Ubi probe notandum, quod jure commu-
 nicationis populo Christiano poculum Domini debe-
 atur. (Bellarminus excipit: 1. Colligi ex hac epi-
 stola, quod jus laicorum ad communicandum a
 sacerdotibus detur et a sacerdotibus tollatur, cum
 Cyprianus Cornelium episcopum Romanum horte-
 tur, ut lapsis imminente nova persecutione restitu-
 atur jus communicandi, si ad poenitentiam redie-
 rint. Ex eo colligit ulterius: Sicut possunt praelati
 ob crimina tollere jus communicandi, ita possunt
 ob alias justas causas disponere et ordinare de
 modo communicandi sub una specie vel altera. Re-
 sponsio: Sacerdotes non solum possunt, sed etiam
 debent impenitentes a sacra communione prohibere
 propter mandatum Christi Matth. 7, v. 6: Nolite
 sanctum dare canibus, nec margaritas projicere
 porcis. Sed poenitentibus et fidelibus Christianis
 nec totum sacramentum, nec partem sacramenti
 auferre possunt vel debent, siquidem non Domini,
 sed dispensatores sunt mysteriorum divinorum,
 1. Cor. 4, v. 1. Invertimus igitur argumentum: Sicut
 non licet sacerdotibus auferre laicis integrum sacra-
 mentum, nisi ob crimina; ita quoque non licebit
 partem sacramenti auferre laicis nisi ob crimina;
 siquidem cui competit totum et integrum sacramen-
 tum, ei etiam partes ejusdem competunt. c. com-
 perimus dist. 2. de consec.: Divisio unius ejusdem-
 que mysterii sine grandi sacrilegio non potest pro-
 venire. Quae vero crimina populus Christianus
 commisit, propter quae usus calicis eucharistici ipsi
 denegatus? 2. Si tempore Cypriani habuisset laici
 jus petendi calicem, certe habuissent ex consuetu-
 dine illius temporis. Ergo cum sit hoc tempore
 contraria consuetudo introducta et lex praeterea in
 generalibus conciliis promulgata, non habent am- x. 69.
 plius jus illud laici. Responsio: jus illud non ha-
 bent ex consuetudine, sed ex Christi institutione.
 Notum est, quid Cyprianus de consuetudine statu-
 at. lib. 2. epist. 3. p. 56: Si solus Christus audiendus
 est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos
 faciendum putaverit, sed quid qui ante omnes est,
 Christus prior fecerit. Neque enim hominis consue-
 tudinem sequi oportet, sed Dei veritatem. Lib. de
 bapt. haeret. ad Jubajanum p. 326: Frustra qui-
 dam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis
 opponunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut

non fuerit in spiritualibus sequendum, si melius a Spiritu sancto revelatum. Epist. ad Pompejum non longe a principio p. 333: Quae est ista obstinatio, quare praesumptio humanam traditionem divinae dispositioni antepone, nec animadvertere, indignari et irasci Deum, quoties divina praecepta solvit et praeterit humana traditio. p. 335: Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Qui consuetudini tantum derogat, quomodo jus communicationis ex consuetudine, non autem ex Christi institutione potius arcesseret? patebit hoc manifestius ex sequentibus.) Idem lib. 2. epist. 3. in princ. p. 51: Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos, ecclesiis Dominicis in toto mundo divina dignatione praepositos, evangelicae veritatis ac Dominicae traditionis tenere rationem, nec ab eo, quod Christus magister et praecepit et gessit, humana et novella institutione decedere; tamen quoniam quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice Dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii hujus auctor et doctor fecit et docuit, religiosum pariter ac necessarium duxi, de hoc ad te litteras fucere, ut si quis in isto errore adhuc teneatur, veritatis luce perspecta ad radicem et originem traditionis Dominicae revertatur. Pag. 54: Si et a Domino praecipitur et ab apostolo hoc idem confirmatur et traditur, ut quotiescunque biberimus, in commemorationem Domini hoc faciamus, quod fecit et Dominus, invenimur non observari a nobis quod mandatum est, nisi eadem quae Dominus fecit, nos quoque faciamus etc. Pag. 56: Si nec minima de mandatis Dei licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia ad ipsum Dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere, aut in aliud, quam quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare. (Bellarminus excipit, Cyprianum non agere hoc loco, an oporteat calicem Domini populo praebere, an non, sed tantum ut, si ministraretur ex vino misto, non ex aqua sola constet. Responsio: bene est, disputat sanctus martyr contra Aquarios, quibus opponit institutionem divinam. Argumentum illud tertium sive medium terminum etiam nos opponimus Pontificiis usum calicis plane denegantibus populo Christiano. Regerit Bellarminus, illos, qui dant solam aquam, corrumpere sacramentum Christi, quia mutant materiam et populum decipiunt, cui pro sanguine Domini meram aquam tribuunt et pugnant cum Domini praecepto: hoc facite. At praebere populo eucharistiam sub una specie nullum sacrilegium, nullam fraudem, nullius praecepti praeviationem continet. Responsio: imo vero qui calicis usum denegant laicis, 1. partem materialem plane tollunt, quod mutatione gravius; 2. poculum ablutionis, hoc est vinum non consecratum, loco calicis eucharistici populo praebent sicque eum deludunt; 3. agunt contra Christi praeceptum: Bibite, hoc facite, ut superius demonstratum fuit.) Idem lib. 4. epist. 6. in num.

est epist. 56. non longe a princ.: Gravior nam ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrere et virtute robusta parare se debent milites Christi considerantes, idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christi sanguinem fundere. Idem vel quicumque alius actor serm. de coena p. 451: Nova est hujus scientiae doctrina et scholae evangelicae hoc praeceptum magisterium protulerunt et doctores Christo prius haec mundo innotuit disciplina, ut biberent sanguinem Christiani, cujus usum legis antiquae auctor districtissime interdicit. Lex quippe usum sanguinis prohibet, evangelium praecipit, ut bibatur Bibimus autem de sanguine Christi ipso juvenit aeternae cum ipso et per ipsum partem. (Bellarminus excipit, Cyprianum non hoc dicere quod evangelium praecipiat, ut ab omnibus bibatur sed tantum ut bibatur; neque ipsum vim facere bibendo sanguinem, sed tantum in sumendo; vero sumi sub specie panis. Responsio: p. subjungitur: Nec solos sacerdotes ad panis jus dignitatis Leviticae praerogativa admittit, versa ecclesia ad has epulas invitatur, aequa nobis portio datur, integer erogatur, distribui non dimembratur. Loquitur ergo de communione totius ecclesiae, ad quam etiam laici pertinent. p. 452: Bibimus de Christi sanguine ipso jubet quod probe notandum.) Idem serm. 5. de laetitia p. 226. refert historiam de puella cibis idololatricis adhibita: Haec, inquit, mixta cum sanctis panibus nostrae et orationis impatiens nunc ploratu conterrita mentis aestu coepit fluctuabunda jactari, tortore cogente, quibus poterat indicibus consciscere facti in simplicibus adhuc annis rudis adeste fatebatur. Ubi vero solennitatibus impletis calicem diaconus offerre praesentibus coepit et accipere ceteris certus locus ejus advenit, faciem parvula instinctu divinae majestatis acerrime, oculis obturantibus premere, calicem recusare. stetit tamen diaconus et reluctanti licet de sumptione calicis infudit etc. Recte ergo Biel lectionem in can. lit. R. agnoscit, communionem sub specie tempore Cypriani in ecclesia fuisse usitam. Loquitur ille sanctus (inquit) juxta morem ecclesiae, in qua ipse praesedit, in qua tempore suo particulariter viguit communio utraque specie, quam sub nomine calicis sanguinis expressit, quia sub illa specie fit iustior repraesentatio effusionis sanguinis Christi ex cujus memoria animatur homo ad martyrium. Idem agnoscit Eccius homil. 33. de sumptione eucharistiae. Athanasius apol. 2. cont. Arianos tract. p. 569: Mysticum poculum, quod impium eum dicit, qui id ultro frangit, nusquam nisi apud sanctos ecclesiae praesules invenias. Hic enim usus est calicis et praeter eum alius nullus, solo vos legitimo ritu propinatis populo et vos a canone ecclesiastico accepistis, idemque taxat penes eos habetur, qui ecclesiis praesunt Hierosolymitanus catech. myst. 4. ad co-

omni certitudine sanguinem Christi bibamus. In specie panis datur tibi corpus et sub specie calicis sanguis. Idem myst. 5: Post communionem corporis Christi accede ad calicem illius. *lib. 1. de bapt. cap. 3: Si is, qui fratrem offendit, a caritate excidit, quidnam est qui de eo, qui otiose et inutiliter audet de corpus et bibere sanguinem Domini nostri Christi? Idem in moralibus sub finem: Quid speramus Christiani? ut mundetur ab omni inquinamento carnis et spiritus etc. atque ita dat et bibit sanguinem Christi. Gregorius Nazianzenus *lib. 2. de pasch.: Submoto omni pudore ac dubitatione corpus ede ac sanguinem bibe, si modo vitae desideras. Idem orat. in s. bapt.: Reverere accipe mensam, ad quam accessisti, panem quem percipis, poculum cui communicasti etc. Ambrsius *lib. 2. de init. myst. c. 9: Illis aqua fluxit ex calice, ubi sanguis e Christo. lib. 5. de sacram. *lib. 2. ad populum de coena loquens: Manducavi panem cum melle meo. Vides, quod in hoc poculo sit amaritudo, sed omnis suavitas sit. Idem *lib. 2. de coena cum lacte meo. Vide, huiusmodi symbola, quae nullius peccati sordibus polluantur. Quaecumque enim bibis, remissionem peccatorum accipis et inebriaris in Spiritu. In 1. Cor. 11: Sanguinem sanguine constitutum est, quia benedictus sanguis testis est, in cuius typum nos calicem sanguinis ad fruitionem corporis et calicis percipimus. Ibidem: Quia morte liberati sumus, huius rei memores in edendo corpus carnem et sanguinem, quae pro nobis oblatae sunt, significamus novum testamentum in his con-*****

sacerdotem et eos, quibus praest, differentia, si sacerdos solus habet potestatem ex calice benedicto bibendi? Gerson inter causas recusati populo calicis hanc ipsam ponit, ne quis in falsam credulitatem inducatur, quod tanta sit dignitas laicorum circa sumptionem corporis Christi, sicut et sacerdotum, in tract. de com. laic.) Idem hom. 23. in 1. Cor.: Quomodo tu comedis corpus Domini, sic illi manna; et quomodo tu bibis sanguinem, sic illi aquam ex petra. Qui enim illis illa praebeuit, is hanc mensam construxit, et idem illos quoque per mare et te duxit per baptismum, et illis manna et aquam et tibi corpus praebeuit et sanguinem. Homil. de euchar. tom. 5. p. 919: Reputate salutarem sanguinem quasi e divino et impolluto latere effluere, et ita approximantes labiis puris accipite. Gelasius Cyzicenus in actis conc. Nic.: Iterum etiam hic in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum poculum et panem, sed attollentes mentes fide intelligamus, sitim in sacra illa mensa agnum illum Dei tollentem peccata mundi sine sacrificio (ἀθύρως) a sacerdotibus immolatum et pretiosum ipsius corpus et sanguinem vere sumentes credere, haec esse nostrae resurrectionis symbola etc. Augustinus lib. 3. qq. in Levit. q. 57: Augustinus. A sacrificii sanguine in alimentum sumendo non solum nemo prohibetur, sed ad libendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam. (Bellarminus excipit, Augustinum vim facere non in modo bibendi, sed in ipsa sanguinis sumptione. Responsio: bene est, addimus autem, sanguinem Christi sacramentaliter non sumi nisi mediante benedicto vino.) lib. 20. contra Faustum c. 18: Unde jam Christiani peracti huius sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione et participatione corporis et sanguinis Christi. In dial. ad Oros. q. 65: Sanguis Abel significat sanguinem Christi, quo universa ecclesia accepto dicit Amen. Nam qualem clamorem faciet universa ecclesia, dum potatur sanguine Christi et dicit Amen. Ipse, si potes, considera. Serm. fer. 2. pasch. ad Neoph.: Vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem in nomine Christi jam tanquam ad Christi calicem venistis et ibi vos estis in mensa et in calice nobiscum vos estis. Simul enim hoc sumimus, hoc bibimus, quia simul vivimus. (Bellarminus excipit, non sequi negativam non bibimus simul. Ergo non simul vivimus, possumus enim simul vivere comedendo. Responsio: nititur haec exceptio hypothese concomitantiæ, de quo suo loco.) In lib. sent. prosper. et habetur c. cum frangitur dist. 2. de consecr.: Dum frangitur hostia, dum calix in ora fidelium funditur, quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio ejusque sanguinis de latere effusio designatur? Gelasius, cujus verba citantur c. comperimus. dist. 2. de consecr.: Comperimus, quod quidam sumta tantummodo corporis sacri portione a calice sacri cruoris abstineant, qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut sacramenta integra perci-

Gelasii
Cyziceni.

Augustini.

Gelasii
Romani.

X. 72.

piant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius et ejusdem mysterii non potest sine grandi sacrilegio provenire. (Bellarminus duas affert solutiones: 1. quod loquatur Gelasius de solis sacerdotibus sacrificantibus, qui nullo modo debent unam speciem sine altera sumere. Responsio: nullo teste probari potest, sacerdotes tum temporis utramque speciem quidem consecrasse, alteram tamen tantummodo sumsisse. Si enim utramque consecrabant, quid fiebat de altera? ubi inventi sunt consecrantes, qui non sumant utramque speciem? Praeterea verba illa aut ab integris arceantur evidenter respiciunt sumentes, non autem distribuentes, sic enim in hoc ipso c. 26. resp. ad dicta Cypriani Bellarminus loquitur: *Jus laicorum ad communicandum a sacerdotibus datur et a sacerdotibus tollitur.* Adde quod canon transgressoribus poenam excommunicationis imponit. At clerici peccantes solent ab ordine deponi. Recte ergo Lindanus lib. 4. panopl. evang. c. 56. p. 340. fatetur, etiam ad laicos hunc canonem pertinere. Idem statuit Petrus a Soto instit. Dillingae praelecta et impressa. *Donemus illis, inquit, fuisse usum utriusque speciei, quod testimonium illud Gelasii papae confirmat.* Idem agnoscit Cassander de comm. sub utraque specie fol. 15: *Quamquam antiquissimae, quas manuscriptorum vidi in eundem canonem, glossae cum de conficiendis intelligunt, tamen eum sui adhuc temporis morem fuisse manifeste declarant, ut extra necessitatem laici haud secus atque sacerdotes integra sacramenta perciperent.* Ita enim glossa habet ad illud, aut integra, id est integre, sub utraque enim specie Christus integer sumitur, et hoc intelligo de conficiente, nam infirmus vel sanus sine vino in necessitate corpus sumere potest. Postea Cassander errorem istum glossatorum corrigit: *Qui ad solos conficientes Gratianum vel ejus simulatores et glossatores secuti hunc canonem referebant, ab aliis eruditione praestantibus, qui temporum circumstantiae et dictorum causas diligentius observarunt, aperte refelluntur.* Hier. Schurffius jurisconsultus celebris cent. 1. cons. 51. aliquot rationibus contra glossatorem probat, canonem illum de laicis accipiendum esse, 1. quia tunc durabat consuetudo utendi integro sacramento; 2. cum textus dicat arceantur, loquitur de laicis, ut arcerentur per ministros porrigentes; 3. communis est theoria Id. quod rubricae non sint authenticae, cum non sint factae ab habente potestatem condendae legis; 4. istud rubrum est expresse contra rationem assignatam in nigro, quae dicit, quod divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non possit provenire. Quae ratio non minus in laico dividente quam sacerdote militat. Si ergo una et eadem ratio expressa in dicta constitutione, militat in utroque, ergo idem utrobique jus statuendum juribus vulgatis; 5. dictum rubrum est contra textum Matthaei, Marci, Lucae etc. Aliam solutionem quaerit Bellarminus dicens, 2. Gelasium reprehendere illos duntaxat, qui ex errore Manichaeorum a calice

abstinebant, quales erant tum Manichaei, tum Pscillianistae. Responsio: Haec solutio evertit priorem. Si enim canon loquitur de Manichaeis, ergo et de solis sacerdotibus. Superstitio dicitur, non heresis, cui hic canon oppositus est. Ergo non Manichaeis haereticis, sed de superstitiosis Christianis loquitur. Praeterea verba canonis generalia sunt, eum non recipere integrum sacramentum, unam tantum speciem sumit, aut sacramenta integra percipienda, aut ab integris abstinendum, et divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non possit provenire.) Gregorius lib. 4. c. 58: *Ejus ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam manibus infidelium, sed in ora fidelium funditur.* Hoc de pascha: *Quid sit sanguis agni, non jam audis sed bibendo didicistis, qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corpus sed etiam ore cordis hauritur.* In psal. potest. Pretiosi sanguinis effusione genus humanum salvum fit et sacrosanctum vivifici sui corporis et sanguinis mysterium membris suis tribuit, cujus participans corpus suum, quod est ecclesia, pascitur et potest abluatur et sanctificatur. Liber sacramentorum Gregorii: *Dum Dominicum corpus sacerdos dicit: Corpus Domini nostri Jesu Christi custodite ad vitam aeternam, Amen. Accipiens dicit: Panem coelestem accipiam et nomen Domini habeo. Item sacerdos calice dando dicat: Sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat te ad vitam aeternam, Amen. Accipiens dicat: Calicem et sanguinem accipiam etc.* Isidorus lib. 2. de div. nom. c. 15: *Quarta post haec (oratio) infertur pro pace, ut caritate omnes reconciliati invicem sacramento corporis et sanguinis Christi constituantur.* Beda in hom. hiem. de sanct. p. 446: *nos Christus a peccatis nostris quotidie in sanguine suo, cum ejusdem beatae passionis ad altarium memoria replicatur, cum panis et vini creatura sacramento carnis et sanguinis ejus ineffabilis sanguinis sanctificatione transfertur, sicque corpus ejus illius non infidelium manibus ad per ipsorum funditur, sed fidelium ore suum sumitur salutem.* (Bellarminus excipit, sanctos illos dicere, quod sumatur Christi sanguis ore coelestem, nequaquam vero dicere, quod bibi debebat corpus aut sub specie vini sumi. Responsio: hoc concomitantiae hypothesis, quae Bellarminus de hoc doctrinae capite prout et puppis. Sancti Christi in ora fidelium fundi dicunt, id quod potest de manducatione sanguinis sub specie vini intelligi.) Idem in Joh. c. 22: *Si in octava die circumcisiōe baptismi, in mysterium divinae gratiae refectionis a peccatorum nos morte redemit, cum sanguine etc. fideles quoque de baptisterio ad altarium ingredi ac Domini corporis et sanguinis victimam singulari debere consecrare.* Hoc responsum muliere forti: *Panem quoque otiosa non sumit cum sacrificium Domini corporis percipit, sed debet imitari actu, quod mysterio celebrat,*

ut indigne panem Domini comedendo et bibendo iudicium sibi manducet et bibat. Magn. lib. 3. de imag. c. 6: Fit per Spiritum quem remittuntur peccata, sive sanguinem qui a nobis in sacramento sumitur et propter quod est in remissionem peccatorum. lib. 4. Corporis et sanguinis mysterium quotidie a nobis sumitur in sacramento. Haymo in 1. Reg. 16: Appellatur et ipse calix communicatio, et participatio, quia omnes communicant ex illo propinquunt ex sanguine Domini, quem contineat. Idem in Apoc.: In ecclesia quotidie bibunt Christi corpus et sanguinem bibunt. Theophylactus in 1. Cor. 11: Tremendus calix Domini cunctis pari conditione traditus est. Hanc excipit, Theophylactus loqui de eo tempore, scripta est epistola ad Corinthios. Reperimus hoc, sed si calix Domini cunctis pari conditione Christo traditus, cur denegant eum laicis? [Idem institutionem?] Idem in c. 19. Joh.: Hanc accedes ad poculum communionis sanguinis. Hanc et compara, quasi ex latere ipsius bibitis. Theophylactus lib. de corp. et sang. Dom. c. 15: Ideo dicitur, qui frangit hunc panem et per manus ministrorum distribuit credentibus dicens: Accipite et hoc omnes tam ministri, quam et reliqui. Hic est enim calix sanguinis mei novi testamenti. (Bellarminus primo suspicatur, quod corruptum; deinde monet, Paschasium sequi verba Domini, ut sunt apud Mattheum. Hic ex hoc omnes, sed ut videntur dici. Idem dicit in ecclesia distribuitur sacramentum. Idem addit, verba Paschasii significare, quod bibendus sit Domini sanguis, sed in specie vini. At quid tam perspicue vel dici potest, quod his artificiis non sufficit? verba Paschasii sunt manifesta, quod ad ministros solos, sed ad omnes credentes usus pertineat, id quod aetiologia addita manifestat.) Remigii calici inscripti erant hi:

Hic hinc populus vitam de sanguine sacro,
hic eternus quem fudit vulnere Christus,
hic reddit Domino sua vota sacerdos.

Id. 2. de div. offic. c. 9: Panem et vinum ministris ora fidelium distribuit. Bernhardus in 1. Reg. 16: Christus pridie quam patere discipulis huius sacramenti formam praeformam exhibuit, id est fieri praecepit, et rescriptio in pane et vino etc. Serm. 3. de coena Domini exhibitam et deinceps mandatum dicit. (Bellarminus excipit, quod panis integram esse alimoniam corporis non potest. Responsio: apostolus panem vocat ζωωτικόν sanguinis Christi 1. Cor. 10. Qui ergo sacramentalem sanguinis Christi desiderat, eum e calice benedicto bibere necesse est. Eccle-

siae Graecae, Russicae, Syriacae, Armeniae, Abyssinae etc. usum utriusque speciei adhuc hodie retinent, ut testantur liturgiae a Cassandro editae. Jeremias patriarcha Constantinopol. resp. 1. ad theol. Wuerttemberg. anno MDLXXVI data φάτε οὖν, διὰ μεταλαμβάνειν δεῖ καὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, καὶ καλῶς λέγετε, οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἑκτελοῦμεν τῶν φοικτῶν μεταλαμβάνοντες μυστηρίων. ** Ritus, quos Graeci in administratione eucharistiae adhibent, sic describit Budowicius consiliarius Caesareus in circulo lunari ac solari p. 202: Accepto pane hordeaceo medium panis excindunt et accepto calice comminutum panem in eum injiciunt super infuso vino et ita post consecrationem et multiplices ceremonias cochleari communicantibus distribuunt. Illud panis, quod remansit, dividitur in frusta parvula et datur loco societatis velut res non consecrata quibusvis Christianis. In ecclesiis Moscoviticis presbyteri sacramentum coenae sub utraque specie populo dant universum. In opere de variis rerum Moscovitic. auctoribus p. 29. 126. 136. et 257: Panem divisum in particulas calici addunt easque cochleari communicantibus cum vino exhibent. p. 29. ** Liturgia Armenorum secundum Andream a Lubeszyk: Communicans dicit: fide manduco sanctum, vivificans et salvificans corpus tuum Domine Jesu Christe; calicem bibens: Fide bibo sanctum inpermixtum sanguinem tuum peccata delentem Jesu Christe. Vide plura veterum testimonia apud Mornaeum lib. 1. de missa c. 11. p. 267. et seqq. Cassandrum lib. de commun. sub utraque specie.

44. Restat, ut tertio loco ex ipsis adversariis testimonia colligamus. Ea vero in tres ordines reduci possunt: 1. quaedam enim ex jure canonico; 2. quaedam ex Scholasticis; 3. quaedam ex recentioribus scriptoribus Pontificiis sunt petita. Juri canonico insertum est rescriptum Gelasii c. Comperimus distinct. 2. de consecr. quod paulo superius expendimus. Huc referantur etiam c. cum omne crimen distinct. eadem ex decreto Julii papae: Audivimus, quosdam schismatica ambitione detentos contra divinos ordines et apostolicas institutiones hac pro vino in divinis sacrificiis dedicare; alios quoque intinctam eucharistiam populis pro complemento communionis porrigere; quosdam etiam expressum vinum in sacramento Dominici calicis offerre etc. quod quam sit evangelicae et apostolicae doctrinae contrarium et consuetudini ecclesiasticae adversum, non difficile ab ipso fonte veritatis probabitur, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt. Legitur enim in evangelica veritate: accepit Jesus panem et calicem et benedicens dedit discipulis suis etc. Illud vero, quod pro complemento communionis intinctam tradunt eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex evangelio testimonium receperunt, ubi apostolis corpus suum commendavit et sanguinem, seorsim enim panis et seorsim calicis commendatio memoratur. (Collige: Si repugnat institutioni Christi, panem calici intinctum populo dare, multo magis ei re-

Eccle-
siarum
Graeco-
rum.

I. 76.

Testimo-
nia ex
jure ca-
nonico.

pugnat, populum a communione calicis plane removere. **Si Julius tam stricte distinctum utriusque speciei usum in ecclesia servari voluit, ut ne quidem panem benedictum vino consecrato tingi permiserit, licet per intinctionem utraque species et essentialia sacramenti conjunctive exhiberi videantur; multo magis vetuit, panem benedictum populo dari absque intinctione, cum hoc modo utraque species et essentialia sacramenti ex mente loci Paulini 1. Cor. 10. exhiberi non possint.** c. quia passus, dist. ead.: *Panis iste indicat unitatem, sic et vinum in multis racemis fuit et modo unum est, vinum est in sua nativitate, calix post pressuram torcularis; et vos (neophyti seu catechumeni, quia canon desumptus est ex Augustini serm. fer. 2. pasch. ad neoph.) post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem jam tanquam ad Christi calicem venistis et ibi vos estis in mensa et in calice nobiscum estis, simul enim hoc sumimus, simul bibimus, quia simul vicimus.* c. frangitur dist. ead.:

- x. 77. *Sanguis de calice in ora fidelium funditur.* c. quid sit sanguis, dist. ead.: *Quid sit sanguis agni, non audiendo, sed bibendo didicistis etc. ejus corpus ubique sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis in fidelium ora funditur.* Glossa in c. peracta distinct. ead.: *Corpus et sanguinem ministrant.* In c. qui manducant dist. ead.: *Qui manducant et bibunt Christum, vitam manducant et bibunt. Illum manducare est refecti, illum bibere est vivere, quod in sacramento visibiliter sumitur.* Ibi glossa: *In sacramento, id est in specie panis et vini.* Panormitanus in c. cum Martha de celebrat. miss.: *Communicantibus tantum datur eucharistia, id est hostia sola, quia recipiendo panem recipiunt corpus et sanguinem; sacerdos utitur duobus ad repraesentandam passionem, dicunt tamen doctores et sentiunt, quod non malum esset, si communicans etiam numeret de sanguine.*

Testimonium ex Scholasticis.

45. Scholastici quamvis concomitantiae Helenam speciose pingunt, agnoscere tamen coguntur, speciem vini ad integritatem sacramenti coenae pertinere. Lombardus lib. 4. sentent. distinct. 11. lit. F: *Quare sub duplici specie sumitur, cum sub alterutra totus sit Christus? Ut ostendatur, totam humanam naturam assumisse, ut totam redimeret, valet enim ad tuitionem corporis et animae, quod percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur.* **Bandinus Lombardo antiquior lib. 4. dist. 11. ad quaestionem: *Cur sub duplici specie sumatur Christus? Sub duplici quoque specie totus Christus sumitur, ut ostendatur, totam humanam naturam Christum assumisse totamque redemisse.* Panis enim ad carnem, vinum refertur ad sanguinem, ut Moyses ait: *Caro pro corpore vestro offeratur, sanguis vero pro anima.*** Durandus lib. 4. ration. div. offic. c. 54. num. 13. p. 124: *Solum hostiam recipiens non plenum sacramentaliter recipit sacramentum. Etsi enim in hostia consecrata Christi sanguis sit, non tamen est ibi sacramentaliter, eo*

quod panis corpus, non sanguinem, et vinum sanguinem significat et non corpus. Quia ergo sub altera tantum specie non est completum sacramentum, quoad sacramentum vel signum debet sacramentum compleri, priusquam presbyter eo utitur. (Atqui eadem est ratio de laico.) Idem c. 42. ejusdem libri num. 1. p. 104: *In quibusdam locis positionem corporis et sanguinis Christi aliquid de ipso sanguine reservatur in calice et super infunditur vinum purum, ut ipsi communicantes indumant, non enim esset decens in sanguinem conficere, nec calix capax inveniretur.* Utrum autem per contactum sanguinis vinum appositum efficiatur sacramentum, dicitur super verbo calicis. Alexander Aleensis lib. 4. sent. qu. 53. membr. 1: *Licet illa sumtio, quae est in accipiendo, sub una specie sufficiat, illa tamen, quae est sub duobus, est majoris meriti, tum ratione augmentationis et devotionis tum ratione dilationis actualis, tum ratione sumtionis et completionis.* qu. 40. membr. 3. art. 2: *Totus Christus non continetur sub utraque specie sacramentaliter, sed caro tantum sub specie panis, sanguis tantum sub specie vini.* Et postea: *Sumtio sub utraque specie, quem modum sumendi tradidit Dominus, est majoris efficaciae et complementi.* qu. 31. membr. 1. art. 2: *Sumto hoc sacramento digne in utraque specie major est effectus unius corporis mystici cum capite quam sumto sub altera.* Albertus Magnus lib. 4. sent. dist. 8. art. 13: *Duplex est in hoc sacramento perfectio, Christi videlicet et ipsius sacramenti, secundum quod venit in usum fidelium; priore modo dicit, verum esse, Christum esse sub utraque specie perfectum; secundo modo sibi videri falsum, quia non perfecte signetur et causetur usus fidelium et unitas corporis mystici nisi sub duplici signo, ideoque virtute sacramenti utrumque debere haberi.* Thomas part. 3. q. 80. art. 12: *Ex parte ipsius sacramenti convenit, quod utrumque sumatur, scilicet panis et vinum, quia in utroque consistit perfectio sacramenti.* Idem in caten. aur. super cap. 26. Matthaei: *Sicut corporalis refectio fit per cibum et potum; ita sub specie cibi et potus nobis spiritualem refectionem Dominus praeparavit.* Conveniens etiam fuit ad signandam Dominicam passionem, ut sub duplici specie hoc sacramentum institueretur. In passione enim sanguinem suum effudit. In 1. Cor. 11: *Traditur hoc sacramentum sub specie duplici propter tria: primo quidem propter ejus perfectionem, qui cum sit spiritualis refectio, debet habere spirituales cibum et spirituales potum, nam et corporalis refectio non perficitur sine cibo et potu; secundo propter ejus significationem, est enim memoriale Dominicae passionis, per quam sanguis Christi fuit separatus a corpore, et ideo in hoc sacramento seorsim offertur sanguis a corpore; tertio propter hujus sacramenti effectum salutarem, valet enim ad salutem corporis, et ideo offertur corpus, valet ad salutem animae, et ideo offertur sanguis.* Richardus de Media Villa et Petrus de Tarantasia lib. 4. sent.

dist. 11. suo tempore sub utraque specie coenam distributam attestantur in insignioribus paroeciis. Petrus de Palude lib. 4. sent. dist. 21. q. 2. refert, in quibusdam monasteriis fuisse consuetum sub utraque specie communicare. Guilielmus de Montelauduno lib. 4. sent. dist. 11. q. 2. referente Cassandro in liturg. p. 89: Qui recipit corpus, totam veritatem ejus recipit, licet non totum sacramentum et ideo in multis locis communicatur cum pane et vino, id est cum toto sacramento. Bonaventura lib. 4. sent. dist. 8. q. 2: Ex duobus signis unum perfectum resultat sacramentum, cujus integritatis ratio dispositive venit a natura, quia nec panis est per se plene reficiens, nec vinum, sed utrumque, et una plena refectio in natura venit ex utroque, et ita disposita sunt ad unam refectionem signandam, sed completive venit ab institutione divina, quae una institutione haec duo signa ordinavit ad significandam unam perfectam refectionem et ideo unum sacramentum ratione naturae et institutionis divinae. Lys in 1. Cor. c. 10.: Eucharistiae sacramentum est quoddam spirituale nutrimentum, et ideo fit sub duplici specie, scilicet potus et vini, quia utrumque requiritur ad rationem nutrimenti perfecti. Ibidem c. 11. ejusdem epist.: Sicut Christus convertit panem in corpus suum, ita et vinum in sanguinem, utrumque enim est de perfectione hujus sacramenti, tum quia per utrumque perfecte simul exprimitur passio Christi, cujus est memoriale, tum quia utramque significat perfecte refectionem. Gabriel Biel lib. 4. sent. dist. 12. q. 2. art. 3. olim in quibusdam ecclesiis id fuisse usitatum refert, ut laici sub utraque specie communicarent. Lect. 84. in canon. miss. dicit, quaestionem de una specie fuisse dubiam usque ad definitionem concilii Constantiensis.

46. Antequam ad recentiorum scriptorum testimonia necedamus, monenda quaedam de Constantiensis, Basileensis et Tridentini concilii decretis in hac quaestione. Concilium Constantiense fatetur, Christum sub utraque specie venerabile hoc sacramentum instituisse et administrasse, ac in primitiva ecclesia communionem sub utraque specie usitatum fuisse, hoc tamen non obstante usum utriusque speciei prohibet. Sic enim habent verba sess. 3.: Licet Christus post coenam instituerit et suis discipulis administraverit sub utraque specie panis et vini venerabile sacramentum, ac licet in primitiva ecclesia hujusmodi sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie panis et vini; tamen hoc non obstante sacrorum canonum auctoritas servavit etc. Bellarminus frustra conatur effugere, quod de tempore communicandi tantum, non autem de utraque specie ibi agatur, quia patres illi ex uno alterum inferre volunt hoc pacto. Christus post coenam eucharistiae sacramentum instituit, quod tamen vetus ecclesia a jejunis celebrandum sanxit. Ergo licet Christus sub utraque specie sacram coenam instituerit et discipulis tradiderit, tamen ecclesia laicos una specie contentos esse jubere potest. Concilium

Basileense concessit Bohemis facultatem communicandi sub utraque specie, teste Aenea Sylvio in historia Bohemica c. 52. agnovit igitur, Bohemos justas habere causas petendi, jus calicis postliminio sibi restitui. Bellarminus regerit, datam esse hanc facultatem cum ea conditione, ut crederent, communionem sub una esse licitam. Sed hoc est manu altera eripere, quod una fuerat datum. Usus calicis benedicti non fundatur in papae concessione, sed in Christi institutione. Inter postulata regum et principum concilio Tridentino proposita fuit etiam haec petitio, ut usus Dominici calicis juxta institutionem Christi et morem primitivae ecclesiae, sublata injusta ejus prohibitione, laicis restitueretur. Sed patres illius concilii petitionem illam ex una sessione in aliam rejecerunt, donec tandem prorsus a synodo ad Romanum pontificem fuerit rejecta. Edita est autem Coloniae anno 1564. consultatio de communione Christiani populi sub utraque specie, in cujus praefatione narratur, Tridentinam synodum per totam aetatem anni 1562. occupatam fuisse disputationibus super petitione concessionis calicis, dum major eruditorum episcoporum eaque potior pars in eam sententiam concors pedibus iret, ut laicis calicem esse concedendum judicaret, alii vero magna contentione resisterent; ne vero incommodi quippiam tantus dissertationum ardor afferret, eam controversiam Pii IV. pontificis arbitrio dirimendam relictam esse.

47. In scriptis recentiorum multa occurrunt, quae communioni sub utraque specie favent. D. Rhennus in Tertull. de coron. militis pag. 41: Idem super reperit in primis Cartusiorum constitutionibus Conradus Pellicanus homo mirae sanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur, ne quidquam pretiosorum vasorum possideant praeter calicem argenteum et fistulam, qua laici Dominicum exsorbeant sanguinem. Nicolaus Cusanus epist. 2. ad Bohem. concedit, quod olim sanctissimi viri utriusque speciei sacramentum necessarium esse vi praecepti Christi et verbo et opere adstruxerint. Roffensis episcopus cont. captiv. Babyl. Luth. c. 3. part. 1. f. 2: In primitiva ecclesia in utraque forma communicabant. Cajetanus in p. 3. sum. Aquin.: Hujusmodi consuetudo non solum perseveravit tempore martyrum (quos Cyprianus Dominico populo praefortandos censuit), sed etiam tempore pacis ecclesiae, cum legamus, non solum factas patinas, sed etiam calices ministrales, quare enim ministrales dicti sunt, nisi quia non ad offerendum, sed ad ministrandum populo Christi sanguinem deservebant. Cassander in consult. de comm. sub utraque specie: Neque satis mirari possum, Johannem Ecciū, virum alioquin insigni memoria praeditum, in apolog. principum catholic. scribere, se non meminisse legere in ecclesia Romana eucharistiam sub utraque specie communicatam laicis, nisi quod argumentum sumi possit ex vita Laurentii. Mirum, si non meminerit calicum ministerialium in ecclesiis urbis Romanae, quorum in libro pontificali subinde fit

Testimonia ex scriptoribus Pontificis recentioribus.

mentio, quos ita vocatos fuisse, quod ex iis populo sanguis Dominicus ministraretur, vel ex suo Cajetano potuisset cognoscere. An ignotum illi esse potuit, quod in decretis quoque legitur de Sotero papa, in coena Domini poenitentes ad percipienda corporis et sanguinis Domini sacramenta reconciliari? quid, an non meminerat Gregorii pontificis Romani, ut ejus antecessores taceamus, qui in 4. dialog. scribit, Christi sanguinem non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium fundi. Quem morem sanguinis Domini porrigendi et antiqua sacramenta Gregorii et libellus ordinis Romani aperte testantur. Et Romani pontifices in solenni officio constanter semper retinuerunt, usque adeo ut Martinus V. etiam post tempora concilii Constantiensis in solenni paschae officio juxta praescriptum ordinis Romani universum populum corpore et sanguine Domini communicasse legatur. Idem: Satis compertum est, universalem Christi ecclesiam in hunc usque diem, occidentalem vero seu Romanam mille amplius annis a Christo solenni praesertim et ordinaria hujus sacramenti dispensatione utramque panis et vini speciem omnibus hujus ecclesiae membris exhibuisse, id quod ex innumeris veterum scriptorum tam Graecorum, quam Latinorum testimoniis manifestum est, atque ut ita facerent, inductos fuisse exemplo Christi, atque hic mos etiam adhuc per Graeciam et Armeniam obtinet, quare haud temere est, quod optimi quique Catholici et in ecclesiasticorum scriptorum lectione versati summo desiderio potiundi calicis incenduntur, ut sacramentum Domini ad consuetudinem veterem multis seculis perpetuatam universalis ecclesiae reducatur. Oratores Caesarei, Gallici et Bavarici in synodo Tridentina restitutionem calicis petierunt. Orator Bavaricus inter cetera sic loquitur: Non parum id movet homines, praesertim in hac provincia, quod Paulus III. edita bulla sua concessit Germaniae episcopis potestatem communicandi populum sub utraque specie, quod quidem summi pontificis decretum urgent summi et infimi. Eo autem respicit orator, quod Paulus III. anno 1548. pridie calend. Septemb. tres in Germaniam legatos miserat, quibus mandatum de consilio et assensu omnium cardinalium (sic enim habetur in bulla) dederat, ut petentibus sibi permitti calicem aut usum utriusque speciei non denegarent. Ea bulla exstat impressa Basileae curante Vergerio apud Oporinum. Aloysius Lippomanus Veronae episcopus fuit unus ex tribus illis legatis, qui bullam per Germaniam circumferebant. Dudithius Caesareae majestatis legatus orat. 2. sic loquitur ad patres Tridentinos: Videtis, quantis discordiis, quantis dissensionibus, quantis odiis res agatur etc. Huic vos rei tum demum obriam ire poteritis, si imbecillitatis filiorum vestrorum miseri ad eorum vos infirmitatem dimiseritis et incredibilem illam eorum sitim, qua dies noctesque cruciantur, quam primum restrinxeritis. Quod quidem non ante fiet, quam vos tantopere ab illis expetitum Christi san-

guinem hianti ore, siccis faucibus, summo cum desiderio expectantibus non gravate praebueritis. Ne committatis, patres, ut tot populorum, tot nationum, tot insignium provinciarum, tot nobilissimorum regnorum, quae nunc eodem incendio absumuntur inanem esse jacturam existimetis etc. Ne cogitetis eos, qui tanto studio, tanta contentione, tam ardenter Christi sanguinem expetunt et efflagitant, tam negligentes, tam impios futuros, ut quod tanto ardore sibi dari postulant et obsecrant, id non omni veneratione sint prosecuturi, non omnem ab eo profanationem longissime amoturi. Idem orat. 2: Quoniam Caesarea majestas longo rerum usu edocta animadvertit, nullas alias graviores esse contentiones et querelas, quam eas, quae ob sacri calicis usum interdictum ortae sunt, idcirco, ne officio suum aliqua ex parte defuisse videretur, de hac potissimum permissione ad sacram synodum referri voluit etc. Ne quis dubitare possit, quid de hac nostrae postulatione sanctissimus dominus noster sentiat illud vere affirmo, me ex urbe (Roma) literis accepisse, quibus nuntiatum fuerit, causam a sanctitate sua non solum honestam et justam, sed usque adeo necessariam judicatam, ut in longius tempus sine maximo Christianae religionis incommodo differri non posse existimarit. Et paulo ante: Summi qui mirentur, cur hoc a sanctissimo domino nostro (papa) non postulatum aut non impetratum fuerit. Quibus facile est respondere, prudentissime sanctitatem suam hujus causae cognitionem ad sacrae synodi judicium rejecisse. Postea patres hanc postulationem vicissim retulerunt ad judicium pontificis; ita elusi fuerunt reges et principes calicis permissionem postulantes. Ferdinandus imperator in literis ad Pium IV. pontificem sic scribit: Zelus pietatis et honesta intentione moti fuimus, cum proximè celebraretur Tridenti sacrum oecumenicum concilium, ut ageremus et laboraremus pro concessionem calicis, non certe temporalis alicujus commotionis aucupandi gratia etc. sed quia prorsus persuasum habuimus, sicut etiam nunc habemus, hujusmodi concessionem futuram esse utilissimam in generis plurimum momenti allaturam in specie ad reductionem lapsorum et errantium, nec non ad faciendum jam tandem utile principium restaurandae unitatis et pacis ecclesiae tamdiu frustra expectatae et desideratae. Verum quoniam eo tempore nobis relatum fuerat, non deesse, qui de hac materia concessionem nonnihil dubitarent et varia impedimenta injicerent, facile tulimus, rem aliquamdiu differri, ut possemus interim pro exoneratione conscientiae nostrae de hoc negotio conferre cum nonnullis praecipuis atque potissimum sacri Romani imperii praelatis ac principibus existimantes, quod praehabito eorum consilio rectius ac liberalius possemus deinde omnibus modis instare et elaborare ut petitioni nostrae satisfaceret. Instituta igitur maturata ac diligentissima deliberatione de hoc negotio utrum scilicet expediat, hanc concessionem ulterius exquirere et urgere, nec ne, cum dictis praelatis

pacto salva fide dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Nam etsi Christus Dominus in ultima coena venerabile hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituit et apostolis tradidit, non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini ad utramque speciem accipiendum adstringantur etc. Cap. 2: Sancta mater ecclesia agnoscens suam in administratione sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianae religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine gravibus et justis causis adducta hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, pro lege habendum decrevit, quam reprobare aut sine ipsius ecclesiae auctoritate pro libero mutare non licet. Can. 1: Si quis dixerit, ex Dei praecepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi sacramenti eucharistiae sumere debere, anathema sit. Can. 2: Si quis dixerit, sanctam ecclesiam catholicam non iustis de causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos atque etiam clericos non conficientes sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse, anathema sit.

Dissen-
sus ro-
rum, qui
1. 84.
commu-
nicationem
sub una
specie
pro-
pugnant.

49. Tridentini concilii strenuos propugnatores agunt Jesuitae et alii scriptores Pontificii, ita tamen ut non tueantur consensum toties depraedictum. 1. Communio sub una specie nititur potissimum Constantiensis et Basiliensis concilii auctoritate. Sic enim scribit Bellarminus lib. 4. de euch. c. 26. resp. ad primum Cypriani dictum: Si tempore Cypriani habuissent laici jus petendi calicem, certe habuissent ex consuetudine illius temporis, ergo cum sit hoc tempore contraria consuetudo introducta et lex praeterea in generalibus conciliis promulgata, non habent amplius jus illud laici. Sed Albertus Piggius in hierarch. dicit, quod haec concilia in quibusdam contra legem naturae, contra manifestas Scripturas, contra vetustatis auctoritatem et contra Catholicae ecclesiae fidem decreverint. 2. Bellarminus statuit, in ecclesia apostolica licitam fuisse communionem sub utraque specie. Sic enim scribit cap. 25. resp. ad arg. tert.: Ecclesia Corinthiorum utebatur utraque specie, quia Paulus vel Domini exemplo vel aliunde ostendit et tradidit, licitam esse communionem sub utraque specie; quin imo in eodem c. §. Videndum statuit, mandatum fuisse apostolis, ut e calice biberent. Sed Vitus Miletus in scripto quodam Germanico causam et culpam abnegationis Petri et fugae discipulorum, qua deseruerunt Dominum, manifeste confert in usum utriusque partis coenae. Vide D. Hunnium tom. 1. operum p. 1243. 3. Bellarminus statuit, nihil spiritualis fructus capi ex duabus speciebus, quod non capiatur ex una, c. 23. propos. ultima; sed Alexander Alensis in 4. parte sum. q. 53. membr. 1. Casparus Cassalius l. 2. de coena et calice c. 25. Cassander in consult. de comm. sub utraque statuunt contrarium. 4. Bellarminus aliquot argumentis probare conatur,

solis apostolis dictum fuisse, bibite ex hoc omne calicem etc. c. 25. resp. ad locum secundum; sed Gerardus Rich. de missa vocat hoc blasphemiam. Locus pauperius est citatus. 5. Reges et principes in concilio Tridentino concessionem calicis per oratores sive legatos suos et a pontifice per literas flagrant; sed Bellarminus c. 24. aliquot incommode numerat, quae sequerentur ex necessitate utriusque speciei. Mirum vero, prudentissimos istos dynastas incommoda illa non agnoscere. 6. In concilio Tridentino major eruditorum episcoporum eaque populi pars in eam sententiam concors pedibus ivit, ut calicem esse concedendum judicaret, refertur Cassandro in praefat. libri de comm. sub utraque specie Coloniae anno 1564. hoc tamen non obstante factum est decretum de communione sub utraque specie. 7. Paulus III. pontifex Romanus per legatos in Germaniam missos de consilio et assensu omnium cardinalium mandatum dedit, ut permittentibus sibi calicem non denegarent. Eadem concessio facta per librum Interim. Sed cardinalis Hosius in decreto de comm. sub utraque specie referente Chemnicio exam. concil. Trid. part. 2. tit. de com. sub utraque specie p. 199. scribit, si laicis calix et sacerdotibus utroque permittantur, papatum universum eversum iri. 8. Bellarminus c. 21. §. ceterum, et plerique omnes Pontificii agnoscunt, communionem sub utraque specie in concilio Constantiensi primum decretam, sed Hosius in libro praedicto scribit, fortassis Episcopi concilii auctoritate usum utriusque speciei fuisse abrogatum, acta autem illius concilii non exstant integra, quibus hoc possit clare evincere, sed tantum fragmentum; affert autem non rejiciendas ipse dicit) conjecturas, quibus doceat, Ephesinum concilium hoc statuuisse. 9. Bellarminus cap. 24. probare conatur, etiam in veteri ecclesia ante concilium Constantiense communionem sub utraque specie fuisse usitatam, c. 25. resp. ad secundum postulatum scribit, in ipso etiam publico coetempore templis sub una specie fuisse communicatum antiquissima ecclesia. Sed Petrus a Soto et Casander statuunt contrarium. Verba eorum exposita sunt superius. Latomus adversus Bucerum in hunc prorupit verba: Cum adhuc rudis esset prima ecclesia, ritum a Christo traditum religiose tenuit, deinde docti a patribus intellexit, utramque speciem venire sacerdotibus, laicos autem solo pane contentos esse posse. 10. Theologi Gallici cum a regibus ipsis objectum fuisset, Galliae regibus eucharistiam administrari totam, responderunt, reges acque principes esse ac sacerdotes et Scripturam loqui de sacerdotum regali. At si exterior unctio chrismatis tantae dignitatis confert regibus, ut eucharistiam integre merito accipiant, quanto magis interior unctio Spiritus reliquis fidelibus usum integrae eucharistiae petrare debet? Quando Petrus 1. epist. c. 2. de sacerdotii mentionem facit, non de solis regibus sed de omnibus fidelibus loquitur, vi ergo hujusmodi etiam laicis calix esset dandus. 11. Bellarminus c. 20. comperimus, dist. 2. de consecr. intelligi

de sacerdotibus conficiantibus, qui non debent
speciem sine altera sumere. c. 26. resp. ad 11.
In illo canone asseritur, quosdam sumta tan-
tum corporis sacri portione a calice sacri cruo-
disiisse. Consequens igitur fuerit, sacerdotes
si calicem non consecrassent, vel calicem con-
secratum reposuisse. Prius dici nequit, quia ex hy-
pothesi Pontificiorum non potest, nec debet fieri
sacramentum sine vino; sic ergo sacerdotes illi ne
speciem corporis sacri portionem sumissent. Po-
test repugnare argumento Bellarmini, quo com-
munionem sub specie panis in primitiva ecclesia
fuisse demonstrare conatur; sic enim scribit
c. 11 § ac primum: *Asservari solitum fuisse*
sacramentum supra probavimus, quod
sub una specie asservarent et proinde
sub una specie sumerent, patet, quia aliquando ad
longum tempus asservabant, non autem posset
parva quantitate tam diu conservari, quin
corrumperetur. 12. Inter causas *nonpropterea* Gerson
de comm. laicorum etiam hasce refert:
periculum (inquit) est in conservatione pro-
ut cum possit in vase acetum generari, et ita
quod si esse sanguis Christi, nec suscipiendum
est, ne scilicet consecrandum sine missa. Et
immo, quod daretur acetum purum pro san-
guine Christi. Addito, quod in aestate bibiones
et mures generarentur, quantumcunque esset vas
sanctum, cumque etiam putresceret aut fieret velut
amabile ad bibendum etc. Atqui si vinum
transmutatur in sanguinem Christi, ita ut nihil
de vi et accidentia vini maneat, quomodo
possunt erit acoris, putredinis, corruptionis, ge-
neris muscarum etc. quae non nisi praesup-
posita vini substantia locum habent? 13. Bellar-
minus c. 28. resp. ad arg. secundum statuit, ideo dari
eucharistiam, quia Christus non solum non
prohibuit, sed etiam jussit dari, cum ait: Hoc
est, Beatus autem in disp. de eucharist. c. 10.
statuit. Si quaeritur praeceptum de
utraque specie, dedit illis verbis Joh. 6, v. 53: *Nisi*
manducaveritis etc. Bellarminus praeceptum de
communicatione laicorum in verbis institutionis ha-
bere concedit, Becanus negat. Eccius dicit, laicos
non debere contentos esse una specie, quia dentes
quod non sint inspiciendi. 14. Bellarminus
reprehendit Lutherum et Chemnicium,
quod Constantiensi concilio injuriam fecerint tri-
buisse ei, quod agnoverit, Christum instituisse
sacramentum sub utraque specie, et vocantes clau-
ditur *flagitiosam hoc non obstante*, sic enim scri-
bit c. 28. resp. ad 20: *Lutherus in disputatione*
contra concilium Constantiense dicit, concilium in
ut verba locutum in suo decreto: Licet Christus
instituit, ut omnes communicent sub utraque, ta-
men hoc non obstante nos volumus, ut omnes com-
municent sub una. Ex quibus verbis habemus, con-
cilium agnosuisse et docuisse veritatem, quod sit de-
rectio communicatio sub utraque, licet idem con-
trarium statuerit. Sed hoc (inquit Bel-

larminus) *est mendacium intolerabile, concilium*
enim non loquitur de utraque specie cum ait: hoc
non obstante, sed tantum de tempore communicandi
etc. Quamvis autem hoc mendacium jamdudum in
Luthero a Catholicis detectum et confutatum fuerit,
tamen discipuli ejus semper illud urgent. Idem
enim mendacium repetivit Illyricus in apolog. pro
confess. Antwerp. c. 14. ubi expresse dicit, concilium
agnovisse, Christum instituisse, ut daretur sacra-
mentum in utraque. Chemnicus part. 2. exam. p.
570. temperat nonnihil hoc mendacium, tamen ipse
quoque mentitur, illud non obstante referri ad com-
munionem sub utraque specie. Haec omnia Bellar-
minus, cujus tragicos clamores non solum ipsa verba
concilii Constantiensis compescere poterant, sed
cumprimis illud, quod in concilio Tridentino toti-
dem verbis repetitur, Christum Dominum in ultima
coena venerabile hoc sacramentum in panis et vini
speciebus instituisse et apostolis tradidisse, sess. 21.
c. 1, v. 3. Ubi notandum, quod Latinum vocabu-
lum tradidit in Germanica versione decretorum
conc. Trid. edita Coloniae apud Maternum Choli-
num ann. 1570. redditum sit per praeceptum pag.
203. Gregorius de Valent. tract. de miss. fol. 95.
scribit, laicis non posse dari calicem juxta Christi
institutionem propter contrariam ecclesiae disposi-
tionem. Agnoscit igitur, dispositionem ecclesiae
contrariam esse institutioni Christi. 15. Bellarminus
c. 24. rat. 2. ex c. 6. Joh. communionem sub una spe-
cie probat, sed Gabr. Biel lect. 84. in can. Cusanus
epist. 7. ad Bohem. Cajetanus in part. 3. Thomae
q. 80. art. ult. Ruardus Tapperus in explicat. art.
15. Lovan. Hesselius lib. de comm. sub una specie,
Corn. Jansenius c. 59. concord. agnoscunt, non de
sacramentali, sed spiritali carnis et sanguinis Chri-
sti participatione in illo capite tractari. 16. Bellar-
minus c. 22. propos. 3. c. 23. resp. ad rat. 7. con-
cedit, speciem vini esse materialem et integram
sacramenti partem. Atqui negari nec potest nec
debet, partem materialem et integram sacramenti
ad integritatem sacramenti omnino pertinere, quo-
modo igitur laicis sine specie vini integrum dabi-
tur sacramentum? 17. Concilium Constantiense et
Tridentinum disertis verbis dicunt, Christum sub
utraque specie panis et vini venerabile hoc sacra-
mentum instituisse et apostolis tradidisse. Agno-
scit hoc ipsum Bellarminus c. 23. §. Neque ideo,
sic scribens: *Quia sacramentum sub duplici specie*
institutum est, utraque species necessario ab aliqui-
bus sumenda est. Sed hisce e diametro adversatur,
quando idem Bellarminus pondere argumentorum
nostrorum pressus scribit c. 27. resp. ad secundam
rationem: *Si proprie et secundum evangelium loqui*
velimus, coena Domini non constat nisi ex una spe-
cie. Nam Luc. 22. sic legimus: Coenantibus illis
accepit Jesus panem. Et postmodum multis inter-
jectis: Similiter et calicem postquam coenavit. Et
1. Cor. 11: Similiter et calicem postquam coenavit.
Itaque in coena non dedit nisi eucharistiam sub
specie panis, quae proprie respondet coenae Judai-

cae et agno paschali, post coenam autem dedit calicem. Item c. 22. §. Huc accedit, quod nullo modo, ut sacramentum sit, una species pendet ab alia. Nam Dominus prius sub specie panis sacramentum confecit ac manducandum dedit, et deinde manducatione absoluta sub specie vini sacramentum confecit et bibendum tradidit. 18. Bellarminus institutionem Christi ad solos apostolos tunc praesentes refert. Becanus distinguit inter institutionem et praeceptum; de utraque specie laicis danda institutionem Christi exstare concedit, praeceptum vero negat. 19. Costerus in enchiridio a Moguntinensibus, Trevirensibus et Coloniensibus Jesuitis approbato scribit, omnibus Christianis libere a Christo permissum esse sub una vel sub utraque specie communicare. Sed Bellarminus c. 25. resp. ad primum arg. ex concilio Tridentino probat, excipi clericos conficientes, qui teneantur ad utramque speciem, sive sint laici, sive sacerdotes. Optarim vero ostendi jus divinum, quo teneantur sacerdotes conficientes ad utramque speciem, reliqui vero non teneantur. Si confugere velint ad institutionem Christi, opponimus eis, quod apostoli tunc non fuerint conficientes. ** Costerus in enchir. c. 10: Diligenter notandum, hanc consuetudinem non tam episcoporum mandato, quam populi usu et facto conniventibus tamen praesulibus irrepsisse, quam abstinentionem episcopi propter quaedam pericula comprobabant. Sed reliqui Pontificii ex verbo Dei et veteris ecclesiae consuetudine communionem sub una specie probare satagunt. Communionem sub utraque specie quidam faciunt peccatum contra primum praeceptum, ut videre est in libro qui inscribitur exercitium pietatis in gratiam studiosorum auctoritate Card. Radzivili scriptum et editum Colon. ann. 1692. in c. de methodo recte confitendi: Circa primum praeceptum inquiratur, an fecerit aliquem exteriorum actum infidelitatis etc. ut sub utraque specie communicando. ** 20. Bellarminus judicat, satis se obtinuisse, modo id probet et obtineat, nihil spiritualis fructus capi ex duabus speciebus, quod non capiatur ex una. c. 23. prop. ult. sed cens. Colon. p. 269. utriusque speciei usui omnem omnino fructum spiritualem derogat: Quicumque sub utraque specie communicant, non solum non fructum aliquem salutis aut gloriam, sed perditionem aeternam ac perpetuam reportant ignominiam. Haec omnia dextre concilient, si viri sint.

50. Videamus, quae fulera Bellarminus communioni sub una substernat, pollicetur enim diligentem hujus quaestionis explicationem, cum nihil saepius nec magis invidiosum Romanae ecclesiae objiciatur, quam quod contra expressum Dei mandatum privaverit populum usu calicis. c. 20. inconstantiae Lutherum accusat in hac quaestione, quod utramque speciem modo liberam, modo necessariam esse scripserit, ac remittit lectorem ad septicipitem Joh. Cochlaei c. 23. et ad tabulam Casparis Querhameri, in qua notentur 36 contradictiones de hoc

articulo. Eandem calumniam repetunt Pistori Vetterus, Ungersdorffius atque alii Luthero magis. Respondemus 1: fides nostra non nititur Lutheri assertionem, sed Christi institutionem. 2. Lutherus cum Augustino se in eorum numero profectus est, qui proficiendo scribunt et scribendo proficiunt in praefat. tom. 1. scripta sua priora cum consideratione legi postulat. Ante omnia (inquit) precor, ut pium lectorem et oro propter ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, ut ista legat cum judicio, imo cum multa miseratione et sciat, me fuisse quando monachum et papistam insanissimum, et istam causam aggressus sum, ita ebrium, imo immersum in dogmatibus papae ut paratissimus firim, omnes si potuissem occidere, aut occidentibus cooperari et consentire, qui vel una syllaba obedientiam detrectarent etc. Ita invenies in meis scriptis prioribus, quam multa et magna millime concesserim papae, quae posterioribus istis temporibus pro summa blasphemia et abominatione habeo et execror. Dabis ergo hunc errorem pie lector, vel ut ipsi calumniantur antilogiam temporis et imperitiae meae. 3. Cumprimis vero praefat. articulorum Schmale. tom. 6. Jenensi f. 5. contra illos Antilogistas graviter intonat: Was ich sagen? Wie soll ich klagen? Ich bin im Leben schreibe, predige und lese täglich; noch finden sich sol giftige Leute, die sich unterstehen, meine Schrift und Lehre strack wider mich zu führen, lassen mich zuhören, ob sie wohl wissen, daß ich anders lehre und wollen ihr Gift mit meiner Arbeit schmücken, und die armen Leute unter meinem Namen verführen. Was will doch immer nach meinem Tode werden? Ich sollte Alles billig verantworten, weil ich lebe. wiederum, wie kann ich allein alle Mäuler des Teufels stopfen etc. Tom. 7. Jenens. f. 247: Es sind Sprüche in der Schrift, die nach dem Buchstaben miteinander sind, aber wo die Ursachen angezeigt werden ist Alles recht. Halt auch wohl dafür, daß alle Juristen und Medici solches in ihren Büchern auch überaus finden werden. Und was ist alles Wesen der Antilogisten, denn eitel Antilogiae oder widerwärtiges Dingen, bis man die Sachen höret? Darum sind meine Antilogisten trefflich feine, fragme Säue und Esel, meine Antilogien zusammen klauen, und lassen Ursachen anstehen, ja verbunkeln sie mit Fleiß, gerathen als könnte ich nicht aus ihren Büchern Antilogias tragen, da sie auch nicht mit einiger Ursache zu gleichen sind. Vid. plura de confictis hisce D. Lutheri antilogiis apud D. Zeaemannum theologum Lavinganum in refut. scripti Ungersdorff. part. c. 17. 4. Bellarminus vehementer exagitat, quod Lutherus in formula missae scribit: Si quod concilium statueret aut permitteret utramque speciem nos nequaquam utraque uti vellemus, sed in concilio concilii ejusque statuti aut una aut neutramque uti vellemus, maledicturi universos, qui ex potestate aut statuto concilii utramque uterentur. Sed legatur integer contextus tom. Lat. f. 559. tom. 3. Jen. Germ. fol. 338. et sent

Bellarminus
Lutherum
in hac
quaestione
inconstan-
tem.

sacerdotes utramque speciem sumunt? Respondent, id requiri propter sacrificium, sed hoc est τὸ ἐν ἁρχῇ λαμβάνειν. 8. Res ergo eo redit, quod de legitima sacrae coenae administratione et participatione non ex rationis acumine, sed ex auctoris dictamine sit judicandum. Quod enim in coena mediante benedicto pane corpus Christi edatur et mediante benedicto vino ipsius sanguis bibatur, id ex sola Christi institutione dependet ac discitur, unde sic concludimus: Quae est ratio benedictionis sacramentalis, ea etiam est ratio praesentiae sacramentalis. At benedictio sacramentalis efficit, ut panis sit *σώμα* corporis et vinum sanguinis Christi, 1. Cor. 10, v. 16. non contra (distincte enim apostolus loquitur). Ergo etiam sacramentalis praesentiae ea est ratio, ut cum pane corpus manducandum detur, cum vino sanguis Christi bibendus exhibeatur, non contra. Propositionis veritas manifesta est, quia praesentiae sacramentalis fundamentum unicum et causa solitaria est Christi institutio, quam cum nostra benedictione repetimus, juxta Christi institutionem ad usum sacramentalem externa symbola destinamus. Huc respiciunt nostrates, quando distinguunt inter praesentiam et summationem; sanguinem esse in corpore Christi praesentem concedunt, sed sacramentaliter cum pane sumi negant, quia Christus voluit sub pane manducari corpus, sub vino bibi sanguinem. Distinguunt etiam inter causam naturalem et voluntariam: bibitio sanguinis Christi in sacra coena non pendet ex causa naturali, sed voluntaria, testamentaria scilicet Christi dispositione. 9. Quaecunque praesentia corporis et sanguinis non est sacramentalis, ea hoc loco nec potest nec debet attendi. Praesentia, quae oritur ex concomitantia et ex unione personali, non est sacramentalis. Ergo hoc loco non est attendenda. 10. Quod Christus dicit in coena bibi, illud non editur. Atqui dicit, sanguinem suum mediante benedicto poculo bibi. Ergo is non editur, et per consequens, qui non accipiunt benedictum poculum, illi etiam non bibunt sanguinem Christi sacramentaliter. 11. Si sanguis Christi ideo sacramentaliter bibitur sub pane, quia est corpori Christi unitus, sequetur, omne id, quod corpori Christi est unitum, sub pane sacramentaliter manducari ac bibi. Ratio connexionis est manifesta, quia unitorum eadem utrobique ratio. Sicut sanguis Christi corpori est unitus naturaliter, ita quoque anima naturaliter illi est unita et divinitas personaliter. Sequetur ergo, etiam animam ac divinitatem Christi sub pane sacramentaliter manducari ac bibi. 12. Necessario igitur distinguendum, uti diximus, inter praesentiam naturalem, personalem et sacramentalem, id quod ipsi adversarii coguntur agnoscere. Sic enim Bellarminus in hoc ipso capite §. sed antequam. scribit: *Sunt qui existimant, ex verbis coenae Domini, hoc est corpus meum, colligi, sub specie panis esse integrum Christum. Dicunt enim, voce corporis eo loco significari corpus vivum et proinde corpus cum anima et sanguine. Significari autem cor-*

pus vivum probant, quia Dominus loquitur de corpore, quod habebat, cum ille diceret, tunc autem vivum corpus habebat, non mortuum. Postea addit Bellarminus *ἐντοῦτοῦ*: *Haec sententia repugnat concilio Tridentino et mysterio eucharistiae, ne concludit argumentum pro ea adductum. Nam etiamsi Dominus vivus esset, cum dicebat: hoc est corpus meum, et proinde loqueretur de corpore quod tunc vivum erat; tamen per vocem corpus non significabat nisi corpus, id est partem illam naturae humanae, quae cum anima componit hominem.* Haec Bellarminus, ex quibus sic infero: Si ex verbis coenae propterea non potest probari concomitantia, quia Christus per vocem corpus non significabat nisi corpus; multo minus bibitio sacramentalis sanguinis Christi sub specie panis ex illis colligi potest. Si enim Christus dicebat: *accipite, hoc est corpus meum*, non sanguinem vel animam vel divinitatem, sed tantum corpus suum designat, utque mediante benedicto pane non sanguis, non anima, non divinitas, sed tantum corpus Christi sacramentaliter manducatur. Gregorius de Valen. disp. 6. q. 3. de praes. Christi in eucharist. punctum 1: *Corpus Christi est in eucharistia modo sacramentali et per accidens, nempe ratione eucharistiae in coelo autem est modo naturali et per se. Praesentia enim sacramentalis ejusdem Christi corporis et praesentia naturalis in alio atque alio loco minime inter se opponuntur contradictorie, cum utraque praesentia per affirmationem asseratur.* Haec Valentinianus, ex quibus sic infero: Si ex praesentia naturali inferri posset praesentia sacramentalis, sequeretur, corpus Christi etiam in coelo sacramentaliter esse praesens. 13. Nec valet argumentum: Si corpus Christi editur et non simul accipitur sanguis Christi, ergo corpus exsangue et mortuum editur. *Communis est Christianorum sensus* (scribit hoc loco Bellarminus §. denique), *ut in eucharistia sub specie panis se accipere credant non aliquod cadaver, sed ipsum vivum atque integrum Christum apud haereticos autem, qui concomitantiam negant, non solum sumitur cadaver ipsorum opinione, sed etiam ipsi eorum ministri, quoties coenam faciunt, toties Christum re ipsa occidunt, vel certe se credunt occidere.* Responsio: somnia rationis non sunt opponenda expresso Dei verbo. Non statuimus separationem sive dissolutionem naturarum, vel sanguinis vel animae a Christi corpore, nec divulsionem λόγος a sua carne introducimus, sed distinctam corporis Christi mediante pane manducationem et sanguinis Christi mediante vino bibitionem sacramentalem a Christo institutam esse urgemus, rationem et obsequium fidei captivamus et in Christi institutione humili obedientia fidei acquiescimus scientes, quod Christus sit *Dei sapientia* 1. Cor. 1, v. 24. 14. eo modo in rebus divinis liceret argutari, possem ex hypothesis adversariorum ita procedere: Panis convertitur aut in corpus vivum, aut in mortuum. Non in mortuum, nam ut scribit Bellarminus hoc loco §. secundum: *Deus non facit, nec factus*

et aeternum, ut Christi corpus alicubi reperiretur. Ergo in vivum. Atqui corpus vivum non est sine sanguine. Ergo panis etiam convertitur in sanguinem, quod tamen negant Pontificii, sic enim scribit Bellarminus h. l. §. sed haec sententia: Quod est sub specie panis vi sacramentalium relorum, non est nisi sanguis. 15. Ex dictis Duma, Bonaventurae et aliorum Scholasticorum superius citatis apparet, ne ipsos quidem Scholasticos cavere Bellarminianam argumentationem. Distinguit enim inter integritatem totius Christi sub utraque specie praesentis et inter integritatem sacramenti, ex illa hanc legitime inferri negant, sed ad integritatem sacramenti utramque speciem requiri debent.

De concomitantia vide plura apud D. Lutherum in scripto de utraque specie sacramenti anno 1528. edito, tom. 3. Germ. pag. 574. ubi scribit: Hierzu schlägt die concomitantia, daß ist die Folge, weil Christus Leib nicht ohne Blut ist, so folgt daraus, daß sein Blut nicht ohne Seele ist; daraus folgt, daß seine Seele nicht ohne die Gottheit ist; daraus folgt, daß seine Gottheit nicht ohne den heiligen Geist ist; daraus folgt, daß im Sacrament auch unter einer Gestalt die Seele Christi, die heilige Dreifaltigkeit gegessen und getrunken wird samt seinem Leibe und Blute; daraus folgt, daß in der Eucharistie in einer jeglichen Messe die heilige Dreifaltigkeit einmal opfert und verläuft; daraus folgt, daß die Gottheit nicht ohne die Creatur ist, so muß Himmel und Erde auch im Sacrament sein; daraus folgt, daß der Teufel und die Hölle auch im Sacrament ist; daraus folgt, daß, wer das Sacrament empfängt, der frisset den Bischof zu Rom mit seinem Mandat und Gebdel; daraus folgt, daß ein Reichlicher Priester seinen Bischof in einer Messe zweimal frisset und säufet; daraus folgt, daß der Bischof zu Reichen muß einen größeren haben, denn Himmel und Erde. Und wer will das immerwähren erzählen? Aber zuletzt folgt daraus, daß alle solche Folger Esel, Narren, und toll, unsinnig, rasend, thöricht und tobend sind, wie folgt ist gewiß &c.

Cap. 22. Bellarminus conatur probare, totam sacramenti rationem in una specie inveniri, ex quo inferre, communionem sub una specie esse legitimam. Responsio: 1. Scholastici ipsi non conati sunt, ad integritatem sacramenti unam speciem sufficere, ut vidimus superius. 2. Institutio Christi non solum panem, sed et vinum ad sacramenti integritatem pertinere, nec manducationem solum, sed etiam bibitionem a communicantibus requirit; contra hanc institutionem Christi nullae rationes aptae sunt audiendae. 3. Panis et vini usus non constituit unum sacramentum, vel duo. Postea dici sequitur. Sic enim Bellarminus in hoc. c. §. 4. scribit: Duas species sacramenti cum simul sumuntur, non sunt duo sacramenta, sed unum. Hoc prius et per consequens usus calicis ad integritatem sacramenti pertinet. 4. Si una species in-

geminatum sacramentum, semel sub specie panis et iterum sub specie vini. Bellarminus respondet, duas species a sacerdotibus sumi non propter sacramenti, sed sacrificii integritatem, sed haec est petitio principii. Christus non sacrificium, sed sacramentum ac coeleste epulum instituit. Sed de-
mus, coenam esse sacrificium, unde probabitur, propter integritatem sacrificii utramque speciem necessario a sacerdote sumi? Bellarminus affert tres rationes: Primo quia eucharistia, ut sacrificium, significat Christi passionem, est enim quaedam imitatio sacrificii in cruce peracti, sola autem species non repraesentat exacte Christum ut mortuum, nisi ab altera parte conspiciatur sanguis ut effusus; et similiter sola species vini non repraesentat suffi-
cienter Christum ut immolatum, non enim solus sanguis est victima. Praeterea in sacrificio missae debet esse re ipsa, quod fuit in typo in sacrificio Melchisedech, cum Christus sit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, Psalm. 109. Melchisedech autem obtulit panem et vinum, Gen. 14. Denique sacrificium proprie ordinatur ad remissionem peccatorum, unde dicitur propitiatorium, sine sanguinis autem effusione non fit remissio, Hebr. 9. necesse igitur fuit, ut perspicue repraesentaretur sanguinis effusio. Responsio: hae rationes (praeterquam quod falsa hypothesis de vero et reali sacrificio a Christo in coena instituto nituntur) id solum probant, speciem vini in sacrificio esse necessariam, nequaquam vero probant, praeter speciem panis etiam vini speciem a sacerdotibus necessario sumendam esse. Si confugiant ad mandatum Christi, bibite, urgemus hoc, quod datum fuerit apostolis non conficiendis ac proinde laicorum vicem in prima coena repraesentantibus, hic autem quaeritur de mandato, quod utramque speciem a sacerdotibus conficiendis accipiendam esse probet.

53. Quomodo vero probat Bellarminus, unam speciem tam esse integrum sacramentum quam ambas? In quolibet sacramento (inquit) requiritur significatio et causalitas, haec autem reperiuntur in quolibet specie. Siquidem significatio eucharistiae, ut est sacramentum, duplex est: prior internae refectionis, posterior unionis fidelium inter se et cum Christo. Utraque autem significatio in quolibet specie reperitur. Nam in specie panis significatur sufficienter reffectio animae, etiamsi non adderetur species vini, et similiter in specie vini, etiamsi non adderetur species panis. Nam etiamsi species panis non significet refectionem spiritualem, nisi per modum cibi, et species vini non significet eandem refectionem, nisi per modum potus; tamen ut aliquid dici possit absolute et vere sacramentum, satis est, si significet refectionem aliquam spiritualem et eandem re vera efficiat. Quocirca duo illa signa, species scilicet panis et species vini, non tam essentialiter, quam integrales partes hujus sacramenti esse videntur, ex quo sequitur, ut eucharistia sub una specie sit verum et integrum sacramentum essentialiter, licet etiam pars sacramenti dici pos-

sit, si partes materiales symboli externi considerentur etc. Quod attinet ad alteram significationem, in specie sola panis et in specie sola vini significatur unio fidelium cum Christo et inter se. Quantum ad causalitatem seu efficientiam, eadem reperitur in qualibet specie hujus sacramenti. Nam tota efficientia nascitur ex Christo, qui sub illis speciebus continetur, Christus autem idem et totus est, tam sub specie panis, quam sub specie vini. Accedit quod quaelibet species habet propriam materiam, propriam formam, et quod est amplius, propria quadam actione et consecratione conficitur, nec ullo modo, ut sacramentum sit, una species pendet ab alia. Nam Dominus prius sub specie panis sacramentum confecit et manducandum dedit, ac deinde manducatione absoluta sub specie vini sacramentum confecit et bibendum tradidit. Id ipsum ex figuris V. T. probatur etc. Haec Bellarminus. Respondemus: 1. Primarium officium panis et vini in sacra coena non est significare ac repraesentare, sed esse medium, organum et vehiculum, per quod communicantibus exhibeantur res coelestes, corpus scilicet et sanguis Christi. Illa vero *κοινωνία* juxta manifestam Christi institutionem et apostoli declarationem ita comparata est, ut panis sit *κοινωνία* corporis, vinum autem sanguis Christi, ac proinde una species ad sacramentalis usus integritatem non sufficit. 2. Num vero plena et perfecta refectio est absque potu? Medici tradunt et experientia attestatur, homines gravius torqueri siti quam fame. Si ergo species panis significat refectionem tantum per modum cibi, ergo non significat perfectam refectionem. Et vicissim, si species vini significat refectionem tantum per modum potus, ergo non significat perfectam refectionem. 3. Essentia ac forma eucharistiae consistit in actione a Christo definita et expressa, sicut et baptismi ac reliquorum sacramentorum forma. Actio illa in eucharistia non est tantum benedicti panis manducatio, sed etiam benedicti

x. 98. vini bibitio. Ergo usus calicis est pars essentialis eucharistiae. 4. Si species vini ex concessione Bellarmini est pars integralis et materialis, utique erit in usu eucharistiae necessaria. Sublata enim parte integrali et materiali res ipsa non amplius manet integra. 5. Si unio fidelium cum Christo et inter se optime una solum specie significatur, cur Christus sub utraque eucharistiam instituit? cur primitiva ecclesia utramque speciem usurpavit? 6. Quae de efficientia sacramenti perfecte ab una specie promanante disputantur, fundamento concomitantes nituntur. De efficacia sacramenti eucharistici judicandum est ex propria institutionis sede, quae ostendit, mediante pane manducari corpus Christi, quod pro nobis in mortem traditum; mediante vino bibi sanguinem Christi in ara crucis pro peccatis nostris effusum. 7. Si nullo modo una species ab alia pendet, ut sit sacramentum, quomodo concilium Constantiense et Tridentinum dicunt, Christum sub utraque specie eucharistiam instituisse? 8. Pars una nunquam est totum, neque una pars absolvit totum.

Singulae species sive symbola in coena sunt partes eucharistiae totius, nempe essentiales terrenae. Ergo singulae species sive symbola in sacra coena non sunt ipsum totum, nempe integrum eucharistiae sacramentum. 9. De figuris, quas Bellarminus addit, infra suus erit dicendi locus. ** Alii ex Pontificiis urgent, etiam una specie Dominicam passionem repraesentari, idque docuisse Lucam eo ipso, dum significationem passionis adjunxit primae speciei. Joh. Gibbonus in thesibus de communione sub una specie Treviris anno 1583. propositis thes. 114. Respondemus: Lucas eapropter non excludit alteram speciem, utpote quam statim subjicit. Lucas significationem passionis annectit primae speciei. Matthaeus alteri, Paulus utrique, ex quo manifestum redditur, utraque specie simul Dominicam passionem significari et non una tantum, alter enim evangelistarum ex altero explicandus est, alioquin ex Marco colligeretur, mortem Christi neutra specie significari, quandoquidem ille non subjungit haec verba: *Hoc facite in mei commemorationem*. Exstant in jure canonico dicta veterum, in quibus non una sed utraque specie passio Domini denotari dicitur, c. cum frangitur dist. 2. de consecr. c. Quia morte dist. ead. Stanisl. Grodicius in post. fer. 2. pasch. conc. 2: *In vitam rediit Lazarus ad solam Christi vocem, Joh. 11. filius viduae et filia archisynagogi tum ad vocem tum ad tactum illic quidem oculi, hic vero manus puellae. Vides tantundem unam, quantum plures ceremonias valere. Ergo in eucharistia tantundem sub una specie, quantum sub utraque sumitur*. Respondemus: 1. a posse ad esse non valet consequentia. Non negamus, quemadmodum Christus vel sola voce vel tactu cum voce conjuncto vel solo nutu vel pluribus modis eundem effectum miraculosum potuit producere, ita etiam eundem potuisse et posse sub una specie seu elemento sacramentali tam sanguinem quam corpus suum exhibere, si voluisset. Noluisset enim illum testamenti sanctio manifestur fecit, in qua diserte dicit: *Hoc facite*. 2. Nihil ergo ad rem pertinet talis analogia, quae a liberis ceremoniis actionis privatae et ad imitationem vel continuationem nunquam trahendae ad sacramentalem actionem traducitur. Hoc erat ostendendum postquam Dominus sacramenta certis substantialibus requisitis sua institutione expresse circumscripsit liberum mansisse apud fideles vel etiam libere e pie factum esse ab apostolis aliisque fidelibus, ut unum vel plura omitterentur cum Dei beneplacito et salva integritate sacramenti.**

54. Cap. 23. conatur Bellarminus probare, non majorem utilitatem sumi ex communione sub utraque specie, quam sub una. Respondemus: 1. Alensis part. 4. quaest. 53. membr. 1. Caspar Cassalius lib. 2. de coena c. 25. Georg. Cassander de comm. sub una specie et ex parte Ruardus Tapperus decanus Lovaniensis ex ipsis Pontificiis hoc negant. 2. Fundamentum eorum omnium, quae Bellarminus hoc loc. adducit, est concomitantia, de qua superius. 3. Si non sumitur major utilitas ex communione sub utra-

que specie quam sub una, cur Christus hoc sacramentum instituit sub utraque, ut concilium Constantiense et Tridentinum concedunt? ita nimirum justificatur sapientia a filiis suis Luc. 7, v. 35.

1. Non potest sperari fructus ex eucharistiae sacramento, si contra institutionem Christi celebretur. Immo vero utriusque speciei sive symboli externi non requirere, ostendimus suo loco. Sed videamus, quomodo Bellarminus thesin suam probet. Format quatuor propositiones: 1. *Ejus fructus, quem Lutherani omnes in sacramentis quaerunt, non minus percipiunt, qui sub una specie communicant, quam qui sub duabus.* Nam fructus, quem Lutherani in sacramentis quaerunt, est excitatio fidei vel confirmatio, dicunt enim sacramenta non aliter prodesse quam significatione suam tanquam visibili verbo representando promissiones Dei. Iste autem fructus melius obtinetur videndo eucharistiam in mensa quam cum manducando, nam dum manducatur, cessat perit significatio, at dum cernitur et attentè cogitatur, semper repraesentat et significat promissiones Dei, etiamsi per integrum annum quis non cernere vellet. Praeterea significatio melius apprehenditur per oculos, quam per gustandi modum, cum sit illa longe spiritualior et aptior ad intelligentiam juvandam. Nihil ergo fructus perit communicantibus sub una, quia licet unam tantum ut amant, tamen oculis utramque sumunt. ** Verum Potissimum sunt:

Verum rebus, hic est modo de speciebus.

Immo Christus species, sed veras instituit res.

Quartæ species et verus nucleus est res;

Se ponis species et Christi viva caro res.

Termina sunt rerum species, non res specierum.

Apparet species, credenti porrigitur res.

De igitur speciem caplans rem negligis ipsam?

Si tibi cura rei, non signi vel speciei.

A fructis rebus, non cures de speciebus.

Non pereunt species, sed Christus vera manet res.**

Responsio: nequaquam dicimus, sacramenta non aliter prodesse, quam significatione sua, sed duos principales sacramentorum fines statuimus: primo quod sint salutaria et efficacia media, per quae bona evangelii propria, videlicet gratia Dei, remissio peccatorum, justitia et vita aeterna nobis offeruntur et credentibus applicentur; deinde quod sint signa, quibus promissiones evangelii ad fidei confirmationem obseignentur. Hic fructus omnino requiritur, ut vera fidei obedientia juxta Christi institutionem sacramentis utamur, nihil quidquam addentes, vel dementes, vel mutantes. Quare cum in eucharistia non nisi mediante benedicto vino sacramentalem sanguinis sui bibitionem Christus instituit ac promiserit, ideo non solum benedictum vinum manducare, sed etiam e benedicto calice bibere debemus; cum vinum eucharisticum non solum signum, sed etiam organum sit et *συνώνυμον* sanguinis Christi, ideo non ex usu tantum significandi, sed etiam

dicare debemus. Lib. 2. de sacram. c. 2. Bellarminus sententiam nostram sic exponit, quod sentiamus, non sacramenta, sed fidem, quatenus a sacramentis excitatur, justificare. Atqui fidem non opponimus sacramentis, sed conjungimus tanquam subordinata. Et verbum et sacramenta sunt manus Dei offerens, fides ex parte nostra est manus apprehendens. Sacramenta fidem excitant, non solum exterioribus sensibus repraesentando, sed fidem vere conferendo, augendo et confirmando, ut suo loco ostendimus. 2. Secunda Bellarmini propositio haec est: *Ex qualibet specie percipitur tantum ejus fructus, quem Catholici in sacramento quaerunt, quantum necessarium est ad salutem.* Fructus ille est gratia Dei animae infusa; sed quaelibet species confert gratiam, cum sit verum sacramentum, et quilibet gradus gratiae sufficit ad implenda mandata, imo etiam ad pellenda omnia peccata. Respondemus: Principales sacrae coenae fines sunt obseignatio promissionis de remissione peccatorum et fidei confirmatio. Promissio de remissione peccatorum notanter addita est calici eucharistico: *Hic calix est novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum.* Ut igitur illa promissio nobis applicetur, non abrogandus est calicis usus. Et quae potest esse fidei confirmatio, si propter ratiocinationes humanas a Christi institutione discedimus? Ut Christo inseramur et vitae spiritualis ex ipso particeps reddamur, requiritur, ut vera fidei obedientia panem, qui est *ἡ σάρξ* corporis Christi, manducemus; et vinum, quod est *ἡ αἷμα* sanguinis Christi, bibamus. Haec sumpta et hausta, ait Hilarius lib. 8. de Trinit. faciunt, ut Christus in nobis et nos in Christo maneamus. Quod Bellarminus hoc loco addit, *quemlibet gradum infusae gratiae* (nos ex Scripturis vocamus renovationem per Spiritum sanctum) *sufficere ad implenda mandata et pellenda omnia peccata*, de eo quid statuendum sit, in tractatu de justificatione ostensum fuit. 3. Tertia Bellarmini propositio succedit: *Licet plus gratiae et fructus ex utraque specie quam ex una caperetur, non propterea opus esset vel expediret, ut omnes utramque speciem sumerent.* Nam ex duobus malis semper est minus eligendum, est autem minus malum, ut homines aliqui careant aliquo bono non necessario, quam ut sacramentum Dei evidenti periculo irreverentiae exponatur. Exponeretur autem evidenti periculo, si communiter populo daretur eucharistia sub specie vini, moraliter enim fieri non possit, quin saepius effunderetur sanguis Domini; et confirmatur exemplis similibus. Certe sacerdotium gratiam confert, nec tamen expedit omnibus fieri sacerdotes. Parvulis eucharistia gratiam conferret, et tamen quia ea non indigent necessario, nec sine irreverentia eis dari posset, non datur eis neque a Catholicis, neque ab haeticis. Praeterea plus gratiae recipi potest ex frequenti communione sub una specie, quam ex rara sub utraque, non igitur necessaria est communio sub utraque, cum facili negotio compensari possit damnum, si quod sit. Denique po-

sita veritate secundae conclusionis magis lucratur, qui, ut ecclesiae obediat, communicat sub una, quam qui sub duabus sine illo ingenti obedientiae fructu. Respondemus: Si communio sub utraque specie hoc sacramentum evidenti irreverentiae periculo exponit, qui fit, quod Christus sub utraque specie illud instituit? num hoc periculum ei ignotum fuit? De tota hac re plura suo loco. Exempla de sacerdotio et communione infantum sunt dissimilia. Sacerdotium est institutio status, ad quem non omnes Christiani obligantur; sed eucharistia est institutio ritus, qui ad totam ecclesiam spectat. Quod parvulis non datur eucharistia, illud non fit propter periculum irreverentiae, ut Bellarminus putat, sed quia probare se nondum possunt juxta praescriptum apostoli 1. Cor. 11, v. 28. Libr. 1. de bapt. c. 9. resp. ad 9. argum. Anabapt. Rectius disserit Bellarminus de causa, propter quam infantibus non datur eucharistia, nimirum quia ipsis non est a Christo instituta. Quod plus gratiae recipi dicit ex frequenti communione sub una specie, quam ex rara sub utraque, ad illud respondemus, nec raram nec frequentem communionem sub una specie institutioni Christi convenire, sed frequentem communionem sub utraque. Denique quod Bellarminus concludit, magis illum lucrari, qui, ut ecclesiae obediat, communicat sub una, quam qui sub duabus sine ingenti illo obedientiae fructu, illud convenit cum eo, quod olim Zieglerus contra Waldenses scripsit: *Nos unam tantum speciem sub obedientia Romanae ecclesiae manducamus, certi, quia per hoc obsequium fidei vivimus in aeternum.* Verum haec est caeca et praepostera obedientia. Fidei obedientiam nobis commendat Scriptura Rom. 1, v. 5. c. 16, v. 26. Fides autem respicit verbum. Vera ecclesia inhaeret verbis sui sponsi; si in sermone meo manseritis, vere discipuli mei eritis, dicit Salvator Joh. 8, v. 31. Dispositio de usu calicis intermittendo est contraria institutioni, ut fatetur concilium Constantiense sess. 13. et Gregorius de Valent. de missa f. 95. quomodo igitur pro verae ecclesiae dispositione acceptari potest? Animadvertenda autem hoc loco praepostera disputandi ratio Pontificiis usitata. Quaeritur, an lex illa de communicatione laicorum sub una tantum specie sit legitima? Affirmat Bellarminus, quia est lex ecclesiae, hoc est concilii Constantiensis et Tridentini; at de hoc ipso est quaestio, an scilicet concilia illa recte statuerint. 4. Quarta propositio Bellarmini haec est: *Nihil spiritualis fructus capitur ex duabus speciebus, quod non capiatur ex una.* Hanc propositionem fatetur, non esse adeo certam, ut est superior, cum de ea varie sentiant theologi, neque concilium eam aperte definierit; probat vero eam hoc modo: *Si sumtio utrius-*

X. 90. *que speciei plus gratiae aut fructus spiritualis conferret, quam sumtio unius, id necessario oriretur vel ex symbolo continente, vel ex re contenta. Ex symbolo id nasci non potest, quia symbolum non operatur nisi per virtutem sibi impressam, in eucharistia autem loco virtutis impressae est ipse Christus sive corpus ejus et sanguis. Nec ex re contenta major gratia oritur,*

quia unus et idem Christus est in utraque specie. Respondemus: panis benedictus est communicatio corporis Christi, vinum benedictum est communicatio sanguinis Christi 1. Cor. 10, v. 16. qui ergo eadem in a. coena non usurpant, de communicatione sacramentali sanguinis Christi certi esse nequeunt. Urget Bellarminus fructum, qui percipitur ex obedientia erga decreta ecclesiae; rectius fecisset, si respexisset fructum, qui percipitur ex obedientia ex institutionem Christi. Quaecunque Bellarminus hoc loco disputat, nituntur fundamento concomitantis de qua superius fuit actum. Argumentamur autem contra illum hoc modo: Si non plus fructus percipitur ex utraque specie quam ex una, quare sacerdotes non sunt contenti una specie? Bellarminus hic mutat quadrata rotundis et andabatarum impugnat: *Dico, inquit, sumtionem eucharistiae a specie panis gratiam conferre, sed eam gratiam in sumtionem utriusque speciei ut in unam causam esse referendam, quandoquidem ad unam refectum utraque species confert.* (At si utraque species est causa gratiae sacramentalis, ergo laici communicantes sub una specie non fiunt participes gratiae sacramentalis, quia ubi duae causae ad effectum producendum requiruntur, altera non agit sine altera.) Pergit Bellarminus: *Posset etiam dici, eucharistiam sub specie panis non conferre gratiam nisi tota sumtione eucharistiae absoluta. Et quia consequitur utraque species, non censetur absoluta sumtio, nisi cum sumta est utraque species, id eucharistiam sub specie panis conferre quidem gratiam, sed non ante sumtionem alterius speciei.* (At qui si eucharistia non confert gratiam sub specie panis, nisi tota sumtione eucharistiae absoluta; si non censetur absoluta sumtio, nisi cum sumtae utraque species; consequens est, communionem sub una specie non conferre gratiam, quia ex institutione Christi utraque species sequi debet.) Pergit Bellarminus: *Sacerdotes non solum non inutiliter sumunt utramque speciem, quia utraque species operatur, sed etiam quia ea sumtio, licet non sit necessaria ex parte sumentis, est tamen necessaria ex parte sacramenti, nam quia sacramentum sub duplici specie institutum est, utraque species necessario a aliquibus sumenda* (imo vero ab omnibus, quibus est instituta; jam vero institutio ad laicos spectat nisi vel aliam quandam institutionem coenae pro laicis factam monstrare possint, vel in universo laicos a communione sacramenti excludere velint sed maxime omnium necessaria est sacerdotibus utriusque speciei sumtio ob perfectionem sacrificii (at hoc est principium petere; Christus non instituit sacrificium pro sacerdotibus, sed sacramentum pro omnibus Christianis).

55. Cap. 24. conatur Bellarminus variis rationibus probare, nullum praeceptum divinum a Christo datum de utraque specie sumenda. Primam rationem petit a figuris: *Pleraque figurae eucharistiae manducationem sub una specie significant, ubi quaeque figuras enumerat, videlicet lignum vitae in m*

esse intus mandata Christi, si enim Christus una institueret cenam et modo, in manducationi benedicti panis adderetur bibitio benedicti vini, nunquam ex typo transmutationis per ignem vel libaminum bibitio sacerdotum probari posset. Atqui eadem Christi mandata actus et bibitionis bibitio. **9.** In participatione sacrificiorum Israëlitis etiam bibebant: Deut. 12, v. 17. jubentur adducere holocausta, victimas, decimas etc. ac lactari; ac quomodo sine potu reliquias sacrificiorum consumere et cum sanguine carnis illa instituere potuissent? **10.** *Atque quid vinum, i. e. primitiae et decimae de vino, etiam fuerint oblatae, Deut. 14, v. 26. Sic I. Sam. 1, v. 9. Surrexit Hanna, postquam in Silo comederant et biberant. In solennibus sacrificiis paschalis etiam bibebant, Deut. 16, v. 1.* **11.** Bellarmini applicatio nititur falsa hypothese, quod scilicet sacra cena sit sacrificium propitiatorium vere et proprie sic dictum. **9.** Quodsi vel maxime bibitio sacerdotum ex consumptione sacrificiorum per ignem vel libaminum potu utcumque probari posset, quid de reliquis figuris fiet? Si enim argumentum a figura arboris vitae, agni paschalis, mannae et panum propositionum deductum efficaciter concludit; sequetur, etiam sacerdotibus sub una tantum specie communicandum, siquidem non solum laici, sed etiam sacerdotes in illis figuris cibum absque potu haberunt. **10.** Concludimus igitur responsionem ad hoc argumentum forti inversione: Quia in paradiso non solum fuit arbor vitae, sed etiam irrigatio fluminum Gen. 2, v. 10. quia Melchisedecus non solum panem, sed etiam vinum protulit Gen. 14, v. 18. quia non solum caro agni paschalis fuit manducata, sed etiam sanguine ejus postes et limina domum aspersa Exod. 12, v. 7. quia Israëlitis non solum manna ex nubibus, sed etiam aqua ex petra fuit data Ex. 16, v. 15. c. 17, v. 6. quia Eliae non solum panis totus, sed etiam aqua per angelum fuit allata 1. Reg. 19, v. 6. ideo vi institutionis Christi panis eucharisticus non solum manducandus, sed etiam ex calice eucharistico bibendum.

Secundo
ex do-
ctrina et
exemplo
Christi.

56. Secundam assertionis suae rationem petit Bellarminus ex doctrina et exemplo Christi: *Dominus enim cum Joh. 6. de fructu eucharistiae loquitur, non semel, sed quater unam speciem sufficere docet ad salutem. Ibid. panes multiplicavit, non potum. Luc. 24. cum discipulis in Emaus panem fregit.* Respondemus: 1. Sacramentalis manducatio et bibitio fundamentum habent in s. coenae institutione Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. sed in c. 6. Johannis de spirituali manducatione et bibitione agitur, ut ex multis circumstantiis evidentissime probari potest et suo loco plenius demonstra-
bimus. **2.** Bellarminus lib. 4. de sacr. euchar. c. 22: *In spirituali refectioe non distinguuntur cibus et potus.* **2.** Haec aperta veritas multos ex Pontificiis colligit fateri, non agi hoc c. 6. Johannis de
X. 59. sacramentali manducatione, tales sunt Biel lect. 84. sup. can. **22.** c. Dupliciter 49. dist. 2. de consecrat. ex Hieron. c. Credere 59. dist. ead. ex Augustino

docetur de spirituali manducatione agi Joh. 6. 8. **2.** *Artes lib. 2. defens. fidei cathol. c. 5. p. 368: M. Catholicis negant, illa verba Joh. 6. intelligi de manducatione sacramentali. Majerus contr. 3. p. 104. §. Sed contra, fatetur, Christus coepisse illum sermonem de manducatione spiritu Joh. 6. quae sit per fidem in ipsum.* **22.** Cusanus ca. epist. 7. ad Bohem. Cajetanus in p. 3. Thomae q. art. ult. Raard. Tapperus in explic. art. 15. H. selias lib. de comm. sub una specie. Corn. Jan. nins c. 59. harm. evang. **22.** quibus laudatis aucto-
bus hoc nomine graviter succenset Maldonatus. Joh. 6, v. 53: *Scio (inquit) Catholicos, scio doctos scio religiosos ac probos viros esse, sed mihi profecto utilem atque fidem in hac re ecclesiam operam nactus sum, quod contra Scripturas sensu contra patrum omnium interpretationem, contra citum, imo minime tacitum, sed satis superque plicatum consensum ecclesiae dixerint atque ostenderint, hoc loco de sacramento non agi, quod, benignissime dicam, est temerarium, gravioribus condemnarem verbis, nisi comportum haberem, i-
mines bene catholicos errore magis animi quam-
tio in haereticorum sententia impegiisse. Majer in 6. contr. c. 5. p. 87: Ideo urgens Christi veritatem rei, quae in hoc sacramento sumitur, perpetuo et manducationem carnis et potum sanguis inculcat: Caro mea vere est cibus et sanguis me-
vere est potus. Qui manducat carnem meam et-
bit sanguinem meum. Loquens vero Christus specie, sub qua illa sumuntur, tantum abest, utramque speciem urgeat, ut calicis vel vini ne-
quam faciat mentionem, sed perpetuo solius panis tantum. Neque enim in hoc textu aliud reper-
quam mentionem carnis, sanguinis, panis. Per-
autem Christus eundem fructum, qui ex sumitio-
carnis et sanguinis percipitur (qui fructus est vi-
aeterna), adscribit. Respondemus: 1. argumentum est a quaestione alienum: Christus loquitur de manducatione spirituali; quaestio inter nos et Pontificios est de manducatione et bibitione sacramentali. **2.** De illo pane Christus loquitur, qui simpliciter absolute omnibus est necessarius sub aeternae salutis dispendio v. 53. quique semper pascit ad vitam aeternam v. 51. et 54. Jam vero panis et calix sacramentalis non est absolute et omnibus necessarius quippe absque quo omnes in V. T. et plurimi N. T. sunt salvati, neque panis sacramentalis semper est salutaris, sed sumitur per accidens ad judicium. **3.** Si solius panis perpetuo Christus mentem facit, ergo non arbitrarie, sed necessario tantum sub una et quidem illa specie omnibus communicandum. **4.** Falsum est Joh. 6. solius panis fieri mentionem, fit enim mentio non solius coenae institutionis, sed etiam bibitionis sanguinis v. 53. 54. 56. 57. At sanguis non bibitur sub pane. **22.** Christus in deserto non multiplicavit potum, quod ejus nulla penuria. Figurae non sunt nostro artificio applicandae, sed juxta fidei analogiam exponendae, saepe plus est in antitypo, quam in uno aliquo*

cations fractionis panis et orationibus. Quod de eucharistia ibidem agatur, patet ex eo: 1. quia conjungitur fractio panis cum doctrina et oratione; 2. vituperatio potius quam laus fuisset de fidelibus commemorare perseverantes eos fuisse in prandiiis et coenis corporalibus; 3. fatetur id Lutherus *serm. de euchar. et Calvinus lib. 4. instit. c. 17. §. 35.* Respondemus: 1. concilium Constantiense fatetur, primitivae ecclesiae utramque speciem in usu fuisse. Idem agnoscunt multi scriptores Pontificii, quorum testimonia adduximus superius. 2. Locus hic diversimode accipitur a veteribus. Chrysostomus per panem intelligit jejunium et austeritatem vitae; Oecumenius tenuitatem et simplicitatem victus notari aasserit. Glossa interlin. ambigue: *Panis sive communis sive sancti.* Lyranus: *Tum quia quotidie communicabant, tum quia omnes cibos sicut et cetera communia habebant.* Cajetanus: *Per singulas domos frangebant panem, quia per singulas domos familiarum conversarum ad Christum fiebat distributio panis.* ** *κοινωνία* a fractione panis expresse distinguitur Act. 2, v. 42. jam vero nomine *κοινωνίας* intelligitur eucharistia 1. Cor. 10, v. 16. Adde quod v. 46. sequatur explicatio, *frangentes panem circa domos sumebant cibum cum exultatione.*** 3. Quidam patrum de eucharistia hunc locum accipiunt, sed nullus eorum communionem sub una tantum specie ex illo probare voluit, ut merito miremur impudentiam Hosii, qui de sacr. euchar. pag. 34. ex hoc loco colligere vult, *Jacobum in sua dioecesi unam tantum speciem administrasse*, cum tamen in liturgia Jacobi p. 26. 36. et 37. utraque species et sanctificetur et distribuatur primum clero, deinde ceteris fidelibus. 4. Nec verisimile est ullo modo, apostolos ab institutione Christi in administratione s. coenae discessisse, jam vero Christus sub utraque specie eam instituit. 5. Argumenta Bellarmini, quae contra expositionem de vulgaribus epulis format, non sunt apodictica, neque enim simpliciter fractio panis, sed *ὁμόνοια* et concordia, quae in publicis coenis elucebat, in primitiva illa apostolica ecclesia commendatur. Verba sic habent v. 42: *Erant perseverantes in doctrina apostolorum et communione et fractione panis et orationibus*, ubi communio sacra a fractione panis vulgaris distinguitur. v. 46: *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo et frangentes circa domos panem sumebant cibum in exultatione et simplicitate cordis.* 6. Sed demus de eucharistiae celebratione locum accipiendum esse, res tamen ipsa cogit, ut agnoscamus hic synecdochen, qua per fractionem panis etiam calicis benedictio et distributio intelligatur (sicut in oratione Dominica nomine panis quotidiani victus in genere intelligitur et per panem vulgaris coena denotatur, Luc. 14, v. 1.), alias sequeretur, sine consecratione vini eucharistiam celebrari posse. Bellarminus regerit, *Lucam non describere, quid apostoli, sed quid populi facerent.* Respondemus: negari omnino nequit, etiam apostolos fuisse membra primitivae ecclesiae, at de illis dici nequit, quod solummodo bene-

dictum panem manducarint, nec de calice benedici biberint. 7. Ac ne ulla restet dubitatio, urgen hoc, quod Actorum 20, v. 11. Paulus dicitur *frangisse panem*; explica id de coena sacra, et habet Paulum sub una specie communicantem, cum tam ut Pontificii solent loqui, fuerit clericus conficiens. 8. Regerit Bellarminus, *ex conversis quosdam fuisse Nasiraeos, qui a vino abstinuerint.* Respondemus: Cessaverant jam Leviticae caeremoniae, ergo non ullo modo probabile, quod propter observationem earum primitiva ecclesia ab institutione Christi celebratione eucharistiae discesserit. Actor. Paulus observat ritus Nasiraeorum, num et ille coena abstinuit, aut unam solum speciem usurpavit. 9. Urget Bellarminus, *non sine causa de calice dicitur 1. Cor. 10, v. 16. calix benedictionis, cui benediximus; de pane autem: panis, quem frangimus; eam enim semper benedicebatur, sed non semper distribuabatur, unde etiam paulo infra dicitur: unus panis et unum corpus sumus, qui de uno pane participamus.* Respondemus: cap. seq. resp. ad 3. concedit ipse Bellarminus, in ecclesia Corinthiorum utramque speciem in usu fuisse; cur igitur in loco ex epistola ad Corinthios probare conatur, licet non semper fuisse distributum? Apostolus certe perpetuo ibidem conjungit manducationem panis et bibitionem calicis, unde vulgata versio addit 1. Cor. 10, v. 17: *Unus panis, unum corpus multi sumus, qui de uno pane et de uno calice participamus.* Quamvis vero haec verba in Graeco non habeantur, tamen non poterit Bellarminus vulgatam versionem repudiare, nisi velit incurrere intermen concilii Tridentini, quod quovis praetextu ejus rejicere prohibet. Neque quidquam momenti obstat, quod Bellarminus dicit, *in correctionibus exemplaribus hoc membrum non haberi*, quia olim non erat sic, admoniti a nostris et ad fontes pertractati vel tandem correxerunt. Quod argumentum attamen ex v. 16. deductum, illud nimis infirmum. Si licet Bellarmino ex eo, quod apostolus dicit: calix cui benedicimus, colligere, quod calix non fuerit semper distributus, pari ratione colligere quis posset, panem eucharisticum non fuisse semper benedictum, quod Paulus dicit: panis quem frangimus, non autem benedicimus.

58. Quartam rationem Bellarminus desumit testimonio veteris ecclesiae, in qua communio sub una specie licitam fuisse tribus modis demonstrare conatur: 1. *Primo quia nunquam eam reprehendit aut damnavit, cum tamen non ignoraret apud aliquos eam in usu fuisse. Nam Manichaei nunquam communicabant nisi in una specie panis, nec tamen hunc errorem Epiphanius vel Augustinus notarunt.* Respondemus: bene est, quod Bellarminus agnoscit communionem, sub una specie a Manichaeis ortam et in ecclesiam introductam esse, quod vero hoc nomine non fuerint a Catholicis reprehensi, incertum est; sic enim ** Augustinus lib. 20. contra Faustum c. 13: *Cur arbitretur Faustus, parem esse religionem circa panem et calicem, nec*

Manichaeis vinum gustare non religio, sed sapientia est. In uva enim agnoscunt deum suum, in quo saltem, quasi aliquid eos calcatus et induraverit. Noster autem panis et calix non quasi propter Christum in speciebus et in sacramentis, sicut illi desipiunt, sed certa conformatione mysticus fit nobis, non nascitur etc.** In eam. 4. quadrages.: Cum ad tegendam infidelitatem non nostris audeant interesse mysteriis, in sacramentorum communione se temperant, ut in eis latius lateant. Ore indigno Christi corpus accipit, sanguinem autem redemptionis nostrae in animo declinant; quod ideo vestram volumus inaequitatem, ut vobis hujuscemodi homines manifestentur indicibus, et quorum deprehensa sunt scelera simulatio, notati et proditi a sanctae ecclesiae auctoritate pellantur. In Leonis testimonium expendens Petrus a Soto in hunc Dillingae praelecta et impressa scribit, quod ostendi, quod communio sub una specie antea tunc fuerit consuetudini Catholicorum. In eam in Manichaeis haereticis, sed etiam in apostatis Christianis communio sub una specie inusitata, ut ostendit decretum Gelasii cap. Cyprianus dist. 2. de consecr.: Comperimus, quod panem sumpta tantummodo corporis sacri panem a calice sacrati cruoris abstineant, panis uero qua superstitione docentur ad-

3. A. 1. deinde (ait Bellarminus) testimonium veteris ecclesiae haberi potest ex duobus illustribus exemplis 1. in Manichaeis fraudum. Scribit Sozomenus lib. 8. de ecclesia a Nicephorus lib. 13, c. 7. feminam quandam hereticam Macedonianam, cum vellet tegere se a Catholicis simulare, accepisse a sancto Chrysostomo sacris operante panem eucharistiae tanquam paulo post illum manducatum, sed eam dedisse illum ancillae et ab ea panem profanum, quem ex domo auferri non debet, et illum palam comederet loco eucharistiae, et panem continuo in lapidem conversum. Operarius fuit, ut acciperent, qui vellent, eucharistiam sub una tantum specie; at ei omnes coacti fuerunt libere de calice Domini, mulier illa nullo modo simulare potuisset. Alterum exemplum est quod Leonem serm. 4. quadrages. ubi de Manichaeis dicit, ut haeresin suam tegerent, panem eucharistiae sumere solitos cum Catholicis, non tantum libere. Respondemus: 1. Concilium Constantiense concedit, in primitiva ecclesia communio- nem ab utraque specie viguisse. 2. Et repetimus quod illud Cassandri in consultat. art. 22: Satis expetitur est, universalem Christi ecclesiam in hoc usque diem, occidentalem vero seu Romanam non amplius annis a Christo in solenni praesertim et solenne hujus sacramenti dispensatione utramque panis et vini speciem omnibus ecclesiae membris adhibuisse, id quod ex innumeris veterum scriptis, tam Graecorum quam Latinorum, testimonio manifestum est. 3. Tempore Chrysostomi, quo

hanc historiam contigisse scribit Sozomenus, omnibus utriusque speciei usum communem fuisse, ostendimus superius. 4. Potuit fraus illa feminae haereticas deprehendi, antequam calicem acciperet, sicut etiam hodie veneficae consecratam hostiam ori solent eximere eademque ad magicas incantationes abuti, ex quo tamen neutiquam colligi potest, unius solum speciei usum in nostris ecclesiis haberi. Theophylactus in c. 26. Matth. refert, quod Judas acceptum panem eucharisticum occultavit et Judaeis non sine irrisione magistri sui monstraverit, nec tamen inde sequitur, quod non biberit ex calice. 5. Potuerunt Manichaei cum Catholicis in una specie latenter communicare, etiamsi Catholici alterius speciei usum adjungerent. Breviter ex incertis conjecturis et factis singularibus non potest de universali consuetudine primitivae ecclesiae judicari, multo minus institutioni Christi quidquam decedere.

60. 3. Tertium testimonium Bellarminus petit ex variis ritibus, qui aperte testentur usum unius speciei. Primus ritus est asservatio sacramenti, quae non habet locum, nisi tantum in specie panis. Respondemus: 1. quid de asservatione eucharistiae statuendum sit, dispicietur inferius. In ecclesia non quid fiat, sed quid fieri debeat, respiciendum ac de omnibus factis praesertim particularibus ex norma verbi divini judicandum. Jam vero Christus benedictum panem non jussit asservari, sed manducari. 2. Temporibus Cypriani, Augustini, Hieronymi satis mature quidam abusus in ecclesiam irrepserunt, qui ex prima institutione corrigendi sunt. Cyprianus serm. de lapsis commemorat, nonnullas mulierculas eucharistiam in arculis et strophiliis asservare solitas. Baronius tom. 1. anal. 57. refert, apud Hieronymum haberi, quod novis sponsis eucharistia missa fuerit domi sumenda. ** Formam administrandi eucharistiam Moscovitis usitatam sic describit Alexander Guagninus Veronensis eques auratus in descriptione Sarmatiae Europaeae de religione Moscovitarum omniumque Rutenorum in cap. de usu euchar.: Sacramento eucharistiae Ruteni sub utraque specie utuntur, aliud autem pro infirmis et aliud pro communicantibus secundum consuetudinem habent. Pro infirmis sacramentum in hebdomade magna ante pascha die Jovis consecratum in vase mundo per integrum annum servatur. Dum autem id sacerdos pro infirmo daturus est, tum parum vini et aquae tepidae addit portiunculamque bene humectatam aegroti cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeo ut non possit de pane sumere, tunc infunditur ei gutta vini consecrati in os de calice. Pro communicantibus vero secundum consuetudinem sacramentum, dum sacrum sive liturgia peragitur, consecratur, quod sacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum et vino commixtum communicantibus distribuit. (Apparet ex hac relatione, utramque speciem asservari olim solitam. Item vina etiam in septentrionalibus locis haberi.) ** Si libello illi, qui Amphi-

3. Varie ritibus id ipsum manifestavit, quales sunt i. asservatio.

x. 104. lochii nomine circumfertur, fidem habemus, *Basilii ea hora, qua e vivis excessit, hostiae illam partem accepit, quam secum contumulare decreverat, et statim in lecto jacens Deo gratias egit atque ita exspiravit.* Servatam scilicet per septennium, tot enim a visione illa ad mortem intersunt anni. Ita fictitius Amphiloehius in vita Basilii. Ex Cypriano serm. de lapsis, Augustino epist. 107. l. 5. hypognost. et lib. de dogm. eccles. c. 52. constat, infantibus eucharistiam dari solitam. Concilium Turoniense referente Burchardo lib. 5. c. 9. decrevit, dandam esse eucharistiam aegrotis intinctam sanguine Domini, ut presbyter vere possit dicere, corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi etc. Ex concilio Carthaginensi III. can. 9. et concilio Hipponensi itemque VI. synodo universali in Trullo can. 84. colligitur, eucharistiam ori mortuorum fuisse a quibusdam impositam. Gregorius lib. 2. dialogi c. 24. refert, Benedictum eucharistiam pectori cujusdam monachi imposuisse, quod in concilio Altisiodorensi can. 12. prohibitum. Hos ritus omnes et singulos an probare velit Bellarminus, mature dispiciat, nos de illis judicamus ex verbis institutionis. 3. Adde quod non solum panem veteres asservarint, sed etiam poculum, apud Chrysostomum epist. 1. ad Innocent.: *Etiam sanguis Domini in sacrario servatur.* Gregorius Nazianzenus in orat. funebre in laudem Gorgoniae sororis commemorat, eandem pretioni corporis et sanguinis Domini antitypa domi reservasse. Neve restet dubitatio, audi Baronium ad annum 404: *Hic lector considera, quam procul abhorreant a patrum traditione usque ecclesiae Catholicae, qui nostro tempore haeretici negant, asservendam esse sacratissimam eucharistiam, quam videmus non sub specie panis tantum, sed etiam sub specie vini olim recondi consuevisse. Habes id quoque probatum auctoritate Gregorii, dum ait in navi portasse navigantes corpus et sanguinem Christi.* (Locus Gregorii habetur lib. 3. dialog. c. 36.) Vides, ipsum Baronium refutationem argumenti Bellarminiani nobis suppeditare. 4. Quin imo ipse Bellarminus sibi contradicens utramque speciem asservatam fuisse asserit, sic enim scribit lib. 4. de euchar. sacram. cap. 4. §. post annum: *S. Johannes Chrysostomus in epistola priore ad Innocentium papam, quae exstat tum inter opera ejusdem Chrysostomi tom. 5. tum apud Nicephorum lib. 13. cap. 19. scribit, milites quosdam ad vesperam magni sabbathi sanctuarium ingressos tantum excitasse tumultum, ut etiam sacratissimus Domini sanguis, qui in sanctuario erat, in eorum vestes effunderetur. Quod autem id gestum non fuerit, dum sacra coena celebraretur, sed extra actionem illam, patet ex eodem loco, ibi enim Chrysostomus dicit, hoc factum esse, cum mulieres jam praepararentur ad baptismum, constat autem, mysterium eucharistiae semper celebrari post baptismum. Quare sanguis ille Dominicus, qui in sanctuario erat, non tunc consecrabatur, aut distribuebatur, sed aliquo alio die consecratus fuerat.* Haec Bellarminus sibi contradicens. ** Burchardus etiam

lib. 5. decret. c. 9: *Mandat, ait, ut omnis presbyter habeat pyxidem aut vas tanto sacramento dignum ubi corpus Dominicum diligenter recondatur viaticum recedentibus a seculo, quae tanta oblatione debet esse in sanguine Christi.* In concilio Turonico sic statutum: *Sacra oblatio, quae ad viaticum recedentibus de seculo reservatur, intincta debet esse in sanguine Jesu Christi, ut veraciter presbyter infirmo dicere possit: Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi proficiat tibi in remissionem peccatorum et vitam aeternam.***

61. Secundus ritus est communicatio domestica. Usitatum erat in antiqua ecclesia, ut eucharistia domum deferrent et ibi tempore opportuno sumerent, domi autem sub una specie Christianos communicari solitos perspicuum est tum ex eo, quod sola species panis dabatur in manus fidelium, tum quod sanguis dabatur ex calice bibendus, ut demonstrat Cyrillus catech. 5. mystag. tum etiam quod non erant in domibus laicorum calices sacri, vasa, quibus contineri possit sanguis Domini, patet ex apol. 2. Athanasii contra Arianos. Respondemus: 1. utramque speciem fuisse in privatis aedes delatam constat ex Hieronymo tom. 1. epist. ad Rusticum pag. 48: *Nihil Ezuperio ditius, corpus Domini canistro vimineo, sanguinem potum in vitro.* Ambrosius in orat. de obitu Satyri *transfusionis* vocibus utitur, quae possunt nisi de vino sacramentali intelligi, addum enim est, quod Bellarminus statuit, *has etiam ad cibum referri posse, quum aliquid tegrum sumitur.* 2. Ruardus Tapperus decanus vaniensis tom. 2. p. 353. negat, communionem una specie ex hoc ritu probari posse, sic enim scribit: *Ex historia de Satyro fratre Ambrosii sermone Cypriani de lapsis videtur, quod illis temporibus sanguinem Domini ex calice omnes bibebant et quod corpus Domini iis in manus dabatur vel statim sumerent vel secum portarent domum ibique sumerent, ita ut per temporum intervalla berent ex calice Domini et corpus Domini manerent.* 3. Bellarminus regerit, *haustum sanguinem in ecclesia et manducationem corporis Domini potuisse haberi pro una communione, sed fuisse diversas communionem.* Respondemus: ipsi tamen pro una communione habuerunt, quia utramque speciem sumserunt, licet diversis locis et temporibus. Nobis autem consuetudo illa non probatur, quia convenit institutioni Dominicae. 4. Quin imo consuetudo illa sublata fuit per concilia, can. concil. Tolet. 1: *Si quis acceptam a sacerdote eucharistiam non sumserit, velut sacrilegus prolatetur.* can. 3. concil. Caesaraugust.: *Eucharistiam gratiam si quis probatur acceptam non sumsisse in ecclesia, anathema sit in perpetuum.* 5. Privata igitur haec et extraordinaria excommunicatio quae per concilia postmodum abrogata sunt, possunt nec debent opponi universali primitivae ecclesiae consuetudini sub utraque specie communicandi.

hostiae illam partem accepit, quam secum contumulare decreverat, et statim in lecto jacens Deo gratias egit atque ita exspiravit, servatam scilicet per septennium, tot enim a visione illa ad mortem intersunt anni. An hoc Basilii consilium vel potius Amphilochoi figmentum probari debeat, Bellarminus deliberet.

X. 100. 64. Quintus ritus est *usus communionis laicae*, quae in poenam gravis alicujus delicti olim dabatur clericis ablata eis communione clericali, cujus mentio fit in epistolis Felicis et Siricii, in concilio Elibertino can. 76. Sardicensi c. 2. et Agathensi c. 2. 5. et 50. Poena autem clericis inflicta haec erat, *quod communicantibus aliis clericis sub utraque specie ipsi prohiberentur a calice Domini et urgerentur una tantum speciem sumere*. Respondemus: 1. notamus contradictionem in Bellarmino. Superius magno conatu concomitantiam stabilire voluit *totum scilicet Christum esse sub utraque specie* c. 21. *totam etiam sacramenti rationem in una specie inveniri* c. 22. *non majorem utilitatem sumi ex communione sub utraque specie, quam sub una; nihil spiritualis fructus capi ex duabus speciebus, quod non capiatur ex una* c. 23. hoc autem loco scribit, *unius speciei usum in poenam gravis alicujus delicti olim clericis impositum*, at quae haec poena, si cum corpore et sanguinem Christi ratione concomitantiæ acceperunt? 2. Clerici illi, quibus poenae loco unius speciei usum impositum fuisse Bellarminus dicit, aut fuerunt conficientes, aut non conficientes. Prius dici nequit, quia *sacrilegus est sacerdos consecrando panem et non vinum*. Cajetanus in part. 3. Thomae qu. 80. art. 2. manet igitur posterius, quod fuerint non conficientes. Atqui concilium Tridentinum clericos non conficientes aequè ut laicos a communione sub utraque specie arceat sess. 21. c. 1. aut ergo statuendum, grave quoddam delictum clericos omnes admisisse, propter quod poenae loco illud eis fuerit impositum; aut negandum est, communionem laicam clericis olim impositam fuisse unius speciei communionem. 3. Quae olim fuerit communio laica, ex veteribus intelligi potest. Pamelius in notis super epistol. Cypriani ad Antonianum 52. exponens haec verba, ut *laicus communicet*, sic scribit: *Laicum communicare non aliud est veteribus quam inter laicos communicare. Orabant autem et communicabant illi extra cancellos per ministerium archidiaconi, hoc est extra chorum*,

X. 110. *ut hodie loquimur*, quam expositionem Pamelii manifeste probat c. convenientibus. 1. qu. 1. ex 2. synodo Nicena, ubi *ad laicam communionem recipi et administratione ecclesiastica prohiberi sese mutuo explicant*. Canon apostol. 15. facit mentionem communionis laicae, at concilium Constantiense fatetur, apostolicae et primitivae ecclesiae utramque speciem in usu fuisse, et omnes illi canones conciliorum, qui laicae communionis mentionem faciunt, eo tempore editi sunt, quo omnes fideles utramque speciem sumere soliti sunt, unde Georgius Wicelius scriptor Pontificius laicam communionem nihil aliud

esse pronuntiat, quam *inter laicos communio percipere, non administrare, non sacerdotis officii fungi*, cui adstipulantur Lindanus et Tappe. 4. Id ipsum agnoscit Baronius, qui tom. 1. anno 314. sect. 88. explicans canonem 9. synodi Ancyrae *a ministerio cessare debebunt, addidit* (inquit) *in secunda editione. Laicam tantum recipientes communionem, nimirum non cum sacerdotibus, nisi amplius, sed cum populo extra cancellos communicantes*. 5. Bellarminus contra hanc expositionem laicae communionis duo argumenta formavit, primo quia *etiam de diaconis agitur in illis canonibus, ad quos nunquam spectavit eucharistiam conferre*. Respondemus: quid tum? sufficit, quod munere ecclesiastico remoti et in ordinem laicorum redacti fuerint, etiamsi antea non consecraverint, adde quod ad diaconos in primitiva ecclesia calicis distributio etiam pertinuerit, ut intelligitur ex apostol. Justini. Alterum quod Bellarminus urget, petit est ex canone Sardicensi 2. ubi *ob crimina quaedam graviora ne in morte quidem laici communionem quibusdam concedenda dicitur, at cum datur communio aegrotis, idque in privato cubiculo, nulla distinctio potest notari loci aut temporis inter laicos et clericos*. Respondemus: perinde hoc est, ac dicatur, omnino communionem non recipiant perfecti abdicati et excommunicati, ut ne morietur quidem communione digni censeantur, atque hunc canonem exponit Balsamon in comment. Quod enim canon Sardicensis dicit, *ne in fine quidem laicam communionem recipiant*, id canon 5. concilii Ilerdensis sub Theodosio de sacerdotibus ad laicos revertentibus loquens sic exponit: *non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem nisi in exitu non percipiant*. Sardicensis synodus a patribus orientalis ecclesiae est congregata. Atqui in ecclesia orientali communio sub utraque specie ad nostra usque tempora perduravit, quomodo igitur per communionem laicam unius speciei usus intelligi potest? 6. Laicam communionem sic describit Bellarminus, quod fuerit ea, quae clericis *permittebatur tangenda et etiam deservenda, non bibenda*. Sola autem species panis dabatur in ecclesia, ex calice autem bibebant qui volebant in ecclesia, sed non licebat laicis calicem tangere, nec socum deferre. Vide Cyrill. Hierosol. cath. mystag. Atqui ex hac descriptione laicae communionis colligitur, primo quod laicis concessus liber fuerit calicis consecrati usus, a quo in ecclesia Romana hodie penitus arceantur; deinde quod laicam communionem poenae loco clericis imposita non potest de necessario unius tantum speciei usu intelligi. Etenim si haec est communio laica, quae laici ex calice bibebant, qui volebant, quomodo per laicam communionem clerici a calice fuerint prohibiti?

65. Sextus ritus, quem Bellarminus urget, *communio praesanctificationum apud Graecos celebrata quadragesimae diebus unitata, in qua ipse sacerdos sub una tantum specie communicat*. Respondemus:

in refut. lib. de sexcentis errorib. an. 1593. eo progreditur, ut scribat num. 961. *Christum propter casus, qui tandem in ecclesiis contigerunt, non potuisse praecipere, ut semper et ubique sub utraque specie hoc epulum sacrum administraretur, imo negat, Christum, si hodie denuo sacramentum dispensare deberet, utramque speciem dispensaturum.***

Respondemus: ratio haec est particularis, non ergo potest probare universale calicis interdictum, quia argumentum non debet esse angustius conclusione probanda. Adde quod antecedens multis laboret vitii: Ordinentur plures ministri, iteretur saepius coenae administratio, tribuatur tantum temporis spatium communioni, quantum in numeroso populo requiritur; quodvis potius quaeratur remedium, quam ut contra Christi institutionem aliquid agatur. Tertull. in apologet. c. 37. de incrementis primitivae

X. 114. ecclesiae sic scribit: *Vestra omnia implevimus urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum etc. nihilominus tamen utriusque speciei tum fuit usus. Proponimus autem Bellarmino hoc perpendendum. Si in magna populi frequentia sacerdotum numerus ad audiendas auriculares confessiones sufficit, multo magis ad calicis administrationem sufficiens esse potest. Connexio est manifesta, quia plus temporis requiritur ad audiendam singulorum peccatorum enumerationem, quam ad calicis eucharistici ad-*

2. Irreverentia sacramenti.

ministratio. 2. Secundum incommodum est irreverentia sanctissimi sacramenti, quae in effusione sanguinis metuenda. Fieri enim non potest, ut sanguis Domini ministretur tantis populorum turbis, quantae in paschate ad communionem accedunt, quin saepius effundatur, cum praesertim multi sint senes, debiles, rustici, qui vix ad bibendum de manu alterius se accommodare norunt. In deportatione etiam ad aegrotos facillimum esset, ut effunderetur vel ex illa agitatione turbidum et ineptum fieret. Respondemus: metuenda potius irreverentia Christi, si ab ejus verbo recedatur. Tertullianus de corona militis c. 3. Origenes homil. 33. in Exod. Cyrillus Hierosolymitanus catech. mystag. 5. de pane eucharistico idem praecipunt: Cum corpus Domini suscipitis (inquiunt), cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat. Utrobique igitur adhibeatur cautio, nequaquam vero usus alterutrius speciei plane tollatur. Sed nec militat haec ratio, si pauci adsint laici. In periculo effusionis non spectatur numerus Christianorum, sed communicantium; jam vero primitivae ecclesiae zelus in frequenti hujus sacramenti usu major fuit, quam posterioribus seculis, et nihilominus sub utraque specie in primitiva ecclesia fuit communicatum. Idem judicium de eucharistiae deportatione ad aegrotos, quae publicae et solenni communioni non potest praejudicare, quin imo posset etiam in privatis aedibus consecratio fieri. Justinii aetate per diaconos eucharistia, id est panis, vinum et aqua, in quibus gratiae actae, absentibus mittebantur sine ullo irreverentiae et effusionis periculo, apolog. 2.

Quod Bellarminus addit, Christum instituisse quid eucharistiam sub duplici specie, sed non jussit dari omnibus sub duplici, est oppositum in adjec- quia institutio Christi est norma legitimae administrationis. Quod subjungit, crescente ecclesiae multitudine apparuisse incommodum et sic paulatim cessasse utriusque speciei usum, id omnisapientiae Christi institutioni et primitivae ecclesiae historiae repugnat. Idem scilicet Bellarminus verbis paucis modestioribus dicere voluit, quod Matthias Breidenbachius ludi Embricensis moderator scripsit, institutionem Christi multis modis incommodam exstitisse ideoque non sine causa a sanctis patribus fuisse mutatum. 3. Tertium incommodum est, quod multi abhorrent a vino et vel natura abstemii sunt, educatione quibus tamen per leges divinas a communione non licet abstinere. Respondemus: ratio haec itidem particularis est, proinde non potest ex universale calicis interdictum deduci, num enim propter paucos abstemios totus fidelium populus calicis eucharistico privandus? Adde quod rarissime veniantur, qui non possint tantum vini haurire quantum sufficit ad usum sacramentalem, ac testatur experientia, etiam illos, qui natura vel educatione abstemii sunt, guttulas aliquas vini in eucharistia sine periculo vomitionis assumere. Quid aliis faciendum sit, inferius declarabitur. 4. Quartum incommodum est penuria vini, siquidem in multis regionibus vinum non crescit, et quod aliunde affertur, partim summo pretio emitur, partim non diu conservatur, ex quo oporteret plurimos aut nullum aut rarissime communicare, si non posset fieri communio sub una specie. Respondemus: non potest ullus terrarum monstrari locus, in quem non adferatur tantum vini, quantum ad eucharistiae administrationem requiritur. Et quomodo haec vini iniqua reliquis terris, regnis et provinciis, in quibus magna copia vini crescit, praejudicare potest, quod minus communio sub utraque specie juxta Christi institutionem ipsis concedatur? **Illa ultima Thule quam hodie Islandiam vocant, vinum non admittit modo, verum etiam in usus necessarios reperitur quod testantur nautae, qui remotissimas illas septentrionis plagas pernavigant. Nec sacra eucharistia in illa regione aliter celebratur, quam sub panis et vini specie. Quid? potestne missa celebrari apud Pontificios sine vino? dispensari aut apud eosdem coena non potest nisi missa aggregata. ** Volaterranus lib. 7. geograph. refert, Innocentium VIII. concessisse Norvegis, ut sine vino sacrificarent, quod vinum in Norvegia non crescit et aliunde importatum acescat. At cum ipsi Pontificii hoc non concedant, misere in illo facto exorsando sese torquet Bellarminus: Id pontifex ideo concessit, si tamen concessit (inquit), vel quod ejus sententia esset, non esse de jure divino, sacrificium in utraque specie confici debeat, sed quod judicaverit, jus divinum ita interpretandum esse, ut excipiantur casus necessitatis. At si pontifex in decretis suis errare non potest, ut al-

pagnat Bellarminus, cur contra hoc Innocentii decretum scribit lib. 4. de euch. c. 22. prop. 2: *In una specie non habetur perfecte et integre sacrificii ratio, sed utraque necessaria est.*

68. Atque hae sunt rationes sive potius folia ficus, quibus secessionem a verbo et institutione Christi in communione sub una specie factam Bellarminus tegere et palliare voluit, a quo non immerito quaerimus, cur omiserit rationes Gersonis cancell. Parisiensis paulo post Constantiensis concilii decretum editas. Cum enim post promulgatum interdictum calicis animadverterent, multis non satisfieri illis rationibus, quibus tanquam fundamentis prohibitio superstructa erat; seniores concilii hoc negotium delebant Johanni Gersoni, ut is conquireret decreti rationes, quas in tractatu de communione laicorum biennio post concilium edito hisce verbis complectitur: *Præsentes sunt in hoc concilio de praeclaris universitatibus tam numero, quam merito praeclares theologi, unde dicunt eorum plurimi (non ergo omnes), qui super hoc fuerunt simul congregati, quod consuetudo licite et rationabiliter fuerit introducta (ergo non a primis ecclesiae temporibus unita) de non communicando laicos sub utraque specie, praesertim post multiplicationem fidelium et hoc propter evitacionem multiplicis periculi, irreverentiae et scandali circa susceptionem huiusmodi benedicti sacramenti. Primum periculum in effusione, secundum in deportatione de loco ad locum, tertium in vasorum sordidatione, quas deberent esse sacra, nec passim tractata vel tacta a laicis; et nullo minus deberet vinum consecratum vendi in apothecis, sicut fit apud tales, ut dicitur; quartum in barbis longis laicorum; quintum in consecratione pro infirmis, cum possit in vase acetum generari, et ita desineret ibi esse sanguis Christi, nec accipiendum esset, nec noriter consecrandum esse missa. Et fieri posset, quod daretur acetum pro sanguine Christi. Addito quod in acetis vermes aut muscae generarentur, quantumcumque esset vas clausum, cumque etiam putresceret, et fieret velut abominabile ad bibendum. Et haec ratio est efficax valde, et ex alia ratione, quoniam alii multi praebissent. Et quaeritur, in quo vase fieret consecratio tanti vini, quantum requireretur in paschate pro decem aut viginti milibus personarum. Sextum damnum esset in sumptuositate vini saltem apud multas partes, in quibus non invenitur vinum ad celebrandum et alibi care comparatur. Esset praeterea periculum in congelatione. Esset rursus periculum in falsae credulitatis inductione, et hoc multipliciter 1. quod tanta esset dignitas laicorum circa sumptionem corporis Christi sicut et sacerdotum; 2. quod hoc facere semper fuit et est necessitatis. Et ita perierunt omnes et pereunt aliter sentientes, facientes aut docentes. Et omnes generaliter tam clerici, quam doctores et praelati, qui non possentenus opposuerunt ad tali consuetudini verbis, scriptis aut sententia, et quod sacram Scripturam omnes illi perver-*

terint; 3. quod virtus hujus sacramenti non est principaliter in consecratione quam in sumptione; 4. quod ecclesia Romana non rite sentiret de sacramentis, nec in hoc esset imitanda; 5. quod concilia generalia et specialiter Constantiense erraverunt in fide et bonis moribus; 6. multipliciter esset occasio seditionum et schismatum in Christianitate. Has fuisse rationes theologorum in concilio Constantiensi ex Gersono discimus, quarum operosam refutationem addere non est necessarium, cum potiores ex superioribus intelligi possint, reliquarum vero ipsos scriptores Pontificios hodie pudeat.

CAPUT X.

DE RETINENDO $\tau\tilde{\omega}\ \delta\eta\tau\tilde{\omega}$ IN VERBIS SACRAE COENAE.

69. Egimus hactenus de externis symbolis sive re terrena hujus sacramenti, quae sunt panis et vinum; restat, ut de re coelesti hujus sacri convivii, quae sunt corpus et sanguis Christi, pari perspicuitate disseramus. Quamvis enim in sacra coena panem et vinum ex Christi ordinatione accipiamus, manducemus ac bibamus; non tamen nudum panem ac nudum vinum accipimus, sed panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi; poculum, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi 1. Cor. 10, v. 16. Unde Irenaeus lib. 4. c. 34. p. 263. graviter monet, panem, qui vocationem Dei in administratione sacrae coenae percipit, non esse communem panem, sed eucharistiam ex duobus rebus constantem, terrena scilicet et coelesti. Quam vere igitur in sacra coena praesens est res terrena, panis et vinum; tam vere etiam praesens res coelestis, corpus et sanguis Christi. Proinde credimus, docemur et confitemur, in eucharistiae sacramento veram, realem et substantialem corporis et sanguinis Christi praesentiam, exhibitionem, manducationem et bibitionem, quae praesentia non est essentialis conversio panis in corpus et vini in sanguinem Christi, quam transubstantiationem vocant, neque est corporis ad panem ac sanguinis ad vinum extra usum coenae localis aut durabilis affixio, neque est panis et corporis Christi personalis unio, qualis est divinae et humanae naturae in Christo unio, neque est localis inclusio corporis in panem, neque est impanatio, neque incorporatio in panem, neque est consubstantiatio, quae panis cum corpore Christi et vinum cum ipsius sanguine in unam massam physicam coalescat; neque est naturalis inexistencia, neque delitescencia corpusculi sub pane, neque quidquam huiusmodi carnale aut physicum: sed est praesentia et unio sacramentalis, quae ita comparata est, ut juxta ipsius Salvatoris nostri, veracis, sapientis et omnipotentis institutionem pani benedicto tanquam medio divinitus ordinato corpus, et vino benedicto tanquam me-

Vera corporis et sanguinis Christi in coena praesentia.

dio itidem divinitus ordinato sanguis Christi modo nobis incomprehensibili uniatur, ut cum illo pane corpus Christi una manducatione sacramentali et cum illo vino sanguinem Christi una bibitione sacramentali in sublimi mysterio sumamus, manducemus ac bibamus. Breviter, non ἀπουσίαν, absentiam, non ἐνοουσίαν, inexistenciam, non αὐτοουσίαν, consubstantiationem, non μεταουσίαν, transsubstantiationem acceptam, sed παρουσίαν corporis et sanguinis Christi in sacra coena statuimus.

Es unice
nilitur
instituti-
one
Christi.

70. Fundamentum nostrae sententiae non quaerimus in peregrinis locis, sed in propria hujus articuli sede, videlicet in verbis institutionis, quae si κατὰ τὸ ὁριζόν accipiantur, sententiam nostram de vera reali et substantiali corporis et sanguinis Christi praesentia evidentissime comprobant, siquidem Christus in prima sacrae coenae institutione et administratione verbis claris et perspicuis ad discipulos dicit: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Bibite, hoc est sanguis meus.* **Calumnia igitur est, quando Ulenbergius causa 6. cur ad Catholicos redeundum, *Eutyches* scribit cum sua haeresi clam in Augustanam confessionem irrepsit, idque eam ob causam, quod Lutherani vera, eaque simplici doctrina de praesentia corporis et sanguinis Christi in eucharistia repudiata alia fundamenta quaesiverunt. ** At (inquis) si verba institutionis in proprio et literalis sensu accepta sunt unicum sententiae nostrae fundamentum, quare Lutherus in *Confess. major. tom. 3. Ien. pag. 497. quatuor fundamenta statuit*, quae etiam allegat liber *Concord. p. 296. in Lat. et p. 727. in Germ.* 1. quod Jesus Christus sit verus, substantialis, naturalis et perfectus Deus et homo in una persona indivisus et inseparabilis; 2. quod dextra Dei non est loco alligata, sed ubique, ad quam Christus secundum humanam naturam re vera exaltatus regnat praesens; 3. quod verbum Dei fallere et mentiri non possit; 4. quod Deus non unicum tantum modum localem et circumscriptivum, sed plures modos habeat, quibus praesens alicubi esse possit. Respondemus: verba institutionis voluntatem Christi exprimunt, ideo apud illos, qui verbis Christi utpote veracis et omnipotentis Dei Filii fidem habent ac firmiter statuunt, ipsum quod promisit praestare posse, sunt unicum et sufficiens fundamentum. Sed quia adversarii de facultate Christi disputare coeperunt, an corpore suo vere humano in tot locis, in quibus sacra coena celebratur, praesens esse possit, ideo pertracti eo ab adversariis ad reliqua etiam fundamenta de unione personali divinae et humanae naturae in Christo, de sessione ad dextram Dei etc. accessimus. Distinguendum igitur inter fundamentum adaequatum et primum, quo voluntas Christi confirmatur, quod suppeditant nobis verba institutionis. et inter fundamenta *ἐκφυτρωτά* et consequenter huc adducta, quibus facultas praestandi quod promisit contra adversariorum *ὑποτάσεις* Christo vindicatur, qualia suppeditant articuli de unione hypostatica duarum naturarum in Christo et sessione humanae naturae

Cur Lu-
therus
quatuor
funda-
menta
ponat.

ad dextram Dei, illud potest dici fundamentum probationis, haec vero fundamentum refutationis id quod ab electoribus, principibus et reliquis omnibus Augustanae confessioni addictis in praefatio libri *Concordiae* his verbis declaratur: *Quamquam nonnulli theologi et in his ipse Lutherus, cum coena Dominica agerent, inviti etiam ab adversariis ad disputationes de personali unione duarum Christo naturarum pertracti sint; tamen theologi nostri in Concordiae libro et ea, quae in illo senioris doctrinae norma diserte testantur, et ipsam et hujus libri sententiam constantem et perpetuam esse, pios homines in negotio coenae nulla alia fundamenta quam verborum institutio testamenti Domini nostri Jesu Christi deducere esse. Nam cum ille omnipotens et verax sit, ex dictum ei esse ea, quae instituit et verbo suo positus est, praestare. Et sane cum hoc fundamentum ab adversariis impugnatum non fuerit, de a probandi rationibus in hoc argumenti genere contentent, sed in vera fidei simplicitate verapertissimis Christi firmiter insistent, quae ratio tutissima et erudiendis imperitis hominibus accommodatissima est, neque enim illi ea, quae de rebus accuratius disputata sunt, intelligunt. vero cum illa assertio nostra et simplex verborum testamenti Christi sensus ab adversariis impugnetur et veluti impius et rationibus verae fidei repugnans rejicitur, denique articulis symboli apostolici praesertim de Filii Dei incarnatione, adscensi in coelum et sessione ad dextram omnipotentis tutis et majestatis Dei, contrarius et proinde et falsus esse contenditur; vera solidaque articulo illorum interpretatione demonstrandum est, nostram illam sententiam nec a verbis Christi, nec ab articulis illis dissidere. Haec illi. Vide etiam *A. log. Form. concord. c. 6.**

71. Porro verba Christi in sacrae coenae institutione κατὰ τὸ ὁριζόν, secundum nativam, genitivam et literalem significationem, non tropice aut figurate accipienda esse, ostendimus primo in genere, cundo in specie. Generales demonstrationes sunt: 1. Proprietati verborum inhaerere tutissimum semper visum fuit prudentibus. *L. Labeo. 7. ff. supell. legata: Non ex opinionibus singulorum, ex communi usu nomina exaudiri debere Servius fatetur. Id Tubero parum sibi liquere ait. Nemo quorsum nomina (inquit), nisi ut demonstrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror, quemque dicere, quod non sentiret, ut maxime nomine eius sit, quo id appellari solet, nam vocis minister sumus, ceterum nemo existimandus est dixisse quod non mente agitarerit. Sed etsi magnopere Tuberonis et ratio et auctoritas movet, tamen a Servio dissentio (ait Celsus), non enim quemquam dixisse, cujus non suo nomine usus sit. Nam etsi prior atque potentior est, quam meus dicentis; tamen nemo sine voce dixisse auctoratur, nisi forte et eos, qui loqui non possunt conatu ipso et sono quodam καὶ ἰὴ ἀνάγκη quod*

id est inarticulata voce, dicere existimamus. Ergo qui in communi vocum notione in intelligendo aliquo scripto vel sermone consistit, is velut in communi via ac velut in sua possessione consistit, ut si quis eum inde, praesertim in controversia ac lite, depellere velit, eum valde bonis ac evidentibus rationibus instructum esse oporteat. In iudicio quoque illi incumbit probatio, qui repudiato sensu nativo verborum tropicam adstruit, imprimis si tropica usurpatio sit peregrina, obscura et inusitata. Bellarminus lib. 1. de euchar. c. 9: *Non debent a nobis petere, cur sequamur proprium verborum sensum. Simile enim id esset, ac si quis peteret ab illis, qui sunt in itinere, cur sequantur viam communem et tritam, nemo enim sanus id quaerit, vel cur ingrediatur per portam, non per fenestram, ut idem loquitur lib. eodem c. 12. Franc. Junius lib. 2. vers. 31. contra Bellarminum de clericis: Simplicis et aperti sermonis simplicem interpretationem, non multiplicem esse oportet.*

2. Cumprimis vero in Scripturae interpretatione verborum proprietates observanda est, nisi ipsa Scriptura ab ea nos recedere cogat. Cum enim Scriptura non sit illis; ἐν λόγῳ 2. Petr. 1, v. 20. ideo a genuino, literali et nativo verborum sensu non est recedendum aut privato arbitrio peregrinae interpretationes excogitandae, sed ex ipsis verbis sententia Spiritus sancti haurienda. Hilarius lib. 5. de trinitate: *Ex verbis sensum sequamur, ex sensu rationem et ex ratione veritatem apprehendamus.* Augustinus lib. 1. 44. in Genes. c. 31: *Scripturae sacrae si defenduntur secundum locutiones proprias, quae appellantur idiomata, quanto magis secundum eas, quas cum aliis communes habent.* Bellarminus lib. 1. de eucharist. c. 9: *Nunquam dimittendus proprius verborum sensus, nisi cogamur ab aliquo alia Scriptura, vel ab aliquo articulo fidei, alioquin peribit veritas et sola remanebit opinio de rebus divinis et porta infinitis erroribus aperietur.* Ursinus in explicat. catech. p. 509. disputans contra Anabaptistas dantes, synechdochen in voce familiae ab apostolo baptizatae: *Non est decurrendum ad figuram, ubi nulla est ratio, cur non retineatur sententia propria.* 3. Maxime omnium in divinis praeceptis, promissionibus atque in articulis fidei proprietates verborum acrite tenenda est, nisi velimus a errorum avia abripi. Non negamus, quaedam in praeceptis, promissionibus et comminationibus divina uti et in fidei Christianae articulis figurato sermone constare, juxta illud Augustini lib. 3. de doctrina Christian. c. 10: *Quidquid in sermone dictum aequae ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognosco;* hoc vero dicimus, nullum esse praeceptum verum, nullam promissionem, nullum fidei articulum, qui non alicubi in Scriptura propriis et perspicuis verbis exponatur, ideoque a literalis sensu in praeceptis, promissionibus et fidei articulis non esse decedendum, nisi ipsa Scriptura improprietatem alicui ostendat et exponat, quo pertinet regula Hie-

ronymi in c. 4. epist. Gal: *Allegoria non est quaerenda in praeceptis, quae ad vitam pertinent, aut in his, quae perspicua et manifesta sunt, haec enim est regula sanctorum Scripturarum.* Gen. 3, v. 6.

Exemplum primorum parentum.

male cessit primis parentibus, quod a ἐντολῇ prohibitionis de non comedendo fructu arboris vetitae discederent; speciosis movebantur rationibus, utpote quia Deus reliquarum arborum omnium potestatem dedit, cur hanc solam excepisset? quia Deus non est invidus, ideo non denegabit nobis pulcherrimos hosce fructus? quia omnium creaturarum nos constituit dominos, quomodo unicum pomum denegabit? quia Deus est spiritus, cui in spiritu serviendum, ideo corporalem pomi contactum et esum non magnopere curat; alia igitur quaerenda verborum sententia, nec inhaerendum literae praecepti. Haec primorum parentum transgressio perpetuae admonitioni nobis esse debet, ne temere a literalis et nativo verborum sensu in praeceptis Dominicis discedamus.

Probe hoc loco notandum, quod exemplum lapsus Evae illis ipsis Corinthiis, quibus doctrinam de coena tradiderat, apostolus proponat admonens, ne excidant a simplicitate, quae est in Christo Jesu 2. Corinth. 11, v. 3. Contra vero Abrahae fides nobis commendatur, quod promissioni de semine ex corpore suo effecto propagando crediderit Rom. 4, v. 18: *Abraham contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium; v. 19: et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuum uterum Sarae; v. 20: in promissione Dei non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide dans gloriam Deo; v. 21: plenissime sciens, quia quaecumque promittit, potens est et praestare.* Ex circumstantiis textus colligitur, Abrahamo accepta promissione de multiplicatione seminis Gen. 12, v. 2. et c. 15, v. 4. cum obstreperae rationis cogitatis luctandum fuisse, ut sub fidei obedientiam eam redigeret; ideo quaerit, an hic forte sit promissionis sensus, quod filius servi Eleazari heres esse debeat Gen. 15, v. 3. et quamvis expressam declarationem Deus adderet: *filius, qui egreditur ex utero, erit heres,* tamen cogitat Sara, alium forte esse horum verborum sensum, ideo Agarem ancillam suam Abrahae in matrimonium elocat. Genes. 16, v. 2: *Conclussit me Jehova, ne parerem* (inquit), *ingredere quaeso ad ancillam meam, si filios ex ea suscipiam, et parvit Abraham voci Sarae.* Postea cum denuo expressis verbis Deus promissionem suam repeteret Gen. 17, v. 16: *Ex Sara dabo tibi filium,* observatur cordi et oculis Abrahae corpus suum emortuum et uxoris natura sterilis aetas provector, ideo ridet ac dicit in corde suo v. 17: *Numquid mihi centenario nasceretur filius et an Sara nonagenaria pariet?* Tandem cum ultimo loco Deus promissionem illam repeteret Gen. 18, v. 10. *ridet Sara intra se dicendo, postquam senui, erit mihi voluptas? praeterea dominus meus senuit,* v. 12. sed Deus respondet: *Numquid Domino quidquam impossibile?* v. 14. inde ergo confirmatur fides Abrahae, ut contra omnes

Exemplum Abrahae.

X. 170. rationis objectiones firmiter credat promissioni seminis. Sic cum circumcisionis sacramentum ipsi promulgaretur, variis procul dubio cogitationibus distractus fuit, cur in illa corporis parte circumcisio suscipienda, sed sub fidei obsequium denuo rationem suam captivat et omnes masculos domus suae sine mora circumcidit, Genes. 17, v. 23. Cum de immolando filio suo Isaaco mandatum acciperet, quam speciosis rationibus a literalis sensu mandati potuisset abstrahi? Deus homicidium in lege sua prohibuit, est *pacis amator* et vitae amator, dedit promissionem de multiplicatione seminis, repugnat ipsi naturae filium a parente occidi. conjunctum erit hoc cum maximo gentium vicinarum scandalo; ergo alia potius quaerenda praeepti interpretatio, quam quae ex verbis proprie acceptis petatur. Sic ergo *deus curas vestras delectat, sed non animi repugnat*, ut pulcherrime de ipso loquitur Origenes homil. 6. in Gen. p. 34. *sed fides in Dominum fertur est, quam curas affectus*, ut idem addit p. 32. *quia fidei tentationes illas vincit et liberalem mandati sensum amplectitur*. Gen. 22, v. 3. Quasi agitur Abraham, qui est pater nostrum *circumcidit* Roman. 4, v. 11. spirituales illi audire cupimus, pari ratione intellectum nostrum sub obsequium fidei captivemus. hoc in praeeptis et promissis Dei, ut in articulis fidei a literalis verborum sensu recedamus, nisi ipsa Scriptura nos cogat. Institutio sacrae coenae est *Christi sanguinis praeeptum et ordinatio*, jubemus eam manducare, bibere, mortem Domini annuntiare; vel *Christi sanguinis promissum*, quia pollicetur, quod manducato benedicto pane suum corpus et bibendo benedicto vino suum sanguinem nobis exhibere velit. Literalis ergo et genuinus verborum sensus in verbis institutionis arte tenendus. Si in fidei articulis a literalis tenere velimus recedere, propterea quod sensus literalis rationi nostrae minus congruere videatur, quid fiet de mysterio Trinitatis, de Filii Dei conceptione, nativitate, crucifixione, morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensione ad coelos, sessione ad dexteram Dei? et de nostra ex mortuis resurrectione? hi articuli non minus repugnant humanae rationi, nihil tamen minus *ὁ λόγος* in illis omnes vero potius firmiter amplectuntur. Concludimus igitur hoc modo: Nullum est fidei nostrae dogma, nullus Christianae religionis articulus, qui non alicubi in Scripturae propriis et perspicuis verbis tradatur. Jam vero doctrina de sacra coena est fidei Christianae peculiaris articulus. Ergo alicubi in Scripturae verbis propriis et perspicuis proponitur. Uterque Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 10. et 11. ex professo tractatur articulus de sacra coena, ejus institutio ibidem describitur, atque haec est propria hujus doctrinae sedes. Ergo loca illa *κατὰ τὸν λόγον* accipienda sunt. Connexionis rationem ducimus hanc: quia quicquid in descriptione Christianorum dogmatum figurato, modificate seu tropice in sacris libris proponitur, id ex aliis manifestis, perspicuis et clavis, itaque non peregrinis et alienis,

sed homogeneis Scripturae locis explicari debet. Dogma de sacra coena nuspiam Scriptura ex professo traditur nisi in illis locis. Ergo illa loca in sensu proprio et literalis accipienda sunt, nisi enim id fieret, sequeretur, de sacra coena nuspiam propriis verbis in Scriptura proponi, et sic periret Scripturae perfectio, siquidem *ex solo sensu literalis in dogmatibus fidei comprobandis firma ducuntur argumenta*, ut agnoscat ipse Bellarminus lib. 3. de verbo Dei c. 3. perfectionis illius adversarius, qui desumit hoc a Thoma part. 3. quaest. 1. art. 10. Neque potest hic provocare ad cap. 6. Johan. quasi ex eo tendenda sit verborum coenae interpretatio, quia de coena illa integrum annum antecessit institutio coenae et omnes loci circumstantiae evincunt, non de sacramentali, sed de spirituali solum mandatione et bibitione ibi agi, ut suo loco evincenter monstrabimus. Considerator communef. (Ursinus part. 1. numer. 40. fol. 165. argumento nostro) obvertit, *quod in protervangolio diabolus vel malus agens vel synecdochice dicatur serpens; destruitur regni Satanae conculcatio capitis; afflictiones mors Christi laesio calcanei*. Respondimus: quicquam hoc volumus, quod articuli fidei nuspiam tropicis et metaphoricis describantur, sed asserimus, quod nullus sit fidei articulus, qui alicubi in Scripturis proprie et literaliter sit positus, idque demonstratur ex hac ipsa promissione, quae procul dubio viva Dei voce primis parentibus latius fuit exposita et in aliis Scripturae locis, praesertim 1. Joh. 3, v. 8. verbis propriis et perspicue declaratur. Ostendant vero adversarii, ubi articulus de coena propriis verbis sit expositus, si in verborum coenae *ὁ λόγος* velimus deserere; ut jam nihil cam de differentia claritatis in V. et N. T.

72. 2. Speciales pro asserendo *ὁ λόγος* verborum coenae rationes producimus hasce, quarum primam supponit sacramenti proprietates: sacra coena est N. T. sacramentum. Ergo verba institutionis illius proprie accipienda. Adversariis perpetuo in ore est haec collectio: *Coena Domini est sacramentum. Est sacramentaliter, hoc est figurate, verba institutionis ejus accipienda*; sed nunquam poterunt hanc lectionem probare, quod sacramentaliter et figurate accipienda sint *λοδραγοῦντα*, ut postea videbimus. Invertimus igitur argumentum: sacra coena est N. T. sacramentum. Ergo verba institutionis proprie et in sensu literalis sunt accipienda. Novae, peregrinae et quasi extraordinariae sacramentaliter proprie sermone explicari, quomodo enim quis intelligat de rebus ignotissimis improprio et figurato sermone loquentem, nisi accedat interpretatio? vero sacramenta per se, quoad esse suum, sunt plane novae et omnibus mortalibus ignotae, nisi revelentur. Certe Christus in institutione sacrae coenae novum, apostolis plane incognitum mysterium, proinde voluit proprie et significanter loqui, ac verba ejus in proprio, literalis et sensu accipienda sunt, alias nihil certi de hoc

re-refloquetur. Notanda etiam emphasis in eo quod sacra coena N. T. sacramentum sit. Si vel maxime ex descriptione sacramentorum figuratas et metonymicas suas locutiones proferant adversarii, (quod tamen nunquam potest id nondum everteret τὸ ἑστὸν in verbis institutionis sacrae coenae, cum haec non Veteris, sed novae tantum habuit futurorum bonorum, et N. T. sit sacramentum, quod ipsam εὐχάριστα καὶ ἱερουργίαν obtinet, Coloss. 2, v. 17. Hebr. 10, v. 1. In mysterio baptismi, quin etiam in descriptione agni paschalis, quid improprium, ad figuratum? omnia verba propriam et nativam habent significationem, ut ex inductione maneat; cur igitur in sacra coena a literalibus verborum non recedere velimus? sacramentalem analogiam prope arguit adversarii, at haec est vera et omnis omnium sacramentorum analogia, quod ἱεροῦ eorum simplici et proprio sermonis genere constat.

7. Alteram rationem suppeditat testamenti quodlibet. Quidquid solenniter sub forma testamenti aliquid proponitur, ejus verba simpliciter et κατὰ τὸ ἑστὸν accipienda sunt. Coena Domini solenniter sub forma testamenti instituta est Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Unde calix eucharisticus vocatur novum testamentum in Christi sanguine Luc. 22, v. 20. 1 Cor. 11, v. 21. Ergo verba institutionis illius simpliciter et κατὰ τὸ ἑστὸν accipienda sunt. Ad hoc etiam mirandum foret (scribit amicus meus Haldanius in artic. Schmale. disp. 16. §. 9), quod verba institutionis tam clara sint et propria in praecedentibus, eo vero in loco, ubi nomina legatorum exprimuntur, tam permixta et intricata, ut omnia nativam suam significationem amittant, hoc sensu: edite, id est credite; hic id est hic solus panis, est corpus meum, id est corpus corporis mei, quod traditur, id est quod traditur pro vobis, id est solis electis. At qui magister, quis apostolus hujus explicationis meminit? immo igitur conclusionem: Verba institutionis sunt ὁριστικὰ, definitiva, et διαθετικὰ, dispositiva, sunt διαδοτικὰ, exhibitiva, sunt διαδοτικὰ, ordinativa et quidem testamentaria, ergo proprie et sine troporum involueris accipienda. Quod enim verba testamentaria in significatione propria et genuina sint accipienda, confirmari per Scripturas sacras, patrum testimoniiis, legibus imperatorum, jurisconsultorum pronuntiatis et rationibus sententia. Gal. 3, v. 15. Fratres καὶ ἀνθρώπων ὡς ἄνθρωποι, hoc est humano more, loquor, institutione petita a rebus humanis rationi, sensui et experientiae subjectis, a testamentis ac ultimis hominum voluntatibus. Homini est ἡλικία, id est honestam ordinationem morum et justam voluntatis ultimae sententiam, confirmationem ac testificationem, qua heredes incedunt, legata certis personis attribuuntur ac quaedam mandata fidei testamentorum et heredes quasi sub religione exsequenda committun-

tur, si sit κενομένη, hoc est legitime et judicialiter confirmata, ratificata ac plenam auctoritatem consecuta, nemo ἀθετεῖ, abrogat, abolet, contentui habet aut irritam facit, nemo etiam ἐκδικάζει, aliquid amplius disponit, ac μέρος προσθήκης vel in materialibus vel formalibus adjicit. Sic formula foederalis in V. T. Hic est sanguis testamenti aut foederis (quia vox טָוֶבֶט utrumque significat), quod Deus pepigit vobiscum, Exod. 24, v. 8. Hebr. 9, v. 20. olim semper proprie ac ad verbum intellecta de praesentis sanguinis adspersione et per illam foederis confirmatione; hanc formulam Christus adjectis discriminis causa duabus tantum voculis, nempe meus et novi, ad novum foedus proprio sanguine sancitum transtulit; necesse igitur est, eam etiam nunc proprie de praesentis sanguinis Christi exhibitione intelligi, unde propter paritatem rationis sequitur, etiam priorem partem, hoc est corpus meum, itidem proprie accipiendam esse. Augustinus in Psalm. 21. super verba: Quoniam Domini est regnum et ipse dominabitur gentibus: Fratres sumus, quare litigamus? non intestatus mortuus est pater, fecit testamentum et sic mortuus est, mortuus est et resurrexit. Tandiu contenditur de hereditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum et cum testamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulae aperiantur et recitentur. Judex intentus audit, advocati silent, praecones silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui non sentientis in monumento. Ille sine sensu jacet in monumento et valent verba ipsius; sedet Christus in coelo et contradicitur testamento ejus? Aperi legamus. Fratres sumus, quare contendimus? placetur animus noster, non sine testamento nos dimisit Pater. Qui fecit testamentum, vivit in aeternum, audit voces nostras, agnoscit suam. Legamus, quid litigamus? ubi inventa fuerit ipsa hereditas, eam teneamus. Optatus Milevitan. lib. 5. adv. Parmenian.: De coelo quaerendus est iudeus, sed ut quid pulsamus ad coelum, cum habeamus in evangelio? Testamentum, inquam, quia hoc loco recte possunt terrena coelestibus comparari, tale est, quod quisvis hominum habens numerosos filios, his quamdiu pater praesens est, ipse imperat singulis, non est adhuc necessarium testamentum. Sic et Christus quamdiu praesens in terris fuit (quamvis nec modo desit) pro tempore quidquid necessarium erat, apostolis imperavit. Sed quomodo terrenus pater, dum se in confinio senserit mortis, timens ne post mortem suam rupta pace litigent fratres adscitis testibus voluntatem suam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas, et si fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumultum, sed quaeritur testamentum, et qui tumultu quiescit, tacitus de tabulis loquitur. Vultus, cujus est testamentum, in coelo est. Ergo voluntas ejus velut in testamento, sic in evangelio inquiratur etc. (Atqui si a verbis testamenti disceditur, nihil certi ex eodem colligi potest.) Huc etiam pertinent

leges imperatoriae et jurisconsultorum responsa. 1. Ille aut ille. 25. ff. de legatis 3: *Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio.* 1. Non aliter. 69. ff. de legatis et fidei commissis. 3. in princip.: *Non aliter a significatione verborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem.* 1. Labeo. 7. §. 2. de supellect. legata: *Quorum nomina, nisi ut demonstrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror, quemquam dicere, quod non sentiret.* Vide Vigilius in §. 1. inst. de pupill. et vulgari substitut. Tiraquell. in l. si unquam. verb. Libertus. num. 17. cod. de revoc. donat. Tilemann. part. 2. disp. 7. in ff. th. 31. Godd. ad l. 219. de V. S. Stephan. de Phedericis tract. de interpr. legum p. 155. et refer huc dicta jurisconsultorum: *Si contrarium volebat testator, nulla erat difficultas ita disponere.* Verba testamenti diligenter consideranda sunt, ne dum nimia utamur circa hujusmodi sensus subtilitate, judicia testantium defraudentur. In dubio tutius est non recedere a verbis, sed illis tenaciter inhaerere sine extranea interpretatione. Magis verba ponderanda sunt, quam mens imaginaria et incerta. Non est recedendum a verbis testatoris, quia talis praesumitur fuisse intentio, qualem verborum proprietas importat. Non est credendum, testatorem id velle, quod non dixit. Finibus verborum contenti esse debemus, quia nulla dispositio ultra egreditur, quam verba patiantur, lector itaque instrumenti solutionem habet quaesiti. Quod testator non loquitur, velle non praesumitur. Ejus quod multipliciter exponitur, veritas ignoratur. Multi decipiuntur, qui non ponderant verba testamentorum, quae in se magnum pondus habent ad cognoscendum quid est. Nisi de contraria lege mentis evidenter constet, a propria verborum significatione non receditur. **Excipiunt, in testamento Jacobi patriarchae Genes. 49. multas proponi metaphoras. Respondemus: 1. Moyses expresse vocat prophetica v. 1. 2. Idem probant circumstantiae textus, quia Jacobus patriarcha enique filiorum futuram generis fortem praenuntiat. 3. Quando proprie instituit testamentum, satis perspicue loquitur: *Domine exspecto salutare tuum*, v. 29. jubet corpus suum sepeliri in spelunca agri Ephronitici. Calviniani perinde nobiscum agunt, ac si quis persuadere velit ei, cui domus, agri, fundi sunt legati, ut figuris eorum depictis sit contentus. Regerunt, *tropos ad perspicuitatem esse aptos natos.* Respondemus: 1. figurae potius ad rhetorem pertinent, cujus finis est movere affectus, quam ad doctorem, cujus est aridis, siccis et rotundis verbis suum sensum proponere. At Christus in coenae institutione non rhetorem agere voluit, sed doctorem. 2. Perspicuitas alia est *αλοθρηξή*, alia *ροθρηξή*. ad illam figurae, ad hanc potissimum plana et propria verba faciunt. **

74. Tertiam rationem exhibet Christi instituentis majestas. **Christus est: 1. persona vera, Johan. 14, v. 6. ipsius dicere est facere Psalm 33, v. 4; 2. persona mira, Esa. 9, v. 6. ipsius cogitationes

3. Christi
instituen-
tis ma-
jestas.

non sunt sicut nostrae Esa. 55, v. 8; 3. personae sapiens Esa. 9, v. 7. in ipso omnes thesauri sapientiae reconditi. Col. 2, v. 3. Ipsius est nostrum credere, Athan.; 4. persona omnipotens Genes. 18, v. 14. Num Deo aliquid impossibile? Luc. 1, v. 37. Eph. 3, v. 20. Christus in institutione eucharistiae aut noluit aut non potuit perspicue loqui. Noluisset non est ullo modo verisimile, cui iudicium sibi manducet, qui non discernit corpus Domini; non potuisset multo minus dici potest cum sit Dei sapientia. Nicephorus lib. 1. hic. c. 28: *Cum vere corpus suum et sanguinem eius quasi fide interposita confirmasset.* ** Christus qui sacram coenam instituit, 1. est verus et omnipotens, veri et omnipotentis Dei Filius, ad illi igitur verba etiam hoc pertinet: *Non declinabitis eis, nec ad dextram vel sinistram, addendo vel trahendo*, Deut. 4, v. 2. c. 5, v. 32. *Si quis dinuerit de his verbis, auferet Deus partem ejus libro vitae et de civitate sancta*, Apoc. 22, v. 2. Est mediator noster audiendus omnibus de eo nobis commendatus Deut. 18, v. 18: *Ponam nomen meum in ore ejus*; v. 19: *quicumque non audierit verba mea, quae loquetur in nomine meo, ego requiram ab eo.* Pater coelestis de eo testatur Mat. 17, v. 5. Marc. 9, v. 7. Luc. 9, v. 35: *Hic est filius meus dilectus, hunc audite!* Matth. 23, v. 8: *Ubi est magister vester Christus.* Joh. 8, v. 31: *Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei estis et cognoscetis veritatem.* Joh. 10, v. 27: *Omnes meae vocem meam audiunt.* Joh. 12, v. 48: *Qui non accipit verba mea, habet qui iudicet eum, sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die.* 1. Tim. 6, v. 3: *Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi et ei quae secundum pietatem est doctrina* v. 4: *inflatus est, nihil sciens.* Haec certe gravissima pronuntiata merito impetrare a nobis debemus ut sine contradictione ac dubitatione verbis Christi fidem habeamus. 3. Est ipsa Dei Patris sapientia 1. Cor. 1, v. 24. cui Pater dedit *eruditam linguam* Esa. 50, v. 4. potuit igitur diserte et perspicue mentis sensa exponere. Num enim mentis et linguae artifex diserte loqui non posset, imo vix summa providentia carere fuco voluit ea, quae vana sunt, ut omnes intelligerent, quae ipse verbis loquebatur, Lactant. lib. 6. institut. c. 22. aliud quippiam de hoc mysterio nos sentire voluit quam literalis verborum sensus importat, facilius gotio mentem suam clarius exposuisset. 4. Est perspicuus, novit igitur, tam tristes et diuturnas conditiones de hac doctrinae coelestis parte in ecclesia excitatas iri; praesentia, quae modo facitis, futura conspexerat Christus, ait Optatus Milevitanus. 5. adv. Parmen. Novit, indignam hujus sacrae doctrinae tractationem cum reatu aeterni iudicii a multis fore conjunctam 1. Cor. 11, v. 29. An ulla modo verisimile est, quod clare, perspicue et proprie loqui noluerit, quod veram et certam de mysterio sententiam obscuris verborum involu-

salutem millium perniciem involvere data opera
 5. Morti vicinus hoc testamentum suum
 Verba hujus sacrae coenae sunt verba
 non nudi hominis, sed ipsius Filii Dei,
 et ea nocte, qua traditus est, de negotio om-
 ni gravissimo affectibus, verbis et gestibus ma-
 gis condidit; jam vero notum est, quam
 prae, quam praemeditate viri pii et prudentes
 sciunt, quando in confinio mortis existunt,
 non detestanda sit blasphemia Alberti Harden-
 bergi, qui referente Schluesselburgio catal. haeret.
 t. 1 p. 295. dixit, *Christum cum morte conflic-
 tum prae nimia tristitia et summis animae do-
 loribus excuisse, quibus verbis in institutione sa-
 crae coenae ideretur.* 6. Nuspiam indicavit, aliam
 potestatem esse verborum interpretationem ac sen-
 tentiam, quam est ea, quam literalis sensus impor-
 tat, quoniam ad dextram Patris coelestis eVectus in
 coelesti verbis iisdem omnino ac nullo modo
 nec hanc sacrae coenae institutionem ad apo-
 stolum Paulum repetivit 1. Cor. 11, v. 23. ut tradi-
 tionem illam novi et singularis dogmatis velit illis
 in ecclesia permanere usque ad finem seculi.
 Quia Christus in parabolis et figuris ad aposto-
 los locutus est, statim addit explicationem, ut om-
 nis praecaveret erroris occasionem. Marc. 4, v. 34:
*In parabolis non loquebatur turbis, seorsim au-
 tem discipulis suis edissererebat omnia, ἵνα πάντες
 νοήσωσιν* omnium dubiorum et obscuritatum addi-
 tionem apparet Matth. 15, v. 17. c. 16, v. 11. et
 aliis passim, sed tale quid in verbis coenae non
 advertitur.

7. Quartam rationem suppeditat evangelista-
 rum omnium et Pauli apertissima in descriptione
 substantia. Verba institutionis non ab uno, sed
 ab octo evangelistis et apostolo Paulo, non uno,
 sed diversis temporibus ex ore Christi excepta et
 scripta sunt, siquidem Matthaeus octavo, Marcus
 decimoquinto, Lucas decimoquinto, Paulus quarto et quin-
 to post Christi ascensionem anno verba in-
 stitutionis descripserunt, (Theophylactus in Matth.
 c. 26. *Ματθαῖος πρῶτος πάντων ἔγραψε τὸ εὐαγ-
 γέλιον μετὰ ὀκτώ ἐτη τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως
 Ἰωάννης δὲ μετὰ δέκα ἐτη τῆς ἀναλήψεως ἔγραψε
 αὐτὸ τὸ Πέτρον διδασκάλους, Λουκᾶς δὲ μετὰ πέντε
 ἐτῶν) omnes tamen πανακριβῶς ea describunt,
 et ulla eorum vel verbulo innuit, alium quaeren-
 dum esse verborum sensum quam literalem, multo
 minus quicquam eorum interpretationem de suo ad-
 dunt. Matthaeus solus ex reliquis omnibus, qui eam
 describunt, interfuit primae coenae administrationi.
 Lucas non interfuit, quia non erat ex numero dis-
 cipulorum, sed evangelicam historiam accepit a Pe-
 tro, unde interpret et sectator Petri dicitur ab Ire-
 neo lib. 3. c. 11. p. 183. Hieronymus in catal.
 commemorat, Petrum vidisse Marci evangelium,
 quod ecclesiae legendum sua auctoritate commen-
 davit, is verba Matthaei invariata retinet. Lucas
 non adfuit conviva in prima coena, sed a
 Paulo evangelicum accepit commentarium, is τὸ ῥή-*

τὸν diserte repetit. Paulus ex ipsius Christi ad
 dextram Patris erecti ore in tertio coelo repetitio-
 nem institutionis audivit, omnes vero in descriptione
 mirifice concordant, unde sic concludimus: In cujus X. 123.
 dogmatis descriptione omnes, qui id annotarunt,
 ad amussim concordant, ejus verba simpliciter et
 proprie sunt accipienda, quia si aliter accipienda
 essent, vel unus eorum addidisset explicationem. Jam
 vero in descriptione sacrae coenae Matthaeus, Marcus,
 Lucas et Paulus ad amussim concordant. In priore
 coenae parte, omnes testantur, Christum dixisse: *Ac-
 cipite, comedite, hoc est corpus meum.* In secunda
 parte variantur verba sensu eodem permanente: *Bibite,
 hoc est sanguis meus novi testamenti.* Ita Matthaeus
 et Marcus; *bibite, hic est calix novi testamenti in
 meo sanguine,* hoc est propter meum sanguinem,
 cujus est communicatio; ita Lucas et Paulus, quae
 collatio mirifice τὸ ῥητὸν confirmat. Solent alias
 sancti evangelistae praecavendi erroris causa expli-
 cationem addere, sic Joh. 2, v. 19. cum Christus
 dixisset: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus
 excitabo illud,* subjicit Johannes v. 21: *Hoc dicebat
 de templo corporis sui.* Cum Christus dixisset Joh.
 7, v. 38: *Qui credit in me, de ventre ejus fluent
 flumina aquae vivae,* subjicit Johannes v. 39: *Hoc
 dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes.*
 Cum Christus dixisset Joh. 6, v. 70: *Nonne ego
 vos duodecim elegi et ex vobis unus est diabolus?*
 subjicit Johannes v. 71: *Dicebat autem de Juda
 Ischariote.* Cum Christus dixisset Luc. 14, v. 26:
*Si quis venit ad me et non odit patrem suum
 et matrem, non potest esse meus discipulus,*
 id Matthaeus sic exponit c. 10, v. 37: *Qui amat
 patrem et matrem plus quam me, non est me
 dignus.* Sed tale quid in verbis coenae non anim-
 advertitur, neque enim in propria descriptionis
 sede, neque alibi additur ab evangelistis explica-
 tio, quod verba coenae tropice sint accipienda. Qui-
 dam adversariorum remittunt nos ad c. 6. Johannis,
 sed illis suo loco inferius satisfaciemus.

8. Quintam rationem nobis suppeditat sensus 3. Tropi
 literalis concinnitas et cum ea pugnans tropi ab-
 surditas. **Ubi nec ὀλίγως nec μὲνικῶς dari potest
 tropus, ibi verba simpliciter et in sensu literali sunt
 intelligenda. Sed in verbis coenae nec ὀλίγως nec
 μὲνικῶς dari potest tropus. Ergo. **Ubi omnes
 rimae tropis ac figuris obstructae sunt, ibi pro-
 prietas sermonis acrite et firmiter tenenda. In de-
 scriptione coenae omnes rimae tropis sunt obstru-
 ctae, illis scilicet, quibus verba coenae substantialia
 in alium sensum torquentur, tota enim controversia
 est de illis propositionibus, *hoc est corpus meum,
 hoc est sanguis meus.* Non esse tropum invehen-
 dum in vocem panis aut poculi, patet ex eo, quia
 interprete Matthaeo τὸ ποτήριον dicitur pro vino;
 nec esse tropum in voce corporis vel sanguinis, pa-
 tet ex addita descriptione *corpus meum, quod pro
 vobis traditur, sanguis meus novi testamenti, qui pro
 vobis effunditur.* Sic ergo concludimus: Si in ver-
 bis coenae *hoc est corpus meum, hoc est sanguis*

meus esset tropus, esset aut in partibus propositionis, aut in tota propositione. Si illud, aut foret in subjecto, aut in praedicato. Sed in nulla parte statui potest. Non in subjecto: 1. quia *δεξιτὸν* hoc sive de toto complexo accipias, ut requirit constructio et rei evidentia, sive de solo pane et vino, ut volunt adversarii, a tropo liberum esse manifestum est. 2. Alias incerta forent symbola sacramentalia. **Omnis tropus mutat propriam vocis significationem in alienam. In particula *hoc* non mutatur propria vocis significatio. Ergo. Minor est manifesta, nisi quis velit confundere tropum rhetoricum cum synecdoche grammatica, quae est talis loquendi formula, qua duae res certa quadam ratione unitae simul efferuntur, et ea, quae principalior et sensui minus obvia, in praedicato expresse ponitur.** 3. Ipse Beza hom. 2. de coen. hoc agnoscit: *Confiteor, hic nullum tropum esse, quia signum proprie exponi necesse fuit, ne falleremur.* Idem fatetur consideratio commonefact. p. 307. Nec in praedicato statui potest tropus: 1. quia Christus

X. 126. discrete addit, se dare nobis *suum* corpus et *suum* sanguinem; illud ipsum corpus, quod pro vobis traditum, illum ipsum sanguinem, qui pro nobis effusus, inde Beza epist. 5. ad Alemannum p. 57. edit. Genev.: *Certe, inquit, corporis et sanguinis nomina nimis absurdum foret de fructu et efficacia mortis Domini interpretari vel ad solum ipsius spirituale institutum restringere, quod, ut quam planissime intelligatur, age pro his vocibus, corpus et sanguis, substituamus illam interpretationem et dicamus, hoc est efficacia mortis meae, quae pro vobis traditur, et hic est spiritus meus, qui pro vobis effunditur. Quid ineptius hac oratione? Nam certe verba illa, quod pro vobis datur, necessario te huc adigunt, ut de ipsa corporis et sanguinis Christi substantia hoc intelligere cogaris.* adv. Illyric. pag. 127: *Non dubitamus, quin corporis appellationem id ipsum pro nobis assumptum et crucifixum corpus declaretur.* Idem agnoscunt Zanchius, Grynaeus, Pezelius, Sadael, Crellius et Paraeus. 2. In verbis Pauli 1. Cor. 10, v. 16: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi; calix, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi, vox corporis et sanguinis ex ipsorum adversariorum confessione proprie accipitur. Ergo etiam in verbis Christi eo modo accipitur, quia ex illis locutio apostolica est deducta.* 3. In praedicato exprimitur ipsum legatum, quod Christus in hoc testamento nobis donat, jam vero testator proprie loquitur, quando ipsa legatorum nomina exprimit. Et quis per fundos, hortos, agros etc. legatos signa duntaxat fundorum, hortorum et agrorum sibi legata esse persuaderi velit? Plura hac de re dicentur inferius, ubi de metonymia sacramentali, quam adversarii confingunt, disputabitur. **Non igitur in praedicato ipso, nec in praedicati descriptione locus est tropo. Non in praedicato, quia Christus falso addidisset, illud corpus manducandum nobis exhiberi, quod pro nobis est traditum etc. Nec in praedicati

descriptione, ubi quod per quatenus falso exponunt, cum in Graeco non ponatur adverbium *ὅτι*, sed relativum *ὅ*, quod expresse respicit *σῶμα* et *ποιήσιον*. Polanus syst. theol. lib. 6, c. 5. p. 447: *Metonymia sacramentalis non est in praedicato, quia per illud intelligitur verum et natura Christi corpus priorem et naturalem retinens formam, speciem, circumscriptionem et essentiam, et per resurrectionem immortale factum est et a dextram Dei collocatum ab omni creatura adoratum.* Idem statuunt Paraeus de coena lib. 6. c. 9. lib. c. 4. Keckermannus syst. theol. p. 444. cuius haec sunt verba: *Oportet vocem corporis proprie accipi in ista praedicatione, id est ea significatione, quae corpus disparate opponitur pani.*** Nec in copula statui potest tropus: 1. quia ea non est pars enumerationis. Aristoteles *περὶ ἑρμην.* c. 3. Tatarctus Schegkii in comm. illius loci, Crellius lib. 2. log. c. 2. Goclenius part. 2. prol. log. p. 20. et 59. Keckermannus lib. 2. system. log. sect. 1. c. 1. pag. 31. **Idem Keckermannus lib. 3. system. theol. c. p. 444: *Alii volunt, tropum esse in copula; quod ipsum non potest probari. Nam si sumant copula pro voce et verbo copulativo, non potest esse: ea tropus, utpote qui locum habet in vocibus categorematicis, hoc est talibus, quae certam rem per se significant, non autem in vocabulis significativis quale est verbum illud, quod copulae loco ponitur. Quinimo si tropus est in copula, non potest esse praedicatio disparati de disparato, sed relatio praecedens de pane dicitur.*** Conimb. in 1. *περὶ ἑρμην.* c. 4. art. 4. q. 2. etc. **Notandum vero, quod Beza, Pezelius in copula tropum quaerant. At in copulae inest tropus, inest ei vel quatenus est copula in sese, vel quatenus quandam rei significationem seu *προσκατηγορίαν* a praedicato seu *καταγορίαν* habebit. Non prius, res enim non ex copula sed ratione praedicati insunt et definiuntur, tropus autem est modificatio rei; non posterius, quia si hoc tunc esset in ipso praedicato, quia copula est quae pars et *προσκατηγορούμενον* praedicati. Quidquid autem non est in toto, id nec in parte. At tropus non est in toto praedicato, ut ostensum. Ergo. Eius constat res, in quae resolvitur. Atqui praedicatio resolvitur in duos terminos simplices, qui in his constat. Aristoteles lib. 1. anal. 1, c. 32. et 37. dicit, propositionem in sua extrema resolvendam esse. At copula non est extremum, sed extremorum copula et ligamentum. Vide ipsum Philosophum lib. anal. 1, c. 1. Si dicas, non esse quidem partem essentialem, sed tamen integram, resp. Keckermannus non posse hoc fieri, quia omnis pars integralis materialis est, quod de copula dici nequit. 2. Quia est *συγκατηγορούμενον* et *προσκατηγορούμενον* quiddam, tropus autem locum tantum habet in vocibus categorematicis, quae certam rem significant, cum vocem a nativa significatione vertat in alienam. 3. Quia in verbis coenae apud Lucam Paulum non habetur copula, sed simpliciter dic

ἡ τοιαύτη ἀπολογία ἢ καὶ διὰ τὴν. Recte igitur
 Facator Herborenensis, qui postquam aliquot
 in publicis scriptis tropum in copula fortiter
 adhibuit, tandem admonitus et convictus argu-
 mentis contrariis publice illam sententiam retractavit
 et ad dict. Hoffmann. quaest. 3. p. 205. di-
 cimus et luculento argumento probans, co-
 nae nativam significationem hic non immutari.
 In tota propositione est tropus; 1. cum enim
 tropus sine mutatione significationis non sit, ita
 naturae tropi natura et definitione, quomodo tro-
 pus est propositio, *hoc est corpus meum*, in qua
 vocis significatio per tropum mutatur? 2. Ab
 in qua in tota propositione tropum statuunt, prae-
 sumitur, quod subjectum *hoc* denotet solum pa-
 nem, cum enim disparata de se invicem praedicari
 non posse videantur, inde in modo attributio-
 nis tropum quaerendum esse statuunt. Atqui haec
 opinio est falsa, ut suo loco demonstrabimus.
 De Meiserum part. 1. sob. philosoph. sect. 1.
 quod dicitur. 2. ubi ostendit, tropum rhetoricum
 a praedicatione integra locum non habere: 1. a
 idem exemplorum, quia non potest idoneum ali-
 quod exemplum tropicae praedicationis, in
 quo ipse voces nativam retineant significationem;
 2. a mutatione tropi, tropus dictus est a *τρέψις*,
 quia jam vero ipsa rerum connexio, quae est
 praedicatio, verti et mutari nequit, sed tantum vo-
 cis significatio; 3. a natura tropi, quia omnes rhe-
 toricae in rebus, sed in verbis tropum consistere
 debent; 4. a primo fonte tropi; omnis tropus hauri-
 tur a levis tropicis et ad illos reducitur, jam vero
 praedicatio ad unum aliquem locum tropicum reduci
 non potest; 5. a reductione praedicationis tropicae ad
 propriam, per cuius vocis mutationem praedicatio
 tropica ad propriam reducitur, in illa tropum la-
 teat conspicuum; atqui illud fit non totius prae-
 dicationis, sed partis tantum mutatione; 6. a con-
 structione logica et rhetorica. Praedicatio est fori-
 tropus rhetorici, haec distinctio artium tolli-
 tur, si integra praedicatione tropus ponitur. ** Bre-
 viter. 1. Tropus non est in partibus enuntiationis
 rhetoricae. Ergo nec in tota enuntiatione. Quid-
 am enim non est in parte, non est in toto, cum to-
 ta sit aliud quam partes simul sumtae.
 2. Tropus non est naturae tropi. Tropus consistit
 in dictione teste omni rhetorum schola, quae
 tropum et figuram distinguit. Enuntiatio tota
 non consistit in una, sed pluribus (nimirum expli-
 citis, quibus est Christi, non elliptica). Ergo in
 Christi enuntiatione non potest esse tropus. **
 3. Septimam rationem subministrat *πληροφορία*
 et necessitas. Sensus literalis unam eandemque
 sententiam se minime dubiam gignit sententiam, adeo
 ut sit in immota *πληροφορία* stabiliat; contra
 tropi, qui tropos sectantur, in diversas abeunt partes,
 ubi habet ubi pedem figant, ut ex diversitate tro-
 picarum interpretationum manifestum. Ergo sensus
 literalis, repudiatis tropis humano ingenio excogita-
 tus, implendus est. D. Lutherus in libr. cui ti-

tulus confessio major, tali apologia se coram Christi
 tribunali usurum esse scribit: *Alme Christe, lis in*
terris agitata fuit de verbis coenae tuae eucharisticae,
quibusdam in diversam a verborum tenore senten-
tiam eadem trahentibus, quibus ego fidem et con-
scientiam meam committere nec potui nec volui.
Ego vero quia testamenti tui et ultimae voluntatis X. 128.
verba ista esse expendi, neque comperi uspiam in
Scriptura diverso, quam sonarent, sensu eadem abs-
te vel apostolis exponi, cui declarationi haud dubie
non pepercisses in re tam gravi ac seria, si aliter,
quam sonant, ea intelligi voluisses, ideo in nativo
et simplice eorumdem sensu acquievi. Judica ergo
tu, Domine, an erraverim, et si erravi, cuius culpa
factum sit, ut erraverim. Philipp. Melancthon in
epist. ad Frider. Myconium: Ego nullam satis fir-
mam rationem invenio, propter quam ab hac sententia
discedamus. Fieri potest, ut alia sententia blandia-
tur otioso animo, quae est magis consentanea hu-
mano iudicio, praesertim sic instructa et ornata ar-
gumentis erudite excogitatis, sed quid fiet in tenta-
tione, cum disputabit conscientia, quam habuerit
causam dissentienti a recepta sententia in ecclesia?
tunc ista verba: hoc est corpus meum, fulmina
erunt; quid hic opponet mens perterrefacta, qua
vocem Dei se munit ac sibi persuadebit, necessario
hic fuisse interpretandam metaphoram?

78. Septimam rationem suppeditat patrum aucto-
 ritas. Referenda huc pia piorum veterum pronun-
 tiata. Irenaeus lib. 2. c. 46. procul dubio ex tra-
 ditione apostolica (fuit enim discipulus Polycarpi,
 Polycarpus autem Johannis apostoli auditor) hanc
 proponit regulam: *Is sanus sensus et sine periculo*
est, qui aperte et sine ambiguo ipsis dictionibus in
Scriptura ponitur. Hilarius lib. 1. de Trinit. p. 7:
Optimus Scripturae lector est, qui dictorum intelli-
gentiam exspectat ex dictis potius, quam imponat,
et retulerit potius, quam attulerit, neque cogat id
videri dictis contineri, quod ante lectionem praesum-
serit intelligendum. Idem libr. 8. de Trinit. p. 102.
de communicatione corporis Christi in sacra coena
disputans subjungit: Non est humano aut seculi
sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam
atque impudentem praedicationem coelestium dicto-
rum sanitati alienae atque impiae intelligentiae ex-
torquenda perversitas est. Quae scripta sunt, lega-
mus, et quae legerimus, intelligamus, et tunc per-
fectae fidei officio fungemur. De naturali enim in
nobis Christi veritate quae dicimus, nisi ab eo dis-
cimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait:
caro mea vere est esca etc. Cyrillus lib. 4. the-
sauri c. 13: In mysteriis simpliciter credendum,
quia ideo sunt mysteria. Chrysostomus homil. 83.
in Matth. p. 703: ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπαρλόγητος, ἡ δὲ
ἀλαθής ἡμῶν ἐξεπατήτος οὗτος οὐδέποτε διέπαισεν,
αὐτὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται ἐπὶ τὸν λόγον ἡγήσθαι,
τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, καὶ πεποιημένα καὶ πιστεύου-
μεν καὶ νοητοῖς ἀναβλέπωμεν ὁφθαλμοῖς. Epipha-
nus in Ancor. p. 492: ὁ μὴ πιστεύων εἶναι αὐτὸν
ἀληθινόν, ὡς εἶπεν, ἐκλείπει τῆς χάριτος καὶ τῆς σω-

Dicta
 patrum.

ἡσυχίας. Bernhardus epist. 77. col. 825: *Sacramentum Dei altissimi suscipiendum est, non ratione discutiendum; venerandum, admirandum, non dijudicandum.* Damascenus lib. 4. orth. fid. c. 14. p. 315: *De hoc mysterio nihil amplius novimus, quam quod verbum Christi est verum et efficax et omnipotens, modus autem inscrutabilis.* **Paschasius de corp. et sang. Domini c. 13: *Si rationem quaeras, quis explicare poterit, aut verbis comprehendere? imo scias, quaeso, quia ratio in virtute Christi est, scientia in fide, causa in potestate, effectus in voluntate, quod potentia divinitatis contra naturam ultra rationis nostrae capacitatem operatur.* ** Pulcherrimum locum de conservando τοῦ ἁγίου vide in catechesi Graeca Camerarii, quam theologiae suae inseruit Neander cap. de coen. p. 522. Vis veritatis coëgit ipsum Zegedinum Calvinianum, ut scriberet tab. 8. de coena pag. 183: *Petendus est sensus verborum Domini ex ipsis coenae Dominicae vocabulis, quorum singula gignunt argumenta.* Carolstadius ante excitatam controversiam eucharisticam in thesibus Witebergae disputatis anno 1521: *Proprie verum est, panis est corpus. Debeamus in verbis Scripturae immoti consistere, nequaquam de veritate dubitare licet, nec dum penetremus sensum et oculos defugiant, quia nihil possumus illi adjicere, sicut nec apiculum demere.*

X. 172. *quam de veritate dubitare licet, nec dum penetremus sensum et oculos defugiant, quia nihil possumus illi adjicere, sicut nec apiculum demere.*

Antithesis ad-
versario-
rum.

79. Atque haec sunt fundamenta τοῦ ἁγίου firmiter in verbis coenae retinendi. Adversarii veram. realem et substantialem corporis et sanguinis Christi in coena praesentiam negantes in diversas scinduntur partes, unde in plures classes propter opinionum diversitatem eos dividit D. Mentzerus in collat. poster. August. confess. cum doctr. Zwingl. th. 6. et seqq. Quidam enim a verbis Christi plane discedentes ea pro fundamento in hac causa admittere recusant, idque vel directe vel oblique. Directe ut Bullingerus et Tigurini, qui in libro contra D. Jac. Andr. fol. 45. postulant, *verba coenae non amplius pro fundamento allegari, quia sint τὸ κενόμνητον.* Idem repetunt Calvinus in admonit. ult. p. 240. Consid. commonef. p. 15. et 188. Witakerus de script. q. 5. c. 9. (Eodem scilicet modo nobiscum agunt, ac si quis alterum in certamen provocans ab eo postularet, ut arma et gladium prius deponeret. Atqui non de ipsis verbis quaeritur, nisi quis dicere velit, adhuc dubitari, an verba illa vel a Christo usurpata vel ab evangelistis recte annotata sint; sed de vero illorum verborum sensu unice quaestio est, quem nos dicimus esse eum, qui ex verbis κατὰ τὸ ἁγίον et proprie acceptis immediate profuit; adversarii vero ad tropos confugiunt, quibus nativam, simplicem et genuinam illorum sententiam pervertunt.) Orthod. consensus c. 7. f. 161: *Manifestus est abusus verborum coenae in probando eo, quod ex verbis in quaestione vel controversia est.* (Si verba Scripturae propter peregrinas haereticorum detorsiones, quibus ea pervertunt, non amplius pro fundamento veritatis adduci possent, periret omnis doctrinae coelestis

certitudo.) ** Bullingerus decad. 5. serm. 9. coena Dom. fol. 367. in nostros invehitur, quod v. bis Christi, *hoc est corpus meum* simpliciter scribant et ab eis nequidquam recedant, dicit, *esse tumultuari, clamare et clamando repetere.* *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, hic est, hic est, hoc est, hic est, hoc, hic.* Calvinus 4. instit. c. 17. s. 20. assertionem ὁμοῦ vocat et tam provinciam. (Ast si Christus ex institutio conjugali controversias de eadem exortas dicit et Paulus ex verbis coenae Dominicae abusus ecclesiam Corinthiacam introductos sustulit, utique etiam nos ex institutione coenae possumus et delimus controversias in ecclesia de ea exortas decidere. Sed verum prius. Matth. 19, v. 4. et 5. 1. Cor. 11, v. 20. et seq. Ergo etiam posterius.) ** Dan Burenus consul Bremensis anno 1560. in conventu publico dicebat, *Lutheranos pro sua sententia ne quidquam proferre posse praeter tria impotentia verba.* Quod dubio procul ex Petro Martyre dicit, qui in dial. de nat. human. f. 127. hisce verbis nos alloquitur: *Semper visi estis minus quam potestis sapere, cum pro dogmate absurdo ac iniuriosum laboratis, nec pro eo tuendo quidquam habetis nisi Christi τὸ ἁγίον, hoc est corpus meum.* (Atque norunt pia mentes, unicum Christi verbum ex terraeque machina firmitus ac potentius esse, Luc. 21, v. 33. *Verba, quae loquor vobis, sunt Spiritus et vita,* Joh. 6, v. 63. Imo *verba vitae aeternae, v. Sermo, quem locutus sum, judicabit eum in ultissimo die,* inquit Joh. 12, v. 48.) Admonit. N. stad. p. 94: *Contra vero illi (nos intelligit), per quam diu verba, verba, verba Christi sonnerunt cum urgentur, ut reddant rationem suae glossae confugiunt ad ubi-quitatem.* (Verba Christi unice sententiae nostrae fundamentum statuimus, docuam de sessione ad dextram Dei et omnipotentem secundum humanam naturam Christo data opposimus tunc demum adversariis, quando Christus juxta promissionem et ordinationem suam corpore in his terris praesentem adesse posse praefra- negant.) Oblique verba institutionis negant, qui aliis Scripturae locis veram de sacra coena doctrinam petendam esse statuunt. Victor Strigelius epist. ad Wilibaldum Rambecum edita a Pezerio part. 4. locor. p. 132: *Ut Hippocrates mandat, medicus oculo dextro in naturam, sinistro in artem medicinae respiciat; ita moneo te, ut non solum in verba coenae attendas, sed magis tibi proponas totam Christianam doctrinam.* Boquinus in canonicis, quibus defenditur διόνοια can. 3. f. 35: *certo cognoscamus, quatenus sententia atque interpretatio verborum Christi, de quibus quaerimus amplectenda retinendaque sit, non sola illa verba quae dum mysterium hoc institueret, pronuntia traditur, cogitanda atque expendenda sunt, quoniam tumvis certe ea clara expressaque esse videantur, certa tamen dijudicatio ex his solis peti aut haberi nequit.* Orthod. cons. c. 5. f. 98: *Non oportet simpliciter intueri verba Christi, hoc enim est e-*

non intelligere, sed aliud quippiam cogitare et
oculis ea adspicere tanquam mysteria,
in verba a Swenefeldio mutuasse videntur, is
de referente D. Luthero in confess. min. propo-
nitur regulam: Verba institutionis ex oculis re-
pendi auct. quia spirituales intellectum impedi-
unt. Hoc etiam referendi sunt illi, qui ex c. 6. Jo-
h. veram de sacra coena sententiam petendam
ex disputant. (Atqui verba institutionis sunt pro-
positio hujus doctrinae; qui ergo praetermissis
et alios Scripturae textus confugiunt, perinde
quasi et illi, qui doctrinam de justificatione ex aliis
Scripturae locis quam ex c. 3. et 4. Roman.
c. 2 et 3. Galat. et c. 2. Ephes. petendam esse
citant.)

9. Quidam verba Christi pro fundamento retinenda
et agnoscunt a proprii vero et literali eorum sensu
diversum. Calvinus in form. cons. pag. 16: Qui in
diversis coenae verbis, hoc est corpus meum, hic
et sanguis meus, praecise literalem, ut loquuntur,
sensum vident, eos tanquam praeposteros interpre-
tationis. Idem lib. 4. instit. c. 17. sect. 20.
verum non hoc nominat stultam perveraciam
sed libigantem de verbis Christi. Beza et so-
cietas in colloq. Mompelg. ad dogm. 1. de coena.
p. 12. Nos existimamus, verba institutionis Domini
non esse huiusmodi accipi salva fidei analogia non posse.
Idem Jac. Grynaeus praefat. disp. de coena anno
1541. Nos sententiam sequendam ducimus, alii
sensum retinere malunt. Perkinsus in cathol. re-
spon. p. 225: Si verba Christi de coena proprie in-
telliguntur, omnes hospites coenae essent homicidae
Christi. (Falsum hoc, quia loquitur de praesentia
in Christi, scimus enim, quod mors ei ultra non
timetur, ut Apologia August. confess. monet.)
Hoc pertinet, quod nos appellant Buchstaber, per-
inde et Pontificii scripturarios nos vocant. Quam-
vis vero uno ore omnes statuunt, tropice et figurate
verba coenae intelligenda esse, nondum tamen con-
sensu hactenus inter ipsos potuit, in quibus tandem
verba praecise statuendus sit tropus, sicut postea
quodam, ubi diversus, imo contrarias opiniones de
interpretatione verborum coenae ex ipsorum scriptis
constat, unde recte scribit D. Lutherus in
epistola minori: Cum in ipso statim exortu sacra-
mentis haereticis ita in diversas partes fuerit
divisus, ut ex una hydrae instar septiceps quodam-
modo fieret, perinde hoc fuisse, quasi coclo clama-
ret Spiritus Domini, cavendum esse ab illa haeresi.
Saepe quidquam momenti habet exceptio, quod in
sensu rei, hoc est in neganda corporis et sangui-
nis Christi reali et substantiali praesentia, conve-
nit, quia Simsonis vulpes, licet caudis colligatae
essent, capitibus tamen inter sese dissidebant. Non
de hac praecipue sollicita est ecclesia Dei, in qua
omnes sunt scopo quidam homunciones convenient,
ut quatenus sit certa et immota Dei voluntas in
Scriptura patet; non hoc quaeritur, quomodo
Scriptura diversimode exponi vel potius torqueri
possit, sed quis sit verus, genuinus et proprius cu-

jusque loci sensus, quem intendit Spiritus sanctus.
Non hoc quaeritur, quam variis ac diversis modis
verba coenae intelligi queant, sed quae sit genuina
sententia sacrosancti testamenti ac foederis cum
Deo per dilectum ipsius Filium nobiscum sanciti.
Filius Dei moriturus condidit hoc testamentum, eo
ut salutariter fruamur, vere ac solide id ipsum nos
intelligere oportet, ut nullius voculae ambiguitate
ludamur, sed veram et genuinam omnium verbo-
rum sententiam assequamur. Tropi ipsorum non
eos tantum a nobis, sed etiam inter se in plurimas
opinionum distrahunt atque adeo unumquemque eo-
rum in diversas partes discernunt.

81. Antequam vero adversariorum tropos, quos I. 131.
verbis coenae inserunt, enumeremus, expendenda Explica-
sunt verba institutionis in proprio et genuino sensu. tio ver-
Sic scribunt amanuenses Christi S. evangelistae et borum
S. Paulus: Dominus noster Jesus Christus in ea instituta-
nocte, qua traditus est, coenantibus ipsis accepit tionia.
panem, gratias egit, fregit ac dedit discipulis suis
dicens: Accipite, comedite; hoc est corpus meum,
quod pro vobis datur (frangitur); hoc facite in
mei commemorationem. Similiter accipiens et cali-
cem, postquam coenassent, gratias egit ac dedit
illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hoc est enim
sanguis novi testamenti, qui pro multis effunditur
in remissionem peccatorum (hic calix est novum
testamentum in meo sanguine, qui pro vobis effun-
ditur.) Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei
commemorationem. Et biberunt ex eo omnes. Matth.
26, v. 26. 27. Marc. 14, v. 22. 23. 24. Luc. 22, v.
19. 20. 1. Cor. 11, v. 23. 24. 25. Institutionis par-
tes sunt duae: prior de Christi corpore, posterior
de ipsius sanguine agit. Utraque verbis propriis,
claris et perspicuis constat, utraque pro vera reali
et substantiali corporis et sanguinis Christi praesen-
tia immota fundamenta suppeditat. In priore parte
ex ipsorum adversariorum concessione proprie ac-
cipiuntur haec verba: Dominus noster Jesus Chri-
stus in ea nocte, qua traditus est, coenantibus ipsis
accepit panem, gratias egit, fregit ac dedit discipu-
lis suis dicens: accipite. In reliquis tropos commi-
niscuntur, sed absque ulla necessitate. 1. Edite Editio
refertur ad panem (licet non solum), jam vero non
tropice, sed proprie jubebat manducare panem.
Ergo verbum edite accipiendum est proprie, qua
de re suo loco plura. 2. τὸ δεῖναι hoc non re- Hoc
spicit solum panem, sed totum συνειληγμένον
sive complexum. Si denotaretur solus panis, quae-
nam foret constructio grammatica ἄγιος τοῦτο?
Ergo non adjective, sed substantive ponitur. Et
quemadmodum alias fieri consuevit, quando duae
res modo quodam conjunctae demonstrantur et ex-
hibentur, quarum una sensui est obvia, altera vero,
nobilior scilicet ac praestantior, minus conspicua;
tunc δεῖναι substantive et subjecti loco positum
respicit utrumque unitorum, sed praedicatum expri-
mit dignius et sensui minus obvium; ita quoque
Christus mediante benedicto pane visui obvio cor-
pus suum invisibiliter praesens discipulis mandu-

candum exhibens dicit: *Hoc est corpus meum*. Neque hic ullus subest tropus rhetoricus, sed grammatica synecdoche, quia particula τοῦτο comprehendit et ostendit duo, quorum alterum est αἰσθητόν, alterum vero νοητόν, nequaquam vero duplicem significationem sortitur, quae omnia ex sequentibus erunt clariora. 3. Copula est propriam et nativam suam significationem retinet, quia tropi incapax est, ut ostendimus superius. De iride Genes. 9, v. 13. dicitur, quod sit *signum*; de virga Aaronis Num. 17, v. 10. ac de serpente aeneo Num. 21, v. 8. asseritur, quod fuerint *signa*; sed hoc loco Christus nequaquam dicit: comedite hunc panem, qui est signum corporis mei; sed comedite, hoc, quod vobis exhibeo, est vere et ὅριος corpus meum. 4. Vox corporis aut proprie aut mystice de spirituali Christi corpore, quod est ecclesia, in Scripturis accipitur, tertium aliquod non datur. Jam vero non accipitur mystice, quia non de ecclesia, sed de vero et proprio suo corpore Christus loquitur. 5. Id ipsum comprobatur vox *meum*, loquitur enim Christus de illo corpore, quod ipse Dei Filius in utero Mariae virginis sibi conformavit et in unitatem personae suscepit, in quo tota plenitudo deitatis habitat, quod est vivificum etc. 6. Neve ulla restaret dubitatio, addit Christus, se exhibere illud ipsum corpus, quod pro nobis in mortem traditum, flagellatum, crucifixum et ex mortuis resuscitatum. Atqui illud est verum Christi corpus. Reliqua verba, *hoc facite in mei commemorationem*, proprie accipi, ne ipsi quidem adversarii inficiantur. Merito autem urgemus eos, ut causam nobis edisserant, cur verba

X. 132. substantia edite, *hoc est corpus meum*, tropice accipienda sint, cum antecedentia et consequentia proprie accipiant. An ullo modo verisimile est, Christum proprie et perspicue in prioribus et posterioribus locutum, ipsa autem substantia coenae ac legata hujus testamenti troporum peplo studiose involvisse? Posterior pars coenae itidem perspicuis et propriis verbis describitur. Verba isthaec (*similiter accipiens et calicem, postquam coenassent, gratias egit ac dedit illis dicens*) proprie accipienda esse non negant adversarii. Idem de reliquis dicimus. 1. Vox *bibite* respicit vinum in poculo (licet non solum), proprie igitur accipitur, ubi actio praedicatur de objecto suo proprio, vox actionem exprimens proprie ut accipitur necesse est. Id ipsum intelligitur ex mandati executione. *Biberunt ex eo omnes*, ubi verbum *bibendi* proprie accipi tum per se patet, tum exemplo Judae proditoris confirmatur. 2. τὸ δείκναι τοῦτο, *hoc*, itidem respicit non solum vinum, sed totum illud, quod Christus bibendum exhibebat, ut ex priore coenae parte intelligitur, vulgata igitur versio minus recte addidit: *Hic est sanguis meus*. 3. Copula est itidem tropo caret. Quia unus et idem in priore et posteriore parte est ejusdem sensus. 4. Vox *sanguinis* Christi non potest figurate accipi, quia typus et figura sanguinis Christi in sanguine agni paschalis jam tum praecesserat, quem Christus in-

stitutione sacrae coenae abrogavit, ut umbrae succederet expressa imago Hebr. 10, v. 1. Adde quod sanguis Christi in N. T. nusquam pro signo tantum sanguinis accipitur. 5. Id ipsum comprobatur προοιopiaσμός hoc est sanguis meus, quo confirmatur Christus, se non signum aliquod sanguinis, sed ipsum suum sanguinem nobis exhibere. 6. Eum vocat Christus sanguinem testamenti. Dispositio testamentaria verbis propriis et perspicuis constare sole praesertim eo in loco, ubi expressa fit mentio legatorum. 7. Differentiae causa additur, quod sit sanguis novi testamenti. Vetus testamentum sanguinem juvenorum typico sancitum fuit, Exod. 24, v. 8. *En sanguis foederis, quod pepigit Jehova vobiscum*; Christus verba formalia illius foederis retinuit sed discriminis loco addidit: *Hoc est sanguis meus novi testamenti* ostendens, non typico, sicut vetus sed vero suo sanguine novum sanciri testamentum. Novum testamentum non amplius habet typos, ut bras ac figuras, sed ipsam expressam rerum imaginem. 8. Neve ulla restaret dubitatio, Christus addit, se illum sanguinem nobis exhibere, qui in ara crucis pro multis effusus est; jam vero non typicum, sed verum Christi sanguinem pro peccatis nostris in ara crucis effusum esse omnes vere peragrosunt. 9. Apud Lucam et Paulum calix eucharisticus dicitur novum testamentum non simplicitate et absolute, sed in Christi sanguine, τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου, ubi τὸ ποτήριον respondet Hebraeo כּ et causam exprimit, per quam propter quam hoc poculum sit novum testamentum nimirum quia non solum vinum, sed et mediante illo Christi sanguinem vino eucharistico sacramentaliter unitum nobis bibendum exhibet, unde Erasmus, Tigurini et Beza in secunda editione anno 1566. recte verterunt *per sanguinem*. Quod autem προοιopiaσμός ille ἐν τῷ αἵματι μου non cum καινὴ διαθήκη, sed cum ποτήριον conjungendus sit, patet ex eo, quod post vocem διαθήκη articulus fuisset repetendus, si ad illam immediate τὸ αἷμα pertinere hoc modo τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἡ ἐν τῷ αἵματι μου, hoc poculum est novum testamentum, quod testamentum meo sanguine sancitum. Quia vero articulus ille neque a Luca neque a Paulo repetitus est, ex eo manifestum, verba illa ἐν sanguine meo non ad testamentum, sed ad poculum grammatica constructione referenda esse. 10. Eodem quo etiam intelligitur, quare et quo sensu poculum eucharisticum pro nobis dicatur effusum apud Lucam τὸ ποτήριον ἐκχυρόμενον, nimirum quia in ara bibendus nobis offertur sanguis Christi in ara crucis pro nobis effusus. Poculum enim, τὸ ποτήριον non materialiter, sed formaliter pro ipsa potione sive haustu accipitur, inde enim atque ideo vas aliud quod dicitur poculum, quia ex eo bibitur, ποτήριον dicitur quasi πόσιν τηροῦν, cum potus tanquam reliquida difficulter terminis propriis contineatur alii que dari non possit, nisi vasi seu poculo inclusum. Eodem sensu paulo post Christus dicit: *Transent me τὸ ποτήριον*, ille calix, hoc est illa amara potio

pag. 156: *Nos cardinem hujus rei in brevissima syllaba versari arbitramur, videlicet in hoc verbo est, quod accipitur pro significat.***

2. Quis per
δείκνυ-
σιν
intelli-
gunt so-
lum pa-
nem.

83. Ad classem grammaticam pertinent 2. qui per δείκνυσιν hoc intelligunt solum panem, quod plerique omnes faciunt sacramentarii, ut robur accedat argumento. *Disparatum de disparato non potest affirmate praedicari proprie.* (Atqui 1. repugnat constructio grammatica ἄριος τοῦτο. 2. Quando Paulus subjecti loco ponit panem, in praedicatione non ponit corpus, sed *zoizōntes* corporis. 3. Quando apud Lucam subjecti loco ponitur τὸ πνεῦμα, in praedicatione additur, quod sit novum testamentum in Christi sanguine. 4. Quando duae res modo quodam unitae monstrantur vel exhibentur, tunc subjectum exprimit totum complexum, praedicatum vero dignius et sensui minus obvium manifestat.)** Bergius disput. de coena quaest. 2. utitur his argumentis: 1. *Paulus ipse subjectum hoc per panem interpretatus est 1. Cor. 10, v. 16.* Respondemus: praedicatum est diversum. 2. *In posteriore parte coenae per τοῦτο intelligitur solum poculum, quia Paulus 1. Cor. 11, v. 25. sic ἀναλύει: Hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine.* Respondemus: etiam hic mutato subjecto mutatur praedicatum. 3. *Quod Christus cum discipulis bibit, id intelligitur per τοῦτο, sed bibit vinum Matth. 26, v. 29.* Respondemus: non de eucharistico, sed alio poculo Matthaeus loquitur. Quoad discipulos invertimus argumentum: Quod discipuli jussu Christi in eucharistiae celebratione biberunt, illud per τοῦτο intelligitur. At discipuli biberunt non solum vinum, sed cum vino sacramentaliter unitum sanguinem vi verborum institutionis. 4. *Quod Christus de mensa accepit, fregit et distribuit discipulis, illud et non aliud per particulam hoc intelligitur, sed solum panem accepit.* Respondemus: solum panem accepit, fregit, sed non solum distribuit. Ne ipsi quidem adversarii negant, spiritualiter manducatum fuisse Christi corpus ab apostolis. 5. *Sequitur haec nugatoria propositio: panis et corpus Christi est corpus Christi.* Respondemus: propositiones exhibitivas non sic licet ἀναλύειν. Demonstrativa particula universaliter et indefinite ob duarum substantiarum unionem et conjunctionem prolata in ipsas duas substantias absolute et distincte non resolvitur; ratio est, quia nec directe nec aequaliter subjectum hoc et vinum et sanguinem significat. Non directe, quia sub signo demonstrationis indefinite et indeterminate; nec aequaliter, quia vinum Rhenanum πρώτως propter principalem δείξιν ἀναλοθῆναι, poculum ἐνομέως propter poculi visibilis cum vino non apparente σύνθασιν, ac si dicatur, hoc quod in poculo, quod cernis, bibendum offero, est vinum Rhenanum. 6. *Lutherus tom. 3. Jen. fol. 54^r.* Respondemus: 1. Lutherus loquitur de propositione Paulina: panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi. 2. Eam propositionem discrete a Christi propositione distinguit.** 3. Johannes a Lasco, qui I. 136. δείκνυσιν hoc totam actionem denotare pugnavit. (At-

S. Johan-
nes a
Lasco,

I. 136.

qui illud, quod Christus exhibet et offert, vocabu δείκνυσιν notatur, ut contextus manifeste ostendi-
4. Quidam relativum quod exponunt per quatenus ita statuunt Orthodox. consensus, Piscator, Grynaeus, Bucanus, Trelecius alique complures, nimirum obtineant, corpus et sanguinem Christi non ratio substantiae, sed tantum ratione salutaris efficaciae quatenus corpus in mortem pro nobis traditum sanguis pro peccatis effusus est, in sacra coena esse. (Atqui 1. relativum quod vi suae constructionis antecedens substantivum corpus quidditative, non imitative respicit; 2. id quod ex Graeco textu manifestius τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον. 3. unde Lutherus in confess. de coena majori tom. 3. Germ. fol. 453. recte monet, *Cinglianam logicam quod pro qualiter, substantiam pro accidente contra omnes scholas accipere.*) 5. Swencfeldius, qui referens D. Luthero in confess. minori verba coenae transponebat: *Accipite, edite, corpus meum, quod pro vobis traditur, est hoc*, intellige spiritualis. 6. Quidam referente ibidem Luthero verba institutionis sic ordinarunt: *Accipite, edite, quod pro vobis traditur, est corpus meum.* (At quibus argumentis inversionem illam verborum necessariam demonstrant? quis potestatem ipsis dedit subjectum referendi in locum praedicati et vicissim praedicatum in locum subjecti?) 7. Johann. Campanus episcopus pro creatura accipiendum censuit, ut sit sensus verborum: panis ille, quem trado vobis, est corpus per se, non vivum illud meum et naturale corpus, sed a me tamen creatum ac periinde corpus, si lapis et lignum quodvis etiam corpus est. (At Christus discrete addit, sese illud corpus nobis manducandum dare, quod in mortem pro nobis traditum, atque illum sanguinem bibendum exhibere, qui pro peccatis nostris est effusus.) 8. Beza annotat. in N. T. p. 335. in verbis *hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine, quod pro vobis effunditur*, statuit esse soloecismum, quidam emolunt et vocant *σολοεζισμὸς*. Bezae suffragatur Vorstius part. 2. Antipistor. sect. 4. et Joh. Piscator in illum locum. (Absit vero, ut summo loquente et sapiendi magistro Spiritui sancto soloecismum bucere velimus.)
84. In classe rhetorica 1. familiam ducit Cicerilius, qui verbum *est* interpretatus est per significat, quam glossam ex nocturno quodam monitore, quo au ater an albus fuerit, non meminit, se id esse refert in libro cui titulus Coronis de eucharistia part. 2. operum fol. 249: *Vera (inquit) naturae adeoque vera, ut celare volentem conscientia effundere, quod Dominus impertit, non ignorare quantis me contumeliis risibusque exponam. Certe decima Aprilis lux appeteret, visus sum mihi somno multo cum taedio denuo contendere cum versario scribe sicque obmutuisse, ut quod vellem scirem negante lingua beneficium suum prolatum non possem, quod me angor, ut solent nonnunquam somnia fallaci ludere nocte, nihil enim altius qu-*

I. 140. ecclesiae sic exponit: *Hoc est corpus meum, i. e. hoc est jus et usus in corpore meo; haec est communio, jus et societas mei corporis.* 7. Quidam speciose disputant. *panem esse non tantum signum significans, verum etiam instrumentum offerens et exhibens, respectu scilicet fidelium; nequaquam enim agnoscunt sacramentalem corporis Christi mediante benedicto pane manducationem omnibus ad coenam accedentibus communem, sed spirituales tantum solis fidelibus propriam, sicque itidem substantiam cum fructu coenae confundunt.* 8. Quidam per vocabulum corporis synecdochice intelligi putant corpus simul et animam, adeoque totam personam Christi, cum tamen distincte manducationem sui corporis mediante benedicto pane et bibitionem sui sanguinis mediante benedicto vino Christus instituerit.

Ad clas- 85. Ad logicam classem pertinent, qui disputant, singula verba proprie quidem accipi, sed in ipsa attributione improprietatem tropicam latere. Zanchius de coena Domini c. 4: *Licet singula verba in illa oratione, hoc est corpus meum, in sua propria significatione accipiantur, ita ut de pane verum et essentielle Christi corpus praedicetur, ut re vera praedicatur; in ipsa tamen tota oratione aliquis tropus insit necesse est.* Crellius in logicis p. 132: *Multae sunt figuratae enuntiationes, in quibus tropus neque in praedicato, neque in copula poni potest, sed in tota attributione, id est respectu praedicati ad subjectum.* Bucanus loc. 48. p. 693: *Figurata est praedicatio (inquit) eaque non simpliciter metaphorica aut allegorica, sed metonymica.** Et postea: *Figurata praedicatio est non in singulis verbis, seorsim et in sese consideratis (panis enim est proprie panis et corpus non allegoricum, non tropicum, non figuratum, multo minus spectrum aut phantasma, non item corpus mysticum, quod est ecclesia, aut signum corporis, non meritum Christi, sed proprium Christi corpus denotat, omnino enim verum Domini corpus de vero pane enuntiatur), sed in tota attributione, quia copula duo disparata conjungit, quam sic resolvere licet: panis est symbolum seu signaculum corporis Christi. Sed rursum notandum est, non esse tantum locutionem figuratam, metonymicam aut significativam, quia languidius explicaret naturam mysterii, sed sacramentalem.* Keckermannus lib. 3. syst. theol. c. 8. p. 442. proponens has: *panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi, vocat propositiones relativas, item extrinsecas et analogicas praedicationes easque sic explicat: panis est corpus Christi, id est summa et sacra unio est inter panem et corpus, vinum et sanguinem Christi, nempe unio significationis et confirmationis.* Ibidem etiam refellit eos, qui tropum statuunt vel in copula vel in praedicato, vel in ipsa connexion, *sunt (inquit) nonnulli, qui fateantur, nec in praedicato, nec in verbo copulativo inesse tropum, sed in ipsa connexion praedicati cum subjecto. Verum haec sententia consistere non potest, quia omnis tropus est in verbis, nullus in rebus, res enim non sunt in potestate hominum, nec pendent ex loquentium instituto, ideo non pos-*

sunt τρέψασθαι, jam vero connexio seu unio extremum in propositione est res, non vox, ergo in connexione non potest residere tropus. Haec ille rectissime. Quidam cum in dictione aliqua simplici non possent tropum ostendere, excogitarunt duplicem metonymiam alteram, quae in singulis vocibus occurrat; alteram, quae in integris praedicationibus locum habeat, quando scilicet signatum de signo ob mutuam quodammodo enuntiatur; unde distinguunt inter metonymiam et praedicationem metonymicam, illam dicunt esse dictionis, hanc vero integri sermonis. Sed praedicatio illa metonymica in tota attributione est tantum figmentum, cum non possint idonea ejusmodi exempla monstrari. Goclenius una cum Keckermanno statuit, propositiones quasdam improprias esse propter compositionis rationem impropriam, ceteri termini simplices proprie accipiantur, ideo vocales logice improprias, quem solide refellunt Balthasar Meisnerus part. 1. sob. philos. sect. 1. c. 5. q. 1. et Joh. Hesselb. antid. sect. 4. Nos hoc loco illud tantum monemus, propositiones illas, *panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi*, non esse ipsius Christi sive Scripturae, sed a doctoribus ecclesiasticis usurpatas, ideo de illis judicandum esse ex ipsa natura hujus sacramenti, unde dicuntur sacramentales. Verba Christi, *accipite, comedite hoc est corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus*, non sunt obnoxia illis cavillationibus, cum dicitur *hoc non solum panem, sed totum complexum* et notet, cumque nec in aliqua propositionis parte, nec in tota attributione tropus monstrari possit. ** Goclenius lib. 2. instit. logic. c. 8. *Improprium est quod ratione compositionis est improprium.* Keckermannus lib. 2. syst. logic. cap. ult. figuratum rationis dispositionis sic definit: *Cum verbis propriis retentum praedicatum subjecto tribuitur, non ob internam essentialem cohaerentiam, sed externam tantummodo relationem et unionem, distinguunt inter improprietatem λέξεως et οὐρθείως.* Atqui haec opinio 1. est nova, hactenus enim Quintilianus Philip. et Oratorum docuerunt, improprietatem sitam esse in eo, quod dictio a propria significatione in alienam vertatur; 2. est ficta ad salvandam ὁρίαν. Goclenius 4. prolog. p. 101. Quin nolo amplius contendere et quoquam de verbis coenae, cum corpus intelligitur corpore proprie dicto planum sit ex annexis, quod pro vobis datur, repeto quod dixi, esse attributionem impropriam; 3. est falsa: 1. Si enim in praedicatione vocabula omnia manent propria et tamen ipsa dictionis impropria, non amplius a suo, sed a peregrino denominabitur. 2. Ut se habent res, ita earum compositio. At res manent propriae. Ergo et earum compositio erit propria. 3. Tres illae mentis operationes simplicium apprehensio, compositio et divisio, ratiocinatio sic cohaerent, ut non aliter componam ac concepi, nec aliter ratioceiner ac composui et divisi. Atqui res primo conceptu conceptus proprias. Ergo etiam necesse est, ut proprio modo componam. 4. Relata realia non propter externa sed internam σχέσιν talia dicuntur. Atqui signum

equant sunt relata realia. Ergo habent inter-
m q̄t̄v. Jam vero ex hypothesi adversariorum
p̄t̄t corpus Christi habent se tanquam signum
equant.**

¶ Praeter hos tropos, quos omnes verbis Christi,
et corpus meum, hoc est sanguis meus, infe-
rit, etiam alios quosdam excogitarunt, quibus
verba a genuino et proprio sensu detorquent.
¶ Vela edite, bibite nonnulli ad sola externa sym-
bolum edere et bibere corpus et
sacram Christi nihil aliud esse disputant quam
esse, Christum corpus suum pro nobis in mor-
tu tridit et sanguinem suum pro nobis effu-
dit: quidam denique duplicem significationem illis
tribuant, ut de pane et vino proprie, de cor-
poris et sanguine Christi metaphorice accipiantur.
¶ Item *novitas* apud Paulum 1. Cor. 10, v. 16.
equant metonymice pro efficaci tessera, symbolo
et p̄p̄e communionis nostrae in corpore et san-
guine Christi. 3. Vocem *testamenti* apud Lucam c.
24 et Paulum 1. Cor. 11, v. 25. interpretan-
tur signum seu sigillum novi illius foederis con-
stitutum per sanguinem Christi metonymia subjecti.
¶ Vela manducantes reos fieri corporis Christi
et equant, quod rei fiant sp̄eti seu contenti
corporis Christi propter sacri signi abusum, quae
p̄t̄t a bibitis Tigurinis ipsi textui est inserta.

¶ Quaevis vero tot ac tam variis tropis verba
verborum pervertant, quidam tamen affirmare non
citant, sese rō q̄t̄v in verbis coenae retinere.
¶ Hinc in tract. de coena pag. 106. *literalem*
sensum retinendum esse dicit, non ex proprietate
verborum vocum, sed ex cohaerentia et q̄t̄v
p̄t̄t et subjecti naturali ac propria. Bucanus
loco 45. pag. 695: *Est quidem in ipsis ver-*
bis rō q̄t̄v scilicet sacramentale retinendum. Id
verum explicat: *hoc ipsum sacramentale q̄t̄v*
tenet et regularibus praedicationibus et inter-
pretatione conveniente ad naturam sacramentorum
tenet. Nam in sacramentali locutione non
est sensus seu sonus verborum quam *διάνοια*, hoc
est sententia certa, sequenda est, quae scilicet cum
verbo sacramenti, quod Christus instituit, et cum
circumstantiis omnibus institutionis et analogia fidei
conveniat. Huc etiam pertinent illi, qui clamant,
et constantiter retinere verba Christi, puta in sensu
commentario, sive cum explicatione metonymica.
¶ Hic est *ἀντιλήψεις* et *προσκειμένης*, oppo-
situm et appositum, si in verbis coenae non tam li-
beram quam *διάνοια* sequenda, si metonymica expli-
catione inferenda, quomodo rō q̄t̄v verborum
tenetur? inter q̄t̄v et *διάνοιαν* non datur aliquod
medium testibus omnibus juris interpretibus et rhe-
toribus. Stante q̄t̄v facessit *διάνοια*, et contra;
¶ Hinc peregrinam et alienam *διάνοιαν* ex proprio
verbo verbi coenae inferre nequaquam est rō
et inferre et ex verbis proprie acceptis sensum
verbi, sed is demum est sensus literalis, qui tunc
tenetur, quando subjectum et praedicatum in pro-
pria significatione retinentur.

verbi loci. V.

98. Qua vero necessitate coacti, quibus argumen-
tis moti a q̄t̄v in verbis coenae discedunt? 1. primo
ac potissimum hoc urgent, quod *literalis sensus in-*
currat in articulum fidei de veritate corporis et
sanguinis Domini, cum verum et naturale corpus
non possit esse simul et semel in pluribus locis,
quod argumentum late deducit Bucanus loco 48.
et seqq. et ante eum Sadeel de sacram. manduc.
c. 4. pag. 317. Respondemus: 1. nos utrumque cre-
dimus, Christum habere et in aeternum retinere
verum humanum corpus, et nihilominus id in sacra
coena mediante benedicto pane manducari, cum
utrumque Scriptura verbis propriis et perspicuis
asserat. 2. Quaestio igitur est, an haec duo simul
consistere possint, veritas scilicet corporis Christi
et veritas praesentiae ejusdem in sacra coena? Nos
affirmamus, adversarii negant, et ex affirmatione
unius inferunt negationem alterius vitiose; expo-
nant enim rationem, cur veritatem praesentiae in
coena potius negent, quam veritatem corporis Chri-
sti, cum utrumque Scriptura adstruat, tam verita-
tem praesentiae quam veritatem corporis. Si dicant,
veritatem corporis Christi esse articulum fidei,
quaerimus, unde hoc sciant? utique ex Scriptura;
atqui eadem Scriptura asserit, corpus Christi in
coena vere praesens esse; ergo cum Scripturae
credant vel videri velint credere in uno, cur fidem
ei denegant in altero? 3. At, inquiunt, haec sunt
contradictoria: Christus retinet verum corpus, et
tamen illud in coena praesens est, jam vero Deus
non facit contradictoria. Respondemus: urgemus
denuo, ut exponant rationem, cur hanc partem con-
tradictionis, videlicet veritatem praesentiae, malint
negare quam partem alteram, videlicet veritatem
corporis. Nullam certe rationem proferre possunt,
quae sit solida et constans. ** Cum in colloquio
Marpurgensi longa rixa esset de argumento philo-
sophico ex ratione ducto, unum corpus non posse
esse in diversis locis, refutabat id quidem Lutherus
ex ipsa philosophia et Scholasticis, sed subiciebat,
se non ejusmodi rationis argumenta, sed aperta fir-
maque Scripturae verba requirere; quodsi tamen
omnino sic libeat, se ad condictam horam ex mathe-
matica ad satietatem usque cum ipsis disputare
velle; nunc tamen praedicere, hisce disputationi-
bus in hac causa nihil posse effici, Scripturae tes-
timoniis hic opus esse. Wigandus in sacramenta-
riismo ex consignatione cujusdam, qui colloquio
Marpurgensi interfuit, f. 428. b. In eodem colloquio
Lutherus dicebat: *Nos fundamenti loco ponimus*
verbum Dei, quod primo dicit, Christum habere
corpus; hoc ego credo. Deinde dicit, illud ipsum
corpus adscendisse ad coelos et sedere ad dextram
Dei Patris; hoc etiam credo. Dicit praeterea ver-
bum Dei, illud corpus in coena nobis manducan-
dum dari, et hoc quoque credo. Dominus enim
meus Jesus Christus facillime hoc, quod vult, prae-
stare potest, quod vero praestare hoc velit, in suo
verbo testatus est, cui ego firmiter acquiesco, donec
ipse Christus diversum suo verbo mihi dicat. Ad

Argu-
menta
adversa-
riorum
contra
rō q̄t̄v:
1. Litteralis
sensus
tollit ar-
ticulum
fidei de
veritate
humanae
naturae in
Christo.

disputandum esse ex ipsa theologia didici-
mus, et de faciendum esse vel ex ipso τὸν πᾶν πα-
τρὶ ἀφαιρούμενος, qui velat μεταβαλεῖν εἰς ἄλλο
πρὸς τοῦτο extra artem illius scientiae, de qua
solum susceperis. Et postea: Cum theologia
disputet omnes scientias, eam subiecti principiis
simpliciter non ineptum modo, verum etiam ini-
quum est atque indignissimum. Idem de vo-
luntate. c. 3: De divinis mysteriis non est
philosophorum regulis pronuntiandum. Zanchius
lib. 1. de nat. Dei c. 2. q. 1. p. 256: Neque enim,
quod sic credimus, aut sub sensum cadunt aut lu-
minis naturalis intellectus percipiuntur. lib. 5. c. 2.
p. 331: Verbum Dei et humana prudentia semper
in se pugnant. Martyr classe 2. locor. c. 1. §.
1. Item id quod credi volumus, ostendi debet
eius litteris, deinde si id assequi non possu-
mus, fide nitimur, rationem seponemus. Aretius
lib. 1. problem. 2. p. 7: Quae est ista petulantia,
divina mysteria communibus naturae legibus ob-
scure facere, quae cum sint omni rationi huma-
nae inexplicabilia, adoranda potius quam venti-
landa. Wolff. Musculus in locis p. 176: Secula-
ris doctrina non sit magistra religionis ac fidei, sed
solummodo iudicet sibi titulum verae sapientiae, sed
non in loco sitque infra Scripturam divinam
esse objecta. Beza in epigramm. pag. 249:

Quae voce nobis prodidit Deus sua,
Ratione sciri non queunt humanitus.

Item praefat. lib. de verit. relig.: Tantum ab-
est, ut humana ratio fidei sit mensura, ut ne natu-
ra quidem propter ignorantiam et pravitatem esse
possit. lib. 8. de verit. relig. c. 28: Taceat homo
quodcumque, cum Deus loquitur, acquiescat, cum decer-
nit. praefat. lib. de euchar.: Thomas doctrinam
veram directe ad Scripturam restringit, quam hoc
est, ut abhorrens, qui ex philosophia aliarumve
disciplinarum principiis disputare volunt contra
divinae logicae regulam, μὴ μεταβαλεῖν εἰς ἄλλο
πρὸς τοῦτο, cum secundum verae logicae usum nostra
rationis e principiis unius scientiae theoremata
et haec corollaria ad eandem pertinentia deducere
debet. Danaeus in elench. haeret. p. 8: Theolo-
gia materia tam augusta tamque sublimis est, ut
et Aristotelicorum et Dialecticorum regulis et ju-
dicio minime sit approbanda, quando omnium ho-
minum etiam et captum longe superat, Dei enim
verbum continet et explicat, illam quidem arcanam
et toti mundo incognitam, quae a solo homine
principali intelligi potest, nullis autem humanae
philosophiae vel rationis fundamentis nititur etc.
Item praefat. contrav. de Script.: Humanarum
rationum et testimonia, si quis eis nimium et prae-
ponderantur, instar sunt armorum Saulis, quae
David non modo non adjuvant, sed ineptiorem
eum ad pugnandum reddunt. Idem in libro con-
tra Raimundum c. 9. p. 261: Argumentum illud, quod
in rebus fidei et religionis rationi soli innititur,
iniquum fatumur, in Domini militia totum illicitum

esse. Quidquid ergo contra philosophiam et ratio-
nem dixerunt, quando a fide abhorret, quam in
Scripturis discimus, totum illud laetis animis ex-
cipimus. Bucanus de disp. theolog. aphor. 11: In
religionis controversiis desumpta tantum ex libris
authenticis, propheticiis et apostolicis principia, con-
firmationes et argumenta proferantur. Taceat au-
tem mulier in ecclesia, id est hominum philosophia.
Haec omnia verissime dicuntur, at utinam ab ad-
versariis in hac quaestione observarentur! 8. Piae
mentes etiam hoc cogitent, quod potuerit humana
Christi natura salva ejusdem veritate et finitate as-
sumi in infinitam λόγον ἐνστάσιν, quomodo igitur
Christi corpus salva ejusdem veritate non possit
etiam in coena esse praesens? 9. Natura cujusque
rei soli Deo perfecte cognita est, nos nec Dei po-
tentiam, nec rerum naturam perfecte in hac vita
cognoscimus, unde quidam ex Scholasticis disputant,
divina virtute fieri posse, ut quodvis corpus etiam
mere naturale, sit simul in pluribus locis Hugo de
8. Victore lib. 2. de sacram. part. 8. c. 12: Qui locum
fecit, corpus fecit, et locum in corpore, et corpus in
loco, et qui fecit, ut unum corpus in uno loco esset,
fecit, sicut voluit, et si voluisset, aliter facere potuis-
set, nam et quando vult aliter, facit, et est, sicut
ipse semper vult. Scotus lib. 4. sent. dist. 11. qu. 2.
moveret quaestionem: Utrum idem corpus possit lo-
caliter simul esse in diversis locis? Hic, inquit, te-
netur a multis conclusio negativa, sed diversi di-
versimode probant. Et post recitata aliquot docto-
rum et sua quoque argumenta subijcit: Contra
istam opinionem (negativam) hoc sufficit in genere,
quod quodlibet tenendum est esse Deo possibile,
quod nec est ex terminis manifestum impossibile,
nec ex eo impossibilitas vel contradictio evidenter
concluditur. Et post refutata argumenta contraria:
Dico ergo ad quaestionem, quod est maxime mihi
certissimum, quod Deo est possibile omne, quod non
evidenter includit contradictionem et ad quod non
sequitur necessario contradictio. Hoc est hujus-
modi, ergo est Deo possibile, ut patebit solvendo
rationes. Dico ergo, quod Deo simpliciter est pos-
sibile, idem corpus simul facere in diversis locis lo-
caliter, hoc patet ex intellectu terminorum etc. Gabr.
Biel lib. 4. sent. dist. 11: Non solum in diversis
locis potest esse corpus Christi definite et sacra-
mentaliter, sed etiam et ipsum et aliud corpus
quodlibet esse potest per divinam potentiam in plu-
ribus locis circumscriptive. Franc. Mayronius lib. 4.
sent. dist. 11. qu. 4: Utrum Deus facere potest,
quod idem corpus sit ubique? Dico quod sic, quia
quandocumque est aliquid determinatum ad unum,
si sit indeterminatum ad plura ejusdem rationis,
eadem ratione ad quaecumque se extendit. Cum
igitur unum corpus non determinet, sibi unum locum
numero, sequitur, quod omnia poterit occupare di-
vina virtute. Sed hoc est difficile, si potest esse in
locis infinitis? Dico quod sic; sed contra, quia
est infinitum? dico quod non sequitur, tum quia
hoc fit divina virtute, tum quia ratio localis est co-

trinseca. Haec illi. Quantae igitur proterviae fuerit omnipotentiae divinae hoc derogare, quod non possit glorificatum et λόγῳ personaliter unitum corpus in sacra coena praesens nobis sistere? De natura corporis Christi disputaturo opus est perfecta glorificatorum corporum cognitione, quae, quia in hac vita non conceditur, non potest rectius et verius de corpore Christi cogitari, quam si sequamur ductum verbi. De natura corporis Christi disputaturo etiam opus est perfecta unionis personalis et maiestatis, ad quam Christus secundum humanam naturam est evectus, cognitione, quae cum itidem in hac vita non concedatur, tutius est sequi Scripturae lucem, quam caecae rationis tenebras. 10. Est itidem contra regulas physicas, quod corpus hominis naturale penetret lapidem, clausas ingrediatur fores, sedeat ad dextram Dei etc. haec tamen omnia de

X. 146. Christi corpore affirmantur. Ambrosius de iis qui initiantur mysteriis c. 9. tom. 4. p. 427: *Praeter naturae ordinem virgo generavit, et hoc quod conficimus corpus ex virgine est, quid hic quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex virgine.* 11. Deus vim ac terminos naturae dedit, interim tamen potentiae suae terminos non posuit. Cadaver igitur est consequentiae, non vera illatio. *Jure naturali verum corpus non est in pluribus locis. Ergo nec divina potentia.* Quin imo:

Naturae dominus Deus est, natura ministra est, quam fas est Domini jussa verenda sequi.

Scaliger exerc. 5. sect. 6. disputat, quare corpus naturale non possit esse in pluribus locis, sed mox addit: *De naturali corpore sermo est, non de super coelesti synaxi.* exerc. 16. sect. 2: *Quae supra leges naturae, ex naturae legibus non sunt judicanda.* exerc. 365. sect. 3: *Angusta rationis nostrae decempeda immensos religionis nostrae agros metiri non possumus.* sect. 9: *Interest et nostrae pietatis et Dei immensitatis ea sentire, quae sentire non possumus, sentire quidem in ipso, per ipsum, quae per nos sentire nequeamus.* Id ipsum ex aliis, etiam profanis philosophis demonstrari posset. 12. Si rem recte expendere velimus, quatuor termini sunt in hoc argumento adversariorum. Nullum corpus naturale est in pluribus locis; Christi corpus est naturale. Ergo. Major enim loquitur de corpore mere humano, Christi autem corpus non est mere humanum, sed ipsius λόγῳ proprium corpus personaliter ei unitum. Major loquitur de corpore naturali quatenus tali, hoc est quatenus consideratur ex principiis et proprietatibus essentiae suae, jam vero quod Christi corpus dicitur esse praesens in coena, id non asserimus fieri ex quadam corporis proprietate, sed ex Christi promissione et divina efficacia. Argumentum igitur concludit de jure naturali, quod scilicet vi aliqua naturae non possit unum corpus esse in pluribus locis; atqui quod corpus Christi in coena praesens adesse statuimus, in eo infinitam Dei potentiam agnoscimus et praedicamus. Probare deberent adversarii, Deum non habere ullum alium

modum quam naturalem, quo corpus Christi praesens sistere possit. 13. Denique observandus est circulus, quem committunt adversarii in suis argumentis. Quaeritur, sintne verba sacrae coenae intelligenda κατὰ ἑρμῆν? negant, quia corporis proprietates repugnet. Rursum si quaeras, possitne Christus, cum sit non solum verus homo, sed etiam verus Deus, corpus suum praesens in coena sistere negant, quia non velit, unde emergit argumentatio circularis et principii petitio. Nos contra, voluntatem Christi ex verbis testamenti discimus, facultatem praestandi, quod promisit, ex omnipotentia ipsius divina et collocatione ad dextram Dei demonstramus. Si ergo dicatur, esse contra naturam corporis, ut sit in pluribus locis praesens, respondebit praesens, imo est contra naturam Christi et verborum ejus fallacibus ac variis promissis ludificari Christum nos. Fulgentius lib. 1. ad Monim. p. 24: *In Deo promissis nulla est falsitas, quia in faciendis nulla omnipotenti est difficultas.*

89. 2. Τὸ ἑρμῆν verborum coenae etiam cum articulo de Christi ad coelos adscensione pugnant.asserunt, ideoque merito deserendum esse. Witakerus qu. 5. c. 9. de Scriptur. et reliqui fere omnes. Respondemus: 1. Utrumque asserit Scriptura, Christum suo corpore adscendisse ad coelos et verum Christi corpus in sacra coena praesens esse, utrumque igitur in vera fidei obedientia acceptamus. 2. Articuli fidei verbis propriis, clavis et perspicuis in Scriptura propositi non debent sibi invicem opponi. Sicut essentiae unitas non est opponenda Trinitati personarum, quamvis ratio nostra haec duo opposita esse judicet, nec aliter judicare possit; ita Christi ad coelos adscensio non est opponenda praesentiae corporis et sanguinis ejus in coena, licet ratio nostra itidem haec duo opposita esse judicet, nec aliter judicare possit, nimirum quia utrumque Scriptura asserit, Deo igitur et verbo ipsius huius debemus honorem, ut credamus utrumque, licet comprehendere nulla ratione possimus, quomodo haec simul consistere possint. Ille ipse, qui vere in coelo corpore suo adscendit, in sacrae coenae institutione dixit: *Edite, hoc est corpus meum*, et hic veritas est et illic. Ex Scriptura igitur ostendendum, articulum de adscensione in coelum pugnare cum articulo de reali praesentia in sacra coena. 3. Nullum unquam ex veteribus articulum adscensionis opposuit praesentiae corporis in sacra coena, quin in diserte docent, non obstante adscensione ad coelum corpus Christi vere praesens esse. Chrysostomus homil. ad pop. Antioch.: *Quemadmodum Elias, cum corpore adscenderet in coelum, melotem discipulum Eliseo discipulo suo; ita Christus Dei Filius cum adscenderet, carnem suam nobis dimisit.* ** Ipse Calvinus veritate impulsus scribit in comm. c. ad Ephes.: *Qui a sessione Christi ad dextram L. argumenta ducit contra praesentiam Christi in sacra coena, is prave facit.* Idem in c. 8. Joh.: *Humana et abjecta Christi conditio, quam oculis cernebat cum carne indutus nihil ab hominum vulgo differre*

In interculo erat, ne divinae ejus virtuti locum
esset. Nunc vero subducto velo ad coelestis suae
per respectum eos revocat, ac si diceret: Quia
ex homines sine honore versor, vobis sum con-
tenti, nec quidquam in me divini agnoscitis. At-
que paulo post fiet, ut Deus magnifica virtute me
ex coelo extollat. ** 4. D. Lutherus contra ad-
versarios urget institutionem factam ante adscensio-
nem in coelos. Ergo (inquit) saltem in prima coena
verba *ἐφ' ὃν* intelligenda erant, quia tum non-
ne contigerat adscensio in coelos. 5. Paulus
(1 Cor. 11, v. 23. et seqq. repetit verba coenae,
verum Christus jam ante quinquaginta quatuor
ante in coelum adscenderat, repetit autem eodem
modo, quo a Christo primum tradita, ab evangelistis
transmissa et a Christo ipso ad dextram Patris regnante
recepta. Ergo articulus de adscensione ad
coelos non cogit nos, ut a literalis verborum sensu
recedamus. 6. Christus etiam post suam in coelos
adscensionem in terris apparuit, Actor. 9, v. 5.
1 Cor. 15, v. 8. Apoc. 1, v. 13. (appa-
rui enim vobis ex Maria virgine assumpto, non alio
corpore, ut aliquando scripsit Zanchius
de nat. Dei c. 6. p. 138. sed postea rectius
dedit et admonitus correxit), ergo adscensio in
coelos non impedit veram corporis praesentiam in
coena. 7. Christus ita adscendit in coelum,
ut ascenderit etiam super omnes coelos et conse-
deret ad dextram Dei, hoc est secundum explicatio-
nem Augustinae confessionis art. 3. *ut potenter
regnet et dominetur omnibus creaturis*. Haec ex-
pressio petita est ex ipsa Scriptura Psalm. 8, v. 7.
Heb. 1, v. 18. Ephes. 1, v. 20. c. 4, v. 10. et
1 Cor. 15, v. 25. etc. secundum hanc potentiam,
quo Christo juxta humanam naturam ad dextram
Patris exaltato data est, potest omnia sibi subicere
Philipp. 3, v. 21. secundum eandem ergo et corpus
meum vobis in coena manducandum dare potest.
Quid obstat, adscensionem Christi ad coelos in sa-
crilegis non tantum describi abstracte et distincte,
sed etiam adscensionis motus, quo corpus Christi
ex terra evectum ac subinde ad
coelum elevatum (qua ratione adscensio et ex-
altatio Christi distinguuntur), sed etiam concrete et
corpore, ut adscensio simul complectatur exalta-
tionem Christi ad dextram Dei. Quare cum post
adscensionem juxta carnem Christus evectus sit ad
omnipotentem et omnipraesentem dextram Dei, ergo
de adscensione, quae a sessione ad dextram Dei non
est separata, nequaquam licet argumentari ad infir-
mitatem aliquam et omnimodam carnis Christi ab-
sentiam, sed contrario potius modo ad infinitam
majestatem et effectus divinae virtutis. 8. Unde
scribit Bucerus: *Cum coeli, ad quos Christus
ascendit, sint supra omnes coelos, equidem non
possumus illos definire nisi Scripturae verbis, non no-
strae rationis praedicamentis. Scripturae autem illos
non solum maiestate et virtute definiunt, non locorum
circumscriptionibus, clareque attestantur, eos in cor ho-*

minis non adscendisse. Marloratus in c. 27. Matthaei:
*Coelum, in quod Dominus noster adscendit, invisibilis
Patris gloria est et inaccessa lux divinitatis*. 9. *Ἀνα-
xολούθησις* ergo est in argumento adversariorum,
cum procedat a negatione unius modi praesentiae
ad negationem omnis modi praesentiae, a non dis- X. 148.
tributo ad distributum; corpus Christi eo modo, quo
in coelo est, in sacra coena non est praesens, at ex
eo non potest inferri, quod pullo modo in sacra coena
praesens sit. Bonaventura lib. 4. sent. dist. 10. p. 1. q. 3.
ex Innocentio: *Quemadmodum Dei Filius secun-
dum divinitatem habet triplicem modum essendi: in
omnibus per essentiam, in justis per gratiam, in
Christo per unionem; sic corpus Christi localiter
est in coelo* (dextre id intelligendum, ut alibi expo-
nitur), *personaliter in verbo, sacramentaliter in al-
tari*. Luc. 24, v. 44. Christus post resurrectionem
suam ad discipulos dicit: *Haec locutus sum vobis,
cum adhuc vobiscum essem*, ostendens, plures prae-
sentiae modos etiam secundum humanam naturam
sibi competere. Distinguit enim illam carnalem et
visibilem praesentiam, qua ante passionem cum eis
fuerat familiariter versatus, a nova illa post resur-
rectionem praesentia, quae tamen adhuc plurimum
differt ab ea, qua in extremo die in summa maje-
statis et gloriae demonstratione adveniet. Ex quo
etiam intelligitur, cur D. Lutherus in confess. ma-
jore inter fundamenta nostrae sententiae referat
etiam illud, quod Deus praeter localem et circum-
scriptivum plures modos habeat, quibus praesens
alicubi esse possit. 10. Nec est, quod urgeant ad-
scensionem ad coelos definiri per transitum Christi
ex hoc mundo, Joh. 13, v. 1. additur enim *quod
transeat ad Patrem*, quem certo loci cujusdam in-
tervallo concludi nemo dixerit, transitus ergo Chri-
sti ex hoc mundo non tam loci permutationem,
quam majestatis divinae plenariam usurpationem,
ingressum in gloriam et occupationem regni coele-
stis ad dextram Patris significat. Qualis enim
est egressus Filii a Patre in hunc mundum, talis est
etiam ejusdem exitus seu abitus ex mundo et re-
ditus ad Patrem, propter mutuam relationem. At
egressus Filii a Patre in hunc mundum non signi-
ficat loci mutationem, sed exinanitionem ac maje-
statis divinae cum summa humiliatione permutationem,
quia semper apud Patrem mansit; ergo etiam
abitus ex mundo ad Patrem non proprie loci muta-
tionem, sed conditionis servilis cum glorioso regno
commutationem significat. Plura ad argumenti hu-
jus explicationem afferri poterant, sed ea proprie
pertinent ad articulum de adscensione Christi ad
coelos eandemque secuta ad dextram Patris ses-
sione.

90. 3. *Verba coenae κατὰ ῥητόν accepta inferunt* 3. Verba
transubstantiationem. Respondemus: 1. Christus coenae
non dicit, panis est corpus, sed in distributione be- κατὰ
nediti panis dicit: *Accipite, comedite, hoc est cor- ῥητόν
pus meum*. Id quod vobis mediante benedicto pane accepta
distribuo, est corpus meum, quae loquendi ratio in inferunt
communi etiam vitae consuetudine observatur, transub-
stantiationem.

quando duae res modo quodam unitae simul denotantur et exhibentur, ut principalior et sensui minus obvia in praedicato exprimatur. 2. Pontificii transsubstantiatores a verbis Christi plane discedunt, neque enim constanter affirmare possunt, quid per *τοῦτο* intelligendum veniat, unde quidam vocant *individuum vagum*. 3. Nec dicit Christus, panis mutatus est in corpus meum, vel ex pane factum est corpus meum, quod aliquo modo ad transsubstantiationem torqueri posset, sed in distributione benedicti panis dicit: *Hoc est corpus meum*. 4. Quamvis vero propositionem illam, *panis est corpus Christi*, a doctoribus ecclesiasticis usurpatam non simpliciter improbemus, ea tamen a verbis Christi distinguenda est, in quibus *τὸ δεῖναι* hoc non solum panem, sed totum complexum notat, ut recte monuerunt nostri in colloquio Maulbrunnensi. 5. Quando apostolus subjecti loco ponit panem, non praedicat de eo directe sive in casu recto corpus Christi, sed communicationem corporis Christi. 6. Haec ergo propositio *panis est corpus Christi* accipienda est sacramentaliter. Panis est corpus Christi non essentialiter, nec figurate vel significative tantum, sed sacramentaliter, hoc est propter unionem sacramentalem, quae quomodo comparata sit, ex verbis institutionis discendum. Habet autem unio sacramentalis panis et corporis, vini et sanguinis Christi cum unione personali duarum naturarum in Christo hoc

X. 149. commune, ut panis sacramentaliter dici possit corpus Christi, sicut Christus homo dicitur Deus personaliter. Ut enim duae naturae in Christo sunt una persona et constituunt unum personale; sic panis et corpus, vinum et sanguis Christi mystice uniuntur et constituunt unum sacramentale, unde nascitur unio sacramentalis, ex qua ipsae etiam propositiones sacramentales dijudicandae. De tota hac re suo loco plura.

4. Propositiones sacramentales sunt sacramentaliter explicandae.

91. 4. Propositiones sacramentales sunt sacramentaliter intelligendae. Verba coenae, *hoc est corpus meum, hoc est sanguis meus*, sunt propositiones sacramentales. Ergo sacramentaliter, hoc est metonymice, figurate et significative, sunt intelligendae. Beza part. 2. resp. ad Hoffm. p. 205: *In omnibus sacramentis commune est, ut signum signato et contra μετωνυμικῶς tribuatur*, quae regula perpetuo in ore omnium adversariorum. Bucanus loco 48. p. 707: *Nullum sacramentum sine tropo plene explicari et intelligi potest. Est enim in omnibus sacramentis usitatissimum, ut nomen rei significatae ipsi signo tribuatur vel signum a re signata denominetur.* **Alstedius in praecogn. theol. lib. 2. c. 103. p. 191: *Si verba sunt intelligenda secundum subjectam materiam, profecto oportebit verba loquentia de sacramentali materia sacramentaliter intelligere.* ** Respondemus: 1. Carolstadius, quem Dn. Philippus Melanthon primum auctorem hujus tragoediae appellat, negabat, utendum esse voce sacramenti de coena Dominica, quem D. Lutherus in libro contra coelestes prophetas diligenter refellit. Sed et Sadeel lib. de mand. sacram. p. 190. vocem sacramenti

de baptismo et coena in Scripturis usurpari negat. quomodo igitur ex appellatione sacramenti contra nos argumentari possunt? 2. Si dicant, non tam voce sacramenti, quam de re ipsa quaestionem esse, quod scilicet verba coenae eo modo intelligenda sint, sicut in reliquis sacramentis intelliguntur, respondemus, de quolibet dogmate judicandum esse ex propria sede, non patiemur igitur a verbis Christi ad peregrina loca nos abduci. 3. Libenter credimus verba Christi, *hoc est corpus meum, hoc sanguis meus*, esse propositiones sacramentales proinde esse sacramentaliter intelligendas, id est unione sacramentali judicandum de modo praedicandi sacramentali; sed quod additur, sacramentaliter nihil aliud esse quam metonymice, figurate et significative, id vero negamus, quia ex verbis institutionis discimus, unionem corporis Christi cum pane non consistere in nuda significatione, sed eo, quod mediante benedicto pane corpus Christi vere praesens nobis manducandum exhibetur; enim Christus loquitur: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum*, et apostolus: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi*. 4. De trina generalis de sacramentis nupiam generaliter traditur in Scripturis, sed quodlibet sacramentum habet propriam institutionis sedem, ex iis vero quod omnibus sacramentis ex aequo convenire intelligitur, generalis doctrina de sacramentis colligenda est. Quod ergo sacramentalem analogiam, quam toties adversarii provocant, attinet, notandum est, eam esse duplicem: vel enim respicit sacramentum integrum, vel sacramenti partem. Analogia sacramenti integri ad finem et usum spiritalem eadem est in sacramentis V. et N. Testamenti, ut enim idem auctor omnium sacramentorum, quoque idem finis generalis omnium sacramentorum. Sed analogia partium sacramenti non est eadem V. et N. Testamenti sacramentis, quia scilicet σχέσις seu relatio inter rem terrenam et coelestem in illis non est eadem. Symbola externa in sacramentis V. T. fuerunt tantum σημαντικά rei coelestis, sed in sacramentis N. T. symbola externa μεταδοτικά et προσφερόμενα rei coelestis, ut loco ex Col. 2, v. 17. Hebr. 10, v. 1. plenius ostendimus. 5. Denique confictae adversariorum regulae, quod sacramentales propositiones metonymice et figurate sint exponendae, opponimus hanc regulam, quod in mysteriis verba proprie et sine tropo intelligenda sint, si vel maxime contineant res sub captum humanae rationis positae, alias namque sinerent esse mysteria; jam vero sacramentum coenae Dominicae est summum et, ut veteres locutione consuevere, tremendum religionis nostrae mysterium. Ergo.

92. Age vero in specie expendamus propositiones sacramentales, quas non nisi metonymice, figurate et significative accipiendas atque ex iisdem verbis coenae judicandum esse arguunt. 1. Circumcisio vocatur *Dei foedus* Gen. 17, v. 10. id vero sequente sic exponitur, quod sit *signum foederis*.

Respondemus: Sacramentum circumcisionis verbum actionis et promissionis gratiae includebat, ac circumcidebantur, in foedus Dei recipiebantur; per tum vere circumcisio in V. T. erat Dei foedus, tum vere baptismus in ecclesia N. T. est laqueus regenerationis et stipulatio bonae conscientiae erga Deum. Quod vero dicitur signum foederis, id Rom. 4, v. 10. sic exponitur: *Abraham accepit signum circumcisionis, ἀρραβὶδα διαθήκης*; fuit ergo signum non tantummodo foederis, sed etiam obsignans foedus et gratiam, et praeest descriptio totius sacramenti a fine effecta. Per circumcisionem infantes Israëliti per Dei recipiebantur, hoc respectu circumcisio dicitur foedus Dei. Per circumcisionem adulti circumdebantur in fide gratiae, et foedus Dei ipsis imputabatur, hoc respectu circumcisio dicitur signum foederis. Nulla igitur confingenda est sacramentalis metonymia, qua signati nomen pro signo ponitur, sed vere et proprie de integro sacramento veritas fructus praedicatur, quod scilicet circumcisio est foedus Dei respectu infantum et signum foederis respectu adultorum. Quidam autem, in hisce propositionibus: circumcisio est circumcisio est signum foederis, non esse unumquodque idem subjectum, cum in priore circumcisio accipitur pro integro sacramento, in posteriore vero pro parte tantum sacramenti, videlicet per externam praeputii amputationem ac nota carni impressa; sed prior explicatio ex textu apostolico fortius videtur simplicior et convenientior. Quod si maxime probatum esset ab adversariis, rei ratione in sacramento circumcisionis per metonymiam sacramentalem tribui rem coelestem, nondum non evictum foret, etiam in sacramentis N. T. esse aliam rei terrenae et coelestis unionem per significativam propter diversam rationem sacramentorum V. et N. T. suo loco demonstratam.

¶ *Agnus est transitus* Exod. 12, v. 11. id quod sic dicitur Exod. 13, v. 9: *Agnus est signum transitus*. Respondemus: nocturnus Cinglii monitor per propriam petitionem accipit utramque propositionem, cum neutra in textu exstat. *Fontes veritatis*, Hieronymus in prologo ecclesiastico textum Hieronymus nominat, sic habent: *Comedetis festinanter* פֶּסַח הוּא יְהוָה, pesach ipse Domino; פֶּסַח proprie significat transitum et transitionem, quia respectu Aegyptiaci Dominus transibat per omnes ejus aedificia, respectu aedium Israëlitarum transilibat et praeteribat; redditur igitur in his verbis ratio precepti de manducatione festinanda, ideo scilicet festinanter comedendum esse agnum, quia parum temporis sit temporis Domino per Aegyptum transiente, ut ipse Pelicanus explicat Exod. 12, v. 14. Cinglius vocem פֶּסַח ad objectum actionis refert hoc sensu: *Agnus est transitus Domini*; Cinglius sequitur Johann. Piscator in Analys. c. 26. Nam sed nec litera in textu hoc affirmat, nec sensus verborum admittit, toto enim genere sacramentali distant agnus et transitus Domini, nec

ullus hic est significationi locus, cum inter agnum et transitum nulla sit similitudo, ordinatio aut collatio. Etsi enim agnus paschalis vel tota ejus tractatio fuit typica significandi vim habens, ea tamen significatio non ad transitum Domini, sed ad Christum immolandum et fide manducandum directa fuit. D. Rungius in c. 12. Exod. Ceterum cum de פֶּסַח μνημορένιον ejusdem transitus Num. 9, v. 2. 2. Paral. 30, v. 1. Matth. 26, v. 1. usurpetur, ideo x. 151. quidam propositionem sic interpretantur, *hoc est פֶּסַח Domino*, id est hic ritus mactandi et manducandi agnum est singulare sacramentum et sancta festivitas Domino, quo spectat paraphrasis Chaldaica *est phase coram Domino*. Neutra interpretatio metonymiam sacramentalem adversariorum quidquam juvat. ** Si vel maxime recipiatur illa propositio, *agnus est pascha*, nihil tamen praepjudicare poterit nostrae sententiae. Explicari enim ea ex v. 27. et dici potest, in praedicatione פֶּסַח הוּא לְיְהוָה ipse, agnus scilicet est transitus Domini, esse ellipsin prioris substantivi ad vocem פֶּסַח subaudiendi, quae ellipsis completur v. 27. ubi haec habentur verba פֶּסַח הוּא לְיְהוָה ipse agnus est sacrificium transitus seu paschale Jehovae. Probatur haec interpretatio: 1. ex Spiritus sancti explicatione. Quae explicatio habetur in ipso textu alicujus loci, illa non est respuenda. At haec talis est. Ergo. 2. Ex similium exemplorum collatione, ubi scilicet substantivi in regiminis statu positi est manifesta ellipsis. Ruth 3, v. 15: *Et mensus est sex hordea*, id est *sex mensuras hordeorum*. Esth. 5, v. 1: *Et induta fuit Esther regno*, id est *indumento regni*. 2. Reg. 18, v. 31: *Comedite quisque vitem suam*, id est *fructum vitis suae*. Job. 32, v. 19: *Ecce venter meus est sicut vinum*, id est *uter vini*. Praesertim autem 2. Paral. 30, v. 22. habetur, quod huic loco apprimè congruit: *Comederunt solennitatem*, id est *sacrificia solennitatis*; aeque ac Exod. 12. dicitur, *agnus est pascha*, id est *sacrificium paschale*. 3. Ex praefixi additione. Non dicitur *agnus est pascha Domini*, sed לְיְהוָה Domino, ut sit sensus, *est oblatio destinata vel offerenda Domino*. Non enim ipse transitus fit Domino aut in honorem ejus, sed sacrificium transitus fit in honorem Domini. Hactenus D. Glassius contra Viadrinum. ** 3. *Petra erat Christus* 1. Cor. 10, v. 4. hoc est significabat Christum. Respondemus: loquitur apostolus non de corporali suo loco fixa manente, sed spirituali Israëlitas consequente petra, spiritualis autem petra non significabat Christum, sed erat ipse Christus, qui etiam alibi sensu metaphorico *petra* et *rupes* dicitur Esa. 8, v. 14. Matth. 16, v. 18. Rom. 9, v. 33. 1. Petr. 2, v. 8. etc. Vide D. Lutherum in postill. eccles. in explic. epist. Dom. Septuag. ** Beda in comm. 1. Cor. p. 470. vol. 3. edit. Bas.: *Non est dictum: petra significabat Christum, sed petra erat Christus*. p. 466: *Christus est petra propter firmitatem*. Petrus Martyr in comm. 1. Cor. 10. et Junius lib. 2. Parall. 36. hanc Calvini expositionem refellunt. Prae-

3. Petra
erat
Christus.

positio & hoc loco non materiam, sed causam efficientem significat seu ortum et scaturiginem aquae, in qua significatione occurrit Joh. 6, v. 65. Matth. 1, v. 20. Rom. 11, v. 36. ** At quomodo ex illa spirituali petra Israëlitas bibebant? Certe qui de petra spirituali Christo fide bibit, non potest non placere Deo, jam vero apostolus ibidem asserit, *plures ex Israëlitis Deo non placuisse*. Respondemus: quosdam haec ratio movet, ut de corporali petra apostolicam propositionem accipiant, quae dicatur spiritualis eo sensu, quo manna versu proximo dicitur cibus spiritualis, videlicet tum propter significationem typicam, tum propter miraculum, quod aquae ex ea fluxerint; eandem fuisse Israëlitas secutam sic exponunt, quod aquae ex petra profluentes secutae sunt Israëlitas per desertum. Sed prior interpretatio simplicior est et textui conformior, cum non de aquis, sed de petra dicat apostolus, quod fuerit Israëlitas secuta, cum paulo post aquae penuria laborasse dicantur Israëlitas, quod ergo de hac spirituali petra bibisse dicuntur, id intelligendum venit hoc discrimine, quod impii in typo duntaxat, pii vero in typo et fide simul biberint, quae est D. Hunnii explicatio; vel etiam distinguenda sunt tempora hoc sensu, quod illi ipsi, in quibus Deo non fuit beneplacitum, primum quidem vera fide ex petra spirituali biberint, postea vero per peccatum inobedientiae et delicta alia promeritas poenas sibi attraxerint. Monemus autem denuo, si vel maxime metonymiam suam sacramentalem in V. T. sacramentis obtinerent adversarii, eam tamen in verbis coenae, quae est N. T. sacramentum, ex eo nondum evictam, propter discrimen sacramentorum V. et N. T. suo loco plenius expositum. 4. *Baptismus est ablutio peccatorum* Actor. 22, v. 16. et *lavacrum regenerationis* Tit. 3, v. 5. hoc est significat et ob-signat remissionem peccatorum ac regenerationem. Respondemus: imo vero baptismus non solum significat et obsignat coelestia illa bona, sed est efficax medium, per quod eadem offeruntur et credentibus applicantur; non ergo tropica, sed propria praedicatio est, in qua effectus et fructus spiritualis de integro sacramento praedicatur. De tota hac re suo loco plura. 5. *Hoc poculum est novum testamentum* Luc. 22, v. 20. hoc est signum novi testamenti. Ursinus p. 2. catech. p. 564. Sadeel de manduc. sacram. Perkinsus de unic. rat. concion. etc. Respondemus: poculum non simpliciter et absolute dicitur novum testamentum, sed in Christi sanguine, id Matthaeus et Marcus sic efferunt: *Hoc est sanguis meus novi testamenti*, quae collatio *τὸ ὄηζον* confirmat. Quomodo autem poculum eucharisticum vere sit novum testamentum in Christi sanguine, id pulcherrime declarat Dn. Chemnicus de coena c. 8. p. 187. Sicut vetus testamentum sanciebatur et cum Deo et cum populo: cum Deo quidem immolatione victimae et adspersione sanguinis super altare, cum populo vero ita, quod idem sanguis, qui Deo immolatus erat, in populum adaspergebatur, ut ita foedus illud uno et eodem sanguine et cum Deo confirmaretur et cum po-

pulo sanciretur atque obsignaretur; eodem modo in sanctione novi testamenti Christus inquit, se sanguinem suum effundere in remissionem peccatorum, ut scilicet foedus novi testamenti effusione sui sanguinis sanciat et confirmet cum Patre. Quia vero foedus seu testamentum illud vult etiam cum discipulis suis sancire, illud applicare et obsignare, ut certum habeant pignus, quod in illo foedere gratia comprehendantur, facit illam sanctionem, applicationem et obsignationem cum discipulis eodem illo sanguine, qui est novi testamenti sanguis, cujus effusione testamentum illud cum aeterno Patre sancitur et confirmatur. **D. Mentzerus tom. 3. Gis. disp. 6. th. 90: *Poculum, id est vinum (quia περὶ τοῦ ποτήριου non tam continens, quam contentum de notatur) verissime est novum testamentum in sanguine Christi. Nam testamentum illud novum sancitur inter Deum et homines, idque non sanguinis sacrificiorum Leviticorum. (hoc est figuris seu umbris V. T. propriis), sed ipso sanguine Christi, quod quidem sanguis Christi in ara crucis fuit effusus, atque hoc modo sancitum et confirmatum est novum testamentum ex parte Dei. Idem Christi sanguis nobis exhibetur bibendus in poculo s. coenae, ut ex nostra parte etiam novum testamentum confirmetur, hoc est nobis applicetur et obsignetur. At proinde recte et vere dicitur: hoc poculum juxta Christi institutionem a nobis haustum est novum testamentum in sanguine Christi sive per et propter sanguinem Christi. Aut si clarius velis: sanguinis Christi ex hoc poculo bibitio est novum testamentum.* ** 6. *Panis est corpus* 1. Cor. 10, v. 16. hoc est significat spirituales *κοινωνία*. Respondemus: non de spirituali *κοινωνία*, quae fide, sed de sacramentali *κοινωνία* corporis Christi, quae fit mediante panis eucharistici distributione et manducatione, apostolus loquitur; haec *κοινωνία* sacramentalis corporis de pane eucharistico vere absque tropo praedicatur, quia panis est organum et medium, per quod corpus Christi sacramentaliter ei unitum nobis communicatur, ubi singulariter notandum, de pane non simpliciter, sed de pane, quem frangimus, hoc est in usu eucharistico distribuimus et manducamus, praedicari *κοινωνία* corporis Christi nulla igitur hic subest metonymia sacramentalis, quia manducatio panis eucharistici sive panis eucharistici manducatus non significat tantum *κοινωνία* corporis Christi sacramentalem, sed est *κοινωνία* corporis Christi sacramentalis vi verborum Christi. Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Videtur hac de re plura in tract. de interp. Script. §. 16. ** 7. Paraeus in comment. c. 3. Rom. part. 3. p. 29. *Christus est ἱλαστήριον, id est significatus, et per ἱλαστήριον, et hanc vocat phrasin metonymicam sacramentalem*. Respondemus: 1. juxta novam metonymiam Sacramentarium sic exponere debuisse Paraeus illam propositionem, Christus significat *ἱλαστήριον*. Praevidebat autem absurdum, quod hinc sequeretur, videlicet Christum vilioris esse propitiatorio Mosaico, cum figura semper vilior sit re signi-

4. Baptismus est
X. 152.
lavacrum
regenerationis.

5. Hoc
poculum
est novum
testamentum.

praesens erat. Nec poterunt adversarii collationem propositionum sacramentalium cum hoc exemplo improbare, cum Calvinus ipse ea utatur, sic enim scribit in commentario 1. Cor. 11: *Cur appellatio corporis pani tribuitur? Omnes puto concedent eadem ratione, qua Spiritum sanctum Johannes vocat columbam. Porro in Spiritu illa fuit ratio, quod sub columbae specie apparuerat, transfertur ergo Spiritus nomen ad signum visibile. Cur hic negamus similem esse locutionem? Et postea: Quaerenda est ratio; hic respondeo, non ideo tantum signo imponi nomen rei signatae, quoniam sit figura, sed magis quia symbolum sit, quo res exhibetur. Similitudines enim, quas mutantur quidam a rebus profanis et terrenis, quoniam a sacramentis Domini habent aliquid divorsum, non admitto. Vocatur Hercules statua Herculis; sed quid illud est praeter nudam inanemque figuram? Columba autem vocatur Spiritus sanctus, quia certa sit tessera invisibilis praesentiae Spiritus sancti. Sic panis est corpus Christi, quia certo testatur, nobis corpus illud Christi exhiberi, quod figurat, vel quia Dominus visibile illud symbolum nobis porrigendo una dat etiam corpus suum. Nec enim fallax est Christus, qui vacuis signis nos deludat, proinde illud mihi est extra controversiam, veritatem hic cum signo conjunctam esse. Haec Calvinus, qui quamvis tenuius adhuc de praesentia corporis Christi in sacra coena sentiat statuens, fidelibus tantummodo panem esse corporis Christi symbolum exhibitivum, tamen recte facit, collationem unionis sacramentalis inter panem et corpus Christi instituens cum unione Spiritus sancti et columbae illius, in cuius specie corporea Spiritus sanctus descendit. 6. Christus Joh. 20, v. 22. sufflans in discipulos dicit: *Accipite Spiritum sanctum*, nimirum quia externus flatus fuit symbolum, ὄχημα et medium, per quod ipsis datus fuit Spiritus sanctus; ita quoque exhibens discipulis benedictum panem dicit: *Accipite, hoc est corpus meum*, nimirum quia panis ille benedictus fuit symbolum, ὄχημα et medium, per quod et cum quo datum ipsis fuit Christi corpus. Atque haec sunt exempla*

X. 155. talium praedicationum, quae in Scripturis occurrunt, ubi denuo monemus, collationem propositionum sacramentalium cum illis institui ratione unionis in genere, nequaquam vero ratione unionis in specie. Ratio praedicationis, quae fluit ex unione generica, non specifica, potest esse eadem, licet modus unionis specialis seu specificus sit diversus. Sic quando dico, corpus est animatum, homo est docilis, homo est eruditus, paries est albus, mensa est lignea etc. praedicationis ratio in genere est una, scilicet denominativa, unio vero in illis exemplis est diversissima, aliter enim uniuntur anima et corpus, aliter homo et docilitas, aliter homo et eruditio, aliter paries et albedo, aliter mensa et lignum, ut recte monet D. Grauerus in absurd. Calvin. In lingua vulgari itidem usitatus est hic loquendi modus, ut monstratis vel exhibitis rebus duabus simul conjunctis dignius et sensui minus obvium in praedi-

cato tantum exprimatur. Sic de dolio et v. dicimus: illud est vinum Rhenanum, quod ami tibi donat; de marsupio et pecunia dicimus: accipe hoc est pecunia, quam tibi debeo; de cunis et infante dicimus: en hoc est infans etc. ubi deinde propter cavillationes adversariorum monendum collationem non institui propter specificam unionem identitatem, sed propter modum praedicationis generica unione profluentem, nemo enim nostrum statuit, corpus Christi localiter inclusum esse in pane, sicut pecunia in marsupio, vinum in dolio, sed credimus ac docemus, panis et corporis Christi unionem esse mysticam, sacramentalem, adeoque omni humano intellectui absconditam. Porro quando D. Lutherus has praedicationes vocat synecdochicas, intelligit non rhetoricam, sed grammaticam synecdochen. Rhetorice synecdochicum tropicum et figuratum, sed grammatice synecdochicum est usitatus proprius et peculiaris loquendi modus, quo res duae simul conjunctae ostenduntur vel exhibentur, et tamen altera tantum, quae sensui minus obvia ac principalis est, expresse solum nominatur. In talibus propositionibus datur duplex demonstratio, sive demonstratio, una ad sensum, altera ad intellectum; in illa res externa et jam ante oculis obvia non nominatur, in hac vero res intellecta minus nota et praestantissima in praedicatione evolvitur. Quidam vocant propositiones exhibitivas, quae conjunctam unitorum exhibitionem significant, demonstrativas, quia subjecti locum in illis tenet particula quaedam δευτερον.

94. Posterior propositio, *panis est corpus Christi*, licet in Scripturis sacris totidem verbis et syllabis non occurrat, a nobis tamen minime improbatum, cum scriptores ecclesiastici veteres et recentiores eadem frequenter utantur, addimus vero, eam in verbis Christi: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum*, et verbis Pauli: *Panis, quem frangimus, significat corpus Christi*, aestimandam, judicandam ac declarandam esse, ideoque eam vocare solent propositionem sacramentalem, quod ut rectius percipiatur, sic procedimus: In omnibus praedicationibus affirmativis regularibus inter subjectum et praedicatum requiritur mutua consensio et cohaerentia, ea si est intrinseca et essentialis, praedicationes essentielles; si vero extrinseca et accidentalis, praedicationes accidentales parit. Disparatum autem de disparato proprie et sine tropo affirmatum non posse praedicari, logicorum regula est; inde cogunt adversarii, etiam has propositiones, *panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi*, figuratas esse. Sed novisse debebant praeter usitatas illas praedicationes, quae ad logicorum regulas congruunt, in theologia dari inusitatas, in quibus disparatum de disparato sine ullo tropo praedicatur praeter mysticam unionem. Tales propositiones sunt duplices: personales scilicet et sacramentales. Personales, in quibus natura humana praedicatur de divina τοῦ Λόγου et vicissim divina τοῦ Λόγου de humana praedicatur de humana assumpta in concre-

dis propter unionem personalem, ut: Deus est homo, homo est Deus, filius Mariae est Filius Dei, ignis est caro. Sacramentales, in quibus de elementis terrenis praedicatur res coelestis propter unionem sacramentalem, ut panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi. Quemadmodum in sacramento divina natura τοῦ Λόγου non praedicatur de homine, et contra, sed tantum in concreto, quod simile argumentum est, unionem personalem esse causam et fontem istarum praedicationum; ita quoque de pane non simpliciter, sed in usu sacramentali praedicatur corpus Christi, unde subjecto solet ut panis eucharisticus, panis benedictus, panis per frangimus, etc. est corpus Christi, quod simile argumentum est, unionem sacramentalem esse causam et fontem illius praedicationis. Ipsi si logicorum canonem, quod disparata de separato affirmate praedicari nequeat, non simpliciter repudiare in hisce mysteriis, necesse addenda est haec limitatio, quod disparata de se non praedicentur invicem, scilicet extra rationem, ex eo vero non debet colligi, quod in ipsa ratione de se invicem praedicari nequeant. Disparata enim non sunt contradictoria, sed diversa, quae coniungi et uniri divina virtute possunt, ut ex eis fiat unum et ratione illius unitatis de eis etiam praedicari possint, id quod extra talem unionem nunquam fieret. ** Quorum rerum unio non est cognita, de illarum unionem et modo unionis praedicationis logica non potest aliquid concludere. Atqui panis et corporis Christi in una una unio utpote mystica est omni humanae rationi incognita. Ergo Major patet, quia logices praedicationes desumptae sunt ex ratione, quae se non extendit ad unionem et praedicationem sacramentalem. Quodsi ergo dicant adversarii, panem esse corpus Christi vel proprie vel figurate, respondendum dari tertium, videlicet sacramentaliter hoc est, quod panis sit ὁρατὸν μεταδοτικόν, symbolum exhibitivum et ὄχημα, quo corpus Christi omnino in una coenae eum manducantibus communicatur, vel ut Paulus loquitur, quod sit κοινωνία corporis Christi. Si dicant, corpus Christi de pane praedicari, vel propter transmutationem physicam, vel propter significationem analogicam; respondendum dari tertium, videlicet propter mysticam et sacramentalem unionem. ** Si in latitudine per analogiam terminos illos logicos ad hoc sacramentum applicare velimus, dicere possumus, corpus Christi de pane praedicari παρωνύμως, non μεταφωρικά, ut praedicatum sit de essentia subjecti, siquidem hoc non semper in paronymica praedicatione requiritur, ut Calviniani volunt, sed tantum tantum habitudo, quae inter panem et corpus Christi talis est, ut panis sit causa instrumentalis, qua mediante corpus Christi communicantibus porrigitur, velut Deus a creatione creator terminative praedicatur, non οὐσιαστικῶς, sed propter similitudinem creatoris ad creaturam. ** Si dicant, propositionem hanc, panis est corpus Christi,

vel propriam vel figuratam esse, respondemus, dari tertium, videlicet esse inusitatam. Quodsi speciem inusitatae propositionis proterve negare velint, reducant propositiones personales, Deus est homo, et homo est Deus, ad usitatas logicorum praedicationes, ita tamen, ut mysterio illi unionis personalis, ex qua resultant, nihil decedat, et subruant fundamenta nostrae sententiae, quibus demonstramus, panem non transmutari essentialiter in corpus Christi, nec esse nudum signum corporis Christi, sed esse organum ac medium, quo communicatur corpus Christi.

95. Ex hisce facile apparet, quid statuendum sit de metonymia sacramentali, quam in his propositionibus propugnant adversarii, per quam scilicet signatum praedicatur de signo propter relationem extrinsecam et mutuam *σχεσίαν*, ideoque copulam *est* exponendam esse per significat. Atqui fundamentum harum praedicationum sacramentalium non est nuda quaedam *σχεσίς* et extrinseca relatio, sed arctissima inter panem et corpus Christi, vinum et sanguinem Christi unio, quae juxta institutionis verba in eo consistit, quod mediante benedicto pane manducandum datur praesens Christi corpus, nequaquam vero absens tantummodo significatur, quodque mediante benedicto vino bibendus datur praesens Christi sanguis, nequaquam vero ejusdem effusio, jam olim facta tantummodo adumbratur. x. 157. Incassum igitur laborant, quando varias ex Scripturis colligunt propositiones, in quibus copulam *est* pro significat poni et signatum de signo metonymice praedicari arbitrantur. Praeterquam enim quod principium petunt duplici ratione, tum quod *ἁρτίον* hoc in verbis Christi solum panem notare, tum quod uspiam nomen signati metonymice signo tribui praesupponunt; accedit insuper istud, quod non statim sequatur haec illatio: Copula *est* alicubi ponitur pro significat, nomen signati alicubi *μεταφωρικῶς* de signo praedicatur; ergo etiam in verbis coenae illud accedit; demonstrandum enim est, non posse, nec debere copulam *est* aliter accipi quam pro significat, ac necessario talem quandam metonymiam verbis coenae inferendam esse; id vero ad calendas Graecas expeditum dabunt, cum contrarium potius ex propria hujus articuli sede, videlicet ex verbis institutionis, superius demonstratum sit, videlicet omnem viam tropis et figuris hic esse interclusam. Lutherus in praefat. syngamm. tom. 3. Jen. Germ. fol. 340. fac. 2. Wenn schon dieser Grund, daß *est* soll heißen significat, Exempel in der Schrift hätte, dennoch wäre damit noch nicht erwiesen, daß auch in den Worten: Das ist mein Leib, sollte und müßte so genommen werden, daß werden sie mir nimmermehr beweisen, daß weiß ich fürwahr, denn es gar viel ein anders ist, wenn ich sage, das mag so heißen, und wenn ich sage, das muß so heißen, und kann nicht anders, auf das erste kann sich das Gewissen nicht verlassen, auf das andere kann sich verlassen. Percurramus tamen breviter propositiones, quas pro stabilienda metonymia sacramentali proferunt.

Quid statuendum de metonymia sacramentali adversariorum.

1. *Iris est foedus Dei*, Genes. 9, v. 9. Respondemus: Iris non foedus, sed signum foederis dicitur, Gen. 9, v. 12. et 13. 2. *Septem vaccae sunt septem anni*, Gen. 41, v. 26. Respondemus: Intelliguntur anni non reales, sed typici et praefigurati sensu metaphorico, quia reciproce dici potest: septem anni fertiles sunt vaccae pingues. 3. *Sanguis est foedus*, Exod. 24, v. 8. Respondemus: Sanguis adpersus non dicitur ipsum foedus, sed sanguis foederis. 4. *Sabbathum est foedus*, Exod. 31, v. 16. Respondemus: non de ipso sabbatho dicitur, quod sit foedus, sed Israëlitis iungitur, ut foedere perpetuo sabbathum celebrent, ipsum vero sabbathum dicitur signum v. 17. quo scilicet Israëlitae a reliquis gentibus distinguebantur. 5. *Sacrificia expiant peccata*, Lev. 1, v. 4. Respondemus: non tropice vel figurative tantum, sed vere, quatenus scilicet fuerunt typi unici illius sacrificii propitiatorii a Christo in ara crucis offerendi ac vera fide a piis V. T. apprehensi. 6. *Ossa haec universa domus Israël ipsa*, Ezech. 37, v. 11. Respondemus: *τὸ* Israël ponitur in casu obliquo, ut ex constructione manifestum, unde resultat sensus plenissimus: haec omnia sunt Israëlitarum ossa. 7. *Johannes est Elias*, Matth. 11, v. 14. Respondemus: verba integra sic habent: *Si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est*; loquitur igitur Christus non de Elia Thesbite, qui curru igneo in coelum vectus, sed de Elia venturo, id est qui in spiritu et virtute Eliae Messiam praecedere deberet Luc. 1, v. 17. quem Johannes non significabat, sed is ipse revera erat. Si *τὸ* est per significat exponendum foret, dicendum potius fuisset, Elias est Johannes. 8. *Ager est mundus, semen bonum sunt filii regni, zizania sunt filii iniquitatis, inimicus seminans est diabolus, messis est finis saeculi, messores sunt angeli* Matth. 13, v. 38. et 39. Respondemus: In parabolis non metonymice, sed metaphorice vocabula accipiuntur. Christus enim non loquitur de terreno et corruptibili semine, quod in agrum spargitur, sed de coelesti et incorruptibili semine in agro Dominico, quod non significat verbum Dei, sed revera ipsum est. 9. *Christus est vitis*, Joh. 15, v. 1. Respondemus: Si *τὸ* est *σημαντικῶς* positum esset pro significat, absurda inde emergeret praedicatio: Christus significat vitem, cum vitis potius significet Christum (si tamen proprie loquendo inter vitem et Christum est quaedam significatio, rectius namque similitudo illis intercedere dicitur), metaphorica igitur, non metonymica est praedicatio. Non enim de vite naturali e terra crescente Christus loquitur, sed de vite coelesti et spirituali ideoque notanter addit: *Ego sum vitis vera*, id est mystica illa et spiritualis, cui apostoli et reliqui fideles ut palmites inserti succum vitae ex ea trahunt. 10. *Pascha nostrum est Christus*, 1. Cor. 5, v. 7. Respondemus: per pascha non intelligitur paschalis festivitas, sed agnus paschalis, non Israëliticus ille e communi grege olim separatus et mactatus, sed verus, spiritualis et per illum designatus Dei agnus, qui in ara crucis pro

nobis immolatus novi testamenti pascha consecravit illum agnum non significat Christus, sed vere est. 11. *Duae matres, Hagar et Sara, sunt duo testamenta*, Galat. 4, v. 24. Respondemus: verba apostoli habent: *ἀτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα· αὐταὶ εἰσὶν δύο διαθήκαι*, ubi posterius membrum non ad rectius, videlicet ad duas uxores Abrahae Hagarem et Saram, de quibus v. 22. apostolus loquitur, sed propinquius, videlicet ad *τὰ ἀλληγορούμενα* respicit et exponit, quae sint illa *ἀλληγορούμενα*, videlicet duo testamenta. Propositio igitur apostoli haec: *τὰ ἀλληγορούμενα* vel duae uxores *ἀλληγορούμενα* sunt duo testamenta, ubi non est tropus in copula, sed allegoricus historiae usus ostenditur. 12. *Septem candelabra aurea sunt septem ecclesiae. Septem stellae sunt septem angeli sive doctores ecclesiarum*, Apoc. 1, v. 20. Respondemus: Johannes de candelabris loquitur, in quorum medio Christus ambulabat, ac de illis stellis, quas Christus in manibus sua habebat, ergo de spiritualibus candelabris stellis propositiones sunt intelligendae, sensu scilicet metaphorico, non metonymico. Atque hae sunt propositiones, ex quibus metonymiam a se conficiuntur in verbis coenae probare conantur adversarii, conatu prorsus irrito, siquidem praeter duplicem principii petitionem jam ante demonstratam praeter vitium consequentiae a particulari deductione itidem saepius ostensum, accedit insuper hoc, quod Christus in verbis sacrae coenae non somnia, non visiones, non parabolas, non typos, non allegorias nobis proponat, sed sanctissimum instituat testamentum ac venerabile sacramentum, in quo verbis coenae, perspicuis et propriis huius testamenti legationibus huius sacramenti res coelestes fuerunt exprimentes, quodque tradat peculiarem fidei articulum, de quo nihil quidquam discipulis jam ante erat notum; necesse igitur erat, ut proprie et significanter loqueretur. Praeterea illae metaphorae in visionibus somniis ac parabolis adhibitae in Scripturis a Spiritu s. pleraeque omnes explicantur et declarantur, sed de verbis testamenti Domini nusquam neque dicitur quidem, quod vel metonymice vel metaphorice sint intelligenda, sed omnes tres evangelistae et Paulus sensu invariato eadem repetunt et culcant, cum tamen longe plus referat verba coenae quam illae visiones, somnia ac parabolas recte intelligere, siquidem quisquis *indigne de hoc pane manducat et ex calice bibit, sibi ipsi iudicium meretur*, 1. Cor. 11, v. 27. et 29.

96. 6. Saepius etiam hoc ab adversariis nobis obijcitur, quod ipsimet a *ῥητῶν* verborum discedimus, usi scilicet in hoc mysterio hisce propositionibus in, cum et sub pane benedicto datur corpus Christi; in, cum et sub vino benedicto datur sanguis Christi; unde propudiosum excogitarunt verbum: In, cum, sub, totum fallunt monosyllaba mendacem. Beza in creophag. p. 297. Consid. commune c. 2. p. 87. et c. 3. p. 220. Ursinus part. 2. catech. qu. 78. p. 541. etc. Keckermannus lib. 1. system.

10, v. 38: *Deus erat cum illo*. Quemadmodum propter unionem personalem divinae et humanae naturae recte dicitur: *Deus est homo, et homo est Deus*, scilicet personaliter; ita propter unionem sacramentalem panis et corporis Christi recte dicitur: panis eucharisticus est corpus Christi, scilicet sacramentaliter. Quemadmodum unio sacramentalis exponitur per particulas *in et cum*: *Deus est in Christo, Deus est cum Christo*; ita per easdem etiam unio sacramentalis declarari potest. 7. Quam vero absurdum sit, panis excavationem et localem corporis Christi inclusionem vel aliud quippiam carnale et physicum ex usu harum particularum nobis affingere, ex aliis etiam exemplis manifestum fieri potest. *Pater est in Filio, et Filius est in Patre*, Joh. 14, v. 11. absit vero, ut cogitemus, Patrem in Filio et Filium in Patre inclusum esse, sed propter unitatem essentiae et mutuam *περιχώρησις* una persona Trinitatis est in altera. *Deus ambulat in nobis* 2. Cor. 6, v. 16. *Christus habitat per fidem in cordibus nostris* Ephes. 3, v. 17. *Spiritus sanctus habitat in nobis* 1. Cor. 3, v. 16. Equis vero somnare velit, Deum, Christum et Spiritum sanctum esse localiter in nobis inclusum? Quin imo uti praesentia et inhabitatio gratiae usu harum particularum exprimitur; ita quoque in pane dicitur esse Christi corpus propter unionem sacramentalem. 8. Quandoque invisibile quid in externo quodam symbolo corporeo visibili sese manifestat vel etiam datur, commodissime hae particulae adhiberi possunt. Sic Spiritus sanctus in corporali specie columbae super Christum descendisse Matth. 3, v. 16. Luc. 3, v. 21. cum flatu apostolis datus Joh. 20, v. 22. sub specie linguarum ignearum in apostolos descendisse Actor. 2, v. 3. rectissime dicitur, ubi tamen nemo somniat localem inclusionem Spiritus sancti in columbam vel flatum vel linguas igneas, sed peculiaris tantummodo praesentia et per haec externa visibilia symbola invisibilis Spiritus sancti manifestatio et collatio tantummodo exprimitur; ita quoque in articulo de coena usus particularum *in, cum, sub* nihil aliud quam sacramentalem unionem et participationem denotat. 9. Inde apud pios veteres frequens earum usus, Cyprianus lib. 2. epist. 3: *Vini utique mentio est, et ideo ponitur ut domini sanguis vino intelligatur; — (porro) apparet sanguinem Christi non offerri si desit vinum calici*. Chrysostomus serm. de euchar. in encoen. tom. 3. col. 919: *Sanguis in cratere in tuam purificationem ex immaculato latere haustus est*. homil. 24. in 1. Cor. tom. 4. col. x. 161. 510: *Quod est in calice, hoc est quod fluxit e latere, et illius sumus participes*, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ ἐκτὸς ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαι, καὶ ἐκτὸς τοῦ μετέχοντος. Cyrillus in epist. ad Coelosy.: *Sacramentum ejus carnem et pretiosum sanguinem in benedictione vivifica accipimus in pane et vino*. Augustinus tract. 26. in Johann.: *Dominus noster Jesus Christus corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit, quae ad unum aliquod rediguntur ex multis*. Sermou. ad Neoph.: *Hoc accipite in pane,*

quod pendit in cruce, hoc accipite in calice, quod effluxit e latere. Theophylactus in c. 5. Hebr.: *carne et sanguine Christi nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipit, sed vivificatrix substantiam atque salutarem in pane et vino*. Chrysostomus homil. 24. in 1. Cor. 10. col. 509: *Calice inenarrabilia Dei beneficia et quaecumque consecuti sumus, adimus (in Graeco tamen praesentia aliter legitur)*. Hesychius in c. 8. Levit.: *Mysterium illud simul panis et caro est*. Cyprianus serm. de coena p. 451: *Panem angelorum sub Sacramento manducamus in terris, eundem sine Sacramento edimus in coelis*. Hilarius lib. 8. de trip. p. 136: *Naturam carnis suae ad naturam aeternitatis sub Sacramento nobis communicandae carnis admiscuit*. Ambrosius de illis qui initiantur mysteriis c. 9: *Nos vere sub mysterio carnem corporis accipimus*. Augustinus in sent. Prosp.: *Sanguinem ejus sub vini specie et sapore potamus*. Bernbardus serm. de coena: *Quod videmus, species est panis vini, quod sub illa specie credimus, verum corpus et verus sanguis Christi est*. ** Ipse quoque Bernbardus non improbat usum harum particularum, sic exprimit in lib. qq. et respp. part. 2. p. 119. e. ann. 1577: *Haec demum propria esset enuntiatio, vel sub, vel cum pane est corpus meum; in, vel sub, vel cum vino est sanguis meus*. Contra vero creophag. p. 297: *Vestrum illud in, vel sub, vel cum rejicimus*. Utuntur his particulis Calvinus cor. Hesshus. p. 94. et 97. Sohnius tom. 1. disp. p. 63. Bremens. in apolog. Lij. Beza contra Jac. Andr. et Nicol. Selnecc. p. 200.**

97. Atque haec dicta sint de tropis Calvinianorum, quibus verba Christi potius pervertuntur quam interpretantur, ut veram realem et substantialem praesentiam corporis et sanguinis Christi ex sacra coena auferant. Neophotiniani cupientes tropos et metonymias illorum in pervertendis sacrae coenae verbis amplexantur, cum omnem omnem corporis et sanguinis Christi in coena praesentiam proterve negent. Sic enim scribit Ostorodus institut. Germ. c. 38. pag. 340: *Dicimus, quod Christus propter nullam aliam causam panem corpus et vinum sanguinem appellaverit, quam quatenus panis frangitur et comeditur, vinum bibitur quatenus in calicem effunditur et bibitur*. corporis sui pro nobis fracti et sanguinis sui pro nobis effusi figura et expressa imago sit, quando membris Domini recordamur, quemadmodum vidimus simili causa factum esse, nempe cum in sacris litteris agnus, quem Judaei quotannis ex mandato Domini edebant, pesach seu transitus Domini saepius appellatur. Catech. Racov. major c. 3. pag. 10: *Simplex et verus verborum Christi sensus est, ac si dixisset: opus fractionis et manducationis est annuntiatio et velut repraesentatio corporis, quod accidet meo corpori; et infusio ac bibitio vini est annuntiatio et velut repraesentatio sanguinis, quod accidet meo sanguini; aut (ut simul apostoli Pauli verba 1. Cor. 11, v. 26. interpretemur)*

calice est annuntiatio immensi amoris Dei, quod eo foedere nobis obtulit, qui per mortem suam confirmatus est. In eundem sensum scriptum est de inusitato esu agni paschalis, quod sit mens Domini. Ibidem verba apostoli 1. Cor. 10: 16: calix benedictus, cui benedicimus, est communicatio sanguinis etc. catechesis sic interpretatur: Qui calici benedicunt, hoc est ejus participat et nomen Domini devote laudant, similiter qui panem una frangunt, publice testantur, se participes facti sint corporis et sanguinis Christi, hoc est omnium bonorum, quae Christus pro nostra morte acquisivit, sicut paulo post de ecclesia dicit, qui de immolatis ederant, quod participes sint altaris, hoc est omnium, quae in ecclesia promissa erant. Quid de hac verborum usus et apostoli perversione statuendum sit, patet ex superioribus.

CAPUT XI.

DE VERA REALI ET SUBSTANTIALI CORPORIS ET SANGUINIS CHRISTI IN SACRA COENA PRAESENTIA.

1. Postquam demonstratum est, verba sacrae coenae *κατὰ φύσιν*, secundum genuinam propriam et nativam significationem accipienda esse, et nostrarum ecclesiarum de vera, reali et substantiali corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentia non potest esse dubia vel incerta, et a verbis institutionis *κατὰ φύσιν* et proprie immediate profluit, id quod plerique ex nostris adversariis haud inviti agnoscunt ac fatentur, cum hic *κατὰ φύσιν* tanto conatu, licet irritò, impetunt, ut veram, realem et substantialem corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentiam ipsae humanae rationi prorsus repugnantem everterent. Monemus autem denuo propter calumnias nostrae partis, nos nec impanationem, ** (cum hanc in epistola ad Comandrum fateatur, se Lutheri imputatione dogmatis de impanatione in ecclesia fecisse, nihilominus Berolinensis politicus in ecclesia salvatione suarum causarum, Regung der *Lehrmeinungen* p. 635. cum illa Bucerii contra illi objecta esset, regressit: *Et manet Lutheri quod de coena impanatio et consubstantiatio*)** nec consubstantiationem, ** (non statuimus praesentiam corporis et sanguinis *ὁμοουσιότητα*, consubstantiationem, quae a nonnullis definitur per unius substantiae in alia inclusionem — absit hinc istud nomen —; non enim statim est consubstantiatio, quando duae substantiae sibi sunt praesentes, alias quia divina et humana Christi natura per unionem personalem sibi sunt praesentes in persona Christi, hoc est, quam adversarii appellant, consubstantiationem, vel quando duae substantiae physico et natu-

rali modo coëxistant; at res coelestis et res terrena in sacra coena physice et naturaliter sibi non sunt praesentes) ** nec ullam aliam physicam, vel localem praesentiam statuere, sed credimus, docemus ac confitemur, juxta ipsius Christi institutionem modo soli deo cognito, nobis vero incomprehensibili, pani eucharistico tanquam medio divinitus ordinato corpus Christi vera, realiter et substantialiter praesens; vino eucharistico sanguinem Christi itidem vere, realiter ac substantialiter praesentem uniri, ut cum illo pane verum Christi corpus, cum illo vino verum Christi sanguinem in sublimi mysterio sumamus, manducemus et bibamus. Haec praesentia dicitur sacramentalis, non eo sensu, quo adversarii hac voce utuntur pro *σχηματική*, significativa praesentia, sed quia res coelestis in hoc mysterio mediantibus externis symbolis sacramentalibus nobis confertur et exhibetur. Dicitur vera et realis praesentia ad excludendum figurativae, imaginariae et repraesentativae praesentiae figmentum; dicitur substantialis praesentia ad excludendum adversariorum effugium de sola corporis et sanguinis Christi efficacia in hoc mysterio praesente; dicitur mystica, supernaturalis et incomprehensibilis praesentia, quia non modo aliquo hujus seculi, sed mystico, supernaturali et incomprehensibili corpus et sanguis Christi in hoc mysterio adsunt. Quidam ex nostratibus secuti Cyrillum lib. 10. in Joh. c. 13. *corporalem praesentiam* vocarunt respectu habito ad objectum, nequaquam vero ad modum; voluerunt hoc dicere, non solam virtutem et efficaciam, sed ipsam substantiam corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentem esse; opposuerunt enim hanc vocem praesentiae spirituali, prout ab adversariis ea definitur, nequaquam vero hoc voluerunt, quod modo corporali et quantitativo corpus Christi praesens sit. Sic Hilarius lib. 8. de Trin. pag. 101. asserit, *Christi carnem naturaliter in nobis manere*, quod ibidem sic exponit, *per naturae veritatem Christum in nobis esse, non tantum per concordiam voluntatis*.

99. Pro confirmatione nostrae sententiae produci-mus hoc argumentum: Quidquid Christus instituit ac ordinavit, illud vere ipsum praestare firmiter est credendum. Atqui Christus veram, realem et substantialem corporis et sanguinis sui in sacra coena praesentiam instituit ac ordinavit. Ergo vera, realis et substantialis corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentia firmiter est credenda. Ad Majoris declarationem et confirmationem hoc notandum: 1. quod voluntas et facultas sint duo actionum principia et necessaria et sufficientia. In actionibus humanis posita voluntate non statim ponitur facultas, quia non omnia, quae homines volunt, etiam praestare possunt propter virium *ἀδυναμίαν*; sed in actionibus divinis res aliter se habet, posita enim voluntate statim ponitur facultas propter infinitam Dei potentiam, Psalm. 115, v. 3: *Dominus noster in coelo, quaecumque voluit, fecit*. Luc. 1, v. 37: *Apud Deum non est impossibile omne verbum*. Quare cum Christus sit *ἀνθρώποειδής* unus,

Confirmatio nostrae sententiae per generalem quandam syllogismum.

verus cum Patre et Spiritu s. Deus, ideo quaecumque vult, ordinat ac instituit, ea etiam praestare et efficere potest. ** Beza cont. Selneccerum p. 115: *Concludimus ergo, Christum non modo nolle, verum etiam non posse velle corpus illud suum verum et neglyganton multis simul in locis in usu coenae sistere.* Danaeus contr. Chem. p. 443: *Deum id facere non posse, ut corpus Christi verum sit in pluribus locis.* Mart. in dial. f. 568. Simlerus contr. Jac. Andr. p. 55. Tigurini cont. Test. Brent. f. 94. Beza in coll. Momp. p. 33. ** Si Christus

x. 100. esset nudus tantum homo et voluntas et facultas distincte probanda essent, sed cum sit non tantum homo, sed et verus ac omnipotens deus, ideo posita et probata voluntate statim ponitur ac probatur ipsa actio, inde etiam maiorem propositionem non formavimus hoc modo, quidquid Christus vult et potest, illud etiam praestat, cum omne quod vult etiam possit, id si negatum eant adversarii, ipsam Dei omnipotentiam proterve negant. 2. Quod falso nobis tribuant adversarii, nos a Dei omnipotentia ita nude ac crude argumentari: Deus potest efficere, ut corpus Christi vere et realiter praesens sit in coena. Ergo vere praesens est. At ipsimet novimus, Deum multa posse, quae tamen nec facit, nec vult facere, *θεὸς πάντα ὅσα θέλει, δύναται, οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει* ait Damascenus lib. 1. orth. fid. cap. ult. Ergo non ab omnipotentia Dei, sed a voluntate Christi in verbis institutionis expressa argumentamur, quod Christus corporis et sanguinis sui praesentiam in sacra coena ordina-verit ac instituerit, cum vero omnia, quae vult ac promittit, praestare possit, ideo de complemento dubitandum non esse dicimus. 3. Quod τὰ θελητὰ sint duorum generum, ut exposuimus in tract. de elect. et reprob. §. 75. quaedam vult Deus absolute et simpliciter, quaedam vero certa conditione; in posteriori τῶν θελητῶν genere a voluntate ad effectum ipsum non licet procedere, sed tantum in priori, ad quod cum sacrae coenae institutio pertineat, de maiore nulla restat dubitatio.

Prima
classis
argumen-
torum
pro ad-
struenda
reali et
substan-
tiali cor-
poris
Christi
praesen-
tia peti-
tur ex
Domini-
ca insti-
tutione.

100. Constituemus autem distinctas argumentorum classes, quibus minorem argumenti nostri demonstramus. Primam classem suppeditat Dominica institutio. Verba sacrae coenae κατὰ ῥητόν, in sensu literali et proprio accipienda sunt, ut superius fuit evictum. Atqui eo modo ac sensu accepta realem et substantialem corporis et sanguinis Christi praesentiam inferunt, quod sic ostendimus: 1. Id quod in sacra coena manducandum ac bibendum nobis datur, illud vere, realiter ac substantialiter praesens est, quia λῆψις in manducatione ac bibitione consistens praerequirat δόσιν, propter mutuam relationem; δόσις praerequirat veram praesentiam. Jam vero juxta ipsius Christi veracis et omnipotentis assertionem in sacra coena non solum panis, sed etiam corpus ipsius nobis manducandum datur, siquidem porrecto pane benedicto dicebat ad apostolos: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* Porrecto benedicto calice dicebat: *Bibite, hoc est san-*

guis meus. Quod vero in prima coena, quae regula, forma et exemplar reliquarum omnium manducandum ac bibendum Christus dedit apostolis, illud adhuc hodie in eucharistiae administratione manducatur et bibitur vi ordinationis, institutionis et mandati: *Hoc facite.* Ergo corpus et sanguis Christi vere, realiter et substantialiter in sacra coena sunt praesentia. Si obvertere velint, manducatione et bibitione non posse realem et substantialem praesentiam evinci, propterea quod manducatio et bibitio spiritualis, quae fit fide coenae subvolante, intelligenda veniat; repetenda sunt fundamenta superius exposita, quibus τὸ ῥητόν in verbis hujus testamenti retinendum esse ostendimus.

2. Quod corpus in ara crucis pro nobis datum, illud in sacra coena praesens est et manducandum nobis datur juxta assertionem ipsius Christi: *Ecce hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.* Sanguis in ara crucis in remissionem peccatorum nostrorum effusus est, ille in sacra coena praesens est et bibendus nobis datur juxta ejusdem assertionem: *Bibite, hoc est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum.* Jam vero non typicum, non figurativum, sed verum, reale et substantiale Christi corpus in ara crucis pro nobis datum; non typicus, non figurativus, sed verus, realis et substantialis Christi sanguis in ara crucis pro nobis effusus est. Ergo non typicum et figurativum, sed verum, reale et substantiale Christi corpus in sacra coena praesens est et manducandum nobis datur; non typicus, non figurativus, sed verus, realis et substantialis Christi sanguis in sacra coena praesens est ac bibendus nobis datur. Si obvertere velint τὸ quod exponendum est per quatenus, repetenda sunt fundamenta τοῦ πρώτου. 3. Sanguis novi testamenti, hoc est ille sanguis, quo novum testamentum sancitum est et confirmatum, est verus, realis et substantialis Christi sanguis. Ut enim vetus testamentum sanguine juvencorum typico, ita novum vero Christi sanguine sancitum est et confirmatum, ut docet epistola ad Hebraeos 9, v. 12. Jam vero Christus testatur sanguinem novi testamenti in sacra coena nobis bibendum dari. Ergo verus, realis et substantialis Christi sanguis in sacra coena nobis bibendus datur. Cum Moyses sanguine juvencorum typico pulum adaspergeret, dixit: *Ecce sanguis foederis, quem pepigit Jehovah vobiscum* Exod. 24, v. 8. Sed confirmatione et applicatione novi testamenti Christus non typicum, sed suum sanguinem nobis bibendum tradit, ideoque formulam foederalem in Vetus Testamentum usurpatam adjectis differentiae causa duabus vocibus (*meus* et *novi*) ad novum foedus suo proprio sanguine sancitum applicat. 4. Novum testamentum non amplius habet σκιά, umbram et imaginem futurorum bonorum, sed ipsam εἰκόνα, substantiam et expressam rerum imaginem, Coloss. 2, v. 1. Hebr. 10, v. 1. (ubi per futura bona non possunt intelligi beneficia passionis et mortis Christi, quae fidelibus utriusque testamenti sunt communia, ut

longissime remota, sed potius unita et per consequens invicem praesentissima. Observa autem 1. quod de externis symbolis rei coelestis communicatio praedicetur, panis enim fracto et distributo tribuitur, quod sit communicatio corporis Christi; vino benedicto et distributo tribuitur, quod sit communicatio sanguinis Christi; loquitur ergo non de spirituali corporis et sanguinis Christi communicatione, quae fit mediante fide, sed de sacramentali eorumdem participatione, quae fit mediante panis fracti manducatione et vini benedicti bibitione. **Quodcumque igitur est per *κοινωνίαν* aliquid, id cum eo, quod per *κοινωνίαν* esse dicitur, realiter est unitum, adeoque id sibi habet praesens. At panis eucharisticus per *κοινωνίαν* secundum apostolum et corpus Domini et vinum per *κοινωνίαν* est sanguis Domini. Ergo panis eucharisticus cum corpore Domini et vinum eucharisticum cum sanguine Domini realiter est unitum, adeoque panis corpus, vinum sanguinem habet praesentem. Major probatur. Nam in eo distinguitur simplex et nuda significatio a significatione, quae *κοινωνίαν* rei adjunctam habet sive in ea fundata est, vel signum nudum ab ejusmodi signo, quod per *κοινωνίαν* signati signum est, quod illa significatio sive signum a re signata abesse potest, haec vero realissimam requirit praesentiam.** 2. Quod notanter asserat apostolus, panem eucharisticum esse communicationem non beneficiorum, sed ipsius corporis Christi, quam emphasin merito urget Apologia Augustanae confessionis, ex eo namque immote colligitur, corpus Christi vere praesens esse in coena, non tantum ratione beneficiorum et efficaciae, sed etiam ratione substantiae. 3. Quod distincte exprimat communicatio corporis et communicatio sanguinis Christi. Atqui si communicatio illa intelligenda esset de spirituali solum communicatione, non opus fuisset distincte nominare corpus et sanguinem Christi, quia fides Christum uno actu complectitur, ut ex Johann. 6. manifestum. 4. Quod apostolus de tali *κοινωνίᾳ* corporis et sanguinis Christi loquatur, quae omnibus coenae convivis dignis pariter et indignis conveniat, quia omnes sacra coena utentes et hypocritas quidem nominatim quasi alloquitur, eosdem ab usu idolothytorum in sequentibus versibus dehortando. In sequenti etiam capite communicationem indignorum disertis verbis adstruit, ut suo loco videbimus, jam vero spiritualis manducatio solis vere piis et fidelibus convenit. Triplex igitur *κοινωνία* ab apostolo constituitur: 1. sacramentalis corporis et sanguinis Christi participatio, quae fit mediante benedicto pane et vino, 1. Cor. 10, v. 16; 2. spiritualis totius Christi et omnium beneficiorum ejus apprehensio, quae fit vera fide, 1. Cor. 11, v. 26; 3. communio corporis ecclesiae, 1. Cor. 10, v. 17: *Unus panis, unum corpus multi sumus, nam omnes de uno pane participamus*. Prima *κοινωνία* est fundamentum reliquarum, quia spiritualis participatio Christi et beneficiorum ejus confirmatur et obsignatur in credentibus per *κοινωνίαν* sacramentalem. Communio corporis ecclesiae docendi causa potest statui duplex: Externa scilicet et interna;

externa versatur inter omnes, qui eandem denam amplectuntur et iisdem sacramentis utuntur interna versatur inter solos vere credentes, qui tum Christi habent. Externa corporis ecclesiae communicatio oritur ex *κοινωνίᾳ* sacramentali; interna ex *κοινωνίᾳ* spirituali. Potest etiam observari sententia apostolica: *Panis, quem frangimus, (inquit) communicatio corporis Christi; calix, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi*. Quae existimant, esse in his verbis antonomasian Scripturae usitatam, juxta quam phrasi Hebraica abstracta pro concreto ponatur hoc sensu: *panis est communicatio corporis Christi*, hoc est ipsum communicatum. Hilarius lib. 8. de Trinit.: *Est communicata, id est distributa caro Christi*. Lutetianus in lib. visitat.: *Das Brod, das wir brechen, ist außgetheilte Leib Christi*, quae interpretatio non quam potest repudiari, sed quia terminus *κοινωνία* est relativus et quia subjectum in propositione apostolica certo modo limitatur ac restringitur, simplicius dicitur, panem eucharisticum describere officio et fine, quem in usu sacramentali obtinet Panis, cui benedicimus, quem frangimus, distribuimus et manducamus, est *κοινωνία* corporis Christi id est panis eucharisticus in usu sacramentali organum, medium et *ὄχημα*, per quod distribuitur et communicatur corpus Christi. Panis est communicatio, id est in quo nobis communicatur, tribuitur, datur et a nobis accipitur corpus Christi quam explicationem repetit Philippus in consensu Wormatiensi anno 1557. Panis eucharistici officii finis est exhibere et communicare corpus Christi quippe quod sacramentaliter ei est unitum. Sed vero quando duo sunt modo quodam unita, tum alterum mediante altero communicatur, et alterum est alterius communicatio propter unionem uti intercedentem. Nec absurde statuitur, quamvis panis eucharisticus sit tam *μετοχή* quam *κοινωνία* corporis Christi, apostolum tamen ideo voce *κοινωνίας* quam *μετοχῆς* uti maluisse, quia praeter sacramentalem corporis et sanguinis Christi participationem simul exprimere voluit spirituales illam unionem cum Christo et reliquis veris ecclesiae membris, quod medium et sigillum in credentibus est sacramentalis illa *κοινωνία* ac participatio. Unde postmodum immediate subjicit: *Unus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus*, *μετέχοντες* Chrysostomus in hoc loco: *οὐ τῷ μετέχειν μόνοι τῷ μεταλαμβάνειν κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τῷ ὁμοῦ σθαι. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἔχειν ἡμεῖς Χριστῷ, οὕτως καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ ἁγίου τοῦτου τοῦ μυστηρίου*. Hiace probe observatis corrumpunt objecta adversariorum contra hunc locum apostolici. 1. Quidam putant, *κοινωνίαν* significare illam sententiam, quam fideles inter se habent. Marloratus hoc loco: atqui apostolus loquitur de *κοινωνίᾳ* corporis Christi non mystici, sed naturalis, cum per hoc appellet *κοινωνίαν* corporis, vinum autem *κοινωνίαν* sanguinis Christi. 2. Quidam *κοινωνίαν* explant non per realem ac sacramentalem participatio

ad spirituales mēstr, quae fit per fidem. Apostolus de tali *κοινωνία* loquitur, quae dignis et signis communis est, ut ostendimus. 3. Quidam exponunt per signum et sigillum *κοινωνίας*.

¶ In notis marginalibus ad Biblia 1. Cor. 10. 16. *Viam, quod est in poculo, est certum signum, quod est pignus communionis sanguinis Christi, per quod credentes in Christum sanguine Christi in nobis effuso vere fruuntur.* Atqui aliud est *κοινωνία*, aliud *κοινωνία* tantummodo signum. Et per eandem emergit verborum paraphrasis: panis et vinum communicationis signi corporis? nam verum corpus pro signo corporis in verbis coenae exponitur esse disputant. ** Nota igitur 1. Si Christus minisset tale sacramentum, in quo panis esset tantummodo signum absentis corporis et vinum ab absente sanguinis, certe sacramentum agni paschalis minisset, quia agni separatio, mactatio, comestio longe clarius significat Christi passionem per mactationem panis. Hoc argumentum multis dicitur B. Lutherus in conf. major. p. 65. Excipit Calviniani: 1. In evangelio esse claritatem signi. At hic non est quaestio de claritate in signis, sed in signis sacramentalibus; 2. distinctio esse inter signa Christi futuri et exhibiti. Respondetur: sed nec hac ratione in ipso signo signi claritas ostendi potest. 2. Quod est panis eucharistico commune cum pane vulgari, in eo non videtur sacramentale officium eucharistici panis. At corpus et hac nutritione significare nutritionem per corpus Christi est commune pani eucharistico cum pane vulgari. Ergo. **

¶ Tertiam argumentorum classem exhibet Jo. 1. Jo. 5, v. 6: *Hic est, qui venit in carne et sanguinem, Jesus Christus; non in aqua, sed in aqua et sanguine. Et Spiritus testificatur, quoniam Spiritus est veritas etc.* Quoniam tres sunt qui testimonium dant in terris, Spiritus, aqua, sanguis, et hi tres in unum testimonium dant, per Spiritum intelligendum esse ministerium Spiritus 2. Cor. 13. 14. quod est ministerium Spiritus 2. Cor. 13. 14. per aquam baptismum Joh. 3, v. 5. per vinum sacramentum coenam, ostendimus in tractatu de sacramentis §. 89. Sic ergo colligimus: 1. per Christum ad nos venit, illud vere praesens est. 2. per sanguinem ad nos venit, ergo ille vere praesens est, nimirum in sacra coena, ut ex verbis testatur discimus. 2. Quod in terris testatur, etiam in terris vero praesens est. Atqui sanguis Christi in terris testatur, numeratur enim inter testes, qui testimonium dant in terra. Ergo Christus vere praesens est in terris.

¶ Patrum dicta et plurima et evidētia afferri possunt, quorum quaedam a Joach. Westphalo et Jo. Marbachio sunt collecta. Nos memoriae gratiae ergo certas eorum constituemus classes. 1. Quae et graviter monent quod in verbis coenae abscondendum esse nulla habita ratione absurdum est ratione et sensibus nostris. Horum quaedam sunt superius §. 78; 2. statuunt, ore

corpus Christi percipi; 3. asserunt, etiam indignos corpus Christi in sacra coena manducare; 4. unionem sacramentalem corporis et sanguinis Christi cum symbolis externis conferunt, cum unionem personali duarum naturarum in Christo. Haec dicta inferius suum habebunt locum; 5. docent etiam, corpora nostra ali corpore et sanguine Christi ad beatam resurrectionem et vitam. Irenaeus lib. 4. adv. haeres. c. 34. p. 263. edit. Gelasii: *Quomodo dicunt, carnem in corruptionem devenire et non percipere vitam, quae a corpore et sanguine Domini alitur etc.* p. 264: *Quemadmodum qui est a terra panis percipiens vocationem Dei, jam non communis panis est, sed eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et coelesti; sic et corpora nostra percipientia eucharistiam jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.* lib. 5. c. 4. p. 318: *Vani omni modo, qui carnis salutem negant et regenerationem ejus spernunt, dicentes, non eam capacem esse incorruptibilitatis. Sic autem secundum haec videlicet, nec Dominus sanguine suo redemit nos, neque calix eucharistiae communicatio sanguinis ejus, neque panis, quem frangimus, communicatio corporis ejus est etc.* Et quoniam membra ejus sumus et per creaturam nutrimur, eum calicem, qui est a creatura, suum (vel potius: proprium) sanguinem confessus est, qui effusus est, ex quo auget nostrum sanguinem; et eum panem, qui est a creatura suum corpus confirmavit, ex quo auget nostra corpora. Quando ergo et mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, fit eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostrae substantia, quomodo carnem negant esse capacem donationis Dei, qui est vita aeterna, quae sanguine et corpore Christi nutritur et membrum ejus? quemadmodum et apostolus ait in ea quae est ad Ephesios epistola, quoniam membra sumus corporis ejus, de carne et de ossibus ejus, non de spiritali aliquo et invisibili homine dicens haec (spiritus enim neque ossa neque carnes habet), sed de ea dispositione, quae est secundum hominem, quae ex carnibus et nervis et ossibus consistit, quae de calice, qui est sanguis ejus, nutritur et de pane, qui est corpus ejus, augetur. Tertullianus lib. de resurrectione carnis c. 8. p. 314. Commel.: *Videamus de propria Christiani nominis forma, quanta huic substantiae frivola ac sordida (carnis) apud Deum sit praerogativa, et caro corpore et sanguine Christi rescitur, ut et anima de Deo saginetur.* Vide etiam Cyrillum in Joh. lib. 3. c. 36. et 37. lib. 4. c. 14. et 17. Neque tamen hoc volunt veteres, quod eucharistia nutriat vel augeat mortalem corporis nostri substantiam, ita namque eucharistiam facerent cibum ventris, non mentis; sed quod corpora nostra ad immortalitatem per eucharistiam alantur, id est suscipiant ex contactu carnis Christi vim quandam ad gloriosam resurrectionem et vitam aeternam. Bellarminus lib. 2. de eucharist. c. 4. circa finem. 6. Confirmant, Christum nobis etiam jungi participatione naturali, hoc est carnis suae communica-

tione. Cyrillus lib. 10. in Joh. c. 13: *Non negamus, recta nos fide caritateque sincera Christo spiritualiter conjungi, sed nullam nobis conjunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus, idque a divinis Scripturis omnino alienum esse dicimus.* ** Quis enim dubitavit, Christum etiam sic vitem esse, nos vero palmites, qui vitam inde nobis acquireremus. Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus sumus in Christo, quia etri multi sumus, unum tamen in eo sumus, omnes enim de uno pane participamus. An fortasse putat, ignotam nobis mysticae benedictionis virtutem esse, quae cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? cur enim membra fidelium membra Christi sunt? etc. Salvator etiam, qui manducat carnem meam, ait, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo; unde considerandum est, non habitudine solum, quae per caritatem intelligitur, Christum in nobis esse, sed et participatione naturali. Nam quemadmodum si quis igne liquefactam ceram alii ceras similiter liquefactae ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur; sic communicatione corporis et sanguinis Christi ipse in nobis est et nos in ipso.** In declarat. anathem. 11. tom. 4. col. 140. id quod in coena proponitur, asserit esse proprium verbi vivificantis corpus et sanguinem; et accedentes ad mysticas benedictiones participes fieri sanctae carnis et pretiosi sanguinis Christi. Hilarius lib. 8. de trinit. p. 101. edit. Bas. anno 1570: *Si vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui et naturam carnis nostrae jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit et naturam carnis suae ad naturam aeternitatis sub sa-*

X. 176. cramento nobis communicandae carnis admiscuit? pag. 102: *De naturali in nobis Christi veritate quae dicimus, nisi ab ipso discimus, impie dicimus, ipse enim ait: Caro mea vere est esca etc. De veritate carnis et sanguinis non est relictus ambigendi locus, nunc vero et ipsius Domini professione et fide nostra vere caro est et vero sanguis est. Et haec accepta et hausta id efficiunt, ut et nos in Christo et Christus in nobis sit.* ** Similia habet in libr. de Patris et Filii essentia circa fin. fol. 675.** Chry-

X. 177. sostomus hom. 83. in Matth.: *Non sufficit ipsi hominem fieri, flagellis interim caedi etc. sed nos secum in unam, ut ita dicam, massam reducit, neque id fide solum, sed re ipsa nos suum corpus efficit.* 7. Partes eucharistiae constituunt duas, rem terrenam et coelestem. Irenaeus lib. 4. c. 34: *Qui est a terra panis percipiens vocationem Dei jam non communis panis est, sed eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et coelesti.* Augustinus in sent. Prosperi: *Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium hoc duobus constare, visibili elementorum specie et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine.* Serm. ad neoph.: *Quod videtur panis est et calix, quod etiam oculi renuntiant, quod autem*

fides postulat instruendum, panis est corpus, calix sanguis Christi; ista ideo dicuntur sacramenta quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur; quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituales. Bernhardus serm. de coena: *In sacramento altaris attendere debes speciem panis, ad veritatem carnis, ad virtutem gratiae spiritualis; quod videmus, species est panis et vini, quod sub illa specie cernimus, verum corpus et verus sanguis Christi, qui fluxit de latere.* 8. Haereseos accusant negantes praesentiam corporis et sanguinis Christi in coena. Ignatius recedente Theodoro dial. 3. de quibusdam haereticis: *Eucharistias et oblationes non admittunt, quod confitentur, eucharistiam esse carnem salvatoris non Jesu Christi, quas pro peccatis nostris passam.* Bernhardus serm. de vit. Malach.: *Fuit quidam clericus probabilis, ut fortur, vitae, sed fidei ita, is sciens in oculis suis praesumpsit dicere, eucharistia esse tantummodo sacramentum et non rem sacramenti, id est solam sanctificationem non corporis veritatem.* 9. Negant, panem nudum vel communem in sacra coena accipi, cum sit corpus Christi. Justinus Martyr apol. 2. pro Christian. p. edit. Commel.: *οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν ποτήριον λαμβάνομεν, ἀλλ' ὅτι τρόπον διὰ λόγον τοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σὰρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσθωκε καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκρίσθησαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σὰρκες καταβόλῃν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σὰρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.* Non communem panem, neque ut communem potum habemus, sed quemadmodum per verbum Dei incarnatus Jesus Christus salvator noster et carnis et sanguinem salutis nostrae causa habuit, sic quod eam, in qua per orationem verbi ab ipso profectio est, sunt actae, alimoniam ex qua sanguis et caro nostrae per mutationem aluntur, illius incarnati Jesu carnem et sanguinem esse edocti sumus. Cyrillus Hierosolymitanus catech. mystag. 4. p. 195: *Cum Christus ipse sic affirmet ac dicat de pane, hoc est corpus meum, quis deinceps audeat dubitare? ac eo quoque confirmante et dicente, hic est sanguis meus, quis, inquam, dubitet et dicat, non esse illius sanguinem? Ne ergo consideres tanquam nudum vinum et nudum vinum, corpus enim est et sanguis Christi secundum ipsius verba.* p. 530. in Gen. *μή πρόσχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἁγίῳ καὶ τῷ σώματι γὰρ καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν δεξιάν σου τιγχάνει ἀπόλασιν· εἰ γὰρ καὶ ἡ αἰσθησις τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω, μή τις γένοιτο κρείττω τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφροῦ ἀνενδοιάστως σώματος καὶ αἵματος τοῦ καταβιωθέντος.* Ambrosius lib. 4. de sacram. c. 5. tom. 4. p. 440: *Ipse Dominus Jesus testatur nobis, quia corpus suum accipiamus et sanguinem, numquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare?* Gregorius Nazianzenus orat. 2. in p. quaeest. 42. p. 690. edit. Billii: *ἀνενδοιάστως φάγε τὸ σῶμα, πῶς τὸ αἷμα, εἰ τῆς*

p. 54. inter *δυσφημὰ καὶ μυθολογούμενα λόγα* Christianis objecta numerat *ἀνθρωπίνων σαρκῶν βορὰς*. Tertullianus in apolog. c. 7. p. 24. edit. Com.: *Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii et pabulo inde.* (In quae verba sic commentatur Franc. Zephyrus: *Suspicio de sacramento infanticidii invaluit ex eo, quod in Christiano dogmate haberi audiebant: caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Cumque tormenta Christi tenebrasque illas in memoriam ejus Christiani repraesentarent, facile persuasum est malevolis mysterium panis non intelligentibus, ut ibi se ferinis ritibus contaminarent.*) Notum est Averrhois convicium, se perambulasse orbem terrarum, nec invenisse gentem scelestiorem sub sole, quam Christianos, quippe qui comedant Deum suum. Unde vero hujus accusationis, *δυσφημίας* ac *βλασφημίας*, occasio, quam quod pii veteres veram et realem corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentiam sunt professi? ** Cordate Thomas Crammerus archiepiscopus Cantuariensis in epistola ad Joachimum Vadianum consulem apud S. Gallum in Helvet. edita a Quirino Reutero professore Heidelb. Offenbachii ann. 1610: *Nisi certiora videro, quam hactenus videre potui, sententiae illius verae (de ἀνοστήσει corporis et sanguinis Christi) nec patronus nec adstipulator esse volo. Et plane mihi vel ex eo maxime persuasum est, causam esse non bonam, quod eam viri tam ingeniosi, tam disertis tamque omnibus artibus et disciplinis instructi non videamini satis valide tueri ac sustinere. Vidi pleraque omnia, quae vel ab Oecolampadio vel a Zwinglio scripta sunt et edita, didicique, omnium hominum omnia cum delectu esse legenda. Et postea: Ut ingenia vestra quantumcunque versaveritis, mihi tamen certe nunquam approbaveritis nec cuiquam opinor aequo lectori veteres illos auctores in hac controversia pro vestra facere sententia. Item: Quamobrem cum haec, quam tenemus, catholica fides de vera praesentia corporis tam apertis ac manifestis Scripturis fuerit ecclesiae ab initio promulgata et eadem postea per primos ecclesiasticos scriptores fidelium auribus tam clare tamque studiose commendata, ne quaeso ne mihi pergatis eam bene radicatum et suffultum velle amplius convellere aut subruere. Satis jam satis tentatum est hactenus, et nisi super firmam petram fuisset firmiter aedificata, jam dudum cum magnae ruinae fragore cecidisset. Dici non potest, quantum haec tam cruenta controversia cum per universum orbem Christianum, tum maxime apud nos bene currenti verbo evangelii obstiterit.***

Antithesia Calvinianorum.

104. Huic sententiae de vera, reali et substantiali corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentia strenue obloquuntur Calviniani, non uno tamen eodemque modo. 1. Quidam enim aperte absque ullis verborum involucris profitentur, quod in corde statuunt, videlicet *ἀνοστήσαν* corporis et sanguinis Christi. Beza in colloq. Possiaceno et epist. 5. volum. 3. tract. theolog. p. 204: *A loco, in*

quo coenam Domini celebramus, tam procul n
abest Christi corpus, quam abest coelum a ter
part 1. resp. ad colloq. p. 75. *signa in terris*
esse ait, res autem significatas in coelis positas,
tamen illarum etiam esse verissimam conjunctione
(an vere hoc asseratur, paulo post videbimus), qu
tumcis tanto a nobis intervallo essentia sua
stent, quanto beatorum illae sedes supra om
coelos e terris absunt. ** Calvinus in consens. c
Tigur. in re sacrament. anno 1549: *Cum in co*
quacrendum esse Christum dicimus, haec loci
locorum distantiam nobis sonat et exprimit. Tan
si enim philosophice loquendo supra coelos lo
non est, quia tamen corpus Christi, ut fert
mani corporis natura et modus, finitum est
coelo, ut loco, continetur, necesse est a nobis in
locorum intervallo distare, quanto coelum a
a terra. Beza in coll. Possiaceno anno 15
Quod ad spatia locorum attinet, corpus Chr
tanto locorum intervallo a pane et vino sac
coenae distat, quantum coelum a terra distat
Piscator in quaeest. rhetor. de verbis Domini: *H*
est corpus meum p. 29: *Hic quaeret fortassis,*
quis ex me, inquit, an non concedam verbis i
Domini, hoc est corpus meum, significari aliqu
corporis Christi praesentiam? non concedo, inquit
Inde non verentur conviciis et calumniis nostri
de coena confessionem insectari. Tribuunt ei
nobis *συνουσία*, consubstantiationem, coexistentiam
corporis ad locum panis, Sadeel in lib. de mys
sacram. inexistenciam ac delitescenciam corp
culi sui sub pane, impanationem, Martyr clas
loc. c. de euch. *χρησταις*. Beza in lib. pe
Beitwieselung oder Mitwieselung Anat. Marpurg
Ursinus penetrationem duorum corporum nos in
ducere asserit. Sadeel c. 12. refut. thes. Post
Beza in creoph. p. 18. scribunt, sententiam nost
de reali praesentia corporis et sanguinis Christi
coena ex cloaca et fermento transsubstantiati
Pontificiae deductam esse, qua etiam longe sit
probabilior. Consid. communef. p. 38. arto C
stum a nobis introduci scribit. Convicia de
impanato jamdum D. Lutheri tempore ab ad
sariis audiebantur. 2. Quidam contra re *συν*
κατάκως proferre edocti *ὁμοία μὲν λέγουσι, ἀπο*
δὲ ὑπονοῦσι, aegre enim ferunt, sibi tribui sen
tiam de ἀνοστήσει corporis, cum non de ipsa p
sentia, sed de modo saltem praesentiae quae
nem esse scribant, ideo student phrases eccl
imitari et totam controversiam adeo extenuant
eam non impingere dicant in aliquem fidei ar
lum, sed esse meram *λογωμαχίαν*. Calvinus li
institut. c. 17. §. 10: *Omnino piis isthaec tem*
et regula, quoties symbola vident a Domino i
tuta, illi certae rei veritatem adesse certo cog
et sibi persuadeant. Confer §. 5. 7. 17. 21
ejusdem cap. et libri. Consid. communef. c. 2.
109. *corpus Christi in coena praesentissimum*
dicit. ** Idem Calvinus in c. 5. Ephes. p.
edit. anno 1548: *Praeposteri sunt, qui nihilo*

aut credunt, quam ingenii sui modulo conse-
crant. Cum nobis in sacra coena carnem et
sanguinem Christi exhiberi negant, modum, in-
quis, inquit, aut non persuadebis. Atqui ego my-
sticis in stuporem abripior. Neque vero
ipsius admiratione meam ignorantiam cum
fateri. Quanto enim id satius, quam ex-
tra sensus meas, quod Paulus altum
esse pronuntiat. Quidquid enim super-
stis est, id profecto captum ingenii nostri
est. In comm. 1. Cor. 11: *Christus visibile il-
lusmodi nobis porrigendo una dat etiam no-
biscum corpus*. Neque enim fallax est, quo va-
riis nos ludat. Proinde illud mihi est ex-
tra controversiam, veritatem hic cum suo signo con-
spicere. Item: Audio, quid verba sonent, ne-
que mortis tantum ac resurrectionis suae bene-
dictio offert Christus, sed corpus ipsum, in
quo est et resurrexit. lib. de vera ecclesiae
doctrina p. 326. inter tract. theolog. edit. anno
1602. pronuntiat Christus, se corpus et sanguinem
suum panem et vinum porrigendo; hoc totum
est, nec vero dubitamus, quin sua constet
fides, quae certe constare nequit, quin
veritas ipsa. p. 327. b: *Corpus suum nobis
Christus porrigit, sed edendum; sanguinem suum
bibendum*. In optima concordiae ra-
tione p. 102. citante D. Pelargo ad Notas non
nullas p. 139: *In sacra coena miraculum agno-
scimus, quod naturae fines et sensus nostri mo-
do excedit*. Perkinsus in cathol. reform. con-
troversiis fatetur, corpus Christi in coena rea-
liter dari; c. 2. non de ipsa praesentia cor-
poris et sanguinis in coena, sed de modo dun-
taxat quoniam esse scribit. Pezelius lib. de
eucharistia p. 44. dicit, se profiteri, objectum hujus
sacramenti esse non tantum divinitatem aut Spiritum
sanctum ejus, aut efficaciam corporis, sed ip-
sum Christi carnem et sanguinem. p. 42. contrarium
non per calumniam tribui conqueritur. Rodolph.
Gallus in epist. dedicat. ad Wilhelmum Hassiae
electorem commentario epist. ad Romanos prae-
fatus: *Delendum est, homines alioqui cordatos et
sane affectos adeo caecutire, ut ob certamen
verborum et sic levi de causa offendantur et
inter se non quod in proverbio dicitur, in culicis
morari, sed sicut Herculem innocent. Isaacus Casaubonus in
notis ad epistol. Perronii nomine regis Angliae
pag. 35. ex lib. episcopi Eliensis contra
Calvinianum: Quod cardinale non latet, nisi vo-
lueris et ultro, dixit Christus, hoc est corpus meum;
et sic modo hoc est corpus meum. Nobis autem
de objecto convenit, de modo lis est. De
hoc est firma fide tenemus; de hoc modo est
(semper per transubstantiationem), de modo, quo
est, ut sit panis, sive in, sive cum, sive sub, sive
super, nullum inibi verbum est. Et quia verbum
nullum merito a fide ablegamus procul, inter scita-
menta fortasse, inter fidei articulos non ponimus.
quod dicitur olim fertur Durandus, neququam*

nobis displicet, verbum audimus, motum sentimus,
modum nescimus, praesentiam credimus. Praesen-
tiam, inquam, credimus non minus quam vos veram;
de modo praesentiae nihil temere definimus, addo,
nec anxie inquirimus, non magis quam in baptismo
nostro, quomodo abluit nos sanguis Christi; non
magis quam in Christi incarnatione, quomodo na-
turae divinae humana in eandem hypostasim unia-
tur. ** Negant Calviniani, controversiam eucharis-
ticam esse de aliquo fidei articulo, Cingl. tom 2.
fol. 374. in apol. ad serm. Lutheri contra Suerm-
eros, Erasmus Sabin. Hofnerus, alias Hermannus
Fabron. libr. Cassellis edito anno 1607. cui titulus
Lutheraner und Calvinisten c. 1. rationem addit
Steinius in Gretsero triumph. c. 5. p. 57. edit. Hei-
delb. anno 1605. quia quod non est in symbolo, id
nec credendum. Respondemus: 1. Controversia de
sanctorum communione est de articulo fidei. At
controversia de coena est de sanctorum commu-
nitione, teste apostolo 1. Cor. 10, v. 17. 2. Si fides
est adversarii coenae forma, ergo circa eam con-
troversiae sunt de art. fidei. 3. Si juxta Epipha-
nium in ancor. is, qui non credit de hoc mysterio,
ipsum verum esse, sicut *ἡρώς* Christus asseverat,
excidit e gratia Dei et salute, si juxta Theodo-
retum dial. 3. statim post apostolorum tempora qui
negabant, eucharistiam constare duabus rebus, ter-
rena et coelesti, publicitus pronuntiabantur haere-
tici; utique non erit controversia verbalis. 4. Con-
troversia, in cujus dijudicatione prava judicium
damnationis aeternae, reatus corporis et sanguinis
Domini contrahitur, verbalis non est. At haec ta-
lis 1. Cor. 11. 5. An verbales vocabis controver-
sias, quae tibi cum Capernaitis et Christi homicidis
intercedunt? his enim nos ornas titulis. 6. Bilste-
nius in logicis lib. 1. p. 113. edit. Hanov. anno 1594
caput Johannis 6. referri ad coenam, esse sub ra-
tione articuli fidei credendum, ut dicat, *Ubiquita-
rios nisi in aeternum velint damnari, idem ut pro-
fiteantur cogi*. Quid ergo fiet de sacra coena? an
non eo magis inter fidei articulos locum habebit?
Ergo non est *λογωμαχία*, sed *μυστηριομαχία*. 7. Quae
ad cultum divinum pertinent, ea etiam ad articulos
fidei pertinent. Sed sacramenta pertinent ad cultum
divinum. Exod. 12, v. 26: *Quando filii vestri inter-
rogabunt: Quid opus hoc vobis? in quae verba sic
commentatur Tossanus: Sacramenta sunt pars cul-
tus, quem Deo praestare tenemur.* **

105. Speciose igitur et plausibiliter haec, quod X. 154.
controversia de s. eucharistia non sit de articulo An de
fidei, dicuntur, nec dubitamus de quamplurimis modo
auditoribus in ecclesiis Calvinianorum verum esse il- duntaxat
lud, quod puriores sint ipsorum aures, quam docen- praesen-
tium labia, interim tamen si adversae partis scripta et tia, non
argumenta expendere velimus, fateri omnino cogi- de ipsa
mur, non de modo praesentiae (quem ipsimet fate- praesen-
mur esse mysticum et inscrutabilem), sed de ipsa tia quae-
praesentia corporis et sanguinis Christi quae- stio sit.
tionem esse. Contendunt enim adversarii: 1. corpus
Christi non nisi in coelo substantialiter praesens

esse, unde ex articulo ad ascensionis contra praesentiam corporis in coena argumentum petunt; 2. Christum juxta humanam naturam in terris non esse praesentem, sed coelo usque ad extremum diem capi ac teneri; 3. praesentiam in pluribus locis evertere naturam veri corporis, unde ex proprietatibus veri corporis contra nostram sententiam argumentantur; 4. corpus Christi tam praesens fuisse Abrahae et piis in V. T. quam nobis in sacramento eucharistiae praesens est; 5. manducationem corporis fieri sola fide in coelum subvolante; 6. adesse Christi corpus operatione Spiritus sancti nobis communicatum et unitum, tametsi in coelo maneat, quo usque ad extremum diem capitur. **Cinglius** in resp. ad confess. Luth. tom. 2. p. 425. 426. fac. a: *Ceterum Christi corpus vel mortale vel immortale in coenae sacramento praesens esse, ipsius quoque Christi verbum nullo modo admittere potest.* **7.** praesentiam statui non propter panem, sed propter hominem (qua ratione medium fini opponunt, quae tamen sunt subordinata); **8.** sacramentalem unionem in nuda *σύνεσι* et analogia consistere, quam sic explicant, quod panis sit signum, figura et representatio corporis juxta essentiam suam absentis; **9.** indigne manducantes non accipere corpus et sanguinem Christi, sed symbola tantum externa, panem scilicet et vinum; **10.** praeter manducationem naturalem panis et spiritualem manducationem corporis Christi per fidem non dari sacramentalem manducationem corporis Christi. Quamvis enim **Sadeel** et alii sacramentalem manducationem concedere eandemque a spirituali distinguere videantur, per eam tamen nihil aliud intelligunt quam naturalem manducationem panis, qui est signum et symbolum corporis Christi absentis, quod sola fide et non nisi spiritualiter manducari possit; **11.** corpus Christi nec localiter nec illocaliter praesens esse, **Beza** p. 1. resp. ad colloq. **Mompelg.** p. 37; **12.** corpus Christi nec visibiliter nec invisibiliter praesens esse; **13.** corpus et sanguinem Christi ante reditum ejus ad judicium nec ordinarie nec extraordinarie in terris, ubi coena peragitur, praesentia esse, **Consid.** c. 2. pag. 173. Quomodo vero aut qua arte hae falsae hypotheses cum vera sententia de vera, reali et substantiali corporis et sanguinis Christi in coena praesentia conciliari possunt? qua fronte asseritur, de modo saltem praesentiae, non autem de ipsa praesentia quaestionem esse, cum semper protestati fuerimus, de modo nos nolle cum quoquam litigare, cum sit omni humanae rationi incognitus? quomodo sublato e terris objecto sacrae coenae de ejusdem in terris praesentiae modo disquiri potest? Videamus quid afferant.

106. Duo potissimum habent effugia: 1. relationem importare veram relatorum praesentiam; 2. fidei esse omnia praesentissima. Ita namque suam explicant sententiam: esse inter panem et corpus Christi, inter vinum et sanguinem Christi mutuam relationem, jam vero non esse necesse, ut unum relatum cum altero in eodem loco praesens sit, sed

valere *σύνεσι* illam, etiamsi alterutrum relatorum longe absit. **Keckermanus** lib. 1. syst. log. c. can. 6: *Relationes ad sui introductionem et conservationem non egent locali contactu. Sic p. versanti in Asia potest nasci filius Romae, et eadem est paternitas, quae foret, si pater Romanus fuisset; Christus secundum corpus tantum numquam coelo existens veram ac realem habet unionem cohaesionem cum suis membris adhuc militantibus in terra, ac idem corpus veram ac realem habet unionem sacramentalem cum pane eucharistico in terra, nullus hic localis contactus requiritur.* Item corpus et sanguinem Christi dicunt esse jectum in coena praesentissimum, non autem non panem, sed fidei, quae supra se elevata in infinitum coelum penetret ibidemque Christum apprehendat, **Bucanus** in instit. loco 48. q. 41. U. dictitant, in coena adesse Christi corpus non pane, aut in loco, in quo est panis. Missa de tali inclusione calumnia a nostris toties refutamus ad prius, relationem qua talem, importare veram relatorum praesentiam, cum ipsa relationis consistat in *σύνεσι* et habitu unius ad alterum, quae *σύνεσι* et habitudo potest esse inter non-praesentia, ut probat ipsum illud exemplum a **Keckermano** adductum. Quis enim trem in Asia existentem, cui Romae nascitur filius praesentem esse filio statuet, nisi *ἀφ' ὧν* me laboret? Quod autem non semper rei convenit, nec per se eidem convenire judicandum, cum *αὐτὸ* praesupponat *κατὰ πάντας*. Observandum, ut recte monet **D. Meisnerus** amicus nostrae singularis part. 1. sobr. philos. sect. 1. c. 2. q. tria esse relatorum genera: quaedam ad *σύνεσι* necessario requirunt absentiam, quo modo referuntur spes et speratum, expectans et expectatum, praefigurans et praefiguratum, typus et *τύπος*, locus supremus et infimus etc.; quaedam necessario requirunt praesentiam, quo modo referuntur omnia unita, sive sit unio physica inter locum et locatum, sive hyperphysica, utpote essentialis inter personas sacro-sanctae Trinitatis, personalis inter divinam et humanam naturam in Christo, sacramentalis inter panem eucharisticum et Christi corpus etc.; quaedam sunt intermedii generis, quae suam *σύνεσι* nec praesentiam, nec absentiam requirunt, quo modo pater ad filium, maritus ad eam, dominus ad servum etc. refertur. Quare relatio, quatenus talis, non importet praesentiam ideo praesentia *σύνεσι* et relativa, quam adversarii excogitarunt, nihil aliud est quam merum subterfugium, quo intentatam sibi a nostris justissimam accusationem de *ἀνομία* corporis repellere frustulant. ****** Si ex nuda relatione vera et recte unio recte inferatur, tum justitia Dei et inferentur realiter unum, nam et hic quaedam est relatio; Dominus et servus erunt realiter unum, creatura et creatura erunt realiter unum etc. quae omnia sunt absurda. Ergo ex nuda illa *σύνεσι* et relatione inter panem et corpus Christi, quam Calviniani

Num relatio importet veram relatorum praesentiam

vinæ potentiae hoc ipsum denegent. **Contra sententiam de fide *ὁμολογησάν* sic concludimus: 1. Si per fidem anima nostra in coelum elevatur, ut ibi in coelesti mensa corpore et sanguine Christi fruatur, sequitur, eam fruitionem aut esse gloriosam, aut gratiosam. Non gloriosa, quia ea proprie competit ecclesiae triumphanti, non militanti 1. Cor. 3, v. 2. Non gratiosa, quia tali praesentia Deus ad nos in terras venit; non nos ad illum Phil. 1, v. 23. 1. Cor. 4, v. 17. 2. De fide in coelum subvolante et corpus Christi ibi apprehendente nullum proferri potest mandatum, nulla promissio. Apostolus potius contrarium testatur Rom. 10, v. 6. 3. Apostolus docet, in coelo cessaturam fidem ac spem, solam autem caritatem duraturam 1. Cor. 13, v. 12. ambulare nos hic per fidem, in coelo autem per speciem 2. Cor. 5, v. 7. at juxta adversarios in coelo ambulamus per fidem. 4. Per hanc opinionem solvitur unio sacramentalis inter panem et corpus Christi, quae duo ipsis longo locorum intervallo sunt disjuncta. 5. Quamdiu anima est in corpore suo, extra illud non emigrat, nec operatur. Absentiam quidem rerum imagines sibi format, non autem ad illas egreditur. 6. Mirum est, tantam ipsos animae rationali vim tribuere, ut in coelo transmundano circa corpus Christi versetur et tamen in terris corpus suum etiam informet. An non hoc est creaturam finitam in pluribus simul locis, in coelo simul et terra, collocare? num ergo Spiritus s. efficacia major est in anima hominis peccatoris quam efficacia *τοῦ Λόγου* in sanctissimo suo corpore, quod in *ἐνσάρκωσιν* suam assumpsit? Vide Frid. Petri in append. lib. de Nestorian. ** Argumenta, quae ex Rom. 8, v. 24. Hebr. 11, v. 1. et ex distinctione inter fidem ac spem petunt, in tract. de justificatione a nobis sunt exposita, et sufficienter ad illa respondet D. Meisnerus part. 1. sobr. philos. sect. 1. c. 2. q. 1. Immotum igitur perstat, nec fidem nec aliam quamvis relationem quatenus talem inferre veram relatorum praesentiam. Nimirum relatio a mutua *σχέσει* et habitudine, praesentia vero ab entium unione et locorum conjunctione dependet. Quodsi in relatione cum mutua *σχέσει* et habitudine entium unio et locorum conjunctio simul concurrat, tunc demum relata sibi vere praesentia et sunt et dicuntur; si vero ab illa *σχέσει* entium unio et locorum conjunctio absit, relata non sunt, nec dici possunt praesentia. Ad haec duo potiora effugia etiam reliqua referri possunt, utpote quod dicunt, *corpus Christi esse in sacra coena praesens communicatione idiomatum, sicut caput est praesens pedi, nempe per communem spiritum; esse praesens nominatenus; esse praesens memoria seu recordatione, affectione, cogitatione, contemplatione; esse praesens efficacia secundum virtutem; esse praesens sicut legatum in testamento vel sicut clare tradita intelligitur tradi domus; esse praesens ut sol est in terra radiis suis praesens, ut rex in toto regno; ut herba odorem fundit per totam domum etc.* quae inania *χρησάμενα*

diligenter refellit Dn. D. Menzerus tom. 3. Giss. disp. 7. thes. 20.

108. Videamus, quibus argumentis veram, realem et substantialem corporis Christi in sacra coena praesentiam impugnent. Recte autem monet D. Lutherus in praefat. syngram. duo esse praecipua versariorum in hac quaestione fundamenta, videlicet *absurditas et nulla necessitas*, videtur enim ratio ipsorum plane absurdum et non necessarium statuere, corpus Christi in coena praesens esse; quod rationem suam sub obsequium fidei captivarent, jampridem omnis hac de re controversia sopita. *Semper nobis visi estis* (scribit Martyr dialog. de natal. hum. p. 127.) *minus quam patet sapere, cum pro dogmate absurdo ac inutili studeatis, nec pro eo tamen quidquam habetis.* *Christi τὸ σῶμα, hoc est corpus meum.* ** Zwingli in coll. Marpurgensi, nihil credendum esse, quod ratione comprehendere nequeat, quia Deus non ponat nobis incomprehensibilia. Lutherus tom. Jen. Germ. p. 468. cum ipsi responderetur, *corpus Christi manducari in coena modo imperscrutabiliter*, dixit: *Egregiam vero lucem, quae non tantum lucis nobis praebeat, ut intelligere queamus, quomodo corpus ejus in pane manducetur?* ** Argumentum ab absurdo superius excussimus; restat executio illud, quod a non necessario deducunt. 1. *Ad corpus Christi spiritualiter percipiendum* (inquiunt) *opus est aliam quam *συνειση* et fidei praesentiam statuere. Frustra vero id statuitur, cujus nullus est usus.* Respondemus: 1. argumentum hoc dirigitur pugnat contra institutionem Christi, in qua sacramentalem manducationem sui corporis et bibitionem sui sanguinis instituit. 2. D. Lutherus recte monet, etiamsi nudum tantummodo mandatum, nuda institutio et institutio Christi de sacramentali manducatione ac bibitione exstaret sine expressa fructus mentione, nequaquam tamen a verbis Christi deducendum esse, siquidem verus discipulatus Christi a nobis requirit, ut in sermone ipsius maneat Joh. 8, v. 31. *vocem ejus audiamus* Joh. 10, v. 37. *contra vero omnem rationem sub obsequium captivemus* 2. Cor. 10, v. 5. 3. Manducatio et bibitio sacramentalis cum manducatione et bibitione spirituali non est confundenda, illa pertinet ad praesentiam, haec vero ad fructum coenae. 4. Salus fructus, quos vere pii ex usu coenae percipiunt exponitur loco. Dn. Chemnicus in egregio sermone de coena c. 11. p. 462. et seqq. late ostendit, substantialem corporis et sanguinis Christi in coena praesentiam maximas praebere consolationes. Primo fides nostra debet apprehendere Christum deum et hominem in ea natura, qua propinquus cognatus et frater noster est, vita enim, quae deposita est propria, in assumpta carne residet et non possumus ad Christum in gloria regni penetrare, ideo ad nos venit apprehensurus naturam, qua frater noster est; et quia gloriam nostrae fragilitas nostra in hac vita ferre non potest

quae igitur et vino adest, et exhibetur nobis corpus et sanguis ejus. Secundo per peccatum ita alienati a vita divinitatis, ut fragilitas nostra sine medio secum agentem ferre non posset, ideo Christus non solum assumpsit naturam nostram, sed illam etiam nobis rursus restituit, praebens nobis in coena corpus ac sanguinem suum, ut per assumptionem et nobis rursus communicatam naturam suam subvehat nos ad communionem et unitatem cum divinitate. Tertio natura nostra propter imaginem Dei creata omnibus coelestibus et divinis donis ornata erat, quae bona apud Deum, ut generis nostri auctorem, deposita erant, et per lapsum non tantum bona illa amissa, sed etiam peccato depravata et morte perdita est. Finitur igitur Dei naturam nostram, sed sine peccato, quia ea peccatum damnavit, mortem destruxit et vitam replevit. Atque ita humanam naturam per suam personam sanctificavit, ut autem certum esset, haec ad nostram etiam miseram naturam pertinere et vere nobis communicari, ideo ipsam naturam, quam a nobis assumpsit et per peccatum reparavit, rursus nobis in coena praebet. Per evangelii doctrinam in genere pronuntiat, naturam corporis et effusione sanguinis Christi placatam esse iram Patris et aeternam redemptionem omnibus; sed anxiae et pavidae mentes conspectu peccatorum indignitatis, infirmitatis et variis tentationibus tentantur et turbantur, ut de speciali applicatione dubitare incipiant; Christus igitur illud ipsum corpus, quod pro nobis in mortem tradidit, ac illum ipsum sanguinem, qui pro nobis effusus est, in coena exhibet et hoc certo ac firmo arrhabone exhibitionis et applicationem promissionis evangelicae ostendit. Quinto humana natura Christi depositis divitiis residet in gloria Patris; nostra natura, per peccatum promissionem spem habeamus glorificationis, sed cordibus adhuc inquinata, miseriis operibus et omnibus telis Satanae, mundi et carnis est operata. Igitur fides nostra turbetur, ideo Christus nobis corpus et sanguinem nobis praebet, ut per ipsum certos nos reddat, fore ut aliquando communicetur corpori ipsius glorioso. Sexto novum testamentum est foedus gratiae in remissione peccatorum; hoc foedus erga Deum sancitum est et confirmatum effusione sanguinis Christi; ut igitur certi de promissione, nos in foedere isto perpetuo mansurum esse, ideo illum ipsum sanguinem, cujus effusione id confirmatum est, in coena nobis exhibet. Septimo in coena est sacra coena in recordationem beneficiorum Christi et in confirmationem fidei. Quia autem natura nostra firmius a Christo apprehenditur, Phil. 3, et ideo apprehensione vivificationis suae carnis vult a nobis excitare, conservare et confirmare veram recordationem. Octavo Christus in coena ea naturam, quae caput nostrum est, corpore scilicet et sanguine suo, se arctissime nobis conjungit, ideo per naturam illam et nobis cognatam naturam potius et efficaciter in credentibus operatur, ut, quia caput est in nobis, nos etiam invicem simus

alter alterius membra. Haec D. Chemnicus pie et erudite.

109. 2. Quidam ex adversariis eo progrediuntur, ut substantialem corporis Christi in coena praesentiam prorsus inutilem esse probare conentur ex dicto Christi Joh. 6, v. 63: *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam*. Cinglius part. 2. oper. p. 269: *Si caro ejus manducata non prodest quidquam, haud dubie nec ad manducandum illam nobis exhibere aut dare voluit*. Idem in epist. ad Matth. Albertum scribit, *carnem Christi comestam gignere aliud non posse quam carnem, nam carnem esse, quidquid ex carne nascitur*. ** Idem Zwingerius in comm. de vera et falsa relig. p. 203: *Caro Christi prodest caesa, non ambesa et comesa*. Ursinus in expl. catech. p. 547. ** Respondemus: 1. Calvinus ipse in comment. c. 6. Joh. hanc Cinglianam detorsionem refellit: *Nec recte etiam illi (inquit), qui Christi carnem prodesse dicunt, quatenus est crucifixa, comesam vero nihil nobis afferre, quin potius comedere eam necesse est, ut crucifixa prosit*. ** Bucanus in inst. loc. 48. p. 738: *Caro Christi est vivifica 1. ratione unionis, quia est propria verbi omnia vivificare valentis caro, ut loquitur synodus Ephesina; 2. ratione meriti obedientiae, qua Christus oblato in sua carne pro nobis in crucem acta sacrificio omnibus credentibus vitam aeternam acquisivit; 3. respectu copulationis nostrae cum Christo etc.* Quod ergo dicitur Joh. 6, v. 63. *caro non prodest quidquam*, non de ipsa Christi carne simpliciter intelligendum, sed de carnalibus opinionibus non convenientibus cum mysterio manducationis carnis Christi. Tossanus in notis marg. Joh. 6: *Spiritus est, qui vivificat, per Spiritum intelligitur Christi deitas, cui caro in personae unitate est arctissime unita, ut sit sensus, vis vivificandi est in carne mea, non quatenus caro est, sed quatenus est aeterni Filii Dei caro*. Beza in annot. major. hoc loco: *Sic quidem appositissime verba Christi explicari existimo, ita ut in carnis et Spiritus vocabulis usitata sit retinenda significatio et Christus non proprie et singulariter de carne sua (expressisset enim pronomen *meum*, mea), sed generaliter de omni naturali cibi usu sit locutus*. ** Mart. Bucerus in c. 6. Joh. agnoscit, *Christum non loqui de sua carne*. 2. Christus in illa ipsa concione summam utilitatem carnis suae praedicat et inculcat v. 51: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita*; v. 53: *nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*; v. 54: *qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam*; v. 55: *caro enim mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus etc.* Quae igitur specie de carne Christi dici potest, quod οὐκ ἀπέλει οὐδέν, nihil quidquam omnino prosit? Hoc argumentum merito urget D. Lutherus. 3. Christus non dicit: *Caro mea non prodest quidquam*, quin potius contrarium asserit, carnem suam vivificam ibidem asserens, unde synodus Ephesina anathemate

2. Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam Joh. 6.

X. 190.

eos ferit, qui carnem Christi negant esse vivificam, sed simpliciter et absolute dicit: *Caro non prodest quidquam*. 4. Christus nihil instituit sine certo fine. Atqui instituit sacramentalem carnis suae manducationem. 5. Duae exstant veterum interpretationes in hunc locum. Quidam enim de carne Christi intelligunt, non quod ex se et per se non prosit, sed quod ex accidenti non prosit, videlicet vel sola sine divinitate, vel capernaitice et carnaliter manducata, vel sacramentaliter sine fide accepta. Quidam vero de carnali auditorum intellectu verba Christi accipiunt. Cyrillus lib. 4. in Joh. c. 23, p. 210: *Caro quidem ceterorum omnium quidquam vere non prodest; caro autem Christi, quia in ipsa unigenitus Dei filius habitat, sola vivificare potest*. Augustinus tract. 27. in Joh. tom. 9. f. 48: *O Domine magister bone, quomodo caro non prodest quidquam, cum tu dixeris, nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam? an vita non prodest quidquam? quid est ergo, caro non prodest quidquam? Caro non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur*. Et postea: *Si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. Si per carnem nobis multum profuit Christus, quomodo caro nihil prodest?* Idem serm. 11. de verb. dom. circa medium: *Multi qui vel corde ficto carnem illam manducant et sanguinem bibunt, vel cum manducaverint et biberint, opostatae fiunt, numquid manent in Christo aut Christus in eis? sed profecto est quidam modus manducandi illam carnem et bibendi illum sanguinem, quomodo qui manducaverit et biberit, in Christo manet et Christus in eo*. Non ergo quocunque modo quisque manducaverit carnem Christi et biberit ejus sanguinem, manet in Christo et Christus in illo, sed certo quodam modo, quem modum utique ipse videbat, quando ista dicebat. Paschasius lib. de corp. et sang. Christi in biblioth. patrum tom. 6. p. 347: *Sine Spiritu s. sicut ne caro Christi prodest quidquam, ita nec hoc sacramentum carnis prodesse potest*. Sed Chrysostomus et Theophylactus in hoc loco exponunt de carnali auditorum intellectu: *Quid est caro non prodest quidquam? non de ipsa carne dicit, absit; sed de his, qui carnaliter accipiunt, quae dicuntur de carnali auditu, τὸ σαρκικῶς τὰ ῥήματα ἐνδέχασθαι οὐδὲν ἀμφελί, ἀλλὰ σκάνδαλον ἀγορεύει γίνεσθαι etc.* 6. Quam-

X. 101. vis vero neutra harum interpretationum nostrae sententiae adversetur, (concedimus enim, carnem Christi non prodesse, si ex hypothesi esset nudi hominis caro, vel si capernaitice et carnaliter manducaretur, quin et sacramentalem corporis Christi manducationem absque spirituali nihil prodesse concedimus); interim posterior interpretatio praeferenda est priori, cum textui magis congruat. 1. Quoties enim in Scriptura caro opponitur spiritui, ut ea quidem vituperetur, haec vero laudetur, tunc illud non potest nec debet intelligi de carne Christi, sed de carne

nostra, id est de veteri nostro Adamo, de carnali intellectu et studio, quam regulam D. Lutherus multis exemplis probat. Jam vero talis oppositio carnis spiritus est in hisce Christi verbis. 2. Christus dicit: *caro mea non prodest quidquam*. 3. Christus absolute et ἀποτόμως negat, carnem ullo modo non prodesse, idque de Christi carne dici nequit, quod licet ex accidenti et certo quodam respectu non prosit absolute, tamen nequaquam dicenda est non prodesse. 4. τὸ vivificare spiritui attributum praecedentibus etiam carni Christi tribuitur, quomodo igitur per carnem spiritui oppositam Christi intelligi potest? quorum eadem sunt attributa, ea non possunt ἐναντίως invicem opposita. 5. Christus in tota illa concione jam inde ab initio miscet et quasi alternatim tractat jam summam celebrationem suae personae, carnis et beneficiorum ejus, quod scilicet sit salutaris mundo jam comitans reprehendendo incredulitatem et carnalitatem auditorum, qui eam non curabant, nec in ipsum Christum confidebant, quare et hic accusando carnem ut prorsus carnem utilem, non suam, sed auditorum carnem accusando statuendus est. 6. Ex ipso Christi responso apparet quatenus fuerit lis et quaestio inter Christum et ipsos Capernaitae, videlicet non quomodo caro Christi manducanda; sed adversarii totam doctrinam, quod Christus scilicet de coelo venerit ac sit salvator mundi, quod dixerunt esse falsam, ideo Christus eam asserit confirmat. Capernitae non quaerebant de modo manducandae carnis, sed totam Christi doctrinam reprobabant; Christus igitur non projicit margaritam in porcum; sed eis mysterium comedendae carnis suae declarat, sed veritatem dictorum confirmat. 7. Christus immediate subjicit v. 63: *Verba, quae loquor vobis, sunt Spiritus et vita*; v. 64: *sed sunt quidam qui non credunt*; v. 65: *propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei voluntas a Patre*, quae omnia evidentiter ostendunt, quod caro, id est carnalem intellectum auditorum, Christus redarguat, revocat enim nos ad v. 63: *Nolite murmurare invicem; nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit illum*, ubi eadem carnalitatis reprehensio proponitur. Prima quidem. distinct. 2. de consecrat. ex Augustino: *Verba, quae locutus sum ad vos, Spiritus et vita sunt. Intellexistis spiritualiter? Spiritus et vita sunt. Intellexistis carnaliter? etiam sic Spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt Spiritus et vita, qui spiritualiter non intelligis*. Cyprianus serm. de coen. p. 450: *Capernitae existimantes carnem eo modo dici, ut carnem ejus elixam vel assuetamque membratim edere docerentur, abierunt retro. Sed in cogitationibus hujusmodi caro et caro non prodest quidquam, quia sicut ipse Christus exposuit, vera haec Spiritus et vita sunt, carnalis sensus ad intellectum tantae profunditatis non penetrat, nisi fides accedat*.

110. Praeter haec principalia fundamenta (surdi et non necessarii) proferunt etiam alia multa principalia, quae petita sunt, vel ex dictis Scri-

ne peregrinis et contortis, vel ex pronuntiatis philosophicis male applicatis. Percurramus utramque classem: 1. Matth. 24, v. 23: *Si quis dixerit vobis, ecce hic est Christus, ecce illic, nolite credere.* Ergo non est credendum illis, qui statuunt, Christum suo corpore et sanguine in coena esse praesentem. ** Tossanus in not. marg. bibliorum Luc. 17, v. 21: *Non dicent, ecce hic, ecce illic. Posset (inquit) haec verba etiam sic reddi: ecce hic, ecce illic est Christus, puta modo corporali, quia Christus corpore suo jam non est in terra praesens, sed in coelo.* ** Respondemus: 1. Eadem ratione non inferri posset, non esse docendum, quod Christus suo corpore sit in coelo, quod per fidem habitat in cordibus piorum, quod tamen utrumque Scriptura docet, nec repugnant adversarii. 2. Quin imo sequeretur, Christum ne quidem secundum divinam naturam esse in terris praesentem, cum simpliciter docetur, non esse credendum illis, qui dicant: *Ecce hic est Christus, ecce illic.* 3. Ex circumstantiis dei sensus est manifestus. Praedicat Christus, ante variationem Hierosolymitanam multos surrectum pseudoprophetas et pseudo-Christos, qui honorem Messiae sibi vendicaturi numerosum populum ad aggregaturi et externam a Romanorum oppressione liberationem eidem promissuri sint, illis ne fidem habeant, serio et graviter hortatur. Vide Calvinum in harm. p. 363. 4. Luc. 17, v. 21. Christus de regno suo eadem phrasi utitur: *Non dicent, ecce hic, aut ecce illic, docens, regnum suum non esse terrenum certo loco alligatum quodque externa et visibili maiestate agnoscatur, sed esse regnum spirituale et coeleste, quod non veniat per tempora, sed intra nos sit v. 21. Ecquis vero inde colligere velit, regnum Christi procul a vobis abesse? Vide Marloratum in com. hoc loco. Calvinus in cap. 16. Joh.: Relinquo mundum etc. et commentatur: *Mundum reliquit Christus, cum infirmitates nostras exuens in coelum receptus est, sed viget nihilominus erga nos ejus gratia, quia sedet ad dextram Dei, ut totius mundi imperio potiatur.* ***

III. 2. Surrexit, non est hic Matth. 28, v. 6. *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis* Marc. 14, v. 7. *Relinquo mundum* Joh. 16, v. 28. Ergo Christus suo corpore et sanguine non est praesens in coena. Respondemus: 1. haec et similia dicta localem, naturalem et visibilem corporis Christi praesentiam tollunt, nequaquam vero vel personalem vel gratiosam vel sacramentalem. 2. Nec simpliciter omnem omnino Christum secundum humanam naturam in terris praesentiam excludunt, sed certum tantummodo praesentiae modum. 3. Apparet hoc ex omnibus illis fundamentis, quae pro personali et sacramentali Christi in his terris praesentia ex Scripturis adduci possunt. 4. Apparet id ipsum ex verbis Christi Luc. 24, v. 44: *Hi sunt sermones, quos ad vos habui, cum essem vobiscum.* Erat quidem jam tum apud illos, sed alio modo, non in infirmitate carnis, sed in gloria

majestatis. 5. Apparet idem ex locorum istorum circumstantiis. Sic verba angeli: *Surrexit, non est hic* Luc. 24, v. 5. sic explicantur: *Quid quaeritis vivum inter mortuos?* qualis et quatenus a mulierculis quaerebatur, talis et eatenus non aderat, nimirum non jacebat mortuus in sepulcro, sed vivebat gloriosus in suo regno. Sic verba Christi: *Me non semper habetis*, ibidem explicantur: *Pauperes semper habetis vobiscum, et cum volueritis, potestis illis benefacere, me autem non semper habetis*, nimirum, ut possitis mihi eo modo benefacere, quo pauperibus. ** De loc. Matth. 28. *me non semper habebitis* Hieronymus in c. 28. Matth.: *Alia oboritur quaestio, quare Dominus post resurrectionem dixerit: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, et hic dicat: me non semper habebitis. Mihi videtur in his locis dicere de praesentia corporali, quod nequaquam cum ipsis futurus sit post resurrectionem, quomodo nunc in omni convivio et liberalitate.* Augustinus tract. 50. in Joh.: *Non semper me habebitis. Quare? quia conversatus est secundum corporis praesentiam quadraginta diebus cum discipulis suis et eis deducentibus videndo, non sequendo ascendit in coelum et non est hic. Ibi enim sedet ad dextram Patris et hic est; non enim recessit praesentia majestatis. Secundum praesentiam majestatis semper habemus Christum, secundum praesentiam carnis recte dictum est discipulis, me autem non semper habebitis. Habuit enim illum ecclesia secundum praesentiam carnis paucis diebus, modo fide tenet, oculis non videt.* Calvinus in comm. hoc loco: *Quod se negat cum discipulis semper fore, ad genus praesentiae referri debet, cui carnalis cultus et sumtuosus honor conveniat. Nam quod Spiritus sui gratia nobis adest, quod habitat in nobis, quod nos etiam carne sua et sanguine pascit, nihil hoc ad corporeos cultus.* ** Joh. 16, v. 28. additur: *Exivi a Patre et veni in hunc mundum, iterum relinquo mundum et vado ad Patrem.* Ut ergo a Patre exivit et in mundum venit, ita quoque mundum relinquit et ad Patrem redit. Jam vero in mundum venit non loci mutatione, sed visibili manifestatione in assumpta carne, 1. Tim. 3, v. 16. Ergo etiam mundum relinquit et ad Patrem vadit visibilis praesentiae subtractione. Sicut a Patre exivit et in Patre tamen mansit, cum in mundum veniret; ita quoque ad Patrem rediit et in mundo mansit, cum e mundo exiret, qua de re in harmonia evangelica pluribus disseremus. ** Dictum Hebr. 8, v. 4. non agit de loco repraesentationis sacrificii Christi seu de existentia Christi in coelis, sed de ipsa sacrificii oblatione, quod non erat in terris, hoc est terrenae conditionis sive res terrena, qualem levitici sacerdotes offerre debebant, sed erat corpus Domini de coelo 1. Cor. 15, v. 47. id est coelesti modo conceptum et a Filio Dei in personam suam assumptum. Hoc colligitur ex scopo et contextu. **

112. 3. 2. Cor. 5, v. 16: *Jam non novimus Christum secundum carnem.* Ergo nec nos debemus Christum in coena quaerere secundum carnis praesentiam. 3. Non novimus Christum secundum

carnem
2. Cor. 5.
v. 16.

sentiam. Respondemus: 1. Calvinus ipse agnoscit, ex hoc loco non recte duci argumentum contra praesentiam corporis Christi in coena. 2. Si enim hic locus ageret de Christi corpore, sequeretur, Christum post resurrectionem non amplius habere verum corpus, siquidem eo modo Christum agnoscere debemus, quo eum apostoli Spiritu s. collustrati cognoverunt. 3. Sensus dicti apostolici patet ex contextu. Loquitur apostolus de carnali intellectu, quem de Christo et ipsius regno quidam adhuc fovebant, quasi scilicet Christi regnum sit mundanum ac terrenum, illis opponit haec verba: si et nos Christum secundum carnem cognovimus, nunc tamen eum non cognoscimus; quo dicitur, quamvis plurimi ac inter hos etiam ipsimet apostoli, carnalia commoda in Christo quaesiverint, quippe quem regem mundanum fore credebant, tamen deposita falsa illa et carnali opinione non amplius carnalia, sed spiritualia, coelestia et aeterna beneficia in Christo quaerimus. Lutherus tom. 2. Witteb. fol. 180: *Secundum carnem apostolo non significat in carne, sicut Sacramentarii somniant, sed more adverbii carnaliter vel studio et affectu carnis vel quomodo caro facit.* 4. Alii sic explicant, quod apostolus dictum hoc opponat illis, qui nihilo excellentius de Christo judicabant, quam sicut ex infirmitate carnis tempore exinanitionis Christi aestimare poterant, sicut et alibi status exinanitionis vocatur dies carnis. Res eodem recidit. 5. Aliud ergo est Christum secundum carnem cognoscere, aliud vero Christum in carne cognoscere; illud carnales de Christo cogitationes, hoc vero assumptae naturae mysterium respicit. Calvinus in hoc loco: *Non de corporis substantia apostolus loquitur, sed de externa specie, neque dicit, non amplius cognosci a nobis carnem in Christo, sed inde Christum censi negat, et nisi carnem Christi nunc agnoscimus, perit nobis tota, quam in ipso habere nos convenit fiducia et consolatio; verum agnoscimus Christum in carne sua non carnaliter, quia non nisi in consideratione spiritualium ejus donorum acquiescimus.*

1. Quae
sursum
sunt
quaerite,
ubi Chri-
stus est
Col. 3,
v. 1.

113. 4. Coloss. 3, v. 1: *Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est ad dextram Patris. Ergo Christus corpore et sanguine suo non est praesens in terris*, quo etiam referunt verba prosae ecclesiasticae in administratione eucharistiae jam olim usitata: *Sursum corda habemus ad Dominum.* Respondemus: 1. Apostolus nec de coena, nec de praesentia Christi in his terris eo loco agit, sed disputat contra falsam philosophiam, contra traditiones humanas et ceremonias Leviticarum Christi morte abrogatas et haec vocat *elementa mundi ac quae sint super terram.* 2. Diserte ibidem exponit, quid per τὰ ἐν τῆς γῆς intelligat, videlicet veterem hominem cum suis concupiscentiis. v. 5: *Mortificate membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immundiciem, libidinem, concupiscentiam pravam et avaritiam; his opponit ea, quae sunt sursum, inter quae numerat novum hominem, veram Dei agnitionem, caritatem, pacem Dei in cordibus etc.* 3. Non ergo sursum

τὸ ἄνω intelligit de loci intercapedine, quasi scilicet ista omnia a nobis in terra versantibus procul semota atque sejuncta. Augustinus lib. octavium quaestionum q. 29: *Ea quae sursum sapere jubemur, spiritualia scilicet, quae non et partibus hujus mundi sursum esse intelliguntur, sed merito excellentiae suae.* Theophylactus in hoc loco: *Supernam vitae instructionem ac vitam imitamini.* 4. Sursum habere corda nihil aliud est, quam mentes a terrenis liberare ad considerationem verbi et promissionum divinarum directas habere, id quod cum vera corporis et sanguinis Christi in coena praesentia minime omnium pugnat, si enim additur declaratio, *ad Dominum elevanda corda*, quem ab actione coenae abesse, quae fieri non potest, asserere audebunt? In canone Nicaeno haec junguntur ὑψώσαντες τὴν διάνοιαν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ. 5. Contextus apostolicus potius repugnat sententiae adversariorum, quia ad τὸ ὑποτίθεν τὰ ἐν τῇ γῇ etiam hoc pertinet, si res divinas ex rationationibus humanis aestimare velimus. Chrysostomus hoc in 1. Cor.: *Ex philosophia res divinas intelligere est candens ferrum non forcipe, sed digitis tractare.* Quare philosophica argumenta non opponenda disertis Christi verbis, quod tamen adversarios facere constat.

114. 5. Hebr. 8, v. 4: *Si Christus in terris esset, quidem pontifex foret. Ergo non est praesens corpore eo in loco, in quo celebratur coena.* Respondemus: 1. ex hypothesi adversariorum sequitur, Christum non fuisse pontificem, cum in cruce se offerret Deo in odorem suavitatis; 2. etiam sequeretur, Christum ne quidem secundum divinam naturam in terris praesentem esse, quod tamen adversarii asserunt. 3. Sensus genuinus huius dicti ex scopo et circumstantiis manifestus est. Refert auctor epistolae Christum cum sacerdotibus Leviticis, quos vocat terrenos, quia exemplari et umbrati fuerunt, hoc est in tabernaculo manu facta terrena sacrificia tractarunt, Christum autem coelestem sacerdotem, quia se ipsum obtulit victimam Deo. In tabernaculum ἡγχερονόητον est ingressus, ut q. v. 11. et 12. explicatio additur. Ambrosius in hoc loco: *Si Christus esset terrenus pontifex, Aaron, non esset utique sacerdos secundum aeternum Melchisedech in aeternum. Aaron quidem mortuus est et non est sacerdos; Christus vero vivit in aeternum, sacerdos est sempiternus non terrenus, quales illi fuerunt, qui exemplari et umbrati fuerunt coelestium etc.* 4. Hanc explicationem approbat ipse Calvinus sic scribens in hoc loco: *Christus nullum habet terrenum aut visibile sacrificium, terrenus ergo sacerdos non esse potest.*

115. Ex philosophicis regulis haec fundamur proferunt: 1. Omne corpus naturale est visibile. Corpus Christi in sacra coena non videtur. Ergo nec ibi praesens est. *Calvinus in harm. p. 1. Cum Christus palpabile esse corpus suum praedicat et solidis ossibus compactum, huiusque notis

spiritu, scite et vere adductus est hic locus (20.) a nostris hominibus ad refellendum errorem de transsubstantiatione panis in aquam de locali corporis praesentia, quam homines desiderari in sacra coena fingunt.** D. Mylner in coedia Misnica refert, Lipsiae quendam ex philosophis repertum fuisse, quem non puduerit in os dicere, ut monstrent sibi corpus in sacra coena videndum, tum se praesentiam ejus esse. Respondemus: 1. ne quidem in corpore naturali perpetuae veritatis est, quod semper actu videtur. Actu videri vel non videri est extrinsecus corporis accidens, nequaquam vero interna essentialis ejusdem proprietates. Corpora subtilia, quae sunt aer et ignis, visum nostrum effugiunt. Luc. 9: Quae in veribus assantur ab eo, quod videmus, igni non tanguntur, sed ab eo, quem videmus, adeo vero tanguntur, ut etiam crederent. Distinguendum igitur inter potentiam et actum inter actum primum et secundum. Corpus naturale est visibile, potentia scilicet semper actu. Scaliger exerc. 325. sect. 4: *Visa natura visibilis est, etiamsi nunquam videtur, quandoquidem potentia non tollitur per oblationem, neque e contrario deletur oblatione per amotionem potestatum.* 3. Quodsi in corpore naturali non est perpetuae veritatis, quod actu videatur; quanto minus de corporibus glorificatis asseri poterit, quod necessarium sit oculis non dum glorificatorum actu ea semper praesentia? imo vero cum D. Gesnero tantum abesse, ut corpora glorificata non dum glorificatis actu semper videantur, nec possint videri, nisi peculiaris oluxoropta et visio divina accesserit, siquidem corpora glorificata sunt pneumatica propter noiotias pneumaticas. 1. Cor. 15, v. 44. sunt lucidissima et fulgentissima lucis solaris Matth. 13, v. 43. sunt subtilissima Matth. 22, v. 30. quomodo in naturalibus, obscuris et crassis oculis hominum glorificatorum absque peculiari dispensatione divina actu viderentur vel etiam videri? Inter objectum et organum visus certa proportio et *συμμετρία* docente philosopho de anima c. 9. at quae analogia inter corpus et oculum *ψυχικόν*? Matth. 27, v. 53. Christus cum Christo resuscitatus commemoratur, apparuerint multis, quo ipso innuitur, quod apparuit obvis ex naturalis corporis constitutione, sed aliquibus duntaxat ex peculiari dispensatione apparuerint. 4. Si in corpore glorificato non est perpetuae veritatis, quod ab oculis non dum glorificatis semper actu videatur; quanto minus in Christo in hypostasim filii Dei assumpto et in vitam Dei evecto locum habebit? Certe Christus in diebus carnis suae, in statu exinanitionis per Nazarenos transibat, cum de monte illum captivum essent Luc. 4, v. 30. abscondebatur se a conspectu de templo, cum Judaei lapides tollerent Luc. 8, v. 59. post resurrectionem suam in convi-

vio Emauntico *ἀγαντος ἐξέβητο* Luc. 24, v. 31. quomodo igitur necessarium, ut corpus ejus, ubicunque praesens est actu semper videatur? Visibile est ratione sui, licet non ratione nostri; visibile est potentia, licet non actu; distinguendum enim inter subjectum et modum; accipimus naturale et visibile Christi corpus in sacra coena, non autem modo naturali et visibili. 5. Absit proinde, imo longissime a nobis absit, ut nolumus plus credere, quam oculi nostri nobis renuntiant. *Beati, qui non vident, et credunt*, Johan. 20, v. 29. *Ambulamus per fidem non secundum adspectum*, 2. Cor. 5, v. 7. *Fides est argumentum non apparentium*, Hebr. 11, v. 1. Sequantur ergo, quicumque volent, iudicium rationis et sensuum, nos iuntemur verbis Christi. *Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides. Si tantum credis, quod vides, quid est tua fides?* dicunt pii veteres. ** *At Christus a visibilitate et palpabilitate argumentum ducit.* Respondemus: 1. sane argumentum Christi a sensuum experimentis petatum legitime concludit, sed quia est argumentum minus principale et propositio illa, quidquid videtur et palpatur, est corpus, non est reciproca, minime hinc inferre licet, passibiles has qualitates actu ipso semper ac necessario inesse, maxime cum haec demonstratio non dependerit ex naturae necessitate, sed liberae voluntatis dispositione, *ὃ νόμος φέρεται, ἀλλ' ὁλκρομίας τῶν ὀφθαλμῶν*, ut loquitur Damascenus. 2. Alioqui pari ratione concludendum foret: Christus ex eo, quod edit ac bibit, discipulis veritatem corporis sui demonstravit. Ergo edere et bibere corporis glorificati erit proprium inseparabile; quem tamen inferendi modum Calvinus ipse damnat pag. 447. 3. Christus ipse sui visionem et palpationem haud fore perpetuam praedicat, quanto beatos eos praedicat, qui licet non videant, tamen credant.**

116. 2. *Memoria est rerum absentium.* *Sacra coena instituta est in commemorationem Christi.* Respondemus: 1. Si fidei omnia sunt praesentia et memoria non est nisi absentium (utrumque affirmantibus adversariis), consequens fuerit, fidem de memoria et memoriam de fide esse nullam ac fidelibus nullum dari posse memoriale. 2. Coena instituta est ad Christi commemorationem. *Hoc facite eis in ἑμὴν ἀνάμνησιν*, ait Christus Luc. 22, v. 19. Ergone Christus a coena absens? hospes a convivio? 3. Prima coena Christum praesentem habuit, ut ex evangelistarum descriptione constat, nec ab adversariis negari potest. At si ex voce *commemorationis* legitime inferatur *ἀνοσία* corporis, tum negandum fuerit, Christum in primae coenae administratione praesentem suo corpore fuisse. 4. Recte igitur Oecolampadius agnoscit, memoriam saepe esse rerum praesentium, in quam sententiam adducit verbum Maronis:

Oblitus est Ithacus discrimine tanto.

5. Populus Israëliticus quoties jubetur recordari Dei sui et reprehenditur hoc nomine, quod Dei oblitus fuerit? Deut. 8, v. 18. Judic. 8, v. 34. quoties orant pii, *Domine memento nostri, recor-*

2. Memoria est rerum absentium.

dare nostris Psalm. 25, v. 7. Neh. 5, v. 19. Deus quoties recordatus dicitur piorum, Gen. 8, v. 1. Job. 14, v. 13. etc. Ergone Deum absentem esse dicemus? 6. Imo vero Deus ipse notanter dicit Exod. 20, v. 24: *In omni loco, in quo memoriam nominis mei instituero, veniam ad te et benedicam tibi*. Quare cum Christus in sacra coena memoriale beneficiorum suorum instituerit, Psalm. 111, v. 4. utique in ea etiam praesens est. 7. Sic arca foederis in V. T. columna nubis et ignis in deserto erant memoriale Dei non absentis, sed vere praesentia. 8. Ne quidem philosophice verum est, memoriam esse rerum absentium. Aristoteles libr. de memor. c. 1. memoriam dicit *esse praeteritorum*, interim tamen rerum illarum species sunt praesentes, non quidem sensui, sed intellectui. Sic clausis oculis possum recordari hominis praesentis. Unde distinguunt *inter praesentiam sensibilem et insensibilem, inter absentiam rei et speciei*. Quae res sensibilibus sunt praesentes, id est quae in sensus externos occurrunt, eorum proprie non recordamur, cum enim species praesens in sensus occurrat, ejusdem repetitione per *ἀνάμνησιν* non est opus; cum vero res quidem praesens est, sed non incurrit in sensus, tunc ejus meminisse possumus, siquidem

x. 197. species absens semel accepta opera intellectus recoli potest, D. Meisnerus part. 1. sobr. philos. sect. 3. c. 6. q. 5. 9. Verba Christi, *hoc facite in mei commemorationem*, expriment salutarem coenae fructum et sic exponuntur ab apostolo 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducabitis panem hunc et ex hoc calice bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Ergo non debent opponi verae praesentiae corporis, quae ad essentiam sacrae coenae pertinet. Nos igitur his et similibus argutiis adversariorum constanter opponimus verba Christi et cum Augustino dicimus lib. 6. contra Julianum c. 2: *Ego haec arma coelestia, quae vincunt Coelestium* (Pelagianum et sacramentarios Calvinianos) *non dimitto, his fidem meam sermonemque committo: argumenta, quae proferitis, humana sunt, haec munimenta divina sunt*. Quae vero Perkins. lib. de unic. rat. conc. p. 49. ex circumstantiis institutionis contra praesentiam corporis Christi in sacra coena affert, ea manifeste principium petunt et exposita a nobis sunt in tract. de interp. Script. §. 160. **Joh. Appelius contra D. Mentzerum pag. 69. et 87: *Efficiens non ingreditur essentiam sui effecti. Christus est efficiens sacrae coenae. Ergo non ingreditur essentiam coenae*. Respondemus: 1. Christus est efficiens et materia sacrificii Patri coelesti oblatus, Ephes. 5, v. 2. Hebr. 7, v. 27. c. 9, v. 12. c. 5, v. 5. Augustinus de fide ad Petr. Diacon. c. 2. tom. 3. p. 288: *Unus Christus sacerdos, per quem sumus reconciliati; sacrificium, quo reconciliati; templum, in quo reconciliati; Deus, cui reconciliati*. 2. In baptismo Spiritus est causa efficiens Luc. 3, v. 22. et materia sive essentialis pars, Matth. 28, v. 19. **

117. Quae ex patribus Phil. Mornaeus libr. 4. de

euchar. c. 1. Polanus in symph. Cathol. m. th. 1. Scultetus in medulla patrum et alii pro firmatione suae sententiae proferunt, facilem habent explicationem, si observentur haec theorema.

1. De vera et genuina patrum sententia judicari esse ex illis locis, in quibus proprie et ex parte de hoc mysterio tractant, non in quibus obiter incidenter solum de eo agunt. 2. Distinguere esse loca, in quibus de salutari usu et fructu mysteriorum tractant, ab illis, in quibus essentialiter dem explicant. 3. Panem eucharisticum vocari sacramentum, mysterium et symbolum corporis Christi non quod nuda *συστοις* et relatio sit inter panem absens Christi corpus, sed quia vera et realiter demque mystica unio sit inter panem et corpus Christi praesens, per quam fiat, ut mediante symbolo panis externo in sublimi mysterio corpus Christi in hoc sacramento accipiamus. Incarnatio igitur magnum mysterium et admirabile sacramentum at num *Λόγος* a carne absens propterea statui.

4. Panem dici signum, figuram, similitudinem *ἀντίτυπον* corporis Christi, non quod Christi corpus sit absens (hunc enim sensum disertis verbis patres repudiant), sed quod sit invisibiliter praesens. signo enim invisibilitas, nequaquam vero absens corporis inferri potest, definiente Augustino.

2. de doct. Christ. c. 1: *Signum est res praesens speciem, quum ingerit sensibus, aliquid aliud cogitationem ex se venire faciens*. Sufficit igitur ad signandi rationem, ut res signata externis sensibus non sit obvia, si vel maxime praesens adest. Columba erat signum Spiritus s. descendantis, columna nubis et ignis erat signum et symbolum gratiose praesentis, nec tamen vel a columba Spiritus s. vel a columna nubis et ignis Deus absens. Vide tract. de sacram. §. 9. 5. Distinguemus esse inter signum nudo *σημαντικόν* et *μεταδοτικόν* sive *προσφερόμενον*. Quando patres symbola externa, panem et vinum, in sacra coena vocant corpus et sanguinis Christi, non intelligunt solum tantum *σημαντικά*, sed *μεταδοτικά καὶ προσφερόμενα*. De sententiis patrum judicandum est ex verbis institutionis Dominicae, illi enim nequaquam solum interpretationem opponere voluerunt, sed eandem hauserunt. 6. Quando integra sacramenta vocant signa, itidem nequaquam hoc volunt, quod gratiam Dei tantum significant, sed non una tantum exhibeant; verum intelligunt signa exhibitiva, obsignantia et confirmantia. Relationes, quae inter signum et signatum, sunt duplices: Quaedam tantum sunt significativae *σημαντικά*; quaedam simul *μεταδοτικά* et exhibitivae. Sacramenta pertinent ad posterioris generis relationes, quia gratiam Dei offerunt, oblatam dentibus conferunt, collatam audent et auctam sicut instar obsignant et confirmant.

118. Neophotiniani verbis disertis absque tergiversatione *ἀνοστας* corporis et sanguinis Christi profitentur, **quin et eo nomine in nos insultant. Schmaltzius contra D. Frantz. p. 332.

nam nostram de vera, reali et substantiali Christi in coena praesentiam vocat blasphemiam idololatricam. Socinus in libro quod evang. conjung. debeant c. 4. pag. 50: Qui in ipso pane et vino vel alia quacunque, dum panis ille et vinum sumitur, Christi sanguinem sumi credunt, si paulatim eo ut idolum quoddam ex coena Domini faciant panem illum vinumque adorent. Andr. in notis ad librum Smiglec. quem refutationis nodi sui Gordii vocat p. 51: Christus esse in coena praesentem, est contra frontem cum universa Christi religione et horrendae idololatriae causam in religionem introducere. pag. 46: Christum apostolis dedisse corpus suum ad manducandum sanguinem ad bibendum ingens error habebat enim ipse Dominus in corpore suo cum panem comederent et vinum biberent. Paccius in resp. ad 2. rat. Camp. p. 23: Christus duobus corporibus, altero incomestibili, altero quod nobiscum communicari potest. Si mortale corpus, quod traditum est, capi oportet a mortalibus, quippe coedi, frangi, nec edi, nec tradi potest. At sententiam habet corporis coelestis, quod traditum a nobis per corporis organum potest. pag. 27: Si ipsum Christum Filium Dei in sua persona sub elementis humanis contineri, corporaliter nobiscum uniri, nostrae re ipsa permisceri, ipsum panem in panis materia inesse intelligimus, non corpus, sed ipsum Christum de nobis legere. Absoluta ratio praesentiae non potest a parte considerari, praesertim quando dicuntur de antitypis. Duobus primum utuntur argumentis: 1. Scriptura panem proprie nominat panem, corpus autem ipsum non nisi figurate. Respondemus: hypothesis et falsa, quod scilicet verba sacramenti per figuram confictae metonymiae sic sint dicta, et nihil nisi nudus panis et nudum vinum in sacra coena relinquatur. Invertimus igitur sententiam: Christus, qui est veritas, cibum illum, in sacra coena nobis manducandus datur, vocatur corpus; potum illum, qui in sacra coena bibendus datur, vocat suum sanguinem. Ergo panis et nudum vinum nobis exhibentur: Paulus cibum eucharisticum vocat panem Christus appellat suum corpus. Ergo utrumque exhibetur in sacra coena, videlicet panis Christi, vel quod idem est mediante pane corpus, unde Irenaeus libr. 4. c. 34. eucharistia duobus rebus constare dicit, terrena scilicet panis. Christiana simplicitas in verbis Christi sine tropo acceptis acquiescit; Calviniani simul corpus et sanguinem Christi ex coena, ideo verbis Christi metonymiam affingunt; de substantiam externorum symbolorum excludunt, ideo verbis Pauli figuram tribuunt, ut

noti loc. v.

paulo post videbimus. Utraque sententia non ex Scripturis hauritur, sed in eas infertur. 2. Visus et gustus non sentiunt et percipiunt carnem et sanguinem Christi. Respondemus: Argumentum hoc coincidit cum ratiocinatione Calvinianorum §. 115. exposita, ut ex eo etiam harmoniam utrorumque colligas. Catech. Racov. major pag. 220. et 221. contra praesentiam corporis in coena itidem repetit Calvinianorum argumenta: 1. quia corpus Christi est in coelo, ergo non est in coena praesens; 2. repugnat qualitatibus corporis Christi, quod sit praesens simul in pluribus locis. Sed de his iudicium fieri potest ex iis, quae antea sunt disputata.

CAPUT XII.

I. 100.

DE TRANSSUBSTANTIATIONE.

119. Porro quamvis veram, realem et substantialem praesentiam, corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentiam firmiter credamus, nequam tamen docemus aut dicimus, substantiam panis et vini deperdi ac in substantiam corporis et sanguinis Christi transire. Neque enim sacramentalis illa corporis et sanguinis Christi in coena praesentia substantiam externorum symbolorum panis et vini tollit, sed fit mystica et sacramentalis unio panis et corporis, vini et sanguinis Christi, ideoque improbamus sententiam erroneam Pontificiorum, qua docent, ante consecrationem adesse quidem panem et vinum, sed per consecrationem panis et vini substantiam deperdi ac in substantiam corporis et sanguinis Christi mutari; hanc mutationem sive conversionem vocant transubstantiationem et statuunt, post factam consecrationem non amplius adesse substantiam panis et vini, sed nuda tantummodo eorum accidentia, cum substantia panis mutata sit in corpus, substantia autem vini in sanguinem Christi. Contra illum errorem hisce pugnamus argumentis.

Transubstantiatio Pontificia impugnatur.

120. 1. Quodcunque dogma nec secundum verba, nec secundum rem in Scriptura habetur, illud pro articulo fidei acceptari nequit. Majoris veritas nititur hypothese illa verissima et certissima de Scripturae perfectione, cujus confirmatio suum alibi habet locum. Minoris veritas patebit ex discussione eorum, quae pro confirmanda transubstantiatione ab adversariis ex Scriptura adducuntur. Negari certe nulla specie potest, ipsum nomen transubstantiationis esse novum, barbarum et peregrinum, usurpatum primo in concilio Lateranensi anno 1215. Bellarminus excipit lib. 3. de eucharist. c. 23. 1. Stultum esse, cum de re constet, ligitare de nomine, de re autem ita constare, ut non possit magis, cum patres dixerint, panem substantialiter converti in corpus Christi manentibus tantum panis accidentibus. Respondemus: de sententia patrum dicetur postea, nos hoc loco de Scripturae sententia

1. Nec secundum verba, nec secundum rem in Scripturis habetur.

Excepciones Bellarmini.

potissimum solliciti sumus et ex ea transsubstantiationem demonstrari jure aequissimo postulamus. 2. Licuisse concilio Niceno in ipso symbolo ponere nomen *ὑποστάσις* et concilio Ephesino nomen *θεοτόκος*, majori igitur ratione licuisse concilio Lateranensi nomen transsubstantiationis ponere, cum plures episcopi et patres fuerint in concilio Lateranensi quam vel Niceno vel Ephesino, cumque ante concilium Lateranense existerint innumerabilia veterum de transsubstantiatione testimonia et multa nomina eidem aequivalentia, quae sunt *conversio*, *transmutatio*, *transelementatio*. Respondemus: est ratio longe dispar inter vocabula *ὑποστάσις*, *θεοτόκος* etc. et inter vocem transsubstantiationis. Res prioribus vocabulis significatae exstant in Scriptura, ideoque sunt in classe eorum, quae juxta Nazianzeni divisionem *etiamsi non dicantur, tamen sunt in Scripturis*. Transsubstantiatio autem est in eorum classe, quae in Scripturis nec sunt, nec dicuntur. Revocamus ergo Bellarmino in memoriam, quae recte scripsit lib. 2. de concil. auctor. c. 12: *Cum Nicenum concilium definivit, Christum esse ὑποστάσιον Patri, deduxit conclusionem ex Scripturis, quodque lib. 2. de Christo c. 1. probat, nomen ὑποστάσις non fuisse primo inventum in concilio Niceno; ac jubemus, ut idem de transsubstantiatione probet, hoc est rem ex Scripturis deducat et nomen ipsum ante concilium Lateranense in ecclesia usurpatum fuisse doceat. De nominibus conversionis et mutationis dicetur suo loco et ex ipsis patribus ostendetur, non essentialem vel substantialem, sed sacramentalem tantum externorum symbolorum mutationem ipsos intellexisse. Transelementationem Bellarminus hoc loco sic exponit, quod significet mutationem totius rei usque ad prima elementa, id est usque ad materiam primam, quae ab Aristotele elementum vocatur, qua ratione transelementatio a transsubstantiatione distinguetur, quia in transelementatione manet materia, sed in transsubstantiatione nuda tantummodo accidentia, et sic ex nomine transelementationis parum subsidii accedit voci transsubstantiationis; veram vocabuli transelementationis significationem postea exponemus. Ceterum quod ad numerum episcoporum et patrum in concilio Lateranensi attinet, opponimus Bellarmino hanc regulam, quod decretorum a conciliis editorum veritas non sit aestimanda ex numero episcoporum vel patrum, sed ex conformitate cum Scriptura. Hunc canonem suo loco confirmatum dant nostrates, praesertim D. Gesnerus in lib. de concil. Hac vice repetimus dictum Hieronymi c. 1. epist. ad Galat.: *Spiritus sancti doctrina est, quae canonicis literis est prodita, contra quam si quid statuunt concilia, nefas duco*. Augustinus passim urget discrimen inter canonicam Scripturarum auctoritatem et ecclesiasticorum scriptorum iudicium epist. 19. ad Hieronymum. epist. 111. lib. 2. contra Crescon. c. 212. *Pulchra ergo fuit forma veterum conciliorum, in quorum medio, ut habet Cusanus lib. 2. de concord. Cathol. c. 6. ponebantur sacra evangelia**

*et secundum testimonia Scripturarum decrevit synodus. Johann. Dalburgius quatuor iudices nime suspectos cuivis concilio praeficiendos dicebat, biblia scilicet Hebraea, Graeca, Latina, Germanica, in paral. Ursperg. Porro si ad quatuor tates episcoporum in Ephesino et Niceno concilio congregatorum respicere velimus eodemque conferre cum illis, qui in Lateranensi concilio congregati fuerunt, immane, quantum apparebit discreti. Negari certe nulla veritatis specie potest, ecclesiam statum tum temporis longe deteriorem et corruptiorem fuisse, quam primis illis primitivae ecclesiae temporibus, qua de re Bernardi, Platinae, Urspergensi, Aventini et aliorum querelae satis superque testantur. In eodem concilio cap. 13. contra novos ordines talis decretum habetur: *Ne novitas religiosorum diversitas gravem in ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis cetero novam religionem inveniat, sed quicumque voluerit religionis domum fundare de novo, regulam et institutionem accipiat de religionibus apostolicis. Illud etiam prohibemus, ne quis in diversis monasteriis locum monachi habere praesumat, unus abbas pluribus monasteriis praesidere*. Quod decretum hoc Bellarminus approbare velit, fateatur novum Jesuitarum ordinem fuisse prius damnatum quam natum, cui tamen ipse dedit nomen. Antiquum hujus concilii fuit Innocentius III. qui libros decretalium in scholis doceri et in judiciis exerceri mandavit. c. venerabilem d. elect. v. electi per quosquam vero multi et graves sint illorum errorum apparet ex vulgato proverbio, quod recitat Duardus in praefat. l. de sacris eccles. minist.: *actum fuit de salute ecclesiae, cum decretis accederent etiam id est decretales*. Idem Innocentius c. solitae de majorit. et obed. hanc valde magistralem scripturae expositionem proponit: *Deus fecit duos mundos, minaria magna in firmamento coelo, id est duos mundos ecclesia instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas; sed quanta est differentia inter pontifices et reges, tanta est differentia. Ex quo uno intelligi potest, quid tribuendum sit illi Innocentio, a quo concilii Lateranensis auctoritas in solidum dependet*. 3. *Scriptura solius formae recte dicitur μεταμόρφωσις, transformatio et mutatio externa, figurae transformatio, mutationem substantiae etiam recte dicitur transsubstantiationem*. Respondemus: transfigurationem dicimus, quia legimus Matth. 17, v. 2. *transfigurationem non dicimus, quia non legimus*. 121. Sed enim non tam de nomine, quam de dogmate transsubstantiationis quaestio est. Scripturam illud dogma ex Scripturis demonstrari potest, ipsum nomen non repudiaremus. Jam vero transsubstantiatio destituitur certis, manifestis et Scripturae testimoniis. Bellarminus 1. excipit, quod sissimum esse illud axioma, quod nihil in articulo fidei ecclesiae proponendum sit, non possit ex Scriptura probari, cum ex Scriptura, sed ex sola traditione probari*

v. 19. 1. Cor. 11, v. 23: *Coenantibus illis accepit Jesus panem, benedixit, fregit ac dedit discipulis dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* 1. Cor. 10, v. 16: *Panis, quem frangimus, nonne communicatio est corporis Christi? Unus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus.*

1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat; v. 27: quicumque manducaverit panem hunc vel liberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini; v. 28: probet se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Bellarminus excipit, vehementer obesse nostrae sententiae, quod pronomen hoc demonstrat panem. Valde miror (inquit) Lutheri, Chemnicii et aliorum imprudentiam, qui tantopere urgent, panem demonstrari pronomine illo hoc, quanto enim fortius id probant, tanto se ipsos fortius ligant et impediunt. Nam si Dominus ait: *hic panis est corpus meum*, necessario sequitur, ut aut falsa sit Domini sententia, si nimirum proprie panis materialis dicatur esse corpus Domini, quod aperte implicat contradictionem; aut panis sit corpus non proprie, sed figurate, quod volunt Calvinistae; aut denique panis non manens panis, sed benedictione mutatus sit in corpus Domini, quae est sententia ecclesiae. Respondemus: pronomen hoc denotat quidem panem, sed non solum, verum totum complexum, ut ostendimus superius §. 83. et postmodum plenius demonstrabimus. Christus non

X. 21.

dicit: *Panis est corpus meum*, sed *accipite, comedite, hoc est corpus meum*; interim non improbamus hanc propositionem: *Panis est corpus Domini*, si accedat legitima expositio ex ipsis institutionis verbis deducta; panis sacramentaliter est corpus Domini, id est manducato pane in sacra coena manducatur etiam corpus Domini, propter unionem sacramentalem quae soli Deo cognita et pie a nobis credenda, nequaquam vero curiose investiganda est. Atque haec est vera et orthodoxa illius propositionis explicatio, neutra vero illarum, quas Bellarminus adducit. Quando ergo nobis opponitur, quod panis dicatur corpus Christi vel proprie vel figurate, respondemus, dari tertium, videlicet mystice, sacramentaliter et inusitate. Monendum tamen, quod vox *figurata* sit ambigua, aliquando enim accipitur stricte pro tropica, aliquando vero latius pro inusitata, quae non congruit ad regulas proprie praedicationis, quaeque declaratione ex verbis Domini indiget. Et hoc sensu figurata dicitur haec propositio: *Panis est corpus Domini*; in protoc. colloq. Maulbrun. ann. 1564. instit. p. 160. Sed propter insidias Calvinianorum praestat vocare inusitatum, sacramentalem et mysticam praedicationem, cujus sensus is est, quod inter panem eucharisticum et corpus Domini sit unio sacramentalis. Confirmat hanc nostram sententiam apostolus, quando 1. Corinth. 10, v. 16. scribit: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi*, nimirum in ipsa illius benedicti panis distributione et manducatione; sic enim Christus in

verbis institutionis: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* Ex quo loco apostolico evidenter relinquitur expositio Bellarmini, qui seq. parag. sic infert: *Falsum est, panem esse corpus Domini, nisi credas aut subintelligas mutatum.* Respondemus: vero apostolus panem vocat communicationem corporis Christi, at num aqua mutata potest dici communicatio vini? Quare cum apostolus posito subjecti loco pane non dicat *ἀπλῶς* et simpliciter, ille esse corpus Domini, sed mutet praedicatum et dicat panem esse *κοινωνίαν* corporis Domini, manifeste colligitur, in propositione Christi per pronomen hoc non denotari tantummodo panem.

123. Quod attinet alteram argumenti partem appellatione panis post consecrationem, ad eam gerit Bellarminus, apud Paulum panem vocari consecrationem, non spectrum, nec accidentia, sed verum cibum supersubstantialem, panis dicitur, vel quia ex pane factus est, vel quia figuram panis externam retinet, vel quia habet effectus proprietates panis, vel quia more Hebraeorum omnis cibus dicitur panis, siquidem manna vocatur panis in Scriptura frequentissime. Respondemus:

1. in articulis fidei non est discedendum a literali nisi fidei analogia nos cogat et Scriptura ipsa monstraret et explicet, alias nulla remaneret doctrinae Christianae certitudo, ut ostendimus in de interpr. Script. §. 148. et seqq. Jam vero in necessitate cogimur a literali sensu verborum apostolicorum hoc loco recedere, nec uspiam apostolus indicat figurate panem dici. 2. Bellarminus lib. de verbo Dei c. 3. recte disputat, ex solo sensu literali duci firma et apodictica argumenta; affert igitur evidentem Scripturae textum, in quo figurata illa explicetur. 3. Idem Bellarminus contra Calvinianos, qui corpus per figuram corporis exponunt lib. 1. de euchar. c. 10. disputans recte sic scribit: *Scriptura, cum accipit improprie corpus Christi, est pro ecclesia, continuo id ipsum explicat.* hoc loco nullus evangelista, neque Paulus explicat corpus accipi improprie, relinquatur igitur, ut proprie accipi debeat. Idem urgemus contra Bellarminum. Nullus evangelista, nec Paulus explicat panem accipi improprie et metaphorice, relinquatur igitur, quod proprie accipi debeat. Si in Calvinianis Bellarminus hoc improbat, et merito quod quod a proprietate verborum in parte materiali lesti discedunt, nec sibi indulgere hoc debet ab eadem verborum proprietate in parte materialiter terrena discedat. Sicut Calviniani destituuntur presso textu et efficaci argumento, quo probent corpus figuram corporis intelligendam; ita quoque Bellarminus destituitur expresse textu et efficaci argumento, quo probet, per panem figuram externam panis intelligendam esse. 4. Dn. Chemnicius urget, esse valde absurdum in Scripturis ita loqui ut in eodem capite panis modo proprie, modo improprie accipiatur. Cum ergo 1. Cor. 11, v. 23. noster panis omnium consensu proprie accipiatur pro triticeo, quando Paulus dicit: *Accipite panem*

fatetur non esse solidissimam; addimus nos, esse nullam propter exemplorum disparitatem; in illis enim exemplis, quae adducuntur, non remanent externa accidentia, quae tamen in pane eucharistico remanere contendunt. Quidquid transsubstantiatur, amittit figuram veterem. Sic uxor Lothi conversa in statuam salis, amissa priore corporis forma accepit aliam, Gen. 19, v. 26. baculus Moysis in serpentem mutatus amisit formam priorem, Exod. 4, v. 3. aqua in nuptiis Cananaeis mutata in vinum amisit pristinum sorem, odorem, colorem, Joh. 2, v. 9. Jam vero panis et vinum in sacra coena non amittunt pristinum odorem, sorem, colorem, quod sensus et oculi renuntiant. Ergo non est facta eorum transsubstantiatio. Praeterea semper in his exemplis committitur petitio principii, probanda enim prius externorum elementorum μεταβολαις, sicut Exod. 7, v. 10. virga expresse dicitur in colubum versa, Matth. 11, v. 5. coeci et claudi sanati; denique serpens appellatur virga secundum Augustinum q. 21. in Exod. quia mox in pristinam virgam erat rediturus. At Pontificii transsubstantiatum panem

2. Quia figuram panis retinet.

negant redire in substantiam panis. Secunda ratio erat, vocari panem, quia externam figuram panis retinet. Respondemus: haec ratio itidem procedit ex particulari. Ergo secundum ipsius Bellarmini confessionem non est solidissima. Praeterea serpens aeneus Num. 21, v. 9. et picti ac sculpti leones in templo Salomonis 1. Reg. 10, v. 20. aequivoco tantum vocantur serpens et leones, num idem de pane eucharistico affirmabunt? Si species illa panis externa vera est, veram etiam denotabit substantiam, quia figura praesupponit substantiam, nec est sine substantia vel subiecto. Adde, quod apud Moysen expresse additur, non verum ac naturalem, sed aeneum serpentem fuisse erectum, ac constat ex textu in templo Salomonis non veros et vivos, sed pictos tantum ac sculptos leones fuisse; sed apud Paulum nusquam hoc occurrit, quod propter externam tantum figuram panis appelletur. Quin imo revocamus Bellarmino in memoriam, quae scribit lib. 3. de euchar.

x. 206. c. 5. §. ad haec; ubi contra quorundam Scholasticorum sententiam disputans ac statuens, quod Christus totus cum magnitudine et omnibus accidentibus in eucharistia existat, sic scribit: Certe substantia sine quantitate et complexione quadam accidentium caro dici non potest. Eodem modo et nos dicimus, nuda accidentia sine substantia non posse dici panem. Tertia ratio erat, vocari panem, quia habet effectus et proprietates panis, qui vero sunt illi effectus? lib. 3. de euchar. c. 23. dicit Bellarminus, divino miraculo fieri, ut accidentia panis nutrant, ita tamen, ut in magna copia sumantur. Digni sane erant illi homines, ut per mensem mero odore panis ac vini satis copiosae appositi nutrentur, ut figmentorum suorum fidem nobis facerent. Donatus Marcellus a D. Horstio medico insigni, amico nostro singulari, non ita pridem in lucem editus in hist. medic. mirab. lib. 4. c. 12. inter exempla miraculosae inediae ex Johanne Alexandrino refert,

3. Quia habet effectus et proprietates panis.

Democritum Abderitanum mellis vel, ut alii vel panis calentis odore quadriduo vitam sustenti sed recte ibidem addit, odores in exhalatione dam materiali fundatos esse et hanc nutritionem odorem ultra dies tres vel quatuor non posse trahi, ideo quod Oribasius p. affect. comm. 12. bit, philosophum quendam ad mellis odorem quadraginta dies vixisse, in eo agnoscendum sphalma typographicum, quo loco quatuor app sint quadraginta. Manardus etiam lib. 18. epis arguit eos, qui putant odorem pro sola qual sumtum per speciem, quam vocant intentiona nulli substantiae innixam ad cerebrum accer cum juxta Aristotelem odor sit fumida quae evaporatio et juxta Galenum effluxus quidam porum. Sed cum ex hypothesi Pontificiorum p eucharisticus corpoream substantiam amiserit nem, ideo odor ejus ne quidem ad momentum trire poterit. Et tamen Aimonius monachus li de gestis Franc. c. 29. de Ludovico Pio refert, per quadraginta dies sola eucharistia victitavit. stoteles lib. 1. de gener. et corrupt. text. 41. de di mine nutritionis et accretionis disserens dicit, q res augeant alimento, quatenus quantum est prout secum novam affert quantitatem, nutritia vero eodem, quatenus caro est, seu prout in viventis substantiam converti potest eique u. Conimbric. 1. de gen. et corrupt. c. 5. q. 11. at testantur, omnes theologos ac philosophos comm sensu docere, quod alimentum in rei nutritae stantiam vere convertatur; jam vero accidentia possunt mutari in substantiam, quomodo ergo terunt nutrire? Si dicas, divino miraculo illud posse, respondemus, Deum sine omni cibo mir lose corpus conservare posse, sed quid hoc ad tentiam Pontificiorum facit? Si ad miraculum co giunt, cur addunt, requiri, ut in magna copia dentia sumantur, ergone Deus per accidenti parva copia assumpta divino miraculo non p nutrire? Addit etiam Bellarminus, proprietates nis in illis accidentibus manere, sic ergo accide illa erunt gravia vel levia. Nos figmentis illis opponimus: Si panis per consecrationem amit suam substantiam, amitteret etiam suas proprie et effectus, siquidem illae fundantur in subst panis, hi ex natura panis oriuntur. Denique qu ratio erat, vocari panem, quia more Hebraico o cibis dicitur panis. Respondemus: Apostolus ne ter addit panem hunc, respicit ergo ad illum ip panem, de quo dixerat, quod Christus illum accer rit, fregerit atque ad manducandum distribu igitur generalis illa significatio hic non habet loc Demonstrandum est, apostolum propter hanc sam cibum eucharisticum vocare panem, alias i cipium petitur et figmenta humana loco verbi d obtruduntur.

126. Ad confirmationem hujus secundi argum pertinet illud, quod Paulus panem eucharisti vocet communicationem corporis Christi 1. Cor. v. 16. unde sic colligimus: Nihil proprie dici

fructu coenae, qui est nutritio spiritualis ad vitam aeternam. Item sicut panis est substantia e multis granis collecta; vinum est substantia ex multis uvis expressa; ita unum corpus efficiuntur, qui de uno pane participant. At hae analogiae omnes tolluntur per transsubstantiationem. Etenim si panis est essentialiter ipsum corpus Christi, proprie loquendo, non erit medium, per quod distribuitur corpus Christi. Ac proprietates illae non possunt tribui nudis accidentibus panis et vini. Bellarminus ad analogiam principalem nihil respondet, ad minus principales hoc regerit, non requiri, ut panis vere nutriat et ex multis granis constet, sed satis esse, si naturaliter repraesentet rem, quae vere nutrit, repraesentationem autem et significationem illam fieri per accidentia. Declarationis causa affert duo exempla: Spiritus sanctus apparuit in specie columbae ob analogiam inter columbam et Spiritum sanctum, et tamen non opus fuit, ut illa columba esset vera columba quoad substantiam, sed satis fuit, ut speciem exteriorem columbae haberet. Et serpens aeneus Christum repraesentavit ob analogiam inter Christum et serpentem, et tamen non fuit ille verus serpens quoad substantiam. Respondemus: si panis vere est signum et symbolum sacramentale, oportet ut accidentia illa externa substantiam habeant substratam, cum enim accidentia non sunt sine substantia, utique nec signare poterunt sine substantia. De columba, in qua descendit Spiritus s., disputatur, an fuerit vera columba, an vero tantum species seu simulacrum columbae. Tertullianus lib. de carne Christi c. 3. statuit, tam vere fuisse columbam, quam vere fuerit Spiritus. Augustinus vel quicumque alius auctor libelli de agone Christi c. 22. scribit, Spiritum non fallaciter apparuisse oculis hominum et spectatoribus imaginario phantasmate illusisse, sed verum fuisse animal de novo sine aliarum columbarum ministerio creatum, quod post officium illud statim esse desierit. Thomas part. 3. q. 39. art. 7. ad 1: Spiritus dicitur descendisse in specie vel similitudine columbae non ad excludendam veritatem columbae, sed ad ostendendum, quod ipse non apparuit in specie suae essentiae. Alii contra disputant, fuisse tantum similitudinem seu simulacrum columbae, quia in visionibus usitatae sunt tales apparitiones, itemque quia additur particula *ὡς* et quia Lucas vocat *εἶδος*. Ita statuunt Chrysostomus homil. 11. in Matth. Augustinus epist. 102. et lib. 2. de Trinit. c. 5. Ambrosius lib. 1. de sacram. c. 5. Sed quidquid sit de

X. 209. illa columba, sufficit quod species illa columbae non fuerit sine corpore quodam subjecto, quod agnoscit etiam Barradius tom. 2. concord. evang. lib. 1. c. 13: Crediderim (inquit), columbae fuisse effigiem pulcherrimam et candidissimam ex aëre compactam. Ita quoque serpens aeneus Mosaeus licet non fuerit verus ac vivus serpens, tamen effigies illa serpentis non fuit sine corporea quadam substantia, sed Pontificii statuunt, speciem panis eucharistici esse sine subjecto. Adde, quod in eucha-

stia non proponatur aliqua visio vel apparitio, quae fuit Spiritus sancti in specie columbae descendens, neque quaedam figura, typus et representatio, qualis fuit serpens aeneus, sed sanctissimum sacramentum, ad quod requiritur rei non solum coelestis, sed et terrenae veritas, ut unio sacramentalis locum habere possit. Repetimus igitur argumentum Scoti ex Ambrosio: *In sacramento veritatis non debet esse falsum. At si desit substantia panis, erit falsitas in accidentibus. Accidentia enim externa sunt naturalia signa internae substantiae.* Bellarminus regerit c. 24. resp. ad argumentum 5. fieri supra ordinem naturae, ut sub accidentibus desit substantia panis. Atqui hac ratione petitur principium et manet absurdum, scilicet supra naturae ordinem fieri, ut sit aliquid falsum in sacramento veritatis. Neque quidquam momenti habet effugium Bellarmini, quod etiam sancti non fallebantur, qui angelos in specie humana apparentes veros homines fuisse putabant; quod dispar ratio est inter apparitiones et sacramenta, quia visibiles illas apparitiones ipsa Scriptura explicat, quod angeli in assumtis illis formis ab oculis hominum conspecti sint, ac proinde illas formas fuisse corpora vere humana; sed de pane eucharistico nusquam in Scriptura asseritur, quod non sit verus panis. Sed ponamus, speciem panis vere significare, si vel maxime non sit verus panis (ut enim panis eucharistici principale officium est significare, sed exhibere corpus Christi, ita principaliter utimur argumento ab officio significandi deducto), at num poterunt nuda illae species nutrire? Bellarminus audacter asserit, addita tantum limitatione, si in magna copia sumerentur, quod re quid statuendum sit, vidimus superius. Scholastici, ut pronuntiati huius absurditatem effugerent, aliter responderunt ad hanc quaestionem. Theophrastus part. 3. q. 77. art. 6. dicit, species illas nutrire eodem modo, quo ex illis aliquid generatur, id conatur explicare art. 5: *Difficile (inquit) est assignare, quod modo ex illis speciebus aliquid generetur.* Quidam dixerunt, quod ex aëre circumstante; quidam, quod redeat substantia panis et vini. Utrumque ipse probat et statuit, in consecratione dari quantitatem, ut sit primum subjectum subsequen-
tium formarum, hoc autem cum sit proprium materiae, ideo ex eo quanti dari quantitati omne id, quod ad materiam pertinet. Gabr. Biel lib. 4. sent. dist. 12. q. 1. art. 3. dicit sic procedit: *Sumtis speciebus et eis alteratis usque ad eam dispositionem, sub qua non maneret substantia panis, si non praecessisset consecratio, et tunc qua desineret esse corpus Christi, sub speciebus alteratis producitur materia vel panis, quae prae-
fuit, vel alia numero et illam materiam agglutinatam reliquae carni sumentis incipit informare in formam hominis.*

128. Argumentum 4: Quodcunque dogma evelatur naturam rei, de qua agit, pro articulo fidei habet nequit. Dogma transsubstantiationis evertit naturam rei, de qua agit. Ergo. Assumptum probatur

ratio evertit naturam benedictionis
 partis utriusque consensu sacramen-
 te conficitur benedictione divina. At
 Pontificis benedictio illa efficit,
 ut et annihiletur. Excipit Bellarmi-
 ad arg. 3: Nego, panem annihilari,
 verissime converti. Nam etiamsi pa-
 nem id, in quod ipse conversus est.
 Et postea: admitto, panem per con-
 verti, ut ei succedat corpus Christi,
 alteri et corrumpi, aliud annihilari.
 Interit quidquid desinit esse; at
 nisi quod ita desinit esse, ut nihil
 ut ejus desinitio terminetur ad nihil.
 ex Scoto, qui in 4. sent. dist. 11.
 panis secundum se considerata est
 tamen ipsa conversio non est annihi-
 terminus non est nihil. Responde-
 non consentiunt in explicando trans-
 modo, ut postea plenius docebimus.
 fit glossa can. species de consecrat.
 tantiam panis et vini mutari et con-
 Christi; alii in nihilum redigi vel in
 materiam resolvi. Eligat Bellarminus
 deogetur admittere hoc absurdum,
 divina in eucharistia res terrenas
 gementamur autem contra Bellarmi-
 Materia panis post conse rationem
 est aliquid, aut interit et est nihil
 aliquid, jam non est transubstan-
 transformatio, quia non tota sub-
 est nihil, ergo fit annihilatio.
 proferatur successio corporis Christi,
 corpus Christi sit factum ex ma-
 mare videtur Thomas part. 3. q. 75.
 non posse dari aliquem modum,
 incipiat esse in hoc sacramento,
 tionem substantiae panis in ipsum,
 ellitur posita vel annihilatione, vel
 taejacentem materiam. Bellarminus
 euchar. c. 18. illam conversionem di-
 ductivam, sed adductivam, et sic
 Christi factum esse ex materia panis.
 Christi non est factum ex pane, non
 transubstantiatio, omnino enim aliud
 locum substantiae intereuntis, aliud
 unius conversio in aliam. 2. Trans-
 tit naturam panis et vini remanen-
 do accidentibus; evertit naturam ac-
 ponit sine subjecto, cum tamen esse
 ingrediatur definitionem accidentium.
 interit, inhaerentiam in subjecto ad ac-
 non pertinere, cum Basilus ho-
 lucem primogeniam tribus
 fuisse, cumque Aristoteles
 textu 9. scribat, quod aliud sit
 magnitudinis. Respondemus:
 subjecto inhaerentiae subsistit, est
 nullum accidens est substantia.
 accidens absque subjecto inhaerentiae

subsistit. Propositio patet ex immediata illa divi-
 sione Architae in scholis recepta: *Omne ens vel est*
in subjecto ut accidens, vel non est in subjecto ut
substantia. Aristoteles lib. categor. cap. 1. et 3.
 explicante Zabarella in tabella super isagoga Por-
 phyrii docet, *proprium esse omnis accidentis esse*
in subjecto inhaerentiae, sicut substantiae non esse in
subjecto inhaerentiae. Idem asserit, quod accidentis
 esse sit inesse, ut colligitur ex lib. 5. metaph. text. 35.
 et ex lib. 6. metaph. c. 17. Thomas part. 1. q. 28. art.
 2: *Accidentis esse est inesse subjecto.* Scaliger ex.
 10: *Accidentis esse est inhaerere.* Exerc. 325. sect. 2.
 disputat, *accidentia habere suam essentiam consti-*
tam ex potentia et actu; interim addit, utrumque
habere pro causa efficiente substantiam (quod intel-
 ligendum de efficiente per emanationem) atque in-
 haerentiam esse peculiarem differentiam, qua distat
 a substantia. Suarez disput. 14. sect. 4: *Accidens*
sua natura ineptum est ad subsistendum ac proinde
indiget aliquo subjecto sustentante. ** Biermannus
 in metaph. inhaerentiam esse de essentia accidentis
 sic probat: 1. *Substantiae propria conditio est non*
esse in alio; 2. per inhaerentiam accidens forma-
liter ens est, cum praesertim accidens ex eo dica-
tur ens, quod sit entis, id est subjecti seu substan-
tiae ens; 3. si inexistencia accidentis dicatur di-
stincta ab eodem, quaeri potest, sitne inhaerentia
ista substantia, an accidens. Si accidens pro na-
tura accidentis habebit aliam inexistenciam; si se
ipso inest, cur non magis de primo verum? Ergo
omnino inhaerentia nihil aliud quam ipsa accidentis
essentia. Contra 1. *Inhaerentia designat respectum*
ad aliud, quia inhaerere est alteri inhaerere, si
hoc dicitur esse de essentia accidentis. Ergo omne
accidens relativum. Respondemus: alius est respec-
 tus relativus, alius absolutus. Absolutus est, qui
 dirigitur ad subjectum et dependentis, id est acci-
 dentis ad subjectum; relativus respectus dirigitur
 ad terminum oppositum. Nulla enim dependentia,
 sed oppositio correlatorum. Relatio convertitur ad
 terminum, non ad subjectum, relatio parit contrarie-
 tatem relatorum. Inhaerentia autem est respectus
 subjecti et accidentis dependentiam potius et con-
 junctionem quam dissidium et sejunctionem arguens.
 2. *Si inhaerentia accidenti essentialis, quomodo re-*
latio et quae relationem ordine consequuntur, dicun-
tur accidentia adhaerentia. Respondemus: 1. in-
 haerentia tribuitur accidenti reali, adhaerentia acci-
 denti intentionali. Nam adhaerentia nihil aliud quam
 notatio, quam animus noster inter duo instituit, at-
 que ideo adhaerentia est applicatio rei per se exi-
 stentis ad aliam rem et si cui reali convenit, sub-
 stantiae convenit. 2. Et relationes et reliqua acci-
 dentia respectiva vere inhaerent. Relatio enim in-
 est suo fundamento, actio realiter inest in patiente,
 sed res, ad quam fit respectus, illa proprie ad-
 haeret. ** Philosophis calculum suum addit Justi- X. 211.
 nus Martyr et Philosophus in *1^a 2^a 3^a 4^a 5^a 6^a 7^a 8^a 9^a 10^a 11^a 12^a 13^a 14^a 15^a 16^a 17^a 18^a 19^a 20^a 21^a 22^a 23^a 24^a 25^a 26^a 27^a 28^a 29^a 30^a 31^a 32^a 33^a 34^a 35^a 36^a 37^a 38^a 39^a 40^a 41^a 42^a 43^a 44^a 45^a 46^a 47^a 48^a 49^a 50^a 51^a 52^a 53^a 54^a 55^a 56^a 57^a 58^a 59^a 60^a 61^a 62^a 63^a 64^a 65^a 66^a 67^a 68^a 69^a 70^a 71^a 72^a 73^a 74^a 75^a 76^a 77^a 78^a 79^a 80^a 81^a 82^a 83^a 84^a 85^a 86^a 87^a 88^a 89^a 90^a 91^a 92^a 93^a 94^a 95^a 96^a 97^a 98^a 99^a 100^a*
 edit. Commelin.: *ὁ συμβεβηὸς οὐ κατ' αὐτὸ πέφυ-*
κεν, ἀλλ' ἐν τισι προϋποκειμένοις ὑπάρχει. Zaba-

rell. 2. de mat. prima cap. 17: *Materia non modo omnis receptivitatis est radix, sed et omnis corporitatis ratio, quas facit, ut res naturales possint esse corpora.* Unde colligitur: primo, quod accidentia non possint esse, nisi adsit subjectum, in quo recepta sustineantur, in se enim nullam habent materiam; secundo, quod accidentia non possint constituere substantiam; tertio, quod *accidentia non accidenti, sed substantiae accident, ut loquitur Philosophus lib. 4. metaph. c. 1.* Accidentia ergo illa panis et vini post consecrationem aut constituent substantiam, quod est contra secundum; aut nulli prorsus inhaerebunt subjecto materia panis et vini sublata, quod est contra primum; aut nihil prorsus erunt. Praeterea sapor, color et odor ille inesse censendus aut Christi corpori, in quod panis est conversus, et sic nova erat μεταμόρφωσις recipiente Christi corpore panis accidentia; vel concedendum est inesse ea accidentibus post consecrationem residuis, quod est contra tertium. ** Quo posito tollitur discrimen inter substantiam et accidens, illud est absurdum et rejiciendum. Sed posito, accidentia per se subsistere sine subjecto, tollitur discrimen inter substantiam et accidens. Ergo. Scaliger lib. 4. de caus. Lat. ling.: *Substantia non est confundenda cum accidente.* At substantia in eo differt ab accidente, quod illa per se subsistat, hoc autem propter dependentiam suam nisi in substantia consistere non possit. Argumentamur igitur porro: 1. Quaecunque ad terminos contradicentes possunt redigi, illorum opposita est ratio. Atqui substantia et accidens ad terminos contradicentes possunt redigi. Ergo substantiae et accidentis est opposita ratio. Ulterius: Cujus ratio formalis est per se subsistere, illius oppositum hoc habebit formale, ut non per se subsistat. Atqui substantiae ratio formalis est per se subsistere. Ergo oppositi, quod est accidens, ratio formalis est non per se subsistere, quod nihil aliud est, quam alicui subjective inesse. Major est manifesta, ut constat ex inductione aliarum specierum omnium, quae sibi ἀντιδιονομητως sunt oppositae. Minor itidem sua luce radiat. 2. Si ratio accidentium formalis non est inhaerere alteri tanquam subjecto, vel propterea hoc statuendum erit, quia quaedam esse possunt sine subjecto, vel quia rō inesse saltem est proprium πάθος consequens naturam accidentium. At neutrum. Ergo. Ratio majoris est manifesta, quia nihil aliud obstare videtur, praesertim cum in confesso, pleraque necessario deposcere subjectum. Minor probatur quoad posterius, quia si rō inesse est proprium accidens ipsorum accidentium, non minus etiam substantiarum proprium accidens erit per se subsistere ex natura oppositionis. Quoad prius. Si aliqua possunt esse sine subjecto, quaerimus, an illa per se subsistant, an vero non? tertium non datur. Si per se subsistant, erunt substantiae, quod implicat contradictionem; sin minus, stat nostra sententia. ** Neque vero judicamus operae pretium disputare, an miraculo divino inhaerentia ab accidentibus separari posset (Thomas part. 3. q. 77.

disputat, fieri non posse, ut miraculose definitio ab aliqua re separetur. Jam vero esse in subjecto ingreditur definitionem accidentium, ergo non potest ab accidentibus separari). Proben prius ex divinis Scripturis Dei voluntatem, quod scilicet velit accidentia panis et vini conservare absque subjecto, sublata erit omnis de natura accidentium et potest divina disputatio. Quod ad lucem primogenitam attinet, discrepantes de ea sunt veterum sententiae. Maxime probabilis est eorum sententia, qui eam proprietate, ex opere diei quarti, ex lucis officio natura coeli lucidi statuunt, lucem illam primogenitam fuisse corporis lucidi qualitatem, quod corprocul dubio erat coelum, jam quidem conditum sed aquis adhuc immersum, unde etiam lux exilior, utpote nondum ex aquarum nebulis educta nec in unam coeli partem, quae nunc est sol, collecta, sed per totum hemispherium coelestis materiae sparsim diffusa. D. Gesnerus in comm. e. Genes. Quae sit illa lux (scribit Joh. Ferus Poeticus in illum locum), variae sunt opiniones. Alii volunt, lucem hanc fuisse nubem luminosam, unde postea sol formatus sit; alii volunt, lucem hanc fuisse solem licet nondum perfectum, sicut post quarta die effectus est; alii volunt, quod lux non processerit a corpore aliquo luminoso, sed mediate a Deo creata sit. Sed quid opus subtili haec velle indagare, cum nihil certi hinc dici possimus? 3. Transsubstantiatio evertit naturam corporis et sanguinis Christi. Idem illud corpus sacra coena accipimus, quod in mortem pro nobis traditum, eundem illum sanguinem bibimus, qui pro peccatis nostris in ara crucis effusus. Atqui illud corpus est ex Maria virgine assumptum, non ex materia panis confectum. Filium Dei ex sanctificatione Mariae visceribus veram humanam naturam assumere et corporis habitaculum sibi formasse, Scriptura attestat, sed corpus et sanguinem Christi ex pane et vino cotidie a sacerdotibus formari, nusquam tradit. Ex Bellarmino, per transsubstantiationem corpus Christi non produci, sed succedere substantiae panis. Nego (inquit), Christi corpus vel ipsum Christum Deum et hominem absolute a sacerdotibus fieri. Aliud est Christi corpus conficere ex pane, quod faciunt sacerdotes; aliud absolute corpus Christi efficere. pane Christi corpus conficere non est ipsum producere, sed in ipsum praeexistente panis substantia commutare. Et postea: Dico, corpus Christi ex pane fieri non tanquam ex materia, quomodo coelum est ex carne Mariae virginis, et quomodo ligno fit sedes, sed tanquam ex termino a quo, modo ex nihilo factum est coelum, ex die fit nox, etiam ex aqua factum est vinum. Respondet Desinant ergo abuti vocibus, si rem ipsam vocem denotatam non agnoscunt. Si corpus Christi fit ex pane, tanquam ex materia, cur ergo dum panem transsubstantiari et essentialiter convertere in Christi corpus? dicant potius, panis substantia perire et succedere in ejus locum Christi corpus. Nequaquam vero panem transsubstantiari in Christi

pridis et aliter nihil fieret. Et hoc tene (ait summa), quamvis aliqui teneant contrarium et male. 5. Quaerunt, an sacerdos panem virtute praefatorum verborum transubstantiet in corpus Christi, si ad beneficia eo uti intendit? Respondet Angelus, in summa: *Licet Thomas in 4. sent. dist. 11. teneat, quod talis conficiat, tamen non cures, sed tene, quod talis non conficiat, quia deficit intentio illius, qui hoc sacramentum instituit, ut tenet Bonaventura et multi alii, quamvis etiam opinio Thomae possit sustineri, secundum quod Richardus sustinet, si intelligatur, quod conficiens intendat primo conficere, licet consequenter ad beneficia, sed prima magis vocatur rationalis, et ideo tene eam.* 6. Quaerunt qualis sit conversio, an formalis vel substantialis vel alterius generis? Lombardus 4. sent. dist. 11. lit. A. respondet: *Definire non sufficio.* Rupertus Tuitiensis lib. 2. de div. offic. c. 2. panem hypostatice assumi a Verbo, quem refutat Algerus lib. 1. de sacram. c. 6. Thomas part. 3. q. 75. art. 2: *Quidam posuerunt possibile, quod substantia panis et vini maneant; art. 3: quidam putantes impossibile, quod substantia panis vel vini in corpus Christi converteretur, posuerunt, quod per confectionem substantia panis et vini vel resolvatur in praecedentem materiam, vel quod annihiletur.* art. 6. mentionem faciunt quorundam, qui statuerunt, materiam panis mutari in corpus Christi, sed formam panis substantialem remanere eandem. Idem repetit glossa in c. species 33. de consecrat. dist. 2. Durandus 4. sent. dist. 11. q. 3. vult, formam panis converti, materiam non converti, sed manere ac informari Christi anima. Circa conversionem, quae fit in hoc sacramento, (dicit Summa l. d. quaest. 31.) firmiter tenendum est, quod substantia panis secundum totam suam materiam et formam existens actu transubstantiatur in totum corpus Christi actu existens, ita quod materia in mate-

x. 215. *riam et forma in formam, scilicet corporalem, transubstantietur, solis accidentibus remanentibus secundum Bonaventuram, Richardum Palud. in 4. sent. dist. 11. Thomas part. 3. q. 75. Sed secundum Scotum in 4. dist. 11. ibi non est conversio substantiae in substantiam, quantum ad esse substantiale simpliciter, sed quantum ad esse hic, quia corpori Christi non acquiritur simpliciter esse, sed hic esse, scilicet sub specie panis, unde acquirit novam praesentiam non amittendo antiquam: panis vero desinit esse ibi, non acquirendo aliquam praesentiam alibi, unde licet illa desitio panis secundum se considerata sit annihilatio, ipsa tamen conversio nullo modo est annihilatio, quia ejus terminus non est nihil, sed nova praesentia corporis Christi sub specie panis.* Bellarminus lib. 3. de eucharist. c. 24. vocat conversionem adductivam. 7. Quaerunt de accidentibus panis, ubi fundentur post transubstantiationem? Lombardus 4. sent. dist. 12. lit. A: *Potius mihi videtur fatendum, existere sine subjecto quam in subjecto.* Innocentius III. lib. 4. de myst. miss. c. 11: *In sacramento*

corporis accidentis non est in substantia, sed substantia consistit sub accidente. Thomas part. 3. q. art. 1: *Quidam dicunt, quod accidentia fundentur in aëre; sed art. 2. statuit, quod quantitas dimissa sit subjectum illorum accidentium.* Catech. Rom. part. 2. de sacr. euchar. c. 4. q. 337. sequitur Innocentium et Lombardum, quod accidentia super omnem naturae ordinem ipsa se nulla re nixa sustententur; sed Bellarminus cum ignoret in Lateran. synod. sess. 3. decretum, Statutam sacram. veritati naturae non repugnare, quod verum vero non contradicat, statuit, *quantitatem dimensionem remanentem esse reliquorum accidentium subjectum.* lib. 3. de euchar. c. 8. Quaerunt, quo tempore fiat transubstantiatio? Glossa c. Cum omne de consecrat. dist. 2. lit. multas recenset opiniones. *Quidam dicunt, quod non fiat transubstantiatio, nisi ultima syllaba totius formae prolata; alii existimant, ut Hincmarus, quod cum dicitur: hoc est corpus meum, quod transubstantietur sub illa conditione, scilicet si statim subjungatur, hic est sanguis meus, aliter non; alii dicunt, incertum esse in rerum natura, utrum continenti sit corpus Christi; aliis fit transubstantiatio in ultima litera m.* Vide Bieleme 4. sent. dist. 11. q. 1. art. 3. dub. 4. Socin. 4. sent. dist. concil. 1. 9. Quaerunt, quid fiat de aqua vino posita in transubstantiatione? Thomas part. 3. q. 74. art. 8. ex Innocentio III. refert tres opiniones. *Quidam dicunt, quod aqua per se maneat vini sanguinem converso; quidam dicunt, sicut vinum convertitur in sanguinem Christi, ita aquam converti in illam aquam, quae fluxit de latere Christi; quidam dicunt, quod aqua convertatur in vinum et vinum in sanguinem Christi.* Durandus lib. 4. de eucharist. c. 42. num. 6. magis sobrie: *Quis haec finire audeat? Vide superius §. 26.* 10. Quaerunt quomodo accidentia panis veneno inficiantur? quidem Henricus VII. imperator eucharistia verba illa neci datus teste Platina in vita Clementis VII. *quomodo vini accidentia inebrient? (Thomas in 1. Cor. 11: Si quis forte plus aequo vini consecrauerit, ipsis accidentibus sustentari potest, forte etiam inebriari); quomodo vermes nascentur ex speciebus eucharistiae? Alii vermes istos ex aqua alii ex substantia panis reversa nasci dicunt.* Durandus in rat. lib. 4. c. 4. Scotus lib. 4. sent. dist. contr. 3. pag. 121. Thomas ex accidentibus infundatis part. 3. q. 77. art. 5. Conimbr. lib. 1. phys. 9. q. 5. art. 3. §. 3. et lib. 1. de gener. et corr. c. 4. quaest. 7. art. 2. §. 6. in eo eventu recte primum in quantitate dispositionibus ad formationem vermis ipso generationis momento subijci a materia, vel denuo creatam, vel aliunde adscitam, vel potius eandem, quae evanuerat, retroductam qua simul cum forma vermis componatur. Bellarminus lib. 3. de euchar. c. 24. resp. ad argumentum: *Vel mutatio in pane eucharistiae est solatio, vel est corruptio. Si est solatio, non requiritur mat-*

accidentia, nam accidentia omnia pro subjecto
 substantiam, quae in sacramento manet; si
 corruptio specierum, ut in nutritione hu-
 manae combustionis etc. tum requiritur quidem ma-
 teria, quae substituitur a Deo in illo ipso instanti,
 quod est esse aliae species, et hoc sine mira-
 culi id rerum ordo exigit. (Atqui illa cor-
 pus, quae accedit hostiae in corpus Christi trans-
 mutatione, aut est ab actione contrarii, aut a
 corruptione subjecti. Sed a neutra; non ab illa,
 quia corpus Christi non habet contrarium, Duran-
 dus 4. sent. dist. 12. q. 2. nec ab hac, quia mate-
 ria subjectam non habet, alias non opus foret
 corruptioni. Adhuc ergo quaeritur, ubi prima re-
 quiritur corruptionis impressio, ob quam sustinen-
 da substituenda sit materia?) 11. Quaerunt,
 cum accedit species panis, quid de corpore
 Christi? Innocentius lib. 4. de myst. miss. c. 9:
 Item, qui dicent, quod sicut post consecratio-
 nem panis remanent accidentia, sic et verum
 substantia. Hi facile solvunt quaestionem,
 quia quaeritur, quid a mure comeditur, cum
 corpus corrumpitur. Lombardus 4. sent. dist.
 13. q. 1: Quidumat mus vel quid manducet,
 Bonaventura 4. sent. dist. 13. q. 1:
 Respondetur, quod musumat Christi corpus;
 et quodlibet haec opinio munitur, nunquam
 tamen auditur, quin aures pie abhorreant hoc
 corpus, quod in ventre muris, quamdiu species ibi
 est, corpus Christi. Contra Alensis part. 4.
 q. 1. art. 2: Si canis vel porcus deglu-
 tit panem consecratam integram, non video,
 quomodo corpus Domino non simul cum
 panis ingeratur in ventrem canis vel porci.
 Item de Bargo de Christi eucharistia c. 10:
 Non videtur hostiam suscipit corpus Christi.
 Item: Qui bene dist. 2. de consecr.: Non est
 dubium, quod musumat corpus Domini, statim
 corrumpitur esse sacramentum, ex quo ab eo tangi-
 tur. Item dicatur, quodumat, non est mag-
 nis momenti, cum sceleratissimi homines istud
 corpus Thomas part. 3. q. 80. art. 3. in hoc casu
 panis reverti dicit. Bonaventura 4.
 sent. dist. 13. q. 2. novam substantiam creari putat.
 Item Angelica de euch. tit. 3. q. 9: Videtur,
 quod corpus Christi non transeat in ventrem muris,
 sed species comedit, quia Christus non est sub
 sacramento, nisi quatenus est ordinabilis ad
 usum humanum, scilicet ad manducationem, sed
 quod mus rodit, tam cito inhabilem facit et sa-
 cramentum esse desinit. ** Antoninus lib. de defectib.
 c. 1. et Ingenius in 4. sent. q. 6. art. 4. suaserunt,
 quod omnia esse capiendum, sub hac tamen
 conditione, si capi possit et non nimis celeriter
 corrumpatur. Quod si vero mus jam captus sit, et
 probabilius ille ipse, qui corpus Christi
 comedit, quatenus est amplius, num corpus Do-
 mini in ventre muris, qui sic in muscipula cir-
 cumscribitur, adorandum sit. Bonaventura lib. 4.
 sent. dist. 13. q. 2. Gabr. Biel sect. 84. affirman-

dum hoc esse collegerunt, cum beato Christi corpori
 mus ubique honor deferendus sit. Negativam ele-
 gerunt Major in 4. sent. dist. 11. q. 3. et alii, cum
 ita videatur mus ipse quodammodo coli, qui tamen
 nocens est et capitale supplicium meruit. Ipsam
 vero muris poenam quod attinet, Antoninus archi-
 episcopus Florentinus statuit part. 3. summ. tit. 13.
 c. 6. murem esse comburendum cineremque iuxta
 altare ponendum. Sed quia hoc periculosum erat
 et metuendum, ne ipsum corpus Dominicum in
 ventre muris delitescens comburatur, suaserunt Tho-
 mas 4. sent. dist. 9. q. 2. Ingenius 4. sent. q. 6.
 art. 4. Petrus de Palude 4. sent. dist. 9. q. 1. ut
 mus mactatus exenteretur et hostia consecrata ex-
 cindatur, atque fidei post factam convenientem
 ablutionem manducanda proponatur. Attamen quia
 nonnunquam fieri queat, ut hostia in mure non in-
 veniatur amplius, disceptatum porro est, quid in
 isto casu dicendum sit, ne scandalum praebeatur
 laicis. Antoninus p. 3. tit. 13. c. 6. arbitratur, forte
 per secessum emissam; quia tamen pie ab hoc
 aures abhorreant, rati sunt alii, ut Gabriel Biel
 can. missae lect. 81. Glossa de consecrat. dist. 2.
 probabilius dici, quod per sudorem emissa sit hostia,
 si modo demonstrari queat, quod mures etiam su-
 dent. Voluerunt tandem alii, ut mus excommuni-
 cetur; alii ut projiciatur; suadent ob similes casus
 alii, ut sacerdos, si non abhorreat, ob reverentiam
 corporis Domini murem totum devoret. Vide
 Holderum in mure exenterato p. 87. ** 12. Quaerunt,
 an Christi corpus sub speciebus in stomachum
 descendat et vomitu rejiciatur? Glossa in c. Tribus
 gradibus de consecrat. dist. 2: Certum est, quod x. 217.
 species quam cito dentibus terantur, tam cito in
 coelum rapitur corpus Christi. At Gregorius III.
 hanc glossam corrigit, sic enim ex Thoma part. 3.
 q. 77. art. 4. in editione nova decreti Gregorii ha-
 betur: Manet corpus Christi, quam diu species
 manent, quae descendunt in stomachum et nutriunt,
 nec proprie rapitur in coelum, unde nunquam dis-
 cedit. Censura, quae supervenit, haec omnia deleri
 jubet. Angelus in summa de euchar. membr. 3.
 q. 5. talem profert distinctionem ex Richardo 4.
 sent. dist. 9: Si species sic in ore masticentur, quod
 per digestionem ibi factam non corrumpatur in eis
 forma propria, sed descendant in forma propria in
 stomachum, descendit et corpus Christi in stoma-
 chum per descensum speciei, sub qua continetur, et
 tamdiu ibi manet corpus Christi, quamdiu in eadem
 specie forma propria specierum salvatur. Si autem
 species panis tamdiu in ore masticetur, quod per
 digestionem in ore factam corrumpatur forma pro-
 pria in eis et non descendat in stomachum, tunc nec
 corpus Christi descendit in stomachum et sic intel-
 ligitur illud de consecrat. dist. 2. c. Tribus: cum
 dicitur, quam cito species dentibus atteritur, tam
 cito in coelum rapitur Christi corpus. Adde tamen
 secundum Bonaventuram, quod cum corpus Christi
 maneat sub illis speciebus, quamdiu illa species sit
 habilis ad refectionem humanam, quia ad hoc est

statuta et ad hoc ordinatur, et hoc habet, cum est extra stomachum in stomacho, quia ibi reficit et tamdiu corpus Christi moratur, donec operationis refectio compleatur, ideo si quis evomit illas, evomit corpus Christi, et si species possunt discerni ab aliis, debent sumi cum reverentia et cremari et cineres juxta altare recondi etc. Haec decisio summae Angelicae petita videri potest ex concilio Coloniensi celebrato anno 1280. in quo tale statutum editum: Si communicaturus evomuerit, partes diligenter et caute, quae reperiri poterunt, colligantur et contritae cum vino ab aliquo fidei sumantur, residuum vero vomitus comburatur et reponatur in terram juxta altare. Durandus contra lib. 4. ration. c. 41. num. 41: Cum sacramentum tenetur, gustatur et comeditur, Christus corporaliter adest in visu et in sapore, et quamdiu corporalis sensus afficitur, corporalis praesentia non auferitur. Postquam vero in percipiendo sensus deficit corporalis, deinceps non est quaerenda praesentia corporalis, sed spiritualis est retinenda, quia dispensatione completa Christus transit de ore ad cor, melius est enim, ut procedat in mentem, quam descendat in ventrem, cibus est non carnis, sed animae; venit, ut comedatur, non consumatur; ut gustetur, non ut incorporetur; ore comeditur, sed stomacho non digeritur; reficit animam, sed non effluit in secessum. Audacior Cajetanus in opusc. tom. 2. tract. 2. c. 3: Falsissimum est, corpus Christi corporaliter sumi, quoniam spiritualiter, et non percipiendo, sed credendo theologi docent sumi in eucharistia. 13. Querunt, cum sola accidentia post consecrationem supersint, quomodo panis eucharisticus frangatur? Lombardus 4. sent. dist. 12. lit. B: Solet quaeri de fractione et partitione, quae ibi videtur, utrum vera sit et si ibi vera fractio est, cujus rei sit vel in qua re fiat. Cumque ibi non sit alia substantia quam Christi, si in aliqua substantia est illa fractio, in corpore Christi videtur esse. Sed e contra cum ipsum corpus incorruptibile sit, in ipso non posse esse videtur. Ideo quibusdam placet, quod ibi non sit fractio, sicut videtur, sed dicitur frangi, quia videtur frangi. Quibus obicitur, quod ait Ambrosius: nihil falsi putandum est in sacrificio veritatis. Ad hoc illi dicunt, non fallit nos visus, nec fallitur, quod esset, sic crederetur frangi ut videtur. et lit. C: Alii vero dicunt, quod sicut ibi species panis est et non est ibi res, cujus vel in qua sit illa species; ita est ibi fractio, quae non sit in aliqua re, quia nihil ibi frangitur, quod mirabiliter Dei potentia fieri dicunt, ut ibi sit fractio, ubi nihil frangitur. lit. D: Alii tradunt, corpus Christi essentialiter frangi et dividi, et tamen integrum et incorruptibile existere. lit. E: Sed quia corpus Christi incorruptibile est, sane dici potest fractio illa et partitio non in substantia corporis, sed in ipsa forma panis sacramentaliter fieri, id postea sic declarat, quod in specie visibili fiat. Hoc

X. 215. et similes disputationum labyrinthos inexplicabiles ac portenta opinionum transsubstantiatio peperit.

6. Trans 130. Argumentum 6: Transsubstantiatio plurima

secum trahit absurda tum theologica, tum philosophica; 1. ponit accidentia sine subjecto; 2. a dentibus tribuit proprietates et effectus substantiae; 3. concedit annihilationem; 4. quantitatem consti-
subjectum accidentium; 5. ponit effectum nutrimenti scilicet sublata causa; quae sunt absurda philosophica. Posita transsubstantiatione 1. non sunt verba institutionis recte et constanter ex ut apparebit postea; 2. vox panis in descriptione coenae simul proprie et tropice intelligenda; 3. est collatio antiquitatis inter sacram coenam et personam Christi; 4. concedenda est duplex conversio aquae in vinum et vini in sanguinem; 5. negatur est veritas externorum elementorum; 6. multa dignissima de corpore Christi concedenda; 7. assumitur, Christum habere duo corpora, alterum quod Maria virgine assumpsit, alterum quod ex pane formatur; 8. pertinet etiam huc, quod transsubstantiatio peperit errores alios et superstitiones varias videlicet *aprotolapsetur*, repositionem hostiae consecratae, circumgestionem etc. quorum omnium nolum in sacratissimae hujus coenae institutione agnoscere vestigium. Exceptionem de conversione activa considerabimus postea.

131. Ut autem Scripturae fundamentis, itaque patrum calculo destituitur transsubstantiatio. 1. quia patres vocabula panis et vini in hoc mysterio semper retinent, nusquam vero nudam speciem vel sola accidentia panis et vini appellant. Ignatius epist. 8. ad Philadelph.: *Una est caro Domini nostri Jesu Christi et unus illius sanguis, qui nobis effusus est, et unus calix, qui pro nobis omnibus distributus, unus panis, qui omnibus communis.* Dionysius de eccles. hierarch. c. 3. p. 1: *Hic panis unus manens singulis distribuitur.* Justinus in apol. 2. p. 76: *Non ut communem panem neque communem potum ista sumimus etc.* in Tryph. p. 231: *Panem Christus nobis tradidit in commemorationem corporationis suae propter fratres in eum, quorum causa patibilis est facere; et poculum, quod in recordationem sanguinis sui tradidit gratias agentibus facere.* Irenaeus lib. 4. c. 34: *Qui est a terra panis percipiens benedictionem Dei jam non communis panis est.* mens Alex. lib. 2. paedag. c. 2: *Quod autem benedictum est, ostendit rursus discipulis: non bibam ex fructu vitis hujus, et bibero vobiscum in regno Patris mei.* Cyprianus epist. 75: *Quando Dominus corpus suum pro populo vocat de multorum granorum adunatione congregatum populum nostrum, quem portabat, indicat adunatum et quando sanguinem suum vinum appellat discipulis atque acinis plurimis expressum atque in coactum gregem, item nostrum significat congregatum adunatae multitudinis copulatum.* Canon 10: *Iterum etiam hic in divina mensa ne dubitemus, sed attollentes mentem fide intelligamus in illa mensa agnum Dei etc.* Cyrillus Hierosolym. tech. 4: *Ne consideres tanquam panem nudum*

larminus lib. 2. de euchar. c. 27. *Theodoretum non loqui de substantia, quae distinguitur contra accidentia, sed de essentia et natura accidentium, quae ipse perpetuo nominat symbola.* Atqui totus contextus hanc glossam fortissime refellit, conjungit enim Theodoretus *ἡμία, ὅσας, ἀρχὴν καὶ ἰδὸς*, quae omnia in externis symbolis manere asserit, et quae ratione argumentum Eutychianum everti potuisset, si accidentia tantum panis post consecrationem sublata substantia manere concessisset? Bellarminus dicit, *si verum esset, munere in eucharistia panem, orthodoxus debuisset potius ex eucharistia argumentari contra Eutychianum.* Respondemus: concedimus totum. idque revera fieri evidenter ostendunt haec verba orthodoxi: *Retibus, quae ipse texuisti captus es* etc. Bellarminus regerit, *Theodoretum alias secum pugnare, cum concedat aliquam mutationem.* Respondemus: quam mutationem intelligat, evidentissime explicat, sacramentalem scilicet, qua corpus Christi pani eucharistico unitur. Regerit Bellarminus, *Theodoretum se ipsum explicare, ubi enim dixisset, naturam symbolorum manere, probat, quia videmus et tangimus eundem colorem, eandem figuram et formam.* Respondemus: a figura, forma et colore ad praesentiam substantiae argumentatur, ut contextus evidenter ostendit, nequaquam vero, quod Bellarminus somniat, per figuram, formam et colorem praesentiam substantiae excludit. Haec aperta veritas quosdam ex ipsis adversariis movit, ut Theodoreti testimonium nobis largirentur. Nam in epistola Theodoro praefixa in editione Romana per Stephanum Nicolinum Sabiensem chalcographum apostolicum ann. 1547. scribitur, *Theodoretum in his locis de transsubstantiatione minus commode sentire, excusandum nihilominus, quod de ea ecclesia nondum legem tulisset.* Theodoro conjungimus Gelasium, quem Bellarminus fatetur ejusdem cum illo aevi et sententiae fuisse. Sic autem scribit Gelasius episcopus Romanus lib. adv. Eutychem et Nestorium, qui habetur in haeresiolog. edit. Basil. anno 1556. p. 689: *Certa (lege certe) sacramenta, quae sumimus, corporis et sanguinis Christi divina res est, propter quod et per eadem divinae efficimur consortes naturae, et tamen esse non desinit substantia vel natura panis et vini.* Bellarminus reponit suam cramben, *per substantiam intelligi non internam substantiam panis, sed exteriorem naturam et proprietates.* Atqui contextus evidentissime hoc glossema refellit, conjungit enim Gelasius substantiam et naturam ac confert unionem sacramentalem corporis et sanguinis Christi cum externis symbolis, cum unionem personali divinae et humanae naturae. At quam absurda haec collatio in disputatione contra Eutychem, si statuisset, panem essentialiter mutari in corpus Christi manentibus solum externis accidentibus? Quod Gelasius subjicit, *in divinam transeunt operatione Spiritus s. substantiam*, id non de essentiali et substantiali panis in corpus Christi mutatione, sed de sacramentali accipiendum

est, immediate enim addit, *permanere in suae proprietate naturae*, idque declarat unionem personarum duarum naturarum in Christo, in qua nulla fit litio, confusio, vel permutatio, vel transsubstantiatio. Bellarminus regerit, *non fuisse Romanum pontificem sed episcopum Caesariensem.* Atqui in haeresiologia diserte nominatur episcopus Romanus et argumentis quibus contrarium probare nititur Bellarminus, perquam levia et infirma. Gregorius de Valentia regerit lib. 2. de idol. c. 5. *non exstare hoc testimonium inter libros Gelasii, quos contra Nestorium et Eutychem scripsit.* Postea addit, *non Gelasii, sed cujusdam Gennadii, qui saepe erraverit.* Videns autem, haec esse frivola, subterfugit, *per essentiam et naturam panis permanentis ipsam substantiam, sed virtutem et efficaciam per figuram intelligi.* Sed et hoc ἀνύστατον apertissime Gelasius verbis contrarium esse videns concludit: *Quod maxime Gelasius tanquam doctor aliquis, nihil pontifex determinans et unus itemque alter eorum tribus hac in re lapsus errore fuisset, habet certo pro veritate transsubstantiationis nubem stium.* Respondemus: quasi vero liber iste ideus sit Gelasii, quia Trithemius in suo catalogo non recensuit, quia non facit mentionem Hieronymi Augustini et aliorum patrum etc. per substantiam intelligi tantum virtutem et efficaciam, verbis repugnat, ac frivolum nimis est distinguere inter Gelasium doctorem et Gelasium pontificem, quis namque nos certos reddet, quando pronus episcopi Romani ut doctores, quando ut pontifices? Certe quae Leo, Innocentius et alii pauci ex pontificibus scripserunt, auctoritatem apud adversarios habent vere papalem. Adde quod Melchior Cyprianus lib. 11. loc. c. 6. *distinctionem istam in jure canonico a Gelasio tanquam pontifice comportatam scribit et propterea fidem ei nullo modo denegandam.* Sed quidquid sit de Gelasio, sive Romanus sive Caesariensis episcopus fuerit, sufficit nobis, Bellarminus hoc testimonium admittat ac Gelasium cum Theodoro ejusdem aevi fuisse largiri. (Unde cardinalis Contarenus in colloqu. Rat. anno 1541. ad dicti hujus perspicuitatem obmutavit.) 6. Quia conferunt unionem sacramentalem panis corporis Christi cum unionem personali duarum naturarum in Christo non propter unionis ταύρόν, specie, sed propter convenientiam generalem, id est propter similitudinem duarum rerum praesentium propter unum eundemque praedicationis modum. Justinus apol. 2. p. 76: *ὅν τρόπον διὰ λόγου σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν· οὕτως καὶ δι' εὐχῆς λόγου τοῦ θεοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστήσι τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν φρονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.* Cyprianus (vel quicumque alius auctor) serm. de coena p. 1. *Panis iste, quem discipulis Dominus porrexit, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia factus est caro, et sicut in persona Christi*

cum ponendo conversionem fieri, difficillimum est videre, qualiter ipsa faciat aliquid ad hoc, quod corpus Christi sit in sacramento. Occamus in centiloq. theol. conc. lib. 4. q. 6: *Substantiam panis manere, hoc dogma est minoribus incommodis obnoxium et sacris Scripturis minus repugnans.* Idem lib. 4. sent. dist. 11. q. 6: *In potestate Dei est, esse substantiam sub specie panis et non esse. Ejus primus modus potest teneri, quia non repugnat rationi nec auctoritati Bibliae, et est rationabilior et facilius ad tenendum inter omnes modos, quia tamen determinatio ecclesiae in contrarium existit, communiter tenent doctores, quod ibi non remanet substantia panis* (de hoc Occamo pronuntiat Scaliger exerc. 324. quod ejus ingenium ingenia omnia revertera subverterit, nova ad invictas insanias ob incomprehensibiles subtilitates fabricarit atque conformarit). Petrus de Alliaco cardinalis Cameraciensis in lib. 4. sent. dist. 11. q. 6. art. 1: *Tertia opinio fuit, quod substantia panis remanet etc. quidquid tamen sit de hoc, patet, quod ille modus sit possibilis, nec repugnat rationi, nec auctoritati Bibliae, imo est facilius ad intelligendum et rationabilior, quam aliquis aliorum, qui ponit, quod substantia panis desierat accidentia et non substantia corporis Christi. Et sic non ponit accidentia sine subjecto, quod est unum de difficilibus, quae hic ponuntur.* Gabr. Biel lect. 40. in can. missae: *Quomodo ibi sit corpus Christi, an per conversionem alicujus in ipsum, an sine conversione incipiat ibi esse corpus Christi cum pane, manentibus substantia et accidentibus panis, non invenitur expressum in canone Bibliae.* In confessione Waldensium, qui jam tum tempore Innocentii III. transsubstantiationis patroni, in multis provinciis floruerunt, etiam hoc habetur, quod panis aut vini natura, aut substantia in sacra coena minime mutetur, quodque Christi verba nullam conversionem inducant. In concilio Florentino 1438. cum Graeci et Latini de transsubstantiatione convenire non possent, ut in ejus actis continetur, non ideo minus unio inter Graecam et Latinam ecclesiam subsignata est. Urgente enim pontifice Eugenio IV. ut de divina panis transmutatione, quae quidem quarta quaestio fuit, in synodo ageretur, Graeci dixerunt, *se sine totius ecclesiae orientalis auctoritate quaestionem aliam tractare non posse.* Tom. 3. concilio p. 474. Gersonius, cancellarius Parisiensis in tract. de comm. sub una specie disputat, *si laicis sub utraque specie coena detur, periculum esse, ne acescat vinum.* (Atqui si ibi tantum Christi sanguis et mera vini accidentia, nullum erit acoris periculum.) Anno 1320. Johannes Parisiensis doctor theologus professione Dominicanus, publice disputavit, *panem per consecrationem non transsubstantiari*, de quo et librum conscripsit Guidoni de Perpiniano Carmelitae inscriptum. Anno 1370. Johannes Wiclefus in academia Oxoniensi theolog. professor floruit, is apud Guilielm. Widefordum, qui contra eum scripsit, sic loquitur: *Manet panis et vini substantia, post ejus consecrationem. Sacramentum al-*

taris est naturaliter panis et vinum, sacramentum ter corpus Christi, quanquam aliqui fingunt, ipse esse accidens sine substantia adjecta. Fructus tunc demeritiae est blasphemare in Deum, scandalizare sanctos, per mendacium accidentis. Jo. Picus comes Mirandulanus in conclusionibus secundum Scotum Romae superiori saeculo publice dictatis concl. 2: *Sine conversione panis in corpus Christi, vel paneitatis annihilatione corpus Christi manducatur, quatenus nempe quaecunque creaturam Deus suppositare potest, quo posito et per remaneat et corpus sit cum pane.* Langus scriba Pontificius et imperatoris Maximiliani II. consiliarius fuit, de eo sic legitur in indice expurgat. gico p. 36. et in ind. expurg. Hisp. f. 140: *Quaecunque Langus prolize satis de eucharistiae sacramento recenset a pagina centesima septuagesima nona usque ad rescriptum Hadriani imperatoris pag. centesima nonagesima nona, judicamus mendacem, lenda, nam multa continent parum religioni Catholicae consona; inter ea autem illud est praecipuum, quod transsubstantiationem non agnoscit, sed agnoscit, contendit, cum corpore et sanguine Christi remanere veram panis et vini substantiam.* Cassan. in consult. ad Maximilianum II. de transsubstantiatione p. 66. *transsubstantiationem et nomine in novam esse; tutius esse patrum et verbis et sententia stare, eo denique ventum, ut ad idololatram proxime accedatur; inde ipse quoque in sponda incumbit, sic enim de eo index expurgat. p. 36: Quae habet de sacramento corporis et sanguinis Christi, pertinent ad ecclesiae sugillationem deleantur.* Joh. Fischerus al. Roffens. lib. c. capt. Babyl. Lutheri fatetur, *ex Scriptura posse probari transsubstantiationem.* Erasmus annot. 1. Cor. 7. p. 327. *In synaxi transsubstantiationem sero definiuit ecclesia, diu satis erat credere sive sub pane consecrato, sive quocunque modo esse verum Christi corpus.* Benedictus Arias in Luc. c. 22, v. 19: *Hoc est corpus meum, hoc est verum corpus meum in hoc sacramento panis continetur sacramentaliter.* Et subdit: *cujus arcanum et mysterium refertissimam rationem ut explicare rem habeant Christiani, dabit aliquando.* (Usitata ergo de transsubstantiatione doctrina conscientiae non satisfacit.) Tannerus in connectione colloq. Ratisb. part. 2. c. 6 p. 37. *transsubstantiationem refert inter ea, quae in Scriptura sola non continentur, nec ex ea sola evidenter deducuntur.*

133. Hactenus nostram confirmavimus sententiam videamus jam transsubstantiationis originem, evolutionem et fundamenta. Cum in scriptoribus veteribus vox mutationis ac μεταβολας, praesertim vero μεταστροφας apud Damascenum lib. 4. orth. fid. c. 14. elementatio apud Theophylactum in c. 14. occurreret, Lombardus Gratiani frater in operibus sententiarum circa annum Christi 1170. edito lib. 10. lit. D. asserere coepit, *substantiam panis in corpus vinique substantiam in sanguinem co-*

tamen modo explicandi eos nonnihil discrepare. Ipse post expositas verae conversionis condiciones statuit, conversionem panis in Christi corpus non esse productivam, nec conservativam, sed adductivam, per quam fiat, ut corpus Christi praeexistens ante conversionem, quod antea solum erat in coelo, jam etiam sit sub speciebus panis. (Gabr. Biel lib. 4. sent. dist. 10. q. 11. art. 2. concl. 8. vocat acquisitivam conversionem.) Sed enim cum notum esset Bellarmino, quod Scotus (quem acutissimum et doctissimum appellat c. 23. §. Non dissimili) sententiae illi, quae statuit, panem in eucharistia manere et cum ipso vere esse corpus Christi, non unam, sed duas alias opponat, videlicet primo, quod alii dicunt, panem non manere et tamen non converti, sed desinere esse vel per annihilationem, vel per resolutionem in materiam, vel per corruptionem in aliud; secundo, quod alii statuunt, panem transsubstantiari in corpus et vinum in sanguinem; lib. 4. sent. dist. 11. q. 3. lit. B; hoc, inquam, cum Bellarmino esset notum, ideo ex desitione substantiae panis et successione corporis Christi non debuisset inferre transsubstantiationem, siquidem auctore Scoto aliud est substantiam transire in substantiam, aliud vero substantiam substantiae succedere, quae tamen Bellarminus confundit, sed Angelus in summa haec accurate distinguit, ut vidimus superius §. 129. q. 6. Adde quod nec sibi constet Bellarminus. In hoc enim c. 18. §. ex quo: statuit, in hac conversione ne quidem materiam primam panis manere, sed in c. seq. 23. §. secundo: ex voce transelementationis colligit transsubstantiationem, necesse igitur est, ut pro *λοδύρα* quovis has voces accipiat, describit autem transelementationem hoc modo, quod significet mutationem totius rei usque ad prima elementa, id est usque ad ipsam materiam, quae ab Aristotele elementum vocatur. Ergo ut in transelementatione manet materia, ita quoque in transsubstantiatione manebit. c. 24. §. ad tertiam disputat, corpus Christi ex pane fieri, non tanquam ex materia, quomodo factum est ex carne sanctae virginis, sed tanquam ex termino a quo, quomodo ex nihilo factum est coelum, ex die fit nox et etiam ex aqua factum est vinum. At quis unquam dixit, nihilum transsubstantiatum esse in coelum, diem transsubstantiari in noctem, ut etiam superius admonuimus. Si vero eo modo panis transsubstantiatur in Christi corpus, sicut aqua in vinum est conversa, necesse est, ut maneat panis materia, sicut aquae materia in vino Cananaeo mansit. lib. 1. de euch. c. 10. operose disputat, *δεῖξιν* hoc non posse referri ad panem, sed tota structura disputationis pro transsubstantiatione lib. 3. de euch. c. 19. nititur hoc fundamento, quod disparatum de disparato corpus

I. 233. Christi de pane sine essentiali mutatione non possit praedicari.

An in
verbis
Christi,
hoc est
corpus
meum.

134. Sed altercentur illi de modo transsubstantiationis, quamdiu libuerit, videamus, quibus fulcris eam sustentent. Robur praecipuum petunt ex verbis Christi: *Hoc est corpus meum*, ex quibus ita ra-

tiocinatur Bellarminus lib. 3. de euch. c. 19: *Vere illa, hoc est corpus meum, necessario inferunt veram mutationem panis, ut volunt Catholici, mutationem metaphoricam, ut volunt Calvini* nullo autem modo sententiam Lutheranorum adtunt, nam Dominus accepit in manibus panem et eum benedixit et dedit discipulis et de eo ait: *Hoc est corpus meum. Itaque panem accepit, panem benedixit, panem dedit et de pane dixit: Hoc est corpus meum. Vel igitur benedicendo mutavit corpus re ipsa vere et proprie; vel mutavit improprie et figurative addendo significationem, quae non habebat; vel nullo modo mutavit. Si mutavit re ipsa vere et proprie, ergo panem mutatum esse et de pane mutato verissime dixit: Hoc est corpus meum, id est quod sub specie panis continetur, est amplius panis, sed corpus, et hoc est quod volunt Catholici. Si vero quis dicat, panem mutatum esse figurate, tum datus erit apostolis panis, tum figurate erit corpus Domini, et illa verba: *Hoc est corpus meum*, hunc sensum habebunt: *hic panis est figura corporis mei. Haec autem est sententia sacramentorum, quam et nos et Lutherani communi consensu rejicimus. Si quis denique dicat, nullam fieri mutationem, is cogetur dicere, panem non mutatum datum esse apostolis et de illo dictum: Hoc est corpus meum, id est hic panis, qui ac triticeus vere et proprie est corpus meum. Atqui hoc nullo modo admitti potest, sive agatur de re ipsa, sive de propositione, nec enim nullo modo fieri potest, ut una res non mutetur et tamen fiat alia, esset enim ipsa, et non esset ipsa. In propositione autem affirmativa necesse est, ut eodem supponant subjectum et praedicatum, quod est falsa praedicatio. Non igitur potest, ut vera sit propositio, in qua subjectum supponitur pro pane, praedicatum autem pro corpore Domini, panis namque et corpus Domini res diversae sunt. Haec est structura argumenti Bellarmini, quod urget etiam Gregorius de Valent. tom. 4. disput. q. 2. punct. 3. §. 5. Respondemus vero in genere. 1. Quidam ex Scholasticis et recentioribus scriptoribus Pontificiis fatentur, transsubstantiationem ex veteri testamenti Dominici probari non posse. 2. Idem late explicat Gabr. Biel lib. 4. sent. dist. 11. q. 1. 3. dub. 1: *Omnes propositiones affirmativae (in quibus termini significantes panem et corpus Christi ponuntur, in casu nominativo falsae sunt, ideo de rigore verborum falsae sunt. Panis non est corpus Christi; quod est panis, est, fuit, erit potest esse corpus Christi. Verae autem propositiones sunt, in quibus terminus a quo, id est panis, et vinum, exprimuntur per ablativum cum prepositione ex vel de, aut terminus ad quem, id est corpus vel sanguis Christi per accusativum cum prepositione in. Verae ergo sunt: Ex pane fit corpus Christi. De vino fit sanguis Christi (contra Thoma part. 3. q. 75. art. 8: Non potest proprie dici de pane, quod fiat corpus Christi). Verae et haec: Panis transit, convertitur aut transsubstantiatur***

Quis corpus. Haec Gabr. Biel. Quaerimus autem ubi
 Quid his propositionibus usus sit? 3. Bellarmi-
 num pertractationem hujus argumenti sic con-
 cludit: *Licet in verbis Domini esset aliqua obscuri-
 tas et ambiguitas, eam tamen sublatam esse per
 concilia et patrum consensum, quae est tacita
 sententia, non posse dogma transsubstantiationis ex
 verbis Christi probari, id quod expressius fatetur
 scriptura: Non est improbabile, non exstare locum
 in scriptura tam expressum, ut sine ecclesiae de-
 cretis evidenter cogat transsubstantiationem.*
 Duplici autem nomine Bellarminus in
 hoc tabulas injurius est, tum quod in summis
 conciliis obscuritatem et ambiguitatem aliquam
 tribuit, tum quod ex conciliis et patribus Scrip-
 turae interpretationem in fidei articulis petendam
 censet, cum contra ex Scriptura de
 ecclesiae decretis et hominum ecclesia-
 ricis scriptis sit judicandum. Repetimus dictum
 2. Pet. 1, v. 19: *Habemus firmiorem
 prophetiam sermonem, cui bene facitis attendentes
 sicut lucernae lucenti in loco caliginoso.* Pri-
 mum scilicet, quod pro transsubstantiatione Bel-
 larminus adducit, est Romanum celebratum anno
 1549. Ipsi si per decreta conciliorum sublata
 obscuritas et obscuritas verborum coenae,
 quae sunt illis hominibus, qui a tempore primitivae
 ecclesiae ad illud concilium vixerunt? Pa-
 teris tamen qualis sit, paulo post videbimus.
 Secundum Bellarminus fateri cogitur, *Scotum homi-
 nem doctissimum et doctissimum non novisse illum
 canonem.* Tota structura argumenti Bellarmini
 est in fundamento, quod Christus de pane di-
 cit, *hoc est corpus meum*, id quod praesupponat
 transsubstantiationem. Sed convenient prius Roma-
 num, quod per *δεξιτὸν τοῦτο* proprie sit intelli-
 gitur. Thomas part. 3. q. 78. art. 5. aliquot opinio-
 nes adducit: *Quidam dixerunt, quod importet de-
 monstracionem ut conceptam, non ut exercitam, quia
 hoc modo suscipitur materialiter, cum recitative
 propter.* Alii dixerunt, quod facit demonstra-
 tionem non ad sensum, sed ad intellectum, ut sit
 hoc est corpus meum, id est significatum
 hoc est corpus meum. Alii dixerunt, quod
 hoc facit demonstrationem ad sensum, sed
 propter haec demonstratio non pro instanti lo-
 cutione, sicut cum aliquis dicit: nunc taceo, adver-
 sus hoc facit demonstrationem pro instanti im-
 plicatione sequenti. Thomae sententia est, quod sig-
 nificatum in generali sub istis speciebus sive
 determinatum in communi sine qualitate, id est
 determinatum e. 3. particulam hanc nihil demon-
 strat, neque quidquam ad consecrationem facere
 potest, cum his verbis sacerdos non utatur de-
 monstrative, sed recitative, quemadmodum Christus
 ait: *Ipse enim vitis vera.* Scotus 4. sent. dist. 8.
 ait: *Individuum vagum, de quo Christus pro-*
ponit, hoc est corpus meum, jam consecratum,
et consecratum per benedictionem, quae praecessit.

Idem fere statuit Durandus lib. 4. rationalis c. 41.
 n. 44: *Super hoc dicunt quidam, quod per hoc pro-*
nomem nihil demonstratur, sed illud materialiter
ponitur. Item Dominus utebatur illa voce significa-
tive, nos materialiter. Bonaventura lib. 4. sent.
 dist. 8. q. 1. lit. G: *Hoc, id est panis, panis sub-*
stantia, sed contra Guitmund lib. 2. contra Beren-
gar. blasphemum esse dicit, quod pronomen hoc ad
panem referatur, ac Renatus in panoplia super
haec verba: Petra erat Christus; Catholica eccle-
sia nunquam dixit, panem esse corpus Christi, alio-
qui falsa est propositio, videlicet identica, ideo sic
resolvit: Dicunt, quod demonstrat hoc, quod est
commune utrique termino interminate. Quia vero
ex ipsorum hypothesibus corpus Domini non potest
adesse, quin omnia verba sint prolata, ideo Joh. de
Burgo de forma verb. requis. c. 4. sic resolvit: Hoc
sub hac specie praesens vel de propinquo futurum
est corpus meum. Angelus de Clavisio in summa
 tit. euchar. membr. 1. q. 23: *Mihi placet opinio*
Richardi de S. Victore lib. de Trin. quod ibi sit
demonstratio mixta, scilicet partim ad sensum, par-
tim ad intellectum sub hoc sensu, illud, in quod
hoc transsubstantiabitur, est corpus meum, quod
sicut ista propositio esset vera et magis propria, si
demonstrando diceret, hoc est corpus meum, scilicet
illud, in quod cibus iste est transmutandus, est cor-
pus meum, quando virtute ejus in prolationis, ter-
mino ille cibus fieret corpus meum; sic in propo-
sito, quia ibi virtute verborum in complemento et
termino ipsius orationis panis sit verum corpus
Christi. Alii tamen aliter dicunt. Nec minus va-
 riant recentiores. Bellarminus libr. 1. de euch.
 c. 11. §. nota secundo, fatetur, *Pontificios non con-*
venire in explicatione, quid demonstret pronomen
hoc, ac duas esse celebriores sententias (nota, ergo
sunt plures sententiae, licet minus celebres), una
quod pronomen hoc demonstret corpus; altera, quod
pronomen hoc non demonstret praecise panem, non
corpus, sed in communi substantiam, quae est sub
illis speciebus, sic tamen, ut demonstratio proprie
ad species pertineat, non quidem ut sit sensus hoc,
id est hae species sunt corpus meum, sed in obli-
quo hoc modo: hoc est corpus meum, id est sub his
speciebus est corpus meum. Et postea: *Illud hoc*
non demonstrat panem, nec corpus Christi, sed con-
tentum sub his speciebus. Hanc posteriorem senten-
 tiam amplectitur Bellarminus ideo in c. praeced.
 10. §. Porro demonstrare conatur contra Calvinianos,
 non posse fieri, ut illud hoc demonstret panem tan-
 quam subjectum propositionis, cum ponatur in ge-
 nere neutro. Sed in hoc c. 19. lib. 3. de euch.
 fortiter sibi contradicit scribens: *De pane dixit*
Christus: hoc est corpus meum. Et postea: *Non*
potest fieri, ut vera sit propositio, in qua subjectum
supponit pro pane, praedicatum autem pro corpore
Christi (scilicet nisi intercedat essentialis mutatio),
panis enim et corpus Domini res diversissimae
sunt. Socin. lib. 4. sent. dist. 9. conclus. 4. per hoc
 dicit demonstrari aliquid commune utrique conti-

nens utrumque in potentia et confuse. Gregorius de Valent. contra Heerbrandum sic resolvit: *Hoc (substantiam, inquit, totam, quam manibus tenebat demonstrando) est corpus meum.* Costerus in enchir. p. 350. sic resolvit: *Hoc ipsum, quod vobis trado manducandum, est corpus meum.* Pistorius in hodeg. p. 338: *Hoc, id est hic transsubstantiatus panis vel hic panis tanquam cibus, vel hoc, quod est sub istis speciebus.* Quare cum tot non solum diversas, sed etiam adversas opiniones de particula *δείκνυμι* foveant, non potuerunt ex verbis Christi transsubstantiationem suam infallibiliter demonstrare. 5. Est quidem communior sententia Pontificiorum, propositionem Christi sic resolvendam esse, *hoc est corpus meum, id est quod sub specie panis continetur, est corpus meum.* Sed ἀνάλογος illa manifeste petit principium, de eo enim quaeritur, an sub speciebus tantum panis corpus Christi contineatur, abolita panis substantia. Quin imo eodem jure et citra ullam absurditatem sic resolvi potest: *hoc est corpus meum, id est, id, quod sub panis substantia continetur, est corpus meum.* Nimirum probanda prius erat substantiae panis abolitio, antequam sic resolverent: *Quod sub nuda panis specie continetur, est corpus meum.* Merito igitur D. Lutherus contra adversarios urget hoc argumentum: *Si volunt particulam hoc notare contentum sub specie panis, ut nequaquam sit sensus, cum hoc aut sub hoc est corpus meum, non poterunt dicere: sub his speciebus panis est corpus.* Si vero propositio illa potest ferre illorum interpretationem, sub speciebus panis est corpus meum, poterit etiam ferre nostram ἀνάλογον, sicque nihil concludit argumentum ex verbis institutionis petiit. 6. Christus non utitur hac propositione: panis est corpus meum, sed illa: *hoc est corpus meum.* Quamvis vero priorem non improbemus, cum et veteres et recentiores ecclesiae doctores in sano sensu ea utantur, tamen distinguenda est a posteriori, qua ipse Christus est usus, in qua pronomen hoc denotat quidem panem, sed non solum, verum totum συμπληρωμένον sive complexum, ut superius §. 83. aliquot argumentis confirmavimus. Si denotaretur solus panis, quaenam foret constructio grammatica ἀπὸς τοῦτο? si denotaretur solum corpus, propositio foret identica. Est igitur propositio demonstrativa et exhibitiva, in qua subjectum totum notat complexum, praedicatum exprimit dignius et sensui minus obvium; harum propositionum fundamentum est rerum duarum unio, conjunctio et simultanea exhibitio, sicut in communi sermone monstrato dolio dicimus, hoc est vinum; et exhibitis loculis, hoc est pecunia tibi debita, ubi nulla est transsubstantiatio dolii in vinum, vel loculi in pecuniam, sed utriusque conjunctio et conjuncta exhibitio. Lutherus tom 3. Jen. p. 487. b. Quo pertinet, quod quidam ex Scholasticis recte disputant, in propositione Christi *hoc est corpus meum* dari duplicem demonstrationem, quae in illis exemplis, ubi duae res modo quodam unitae vel ostenduntur, vel exhibentur, usitatissima est. Unam ad

sensum, alteram ad intellectum; in illa res ex sensibus obvia et per se nota non nominatur hac vero res intellecta ut minus nota et praestissima in praedicato evolvitur. Vide plura de propositione superius §. 81. membr. 2. §. 93. per

135. Contra hanc ἀνάλογον, quae ex verbis est simpliciter et proprie sine ullo tropo rhet. acceptis immediate profuit, nihil solidi affert Larminius. Concedit, quod in propositionibus *ἐνδοχικαῖς* de re continente et contenta pronomen possit demonstrare alterutrum (utrumque continebat, ut subsequens explicatio ostendit), *itaque tam rem continentem, quam rem contentam;* vero, in eucharistia non substantiam panis sola accidentia locum habere rei continentis. vero hoc probat? 1. Si adesset adhuc substantia panis, esset simul cum corpore Christi res contenta et proinde falsa esset propositio Christi, *hoc est corpus meum, si ibi essent duae substantiae.* praecedentibus sic declarat: *Cum demonstratur contenta, demonstratur una res tantum et continentur omnes aliae, quae ibi contineri possunt proinde ex modo communi loquendi falsa est demonstratio, si plura contineantur.* Verbi gratia quis de dolio, ubi sit vinum et oleum, dicat *hoc est vinum, fraudator censetur; illud enim (hoc est oleum) ex modo communi loquendi significat hoc dolio nihil est nisi vinum.* Pari ratione, de marsupio pleno partim auro, partim argento dicat: *hoc est aurum;* vel de sacco pleno tritico, partim avena, diceret: *accipe et uteris enim est triticum, deceptor jure haberetur.* igitur modo illa verba, *hoc est corpus meum* modo communi loquendi quidquid sit de multis subtilitatibus, significant, sub illis speciebus non fuisse aliud quam corpus Domini; si fuisse etiam panis, debuisset Dominus dicere *id est in hoc pane, est corpus meum, aut est non tantum est panis, sed etiam corpus meum.* Respondemus: nugae hae sunt gerris Siculis res. Panis substantia erat externis sensibus (mediate scilicet per accidentia), non igitur erat, ut in praedicato exprimeretur et effectui notificaretur, sed principale et minus obvium, quod panis erat sacramentum unitum, erat exprimendum et intellectui exhibendum. Quemadmodum vere secundum modo loquendi modum ostenso et exhibitio dolio vinum continet, dico: *hoc est vinum;* ostenso exhibitio marsupio: *hoc est pecunia etc.* ita in praedicato exprimitur pars dignior et principalior altera sensus judicio relicta; ita Christus ostendendo panem benedicto recte dixit: *hoc est corpus meum,* ita ut in praedicato et nominata et fuerit pars dignior, principalior et sensui minus obvia, praetermissa parte externa visibili et principali. Invertimus igitur appellationem minianam: Qui exhibet dolium vino plenum dicit: *hoc est vinum,* nec opus est, ut ad ostendendum est dolium et vinum; qui exhibet marsupium

panem recte dicit: hoc est aurum, nec opus est, ut hoc est marsupium et aurum; qui exhibet aurum tritico plenum, recte dicit: hoc est triticum, non est, ut addat: hoc est saccus et triticum; quia quia externum continens est sensibus obiectum, ideoque ut in praedicatione intellectui notificetur, ideoque cogit necessitas; ita quoque Christus ex pane, in quo et cum quo exhibeat suum corpus, dicit: *hoc est corpus meum*. Panis substantiam ad rem contentam, sed ad rem continentem pertinet, quia non nuda accidentia, sed substantia panis accidentibus vestita est organum, quod ac medium, per quod, cum quo et in quo communicatur corpus Christi, id quod ex illis ipsis verbis, quae Bellarminus urget, evinci potest. Si substantia panis pertineret ad res contentas, substantia dolii, marsupii et sacci itidem ad res contentas pertineret, sicque non recte diceret, accipe et vinum porrigit: accipe, hoc est vinum et oleum; foret: accipe, hoc est dolium et oleum; qui porrigeret in dolio vinum et oleum, diceret: accipe, hoc est vinum et oleum, foret: accipe, hoc est dolium et oleum et vinum, ut omnes res contentas exprimeret. Quod concedit Bellarminus, et concedere etiam debet, cum qui in dolio vinum exhibet, recte dicat: accipe, hoc est vinum; atque eum, qui in dolio vinum et oleum exhibet, recte dicere: accipe, hoc est oleum et vinum, si vel maxime non faciat substantiam dolii mentionem; concedat ergo etiam, quod recte dixisse exhibito in pane eucharistico tempore: *accipite, edite, hoc est corpus meum*, id maxime in praedicatione non faciat expressam substantiam mentionem. Et quemadmodum is, qui accepto panis pleno audiens, accipe, hoc est vinum, non facit dolii in vinum transsubstantiationem, vel substantiam dolii desitionem; ita quoque audientes in coena: *accipite, comedite, hoc est corpus meum*, non somniamus panis in corpus Christi transsubstantiationem, vel substantiae panis desitionem. Unde certi simus de hac ἀναλύσει, cum Bellarminus aequae fortiter pro sua transsubstantiatione respondemus: panis substantiam non deesse, vel in corpus Christi transmutatam esse, ut verba evangelistarum et Pauli proprie et nullo tropo accepta, quae panis mentionem faciunt, nobis ergo sufficit hoc loco ostendere, quod substantia Christi non inferant necessario aliquam panis substantiationem, sed sacramentalem tantum panis et corporis Christi unionem, cum et panis et corporis absque ullo tropo in hujus Dominici testamento verbis accipiendae sint. Monemus autem de his quod et superius admonitum fuit, exemplis illis non propter identitatem specificam unionis substantiae panis et corporis Christi nequaquam est in pane tantum in vase localiter inclusum, sed propter generalem naturam et modum praedicandi ac praedicandi resultantem; veritas ergo et confirmatio praedicationis quaerenda est non in identitate substantiae, sed generica. Frustra igitur Bellarminus

2. hoc regerit, *corpus Christi non esse in pane, ut in vase aut in loco, sed ut substantia sub accidentibus, ideoque sola accidentia esse rem continentem, ad quorum motum movetur, et ad eorum elevationem elevatur, ac corruptionem eorum desinit, ibi esse corpus Christi*. Respondemus; haec manifeste petunt principium. Quamvis enim corpus Christi non sit in pane ut in vase aut in loco, ex eo tamen nondum sequitur, quod sit sub nudis accidentibus panis, datur enim tertium, quod scilicet panis sacramentaliter sit unitum, per quam unionem nec panis nec corporis substantiae quidquam decedit; continens igitur corporis (generali modo loquendi) non sunt nuda accidentia, sed substantia panis suis accidentibus vestita, ut testantur evangelistae et Paulus expresse nominantes panem. Nec ullam video absurditatem vel necessitatem, propter quam negandum sit, panis substantiam esse rem continentem, id est organum et medium, per quod Christi corpus communicatur. Quod enim toties Bellarminus urget, *verba Christi, accipite, edite, hoc est corpus meum, aut veram (essentialem) mutationem panis, aut metaphoricam tantum inferre, in eo τὸ ἐλλειπὲς committit, datur enim tertium, quod videlicet panis mutatus fuerit sacramentaliter*. Becanus in disputat. de tripl. coena exclamat, *haec assertionem nos imprudenter in castra Calvinianorum transire, qui itidem statuunt, panem tantummodo sacramentaliter, hoc est significative et figurative, esse corpus Christi*. Atqui novit Becanus vel certe novisse debet, vocem sacramentaliter diverso sensu a nobis usurpari quam a Calvinianis. Nos quando panem sacramentaliter esse Christi corpus asserimus, hoc volumus, quod in hoc sanctissimo sacramento panis sit externum symbolum, per quod et cum quo corpus Christi vere praesens distribuatur, exhibeatur et manducetur, juxta assertionem Christi: *edite, hoc est corpus meum*, et Pauli: *panis, quem frangimus, est κοινωνία corporis Christi*. Sed Calviniani panem sacramentaliter esse corpus Christi asserentes hoc sibi volunt, quod panis sit signum et figura corporis Christi absentis. Haec duo longissime invicem distare Becanus ipse novit, unde non de duplici, sed triplici coena, Lutherana scilicet, Pontificia et Calviniana, distincte tractandum esse censuit.

136. Hanc sacramentalem panis mutationem vel potius unionem corporis Christi cum pane (quia mutatio illa sacramentalis in eo unice consistit, quod panis eucharisticus per benedictionem a communi usu sequestratur, ut sit ὄχημα, ὄργανον ac medium, per quod, cum quo et in quo corpus Christi distribuatur, exhibeatur, manducetur), hanc inquam sacramentalem panis et corporis Christi unionem et ex hac resultantem praedicationem declaravimus superius §. 93. ex D. Chemnicio aliquot exemplis tum ex Scripturis, tum ex quotidiana loquendi consuetudine petitis. Primum desumptum fuit ex articulo de persona Christi, quam collationem duarum rerum in eucharistia sacramentaliter unitarum cum duabus naturis in Christo personaliter unitis non Chemnicus

Declaratio propositio-
X. 238.
nam sacramentalium per exempla.

I. Propositionem personalem.

primus excogitavit, sed ex Justino, Cypriano, Gelasio et Theodoro hauserit, ut ostendimus superius §. 231. membro 6. Quamvis enim unio panis cum corpore Christi non sit personalis, illud tamen cum unione personali duarum naturarum in Christo commune habet, quod propter unionem sacramentalem monstrato et exhibito pane recte dicitur: *hoc est corpus Christi*, sicut propter unionem personalem Petrus recte dicebat Matth. 16, v. 16: *Tu es Christus Filius Dei viventis*. Quid ad hoc Bellarminus? 1. eruditam Chemnicii dissertationem sophistarum more ridet eamque telae arancarum confert, quae levi flatu dissipari queat. Sed videbimus, quid tanto dignum ferat hic promissor hiatus et quomodo instar grandis fuci hanc telam percurrere tentet. 2. Quod Chemnicius scripserat, *propositiones personales non congruere ad regulas Aristotelicas*, id confidenter pronuntiat, *esse falsum*, posita (inquit) *assumptione humanae naturae ad personam verbi*, illa *propositio verissima est secundum omnes regulas philosophiae, cum pro eodem supponat, tam hic homo, quam hic Deus, nisi forte Chemnicius non agnoscat in Christo veram et hypostaticam unionem duarum naturarum, quod sane insinuat, cum ait, ejusmodi propositiones tantum significare unionem et praesentiam unius rei cum altera*. Respondemus: Chemnicius in peculiari libro de unione hypostatica duarum naturarum in Christo tam nervose et luculenter de hoc articulo scripsit, ut merito ab hac calumnia Bellarminus abstinere debuisset. De analysi propositionum personalium Scholasticis et Jesuitis usitata alius alibi dicendi erit locus, remittimus interim lectorem ad Dn. D. Meisnerum part. 2. sobr. philos. sect. 2. c. 2. qu. 7. et 8. ubi in hisce propositionibus personalibus et inusitatis disparatum de disparato praedicari evidenter demonstrat. Nos hoc loco a Bellarmino jure aequissimo postulamus, cum ad regulas logicas Aristotelis eas congruere statuatur, ut sedem earum in praedicabilibus nobis ostendat; vel enim erunt essentiales, vel accidentales; neutrum vero falsa hujus mysterii integritate asseri potest, ideo dicuntur inusitatae et personales, unde recte scribit Bonaventura: *Non potest haec praedicatio reduci ad alios modos praedicandi consuetos et usitatos, non enim est praedicatio per essentiam, nec per causam, nec per inhererentiam, nec per se, nec per accidens, sed est modus praedicandi singularis*. Breviter, ut res se habet in esse, ita etiam in praedicari, at personalis illa unio est *ἐξαιρέτως καὶ μονότροπος*. Ergo etiam tales praedicationes sunt inusitatae, ut in scholis vocari solent. 3. Contendit Bellarminus, *non recte huc afferri unionem personalem, quae in coena non habeat locum*. Chemnicius dicit (verba sunt Bellarmini), *inter panem et corpus Domini non esse personalem unionem, et tamen contendit, ita esse veram istam, hic panis est corpus Christi, ut est illa, hic homo est Deus*. Nam aut vult, non esse etiam personalem unionem inter Deum et hominem in Christo, quod est Nestorianum; aut certe nescit, quid loquatur,

*cum similitudinem ponat et interim tollat fundamentum similitudinis. Tota enim ratio, cur illa sit hic homo est Deus, est unio personalis. Cum igitur haec unitas ponatur in Christo, et non ponatur in sacramento eucharistiae, nullo modo fieri potest, ut sint aequae verae; illa: hic homo est Deus, et hic panis est corpus Christi. Respondemus: per stigmatem Bellarminus agit, non disputat. Repugnat enim non solum veteribus, qui collationem unionis sacramentalis inter panem et Christi eam cum unione personali inter duas naturas in Christo uti sunt, sed etiam sibi ipsi, siquidem lib. euchar. c. 4. §. At non. c. 9. §. Quarto ex c. 27. §. Hoc igitur. concedit, eucharistiam unionem personalem duarum naturarum in Christo ferri posse. Instituitur autem illa collatio res unionis et quae ex ea nascitur praedicationis genere, neutiquam vero respectu unionis in quo quod etiam superius monuimus, sed propter citationes adversariorum de novo repetendum. Quomodo enim propter unionem personalem duarum naturarum in Christo recte dicitur monstrato Christo *hic est Filius Dei, tu es Filius Dei* etc. Matth. v. 17. c. 16, v. 16. ubi *δεξιτὴν* particulae personam demonstrant, praedicatum autem ex divinam naturam invisibilem; sic monstrato exhibito pane eucharistico Christus recte dicitur *corpus meum*, ubi *δεξιτὴν* item totum componit, praedicatum vero exprimit corpus Christi visibile sacramentaliter panis unitum. Has igitur positiones conferre invicem Bellarminus delitescit, si quid solidi contra nostram collationem affeuerit. De altera propositione, panis est Christi, dicitur postea. Acceptamus interim loco, quod Bellarminus ultro nobis largitur, citationes illas personales, *homo est Deus, et est homo*, sine transsubstantiatione veras esse unionem personalem. Subsumimus autem, de mentalibus praedicationibus idem esse jubemus, quod scilicet verae sint sine transsubstantiationem sacramentalem; siquidem ad praedicatum veritatem et conformitatem non requiruntur specifica, sed saltem generica quaedam identitas constat. Alterum exemplum petendum fuit Matth. 20, v. 22. ubi Christus sufflans in discipulos *Accipite Spiritum sanctum*; ita quoque non panis eucharistico velut symbolo externo suo illis distribuens recte dicit: *Accipite, corpus meum*. Quemadmodum ibi nemo transsubstantiationem flatus in Spiritum s.; hoc loco cogitet transsubstantiationem in Christi corpus. Bellarminus regerit, *exemplum non esse ad rem, cum Dominus non dixerit, insufflatio est Spiritus s., sed insufflando accipite Spiritum s. ubi non solum ostendit signo exteriori repraesentare id, quod invisibili operatione faciebat, unde verba accipite Spiritum s. non faciant hunc sensum, hanc insufflationem, quae est Spiritus s., sed accipite in hac insufflatione, seu per hanc in-**

nam, ut per signum et causam instrumentalem, donum Spiritus s. Respondemus: an verba Christi non ferant hanc propositionem: flatus Christi est Spiritus s., dicitur postea, hac vice acceptamus Bellarminianam: accipite in hac insufflatione seu per hanc insufflationem, ut per signum et causam instrumentalem, donum Spiritus s., et subiungimus, verba Christi in coenae institutione itidem esse habere sensum: Accipite in hoc pane seu per hanc panem, ut per signum et causam instrumentalem, corpus meum. Usus enim illarum particularum in cum, sub in doctrina coenae occurrere testatur ipse Cassander. Ut ergo flatus ille fuit et panis habitus, etiamsi esset medium *χωρηγίας* Spiritus sancti; ita panis natura et substantia non videtur, sed est medium *χωρηγίας* corporis Christi. Tertium exemplum petitum est ex appositione Spiritus s. in specie columbae in baptismo Christi, Matth. 3, v. 16. Luc. 3, v. 22. Joh. 1, v. 32. cui Bellarminus hoc opponit, nusquam legi hanc propositionem, columba est Spiritus s. sed illud solum legi, quod viderit Johannes Spiritum s. descendente sicut columbam. Respondemus: an descriptio evangelistarum ferat hanc propositionem, columba est Spiritus s. dicemus postea; hac vice acceptamus, quod Bellarminus denuo nobis largitur, Spiritum s. in columba ut in signo visum, unde sic videmus: Quemadmodum Johannes visa columba, a qua descendebat Spiritus s. vere potuit dicere, et vidisse Spiritum sanctum propter peculiarem illam revelationem Spiritus s. in specie columbae, nec ulla tamen transsubstantiatione; ita exhibitio manducato benedicto pane recte dicitur exhiberi et manducari corpus Christi propter peculiarem unionem corporis Christi cum symbolo illo ac signo panis, sine ulla tamen transsubstantiatione. Vidi Spiritum sanctum, inquit Baptista Joh. 1, v. 32. descendente quasi columbam de coelo. At Spiritus sanctus sua natura invisibilis, vidit ergo eum in forma columbae, cui peculiariter unitus erat. Non igitur et sine ullo tropo vel transsubstantiatione ad spectatores dicere potuisset: Videte, hoc est Spiritus sanctus. Quartum exemplum petitum fuit ab assumtis formis angelorum et Dei, cui Bellarminus hoc opponit, nusquam inveniri hanc propositionem: corpus ab angelo sumtum est ipse angelus. Respondemus: de eo postea videbimus, hac nobis sufficit, quod qui videt assumtas illas formas angelorum, recte dicit, se ipsum Dei angelum vidisse propter peculiarem illam praesentiam ipsi ad assumptum corpus. Quemadmodum unio ad hoc sufficit, ut Jacobus patriarcha videns exterius formas exercitus, in quibus angeli ipsi occurrerant, Genes. 32, v. 2. vere dicere poterat: *וַיִּרְאֵם אֱלֹהִים*, castra Dei haec, nec tamen formae illae formae essentialiter erant ipsi angelis; a quoque Christus in symbolo panis exhibens distinctum suum corpus vere dicere poterat, hoc est corpus meum, nec tamen panis essentialiter erat ipsum corpus. Quintum exemplum petitum fuit ab

arca Domini, qua elevata ac progrediente dicebant Moyses ac David: *Ezsurge Jehovah* Num. 10, v. 35. Psalm. 68, v. 2. Bellarminus regerit, *Moysen elevata arca dixisse, ezsurge Domine, non quod arcam vocaret Dominum, sed quia simul cum arca Dominus procedebat cum filiis Israel et viam demonstrabat*. Respondemus: bene est, si peculiaris illa praesentia Jehovahe apud arcam sufficiens causa fuit, ut elevata et progrediente arca dici potuerit: *Ezsurge Domine*, utique etiam peculiaris illa praesentia et unio corporis Christi cum pane sufficiens causa est, ut exhibito et manducato pane vere dici possit exhiberi et manducari corpus Christi sine ulla vel metaphorica significatione, vel essentiali transmutatione. Sextum exemplum petit Chemnicus ab usitatis in lingua vulgari praedicationibus. Quemadmodum recte dico ostenso et exhibitio dolio, quod vinum continet: accipe hoc est vinum; ostenso et exhibitio marsupio, quod aurum continet: accipe, hoc est aurum; monstratis cunis, in quibus infans quiescit: hoc est infans; ut scilicet in praedicatione saltem exprimatur pars dignior et principalior, videl. contentum, parte altera, videl. re continente, sensuum iudicio relicta; ita Christus ostenso et exhibitio pane eucharistico recte dixit, hoc est corpus meum, neque ulla inde sequitur transsubstantiatio, sed requiritur saltem sacramentalis corporis Christi cum pane unio. Bellarminus dicit, hoc exemplum indicare sapientiam Chemnicii. Nam antea (inquit) dixerat cum Luthero, ejusmodi propositiones non convenire cum regulis philosophiae et esse Scripturarum proprias et oportere intellectum captivare, si eae credendae sint; nunc autem vult adeo esse vulgares, tritas et faciles, ut in communi sermone quotidie usurpentur. Istud nimirum est sapere. Respondemus: 1. Distinguendum inter has propositiones: panis est corpus Christi, et: hoc est corpus meum. Quando Chemnicus praedicationes sacramentales vocat inusitatas, loquitur potissimum de illa propositione: panis est corpus Christi, posteriorem vero confert cum usitatis in vita communi loquendi formulis. 2. Deinde inusitatae praedicationes duplici respectu ita vocantur, vel quia non congruunt ad regulas logicas, vel quia non habent similes in communi et usitata loquendi ratione. Prior propositio, panis est corpus Christi, utroque respectu inusitata vocatur, quia nec ad regulas logicas congruit, nec habet similes in communi sermone; posterior autem propositio, hoc est corpus meum, inusitata dicitur eo solum respectu, quia non congruit ad logicas regulas, licet in communi et usitata loquendi ratione similes obtineat formulas, qua de re sic scribit D. Meianerus part. 1. sobr. philos. sect. 1. c. 5. q. 3: *Omnis enuntiatio vera vel propria est, vel figurata, vel inusitata. Ast enuntiatio Christi: hoc est corpus meum, ad nullam speciem commode videtur referri posse. Propria namque non est, quia nec synonymica vel essentialis, nec paronymica vel accidentalis; non figurata, cum pro propria et proprietate verborum contra tropistas ab ortho-*

5. Propositionum de arca Domini.

6. Propositionum in vulgari loquendi consuetudine.

doxis mascule pugnetur; non inusitata, quia demonstrativum non denotat nudum panem, ideoque disparatum de disparato non praedicatur, quod tamen ipsum in omnibus inusitatis praedicationibus necessarium. Sciendum igitur, quod praedicationes aliae sint universales, quae in arte logica potissimum spectantur et in proprias, tropicas et inusitatas dispescuntur; aliae singulares, vel de re plane singulari formatae, de quibus certa in logicis praeccepta non praescribuntur; harum peculiaris quaedam species est, qua duabus rebus copulatis in subiecto ponitur demonstrativum utramque rem connexionem denotans et in praedicato exprimitur unitum principale minusque sensui obvium, quae propterea nominari solent demonstrativae, vel exhibitivae, ab aliis synecdochicae. Haec ille rectissime. 3. Denique distinguendum inter modum specificae unionis et inter modum praedicationis ex generali unionem resultantem. Quando Chemnicus propositiones sacramentales inusitatas vocat et captivandum esse dicit intellectum, ut credantur, tunc respicit modum specificae unionis, qua talis quaedam unio sacramentalis, qualis est inter panem et corpus Christi, nusquam alibi occurrit, interim modus praedicationis ex generali unionem resultans similia exempla obtinet. Vid. orth. cons. refut. c. 7. p. 353. Haec distinctiones si Bellarminus observasset, tam temere et irrisorie D. Chemnicio non insultasset. Addit vero, nec in illis exemplis aliquid simile nostrae propositioni inveniri. Nam etsi dolium vino plenum et marsupium plenum pecuniis et infantem fasciis circumligatum simpliciter vinum, pecunias et infantem nominamus, tamen nemo diceret: dolium est vinum, marsupium est pecunia, fascia est infans, ut ipsi vere dici volunt, panis est corpus Christi. Respondemus: quando Lutherus et Chemnicus propositionem sacramentalem cum vulgaribus illis exemplis conferunt, non loquuntur de illa ecclesiastica: panis est corpus Christi, sed de altera *ὑποπόριον*, qua ipse Christus usus est: hoc est corpus meum, eam vocant demonstrativam, exhibitivam et synecdochicam, quia *δείκνυμι* subjecti loco positum notat utrumque complexum, praedicatum autem exprimit dignius et sensui minus obvium, id quod exemplis illis e communi loquendi forma petitis declarant.

Quid statuendum de propositione: panis est corpus Christi.

137. Atque haec dicta sint de propositione ipsius Christi, *hoc est corpus meum*, quod nulla transsubstantiatio ex ea inferri vel elici possit. Quia vero scriptores ecclesiastici, tam veteres quam recentiores, frequenter utuntur illa altera: panis est corpus Christi, ideo demonstrandum, neque ex hac inferri posse transsubstantiationem. Superius §. 94. monuimus, panem esse ac dici corpus Christi sacramentaliter hoc sensu, quod panis sit *ὁργανον μεταδόνικόν*, symbolum exhibitivum et *ὄχημα*, quo corpus Christi communicantibus distribuitur et manducandum exhibetur; sed id latius declarandum propter adversarios. Bellarminus hoc loco satis confitenter scribit: Si licet disparatum de disparato

affirmare, licebit eodem jure affirmare de aliquid, de aliquo nihil, de luce tenebras, de bris lucem, de Christo Belial, de Belial Christum. Sed novisse debebat, nos non simpliciter et absolvere, quod disparatum de disparato affirmari praedicetur vel praedicari possit, sed de illis disparatis hoc asserimus, inter quae unio quae intercedit; quatenus disparata extra unionem in natura considerantur, eatenus affirmate de se invicem nequaquam praedicantur; sed quatenus in unionem invicem copulantur et unum quoddam constituunt, eatenus vere de se invicem praedicari possunt; dicendum igitur, quod praedicationes affirmativarum fundamentum sit vel unitas essentialis, quae locum habet in praedicationibus loquendi vel unitas existentiae, id est unitas quaedam unionis extremorum. Disparata non possunt de se invicem praedicari affirmate respectu prioris, per essentiam sunt disparata; bene autem possunt de se invicem affirmate praedicari respectu posterioris, quia per arctissimam unionem et ex ea copulationem praesentiam invicem copulantur et ratione unionis sive unitatis de se invicem praedicari possunt, quod extra unionem nunquam fieret. Ex his etiam intelligitur, exempla, quae Bellarminus adducit, ut probet, disparata de se invicem affirmate posse praedicari, esse aliena a regula; aliquid enim nihil, lux et tenebrae, Christus et Belial non simpliciter disparata, sed contraria quaeque in se invicem non uniuntur, ut affirmate de se invicem praedicari possint; alia vero ratio est panis et corpus Christi, quae divina virtute unum sacramentum constituunt, ideoque propter illam unionem nulla transsubstantiatione ac sine ullo tropo de se invicem praedicantur. Declaramus hoc iisdem exemplis, quibus paulo ante usi sumus: 1. In praedicationibus personalibus duae naturae disparatae divina ac humana, vere et realiter affirmantur de se invicem praedicantur propter unionem hypostaticam, ut verissime dicam: Deus est homo, homo est Deus; ubi nec divinitas essentialiter mutatur in humanitatem, nec humanitas in divinitatem. Ideoque non notatur essentialis extremorum unitas, sed personalis eorundem unio. Idem dicendum esto de propositionibus sacramentalibus, quibus itidem disparatae de se invicem affirmantur praedicantur ob unionem sacramentalem sine essentiali extremorum mutatione. Bellarminus arguit, ex eo consequi, vel quod non sit duarum naturarum unio personalis, sed nuda tantum nomen; vel quod etiam in sacramento eucharistico personalis unio panis et corporis. Sed nescit, loquatur. Collatio similitudinem requirit, non nimodam identitatem; modus praedicandi ex identitate generica, nequaquam vero speciei identitatem postulat. Tam vere de corpore praedicatur, quod sit animatum, quam quod sit inanimatum, interim tamen alio modo unita sunt corpus et anima, quam corpus et quantitas. Posset subtilius contra hanc collationem aliquis inu-

modo: In praedicationibus personalibus non potest dici in abstracto: divinitas est humanitas. Itaque in praedicationibus sacramentalibus dici potest panis est corpus Christi. Si esset tantum quaedam inter panem et corpus, non posset dici panis est corpus Christi. Ratio, quia propter unionem in articulo de persona Christi non potest dici humanitas est divinitas. Ergo propositio illa, panis est corpus Christi, aliquid plus denotat quam unionem, videlicet essentialem mutationem panis in corpus Christi. Hoc argumentum Bellarminus quidem preterit, sed quia ab adversario aliquo nobis dici posset, ideo hoc loco explicandum est. Respondemus igitur, de pane non simpliciter et absolute, sed in usu sacramentali praedicari, quod sit corpus Christi, unde subjecto solet addi panis eucharisticus, panis benedictus, panis quem frangimus &c. quam postremam limitationem apostolus usurpat 1. Cor. 10, v. 16. Quemadmodum igitur in abstracto divina natura non praedicatur de humana, de materia, sed tantum in concreto, quod evidens argumentum est, unionem personalem esse causam, fundamentum ac fontem illarum praedicationum; itaque de pane eucharistico non simpliciter et absolute extra unionem et usum sacramentalem praedicatur, quod sit corpus Christi, sed in unionem sacramentalem, quod est evidens argumentum, unionem sacramentalem esse causam, fundamentum et fontem illarum praedicationum. Si dicas, et verba sacramentalia absolute quandoque pronuntiare, quod panis sit corpus Christi; respondemus, explicanda necessario addendam vel subintelligendam, et ad institutionis et pronuntiatio apostolica 1. Cor. 10, v. 16. quod scilicet panis nec οὐσιωδῶς, nec κτηνικῶς tantum, sed μυστικῶς in usu sacramentali sit corpus Christi, hoc est, uti Paulus aperte et perspicue loquitur, quod panis, quem frangimus, sit σῶμα τοῦ κυρίου Christi. 2. Quia quia mediante flatu dedit apostolis Spiritum s., de actu dicitur: flatus Christi est Spiritus s. Solimus hoc praefracte negat, sed proponimus consideranda duo argumenta. Prius hoc esto: Qui apostolos tetigit, est Spiritus s.; flatus Christi tetigit apostolos. Ergo flatus Christi est Spiritus s. non quidem essentialiter, sed propter unionem. Propterea tale est: Si panis ideo vere dicitur a scripturis ecclesiasticis corpus Christi, quia est σῶμα τοῦ κυρίου Christi; sequitur etiam flatus Christi non dici posse Spiritum s. quia est σῶμα τοῦ κυρίου Christi. Sed illud, ergo et hoc. Collationis ratio manifesta est, quia ut flatus Christi fuit non solum externum signum, sed etiam symbolum et ὄχημα, per quod datus fuit discipulis Spiritus s.; ita quoque panis est non solum externum signum, sed etiam symbolum et ὄχημα, per quod datur corpus Christi. Ita negari potest, panem ideo dici corpus Christi, quia est σῶμα τοῦ κυρίου Christi, nisi quis velit disertis verbis apostoli rejicere 1. Cor. 10, v. 16. 3. Quia Spiritus s. in baptismo Christi in corporali et visibili specie se manifestavit ac super Christum descendit,

ideo recte dicitur: columba est Spiritus s. non essentialiter, sed propter peculiarem praesentiam et unionem. Negant Bellarminus et Pistorius, hanc propositionem in Scripturis inveniri, sed opponimus eis haec duo argumenta: Quod super Christum descendit, est Spiritus s. Columba super Christum descendit. Ergo columba est Spiritus s. Quod Johannes Baptista vidit, est Spiritus s. Columbam Johannes Baptista vidit. Ergo columba est Spiritus s. Utriusque argumenti praemissae disertis verbis exstant apud evangelistas Matth. 3, v. 16. Marc. 1, v. 10. Luc. 3, v. 22. Joh. 1, v. 32. 4. Quia angeli in assumtis formis corporeis hominibus saepius apparuerunt, ideo de illis recte dicitur, assumptas illas formas fuisse Dei angelos. Bellarminus denuo negat, in bibliis hanc propositionem inveniri, sed facili negotio ex illis deduci potest. Id quod viderunt sancti Dei homines, fuerunt angeli. Atqui sancti Dei homines viderunt assumptas formas externas. Ergo assumptae illae externae formae fuerunt angeli Dei. Idem iudicium de visionibus divinis. Vidi Deum a facie ad faciem, dicit Jacobus patriarcha Gen. 32, v. 2. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, dicit Esa. 6, v. 1. At nihil aliud viderunt, quam formas externas ad tempus assumptas. Ergo formae illae externae dicuntur Deus, non propter essentialem mutationem, sed propter peculiarem praesentiam et unionem. Sic apostoli dicuntur verbum vitae contrectasse et videri Joh. 20, v. 28. 1. Joh. 1, v. 1. Atqui verbum vitae, ὁ λόγος, in se ac per se invisibilis, videtur igitur et contrectatur in humana natura, quam personaliter sibi univit. 5. Quia Deus in V. T. peculiari modo praesentiae habitabat super arcam propitiatorii in medio Cherubim, ideo arca elevata recte dicitur Dominus exurgere propter peculiarem Dei ad arcam praesentiam. Monemus autem denuo, collatione illorum exemplorum nosmet uti, non quasi per omnia idem modus praesentiae et unionis sit in coena, qualis praesentia et unio rerum invisibilium cum externis visibilibus symbolis est in allatis exemplis; sed ut probemus, disparata de se invicem propter unionem affirmate praedicari, si vel maxime unum non mutetur essentialiter in alterum. **Gregorius de Valentia tom. 4. disp. 6. qu. 3. punct. 2. §. 4. Claud. Sanctes de euchar. repet. 7. cap. 3. Thom. Bozius lib. 12. de not. eccles. cap. ult. Nicolaus Villagagnon. lib. 3. contra Calvin. c. 52. statuunt, manna non saporem tantum, sed etiam substantiam ad votum comedentium mutasse, adeo ut si quis vellet comedere ovum, gallinam, saccharum etc. manna mox verteretur vel in ovum vel in gallinam vel in saccharum, idque putant significari illis verbis Sap. 16, v. 21. ad quod quisque volebat convertebatur, μετατρέφεται, id est transmutabatur, ut manna in eo fuerit typus transsubstantiationis panis in corpus Christi in eucharistia. Sed ab illis discedit Cornelius a Lapide comm. in c. 16. Exod.: Sententia haec, inquit, nova est et caret solido fundamento. Verba enim Scripturae non

loquuntur de substantiali, sed de accidentali saporis conversione, alioqui non murmurassent Israëlitas ob manna, Num. 11. idem tamen subjicit, manna fuisse typum eucharistiae non quoad transubstantiationem, sed quoad accidentium remanentium vim et efficaciam, ostendit enim sapor mannae, quo pacto possint accidentia panis et vini remanere et nutrire sine illorum substantia. Itaque implicite et consequenter sapor alius atque alius in manna typus quoque fuit transubstantiationis. Sapor enim alius aliam substantiam comitari et indicare solet. Sed nec haec Cornelii sententia probari potest; 1. miraculum illud, quod manna unicuique omnem sorem pro lubitu ipsius exhibuerit, a Moyse non annotatur; 2. ex libro Sapientiae id probari nequit; 3. Moyses certum saporis genus, videlicet ut similiae cum melle, tribuit mannae; 4. si manna exhibuit omnem sorem, cur Israëlitas desiderarunt cucumeres, pepones, allia, pisces, carnes etc.? 5. per coctionem et praeparationem varios acquisivit sorem, ut exponitur Num. 11, v. 8. 6. si vel maxime de manna ista omnia concederentur, tamen transubstantiatio panis in eucharistia nondum etiam probata.**

X. 241. 139. Alteram classem argumentorum pro transubstantiatione petit Bellarminus ex testimoniis patrum, quae inde usque a tempore apostolorum deducere conatur lib. 3. de euchar. c. 20. Respondemus in genere: 1. ex sola Scriptura sacra firma et immota argumenta in articulis fidei peti possunt, exstructi enim sumus super fundamentum prophetarum et apostolorum, Ephes. 2, v. 20. Thomas part. 1. qu. 1. art. 8: *Sacra doctrina auctoritate Scripturae canonicae, utitur proprie ex necessitate argumentandi, auctoritatibus autem aliorum doctorum ecclesiae non quasi arguendo ex propriis, sed e probabilibus; innititur enim fides nostra revelationi prophetis et apostolis factae, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi illi, si quae fuerat, aliis doctoribus facta.* 2. Patrum igitur vocem audimus, si consentiat cum voce coelestis Patris in Scriptura sonantis, ipsimet namque hanc sibi statuerunt legem, ut ostendimus in tract. de interpretat. Script. §. 91. Magnum illis honorem, uti par est, deferimus, non tamen in thronum Dei collocamus. 3. Superius ex ipsis patribus nostram luculenter confirmavimus sententiam. 4. Discernendi sunt patres orthodoxi in ecclesia primitiva apostolicae vicina a scriptoribus Pontificiis posteriorum seculorum. 5. Valde igitur audax est Bellarmini pronuntiatum, quod patres a tempore apostolorum usque ad Lateranense concilium transubstantiationem agnoverint, cum Lombardus lib. 4. sent. dist. 11. lit. A. ostendat, ne suo quidem tempore definitum existisse, qualis sit illa mutatio seu conversio, de qua loquuntur veteres, an formalis, an substantialis, an alterius generis. Definire, ait, non sufficio. Vixit autem Lombardus circa annum Christi 1170.

X. 246. 6. Thomas part. 3. qu. 75. art. 2. mentionem facit quorundam, qui posuerint, quod substantia panis et

vini maneat. Innocentius lib. 4. de myst. cap. 1. *Fuerunt qui docerent, quod sicut post consecrationem vera panis remanent accidentia, et sic etiam vera panis maneat substantia, quia sicut subjectum non potest subsistere sine accidentibus, sic accidentia non possunt existere sine subjecto.* 7. De Se homine acutissimo et doctissimo fatetur Bellarminus lib. 3. de euchar. c. 23. §. unum tamen, quod noverit consensum illum patrum, nimirum, quod talis non erat. 8. Cassander in consult. p. 66. transubstantiationem et nomine et re novam esse fatetur. Erasmus in annot. 1. Cor. 7. p. 327: *In syntransubstantiationem sero definivit ecclesia, satis erat credere, sive sub pane consecrato, sive quocunque modo adesse Christi corpus.* Quomodo igitur transubstantiationis dogma de catholico consensu gloriari potest? Gregorius de Vale lib. 1. de praesent. Christi in euchar. c. 10. p. 381. denique, agnoscit, patres obscurius de transubstantiatione locutos esse atque simplicius, quia probant, se non nisi catholice a Catholicis posse intelligi, et ne mysterium irridendum infidelibus ponerent, si in sermonibus popularibus sententiam suam explicassent. At si obscurius de hac questione locuti sunt patres, quomodo ad ipsorum consensum provocari poterit? 9. Mutatio symbolorum sacramentalium, cujus patres mentionem faciunt, eamque vocant μεταληψιν, μεταβολήν, μεταποίησιν etc. nequaquam significat nudam saltim nominum permutationem, otiosam relationem, significativam corporis et sanguinis Christi absentis praesentationem, ad quam accedat virtus spiritus in illis, qui fide sacramentum accipiunt, ut voluit Calviniani; nec significat essentialem conversionem elementorum in corpus et sanguinem Christi, quae fuit aquae Cananaeae in vinum mutatio, ut voluit Pontificii; sed μεταφοράν, translationem elementorum in alium ac nobiliorem statum, ita ut panis sit maneat ratione substantiae, quod ante consecrationem fuit, sed juxta institutionem et promissionem Christi virtute ejusdem fiat quiddam amplius, quod antea non erat, videlicet symbolum sacramentum per quod distribuatur corpus Christi omnibus sacramento utentibus, vel ut Paulus loquitur, *carne* corporis Christi. Hunc esse genuinum sensum patrum patet ex eo, quia unionem sacramentalis panis et corporis conferunt cum unionem personarum duarum naturarum, cum tamen una natura non mutata vel conversa in alteram, ut vidimus superius et quia in aqua baptismi talem mutationem faciunt statuunt, quae tamen non est essentialis, sed sacramentalis, ut paulo post videbimus. 10. Id ipsum comprobatur genuina explicatio vocum, quibus in mysterio utuntur; μεταποίησις vocabulum a Iuliano masceno lib. 4. orth. fid. cap. 14. usurpatum ita sic declarat, quod panis et vinum παραλαμβάνει assumuntur, novit enim Deus (inquit) humanam infirmitatem, quod complura usu non trita adhibet satur moleste ferens, assueto igitur condescendit usus per consueta naturae ea facit, quae sunt sui

actum. Μετουσία in hoc mysterio significat μετοχὴν participationem, a verbo μετέχειν, participare. Justinus apolog. 1. pro Christ. p. 39: Vereamini ea, quae vobis et vestris diis insunt, ea illis tribuere, ἀλλὰ οὐδ' ἐπὶ πόσων μετουσία τοῖσι, qui ne tantum quidem de illis sceleribus participant. Eusebius lib. 8. demonstr. evang. p. 241. edit. Graec.: In qui ex hominibus profecti sunt et ad eum virtutis gradum pervenerunt, quem natura mortalis attingere non potest, satis superque fuerit, si quando ille μετοχὴν καὶ μετουσίαν, in partem et communicationem, quandam (ita transtulit Donatus Venetensis edit. Lat. p. 398.) assumti ejus, qui dicit: Sancti eritis, quoniam ego sanctus Dominus. In liturgia Jacobi circa finem: Largitus es nobis Domine Deus sanctificationem ἐν τῇ μετουσίᾳ, in perceptione (ita vertit interpres), sanctissimi corporis et pretiosi sanguinis unigeniti Filii tui. Pachymeres in c. 5. Dionys. de eccles. hierarch. post baptismum ἐν μετουσίᾳ τῆς θείας εὐχαριστίας γινόμενοι, sic vertit: divinae eucharistiae participes facti. In sacris literis vox haec nusquam occurrit. Xenoph. lib. 3. anab. itidem utitur pro participatione, communicatione, μετοχὴν Πέρσαις καὶ πειθὼν εἶναι μετοχὴν. Grammaticis nomina μετουσιαστικά vocantur, quae participationis significationem inclusam habent, a nonnullis materialia dicta, ut ἄθροιστος, ὁμιλῶν, σάκευρος etc. 11. Vox speciei, qua itidem vultus in hoc mysterio utuntur, nequaquam transubstantiationem infert, quia τὴν φύσιν et τὸ εἶδος coniungunt, ut ex Theodoro dial. 2. superius ostendimus. Luc. 3, v. 22: Spiritus sanctus descendebat ἐν σωματικῇ, corporali specie, sicut columba. Philipp. 2, v. 6. et 7. Christus dicitur ἐν ὁμοιώματι ἀφάρτων γενόμενος καὶ ἀρχήναι εἶναι ἀνθρώπου, a quo nemo colligat, nudam tantum speciem humanae naturae sine veritate substantiae in Christo fuisse. Augustana confessio ejusdemque apologia eodem sano et orthodoxo sensu voce speciei utuntur. Latherus in c. 6. Esa.: Species Domini et Domini recte pro eodem accipiuntur; sic corpus Domini et panis Domini pro uno accipiuntur, ut qui panem illum ediderit, corpus Christi edisse dicatur, sicut Esaias se Dominum vidisse dicit, cum speciem Domini viderit. Neve quis obvertat, ex timiditate propter adversarios Pontificios eandem interpretationem, notandum est, ejusdem usum apud Cingulum in subscript. colloq. Marpurg. Oecolampadium in Joh. p. 85. Bullingerum in c. 6. Esaias atque alios occurrere.

139. Atque haec in genere de patrum testimoniis dicta sint, percurramus potiora, quae Bellarminus arguit, in specie: 1. Justinus in apol. 2. dicit, panem preces verbi Dei sanctificatum esse carnem Domini. Respondemus: equis nostrum hoc negat? pag. 76. vocat ἄριον εὐχαριστήριον, panem in quo gratiae actae sunt (vertit interpres), panem benedictum et sanctificatum, non autem transubstantiatum; ibidem post sanctificationem non negat, adesse panem, sed negat, esse communem panem. Adhibet etiam simi-

litudinem, quae transubstantiationi fortissime adversatur. Quemadmodum per verbum Dei caro factus, σαρκωτοῦνθεις, servator noster Jesus Christus et carnem et sanguinem salutis nostrae causa habuit; ad eundem modum etiam eam, in qua per preces verbi ejus ab ipso profecti gratiae sunt actae, alimoniam τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστήριον, unde sanguis et caro nostra per transubstantiationem aluntur, incarnati illius Jesu carnem et sanguinem esse edocti sumus. Finge cum Bellarmino, panis substantiam in corpus Christi converti, et haec collatio bipatentes fores Marcionitis et Euty- chianis aperiet. Langus scriptor Pontificius in hunc Justini locum commentatus nullam transubstantiationem in eo invenire potuit, unde indices expurgatorii, Belgicus pag. 76. et Hispanicus fol. 140. eradi ea jubent. 2. Irenaeus lib. 4. c. 34: Quomodo con- stabit eis, cum panem, in quo gratiae actae sunt, esse corpus Domini sui? Bellarminus subjungit, panem consecratum non posse esse corpus Domini sine mutatione essentiali panis in corpus. Respondemus: panem consecratum esse corpus Domini Irenaeus asserit, et nos cum ipso, sed panem essentialiter in corpus Domini mutari Irenaeo in mentem non venit. Vocat panem, in quo gratiae actae, hoc est, ut Bellarminus lib. 2. de euchar. c. 6. circa finem recte explicat, panem sanctificatum et factum eucharistiam, ut Justinus loquebatur ἄριον εὐχαριστήριον, τροφὴν εὐχαριστήριον, credibile enim est, Irenaeum eadem Graeca voce usum, quam interpres non potuit reddere una voce, sed per circumlocutionem expressit; panem illum vocat corpus Domini, hoc est secundum explicationem Paulinam κοινωνίαν corporis Domini. Ibidem: Panis percipiens invocationem Dei (non transubstantiatus) jam non communis panis est (est et manet panis, sed non solus sive communis), sed eucharistia duabus rebus (non uno Christi corpore) constans, re terrena et coelesti. 3. Tertullianus lib. 4. adv. Marc.: Acceptum panem corpus suum facit dicendo, hoc est corpus meum. At quomodo (inquit Bellarminus) potuit panis fieri corpus sine sui mutatione? Respondemus: fecit panem suum corpus non transubstantiando, sed benedictione divina sacramentaliter corpus suum eidem uniendo. Argumentum Bellarmini ex hoc loco est a non distributo ad distributum, sive a genere ad speciem affirmate, facere panem corpus Tertulliano non significat simpliciter et absolute transubstantiare, sed facere, ut panis sit corporis sacramentum, sic enim immediate subjungit, hoc est corpus meum dicendo, hoc est figura corporis mei, et lib. 1. adv. Marcion. c. 14. p. 350. edit. Commel.: Nec panem reprobavit, quo ipsum suum corpus repraesentat. lib. 3. adv. Marcion. c. 19. pag. 396: Venite mittamus lignum in panem ejus, utique in corpus, sic enim Deus in evangelio quoque vestro (hoc est Lucae, quod recipiebant Marcionitae) revelavit, panem corpus suum appellans, ut et hinc jam cum intelligas corporis sui figuram pani dedisse, cujus retro corpus in

2 Irenaei.

3 Tertul-
liani.

I. 248.

4. Cyprianus.

panem prophetis figuravit, ipso Domino hoc sacramentum postea interpretatura. 4. Cyprianus serm. de coena Domini: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus omnipotentia verbi factus est caro.* Respondemus: non satis constat, an Cyprianus illius sermonis sit auctor, quod non solum Pammelius et Sixtus Senensis lib. 4. biblioth., sed et Bellarminus ipse aperte negat lib. 2. de euchar. c. 9. §. Exstat. Videamus tamen, quid in illo sermone subsidii inveniunt transsubstantiatores. Praecedit in verbis huius sermonis: *Ante verba cibus ille communis (panis) tantum nutriendo corpori commodus erat et vitae corporalis subsidium ministrabat, sed ex quo a Domino dictum est: hoc facite in meam commemorationem, haec est caro mea et hic est sanguis meus, quotiescunque his verbis et hac fide actum est, panis iste substantialis et calix benedictione solenni sacratus ad totius hominis vitam salutemque proficit, simul medicamentum et holocaustum; ubi observa, panem benedici, consecrari, non transsubstantiari; item substantiam symbolorum externorum non mutari, manere cuique suam corporis nutriendi virtutem, alendae animae gratiam ex verbo supervenire. Vox ergo naturae non debet sumi pro substantia, sed pro usu et virtute. Sic in baptismo natura nostra mutatur, neque enim amplius quiescimus filii irae, sed reddimur Dei filii ex Deo geniti, et tamen eadem manet substantia. **Vox naturae accipitur pro rei proprietate. Natura panis est nutrire, quia hic est usus ejus ordinarius. Panis ergo mutatur natura, cum non amplius destinatur in usum mensae communis, ob quem factus ac praeparatus fuit, sed potenti Dominicae institutionis verbo ad eam dignitatem elevatur, ut sit medium, per quod Christi corpus nobis manducandum datur.** Paulo post sequitur: *Sicut in persona Christi humanitas videbatur et latebat divinitas; ita sacramento visibili (quod necessario de externis symbolis, pane et vino, intelligitur) ineffabiliter se divina infudit essentia, ut esset religioni circa sacramenta devotio.* At num humana natura conversa in deitatem? num praesentia divinitatis humanitatem in Christo absumsit? Explicamus ergo dictum Cyprianus ex Ambrosii libro de iis qui initiantur myst. c. 9: *Non agnosco usum naturae, sed excellentiam gratiae, **ubi loquitur de baptismo, in quo nullam fieri aquae substantialem mutationem adversarii concedunt; ** et ex Beda in Epiphani. in hom. hyem.: Panis et vini natura in sacramentum corporis et sanguinis Christi ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur, ut sit sensus, panis natura mutatus, id est ultra naturam et naturales proprietates evectus, ut sit *σώματα* corporis Christi. Concludit Cyprianus illum sermonem: *Haec quoties agimus, non dentes ad mordendum acuiamus, sed fide sincera panem sanctum frangimus et partimur, dum quod divinum et humanum est, distinguimus et separamus, itemque simul separata jungentes unum Deum et hominem confitemur.* Non est ergo, quod adversarii**

vim faciant in vocabulo naturae. Conimbr. lib. phys. Arist. c. 1. q. 1. notant, vocabulum naturae non solum essentiam, sed et naturales rei proprietates notare, et quando pro rei quidditate seu sentia ponitur, tunc nihilominus tale discrimen inter essentiam, quidditatem et naturam intercedit, quod essentia importet ordinem ad esse rei, cujus quidditas ad definitionem, qua, quid res sit, exprimitur, natura ad operationem. Quando igitur auctori illius sermonis dicit, *panem natura mutatum*, id antecedentibus et consequentibus sic explicandum, quod ultra naturales proprietates evectus sit eo Christi symbolum; per panis naturam non ipsius panis substantiam, sed novam ac singularem substantiam, quidem proprietatem, qualitatem ac conditionem statum et usum supernaturalem intellexit, quoniam vocabulum naturae in sacris et profanis scriptoribus saepe pro qualitatibus et accidentibus usurpatur, sicut natura humana per peccatum dicitur esse corrupta, et 2. Petr. 1, v. 4: *Divinae naturae coelecti facti dicimur, cum antea essemus naturae irae* Ephes. 2, v. 3. ut panem non effigie, sed natura mutari nihil aliud sit quam panem in quodam essentia et forma externa manere (Irenaeus, Theodoretus, Gelasius et alii ex veteribus manifeste asserunt), naturam tamen priorem, quod alendum tantummodo corpus fuit destinatum, amplius manere, cum usum longe alium, videlicet sacramentalem, habeat. Si Bellarmino haec responsio nostra non satisfacit, opponimus ei, quod contra met lib. 2. de euchar. c. 27. disputet, *per naturam panis non intelligendam esse internam panis substantiam, sed exteriorem naturam et proprietates accidentium.* 5. Cyrillus Hierosol. catech. 4. stag.: *Aquam mutavit in vinum, et non erit deus, cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutavit? En realem mutationem, inquit Bellarminus. Et paulo infra: Sub specie panis datur tibi corpus, et sub specie vini datur tibi sanguis. En accipimus panem, quae remanent, inquit Bellarminus. Et paulo infra: Hoc sciens et pro certissimo habens per hunc, qui vocatur a nobis, non esse panem, et si gustus panem esse sentiat. En (inquit Bellarminus) absentiam substantiae panis manente colligere sapore et proinde integram transsubstantiationem.* Respondemus: mutatio illa panis in Christi corpus est sacramentalis, non essentialis, teste Gelasio Theodoro. Nec Cyrillus dicit, nudam speciem esse, quod volunt Pontificii. Si licet ex voce speciei colligere substantiae deperditionem, et modo ex vocabulo speciei licebit colligere aliam accidentium amissionem, cum tamen Innocentius lib. 4. de myst. missae c. 9. non solum accidentales, verum etiam naturales proprietates reprobant, videlicet *paneitatem*, quae satum famem expellit, et *vinitatem*, quae satiendo sitim stinguit. Quod autem speciei vox non excludat substantiam panis, praeter ea quae superius adduximus, manifeste probat locus Ambrosii lib. de iis qui initiantur myst. c. 9: *Ipse clamat Dominus Jesus*

corpus meum. Ante benedictionem verborum dicitur species nominatur, post consecrationem corpus significatur, ubi species omnino includitur, cum ante consecrationem panis et vini naturam adesse ipsimet Pontificii asserant. Porro Cyrillus asserit, panem post consecrationem esse panem, id ex Justino et Irenaeo explicandum non amplius sit communis, nudus ac solutus, ita enim subjungit Cyrillus: *Ne consideremus panem nudum et nudum vinum, corpus Christi et sanguis Christi, secundum ipsius Domini eisdem verbis catech. 3. de aqua baptismali: Non tanquam aquae simplici studeas huic, sed ut spirituali gratiae, quae cum aqua. De chrismate ibidem: Quemadmodum panis sanctae post sancti Spiritus invocationem non est ut panis communis, sed est corpus Christi; sanctum hoc unguentum non amplius est unguentum nudum, neque commune, postquam jam consecratum est. Collige, ut aquae, ut unguenti natura non tollitur per consecrationem, ita nec eucharistici. Idem catech. 5. myst.: Panis sanctus supersubstantialis dicitur, eo quod vitam animae confirmet. 6. Ambrosius lib. 4. qui initiantur myst. c. 9: Quantis utimur, ut probemus, non hoc esse, quod natura erat, sed quod benedictio consecravit, majorem esse benedictionis, quam naturae, quia benedictio etiam ipsa natura mutatur? Respondemus: Natura panis benedictione mutatur, non ut natura ejus intereat, sed ut in sacramentum corporis Christi transeat. sic enim explicat se ipsum Ambrosius lib. 4. de sacramentis c. 4: Vides quam tanta sit Christi sermo. Si ergo tanta vis sermone Christi, ut inciperent esse, quae non in creatione; quanto magis operatorius est, quae erant, et in aliud commutentur. Nota, quae erant, scilicet ratione substantiae, et in aliud commutentur, scilicet ratione usus sacramentalis. Franciscus hoc testimonium non potuit aliter interpretari, quam ut diceret, verba illa non reperiri in scriptis, sed quia hoc non consistit, cum etiam in veteribus allegentur. c. Panis est in altari. de consecrat. Ideo Petrus a Soto dicit, mutentur scilicet in aliud mutata, sed Ambrosius pressius dicit, ut sint, quae erant, et in aliud commutentur. Bellarminus lib. 2. de euchar. c. 14. sic colligit, ut sint extrinsecus, quae erant, non autem intrinsecus, id vero exemplo, quod Ambrosius subjungit, manifeste repugnat: Tu ipse es et eras vetus creatura. Posteaquam consecratus (per baptismum), nova creatura esse coepisti scire, quam nova creatura? Omnis, inquit, in Christo nova creatura est. Accipe, quemadmodum sermo Christi creaturam mutare consueverit, et mutat, quando vult, naturae; ex quo colligitur, panem et vinum non mutari non substantia, sed qualitate quemadmodum et nos in baptismo mutamur substantia, sed qualitate, proinde quod Ambro-*

sius dicit, naturam mutari per benedictionem per id exponendum est, quod hoc loco dicit, sermonem Christi mutare instituta naturae. Panis per naturam ad vitam corporis alendam institutus est, sed sermo Christi mutat hoc institutum, ut panem eucharisticum non satietatis, sed significationis causa sumamus, sicut loquitur canon Nicenus. 7. Gregorius Nyssenus orat. magna catechet. c. 37: *Recte Dei verbo sanctificatum panem in Dei verbi corpus credimus immutari. Et postea: Haec autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum, quae videntur (panis et vini) naturam mutans. Respondemus: Eodem modo intelligenda sunt verba Gregorii Nysseni, quo Ambrosii verba exposuimus. In orat. de sancto bapt. p. 257. edit. Basil. se ipsum diserte explicat: Ne contemnas divinum lavacrum, neque id tanquam commune propter usum aquae parvi facias et levi momento ducas. Nam id, quod operatur, magnum est et ab illo mirabiles existunt effectus. Nam et altare hoc sanctum, cui assistimus, lapis est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri construuntur et parimenta exornantur, sed quoniam Dei cultui consecratum ac dedicatum est ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed a solis sacerdotibus, iisque venerantibus contrectatur. Panis item panis est initio communis, sed ubi cum mysterium sacrificaverit, corpus Christi et dicitur et est; eodem modo vinum, cum sint res exigui pretii ante benedictionem, post sanctificationem, quae a Spiritu procedit, utrumque eorum excellentior operatur. Eadem item verbi vis etiam sacerdotem augustum et venerandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum etc. Collige, ut benedictio et vis verbi non abolet substantiam aquae, altaris aut sacerdotis; ita nec panis et vini in eucharistia. 8. Gaudentius tract. 2. de Exod.: Ipse naturarum creator et dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus, quia et potest et promisit, efficit proprium corpus; et quia de aqua vinum fecit, de vino sanguinem suum facit. Respondemus: Cur ergo Thomas hanc thesin reprobat, de pane fit corpus Christi part. 3. q. 75. art. 8: Non potest proprie dici (ait), quod de non ente fiat ens, vel quod de pane fiat corpus Christi. Gaudentius fuit Ambrosii, Cyrilli et Nysseni coetaneus, ejus ergo dictum ex illis auctoribus explicamus; imo ipse Gaudentius sui ipsius interpretas optimus, sic enim ibidem: In hac veritate, qua sumus, unus pro omnibus mortuus, et idem per singulas ecclesiarum domos in mysterio panis et vini reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Item: Recte vini specie sanguis ejus exprimitur, quia cum ipse in evangelio dicit: ego sum vitis vera, satis declarat, sanguinem suum esse omne vinum, quod in figura passionis ejus offertur. 9. Chrysostomus hom. 83. in Matth. panem immutari; hom. de euchar. in encoen. mysteria consumi corporis substantia asserit. Respondemus: Bellar-*

7. Gregorius Nyssenus.

8. Gaudentius.

9. Chrysostomus.

minus alibi saepe contendit, auctorem illius operis in Matthaeum non esse Chrysostomum. Sixtus Senensis lib. 6. biblioth. annot. 152. monet, non esse concionatorum verba semper eo rigore accipienda, quo primum ad aures auditorum perveniunt, cum nulla per hyperbolen enuntient et inculcent, vel occasione locorum, personarum, temporum adducti, vel affectionum impetu vel orationis cursu abrepti, idque Chrysostomo interdum contingere concludit. Idem Chrysostomus hom. 83. in Matth. comparat panem eucharistiae cum aqua baptismatis. At in baptismatis aqua nulla fit transsubstantiatio. Verba, quae Bellarminus urget, haec sunt: *Non sunt humanae virtutis haec opera, ministrorum nos ordinem tenemus, qui vero haec sanctificat et transmutat* (in Graeco est μεταχειρίζων praeparat, transinstrumentat proprie, id est spiritualium rerum organa facit), ipse est. Idem homil. 61. ad pop. Antioch. carne dentes infigi asserit, linguam ejus sanguini rubescere, qua hyperbole veritatem praesentiae, nequaquam vero transsubstantiationem adstruit.

10. Augustini.

10. Augustinus citante Beda 1. Cor. 10: *Panis accipiens benedictionem fit corpus Christi.* serm. 28. de verb. Dom.: *Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur panis dicatur, ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur.* Respondemus: Panis fit corpus Christi, scilicet sacramentaliter, ita ut accepto et manducato pane manducetur Christi corpus. Quodsi haec propositio, panis fit corpus Christi, necessario importat transsubstantiationem, cur ergo Rhenatus Benedictus in panoplia super verba petra erat Christus scribit: *Catholica ecclesia nunquam dixit, panem esse corpus Christi.* Cur Thomas scribit part. 3. q. 75. art. 8: *Non conceditur, quod panis erit corpus Christi, vel quod fiat corpus Christi.* Posterius dictum Augustini si absolute accipias, diserte repugnat apostolo, qui post consecrationem vocat panem, imo ipsi Bellarmino, qui patres concilii Niceni 2. arguit, quod panem et vinum ante consecrationem tantum *τύφωνα* appellari dicant, et ex Basilio, Nazianzeno, Macario et Theodoro evincit, etiam post consecrationem ita vocari. Limitate ergo accipiendum Augustini dictum, non amplius dicitur panis, id est nudus et communis panis, sic enim se ipsum exponit lib. 3. contra Maximin. c. 22: *Haec sacramenta sunt, in quibus non quid sint, sed quid ostendant, semper attenditur, quoniam signa sunt rerum aliud existentia et aliud significantia.* Si symbola sacramentalia perpetuo sunt id quod erant, licet aliud significant, utique eorum substantia non evanescit. Ivo Carnutensis in epist. ad Heinericum citat ex August. serm. ad neoph.: *Accipite in pane, quod pendit in cruce; accipite in calice, quod manavit de Christi latere.* serm. ad infantes ad altare citante Beda 1. Cor. 10: *Quod vidistis, panis est et calix, quod etiam oculi vestri renuntiant, quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis.* 11. Cyrillus Alexandrinus in epist. ad Caelosyr.: *Ne horreremus*

11. Cyrilli Alexandrini.

carnem et sanguinem apposita sacris altaribus condescendens Deus nostris fragilitatibus inoblatis vim vitae, convertens ea in veritatem propriae carnis, ut corpus vitae quasi quoddam se inveniatur in nobis. Respondemus: Conversio fit non mutatione substantiae, sed usus, ut jam dicamus, epistolam illam in operibus Cyrilli inveniri; Thomas in catena dictum citat. In eadem epistola dicitur: *Decebat Christum quodammodo corporibus nostris uniri per sacram ejus carnis et pretiosum sanguinem, quae accipimus in benedictione vivificativa in pane et vino.* In Joh. lib. c. 14: *Credientibus discipulis fragmenta panis dedit dicens: Accipite et manducate, hoc est cor meum.* in quo c. 14. ut et seqq. 15. 16. 17. ex fesso de coena disputans nullam transsubstantiationis mentionem facit. 12. Eusebius Emisenus de corp. Dom.: *Quando benedicendae verbis coenae creaturae sacris altaribus imponuntur, a quam invocatione summi Numinis consecrantur substantia illic est panis et vini; post verba autem Christi corpus et sanguis est Christi.* Quid mirum est autem, si ea, quae verbo creare potuit, potest creata convertere? Respondemus: Agnoscimus nos quandam panis conversionem, num vero a nere ad speciem recte proceditur? Est in eo panis conversio, ergo substantialis? Ibidem symbola sacramentalia benedici verbis coelestibus et invocatione summi Numinis consecrari dicuntur, non tamen transsubstantiari. Adde quod Bellarminus testatur, incertum esse, an Eusebius illius sermone auctor, alii Fausto Rhegiensi, alii Caesario tribuunt, quorum uterque ducentis annis posterior Hom. 5. de pasch. sic loquitur Emissenus: *Invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potest convertit, sed statim se ipsum explicat, qualem conversionem intelligat: Ut tibi novum et impossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam rena et mortalia commutantur, te ipsum, qui in Christo regeneratus es, interroga, dudum alienum a vita, peregrinus a misericordia, a salutis intrinsecus mortuus exulabas, subito initus Christi legibus et salutaribus mysteriis (baptismo innovatus in corpus ecclesiae non vivendo credendo transiisti etc.* Ergo elementa in eucharistia commutantur, sicut nos in baptismo, non substantia, sed qualitate. Ibidem: *Sicut ergo corporali sensu praeterita vilitate deposita suam novam indutus es dignitatem, et sicut hoc quod Deus laesa curavit, infecta diluit, maculata detegit, non oculis, sed sensibus tuis credis, ita et cum ad reverendum altare salutari cibo potest reficiendus accedis, sacrum Dei tui corpus et sanguinem fide respice, honore mirare, mente contempe. 13. Remigius in 1. Cor. 10: Caro, quod verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali unitate suae personae, et panis, qui consecratus altari, unum, corpus Christi sunt, sicut enim*

corpus Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed unum corpus. Respondemus: addimus explicationem Gregorii et Theodreti, panis transit in divinam substantiam, permanet tamen in suae proprietate naturae. H. Gregorius teste Paulo Diacono in ejus sententia: Praescius conditor nostrae infirmitatis optulit, qua cuncta fecit ex nihilo, panem et aquam mistum manente propria specie in corpus et sanguinem suum Spiritus sui sanctificatione convertit. Respondemus: in operibus Gregorii invenitur. Bellarminus repetit suam cramentum, conversio est, ergo transsubstantiatio. Non ita Lutherus, qui conversionem agnoscebat, sed quare deinde non audebat. Idem Gregorius lib. 4. tit. 16: Quis fidelium habere dubium possit, in quodamlationis hora ad sacerdotis vocem coelos queri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum deum edere, summa imis sociari, terrenis coelestibus jungi etc. Audis sociationem et conjunctionem mundis ac terrenae, non autem transsubstantiationem. Idem in registro: Tam azymum, quam fermentum datur sumimus, unum corpus Domini nostri aratoris efficitur etc. at panis azymus et non fermentatus panis non sunt λαοδραμοῦντα. Idem in serm. de Epiphania: Panis et vini creatura sacramentum carnis et sanguinis ejus in nobis Spiritus sanctificatione transfertur. Respondemus: hoc magis pro nostra sententia facit et addit explicationem aliis etiam patrum dictis, scilicet quando dicunt, panem converti in corpus Christi, id sic intelligendum esse, quod creatur in sacramentum corporis Christi, hoc est quod sacramentalis et mystica conversio hic sit intelligenda. Idem lib. 6. in Luc. c. 22: Pro carne et sanguine agni sui corporis sanguinisque sacramentum substituit. 16. Damascenus lib. 4. orth. fid. tit. 14: Panis, vinum et aqua per invocationem et actionem Spiritus sancti supernaturaliter transmutantur in corpus et sanguinem Christi. Respondemus: Damasceni aetate magna doctrinae inclinatio. Idem tamen retinet comparisonem eucharistiae cum baptismo. Quia duplices (inquit) sumus compositi, par etiam fuit, nativitatem duplicem habere, identidem et cibum compositum. Nativitas per aquam et Spiritum nobis donata est, per vinum dico baptisma; cibus vero ipse panis vitae Domini noster Jesus Christus, qui de coelo descendit. (Quemadmodum praesentia Spiritus in baptismo aquam non tollit, sic panis substantiam a eucharistia praesentia corporis non evacuat.) Interrogas, quomodo panis sit corpus Christi et aqua sanguis Christi? respondeo tibi et ego (quod scilicet angelus olim virgini respondit): Spiritus s. inquit, obumbrat, et haec operatur super sermonem et intelligentiam, panis carnis et vinum παραλαμβάνεται, assumuntur etc. Quemadmodum in baptismo, quia consuetudo est hominibus aqua lavari et oleo ungi, conjunxit oleum et aquae gratiam Spiritus sancti et fecit illud

lavacrum regenerationis hunc in modum, quia mos hominibus est panem manducare, et vinum et aquam bibere, conjunxit his ipsis suam divinitatem et fecit hoc corpus suum et sanguinem suum, ut per assuetam et quae sunt secundum naturam in iis, quae sunt supra naturam, collocebamur. Ibidem: Carbonem vidit Esaias, carbo autem simplex non est, sed unitus igni, sic panis communionis non simplex est, sed unitus divinitati. (At carbonis substantia manet, ergo et panis, si procedit comparatio.) Damascenus eo in loco negat, panem et vinum post consecrationem vocari divitum corporis et sanguinis Domini, sed hoc ipse Bellarminus improbat. lib. 2. de euch. c. 15. §. altera solutio, ubi ex liturgia Basilii, Theodoreto dial. 1. Macario homil. 27. Dionysio c. 3. hierarch. eccl. et Nazianzeno orat. in Gorgoniam contrarium ostendit; cur igitur Damasceni auctoritate nos premit, quem in hoc ipso articulo repudiat? 17. Theophylactus in c. 6. Joh. transformatur panis in carnem Domini. Respondemus: ipse Lombardus inter conversionem formalem et substantialem distinguit 4. sent. distinct. 11. lit. A. ergo nec hic ad gustum Pontificiorum Theophylactus loquitur in c. 14. Marci, utitur verbo transelementationis, quod ex vulgato illo Augustini explicamus: Accedat verbum ad elementum et fit sacramentum. Ergo illa transelementatio nihil aliud est quam elementorum ad sacramentalem usum destinatio. in c. 6. Joh. vocis asperitatem per particulam *domini* emollit. Idem Theophylactus negat, panem esse corporis divitum, quod ne ipsi quidem Bellarmino probatur in Marc. c. 14. Panis sanctificatus non tantum figura carnis Domini, sed et caro ipsa. De reliquorum sententiis, qui post illam aetatem scripserunt, non sumus magnopere solliciti.

140. Tertiam argumentorum classem petit Bellarminus c. 21. ex definitione et consensu ecclesiae ab annis quingentis, ubi hoc modo procedit: In secundis conciliis ante hoc nostrum seculum definita fuit transsubstantiationis veritas sub anathemate, at fieri nequit, ut ecclesia universa tot seculis in gravissimo errore fuerit. Deinde hoc ipso tempore floruerunt sanctissimi viri, vitae innocentia, miraculis et aliis divinis donis clarissimi, quos nulla admittit ratio, ut Deo fuerint amicissimi et in fide erraverint. Respondemus: 1. quid illis etiam seculis de transsubstantiatione multi senserint, patere potest ex superioribus. 2. Atque utinam hic unus esset inveteratus Romanae ecclesiae error! 3. Quod et quatenus ecclesia errare possit, alibi explicatur. 4. Nulla conciliorum decreta, nulla miracula, nulla pontificum edicta verbo Dei praejudicare possunt. 5. Etiam sancti viri super fundamentum aedificant quandoque foenum et stipulas, ideo in nullius hominis, etiam sanctissimi auctoritate fides acquiescere debet. Galat. 1, v. 8. Producit deinde Bellarminus sex illa concilia, ex quibus fulcrum transsubstantiationi petit. Primum est concilium Romanum sub Nicolao II. anno 1059. quod Berengarium coegit

17. Theophylacti.

Quae ex conciliis pro transsubstantiatione producuntur, examinantur.

1. Concilium Romanum anno 1059.

abjurare suam haeresin. c. Ego Berengarius dist. 2. de consecr. Respondemus: glossa huic capitulo adscripsit: *Nisi sane intelligas verba Berengarii, in maiorem incidēs haeresin, quam ipse foverit.* Verba hujus palinodiae ab Humberto quodam Germano sunt descripta homine inerudito et insulso. Dicitur in illo capitulo, *ipsum verum corpus Christi tractari et frangi manibus sacerdotum et fidelium dentibus atteri*, quod Bellarminus interpretatur, *non nudum signum, sed signum habens realiter conjunctum Christi corpus ibi praesens existens frangi et teri, non tamen in se, sed in signo.* At verba concilii plus videntur dicere, ideo Roffensis lib. 2. contra Oecolamp. dicit, *quia Berengarius in alterum latus nimis exorbitasset, ideo concilium plus aequo in alterum nunc trahi.* Quidam verba capituli sic explicant, quod conferantur *in sensu* et *in veritate*; *in sensu* referri ad sacramentale symbolum panem, *in veritate* pertinere ad Christi corpus; dici autem *in veritate* corpus Christi tractari, frangi, teri, non κατ' αὐτὸ καὶ κρείως, sed ἐνομήτως καὶ μυστικῶς, prout unitum est benedicto pani, sicut *in veritate* descendit Spiritus s. quatenus columbae descendenti peculiariter fuit unitus. Hanc explicationem an verba decreti ferant, in medio relinquimus illud solum monentes, quod Bellarminus ex ipsis concilii verbis non possit transsubstantiationem probare, ideo confugit ad scripta eorum, qui tum temporis floruerunt, Lanfranci, Guitmundi et Anselmi; at si vel maxime illi docerent transsubstantiationem, nihil tamen aliud quam suam proponerent sententiam. Bellarmino autem propositum erat ostendere, quod sub fulmine anathematis in conciliis definita sit transsubstantiatio. Alterum concilium, quod Bellarminus profert, est itidem Romanum sub Gregorio VII. anno 1079. Sed concilium illud non est magni nominis, nec in eo sub anathemate stabilita transsubstantiatio. Gregorius ille concilii praeses fuit necromanticus, qui coelibatum sacerdotum praecipiendo multis flagitiis fenestram aperuit, Romanum imperium seditionibus et bellis civilibus implevit ac tandem a synodo Brixiana sede Pontificia est dejectus. Tertium concilium est Lateranense sub Innocentio III. anno 1215. de quo quid statuendum sit, diximus superius. §. 120. Idem Innocentius introduxit confessionem auriculari, eucharistiae in ciborio custodiendae legem et multos alios abusos, idem decretales ecclesiae intulit. Quartum concilium est Romanum generale anno 1413. cujus decretum ex Cochlaeo recitat Bellarminus, sed Cochlaei fides merito apud nos dubia est. Quintum est concilium Constantiense anno 1414. Sed idem concilium prohibet populum sub utraque specie communicare contra Christi institutionem et primitivae ecclesiae praxin, praecipit etiam, fidem haereticis non esse servandam, quod juri naturali repugnat. Si enim fidem dare fas fuit, utique etiam fidem datam servari oportet. In eodem concilio definitum, quod concilium sit supra papam, id vero non est ad palatum Bellarmini.

2. Concilium Romanum ann. 1079.

3. Concilium Lateranense ann. 1215.

4. Concilium Romanum ann. 1413.

5. Concilium Constantiense ann. 1414.

Sextum est concilium Florentinum anno 1439. Bellarminus acriter invehitur in Martyrem et Chanicium atque asserit, nunquam fuisse inter Graecos et Latinos de transsubstantiatione disceptatum. repugnat ipsis concilii actis; sic enim Eugenius pontifex Romanus sess. ult. Graecos affatur, ut betur tom. 3. conc. p. 474. edit. Colon.: *In principia quaestione, de qua vehementer ambigebat (de processione Spiritus sancti), ita convenimus, nihil amplius de ea dicere debeamus.* Porro ad operae pretium est, ut de purgatorio igne et summi pontificis principatu et de azymo et fermentato pane, de divina denique panis transsubstantiatione agamus, ut omni ex parte conjunctio non sit absoluta, ita ut nulla inter nos controversia posterum relinquatur. Ibid.: *Urgente pontifice de divina panis transmutatione, quae quidem quaestio fuit, in synodo ageretur, Graeci dixerunt se sine totius orientalis ecclesiae auctoritate quaestionem aliam tractare non posse.* pag. 475: *I Graeci, nolentes tamen consentiente imperatore de alia quaestione praeter illam de Spiritus sancti processione in unionis literis ulla mentio fieri contendente summo pontifice, ut etiam de re ageretur, excepta illa de panis transmutatione perfectissima fieret unio.* Provocat Bellarminus instructionem Armenorum, in qua disertis proponitur transsubstantiatio. Sed in eadem instructione p. 506. dicitur: *Ipsorum verborum salva virtute substantia panis in corpus Christi et substantia vini in sanguinem convertuntur.* At Graeci tunc non accus ac hodie, solis illis verbis confessionem non adscribebant, sed putabant necessarium adjungendum: *Et fac panem hunc honorabile corpus Christi tui, quod autem in calice isto est, honorabilem sanguinem Christi tui ea sancto Spiritu transmutante.* Quomodo ergo Graeci in formulam consentire potuerunt? Ipsum decretum nomine Eugenii IV. inscribitur: *Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam etc.* adde, decretum Armenis datum esse 1439. decimo calend. Decembr. absentibus Graecis patribus, qui eodem anno pridie non subsignata unione ideo discesserant, quod negat Bellarminus. Quis sit status hodiernae ecclesiae orientalis, peti potest ex scripto D. Chyhae de re edito.

141. Quartam argumentorum classem petit Bellarminus c. 22. ex convenientia rationis; atque ex judicio rationis, sed ex Scripturae norma difficultis fidei disputandum. Videamus tamen illas argumenta. Primo: *convenientius fuit (ait Bellarminus), ut solum Christi corpus ad accidentia panis ordinem haberet et illa soli Christi corpori communicarent.* Respondemus: fundamentum hujus speculationis consistit in illis disputationibus Scholasticarum, quod corpus Domini manet sub accidentibus panis ad eum modum, quo substantia panis manet sub accidentibus suis, excepta informatione, et ex natura rei moveatur ad motum accidentium.

in hoc sacramentaliter ad illorum accidentium
 factum etc. Sed haec sunt somnia otiosorum
 hominum. Panis eucharistici ad corpus Christi
 ne apostolo haec est analogia, quod sit *σάρκα*
 pro Christi 1. Cor. 10, v. 16. quod ejus munus
 hoc sacramentale sit, ut mediante eo distri-
 buatur et manducetur Christi corpus, ad hoc offi-
 cium et munus sacramentale requiritur, ut ac-
 cidens habeant ordinem ad corpus Christi prima-
 rium autem ad panem. Bellarmino absurdum
 est, si duae substantiae haberent ordinem ad
 accidentia; sed an non magis absurdum, ac-
 cidens panis consistere intereunte subjecto, acci-
 denti nutrire, corrumpi etc. prius facilius concedet
 quam posterius. Secundo periculum esset, ne
 homines adorarent panem. Respondemus: num
 minus est periculum, ne adorent accidentia?
 minus disputat, statuendam esse transsubstan-
 tiationem, ne simplices adorent panem; eodem
 modo posset, statuendam esse transaccidenta-
 tionem, ne adorent accidentia. Atqui nec substan-
 tiam panis, sed Christum adorare
 debemus, qui est coelestis hujus convivii hospes at-
 que sanctum suum corpus ac pretiosum suum
 sanguinem nobis distribuit. Transsubstantiationem
 facilius panis probare est litem lite et quae-
 ratione solvere. Gabr. Biel lect. 49. in can.:
*non potest esse evidens certitudo neque cele-
 stis, neque populo circumstanti de conversione
 panis in corpus Christi propter defectum aliquem
 formae, et contingere potentem, ut quod forte
 panis non est sacerdos, siquidem nullus cele-
 stis potest evidenter scire, se fore baptizatum aut
 se ordinatum. Similiter propter defectum
 in necessario requisiti ad consecrandum, ut
 debitas intentionis, aut errorem commissum in
 materia, et multo minus circumstantes
 scire possunt, sub hostia fore Christum,
 adoratio fieri debet sub conditione habituali
 vel actuali expressa, tali scilicet, si servata
 ratio ad consecrationem necessaria. Haec
 laicus avertat Bellarminus, antequam solici-
 tus, ne simplices adorent panis substantiam.
 non videtur rationi consentaneum, ut maneat
 cibus mentis et ventris. Respondemus: imo
 analogia sacramentalis hac ratione melius con-
 venit. Quamvis enim primum panis eucharistici
 non sit esse organum et *ὄργανον* corporis Christi,
 tamen impedit, quominus cum Cypriano, Augu-
 stino aliis dicamus, panem eucharisticum secun-
 dum habere analogiam ad Christi corpus, ut
 panis nutrit corpus, ita corpus Christi novum
 est. Interim tamen quia hoc non est prima-
 rium sacramentalis officium, sed quaecumque
 munus, ideo juxta canonem Nicaenum non mul-
 to periculum evimur, siquidem non satietatis,
 sanctificationis causa panem illum sumimus.
 videtur autem Bellarminus sibi ipsi, hoc enim
 negat, manere cibum ventris, sed capite 23.
 ait, accidentia panis nutrire, scilicet si in*

*magna copia sumantur. At num potest aliquid
 nutrire, quod non sit cibus? Quarto sequeretur, non
 posse corpus Domini accipi, quin solveretur jeju-
 nium. Respondemus: quae vero fuerit absurditas?
 si non potest corpus Domini rite sumi nisi a jeju-
 nis, ergo Christus post esum agni paschalis non rite
 instituit eucharistiam, ergo peccarunt apostoli, qui
 postquam coenassent, corpus Domini sumserunt.
 Vide August. epist. 118. ad Januar. c. 6. et 7. ubi
 inter cetera scribit, nonnullos probabilem quandam
 rationem delectasse, ut uno certo die per annum,
 quo ipsam coenam Dominus dedit, tanquam ad in-
 signiorem commemorationem post cibos offerri et
 accipi liceat corpus et sanguinem Domini. **Qui-
 dam ex Pontificiis Augustanam confessionem asse-
 rere transsubstantiationem probare conantur ex voce
speciei art. 10. ab eadem usurpata. Respondemus:
 figmentum transsubstantiationis jampridem ex evan-
 gelicarum ecclesiarum finibus erat profligatum. Anno
 1520. Lutherus in libr. de capt. Babyl. scribit:
*Ecclesia ultra mille ducentos annos recte credidit,
 nec usquam nec unquam de ista transsubstantia-
 tione, portentoso scilicet vocabulo et somnio, memi-
 nerunt sancti patres. Ibidem refert transsubstan-
 tiationem inter nugas metaphysicas Sententiariorum.
 Anno 1522. tom. 2. Jen. Germ. in lib. de abusib.
 missae annihilationem panis refert inter inanes pa-
 pismi stupas et stipulas. Eodem ann. in lib. cont.
 reg. Angliae dicit, merissimum esse impiorum et
 caecorum Thomistarum figmentum, quidquid habe-
 rent de transsubstantiatione. Et rursum: Decerno,
 impium esse et blasphemum, si quis dicat, panem
 transsubstantiari. Anno 1524. contra coelestes pro-
 phetas agens expresse illam panis annihilationem
 rejicit et distinctionem substantiarum panis et cor-
 poris Christi similitudine ferri et ignis, item deita-
 tis et humanitatis in Christo luculenter illustrat.
 Anno 1528. in conf. majore: Nos corpus Christi non
 conficimus ex pane, ut nobis affingit spiritus (sacra-
 mentarius), imo neque dicimus, corpus ipsius ex
 pane fieri, sed dicimus, corpus ejus, quod dudum
 factum est, adesse quando dicimus, hoc est corpus
 meum. Anno 1525. in syngrammate Suevico eccle-
 siae superioris Germaniae transsubstantiationem re-
 jecerunt. Nos (inquiunt) panem ipsum, quia panis
 est, tractare, frangere, edere, dentibus atterere,
 Brentius in egreg. comment. c. 6. Joh. Anno 1527: Non
 quaerimus, an panis substantia mutetur in corporis
 substantiam, ut praeter accidentia, quae sic vocant,
 nihil remaneat in pane. De his nugis disputent
 vani papistae, qui ex quovis quidvis fingunt. Ergo
 Protestantes speciei voce designant visibilia et in-
 externum oculorum sensum incurrentia symbola et
 sic speciem non substantia vacuum, sed solidam et
 cum speciei veritate conjunctam. Pontificii ipsi in
 sua confutatione nostros hortati sunt, ut transsub-
 stantiationem crederent, quod superfluum fuisset, si
 in illis verbis eam contineri judicassent. Apologia
 dicit: Corpus et sanguinem Christi exhiberi cum
 his rebus, quae videntur. ****

paucos panes multiplicabat, ut saltem aliquot hominum millibus sufficerent; ita quoque *εὐλογία* sacramentalis argumento est, Christus divina et coelesti sua virtute panem et vinum pro corporis et sanguinis sui distribuendi fecisse; sensus et rationi humanae repugnat tam paucillis de tot millia saturari; pari ratione et naturae sensus et rationis nostrae captui repugnat, corpus aquidem Christi mediantibus externis symbolis in coena distribui, sed eadem Christi *εὐλογία*, et potest prius efficere, potest etiam posterius. Ephes. 3, v. 20. Phil. 3, v. 21.

Potest divina *εὐλογία* sic dispendi, quod sit generalis actio creaturas conservans, specierum generatorem efficiens ac bonis corporalibus tum lais omnes, tum praecipue genus humanum, quo pertinent omnia Scripturae dicta, quae benedictione Dei inanimatas creaturas respiciente et bonis corporalibus homini per benedictionem angelicam loquuntur, vel specialis actio ecclesiae, ejusdem conservationem ac propagationem efficiens et bonis spiritualibus pios in ea. Sic quando patriarchis Deus benedixisse intelliguntur non solum corporalia, sed cum spiritualia bona, quibus illos beavit, Gen. 9, v. 12, v. 2. c. 14, v. 19. etc. Sic quando benedictus in Christo, Ephes. 1, v. 3. Id ibidem *ἐν τῇ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις* exponitur. cum pertinet illa sollemnis et sacerdotalis benedictio in ecclesia Israëlita jussu et mandato Dei facta, quae describitur Num. 6, v. 23, ea enim Dei auctoritate et nomine in conventibus ecclesiae fuerit pronuntiata, ideo non humana, sed benedictio fuit censenda, quae in piis summo obtinuit effectum, ideo v. 27. subjungitur: *Dominus benedicam eis.* Ad hanc posteriorem pertinet etiam sacramentalis illa *εὐλογία*, factus in institutione et administratione sacrae coenae usus, cum sacramentum hoc a Christo factum sit bonum ecclesiae proprium, cumque coelestia, sed coelestia et spiritualia dona in eo distribuuntur.

In pandectis evangelicis quatuor vicibus Christus legitur usus: 1. In miraculis, Luc. 9, v. 16. Marc. 8, v. 7. cum septem panibus et millia saturaturus esset. 2. In collatione gratiarum bonorum spiritualium et coelestium. Luc. 24, v. 50. ad ascensum in caelum eduxit discipulos suos in Bethaniam. *illis manibus prius benedixit eis, εὐλόγησεν αὐτούς.* Act. 3, v. 26: *Deus misit Jesum εὐλόγησαι, in quo benedictionis spiritualis, coelestis et aeternae participes fieri potestis, ut ex promissa Gen. 12, v. 3. c. 18, v. 18. c. 22, v. 18. intelligi potest.* 3. In vulgaribus epulis. Luc. 22, v. 30: *Et factum est, dum recumberet cum discipulis panem et benedixit, ut suo exemplo do-*

ceret a precibus inchoandam cibi sumptionem et cum gratiarum actione finiendam. 1. Cor. 10, v. 31. 1. Tim. 4, v. 4. et 5. 4. In institutione et administratione sacrae coenae, quae non est terrenum aut vulgare, sed coeleste convivium, ad quod cum precibus et gratiarum actione reverenter accedendum, quo respectu convenientiam aliquam habet cum membro tertio; in qua divina et coelesti virtute Christus suo corpore et sanguine miraculose nos pascit, quo respectu convenientiam habet cum membro primo; per quam denique vere pii coelestis ac spiritualis benedictionis vera fide hunc salutarem cibum ac potum sumentes participes redduntur, quo respectu convenientiam habet cum membro secundo.

146. *Εὐχαριστία* ex vi nominis est gratiarum actio, qua in evangelicis historiis Christus itidem quatuor vicibus usus legitur: 1. In miraculosa ciba-
Εὐχαριστία
Christi.
tione Matth. 15, v. 36. Marc. 8, v. 6. Joh. 6, v. 11. et 23. 2. In Lazari resurrectione, Joh. 11, v. 41: *Jesus levatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.* Haec gratiarum actio in miraculis a Christo adhibita ostendit, Christum divina virtute, quam secundum deitatem cum Patre et Spiritu s. communem et secundum humanitatem personaliter sibi communicatam habet, miracula fecisse. 3. In poculi post esum agni paschalis distributione, Luc. 22, v. 17: *Et accepto calice gratias egit et dixit, εὐχαριστήσας εἶπε: Accipite et dividite inter vos.* Augustinus hoc intelligit de calice sacro, quo sanguinis sui participationem Dominus tradidit, ut per praecursum illa Lucas nar-
X. 264.
ra-
verit, sed commodius intelligitur de alio calice, quam de quo post consecrationem panis Lucas de-
mum scribit; solent enim Judaei maxime in ma-
joribus solennitatibus hoc observare, ut in symbo-
lum concordiae paterfamilias aut alius dignior, qui
mensae assidet, reliquis poculum praebibat ac dis-
tribuat, quam explicationem sequitur Hieronymus
in c. 26. Matth. Christus igitur ex veteri ritu Ju-
daeorum post esum agni paschalis poculum discipu-
lis exhibens gratias egit, id est commonefecit eos de
liberatione ex Aegypto, cujus memoriale erat agni
paschalis sacramentum, ac de aliis beneficiis huic
populo largissime exhibitis, pro quibus coelesti Patri
gratias egit et suo exemplo gratias illi agendas esse
admonuit. 4. In sacrae coenae institutione et admi-
nistratione, ubi notandum, quod *εὐλογία* et *εὐχα-
ριστία* vocabula ab evangelistis invicem permuten-
tur. Matthaeus et Marcus in prima coenae parte
tribuunt Christo *εὐλόγαν*, Lucas et Paulus *εὐχαρι-
στῶν*; in secunda parte coenae Matthaeus et Mar-
cus *εὐχαριστῶν* Christo tribuunt, Paulus calicem
vocat *ποτήριον εὐλογίας* 1. Cor. 10, v. 16.

147. Ex quibus omnibus, praesertim ex circum-
stantiis textus intelligitur, *εὐλόγαν* et *εὐχαριστῶν*,
qua Christus in sacrae coenae institutione et admi-
nistratione usus est, hoc complecti: 1. quod Christus
pro salutari opere redemptionis, cujus memoriale in
hoc sacramento institutus erat, Patri coelesti gra-
Quid comple-
ctatur
Christi
εὐλογία
et *εὐχα-
ριστία.*

tias egerit nosque suo exemplo docuerit, in usu huius sacramenti pari ratione pro isthoc summo beneficio gratias Deo agendas esse; 1. Cor. 11, v. 26: Quotiescunque ex hoc pane manducaveritis et ex hoc calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. 2. Quod cum Patre et Spiritu sancto de institutione huius sacramenti consultaverit, quemadmodum in creatione hominis Pater cum Filio et Spiritu sancto consultasse legitur, Genes. 1, v. 26: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. 3. Quod pro conservatione ecclesiae et in ea huius sanctissimi mysterii seriis precibus oraverit, quemadmodum ante electionem apostolorum tam serio et instanter orat, ut in illa oratione totam noctem transigat, Luc. 6, v. 12. quibus precibus coelestem benedictionem et salutarem ministerii cursum apostolis impetravit. 4. Quod hac *εὐλογία* externa symbola panis et vini ab usu vulgari separaverit, consecraverit et sanctificaverit, ut mediantibus illis corpus et sanguinem suum discipulis suis distribueret, quemadmodum *εὐλογία* diei septimi Genes. 2, v. 3. ejusdem sanctificationem et ad cultum divinum destinationem complectitur. 5. Quod virtute divina sacramentalem corporis et sanguinis sui mediante pane et vino benedicto distributionem perfecerit, cum naturae corporis et captui rationis fortissime repugnare videatur, pluribus in locis in cibum ac potum coelestem haec distribui, quemadmodum in miraculosa cibatione et Lazari resuscitatione hoc fine *εὐχαριστία* et *εὐλογία* utitur, ut virtutem illam, qua haec miracula operatus est, coelestem ac divinam esse agnosceremus. 6. Quod hac *εὐλογία* et *εὐχαριστία* a Patre coelesti impetraverit, ideoque ordinavit et instituerit, ut quoties juxta hanc institutionis normam sacra coena in ecclesia celebratur, verum ipsius corpus et verus ipsius sanguis mediantibus externis symbolis distribuantur et accipiantur, quemadmodum benedictio Dei in prima creatione semel prolata in hodiernum usque diem efficax est, Gen. 1, v. 22. et 28. Si absque hac *εὐλογία* Christi foret, nec in prima coena, nec in nostra corpus et sanguis ipsius distribueretur.

Quibus
verbis
Christus
consecravit.

148. Quibus verbis Christus consecraverit, opere rose quaerunt Scholastici, quorum opiniones varias ac diversas enumeravimus superius §. 129. qu. 2. X. 266. Quidam statuunt, nobis plane ignotum esse, quibus verbis Christus consecraverit; quidam putant, Christum formasse signum crucis super panem atque hoc modo absque omni verborum forma consecrasse; X. 267. quidam statuunt, quod Christus illa verba, *hoc est corpus meum*, bis protulerit, primo secrete ad consecrandum, secundo manifeste ad instruendum; quidam dicunt, Christum his ipsis verbis aperte prolatis consecrasse, *hoc est corpus meum*, evangelistas vero non tenere hunc ordinem in recitando, quo res sunt gestae, idque inde esse, quod benedictio prolationi verborum illorum praemittatur. Haec omnia breviter complectitur Gabr. Biel, sic scribens lect. 36. incan. miss.: *Circa haec verba (inquit) benedixit, fregit deditque etc. dubium est, quem ordinem Christus*

*observavit et quibus verbis consecravit, et sunt versae opiniones doctorum. Nam potuit Christus tanquam Deus consecrare et panem in corpus suum convertere ac vinum in sanguinem propria vi divina sine prolatione verborum quorumcunque, et sola voluntate coelum et terram a principio creavit; potuit etiam proferre verba quaedam secreta sic benedicendo consecrare; potuit et his verbis *hoc est corpus meum*, quibus nos consecramus ipse conficere; potuit denique prius conficere postea dividere ac dicere: Accipite, aut prius videre et post tradendo et dicendo, *hoc est corpus meum* consecrare. Quod horum autem fecerit, est certum ex Scriptura. In recentioribus Pontificiis scriptoribus itidem talia opinionum divortia currunt. Ambrosius Catharinus archiepiscopus Casanus integro libro Romae impresso ut et Cajet statuunt, Christum aliis verbis consecrasse quam ipsi in suis missis facit, idque preconantur ex Innocentio III. Romano pontifice. V. Catharini refert Flacius in Apol. confess. Ant. c. 15. de missa p. 188. et in libr. de diss. Pont. p. 151: *Aufert (inquit) praedicta opinio multas veras difficultates, ob quas ridentibus haereticis laborant nostri, sit fusa vera loqui, ut vir cum altero conveniat, quod ex parte jam indubium. Haec ut vere dixit Innocentius, solvit laqueum a quo sese illi expedire non valent. Bellarmus lib. 4. de sacram. euchar. c. 13. §. ex eo Benedictio aut illis verbis facta est: Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, ut catechismus Romanus et theologi communiter docent; aut in evangelio non habemus, quibus verbis Dominus benedixit. Ibidem §. Quod attinet: Sententia communis non solum theologorum recentiorum, etiam veterum patrum est, Christum consecrasse illis verbis: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Ita enim docent Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus et alii. Praeterea sunt urgentissimae rationes. Nam si Dominus alio modo consecrasse vellet, alio nos consecrare vellet, non dixisset: facite. Deinde sacerdos in persona Christi consecrat et ideo non dicit: Hoc est corpus Christi, hoc est corpus meum, et nihil est aliud nostrae consecrationis quam repetitio illius primae, quae a Christo facta est. At quomodo in persona Christi idem fecerit et quomodo ista est illius primae repetitio? Christus sola voluntate, nos verbis consecrasse. Denique conveniunt omnes, Dominum instituisse sacramentum eucharistiae, cum ipse primus eucharistiam consecravit, ergo oportuit eum non solum consecrare, sed etiam consecrare ritu sacramentali et illo ipso ritu, quo deinceps uti debeamus consecrare sola voluntate non est consecrare sacramentali, sed est miraculo quodam extraordinario effectum producere sacramentalis consecrationis sine sacramentali consecratione. Haec Bellarminus, quae nobis non improbantur, sed ab omnibus Pontificiis haudquaquam probantur, unde Bellarminus in eodem cap. §. tertia ratio sic se**

in explicatione liturgiae cap. 30. et Latini omnes fatentur, Christum consecrasse eucharistiam verbis illis: Hoc est corpus meum, sine ulla exceptione. Tametsi enim Innocentius III. lib. 4. de apostolica missae cap. 6. opinatus sit, Christum eucharistiae consecrasse, id tamen communiter receptum est (atque sententia Romani pontificis non a communiter refelli solet) et ipse idem Innocentius in epistolis decretalibus cap. cum Marthae de eucharistiae missarum admittit, Dominum consecrasse illis verbis, quae in evangelio habentur (imo et ad traditionem ibidem recurrit et ex illa sciri potest, quibus verbis Christus in consecratione fuit usus). Sane multa, inquit, tam de verbis, quam de factis Dominicis invenimus ab evangelistis, quae apostoli vel supplerisse verbo vel factis expressius leguntur, ubi obiter notandum, Minus, uti etiam Azorium lib. 2. instit. moral. et alii arguere Coterum, qui part. 3. apolog. et alii putat, Innocentium III. pontificem nusquam dicere, quod Christus aliis verbis consecrasset panem, hoc est corpus meum.

10. Ceterum cum Christus in institutione sacrae coenae expresse jubeat, in ejusdem administratione hoc facere, quod ipse fecit, ex eo sequitur, quod ministri ecclesiae sacram coenam celebraturi verba institutionis repetere, panem et vinum hoc modo consecrare et communicantibus distribuere debent. Quando igitur minister verba institutionis Dominice repetit iisdemque panem et vinum communicantibus distribuit, tunc haec recitatio non est historica solum repetitio illius, quam Christus fecit, quo modo in concionibus ad populum habendis isthaec verba repeti solent, sed potius ecclesiae hac solenni repetitione institutionis publice profitetur, quod sanctissimum Christi sacramentum juxta ipsius institutionem, ordinationem et mandatum celebrare velit, ac proinde quod nolit per arbitrio, sed ut oeconomus mysteriorum Dei agat. 2. Hac ipsa actione separat externa panis et vini symbola a communi et vulgari usu, ut non modo sint nudus panis ac nudum vinum, sed organa et media, per quae distribuatur caro et sanguis Christi. 3. Serio precatur, ut Christus per institutionem suam in hac sacramentali actione praesens, ipsemet mediante hisce externis symbolis corpus et sanguinem suum communicantibus distribuat. 4. Testatur, quod vi ordinationis ac mandamenti Christi veracis ac omnipotentis panis et vini sit communicatio corporis et vinum benedictum sit communicatio sanguinis ipsius. 5. Gravior proinde monet omnes ad eucharistiae sacramentum accessuros, ut fidem habeant verbis Christi contra omnes obstreperae rationis contradictiones utque in vera poenitentia, sincero Dei timore, debita reverentia et serio vitam emendandi proposito accedant, perinde ut de verbis baptismi tractat. proxime praeced. §. 79.

11. Apostolus 1. Cor. 10, v. 16. poculum eucharistiae notanter vocat τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας,

ὃ εὐλογοῦμεν, calicem benedictionis, cui benedicimus, bina εὐλογίας repetitione et Christi et nostram benedictionem complexus. Quemadmodum Christus baptismi institutione et susceptione in proprio suo corpore sanctificavit aquas, ut in usu sacramentali sint efficax organum ac medium regenerationis ac renovationis; ita quoque εὐλογία sacramentalis in institutione sacrae coenae semel prolata non in prima tantum coena, sed etiam in nostra adhuc hodie efficax est, ut externa panis et vini symbola sint corporis et sanguinis sui distribuendi et accipiendi media. Hanc εὐλογίαν Christi nostra εὐλογία repetimus, quando τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, poculum illud, cui Christus jam ante in primae coenae administratione benedixit et ex qua benedictione in nostrum etiam poculum eucharisticum benedictio descendit, quando (inquam) poculum illud εὐλογοῦμεν, hoc est εὐλογοῦντες κατασκευάζομεν, ut Oecumenius explicat, ἀγιάζομεν καὶ καθιερούμεν, proinde recitatio verborum coenae requisita mandato Christi, hoc facite, non eo solum spectat, ut auditorum fides de substantia et fructu hujus sacramenti per verba testamenti Christi excitetur, confirmetur et ob-signetur, sed etiam ut externa symbola panis et vini ab usu vulgari separata ad usum sacramentalem ac sacrum destinentur, sanctificentur ac consecrentur, ut cum his corpus et sanguis Domini distribuantur, exhibeantur et sumantur.

151. Haec eucharistiae consecratio 1. non est magica quaedam incantatio vi verborum certorum essentialiter transmutans panem in corpus et vinum in sanguinem Christi, sicut sacrificuli Pontificii fingunt, quod propter rasuram et unctionem vi canonis et intentionis in fide ecclesiae ex opere operato conficiant sacramentum et externa symbola in corpus et sanguinem Christi essentialiter convertant. ** Hinc magiae Pontificios Lutherani accusant, non quidem quod aliquo modo verba institutionis a sacerdote recitata causam asserant praesentiae sacramentalis, sed quod ex illorum sententia sacerdotes vi et potestate spiritali per sacramentum ordinis animae ipsius data et per characterem indelebilem signata intendens necessario in specie eucharistiam conficere, verbis consecratoriis, quae per modum causae instrumentalis creata quadam virtute consecrationem efficiant, panem in corpus Christi transmutet et convertat, ita ut consecrationis virtus partim sit in sacerdote, partim in verbis consecrationis prolatis. ** 2. Nec est historica tantum institutionis repetitio, sicut Calviniani recitationem verborum institutionis parvi faciunt, (Buzerus in c. 26. Matth.) eandemque ad populum saltem dirigendam, nequaquam vero ad externorum symbolorum sanctificationem spectare asserunt (Calv. lib. 4. instit. c. 17. §. 39.) 3. Sed est efficax ἀγιάσμος, quo juxta mandatum, ordinationem et institutionem Christi ex prima coena sanctificatio in nostram coenam quasi derivatur et externa elementa ad usum hunc sacrum destinantur, ut cum his corpus et sanguis Christi distribuantur. Non quidem tribuimus recitationi

licet: Poculum benedictionis, cui benedicimus etc.

X. 271. Quae et qualis est ministerio consecratio.

verborum institutionis hanc vim, ut corpus et sanguinem Christi occulta aliqua virtute verbis inhaerente praesentia faciat, (sicut magi sua carmina de Jove Elicio, aut de luna coelo deducenda certis verbis recitant) multo minus, ut externa elementa essentialiter transmutet; sed sincere credimus ac profitemur, quod praesentia corporis et sanguinis Christi a sola voluntate et promissione Christi et a perpetuo durante primae institutionis efficacia in solidum dependeat; interim tamen addimus, primaevae illius institutionis repetitionem a ministro ecclesiae in celebratione eucharistiae factam non solum historicam ac doctrinalem, sed etiam consecratoriam esse, qua juxta ordinationem Christi externa symbola vere et efficaciter ad usum sacrum destinantur, ut in ipsa distributione sint corporis et sanguinis Christi *κοινωνία*, sicut apostolus diserte loquitur, 1. Cor. 10, v. 16: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi; poculum benedictionis, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi.* Ipse Dei Filius verba institutionis semel prolata per os ministri repetit et per ea panem et vinum sanctificat, consecrat et benedicit, ut sint corporis et sanguinis distribuendi media.

152. Inde pii veteres de consecratione eo modo loquuntur, ut et historicam tantummodo repetitionem et Pontificiam transsubstantiationem excludant. Justinus apol. 2. pro Christ. p. 76. *Diaconi distribuunt unicuique praesentium, ut participet eum, in quo gratiae actae sint, panem μεταλαβείν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄγτου.* p. 77: *Eam, in qua per preces verbi ejus ab ipso profecti gratiae sunt actae, alimoniam, τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, incarnati illius Jesu carnem et sanguinem esse edocti sumus; quae vero sint illae preces, ibidem docet immediate verba institutionis subjungens. Irenaeus libr. 1. c. 9. p. 44. vocat λόγον ἐπικλησίως, sermonem invocationis. lib. 4. c. 34. p. 263: Quomodo constabit eis, panem, in quo gratiae sint actae, corpus esse Domini? lib. 5. c. 4. p. 318: Quando mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, fit eucharistia corporis et sanguinis Christi. Cyprianus lib. 1. epist. ult. circa med.: Eucharistia in altari sanctificatur. Idem (vel quicumque alius auctor) serm. de coena non longe a princ.: Immortalitatis alimonia datur a communibus cibis differens, corporalis substantiae retinens speciem, sed virtutis divinae invisibili efficientia probans adesse praesentiam. Significata olim a tempore Melchisedech prodeunt sacramenta et filiis Abrahae facientibus opera ejus summus sacerdos panem profert et vinum: Hoc est, inquit, corpus meum. Manducaverant et biberant de eodem pane secundum formam visibilem, sed ante verba illa cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat et vitae corporalis subsidium ministrabat; sed ex quo a Domino dictum est, Hoc facite in meam commemorationem, haec est caro mea et hic est sanguis meus, quotiescunque his verbis et hac fide actum est, panis iste substantialis et calix*

benedictione solenni sacratus ad totius hominis tam salutemque proficit etc. Ambrosius de iis initiantur myster. c. 9. tom. 4. p. 427: Si tant voluit humana benedictio, ut naturam converteret quid dicemus de ipsa consecratione divina, verba ipsa Domini salvatoris operantur? nam sacramentum illud, quod accipis, Christi sermone conficitur. Ibid. Non hoc est, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit. lib. 4. de sacram. c. 4. tom. 4. p. 439: Quomodo potest quidnis est, corpus esse Christi? consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est et cujus sermonibus Domini Jesu. Nam per reliqua omnia, quae dicuntur laus Deo defertur, oratio praemittitur pro populo pro regibus, pro ceteris, ubi venit, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non a suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Chrysostomus serm. de produtione Judae tom. 5. p. 85: Et non illi praesto est Christus, qui illam ornavit mensa ipse istam quoque consecrat. Non enim homo qui proposita de consecratione mensae Domini corpus Christi facit et sanguinem, sed ille qui confixus pro nobis est, sacerdotis ore verba profertur et Dei virtute consecrantur et gratia. Hoc, ait, corpus meum, hoc verbo proposita consecratur. Et sicut illa vox, quae dixit: Crescite et multiplicamini et replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura; ita et vox illa semel quid dicta est, sed per omnes mensas ecclesiae usque ad hodiernam diem et usque ad ejus adventum praestat sacrificio firmitatem. Idem hom. 51. Matth. tom. 1. pag. 234: Nonne Christum per evangelistam loquentem audis? Credite igitur omnes quia et nunc illa coena celebratur, in qua Christus ipse recumbebat. Nihil quippe interest inter illam et illam. Non enim haec ab homine, illa ab ipso conficitur. Quando igitur sacerdotem corpus praebere videris, noli sacerdotis, sed Christi munus ad te porrigi arbitrari. Idem hom. 63. Matth. tom. 1. p. 359: Non sunt haec humanae salutis opera, quae tunc in illa coena perfecit. nunc quoque operatur, ministrorum nos ordinamus, qui vero haec sanctificat et transmutat, est Christus. Homil. 24. 1. Cor. 10. fol. 1. ποτήριον εὐλογίας ἐλάλεσεν, ἐπειδὴ αὐτὸ μετὰ χυμοῦ ἔχοντες οὕτως αὐτὸν ἀνυμνοῦμεν θαυμάζοντες, ἐκπαινούμενοι τῆς ἀγαπῆς δωρεᾶς, ἐνλογοῦντες, ὅτι ἐξέχεεν, ἵνα μὴ μέλωμεν ἐν τῇ πλάνῃ, καὶ οὐ μὴ ἐξέχεεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἡμῖν αὐτοῦ μετέδωκεν. Ambrosius hunc calicem benedictionis vocavit, quod habentes in manibus sic eum hymnis et laudibus prosequimur admirantes, ineffabile donum stupore benedicentes bonisque verbis prosequentes, quod ipsum effudit, ne maneremus in errore, nec recedimus, sed etiam eum ipsum nobis impertivit. Irenaeus lib. 3. de Trinit. c. 4. circa finem: In corpore Christi et sanguinem dicimus, quod ex cibus terrae acceptum et prece mystica consecratum

ad salutem spiritualem in memoriam
passionis Dominicae passionis. Quod cum per
hoc panem ad illam visibilem speciem perdu-
cit, ut sanctificatur, ut sit tam magnum sacra-
mentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei etc.
Franciscus Maron. in margine notavit: Exclu-
dit illa virtus, quam aliqui in verbis sacramen-
talibus ponunt. Idem lib. 20. contra Faust. c. 13:
huiusmodi et calix certa consecratione mysticus
panis non nascitur, et quod non ita fit, alimen-
tum refecionis, non sacramentum religionis. c.
In figura dist. 2. de consecrat. Reliqua om-
nia, quae sacerdos dicit aut clerus chori canit,
ut dicitur, sunt quam laudes aut gratiarum actio-
nes et certe obsecrationes et fidelium petitiones;
unde vero consecraturus assumit verba evange-
licorum. Eusebius Emisenus serm. 5. de pasch. et
c. Quia corpus dist. 2. de consecr.: Invisi-
bilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam
corporis et sanguinis sui verbo suo secreta pote-
rat convertit ita dicens: Accipite et edite, hoc
est corpus meum; et sanctificatione repetita: Acci-
pite et bibite, hic est sanguis meus. Damascenus
lib. 4. c. 14: Dixit Dominus, hoc est corpus meum,
et sic facit in meam commemorationem, et omni-
potenti ipso praecepto efficitur, donec veniat.

Haec cum ita sint, facile apparet, quid sta-
tuendum sit de eo, quod Bellarminus lib. 4. de
euchar. c. 12. Chemnicio tribuit, quod verbis quidem
in hac quaestione dissentiat, re ipsa au-
tem potius accedat, id quod §. ult. sic exponit,
Chemnicium verbis quidem admittere, verba Domini
autem consecratoria, re ipsa autem non agnoscere
illam veram consecrationem, sed solam instructio-
nem sibi. Atqui diserte statuit Chemnicius et nos
etiam, verba sacrae coenae non solum ad fidei
instructionem, sed etiam ad externorum symbolorum
consecrationem adhiberi. Quomodo igitur probat
Bellarminus accusationem Chemnicio et nobis inten-
tam? 1. Quia ipsi non credunt (inquit), mutari
panem in corpus Christi, ergo non tribuunt verbis
efficaciam veram mutandi panem in corpus Domini.
Respondemus: Ostendimus superius, inter mutatio-
nem essentiali et adumbrationem significativam
esse tertium, videlicet mutationem sacramentalem,
proinde quando inter duo opposita datur tertium, a
ratione unius non licet progredi ad positionem
alterius, sicut Bellarminus hoc loco procedit, ex eo
quod non tribuamus verbis sacramentalibus vim con-
vertendi panem in corpus Christi ἀναδεδείκτως colli-
gere, non statuere, quod verba coenae ad significan-
dam tantum praesentiam corporis Christi cum pane
adhibeantur. 2. Sentiant, corpus Christi esse ubi-
que, ergo verba non faciunt, ut corpus Christi
corpore esse praesens. Respondemus: distinguenda
est omnipraesentia personalis a praesentia sacra-
mentali, ut alibi latius exponitur. 3. Brentius docet,
verba dari ubi ubi, quia alioqui non potest pro-
prie praesentia corporis Domini nisi per efficaciam
consecrationis papisticae. Respondemus: Osten-

dimus superius, unicum praesentiae sacramentalis
fundamentum nos statuere in verbis coenae pro-
prie et κατὰ ῥητὴν acceptis, quando autem adversarii
Christum suo corpore hoc praestare posse negant,
opponimus ipsis articulum unionis hypostaticae et
exaltationis ad dextram Dei, non ut distinctos
praesentiae gradus confundamus, sed ut Christo hoc
non solum possibile, sed etiam facillimum esse osten-
damus. 4. Si Chemnicius veram efficaciam mu-
tandi substantiam panis tribueret verbis sacramen-
talibus, sine dubio non objiceret Pontificii magicam
incantationem. Respondemus: efficaciam mutandi
substantiam panis nec Chemnicius nec quisquam
nostrum verbis sacramentalibus tribuit, ex eo vero
nondum sequitur, quod nudam tantummodo signi-
ficationem illis tribuamus, datur enim tertium, vi-
delicet efficax consecratio et ad usum sacramenta-
lem destinatio. 5. Chemnicius cum explicat, quo-
modo per verba illa panis fiat corpus Christi, ni-
hil aliud dicit, nisi nos certos reddi per ea verba,
distribui in coena Domini verum corpus et verum
sanguinem Christi. Respondemus: imo vero plus
dicit, ut ex integro contextu et ex iis, quae hac de
re superius dicta sunt, manifestum, sic enim ibidem
scribit Chemnicius part. 2. exam. cap. de sacram.
euchar. p. 119: Certum est, sacramentum non esse
sine verbo, nullo igitur modo eucharistia potest
esse sine adhibitione verbi etc. quodam jam quaeritur,
quodnam sit illud verbum benedictionis, quo acce-
dente ad panem et vinum fiat sacramentum corporis
et sanguinis Domini, certe hoc extra controversiam
est, sicut unumquodque sacramentum habet certum
aliquod verbum Dei sibi proprium et peculiare, ita
etiam eucharistiam habere certum proprium et pe-
culiare verbum, ipsam scilicet institutionem divinam
etc. p. 121: Vera igitur consecratio seu benedictio
eucharistiae consistit in verbis institutionis Filii
Dei, per quam ipse nobis hodie et usque ad finem
seculi consecrat et sanctificat panem et vinum, ut
illam nominationem, quam natura non habent, ex
gratia et virtute divina percipiant, ut sint ipsius
corpus et sanguis. p. 122: Nulla creatura, sed so-
lus Filius Dei virtute et omnipotentia sua efficere
potest, ut panis sit ipsius corpus et vinum ipsius
sanguis; illud autem in prima coena efficit per
verbum dicens: Hoc est corpus meum. Recitantur
igitur in nostra Dominica coena verba institutionis
non tantum historice, sed ut ecclesiae ostendatur,
Christum ipsum per verbum juxta suum mandatum
et promissionem in actione coenae adesse et poten-
tia illius verbi exhibere vescentibus suum corpus
et sanguinem. Ipse enim est, qui distribuit, licet
per ministrum; ipse est, qui dicit, hoc est corpus
meum; ipse est, qui per hoc suum verbum efficax
est, ut panis sit corpus et vinum sanguis ipsius.
Haec Dn. Chemnicius.

154. Ut autem Bellarminus intelligat, esse me-
dium ac tertium quoddam inter nudam significatio-
nem praesentiae corporis et inter essentiali mu-
tationem externorum symbolorum in corpus et san-

guinem Christi, proferimus collationis ergo haec
 x. 276. exempla: 1. In praedicatione evangelii minister
legatione fungitur loco Christi 2. Cor. 5, v. 20. *et*
homines salvat 1. Tim. 4, v. 16. nimirum quia
 evangelium, quod praedicat, *est potentia Dei ad*
salutem Rom. 1, v. 16; sic in celebratione eucha-
 ristiae minister loco Christi legatione fungitur, qui
 ipse ibi adest et per ministrum haec verba sonat:
hoc est corpus meum, hoc facite, et per illud ver-
 bum suum efficax est. Quemadmodum autem con-
 versio et salus hominum non tribuitur personae
 ministri, nec externo praedicationis sono, sed qua-
 tenus verbum praedicat, per quod Spiritus sanctus
 efficaciter operatur; ita quoque non minister homo
 sua consecratione et benedictione panem et vinum
 facit corpus et sanguinem Christi, sed ipse Christus
 verbo suo in hac actione adest et institutionis suae
 verbo, quod per os ministri pronuntiatur, efficit, ut
 panis sit ipsius corpus et poculum ipsius sanguis,
 quae sunt verba Chemnicii loco dicto. 2. In abso-
 lutione minister non solum declarat et significat,
 quid fiat, sed absolutio est efficax medium, per
 quod Christus confert vere poenitentibus quod pro-
 misit; nec potestas clavium in nuda significatione
 consistit, sed annuntiatio illa remissionis peccatorum
 virtute Spiritus s. efficax est, qui illam offert, ap-
 plicat et obsignat vere poenitentibus et credentibus;
 interim manet immotum discrimen inter remissio-
 nem Dei et sacerdotis, solus Deus remittit peccata
 principaliter et ἀνεξουσίως, utens sacerdote tanquam
 ministro et praecone remissionem hominibus annun-
 tiantem, ut ostendimus tract. de poenitentia §. 112.
 sic minister in celebratione eucharistiae non tantum
 significat, Christum suo corpore praesentem adesse,
 sed Christus per os ministri verbum institutionis re-
 petit, per quod externa symbola corporis et sangui-
 nis sui distribuendi organa facit ac per manum
 ministri panem eucharisticum, qui est *κοινωνία* cor-
 poris, et vinum eucharisticum, quod est *κοινωνία*
 sanguinis, distribuit; interim tamen solus Christus
 divina sua virtute et omnipotentia corporis et san-
 guinis sui in coena nos participes facit. 3. In ba-
 ptismo minister non solum significat et declarat,
 quid fiat, sed per adspersionem aquae verbo Dei
 sanctificatae factam in nomine Patris, Filii et Spi-
 ritus sancti baptizatus vere et efficaciter regenera-
 tur, renovatur, Spiritu sancto donatur etc. interim
 tamen nec aqua in virtutem Spiritus transmutatur,
 nec regeneratio viribus hominis efficitur, sed Deo
 per ministrum operanti in solidum relinquitur; sic
 in celebratione eucharistiae minister non tantum
 significat corporis et sanguinis Christi praesentiam,
 sed per verbum institutionis ore ministri prolatum
 et per distributionem externorum symbolorum
 manu ministri factam Christus vere efficax est et
 corpus ac sanguinem suum communicantibus distri-
 buit; interim tamen nec externa symbola in corpus
 et sanguinem Christi transmutantur, nec Christo
 suus honor et virtus divina, qua sola corpus et san-
 guinem suum praesentia facit, adimitur. Neque

potest Bellarminus hanc collationem eucharis-
 cum baptismo improbare, cum ipse eadem ut
 lib. 4. de eucharist. c. 13. §. atque haec quidem,
 scribens: *Eadem est ratio baptismi et eucharis-*
ut Chrysostomus docet hom. 2. in 2. ad Tim
Augustinus c. Utrum dist. 2. de consecrat. A
baptismo id quod sacramentum facit, non sunt
manae preces, quae praecedunt vel sequuntur
sionem aquae, sed illa verba Domini: Baptiz-
in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,
dicuntur, cum infunditur aqua etc. Ergo in eu-
ristia id quod sacramentum facit, non sunt pr-
humanae, sed verbum Domini: Hoc est co-
meum, hic est sanguis etc. Possent denique b-
 dictiones variarum creaturarum olei, salis, aquae
 in papatu usitatae loco instantiae Bellarmino
 poni, quae ex ipsius hypothese nec sunt nuda
 nificationes nec essentiales creaturam mutatio
 sed contenti erimus exemplis ab ipso Spiritu sa-
 monstratis et analogice huc accommodatis.

155. Ergo nihil habet Bellarminus, quod in-
 stra de consecratione doctrina jure desiderare
 sit, nos autem in consecratione Pontificia in-
 desideramus, utpote 1. quod statuant, *per sacrat-*
tum ordinis in anima sacerdotis causari no-
quandam spiritualem potestatem, per quam sa-
dos fiat habilis ad conficiendam eucharistiam,
quidem, ut sine illa nullo modo confici po-
 Bellarminus lib. 4. de euchar. c. 16. §. secundum
 cipium: *In cujus potestatis perpetuae signum*
primatur character quidam indelebilis. Idem
 de sacram. ordinis c. 10. §. Jam vero, de
 spirituali potestate sacramenta conferendi recte
 bit libr. 1. de grat. et lib. arbitrio c. 14. §.
 faciles: *Quod sit occulta et potius egeat fide,*
credatur inesse, quam ut ipsa fidem aliis rebus
ciat. 2. *Quod intentionem ministri non solum*
genere faciendi, quod facit ecclesia, sed etiam
specie conficiendi eucharistiam requiri ad co-
secrationem, docent, Bellarminus lib. 1. de sac-
 c. 27. atque hanc intentionem constituunt cau-
 sacramenti. 3. *Quod verbis consecratoriis tribi-*
virtutem quandam creatam, quae sit consecrati-
effectiva per modum causae instrumentalis.
 mas part. 3. q. 78. art. 4. unde statuunt, *virtu-*
consecrationis esse partim in sacerdote, partim
ipsis verbis. Soncinas 4. sent. dist. 8. c.
 4. *Quod nondum certi sunt de verbis formal-*
consecrationis. Bellarminus lib. 4. de euchar. c.
 vocat hoc crassissimum mendacium, cum in
 bus missalibus literis magnis et saepe rubris as-
 bantur verba consecrationis, ut nemo illa igno-
 possit. Atqui summa Angelica in verb. eucha-
 membro 1. q. 24. ex Scoto disputat: *Licet*
verba non sint de substantia formae quam
hoc est corpus meum, tamen presbyterum dices
solummodo praefata verba super panem non
secrare, cum de necessitate requiratur, ut ca-
mantur aliqua verba, ex quibus praefata verba
hummodo determinentur ad corpus Christi,

et cum dicitur, fiat dilectissimi etc. aliter nihil
 est, et hoc tene (inquit), quamvis aliqui teneant
 contrarium et male. Quomodo hoc convenit cum
 a quo Bellarminus hoc loco scribit: *Catholici
 sentiant, veram esse consecrationem, quae solis ver-
 bis institutionis fieret?* Et c. 14. praeced.: *Verba
 quae simpliciter necessaria sunt ad consecrationem,
 et illa tantum: Hoc est corpus meum et hic est
 sanguis meus, reliqua omnia etsi dici debeant
 pro canonem ab ecclesia institutum et sine pec-
 cato nulli non possint, tamen non sunt ita neces-
 saria, ut sine illis consecratio non fieret.* Innocen-
 tius III. quaesitus, cum evangelistae non testentur,
 quum hoc dixisse, quod in canone missae habe-
 re, quomodo aliquis asseverare tentaverit, cum
 de divinis quam aliquis evangelistarum asseveret.
 cum Marthae. extra de celebr. missarum ad tra-
 ctatum confugit, statuit igitur Christum iisdem
 verbis, quibus in canone missae hodie sacer-
 dos dicitur, licet evangelistae hoc non exprimant.
 Quando igitur illa tantummodo verba erunt de
 eadem formae, quae ab evangelistis sunt de-
 scriptae? Cumque de forma consecrationis, qua
 usus est, andabatarum more invicem pug-
 nat, vidimus superius §. 129. et 148. quomodo
 de forma consecrationis a sacerdote usurpatae certi
 re poterunt? 5. Quod solis illis quinque verbis,
 licet cum corpus meum, consecrationem tribuunt,
 cum tunc Paulus traditurus Corinthiis, quomodo
 panem Dominicam coenam celebrare, totam et inte-
 gram institutionem recitet ac describat. Justinus
 et alii veteres facientes mentionem verbi
 Christo traditi, quo eucharistia consecratur, refe-
 runt ad descriptionem institutionis, quae apud
 scripturas exstet, unde ipse Bellarminus fateri
 epist. lib. 4. de eucharist. c. 14. respons. ad 5.
 quod patres per consecrationem interdum accipere
 hanc liturgiam. Vera igitur eucharistiae conse-
 cratio consistit non tantum in quinque illorum ver-
 borum prolatione, sed in eo, ut faciamus quod Chri-
 stus fecit, hoc est ut panem accipiamus, benedica-
 mus, distribuamus ac manducemus juxta Christi in-
 stitutionem, ordinationem ac mandatum. Quando
 institutio recitatur (inquit Chemnicus) et non faci-
 mus, quod Christus in coena fecit et faciendum
 fuit, tunc non est consecratio, sed tantum histo-
 ricus recitatio. Quando vero verba recitamus et fa-
 ciemus, quod jussit, tunc verbis illis benedicimus
 panem et poculo. 6. Quod magicam quandam vim
 consecrationis tribuunt. Bellarminus lib. 4. de
 eucharist. c. 12. §. Cum igitur: *impium et blasphemum
 hoc recitat, sed audiat Bielelem, qui lect. 4. in can. mis-
 sae invenit, confectionem corporis in sacramento
 fieri aliqua occulta virtute nonistente ei, a quo
 et ad assistente; secundum quem modum malefici
 et incantatrices quosdam effectus producere dicun-
 tur et extrahere lac vaccinum de sedibus vel manu-
 bus securium, quod non fit naturali virtute male-
 factorum neque ex earum merito, sed virtute occulta
 sine bona sine mala assistente.* Hugo de S. Victore

lib. de sacramentis, Innocentius lib. 3. de myst. altaris
 c. 1. Honorius in gemma animae lib. 1. c. 103. et Jo.
 Belet. in ration. de div. offic. c. 44. referunt, cum
 publice olim recitaretur canon et ab omnibus per usum
 sciretur, pastores eum in agro super panem et vi-
 num dicisse, ac tunc repente carnem et sanguinem
 ante se invenisse atque inde divinitus percussos in-
 teriisse, unde usus vocis submissae in canone ortus
 sit. 7. Quod ex traditione consecrationem constare
 asserunt. Johannes episcopus Roffensis in defens.
 regine assertionis cont. lib. Luth. de capt. Babyl.
 sic scribit: *Sed prius illud aggrediamur et doceamus,
 quod citra patrum interpretationem et usum
 ab eisdem nobis traditum nemo probabit ex ipsis
 nudis verbis evangelii, sacerdotem quempiam his
 temporibus veram Christi carnem et sanguinem
 consecrare.* Ibidem: *Nam etsi Christus ex pane
 carnem suam et ex vino sanguinem effecerit, non
 ob id consequitur, virtute alicujus verbi hic positi,
 quoties id negotii tentaverimus, id ipsum effecturos*
 etc. *Non potest igitur per ullam Scripturam probari,
 quod aut laicus, aut sacerdos, quoties id negotii
 tentaverit, pari modo conficiat ex pane et vino Christi
 corpus et sanguinem, atque Christus ipse confecit,
 cum nec istud in Scripturis contineatur.* (Haec si
 de Pontificia consecratione Roffensis intelligit, veris-
 sima sunt, si vero in universum negat, ex Scripturis
 consecrationem probari posse, opponimus ei manda-
 tum Christi, hoc facite.) Bellarminus lib. 4. de euch.
 c. 14. respons. argum. Chemn. quod ex consecratione
 panis detracta sint illa verba, quod pro vobis fran-
 gitur vel traditur, eo confugit, ut dicat, non posse
 Romanam missam, in qua haec verba omittuntur,
 reprehendi, cum liturgia illa sit antiquior, si a
 sancto Petro prodit, ut docet Thomas part. 3.
 q. 38. art. 2. ad 4. et ante eum Leo IX. epist. ad
 Michaellem c. 5. quam evangelium Lucae et episto-
 lae Pauli, qui addiderunt illa verba: quod pro vo-
 bis frangitur. Nimirum hoc est traditiones Scriptu-
 rae non solum conferre, sed etiam praeferre. 8. Quod
 verba institutionis mutilant et aliena eis admi-
 scent. Mutilant, quia omittunt verba Christi,
 quod pro vobis traditur vel frangitur; aliena
 eis miscent, nimirum in sanctas et venerabiles
 manus suas, et elevatis oculis in coelum ad
 te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias
 agens; item ex hoc omnes (manducate); item et
 hunc praeclarum calicem, item novi et aeterni te-
 stamenti mysterium fidei. Bellarminus l. d. confu-
 git ad traditionem, quod haec habeantur in litur-
 gia Jacobi et Clementis, quod a S. Petro ex tra-
 ditione habeantur; sed quid de iis veterum liturgiis
 statuendum sit, suo loco dicetur. Ipse Bellarminus
 in principio hujus capituli responsurus argumento
 Graecorum ex liturgia Jacobi et Clementis petito
 dicit, fortasse mutatum esse ordinem liturgiarum.
 Ac de Petri liturgia dubitanter pronuntiat, si est a
 S. Petro. Concedit etiam, omnes veterum liturgias
 variare, nec ullam esse, quae habeat omnia illa
 verba, quae in Romana liturgia inveniuntur. Quod

Bellarminus addit, *particulas illas non pugnare cum Scripturis*, id libenter concedimus, ideoque earum usum in liturgia non simpliciter improbamus, sed quod ipsis verbis institutionis inserta sint, hoc improbandum esse dicimus.

Qu. 1:
An consecrationi addenda sit oratio Dominica.

156. Quaeritur de consecratione: 1. *An commonefactiones, preces, gratiarum actiones, praesertim vero orationem Dominicam verbis institutionis ac celebrationi eucharistiae addi improbandum sit.*

Respondemus: minime vero, cum et Christus gratias egerit in prima ejusdem administratione, cum Paulus mortem Domini annuntiare eos jubeat, qui ex

X. 278. hoc pane manducant et bibunt, 1. Cor. 11, v. 26.

Cum Christus non instituerit mutam ceremoniam, cum apostoli in celebratione eucharistiae usi fuerint oratione Dominica teste Gregorio lib. 7. epist. 63. Walafrido de rebus eccles. c. 22. Durando lib. 6. ration. c. 77. aliisque compluribus; cum omnes veterum liturgiae exhortationum et precum mentionem faciant; cum baptismi administrationi commonefactiones, preces et gratiarum actiones conjungantur; denique cum ad aedificationem communicantium, videlicet ad salutarem praeparationem et sumtionem istaec faciant. Quibus autem verbis illae commonefactiones, preces et gratiarum actiones concipiendae sint, non est a Christo vel apostolis diserte expressum, ac proinde in ecclesiae libertate relictum. 2. *An formatio figurae crucis super panem et calicem improbanda sit?* Respondemus: Est haec ceremonia adiaphora, si ut signum benedictionis et consecrationis usurpetur, nequaquam vero vis aliqua spiritualis ei tribuatur. Durandus lib. 4. ration. div. offic. c. 41. num. 14. *sacerdotem dicit exemplo Christi panem et calicem per se crucis signaculo benedicere, quae duae cruces innuant tempus coenae et tempus gratiae, in quo duo parietes in lapide angulari conjunguntur, vel quod gigas geminae substantiae crucifigitur.* Sed usus signi crucis a Christo adhibiti est incertus et hae significationes sunt alienae. Rectius statuitur, formationem crucis esse externum signum benedictionis et consecrationis, memoriam renovans crucis Christi, hoc est passionis Christi in cruce, quae est fons omnis benedictionis, sicut impositio manuum in absolutione et ordinatione ecclesiastica externi cujusdam signi loco usurpatur. Patriarcha Jacobus benedicens filijs Josephi, Ephraim et Manasse, manus decussatim in modum crucis eis imponit, Genes. 48, v. 14. LXX reddiderunt *ἑταλλάξας τὰς χεῖρας*. Justinus q. 118. *Dextra potius quam sinistra signum crucis exprimimus, cum alicui benedicimus* (quamvis eruditi judicent, has quaestiones non esse Justini; Chrysostomus in 1. Tim. 4. super verba: *Omnia creatura Dei bona docet, signum crucis ad gratiarum actiones et benedictionem adhiberi posse.* Idem homil. 55. in Matth. et Augustinus tract. 118. in Johan. mentionem faciunt signi crucis in celebratione eucharistiae olim usitati.

Qu. 2:
An formatio figurae crucis super panem et calicem improbanda sit.

CAPUT XIV.

DE FRACTIONE PANIS.

157. Post benedictionem panis in prima coe parte sequitur fractio, quam fuisse actum praeparatorium et ministerialem distributioni inservientem nequaquam vero peculiarem quendam actum sacramentalem essentialem, qualis est benedictio, distributio et manducatio, statuimus haece nixi fundamentis. 1. Christus usus est fractione panis propter significationem quandam sacramentalis, puta repraesentationem passionis, vel propter distributionem. Prius dici nequit propter causas evidentes, quas paulo post explicabimus. Relinquitur tunc posterius, quod scilicet tantum propter distributionem Christus usus sit fractione. Aretius part problem. 82. p. 998: *Fuit fractio panis adhuc usu tempore Christi tam in convivio, quam in a elemosynis; ratio videtur esse, quod Hebraei sepe sint usi panibus latis et minus crassis, commodius frangerentur, quam scinderentur.* Id testatur Baronius tom. 1. annalium p. 702. 7. *Judaeis, qui non ita spissis ut nos, sed latis minus crassis panibus utebantur, mos fuit sumi nem cibi non a panis scissione, sed fractione choare,* scribit Bucanus loco 48. instit. q. 1. Adhuc ergo Christus fractionem propter distributionem ac proinde satisfecit institutioni Christi, si panis eucharisticus distribuatur, neque quidquam intersive fractio illa panis ante administrationem coenae sive in ipsa administratione adhibeatur, cum utique modo finis ejus, videlicet distributio, obtinere possit. Breviter necessitas fractionis urgetur propter distributionem, vel propter repraesentationem. Posterius dici nequit, uti postea demonstratur. Relinquitur ergo prius, qua ratione neglecta fractionis accusari non possumus, cum placent illae orbiculares, quibus in administratione coenae utimur, nihil aliud sint quam massa in plures partes fracta ac divisa, ut distributioni sit apta. Temporis circumstantia fractioni nostrae nihil derogat, cum tota coena alio tempore quam quo a Christo instituta est, vespertino scilicet celebretur. Quae admodum non est necesse, ut in ipsa administratione coenae vinum dividatur in certos calices effundatur, cum sine tali effusione possit fieri distributio inter communicantes; ita quoque non est necesse, ut in ipsa administratione coenae panis frangatur, cum sine tali fractione possit fieri distributio panis eucharistici. 2. In sacramentorum administratione distinguenda est *δόσις καὶ λήψις*, a *δόσεως καὶ λήψεως*. *Δόσις* semper est necessaria, uti etiam *λήψις*, pertinet enim ad formam cujusque sacramenti; sed modus *δόσεως* ac *λήψεως* libertate ecclesiae relictus est. Agnoscit hoc ipse Beza epist. 2. ad Th. Tilium. *Ipsa sumtio* (inquit), *autem modus sumendi praescribitur.* Sic in baptismismo ablutio est necessaria, an vero ablutio

in adspersione, sive immersione, ecclesiae libertati est relicta. Sic manducatio panis benedicti in ecclesia est necessaria, an vero panis benedictus a ministro ecclesiae ori vel manui communicantium sit, nihil interest, modo fiat manducatio. Olim etiam eucharistia fidelibus in manus teste Dionysio Alexandrino apud Eusebium lib. 7. hist. eccles. et Cyrillano serm. 1. de lapsis etc. hodie vero non datur. Pari ratione distributio panis benedicti in coena est necessaria, an vero fractio, seu manducatio panis distributionem praecedens eique antea fiat in ipsa coenae administratione, an vero postea, parum omnino refert. 3. Cuicumque ceremonie per se liberae et adiaphorae affingitur sine verbo et finis alienus, illa recipi non debet, quia periclitatur libertas Christiana et turbatur cultus divinus sine certo verbo ac mandato. Fractio panis, quae sua natura est ceremonia libera et *adiaphora*, affingitur ab adversariis sine verbo et absoluta quaedam necessitas eidemque affingitur finis alienus, videlicet repraesentare passionem Christi; ergo fractio illa panis recipi non debet.

In hoc seculo Calviniani gravissimas de fractione panis excitarunt controversias; statuunt enim, eam simpliciter et absolute esse necessariam, et quidem eo fine, ut repraesentet fractionem corporis Christi in cruce factam, ut notum est ex scriptis. Notandum vero 1. non esse quaedam de *ἀποκλυσί* in se ac per se; sed de necessitate cum opinione necessitatis ac repraesentationis ab adversariis obtrusa. 2. Per *ἀποκλυσίαν* illam, quam adversarii urgent, sacram coenam haberi in actionem toto genere diversam, quam a Christo instituta, siquidem ex institutione panis est medium et organum, per quod communicantibus in sacra coena distribuatur corpus Christi; sed adversarii statuunt, panem esse signum, quod significet ac repraesentet corpus absens, sicut si panis significet corporis crucifixionem. Non potest hoc dissimulare Paraeus in lib. Germ. de sacra panis edito Ambergae anno 1598. sic scribit, panis fractione idololatricam et falsam opinionem de praesentia corporis Christi in aut sub panis et de orali manducatione omnium potentissime ab animis simpliciorum ejici, ex quo apparet, quod per latus *ἀποκλυσίαν*, qualis ab adversariis arguitur, petatur jugulum sanae doctrinae de sacra. 3. Adversarios nondum omnes in simplicem et absolutam fractionem in ipsa coenae administratione celebrandae necessitatem consentire. Beza lib. 2. vol. 3. pag. 169: *Coena tamen est, si panis et mere substantialia conserventur, etiam si linguis ofulae in os ingerantur, licet fractio non fiat*. in lib. qq. et resp. q. 194: *Perinde est, si eam aliquam massam in multas particulas in ipsa actione frangas, sive panes minutos et rotundos, aut ante ratione massae distinctos distribuas*. Bezae in part. ult. qq. et resp. q. 194. et 195. aut: *De fractione vero quid sentis? ejus*

praeteritionem, quoniam non ad ipsam sacramenti confectionem pertinet, actum ipsum non vitare, sicut naevus in facie formosa venustatem quidem laedit, sed formam tamen ipsam non abolet.** Zanchius lib. 1. epistolarum fol. 329: *In fractione substantia cultus divini coenae Dominicae non consistit*. Conf. p. 233. et lib. 2. pag. 1788. Ibid.: *Video quidem, quid fecerit ipse Christus, quid et apostoli, nec ignoro, sequenda esse Christi exempla, sed apertum hac de re mandatum non lego, sicut lego, porrectum panem esse accipiendum et edendum. Sed fac et illud de fractione esse praecceptum, quomodo tamen demonstrabis, Christi mandatum esse, ut frangatur panis in mensa coram toto coetu, non autem satis esse, si fractus et divisus in mensa offeratur?* f. 250: *Certe ad hoc ut distribuatur perinde est, si vel extra mensam vel in mensa frangatur, quanquam ad repraesentandam Christi passionem non ita se res habeat. Est enim ille prior usus per se necessarius, quia edi non potest a multis panis ille nisi fractus, alter vero non ita necessarius, ut substantiam coenae omissus tollat et ut sine ipso celebrari illa non queat*. Vide ibid. in hanc sententiam plura. In ecclesia Basiliensi, quae Calvinianam de coena sententiam amplectitur, ritus fractionis nondum viget. ** In quibusdam Helvetiae locis fractio locum non habet, uti refert Cudsem. in desperata Calvini causa p. 110. Omittitur fractio in ecclesia Basiliensi et Bernensi referente Hubero in seiner Antwort auf der fünf Eidgenössischen Theologen Gegenbericht p. 139. 163. 164. in Anglia referente Zanchio lib. 1. epist. pag. 233. D. Joh. Crocius, unerachtet er viel von Nothwendigkeit des Brodbrechens disputiret, gestehet, daß Abendmahl bleibe auch ohne dasselbe ein Abendmahl, und seien die Kirchen, so diese Ceremonien unterlassen, nicht zu verdammen, in consid. triad. syllog. D. Affelm. c. 7. p. 140. c. 8. p. 163. 174. Steinius part. 3. der Brüderschaft p. 300. et zählet unter die Ceremonien, um deren Ungleichheit willen kein Theil das andere zu verdammen habe, die Bilder und Crucifig, den Exorcismus, die Weibertaufe, Beichte und Absolution, Oblaten, Unterlassung des Brodbrechens, Altar. ** 4. Illos, qui fractionis necessitatem propter repraesentationem urgent, ne quidem omnes inter se convenire. x. 281. Dn. D. Mentzerus dissensiones illorum hoc ordine enumerat: 1. Quidam statuunt, unum panem integrum requiri, qui in tot comminuat fragmenta, quot sunt communicantes; alii plures partes admittunt minores, modo ne integri dentur communicantibus, sed in particulas prius dividantur. 2. Quidam volunt panem digitis comminuendum, non cultro scindendum, Anat. Marp. p. 90. 3. Alii ante administrationem sacramentalem scindunt cultro in portiones longiusculas, quas postea frangunt et porrigunt comedentibus. 4. Hanc unius panis in plures partes comminutionem alii dicunt esse de ipsa sacrae coenae ratione et essentia, nempe forma, ut Bucanus, Piscator, Cassellani in antiq. fid. Cattorum p. 108. Beumerus contra synopsis f. 302. fractio-

nem panis articulo de resurrect. mortuorum et de officio Christi equiparat. Angelocrator in Abweifen lit. B. 4: *Fractio panis est pars essentialis et forma interna coenae Dominicae*. Alii negant, pertinere ad essentiam, sed vocant partem integrantem, ut Paraeus, Cassellani in responsione, Anatomia Marpurg. et Goclenius, et alii quidem dicunt, esse partem principalem et summe necessariam, ut Anatomia p. 9. 11. 28. alii partem minus principalem, ut Goclenius. Rursum alii vocant ritum necessarium, quos ipsos etiam defendi posse putat Goclenius. Beza eam confert venustati faciei, cui opposuit omissionem fractionis tanquam aliquem naevum in facie, cui subscribit Anatom. Marpurg. p. 131. 5. Alii sine hac fractione dicunt coenam esse non posse, ut Piscator. Alii esse quidem veram coenam, sed non integram, verum mutilam, ut Goclenius, Anatomia, Cassellani; unde dicunt, similem esse coenam illam homini aure, pede, manu vel brachio carenti, ut Marpurgenses et Cassellani; alii diminuto thalero, ut pastor Hasungensis; alii literis vel sigillo, in quo fit rimula vel parva fissura, Antiq. fid. Cattorum p. 106. (Atqui si ἀποχλασία ad formam sacrae coenae pertinet, tunc sine fractione coena non solum erit manca et mutila, sed plane nulla, quia forma nec divisionem, nec intensionem, nec remissionem recipit, cum non sit quanta, sed ἐν ἀτόμῳ consistat. Vide Dn. Meisnerum part. 2. sobr. philos. sect. 4. c. 3. quaest. 2. et c. 4. quaest. 2. Hesselbein. antidot. 1.) 6. Hanc fractionem panis quidam negant inservire distributioni inter communicantes; Anatom. Marpurg. vocat fallaciam non causae ut causa p. 63. sed praefigurationi sive adumbrationi fractionis corporis Christi in cruce. Alii vero finem illius fractionis et distributionem et repraesentationem constituunt. 7. Quia vero corpus Christi non est in partes fractum Joh. 19, v. 33. ideo in applicatione analogiae sacramentalis non consentiunt. Fractionem corporis Anatomia intelligit proprie p. 165. unde fractionem in Christi corpore factam esse demonstrare cupiunt ex Joh. 2, v. 19. atqui in Graeco est λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, soluite templum hoc, non autem frangite. Neque est quod ad Germanicam D. Lutheri versionem provocent, ea enim sequitur idiotismum nostrae linguae, quae vix admittit aliam voculam. Reliqui vero metaphorice, ut Bucanus loc. 48. p. 677. Vorstius part. 2. Antipist. loc. 5. c. 8. quos ridet Anatomia et metaphoram explodit. Quamvis metaphorice loquendo corpus Christi fractum sit, tamen cum fractio proprie dicta in Christi corpore locum non habeat, quod agnoscunt Bucanus et Vorstius, ideo non potest habere locum analogia illa significativa, quae fractio panis fingitur significare fractionem corporis, ad hoc enim necessario requireretur proprie dicta fractio, aiquidem repraesentatio est alicujus rei gestae per aliam ad vivum expressio. Eadem negat, analogiam consistere in comminutione in partes p. 162. Alii sic applicant: ut panis frangitur proprie, ita corpus Christi fractum est suo modo,

Piscator. Sed hoc nimis generale est; alii hoc modo ut panis frangitur in partes, ita anima Christi dividitur a corpore. Vide Schoenfeldii, Palatini, Arfides Catt. Joh. Munsterus im Bericht, Hellopaeus re sacrament. p. 191. etc. Atqui separatio animae et corporis cum dolore conjuncta non est proprie dicta fractio. Quis enim unquam dixerit, hominem frangi, quando moritur? si animae a corpore morte separatio est fractio seu solutio continuus, lente facta, ergo corpus et anima sunt unum continuuum, ergo quantum, ergo accidens, ergo anima et corpus erunt unum per accidentia. Adde quod hac ratione pars una fracti panis animam, altera corpus Christi denotaret, ut signo signum responderet et sic in duas solum partes panis frangendus fuerit. Si idcirco de corpore Christi dicitur fractio, quia ab eo anima naturaliter recessit, pariter poterit fractio de sanguine dici, quia a sanguine quoque anima naturaliter recessit. Sed eo quens est absurdum. Ergo et antecedens. aliter; ut panis frangitur, ita corpus Christi patitur vulneratur, moritur, Cassellani, Anatomia, Piscator; at hac ratione, ut illustris pateat similitudo panis erit perforandus, non frangendus. Vulnera latere, manibus ac pedibus Christi etiam fuerunt qua continui solutio violente facta, non tamen sunt proprie dicta fractio, hoc est corporis comminutione in particulas à toto separatas divisio, quia corpus Christi semper unum mansit, quatenus est corpus. Urgemus igitur, quod Johannes plane negat fractionem in Christi corpore factam, quomodo ergo praesentatio fractionis habebit locum? Rennech in Psalm. 1. p. 376. edit. Franc. fractionem pro ipsam Christi pro nobis satisfactionem notari se et in ea analogiae tertium collocat. Atqui comparatio nec ullo Scripturae dicto, nec ulla ratione, nec ecclesiae testimonio nititur. 7. Quis dicuntur, ut in altera etiam coenae parte repraesentativam illam analogiam demonstrent, ideo quaerunt subterfugia. Schoenfeldius analogiam quaerit in eo, quod benedictum vinum seorsim in effunditur. Quis vero unquam tam acutus fuit, ut invenire potuerit, effusionem sanguinis per hoc non si panis seorsim edatur et vinum seorsim bibitur. Pistangelus dicit, calicem ex alto infundendum, ut effusio illa sanguinis significetur. Atqui vi eucharisticum in ipsa hujus sacramenti administratione a Christo effusum esse nusquam legitur, imo calicem, in quo erat genimen vitis, accepit dicitur, quomodo ergo repraesentativa effusio locum habebit? Alii dicunt, per infusionem calicis in communicantium eam notari, Cassellani, Anatomia, Goclenius, Chrastovius de cerem. missae pag. Quis vero unquam dixit, bibitionem vini esse effusionem? quomodo igitur bibitio vini non potest effusionem sanguinis Christi? Quando etiam bibitur, vinum non effunditur, sed in ore funditur, ut interim nihil dicam de eo, quod apud Calvinianos calix in manus communicantium datur.

in fractioni repraesentativae opponimus haec argumenta: 1. Quod destituatur mandato divino. Scripturae apice monstrari potest, Christum hoc panem eucharisticum fregisse vel a nobis panem in hoc fine frangi praecepisse, ut fractio corporis Christi per eam repraesentetur. Ivellus episcopus Calvinus et 11. cont. Hardingum multis patrum testimoniis adductis tandem concludit, sacramentum in partes divisum esse, non ut nova mysteria edoceret, sed ut populus communicaret. 2. Quod repugnet naturae N. T. Figurae et typi pertinent ad I. I., quod fuit tempus umbrarum hodie in N. T. simpliciter habemus panes propositionis typicos. Quia panis eucharistici non est significare, praefigere et adumbrare, sed docente apostolo 1. Cor. 10. 17. esse *κοινωνία*, medium atque organum edendi ac distribuendi corporis Christi. Ergo finis fractionis non est repraesentare crucifixum Christi, sed inservire distributioni corporis Christi, quod pro nobis in ara crucis traditum. Si talis panis vi verborum institutionis significat passionem Christi in cruce, eandem quoque significavit in ipsa coena. At ibi non significavit passionem Christi in cruce, quia corpus tum adhuc erat fractum, non autem fractum. Ergo nec nunc significat respondeant vero nobis adversarii, qua fronte talia, imagines rerum sacrarum in templis Christianorum non esse habendas, quia morali lege vetantur, ne habeantur, atque interim in sacramentis nostrae externae passionis et mortis Christi typum constituent. 3. Quod repugnet ipsi typo, pro quo adhiberi jubetur. Nam corpus Christi non fractum in cruce Joh. 19, v. 36. sed repraesentatum illa panis fractio praesupponit fractionem Christi corpore; unde sic argumentamur: Quod si per affirmatur, de corpore autem Christi negatur, in eo non potest sacramentalis analogia consistere. Atqui fractio de pane affirmatur, de corpore Christi negatur. Ergo in ea non potest analogia sacramentalis consistere. Analogia est quae habentium λόγος non simpliciter eundem, sed similem. Ubi vero in hac comparatione λόγος similis, quando in *προσάσκει* affirmatur, in *ἐσθίου* negatur? Huc pertinet typus agni paschalis, qui ideo frangi prohibitus, ut typus responderet antitypo, unde sic inferimus: Contradictum de uno eodemque simul affirmari non potest. Agnus paschalis fuit typus, non esse fractum Christi corpus, Joh. 19, v. 36. Exod. 12, v. 10. Ergo fractio panis non potest esse typus praesentans fractionem corporis, alias de corpore Christi praedicarentur contradictoria, videlicet frangi non frangi. 4. Quod repugnet institutioni sacrae. Praeterquam enim quod forma sacrae coenae non in significativa quadam repraesentatione, sed in benedicti panis ac mediante eo corporis Christi manducatione et in benedicti vini ac mediante eo sanguinis Christi bibitione consistit; ac talis coena instituta sit, non ut mortem Domini typum panem repraesentemus, sed ut illam, cor-

pus ejus edendo et sanguinem ejus bibendo, annuntiemus 1. Cor. 11, v. 26. Urgemus insuper hoc argumentum: Si fractio panis in prima parte coenae est necessaria propter designandam fractionem corporis Christi, utique etiam effusio vini in parte coenae altera necessaria erit, propter designandam effusionem sanguinis Christi. Sed posterius dici nequit, cum de repraesentativa vini eucharistici effusione altum in verbis institutionis sit silentium. Ergo nec posterius asseri debet. 5. Quod repugnet fini institutionis. Si Christus hoc fine instituisset sacramentum coenam, ut per fractionem panis repraesentaretur fractio corporis et per bibitionem vini repraesentaretur effusio sui sanguinis, utique in locum typi clarissimi obscurum et minus perspicuum typum instituisset. Equis enim non videt, inactionem, assationem et manducationem agni paschalis ac sanguinis effusionem longe clarius repraesentasse ea, quae in corpore et sanguine Christi contigerunt, quam panis manducationem et vini bibitionem in sacra coena? Posterius autem dici nequit, cum repugnet sapientiae et intentioni Christi. Ergo nec prius locum habet. ** Finis fractionis, qui invertit ipsum veritatis ordinem, est alienus. At talis est finis fractionis panis analogicus. Ergo. Minor probatur, quia typorum Christum praefigurantium seu figurarum ceremonialium terminus ad quem est Christus, in quo implentur, fractionis autem panis, prout a Calvinianis describitur, terminus non est ipse Christus, sed panis, quod exinde probatur, quia quando asserunt, respectu caeremoniae hujus scilicet fractionis dicere Paulum, Christi corpus esse fractum, etiamsi proprie non sit fractum, nihil aliud dicunt, nisi quod ob analogiam sacramentalem de corpore Christi fractio praedicatur metaphorice, quia panis corporis signum frangatur, et sic terminat fractionem in typo, in pane, evertit naturam typi et ab antitypo, Christo, ad typum panem contra typorum naturam regreditur. Quod Calviniani per imagines in templis repraesentari nolunt, ipsi in sacra coena per externas actiones, per fractionem scilicet panis et infusionem vini in poculum, repraesentant, adeoque ipsi mandatum praevaricantur, quo toties imagines ex nostris templis ejicere conati sunt. 6. Quod sapiat papismum. Pontificii itidem non propter distributionem, sed propter mysticam significationem panem frangunt. Sergius c. Triforme de consecr. dist. 2: *Triforme est corpus Domini. Pars oblata in calicem missa corpus Christi, quod jam resurrexit, monstrat; pars comesta ambulans adhuc super terram; pars in altari usque ad missae finem remanens corpus in sepulchro, quod usque ad finem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt.* Ubi glossa addit: *Hoc hodie non servatur, sed duae partes siccae comeduntur, prima sicca pro animabus sanctorum ad laudem Dei, altera sicca pro illis, qui sunt in purgatorio, tertia cum sanguine pro illis, qui sunt in peccato viventes.* Durandus lib. 4. ration. div. officiorum cap. 51. num. 20: *Quare sunt tres partes? ad quod dicen-*

dum est, quod frangitur in tres partes. Primo in memoriam Trinitatis; secundo in memoriam triplicis status Christi. Primus fuit in hominibus manens, secundus fuit mortuus in sepulcro jacens, tertius est immortalis in coelo existens. Tertio vero in memoriam et signum, quod Christus passus fuit in triplice parte sui, id est in pedibus, in manibus et in latere. Quarto in signum, quod tres sunt partes mystici corporis, prima est in coelo sive in patria, scilicet ecclesia triumphans; secunda est in terra, scilicet ecclesia militans; tertia est in purgatorio et haec dicitur purgans. Quinto in typum trium personarum euntium in Emaus, scilicet Christi et Cleophae et ut quidam volunt Luciae. Bellarminus lib. 1. de missa cap. 27. §. Porro: Fractio sine dubio non habet Dominum auctorem. Dominus enim fregit quidem panem, sed fregit vel ante consecrationem, ut multi volunt, vel statim a consecratione, ut distribueret eum discipulis. At nostra fractio fit post consecrationem multis aliis actionibus interjectis et non fit ad distribuendum, sed ad certum mysterium significandum. Vide Bonaventuram 4. sent. dist. 12. num. 46. lit. L. Alexandrum de Ales part. 4. qu. 42. membr. 2. Godscalcum Holem. serm. 40. aestival. lit. M. Ludolphum de Saxon. in vita Christi p. 197. etc.

X. 285. 7. Quod Photinianismo serviat. Catech. Racov. major c. 3. p. 223: Simplex et verus verborum Christi sensus est hic, ac si dixisset: Opus fractionis et manducationis panis est annuntiatio et velut repraesentatio ejus, quod accidet meo corpori, ac infusio et bibitio vini est annuntiatio et velut repraesentatio ejus, quod accidet meo sanguini, aut ut simul apostoli verba interpretemur 1. Cor. 11, v. 25. bibitio ex calice est annuntiatio immensi amoris Dei, quem in novo foedere nobis obtulit, qui per mortem Christi confirmatus est. Ostorodus in instit. Germ. c. 38. p. 34: Dicimus, quod Christus propter nullam aliam causam panem corpus suum et vinum sanguinem suum appellaverit, quam quod quatenus panis frangitur et comeditur, vinum autem, quatenus in calicem effunditur et bibitur, corporis sui pro nobis fracti et sanguinis sui pro nobis effusi figura et expressa imago sit, quando mortis Domini recordamur. Vide plura contra repraesentativam fractionem tom. 1. disp. Gissens. disp. 7. thesi 7. et seqq.

Argumenta
Calvinianorum
pro necessitate
fractionis,
1. a Christi
facto.

160. Argumenta, quae pro necessitate fractionis proferunt, potiora haec sunt: 1. Christus fregit et dixit: Hoc facite. Ergo fractio propter mandatum Christi est necessaria. Respondemus: 1. Non de fractione simpliciter, sed de repraesentativa fractione invicem disceptatur. Christum fregisse panem concedimus, fregisse autem hoc fine, ut fractionem sui corporis repraesentaret, negamus, fregit enim propter distributionem, ut quidam ex ipsis adversariis agnoscunt. Wolfg. Musculus in locis comm. de coena Domini p. 321: Christus fregit panem gratia dividendi et hoc illi consuetum erat. Item: Fractionis hujus mishpat et finis est communicatio. in 1. Cor. 11, v. 24:

Ut panis dum frangitur, pro illis frangitur, quibus edendum distribuitur, propterea quod nisi frangitur, distribui et edi nequit; sic corpus Domini panis de coelo missus, ut cibus noster fieret, in coelo pro nobis est fractum, id est occisum. Ramus theol.: Christus fregit propter distributionem. Item lect. 4. de coena: Accipit, gratias agit, frangit, quae omnia de more patrio sunt sumpta, namque agni paschalis esu senior illa facere solet, ut panem, adjunctis precibus benedicit et distribuit. Item: Fractio distributioni inserviebat. ** Aretius part. 1. probl. 82: Fuit fractio panis a Christo in usu tempore Christi tam in convivio, quam in eleemosynis. Ratio videtur esse, quod Hebraei semper sint usi panibus latis et minus crassis, commodius frangerentur quam scinderentur. 2. Magna igitur diversitas est inter fractionem Christi et inter fractionem, quam urgent adversarii. Christus panis fractione pro re nata usus est, ipsi tum non erat in promptu panis ad distributionem jam ante praeparatus. Atqui talis necessitas non incumbit adversariis, potest enim communi ante coenae administrationem panis praeparare distributionem. Christus fregit panem absque solennitate more usitato et consueto. Atqui fregit panem cum singulari quadam solennitate ab adversariis celebrari jubetur tanquam actus quidam sacramentalis et mysticus. ** Pelargus adhuc ostendit in notis ad Candid. p. 46: Christi modum in fractione jubet observare, sed nec ipse jussit tale esse. Aretio, Piscatore et aliis vestris, nec modum, sed Aretius patrium, hoc est Judaicum, fuisse praescripsit. Vero quidem fregit panem, non idcirco vestro, sed vel peculiari aliquo, ut non visum, vel juxta Aretium patrio more sicut Judaico. ** Christus fregit panem propter distributionem; adversarii frangunt ad repraesentationem corporis Christi fractionem. Christus non vult panem integrum in sacra coena fregisse, sicut in ipsorum ecclesiis, sed fragmenta panum, quae mensa jacebant residua et jam antea in altera comminuta, adhibuisse, cum instituerit coenam. Denique ex Christi exemplo videtur tantum τὸ ὄρεν, non autem τὸ ποιεῖν, esse. Calvinio teste in comm. conc. evangel. p. 334: huc incertum est, quinam fractionis ritus quem modum a Christo fuerit servatus. ἀποχλαστός illius a nullo evangelistarum fuit servatus, quod omnino fieri oportuisset, si ex Christi necessario foret imitatione exprimendum, si quid mysterii in illa fractione latitasset. haec diversitates fractionis a Christo usurpatae ab adversariis nobis obtrusae eminent ea, quod Christus propter distributionem fregerit, adversarii tem propter repraesentationem passionis fregit. Quare cum actiones varientur ex fine, frustretur exemplum Christi, nisi etiam probetur, datum Christi, Hoc facite, referendum est praestandum ad ea, quae apostoli in ea actione praestabant.

tamen ritum illum nequaquam urserunt ut absolute et praecise necessarium, ideo ecclesiae orientales pro diversitate temporum ac locorum multipliciter eum variarunt. Alicubi conciderunt panem ferro quodam, quod vocarunt *λόγχην*, lanceam sacram, ut patet ex Nicolao Cabasita tom. 6. biblioth. patrum; alicubi facta fuit divisio *εἰς τὰ πολλὰ*, Dionysius eccles. hierarch. c. 3; alicubi *εἰς τὰ ῥέσσανα*, liturg. Chrysost. In ecclesiis occidentalibus panem alicubi manu fuisse fractum colligitur ex Augustino epist. 59. ad Paulin. et lib. de haeresib. c. de Ophitis. Nostra frangendi ratio multis retro seculis instituta et ad nostram usque aetatem fuit observata. Causa instituti videtur ortum duxisse ab ecclesiis populosioribus, in quibus quia propter multitudinem ad sacram synaxin accedentium fractio publica remoram quandam videbatur paritura, ideo

X. 288.

de compendio fuit cogitatum ac mos frangendi panem ante coenae administrationem usurpari consuevit. 2. Exemplum primitivae ecclesiae non introducit absolutam hujus ritus necessitatem, multo minus repraesentativam illam fractionem probat, cum distributionis ergo fractio usurpata fuerit. 3. Adversarii fractionem urgent ut rem absolute necessariam et quidem hoc fine, ut praefigureretur fractio corporis Christi; neque consentiente, sed potius, contradicente et repugnante ecclesia ritum illum introducunt maximo cum infirmorum scandalo; quin etiam hoc fine remotis panibus illis minutioribus usum vulgaris ac majoris panis introducere satagunt, ut veritatem realis praesentiae labefactent, id vero ex primitivae ecclesiae praxi nunquam probabunt.

4. Ex
loco
aposto-
lico 1.
Cor. 11,
v. 24.

163. 4. *Corpus Christi dicitur pro nobis fractum, 1. Cor. 11, v. 24. Id cum non sit factum in Christi corpore, ideo necessario per metonymiam et analogiam sacramentalem ad fractionem panis referendum.* Respondemus: Analogia illa invertit rerum ordinem, uti recte observat Dn. D. Meutzerus tom. 1. disput. Gissens. disp. 7. th. 24. Omnis enim typus sive figura ceremonialis terminum ad quem habet Christum, in quo impletur. At fractio illa repraesentativa sic proponitur ab adversariis, ut terminus significationis ponatur in ipso pane. Quia enim fateri coguntur, corpus Christi proprie loquendo fractum non esse, ideo fingunt propter analogiam sacramentalem fractionem praedicari de corpore Christi, ideo quia panis frangatur, qui sit signum corporis Christi. Hoc igitur modo terminabitur fractio in pane, hoc est in typo, et dicetur, ideo frangi Christi corpus, quia frangatur panis, quae methodus est inversa et contraria Scripturae et naturae typorum. 2. Rem ipsam quod attinet tres occurrunt explicationes hujus phraseos, analogiae fidei congruentes. Flacius in lib. de re sacramentaria p. 14. corpori Christi fractionem tribui dicit *propter fractionem panis*, non quidem sensu eo, quo adversarii hoc asserunt, sed longe diverso, videlicet propter sacramentalem panis et corporis Christi unionem, sic enim scribit: *Paulus corpori*

Prima
explica-
tio.

*tribuit fractionem pro nobis, sumto praedicat pte conveniente ipsi elemento panis. Tanta tur ostendit Spiritus sanctus esse conjunctum istorum subjectorum, nempe panis cum c. et vini cum sanguine, ut praedicatis et quas prietatibus suis aliquatenus promiscue utatus potione enim dicitur, quod pro nobis fuit quod est proprium sanguinis, ut sic ostendat quod in hac potione sit verus sanguis, non vinum; et vicissim de corpore dicitur, quod gatur, quod est proprium panis. Sed cum dicta quaedam sit inter has propositiones: calcharisticus pro nobis est effusus, et panis et sticus est pro nobis fractus, ut ostendimus su §. 100. membro 6. ideo hanc explicationem jmus esse coactionem. D. Hunnius tract. de c. 14. tom. 1. col. 1085. refert, verba Christi Paulum a quibusdam (intelligit vero Ignatium ad Philadelph., Chrysostomum, Oecumenium, phylactum, Lutherum, Chemnicium et Eras sic exponi, quod verbum frangendi consueta pturae sacrae phrasi denotet distributionem, sensus: *Hoc est corpus meum, quod in illo usu mediante pane inter vos distribuitur*; quaterpretationem nec incongruam esse, nec a se i bari addit. Sed cum corpus Christi non d nobis frangi, id est distribui, sed pro nobis l ideo praeferimus illam explicationem, quam il D. Hunnius subjungit, quod per fractionem phorica locutione intelligantur cruciatus pas quos Christus in corpore pro nobis sustinuit; n enim dubium, quin verba Lucae et Pauli exact consentiant. Jam vero quod apud Paulum d corpus Christi pro nobis fractum, id Lucas s primit, corpus Christi esse pro nobis traditu collationis gratia huc afferri potest, quod Cl dicitur attritus propter iniquitates nostras E v. 4. quodque suspensus fuerit inter duos lat quibus crura fracta sunt Johann. 19, v. 32 que quod Ezechias dicit Esa. 38, v. 13: *leo contrivit* (כָּרַע־לֵוֹ fregit) omnia ossa mea rum quia tales corporis et animae crucia ferebat, quales esse solent eorum, quoru leo confringit. ** Cajetanus in 1. Cor. 11: *quod Latinis horrore sit haec particula, cui simum fuerit, verum Christi corpus multu fractum fuisse. Nam et fractum fuit quant cutem, cum flagellatus est a Pilati militib; ctum quoque fuit quantum ad carnem, et in bus et in pedibus clavis, quibus fixus est in et fractum demum est in latere, dum unus lancea latus ejus pepigit.* ** Probamus igitu scribit Goclenius in disput. magistrand. an Marpurgi instituta part. 26. th. 4: *Non meta sed metaphorica est enuntiatio, quando co demtoris nostri pro nobis fractum dicitu potest pro ista explicatione etiam hoc argu adduci. Ut sanguis in posteriore parte dicitur effundi, sic in priore parte dicitur frangi. At sanguis effundi dicitur in ar**

in sacra coena. Ergo et corpus eodem modo dicitur. Nec improbat hanc interpretationem quidam, sic enim scribit in comment. 1. Cor. 11. p. 3. Aliqui exponunt de panis distributione, quia Christi manere integrum oportuit etc. Ego, ad Paulum ad panis fractionem alluisse fateor, de frangi positum interpretor pro immolari impii quidem, sed non absurde. Nam utcumque solum os mutilatum fuerit, corpus tamen ipsum per tot tormentis et cruciatibus, deinde crudelissimae mortis supplicio expositum, non potest illaesus in hoc frangi vocavit Paulus. Idem repetunt haec homil. 7. p. 168. ac Rennecherus in lib. 1. p. 376. edit. Franc. anno 1588. **Pelargius olim orthodoxus in resp. ad notas Candidi p. 5. Di vestri aut synecdochen agnoscunt, sicut Irenaeus exposuit: panis, quem frangimus et fractionem accipimus et manducamus p. 86. vol. 1. ut pro distributione sumunt, sicut Musculus p. 342. panem vocat, idque in ipsa coenae fractione, id est distributione, quem Papistae panem appellant. Et Strigelius in notat. suis p. 86. probat, inquit, intelligatur simplicissime de distributione, sicut Hebraei loquuntur: frange esurienti panem. Utitur ergo Paulus hoc verbo propter communicationis, praesertim cum velit coenam significare. Nihil itaque hinc ἀποδείκνυσις ostendit. Paulus panem ait frangi, id est distribuendum frangi. Ergo fractio est necessaria. P. Ramus lib. 4. theol. c. 8: Non fit panis fractione, non illa quidem quae est illam corporis Christi fractionem, ut dicitur; nec enim Christo quidquam fractum est, ut Johannes testis est c. 19, v. 33. sed simpliciter exprimente partitione, unde singulis per datur. **

14. 1. Cor. 10, v. 16: Panis, quem frangimus, communicatio corporis Christi. Ergo solus panis habet promissionem, quod sit communicatio corporis Christi. Respondemus: 1. frangi et ִפָּרֵק Hebraeis est distribuere, ut constat a locis quamplurimis. Genes. 42, v. 3. Hebraei ִפָּרֵק LXX verterunt per ἰὸ ἡμεῖς δαῖται, cum venditur annona, frangitur, hoc est distribuitur, nequeam vero comminuitur vel conteritur. **Hebraei igitur ִפָּרֵק frangere pro dividere pluresque panes ex aliquo cumulo separare usurpant. Gen. 42, v. 34 dicitur Joseph frumenta fregisse Aegyptiis, hoc est ex magno cumulo frumentorum separavit et vendidit, sic Amos 8, v. 5. Pari phrasi in ipso coenae actu recte dicimur panem frangi, quando ex cumulo placentularum unam post alteram tollimus et inter communicantes distribuimus, quae fractio ab Augustino dicitur praeparatio distributionis. ** Esa. 58, v. 7. frange esurienti panem tuum, hoc est eleemosynae nomine panem distribuere, interprete Augustino, ad cuius mandati complementum nequaquam necessarium est, ut panis dividatur, quin imo is proprius accedit ad hoc mandatum, qui integram massam panis dat pau-

peri, quam qui duntaxat partem aut frustum panis communicat, ut recte scribit D. Hunnius l. d. Jerem. 16, v. 7. et non dividunt, יִפְרֹקוּ. Luth. man wird nicht austheilen. Thren. 4, v. 4: Parvuli poscunt panem, et nemo est, qui eis frangat. בְּרִכָּה לְרֹאשׁ מִשְׁבִּיר בָּר, benedictio super caput fragentis frumentum, proverbialiter dicunt Hebraei ex Proverb. 11, v. 26. hoc est super eum, qui beneficus est erga pauperes, qui frumentum aequo vendit ac distribuit pretio. 2. Recte ergo statuit D. Lutherus tom. 2. Jen. Germ. fol. 204. in hoc dicto Paulino per fractionem intelligendam esse distributionem, cui fractio subservit et inde facta colligitur, tum quia hebraismi Paulo sunt familiares, tum quia in repetitione verborum institutionis, 1. Cor. 11, v. 24. omisso verbo dedit verbum fregit duntaxat ponit, ut innuat, se in hac de coena doctrina per fractionem intelligere distributionem; tum denique quia de tali fractione apostolus loquitur, per quam fiat communicatio corporis Domini. Jam vero per comminutionem in partes non fit communicatio corporis Domini. Ergo comminutio in partes non est illa fractio, de qua apostolus loquitur. 3. Idem agnoscunt quidam ex ipsis adversariis; Wolsf. Musculus in 1. Cor. 10, v. 16: Panem vocat apostolus, idque in ipsa sacra fractione, hoc est distributione, quam Papistae panem esse negant. 4. Si vel maxime obtineretur, Paulum loqui de ritu fractionis in plures particulas, maneret tamen firmum fixum, notari solummodo ritum in ecclesia tum temporis usitatum, nequaquam vero illum statui partem coenae essentialem aut finem fractionis hic constitui repraesentationem passionis, unde Hemmingius in hoc loco fractionem inter adiaphora numerat, cum de ea tantummodo exempla, nequaquam vero praecepta essent.

165. 6. Unus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus, 1. Cor. 10, v. 17. Ergo nisi frangatur panis, non possumus de uno pane participare. Respondemus: Panis eucharisticus unus dicitur non ratione massae, quatenus frangendus in plures particulas dividatur; sequeretur enim 1. illos tantum Christianos esse unum corpus spirituale, qui in una et eadem particulari ecclesia de una quadam integra massa simul et semel participant; 2. falso Paulum de unitate illa gloriari, erat enim tunc temporis Philippis, cum ad Corinthios haec scriberet, quomodo igitur ex una massa cum Corinthiis communicabat? 3. In ecclesiis adversariorum quaternis tantum communicantibus spirituales unionem intercedere. Aliae igitur sunt causae, ad quas Paulus respicit, quando ex unitate panis eucharistici commonefactionem de unitate spirituali deducit: 1. potissima est unitas usus sacramentalis; omnes enim Christiani, quocumque loco degant et eucharistiae sacramento utantur, hoc fine consecrato pane utuntur, ut mediante illo corporis Christi participes reddantur. Hoc sensu et respectu unum in ecclesia catholica per totum orbem dispersa dicitur baptisma Eph. 4, v. 5. licet aqua ex diversis fontibus

6. Ex dicto Paulino 1. Cor. 10, v. 17.

ac fluminibus petatur. Bucanus loco 48. p. 672: *De uno pane participamus, uno inquam communi notione sacramenti (non autem numero) et in unum finem accepto, quia in unum finem accipitur.* 2. Est etiam unitas *ὁμογενείας* in pane. Namque omnis panis, ubicunque demum distribuatur, modo verus sit panis, unus est et idem *τῷ γένει*. Ergo ut in vulgari convivio, ubi plures consederint, licet singuli singulos

x. 291. habeant panes, de uno tamen pane edere dicuntur; sic in coena sacra, licet singuli singulos accipiant panes, omnes tamen de uno pane participant. 3. Est in pane eucharistico unitas *συνου* sive acervi. Quamvis enim panes illi minutiores, quibus in celebratione eucharistiae utimur, sint distincti numero, tamen sunt unum acervo, unde manu ministri distribuentis sigillatim separantur. 4. Denique est unitas materiae, quatenus ex multis granis contritis una farinae massa conficitur, ex qua postea panis pinisitur, unde recte licet colligere. Quemadmodum ex multis granis unus fit panis, sic ex multis fidelibus constat unum corpus mysticum, cui interpretationi non solum ex veteribus Chrysostomus et Beda, sed etiam Musculus ex adversariis subscribunt.

7 Ab
aucto-
ritate
Lutheri.

166. 7. Ex Luthero viginti testimonia pro necessitate fractionis allegant, quae partim *ex secunda parte libri de missa*, partim *ex libro de utraque specie* sunt desumpta. Respondemus: Non faciunt hoc amore doctrinae Lutheranae, quam potius oppressam cupiunt, sed ut Lutheri nomine simpliciores seducant, quod futurum Lutherus ipse adhuc vivus praemonuit tom. 2. Jenens. Germ. fol. 349. tom. 3. Jenens. fol. 382. tom. 6. fol. 19. 116. in praefat. art. Smalcald. Notandum vero: 1. Quod pleraque Lutheri testimonia fide non bona allegent, quaedam enim expungunt, quaedam transponunt, quaedam addunt, ut instituto ipsorum serviant. 2. Quod Lutherus per fractionem non intelligat panis integri in particulas plures comminutionem, ea enim in papatu, contra quem Lutherus disputat, adhuc usitata est, sed idiotismo linguae sanctae distributionem, ut *ἐκτέμνησις* addita manifeste ostendit, passim enim frangere exponit per distribuere, dare, exhibere, aliis offerre etc. 3. Quod scopus, quem sibi propositum habet Lutherus, ab adversariis vel negligatur vel occultetur. Lutherus impugnat missam privatam in papatu usitatam, in qua solus sacrificulus edit et bibit omissa plane distributione sive, ut Lutherus cum Scriptura loquitur, fractione. Hunc esse genuinum Lutheri scopum demonstrat 1. Contextus scriptorum, ex quibus testimonia illa sunt desumpta. 2. Praxis celebrandae eucharistiae in papatu, quia sacrificulus in missis etiam privatis panem dividit in tres particulas. Quodsi Lutherus per fractionem intelligeret divisionem in plures particulas, sine adversario pugnaret. 3. Fractionem illam, quam adversarii urgent, Lutherus nec suasit, nec usurpavit. Lavaterus in certam. sacram. p. 7. notat, Lutherum negasse fractionis necessitatem. Insignem igitur hypocrisin et timiditatem Luthero tribuunt adversarii quod fractionem in publicis scriptis pro-

pugnaverit, eandem tamen introducere et ex eo suo confirmare veritus fuerit. 4. Illo tempore dum erat mota de fractione controversia. 5. theus ubique fractionem exponit per distributionem.

167. Coronidis loco notandum, quaecunque ab adversariis pro necessitate fractionis afferuntur argumenta, exemplo baptismi tanquam validissima stantia refelli posse. Eodem enim modo colligere possum, pro necessitate immersionis in baptismo quo illi colligunt pro necessitate fractionis in eucharistia. 1. Adest ibi mandatum *baptizate*; atque hypothese adversariorum baptizare significat pro immergere. Calvinus lib. 4. instit. c. 15. §. *Baptizare significat immergere.* Beza epist. *Christus jussit nos baptizari, quo verbo certum significari immersionem.* Musculus in locis cap. baptismo: *Baptismus Latinis sonat intinctionem immersionem.* Keckermannus lib. 3. syst. theol. c. 8. p. 451: *Baptismus proprie significat immersionem.* 2. Praesto est exemplum Christi, qui Jordane baptizatus *ex aqua adscendisse* dicitur. 3. exemplum apostolorum et 4. primitivae ecclesiae quidem ceremonia illa in apostolica et primitiva ecclesia fuit retenta. 5. Paulus Rom. 6, v. 4. exstruit et pulcherrimam analogiam, quod *per baptismum Christo consepeliamur* etc. Singula membra speciose duci et explicari possunt, sed quemadmodum adversarii agnoscunt, ritui immersionis in baptismo hisce argumentis nequaquam conciliari absolve quendam necessitatem, ita quoque agnoscant amentis illis, quae pro fractionis ritu afferunt, ita non evinci absolutam quendam in ipsa eucharistica celebratione fractionis necessitatem.

CAPUT XV.

DE DISTRIBUTIONE BENEDICTIO PANIS ET VINI.

168. Secundus actus sacramentalis est benedictio panis et vini distributio, siquidem Christus in praeparatione sacrae coenae institutione et administratione solum panem et calicem accipiens *benedixit et dedit* *discipulis dicens: accipite.* Matth. 26, v. 26. Marc. 14, v. 22. Luc. 22, v. 19. 1. Cor. 11, v. 24. Similiter et calicem benedictum ipsis dedit *discipulis bibite.* Matth. 26, v. 27. Marc. 14, v. 23. Luc. 22, v. 17. 1. Cor. 11, v. 25. Subjunxit etiam mandatum *hoc facite* ut doceret, ad legitimam sacrae coenae administrationem requiri non solum panis et vini benedictionem sed etiam benedictorum symbolorum distributionem propter quam consecratio praemittitur eidemque quodam modo una cum fractione inservit. Hunc sacramentalem actum in ecclesia apostolica circa eucharistiae administrationem fuisse observatum, colligitur ex dicto apostolico 1. Cor. 10, v. 16: *Panis, qui frangitur, nonne est communicatio corporis*

ut ibi frangere significat distribuere, ut ostendimus.

Quæritur hoc loco: 1. An sacra symbola communicantibus in manus danda, an vero ori adhibenda ab ecclesiae ministro. Respondemus: Juxta hoc in se ac per se absque opinione necesse est cultus esse adiaphorum, distinguendum autem *δόσις* ac *δόσις τρόπος*; *δόσις* ipsa, scilicet administratio, est essentialis sacrae coenae pars, simpliciter necessaria, sed *τρόπος δόσις*, sive modus, sive manus vel ori communicantium sacra symbola offerantur, liberati Christianae relictus in arbitrio, cum de eo peculiare aliquod mandatum ex scripturae intentionis proferri nequeat. Testantur evangelium Christum benedictum panem et calicem distribuere, sed an manui, an ori eorum adhibendum exprimunt, facturi illud omnino, si absolute et simpliciter foret necessarium. Quodadmodum igitur in administratione baptismi quam baptizando in nomine Patris et Spiritus sancti affundi necessarium est, ubi la affusio fiat in capite, an in toto corpore, aliquam interest, ut suo loco ostendimus; ita administratio sacrorum symbolorum in eucharistiae administratione necessaria est, an vero immediate a vero mediate manui communicantium cibus eucharisticus communicantibus detur, in libertate est relictum. In primitiva ecclesia nota ac nota transsubstantiatione sacra symbola tangere fidelibus non erat nefas, quia tum masculis in manus dabantur. Eusebius in *Histor. eccles.* c. 8. recitat narrationem Dionysii quicopi Alexandrini de quodam, qui se ab eucharistia baptizatum dolebat, in qua inter cetera legitur: Cum et gratiarum actionem in ecclesia ad illam una cum aliis amen succinxisset, manus ad suscipiendum eucharistiam extendisset, illum etiam accepisset. Jam tempore corporis et sanguinis Domini Jesu Christi particeps fuisset, non sum denuo baptizatum initiare. Idem lib. 6. c. 42. circa finem de Novato schismate ubi oblata dispensaret et cuique partem eucharistiae illud adjecit: *miseros homines, antequam eucharistiae ac collectis sumerent, jurare coëgit, ut illorum manibus prehensis nec demissis, neque praeles dicerent: jura mihi per corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quod me deserere et ad Cornelium reverti velis.* Cuiusmodi eucharistiam per puerum Serapionem accepit a presbytero datam esse commemorat Apud Tertullianum lib. 2. ad uxorem c. 5. Cyprianum orat. in laudem Gorgoniae fideles sacra symbola domum secum ferunt. Cyprianum serm. 5. de lapsis occurrunt hae formulae: *A diaboli aris revertentes ad Dominum sordidis et infectis nidore manibus ablatis etc.* ibid. p. 226. de quodam idolis infecto, quod sacrificio, a sacerdote celebrato, cum ceteris ausus latenter accipere,

sacrum Dei edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus invenit. In sexta synodo in Trullo can. 102. damnantur, qui sacramenta vasculis aureis excipiunt, quae manu debebant. Theodoretus lib. 5. hist. ecclesiast. c. 17. in princ. refert verba Ambrosii ad imperatorem Theodosium: *Istasne adhuc stillantes injustae caedis cruore manus extendes et in sanctissimum Dei corpus prehendes?* **Theodorus Bibliander in praefat. epist. Cinglii et Oecolampadii lit. d. 1. fac. 2: *Nihil refert, utrum fideles manibus suis pertractent symbola, quod simplicitati et verbis instituentis Christi congruit, sive porrectum a ministro symbolum in os accipiant.* Calvinus lib. 4. instit. c. 17. §. 43: *Quod ad externum actionis ritum spectat in manum accipiant fideles nec ne; inter se dividant, aut singuli quod sibi datum fuerit, edant; calicem in diaconi manu reponant, aut proximo tradant; panis sit fermentatus, an asymus, vinum rubrum, an album, nihil refert, haec indifferentia sunt et in libertate ecclesiae posita.* Chamierus tom 4. panstrat. lib. 7. c. 20. §. 1: *Solet panis (in usu papistico) distributus tradi immediate in os laici, non in manus, quae certe ratio est brutae magis communionis quam humanae. Itaque nec Christo usurpata, nec veteri ecclesiae.* Wendelinus lib. 1. Christ. theol. c. 23. th. 7. p. 376. Bezae epist. 2. in hoc passu nobiscum consentientis sententiam Bucani loc. 48. p. 685. papismi ac superstitionis nos insimulantis injuriis merito praefert. Lavaterus in lib. de ritibus ecclesiae Tigurinae c. 13. refert, quod in ecclesia Tigurina quisque communicantium accipiat particulam exhibiti panis et postea reliquam partem proxime a sinistra porrigat. (Sic ergo non exprimunt porrectionem, quam a Christo singulis factam autumant.)**

170. Errant igitur Pontificii, qui eucharistiam laicis fidelibus in manus dare nefas esse ducunt, (secuti canonem II. concilii Rotomagensis: *Nulli laico aut feminae eucharistia in manus ponenda, sed tantum in os ejus*) quasi vero quod ore accipitur, manu non liceat tangere. Errant etiam Calviniani ** (Sohnius tom. 1. exeg. p. 249. Jodoc. Naum p. 24. Bucanus p. 724. Eorum verba et objectiones allegat et refellit Eckhard. in fascie. controver. theolog. c. 21. q. 4. pag. 634.)** ac qui eos hac in parte sequuntur Neophotiniani, qui necessarium statuunt, eucharistiam in manus dare communicantibus: 1. Quia verbum *λαμβάνειν*, quo Christus in eucharistiae administratione utitur, significet in manus accipere. Respondemus: *τὸ λαμβάνειν* est generale verbum significans omnem summationem, quacunque corporis parte, quocunque instrumento fiat; illud in verbis coenae per *τὸ φαγεῖν* restringitur ad certam speciem, ad illam scilicet summationem, quae fit ore. Marc. 15, v. 23. de Christo in cruce pendente dicitur: *Et dabant ei (utique non in manus, sed in os) bibere myrrhatum vinum: et non accepit, οὐκ ἔλαβε.* Joh. 19, v. 30. *Jesus dicitur accepisse acetum, ἔλαβε τὸ ὄξος, quod*

Anti-
thesis.

X. 294.

ori fuisse admotum v. 29. asseritur, neque enim manibus cruci affixis spongiam illam aceto plenam accipere poterat. Joh. 20, v. 22. Christus sufflans in discipulos dicit: *Accipite Spiritum sanctum, λάβετε πνεῦμα ἅγιον*. Actor. 1, v. 8: *Accipietis virtutem Spiritus sancti*. Apoc. 22, v. 17: *Qui vult, accipiat aquam vitae gratis*. ** De Christo dicitur τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε. Paulus 2. Cor. 11, v. 24. ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα πληγὰς παρὰ μύλων ἔλαβε. Confer Matth. 7, v. 8. Marc. 4, v. 16. Joh. 13, v. 20. c. 16, v. 24. c. 20, v. 22. Actor. 1, v. 8. Gal. 3, v. 2. Apoc. 22, v. 17. ** Apud Platonem differentiae causa additur λαμβάνειν εἰς τὰς χεῖρας, ut innuatur, esse alios τοῦ λαμβάνειν modos. Demus autem, ex hypothesis Christum sacra symbola discipulis in manus dedisse, nondum tamen evictum foret, hunc distribuendi modum esse simpliciter et absolute necessarium adeoque ad partes coenae essentiales pertinere, cum inter distributionem ipsam et distributionis modum, inter praeceptum et exemplum, inter necessaria et adiaphora perpetuum maneat discrimen. Agnoscit hoc ipse Beza, quando epist. 2. sic scribit: *Sumtio simpliciter et absolute ac prorsus necessario requiritur ad huius sacramenti usum; ut autem haec sumtio sive acceptio fiat manu, non item. Et postea: Sumtio sacramentorum minime dici potest expungi ab iis vel omitti, qui ore duntaxat absque officio manus illa accipiunt, quia ipsa sumtio, non autem sumendi modus praecise praescribitur, ac proinde qui istam manus sumtionem sic urgent, ut coenam in iis ecclesiis profanam judicent, ubi absque superstitione ac multo magis absque impietate adhuc oris sumtio relinquitur, vereor, ut ipsi potius vel nonnulla rerum istarum ignorantia vel αἰθαδία peccent*. Haec ille rectissime. 2. Quia ex superstitione ortum trahat mos ori communicantium sacra symbola ingerendi. Qui offulas integras ori, non manibus inserunt, adhuc papissare sese et superstitionis fomitem fovere, nescio qua ratione inficiari possint, scribit Bucanus loco 48. p. 685. Respondemus: nequaquam dicimus, prohibitum vel nefas esse, eucharistiam in manus communicantium dare, multo minus fidelium manus immundas dicimus, quibus sacra symbola tangi ob id interdictum censeatur; sed modum distributionis adiaphorum esse statuimus, ideoque propter ritum sua natura liberum ecclesias bene constitutas nequaquam turbandas nec infirmioribus scandalum praebendum esse dicimus, proinde retinemus morem sacra symbola ori communicantium admovendi, tum quia jam olim mos ille receptus, tum quia ad εὐσχημοσύνην et reverentiam facere videtur, nec cum verbis institutionis ulla ratione eum pugnare ostendi potest. ** Pelargus in antithesibus apologet. contra D. Balduin. th. 134: *χειροληψία quidam urgent, velut ordinatio Anglicana, ad cavenda pericula subtractionis et superstitionis, aliqui cum Calvino indifferentem ritum esse agnoscunt lib. 4. instit. c. 17. p. 43. quia non admodum interest, quomodo sumatur panis,*

dummodo sumatur; verisimilius autem, apostolos ore, sed manu excepisse panem a Christo fractum et porrectum, et τὸ λάβετε magis proprie conmani quam ori. **

171. Quaeritur 2: *Quid statuendum de illa consuetudine quarundam ecclesiarum inter Calvinicis in quibus communicans prior sequenti panem secretum dat ac distribuit?* Lavaterus in libris ritibus ecclesiae Tigurinae c. 13. inter cetera scribit: *Post haec per totam ecclesiam ministrum panem (eucharisticum) in patinis circumferunt et accipit quisque sua manu particulam de ex pane et postea reliquam partem dat proximo danti. Denique sequuntur alii ministri cum poculis et cantharis, ac praebet alius alii poculum Ianicum, atque sic omnes de uno pane participant*. Ex quo intelligitur, ritum hunc in Tigurina ecclesia esse usitatum; Cajetanus in c. 26. Matth. existit eundem in prima sacrae coenae administratione usurpatum fuisse. *Discipuli (inquit) accepti a Jesu non manu ad manum, sed ex mensa, sederent multi in tanta distantia, ut manus manibus eorum non posset jungi. Crediderim quod sicut unum calicem communem omnibus dedit, ita ut in una patina panem in duos buccellas fractum manibus propriis tradiderit quod hinc ecclesia usum patinarum apostolicae institutione acceperit; ita quod sicut calicem discipulis dedit, alii patinam cum pane sancto pinguiorem Jesu remotioribus successive porrexerunt*. Sed haec incerta sunt, unde etiam plerique Calviniani ab ipso Christo sacra symbola in manus populi fuisse data existimant. Nos licet in distributionis ἀδράκτορος esse statuamus, tam εὐσχημοσύνην et reverentiam pertinere multisque commodis hoc pacto occurrere posse dicimus, si ministrum ecclesiae singulis communicantibus symbola distribuuntur.

172. Quaeritur 3: *An repugnet institutioni sacrae coenae missae privatae, in quibus sacerdos panem et vinum benedictum accipit, ut quis spectatoribus in commodum cedat?* Respondemus: Missae privatae ortum trahunt ex opusculi missatici, quibus opponimus: 1. Iustitiam Christi. Christus in prima sacrae coenae institutione et administratione non solum panem cepit, benedixit, fregit, sed etiam discipulis dicens: *Hoc facite*; similiter et calicem accipiens non solum gratias egit, sed etiam discipulis dicens: *Bibite*, et in genere postea subiunxit: *facite*. Ergo panem et vinum solummodo celebrare sine distributione non est Dominicam celebrare, omittitur enim peculiaris idemque essentialis huius sacramenti actus, videlicet distributio, quomodo igitur sua integritas sacrae coenae constabit, nisi distributio accedat? 2. Exemplo apostolorum, qui in administratione sacrae coenae etiam aliis benedictum panem et calicem distribuerunt, Act. 2, v. 42. c. 20, v. 7. 1. Cor. 10, v. 16. ubi εὐλογία et fractio sive distributio conjunguntur.

positionem apostolicam inter administrationem
in publico ecclesiae conventu et *πρόληψιν*
τῆς διείσεως, 1. Cor. 11, v. 20. et seqq. 4. Col-
lationem cum baptismo. Nemo in alterius commo-
dum potest suscipere baptismum, ut ostendimus suo
loco. Ergo nec sacra coena in alterius commodum
potest. 5. Collationem cum cibis vulgari-
bus. Nemo in alterius commodum cibos corporales
potest. Ergo nec cibum illum sacramentalem.
Constat: 1. Coenam esse sacrificium, cuius obla-
tio etiam prosit. Respondemus: de hac hy-
pothesi suo tractatur loco. 2. Christum nusquam pro-
prie consecrationem externorum symbolorum, si
ad actionem non adsint communicantes. Responde-
mus: Institutio Christi est norma et regula, juxta
quam sacra coena in ecclesia est administranda
propter annexum mandatum: *Hoc facite*. Distri-
butionem pertinet ad ceremonialia, sed essentialia,
in quibus ea non constat huic sanctissimae actioni
essentia. De tota hac re alibi plura.

CAPUT XVI.

DE MANDUCATIONE ET BIBI-
TIONE SACRAMENTALI.

Actus sacramentalis est acceptio sym-
bolorum, videlicet benedicti panis man-
dicationem, videlicet manducationem et bi-
bitionem, siquidem actui exhibitivo distributionis,
respondet actus receptivus manducationis
et bibitionis. Porro manducationem benedicti
panis et bibitionem benedicti vini esse peculiarem
sacramentalem actum ac proinde partem coenae
sacramentalis demonstramus his fundamentis: 1. Verba
accipite, manducate et bibite sunt *προσταξι-
ς*, quae diserte requirunt non *ὄψιν*, nudum adspe-
ctum, sed *χρησιν*, usum sacrorum symbolorum, nec
solum tantum requirunt usum, sed in specie
determinant, quod scilicet sacramentalis illorum
symbolorum usus in manducando ac bibendo consi-
stat. Matth. 26, v. 26. 27. Marc. 14, v. 22. 23. Luc.
22, v. 19. 20. 1. Cor. 11, v. 24. 25. 2. Apostoli et
alii fideles in primitiva ecclesia sacramentalem coenam
solum usurparunt, ut panem benedictum ederent
et ex calice benedicto biberent. Marc. 14, v. 23:
Biberant ex eo omnes. 1. Cor. 10, v. 21: *Non
possitis simul calicem Domini et calicem daemo-
niorum bibere; non potestis mensae Domini
participes esse et mensae daemoniorum*. 1. Cor. 11,
v. 28: *Quotiescunque manducabitis panem hunc
et calicem bibetis* etc. ubi perpetuo conjunguntur
manducatio et bibitio. 3. Sicut distributio ideo
sacramentalis est, quia consecratio propter eam fit
et eam respicit, ita quoque manducatio et bi-

bitio necessaria est, quia distributio propter hos
actus fit, eosdemque respicit. Mutua relatio eandem
distributionis et acceptionis, *δόσεως καὶ λήψεως*, ra-
tionem esse ostendit.

174. Objectum manducationis et bibitionis sacra-
mentalis sunt symbola sacramentalia, hoc est panis,
cui sacramentaliter unitum corpus Christi; et vi-
num, cui sacramentaliter unitus est sanguis Christi,
siquidem teste apostolo 1. Cor. 10, v. 16. *panis,
quem frangimus* (distribuimus et manducamus) *est
κοινωνία corporis Christi; poculum, quod benedici-
mus* (distribuimus et ex eo bibimus) *est κοινωνία san-
guinis Christi*. Dicimus igitur, in sacra coena pa-
nem nec solum nec seorsim, neque corpus Christi
solum sive seorsim; nec vinum solum sive seorsim,
neque sanguinem Christi solum sive seorsim, sed
cum pane corpus Christi et cum vino sanguinem
Christi accipi, nimirum propter mysticam et sacra-
mentalem panis et corporis, vini et sanguinis Christi
unionem, quae a veracis et omnipotentis Christi in-
stitutione dependet, humana autem ratione nec com-
prehendi potest, nec investigari debet. Quin imo
cum sacramentaliter unita corpus et sanguis
Christi longe praestantiora sint pane et vino, ideo
sacramentalis manducatio et bibitio praecipue ver-
satur circa corpus et sanguinem Christi; siquidem
manducatio panis et bibitio vini in eucharistia ideo
a Christo instituta est atque a nobis suscipitur, ut
mediante pane accipiamus et manducemus corpus
Christi, cuius est *κοινωνία*, et mediante vino acci-
piamus et bibamus sanguinem Christi, cuius est
κοινωνία, quod colligitur ex verbis Christi, in quibus
post praeceptum bibendi *εὐχαριστοῦμεν* subjungitur:
Hoc est enim sanguis meus Matth. 26, v. 27. Ergo
hic locum habet regula logica: *Propter quod unum-
quodque est tale, illud magis est tale*, 1. posterior.
c. 2. §. 14. in causis scilicet per se, quibus affectio
secundum magis aut minus inest.

175. Pontificii bibitionem a manducatione sacra-
mentali separant, quando laicis tantummodo panem
benedictum manducandum, nequaquam vero vinum
benedictum bibendum exhibent; errant igitur circa
ipsum actum sacramentalem, qua de re superius late
dictum fuit. Circa objectum hujus actus sacramen-
talis errant 1. Calviniani, quando docent, ore cor-
poris solum panem et vinum, nequaquam vero me-
diante pane Christi corpus, mediante vino Christi
sanguinem accipi. Ut enim realem praesentiam, ita
quoque oralem manducationem corporis Christi prae-
fracte negant, quam Beza vocat *tale commentum,
cujus vel ipsum Satanam pudeat*. Zwinglius tom. 2.
in exeges. p. 372. *carnem Christi in coena corpora-
liter edi pestem esse asserit*. Bucannus loco 48.
p. 685. quaerit: *An una et eadem numero et genere
sit signorum et rerum significatarum praebitio et
oralis manducatio?* Respondet autem negare: 1. Nam
ut duae sunt personae administrantes coenam Do-
mini, una pastoris id quod exterius et foris agitur
agentis; altera Christi suo Spiritu s. id, quod in-
terius fit efficientis; 2. et duabus rebus constat

Objectum man-
dicationis et
bibitionis.

Anti-
thesis ad-
versa-
riorum.

tota actio coenae Domini, una terrena, corporea et sensibus ipsis perceptibili; altera coelesti, spirituali et fidei mente intelligibili; 3. duaeque sunt partes hominis, quarum una corpus est, altera anima: sic duas esse asserit diversas praebitiones, quarum una fiat per ministrum corpori, altera per Christum menti, et totidem manducationes, unam

X. 363. *scilicet externam, corporalem, oralem, naturalem, sensibilem, nempe signorum externorum sensibilem, quae et sacramentalis dicatur; alteram internam, supernaturalem rerum significatarum et fidei oculis perceptibilem, quae dicatur spiritualis; illam a Christo institutam esse, ut sit hujus spiritualis manducationis et bibitionis expressa quaedam effigies. Fundamentum hujus nefariae distractionis oritur ex negata vera praesentia corporis Christi in coena; cum enim statuunt, corpus Christi nequaquam vere et realiter, sed tantum significative praesens esse in coena, ideo etiam tantum panem, nequaquam vero corpus Christi ore percipi asserere coguntur. 2. Sed et Pontificii circa objectum hujus actus sacramentalis errant, dum solum Christi corpus, nequaquam vero panem, cujus substantia desierit, manducari et solum Christi sanguinem, nequaquam vero vinum, cujus substantia itidem desierit, bibi asserunt, quae opinio ex hypothesi transsubstantiationis ortum ducit. 3. Est recens quorundam assertio, corpus Christi non primum in usu sacrae coenae ore percipi, sed Spiritum s. sua efficacia illud jam ante in nobis existens mediante pane nobiscum unire. Quae opinio tollit unionem sacramentalem panis et corporis, vini et sanguinis Christi, ac panem facit medium non *συνωστis* corporis, sed efficaciae Spiritus s. quin et finem sacramentalis manducationis evertit, ideo enim corpus Christi mediante pane eucharistico edimus, ut fides in nobis confirmetur, non autem ideo edimus panem, ut Spiritus s. per illum sua efficacia corpus Christi jam ante in nobis praesto existens nobiscum uniat. 4. Neophotiniiani nec oraliter nec spiritualiter, adeoque nulla plane ratione corpus Christi in coena manducari asserunt. Catech. Racov. major c. 3. p. 218. 219. 220: *Haec verba (hoc est corpus meum) non eodem sensu ab hodiernis Christianis accipiuntur; nam quidam ea sic interpretantur, ut panem in corpus, vinum in sanguinem corporaliter mutari credant, quod plerumque transsubstantiationem vocant; alii ita intelligunt, ut corpus Domini sit sub pane, in pane et cum pane; denique quidam opinantur, se in coena Domini veri corporis et veri sanguinis Domini participes fieri, quamvis spiritualiter, quae opiniones omnes sunt falsae et erroneae. Eadem habet Ostorodus in instit. Germ. cap. 38. pag. 334. et seq.**

Quaenam
ait et
dicatur
mandu-
catio sa-
cramen-
talis.
176. Nos secuti clarissimam institutionis Domini-
cae assertionem statuimus, in sacra coena mediante
pane verum Christi corpus manducari, mediante
vino verum Christi sanguinem bibi, quae mandu-
catio non est physica aut naturalis, qualem Caper-
naitae somniabant, Joh. 6, v. 52. quia naturalis

manducatio pro objecto habet solum cibum natu-
lem ad corporis nutritionem; sed manducatio
sacra coena objecti loco habet non solum panem
sed et corpus Christi, quod est cibus vivificus
animam et corpus nostrum alens ad vitam aeternam
manducatio naturalis ita comparata est, ut eam
quatur masticatio, deglutitio, concoctio, expul-
sio, superfluitatum etc. qualia Christi corpori non
sunt tribui. Vocamus igitur manducationem sa-
cramentalem, cum ex unionem sacramentali panis
corporis Christi unice dependeat et ex ea a-
limenta sit, quae consistit in eo, quod ore corpus
non solum panis, sed et corpus Christi sacrame-
ntaliter eidem unitus percipiantur, non modo alimen-
tum hujus seculi, sed in sublimi et incomprehensibili
mysterio. Quando quidam nostrum hanc sacra-
mentalem manducationem vocant *corporalem*, se-
cundum Cyrillum et alios ex veteribus respiciunt non
modum, quasi modo corporali ac naturali illa
sed ad objectum manducationis, quod non panis
solum, sed mediante illo verum Christi corpus
accipiamus. Quando quidam vocant manducationem
spiritualem, id accurate declarandum est, ne
Calviniano dictum existimetur. ** Triplex est man-
ducatio: 1. physica solius panis; 2. sacramentalis
seu mystica corporis Christi cum pane; 3. spiri-
tualis, quae est beneficiorum Christi apprehensio.
Quamvis Christi corpus non sit cibus corporalis
sustentationem terrenae vitae pertinens, tamen
cibus corporis, per quem corpus ad spiritum
coelestem et beatam vitam nutritur. Sicut ba-
ptismus non solum animam, sed totum hominem
et corpore regenerat; sic corpore et sanguine Ch-
risti non solum anima, sed etiam corpus seu totus ho-
mo anima et corpore ad vitam spiritualem, coelestem
et aeternam nutritur; quando igitur eucharistia
accipitur cibus animae, id accipiendum est sensu in-
clusivo, non exclusivo. Ac si vel maxime co-
pus Christi esset tantum cibus animae, nondum tam
consequens foret, ore corporeo illud non per-
cipi, quia verbum Dei est animae cibus Hebr. 5, v. 12.
et tamen auribus corporeis recipitur, Rom. 10, v. 14.
quin imo ideo ore corporeo accipitur Christi
corpus, ut animae nutritio mediante unionem panis
corpore sit efficacior. ** Calviniani sacramentalem
manducationem sic definiunt, quod ore accipimus
panem, qui sit corporis Christi absentis sacra-
mentum, hoc est tantummodo signum; nos sacramen-
talem manducationem sic describimus, quod ore
accipiamus panem, qui sit corporis Christi vere
praesentis *συνωστis*. Calviniani spiritualem mandu-
cationem sic describunt, quod anima ejusque organa
fides scilicet, in coelum sese elevet ibidemque
corpore et sanguine Christi perfruat, hoc est bene-
dictionem corporis et effusione sanguinis partem
applicet; nos applicationem beneficiorum Christi
per fidem, hoc est spiritualem manducationem
panis et bibitionem sanguinis Christi, de qua Je-
sus agit, nequaquam negamus, sed ad fructum
finem sacrae coenae referimus, ideoque sacra-

in manducationem ad formam sacrae coenae pertinet ab ea distinguimus. Quando vero sacramentalis manducatio vocatur spiritualis, opponitur carnalibus et terrenis cogitationibus, quae hoc coelesti mysterio humana ratio potest assequi. ****Sacramentalis manducatio dicitur spiritualis 1. respectu oppositionis, quia usui communi inquit propter nutritionem corporis ad hanc accepto opponitur; 2. respectu objecti, quia in objectum est ipsius λόγου glorificatum et ζωὴν αἰών, 1. Cor. 15, v. 44; 3. respectu actionis, quia quod editur eo modo, alit ad vitam aeternam; 4. respectu modi et conditionis, quia est mystica et supermaterialis.**** Sic ergo per Scripturam et nos cum eis duplicem manducationem corporis Christi agnoscimus: 1. *spiritualem*, quae est finis et fructus sacrae coenae quaeque fit etiam extra usum hujus sacramenti per fidem, quae nihil aliud est quam vere credere, quod corpus Christi sit pro nobis traditum, et pro peccatis nostris in ara crucis effusum. 2. *sacramentalem*, quae ad essentiam sacrae coenae pertinet quaeque fit in externo hujus sacramenti usu, quae nihil aliud est quam ore accipere panem charisticum, qui est *σώμα* corporis Christi. Haec sacramentalis manducatio dicitur spiritualis non respectu priori, sed longe alio, quia scilicet corpus Christi non manducatur naturaliter, ac naturalis nutritionis, uti etiam praesentiae, non est naturalis, physicus, localis, sed supernaturalis, mysticus, coelestis et spiritualis. Hanc sacramentalis intellexit Bucanus, unde in 1. p. 157. sic scribit: *Quod quidam fingunt sacramentalis manducationem, quae fiat modo coelestis et supernaturalis, est commentum ineffabile et inaudibile, adeoque contradictionem implicans.* Hanc quoque ratio nostra hoc mysterium non recipit, sed fortissime eidem adversatur, ideo recipiendum fuerit? sed de tota hac re paulo post dicemus.

3. Nos sacramentalem manducationem corporis Christi, prout superius definita est, demonstramus per fundamentis: 1. Verba coenae substantialia recipienda sunt in nativa et propria significatione, ut superius fuit comprobatum. Atqui verba illa, *accipite, bibite*, sunt substantialia. Ergo in propria et nativa significatione sunt accipienda. Minorem confirmationem argumenta illa, quae ostendunt, sacramentalis genus esse actionem, cum Scriptura ipsa deest et verbis activis, hoc est actionem requirentem, cumque suum esse in actione habeant et sine actione esse nequeant, ut in tractatu de sacramentis dictum fuit. Quare cum verba edendi et bibendi recipiant certum genus actionis in hoc sacramento recipiendae, utique in propria et nativa significatione erant accipienda. Jam vero notum est, quid accipere, si absque tropo accipiantur, significet, videlicet ore percipere, unde sic colligimus: quod Christus jubet accipere panem et vinum, jubet etiam organo jubet accipere suum corpus et

sanguinem. Atqui panem et vinum jubet accipere organo corporeo, scilicet ore. Ergo etiam corpus et sanguinem suum jubet accipere organo corporeo, videlicet ore. Major probatur, quia Christus discipulos jubet edere et bibere organo corporeo, ore scilicet, illud quod ipsis manducandum et bibendum offerebat. Jam vero id, quod manducandum offerebat, testatur esse corpus suum, id quod bibendum offerebat, testatur esse sanguinem suum. Ergo etiam corpus et sanguinem suum organo corporeo, ore scilicet, accipere jubet. ****Verba Christi in sua nativa literalī διαβολῇ relictā et non per tropos ac figuras inflexa, solide probant substantialem corporis et sanguinis Christi in sacra coena his in terris juxta ipsius institutionem dispensata praesentiam et oralem manducationem et bibitionem, teste Pierio, qui interrogatus a D. Philippo Nicolai, annon, quando illud edere et bibere, de quo in verbis coenae Christus loquitur, non aliter quam κατὰ ῥῆτόν sumitur, oralis acceptio corporis et sanguinis Christi hic exprimitur?** respondit triplici affirmatione: *Ja, ja, ja.* Vide D. Philippum Nicolai hac de re fusius disserentem tom. 4. oper. Germ. p. 697. in fol. Idem fassi sunt Zwinglius et ejus socii, teste Luthero tom. 3. Germ. Jen. p. 488. Ac non debemus hic a τῷ ῥήτῳ ad tropos et figuras rhetoricas pro nostro lubitu et arbitrato abire, ut multis argumentis confirmatum fuit superius. ****Fidei mentionem in verbis substantialibus facit nullam, nec praecipit, ut credant, sed ut manducant ac bibant in verbis coenae formalibus; postea demum in verbis finalibus et promissionis requirit, ut videlicet hoc faciant in ἀνάμνησιν suae mortis, hic autem quaestio est de verbis coenae formalibus.** ****Hyperaspistae duodecim causarum, cur Reformati cum sententia Lutheri de coena consentire nequeant, aliquoties repetunt, quod Christus non corpus suum, sed panem jussit edere, qui phrasi sacramentali appelletur corpus.** Sed praeter argumenta ex verbis institutionis deducta opponimus illis Bezam, qui part. 2. resp. ad Hoffm. p. 16: *Agedum, inquit, tibi largior, jubere Dominum accipi, comedi et bibi tum signa, id est panem illum et vinum illud, tum verum illud suum corpus pro nobis traditum, tum verum illum sanguinem pro nobis effusum, id est semet ipsum totum. Quis enim hoc negavit, quin Christi verbis auctoritatem deneget?* ****2. Manducatio sacramentalis respondet unioni sacramentali, illa quippe hujus est finis; non enim propter panem, sed propter hominem Christus in coena praesens est, ergo unio corporis Christi cum pane respicit manducationem sacramentalem, per quam homini fit *σώμα* corporis Christi. Jam vero unio sacramentalis ita comparata est, non quod panis sit signum corporis Christi absentis, sed quod panis in usu sacrae coenae sit medium et organum, per quod communicetur corpus Christi, sive ut Paulus loquitur, quod panis, quem frangimus, sit *σώμα* corporis Christi. Ergo etiam manducatio sacramentalis ita comparata est, non quod ore accipiatur tan-**

tum panis, qui sit absentis corporis signum, sed quod mediante pane vere manducetur Christi corpus, mediante vino vere bibatur Christi sanguis. 3. Quaecunque ad essentiam sacramenti pertinent, organo corporeo accipiuntur, ut ostendit exemplum circumcisionis, baptismi et aliorum sacramentorum. Jam vero corpus et sanguis Christi pertinent ad essentiam sacrae coenae, siquidem *eucharistia constat non solum re terrena, sed etiam re coelesti, corpore scilicet et sanguine Christi*, Iren. lib. 4, c. 34. Ergo corpus et sanguis Christi organo corporeo, ore scilicet, accipiuntur. Sacramentum est totum constans duabus partibus, terrena, scilicet pane et vino ac coelesti, scilicet corpore et sanguine Christi. Jam vero totum sacramentum hic in terris ore accipitur. Ergo etiam utraque pars non terrena solum, sed et coelestis. Si pars altera sacramenti fide coclos subvolante acciperetur, in terris non esset integrum sacramentum, imo plane nullum esset sacramentum, quia remota parte essentiali non amplius est totum. 4. Ubiunque verbum edendi de pane et bibendi de vino dicitur, significatio ejus est propria et nativa, quia actio praedicatur de proprio suo objecto, manducatio et bibitio figurate accepta non habet locum, nisi cibus et potus etiam figurate accipiat. Jam vero in verbis coenae vox edendi de pane (licet non solo), vox bibendi de vino (licet non solo) praedicatur. Ergo significatio est propria et nativa. 5. Una atque eadem significatio est verbi bibendi in mandato Christi et in mandati illius executione; absit enim ut dicamus, in prima coenae administratione aliud mandasse Christum, aliud apostolos fecisse. Jam vero in executione illius mandati verbum bibendi accipitur proprie, *et biberunt ex eo omnes*, Marc. 14, v. 23. Id quod per se patet et confirmatur exemplo proditoris Judae, quem primae coenae interfuisse ex contextu Lucae plerique patres statuunt. Ergo etiam in mandato Christi verbum bibendi accipitur proprie. Vicissim, quae est ratio partis posterioris, eadem etiam ratio est partis prioris. Jam vero verbum bibendi in parte posteriore accipitur proprie. Ergo etiam verbum manducandi in parte priora proprie accipitur. 6. *Panis quem frangimus*, hoc est panis eucharisticus fractus et distributus, *est coenae corporis Domini*, 1. Cor. 10, v. 16. Jam vero os accipit fractum et distributum panem. Ergo os accipit in sacramento corpus et sanguinem Christi. 7. Talis significatio verbi *edite* et *bibite* statuenda est, quae etiam competit indignis, ut suo loco ex 1. Cor. 11, v. 27. probabimus. Jam vero spiritualis manducatio, prout ab adversariis definitur, non competit indignis. Ergo verba *edite* et *bibite* non possunt de spirituali manducatione et bibitione intelligi. 8. Verba *edite*, *hoc est corpus meum*, *bibite*, *hoc est sanguis meus*, proprie loquendo non sunt verba promissionis, sed verba mandati, ordinationis ac dispositionis. Jam vero fides proprie respicit verbum promissionis, fide ea accipiuntur, quae promittuntur. At quae simpli-

citer affirmantur, ea quidem credenda sunt, non men fide accipiuntur vel apprehenduntur. Sic stum incarnatum esse credendum est, interim t Christi incarnatio non pendet ex nostra fide quoque Christi corpus manducato benedicto vere manducari credendum est, interim tamen sentia et manducatio corporis Christi non pendet fide nostra. 9. Sacramentalis et spiritualis manducatio corporis Christi multis modis differunt, non sunt invicem confundendae. Sacramentalis manducatio pertinet ad essentiam sacrae coenae; tualis vero ad illius finem et fructum, qui preatur in his verbis: *hoc facite in mei commemorem*. Sacramentalis manducatio est medium, tualis manducatio est finis, jam vero media adducentia sunt distincta ab ipso fine. Sacramentalis manducatio distincta est a bibitione sacramentali, ut ostendunt verba institutionis; spiritualis manducatio non distinguit corpus et sanguinem Christi, sed uno actu fertur in totum Christum. Sacramentalis manducatio versatur non tantum circa corpus Christi, sed etiam circa panem, quo scilicet metacorporis Christi accipit; spiritualis manducatio versatur circa externum elementum, sed tunc circa corpus Christi. Sacramentalis manducatio communis omnibus sacra coena utentibus; spiritualis autem solis fidelibus convenit. Sacramentalis manducatio fit non solum a fidelibus ad salutem, sed etiam ab incredulis ad judicium; spiritualis tantummodo ad salutem. Sacramentalis manducatio instituta demum est in N. T.; sed spiritualis omnium temporum, etiam V. T. Absque sacramentali manducatione multi, scilicet infantes et infirmi adulti, in casu privationis necessariae salutis spiritualis autem omnibus salvandis est necessaria. Sacramentalis manducatio non potest abesse a coena; spiritualis autem manente integra sacramentali coenae essentia abesse potest, neque enim ad mentem integritatem quidquam interest, qua fide eo utatur. Ex quibus omnibus sic inferimus: oportet esse significationem verborum *edite* et *bibite* in sacra coena, per quam manducatio et bibitio sacramentalis a manducatione et bibitione spirituali distinguatur; ratio connexionis pendet ex disceptatione multiplici modo ostenso. Jam vero significatio metaphorica verborum *edite* et *bibite* non distat a manducatione et bibitione sacramentalem a tuali, quia figurate edere Christi corpus, metaphorice bibere ipsius sanguinem nihil aliud est quam tualiter *edere* ac *bibere*. Ergo significatio metaphorica non habet locum in verbis coenae spiritualibus *edite* ac *bibite*. 10. D. Mentzerus tunc disp. Giss. disp. 6. th. 147. addit hoc argumentum Relati et correlati eadem est ratio in propria significationis vocabuli. Nam pater proprie habet filium proprie dictum, sicut patris metaphorice dicti filius etiam metaphorice dicitur. Atque butio et acceptio in sacra coena, quae referuntur ad manducationem et bibitionem, accipitur proprie, non modificate, ut fatentur ipsi adversarii. Ergo

calicis et bibitio accipiuntur in significatione
non modificata.

1. Referenda huc sunt dicta veterum. Ire-
mus 4 e. 34. p. 263: Quomodo dicunt carnem
simplicem venire et non percipere vitam, quae
est Domini et sanguine alitur? lib. 5.
cap. 115: Quomodo carnem negant capacem esse
vitae Dei, qui est vita aeterna, quae corpore
sanguine Domini nutritur? Tertullianus de re-
surrectione c. 8. p. 317: Caro corpore et san-
guine Christi vescitur, ut et anima de Deo sagine-
tur. Cyprianus serm. de lapsis p. 225: Jacens
in integris vulneratus minatur, et quod
est Domini corpus inquinatis manibus ac-
cipit, est ore polluto Domini sanguinem bibat,
sacrilégus irascitur. Chrysostomus ho-
mil. 1. Cor. p. 567: Haec facis Christi mensa
omni die, quo dignus habitus es, qui carnes
Christi tangeres, quicumque sis ergo, ne haec
mensam tuam expurga et castiga linguam et
inque ingressus Christi fuere vestibula, ἀντι-
προσέτα τοῦ ἐπιβάσσει τοῦ Χριστοῦ. hom. 29.
cap. 116: Non vulgarem honorem consecutum est
corpus accipiens corpus Dominicum. homil. 1.
de modo comparebit ante tribunal Christi,
quod est manibus immundis ausit corpus ejus
domini? Cyrillus lib. 10. in Joh. c. 13. p. 500:
Corpus, recta nos fide caritateque sincera
spiritualiter conjungi, sed nullam nobis con-
secrationem secundum carnem cum illo esse,
negamus, idque a divinis Scripturis
non dicimus. Et postea: An fortassis
ipsam nobis mysticae benedictionis virtu-
tem, quae cum in nobis fiat, nonne corpora-
liter facit, communicatione carnis Christi
Christus in nobis habitare? Theodoretus lib. 5.
de eccl. c. 17. (aliis est 18. c.) in principio
de verbis Ambrosii ad imperatorem Theodosium:
In caritate ore tuo poculum sanguinis pretiosi
populi, quando furore verborum tuorum injuste
est effusus sanguis. Augustinus epist. 118. paulo
ante finem: Placuit Spiritui sancto, ut in honorem
sacramenti in os Christiani prius Dominicum
corpus intraret quam ceteri cibi. lib. 2. contra ad-
versum legem et prophetas. c. 9. circa finem: Media-
tum Dei et hominum hominem Jesum Christum,
carnem enim nobis manducandum bibendumque
sacramentum dantem, fidei corde atque ore suscipi-
ent quicquid horribilius videatur humanam carnem
manducare quam perimere et humanum sanguinem
potare quam fundere. serm. 215. de tempore paulo
ante finem: Videte fratres carissimi, si justum est,
ut ore Christianorum, ubi corpus Christi ingre-
ditur, horribilius canticum quasi venenum diaboli
inferatur. Theophylactus in 2. Cor. 13: Per os
Christi ingreditur, cum sacrosanctum corpus acci-
piunt. Oecumenius in 1. Cor. 11: Sacratissimum
Christi corpus manibus impuris accipiunt indigni
et cunctando ori suo admovent. Leo serm. 4. de
Eucharistia: Ore indigno Christi corpus accipiunt.

serm. 6. de jejun.: Hoc ore sumitur, quod corde
creditur, et frustra ab illis amen respondetur, a x. 308.
quibus contra id, quod creditur, disputatur. Gre-
gorius hom. 22. pasch. col. 146: Quid sit sanguis
agni, jam non audiendo, sed bibendo didicistis, qui
sanguis super utrumque postem ponitur, quando
non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hau-
ritur. lib. 4. dialog. c. 58: Ejus corpus sumitur,
ejus caro in populi salutem partitur, ejus san-
guis jam non in manus infidelium, sed in ora fide-
lium funditur.

179. Exceptiones adversariorum ad argumenta
potiora haec sunt: 1. In cap. 6. Johannis ab ipso
Christo expositum esse, quam corporis sui mandu-
cationem et sanguinis sui bibitionem instituerit, vi-
delicet nullam aliam quam spirituales, quin imo
asserunt, Johannem ideo descriptionem institutionis
praetermisisse, quia jam ante in cap. 6. scilicet
exposuerit, qualis manducatio corporis et bibitio
sanguinis in sacra coena intelligenda sit. Inde
Oecolampadius caput 6. Johan. suum ferreum atque
aheneum murum, adeoque angelum contra nos igneo
gladio armatum vocare fuit solitus. **Cap. 6. Joh.
de coena sacra agere statuit Bellarminus lib. 1. de
euch. c. 5. 6. 7. cui contrariatur Franc. Suarez
lib. 2. defens. fidei Cathol. cap. 5. p. 368: Multi
(inquit) Catholici negarunt, illa verba Johan. 6. in-
telligenda esse de manducatione sacramentali. Ca-
put 6. Joh. de coena quoque intelligunt Martyr in
loc. comm. class. 4. loc. 10. §. 34. Thalmannus de
coena p. 173. Wilhelmus Kleinwitzius contra Hess-
hus. p. 491. Johan. Leonhardus in gladio versatili
p. 81. auctore Sadeel oper. fol. 348. Danaeus contra
Selneceerum p. 101. Georg. Hanfeld im Wegweiser
vom Abendmahl p. 338. Amling. vom Abendmahl
p. 92. Embdenses in resp. contra D. Hunn. p. 219.
Sed de sacramento eucharistiae nihil in eo capite
agi docent Calvinus in c. 6. Joh. Aretius lect. 5.
de coen. Dom. p. 86. Pelargus in Johan. p. 78. **
Respondemus: 1. Philippus in comm. in Johan. no-
mine Crucigeri editis c. 6. sic scribit: Ego concio-
nem illam Johannis nec de ceremonia coenae Do-
mini, nec de sacramentali manducatione, sed de
sola fide intelligo, sicut Christus ipse praefatus est.
Hanc sententiam Philippi approbat etiam Calvinus
in c. 6. Joh. similiter scribens p. 44: Non de coena
hic habetur concio, sed de perpetua communicatione
spirituali, quae extra coenae usum nobis constat.
Et postea: Ex his verbis palam apparet, totum
hunc locum perperam de coena exponi, quae non-
dum erat instituta. **Chamierus tom. 4. panstrat.
lib. 8. c. 5. §. 21. p. 292: Persuasissimum nobis
est, hoc toto capite Joh. 6. agi abstracte de re per
sacramentum eucharistiae significata, id est esu
potuque spirituali carnis ac sanguinis Christi. Ita-
que non probamus Bohemos directe ab iis verbis
(pro communione sub utraque specie) argumen-
tantes. Vide eundem tom. ejusd. lib. 11. c. 3. ubi
multis hac de re disputat. D. Schönfeld in der von
ihm glossirten Bibel über das 6. cap. Joh. Steinius

Argu-
menta
Calvinia-
norum
contra
oralem
mandu-
cationem.
1. Joh. 6.
traditum
esse ex-
positio-
nem verbi
edite.

significatio diversa, ibi etiam res diversae. Ubi
 est, ibi diversus attributionis modus. Ubi
 attributionis modus, ibi non una nec
 sed diversa et multiplex est praedicatio.
 significatio diversa, ibi etiam multae
 Keckermanus lib. 2. syst. log. sect. 1.
 1: *Utrumque* (nomen et verbum) dicitur
 unitate significationis, atque adeo dans
 unum non dat verbum, sed verba. Sa-
 18: *Erine figurata locutio respectu animi*
respectu corporis? Unde tantum discrimen?
discriminis τὸ ἡγίων? en hominum somnia.
 in praecogn. theol. lib. 2. c. 100. p. 142:
 non est ambigua, sed quaelibet vox
 in eadem sententia et constructione ea-
 dem eodem loco habet unicam tantum sig-
 nificationem unicam sensum, non plures. Nam tum
 significatio vera, cum unum dicitur, sed
 dicitur, cum voci seu phrasi eidem du-
 pliciter significatio in eodem loco, sicut Ro-
 mutat, verbum facile in verbis coenae
 primo sacrificare seu offerre Deo cor-
 poris, secundo panem et corpus Christi acci-
 pere? Psalm. 14, v. 4. non una et simplex, sed
 praedicatio, unde in Hebraeo vox come-
 di repetitur: *Comedunt populum meum, ac*
manducant panem. Idem animadvertitur in
 exemplis, quae proferuntur ab adversariis
 ut probent, vocem unam in una oratione
 duas sustinere posse significationes. Vide
 part. 1. sobr. phil. sect. 1. c. 5. q. 6.
 v. 51. manducandi vox unam tantum habet
 significationem, metaphoricam scilicet. 3. Figmen-
 tum duplici significatione vocis *edite* in verbis
 operant ac divellit unionem sacramentalem
 corporis, cum tamen panis et corpus Chri-
 sti considerentur ut duo objecta plane sejuncta,
 et unum objectum sacramentale, quod totum
 esse jubet; unde sic colligimus: Quem-
 admodum sacra coena est unum sacramentum,
 quia scilicet est ibi rei terrenae et coele-
 stis sacramentalis; ita verba sacramentalia
 non duplicem, sed unam habent signi-
 ficationem, tum unioni sacramentali, tum unitati
 respondentem. 4. Idem figmentum se-
 divellit unicam illam et indivisam sacra-
 mentalem manducationem in sacra coena a Christo
 institutam, quae nec est solius panis, nec solius
 corporis Christi, sed corporis Christi cum pane
 coniuncta manducatio. Separat etiam
 illam et indivisam sacramentalem bibitio-
 nem a Christo institutam, quae nec est solius vini,
 sed sanguinis Christi, sed sanguinis Christi
 sive mediante vino bibitio. Haec, in-
 divisa sacramentalis, ac proinde indivisa man-
 ducatio et bibitio, non tam distinguitur, quam di-
 stinguuntur in geminam, objecto instrumento ac loco
 distinctam, dum asseritur, panem et vinum accipi
 in his terris corporaliter; corpus au-
 tem sanguinem Christi accipi sola fide in coelis

spiritualiter. ** Si verbis *edite, bibite*, innuitur
 perceptio, quae fide fit, particula *hoc* non denota-
 bit solum panem, alias enim Christus jussisset cre-
 dere in panem, quod absurdum. Sed ex mente
 Calvinianorum verbis *edite, bibite* innuitur per-
 ceptio, quae fide fit. ** 5. Nulla necessitas a pro-
 prietate literae discedere nos cogit. Quamvis enim
 rationi nostrae ἀτοπον καὶ ἀδύνατον videntur, cor-
 pus Christi una cum pane ore percipi, tamen pro-
 pter absurdum rationis a sensu literali in articulis
 fidei non est discedendum. Principium ergo peti-
 tur, quando verbo *edite* ideo duplex significatio X. 311.
 affingitur, quia corpus Christi mediante pane pro-
 prie manducari nequeat. 6. Quin imo διττότης illa
 significationis in una voce ex verbis institutionis
 non solum probari nequit, sed iisdem etiam adver-
 satur. In parte enim coenae posteriore una tantum
 significatio verbi *bibite* locum habet, quia Christus
 addit *bibite ex hoc* scilicet poculo, quae verba ad
 bibitionem metaphoricam referre non possunt, cum
 ex poculo fide non possit bibi sanguis Christi, sed
 tantum ore. Jam vero par est ratio utriusque
 mandati *edite* in parte priore et *bibite* in parte
 posteriore. Quare cum per τὸ *bibere* non nisi
 oralis bibitio vini et sanguinis Christi sacramenta-
 liter eidem uniti intelligi possit, consequitur, etiam
 per τὸ *edere* non nisi oralem manducationem panis
 et corporis Christi sacramentaliter eidem uniti in-
 telligi et posse et debere. 7. Quemadmodum su-
 perius unio sacramentalis declarata est per colla-
 tionem cum unione personali; ita quoque eadem
 collatio huc afferri potest. Ut enim ea, quae de
 Christo dicuntur, non accipiuntur proprie respectu
 unius, tropice vero respectu alterius naturae, sed
 significatione una propria propter personae ταυτό-
 τητα; ita quoque verba coenae substantialia non
 sunt accipienda proprie respectu externorum sym-
 bolorum, tropice respectu corporis et sanguinis
 Christi, sed significatione una propria propter sacra-
 menti unitatem et sacramentalem unionem. 8. Quae-
 cunque argumenta probant, aliam quam metapho-
 ricam et spiritualem manducationem corporis Chri-
 sti in verbis coenae substantialibus intelligendam
 esse, quorum aliquot superius percensuimus, eadem
 etiam probant, unam tantum, videlicet propriam,
 esse verborum *edite* et *bibite* significationem. Verba
edite et *bibite* causam sacrae coenae formalem
 describunt. At esus et potus spiritualis non est
 causa formalis, sed finis et fructus sacrae coenae.
 Plura argumenta ex distinctione manducationis
 sacramentalis et spiritualis, item bibitionis sacra-
 mentalis ac spiritualis petita suo adducentur loco.
 9. Utimur hac ἀναγωγῇ ad absurdum. Manducare
 in verbis coenae est fide percipere. Manducamus
 autem benedictum panem, qui est signum corporis
 Christi. Ergo fide percipimus benedictum panem,
 qui est signum corporis Christi. Conclusio est ab-
 surda, cum panis non fide, sed ore accipiat.
 Ergo aliqua ex praemissis, atqui utraque est ad-
 versariorum. Si dicant, manducare significare et

manducationis aestimandus ex modo unionis non est naturalis et physica, sed mystica et sacramentalis. Sicut in reliquis mysteriis, puta in personalis, Spiritus sancti in specie columbae descendens etc. unio hyperphysica largitur distributionis hyperphysicum ratione rei coeque cum re terrena conjungitur; ita in mysterio eodem fieri statuendum. 6. Quemadmodum igitur modus unionis sacramentalis soli Deo ignis et, nostrae autem rationis angustis comprehendi nequit; ita quoque modus manducationis sacramentalis ex unione sacramentali resultantis rationi est incomprehensibilis. Quemadmodum nostrum intelligit, quomodo Christus resurrectionem et angeli in assumtis corporum habuerint; ita quoque agnoscamus, manducationem illam sacramentalem esse mysterium humana longe augustius, quod miremur et non rimemur. 7. Si haec essent immediate corpus Christi in sacra coena aut manducatione, aut spiritualiter, cur peculiarem sacramentali manducatione librum Ant. Sadeel comperit? 8. Regerunt: in sacra coena sunt distinctae. Ergo distinctis percipiuntur in panis scilicet ore, corpus Christi fide. Respondetur: distinctae quidem res sunt, non tam distinctae vel separatae, sed sacramentaliter unitae. Propter unionem sacramentalem eodem ordine percipiuntur, propter essentialem distinctionem eodem modo accipiuntur. Maria Deum et hominem a utero gestavit, conjunctio est ratione distinctio ratione modi, non enim eo modo percipitur divinam naturam, quo humanam. Thomas Christus deum et hominem, aliter autem secundum divinam, aliter secundum humanam naturam. Discipuli in flatu et cum flatu perciperunt Spiritum sanctum, sed aliter accipiuntur videlicet sensibiliter et certo re naturaliter; aliter vero Spiritum sanctum. Ibi adest Spiritus sanctus et aqua, sed percipitur corpus aqua, aliter Spiritu sancto. Similia manifeste testantur, substantias distinctas vel personaliter, vel sacramentaliter, vel eodem modo unitae sint, uno quidem eodem modo, interim tamen modo diverso recipi et percipi. Baptista vidit Spiritum s. descendentem in specie columbae. Ergo non solum columbam, sed et Spiritum s. vidit, non tamen uno eodem rationis modo. Naturalis oculorum acies percipit solum columbam, non penetravit ad percipiendum Spiritus sancti essentiam, interim quia modo percipitur et hyperphysico Spiritus sanctus cum illa unitus erat, ideo recte et vere Johannes Spiritum sanctum vidisse. Spiritus sanctus percipitur in specie columbae. Ergo non solum columbam, sed Spiritus sanctus vere descendit, modus percipiendi est dissimilis. Columba descendit naturaliter et localiter, Spiritus sanctus supernaturaliter et illocaliter. Apostoli flatu tanquam ore non physico acceperunt Spiritum sanctum,

non autem modo physico sed hyperphysico. Apostoli τὸν λόγον incarnatum uno eodemque visus et tactus organo, sed modo diverso viderunt et contrectarunt; carnem scilicet φανερῶς, λόγον personaliter et ὑπερφυσικῶς.

182. 4. *Edere non potest proprie accipi in verbis coenae, alias sequeretur, corpus Christi dentibus atteri.* Scriptor quidam anonymus in dissertatione monitoria adversus D. Hoë argumentum format hoc modo: *Edere non solum est ore accipere, sed etiam dentibus conterere sic deglutire, alias idem esset edere, quod bibere. Jam vero absurdum est de corpore Christi affirmare, quod dentibus comminuitur.* Respondemus: 1. de summis fidei mysteriis non judicandum est ex coecae rationis praedicamentis. 2. Non omnis vera et propria manducatio necessario includit comminutionem dentibus factam, sed solummodo naturalis. Num enim de angelo in assumpta corporis forma et de Christo post resurrectionem manducante audacter pronuntiabimus, quod assumptum cibum dentibus comminuerint, deglutierint, concoxerint? quanto modestius veteres dicunt: *Post resurrectionem comedit Dominus et vere comedit, non secundum phantasiam, sed oeconomiam; cibum vero modo decenti, quem ipse novit, distribuit.* Item: *Manducavit non necessitate, sed propria voluntate, aliter enim absorbet terra aquam, aliter sol; sol potestate, terra necessitate, quia arida est* etc. Beda, Euthymius, Theophylactus in c. 24. Luc. 3. Quid quod ne quidem naturalis manducatio semper includit masticationem, quomodo igitur de sacramentali manducatione hae cogitationes locum habent? 4. Christi corpus et sanguis non sunt vulgaris ac naturalis quidam cibum et potus, quo ad sustentationem corporis ad hanc vitam utimur, sed sunt cibum spiritualis ac coelestis, ideo proprietates et consequentia manducationis physicae ac naturalis non tribuamus corpori et sanguini Christi. Quamvis enim panis et corpus Christi sacramentaliter unita uno percipiuntur organo, videlicet ore corporis, modus tamen manducationis variat, panis in se et sua natura consideratus sumitur naturaliter ac sensibiliter; corpus Christi supernaturaliter, mystice, incomprehensibiliter. Conjunctio est ratione instrumenti, distinctio ratione sumtionis modi. Christus corpore et sanguine suo totum hominem cibavit, sicut etiam totus homo in baptismo regeneratur, verum non cibo aliquo naturali, neque ad hanc vitam, sed cibo coelesti et spirituali ad vitam aeternam; absit ergo, ut naturalis manducationis ἐνόημα somnare hoc loco velimus. Gregorius Nyss. orat. catech. c. 36: *Quemadmodum parum fermenti totam massam sibi similem reddit; sic et corpus illud, quod a Deo factum est immortale, in nostrum corpus ingrediens totum in se transfert atque commutat.* Augustinus lib. 7. confess. c. 11. in persona Christi: *Cibus sum grandium, cresce et manducabis me. Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuae, sed tu mutaberis in me.* 5. Vox edendi non pure, univoce nec ae-

4. Edere est dentibus atterere.

X. 314.

quivoce, sed analogice, hoc est secundum prius et posterius praedicatur, de pane scilicet non tantum ut primo subjecto, sed etiam *πρώτως καὶ ὁμείως*, de corpore autem Christi *κατ' ἄλλο ἐπομένως καὶ ὁμείως*, scilicet propter unionem mysticam sacramentalem. Quemadmodum igitur ex eo, quod Spiritus s. in specie columbae descendisse dicitur, non licet colligere, quod localiter et naturaliter descenderit, cum descensus non nisi *κατ' ἄλλο ἐπομένως καὶ ὁμείως*, videlicet propter columbae descensum, Spiritui sancto tribuatur; ita quoque ex eo, quod corpus Christi mediante benedicto pane manducari dicitur, non licet colligere, quod naturaliter manducetur ac dentibus teratur, cum manducatio non nisi *κατ' ἄλλο ἐπομένως καὶ ὁμείως*, videlicet propter panis eucharistici manducationem, corpori Christi tribuatur.

5. Oralis manducatio est Capernaitica.

183. 5. Oralis manducatio corporis et sanguinis Christi non differt a Capernaitica laniena, quam Christus ipse Joh. 6. reprobat. Bucanus loc. 48. p. 687: *Manducationis vocabulum in verbis coenae figurate intelligendum, secus enim sequeretur, corpus Christi esse corporali actu manducandum, quod est horrendum et Capernaiticum.* Pezelius in tract. de coena dicit, hanc semper manere convenientiam inter Lutheranos et Capernaitas, quod utrique credant realem carnis comestionem, quamvis illi subtilem, hi vero crassam manducationem somniarent. **Cons. orthod. p. 47: *Omnis alia quam spiritualis manducatio verae carnis Christi est σαρχοφαγία.* Beza epist. 7. p. 246: *Errorem esse demus, ab ista cyclopica, id est orali, ut ipsi loquuntur, sive reali carnis Christi manducatione abhorrrere.* ** Respondemus: Sacramentalis et Capernaitica manducatio toto coelo differunt. Primum discrimen est in ipso manducationis objecto. Capernaitica manducatio respicit carnem nudi hominis, talem enim Capernaitae putabant esse Christum, talis nudi hominis caro non potest salutariter manducari. Sed sacramentalis manducatio habet pro objecto carnem vivificam Filii Dei. Alterum discrimen consistit in eo, quod Capernaitae talem manducationem somniabant, in qua unus quidem hanc, alius vero illam corporis partem acciperet, donec totum corpus absumptum esset. Cyprianus, vel quicumque alius auctor, in sermone de coena non longe ab initio: *Orta fuerat aliquando, sicut in evangelio Johannis legitur, de novitate hujus verbi quaestio et ad doctrinam mysterii hujus obstupuerant auditores, cum diceret Dominus: Nisi manducaveritis carnem filii hominis etc.* Quod quidam, quia non credebant, non poterant intelligere, abierunt retro, quia horrendum eis et nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes, hoc eo modo dici, ut carnem ejus vel elixam, vel assam sectamque membratim edere docerentur, cum illius personae caro, si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere. Augustinus in enarrat. Psalm. 98. post medium: *Acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitaverunt et putaverunt, quod praeciusus esset Domi-*

nus particulas quasdam de corpore suo et dedit illis. At hanc blasphemiam sonora voce mus ac docemus, convivii hujus coelestis corpus Christi totum et indivisum accipere dictum antiquitatis: *Sumit unus, sumunt mille tum iste, tantum ille, nec sumtus absumitur* tio: Capernaitae somniabant naturalem et ph carnis manducationem, qualis est carnis in venditae; nos statuimus modum manducationis pernaturalem, invisibilem, spirituales, mysti incomprehensibilem. Sic ergo sacramentalis manducatio a Capernaitica differt non solum objecto etiam modo.

184. 6. Cibus spiritualis non potest percipi organo corporeo, ore scilicet corporis. Atque Christi est cibus spiritualis, sanguis ejus est cibus spiritualis, Joh. 6, v. 55. et 58. Ergo non potest percipi organo corporeo, ore scilicet corporis per consequens corpus Christi spiritualiter manducatur. **Pelargus in comp. suo c. 470: *Res spirituales coelestis ore fidei, res terrestres et elementares corporis manducatur.* ** Respondemus: 1. tur major propositio. Spiritus sanctus est es ut ita loquar, spiritualissima, idem tamen in nostro habitat, adeo ut corpus nostrum sit templum 1. Cor. 6, v. 19. Verbum Dei est manducatio spiritualis, et tamen auribus percipitur. Regeneratur res spiritualis, et tamen non sola anima, sed homo regeneratur. Baptismus est lavacrum spirituale, et tamen corpore percipitur. Justitia naturalis fuit res spiritualis, nec tamen corpus hominis ejusdem plane expertus fuit. 2. Si manducatio spiritualis recipitur, erit etiam reciproca, cibus spiritualis non potest percipi ore corporis, et res corporalis potest percipi ore spirituali, quia ut se habet objectum spirituale ad os corporis, ita se habet objectum corporeum ad os spirituale. Jam sumamus, Christi corpus est verum corpus. Ergo potest percipi ore spirituali, videlicet ore fidei ergo manet tantopere depraedicata manducatio spiritualis, quam nos loco suo non negamus, sed fructum coenae referimus? Sadeel in lib. de hum. nat. Christi volum. oper. fol. 154. sic scribit: *Corpus non magis potest esse praesens praesentia spirituali, quam spiritus esse realiter praesens praesentia corporali.* In principio etiam spirituales manducationem Christi everti verissime ostendunt Neophotini enim scribit Ostorodus in instit. Germ. cap. pag. 337: *Sententia Calvinistarum (quod non corporali, sed spirituali modo et nihilominus verum corpus et sanguinem Christi in sacra coena accipimus subsistere potest quam priorum (Lutheranorum), siquidem, quando corpus et sanguis spiritualiter manducatur et bibitur, necessitas ut spiritu et corde tantum id fiat, et quod coelis rei manducatio et bibitio, qualis est panis vini in coena Domini, id non postulant. Efecto quemadmodum de spirituali manducati-*

X. 315.

corporis et sanguinis Christi in sacris ali-
quibus, ita nihil legitur, quod peculiari ratione
ita id fiat, quod sufficit ad hanc sententiam
quidem, quae tamen cum accurate examinatur,
qui parum vel nihil discrepat, siquidem in ea,
priori affirmatur, quod vere corpus et san-
guis Christi in coena adsint et accipiantur, excepto
tamen, quod dum Calvinistae subtiliores esse vo-
lunt, lapidatorem errorem, quam priores errant,
quod nulla ratione intelligi potest, quomodo
panis et sanguis Christi spiritualiter et nihilominus
per panem et vinum accipi possint, quod etiam
Johannes Calvinus fateri coactus est. Haec

Catech. Racov. major cap. 3. p. 221:

spiritus (Calvinistarum) non potest consistere,
quia contradicentia sunt, vero corpore Christi
realiter vesci et eodem spiritualiter vesci. Ex

hinc Photinianos hoc principio Calviniano spi-
ritus corporis Christi manducationem veram ac
comparare. Si enim contradictionem implicat,
Christi realiter praesentia spirituali praesentia
contendit, contradictionem etiam impli-
cat, ut Christi spirituali manducatione et tamen
realiter manducari. Ut enim se habet prac-
sentia spiritualis ad corpus, ita etiam manducatio
spiritualis. Vide Grawerum in harm. Calvin. et
ibid. cap. 1. th. 14. et seqq. 3. Rem ipsam quod
est, seu majorem propositionem monendum.

Quod corpus et sanguis sint cibus et potus
Christi, ratione essentiae, quasi mutata sint
in *ὁσταν*, id enim pugnaret cum veri-
tate naturae, sed quadruplici potissimum
modo. Primo in oppositione ad cibum vulgarem
naturalem, quo corpus nostrum alitur ad hanc
vitam, secundo ratione qualitatum, quia corpus
Christi non est *ψυχικόν*, sed *πνευματικόν* et glori-
ficatum; tertio ratione effectus, quia alit ad vitam
aeternam et confert beneficia spiritualia ac coe-
lestia; quarto ratione modi perceptionis, quod non
est naturale et terrenum, sed spirituale et coelestis.
Igitur sic intelligenda, quod cibus spiritualis
non potest percipi ore corporis, scilicet modo natu-
rali et vulgari, item immediate et absolute;
sed vero corpus Christi non percipitur ore corporis
naturalis et terreno, sed modo spirituali et
coelesti, et quidem mediante benedicto pane, cui est
sacramentaliter unitum. 4. Ut fiat tota res eviden-

tius, molliendae erunt ambiguitates omnis confusio-
nis. Si per spirituales manducationem in-
telligatur ea, de qua Christus agit Joh. 6. quae con-
sistit in salutari participatione beneficiorum pretioso
corpore et sanguine nobis partorum per fidem,
tunc dicimus, quod haec spiritualis manducatio
est fructus et finis coenae accurate distin-
guenda a sacramentali manducatione, quae ad
sacramentum coenae pertinet, et fit ab omnibus
fidelibus et dignis fiat. Si vero spiritualis
manducatio intelligitur sensu Calviniano, quod scili-
cet corpus Christi secundum essentiam sit et maneat

in coelo, quam longissime remotum ab ore sumentis
sacramentum, et tantum sua vi seu occulta applica-
tione bonorum per passionem partorum in terram
penetret, ut hac ratione effectum suorum meritorum,
non autem se ipsum cordi humano Christus com-
municet, quodque os corporis tantum panem et vi-
num in sacra coena accipiat, fides autem *οὐρανο-*
βασιλῆς in coelum se eleuet ibidemque corpus et
sanguinem Christi accipiat; tunc dicimus ex verbis
coenae demonstrandum esse, quod Christus per
verba *edite et bibite* talem manducationem et bibi-
tionem instituerit. Id vero adversariis factum perquam
erit difficile, siquidem de hoc figmento ne unica
quidem syllaba in sacris literis exstat. Et quam
absurdum est fidei nostrae tribuere hanc *δύναμιν*
adscendendi in coelum ibidemque Christum quae-
rendi, contra vero magno conatu hanc potentiam
Christo adimere, quod omni vi sua non possit cor-
pus suum in coena nobis praesens sistere. Christus
non nudum panem manducare atque interim fide in
coelum subvolare in verbis institutionis jubet, sed
id quod discipulis manducandum exhibet, etiam
corpus suum, verbis sole meridiano clarioribus testa-
tur. Denique si per spirituales manducationem hoc
intelligitur, quod Christus juxta suam ordinationem
modo arcano, coelesti, supernaturali, ineffabili nobis-
que inexplicabili corpus suum vere praesens me-
diante benedicto pane manducandum, hoc est ore
sumendum, nobis porrigat; tunc dicimus, sacramen-
talem manducationem hoc sensu et respectu vere
esse spirituales, quia non fit modo naturali, quo x. 317.
alii naturales et vulgares cibi accipiuntur, sed my-
stico, hyperphysico et spirituali modo. Quibus igitur
respectibus corpus Christi dicitur cibus spiri-
tualis, iisdem etiam respectibus oralis manducatio
corporis Christi dicitur manducatio spiritualis, vide-
licet primo respectu oppositionis, opponitur enim
esui communi ac vulgari, quae fit propter nutritio-
nem corporis ad hanc vitam; secundo respectu glori-
ficationis, quia corpus Christi manducationis hujus
objectum est ipsius *λόγος* glorificatum corpus;
tertio respectu operationis, quod enim ita editur,
alit vitam spirituales; denique ratione modi. Ut
enim unio sacramentalis non est terrena, sed my-
stica, spiritualis et supernaturalis; ita quoque man-
ducatio sacramentalis non est terrena, sed mystica,
spiritualis et supernaturalis. Vicissim ut corpus
Christi, licet sit et dicatur cibus spiritualis, tamen
est et manet verum et proprie dictum corpus sine
omni figura ac tropo; ita manducatio sacra-
mentaliter corporis Christi, licet sit et dicatur spi-
ritualis, tamen est et manet vera et proprie dicta
manducatio sine omni figura ac tropo. 5. Quando
Cyrillus et alii ex veteribus corpus Christi in coena
nobis exhiberi dicunt *corporaliter*, Hilarius *natura-*
liter, tunc respectus habetur ad subjectum prae-
sentiae, quod est verum et naturale Christi corpus,
atque ad organum receptionis, quod est os corporis,
nequaquam vero ad receptionis modum, qui non est
corporeus, naturalis ac quantitativus. Vicissim

quando spiritualiter illud nobis exhiberi dicunt, non respiciunt ad subjectum praesentiae, quasi solum spiritu suo Christus in coena praesens sit, neque ad organum receptionis, quasi solo spiritu nostro sive fide illud recipiamus, sed ad receptionis modum, et hac ratione excludunt omnes Capernaïticas cogitationes de crassa, locali, carnali et naturali praesentia, sicut conceptio et nativitas Christi ratione subjecti dicitur substantialis et corporalis; ratione vero modi supernaturalis et spiritualis. Perpetuo igitur in hoc mysterio distinguendum inter instrumentum receptionis et inter modum receptionis. *Ὁργανον δεικνύον* est naturale et corporeum, sed modus receptionis non est naturalis neque corporeus, inde sacramentalis manducatio dicitur oralis ratione instrumenti, ex eo vero inferri nequit, quod fiat modo aliquo hujus seculi, ut ex antea dictis luculenter apparet. Recte Sadeel de spir. mand. p. 11. et 47: *Quicquid est mysticum, idem est ὑπερφυσικόν, et supernaturale et supra naturam*. Subsumo: unio sacramentalis est mystica. Ergo non naturalis, sed supernaturalis. 6. Quare cibum spiritualem non nisi spiritu sive ore fidei accipi posse, est petitio principii, quia verba institutionis clarissime attestantur, corpus Christi, quod est cibus spiritualis hominis regenerati, mediante benedicto pane in sacra coena manducari ac sanguinem ipsius, qui est potus spiritualis hominis regenerati, mediante benedicto vino in sacra coena bibi.

7. Per
oralem
mandu-
cationem
introducitur
separatio
corporis
et sangui-
nis
Christi.

185. 7. Si corpus Christi manducaretur mediante pane et sanguis ejus biberetur mediante vino, introduceretur separatio corporis et sanguinis Christi. Consequens est absurdum. Ergo. Respondemus: 1. Ergone angusta rationis humanae decempeda immensos religionis nostrae agros emetiri conabimur? Mystera ideo sunt et dicuntur mystera, quia captum ingenii humani excedunt. 2. Nequaquam separationem vel divulsionem aliquam corporis et sanguinis Christi introducimus, sed ex verbis institutionis asserimus distincte, sub pane corpus, sub vino sanguinem Christi dari, modum omnipotentiae divinae relinquimus. 3. Explicent nobis adversarii, quomodo humana natura finita infinitae *ὑποστάσεως λόγου* particeps sit facta, quomodo Christus secundum humanam naturam in summam sublimitatem dextrae Dei evectus sit, et ex nobis audient, quomodo distincte sub pane corpus manducandum et sub vino sanguinem bibendum in sublimi mysterio Christus exhibeat. 4. Si corpus Christi physice, naturaliter et localiter dispensaretur in sacra coena, per omnia procederet haec collectio adversariorum. Quia vero praesentia, dispensatio et manducatio non est physica, naturalis ac localis pro ratione proprietatis corporis physici et naturalis, sed mystica, hoc est quae neque intelligitur neque sentitur, sed supra naturae regulas, quia corpus Dei est cum verbo personaliter unitum, ideo ratio consequentiae vana est ac nulla. Etsi igitur vera et realis praesentia atque exhibitio corporis et sanguinis Christi in coena non fit natu-

rali quadam separata ratione, non tamen proprie sequitur, nihil aliud quam repraesentationem corporis et sanguinis fieri, sive nuda tantum corporis in mortem traditi et sanguinis effusi exhiberi, potest enim Deus pro infinita sua sapientia et potentia novisse tertium modum nobis ignotum cum quisquis in verbis testamenti ipsius enoluerit, is etiam gratia hujus mysterii privatur. Refut. orthod. consens. p. 118. Cum adversarii genue fateantur, se de corpore Christi non naturaliter quam pro modo veri et naturalis corporis eundum proprietates humanae naturae et formae visibilis carnis cogitare, non mirum est, quod in mysterio separationem carnalem corporis a sanguine Christi imaginentur, quam nos aperte damnamus quoniam hoc mysterium non carnale, sed spirituale est, imo si carnale esset, quod videri, palpari et tactu interno sensu, palato et ore gustari posset, mysterium non esset. Quapropter cum mysterium sit spirituale et modus praesentiae spiritualis, supernaturalis et coelestis, nulla fingenda est corporis a sanguine et sanguinis a corpore carnalis separatio, sed voluntatem et verba testamenti Christi est eorum vera et realis dispensatio, quam sola fides in se recipit, quae Deo nullum modum praescribit. pag. 389. et 390. 5. Ostendimus superius §. 177. membro 2. distinguendam esse unionem sacramentalem, naturalem ac personalem. Quod Christus non est sine sanguine, id pertinet ad unionem naturalem; quod Christi corpus non est sine divinitate *τοῦ λόγου*, id pertinet ad unionem personalem; quod Christi corpus mediante benedicto pane in sacra coena manducandum datur et sanguis mediante benedicto vino in sacra coena bibitur pertinet ad unionem sacramentalem. Quando adversarii haec confundunt, in castra Pontificiae concomitantiae patronorum transeunt et multis cultatibus sese involvunt. Si enim propterea corpus non potest distincte mediante benedicto pane dari manducandum et sanguis non potest distincte mediante benedicto vino bibendus, quia inter corpus et sanguinem intercedit natura naturalis; utique etiam Christi divinitas manducato pane et corpore Christi manducabitur, inter divinitatem et corpus Christi intercedit natura personalis; Christo in carne patiente patietur et divinitas, quia inter carnem et divinitatem est natura personalis.

186. 8. Omnis promissio accipitur fide. Corpus et sanguis Christi offeruntur in sacra coena et promissionis, edite, hoc est corpus meum, bibite, est sanguis meus. Ergo non nisi fide accipiantur. Respondemus: 1. Monuimus superius §. 177. membro 8. verba edite, hoc est corpus meum, bibite, est sanguis meus, proprie et accurate loquendo esse verba promissionis, sed verba mandati, institutionis, institutionis ac dispositionis divinae; Christus enim nequaquam dicit, si vera fide manducaveritis mediante benedicto pane corpus meum manducabitis, sed absolute et simpliciter pronun-

... *hoc est corpus meum, bibite, hoc est sanguis*
meus. hoc est instituit sanctissimum testamentum
et sacramentum, in quo mediante benedicto pane
et vino corpus et mediante benedicto vino
sanguis omnibus benedictum panem
et benedictum vinum bibentibus dis-
tribuitur ad confirmandas et obsignandas promissio-
nes evangelicas de remissione peccatorum et re-
missionis traditione hujus corporis in mortem
et vitae hujus sanguinis in ara crucis nobis
et ideo verba illa coenae substantialia, edite,
hoc corpus meum, bibite, hoc est sanguis meus,
et ideo testamenti et sacramenti, non autem
de promissionis, ac sacramentalis manducatio
et bibitio sanguinis Christi non est sum-
ma sed beneficium in verbo evangelii credenti-
tibus, sed beneficium illius signaculum, quo
promissio evangelicae credentibus obsignentur et
signatur. 2. Deinde Chemnicus distinguit inter
panem et rem promissam. Promissio accipi-
tur et promissa saepe etiam corpore seu cor-
poramento accipitur, ut sanatio, panis quo-
dam. Promissio Spiritus sancti fide ab apo-
stolo accepta, interim verum manet, quod
verbum in specie linguarum ignearum so-
luta apostolos Actor. 2, v. 3. 3. Ad solidam
et perspicuam explicationem observanda est haec
regula. Verbo promissionis aut intelligitur ipsa
substantia et sacrae coenae institutio, ac tum
quod est metaphrastica, aliter etiam vox pro-
ponitur in maiore, aliter in minore; aut
quod promissionis accipitur stricte, ac tum di-
stinguitur et inter substantiam coenae et ejus
fructum. Ad substantiam coenae pertinent panis et
vinum et sanguis Christi eorumve mandu-
catio sacramentalis; ad fructum applicatio
fructus Christi, hoc est manducatio et bibitio
fructus. Promissio respicit fidem seu fructum,
quod sacra coena est instituta; corpus vero
et sanguis Christi, quatenus illud mediante bene-
ficii manducandum, hic vero mediante bene-
ficii bibendus datur, non pertinent ad fructum
sed ad ipsam substantiam. Hactenus ergo
assumptio, quia corpus et sanguis Christi
quando non offeruntur verbo promissionis,
sed institutionis, ordinationis ac dispositionis
et ideo. 4. Quidam novo schemate idem argumen-
tum: Nulla est alia communicatio corporis
sanguinis Christi in coena, quam in promissio-
ne evangelii. Atqui promissiones evangelicae
ad spirituales corporis et sanguinis Christi
manducationem sola fide acceptandam proponunt.
Non est alia communicatio corporis et san-
guinis Christi in coena, quam spiritualis sola fide
acceptanda. Sed praeter ambiguitatem in phrasi
communicationis superius expositam latet
ambiguitas in verbo evangelii. Etenim si
evangelium intelliguntur promissiones evangeli-
cae sic dictae, in quibus remissio peccato-
rum, donatio Spiritus sancti, inhabitatio

Christi et vita aeterna vere credentibus offeruntur, tunc concedimus, has promissiones et haec bona coelestia in verbo evangelii oblata non nisi fide accipi; sed si per evangelium in genere intelligitur quidquid in historia evangelica N. T. a Christo institutum ad obsignandas et confirmandas promissiones evangelicas proprie sic dictas, tunc dicimus, sacramentalem manducationem corporis et bibitionem sanguinis Christi non posse a verbo evangelii excludi, cum sit sigillum promissionum evangelicarum. Placuit enim Christo non nudo pane et vino, sed ipsius corporis et sanguinis sui *χοινωνία* evangelicas promissiones nobis obsignare, et hac ratione aliquod beneficium evangelii, videlicet sacramentalis *χοινωνία* corporis et sanguinis Christi, non recipitur fide, sed ore.

157. 9. *Quidquid intrat in os, in ventrem vadit et in secessum emittitur*, Matth. 15, v. 17. *Atqui tale quid de corpore et sanguine Christi cogitare nefas.* Respondemus: 1. Christus de externis, corporalibus ac naturalibus cibis loquitur, quos per secessum ejici pronuntiat, usitato scilicet naturae ordine; at corpus et sanguis Christi sunt cibus et potus spiritualis, non ad hanc vitam, sed spiritua-lem ac coelestem nos nutriens. 2. Equis vero dicere audeat, vel si audeat, unde probabit, Christum, qui est Dei virtus et sapientia 1. Cor. 1, v. 24. vel non novisse modum, vel non posse efficere, ut corpus et sanguis ipsius in sacra coena manducetur ac bibatur alia supernaturali ac coelesti ratione? 3. Adde, quod pronuntiatum Christi ne quidem de naturalibus cibis sit universaliter accipiendum. Lombardus quidem 3. sent. dist. 3. lit. N. et O. *negat, alimentum vere in substantiam nutriti converti*, potius tamen cum Thoma part. 1. q. 119. art. 1. Scoto 4. sent. dist. 44. q. 1. atque aliis philosophis ac medicis asserendum, alimentum revera converti in substantiam nutriti, quod docet Aristoteles lib. 1. de generatione et corrupt. c. 5. et probari potest hoc argumento: Major quantitas naturaliter acquiritur vel extensione vel affusione novae materiae. Sed non extenditur tantum, quod nutritur et augmentatur, alias rarefieret. Ergo apponitur ei nova materia, quae necessario speciem nutriti induit. Sensus ergo verborum Christi non est, omne omnino ac totum, quod assumitur, in secessum emitti, *sed aliquid ex omni, quod assumitur*, explicante Lyrano.

158. 10. *Oralis manducatio plane est inutilis.* Pii enim jam ante corpus et sanguinem Christi fide participarunt, quod ad salutem illis sufficit; impiis vero manducatio illa ad judicium cedit. Respondemus: argumentum ab inutili petatum exposuimus superius §. 108. argumentum ab absurdo eidem cognatum exposuimus §. 88. hoc loco breviter monemus: 1. Hac methodo totam sacrae coenae institutionem facillime everti posse. Si enim pii ideo non opus habent sacramentali manducatione et bibitione, quia spiritualis manducatio et bibitio ad salutem ipsis sufficit; ergo frustra instituit Christus

9. Quidquid in os intrat in ventrem abit.

10. Oralis manducatio plane est inutilis.

sacram coenam, ergo nec panis et vini perceptione in sacra coena indigebunt. 2. Quamvis spiritualis manducatio etiam extra usum coenae locum habeat et ad salutem sit sufficiens, non tamen inutilis judicanda est manducatio sacramentalis, cum sit medium, quo fides nostra et spiritualis beneficiorum Christi communicatio nobis offertur, exhibetur, confirmatur et obsignatur, qua confirmatione fidei in hac infirmitate carnis nostrae magnopere indigemus. 3. Quod manducatio sacramentalis in indignis finem suum proprium non assequitur, sed ad iudicium illis cedit, id fit propter indignorum impenitentiam atque *amortem*, ideoque per accidens, neque ob id desinit in se ac per se esse medium fidei confirmandae, licet hunc fructum et effectum in solis credentibus assequatur. Reliqua adversariorum argumenta vel manifeste petunt principium, vel ex absurditate rationis humanae apparente petita sunt, ideoque nullum vere pio negotium facessere possunt, qui vere credit, Christum esse omnipotentem in factis, veracem in promissis, omnisapientem in suis institutis.

189. Ex patribus haec potissimum urgent, quod jubeant *manducare corde et spiritualiter*, quod cibum eucharisticum appellent *cibum mentis*, non *ventris*, quod verba illa praefationis eucharisticae *sursum corda* a vetustissima ecclesia fuerint usurpata, teste B. Rheno in praefat. ad libr. Tertull. de coron. milit. p. 436. quod *fide sacra symbola intueri* jubeant. Respondemus: 1. In scriptis patrum accurate distinguendum, ubi de essentia vel salutari fructu coenae tractent. Sacramentalis manducatio ad essentiam, spiritualis ad fructum coenae pertinet. 2. Quando cibus eucharisticus vocatur *cibus mentis*, non *ventris*, haudquaquam excluditur sacramentalis manducatio, sed opponitur hoc furori Capernaitarum atque omnibus terrenis cogitationibus de carnali et naturali manducatione. Commendatur insuper hoc ipso spiritualis et salutaria illa manducatio, quae usum hujus sacramenti respicit, et sine qua sacramentalis nihil prodest. 3. Phrasis illa *sursum corda*, non negat, corpus Christi in sacra coena, quae in ecclesia in his terris celebratur, esse praesens, nec jubet fidem nostram ab actione coenae avertere atque in coelum evolare et ibi corpus Christi quaerere, cum in canone Nicaeno, in quo phrasis illa existat, *agnus Dei in mensa Dominica dicatur apostiperos*; sed jubet mentes a terrenis et carnalibus cogitationibus abductas ad Deum elevare, atque hanc coenam, *hanc mensam non graecorum, sed aquilorum* (ut Chrysostomus loquitur) ab omnibus profanis et vulgaribus conviviis discernit. Sic particula *sursum* non de loci, sed mysterii coelestis omnem captum humanum transcendentis sublimitate deque majestatis divinae celsitudine omnis localitatis experte est accipienda, ut ostendimus superius §. 113. 4. Quando canon Nicaenus et alii ex veteribus *fide sacra symbola intueri* esse dicunt, nequaquam illud opponunt sacramentali corporis Christi manducationi et sanguinis bibitioni ab ipso Christo

institutae, sed docent, hoc mysterium non re humana, sed fide ac spiritualiter intueendum, cum animalis homo non percipiat ea, quae Spiritus Dei, 1. Cor. 2, v. 14. ac proinde reliqua nostrae mysteria omnem rationis humanae ca longissime excedentia fide aestimanda, non re discutienda esse. Haec autem fides veram, re et substantialem corporis et sanguinis Christi sentiam, ut et sacramentalem corporis manducationem et sanguinis bibitionem nequaquam excludit, sed potius grato corde agnoscit, cum vera verbis Christi unice et fortiter inhaereat. Cyprianus serm. de coena p. 450: *Carnalis sensus non trahit ad intellectum tantae profunditatis, nisi accedat.*

190. Iisdem fere argumentis utuntur Neoplatiniani, qui nec oralem nec spiritualementem Christi manducationem et sanguinis Christi bibitionem in coena agnoscunt hisce potissimum rationibus: 1. *Corpus hominis nec naturaliter corporaliter, nec spiritualiter manducari*. Respondemus: nec unionem nec manducationem naturalem, sed sacramentalem statuimus, ut ex prioribus patere potest, illam vero sacramentalem manducationem in verbis Dominicae institutionis fundatam qui *edicator* existimat, divinae potestati proterve obloquitur. 2. *Summum flagitium abominabile facinus comedere hominis, tantum solum benefactoris corpus*. Respondemus: Capernaiticam lanienam impugnant, a qua toto corde abhorremus; sacramentalis manducatio a Christi institutione tantum distat a Capernaitica laniena, quantum distat a Neo-Photinianorum blasphemis blasphemis orthodoxia. 3. *Manducatio oralis nihil esset, siquidem nihil operaretur*. Respondemus: sane oralis manducatio sine spirituali nihil prodest, ex eo autem non potest inferri, quod non a Christo instituta. 4. *Manducatio illa pugnat cum reliquis fidei articulis, cum ascensione et resurrectione corporis*. Sed hac de re in superioribus locis dictum. Vides tela Photinianorum pleraque prompta esse ex pharetra Calvinianorum.

CAPUT XVII.

DE REPOSITIONE SACRAMENTALI.

191. Tres actus sacramentales, videlicet eucharistiae symbolorum panis et vini consecratio, benedictio, benedictorum distributio et distributio manducatio ac bibitio in ipsa coenae Domini institutione exprimuntur; sed Pontificii illis actibus quam sunt contenti, cum praeter illos panis consecrati repositionem, circumgestionem et adorationem introduxerint. Repositioni opponimus haec argumenta: 1. Quod pugnat cum primaeva sacrae institutione. Christus in prima coena panem

manducavit ac statim discipulis manducandum
et repa-
nam vero reposuit vel reponendum
in ipsa distributione dixit: *Accipite, man-*
duca- hoc est corpus meum, nec mora temporis
intercessionem et distributionem et
intercessit, sed consecrationem im-
mediata est distributio, distributionem man-
ducatio. Quare si juxta Christi institutionem sacra-
mentum administranda est, quod fieri debere nemo
dubitavit, utique consecrationem immediate
sequi distributio, distributionem manducatio.
Sed lib. 4. de euchar. c. 2. §. ex his solvi-
tur dupliciter: Primo negando, quod
consecratio in pyride, gestatio et adoratio ullo modo
consecrationi divinae institutioni. Dominus enim jussit
manducari et manducari, sed non jussit con-
secrari benedictionem manducari, praesertim
omnibus, unde non repugnat institutioni
manducationis, modo ad eum finem bene-
dictionis consecratio ordinetur. Atqui hoc facit
et per eum consecrat eucharistiam in or-
dine manducationem, sed conservat aliquam
sacramenti, non ut non manducetur, sed ut
manducetur, nimirum ut deferatur
pyride, quandoque necesse fuerit. Re-
spondetur: quocumque Christus in prima sacrae coe-
nae institutione immediato et indivulso nexu con-
nectens in administratione coenae nequa-
quam tractu separemus, sed jungamus
mandatum, hoc facite. ** Ne quidem
permittunt, ut testamentum aliter
actu conficiatur l. heredes §. fin. ff. qui
possunt. l. hac consultissima C. de
antiquitas eod. annon multo magis
id observabimus, ut juxta Christi
et exemplum continuo actu sacrum
mentum celebretur, omniaque ordine ac
peragantur? ** Atqui Christus in prima
administratione immediato et indivulso
consecrationem et distributionem ad
Ergo et nos in administratione coenae eadem
oportet, modo velimus obsequi mandato
hoc facite. Actus sacramentales sunt in-
ordinati, ut prior sequentem respiciat et
a priore dependeat. Consecratio respicit
distributionem, ideo enim panis consecratur, ut dis-
tributio respicit manducationem et
ideo enim distribuitur panis consecratus,
bibetur, vinum consecratum, ut bibatur.
igitur cum institutione Dominica et essentia-
lium sacramentalium subordinationem tollit,
quae Christus immediate conjunxit, di-
stincte separentur. Ex verbis institutionis
sacramenti sic definitur, quod sit actio sacra ab
Christo instituta, in qua mediante benedicto
corpus et mediante benedicto vino sanguis
recipiuntur. Atqui repositio non est actio a
Christo instituta, nec continetur in verbis definitionis
sacramenti institutione Dominica petita. Ergo non
habere locum in administratione coenae.

Christus instituit duntaxat benedictionem, distribu-
tionem et sumptionem, per repositionem aliud ac
plus fit, quam Christus instituit. An propter aegro-
tos necessaria sit panis consecrati repositio, videbi-
mus suo loco. Quia vero in ecclesiis Pontificiis finis
consecrationis et repositionis non semper est man-
ducatio, ideo addit Bellarminus 2. *Si quis legitimus*
sacerdos existens eucharistiam consecraret, iis ser-
vatis, quae ad sacramenti essentiam requiruntur,
non tamen in ordine ad manducationem, sed ad
quemvis alium finem, is quidem male faceret,
tamen verum sacramentum conficeret et persequeretur
sacramentum illud, quamdiu species illae per-
severarent. Ratio est, quia institutio Domini non
complectitur solum essentiam sacramenti hujus, sed
etiam sacramenti usum. Benedictio enim seu con-
secratio ad sacramentum faciendum pertinent, dis-
tributio et manducatio ad usum. Porro res non
pendet quoad esse suum ab usu. Sicut ergo si
quis faciat sedem cujus sedendo usus est, et tamen
nemo unquam ibi sedeat, non propterea desinit esse
sedes, imo etiam si quis faciat sedem non ut ibi
sedeat, sed ut in spectaculo exhibeatur, adhuc
erit verissima sedes; sic etiam sacrosanctum sacra-
mentum non desinit esse sacramentum, licet nemo
illo utatur ad id, ad quod est institutum. Respon-
demus: Fundamentum hujus exceptionis est trans-
substantiatio, quam fingunt fieri vi verborum, hoc
est enim corpus meum, a sacerdote characterem ha-
bente prolatorum, qui ex pane conficiat corpus
Christi, sicut seriniarius ex ligno conficit sedile, si
vel maxime non fiat id, quod Christus fieri praecep-
it. Nos autem ex verbis institutionis colligimus,
essentiam sacrae coenae, uti etiam aliorum sacra-
mentorum, in actione consistere, proinde ubi omitti-
tur actio a Christo instituta, ibi non habet locum
sacra coena. Christus benedixit, distribuit ac dixit,
hoc facite. Ergo si volumus juxta Christi institu-
tionem administrare coenam, debemus hoc ipsum
facere, quod Christus fecit, videlicet externa sym-
bola consecrare et ad manducandum ac bibendum
distribuere. Repetenda hoc loco argumenta omnia,
quibus suo loco evicimus, sacramentorum genus esse
actionem, ac proinde essentiam eorum in actione
consistere. Quare ubi cessat actio sacramentalis,
ibi desinit esse sacramentum. Notandum vero quod
duplex sit sacramenti usus, sacramentalis et spiri-

x. 323.

192. Repositioni 2. opponimus, quod repugnet
exemplo apostolorum. Illi enim panem consecra-
tum a Christo acceptum non recluserunt, aut repo-
suerunt, sed continuo manducarunt, id quod ex eo
apparet, quia non solum probabile est, ipsos ma-
gistri sui, a quo audierant *accipite, manducate,*

2. Pugnatur
cum apo-
stolorum
exemplo.

praecepto obsequentes fuisse, sed etiam Marc. c. 14. v. 23. expresse testatur, quod ex poculo eucharistico omnes biberint, id ipsum etiam de priore parte coenae accipiendum, quod scilicet panem benedictum omnes acceperint et manducarint. Quare si juxta apostolorum exemplum sacra coena celebranda est, panis consecratus non reponendus vel recludendus, sed sumendus et manducandus est, ac vinum consecratum non reponendum, sed bibendum.

3. Pugnat cum praxi primitivae ecclesiae.

3. Quod repugnet praxi primitivae ecclesiae. Colligitur enim ex Actis apostolicis et priore epistola ad Corinthios. fideles in primitiva apostolica ecclesia juxta Christi institutionem hoc modo celebrasse eucharistiam, ut externa elementa, panem et vinum, consecrarent et consecrationi manducationem ac bibitionem immediate conjungerent, 1. Cor. 10, v. 21: *Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum; non potestis mensae Domini et mensae daemoniorum participes esse.* 1. Cor. 11, v. 26: *Quoties ex hoc pane manducaveritis et ex hoc calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis; v. 28: probet se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice illo bibat.* Quare si juxta formam ecclesiae apostolicae s. coena celebranda est, uno eodemque tempore consecratio, distributio et sumtio fieri deberet.

4. Pugnat cum assertioni apostolicae 1. Cor. 10. v. 16.

4. Quod repugnet assertioni apostolicae 1. Cor. 10, v. 16: *Poculum, quod benedicimus, est communicatio sanguinis Christi; panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi*, ubi Paulus panem non simpliciter vocat corpus Christi ejusque *σῶμα*, sed addit, panis quem frangimus, ut appareat, eum non de solo pane loqui, sed de illius etiam fractione sive distributione et ei correspondente manducatione. Panis enim, quem frangimus, et poculum, cui benedicimus, idem est, quod panis fractio seu distributio et manducatio et vini benedictio eandemque secuta distributio et bibitio ex poculo. Ergo participatio corporis Christi ascribitur pani non ratione substantiae, nec solius benedictionis respectu, sed ratione etiam fractionis, id est distributionis et sumtionis a Christo institutae. Lutherus tom. 1. Jen. p. 215: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi, id est quando panem distribuimus et comedimus, tunc accipimus et comedimus non nudum panem, sed etiam corpus Christi.* 5. Quod multis conflictetur incommodis; fit enim repositio hoc fine, ut panis in processione circumgestetur et adoretur, cum tamen consecratio panis juxta institutionem primaevam tantum ob manducationem fieri debeat. Praeterea per hanc repositionem occasio datur divisioni unius ejusdemque mysterii, quam Gelasius pontifex c. comperimus dist. 2. de consecr. sacrilegam vocat, cum solus panis consecratus, non autem vinum reponatur. Pugnat insuper repositio cum regula ex verbis institutionis exstructa: *Nihil habet rationem sacramenti extra usum a Christo institutum.* Denique repositio causa est irreverentiae, cum panis consecratus a muribus corrodatur, fiat mucidus aliisque

5. Multis intrinsecis incommodis.

modis corrumpatur. 6. Quod repugnet naturae sa-

cramentorum, quippe quorum omnium essentia actione consistit, ut ex institutione manifeste manifestum est. Dissimilitudo, quam haec in parte inter baptismum et eucharistiam Bellarminus lib. 4. de euchar. introducere conatur, patet evanescere. 7. Quod pugnet typis V. T. Exod. 12, v. 10. de agno paschali dicitur: *Et comeditis eum et bibistis*. Eucharistiae typo sic praecipit Dominus: *Ne quis de hoc pane et calice manducet et bibat, sed manducet et bibat*. Exod. 16, v. 19. inquit: *Ne quis de manna superest ad diem alterum*. (Jam vero constat, agnum paschalem et fuisse typum eucharistiae. Levit. 7, v. 15. *sacrificii confessionis pacificatorum ejus in die* tionis *ejus comedatur, non dimittet ex eo manna.* (In sacra coena accipimus verum Christus, quod in ara crucis pro peccatis nostris offerretur, proinde panis consecratus, cui in usu sacrae coenae corpus Christi unitum est, nequaquam reponendus vel recludendus.)

193. Repositionem et asservationem sacramentorum quidem post apostolorum tempora fuisse usum ecclesiae consuetudinem D. Chemnicus probat ductis aliquot veterum dictis. c. tribus gradibus dist. 2. de consecr. citatur dictum Clementis Romani epist. 2: *Tanta in altario certe holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant, ne remanserint, non reserrentur in crastinum, sed cum timore et tremore clericorum diligentia conserventur.* Bellarminus excipit, hoc intelligendum exceptis partibus illis, quae servandae erant in communione infirmorum, cum ibidem presbyterus et minister cum timore et tremore repositum fragmentorum corporis Domini custodire praecipitur, ne qua putredo in sacrario inveniatur, et negligenter agitur, portioni corporis Domini inferatur injuria. Respondemus: de partibus in communione infirmorum servandis nulla ibi fit mentionem, sed clerici jubentur residua corporis Domini in sacrario relictas sunt, consumere, ex quo patet, quod repositio non intelligi reclusionem aliquot, sed fragmentorum relictorum cum reversione conjunctam consumptionem. Quidquid vero sit Clementis testimonio, non multum ei tribuimus, si scripta ejus sint supposititia teste Eusebio hist. eccles. cap. 35. cumque lib. 8. const. c. 20. idem Clemens jubeat, *peracta communione quod superest corporis Domini a diacono in phorium inferri*, id nisi de oblationibus populi intelligatur, cum priore decreto pugnat. Phoria sunt Ruffino lib. 2. histor. eccles. c. 2. descriptione templi Serapidis domus in exoporettae, in quibus vel aeditui, vel hi, quos *ἀγῶνες* appellabant, hoc est qui se castificant, conerere soliti erant; Hieronymo in cap. vigesimo dum Esaias sunt thalamus, in quo habitat praeputus templi, inde Apulejo in Metamorph. 11. pastophori dicti. (At quis credat, Christiani petuis persecutionibus tum temporis obnoxii structuris ejusmodi tunc cogitasse?) Bellarminus argute lib. 4. de sacram. euchar. cap. 4: *Al-*

6. Repugnat

in quo sacramentum asservatum reconditum apophorion dixerunt, quod in eo sacramentum Christus sit, qui est verus templi praepositus apostolis ignota fuit sacramenti reclusio ab Innocentio III. circa annum Christi 1215 introducta. Ex historia Serapionis apud Ilib. 6. c. 43. apparet, sacerdotes in suis domibus habuisse eucharistiam. Apud Chrysostomum 1. ad Innoc. milites ingrediuntur illud templum, in quo sanguis Domini asservabatur. apophorion non potest nec debet intelligi nisi quo seris et clavibus adhibitis sub custodiam conservatur, sed vel privatae aedes vel templi sacrarium. Origenes vel Cyprianus c. 7. hom. 5: Nam et Dominus panem, discipulis dabat et dicebat eis: accipite et manducate, nec servari iussit in crastinum. Bellarminus, Dominum non quidem iussisse, ut a se consecratam differri in crastinum, unde colligi posse, non debuisse unquam eucharistiam conservari, cum multa Dominus iusserit, quae postea per apostolos iussit, ut sacramentum eucharistiae, teste Augustino 118. Respondemus: explicat ibidem Origenes de carnibus sacrificii laudis commendendis, ita ut non remaneat ex eis remane, illud velut typum ad sacram eucharistiam commodat, quae itidem non servari iussa in crastinum, sed accipi et manducari. Quod si typi ad antitypum sibi constare debet, ratio asservationis utrobique locum habet. Sed Christus non praecepit, asservari panem in crastinum, sed post consecrationem statim manducari discipulis praeiussit, eo inquam ipso asservari, siquidem iussit nos hoc facere, quod Christus praecepit. Neque ullum apostolorum mandatum vel ostendi potest de repositione, nec sufficit, nulla probatione et documento fingatur esse traditio). Cyprianus serm. de coena Domini 43: Panis ille non recipitur, non includitur in crastinum, sicut in 1. Cor. 11: Post communionem panis de sacrificiis superfuissent, illic in communem cibum comedentes pariter comederunt. Augustinus lib. 3. de Trinit. c. 10: Panis ille in accipiendo sacramento consumitur. sicut in Levit. lib. 2. c. 8. explicans illud: Nihil superfluum fuerit de carne et panibus, ignis indicat sui seculi morem fuisse, ut si quid communicatis reliquum esset, incenderetur. Quod nunc (inquit) videmus etiam in ecclesia fieri ignique tradi, quaecunque reliqua fuerint inconsumpta. (Bellarminus excipit, quod vel ob temporis diuturnitatem de causa per manducationem consumi non debent, sed repositionem in primitiva ecclesia observatam, non autem circungestationem, sed glorificationem, et huic consuetudini igne immolationis male convenit transsubstantiationem). Nicephorus lib. 17. hist. eccles. c. 25. et

ante eum Evagrius lib. 4. histor. c. 35. referunt, consuetudinem fuisse in ecclesia Constantinopolitana, ut cum post communionem plusculum de partibus immaculati divini corporis reliquum esset, non reservaretur, sed ex ludo literario delecti quidam pueri accerterentur, qui reliquias illas ederent. Concil. Matisconense 2. can. 6: Quaecunque reliquiae sacrificiorum post peractam missam in sacrario supersederint, quarta vel sexta feria innocentes ab illo cuius interest, ad ecclesiam adducantur et indicto eis jejuniis easdem reliquias conspersas vino percipiant. Bellarminus regerit, hoc intelligendum de reliquiis, quae nimium superabundabant, non autem de iis, quae pro aegrotorum necessitatibus requiruntur. At unde probatur haec distinctio? Beda lib. 4. histor. eccles. c. 14. de puero aegrotante loquens, quem apostoli in visione alloqui narrantur. Expectare habes (inquiunt), donec missae celebrantur, ac viatico Domini corporis et sanguinis accepto sic infirmitate ac morte simul absolutus ad aeterna in coelis gaudia subleveris. Si expectare jubetur hic puer, utique pro aegrotis ne eo quidem tempore, sexto post Christum seculo, asservata fuit eucharistia. Quod feria quarta vel sexta demum reliquiae a pueris participari iubentur, in eo discessum fuit paululum ab antiquiori consuetudine, quam exponit Clemens epist. 2. ubi dicit, reliquias illas eodem die a clericis consumendas esse. Humbertus episcopus Sylvae candidae contra Nicetam monachum referente Cassandro reprehendit ritum τῶν προσηλασμένων, hoc est praesanctificationum, apud Graecos non vetustissimos usitatum, nam in quadragesima reliquis quinque diebus excepto sabbatho et dominico non fit consecratio, sed sola ex praesanctificatis, hoc est ex illis quae Dominico die consecrata sunt, distributio et sumtio. Contra hunc morem inter cetera sic scribit Humbertus: Ipsum Dominum legimus non imperfectam, sed perfectam commemorationem suis discipulis tradidisse pane benedicto et mox fracto et distributo. Non enim benedixit tantum et reservavit frangendum in crastinum, nec fregit tantum et reposuit, sed fractum statim distribuit. Unde Alexander martyr et papa quintus ab apostolo Petro passionem Domini inserens canonem missae ait: Hoc quotiescunque feceritis, id est benedixeritis, fregeritis et distribuveritis, in memoriam Domini facietis, quia si quodlibet horum trium sine reliquis fiat, si aut benedictio sine fractione et distributione, aut fractio sine benedictione et distributione, perfectam memoriam Christi non re- I. 377. praesentat, sicut distributio nulla sine benedictione et fractione. Bellarminus dicit, non asservationem sacramenti, sed quod Graeci sacrificium missae ex illis praesanctificatis celebrarent, ab Humberto reprehendi. Atqui argumenta ab institutione Christi et conjunctione actuum sacramentalium petita sunt generalia, ut evidens verborum sonus demonstrat. Huc etiam pertinet dictum Bielii, qui lect. 36. in can. allegans Paschasii sententiam inquit:

Manducatio et potio hujus sacramenti est usus. Hinc et volens discipulos suos Christus fructus hujus sacramenti participes fieri, postquam corpus suum consecravit, non sisteat in consecratione, neque dedit discipulis, ut honorifice ipsum conservarent, sed dedit in sui usum dicens: Accipite et manducate, et quia per usum manducatio transit et consumitur, dedit eis, quoties vellent, consecrandi potestatem, dum addit: Hoc facite in mei commemorationem. Bellarminus regerit, *Bielem* tribus sermonibus celebrare circumgestionem corporis Domini, defendere etiam transubstantiationem, sacrificium et adorationem eucharistiae etc. Respondemus: Sufficit nobis, quod Biel agnoscit, asservationem eucharistiae pugnare cum verbis institutionis, quamvis autem eam ut et dogmata complura alia in honorem ecclesiae Romanae defendat, id ipsum tamen veritati minime omnium praejudicat.

Adversariorum de repositione sacramenti sententia.

194. Ostendimus igitur, asservationem eucharistiae non solum destitui exemplo Christi et apostolorum, sed etiam unanimi primitivae ecclesiae consuetudine, ex quo colligitur, ecclesias nostras injuste accusari et damnari propter non observatam eucharistiae reservationem. Videamus, quid adversarii pro ea adferant. Concilium Tridentinum sess. 13. c. 6. statuit, *retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem.* can. 7. anathema pronuntiat, *si quis dixerit, non licere eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam.* Bellarminus concilii decretum asserturus lib. 4. de euchar. c. 1. contradictionem quandam primum nobis tribuit. *Illyrius* (inquit) *et alii contendunt, tunc solum panem et vinum esse sacramentum, dum comeditur et bibitur, sicut aqua baptismi tunc solum est sacramentum, cum abluit; et Chemnicius, ut eludat testimonia patrum, docet, in tota actione coenae Domini sacramentum et corpus Domini manere, id est dum panis benedicitur, frangitur, distribuitur et etiam dum ex ipsa coena immediate deferitur ad aegrotos vel absentes, ut illum comedant, non ut servant.* Quidam etiam eo usque progressi sunt, ut dicerent, *toto triduo posse servari eucharistiam propter aegrotos et toto illo spatio temporis esse sacramentum, et in ea re ipsa manere corpus Domini, ut ex Lindano refert Claudius Sanctes repet. 4. de eucharist. c. 12.* Respondemus: Principalis quaestio est, an panis eucharistiae, quando recitatione verborum institutionis benedictus, sanctificatus aut consecratus est, statim sit distribuendus, sumendus et manducandus in commemorationem Christi; an vero post benedictionem omissa distributione, sumtione et manducatione sit reponendus, includendus, asservandus, circumgestandus, ostentandus et ad alios usus accommodandus, ita ut post aliquot vel dies, septimanas, menses vel annos demum sequatur ejus sumtio et manducatio, vel etiam plane omittatur. Ab hac principali quaestione, ad quam ex verbis institutionis expedita est responsio, non patiamur peregrinis disputationibus de momento temporis, quo corpus

Christi sub pane esse incipiat vel desinat et quod diu ibi permaneat, nos dimoveri. Interim Pontificii ad stabiliendam repositionem et reliquum hujus sacramenti abusus disputant, panem esse corpus Domini etiam extra usum illum, ad quod divinitus eucharistia instituta est, quando scilicet non distribuitur, non accipitur, non manducatur, sed Deo pro delendis vivorum et mortuorum peccatis certis gestibus et precibus offerri fingunt, quando asservatur, includitur, circumgestatur: ideo opponimus illis regulam illam verissimam ipsis institutionis verbis deductam: *Nihil habet institutionem sacramenti extra usum divinitus institutum.* Usus autem ille rectissime definitur tota seu integra illa actione, quae in verbis institutionis praescribitur et mandatur. Tota enim actio eucharistica connexa et ad totam illam actionem pertinentia est: *hoc est corpus meum.* De illo igitur panis qui benedicitur, qui frangitur, seu distribuitur, accipitur et manducatur, de illo inquam pane Christus dicit: *Hoc est corpus meum;* et Paulus fructum panis tribuit, quod sit *communicatio corporis Christi* 1. Cor. 10, v. 16. Actus sacramentales, videlicet consecratio, fractio sive distributio et sumtio, videlicet manducatio et bibitio, sunt invicem ordinati et in administratione sacrae coenae videlicet institutionis essentialiter connexi, iidemque simul sumti constituent actionem a Christo in eucharistiae celebratione praescriptam, requisitam et mandatam, quare si aliquis horum actuum desit, vel alius loco substituat alius a Christo non requisitus, non observatur Christi institutio, ac proinde non fit legitima sacrae coenae administratio. Praesentia igitur corporis et sanguinis Christi in sacra coena non in initio, nec medio, nec fini actionis sacramentalis, sed in toto, multo minus soli pronuntiationi verborum, *hoc est corpus meum,* omnium minime prolationi solius titulae literae *um* (ut quidam ex Scholasticis nugantur), sed toti actioni a Christo institutae, vel ut citius loquar, ipsi institutioni et ordinationi Christi quae per actionem ab ipso praescriptam, id est consecrationem, distributionem, manducationem et bibitionem observatur, repetitur et quasi renovanda acceptam ferendam esse dicimus. Quamvis proinde administratio sacrae coenae diversis actibus et actionibus constet, videlicet benedictione, distributione, manducatione et sumtione, quae simul peragendae non possunt, nec in uno momento fieri; illae tamen nequaquam in hac quaestione de praesentia corporis et sanguinis Christi sunt divellendae, cum omnes simul ad actionem genere unam, hoc est legitimam sacrae coenae administrationem a Christo praescriptam concurrant; atque ut Filius Dei in prima coenae administratione nexu indissolubili et immediato eas conjunxit; ita quoque a nobis sine longiori temporis interapedine in administratione coenae conjungendae sunt ac simul peragendae. Hac de re sic scribit D. Lutherus in epistola ad Wolferum pastorem Islebensem, qui reliquum vini ac panis eucharistici miscuerat cum vino ac pane priore

Lat. fol. 586: Sane D. Philippus
 sacramentum nullum esse extra actionem
 sacramentalem, sed vos nimis praecipitanter
 ad definitis actionem sacramentalem, qua re
 nullum prorsus videamini habere sacra-
 mentum. Iam det illa festinata praecisio actio-
 nis, quod post prolationem verborum,
 minima et principalis actio in sacra-
 mento percipit corpus et sanguinem Chri-
 sti, quod desierit actio. Hoc certe non vult
 Philippus, et generaret ista definitio actionis
 scrupulos conscientiarum et interminabiles
 quod, sicut apud Papistas disputabatur, an
 in ipsis vel ultimis syllabis adesset cor-
 pus Christi. Spectandus est ergo non
 tantum ipse actionis instantis vel praesentis,
 sed quoque, non mathematica, sed physica
 actio, hoc est danda est mora actioni huic et
 ipsius latitudine, ut dicunt *ἡ πλάτος*. Sic
 tempus vel actionem sacramentalem,
 quod ab initio orationis Dominicae et duret,
 communicaverint, calicem ebiberint,
 manducaverint, populus dimissus et ab altari
 dimittitur. Ita tuti et liberi erimus a scrupu-
 lis quod quaestionum interminabilium.
 Iam actionem sacramentalem definit rela-
 tive, hoc est contra inclusionem et circum-
 stantiam sacramenti, non dividit eam contra se
 ipsam, etc. Idem in
 Carolstad. tom. 4. Jen. Germ.
 quaestiones de instante consecrationis ex-
 duntur. *ἡ τοῦ τοῦ ῥῆν* vel tempus praescribimus,
 acquiescimus in hac fide, quod certo
 Christus futurum promisit. Non dis-
 putat, in quo temporis momento leprosus sit
 ad quem Christus dixit: Volo, mundus
 fieri. sed sufficit, nos credere, ipsum jux-
 ta verbum esse mandatum. Ita quoque
 filium reguli Johan. 4. sanatum esse
 Christus: Abi, filius tuus vivit, nequa-
 quam solliciti sumus, cui quasi verborum syl-
 labas accepta sit ferenda. Lazarum verbis
 resuscitatum credimus, otiosis rizzatoribus
 quaestione, an vi nominis Lazari, aut verbi
 et edicti foras, miraculum illud factum
 de praesentia corporis et sanguinis
 sumus ex verbis ejusdem, hoc est cor-
 pus, de momento praesentia parum solliciti
 sunt. Haec Lutherus. Proinde in regula illa,
 rationem sacramenti extra usum divini-
 tatis, nomine usus intelligitur tota actio
 a Christo praescripta, videlicet conse-
 cratio, distributio, manducatio et bibitio, hi enim
 omnes et singuli constituunt et absolvunt
 sacramentalem, de quo regula agit, a
 qua nequaquam discedunt, qui manduca-
 tionem et bibitionem requirere videntur, cum
 manducatio et bibitio sint ultimus essentialis
 actus, qui reliqui priores, consecratio scilicet
 et distributio, certa ratione referuntur, ideo per

manducationem et bibitionem priores illos actus sa-
 cramentales non excludunt, sed potius includunt,
 atque ut Lutheri verbis rem explicemus, usum sa-
 cramentalem definiunt relative ad extra, hoc est
 contra inclusionem, circumgestionem et alios
 peregrinos usus, quorum in verbis institutionis
 nulla fit mentio, non autem dividunt eum contra
 se ipsum, nec definiunt ad intra, hoc est non op-
 ponunt eum reliquis actibus sacramentalibus in
 ipsa institutione expressis et sacramentalem man-
 ducationem ac bibitionem necessario anteceden-
 tibus.

195. Videamus ergo, quomodo Bellarminus probet,
 eucharistiae sacramentum esse rem permanentem
 et in eo corpus Domini permanentiter existere,
 hoc est panem, super quem pronuntiata sunt a sa-
 cerdote consecrante illa verba, hoc est corpus meum,
 esse Christi corpus, si vel maxime non distribuatur
 ad manducationem, sed asservetur, reponatur, inclu-
 datur, circumgestetur et quacunque ratione tractetur,
 hic enim est quaestionis sensus et disputationis
 scopus. Cap. 2. lib. 4. de euchar. provocat ad Do-
 minicam institutionem: Verba Domini (inquit) hoc
 est corpus meum, hic est sanguis meus, prius dicta
 sunt, quam fieret actio manducandi et bibendi,
 ergo ante illam actionem fuit corpus Domini prae-
 sens in coena et proinde etiam sacramentum eu-
 charistiae confectum. Consequentiam probat dupli-
 citer: Primo quia juxta Augustinum tractat. 80.
 in Joh. accedit verbum ad elementum et fit sacra-
 mentum, sed ante actionem comedendi et bibendi
 verbum ad elementum accessit. Ergo ante actionem
 comedendi et bibendi factum est sacramentum. Se-
 cundo verba Domini mox atque prolata fuerunt,
 vera fuerunt. Sed prolata sunt ante illam actio-
 nem manducandi et bibendi. Ergo ante illam actio-
 nem etc. Respondemus: 1. Quemadmodum Carolsta-
 dius referente Luthero tom. 4. Jenens. Germ.
 fol. 384. disputabat, Christum prius dedisse disci-
 pulis manducandum panem, ac discipulos etiam
 prius manducasse, quam a Christo audirent hoc est
 corpus meum, ut obtineret, corpus Christi non
 fuisse mediante benedicto pane discipulis datum;
 ita Bellarminus disputat, Christum prius dixisse,
 hoc est corpus meum, antequam discipulis cibum
 eucharisticum manducandum daret, ut obtineat, etiam
 non accedente manducatione panem esse Christi cor-
 pus. Sed repetimus verba Lutheri Carolstadio oppo-
 sita, quae etiam Bellarmino opponi possunt: In ver-
 bis coenae (scribit loco dicto) quaedam sunt verba
 evangelistarum, quibus historica narratio continetur,
 utpote haec: Accipit panem, benedixit, fregit ac
 dedit discipulis dicens; quaedam vero sunt Christi
 verba, quae scilicet ipse in institutione et administra-
 tione coenae protulit, videlicet haec: Accipite, come-
 dite, hoc est corpus meum, quod pro vobis datur;
 bibite, hoc est sanguis meus, qui pro vobis effunditur
 in remissionem peccatorum, hoc facile in mei com-
 memorationem. Ex verbis evangelistarum manifeste
 colligitur, Christum dicendo dedisse et dando dixisse,

Argu-
 menta
 pro re-
 positione
 eucha-
 ristiae.

hoc est corpus meum, ita ut distributio panis eucharistici facta sit una cum prolatione verborum hoc est corpus meum; Christus enim panem primo in manus suas accipit, benedicit et gratias agit, postea frangit, ac tum demum distribuit dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Ergo in ipsa distributione panis se corpus suum manducandum ipsis dare dixit, si quidem per participium dicens distributio panis et appellatio corporis simul connectuntur. 2. Regerit Bellarminus, ipsum sensum verborum postulare, ut dicamus, prius fuisse a Domino prolata illa verba, *hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, quam dederit discipulis cibum illum et potum.* Nam illa verba, *hoc est corpus meum, continent rationem, cur debuerit comedi ille cibus et similiter illa verba, hic est sanguis meus, continent rationem, cur debuerit bibi ille potus, unde Matth. 26. ponitur particula causalis enim; prius autem debuit ratio illa a Domini explicari et etiam percipi ab audientibus, quam eis daretur panis ille comendus, nimirum ut scirent, quid acciperent. Praeterea si invitantur ad bibendum, quia est sanguis, ergo prius fuit sanguis, quam illi biberent. Ad haec Lucas c. 22. et Paulus 1. Cor. 11. scribunt, hic est calix novi testamenti in meo sanguine; ergo in calice fuit sanguis et non solum in ore sumentium, et sane prius in calice, quam in ore sumentium, nam ex calice ad os pervenit, non contra. Adde verba Pauli 1. Cor. 10: Panis quem frangimus, nonne communicatio est corporis Domini? Et calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini? hic enim aperte Paulus indicat, panem prius consecrari et mutari in corpus Domini, quam frangatur et distribuatur, dicit enim id, quod frangitur, non esse futurum, sed jam esse corpus Domini. Denique in omnibus liturgiis verba Dominica, *hoc est corpus, hic est sanguis, multo ante pronuntiantur, quam panis sanctificatus distribuatur et manducetur.* Respondemus: haec omnia eo referuntur, vel ut probent, Dominum prius dixisse, *hoc est corpus meum, antequam panem manducandum daret, vel ut probent, corpus Domini in eucharistia esse praesens, si vel maxime non accedat manducatio.* Si priorem scopum in his praefixum sibi habuerit Bellarminus, dicimus, nos non morose adversari, si quis statuere velit, verba Christi: *accipite, comedite etc.* esse paulo ante prolata, antequam accederet discipulorum manducatio, (illud enim, ut ex sequentibus apparebit, nostrae sententiae non refragatur), interim haec Bellarmini disputatio apodictice id non probat, quamvis enim in verbis, *hoc est corpus meum, hic est sanguis meus,* exprimatur ratio, cur debeant apostoli cibum illum comedere et potum illum bibere, id tamen minime impedit, quominus in ipsa distributione cibi et potus eucharistici causam illam Christus expresserit, cum natura actionis et enarratio historica eo nos ducant, quod dare et dicere fuerint conjuncta, quod panem dederit et simul dixerit: *hoc est corpus meum, dedit dicens* (scribunt evangelistae) h. e. dando dixit et dicendo dedit. Ita quoque in aliis dationibus comparatum esse solet,*

ut in ipsa datione simul exprimatur, quid et quid ab altero accipiatur. Sic qui alteri in pio dat centum florenos, in ipsa datione dicit: hi sunt centum floreni. Si vero posteriorem in hac disputatione propositum sibi habuit Bellarminus, dicimus, necessario distinguendum esse illam consecrationem, quam statim et imsequitur distributio, manducatio et bibitio; illam consecrationem, a qua distributio, manducatio et bibitio longissimo temporis intervallo sunt separatae, vel etiam nunquam eam sequuntur. Si quae consecratione, quam statim et immediate sequitur distributio, manducatio et bibitio, dicimus, hoc modo consecratum, distributum et manducatum vere esse *σώμα* corporis Christi, quia actus sacramentales a Christo requisiti juxta institutionem conjunguntur, ubi vero ob Christi institutio, ibi juxta ordinationem, in eam et promissionem suam Christus vere corpus ac sanguinem suum nobis communicat, ex eo non est colligendum, quod per illam consecrationem, ad quam non accedit distributio, manducatio et bibitio, panis sit corpus Christi, si loco distributionis et bibitionis adhibeatur ejusdem consecrationis, inclusio, circumgestatio, quia enim non ob Christi institutio et quia institutione Christi sacramentum sanctificatur, inde manifestum et certum est, ubi non sit sacramentum, ubi non servatur Christi institutio. Concedimus igitur, discipulos ex calice sanguinem Christi bibisse atque ordine naturae prius quam in ore sumentium sanguinem Christi frangere, enim requirit relatio inter *δοῦναι καὶ λῆψιν*, quia discipuli mandato Christi obediens consecrato biberunt; sed ex eo non potest colligi, quod in calice consecrato sit sanguis Christi, ad quem non accedit bibitio. Actio eucharistica est generatim quoddam totum, partes essentielles hujus actionis consecratio, distributio et sumtio in manducatione consistens, qui vocantur actus sacramentales. Quemadmodum igitur, quando pars est a toto separata, non licet ex una parte inferre totum, ita quoque ex uno actu sacramentali a tota actione separata non est colligenda eucharistiae essentia corporis et sanguinis Christi praesentia, sed ut in omnibus tanquam partibus simul sumtis et conjunctis. Verba apostoli 1. Cor. 10, v. 16: *quem frangimus, nonne est communicatio corporis Domini?* tantum abest, ut nostram oppugnet sententiam, ut eam validissime potius confirmet, de pane eucharistico fracto seu distributo colligenda est, quod sit *σώμα* corporis Domini, loquitur enim de pane non ratione essentiae, sed usus sacramentalis, evidentem asserens, panem eucharisticum non ratione essentiae in corpus Christi converti, sed in usu sacramentali, quando scilicet distribuitur et manducatur, esse corpus Christi *σώμα*. Idem judicium est de Augustini, *accedit verbum ad elementum, et consummatum.* Cum enim haec sit generalis ratio, quod omnia sacramenta pertinent, quod ne ipsa Bellarminus negat, alterutrum horum sequi

manducari. 5. Quae ex patribus Bellarminus affert, ut probet, *etiam in altari et vasis sacris praesens agnoscendum esse corpus Domini*, nostrae sententiae non adversantur, loquantur enim illa omnia de usu sacramentali, id est de illa actione, in qua juxta Christi institutionem panis benedicitur, distribuitur, manducatur, ubi corpus Christi vere praesens adesse statuimus, ex eo autem non potest inferri, quod extra usum divinitus institutum, quando panis consecratus non distribuitur nec manducatur, sit praesens. 6. Quae contra Chemnicium Bellarminus affert, ex superioribus facilem habent explicationem.

X. 333. Si in omnibus (inquit) actionibus simul sumtis (benedictione scilicet, distributione et manducatione) consistit hoc sacramentum, tunc non erit perfectum et integrum sacramentum nisi peracta manducatione, atque ita falsum erit, quod dicit Chemnicus, ante manducationem esse corpus Domini in mensa. Si in singulis seorsim, ergo quinque erunt sacramenta eucharistiae eaque diversissima. Praeterea vel ita est in singulis, ut sit formaliter quaelibet illarum actionum, aut ut tantum coëxistat singulis. Sed prius dici nequit, quia nec actio accipiendi, quae est prima, nec actio manducandi, quae est ultima, nec actiones intermediae possunt esse formaliter hoc sacramentum. Item: Si sacramentum eucharistiae permanet tempore illo, quod est inter has actiones interjecto, manet etiam actione cessante et est res permanens. His et similibus argutiis simplicitas Christiana opponit institutionem Christi, quae requirit benedictionem, distributionem et manducationem, ac certo statuit, hos actus sacramentales simul sumtos et conjunctos constituere legitimam sacrae coenae administrationem, in qua Christus vere praesens suo corpore et sanguine nos cibet ac potet, de momento, in quo incipiat vel desinat corpus Christi esse praesens, non est sollicita, sed ut modus praesentiae est inperinvestigabilis, ita quoque quaestiones illas de momento praesentiae statuit esse inexplicabiles. Christus ut in coena praesens est illocaliter, ita quoque intemporaliter (ut sic loquar), hoc est sine mensura temporis in hoc mysterio operatur. Qui ab hac simplicitate Christiana discedit, curiositati rationis humanae nunquam satisfieri posse intelliget.

Nom eucharistia in eo differt a baptismo, quod est res permanens.

196. Cap. 3. probare conatur Bellarminus, esse dissimilitudinem inter sacramentum eucharistiae et baptismi, illud esse rem permanentem, hoc vero actionem. 1. Quia nemo unquam vocavit eucharistiam vel corpus Domini fractionem, vel consecrationem, vel distributionem, vel manducationem vel aliam actionem, sed rem permanentem, id est panem sanctificatum. Justinus in apol. 2: *Cibus a nobis vocatur eucharistia*. Irenaeus lib. 4. c. 34: *Panis post benedictionem est eucharistia constans duobus rebus, terrena et coelesti*. Tertullianus de resurr. carn.: *Caro corpore et sanguine Christi vescitur*. Respondemus: verissima ac certissima est illa collatio baptismi et eucharistiae, quae ostendit, utrumque sacramentum in actione consistere.

** (Argumentamur: 1. Quodecunque propter institutum est, illud in actione consistit. usus est operatio seu actio circa rem utendam coena Domini est propter usum instituta. Assumptum probatur, quia actus sacramentales sunt benedictio, distributio, manducatio, h ostendunt, objectum, circa quod versantur, corpus et sanguinem Christi, in actione consistit ab his enim actibus copulate sumtis ut a coena Domini formaliter actio dicitur. Sicut sublata forma formatum non est; ita cessant actibus sacramentalibus objectum, quia tale, esse objectum. 2. Si partes formales coenae Domini in actione sunt, ergo et ipsum sacramentum logicum in regula: Quod est partis, quia pars, id etiam secundum illam partem. At partes formales coenae Domini sunt in actione, fatente Bellarmino de eucharist. c. 16. 3. Johannes Holthusius seu Pontificius lib. de modo examinandi candidat. coenam ita definit, ut genus statuatur consecrationis corporis et sanguinis Christi.)** Quemadmodum enim ex eo, quod institutio baptismi utitur actionem significante baptizate, immote colligitur baptismi formam consistere in actione a Christo instituta et praescripta, ac proinde extra illum usum et actionem non esse sacramentum baptismi, et verba institutionis millies super aquam quavis intentione pronuntiantur; ita quoque pari ratione eo, quod institutio eucharistiae utitur verbis actionem significantibus, accipite, manducate, bibite, immote colligitur, eucharistiae formam consistere in actione a Christo instituta et praescripta, ac inde extra illum usum et actionem non esse sacramentum eucharistiae, si vel maxime verba creatoria, ut vocant, super panem pronuntiantur in institutione eucharistiae (quae sunt verba Christi part. 2. exam. cap. de excel. sacram. coenae tantum haec verba exstarent: *Accipit panem, frangit, egit et dixit: Hoc est corpus meum*, tunc quid dicerent Pontificii; sed institutio inquit, *frangit, distribuit et dedit discipulis* et jussit, ut acciperent et comederent et biberent. Haec verba citra omnem controversiam actionem significant, et quidem preesse utitur verbo faciendi, inquit enim, *hoc facite*, quod scilicet in prima coena factum est. Si iuxta institutionem judicandum est, erit sacramentum eucharistiae certa quaedam actio et consistens in usu non minus quam baptismus. Imo consideret hoc lector, in institutione baptismi unicum tantum est verbum significans actionem baptizate, et tunc fortiter demonstrat et convincit, baptismum esse sacramentum, quod extra illum usum divinitus institutum non esse sacramentum. In eucharistiae vero institutione non unum aliud verbum tale est, sed aliquot ordine ponuntur, manifestissime actionem significant: *Accipit, frangit, egit, fregit, dedit discipulis, dixit: accipite, comedite, bibite, hoc facite* etc. Breviter: quaecumque argumenta probant, baptismum consistere in actione, nec locum habere sacramentum baptismi extra illum usum divinitus institutum, ea omnia et singula

tutioni Christi. 3. *Verba sacramentalia, sine quibus sacramentum non fit, non dicuntur a manducante, neque ad manducantem, sed a ministro super panem, illa enim verba, hoc est corpus meum ad panem non ad manducantem pertinent.* Respondemus: Christus in prima coenae institutione et administratione, quae est reliquarum norma ac forma, non ad panem, sed ad discipulos dixit: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* Repetitio institutionis Dominicae in nostra coena separat quidem externa elementa ab usu vulgari et communi, interim tamen non propter panem, sed propter communicantes instituitur, neque propter panem, sed propter communicantes Christus suo corpore in sacra coena adest. Invertimus igitur argumentum: Verba sacramentalia in baptismo non dicuntur a suscipiente baptismum, sed a baptizante, interim baptismi susceptio necessario requiritur, ut sit sacramentum; ita quoque verba sacramentalia in coena non dicuntur a manducante, sed a distribuyente, interim manducatio et bibitio necessario requiritur, ut sit eucharistia. Breviter, nec consecratio, nec distributio, nec manducatio, quatenus sunt actiones nostrae, efficiunt eucharistiam, sed Christi institutio, Christi

X. 336. voluntas, Christi efficacia. Interim quia Christus in verbis institutionis ordinavit, ut faciamus, quod ipse fecit, ideo non solum consecratio, sed etiam distributio et sumtio ad legitimam eucharistiae administrationem requiruntur. 4. *Pani consecrato tota definitio sacramenti convenit, est enim signum sensibile et causa internae nutritionis spiritualis, fit a Deo per ministrum ritu et ceremonia a Deo instituta, denique elementum et verbum concurrunt ad hoc sacramentum, ut ad omnia alia.* Respondemus: haec omnia tum demum locum habent, quando observatur Christi institutio; panis consecratus est signum, et causa spiritualis nutritionis, nimirum si manducetur, non autem nude adspiciatur; ad ceremoniam a Christo institutam pertinet non solum benedictio, sed etiam distributio, manducatio et bibitio. Verbum quod ad elementum accedens efficit sacramentum, non est aliud quam hoc: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus.* Ut ergo ex eo, quod verbum baptismi requirit actionem, necessario inferitur, quod baptismus in actione consistat; ita quoque idem dicendum de verbo eucharistiae.

Ritus
primi-
tiae
ecclesiae
pro sta-
bilienda
repositi-
one.

197. Cap. 4. affert Bellarminus pro stabilienda huius sacramenti repositione varios primitivae ecclesiae ritus, de quibus sigillatim agere non est operae pretium, sed in genere monemus: 1. in ipso jure canonico dist. 8. multos recenseri canones ex veteribus, qui asserunt, *consuetudinem sine veritate esse vetustatem erroris. Dominum in evangelio non dixisse: ego sum consuetudo, sed ego sum veritas; consuetudinem quantumvis vetustam, quantumvis vulgatam veritati omnino postponendam; non hominis consuetudinem, sed Dei veritatem sequendam; non attendendum, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, sed quid prius, qui ante omnes est, Chri-*

stus fecerit etc. Jam vero ex verbis institutio manifestum est, Christum panem consecratum reposuisse, nec reponendum apostolis dedisse ad manducandum iisdem exhibuisse, addito quoque mandato: *Hoc facite.* Adversarii igitur non debent nec possunt nobis hoc nomine succensere, Christi institutionem consuetudini, licet aut praefereamus. Nunquam enim nobis probari potest, quod Bellarminus asserit lib. 3. de sacram. c. 26. §. ex quo intelligimus, *clariorem consuetudinem quam ipsum verbum et ex consuetudine verbum Dei interpretandum, non obesse Dei obscurum et ambiguum consuetudinem cedendum.* 2. Praxis ecclesiae apostolicae omnino ferenda est consuetudini sequentium temporum alibi confirmatum dedimus. Jam vero in ecclesia apostolica non fuit usitata repositio vel assumptio huius sacramenti, sed ut ex historia evangelii Actis apostolicis et epistola ad Corinthios colligitur apostoli et apostolorum discipuli eo modo administrarunt sacramentum coenam, ut panem consecratum distribuerent et manducarent. 3. Nec tamen veteres ecclesias, in quibus repositio et assumptio in usu fuit, simpliciter damnamus, sed repositio regulam Cypriani lib. 2. epist. 3: *Si quis de repositioe vel ignoranter vel simpliciter non observavit, quod nos Dominus facere ex exemplum magisterio suo docuit, potest simplicitati eius indulgentia Domini venia concedi, nobis vero poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus, ut ubique lex evangelica et traditio Dominica servetur et ab eo, quod Christus instituit et fecit, non recedatur.* Ignosci potest a ceteris erranti, post inspirationem vero et revelationem veritatis factam, qui in eo, quo errore perseverat prudens et sciens, jam non in venientiae peccat, praesumptione enim atque oblatione quadam nititur, cum ratione superetur. Bellarminus regebat, Cyprianum loqui de paucis quibusdam sacerdotibus, qui ex simplicitate consuetudinem servabant in sacrificio celebrando, qui in tota servatur ecclesia; consuetudinem asservandae eucharistiae non a paucis, nec tempore, sed a patribus omnium aetatum in omni ecclesia servatam. Respondemus: Verba Cypriani sunt generalia, de omni enim consuetudine quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, ex institutione et traditione Dominica judicandum esset, ut c. Consuetudo, et cap. Si solus. dist. 8. Cypriano manifeste probant. Recognoscat Bellarminus sua verba lib. 1. de sacram. in gen. c. 2. ex quo: *Vetus ecclesia ex consuetudine ducentorum vel trecentorum annorum explicabat testimonia, quae Cyprianus cum suis affirmavit.* Et paulo ante: *Vincentius Lerinensis dicit, tunc valuisse apud ecclesiam catholicam argumentum ductum a traditione et consuetudine ecclesiae, hoc uno superata fuerit causa S. Cypriani summa eloquentia et frequentissimo sanctorum concilio et multis divinae Scripturae*

veritatem pugnabat. Ex quo intel-
ligimus contra consuetudinem non pau-
ca multorum regulam illam protulisse. Be-
nignus de iudice contrav.: *Cyprianus in*
Epistola ad Iulianum persuasus, se ex Scripturis
scire, quod haereticorum baptismum non sit
in hac occasione incipiebat traditionem con-
tra firmius oppugnabatur quam a Scri-
ptura. Quod autem consuetudo asservandi eucha-
ristiam fuerit universalis, ex superioribus in-
ferri potest. 4. Exempla asservationis eucharistiae
adducta sunt dissimilia, quaedam enim
ad institutionem accedunt, quaedam vero
non. Justinus apolog. 2. commemorat,
omnem eucharistiam ad absentes deferri
factum id est immediate post consecra-
tionem aliquorum communicationem in coetu
integressam. Eodem modo accipien-
tia Irenaei in epist. ad Victorem papam
lib. 5. hist. c. 24. quod eucharistia
peregrinis Romam venientibus in testimo-
nio et concordiae fuerit missa. Quotidi-
e in ecclesiis celebrabatur communio, ut ex
notum est, peracta igitur in coetu pu-
blice per diaconos ad aegrotos vel pe-
nitentes delata, nequaquam vero per aliquot
dies vel ad pompam et spectaculum cir-
cumspecta. Frustra igitur propugnat Bellarminus
asservationem, ostentationem et cir-
cumstationem in ecclesiis Pontificiis usitatam.
In ecclesiastico, in quo eucharistia cele-
bratur aegrotos, peregrinos atque alios, qui
in ecclesia impediti fuerunt, ne interessent
mysteriorum, panem et vinum, in quo
conservantur, transmittere, longissime distat
a solo panis per dies aliquot, non man-
ducationem, sed theatralem circumgestionem causa.
(Bellarminus) si non est sacramentum nisi
quod Christus fecit aut fieri iussit, quo-
modo sacramentum in illa delatione ad absen-
tes certum est, illos, qui deferebant, non
in domibus eorum ritum coenae cele-
brare modo eucharistiam consecrare, erant
autem. Ergo fatendum, quod non sit opus
consecrationem eucharistiae in domibus
ad quos defertur. Respondemus: delatio
aegrotos et absentes non separavit tanto
intervallo consecrationem et distributionem,
quod in Pontificiis fieri hodie consuevit, in
quod nunquam, vel non nisi post aliquot dies
intercedit, propius igitur ad institutionem
delatio illa veterum accedit, interim
consentaneum institutioni et exemplo
sacramentum, verba coenae recitare et illis
eucharistiam in loco communionis et
in praesentia communican-
tium alio et loco et tempore illis absenti-
bus ostendimus. 5. Quaedam exempla
ab institutione Dominica sunt remo-
ta non immediate conjunctam habeant

manducationem ab ipso Christo in institutione
praescriptam et requisitam. Cyprianus serm. de
lapsis commemorat, mulierculas quasdam eucha-
ristiam in arculis et stropholis domi asservare soli-
tas. De hac privata reservatione eucharistiae (in
qua vel utrumque corporis et sanguinis antitypum
ex coetu ecclesiae domum secum deferebant, vel
ex calice Domini in ecclesia bibebant, panem vero
Dominicum secum portabant domum, ibique et
ante cibum vel in periculis vel inchoaturi aliquid
eum manducabant) loquuntur etiam Tertullianus
lib. 2. ad uxorem, Basilius in epist. ad Caesariam,
Nazianzenus orat. in Gorgon. Ambrosius de obitu
fratris Satyri c. 7. Hieronymus in apol. pro libris
adv. Jovinianum. Sed postea mutata, abrogata et X. 333.
prohibita fuit consuetudo illa privatae reservationis,
quantumvis antiqua et late patens in concilio
Toletano I. can. 14. et Caesar. Augustano can. 3.
Decretum prius Toletanum sic habet: *Si quis ac-*
ceptam a sacerdote eucharistiam non sumserit, ve-
luti sacrilegus propellatur. Decretum Caesar. Au-
gustanum tale est: *Eucharistiae gratiam si quis*
probat non consumpsisse in ecclesia, anathema sit
in perpetuum. Sic ergo patres illius concilii ipso
facto ostenderunt, consuetudinem ecclesiae non suf-
fultam Dominica institutione abrogari jure posse.
Bellarminus regerit, non asservationem in ecclesia,
sed privatam tantummodo abrogatam esse, ne vide-
licet aliqui abutantur tanto sacramento ad veneficia
et alia hujusmodi scelera. Respondemus: Eadem
est ratio privatae et ecclesiasticae asservationis, neu-
tra gaudet Christi instituto vel mandato; contra
vero utraque parit abusus et superstitiones; utraque
conjuncta est cum periculo abusus ad veneficia et
alia hujusmodi scelera, nisi forte statuamus, inter
sacerdotes et templi custodes nullos esse magos,
nec perfringi posse cibarium, in quo panis conse-
cratus asservatur. Referunt historici, omnes ponti-
fices a Sylvestro II. usque ad Gregorium VII. in-
clusive fuisse magos, et de hoc Gregorio VII. scri-
bit Benno cardinalis, quod ex pane consecrato re-
sponsa quaesierit contra imperatorem, quae cum
aliquando non redderentur, in ignem eum conjece-
rit. Si pontifices sanctissimi asservata eucharistia
ad magiam abusi sunt, quid non audebunt minorum
gentium dii? At (inquit Bellarminus) si extra
usum coenae non esset sacramentum, nec corpus
Domini, posset permitti cuicumque panis ille sancti-
ficatus, neque enim periculum esse ullius sacrilegii,
si extra usum coenae nihil esset nisi merus panis.
Concilia igitur, quae tam severe propter pericula
sacrilegiorum prohibent sacramenti asservationem,
manifeste indicant, etiam extra usum coenae veris-
simum permanere tum corpus Domini, tum etiam
sacramentum. Respondemus: aquam baptismi extra
usum a Christo institutum non esse sacramentum
ipse Bellarminus concedit; atqui num homines sa-
crilegi non abutuntur sacri baptismatis aqua ad
gravia scelera? praxis ostendit contrarium. Ergo
ut abusus aquae baptismicae et prohibitio aquae

ad tales abusus asservandae nequaquam probat, aquam baptismi esse sacramentum extra usum a Christo institutum; ita quoque de eucharistia idem omnino dicendum. 6. Quaedam exempla plane sunt contraria divinae institutioni, ideoque nec probari nec excusari possunt aut debent. Ambrosius in orat. de obitu Satyr. testatur, *Satyrum sacramento ad collum appenso unum esse ad naufragium evitandum*. In libro Amphiloerii de Basilio refertur, quod ea hora, qua e vivis excesserit, illam partem hostiae acceperit, quam secum tumulare decreverat. Alia quaedam legenda de Basilio fingunt, quod panem consecratum in tres partes divisit, quarum unam communicavit, alteram in columba aurea, quae super altare pependit, reposuerit, tertiam secum consepeliendam reservavit. Augustinus lib. 22. de civ. Dei c. 8. scribit, a quibusdam presbyteris oblatum fuisse Deo sacrificium Domini corporis ad curandam domum quandam a daemonum vexatione. Gregorius lib. 2. dialogorum c. 24. de Benedicto refert, quod cum defunctus quidam monachus sepeliri nequiret, miserit aliquos, qui eucharistiam super pectus mortui ponerent. In majoribus basilicis sacramentum quotidie cum lampadibus accensis inclusum proponitur adorandum et effertur ad incendia restinguenda et ad similes casus averruncandos. Plures huiusmodi abusus enumeravimus superius §. 60. membr. 2. Atqui illos omnes defendere cogitur Bellarminus et ipso facto etiam defendit in c. 5. §. ad quartam, cum semel discesserit a regula illa verissima et certissima, quippe ex ipsis institutionis verbis deducta: *Nihil habet rationem sacramenti extra usum a Christo institutum*. Concedere ergo cogitur, panem consecratum esse verum Christi corpus, quocumque modo tractetur et quocumque fine usurpetur. *Falsum est* (scribit), *apud veteres non fuisse alium sacramenti usum quam ad manducandum*. Nam Gorgonia soror Nazianzeni ipso Nazianzeno teste in orat. de obitu Gorgon. sacramento eucharistiae usa est ad impetrandam a Deo sanitatem, Christi corpus in sacramento adorando, invocando, oculis applicando; Satyrus Ambronii frater eodem ad collum appenso usus est ad naufragium evitandum. Cyrillus Hierosolym. catech. 5. mystag. monet communicantes, ut post communionem digito turgent labia sanctificata contactu corporis et sanguinis Domini et deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos, frontem et alia membra etc. At si illi usus eucharistiae defenduntur, defendendi etiam reliqui omnes, longissime etiam ab institutione Dominica recedentes, cum omnium sit par ratio. Brentius in apol. confess. Würtenb. cap. de satisfactione pag. 559. refert quandam fabulam, quam de majoribus audierat. *Quaedam mulier* (inquit) *molitoris uxor, cum magna rerum penuria laboraret, cogitavit, quibus rationibus egestatem suam sustentare posset. Vidit enim vicini molitoris uxorem non solum lautam suppellectilem habere et pretiosa veste incedere, verum etiam magnam vim pecuniae possidere. Do-*

luit igitur, se cum in eadem esset professus artificio, non etiam in eadem esse fortunatum diu quidem circumferens oculos, quo re consulere, tandem visum fuit optimum esse sumere in die paschae panem eucharistiae, ore subtraheret et lapidi molari subiceret enim futurum sperabat, ut Christus, qui contineretur, omnem benedictionem suam in praesens effunderet. Postquam ergo cogit fecisset, ecce tibi rem mirandam. Nocturno molarem lapidem, sub quo panis eucharistiae bat, auditur suavissimus concentus. Itaque miliares et vicini tanta vocis suavitate eze currunt undique nec possunt aliud judicare hunc esse coelestium angelorum concentum cum diu attoniti dubitarent, quae hujus causa esset, vident tandem hostiam sub paululum prominentem, et quo propius aures admovent, eo jucundior et clarior sonus. Itaque judicant, non esse hostiam rem, sed consecratam et ibi Christum ipsum cum corpore et sanguine, imo et cum cruce cum universa humanitate et divinitate praestantem. Mulier autem horrore propter miracula repta significabat trepidatione ipsa, se, hac hostia factum sit, haud ignaram esse comprehenditur a magistratu, faletur rem et ut rea tanti mysterii profanati traditur urenda. Atqui si licet sacramento uti ad eam sanitatem impetrandam oculis applicari non etiam liceret uti ad divitias et benedictionem acquirendam molari subijciendo? In hac (scribit Brentius) nihil videtur miserae mulieris defuisse praeter Sotum (vel Bellarminum) patrem. Quid enim dicat accusator, mulierem praestantem eucharistiam? sed respondisset patronus, non solum nihil detraxisse virtuti eucharistiae verum etiam plurimum tribuisse et gratiam in eucharistia illustrasse, dum non solum ab eo juvari in corde et ore suo, sed etiamolari et universa domo sua. An enim non honorare corpus Christi et de maiestate ejusclare sentire, ut exspectes ab ipso gratiam benedictionem non tantum cum ore sumitur et manu ventrem tam foetidum trajicitur, etiam cum molari lapidi tam nitido et uti nititur? Si enim utilitatem molaris expendamus, gemma ei anteferenda est, et quid etiam uti corpore Christi? quare si hae duae res uti convenirent, quid non benedictionis ex ipsoiretur? Haec et multa alia potuisset commemorare. 7. Quemadmodum privatae reservationis reservatio non solum cessavit, sed et conciliis abrogata est, cum causae, propter quae coeperat, desiissent; ita quoque, cum causae sive ecclesiasticae reservationis itidem et eisdemque abusus in circumstatione, ostenduntur etc. successerint, utique etiam publica illa reservatio merito cessare et abrogari debet. Causae reservationis D. Chemnicio potissima

quod tempore persecutionis non poterant venire, ad celebrandam coenam Domini. Cum igitur nec ubique nec semper communio habere possent, ne tamen in periculo aliquo penitus privarentur communione, particulas quasdam in coetu ecclesiastico commiserant, sed postea judicatum fuit, non esse praescriptum institutionis servare. Causae publicae sive ecclesiasticae asseruntur Chemnicus hasce commemorat. Non cavendebant, lapsos et praecipue in persecutione esse recipiendos et ad communionem admittendos, etiamsi poenitentiam agebant. Lapsis vero poenitentibus non negabat receptionem et communionem, sed tamen ut in exemplum deterrens reliquos a coetu atque exploraretur, an vera esset poenitentia, disciplina severiori usi sunt. Non enim ad communionem admiserunt poenitentes, nisi per certum temporis intervallum certa probabant ipsorum poenitentiam. Ne poenitentium tempore illo canonice communicato sine reconciliatione et communione communicatum fuit, ut in periculo mortis prius reconciliatione et communione reconciliarentur et ad communionem ecclesiae reciperentur, utque recepti et communicati, licet fieret privatim, non in ecclesia, tamen testimonium esset publicae poenitentiae et admissionis ad communionem totae ecclesiae; ideo de illo ipso pane, qui in coetu benedictus erat, ex quo reliqui crederentur communicati, particulam dandam esse censuerunt, ne dubitarent lapsi, se recipi in communione corporis, unus enim panis, unum corpus, quia de uno pane participamus. De 10, v. 17. Cumque, sicut Cyprianus in 1. epist. 14. sacerdotes quidam lapsos et episcopi et ecclesiae consensu absolute non communicarent, magis placuit hic mos, communionem poenitentium in periculo mortis communicatae particulae illae, ex quibus antea in coetu communicarat, ut ita infirmus, non privato a solo presbytero, tamen quasi communi testimonio a tota ecclesia ad communionem recipi judicaretur. Item cum haereses varie turbarent ecclesiam, ita ut pecunia coetus cogerent, ubi communionem suam haeretici, ut ostendit Tripart. lib. 3. recipiunt infirmi haeretica communione maculata, atque morituri disjungerent se ab omni ecclesia et testarentur, se esse et perseverare in communionem verae ecclesiae; placuit ex pane et vino, cujus partem ecclesia in coetu sumserat, communionem praebere illis, utque illis diebus et horis, quando in ecclesia non celebraretur ministerium, succurri posset illis, qui in periculo mortis erant, aliquid reservari placuit ab uno poenitentium, quae reservatio fuit simpliciter

sine superstitione et sine peculiari cultu extra usum. Haec D. Chemnicus, quae ne verbo quidem Bellarminus attingit. 8. Concilium Tridentinum sess. 13. c. 6. consuetudinem asservandi eucharistiam in sacramento Nicaeni concilii auctoritate potissimum defendit. Id Bellarminus sic explicat can. 14. (alias 18. alias 20.): *Jubet synodus, ut in absentia presbyterorum diaconi eucharistiam porrigant; jam vero sine presbyteris non potest celebrari coena, nec diaconis data fuit auctoritas offerendi, ergo eucharistia reservata fuit in ecclesia, ut quovis tempore distribui posset.* Item can. 13: *Jubetur, ut secundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegaretur sacra communio, jam vero aegroti non potuerunt ad ecclesiam venire, nec potuit tota actio celebrari in cubiculis aegrotantium, praesertim secundum opinionem adversariorum, qui damnant missas privatas; ergo necesse fuit, ut eucharistia servaretur consecrata pro aegrotis.* Respondemus: Concilium Nicaenum celebratum fuit anno Christi 325. seculum igitur Nicaenae synodi non est vetustissimum tempus ecclesiae. Praeterea qui et quot sint illi canones, quos patres illius concilii praeter expositionem fidei ediderunt, valde ambiguae sunt opiniones. Gratianus distinct. 16. numerat 70 canones, ex quibus tantum 30 postea in Romana ecclesia relictis sunt. Theodoretus lib. 1. historiarum eccles. c. 8. viginti canones agnoscit de ecclesiastica disciplina, non plures. Et Bellarminus ipse fatetur hoc loco, illam partem canonis non haberi in omnibus editionibus. De illo vero canone, ex quo reservationem probare conantur, res non tantum dubia, sed etiam suspecta est. Posterior enim sententia alludens ad reservationem, ut scilicet ipsi diaconi in absentia presbyterorum proferant et edant, in canone illo nec Graece legitur, nec in decretis dist. 93. c. pervenit, nec in priori editione conciliorum; sed secunda editio, sicut ex canone 14. facit 18, ita etiam alludit ad sententiam illam. Apud Ruffinum lib. 1. c. 6. legitur in illo canone talis quaedam additio, sed non eo modo, sicut in tomis conciliorum. Nihil enim habet de proferendo quasi reservatum fuerit, sed simpliciter dicit: *Diaconi praesentibus presbyteris eucharistiam non dividant, sed illis agentibus solum ministrent. Si vero presbyter nullus sit in praesenti, tunc demum etiam ipsis licere dividere.* Cum ergo de sententia illa canonis alludente ad reservationem res sic se habeat et in sexta Carthaginensi synodo convicti fuerint Romani de falsatis canonibus Nicaenis, cumque assumentum illud non de circumstatione et ostentatione, sed de distributione loquatur, manifestum est, qualis sit haec probatio. Monuerat isthaec totidem verbis D. Chemnicus, sed Bellarminus sicco pede ea praeterit, tantum dicit, *hunc canonem existare apud Ruffinum, qui teste Cyrillo in epist. ad conc. Carth. veros et authenticos canones habeat.* Canon 13. nullius plane reservationis mentionem facit. *Nemini poenitentium in mortis articulo sacram communionem denegandam esse statuitur, ex eo*

vero sacramenti asservatio minime probatur. Cum enim in primitiva ecclesia plerumque quotidiana celebrata fuerit communio, ut ex historia antiquitatis notum est, ideo propter poenitentium communionem privatam nulla opus divina sacramenti asservatione. *Negari non potest* (scribit Bellarminus libr. 2. de missa c. 9.), *quin olim singulis diebus in multis locis missae celebrarentur, id quod ex Augustino epist. 23. Hieronymo in c. 1. ad Titum Chrysostomo homil. 3. ad Ephes. ibidem probat.* Insigniter autem fallitur Bellarminus, quod scribit, nos privatam aegrotorum communionem improbare, praxis enim ecclesiarum nostrarum contrarium demonstrat.

Quid
statuen-
dum de
asser-
vatione
eucha-
ristiae
propter
commu-
nionem
aegroto-
rum.

199. Ceterum cum pro defendenda asservatione sacramenti potissimum urgeantur exempla veteris ecclesiae, in qua pro aegrotis asservata fuit eucharistia, ideo monemus hoc loco: 1. Pontificios non illam solummodo repositionem, quae fit propter communionem aegrotorum, sed omnem omnino repositionem, quae fit propter circumgestionem, ostentationem, venerationem etc. quamquam nulla sequitur manducatio, contra nos propugnare, a qua reservatio pro communione aegrotorum in veteri ecclesia usitata toto coelo distat. Sic enim scribit Bellarminus lib. 4. de eucharistia c. 2. in fine:

- X. 312. *Si quis faciat sedem, cujus sedendo est usus, et tamen nemo unquam ibi sedeat, non propterea desinit esse sedes etc. sic etiam sacrosanctum sacramentum non desinit esse sacramentum, licet nemo illo utatur ad id, ad quod est institutum.* Et c. 5. in fine: *Primarius finis servandi eucharistiam semper fuit et est manducatio, servatur enim potissimum ob viaticum infirmorum, interim autem dum non consumitur, nihil prohibet sumere ex eo alias utilitates.* Et postea: *Ad quaestionem, utrum extra usum manducationis eucharistiae sit sacramentum et corpus Domini, inpertinens est, in quem usum hoc sacramentum conservetur.* 2. Justinus et Irenaeus testantur, eucharistiam in coetu ecclesiastico benedictam statim ex illo ad communionem absentium, aegrotorum scilicet et peregrinorum, fuisse delatam; sic ergo inter consecrationem et communionem aegrotorum non intercessit mora temporis longior. Innocentius de divin. officiis citante Cassandro dicit, *sacerdotem solitum fuisse Domini cum corpus consecratum in tres partes dividere, quarum unam calici immittat, aliam diaconus communicet, tertiam ad viaticum, si opus fuerit, in patina usque ad finem reservet; si autem opus non fuerit eam sacerdos, aut unus ministrorum in communionem accipiat; ex quo apparet, quod nihil fuerit olim reservatum vel repositum, quando nulli aegroti communicandi.* Sed Pontificii per aliquot non solum dies, sed etiam per annum integrum hostiam consecratam in usum aegrotorum reponunt. Et quamvis quotidie missas celebrent, tamen pro infirmis ex paschali vel alia solenni communionem per totum fere annum particulas reservant. 3. De reservata eucharistia ad communionem infirmorum

unicum Serapionis exemplum apud Eusebium c. 43. in vera et veteri antiquitate occurrit, il ex epistola Dionysii Alexandrini ad Fabium memoratur, *quod Serapion in extremis agerit puerum ad presbyterum, ut ad se venisset sacramento eucharistiae. Presbyterum autem forte aegrotantem non potuisse ipsummet accipere sed misisse eucharistiam per puerum Serapionem ferendam.* Sed hoc exemplum non est vetustum, factum enim est tempore Novatianianis. Nec fuit reservatio illa consuetudo quae universalis et perpetua, sicut etiam ea non fuit cum quotidie illis temporibus celebraretur coram nec solum ante meridiem, sed etiam circa tertiam et nonam ad vesperam, praecipue batis Paschae et Pentecostes, ut Cassander tribus probat. 4. Causae reservationis, quas habuerunt, hodie cessarunt, quin imo graves iisdem successerunt, ergo ut privata reservatio veteribus fuit abrogata, ita quoque publicae ecclesiastica illa reservatio cessare deberet, reservata illa reservatio et antiquior sit et plura exemplis habeat atque latius usurpata. 5. Utraque olim species ad aegrotos et infirmos fuit delata, ut ex Justino apol. 2. et ex Serapionis apud Euseb. lib. 6. c. 43. manifestum paret. Utraque species fuit in privatis aegrotis portata, ut ex historia Exuperii apud Hieronimum in epist. ad Rufin. et ex Nazianzeno in de funere Gorgoniae apparet. Apud Chrysostomum in epist. 1. ad Innocentium fuit in sacrario Christi a militibus effusus. Sed Pontificii tantum panis speciem reponunt et ad aegrotos deferunt. 6. Veterum reservatio et deportatio aegrotos sine ulla superstitione et peculiari tractu usum usurpata fuit, quia presbyter apud bium loco dicto dat puero eucharistiam ad deferendam. Exuperius apud Hieronimum dicto corpus Domini in canistro vimineo, sicut portat in vitro; Satyrus apud Ambrosium de obitu Satyri particulam eucharistiae reservatam a fidelibus in periculo naufragii. Sed apud Pontificios Innocentius III. praedixit, ut eucharistia in ecclesia sub custodia et seris adhibitis conservetur. Beatus c. 4. §. 3. dicit, *illud fieri propter abusus paulatim sunt exorti; atqui praestaret propter abusus ad institutionem Dominicam reservationem publicam intermittere, sicut eadem causis privata reservatio fuit abrogata.* Innocentius III. statuit, ut quando reservata eucharistia deferretur ad infirmum, plebs se reverenter voluit etiam luminaria semper deferri. Pontifices certum numerum indulgentiarum addiderunt, ducentorum scilicet dierum, praesentia, quando ad infirmum cum luminariis deferretur, centum vero, quando sine luminariis. Haec certe totae antiquitati sunt ignota. Bellarminus loco dicto respondet, *quod honor externus sanctissimi sacramenti,*

in interna decrescente, nemini dis-
 plicet, nisi hostibus Christi et religio-
 ni qui praestaret internam illam devotio-
 nis beneficiorum, quae ex legitima
 sacramenti administratione et fidei ejusdem
 ratione ad nos promanant, excitare quam
 minus ejusdem honore omisso usu a Christo
 accipere. 7. Pontificia reservatio pro aegro-
 tis haec falsa hypothese, quod benedictio pa-
 nis valeat, nisi consecratio fiat in templo et
 specialiter consecrato, quodque eucharistia
 communem non recte consecratur extra actum
 missae, inde asservationem propter usum
 eorum judicant necessariam; sed vetus ecclesia
 in reservationis non judicavit esse neces-
 sariam et privatis etiam in aedibus olim consecra-
 tis, multa exempla testantur. Christus ipse
 instituit et administravit in domo pri-
 vata in aedibus privatis communicabant.
 In selectis aliquot veterum testimoniis pro-
 batur lib. 2. de missa c. 9. §. igitur
 Quare cum exempla reservationis in ve-
 terum unitate sint dissimilia, cumque privata
 conciliorum propter abusus fuerit
 simplicissimum, tutissimum ac rectis-
 sima institutionem Dominicam tanquam
 regulam respicere, cui magis conforme
 est, in communione infirmorum verba
 sunt ipsa consecratio, in praesentia
 quam ex particulis per plures non
 etiam menses reservatis infirmos
 quod D. Chemnicus probat hisce fun-
 ctibus quia Christus verbis suis, quae
 sacramentum accedere, ut fieret sacramen-
 tum et illo loco et illo tempore, ubi et
 facturus erat communionem et in prae-
 sentia, quibus volebat communicare corpus
 suum. Magis igitur consentaneum est
 institutionis et exemplo Christi verba
 et illis benedicere eucharistiam in
 communione et tempore communionis in prae-
 sentia communicandorum, quam alio loco et tem-
 pore illis, quibus exhibenda est. Se-
 cundo illa coenae: dixit, accipite, comedite,
 et facite, non diriguntur ad elementa, sed
 communicandos. Non igitur consentaneum est
 verba illa tantum ad panem et vinum
 quidem in absentia communicandorum.
 Christus communionem non voluit esse mu-
 tuam, sicut medicus pharmacum alio loco
 praeparatum propinat et applicat, sed
 panem fractum et poculum benedictum di-
 stribuit, dixit et addidit mandatum: Hoc fa-
 cit commemorationem, quod Paulus inter-
 prete fuit annuntiatio mortis Christi, non tan-
 tum benedictione, sed etiam sumptione. Quarto
 de usu et fructu eucharistiae imprimis
 et aegrotis, illam vero verbis Christi,
 sacramentum hoc conficitur, comprehendere et
 non est dubium, et fides eam in verbo

quaerit et apprehendit; recte igitur et utiliter fit,
 quod verba coenae, quibus panis et vinum eucha-
 ristiae benedicuntur, recitantur praesente et auscul-
 tante aegrotis. Quinto illa ratione multae quaestio-
 nes et disputationes de particulis extra usum reser-
 vatis turbantes simplicitatem doctrinae et fidei de
 eucharistia praecaventur et praeciduntur. Denique
 quia morem reservationis necessarium faciunt exem-
 plo ostendenda est libertas Christiana, ne veritas
 eucharistiae ex loco, ubi benedicuntur, pendere existi-
 metur, aut quasi actio sacrificii papistici necessaria
 sit ad veritatem eucharistiae. Haec omnia D. Chem-
 nicus, ad quae cum Bellarmino respondere de-
 beret, sicco pede ea transilire voluit.

CAPUT XVIII.

DE CIRCUMGESTATIONE SA-
CRAMENTI.

199. Pontificia consecrati panis asservatio et re-
 positio non tam infirmorum communionem, quam
 ejusdem circumgestionem, ostentationem et cultum
 extra usum a Christo institutum sibi propositum
 habet. 1. Quando panis consecratus ad infirmum
 defertur, praefertur luminaria, campanulae sonus
 auditur et plebs reverenter se inclinare jubetur;
 quin et pontifices certum numerum indulgentiarum
 pro reverentia illa constituerunt. Honorius III.
 lib. 3. decretalium tit. 41. c. 10: *Sacerdos frequen-*
ter doceat plebem suam, ut se reverenter inclinet,
cum hostiam salutarem presbyter defert ad infir-
rum. Quam in decenti habitu supposito mundo
velamine ferat et referat manifeste ac honorifice
ante pectus cum omni reverentia et timore semper
lumine praecedente, cum sit candor lucis aeternae,
ut ex hoc apud omnes fides et devotio augeatur.
 Anno 1220. Gregorius IX. hujus Honorii successor
tintinnabuli seu squillae pulsum, quo populus ad
genu flectendum admonetur, addidit. ** In chro-
nicis Coloniensibus exstat, sacramentum coenae pri-
mo anno 1431. Coloniae circumgestatum et pa-
pam Martinum V. primum addidisse indulgentias.**
 Concilium Colon. sub imperatore Rudolpho Habsbur-
 gensi circa annum 1280: *Statuimus, ut pyxis, in*
qua corpus Domini ad infirmos defertur, sit aurea,
argentea, eburnea vel ad minus cuprea bene eli-
mata. Ad communicandum infirmum corpus Do-
mini allaturus eat sacerdos dicendo septem psal-
mos, et si via fuerit longior, addat litaniam et
alias cantiones. Incedat autem ad communican-
dum infirmum cum campanula et lucerna. Quilibet
autem fidelis, si devote fecerit hanc processionem,
decem dies indulgentiae pro eundo et redeundo
habeat. Equitantes vero non dedignentur descen-
dere de equis suis ad adorandum eum, qui pro eis
descendit de coelis etc. 2. Urbanus IV. circa an-
 num 1264. (quidam scribunt anno 1260. sed minus

Circum-
 gestatio
 panis
 consec-
 crati.

recte, quia ex bulla papae intelligitur, quod anno pontificatus 3. institutum sit hoc festum, jam vero Urbanus anno 1261. ad sedem papalem evectus est; festum corporis Christi instituit et quidem ex revelatione Leodiensis cujusdam mulieris, cui nomen Eva, cum qua ante pontificatum familiarem conversationem habuerat, quaeque in monasterium reclusa erat, ut referunt Joh. Balaeus in Actis Rom. pontificum ex Arnaldo Bosio et Petro Praemonstratensi in vita Urbani IV. Polydorus Virgil. lib. 6. de rebus invent, c. 8. Exstat etiamnum bulla ad Evam illam data apud urbem veterem sexto idus Septemb. anno pontificatus tertio, quae sic habet: *Urbanus episcopus servus servorum Dei dilectae in Christo filiae Evae salutem et apostolicam benedictionem. Scimus, o filia, quod magno desiderio desideravit anima tua, ut solenne festum corporis Domini nostri Jesu Christi institueretur in ecclesia Dei a Christi fidelibus perpetuis temporibus celebrandum. Et ideo tibi significamus ad gaudium, quod nos ad corroboracionem catholicae fidei dignum duximus statuendum, ut de tam mirabili sacramento praeter quotidianam commemorationem, quam de ipso facit ecclesia, specialior et solennior memoria celebretur, certum ad hoc designantes diem, ut ipsa feria quinta (post octavam pentecostes) devotas turbas fidelium propter hoc ad ecclesias affectuose concurrant, sitque dies illa universis Christianis nova festivitate jucundus et ampla jucunditate festivus, prout in literis apostolicis, quas per universum mundum super hoc direximus, id plenius continetur, et scias, quod nos hujusmodi festum cum omnibus nostris fratribus, Romanae scilicet ecclesiae cardinalibus, nec non cum omnibus archiepiscopis, episcopis, ceterisque ecclesiarum praelatis tum apud sedem apostolicam commorantibus ad hoc, ut videntibus et audientibus de tanti festi celebritate praeberetur exemplum, duximus celebrandum. Magnificet igitur anima tua Dominum et exsultet spiritus tuus in Deo salutaris tuo, quia viderunt oculi tui salutare tuum, quod paravimus ante faciem omnium populorum. Lactare insuper, quia omnipotens Dominus tribuit tibi desiderium cordis tui et voluntate labiorum non fraudavit te coelestis gratiae plenitudo. Et quia quaternum, in quo totum ipsius festi habetur officium, tibi sub bulla nostra per latorem praesentium destinamus, volumus et per apostolica scripta tibi mandamus, quatenus quaternum ipsum cum devotione recipias et ejus copiam personis illum petentibus exhibeas liberaliter et libenter instantes devotis supplicationibus apud illum, qui memoriale tam salutiferum de se ipso reliquit in terris, ut nobis tribuat ex alto gratiam commissam nostro regimini ecclesiam suam regendi utiliter ad laudem et gloriam sui nominis et salubriter gubernandam. Datum etc. Porro officium ipsum, cujus mentionem facit bulla, Naclerus volum. 2. generat. 43. et alii complures a Thoma Aquinate compositum esse scribunt, qui propterea columbam argenteam a pontifice dono accepit, unde columba ad*

humerum dextrum ejus imagini appingitur. vis autem Urbanus novum illud festum ubique brandum mandaret, tamen ut est in glossa talium extr. de reliquiis et veneratione sanctorum illa constitutio tanquam novitas a multis sper per quinquaginta ferme annos usque ad tem V. qui anno 1311. in concilio Viennensi institutionem illam Urbani denuo repetivit et omnibus districte servari praecepit, quam posthannes XXII. una cum reliquiis Clementinis per lib. 3. Clement. tit. 16. de reliquiis et veneratione sanctorum, ubi legatur, cum sit prolixior, non modo huc referri possit. Causae institutionis festi ibidem exponuntur quatuor, primo addendam specialiter haereticorum perfidiam (atqui haereses convincuntur et confutantur ex verbo Dei, non ex ceremoniis ab hominibus cogitatis); secundo quia in die coenae Domini quo ipse Christus hoc sacramentum instituit, versulis ecclesia pro poenitentium reconciliatione sacri confectione chrismatis, adimpleretur circa lotionem pedum et aliis quamplurimis operibus plena vacare non potest celebratione maximi sacramenti (digna hujus sacramenti celebratio consistit in eo, ut Christi institutio ecclesiae ponatur, explicetur, corruptelis opponatur, juxta eandem hoc sacramentum administraretur) quia ecclesia certum statuit diem, in quo solemniter omnium sanctorum commemoratio fieri solet, hac ipsorum celebratione communi quidquid propriis ipsorum festivitatibus omissum existeret, veretur; ideo multo magis exsequendum est sacramentum corporis et sanguinis Jesu Christi est sanctorum omnium gloria et corona, ut maiestate ac celebritate praefulgeat speciali, quatenus eo, quod in aliis missarum officiis circa sacramentum est forsitan praetermissum, devota devotione suppleatur (is honor et cultus Deo placet, ipse in verbo praescripsit); denique quia per Urbanum IV. in minori officio constitutum intellexerat, quod fuerit quibusdam Catholicis revelatum festum hujusmodi generaliter ecclesia celebrandum (suspecta est omnis reus ait Gerson, quam non probat lex cum eva) Nec tamen in Clementina illa panis consecratus praecipitur circumgestari et in adorationem per plateas proponi, sed finis hujus institutionis applicatur: jubentur praelati in Dominica dictam quintam praecedente subditos suos sollicitè excitare ut per veram et puram confessionem, eleemosynarum largitionem, attentas et sedulas orationes et alia votivae et pietatis opera taliter se studeant praeparare, quod hujus pretiosissimi sacramenti meriti fieri participes illa die possintque ipsum suum reverenter ac ejus virtute augmentum gratiarum consequi. Ergo non fuit Urbano et Clementi praecipit, ut eucharistia circumgestaretur, ostenditur et spectaretur extra usum distributionis et communis, sicut hodie fit in celebratione illius festi propter usum, participationem seu communem

non primo institutum fuit, et in illo usu, in
 in reverentia et devotio requiritur, gratiae
 ubi jubentur, pro immenso hoc beneficio,
 res sum in cibum et sanguinem in potum
 hinc. Anno autem circiter 1360. coeptum
 promissio et tabernacula in hujus festi
 ne usurpare, adeo recens est spectaculum
 ut hodie in papatu usurpatur. Notandum
 a hujus festi officio utriusque speciei men-
 tis vocatur enim festivitas corporis et san-
 ctissimi, et in responsorio illius festi canitur:
De uno pane et de uno calice partici-
pal hodie vocatur festum corporis Christi,
et panis consecratur, circumgestatur, osten-
ditur etc. cujus consuetudinis origo ad
 melli Constantiensis referenda videtur, in
 dicio hujus sacramenti definita. Denique
 ad hujus celebrationem eo magis invita-
 indulgentiae fuerunt additae ab Urbano et
 Nos (inquiunt) *Christi fideles ad colen-*
du festum et celebrandum donis volentes
in animare, omnibus vere poenitentibus
in qui matutinali officio festi ejusdem in
quo idem celebrabitur, interfuerint, cen-
tum annis, totidem; qui autem in primis
in imperis interfuerint, similiter centum;
in mandis, totidem; illis vero, qui pri-
mo sextae, nonae ac completorii officiis
interfu- qualibet horarum ipsarum quadra-
gentis, qui per octavas illius festi ma-
trinis missae ac praedictarum ho-
interfuerint, centum dies singulis
triporum diebus de omnipotentis Dei
et beatorum apostolorum ejus Petri et
confisi de injunctis sibi poenitentis
 sed indulgentiae illae per Martinum V. et
 VI. in immensum postea auctae sunt, ita ut
 pationem Juliani Palmerii ad 44000 dies
 miorum remissionis assurgant, quibus non
 scipet, qui spectat, quam qui communicat.
 monet glossa in Clement. de reliquiis et
 met quod remissiones illas, quibus pauci
 t. interpretari velle nec deceat, nec expe-
 edem etiam progressu temporis pompae
 pontificis circumgestatio sacramenti fuit
 Sic enim habetur in pontificali Romano
 nise ad Lateranum f. 48. et in cerem.
 1. c. 19: *Ducitur per familiarem sacri-*
etiam inchitum et baculum in sinistra
equus albus, manuetus, ornatus, portans
in, quod ipsi in pulvino ornato capsa
sacrista imposuit; equus habet ad collum
in bene tinniens et supra portatur bal-
cum insignibus papae et sacramenti;
cedunt duodecim familiares papae ru-
indati portantes duodecim intortitia ac-
in sacramentum corporis Christi pedites;
familiares sacristae equestres etiam ru-
portantes laternas argenteas cum lumine
stantem. Quin imo quando pontifex alio

profecturus, tunc cum impedimentis, laxis et caloni-
 bus sacramentum praemittitur. Vide pontificale et
 ceremoniale loc. prox. citat. et alibi passim, et in-
 telliges, panem consecratum in pompa pontificia
 non aliter tractari, quam sicut olim in pompa Per-
 sicorum regum sacrum ignem, quem Orimasda ap-
 pellabant, equo vectum regi praeferebant. Nicolaus
 Vignerius in historia ecclesiae sub annum 1408.
 ex Theodorico a Nyem, qui pluribus pontificibus
 a secretis fuit, recenset, Benedictum XIII. anno
 circiter 1408. cum multorum principum odium in
 se concitasset, ut vitae suae incolumitati consulere,
 hostiam primum ante se gestari jussisse, quae ei sa-
 tellitii loco esset.

200. Circumgestationi illi theatrae eadem fun-
 damenta opponimus, quae repositioni fuerunt oppo-
 sita, utpote 1. quod repugnet institutioni Christi,
 qui panem consecratum discipulis manducandum
 praebuit et dixit: *hoc facite.* 2. Quod repugnet
 exemplo apostolorum, qui panem consecratum nus-
 piam leguntur circumgestasse et ostentasse, sed
 juxta Christi mandatum manducasse. Theophylactus
 in c. 26. Matth. refert ex traditione, quod Judas
 acceptum panem occultavit et Judaeis non sine
 irrisione magistri sui monstraverit, sed de reliquis
 discipulis evangelistae testantur, quod ex calice
 omnes biberint ac proinde etiam panem manduca-
 rint. 3. Quod repugnet praxi ecclesiae apostolicae
 et primitivae, fatetur enim concilium Tridentinum
 sess. 13. c. 5. quod inductus sit ille mos in eccle-
 siam, ut in processionibus reverenter et honorifice
 sacramentum per vias et loca publica circumfera-
 tur. Ergo non habet auctorem Christum, nec apo-
 stolos, nec apostolicam ecclesiam. Apud Justinum
 apol. 2. ex publica synaxi eucharistia sine ulla
 pompa deferitur ad absentes. Apud Eusebium lib. 5.
 c. 24. testatur Irenaeus, Romanos episcopos hospi-
 tibus ex Asia venientibus simpliciter misisse eucha-
 ristiam. Apud eundem lib. 6. c. 43. presbyter pu-
 ero dat eucharistiam Serapioni seni deferendam.
 Apud Hieronymum in epist. ad Rustic. Exuperius
 corpus Domini portat canistro vimineo, sanguinem
 in vitro. Apud Cyprianum serm. de laps. Tertul-
 lianum libr. 2. ad uxor. mulierculis datur eucha-
 ristia domum deferenda. In quibus exemplis nec de
 luminaribus, nec de campanulis, nec de reliqua
 pompa in circumgestatione Pontificia usitata ullum
 reperitur verbum. 4. Quod occasionem praebet
 artolatriae, mutilationi calicis et variis superstitioni-
 bus. 5. Quod pugnet cum regula ex ipsis Domini-
 cae institutionis verbis deducta, nihil habet ratio-
 nem sacramenti extra usum a Christo institutum.
 6. Quod fine longe alio ac diverso panis consecratus x. 349.
 in circumgestatione usurpetur, videlicet ad incendia
 restinguenda, ad tempestates prohibendas, ad bene-
 ficia alia corporalia impetranda etc. quam est a
 Christo institutum.

201. Festum corporis Christi quod attinet, nequa-
 quam nobis improbat, quod certo quodam die
 singulis annis ecclesia frequentius convenit et in

Argu-
 menta
 contra
 circum-
 gestatio-
 nem.

Festum
 corporis
 Christi.

illo conventu doctrina de coena Domini populo explicatur, corruptelae puritatem illius doctrinae contaminantes refutantur, explicantur beneficia, quae Christus in testamento suo nobis legavit, ac homines admonentur, ut pro institutione eucharistiae Christo gratias agant, et praegressa seria poenitentia saepius vera fide hoc sacramento utantur (id quod die viridum in nostris ecclesiis fieri consuevit); sed celebrationem hujus festi, prout in ecclesiis Pontificiis hodie instituitur, nequaquam probare possumus. 1. Ecclesia per annos mille ducentos ac plures hoc festo caruit, nihilo tamen minus debitum honorem ac reverentiam sanctissimo eucharistiae sacramento detulit. Ergo et nostrae ecclesiae propter omissionem hujus festi non possunt, nec debent accusari. Claudius Espenceus lib. 2. de ador. c. 8. paulo ante finem huic argumento occurrere voluit. *Non obstat* (inquit), *quod circumgestatio eucharistiae videtur res esse nova, quia valet ad devotionem excitandam. Sed Christus, ajunt adversarii, in hoc sacramento cibus est, ut sumatur, non ut ostentetur et circumferatur; sed non sunt audiendi, qui circa Dei et sacramentorum cultum omnia reduci volunt ad vetustum morem, non enim semper melius, quod antiquius.* Sic ergo antiquitatem pro libitu conculcant, qui alibi nil nisi antiquitatem in ore habent. 2. Cum tamen serio in ecclesiam celebratio hujus festi et theatra panis consecrati circumgestatio sit introducta, ideo pro traditione apostolica haberi vel acceptari nequit. Azorius libr. 8. instit. moral. c. 6. inter traditiones circumgestionem illam refert: *Traditiones nostrae ecclesiasticae* (scribit) *sunt hujusmodi: vota dissolvere, juramentum relaxare, canonizatio sanctorum, asservatio eucharistiae, circumgestatio.* Atqui si haec esset traditio apostolica, non potuisset esse tot seculis occulta, cum concernat publicam et solennem festi celebrationem. 3. Celebratio hujus festi, prout in papatu usitata est, confirmat *πονηροκλήριον*, altera enim tantum species, videlicet panis consecratus, contra institutionem Christi proponitur. 4. Theatrica illa panis consecrati circumgestatio et ostentatio in hoc festo usitata transfert sacramentum ex usu divinitus instituto in actionem plane diversam a Christi institutione; panis enim consecratus non distribuitur, non manducatur, sed circumgestatur, ostentatur et ad cultum adorationis proponitur. 5. Celebratio hujus festi nititur unice hac hypothese, quod Christus in pane illo, quando circumgestatur, ostentatur et adoratur, non minus vere adsit, quam in usu divinitus instituto; jam vero nullum exstat verbum, nulla promissio, quod Christus in tali actione suo corpore et sanguine adesse velit, sicut in usu sacrae coenae se adfuturum promisit. Fides nititur verbo promissionis, institutionis et ordinationis divinae. Jam vero de praesentia Christi in pane circumgestato et ostentato nullum exstat verbum promissionis ac institutionis. Ergo talis actio non procedit ex fide; quod autem non fit ex fide, Deo placere

non potest. 6. Per illud festum abducuntur homines a crebriori et vero usu coenae Dominicae a Christo instituto, persuadentur enim, sumit cum magno periculo esse conjunctam, cultur hujus festi sine periculo esse magis merita. Et probe notandum, quod in bulla hujus festi tandem indulgentiarum promittatur spectatori tum ei, qui communicat. 7. Celebratio hujus festi est mera *θελοθρησκεία*, proponit enim Christus eucharistia colendum, alia ratione et aliis quam ipse in verbo suo praescripsit, ac perscrutatur homines, cultum illum ab hominibus extum et extra usum divinitus institutum introducere esse multo praestantiorum et Deo gratiorum, si eucharistia juxta Christi institutionem distingeretur, acciperetur, manducaretur et biberetur. 8. Meritum remissionis peccatorum transferatur a celebratione hujus festi ad actionem a Deo mandatam nec praescriptam. Pontifex ex bulla praelatis ecclesiarum in remissionem peccatorum se injungere asserit, ut tam excelsum et gloriosum festum singulis annis devote ac solenter celebretur. Id Pomerius in suis sermonibus explicat: Quando homo contritus in illo festo est missae et processioni et exhibet solennem reverentiam sacramento circumgestato; tunc illi et opere meretur et consequitur plurima, scilicet acceptionem Dei, benedictionem, liberationem a peccato, defensionem ab omnibus malis et malis, fructificationem meritorum et gratiam, quod tunc magis exauditur oratio, sacramentum praesens circumgestatur, ut in illis. Et quam praeposterum est, quod Bellarminus lib. 4. de euch. c. 18. sacramentum eucharistiae, juxta Christi institutionem vera fide accipitur, manducatur ac bibitur, non conferre remissionem peccatorum mortalium, cum tamen hoc celebratio ab hominibus excogitatae tribuant. theatrica circumgestatio et ostentatio panis consecrati destituatur mandato Dei, ideo non confertur cum *μοσχολατρίσκι* Israëlitarum Exodo per quam vero Deo Israëlitis, qui ex Aegypto eduxerat, servire voluerunt, sed quia hic cibus vino mandato carebat, ideo fuit idololatram Deum provocavit. Item cum historia ubi arcam Domini praeter verbum et intentionem non mala et consequentia admodum habili Israëlitis adducunt, ut subsidium suis hostium impetus, sed Deo id minime per male ipsis cessit. 10. Recte igitur scribit Cassander (qui Ferdinando et Maximiliano imperatoribus carus et gratus fuit) in consuetudine circumgestat. p. 174: *Consuetudo, quod eucharistiae in publica pompa conspicua fertur ac passim omnium hominum oculis praeter veterum morem et mentem haud tempore inducta et recepta videtur, illi mysterium in tanta religione et veneratione ferunt, ut ne ad inspectionem quidem ejus accedant, nisi fideles, quos Christi membra et*

in participatione dignos esse existimarent. Quare communicationem catechumeni, evergumeni, poenitentis denique non communicantes diaconi voce ministerio secludebantur. Quare videlicet circumgestionis usus citra grave ecclesiam, imo cum ipsius lucro, si modo prudenter fiat, omitti posse, cum et recens sit ut ea circumgestionem sacramento suus minister et hodie constare possit. Deinde quod plerumque non devotioni populi, sed vanitati et ostentationi serviat, itaque vir doctus Albertus Cranzius in sua metropoli Quacumque legatum per Germaniam laudat, quod sacramenti eucharistiae in nimis modum per singulas ferias circumgestionem fieri constituerit, ut nisi inter octavas festi non dedicati in publicum non deferretur, quod Albertus memorabilem causam, quia, quod sacramenti usus a coelesti magistro non ad usum, non ostentationem (NB), de quo certo est, illud ab Urbano non ad institutionem institutum, sed ad celebriorem fieri et ut homines per pietatis opera ita se habere, quo hujus pretiosi sacramenti eo die participari atque ipsum reverenter suscipere possent. Ita enim habent verba decreti, ad quod si redeatur, nil puto fore absurdi. Quod et vere et moderate.

Tridentini de hoc festo tale exstat decretum 13. c. 5: *Declarat sancta synodus, quod et religiose admodum in Dei ecclesia fuisse, ut singulis annis peculiari festo die praecelsum hoc et venerabile sacramentum singulari veneratione ac solennitate celebraretur et in processionibus reverenter et circumferretur per vias et loca publica circumferretur* Bellarminus lib. 4. de euch. c. 30. fatetur, quod IV. instituisse primum festum corporis Christi solennem illam processionem, cujus de confirmatione sit a Clemente V. in concilio, sed addit, institutionem illam nullo modo reprehendi posse. Nam aut reprehendenda quod nova et sine mandato Dei, vel quia quod causa introducta. Novitas non potest, omnia enim festa fuerunt nova, nec in H. T. inveniuntur ab ipso Christo instituta quod, exstant etiam exempla V. T. quae licet ecclesiae nova festa instituere. Respondetur: quid in genere de institutione festorum sit, erudite exponit Dn. Chemnicus in conc. Trid. cap. de diebus festis; Item in festo corporis Christi, prout in papatu celebratur, desideremus, expositum est super hoc absolute nec tantum propter novitatem illud improbamus, sed quia tanquam novus Pontificis ecclesiae obtruditur. Disputat Bellarminus lib. 3. de cultu sanct. c. 10. Christianorum esse partem quandam divini cultus, inter quae festa numerat etiam festum corporis Christi lib. ejusdem c. 15. sicque partem

quandam divini cultus illud constituit. Nec novum solum, sed et idololatricum est istud festum, ut ex superioribus constare potest. At probat Bellarminus, optimas rationes fuisse ejus festi introducendi, quarum duae sunt praecipuae: 1. ut populus Christianus Deo gratias ageret ob tantum et tam singulare beneficium nobis impensum; 2. ut populus instrueretur circa mysteria fidei nostrae et eorum assidue recordetur, praesertim quando ea mysteria ab haereticis oppugnantur. Respondemus: Si in festo corporis Christi haec tantummodo fierent, nemo nostrum ejus celebrationem improbare. Sicut ordinis gratia (inquit Chemnicus) totus annus distributus est in certa quaedam festa, quae utiliter ad aedificationem populi apud nos servantur, ut scilicet praecipui articuli fidei ordine aliquo populo per annum proponi, repeti et contra quasvis corruptelas retineri possint, utque fideles moveantur et excitentur ad consideranda Dei beneficia, de quibus articuli illi fidei concionantur et Deo pro illis beneficiis in ecclesia magna gratiae agantur; ita nulli piorum improbaretur, si praeterquam quod semper omnibus diebus illud fieri debet, ordinis gratia certo anni tempore ecclesia frequentius conveniret et in illo conventu doctrina de coena Domini justa tractione simpliciter et clare proponeretur, omnes corruptelae puritatem illius doctrinae contaminantes refutarentur et admonerentur homines, quantum thesaurum ecclesiae Christus in testamento suo legavit, pro beneficiis illis, quae coena Dominica exhibet et confert, Christo salvatori gratias in ecclesia agerentur, laxata negligentia invitarentur homines ad celebriorem eucharistiae usum per totum annum etc. Hoc modo vera ecclesia tanquam victrix de mendacio et haeresi publicum quasi triumphum ageret. Etsi haec esset ratio hujus festi, petulantia quaedam esset; celebrationem ejus odiose exagitare. Haec omnia Chemnicus praeviciens quasi, quid Bellarminus pro defensione hujus festi allaturus esset. Nemo nostrum improbat conciones ex verbo Dei de excellentia hujus sacramenti, invitationem ad gratiarum actionem pro illius institutione et ad frequentem ejusdem usum, refutationem corruptelarum; sed quid sanctis hujusmodi actionibus commune est cum circumgestionem, ostentationem et adorationem panis consecrati, ad quam non accedit usus a Christo institutus? Ad praetextum de recolenda et celebranda memoria Christi in eucharistia jam olim respondit Chemnicus, quod sit persuasio pugnans contra institutionem Christi. Christus enim in eucharistia memoriam sui instituit non quomodo libet, sed certa ratione celebrandam. Illa vero ratio non est, ut panis circumgestetur, populo proponatur et ostentetur, sed Christus accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis suis dicens: accipite, comedite, hoc est corpus meum, hoc facite in mei commemorationem. Et Paulus interpretans hanc commemorationem diserte dicit: Quotiescunque manducaveritis et biberitis. In festo vero isto ea, quae Christus instituit et mandavit, distributio scilicet et sumtio, praetermittun-

tur et alius usus recens ab hominibus institutus, imo a mulierculis profectus supponitur. Et qualis-
X. 352. cunque sit praetextus bonae intentionis de hono-
 randa eucharistia, semper cogitandum est, *frustra colunt me mandatis hominum*. At inquit Bellarminus: *Facilius discunt rudiores et retinent mysteria incarnationis Domini, passionis, resurrectionis, adscensionis et similia ex celebratione festorum, quae singulis annis recurrunt, quam ex libris vel concionibus; pari ratione melius discunt rudiores, in eucharistiae sacramento vere esse Christum praesentem et proinde falsam esse haereticorum doctrinam, ex publica adoratione totius ecclesiae et honore illo eximio, qui huic sacramento exhibetur, quam ex multis concionibus.* Respondemus: hoc vero est os in coelum ponere et *ἐθειλοθρησκείας* ac ludicras ceremonias praedicationi verbi medio divinitus constituto anteferre. Quando Bellarminus hoc loco asserit, ex celebratione festorum, quae singulis annis recurrunt, facilius rudiores discere et retinere mysteria incarnationis Domini, passionis, resurrectionis, adscensionis et similia, quam ex libris vel concionibus, tum non potest per celebrationem festorum intelligere conciones ex verbo Dei, quae in festis illis solennioribus ad populum habentur, quo fine in nostris ecclesiis festa illa celebrantur, id enim non ferret oppositio, quam constituit inter celebrationem festorum et conciones, intelligit igitur externas tantum et plerumque ludicras illas ceremonias in papatu in celebratione festorum illorum usitatas et cuius ex publica praxi notas, ex quibus facilius disci et firmitus retineri existimat mysteria incarnationis, passionis, resurrectionis, adscensionis, quam ex libris vel concionibus. Item veram corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentiam ex theatra circumgestatione post aliquot secula demum in ecclesia introducta et ab usu a Christo instituto plane diversa melius disci et haereticorum corruptelas fortius profligari putat, quam ex concionibus juxta normam verbi divini more apostolicae et primitivae ecclesiae de hoc doctrinae coelestis capite institutis; id vero quam sit praeposterum et absurdum, quilibet verepius intelligit. Fatetur Bellarminus lib. 4. de euchar. sacram. c. 30. nulla inveniri festa in N. T. a Christo instituta vel imperata; fateri igitur cogetur, ex re quapiam a Christo nec instituta, nec imperata melius percipi divina mysteria, quam ex Dei verbo.

Excep-
 tiones Bel-
 larmi-
 ni ad-
 versus
 nostra
 argu-
 menta.

203. Historiae de arca foederis in castra ab Israëlitis bona intentione praeter mandatum Dei delata, quam collationis gratia Chemnicius adduxerat, hoc obvertit Bellarminus: *Causam malorum non fuisse adductionem arcae ad castra, sed praeterita Israëliitarum peccata, et praecipue sacerdotum Ophni et Phineas, filiorum Eli, 1. Reg. 2. et 3. nam alioquin arca fuit in castris, quando insignem victoriam retulit Saul 1. Reg. 14. et quando Joab superavit filios Amon 2. Reg. 11. et cum Israëlitae victi sunt ab Amalecitis, Scriptura monendum putavit, arcam Dei non fuisse cum illis, qui proeliabantur. Placuisse autem Deo honorem arcae impensum in solenni*

processione et circumgestatione, sive ipse id dasset, sive non, probare conatur ex Jo. 2. Reg. 6. et 7. ac 3. Reg. c. 8. Respondens generalis regula est aliquoties in Scripturis proposita, quod *ἐθειλοθρησκείας* sine verbo ac dato Dei susceptae ipsi non placeant, Deut. c. 12, v. 32. Num. 15, v. 39. Esai. 1, v. 12, v. 13. Ezech. 20, v. 19. Matth. 15, v. 9. R. v. 23. Coloss. 2, v. 18. etc. hanc regulam rat Chemnicius exemplo arcae, in castra ab iis sine verbo et mandato Dei infelici successu ductae, 1. Sam. 4. Quamvis vero non solum idcirco illud et stolidum consilium, quod praeter datum ac promissionem arcam Domini in castra adducunt, sed etiam priora scelera, de quibus agebant poenitentiam, cladi isti causam dedit, tamen inclusio unius non est exclusio alterius. Israëlitae duplici nomine stulte egerunt, quod faciunt mentionem de vera resipiscentia ab iis tria ac sceleribus, atque interim sibi periculum cum arcam in castra adduxerint, se habituros ad auxilium praesentissimum. Circumgestationem arcae sine verbo susceptam Deo placuisse, non credimus. Josua 6. exstat disertum mandatum arcae circumgestanda. Quod David 2. Sam. 6. et 1. Reg. 8. arcam Domini Hierosolymam portari curarunt, id item non fecerunt sine verbo et mandato Dei. Nam 1. uterque fuit spiritus propheticus insignis; 2. uterque in rebus etiam momenti os Domini consuluit; 3. utrique notum cultus sine verbo susceptos Deo non placere; 4. quae sibi a latere adjunctos habebat sacerdotes, nem, Abjathar, Zadocum etc. per quos verbum Dei explorare potuerunt; 5. uterque Hierosolymam a Deo electam, ut arca foederis collocaretur Deut. 12, v. 5. Psalm. 132, v. 6. quod in specie attinet deportationem a Davide susceptam, ea sic describitur 1. Paral. v. 1: *Init David consilium cum tribunis et principibus et universis principibus Israëliitarum, dixit ad omnem coetum Israël: si placet est a Jehova Deo nostro, mittamus ad fratres quos et ad sacerdotes et Levitas etc. ut ream arcam Dei.* Ex quo apparet, Davidem consilium solum totius populi, sed etiam ipsius Dei deportationem usum. Ac probe notandum, cum praetermitteret ordinationem divinam Num. 4, et seqq. de arca involuta Levitarum humeris per eamque plastro imponeret, quod Deus hanc tantam gravi casu Ociae puniverit, inde postea vid cautior factus dixit 1. Paral. 15, v. 2: *Ne facis, ut portetur arca Dei a quoquam nisi a quos elegit Dominus ad portandum eam et custodiam sibi; v. 11: vocavit itaque David, et Abiathar et Levitas, v. 12: dixitque eis estis capita familiarum Leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris et afferte arcam Domini ad locum, qui ei praeparatus est, non in principio, quia non eratis praesentes, percussit Dominus, sic et nunc fiat, quia non quae*

judicium; conjung. Psalm. 132, v. 13. *Domum sine verbo et mandato Dei arcam* *templum in Jerusalem dici nulla specie potest,* *quod structura templi expressum a Deo mandatum* *est, unde etiam gloria Domini replevit domum* *Jerusalem, 1. Reg. 8, v. 11. Magna igitur dissi-* *milis inter circumgestionem arcae a piis in* *11. fimo auspicio susceptam et inter circumge-* *stionem panis eucharistici humanitus excogitatam.* *ut non solum licitus, sed etiam divino* *jure comprobatus fuit, ut deportaretur; eucha-* *ristia a Christo instituta est, non ut circum-* *gesseretur, sed ut manducetur ac bibatur. Idem re-* *ponitur est Gretsero, qui in dissertatione de* *abusu Christi proluxe urget exemplum Davi-* *dis constituerit statuta lege cantores in organis* *et lyris et cymbalis, ut coram arca Domini* *operum ejus, glorificarent et lauda-* *rentur etc. Atqui distinguendum inter* *essentialem et circumstantialia cultus divini. Ordi-* *nem et instrumentorum musicorum non* *essentialem substantiam cultus divini, sed ad exter-* *ioris et ornamentum atque incitamen-* *to divini. Jam vero in festo corporis Christi* *essentialem circumstantialia, sed etiam substantialia* *essentialem, imo contra Dei mandatum instituta* *essentialem panis eucharistici inclusio, circum-* *gesseretur etc. Adde quod David ne quidem* *essentialem cultus divini ornamentum sine man-* *dato constituerit, ut colligitur ex 2. Paral. 29,* *essentialem statuti mandato in festo corporis Christi* *essentialem celebrando destituuntur Pontificii.* *essentialem scathol. D. Heilbrunn. art. 10. c. 3.*

tori honor sapientiae, veritatis et omnipotentiae tribuitur); grato corde agnoscenda et praedicanda coelestia beneficia, quae per *συνωμολαν* sacramentalem corporis et sanguinis Christi ad nos promanant; dignam praeparationem usui hujus sanctissimi sacramenti praemittendam; annuntiationem mortis Christi, gratiarum actionem, poenitentiam, fidem ac melioris vitae propositum in usu sacrae coenae adhibendum.

3. Sed nec de externa reverentia, quae in distributione et sumptione eucharistiae adhibetur, proprie hoc loco quaeritur, ipsimet enim dicimus, externis gestibus interiorem reverentiam esse declarandam. Qui vere et ex animo credit, Christum ipsum in actione eucharistiae vere praesentem suo corpore et sanguine nos pascere, is genuflexione et reverentia externa interiorem fidem ac devotionem suam testabitur. Lutherus in c. 47. Genes.: *Nos non tantum orantes, sed et baptizantes, absolventes et absoluti, et accedentes ad sacram synazin, quin etiam ad recitationem promissionis aut textus evangelii genua flectere vel saltem stare debemus in signum adorationis sive reverentiae et gratitudinis. Et si in coena Dominica nihil aliud porrigeretur praeter panem et vinum, sicut sacramentarii blasphemant, tamen est ibi promissio et vox Dominica et Spiritus sanctus per verbum in coena, ideoque decebat nos cum reverentia accedere; quanto magis id fieri par est, quando credimus, adesse verum corpus et verum sanguinem cum verbo.* De his igitur inter nos et Pontificios non est quaestio, sed monente Dn. Chemnicio tria potissimum sunt hujus controversiae capita: 1. Pontificii statuunt, ipsum sacramentum eucharistiae seu totum illud, quod a Domino, ut sumatur, institutum est, esse cultu latriae adorandum. Nos contra, cum eucharistia constet duabus rebus, terrena et coelesti, ideo adorationem dicimus non esse dirigendam ad terrena elementa panis et vini, ne praeter creatorem etiam creaturam colamus, sed ad Christum deum et hominem, qui in illa actione vere praesens suum corpus et sanguinem nobis distribuit. 2. Pontificii, quando de cultu, adoratione et veneratione sacramenti disputant, non principaliter huc respiciunt, ut in actione coenae Dominicae sive in usu ejus divinitus instituto Christus deus et homo adoretur, sed laborant stabilire adorationem panis extra usum a Christo institutum et mandatum, quando scilicet panis in processio- x. 333. nibus circumgestatur. Nos autem statuimus, panem extra usum a Christo institutum non esse corpus Christi, ideoque committi *ἀπολατρίαν*, quando panis in solennibus illis processionibus adoratur. x. 336. 3. Pontificii de externo potissimum eucharistiae cultu sunt solliciti, ut splendida repositione, sumtuosa circumgestaltunge, auro, argento, serico, inclinatione, genuflexione, prostratione corporis, elevatione manuum, tuitione pectoris, luminaribus, instrumentis musicis, bombardarum strepitu et similibus externis pompis honoretur. Nos autem in usu eucharistiae a Christo instituto de interiori et spirituali cultu potissimum solliciti sumus, ad quem verae significationes externae interioris reverentiae sponte subsequuntur.

C A P U T XIX.

GENERATIONE SACRAMENTI.

Quando cum Pontificiis de veneratione sa-
cramenti disputatur, non est proprie quaestio, 1. an
hic panis et homo in actione sacrae coenae vere
sit et corpus et sanguinem suum mediante
et vino nobis distribuens adorandus sit, id
est solum hand inviti concedimus, sed etiam
et inelcamus, cum ἀνάμνησις et annuntia-
tio Christi ad salutarem sacrae coenae usum
hinc adoratione illa, quae fit in spiritu et
in loco non habeat. 2. Neque hoc proprie
quaestio, an huic sacramento interior reverentia
et verbi divini exhibenda sit, ipsimet
Christus, corpus et sanguinem Christi, quae
in ultimo sacramento mediantibus externis
nobis exhibentur, a vulgari potu ac cibo
separanda. 1. Cor. 11, v. 29., verbis Christi dicentis:
hic corpus meum, hoc est sanguis meus, fide
et omnes obstreperae rationis insultus in-
terdicens (qua ratione Christo huius sacramenti au-

Contra
papisti-
cam eu-
chari-
stiae ve-
neratio-
nem.

205. Religiosae adorationis cultum non esse exter-
nis symbolis hujus sacramenti deferendum, confir-
mamus sequentibus argumentis: 1. Deus nusquam
praecepit panis consecrati adorationem, est igitur
ἰδωλόθυσις, quae ipsi non probatur. 2. Panis
post consecrationem eucharisticam manet verus panis,
ut superius demonstratum fuit, est igitur creatura
Dei. Quisquis proinde adorationem dirigit non solum
ad Christum, sed etiam ad panem, is *praeter crea-
torem* adorat etiam creaturam, Rom. 1, v. 25. 3. Di-
scipuli Christi in prima sacrae coenae institutione
audientes a magistro suo: *Accipite, edite, hoc est
corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus*, non
leguntur externa symbola panis et vini adorasse, sed
juxta mandatum Christi manducarunt ac biberunt,
Marc. 14, v. 23. 4. Corpus Christi non est localiter
in pane, neque est unio personalis inter panem et
corpus Christi, sed Christus in actione illa eucha-
ristiae praesentiam suam peculiari modo gratiae
instituit ac promisit. Ergo ut Israëlitae non lignum,
non aurum, non Cherubim arcae foederis, sed
Deum ipsum tantum, qui praesentiam suam ibi
promiserat, adorabant; ita quoque adoratio nostra
in usu eucharistiae non ad externa elementa, sed
ad Christum deum et hominem peculiari modo
gratiae praesentem dirigenda est. 5. De pane con-
secrato extra usum a Christo institutum non habemus
verbum aut promissionem, quod sit corpus
Christi, quia verba sacramentalia, *hoc est corpus
meum*, divina institutione et praeceptione alligata
sunt ad actionem in verbis institutionis praescriptam,
quod scilicet panis sit accipiendus, benedicendus,
distribuendus et manducandus. Ergo panem conse-
cratum extra usum a Christo institutum adorandum
proponere est *ἰδωλόθυσις* occasionem praebere.
6. Ipsimet Pontificii fateri coguntur, in panis conse-
crati adoratione magnum subesse idololatriae pericu-
lum. Gabr. Biel lect. 49. in Can.: *Quia non potest esse
evidens certitudo, neque celebranti neque populo
circumstanti de conversione panis in corpus Christi
propter defectum aliquem impediens et contingere
potentem, ut quod forte celebrans non est sacerdos,
siquidem nullus celebrans potest evidenter scire, se
fore (esse) baptizatum aut legitime ordinatum.
Similiter propter defectum alicujus necessario re-
quisiti ad consecrandum, utpote debita intentionis,
aut errorem commissum in forma vel in materia
et multo minus circumstantes infallibiliter scire pos-
sunt, sub hostia fore Christum; ideo adoratio fieri
debet sub conditione habituali tacita vel actuali
expressa, tali scilicet, si servata sint omnia ad con-
secrationem necessaria. Idem repetit Thomas Sa-
lisburiensis de arte praedicandi c. 25: Nullus (inquit)
quantumcunque sit simplex vel quantumcunque sit
discretus, debet praecise credere, hoc esse corpus
Domini, sed cum hac conditione, si in consecratione
rite sint acta omnia, aliter enim asseret de creatura,
quod ipsa sit creator, et ita esset idololatria. Non-
dum ipsi conveniunt in necessariis ad transubstan-
tiationem requisitis et facile contingere potest, ut*

X. 337.

aliquod istorum requisitorum desit, quomodo
consecratum panem sine idololatriae periculo a-
dum proponunt? Bonaventura in breviloq. p.
c. 9. praeter animum sive intentionem conse-
crat requirit, ut etiam instituentis Christi mens
intentio attendatur. *Et intentio* (inquit) *requiritur
et intentionis regulatio per fidem.* Johann
Bürge varios casus enumerat, in quibus tra-
nsubstantiatio impeditur, utpote *quando per neglig-
entiam ministri aqua non ponitur in calice, quando
aqua sine vino in eo ponitur, cum panis e-
st quam triticea farina confectus, cum aquae
vini naturam vincit aut mutat, cum vinum acui
tredecim panes in altari ponuntur, sacerdos
tantum de duodecim consecrandis cogitavit, quod
nullus omnino consecratus censetur, cum verbis
consecrationis aut dissimulantur aut praetermittuntur*
etc. Summa Angelica in verbo *eucharistia* men-
tionem plurima omnino consecrationis requisita recenset
rum uno deficiente non fiat transubstantiatio
quis spectatores reddit certos, illa omnia praesentia
praesertim vero intentionem consecrantis?

206. Bellarminus lib. 4. de eucharistia c. 1.
sed haec etc. *ἰδωλόθυσις* accusationem sibi in-
tentatam depulsurus sic disputat: *Catholici
(manenses) cum negent, panem in sacramentum
manere, quomodo possent asserere ἰδωλόθυσις
est panis adorationem? Neque ullus Catholicus
est, qui doceat, ipsa symbola externa per se a-
dum esse adoranda cultu latriae, sed solum
adoranda cultu quodam minore, qui omnibus sacra-
mentis convenit, cultu autem latriae dicimus per
proprie Christum esse adorandum et eam ad-
orationem ad symbola etiam panis et vini pertinere,
tenuis apprehenduntur ut quid unum cum
Christo, quem continent. Quemadmodum qui
Christum in terris vestitum adorabant, non ipsum
sed etiam vestes quodammodo adorabant, neque
jubeant, eum vestibus nudari, antequam ador-
ent aut animo et cogitatione separabant a vestibus
adorarent, sed simpliciter Christum, ut tunc se-
bat, adorabant, tametsi ratio adorandi non
vestes, imo nec ipsa humanitas, sed sola dis-
cretio. De modo loquendi fateamur, sacramentum ipsum
adorandum, ut concilium Tridentinum loquitur
hoc exponitur dupliciter. Qui enim sentiunt, sa-
cramentum eucharistiae formaliter esse corpus
Christi, ut est sub illis speciebus, concedunt etiam, forme
sacramentum dici adorandum. Qui autem docent
sacramentum eucharistiae esse formaliter species
panis et vini, ut Christum continent (in quorum
est Bellarminus ipse l. 4. de euch. c. 6. prope
illi docent consequenter sacramentum eucha-
ristiae materialiter adorandum. Sed quidquid sit de
loquendi, status quaestionis non est, nisi an Christus
in eucharistia sit adorandus cultu latriae. Re-
spondemus: 1. quis sit verus quaestionis status,
superius exposuimus. Nemo nostrum negat, Christum
verum deum et hominem in eucharistia cultu
adorandum esse. Bellarminus apud Chemnitz*

quod legat haec verba: *Constat, adorationem*
non aligatam vel loco vel tempori, semper igitur
et ubique adorandus est Christus. Si ergo
Christum deum et hominem in actione
non peculiari modo praesentiae et gratiae
sed vere et substantialiter exhibere videntibus
et sanguinem suum, fieri nequit, quin fides
in illa actione praesentem veneretur et
ad hoc, inquam, Bellarminus apud Chemni-
tyer, cur igitur statum quaestionis hunc esse
ut Christus in eucharistia sit adorandus
in latræ? 2. Ad depulsionem ἀπολαύσεως in-
ferri a Pontificiis, panem in sacramento
non. Atqui affirmatur illud a Christo et
in vidimus suo loco, unde complures ex
Patribus concedunt, transsubstantiationem ex
hoc sacra probari minime posse. Quare cum
constet duabus rebus, terrena et coelesti,
sacramentum integrum cultu latræ adoranda,
rem terrenam adorat et ἀπολαύσεως
exeruit. 3. Cum Bellarminus alibi operose
transsubstantiationem panis et vini interire per con-
sumptionem cur hoc loco rem terrenam vocat sym-
bolam? Certe nuda accidentia ac nuda spe-
cia sunt symbola hujus sacramenti externa, sed
non sunt substantia, quam in sua proprie-
tate permanere Gelasius asserit. 4. Contra-
bellarminus quod symbola externa solum veneranda
non sunt quodam, quia omnibus sacramen-
tis quod ad symbola illa etiam adoratio
imponitur, quatenus apprehenduntur ut quid
unum cum Christo, quem continent. Quaero enim,
quod symbola externa hujus sacramenti, quate-
nus hoc est quatenus sunt organa corporis et
quod Christi nobis exhibendi, sint honoranda?
Quod quidam minore quam latræ, utique non
est latræ cultu. Si Bellarminus velit
quod in se ac per se minore quodam cultu
adoranda, ipso autem latræ cultu adoranda,
quod apprehenduntur ut quid unum cum Christo,
quod hoc loco non quaeri de symbolis externis
sed per se, id est quatenus sunt substantiae, sed
quod sunt symbola sacramentalia, sive ut Bellar-
minus loquitur, quatenus Christum continent, ubi
quod quidem dicit, quod hoc respectu sint
latræ adoranda, qua ratione velit nolit ἀπο-
laύσεως stabilit et cultum latræ minorem, qui sym-
bolis ac et per se debeatur, evenit. Nos autem
arguimus, symbola illa sive per se, sive qua-
tenus sunt rerum coelestium organa, esse religiose
adoranda. 5. Etenim cum in ipso usu sacramentali
symbola externa a corpore et sanguine Christi sint
distincta, nec fiat personalis unio inter
symbolum et corpus, vinum et sanguinem Christi, ideo
in ipso quidem usu sacramentali, nedum in pro-
prio theatri extra usum a Christo institu-
to symbolis externis cultus latræ debet deferri,
sed in ipso suo corpore et sanguine vere et sub-
stantialiter nos pacens adorandus est, symbola autem

externa reverenter ut organa rerum coelestium sunt tractanda. 6. Quis vero ex imperitis in adoratione panis consecrati has subtilitates consecratur, ut symbolum externum per se et proprie non adoret cultu latræ, sed solum veneretur cultu quodam inferiore ac minore, qui omnibus sacramentis convenit, vicissim tamen cultum latræ, qua Christum adorat, etiam ad externa symbola referat, quatenus ea apprehendit ut quid unum cum Christo, quem continent? Equis ita distinguit, ut sacramentum, id est species panis et vini ut Christum continent, materialiter tantum, non etiam formaliter adoret? Disputat Bellarminus, ideo statuendam esse transsubstantiationem, quia absque ea periculum sit, ne simplices adorent panem, lib. 3. de eucharistia c. 22. at bone Deus, an non etiam periculum est, ne accidentia panis adorent? Si panem adorare ipsius Bellarmini iudicio est idololatria, cur hoc loco disputat, ad symbola etiam panis et vini pertinere, quatenus apprehenduntur ut quid unum cum Christo? 7. Idem Bellarminus lib. 2. de imagin. sanctor. c. 24. disputat, esse de essentia latræ exhiberi propter se, cum latræ dicatur summus cultus, qui debetur vero Deo ut primo principio omnium rerum. Implicat autem contradictionem (inquit), exhiberi summum cultum primo principio et propter aliud, nam si primo principio, non ergo propter aliud, si propter aliud, non primo principio. Ergo vel imagini exhibetur cultus latræ propter se, et haec est vera idololatria; vel non exhibetur propter se, et tum ille non est cultus verae latræ. Praeterea vel ista latræ, quae exhibetur imagini propter aliud, est idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo vel alius minor. Si idem, ergo aequè colitur creatura atque ipse Deus, quae certe X. 359. est idololatria, nam idololatria non solum est, cum adoratur idolum relicto Deo, sed etiam cum adoratur idolum simul cum Deo. Si est cultus minor, non ergo est latræ, nam latræ est summus cultus. Haec omnia Bellarminus, contra quem eodem modo argumentamur: Est de essentia latræ exhiberi propter se. Ergo vel symbolis panis et vini exhibetur cultus latræ propter se, et haec est vera idololatria, vel non exhibetur propter se, et tum ille non est cultus verae latræ. Praeterea ista latræ, quae exhibetur symbolis panis et vini, propter aliud (quatenus sunt unum cum Christo, quem continent) est idem cultus cum eo, qui exhibetur Christo, vel alius minor. Si idem, ergo aequè colitur creatura, si est cultus minor, non ergo est latræ. 8. Symbola panis et vini esse unum cum Christo ambigue dicitur. Bellarminus c. sequente respons. ad quartam, unionem illam sic explicat: *Longe (inquit) aliter est Christus in eucharistia et aliis rebus Deus. Nam in eucharistia unum tantum suppositum est idque divinum, cetera omnia ad illud pertinent et cum illo unum quid faciunt, licet non eodem modo, ideo recte totum illud simul adoratur, ut ante diximus de Christo vestito. At in aliis rebus Deus quidem est, sed non est unum suppositum cum illis, neque dici possunt unum quid Deus et creatura, in qua est Deus. Statuit igitur*

Bellarminus, Christum esse unum suppositum cum symbolis sacramenti externis, at hoc asseri non debet, divina et humana natura in Christo constituunt unum *ὑποστάσιον* sive suppositum, sed panis et corpus, vinum et sanguis Christi non constituunt unum suppositum, sed unum sacramentum, unde etiam unio non dicitur personalis, sed sacramentalis. Natura humana, quia in *ὑπόστασιν τοῦ Λόγου* est assumpta, ideo una adoratione Christus deus et homo secundum utramque naturam adoratur, sed in sacramento eucharistiae panis non est unum cum corpore Christi suppositum, ideo etiam cultus latriae non debet deferri pani.

9. Bellarminus eodem modo assumptam carnem Filio Dei et panem consecratum Christo unitum esse statuit, quod est vehementer absurdum. Hoc loco sic scribit: *Quemadmodum, qui Christum in terris vestitum adorabant, non ipsum solum, sed etiam vestes quodammodo adorabant* etc. haec comparatio si debet habere locum, procedat oportet ex hac hypothese, quod panis unitus sit corpori Christi eo modo, quo vestes in diebus carnis ipsi erant unitae; at hac similitudine etiam unionem humanae naturae cum divina in persona Christi declarat. Sic enim scribit lib. 3. de Christo c. 15. §. quae cum ita sint: *Ad declarandum unionis personalis mysterium appositae est similitudo de purpura regis. Cum enim rex induit purpuram et sedet in solio suo, evehit purpuram ad illud solium, non sic ut purpura dicatur sedere aut regnare, sed ut dicatur vestis sedentis aut regnantis et etiam ut dicatur purpuratus rex sedere aut regnare.* Equis vero ipsi concedet, eodem modo unitam esse assumptam naturam *Λόγου* et panem consecratum corpori Christi, videlicet quo modo purpura unita est regi, cum unio humanae et divinae naturae in Christo sit personalis, unio panis et corporis Christi in eucharistia sacramentalis, unio purpurae et regis mere extrinseca et accidentalis. Quare cum hypothesis hujus comparisonis sit lubrica, ipsam etiam comparisonem corrumpere est necesse. 10. Idem Bellarminus libr. 1. de Christo c. 8. §. Respondent sic scribit contra Arianos: *Quod in Christo Deus habitat, non sufficit, ut ille possit adorari, alioquin totus mundus posset adorari et praecipue sancti angeli et homines, in quibus singulariter Deus habitat.* Aut haec responsio Arianis opposita est infirma, aut concedendum est, peculiarem corporis Christi in pane praesentiam non inferre, ut panis cultu latriae adoretur. 11. Eos, qui Christum in terris vestitum adorabant, Christi vestes adorasse nulla veritatis specie dici potest, alias sequeretur, magos, qui adorarunt ipsum jacentem in praesepe, etiam praesepe adorasse. Distinguendum inter adorationis objectum, quod est Christus deus et homo, et inter objecti adjunctum extrinsecum, quod fuerunt vestes. Ergo si panis consecratus non est alio modo adorandus, quam quo adoratae fuerunt vestes, quibus

X. 360. Christus fuit indutus, nullo modo cultu latriae adorandus erit. Qui Christum vestitum adorabant, non quidem jubebant eum vestibus nudari, antequam

adorarent, interim tamen objectum adorationis constituiebant vestes, sed Christum deum et nem. 12. Denique quod nondum convenit scriptores Pontificios, *an formaliter, an mater sacramentum eucharistiae adorandum sit*, id mentum praebet consensus toties depraedicatum.

207. Ex his facile intelligi potest, quid respondendum sit ad argumentum Bellarmini: *Debetur adoratio latriae. Christus ut est in eucharistia sive in usu, sive extra, est deus verus, adorandus est cultu latriae.* Respondemus: statum in sacra coena vere praesentem corpus sanguine suo nos pascere statuimus; Christus verum deum et cultu latriae honorandum asserimus, sed ex eo nondum sequitur, quod totum sacramentum constans non solum re coelesti, corpore sanguine Christi, sed etiam re terrena, pane et vino, sit adorandum; multo minus ex eo sequitur, quod panis consecratus extra usum a Christo constitutum in processionibus adorandus sit, siquidem Christus sacramentalem panis et corporis, et sanguinis in eucharistia unionem instituit, in qua tamen deserto mandato usum hujus sanctissimi sacramenti exposuit, quod videlicet panem constitutum manducare et ex calice benedicto debere bibere, proinde quando hae actiones a Christo institutae, videlicet distributio, sumtio, manducatio, bibitio, omittuntur inque earum locum aliae, licet circumgestatio et ostentatio adhibentur, potest dici coena Dominica administrari, cum tantum ea, quae sunt hujus sacramenti essentia. 2. Inter panem et corpus Christi non est unio personalis, propter quam non minus cultu latriae adorandus foret panis, quam assumpta natura humana adoratur, sed unio sacramentalis in eo constans, ut mediante benedicto pane corpus Christi manducetur, mediante benedicto vino sanguis Christi bibatur. 3. Quemadmodum igitur Israëlitae adorabant arcam foederis aut columnam nubis in deserto, licet essent externa symbola peculiaris praesentiae Dei habitantis in arca, *Cherubim super arcam foederis* Exod. 25, et praecedentis Israëlitae in columna nubis et Exod. 13, v. 21. sed preces et invocationem dirigunt ad Deum in externis hisce symbolis per modum gratiose praesentem; sic Christus in eucharistia adorandus est, sed honor et cultus adorationis non deferendus externis symbolis panis et vini, recte scribit Cassander in consult. cap. de eucharistia pag. 173: *De adoratione sacramenti hujus sacramenti ita ex veterum mente statui dum puto. Cum in hoc sacramento Christus, et homo, et corpore et sanguine suo praesentem exhibeat, consequens est, ut in hoc quoque mysterio adoretur, quae adoratio non ad ipsum sacramentum quod exterius videtur, sed ad ipsam rem et personam, quae interiorius creditur, referenda sit, et non ad ipsius signum, cujus jam virtus intelligitur.* Idem dicat Bellarminus, et controversia omni

capite erit sopita. 4. Si liceret hoc modo in-
ter Christus in eucharistia est vere praesens,
sacramentum ipsum est adorandum; posset eo-
modo inferri: Christi corpus jacuit in praesepe
Matth. 2, v. 16. in gremio matris Mariae Matth. 2,
v. 11. in coelo; ergo praesepe adoratum fuit a
sacerdotibus Bethlehemiticis, gremium matris a ma-
gistris, coelum adoratur a nobis. Inanem
sententiam Bellarminus sumit, Christum in eu-
charistia adorandum esse probans, quod nemo no-
tavit, sed panem consecratum adorandum
institutum erat, et quidem etiam extra usum
sacramentalis institutum.

Ad hoc iudicium de dietis patrum, ad quae Bel-
larminus nos remittit. Dionysius Areopag. de hier-
archia: *O divinisissima et sacra ceremonia, τελειή,*
quae totis perspicue obducta tibi per signa ob-
ducitur, et apostolice tibi symbolice ἀμυστάματα
revelatur, et singulari lumine mentis nostrae
revelatur. Pachymeres in illum locum: *Cere-*
moniae alloquitur ac si animata sit, αὐτῇ ὡς
ἑστῇ, et non abs re, εἰκότως, ut Gre-
gorius: O sanctum et magnum pascha;
et sacra ceremonia Dominus noster Jesus
Christus, quem sermonem habet. Dionysius ipse
in illa in sola divina symbola intuentur,
et per divina Spiritu in ipsa principia
et per celebrantur, perpetuo fertur. Eadem
rhetorica utitur Ambrosius circa ba-
ptismum in Luc. c. 22: *O aqua, quae humano*
sanguine, ut praesentium lavaeorum
proprietate, orbem terrarum lavasti. O aqua,
sacramentum Christi esse meruisti, quae la-
vas, ac lavaris. At num propterea aquam
adoravit, ut aquam in Christi sanguinem transub-
stantiam credidit? Gregorius Nazianz. in pascha
sermo: *O pascha, magnum inquam et sacro-*
sanctum pascha, totiusque mundi piaculum, te enim
in praeditum alloquor, ὡς ἐμψύχῃ; in quem
commentatur Nicetas Scholiastes: Haec
pascha magnum, ad festum ipsum perinde
praeditum refert. Illa autem o verbum Dei
in te accipiens sequuntur, ad Christum spirituale
proclamationem dirigit. Eodem modo Dio-
nysius externis symbolis ad Christum ipsum vere
et eodem animo et spiritu subvehitur at-
que religiosa adoratione honorat. Origenes
in divers. loca evang. p. 441: *Quando san-*
ctum illudque incorruptum accipis epulum,
et panem et poculo frueris, manducas et
bibis et sanguinem Domini, tunc Dominus
in te ingreditur. Et tu ergo humilians
te imitare hunc centurionem et dicito:
Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum
meum, sed panem consecratum, sed Christum ado-
ramus. Modos ibidem proponit, quibus Christus
adoratur; nunc inquit, quando sancti et
reputabiles ecclesiarum antistites sub tectum
adorant, tunc ibidem per eos Dominus ingre-
ditur, sic existimes tanquam Dominum sus-

cipiens. Et aliud quando sanctum cibum illudque
incorruptum accipis epulum etc. Si voluisset sa-
cramentum adorari, adorandi etiam essent ecclesia-
rum antistites. Idem hom. 1. in divers.: *Per evan-*
gelistarum et apostolorum praedicationem, per sui
sancti corporis et sanguinis sacramentum nobiscum
Deus et ad nos atque in nobis. Si propterea ado-
randum esset sacramentum, quia per illud Christus
ad nos venit, adoranda etiam foret praedicatio verbi,
per quam itidem ad nos venire asseritur. Cyrillus
catech. 5. mystag. jubet, *ut flexo genu et adoran-*
tium in morem accedant ad eucharistiam (nec in-
ternam adorationem ad Christum directam, nec ex-
ternam reverentiam improbamus, ut ex superioribus
patere potest). Ambrosius libr. 3. de Spir. s. c. 12:
Adorate scabellum pedum ejus. Scabellum caro
Christi, quam hodieque in mysteriis adoramus et
quam apostoli in Domino Jesu adoraverunt. Huic
consonat illud Augustini in Psalm. 98: *Converto*
me ad Christum et invenio, quomodo sine impie-
tate adoretur terra scabellum pedum Domini; sus-
cepit enim de terra terram, quia caro de terra est
et de carne Mariae carnem accepit. Et quia in
ipsa carne hic ambulavit et ipsam carnem nobis
manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam
carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum
est, quomodo adoretur tale scabellum pedum Do-
mini et non solum non peccemus adorando, sed
etiam peccemus non adorando. (At quis negat car-
nem Christi adorandam? adoramus eam in sacra-
mento, sed externa sacramenti symbola non adora-
mus. Apud Chrysostomum in Marc. hom. 13. ado-
ratur Christus in baptismo; apud Hieronymum
epist. 10: *Paula cum magis Deum puerum in praese-*
pio adorat; num vero propterea baptismus vel
praesepe adoratur?) Eusebius Emisen. hom. 5. de
pasch.: *Cum reverendum altare cibis spiritualibus*
satiandus adscendis, sacrum Dei tui corpus et
sanguinem fide respice, honora, mirare, mente con-
tinge, cordis manu suscipe et maxime toto haustu
interioris hominis asume. (Quis hoc negat? at
num idem est sacrum Christi corpus et sanguinem x. 362.
fide respicere, honorare, mente contingere etc. ac
panem consecratum etiam extra usum a Christo in-
stitutum adorare?) Chrysostomus hom. 24. in 1.
Cor.: *Cum timore et summa puritate ad ipsum ac-*
cedamus. Et quando ipsum videris propositum, dic
ei: propter hoc corpus non sum ego amplius terra
et cinis, non sum amplius captivus, sed liber, pro-
pter hoc spero, me accepturum coelos (in Graeco
est λέγε πρὸς ταύτόν, quod Gentianus Hervetus per-
peram vertit dic ei, in margine notans corpori
Christi proposito quid dicendum, rectius vero Fran-
ciscus Aretinus reddidit dic tecum, ostendit enim
Chrysostomus, ad coenam accessuri quid meditari
debeamus, videlicet Christum pro peccatis nostris
mortuum et in sacra coena hoc ipsum corpus, quod
pro nobis in mortem tradidit, manducandum et
hunc ipsum sanguinem, quem pro peccatis nostris
effudit, bibendum nobis exhibentem.) Theodoretus

dial. 2: *Intelliguntur signa ea esse, quae facta sunt et creduntur et adorantur, ut quae illa sint, quae creduntur.* (Theodoretus ibidem expresse asserit, *symbola externa manere in priore substantia, figura et forma, non recedere a sua natura etc.* quomodo igitur cultum latrariae illis deferendum esse doceret? adorantur igitur, προσκυῖται, non λατρεύεται, ita ut adorare nihil aliud sit quam honorare, venerari, reverenter suscipere, id quod subjecta αἰτιολογία et similitudo comprobat. Adorantur, ut quae illa sint, quae creduntur, videlicet externa symbola κοινωνίας corporis et sanguinis Christi. Confer ergo, inquit, imaginem cum exemplari, videbis similitudinem, oportet enim figuram esse veritati similem etc. Si ergo divina mysteria corpus, quod vere est, representant etc. at Bellarminus ipse disputat lib. 2. de imagin. sanct. c. 24. imaginibus ne quidem ratione relationis per se et proprie deberi cultum latrariae. Eodem modo voce adorationis utitur Tertullianus adv. Hermog. c. 22: *Adoro Scripturae plenitudinem.* Augustinus epist. 146: *Baptismum Christi, ubicunque sit, veneramur.* de catech. rudib. c. 26: *De sacramento, quod accepit catechumenus, dicendum ei, signacula quidem rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari, nec sic habendum esse illam speciem benedictionis sanctificatam, quemadmodum in usu quolibet.* Lib. de doctr. Christ. c. 9: *Qui aut operatur, aut veneratur utile aliquod signum divinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur, quod videtur et transit, sed illud potius, quo talia cuncta referenda sunt.*

Exce-
ptiones
Bellar-
mini ad
nostra
argu-
menta.

209. Argumenta, quae pro confirmatione nostrae sententiae superius adduximus, Bellarminus non attingit, ad illud, quod de idololatriae periculo diximus, regerit, si argumentum hoc valeret, omittendam esse non solum adorationem, sed etiam communionem, quae itidem exposita sit periculo accipiendi merum panem pro corpore Christi sed nulum (inquit) est periculum idololatriae in eo, qui simpliciter et bona fide sacramentum adorat, adoratio enim ex intentione potissimum pendet. Quare sicut is, qui panem non consecratum injuria afficeret putans consecratum esse, gravissime peccaret in Christum; sic etiam contra, qui panem eundem adorat, propterea quod certo credat non esse panem, sed Christum, is proprie et formaliter Christum adorat, non panem. Respondemus: 1. Ex hypothesebus Pontificiis non solum adoratio, sed etiam communio exposita est periculo accipiendi merum panem pro corpore Christi, siquidem ad consecrationem et transsubstantiationem requirunt spiritualem potestatem sacerdotis, quam dicunt esse occultam et potius egere fide ut credatur inesse, quam ut ipsa fidem aliis rebus faciat, Bellarminus lib. 4. de euch. c. 16. §. secund. lib. 1. de grat. et lib. arbit. c. 14. §. Sed facili; requirunt intentionem ministri non solum in genere faciendi, quod facit ecclesia, sed etiam in specie con-
fociendi eucharistiam, Bellarminus lib. 1. de sacram.

c. 27; requirunt alia complura, de quibus, cum certus esse possit, an omnia et singula in co-
tione adsint, ideo etiam nemo certus esse
consecrationem revera esse factam. Nos cont
a spirituali quadam ministri potestate, vel ej
intentione, sed a Christi ordinatione et insti
praesentiam corporis et sanguinis ipsius in
legitimo usu dependere asserimus, ideoque
communio periculo illi minime subjacet. 2.
adorationem et manducationem panis consec
magna differentia. Illam Christus non insti
praecepit, hanc vero instituit ac praecepit
promissione, quod panis benedictus, distri
manducatus sit κοινωνία corporis sui; fides
certo statuere potest ac debet manducato be
pane manducari corpus Christi; sed de ado
panis consecrati cum nullum exstet verbum
nec fides de illa adoratione potest statuere
sit cultus Deo placens. 3. Adoratio non sol
intentione aestimanda, sed etiam ex verbo De
litae vitulum aureum adorantes potuissent ho
mate et praetextu idololatriam suam defendere
haberent intentionem ipsi Deo praestandi hunc
imo gentiles non creaturas, sed Deum in cr
se adorare praetenderunt. Ergone dicemus
proprie et formaliter Deum adorasse? 4.
exstat verbum, quod jubeat nos credere, pan
charistiae non esse panem, sed Christum, etiam
usum divinitus institutum. Ergo adoratio pani
hac hypothese unice nititur, non potest pr
ex fide, ac proinde Deo non placet. 5. Frustr
fides et bona intentio huic adorationi praeter
cum fides et verbum sint relata, proinde qu
sacramento bona fide adorando Bellarminus
basi man auf Treu und Glauben hierinnen hand
id aliis occinat, non nobis, qui fidem certum
verbum et promissionem requirere didicimus.

CAPUT XX.

DE FINE ET FRUCTU SACR COENAE.

210. Egimus hactenus de causa efficiente, et forma hujus sacramenti, restat, ut de fine, quem Christus id ipsum instituerit, porro a
ex eo enim promptum erit colligere, quos
ex salutari hujus sacramenti usu vere credent
cipiant sibi polliceri possint. ** Photiniani
finem eucharistiae esse fidei confirmationem.
Socinum in lib. quod evang. Assurgunt ipsi
ex Calvinianis, vel Arminianis potius. Armini
in art. perpend. p. 35: Perpendendum, an p
et maxime proprius, ideoque immediatus fin
nae Dominicae tum qua institutus, tum qu
patus non sit memoria seu commemoratio
nuntiatio mortis Domini et quidem cum gra
actione pro eo, quod Deus Filium suum pro

nam dedit. Venator theolog. verae et merae
 Domini est exercitium ad significan-
 tionem sanctorum, hoc est ad commemo-
 rationem dilectionis Jesu erga omnes fideles atque
 amicitiam officii debiti et caritatis mutuae.
 Et rursus ad significandam et commemoran-
 tionem Christi erga omnes fideles et ad
 dilectionis officium erga nos mutuo prae-
 stant. Simon Episcopus disp. privat. de coena
 lib. 10: Finis celebrationis coenae est sola
 representatio et significatio mortis ac bene-
 ficii salutis, quod per mortem nobis partum
 est, per quam fides etiam ipsa
 confirmari et confirmari solet, animusque noster
 etque potu quodam nutriri et educari
 aeternae. ** Notanter vero nos diximus,
 haec ex salutari hujus mysterii usu a vere
 percipi, neque enim omnes, qui quoque
 animo ad hoc sacrum accedunt, bene-
 ficiis coelestium participes fiunt, sed tan-
 tum vere credentes, hoc est illi qui peccata
 divina agnoscunt, serio de illis dolent,
 Christum et ejus beneficia amplectuntur
 habent propositum Deo in sanctitate et
 constantiter serviendi, contra vero a peccatis
 conscientiam sedulo cavendi, cum verae fidei
 sit contritio, pedissequa vero nova obe-
 dientia, et mo loco plenius docuimus. Sane Christus
 hujus convivii hospes obviis, ut ita loquar,
 coelestium illorum beneficiorum thesauros om-
 nifert, quod vero minus ab omnibus convivis
 percipitur, obstat ipsorum impenitentia, increduli-
 tas et, ut verbo dicam, indigna manduca-
 tio. Ut verbum, ita et sacramenta sunt
 Dei offerens, siquidem per ea coelestium bo-
 norum thesauri ex parte Dei nobis offeruntur; sed
 ex parte nostra est manus accipiens et
 percipiens, per quam beneficia in verbo et sacra-
 mentis acceptamus, qua de re inferius in ca-
 pitulo salutari ac debita praeparatione uberius
 tractabitur.
 Ita et fructus sacrae coenae sunt numero
 et utilitate maximi, pondere gravissimi. Cum
 Filius Dei proprium corpus in mortem
 traditum et ipsius proprium sanguinem
 pro peccatis nostris effusum in sacra-
 mentis accipimus, ex eo facile apparet, omnia quae
 Christus traditione sui corporis et effusi-
 onis sanguinis promeruit, in salutari hujus sacra-
 mentis nobis applicari, conferri et obsignari,
 sicut Chrysostomus hom. 83. in Matth. sacram. coe-
 nae caput bonorum omnium; Ambrosius in
 lib. 11. appellat spirituales medicinas; Cyprianus
 de coena non longe a principio: Panis et
 benedictione solenni sacratus ad totius homi-
 num salutemque profuit, simul medicamentum
 ad sanandas infirmitates et purgan-
 tes exsistens; Damaeus ep. synodus
 quodam, multiplicem eucharistiae
 describit, quod ad nostram substantiam et

conservationem tendat, incommodum quodvis propul-
 set eamque vim exerceat, ut immunditiam omnem
 abstergat, omnem labem exurat, omnes morbos et
 calamitates tollat, nosque Christo, hoc est spiritui
 et corpori ipsius, arctissime uniat, imo nos nobis
 ipsis etiam majore nexu societ, unde et μεταίτησις,
 quod participes reddamur divinitatis Jesu, et nov-
 ritia ob illam fidelium inter se et cum Christo
 unionem rectissime appelletur et sit deliberatio vel
 ἀναρχή, initium, futuri panis, qui in altero seculo
 nobis apponetur; Chemnicus part. 2. exam. Trident.
 cap. de instit. sacram. coenae pag. 124: Quia in
 eucharistia accipimus illud Christi corpus, quod pro
 nobis traditum est, et sanguinem novi testamenti,
 qui in remissionem peccatorum effusus est; quis
 neget, credentes ibi percipere thesaurum omnium
 beneficiorum Christi? Accipiunt enim illud, in quo
 peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo
 vita nobis communicatur, quo nos sibi Christus tan-
 quam membra adjungit. Ceterum fructus illos om-
 nes et singulos miranda brevitate Christus in verbis
 institutionis complectitur, quando asserit, illud ipsum
 corpus suum nobis manducandum praebere, quod
 est pro nobis traditum, illum ipsum sanguinem suum
 nobis bibendum dari, qui est sanguis novi testa-
 menti, effusus in remissionem peccatorum, et quando
 jubet nos hoc facere in sui commemorationem; sed
 haec brevitatis latius est evolvenda et explicanda.
 Dn. D. Menzerus fines eucharistiae recenset hoc
 ordine, ut eos considerandos dicat vel respectu Dei,
 vel respectu hominum. Respectu Dei sacra coena
 est gratiarum actio pro acceptis a Deo beneficiis,
 unde fluxit nomen eucharistiae, quae gratiarum actio
 consistit tum in confessione nostrae miseriae, tum in
 praedicatione divinae gratiae, insuper etiam in nostra
 obedientia, dum testamur usu sacrae coenae: 1. nos
 obedire Deo mandanti sacramentum illud venerari
 et usurpare; 2. et velle patienter ferre exemplo
 Christi nostram crucem; 3. et conservare publicos
 coetus Christianorum, quorum vinculum et nervus
 est sacrae coenae celebratio, unde manavit appella-
 tio συνάγωγος; 4. et ornare nostram professionem
 vitae integritate. Respectu hominum fines sunt
 duplices, aut enim referuntur ad nos ipsos, aut ad
 proximum. Respectu nostri: 1. est applicatio om-
 nium beneficiorum Christi; 2. obsignatio et confir-
 matio fidei; 3. insitio in corpus Christi; 4. inhabita-
 tio Christi in nobis; 5. tessera resurrectionis ad vitam
 aeternam. Respectu proximi finis est tum in con-
 fessione, tum in operibus caritatis. In confessione,
 dum usu eucharistiae fatemur: 1. nos peccatis agni-
 tis agere poenitentiam et in Christo quaerere remis-
 sionem peccatorum; 2. sumtio coenae est etiam sym-
 bolum approbatae a nobis doctrinae. In operibus
 caritatis hi sunt fines: 1. testamur, nos proximo con-
 donare delicta, 2. et juvare velle pro virili egenos,
 3. eosque agnoscere pro fratribus et membris my-
 stici corporis, cujus caput est Christus; hinc proflu-
 xit appellatio ἀγάπη. ** Breviter fructus coenae
 Dominicae sunt principales: 1. mortis Domini an-

X. 365.

nuntiatio; 2. peccatorum condonatio; 3. fidei ob-
signatio; 4. spiritualis cum Christo copulatio. Minus
principales: 1. foederis in baptismo initi renovatio;
2. ad dilectionem Dei et proximi excitatio; 3. pa-
tientiae et spei confirmatio; 4. resurrectionis nostrae
testificatio; 5. seria vitae emendatio; 6. confessionis
publicatio. **

Fines
coenae
princi-
pales
sunt duo.

1. Ob-
signatio
promis-
sionis
evange-
licae et
fidei
nostrae
confir-
matio.

212. Docendi causa fines eucharistiae constitue-
mus duplices, principales et minus principales.
Principales sunt: 1. Obsignatio promissionis evan-
gelicae de remissione peccatorum et fidei nostrae
confirmatio; 2. insitio in Christum et spiritualis nu-
tritio ad vitam aeternam. Ad hos fines principales
accedunt minus principales complures, quos exposi-
tis prius principalibus ordine postea percensebimus.
Primo dicimus, eucharistiam hoc fine a Christo in-
stitutam et a vere credentibus hoc fine usurpari, ut
evangelica de remissione peccatorum promissio ipsis
obsignetur et hac ratione fides ipsorum confirmetur,
qui est prior finis eucharistiae principalis, ad quem
pertinent sequentes considerationes. 1. Sacrae lite-
rae passim testantur, quod Christus corpus suum in
ara crucis pro nobis miseris peccatoribus in mortem
tradiderit et sanguinem suum in remissionem pec-
catorum nostrorum effuderit. Hoc summum redem-
tionis nostrae pretium, hoc est verum suum cor-
pus propter nostram redemptionem in mortem tra-
ditum et verum suum sanguinem propter no-
stram redemptionem in ara crucis effusus Chri-
stus in sacra coena mediante benedicto pane
et vino nobis offert, exhibet et distribuit, ut fides
nostra de remissione peccatorum gratuita confirme-
tur. Quia enim illud ipsum Christi corpus pro no-
bis in mortem traditum mediante benedicto pane
manducamus et illum ipsum Christi sanguinem, qui
pro peccatis nostris effusus est, mediante vino bibi-
mus, inde certi reddimur, quod ex gratia per fidem
nobis donentur, quaecunque traditione sui corporis
et effusione sui sanguinis Christi in ara crucis pro-
meruit, quae sunt remissio peccatorum, gratia Dei
et vita aeterna. Haec summa consolatio proponitur
in ipsis verbis institutionis, quando Christus notanter
dicit: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum,*
quod pro vobis datur et frangitur; bibite, hoc est
sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissio-
nem peccatorum. Ambrosius id ipsum colligit ex
verbis apostoli 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque*
manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mor-
tem Domini annuntiabitis, donec veniat; sic enim
scribit lib. 4. de sacramentis c. 6. tom. 4. p. 440:
Quotiescunque accipimus, mortem Domini annun-
tiamus. Si mortem annuntiamus, annuntiamus re-
missionem peccatorum. Si quotiescunque effunditur
sanguis, in remissionem peccatorum effunditur, de-
beo illum semper accipere, ut semper mihi peccata
dimittantur. lib. 5. de sacram. c. 3. p. 442: *Quoties-*
cunque bibis, remissionem peccatorum accipis, et
inebriaris Spiritu s. ** Idem Ambrosius lib. 4. de
sacram. c. 5: *Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei*
remissio peccatorum et non movebitur in aeternum.

de poenit. c. 3: *Quotiescunque peccata don-*
corporis ejus sacramentum sumimus, ut per
guinem ejus fiat peccatorum remissio. Hay
Psalm. 22: *Non solum Dominico corpore a-*
mundamur, virtutibus replemur, sed etiam
omnem persecutionem sustentamur. Ivo epis
Corpus et sanguis Domini sunt nostrae reco-
tionis sacramenta et vulnerum nostrorum me-
menta ad edendum, bibendum, in sui commu-
tionem faciendam discipulis commendata. **
Cuius in hom. paschali et citatur c. Quid sit
dist. 2. de consecrat.: *Providens Dominus*
nobis hoc sacramentum salutis, ut quia nos
die peccamus et ille jam mori non potest
istud sacramentum peccatorum remissionem
quamur. Quas vero praestigias circa hunc
palem eucharistiae finem de applicatione remi-
ssio peccatorum et fidei confirmatione Bellarminu-
tati offundat, videbimus inferius. 2. Promissio
gelii, quod omnis, qui in Christum credit
pereat, sed habeat vitam aeternam, est q
universalis, interim tamen, quia anxiae et p
irae divinae et propriae indignitatis sensu t
conscientiae saepius dubitant, an ad se quot
individuo haec promissio pertineat, ut ven
coram Dei judicio eadem niti seque contra a
tionem legis, peccati et Satanae ea erigere q
ideo Christus ipsis in individuo corpus et sang
suum distribuit, ut tanquam *ὁ μάρτυρ ὁ*
Apoc. 1, v. 5. contra omnes variarum tentat
insultus ipsos confirmet, quod vere ad ipsos q
evangelii promissio et bona in eadem oblata
neant, cum corpore Christi in mortem trad
sanguine ejus pro peccatis effuso (quae sunt
gelicae promissionis fons et fundamentum) in
coena cibentur ac potentur. Haec consolatio
ponitur in illis verbis institutionis, quando Ch
dicit: *Accipite, manducate, bibite.* Quia eni
gulos Christus jubet manducare suum corp
bibere suum sanguinem, ideo ad omnes be
evangelii sua passione ac morte parta per
testatur. Inde Philippus in exam. recte dicit,
coena Domini sit testimonium exhibitae et a
gulos applicatae promissionis evangelicae. 3
pus nostrum est *νερὸν*, morti obnoxium, p
peccatum Rom. 8, v. 10. quod in nobis, hoc
carne nostra, adhuc habitat, Rom. 7, v. 17. a
mentis nostrae repugnat, v. 23. adeo ut nos
feriat illa sententia, 1. Cor. 15, v. 50: *Caro e-*
quis non haereditabunt regnum Dei. Ne
propter peccatum in carne nostra adhuc ha
et propter hanc extremam nostram miseriam
nimis dejiciamur, ideo Christus sanctum suum
ab omni fermento peccati liberum et impollutum
sanguinem (per quae in ara crucis remis
peccatorum et salutem aeternam nobis peperit)
ducandum ac bibendum in sacra coena nobis
ne cogitatio de infirmitate, indignitate et impu
nostrae carnis fidem evertat aut labefactet,
certi simus, impuritatem nostrae carnis umbra

sanctissimae carnis et purissimi sanguinis Christi coram Dei iudicio tegi et abscondi. Haec consolatio proponitur in illis verbis institutionis, quando Christus dicit: *Hoc est corpus meum, hoc est sanguis meus*, inde Basilii in oratione ante coenae sanctionem dicenda monet, fideles haec accipere *ἐκ τῆς ἀποδείξεως ἀναλογίας τοῦ ποστέρου βήματος τοῦ θεοῦ*. Chrysostomus hom. 24.^a in 1. Cor.: *Quando quam videris propositum, dic tecum: propter hoc corpus non sum amplius terra vel cinis, non sum amplius captivus, sed liber; propter hoc spero, me accipiturum coelos*. 4. Per sacramentum baptismi recipimus quidem in Dei foedus 1. Petr. 3, v. 21. regeneramur et renovamur Tit. 3, v. 5. a peccatis mundamur Ephes. 5, v. 26. et haeredes vitae aeternae scilicet 1. Petr. 3, v. 21. sed quia per peccata hoc foedere iterum excidimus, inde dubitare incipimus, an per veram poenitentiam ad primaevis illud foedus in baptismo nobiscum initum redire et peccatorum nostrorum remissionem fide impetare possimus. Ut ergo huic dubitationi occurratur, neve ex dubitatione in diffidentiam, ex diffidentia in desperationem, ex desperatione in mortem eternam prolaberemur, ideo Christus sanctissimum hoc sacramentum instituit, in quo illum ipsum sanguinem suum, quo novum testamentum sanctum et confirmatum est, Zach. 9, v. 11. bibendum nobis offert et exhibet, ut inde certi reddamur, per veram poenitentiam in foedus illud nos iterum recipi et peccatorum remissionem per fidem consequi, cum ad beneficia novi testamenti cumprimis etiam haec promissio pertinet, quod Deus peccatorum nostrorum non solum postea recordaturus, Jerem. 31, v. 34. Haec consolatio proponitur in illis verbis institutionis, quando Christus dicit: *Bibite, hoc est sanguis novi testamenti. Hic calix est novi testamenti in meo sanguine*. Proprium est omnium foederum, ut utraque pars confoederatorum de eadem victima foederaliter participet. Sic dimidium sanguinis foederalis super altare effusum Deo offerebatur, alterum dimidium crateri inferebatur et populus eodem adquebatur, Exod. 24. ex carne victimarum instituebatur solennes epulae. Christus igitur inter nos et nos foedus sanciens corpus et sanguinem suum non solum Deo Patri in ara crucis obtulit, sed etiam in coena manducandum ac bibendum nobis praebeat, ut de receptione in foedus illud gratiae certi reddamur. Quemadmodum etiam homo liber a servitute servum haerodem suum instituens libertate eum donat, ut sit capax haereditatis, sic Christus per hoc suum testamentum ejusque applicationem per fidem haeredes suos a servitute peccati et mortis aeternae liberat. Joh. 8, v. 36: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*. Quia beneficiorum morte Christi partorum reddamur participes, vera et firma fide ea apprehendere debemus, sed quia peccati onere et carnis infirmitate non ad ipsum in coelum adscendere non possumus, nec coelestem ipsius gloriam ac claritatem videre, ideo ipse ad nos descendit et in sacra coena

corpus suum manducandum et sanguinem suum bibendum exhibet, idque mediantibus externis symbolis panis ac vini, ut hac ratione ipse nos comprehendat, Philipp. 3, v. 12. neque cogamur dicere: *Quis adscendet in coelum?* Rom. 10, v. 6. sed certi simus, ipsum in sacra coena nobis praesentem adesse atque in ea a nobis inveniri et apprehendi. Haec consolatio itidem proponitur in illis verbis institutionis, quando Christus dicit: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus*. 6. Quia cum nuda divinitate in hac peccatrici carnis infirmitate et mortalitate non possumus agere, sumus enim ad eam comparati, sicut stipulae ad ignem Deuter. 4, v. 24. Hebr. 12, v. 29; ideo Christus carnem de carne nostra et os ex ossibus nostris, hoc est veram humanam naturam nostrae carni *ὁμοούσιον* assumpsit Ephes. 5, v. 30. ut in ea ac per eam mediatoris officio fungens sub unum caput redigeret omnia, quae sunt in coelo et super terram. Quia vero Christus adscendit in coelum, nosque inde cogitare possumus, cum nuda divinitate nobis agendum, nosque stipularum instar ab ea consumendos esse, ideo Christus suo corpore et sanguine in sacra coena nos pascit, hoc ipso contestans, assumptam ipsius carnem esse nostrae cum Deo unionis et conjunctionis medium, *nemo enim venit ad Patrem nisi per ipsum* Joh. 14, v. 6. ut Christi humanitas sit nobis via et ingressus ad divinitatem. Haec consolatio ibidem proponitur in illis verbis institutionis, quando Christus dicit: *Manducate, hoc est corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus*. 7. Quia fides nostra in hac carnis imbecillitate saepius infirmatur, nosque Christi et beneficiorum ipsius facile capit oblivio; ideo Christus hoc sacramentum in sui *ἀνάμνησιν* et commemorationem instituere voluit, ut per communicationem sui corporis et sanguinis vivam illam et efficacem mortis suae recordationem in nobis operando fidem nostram augeret et confirmaret, quae enim potuit esse magis viva et efficax mortis Christi recordatio, quam ea, quae *κοινωνία* corporis in mortem pro nobis traditi et sanguinis pro nobis effusi in nobis efficitur? Hic finis sacramenti eucharistici proponitur in illis verbis institutionis, quando Christus dicit: *Hoc facite in mei commemorationem* Luc. 22, v. 19. quod apostolus sic exponit 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducabitis hunc panem et bibetis ex hoc calice, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Basilii in asceticis dicit, proprium esse eorum, qui sumunt eucharistiam, ut memoriam continuam servant ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit. **Haymo in comm. 1. Cor. 11. fol. 64: *Relinquens Dominus hoc sacramentum salutiferum omnibus fidelibus, ut illud infingeret cordibus et memoriae eorum, more cujuscunque hominis egit, qui appropinquans morti aliquod munus pretiosum dimittit alicui amico dicens: Habe hoc cum omni diligentia penes te in memoriam mei et ut, quotiescunque illud videris, recorderis mei. Qui amicus admittens munus illud amici sui ca-*

rissimi, si eum toto corde dilexit, non potest non condolere ei et tristari de morte amici, quotiescunque munus sibi dimissum conspicit. Similiter nos quotiescunque accedimus ad consecrandum vel percipiendum sacramentum muneris aeterni, quod nobis Dominus passurus in memoriam sui dimisit tenendum cum timore et compunctione cordis omni-que reverentia, debemus accedere recolentes, quanto amore dilexit nos, qui pro nobis se ipsum obtulit, ut nos redimeret. Hoc facite in mei commemorationem, hoc est merita et beneficia mea fiducialiter apprehendite. Nam meminisse etiam fidere significat, Psalm. 20, v. 8: *Hi in curribus et in equis, nos autem nominis Domini nostri recordabimur.***

x. 308. 8. Quia primus Adam esu fructuum arboris vetitae thesaurum coelestium bonorum sibi concreditorum amisit, quin et mortem temporalem ac aeternam sibi et posteris omnibus attraxit, Genes. 3. ideo Christus secundus et coelestis Adamus, 1. Cor. 15, v. 47. vivifici corporis sui cibo et pretioso sanguinis sui potu amissa bona iterum nobis restituit et vitam coelestem nobis confert, ut certi reddamur, quaecumque in primo Adamo nobis perierunt, ea in Christo esse restituta. Haec consolatio itidem proponitur in verbis illis institutionis, quando Christus dicit: *Edite, hoc est corpus meum.* Ambrosius de iis qui initiantur myster. c. 8: *Ista esca, quam accipis, vitae aeternae substantiam administrat.* Ex quibus omnibus luculenter apparet, quomodo usus sacrae coenae fides nostra confirmetur et promissio evangelii de gratuita peccatorum remissione obsignetur.

2. Nostra in Christum insitio et spiritualis nutritio.

213. Posterior principalis eucharistiae finis est nostra in Christum insitio et spiritualis ad vitam aeternam nutritio. Ad hunc finem pertinent sequentes considerationes: 1. Filio Dei nihil propius atque arctius est conjunctum, quam assumpta natura humana, quippe quam personali foedere sibi univit; vicissim nobis nihil propius conjungitur, quam quod manducamus ac bibimus, quippe quod in carnis nostrae substantiam convertitur. Christus igitur arctissime sese nobiscum et nos sibi unire desiderans instituit hoc sacramentum, in quo mediante benedicto pane corpus ipsius manducemus et mediante benedicto vino sanguinem ejus bibamus, quae est Tauleri observatio. Joh. 6, v. 56: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, manet in me et ego in ipso.* Hilarius lib. 8. de Trinit.: *Haec sumpta et hausta faciunt, ut nos in Christo et Christus in nobis maneat.* Cyrillus Alexandr. lib. 6. in Joh. c. 17: *Perinde ac si quis liquefactae ceras aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiscet, ita necesse est, si quis carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso conjungi, ut Christus in eo et ipse in Christo inveniat.* Cyrillus Hierosolymitanus catech. mystag. 4. p. 530: *Sic christophori (Christum ferentes) erimus, cum ejus corpus et sanguinem in membra nostra receperimus atque divinae naturae consortes efficiemur.* ** Cyprianus de coena Domini: *Natura et ipsius conjunctio nec miscet per-*

sonas, nec unit substantias, sed affectus coet et confoederat voluntates. Chrysostomus homil. ad pop. Antioch.: *Exhibuit, et ut teneremus manducaremus, quod maximum dilectionis est.* Quos enim amamus, nonnunquam etiam petimus. Quare Job ut servorum in se ostenderet, dicebat, illos saepe numero ex amore in se dixisse: *Quis det de carnibus saturemur?* Ita Christus suam carnem dedit, ut ex ea saturemur, quo nos in plurimum ei rem illexit. Bernhardus serm. 71. in Cant.: *Christus pascitur ipse et quidem escis, quod benter vescitur profectibus nostris.* Nolite hoc, et manducat nos, et manducatur a nobis arctius illi obstringamur. Non sane alias perunimur illi. Nam si manduco et non manducor, non videbitur in me esse ille, sed nondum in me. Quodsi manducor quidem, nec manduco, non habet ille, sed non etiam in me esse videbitur enim perfecta unio in unoquoque horum, si manducet me, ut habeat me in se, et vicissim manducetur, ut sit in me, quatenus integraque sit connexio, tum ego in eo et nihilominus me erit.** Damascenus orat. 3. de imag.: *οἱ μετέχουσι καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας φύσεως εἰσι, ὅσοι μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ πίνουν τὸ αἷμα· ἡ μὲν γὰρ φύσις ἡμῶν καὶ συναρπεία θεοῦ γέγονεν ἀγγέλων μέλων.* miter extr. de summ. Trinit.: *Christi corpus quis in sacramento altaris veraciter continet, ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiat ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro.* unione cum Christo provenit, ut novas vires quam palmites ex vite consequamur pugnamus contra Satanam, resistendi desideriis carnis, pro in gratia etc. Chrysostomus homil. 45. in Jo: *leones flammam spirantes, sic ab hac mensa damus terribiles effecti diabolo.* Monendum quod differentia sit inter cibum naturalem et inter hunc spirituales interioris hominis. Cibus naturalis per alterationem et transmutationem in corporis substantiam convertitur, sed hic spiritualis cibus non alteratur, nec transmutatur in cibum, sed nos potius transmutat et alterat, ut divitum consortes, 2. Petr. 1, v. 4. et membrum mystici, cujus caput est Christus, efficiat. Ephes. 5, v. 30. 2. Caro Christi est vivificans, ut Verbi omnia vivificare valentis proprium, ut loquitur concilium Ephesinum can. 11. 1. Filius Dei, qui est ipsa vita, carnem in usum personae suae assumpsit eamque coelestium bonorum thesauro implevit. Ut ergo ad nos, qui in peccatis sumus mortui Col. 2, v. 13. Ephes. 2, v. 1. fonte vitae, coelestis et spiritualis vita promissa, hoc fine Christus vivificam suam carnem in coena manducandam et sanguinem suum bibendum nobis offert. Joh. 5, v. 26: *Sicut Pater habet vitam in se ipso, ita etiam Filio dedit habere vitam in se ipso;* v. 27: *quia Filius hominis est.* v. 33: *Panis Dei est, qui de coelo descendit*

nam dum in hac vita sumus, ut terra nobis coelum sit, facit hoc mysterium.** Cyrillus libr. 4. in Johan. c. 14, v. 20: Quando carnem Christi in mystica benedictione fide manducamus, hinc vitam habemus in nobis, illi carni conjuncti, quae vita effecta est, ut non solum anima per Spiritum sanctum in beatam vitam adscendat, verum etiam rude et terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, tactu et cibo ad immortalitatem traducatur. Inde canit ecclesia: O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, memoria passionis ejus recolitur, mens impletur gratia et futurae gloriae pignus nobis datur. 6. Deus in medio paradisi collocaverat arborem vitae Genes. 2, v. 9. cujus fructus in perpetuo juventutis vigore ad immortalitatem primos homines conservassent, nisi per peccatum a Deo voluntarie averi fuissent. Ut ergo vita spiritualis, quae est ex Deo Ephes. 4, v. 18. iterum nobis restitueretur, ideo Christus, vera arbor vitae per illam typicam praesignificata, corpus suum, quod est panis vitae, in sacra coena manducandum et sanguinem suum bibendum nobis exhibet. Joh. 6, v. 35. 48. 58: Ego sum panis vitae, qui de coelo descendit. Apoc. 22, v. 2: Ex utraque parte fluminis erat lignum vitae afferens fructus duodecim, per singulos menses reddens fructum suum et folia ligni ad sanitatem gentium. Augustinus tract. 26. in Joh.: Quemadmodum integra refectio seu nutritio corporum cibo, qui est alimentum siccum, et potu, qui est alimentum humidum, constat, ita in eucharistia proponitur nobis Christus ut esca et ut potus, ne desesse nobis quidquam putemus ad integram alimoniam nostram sive nutritionem spiritualem. 7. Non solum externa hujus sacramenti symbola, panis et vinum, utiles praebent commonefactiones de mutua et fraterna dilectione, quas exposuimus superius §. 20. membro 4. sed quia insuper Christus mediante hoc pane suum corpus et mediante hoc vino suum sanguinem nobiscum communicat, adeoque juxta eam naturam, secundum quam est nobis ὁμοῖος et frater noster, nobiscum sese unit; ideo per hanc assumptam nobisque cognatam humanam naturam hanc dilectionem in cordibus credentium operatur, auget et obseminat, ut velut unius mystici corporis membra sub uno capite Christo in nobis per fidem habitante vere et sincere nos invicem diligamus. 1. Cor. 10, v. 17: Unus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus. 1. Cor. 12, v. 13: Omnes in unum Spiritum potati sumus.

Fines
sacrae
coenae
minus
principales.

214. Atque hi sunt principales sacrae coenae fines et effectus, quos ex salutari hujus sacramenti usu percipimus. Fines minus principales enumerari possunt complures. 1. Ut excitemur ad gratias Christo agendas pro opere redemptionis 1. Cor. 11, v. 26: Quotiescunque panem hunc manducaveritis et ex hoc calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Cyprianus serm. de coena: Pietas dividens se inter data et condonata agit gratias tam uberis beneficii largitori. Hac de re plura di-

ximus superius §. 7. memb. 1. 2. Ut nostram Christi institutionem et ordinationem testimonium darent. Neque enim liberum et arbitrium reliquit hujus sacramenti usum, sed expresso dato eum nobis injunxit dicens: Hoc facite 22, v. 19. 1. Cor. 11, v. 24. 3. Ut testimonium Christi exemplo velle patienter ferre crucem ratos esse ad fundendum nostrum pro Christi sanguinem, cum in sacra coena bibamus sanguinem illius, qui pro nobis in ara crucis mortuus est Luc. 14, v. 27: Qui non tollit crucem suam sequitur me, non potest esse meus discipulus. Cyprianum lib. 1. epist. 2. 4. Ut conservemus nos in coetus Christianorum, quorum nervus et lumina est sacrae coenae celebratio, unde et publicis ecclesiae conventibus eucharistia ministratur, 1. Cor. 11, v. 20. 5. Ut ipso facto edocuemur, nos peccatis agnitis seriam agere poenitentiam et in Christo quaerere peccatorum remissionem, haec enim praeparatio ad salutarem eucharistiae usum requiritur. 1. Cor. 11, v. 28: Propter hoc ipsum homo, et sic de pane illo edat. 6. Ut nos, nos approbare doctrinam, quae sonat in ista illa, in qua una cum aliis eundem panem charisticum manducamus et ex uno calice bibimus. 1. Cor. 10, v. 17: Unus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus. v. 2: Potestis simul mensae Domini et mensae diaboli participes esse. 7. Ut publice profiteamur nos velle proximo condonare suos naevos, pro eis eidem inservire ac pro fratre et membro unius corporis mystici eum agnoscere. Matth. 5, v. 23: Linque munus tuum ad altare et reconciliari fratri. Lutherus in serm. de coena anno 1534. bito monet, dilectionem, qui est fructus huius sacramenti, notari non solum figura panis et calicis, sed etiam ipsius Christi exemplo. In serm. 1534. dicit, per usum sacrae coenae inter omnia Christianorum aequalitatem conservari cum in exteriori conversatione sint varii status etque ordines. **Falsus finis est, si quis eucharistiam utatur ad innocentiae suae confirmationem, tunc teri eam exhibeat ad criminis alicujus manifestationem, quod tamen approbatur in jure canonico. Saepe contingit 2. quaest. 5. ex conc. Tridentino. Saepe contingit, ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur, idcirco statuimus, ut ipsi fratres de talibus expurgare se debeant ab abbate celebretur vel ab aliquo ex praesentibus fratribus et sic expleta missa omnes committantur in haec verba: Corpus Domini sit tibi in probationem.**

215. De fructu sacrae coenae sic loquitur Concilium Tridentinum sess. 13. c. 2: Salvator mundi discessurus ex hoc mundo ad Patrem sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga nos amoris velut effudit, memoriam faciens suorum, et in illius sumptione colere memoriam praecepit suamque annuntiare donec ipse ad judicandum mundum veniat.

damentum reconciliationis cum Deo et remissionis peccatorum, Christus scilicet mediator cum sua obedientia et merito. Illum vero Deus nobis proponit fide apprehendendum et accipiendum ad remissionem peccatorum et in verbo et in sacramentis. Est autem reconciliatio cum Deo et remissio peccatorum non sicut color seu qualitas haerens immobiliter, indivisae et inseparabiliter in subjecto, ut semel accepta non opus sit amplius de ea cogitare, sed fidei perpetua actio et quotidianum exercitium in hac vita est, Christum magis magisque et firmiter apprehendere, in eo manere et perseverare, ne remissio peccatorum amittatur, sed ut firmiter et certius retineatur, imo in hac carnis nostrae depravatione inter tam varias diaboli insidias et mundi scandala

X. 374. nullum momentum est, in quo non opus sit nobis quaerere, apprehendere et complecti gratiam Dei, reconciliationem et remissionem peccatorum. Praeterea in tentationibus mens potissimum de eo angitur, cum promissio loquatur in genere, an ad nos in specie pertineat? Christus igitur in eucharistia pretiosissimo et certissimo pignore, videlicet exhibitione corporis et sanguinis sui, testatur, se singulis fide hoc sacramento utentibus remissionem peccatorum et reliqua beneficia traditione sui corporis et effusione sui sanguinis parta certo communicare, applicare et obsequare. 3. *Chemnicium immerito de concilio Tridentino conqueri dicit, quod nobis tribuat hanc sententiam, nullum esse alium effectum communionis, quam remissionem peccatorum, cum Lutheranos non nominet et sub distinctione loquatur.* Respondemus: Quos ergo damnant Tridentini Areopagitae in isto canone? Nominant illos, nobis cum illa opinione nihil est commune, neque enim de remissione peccatorum in eucharistia ita disputamus, ut reliquos ejus effectus plane negemus. Res ipsa ostendit, nobis hunc canonem oppositum esse, qui remissionem peccatorum, quae est fundamentum reliquorum beneficiorum Christi omnium, praecipuum eucharistiae fructum esse dicimus, nos igitur hac invidia praegravare voluerunt Tridentini, quod solum et unicum illum fructum exclusis reliquis urgeamus. 4. *Impudentissimum mendacium vocat, quod Chemnicus scripserat, Romanenses ita dividere gratiam justificationis inter missae sacrificium et sumptionem eucharistiae, ut missae sacrificio tribuant ex opere operato remissionem peccatorum mortalium et sumptioni eucharistiae solum remissionem venialium, etiam non sine periculo sumantis.* Respondemus: Recognoscat Bellarminus sua verba: *Sacrificium missae non solum propitiatorium est pro poenis, sed etiam pro culpis, nec solum pro culpis levibus, sed etiam pro gravibus atque adeo mortalibus, id enim significat concilium Tridentinum, cum ait: Crimina et peccata etiam ingentia dimittit*, lib. 2. de missa c. 1. §. Contrarium. *Sacrificium missae vim habet praecipue ex opere operato*, lib. eodem c. 4. §. His notatis. De sumptione eucharistiae contra sic scribit: *Catholica ecclesia in concilio Tridentino docet, effectum eu-*

charistiae praecipuum non esse remissionem peccatorum mortalium, sed nutritionem animae et preservationem a peccatis, libr. 4. de eucharist. §. Jam vero. Nec est, quod Bellarminus remissae sacrificium non justificare immediatum impetrare donum poenitentiae, per quod hoc sacramentum accedere velit, et per illud justum. lib. 2. de missa c. 4. ex eo enim multo magis firmatur perversa illa opinio, quod satius minori cum periculo conjunctum interesse quippe quae prosit etiam non recte disposito uti coena Dominica, quippe quae in judicium tur, nisi purus et recte dispositus quis accipiat. Quod Bellarminus addit, *nullum esse in usu petendi, nedum emendi missas pro venialibus peccatorum*, id de vera Christi ecclesia reseritur, sed de ecclesia Pontificia asseritur. Ipse Bellarminus diserte scribit lib. 2. de missa c. 4. §. Atque hinc: *Missae sacrificium impetratorium, quia impetrat remissionem satisfactoriam, quia impetrat remissionem meritoriam, quia impetrat gratiam beneficiorum merita acquirendi*. lib. 1. de missa c. 25. *dis sacrificium missae applicari pretium redemptum Christo acquisitum.*

217. Hisce praemissis Bellarminus probatur c. 18. effectum eucharistiae praecipuum esse remissionem peccatorum mortalium, sed nutritionem animae et praeservationem a peccatis autem haec argumenta: 1. *Christus Joh. 6. quam docet, eucharistiam institutam esse ad remittenda, sed tantum ad vitam spiritualem servandam et augendam.* Respondemus: Unius non est exclusio alterius. In ipsis coenae dicit Christus: *Bibite, hoc est sanguis testamenti* jam vero novum testamentum etiam complectitur: *Propitius ero iniquitati eorum et peccatis eorum non recordabor amplius*, Jer. 31, v. 34. terea Christus notanter dicit, illum nos in sacramento bibere sanguinem, qui pro peccatis nostri crucis est effusus. Ergo ipsa institutio Dicitur quae est propria hujus doctrinae sedes, non ostendit, bibitione sanguinis in sacramento confirmari, quod ad nos quoque in specie peccatorum beneficia novi testamenti, inter quae praecipuum remissio peccatorum. De fructu sacrae coenae ex solo capite 6. Joh. sed etiam et cumprius ipsis verbis institutionis faciendum est judicium. Si quidquam roboris Bellarminus argueretur, sequeretur, per eucharistiam ne quidem ipsis quotidianis nos liberari, quod tamen et Tridentinum asserit, cum nullius remissionem peccatorum Joh. 6. fiat mentio ex Bellarmini h. 2. *Propria ratio hujus sacramenti est, ut spiritualis; Johann. 6: Caro mea vere est sanguis meus vere est potus, quod testatur, quod externa species panis et vini, tum ad ducendi et bibendi. At absurdissimum est et potum dare mortuis, cum inde non potest trahi.* Respondemus: caro et sanguis Chi-

mortis ad communionem admissos esse eos, qui nondum expleverant constituta poenitentiae tempora. Spectacula ergo illa publicae poenitentiae fuerunt exercitia disciplinae ecclesiasticae, propter quae neutiquam saluari huius sacramenti pharmaco vere poenitentes fuerunt privati, sed ad signa verae poenitentiae edenda et ad praestandam ecclesiae satisfactionem prius compulsi. 4. *Omnes adversarii fatentur, ante communionem requiri fidem, et aliqui eorum requirunt etiam poenitentiam et absolutionem. Iam vero fides etiam sola justificat apud Lutheranos et multo magis poenitentia cum fide et maxime omnium absolutio cum fide et poenitentia, quia tunc annuntiatur remissio peccatorum ex verbo Dei et fide apprehenditur. Quid igitur facit eucharistia? Certe peccata invenit sublata et purgata.* Respondemus: haec omnia facile explicantur, modo verus quaestionis status constituatur. Nequaquam finem eucharistiae constituimus peccatorum remissionem hoc sensu, 1. quasi negemus, finem eucharistiae esse spiritualem nutritionem, haec enim sunt subordinata; 2. vel quasi statuamus, etiam impoenitentibus et in peccatis contra conscientiam haerentibus adeoque sine fide accedentibus per usum eucharistiae contingere remissionem peccatorum; 3. vel quasi negemus, veram et seriam probationem sui ante usum sacrae coenae praemittendam; sed huc respicimus: 1. quod eucharistiae usus in credentibus peccatorum remissionem confirmet et obsignet. Qui enim praegressa seria contritione fidem habet in haec verba, quod corpus, cuius in sacra coena fit particeps, sit in mortem pro

x. 377. nobis traditum et quod sanguis, quem in sacra coena bibit, pro peccatis nostris in ara crucis sit effusus, illi certe promissio de gratuita peccatorum remissione obsignatur et confirmatur. Nequaquam dicimus, bibitionem sanguinis Christi in eucharistia esse causam meritoriam remissionis peccatorum, hoc enim pertinet ad effusionem sanguinis in cruce; sed hoc volumus, quod sanguis Christi in sacra coena sumtus sit medium remissionem peccatorum obsignans et actu exhibitam esse confirmans omnibus cum fide accedentibus. Quemadmodum igitur Bellarminus disputat lib. 1. de missa c. 25. *sacrificium missae ideo remittere peccata, quia applicat pretium redemptionis et remissionis peccatorum*; ita quoque a pari argumentari possumus, usum coenae Dominicae remittere peccata, quia applicat et obsignat credentibus remissionem peccatorum obedientia et passione Christi acquisitam. 2. Quod usus sacrae coenae fidem nostram confirmet, generalem evangelii promissionem de remissione peccatorum etiam ad nos in specie pertinere atque ad foedus illud novi testamenti, quod complectitur remissionem peccatorum, per veram poenitentiam et fidem iterum nobis patere aditum nosque in illud fidei sanguinis Christi bibitione recipi, siquidem bibamus illum sanguinem, quo novum testamentum sancitum est et confirmatum. 3. Quod fides promissionem de remissione peccatorum amplectens non nitatur perfectione nostrae contritionis aut opinione propriarum satisfactionum, sed

unice respiciat Christum, qui et merito et efficitur est salvator noster, siquidem non solum in ara crucis corpus suum pro nobis in mortem tradidit et sanguinem suum in remissionem peccatorum nostrorum effudit, sed etiam illud ipsum redemptionis et remissionis pretium, id est corpus et sanguinem suum sacra coena nobis exhibet et manducandum et bibendum praebet, ut hac corporis et sanguinis exhibitione nos confirmet et certos reddat, omnia beneficia sua traditione corporis et effusionis sanguinis parta, inter quae eminet remissio peccatorum, nobis donare, exhibere et applicare.

4. Quod fides piorum in hac vita perpetuo conturbetur cum infirmitate et variis tentationibus. Quod igitur verbum evangelii in absolutione testetur nobis propter Christum remissa esse peccata, fides grata mente etiam in sacramento eucharistiae confirmationem et obsignationem tanti beneficii quaerit. etenim cum in hoc sacramento ex institutione ordinatione Christi corpus ipsius pro nobis in mortem traditum manducemus et sanguinem ipsius pro peccatis nostris effusum bibamus, ideo in remissione peccatorum firmam consolationis, fidem et certitudinis ancoram, adeoque efficacem adiutorem ad erigendam et sustentandam languidam fidem luctu et tentationibus habemus. 5. Quod Filius Dei in vero et saluari eucharistiae usu testetur, credentes sibi ut membra inserere, impuritatem, peccatriciam suo corpore et sanguine velut umbram coram Dei iudicio tegere eosque gestare, sustinere et vivificare, ut magis magisque ipsi conjuncti et beneficia fide accepta firmiter retineant. Si conjunctio nostra cum Christo, quae fit per mentum eucharistiae, nequaquam opponitur peccatorum remissioni, sed eam potius includit.

219. Haec omnia si prope expendantur, facillime paret, quid roboris insit Bellarmini responsioni, quas D. Chemnicio opponere voluit. Ex ipsius responsionis verbis hoc modo argumentatur Chemnicio. Ipse Filius Dei eucharistiam nominat novum testamentum et Jeremias affirmat, in novo testamento comprehendi hoc pactum: *Propitius ero iniquitatem eorum et peccata eorum non recordabor a facie mea.* Et quidem in ipsa institutione Christus expressis verbis nominat remissionem peccatorum dicens: *Est sanguis meus, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Bellarminus varias effugia: 1. dicit, *testamentum novum variis modis accipi. Primo pro voluntate testatoris, quod eucharistia non sit testamentum. Secundo pro re veritate seu bonis a testatore legatis, quod eucharistia itidem non sit testamentum. Tertio pro instrumento publico, quod simul sit et signum voluntatis testatoris, et causa instrumentalis ad effectum haereditatis, quo modo eucharistia dicitur testamentum novum.* Respondemus: quo sensu eucharistia sit et dicatur novum testamentum, expressum superius §. 4. Quando testamentum dicitur a testatore, non intelligitur interior ejus cogitatio, sed expressio voluntatis exterior verbis testamenti

tum ad remissionem peccatorum (cur ergo toties id negatum ivit? audi vero limitationem), sed tamen solum cum ea est necessaria (atqui credentibus quotidie est necessaria peccatorum remissio, cum ex institutione magistri sui quotidie orent, remitte nobis peccata nostra). Quando vero Bellarminus judicat, peccatorum remissionem esse necessariam? cum is (inquit) qui non indigne accedunt, habent aliqua peccata mortalia, quorum tamen conscientiam non habent. Concedit ergo Bellarminus, etiam mortalium peccatorum remissionem per eucharistiam applicari, eorum scilicet, quorum conscientiam non habent, qui in vera poenitentia et fide accedunt; idem vero et nos dicimus, qui enim in peccatis contra conscientiam adhuc haerent ac sine poenitentia, sine fide, sine proposito melioris vitae accedunt, illis tantum abest, ut remissionem peccatorum mortalium usu eucharistiae applicari statuamus, ut iudicium potius illos manducare ac bibere sonora voce profiteamur. Ex his de reliquis, quae contra Chemnicium disputantur, facile potest fieri iudicium.

220. Neo-Photiniani itidem negant, fidem nostram usu sacrae coenae confirmari, catech. Racov. p. 217. **Schmalzius in refut. thes. D. Frantz. p. 332: *Non est dissimulandum, quam graviter errent omnes Lutherani, dum id quod morti Christi tribuere debebant, ceremoniae huic externae (coenae Domini), quae est commemoratio istius mortis, tribuunt. Mors enim Christi est, quae nos omnes et singulos certos reddit de divina benignitate etc. hoc ergo dum coenae Dominicae ascribit Frantzius, non procul abest ab aliqua idololatriae specie.*** Quod in fanaticis illis mirum non est, cum ipsum fidei fundamentum, Christi scilicet meritum et satisfactionem, negent, cumque Christi corpus vere et realiter in coena praesens esse totis viribus inficiuntur, contra autem statuunt, sacram coenam non esse sacramentum aliquod, in quo Deus

x. 330. coelestia beneficia nobis dispenset, sed nostrum opus, quo Deo aliquid damus, honorem scilicet et obedientiam nostram ipsi probantes. Utuntur autem haece potissimum rationibus, si modo rationes sint dicendae: 1. Manducatio et bibitio in mente hominis nihil efficere ac procurare potest. Respondemus: confunditur manducatio naturalis cum sacramentali. Per symbola externa in verbo et sacramentis dispensat nobis Deus bona coelestia, nec per immediatos afflatus, sed mediate per ministerium verbi et sacramentorum regenerationem ac renovationem in animis nostris operari ipsi placuit, qua de re plura suo loco. 2. Ne minimum quidem vocabulum hac de re in sacris literis exstat. Respondemus: imo vero Christi institutio diserte testatur, exhiberi nobis illud ipsum corpus, quod in mortem pro nobis traditum, et ipsum illum sanguinem, qui pro peccatis nostris in ara crucis est effusus, quo pretiosissimo pignore fides nostra de gratia Dei, Christi morte parta, mirifice confirmatur. Repetantur hoc loco ea, quae de fidei confirmatione per usum sacrae coenae ex Scripturis superius fuerunt prolata. 3. Remissio peccatorum non contingit nobis propter recordationem

mortis Domini, sed propter mortem ipsam. Respondemus: turpissime confunduntur et meritum et satisfactio meriti. Negant Photiniani ipsum Christi meritum, quid mirum, quod de applicatione illius meriti gravissime errent?

CAPUT XXI.

DE CONVIVIS, QUI AD HOC COE- LESTE EPULUM ADMITTENDI SUNT.

221. Egimus hactenus de omnibus causis, licet de efficiente, materia, forma et fine huius sacramenti; consequens est, ut de objecto ejusdem sacramenti, scilicet de convivis, quibus coeleste illud epulum a Christo institutum quique ad illud admittendi sint, in postea disseramus, ubi dicimus, solis Christianis, hoc est illis, qui doctrinam Christi amplectuntur, qui baptismum sacramentum susceperunt et ecclesiae Christi inserti sunt, eucharistiam esse institutam ac per illos solos ad eam esse admittendos. 1. Quia Christus in prima sacrae coenae institutione et administratione fuit cum suis discipulis, teste evangeliorum narratione. Jam vero ut in V. T. duodecim filii patriarchae Jacobi repraesentarunt totum populum Israeliticum, Exod. 28, 10. Jos. 3, v. 12. cap. 4, Apoc. 21, v. 12. ita quoque duodecim apostoli in N. T. repraesentarunt totum populum Christianum et omnes Christi discipulos. Siquidem ut ex duodecim filiis Jacobi patriarchae, Israëlitis a Deo appellati, omnes Israëlites per carnalem generationem designantur; sic per verbum apostolorum tota ecclesia Christiana spirituali generatione in N. T. est designata Johann. 17, v. 20: *Non pro illis tantum sed etiam pro iis, qui credituri sunt per verbum meum in me.* 2. Quia sacramenta sunt bona ecclesiae propria, proinde qui sunt extra ecclesiam constituti, ad eorum usum non sunt admittendi. 1. Cor. 5, v. 12: *Quid mihi de illis, qui foris sunt, Deus judicabit?* nonne de iis, qui intus sunt vos judicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Christus diserte prohibet sanctum dare canibus, margaritas projicere porcis, Matth. 7, v. 6. jam qui sunt extra coelestem Hierosolymam constituti, vocantur canes Apoc. 22, v. 15. quo etiam potest aliquo modo dictum Christi Matth. 23, v. 26: *Non est bonum sumere panem filiorum et projicere canibus.* 4. Quia Ephesii et sub populo eorum reliqui omnes ex gentilitate ad Christum conversi ante suam vocationem dicuntur ξένοι τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐπαγγελίας, Ephes. 2, v. 12. jam Christus eucharistiam vocat novum testamentum Luc. 22, v. 20. unde sic colligimus: Qui sunt alieni a politia Israëlitis, hoc est extra ecclesiam constituti, illi etiam sunt alienati ac per se a testamenti promissionis. Qui sunt alieni a testamenti promissionis, illi etiam ad sacramenta

et promissionis sigilla non sunt admittendi. Quia ad sacramentale epulum agni paschalis non sunt admitti, nisi qui per circumcisionis sacramentum in consortium ecclesiae Israëliticae prius recepti. Exod. 12, v. 43: *Haec est religio: omnis alienigena non comedet ex eo; omnis autem servus emittitur circumcidetur comedet*; v. 48: *si quis peregrinorum in venter transire coloniam et facere Pharaonem circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc celebrabit eritque sicut indigena terrae. Si autem circumciscus non fuerit, non vescetur*. Jam vero sacramentum agni paschalis fuit eucharistiae, sicut circumcisio baptismi, ut ostenditur §. 12. Ergo ad eucharistiam admittendi sunt, nisi qui baptizati prius fuerint. Quod prius est nasci quam pasci in vita, ita quoque per baptismum ex aqua et sanguine ad vitam aeternam aliamur, 1. Cor. 1, v. 54. Quo pertinet praxis veteris ecclesiae, qua catechumeni a baptismo demum ad eucharistiam sunt adducti, ut monuimus in principio hujus tractatus. Quotquot igitur ad eucharistiam, hoc est pagani, Turcae et Judaei, admittendi non sunt, priusquam baptismum et in Christum baptizentur. Quae vero promiscue omnes Christiani ad eucharistiam admittendi sunt, sed juxta regulam 1. Cor. 11, v. 27: *qui se ipsos dijudicant* v. 31. corpus Christi in suis vulgaribus cibis distinguunt v. 29. *Domini annuntiant* v. 26. Excluduntur illi, qui se probare vel nolunt vel non possunt. 1. imbuti haeresi, hoc est qui in errore sacramentum fidei neglectis admonitionum pertinaciter et praefracte perseverant, illi per haeresin a consortio verae ecclesiae se separant, ideo etiam ad sacramenta, quae sunt verae propria, neutiquam admittendi erunt, 2. qui pertinent illi, qui veram et substantialem communionem Christi praesentiam in sacra coena negant. Matth. 7, v. 6: *Nolite sanctum dare canibus*, Phil. 3, v. 2: *Qui indigne manducat et bibit, judicabitur*, 1. Cor. 11, v. 27: *Qui indigne manducat et bibit, eo quod non discernit corpus Domini, hoc est non credit, corpus Christi manducando vere adesse et mediante benedictione in se habere*. Tit. 3, v. 10: *Haereticum hominem post alteram admonitionem evita*. 2. Job. 22, v. 28: *qui semit ad vos et hanc doctrinam non recipere eum in domum, nec ave ei*. 1. Cor. 11, v. 27: *qui enim dicit illi ave, communione fructus malignis*. Distinguendum tamen est fundamentum fidei et salutis evertentes ab aberrationibus circa quaestiones quasdam non minus fidei fundamentum, per quas eucharistia minime evertitur. Distinguendum est inter eos, qui ex ignorantia vel infirmitate eucharistiam amplectuntur et inter eos, qui

neglectis omnibus informationibus et admonitionibus in erroribus perseverant. Qui retento fidei fundamento erroneas opiniones quidem foveant, interim tamen paratos se profitentur informationem suscipere et meliora docenti credere, illi spiritu lenitatis et mansuetudinis ferendi, informandi et instaurandi sunt, Gal. 6, v. 1. neque ex consortio ecclesiae vel ab usu eucharistiae morose statim arcendi. Hac de re in constitut. eccles. electorali articul. generali 8. pag. 314. sic statuitur: Die im Glauben vom Heil. Abendmahl irrig worden, sollen die Pfarrer mit dem Geist der Sanftmuth aus Gottes Wort gründlich berichten, und die gradus admonitionum mit denselben, wie auch andern halten, wenn sie aus Gottes Wort nothdürftiglich unterwiesen worden.

223. 2. Notorii peccatores, qui obstinate in publicis delictis et sceleribus contra conscientiam perseverant neque ullam verae poenitentiae significationem edunt. Tales ad sacram coenam admittendi non sunt, tum propter dignitatem hujus sacramenti, Matth. 7, v. 6: *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas projicere porcis*; jam vero impenitentes et in luto peccatorum pertinaciter haerentes dicuntur canes et porci Prov. 26, v. 11. 2. Pet. 2, v. 20. 22. Tum propter praesentissimum periculum, quod ex indigna manducatione ad ipsos redundat, 1. Cor. 11, v. 27: *Qui manducat et bibit indigne, reus est corporis et sanguinis Domini*; v. 29: *ac judicium sibi ipsi manducat et bibit*. Tum denique propter communicationem peccati alieni, cujus sese participem reddit minister ecclesiae notorios et impenitentes peccatores ad hoc coeleste convivium admittendo, 1. Tim. 5, v. 22: *Ne communices peccatis alienis*. Constit. eccles. electoral. art. gener. 7. p. 311: *Das Sacrament unehren nicht allein, die es unwürdig empfangen, sondern auch, die es mit Unfleiß unwürdig geben*. Unde graviter pronuntiat Chrysostomus homil. 53. in Matth. *malle se sanguinem et vitam suam profundero, quam cum vulnere conscientiae indignos ad sacram coenam admittere*. Immundi ab usu agni paschalis arcebantur, Num. 9, v. 6. quanto magis illi, qui in immundicie peccatorum graviorum sine vera poenitentia pertinaciter haerent, a communione sacrae coenae arcendi fuerint? Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idololatra, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum tali non cibum sumite, praecipit apostolus 1. Cor. 5, v. 11. quanto minus tales ad coeleste hoc epulum cum reliquis admittendi erunt? Huc in specie pertinent illi, qui cum proximo, quem offenderunt, nondum reconciliati sunt, sed ferventes irae atque odii flammam in corde circumgestant, quibus inculcandum illud Christi Matth. 5, v. 23: *Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te*; v. 24: *relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliare fratri tuo et tunc veniens offeres munus tuum*. Distinguendum tamen inter peccata notoria et occulta, quae soli ministro ecclesiae vel paucis quibusdam nota sunt. Itemque inter peccatores im-

X. 382.
2. Peccatores notorii.

poenitentes et inter eos, qui aliquam verae poenitentiae significationem edunt. Certe Christus Judam una cum reliquis ad usum eucharistiae admisit, ut colligitur ex Luc. 22, v. 20. Quanquam enim Judas jam tum in corde constitutum habebat Christum prodere, quin imo mercedem iniquitatis jam tum acceperat, interim tamen gravissimum illud peccatum soli Christo, nequaquam vero ulli ex apostolis eo tempore notum erat, quaerunt enim invicem Luc. 22, v. 23. *quisnam sit proditor ille futurus*; ideo Christus praegressa gravi et seria praemonitione, ut a peccato illo desistat, Judam una cum reliquis ad sacram coenam admittit. Exemplo igitur Christi minister ecclesiae illos, quorum peccata adhuc occulta sunt, ab usu sacrae coenae non excludat, sed graviter et serio de exitiali manducatione indignorum ipsos praemoneat et ad veram poenitentiam hortetur. Illos etiam, qui lapsu aliquo praecoccupati sunt, interim tamen peccata sua agnoscunt, serio deplorant et emendationem pollicentur, quin etiam peccata sua notoria et graviora in facie ecclesiae deprecantur, illos, inquam, minister ecclesiae nequaquam ab usu coenae arceat, sed prompto animo recipiat et cum ecclesia prius reconciliatos ad sacram coenam admittat. Notorios vero et impenitentes peccatores, qua moderatione tractare debeat, exponit constit. eccl. elector. artic. generali 7. p. 312. hisce verbis: *Die in ihren Sünden unbüßfertig verharren und sich nicht bessern wollen, sollen zur Communion nicht zugelassen werden, doch mit ihnen nicht geüßet, sondern die gradus admonitionum vorgenommen, und also niemand allein auf eigne Erkenntniß der Pfarrherrn vom heil. Abendmahl abgehalten werden.* Et postea art. gen. 10. p. 320: *Es soll niemand vom heiligen Abendmahl abgehalten, viel weniger öffentlich in Bann gethan werden, er sei denn impenitent, das ist, er erzeige sich denn also, daß*

X. 383. *er alle Vermahnung verachte, und gänzlich keine Besserung zu hoffen sei. Welches doch weder auf die erste oder andere Vermahnung geschehen soll, sondern wenn gegen ihn vermöge der Lehre Christi die gradus admonitionum, das ist die ordentliche Vermahnungen nach einander gehalten und keine Besserung erfolgt, für die Kirchen, das ist für die Verordneten des Consistorii, gestellt und also zum letzten mal ernstlich zur Besserung vermahnet werden, und da er sich noch unbüßfertig erweisen, und die Obrigkeit gebührende Strafe nicht gegen ihn vorgenommen, dadurch zur Erkenntniß seiner Mißhandlung gebracht werden möchte, als denn erst auf Erkenntniß des Synodi und zuvor nicht, solcher Ernst gegen ihn vorgenommen werden soll.* p. 321: *Da sich ein unversehener Casus zutrüge, daß ein Pfarrherr Bedenkniß hätte, deswegen jemand aus seinen Pfarrkindern zum heil. Abendmahl zuzulassen, soll er, da es Verzug zu leiden mag, solches alsbald an seinen ordentlichen Visitatorn gelangen lassen und seines Bescheides erwarten, damit kein Pfarrherr etwas in solchen Sachen unbedächtig oder unordentlich aus seinem eigenen Kopf vornehme oder handle, &c. Monendum etiam hoc loco eos, quo controversias habent coram magistratu, non esse ab usu coenae temere arcendos, si contro-*

versias magistratui et juri permittant, nec ex odio odium erga personas, sed jus suum postulare urgeant justis modis, quia jus civile est ordinis divina.

224. 3. Excommunicati ante publicam cum ecclesia reconciliationem, quia tam minor quam major communicatio suspensionem ab usu sacramenti complectitur. Matth. 18, v. 17: *Si quis ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus.* Interim tamen si excommunicati morbo letali opem communionem a ministro ecclesiae petant, ac omnino admittendi sunt, ubi prius testati fuerint se ex animo dolere de admissis peccatis et petierint reconciliationem cum ecclesia post impenitentiam a Deo sanitatem. Constat enim ex historia veteris ecclesiae, quod ante expleta poenitentia pora moribundis absolutionem et sacrae coenae communionem impertiverint. Sic in concilio Nicaeno can. 13. statuitur, *nemini poenitentium in articulo sacramenti communionem denegandam.* Idem ostendit historia Serapionis, quam Eusebius hist. eccles. c. 44. ex epistola Dionysii Alexandriae episcopi commemorat: *Serapion quidem erat senex, qui diu quidem inculpate vixerat, in infirmitate vero ceciderat. Hic saepe numero petierat, verum nemo illi attenderat, sacrificium enim. In morbo autem constitutus totum triennium mutus et sensuum facultate destitutus mansit. ubi quarto die nonnihil convaluisse, nepoti ex ad se vocato dixit: Quousque o fili, detinetis obsecro properate et velociter absolvi, voca me aliquem ex presbyteris.* Quibus dictis iterum mutuit. *Currit puer ad presbyterum, erat enim nox, presbyter aegrotabat, adeoque ire cum eo non poterat. Quoniam vero mandaveram moribundis si petant et maxime si etiam ante suppliciter erant, admitti debere, ut spe bona fulti mihi parum eucharistiae puero dedit jussitque ut infunderet et in os senis instillaret. Puer rediens eucharistiam. Cum autem a vicino esset, quam ingrederetur, rursus Serapion: Venis, o fili? Presbyter quidem venire non potest, tu confestim facito, quod ille praecepit, meque duc. Infudit puer ac simul ori senis instillavit. Quae parum gustasset, mox spiritum reddidit. An non spicue hic senex tantisper detentus fuit, donec solveretur et a peccato liberatus coram me quae fecerat, confiteri posset?*

225. 4. Obsessi, furiosi et rationis usu destituti illi namque nec se ipsos probare, nec corpus discernere possunt, quod tamen ab omnibus coelestis convivii hospitibus tam graviter et apostolus requirit, 1. Cor. 11, v. 28. et 29. Sed tamen lucida amentiae vel furoris habent inter illos ab usu sacrae coenae excludi fas non erit debitam sui probationem indicibus minime dubiis diderint manifestam. 5. Personae infames, hoc illi qui talibus artibus dant operam, quibus sine cato mortali incumbere nequeunt, quales sunt necromantici, lenones, manifesti usurarii, gladiatores

Queritur hoc loco 1: Quid statuendum sit
an illi ad eucharistiam admittendi sint,
et respondemus: Si non potest ex gestibus
certari, num debitam sui probationem afferant,
sint; si vero indiciis et gestibus externis
certetur, fidem ac devotionem suam testentur,
Lutherus in serm. de N. T. circa finem
in Germ. f. 318. et tom. 7. Witteberg
haben etliche gefragt, ob man den Stum-
men das Sacrament reichen. Etliche meinen
sie zu betrügen, und achten, man soll ihnen
essen lassen, der Schimpf ist nicht gut,
es ist nicht gefallen, der sie so wohl zu
essen hat als uns, und ihnen eben das
essen muß. Darum so sie vernünftig sind, und
sie können Zeichen merken kann, daß sie es aus
eines Andacht begehren, wie ich oft gesehen
ist man dem Heil. Geist sein Werk lassen und
nicht sagen, was er fordert, es mag sein, daß
sie klarem Verstand und Glauben haben, denn
daß niemand soll frevel widerstreben. Christus
wollte zu ihm kommen, wollte nicht leiden,
daß jemand wehret, so hat er auch seine Wohl-
thäter Stummen, noch Blinden, noch Lahmen ver-
lassen sollte denn sein Sacrament nicht auch
denen, die sein herzlich und christlich begehren.
Pastor ecclesiae Wittebergensis in lit. ad
minstr. eccles. datis 12. Junii ann. 1561. sic
loquitur: Domine pastor, ego quoque sum
mentis tecum, ut putem, sacrosanc-
tam cum summa reverentia et judicio
et non facile admittendos esse, qui vel
vel alium defectum prorsus non intelli-
unt usum sacramenti, cum Paulus diserte
probat se ipsum homo etc. Sed quia
hoc tantum et surdum, de quo consultus
tempore assiduum fuisse spectatorem cere-
moniarum talia signa edere, ex quibus conjectura
aliquid tamen ratiocinari de re, quae
est, et de fine, cur sumatur; ego sane ita
certum usum coenae nescio an queam
certum synaxi, si mihi talis casus in hac
occurrit. Experimur in ejusmodi im-

227. 2. *Quaeritur, quid cum abstemiis agendum?*
Respondemus: Pontificii propter abstemios unius tantum speciei usum introducere satagunt, ut ex Bellarmino, Becano et aliis apparet; sed cum rarissimi sint tales abstemii, qui ita abhorrent a vino, ut non possint guttulas aliquot exhaurire, ideo praeposterum, iniquum et temerarium est propter unum itemque alterum, qui forte non utitur vino, totam ecclesiam usu sacri calicis privare, ut monuimus superius §. 67. memb. 3. Si qui plane aversantur vinum, ut

Qu. 2:
Quid cum
abstemie
agendum.

nec guttulae aliquot sine praesentissimo vomitionis periculo assumere possint, illis quidam suadent panem solummodo consecratum exhibere, sed cum calix sit pars essentialis eucharistiae, ideo praestat tales ab usu coenae abstinere, quam contrarium aliquid divinae institutioni suscipere. Docendi sunt tales abstemii, quorum tamen paucissimi inveniuntur, non privationem, sed contemptum sacramenti damnare; monendi, ut crebro et devote administrationi sacrae coenae intersint atque una cum reliquis ad sacram coenam accedentibus spirituales corporis et sanguinis Christi communicationem seriis precibus et gemitibus expetant. Johan. Gallus in libro proxime citato q. 2: *Abstemii, quorum natura ita fugit et reformidat usum vini, ut ne primis quidem labris illud gustare possint, omnino a mensa Domini sunt removendi et de spiritali manducatione bene erudiendi, de qua Augustinus inquit: Crede et manducasti. Quamquam enim abstemii non possunt uti sacramento propter naturalem aversitatem, tamen vim sacramenti fide percipiunt, qua statuunt, iram Dei placatam esse passione et morte Filij corpus suum offerentis pro nobis et sanguinem suum fundentis in remissionem peccatorum.* Schopperus in disput. de coenae thes. 74: *Quidam statuunt, abstemios sub una specie communicare posse, cui sententiae et meus libellus de coenae ante hoc tempus editus adstipulatur; sed institutioni Christi minus derogare videtur, si abstemius ne guttulam quidem vini (meri) ferre possit, quae sumta in sacra coena sufficeret, ut pauxillo vino consecrato admisceatur aqua ac id exhauriatur, juxta agend. Norinberg.*** Chamierus tom. 4. panstrat. lib. 8. c. 11. n. 9: *Sciunt ipsi Papistae, a nobis tolerari usum unius speciei in iis, qui penitus vini gustum ferre non possunt.***

X. 366.
Qu. 3: An
etiam
mortuis
eucha-
ristia in-
stituta.

228. Quæritur 3. an etiam mortuis eucharistia instituta. Respondemus: ex concilio Carthagin. III. can. 9. itemque VI. synodo universali in Trullo can. 84. colligitur, eucharistiam mortuorum ori olim impositam fuisse. Gregorius lib. 2. dial. c. 24. refert, Benedictum eucharistiam pectori cujusdam monachi demortui imposuisse, quod in concilio Altisiodor. can. 12. prohibitum. In libello Amphilochii refertur de Basilio, quod asservatam habuerit hostiam, quam etiam secum contumulari decreverat. Pontificii missae celebrant pro defunctis. Sed his et similibus eucharistiae abusibus opponimus institutionem Christi. Christus in verbis institutionis jussit mediante benedicto pane corpus suum manducare, mediante benedicto vino sanguinem suum bibere, et mortem suam annuntiare Luc. 22, v. 20. 1. Cor. 11, v. 26. Jam vero mortui nec manducationem, nec bibitionem, nec mortis Dominicae annuntiationem praestare possunt, Psal. 115, v. 17. Nec sacrificium quoddam pro mortuis, sed sacramentum pro vivis a Christo in eucharistia institutum esse alibi ostenditur.

Qu. 4: An
infanti-
bus eu-
charistia
danda.

229. Quæritur 4. an infantibus eucharistia exhibenda? Respondemus: Constat ex Dionysio, Cypriano, Augustino atque aliis patribus, eucharistiam

etiam infantibus fuisse olim exhibitam propter Luc. Joh. 6, v. 53: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.* **Augustinus epist. 93. et 100 lib. 5. hypognost. Maldonatus in comm. Joh. 6, v. 111. et 116. testatur, hunc errorem sexcentos circiter annos viguisse in ecclesia. Moscovitae etiam ros ad coenam admittunt, ut constat ex de variis rerum Moscovitic. auctoribus pag. 10. Innocentius papa in sua summa c. 9: *Quia eucharistia augmentum dat gratiae, ideo dixerunt, quod parvulis danda esset eucharistia forma liquida sanguinis Dominici, vel in panis comminuta et contrita in aqua, quia si quid eis subtraheretur, de gratia aliquid deprenderetur et ita minus haberent in coelo praemium unde peccare dicunt, qui eis eucharistiam non dant. Alii dixerunt, quod non esset parvulis danda eucharistia propter periculum ejjectionis quia nihil eis valeret, nisi deglutirent; sed non dixerant quidam magni viri, quod non exigeretur eucharistiae sumptione, nisi quod gustus inrite sapor sentiat, sicut fit, cum dicitur baptizati accipite salem sapientiae. Constat enim, quod deglutiat sal, et tamen ex solo gustu salis effectum exorcismus in parvulo, unde pium est dare eucharistiam omni parvulo cum tali conditione quod si post gustum parvulus ejiceret, colligenda illa rejectio et igne combureretur, sicut dicitur Exodo, si quid residuum fuerit, igne comburetur. Haec Innocentius, sed praxis ecclesiae Pontificiae id hodie non observat. Sic enim scribit Maldonatus in c. 6. Joh.: *Missam ego faciam Augustini nocentii primi sententiam, eucharistiam etiam infantibus necessariam, quae circiter sexcentos annos viguit in ecclesia multorum seculorum usu tantum non necessariam, sed ne decentem quidem omnino.* Et Bellarminus libr. 1. de baptismo c. 9. reponit novum argumentum Anabaptistarum: *Eucharistia instituta est, ut vitam spiritualem in baptizatis conservet ac nutriat, quod facit in corporalibus cibis corporalis, qui vitam animae conservat. Sicut igitur sine cibo potest aliquis vivi, nimirum donec naturalis calor non et humor vitalis consumere, sic quoque et eucharistia potest conservari vita spiritualis, concupiscentiae calor non coeperit humores carnis et virtutum depasci, quod certe non accidit in infanti, sed in adulta demum aetate. Quia etiam Dominus, ut indicaret, eucharistiam non pro infantibus institutam, noluit eam in lege instituere, quod est unicum infantium alimentum in pane et vino, quae ad solos adultos pertinent.* (Sed hae rationes plus subtilitatis veritatis habent, inverti enim possunt, cum concupiscentiae calor etiam in puerulis se exerat vita animalis sine cibo diu conservari nequea infantes paululum aetate progressi etiam ante rationis et pane et vino utantur.) Idem lib. euchar. c. 23. proposit. 3: *Parvulis eucharistia**

et tamen, quia non indigent ea ne-
que irreverentia eis dari posset, non
a Catholicis, neque ab haereticis.
est Bellarminus Hussitarum, quos
consecrat, qui non solum administratione
sacrae, sed etiam communione parvu-
lorum dissident, neque enim pueris
etiam sex septimanarum infantibus
Christiam diebus purgationis puerperae
communionem illam, quod parvulis exhibenda
molliter accipiendam esse dicunt
Sess. 21. c. 4. Quod etiam facit
ap. p. 286. Quia vero et Bellar-
minus de eucharist. c. 6. et alii scriptores
asserunt, Christum Joh. 6. de sacramentali
loqui, ideo mature dispiciant, quid
illam illum vehementer urgenti respon-
dit Wolfgangus Musculus etsi non vult
hujus moris, admittendi scilicet infan-
tium communionem coenae, tamen eandem non im-
probat. comm. p. 371. Sed enim cum parvuli
destituti se ipsos probare et corpus
accipere per aetatem nequeant, quod ta-
men hujus coelestis convivii hospitibus
conferri 1. Cor. 11, v. 26. 28. 29. ideo ab
coenae merito arcentur. Dictum Joh. 6,
de sacramentali, sed spirituali corporis et
manducatione et bibitione tractat,
ad salutem necessaria est, et cujus in-
ter participes facti sunt. Sacramen-
tatio ac bibitio non est absolute ad-
ministranda, ut ostendit exemplum latronis
Atque haec dicta sint de personis
coenae arcendis, quarum praecipuas
versiculo complectuntur:

*Infantes, erroneus atque furens
Domini non debent sumere corpus.*

6. an Christus ipse eucharistia
usus fuerit? Respondemus: Augu-
stinus doctr. Christ. c. 9. et Chrysostomus
Matth. id colligunt ex verbis Christi
Non bibam amplius de germine
agni Dei veniat. **Thomas part. 3.
Suarez tom. 3. disp. 75. sect. 2.
Ponzo in c. 5. Cant. p. 305. item
manducavit agnum typicum legis
magis debuit manducare agnum my-
sticum legis, ut legem impleret veterem et no-
vam inchoaret, unde multo magis de
illo dixit: Desiderio desideravi hoc
manducare vobiscum, ut Hieronymus in
Tertullianus lib. 4. cont. Marc. c. 40.
Enimvero a Thoma citatus testatur.
esse poculum satis insinuat, cum ait:
hoc genimine vitis, ut Augustinus
evang. c. 1. et alii deducunt. Qui
poculum, utique et panem, ut Eu-
phrosynus et Theophylactus in Matth. 26. inferunt.
Chrysostomus hom. 83. in Matth.

oportebat facere, ne apostoli auditis illis verbis, ac-
cipite, comedite, perturbarentur dicentes: quomodo
carnem comedimus et sanguinem bibimus? ** Sed
Hieronymus in c. 16. Matth. de alio calice, quam
de eucharistico ea intelligenda esse admonet, quae
ante verba institutionis apud Lucam habentur,
Christus enim antequam sacram coenam institueret,
ex vetere ritu Judaeorum calicem profanum suis
porrigebat ac ut inter se illum dividerent, jubebat.
Solent enim Judaei, ut et hodie, maxime in majori-
bus solennitatibus id observare, ut paterfamilias
aut alius, qui ad mensam consedit dignior, panem
in manibus sumtum ac deinde per partes fractum
distribuat convivis, quo ritu deinde circumferunt et
poculum in concordiae symbolum. Hanc interpre-
tationem amplectitur etiam Bellarminus libr. 1. de X. 283.
eucharist. c. 11. ubi dicit, verba illa, non bibam
amplius de germine vitis etc. non pertinere ad ca-
licem eucharisticum, sed ad calicem, qui datus fuit
post agni paschalis manducationem. Jansenius vero
in harm. evang. c. 131. secutus Augustinum et Eu-
thymium existimat, idem esse poculum, cujus ante
panem sacrum et post eum Lucas meminit, qua de
re in harmonia evangelica uberius disputabitur.
Incertum igitur est, nec ex verbis evangelistarum
evidenter colligi potest, quod Christus una cum
discipulis suis eucharistia fuerit usus. **Bergius
in disp. de coena q. 2. et Christum et apostolos
ex calice eucharistico bibisse statuit. Idem asse-
runt Paraeus, Piscator, Vorstius ex Matth. 26,
v. 29. At non de calice eucharistico, sed de alio
illa verba accipienda, quod probatur: 1. ex Lucae
relatione c. 22, v. 18. qui non solum res gestas ut
Matthaeus et Marcus descripsit, sed earum etiam
ordinem accurate observavit. Is igitur Christum
haec verba protulisse dicit in ipsa celebratione agni
paschalis, antequam corporis sui sacramentum insti-
tuisset. 2. Ex rei ipsius collatione. De calice enim
eucharistico dicitur, quod Christus ipsum acceperit
et discipulis dederit *μὴν τὸ διανῆσαι* Luc. 22,
v. 20. 1. Cor. 11, v. 25. (quo *προσδιορισμῶ* Lucam
voluisse constituere discrimen inter poculum pa-
schale et sacramentale dubium nullum); alter vero
calix distributus est in ipsa coena, ut constat ex
collatione v. 14. 17. 18. c. 22. Luc. 3. Ex causalis
particulae additione. Addita enim apud Lucam
particula *γάρ* v. 18. verba illa indubitanter connectit
cum priori illo esu agni paschalis. 4. Ex Judaeo-
rum consuetudine. ** Roffensis libr. 5. contra Oeco-
lamp. colligit illud ex historia Luc. 24. Sed nec
illum locum de eucharistiae celebratione commode
accipi posse ostendimus superius. Probabilius illud
colligi posset ex eo, quod Christus baptismum
communem nobiscum suscepit et agno paschali
eucharistiae typo usus fuerit. Vorstius in Antibel-
larm. contracto pag. 390. argumentum ex hac opi-
nione ducit contra veram, realem et substantialem
corporis Christi in sacra coena praesentiam. ** Tho-
mas part. 3. q. 81. art. 1: Quidam dixerunt, quod
Christus in coena corpus et sanguinem suum disci-

pulis tradidit, non tamen ipse sumpsit. Sed hoc non videtur convenienter dici, quia Christus ea, quae ab aliis observanda instituit, ipse primitus observavit. Unde et ipse prius baptizari voluit, quam aliis baptismum imponeret secundum illud Actor. 1: Coepit Jesus facere et docere. Unde et primo ipse corpus suum et sanguinem sumpsit et postea discipulis sumendum tradidit. Bonaventura 4. sent. dist. 9. q. 4. art. 1: Quidam dicunt, quod Christus nullo modo sumpsit, quia sic non competebat; verumtamen nunc communiter dicunt, quod manducavit sacramentaliter. Vasquez in illum Thomae locum: Conclusio est affirmans, in qua omnes Catholici, quos ego legerim, plane conveniunt. Et quamvis doctor dicat, aliquos oppositum sensisse, tamen qui illi fuerint, non memorat. Vide in eund. locum Gregorium de Valentia et Suarez, item Dominicum Soto in 4. sent. dist. 12. q. 2. art. 1. item Johannem de Turrecremata in c. Non Moyses dist. 1. de consecrat. Ex patribus idem conatur probare Chamierus tom. 4. panstrat. lib. 11. c. 17, v. 3.** Sed ubi de re obscurissima quaeritur non adjuvantibus certis et perspicuis verbi oraculis, cohibere ac debet humana praesumptio temere in alterutram partem aliquid definiendo. Selnecerus part. 4. exam. in resp. ad argumentum 35. c. 11. pag. 369: Singulares opiniones patrum non constituunt articulum fidei et cum evangelistae contrarium dicant, credendum est illis et non aliis. Testantur autem evangelistae, Christum ipsum non comedissee panem benedictum coenae, sed discipulis dedisse.

CAPUT XXII.

DE MANDUCATIONE INDIGNORUM.

Cur de indignorum manducatione agatur.

231. Quamvis sedulo providere debeat ecclesiae minister, ne quis indigne, hoc est sine vera poenitentia et fide, hoc sacramento utatur, qui enim edit ac bibit indigne, iudicium sibi ipsi manucat et bibit, eo quod non discernit corpus Domini, 1. Cor. 11, v. 29. Interim tamen cum in externa societate ecclesiae (quae societas in auditu verbi, professione doctrinae et usu sacramentorum consistit) vere piis et sanctis intermixti sint hypocritae, qui sine vera poenitentia et fide ad sacratissimum hoc mysterium accedunt, inde nata est quaestio de manducatione indignorum, quid scilicet in sacra coena manducant ac bibant, an nudum panem et vinum, an vero mediante pane corpus et mediante vino sanguinem Christi? Porro quaestio haec de manducatione indignorum multis visa est indigna coetu dignorum sive fidelium, cum hoc sacratissimum mysterium a Christo institutum sit, non ut ab indignis profanetur, sed ut a credentibus digne accipiatur; cumque videatur satius esse in id incumbere, ut digni simus coelestis huius convivii hospites, quam ut de
- x. 389.

eo temere quaeramus, quidnam indigni incipiant, denique hac ratione indignis patrocineamur, si obtinere velimus, eos non minus dignos verum Christi corpus et sanguinem accipere. Alb. Hardenbergius de coena propos. 11: Christus sacrosanctam hanc coenam discipulis in se credentibus instituerit atque in Christitate, id est in ecclesia sua haec institutio manducationem impii cum nihil aedificet, et Christi gloriam faciat, praestiterit coram populo silentio tegere quam sancta et margaritas porre jicere. Sed quaestionem de manducatione indignorum non esse silentio involvendam, sequentia damenta probant. 1. Apostolus disertis verbis, indignos manducando ac bibendo corporis sanguinis Christi reos fieri, 1. Cor. 11. v. 27. Istio igitur illa de manducatione indignorum bis apostoli orta non potest judicari otiosa pervacanea. 2. Adversarii substantialem praesentiam Christi in sacra coena praesentiam ejusque manducationem negantes utuntur inter cetera praetextu, quod indigni non manducant Christum. Invertendum igitur hoc argumentum manducatione indignorum ab apostolo assertantialis corporis Christi praesentia, velut dens ex suo consequente demonstranda. 3. Tio huius quaestionis securos et impenitentem, imo quasi fulmine quodam comminatur, ne indigna sumptione iram et iudicium cumulent. 4. Hac ratione torpor negligentiam etiam piis quandoque obrepere solet, iisdem executitur, ut in seria ac debita praeparatione attentiores, siquidem intelligunt, cum tam praesenti periculo indignam manducationem conjunctam.

232. Nostra sententia est, indignos in sacra coena non solum panem et vinum, sed etiam ipsum pane Christi corpus et mediante vino sanguinem sacramentaliter accipere, sed non care ac bibere. Id vero ut rectius in terminis quaestionis prius explicandi sunt, ejusdem fundamenta proferantur. 1. In nomine intelligimus eos, qui non probant hoc est qui non agnoscunt sua peccata, de illis dolent, ut hac ratione se ipsos iudicant non credunt, verum Christi corpus et sanguinem sacra coena manducandum ac bibendum tamen ad confirmandam et obsignandam promissionem gelii de gratuita remissione peccatorum; habent serium propositum vitam emendandam normam legis instituendi; qui non recedunt proximo ante usum sacrae coenae etc. atque dicam, qui non discernunt corpus Domini in cibis, sed accedunt sine poenitentia. In sequenti capite latius expositum dabitur dignos eo modo describunt Beza resp. Momp. p. 61. Piscator in 1. Cor. 11. contra Roedern p. 565. Bucanus in loc. Beumlerus in Gegenbericht f. 296. 297. Casant. fid. Cattorum p. 34. 35. Embdensen

fer incredulitati meae, dicit Pater lunatici Marc. 9. *Invoco te Domine fide languida, sed tamen fide*, dicebat Cruciger senior moriturus. Fides etiam infirma montes tentationum transponere potest, Matth. 17, v. 20. 7. Per infirmos v. 30. apostolus non intelligit eos, qui in fide sunt infirmi, sed qui corporalibus infirmitatibus laborant, ut ex verbis sequentibus manifestum, habet enim pro aequipollentibus ἀσθενεῖς καὶ ἀρρώστους atque illas infirmitates in quibusdam mortem consecutam esse addit. 8. Quod ex indignis illis quidam dormire dicuntur, accipi potest de iis, qui morbis admoniti de indigno sacrae coenae usu seriam egerunt poenitentiam, antequam ex hac vita discederent, atque hac ratione beato vitae exitu in Domino obierunt, id quod colligi potest ex v. 31. et 32: *Si nos ipsos judicaremus, non judicaremur; dum judicamur autem, a Domino corripiamur, ne cum hoc mundo damnemur*. 9. Adde quod de impiorum etiam morte Scriptura etiam pronuntiat, quod dormiant, 1. Reg. 14, v. 20. et 31. c. 16, v. 6. c. 22, v. 40. Dan. 11, v. 2. et alibi passim, ideo notanter de piis dicitur, quod dormiant in Christo 1. Cor. 15, v. 18. **De illis indignis in textu apostolico agitur, propter quos universales quaedam calamitates Corinthiis immissae. Quare cum ad participationem coenae accesserint non solum infirmi in fide, sed etiam hypocritae vera poenitentia et fide destituti, ecquis credet, calamitates illas propter infirmos in fide et non potius propter hypocritas impenitentes Corinthiis immissas? Quis patietur sibi persuaderi, apostolum in hac accurata tractatione, in qua ad debitam praeparationem hortatur, solos in fide infirmos hac concione terrere voluisse silentio praetermissis illis, qui sine vera poenitentia ad sacram coenam accedunt eaque vel maxime indigne utuntur? Apostolus eos sic describit, quod non probaverint se ipsos, quod non discreverint corpus Domini, quod mensae daemoniorum et mensae Dominicae simul participes esse voluerint, quod actionem eucharistiae in convivium vulgare transmutarint, quod ebrii ad usum sacrae coenae accesserint. Atqui tales profanatores non fuere tantum in fide infirmi. Digni ea ratione ac modo digni sunt, qua ratione justi censentur, justi videlicet fide; ergo etiam indigni non alia ratione ac modo judicandi sunt indigni, quam injusti censentur, injusti videlicet non fidei infirmitate, sed incredulitate. Accedit testimonium piorum veterum, qui per indignos intelligunt *impenitentes et incredulos*. Basilii lib. 2. de bapt. Chrysostomus hom. 25. in Joh. ad pop. Antioch. hom. 61. in 1. Cor. hom. 24. Ambrosius in 1. Cor. 11. **

233. 2. Quando dicimus, indignos manducare corpus Christi et bibere ipsius sanguinem, id intelligimus non de spirituali manducatione, quae fit per fidem ad vitam aeternam ac solis vere piis convenit, sed de sacramentali manducatione, quae omnibus hujus coelestis convivii hospitibus communis est et indignis in judicium cedit. Monuimus autem superius, per sacramentalem manducationem nequa-

quam hoc intelligi, quod solus panis signum ris Christi absentis ore percipiatur, sed quod mediante benedicto pane praesens Christi corpus ducetur et mediante benedicto vino praesens sanguis bibatur, a piis et fidelibus ad salutem impiorum et infidelibus ad judicium. Rationi hoc perquam absonum et absurdum videtur etiam illi, qui rationis tenebras relictae sequuntur, varia argumenta contra hanc asserptionem nostram proferunt ab absurdo et non necessitata. Quaerunt, *si indigni corpus Christi percipiant, quorsum veniat? an in ipsis maneat cum ipsis damnetur, an vero otiose ingeratur?* Considerator commonef. c. 2. p. 1. in mysteriis fidei *captivandus est intellectus obsequium verbi*. Quamvis indigni sacramentum coenae percipiant, tamen res coelestis ter et salutariter nec ab illis participatur, illis manet, carent enim fide, per quam habitat in cordibus nostris Ephes. 3, v. 17. nobis vivit Galat. 2, v. 20. *In indignis tantum puritas sibi non facit mansionem*, ait unus serm. de coena. Quod vero de otiosa ingeratione ex penu suae rationis proferunt, et egestionem ex penu suae rationis proferunt, etiam de Spiritu sancto cogitari posset, quod peccata contra conscientiam ex habitaculo nostri expelli et per veram poenitentiam incipi sacrae literae testantur.

234. Proferamus sententiae nostrae fundamenta. 1. Quicumque percipiunt integrum sacramentum charisticum, illi non solum panem et vinum, sed etiam corpus et sanguinem Christi percipiunt, quia sacramentum coenae constat non solum pane et vino, sed etiam corpore et sanguine Christi, ita ut sacramentalis unio intercedat panis corpori et sanguini Christi, sive ut loquitur lib. 4. c. 34: *Eucharistia comeditur una, sed) duabus rebus, terrena et coelestis*. De re suo loco uberius actum fuit. 2. Indigni percipiunt integrum sacramentum charisticum, alias sequeretur 1. indignis in partem solum sacramenti dispensari, sicut in aliis sacramentis non constare suis partibus; 2. fidem uti tantum ad obtinendum sacramenti substantiam; 3. unione sacramenti non pendere a virtute institutionis, sed a fidei nostrae; 4. manducationem non esse sacramentalem; 5. indignos non habere reatum aeterni iudicii solius elementum manducatione. Quae omnia sunt absurda. Indigni percipiunt non solum panem, sed etiam corpus Christi sacramentaliter eidem unitum, non solum vinum, sed et sanguinem Christi itidem eidem unitum. Omnia sacramenta quae sunt communia sunt piis et impiis, et externo coetui ecclesiae sese associant, quoad salutarem fructum solis piis convenit docet apostolus 1. Cor. 10, v. 1. et seqq. Immodum hypocritae non audiunt aliud verum, effectum tamen dissimili, piis enim est fructus ad vitam, hypocritis vero odor mortis a

1. Cor. 10, v. 16. ita quoque non habent alia sacramenta. Atqui sacramentalis manducatio corporis et sanguinis Christi pertinet ad ipsam eucharistiam. Ergo communis est piis et hypocritis, sed salutaris ejusdem fructus solis piis. *Panis fractus est communicatio corporis et poculum benedictum est communicatio sanguinis Christi* 1. Cor. 10, v. 16. Jam vero panis et poculum benedictum communia sunt dignis et indignis. Ergo. Sanguis foederis in testamento veteris aspergebatur non solum piis, sed etiam hypocritis. 1. Cor. 10, v. 8. Idem ergo de sanguine novi testamenti statuendum, ut antitypus suo typo reprobis. Hypocritae integrum percipiunt baptismum, sed salutaris ejusdem fructus non percipiunt. Hypocritae integrum percipiunt eucharistiam. Judas Iscariot corpus et Simon Magus bonum baptismum percipit, sed quia bono bene usi non sunt, ut utendo deleti sunt. Si hypocritae non integrum baptismum, post conversionem non debent esse rebaptizandi. Quid contra sacramentum adversarii proferant, ex argumentis paulo post enumerandis et excutiendis manifestum erit.

1. Judas proditor una cum reliquis apostolis administrationi primae coenae, nec minus reliqui benedictum panem accepit et ex poculo bibit. Jam vero Christus non inter administravit aliam coenam Judae proditoris cum aliis apostolis, inter quos etiam erat proditor, eandem sacramentum coenam administrationem omnibus dixit: *Accipite, edite, hoc est corpus meum; bibite, hoc est sanguis meus*. Ergo minus quam reliqui apostoli mediante pane Christi corpus accepit et mediante sanguine Christi sanguinem bibit; interim non ad judicium. Quodsi Judas proditor durante sua incredulitate et impietate sacramentum manducavit Christi corpus et sanguinem, utique de reliquis indignis et incredulis ecclesiae coetui et sacramenti eucharistiae administrationi sese associantibus idem omnino. Quidam ex adversariis negant, Judam interfuisse primae coenae, cum Joh. 13, v. 26. dicitur post acceptam buccellam *ἐὺθλόω* *ἔσθω*. Jam vero ex Matthaeo c. 26, v. 23. 14, v. 21. colligitur, quod ante institutionem coenae buccella illa Judae proditori respondens. Respondemus: pii veteres magno conatu, Judam interfuisse primae coenae. Quidam quidem in c. 26. Matth. refert, quod Judas panem eucharisticum non comederit, sed occulavit, ut ostenderet, quod Jesus panem corpus suum non comedit, sed occulavit, ut ostenderet, ac propterea a Christo dictum non est hoc omnes. Ipse etiam in verbis precedentibus in medio relinquit, an interfuisse sacrae coenae. Apposuit, inquit, ostenderet crudelitatem Judae, quia

in mensa et communione ciborum illius, quando si et fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset, tunc neque cum argueretur, intellexit, sed et corpus illius gustans non poenituit. Quidam autem dicunt, quod egresso Judas tradidit sacramentum aliis discipulis. Idem repetit in c. 14. Marci, sed scriptores vetustiores Judam una cum reliquis discipulis in administratione sacrae coenae praesentem fuisse referunt. Cyprianus serm. de ablut. pedum in princ.: *Jam sacramenta corporis suis apostolis Dominus distribuerat, jam exierat Judas*. Hieronymus lib. 2. adv. Jovinianum: *Numquid Judas, quia de eodem calice bibit, de quo et ceteri biberunt, unius cum ceteris erat meriti?* Augustinus epist. 162. circa finem: *Tolerat Dominus Judam diabolum, furem et venditorem suum, sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles noverunt pretium nostrum*. Lib. 2. contra literas Petiliani c. 40: *Ex una re sancta Judas sibi sumebat judicium, Petrus salutem*. Contra Fulgentium Donatistam ante med.: *Et Judas proditor bonum corpus et Simon Magus bonum baptismum percipit, sed quia bono bene usi non sunt, mali male utendo deleti sunt*. Tract. 6. in Joh. in med.: *Non mala erat buccella, quae tradita est Judae a Domino; absit, medicus non daret venenum, salutem medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciem accepit, quia non pacatus accepit*. Tract. 50. in Joh.: *Judas cum sanctis discipulis ad ipsam Dominicam coenam pariter accessit*. X. 394. Chrysostomus in 1. Cor. 11: *Christus Judam proditorem a coena non depulit, quin potius illi cibos detulit et divinorum munerum participem fecit*. In homil. de prodit. Judae: *Praesens erat Judas quoque Christo dicente; hoc est sanguis meus. Affuit Judas et ejusdem sacrificii communicationem meruit*. Theodoretus in 1. Cor. 11: *Non solum undecim apostolis, sed et Judae proditori pretiosum corpus et sanguinem impertiit*. Convenit etiam haec sententia cum descriptione evangelistarum, siquidem Lucas, qui a diligenti ordinis observatione historiam evangelicam a se conscriptam commendat c. 1, v. 3. diserte testatur, post administrationem sacrae coenae Christum dixisse: *Eccae manus tradentis mecum est in mensa*, c. 22, v. 21. Nec Matthaeus vel Marcus mentionem faciunt discessus Judae post esum agni paschalis, sed institutionem coenae cum esu agni paschalis continua narrationis serie conjungunt, asserunt enim, vespera facta Christum cum duodecim discipulis discubuisse atque illis coenantibus sacrum hoc mysterium celebrasse. Proinde adverbium *ἐὺθλόω* apud Johannem ita explicandum, ut includat moram quandam, licet forte non longam, sicut usurpatur Marc. 1, v. 12. Subjungitur enim, quod fuerit nox, cum egrederetur Judas, jam vero institutio et administratio sacrae coenae facta est *vesperi ipsis coenantibus*. Ergo Judas ei adhuc interfuit. Syrus vocem *ἐὺθλόω* reddidit eadem hora, et talem habet textus distinctionem: *Ipse Judas accepit panem eadem hora et egressus est foras, nox autem facta est, cum egres-*

na esset. Relinquitur igitur, ex Johanne non posse evidenter colligi, quod Judas discesserit ante institutionem sacrae coenae, praesertim cum Lucas evidenter testetur, ipsum adhuc praesentem fuisse, quod agnoscit etiam Calvinus lib. 4. instit. c. 17. §. 34. allegans et probans dictum Augustini homil. 59. in Joh. *reliquos discipulos manducasse panem Dominum, Judam vero panem Domini.* Witakerus in tract. de Scriptura q. 6. c. 12. librum Clementis de constitutionibus apostolicis inter alia reprobatur ex hoc fundamento, quod lib. 5. c. 16. asserat, Judam abfuisse, cum Christus coenam celebraret. *Hoc (inquit) palam non modo Scripturis, verum etiam patribus ipsis refragatur. Scripturis quidem repugnare, ex Luc. 22, v. 13. 14. et 15. patet, si hi tres versus inter se comparentur. Patribus etiam adversari non minus exploratum est. Dionysius enim c. 3. eccles. hierarch. affirmat, adfuisse. Sic Cyprianus serm. de ablut. pedum, sic Augustinus, sic Chrysostomus, sic denique Thomas Aquinas in part. 3. summae qu. 81. art. 2. Elsi Pachymeres in Dionysium Areopagitam c. 3. eccles. hierarch. abfuisse Judam arbitratur, sed conjecturam suam opinionemque secutus, non Scripturae auctoritatem ista scripsit.* Haec omnia Witakerus.

3. Paulus
1. Cor. 11.
indignorum
manduca-
tionem
adstruit.

236. 3. Apostolus 1. Cor. 11. indignorum manducationem diserte adstruit. Postquam enim taxaverat abusus circa administrationem coenae in ecclesiam Corinthiacam receptos et verba institutionis Dominicae tanquam normam et regulam legitimae administrationis repetiverat, subjungit v. 27: *Itaque qui manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini; v. 28: probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat; v. 29: qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini; v. 30: ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi; v. 31: quodsi nosmet ipsos judicaremus, non utique judicaremur; v. 32: dum judicamur autem, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* In his apostoli verbis notandum: 1. Quod assertionem de gravi illo reatu, quem indigni contrahunt, deducat ex verbis institutionis, *ὅστις ὃς ἐν ἐσθίῃ, quisquis ergo manducaverit,* inquit q. d. quia Christus Dominus noster in verbis institutionis diserte testatur, non solum panem et vinum, sed mediante benedicto pane corpus suum et mediante benedicto vino sanguinem suum in

I. 395. sacra coena communicantibus distribui; inde fit, ut indigni hujus coelestis convivii hospites rei fiant corporis et sanguinis Domini ac judicium sibi ipsis manducant ac bibant. 2. Quod non simpliciter pronuntiet, quisquis manducaverit et biberit calicem indigne, sed notanter addat pronomen *ὁστις* quisquis manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, ut remittat nos denuo ad verba institutionis, ex quibus discimus panem, quem in administratione eucharistiae frangimus, esse *σώμα* corporis Christi et poculum, cui in administra-

tionem eucharistiae benedicimus, esse *σώμα* sanguinis Christi 1. Cor. 10, v. 16. inde adeo fit, indigne manducantes ac bibentes rei fiant corpus et sanguinis Christi, nimirum quia juxta assertio Christi, quae est aeternae et immotae veritatis, nis eucharisticus est communicatio corporis Christi et vinum eucharisticum est communicatio sanguinis Christi. 3. Quod diserte pronuntiat, indignos reos non symbolorum externorum, sed ipsius *corporis et sanguinis Christi*, quibus verbis exprimitur objectum reatus, hoc est res illa, cujus violatio indigna tractatione obligatio ad judicium contrahitur. Deut. 19, v. 6: *Constitues civitates reas, ad quas sese conferat, qui causale et involuntarie homicidium admisit, ne forsitan proximus ejus, sanguis est effusus, dolore stimulatus persequatur et apprehendat eum et percutiat animam ejus non est reus mortis, quia nullum contra eum occisus est, odium prius habuisse monstratur; ideo praecipio tibi, ut tres civitates aequalis se spatii divides; v. 10: ut non effundatur sanguis innoxius in medio terrae etc. ne sis sanguis Hebr. et sint super te sanguinei, hoc est ne eam has reatum sanguinis innocenter a persecutore ira effusi. Jac. 2, v. 10: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est reus, γέγονε πάντων ἔνοχος*, hoc est contraxit transgressionis omnium praeceptorum. In loquendi modo apostolus pronuntiat, indignos reos *corporis et sanguinis Christi*, proinde non tantum symbola, sed corpus et sanguis sacramentaliter iisdem unita, sunt objectum illa, cujus indigna tractatione judicium sibi contrahunt indigni. Oecumenius in 1. Cor. 11. p. 10 *ἔνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, τοῦ σώματος, ὅτι καθάπερ παρέδωκε μὲν αὐτὸν ὁ Ἰουδαῖος, φήσαντες δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμώσαντες αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα χερσὶν αὐτοῦ τοῖς δεχόμενοι, ὡς Ἰουδαῖοι κρατοῦντες αὐτὸ καὶ ἐναγὲι προσεγγόροντες σιόματι, quod ait reus corporis et sanguinis Domini, hoc indicat, Judas tradidit, grassati vero in eum ac debellare Judaei, ita ipsum contumeliis afficiunt sanctissimum illius corpus impuris manibus tenuere Judaei, suscipiunt et exsecrando nefas offerunt ori.* Chemnicus lib. de coena c. 9. Quando vocabulo *ἔνοχος* aliquid in constitutionem additur, illud vel genus supplicii exprimit, ut est mortis Deut. 19, v. 6. *reus judicio*, et gehennae Matth. 5, v. 22. *reus aeterni judicii* Marc. 3, v. 29. vel rem illam, cujus violatio obligatio ad poenam contrahatur, ut *reus voti* Exod. 22, v. 2. *reus voti* Num. 30, v. 5. *reus* Deut. 21, v. 1. etc. Ita quoque usurpatur a scriptores vocabulum *ἔνοχος*. Aristoteles oeconom. *ἔνοχος ἱεροσυλίας*. Quando igitur inquit *reus erit corporis et sanguinis Domini* proprie poenam seu genus supplicii describit, enim postea facit, cum inquit: *manducat et bibit, sed causam seu crimen, unde poena**

manducatur, describit, ita ut diserte nominet rem
 in cuius abusu et violatione iudicium contrahatur.
 Certe in quo objecto peccat actio, in eo ipsam
 rem versari necesse est. Jam vero reatus cor-
 poris sanguinis Christi contrahitur, non quomodo-
 que sed indigne manducando et bibendo. Con-
 tra ergo est, ipsum Christi corpus et sanguinem
 indignis in usu sacrae coenae percipi. 4. Quod
 est etiam modum reatus, quae scilicet ratione
 rei fiant corporis et sanguinis Christi, nimi-
 rum indigne manducando ac bibendo. *Quicumque
 dominum panem hunc indigne, vel biberit cali-
 cem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis
 Domini.* 29. *Qui indigne manducat et bibit, ju-
 dicium sibi ipsi manducat et bibit.* Quia ergo in-
 digne manducando ac bibendo rei fiunt corporis et
 sanguinis Christi, ex eo immote sequitur, quod man-
 ducatio sacra coena corpus et bibant sanguinem
 Domini. Quod peculiari et in Scripturis sacris
 expressi modo pronuntiet, indignos iudicium
 contrahere et bibere, ut liquido ostendat, in-
 digne manducationem ac bibitionem esse ipsum
 reatum, per quod indigni rei fiant corporis et
 sanguinis Christi ac iudicium sibi attrahant. 6. Quod
 est etiam modum exprimat, quare indigni iudicium
 contrahant, nimirum quia non discernunt cor-
 poris Domini, ut dicitur *οὐ διακρίνουσι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου*,
 sed alio animo, nec majori reverentia ad
 dominicam accedunt, quam sicut in priva-
 tis cibis communes tractant, non cogitant,
 sed adesse ipsum corpus Christi atque illud
 benedicto pane manducantibus exhiberi.
 7. Igitur, indignos in sacra coena indigne
 non solum panem, sed ipsum etiam cor-
 pus Domini, quod a vulgaribus cibis discernere et
 reverentia tractare debebant. 7. Quod di-
 stincte pronuntiet, indignos fieri reos corporis et
 sanguinis Christi, et quidem indigne manducando
 ac bibendo. Item indignos iudicium sibi
 contrahere et bibere. Ostendit igitur, se loqui de
 manducatione, quae non fertur uno actu in
 manducando, sed distincte manducat corpus Christi
 et bibit sanguinem ejus indigne, ac de tali
 reatu secundum distinctas eucharistiae partes
 loqui, ita scilicet ut indigna manducatione
 panis reatus corporis et indigna bibitione
 sanguinis reatus sanguinis contrahatur. Haec
 probe observentur, in fumum abeunt ne-
 cessario lucus textus apostolici offundunt ad-
 versus illi (inquiunt) indigni fiunt rei corporis
 Domini, inde tamen non sequitur, quod
 manducant et bibant corpus et sanguinem Domini;
 sed illi contrahitur per abusum sacrarum
 coenarum, sicut in ipsum regem peccat, qui sigilla
 domini irreverenter tractat. ** Tossanus in notis mar-
 tialis I. Cor. 11, v. 29: *Reus erit corporis et
 sanguinis Christi non quidem ideo, quod corpus
 comederit et sanguinem ejus biberit, hoc
 solummodo facit habet vitam aeternam, Joh. 6, v. 54;
 sed abusu suo sacra et divina signa corporis*

*et sanguinis Christi inhonoravit. Qui itaque illa
 inhonorat, is simul inhonorat coelestia dona, quae
 per illa significantur et confirmantur, quemadmodum
 si quis literas et sigilla Caesaris irreverenter habet
 et pedibus conculcat, is irreverenter habet Caesa-
 rem ipsum et contemnit bona, quae ipsi per testimo-
 nium sigilli exhibentur.* Atqui 1. si indigne man-
 ducantes edendo rei fiunt corporis Christi, utique
 etiam illud comedunt: 2. non potest dari exemplum
 quod quis reus fiat casu gignendi apud Graecos rei
 alicujus violatae, quam nunquam indigne tractavit.
 3. Qui violat diploma Caesaris non dicitur proprie
 reus fieri Caesaris, sed criminis laesae majestatis.
 4. Si quaeras, an conculcans pedibus diploma Cae-
 saris reus fiat criminis laesae majestatis, respondetur,
 non quia Caesarem pedibus conculcavit, sed quia
 diploma Caesaris pedibus conculcavit. Rursus si
 quaeras, cur indigne manducantes rei fiant corporis
 Christi, respondet Paulus, *quia non dijudicavit cor-
 pus Domini*; contra Tossanus, *quia sacra signa
 irreverenter habuit.* Idem Tossanus arbitratur, apo-
 stolum loqui proprie de poenis temporalibus cre-
 dentibus inflicis ob irreverentiam et negligentem
 coenae tractationem. Atqui apostolus proponit seve-
 ram comminationem poenarum temporalium et aeter-
 narum adversus profanatores coenae. Nisi Corinthii
 illi fuissent morbis emendati, cum impio mundo dam-
 nationem incurrissent. ** Edita sunt biblia Latina
 Francofarti anno 1591. in quibus haec glossa ipsi
 textui biblico, minoribus tamen characteribus, est
 inserta, sic enim redditur textus apostolicus: *Qui
 manducant indigne, rei fiunt sprete corporis etc.*
 ut significaretur, indignos reatum illum contrahere
 non manducando, sed spernendo corpus Christi. Sed
 observentur modo ea, quae paulo ante in medium
 adduximus et de hoc inani effugio facile judicari
 poterit. Reatus ille corporis et sanguinis Christi,
 quomodo contrahatur ab indignis, non ex nostro
 cerebro, sed ex apostoli verbis definiendum est; qui
 et modum reatus et objectum manducationis ex-
 pressit. Non simpliciter dicit apostolus, causam X. 397.
 illius reatus esse indignam manducationem, sed no-
 tanter exprimit, quidnam illud sit, quod indigne
 manducant et hac ratione reatum illum contrahant
 indigni, cum per particulam illativam *καὶ* ex verbis
 institutionis dependere ostendit, quae de reatu indig-
 norum adstruit; cum notanter asserit, indignos man-
 ducare de pane illo, quem paulo ante dixerat esse
 communicationem corporis Christi, et bibere ex
 calice Domini, quem paulo ante dixerat esse com-
 municationem sanguinis Christi; cum causam addit,
 quare indigni iudicium sibi manducant ac bibant,
 nimirum quia non dijudicant corpus Domini etc.
 Sic ergo plene effertur argumentum ex textu apo-
 stolico petendum. Qui manducando et bibendo rei
 fiunt corporis et sanguinis et sibi ipsis iudicium
 manducant et bibunt, inde et ideo, quia in illa
 manducatione et bibitione non dijudicant corpus et
 sanguinem Domini, illi certe manducant et bibunt
 corpus et sanguinem Domini. Sed de indignis testa-

tur apostolus, quod manducando ac bibendo rei fiant corporis et sanguinis Domini, ac sibi ipsis iudicium manducant ac bibant inde atque ideo, quia in illa manducatione et bibitione non dijudicant corpus et sanguinem Domini. Ergo indigni manducant et bibunt corpus et sanguinem Domini. Si quis ergo dicat, indignos quidem reos fieri corporis et sanguinis Christi, ex eo tamen non sequi, quod manducant corpus et bibant sanguinem Christi, cum variis modis reatus ille contrahi possit, illi occurrit apostolus notanter asserens, indigna manducatione panis hujus, de quo Christus testatur, quod sit suum corpus, reatum illum contrahi. Si quis dicat, reatum illum contrahi, quod injuria symbolis illata redundet ad res ipsas, illi occurrit apostolus notanter asserens, indignos ideo iudicium sibi manducare, quia non dijudicant corpus Domini. Si quis dicat, indignos reos fieri corporis Christi non accepti, sed repudiati ac spreti, illi occurrit apostolus notanter asserens, non repudiando, sed manducando panem illum, de quo Christus dicit esse suum corpus, reatum contrahi. Denique monemus, hanc exceptionem adversariorum cum propriis ipsorum hypothesibus pugnare; statuunt enim, reprobis non exhiberi Christi corpus et sanguinem, quippe quod pro illis non sit in mortem traditum et qui pro illis non sit effusus. Si ergo corpus et sanguis Christi non offeruntur animo communicandi reprobis (quales multi sunt inter indigne manducantes ac bibentes), quomodo possunt corpus et sanguinem Christi a se rejicere et spernere ac propter hanc rejectionem iram Dei et aeternam damnationem sibi attrahere? cequis potest accusari rejecti doni, quod serio et animo communicandi non fuit ei unquam oblatum?

4. Fides non pertinet ad substantiam eucharistiae.

237. 4. Fides non pertinet ad substantiam eucharistiae; ergo propter fidem accedentium panis non est communicatio corporis Christi, nec propter incredulitatem accedentis panis desinit esse communicatio corporis Christi. Antecedens in loco de sacramentis late confirmatum dedimus, hoc loco breviter monemus: 1. sacramentorum veritas atque integritas pendet in solidum ex institutione divina, quae per nostram incredulitatem non redditur irrita. Roman. 3, v. 3. 2. Sacramenti essentia tota absolvitur re terrena et coelesti ejusdemque legitima administratione in ipsis verbis institutionis praescripta. 3. Fides ad salutarem usum sacramenti spectat; ergo non ad essentiam. 4. Si fides pertineret ad substantiam eucharistiae, idem de baptismo dicendum foret, ac proinde hypocrita adultus si baptizaretur, post conversionem esset rebaptizandus. 5. Fides sacramento confirmatur et obsignatur; ergo ad ejus essentiam non pertinet. 6. Illa est essentia et forma cujusque rei, per quam est id, quod est, et ab aliis omnibus distinguitur. Per fidem sacramentum non est sacramentum, neque unum sacramentum ab alio distinguitur. 7. Par est ratio quantum ad constitutionem essentialem sacramenti, inter intentionem seu fidem dantis et inter intentionem seu fidem accipientis. Jam vero intentio seu fides dantis non est pars essen-

tialis sacramenti. Ergo nec intentio seu fides accipientis. Recte igitur Augustinus libr. 3. contra Iovinianum, cap. 14: *Non interest, cum de sacramento quaeritur atque sanctitate tractatur, credat aut quali fide imbutus sit, qui accipit, mentum, interest quidem plurimum ad salutem, sed ad sacramenti quaestionem nihil interest, enim potest, ut homo integrum habeat sacramentum et percerat fidem.*

238. Nec destituitur haec assertio de manducatione indignorum testimoniis veterum. Cyprianus serm. 3. de lapsis p. 222: *A diaboli aris reprobos ad sanctum Domini sordidis et infectis manibus accedunt; mortiferos idolorum cibos, pene ructantes exhalantibus etiamnum scelus faucibus et contagia funesta redolentibus in corpus invadunt, cum occurrat Scriptura dicat et dicat: Omnis mundus manducabit carnes et anima quaecunque manducaverit ex carnalis sacrificii, quod est Domini, et immundit super ipsum et peribit anima illa de populo.* apostolus item testetur et dicat: *Non potestis mensae Domini communicare et calicem daemoniorum; idem contumacibus et perveris comminetur et denuntiet dicens: Quicumque panem aut biberit calicem Domini indigne, erit corporis et sanguinis Domini. Spreto hinc atque contentis vis infertur corpori sanguini plus modo in Dominum manibus ut delinquant, quam cum Dominum negaverunt.* genes in Psalm. 37. hom. 2. tom. 1. p. 471: *Cum tua aegrotet et peccatorum languoribus urgeatur es, contemnis gehennam etc. communicantes corpus Christi accedens ad eucharistiam mundus et purus, quasi nihil in te sit indignum his omnibus putas, quod effugas Dei iudicium.* rursus enarr. in Ps. 126. p. 555: *Obtinemus panem panem coelestem ab eo, qui dixit: Ego sum panis de coelo; quem qui indigne secundum mandatum apostoli acceperit, iudicium sibi acquirit.* Idem in serm. quod qui per baptismum regeneratus est participatione deinceps mysteriorum divinarum debeat tom. 1. p. 467. circa finem: *Si quis tristat per cibum, a caritate excidit, si magna quoque charismata et justificationes nihil prosunt, quid de eo dicendum est, qui et inutiliter audet edere corpus et bibere sanguinem Domini nostri Jesu Christi etc.?* serm. 2. de c. 3. tom. eod. p. 469. quaerit, an tutum sit, non repurgatus ab omni inquinamento carnis ritus edat corpus Domini et bibat sanguinem. Respondet autem: *Si in lege veteri tales ministrationes eos positae sunt, qui temere ad ea succedunt, quae ab hominibus sanctificantur, quid dandum de eo, qui in tantum ac tale mysterium rarius est? Quanto enim majus aliquid est, secundum Domini vocem, tanto gravius et temerius est in animae impuritate constitutum corpus temere contingere, quam sit accedere ad ar-*

Itaque qui edit panem, sibi poculum indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini, imo vehementius ac terribilius iudicium per repetitionem exprimitur, cum dicit: Qui indigne, iudicium sibi manducat. Augustinus 6. libr. contra Donatist. post collationem a non longe a princ.: Boni a malis corde ac re se separant simul manducantes et bibentes corpus et sanguinem Domini, sed cum magna ratione, quia isti in honore sponsi induti sunt corporali, illi autem non habent vestem nuptialem, et idcirco sponsum caritatem, ac per hoc non in uno eodemque convivio isti misericordiam merentur, illi iudicium. libr. 5. contra Donatist. circa finem: Sicut Judas, cui buccellam tradit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo in se diabolo praebeuit; sic indigne quisque Dominicum sacramentum non efficit, sed ipse malus est, malum sit, aut quia non ad vitam accipit, nihil (al. malum) acceperit. Corpus Domini et sanguis Domini nihilominus erat talis, de quibus dicebat apostolus: Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat et bibit. 1. in Joh. circa finem: Sacramentum de panis et calicis sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa cujus est sacramentum omni homini ad vitam, nulli ad exitium, sed ipse ejus particeps fuerit. Recte notat Lombardus 4. sent. dist. 8. lit. D. et dist. 9. lit. C. sacramenti in duplici significatione a veteribus quandoque enim per eam intelligunt rem partem essentialem sacramenti alteram, quae vero salutarem sacramenti fructum. Quoniam hoc loco negat, rem sacramenti summi posse, intelligit hoc de spirituali, ut sic enim habent verba antecedentia: Aliud sacramentum, aliud virtus sacramenti. Quamvis et altari accipiunt et moriuntur et accipiendo moriuntur unde dicit apostolus: Iudicium sibi manducat et bibit etc. Videte ergo fratres, panem non solum spiritualiter manducate. Serm. 2. de verb. in princ.: Manduca vitam, bibe vitam, habebis integram vitam. Tunc autem hoc erit, id est manducatione erit corpus et sanguis Christi, si in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Quod refertur ad corpus Christi, quia panis non potest manducari. Ideo autem de corpore Christi pronuntiat Augustinus, quod visibiliter accipitur, quia cum visibili pane in Sacramento sumitur. Idem vult etiam in ipsa veritate spiritualiter manducari, ubi tamen in veritate nudae sacramentationi opponitur et ad spirituales refertur. Sic lib. 21. de civ. Dei c. 20. quia non solum in Sacramento, sed et re ipsa manducant corpus Christi. Item homil. 60. ad pop. Antioch. in princ.: Quia poena proponitur indigne sumentibus; pro quantum adversus proditorem indignaris, ut os, qui crucifixum cum. Itaque considera, quia poena sit reus corporis et sanguinis Christi.

Illi sanctissimum corpus jugularunt, tu vero polluta suscipis anima post tot beneficia. in 1. Corinth. 11. super verba quicumque comederit indigne, reus erit corporis etc.: Quamobrem? quia effundit sanguinem, et non sacrificium, sed jugulationem prae se fert, quemadmodum enim hi, qui eo tempore Christum punxere, non ut biberent ejus sanguinem, sed ut effunderent, idem sane facit, qui Christi sanguinem bibit indigne et nullum ex ejus potione fructum recipit. serm. 3. in c. 1. Ephes.: Multos video temere quomodocunque et ex consuetudine magis quam legitime aut consideratione ac mente de corpore Christi participantes. Theodoretus in 1. Corinth. 11: Non solum apostolis, sed et Judae proditori pretiosum corpus et sanguinem suum impertiit Dominus. Gregorius lib. 4. dial.: Est quidem in peccatoribus et indigne sumentibus vera Christi caro et verus sanguis, sed essentia non salubri efficientia. Bernhardus de modo bene viv. serm. 28: Alius carnem Christi spiritualiter manducat et sanguinem bibit, alius vero non, sed tantum sacramentum, hoc est corpus Christi sub sacramento et non rem sacramenti. Qui cum Juda tradit, ore corpus Christi accipit, cum Juda condemnatur. Serm. de coena: Comestio sacramentalis quantum ad visibilem speciem et ad corpus Christi veritatem convenit bonis et malis communiter. ** Idem Bernhardus serm. de coena: Qui secundum carnem vivunt et post carnalia evagantur, re vera accipiunt corpus Christi, sed essentia, non salubri efficientia. ** Anselmus in 1. Cor. 11: Corpus et sanguis Domini nihilominus est, sed ille accipit hoc non ad vitam, sed ad iudicium, quia non dijudicat corpus Domini, id est non discernit, quam sit dignius omnibus creaturis hoc corpus. In prosa de sacramento eucharistiae, cujus initium: Lauda Sion salvatorem etc. quam quidam Thomae Aquinati tribuunt:

Sumunt boni, sumunt mali
Sorte tamen inaequali
Vitae et interitus:
Mors est malis, vita est bonis,
Vide, paris sumtionis
Quam sit dispar exitus.

239. Qui veram, realem et substantialem corporis et sanguinis Christi in sacra coena praesentiam negant, illi etiam corpus et sanguinem Christi ab indignis manducari et bibi negant, sed diversimode. 1. Quidam concedere se dicunt, indignos manducare corpus Christi, nimirum sacramentaliter et sacramentotenus, id vero sic explicant, quod panem, qui sit corporis Christi signum, tantummodo manducant. Aretius part. 1. probl. 82. f. 1006. recitat Graecos versiculos:

ἡμετέριον αἷμα φέρειν, ἄνθρωπε βλέπων,
Ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ τοὺς ἀναξίτους φέρον.

O homo intuens sanguinem divinum horresce, nam carbo est acvens indignos; ibidem tamen indignorum manducationem sic exponit, quod nudum pa-

Antithesis
adversariorum.

nem objecti loco habeat. Sadeel in libr. de sacram. manduc.: *Sigillum corporis Christi potest aliquando sine ipsius veri corporis perceptione manducari.* Quidam vero aperte negant, indigne manducantes accipere corpus et sanguinem Domini, ac dicunt, tales externa tantum symbola, panem scilicet et vinum, accipere. Belgici ministri ad auctores Form. conc. pag. 18: *Minime censemus, fieri posse, ut quis carnem Christi manducet, qui sit vitae aeternae ex-pers.* Beza part. 2. quaest. et resp. quaest. 56. scribit, *hac indignorum manducatione nihil magis esse falsum.* ** Pelargus in comp. suo theol. correcto pag. 505. *sacramentaliter Christi corpus comedi ab impiis scribit, non vere et re ipsa, sed signotenus.* Consid. commonef. p. 802: *Indigni nihil accipiunt nisi externa symbola, non minus quam canis aut porcus vorans panem consecratum, sive profiteantur nomen Christi, sive non profiteantur.* ** 2. Vicissim externa illa symbola, quae indigni in sacra coena percipiunt, quidam vocant sacramenta, Ant. fides Cattorum pag. 34. et 57. unde profluxerunt hae phrases: *indigni accipiunt sacramentum corporis, non ipsum corpus; edunt corpus Christi sacramentotenus; alii vero negant, esse indignis sacramenta, sed nuda tantum elementa.* Calvinus in instit. lib. 4. c. 14. §. 25: *Impii inania signa, imo ne signa quidem accipiunt, quia in nihilum redigitur quidquid est signorum, ubi res signata tollitur.* Beza part. 2. resp. ad colloq. pag. 119: *Increduli signa tantum percipiunt, quae tamen ipsis ne signa quidem sunt gratiae, sed exitii illorum sigilla.* Grynaeus in disput. de duob. sacram. N. T. probl. 1. in consecr.: *Sacramenta fidelibus sunt sacramenta. Ea si quis opinetur et infidelibus sacramenta esse, sequetur absurdum, videlicet illa et perfidiae et incredulitatis esse sacramenta.* Idem repetit Bucanus in locis p. 753. 764: *Sacramenta non nisi fidelibus sacramenta sunt, infidelibus autem nequaquam.* Piscator resp. ad dictata Hoffman. pag. 50, v. 146: *Cum in sumente non est fides, non sumit iste sacramentum, sed tantum elementum, quia sacramentum quatenus sacramentum non nisi fide percipitur.* Keckermanus syst. theol. pag. 446: *Qui sine fide utuntur sacris signis, non percipiunt ipsum formale sacramentorum, sed tantum materiale.* 3. Alii fatentur, quosdam indigne manducantes percipere corpus Domini, quos definiunt homines vera fide non destitutos, sed de praeparatione animi non cogitantes et fratribus, quos offenderint, non reconciliatos ac dissolutius quam oportet viventes. Ita statuit Bucerus, cujus verba adduximus superius, quem sequuntur Beza resp. 1. ad collop. Mompel. p. 61. et Cassell. in ant. fide Cattor. p. 34. 35. ubi distinguunt inter illa, *fidem non habere et sine fide uti sacra coena.* Indignos vocant infirmos in fide, eosque dicunt, *sine fide uti sacra coena*, et nihilominus accipere corpus Christi. Piscator etsi concedit Bezae et aliis, apostolum 1. Cor. 11. loqui de fidelibus, sed qui indigne, hoc est irreverenter, coenam Domini usurpant, tamen negat, eos percipere corpus et sangui-

nem Christi, quia inquit, *corpus et sanguis Christi indigne seu irreverenter edi ac bibi non possunt.* anal. 1. Cor. 11. observ. ex v. 27. At rursum canus pag. 752. *quosdam indigne manducantes cit fidem habere admodum languidam et infirmam ac proinde non admodum efficacem per caritatem et poenitentiam, qui non discernunt panem Domini mysticum a cibo communi, sed irreverenter tractant, nec eo modo, quo Dominus instituit, tamen audent negare, eos edere et bibere carnem et sanguinem Domini.* Curaeus in spongia conf. Eberi de coena edit. Heidelb. anno 1617. commentum de duobus generibus indignorum manducationum *inauditam chimacram p. 272.* Sic ergo Cad fratres inter se proelia miscent.

240. Videamus potiora argumenta, quae contra manducationem indignorum proferunt. 1. *Christi est cibus vivificus, Joh. 6, v. 54: Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam aeternam.* Jam vero indigni non habent vitam aeternam nec vivificantur ex usu sacrae coenae. Ergo non manducant carnem Christi. Argumento utuntur Scholastici Witebergenses, se indignant, in scripto contra Schachtium. Cuius illud format hoc modo: *Salutaris Christi ritus non separatur ab ipsius carne. Sed Spiritus Christi non datur indignis. Ergo nec caro Christi indignis datur.* Respondemus: 1. Adversarii strenue negant, carnem Christi esse vivificam, sed dem realem idiomatum divinarum communicationis assumtae carni Christi factam impugnant, ut stat. Quomodo igitur ex hoc principio contrarij argumentari poterunt? 2. Sunt in argumento duo termini. Major propositio loquitur de spirituali carnis Christi manducatione et sanguinis bibitione. Conclusio, si nostrae sententiae opposita est, accipienda erit de sacramentali manducatione et bibitione. Ostendimus autem superius, contra sextum Johannis de spirituali manducatione et bibitione intelligendum esse, a qua multis modis sacramentalis manducatio ac bibitio distat. 3. Nemo Christi esse vivificam dupliciter intelligit, primo absolute et respectu sui, hoc modo est et manet vivifica, secundo relate et respectu hominum, hoc modo vivifica dicitur vel ratione sententiae vel ratione actus. Ratione potentiae est et vult omnes vivificare, scilicet potentia absoluta et voluntate antecedente; ratione actus vivificat tantum credentes, indigni cum destituti instrumento receptionis, scilicet fide, ideo vitam aeternam per carnem Christi non participant. 4. Ergo Christus in se ac per se semper est et manet vivifica, interim tamen, ut ex illa vitam spiritualem coelestem participemus, ad illud non sufficit sacramentalis manducatio et bibitio, sed requiritur super spiritualis illa manducatio et bibitio, de qua Joh. 6. late agitur. Breviter, ut ex hoc per fonte vitae et gratiae vitam et gratiam haurire possimus, requiritur situla fidei. 5. Distinguen- dum enim inter naturaliter et libere agentia. Vivifi-

Christi est actio non naturalis, sicut ustio ligni, ad libera Joh. 5, v. 21: *Filius quos vivificavit*; illos vero vult vivificare, qui vera vitam amplectuntur, teste tota Scriptura. Sed impenitentes et indigni ex usu sacrae coenae non vivificantur, ex eo non potest colligi, sacramentaliter non manducant corpus Christi, nec tantum ex eo sequitur, quod spiritualiter etiam non manducant corpus Christi, nec eam ejus bibant, ut sacramentalis manducatio ipsi cedat. Indigni non propterea non aut non manducare corpus Christi, quia vivificantur, sed quia indigne manducant, ideo non vivificantur. 7. Christus non solum est vivificans, sed etiam iudex incredulorum et impenitentium, ideo caro ipsius a credentibus accipitur ad vitam et salutem, ab incredulis ad mortem. Evangelium in se ac per se est verum et gratiae, Joh. 6, v. 68. interim tamen caro est odor mortis ad mortem 2. Cor. 2, v. 16. impenitentibus scilicet et incredulis propria est mors; sic caro Christi in se ac per se est vita, interim tamen a quibusdam manducatio est odium propter impenitentiam et incredulitatem.

Caro est atque eadem mors confibus esca, et salus fluit atque ex fonte venenum.

de eucharist. pag. 72.

De cerebro est quem mollis amaracus edit, et immundas illius aura sues.

Aranea mel colligit, aranea suum virus. Sic indigni non prosunt, sed illis, quorum conscientiae sunt purgata. Augustinus libr. 3. de sermone Donat. c. 13. circa finem: *Idem odor est qui dicit apostolus, Christi bonus odor in omni loco, et tamen in iis, qui salvi sunt, et in iis, qui pereunt: aliis quidem odor vitae, aliis vero odor mortis in mortem odori de alia re dixit, ad hoc ego posui, ut ostenderet, aliquod bonum non solum vitam operari utentibus, sed etiam mortem impenitentibus.* Tract. 6. in Joh. circa med.: *Et sancti obesse, in bonis enim sancta ad salutem, in malis ad judicium. Certe enim, fratres, quid accipiamus, et utique sanctum accipimus, et nemo dicit, non est sanctum. Quod dicit apostolus? Qui autem manducat et bibit, sibi manducat et bibit, non pro se, sed pro illis, quia ille malus est, sed quia ille malus est, quod ad judicium accipit bonum, quod ad salutem. Ita enim mala erat buccella, quae tradita est Domino; absit; medicus non daret, sed medicus dedit, sed indigne accipiens perniciem accepit.* Chrysostomus homil. 1. ad Cor. circa finem: *Sicut corporalis immoderata ventrem adversis humoribus implens laedit, magis nocet et nullum prodest; ita et iste spiritualis cibus, si*

aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdet non sua natura, sed accipientis vitio. 9. Deus est ipsa vita essentialiter, et tamen impii non vivificantur vita spirituali, quae est ex Deo Ephes. 4, v. 18. quamvis in Deo sint, vivunt ac moveantur, Actor. 17, v. 28. quinimo hominibus perversis est perversus, Psalm. 18, v. 27. sic est et manet corpus Christi vivificum, licet impenitentes et incredulos non vivificet. Brentius de duab. nat. pag. 47. 10. Marc. 5, v. 31. turba comprimit Christum, et tamen ad solam haemorrhousam ex ipso virtus exibat v. 30 ipsa quippe sola fide tetigerat v. 28. Judaei non solum tetigerunt, sed etiam crucifixerunt Christum manibus nefariis, neque tamen ex contactu vivificae carnis vivificati sunt, nimirum quia fide destituti fuerunt. Quod ad argumentum Calvinii attinet, respondemus: 1. per spiritum aut intelligitur Spiritus s., aut spiritus vitalis, aut spiritualis carnis Christi efficacia nobis communicata. Jam vero de nullo horum dici potest, quod sit perpetuus et indissolubilis inter ea nexus. Post factam incarnationem caro Christi est et manet perpetuum Spiritus sancti habitaculum, interim tamen ante factam incarnationem patres habuerunt Spiritum Christi 1. Petr. 1, v. 11. non autem carnem Christi. In cruce et sepulchro Christi destituta fuit spiritu vitali. Judas, servi pontificum, milites Pilati contractarunt carnem Christi, nec tamen spiritualis ejusdem efficaciae facti sunt participes. 2. Ergo quod indigni manducant carnem Christi, nec tamen spiritum vitae ex ea participant, id fit ex accidenti, quia destituuntur fide, qua sola promissio Spiritus accipitur, Galat. 3, v. 2. 3. Spiritus Christi itidem non debet separari ab ipsius divinitate, et tamen in impiis est sua quadam ratione divinitas Christi, ubi non adest donum Spiritus sancti. Spiritus non est separandus a verbo et sacramentis, et tamen multi audiunt verbum et utuntur sacramentis sine Spiritu. 4. Distinguendum igitur inter actum primum et secundum, inter inhabitationem Spiritus in carne Christi interioriorem et operationem ejus exterioriorem. 5. Spiritus Christi non in omnibus eadem operatur, siquidem Christus etiam interficit impium spiritu oris sui, Esa. 11, v. 4. 2. Thess. 2, v. 8. Quemadmodum igitur Augustinus olim respondit Donatistis (hoc urgentibus, quod verum baptismum non possit esse sine Spiritu): *Si baptismum sine Spiritu esse non potest, habent et Spiritum haeretici, sed ad perniciem, sicut Saul*, lib. 5. contra Donatist. de bap. c. 24; ita nos id ipsum Calvinii argumento reponimus.

241. 2. *Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum non potestis mensae Domini participes esse et mensae daemoniorum* 1. Cor. 10, v. 21. Jam vero indigni sunt in societate daemoniorum. Ergo non possunt corpus et sanguinem Domini in coena bibere. Respondemus: 1. Apostolus loquitur de impossibilitate non facti, sed juris; Lyranus: *Non potestis calicem Domini et daemoniorum bibere, scilicet digne et cum effectu*

2. Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum. 1. Cor. 10, v. 21.

gratiae. Id ipsum enim taxat apostolus, quod de facto praestabant utrumque. Huc pertinet mos loquendi jurisconsultis usitatus: *Quae facta laedunt pietatem, honestatem, bonos mores etc. ea nec nos posse arbitremur.* 2. Ergo apostolus non agit de eo, quod simpliciter et nulla prorsus ratione fieri nequit, sed docet, quid pie et sine offensione Dei et bona cum conscientia fieri nequeat. 3. Calix Domini in sacra coena complectitur non solum sanguinem Christi, sed et vinum; mensa Domini complectitur non solum corpus Christi, sed et benedictum panem. Quodsi de tali bibitione et participatione apostolus loqueretur, quae cum societate calicis et mensae daemoniorum nulla prorsus ratione subsistere posset, sequeretur, ne quidem benedicti panis et benedicti vini indignos fieri participes, cum tamen c. seq. v. 27. expresse asserat, indignos ex calice Domini bibere. Ibidem etiam diserte testatur indignos *reos fieri corporis et sanguinis Domini*, inde et ideo quia *non dijudicant corpus Domini.* 4. Immotum igitur et invictum perstat, apostolum loqui de eo, quod bona conscientia et sine gravi peccato fieri nequit, atque hic mos loquendi in Scripturis sacris etiam alibi occurrit, Genes. 34, v. 14. Deut. 16, v. 5. c. 17, v. 15. c. 21, v. 16. Actor. 4, v. 20. etc. Idem colligitur ex eo, quod paulo post in illo ipso capite apostolus subjungit v. 24: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* 5. Bibere calicem daemoniorum et mensae eorum esse participem aliter accipitur in textu apostolico quam in argumento adversariorum. Corinthii ad Christum ex gentilitate conversi intererant convivii, quae parabant gentiles ex eis, quae diis suis sacrificaverant, ac putabant, illud tanquam externum quid sine laesione conscientiae et sine ulla pietatis jactura fieri posse. Sed cum *dei gentium sint daemonia* Psalm. 96, v. 5. ideo apostolus pronuntiat, hoc esse bibere calicem daemoniorum et mensae daemoniorum participem esse nec ulla ratione cum salutare et legitimo sacrae coenae usu posse subsistere. Hac ratione indigni in ecclesia non bibunt calicem daemoniorum, nec participant mensae eorum, sed tantum certo quodam intellectu et respectu, spiritualiter scilicet, unde in argumento existunt quatuor termini.

242. 3. *Accipere et rejicere sunt contraria. Indigni sua incredulitate Christum cum suis beneficiis rejiciunt. Ergo nec corpus ipsius participant.*

Pelargus in comp. suo theol. correcto p. 474: *Utrisque (dignis et indignis) quando accedunt, idem exhibetur sacramentum et Christus ipse generaliter omnibus corpus et sanguinem suum offert; sed quia infideles janua ejus liberalitati claudunt, non recipiunt, quod offertur.* Respondemus: 1. Distinguendum inter coenae substantiam et salutarem efficaciam, sive ut Gregorius loquitur libr. 4. dial. *inter essentiam et salutarem efficientiam.* Indigni rejiciunt salutarem coenae efficaciam, cum destituantur spirituali carnis Christi manducatione et sanguinis ejus bibitione, interim tamen suscipiunt coenae substantiam atque omnia ejusdem essentialia, ad quae om-

nino pertinent corpus et sanguis Christi. 2. E negata manducatione et bibitione spiritual protinus inferri debet negatio manducationis bibitionis sacramentalis. Illa dependet ex fide, cum indigni non afferant, ideo non ad vitam judicium manducant; haec vero unice et ins dependet ex Christi institutione, quam *incredulitas hominum non evertit nec abolet*, Rom. 3. 3. Verbum Dei praedicatur incredulis et in tentibus, qui illud repellunt, Act. 13, v. 46. *nuntiatur est, quemadmodum et illis, sed non fuit illis sermo auditus non admixtus fidei.* 4. v. 2. Quemadmodum igitur obstinati imperit auribus verbum percipiunt, corde vero rejiciunt indigni corpus et sanguinem Christi in sacramento accipiunt, sed corde repudiant. 4. Quando ab adversariis toties ingeminatur, panem esse manducationem corporis Christi, non nisi in vi coenae, quo cum destituantur indigni, ideo non fieri participes corporis Christi, respondendum usum coenae aliquando sumi pro actione a instituta, in qua observantur omnes actus sacramentalis ad integritatem et essentiam sacramentalis, aliquando vero accipi pro usu salutifero, qui consistit in fide. Indigni carnis usu coenae in sensu posteriori, nequaquam priori.

243. 4. *Illi solum accipiunt corpus Christi quibus in mortem est traditum. Illi solum sanguinem Christi, pro quibus in ara crucis fusus. Jam vero pro solis credentibus Christus cruce mortuus est.* Respondemus: Ostendendum tractatu de electione et reprobatione §. 107. Christum pro omnibus omnino hominibus esse datum, cum sit *agnus Dei tollens peccatum mundi* Johan. 1, v. 29. cum sit *propitiatio non pro tantum, sed pro totius mundi peccatis* 1. Jo. 2, v. 2. cum illos etiam pretioso corporis et sanguinis sui *λύτρον* emerit, *superinducunt sibi celerationem* 2. Petri 2, v. 1. Invertimus igitur argumentum: Cum Christus in sacra coena etiam hodie et incredulis corpus suum manducandum et sanguinem suum bibendum offerat, eo ipso et testatur, pro illis etiam in ara crucis esse datum ac corpus suum pro illis tradidisse et sanguinem suum pro peccatis ipsorum effudisse. Manifestum igitur indignorum manifestum praebet testatur contra figmentum absolutae reprobationis et laritatis meriti a Christo praestiti. Quibus corpus et sanguinem suum offert, illis etiam beneficia traditione corporis et effusione sanguinis in ara crucis parta. Quibus Christus offert traditione corporis et effusione sanguinis suum in ara crucis parta, pro illis etiam corpus suum in ara crucis tradidit et sanguinem suum pro peccatis effudit. Pro quibus Christus corpus suum in ara crucis tradidit et sanguinem suum pro peccatis effudit, illi non sunt absoluto Dei odio et a salute aeterna exclusi, sed illorum conversio vitam Deus serio quaerit, vult atque expetit.

3 Accipere et rejicere sunt contraria. Indigni rejiciunt corpus Christi.

de conversi beneficiorum Christi et vitae per fidem participes reddantur. Quemadmodum ex universali praedicatione evangelii ligitur, beneficia Christi omnibus offerri; ita ex institutione sacrae coenae recte colligitur, istos mediante benedicto pane suum corpus ac benedicto vino suum sanguinem omnibus deus convivii hospitibus manducandum ac exhibet, ideo neminem illorum absoluto a beneficiis Christi exclusum esse. Si beneficia evangelii offeruntur quidem imbutis, nequaquam vero applicantur, ita sanguinem Christi in sacra coena indignis offerri, non tamen ab ipsis manducari ac pondemus, de spirituali manducatione ac quae fit fide, rectissime id asseri, interim praeter auditum evangelii internum cum sensu conjunctum est auditus externus, et internam et spiritualem manducationem nem est sacramentalis manducatio ac bibitio sacrae coenae hospitibus communis.

Nemo potest aliquid accipere ex testamento, nisi sit civis Romanus. Impii non recipiunt Christianae. Ergo non accipit ex testamento Christi. Alii argumentantur: *Nemo accipit legata testamenti, nisi sit nominatus heres. Indigni non sunt in foedere gratiae, nec heredes bonorum. Ergo non accipiunt legata Dominici, corpus scilicet et sanguinem* Wtakerus de eccles. q. 1. c. 9. arg. 4. res: 1. propositio deducta est ex jure fori quod non praedicit institutioni divinae. etiamsi non sint vera et viva corporis Christi membra, tamen sunt cives ecclesiae. Invertimus igitur argumentum: Quemadmodum pro cive Romano et legata testamenti accipit, qui utitur jure et legibus Romani non sit probus civis, ita indigni etiamsi vera et viva invisibilis ecclesiae membra, sunt cives ecclesiae visibilis, verbum et eum veris Christianis habent communia. Auditus exterior communis est bonis et interior et salutaris solis credentibus; ita manducatio sacramentalis corporis Christi ad eucharistici sacramenti administrationem, non minus omnibus hujus coelestis hospitibus est communis, sed manducatio ac salutaris solis credentibus convenit. Ius obtineret in baptismo, et sic adulti non perciperent integrum baptismum ac essent rebaptizandi. 6. Legata testamentorum pertinent ad eos solum, qui in testamenti sunt nominati, sed de facto saepe transferuntur. Legat quis in testamento pecuniam fratri aut propinquo. Jam si praedo pecuniam interceptit, non desinit esse pecunia, etiamsi sit destinata. 7. Sacramentalem corporis manducationem ac sanguinis sui bibitionem instituit omnibus Christianis, qui panem bene-

dictum manducant et ex calice eucharistico bibunt. Sed spiritualis corporis Christi manducatio et sanguinis ipsius bibitio pertinet ad solos credentes, qui vera fide salutariter manducant et bibunt, ac proinde accurate et proprie loquendo, legata in hoc testamento fidelibus promissa, sunt beneficia evangelii propria, videlicet remissio peccatorum, gratia Dei, salus aeterna etc. Corpus et sanguis Christi sunt sigilla promissionem illam obsignantia et confirmantia. Vide ea quae diximus superius §. 5. qu. 3.

245. 6. *Quod Christus prohibet, ipse non facit. Atqui prohibet dare margaritas porcis et sanctum canibus Matth. 7, v. 6. Ergo corpus suum non dabit indignis.* Respondemus: quid indigni in sacra coena manducant ac bibant, de eo non judicandum est ex consequentiis aliunde petitis, sed ex institutione Dominica et assertionem apostolicam 1. Cor. 11. Christus propter hominum incredulitatem atque indignitatem non mutat suam institutionem, sed abusum sanctissimi hujus mysterii in indignis gravissime vindicat. Sic Christus noverat, Judam esse indignum, neque tamen ab usu eucharistiae eum arcet, vel aliam coenam nudo pane et vino constantem pro illo instituit, sed praemissa gravi et seria dehortatione a concepto scelere una cum reliquis eum admittit, indignam vero manducationem ac bibitionem gravissime postea vindicat. Sic Christus se ipsum tradit in mortem, Pilatus et Judas itidem eum in mortem tradiderunt. Si quis colligere velit: Pilato et Judae prohibitum fuit Christum utpote innocentem in mortem tradere, ergo non est verisimile, quod Christus se ipsum in mortem tradiderit; quilibet videbit argumenti infirmitatem. ** Ursinus in catech. p. 593. ex historia Cananaeae Matth. 15. argumentum format: *Non est honestum panem filiorum projicere canibus. Corpus Christi est panis filiorum, impii vero sunt canes. Ergo impii et indigni non participant corpus et sanguinem Christi in coena.* Respondemus: 1. Canes proprie hoc loco non dicuntur impii in ecclesiae gremio constituti, sed gentiles, qui sunt extra ecclesiam; 2. panis non notat corpus Christi in coena vescendum, sed miraculorum gratiam; 3. canes vere edunt panem licet immerito objectum et filiis praeceptum; 4. rem ipsam habemus in s. literis expressam, quam non potest evertere argumentum ex his verbis male applicatis sumtum. Consid. commonef. p. 803. atque Ursinus in catech. p. 594. sic concludunt: *Indigni edunt judicium. Ergo non corpus Christi.* Respondemus: subordinata non sunt opponenda. Edere corpus Christi sacramentaliter et edere judicium teste apostolo non sunt contraria. At edere corpus Christi spiritualiter et edere judicium contrarie opponuntur, quae simul consistere nequeunt. ** Ex his de reliquis argumentis facile potest fieri judicium. Sic quando dicunt: 7. *Ad infideles non pertinet promissio gratiae. Ergo nec sigillum promissionis coena Dominica;* respondemus: adversarii sigillum promissionis statuunt non corpus et sanguinem Christi, sed externa tantum elementa, ut constat. Ergo vi-

6. Christus prohibet sanctum dare canibus Matth. 7, v. 6.

X. 400.
7. Ad infideles non pertinet promissio gratiae.

hujus argumenti indigni ne quidem panem et vinum in sacra coena percipient. Dicimus autem, in sacramento coenae proponi duplicem promissionem (si vocabulum promissionis in sensu latiori accipiat: unam vocare possumus absolutam de substantia, scilicet et praesentia corporis ac sanguinis Christi, haec ex aequo pertinet ad omnes coena utentes, rectius autem vocatur Christi institutio et ordinatio, ut monuimus superius; altera est relativa promissio, scilicet gratiae, quae quidem ratione juris (ut ita loquar) sive meriti Christi communis itidem ad omnes ex aequo pertinet, sed ratione facti, seu eventus, seu propriae culpae excluduntur ab ea increduli, quippe qui promissionem illam gratiae fide sibi non applicant. Sic ergo sacramenta pro omnibus Christianis sunt instituta, sed non omnibus sunt salutaria. Quemadmodum promissio evangelii eadem manet, sive quis fide eam amplectatur, sive minus; sic est idem sacramentum, sive dignus eo utatur, sive indignus.

Dicta
patrum
contra
mandu-
cationem
indigno-
rum.

246. Ex Augustino etiam quaedam contra manducationem indignorum proferunt, sed quae parum roboris habent, si attendantur ea, quae ex ipso Augustino pro nostra sententia superius adduximus. 1. Tract. 59. in Joh. non longe a princip. dicit, *Judas manducasse panem Domini, reliquos apostolos manducasse panem Dominum*. Respondemus: *id manducare panem Domini* exprimit sacramentalem manducationem phrasi deducta ex 1. Corinth. 11, v. 27: *Quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne* etc. Ut apostolus poculum eucharisticum vocat *calicem Domini*; ita Augustinus panem eucharisticum vocat *panem Domini*. *id manducare panem Dominum* notat spirituales et salutares manducationem phrasi deducta ex Johann. 6, v. 32. ubi Christus se vocat *verum panem* et v. 35. *panem vitae*. Quemadmodum igitur apostolus per calicem Domini non intelligit nudum vinum, sed totum illud, quod in calice eucharistico nobis exhibetur, a quo sanguis novi testamenti non potest excludi; ita quoque Augustinus per *panem Domini* non intelligit nudum panem, sed illum panem, qui est *corpus Christi*. Sensus ergo dicti hic est: reliqui apostoli ita manducabant panem eucharisticum, ut Christum ipsum panem vitae, qui de coelo descendit, fide simul amplecterentur et sacramentali manducationi spirituales conjungerent. Judas vero manducavit panem Domini, id est panem eucharisticum, qui cum constet re terrena et coelesti, ideo non est solum panis, sed etiam Christi corpus, nec tamen fide amplexus est Christum, ut sacramentali manducationi exemplo reliquorum apostolorum spirituales conjungeret. 2. Libr. 21. de civ. Dei c. 25: *Non sunt dicendi manducare corpus Christi, qui non in membris Christi computandi sunt*. Respondemus: disserit contra eos, qui sibi liberationem ab aeterno igne promittebant, ideo quia de corpore et sanguine Christi participarunt, quomodolibet vixerint et in quacunque impietate fuerint, quia scri-

ptum sit: *Qui manducat carnem meam et sanguinem, habet vitam aeternam*. Docet: quinam sint dicendi re vera, id est salutariter, ducasse corpus Christi, non qui solo sacramentotenus manducaverunt, possunt enim facere etiam impii, sed qui in fide Christi perant. De spirituali igitur et utili, non de sacrali manducatione tractat, nec substantiam sacramentalis, sed modum solummodo manducationis in his et similibus dictis distinguit, ut ex claris ejusdem pronuntiatis, quae superius adduximus, manifeste elucet.

CAPUT XXIII.

DE VERA ET SALUTARI PREPARATIONE AD DIGNUM SACRAE COENAE USUM.

247. Cum illi, qui indigne manducant et in sacra coena, rei fiant corporis et sanguinis, adeoque judicium sibi manducant ac 1. Cor. 11, v. 27. et 29; ideo vera et necessaria preparatio ante usum sacrae coenae summa erit, ne illud, quod ad vitam institutum ad mortem et exitium nobis cedat, neve non convertatur nobis in venenum. Hanc veram preparacionem usui sacrae coenae mittendam unico vocabulo apostolus exprimit: *Probet se ipsum homo*, *δοκιμάσῃς ἑαυτὸν*. Indefinite pronuntiat, *homo* se ipsum ut ostendat, ab omnibus omnino probatione requiri, qui volunt esse coelestis hujus convites, neque quemquam ad illud sanctitatis pervenisse, in quo probatione illa munda digeat. Est autem *δοκιμάσῃς* exacte explorandi singulari studio inquirere naturam, propter omnesque adeo recessus illius objecti, circa probatio versatur. Sic Deus dicitur *probari hominum*, *probare corda et renes*, hoc est rem cordis fundum perspicit atque exacte abditissima quaeque in corde hominis, quae etiam aperto inferiore ventre non sunt oculi obvii, sed latent adipe tecti. Psalm. 11, v. 3: *minus probat justum*; in Hebr. est *בִּחֵן*, quod dicitur de probatione auri, Zach. 13, v. 9: *eos, sicut probant aurum*, unde LXX Proverb. 3, v. 3. utuntur *δοκιμάσῃς* pro *בִּחֵן*, quod probare metalla, igne ea excoquere et a se segregare. Psalm. 17, v. 3: *Probasti cor meum nocte, conflasti me, non invenies*. Psalm. 1, v. 1: *Domine investigasti me*, *בִּחֵן*, perscrutata et abstrusa exploravit. Proverb. 1, v. 1: *Sicut confinatorium argento et caminus auro probans Dominus*. Jerem. 17, v. 9: *lativum est cor prae omnibus et perversum cognoscet illud* v. 10: *Ego Dominus scrutator probans renes*, ubi conjunguntur *בִּחֵן* et *בִּחֵן*.

jubemur *Dei voluntatem* Rom. 2, v. 18. c. 12, ipse 5, v. 10. Phil. 1, v. 10. hoc est ex-
 ligenter inquirere et discere, quae sit bona
 mens, quid ipsi gratum et acceptum. *Pro-*
bemur spiritus 1. Joh. 4, v. 1. *omnia pro-*
bat bonum est tenere 1. Thess. 5, v. 21. hoc
 me studio in doctrinam inquirere, an sit
 me verbo Dei; *probare* et tentare jubemur
 et, an in fide simus 2. Cor. 13, v. 5. *pro-*
batum opus Galat. 6, v. 4. hoc est sollicite
 et qua hypocrisis fidei et operibus nostris
 sit Rom. 1, v. 28. *νοῦς ἀδόκιμος*, mens re-
 ctæ quæ vitam ita instituit, ut nec conside-
 retur, etiamsi Deo, hominibus et propriae
 fide improbentur, quæ agit. Quando igitur
 apostolus, ut probet se ipsum homo, an-
 paxem illum edat et ex calice Domini bi-
 bit, quod accessurus ad sacram coenam
 et accurato studio suam naturam, vitam,
 et cogitationes, actiones adeoque intimos
 et recessus explorare et juxta normam le-
 gis examinare debeat, cum non vulgare
 ad coeleste convivium in hac sacra coena
 habet propositum, ad quod qui indigne acce-
 dit sibi manducat ac bibit. Complectitur
 et *δοξιαστα* partes verae et salutaris poe-
 tæ, videlicet primo peccati agnitionem ac se-
 quentem deplorationem, ubi expendenda est ira
 propter peccata ac poenae temporales et æ-
 ternæ promeritæ; deinde fiducialem miseri-
 cordiæ implorationem, ubi expendendæ
 sunt evangelii, quas confirmat et obsignat
 sacra coenæ, ex quibus efflorescit propositum
 desistendi et vitam juxta normam legis
 instituendi, reconciliatio fraterna, precatio
 etiam actio devota, reverentia erga hoc
 sacra debita etc.

sed jucundius est ex ipsis verbis apostoli
 et, quidnam ad veram et salutarem illam
 vitam usui sacrae coenæ conjungendam re-
 quiritur, cum non in genere solum apostolus pro-
 bat, probationem sui esse necessariam, sed
 et specie exposuerit, in quibus partibus illa
 consistat. 1. Si nos ipsos dijudicemus,
 2. non utique judicemur. Innuit igitur,
 et, qui velit se ipsum recte et legitime pro-
 bat ipsum etiam debeat dijudicare. *διακρίνειν*
 significat discernere, ambigere, dubitare, cer-
 tare. sed hæc significationes sunt ab hoc loco
 Matth. 16, v. 3. *faciem coeli* dicuntur *δια-*
dijudicare, qui ex rubedine vespertina aere-
 et ex rubedine vero matutina tempestatem
 et 1. Cor. 6, v. 5. *inter fratres διακρίνειν*
 qui de causis ipsorum cognoscit et aequo
 litas eorum componit. 1. Cor. 14, v. 29:
duo vel tres loquantur, reliqui vero di-
stent, ubi *διακρίνειν* ponitur pro *δοκιμάζειν*, eo-
 dem sensu Johannes jubet probare spiritus,
 et *τα πνεύματα* 1. epist. 4, v. 1. quo Pau-
 lus loco jubet dijudicare prophetas, et Judas

v. 9. *διακρίνειν* pseudodoctores. LXX utuntur pro
 וְיָדַע probavit, exploravit Joh. 12, v. 11. c. 23, v. 10.
 pro וְיָדַע purificavit, expurgavit Eccles. 3, v. 19. pro
 וְיָדַע judicavit, potestatem judicariam exercuit, sen-
 tentiam ex fundamento juris et justitiæ pronuntia-
 vit 2. Reg. 19, v. 9. Psalm. 49, v. 5. Prov. 31,
 v. 9. etc. pro וְיָדַע judicavit, judicium tulit Exod.
 18, v. 16. 1. Reg. 3, v. 9. Psalm. 81, v. 1. etc.
 hæc significationes omnes huc quodammodo accom-
 modari possunt. Ideo enim vocabulo forensi apo-
 stolus utitur, ut ostendat, probationem illam non
 debere esse superficiariam, sed maxime seriam.
 Quia enim propter peccata nostra a Domino judi-
 camur, hoc est in jus vocamur et propter ea poe-
 nis temporalibus et æternis affligimur, ideo nos
 ipsos debemus judicare, hoc est coram Dei judicio
 multorum peccatorum reos agnoscere, severitatem
 judicii divini deprecari et a throno justitiæ ad
 thronum misericordiæ appellare. Debemus etiam
 hoc modo nos ipsos judicare, ut ad normam legis
 divinae omnes nostras actiones ac vitam omnem
 examinemus, ut hac ratione verum et infucatum
 judicium de extrema naturæ nostræ per peccatum
 corruptione ferre possimus et agnoscentes iram Dei
 adversus peccata coram ipso humiliemur. Et quia
 in hoc ipso versiculo apostolus eos divinitus judicari
 pronuntiat, qui se ipsos non dijudicant, hoc est poe-
 nis a Deo affligi atque corripi, ut in seq. versu ex-
 plicatio additur; ideo *διακρίνειν* illud commodissime
 refertur ad interiorum illum cordis dolorem et ad
 morsus conscientiae, qui in vera et seria contritione
 propter peccatum sentiuntur. Chrysostomus homil.
 28. in 1. Cor. 11. super verba *εἰ ἑαυτοῖς ἐκρίνομεν*,
 si nos ipsos judicaremur: οὐκ εἶπεν, εἰ ἐκολάζομεν
 ἑαυτοῖς, εἰ τιμωρούμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐκρινῶναι
 τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν, εἰ καταδικάζσαι ἑαυτοὺς,
 εἰ καταγινῶναι τῶν πεπλημμελημένων, ἀπηλλάγημεν
 ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκείσε τιμωρίας, non
 dixit, si castigaremur nos ipsos, si puniremur,
 sed solum si vellemus agnoscere peccata, si nos
 ipsos condemnare, si de delictis ferre sententiam,
 liberaremur ab eo, quod et hic et illic est sup-
 plicio.

249. 2. Qui manducat indigne, ait v. 29. judi-
 cium sibi manducat, μὴ διακρίνων, non discernens
 corpus Domini. Innuit, ad veram et legitimam pro-
 bationem sui sacrae coenæ conjungendam etiam
 hoc requiri, ut discernamus corpus Domini. *διακρίνειν*
 hic significat discernere, secernere, quo sensu usur-
 patur Actor. 10, v. 20. c. 15, v. 9. 1. Cor. 4, v. 7.
 Hebr. 5, v. 14. Ergo *διακρίνειν* corpus Domini et
 cibum eucharisticum eo modo a vulgaribus cibis
 separare, ut statuamus, vere adesse et mediante
 pane nobis exhiberi in sacra coena corpus Christi. x. 100.
 Quemadmodum igitur *διακρίσεις* sui ipsius juxta nor-
 mam legis divinae instituenda, ita hæc *διακρίσεις*
 corporis Domini juxta normam verborum institu-
 tionis fieri debet, siquidem ea manifeste ostendunt,
 non vulgare aliquod epulum, sed coeleste convi-
 vium in hac coena nobis proponi, in qua Christus

ipse praesens adsit, atque ipsemet suo corpore et sanguine nos alat ad confirmandam promissionem de remissione peccatorum atque ad spirituales unionem capitis et corporis mystici perficiendam. Haec *διάκρισις* et consideratio fidem nostram confirmare poterit, ut certo statuamus, in sacra coena vere adesse corpus et sanguinem Christi et exhibitione hujus pretiosissimi thesauri nobis offerri, exhiberi, applicari et obsignari ea, quae Christus traditione sui corporis et effusione sui sanguinis in ara crucis nobis promeruit. Ut ergo *διάκρισις* sui ipsius ad priorem poenitentiae partem, ad veram scilicet et seriam contritionem; ita *διάκρισις* corporis Domini ad posteriorem poenitentiae partem, ad fidem scilicet referri potest, siquidem Christus in verbis institutionis notanter pronuntiat, illud ipsum corpus in sacra coena nobis manducandum dari, quod pro nobis in mortem tradidit, illum ipsum sanguinem nobis bibendum exhiberi, qui in remissionem peccatorum in ara crucis est effusus; haec ergo verba firma fide amplectamur et promissionem de remissione peccatorum usu sacrae coenae nobis confirmari et obsignari statuamus. Et quia fundamentum fidei et omnis consolationis ex sacra coena petendae consistit in eo, ut de vera corporis et sanguinis Christi praesentia certi simus, ideo apostolus revocat Corinthios ad verba institutionis, in quibus praesentia illa diserte stabilitur, atque hoc nomine eos objurgat, quod non accedant ad sacram coenam majori reverentia quam ad vulgares epulas 1. Cor. 11, v. 20. et 21. Augustinus tract. 62. in Joh.: *Cum apostolus diceret, reus erit corporis Domini, de iis erat sermo, qui Domini corpus veluti quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Oecumenius in 1. Cor. 11: Non dijudicans, hoc est non perpendens magnitudinem eorum, quae in coena Dominica praesentia et proposita sunt, nec considerans doni amplitudinem. Si enim diligenter didiceris, quis sit ὁ προεξιμηνος, qui propositus est, et quis existens, cui se ipsum donet, non opus erit alia exhortatione, sed hoc sufficiet, nisi prorsus sis desperatus.* Damascenus libr. 4. c. 14. orth. fid. dignos vocat τῇ πλείστῃ ἀξίως μεταλαμβάνοντας, indignos autem τῇ ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχοντας. Huc pertinet locus apostolicus 2. Cor. 13, v. 5: *Vosmet ipsos tentate, an sitis in fide, ipsi vos probate, δοκιμάετε* etc.

250. 3. *Quotiescunque manducabitis* (inquit v. 26.) *panem hunc et calicem hunc bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Ostendit igitur, ad salutarem praeparationem et legitimum coenae usum requiri annuntiationem mortis Dominicae. *Καταγγέλλειν* est publice annuntiare, praedicare, laudare, et ut plurimum tribuitur ministris ecclesiae verbum Dei publice praedicantibus et annuntiantibus Act. 4, v. 2. c. 13, v. 5. c. 15, v. 36. etc. Et quia per particulum *ἀπολογιστὴν γὰρ* haec verba de annuntiatione mortis Dominicae prioribus jungit apostolus, ideo ostendit, ex sede institutionis Dominicae ea petita esse et complecti *ἀνάμνησιν*

illam Christi in verbis institutionis ab ipso expressam. *Edite, hoc est corpus meum, hunc calicem in meam commemorationem; bibite, hic est novi testamenti in meo sanguine; hoc quotiescunque biberitis, in meam commemorem.* Haec *ἀνάμνησις* mortis Dominicae erit *ἀνάμνησις* nostrorum peccatorum et mortis a peccatis nostris promeritae, siquidem Christus *latus est propter peccata nostra* Rom. 4, v. 2. *rum stipendia sunt mors* temporalis et aeterna v. 23. ergo meditatio mortis Christi ob oculos tuet magnitudinem peccatorum nostrorum, quod alio *λύτρω* quam ipsius Filii Dei morte et eadem expiari potuerint, et gravitatem irae adversus peccata, ejus ignis non nisi ipsius sanguine exstingui potuit, Esa. 43, v. 24. c. 53, v. 15, v. 3. Gal. 1, v. 4. 1. Petr. 2, v. 24. Hac ratione *σις* mortis Dominicae adminiculatur legi divini peccata nostra et iram Dei adversus peccata manifestat, Rom. 3, v. 20. c. 4, v. 15. ut veritas contritio in cordibus nostris inde excitetur, atque crescat. Eadem *ἀνάμνησις* mortis etiam fidem nostram confirmat et auget, *sanguis Christi mundat nos ab omnibus* 1. Joh. 1, v. 7. ideo in conspectu Dei quietum reddere possumus, 1. Joh. 3, v. 1. major fidei confirmatio esse possit, quam illud corpus pro nobis in mortem traditum camus et ipsum illum sanguinem pro peccatis effusum bibimus? Ad hanc vero *ἀνάμνησιν* rem accedere debet exterior et publica minicae annuntiatio, praedicatio et gratia ita enim sumitur cognatum *ἀναγγέλλειν* Psalm. 9, v. 12. Psalm. 51, v. 16. etc. ut coetu et congregatione sanctorum gratiam agamus, quod adeo nos dilexerit, ut in nostri loco tradiderit Gal. 2, v. 20. Quod verbis solum, sed re et factis Christus noster ideo haec praedicatio et gratiarum actio verbis, sed re ipsa et operibus etiam in eo scilicet modo: 1. ut ex animo detestemur et serium concipiamus propositum eadem venenum, imo mortem animae sedulo modo enim id gratum et jucundum poterit, quod Christo tantos dolores pro modo id delectaret nos in vita, quod causa mortis? An non aequissimum est vere et servire, qui propter nos mori voluit v. 15. Qui vero peccatis adhuc delectatur eis indulget, is tantum abest, ut salutem Dominicae recordetur eamque annuntiet Filium Dei pedibus conculcare et a se polluere judicandus sit. Hebr. 10, v. 29. animo condonemus proximo sua peccata fraterne eidem reconciliemur. Qui enim Deum propter Christi mortem ac salutem gratia tot ac tanta nobis condonare proximo longe minora errata promte confitemur v. 13: *Induite viscera misericordiae* etc. *ζόμενοι, vobis invicem, si quis adversus*

perdam, sicut Christus donavit nobis, ita et
 in Math. 5, v. 23. c. 6, v. 14. etc. 3. Ut vitae
 gratiae pro Christi morte et beneficiis ejus
 a patre exhibeamus, ideoque seriis gemitibus
 pro gratiam et donationem Spiritus sancti ac
 in habitationem Christi, ut fructus Spiritus
 nobis angeantur et crescant, nosque in vero
 amore in fide et dilectione, in omnibus virtuti-
 bus Christianis ad finem usque vitae conservemur
 in deo incrementum capiamus. 1. Pet. 2, v. 24:
*pro peccata nostra sustulit in corpore suo super
 nos, ut peccatis mortui iustitiae vivamus.* 1. Joh. 3,
*et Christus apparuit, ut peccata nostra tolleret,
 ut qui in eo manet, non peccat, et omnis qui
 non vidit eum, nec cognovit eum.* Apoc. 1,
*et Christus lavit nos a peccatis suo sanguine,
 et fecit nos coram deo reges (ut dominemur
 terris nostrae concupiscentiis) et sacerdotes
 offeramus corpora nostra hostiam viventem,
 Deo placentem, rationabile obsequium no-
 bis.* 12, v. 1.)

2. Inhabitatione igitur illa quam apostolus requirit,
 materia poenitentiae consistit, cui in cordibus
 emendandae et augendae quid inservire possit,
 quod est sub finem tractatus de poeniten-
 tia. Pertinent huc exercitia poenitentiae et salu-
 tationis adminicula, quorum quaedam etiam
 in ecclesia ante usum sacrae coenae praemitti
 solent: 1. Publica *ἐξομολόγησις* et post ex-
 omnitiae tempora reconciliatio cum ecclesia
 sub iis, qui publicis scandalis eam offende-
 runt. Minus fratri a nobis offenso reconciliari de-
 bet, antequam dona nostra ad altare feramus,
 1. Cor. 5, v. 24. quanto magis communioni fratrum,
 et ecclesiae, publicis scandalis offensae reconci-
 liamus, antequam ex mensa Dominica sym-
 plicis et fraternitatis accipiamus. Cypria-
 nus de lapsis ante med. p. 222: *Contra evan-
 gelium, contra Domini ac Dei legem temeri-
 tudinem laxatur incautis communicatio.
 Multa pax periculosa dantibus et nihil ac-
 ti profutura. Non quaerunt sanitatis pa-
 tiam rem de satisfactione medicinam etc.
 et rursus revertentes ad sanctum Domini sor-
 tibus infectis nidore manibus accedunt. Morti-
 ficam cibos adhuc pene ructantes exhalan-
 tem scelus suum faucibus et contagia fu-
 lentibus corpus Domini invadunt etc. Ante
 illud, ante exomologesin factam criminis,
 etiam conscientiam sacrificio et manu sacer-
 dotis offensam placatam indignantis Domini
 pacem putant esse, quam quidam verbis
 venditant.* Vide etiam lib. 3. epist. 14.
 2. Privata peccatorum confessio facta mini-
 strante, ut explorari possit, an accessurus ad
 coenam se ipsum probet, hoc est an peccata
 agnoscat, serio de illis doleat, fide
 amplectatur et serium habeat vitam emen-
 datam. Hac ratione impenitentes emen-
 dantes excitari, rudes informari, consternati

evangelica consolatione erigi et indignus sacrae coenae
 usus praecaveri poterit. Chrysostomus homil. 60. ad
 pop. Antioch. circa med.: *Nullus Judas assistat,
 nullus avarus. Si quis est discipulus adsit etc.
 Inhumanus accedat nemo, nemo crudelis et immi-
 sericors, nemo prorsus immundus, haec ad commu-
 nicantes dico et ad vos ministrantes. Nam et ad
 vos sermonem convertere necessarium est, ut multo
 cum studio haec dona distribuatis. Non parva vobis
 imminet ultio, si quem cujuscumque consciunt nequi-
 tiae hujus mensae participem esse concedatis, san-
 guis ejus de manibus vestris exquiretur. Sive quis
 dux militiae sit, sive praefectus, sive princeps dia-
 demate coronatus, indigne autem accedat, prohibe,
 majorem illo potestatem habes. Tu vero si tibi qui-
 dem aquae fons traditus fuisset purus gregi custo-
 diendus et pecudem multum ore finum habentem
 vidisses, deorsum inclinari non permisisses et fluen-
 tem turbare; nunc vero non aquae, sed sanguinis et
 Spiritus fontem habens creditum et coeno foedius
 habentes peccatum videns accedentes non indignaris,
 nec arces etc.* 3. Scrutinium conscientiae postpositis
 per aliquot dies negotiis mundanis ante usum sacrae
 coenae institutum, ut peccatorum agnitio ex prae-
 ceptis decalogi omnibus et singulis accurate pensati-
 tatis in cordibus excitetur, desiderium hujus coelestis
 cibi et debita erga hoc mysterium reverentia accen-
 datur. 4. Reconciliatio fraterna cum proximo. Ad
 salutarem enim usum coenae requiritur fides, vera
 fides exserit se per dilectionem, dilectio exserit se
 per fraternam reconciliationem; proinde sine ante-
 gressa fraterna reconciliatione non habet locum salu-
 tatis sacrae coenae usus. Chrysostomus homil. de
 prodit. Judae circa finem: *Si tibi contra inimicum
 tuum dolor est, solve iram, inimicitias laxa, ut re-
 medium de mensa percipias. Ad sanctum et terri-
 bile sacrificium properas, erubescere oblationis arca-
 nae, occisus propositus Christus est, et cur occisus
 est, videamus, ut coelestia pacificet, ut in terra re-
 conciliet universa, ut amicum te constituat angelo-
 rum, ut Deo societ habenti omnium potestatem.
 Animam suam pro te Dominus dedit, et tu inimi-
 cus conservo perduras et cum hoc animo ad mensam
 pacis accedis? Ille ne mori quidem pro tua utili-
 tate recusavit, et tu nec iram tuam conservo pro
 tua liberatione concedis? Sed forsitan dicis, ab
 inimico fraudatus sum, multis me laesit dispendiis,
 magnis me detrimentis oneravit. Quidquid dixeris,
 pecuniarum vertitur causa; non te crucifixit sicut
 Judaei Christum, et tamen ille effusum sanguinem
 ad salutem eorum, qui effuderunt, larga pietate con-
 cessit etc.* 5. Jejunium vel abstinencia unius vel
 plurium dierum, ut ad peccata agnoscenda ac de-
 ploranda humiliores, ad salutarem sacrae coenae
 usum paratiores et ad preces serias fundendas atten-
 tiores essent. Chemnicus part. 4. exam. concil. Tri-
 dentini de jejunio cap. quae et qualis sit Pontific.
 doctrina de jejunio pag. 196: *Jejunium paedagogicum, X. 412.
 quod in testimoniis et exemplis Scripturas describi-
 tur et in veteri priori ecclesiae usitatum fuit, eccle-*

3. Sera-
 tinium
 conscien-
 tia.

4. Recon-
 ciliatio
 cum
 proximo.

5. Jeju-
 nium.

siis nostris proponimus et ad talia exercitia, sicut in Scriptura proponuntur; quando carnis vel petulantia vel inertia hoc postulat, ad studium seriae poenitentiae, orationis, meditationis verbi et sacramentorum, auditores nostros exhortamur. Ac multi sunt, qui accessuri ad meditationem verbi, ad exercitia precum communium et ad communionem sacramentorum, pridie vel a coena abstinere, vel certe parcissima coenant. Exercitia vero talia Scripturis consentanea non magis vigere et florere dolemus, utque juxta Scripturae normam et exempla sine superstitionis legibus et impiis opinionibus publice et privatim restitui aliquando possint ex animo optamus. 6. Publica *ἑνὸς* ecclesiae pro iis, qui ad sacram communionem accedunt, ut Deus Spiritu suo veram poenitentiam ac salutarem praeparationem ad usum hujus sanctissimi mysterii in cordibus ipsorum operetur, ne indigna manducatione ac bibitione reatum divini judicii sibi contrahant. Jac. 5, v. 16: *Orate pro vobis invicem, ut sanemini, multum enim valet deprecatio justis efficax.* Haec poenitentiae exercitia et salutaris praeparationis adminicula non sunt negligenda aut parvi pendenda, sed pro ratione cujusque ecclesiae ac singulorum communicantium diligenter observanda, ut indignus hujus coelestis cibi ac potus usus, quantum fieri potest, praecaveatur; ubi tamen monendum, dignam illam praeparationem indignorum manducationi oppositam nequaquam consistere in omnimoda infirmitatum humanarum carentia et plenaria accessuri ad hoc sacramentum dignitate, ita ut sit comparatio quaedam seu proportio praestantiae sumentis ad praestantiam hujus sacramenti, sed in vera poenitentia, cujus pars est propriae indignitatis agnitio ac deploratio, ut scilicet cum patriarcha Jacobo dicamus Gen. 32, v. 10: *Minor sum, Domine, cunctis miserationibus tuis;* cum centurione Capernaitico Matth. 8, v. 8: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum;* cum prodigo converso et reverso Luc. 15, v. 19: *Non sum dignus vocari filius tuus.* Si majestatem hospitii, qui est Christus Dei Filius, et dignitatem cibi ac potus in hoc coelesti convivio nobis propositi, qui est Christi corpus et sanguis, intueri atque expendere velimus, omnes fateri cogimur, nos indignos esse; sed quemadmodum ex gratia Deus dignatur pios vitae aeternae donatione, Luc. 20, v. 35. 2. Thess. 1, v. 5. Apoc. 3, v. 4. ita quoque ex gratia dignos coelestis hujus convivii hospites judicat ac pronuntiat, qui in vera poenitentia et fide ad illud accedunt, qui se ipsos judicant, corpus Domini discernunt et mortem Domini grato pectore annuntiant.

252. Bellarminus lib. 4. de eucharist. c. 17. adductis quibusdam Lutheri dictis probare conatur, Lutherum docuisse, non requiri ad dignam praeparationem communionis, ut quis non sit sibi conscius peccati mortalis, imo quo plurimum et majorum sibi conscius est, eo esse aptiorem ad eucharistiam. Item, ad praeparationem eucharistiae non requiri, ut quis per confessionem et poenitentiam a pecca-

tis justificetur, sed satis esse fidem, qua certat, sibi in eo sacramento nostra peccata omnia remittenda. Sed ostendimus superius §. 2. ipsae locorum circumstantiae manifeste ostendere quomodo illa Lutheri pronuntiata, quae in alio plane sensum detorquet Bellarminus, sint intelligenda. Ex illis, quae haecenus dicta sunt, sententia eorum ecclesiarum de salutari praeparatione ad usum sacrae coenae usum omnino necessaria, satis evidenter spicua. Praeparationem, quae adhibenda est, ut digne quis sanctam eucharistiam percipiat, non habemus pro re adiaphora et indifferente, sed apostolo pronuntiamus, eos qui non probant se, atque ob id indigne manducant, judicium sibi adducere, ita ut rei efficiantur violati corporis et sanguinis Christi. Quod concil. Trident. sess. 13. c. 1. et ex eo Bellarminus h. l. damnant Lutheri pronuntiationem in lib. de captiv. Babylon. dignam praeparationem non esse nisi fidem, qua creditur de promissione, quae in coena Dominica proponitur, offertur, illud jam ante diligenter expositum est. D. Chemnicio in examine illius canonis. Quod (inquit) Tridentini dicunt, se illos damnare, sentiunt, solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendam eucharistiam, verba ita interpretantur, ut videantur nobis tribuere hanc sententiam, etiamsi quis sine poenitentia in sceleribus pergit et pergat et retineat propositum malefaciendi. Tantum historicam fidem de substantia sacrae coenae habeat, vel concipiat Epicuream perversione impunitate impoenitentiae satis paratum esse ad dignam manducationem in coena Dominica. Falso hoc nostris ecclesiis tribui ex iis, quae de praeparatione diximus, manifestum est. Et per Lutherum non excludit agnitionem peccatorum nostrorum, contritionem seu poenitentiam, sed pugnat contra Pontificios, qui et ipsi habent et aliis proponunt multa et varia praeparatoria opera, quibus existimant, se satis digne paratos ad celebrandum vel audiendam missam et ad ipsam etiam communionem, ita ut de fide petente, quaerente, apprehendente et accipiente promissionem N. T. in eo nihil solliciti sint. Ipsam etiam poenitentiam praeparationem requirunt, ut ejus operibus et merito tribuantur ad dignam praeparationem, ita ut salutaris manducationis nostra dignitate et puritate, nostris operibus praeparatoriis et meritis nitatur. Haec et plurimum D. Chemnicus, quae Bellarminus non attigit, sed disputat, praeparationem ad eucharistiam non excludere veram poenitentiam, quod nemo nostrorum unquam negavit, aut in Pontificiis improbavit. Illud vero in doctrina Pontificia de praeparatione ad eucharistiam improbamus: 1. quod non facit mentionem fidei, quae petit, apprehendit et percipit promissionem novi testamenti, quam Deus Deo singulis vescentibus exhibitione corporis sanguinis sui in sacra coena offert, communit et obsignat. 2. Quod per fidem, quam ad salutarem usum sacrae coenae vel maxime requirimus, intelligunt historicam tantum fidem, sicut

6. *ἑνὸς*
ecclesiae.

Pontificiorum
sententia
de praeparatione.

nostram sententiam depravant. 3. Quod fidei opponunt poenitentiam, cum tamen vera fides non habet locum nisi in cordibus vere poenitentium. 4. Quod praeparatoria nostris operibus meritoriam quandam salutaris communicationis dignitatem tribuit, cum tamen promissio de remissione peccatorum, quam usus sacrae coenae confirmat et obligat, non sit nostrorum operum meritum, nec operibus nostris, sed sola fide applicetur. 5. Quod per confessionem, quam ad dignam praeparationem requirunt, intelligunt plenariam peccatorum enumerationem, ita ut in ipso opere confessionis dignitas illa statuatur. 6. Quod propositum satisfaciendi pro peccatis ac promptam susceptionem operum satisfactionis, quae in confessione inunguntur, praeparationi includunt. 7. Quod statuunt, neminem posse esse certum de digna praeparatione, ideoque perpetuas dubitationes in cordibus hominum alunt. Disputant enim, esse quandam praeparationem sufficientiae et veritatis, quae consistat in peccati omnis expulsionem, in reverentia et dilectione; aliam dicunt esse praeparationem probabilitatis, quando homo faciendo, quod in se est, iudicio propriae conscientiae existimat se esse paratum; hanc posteriorem praeparationem saepe secundum veritatem non esse sufficientem addunt. Quare cum incertum sit, quando habemus praeparationem veritatis, quando probabilitatis, semper incerta erit conscientia, an digne vel indigne manducet, atque ita eripitur piis mentibus consolatio, quam ex usu sacrae coenae percipere debebant. 8. Quod sanctitatem illam, cum qua ad sacram eucharistiam accedendum sit, ita interpretantur, ut nostris operibus et satisfactionibus ante communionem talem mundiciem ac puritatem nobis acquiramus, ut non opus sit eucharistia uti, ad obsignationem promissionis de remissione peccatorum, sed quod nostra puritas jam digna sit, cui Christus suo corpore et sanguine sese conjungat. Haec sunt, quae in doctrina Pontificia de praeparatione ad eucharistiam desideramus, sed veram poenitentiam a communicantibus requiri, ut eos, qui in peccatis contra conscientiam sine poenitentia adhuc haerent, ab usu sacrae coenae arceri, id vero fieri non solum non improbamus, sed etiam debere fieri totis viribus propugnemus.

253. Nequaquam igitur improbamus, sed urgemus et inculcamus auditoribus nostris dicta piorum veterum, quibus poenitentiam, puritatem, innocentiam, sanctitatem etc. requirunt ab accessuris ad coenam Dominicam. Justinus apol. 1. pro Christ. circa finem: *Hoc alimentum apud nos appellatur eucharistia, quod nulli alii participare licitum est, quam veram esse doctrinam nostram credenti et lavacro propter remissionem peccatorum et regenerationem abiuto et ita, ut Christus tradidit, carenti.* Basilus lib. 2. de baptismo c. 3. probat, quam periculosum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento corporis et spiritus edat corpus Domini ejusque sanguinem bibat, quem locum

adduximus superius §. 237. Ambrosius lib. 7. c. 66. comment. in Luc.: *Nemo ad eucharistiam admittatur, nisi signaculum justitiae vel custodierit vel receperit.* Chrysostomus homil. 3. ad Ephes.: *Cum tali puritate accede semper, sine hac ne praesumas unquam. Regem utique non audeas osculari, siquidem os tuum olet graviter, et regem eorum impudens oscularis animus tua vitis olente etc.* Augustinus de eccles. dogmat. c. 53: *Habentem ullam voluntatem peccandi gravari magis dico eucharistiae perceptione quam purificari.* Tract. 26. in Joh.: *Innocentiam ad altare portate peccati, et si sunt quotidiana, non vel sint mortifera.* Serm. dom. 1. adv. tom. 10: *Mutet vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad iudicium accipiet vitam et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanatur et magis occiditur, quam vivificatur.* Hesychius lib. 6. in e. 22. Levit.: *Polluti non sunt admittendi, nec mandati prohibendi. Qui semet ipsum probat, si peccati sibi conscius est et pollutionem animae habere se sentit, poenitet sine dubio et post poenitentiam de pane comedere et de calice sancto et impolluto bibere potest.* Bernhardus sermon. de coena hac similitudine utitur: *quod sicut serpens aquas ingressurus venenum deponit, ita quoque accessuri ad coenam Dominicam peccati venenum deponere debeamus.* Nequaquam vero his et similibus dictis vel fidem in usu coenae confirmationem promissionis de remissione peccatorum quaerentem excludunt, vel omnimodam omnis infirmitatis carentiam et meritoriam quandam in nobis dignitatem requirunt, ut enim pars perfectionis Christianae est imperfectionem suam agnoscere et deplorare, ita etiam pars dignitatis est indignitatem suam in vera poenitentia agnoscere et profiteri, inde Augustinus inquit: *Sacramentum hoc interioris hominis esuriem quærit, ideo ad participandum illud ineptus est, qui peccatum et infirmitatem suam non sentit.* Tract. 26. in Joh. disputat: *Qui credit in Christum, manducat ipsum, ut et in Christo maneat et Christum manentem in se habeat; qui vero hac fide vacuus accedit, foris manducat, non intus, promittit dente, non capit mente.* De Monica matre sua inquit, quod ad victimam illam, quae in coena Dominica dispensatur, vinculo fidei animam suam alligavit, ne vel leo vel draco eam inde divellat. Chrysostomi haec sententia: *Quia bene habentibus non opus est medico, sed male habentibus, ideo ab hujus sacramenti virtute excluditur, qui de se praesumens resolutus cum nausea accedit.*

CAPUT XXIV.

DE CIRCUMSTANTIA TEMPORIS.

254. Egimus hactenus de causa efficiente, materia, forma, fine et objecto hujus sacramenti, restat ut de circumstantiis ejusdem, videlicet de tempore,

Tempus
instituti-
onis.

loco et ceremoniis, quae circa administrationem hujus mysterii observantur, in posterum agamus sicque huic tractatui finem imponamus. Ante omnia temporis circumstantia triplex explicanda, nimirum tempus institutionis, administrationis et durationis. 1. Institutio hujus sacramenti facta est anno mundi 4004.

I. 415. (vel ut alii computant anno 3995) post institutionem agni paschalis 1550. post natum Christum anno 34. currente, die Aprilis 3. vel ut alii colligunt 24. Martii, quae erat dies Jovis. Circa hoc institutionis tempus observandum: 1. quod immediate eam praecesserit agni paschalis celebratio, quae juxta legem divinam incidebat in diem decimam quartam primi mensis, Exod. 12, v. 6. Huic primo mensi Nisan apud Judaeos partim Martius, partim Aprilis apud nos respondet. Ostendimus autem in tractatu de circumcisione et agno paschali §. 39., Christum die divinitus constituta et praescripta cum discipulis suis manducasse agnum paschalem, Judaeos vero propter traditiones majorum postridie. Bellarminus lib. 4. de eucharistia c. 8. et 9. disputat, Christum et Judaeos eodem die celebrasse pascha, sed hoc cum descriptione evangelistarum difficulter conciliari potest, qua de re in continuatione harmoniae evangelicae, si Deus vitam et vires concesserit, latius disseremus. ** Embdenses in Bericht p. 93. objiciunt *esse figuratam locutionem, quando dicitur, Christum instituisse coenam noctu, cum non noctu, sed vesperi sit instituta*. Respondemus: agnus paschalis celebrari debuit inter duas vespervas post solis occasum. Jam vero post esum agni paschalis Christus instituit coenam, utique ergo noctu eam instituit. Absque omni igitur tropo accipiendum, quod 1. Cor. 11, v. 23. *noctu* dicitur instituta. Quod si noctu fuit instituta, cur tanto conatu negant Berolinenses reformatores in dial. contra D. Höe p. 144. Christum luminaribus in primae coenae administratione fuisse usum? ** Ideo vero post agni paschalis manducationem sacratissimum hoc mysterium Christus instituit, quia sacramentum agni paschalis fuit typus eucharistiae, ut ostendimus superius §. 12. Sic ergo *umbrae successit veritas et consumto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum Christus discipulis apposuit, ut loquitur Cyprianus serm. de coena c. 1. Per hoc quod Christus agnum paschalem edit, aliud majus beneficium monstrabatur* (ait Chrysostomus homil. de prodit. Judae), *quo ille agnus futuri agni typus et ille sanguis Domini sanguinis monstrabat adventum, et ovis illa spiritualis ovis erat ad exemplum. Ille agnus umbra erat, hic veritas. Ideo in ipsa mensa utrumque pascha et typi et veritatis celebratum est. Nam sicut pictores pingendam tabulam vestigiis quibusdam adumbrare consueverunt et tum colorum varietate perficere, ita et Christus fecit in mensa, et typum paschae descripsit et pascha veritatis ostendit*. 2. Quod paulo ante passionem, sive ut apostolus loquitur 1. Cor. 11, v. 23. *nocte ea, qua traditus est*, institutio hujus sacramenti a Christo facta. Id vero ideo factum esse

constat, ut ostenderet, primo beneficia passionis mortis suae in hoc sacratissimo mysterio veris dentibus distribui, cum in eo manducandum detur illud ipsum corpus, quod pro nobis in terram traditum, et bibendus nobis exhibetur ille sanguis, qui pro peccatis nostris in ara crucis effusus. Deinde ut doceret, hanc esse testamentariam suam dispositionem summa reverentia a tractandam. Gal. 3, v. 15: *Hominis testamentum confirmatum, διαθήκην τετελεσμένην* (morte testatoris Hebr. 9, v. 16.) *nemo spernit, quidquam superordinat*. Quemadmodum bona, donationis propter nuptias causa, in contractum acquisita conjugii suae per testamentum iterum transgreditur, sic Christus carnem et sanguinem a nobis acceptum in hoc suo testamento iterum legare voluit. Augustinus epist. 118: *Salvator, qui testamentum commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus et membris discipulorum, a quibus ad mortem progressus erat*. 3. Quod vesperi post vulgarem coenam Christus hoc sacramentum instituerit et discipuli ministrarit, quia celebratio agni paschalis institutio eucharistiae praecedere debuit, jam vero agnus paschalis non nisi sub imminentem noctem praescripto legis erat manducandus; ideo etiam differre voluit institutionem coenae, atque ut ostenderet, se non dare cibum aliquem terrenum alibi ventri destinatum, sed et coelestem. Postea tamen ut scribit Augustinus, *placuit Spiritui sancto, ut honorem tanti sacramenti in os Christiani per Dominicum corpus intraret quam ceteri cibi*, proximo citato.

255. 2. Quamvis vero circa tempus paschae et quidem vespera diei institutio hujus sacramenti facta sit, nequaquam tamen hoc ipso ad celebrationem anni ac diei tempus administratio ejusdem altissimi censi debet, sicut olim Tesseradecaticae, Quadragesimae et Paschalitae statuerunt, qui referente tripertita lib. 9. c. 38. et 39. diem decimum quartum Martii ad coenae Dominicae usurpationem quirebant, sed quoties vere pius consolatio in hoc mysterio proposita indiget seque probare non potest, toties citra superstitiosum temporis discrimen ad illud accedere et potest et debet. 1. Quia verbis institutionis non exprimitur certum tempus quo celebratio hujus mysterii fieri debeat. Verba evangelistarum, quod Christus vesperi coenavit cum discipulis sacrum hoc epulum instituerit, historiam tantummodo relationem, nequaquam vero determinationem de tempore administrationis mandatum continent. 2. Quia Christus dicit: *Hoc facite, quicunque biberitis, in meam commemorationem* 1. Cor. 11, v. 25. ubi particula *ὡς ὅτι* opponitur observationi certi temporis circa agni paschalis celebrationem necessariae, ea enim ad decimum quartum diem primi mensis divino mandato fuit adstricta. Ne igitur existimaretur, administrationem eucharistiae, quae in locum agni paschalis in N. T. successit, itidem ad illud tempus necessitate quae

mandi adstrictam esse, ideo Christus notanter dicit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis* etc. et ex eo colligit 1. Cor. 11, v. 26. ὁσάκις, quotiescunque, manducabitis panem hunc et ex hoc calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. 3. Quia tempus, locus et reliquae circumstantiae non pertinent ad essentialia sacramentorum, sed primo mandato in verbis institutionis fuerint expressa. 4. Ex Actorum apostolicorum c. 20, v. 7. agitur, discipulos Christi in primitiva ecclesia sabbatorum, hoc est die Dominica, eucharistiam administrasse. Regula igitur illa, quod omnis Christi actio sit nostra institutio, verissima quidem est ad recte accipiendam. Omnis Christi actio est nostra institutio, hoc est quicquid Christus egit, est aliqua doctrina nobis praestat, sed tamen non ut omne ad imitationem nobis propositum, sequeretur, non nisi discumbendo cum duodecim discipulis et quidem in privatis aedibus coenam administrari posse. Distinguendum proinde in essentialia et circumstantias; inter ea, quae una cum exemplo Christi certum habent mandatum, et quae solo exemplo probantur; inter facta haec sunt virtutes communes etc. Augustini tempore in Africae ecclesiis die Jovis ante pascha et post coenam eucharistia fidelibus dabatur, et magis Christi actio referretur; sed haec consuetudo per VI. synodum, quae habita est Constantinopoli in Trullo, sublata est. Hodie in publicis ecclesiae conventibus mane celebramus coenam, tempore magis sobrii et attenti sumus.

34. Neque vero judicandum, quod semel tantum eucharistiam, sicut ad baptismum, accedendum sit (sicut Carolstadius teste D. Albero docuit, posse hominem salvari, quamvis nunquam utatur eucharistia; ita et Musculus Dusanus: *Non peccant, qui semel, sed qui indigne ad sacram coenam accedunt*) sed saepius a vere piis hic cibus vitae conservandus et usurpandus, 1. quia Christus usum hunc nos reliquit nobis liberum et adiaphorum, sed primo mandato eum nobis praescripsit, *hoc facite*, Act. 21, v. 19. 1. Cor. 11, v. 25. 2. Quia apostolus hoc mandato Christi colligit, non semel, sed aliquoties sacram coenam usurpandam. 1. Cor. 11, v. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc et bibetis hoc bibetis, mortem Domini annuntiabitis*. Quia multiplex necessitas repetitae communionis imponit, siquidem quotidianis peccatis legem transgredimur. 4. Quia multiplex fructus et utilitas in hoc sacramento nobis proposita ad frequentem ejusdem usum merito nos invitare debet, ut fide confirmemur, ut promissio de peccatorum remissione nobis obsignetur, ut Christo conjungamur, et ad serias preces et ardentem gratiarum actionem pro beneficiis Christi excitemur, ut confessionem fidei nostrae aliquoties edamus. 5. Quia et reliqui fideles in primitiva ecclesia usum hunc coenae frequenter repetiverunt, Actor. 2, v. 46. c. 20, v. 7. 6. Quia hac in parte inter baptismum et eucharistiam magnum est discrimen.

De baptismi repetitione nullum exstat mandatum, sed de eucharistia Christus dicit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis*. Circumcisio in V. T. semel tantum suscepta, sed agnus paschalis quotannis celebrari solitus. Jam vero baptismus in locum circumcisionis, eucharistia in locum agni paschalis successit; per baptismum renascimur, in sacra coena pascimur, jam vero semel tantum in hunc mundum nascimur, sed postea saepius alimur; per baptismum investitura Christianismi nobis contingit, per usum sacrae coenae in ecclesia conservamur; per baptismum in foedus Dei recipimur, per usum sacrae coenae de receptione in illud foedus confirmamur. Quae omnia probant, repetitionem non baptismi, sed eucharistiae convenire.

257. Quoties autem singulis annis hoc sacramento utendum sit, non potest certa et generali quadam regula praescribi, sed cujusque conscientiae, probationi et pietati hoc relinquendum est liberum. Vere pios obsequium et reverentia erga Christum, conscientiae anxiae impulsus et devotio a Spiritu sancto accensa ad celebriorem hujus coelestis mysterii usum plus cogent, quam externa praecepta. In primitiva ecclesia apostolicae vicina flagrantem persecutionum incendio singulis diebus Christiani communicabant. Ambrosius lib. 5. de sacram. c. 4. tom. 4. p. 443: *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Graeci in oriente facere consueverunt? accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere, quomodo Job sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium, ne forte aliquid vel in corde, vel in sermone peccassent. Ergo tu audis, quod quotiescunque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, elevatio Domini significetur et remissio peccatorum, et panem istum vitae non quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus; medicina est coeleste et venerabile sacramentum. Postea singulis Dominicis communicari coeptum. Augustinus libr. de eccles. dogm. c. 53: *Quotidie eucharistiae communionem percipere nec laudo, nec reprehendo, omnibus tamen Dominicis diebus communicandum suadeo et hortor. Idem epist. 118. ad Januar. c. 2: Alii quotidie communicant corpori et sanguini Dominico, alii certis accipiunt; alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi sabbatho tantum et Dominico, et si quid aliud hujusmodi animadverti potest. De fervesciente pietatis zelo Fabianus referente Sabellico et Volaterrano praecepit, ut quisque Christianus singulis annis tribus vicibus eucharistiam sumeret, scilicet in tribus praecipuis festis, quod institutum postea confirmatum fuit can. 19. concilii Agathensis. Soter adjecit illis diem viridum. Innocentius III. coenae usum ad pascha adstrinxit c. omnis utriusque sexus dist. 2. de consecrat. Lutherus in praefat. catech. minoris statuit, eum non esse in numero vere Christianorum habendum, qui non ad mini-**

Quoties accedendum sit.

X. 418.

X. 419.

X. 420. *num singulis annis quater aut ter ad eucharistiam accesserit.* **Chrysostomus homil. 5. in 1. Tim. 1: *Non est audaciae saepius accedere ad Dominicam mensam, sed indigne accedere, etiamsi semel tantum quispiam in toto vitae tempore accedat.***

Tempus
duratio-
nis.

3. Denique tempus durationis ex 1. Cor. 11, v. 26. colligitur futurum usque ad diem novissimum et Christi adventum. Quotiescunque manducabitis panem hunc et ex hoc calice bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Forte etiam ideo circa vesperam Christus hoc coeleste epulum instituit, ut ostenderet illud duraturum usque ad mundi finem, neque alterius cujusdam institutionem post hanc coenam exspectandam esse, sed fideles in hujus vitae tenebris ejus usu ceu quodam baculo sese sustentare debere.

CAPUT XXV.

DE CIRCUMSTANTIA LOCI.

Locus, in
quo ad-
mini-
stranda
est sacra
coena.

258. Quo in loco administranda sit coena sacra, expresso aliquo Christi mandato nusquam invenitur definitum. Quod non in templo Hierosolymitano, sed in privatis aedibus prima eucharistiae institutio et administratio facta, per id nequaquam usus sacrae coenae privatis locis adstringitur, sed factum Christi historice tantummodo commemoratur. Quare cum in ecclesia Christiana more receptum sit, ut in publicis conventibus post praedicationem et auditum verbi hoc mysterium celebretur, ideo sine urgente necessitate ab hac consuetudine non est discedendum: 1. quia sacramenta sunt sigilla promissionum evangelicarum. Jam vero praedicatio evangelii, quod est verbum *ἀκούσας*, ordinarie in publicis ecclesiae conventibus peragitur. Ergo etiam administratio sacramentorum, quae sunt verbum *ὁράσας*, in iisdem peragi debet. 2. Quia administratio baptismi extra casum necessitatis in publico ecclesiae conventu per-

X. 421. agitur. Ergo etiam administratio eucharistiae, quae est alterum N. T. sacramentum, ibidem peragi debet. 3. Quia Paulus testatur, in ecclesia Corinthiaca *συνερχομένους αὐτῶν ἐν τῷ αἵνῳ*, *convenientibus illis in unum*, coenam Dominicam fuisse celebratam, 1. Cor. 11, v. 20. et 33. Id ipsum Troade usitatum fuisse colligitur ex Actor. 20, v. 7: *Una sabbathi, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat eis.* 4. Quia sacra coena propterea dicitur *συνάξις*, quia ejus administratio in publica ecclesiae congregatione olim peracta.

An in
privatis
aedibus
cele-
branda
coena.

256. Neque tamen ex eo inferendum, quod in casu necessitatis in privatis aedibus sacra coena administrari nequeat. Sane Beza part. 2. quaestion. et resp. qu. 242. aliquot ratiunculas profert, quibus valde se ambigere dicit, *an quo tempore coena Domini in ecclesia non administratur, expediat apud aegrotos eam celebrari.* Et postea audentior factus addit: *Illud videtur nescio quomodo cum*

institutione coenae Dominicae pugnare, ut toto sante ecclesia reliqua, domus aliqua extra ora illa mysteria celebret. Danaeus etiam scribit, *vatim extra totius ecclesiae coetum ac convocationem extraque publicam praeparationem celebrari coenam nec debere, nec pie posse.* Aretius part. 1. probat f. 1002: *Illud omni defensione justa caret, ad aegrotos deferretur tanquam viaticum morituri, qui nos inolevit, ut opinor, tum demum, cum sanasum esset plebi, quosdam pie mori non nisi prius coenam Domini sumpsissent, hinc ac spes lucri et species religionis splendidior.* statuunt Bullingerus hom. 1. de coena edita 1553. Musculus in locis theolog. p. 369. Calvinus assensum in hac quaestione praebent Photius unde Andreas Reuchlinus (hoc est Valerius Schmalztius) in paraenese ad Isaacum Casaubonem circa finem inter naevos ecclesiarum reformatarum adhaerentes refert morientibus coenam Domini viatico porrigere. Nos contra statuimus, a quoocunque loco ac tempore eucharistiae communem petentibus eam nequaquam denegandam quin etiam in aliis necessitatis casibus, etiam in privatis quoque locis sacram coenam rite celebrari posse dicimus. Serio quidem monemus auditores nostros, ut incolumes ac valentes non segrare a publicis ecclesiae conventibus, in quibus ordinarie hoc sacramentum administratur, Hebr. 10, neque contemptu quodam ac culpabili negligentia perceptionem eucharistiae ad extremum usque vitae articulum differant; interim tamen si quid illi ipsi contingat, ut morbo praepediti per ecclesiae coetui interesse nequeant ac nihilominus vera poenitentia perceptione corporis et sanguinis Domini fidem suam confirmari expetant, hanc quoque in privatis aedibus sacram coenam celebrare nefas esse dicimus, 1. quia prima coena in templo Hierosolymitano, sed in privatis civis aedibus a Christo instituta et discipulis ministrata fuit, ut ex historia evangelica colligitur potest. Nicephorus lib. 1. c. 28. testatur, in *Johannis Evangelistae* coenam a Christo celebratam. 2. Ut temporis circumstantia non pertinet ad essentialia hujus sacramenti, ita nec locus ad gratitatem ejus essentialem spectat, cum de rite disertum exstet mandatum. 3. In verbis institutionis non fit mentio certi alicujus loci, in quo celebrari debeat et extra quem celebrari non possit mysterium. 4. Apostoli ac viri apostolici non tantum in privatis aedibus eucharistiam celebraverunt, cum in templo ac locis publicis per furorem bonorum illud haudquaquam fieri liceret, Actor. 2, v. c. 20, v. 7. 5. In veteri quidem testamento certum locum adstrictus fuit, sed in N. T. Leviticus illud et ceremoniale discrimen locorum est sublatum. Col. 2, v. 16. 6. Ut in omni loco preces ne Deo sunt acceptae, si ex vera poenitentia et contritione proficiantur, Joh. 4, v. 21. 23. 1. Tim. 2, v. quoque circumstantia loci nec addit nec demit

us eucharistiae integritati et dignitati. 7. Etiam
 ac trium congregatio sancta est Christo
 et ecclesiae nomine digna, Matth. 18, v. 20.
 Consolatio evangelii non denegatur iis, qui cor-
 poris et animo sunt afflicti, quippe quos Christus
 ad se vocat, Matth. 11, v. 28. quomodo igitur
 communicatio eucharistiae ad fidei confirmationem
 illis denegari poterit? 9. Morbi et calami-
 tes sunt adminicula poenitentiae, incitamenta pre-
 ca, merita patientiae etc. inde adeo fit, ut aegroti
 paratiores sint ad salutarem sacrae coe-
 nae usum quam valentes. 10. Accedit consensus
 ecclesiae primitivae. Apud Justinum apol. 2. pro
 circa fin. eucharistia ex publico ecclesiae
 deferretur ad absentes, id est vel morbis im-
 pectis, vel in carcere detentos, quo minus publicae
 administrationi eucharistiae interesse possent. Apud
 Eusebium lib. 6. c. 43. deferretur eucharistia ad Se-
 verum aegrotum. Augustinus lib. 2. de visit.
 vocat viaticum saluberrimum. Gaudentius
 in 1. in Exod. f. 1503: Hoc illud est viaticum
 in hac via vitae alimur et nutri-
 mur, donec ad ipsum pergamus de hoc seculo re-
 gredi. Apud Nicephorum lib. 13. c. 37. Chry-
 sostomus legitur privatim τὸν θείον κοινωνῆσαι
 τῷ αἰσχροῦ. Apud Hieronymum in epist. ad Ru-
 finum Erupeus panem eucharisticum ad aegrotos
 in canistro vimineo, vinum eucharisticum in
 Hieronymus in agone mortis dixisse scribi-
 tur: O sacrum convivium et peregrinationis viati-
 cum quo de hoc mundo nequaquam pervenitur ad
 consortium. Eja ergo fidelis anima hoc frui
 in quo salvatoris tui corpus sumendum
 Ecclesia Graeca hoc sacramentum vo-
 cat ἱερός τῆς ζωῆς. Polydorus Virgilius lib. 5.
 invent. c. 6: A Christi statim adscensu in
 Judaei coeperunt humanos crudeliter per-
 p. deinde Nero princeps, deinde Domitianus,
 de alii et postremo Diocletianus ac Maximia-
 ne crudissime afflictarunt. Quo fere toto tempo-
 re intervallo tantum aberat, ut aliquod templum a
 Christianis publice aedificaretur, ut etiam
 essent occulta et sacella potius atque eadem
 et plerumque subterranea quam apertis lo-
 cibus publicis fierent. Gabriel Biel lect. 13. in
 missae: Ab episcopatu apostolorum principis
 ad tempus Sylvestri saeviente persecuto-
 ribus certa non erat episcopalis statio, sed
 necque necessitas compulsi, sive in cryptis, sive
 in domibus religiosorum, sive aliis quibusdam locis
 celebrabant super altare ligneum in modum
 concacum, quod portabatur a sacerdotibus,
 et Romanus episcopus latitabat. 11. Agno-
 scit hoc quidam ex ipsis adversariis, utpote Calvi-
 nus in epist. p. 26. Oecolampadius in 1. epist. Joh.
 Petrus Martyr in 1. Cor. 10. f. 143. Cureus in
 leg. p. 192. etc. Marloratus in c. 1. Luc.: Quamvis
 in domi circumciderent infantes, non tamen id
 fieri soliti fuerunt sine hominum frequentia et
 conventu, cum esset ecclesiae bonum (si circum-

cisionis sacramentum nihilominus est et manet
 bonum ecclesiae, etiamsi in privatis aedibus ad-
 ministraretur, utique de eucharistia idem dici pot-
 est ac debet). Hemmingius in 1. Cor. 11. p. 219:
 Augustinus sacramentum coenae appellat viaticum
 salutis innuens, admoneri ante mortem sumentes hanc
 coenam, quod Christus ipsis sit via ex his aerum-
 nis et morte ad fruitionem Dei in vita aeterna.
 Zanchius lib. 1. epist. fol. 155. ad Joh. Crat. med.
 Caesar.: Quod Christus nemini discipulorum suo-
 rum denegat, cur nos recusemus aegrotis, qui ante-
 quam hinc discedant, illud expetunt, idque non ex
 aliqua superstitione, sed animi magis ac magis con-
 solandi erigendique causa? Et postea: Probari non
 possunt ecclesiae, quae ut abusum hujus rei tolle-
 rent, consuetudinem etiam antea receptam sustule-
 runt. Isaacus Casaubonus in resp. ad epist. card.
 Perronii nomine regis Angliae scripta p. 36: Ec-
 clesia Anglicana non solum in communi conventu
 panem mysticum fidelibus dividit, sed etiam mori-
 entibus hoc viaticum, ut appellant patres concilii
 Niceni et tota antiquitas, administrat. ** Idem
 Casaub. exerc. 16. ad annal. Baron. c. 26: Scimus,
 eucharistiam a Graecis patribus non raro dictam
 θείον ἔσθητον, quia discedentibus ex hac vita com-
 municabatur. **

X. 423.

260. Bezae et complicum ipsius fundamenta po-
 tiora sunt: 1. Coena Domini non est privata fa-
 miliae alicujus actio, sed mere ecclesiastica. Re-
 spondemus: Si administratio sacrae coenae hoc sensu
 ac modo esset ecclesiastica actio, ut in privatis ae-
 dibus nulla ratione legitime administrari posset, cur
 Christus in domo privata potius quam in templo
 Hierosolymitano hoc mysterium cum suis discipu-
 lis celebrasset? Concedimus quidem, coenae admi-
 nistrationem esse actionem ecclesiasticam, sed ad-
 dimus, ecclesiam non esse conclusam illis templo-
 rum parietibus, in quibus ad ordinarium cultum
 divinum peragendum Christiani conveniunt, cum
 sint etiam domesticae ecclesiae piorum Rom. 16, v. 5.
 Philem. v. 2. ad quos omnes sive publice in magna
 frequentia, sive privatim in angustiori coetu congreg-
 atos pertinet illud Christi Matth. 18, v. 20: Ubi
 duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego
 sum in medio eorum. Jam vero ubi Christus est
 ecclesiae caput, ibi quoque membra sive corpus
 mysticum esse oportet. Tota ratio temporum ac ba-
 silicarum in N. T. est mere ceremonialis, quomodo
 igitur divino aliquo mandato administratio sacrae
 coenae ad templa illa adstricta dici potest? Sane
 publica et solennis hujus mysterii celebratio ordina-
 rie in publicis et frequentioribus piorum conventi-
 bus peragi debet, interim tamen major habenda
 est ratio aegroti confirmatione fidei indigentis eam-
 que in usu sacrae coenae quaerentis, quam externae
 illius circumstantiae nullo mandato divino expresse
 definitae. 2. Agnus paschalis mactabatur in con-
 ventu ecclesiae Israeliticae. Phase domesticum, ait
 Beza, sic mactabatur in Israël, ut tamen non alio
 tempore id fieret, quam quo totus Israël hoc my-

Argu-
menta
adversa-
riorum.

sterium celebrabat. Jam vero agnus paschalis fuit figura eucharistiae. Respondemus: ex figuris non ducuntur firma argumenta, nisi ipsa Scriptura applicationem earum ostendat. Et cur non respicimus potius ad exemplum Christi in privatis aedibus eucharistiam instituentis et administrantis, quam ad typum agni paschalis? num ex typo argumentum duci potest contra ἀντίτυπον? Si propter typum agni paschalis necessario in publicis templis et solennibus totius ecclesiae conventibus sacra coena celebranda, cur ipse Christus et sacramentum agni paschalis, et eucharistiam in privatis aedibus administravit? Adde quod ex c. 12. Exod. v. 4. haud obscure colligitur, in privatis potius Israëlitarum aedibus quam in tabernaculo vel templo agnum paschalem fuisse mactatum, assatum et manducatum. Deut. 16, v. 6. expresso Dei mandato certus locus sacramento agni paschalis, ut et toti cultui Levitico determinatur; tale aliquod mandatum de eucharistia certo tantum loco celebrando proferri non poterit. Ac probe notandum, quod phase Judaicum etiam alio tempore celebratum, quam quo totus Israël ceremoniae isti solenniter vacaret, ut apparet ex Numer. 19, v. 10. ubi immundis et illis, qui peregre abfuerant, divinitus concessum alio tempore, videlicet die 14. mensis secundi, agnum paschalem mactare. 3. Nisi apud aegrotos omnes celebretur coena Domini, quomodo vitabitur προσωποληψία suspicio; sin apud omnes aegrotos celebranda, viderint pastores, quomodo possit ejus profanatio vitari et ipsi tantis laboribus sufficere? Respondemus: praxis ecclesiarum nostrarum hoc argumentum evidenter refellit. In crebro sacrae coenae usu per se non est profanatio, modo observetur divina institutio; multo minus erit profanatio coenae, quando aegroti, hoc est illi, qui ad spirituales hujus coelestis cibi esuriem vi morborum compulsi in vera poenitentia et fide eandem percipiunt. Sed nec opus est apud omnes aegrotos eucharistiam celebrare, vel quod non omnes eam desiderant, invito autem hic salutaris cibus non est obtrudendus, vel quod multi ex illis ante morbi paroxysmum in publico ecclesiae conventu hac medicina animae usi sunt, vel quod plerique sperant, ad publicam σὺνᾱξιν post restitutam sanitatem sese redituros. Quodsi omnes urbis alicujus aegroti adeundi essent, tamen hic labor fideli et industrio mysteriorum divinorum dispensatori tam non debet videri gravis et intolerabilis, quam non recusat evangelica consolatione eosdem erigere. 4. Nihil tribuendum consuetudini quamvis veteri, quia rationibus non exemplis judicandum. Respondemus: Haec consuetudo nec rationibus, nec exemplis destituitur. Ut enim reliqua sententiae nostrae fundamenta praetermittamus, quid ad Christi et apostolorum exemplum ulla veritatis specie responderi poterit? 5. Eucharistia dicitur σὺνᾱξις. Ergo non nisi in publico ecclesiae coetu celebranda est. Respondemus: ex appellatione nuda non potest apodicticum argumentum extrui; dicitur enim coena,

X. 124.

at num propterea tantummodo vesperi celebrabitur? dicitur fractio panis, at num propterea in die eucharistiae actione panis necessario frangendus? Synaxis vocatur, quia ordinarie in publico ecclesiae conventu celebratur, et quia tota ecclesia de uno pane participat, uno, inquam, ratione massae, sed ratione usus sacramentalis. 1. Cor. 10, v. 17. 6. Christus nusquam praecepit ut privatim administraretur coena. Ergo illud non habuisse judicatur. Respondemus: in rebus prophetis ac mediis non habet locum immediata transitio inter id, quod a Deo praeceptum ac quod eodem prohibitum, alias uno impetu omnia prohibita, quippe quae nusquam inveniuntur praecepta ex ecclesia eliminabuntur. Ita quoque in ex circumstantiis oppositio illa non potest urgeri, eodem argumenti robore inferrem: Christus nusquam praecepit mane eucharistiam celebrare, ergo id prohibuisse censendus est? Imo vero Leviticorum temporum et locorum discrimina in N. T. sunt oblata et Christianae libertati relicta, quae tam multa hoc complectitur, ut in externis cultus exercitiis, ac proinde etiam in administratione sacramentorum omnia κατὰ τὰς ἰν καὶ εὐαγγελίῳ 1. Cor. 14, v. 40.

261. Ad circumstantiam loci pertinet quaeritur: An in mensis illis lapideis quadratis, quae vulgo dicuntur, coena Dominica celebrari legi possit? Quidam ex adversariis Calvinianis huius parte satis rigidi sunt, ut testantur secures lapideas, pennas, quibus in suis, quas ita vocant, reformationibus altaria aggrediuntur; negant enim, legi in illis sacramentum coenam celebrari et administrari posse, cum missaticum sacrificium in eis olim non esset celebratum. ** Johan. Wolffius in explic. ter. p. 80. etiam templa, in quibus idololatriam sacrificii exercuerunt, diruenda censet, addita pericula: Si nolis ciconias, nidos tolle. Sed illi contradicit Calvinus in comm. Mosaic. p. 286: *Nobis die religio non est templa retinere, quae profuerunt idolis et accommodata in meliorem usum.* Idem nos respondemus adversariorum objecto de altaribus. Observa. 1. ad ministros N. T. accedendum illud 1. Cor. 9, v. 13: *Qui altari serviunt, altari vivunt.* 2. Si idolum nihil est sublata opinione 1. Cor. 8, v. 4. utique etiam altare non est. 3. Mundis omnia munda in externis illis non sunt. Tit. 1, v. 15. Roman. 14, v. 14. 4. Christus queritur de profanatione templi et reformationi instituit, interim nec templum, nec altaria diruit sed in templo docet Matth. 21, v. 23. Luc. 19, v. 47. 5. Apostolus non diruit nec dirui jubet aram atheniensium, cui inscriptum: *Ignoto Deo* Act. 17, v. 23. 6. Beza in coll. Momp. f. 338. 349. 350. et Zanch. in volum. tract. theol. p. 144. concedunt, altaria tanquam rei indifferenti in administratione coenae locum dari posse. 7. Quidam Calviniani adhuc dicunt in altaribus coenam administrant, quin altaria erigunt. ** Nos altaria removeri posse negamus, modo non urgeatur ut simpliciter n

modo fiat per magistratum consentiente et
 prius instituta ecclesia, adeoque ratione ea,
 ut faciat ad aedificationem; modo ceremoniarum
 obliquam verae doctrinae labefactionem
 spectat vel sibi conjunctam habeat. Potest au-
 tem et Christiana libertate remotis ceteris unum
 retineri et ad coenae Dominicae celebratio-
 nis adhiberi: 1. quia cessante sacrificio altaria illa
 aliud sunt quam mensae lapideae, sublato enim
 sae formali manet absolutum et materiale tan-
 tum. Tempore apostolorum primi Christiani ad sa-
 crae coenae celebrationem non sunt usi altaribus,
 mensis, unde apostolus *τοὺς κύβλους*
 facit 1. Cor. 10, v. 21. Imo tempore
 istis, siue ducentis post Christum annis lapi-
 dea etiam altaria nondum fuerunt in generali et
 ecclesiae usu, siquidem libr. 8. cont. Cel-
 sium p. 194 refert, *Celsum Christianis objecisse,*
ut aris templisque careant, cui objectioni respon-
dit: Sim videns, pro aris nobis esse mentem suam
et, ex qua sursum feruntur vere et intelligibi-
liter suffragantes suffragantes suffragantes suffragantes
vero temporis progressu sacras illas mensas,
quae eucharistia celebrata fuit, vocarunt altaria,
sicut Justino, Irenaeo, Tertulliano et aliis ve-
teribus illi, qui in primitiva ecclesia hoc sacra-
mento usi erant, offerebant super mensas istas
panem, cum primis panem et vinum; illa confere-
bat in sustentationem ministrorum ecclesiae et
pauperum, segregabantur de illis oblatis panis et
vinum in usum sacrae coenae, instituebantur etiam
mensae, quae juxta coenam Domini in sig-
nificandae fraternitatis agitabantur, inde postea
appellatio mansit in ecclesia. Voluerunt in-
 hac appellatione Judaeos ad conversionem
perducere. T. V. ad cultum Christianum ap-
pellando et criminationibus ethnicorum obviam ire,
perpetuo hoc ingeminabant, Christianos altari-
bus uti. In papatu erecta sunt altaria propter
missae, id vero nihil quidquam impedit,
quod ea in posterum sublato sacrificio missatico
celebrationem eucharistiae adhiberi possint, cum
omnino sint altaria sensu ad sacrificium relato,
mensae lapideae. Optatus Milevit. lib. 6. con-
tra Irenaeum. Ambrosius lib. 5. epist. 33. Augu-
stinus homil. 50. de utilit. poenitent. ac tract. 26.
hanc altarium appellationem mensis illis tribu-
isse quibus sacra coena fuit administrata, cum
missaticum sacrificium ipsis fuerit ignotum.
mensa sit lignea vel lapidea, in qua sacra
celebratur, nihil addit vel detrahit integritati
sacramenti. Fuerint sane altaria missatico
olim contaminata, interim tamen per ver-
as preces et legitimum eucharistiae usum jam
sunt repurgata, sanctificata et consecrata,
4, v. 5. Idolothytum ethnicis fuit immu-
ndum. Vasa sacra ex templo Hierosolymitano ab-
impuritate fuerunt profanata, cum rex Belsazer
computationes institueret, 2. Reg. 25. 2. Pa-
26. Dan. 5. nihilo tamen minus ad cultum

sacrum fuerunt iterum adhibita et sanctificata.
 Esr. 1. 3. Apologia Augustanae confess. art. 11.
 mensas illas lapideas ad sacrae coenae celebratio-
 nem adhiberi posse non negat, quinimo easdem al-
 taria vocat; nihilominus tamen sacrificium missa-
 ticum improbat. 4. Beza in colloq. Mompel. f. 425.
 non solum fassus est, altaria tolerari posse, sed in-
 super testatus, quod Lusanna Bernam usque marmo-
 reum altare translatum et in eo coena Domini hac-
 tenus celebrata fuerit.

262. Ex his facile apparet, quid ad argumenta
 adversariorum respondendum sit. 1. *Altaria V. T.*
 (inquiunt) *fuerunt typi altaris illius, in quo Chri-*
stus se ipsum victimam Deo obtulit, hoc est crucis;
jam vero veniente imagine perit ovis, Hebr. 10, v. 1.
 Respondemus: nos exemplo patrum primitivae eccle-
 siae mensas illas lapideas vocamus altaria, non
 sensu proprio ad sacrificium relato, sed improprio
 et metaphorico; non sensu Mosaico, sed evangelico;
 non sensu papistico, sed orthodoxo. 2. 1. Cor. 9,
 v. 13. et 14. *oppositio est inter id servire altari et*
praedicare evangelium. Respondemus: Missaticis
 sacrificiis haec et similia recte opponuntur, nos re-
 pudiat missae sacrificio altaris nomen ex primitiva
 ecclesia deductum sano sensu retinemus, quia enim
 olim in mensa Domini offerebantur panis, vinum
 et alia munera partim ad usum sacrae Dominicae,
 partim ad sustentationem ministrorum verbi et pau-
 perum, quae eleemosynae erant *hostiae Deo gratiae*
 Phil. 4, v. 18. inde id nominis sacris mensis jam
 olim tributum. 3. *Est perpetua relatio inter altare*
et sacrificium. ** Petrus Martyr class. 4. loc. comm.
 c. 12. §. 21. p. 897. Anbald. in Bericht p. 74. Nahum in
 Bericht p. 11. Joh. von Münster in postill. p. 443. **
 Respondemus: imo vero et sacrae et profanae hi-
 storiae testantur, erecta fuisse olim altaria etiam
 propter alios fines, quam ut sacrificia in illis perage-
 rentur. Josuae 22, v. 26. Rubenitae et Gaditae eri-
 gunt altare *non ad sacrificium, sed ad memoriale.*
 Herodotus lib. 1. c. 132: *Persae sacrificaturi nec*
aras erigunt, nec ignem incendunt prorsus, sed ne-
que libamentis utuntur aut tibiis, infulisve aut molis,
verum ut quisque divis sacra facere statuit, in lo-
cum mundum victimam sistens deum illum im-
plorat. Sit sane perpetua relatio inter sacrificium
 et altare proprie sic dictum, quid hoc ad mensas
 lapideas, quae solam nominis appellationem vel ex
 usu, quem in oblatione munerum in primitiva eccle-
 sia habuerunt, vel ex abusu, ad quem in papatu per
 sacrificium missae adhibitae fuerunt, adhuc retinent?
 ** Alia etiam ratio altarium in V. T. in quo ad sa-
 crificia ut plurimum fuere exstructa, alia in N. T.
 in quo nihil aliud sunt quam mensae lignae. Vide
 omnino Mornaeum lib. 2. de miss. p. 372. ** 4. *Al-*
taria illa fuerunt olim missis destinata. Responde-
 mus: sublato abusu retineri potest verus ac pius
 usus. Etiam templa et suggestus olim profanati, ipsa
 bona ecclesiastica celebrationi missarum destinata
 fuere, ergo etiam templa diruenda et bona ecclesia-
 stica non possent converti in sustentationem ministro-

Argu-
 menta
 adversa-
 riorum.

rum ecclesiae. 5. *Reformatio in illis est necessaria.* Respondemus: Per verbum fit optima reformatio, ut jam olim contra Carolstadium monuit D. Lutherus, si scilicet corda hominum liberentur errore et superstitionibus ac recte instituantur de libertate Christiana. Postea demum, si requirit necessitas, legitimo modo ac processu in externis etiam reformatio quaedam suscipi potest. 6. *Deus jussit subvertere aras ethnicorum* Exod. 34. Deut. 12. Respondemus: Deus in culto Levitico unum saltem altare instituerat in tabernaculo, reliqua igitur dirui jubet, sed haec dispositio in N. T. cessat. Praecipit ibidem Moyses, omnia loca destrui, in quibus ethnici diis suis sacrificarunt, imo gentes idololatricas extirpari. Si hoc obtineret in N. T. omnia templa, in quibus celebratae sunt missae, fuerint diruenda et omnes missatici sacrificuli occidendi. Christus in N. T. dedit nobis libertatem in talibus externis rebus, quae sua natura non pugnant cum vera doctrina, fidei confessione et pietate. Ipse conqueritur de profanatione templi, vendentes et ementes ex eo pellit ac mensas nummulariorum evertit, non tamen ipsam templi fabricam diruit; nec Paulus Actor. 17. Atheniensium altare dirui mandat. Pugnatur igitur cum Christiana libertate conscientias hominum in usu illorum per se indifferentium captivare. **Sunt, qui ita argumentantur: 1. *Sacra coena vocatur mensa Domini*, 1. Cor. 10, v. 21. *Ergo non debet in altari celebrari.* Respondemus: 1. Altaria nostra nihil aliud sunt quam mensae lapideae. In lapideis illis mensis aequae potest s. coena celebrari atque in ligneis. 2. Quodsi adversarii nolint eas vocare altaria et hac ratione suam ab Augustana confessione, quae in Apolog. ad art. 11. eadem sic vocat, secessionem testatam facere, appellent *mensas ligneas*, sicut Augustinus tract. 26. in Joh. hom. 50. de poenit. Chrysostomus 1. Cor. 11. modo *altaris*, modo *mensae* faciunt mentionem. *Altarium* appellatio in sano sensu etiam usurpatur ab Ambrosio lib. 5. ep. 33. Optato Milev. lib. 6. contra Parmen. Hieronymo in e. 1. Malach. 3. inde Mor-naeus de missa p. 377. Dicamus vero seu altaria, seu mensas, nihil interest, modo usum teneamus. 4. Origo appellationis non descendit a sacrificio missatico, sed a donis in primitiva ecclesia circa administrationem coenae ad sustentationem ministrorum ecclesiae et pauperum conferri solitis. Veteres, ut apparet ex Contracto de tempore l. 3. qui liber excusus Coloniae per Johannem Kolhoff, dicebant, quatuor dari mensas in N. T. mensam corporalem, altarem, (ut vocabant) sacrae Scripturae et gloriae futurae. De prima dixerunt sumi panem materiale, de secunda panem sacramentalem, de tertia panem doctrinalem, de quarta panem aeternalem. 2. *Apostoli in administratione coenae usi sunt mensis, non altaribus.* Respondemus: facile concedimus, per primos 300 annos non fuisse in usu tales mensas ligneas fixas et immobiles, ut constat ex Clemente Alex. lib. 7. strom. p. 793. Origene tom. 2. oper. lib. 8. contra Celsum p. 794. Minucio Felic. in Octav. p. 44. Arnobio lib. 6. contra gent. p. 150. Concedi-

mus, in usu potius fuisse mensas ligneas portatiles, linteas tectas, ut ex Optato Milev. lib. 6. adv. men. Athanasio ad solitar. vitam agent. p. 656. stat; sed ex eo non potest inferri, illicitum esset altaribus, h. e. mensis lapideis, uti. Quaestio enim de libertate Christiana, an ex eo possint tolli sicut ipsos apostolos ea tolerasse videmus. 3. *Coena celebrata in diversorio, non in templo, nec in altari nam administravit.* Respondemus: Christus in coena celebravit coenam, in qua non erant altaria; in templo eam celebramus, in quo cum sint altaria libere illis utimur. Ex Christi exemplo recte videtur, in privatis aedibus etiam absque altari coenam posse celebrari. Nec certo possunt affirmare a sarii, quod Christus in mensa celebraverit coenam, quia veteres fuerunt soliti accumbere.

CAPUT XXVI.

DE CEREMONIIS HUIUS SACRAMENTI

263. De ceremoniis eucharistiae facile tractari poterit, si attendantur sequentes regulae: 1. *Quaecunque ceremonias a Christo in institutione et administratione hujus sacramenti tanquam peculiis actus sacramentales sunt adhibitae, eae ad esse et integritatem hujus mysterii pertinent, nec potest salva ejusdem integritate omitti.* Tales ceremoniae sunt, accipere panem, benedicere, distribuere, ducare; accipere calicem, in quo sit genimen, benedicere, distribuere, bibere et mortem Domini annuntiare. Luc. 22, v. 19. 1. Cor. 11, v. 24. *facite.* 2. *Quaecunque ceremoniae ad salutem communicantium probationem et gratiam mortificationis annuntiationem excitandam, promovendam et augendam faciunt, eae quamvis non sint ex aliquo Christi mandato requisitae, tamen obtinent illum finem adhiberi possunt ac debent.* Ceremoniae sunt admonere communicantes de eucharistiae perceptione, orationem Dominicam et preces analogiae fidei et institutioni hujus mysterii congruas recitare, psalmos in administratione menti decantare, gratias pro Christi morte et institutione hujus mystici convivii publice agere, dictione sacra totum hunc actum claudere. 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducabitis panem hunc et ex hoc calice bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* 3. *Quaecunque ceremoniae in se sunt adiaphorae, neque pugnant cum fide, ad excitandam reverentiam erga hoc mysterium quo modo spectant, sine laesione conscientiae fieri possunt, modo observentur haec conditiones: priorum ceremoniarum generi exaequantur vel inferantur, ne nimis cumulentur et hac ratione res ritus iidem opprimantur, ne cum opinionibus aut necessitatibus usurpentur, denique ut eruantur auditores dignam praeparationem et perc-*

in eucharistia nequaquam in unum harum ceremoniarum, sed in vera poenitentia et fide inque diligenti observatione institutionis divinae consistere. Hae ceremoniae sunt aureis vel argenteis patinis et vasculis in administratione coenae uti, mensam et tapetis ornare, vestibus peculiaribus indui, lampades et candelas accendere, musica Gregoriana et organis musicis uti, verba institutionis decantare. Galat. 5, v. 1: *Stare in libertate, ad quam Christus vos vocavit.* Vide Lutherum tom. 3. Jen. pag. 24. 4. Quaecunque ceremoniae parum vel nihil faciunt ad edificationem, contra vero sacrum in exterius in exterius quoddam spectaculum inferunt, quibus insuper pars cultus divini et publici quaedam efficacia citra Dei verbum transgreditur, esse praegressa diligenti auditorum informatione commode adrogari possunt. Tales ceremoniae sunt casula sacerdotis elevata tintinnabulo sonare, pani inhalare, lingua ignota consecrare, verba Christi *hoc est corpus meum, hic est sanguis* et cetera demurmurare, brachia attollere, eadem proferre etc. 1. Cor. 14, v. 26: *Omnia fiant ad edificationem.* v. 40: *ὡς ἡ ἐκκλησία καὶ κατὰ τὰς ἐκκλησίας.* Quaecunque ceremoniae in se ac per se sunt idololatricae, superstitiosae, verbo Dei et institutioni Christi repugnantes etc. nulla habita scandali ratione adrogari statim debent. Tales ceremoniae sunt panem tantum consecratum, non etiam calicem addere, sacrificium pro vivorum et mortuorum peccatis offerre, sanctos invocare, missas privatas celebrare etc. Joh. 8, v. 31: *Si in sermone meo manducaveritis, vere discipuli mei eritis.* Hae generales regulae de quibusvis ceremoniis in specie iudicium facere possunt. Sic *δείξιν* sive ostensionem satius adhibere quam adhibere, cum sit additio in verbo institutionis non expressa, fomentum opinionis de substantiatione et locali inclusione, causa idololatricae et ignota antiquitati ceremonia. Christus non simpliciter dixit: *hoc est corpus meum*, multo minus *videte, hoc est corpus meum*, sed *accipite, edite, hoc est corpus meum*, quibus verbis *προσταχτικῶς* *δείξιν* et *δείξιν* ad *χρησιν* nos revocat. Quod Dionysius de eccles. hierach. *abditā in conspectum agi, et cetera* ac divina munera reverenter ostendi debet, id juxta normam verborum institutionis accipiendum de tali *ὁψαγωγῇ*, qua sacerdos post *ἐμίσθην* et recitationem verborum Christi elementa ostendit et quasi conspicienda reverenter exhibet, modo communicantibus eadem participat.

Atque haec dicta sint de eucharistia, quorum usum verus ac salutaris usus consistit in eo, ut in institutione hujus mysterii Christo gratias agamus, *ὁποδοξίαν* hujus articuli repudiatis omnibus erroribus fideliter tueamur, in vera poenitentia ex debito erga Christum obsequio saepius in sacramento utamur atque ex salutari ejusdem percipiamus divinos illos fructus, propter quos a Salvatore nostro fuit instituta. Ex superioribus talis colligi potest hujus sacramenti definitio. Sacra coena sive eucharistia est sacramentum

N. T. alterum, sacra scilicet et solennis actio, in qua Christus ejusdem auctor mediante benedicto pane corpus suum pro nobis in mortem traditum manducandum et mediante benedicto vino sanguinem suum pro peccatis nostris in ara crucis effusum bibendum per ministrum nobis exhibet, ad sui recordationem, ut hoc pignore fides nostra de remissione peccatorum confirmetur, nosque in ipso et ipse in nobis inaneat ad vitam aeternam. Ex verbis institutionis colligitur talis definitio. Sacra coena est corporis Christi mediante benedicto pane manducatio et sanguinis Christi mediante benedicto vino bibitio ab ipso Christo ad sui recordationem instituta. Cum qua consentit catechetica D. Lutheri definitio, in qua generis loco (D. Ignatii exemplo, de quo Theodoretus dial. 3.) ponitur *corpus et sanguis Christi* non absolute et simpliciter, sed quatenus manducatur ac bibitur, hoc est ipsa corporis manducatio et sanguinis bibitio. ** Keckermannus in syet. logic. lib. 1. sect. 1. flagellat Lutherum, quod in definitione eucharistiae generis loco posuerit *corpus et sanguinem Christi*. Respondemus: genus in definitione Lutheri non ponitur, sed subauditur. Sacramentum altaris est sacramentum N. T. in quo verum corpus et verus sanguis Christi sub pane et vino nobis Christianis ad manducandum et bibendum ab ipso Christo sunt instituta et legata. Omittitur autem illud genus, quia jam ante in proposita definitione expressum erat. Vide infra. **

265. Coronidis loco quasdam preces veterum in sacra concione usitatas recensebimus. ** In liturgia Marci: *εὐχαριστοῦμέν σοι, ὁσπότη, κύριε, θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων, ἀρχαίων, ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων ὧν ἔδωκας ἡμῖν, gratias agimus tibi, dominator, domine, Deus noster, pro perceptione sanctorum, intemeratorum, immortalium et coelestium mysteriorum tuorum, quae dedisti nobis.* In liturgia Jacobi oratio est sacerdotis *πρὸ τῆς μεταλήψεως*, ante participationem: *Domine Deus noster, panis coelestis, vita universi, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ εὐχ εἰμι ἄξιός μεταλαβεῖν τῶν ἀρχαίων σου μυστηρίων, peccavi in coelum et coram te, nec sum dignus, qui fiam particeps impollutorum tuorum mysteriorum, ἀλλ' ὡς ὑποπλάγχθος θεὸς ἐξέλωσόν με τῇ χάριτί σου ἀκατακρίτως μετασχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος εἰς ἁψίστην ἡμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον, verum tanquam misericors Deus dignare me per gratiam tuam, ut absque condemnatione communicem sacra corpori et pretioso sanguini in remissionem peccatorum vitamque aeternam.* ** Clemens in constit. apostol. lib. 8. cap. 21: *Percepto pretioso corpore et sanguine Christi gratias agamus ei, qui nos dignos reddidit percipiendi sancta ejus mysteria, ac rogemus, ut non iudicium, sed in salutem nobis fiant, in utilitatem animi et corporis, in custodiam pietatis, in remissionem peccatorum, in vitam futuri seculi.* In horologio ecclesiastico Graecorum exstant hae preces: *Qui das in cibum mihi carnem tuam volens; qui ignis es et uris in-*

X. 429.
Preca-
tiones
veterum
in usu
eucha-
ristiae.

dignos, ne combure me conditor, πλαστουργε μου, veni magis in compaginem membrorum meorum, in omnes articulos, in renes, in cor, exure aculeos peccatorum meorum, animam emunda, sanctifica mentem, juncturas roborata cum ossibus simul, illumina quinque sensus, totum me tibi tuo agglutina timore, semper muni, defende, custodi me ab omni opere et sermone animae meae noxio, purga, munda et dirige me, orna, edoce et illustra me, fac me tuum templum Spiritus solius et non habitaculum peccati, ut ceu domum tuam introitu communionis factam omnis impius et omne malum me fugiat ut ignem etc. Panis vitae aeternitatis fiat mihi corpus tuum sanctum, misericors Domine, cum pretioso tuo sanguine, et morborum variorum remedium. Contaminatus operibus absurdis timidus et improbus ego illibato tuo corpore et divino sanguine indignus sum; Christe, tu me participatione tui dignum fac. In petra fidei firmans me dilatasti os meum super inimicos meos. Exsultavit enim spiritus meus, dum psallit: non est sanctus nisi Deus noster, et non est justus praeter te, Domine. Da mihi Christe lacrymarum guttas, sordes cordis mei detergentes, ut bona conscientia mundatus fide accedam et cum timore ad perceptionem divinorum tuorum munerum. In remissionem peccatorum fiat mihi immaculatum corpus tuum et divinus sanguis in Spiritus sancti communicationem et in vitam aeternam, o benignissime, inque passionum et calamitatum mutationem. Voluisti propter nos, o misericors, assumpta carne mactari, ut agnus propter peccata hominum, propterea simplex oro, ut mea et deleas peccata. Sana animae meae vulnera, Domine, et totum sanctifica meque dignum fac, Domine, ut particeps fiam mysticae tuae divinae coenae, infelix ego. Ut praedixisti, Christe, fiat sane vilissimo servo tuo, et in me mane, ut pollicitus es. Ecce enim corpus tuum manduco divinum et bibo sanguinem tuum. Verbum Dei et Deus, pruna sive flamma corporis tui sit mihi tenebricoso illuminatio et purgamentum contaminatae animae meae, simul et sanguis tuus. Intellectum, animam et cor et corpus meum sanctifica, servator, et dignum fac, Domine, sine condemnatione ad tremenda accedere mysteria. Novos consequar affectus et incrementum gratiae tuae capiam vitaeque munimentum participatione mysteriorum tuorum, Christe. O verbum Dei sanctum, ipse Deus, totum me sanctifica accedentem nunc ad divina tua mysteria. Ne despicias me, Christe, dum panem sumo, qui est corpus tuum, et dum jam divini sanguinis tui, Domine, purissimorum nempe et tremendorum mysteriorum tuorum, particeps fio miser, ne mihi in iudicium fiat, fiat vero in vitam aeternam atque immortalem. Fons bonorum, Christe, perceptio immortalium tuorum mysteriorum fiat mihi lux et vita et vitiosorum affectuum vacuitas, atque virtutis diviniore profectum et augmentum conferat, o solus bone, ut te glorificem. Liberer a passionibus, hostibus, necessitatibus atque ab omni afflictione, cum tremore et desiderio nunc accedens

reverenter, o benigne, ad immortalia et divina mysteria, ut psallam tibi: Benedictus es Deus pater nostrorum coelestibus tremendis sanctisque, Christus, mysteriis tuis et coena divina ac mystica frui etiam me dignare desperantem alioquin, o salvator, sub tuam confugiens misericordiam, o clamo ad te cum timore; in me servator tuus et ego, ut promisisti, in te, ecce enim confidens misericordiae tuae vescor corpore tuo et bibo sanguinem tuum. Tremo suspiciens ignem, ne comburetur ut cera et velut gramen. O tremendum mysterium o misericordiam Dei, quomodo divini corporis sanguinis particeps fio, ego lutum et reddor corruptibilis? Christus est, gustate et videte. Dominus propter nos et secundum quondam factus ac offerens se oblationem Patri suo quotidie adorans sanctificans communicantes. Anima simul accipiens corpus sanctificet, Domine, illumina, salver, domus tua mysteriorum tuorum sacrorum participatione, incolam te habens, cum Patre et Spiritu sancto benefactor misericors. Ut ignis et tanquam lux mihi corpus tuum et sanguis tuus pretiosissimus salvator, comburens peccati materiam et succedens affectuum spinas meque totum illuminans tuam adorem deitatem. Iniquitates meas non deservisti, Domine ex virgine natus, et cor meum manduco in templum id efficiens immaculati corporis et sanguinis tui; ne me totum abjicias a facie tua misericordiam habes immensam. Ad perceptionem sanctificationum tuarum, quomodo indignus in cunctis accedam? Si enim ausus fuero accedere te cum dignis, vestis me arguit, quod non sum dignus (nuptialis), et condemnationem conciliaveris mihi peccanti animae meae. Purga ergo, Domine, immundiciem animae meae et salva me, tu homo amantissime. ** In canone Romano: Domine Deus, Christe etc. libera me per hoc sanctum corpus tuum sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis et universis malis et fac me tuis semper obedire et a te nunquam separari permittas. Perceptio corporis tui, Domine Jesu Christe, quod mihi dignum sumere propono, non mihi proveniat a te iudicium et condemnationem, Domine, non indignus, ut intres sub tectum meum. Corpus tuum mihi nostri Jesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen. Postea ad calicem. Quid retribuam Domino meo pro omnibus, quae mihi contulit, Domine? Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo. Laudans invocabo et confitebor, et ab inimicis meis salvus ero. Paulus. Corpus tuum, Domine, quod sumsi, et sanguinem tuum quem potavi, adhaereat visceribus meis, et propter hoc ut in me non remaneat scelerum macula, sancta et pura refecerunt sacramenta. Et spiritus sanctus. Quod ore sumsimus, Domine, pura mente cogitamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Amen.**

ORATIO AMBROSII.

Te ne, Domine Jesu, per gratiam tuam semper
de tanto mysterio credere et intelligere, sen-
te et firmiter retinere, dicere et cogitare, quod
placeat et animas meae expediat. Doce me
per Spiritum tuum tantum mysterium tra-
hens es reverentia et honore eaque devotione et
pietate, quibus oportet et decet!

PRECATIO BASILII.

Christe Domine omnipotens, Deus noster,
vitas et immortalitatis, conditor omnis crea-
turæ visibilis et invisibilis, qui es Patris aeterni
Filius, qui propter copiam bonitatis in ulti-
mis temporibus carnem assumsisti et crucifixus ac
pro ingratissimis et impiis nobis in proprio tuo
sanguine restaurasti corruptam a peccato naturam
humanam! Rex aeternae, suscipe etiam me peccatorem
ad vitam ductum et inclina aurem tuam ad me
vocem orationis meae. Inique enim feci,
Domine, peccavi in coelum et coram te et non sum
dignus, ut oculos intendam in altum majestatis
tuae; ad iram enim bonitatem tuam concitavi man-
us violans et legibus tuis locum non relin-
quens. At tu, Domine, cum sis clemens, longani-
mus et multum misericors, non tradidisti me, ut in
manibus meis perirem, meam omnino expectans
misericordiam. Tu enim dixisti benigne per pro-
phetam tuum: Nolo mortem peccatoris, sed ut con-
vertatur et vivat. Non enim vis, Domine, opus
meum tuarum interire, nec gaudes interitu ho-
minum, sed vis omnes salvari et ad agnitionem
veritatis pervenire. Quocirca et ego, quamvis in-
dignus sim coelo et terra et ipsa aeterna vita, dum
tamen subiecti peccato, et membra mea serva
iniquitatis praebeui et tuam parvipendi imagi-
nem, ad opus et figmentum tuum formatus sum,
nisi in salute mea procuranda non occupatus
esset, accedo autem animi fiduciam collocatam
in misericordia tua infinita. Recipe igitur
Domine benignissime, ut meretricem, ut latro-
nem et publicanum et ut filium prodigum et aufer
a conspectu peccatorum meorum, qui tollis peccata
et medicinam infirmitatibus hominum adhi-
bis, qui laborantes et oneratos ad te vocas et re-
qui non venisti justos vocare ad poenitentiam,
sed peccatores; munda me ab omni inquinamento
carnis et spiritus et erudi me, ut in timore tuo
cursum vitae cursum amplectar, ut sincero con-
fiteor meae testimonio partem tuarum sanctifi-
cationum accipiens ἐν ᾧ τῷ ἁγίῳ σῶματι σου καὶ
αἵματι, uniar sancto tuo corpori et sanguini et ha-
bitare in me habitantem et manentem cum Patre
et Spiritu sancto. Domine Jesu Christe Deus
verus, non cedat mihi in iudicium participatio sa-
nctorum tuorum vitam largientium mysteriorum, ne

etiam si infirmus anima et corpore accipere illa
indigne; sed concede mihi usque ad ultimum vitae
meae spiritum digne sumere partem tuarum sancti-
ficationum in Spiritus sancti communicationem, in
viaticum aeternae vitae et in acceptabilem defen-
sionem coram tremendo tuo iudicio, ut et ego cum
electis tuis particeps siam bonorum tuorum incor-
ruptibilium, quae apparasti omnibus diligentibus te
Domine, in quibus benedictus es in secula. Amen.

PRECATIO CHRYSOSTOMI.

Domine Deus meus, scis, quod non sum dignus,
ut intres sub tectum meum domus animae meae,
propterea quia tota derelicta et conturbata est et
fere concidit prorsus. Nec habes apud me dignum
locum, quo caput reclines; sed quemadmodum ex
alto propter salutem nostram humiliasti te ipsum,
sic respice humilitatem meam. Et quemadmodum
passus es in spelunca et praesepe brutorum recli-
nari; sic non recusa etiam in praesepe animae
meae nihil spirituale intelligentis et in commacu-
latum corpus ingredi. Et quemadmodum non de-
dignatus es ingredi et una cum peccatoribus cibum
capere in domo Simonis leprosi; sic ne graveris
conferre te in domum animae meae humilitatae,
lepra et peccatis infectae. Et quemadmodum non
repulisti similem mihi meretricem et peccatricem
accedentem et tangentem te; sic eodem intimae mi-
sericordiae affectu erga me peccatorem accedentem
et tangentem te commovere. Et quemadmodum non
abominatus es impurum et detestandum illius os,
quo osculabatur te; sic noli aversari os meum im-
purius et turpius illius peccatricis ore, nec odio
digna, impura et spurca mea labia, nec sordidam
linguam. Sed cedat mihi rutilans carbo sanctis-
simi tui corporis et venerandi tui sanguinis in
sanctificationem, in illuminationem et sanitatem
animae meae afflictas et corporis in levationem
oneris multorum peccatorum meorum in praesidium
adversus omnes molitiones et actiones diabolicas,
in aversionem et obstaculum pravae consuetudinis
meae, in mortificationem concupiscentiae, in con-
servationem mandatorum tuorum, in augmentum
coelestis tuae gratiae et inhabitationem regni tui.
Non enim ut contemtor accedo te, Christe Deus,
sed ut fiduciam fixam habens in bonitate tua in-
effabili, ne a communicatione tua longe remotus a
lupo intellectuali (tanquam a bestia raptus) capiar.
Quocirca precibus tibi inсто, quemadmodum solus
es sanctus Dominus, sic sanctifica animam meam et
corpus, mentem et cor, renes, viscera et totum me
renova et ratifica ac confirma timorem tuum in
membris meis et effice, ne sanctificatio tua a me
eximatur et deleatur. Praesta mihi auxilium et sis
defensor dirigens cursum vitae meae in pace,
dignum me faciens assistentia a dextris cum sanctis
tuis. Amen.

PRECATIO DAMASCENI.

Omnipotens Domine Jesu Christe, Deus noster, qui solus habes potestatem dimittendi hominibus peccata, quia bonus et clemens es, dimitte omnia peccata mea, quae sciens et ignorans commisi, et fac me dignum accipere divina et veneranda et incontaminata et vivifica tua mysteria, non in gravamen, non in poenam, non in accretionem peccatorum, sed in purificationem et sanctificationem et pignus futurae vitae et regni, in munimentum et auxilium et aversionem eorum, quae mihi sunt contraria (adversantur) in ablationem multarum mearum praeveraricationum. Tu enim es Deus misericordiae et miserationum et clementiae (benignitatis), et tibi gloriam tribuimus cum Patre et Spiritu sancto et semper et in secula seculorum. Amen.

ORATIO THOMAE AQUINATIS
ANTE COMMUNIONEM.

Omnipotens sempiternus Deus, ecce accedo ad sacramentum unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi, accedo tanquam infirmus ad medicum vitae, immundus ad fontem misericordiae, coecus ad lumen claritatis aeternae, pauper et egenus ad Dominum coeli et terrae, nudus ad regem gloriae. Rogo ergo immensae largitatis tuae abundantiam, quatenus (ut) meam curare digneris infirmitatem, lavare foeditatem, illuminare coecitatem, ditare paupertatem, vestire nuditatem, ut panem angelorum, regem regum, dominum dominantium, tanta suscipiam reverentia et humilitate, tanta contritione et devotione, tanta puritate et fide, tali proposito et intentione, sicut expedit saluti animae meae. Da mihi quaeso Dominici corporis et sanguinis non solum suscipere sacramentum, sed etiam rem et virtutem sacramenti. O mitissime Deus, da mihi corpus unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi, quod traxit de virgine Maria sic suscipere, ut corpori suo (ejus) mystico merear incorporari et inter ejus membra connumerari. O amantissime Pater, concede mihi Filium tuum dilectum, quem nunc hic velatum in hac vita suscipere propono, revelata tandem facie perpetuo contemplari, qui tecum vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

X. 133. ORATIO EJUSDEM POST COMMUNIONEM.

Gratias ago tibi, Domine sancte Pater, omnipotens, aeternus Deus, qui me peccatorem, indignum famulum tuum nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiae tuae satiare dignatus es pretioso corpore et sanguine Filii tui Domini nostri

Jesu Christi, et precor, ut haec sancta comestio non sit mihi reatus ad poenam, sed intercessio lustralis ad veniam; sit mihi armatura fidei et virtutum bonae voluntatis; sit vitiorum meorum destructio, concupiscentiae et libidinis exterminatio, tristitiae et patientiae, humilitatis et obedientiae mentatio; contra insidias inimicorum omnium visibilium quam invisibilium firma defensio tuum meorum, tam carnalium, quam spirituum perfecta quietatio; in te uno ac vero Deo adhaesio atque finis mei felix consummatio. Precor te, ut ad illud ineffabile convivium mecatorem perducere digneris, ubi tu cum Patre et Spiritu sancto, sanctis tuis es lux vera, et plena, gaudium sempiternum, jucunditas comestio perfecta; per Christum Dominum nostrum. Amen.

HYMNUS EJUSDEM.

*Adoro te devote, latens deitas,
Quae sub his figuris vere latitas;
Tibi se cor meum totum subjicit,
Quia te contemplans totum deficit;
Visus, gustus, tactus in te fallitur,
Sed auditu solo tuto in te creditur.
Credo quidquid dixit Dei Filius;
Verbo veritatis nihil verius.
In cruce latebat sola deitas,
Sed hic latet simul et humanitas,
Utrumque tamen vere credens ac confidens
Peto, quod petivit latro poenitens.
Plagas sicut Thomas non intueor.
Fuc me tibi semper magis credere,
In te spem habere, te diligere.
O memoriale mortis Domini,
Panis verus vitam praestans homini
Praesta meae menti de te vivere
Atque illi semper dulce sapere.
Pie pelicane, Jesu Domine,
Me immundum munda tuo sanguine,
Cujus una stilla saluum facere
Totum mundum possit omni scelere.
Jesu pie, quem nunc velatum adspicio,
Quando fiet illud, quod jam sitio,
Ut te revelata cernens facie
Visu sim beatus tuae gloriae. Amen.*

** Laurentius Medices dux Florentinus, paulo ante vitam finem in usu sacrae coenae: Tunc mihi inquit, Jesu, tu nequissimum hunc servum tuum deduxisti in visum? At, quid dixi servum? imo vero potius et quidem ingratissimum, qui tantis beneficiis, nec tibi dicto unquam a me fuerim et tuam toties maiestatem laeserim. ego te per illam, qua genus omne hominum saluam, propter caritatem, quaeque te coelitus ad terram deduxit nostraeque humanitatis inle-

*lucris; quae famem, quae sitim, quae frigus. jamdudum citari plane sentio, non mea fraus, non
 labor, labores, contumelias, flagellum et verbera, culpa plectatur, sed tuae crucis meritis condonetur.
 quae postremo etiam mortem crucemque subire te Valeat, valeat in causa mea sanguis ille tuus, Jemi,
 capiti. Per hanc ego caritatem te, salutifer pretiosissimus, quem pro afferendis in libertatem
 hominibus in ara illa sublimi nostrae redemptionis
 effudisti.***

HYMNUS ECCLESIAE

O panis dulcissime
 O fidelis animae
 Vitalis refectio,
 In te ut nos unias
 Et virtute munias,
 Da te digne sumere;
 Et carnales furias
 Propellens, nos facias

Tecum pie vivere;
 Sic refecti poculis
 Sanguinis et epulis
 Tuae carnis optimis,
 Seculorum seculis,
 Epulemur sedulis
 Veritatis azymis.
 Amen.

LOCUS VICESIMUS SECUNDUS

DE ECCLESIA.

I.

XI. 1. **B**enignissimus Deus ex immensa bonitate hoc fine doctrinam evangelii hominibus in peccatum et aeternum exitium jam prolapsis ex arcana divinorum suorum consiliorum abyso revelavit et doctrinam legis natura quodammodo adhuc notam solenni promulgatione in monte Sinai repetivit, ut per praedicationem legis et evangelii ex perduto et aeternis inferorum flammis devoto genere humano ecclesiam sibi colligeret, a qua in hac et aeterna vita recte agnosceretur, coleretur ac celebraretur, quam ex peccati, mortis, diaboli et inferorum faucibus extractam ad aeternae suae felicitatis et gloriae participationem eveheret. Idem etiam verbo addidit sacramenta, ut essent promissionum gratiae in evangelio oblatae signacula, fidei excitandae, augendae et confirmandae media ac coetus illius ex genere humano in communionem sanctorum evocati externa visibilia signa. Convenienti igitur ordine articulos de lege, evangelio et sacramentis sequitur locus de ecclesia.

Locus
hujus
dignitas
et ne-
cessitas.

2. Apprime vero necessaria est hujus loci diligens tractatio. Quamvis enim Photiniani hodie disputent, *quaestionem de ecclesia, quanam sive apud quos sit, vel inutilem propemodum, vel certe non esse necessariam*, ut apparet ex tractatu Fausti

XI. 2. Socini de ecclesia edito Racoviae anno 1611. et ex institut. Germ. Ostorodi c. 42. p. 402. res ipsa tamen ostendit, non utilem solum, sed et necessariam esse quaestionis hujus explicationem. Omnes enim fidei Christianae articuli diligenti omnino ex Scripturis sacris explicatione indigent. Jam vero esse unam sanctam, catholicam ecclesiam, communionem sanctorum, est fidei Christianae articulus. Testamur enim in Symbolo apostolorum, *nos credere in Spiritum sanctum, qui a Patre ac Filio procedens ex genere humano ecclesiam per verbum colligit, in qua credentibus datur peccatorum remissio et in fide perseverantibus vitae aeternae participatio*. Praeterea cum extra ecclesiam non sit salus, nec in coelis Deum habeat patrem, cui ecclesia non

est in terris mater, ideo certos nos esse o cui coetui verae ecclesiae nomen et definitio petat, ut eidem nos associemus, ab ecclesiis malignantium nos separemus. Eandem hujus nae pernoscendae necessitatem imponunt nobis tificiorum disputationes, qui in hoc loco praesentem spem victoriae collocant et titulum catholicae ecclesiae sibi solis vindicant; statuunt enim, solam veram ecclesiam, quae pontifici ut Christi Petri successori et capiti ministeriali in terris obsequitur, esse ecclesiam catholicam, ex qua damento porro inferunt, quidquid haec ecclesia illius caput, Romanus pontifex, statuit, ratum et firmum esse habendum, sive ex Scripturis sacris, sive extra eas, imo etiam ex traditione, quo compendio intentatam sibi de variis iisdemque gravissimis corruptelis doctrinae in Romana ecclesia superioribus saeculis illatis, quae adhuc magna contentione defenduntur, velut uno ictu repelli ac finiri et posse et debere existimant. Sunt et alii complures hominum sectarum de ecclesia errores, utpote quod quidam contumaciter suas inspirationes et revelationes contra verbi et sacramentorum ministerio, ac se esse Christi ecclesiam gloriantur, quod aliqui de his cogitantes circumspiciunt, ubi sit major pars, quo inclinent potentiores et eruditiores, atque quod coetum judicant esse ecclesiam, quod quidam extra ecclesiam constitutis et salvificae cognitione destitutis salutem tribuunt, quod quidam fingunt, ecclesiam esse colluviam quarumvis hominum, modo Christianorum nomen praeseferant, quod quidam nulli coetui se adjungunt, nullam ecclesiam curant, sed singularibus suis opinionibus indulgent ac nihilominus salutem sperant, quod propter malos ecclesiae in hac vita admixtos, qui ab ecclesia discedunt etc. Propter has et alia hujus loci corruptelas necessarium est, ut ex Scripturae sacrae doctrina de ecclesia recte explicetur. Videmus, quanto studio de

in agrum ac terrenis possessionibus filii hujus se-
ci invicem contendant, probrum igitur foret, eccle-
siae filii de coelesti illa possessione et agri eccle-
siae limitibus non esse sollicitos.

CAPUT I.

ETYMOLOGIA VOCABULI.

1. Ecclesia vox est Graeca, deducta a secunda
praeeriti passivi verbi *ἐκκαλέω*, quia a *ἐκ-
καλέω* est *ἐκκαλέω* vocatio, inde porro *ἐκκλησία* quod
evocationem; ex quo apparet, quod ecclesiae
appellatio connotet tum separationem vi particulae
termini a quo; tum collectionem sive con-
gregationem vi verbi *καλεῖσθαι* ratione termini ad
Deum. Danaeus derivationem *ἐκκλησίας* ἀπὸ τοῦ *ἐκ-
καλέω* ab evocando, improbat. Si ecclesia (inquit)
evocando deducitur, coetus erit extra Deum vo-
catus. Alqui Deus contra ad se vocat, non a se
vocat ecclesiam. Sed particula *ἐκ* respicit
a quo, id est colluviem generis humani,
ex quo vocantur ecclesiae filii, non autem termi-
nus quem, sive Deum, ad cujus regnum vocan-
tur. Notanda vero differentia in cognatis vocabulis;
nam dicitur de senatoribus, *ἐκκλησία* vero de
populo, ut ergo significaretur, non primates solum,
sed etiam populum ad communionem illam sancto-
rum pertinere, ideo apostoli maluerunt *ἐκκλησίας*
appellatione uti. Ammonius in l. 1. thesaur. Graec. ling. Henric.
lib. 1. *ἐκκλησία καὶ κατὰκλησις διαφέρει· ἐκκλησίαν
λέγουσι οἱ Ἀθηναῖοι τὴν σύνοδον τῶν κατὰ
τὴν πόλιν, κατὰκλησιν δὲ, ὅποτε καὶ τοὺς ἐκ τῶν
ἐκκαλέουσιν, πρὸς ἐπισκοπὴν μείζονα τῶν
ἐκκαλέουσιν.* D. Chemnicus, notat *σύγκλησιν* dici de
magistratibus, consilibus et eorum con-
gregatione de colluvie promiscuae multitudinis,
nam fit congregatio ab agris; *ἐκκλησίαν* vero de
populo, quando *σύνοδος* τῶν κατὰ τὴν πόλιν cele-
batur, eorum scilicet, qui certis legibus sibi invicem
subiiciuntur reipublicae cives sunt. Appellatio igitur
ecclesiae ad populum Dei translata ostendit, ec-
clesiam non esse colluviem promiscuae multitudinis,
sed populum, qui certis legibus a Deo vocati et sibi invi-
ce subiecti. Athenis usitati erant duplices con-
gregationes, *ἐκκλησία* καὶ *ἀγορά* vel *ἀγοραῖα*. Illae sig-
nificant conventus, ordinatos, quando universitas
populi, eorum scilicet qui jus civitatis seu *σύνοδον*
habebant, ordine justo a magistratu convo-
cabantur; hae vero significabant congrega-
tionem promiscuam et inordinatam ab *ἀγείρεισθαι*,
congregari, colligi, quando promiscua multitudo ho-
minum in civitatibus et oppidis sine observatione
legum coibat, Joach. Steph. lib. 4. de ec-
clesia. 1. ex Polluce lib. 8. et aliis. ** Cyrillus
lib. 4. in Esa. orat. 4: Cum ecclesiam di-

cimus, non circuitui murorum vim hujus distinctio-
nis accommodamus, sed piorum potius in ea mul-
titudinem sanctissimam significamus. Gerson de
potest. eccles. consid. 13: Non sumitur ecclesia
pro templo materiali quod aedificare melius potest
latomus quam theologus, sed consideratur ecclesia,
ut est constituta a Christo super petram fidei. **
Appellationi igitur ecclesiae ad populum Dei trans-
latae inest significatio *ἐκκαλέω καὶ ἐννοίας*, qualis
est in aristocratia civili, cui opponitur *δημοκρατία*
ἀναστασιαστικὴ καὶ ἀναξίας plenissima. Monendum
tamen, hoc discrimen non esse perpetuum, quia
utrumque vocabulum in genere accipitur pro quo-
rumvis hominum congregatione sive concione. Sic
Act. 19, v. 32. erat *ἡ ἐκκλησία συγχυμένη*, concio
confusa; v. 39. *ἐν τῇ ἐν νόμῳ ἐκκλησίᾳ* in legitima
concione poterit absolvi; v. 40. *ἀπέλυσε τὴν ἐκκλη-
σίαν*, dimisit concionem.

4. In V. T. septuaginta interpretibus usitatum *Συν-
αγωγή* est vocabulum *συναγωγῆς*. Est autem prima origine
vocabulum generale ipsum congregandi sive colli-
gendi actum et quamvis congregationem significans.
Thucyd. lib. 2. hist. *συναγωγή τοῦ πολέμου*. Ge-
nes. 1, v. 9. *congregentur aquae in unam συναγω-
γὴν*. Genes. 28, v. 3. *συναγωγὰ ἐθνῶν*. Job. 8,
v. 17. *συναγωγή λίθων*. Esa. 19, v. 16. *συναγωγή
ὑδατος*. Jerem. 44, v. 15. *dicebant omnes viri et
omnes mulieres, quarum stabat συναγωγή μεγάλη,
coetus magnus.* c. 50, v. 9. *adducuntur adversus
Babylonem συναγωγὰ ἐθνῶν*. Ezech. 38, v. 4. *συν-
αγωγή μεγάλη de exercitu* dicitur. In specie vero
usurpatur de ecclesia Israelitica Exod. 16, v. 3. *in-
terficere πάντας τὴν συναγωγὴν*. Levit. 14, v. 3.
ἐὰν δὲ πάντα συναγωγὴ ἀγνοήσῃ etc. eodem modo
ab evangelistis et apostolis in N. T. accipitur pro
congregatione, scilicet populi Judaici, Matth. 4, v. 13.
etc. ac metonymice pro loco, in quo singulis sab-
batis conveniebant Judaei, audituri praelectionem
scriptorum Mosaicorum ac prophetarum. Act. 15,
v. 21: *Moses ab antiquis temporibus habet in
singulis civitatibus, qui eum praedicent in synago-
gis, ubi per omne sabbatum legitur.* Sic Luc. 7,
v. 5. de centurione Capernaitico dicitur, quod
aedificaverit Judaeis synagoga. Actor. 18, v. 7.
*domus Iusti erat συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ, con-
termina synagogae.*

5. Disputat Bellarminus lib. 3. de eccles. milit. XI. 4.
c. 1. *populum V. T. proprie dici synagoga, id
est congregationem; populum N. T. nusquam dici
synagoga, sed semper ecclesiam, id est evocatio-
nem.* Congregari enim (inquit) commune est homini
cum bestiis, at evocari proprium est hominum. Ca-
techism. Trident. in expos. symb. pag. 111. multo
immodestius asserit, *populum V. T. synagoga dici,
quod terrena et caduca bona tantum spectaret.* Re-
spondemus: 1. Jac. 2, v. 2. vocabulum synagogae
diserte usurpatur de congregatione Christianorum.
Si introierit *εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν*, in conventum
vestrum, *vir aureum habens annulum.* Heb. 10, v. 25.
exstat appellatio *ἐκσυναγωγῆς*, non deserentes τὴν

συναγωγή
quid
signi-
ficat.

Num syn-
agoga
appella-
tio eccle-
siae Is-
raeliticae
duntaxat
conve-
niat.

ἐπισυναγωγὴν ταυτῶν, quae videtur deducta ex Matth. 23, v. 37: *Quoties volui congregare, ἐπισυναγαγὶν, filios tuos.* Quidam etiam huc referunt locum 2. Thess. 2, v. 1. ubi vox ἐπισυναγωγῆς de universali piorum congregatione in die iudicii accipitur. Irenaeus lib. 3. adv. haeres. c. 6. p. 175: *Hi qui adoptionem acceperunt, sunt ecclesia, haec enim est synagoga Dei, quam Deus, h. e. filius, ipse per semetipsum collegit.* 2. Populo V. T. et ἐκκλησία; et συναγωγῆς nomen tribuitur, quia בִּתְּרָא, quod de congregatione fidelium V. T. usurpatur, LXX promiscue reddiderunt per συναγωγὴν Exod. 16, v. 3. Levit. 4, v. 13. Num. 10, v. 7. etc. et per ἐκκλησία Deut. 31, v. 30. Jos. 8, v. 35. Jud. 20, v. 2. etc. alicubi etiam hae duae appellationes conjunguntur, Lev. 8, v. 4. Num. 20, v. 10. ἐξεκκλησίασε τὴν συναγωγὴν. Prov. 5, v. 14. ἐν μέσῳ ἐκκλησίας καὶ συναγωγῆς. Neve quis obvertat, nupiam in N. T. populum V. T. vocari ἐκκλησίαν, observetur locus Actor. 7, v. 38: *Moses fuit in ecclesia in solitudine.* Turrianus lib. 1. de ecclesia et ord. minist. c. 1. scribit, *ecclesiam Israëlitarum non prius fuisse aut appellatam fuisse ecclesiam, quam Aaron factus est sacerdos.* Sed vocabula Hebraica בִּתְּרָא et בִּתְּרָא, quae LXX per ἐκκλησίαν verterunt, etiam antea de Israëlítico populo usurpata inveniuntur Exod. 12, v. 3. et seqq. 3. Bellarminus lib. 1. de pontif. Rom. c. 10. probat, *nihil discriminis esse inter Petrum et petram apud Matthaeum c. 16, v. 18. quia Christus Syriace locutus sit, in Syriaco autem testamento utrobique haberi vocem כְּנִסְיָא.* Si Christus haec verba Syriace protulit, ergo etiam integram sententiam, at ibi pro ecclesia habetur vox כְּנִסְיָא, quae descendit a nomine Hebraeo כְּנִסָּה, quod Bellarminus ipse dicit significare synagogam, ergo Christus suam ecclesiam vocavit synagogam. 4. Conjugata συναγωγῆς, congregationis, tribuuntur populo Christiano, ergo non potest tale discrimen statui inter congregari et evocari, quod illud sit commune hominibus cum bestiis, hoc vero hominum proprium. Matth. 13, v. 2. συνέχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς. c. 18, v. 20: *Ubi duo vel tres fuerint συνεκκλημένοι, congregati, in nomine meo.* Joh. 11, v. 52. dicitur Christus moriturus, *ut omnes filios dispersos συνεκλήσῃ εἰς ἑν.* Joh. 20, v. 19: *Ubi erant discipuli συνεκκλημένοι.* Actor. 4, v. 31. c. 11, v. 26. c. 14, v. 27. c. 15, v. 6. c. 20, v. 7. etc. Quid quod ipsi patres Tridentini conventum suum vocant congregationem sess. 9. et 10. concil. Num vero dicent, se pecudum more fuisse congregatos? 5. Evocari proprium esse hominum non est absolute affirmandum. Joh. 10, v. 3: *Pastor oves vocat, καλεῖ κατ' ὄνομα.* Atqui evocari nihil aliud est quam vocari, unde ecclesia definitur coetus vocatorum et fideles dicuntur *vocati sancti*; jam vero vocatio, κλήσις, et veteris et novi testamenti populo communis est. 6. Inter בִּתְּרָא et כְּנִסָּה potest quidem aliquid discriminis statui, ut postea monebitur, sed non tale, ut illud sit commune homini cum bestiis, hoc vero homini proprium, quia ut exempla Scripturae ostendunt et Mercerus probat, vox בִּתְּרָא convenit

bus tantum ad concionem aggregatis. Bellarminus pro sua sententia allegat Augustinum in Psalm. sed idem ἐκκλησίαν quandam in enarr. Psalm. addit. *Quoniam (inquit) dicatur proprie synagoga Judaeorum, ecclesia vero Christianorum, quoniam congregatio magis pecorum, convocatio magis hominum intelligi solet; tamen et illam dictam in scriptura ecclesiam et nobis fortasse potius convenit et salva nos Domine Deus noster et congrega gentes etc.* Ibidem duas Augustinus hujus causas proposuit: *Nostram (inquit) apostoli vocant synagogam, sed semper ecclesiam dicunt, discernendi causa, sive quod inter congregatos unde synagoga, et convocationem, unde ecclesia nomen habet, distet aliquid, quod scilicet congregata pecora soleant proprie, quorum et greges vocamus, convocari autem magis est ratione utitur.* Bellarminus igitur non debuisset unam causam protere praetermissa altera vero magis consensu. Populum V. T. terrena et caduca tantum spectasse nemo dixerit, nisi ex eo porcorum quendam esse efficere voluerit. Quid enim fiet sanctissimis archis, quos Christus in regno coelorum accedens dicit Matth. 8, v. 11. quos epistola ad Hebraeos v. 14. *coelestem patriam expetivisse* pronuntians nupiam dicit Augustinus, populum V. T. terrena et carnalia spectasse, sed contrarium probat lib. 10 de civ. Dei c. 15. in Psalm. alibi passim.

6. Quamvis vero improbemus Bellarminum illam discriminis hujus rationem, propter quam apostoli populo N. T. noluerint synagogae appellationem tribuere, tamen cum perpetuo fere nomen ecclesiae in scriptis evangelistarum et apostolorum tribuatur Christianis ex Judaeis et gentibus in N. T. ecclesiae nomen autem synagogae Judaeorum congregationis nomen, quod dubium nullum est, quin ex certis quibusdam causis illud fuerit factum. 1. Voluerunt apostoli nomine coetum Christianorum distinguere a synagogis et congregationibus Judaeorum. Cum pergerent Christo et verbo evangelii relusum, synagogae nomen sibi quasi proprium vindicatum visum est Spiritui sancto et apostolis ecclesiae appellationem Christianorum populo tribuere. Vocabulum ecclesiae videbant apostoli usitatum etiam apud alias gentes de convocationibus voce praeconis factis et de ordinatis conventibus ostendunt exempla apud Aristotelem, Democritum ac Thucydidem. Voluerunt igitur usitatum apud gentes appellationem jure Christianae adhibere. 3. In V. T. ecclesia angustis Judaeis tantum fuit inclusa, et quotquot verum Dei evangelium consequendae salutis aeternae discere velint, illos oportuit isti populo accedere et esse, sed in N. T. ex omnibus linguis et gentibus evangelii ubique locorum sonante, Christo et ecclesia καθολική, sive universalis. In V. T. ad consortium populi sancti vocatus oportuit accedere ad tabernaculum et templum; sed i

regnum Christi per universalem evangelii praedicationem in omnes gentes propagatur ac dilatatur. 1. Ecclesiae appellatio etiam ideo significantior est et illustrior, quia complectitur utrumque terminum a quo et ad quem ac includit *κλησιν* sive vocationem, quae veluti divina quadam tuba homines ex mundo in ecclesiae consortium evocantur, cum synagogae nomen duntaxat terminum ad quem complectatur et congregationem significet. 3. Ipsa ecclesiae sive evocationis appellatio admonet nos de immensa Dei bonitate, quae nullis meritis intercedentibus ex damnato genere humano per praedicationem verbi homines evocantur ad consortium ecclesiae, in qua, velut arca Noëtica, a diluvio irae divinae conserventur. Quomodo enim quidam evocantur e domo mox collapsura vel incendio peritura, ne una cum reliquis intereant; ita Deus ex humano genere propter peccatum perditum et damnato fideles evocat, ne cum idololatriis et impiis aeterno exitio maneant obnoxii. Typi huius evocationis sunt Noë cum familia sua in arcam divino mandato a se exstructam ingredi iussus Genes. 6, v. 19. Abrahamus ex terra sua, ex cognatione sua, ex domo patris sui egredi iussus Genes. 12, v. 1. etc.

1. Hebraei duo potissimum habent vocabula, quibus ecclesiae coetum denotant, *קהל* et *עדה*. *קהל* est per metathesin *קָהַל* (1. Sam. 19, v. 20.) est congregatio, coetus et collectio hominum a rad. *קָהַל* congregavit, collegit. LXX interpretes indiscriminatim tenuerunt per *συγκλησιν* et *ἐκκλησίαν*, saepius tamen per *ἐκκλησίαν*. Exod. 12, v. 6. 2. Paral. 31, v. 18. per *ἐκκλησίαν*, Proverb. 26, v. 26. per *συμφορὰν*. *קהל* significat conventum statis horis ac locis congregari solitum a rad. *קָהַל*, constituit certum conveniendi tempus ac locum. LXX interpretes ut plurimum vertunt per *συγκλησιν* Exod. 12, v. 3. et alibi passim. Num. 16, v. 46. per *παρεμβολήν*. Num. 16, v. 40. per *ἐκκλησίαν*, congregationem. Potest igitur inter *קהל* et *עדה* hoc discrimen statui, quod *קהל* sit specialius vocabulum, significat enim coetum hominum, qui ad certam rem aliquam transigendam solenni ritu et publica auctoritate ad certum locum tempusque indictum conveniunt; *עדה* vero generalius, significat enim congregationem hominum non habentem certum tempus, nec locum indictum; ex quo fundamento apparet, cur appellatio *συγκλησιν* respondens Hebraeo *קהל* populo Israëlítico cumprimis fuerit attributa, nimirum quia certas a Deo leges acciperat de diebus festis, de locis sacris et aliis Leviticis ceremoniis, et quia cultus divinus in V. T. ad certa loca ac tempora fuit divina auctoritate adscriptus, id quod in ecclesia N. T. non amplius locum habet, quae est *ἐκκλησία*, hoc est toto terrarum orbe diffusa interprete Augustino epist. 170. Usurpatur etiam de ecclesia vox *ἐκκλησία*, convocatio, conventus Exod. 12, v. 16. Levit. 23, v. 2. a rad. *קָהַל* vocavit, convocavit, inde LXX verterunt *κλησιν*, in forma substantivi, quae appellatio respicit vocationem, per quam Deus in his terris sibi ecclesiam colligit, quia vocatio est primum beneficium, quod in filios eccle-

siae divina gratia confertur. Joël. 2, v. 15. usurpatur vox *קהל*, coetus, collectio, quam LXX interpretes ibidem reddunt *θεραπεύσαν*, Symmachus *σύνροdon*, Aquila *ἡμέραν συλλογῆς*, alibi verterunt *παρήγορον* Amos 5, v. 21. a rad. *קָהַל*, praevaluit, detinuit, significat igitur *קהל*, collectionem hominum in unum locum, ubi aliquandiu detinentur, ac magis convenit statis ac particularibus conventibus quam totius ecclesiae congregationi. 2. Reg. 10, v. 20. LXX vertunt *ἐκκλησίαν*, cui respondet vocabulum *προσβυτήριον*, collegium seniorum, senatus ecclesiasticus 1. Tim. 4, v. 14. in qua significatione vox *ἐκκλησίας* usurpari videtur Matth. 18, v. 17: *Si non audierit illos, dic ecclesiae*. Sed vox *קהל* generalis est totius multitudinis universalem congregationem significans sine temporis, loci ac personarum determinatione. Germanicum *Kirche* videtur descendere ab appellatione Graeca *ἐκκλησία*. Quia enim ecclesia dicitur *κρυβδον* et *κρυπτή*, ut apparebit postea, ideo Germani suum illud nomen inde videntur sumpsisse.

CAPUT II.

XI. 7.

DE VOCABULI 'OMONYMIA.

8. Ecclesia in genere significat coetum et congregationem, unde tribuitur politicis ac profanis coetibus, Aristoph. *μὴ ποιεῖν ἐκκλησίαν τοῖς θεοῖς*, Thucyd. *συλλέγειν ἐκκλησίαν*. In hac significatione usurpatur etiam Ezech. 32, v. 3. *ἐν ἐκκλησίᾳ λαῶν πολλῶν* et Act. 19, v. 32: *Erat ecclesia confusa*. v. 40: *Dimisit ecclesiam*. Ut ergo ecclesiae coetus sacer distingueretur a profanis coetibus, ideo vocatur ecclesia Dei ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ Nehem. 13, v. 1. Act. 20, v. 28. 1. Cor. 1, v. 2. c. 20, v. 32. c. 11, v. 16. et 22. c. 15, v. 9. 2. Cor. 1, v. 1. Gal. 1, v. 13. 1. Thess. 2, v. 14. 2. Thess. 1, v. 4. 1. Tim. 3, v. 5. et 15. Item *ἐκκλησία ἐν θεῷ* 1. Thess. 1, v. 1. etc. *ἐκκλησία τοῦ κυρίου* Deuter. 23, v. 1. et seq. 1. Paral. 28, v. 6. Mich. 2, v. 5. Quia vero etiam haeretici gloriantur de ecclesia, ideo differentiae et honoris causa vera ecclesia vocatur ἡ ἐκκλησία τῶν ἁγίων, ecclesia sanctorum Psalm. 89, v. 6. Psalm. 149, v. 1. 1. Cor. 14, v. 33. cui opponitur ἡ ἐκκλησία πορνικῶν, ecclesia malignantium Psalm. 26, v. 5. *קהל*, quasi dicat congregatio amaricantium, (quia inobedientia et falsis cultibus Deus amaricatur i. e. exacerbatur. Ps. 106, v. 33. 1. Reg. 13, v. 26. Ezech. 2, v. 8.) quae vocatur *synagoga* sive congregatio Satanae Apoc. 2, v. 9. c. 3, v. 9. Denique quia ecclesia V. et N. T. dicitur Dei et Domini ecclesia, ideo ad differentiam ecclesia N. T. vocatur ecclesia Christi Matth. 16, v. 18. Rom. 16, v. 16. Coloss. 1, v. 24. quae scilicet in Christum in carne exhibitum credit et fidem ejus confitetur. Quamvis si rem ipsam spectare velimus, etiam V. T. ecclesia recte dici possit Christiana.

Ecclesia
pro loco
conven-
tus.

9. Ut autem concio apud Latinos pro ipso conventu et pro loco conventus usurpatur; ita quoque ecclesia utroque modo accipitur tum pro coetu convocato, tum etiam pro loco, in quo coetus ille cogitur. Demosth. pro coron. οἱ μὲν προτιάνεις τὴν βουλὴν ἐχάλουν εἰς τὸ βουλευτήριον, ὑμεῖς δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπορεύσθε. Lucian. in Dial. Merc. et Majae: παίρειν τὸ συμπόσιον δεῖ καὶ διαστρώσαντα τὴν ἐκκλησίαν etc. ** Pro structura vel aedificio, in quo sacrorum celebrandorum causa conveniri solet, accipitur nomen ecclesiae in titt. Cod. de sacrosanctis ecclesiis, de iis qui ad ecclesiam confugiunt etc. in novellis constit. Justiniani. ** In sacris literis haec significatio ecclesiae pro loco congregationis non facile occurrit, ** (Judith. 6, v. 20: *Postea vero convocatus est omnis populus et per totam noctem intra ecclesiam oraverunt petentes auxilium a Deo Israël.* Hic nomen ecclesiae ponitur pro ipso loco, in quo congregatur populus. Verum haec significatio rarior est in sacris literis, Alph. de Castro lib. 6. ad v. haereses verbo *ecclesia*.) ** sed progressu temporis factum, ut a scriptoribus ecclesiasticis tandem reciperetur, sicut Gallico nomine templum vocatur eglise, et Germanicum Kirche, tum pro ipsa congregatione fidelium, tum pro loco congregationis accipitur. In jure canonico l. 3. decretal. titulus 40. agit de consecratione ecclesiae. tit. 48. de ecclesiis aedificandis vel reparandis, ubi manifestum est, nomen ecclesiae accipi pro aede sacra, in qua particularis aliqua ecclesia ad auditum verbi et cultus divini exercitium convenit. Hebraei vocant בית מדרש, domum praedicationis. Haec significatio vocabuli ecclesiae occurrit etiam in scriptoribus veteribus. Eusebius lib. 3. de vita Const. cap. 47. ex vers. Christophori: *Imperator Constantinus in omnibus provinciis ecclesias novas extruxit easque fecit prioribus longe praestabiliores.* Augustinus epist. 157. circa med.: *Sicut appellamus ecclesiam basilicam, quae continetur populus, qui vere appellatur ecclesia, ut nomine ecclesiae, i. e. populi, qui continetur, significemus locum, qui continet; ita quod animae corporibus con-*

XI. 8. *tinentur intelligi corpora filiorum per nominatas animas possunt.* lib. 2. de civ. Dei cap. 28: *Populi conflunt ad ecclesias casta celebritate, honesta utriusque sexus discretionem, etc.* Sed quilibet videt, hanc appellationem esse impropriam et καταχρηστικήν, inde Isidorus Pelusiota Chrysostomi discipulus, qui Augustini σύγχρονος fuit ac paulo post Augustini mortem scriptis claruit, hanc nominis significationem ex professo refellit lib. 2. epist. 246. p. 210. edit. Rittersh. *Discat (inquit) Eusebius Pelusiotarum anti-*

*templum autem, extruat atque illam quidem spoliaret probos viros expellens, hoc autem marmorum exornet, hoc quoque nemini obest. Quod si ille certo cognoscat, aliud ecclesia aliud templum esse, ὅτι ἄλλο ἐστὶν ἐκκλησία καὶ ἐκκλησιαστήριον (nam ea ex immaculatis constat, hoc autem ex lapidibus et lignis aedificatur), sic existimo, eum finem facturum esse evertendi, hoc impensius quam necesse sit, τῆς χρείας, exornandi. Neque enim parietum animarum causam coelestis Rex huc venit, ignorare fingat, quod dico, etiamsi vel tardius quam maxime clarum ac conspicuum sit, et hoc declarare conabor. Ut enim aliud est aedificium, aliud altare; aliud thymiamatis locum, μυστήριον, aliud thymiama; aliud βουλευτήριον, aliud senatus (illud enim locum, in quo coeunt, significat; hic autem viros eos, qui ad locum ineunt, ad quos et periculum et salus per eodem modo de templo et ecclesia statuendum est si ne sic quidem se intellexisse dicat, illud discat, quod apostolorum tempore, cum ecclesia spiritualibus gratiis abundaret et vitae spiritus afflueret, nulla templa erant, at nostra tempora quam par sit, exornata sunt, ecclesia autem quid gravius dicam, καταρτίζεται, comicitur incessitur. Ego vero si mihi optio daretur, videri illis fuisse mallet, in quibus templa non perinde ornata erant, ecclesia autem ac coelestibus gratiis undique cincta et repleta erat, quam his nostris, in quibus templa omnis generis marmoribus cohonestata sunt, ecclesia autem spiritualibus illis gratiis nuda et vacua. Haec omnia Pelusiota, quae meritis nuntur Pontificis Eusebii illius vestigiis addie insistentibus. Cum Pelusiotae disputationem convenit illud Cyrilli Alexandrini lib. 4. in orat. 4: *Cum ecclesiam dicimus, non circumlocutionem vim hujus dictionis accommodamus, sed potius in ea multitudinem sanctissimam significamus.* Inde Gers. de potest. eccles. cons. Non sumitur ecclesia pro templo materiali aedificare melius potest latomus quam theologus consideratur ecclesia, ut est instituta a Christo per petram fidei. Bellarminus lib. 3. de cultu c. 4. §. secundo probare conatur, Christianis apostolorum temporibus habuisse templa a prioribus distincta, eademque ecclesias fuisse appellationem, quo fine adducit locum 1. Cor. 11, v. 18: *Contentibus vobis in ecclesiam et c. 14, v. 35: Manducate in ecclesiis taceant.* Sed res ipsa ostendit, non aedificium templi, sed ipsam populi Christiani congregationem sive concionem ecclesiae nomine quoque intelligi. Ut enim ex Actis apostolicis scriptoribus vetustioribus adeoque ex Pelusiotae monio modo allato constat, Christiani apostolorum tempore nondum habuerunt publica templa, sed in privatis domibus convenerunt. Roman. 16, v. 5. apostolus Cajum vocat suum et τῆς ἐκκλησίας hospitem, procul dubio quia in aedibus*

bus, qui praesentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus etiam iis, qui fuerunt ante nos usque in finem seculi. in Psalm. 62: Non solum autem fideles, qui modo sunt; sed et qui fuerunt ante nos et qui post nos futuri sunt, usque in finem seculi, omnes ad corpus ejus pertinent, cujus corporis ipse est caput, qui in coelum adscendit. in Psalm. 92: Corpus hujus capitis ecclesia est, non quae hoc loco est, sed quae hoc loco et per totum orbem terrarum; nec illa, quae hoc tempore, sed quae ab ipso Abel usque ad eos, qui nascituri sunt usque ad finem et credituri sunt in Christum, totus populus sanctorum ad unam civitatem pertinentium, quae civitas corpus est Christi, cujus caput est Christus. Huc pertinent libri Augustini de civitate Dei, in quibus ecclesiam describit ut civitatem Dei, ad quam pertinent omnes fideles, quocumque mundi tempore vixerunt, vivunt aut victuri sunt, a qua distinguit civitatem seculi, ad quam pertinent omnes reprobi; utriusque civitatis principium in Abele et Caino constituit.

Quare
toti fide-
lium
multitu-
dini tri-
buatur
nomen
eccle-
siae.

12. Quia vero tota multitudo fidelium nec in unum locum, nec uno tempore congregatur, merito aliquis quaerat, cur ecclesiae nomen illi fuerit attributum? Respondendum est, illud fieri propter spirituales unitatem, quae in hac vita omnibus ecclesiae membris invicem intercedit, in quo vero unitas illa consistat, paulo post demonstrabitur. Accedit quod, quemadmodum ecclesia aliqua particularis congregari solet in terra, ut ex verbo Dei erudiatur et cultui divino vacare possit; ita post hanc vitam tota electorum multitudo in coelo olim congregabitur, ut aeternis Deum laudet praeconiis et perpetua fruatur laetitia. In hac vita tota fidelium multitudo est una ecclesia vinculo fidei et caritatis, post hanc vitam una erit consortio aeternitatis, ut loquitur Augustinus in enchir. ad Laur.

Ecclesia
militans
et trium-
phans.

c. 56. Quin imo cum quaedam ecclesiae universalis membra coelesti illa gloria et laetitia jamdum perfruantur, inde factum, ut ecclesia universalis dividatur in militantem et triumphantem. (Bellarminus et alii Pontificii falso addunt tertiam speciem, videlicet ecclesiam laborantem, in subterraneis locis purgandam). Militans dicitur, quae sub vexillo Christi contra Satanam, mundum et carnem in hac vita adhuc pugnat (ubi observa, electorum ecclesiae hanc descriptionem unice competere, si vero coetui vocatorum accommodari debet, addendum erit, quod militans ecclesia in hoc vocata et constituta sit, ut contra adversarias illas potestates viriliter depugnet, id quod omnibus ad ecclesiam vocatis commune est.) ** Augustinus tract. 123. in Joh.: *Duas civitates divinitus praedicatas et commendatas novit ecclesia, quarum una est in fide, altera in spe: una in tempore peregrinationis, altera in aeternitate mansionis; una in labore, altera in requie; una in via, altera in patria; una in opere actionis, altera in mercede contemplationis; una cum hoste pugnat, altera sine hoste triumphat etc. Una bona et mala discernit, altera quae sola bona*

sunt, cernit; una bona est, sed adhuc misera melior et beata.** Ratio appellationis est ex sequentibus potissimum Scripturae. Ephes. 6, v. 10: *Fratres confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus; v. 11. induite armam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli; v. 12: quoniam non est nobis colluctatio versus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates etc.* 1. Petr. 5, v. 8: *Adversus vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, rens quem devoret; v. 9: cui resistite fortes fide.* 1. Joh. 5, v. 4: *Haec est victoria, quam dum vincit, fides nostra.* Rom. 7, v. 23: *aliam legem in membris meis adversariam legi mentis meae.* Job. 7, v. 1: *lilia perpetua est hominis vita super terram.* triumphans ecclesia dicitur, quae ad coelestem civitatem translata a pugnandi labore et succumbendo in coelo libera, contra omnes adversarias potestates in coelo triumphat. Ephes. 5, v. 27: *Ut exhibeamus vobis ipsam sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, ut sit sancta et immaculata.* (hoc Hieronimus in cap. 31. Jeremi. Augustinus lib. de civitate Dei. et alibi de ecclesia in coelis triumphans recte accipiant.) Hebr. 12, v. 22: *Accessimus montem Sion montem et civitatem Dei viventis, civitatem Iherusalem coelestem et multorum angelorum conventum; v. 23: et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in libro vitae, et ad judicem omnium Deum et ad gloriam justorum perfectorum, ubi ecclesia in terris triumphans et in coelis triumphans velut unus coetus atque congregatio describitur. Ratio appellationis est ex sequentibus dictis Apoc. 2, v. 10: *Esse tibi usque ad mortem et dabo tibi coronam vitae.* v. 26: *Qui vicerit et qui custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, et reget eas in virga ferrea.* Apoc. 4, v. 4: *Coronati erant corum coronae aureae.* c. 7, v. 9. *pauperes et manserunt in signum scilicet victoriae.* Unde etiam divisionem ecclesiae in militantem ac triumphantem deducunt ex Ephes. 1, v. 10: *Deus suum arbitratu in Christo, quae sunt in coelo et quae sunt super terram, et Coloss. 1, v. 20: *Deo per Christum reconcilians sibi omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis, sive quae in terris sunt, sive quae in coelis sunt.** Sed per *τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* videntur potius triumphantes angeli (ut exponunt Chrysostomus et Theodoretus) quam beatorum animae in coelis, ut nunt Beza et Piscator. Et angeli et homines in coelo conditi erant, ut essent una societas, unus coetus, una ecclesia. sed fraude diaboli genus humanum per peccatum ex hoc corpore est avulsum; Christus igitur passione sua reconcilians genus humanum Patri coelesti pacificavit et sub unum caput vicerunt angelos et homines etc. Quamvis enim Christus non sit angelorum mediator proprie sic*

ut quidam ex Calvinianis statuunt et ex illis locis probare nituntur, tamen ex reconciliatione generis humani cum Deo per Christum facta illa utilitas ad nos redundavit, ut societatis pristinae instauratio fuerit facta, absque qua si esset, angeli nos fuissent aversati. Quidam ecclesiam militantem statuunt in *factum* secundum generationem et progressum, triumphantem in *facto* esse secundum perfectam ipsius constitutionem, quod commodè accipiendum ratione scilicet incrementi, quod ecclesiae militanti in donis et personis adhuc competit, militanti vero post iudicii diem non amplius competit. Photiniani divisionem ecclesiae in militantem et triumphantem repudiant, sic enim scribit Smaltz in refutat. thesaurum D. Frantzii disp. 8. de ecclesia p. 273: *Error est, dum ecclesiam invisibilem partitur Frantzius in triumphantem et militantem. Nulla enim revera nunc et triumphans, sed olim futura est, cum Jesus Christus venerit redditum unicuique secundum opera ipsius.* Quod profluit ex hypthesi illa Anabaptistica, animas piorum dormire usque ad diem iudicii.

13. Particulariter accipitur ecclesiae appellatio tum temporis, tum loci ratione. Temporis ratione alia est ecclesia veteris, alia novi testamenti. Quamvis enim omnes omnino fideles, sive in V. sive in N. T. vixerint, ad unum catholicae ecclesiae corpus pertineant, tamen cum illi crediderint in Messiam promissum, hi vero credant in exhibitum, inde appellatio ecclesiae specialiter accepta tribuitur: 1. Populo veteris testamenti ante Christum exhibitum. Num. 20, v. 4: *Eduxistis ecclesiam Domini in solitudinem.* Deuter. 23, v. 1: *Non intrabunt in ecclesiam Domini.* Actor. 7, v. 38: *Moses fuit in ecclesia in solitudine.* Haec vocatur ecclesia Israel. 1. Reg. 8, v. 14. 22. etc. 2. Populo novi testamenti post Christum exhibitum. Actor. 5, v. 11: *Factus est timor magnus in universa ecclesia.* c. 8, v. 1: *Facta est persecutio magna in ecclesia etc.* Haec vocatur ecclesia Christi Rom. 16, v. 16. Coloss. 1, v. 14. ac distinguitur inter *primitivam*, quae ab apostolis et eorum discipulis constituta, ac *successivam*, quae primitivae illi successit. Loci ratione alia est ecclesia magna sive frequens, alia parva. Magna sive frequens est, quae in aliqua vel natione, vel provincia, vel civitate Deo colligitur; sic ecclesiae gentium dicuntur Rom. 16, v. 4. quae ex gentibus sive gentilium regionibus Christo collectae, ecclesiae Asiae 1. Cor. 16, v. 19. ecclesiae Macedoniae 2. Cor. 8, v. 1. ecclesiae Galatiae Gal. 1, v. 2. ecclesiae per totam Judaeam, Galilaeam et Samariam Act. 9, v. 31. ecclesia in Hierosolymis Act. 8, v. 1. cap. 11, v. 22. ecclesia in Antiochia Act. 13, v. 1. ecclesia Dei in Corintho 1. Cor. 1, v. 2. ecclesiae Thessalonicensium 1. Thess. 1, v. 1. ecclesia Ephesina Apoc. 2, v. 1. ecclesia Smyrnenisium v. 8. ecclesia in Pergamo v. 12. ecclesia Thyatirae v. 18. ecclesia in Sardibus c. 3, v. 1. ecclesia in Philadelphia c. 3, v. 12. ecclesia Laodicensium v. 14. Coloss. 4, v. 16. etc.

Parva est domestica, quae κατ' οἶκον, per singulas domus, colligitur, quam vocare possis ecclesiola. Rom. 16, v. 5: *Salutate ἡν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν, domesticam eorum (Aquila et Priscillae) ecclesiam.* 1. Cor. 16, v. 19: *Salutant vos Aquila et Priscilla σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ.* Coloss. 4, v. 15: *Salutate Nympham et eam quae in domo ejus est ecclesiam.* Epist. ad Philem. 2: *Ἀρχippo συστρατιῶτῃ ἡμῶν καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ.* Observandum hoc loco, ecclesiae nomen particulariter acceptum numero multitudinis poni, quia nimirum plures sunt particulares ecclesiae, quae conjunctim sumtae constituunt unam catholicam sive universalem ecclesiam, quae cum una duntaxat sit, ideo nomen ecclesiae pro ea acceptum semper ponitur in numero singulari. In notis ad lib. 1. Euseb. cap. 1. admonetur, Eusebium promiscue usurpare vocabula παροικίας et ἐκκλησίας, cum tamen παροικία proprie nolet particularem aliquam ecclesiam, quidam vertunt provinciam, sed Ruffinus ecclesiasticorum scriptorum morem secutus ecclesiam transferre maluit. Vi nominis παροικία est ecclesia domestica.

14. Synecdochice nomen ecclesiae pro parte ejus accipitur. Cum enim ecclesiae coetus juxta Cyprianum in epist. ad Florent. Pupianum lib. 4. epist. 9. in gregem et pastorem dividatur (ecclesia, inquit, est plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens, unde scire debes, et episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo), inde accidit, ut ecclesiae appellatio per figuram synecdoches tribuatur: 1. Presbyterio sive senatui ecclesiastico. Matth. 18, v. 17: *Si non audierit eos, dic ecclesiae.* (Quamvis nulla absurditate laboret, totam fidelium congregationem etiam hoc loco ecclesiae nomine intelligere, sicut Paulus id videtur eo modo exponere 1. Tim. 5, v. 20: *Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant.* Atqui haec posterior significatio priori praeferenda est propter strophas Pontificiorum, XI. 13. qui praelatis auctoritatem quidvis statuendi ex hoc loco tribuant iisque solis ecclesiae nomen arrogant, quam vocant ecclesiam repraesentativam, perinde ut Aristot. lib. 9. ethic. c. 9. dicit, civitatem id maxime esse, quod in ea principale est.) 2. Gregi, hoc est ovibus sive auditoribus. Actor. 20, v. 28: *Spiritus sanctus posuit vos episcopos regere ecclesiam Dei;* id Petrus 1. epist. 5, v. 2. sic exponit: *Pascite eum, qui inter vos est, gregem Dei ἐπισκοποῦντες etc.* 1. Cor. 6, v. 4: *Contemtibiles qui sunt in ecclesia, illos constituitis ad judicandum.* Apoc. 2, v. 1: *Angelo ecclesiae Ephesinae scribe etc.* Nusquam vero ecclesia notat unam aliquam singularem personam, sicut Pontificii ecclesiae nomine papam Romanum unice quandoque intelligunt, ut in tract. de interp. Script. demonstratum fuit, cum sit nomen collectivum, quod non potest uni tribui. Justin. in dial. cum Tryph. p. 202: *Et populus et ecclesia per multo numero mortales perinde atque una res forent, una voce vocantur et appellantur.* Bellarminus ipse lib. 3.

Synecdochice
ἐκκλησίας
significatio.

de eccles. cap. 17. circa finem: *Una persona non potest dici ecclesia, cum ecclesia sit populus et regnum Dei.*

CAPUT III.

DE SYNONYMIIS VOCABULI
SIVE DE ALIIS ECCLESIAE
APPELLATIONIBUS.

Ecclesia
est con-
gregatio
sancto-
rum.

15. Ecclesiae vocabulum in hac tractatione accipimus proprie et exquisitè de congregatione sanctorum sive vere fidelium, quae proprie dicitur ecclesia catholica, sicut Augustana confessio art. 7. eam definit: *Ecclesia est congregatio sanctorum, in qua evangelium recte docetur et recte administrantur sacramenta*, ubi observandum, confessionem maluisse uti voce *sanctorum* et *credentium* quam electorum sive praedestinatorum, ne quis vocem electorum in alienum trahat sensum, quasi intelligendi hoc nomine veniant, qui absoluto quodam Dei decreto sint electi. Omnes enim vere credentes sunt vera et viva ecclesiae membra, cum per fidem uniuntur Christo et fiant membra corporis illius mystici, quod est ecclesia. Ex his credentibus quidam in fide perseverant et finem fidei, salutem scilicet animarum, reportant, qui proprie dicuntur electi; quidam vero frena laxantes concupiscentiis carnis et peccato regnum concedentes iterum a gratia excidunt ac desinunt esse vera ac viva Christi membra et Spiritus sancti domicilia, ac nisi iterum convertantur aeternae salutis naufragium. Latior igitur est appellatio sanctorum et credentium quam electorum, proinde cum ecclesia catholica ambitu suo complectatur non solum electos proprie et exquisitè sic dictos, sed etiam sanctos et credentes, qui postea iterum excidunt, ideo satius est ecclesiam definire congregationem sanctorum et vere credentium quam electorum, quamvis sano sensu, phrasi scilicet ecclesiastica et generali, vox electorum usurpata neminem offendere debeat. Ceterum quia sanctis ac vere credentibus in ecclesia conjuncti sunt non sancti, destituti quidem interna regeneratione ac renovatione, externa tamen societate (quae in professione fidei et usu sacramentorum consistit) sanctorum coeui in hac vita conjuncti, inde est, quod ecclesia quandoque populariter accipitur pro toto coetu vocatorum, cui honorifica illa praecognitio, quae ecclesiae in Scripturis tribuuntur, non nisi per synecdochen usitatam in Scripturis figuram competunt, nimirum propter electos qui sunt in hoc coetu, perinde ac si quis civitati praeclara encomia tribuat propter honestos ac moratos cives, quibus tamen intermixti sunt mali ac perversi, vel si quis agrum egregiis epithetis ornet propter triticum, cui tamen intermixta sunt zizania, quo pertinent parabola salvatoris

XI. 14. Matth. 13. Marc. 4. Luc. 8. De hac synecdoche Augustinus epist. 59. ad Paulinum sic scribit: *Mos est*

Scripturae ita loqui de parte tanquam de toto Corinthios in primis suae epistolae partibus indicat apostolus, tanquam omnes tales sint, cum laudabiles quidam eorum, et postea in non epistolae ipsius locis ita reprehendit, tanquam culpabiles essent, propter quosdam qui erant. Istam divinarum Scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum ejus crebè sparsam quisquis diligenter advertit, multa vit, quae inter se videntur esse contraria.

16. Appellationes ecclesiae quaedam sunt propriae, quaedam metaphoricae, ad quas etiam pertinent typicae. Propria appellatio est, quando in verbo apostolico ecclesia vocatur *communio sanctorum*, *κοινωνία τῶν ἁγίων*. Quidam conantur articulum de communione sanctorum a proximo cedente de ecclesia Catholica distinguere, ita communionem *τῶν ἁγίων* in genere neutro interpretantur eorundem sacramentorum participatio, alii enim illis videtur, articuli de sacramentis nullo symbolo mentionem fieri. Et sane explicatio ista pugnat cum fidei analogia, interim concinnius particulam illam de communione sanctorum *ἐκ τῆς* accipere, quod sancta illa catholica ecclesia credimus, sit *communio sanctorum*, per quam interpretationem doctrina de sacramentis ex his nequaquam excluditur, sed potius includitur. Communio enim illa sanctorum est duplex, externa; interna consistit in professione fidei et usu eorundem sacramentorum, haec communio non solum sanctis erga se invicem inter se sed etiam non sanctis sive hypocritis, qui in vita illis intermixti sunt; interna communio specialis est in vera fide, caritate et Spiritus sancti participatione consistens, haec solis sanctis invicem pertinet. Intelliguntur autem sanctorum non in Scripturis non solum illi, qui vera fide de terris adhuc sub cruce contra Satanam militantes et cum primis illi, qui exantlato certamine in coelis beati gloriose triumphant. Utriusque sanctificationis exempla passim obvia sunt in Scripturis prioris Psalm. 16, v. 3. Act. 9, v. 32. v. 7. etc. posterioris Matth. 27, v. 52. Luc. 1. Cor. 6, v. 2. etc. Ephes. 1, v. 18. utraque sanctificatio conjungitur: *Ut sciatis, quae sunt gloriae hereditatis ipsius in sanctis*, hoc est sanctis, quam gloriosam hereditatem Christus perdonaturus sit sanctis partim in hac, partim in vita. Ephes. 2, v. 19: *Estis cives sanctorum domestici Dei*. 2. Thess. 1, v. 10: *Cum veneritis glorificari in sanctis suis*. Quando igitur ecclesia vocatur *communio sanctorum*, id intelligitur est non solum de veris et vivis ecclesiae membris, sed etiam ecclesia triumphante in coelis, uterque enim una ecclesia constituit. Hebr. 12, v. 22: *Stis ad Sion montem et civitatem Dei jerusalem coelestem et multorum millium angelorum frequentiam et ad ecclesiam primitivorum, scripti sunt in coelis, et ad judicem omnium*

et ad spiritus iustorum perfectorum. Huc pertinet, quod Hierosolyma modo militantis, modo triumphantis ecclesiae typus in Scripturis proponitur. Valde autem consolatorium est, sanctos et credentes non solum in hac vita eorundem laetum participes esse, sed etiam pertinere ad sortem illorum sanctorum, qui jam sunt gloriosi in caelis. Actor. 26, v. 18: *Mitto te, ut gentibus aperis oculos, ut convertantur a tenebris ad lucem, de potestate Satanae ad Deum, ut accipiant sortem peccatorum et sortem salutis et vitae aeternae inter eos, qui sanctificantur per fidem, et aeternam vitam in me.* Ephes. 2, v. 6: *συνεχάρισεν, conatus est facere, in coelestibus in Christo Jesu.* Rom. 1, v. 12: *Gratias agimus Deo, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.* In his locis desumpta est descriptio illa ecclesiae in verbo apostolico, quod sit communio sanctorum, item Psalm. 59, v. 6. et 1. Cor. 14, v. 33. *Haec ecclesia sanctorum, item Psalm. 149, v. 1. *עֲבֹדוּ בִּשְׁמֵי*, ecclesia ac coetus piorum.*

3. *Metaphoricae* appellationes ecclesiae in Scripturis occurrunt complures. Vocatur enim: 1. *Corpus Christi*, Rom. 12, v. 1. 1. Cor. 6, v. 15. c. 10, v. 17. et 12, v. 13. et 27. Ephes. 1, v. 23. c. 5, v. 30. Coloss. 1, v. 18. et 24. c. 3, v. 15. Notanda sunt de hac appellatione duo scripturae testimonia. Ephes. 4, v. 11: *Christus assumptus apostolos, alios prophetas, alios evangelistas, alios autem pastores et doctores, v. 12: ad perfectionem sanctorum, per opus ministerii ad glorificationem corporis Christi; v. 13: donec evocemus omnes in unitatem fidei et agnitionis filii in virum adustum ad mensuram staturae plenitudinis Christi, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ; v. 14: ut ne simus amplius pueri etc.* 2. *Caput*: sed sincere nos gerentes in caritate adolemus in eum, qui est caput, videlicet Christum; 3. *ex quo totum corpus συναρμολογούμενον καὶ συνάπτεται*, congruenter coagmentatum et compactum, per omnes suppeditas commissuras ex vi agente pro mensura uniuscujusque membri in partem capiti corpori conveniens ad sui ipsius instructionem per caritatem. Coloss. 2, v. 19: *Non est caput, ex quo totum corpus per commissuras et compages ἐπιχορηγούμενον καὶ συνβιβάζομενον*, suppeditatum et compactum, augebit in Dei gloriam. Potest autem duplex statui hujus appellationis ratio, vel enim comparari potest ecclesia corpori humano in genere, vel cum corpore Christi personali in specie. Prior comparatio varias spectatur partes, quas late prosequitur apostolus in locis variis in locis, praesertim vero 1. Cor. 12. integrum caput. Ut cujusalibet corporis recte ordinati unicum tantum est caput; sic Christus est ecclesiae caput, nec indiget ecclesia vicario quodam capite, quale statuunt Pontificii. Solus Christus non absens, sed praesens virtute Spiritus sui vitam, vigorem, sensum ac motum spiritu communicat membris suis, solus *καταρτισμὸν*,

nexum et compagem membrorum cum capite et inter se invicem efficit, solus praesidet, dominatur et eminet in ecclesia, sicut haec omnia capiti in corpore conveniunt. Christus est ecclesiae caput: 1. *ratione conditionis* sive praestantiae et eminentiae, Ephes. 1, v. 22. Coloss. 1, v. 18; 2. *ratione communicationis*, quia dat corpori suo mystico vitam, sensum ac motum; 3. *ratione regiminis ac gubernationis*, quia ipsi soli competit monarchica potestas; 4. *ratione conjunctionis*, quia nexu indivulso adhaeret suis membris; 5. *ratione defensionis*, quia prospicit incolumitati et saluti sui corporis. Ut corpus unum plura habet membra; sic credentes, licet multi sint, tamen unum corpus constituunt in Christo, Rom. 12, v. 5: *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem membra alterius.* 1. Cor. 12, v. 12: *Sicut corpus unum est et membra habet multa, omnia autem corporis unius membra, licet multa sint, tamen unum corpus constituunt; ita et Christus.* Sicut membrorum sunt variae ac diversae operationes, ac proinde membrum unum licet ignobilius sit, non invidet alteri, nec licet praestantius sit, despicit alterum; ita in corpore Christi mystico sunt diversa piorum charismata, proinde unus nec alteri invidet, nec alterum contemnat. 1. Cor. 12, v. 15: *Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, num propterea non est de corpore? v. 16: Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore, num propterea non est de corpore? etc.* Ut membra omnia uno spiritu animantur, reguntur ac vivificantur, ita omnes vere pii participes sunt Spiritus sancti, per quem reguntur, vivificantur et mystici corporis membra redduntur. 1. Cor. 12, v. 13: *In uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus.* Ephes. 4, v. 4: *Unum corpus et unus Spiritus.* Ut membra invicem compatiuntur ac mutuuum auxilium sibi invicem praestant; ita quoque vera et viva ecclesiae membra caritatis vinculo invicem conjuncta *συνπαθεῖν, συγχαλεῖν et συνωφελεῖν* sibi invicem debent. 1. Cor. 12, v. 25: *Membra idem curant alia pro aliis. v. 26: si patitur unum membrum, simul dolent omnia membra; si honore afficitur unum membrum, congratulantur omnia membra.* Sicut membra putrida et emortua spiritu vitali destituta a corpore resecantur; ita quando credentes non amplius patiuntur se regi a Spiritu sancto, sed peccato regnum concedunt, desinunt esse vera et viva mystici hujus corporis membra. Sicut in corpore humano sunt non solum vera et viva membra, sed etiam inutiles et excrementitii humores, qui corpus gravant; sic coetui vere credentium et sanctorum in hac vita admixti sunt hypocritae vera fide et sanctitate destituti. Augustinus in brevicul. coll. 3. paulo aliter applicat hanc similitudinis partem, eodem tamen sensu: *Ecclesia* (inquit) *est corpus vivum, in qua est anima et corpus.* Animam dicit significare interna dona Spiritus sancti, fidem, spem et caritatem; corpus vero externam fidei professionem et sacramentorum communionem.

XI. 16.

nam autem varia comparationis membra institui, ut memoremus potiora. Sicut nuptias antecedunt sponsa, ita coelestes nuptias, in quibus sponsa Christi in domum coelestem deducetur Apoc. 19, et 1. praecedit spiritualis desponsatio, quae fit per *Eccl. 2, v. 19: Desponsabo te mihi in saeculum, desponsabo te mihi in iustitia et iudicio, et in misericordia et in miserationibus; v. 20: et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum.* Quomodo sponsus per proxenetas sponsam sibi conciliari et adduci curat; sic Christus per ecclesiae ministros animas hominum sibi despondet. 1. Cor. 11, v. 2: *Despondi vos uni viro.* Sicut in desponsatione utrinque dantur arrhae, sic ecclesia in arrhae dat Christo humanam naturam, quam per ea hominibus assumit, vicissim arrhae loco a Christo accipit Spiritum sanctum. 2. Cor. 1, v. 22: *Initi ior agapason tou nuyatos in cordibus nostri.* Ephes. 1, v. 14: *Spiritus sanctus est agapason hereditatis nostrae.* Tertullianus de resurr. cap. p. 50: *Quemadmodum nobis arrhabonem Spiritus reliquit, ita et a nobis arrhabonem carnis accepit et rexit in coelum pignus totius summae illius quandoque redigendae.* Ut enim arrha sponsam confirmat, quod a sponso sit olim in conjugem adhibenda ac domum deducenda, sic Spiritus sanctus confirmat piorum animos de introductione ad coelestes nuptias. Et pulchra est Augustini observatio in 1. Ephes. quod Spiritus sanctus dicatur dari *sponsae ut pignus, sed ut arrha*, quia reddita pecunia sponso accepta redditur pignus; arrha autem soluto integro pretio non redditur, quia est pars pretii, quod non est auferendum, sed complendum, sic gratia et dona Spiritus sancti non auferuntur a piis in vitam aeterna, sed augebuntur ac cumulatiores redduntur. Sicut sponsus suam sponsam et maritus suam suam ardentem diligit eamque ornat, vestit, nutrit, prospicit illi de necessariis etc. sic et Christus ecclesiae suae haec omnia praestat. Esa. 61, v. 10: *Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit caro mea in Deo meo, quia induit me vestimentis iustitiae et indumento iustitiae operuit me, quasi sponsum sacerdotali ornatu et quasi sponsam ornata novilibus suis.* c. 62, v. 5: *Ut est gaudium super sponsam, sic gaudebit super te Deus tuus.* Eccl. 16, v. 10: *Vestivi te discoloribus, culceavi te hyssopo, operui te serico etc.* Eph. 5, v. 25: *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam.* v. 29: *Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam.* Sicut sponsa particeps fit nominis, honoris, dignitatis et bonorum sui sponsi, sic a Christo dicimur Christiani, ab eodem in consortium salutis et omnium coelestium bonorum recipimur. Praest etiam haec comparatio utiles commonefactiones praebere. Ut enim fidelis sponsa uni suo sponso fideliter, fidem illi servat, sincere eum diligit, semper eidem obsequitur, ita quoque ecclesia haec Christo sponso suo coelesti debet. Quin imo Christus plura in nos impendit et ardentius nos

dilexit, quam sponsus in suam sponsam impendere eamque diligere potest. Non invenit dilectam sponsam, sed facit, quia pro nobis mortuus est, cum adhuc essemus inimici; non invenit formosam, sed facit; non invenit divitem, sed facit etc. Sicut Samson ex Philistaeis exitio devotis sponsam sibi quaerit Jud. 14, v. 1. sic Christus ex genere humano propter peccatum damnato sponsam sibi elegit. Quae omnia latissime deduci et explicari possunt, nobis sufficit fontes similitudinis digito indice tantum demonstrasse. Potest autem hoc loco observari, 1. ecclesiam non solum sponsae, nec solum uxori, sed et sponsae et uxori comparari; sponsae quidem propter amoris magnitudinem, quia sponsae ardentius solent amari quam uxores; uxori vero propter indissolubile conjunctionis vinculum, quod tamen spirituali adulterio (perinde ut in conjugio) dissolvi iterum potest. 2. In parabola Matth. 22, v. 2. juxta D. Chemnicium potius intelligendas esse nuptias personales inter Filium Dei et assumptam humanam naturam, quam spirituales inter Christum et ecclesiam, cum ab illis postea distinguatur convivium nuptiale, per quod proprio intelliguntur beneficia, quae Deus in ecclesia distribuit, quaeque Christus personalibus illis nuptiis fidelibus promeruit. 3. Spiritualem desponsationem quandoque distinguere a nuptiis spiritualibus, ita ut illa ad hanc vitam, haec vero ad futuram vitam referantur Apoc. 19, v. 7. quandoque vero et spiritualis desponsatio et spirituales nuptiae ad hanc vitam referuntur, unde ecclesia etiam in hac vita et sponsa et uxor Christi vocatur. Huc etiam pertinet, quod ecclesia dicitur *mater fidelium* Gal. 4, v. 26. Quia enim ecclesia est Christi sponsa et uxor, quae spirituales filios ipsi gignit per verbum eosque alit et nutrit, ideo ecclesia dicitur *fidelium mater*. Ambrosius in comment. ad Galat. 4: *In ecclesia renascimur ad libertatem filiorum Dei.* Augustinus serm. 109. de temp.: *Quemadmodum duo nos parentes ad mortem genuerunt Adam et Eva, sic nos duo ad vitam gignunt, Christus et ecclesia.* ** Cyprianus de simpl. praelator. p. 164: *Illius foetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur.* Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. Unam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Haec nos Deo servat, haec filios regno, quos generavit, assignat etc. Habere non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. ** Duo illa ubera, quibus ecclesia fideles nutrit, sunt duo testamenta. Gal. 4, v. 19: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus in vobis formetur.*

19. 3. *Regnum coelorum*; quae appellatio potissimum tribuitur ecclesiae novi testamenti post plenam Christi in evangelio manifestationem colligi coeptae. ** Ecclesia comparatur *coelo*: 1. ratione dignitatis; 2. ratione unitatis; 3. ratione puritatis; 4. ratione firmitatis; 5. ratione amplitudinis. ** Matth. 3, v. 2. summa concionum Johannis Baptistae sic describitur: *Agite poenitentiam, appropin-*

XI. 19.
3. Regnum
coelorum.

quat enim regnum coelorum, quod Christus Matth. 4, v. 17. postea repetit. Dicitur autem ecclesia praesertim N. T. regnum coelorum, non quod fidelibus in V. T. terrena duntaxat bona fuerint promissa, sicut Anabaptistae statuunt, qui ex sanctissimo patriarcharum, prophetarum et reliquorum fidelium V. T. coetu mundanam quandam politiam fabricant; sed 1. respectu habito ad vaticinia T. V. de Messiae regno; 2. Samuel. 7, v. 12: *Firmabo regnum ejus; v. 13: ipse aedificabit domum nomini meo et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum*, quae promissio repetitur 1. Paral. 17, v. 11. c. 22, v. 10. c. 28, v. 7. 2. Paral. 7, v. 18. Psalm. 89, v. 30. quo pertinent etiam sequentia vaticinia: Psalm. 2, v. 6: *Constitui regem meum super Sion*. Psalm. 45, v. 4: *Accingere gladio tuo super femur tuum o heros; v. 7: virga directionis, virga regni tui*. Psalm. 72, v. 1: *Deus judicium tuum da regi et justitiam tuam filio regis*. Psalm. 110, v. 2: *Sceptrum fortitudinis tuae emittet Dominus ex Sion*. Dan. 2, v. 44: *Suscitabit Deus coeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur* etc. 2. Quia est regnum gratiae, quod per praedicationem evangelii sibi Christus colligit et cives hujus sui regni per verbum et Spiritum sanctum regit eodemque contra omnes adversarias potestates tuetur; ac subditi hujus regni vicissim ipsi ut regi debent obsequia et obedientiam, inde evangelium vocatur *evangelium regni* Matth. 9, v. 15. ac *sceptrum sive virga hujus regni* Psalm. 45, v. 4. fideles vocantur *fili hujus regni* Matth. 13, v. 38. et *regale sacerdotium* 1. Petr. 2, v. 9. potestas remittendi peccata vocatur *claves hujus regni* Matth. 16, v. 19. Sic ergo appellatione regni coelorum comprehenduntur omnia Christi beneficia, quae in ecclesia distribuit, et ratio appellationis exponitur Luc. 11, v. 20. quod scilicet tunc regnum Dei ad nos perveniat, quando Christus digito Dei Satanam expellit et regnum ejus destruit. Diabolus enim est fortis, armatus et ipsa lege divina munitus, detinens nos propter peccata in regno suo captivos, ex quo nullius creaturae viribus liberari possumus, sed Christus merito et efficacia suae passionis ac mortis regnum Satanæ destruxit et haec beneficia sua distribuit in verbo et sacramentis, per quae poenitentiam et fidem in cordibus nostris efficaciter agente Spiritu s. operatur, sicque potentia et gratia sua ex regno tenebrarum in regnum lucis, ex regno Satanæ in suum regnum, ex regno irac in regnum gratiae nos transfert, Col. 1, v. 13. 3. Vocatur etiam regnum coelorum, quia non est temporale, mundanum ac politicum aliquod regnum, non administratur more regnorum mundanorum, non affert bona terrena, sed spiritualia ac coelestia. Luc. 17, v. 20: *Regnum Dei non venit cum observatione; v. 21: ecce enim regnum Dei intra vos est*. Joh. 18, v. 36: *Regnum meum non est de hoc mundo*. Sic ergo haec appellatio destruit opinionem Pontificiorum, quod ecclesia Christi sit coetus hominum ita visibilis et palpabilis, ut est coetus populi Romani vel regnum Galliae vel res-

publica Venetorum, ut loquitur Bellarminus de ecclesia c. 2. §. Atque hoc. 4. Denique hoc regnum coelorum, quia ad regnum coelorum gloriae nemini patet aditus nisi ex regno gratiae beneficia hujus regni tunc demum plene et perfectè fidelibus distribuentur, quando in regnum coelorum translati fuerint, inde est quod appellatio regnorum non solum tribuitur regno gratiae in haec aeternum, sed etiam regno gloriae in vita aeterna Mat. 25, v. 20. c. 8, v. 11. c. 18, v. 3. etc. quo per hoc quod regnum coeleste dicitur *hereditas in aeternum* Christi Ephes. 5, v. 5. et electi dicuntur *heredes regni, quod Deus promisit se diligere* Jac. 2, v. 5.

20. 4. *Civitas Dei*; quae appellatio cum ferme consentit. Tribuitur autem tum ecclesiae militanti, Cant. 3, v. 2: *Surgam et circumibo civitatem* etc. Apoc. 11, v. 2: *Civitatem sanctam habebunt mensibus quadraginta duobus*. c. 20, v. 11: *Circuiverunt castra sanctorum et civitatem dilectam* (quo pertinet, quod vera ecclesiae membra I. *συμπολιται τῶν ἁγίων* Ephes. 2, v. 19.) tum ecclesiae triumphanti, Hebr. 11, v. 10: *Abraham fidem habebat et civitatem habentem fundamenta, artifex et conditor Deus est; v. 16: non erubuit vocari deus ipsorum, paravit enim illi civitatem*. c. 12, v. 22: *Accessistis ad civitatem viventis, Jerusalem coelestem*. c. 13, v. 14: *habemus hic manentem civitatem, sed futuram non habemus*. Apoc. 3, v. 12: *Qui vicerit, super thronum sedeam et scribam nomen Dei mei et nomen civitatis Dei novae Hierosolymae, quae descendit e coelo*. Apoc. 21, v. 2. et seqq. haec civitas graphice pingitur, quales muros, quales portas, quales fundamenta, quale templum etc. obtineat. Ratio appellationis deducta est: 1. ab Hierosolyma Judaica metropoli, quae vocatur *civitas Dei* Psalm. 46, v. 4. Psalm. 48, v. 2. Psalm. 87, v. 3. *civitas magna* Psalm. 46, v. 3. Matth. 5, v. 35. in qua *ignis Domini et caminus ejus* Esa. 31, v. 9. ardebat, quia in templo super arcam propitiatorii duos Cherubin Deus habitabat et nominis sui gloriam eo in loco instituerat Exod. 20, v. 24. janua Hierosolyma fuit typus ecclesiae, ut postea dicitur. 2. A comparatione cum civitate. Ut enim ecclesia est communio multorum certis legibus divinae auctoritatis magisterii subjecta; sic ecclesia est fidelium congregatio certis legibus et Christo regi sibi invicem devincta. Quemadmodum cives ejusdemque civitatis communibus bonis ac privilegiis gaudent; sic omnes sancti eorundem spiritualium ac coelestium bonorum sunt participes. *Civitas non consistit ex medico et medico, a rustico et rustico, sed ex medico et rustico*, Aristoteles in Ethicis loquitur; ita quoque ecclesia non constat ex pastore et pastore, seu ex auditore et auditore, sed ex docentibus et discentibus, inter ipsos auditores sunt varii vitae status et ordines. Quemadmodum civitas muris ac moenibus contra hostium impetum munita est; sic Deus

ecclesiam suam est murus igneus Zach. 2, v. 5. is quod hanc civitatem Psalm. 127, v. 1. Quemadmodum civitas una manet diversis civibus sibi inter quasi ordine quodam succedentibus; sic una manet ecclesia, licet diversi homines ad eam accedant vel ex ea decedant.

2. *3. Domus Dei.* Psalm. 27, v. 4: Unum petii Domino, ut inhabitem in domo Dei. Psalm. 55, v. 15: In domo Dei ambulavimus conjunctim. Psalm. 84, v. 5: Beati qui habitant in domo tua Domine etc. 1. Tim. 3, v. 15: Ut scias, quomodo oportet te in domo Dei versari, quae est ecclesia dei viventis, columna et firmamentum veritatis. Hebr. 3, v. 2: Christus pontifex nostrae confessionis fidelis est ei, qui constituit eum, sicut et Moyses in domo ejus; v. 3: ampliori enim gloria per Moysen dignus habitus est, quanto ampliorem gloriam habet domus, qui fabricavit illam etc.; v. 5: Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus sicut famulus; v. 6: Christus vero tanquam filius in domo sua, cujus domus sumus nos, si fiduciam et gloriationem spei usque ad finem firmam habuerimus. Hebr. 10, v. 21: Christus est sacerdos regnans super domum Dei. 1. Petr. 2, v. 5: Ipse tanquam lapides vivi superaedificamini domus spiritus. (Pulchra et jucunda est haec pictura, apud Chenuicius in loc. part. 3. p. 305. Beata urbs Jerusalem, quae in coelis est, construitur ex vivis lapidibus. Lapidibus illi natura sunt impoliti, sed testimoniis et precibus ac varia cruce in his terris apollantur, suis singuli locis aptantur et per manus artificis disponuntur. Angularis autem lapis et fundamentum est ipse Christus a coelesti Patre missus, ut lapides per se emorturi ipsi impositi vitam a spiritum accipiant, utque firmum ecclesiae fundamentum contra ipsas inferorum portas praestet. Quia est lapis angularis, ideo sua compage perfecte firmiter nectit, ut aedificium non fatiscere nec fides unquam in perpetuum agere possit.) 1. Petr. 2, v. 17: Tempus est, ut iudicium incipiat a domo Dei; quo pertinet etiam illud, quod cives ecclesiae dicuntur *olxioi*, domestici, Dei Ephes. 2, v. 19. Hinc appellationis deducta est: 1. a tabernaculo aedificati Mosaico et templo Salomonis Hierosolymitano, quorum utrumque dicitur domus Dei Exod. 25, v. 19. c. 34, v. 26. Deut. 23, v. 18. etc. 1. Reg. 2, v. 36. c. 3, v. 1. etc. jam vero utrumque fuit ecclesiae typus. 2. Quia Jacobus patriarcha locum, a quo Deus ex arcana sua luce prodiens se ipsum a visione nocturna ei manifestaverat, vocat domum Dei et portam coeli. Gen. 28, v. 17: Hic nihil est nisi domus Dei et porta coeli, unde nomen illius loci vocat Bethel, quod est Dei domus. Jam vero ecclesia Deus per verbum se hominibus manifestat, viam et iter ad coelum illis monstrat, imo fores coeli omnibus credentibus aperit, merito igitur ecclesia vocatur Dei domus. Augustinus qu. 83. in Genes. 3. Quia coelum, in quo Deus plena luce sanctis et sanctis angelis sese manifestat, vocatur Dei domus. Joh. 14, v. 2: In domo Patris mei

mansiones multae sunt. 2. Cor. 5, v. 1: Si terrestris domus nostra hujus tabernaculi dissolvatur, aedificationem ex Deo habemus domum non manufactam, *oixlav ayeuonopoliton*, aeternam in coelis. Jam vero ad domum Dei in coelis nemini patet aditus, nisi ex domo Dei in terris, id est ex ecclesia. 4. Sicut domus habitaculum praebet patrifamilias, qui in domo sua merito quaeritur, sic Deus in ecclesia praesentia suae gratiae habitat, in qua etiam a nobis quaerendus est. Levit. 26, v. 12. 2. Cor. 6, v. 16: Inhabitabo in illis et ambulabo inter eos. Augustinus in enchir. ad Laurent. c. 56: Rectus confessionis ordo poscebat, ut Trinitati subjungeretur ecclesia, tanquam habitatori domus sua et Deo templum suum et conditori civitas sua. Huc pertinet, quod ecclesia dicitur Dei facies. Gen. 4, v. 16: Egressus est Cain a facie Domini, id est ab ecclesiae contubernio, ubi Deus in verbo se audiendum et per sacrificiorum inflammationem conspiciendum exhibebat. Psalm. 42, v. 3: Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? id est quando potero accedere ad templum Dei, ubi Deus in congregatione ecclesiae praesentiam suam peculiari modo revelat. Jon. 1, v. 3: Jonas fugit a facie Domini, id est ex ecclesia ad congregationem gentium, in qua non sunt patefactiones divinae. In creaturis apparent aliqua Dei vestigia, sed in ecclesia conspicitur amica Dei facies, quia in evangelio gratiam suam ostendit et sacramentis velut signis visibilibus de ea nos confirmat, unde fanum deducunt e *ⲙⲁⲓⲁ*, facies, quia in ecclesia apparet Dei facies. 5. In domo magna sunt vasa non solum aurea, sed etiam lignea et fictilia, quaedam ad decus, quaedam ad ignominiam, 2. Tim. 2, v. 20; sic in visibili ecclesiae coetu electis mixti sunt reprobi ac bonis mali. Servus non manet in domo in aeternum Joh. 8, v. 35. sic servi peccati e domo Dei tandem ejiciuntur. Oeconomus in hac domo sunt ministri ecclesiae, 1. Corinth. 4, v. 1. etc.

22. *6. Vineam Domini.* Matth. 20, v. 1: Simile est regnum coelorum patrifamilias summo mane exeunti, ut conducat operarios in vineam suam. Matth. 21, v. 33: Homo quidam paterfamilias plantavit vineam et sepem circumdedit ei et fodit in ea torcular et aedificavit turrin et locavit eam agricolis etc. Haec appellatio parabolica desumpta est ex V. T. Psalm. 80, v. 9: Vitem de Aegypto transtulisti, ejecisti gentes et plantasti eam; v. 10: expurgasti in conspectu ejus et plantasti radices ejus et implevit terram, etc. Esai. 3, v. 14: Depasti estis vineam meam. cap. 5, v. 1: Vineam factam dilecto meo in cornu filio olei; v. 2: et sepiit eam et lapidibus construxit eam, consevit eam vitibus nobilissimis et aedificavit turrin in medio ejus et torcular exstruxit in ea et exspectavit, ut faceret uvas etc. v. 7: Vineam Domini exercituum domus Israel est et vir Juda germen ejus delectabile. Jer. 2, v. 21: Ego plantavi te in vineam electam, quomodo conversa es mihi in palmites degeneres. In Cantico Canticorum aliquoties nomine vineae intelligitur ecclesia, c. 2,

6. Vineam Domini.

v. 13. c. 6, v. 10. c. 7, v. 12. c. 8, v. 11. Gregor. homil. 19. in evang.: *Conditor noster habet vineam universalem, scilicet ecclesiam, quae ab Abel justo usque ad ultimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, tot palmites misit.* Membra comparationis varia institui possunt. Natura sumus vites sylvestres et degeneres, Deut. 32, v. 32. Jerem 2, v. 21. nulli usui nisi ut simus materia ignis infernalis Ezech. 15, v. 4. Sed Deus transfert nos in vineam suam hoc est in ecclesiam, inserit nos ut palmites Christo verae illi viti, Johan. 15, v. 1. ut succum ac spiritum vitae ex eo trahamus et dulces fructus feramus; qui non manserit in hac vite, exarescet et in ignem aeternum conjicietur. Augustinus tract. 81. in Johan.: *Unum de duobus palmiti congruit, aut vitis aut ignis.* Vineam inter omnes arbores et frutices est nobilissimum terrae germen; sic ecclesia est coetus nobilissimus et Deo gratissimus, in quo habet suum beneplacitum, sicut de vino dicitur Psalm. 104, v. 15. *quod lactificet cor hominis.* Nulla pretiosior possessio quam vinea, inquit Cato de re rust. *nulla plus operae et laboris requirit, nulla praestantiores fructus profert,* quae omnia ad ecclesiam pulcherrime accommodari possunt. Vineam tempore hiemis non habet externum aliquem splendorem, pruinis enim ac nivibus contexta latet, sed in aestate demum floret; sic ecclesiae filii in hac vita sunt contempti et abjecti, sed quando aestas gloriae aeternae appropinquat, Luc. 21, v. 30. tunc ipsorum *vita et gloria apparebit*, Coloss. 3, v. 4. Nobilissimus ille succus vitis ex calore solis et pinguedine terrae provenit; sic foecunditas piorum in operibus bonis desuper descendit. Labor in cultura vineae adhibendus per totum fere annum durat; sic ecclesiae ministris in vinea Domini laborantibus perpetuo sudandum. Tempus persecutionis et tribulationis vocatur *tempus putationis*, Cant. 2, v. 12. hac enim falce resecantur putrida ecclesiae membra, quae foliis verborum duntaxat luxuriant, nullos autem fructus ferunt. Vites alligantur palis, sic piorum *virga et baculus* est verbum Dei Psalm. 23, v. 4. Inutiles stolones folia luxuriantia et sarmenta arefacta ex palmitibus amputantur, ut fructus maturescere possint; sic *coelestis Pater omnem palmitem non ferentem fructum in Christo, tollit eum et omnem, qui fert fructum, purgat eum, ut copiosorem fructum afferat*, Joh. 15, v. 2. Palmites erigendi sunt, ne terrae adhaereant, alias uvae putredinem contrahunt; sic ecclesiae filii cor suum a terrenis avertere atque ea, quae sursum sunt, quaerere debent, ne in mundi inquinamenti putrescant, Coloss. 3, v. 1. Hanc vineam Deus plantat per vocationem, sepem et murum illi circumdat per angelicam custodiam, turrin in ea aedificat, per quam denotatur oculus divinae providentiae, qui super hanc vineam semper vigilat Psalm. 121, v. 4. *toreular in ea fodit*, per quod significatur pressura crucis, cui vere pii in hac vita sunt subjecti. Huc referendum, quod Noachus vineam plantasse dicitur, Genes. 9, v. 20; sic Christus est verus ille Noachus et conso-

lator, qui vineam spiritualem plantat. Nabothus propter vineam suam occiditur 1. Reg. 21. sic Christus propter ecclesiae vineam se occidi passus est. *ne fuit Salomoni*, dicitur Cant. 8, v. 11; hic Iustus Salomon vineae possessor ac Dominus est Iustus Matth. 21, v. 40. Vulpes et apri vineis primis sunt molesti, illae eas demoluntur Cant. 2, v. 15. hi vero devastant Psalm. 80, v. 14. per vites intelliguntur haeretici, per apros persecutores tyranni. Plura comparationis membra excogitare proclivi est, sufficit nobis fontes monstrasse. Iustus in Lucam c. 9. p. 145: *Recte vinea Christus populus nominatur, vel quod crucis in fronte texat indicium, vel quod fructus ejus postrema legatur aetate, vel quod omnibus ut ordinibus vrum, ita pauperibus atque divitibus, humilibus et potentibus, servis ac dominis in ecclesia Dei a dimensio, nulla sit discretio; ut vitis maris arboribus, ita corpus animae, anima quoque coniungatur. Ut vinea dum ligatur, erigitur et non minuitur, sed augetur; ita plebs sancta ligatur, exuitur; dum humiliatur, attollitur; reciditur, coronatur etc.* Vide etiam Irenaeum l. cap. 70. Athanasium q. 491. etc. ** Exod. 7, ecclesia vocatur *exercitus Dei*: 1. propter dignitatem hujus coetus, cum quo nullius imperatoris exercitus comparari potest; 2. propter conditionem ecclesiae militantis sub vexillo Christi; 3. propter clarissimas victorias, quas Christo duce obtinet, Psalm. 2. Corinth. 10. 4. ad excitandos fideles, ut memores sint stationis et periculorum; 5. ad terrendos persecutores, ut meminerint, sibi non cum hominibus cum invicto Dei exercitu rem esse, Actor. 9. *

23. 7. In Cantico Canticorum variis appellatibus honoratur ecclesia. 1. Vocatur *lilium inter nas* Cant. 2, v. 2. quia quantum lilium a spinis, tum ecclesia a reprobis distat conventiculis; ut lilium a spinis pungitur, sic ecclesia a reproborum congregatione persecutionem patitur. Hos v. 6: *Israël germinabit sicut lilium.* 2. *Alba Christi* Cant. 1, v. 15. c. 2, v. 13. etc. non solum ratione dilectionis, sed etiam ratione cognationis quae propter humanam naturam personaliter Dei unitam ecclesiae cum ipso intercedit 3. *Columba* Cant. 2, v. 14. quia *oculos habet columbarum* Cant. 2, v. 15. columbinam scilicet mentis simplicitatem Matth. 10, v. 16. et iudicium Spiritus sancti, quod columbae specie apparuit Matth. 3, v. 16. hic simplex ille oculus, quo totum corpus nostrum, membra scilicet affectus atque opera fiunt lucida. ** Vocatur columba, quod eo nomine caritas et simplicitas designetur censente Fulgentio de passion. Iusti ad Thrasim. lib. 3. p. 421. ** Luc. 11, v. 19. columba illa habitat in foraminibus petrae, in cuniculis maceriae Cant. 2, v. 14. quia ecclesia in vitiis Christi, qui est salutis nostrae petra 1. Cor. 3, v. 4. tutum habet receptaculum. Ac conveniunt versus de columba.

Est sine felle, gemit, rostro non laedit et unguis Possidet innocuos granaque pura legit.

1. *Soror Christi* Cant. 4, v. 9. et 10. quia enim ecclesia est Dei filia, ideo etiam est Christi soror, soror est, quia de sanguine ejus; amica, quia per sanguinem ejus reconciliata. Bernhardus serm. 8. in Cant.: *Soror Christi est, quia ex uno patre, sponsa, quia in uno Spiritu.* 3. *Hortus conclusus* Cantic. 4, v. 11. quia hortus paradisiacus fuit ecclesiae typus. In horto plurimae arbores fructiferae conspiciuntur; sic in ecclesia sunt arbores bonae ac fertiles. Psalm. 1, v. 3. Psalm. 92, v. 13. et seqq. Matth. 7, v. 17. In hoc horto sunt *areolae aromatum* Cant. 16, v. 1. hoc est divisiones charismatum, gratiarum ac donorum Spiritus sancti, quando aquilo tribulationis hunc perficit, tunc fluunt et jucundissimum odorem emittunt illius aromata, Cant. 4, v. 16. Est hortus *sponsae* Cant. 6, v. 10. quia dulces illius fructus sub adversitatum testa absconditi latent. Conclusus hortus dicitur, quia Christus muro angelicae defensionis eum munit; ac velut horti conclusi amoenitatem et pulchritudinem nemo videt, qui extra eum positus est, sic interiori ecclesiae ornatum nemo videt, nisi qui est civis et membrum verae ecclesiae. 4. *Fons signatus.* In ecclesia fluunt *fontes Israël* Psalm. 66, v. 27. *flumina aquae vivae* Johann. 7, v. 38. hoc est consolationes verbi, charismata Spiritus sancti, de quibus Psalm. 46, v. 5. dicitur, *rivuli lacuant civitatem Dei.* Sed hic fons signatus est omnibus incredulis, credentes enim ex eo bibunt et bibunt, in quibus fit *fons aquae salutaris in vitam aeternam.* Joh. 4, v. 14. Cyprian. epist. 6. p. 25: *Si hortus conclusus est, sponsa Christi, quae est ecclesia, patere res clausa alienis et profanis non potest. Et si fons signatus est, aqua bibere inde, neque consignari potest, cui foris posito ad fontem accessus non est.* Augustinus de 2 contra Crescon. c. 21: *Absit ut (impii) trans possint limites horti conclusi, cujus ille hortus est, qui non potest falli; qui tamen si confertur et corriguntur, tunc intrant, tunc mundantur, tunc in arboribus horti conclusi, tunc in membris columbae numerantur.* Gregor. in comment. Cant. 4: *Hortus sanctae ecclesiae existit, quia in populos multos in fide gignit, quasi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus conclusus tamen dicitur, quia caritatis vallo circumquaque munitur, ac intra numerum electorum reprobis aliquis ingrediatur.* 7. *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* Cant. 6, v. 3. quia ecclesia in hac vita perpetuo pagnat contra Satanam et ipsius squamas, neque in confusa quaedam multitudo et colluvies *ἀναρχος*, sed certi in ea constituti sunt ordines. 8. *Conspicitur quasi aurora, pulchra est ut luna, electa ut sol,* Cant. 6, v. 9. Aurora est, quia nondum habet lucis plenitudinem, quam in vita aeterna demum consequatur, 2. Petr. 1, v. 19. Lunae confertur, quia a Christo justitiae sole illustratur, quia luce verbi in tenebras hominum corda illuminat, sicut luna nocturnas tenebras dispellit, et quia sua habet incrementa et decrementa, sicut luna mutat suas *φάσεις*. ** Augustinus epist. 119. ad Januar. c. 5. Arnobius

in Psalm. 135. Gregorius lib. 17. moral. c. 10. eo accommodat locum Job. 25, v. 5: *Ecce luna non splendet et stellae non sunt mundae in conspectu ejus.* Quia (inquit) nec sancta ecclesia virtute propria tot miraculis emicat, nisi hanc praeventis gratiae dona perfundant; nec singulorum bene viventium mentes a peccatorum maculis mundae sunt, si remota pietate judicentur. Hieronymus in c. 86. Esai. dicit, *ecclesiam appellari lunam* Cantic. 6, v. 9. *quia pace et persecutionibus crescit atque decrescit, et oppressa tentationum tenebris rursus pristinum lumen assumit habetque splendorem a sole justitiae.* ** Ambrosius lib. 4. hexaëmer. c. 8. circa medium: *Luna typum dilectae habet ecclesiae, quod significat propheta dicens: orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis donec extollatur luna. Et in Canticis Dominus de sponsa sua ait: Quoniam est haec prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna, electa ut sol? Et merito speciosa sicut luna ecclesia, quae toto mundo refulsit, et tenebras hujus seculi illuminans dicit: Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Pulchre ait prospiciens, quasi suos de superiore prospectans, sicut habes: Dominus de coelo prospexit super filios hominum. Prospiciens ergo ecclesia sicut luna defectus habet et ortus frequentes, sed defectibus suis crevit et his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur et confessorum martyriis coronatur. Haec est vera luna, quae de fratris sui luce perpetua lumen sibi immortalitatis et gratiae mutuatur. Fulget enim ecclesia non suo, sed Christi lumine et splendorem sibi arcessit de sole justitiae etc. Postea refellit figmentum poetarum, quod luna carminibus magicis coelo deduci possit et addit: Multi tentant ecclesiam, sed magicarum artis ei carmina nocere non possunt, nihil incantatores valent, ubi Christi canticum quotidie decantatur.* Philo episcopus Carpathius in Cant. Cantic.: *Lunae comparatur ecclesia, propterea quod quicquid habet divini luminis, id a justitiae sole illo immobili atque divino accipit. Soli confertur propter splendorem veritatis in ea lucentis.* Esai. 60, v. 19: *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam et Deus tuus in gloriam tuam;* v. 20: *non occidet ultra sol tuus et luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Apoc. 21, v. 23: *Et civitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam et lucerna ejus est agnus.* c. 22, v. 5: *Nox ultra non erit et non egredientur lumine lucernae, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminat illos.* 9. *Sulamitis,* *שִׁלְמִית*, Cantic. 6, v. 12. quasi dicas *Salomonaeam*, est enim coelestis Salomonis sponsa, est pacifica ad xi. 23. exemplum regis sponsi sui pacifici. 1. Cor. 11, v. 16: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesiae Dei.* Quidam exponunt Hierosolymitana, quae habitat in Jerusalem, quod itidem ad ecclesiae spiritualis Hierosolymae cives accommodari potest. 10. *Filia principis* Cant. 7,

passiones Joh. 14, v. 2. 9. Quemadmodum in arce recipiebantur animalia munda ac immunda; ita ecclesiam militantem recipiuntur Judaei ac gentes prout in visione Petrina per omnis generis ista hoc denotatur Actor. 10, v. 12. possunt per animalia immunda intelligi hypocritae, cum visibilis ecclesiae coetui sese immiscent. Iuxta Noë cum familia sua inter leones, ursos et, lupos aliasque ferocissimas bestias divino ab incolis conservatur; sic exilis grex Dominus medio tyrannorum et haereticorum agmine circumdatus Eza. 11, v. 6. 11. Quemadmodum arca coetum in medio lateris; sic Christus est ecclesiae coetum Joh. 10, v. 7. per quem ad militantem triumphantem ecclesiam ingredimur; per istum ingredimur, quando per baptismi sacramentum ecclesiae incorporamur. Augustinus lib. 12. Fastum c. 16: *Nemo intrat in ecclesiam, et sacramentum remissionis peccatorum, hoc de Christi latere aperto manavit.* 12. Quemadmodum arca lucis aliquid habuit, cui tamen multum fuit admixtum, siquidem unam tantum lucernam; sic in hac vita cernimus per speculum in aenigmate 1. Cor. 13, v. 12. attendendum verbo velut lucernae lucenti in loco caeco, donec dies illucescat 2. Petr. 1, v. 19. Quemadmodum in arca fuit cibus, quo conservati omnes usque dum ingrederentur novum mundum in ecclesia per verbum et sacramenta nutriti; donec coelum novum ac nova terra succedat 3. v. 13. 14. Quemadmodum arca intus et exterius fuit oblita; sic corda nostra interius sunt fide, exterius caritate. Augustinus in quaest. 52: *Bitumen significat caritatem per quam sancti nec illis scandalis, quae fiunt ab his, qui sunt, cedunt, nec illis, quae fiunt ab his, qui non sunt.* Epiphanius contra Alogos bitumen est de virtute ecclesiae, quam obtinet contra tentas et letiferas doctrinas, incenso enim bitumine serpentes fugari dicit. Augustinus lib. 12. Fastum Manich. c. 14. et in lib. 65. qq. 51. per ligna *resqaywa* illius arcae (ita Hebraicum copher exponunt LXX interpretes, creatus est) sanctos ecclesiae cives intelligente dicit. Arca (inquit) de lignis quadratis constructa, sicut ecclesia de sanctis construitur ad opus bonum paratis. Quadratum enim quatuor certis, semper stat firmiter, et sancti in libel tentationibus stabiles permanent, non prosperitatibus cedunt. 15. Fabri qui Noë in exstruenda illa operam locant, non ingrediuntur, typum praebent illorum sacerdotum, qui aliis monstrant salutis viam, seipsum insistere nolunt; reliqui ex familia Noë, qui arcam ingressi fuerunt, repraesentant et pios ecclesiae ministros. Per corvum cabus inhiantem et ad arcam redire oblitum geritur apostatae, qui carnalibus hujus mundi rebus reducti ab ecclesia discedunt. Thomas 1a. com. 1. Petr. 3: *Sicut arca fuit de*

lignis levigatis et dolatis, ita ecclesia constat de sanctis per angustias et tribulationes afflictis; et sicut arca ex lignis imputribilibus, ita ecclesia constat ex hominibus incorruptis; deinde in arca pauci, scilicet octo animae, salvabantur, ex hoc significatur paucitas salvandorum, postremo sicut multiplicavit, undis elevabatur arca, sic per tribulationes crescit ecclesia. Vide Origenem, Isidorum et alios in Genesin. ** Quemadmodum arca ex multorum lignorum coaptatione seu conglutinatione coalescit in unum corpus; sic ex multis variarum gentium et ordinum hominibus ecclesia colligitur in unum corpus. **

26. 3. Vocatio Abrahae ex Ur Chaldaeorum illustrem praebet ecclesiae typum Genes. 12, v. 1. *Dixit Dominus ad Abraham: Egrede de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstravero tibi.* Quemadmodum terra, ex qua Abrahamus egredi jubetur, fuit idololatriis repleta, terra caliginis et tenebrarum; sic ante vocationem in ecclesiam ambulamus in tenebris et habitamus in regione umbrae mortis Esai. 9, v. 2. sumus tenebrae Ephes. 5, v. 8. Quemadmodum vocatio illa Abrahae fuit gratuitum omnino beneficium, cum ipse quoque servierit diis alienis Jos. 24, v. 2. ita quoque est opus merae gratiae, nequaquam vero praecedentibus meritis debetur, quod ex tenebris ad lucem et sortem sanctorum in lumine, ad Christi scilicet salvificam agnitionem et beatam ecclesiae societatem, vocamur. 2. Tim. 1, v. 9: *Vocavit nos Deus vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quae data est nobis in Christo ante tempora secularia.* Sicut Abrahamus promte secutus est Deum vocantem, non contulit cum carne et sanguine, non disceptavit cum Deo, reliquit patriam, domum, fundos, agros, cognatos etc. quibus in hac vita nihil carius esse potest; sic et nos vocati ad ecclesiae consortium absque ulla tergiversatione sequamur. Justinus in dial. cum Tryphone pag. 272: *Quid amplius prae ceteris per gratiam hic Abrahamus tribuit Deus? quod persimili vocationis verbo ipsum vocavit exire jubens e terra, quam incolebat. Ille vero et nos omnes voce illa vocavit et exivimus jam ex ea vitae conversatione, in qua vivimus communibus aliorum terrae habitatorum moribus male vitam agentes et una cum Abrahamo jure hereditario accipiemus terram sanctam, hereditatem cernentes in aeternum infinitum, quippe qui liberi Abrahae propter parem fidem sumus. Quo enim modo ille voci Dei credidit et reputatum est ei ad justitiam; eodem et nos modo voci Dei, qua per apostolos Christi denuo promulgatae, qua per prophetas olim nobis annuntiatae credentes ad mortem usque rebus mundanis omnibus renuntiavimus.*

27. 4. Rubus ardens in deserto, qui tamen igne non absumebatur, Exod. 3, v. 2. quo procul dubio significatum fuit, ecclesiam Israëliticam uri quidem igne tribulationum in Aegypto, non tamen consum-

3. Vocatio
Abrahae.

4. Rubus
ardens in
deserto.

tam iri. Theodoretus quaest. 6. in Exod.: *Ego arbitror, significari Israël Aegyptorum insidiis appetitum non esse subjugandum, sed adversariis superiorem futurum. Rubus est sylvestris et abjectus frutex; sic ecclesia in hac vita est humilis myrica in oculis mundi et humanae rationis. Rubus est frutex spinosus et senticosus, quem, ut Hebraei loquuntur, avis citra depilationem ingredi non potest; sic qui ecclesiam hostiliter oppugnant, se ipsos magis laedunt quam istam. De rubo illo Mosaico scribit Philo in libr. de vita Moysis: Rubus erat plantula spinosa et debilissima atque ea nemine ignem admovente repente tota accendi visa est, quam cum ignis radicibus occupasset et ingenti flamma omnes ramos ac cacumen complexus esset; ea tamen perinde manebat illaesa, ac si superne fons delaberetur incendiumque reprimeret et velut materia esset incorruptibilis, non ignis pabulum, sed contra nutriretur ab igne. Sic ecclesia non consumitur ab incendio irae divinae adversus peccata, quia tegitur umbraculo gratiae in Filio Dei nobis propositae, is enim ex rubo ad Moysen locutus, ut ex Deuter. 23, v. 16. docent Justinus in dial. cum Tryph. Augustinus lib. 2. de Trinit. c. 3. Hilarius lib. 4. de Trinit. Potest etiam per ignem, quo rubus accenditur, sed non consumitur, intelligi ignis tribulationum et persecutionum, qui ecclesiam non absumit, sed purgat solum et excoquit. Augustinus tract. 3. in Johan. hoc *δραμα* interpretatur de synagoga Judaica resistente multis Dei admonitionibus et rebellante prophetis, quorum vox instar luculenti ignis splendentis in obscuro loco 2. Petr. 1, v. 19. quotidie in synagogis legebatur. Act. 15, v. 21.*

5. Domus
Israëli-
tarum in
Aegypto.

28. 5. Domus Israëliitarum in Aegypto. Cum tenebrae horribiles et palpabiles totam Aegyptum operirent, in domibus Israëliitarum habitantium in terra Gosen erat lux Exod. 10, v. 23. Sanctis tuis maxima erat lux et quia non ipsi eadem passi erant, magnificabant te Sap. 18, v. 1; sic totus mundus in tenebris ignorantiae, errorum, peccatorum et damnationis haeret, sed in ecclesia Dei est lux divinae cognitionis, gratiae et salutis. Esai. 60, v. 1: Surge, illuminare Jerusalem. quia venit lumen tuum et gloria Domini super te orta est; v. 2: quia ecce tenebrae operient terram et caligo populos; super te autem oriatur Dominus et gloria ejus in te videbitur; v. 3: et ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortus tui. Eph. 5, v. 8: Eratis quondam tenebrae, nunc autem lux in Domino. Phil. 2, v. 15: Credentes sunt velut luminaria in mundo lucentia in medio nationis pravae et perversae. Quemadmodum etiam sanguinem agni paschalis super utrumque postem et in superliminaribus domorum suarum ponebant Israëlitae Exod. 12, v. 7. per quem ab angelo interfectore omnia Aegypti primogenita percutiente tuti erant v. 13; sic Christi sanguis ecclesiae filios ab aeterno exitio liberos praestat, si vera fide illius adspersionem suscipiant, siquidem ut regiae statuae quamvis inanimatae sint, confugientes ad

se tamen servare solent, non quia statuae sunt, quia regem repraesentant; similiter et agni sanguis homines salvos facere debuit, non quia sanguis erat, sed quia sanguinem Christi referebat quae est Chrysostomi similitudo. Hic sanguis Christi super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Gregorius homil. 22. in evang. In excidio primogeniti Aegypti significatum fuit, iudicium et iram Dei posse sustineri, ne ab illis quidem, qui in mundo sunt praestantissimi, primogenitus enim vocatur fortitudo et principium roboris Gen. 49, v. 3. tamen Israëliitarum primogeniti non laedebantur, idcirco fiebat propter eorum praestantiam, sed ex gratia propter Christum mediatorem unicum illum agnoscere Dei, cujus typus fuit agnus paschalis 1. Corint. 5, v. 7. In hujus beneficii memoriam omnes Israëliitarum primogeniti Deo erant consecrandi, redimebantur autem pretio quinque siclorum Num. 18, v. 16. Sed ut aliud *λύτρον* atque alia redemptio quam siclorum significari intelligeretur, dicit Dominus Num. 3, v. 12. quod pro primogenitis filiorum Israel ceperit Levitas, quodque ideo redimi possint pro primogeniti hominum, quia Levitae loco ipsorum consecrati sunt Domino, jam vero ex epistola ad Hebraeos manifeste constat, sacerdotium Leviticum fuisse figuram Christi, significatur igitur praestantissimum in mundo esse irae et iudicio Dei obnoxios, Christum autem sese sanctificasse pro nobis Joh. 17, v. 19. ad hoc disce animam suam *λύτρον* pro multis Matth. 26, v. 28. illius beneficia distribuuntur in ecclesia, cujus membra fuerunt domus Israëliitarum sanguine agni paschalis adpersae, a qua non debemus nos separare, Israëlitae severe prohibentur domo sua egredi, domus ab angelo vastatore percutiantur Exod. 12, v. 10. Agnus paschalis non comedebatur nisi in domibus Israëliitarum Exod. 12, v. 7; sic in sola ecclesia quae est domus Dei, fructus passionis invenitur Cyprianus lib. 1. epist. 6.

29. 6. Tabernaculum Mosaicum in deserto Exod. 25, v. 1. et seqq. descriptum. Esai. 33, v. 20: Residuum Sion civitatem conventus nostri, oculi tui videbunt Jerusalem habitationem securam, tabernaculum nequaquam transferri poterit, nec auferentur fundamenta ejus in sempiternum et omnes funiculi ejus circumrumpentur, quia ibi magnificus est Dominus noster (ecclesia tam firmiter est fundata et stabilita, ut non vi Sathanae et organorum ejus everti queat Matth. 16, v. 18). Esai. 54, v. 1: Lauda sterilis, quae nunc parvis, etc. quoniam multi filii desertae magis quam ejus, quae habebat virum, dicit Dominus: v. 2: Expande lata locum tentorii tui et pelles tabernaculorum expande, longos fac funiculos tuos et consolidato tuos consolidato (ecclesia, quae in N. T. per predicationem evangelii Christo colligitur, est copiosior et multo feracior quam synagoga V. T.). Jerem. 31, v. 18: Haec dicit Dominus: ecce ego congregetur captivitas tabernaculorum Jacob et tectis habitabo, et aedificabitur civitas in excelso et templum juxta ordinem suum fundabitur (ubi

et restauratio urbis et templi Hierosolymitani a typis, sed etiam imo cum primis ecclesiae per probationem evangelii in N. T. collectio, firmitas (amplificatio praenuntiatur). Ezech. 37, v. 26: *Per- cussim cum illis foedus pacis, pactum sempiternum et ego fundabo eos et multiplicabo et dabo san- ctum meum in medio eorum in perpetuum; et ego ero in eis, et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis in eis et ipsi erunt mihi populus* (haec transferuntur ad ecclesiam N. T. 2. Cor. 6, v. 16.). Ezech. 41, v. 11: *in descriptione prophetica novae urbis ac novi templi itidem fit mentio tabernaculi*. Amos. 9, v. 11: *in die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, et reaedificabo scissuras murorum ejus* (hic transit ad regnum Christi in N. T. refertur Actor. 15, v. 16. Zach. 12, v. 7: *Salvabit Dominus tabernaculum suum sicut in principio*. Apoc. 13, v. 6: *Bestia quae et sumum in blasphemias ad Deum, blasphemias contra ejus et tabernaculum ejus*; v. 7: *et faciet illi bellum facere cum sanctis*. Quomodo etiam tabernaculum Mosaicum typus fuerit ecclesiae primitivae et triumphantis (cui itidem tabernaculi typus tribuitur Luc. 16, v. 9. Hebr. 8, v. 2. Act. 17. Apoc. 21, v. 3.) late exponunt Augustinus 1. de civ. Dei. c. 32. Rupertus lib. 4. c. 12. Beda lib. 28. moral. c. 9. Beda lib. de tabernac. 2. c. 1. et 7. Hrabanus, Isidorus et alii in Exodum. Quomodo in tabernaculo erat arca foederis, arca legis et propitiatorium, ex quo Dominus inter Cherubim oracula reddebat; sic in ecclesia Christus lex et evangelium, Christus unicum illud propitiatorium sua gratia in ea praesens est, Deus verbum nobiscum loquitur. Quemadmodum in tabernaculo offerebantur sacrificia; sic in ecclesia spiritualia sacrificia Deo offeruntur. Quemadmodum in tabernaculo conservabatur ignis coelitus delapsus, sacrificia absolvebantur; sic coelestis ignis Spiritus sanctus datur in ecclesia, per quem grata redduntur Deo spiritualia piorum sacrificia. Quadruplex tabernaculi operimentum mirabilem ecclesiae protectionem contra omnis generis tempestates significat, Act. 4, v. 5: *Dominus erit tabernaculum in umbra dei ab aestu et in securitatem et absconsionem a pluvia*. Laqueoli, ansulae et uncini quibus cortinae colligabantur, significant ecclesiae unitatem per spiritualem *συνάφην* et *παρακολήν*. Ephes. 4, v. 16. *ex Christo capite totum corpus et συναρμολογούμενον καὶ συμβεβαζόμενον ὡς ἡ κεφαλή τῆς ἐκκλησίας*. Plurimae cortinae, et *ἀγὰς*, ex quibus tabernaculum fuit constructum, significant varia ecclesiae membra, varios hominum status et ordines, ex quibus colligitur, ecclesia per fidei et caritatis unitatem consociata, numerum illarum denarium Augustinus accommodat ad precepta decalogi, Beda ad caritatem Dei et proximi decem praeceptis comprehensam. Quemadmodum tabernaculum fuit portatile; sic ecclesia in deo huius mundi est ambulatoria. Tabulae et columnae significant vere pios, qui sunt columnae in templo Dei Apoc. 3, v. 12. nituntur enim firma fide

et confessione sua aliis praeuocant, unde ipsa ecclesia dicitur *columna et firmamentum veritatis* 1. Tim. 3, v. 15. Bases argenteae denotant Christum unicum illud ecclesiae fundamentum, cui tota ejusdem structura innititur, Matth. 16, v. 18. 1. Cor. 3, v. 11. Arias Montanus observat, asseres illos cedrinus tabernaculi latera contegentes repraesentasse humanam staturam longa veste indutam; cardines crura sive crurum ossa, bases humani corporis pedes retulisse, (quo pertinet, quod in vulgata versione de tabulis in templo Salomonis dicitur 1. Reg. 7, v. 36. quod *quasi in similitudinem hominis stantis fuerint factae*) ut ipso statim intuitu admonerentur Israëlitae, ligneas illas columnas viventium columnarum esse *στήθια* et effigies. Per vectes denotantur ecclesiae ministri, quorum opera tabernaculum ecclesiae ex uno loco in alium deferretur. Erigi jubetur tabernaculum non ad humani arbitrii placitum, sed juxta ideam ac figuram in monte divinitus ostensam; sic ecclesiae *οικοδομή* ad praescriptum coelestis architecti et ad normam verbi accommodanda, non ad hominum placita et commenta. Sanctum sanctorum velo distinctum a sancto typum praebet ecclesiae militantis a triumphante carnis velo distinctae, Hebr. 9, v. 8. Figura sanctuarii *τεράκιον* ad firmitatem, soliditatem et perfectionem coelestis Hierosolymae accommodatur, Apoc. 21, v. 16. Per lucernas tabernaculum illuminantes lucem verbi significari docet psalmographus Psalm. 119, v. 105: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Ornamenta columnarum ac cortinarum denotant varia Spiritus sancti charismata, quibus pii, praesertim ecclesiae ministri, ad aliorum aedificationem ornantur. Atrii capacitas ecclesiae amplitudinem denotat, constat enim ex multis animarum myriadibus etc. Possunt haec omnia paucis solum mutatis applicari ad comparisonem ecclesiae cum templo Hierosolymitano a Salomone exstructo et 1. Reg. 8. late descripto, quod itidem fuit ecclesiae typus, unde templi appellatio ei tribuitur. Zach. 6, v. 12: *Ecce vir, germen nomen ejus et sub eo germinabit et aedificabit templum Domino*; v. 13: *et ipse exstruet templum Domino et ipse gestabit decorem et sedebit et dominabitur super solio suo et erit sacerdos super solio suo*. (Sicut Salomon aedificavit templum Domino, sic Christus princeps pacis spirituale templum exstruit Deo) 1. Cor. 3, v. 16: *Nescitis, quia templum Dei estis etc.* 2. Cor. 6, v. 16: *Vos estis templum Dei*. 2. Thess. 2, v. 4: *Antichristus sedebit in templo Dei, hoc est dominatum in ecclesia geret*.

30. 7. Domus Rahab Jos. 2, v. 18. et c. 6, v. 23. Quemadmodum enim omnes Jerichuntis cives percussi fuerunt ore gladii, solis illis, qui in Rachabis domum recepti fuerant, servatis; sic Jericho huius mundi aeterno exitio subjecta est, sed qui in ecclesiam se conferunt, ab illo servabuntur. Funiculus ex filis coccineis, quem Rahab in fenestra ligavit, denotat Christi sanguinem, qui ecclesiae domum ab exitio immunem praestat. Justinus in dial. cum Tryph. p. 265: *Funiculi coccinei symbolum sanguinis Christi signum prae se tulit, τὸ σύμβολον τοῦ*

7. Domus Rahab.

ἀμαρτος τοῦ Χριστοῦ ἐθήλου, per quem velusti fornicatores et iniqui homines ex gentibus omnibus salvantur remissionem peccatorum accipientes et ultorius non peccantes. Qui ostium domus tuas egressus fuerit (dicunt exploratores ad Rahabem Jos. 2, v. 19.), reus sibi erit, sanguis ipsius erit in caput ejus; sic qui ab ecclesia exeunt, ipsimet sui exitii sibi sunt auctores. Cyprianus libr. 1. epist. 6. non longe a princ.: *Rahab typum portabat ecclesiae, cui mandatur et dicitur: Patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuae foras, reus sibi erit. Quo sacramento declaratur, in unam domum solam, hoc est in ecclesiam, victuros et ab interitu mundi evasuros colligi oportere, quisquis autem de collectis foras ejecerit, id est si quisquam in ecclesia gratiam consecutus recesserit et ab ecclesia exierit, reum sibi futurum, id est ipsum sibi quod pereat, imputaturum.* Hieronymus in epist. ad Nepotianum de vita cleric. non longe a princ.: *Rahab meretrix in typo ecclesiae resticulam mysterium sanguinis continentem, ut Hiericho pereunte domus ejus salvaretur, appendit.* Gloss. ordin. h. 1.: *Ipsa pannum coccineum ponit in domo sua, per quod salvetur ab excidio civitatis coccineum, scilicet quod sanguinis formam gerebat, sciebat enim, quod nulli esset salus, nisi in sanguine Christi. Si quis salvari vult, veniat in hanc domum, in qua Christi sanguis signum est redemptionis. Nemo ergo extra ecclesiam salvatur. Qui foras exit, mortis suae reus fit, hoc est sanguinis signum, quia haec est sanctificatio, quae per sanguinem constat. Quod in fenestra dependet hoc signum, illud arbitror indicare, quod fenestra domum illuminat et per quam tantum luminis capimus, quantum sufficiat oculis nostris et visui, et incarnatio salvatoris non nobis integrum deitatis adspectum ingessit, sed tanquam per fenestram per incarnationem suam fecit nos lumen deitatis adspicere, ideo mihi videtur signum salutis per fenestram datum, quo salutem consequantur omnes, qui in domo ejus sunt.*

S. Hiero-
solyma.

31. 8. Hierosolyma, sub cujus nomine de ecclesia N. T. passim vaticinantur prophetae Esai. 41, v. 27. c. 60, v. 1. Zach. 8, v. 3. etc. ipsa quoque triumphans in coelis ecclesia appellatur coelestis et nova Hierosolyma, Galat. 4, v. 26: *Illam quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater omnium nostrum.* Hebr. 12, v. 22: *Accessitis ad Jerusalem coelestem et multorum millium angelorum frequentiam.* Apoc. 3, v. 12: *Scribam super eum nomen novae Jerusalem, quae descendit de coelo a Deo meo.* Apoc. 21, v. 2: *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendantem de coelo a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Habet autem nomen*

XI. 32. Hierosolymae in Hebræo dualem formam ירושלים et ירושלהם. Ob duas urbis partes: una fuit urbs ירושלים Salem in monte Sion sita; altera ירושלהם mons Moria, urbi postea junctus et inclusus. Id ipsum apostolus mystice exponit Gal. 4, v. 26. quod significet duplicem Hiero-

solyman: unam quae est ἡ ἄνω, sive sup. ירושלים על מנצלה, alteram quae est ἡ κάτω, ירושלהם על מנצלה. Quemadmodum Hierosolyma fuit metropolis Palaestinae ac proinde mater Iudarum secundum carnem; sic ecclesia est spiritalis mater omnium credentium Israëlitarum secunda Spiritum, Galat. 4, v. 26. Quemadmodum Hierosolyma singulis annis tribus vicibus omnes Israelitae conveniebant Exod. 23, v. 14. et 17. Deut. 16, v. 16: *Jerusalem aedificatur ut civitas, ut illuc ad sacra conveniant tribus, tribus Domini, testimonium Israël ad faciendum nomini Domini* Psalm. 122, v. 3. et ecclesia est congregatio omnium sanctorum. Quemadmodum Hierosolyma fuit sedes regni et dotii; sic in ecclesia Christus regnum et sacerdos administrat, quin et cives ecclesiae facit et sacerdotes Apoc. 1, v. 6. Quemadmodum Hierosolyma fuit sita in montibus Psalm. 87, v. 1: *meditullio ἡς οὐρουμένης*, ut notat Rabbi Ezra, ut odor coelestis doctrinae ex ea in vicinas propagari posset; sic ecclesia est civitas supra montem posita Matth. 5, v. 14. ut ostendat ad illam pateat accessus. Quemadmodum ex montibus Israëlitarum civitatibus Hierosolymam elegit, ut ibi habitaret ac sacrificiis coleretur in sola ecclesia est vera Dei agnitio, verus Deus vera sacrificia Psalm. 87, v. 2: *Fundamenta montium sanctis, diligit Dominus portas Sion, omnia tabernacula Jacob; v. 3: gloriosa est civitas Dei.* Quemadmodum de Hierosolyma dicitur, quod *ignis et caminus Dei fuerit* Esa. 31, v. 9. sic in ecclesia Deus habet gratiosa sua praesentia. Possunt etiam aliae ex V. T. huc adduci, utpote candelabrum in templo Esa. 25, v. 31. Zach. 4, v. 2. myrica Zach. 1, v. 8. etc. quarum comparisonum meminit Dn. D. Balduinus in comment. Zachar.

32. Typis V. T. allegoriae, similitudines aeternae N. T. conjungendae sunt. 1. Mons, Christus legem moralem in principio ministravit, explicat Matth. 5, v. 1. allegorice significat ecclesiam, siquidem in illa ipsa concione Christus comparat civitati supra montem positae Matth. 5, v. 14. ostendit igitur haec figura, doctrinam in ecclesia sonare debere. Sicut mons altus et firmus, sic ecclesia eminet virtutibus et stabilitate fidei firma est; sicut mons evehitur supra, sic ecclesia tendit ad superiora et inferiora dilata. Procul dubio etiam Christus respexit ad v. 1. V. T. in quibus montis appellatione ecclesia significatur Psalm. 2, v. 6. Psalm. 15, v. 1. Psalm. 61, etc. Veteres statuunt, concionem illam in monte Thabor, qui deflectens ad mare Galilaeae primum occurrit et inter praedictos Galilaeae montes numeratur Psalm. 89, v. 13. c. 46, v. 18. cumque in eodem monte postea fuerit vox patris coelestis de Christo, hunc locum Matth. 17, v. 5. inde colligitur, ecclesiam allicere ad vocem sponsi sui, hoc est ad doctrinam Christi. Jucunda etiam est haec pictura. In

terribilis erat legis promulgatio, ut populus non
 gressu montem Sinai adscendere, sed clamabat:
non possumus audire Exod. 20, v. 19.
 ut quando sola lex in ecclesia sonat, tum nihil
 quam terrores conscientiae in animis hominum
 hauriuntur, sed quando Christus mediator in-
 terprete legem addens suam impletionem, hoc
 mundo ministerio legis in ecclesia conjungitur
 in evangelii, tunc accedunt turbae et de effi-
 dentiae ejus mirantur Matth. 7, v. 28. sicut
 in Thabor, ubi Christus adest, apostoli faciem
 non tantum ferre possunt, sed etiam ibi manere
 Matth. 17, v. 3. cum filii Israël non potuerint
 in Moysis aeternitate 2. Cor. 3, v. 13. 2. *Navis*,
 in Christo vehitur Matth. 8, v. 23. Marc. 4, v. 36.
 3. v. 22. quam procellae ventorum et fluctuum
 perant, itidem praebet ecclesiae picturam. *Navis*
navis, ait Chrysostomus in Matth. *instructa*
pernaculo felici cursu per hujus seculi mare
Deum gubernatorem, angelos remiges, por-
tores omnium sanctorum erecta in medio ipsa
in amore crucis, in qua evangelicae fidei vela
in fante Spiritu sancto ad portum paradisi
vitam quietis aeternae deducitur. Quem-
 admodum in hanc navim Christus colligit suos apo-
 stoli et reliquos discipulos relictis ingratis Caper-
 nae ecclesia est coetus fidelium, qui per mare
 mundi Christum sequuntur. Quemadmodum
 navis oppugnatur a procellis ventorum et flu-
 ctibus Satanae impulsu excitationis Job. 41, v. 22.
 hoc Satanas contra ecclesiam varias persecu-
 tiones et fluctus excitat, quam ad rem
 non invenit impios, qui sunt quasi *mare fervens*,
periculis non potest Esa. 57, v. 20. sed quia
 in vehitur in ecclesiae navi, ideo nec vis tem-
 pestas, nec turbo ventorum, nec impetus fluctuum
 immergere possunt. Psalm. 46, v. 4: *Sonant*
turbidae fiant aquae; v. 6: Deus in medio
non commovebitur. Videtur quidem Christus
 super dormire, hoc est non exercere iram et
 animam contra hostes ecclesiae, sed *cor ipsius*
tripulat Cantic. 5, v. 2. *non dormitat neque*
qui custodit Israël, Psalm. 121, v. 4. non
 in ingruentibus persecutionum fluctibus piis
 neminem excitare, ut respondeat nobis ex Jere-
 31, v. 26: *Super hoc de somno suscitatus*
vidi et somnus meus dulcis mihi. Thomas
 aqu. 72. art. 8. Epiphanius lib. 2. tom. 1.
 61. p. 422. contra Apostolicos hanc simili-
 tudinem ad diversos status in ecclesia accommodat.
 Dei ecclesia, inquit, navi similis est. Navis
 non ex uno ligno constat, sed diversis. Et
 quidem ex uno ligno habet, sed non uno
 aetate autem ex alia materia; mali item et
 bona et puppis partes, parietumque ac transtro-
 verum item ac remorum gubernaculorumque
 nam omnium ex diversis lignis compactionem
 3. Johann. 10. comparatur ecclesia ovili.
 Quodam oves extra ovile vagantes cedunt
 in praedam, sic nisi ecclesiae jungamur,

paratum est nobis exitium. Quemadmodum ovile
 non est firmiter arcis instar munitum, sed sola
 pastoris vigilantia custoditur; sic ecclesia in hac
 vita plerumque caret humanis praesidiis, sed Christi
ἀγχινομήτος custodia conservatur. Quemadmodum
 ovile non habet exterius augustum quendam splen-
 dorem; sic ecclesia in hoc mundo est contempta.
 Quemadmodum ovile complectitur omnes oves tene-
 ras et adultas, sanas et morbias; sic ecclesia est
 congregatio Christianorum, inter quos quidam fide
 sunt robusti, quidam infirmi, quidam fide et mori-
 bus integri, quidam vero erroribus et peccatis sunt
 infecti. Quemadmodum lupi et alia animalia rapa-
 cia ovile circumeunt eique insidiantur; sic ecclesia
 versatur in medio luporum, tyrannorum et haereti-
 corum etc. 4. Domus, in qua congregati apostoli
 acceperunt Spiritum s. Act. 2, v. 2. denotatur eccle-
 sia. Ut enim et in illa domo unanimiter congregati
 fuerunt apostoli, sic in ecclesia nos decet esse con-
 cordes; ut apostoli in ea acceperunt Spiritum s.
 sic in ecclesia sunt Spiritus s. dona. 5. In concione,
 quam Christus ad turbas juxta mare in navicula
 habuit, variis parabolis sors ecclesiae in hoc mundo
 declaratur, Matth. 13. Marc. 4. Luc. 8. Compara-
 tur enim regnum coelorum sive collectio ecclesiae
 per praedicationem verbi *semini* in quadruplicem
 terram cadenti, *sementi* sua sponte ad copiosam
 messem exsurgenti, *agro*, in quo nascuntur triticum
 et zizania, *grano sinapis*, quod in arborem magnam
 excrevit, *fermento*, quod totam farinae massam fer-
 mentat, *thesauro* in agro abscondito, *margaritae* pre-
 tiosae omnibus bonis a mercatore antelatae, *sagenae*
 omnis generis pisces concludenti; quarum parabola-
 rum praecipuus scopus est, ut doceamur, in ecclesia
 bonis admixtos esse malos, sanctis conjunctos esse
 hypocritas, sed in novissimo die separationem futu-
 ram; accurata illarum explicatio peti potest ex
 Harm. evang. D. Chemnic. c. 61. et 62. ** Apoc. 1, xl. 31.
 v. 20: *Septem candelabra aurea sunt septem eccle-*
siae. Ecclesia comparatur candelabro 1. propter
 visibilitatem, quia ecclesia est visibilis et excellenti
 splendore conspicua Matth. 5. 2. propter lucidita-
 tem, quia instar candelabri lucem mundo praefert,
 quod lumen est ipse Christus candelabro impositus
 Joh. 8, v. 12. 3. propter firmitatem, Richardus de
 Victore: *Sicut magna candelabra tribus ferme pe-*
dibus sustententur, ita ecclesia in sacrosanctae Tri-
nitatis fide per caritatem operanti fundata erecta-
que consistit. Comparatur autem candelabris aureis:
 1. Ut aurum per ignem probatur, malleis extenditur
 et in formam candelabri productum instrumentum
 luminis efficitur; sic ecclesia tentationibus probata
 et tensionibus persecutionum extenuata ardet igne
 sapientiae coelestis et lucet opere caritatis 1. Petr.
 1, v. 7. 2. Ob caritatem, quae ob excellentiam et
 praestantiam auro omnium metallorum pretiosissimo
 comparatur, et cui per ignem tribulationis nihil de-
 cedit.** 6. Apoc. 12, v. 1. et seqq. egregia ecclesiae
 pictura proponitur: *Signum magnum conspectum*
est in coelo. Mulier amicta sole (Christo justitiae

sole per fidem induta Malach. 4, v. 2. ac coelesti gloria solis instar olim fulsura Matth. 13, v. 43.) et luna sub pedibus ejus (terrena omnia lunae instar variabilia magno animo conculcans ac despiciens, constans etiam est in vera doctrina et calcet lunam, hoc est haereses, quae instar lunae mutantur ac variantur) et in capite ejus corona duodecim stellarum (fulgore propheticae et apostolicae doctrinae coruscans); v. 2: illa uterum ferens, clamabat parturiens et cruciabatur, ut pareret; (ecclesia est spiritualis piorum mater, quos *οἱ δὲ υἱοὶ*, non sine summis doloribus et angustiis tempore persecutionum parurit, donec Christus in illis formetur Galat. 4, v. 19.); v. 3: draco magnus et rufus, v. 4: stetit ante mulierem parituram, ut cum peperisset, filium ejus devoraret (serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus v. 9. Christum in cordibus credentium extinguere conatur fidem et confessionem ejus exterminando), sed v. 5: mulier peperit filium masculinum, qui rectorus erat omnes gentes virga ferrea (hoc est Christum, de quo vaticinium illud Psalm. 2, v. 9. unice agit), et raptus est filius ejus ad Deum et ad thronum ejus (Christus peracto in terris ministerio per fidem in cordibus piorum spiritualiter conceptus adscendit in coelum et ad thronum paternae dextrae consedit); v. 6: mulier vero fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo (Satan nec Christo nocere, nec ecclesiam evertere potest, licet horrendis persecutionum fluctibus eam oppugnet et *ποταμοφόρον* facere cupiat v. 15. 7. Pictura coelestis Hierosolymae Apoc. 21. et 22. proprie exprimit statum ecclesiae triumphantis, interim quia ecclesia militans cum triumphante societatem quandam habet, ideo quaedam illius picturae membra ad ecclesiam militantem accommodari possunt, vocatur enim et ipsa civitas sancta Hierosolyma nova, descendens de coelo (quia caput ejus Christus est dominus de coelo 1. Cor. 15, v. 48. ipsa quoque nata est *ἡ πόλις* Joh. 3, v. 7. et cum Christo in coelestibus collocata Ephes. 2, v. 6.) est Christi sponsa, est tabernaculum Dei, in quo Deus sua gratia habitat, habet claritatem Dei in verbo reluctantem, angelorum praesidio est munita; super fundamentum doctrinae apostolicae exstructa, est stabilis et ampla civitas, pretiosis donis exornata etc. sed haec bona in altera vita multo erunt praestantiora et ampliora, tunc enim perfecte implebuntur omnia hujus visionis et picturae apocalypticae membra.

Appellatio-
nes et
encomia
ecclesiae
ex veteribus.

33. In scriptis veterum exstant variae appellationes, periphrases et encomia ecclesiae. Justinus in dialog. cum Tryph. p. 223. vocat eam *Dei filiam*, *Christi sponsam et conjugem*. Irenaeus lib. 3. c. 6. p. 175. *Dei synagogam*. lib. ejusd. c. 4. p. 172. *depositarium dives*, in quod plenissime contulerunt apostoli omnia, quae sunt veritatis, ut omnis quicumque velit,umat ex ea potum vitae. Lib. ejusd. c. 40. *matrem nostram*, cujus mamillis nutrimur ad vitam. lib. 5. c. 17. p. 341. *ἐν τῷ φωτί* lucernam Christi lumen bajulantem, cui creditum lumen Dei

et per hoc sapientia Dei. Clemens Alexand. lib. 7. stromat. *congregationem sanctorum*. Tertullianus lib. de coron. milit. *Christi curiam*. Cyprianus lib. 2. epist. 3. *coetum Christo credentium*, per fidem copulantur et uniuntur. Lactantius lib. 4. cap. 13. circa finem: *Verum Dei templum quod non in parietibus est, sed in corde ac hominum, qui credunt in eum ac vocantur filii*. C. 30. circa finem: *fontem veritatis, domicilium et templum Dei, quo si quis non intraverit, non poterit in aeternum vivere, quo si quis exiverit, a spe vitae et salutis aeternae alienus sit*. Ambrosius lib. 2. in Luc. c. 3. *matrem viventium, quam Deus aedificavit in ipso lapide angulari Christo Jesu, in quo omnis ecclesia compaginata crescit in Dei templum*. Hieronymus lib. 17. de civ. Dei c. 12. *domum Dei templum Dei de hominibus factum, non de lapidibus, ubi habitat in aeternum populus cum Deo in Deo suo et Deus cum populo atque in populo suo etc.* c. 16. *civitatem regis magni, Sionem spiritualiter sic dictam, quod nomen Latinis est latitudo, quia speculatur futuri seculi magnum templum, illic enim dirigitur ejus intentio, Hierosolymam spiritualem*. Chrysostomus serm. 10. in c. 4. epistolae ad Ephes. *ex animabus nostris constructam domum*. Smaragdus in 1. Petr. 2: *Domus spiritualis ecclesia est justorum de lapidibus vivis constructa, quae aedificata sanctorum*. Beda in Levit. 24: *populus Christi ex multis membris velut ex multis lapidibus collectum, per legis et evangelii molam constructum, per aquam baptismatis tinctum et Spiritu sancto consolidatum*. Leo et Anshelmus Imperatores *religionis et fidei perpetuam matrem* lib. 1. c. 14. Codicis. Bernhardus serm. 53. de mod. viv. col. 1726. *scalam Jacobaeam*, quia generatur ecclesia ex parte adhuc militat in terris et ex parte jam regnat in coelis. Eucherius vocat *Dei nuptiam* etc. Lutherus tom. 1. lat. p. 36. *filiam Dei virginem* etc. Possumus etiam vocare ecclesiam *officinam sancti ἑργαστήριον*, officinam et scholam.

34. In symbolo Apostolico et Nicaeno ecclesia praesertim N. T. vocatur: 1. una; 2. sancta; 3. catholica et 4. apostolica. Una vocatur ex c. 4. v. 8. propter spirituales unitatem, quam verbi phaticis exponit apostolus Ephes. 4, v. 3: *estote servare unitatem spiritus in vinculo pacis* v. 4: *unum corpus et unus Spiritus, sicut et estis in una spe vocationis vestrae*, v. 5: *unus dominus, una fides, unum baptisma*; v. 6: *unus pater omnium nostrum*. Una igitur dicitur, uno Domino per unum baptisma in unum corpus mysticum sub uno capite redacta, uno regitur, fidei, spei et caritatis unitate cohaerens, igitur, unam fidem profitetur et una vocatur, unam haereditatem coelestem vocatur. Una fidei nititur uno doctrinae propheticae et apostolicae fundamento, unde dicitur *super aedificata super fundamentum apostolorum et prophetarum*, Ephes. v. 20. De hac ecclesiae unitate pulcherrime Irenaeus lib. 1. c. 3. p. 39: *ταύτην τὴν πᾶσι*

um ex symbolo apostolico in prae-
 (averat) ἡ ἐκκλησία καίτοι ἐν ὅλῃ
 παραμένει ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς
 οὐσα καὶ ὁμοίως πιστεύει τοῖς ὡς
 καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμ-
 πρῆσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν,
 ἐκτεταμένη. Sicut una anima diversa
 vbra vivificat; sic totam ecclesiam
 animat et vegetat. Sicut in malo Pu-
 rice multa grana capsulis distincta
 innumeros populos fidei unitas in ec-
 clesia. Sicut fasciculus aliquis uno vin-
 o; sic coetus sanctorum una eadem-
 et caritate constringitur, atque uno
 rationis munimine circumdatur. **Cy-
 3. de simpl. praelatorum in princ.
 ia una est, quae in multitudinem la-
 foecunditatis extenditur. Quomodo
 ii, sed lumen unum, et rami arboris
 ur unum tenaci radice fundatum; et
 uno rivi plurimi defluunt, numerosi-
 a videatur exundantis copiae largi-
 men servatur in origine. Avelle ra-
 corpore, divisionem lucis unitas non
 re frange rimum, fractus germinare
 a fonte praecide ritum, praecius
 et ecclesia Domini luce perfusa per
 radios suos porrigit, unum tamen lu-
 ubique diffunditur, nec unitas cor-
 ; ramos suos in universam terram
 extendit, profuentes largiter rivos
 ii, unum tamen caput est et origo
 mater foecunditatis successibus copi-
 aminis lib. 3. de ecclesia c. 5. circa
 scite philosophatur de ecclesiae uni-
 (inquit) unitas in ecclesia inveni-
 et unitas ratione ejusdem principii,
 tantis; secunda unitas ratione ejus-
 ae, salutis scilicet aeternae; tertia ra-
 a mediorum, id est fidei, sacramen-
 quarta est ratione ejusdem Spiritus
 nam externo et separato rectore uni-
 gubernatur; quinta ratione ejusdem
 a interni et conjuncti rectoris, Chri-
 i Bellarminus addit vicarium caput
 anum); sexta est ratione connexionis
 a se et praecipue cum capite. Inter
 illae, quae faciunt proprie ecclesiam
 ae ultimae, nam per primam ecclesia
 aa, quam ex uno; per secundam non
 quam per unum; per tertiam non tam
 a sub uno; per quartam non tam
 a ad unum; per quintam et sextam
 a, id est unum corpus, unus populus,
 Sancta dicitur ex 1. Cor. 14, v. 33.
 v. 2 quia Christus caput illius san-
 ctus, v. 26. qui sanctitatis suae eccle-
 siam, Joh. 17, v. 19. quia sancta
 est et a mundo separatur 2. Tim. 1,
 et enim a communi et profana ratione

separatum ad usum et honorem Dei separatur et
 consecratur, in Scriptura vocatur sanctum Levit.
 10, v. 10. quia *sanctum Dei verbum illi est con-*
creditum, Rom. 3, v. 2. quia Spiritus sanctus in
 hoc coetu credentes sanctificat Christi sanctitatem
 et sanctitatem in cordibus ipsorum operando et per-
 fectae sanctitatis desiderium in illis excitando. Joh.
 17, v. 17: *Pater sanctifica eos in veritate*. Rom.
 1, v. 7. *vocatis sanctis*. 1. Cor. 3, v. 17: *Templum*
Dei sanctum est, quod estis vos. Sicut Christus,
 qui ecclesiae caput est, de Spiritu sancto conceptus
 est; sic sancta ecclesia, quae ipsius corpus est, eo-
 dem Spiritu sancto repletur, ut vivat. Distinguitur
 igitur hoc encomio ecclesia non solum a conven-
 ticularis impiorum et haereticorum, quae vocantur
 synagoga Satanae Apoc. 2, v. 9. et c. 3, v. 9. sed
 etiam ab hypocritis externo ecclesiae coetui inter-
 mixtis. Catholica vocatur 1. respectu ecclesiae V. T. 3. Catho-
 lica. Nam in V. T. ecclesia ordinarie alligata erat ad
 unam aliquam gentem, videlicet Israëliticam, et ad
 certum locum, videlicet tabernaculum et templum,
 ita ut ad illum coetum conjungere se oportuerint,
 quicunque volebant ecclesiae esse membra. Psalm.
 76, v. 1. Psalm. 147, v. 19. Esai. 31, v. 9. Rom.
 3, v. 2. c. 4, v. 4. etc. sed in N. T. sine discrimine
 populorum, locorum et personarum per universalem
 evangelii praedicationem inter omnes gentes ex
 omnibus hominum nationibus et linguis ecclesia
 colligitur Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Luc.
 24, v. 47. Actor. 1, v. 8. Coloss. 1, v. 6. etc.
 Chrysostomus in c. 2. Esaias: *Ecclesia expansis*
finibus et reclinatis manibus universus undecunque
terrarum gentes excipit. 2. Respectu particularium
 ecclesiarum, quarum in toto orbe sunt complures,
 ex quibus ceu membris una constituitur ecclesia,
 quae est et dicitur καθολική. Sic Petri, Jacobi et XI. 37.
 Johannis epistolae, quia non inscriptae sunt certis
 particularibus ecclesiis, nec additur nomen regionis
 vel urbis, ad quam in specie sint directae, vocan-
 tur catholicae seu universales. Augustinus epist.
 170: *Catholica ecclesia dicitur, quia per totum*
terrarum orbem diffunditur. 3. Respectu catholi-
 cae fidei, quae aestimanda est ex communi omnium
 piorum ac fidelium quocunque tempore et loco
 vixerint, vel adhuc vivunt, vel porro victuri sunt,
 consensu. Consensum autem illum catholicis pro-
 phetarum et apostolorum scriptis, quae sunt unicum
 ecclesiae fundamentum, Ephes. 2, v. 20. unice niti
 oportet. Vincentius Lerin. adv. haeres. c. 3. di-
 cit, *catholicam fidem constare universitate, anti-*
quitate, consensione. 4. Respectu haereticorum, qui
 a catholico illo catholicae fidei in Scripturis funda-
 tae consensu nefarie discedunt et a vere catholica
 ecclesia sese separant. Tertullianus lib. 4. adv.
 Marc.: *Faciunt favos et vespae, faciunt ecclesias et*
Marcionitae. Pontificii Lutherum flagellant, quasi
 hanc voculam (catholicam) ex symbolo Germanico
 expunxerit et quidem hoc fine, ut suo quoque coe-
 tui ecclesiae nomen tribuere posset. Sed monet

4. Apostolica.

Dn. Chemnicus, in vetustis codicibus inveniri etiam ante Lutheri tempora articulum illum fuisse ita recitatum: *Ἡ γλαυβε εἰνε ἁγίτηε χρίστιτῆε κίρτῆε*, per Christianam autem idem intelligitur quod per catholicam, quia Christianorum nomen dispersum est per totum orbem, falso igitur Lutherum accusari, quod dolo malo vocem catholicam expunxerit, cui vero ecclesiae, nostrae scilicet an pontificiae, nomen catholicae κατ' ἀλήθειαν conveniat, suo loco apparebit. Apostolica vocatur non solum quia ab apostolis in N. T. per evangelii praedicationem plantata est et fundata, sed etiam quia doctrinam apostolicam (quae cum prophetica quoad ipsam substantiam una atque eadem est) fideliter conservat et per eandem adhuc hodie propagatur et conservatur usque ad finem seculi, quo sensu dicimur *aedificati super fundamentum prophetarum et apostolorum*, Ephes. 2, v. 20. et murus novae Hierosolymae dicitur *habere fundamenta duodecim et in illis nomina duodecim apostolorum agni* Apoc. 21, v. 14. Irenaeus lib. 3. adv. haeres. c. 1. in princ.: *Non per alios dispositionem salutis nostrae cognovimus quam per eos apostolos, per quos evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc praeconiauerunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.* Tertullianus de praescript.: *Illae ecclesiae, quas licet nullum vel ex apostolis vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multo posteriores, quae denique quotidie instruuntur, tamen in eadem fide conspirantes, non minus apostolicae deputantur propter consanguinitatem doctrinae.* Sed hac de re, uti etiam de ecclesiae unitate sanctitate et universalitate postea plenius dicendum erit. ** Alias apostolicae ecclesiae dicuntur duobus modis: 1. illae quas apostoli ipsi condiderunt praedicando tam viva voce quam per literas; 2. quae licet nullum vel ex apostolis vel apostolicis viris auctorem suum proferunt, ut multo posteriores, tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicae dicuntur propter consanguinitatem doctrinae. Tertullianus de praescript. c. 32. Neutro modo Romana sibi soli hanc appellationem vindicare potest: non priore, quia et aliae sunt ab apostolis fundatae; nec posteriore, quia orthodoxae potius ecclesiae habent illam doctrinae consanguinitatem. Quatenus papae obtemperat Romana ecclesia, non apostolica est, sed apostatica. Quamvis tractu temporis in occidente circa quartum seculum, ut ex Augustini et Vincentii Lerinensis scriptis apparet, κατ' ἐξοχήν soli Romanae ecclesiae ἀρταγωγικῶς fuerit haec appellatio tributa, tamen ἐξοχή illa et praerogativa fuit duntaxat ordinis et celebritatis, non monarchicae potestatis. Quin et in oriente titulis hic reliquis ecclesiis mansit, quia Synesius epist. 56. tribuit illum Alexandrinae sedi; et initio actor. synod. Nic. 11. ubi legati patriarchalium ecclesiarum recensentur, non tantum nominantur locum tenentes Hadriani archiepiscopi apostolicae sedis Romae, sed et postea eodem ti-

tulo insigniuntur Johannes et Thomas presb. *τοποτηρηταὶ τῶν ἀποστολικῶν θρόνων τῆς ἀνατολῆς διοικήσεως*, locum tenentes apostolicarum ecclesiarum eius quae est in oriente dioeceseos.

CAPUT IV.

AN SIT ECCLESIA.

35. Donatistae referente Augustino de haer. ad Quodvultd. haeres. 69. statuerunt, *ecclesiam Christi de toto terrarum orbe periisse ab Africa Donati parte remansisse, in aliis terris partibus quasi contagione communionis esse negarunt* igitur illam partem symboli: *Credimus in ecclesiam catholicam.* Sed esse veram Dei ecclesiam adeoque ab orbe condito fuisse et perpetuo mansuram esse demonstrant: 1. evidentia Scripturae testimonia, quae continent divinas promissiones de collectione et conservatione ecclesiae per 1. Sam. 2, v. 10: *Dominus judicabit fines terrae et dabit fortitudinem regi suo et sublimabit eum.* Christi sui. Psalm. 45, v. 7: *Sedes tua Iherusalem seculum seculi, virga directionis virga regis.* Psalm. 46, v. 5: *Rivuli fluminis laetificant civitatem Dei, sanctas habitationes Altissimi;* v. 6: *In medio ejus non commovebitur, adjuvabit eam Deus.* Psalm. 72, v. 15: *Orabunt eum ipsi filii hominum, tota die benedicent ei,* v. 17: *erit nomen eius in secula.* Psalm. 89, v. 36: *Semel iuravit Dominus sanctitatem meam, si David mentiar;* v. 37: *semen ejus firmabitur in aeternum.* Psalm. 94, v. 1: *Non deseret Dominus plebem suam et haereditatem suam non derelinquet.* Esai. 59, v. 21: *Et dicit Dominus cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus est in te et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo et de ore seminis tui in aeternum. Dominus a modo usque in sempiternum.* Jer. 31, v. 34: *Si defecerint leges istae (solis et lunae) cor meum deficiet, dicit Dominus, tunc et semen Israel deficiet, sit gens coram me cunctis diebus;* v. 37: *Et dicit Dominus, si mensurari potuerint coeli et investigari fundamenta terrae deorsum, abjiciam universum semen Israel propter iniquitatem quae fecerunt, dicit Dominus;* v. 40: *sancti mei non evellentur et non destructur ultra Jerusalem.* Joël. 2, v. 32. Obad. v. 17: *In diebus illis erit salvatio.* In N. T. itidem exstant ista testimonia. Matth. 16, v. 18: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam, et portae inferi non praevallebunt adversus illam.* Matth. 28, v. 20: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Joh. 10, v. 16: *Oves vocem meam audiunt, donec erit unus pauper et unus ovile;* v. 28: *nemo rapiet eas de manibus meis.* 1. Cor. 11, v. 26: *Quotiescunque manducaveritis hoc pane et bibetis ex hoc poculo, mortem annuntiabitis, donec veniat.* 2. Efficax Christi

do. Joh. 17, v. 11: *Pater sancte serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et ego*; v. 20: *non pro eis tantum rogo, sed et pro illis, qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Ad has preces accedit Christi ad dextram Patris sedentis quotidiana pro ecclesia intercessio ad sacerdotium ipsius aeternum pertinens Psalm. 110, v. 4. Rom. 8, v. 34. 1. Joh. 2, v. 1. Jam vero fieri nequit, ut coelestis Pater preces hasce non exaudiat. Joh. 11, v. 42: *Scio quod semper me audis*. Hebr. 5, v. 7: *Obtulit in diebus carnis suae preces et supplicationes Patri suo et exauditus est pro reverentia sua*. 3. *Ἀλήθεια* seu vocatio ecclesiae in genere et cujusque in specie, inde enim dicitur *ἐκκλησία*. Esai. 65, v. 2: *Expando manus meas lateo die*. Rom. 8, v. 30: *Quos praedestinavit, hos et vocavit*. Unde cives ecclesiae dicuntur vocati sancti Rom. 1, v. 7. 1. Cor. 1, v. 2. Haec vocatio per verbum nunquam reddit inanis et vacua, sed in quorundam cordibus locum invenit, Esai. 55, v. 10: *Quemadmodum descendit imber et nix de coelo et illuc ultra non revertitur, nisi inebriaverit terram*; v. 11: *sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum*. Ergo ex vocatione per verbum perpetuo durante recte colligitur ecclesiae perpetua collectio et conservatio. 4. Mutua relatio inter Christum et ecclesiam. Christus est aeternus rex et dominus Psalm. 2, v. 6. Psalm. 72, v. 19. Dan. 7, v. 14. Luc. 1, v. 34. Ergo etiam semper habet subditos ac servos, qui in hoc regno suo ipsi serviant et debita obsequia praestent. Christus est aeternus sacerdos Psalm. 110, v. 4. sacerdotium ejus est sempiternum *ἀναβάτωρ* Hebr. 7, v. 24. Ergo etiam semper habet populum, pro quo intercedat. Christus est aeternus ecclesiae sponsus Hos. 2, v. 19. Ergo semper habet aliquam in terris sponsam. Joh. 3, v. 29: *Qui habet sponsam, sponsus est*. 5. Denique diserta sunt symboli Apostolici a tota ecclesia unanimi consensu recepti verba: *Credo ecclesiam catholicam*.

36. Ad hunc locum pertinet etiam doctrina illa, quod unumquemque salvandorum necesse sit esse vivum membrum et verum civem ecclesiae catholicae et apostolicae, et quod illi, qui sunt extra ecclesiam, sint alieni a Deo, a Christo, a beneficiis regni coelestis et spe aeternae salutis, unde vulgo dicitur: *Extra ecclesiam non est salus*. Probant hoc 1. expressa Scripturae testimonia, Eph. 2, v. 12: *Cum essetis extra ecclesiam, illo tempore eratis sine Christo, abalienati a politia Israël, peregrini a testamenti promissionis, spem non habentes et sine Deo in hoc mundo*; v. 13: *nunc vero in Christo Jesu vos qui aliquando eratis, longe facti estis prope in sanguine Christi*. v. 19: *jam non amplius estis peregrini et advenae, sed συμπολίται, cives, sanctorum et domestici Dei etc.* Eph. 4, v. 16: *Christus est caput, ex quo totum corpus compactum et coagmentatum per omnem juncturam administrationis secundum operationem in mensura uniuscujusque membri incrementum corporis facit*

in aedificationem sui ipsius in caritate. Eph. 5, v. 8: *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino*; ac de illis, qui sunt extra ecclesiam, ibidem v. 6, dicitur, *venit ira propter haec (peccata) in filios incredulitatis*. 1. Petr. 2, v. 9: *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabilem lucem*; v. 10: *qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti*. Apoc. 22, v. 15: *Foris (extra civitatem sanctam) sunt canes et venefici et impudici et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium*. c. 21, v. 8: *Timidis et incredulis et execratis et homicidis et fornicatoribus et veneficiis et idololatriis et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardente igni et sulphure*. 2. Typi et picturae ecclesiae, sicut a diluvio nemo liberabatur, nisi qui erat in arca Noae, sic irae divinae diluvium omnes opprimit, qui sunt extra ecclesiam. Sicut vasa tabernaculi portatilis in templum Hierosolymitanum XI. 40. transferebantur; sic ex sola ecclesia militante in his terris peregrina et ambulatoria accessus patet ad ecclesiam triumphantem. Sicut omnes Hierichuntos cives, qui extra domum Rahabitis erant, gladio et incendio peribant; sic qui sunt extra ecclesiae domum exitio aeterno manent obnoxii. Sicut primogeniti in Aegypto, qui extra Israëlitarum domos erant, omnes interficiebantur; sic qui non sunt *concoives sanctorum, spiritualium scilicet Israëlitarum et domestici Dei*, hoc est qui non sunt in domo Dei, quae est ecclesia, ab angelo interfectore percutiuntur. Qui in navi vehuntur, si ex ea in mare prosiliant, perire eos necesse est; sic qui ecclesiae navem deserunt, in mari hujus mundi pereunt. 3. Beneficia ecclesiae propria, utpote regeneratio, renovatio, illuminatio, sanctificatio, peccatorum remissio, Spiritus sancti donatio, haereditatis aeternae promissio etc. haec enim cum extra ecclesiam sive extra coetum vocatorum per verbum et sacramenta non habeant locum, ideo etiam extra ecclesiam non potest esse salus. *Haec conjuncta sunt et intime connexa* (inquit Chemnicus in enchirid.) *Deus, verbum, fides, ecclesia, salus et vita aeterna*. 4. Huc referenda sunt dicta veterum. Irenaeus libr. 3. c. 40. p. 266: *Operationis Spiritus non sunt participes omnes qui non concurrunt ad ecclesiam, sed semetipsos fraudant a vita per sententiam malam et operationem pessimam*. Ubi enim ecclesia, ibi et Spiritus, et ubi Spiritus Domini, illic ecclesia et omnis gratia, Spiritus autem veritas. Quapropter qui non participant eum, neque a mammillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem, sed effodiunt sibi lacus detritos de fossis terrenis et de coeno putridam bibunt aquam, effugientes fidem ecclesiae, ne traducantur, rejicientes vero Spiritum, ut non erudiantur. Illam vero ecclesiae praedicationem ibidem sic describit Irenaeus, quod undique constans et aequaliter perseverans testimonium habeat a prophetis et aposto-

lis et ab omnibus discipulis. Lactantius lib. 4. instit. c. 30: *Ecclesia est domicilium fidei et templum Dei, quo si quis non intraverit, vel a quo si quis exiverit, a spe vitae et salutis aeternae alienus est.* Augustinus libr. 4. de symb. ad catech. c. 10. ex Cypriano lib. de unit. eccles.: *Non habet Deum patrem, qui non habet ecclesiam matrem.* Quod repetit serm. 109. de temp. Idem epist. 50. extra hoc corpus Christi (ecclesiam) neminem vivificat Spiritus sanctus. Epist. 152: *Quisquis ab ecclesia separatus fuerit, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Vide etiam serm. 181. de temp. Hugo de S. Victore lib. 2. de sacram. c. 2: *Qui non habet Spiritum Christi, non est membrum ejus, in corpore uno Spiritus unus, nihil in corpore mortuum, nihil extra corpus vivum.* Atque inde est, quod quilibet vere pii exoptarunt esse cives ecclesiae ac domestici Dei, Psalm. 26, v. 8: *Domine, diligo habitaculum domus tuae et locum habitationis gloriae tuae.* Psalm. 27, v. 4: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae etc.* Psalm. 42, v. 3: *Sitivit anima mea ad Deum, Deum vivum, quando erit ut appaream ante faciem Dei.* Psalm. 84, v. 2: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit et deficit anima mea in atria Domini etc.* v. 5: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabant te.* Inde etiam profluunt sedulae illae cohortationes, quibus monemur, ut ecclesiae nos aggregemus. Psalm. 122, v. 6: *Rogate, quae ad pacem sunt Jerusalem.* Matth. 6, v. 33: *Quaerite primum regnum Dei.* Hebr. 10, v. 25: *Non deserentes congregationem vestram etc.*

II. 41.

CAPUT V.

DE CAUSA EFFICIENTE, PRINCIPALI ET INSTRUMENTALI ECCLESIAE.

Causa
efficientis
principalis.

37. Causa efficiens principalis ecclesiae est Deus sive tota sacrosancta Trinitas, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Cum enim collectio ecclesiae sit opus Trinitatis ad extra, ideo omnibus tribus personis competit, servato tamen ordine et discrimine personarum. Pater una cum Filio et Spiritu sancto aeternum fecit decretum de colligenda sibi ecclesia ex genere humano, atque hoc decretum in tempore exsequitur per ministerium ecclesiasticum divinitus institutum et conservatum, hoc est per praedicationem verbi et administrationem sacramentorum. Filius statim post lapsum promissionem evangelicam de mediatore adeoque arcanum illud Dei consilium de salute hominum protoplastis revelavit et in plenitudine temporis humanam naturam personaliter sibi univit, in qua redemptionis opus perficiens jussit in

nomine suo praedicare poenitentiam et remissionem peccatorum inter omnes gentes, ut ecclesiam e genere humano sibi colligeret. Spiritus sanctus verbum est efficax in cordibus hominum ad incarnationem, sanctificationem, regenerationem ac vocationem eorum ad vitam aeternam, sicut haec facta totius sacrosanctae Trinitatis pulcherrime ostenduntur in sequentibus dictis. Joh. 3, v. 5: *quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrare regnum Dei.* v. 16: *Sic deus dilexit dum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnes qui credit in eum, non pereant, sed habeant vitam aeternam.* v. 34: *Quem misit Deus, verba Dei loquitur.* Johan. 10, v. 2: *Qui per ostium intrat, pascor oves;* v. 3: *huic ostiarius aperit, et oves ejus audiunt et proprias oves vocat nomina;* v. 4: *vadit ante eas, et oves illi sequuntur etc.* v. 7: *Ego sum ostium ovium; ego sum pastor bonus, bonus pastor animam ponit pro ovibus;* v. 16: *alias oves habeo, quae sunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere et meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor.* v. 17: *propterea me diligit Pater, quia ego animam meam;* v. 27: *oves meae vocem meam audient et ego cognosco eas et sequuntur me;* v. 28: *ego vitam aeternam do eis et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* v. 29: *Pater meus, qui dedit mihi eas, majorem omnibus est, et nemo potest rapere de manu patris mei.* Roman. 8, v. 28: *Diligentibus Deum cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti;* v. 29: *quos enim praescivit, praedestinavit conformes fieri imagini filii Dei;* v. 30: *quos autem praedestinavit, eos etiam vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos et justificavit, illos et glorificavit.* Ephes. 1, v. 3: *benedictus Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituum coelestium in Christo;* v. 4: *sicut elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus;* v. 5: *qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suae;* v. 6: *in laudem gloriosae gratiae suae, qua gratos et dilectos nos habuit in dilecto, in quo habemus redemptionem, per sanguinem, remissionem peccatorum etc.* 2. Tim. 1, v. 9: *liberavit nos et vocavit vocatione sancta non secundum opera nostra, sed secundum propositum et gratiam, quae data est nobis in Christo ante tempora secularia,* v. 10: *manifestata autem nunc per illuminationem salvatoris nostri Jesu Christi, destruxit mortem et illucescere fecit vitam et immortaliae vitae per evangelium,* v. 11: *in quo positus sum praedicator et apostolus.* In his et similibus conjunguntur amplissima illa et inenarrabilia facta, quae tota sacrosancta Trinitas in ecclesia impendit et quae in ecclesia distribuuntur, videlicet electio, redemptio, vocatio, regeneratio, illuminatio, justificatio, sanctificatio, glorificatio etc. Quae

vero collectio ecclesiae, cum sit opus ad extra, tribus divinitatis personis sit communis, tamen ut in aliis operibus ad extra, ita quoque in hoc ipso discrimen et ordo personarum quoad distinctum operandi modum elucet. Pater ecclesiam ceu sponsam Filio suo adducit ac nuptias illi apparat, quo sensu quidem accipiunt nomen sponsae, Matth. 22, v. 2. Filius est sponsus, cui ecclesia despondetur, 2. Cor. 11, v. 2. Spiritus sanctus per ministerium verbi et sacramentorum ecclesiam mundat et ornat tanquam sponsam viro suo Eph. 5, v. 27. Apoc. 21, v. 2. estque arrha, quam coelestis sponsus dat ecclesiae tanquam sponsae, Ephes. 1, v. 14 etc. Filius est ecclesiae fundamentum, Ephes. 2, v. 20. Spiritus sanctus architectus, 1. Corinth. 3, v. 9.

38. Nec solum construit sibi Deus ecclesiae domum, sed etiam sua gratia in ea habitat, quae est praecipua ecclesiae dignitas, unde etiam vocatur *Dei domus*, οἶκος θεοῦ ab οἶκω, inhabito 1. Tim. 3, v. 15. ac nomen ejus est אֱלֹהֵינוּ tantum in te Deus, Esai. 45, v. 15. יְהוָה שָׁמָּה Dominus ibi, Esch. 48, v. 35. quo pertinent suavissimae promissiones Exod. 20, v. 24: *In omni loco, in quo memoriam nominis mei instituero, veniam ad te et benedicam tibi.* Levit. 26, v. 11: *Ponam tabernaculum meum in medio vestri et non abjiciet vos anima mea;* v. 12: *ambulabo inter vos et ero Deus vester, vosque eritis populus meus.* Psalm. 46, v. 5: *Rivuli fluminis lactificant civitatem Dei, sanctas habitationes aedificavit;* v. 6: *Deus in medio ejus non commovebitur, adjuvabit eam ante auroram.* Esai. 59, v. 21: *Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus, qui est in te et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo et de ore seminis tui.* Matth. 18, v. 20: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ero in medio eorum.* c. 25, v. 20: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Johan. 14, v. 19: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Nequaquam igitur Deus a spirituali ecclesiae domo abest sicut architectus ac ναυπηγὸς ab aedificio domus et navis a se exstructo discedit et injuriis tempestatis marinisque fluctibus illud expositum relinquit, sed sua gratia perpetuo praesens est ecclesiae, eandem regit ac tuetur contra omnes persecutionum et adversitatum tempestates. Pater est dominus hujus domus, est paterfamilias operarios adducens Matth. 20, v. 1. Hebr. 3, v. 4. Filius est lapis angularis et fundamentum hujus domus Matth. 21, v. 42. Ephes. 2, v. 20. Spiritus sanctus est dispensator et oeconomus in hac domo per ministerium verbi recludens et distribuens thesauros Christi promissione ac morte promeritos et in eam repositos Act. 20, v. 28. 1. Cor. 4, v. 1.

39. Causa impulsiva movens Deum, ut ecclesiam sibi ex genere humano colligat, est immensa ipsius bonitas, paterna clementia et gratuitus favor, in toto saeculo negotio regnans. 2. Tim. 1, v. 9: *Vocavit nos vocatione sancta non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quae*

data est nobis in Christo ante tempora secularia; inde vocatio ad consortium ecclesiae notatur verbo κληροῦσθαι, in sortem adscisci Ephes. 1, v. 11. quia cives ecclesiae in sortem sibi Deus adsciscit, ut sint ejus funiculus sive haereditas, possessio ac peculium, ut de populo Dei loquitur Moyses Deut. 32, v. 9. Quemadmodum igitur solenniter protestatur Deus de populo Israëlitico, quod nequaquam propter merita ipsorum, sed ex mera gratia et gratuita bonitate Israëlititas sibi in populum peculiarem elegerit, Deut. 7, v. 6: *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt supra terram,* v. 7: *non quia cunctas gentes numero vincebatis, vos concupivit Dominus et elegit vos, cum sitis omnibus populis pauciores,* v. 8. *sed quia dilexit vos Dominus;* ita quoque collectio ecclesiae est opus merae gratiae et indebitae bonitatis. Quo pertinent parabola de invitatione ad coenam magnam, in qua omnia sunt parata Luc. 14, v. 17. de invitatione ad nuptias filii regis, in quibus itidem omnia parata Matth. 22, v. 4.

40. Causa instrumentalis, qua Deus in collectione ecclesiae utitur, est ministerium ecclesiasticum complectens praedicationem verbi et administrationem sacramentorum. Quemadmodum enim homo ille, qui paravit coenam magnam, mittit servum suum hora coenae dicere invitatis, ut venirent Luc. 14, v. 17. et quemadmodum rex ille, qui fecit nuptias filio suo, mittit servos suos vocare invitatos ad nuptias Matth. 22, v. 3. sic coelestis paterfamilias, rex regum et dominus dominantium ad ecclesiae consortium et participationem coelestium bonorum per servos suos, hoc est per praecones verbi, homines vocat et invitat, quo fine statim post lapsum per Filium in prima evangelica promissione voluntatem suam de salute hominum revelavit, postea misit sanctos patriarchas et prophetas, per quos tempore V. T. ecclesiam sibi collegit; in N. T. misit Johannem Baptistam, Christum ipsum Filium suum et apostolos, per quos verbum salutis hominibus annuntiavit, Hebr. 1, v. 1: *Multifariam multisque modis Deus olim locutus est patribus per prophetas, novissimis diebus his locutus nobis est per Filium.* Et Christus ad dextram Patris exaltatus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in aedificationem corporis Christi Ephes. 4, v. 11. et 12. Quemadmodum igitur Noa in aedificatione arcae usus est ministrorum opera; sic Deus in exstruktionem ecclesiae, spiritualis suae domus, utitur ministerio praeconum verbi, qui propterea dicuntur בְּנֵי־בָנִים, aedificantes Psalm. 118, v. 22. οἰκοδομοῦντες Matth. 21, v. 42. οἰκοδομοὶ τοῦ θεοῦ 1. Cor. 3, v. 9. Quemadmodum apud Athenienses coetus civium jussu magistratus convocabatur per praecones, quod proprie dicebatur ἐκκλησιάζειν; sic coetum ecclesiae suae Deus convocat per ministros verbi, qui propterea dicuntur κήρυκες sive praecones 1. Tim. 2, v. 7. 2. Tim. 1,

Causa
instru-
mentalis
collectio-
nis eccle-
siae.

v. 11. 2. Pet. 2, v. 5. et praedicatio evangelii vocatur *κήρυγμα* sive praeconium Roman. 16, v. 25. 1. Cor. 1, v. 21. c. 2, v. 4. c. 15, v. 14. 2. Tim. 4, v. 17. Tit. 1, v. 3. Haec assertio nostra, quod verbum et sacramenta sint media ecclesiae colligendae et propagandae, opponitur: 1. Pontificiis, qui non ad ministerium verbi sine loci discrimine, sed ad solam sedem Romanam et episcoporum in ea successionem absolute ecclesiam alligant; 2. sapientibus hujus mundi, qui non ex verbo et doctrinae puritate, sed ex splendore externo de ecclesia judicant; 3. Enthusiasticis et Suenckfeldianis, qui peculiare raptus extra verbum expectant; 4. Anabaptistis, qui externo verbi et sacramentorum ministerio omnem efficaciam spiritualem derogant; 5. Tannero, Latio, Erasmo, Zuinglio, Gualtero et aliis, qui fingunt, etiam in coetu gentilium luce doctrinae de Messia destitutorum esse ecclesiam; 6. Schismaticis, qui a coetu ecclesiae, in quo viget ministerium verbi et sacramentorum, propter quorundam scandala vel ex propriae sapientiae et sanctitatis admiratione sese segregant.

41. Ceterum hoc opus Dei et ministrorum ipsius vocatur *κλήσις*, *vocatio*, unde ipsum nomen *ἐκκλησία* descendit. Rom. 11, v. 29: *Non poenitet Deum suae vocationis*. 1. Cor. 1, v. 26: *Videte vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles etc.* 2. Tim. 1, v. 9: *Vocavit nos Deus vocatione sancta*. De hac vocatione tria membra potissimum sunt notanda, quod scilicet sit *vocatio* 1. catholica sive universalis; 2. gratuita; 3. seria. Circa primum membrum notandum est, quod *vocatio* sit universalis respectu Dei mandantis, ut evangelium annuntietur omnibus hominibus, ac volentis, ut illud ab omnibus audiatur, et oblata in eo beneficia vera fide ab omnibus recipiantur; fiat autem particularis culpa hominum, primo quatenus quidam Epicuraeo contemptu verbum aspernantur, quidam etiam ministros ejus persequuntur et violenter a se repellunt; deinde quatenus culpa majorum amissum verbum non semper in omnibus ubique locis actu

XI. 44. praedicatur, qua de re late egimus tom. 2. locor. tract. de elect. et reprob. §. 134. et seqq. ubi ostendimus, Deum tribus vicibus omnibus omnino hominibus verbum suum revelasse, atque ut ad posteros illud transmitterent incorruptum, serio illis mandasse, videlicet in Adamo, post diluvium et tempore apostolorum. Ex Adamo propagatum est totum genus humanum; ex filiis Noae propagatae sunt omnes gentes; ex populis, quibus apostoli praedicaverunt evangelium, omnes familiae nationum, linguarum et gentium sunt propagatae, debuissent igitur majores illi sinceritatem verbi, praeclarum illud depositum ad posteros, propagare, quod vero illud non fuerit factum, id cum hominum culpa contigerit, nec vocationis universalitati nec divinae liberalitati quidquam praejudicat. Quamvis vero in V. T. cum populo Israelitico peculiare foedus gratiae Deus iuierit illumque in fu-

niculum haereditatis ac peculium sibi adaequavit ita ut apud Israelitas fuerit sedes verae ecclesiae usque ad Messiae tempora Psalm. 147, v. 1. tamen nec hoc quidem universalitatem vocis labefactat. Praeterquam enim quod in N. T. certa est universalis vocatio omnium gentium quando *evangelium praedicatum est omni creaturae*, Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Col. 3, v. 6. accurate notandum, gentiles tempore quo *evangelium praedicatum est* nequaquam fuisse absolute ab ecclesiae aditu exclusas, siquidem perpetuae et immutabilitatis sunt axiomata illa universalis ad omnium temporum homines pertinentia Ezech. 18, c. 33, v. 11: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*. 1. Tim. 2, v. 4: *Deus vult omnes homines salvos fieri*. 2. Pet. 3, v. 9: *Deus vult aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam converti*, id quod ipso etiam V. T. tempore exemplum demonstravit, Gen. 17, v. 12. In mandato foederali circumcisionis praecipitur, non solum filios et vernaculos, sed etiam emitios ac nigenas circumcidendos, ex quo facile intelligitur, circumcisionis sacramentum nequaquam modo pertinuisse ad Abrahae posteros, ut gentes ab eo et consequenter etiam ab ecclesia simpliciter exclusi fuerint. Exod. 12, v. 48. peregrini in sacramentum agni paschalis admittuntur atque cum indigenis loco censentur, si prius fuerint circumcisi. v. 38. commemoratur, quod cum Israel ex Aegypto adscenderit *רב רבב* mixtio multae copiosa populi multitudo, quae quidem ex parte Abrahae non fuit nata, interim tamen Iudaicae ecclesiae incorporata et beneficiorum huius populi promissorum particeps facta. Levit. 17, v. 38. advenae et peregrini ad offerenda sacrificia admittuntur. 1. Reg. 8, v. 41. etiam alienigenis ad templum Hierosolymitanum aditus conceditur, *et alienigena* (inquit Salomon), *qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum*; v. 42: *(audietur enim nomen tuum magnum et manus tua fortis et brachium tuum extentum)*; cum venerit ergo et oraverit in hoc loco; v. 43: *tu exaudies in coelo, in monte habitaculi tui et facies omnia, pro quibus vocaverit te alienigena, ut discant universi populi ut timeant te, sicut populus tuus Israel etc.* pertinent exempla conversorum ex gentilibus, verum Deum Israelis non solum quorundam particularium, utpote Melchisedeci, Jethi, Rahab, Jobi et amicorum ejus, Ruth, Hiram, Tyrii, reginae Austri, Nahamanis Syri, Nabucodonosoris, Cyri et aliorum, quos partim nominatim reticet Scriptura; sed etiam integrarum regionum, nationum ac populorum, utpote Gittitarum, Ninivitarum, Aegyptiorum, Syrorum, daeorum, Persarum, Medorum ac Graecorum, dubitari potest, varias illas protectiones patriarum, captivitatem Babylonicam, dispersiones Iudaicarum in totum orbem fuisse medium aliud per quod multi gentiles ad cognitionem veri Dei

1. Universalis.

gentis societatem sunt vocati, unde Act. 2, v. 5. *hic, quod in Jerusalem fuerint habitantes viri quoniam ex omni natione, quae sub coelo est. Ubi enim, quod tria distincta hominum genera fuerint in ecclesia Israëlítica, primo Judaei ex posteritate Jacobi oriundi; deinde proselyti, qui non solum doctrinam ecclesiae Israëlíticae receperunt, sed et eadem cum ea ceremoniis ac legibus usi sunt. Suidas illos sic describit, quod fuerint ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ κατὰ θελοῦς νόμους συνέχοντες, denique εὐλαβεῖς, religiosi, qui solius divinae professione, non autem ceremoniarum oblatione Judaeis conjuncti fuerint. Hujus etiam et observatio illa, quod Hierosolyma Judaeae caput in ipso medietate οὐκ οὐκ μένης fuerit potius, et odor doctrinae in gentes circumquaque jam facile inde propagari potuerit, et quod Deus in Israëliticam miraculis et prodigiis in contra omnium gentium illustrem ac celebrem reddidit, ita ut apud omnes populos constaret, esse illam gentem, cujus cultus divinis miraculis et prodigiis sit confirmatus, quem finem mirum ostendit Deus ipse Exod. 9, v. 16. inde et apostolus pronuntiat, Deum definitivisse tempora et terminos habitationis gentibus ἵνα ἵνα, ut quaerant Deum, Actor. 17, v. 26. quia haec naturae potuissent discere, esse aliquem Deum, qui quomodo coli velit ac debeat, in verbo revelaverit, quod in ecclesia Israëlítica sonare debuisse ex constanti fama de Deo Israël. et celebritate miraculorum, ex conservatione populi contra omnes hostes, potissimum vero et oraculorum divinorum lectione, notum enim Hieros. V. T. in Graecam linguam jussu Ptolemaei Philadelphi regis Aegyptiaci conversos ab omni fere gentibus fuisse lectos, unde recte scribitur in c. 17. Genes. hoc esse caput theologiae, [Deus sit deus Judaeorum et gentium dives in et etiam illo tempore, quo lex et circumcisio datur.]*

Distinguendum igitur inter ipsam vocationem gentium modum atque ordinem. Vocatio ipsa est et sua natura respectu gratiae divinae universalis, sed modus atque ordo vocationis ac gratiae plurimum variatur. Prosper lib. 2. de vocat. gent. c. 3: *Altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, cujus inscrutabilia sunt iudicia, impervestigabiles viae, sic semper misericordiam suam et justitiam temperavit, ut secretissima in consilii voluntate noluerit in omnibus super generationes aut super omnes homines aequalitatem suorum esse mensuras, siquidem aliter inveniit, quos ad cognoscendum se coeli et terrae secretis conveniebat; aliter illos, quibus non solum doctorum famulatu, sed etiam doctrina leprophetarum oraculis, miraculorum signis et bonorum cooperationibus consulebat; et multo magis misericordiam suam universis hominibus ostendit, quando Filius Dei factus est filius hominis, ut inveniretur ab his, qui eum non quaere-*

bant etc. et quanta in praeteritis seculis super ceteras nationes, tanta nunc esset in Judaea parcitas gratiae, cum tamen introducta plenitudine gentium etiam ipsorum ariditati earundem rigationum inundatio spondeatur. Quae itaque causae sint harum sub eadem gratia dissimilitudinum, quaeve rationes, sanctis Scripturis non loquentibus quis loquetur? Augustinus lib. 10. de civ. Dei c. 32: Haec est animae liberandae universalis via, id est universis gentibus divina miseratione concessa, cujus profecto notitia ad quoscunque jam venit et ad quoscunque ventura est, nec debuit, nec debet ei dici, quare modo et quare sero, quoniam mittentis consilium non est humano ingenio penetrabile. Quamvis ergo non eadem ubertas gratiae contigerit gentibus sub V. T. quae Israëlitis contigit, non tamen plane et simpliciter Dei vocantis gratia ipsis fuit denegata; quamvis non fecerit Deus taliter omni nationi Psalm. 147, v. 20. hoc est, quamvis non eo modo concederit verbum suum gentibus, quo modo Israëlitis fuit conceditum Rom. 3, v. 2. tamen gentiles a cognitione verbi et ecclesiae aditu nequaquam simpliciter exclusit. Recepit populum Israëliticum in filios suos in hac domo, interim tamen ad familiam hujus domus non fuit aditus gentilibus interclusus. Variata est per 11. 46. populos ac tempora Dei vocantis gratia, nemini tamen absoluto quodam odio ac decreto reprobatorio simpliciter denegata.

43. Tandem vero in N. T. secuta est universalis gentium vocatio, sive ut Christus loquitur Joh. 4, v. 35. *plena messis*, quando scilicet sublato inter Judaeos et gentes τῷ τοῦ φραγμοῦ μισοτοχῶ Eph. 2, v. 14. apostoli mandato Christi in orbem universum exeuntes praedicaverunt evangelium omni creaturae, Matth. 28, v. 19. Marci. 16, v. 15. ita ut in universo mundo illud creverit ac fructificaverit, Coloss. 1, v. 6. ex quo tempore vocatio totius plenitudinis gentium toto terrarum orbe dispersarum inchoata continuata est usque ad haec nostra tempora et durabit usque ad mundi finem, ante quem notabilem quandam plurimorum Judaeorum conversionem expectandam esse quidam veterum, ut Hieronymus, Chrysostomus, Lyranus in c. 11. Rom. et Augustinus lib. 2. qq. evang. q. 33. statuunt, idque ex Rom. 11, v. 25. se colligere posse existimant, qua de re alibi plenius disputabitur. Porro universalis illa gentium vocatio, non Israëlitis solum, sed ipsis etiam apostolis post acceptum Spiritum sanctum mirabilis fuit visa, unde Petro ad Cornelium centurionem Caesariensem abire formidanti in visione ostenditur, sublato esse in N. T. illud Judaeorum ac gentilium discrimen atque omnes omnino populos sine ullo discrimine ad regnum Christi vocandos esse Actor. 10, v. 11. quod audientes fideles ex circumcisione dicebant: Ergo et gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam, Actor. 11, v. 18. Notandum igitur, quod universalis illa gentium vocatio jam olim in V. T. sit praedicta vaticiniis, praefigurata typis et praenuntiata exemplis. Vaticinia sunt complura, Genes. 9, v. 27:

Vocatio
gentium
in N. T.

Persuadeat Deus ipsi Japhet et habitet in tabernaculis Sem. Praedicat Noah ex revelatione Spiritus sancti, posteros Semi, id est Israëlitas recipiendos esse in peculiarem Dei populum atque exstructum illis iri tabernaculum, hoc est sedem verae ecclesiae, et veri cultus divini notitiam apud ipsos fore, tandem vero Japheti posteros sive gentiles in illud tabernaculum recipiendos esse. Genes. 12, v. 3. promittit Deus Abrahae, Messiam ex ipsius semine sive posteritate nasciturum, interim tamen additur, etiam gentes adeoque omnes tribus terrae in eo benedicendas esse, quod repetitur c. 18, v. 18. c. 22, v. 18. c. 26, v. 4. c. 28, v. 4. Genes. 49, v. 10. cum Jacobus patriarcha praediceret, ex posteritate Judae nasciturum Siloh sive Messiam, diserte addit: *et ipsi erit aggregatio populorum*, id est gentiles recipient ejus verbum et fide ipsi adhaerebunt. Deut. 32, v. 43: *Jubilate gentes populus ejus* (hic locus ad vocationem gentium refertur Rom. 15, v. 10.) Ejusdem capitis v. 21: *Provocabo eos in eo, qui non est populus et in gente stulta irritabo illos* (confer Rom. 10, v. 19.). Davidi promissum erat ex ipsius lumbis sive posteris nasciturum Messiam 2. Sam. 7, v. 12. Psalm. 89, v. 37. idem tamen instinctu Spiritus sancti, per quem locutus est, promissionem illam sic declarat, quod beneficia Messiae etiam ad gentes pertineant. Psalm. 2, v. 8: *Postula a me et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae.* Psalm. 18, v. 44: *Constitues me in caput gentium;* v. 45: *populus, quem non cognovi, serviet mihi, in auditu auris obedivit mihi;* v. 50: *confitebor tibi Domine in gentibus* (confer Rom. 15, v. 9.). Psalm. 22, v. 28: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae et adorabunt in conspectu ejus universae familiae gentium.* Psalm. 72, v. 8: *Dominabitur a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum;* v. 11: *adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei.* Psalm. 117, v. 1: *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.* (Hoc vaticinium Rom. 15, v. 11. ad vocationem gentium refertur.) Esaias testatur, Christum nasciturum ex virgine Israëlita, Esa. 7, v. 14. unde eum vocat *patruelem suum* Esa. 5, v. 1. interim tamen ad consortium regni et participationem beneficiorum Messiae etiam gentes admittendas praedicat Esa. 2, v. 2: *Et erit in novissimis diebus, firmus fiet mons domus Domini in vertice montium et fluent ad eum omnes*

X. 47. *gentes, v. 3: et ibunt populi multi et dicent: Venite, adscendamus ad montem Domini, ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus,* (quod vaticinium repetitur Mich. 4, v. 1.) Esa. 9, v. 2: *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis,* hoc vaticinium Matth. 4, v. 16. ad vocationem gentium refertur. Esa. 11, v. 10: *Radix Jesseae,* (hoc est Christus ex genere Isai natus) *stabit in vexillum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Esa. 42, v. 4. dicit Pater coelestis de Messia filio suo: *Ponet inter gen-*

tes judicium et legem ejus insulas expectat v. 7: *dedit te in foedus populi et in lucem gentium ut aperires oculos coecorum et educeres de co-*
sione vinctum, de domo carceris sedentes in ten-
 (hoc vaticinium Matth. 12, v. 18. ad Christum refertur.) Esa. 49, v. 6: *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob et desolationes Ierusalem convertendas, ecce dedit te in lucem gentium, salus mea usque ad extremum terrae, haec*
Dominus. (Hoc vaticinium Actor. 13, v. 47. de gentium vocatione exponitur.) Esa. 55, v. 4: *Ecce stem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem vobis;* v. 5: *ecce gentem, quam nesciebas, voca-*
gentes, quae te non cognoverunt, ad te current
pter Dominum Deum tuum. (Hoc vaticinium Actor. 13, v. 34. de gentium vocatione explicatur.) Esa. 60, v. 3: *Ambulabunt gentes in lumine tuo et regentur in splendore vultus tui etc.* Esa. 65, v. 1: *Quaerunt, qui ante non interrogabant; invenerunt non quaesiverunt me; dixi: Ecce ego ad gentes, quae nesciebat me.* (Hoc vaticinium de vocatione gentium interpretatur Paulus Roman. 10, v. 20.) Esa. 60, v. 10: *Erit numerus filiorum Israël* (spiritus Israëlitarum) *quasi arena maris, quae sine numero est et non numerabitur; et erit in loco, ubi dicitur eis, non populus meus vos, dicetur eis Domine Deus vestrus.* (Hic locus ad gentium vocationem refertur Rom. 9, v. 25. et 26.) Hos. 2, v. 23: *Dicam populo meo: populus meus es tu, et ipse dicet: meus es tu.* (Confer cum hoc loco Rom. 9, v. 25. et 1. Petr. 1, v. 10.) Hagg. 2, v. 8. Messias v. 8. *deliciae omnium gentium.* Typi, quibus gentium vocatio praefigurata fuit, iidem sunt complures. David dominabatur non solum Israëlitis, sed etiam Philistaeis, Moabitibus, Edomitibus, Psalm. 72, v. 10. Psalm. 87, v. 4. denotatum fuit, quod regnum Christi, cui dedit Deus solium patris Davidis Lucae 1, v. 33. etiam gentes pertinet. Idem David habebat duas uxores Ahinoam Israëlita et Abigail Carmelitanam 1. Sam. 25, v. 43. quod denotatum fuit, Christum Davidis filium sponsam, ecclesiam, ex Judaeis et gentibus sibi collectam. Regina Arabiae ex longinquo venit ad Salomonem ut audiret ipsius sapientiam 1. Reg. 10, v. 2. Paral. 9, v. 1. quo denotatum fuit, ad Christum coelestem Salomonem Matth. 12, v. 42. etiam gentes venturas, ut coelestem sapientiam ab eo discerent. Huc pertinet etiam illud quod in genealogia Christi non solum Israëlitae feminae, sed etiam gentes, ut Rahab, Ruth et Bathsabea connumerantur Matth. 1, v. 5. et 6. quo denotatur, etiam gentes in fidem Christo inserendas et ad spiritualem regenerationem evehendas. Exempla et quasi figurae hujus vocationis universalis, non solum in quibusdam personis, sed integris etiam civitatibus ac populis ex gentilismo ad verum Deum conversis enumerata sunt superius. Gratulor, si corde agnoscamus hoc beneficium nostrae vocationis ex gentilismo ad ecclesiae consortium, cujus vocationem Christus et apostoli saepius exponunt.

quo illius memores digne hac vocatione nostra
 sumus. Matth. 8, v. 11: *Multi ab oriente
 occidentem venient et recumbent cum Abrahamo,
 Isaac et Jacobo in regno coelorum*, v. 12: *fili
 regni ejicientur in tenebras exteriores*. Matth.
 23: *Non est bonum sumere panem filiorum et
 fere catellis*, ibi comparantur Israëlitas filii
 admoti, gentiles autem catellis micæ coram
 expectantibus; quantum igitur beneficium
 quod Deus filios suos Israëlitas propter inobedi-
 entiam repulit et nobis miseris catellis non micæ,
 donorum coelestium beneficiorum suorum dis-
 tribuit. Lucæ 14, v. 16. Christus tali parabola id
 ostendit: *Coelestis paterfamilias ad coenam a se
 invitavit*, id est ad participationem beneficiorum
 et primo loco invitavit Israëlitas tanquam filios
 sui, qui erant hospites primarii et honoratiores,
 cum illi vocationem repudiarent, *vocavit nos
 alios, qui eramus in plateis et vicis civitatis pau-
 ciores, coeci ac claudi*. Paulus Roman. 11,
 talia similitudine beneficii hujus magnitudinem
 ostendit. Israëlitas erant *paradisus Domini*, sic
 in Boten Lustgarten, plantaverat illos Deus velut
 oleas frugiferas, miserat prophetas, ut hortum
 custodirent. Sed gentiles erant *oleastri steriles
 infructuosæ, arbores infrugiferae, aeterno igni man-
 dentur*; quantum ergo beneficium, quod Deus silve-
 stem oleastrum contra naturam fertili oleæ inseruit,
 ut arceps radicis et pinguedinis fuerit facta?
 Rom. 15, v. 8. Christus fuit *minister circumcisionis
 et veritatem Dei ad confirmandas promissiones*
 Rom. 15, v. 9: *gentes autem propter misericordiam
 vocavit Deum*, hoc est Messias peculiariter pro-
 pter erat Israëlítico populo, quod gentiles ad ejus
 vocantur, est indebita omnino gratia. Eph. 2,
 1: *Memores estote, quod aliquando eratis gentes
 sine Christo*, v. 12: *quo tempore eratis sine Christo,
 sine politica Israël, peregrini a testamenti pro-
 missione, spem non habentes et sine Deo in hoc
 mundo*; v. 13: *nunc autem in Christo Jesu vos, qui
 quando eratis longe, facti estis prope in sanguine
 Christi*; v. 14: *ipse enim est pax nostra, qui fecit
 de murum et medium parietem maceriae solvit*.
 ita parietis intergerini septo a gentilibus erant
 et, ex parte Israelitarum erant adoptio filio-
 gloria, testamenta, legislatio, cultus, promissio-
 Roman. 9, v. 4. gentiles ab hisce omnibus ex-
 erant, sed Christus parietem illum removit
 et ad participationem illorum beneficiorum et
 regni sui vocando. 1. Petri 2, v. 9: *Vos
 prius electum, regale sacerdotium, gens sancta,
 ut acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus,
 et tenebris vocavit vos in admirabile suum lu-
 men*. v. 10: *qui aliquando non populus, nunc au-
 tem populus Dei; qui non consecuti misericordiam,
 autem misericordiam consecuti*.

Atqui hoc primum est, quod de vocatione ad
 regnum notandum, eam scilicet esse catholicam
 universalem; alterum est, quod sit vocatio mere
 gratia, id quod conditio et qualitas vocatorum

manifesta comprobatur. Gentiles quod attinet, de eorum
 vocatione dubitari plane nequit, esse eam modis om-
 nibus gratuitam et plane indebitam, siquidem ante
 vocationem suam *sedent in tenebris et habitant in
 regione umbræ mortis* Esa. 9, v. 2. Matth. 4, v. 16.
imo sunt tenebrae Eph. 5, v. 8. *sunt sine Deo, sine
 promissionibus* Eph. 2, v. 12. ergo nullum omnino
 locum hic habet cogitatio de meritis vocationem an-
 tecessis. Israëlitas quod attinet, illorum vocatio
 non minus gratuita plane censeri debet. Quamvis
 enim Deus illos elegerit in populum peculiarem et
 hac ratione ab omnibus gentibus reliquis separave-
 rit, tamen electio illa est opus merae gratiae et ex-
 uberantis misericordiae Deuter. 7, v. 7. Quamvis
 egregiae promissiones illis fuerint datae, propter quas
 primi omnium ad beneficiorum et regni Christi con-
 sortium sunt vocati Actor. 13, v. 46. tamen cum illae
 ipsae promissiones ex gratia fuerint datae, ideo meri-
 tum ac debitum aliquod proprie sic dictum neutiquam
 inferunt, sed tam Judaeorum quam gentilium respectu
 perpetuae et immotae veritatis manet illud aposto-
 licum 2. Tim. 1, v. 9: *Deus vocavit nos vocatione
 sancta, non secundum opera nostra, sed secundum
 propositum suum et gratiam, quae data est nobis
 in Christo Jesu ante tempora secularia*. Itemque
 alterum illud Rom. 9, v. 16: *Non est volentis, nec
 currentis, sed miserentis Dei*. Proinde quod Rom. 15,
 v. 9. gentes jubentur *Deum glorificare propter mi-
 sericordiam, Israëlitas propter veritatem suam*, id
 nequaquam accipiendum est exclusive, quasi gen-
 tilium duntaxat vocatio sit opus divinae misericordiae,
 non Judaeorum; sed comparate, quod scilicet in vo-
 catione gentilium longe uberius et manifestius divi-
 tias suae bonitatis et misericordiae Deus notas fece-
 rit. Cum enim promissiones Israëlitis factae ex mera
 gratia processerint, ideo ipsorum quoque vocatio
 est et manet gratuita; vicissim cum vocatio gen-
 tilium vaticiniis V. T. itidem fuerit praenuntiata,
 ideo etiam ipsi propter veritatem illarum promissio-
 num Deum glorificare et possunt et debent.

45. Tertium mebrum erat, quod vocatio ad ec-
 clesiam sit seria, de quo dubitare nemo poterit,
 nisi 1. ipsam Dei veritatem in dubium vocare velit.
 Extreme enim veracitati Dei in Scripturis toties de-
 praedicatae Deut. 32, v. 4. Joh. 3, v. 33. Rom. 3,
 v. 4. Apoc. 6, v. 10. etc. repugnat fucata illa hypo-
 crisis, quae *ἕτερον μὲν κρύβει ἐνὶ ᾧ, ἄλλο δὲ εἶπεν*,
Ore aliud profert, aliud sed pectore condit. 2. Neve
 ulla dubitatio restaret, quod Deus ad ecclesiam et
 regnum gratiae serio vocet, quoscunque vocat, ideo
 solenni juramento id confirmat. Ezech. 33, v. 11:
*Vivo ego, dicit Dominus Deus, non delector morte
 impiorum, sed ut convertatur a via sua et vivat*. Con-
 vertimini, convertimini a viis vestris pessimis, quare
 moriemini domus Israël? Propter nos, propter nos
 inquam, jurat qui est ipsa veritas, abundantius enim
 ostendere volens haeredibus promissionis immobili-
 tatem consilii sui interposuit juramentum, ut per
 duas res immobiles (in quibus impossibile est Deum
 mentiri) fortissimum solatium habeamus, Hebr. 6,

XI. 49.

3. Vocatio
est seria.

v. 17. et 18. 3. Id ipsum etiam comprobant parabola salvatoris. Matth. 21, v. 41. paterfamilias perdit illos vineae colonos, qui et servos et filium ipsius fructum exigentes occiderant, utique ergo serio voluit, ipos in vinea copiosos fructus facere. Matth. 22, v. 7. rex irascitur, cum invitati ad nuptias filii comparere detrectarent, utique ergo serio voluit, ipsos in nuptiis comparere et propositis epulis perfrui, nec fuerunt solum verba honoris. Luc. 14, v. 21. paterfamilias irascitur, quod vocati ad coenam frivolae excusationes obvertunt, quominus ad eam veniant, utique ergo venire eos serio voluit, alias ira illa esset hypocritica et simulatoria, cujus contrarium illius effectus et consequens, poenae scilicet gravitas ostendit. 4. Consideremus etiam lacrymas Christi, quae non fuerunt in ore solum natae, sed ex imo cordis fundo profusae, quarum causas ipse verbis disertis exponit Luc. 19, v. 41: *Cum appropinquaret videns civitatem flevit super eam*; v. 42. dicens: *si cognovisses et quidem hac die tua, quae ad pacem tuam pertinent etc.* Quid? num ex Christi lacrymis crocodili lacrymas faciemus? de eo enim referunt naturae consulti, quod conspecto homine lacrymas prius emittat, mox tamen eundem devoret. 5. Maxime vero omnium seriae vocationis veritatem probat pretiosa passio et mors Christi salvatoris. Quia enim Deus Filium suum dedit toti mundo Joh. 3, v. 16. et quia Filius se ipsum dedit pretium redemptionis pro omnibus 1. Tim. 2, v. 6. ideo etiam beneficia Filii in verbo evangelii serio omnibus offeruntur, qua de re alibi latius fuit actum.

Antithesis Calvinianorum.

46. Serio igitur detestamur errores Calvinianorum, quos de hoc doctrinae coelestis capite, de vocatione scilicet ad ecclesiam, foveant et multos et magnos. Quia enim fabricam absoluti decreti reprobatorii potenter hac doctrina everti vident, ideo pestilentissimis corruptelis eandem depravant. 1. Negant, *vocationem hominum ad ecclesiam esse universalem*, id quod sic interpretantur, partem hominum maximam esse a Deo absoluto quodam odio a salute rejectam atque illos vel plane non vocari, vel non efficaciter a Deo vocari. 2. Unde distinguunt *inter vocationem internam et externam*; *inter vocationem efficacem et inefficacem*, quam distinctionem sic interpretantur, quod multi vocentur per verbum, quos tamen Deus venire nolit, quippe quos absoluto decreto rejecerit, causam enim illius praeteritionis atque illius (ut sic loquar) inefficaciae statuunt in absoluto decreto reprobationis.

xi. 50. 3. Quando opponuntur illis universalis Scripturae pronuntiata, quod Deus omnes invitet ac vocet, distinguunt *inter voluntatem signi et beneplaciti*, *inter voluntatem revelatam et absconditam*, quam distinctionem sic exponunt, quod Deus in verbo quidem testetur, se omnes vocare et omnes velle venire, atque hanc esse voluntatem signi et voluntatem revelatam; interim tamen absconditae voluntatis respectu ipsum nolle, ut veniant, ut convertantur, ut salventur. 4. Quando ad comprobendam seriae vocationis veritatem opponuntur illis

Scripturae dicta de universali Christi merito, distinguunt *inter meriti sufficientiam et efficaciam*, quam distinctionem sic exponunt, quod non quia defecisset morti Christi vis satisfaciendi pro peccatis omnium hominum peccatis, si ad hoc fuisset Deo destinata; sed hoc consilium et hanc voluntatem Deo et Christo nunquam constituisse. 5. Atque *τοὺς ψεῦδος* illius opinionis, quod Deus nequaquam serio omnes vocet, quoscunque vocat, in eo consistit, quod a ministerio verbi et sacramentorum externo internam efficaciam Spiritus sancti separant et ad solos eos, quos absoluto decreto electores designant, eam restringunt, cum tamen praedicatio et usus sacramentorum sit efficax illud medium per quod Deus in cordibus omnium, qui Spiritui sancto non repugnant, serio velit conversionem salutem operari. 6. Quando opponuntur illis Scripturae de efficacia verbi et sacramentorum respondentes, per *phrasin sacramentalem ministerii verbi externo cohonestandi illius causa efficaciam interni ministerii tribui*. 7. Denique *inter vocationem et efficacem vocationem electorum duntaxat propriam esse statuunt*, et eos, qui hoc modo vocati sunt, postea nunquam ex gratia Dei salvari credunt, sed deinde ac fidem amittere posse. Quos errores et singulos doctrinae de vocatione diserte reprobant propriis Calvinianorum doctorum verbis aliisque positis ad orcum usque damnamus.

CAPUT VI.

DE MATERIA ECCLESIAE, ET DE QUIBUS HOMINIBUS ECCLESIA CONSTET.

47. Qui per vocationem in ecclesiae coetum congregantur, sunt in duplici differentia. Quosdam enim interius per Spiritum sanctum regenerantur, vera fide donantur, illuminantur, sanctificantur, Christo inseruntur et hac ratione vera et viva ecclesiae membra. Quidam vero externa tantum societate, quae in professione fidei et sacramentorum consistit, coetui vocatorum, huiusmodi ecclesiae visibili sese conjungunt interna, regeneratione et sanctitate destituti. Illi sunt vera ecclesiae membra, quae a Christo capite vitam spiritum hauriunt; hi sunt membra putrida et mortua; illi pertinent ad ecclesiam internam, hi ad externam duntaxat; illi simpliciter, proprie et universaliter hi secundum quid, improprie, *κατὰ μέρος*; illi respectu interioris et spiritualis, hi respectu exterioris et carnalis; hi respectu Christo conjunctionis, hi respectu externae coetudinis, professionis et societatis cum coetu vocatorum; illi in corde, hi in externa specie; illi *ὁρθῶς*, hi *ἀσθενῶς*; illi iudicio Dei, hi iudicio hominum; illi ut de anima et corpore ecclesiae membra; hi de corpore et non de anima; illi ut sanae corporis partes, hi ut scabies et

in corpore humores etc. Id Christus in parabola de invitatis et comparentibus ad nuptias declarat similitudine vestis nuptialis Matth. 22, v. 11. Quidam inter hospites nuptialis convivii induti sunt veste nuptiali, quidam vero ea carentes reliquis hospitibus nihilominus sese intermiserunt, hoc est in externo ecclesiae coetu, in numero vocatorum sunt quidam boni, quidam mali, ut Christus ibidem loquitur, siquidem in hoc uno, qui veste nuptiali caret, grande corpus figuratur omnium malorum ante Domini iudicium convivio Dominico permixtorum, interprete Augustino contra Donatist. post collat. c. 20. Inde Augustana confessio, cum art. 7. ecclesiam definivisset, esse congregationem sanctorum, in qua evangelium recte docetur et recte administrantur sacramenta, art. 8. subjungit: Quamquam ecclesia proprie sit congregatio sanctorum et vere credentium, tamen cum in hac vita multi hypocritae et mali admixti sint, licet uti sacramentis, quae per malos administrantur etc.

49. Duo igitur demonstranda nobis sunt hoc loco, primo, quod in coetu ecclesiae externo multi sint non sancti; secundo, quod ecclesia proprie et principaliter sic dicta sit congregatio sanctorum. Circa primum membrum notat D. Chemnicus, quod libentius uti debeamus particula non sancti quam alia. Si enim diceretur, in illo coetu multos esse impios, posset hoc intelligi de manifestis doctrinae falsariis et manifeste sceleratis, quos ab ecclesia excludendos et rejiciendos scimus; item de abjicientibus, persequentibus et obstinate negantibus Verbum, quos ecclesiae membra esse nemo dixerit. Si diceretur, in illo coetu multos esse non renatos, tum intelligi potest de iis, qui non sunt baptizati, baptismus enim est ordinarium membrum regenerationis, Tit. 3, v. 5. ideo dicendum, in externo ecclesiae coetu esse multos non sanctos sive hypocritas. Notandum igitur, quod illi non-sancti ecclesiae coetui intermixti professioni doctrinae consentiant atque iisdem sacramentis utantur, quia obtruncatos haereticos et manifeste sceleratos excommunicatione a sese separat ecclesia. Veritas prior illius membri demonstratur 1. manifestis Scripturae testimoniis, Matth. 7, v. 21: Non omnis, qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est. Matth. 18, v. 7: Necesse est, ut veniant scandala (in ipso regno coelorum, hoc est in ecclesia, de eo enim Christus ibidem tractat). Parabola de distinctis operariis in vinea Matth. 20, v. 16. Christus hoc epiphonema subjicit: multi sunt vocati, pauci vero electi. Idem repetit Matth. 22, v. 14. post parabolam de nuptiis filii regis, in quibus quidam comparet non indutus veste nuptiali. Joh. 8, v. 39: Si filii Abrahae essetis, opera Abrahae faceretis. Actor. 20, v. 30: Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa. Rom. 2, v. 28: Non qui in manifesto, Judaeus est, neque quae in manifesto, in carne circumcisio est; v. 29: sed qui in abscondito, Judaeus est, et circumcisio cordis in

spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Rom. 9, v. 6: Non omnes, qui ex Israël, ii sunt Israëlita; v. 8: non qui filii carnis, hi sunt filii Dei, sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine. 1. Cor. 11, v. 19: Oportet esse haereseos inter vos. 2. Variis Christi salvatoris parabolis. Confert enim regnum coelorum Matth. 13, v. 24. agro, in quo non solum crescit triticum, sed etiam zizania, quae penitus inde eradicari non possunt ante tempus messis, hoc est ante extremum iudicium (hanc parabolam Christus ipse exponit hoc modo v. 37: Qui seminat bonum semen, est filius hominis; v. 38: ager est mundus, bonum semen sunt filii regni, zizania autem sunt filii nequam etc. ac late eam explicant Cyprianus in epist. ad Antonian. de Novatiano et Augustinus tract. 61. in Joh. de fide et operibus c. 5.). v. 47. verriculo, quod attrahit et capit omnis generis pisces, bonos et malos, ac segregatio fit demum in littore (hanc parabolam itidem exposuit ipse Christus v. 49: In consummatione seculi exibunt angeli et separabunt malos de medio iustorum. Gregorius homil. 11. in evang.: Nunc bonos et malos communiter quasi permixtos pisces fidei sagena nos continet, sed littus indicat, ecclesiae sagena quid trahebat. Chrysostomus sermon. 47: Pisces congregat captura confusos, sed in vase discretio dat electos; sic vocatio Christianos justos et injustos, malos bonosque congregat, sed bonos malosque electio divina discernit.) Matth. 3, v. 12. ecclesia dicitur similis areae, in qua et triticum et paleae deponuntur, sed in extremo iudicio permundabitur area tritico in horreum coeleste congregato, paleis vero igne inextinguibili combustis. Augustinus tract. 6. xl. 32. in Joh.: Nos fateamur in ecclesia catholica, et bonos et malos esse, sed tanquam paleas et grana. Fulgentius de fide ad Petrum c. 43: Firmissime tene et nullatenus dubites, aream Dei esse catholicam ecclesiam, et intra eam usque in finem seculi frumento mixtas paleas contineri, hoc est bonis malos sacramentorum communione misceri. Matth. 22, v. 10. regnum coelorum simile est convivio nuptiali, in quo conveniunt boni et mali non habentes vestem nuptialem. Matth. 25, v. 1. ad nuptias invitatae sunt virgines fatuae et prudentes; Joh. 10, v. 1. ecclesia assimilatur ovili, in quo sunt oves et hoedi; et licet Dominus iudicet inter pecus et pecus, inter arietes et hircos, Ezech. 34, v. 17. tamen plena segregatio demum futura est in die novissimo, quando Christus electos a reprobis separabit, sicut pastor segregat oves ab hoedis, Matth. 25, v. 32. Joh. 15, v. 1. et seqq. utitur Christus parabola vitis. Ut autem in vite quidam palmites virent et succum ex vite trahunt, quidam vero arescunt; sic in corpore ecclesiae quidam Spiritum vitae a Christo trahunt, quidam vero sunt aridi et infrugiferi palmites. 3. Similitudinibus aliis a Spiritu sancto propositis. Ecclesia est magna domus Dei, 1. Tim. 3, v. 15: In magna autem domo sunt non solum vasa aurea et argentea, sed et lignea

ac fictilia, quaedam quidem in honorem, quaedam vero in ignominiam. Ecclesia est hortus Dei Cant. 4, v. 12. in hoc horto sunt non solum arbores frugiferae, vere pii et credentes, qui vocantur arbores justitiae Esa. 61, v. 11. quae plantatae secus decursus aquarum ferunt fructum in tempore suo Psalm. 1, v. 3. sed etiam steriles et infrugiferae, quibus parata est excisio, Matth. 3, v. 10. Luc. 13, v. 7. imo ut una arbor alios ramos habet virides et fructum ferentes, alios vero aridos; sic ecclesia aliqua membra habet viridia ferentia fructum bonorum operum; aliqua vero putrida et emortua, verborum foliis duntaxat luxuriantia. Ecclesia est Dei civitas, ut ostensum fuit superius; jam vero in civitate mali commixti sunt bonis etc. 4. Typis et exemplis. Ut in arca Noae fuerunt omnia animalium genera, pardus et hoedi, lupus et agni; sic in ecclesia sunt peccatores et justi, Hieronymus adv. Lucifer. ultra medium. In familiis patriarcharum, hoc est in domestica ecclesia Adami, Noae, Abrahami, Isaaci et Jacobi invenies Cainum et Abelem, Semum et Chamum, Isaacum et Ismaëlem, Jacobum et Esavum, Josephum et Rubenem etc. Augustinus in epist. ad Vincent. Donatist. et citatur can. 9. dist. 47: *Quantumlibet vigilet disciplina domus meae, homo sum et inter homines vivo, nec mihi arrogare audeo, ut domus mea melior sit quam arca Noae, ubi inter octo homines unus reprobus inventus est; aut melior sit, quam domus Abrahae, cui dictum est: ejice ancillam et filium ejus; aut melior sit quam domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est: Jacob dilexi, Esau vero odio habui etc. Jos. 15, v. 63: Jebusaei habitarunt cum Israëlitis in Jerusalem usque in praesentem diem. Imo in sanctissimo apostolorum collegio fuit Judas Christi proditor, quem diabolus vocat Joh. 6, v. 70. Augustinus lib. 18. de civ. Dei c. 49: Habuit Christus inter discipulos unum, quo malo utens bene et suae passionis dispositionem impleret et ecclesiae suae tolerandorum malorum exemplum praebere. In ecclesiis Corinthiorum, Galatarum, Ephesiorum, Sardensium et Laodicensium non-sanctos fuisse vere piis intermixtos ex epistolis ad Galat. Corinth. Ephes. et ex Apoc. 2 et 3. capp. constat. 5. Huc pertinent libri Augustini contra Donatistas et Pelagianos ac disputationes veterum contra Novatianos sive Catharos. Huc (in hac vita) cum Hierosolymitanis habitat Jebusaeus, hic in horto patrisfamilias simul sunt salicula et abies, urtica et myrtus; in grege Jacobi animalia alba et nigra, agni et hoedi; in reti Petri pisces boni et mali; in agro Domini lilia inter spinas; in arca Domini granum cum palea; in cella Christi vinum cum agresta, oleum cum amurca; in arca Noae animalia munda et immunda.*

XI. 53. 49. Opponendum est hoc membrum 1. Audaeanis, quorum factio magnam vitae innocentiam ac castitatem simulans a communitate ecclesiastica se propterea recedere dicebat, quod in illa ferrentur foeneratores et impuri, ut dicitur in catalogo haere-

sium Theodoretii historiae subjecto. Theodoretus lib. 4. hist. c. 10. de illis sic scribit: *Ipsorum tutum arrogantiae plenum et quaedam pharisaicae doctrinae posteritas est. Nam Pharisei adhibebant animorum et corporum medicum dicentes discipulis apostolis: Cur magister vester cibum capitis publicanis et peccatoribus? Et per prophetam quae de talibus ait Deus: Qui dicunt, purus sum, ne me attingas, hic est fumus irae meae.* 2. Novatianis, a Novato sic dictis, qui nefariam ab ecclesia secessionem fecerunt propter quorundam apostolorum tempore persecutionis. Epiphanius lib. 2. contra haeres. 59: *Novatus Romae fuit tempore persecutionis, quae ante Maximinum principem fuit, is ab occasione eorum, qui in persecutione erant, arrogantia elatus cum sociis sibi societas noluit societatem habere cum poenitentibus agentibus a persecutione etc.* Cyprianus lib. 1. epist. 2. paulo ante finem: *Quantus arrogantiae mor est, quanta humilitatis et lenitatis oblivio, quanta arrogantiae suae quanta jactatio, ut quis aut a seipso aut facere se posse credat, quod nec apostolus fecit Dominus, ut zizania a frumento putet se discernere, aut quasi ipsi (Novato) paleam fecerit aream purgare concessum sit, paleas a tritico separare, cumque apostolis dicat: in domum meam magna non solum sunt vasa aurea et argentea sed et lignea et fictilia; aurea et argentea videatur eligere, lignea vero et fictilia contemere et abicere, cum non nisi die Domini vasa divina ardoris incendio concrementur et fictilia eo, cui data est virga ferrea, frangantur.* 3. Cathari, dicti fuerunt Cathari. Augustinus de haeresibus Quodvuld. c. 38: *Cathari, qui se ipsos isto modo quasi propter mundiciem superbissime atque insensissime nominant, Novatum sectantur haerese, unde etiam Novatiani appellantur.* 4. Donatistae, de quibus Augustinus de haeresibus c. 69: *Donatistae vel Donatistae primum propter Caecilianum episcopum suam voluntatem ordinatum ecclesiae Carthagenae episcopum schisma fecerunt objicientes ei canonem non probata etc. Postea in haeresin schismatis transierunt, tanquam ecclesia Christi propter canonem Caeciliani de toto terrarum orbe perierit, ubi promissa est atque in Africa Donati parte restiterit in aliis terrarum partibus quasi contra communionem extincta.* 5. Anabaptistis, qui negant coetum illum esse ecclesiam, cui admixti sunt non-sancti; negant etiam, Spiritum sanctum efficacem per ministerium eorum, quorum visus respondet doctrinae professioni. Schmaltz in thesaurum Frantzii disp. 8. p. 274. contendit, quod illam definitionem, quod mali et hypocritae sint in ecclesia in hac vita admixti, plane omitti posse, non sit necesse tales esse in visibili ecclesia, talibus saltem natura ejus inspecta esse. Atqui nequaquam hoc sensu in definitione ecclesiae dicimus, quod mali et hypocritae sint ei admixti, quasi hoc sit ecclesiae essentiale, ita ut plane non sit ecclesia, nisi tales sint admixti, sed quia

hypocritarum vix potest ab ecclesia separari, per quam tamen ecclesiae veritati nihil decessit.

50. Posterius membrum, quod ecclesia proprie sit congregatio sanctorum, contra Pontificios demonstratur hisce fundamentis: 1. Ecclesia in Scripturis sacris dicitur corpus Christi mysticum, Rom. 12, v. 5. 1 Cor. 10, v. 17. c. 12, v. 27. Ephes. 1, v. 23. Coloss. 1, v. 18. etc. Ut ergo in corpore humano unumquodque verum membrum animatur et regitur spiritu vitae, et vicissim quidquid in corpore humano non animatur ac regitur spiritu vitae, illud non est membrum corporis nisi *ὁμωνύμως* ac aequivoce; ne quicumque est verum et genuinum corporis illius mystici membrum, regitur a Spiritu sancto, et vicissim quicumque non habet inhabitantem Spiritum sanctum, a quo regitur, ille non est verum et genuinum corporis mystici membrum. 1. Cor. 6, v. 15: *Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi?* v. 19: *Nescitis, quoniam corpus vestrum est templum Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo?* Augustinus lib. 2. contra Crescon. c. 34: *Mali cum sint a bonis vita moribusque spiritualiter separati, corporaliter tamen cum iis in ecclesia videntur esse permixti usque in diem iudicii, quo tunc die corporaliter debitas separabuntur ad penam.* (Ecclesia catholica est corpus mysticum et spirituale Ergo omnia ejus membra vinculo Spiritus sancti conjuncta, quod cum de malis dici non possit, non erunt corporis hujus membra proprie dicta.) lib. 3. de doctr. Christ. c. 32: *Non est corpus Domini, quod cum illo non manet in aeternum.* Regerit Bellarminus lib. 3. de eccles. c. 8: *Malos esse membra mortua et arida, nihilo minus minime vera ecclesiae membra. Sed manifestum est membra arida et mortua aequivoce tantum esse membra, sicut homo pictus aequivoce tantum homo est.* Spiritus a. membra hujus corporis sic describit, ut malis non possit descriptio illa convenire. Eph. 1, v. 22 ecclesia vocatur non solum corpus Christi, sed etiam *ἡ ἐκκλησία*, complementum, corporis; jam vero membra arida et mortua non complent aut perficiunt corpus, sed potius illud onerant. Ephes. 4, v. 16. totum ecclesiae corpus dicitur congruenter complementatum et compactum per omnem subministrationis juncturam juxta vim intus agentem propter unitatem uniuscuiusque membri; sed de mortuis et aridis membris hoc dici nequit, illa enim non sunt unum per Spiritum vitae coagmentata, in illis non est *ἀγάπη* nec *ἐλεγχος*, eadem etiam nullum capiunt incrementum. Col. 2, v. 19. de hoc mystico corpore dicitur, quod per commissuras et compages suppeditatum et compactum augeat augmento Dei; atque arida et mortua membra nec cum capite, nec cum reliquis corporis membris sunt coagmentata, nec augeant augmento Dei etc. Vera igitur ac propria Christi et ecclesiae membra non sunt, qui non reguntur Spiritu Christi, quod vi veritatis coactus docuit ipse Costerus in apolog. part. 3. c. 12: *Ex loco pius Doctor Hugo alludens ad corpus humanum, cui est simile corpus ecclesiae, dicit, qui*

non habet Spiritum Christi, cum non esse Christi membrum. Nihil in hoc corpore mortuum, nihil extra corpus vivum. Verum est, si enim Christiani iusti in membris soli habeantur, non mirum; tum quia in illis solis est Spiritus sanctus, sicut scriptum est: Qui Spiritum Christi non habet, is non est ejus; tum quia omnia ad illorum commoda referuntur etc. Anglo-Remenses annot. 1. Joh. 2. sect. 10. agnoscunt, impios in ecclesia potius esse tanquam humores pravos et superflua excrementa in corpore, quam ulla illius viva membra sive partes. 2. Vera ecclesiae membra sunt etiam filii Dei, quia ecclesia est mater omnium vere credentium. Jam vero filii Dei sic describuntur, quod sint ex Deo nati Johan. 1, v. 12. quod sint Dei haeredes et cohaeredes Christi, Rom. 8, v. 17. quod ducantur Spiritu Dei v. 14. quod imitentur opera Patris sui coelestis Matth. 5, v. 45. ac manifeste additur oppositio Rom. 8, v. 9: *Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus.* Matth. 7, v. 23: *Nunquam novi vos, discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Manifestum autem est, proprietates illas filiorum Dei non convenire omnibus vocatis, qui sunt in externa ecclesiae societate. Ergo non omnes vocati pertinent ad coetum filiorum Dei, hoc est ad ecclesiam proprie et principaliter sic dictam. Bellarminus l. d. regerit, *filii nomen tripliciter sumi, primo ratione productionis, secundo ratione imitationis, tertio ratione doctrinae; malos esse Dei filios, non quidem ratione regenerationis, sed tamen ratione doctrinae, idque sufficere, ut possint dici ecclesiae filii.* Respondemus: quando dicitur, non habere ecclesiam matrem, qui non habet Deum patrem, intelligendum id est de filiis, qui regeneratione tales sunt, non sola doctrina, qui enim nec regeneratione nec imitatione, sed sola doctrina filii sunt, illi sunt filii diaboli, non autem filii Dei et ecclesiae catholicae proprie sic dicti. 3. Veri ecclesiae cives sunt etiam Christi oves. Jam vero Christi oves sic describuntur Joh. 10, v. 27: *Oves meas vocem meam audiunt, et ego cognosco eas et sequuntur me;* v. 28: *et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* Haec descriptio non competit omnibus illis, qui sunt in coetu vocatorum sive externa societate ecclesiae conjuncti, sed solis vere credentibus, siquidem in coetu vocatorum ovibus intermixti sunt foetidi hirei, quos coelestis *ἀρχιποιμήν* in die novissimo invicem separabit Matth. 25, v. 32. Ergo non omnes vocati, sive quod idem est, non omnes illi, qui sunt in externa ecclesiae societate, sunt verae oves Christi ac vera ecclesiae membra. Toletus Jesuita in comun. Joh. 10: *Animadvertendum est, quamvis generaliter sint oves Christi, qui in Christum credunt, tamen particulariter hic Christus loquitur de praedestinatiis atque electis, qui oves in aeternum sunt futurae.* Probat hanc Toleti explicationem ipse textus, qui de ovibus Christi asserit, quod Christum sequantur in fide et vita, quod vitam aeternam accipiant etc. Frustra igitur distinguit Bellarminus inter significationem voca-

buli ovium. *Oves* (inquit) aliquando promiscue sumuntur tam pro bonis quam malis, ut Johan. 21: *pasce oves meas*; aliquando pro praedestinatis tantum, ut Joh. 10: *oves meae vocem meam audiunt*. At sufficit nobis, quod concedit Johan. 10, v. 27. pro praedestinatis tantum vocabulum hoc accipi, additur enim v. 16: *Fiet unus grex et unus pastor*. Ergo praedestinati ad gregem catholicae ecclesiae duntaxat pertinent. 4. Prophetiae et apostoli saepius ita loquuntur de ecclesia, ut illa encomia non possint referri ad totum coetum vocatorum, qui complectitur bonos et malos, triticum et zizania, pisces bonos et
 XI 56. putres etc. juxta salvatoris parabolas; necessario igitur vera quaedam ecclesia proprie ac *ἐκκλησία* sic dicta statuenda est, cui *πρώτως* et *ἀπώτως* illa encomia et attributa competant, omne enim praedicatum requirit subjectum, cui per se, proprie et immediate tribuatur, reliquis vero non nisi *κατ' ἄλλο* et propter primum ac principale illud subjectum tribuitur. Antecedens ex multis Scripturae testimoniis confirmari potest. Psalm 45, v. 14: *Omnia gloria filiae regis est intrinsecus sive interna*; jam vero non omnes qui sunt in externa ecclesiae societate, interius decorati sunt virtutibus et Spiritus sancti charismasi. Cant. 4, v. 7: *Tota pulchra es amica mea et macula non est in te*. Esa. 52, v. 1. *Consurge, induere fortitudinem tua Sion, induere vestimentis gloriae tuae Jerusalem civitas sancta, quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisi et immundi*. Ezech. 44, v. 9: *Haec dicit Dominus Deus: omnis alienigena incircumcisi corde et incircumcisi carne, non ingreditur sanctuarium meum*. Joël. 3, v. 22: *Ego Dominus Deus vester habitans in Sion in monte sancto meo et erit Jerusalem sancta et alieni non transibunt per eam amplius*. Jam vero in externa ecclesiae societate sunt multi incircumcisi corde et auribus. Matth. 16, v. 18: *Portae inferorum non praevallebunt adversus ecclesiam*. Jam vero contra multos externa societate ecclesiae conjunctos praevalent inferorum portae, id est Satanas eos evertit et perdit suis tentationibus. Ferus in c. 16. Matthaei: *Non loquitur de ecclesia, sicut communiter sumitur pro his, qui Christiani dicuntur, sive boni sint sive mali, sed de ecclesia secundum Spiritum, quae solos electos complectitur*. Cajetanus in comm. ejusd. loci: *Adversus ecclesiam, quae constat ex congregatione fidelium una fide, spe et caritate*. 1. Tim. 3, v. 15. *ecclesia est domus Dei*. Jam vero tum demum sumus domus Dei, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus Hebr. 3, v. 6. Ecclesia in V. ac N. T. passim dicitur Christi sponsa Cant. 4, v. 10. Esa. 61, v. 10. Johan. 3, v. 29. 2. Corinth. 11, v. 2. Jam vero ut in V. T. sacerdotum sponsae erant virgines Levit. 21, v. 13. Ezech. 44, v. 12. sic Christus summus N. T. sacerdos illas solum animas in sponsam et ecclesiam eligit, quae fidei virginitate praestantes ab adulterinis Satanae, mundi et carnis amplexibus abstinent. Unde Joh. Wiclefus in tract. contra fratres sive monachos c. 39. sic scribit: *Fratres hunc articulum fidei Chri-*

stianae destruunt: Credo ecclesiam catholicam. Docent enim, homines damnandos esse membrae sanctae et sic diabolum cum Christianis jungunt. 5. Apostolus Rom. 8, v. 29. sic describit veram ecclesiam et vera ecclesiam, ut descriptio illa non possit tribui omnibus, ad externam ecclesiae societatem pertinent. *Deus praescivit, illos etiam praedestinavit fieri imagini filii sui; quos praedestinavit et vocavit; quos vocavit, hos et justificavit autem justificavit, illos et glorificavit*. Jam non omnes vocati sunt praedestinati, non justificantur et glorificantur, ergo non omnes pertinent ad ecclesiam proprie et principaliter dictam. Toletus Jesuita in illum locum: *Prænatos Deus vocavit in tempore, vocatos justificavit, justificatos glorificavit et ad regnum gloriae perduxit*. 6. Idem Rom. 2, v. 28. et 29. agit inter Judaeum in manifesto et Judaeum abscondito, illum aestimandum dicit ex circumcissione externa, hunc vero ex circumcissione interna. admodum igitur is demum est verus Judaeus in abscondito Judaeus est corde circumcissus demum est verus Christianus et verum Christianae membrum, qui in abscondito Christus est et spiritualis circumcissionis particeps. Continet, quod Petrus 1. epist. 3, v. 4. Christianae heredes, quae partem ecclesiae Christi in se constituunt, graviter admonet, dent operam, *tus earum sit absconditus homo cordis, etc.* Petrus spirituale aedificium ecclesiae sic 1. epist. 2, v. 5: *Accedentes ad lapidem vivi ipsi tanquam lapides vivi supraaedificamini spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre hostias acceptabiles Deo per Christum*. Jam non omnibus vocatis competit haec descriptio enim omnes ut lapides supraaedificantur neque omnes offerunt Deo spirituales. Ergo non omnes vocati pertinent ad ecclesiam *ἐκκλησία* et proprie sic dictae. Ecclesia catholica dicitur mater nostra et quae est Jerusalem Galat. 4, v. 26. Sed ea, quae est Jerusalem, nihil habet aut abominabile sed eos qui scripti sunt in libro vitae agnoscit v. 27. Ergo ecclesia catholica nihil habet abominabile, sed sanctos tantum et scriptos in libro agni. 9. Ecclesia eo nomine appellatur, quod mundo evocata. Ergo qui adhuc sunt in mundo hoc est qui nondum regniti, sanctificati, sed in mundanis et carnalibus concupiscentiis toti adhuc immersi sunt, illi non sunt vera membra. Roman. 8, v. 9: *Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus*. Qui non est Christus etiam non est ecclesiae catholicae verum membrum, quia caput ecclesiae est Christus qui non habet Spiritum Christi, non est ecclesiae catholicae verum membrum. 1. Cor. 12, v. 13. *In uno Spiritu in unum corpus nos omnes sumus*. Ergo in quibus non est Christi Spiritus non sunt membra ecclesiae. Ut Bellarminus loquitur, in quibus nulla

non pertinent ad corpus mysticum, quod in patrum dicta paulo post subjiciuntur, §.

Bellarminus lib. 3. de ecclesia c. 2. definitur ac ostendens, quinam ad ecclesiam per quinque sententias, quas haereticas vocat, recenset, quibus suam, quam catholicam postea subjungit. Inter haereticas sententias ponit eam, quod ecclesia sit congregatio praedestinatorum, quam tribuit Wiclefo; secunda est, quod ecclesia sit hominum tantum et nullum peccatum habentium, quam tribuit Pelagianis et Anabaptistis; tertia, quod ecclesia sit justorum tantum, hoc est, qui nunquam lapsi sint circa fidei conseruationem, quam tribuit Novatianis et Donatistis; quarta, quod ecclesia sit congregatio sanctorum, qui credunt et obediunt Deo, quam tribuit Augustino, hoc est illis, qui Augustanam complectuntur; quinta est, quod ecclesia sit solis iustis praedestinati, quam tribuit Lutherus. Respondemus: 1. Nostra sententia in concilio Augustano satis perspicue exposita est, ubi vere et proprie sic dicta ecclesia sit sanctorum et vere credentium, cui tamen multi hypocritae et non sancti ex admixti. Statuimus igitur, hypocritas, occultos infideles ac omnes omnino tales sunt et manent, non esse ecclesiae membra, quamvis exterius eandem fidem profiteantur et iisdem sacramentis; in externo ecclesiae coetu locum illis relinqui concedimus, sed ad internam ecclesiam proprie sic dictae non pertinere negamus. 2. Cum Pelagianis, Novatianis et Anabaptistis nihil nobis est, ut probe constat Bellarmino. Quidam nostrorum dicunt, ecclesiam esse praedestinatorum sive electorum, tunc tamen utuntur proprie et stricte pro solis inuentibus ad finem usque vitae, prout electos proprie sic dictos definit, nec pro electis absoluto quodam Dei decreto, sed iam electos definiunt, sed late et improprie omnibus vere credentibus, renatis ac sic nullum est discrimen inter has duas sententias, quod ecclesia sit congregatio sanctorum ecclesia sit coetus praedestinatorum. 4. Idem est de appellationibus justorum et perfectorum, itidem non accipiuntur a nobis sensu Novatiano, Donatistico et Anabaptistico, sed Scriptura justos et perfectos definit, et, qui vera fide iustitiae Christi participant per Spiritum sanctum regeniti iustitiae student atque ad perfectionem quotidie; falsum igitur est, quod nostra sententia sit ex haeresi Pelagianorum, Novatianorum et Donatistarum, ut audacter Bellarminus alumnatur. 5. Videamus vero, quomodo sententiam probare conetur. Tria, inquit,

docent Confessionistae: primo nullum esse peccatum sua natura veniale, sed omnia esse mortalia ex se, venialia autem ex Dei misericordia, qui credentibus ea non imputat, qua in parte convenit eis cum Pelagianis. Respondemus: De tota hac re in tractatu de peccatis actualibus late fuit dictum et nostram sententiam a Pelagianorum haeresi toto coelo distare demonstratum. Secundo in Apologia Confessionis docetur, peccatores non pertinere ad ecclesiam nisi nomine, qua in parte iterum cum Pelagianis ipsis convenit. Neque enim obstat, quod malos bonis admixtos esse dicunt, nam ipsi duas ecclesias fingunt, unam veram et ad quam pertinent privilegia, quae narrantur in Scripturis, et hanc esse sanctorum congregationem, qui vere credunt et obediunt Deo, et hanc non esse visibilem, nisi oculis fidei; alteram externam, quae nomine tantum est ecclesia, et hanc esse congregationem hominum convenientium in doctrina fidei et usu sacramentorum et in hac bonos et malos inveniri. Itaque malos nunquam volunt esse partes ecclesiae vel de ecclesia, sed saltem in ecclesia et bonis misceri. Lutherus etiam in lib. de concilio, et ecclesia dicit, ecclesiam esse populum sanctum Christianum, et ut ostendat, se loqui de sanctitate singulorum membrorum, inde probat, papam et cardinales non esse de ecclesia, quia non sunt sancti. Si ergo soli iusti sunt partes verae ecclesiae et omnia peccata, quantumvis levia, sunt peccata mortalia et faciunt hominem injustum, sequitur, solos perfectos et omni peccato carentes esse de ecclesia, quae erat opinio Pelagianorum. Respondemus: nequaquam statuimus duas ecclesias, unam veram et internam, alteram nominalem et externam, sed dicimus, ecclesiam unam eandemque totum scilicet coetum vocatorum dupliciter considerari, *ἐκωθεν* scilicet et *ἐξωθεν*, sive respectu vocationis et externae societatis in fidei professione et usu sacramentorum consistentis, ac respectu interioris regenerationis, et internae societatis in vinculo Spiritus consistentis; priori modo ac respectu etiam hypocritas et non-sanctos ad ecclesiam pertinere concedimus, sed posteriori modo ac respectu solos vere credentes et sanctos ad eam pertinere dicimus, quae omnia ex sequentibus praesertim ex disputatione de visibilitate et invisibilitate ecclesiae postmodum erunt clariora. Distincte igitur de ecclesia loquimur, cum ipse Spiritus s. in Scripturis sacris distincte de ea loquatur; interdum enim accipitur nomen ecclesiae pro toto coetu vocatorum, in quo omnes, qui externa professione sese aggregant ad auditum verbi et usum sacramentorum, pro ecclesiae illius membris habentur; interdum vero accipitur pro coetu vere fidelium et sanctorum, qui vera fide cordis et interiori regeneratione sunt donati, atqui hi ipsi non sunt extra coetum vocatorum, ut peculiarem et separatam ecclesiam constituent, sed sunt in ipso coetu vocatorum, quibus externa societate sunt conjuncti. Ideo autem tam diligenter inter has duas (non dico ecclesias, sed) vocabuli ecclesiae

acceptiones distinguimus, ne illi, qui sunt in coetu vocatorum, qui eandem profitentur cum vero credentibus fidem iisdemque utuntur sacramentis fide vera et viva interim destituti, ne (inquam) illi de honorifico ecclesiae nomine sibi blandiantur et ad se pertinere statuunt insignes illas promissiones ac honorifica eucomia, quae verae ecclesiae sive congregationi sanctorum in Scripturis tribuuntur, neve existiment, se damuari non posse, cum sint membra visibilis ecclesiae, si vel maxime in impenitentia et hypocrisi secure pergant ab omni verae pietatis studio interim alieni; sed ut intelligant, praeter externam cum ecclesia societatem in professione fidei et usu sacramentorum consistentem, ad illud, ut quis sit verum et vivum ecclesiae membrum, insuper hoc requiri, ut interiori regeneratione ac renovatione per Spiritum sanctum sit donatus. Ideo etiam definimus ecclesiam *congregationem sanctorum*, ne quis existimet, ecclesiam esse tantum externam quandam politiam bonorum et malorum, cum proprie et accurate loquendo sit sancta societas eorum, qui vinculo Spiritus in vera fide et caritate sunt

XI. 59. *conjuncti*. Nequaquam vero sensu Anabaptistico vel Pelagiano sanctorum appellatione utimur, nec fingimus, veros ecclesiae cives in huius vitae infirmitate esse plane et omnino ἀναμαρτίους, nec transformamus ecclesiam in ideam Platoniceam et inane quoddam γάρτασμα mathematica ἀγαμέμνη aestimatum; sed distinguimus inter peccata infirmitatis, cum quibus vera fides, poenitentia et studium sanctitatis consistere possunt, et inter peccata contra conscientiam, per quae desinunt renati esse vera et viva ecclesiae membra, falso enim Bellarminus nobis tribuit, quod statuamus, *omnia peccata, quantumvis levia, esse in renatis actu mortalia et facere eos coram Deo injustos*, cum discrimen inter peccata venialia et mortalia in ecclesiis nostris diligenter urgeamus. Tertia hypothesis, ex qua sententiam nostram Pelagianismi convincere nititur Bellarminus, haec est: *Dicunt Confessionistae* (inquit), *omnia opera hominis, etiam justificati, esse peccata mortalia, ex quo videtur sequi, nullum hominem esse de ecclesia*. Respondemus: Bellarminus tam novit, quam digitos suos, quo sensu a Lutero fuerit dictum, *justum in omni opere bono peccare*, nimirum propter operis imperfectionem et carnis corruptionem renatis perpetuo adhaerentem, nequaquam vero statuimus, omnia bona opera etiam hominis justificati esse peccata mortalia. Cum enim ne quidem omnia peccata renatorum dicamus esse actu mortalia, sed quaedam concedamus esse venialia, qua fronte tribui nobis potest, quod omnia renatorum bona opera statuamus esse peccata mortalia? De tota hac re in tract. de bonis operibus dictum, quantum sufficit. Regerit Bellarminus, *si vel maxime statuamus, propterea renatis non imputari peccata et infirmitates adhuc adhaerentes, quia per fidem sunt in Christo, tamen ne sic quidem a syncretismo cum Donatistis et Novatianis nos liberari. Ut enim illi non excludebant ab eccle-*

sia omnes peccatores, sed tantum eos, qui triam commiserant; sic nos pari modo non dedere omnes peccatores, sed tantum eos, qui credunt, cum statuamus, nullum crimen imputari credentibus. Respondemus: non imputet tamen hoc crimen, quod per calumniam contra conscientiam nobis πορνεία illα ἀνομιώματα quasi statuamus, veram ac salvificam fidem peccatis contra conscientiam consistere, nullum crimen credentibus imputari, cum licet lib. 1. de justific. c. 3. lib. 3. de justific. lib. 4. de justific. c. 1. et 4. agnoscat, *et fide poenitentiam et studium bonorum* a nobis indiviso et perpetuo nexu conjungi. Igitur injuriam Bellarminus nobis facit etiam nostram tot tantarumve haeresium reatibus frustra laborat, cum ipse Stapletonus in princ. controvers. 1. q. 2. art. 5. p. 17. laudet gustanae confessionis verba, *quod mali sint in ecclesia secundum externam societatem peccata, ipsam tamen ecclesiam principalem societatem fidei et Spiritus sancti*. Ac J. meisterus in art. 8. August. confess. ex Augustino notat, *esse in ecclesia dici bifariam: unum esse in ea tanquam membrum in compage, alterum particeps videlicet spiritualis vitae, hoc est rens ceteris membris in Spiritu caritatis*. Augustinus inquit, *esse in ecclesia, est adhaerere membrum caritatis, sicut palea tritico*. Et approbat Philippus Melanthonis in locis, *ecclesiam in genere significare congregationem omnium qui profitentur evangelium, proprie autem et proprie significare congregationem justorum, credunt Christo et sanctificantur Spiritu Christi*. haec fatetur dici juxta fidem catholicam, quod diligenter notandum.

52. Huic nostrae sententiae opponit Bellarminus suam, quam appellare ei libuit catholicam, *ecclesia sit coetus hominum ejusdem fidei professione et eorundem sacramentorum communionem colligatus, sub regimine legitimum ac praecipue unius Christi in terra Romani pontificis; cuius definitionis tres partes, quas omnes et singulas requiri dicimus ad ecclesiam pertineat, professionem scilicet fidei, sacramentorum communionem et subjectionem ad pontificem Romanum*. Ratione primae dicit excludi omnes infideles, tam eos, qui fuerunt in ecclesia, ut Judaeos, Turcos, quam illos, qui recesserunt, ut haereticos, schismaticos et excommunicatos; ratione tertiae dicit excludi schismaticos; includi autem omnes, etiam si reprobi, scelesti et impii sint. Eodem modo definiunt ecclesiam Lindanus lib. 1. c. 4. Canisius c. 2. de praec. eccles. Respondemus: multa possent in hac definitione variari, utpote 1. Si communio eorundem sacramentorum requiritur in ecclesia, cur igitur electi aliquod sacramentum (ordinis puta)

aliquid (eucharistiae puta) sibi solis integrum vindicant; aliquid (matrimonii puta) solis laicis tribuunt atque a se prorsus repudiant? 2. Si professio fidei requiritur, ut quis sit ecclesiae membrum, tum infantes baptizati, cum fidem exterius profiteri per aetatem nondum possint, plane erunt ab ecclesia exclusi. 3. Si per veram fidem intelligitur doctrina fidei a Christo apostolis tradita et per apostolos literis consignata (ut oportet intelligi) ac si per sacramenta intelliguntur ea, quae a Christo instituta sunt et ecclesiae commendata (ut oportet intelligi, cum non identitas, sed veritas sacramentorum ecclesiam dericiat); tunc vi definitionis illius facile probari potest, coetum Papisticum non esse veram ecclesiam, cum doctrinam illam fidei variis modis corrumperet, Christo in officio mediatoris sanctos conijiceret et nova sacramenta duobus a Christo instituta addiderit, ea vero, quae a Christo instituta sunt, mutavit, corrumperet et in actiones toto genere diversas transformavit. 4. Si subjectio ad Romanum pontificem necessario requiritur, ut quis sit membrum ecclesiae, quid fiet de ecclesia veteris testamenti, quid fiet de ecclesia in coelis triumphante, quid fiet de ecclesia tempore Christi et apostolorum collecta, cum ne nomen quidem Romani pontificis in terris esset notum? Ecclesiae Asiaticae tempore Victoris, Africanae tempore Augustini, Anglicanae ante adventum Augustini monachi in Britanniam sub regimine papae non comprehenderentur. Secundum canonem Nicenum *regimen episcoporum Romani ultra suburbicas ecclesias non extenditur*, Rufinus lib. 1. c. 5. num vero tot ac tantas ecclesias Asiaticas, Africanas, Anglicanas etc. a corpore unitate rescindemus? Bellarminus ipse fatetur lib. 1. de pontif. Roman. cap. 14. tempore concilii Constantiensis incertum ac dubium fuisse, quisnam tunc verus pontifex, erant (inquit) eo tempore tres, qui pontifices haberi volebant, Gregorius XII. Johannes XXIII. et Benedictus XIII. nec poterat facile judicari, quis eorum verus ac legitimus esset pontifex, cum non deessent singulis doctissimi patres. Quodsi ergo subjectio ad pontificem necessario requiritur, ut quis sit membrum ecclesiae, imo *quod est de necessitate salutis*, ut definitur c. Unam sententiam Extra de majoritate. Vae miseris illis Christianis, qui eo tempore vixerunt! 5. Subjectio illa ad Romanum pontificem, (quae licet ultimo loco in definitione collocetur, tamen prima fuit in Bellarmini intentione) nimis generaliter ponitur, restat tunc quaestio, an in spiritualibus solummodo, an etiam in temporalibus subjectio illa sit necessaria: itemque an requiratur subjectio absoluta, an tunc limitata et restricta. Bellarminus dubio procul omnimodam et absolutam in spiritualibus et temporalibus subjectioem requirit, sed recognoscat sua verba lib. 4. de pontif. Roman. c. 2: *Secunda sententia est, pontificem etiam ut pontificem posse esse iuriscum et docere haeresin, si absque generali concilio aliquando definiat et de facto aliquando de ecclesia. Hanc opinionem sequuntur Nilus et*

aliquod Parisienses, ut Gerson, Almain, Alphonsus de Castro et Adrianus VI. papa; de hac sententia postmodum subiungit suam interpretationem, quod non sit proprie haeretica, cum ab ecclesia adhuc tolerentur, qui illum sequuntur. At illi, qui ita statuunt, nunquam probabunt absolutam in spiritualibus subjectionem. In temporalibus absolutum pontificis imperium longe plures Catholici improbant, ut ex scriptis Barclaii et theologorum Parisiensium constat, illi ergo multo minus omnimodam et absolutam subjectionem agnoscent. 6. Si ex mente Bellarmini verba definitionis spectanda, tunc omnia verborum significata erunt inversa et Scripturis contraria. Per Christianam fidem intelligit verbum scriptum et non scriptum, traditiones, concilia, decreta pontificis etc. per sacramenta intelligit septem illa, quae in ecclesia Romana numerantur sacramenta, per pastores intelligit eos, qui certo rituum praescripto et sub conjugii abjuratione ab episcopis ordinantur etc.; sed haec omnia veris verborum significationibus in Scriptura usitatis, verae inquam doctrinae Christi, veris sacramentis et veris pastoribus sunt adversa.

53. Haec et similia in definitione Bellarmini jure meritoque desiderari possunt, sed praetermissis illis omnibus unicum illud hac vice urgemus, quod praetermittantur in hac definitione illi, qui vel maxime ad ecclesiam pertinent, scilicet qui internis Spiritus sancti donis et virtutibus praediti sunt. Neque id diffitetur Bellarminus, sic enim porro scribit: *Hoc interest inter sententiam nostram et alias omnes, quod omnes aliae requirunt internas virtutes ad constituendum aliquem in ecclesia et propterea ecclesiam invisibilem faciunt, nos autem et credimus, in ecclesia inveniri omnes virtutes, fidem, spem, caritatem et ceteras, tamen ut aliquis aliquo modo dici possit pars verae ecclesiae, de qua Scripturae loquuntur, non putamus requiri ullam internam virtutem, sed tantum externam fidei professionem et sacramentorum communionem, quae ipso sensu percipitur. Videmus ergo, qualem ecclesiam constituat Bellarminus. Verbis quidem profitetur, esse in ecclesia internas virtutes, interim tamen, ut quis sit verum ecclesiae in Scripturis depraedicatae membrum, negat illas requiri, cum etiam sine his possit aliquis esse ecclesiae membrum, modo professione fidei, sacramentorum usu et subjectione ad pontificem ecclesiae sese jungat. Sed ostensum fuit superius et res ipsa manifeste demonstrat, magnifica illa encomia et illustres promissiones, quae de ecclesia in Scripturis exstant, non pertinere nisi ad bonos et electos internis virtutibus praeditos. Porro praetermitti in Bellarmini definitione potius ecclesiae partem atque eos, qui vel maxime ad ecclesiam pertinent, adhuc manifestius constat ex iis, quae postea ex Augustino illustrationis gratia subiungit. Augustinus in breviculo collationis collat. 3. *ecclesiam esse ait corpus vivum, in quo est anima et corpus, et quidem anima sunt interna Spiritus sancti dona, fides, spes, caritas etc. corpus sunt**

Bellarminiana definitio omittit vera ecclesiae membra.

externa professio fidei et sacramentorum communicatio. Ex quo fit, ut quidam sint de anima et de corpore ecclesiae, et proinde uniti Christo capiti interius et exterius, et tales sunt perfectissime de ecclesia, sunt enim quasi membra viva in corpore, quamvis inter istos aliqui magis, aliqui minus vitam participant etc. Rursum aliqui sunt de anima et non de corpore, ut catechumeni et excommunicati, si fidem et caritatem habeant, quod fieri potest. Denique aliqui sunt de corpore et non de anima, ut qui nullam habeant internam virtutem et tamen spe aut timore aliquo profitentur fidem et in sacramentis communicant sub regimine, et tales sunt, sicut capilli aut unguis aut mali humores in corpore humano. Haec omnia Bellarminus ex Augustino verissime, sed quae sententiae ipsius vehementer adversentur. Si enim ecclesia est corpus vivum, in quo est anima et corpus, hoc est non solum externa fidei professio et usus sacramentorum, sed etiam dona spiritus interna, utique ergo ecclesia non est coetus hominum ita visibilis et palpabilis, ut sunt coetus populi Romani vel regnum Galliae aut respublica Venetorum, quod tamen paragrapho proxime antecedente totidem verbis Bellarminus asserit. Si Augustinus ecclesiam diceret esse tantum corpus, non autem animam, tunc locum haberet illa collatio. Ut enim quis sit civis Romanus, subditus

XL 62. *regni Galliae ac membrum reipublicae Venetae, sufficit externa dominii Romani vel Gallici vel Veneti recognitio ac legum earundem observatio; sed in vero verae ecclesiae membro non requiritur duntaxat externa fidei professio et sacramentorum usus externus, sed etiam interior renovatio per Spiritum sanctum, quia ecclesia non est corpus solum, sed etiam anima, hoc est corpus vivum et animatum, proinde ut quis ad corpus ecclesiae vere pertineat, requiritur, ut Spiritu sancto regatur, ducatur et quasi animetur. Sed Bellarmini definitio praetermittit illos, qui perfectissime sunt de ecclesia, qui sunt de anima et corpore ecclesiae, qui sunt viva membra in hoc corpore, id est qui internis Spiritus sancti donis praediti sunt; imo etiam plane excludit quosdam ex illis, qui sunt de anima ecclesiae, ut catechumenos et excommunicatos fidem veram habentes, contra vero includit illos, qui sunt tantum de corpore ecclesiae, qui sunt sicut capilli aut unguis in corpore humano, id est qui exterius duntaxat profitentur fidem sine ulla renovatione interiori. Neque hoc dissimulat Bellarminus, disertis enim verbis subjungit: *Definitio nostra solum (nota exclusivam) comprehendit hunc ultimum modum existendi in ecclesia. At hoc perinde est, ac si quis velit hominem definire ex capillis, unguibus, aut malis humoribus et excrementis, aut si quis definiturus vinum faeces ejus definiat, definiturus navim sentinam et saburram duntaxat nominet. Magnum omnino definitionis vitium est, si eo modo comparata sit, ut excludat quippiam ad definitam vel maxime pertinens. Definitio Bellarmini excludit eos, qui magis ad ecclesiam pertinent, videlicet catechumenos et excommunicatos fidem veram**

habentes, quos fatetur esse de anima contra vero includit eos, qui infimo modum solum pertinent, eos scilicet qui spe aut timore temporali profitentur fidem, qui sunt de corpore ecclesiae et non de anima, imo unguis et mali humores in corpore humano cum solos definitione sua Bellarminus comprehenderet, fatetur ejusdem excrementa et vitia res sese definisse. Concedimus et nos, pertinere ad ecclesiam visibilem sive ad externam societatem, sed diserte addimus, illam non esse vera et viva invisibilis ac *αόρατος* sic dicta membra, qua in parte sententia nostra Romana toto coelo distat, ut in disputatione nostra visibili et invisibili clarius elucebit.

SECTIO I.

DE NON BAPTIZATIS, ECCLESIAM ILLI PERTINENTIBUS

54. Hisce accurate praenotatis facile intelligitur, quinam ad ecclesiam pertineant. Bellarmini definitio ad specialia membra ecclesiae demonstrare conatur, excludi ab ecclesia 1. *non baptizatos* lib. 3. de eccles. c. 3. 2. *hereticos et apostatas* c. 4. 3. *schismaticos et excommunicatos* c. 6. 5. pertinere vero ad ecclesiam *solos praedestinos, sed etiam malos* c. 7. item *non perfectos* c. 8. et *magnos* c. 9. et *infideles occultos* c. 10. de quibus breviter videndum. Quod attinet non baptizatos, illi sunt in duplici differentia; quidam enim in Christiana prorsus alieni sunt ac infideles, quorum superstitiones sequuntur repudiato Christianismo, ad quos etiam pertinent infidelitatem nati. De illis hoc loco non est agendum, utraque enim pars disceptantium concedit, quod extra ecclesiam, cum apostolus illos agat *ἐξω* 1. Cor. 5, v. 12. Quidam vero etiam baptismum non receperunt, tamen inter fideles praediti sunt, ut latro in cruce, et martyres ante susceptum baptismum rapti, infantes ex parentibus Christianis preces parentum atque ecclesiae Christo commendati. Catechumenorum etiam duo sunt genera. Hrabanus lib. 1. de instit. cleric.: *Unus qui audiunt conciones et volunt fieri Christiani, sed nondum petierunt baptismum, illi dicuntur auditores seu auditores; alterum eorum, qui baptismum petierunt et dicuntur competentes*. Augustinus lib. 9. confess. cap. 6. de peccatis c. 6. serm. 116. de temp. qui competentes, Hieronymus in epist. ad Paulinum. Bellarminus de solis catechumenis hoc statuit, quos in ecclesia esse negat, nos etiam catechumenos et omnes alios vera fide praeditos in ecclesia esse dicimus, si vel

actu nondum susceperunt. Argumenta sensae potiora haec sunt: 1. *Extra ecclesiam* alia, quod axioma etiam adversariis perperam. At catechumeni, si vera fide praediti sunt participes, si vel maxime sine ea hac vita decedant. Ergo catechumeni interna praediti nondum sunt extra ecclesiam. Bellarminus respondet, *auctorem libri de gradibus. cap. 74. statuere, quod catechumeni* sed interim fatetur, *hanc opinionem* similem duram, cum Ambrosius in orat. Valentianiani disertis verbis affirmet, *catechumenes posse salvari*, de quorum numero erat noster, cum ex hac vita migraret. Cur ergo illum adduxit? Scriptura certe ubique eam et salutem perpetuo nexu conjungit, in quaestione scilicet de infantibus non plenius fuit ostensum. Adducit Bellarminus loco responsionem Melchioris Cani, *nos licet non sint de ecclesia, quae pro Christiana, tamen esse de ecclesia, quae est omnes fideles ab Abel usque ad mundi finem, ideoque eos salvari posse.* At hoc non nos dicimus, scilicet catechumenos fidele ecclesia catholica, quae comprehendit eos, qui salvantur ab Abel usque ad mundi finem, vero dissentiunt a Cano, quod negat, *Christianam ecclesiam*, quia etiam veteris ecclesiae, si rem ipsam spectare velimus, *est ecclesia*, cum illius caput itidem ut Christus fuerit Christus, cum pii V. T. itidem Christus, scilicet venturum, unde Bellarminus contra Canum, *catechumeni sint de ecclesia Christiana, de nulla vicia esse, cum praeter Christianam nullam ecclesiam.* Quam ergo ipse tandem ad rationem? respondet, *catechumenos, si non in voto ac desiderio esse in ecclesia, sufficere ipsis ad salutem.* Atqui certum non servantur, illos non solum voto et potestatem etiam re ipsa et actu esse de ecclesia, non servantur nisi prius e mundo actu in vocentur; nulli servantur nisi Christo fideantur; atqui per talem vocationem actu in ecclesiam et qui per fidem fit membrum re actu est in ecclesia. Quemadmodum potuit in diluvio servari, nisi actu esset Noe, ita quoque nemo potest salvari, nisi in ecclesia. Dubium nullum, quin plurimi obruti serio desiderarint et exoptaverint esse, sed hoc desiderium et votum non profuit. Bellarminus respondet, *similiter convenire in omnibus.* At interim consent in illo tertio, in quo instituitur collatio, quilibet videt, ecclesiam in loco apostolice in dictis piorum veterum in hoc ipso cum arca Noe, quod nemo salvetur extra arcam, sicut nemo ab aquis diluvii incolumis servatus extra arcam. Id ipsum ex aliis pro confirmatione sententiae nostrae ad-

ducendis erit manifestius. 2. Sic igitur concludimus: Quicumque sunt membra Christi, sunt etiam membra ecclesiae; ratio est manifesta, quia ecclesia est corpus mysticum, cujus caput est Christus, quotquot igitur sunt membra sub Christo ecclesiae capite, illi etiam sunt membra in mystico Christi corpore. Catechumeni fideles sunt membra Christi, quia Scriptura fidei passim hoc tribuit, quod Christo nos inserat, ut palmites viti eidemque nos arctissime conjungat, Johan. 15, v. 5. Roman. 6, v. 5. Gal. 2, v. 20. etc. nec potest Bellarminus hoc diffiteri, cum in capite praecedente asserat, illos qui internis Spiritus sancti donis, fide, spe et caritate praediti sunt, esse interius Christi capiti unitos. Ergo catechumeni fideles sunt membra ecclesiae. Nec cogitari potest, catechumenos fideles voto duntaxat et potentia esse Christi membra, quia nullum membrum vivit, animatur ac movetur, nisi actu et re ipsa cum capite conjungatur et ab illo sensum ac motum hauriat; nullus palmet succum vivificum trahit et fructum profert nisi actu et re ipsa sit in vite; jam vero catechumeni fideles reguntur et vivificantur a Spiritu sancto ac proferunt fructus bonorum operum, ergo re ipsa et actu sunt Christi membra, cui actu et re ipsa inserti sunt sicut palmites viti. 3. Qui sunt filii Dei, iidem etiam sunt filii ecclesiae, quia in spirituali regeneratione Deum agnoscimus patrem, ecclesiam vero matrem, inde apostolus pronuntiat Galat. 4, v. 26. *illam quae sursum est, Jerusalem esse matrem omnium nostrum*, scilicet vere credentium. Jam vero catechumeni fideles sunt filii Dei, siquidem scriptura ubique fidei tribuit *viros et filios* Johann. 1, v. 12. Gal. 3, v. 26. etc. Ergo catechumeni fideles sunt etiam filii ecclesiae. 4. Remissio peccatorum et donatio Spiritus sancti non habent locum nisi in illis, qui sunt in ecclesia et de ecclesia. Jam vero catechumenis fidelibus contingit remissio peccatorum et donatio Spiritus sancti, alias enim non possunt salvari. Ergo catechumeni fideles sunt in ecclesia et de ecclesia. Promiscue enim hisce terminis Bellarminus hoc loco utitur, ut cuiusvis legenti hoc caput tertium apparet. 5. Infantes non baptizati in ecclesia nati, qui precibus parentum et ecclesiae Christo offeruntur, sunt filii Dei, membra ecclesiae et haeredes salutis, ut in tractat. de baptismo demonstratum fuit. Jam vero catechumenorum fidelium conditio non est deterior, quam infantum illorum non-baptizatorum, cum fides eorum exserat se per externam confessionem et externos fructus bonorum operum, quod de infantum fide dici nequit. Ergo etiam catechumeni fideles pro filiis Dei, membris ecclesiae et haeredibus salutis sunt censendi. 6. Latroni converso licet nondum baptizato a Christo dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso* Luc. 23, v. 43. Jam vero nemo potest esse cum Christo in paradiso, nisi prius fuerit membrum verae ecclesiae, quia ad ecclesiam triumphantem non patet aditus nisi ex ecclesia militante. Ergo latro conversus et vere credens etiam ante baptismum fuit membrum ecclesiae. 7. Martyres complures ante susce-

XL 64

ptum baptismum ad supplicia sunt abrepti. Quid? num illos negabimus esse cives ecclesiae? at hac ratione purpurantes illae rosae ex ecclesiae horto evellentur, eadem etiam ratione a paradiso coelesti excludentur? Veteres, qui baptismi necessitatem tanto conatu propugnant, baptismum sanguinis illis tribuerunt, ne ab ecclesia et salute eos excludere cogerentur. 8. Huc pertinent dicta veterum. Cyprianus epist. 73. ad Jubajanum: *Sciant, catechumenos illos primo integram fidem et ecclesiae unitatem (nota) tenere et ad debellandum diabolum de divinis castris cum plena et sincera Dei Patris et Spiritus sancti cognitione procedere, deinde nec privari baptismatis sacramento, utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis sacramento, sanguine autem baptizatos et passione sanctificatos consummari et divinae pollicitationis gratiam consequi in evangelio declarat Dominus.* Augustinus lib. 4. de bapt. contra Donat. c. 21: *Non dubito catechumenum catholicum divina caritate flagrantem haeretico baptizato antepone, sed etiam in ipsa intus catholica bonum catechumenum malo baptizato anteponimus.* Ibid.: *Nec sacramento baptismatis facinus injuriam, cum aliquem catechumenum aliquo baptizato fideliores melioremque cognoscimus, etc. Melior est Cornelius centurio nondum baptizatus Simone mago baptizato, iste enim et ante baptismum repletus fuit Spiritu sancto, ille et post baptismum immundo spiritu inflatus.* tract. 4. in Johan.: *Futuri erant aliqui in ecclesia excelsioris gratiae catechumi. Fit enim aliquando, ut videas catechumenum abstinentem ab omni concubitu, valescentem saeculo, renuntiantem omnibus quae possidebat, distribuentem pauperibus, et catechumenus est, instructus est etiam forte doctrina salutari supra multos fideles.* (Quod vero Augustinus tali catechumeno, nisi ad baptismum veniat, ibidem salutem denegat, hoc intelligendum de contemptu baptismi, si enim simpliciter de privatione baptismi in casu necessitatis acciperetur, et Scripturae et veritati et sibi ipsi, imo etiam ipsi Bellarmino repugnaret. Sic enim scribit Augustinus libr. 4. contra Donatist. c. 22: *Invenio non tantum passionem pro nomine Christi, id quod ex baptismo deerat, supplere posse, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest.* Et postea: *Quantum valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait apostolus, corde creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem, in illo latrone declaratum est, sed tum impletur invisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludat.* Bellarminus etiam hoc loco concedit, catechumenos esse fideles et salvari posse, si moriantur in eo statu.

Bellarmini antithesis, omnes non baptizatos excludit esse ab ecclesia.

35. Videamus, quibus argumentis omnes non baptizatos ab ecclesia excludat Bellarminus. *Certum est (inquit), catechumenos non esse in ecclesia actu et proprie, sed tantum in potentia, quomodo homo conceptus, sed nondum formatus et natus non dicitur homo nisi in potentia. Nam legimus Act. 2:*

Qui ergo receperunt verbum, baptizati sunt etc. sitae sunt in die illa animae circiter tria. Respondemus: 1. Catechumeni fideles aut actu ecclesia, aut non salvantur, tertium non dabo ostendimus superius, quia extra ecclesiam non habet locum insertio in Christum ecclesiae caput et Spiritus s. et salus aeterna. Si ergo Bellarminus cedit, catechumenos fideles salvari, concedat eos esse actu in ecclesia, non in potentia tantum catechumeni fideles per verbum veritatis et fide in Christum sunt ex Deo nati, ergo minus recte coatur embryoni nondum formato ac nato. Antepatet ex eo, quod non solum baptismatis sacramentum dicitur lavacrum regenerationis Tit. 3, v. 5, etiam verbum est semen illud incorruptibile. renascuntur credentes 1. Pet. 1, v. 23. Jacob. 1, v. 18. et qui vera fide Christum recipiunt, ex Deo nati Joh. 1, v. 12. et 13. Invertimus igitur comparisonem. Quemadmodum infans formatus et unum actu homo, sic catechumeni fideles actu sunt renati ac proinde etiam actu sunt in ecclesia, ecclesia est coetus evocatorum scilicet ex mundicia ad Christi communionem et salutem. Jam fideles catechumeni actu sunt evocati ex mundicia Christi cognitionem ac communionem, ex tenebris ad lucem, ex regno diaboli ad regnum coelorum. Ergo etiam actu sunt in ecclesia. 4. Illi qui ecclesiae aggregantur, sunt in duplici differentia, nam enim uno eodemque tempore et verbo fide recipiunt, et baptismatis sacramentum suscipiunt, quidam vero postquam verbum fide receperunt baptismum non suscipiunt vel necessitate ut latro in cruce, martyres ante baptismum peremptum ad supplicia rapti etc. vel libera voluntate, ut catechumeni, quorum baptismus in ecclesia differebatur usque ad paschatum, ut Ambrosius, qui nondum baptizatus a populo diolanensi ad episcopatum vocatus est refertur crate l. 4. c. 25. ut Valentinianus, qui praesens est, antequam susciperet baptismum refertur Ambrosio in oratione de ipsius obitu. Illi, de quibus Lucas Act. 2, v. 41. dicit, quod appositum fuerat ecclesiam Hierosolymitanam, pertinent ad hanc classem, diserte enim de illis dicitur, *quod audierint sermonem et baptizati sint*, praedicatum illud προσκελευσας referendum est ad utrumque membrum praecedens, ad receptionem scilicet baptismi apostolici per veram fidem et ad baptismi receptionem, per quem et fides in cordibus obsignata et receptio illa in coetum ecclesiae firmata fuit. 5. Quod vere attinet illos, qui verum interna praediti sunt neque tamen baptismatis sacramentum statim suscipiunt, illi si citra hoc sacramento vel aliquandiu vel usque ad vitae priventur, non sunt dicendi esse extra ecclesiam, quia verbum Dei audiunt, in Christum eum ore eum confitentur, debitam reverentiam ei praestant, quidam etiam eorum confessionem sanguine obsignant, quos proinde in ecclesia nemo negare poterit. 6. Notanda etiam haec.

catholicae ecclesiae membra. Si enim catechumenus est omnino a fidei alienus, cur ipse Bellarminus eum fidelem esse et salvari posse concedit? Ad mensam Domini non licuit catechumenis accedere, nisi prius baptismatis sacramento fuerunt tincti, perinde ut in V. T. ad esum agni paschalis non fuerunt admissi nisi circumcisi Exod 12, v. 44. sed ex eo non potest inferri, quod a societate spirituali cum Christo, quae per usum sacrae coenae obsignatur et confirmatur, plane fuerunt exclusi, alias vero non potuissent salvari, cum tamen salutem illis concedat Bellarminus. 4. *Tertullianus libr. de praescript. reprehendit in haereticis, quod non distinguant catechumenos a fidelibus.* Respondemus: nomen fidelium est ambiguum, vel enim accipitur de illis, qui vera fide interna praediti sunt, et hoc sensu non potest denegari catechumenis illis, de quibus hoc loco agimus; vel accipitur εἰδικῶς de illis, qui baptismi susceptione velut publico quodam testimonio fidem suam professi sunt, quo sensu posteriore catechumeni a fidelibus in scriptis veterum recte distinguuntur, ac haeretici distinctionem illam rejicientes merito a Tertulliano reprehenduntur. Quodsi Bellarminus fidelium nomen simpliciter derogat catechumenis, debeat verba paragraphi proxime praecedentis: *Catechumeni sunt fideles et salvari possunt, si moriantur in eo statu.* Notandum etiam, quod Tertullianus non tam verborum quam rerum confusionem in haereticis improbet, quod scilicet ad baptismum admiserint catechumenos nondum in articulis fidei sufficienter instructos etc. 5. *Cyrillus lib. 12. in Joh. docet, catechumenos esse apud Christianos id, quod erant incircumcisi apud Judaeos, qui propterea non poterant vesci agno paschali.* Respondemus: nos libenter hoc amplectimur, neque enim catechumenos ad usum sacrae coenae admittimus, antequam baptismum suscipiant, interim ut in V. T. multi incircumcisi fuerunt fideles et membra verae ecclesiae, ut docent exempla eorum, qui ex gentilismo ad verum Deum Israëlitis conversi sunt, sic catechumeni fideles etiam ante baptismi susceptionem et usum sacrae coenae sunt membra verae ecclesiae et salvari possunt, si in eo statu moriantur. 6. *Augustinus tract. 4. in Joh. distinguit inter catechumenum et fidelem.* Respondemus: de eo ex praecedentibus iudicium fieri potest. In externa ecclesiae societate catechumeni a fidelibus sunt distincti sensu eo, quem paulo ante exposuimus, interim tamen fidelium appellatio non potest simpliciter denegari catechumenis, unde Augustinus ibidem quosdam catechumenos praefert illis, qui in externa ecclesiae politia fidelium appellatione veniunt et a catechumenis distinguuntur.

57. Tandem addit Bellarminus argumentum: *Catechumeni non habent jus ad ulla sacramenta, neque ad alia, quae sunt communia universae ecclesiae. Non igitur actu et proprie sunt de ecclesia.* Respondemus: 1. Catechumenos non habere jus ad ulla sacramenta, est aperte falsum; si enim in reli-

gione Christiana sufficienter instructi sunt, jus ad baptismum prius N. T. sacramentum, charistiae sacramento non sunt absolute et simpliciter exclusi, cum ad illud etiam aditum ac jubeant mediate, scilicet si baptismum prius accipiant. 2. Falsum etiam est, quod catechumeni habeant jus ad alia, quae sunt universae ecclesiae communia, sive de ecclesia visibili, sive de invisibili et catholica hoc intelligatur. Auditus verbi commune universae ecclesiae visibili, non possunt nec debent excludi catechumeni a communione, missio peccatorum, donatio Spiritus sancti, et vita aeterna sunt bona universae ecclesiae catholicae, hoc est omnibus vere piis et credulis communia, ab his beneficiis catechumeni fideles sunt exclusi, *salvantur enim, inquit Bellarminus, si in eo statu moriantur.* Atqui non possunt salvari, si remissionis peccatorum et Spiritus sancti non essent participes et si non haberent bona ecclesiae catholicae propria. 3. Inter catechumenos multi sunt martyres, quos suo sanguine baptizari veteres asserunt; si ergo catechumeni habent jus ad ea, quae sunt ecclesiae universae communia, etiam illi martyres a regno coelorum excludendi erunt. 4. Finis praesupponit medium ad finem ducentia. Salus sive regnum coelorum est finis; bona ecclesiae propria tam externa, quam interna, scilicet verbi et administratio sacramentorum, quam interna, scilicet illuminatio, regnum sancti, regeneratio, justificatio, peccatorum remissio etc. sunt media ad regnum coelorum ducentia. Jam vero Bellarminus catechumenis concedit salutem scilicet sive regnum coelorum; etiam concedat illis oportet jus ad media, quae ad finem ducunt, videlicet ad bona ecclesiae tam interna, quam externa.

SECTIO II.

DE HAERETICIS, AN ILLI ECCLESIAM PERTINEANT

58. Thomas Stapletonus scriptor Pontificius in fid. doctrinalibus demonst. part. 1. c. 13. p. 1. quentem in modum scribit: *Lutheri sententia veram ecclesiam vocari haereticam.* p. 15: *Lutheri sententia est, omnium aetatum haereticorum, qui quidem ejus dogmatibus aliqua ex parte participati sunt, veram ecclesiam fuisse.* Respondemus: 1. haeretici licet sint in ecclesia, non tamen sunt membra ecclesiae; 2. aliud est haeticum esse, aliud est a Pontificiis haberi. Alphonsus de Castro pariter Pontificius lib. 2. de justa haereticorum c. 24. statuit, haereticos esse partes et membra ecclesiae, sic enim scribit dicto loco: *Ego quidem et meo quidem iudicio negari non debet, haeticum esse partem ecclesiae et membrum, et non esse omnino ab illa separatum, quod fidem non habeat, habet tamen characterem*

etiam quo durante semper erit membrum ecclesiae. Cui illud disputat Bellarminus c. 4. ac opponit sequentis Scripturae dicta: 1. Tim. 1, v. 19: *qui circa fidem naufragium fecerunt, id est per unam parte navis ecclesiae ex ea in mare perierunt.* Tit. 3, v. 10: *Haereticum hominem primum et alteram correptionem devota; v. 11: *qui quis subversus est, qui talis est, et delinquit per iudicio condemnatus.* 1. Joh. 2, v. 19: *Ex illi ceciderunt, sed non erant ex nobis, quia si fuissent vobis, permansissent utique nobiscum.* Adducitur concilium Nicenum ac Lateranense, uti quaedam dicta patrum et respondet arguenti contrariis.*

¶ Nos hac de re sic statuimus: 1. Distinguendum esse inter illos, qui Romanae ecclesiae, qualis nunc hodie (hoc est pontificis Romani), iudicio sunt haeretici, et inter eos, qui revera et iudicio Dei haeretici. Pontifex haereticos esse pronuntiat ut qui traditionibus humanis valere jussis verbum scriptum unice amplectuntur et in uno Christo comprehenso omne justitiae ac salutis suae periculum quaerunt, illis anathema dicit in concilio Laterano eosque a Romano-Catholica ecclesia excludit, sed propterea non sunt exclusi a vera catholica ecclesia, quae ambitu suo complectitur omnes fideles, qui ab initio mundi vixerunt et usque ad finem illius victuri sunt, quorum omnium ecclesia, ut atque erit eadem. 2. Distinguendum quoque inter eos, qui occulte haeresin fovent et inter eos, qui manifesti haeretici, id est qui dogmata fundamentum fidei pugnantia pertinaciter asserunt, quorum quidam ab ecclesia ipsimet secedunt, quidam vero legitimo ecclesiae iudicio ab ea per excommunicationem separantur. Hic enim probari nobis potest illa assertio Bellarmini, quod *haeretici occulti non tam haeretici quam errantes censeri debeant*; rectius definiunt Thomae et Occami referente Alphonso Castro libr. 1. advers. haeres. c. 6: *Haereticus est, quisquis a fide catholica quomodolibet recedit.* 1. Occultos haereticos, antequam per obstinationem et pertinaciam ab ecclesia separantur in ecclesia visibili puta) adhuc esse probat Augustinus libr. 3. de bapt. c. 19. Id ipsum etiam docet parabolam Evangelicam Matth. 13, v. 25. et disertum apostoli pronuntiatum 1. Cor. 11, v. 19: *Oportet esse inter vos, et iniquos.* Ac res ipsa ostendit, quod quidam in corde foventes haeresin eandem cum ecclesia fidem ore profiteri iisdemque sacramentis utuntur, ac proinde locum illis adhuc esse in ecclesia, licet ad catholicam ecclesiam, quae est factorum congregatio, neutiquam pertineant. Unde alleg. Anglo-Remense in annot. 2. Tim. 2. contra Bellarminum scribit: *Haeretici, qui in externa communione sacramentorum et professione persistant, in conspectu Dei ab ecclesia separantur et ipsa et proprie domus Dei finibus exterminantur.* Definitio ecclesiae, quam Bellarminus proponit, multis haeticis convenit. Definit enim ec-

clesiam quod sit coetus hominum ejusdem Christianae fidei professione et eorundem sacramentorum communione colligatus sub regimine pontificis Romani. Atqui in hoc coetu sunt aliqui foventes haeresin et aliquamdiu tolerantur, donec vel ipsi sese separent, vel per excommunicationem expellantur. Id ipsum disertis verbis concedit Bellarminus c. 10. hujus libri, ubi asserit, *haereticos externa fidei professione esse in ecclesia, antequam ipsi exeant*, adducit etiam locum Augustini tract. 3. in epist. Joh.: *Multi intus sunt, non exierunt et tamen antichristi sunt.* Ergo non potest simpliciter affirmari, haereticos esse extra ecclesiam. 4. Capite praecedente tertio Bellarminus dicit, *homines fieri de corpore ecclesiae, cum baptizantur.* Sed in coetu baptizatorum sunt haeretici. Ergo quidam haeretici pertinent ad corpus ecclesiae, scilicet visibilis. 5. Denique enim pertinaces haeretici quandoque retinent aliquid ecclesiae, videlicet sacramentum baptismi et partem quandam verbi incorruptam, unde etiam per haeticum et corruptum ministerium Deo generantur filii et filiae Ezech. 16, v. 20. et c. 23, v. 37. ubi pretiosum a vili, aurum a scoriis, divinum ab humano accurate discernendum. Conversio hominum per verbum ac regeneratio per baptismum in coetu haeticorum non est tribuenda opinionum haeticarum fermento, sed ipsi verbo, quod ex libris biblicis auditoribus praelegitur, et baptismo, qui efficax est, etiamsi per haeticos administretur, modo institutionis formam observent et de substantialibus hujus sacramenti recte sentiant. Inde Augustinus libr. 3. de bapt. c. 19. disputat, posse dici, *haereticos esse adhuc aliquo modo in ecclesia, etiam postquam ab ea exierunt, propter sacramentorum administrationem, quia etiam ipsi quaedam sacramenta vere administrant.* Pontificii haereticos nos esse pronuntiant, nec tamen negare audent, recte et secundum Christi institutionem baptizatos esse, quicumque in ecclesiis nostris baptizati sunt, unde non solent eos rebaptizare, qui ex nobis ad ipsos transeunt (exceptis paucis quibusdam exemplis in Belgicis persecutionibus sub Duce Albano, quae cordatioribus Pontificiis non probantur), utique ergo baptismum nobis relinquunt; jam vero quam late patet coetus legitime baptizatorum, tam late etiam patet ecclesia catholica vocatorum, ut invictis argumentis demonstrari potest. Ergo haeretici secundum quid et certo respectu adhuc sunt in ecclesia.

SECTIO III.

DE SCHISMATICIS, AN ILLI PERTINEANT AD ECCLESIAM.

60. Cap. 5. disputat Bellarminus, *schismaticos nec esse in ecclesia, nec de ecclesia, ac statuit, eos esse schismaticos, qui nolunt subesse Romano pontifici.* Respondemus: 1. qui ab episcopis in haeresin

An schismatici sint in ecclesia.

prolapsis secessionem faciunt, schismatici non sunt, quia ad ecclesiam catholicam hac ratione transeunt. 2. Pontificis Romani in universam ecclesiam dominatus ex Scripturis sacris probari nequit. Ergo non sunt statim schismatici, qui nolunt subesse Romano pontifici, praesertim ad haereses et idololatriam cogenti. 3. Quandoque integri coetus adhaerentes suis pastoribus a se mutuo avelluntur, nec tamen statim fiunt schismatici. De Victore episcopo Romano memorat Euseb. lib. 5. hist. c. 23. quod propter controversiam de tempore paschatis totius Asiae paroecias una cum vicinis ecclesiis tanquam aliena sentientes a communionis unitate abscondere conatus fuerit. Sed episcopi Europae. ut Irenaeus et alii, nec Romanam nec Asiaticam ecclesiam judicabant statim esse schismaticam, quia et cum

XL 71. Victore communionem colebant et ab Asiaticorum communione non abstinebant, quod non fecissent, si alterutram schismaticam judicassent. 4. Qui ob alicujus ritus differentiam vel dogmatis fundamentum salutis non concernentis discrepantiam a se invicem dissident, non protinus habendi sunt schismatici, modo fidei et caritatis unitate maneant conjuncti. Glorianus lib. de schismate pag. 181: *In schismate simplici, quod sine ulla depravata doctrina fit, ita ut ambiguum sit, a quo schisma fiat, antequam legitime judicetur, dubium non est, quin ejus sectatores ad ecclesiam pertineant, ut Gerson testatur.* 5. Qui destinata opera ab ecclesia se avertit, ut schisma excitet, sicut Marcion apud Epiphanium haer. 42. dixisse scribitur: *Ego scindam ecclesiam vestram et mittam schisma in eam in aeternum*, illum utpote unitatis hostem ad ecclesiam non amplius pertinere libenter concedimus, sicut Epiphanius l. d. de Marcione subjungit, quod *non ecclesiam, sed se ipsum et sequaces suos sciderit.* ** Antiquitas haereticos a schismaticis distinxit non ex alia causa, quam quod haeresis errando fundamentum fidei et salutis evertat; schisma in illis delinquat, quae fundamentum integrum circumstant. D. Hunnius **

SECTIO IV.

DE EXCOMMUNICATIS, AN ILLI PERTINEANT AD ECCLESIAM.

An excommunicati ad ecclesiam pertinent.

61. Excommunicatos in ecclesia non esse Bellarminus c. 6. probare conatur ex Matth. 18. v. 17: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus*, ac 1. Cor. 5. v. 12: *Tollatur de medio vestrum, qui opus hoc fecit*; v. 13: *auferite malum ex vobis ipsis.* Respondemus: 1. distinguendum est inter excommunicationem justam et injustam. Si excommunicatio fuerit injusta, ejicit quidem hominem ex ecclesia particulari, sed talis propterea non desinit esse membrum ecclesiae catholicae, Luc. 6. v. 22: *Beati estis, quia a hominibus odistur et persequuntur et odistis nomen vestrum in die filii hominis.* Joh. 16. v. 2: *Facient vos apostolos et prophetas.* Augustinus de

vera relig. c. 6: *Saepe sinit divina providentia pelli de congregatione Christiana etiam honorem quam contumeliam vel injuriam suam cum pietissime pro ecclesiae pace tulerint, neque ullas vitas vel schismatis vel haeresis moliti fidei docebunt homines, quam vero affectu et quantitate caritatis Deo serviendum sit.* Hieron. in c. 16. Matth.: *Hunc locum episcopi et presbyteri non intelligentes aliquid sibi de Phariseorum sumunt supercilio, ut damnent innocentes vel se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sit gloria sacerdotum, sed reorum vita quaeratur.* Cyprianus c. 24. q. 3: *Qui illicite alium excommunicat, se ipsum non illum condemnat.* Lombardus sent. dist. 18. §. H: *Quos secundum merita sua ecclesiae percellit, laedit; et illi foris sunt a Deo; qui autem non meruit, sententia ecclesiae non laeditur, nisi condemnat.* Unde Origenes: *quis a veritate, a fide, a caritate, per hoc excommunicatur, etiam si episcopi voce non abdicatur. Sicut et contra aliquis non recto judicio mittitur, sed si non egit, ut mereatur exire, non dicitur. Interdum enim qui foras mittitur, intus et qui foris est, intus videtur retineri.* 2. Excommunicationem, sive justa, sive injusta sit, a communionem visibilis et particularis ecclesiae homines separare nemo nostrum negat, quod solum cum Bellarmini argumenta probent, nobis minime adversatur, quia hoc loco disputamus de ecclesia catholica quae est congregatio sanctorum et vere fidelium qua per excommunicationem nemo separatur, prius se ipsum impenitentia et incredulitate non separaverit. 3. Dictum Christi et apostoli locum de excommunicatione justa ac de separatione a ecclesia particulari. 4. Bellarminus adducit excommunicationem civilem, quod tamen ipsi adversatur. Quemadmodum enim in relegatione civili sunt gradus, siquidem aliqui ad certum tempus duntaxat relegantur, quo exacto jus habent in urbem revertendi, qui non perdunt omne commercium, sed cives inter se habent; aliqui vero relegantur in spe restitutionis, quorum quidam jus civitatis retinent, quidam vero plane illud amittunt; excommunicatione etiam sunt certi gradus, qui ad tempus duntaxat a sacris mysteriis arcentur non statim privantur omni commercio, quod est ecclesiae cives. 5. Qui injuste excommunicantur salvari posse concedit Bellarminus, ergo non desinit esse ecclesiae membra. Obstreperit quidem, *illis est salutem sufficere quod desiderio et animo sunt in ecclesia*, sed haec responsio est insufficiens, nemo enim excommunicatur, nisi re ipsa et actu sit de ecclesia, ut demonstratum fuit superius. Injuste excommunicantur et re ipsa sunt membra Christi. Ergo etiam re ipsa sunt membra ecclesiae. Dicit Bellarminus *externam communicationem proprie facere habere de ecclesia visibili*, tacite igitur concedit, ad internam communicationem esse membrum in ecclesia eum, qui injuste excommunicatur. Datur duplex communicatio in ecclesia, utique

S E C T I O V.

XI. 73.

DE ELECTIS, AN ILLI SOLI AD
ECCLESIAM CATHOLICAM PER-
TINEANT.

duplex modus existendi in ecclesia, videlicet communicationem externam et secundum actionem internam. At hoc ipsum etiam tenemus, quando inter ecclesiam visibilem et invisibilem distinguimus. 6. Excommunicatio cum ultimum supplicium certa quadam ratione comparari potest, tamen simpliciter et in omnibus partibus, non semper est ultimum supplicium in re, sed excommunicatio, minor scilicet, non est iudicium in ecclesia; a supplicio mortis non redditus in hanc vitam, sed ab excommunicatione redditus in ecclesiam. 7. Fatetur Bellarminus excommunicatum posse esse et manere membra et esse de anima ecclesiae, quando retinet dona interna, fidem, spem, caritatem etc. igitur in genere statui potest, per excommunicationem privari aliquem omni commercio spirituum habent homines ecclesiae inter se? numquid illis internis nullum est commercium inter homines ecclesiae? Debuisset Bellarminus distinguere inter communicationem internam et externam; excommunicatio separat hominem a communicatione externa (quamvis ne hoc quidem perpetuaret, alicuius Asiaticis a Victore excommunicatus Irenaeus et alii Europaei episcopi communi, quod et Aegyptiaci et Palaestini et alii habebant, teste Euseb. lib. 5. hist. eccl. in qua interna ecclesiae communione neminem prius se ipsum separaverit. 8. Concedimus, excommunicationem non separare a numero salvandorum, sed ab ecclesia. Quia igitur concedit, excommunicationem separare ab ecclesia catholica et invisibili, non est ullus salvandus et intra quem non est salvandi, hoc est re ipsa approbat distinctionem inter ecclesiam visibilem et invisibilem. In capite superiore 5. §. penult. scribitur, ecclesiam triumphantem esse unitam, et unam cum militante, ac proinde neminem vel separari ab una, quin separetur ab altera sic colligimus: Injuste excommunicantur ab ecclesia triumphante (quia manent in ea, ut Bellarminus in hoc capite concedit). Non separantur ab ecclesia militante (consecratio apparet ex ipsis Bellarmini verbis); immo colligitur, quod qui per excommunicationem injustam ab externa militantis ecclesiae separatur, non tamen penitus ab ecclesia. Id est ab interna ejusdem societate, separet hoc ipsum etiam nos dicimus, quando inter ecclesiam visibilem et invisibilem distinguimus, ut prius apparebit.

62. Cap. 7. Bellarminus probat *ad ecclesiam non solos praedestinos, sed etiam reprobos pertinere*, ubi adducit *parabolas Christi* Matth. 3. 13. 22. 25. *exemplum incestuosi* 1. Cor. 5. et *dictum apostolicum* 2. Tim. 2, v. 20: *In magna domo sunt vasa aurea et argentea, et lignea et fictilia*. Anglo-Remenses annotat. in 1. Tim. 3. sect. 10. negant, *electos nondum natos vel vocatos ad ecclesiam Christi pertinere*, contra vero asserunt, *ipsos impios et reprobos in publica ecclesiae professione remanentes vera corporis Christi membra existere* annot. in Joh. 15. sect. 1. Nos hac de re sic statuimus: 1. Distinguendum est inter ecclesiam visibilem ac particularem; et inter ecclesiam invisibilem et catholicam. In ecclesia visibili et particulari boni ac mali, praedestinati ac reprobi sunt commixti, sed ad ecclesiam catholicam et invisibilem boni duntaxat pertinent. Ad ecclesiam visibilem et particularem pertinent omnes, qui eandem profitentur religionem et iisdem utuntur sacramentis, sive boni sint, sive mali, sive renati, sive hypocritae; sed ad invisibilem et catholicam ecclesiam non pertinent nisi boni ac renati, qui sunt vera ac viva Christi membra, a quo Spiritum vitae hauriunt. Omnia Bellarmini argumenta hoc solum probant, quod in ecclesia visibili et particulari boni ac mali, praedestinati reprobi sint permixti, sed hoc nemo nostrum unquam negavit. 2. Appellatio *electorum* vel sumitur specificè et proprie juxta phrasin Scripturae pro illis omnibus et solis, qui in vera fide perseverant et vitae aeternae participes redduntur; vel generaliter et improprie juxta phrasin ecclesiae pro omnibus vere renatis, quorum aliqui fide et salute interim excidunt. Quando catholicam ecclesiam dicimus esse *congregationem electorum*, tunc appellatio electorum sumitur in significatione posteriore, quia ad catholicam ecclesiam pertinent non solum electi proprie ac specificè sic dicti, sed omnes vere renati, quamdiu tales manent. (Bellarminus id effert hoc modo, *posse aliquem dici filium Dei et membrum Christi duobus modis: uno modo veritate essentiae sive formae, altero modo veritate permanentiae sive finis*, membrum prius intelligit de renatis, membrum posterius de electis.) Calviniani electos definiunt a decreto quodam Dei absoluto et tales absolute electos negant fidem semel acceptam amittere posse, unde renati et electi illis sunt termini aequipollentes; sed in hac parte ab illis dissentimus, ideo quando in scriptis nostrorum ecclesia catholica dicitur congregatio electorum, id non accipiendum est sensu calviniano, sed sensu illo, qui in Augustana confessione exponitur, quod ecclesia catholica sit *congregatio sanctorum*. 3. Duplici respectu potest quispiam dici *membrum Christi et ecclesiae*: primo respectu divinae praescientiae; se-

An soli electi pertinent ad ecclesiam.

cundo respectu praesentis status, quae distinctio colligitur ex sequentibus Scripturae dictis Rom. 8, v. 9: *Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus*. Gal. 5, v. 24: *Qui Christi sunt, crucifigunt carnem cum concupiscentiis*. Et tamen 2. Tim. 2, v. 19. dicitur: *Firmum stat fundamentum Dei habens signaculum hoc, cognovit Dominus qui sint sui*. Sic Paulus cum adhuc esset persecutor, fuit membrum Christi et ecclesiae respectu divinae praescientiae sive praedestinationis; idem vero nondum fuit Christi et ecclesiae membrum respectu praesentis illius status. Augustinus tract. 45. in Joh.: *Secundum praescientiam et praedestinationem quam multae oves foris? quam multi lupi intus? Illud postea sic declarat: Quam multi luxuriantur casti futuri? quam multi blasphemant Christum credituri in Christum? et hi oves sunt, veruntamen modo alienam vocem audiunt, alienos sequuntur*. Item: *Quam multi intus laudant blasphemant? casti sunt fornicaturi? stant casuri? et non sunt oves, de praedestinatiis enim loquimur*. Hanc distinctionem probat ipse Bellarminus, sic enim hoc loco scribit: *Notandum est, hominem posse esse filium et membrum Christi duobus modis: uno modo secundum praedestinationem, altero secundum praesentem justitiam; et postea; Ostendit apostolus eos, qui sunt tantum secundum praedestinationem filii, non actu esse, sed potentia; eos vero, qui sunt secundum praesentem justitiam filii, actu et simpliciter esse*. Quando igitur catholica ecclesia dicitur congregatio electorum, id in posteriore significatione proprie intelligitur, quia electi secundum praesentem statum sic dicti sunt actu et simpliciter catholicae ecclesiae membra, electi vero secundum praescientiam non actu, sed potentia in actum suo tempore deducenda et secundum quid ecclesiae membra dicuntur. Ac πολυθρήλλων illud, extra coetum vocatorum non sunt quaerendi electi, extra visibilem ecclesiam non est quaerenda invisibilis, intelligendum est de electis non solum respectu divinae praescientiae, sed etiam respectu praesentis justitiae sic appellatis. Haec omnia si memori mente teneantur, facile apparebit, quid de proluxa hac Bellarmini dissertatione sit statuendum.

SECTIO VI.

DE NON PERFECTIS, AN ILLI SINT IN ECCLESIA.

An ad ecclesiam pertineant non perfecti.

63. Quae c. 7. contra Pelagianos et Anabaptistas ecclesiam ex solis perfectis constare docentes Bellarminus disputat, ea ad nos haudquaquam pertinent. 1. Fatemur enim, neminem in hac vita absolute esse perfectum et sine omni peccato; 2. si vero nomen perfectorum accipitur eo modo, quo in Scripturis accipitur Gen. 6, v. 9. Phil. 3, v. 15. etc. pro illis, qui imperfectionem suam humiliter agnoscunt, in solo Christo perfectionem quaerunt, in studio

perfectionis quotidie progrediuntur et ad in vita aeterna perfectionem adspirant, dicimus, tales perfectos et quidem solos de ecclesia, hoc est solos illos pertinere ad ecclesiam invisibilem, quae definitur congregatio electorum, sed in ecclesia visibili, sive quod idem est in externa ecclesiae societate, talibus perfectis mixti sunt hypocritae et homines non-sancti perfecti. Chrysostomus in Psalm. 39: *Nec perfectis constat ecclesia, sed habet etiam otio et dissolutos, qui mollem et dissolutam vitam sectantur et libenter serviunt voluptatibus*. Distinguendum etiam est inter ecclesiam militantem in terris et triumphantem in coelis. Qui sunt in ecclesia triumphante, illi ad veram perfectionem pervenerunt; qui sunt in ecclesia militante, illis adversus Satana mundum et carnem adhuc pugnandum, ex quo tamine raro sine vulnere abeunt. 4. Quod Bellarminus hoc loco concedit, neminem in hac ecclesia absolute esse perfectum, justos non solum habere, sed etiam veraciter dicere non solum pro aliis, sed etiam pro se, dimitte nobis debita nostra, neminem in hac carnis infirmitate sine peccato esse et opponi debent hypocrisi monachorum de operum supererogationis somniantium, uti etiam distinctioni de perfectione et meritis operum. 5. Bellarminus addit, peccata illa quae sunt sua natura venialia, non tollere communionem ac b. Virginem ab omni peccato immunem, ea de re alibi, quantum satis est, dictum fuit.

SECTIO VII.

DE MAGNIS PECCATORIBUS, AN ILLI SINT IN ECCLESIA.

64. Cap. 9. probare instituit Bellarminus, in vera et catholica Christi ecclesia non solum perfectos, sed etiam graves peccatores esse et non solum occultos, sed etiam manifestos. Respondetur 1. distinguendum inter ecclesiam militantem et triumphantem. In ecclesia militante ratione externae societatis locum habent peccatores manifesti, in ecclesia triumphante erunt exclusi. 2. Distinguendum inter externam ecclesiae militantis societatem et inter internam ac spiritualem sanctorum communionem, sive quod idem est, inter ecclesiam visibilem et invisibilem. Hypocritae et mali homines in externa ecclesiae societate bonis intermixti ad interiorum cum Christo communionem haudquaquam pertinent. Sicut Christus de discipulis dicit Joh. 17, v. 14. quod sint in mundo, non in mundo conversari, de mundo esse est mundanitatem et incredulitatem amplecti, docente Christus in comm. illius loci, sic et nos dicimus e con-

esse in ecclesia, non autem de ecclesia. Arguendum inter manifestos peccatores, quoniam adhuc in ecclesiae coetu externo tolerantur; quidam vero per excommunicationem ab ea sunt; peccatores manifesti nondum excommunicationem adhuc habent in ecclesia visibili, invisibili ecclesia, quae est sanctorum congregatio, etiam ante excommunicationem sunt separati. Distinguendum inter peccatores eos, qui peccatis onerati per veram poenitentiam iterantur, et inter eos, qui in peccatis sine poenitentia perseverant; illi etiam ante publicam receptionem, statim ut ex corde admittuntur, eos poenitet et fide in Christum eorum consecuti sunt, sunt de ecclesia visibili; hi quamvis in visibili ecclesia tolerantur, non ad invisibilem ecclesiam neutiquam pertinent. Haec omnia si probe observentur, facile potest de illis, quae a Bellarmino hoc loco arguuntur. Argumenta quae affert, id solum promittit in ecclesiis particularibus, in ecclesia in externa ecclesiae societate una cum sanctis etiam magnos peccatores, impios gerere in ecclesia, posse nos uti sacramentis, quae in administrantur. Deum per ministerium sanctorum esse efficacem ad salutem, propter quod peccata non esse discedendum ab ecclesia. Sed quis nostrum, quos Confessionistas arguit, quoniam quidquam illorum negavit? id vero non minus argumentis adstruimus, ad ecclesiam invisibilem et catholicam proprie sic dictam est sanctorum congregatio, non pertinet illi, qui in peccatis gravioribus sine poenitentia pergunt, si vel maxime eandem fidem habent, iisdem sacramentis utantur et in ecclesiae societate locum adhuc obtineant. Non potest hoc negare Bellarminus, modo sibi ostendere velit, sic enim scribit in hoc ipso capitulo: *Augustinus in breviculo collationum respondit cum calumniarentur Donatistae, Catholicos ecclesias facere, unam in terris, quae bonos et malos; alteram in coelis, quae erat nisi bonos; responderunt Catholici, se ecclesias facere, sed distinguere duo tempora. Eandem ipsam unam et sanctam ecclesiam nunc esse aliter, tunc aliter futuram, nunc malos mixtos, tunc non habituram, sicut non Christi sunt, quia aliquando mortalis, aliquando immortalis fuerit Christus.* (Sicut Donatistae distinctionem ecclesiae in militantem et triumphantem per calumniam tribuebant Catholicis, nos statuerent ecclesias; sic Pontificii distinctionem ecclesiae in visibilem et invisibilem per calumniam nobis tribuunt, quod duas ecclesias. Sed ut Catholici Donatistis respondebant, se non duas ecclesias facere, sed tempora ecclesiae distinguere; sic et nos respondemus, nos non fingere duas ecclesias, sed distinguere externam et internam ecclesiam.) §. Ad ultimum concedit, malos non

esse membra viva corporis Christi; sic dicatur: ergo sunt aequivoce membra, respondet, a multis Catholicis hoc concedi solere, quod mali non sint membra vera nec simpliciter corporis ecclesiae, sed tantum secundum quid et aequivoce. Ita (inquit) Joh. de Turrecremata libr. 1. cap. 57. ubi id probat ex Alexandro de Ales, Hugone et Thoma. Idem etiam docent Petrus a Soto, Melchior Canus et alii, qui tametsi dicant, malos non esse membra vera, dicunt nihilominus, vere esse in ecclesia sive in corpore ecclesiae et esse simpliciter fideles seu Christianos. Neque enim sola membra sunt in corpore, sed etiam humores, dentes, pili et alia, quae non sunt membra. Neque fideles aut Christiani dicuntur tales a caritate, sed a fide seu fidei professione. (At haec eadem est nostra sententia, concedimus, malos esse in corpore ecclesiae ratione externae societatis, interim non sunt vera et viva huius mystici corporis membra, sed sunt in ecclesia, sicut vitiosi humores in corpore humano. Nostram igitur sententiam probant Turrecremata, Soto, Canus et alii scriptores Pontificii. Idem enim cum Turrecremata, Soto, Cano etc. dicit Costerus in apol. part. 3. c. 12: *Ut phlegma, sanies, saliva, sanguis abundans viventis hominis neque membrum sunt neque partes, et tamen non sunt extra corpus; ita impii ad superfluos humores referuntur, qui suo tempore, ubi maturi fuerint, cum stercore ejiciuntur.* Toletus in comm. Rom. 8: *Christiani non sunt, qui non vivam Christi fidem habent.* Idem dicit Lombardus lib. 1. sent. dist. 37. lit. C: *Illi ad templum Dei non pertinent, qui cognoscetes Deum non sicut Deum glorificant.* Idem dicit jus canonicum part. 2. decret. caus. 24. q. 3. c. 8: *Ad ecclesiam non pertinent illi, qui in ejus unitate corporaliter permixti per pessimam vitam separantur.* caus. 33. q. 3. dist. 1. de poenit. c. 70: *Qui peccator est et aliqua sorde maculatus, de ecclesia Christi appellari non potest.* Proinde ante Bellarminum et concilium Tridentinum fuit communis et consentiens ecclesiae Romanae doctrina, malos non nisi aequivoce esse membra ecclesiae, nec aliter nisi ut humores excrementitii sunt in corpore.) In responsione ad arg. sextum Bellarminus porro sic scribit: *Hieronymus in c. 1. Gal. exponens illud, Paulus apostolus ecclesiis Galatiae, volens explicare, quomodo cohaereant inter se verba apostoli, qui nunc totas ecclesias videtur laudare, nunc totas vituperare ac reprehendere, dicit, ecclesiam dupliciter accipi, id est non duas esse ecclesias, sed de una diversimode Scripturas loqui, interdum enim Scriptura tribuit toti ecclesiae id, quod est proprium perfectorum, ut carere macula et ruga, interdum id quod est proprium peccatorum, ut peccare et correptione indigere.* (Idem et nos dicimus, tribui scilicet per synecdochen toti ecclesiae, quod uni parti convenit, quae sunt verba Bellarmini capite proximo. Scriptura loquitur de ecclesia diversimode, primo populariter et synecdochice et sic totum coetum vocatorum hoc nomine intelligit;

deinde exquisita, proprie et principaliter, et sic solos electos sive sanctos in illo coetu numerat.) In resp. ad arg. octav. conqueritur, etiam aliquos Catholicos fingere duas ecclesias, hoc est amplecti distinctionem in ecclesiam visibilem et invisibilem, quos cum ibidem refutare instituit, sententiam eorum vel maxime confirmat. Cum Donatistae (inquit) calumniarentur, Catholicos duas ecclesias facere, unam quae solos bonos, aliam quae bonos cum malis contineret, responderunt Catholici, se nunquam duas ecclesias somniasse, sed tantum distinguere partes vel tempora ecclesiae; partes quidem quia aliter boni, aliter mali ad ecclesiam pertinent, boni enim sunt pars interior et quasi anima ecclesiae, mali sunt pars exterior et quasi corpus et dabunt exemplum de homine interiore et exteriori, qui non sunt duo homines, sed duae partes ejusdem hominis. Tempora autem distinguentes dicebant, aliter esse nunc, aliter futurum post resurrectionem, nunc enim habet bonos et malos, tunc non habet nisi bonos. Atqui eadem etiam est nostra sententia, malos ad externam ecclesiae societatem pertinere concedimus, sed ab interna ac spirituali communione exclusos esse dicimus, quod ipsum confirmant similitudines, quas ex Augustino Bellarminus adducit, sic enim porro scribit: *Hanc doctrinam idem Augustinus alibi saepe confirmat et variis similitudinibus explicat. Nam lib. 7. contra Donatist. c. 51. dicit, bonos sic esse in domo Dei, quae est ecclesia, ut ipsi sint domus Dei constructa ex vivis lapidibus, malos sic esse in eadem domo, ut ipsi tamen non sint domus. Lib. de unitat ecclesiae c. ult. dicit, malos esse praecisos ab ecclesia animo, non tamen corpore, quod est dicere, pertinere ad hominem exteriorem ecclesiae, non tamen ad interiorem. Lib. 3. de doctr. Christ. c. 32. explicans illud Cant. 1. nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, notat, non esse dictum nigra fui, sed nigra sum et formosa, quia ipsa una et eadem ecclesia nunc est nigra, sicut tabernacula Cedar propter peccatores, quos in se habet, et simul est formosa, sicut pelles Salomonis, id est sicut tentoria regis propter bonos, quos in se habet. Idem August. tract. 3. in epist. Joh. docet, malos esse in ecclesiae corpore, non ut membra, sed ut humores corruptos, qui revera sunt in corpore et tamen sunt etiam vere separati a membris corporis. Non potest evidentius ac clarius sententia nostra exponi, quam hisce similitudinibus ab Augustino factum, quas cum Bellarminus probet, sententiam nostram improbare non poterit.*

Antithesis
Bellarmini.

66. Sed profert Bellarminus quandam distinctionem, qua putat obtineri posse, malos esse vera membra ecclesiae catholicae. *Membra* (inquit) *considerari possunt duobus modis: uno modo, ut sunt res quaedam secundum se sive secundum essentiam ac substantiam suam; altero modo, ut sunt instrumenta operativa. Illud postea sic applicat: Dico, episcopum malum, presbyterum malum, doctorem malum esse membra mortua et proinde non vera*

corporis Christi, quantum attinet ad rationem, ut est pars quaedam vivi corporis; tamen verissima membra ratione instrumenti, id est per quae et episcopos esse vera capita etc. Respondet 1. Bellarminus excogitavit hanc distinctionem, tenere posset, etiam malum pontificem esse ecclesiae caput, licet non sit ejus verum et membrum. Sic enim scribit hoc loco: *Si* (hoc est, si mali non sunt membra vera, neque simpliciter corporis ecclesiae, sed tantum secundum quid et aequivoce, ut docent multi Catholici) *tunc pontificem malum non esse caput ecclesiae.* Sed male cavet pontifici suo hac nugatoria distinctione, ut ex sequentibus apparebit. 2. Concedit enim malum pontificem ac malos episcopos esse instrumenta, per quae Deus in ecclesia agit, sed negamus eos esse vera corporis mystici, id est membra ecclesiae catholicae proprie sic dictae, membra distinguenda enim externa ecclesiae administratione interna ejusdem communione. Mali episcopi nam administrationem ecclesiasticorum officiorum sustinere possunt, sed ad internam ecclesiae communionem non pertinent, ideoque nec membra ecclesiae. 3. Sane membra humani corporis sunt certo res ejusdem instrumenta, sed ex eo non sequitur, quod instrumenta esse etiam membra; calamus, atramentum fuerunt instrumenta Bellarmini, sed haec scriberet, num vero ipsius membra fuerunt? Deus utitur opera diaboli in puniendis hominibus, num vero dicemus, diabolum esse verum membrum Dei? Quando ergo Bellarminus dicit, *malum episcopum non esse verum membrum ratione instrumenti, ut est pars quaedam vivi corporis, sed tantum membrum ratione instrumenti*, re ipsa dicit, malum episcopum non esse membrum, sed duntaxat instrumentum. 4. Quaestio est generalis, utrum mali sint vera membra ecclesiae catholicae, proinde etiam probandum est, utrum mali sint vera membra ecclesiae catholicae. Sed Bellarmini distinctio non est generalis. Sed Bellarmini distinctio non est de malis episcopis ac malis praelatis agit, quod opera Deus in ecclesia utitur, quasi vero nulli sint in ecclesia Romana praeter solos episcopos et praelatos malos? Disputat Bellarminus, non ex malis episcopis tantum, sed etiam ex populo malo constare; oportebat ergo talem afferri distinctionem, quae omnibus omnino malis in ecclesia communis talis non est, quam Bellarminus adducit, non enim convenit malis laicis, qui non possunt dici membra ecclesiae, ac proinde nec membra ecclesiae. 5. Mali praelati, quia sunt instrumenta operativa, judicantur ac dicendi sunt vera membra ecclesiae, consequenter unum eundemque hominem esse verum membrum Christi et verum membrum diaboli, quod est absurdum. *Damnati non sunt in corpore Christi, sed potest Christus habere membra damnata, Augustinus lib. 2. contra Cresconium c. 21. Constat, quia verum membrum ecclesiae catholicae est etiam verum membrum Christi. Ut enim spiritus est conjunctio inter caput et membra in corpore Christi corpore, ita quoque spiritualis est conjunctio membrorum inter se invicem, proinde qui est*

membra ecclesiae catholicae, est etiam verum membrum Christi. Jam vero praelati mali ex hypothesi sunt vera membra ecclesiae, ergo etiam membra Christi. At ex Scripturae sensu praelati mali sunt membra diaboli, ergo membra Christi et diaboli, quod est absurdum blasphemum. Quae enim societas lucifera, quae communio Christi cum Belial, participatio justitiae cum injustitia? 2. Cor. 6, 15. Recognoscat Bellarminus sua verba lib. 2. de eccl. §. septimo: Si Christus per injustitiam in nobis imputatam vere dicitur peccator, dici poterit, quod horret animus cogitare, filius diaboli. Sed Scriptura ubique eum vocat filium. Praesupponit igitur, neminem simul dici, nec posse simul filium Dei et filium diaboli. Membra mortua non sunt vera, sed aequivoce sic membra. Unde Aristoteles dicit lib. 2. de anim. mortuum membrum non aliter esse membrum membrum pictum. Praelati mali sunt membra mortua, quod concedit Bellarminus et ostendit, neque enim Spiritus vinculo Christo in capiti sunt conjuncti, nec incrementum corpori conveniens ad aedificationem sui propter. Ergo non sunt vera, sed aequivoce sic membra. Non obstat, quod Deus eorum ministratur, id enim non efficit eos vera membra instrumenta duntaxat operativa. Christus in ecclesia utitur instrumentis, quae tamen non sunt ejus membra. Vir malus potest adhiberi, ut ostenditur exemplo eorum, ut Noe in exstruktionem arcae usus.

SECTIO VIII.

OCULTIS INFIDELIBUS, AN SINT ECCLESIAE MEMBRA.

Cap. 10. Bellarminus disputat, occultos infideles partes exteriores atque etiam membra mortua et mortua corporis ecclesiae. Definit occultos infideles, quod sint ii, qui nec internam, nec ullam Christianam virtutem habent, nec tamen exterius propter temporale aliquod bonum fidem catholicam profitentur et communione veris fidelibus permiscantur. Solus 1. Bellarminus ipse agnoscit, quosdam hic in negantem concedere sententiam ad partes tueri. 2. Distinguendum inter ecclesiales et catholicam proprie ac recte: occulti infideles sunt in ecclesiis particularibus sed ad catholicam proprie sic dictam minime. 3. Nec potest hoc diffiteri Bellarminus, hoc ipso capite sic scribat, occultos haereticos esse Catholicos animo ac voluntate, sed externa fidei professione (atqui ut aliquis membrum ecclesiae catholicae, requiritur, ut animo fidei Catholicus sit, non externa duntaxat pro-

fessione, quia Deus cor et animum magis respicit quam verba et speciem exteriorem); item occultos haereticos non esse unitos ecclesiae, nisi conjunctione externa (atqui ut quis ad ecclesiam catholicam pertineat, requiritur interna conjunctio, cum vinculum communionis in ecclesia catholica sit spirituale ac internum); denique illos, qui se simulent esse Christianos et Catholicos, non esse de ecclesia, nisi secundum apparentiam exteriorem et putative, non vere (atqui ut ad ecclesiam catholicam quis pertineat, non sufficit, ut secundum exteriorem apparentiam et putative, sed secundum interiorem conjunctionem et vere sit de ecclesia). 4. Haereticos occultos in ecclesia esse concedimus, sed de ecclesia eos esse negamus. Augustinus tract. 3. in Johan. epist.: Sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali quando evomuntur, tunc relevatur corpus; sic et quando mali exeunt, tunc ecclesia relevatur et dicit, quando eos evomit atque projicit corpus, ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me. Quid est, non erant ex me? non de carne mea praecisi sunt, sed pectus mihi premebant, cum inessent (ut ergo humores mali licet sint in corpore, tamen non sunt ex corpore, nec sunt corporis membra, sic haeretici et infideles occulti, licet sint in ecclesia, tamen de ecclesia non sunt, neque inter illius membra computari debent). 5. Episcopos haereticos in ecclesiis particularibus esse posse ac per ministerium illorum Deum adhuc efficacem esse, praesertim si haeresin suam nondum publice evomant, libenter concedimus, sed ex eo nondum sequitur, quod propterea sint ecclesiae catholicae membra. Ostendimus enim paulo superius, plura omnino requiri, ut quis sit verum catholicae ecclesiae membrum quam ut sit instrumentum operativum. Testimonia patrum, quibus probamus, nec manifestos peccatores, nec occultos infideles ad ecclesiam catholicam proprie sic dictam pertinere late recenset Witakerus contrav. 2. de eccles. qu. 1. c. 14.

SECTIO IX.

DE ANGELIS, AN ILLI SINT ECCLESIAE MEMBRA.

68. Bellarminus lib. 4. de Christi anima c. 5. §. prima: Angeli continentur etiam in corpore Christi, quod est ecclesia. ** Idem tamen lib. 2. de grat. et lib. arb. c. 17. prop. 10. scribit: Quamvis angeli quoque sancti gratis praedestinati sint ad vitam aeternam partim ex sola Dei voluntate, partim ob praevisa peccata reprobati, tamen divitiae gratiae et justitiae Dei magis ostenduntur in electione et reprobatione hominum. ** Franciscus Junius lib. de eccles. c. 3. partes generales ecclesiae constituit duas, angelicum et humanum genus. ** Ravensperg. decad. 3. globor. sacr. quaest. 6: Ecclesia sumitur vel late, vel stricte et proprie. Late pro-

An angeli sint membra ecclesiae.

omni praedestinatione et decreto gloriae, et sub hoc coetu dicit contineri etiam angelos. Si vero stricte et sensu Scripturae vocabulum electionis accipiat, nequaquam dici posse, angelos esse electos. **Tossanus in notis ad c. 12. Hebr. v. 22. ex verbis apostoli, accessistis ad *μυστήριον ἀγγέλων* collegit, etiam angelos ad ecclesiam Dei et congregationem sanctorum pertinere. Guil. Becanus instit. theol. loco 41. pag. 466: *Angeli beati sunt etiam verae ecclesiae pars materialis.* ** Argumenta Becani sunt: 1. *Christus est angelorum caput. Ergo illi sunt ecclesiae membra.* Respondemus: Christus est caput super omnia Eph. 1, v. 22. nec tamen omnes omnino creaturae sunt membra ecclesiae. 2. *Homo pius resipiscendo venit ad angelorum coetum. Ergo angeli sunt materialis pars ecclesiae.* Respondemus: homo pius accedit ad Deum. Ergone Deus materialis pars ecclesiae? ** Idem statuunt Trelcatius in locis p. 293. Ursinus in catech. p. 343. Polanus part. 3. thes. p. 93. Qua in parte videntur sequi Origenem, qui homil. 23. in Luc. duplicem statuit ecclesiam,

- XI. 80. *angelorum et hominum congressu.* Quid hac de re statuendum? Respondemus: 1. certum est, angelos et homines ante lapsum fuisse unam ecclesiam, unum corpus mysticum, unam beatam societatem Deum laudantium et praedicantium, sed per lapsum genus humanum ex hoc corpore est avulsum. 2. Quamvis vero per Christum mediatorem facta *ἀναμεικτικὴ* eorum, quae in coelis sunt et quae super terram sunt Ephes. c. 1, v. 10. tamen id demum perfecte complebitur in vita aeterna, in qua ex angelis et electis iterum una societas, unum corpus atque unus chorus Deum glorificans constituetur. 3. Angelos igitur ecclesiae triumphantis cives ac sano sensu etiam partes esse concedimus, Hebr. 12, v. 23. sed si de militante ac visibili ecclesia sermo sit, ea definienda est, quod sit coetus hominum e mundo evocatorum etc. Sic enim describuntur membra visibilis ecclesiae in hoc mundo, quod sint in peccatis concepta et nata, sed per Christum a peccatis liberata ac per verbum et sacramenta ecclesiae inserta, fide Christo adhaerentia ac per mortem ad vitam transeuntia, quorum nihil competit angelis. ** Si angeli sunt verae ecclesiae membra, omnia etiam ecclesiae bona ad ipsos pertinent, adeoque etiam meritum ipsius Christi; qui autem sit, quod angeli lapsi plane ab illo ecclesiae beneficio exclusi sunt, cum illud ad lapsos homines pertineat? Phil. Caesar. in disp. de ult. Christi advent. th. 71: *Angelis Christus non est redemptor, sed tantum servator, et servator quidem non ex malo, in quo nunquam fuerunt, sed in bono, in quo ipsius gratia steterunt, quia ratione ipsorum quoque tanquam verae ecclesiae membrorum caput dicitur 1. Tim. 5, v. 21. Eph. 1, v. 22. Col. 1, v. 18. et c. 2, v. 20. Idem habet Zanchius lib. 3. de operibus Dei c. 21. Wendelinus lib. 1. theol. c. 26. p. 561: *Materia ecclesiae sunt homines per verbi praeconium ad aeternae salutis participationem vocati. Alias ita late solet accipi ecclesia, ut angelos quoque complectatur. Nobis**

vero hoc loco sermo tantum est de ecclesia, quibus destinata sunt hactenus Christi beneficia. ** 4. Angeli ergo non sunt dicta ecclesiae visibilis ac militantis membra nec externa societate, quae in professione usu sacramentorum consistit, ecclesiae conjunctae nec internae cum ea communionem proprie habeant, siquidem vinculo illius communionis scilicet et viva illa fide, quae Christi justitiam apprehendit et per eam Christo nos incorporati sunt, nec contra Satanam, mundum et omnia eo modo pugnant, quo renati verae ecclesiae membra in acie contra illos hostes consistunt. 5. Non negamus, angelos interesse conventui ecclesiae sicut in 1. Cor. 11, v. 10. Intersunt autem partes, sed ut custodes ac vigiles, inde Hierosolyma sic describitur, quod super portam *beati duodecim angelos* Apoc. 21, v. 12. etiam ut *desiderantes πνεύματα* in mysteriis quae in evangelii praedicatione hominibus tiantur 1. Petr. 1, v. 12. 6. Non est, quod Christum esse caput sanctorum et angelorum proinde illos esse ecclesiae membra, est enim Christus angelorum caput, non ratione *ὁμοτιμίας* communionis ejusdem naturae Hebr. 2, v. 17. respectu effectuum spiritualium et gratiarum, stet illis liberationem a peccatis et omniam actionem necessaria, eo enim modo solius ecclesiae caput est; sed respectu divini et generalis Eph. 1, v. 22. Col. 1, v. 18. 1. Petr. 3, v. 22. quo modo est caput angelorum, sed etiam *super omnia*, unde angeli ipsum adorant Psalm. 103, v. 20. v. 6. 7. Nec validum et efficax est argumentum Thomae part. 3. q. 3. art. 4. ubi inquit: *Una similitudinarie dicitur una multitudo orationis, quia ad unum finem, quia divinae fruitionis, ordinantur et homines et angeli, unde corpus ecclesiae mysticum non consistit ex hominibus, sed etiam angelis.* Respondemus: dendum enim, non ex solo fine res definienda, sed addendas causas internas et essentielles, consociata semper esse ejusdem generis. Membra sunt conjuncta et conjunctim ad unum finem tendunt, nec tamen illorum conjunctio est membrorum sub uno capite. 8. Recte igitur Augustinus l. d. cum primum affirmasset, angelos etiam verae ecclesiae materialem, quasi eo loco postea subjungit: *Sed quoniam de hominibus loquimur, quatenus eam Deus suo sanguine vivit et eandem verbo suo colligit, Deus etiam angelos beatos, qui nunquam exciderunt, non sicut nec eos assumpsit Hebr. 2, v. 16. nec per verbi ad ecclesiae suae communionem coeque prima sua origine duntaxat eos stabilivit, ecclesiam ex hominibus tantum colligi asserimus promissionem Patris Filio factam Hebr. 1, v. 14. Et de his quidem hactenus; proximum est distinctionem inter ecclesiam visibilem et invisibilem.*

u, ex qua omnia, quae hactenus de
sombria disputata sunt, erunt clariora.

CAPUT VII.

DISTINCTIONE INTER EC-
CLIAM VISIBILEM ET INVI-
SIBILEM.

appellatio ecclesiae invisibilis valde exosa
est. Eccius hanc vocabuli acceptionem
est, esse *ecclesiam mathematicam et ideam*
. Alii vocant *stigmaticam, utopicam,*
et ecclesiam. Bellarminus ex Frider.
lib. 3. de eccl. c. 11. scribit, *Lutheranos*
nam invisibilem fecisse, deinde tamen cum
laevada, quae inde sequebantur, secreto
mutasse, ut ecclesia visibilis diceretur, coe-
ter omnes docere, ecclesiam esse visibilem,
nam, ut nomine visibilis, re invisibilis
9. resp. ad arg. 8. scribit, *nos duas*
facere, quarum una sit visibilis, altera
invisibilis. Idem repetit Becanus tract. de ecclesia
d. 1. pag. 20. Pistorius in hodoget. pag.
8. affingit nobis *oppositionem ecclesiae vi-*
sisibilis. pag. 145. nobis hanc opinionem
prostatuimus, *ecclesiam non semper fuisse*
sub papatu. Diligenter igitur notan-
dum est, quove sensu, fine ac respectu
visibilis et invisibilis. 1. Nequaquam
duas ecclesias *ἀντιδιόγουσας* sibi in-
ponas, ita ut visibilis et invisibilis ec-
clesiae species contradistinctae, sed unam ec-
clesiam respectu diverso visibilem et in-
visibilem dicimus. 2. Non approbamus furo-
rasticarum, qui hoc praetextu in abscon-
ditis circumeunt domos et in iis clam ec-
clesiam constituere cupiunt, quia scilicet ecclesia
illis, contra quos exstat gravis communitio
est. 2. Witeb. fol. 210. Vult enim Deus
vere, scire et agnoscere debere, quae et
tra ecclesia, ut ad eam tanquam membra
nos adjungamus, ideo etiam definitur, quod
est *coetus amplectentium evangelium Chri-*
ste utentium sacramentis. 3. Non patrocini-
athusiatarum fanaticis opinionibus, qui
visibili verbi et sacramentorum ministerio
omnes exspectant et hoc fine in angulos se-
dant, ut extra hominum conspectum positi
loquia audiant. 4. Nec solo nomine et
est ecclesiam dicimus esse visibilem, ut
calumniantur, sed vere et re ipsa, ut ex
re apparebit. 5. Nec hoc fine ecclesiam
invisibilem, ut sub papatu ecclesiam con-
stituere obtinere possimus, quia veram, san-
cticatholicam ecclesiam semper invisibilem
nos, etiam hoc ipso tempore, quo reaccensa
gelia in multis regnis et provinciis claris-

sime splendet. 6. Nec agimus hoc loco tantum de
ecclesia *triumphante*, quam esse oculis humanis
nondum glorificatis invisibilem, ne ipsi quidem Pon-
tificii negare possunt; sed etiam de ecclesia in ter-
ris militante. Turrianus lib. 1. contra Sadeel. c. 4.
concedit, *partem illam ecclesiae, quae cum Christo*
in coelis triumphat, esse invisibilem, partem autem XI. 82.
in terris degentem visibilem esse dicit. 7. Quando
in extremo iudicii die oves separabit Christus ab
hoedibus et electos ad dextram statuet Matth. 25, v. 32.
tunc ecclesiam catholicam, quae est sanctorum con-
gregatio, visibilem fore non negamus, sed agimus
hoc loco de ecclesia in statu hujus vitae a nobis
considerata.

70. Quid ergo tandem distinctione illa nobis vo-
lumus? Respondemus: 1. ecclesiae appellatio inter-
dum generaliter accipitur pro coetu promiscuo vo-
catorum, in quo omnes, qui externa professione se
aggregant ad auditum verbi et usum sacramento-
rum, pro ecclesiae membris habentur; interdum
specialiter et proprie accipitur pro coetu vere rena-
torum et electorum in illo coetu, qui Deo cordium
et renum scrutatori cogniti sunt. Respectu vocato-
rum ecclesia dicitur visibilis, respectu electorum in-
visibilis. Stante igitur discrimine electorum et vo-
catorum, stabit etiam nostra sententia, quod vera
ecclesia, quae est congregatio sanctorum, sit invisi-
bilis. Nam in coetu visibili vocatorum sunt electi,
quibus proprie debetur ecclesiae titulus, utpote qui
sunt vera, viva et genuina illius membra. Jam
vero, qui sint vere renati ac electi, non apparet ex-
terius, nec beneficio oculorum comprehendi potest.
Deus novit, qui sint sui, 2. Timoth. 2, v. 19. nobis
autem hoc invisibile est. Quamvis enim effecta fidei
et pietatis in renatis appareant exterius juxta dicta
Matth. 5, v. 16: *Luceat lux vestra coram homini-*
bis etc. Jacob. 2, v. 18: *Ostende mihi fidem ex*
operibus etc. tamen ex illis de fide hominum non
potest apodicticum et infallibile a nobis proferri
judicium, quia hypocritae ad speciem similia opera
facere possunt et faciunt. Lege caritatis pro re-
natis et electis habemus omnes illos, qui externo
ecclesiae coetui sese aggregant, audiunt verbum,
utuntur sacramentis et ab externis delictis gravi-
oribus abstinent, interim tamen solus Deus fontem
omnium bonorum operum, videlicet cor, intuetur,
an scilicet illud recte se habeat. Nullum est vere
bonum opus, quod non proficiscitur ex vera in Chri-
stum fide et sincera caritate. Jam vero etiam hy-
pocritae opera fidei et caritatis simulare possunt;
nemo majorem habet caritatem, quam ut vitam
ponat pro amicis Joh. 15, v. 13. interim tamen
apostolus expresse asserit 1. Cor. 13, v. 3: *Si tra-*
didero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem
non habeam, nihil sum. Ergo potest quis maximum
caritatis opus aemulari exterius sine interiore cari-
tate. Spiritus sanctus opus regenerationis ac reno-
vationis non perficit visibili aliqua et manifesta, sed
arcana ratione Joh. 3, v. 8. exserit quidem sese
interior regeneratio et renovatio per *fructus Spiri-*

tus Gal. 5, v. 22. interim tamen etiam hypocritae illos aemulari possunt, soli igitur Deo cordium scrutatori infallibilis illa cognitio vel potius notitia competit, qua vere pios ac renatos ab hypocritis piorum similiis discernere potest. Refero huc verba Bellarmini lib. 3. de eccl. c. 10. §. sed neutra: *Cognitio vere fidelium ex fidei effectis non est certa, sed conjecturalis.* **Piscator in resp. ad 3. rat. Camp. p. 43: *Si quis credentium numerus est, cujus debita praeceptorum Christi obedientia soli Deo nota, negabis ecclesiam invisibilem? Actiones quidem hominum externae non incerti vitiorum sunt indices, at non pietatis et virtutum. Simulatur quandoque virtus et specie sua decipit alios. Dictum ab apostolo: Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus. Hic Spiritus ubi est, ibi et ecclesia Christi. Cui vero notum, ubi Spiritus ille Dei, nisi scrutatori renum et cordium, imo cognitori? Antequam ex operibus, quae sunt Spiritus, de hominis corde judicas, ipsa cordis integritas cognoscenda. Sitne verum, simplex, sincerum, an simulatum, fucatum, ex quo tanquam fonte pietas emanat, quis novit nisi sapientissimus ille cordium explorator! ** 2. Ecclesia igitur pro toto vocatorum coetu accepta dupliciter consideratur, *ἐκωθεν* scilicet atque *ἐξωθεν*, id est respectu internae et externae societatis. Interna ecclesiae societas consistit in unitate fidei salvificae, spei et caritatis, qua Christo capiti et reliquis mystici corporis membris vere pii sunt conjuncti. Externa ecclesiae societas consistit in professione fidei et usu sacramentorum, cui disciplinae ecclesiasticae exercitium addi potest.*

- XI. 33. Visibilis est ecclesia respectu societatis externae, sed invisibilis est respectu societatis internae. Quinam enim ad externam ecclesiae societatem pertineant, oculis hominum est obvium; sed quinam ad internam ecclesiae societatem pertineant, non item, quia fides et spiritualis novitas, quae est proprium et internum verae ecclesiae decus, infirmitatibus carnis obtecta latet; ipsa quoque *vita* et beatitudo, verae fidei immediate conjuncta, adhuc *abscondita est cum Christo in Deo* Col. 3, v. 3. *cum Christus, vita nostra, apparuerit, tunc demum cum ipso in gloria apparituri sumus* v. 4. sed in hac vita scandalo crucis et mortis velut crasso ac denso velamine tegitur et absconditur, quominus oculis hominum sit conspicua, 1. Joh. 3, v. 2: *Filii Dei sumus et nondum apparuit, quid erimus*; inde vere pii et renati vocantur *absconditi et occulti homines* Psalm. 83, v. 4. Rom. 2, v. 29. 1. Petr. 3, v. 4. 3. Ecclesia ex vocatione aestimata ac pro toto coetu vocatorum accepta dicitur visibilis, non solum respectu hominum vocatorum, sed etiam respectu *externorum mediorum et instrumentorum*, per quae in his terris Deo colligitur ecclesia; ut etiam respectu externorum religionis exercitiorum, quae sunt professio doctrinae, usus sacramentorum ac disciplina ecclesiastica. Praedicatio verbi et administratio sacramentorum in oculos et aures incurrunt, uti etiam reliqua externa ecclesiae officia, horum igitur om-

nium et singulorum respectu ecclesia dici-
bilis. Viciissim invisibilis dicitur primario
et potissimum respectu fidei et internorum
Spiritus sancti in renatis, quae humani
perspici nequeunt; deinde etiam respectu
in mystico illo corpore, quod jam non videtur
quia discretio bonorum ab hypocritis, qui
visibili ecclesia intermixti sunt, soli divinae
est relictæ. 1. Reg. 8, v. 39: *Tu solus nos
filiis hominum.* 2. Tim. 2, v. 19: *Domus
vitæ, qui sint sui.* 4. Accurate autem obser-
vatur ecclesiam visibilem et invisibilem non esse
re opposita, sed subalterna ac subordinata
invisibilis electorum coetus continetur aubi
congregatione vocatorum, quia *extra coetum
vocatorum non sunt quaerendi electi* et ecclesiae
vocatorum latior est, quam electorum, quia
electi, pauci electi Matth. 20, v. 16. Quicun-
que pertinet ad ecclesiam invisibilem, illi etiam
visibilem, id est quotquot sunt electi, illi etiam
vocati, sed non contra; proinde ut ecclesia
visibilis et triumphans non opponuntur sibi contra-
dictorie, constituunt duas ecclesias, qui enim hodie
membrum ecclesiae militantis, cras potest esse
membrum ecclesiae triumphantis, et quicunque
membrum ecclesiae militantis, hodie
nibus aggregatur ecclesiae triumphanti,
fuit membrum ecclesiae militantis; sic ecclesia
visibilis et invisibilis itidem non opponuntur
contrarie nec duas constituunt ecclesias, idem
homo diverso respectu est membrum ecclesiae
visibilis et invisibilis; et quicunque est mem-
brum ecclesiae invisibilis, illum etiam oportet esse
membrum ecclesiae visibilis. 5. Notetur etiam illud
ecclesiam electorum dici invisibilem, non quod
orbem dispersi pii ratione suae personae non
ant sub conspectum hominum, sed quia fidei
vina electio, ratione quarum ad ecclesiam
membra pertinent, in illis non apparent, sicut
ut homines corporei, non videntur ut homines
spirituales; nec ideo ecclesiam electorum dici invisibilem
quod piis et electis cum visibili ministerio
sacramentorum et cum exercitio divini cultus
interno nihil plane sit commercii, sed quia di-
cretio sancti interna, quibus ipsi tanquam
ecclesiae membra a putridis et mortuis membris
oculis Dei discernuntur, hominum ad aspectum
sunt obvia. ** Ecclesia materialiter accepta
est de hominibus in ea versantibus, ex parte
visibilis, nimirum quatenus de militante bo-
na constituitur, gignitur, triumphans enim est nobis invisibilis
liter vero accepta, nempe de fidelibus, est
visibilis. ** 6. Opposita igitur est distinctio ecclesiae
visibilem et invisibilem disputationibus P
rum. Illi enim definitionem ecclesiae, qua
dienda et a qua non sit discedendum, ex
tali similitudine. Sicut respublica Veneta,
Gallicum, imperium Germanicum etc. certis
gubernatorum et subditorum, certis legibus
bus constant; ita apud Romanum pontificem
praelatos, qui sunt in ordinaria successione

si sic esse quasi alligatam, ut quodecun-
stant et sentiant, necessario sit ab om-
niendum ac nullo modo et praetextu ab illis
m, quia ecclesia sit columna et firmamen-
tis 1. Tim. 3, v. 15. Bellarminus lib. 3.
c. 2. §. atque hoc: *Ecclesia est coetus*
visibilis et palpabilis, ut est coetus
coni vel regnum Galliae, aut respublica
C. 5. resp. ad ob. 2: *Nemo potest,*
subesse Christo et communicare cum
desti, qui non subest pontifici. C. 10.

Et episcopos ac pastores illos, quos vi-
ceris episcopis habeamus, non requiritur
illis fides, nec character ordinis, nec le-
tio, sed solum ut habeantur pro talibus ab
quod idem est ac si diceremus, eos non
in se veros episcopos, tamen donec pro-
antur ab ecclesia, debere illis obedientiam;
eos locum Christi de facto, non de jure,
posse ab illis ecclesiam decipi, cum eccle-
si errare, et tamen eos teneatur sequi, quos
interioribus habet, quod postremum sano modo
n, si videlicet hujusmodi episcopi in do-
us conveniant, aut summi pontifices sint
de pontif. c. 2: *Quarta sententia certis-*
amenda, pontificem, sive haereticus esse
non posse ullo modo definire aliquod
et tota ecclesia credendum. Et postea:
epi, ut pontifex temere definiat. Haec
falsus, sed huic politicae imaginationi
est verissimum illud pronuntiatum,
quod illa, cui praeclara ista encomia in-
tribuantur, sit invisibilis, id est quod sit
divinum, quae a Christo cognitae et eum
a verbo agnoscentes ex manibus ejus in-
cipi nequeunt, sicut Christus ecclesiam
in Job. 10, v. 14. et 28. Ergo ecclesia non
est in solio et corona aurea pontificis,
purpureo cardinalium, in mitris bicornibus
et, in infulis abbatum, in cucullis mona-
stiorum sacrificulorum, in cilicio Benedi-
ctinorum, in fimbriis Franciscanorum; sed gloria filiae
ecclesiae est ad intra Psalm. 45, v. 14.
Domino gloriae, in evangelio gloriae, in
e, ut scribit D. Lobeckius disp. 10. in
confess. th. 12. inde Augustinus lib. 3 de
s. lib. 1. c. 21. et 22. lib. 6. c. 3. lib. 7.
libi passim docet, solos sanctos et electos
ecclesiam, quae est fundata super pe-
tre quam portae inferorum non possint
et cui datae sint claves regni coelorum,
sit columna et firmamentum veritatis,
le respondet Bellarminus lib. 3. de ec-
c. Augustinum hoc duntaxat velle, quod
indolegia, quae sunt a Deo ecclesiae univer-
sa, propter solos sanctos concessa sint, id
illatam et commodum eorum, qui salutem
consequuntur; res ipsa enim ostendit, hanc
non esse violentam, siquidem aliud est,
et non esse illam ecclesiam, quae dicitur

fundata super petram, aliud est ecclesiae universae,
id est toti vocatorum coetui, in quo sunt aliqui non-
sancti, hoc esse datum. Augustinus de unit. eccles.
c. 13: *Profecto in bonis est illa ecclesia, de qua dici-*
tur: sicut lilia in medio spinarum, ita proxima mea
in medio filiarum. In his est enim, qui aedificant
supra petram, id est qui audiunt verba Christi et
faciunt, quia et Petro confitenti se Christum Filium
Dei sic ait: *super hanc petram aedificabo ecclesiam*
meam. Non est ergo in eis, qui aedificant super
arenam, id est qui audiunt verba Christi et non fa-
ciunt, etc. 7. Opposita quoque est haec invisibilis
ecclesiae a visibili distinctio persuasionibus illorum,
qui in delictis sibi blandiuntur seque non posse
damnari putant, cum sint membra visibilis ecclesiae.
Contra illos recte docetur et urgetur, non sufficere
ad salutem, ut quis in visibili ecclesiae coetu ver-
bum audiat, fidem profiteatur et sacramentis utatur,
nisi interiori regeneratione per Spiritum sanctum
donatus viva fide Christo capiti adhaereat et caritatis XL 83.
glutine reliquis mystici hujus corporis membris sit
conjunctus. 8. Atqui hi sunt primarii fines ac scopi,
propter quos ecclesia vera dicitur invisibilis et a
visibili vocatorum coetu certo modo ac respectu di-
stinguitur. Accedit autem secundarius quidam scopus
et minus principalis termini hujus significatio. Quia
enim non solum regna mundana externo splendore
ecclesiam antecellunt, sed etiam coetus haeretici opi-
bus potentia, gloria, eruditione, auctoritate, multitu-
dine, specie operum etc. saepius eminent, ideo ne
ab externa illa specie de ecclesia judicetur, dictum
est, ecclesiam esse invisibilem, hoc est quod miser,
contemptus et exiguus ille coetus, in quo multae sunt
infirmittates, quique non tantum persecutionibus et
cruce premitur, sed etiam offendiculis et scandalis
deformatur, sit ecclesia, de qua non ab externa
specie, sed ex verbo sit statuendum et juxta verbi
normam judicandum. Et hoc sensu ac respectu con-
cedimus, ecclesiam in hac significatione non esse
perpetuo eodem modo invisibilem, hoc est non sem-
per eodem modo pressam, contemptam et abjectam
latere, sed lunae instar externum ejus splendorem
variari, augeri ac minui, quandoque enim persecu-
tionibus premitur et haeresium nebulis obscuratur,
quandoque vero tranquillitate fruitur et doctrinae
sinceritate clarissime fulget. 1. Reg. 19, v. 18: *Re-*
mansi ego solus, dicit Elias, sed respondit Dominus:
reliqui mihi septem millia virorum, qui non curva-
verunt genua sua coram Baal, quem locum Paulus
Rom. 11, v. 3. et 4. repetit et ad disputationem de
rejectione Judaeorum applicat. Erat eo tempore
miser status ecclesiae in populo Israëlitico, cessa-
verat ministerium publicum, nihilo tamen minus re-
liquerat sibi Deus septem millia piorum, qui licet
Eliae oculis non essent obvii, tamen Dei oculis erant
manifesti. Luc. 17, v. 20: *Regnum Dei non venit*
visu, sed cum observatione, v. 21: neque
dicent: ecce hic aut ecce illic, regnum Dei intra vos
est. Sed haec significatio visibilitatis et invisibilita-
tis proprie pertinet ad quaestionem, an ecclesia pos-

sit deficere. 9. Denique removenda est ambiguitas, quae latet in voce ecclesiae catholicae. Dicitur enim catholica ecclesia primo *congregatio sanctorum et electorum*, in qua significatione proprie a nobis in hac disputatione usurpatur. Secundo *congregatio ecclesiarum particularium*, quae fidem catholicam profitentur, in qua significatione dicit Augustinus tract. 6. in Joh. *bonos et malos esse in ecclesia catholica, sed tanquam grana et paleas*. Juxta utramque significationem ecclesia catholica dici potest invisibilis, siquidem quinam inter vocatos vere sancti et electi sint, oculis hominum non apparet; nec ecclesia catholica vocatos omnium temporum et locorum complectens oculorum intuitu conspicitur ante judicii diem, quo pertinet illud Tertulliani de praescript, quod *catholica sit temporalibus aeterna, locis infinita, personis innumera*. Pontificii in posteriori solum significatione ecclesiam catholicam concedunt non videri totam, negant autem, ex eo inferri posse, quod per se et simpliciter loquendo ecclesia sit invisibilis, cum *partes ejus videri possint, licet tota non appareat*, quod Pistorius in hodeg. p. 136. declarat exemplo Rheni, cujus etsi singulae et omnes partes uno intuitu conspici nequeunt, non tamen inde sequi, Rhenum esse invisibilem; negant etiam, priori significatione ecclesiae catholicae nomen accipi pro congregatione sanctorum et electorum, ideoque simpliciter negant, ecclesiam esse invisibilem. Nos contrarium asserimus sensu eo, qui ex hactenus dictis manifestus est.

Argumenta, quae probant ecclesiam invisibilem.
I. Jer. 31, v. 33:
XI. 36.
Dabo legem meam in cordibus eorum.

71. Argumenta potiora, quibus probamus, ecclesiam certo modo ac respectu invisibilem esse, Bellarminus non attingit, leviora quaedam profert lib. 3. de eccles. c. 15. iisque respondere conatur; videamus quid praestet: 1. Jerem. 31, v. 33: *Dabo legem meam in cordibus eorum et ero eis in Deum et ipsi erunt mihi in populum*, ubi Deus distinguit ecclesiam N. T. ab ecclesia T. V. quod illa fuerit coetus quidam externus et propterea habuerit legem scriptam in tabulis externis et lapideis; ista autem sit populus quidam interior et propterea legem scriptam habeat in cordibus. Bellarminus respondet, *Jeremiam non conferre synagogam cum ecclesia, sed testamentum novum cum testamento veteri, et quamvis testamentum novum proprie sit caritas, quae est lex in corde scripta, testamentum vetus proprie sit doctrina exterior sive lex scripta in lapidibus, tamen non sequi, quod ecclesia N. T. sit invisibilis. Ut enim corpus cujuslibet animalis visibile est et tamen habet multa intus quae non videntur, ut cor, hepar, spiritus vitales et similia; ita ecclesia visibilis habet multa invisibilia, fidem, spem, caritatem etc. et quamvis haec dona invisibilia sint necessaria in ecclesia, et in sola ecclesia, non tamen in omnibus ejus partibus, sicut sensus est necessario in animali et in solo animali, et tamen non est in omnibus ejus partibus*. Respondemus: 1. debuisset Bellarminus ostendere, quis nostratium hoc argumento ea ratione formato utatur. 2. Ipse ἐργασίας hujus loci ex nostra sententia proponit talem, quasi statuamus, ecclesiam V. T. fuisse coetum externum

et visibilem; ecclesiam N. T. coetum interius invisibilem. Atqui nos non minus ecclesiam quam N. T. certo respectu invisibilem fuisse mus. 3. In eo quidem differentiam aliquam ecclesiam Israëliticam V. T. et ecclesiam Catholicam N. T. agnoscimus, quod ecclesia in T. V. varie alligata fuerit ad unam aliquam nationem certam gentem et populum, adeoque ad unum sed in N. T. sine respectu seu discrimine nationum, linguarum, populorum et personarum praedicationem evangelii in universo orbe omnes gentes ecclesia Christo colligitur, unde catholica sive universalis dicitur, sed ex eo non potest inferri, veram electorum ecclesiam invisibilem fuisse visibilem, siquidem non minus in V. T. N. T. oculis humanis obvium non est, quod coetu vocatorum sint electi. 4. Si id, quod ecclesiae membris requiritur, videri nequit, ecclesia respectu vivorum ac verorum membrorum erit invisibilis. Sed caritas, quae proprie est testamentum et lex in corde piorum scripta, videri nequit. Ergo ecclesia respectu verorum membrorum est invisibilis, hoc est, si sint vera et genuina ecclesiae membra, oculis non est obvium. Bellarminus ipse credit *tres modos existendi in ecclesia, videlicet tantum, anima tantum, et utroque simul*. Alius modus existendi in ecclesia, qui fit anima tantum, videri nequit. 5. Simile Bellarmini huc respondet. De invisibilibus enim illis in animalibus, scilicet, hepate, spiritibus vitalibus etc. judicium fallibile fieri potest ab externis actionibus, ut in anatomis interna illa viscera apparentur fide, spe et caritate, in quibus interna societas consistit et ratione quorum donorum quae ad ecclesiam pertinent, non potest certum intallibile judicium fieri ex actionibus. Agnoscit hoc ipse Bellarminus, quando c. 1. neutra discrete scribit: *Cognitio fidei ex illis non est certa, sed conjecturalis*. 6. Sic hoc loco concludimus. Illi duntaxat sunt verae ecclesiae membra, atque illis proprie ecclesiae titulus debetur, in quorum corde Deus legem suam scripsit, et quorum ipse est et qui ejus sunt populus. Jam vero quidam et vere tales sint, externo intuitu cognoscuntur, quod idem est, ecclesia respectu verorum membrorum est invisibilis.

72. 2. Luc. 17, v. 20: *Regnum Dei non venit per observationem*, v. 21: *neque dicent: ecce illic, ecce enim regnum Dei introitum est*. Vera ecclesia est Dei regnum. Jam vero videri nequit, quinam proprie pertineant ad regnum Dei. Ergo etiam exterius videri nequit, quinam proprie pertineant ad veram ecclesiam. Aliud probatur ex dicto Christi, quia *regnum Dei non venit cum observatione, sed est intra homines*, Augustinus lib. 20. de civ. Dei c. 9. cum dicit *ecclesiam militantem dici regnum Dei et regnum*

quia nunc etiam cum Christo regnat et triumphat, non sic ut olim regnabit; postea subjun-
git tamen cum illo regnant zizania, etsi in ec-
cem tritico crescant (ergo ad hoc regnum zi-
zæ impii non pertinent). Postea addit: Hi
cum Christo, qui eo modo sunt in regno
caeli ipsi sint regnum ejus. Quomodo autem
quæ Christi, qui eum quærunt, non quæ-
runt Christi? Bellarminus excipit, per regnum
cæli vel gratiam, per quam Deus in cordi-
bus regnat, ut exponit Theophylactus, vel
Christum, ut Beda exponit. Respondemus:
inter acceptamus Theophylacti interpretatio-
nem nostram sententiam apertissime confirmat,
nam humanis oculis manifestum est, in quo-
ribus per fidem Christus habitat et per gra-
tiam regnet. Opponit Christus hoc pronun-
tium Pharisæis, qui persuasi erant, regnum Dei,
regnum Messiae, a prophetis prædictum fore
et temporale, sed Christus illorum per
hoc opponit, quod regnum Dei non veniat
temporibus, cum observatione, id est cum
externo et illustri pompa, sicut regna hu-
mana, sed quod sit regnum spirituale et inter-
ius initia, progressus et incrementa hominum
habent. Glos. ord. h. l. non poterit obser-
vare regnum meum non est temporale, sed
interius, quod fide jam coepit. Quomodo vero
hæc Christo convenit assertio Bellarmini,
ut sit coetus hominum ita visibilis ac
palpabilis, ut sit coetus populi Romani, vel regnum
ut respublica Venetorum? Negari certe
hæc regna et imperia venire cum observatione,
externo splendore gloriari, et initia atque in-
itiorum observari posse, sed de regno Dei,
vera ecclesia, Christus illud negat.
I. Joh. 4, v. 23: Venit hora et nunc est,
ubi veri adoratores adorabunt Patrem in Spi-
ritu et veritate. Ergo ecclesia N. T. non consistit
in aliquo exteriore, nec est alligata locis
et rebus corporalibus. Ita Bellarminus pro
sententia concludit et respondet, eo loco
præcipuum cultum Dei in ecclesia internum
esse, sed propterea non sequi, ecclesiam ipsam
interius, neque etiam sequi, externum cultum
faciendum et externa templa esse destruenda,
Bellarminus non agat de loco orationis, sed de
ritu. Respondemus: 1. Argumentum no-
le est: Vera et proprie sic dicta ecclesia
in veris adoratoribus. Jam vero qui sint
adoratores oculis humanis conspici nequit, quia
adoratores adorant in Spiritu et veritate; qui
faciant, oculus dijudicare nequit, cum hypo-
crisis speciem externam idem faciant. Ergo
proprie sic dicta ecclesia videri nequit.
Itaque ergo, quod dat Bellarminus, præci-
pium ecclesiae esse spirituale et internum,
propter illum et respectu illius proprie est et
ecclesia. Habet quidem externum cultum et
ceremonias, sed hic non est ejus præcipuum

cultus ac proinde ex cultu externo et externis cere-
moniis in oculos incurrentibus non potest judicari,
quisnam proprie sit civis ecclesiae catholicae ac ve-
rum illius membrum, sed judicium faciendum est ex
cultu interno et spirituali. Sed is oculis hominum
non est obviu, ergo nec illi possunt videri, qui
spiritualem et internum cultum sectantur. 3. Chri-
stus non solum de modo et ritu, sed etiam de loco
orationis agit, ut verba ipsa diserte testantur. Venit
hora, quando neque in hoc monte neque in Hiero-
solyms adorabitis Patrem, sed veri adoratores ado-
rabunt Patrem in Spiritu et veritate. Samaritani
in monte Garizim, Judæi in templo Hierosolymitano
adorabant, sed Christus docet, pios in N. T. citra XI. 88.
discrimen locorum in Spiritu et veritate Deum ado-
raturus. Regerit Bellarminus: Si Christus voluisset
dicere, veros Dei cultores non amplius adoraturus
Deum in Jerusalem, neque in monte Garizim, fal-
sum dixisset, constat enim, Petrum et Johannem post
acceptum Spiritum sanctum adscendisse in templum
Hierosolymitanum ad horam orationis nonam Act. 3.
constat etiam, semper fuisse in Palaestina Christia-
nos, qui Deum adoraverint in Jerusalem et in
monte Garizim etc. At frivola hæc est exceptio.
Christus non simpliciter negat, pios in Jerusa-
lem et monte Garizim tempore N. T. Deum ado-
raturus, sed cum opinione illa necessitatis et pe-
culiaris sanctitatis ex loco sperandæ, qua Sama-
ritani in monte Garizim, Judæi in Jerusalem ado-
rabant, ac si exauditio orationis ad certum locum
alligata sit, eos adoraturus negat, hoc est sine ullo
locorum discrimine in Spiritu et veritate Deum ado-
ratum ab ipsis iri asserit. 4. Inde nascitur alia ob-
servatio contra Bellarminum. Statuit ipse, ecclesiam
N. T. esse Romano pontifici ac urbi Romæ alli-
gatam, unde catholicam et Romanam ecclesiam ha-
bet pro terminis ἱεροδυναμίας, sed Christus hoc
loco negat, adorationem præcipuam cultus divini in
ecclesia partem esse certo loco alligatam, ergo ne-
gat, ecclesiam esse loco alligatam; jam vero eadem
est ratio locorum, temporum, personarum et reli-
quarum circumstantiarum, proinde ut ecclesia N. T.
non est alligata certo loco, ita quoque non est alli-
gata certis temporibus, certis personis, certae na-
tioni, certo populo et per consequens non est coetus
ita visibilis ac palpabilis, ut est populus Romanus etc.

74. 4. Hebr. 12, v. 22: Accessistis ad montem
Sion et ad civitatem Dei viventis etc. ubi ecclesia
vocatur mons Sion spiritualis. Bellarminus regerit,
apostolum per montem Sionis et civitatem Dei vi-
ventis non intelligere ecclesiam militantem, sed tri-
umphantem, quæ ex beatis spiritibus constat. Re-
spondemus: 1. Bellarminus cap. præced. 5. sub
finem sic scribit: Ecclesia triumphans unita est, imo
potius una est cum militante, unde sic concludimus:
Cujus pars una est invisibilis, illud respectu partis
illius est invisibile. Catholicae ecclesiae pars una,
videlicet ecclesia in coelis triumphans, est invisibilis.
Ergo catholica ecclesia respectu illius partis est in-
visibilis, et per consequens secundum quid dunta-

4. Hebr.
12, v. 22:
Acces-
sistis ad
montem
Sion.

zat, non autem simpliciter est visibilis. 2. Monti Sionis corporalis opponit auctor epistolae montem Sionis spirituales; Hierosolymae terrenae opponit Hierosolymam spiritualem, quam vocat civitatem Dei viventis, ubi per Sionem spiritualem et civitatem Dei viventis non intelligit ecclesiam duntaxat triumphantem, sed totam catholicam ecclesiam, cujus pars in terris adhuc militat. Ostendit enim, esse unam societatem et arctissimam conjunctionem ecclesiae in terris militantis et ecclesiae in coelis triumphantis; atque utramque velut unum quoddam mysticum corpus considerandam esse ostendit. *Accessistis* (inquit), non accedetis demum ad *πανάγωγον*, ad universalem conventum, et ecclesiam primogenitorum. Ergo non loquitur de triumphante duntaxat ecclesia. 3. Sic ergo concludimus: Omne spirituale est invisibile. Ecclesia est Sion spiritualis et civitas spiritualis. Ergo invisibilis. 4. Eo ipso quoque quando ecclesia N. T. Sioni corporali et Hierosolymae terrenae opponitur, manifeste ostenditur, ecclesiam N. T. non amplius ita esse loco alligatam, in una regione conclusam, et propter externos ritus ac ceremonias ita visibilem, sicut fuit ecclesia V. T., sed esse a ceremoniis illis legalibus liberam et in toto orbe propagatam, quamvis de hac ecclesiae catholicae invisibilitate proprie hoc loco non agamus.

5. 1. Petr.
2, v. 5:
Ipse tan-
quam
lapides
XI. 89.
vivi su-
peraedi-
ficamini
domus
spiritua-
lis.

ferunt spirituales hostias acceptas per (Jam vero qui tales revera sint, oculis homini apparet. Ergo sanctorum ecclesia ex illis est invisibilis. 3. Idem apostolus 1. epist. Christianas mulieres hortatur, operam dent natus earum sit occultus homo cordis, ὁ κρυφὸς καρδίας ἄνθρωπος, agnoscit igitur, illum, per quem sumus veri ecclesiae cives teriori homine et in occulto cordis quaerendo. Jam vero ornatus ille cum sit interior et externo adspectui neutiquam est obviu. 4. sia est domus spiritualis, non erit coetus illis ac palpabilis, sicut est coetus populi aut regnum Galliae, aut respublica Venetiarum. Haec enim regna non sunt spiritualia prae secundo modo, sed ecclesiae hoc vere quod sit domus spiritualis, non solum quod ejus, videlicet ecclesia triumphans, constat ex spiritibus, sed etiam quia pars illius altera scilicet militans, constat ex hominibus spiritibus qui velut vivi lapides aedificantur fide super idem angularem et fundamentalem Christum. Jam vero non solum beati illi spiritus sunt in ecclesia, sed etiam illa tota structura hominum spirituum est invisibilis. Ergo etiam ecclesia est invisibilis. Augustinus epist. 57. dicit, congregari non per unum spiritum et in unum corpus, cujus corpus est Christus; postea subjungit: Talis congregatio aedificatio templi Dei, talem congregationem generatio carnalis, sed regeneratio spirituum. Lib. 2. contra liter. Petilianum cap. 118: Illa sunt in illa ecclesiae Christi compage, quae membris Christi per connexum et contactum cum incrementum Dei, illa quippe ecclesia invisibilis est etc.

76. 6. In symbolo profiteamur, nos credere
siam catholicam. Ergo eam non videmus.
minus varie sese torquet. Primo responde
posse, in symbolo non poni tantum, Credo ec
sed credo sanctam ecclesiam, sanctitatem ec
clesiae esse sine dubio invisibilem. Sed t
sponsionem ipse describit, et recte, utrumq
nos profiteamur credere, esse ecclesiam et ec
sanctam; si ecclesiae sanctitas duntaxat, non
ipsa ecclesia esset fidei articulus, dicendum
credo sanctitatem ecclesiae, non autem cre
ctam ecclesiam; adde quod ex hypothesi ad
rum pars duntaxat ecclesiae catholicae, es
niina sit sancta, ergo minus recte profitem
credere totam catholicam ecclesiam esse s
Sed, uti dixi, Bellarminus huic responsioni n
tum tribuit, addit ergo aliam. Melius inqu
in ecclesia aliquid videri et aliquid credi
mus enim cum coetum hominum, qui est
sed quod ille coetus sit ipsa vera Christi
non videmus, sed credimus. Vera enim eccl
quae profitemur Christi fidem. Quis autem ec
scit, nostram fidem esse Christi, id quod fi
certissima fide credimus? sed aliud est
aliud videre, imo ipsum credere definitur

argumentum non apparentium. Id declarat quibusdam exemplis. Hominem illum, qui Deus Dei Filius, apostoli videbant et tamen Christum Dei Filium non videbant, sed et. Et in symbolo dicimus, Credo unum, licet videamus et sentiamus baptismam, aquae adspersionem et verborum prolationem etiam videmus, sed credimus illam aquae inem et verborum prolationem esse baptismum hoc est sacramentum quoddam. Eodem restitur Costerus in enchir. c. de eccl. Idem petit Becanus de ecclesia q. 1. concl. 1. Licet (inquit) ex'ernis oculis videamus multorum hominum, ex quibus conflata est ecclesia; tamen quod in ea multitudine sit veri et apostolorum doctrina, hoc non videtur credimus (addere debebat Becanus ex eo, quod ille coetus, sive illa hominum multitudo ecclesia, non videmus, sed quilibet vi-entilio illud omiserit). Respondemus: non Bellarminus melius causam nostram agere sententiam nostram exponere, idem enim in dicimus. Videmus illum coetum hominum et ecclesia, sed an illi homines sint ecclesiam videmus. Ut Christum hominem non videmus, sed omnes promiscue videbant, sic hominum filios promiscue omnes vident, sed Christum Christum esse Dei filium, oculi non vident; sic illos homines esse ecclesiae membra nec oculi renuntiant. Aquae adspersionem nomine Trinitatis factam omnes vident, sed adspersionem esse baptismum Christi aliquid sacramentum, oculi non renuntiant homines, qui ad ecclesiam pertinent, videntur conspicui sunt, sed homines illos esse vera ecclesiae membra, exterius non apparent. Notat Pererius in comm. Roman. 8. ex quo duo esse in fidei objecto consideranda, alterum sit materiale, alterum formale. Objectum fidei videri posse, sed formale esse invisibile. Subsumo: Ecclesia re- materialis videri potest, sed quatenus est fidei objectum non videtur, sed creditur. Hinc stat nostrum argumentum: ecclesia non videtur. Ergo non videmus, quae enim cre-ent oculis, sed fide percipiuntur, Hebr. 11, les est έλεγχος τῶν μὴ βλέπουμένων. 2. Cor. Per fidem incedimus, non per adspexit, et adspexit sibi invicem opponuntur. tract. 10. in Joh.: Hoc est fides credere et videri. Gregorius hom. 26. in evang.: vident, jam non fidem habent, sed cognitio- mil. 32. in evang.: Quod videri potest, me-ur sciri quam credi. Bellarminus conce- videri, sed credi, quod ille coetus homi- proficitur fidem Christi, sit vera ecclesia, et evidenter sciri, id est videri nequit, an sit Christi. At quanto fortius argumentari, quia fides interna et salvifica, per quam redduntur vera et viva ecclesiae membra,

et sine qua sunt arida et putrida, id est aequivoce dicta membra; quia, inquam, fides illa interna videri nequit, ideo etiam veram ecclesiam, quae est vere credentium et sanctorum congregatio, esse invisibilem? Quis certo novit (scribit Bellarminus c. 10. §. ad haec necesse est), in quibus sit ista fides interna?

77. Atque haec sunt argumenta nostra, quibus Bellarminus respondere voluit, supersunt vero alia plura. Nam 1. huc pertinent omnia Scripturae dicta, quibus superius §. 50. demonstravimus, ecclesiam proprie esse congregationem sanctorum, unde sic colligimus: Ad ecclesiam proprie et *ἐκκλησίαν* sic dictam non pertinent nisi sancti et vere credentes. Jam vero quinam sint vere credentes et sancti, non est oculis humanis obvium. Ergo etiam vera et proprie sic dicta ecclesia oculis humanis non est obvia. 2. In quibus splendor et ornatus verae ecclesiae dicitur interior et absconditus. Psalm. 45, v. 14: *Omnis gloria filiae regis est interior*. Haec filia regis coelestis et sponsa Christi est ecclesia, ornatus illius dicitur interior, scilicet in virtutibus et donis Spiritus sancti. Si ergo verus et proprius ecclesiae splendor est interior et invisibilis, utique etiam ecclesia hactenus et hoc respectu est invisibilis. Augustinus lib. 5. de bapt. contra Donat c. 27: *Omnis pulchritudo filiae regis intrinsecus, in quibus est numerus certus sanctorum praedestinatorum ante mundi constitutionem*. Rom. 2, v. 28: *Non qui in manifesto, Judaeus est, neque quae in manifesto, in carne, est circumcisio; v. 29: sed qui in abscondito, Judaeus est et circumcisio cordis in Spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est*. Quod est in occulto, id etiam invisibile. Ecclesia κατὰ πρῶτον λόγον est in occulto, quia ut apostolus pronuntiat, eum demum esse verum Judaeum, qui in occulto sive abscondito cordis sui talis est, atque eam demum esse veram circumcisi- nem, quae est in corde et Spiritu, non in carne; ita pari modo pronuntiare possumus, non eam, quae se in manifesto pro ecclesia venditat ac visibili splendore oculos hominum perstringit, agnoscendam esse pro vera ecclesia, sed eos, qui in occulto sunt Christiani, esse veros Christianos et veram ecclesiam. Ergo ecclesia κατὰ πρῶτον λόγον est invisibilis. 3. In quibus soli Deo vendicatur notitia illorum, qui sunt vera et viva ecclesiae membra. Invisibilis est ecclesia, id est congregatio sanctorum, non in oculis hominum, sed in oculis Dei clarissime patet. Ecclesia Israëlitica decem tribuum temporibus Eliae in promiscua idololatrarum turba sic latebat, ut ne quidem sanctissimi perspicacissimique prophetae Eliae oculis esset obvia. Cum enim conquereretur, se esse relictum solum interfectis omnibus veri Dei cultoribus, respondebat ei divinum oraculum: *Reliqui mihi in Israël septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua coram Baal* 1. Reg. 19, v. 18. fuit ergo coetus ille piorum Eliae invisibilis, Deo cordium scrutatori notissimus. Neve quis excipiat, aliam esse rationem ecclesiae in V. aliam in N. T.

Plura sententiae nostrae argumenta. 1. Ecclesia proprie est XI. 91. congregatio sanctorum.

2. Proprius ecclesiae splendor est interior.

3. Soli Deo nota sunt verae ecclesiae membra.

notandum, quod apostolus hoc exemplum diserte accommodet ad statum ecclesiae in N. T. Rom. 11, v. 4. Sic cum apostolus de apostasia Hymenaei et Phileti ac multorum per illos facta subversione conquestus esset 2. Tim. 2, v. 18. subjungit statim v. 19: *Sed firmum stat fundamentum Dei habens hoc signaculum, cognovit Dominus, qui sint sui*, q. d. licet in ecclesia visibili per falsos doctores multi subvertantur, tamen ecclesia vera et invisibilis conservatur in illis, qui vera fide Deo adhaerent, quos ipse solus novit. Quinam sint vera et viva ecclesiae membra, ejus judicium non potest esse aliud, quam ex interna cordis renovatione. Jam vero soli Deo haec notitia competit 1. Sam. 16, v. 7: *Homo vidit ea, quae oculis patent, Dominus autem cor intuetur*. 1. Reg. 8, v. 39: *Tu solus nosti corda filiorum hominum*. Jerem. 17, v. 9: *Pravum cor hominis et perversum, quis cognoscet illud?* v. 10: *Ego Dominus cognoscens corda et probans renes*. Inde etiam Christus sibi soli notitiam ovium suarum transcribit Joh. 10, v. 14: *Ego cognosco oves meas*. Ergo vera et viva ecclesiae membra solius Dei oculis sunt obvia, vel quod idem est, vera ecclesia sanctorum est invisibilis. 4. Vera ecclesia Ephes. 5, v. 25. 26. 27. 2. Cor. 11, v. 2. et alibi passim sic describitur, quod sit sponsa Christi, quae in Spiritu Christo adhaeret, vera fidei obedientia ipsi subjecta est, sincere ipsum diligit, quam Christus vicissim amat, fovet, sanctificat, mundat ac gloriosam reddere incipit. Jam vero quinam ex hominibus tales sint, oculis non cognoscimus nec cognoscere possumus. Ergo vera ecclesia est invisibilis. Augustinus lib. 4. contra Donatist. c. 3: *Isti ecclesiae non sunt devoti, qui videntur esse intus et contra Christum vivunt, hoc est contra Christi mandata faciunt, nec omnino ad illam ecclesiam pertinere judicandi sunt, quam sibi ipse mundat lavacro aquae per verbum, ut exhibeat sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi. Quodsi in ista ecclesia non sunt, ad cujus membra non pertinent, non sunt in ecclesia, de qua dicitur, una est columba mea, una est matri suae, ipsa enim est sine macula uul ruga. Aut asserat, qui potest, hujus columbae membra esse, qui seculo verbis, non factis renuntiant. Huc pertinet, quod Apoc. 21, v. 10. Johannes in spiritu ab angelo abductus est, ut videret sanctam civitatem e caelo descendentem a Deo, quae v. 9. vocatur *νύμφη καὶ γυνή*, sponsa et uxor agni. Si visibilis oculis corporeis fuisset illa ecclesia, quorsum opus fuisset Johannem in spiritu abduci, ut eam videret? 5. Vera ecclesia sic describitur, quod sit coetus eorum, qui sunt oves Christi audientes vocem pastoris sui eidemque obsequium praestantes Joh. 10, v. 27. qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud in corde bono et sincero ac fructum afferunt in patientia Luc. 8, v. 15. qui non in arena, sed in petra aedificant Matth. 7, v. 24. Jam vero non possumus externo adspectu cognoscere, quinam vere sint tales quive ad coetum illum vere pertineant. Ergo vera eccle-*

4. Sponsam suam solus Christus novit.

XI. 12.

5. Oves suas solus pastor novit.

sia est invisibilis. Augustinus lib. 5. contra Iust. c. 27: *Numerus ille justorum, qui secundu[m] propositum vocati sunt, de quibus dictum est Dominus, qui sint ejus, ipse est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquae viventis, paradisus fructu pomorum*. Constat autem, per hortum conclusum, fontem signatum etc. ecclesiam catholicam in Cantico canticorum intelligi. Ergo ecclesia catholica est numerus justorum, qui secundum propositum vocati sunt, de quibus dictum: novit Dominus qui sint sui. 6. Omne corpus mysticum est invisibile. Ecclesia est corpus Christi mysticum. Ergo ecclesia est invisibilis. Caput ecclesiae catholicae hac vita est invisibile. Ergo ipsa ecclesia catholica est invisibilis. Antecedens patet, quia Christum, qui est caput mysticum ecclesiae, in hac vita non videmus 1. Petr. 1, v. 8. Consequentia etiam manifestatur, quia caput est primum membrum corporis, ergo caput non videt, is nec corpus videt. Augustinus lib. 35. moral. c. 9: *Christus et ecclesia est caput et corpus una persona est*. 7. Ecclesia militans et triumphans est invisibilis. Ergo ecclesia catholica est invisibilis. De triumphante ecclesia manifesta, quis enim videt patriarchas, prophetas, apostolos, martyres etc. cum Christo gloriosius triumphantes? De militante probatur hoc. Dicitur ecclesia militans propter militiam, exercet. Sed haec militia est spiritualis et invisibilis, hostes sunt invisibiles, arma sunt invisibilia, agonia est invisibilis etc. Ephes. 6, v. 12: *est nobis lucta adversus carnem et sanguinem, adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi dominos, rectores tenebrarum, adversus hujus, adversus spirituales nequitias, quae in sublimi*.

78. Ex patribus huc referenda sunt testimonia. 1. in quibus ecclesiam definiunt esse congregationem sanctorum, quis enim externo adspectu agnoscere quinam sint vere sancti? Cyprianus lib. 1. de unitate ad Cornel. (al. est epist. 59.): *Illi sunt ecclesiae membra, qui in domo Dei permanent; plantatio vero per Deum a Deo Patre non sunt, quos videmus non fructu stabilitate solidari, sed tanquam paleas discoloribus inimici spiritu ventilari*. Origenes homil. 31. in princ.: *Thesaurus Domini est ecclesia quae in isto thesauro, hoc est ecclesia, saepe homines mittit, qui sunt vasa irae. Veniet igitur tempus, quando aperiat Dominus thesaurum ecclesiae, tunc enim clausa est ecclesia et vasa irae cum misericordiae inhabitant et paleae cum fructu sunt et pisces perdendi et projiciendi cum piscibus, qui in retia inciderant, continentur*. Basiliius in Psalm. 44: *Ecclesia una, perfecta columba, quae in dextrum Christi locum eos recipit, qui benefaciendo sunt exercitati ac velut oves ab hoedibus probos separat ab impii*. **Cyrillus Alexandrinus Glaphyr. libr. 4. p. 1. *ἐκκλησίαν ὅταν ἀκούσῃ, τὴν τῶν πιστευόντων*

τοῖς τοῖς λέγειν. Clemens Alexandrinus lib. 7. p. 514: οὐ γὰρ νῦν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ ἐκλεκτῷ ἐκκλησίαν καλῶ, non locum, totum congregationem appello ecclesiam. ** Iohannis homil. 5. in 2. epist. ad Timoth. suum in magna domo etc.: Non refert eam linem ad ecclesiam, sed ad mundum unum quippe in ecclesia nullum est vas fictile, sed argentea et aurea omnia. Ibi corpus Christi casta virgo non habens aut rugam. Hieronymus in c. 26. Jobi: ecclesia est sanctorum omnium congregatio. Ephes.: Qui peccator est et aliqua sordis, de ecclesia Christi non potest appellari, sed subjectus dici. Neve quis cum Sixto lib. 6. biblioth. annot. 305. regerat, Hieronymus de ecclesia triumphante, notandum, sed post subjungat: Si curentur ejus vultus, potest fieri pars ecclesiae, quae corpus la Psalm. 87: Ecclesia Christi non est alia credentium in Christum (fide interna, sed ut ostendit contextus.) Ambrosius in 15: Sicut sancti sunt membra Christi, ita et membra diaboli. Augustinus saepissime patris et Donatistis inculcat, lib. 7. de bapt. Omnes consideratis puto, me non temere dico ita esse in domo Dei, ut ipsi etiam domus Dei, quae dicitur aedificari super, quae unica columba appellatur, quae signata sine macula et ruga et hortus conclusus signatus, puteus aquae vitae, paradisus fructus pomorum; alios autem ita constat domo, ut non pertineant ad compagem domus ad societatem fructiferae pacificaeque, sed sicut esse palea dicitur in frumentis. 17: Reprobi sive intus esse videantur, sive foris sint, semper ab ecclesiae, quae sine macula est, unitate divisi sunt. Lib. 4. ecclesia incorrupta et casta et pudica, sed non ad eam pertinent avari, raptores, sed non qui tantum foris, sed et qui intus. Similia habet lib. 3. c. 18. lib. 5. c. 16. lib. 6. c. 24. et 31. lib. 7. c. 8. etc. epist. 57. congregari fideles in unum Spiritum et in corpus, cujus caput est Christus, et hanc actionem dicit esse aedificationem templi Dei per spiritualem regenerationem. In Psalm. ecclesiam esse corpus Christi mysticum, Nos in corpore ipsius sumus, si tamen vera sit sincera in illo, et spes nostra certa nostra accensa. De catech. rudib. c. 20: Jerusalem cives sunt omnes sanctificati qui fuerunt et qui sunt et qui futuri sunt. ecclesiae c. 12: Impias turbas ecclesiae in non deputari dici. c. 18: Profecto in ecclesia illa, de qua dicitur, sicut lilium in spinarum, ita proxima mea in medio filiarum est enim, qui aedificant super petram, sed qui audiunt verba Christi et faciunt etc. non in eis, qui aedificant super arenam, id

est qui audiunt verba Christi et non faciunt. Lib. 2. contra literas Petiliani c. 118: Non ideo putandi sunt (impii) esse in Christi corpore, quod est ecclesia, quia sacramentorum ejus corporaliter participes fiunt etc. ipsi non sunt in illa ecclesiae Christi compage, quae in membris Christi per connexum et contactum crescit in incrementum Dei, illa quippe ecclesia in petra est etc. Gregorius Magnus tract. 45. in Job.: Ecclesia est ovile Christi et oves sunt quas nemo rapiet, habent enim nomina inscripta in libro vitae. Homil. 38. in evang.: Regnum coelorum est ecclesia justorum, quia dum eorum corda in XI. 94. terra nil ambiunt, per hoc quod ad superna suspirant, jam in eis Dominus quasi in coelestibus regnat. Hugo lib. 2. de sacram. c. 2: Qui non habet Spiritum Christi, non est membrum ejus, in corpore uno Spiritus unus, nihil in corpore mortuum, nihil extra corpus vivum. Huc pertinent verba Stapletoni et Hoffmeisteri recitata superius §. 51. circa finem. Concil. Wormatiense in praefat.: Ecclesiam catholicam pretio sui sanguinis redemptam credimus cum eo in perpetuum regnaturam. (Atqui non nisi sancti cum Christo regnabunt in perpetuum.) Joh. Pious theorem. 13: Ecclesia primo et principaliter dicitur catholica, quae omnes rectae et apostolicae fidei et non fictae caritatis homines complectitur. 2. In quibus statuunt, ecclesiam esse coetum electorum, quis enim externo adspectu agnoscit, quinam sint electi? Clemens lib. 7. strom.: Ecclesia est coetus electorum, in quem colliguntur fideles et justi, quos Deus ante conditum orbem praedestinavit. Augustinus lib. 5. de bapt. contra Donat. c. 27: Hortus conclusus, fons signatus, lilium, soror, sponsa Jesu Christi de solis intelliguntur sanctis et justis, qui sunt Judaei in occulto, circumcisione cordis, in quibus est numerus certus sanctorum praedestinatus ante mundi constitutionem. Prosper in Psalm. 106: Ecclesia catholica est in electis praecognitis a Deo, filiis promissionis, membris corporis Christi. Gregorius in Jobum lib. 28. c. 5: Omnes electi intra mensuras ejus continentur, extra stant omnes reprobi. Idem in Cantic.: Hortus sancta ecclesia existit, quia dum populos multos in fide gignit, quasi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus conclusus bene dicitur, quia caritas vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobis aliquis ingrediatur. Bernhardus serm. 68. in Cant.: Ecclesia est coetus electorum ante secula praedestinatus. Huc referenda est confessio ipsorum adversariorum. Bielis in can. miss. lect. 22: Ergo accipitur ecclesia pro tota multitudine praedestinatorum. ** Idem l. c.: Forma mystica corporis Christi, quod est ecclesia, est vera fides, propter quod ecclesiam definientes ajunt, ecclesia est corpus Christi mysticum fide Christi animatum. Catech. Roman.: Ecclesia militans est, quae cum immanissimis hostibus, Satana, carne et mundo, perpetuum bellum gerit. Item ecclesiam electorum appellat piorum numerum, qui non solum fidei professione et communione sacramentorum, sed etiam Spiritu

gratiae et caritatis vinculo inter se conjuncti et colligati sunt. Item ecclesiam domum Dei appellari ait, quia sit velut una familia, quam unus paterfamilias moderatur et in qua est bonorum omnium spiritualium communio.** Erasmus in symb. catech. 4. p. 145: *Ecclesia proprie dicta est arcana societas ad vitam aeternam praedestinatorum, cujus magna pars jam agit apud Christum, quae vero superest, in hoc vocata est, ut ad summam puritatem enitatur, et recte negatur habere maculam aut rugam, vel per synecdochen, vel a scopo seu fine, unde sumi denominationem fatentur dialectici; interdum tamen ecclesiae vox ita dilatatur, ut omnes baptismo tinctos complectatur, sive pie vivant sive secus.* Enchir. christ. instit. Colon. de sacram. ordinis p. 171: *Ut autem contendant quidem ecclesiam, invisibilem esse, quod de ecclesia praedestinatorum non negamus, nihilo secius, ut opinamur, nobis concedent, ecclesiam esse visibilem, quae bonis admixtos habet malos visibili fidei professione et sacramentorum communione sociatos.* (Nos vero libenter id concedimus, ut apparet ex August. confess. art. 7. et 8.) 3. In quibus dicunt, ad ecclesiam catholicam pertinere omnes sanctos, qui ab origine mundi usque ad haec tempora vixerunt, quis enim in hac vita illos externo aspectu intuetur? Augustinus in Psalm. 90. conc. 2: *Corpus hujus capitis ecclesiu est, non quae hoc loco est, sed quae hoc loco et per totum terrarum orbem, nec illa quae hoc tempore, sed ab ipso Abel usque ad eos qui nascituri sunt usque in finem et credituri in Christum, totus populus sanctorum ad unam civitatem pertinentium, quae civitas corpus Christi est, cujus caput est Christus.* Lib. 1. de bapt. contra Donat. c. 16. scribit, duas esse civitates, hoc est duas ecclesias, quarum una peperit Abelem, Enoch,

XI. 95. Noë et Abrahamum, Moysen etiam et prophetas, apostolos, martyres et omnes bonos Christianos; altera vero Cainum, Cham, Imaëlem, Esau, Judam, Simonem Magum et ceteros pseudo-christianos ad haec usque tempora in affectione animali pertinaciter obduratos, sive in unitate permixti sint, sive aperta praecisione dissentiant. Beda in cap. 6. Cantic.: *Sicut unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium; ita est una ecclesia electorum omnium multitudo per omnia et mundi loca, et seculi tempora eidem uni Deo et Patri subjecta.* Gregorius homil. 19. in evang.: *Conditor noster habet vineam, universalem scilicet ecclesiam, quae ab Abel justo usque ad ultimum electum, qui in mundo nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit.* 4. In quibus ad ecclesiae catholicae societatem etiam triumphantem ecclesiam pertinere docent, quis enim societatem beatorum in coelis triumphantem vidit? Augustinus in enchirid. ad Laurent. cap. 56. cum exponit articulum symboli *Credo ecclesiam catholicam, docet, non solum de militante, sed etiam de triumphante ecclesia hoc esse intelligendum. Quae tota*

(inquit) hic accipienda est non solum ex parte peregrinatur in terris a solis ortu usque ad occasum laudans nomen Domini, et post vetustatem ptivitatem cantans canticum novum; verum ex illa, quae in coelis semper, ex quo condita cohaesit Deo nec ullum sui casus malum experta. Et postea: *Utraque una erit consortio unitatis et nunc una est vinculo caritatis, quae instituta est ad colendum unum Deum.* Idem lib. de civ. Dei c. 7: *Cum ipsis (beatis angelis) una civitas Dei, cui dicitur in Psalmo: Gloria dicta sunt de te civitas Dei, cujus pars in terra peregrinatur, pars in illis opitulatur.* Huc refertur confessio Bellarmini libr. 3. de eccles. c. penult.: *Ecclesia triumphans unita est, imo una est cum militante.* Si ergo triumphans ecclesia est invisibilis, negari nequit, ecclesiam catholicam esse invisibilem, quod enim parti convenit, toti propter illam partem tribui debet. Turrianus libr. 3. c. 4. hoc agnoscere videtur, quando ait: *Una tota ecclesia partim visibilis est, partim invisibilis.* 5. In quibus praecipuum Dei cultum externum ecclesiae agnoscunt esse internum. Justinus in epist. ad Diogn. p. 384: *Invisibilis anima invisibili corpore tanquam praesidio constituta est et Christiani cognoscuntur, dum in mundo errantur, sed invisibilis est eorum cultus dei.* Origenes hom. 23. in Num. circa med.: *Solus Christus est, huic si luna, id est ecclesia sua lumine illius repletur, juncta fuerit et per se adhacserit, festivitatem neomeniae agit etc.* Idem: *Christus est, quando neque videri neque comprehendi non potest aspectibus potest.* Augustinus in Psalm. 41: *Pulchram novit, qui speciem ejus amavit. Quae interiora pulchritudinis? conscientia; ibi videtur Christus, ibi amat Christus, ibi alloquitur Christus, ibi punit Christus, ibi coronat Christus.* Huc pertinet quod Bellarminus c. 2. concedit, quosdam esse animas ecclesiae, licet non sint de corpore; c. 6. concedit, quosdam esse in ecclesia animo, non autem corpore, etiam in externa communicatione, quod sufficiat illis salutem; et c. 15. quod multa invisibilia, fides, spes, caritas etc. sint in ecclesia, jam vero externo aspectu dijudicari nequit, quinam sint animae ecclesiae et in quorum cordibus deus, interna, fides, spes, caritas etc. locum habeant, tamen illi ipsi peculiarem aliquam societatem constituunt, quia vinculo Spiritus sunt conjuncti, illis proprie ac principaliter consistit ecclesia. negari nequit, ecclesiam illam, quae est congregatio sanctorum, esse invisibilem. Idem concedit Interimisticus c. 9: *Ecclesia quatenus constat ex membris talibus, quae secundum caritatem vivunt, societas eorum est tantum et eatenus spiritualis et invisibilis.* Sic ergo ex ore adversariorum veritas testimonio recipitur.

79. Bellarminus demonstraturus, ecclesiam esse visibilem, praesupponit c. 9. resp. ad arg. duas ecclesias fingere, et c. 11. §. 1. nos ecclesiam nomine visibilem, re autem invisibilem statuere

et praesupposita non agnoscimus. Diverso spectu unam eandemque ecclesiam visibilem dicimus, visibilem ratione societatis quae in professione fidei et usu sacramentorum; invisibilem ratione societatis internae, donis Spiritus sancti internis quaerenda est. Item etiam inter ecclesiam particularem et catholicam. Particulares ecclesias visibiles esse non, catholicam autem invisibilem esse asserit nomen catholicae accipiatur pro congregationum, sive pro complexu omnium particularium ecclesiarum, sicut haec superius late sunt. Rectius de nostra sententia disserit Bellarminus lib. 4: *Lutherani (inquit) signa visibilia a externa ecclesiae statuunt, nimirum verbum Dei et sacramentorum administrationem, et constanter docent, ubicunque haec videntur, ibi esse etiam veram Christi; quia tamen solos justos et pios ad ecclesiam pertinere statuunt, et nemo potest certo scire vere justos et pii inter tam multos, nisi a pietate exterius prae se ferunt, ut ait, multos ubique esse hypocritas et infideles, ideoque nostri concludunt, eos facere ecclesiam invisibilem.* Haec Bellarminus, quae facile ad unum sensum reduci, modo conclusio facta non simpliciter, sed secundum rationem scilicet dici invisibilem propter fidem internam, quae oculis humanis perspicitur. Item tamen ecclesiam esse et dici visibilem per praedicationem verbi et administrationem sacramentorum, quae in oculos et aures exterius perveniunt. Definimus enim ecclesiam, quod sit coetus doctrinam divinam profitentium et salvandis institutis utentium, in quo coetu sunt hoc est vere credentes et electi, qui sunt membra ecclesiae, quibus in hac vita non sancti, sed tamen in doctrina consentientes ad externam duntaxat ecclesiae societatem pertinent. Sed expendamus argumenta Bellarmini robare conatur, ecclesiam esse visibilem dicit, illud probari ex omnibus Scripturis, in quibus nomen ecclesiae invenitur, et nomine ecclesiae visibilis congregatio, nec proferri posse vel unicum locum, nec hoc tribuatur congregationi invisibili. Respondemus: imo vero ubicunque nomen ecclesiae specificiter accipitur et pro catholica ecclesia, invisibilem sanctorum et vere credentium denotat, quia vera catholicae ecclesiae membra sunt, nisi vere credentes et sancti, ut ait demonstratum. Neve sit necesse multa dicta cumulare, repetimus articulum symbolici: *Credo sanctam catholicam ecclesiam, unam sanctorum.* Afferit Bellarminus quatuor dicta, quibus probet, nomine ecclesiae intelligi visibilem congregationem, sed inter ejusdem generis. Quaedam enim agunt de particularibus, quas visibiles esse con-

est invisibilis congregatio sanctorum. Num. 20, v. 4: *Cur eduxistis ecclesiam in solitudinem; ubi ecclesia vocatur populus ille notissimus Israël, qui exierat ex Aegypto.* Respondemus: Nemo nostrum negat, particularem illam ecclesiam Israëlitarum fuisse visibilem, sed ex eo nondum efficitur, catholicam ecclesiam fuisse visibilem, quia ad catholicam ecclesiam, id est ad sanctorum congregationem, pertinebant non omnes illi, qui in externo et visibili illo coetu versabantur, sed pii duntaxat et vere credentes, ut Moyses, Aaron, Josua, Caleb etc. Atqui non poterat externo adpectu dijudicari, quinam in illo coetu essent vere pii et sancti. Praeterea ad ecclesiam catholicam pertinebant non solum pii tunc temporis adhuc viventes, sed etiam sancti jam ante demortui, Adam, Seth, Noe, Enoch, Abrahamus, Isaacus, Jacobus etc. atqui illi in coelis triumphantes humanis oculis non erant obvii. 2. 1. Reg. 8, v. 14: *Convertit rex faciem suam et benedixit omni ecclesiae Israël, ubi de ecclesia visibili manifeste loquitur Scriptura.* Respondemus: etiam hic locus agit de ecclesia particulari, videlicet de coetu populi Israëliti in templo tunc congregato, sed quinam ex illo coetu fuerint vera catholicae ecclesiae membra, externo adpectu dijudicari non potuit, cum ibidem Salomon disserte addat v. 39: *Tu Domine solus nosti corda omnium filiorum hominum.* Quin imo ne quidem de tota visibili ecclesia Israëliti hic locus agit, cum multi ex illo coetu abfuerint. 3. Matth. 16, v. 18: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, ubi sive nomine petrae intelligamus Christum, sive fidei confessionem, sive Petrum, semper fundamentum ecclesiae est aliquid sensibile, ac proinde ipsa ecclesia est sensibilis sive visibilis, nam etsi nunc nec Christum, nec Petrum videmus, tamen tunc uterque sensibus corporeis expositus erat ad videndum et nunc uterque videtur non in se, sed in vicario, aut successore suo.* Respondemus: locus hic de ecclesia catholica proprie agit. Contra particulares ecclesias inferorum portae saepius praevalent, ut experientia testatur, sed catholicam ecclesiam nulla vis ac potentia Satanae evertere potest. Qui sunt in visibili duntaxat ecclesiae particularis coetu, hoc est qui ad externam duntaxat ecclesiae societatem pertinent, a portis inferorum everti possunt, sed qui ad ecclesiam catholicam pertinent, quamdiu vera fide Christo adhaerent, non possunt adversaria diaboli potentia everti. Sicut Christus Joh. 10, v. 28. testatur: *Oves meas nemo rapiet ex manu mea.* Hujus catholicae ecclesiae fundamentum est Christus 1. Corinth. 3, v. 11: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, videlicet Christus Jesus;* hoc fundamentum esse visibile, hoc est videri oculis corporeis, nemo poterit dicere, cum pii credant in Christum, quem non vident, 1. Pet. 1, v. 8. Quamvis vero Christus cum in diebus carnis suae in terris versaretur, videri potuerit, tamen quia ratione ecclesiae fundamentum fuit et quomodo vere credentes ut vivi lapides super hoc angulari lapide aedificentur, exterius videri non potuit, tota enim

Num. 20, v. 4: Eduxi-
stis ec-
clesiam
in soli-
tudinem.

XL 97.
1. Reg. 8,
v. 14: Be-
nedixit
rex omni
ecclesiae.

Matth. 16,
v. 18: Super
hanc pe-
tram aedi-
ficabo
ecclesiam
meam.

haec structura est mystica, spiritualis et interna. Cum Petrus Christum ecclesiae fundamentum esset confessus, Christus ipsi respondet Matth. 16, v. 17: *Caro et sanguis tibi hoc non revelavit. At si Christus, quatenus est ecclesiae fundamentum, videri potuisset, certe caro et sanguis, oculi scilicet carnales, illud Petro revelassent. Ergo ipsa quoque ecclesia, de qua Christus ibidem loquitur, est invisibilis. Ut Bellarminus ex fundamento visibili colligere voluit, ecclesiam esse visibilem, ita nos rectius ex fundamento invisibili colligimus, ecclesiam esse invisibilem. Christum et Petrum in papa ut vicario et successore suo videri vix quisquam credet, qui doctrinam ac vitam Christi et Petri cum doctrina et vita papae conferre voluerit. Nimum profecto distat haec imago a prototypo et hic successor a praedecessoribus. Sic ergo hic locus nostram potius confirmat sententiam. De tali ecclesia Christus loquitur, quae super petram eo modo exstructa sit, ut ne quidem inferorum portae contra eam praevalcant. Sed hoc non potest de ecclesia aliqua visibili intelligi, sed de invisibili catholica ecclesia vere credentium et electorum. Refero huc insigne dictum Lyrani, qui in comm. hujus loci sic scribit: *Ecclesia non consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis ecclesiasticae vel secularis, quia multi principes et summi pontifices et alii inferiores inventi sunt apostatasse a fide, propter quod ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia vera et confessio fidei et veritatis.* 4. Matth. 18, v. 17: *Dic ecclesiae, si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus. Sed neutrum servari posset, si ecclesia esset invisibilis.* Respondemus: ecclesiae nomen hic accipitur vel pro senioribus ac presbyterio, vel pro visibili coetu vocatorum, nequaquam vero pro ecclesia catholica, quae est congregatio sanctorum. Concedimus, senatum ecclesiasticum et coetum vocatorum esse visibilem, sed catholicam ecclesiam visibilem esse negamus. 5. Actor. 20, v. 28: *Attendite vobis ipsis et universo gregi, in quo vos Spiritus s. posuit episcopos regere ecclesiam Dei. At quomodo poterant regere ecclesiam, quam non noverant?* Respondemus: confusio mater est obscuritatis et erroris. Nomen ecclesiae eo in loco accipitur pro grege sive auditoribus in visibili et particulari ecclesia Ephesiorum, ut constat ex circumstantiis textus et ex dicto Petrino 1. epist. 5, v. 2: *Pascite eum, qui inter vos est gregem; nos autem hic loquimur de ecclesia catholica, ad quam pertinent soli vere credentes et sancti, quos a reliquo vocatorum coetu pastores discernere non possunt, nihilo tamen minus ecclesiae gregem sibi commissum salutariter pascere et possunt et debent.* 6. Act. 15, v. 3: *Illi quidam deducti ab ecclesia pertransibant Phoenicem et Samariam; v. 4: cum venissent Hierosolymum, suscepti sunt ab ecclesia, c. 18, v. 22: Adscendit Paulus et salutavit ecclesiam. Quomodo ista conveniunt ecclesiae invisibili?* Respondemus: quomodo vero convenit ex his et similibus locis, quae de ecclesiis particularibus agunt, concludere velle ad catholicam*

Matth. 18,
v. 17:
Dic ec-
clesiae.

II. 26.

Act. 20,
v. 28: At-
tendite
vobis
ipsis et
gregi.

Act. 15,
v. 3: De-
ducti ab
ecclesia.

ecclesiam? particulares ac domesticae ecclesiae stant ex toto coetu vocatorum, sed catholica ecclesia proprie sic dicta solos sanctos et electos suo complectitur. Particulares ecclesiae adire et saluari possunt, sed catholicam ecclesiam symbolo nos profiteamur credere. 7. *Paulus se persecutum ecclesiam Dei* 1. Cor. 1. Gal. 1, v. 13. Philipp. 3, v. 6. et notum persequatur. Respondemus: totam ecclesiam catholicam nec Saulus, nec quisquam alius potest, quia pars ejus in coelis triumphat super persecutorum minas ac vires elevata; quae catholicae ecclesiae membra, id est quosdam credentes et pios persequuntur tyranni, non autem tenus sunt membra ecclesiae catholicae invisibilis sed quatenus in coetu vocatorum visibili Christi profiteantur. Qui pios et vere fideles persequuntur Christum ipsum persequuntur Act. 9, v. 4. tamen persecutores nec Christum vident, nec ecclesiam catholicam vident. Quomodo igitur ex citatione quorundam in ecclesia particulari ecclesiae catholicae inferri potest? 8. 1. Cor. 15: *Haec tibi scribo, Timothee, ut scias, quod te oporteat conversari in domo Dei, quae est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, sane non poterat in ea conversari, nisi sanctus esset.* Respondemus: loquitur apostolus de ecclesia Ephesiorum, quae fuit visibilis et particularis, quam Timotheus videre potuit, sed ex eo non colligitur, ecclesiam catholicam, quae est congregatio vocatorum, esse visibilem. De ecclesia Ephesiorum vis particulari ecclesia dici potest, quod ait deus propter vere credentes et electos, qui sunt in quibus Deus sua gratia habitat, ubi per totum coetum tota ecclesia particulari, sive toti coetu vocatorum tribuitur, quod quibusdam duntaxat in parte tribuitur. Vide Lutherum in libr. contra Iovin. proph. tom. 3. Jen. Germ. pag. 91. Quia Bellarminus ipse c. 7. resp. ad 1. ponit hanc sententiam: *Saepe Scriptura per figuram intellectionis aliquid toti, quod solum convenit parti, exemplis ibidem declarat. Jam vero externus coetus dijudicari nequit, quinam in ecclesiis particularibus sint vere domus Dei, columna et firmamentum veritatis, id est qui sint vere credentes et electi, in quibus Deus sua gratia suoque Spiritu habitat, qui in veritate agnita constanter persequuntur Christum.* Ergo vera electorum ecclesia est invisibilis. 9. Iovin. hingius in excub. contra Meisn. p. 15. urg. Psalm. 89, v. 38: *Thronus ejus sicut sol in meritu meo et sicut luna perfecta in aeternum.* Respondemus: loquitur psalter de splendore ecclesiae catholicae, quem habet coram Deo, non externus coetus, quem habet in mundo coram hominibus. Dicitur Iovin. hovah: *Thronus ejus (Davidis) sicut sol in meritu meo.***

80. Secundum argumentum Bellarminus adducit illis Scripturae locis, ubi non nominatur, sed describitur ecclesia. 1. Psalm. 19, v. 5: *In tabernaculo suo, quod Augustinus*

Joh. sic exponit: In manifesto posuit ecclesiam, ut sicut sol non potest latere, ita nec potest abscondi. Respondemus: Hebraei habent: Soli posuit tabernaculum in eis, etc. Sensus igitur literalis est, quod Deus in tentorium, hoc est sedem quandam in coelis. Augustini allegoria ex vera et Latina originem duxit, jam vero, quam vim allegoricae interpretationes ex vitiosa versione petita in probatione obtineant. Praeterea Augustino res fuit satis, qui in uno tantum orbis angulo includebant, quibus Augustinus recte operas particulares Christi ecclesias toto orbe. Nos vero non inficias imus, particulares esse visibiles, licet non semper eodem ut postea dicitur. 2. Esa. 2, v. 1. Dan. Mich. 4, v. 1. comparatur ecclesia monti conspicuo, qui nullo modo potest latere expositionem Hieronymi in illa loca et tract. 1. in epist. Joh. Respondemus: Micheas describunt ecclesiae magnitudinem, quae temporibus Messiae per evangelii praedicationem erat futura. Iste eventus respondit, sed quid ex eo sententiam inferri potest? Si enim ab initio N. T. talis fuit ecclesiae evangelii praedicatione ubique inter omnes gentesque disseminato maxima esset ecclesiarum claritas; ex eo tamen non potest, quod perpetuo toto N. T. tempore Christi claritas sit futura, contrarium scripturis suo loco ostendemus. Praeterea tempore, quo particularium ecclesiarum claritas splenduit, catholica sanctorum ecclesia invisibilis; quinam enim in coetibus illis et clarissimis fuerint vere credentes et merito ad aspectu dijudicari nequaquam potest praedicat, fore ut cum reliqua regna tamen Christi regnum maneat perpetuum, ecclesiae catholicae firmitatem, nequaquam enim visibilitatem arguit. Hieronymus in eph. docet, ecclesiam comparari monti propter externam claritatem perpetuam quia in altitudine sanctorum dogmatibus est. Alludunt prophetae ad montem quo exstructa fuit Hierosolyma Judaeanae docent, montem Sion fuisse exiguum, ecclesiam Israëliticam in una gente et regione sitam, sed tempore Messiae montem hunc esse, hoc est ecclesiam praedicatione evangelii gentes esse transferendam, sed in illo vocatorum numero non minus ut in populi Israëlitici coetu vere credentes et suis oculis non sunt obvisi. Ergo vera ecclesia etiam in N. T. est et manet in 3. Matth. 5, v. 14: Non potest civitas super montem posita, quod Augustinus de civitate c. 14. et alibi passim exponit de ecclesia Respondemus: Christus ibi alloquitur apo-

stolos, quorum doctrinam et vitam omnium conspectui obviam esse testatur, praecedat enim, vos estis sal terrae, vos estis lux mundi, atque hoc modo locum illum tractant Chrysostomus et Theophylactus. Augustinus de ecclesia hoc testimonium usurpat et opponit illud Donatistis, qui non nisi in una orbis parte ecclesiam remansisse docebant, illos ex frequentia et celebritate ecclesiarum, quae tunc temporis fuerunt, convincit, sed ex eo non potest inferri, ecclesias particulares perpetuo fore tam gloriosas, frequentes et illustres; multo minus ex eo colligi potest, catholicam electorum ecclesiam esse visibilem. Idem lib. 13. cont. Faust. c. 13. ecclesiam super montem esse positam sic exponit, quod XI. 100. veritas non quaerat angulos aut latebras. 4. Parabola evangelicae de area, de reti, de omili, de convivio etc. omnes ostendunt, ecclesiam veram, quae est regnum coelorum, esse visibilem. Respondemus: loquuntur hae parabola de statu ecclesiarum particularium, quod scilicet in illis mali bonis, paleae tritico, pisces putridi probatis, hoedi ovibus etc. sint permixti, nequaquam vero probant ad ecclesiam catholicam proprie sic dictam malos pertinere, aut illam visibilem esse.

81. Tertium argumentum petit Bellarminus ex ortu et progressu ecclesiae. In V. T. adeo visibilis erat ecclesia, ut in ipsa carne portarent visibile signum circumcisionis; in N. T. sine dubio ecclesia Christiana tota erat in principio in apostolis et discipulis Christi, qui adeo visibiles erant, ut super illos Spiritus s. visibiliter descenderet in die Pentecostes. Deinde istis additi sunt visibiliter una die homines ad tria millia per fidei confessionem et baptismum, ac deinceps semper illi omnes et soli habiti sunt de ecclesia Christi, qui ad illos primos se adjunxerunt per baptismum et fidei confessionem etc. Respondemus: 1. Paulus Rom. 2, v. 28. et 29. distinguit inter Judaeum in abscondito et in manifesto; item inter circumcisionem carnis et spiritus. c. 9, v. 6. negat, omnes esse Israëlitae, qui sunt ex Israë. v. 8. distinguit inter filios carnis et filios promissionis. Christus Joh. 8, v. 39. Judaeis hoc opponit: Si filii Abrahae essetis, opera Abrahae faceretis. Ex his et similibus locis colligitur, non omnes ex Abrahae semine natos ac per circumcisionem populo Israëlitico ascriptos fuisse vera catholicae ecclesiae membra, aut pertinuisse ad coetum electorum, sed spirituales Abrahae filios per circumcisionem spiritualem Deo regenitos, fuisse veram catholicam ecclesiam. Exterior circumcisio fuit piis et impiis communis, unde Paulus pronuntiat praevicatoribus legis circumcisionem factam esse praeputium Rom. 2, v. 25. proinde ex circumcisionis signo visibili colligi non potuit, quinam ex populo Israëlitico ad catholicam ecclesiam, quae est congregatio sanctorum, pertineant. Fuit omnino circumcisio visibile signum ecclesiae Israëliticae visibilis, sicut hodie baptismus est signum visibile ecclesiae Christianae, per quod a reliquis coetibus Judaeorum, Turcarum et gentilium distin-

non potest abscondi.

Parabola evangelicae Matth. 13.

3. Idem probat ecclesiae ortus et progressus.

guitur, sed catholica ecclesia non habet tale ali-
quod visibile signum, cum internae illae virtutes,
quae requiruntur, ut quis sit verum ecclesiae cat-
holicae membrum, oculis externis conspici neque-
ant. 2. Totam ecclesiam Christianam sive catho-
licam fuisse in principio in apostolis et discipulis
tantum, salva veritate affirmari nequit, quia ad ec-
clesiam catholicam pertinent etiam patriarchae, pro-
phetae et reliqui sancti V. T., qui ad ecclesiam tri-
umphantem translati hominum oculis non fuerunt
obvii, ac proinde catholica ecclesia etiam tum tem-
poris fuit invisibilis. Quinimo ne quidem tota mi-
litans ecclesia fuit duntaxat in apostolis et discipu-
lis Christi, quia in Galilaea, Samaria et aliis locis
fuerunt multi vera fide Christo adhaerentes, qui
apostolis et reliquis discipulis Christum publice se-
ctantibus non fuerunt noti, inde enim post Christi
resurrectionem tantus discipulorum numerus, qui
ad quingentos fratres assurgebat, in Galilaea tam
subito congregari potuit Matth. 28, v. 16. 1. Cor.
15, v. 6. Ac Nicodemi exemplum Joh. 3, v. 1.
ostendit, in ipsa urbe Hierosolymitana inter juratos
Christi hostes, pontifices, Phariseos et Scribas, col-
lectam fuisse piorum ecclesiam, qui metu repressi
fuerunt, quominus publice Christum profiterentur.
Illi, super quos Spiritus s. visibiliter descendit et
qui per baptismum et fidei professionem huic coetui
sese conjunxerunt, fuerunt particularis et visibilis
ecclesia, sed in illo ipso externo visibilis ecclesiae
coetu catholica et invisibilis electorum ecclesia la-
tuit. In particulari et visibili illa ecclesia ministe-
rio apostolorum Hierosolymis collecta procul dubio
fuerunt aliqui hypocritae, a quibus licet vere cre-
dentes et electi externi adspectu discerni haud-
quaquam potuerint, tamen hypocritae illi ad eccle-
siam catholicam non pertinebant.

XI. 101.

4. Eccle-
sia est
societas
homi-
num.

82. Quartum argumentum deducitur ex ipsa ra-
tione ecclesiae. *Ecclesia est societas quaedam non
angelorum, non animarum, sed hominum. Non au-
tem potest dici societas, nisi in externis et visibili-
bus signis consistat, nam non est societas, nisi se
agnoscant, qui dicuntur socii; non autem se possunt
homines agnoscere, nisi societatis vincula sint ex-
terna et visibilia.* Respondemus: 1. quando ecclesia
catholica a Bellarmino negatur esse societas anima-
rum, eo in ipso omnes sancti defuncti ex ecclesia
catholica excluduntur, et re ipsa negatur, quod ec-
clesia triumphans sit pars ecclesiae catholicae. Id
vero quomodo convenit cum verbis Bellarmini c.
5. §. penult.: *Ecclesia triumphans unita est, imo
potius una est cum militante?* imo quomodo con-
venit tabulis divinae veritatis Hebr. 12, v. 22: *Acces-
sistis ad montem Sion et civitatem Dei vicentis,
Hierosolymam coelestem et multorum millium an-
gelorum frequentiam*, v. 23. *πανηγύρι καὶ ἑκκλησίᾳ
πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων*, ad eccle-
siam primogenitorum, qui conscripti sunt in coelis,
et spiritus justorum perfectorum. Quomodo denique
convenit articulo symboli apostolici, *Credo sanctam
catholicam ecclesiam, communionem sanctorum?*

Certe ex communione illa sanctorum non
proscribi animae sanctorum defunctorum.
tans ecclesia est quidem hominum societas
quatenus praedicatione verbi et administrat
cramentorum utpote visibilibus et externis
unam societatem colliguntur, ecclesiam
constituunt; sed quatenus ad catholicam
pertinent, interno, spirituali et invisibili
et caritatis vinculo cum capite suo et inter
vicem colligantur, quod vinculum et quae
cum sit invisibilis, ex eo efficitur, catholica
siam esse invisibilem. 3. Quod Bellarmini
suum argumentum confirmare nititur ex
nium humanarum societatum, in *militiam
in regnum, in civitatem non aliter quam
homines quam signis visibilibus*, id facile
explicationem, ecclesia est militia, sed
est regnum, sed coelorum; est civitas, sed
et superna. Reliquae societates humanae
ternae et visibiles, sed ecclesiae catholicae
est interna et invisibilis. Quis enim videt
modo vere pii et credentes cum Christo
vinculo spirituali conjungantur? quis videt
nionem sanctorum viventium cum spiritibus
defunctorum? quis videt compagem spirituum
membra corporis mystici? Si nulla est societas
inter illos socios, qui per signa externa
sese mutuo agnoscere possunt, omnis omnino
inter Christum et catholicam ecclesiam ejusque
bra negabitur, cum Christus oculis corpore
vita non videatur.

53. Quintum argumentum Bellarminus
modo: *Tempore Christi, ut volunt Philippus
et Flaccus Illyricus, ecclesia solum erat in
Simeone, Anna, Maria et paucis aliis piis, non
in pontificibus et certa multitudine Judaeorum
constat, quod Zacharias, Simeon et ceteri
cabant cum pontificibus in templo et sacri-
Ergo vel male faciebant illi communicare
ecclesiae, vel male faciunt Lutherani non
cando nobiscum et obediendo pontifici.* Re-
mus: 1. acceptamus comparisonem, quod
ecclesiam cum Simeone, Zacharia et reliquis
Romanam vero ecclesiam cum pontificibus
qua multitudine Judaeorum comparat, ex
immo colligitur, nostram ecclesiam esse
illorum vero falsam. 2. Hoc argumentum
roboris haberet, non probaret, ecclesiam esse
esse visibilem, sed Romanam ecclesiam
a nobis deserendam; sed haec quaestio est
loci, argumentum igitur est a scopo alienu-
rem recte expendere velimus, hoc argumen-
stram potius confirmat sententiam. Erant
sua Judaica pontifices, sacerdotes, Levitae,
etc. qui omnes ecclesiae titulum sibi arroga-
revera catholicae ecclesiae membra non erant
Christum ecclesiae catholicae caput et
Christi catholicae ecclesiae membra persequi
Conservabatur autem ecclesia in paucis illis, in
Zacharia, Elizabetha, Anna etc. qui ut homines

etiam, sed quatenus catholicae ecclesiae mem-
bra videri non poterant. Adscendebant ad tem-
plum reliquis Judaeis, celebrabant cum ipsis sa-
cris externa societate illis conjuncti erant, in-
ter ipsi soli, non autem reliqui Judaei erant
ecclesiae catholicae. Proinde cum externis oculis co-
nspici potuerit, quinam ex promiscuo Israëli-
tæ ad ecclesiam catholicam pertinuerint,
ecclesiam catholicam fuisse invisibilem.
Idem argumento etiam colligitur, ecclesiam vi-
vis non esse perpetuo eodem modo illustrem et
errore immunem, ut Pontificii existimant,
et in sequentibus quaestionibus disputabitur.
Ecclesiam Israëliticam et Romanam est quae-
ritur. Summus pontifex in ecclesia Israë-
litica erat institutus, sed tali institutione
non pontifex Romanus. Templum, sacrifici-
a politica Judaica divinitus erant instituta
et addita, quod durare debeant usque ad
tempus, proinde antequam Messias veniret, destruc-
tum, abolerentur sacrificia et everteretur
politica, vere pii in externa ecclesiae Judai-
cae permanserunt eodem templo iisdemque
sacramentis. Sed de Romana ecclesia hoc demon-
stratur, quod tales promissiones obtineat, neque
cultus divinus ad templum in V. T. fuit
translatus. In ecclesia ad urbem Romam divino pro-
prietate est. 5. Quin imo quemadmodum Chri-
stus ecclesia post Christi adscensionem,
Pharisaei et reliqui Judaei illos fa-
utores et vitae eorum insidiarentur,
et ecclesiae Judaicae societate tandem
destruerent, sic et nos fulmine excommunicationis
a pontifice impediti et persecutionum vio-
lenciae ecclesiae societate expulsi ab ipso-
rum discessimus, non tam ab ipsis fu-
gati. Si verae doctrinae confessio
et sacramentorum usus nobis liber fuisset
forte non discessissemus ab externa eccle-
siae societate. 6. Quemadmodum in cor-
rupta ecclesia Israëlitica statu, cum videren-
tur corruptelis doctrinae idololatria et super-
stitione repleta, servavit sibi Deus semen sanctum;
et in temporibus papatu longe lateque
diffusa, cum itidem viderentur omnia corrupta
et depravata, servavit sibi Deus semen sanctum,
et hodie in media Roma colligit sibi ec-
clesiam, quae licet ab externa Romanae ecclesiae
separata est, tamen internam cum
ecclesia catholica communionem obtinet atque hoc
invisibilis est.

Idem argumentum petitum est ex necessitate.
omnes sub periculo aeternae mortis verae
fidei nos adungere et in illa perseverare. At hoc
non potest, si ecclesia est invisibilis. Responde-
tur, hoc necessario intelligendum est de ecclesia
catholica, extra quam non est salus. Coniungimur
ecclesiae catholicae, quando vera fide Christo
coniungimur, haec fides in Christum efficax
et caritatem, qua cum reliquis corporis huius my-

stici membris sociamur. 2. Quamvis vero externis ocu-
lis nec Christus ecclesiae catholicae caput, nec membra
ejus vera et genuina nobis sint obvia, tamen sufficit
nobis ad salutem, quod interiori Spiritus vinculo illis
coniungimur. 3. Necessarium quidem est, ut ecclesiae
etiam visibili, in qua pure sonat doctrina coelestis
et legitime administrantur sacramenta, externa socie-
tate nos coniungamus, sed haec conjunctio cum ex-
terna visibilis ecclesiae societate non est simpliciter
et absolute necessaria. 4. Incidere enim potest tem-
pus ejusmodi, quo talis quaedam particularis eccle-
sia puritate doctrinae et legitimo sacramentorum
usu publice illustris et conspicua inveniri non possit,
sed externum ecclesiae ministerium sit corruptum
et depravatum, ut ecclesiae Israëliticae in V. et
Christianae in N. T. exemplis paulo post demonstra-
bitur. 5. Et tunc distinguendum est inter duplicem
ad ecclesiam accessum; prior est *localis et manife-
stus* ad ecclesiam particularem per externam fidei
professionem; posterior *spiritualis et occultus* ad ec-
clesiam universalem per internam cordis assensionem.
Etiam si ille non habeat locum tempore persecutionis
et corruptelarum inundantium, hic tamen perpetuo
in ecclesia locum obtinet. 6. Nec potest hoc negare
Bellarminus, si respiciat exempla Zachariae, Simeonis,
Annae et aliorum piorum, qui ante Messiae ad-
ventum vixerunt, illi nusquam poterant invenire par-
ticularem aliquam ecclesiam, quae ab omnibus cor-
ruptelis libera purum haberet verbi ministerium,
ergo fide et interna cordis assensione conjungebant
se ecclesiae catholicae, externam interim societatem
cum ecclesia corrupta et depravata colentes. 7. Fieri
potest, ut quis in captivitatem Turcicam abductus
in carcere solus latitet, is certe externam cum aliqua
particulari ecclesia societatem habere nequit, suffi-
cit igitur illi ad salutem conjunctio interna cum ec-
clesia catholica. 8. Fatetur Bellarminus, *injuste
excommunicatum posse fieri salvum, cum sit adhuc
in ecclesia animo sive desiderio, licet non corpore,
sive externa communicatione.* c. 6. resp. ad. 1. ergo
necessitas illa conjunctionis cum ecclesia non potest,
nec debet intelligi de externa conjunctione cum
ecclesia visibili, sed de interna et spiritali conjun-
ctione cum ecclesia catholica. Injuste excommunica-
tus privatur externa communione et conjunctione
cum ecclesia particulari et visibili, interim tamen non
privatur interna communione et conjunctione cum
ecclesia catholica et invisibili, proinde etiam salute
non privatur.

85. Septimum argumentum petitur ex definitione. 7. Eccle-
sia est congregatio hominum utentium sacra-
mentis iisdem et fidem Christi profitentium sub
regimine legitimorum pastorum, sequitur necessario,
eam esse visibilem. Respondemus: fatetur ipse Bel-
larminus, non requiri ullam internam virtutem, ut
quis sit de illa ecclesia, quam hoc modo definivit,
nos vero loquimur hic de ecclesia catholica, quae est
congregatio sanctorum, ad quam proinde nulli per-
tinent, nisi qui fide, spe, caritate et internis Spiri-
tus sancti donis praediti sunt. Quid in definitione

XI. 103.

7. Eccle-
sia est
congre-
gatio ho-
minum
utentium
sacra-
mentis.

8. Dicta
patrum.

illa Bellarmini desiderari possit, superius monuimus. Octavum et ultimum argumentum sumitur ex quibusdam dictis patrum, sed illa nostrae sententiae neutiquam sunt adversa. Origenes homil. 30 in Matth. dicit, *ecclesiam esse plenam fulgore ab oriente usque ad occidentem*, sed hoc nobis non repugnat, neque enim perpetuus est ille ecclesiarum particularium fulgor externus, et in clarissimo ecclesiarum particularium fulgore ecclesia catholica sive congregatio vere piorum est invisibilis. Adde quod fulgorem illum Origenes ipse ibidem exponit de veritate in Scripturis sacris revelata: *Scire debemus et illud (inquit), quoniam veritatis fulgor non aliquo quidem Scripturarum loco apparet, ex alio autem Scripturarum loco non defenditur, sed ex omni loco Scripturarum, sive ex legis, sive ex prophetarum, sive ex evangeliorum, sive ex apostolorum scriptura defenditur. Et exiens hic fulgor veritatis ab oriente, id est ab initiis Christi, apparet usque ad dispensationem passionis ipsius, in qua est occasus ipsius.* Idem ad testimonia Cypriani, Chrysostomi et Augustini respondendum, loquuntur de statu ecclesiae, qualis fuit illorum temporibus, illustris scilicet, splendor et conspicuus frequentia et celebritate particularium ecclesiarum, victoria contra haereses et persecutiones, ministerio verbi sinceriore etc. sed ex eo inferri nequit, perpetuo talem esse ecclesiae

XI. 104. visibilis statum, multo minus ex eo colligi potest, ecclesiam catholicam, quae in visibili illo et illustri coetu vocatorum abscondita latet, esse visibilem. Quaedam etiam dicta veterum loquuntur de ecclesiae perpetuitate et splendore ejus interno, quae haudquaquam probant externum et visibilem ecclesiae splendorem esse perpetuum et immutabilem. Sol clarissima luce fulgens nunquam exstinguitur, interim tamen nubibus et nebulis obscuratur; sic ecclesia persecutionum et haeresium nube quandoque obnubilatur, ut externus ejus splendor non appareat, qua de re in sequenti quaestione latius dicetur.

XI. 105.

CAPUT VIII.

AN ECCLESIA POSSIT DEFICERE.

86. Exposito materiali ecclesiae, ex quibus scilicet hominibus ea constet, proximum erat, ut ad ecclesiae notas, in quibus veluti forma ecclesiae externa consistit, descenderemus ac tunc demum de adjunctis ecclesiae ageremus, sed quia cum quaestione de ecclesiae visibilitate maguam cognationem habent

XI. 106. quaestiones, an ecclesia deficere et errare possit, unde etiam conjunctim a Bellarmino ante disputationem de notis ecclesiae pertractantur, ideo vestigiis ordinis hujus ab ipso observati insistemus.

XI. 107. maxime cum disputatio de invisibilitate ecclesiae plene intelligi non possit, nisi addatur explicatio quaestionis, an ecclesia possit deficere. Statum

quaestionis Bellarminus c. 11. format hoc modo: *utrum visibilis ecclesia interdum ita erraret et moribus, ut penitus deficiat?* Negante ipse amplectitur c. 13. affirmantem non c. 16. ** Photiniani quidem statuunt, ecclesia non posse deficere. Piscius in praefat. 10 rationes Campiani A. 2: *Multum debet, qui primi cum Pontificiis animose congruerit in lucem ex abyso tenebrarum projecit fundamenta; plus tamen per quorum opera Deus in vero plenius usus est. Limarunt priores, quidquid limarunt, al non lima, sed litura adhibere prima illa divinae lucis integritas in publicenda.* Idem in resp. ad 1. rationem p. 7: *ex ipsis religionis Christianae principibus confirmamus, ecclesiam Romanam reformari posse, ut scoriis opinionum et superstitionis priscum illum veritatis et religionis principiat, sed ita transformandam, ut ad vetera principia vetus ille religionis cultus.* Sed postea in resp. ad 3. rat. p. 32. sic cens rectius scribit: *Num perit aliquando ecclesia? Non omnino. Regnavit Christus non interruptam adhuc regit ecclesiam. ecclesia ruente fidei et morum integritate principes populo a legibus via justitiae exorbitante. Regnavit Christus, etsi regnum, quo coeperat et debebat statu, recta fidei et vitae norma longe aberrantibus scebant enim nomen et imperium Christi a legis sententia, quae praescripta erat, versi abierint etc. Dum nomen Christi est, coetus et numerus est illud profecto coetus, cur non et ecclesia? nondum igitur ecclesia, quatenus Christum regem et principem agnoscit, defecit.* p. 35: *Haec de ecclesia atque universe loquimur, quam contra ethnicos consideramus. Progrediar ad Christi ecclesiam haeresibus appositam. ejus dum considero, ea talis non est, quando deficiat. Non defecit illa, perpetuitatem minus defendente; defecit illa, absoluta necessitate defectionem prohibente ecclesiam constituentes pensitemus. Absque quid petis? non promisit unquam Deus ecclesiae perpetuam, sed tantum portam non superaturas eam. Materia ejus perit. Jam si Deus, ne unquam deficeret ecclesia, nasset, non sibi copias elegisset voluntariae coacte et necessario ei parerent. Quod tamen et arbitrio facit suo, eadem animi bono in primum malum abstrahi potest. nemo negat, ecclesiam ex partibus interitum subjectis constare, ideoque duratissime necessaria et aeterna non est etc.* 2. formam ecclesiae, quae veritas et pietas est, quae semper libere et presse cultum. Si utriusque cultus, isque humanae naturae vis et adversus, ut plurimi ab eo creberet

impietatis cultum deficient, non dubium, natura ecclesiae talis sit, quae deficere deficit totum, forma totius a partibus deficit. Salus et coelestis illa gloria ecclesiae. Sed haec negatur nemini quoquo tempore profuturi. Duret continue, dissolvatur, ecclesia, merces pios manet certissima. ecclesiae dari naturam, quae deficiat? persecutiones ejus ob oculos pone etc. ut vulgo, dicitur militans ecclesia. Co-imperatorum nunc victrices, nunc victae, nunc, mox numerosae iterum vel viribus oppressae vel vitio suo dissipatae; ita in ecclesia populus Christi in varios, quos quasi hostes nunc victorem agit, nunc jam potentia tyrannorum premitur, mox in excruciat, iterum vel potentia tyrannorum in docentium forma vel violenta pravarum auctoritate opprimitur, vel denique ipsa architectatrix sibi suisque opinionum vim plucens officii terminos obsequium ratorem exiit. Nempe regit suam Christus et colligit, non ut quondam esset, aut jam sit, sed ut in terris quoquo tempore in coelis recolligat credentium multitudinem, defloruit, reflorescit nunc et magno incrementum numero vigeat ecclesia. Soci- ad Matth. Radccc. p. 75: Defectio ecclesiarum tempora secula non fuit ejus- illam ecclesiam adspectabilem relique- tum, quod est Christus Jesus, subtra- que enim Christi doctrina, quod ad eam attinet, illibata conservata fuit, ibi- que Christus Jesus fuisse vere dici pot- (idololatria in universum Christianorum elabantur) coetum invecata fuit, quae apostolorum ejus praeceptis penitus ad- lecta fuit defectio. Epist. 2. p. 84: Sub plenam defectionem fuisse non nego. consentit Simon Episcopus Arminianus in de ecclesia th. 10: Addimus, quod tamen licet ecclesiam quamlibet deficere posse) sequitur, totam et universam ecclesiam deficere posse. Ibid. thes. 11: Neque vero credimus, ad hoc, ut Christus rex et at in terris, ecclesiam aliquam veram etc. Sed ut controversiae status rectius, observanda sunt sequentia membra. iam statuimus, ecclesiam catholicam deficere posse, quia Christus est rex aeternus ecclesiae perpetuus, vi ergo relatio- a habet aeternum et semper sibi colligit ex genere humano, quam ut sponsam, amat, tuetur et ad gaudium coelestium olim introducet. Inanem igitur sumunt aptores illi Pontificii, qui magno conatu nant, quasi statuamus, ecclesiam Christi tui deficere et interire, pugnant enim sine, cum nemo nostrum istud unquam affir- gnoscat hoc ipse Bellarminus, unde in

principio c. 13. sic scribit: *Notandum est, multos ex nostris tempus terere, dum probant, absolute ecclesiam non posse deficere, nam Calvinus et ceteri haeretici id concedunt, sed dicunt, intelligi debere de ecclesia invisibili. Hic ergo non est quae- stionis status.* 2. Hoc vero dicimus, particularem ecclesiam hanc et illam deficere posse, hoc est, quo in loco Deus sibi hodie per praedicationem verbi et administrationem sacramentorum ecclesiam colligit, ex eo per haereses et persecutiones purita- XI. 100. tem verbi divini temporis decursu expelli et aboleri posse, neque enim ulli alicui particulari ecclesiae data est absoluta promissio, quod futura sit perpetua ac defectioni haudquaquam obnoxia. Quamvis vero haec et illa particularis ecclesia deficiat, tamen ecclesia absolute et simpliciter loquendo nunquam deficit, quia colligit sibi Deus perpetuo ecclesiam ex genere humano usque ad finem mundi, si non in hoc, tamen in alio populo. 3. Negamus igitur, ecclesiam ad certam quandam sedem eo modo alligatam esse, ut in illa perpetua quadam successione visibili splendore sit duratura, sicut adversarii de Romana ecclesia dicunt, quod sit unica illa catho- lica ecclesia, in qua sit pontifex Christi vicarius et successor Petri, cui omnes obedire oporteat, in qua sola perpetua et non interrupta pontificum successione usque ad haec tempora doctrinae coele- stis veritas sit conservata, quae externum splendo- rem habuerit et habitura sit perpetuum, ita ut ab omnibus videri possit etc. 4. Nec hanc solum et illam particularem ecclesiam, sed omnes omnino particulares ecclesias, adeoque totam visibilem ec- clesiam nube corruptelarum, errorum, scandalorum, haeresium, persecutionum etc. obscurari, inque cum statum redigi posse dicimus, ut splendor et claritas ejus exterior deficiat, nec supersit illustris aliquis et conspicuus coetus, qui puro verbi ministerio pu- blice sonante gaudeat; interim tamen semper super- sunt aliqui fundamentum fidei retinentes ac Deus etiam per corruptum ministerium filios et filias ad catholicam invisibilem ecclesiam pertinentes gene- rat. 5. Distinguimus ergo inter splendorem eccle- siae internum, qui in fide, spe, caritate et internis Spiritus s. donis consistit; et externum, qui in fre- quentia hominum, tranquillitate a persecutionibus, claritate et puritate doctrinae publice sonantis, mi- nisterio verbi incorrupto etc. consistit. Internus ec- clesiae splendor est illi essentialis et perpetuus, ex- ternus vero accidentalis et temporalis. Ecclesia ca- tholica invisibilis nunquam deficit nec internum splendorem in oculis Dei amittit, sed particulares et visibiles ecclesiae eo modo ac sensu eo deficere possunt, ut non inveniatur aliquis coetus publicus, illustris et omnium oculis obvi- us, in quo publice ac libere sonet puritas verbi et vigeat legitimus usus sacramentorum, sed pii confesso- res quandoque fu- gantur, expelluntur, latitant in cavernis, et invale- scentibus persecutionibus ac corruptelis doctrinae non amplius locum habet publicum et incorruptum verbi ministerium in visibili ecclesia. Pontificii

contra statuunt, *ecclesiam esse coetum ita visibilem ac palpabilem, ut est populus Romanus, vel regnum Galliae, vel respublica Venetorum*, quae sunt verba Bellarmini lib. 3. de eccles. c. 2. Ut ergo splendor et majestas illorum regnorum ac rerumpublicarum oculis humanis perpetuo est obvia; ita existimant, ecclesiae splendorem externum esse eidem perpetuum. Ut majestas illorum regnorum et rerumpublicarum consistit in externa potentia, in amplitudine provinciarum, in divitiis subditorum, in tranquillitate politica etc. sic ecclesiam putant in successione externa pontificum, in amplitudine locorum, in temporali felicitate consistere. 6. Nos autem externum illum splendorem ecclesiae perpetuum esse negamus, ac duos ecclesiae status alternis vicibus recurrentes statuimus. Quemadmodum enim Christus ecclesiae caput secundum duplicem statum, *exinanitionis et exaltationis, ἁλιώσεως καὶ ὑπερψώσεως*, consideratur, in illo majestas ejus non apparebat exterius, sed infirmitate carnis videbatur tecta, in hoc vero gloria et majestas ejus plena luce refulget; ita quoque in corpore Christi mystico, quod est ecclesia, itidem hi duo status observari possunt: alter exinanitionis sive humiliationis, quando vel persecutorum potentia, vel haereticorum astutia, vel scandalorum invalescentium frequentia premittitur; alter exaltationis sive glorificationis, quando tranquilla sacrorum administratione fruitur, incorrupti ministerii splendore fulget et quieto puri cultus divini exercitio publice coruscat. In hoc statu ecclesia est visibilis, patens et gloriosa; in

XL 110. altero vero est invisibilis, latens et ignominiosa. 7. Declaramus id ipsum similitudine a phasibus lunae petita, cum qua ecclesiam confert Ambrosius lib. 4. hexaëm. c. 5. Quemadmodum enim luna interdum plena luce refulget, quandoque vero silet et inconspicua est et varias omnino *φάσεις*, defectus et ortus, decrementa et incrementa obtinet; sic ecclesia Christi modo fulget per publicum et liberum puri cultus divini exercitium; modo obscuratur per gravitatem persecutionum et haeresium invalescentium, tandem tamen ex obscuritate iterum emergens de persecutionibus et haeresibus gloriosum reportat triumphum, sicut pulcherrime scribit Vigilius lib. 1. contra Eutych.: *Nihil novum, nihil peregrinum ecclesiae fortitudo experitur talibus paene ab universis haereticis quaestionum turbini-bus agitata, triumphum de contrariis et immobilitatem sortita est de adversis*. Negat quidem Becanus lib. de ecclesia quaest. 1. concl. 4. num. 94. eo respectu ecclesiam cum luna a patribus conferri, sed verba Ambrosii sunt manifesta lib. 4. hexaëm c. 2: *Obumbrari potest ecclesia, deficere non potest*. et in Lucam lib. 10. c. 21: *Plurimis a religione deficientibus clara fides obscurabitur nube perfidiae. Et quemadmodum mensuris cursibus luna, cum fuerit e regione solis, vanescit; sic et sancta ecclesia, cum lumini coelesti vitia carnis obsistunt, fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest mutuari*. 8. Promissiones de ecclesiae

perpetuitate esse certae et immotae veritatem quam negamus, sed addimus, eas non in quem Pontificii sibi fingunt, modo, quasi ecclesiae externus futurus sit perpetuus et rium verbi a corruptelis perpetuo futurum. Implentur illae promissiones, si non sia visibili, id est in florente et conspicuo catorum, tamen in ecclesia invisibili, id tente ovili electorum. Semper sibi colligit Christus ecclesiam, si non in populosi et regionibus, tamen in desertis solitudi non in publicis cathedris, tamen in abd cavernis. 9. Nec unquam ecclesia ita late aliquibus conspiciatur, si non a mundo e bus, tamen a piis confessoribus conjuncti tibus et latentibus, quin imo ut in prof exinanitionis statu Christi ecclesiae cap quosdam divinae majestatis suae exsereba bus vera ipsius divinitas cognosci poteri profundissima ecclesiae depressione q martyrum confessio emicat et ecclesiae p ac veritati clarissimum testimonium exhi Augustinus epist. 48. ad Vincent. scribit: *ecclesia, quae aliquando obscuratur et te nubilatur multitudine scandalorum, quan tores intendunt arcum, ut sagittent in obs corde, sed etiam tunc in suis firmissim* ** *Ecclesia nunquam ipsa, semper alia, e ipsa, quando alia*, ut huc non inconcinne tulliani ex dissimili materia accommodemus *ecclesia semper una, at non illius facie semper una et recta, licet non eodem sp* Ex his arbitror quaestionis statum ac gen strae sententiae sensum liquido cognosci deamus ejusdem fundamenta.

87. Bellarminus c. 16. quaedam argu nostra sententia format, quibus discussi eam confutatam esse statuit, sed quaed non agnoscimus pro nostris argumentis, Bellarmino nondum satisfactum est. P argumentum tale est: *Initio mundi in solis Era ecclesia tota consistebat, saltem in t uterque fidem amisit et a Deo apostat* spondemus: hoc argumentum non agnos nostro, si qui eo utuntur, id solum volu etiam ipsimet electi ad tempus gravissim involvi possint. Videamus tamen, quid i cunque argumento Bellarminus regerat. *parentes peccasse (inquit) est ecclesiam sequetur, non solum visibilem, sed etiam ecclesiam defecisse*. Respondemus: id v sequitur, quia ad catholicam invisibilem pertinuerunt angeli sancti, qui non defece apostatarunt a Deo, et quia primi parent ram poenitentiam ad Deum postea con ideo respectu divinae praedestinationis et i vissima illa apostasia fuerunt ecclesiae Quod si non respectu electionis, sed respo praesentis primos parentes consideres, fati nino erit, totam hominum ecclesiam ad te

jam vero post initum foedus gratiae et de ecclesiae perpetuitate datas non tenendum, ut in posterum etiam tota ecclesia. Sed habet Bellarminus aliud, quod tanto opponat. Negat, *primos parentes* ecclesiae, cum fuerint duo tantum homines; 1. fuisse eos initium ecclesiae tam materiale. Respondemus: Ubi duo vel plures sunt in nomine meo, ibi ego sum inquit Christus Matth. 18, v. 20. jam constitutus est eo de quo loquitur modo, ibi Apostolus Roman. 16, v. 5. 1. Cor. 12, v. 13. epist. ad Philem. v. 2. familiam Christianam vocat ecclesiam. duo homines maritus et uxor constituunt ergo etiam constituere possunt ecclesiam. octo tantum animae fuerunt, in quibus conservata est, 1. Petr. 3, v. 20. quodsi in arca servati fuissent, certe illi fuissent in illis ecclesia fuisset conservata. Bellarminus cap. ultimo hujus libri adducit testimonium Catholicorum, Alexandri Alensis lib. 2. et Johannis de Turrecremata lib. 3. c. 61. qui statuunt, *Domini non mansisse veram fidem nisi in virgine Maria, idque significari crederetur, quae sola accensa servatur in pascha in officio nocturno.* Quodsi in vera fides tunc servata fuit, utique in ecclesia servata est. Recte igitur Bellarminus lib. de poenit. scribit, *in uno aut in multis esse posse, et in exhortat. ad castitatem.* Ecclesia est, licet laici fuerint. Neque enim, primos parentes ad imaginem faciemque pios et fideles ac Deum sancte venerunt, ubique est numerus aliquis velatum Deum recte colentium, ibi est ecclesia, sive numerus ille sit exiguus, sive magnus fuisse principium ecclesiae magis, interim tamen addendum, quod initium et origo ecclesiae fuerit, sed non eadem, quia una cum Eva constituitur, ut Bellarminus addit, *Adamum fuisse principium ecclesiae formale, quia fuit caput et rector populi Dei dum vixit, quodlenae non possit errare docendo falsum, licet erret male vivendo et male loquendo, id ad hunc locum proprie non pertinet, sed admodum catachresis est, doctorem dicere principium ejus formale, et falsum est Scripturis sacris e diametro re-
di doctor ecclesiae non possit errare eam proponendo. Si enim potest male docere, poterit et erronea docere. Recognoscat Bellarminus lib. 2. de concil. cap. 2. sub his verbis *episcopi sine dubio errare possunt et inter se quandoque dissen-**

statavit. Nam Aaron summus pontifex proposuit vitulum adorandum, et totus populus clamavit: *Hi sunt dii tui Israël* Exod. 32, v. 8. Excipit Bellarminus, eo tempore nec caput, nec corpus ecclesiae defecisse, nam caput erat solus Moyses, quem certum est non errasse, Aaron siquidem nondum erat pontifex, nam postea factus est, ut patet Exod. 40. Non etiam corpus defecit, nam omnes Levitae immunes fuerunt ab eo peccato, ut patet ex eodem c. 32. Exod. ubi Moyses dicit: *Si quis est Domini, jungatur mihi, congregatique sunt ad eum omnes filii Levi.* Idem repetit Becanus tract. de ecclesia q. 1. concl. 4. num. 82. Respondemus: 1. locus hic evidenter ostendit, ecclesiam eo quo dictum est modo deficere et invisibilem fieri posse. Totus enim populus Israëliticus tunc exercebat idololatriam, neque tamen erat aliquis coetus integer et conspicuus, in quo sincerus et purus Dei cultus publice vigeat. Fuerunt procul dubio inter Israëlitas aliqui, quibus idololatria illa displicuit, quia 1. Cor. 10, v. 7. *ἱσὺς, quosdam, ex Israëlitis idololatrare fuisse asserit.* Sed illi erant occulti nec constituebant visibilem aliquem coetum. 2. Moyses fuit gubernator et mediator populi, non autem summus pontifex, sed haec dignitas Aaroni divino mandato erat assignata. Quod Aaronem consecravit, peculiari Dei mandato factum, nec ex eo effici potest, quod fuerit summus sacerdos. Psalm. 99, v. 6. dicuntur Moyses et Aaron in sacerdotibus, sed in Hebraeo est vox *גִּבּוֹרִים*, quae significat virum primum 2. Reg. 8, v. 18. Quamvis vero tempore *μοσχολατρίας* institutae Aaron nondum fuerit a Moyse consecratus, tamen vocatio Aaronis ad summum sacerdotium eam praecessit Exod. 28. jamdum enim Aaron non solum nominatus et divina auctoritate destinatus erat summus sacerdos, sed etiam publica auctoritate gubernationi populi praefectus; jam vero epistola ad Hebraeos c. 5, v. 4. docet, non vi inaugurationis et consecrationis, sed *vocationis* Aaronem factum esse summum sacerdotem, et sacerdotale munus non ab inauguratione et consecratione, sed a vocatione dependet, haec enim facit sacerdotem et donis ad munus obeundum necessariis instruit, illa vero certis ritibus declarat, personam aliquam ad sacerdotium vocatam esse. 3. Quamvis igitur Moyses officio prophetico et auctoritate magistratus Aarone superior fuerit, tamen in officio sacerdotali vel collegam Aaronis, vel eo superiorem fuisse Scriptura nusquam asserit, sed Leviticum sacerdotium semper appellat Aaronicum ab ejus principe Aarone. Nicephorus etiam lib. 2. hist. eccles. c. 4. seriem et successionem pontificum Judaicorum enumeraturus orditur ab Aarone, quem vocat *primum pontificem* a fratre Moyse unctum. Cum primis hoc loco notandum, quod Moyses in monte tum temporis commorabatur et suo loco Aaronem et Hur constituerat, quibus populus parere debebat, unde populus dicit Exod. 32, v. 1: *De Moyse illo, qui eduxit nos ex terra Aegypti, quid factum sit ignoramus.* Non ergo Moyses, sed Aaron et Hur fuerunt capita visibilis ecclesiae; proinde Aarone idololatricum vituli cultum

rabilitas
a Deo
defecit.
Exod. 32.

xi. 112.

instituto ipso caput errasse ac defecisse manifestum est. De Hur nihil legimus, ex quo constare possit, an defecerit, necne. Hebraei tradunt, illum *postulationi turbae animosius resistentem a seditiosis occisum esse*. 4. Aliquos in populo fuisse ab hac idololatria impollutos facile concedimus, illi tamen respectu reliquorum fuerunt pauci, nec potuerunt impedire, quominus publicum divini cultus exercitium idololatria pollueretur, unde indefinite dicitur, quod *populus postulaverit deos conflabiles v. 1. quod populus in aures obtulerit Aaroni v. 3. quod Deus iratus fuerit populo et eum totum delere voluerit v. 10. quod Josua in descensu montis dicit, se audivisse sonum tanquam magni exercitus v. 17. et apostolus pronuntiat 1. Cor. 10, v. 7. quod populus sederit ad manducandum et bibendum et surrexerit ad ludendum*. Nec ullo modo verisimile est, nullum omnino Levitarum in hanc *μοσχοлатρείαν* consensisse, cum princeps illius familiae fuerit Aaron, cujus exemplum et auctoritatem haud dubie multi sunt secuti, quod autem v. 26. ad Moysen postea congregantur et de rebellibus supplicium sumunt, id arguit, ipsos vera poenitentia ductos ad sanio rem mentem rediisse. Negari igitur nulla specie veritatis potest, totam visibilem ecclesiam Israëliticam eo tempore defecisse, hoc est publicum divini cultus exercitium in visibili ecclesia fuisse idololatria corruptum, interim tamen servavit sibi Deus invisibilem ecclesiam in medio idololatrarum coetu.

3. Tempore
Eliæ
XL 113.
tota ecclesia
visibilis
defecerat.

89. 3. Tempore Eliæ tota ecclesia visibilis defecerat. Nam 1. Reg. 19. Elias dicit: *Relictus sum solus, sed Dominus ei respondet: reliqui mihi septem nullia hominum in Israël, qui non flexerunt genua sua ante Baal*, hos autem fuisse occultos dubium non est, cum eos ne Elias quidem cognosceret. Excipit Bellarminus dupliciter 1. *non esse eandem rationem populi Judæorum et Christianorum, nam populus Judæorum non erat ecclesia universalis, ut est populus Christianorum, sed particularis, et propterea etiam extra illum populum inveniebantur fideles et justi, ut Melchisedech, Job et postea Cornelius centurio et eunuchus reginae Candaces et alii nonnulli etc. itaque etiam si universa synagoga Judæorum defecisset, non continuo omnis ecclesia Dei in terris defecisset*. Eodem modo respondet Hardingus in confut. apol. Anglicanae c. 12: *Si extincta sit aliquando synagoga Judaica, an hinc consequi necesse est, ecclesiam quoque ad paucos redigi posse et omnino deficere?* Item Becanus lib. de ecclesia q. 1. concl. 4. p. 76: *Non sequitur, inquit, synagoga deficit, ergo ecclesia deficiet; primo quia ecclesia habet promissionem de sua firmitate ac stabilitate, quam synagoga non habuit; secundo ecclesia est libera, synagoga fuit ancilla; tertio, ecclesia est catholica, synagoga non erat catholica*. Haec illi. Respondemus: sane non negamus, aliquam esse disparitatem inter ecclesiam Israëliticam V. et ecclesiam Christianam N. T., quam disparitatem exposuimus superius §. 24. interim tamen in eo tertio conveniunt, quod si illa ecclesia obscurari, ad pauci-

tatem redigi et publicum ejus ministerium c. potuit, tum et huic idem contingere possit. enim alius Deus, alia doctrina, alia fides, ecclesiae V. quam N. T. Quin imo ecclesiastica ante Christi adventum non minus est particularis catholicae quam ecclesia Christiana post adventum. Eadem non minores accepit promissionem ut infra ostendetur. Agnoscat Bellarminus lib. 1. de bapt. c. 1: *Coetus Israëlitarum loquendo ecclesia erat et ecclesia Dei veri, qui Christum negaret*. Quod Bellarminus *urgetiam Israëliticam non fuisse universalem*, dicitur. Non fuit universalis eo sensu, quo Christiana dicitur universalis, quia scilicet predicationem evangelii ex omnibus nationibus sine ullo locorum et personarum discrimine colligitur, neque amplius angustis terrae finibus continetur; interim tamen quia tempore illius nulla alia visibilis ecclesia fuit quam Judaica, Deus nullas alias particulares ecclesias illi habuit, quam Judaicam, ideo hoc sensu et recte dicitur universalis, continuit enim in suis particularibus ecclesiis in civitatibus et collectas, ac quotquot ex gentibus ad verum convertebantur, illi erant membra hujus Israëliticae, cui si non loco et externa ministeria tamen desiderio, animo, affectu et interna conjuncti fuerunt; publicum divini cultus exercitium in sola Israëlitica ecclesia erat, nusquam alibi, plenum, sacerdotium, sacrificia Deo grata et perfecta. Melchisedecus et Jobus omnium consensu ante ecclesiae illius constitutionem. Cornelius et eunuchus reginae Candaces fuerunt et ad ecclesiam Judæorum sese aggregaverunt, et ad ecclesiam Hierosolymitanam itinere longinquo ad templum Hierosolymum venit, ut adoraret, quo modo igitur non est, illos fuisse membra ecclesiae Judaicae? quaeso nominare nobis poterit Bellarminus, qui gentes fuerint vere fideles et habuerint publicum divini cultus exercitium ab omnibus particularibus liberum, cum ecclesia Israëlitica et idololatria esset corrupta? Falsum ergo est, quod Bellarminus asserit, *etiamsi universarum synagoga defecisset, non tamen continuo Dei in terris ecclesiam defecisse*. Si enim visibilis ecclesia hoc intelligit, (ut salvis hypothesis intelligere cogitur) monstranda erit alia ecclesia in V. T. quam Israëlitica. Si de ecclesia loquitur, re ipsa nostram sententiam confirmat, nam et nos dicimus, si vel maxime visibilis ecclesiae ministerium corrumpatur atque ecclesia tantam paucitatem redigatur, ut externa ministeria vix appareat, Deum tamen semper in aliquam ecclesiam conservare. Si pauci illi extra populum Judaicum inveniebantur, erant et constituebant ecclesiam praeter Judaicam, repudiat Bellarminus et alii Pontificii nostrae sententiam, quando dicimus, omnibus saeculis et omnibus locis fuisse aliquos, qui contradixerint Romani pontifici et in illis ecclesiam conservari p.

lolatricos in excelsis 1. Reg. 15, v. 3. Abiamo successit *Asa*, qui removit quidem idola, quae fecerant ipsius patres, interim tamen additur 1. Reg. 15, v. 14. *quod non abstulerit excelsa*. *Asae* successit *Josaphatus*, qui conjunxit se cum *Achabo* rege *Israëlis* in bello non necessario suscipiendo 1. Reg. 22, v. 5. quae conjunctiones cum idololatriis solent aliquam religionis corruptelam secum trahere, diserte etiam de *Josaphato* dicitur v. 44. *quod ne ipse quidem abstulerit excelsa, sed quod adhuc populus contra expressam Dei legem sacrificavit et incensum adoleverit in excelsis*. *Josaphato* successit *Joram*, de quo 2. Paral. 21, v. 6. dicitur, *quod ambulaverit in viis regum Israël, sicut egerat domus Achab, filia quippe Achab erat ejus uxor et fecit malum in conspectu Domini*. Huic *Joram* allatae sunt literae ab *Elia* propheta, in quibus ibidem v. 13. accusatur, *quod incesserit per iter regum Israël et fornicari fecerit Judam et habitatores Jerusalem imitatus fornicationem domus Achab*. *Joram* successit *Ochozias*, qui et ipse ingressus est per vias domus Achab, mater enim ejus *Achabi* filia impulit eum, ut impie ageret et in religione *Baalitium* amplecteretur 2. Paral. 22, v. 3. *Ochoziae* successit *Athalia*, quae templum Dei dirupit et de sanctificatis Domino ornavit fanum *Baalim* 2. Paral. 24, v. 7. *Athaliae* successit *Joas*, qui superstite *Joadae* pontifice pie et laudabiliter imperium gerens templum et altaria *Baalitica* destruxit 2. Paral. 23, v. 17. ac templum Domini reparavit 2. Paral. 24, v. 13. sed post *Joadae* mortem delinitus blanditiis et obsequiis principum *Juda* ipse et proceres regni dereliquerunt templum Domini ac servierunt lucis et sculptilibus v. 18. cumque mitteret illis Deus prophetas, ut reverterentur ad Dominum, illos audire recusabant v. 19.

XL. 116. *Joas* successit *Amasias*, de quo commemoratur quidem, *quod fecerit bonum in conspectu Domini* 2. Paral. 25, v. 2. sed additur, *non in corde perfecto, quia non abstulit excelsa* 2. Reg. 14, v. 4. ac 2. Paral. 25, v. 14. de eo expresse commemoratur, *quod post caedem Idumaeorum et allatos deos filiorum Seir statuerit illos sibi in deos eosque adoraverit et incensum illis adoleverit*, ac v. 27. *quod a Domino recesserit*. *Amasiae* successit *Ozias*, qui munus sacrificandi sacerdotibus mandatum sibi arrogans lepra percussus est 2. Paral. 26, v. 19. *Ozia* successit *Jotham*, de quo dicitur quidem, *quod rectum fecerit in oculis Domini*, sed nihilominus additur, *quod populus adhuc deliquerit sacrificando, scilicet in excelsis* 2. Paral. 27, v. 2. *Jothamo* successit *Achaz*, de quo 2. Reg. 16, v. 11. dicitur, *quod ad mandatum illius sacerdos Urias extruxerit altare idololatricum ad exemplar et similitudinem ejus, quod rex viderat Damasci*. 2. Paral. 28, v. 3. de eo commemoratur, *quod statuas fuderit Baalim, adoleverit incensum in valle Benhinnom et tradiderit filios suos per ignem juxta abominationem gentium*. v. 24. de eodem dicitur, *quod confractis vasis domus Dei clausit januas templi Dei et fecerit*

sibi altaria in universis angulis Jerusalem, quod in omnibus urbibus Juda extruxerit eadem ad adolendum diis alienis. Sic ergo a re summo sacerdote et populo per omnes civitates regno *Judae* publice exercita fuit idololatria. *Ezechia* *Achazis* successore reformatio ecclesiae instituta, sed successit ei filius *Manasses*, *exivit aras Baal, fecit lucos et adoravit omnia tiam coeli et coluit eam* 2. Reg. 21, v. 3. *care fecit Judam* v. 11. *fecit malum coram Deo juxta abominationes gentium* 2. Paral. 33, v. 2. *dificavit altaria cuncto exercitui coeli in ipsius templi* v. 5. *transire fecit filios suos per ignem* etc. *seduxit Judam et habitatores Jerusalem facerent malum super omnes gentes* v. 9. Qui credat, in regno *Judae* publicum cultus divinitum mansisse purum et incorruptum? An enim hoc loco notandum, quod in descriptione ecclesiae temporibus *Oseae*, qui *Achabo* regnavit, diserte dicitur, non solum in regno *Israëlis* idolatriam publice ubivis fuisse exercitam, sed regnum *Juda* ambulasse in erroribus *Israëlis* et stodirisse mandata Domini 2. Reg. 17, v. 1. igitur veritatis specie dici potest, publicum exercitium in regno *Judae* temporibus *Eliae* incorruptum?

90. 4. Ex quibusdam dictis Scripturae, quae statu ecclesiae in V. T. loquuntur. Esa. 1, v. 1. *gnovit bos possessorem suum et asinus praedicti domini sui; Israël autem me non cognovit et populus meus non intellexit; v. 6: a planta pedis ad verticem non est in eo sanitas*. Jer. 2, v. 27: *Confusi sunt domus Israël ipsi et principes eorum et sacerdotes et prophetae eorum dicentes ligno, pater meus es tu*. v. 28: *multis mecum judicio contendere? Omnes derisistis me, dicit Dominus*. 2. Paral. 15, v. 2. *Transibunt dies multi in Israël sine Deo rege, sine sacerdote et doctore et sine lege*. Respondet *larminius*: 1. prophetas et apostolos intercedere universum populum, quasi nemo esset bonus, cum tamen permulti sint boni, et eorum interdum consolari omnes, quasi omnes essent mali, cum tamen constet, ibi multos esse malos, et fert sequentia Scripturae dicta *Ezech.* 3, v. 1. *Et dixit Dominus ad me: Filius hominis, ecce ego mitto te in domum Israël attrita fronte est et dolens cor*. cum tamen *Ezech.* 9, v. 4. mentio fiat virorum mentium et dolentium super abominationes, quae fiunt in medio populi. Gal. 3, v. 1. dicit *Paulus*: *O insensati Galatae, quis vos fascinat a lege Christi obedire veritati? et tamen c. 6, v. 1. dicit: Cuiusmodi fuerit homo in aliquo populo, qui spirituales estis, hujusmodi instruimini spiritu lenitatis*. Respondemus: regulam illam *Augustini* lib. de unit. ecclesiae c. 12. et in libro de edictis post collationem cum Donatistis c. 2. *prophetas et apostoli sic arguere soleant reprobos in aliquo populo, quasi omnes in eo essent reprobos, et sic alloqui laudabiles, quasi omnes laudentur, nequaquam improbamus, sed per*

Scripturis synecdochen illud saepius fieri, interim tamen manet robur ac vis arguendi. Nequaquam dicimus, in corrupto ecclesia nullo superasse bonos et electos, sed paucitatem illos redigi posse, ut non conlikem visibilem et illustrem coetum, sed in acervo palearum lateant. Sic Esaias x, eos qui praecipuum in ecclesia visibiles, sacerdotes, reges, adeoque universum lum a vera religione et pietate descivisse; item addit v. 9: *Nisi Dominus reliquissimen, quasi Sodoma fuisset et Gomorres.* Jeremias itidem conqueritur, quod erant boni, non autem, quod nulli; afficit instituto nostro, neque enim pugnam penitus deficere, sed quod publicum ministerium degenerare et corrumpi possit, Esiae et Jeremiae querelae apertissime et. Sic enim Esaias intonat c. 1, v. 2: *eli et auribus percipe terra, quoniam Dominus est, filios enutrivit et exaltavi, ipsi dereliquerunt me;* v. 4: *vae genti peccatrici, cui iniquitate, semini nequam, filiis pereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum, aversi sunt retrorsum;* v. 5: *totum caput et totum cor aegrotat etc.* v. 21: *Quoties meretrix civitas fidelis?* v. 22: *artem versum est in scoriā, vinum tuum et equa.* v. 29: *Confundentur ab idolis, quos habuerunt.* c. 2, v. 8: *Repleta est terra idolis, opus manuum suarum adolaverunt, fecerunt digiti eorum.* c. 5, v. 4: *ut vinea mea faceret uvas, et fecit latro.* v. 11: *Numquid non sicut feci Sacerdos idola ejus, sic faciam Jerusalem et sicut?* (Ergo tempore Ahaz, sub quo profanae, publicum divini cultus exercitium fuit et in regno Judae non fuit tam purum tantum ab idololatria, ut Bellarminus suspicemias similem querelam profert c. 5, v. 1: *ris Jerusalem et adspicite et considerate plateas ejus, an inveniat virum facientem et quaerentem fidem?* Jerem. 2, v. 8: *non dixerunt, ubi est Dominus? et tractaverunt me, et pastores praevaricati sunt, et prophetae prophetaverunt in Baal culti sunt.* v. 11: *Videte, si factum est in gentibus, si mutavit gens deos suos, deus meus mutavit gloriam suam in idolum; mala fecit populus meus, me dereliquit aquae vivae et foderunt sibi cisternas quae continere non valent aquas.* v. 28: *numquam civitatum tuarum erant Dii?* c. 3, v. 6: *Numquid vidisti, quae fecerit Israel? Abiit super omnem montem excelsum omni ligno frondosa et fornicata est idololatriam, quae est fornicatio spiritualis); dicit praevaricatrix soror ejus Juda et abiit et est etiam ipsa (ergo nec in regno ecclesiae publicus fuit ab idololatria*

immunis); v. 11: *justificavit aversatrix Israel animam suam comparatione praevaricatricis Juda.* c. 6, v. 13: *A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.* c. 7, v. 28: *Haec est gens, quae non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam, periit fides et ablata est de ore eorum.* Ezech. 7, v. 26: *Peribit lex a sacerdote et consilium a senioribus.* Ezech. 22, v. 26: *Sacerdotes violenter oppresserunt legem meam et polluerunt sanctuaria mea;* v. 28: *prophetae ejus incrustant eos calce non recte mixta, videntes vana et divinant mendacium;* v. 30: *quaesivi de eis virum, qui interponeret sepem, et non inveni.* Hos. 4, v. 1: *Non est veritas et non est misericordia et non est scientia Dei in terra.* v. 11: *Perit populus meus, eo quod non habuerit scientiam.* Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. v. 9: *Populus est sicut sacerdos.* v. 12: *Spiritus fornicatorum decepit eos et fornicati sunt a Domino Deo suo.* Mich. 7, v. 2: *Periit sanctus de terra et rectus in hominibus non est.* Tales querelae ex prophetis cumulari possunt longe plurimae, quibus ostenditur, tabem idololatriae et corruptelarum totum visibilis ecclesiae corpus invasisse, XL 118. interim tamen Deus in corruptissimo ecclesiae visibilis et ministerii publici statu servavit sibi semen aliquod sanctum. Idem dicimus de temporibus papatus, quod videlicet reliquias quasdam Deus sibi servaverit, in quibus catholica ecclesia conservata fuit. 2. Ad locum 2. Paral. 15, v. 3. respondet, intelligendum eum de regno Israel, non autem de regno Juda. Atqui ostendimus superius, non solum in regno Israel, sed etiam in regno Juda corruptelas doctrinae invaluisse, cum primis vero sub Achaz et Manasse fuit miserrimus et corruptissimus ecclesiae status, quod ipsum probant varia illa idololatriae instrumenta, quae a Josia Manassis et Amonis successore subversa commemorantur 2. Reg. 23, v. 4. et seqq. 3. Tandem addit Bellarminus, fortasse loqui Scripturam de tempore, quod erat futurum post Messiae adventum, nunc enim transire dies multos in Israel sine Deo, sine sacerdote, sine lege. Respondemus: imo vero ex circumstantiis manifestum, de statu ecclesiae, qualis sub Achaz et Manasse ac tempore Babylonicae captivitatis futurus esset, hoc vaticinium proprie agere. Postquam enim Azarias propheta tristem illum ecclesiae statum praedixisset, quod multi dies transaturi sint in Israel absque Deo vero, absque sacerdote, absque doctore et absque lege, hoc est quod multo tempore in populo Dei non sint exstituri sacerdotes, qui de vera religione in publico ministerio recte doceant, quod publicum divini cultus exercitium futurum sit corruptum ac depravatum, quod lex Dei in magno futura sit contemptu etc. subjungit v. 4: *Cum reversi fuerint in angustia sua et clamaverint ad Dominum Deum Israel et quaesiverint eum, reperient eum, id quod completum est sub imperio Ezechiae et Josiae, ut series historiae manifeste ostendit, tunc enim liber legis e tenebris iterum fuit erutus, Baali-*

tici sacerdotes loco moti, altaria idololatriæ destructa et reformatio doctrinae instituta. Hos. 3, v. 4. repetitur idem ferme vaticinium: *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege et sine principe et sine sacrificio et sine altari et sine ephod et sine teraphim*; v. 5. additur: *Et post hæc revertentur Israël et quaerent Dominum Deum suum et David regem suum et reverenter colent Dominum et bonitatem ejus in novissimo dierum*. Quidam hoc intelligunt de populo Judaico propter idololatriam et contemptum Messiae a Romanis e terra sua exterminando et dispergendo inter gentes, extremis tamen temporibus paulo ante novissimum diem demum convertendo, sed rectius accipitur de exilio decem tribuum in regno Assyriaco et conversione earum per prædicationem apostolorum ad Christum.

5. Ecclesiam visibilem cessabit.

91. 5. Quintum argumentum Bellarminus dicit, nos petere ex illis Scripturae dictis, in quibus prædictum, ecclesiam visibilem cessaturam. Dan. 9, v. 27: *Cessabit hostia et sacrificium*. Luc. 18, v. 8: *Cum filius hominis venturus est, num inveniet fidem in terra?* 2. Thess. 2, v. 3: *Non veniet Christus ad judicium, nisi venerit defectio primum et revelatus fuerit homo peccati*. Quibus dictis Bellarminus putat, a nobis addi illud propheticum Jerem. 7, v. 4: *Nolite confidere in verbis mendacii dicentes: templum Domini, templum Domini. Ut enim antiqui illi Judæi non credebant prophetis prædicantibus desolationem, quia videbant, se habere templum Domini et externas ceremonias; ita gloriantur Pontificii, quod habeant antiqua templa, episcoporum successiones, apostolicam sedem et interim non attendunt ad Scripturas, quæ desolationem aperte prædicunt*. Ad singula Bellarminus excipit 1. Locum Dan. 9, v. 27. dicit, intelligendum esse non de tempore Antichristi, quæ in parte Hilarius can. 25. in Matthæum et Hippolytum ac Apollinarium apud Hieronymum in c. 9. Dan. deceptos esse scribit, sed de eversione Jerusalem et cessatione sacrificii Judæorum. Respondemus: nos hoc testimonio Danielis in hac quaestione non utimur, agnoscimus enim, prophetam loqui de cessatione sacrificii Judæorum et eversione urbis Jerusalem, ut ex Matth. 24, v. 15. manifestum, quo tempore synagogam Judæorum defecisse ipsimet Pontificii nobiscum statuunt. Re-

xi. 119. vocamus autem Bellarmino in memoriam, quod lib. 3. de pentif. Rom. c. 7. circa finem ipsemet scribat, *Antichristi tempore propter atrocitatem persecutionum cessaturum esse publicum et quotidianum ecclesiae sacrificium*, idque probare conetur ex Daniel. 12, v. 11: *A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium dies 1290*. Item quod Anglo-Remenses in annot. Matth. 24. affirmant, hoc principaliter implendum esse tempore Antichristi, cum sacrificium missæ prorsus abolebitur. Quodsi in ecclesia Christiana N. T. cessare potest iuge sacrificium et publicum divini cultus exercitium, ut Bellarminus ibidem concedit, an non etiam in ecclesia Judaica incidere potuit tempus ejusmodi, ut nulla fuerint legitima sacrificia ab idololatricis corruptelis impolluta? Confirma-

tur hoc argumentum ex eo, quod Pontificii displicentiores promissiones datas esse ecclesiae testamenti quam synagogae Judaicae, sed hæc inferius plura. 2. Dicto Christi Luc. 18, v. 8. obvertit Bellarminus, quod non loquatur de fide simpliciter, sed de eximia quadam fide, quæ in paucis reperitur et in paucissimis futura sit in diebus, ita enim exponere Hieronymum in dial. tra Lucif. et Augustinum de unit. eccl. c. 13. spondemus: imo vero loquitur de vera et Christianorum fide, ut ex serie textus et collum aliis Scripturae locis intelligi potest. Praeparabola de vidua iniquam judicem precibus ut quæ assiduitatem orationis nobis commendat subjungit Christus hanc querelam de paucitate credentium, quasi dicat, postremis mundi temporibus pauci erunt huic viduae similes, qui die et nocte Deum clamabunt, quia pauci habebunt veram fidem ex qua seria et Deo placens invocatio proficiat; quam interpretationem particula ἀλλὰ manifeste comprobatur. Unde vero hæc paucorum fidelium extremis mundi temporibus origi- ductura sit, exponit ipse Christus Matth. 24, v. 12: *Surgent multi pseudoprophetae et seducent multos. v. 12: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet veritas. v. 24: Surgent pseudochristi et pseudoprophetae et dabunt signa magna et prodigia, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam omnes electi*. Ostendit igitur, generalem quandam futuram corruptionem ac haereses et seductiones passim imminuturas, ut in paucissimis vera fides inveniat; praeter paucos electos omnes seducantur. Quod vero hoc convenit cum persuasionem Pontificii de externo ecclesiae splendore, claritate et auctoritate illi perpetua? Hanc interpretationem nostram repudiat Augustinus. Cum enim loco proxime dictum illud de fidei perfectione interpretatus aliam statim explicationem subjungit, quod scilicet futura sit paucitas bonorum, vel (inquit) propter illam iniquorum abundantiam et paucitatem bonorum Christus dicitur vix reperturus fidem. In Psalmo cum mentionem fecisset horum verborum, quod abundabit iniquitas, refrigescet caritas, subjungit: *Sed illa ecclesia, quæ clamat a finibus terrae, his est, de quibus sequitur dicens: Qui autem severaverit usque ad finem, salvus erit*. Cyprianus etiam in libr. de simplic. praelatorum de eodem fide sanctorum hunc locum interpretatur. Inquit (inquit) vigor fidei emarcuit, credentium robur perivit, et ideo Dominus tempora nostra respiciens in evangelio suo dicit, *filius hominis cum venierit inveniet fidem in terra? videmus fieri, quod ille praedixit*. Theophylactus accipit hunc locum temporibus Antichristi, quibus magnam fidelium raritatem fore dicit et Christum venturum in terra non inventurum esse fidem in terra. Glossa naria ex Beda: *Dico, me facturum vindictam, sed illi erunt valde pauci, quia cum venerit judicii in forma filii hominis apparvero, tantum raritas justorum, ut non tam ob clamorem fidei*

maestorum, quam ob eorum corporum justitiam totius jam mundi sit acceleranda. Ignoscit hoc ipse Bellarminus, ideo dimissa sponione aliam subjungit. *Vel dicamus cum Theophylacto, loqui Dominum de fide et velle dicere, paucos futuros fideles tem-christi, non tamen nullos, nec tam paucos, vident ecclesiam.* At hoc ipsum et nos dici-ergo sponte eo abit Bellarminus, quo ipsum conamur. Nequaquam hoc volumus, in-esse tempus ejusmodi, ut nulli amplius fideles, vel tam pauci, ut non faciant ec-ec hoc dicimus, persecutionibus vel haere- descentibus vere fideles ad eam paucitatem se ut prae reliquorum multitudine exiguis sit eorum coetus, ut non constituent aliquem coetum omnibus conspicuum, adeo- ra ecclesia in paucis conservetur. 3. Dicto 2. Thess. 2, v. 3. hoc obvertit Bellarminus, vidam ut Ambrosium, Sedulium et Pri- illud intelligere de defectione ab imperio quodam vero ut Chrysostomum, Theodore- mianum, Theophylactum et Augustinum de ci. Dei c. 19. de ipso Antichristo, qui per metonymiam, quia erit causa, ut multi a Christo. Respondemus: imo vero de a fide proprie et praecipue explicandum illud dictum, ita enim exponit 1. Tim. 4, v. 1: *Spiritus manifeste in novissimis temporibus desciscant spiritibus deceptoribus animum atten- dationis daemoniorum.* Praeterea loqui- de ἀποστασία per Antichristum futura, Antichristus fidem et religionem, non autem oppugnaturus erat, de fidei igitur ἀποστασία dictio intelligenda; addit apostolus ibidem *ὅτι ἡ ἐκπαρεστη τῆς ἀνομιᾶς, mysterium nunc operatur, jam vero imperium Roma- pore apostolorum nequaquam nutavit, sed floruit.* Atque eo modo interpretantur 1. Th. 5. adv. haeres. c. 21. Chrysostomus 2. Thess. Augustinus lib. 20. de civ. Dei Irenaeus lib. 4. orth. fid. c. 27. Lyranus Adrichomius in chron. f. 285. etc. quinimo Remenses in annotat. 2. Thess. 2. sect. 6. illam defectionem, de qua apostolus loqui- a praecipuis religionis Christianae arti- quibus auctoribus exacte consentiunt, qui tanquam ipsum Antichristum intelligunt ex- tiam, quia causa erit, ut multi a Christo christi discedant. Agnoscit hoc ipse Bellar- minus addit, *intelligi in verbis apostoli disces- fide non generalem, sed particularem, id est, non omnium, sed multorum, vel omnium quidem, eorum haeticorum, qui veniente Antichristo a discendent et Antichristo se conjungent.* Respondemus: etiam illo tempore, quo apostolus loque- batur, haeretici complures ab ecclesia disce- 1. Tim. 1, v. 20. 2. Tim. 2, v. 17. c. 4, Joh. 2, v. 19. jam vero loquitur apostolus

de peculiari quadam ἀποστασία tempore Antichristi ante ultimum Christi adventum ad judicium futura, ergo hoc non potest accipi de particulari, sed de communiore quadam et universaliore defectione, qua- lis tempore apostolorum nondum contigerat, Anti- christi autem temporibus futura praedicatur, quo re- ferenda sunt similia vaticinia de statu ecclesiae sub Antichristo Apocal. 12, v. 6. c. 13, v. 3. 8. 16. 17. c. 17, v. 2. c. 18, v. 3. quorum vaticiniorum per- spicuitate moti Anglo-Remenses in annotat. 2. Thess. 2. sect. 6. concedunt, *eam defectionem fore integrorum regnorum, populorum et provinciarum, ac publicam eo tempore fidelium consuetudinem cum ecclesia Romana cessaturam, ita ut corde duntaxat cum ea communicaturi sint.* 4. Dicto Jeremiae hoc obvertit Bellarminus, *quod Pontificii non gloriantur in tem- plis et successionem episcoporum et apostolica sede secundum se, sed propter Christi promissionem, tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo eccle- siam, qualem promissionem Judaei nunquam habue- rint.* Respondemus: de dicto Christi et vero illius sensu alibi tractatur. Israëlita clamantes perpetuo, *templum Domini, templum Domini*, si in ludo Bel- larmini fuissent edocti, prophetis corruptelas doctri- nae taxantibus et eversionem templi comminantibus idem obvertere potuissent, majores enim promissio- nes de suo templo habebant, quam Pontificii de Ro- mana ecclesia ex Scripturis proferre possunt. Pro- missiones de ecclesia N. T. generales sunt, ideoque XL 121. nequaquam ad solam Romanam ecclesiam restringen- dae, sed Israëlita habebant promissiones speciales de templo Hierosolymitano, quod *Deus in perpetuum ibi habitare velit*, Deut. 16, v. 2. 2. Chron. 6, v. 2. Nehem. 1, v. 9. Esa. 31, v. 9. etc. et ne magnificas illas et amplas promissiones populo Israëlita datas enumeremus universas, quatenus potest esse amplior, quam quae exstat Levit. 26, v. 11: *Ponam taberna- culum in medio vestri, et non abjiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos et ero Deus vester, vos- que eritis populus meus?* Nihilominus cum neglecto verbo Dei et vero cultu divino Judaei ad promissio- nes illas de templo Domini provocarent, Jeremias illis objicit, quod *confidunt in sermonibus mendacii*, quanto rectius Pontificiis hoc objicitur, qui de Romana ecclesia tales speciales promissiones ex Scripturis pro- ferre non possunt, et si maxime possent, eae tamen non essent absolutae. Ratae ac firmatae sunt promissio- nes de conservatione et gubernatione ecclesiae divinitus factae, sed non ad quoslibet coetus et gu- bernatores, quomodocunque sese illi gerant, referen- dae sunt, sed pertinent ad veram ecclesiam et ad illos, qui patiuntur se regi verbo Dei, qui respiciunt ad legem et ad testimonium ac juxta normam verbi divini docent, judicant et agunt.

92. 6. Sextum argumentum Bellarminus nos dicit petere ex historia concilii Basiliensis. *Concilium enim illud deposuit Eugenium tanquam haeticum et omnes ei adhaerentes, et elegit Felicem, deinde tamen concilio concluso et soluto iterum Eugenius in sedem irrepsit sine ulla canonica electione, et ab*

6. Basiliense concilium deposuit Romanum pontificem.

eo nati sunt, quotquot postea fuerunt papae, cardinales et episcopi. Ergo saltem ab eo tempore ecclesia Romana pontifici adhaerens non fuit vera ecclesia, et cum nulla alia fuerit visibilis, sequitur, visibilem ecclesiam periisse. Bellarminus respondet, Basiliense concilium initio quidem fuisse legitimum, cum adesset legatus Romani pontificis, sed quo tempore Eugenium deposuit, non fuisse concilium ecclesiae, sed conciliabulum schismaticum, seditiosum et nullius prorsus auctoritatis, et opponit huic concilio alterum illud, quod eodem tempore Florentiae fuit institutum, in quo Romanus pontifex praesederit et plures episcopi praesentes fuerint. Respondemus: hoc argumentum eo proprie pertinet, quod successio Romanorum pontificum incerta sit atque interrupta, quia dubius papa habetur pro non papa, ut docet Bellarminus lib. 2. de concil. c. 19. de veritate decretorum synodicorum nequaquam iudicandum est ex auctoritate Romani pontificis, sed ex harmonia cum Scripturis sacris, proinde nequaquam erravit concilium Basiliense, quando statuit. concilium esse supra pontificem, sed Romanus pontifex intolerabilis ambitionis sese reum peragit, quando hoc decretum concilii improbat. Bellarminus ipse lib. 2. c. 17. §. ad hunc locum, non audet illos vocare haereticos, qui contrarium statuunt, cum primatus pontificis supra concilium non sit definitus in ullo concilio, ut fide catholica tenendus. Theologi Parisienses publico scripto concilii Basiliensis auctoritatem defenderunt, nec potest negari, decreta concilii illius a Nicolao V. esse confirmata, ut ex bulla ejus eodem concilio annexa apparet, cui frigide respondit Bellarminus lib. 2. de concil. c. 19. circa finem, Nicolaum ex parte solum illa approbasse, quis enim pontificibus dedit illam potestatem, ut concilium probent ex parte una, qua illis placet, improbent vero ex parte altera, qua ipsis displicet? Concilium definit tanquam catholica fide tenendum, quod concilium sit supra papam et pertinaciter huic veritati repugnantem censendum esse haereticum, ergo et hoc decretum cum ad materiam fidei pertineat, a Nicolao V. censendum est confirmari, generaliter enim loquitur bulla et omnia illa decreta approbat, quae ab hoc concilio in materiis fidei sunt facta. Ceterum ut gratiam aliquam Bellarmino referamus, qui de statu ecclesiae tempore concilii Basiliensis

xi. 172. in hoc argumento mentionem facere voluerit, subnectemus gravissimam hac de re querimoniam non Waldensium aut Wiclevitarum, sed ipsius Romanae ecclesiae sub Antichristi jugo ac tyrannide pressae et hoc nomine graviter ingemiscantis. Sic enim illi, qui in concilio Basiliensi convenerant, in epist. synodali ad universos Christi fideles loquuntur: *Animadvertite inprimis o Christicolae et ante oculos vestros ponite miserandum et flebilem statum religionis Christianae, si eo redacta fuerit, ut quisque in summo pontificio positus jam assecutus sit, quod nullam correctionem a conciliis generalibus habeat pertimescere, quantumcunque ecclesiam scandalizet et ejus statum perturbet ac decoleret, ita ut ei omnes*

dignitates ecclesiasticas et beneficia venderet, salos quosque invitos transferret et expelleret pro libito voluntatis, etiam notoris ac injustis ac principes dejiceret, moribus perniciosis hominum passim perimere laboraret, crudelitate petraret horrendas, legem Dei confunderet, quae salubria instituta everteret, temporalia ecclesiae manae et ceterarum particularium ecclesiarum dissiparet atque alienaret aliaque innumera flagitiosa lera et crimina notoria perpetraret, ac se in contumaciam redderet; omnis ecclesia in unum congregari latenus cum a talibus coercere possit, quin imo et quamlibet synodum eum reprimere volentem transferre vel dissolvere persistentes in synodo voluntatem ejus persequi, excommunicare, perire inhabilitare, contumeliis et injuriis afficere, siones corporales adversus eos excitare, quidquid synodus statueret, praeciperet, dissolvere ordinaret, penitus contemnere, abjicere, repudiare. Conspicite pro Dei reverentia, qualis ex hac re videtur introitus inimico humani generis ad subvertendam religionem Christianam, dum seducendo unumquemque nem posset Christianitatem in maximam desolationem dejicere, mores pervertere, canones et regulasque dissipare ecclesiasticas, regna et provincias turbare, ac bonis spiritualibus et temporalibus privare vitiorumque immanitatem introducere. Rite oculos et videte, qualis ex hoc daretur introitus Antichristo, sed et considerate, quomodo si fides catholicam confunderet atque violaret, est primum fundamentum ecclesiastici aedificii everso omnia corrumpunt. Haec illi et ibidem multa, in quibus probe notetur, ecclesiam Romanae pontificis jugo oppressam graviter ingemuisse testimonio illorum patrum fidem catholicam tam et subversam iri ac Antichristo viam patet talis dominatus pontifici concedatur, ut sit concilium ac negetur errare posse. Profecto patres statum hodiernae ecclesiae Romanae videmus in qua dogmata illa de suprematu pontificis defenduntur et propugnantur, non dubitanter affirmant fidem catholicam ex ea pulsam et Antichristi ea sublimem regnare, quo elogio jam pridem Eberhardo episcopo Salisburgensi, Arnulpho episcopo Aurelianensi, episcopo quodam Florentino aliis Romanus pontifex fuit ornatus.

93. 7. Septimum argumentum Bellarminus nos deducere ex testimoniis patrum. Hilarius contra Auxentium circa finem: *Male vos per amorem cepit, male ecclesiam Dei in tectis aedificavit, que veneramini, male sub his pacis nominibus, montes mihi et lacus et carceres et coelestia sunt tutiores, ubi dicit, veram ecclesiam ad hoc tempore fuisse obscuratam, ut solum in latebris cavernis inveniretur. Deinde Hieronymus in dialo. Luciferianos de eodem tempore loquens: In orbis terrarum et se Arianum esse mirantur. Item Basilius epist. 69. et 70. etc. Bernulfus serm. 33. in Cantic. ita deplorant vitia praedecessorum omnium sui temporis, ut satis ostendant, eo te*

relinasse in viam suam et nullam fuisse ecclesiam. Denique Chrysostomus hom. 49. docet, interdum nullum esse visibilem vera ecclesia cognoscatur, et ideo tunc attendendum esse ad Scripturas. 1. Ad locum regerit Bellarminus, ecclesiam quidem obscurari multitudine scandalorum, sed ut etiam in suis firmissimis emineat utroque epist. 48. Respondemus: verissime est, sed Pontificiae sententiae de amplitudine ecclesiae perpetua adversatur. et et eminet ecclesia gravissimarum periculis et pestilentissimarum haeresium invaletempore in suis firmissimis, confessoribus martyribus, sed illi pauci sunt et comparatione reliquorum, et qui firmiores sunt, illi pro fide partim fortiter exsulant, et parte latitant, ut ibidem Augustinus ad idem igitur responsionem Bellarminus quaerit, an Hilarius loqui tantum de ecclesia Romana, proinde hoc non posse trahi ad universam. Respondemus: imo vero in gentili Hilarius, ecclesiam Dei tunc temporis et civitatibus, sed in carceribus, et voraginibus, hoc est in latebris et caecitatem fuisse. Id ipsum manifestius libro ejusdem Hilarii de synodis, in quo provincias Asianas, ubi exsulabat, Deum laudant enim Ariana haeresi infectae; raptores orientales invenire episcopum aut catholicum, sed ubique scandala, ubique schismata. Athanasius in lib. ad Romanos agentes: Quae nunc ecclesia libere celebrat? Siquidem ea, si pia est, periculo non si alicubi sunt pii et Christi studentes ubique tales permulti, illi item, ille propheta Elias, absconduntur et in cavernas terrae sese abstrudunt aut in desertis commorantur. Neve obvertitur Romanam eo tempore mansisse innotandum, quod Athanasius in eodem libro, Liberium Romanae urbis episcopum in exilio biennium inflexum et minis subscriptionem ab Arianis inductum. Anonymi dictum respondet Bellarminus, non vocare orbem magnam partem orbis vocare eos, qui in synodo Ariminensi ab electi per ignorantiam decreverant nomen collendum. Respondemus: non solum paucissimi, sed maxima pars Christianorum Ariana haeresi infectorum Hieronymo expresserunt, ut ex modo adductis Hilarii querellis intelligi potest. Idem Hieronymus in epist. 133. sic scribit: Ecclesia non in variis, sed in dogmatum veritate; ecclesia ubi fides vera est. Ceterum ante annum aut viginti parietes omnes ecclesiae (Ariani) possidebant, ecclesia autem erat, ubi fides vera erat. Idem in chron. l. 364: Omnes pene toto orbe ecclesiae

sub nomine pacis et regis Arianorum consortio poluebantur. Vincentius Lerinensis adv. haeres. novationes c. 6: Arianorum venenum non jam portunculam quandam, sed paene orbem totum contaminaverat, adeo ut prope cunctis Latini sermonis episcopis partim vi, partim fraude deceptis caligo quaedam mentibus offunderetur etc. Et postea: Cum profana ista Arianorum novitas velut quaedam Bellona aut Furia capto prius omnium imperatore cuncta deinde palatii culmina legibus novis subjugasset, nequaquam deinceps destitit universa miscere et vexare. Erasmus praefat. in Hilar.: Ariana factio tempore Hilarii tam late radices egerat sicque invaluerat, ut mundus aliquamdiu natarot anceps, utram in partem se inclinaret, praesertim cum per Constantinum Augustum exiliis, direptionibus, minis ac terroribus compellerentur accedere partibus Arianorum. 3. Ad Basilii et Bernhardi dicta respondet Bellarminus, illum deplorare miseriam ecclesiae propter infestationem haereticorum, hunc vero reprehendere vitia morum, non autem doctrinae. Respondemus: sufficit hoc nobis, quod ecclesia infestatione haereticorum et multitudine scandalorum ita obscurari possit, ut externus et illustris splendor ipsius non amplius appareat. Bernardus de statu ecclesiae miserabili passim conqueritur serm. 1. de convers. Pauli col. 81: Conjurasse videtur contra te, o Domine, universitas populi Christiani a minimo usque ad maximum. Egressa est iniquitas a senioribus iudicibus vicariis tuis, qui videntur regere populum tuum. Heu, heu, Domine Deus, quia ipsi sunt in persecutione primi, qui videntur in ecclesia tua primatum diligere, gerere principatum, arcem Sion occupaverunt, apprehenderunt munitiones et universam deinceps libere et potestative tradunt incendio potestatem. Serm. 33. in Cant. col. 602: Ministri Christi sunt et Antichristo serviunt. Honorati incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt, inde is, quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus, inde aurum in frenis, sellis et calcaribus et plus calcaria quam altaria fulgent, inde splendidae mensae et cibus et scyphis, inde commensationes et ebrietates, inde cythara et lyra et tibia, inde redundantia torcularia et promptuaria plena eructantia ex hoc in illud, inde dolia pigmentaria, inde referta marsupia. Pro huiusmodi volunt esse et sunt ecclesiarum praepositi, decani, archidiaconi, episcopi, archiepiscopi etc. Qualis fuerit Romana curia in libris de consideratione ad Eugenium exponit. 4. Ad Chrysostomi dictum respondet, auctorem operis illius imperfecti esse haereticum Arianum, vel certe ab Arianis librum illum esse corruptum. Respondemus: concedimus, illos commentarios Arianismo alicubi favere, sed num propterea tota illius auctoritas elevanda? Bellarminus aliquoties ex eo testimonia quaedam profert, quin imo ecclesia Romana in officio ecclesiastico homilias illas legit et ejus auctoritate glossas ordinarias, catenas evangelicas, decreta pontificum et summas theolo-

XL 124.

gicas passim communit. In ipso opere multa pie, docte et diserte contra Arianos disputantur, quae non sunt una cum reliquis scoriis abjicienda. Ad illorum classem etiam pertinet dictum, quod ex homil. 49. pro nostra sententia adducimus, quodque a nullo veterum fuit repudiatum, in quo non haeretice, non Ariane, sed catholice et orthodoxe Chrysostomus vel quicumque alius auctor ad quaestionem, an Christus ad Scripturas nos remittat, hoc modo respondet: In tempore hoc, ex quo obtinuit haeresis ecclesias, nulla probatio potest esse verae Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud volentium cognoscere fidei firmitatem, nisi Scripturae divinae. Antea enim multis modis ostendebatur, quae esset ecclesia Christi, et quae gentilitas; nunc autem nullo modo cognoscitur volentibus cognoscere, quae sit vera ecclesia Christi, nisi tantummodo per Scripturas.

Historia
ecclesiae
V. T.
demon-
strans,
quod
ecclesia
possit
deducere.

94. Atque haec sunt argumenta, quae Bellarminus in hac quaestione nobis tribuit et vim eorum infringere conatur. Ut autem manifestius appareat, an externa ecclesiae facies perpetuo fuerit splendida et illustris, an vero multitudine scandalorum, gravitate persecutionum, invalescentia corruptelarum, errorum et haeresium quandoque obscuretur, breviter percurramus historiam ecclesiae in V. ac N. T.

1. Cum post tristem suam apostasiam primi parentes voce evangelii ad consortium ecclesiae vocati essent ac promissionem de semine mulieris caput serpentinum contrituro in familia sua, ecclesiola illa domestica, propagarent, Cainus horribile scandalum fratricidio suo in ea excitavit, mox etiam a facie Domini, hoc est a consortio verae ecclesiae, egressus instituit novos cultus extra verbum et cum posteris suis veram ecclesiam hostiliter persecutus est, ideo Gen. 4, v. 26. additur, temporibus Sethi sub nativitate Enos coeptum esse invocari nomen Domini. Nomen Enos significat, insidiis et persecutionibus Cainitarum pressam fuisse ecclesiam. sed tunc coepit iterum reflorescere ac verbum Dei magno successu in publicis conventibus doceri, ut D. Lutherus hunc locum recte interpretatur.

2. Tempore antediluviano Cainitarum progenies florens sapientia, inventionem artium, divitiis, successibus etc. blanditiis suis filios Dei, hoc est verae ecclesiae cives, patriarcharum posteros, ad se pertraxit, ut nulla habita religionis, pietatis et honestatis ratione matrimonia cum illis contraherent seque cum ecclesia

XI. 125. Cainica conjungerent frustra dehortante et contentente Spiritu sancto per ministerium piorum prophetarum Genes. 6, v. 2. et 3. unde aquis diluvii totus mundus deletur et conservatur ecclesia in exiguo octo animarum coetu, qui in arca velut in carcere quodam per integrum annum delituit et inter illos ipsos octo homines Cham impius irrisor locum habuit. Quae vero tunc temporis fuit amplitudo et splendor verae ecclesiae? 3. Post diluvium invalescente ubivis idololatria vocat Deus Abrahamum et educit eum ex Ur Chaldaeorum Genes. 11, v. 31. constat autem ex Jos. 24, v. 2. ipsum etiam Abra-

hamum in domo et familia patris sui Tharab bus idololatricis fuisse addictum, ex quo manifestum est, ante vocationem illam Abrahac-nuspiani niri potuisse purum verbi ministerium ab idololatria penitus immune. Augustinus lib. 16. de civitate Dei c. 12: *Apud Chaldaeos jam tunc etiam idololatrias impiae praevalebant, quemadmodum et inter gentes. Una igitur Tharae domus est, in qua natus est Abraham, in qua unius cultus et, quantum credibile est, in qua per multum etiam Hebraea lingua remanserat, quamvis etiam sicut jam manifestior Dei populus in Aegypto in Mesopotamia servisse diis alienis Iosephus narrante refertur etc.* Proinde sicut per diluvium una domus Noae remanserat ad conservandum genus humanum, sic in diluvio multae idololatriarum perstitutionum per universum mundum remanserat domus Tharae, in qua custodita est plantae salutis Dei. Idem in Psalm. 125: *Aliquando in solo Abel ecclesia erat, et expugnatus est a fratre suo et perditus Cain; aliquando in solo Enoch ecclesia erat, et translatus est ab iniquis; aliquando in solo Noe ecclesia erat, et sola arca remansit in fluctibus; aliquando in solo Abraham.* 4. Reversus a consortio verae ecclesiae Ismaele et Iacob familia Jacobi ea conservata est, sed postquam quod exsulaverit in terra Canaan et respiciens quorum coetuum idololatricorum exiguus et corruptus coetus fuerit, notandum, quod ne ipsa Jacobi familia ab idololatria fuerit plane infecta, quia Rachel furatur idola patris sui Genes. v. 19. et Iacobus convocatis omnibus, qui cum eo erant, praecipit eis Genes. 35, v. 2: *Abjiciite alienos, qui in medio vestri sunt; ex quo manifestum intelligitur, eos, qui Iacobum ex Mesopotamia cuti fuerant, non statim renuntiassse idololatriam qua apud Labanum fuerant educati. Accidit insuper gravissima scandala, quibus vera ecclesia in domo et familia Jacobi misere deflorata. Dina committit stuprum, cujus poenam Simeon et Levi a Sichemitis nimia crudelitate exigunt, et Levi committit incestum cum concubina patris sui cum nuru sua; Iosephus a fratribus in Aegyptum venditur etc.* 5. Cum ecclesia vera in Aegypto Jacobi conservata in Aegypto peregrinaretur, prima fuit illius conditio. Israelitae enim dum in servituti erant subjecti, affligebantur oneribus vuli eorum projiciebantur in profluentem, et commemoratur de illis Ezech. 20, v. 7. *quod in Aegypto morem secuti multiplici idololatria se servaverint, quod ipsum ex eo etiam manifestum, Exod. 32. vitulum aureum colunt, Aegyptiorum hac in parte secuti, illi enim in regia civitate colebant Apin, h. e. bovem, ejusque matrem Iuvam (erat autem Apis figura bovis albam frontem habentis, cujus vasa quaedam maculas in cute habentis, etiam nigri.)* ** Ezech. 23, v. 2: *Duae mulieres fuerunt, v. 3: et fornicatae sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt, et pressa sunt ubera earum et ibi contulerunt*

nas virginitatis earum, v. 8: et fornicationes suas ex Aegypto (quas didicit in Aegypto) non dereliquit. 6. Cum Israëlita ex Aegyptiaca servitute liberati in deserto peregrinarentur, quoties contra Deum murmurarunt! quoties servo illius Moyse obsecuti sunt! unde Christus indefinite pronuntiat, patres Judaeorum, qui in deserto comederunt manna, esse mortuos Joh. 6, v. 49. aeterna scilicet morte, ut ex antithesi intelligitur, ac apostolus 1. Cor. 10, v. 5. dicit *ἐν τοῖς πλεονασμοῖς αὐτῶν*, in pluribus eorum, Deum non habuisse beneplacitum Exod. 32. totus populus idololatriam sectatur, quae in parte Aaron summus sacerdos ducem se illis praebet; inde v. 25. dicitur, quod Moyses viderit populum nudatum, id est vagantem sine Deo, sine verbo Dei, sine vero cultu et obedientia Deo debita, ac v. 10. minatur Deus, quod totum illum populum delere velit. Nadab et Abi offerunt ignem alienum Levit. 10. Aaron et Maria obloquuntur fratri Moysi Num. 12. Coreh, Dathan et Abi eorumque sectatores seditionem excitant Num. 16. Israëlita Moabitarum idolis et scortatione horribiter sese contaminant Num. 25. His scandalis et idololatriis ecclesia Israëlita in solitudine deserti claustrum graviter fuit pressa, turpiter deformata ac obscurata. 7. Cum in terram promissionis introducti essent Israëlita, post mortem Josuae cultus divinus non diu mansit purus et incorruptus. Jos. 2, v. 7: *Filii Israël servierunt Domino cunctis diebus Josuae et seniorum, qui longo post eum tempore vixerunt et viderant opera Dei magna*; v. 8. *et cum mortuus esset Josua filius Nun omnis populus illa generatio congregata esset ad patres suos et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum* Jos. 24, v. 11. *tunc fecerunt filii Israël malum in conspectu Domini et servierunt Baalim* v. 12. *ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Aegypti, et secuti sunt deos alienos ex diis populorum, qui habitabant in circuitu eorum, et adoraverunt eos* v. 12: *et ad iracundiam concitaverunt Dominum dimittentes eum et servientes Baal et Astharoth* v. 13. Haec idololatria Baalitica a Moabitibus originem trahens diutissime in populo Israëlita conservata et propagata, quin etiam multis modis aucta et exornata; extruxerunt enim Baal excelsa Num. 22, v. 41. coluerunt eum in templo Jerem. 32, v. 29. fecerunt ei statuas 2. Reg. 3, v. 2. extruxerunt ei domus 2. Reg. 10, v. 21. crexerunt ei altaria Jud. 6, v. 25. consecraverunt lucos, templa, vasa etc. 2. Reg. 23, v. 4. venerunt ipsum genuflexione 1. Reg. 19, v. 18. oratione ibid. suffitu et incensu 2. Reg. 23, v. 5. Iam 7, v. 10. constituerunt illi festa et solennitates 2. Reg. 10, v. 20. obtulerunt ei sacrificia v. 19. ordinarunt illi peculiares servos, sacerdotes et prophetas 1. Reg. 18, v. 19. 2. Paral. 23, v. 17. coluerunt eum cura, argento etc. Hos. 2, v. 8. Porro qualis fuerit status ecclesiae Israëlita temporibus Josuae et seniorum commemoratur Jud. 2, v. 16: *Et dedit Dominus iudices, qui liberarent eos,*

v. 17: *sed nec eos audire voluerunt fornicantes cum diis alienis et adorantes eos*, v. 18: *et quando excitavit illis Dominus iudices, tunc fuit Dominus cum iudice et liberavit eos de manu hostium*; v. 19: *postquam autem mortuus esset iudex, revertebantur et multo faciebant pejora, quam fecerant patres eorum sequentes deos alienos servientes eis et adorantes illos*. Jud. 3, v. 5: *Filii Israël habitaverunt in medio Chananaei et Hethaei et Amorrhaei et Pherezaei et Hevaei et Jebusaei*, v. 6: *et duxerunt uxores filias eorum ipsique filias suas filiis eorum tradiderunt et servierunt diis eorum*, v. 7: *feceruntque malum in conspectu Domini et obliti sunt Dei sui servientes Baalim et Astharoth*. Jud. 8, v. 27: *Fecit Gedeon ephod et posuit illud in civitate sua Ephra fornicatusque est omnis Israël in eo*. Jud. 10, v. 6: *Filii Israël addiderunt facere malum in conspectu Domini et servierunt Baalim et Astharoth et diis Syriae ac Sidonis et Moab et filiorum Ammon et Philistin dimiseruntque Dominum et non coluerunt eum*. Jud. 17, v. 5. Michas Ephraemita in domo sua peculiarem cultum idololatricum instituit, quem tribus Dan in civitatem Lais postea transfert et usque ad diem captivitatis toto tempore, quo fuit domus Dei in Silo, conservat, Judic. 18, v. 30. et 31. In eodem libro saepius repetitur: *In diebus illis non erat rex in Israël, quisque quod rectum erat in oculis suis, faciebat*. Sic ergo Dei benignitas et populi Israëlita idololatria et impietas toto illo tempore, quo iudices populum gubernabant, veluti invicem pugnarunt, utra harum superior esset. At cum extra populum Israëliticum nulla fuerit alia visibilis ecclesia, quo veritatis colore dici potest, publicum divini cultus exercitium eo tempore fuisse purum et incorruptum? 8. De temporibus Heli sacerdotis, qui paulo ante tempora regum Israëlita XI. 17. populo praefuit, diserte dicitur 1. Sam. 3, v. 1: *Sermo Domini erat pretiosus sive rarus admodum in diebus illis, non erat visio manifesta*. Filii Heli erant filii Belial 1. Sam. 2, v. 12. ac detrahebant homines a sacrificio Domini v. 17. Squalida igitur fuit tunc temporis ecclesiae facies propter corruptelas doctrinae et publica sacerdotum scandala. 9. Samuel successor Eli instaurat cultum divinum, sed cum propter avaritiam filiorum ejus Israëlita regem peterent, datur illis Saul, qui Pythonissum contra expressum Dei mandatum consulit 1. Sam. 28, v. 7. et in peccatis suis moritur. 1. Paral. 13, v. 3. dicitur, quod in diebus Saulis arca Dei non fuerit requisita; jacuit igitur tunc publicum cultus divini exercitium. Sauli succedit David, sub quo florentissimus fuit ecclesiae et politicae Israëlita status. Davidis in imperio successor fuit filius Salomon, qui templum aedificavit Domino, sed sub vitae finem inclinatum est cor ejus per mulieres alienigenas, ut sequeretur deos alienos et coleret Astharoth deum Sidoniorum, Chamos deum Moabitarum et Moloch abominationem Ammonitarum 1. Reg. 11, v. 4. et 5. publica igitur regis auctoritate sacra illa idololatria in populum Israëliticum maximo eum

scandalo fuerunt recepta, nec dubitari potest, plurimos ex populo regis exemplum fuisse secutos. 10. Post mortem Salomonis scissum fuit regnum Israëliticum ac decem tribus datae Jeroboamo, una solum tribui Juda filio Salomonis Roboamo relicta, cui tribui tanquam auctarium quoddam addita a Domino tribus Benjamin, in qua urbs Hierosolyma, quae regiam sedem et templum Domini habebat, sita fuit. Sic ergo regnum Israëliticum divisum fuit in regnum Israël specialiter sic dictum, ad quod pertinuerunt decem tribus, et in regnum Juda, ad quod pertinuerunt duae tribus, Juda scilicet et Benjamin. Porro de Jeroboamo rege Israëlitis commemoratur 1. Reg. 12, v. 28. quod veritus, ne subditi regni Israëliti revertentur ad domum Davidis, si Hierosolymam sacrificiorum causa quotannis adscenderent, habito consilio fecerit duos vitulos aureos, quorum unum collocarit in Dan, alterum in Bethel ac dixerit subditis suis: *Multum est vobis adscendere in Jerusalem, ecce dii tui Israël, qui te eduxerunt ex Aegypto. Sed factum est verbum hoc in peccatum toti populo Israëlítico*, unde c. 14, v. 16. de Jeroboamo dicitur, *quod peccare fecerit Israël*, hoc est quod institutione novorum cultuum occasionem dederit idololatriae, ac duravit publicum illud idololatrici cultus exercitium in regno Israëlitis usque ad Babylonicam captivitatem. Hinc tristes illae querelae de Nadab, Baasa, Ela, Zambri, Amri et Achab, quod ambulaverint in viis Jeroboam, quod peccare fecerint filios Israël, quod irritaverint Dominum in operibus manuum suarum 1. Reg. 15, v. 26. et 34. c. 16, v. 7. 13. 19. 25. et 30. cumprimis de Achabo commemoratur, quod non suffecerit ei, ut ambularet in peccatis Jeroboam, sed etiam serviverit Baal et posuerit aram Baal in templo Baal, quod aedificaverit in Samaria, et plantaverit lucum et plus fecerit irritans Dominum super omnes reges Israël 1. Reg. 16, v. 31. Achabo successit Joram, qui statuas Baal sustulit, sed a cultu vitulorum aureorum non recessit 2. Reg. 3, v. 3. Jehu successor Jorami destruxit et ipse templa Baalitica, interim tamen a peccatis Jeroboam, qui peccare fecerat Israël, non recessit 2. Reg. 10, v. 31. In regno Juda excitavit Deus aliquos pios reges, qui verum cultum Dei restituerunt et idololatriam abrogarunt, sed ne in illo quidem regno purum et incorruptum perpetuo mansisse cultus divini exercitium ostendimus superius. **Hoseas, qui sub Ozia, Joatham, Achaz, Ezechia regibus Juda et Jeroboamo rege Israël prophetavit, Hos. 1, v. 2. de synagoga Judaica sic loquitur c. 2, v. 2: *Judicate matrem vestram, judicate, quoniam ipsa non uxor mea et ego non vir ejus, auferat fornicationes suas et adulteria sua de medio uberum suorum.*** 11. Tandem igitur tacere coepit Dominus in Israël propter continuatam idololatriam 2. Reg. 10, v. 32. unde totum regnum Israël a Salmanassare Assyriorum rege una cum

XI. 128. Samaria regni metropoli eversum est et decem tribus in captivitatem perpetuam sunt abductae anno mundi 3231. 2. Reg. 17. Judaei quoque specialiter

sic dicti in exilium Babylonicum abducti sunt Hierosolyma regi Judaici metropoli a Nabosore Babyloniae rege capta et concremata mundi 3364. ubi per integros 70 annos mansit ecclesiae Judaicae in Babylonica captivitas. 12. Post reditum ex captivitate Babyloniae ac restorationem templi et urbis Hierosolymae sub ducibus quaedam tranquillitas ecclesiae obtigit et sincerum divini cultus exercitium aliquandiu viguit, sed anno mundi 3804. Antiochi Epiphanis expeditio Hierosolymitam qua urbis fuit direpta, templum spoliatum, plurimi trucidati, ubi denuo miserabilis fuit ecclesiae facies. Antiochus enim mandabat, ut sua instituta relinquerent 1. Maccab. 1, v. 40. *multi ex Israël consenserunt servituti ejus, et fecerunt sibi idola et coinquinaverunt sabbatum* et misit rex libros per manus nuntiorum in Jerusalem et in omnes civitates Judae, ut sequerentur leges gentium terrae v. 46. et prohiberent sacrificia et placationes fieri in templo v. 47. et prohiberent celebrari sabbatum solennes v. 48. et jussit coinquinari sanctum et templum v. 49. et jussit aedificari et templa et idola et immolari carnes et pecora communia v. 50. et relinquere filios circumcisos et coinquinari animas eorum immundiciis et abominationibus, ita ut scerentur legem et immutarent omnes justitias Dei v. 51. et quicumque non fecissent a legem verbum regis Antiochi morerentur v. 52. congregati sunt multi de populo ad eos, qui liquerant legem Domini et fecerunt male terram v. 55. et effugaverunt populum in abditis et in absconditis fugitivorum locis v. 56. aedificavit etiam rex abominandum idolum domus Dei super altare Dei, et per universas civitates in circuitu aedificaverunt aras v. 57. januas domorum et in plateis incendebant et sacrificabant (idolis) v. 58. et libros legis destruxerunt igni scindentes eos v. 59. et apud quoslibet inveniebantur libri testamenti Domini, quoslibet observabat legem Domini, secundum legem regis trucidabant eum v. 60. mulieres, quoslibet viderant filios suos, trucidabantur v. 63. Petit Josephus lib. 1. de bell. Judaic. c. 1. ad miserandum illum ecclesiae Judaicae statum terius accidere potuit? ubi tunc locum habebat ternus ecclesiae splendor? veri confessores trucidati sunt, vel in cavernis latuerunt, abolita publica sacra, libri legis combusti etc. nec in toto terrarum orbe extra populum Israel fuit alia quaedam ecclesia visibilis in illud splendore et claritate posita. 13. Ante Christi mundum nativitatem quaenam erat ecclesiae liticae facies? Tres sectae Pharisaeorum, Sadducaeorum et Essenorum in ea dominabantur, quaelibet suos peculiare fovebat errores, quosmet Joseph. lib. 2. de bell. Judaic. c. 7. tra verbo Dei aequabantur, imo praeferebantur;

militer erat corrupta, docebatur enim, ex-
dantat obedientiam in lege requiri; do-
e Messia et beneficiis fere penitus extincta
ebatur enim, regnum ejus fore corporale ac
etc. Ubi tunc inveniri poterat illustris
visibilis ecclesia puro et incorrupto verbi
et sincero cultus divini exercitio splen-
Ecclesia tunc erat in paucis et obscuris
in hominibus, in Josepho, Maria, Simeone,
in Bethlehemiticis etc. Cum Christus docere
exiguam et contemptam secum ducebat
namquid ex principibus aliquis credit in
sunt Pharisei Job. 7, v. 48.), sed turba
non novit legem, maledicti sunt; et ni-
exiguus et contemptus ille coetus Luc. 12,
et vera ecclesia. Pontifices, Scribae, Pha-
riscipales sacerdotum et seniores, qui eccle-
siam sibi arrogabant, qui dignitate, auctori-
tate, potentia, eruditionis et pietatis opinione
erant, nihil minus erant quam vera ecclesia,
in ecclesiam oppugnabant et persequaban-
t argumentum vel maxime confirmat sen-
tentiam et evertit plane opinionem Ponti-
ficis. Si enim in hoc splendore externo, in
et in amplitudine, in titulo etc. quaerenda
est, cum Christus cum suis non erat ecclesia,
Scribae et Pharisei cum suis sequa-
Bellarminus sicco pede illud praetergressus
lib. 2. de princ. doctrin. c. 11. vim
conatus eo impietatis descendit, ut
illos et obscuros homines, qui in
viderunt cumque secuti sunt, non fuisse
sed totam illam populi multitudinem,
et templum venerabatur et quae
Scribis et Phariseis in doctrina fidei
obtemperabat. Hoc vero plane antichri-
stianum, num enim illis verae ecclesiae nomen
erat, qui Christum oppugnaverunt, verbo ejus
et confessores illius persecuti sunt? num
ecclesiae nomen illis derogabimus, qui fue-
runt Christi et verbum ejus fide sunt amplexi?
impudentiae progreditur, ut lib. 2. contra
statuat, concilium illud pontificum, Phari-
Scribarum et seniorum, qui Christum con-
tulerunt, fuisse ecclesiam repraesentativam et
legitimum et Spiritum s. illi concilio in-
esse praefuisse.

transimus ad statum ecclesiae N. T. 1. Tem-
tionis Christi, quaenam erat ecclesiae facies,
atque? Pontifices, Scribae et Pharisei, qui
ecclesiae sibi arrogabant et de successione
gloriabantur, Christum in concilio damna-
ludae prodiderat, Petrus negaverat, apostoli
refugerant, latebant in abscondito ac seris
in praesentia sese concludebant; populus
in pontificum approbaverat et Christum
adum esse magnis clamoribus impetraverat,
in persona vilissima Christum confitebatur;
et Nicodemus aliquam speciem confessionis
etc. hinc Alex. Alensis part. 3. q. ult. art. 2.
et loc. v.

et Johan. de Turrecremata lib. 1. de eccles. c. 30.
et lib. 3. c. 61. dicunt, in passione Domini non
mansisse veram fidem nisi in sanctissima virgine
Maria, idque significari credunt una illa candela,
quae sola accensa conservatur in triduo ante pascha
in officio nocturno. Bellarminus lib. 3. de eccles.
c. 17. illud improbat, quia multi, qui aberant a Je-
rusalem, habuerunt veram fidem; interim tamen ne-
gari non potest, coetum illorum fuisse exiguum et
contemptum, nec constituisse visibilem aliquam eccle-
siam splendore externo illustrem, pontifices contra,
Scribae et Pharisei titulum et dignitatem ecclesiae
magna specie sibi arrogabant. Gregorius de Valent.
tom. 3. comment. in Thom. col. 173. sententiam
Alensis et Turrecrematae itidem improbat, interim
tamen concedit tale quiddam, quod nostram senten-
tiam manifeste confirmat. Sic enim ibi scribit: Si
maxime omnes tunc apostoli fidem abjecissent, non
inde consequitur, in nullo praeterquam in B. Vir-
gine fidem permansisse. Potuerunt enim alii perse-
verare fideles, etsi de illis quidem tacetur. Et col. 174:
Licet apostoli fidem exterius non fuerint professi
et scandalum passi sint, quoad externam fidei con-
fessionem, potuisse tamen in anima fidem retinere.
(Idem et nos dicimus, sub papatu quosdam in anima
retinuisse fidem, licet de illis taceatur.) 2. Cum post
Christi in coelos adscensionem ecclesia inter gentes
propagata esset, tempore decem persecutionum valde
fuit obscurata et ad paucitatem ac contemptam spe-
ciem redacta. Ergo non est perpetuum ac proprium
ecclesiae splendore externo esse illustrem. Antece-
dentis veritas ex Eusebio, Zonara et aliis scriptoribus
manifesta est.

*Tum Cajus, qui praesul erat Romanus, in altis
Delituit cryptis etc.*

*Tum plerique patres sancti, cum tale viderent
Exitium, fugere urbes et more ferarum
Per deserta vagi coecis latuere cavernis*

ut Bapt. Mantuanus canit. Ultima inter decem persecu- XL. 130.
tiones sub Diocletiano tum immanitate, tum diutur-
nitate reliquas novem superavit, in ea ubique templa
eversa, episcopi, presbyteri ac diaconi interfecti et
variis iisdemque exquisitis suppliciorum generibus
in Christi confessores saevitum, adeo ut intra dies
triginta septendecim millia Christianorum ad varia
supplicia scribantur rapti, Damasus in vita Marcel-
lini. Ac miratur Hieronymus, suo adhuc seculo reli-
quias Christianorum fuisse repertas ob persecutio-
num antecedentium immanitatem. Refert Fulco, ty-
rannos quosdam gloriatos esse, nomen Christianorum
a se funditus extirpatum et Christi superstitionem
ubique deletam, ut marmora quaedam Salmantica
testentur. Deus tamen sibi servavit ecclesiam san-
ctam, quae non fuit illustri quodam splendore ex-
terno conspicua, sed in cryptis et cavernis delite-
scens occulta. Quis enim potest esse ecclesiae splen-
dor externus, quaeve conspicua claritas, quando pa-
stores trucidantur et oves disperguntur? quando
veri confessores vel interficiuntur, vel in exilium

expelluntur? ** Blasius de Viegā in comm. Apoc. 6. persecutionem ecclesiae sub Diocletiano et Maximiano sic describit: *Coelum recessit sicut liber involutus, id est ecclesia, quae coelum dicitur, sese propter metum persecutionis occultabat, exceptis paucis, qui ardentissimo fidei zelo inflammati sese martyrio offerebant, quod magis explicatur, cum subditur: Et omnis mons et insulae de locis suis motae sunt, quoniam in rupibus et insulis locisque remotioribus Christiani ad mortem quarebantur. Denique omnis aetatis et conditionis homines in latebras et subterranea terrae loca sese metu persecutionis abdiderunt, id enim significant verba sequentia: Reges terrae et principes et tribuni et divites et fortes et omnis servus et liber absconderunt se in speluncis et in petris montium et dicunt montibus et petris: Cadite super nos et abscondite nos a facie sedentis super thronum, quia videlicet existimabant fideles, contra se Deum et agnum esse iratum et propterea tanta acerbitate ipsorum scelera vindicare.* ** 3. Reddita ecclesiae pace sub Constantino Magno et quiescentibus persecutionum procellis variae haereses, cumprimis vero Arianismus cataclysmi instar ecclesiam invasit ac densa caligine eandem involvit. Ariani enim occupabant sedes episcopales, imperator cum proceribus ex parte illorum stabat, Athanasius cum nonnullis aliis confessoribus in exilium pellebatur, nec habebant publicum et liberum religionis exercitium, sed in speluncis ac desertis latitabant, qua de re superius dictum fuit. 4. Tempore dominantis in ecclesia Antichristi miseram fore ecclesiae faciem Scripturae sacrae evidenter testantur, Matth. 24, v. 24. 2. Thess. 2, v. 9. 1. Tim. 4, v. 1. Apoc. 12, v. 7. etc. Augustinus in enarr. Psalm. 9: *Prima persecutio ecclesiae violenta fuit, cum proscriptionibus, tormentis, caedibus Christiani ad sacrificium cogerentur; altera persecutio fraudulenta est, quae nunc per huiusmodi haereticos et falsos fratres agitur; tertia superest per Antichristum ventura, qua nihil est perniciosius, quoniam et violenta et fraudulenta erit; vim habebit in imperio, dolum in miraculis.* Lib. 10. de civ. Dei c. 8. et 9. dicit, *Antichristi tempore diabolus solvendum et proinde tanto graviores fore illam persecutionem omnibus praecedentibus, quanto crudelius potest diabolus saevire solutus quam ligatus.* Chrysostomus hom. 49. oper. imperf. *Tempore Antichristi fideles latentes erunt in locis quibusdam secretioribus Deo eos abscondente potius quam loco, sicut scriptum est: abscondes in abscondito vultus tui a conturbatione hominum.* ** Lyrannus in comm. Psalm. 101. part. 3. f. 237. C: *Tempore Antichristi tanta erit tribulatio, quod videbitur aliquibus de ecclesia, quod fides catholica debeat totaliter deficere.* In comment. Psalm. 9. f. 100. C: *Sciendum est, quod tanta futura est persecutio ecclesiae tempore Antichristi, ut videatur Deus eam deseruisse, si fieri posset.* ** Nec possunt hoc Pontificii negare, ideo fingunt, Antichristum nondum venisse. Sed quidquid sit de tempore, quo venturus sit Antichristus, sufficit nobis, quod concedant exter-

num ecclesiae splendorem et publicum religionis sincerum exercitium tunc desitutum. Bellarmus lib. 3. de Rom. pontif. c. 7: *Certum est, Antichristi persecutionem fore gravissimam et notissimam, ut cessent omnes publicae religionis caeremoniae sacrificia. Et postea: Antichristus interdicet omnem divinum cultum, qui in ecclesiis Christianis nunc exercetur.* Stapletonus lib. 13. doctr. c. 2: *Pelli sane poterit in desertum, regnante Antichristo et illo momento temporis, id est in locis abditis, in speluncis, in montibus, quo sancti se recipient, non incommodetur ecclesia.* Rhemenses in 2. Thess. 2. c. 1: *Paulo ante mundi finem externus status ecclesiae Romanae cessabit et publicum fidelium cum imperio commercium et ἀποστασία passim tunc orietur, et tamen tunc pii corde et animo cum papamana ecclesia communicabunt.* Quodai ergo tempore Antichristi cessabunt omnes publicae caeremoniae, cessabit etiam publicum fidelium commercium, cur disputant, ecclesia perpetuo visibilem et illustrem? cur irrideamus quando dicimus, sub papatu multos fideles et animo catholicae ecclesiae communicasse, licet non habuerint publicum et externum verae religionis sincerum cultus divini exercitium? Referunt hunc locum, quod Rhemenses in c. 12. Apoc. 13. fieri posse, ut ecclesia aliquando non habeat splendorem, publicum statum et regimen libera sanctorum munerum exercitia; quodque Gregorius de Valent. in analysi p. 143. fatetur, *nam errorum, schismatum et persecutionum ecclesia ita saepe agitata, ut ab imperitioribus vix subsistat; ibidem ex Hilario et Hieronymo propter persecutionem ecclesiam non semper in tectis et exteriori quaerendam, sed potius in carceribus et in exilio.* Cur ergo ante haec tempora ecclesiam in sede episcopali, in amplitudine, in publico praedicationis ministerio etc. sibi a nobis impetunt? 5. Id ipsum docent patres, quorum nomina quaedam superius sunt adducta, qui coniungenda sunt sequentia Hieronymi in ephron. circa finem: *De ecclesia videtur propheta blasphemum, quod ea futura sit in via et bestiae habitent in ea, et postea ei cum imperio dicatur: Haec est civitas malis dedita, quae in spe, quae dicebat in corde suo: Ego non sum est praeter me amplius, quomodo facta est civitas tui tudinem pascua bestiarum? sed qui consideras illud apostolicum, in quo dicitur: in novissimis temporibus instabunt tempora pessima et erunt homines sui amantes, avari, arrogantes, superbi, impii, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, inobedientes, sine pace, accusatores, intemperantes, odio habentes bonorum proditores, temerarii, voluptatum magis amatores quam Dei, non habentes formam pietatis, virtutem autem ejus non habentes, nec non et hoc quod in evangelio dicitur, quod multiplicata iniquitate refrigescat caritas multorum, in tantum, ut in illo tempore com-*

men veniens filius hominis, putas, inveniet si-
pra terram? non morabitur de externa ec-
-nitate, quod regnante Antichristo redigenda
-tudinem et tradenda bestiis et passim quae-
-nunc propheta describit. Augustinus libr. 1.
-na evang. c. 31: Per multos annos ecclesia,
-ra erat in omnibus gentibus, in filiis tuis,
-sanctis tuis, non apparuit. Epist. 48. ad
-: Ipsa est ecclesia, quae aliquando obscu-
-tanquam obnubilatur scandalorum multi-
-Epist. 80: Quando sol obscurabitur et luna
-il lumen suum et stellae cadent de coelo et
-celorum commovebuntur, ecclesia non ap-
-impis tunc persecutoribus ultra modum
-bus et remoto timore, tanquam arridente
-licitate dicentibus: pax et securitas. Tunc
-dent de coelo et virtutes coelorum commo-
-; quoniam multi, qui gratia fulgere videban-
-requentibus cedent et cadent, et quidam
-firmissimi turbabuntur. ** Chrysostomus
-in Matth. tom. 2. col. 1110: Tunc fideles
-sunt in locis quibusdam secretioribus, Deo
-vidente potius quam loco, sicut scriptum
-vendes eos in abscondito vultus tui a contur-
-bationum etc. Augustinus epist. 48: Semper
-satis est tritico. Quodsi aliquando contige-
-bit propemodum quam palea nostris oculis
-t, vera lamen ecclesia non in palea, sed in
-latet. Et iterum: Illi, qui tunc firmissimi
-haereticorum insidiosa intelligere po-
-t, pauci sunt in comparatione ceterorum,
-multipi quidam pro fide fortiter exsulabant,
-latitabant. At sic ecclesia, quae per
-satis crescit, in frumentis Dominicis conser-
-et usque in finem, donec omnino gentes
-dum barbaras teneat, conservabitur. **
-in c. 12. Apocal. per mulierem in desertum
-et ibidemque latentem intelligit ecclesiam.
-στατος γενῆ εἰς τὴν ἔρημον τὴν τῶν ἐκλε-
-ιστευμένων, ἣν ἐπὶ παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου
-ἀπολότου ἐνεργουμένης φεύξονται οἱ κορυφαί-
-οι ἐκκλησίας ἐκ τῶν πολιτικῶν θυρῶν. Pri-
-in eund. loc.: Per desertum intelligo loca
-in quibus se ecclesia propter metum perse-
-cutendit. Quodsi ergo ecclesia quandoque
-clinem fugere ibique delitescere cogitur,
-claritas ejus perpetuo exterius est conspi-
-cibilis? Fortalit. fid. libr. 5: Et si non nisi
-fideles remanerent in mundo, tamen in iis
-et ecclesia, quae est unitas fidelium. Aeneas
-libr. 1. de gest. conc. Basiliensis scribit, fi-
-to in arctum adigi posse, ut apud unam ali-
-iellam vetulam hospitetur. Cum quo con-
-lad Panormitani in c. significasti extra de
-omibile est, quod vera fides Christi rema-
-mo solo. Atque ita verum est dicere, quod
-a deficit in ecclesia. Hoc patuit post pas-
-Christi. Nam fides remansit tantum in
-ine, quia omnes alii scandalizati sunt. Ta-
-ritas ante passionem oraverat pro Petro,

ut non deficeret fides sua. Ergo ecclesia non di-
citur deficere, nec etiam errare, si remanet fides in
uno solo.

96. Atque haec sunt nostrae sententiae funda-
menta, videamus sententiam et fundamenta Pontificio-
rum. Bellarminus libr. 3. de ecclesia c. 13. demon-
strare conatur, ecclesiam visibilem non posse defi-
cere, ubi primo subjectum quaestionis exponit ac
nomine ecclesiae dicit, se non intelligere unum aut
alterum hominem Christianum, sed multitudinem
congregatam, in qua sint praelati et subditi, defini-
vit enim ecclesiam c. 2. quod sit coetus hominum
ejusdem fidei Christianae professione et eorundem
sacramentorum communione colligatus sub regimine
legitimorum pastorum et praecipue unius Christi in
terris vicarii pontificis Romani. Praedicatum quae-
stionis dicto c. 2. sic exponit, quod ecclesia sit coe-
tus hominum ita visibilis ac palpabilis, ut est coetus
populi Romani, vel regnum Galliae, aut respublica
Venetorum. Haec omnia clariora sunt ex notis,
quas Bellarminus ecclesiae tribuit, veritatem enim
ac dignitatem ecclesiae aestimat ex nomine catholico,
ex amplitudine, ex successione episcoporum, ex feli-
citate temporali etc. hoc est externum ecclesiae
splendorem quaerit eundemque illi perpetuum et
ἀχώριστον esse opinatur. Primam argumentorum
classem petit ex illis Scripturae dictis, in quibus
aperte nominatur ecclesia. Matth. 16, v. 18: Super
hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae
inferorum non praevalerunt adversus eam, cui loco
similem esse dicit illum 1. Tim. 3, v. 15: Ut scias,
quomodo te oporteat conversari in domo Dei, quae
est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veri-
tatis. In utroque loco (inquit) agitur de ecclesia
visibili, et tamen audimus ipsam veritatem asseren-
tem, portas inferorum non praevalituras contra eam
ecclesiam. Respondemus: 1. distinguendum est inter
ecclesiae durationem perpetuam et inter visibilem
ejusdem claritatem; dicta allata probant ecclesiae
durationem perpetuam, quam nemo nostrum negat, XI. 133.
nequaquam vero docent, externam ecclesiae clarita-
tem perpetuam fore; non praevalent inferorum por-
tae adversus Christi ecclesiam, si vel maxime externo
ejusdem splendori et claritati, quae est accidens
quoddam separabile, praevaleant; nec desinit ecclesia
esse domus Dei, columna ac firmamentum veritatis,
si vel maxime verae ecclesiae membra in persecutio-
nibus lateant. Apocal. 12, v. 6: mulier fugit in so-
litudinem, interim tamen a dracone devorari non
potest, v. 4. imo ideo in solitudinem fugit, ut a fu-
rore draconis incolumis maneat. 2. De illa ecclesia
loquuntur allata dicta, quae est fundata super petram
et quae est domus Dei vivi. Jam vero illa proprie
et adaequate competunt ecclesiae catholicae. Ergo
dicta illa proprie et adaequate de ecclesia catholica
sunt intelligenda. Assumptum patet, quia in eccle-
sia visibili sunt quidam, qui audiunt sermonem Dei
et non faciunt, hi non aedificantur in petra, sed in
arena Matth. 7, v. 26. ergo illi non sunt de ecclesia
illa, de qua Christus loquitur. Augustinus de unit.

Antithe-
sis Pon-
tificiorum
ecclesiam
non posse
deficere.

1. Dicta
Scriptu-
rae.
Matth.
16, v. 18:
Portae
infero-
rum non
praeval-
lebunt
adversus
eccle-
siam.

ecclesiae c. 15: *In his est ecclesia, qui aedificant supra petram, id est qui audiunt verba Christi et faciunt, quia et Petro confitenti se Christum Filium Dei sic ait: et supra hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Non est ergo in eis, qui aedificant supra arenam, id est qui audiunt verba Christi et non faciunt. Ita quoque Hebr. 3, v. 6: Nos domus Dei sumus, si fiduciam et gloriam spei ad finem usque firmam retinemus, ergo illi solum sunt domus Dei et per consequens de illis loquitur apostolus, qui veram fidem usque ad finem firmiter retinent, jam vero illi pertinent ad ecclesiam catholicam invisibilem. Particulares ecclesiae multae sunt, Christus autem loquitur de ecclesia in numero singulari, unam ergo catholicam invisibilem ecclesiam proprie notat, quae nullis Satanae insidiis ac viribus everti potest. 3. Concedimus visibili ecclesiae quodammodo accommodari posse, quod sit fundata supra petram et portae inferorum non possint adversus eam praevalere, quodque sit domus Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, non autem simpliciter et absolute, sed secundum quid et synecdochice, scilicet respectu electorum, qui in visibili ecclesia malis et hypocritis sunt commixti, contra illos nihil possunt inferorum portae, hos vero facile evertere possunt; ac respectu vere fidelium, qui sunt domus Dei et columna ac firmamentum veritatis, quatenus et quamdiu veritatem in Scripturis prophetiis et apostolicis revelatam constanter tuerentur ac vera fide Deo adhaerent. Sed quid hoc ad splendorem ecclesiae externum? Electi illi ac vere fideles, in quibus promissiones illae implentur, in persecutionibus latent ac haeresibus invalescentibus exiguum et contemptum coetum constituunt. 4. Si absolute et simpliciter de ecclesiis visibilibus ac particularibus promissio Christi intelligeretur, tunc aut omnes aut unam aliquam particularem ecclesiam concerneret. Ad omnes pertinere dici non potest, quia multae visibiles particulares ecclesiae ab inferorum portis sunt eversae, ut ex plurimarum inductione evadit manifestum. Ipsa illa Ephesiorum ecclesia, de qua apostolus 1. Tim. 3, v. 15 agit, hodie defecit. 5. Si obvertant, Romanae ecclesiae privilegium illud proprie competere, manifeste petunt principium, postulamus enim certa et evidentia hujus privilegii documenta. Romana ecclesia non minus est particularis et visibilis ecclesia quam ecclesia Corinthiorum, Galatarum, Ephesiorum, Alexandrina, Antiochena etc. Quodsi ergo contra reliquas particulares ecclesias portae inferorum praevalere potuerunt, quidni etiam contra Romanam praevalere possent? Quod de Petri cathedra Romanae ecclesiae perpetuo affixa proferunt, nullo Scripturae testimonio probari potest et diserte repugnat statui novi testamenti, in quo Christi ecclesia non amplius certo loco et certo populo est alligata. Ubi doctrina apostolorum sonat, ibi cathedrae apostolorum vere praesident, contra vero Petri haereditatem non habent, qui fidem Petri non habent, Ambrosius libr. 1. de poenit. c. 6. 6. Quin imo si adversarii sibi ipsis constare velint, non possunt ad*

Romanam visibilem ecclesiam hanc promissionem commodare, scribunt enim *Antichristum* (que tuunt fore diabolum personatum) omnes prae religionis ceremonias et omnem cultum divinum in ecclesia Romana exercetur, sublaturum, in externum statum ecclesiae Romanae tunc cessaturum, ut non nisi corde et animo cum et Romana ecclesia pii communicare possint, ergo portae inferorum contra Romanam visibilem ecclesiam tunc temporis praevalerunt. 7. Romana ecclesia nomine intelligunt vel Romanae ecclesiam, quae proprie dicitur Romana, vel illas particulares ecclesias, quae Romano pontifici adherent. Sed utroque modo Romana ecclesia praevalere potest. Quod enim attinet ecclesiam Romanam, de illa expressum nuntiat apostolus Rom. 11, v. 22: *Vide bonitatem et severitatem Dei; in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris.* Quod particulares ecclesias Romano pontifici adhaerentium plurimae superiori saeculo a papa defecerunt, cujus rei documentum Bellarminus petere poterat rationibus annuorum reddituum curiae Romanae conferantur invicem superiora ac nostra te. Quae Romano pontifici adhuc subjiunguntur, tamen deficere possunt, nec propterea deficiet ecclesia catholica, quia aliud est a Christo, a Romano pontifice deficere. ** Ceterum D. Eusebius hac de re ita: *Vox petrae ut et fundamentum ad ecclesiam refertur, vel in ordine 1. efficientis principalis dicitur pro fundante et servante; sic solus Christus dicitur petra in re ad ecclesiam, quia eam fundat et conservat, Mat. v. 18. 1. Cor. 3, v. 11. Esa. 28, v. 16. 2. Vel in causae instrumentalis, ut doctrina prophetarum ipsi prophetae et apostoli quatenus per immensam inspirationem praedicaverunt et scripserunt doctrinam illam Rom. 15, v. 20. Eph. 2, Apoc. 21, v. 14. Illi enim doctrinam suam superstruunt, unde C. Alexandr. lib. 5. eas vocat *γῶνις* *ἐπὶ τῇ πέτρᾳ* *τῆς πίστεως*; *τῆς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν* *δοctrinae* *structuras* *gnosticas* *sive pleniorum cognitionum* *ferentes* *super fundamento fidei.* Huc per omnia dicta patrum, quae per petram confixa Petri intelligunt. 3. In ordine causae materialis petra dicuntur, quae firmitatem suam habent ab alio et per aliud, id est petra Christo fundamentalem doctrinam apostolorum, firmam ac solidantur. Sic fideles passim dicuntur *πετρὴ* *ἐπὶ τῇ πέτρᾳ* *τῆς πίστεως* *καὶ βάρος λόγου* *ut ait Nazianz. orat. 18. propter firmitatem et pondus mentis, id est constantem professionem Romana ergo ecclesia, quatenus fidem retinet, est id est in Christo petra ac fundamento soluta datur et sic subjectum seu materia est fundamenti principalis, quia soliditatis vim a Christo percipit, sive instrumentalis, quia hac ratione**

ita, sed duntaxat instar columnae stabilis. Tim. 3, v. 15. praeterea nec sola Romana ut hoc modo petra, sed etiam aliae.**

teram argumentorum classem petit Bellarminus locis, ubi est aperta promissio sine ecclesiae. 1. Matth. c. 28, v. 20: *Ecce ego sum usque ad consummationem saeculi. Tu ad ecclesiam visibilem dicta sunt, nimirum apostolos et discipulos ceteros, quos in die sua Dominus allocutus est, et cum illi non essent permansuri in corpore usque ad consummationem, necesse est dicere, hanc non pertinere ad eorum successores, ita L. et Leo II. intelligunt hunc locum de perpetua duratione.* Respondemus: equis non perpetuam ecclesiae durationem negat? si hujus promissionis perpetuo praesto est aeternae et colligit sibi coetum vere credentium praedicationem evangelii et efficaciam sancti, habitat etiam per fidem in cordibus. Ephes 3, v. 17. sed quid hoc ad extensorem et claritatem visibilis ecclesiae? arguitur de vere credentibus, in quibus sua habitat, sed ex eo non potest inferri, esse particularem ecclesiam, puta Romanam, quae possit deficere, et cui praesentia Christi promissa sit perpetua; nec potest ex eo visibilem ecclesiam fore semper splendidam, quia si vel maxime visibilis ecclesia haereticis et scandalis obscuretur, tunc hanc promissionem suam implet in electis. Cum mulier apocalyptica suam ob draconis furorem fugeret, ut ibi Michael, id est Christus, cum dracone pugnavit, et gloriose vincebat prohibens, ne draco persecutionum eam plane opprimeret, v. 7. Concedimus igitur, ecclesiam perpetuam vi divinarum promissionum, sed promissiones illas modo visibili, externo et conspicuo semper impleri; negamus, in hac sede et illustri loco ecclesiam perpetuari; negamus, in magno et illustri hominum promissionum illarum complementum percipi. Promissiones de ecclesiae conservacione acceptae sunt absolutae, quod scilicet aliquam sibi perpetuo collecturus et constituit ecclesiam in genere humano, sed si descendatur, non sunt absolutae, sed conditionales. hoc est Deus nusquam promisit, quod in o loco, in hac vel illa sede episcopali, in o populo ecclesiae collectio et conservatio perpetua, sed addenda est conditio, si omnes illius loci verbum audiant et conser- vobaequantur; sin minus, hoc est si promissum verbi promissionibus illis sese red- pnos, et tunc Deus movet candelabrum loco Apoc. 2, v. 5. atque aufert ab illis vnum et dat genti facienti fructus ejus, v. 43. 2. Ephes. 4, v. 11. et seqq.: *Et istos) dedit quosdam quidem apostolos,*

alios prophetas, alios evangelistas, alios pastores quosdam aposto-
et doctores ad consummationem sanctorum in opus lus etc.
ministerii ad aedificationem corporis Christi, donec
occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii
Dei in virum perfectum et mensuram aetatis pleni-
tudinis Christi. Ubi apostolus docet (ait Bellarminus),
mansura in ecclesia illa ministeria pastorum et do-
ctorum et continuam aedificationem corporis Christi
et proinde visibilem ecclesiam usque ad diem judicii,
nam quando sola esset in mundo ecclesia visibilis,
non invenirentur ista ministeria, quae non possunt
exerceri, nisi se pastores et oves agnoscunt. Respon-

demus: ad finem usque mundi semper erunt pasto- res et oves, qui se mutuo agnoscent, sed ex eo non potest colligi, illos pastores et illas oves in visibili successione et illustri loco toti mundo fore conspicuos et manifestos. Ostendit enim historia primitivae ecclesiae, illos saepius in cavernis et abditis terrae locis delituisse, habuit tunc ecclesia ministeria pasto- rum et doctorum, sed non eo modo, quo postmodum restituta pace et tranquillitate Constantini tempore ea habuit. Sic in persecutionibus, quando veri con- fessores in exilium pelluntur, publici congressus im- pediuntur et publicum religionis exercitium impe- ditur, remanent quidem aliqui pastores et oves su- perstites, sed mundo et persecutoribus non sunt noti. Deinde etsi ad finem mundi usque semper futuri sint pastores et oves, qui se mutuo agnoscent, ex eo tamen non potest colligi, ministerium illud pastorum perpetuo fore purum et incorruptum, quia non pugnat cum perpetua ecclesiae dura- tione, ecclesiam visibilem erroribus aliquando ob- noxiam reddi, cum etiam per corruptum ministerium Deus filios et filias sibi generare possit, ut suo loco plenius docebimus. Denique ex eo, quod ad finem usque mundi futuri sint pastores et oves, longe mi- nus colligi potest, quod in sede Romana perpetuo tales futuri sint pastores, qui extra omnem errandi aleam positi perpetua quadam successione doctrinae veritatem et ecclesiae dignitatem ad successores pro- pagaturi ac proinde ab omnibus sine ulla exceptione audiendi sint (eo enim collimat tota illa Bellarmini de visibilitate ecclesiae disputatio, ut cuivis rem recte expendenti est conspicuum). Talis cujusdam specialis privilegii et promissionis tabulas exhiberi prius oportebat, antequam ex generalibus et inde- terminatis promissionibus ad certam speciem proce- deretur. 3. Psalm. 48, v. 9: *Deus fundavit eam, id est ecclesiam suam, in aeternum, quia totus psal- mus est de fundatione ecclesiae Christianae tan- quam novae et visibilis civitatis.* Respondemus: durabit omnino in aeternum ecclesia, sed ex eo nondum sequitur, externum illius splendorem sem- per illustrem et conspicuum fore, a remotione acci- dentis separabilis ad ipsius essentiae remotionem legitime procedi non potest. Externus splendor ec- clesiae in amplitudine, in successione, in tranquillitate a persecutionibus, in clarissimo puri ministerii fulgore etc. consistens est accidens ejus separabile, proinde si vel maxime externus ille splendor defi-

XL 136.

Psalm.
48, v. 9:
Deus
funda-
vit ec-
clesiam
in aeter-
num.

ciat, si incidat tempus ejusmodi, quo non conspicia-
tur ecclesia, sicut Eliae temporibus factum, non
statim defecisse ecclesiam statuendum. Psalmus ille
Davidicus in sensu literali continet encomium Hiero-
solymae, quod ab impetu hostili saepius fuerit libe-
rata, interim tamen non obstante hac promissione
populus Hierosolymitanus in exilium Babylonicum
fuit abductus ac hoc tempore plane dispersus est
et Hierosolyma eversa. Quodsi ergo velimus ad
hunc typum ecclesiae antitypum accommodare, con-
sequens erit, promissiones ecclesiae datas eo modo
intelligendas esse, quod nihilominus ecclesia possit
in angustias redigi et gravitate persecutionum ob-
securari, tandem vero Deum ex angustiis et latebris
illis ecclesiam educere, sicut Israëlitas ex captivitate
Babylonica Hierosolymam reduxit; consequens etiam
erit, promissiones ecclesiae visibili datas non esse
absolutas, sed conditionatas eo, quem paulo ante
exponimus, sensu ac respectu. 4. Esai. 61, v. 8:
*Foedus perpetuum feriam cum eis et scietur in gen-
tibus semen eorum et germen eorum in medio popu-
lorum, omnes qui viderint eos, cognoscent illos,
quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. Lo-
cus hic* (inquit Bellarminus) *tam est perspicuus, ut
expositione non indigeat, quomodo enim invisibilis
erit ille coetus, de quo dicitur, omnes qui viderint
eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui bene-
dixit Dominus.* Respondemus: concedimus, Deum
perpetuum foedus cum ecclesia iniisse, sed illud
foedus sic describitur Esai. 59, v. 21: *Hoc foedus
meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus,
qui est in te, et verba mea, quae posui in
ore tuo, non recedent de ore tuo et de ore
seminis tui, dicit Dominus, a modo usque in
sempiternum.* Ergo ad illam ecclesiam pertinet haec
foederalis promissio, quae veritatem verbi coelestis
conservat, hoc est ad ecclesiam catholicam, sed ad
visibiles particulares ecclesias non pertinet nisi cum
hac conditione et limitatione, quatenus puritatem et
sinceritatem verbi conservant; sin minus, deficere
possunt, nec ulla earum habet absolutum aliquod
privilegium ac promissionem, quod deficere non pos-
sit. Concedimus etiam, visibilis ecclesiae statum
quandoque gloriosum esse, qualis cumprimis fuit
cum ministerio apostolorum inter omnes gentes easet
propagata, sed ex eo non sequitur, perpetuo fore
talem ecclesiae statum. Praedicat propheta, eccle-
siam tempore novi testamenti in gentibus esse pro-
pagandam, ut omnes qui hoc viderint, intelligant
hoc esse semen, cui benedixit Deus, id completum
est apostolorum tempore, interim non sunt ex oculis
plane removendae praedictiones aliae, quae de mi-
serissimo ecclesiae statu temporibus Antichristi futuro
divinitus editae sunt, quas commemoravimus supe-
rius. Deus non minus diligit, protegit et conservat
ecclesiam, quando fugit in solitudinem, quam eo
tempore, quando multitudine confessorum et tran-
quillitate a persecutionibus est gloriosa.

ficatur ecclesia. Area enim, in qua sunt g
paleae, et rete, in quo sunt boni et mali p
ager, in quo sunt frumenta et zizania, e
vium, in quo sunt boni et mali discumb
ovile, in quo sunt oves et hoedi, signific
siam visibilem, cum ecclesia invisibilis t
beat honos. At eadem parabola docet
visibilem ecclesiam nunquam interituram
finem mundi. Matth. 3, v. 12: *Ipse purgat
suam et triticum congregabit in horreum
paleas autem comburet igne inextinguibili
autem sine dubio non fiet ante diem judicii*
13, v. 30. dicitur: *Sinite utraque crescere
tempus messis, hoc est ad consummationem
seculi.* Respondemus: 1. non negamus,
illas visibiles et particulares, quae com
areae, reti, agro, convivio et ovili, usque
mundi duraturas, sed ex eo non potest infe
in splendore et claritate externa perpetua
sint constitutae. 2. Externus enim ille
ecclesiae plurimum pro diversitate temporu
quandoque enim ecclesia eo fruitur statu,
habeat nutricios ac reginas nutrices, ut p
ribus et hostibus sit formidabilis, ut public
cultus exercitium et purum verbi ministe
beat; quandoque vero eam experitur sort
gatur fugere in solitudinem, ut non sit
sede constituta, sed manus ac minas per
fugiens in occulto latitet. 3. Sic Christi
aliquando clausis foribus prae metu Judae
occultabant, aliquando vero publice in ur
Jesu praedicabant, nihilo tamen minus t
demque Christi ecclesiam utroque tempore
bant. 4. Videtur igitur Bellarminus nostr
ctionem inter ecclesiam visibilem et invisibi
recte accipere. Neque enim ecclesiam
dicimus hoc sensu, quod illi, qui veram
fitentur, non possint videri, sed longe
duplici sensu, primo quod electi, qui ad
catholicam invisibilem pertinent, non pos
nis sensibus ab hypocritis, quibus in visibi
commixti sunt, discerni. Hoc sensu ver
est et manet invisibilis etiam eo tempore,
sim in toto terrarum orbe verae fidei
fulgent. Deinde, quod ecclesia non semp
splendore externo, nec alligata sit ad cert
in quo perpetua successione sit illust
regnum Galliae ac rempublicam Venet
mus, sed quod externus ille splendor
tempore persecutionum et haeresium inva
removeri possit. Nequaquam dicimus, ec
deficere posse, ut nulli amplius supersin
ram fidem profiteantur, sed ut tam pau
publice non sint noti, ut prae reliqua
ecclesiae superbientium multitudine sint
contempti. Negamus ergo, ecclesiam esse
eo modo, quo ab adversariis statuitur visi
scilicet in capite suo Romano pontifice
cessionem episcoporum sit visibilis; qu
splendore semper fulgeat et externa e

Esai. 61,
v. 8:
Foedus
perpetuum
feriam
cum illis.

xi. 137.
3. Para-
bolae.

98. Tertiam argumentorum classem petit Bellar-
minus ex parabolis, quibus omnium consensu signi-

ae omnibus perpetuo sese conspiciendam
et etc.

Quartam argumentorem classem petit Bellar-

minius illis Scripturis, quae loquuntur de regno
Psalm. 88, v. 37: *Thronus ejus sicut sol*

rectus meo, et sicut luna perfecta in aeter-

nitatis in coelo fidelis. v. 30: *Ponam in*

seculi semen ejus et thronum ejus, sicut

li. Dan. 2, v. 44: *In diebus regnorum illo-*

crabit Deus coeli regnum, quod in aeter-

nitatis dissipabitur, et regnum ejus alteri populo

detur. Luc. 1, v. 33: *Regni ejus non erit*

ista loca (inquit Bellarminus) non possunt

, nisi de vera et visibili Christi ecclesia

interitura. Nam regnum Christi sine du-

ra ejus ecclesia. Neque regnum dici

homines aliquot occulti et dispersi et sepa-

ratim, qui se non noverunt, qualis est

ecclesia Lutheranorum, regnum enim est

de hominum congregatorum, qui se invicem

Respondemus: 1. distinguendum inter regni

durationem et splendorem externum. Est

Christi regnum perpetuum, sed non est in

et externo perpetuo constitutum; proinde non

visibile ac palpabile sicut regnum Galliae.

Christi non est de hoc mundo Job. 18,

sed est regnum spirituale et internum Luc.

Igo de eo non est judicandum ex simili-

tudine hujus mundi, sed potest Christus

inque coram mundo contemptis et prae-

sententia fere nullis regnum suum obti-

neatur Psalm. 110, v. 2: *Dominare in*

inimicorum tuorum; qua in parte regnum

et regnis mundanis discrepat. Regna mun-

di possunt in paucis disiectis consistere, sed

hanc ac splendorem visibilem requirunt; sed

regnum potest consistere in paucis, iisque

, spirituali tamen vinculo fidei et caritatis

, ut superius fuit demonstratum. Reges hu-

ili dominantur in medio subditorum, sed

dominantur in medio inimicorum; impe-

rium mundanorum est super humeros subdi-

torum imperium Christi est super humeros

et c. 9, v. 6. 3. *Omnis gloria filiae regis est*

Psalm. 45, v. 14. ergo etiam gloria hujus

et interior et spiritualis, proinde si vel

externus visibilis ecclesiae splendor quando-

quidat, tamen illi splendori et gloriae, quae

et verae ecclesiae propria, nihil quid-

cedit. 4. Concedimus, aliquam ecclesiam

perpetuo futuram, sed ex eo non potest

mod eodem modo in una quadam sede per-

ibilis, illustris, splendida et publice omni-

ari futura. Ut ergo Bellarmino teste illi

et Pontificii tempus triverunt, qui probant,

et non posse deficere, cum a nobis id hand-

negetur; ita ipse Bellarminus etiam tem-

perlate probans, ecclesiam perpetuo duratu-

ram a nobis itidem illud non negetur. Item

ecclesiam aliquam visibilem in mundo sem-

per fore, cum probare debuisset, quod in una qua-

dam sede perpetua episcoporum successione visibilis

et externo splendore illustris atque eo, qui superius

expositus est, modo visibilis sit futura.

100. Quintam argumentorum classem petit Bel-

larminus ex dictis quibusdam veterum. Augustinus

conc. 2. in Psalm. 101. in Psalm. 147. lib. de unit.

ecclesiae c. 13. et alibi reprehendit Donatistas, quod

ecclesiam de omnibus gentibus periisse et apostata-

tassem dicerent. Bernhardus serm. 79. in Cant.: *Ita*

est, et tunc et deinceps non deficit genus Christia-

num, nec fides de terra, nec caritas de ecclesia.

Venerunt flumina, flaverunt venti et impegerunt in

eam, et non cecidit, eo quod fundata esset super

petram, petra autem erat Christus. Itaque nec

verbo philosophorum, nec cavillationibus hae-

reticorum, nec gladiis persecutorum potuit ista aut

poterit aliquando separari a caritate Dei. Leri-

nensis reprehendit Nestorii sententiam dicentis, totam

ecclesiam errasse in mysterio incarnationis. Re-

spondemus: 1. Dicta patrum accipienda sunt juxta

legem eam, quam sibi ipsis statuerunt, videlicet

juxta normam Scripturae sacrae. 2. Dicta illa, quae

hoc loco afferuntur, nostrae sententiae non refra-

gantur. Augustinus reprehendit Donatistas, quod

ecclesiam de omnibus gentibus periisse dicerent,

quid vero cum Donatistis hac in parte nobis com-

mune? Donatistae, cum Catholicis nullam in do-

ctrina falsitatem objicere possent, propter mores

tantum ab illorum communione sese separabant cri-

minis loco objicientes, quod episcopi catholici per-

secutionis tempore libros sacros haereticis tradidis-

sent. Atqui nos non solum propter corruptos mo-

res, sed etiam ac vel maxime propter corruptelas

doctrinae ab ecclesia Romana, non autem a catho-

lica ecclesia discessimus. Donatistae dicebant, eccle-

siam ex toto orbe periisse, nos contra dicimus,

ecclesiam et semper mansisse et perpetuo duratu-

ram, unde non solum superioribus temporibus sub

papatu conservatam fuisse ecclesiam agnoscimus,

sed adhuc in media Roma ecclesiam Deo colligi

sonora voce profitemur. Donatistae solius Africae

finibus ecclesiam includebant, unde dicebant, omnes

bonos defecisse de mundo, ut in sola parte Donati

remanerent, teste Augustino de unit. eccles. c. 13.

nos ecclesiam esse catholicam et universalem credi-

mus ac profitemur. Videant autem Pontificii, an

errore Donatarum sese penitus liberare pos-

sint. cum omnes Catholicos de mundo defecisse

dicant, exceptis solum illis, qui in parte Romani

episcopi remanserunt. Bernhardus de illa ecclesia

loquitur, quae est fundata super petram, quae

firma caritate Deo adhaeret et ab ea separari ne-

quit. At haec duo membra ecclesiae catholicae

electorum duntaxat competunt, illa enim sola fun-

data est super petram, illa sola caritate indivulsa

Deo adhaeret. Ergo loquitur de ecclesia catholica

invisibili. Frustra Bellarminus regerit, quod ecclesiam

invisibilem non persequuntur tyrannorum gladii, ac

proinde dictum Bernardi non posse de ecclesia

5. Dicta
veterum.

XL 139.

invisibili intelligi. Quamvis enim electi quatenus tales non sint externis oculis obvii, tamen quatenus profitentur fidem Christi et sunt membra visibilis ecclesiae, eatenus a persecutoribus videntur et gladios eorum quandoque experiri coguntur. Vincentii Lerinensis dictum proprie pertinet ad quaestionem sequentem, an ecclesia possit errare. Quae enim haec illatio? Vincentius Lerinensis reprehendit Nestorium, quod diceret, totam ecclesiam in mysterio incarnationis errasse. Ergo perpetuo futurus est talis ecclesiae status, ut splendore externo sit illustris ac visibilis? Tempore Nestorii doctores ecclesiae non errarunt in articulo incarnationis, ergo tempore papatus episcopi Romanae ecclesiae non errarunt in aliis religionis Christianae articulis.

6. Ratio-
nes.

101. Sextam argumentorum classem petit Bellarminus ex triplici ratione. 1. *Si aliquando sola maneret in mundo ecclesia invisibilis, aliquando etiam salus esset impossibilis iis, qui sunt extra ecclesiam. Nam non possunt salvari, nisi in ecclesiam ingrediantur, quemadmodum tempore Noe peribant necessario, qui non habebant aditum ad arcam. At non possunt ingredi in ecclesiam, quam ignorant; igitur non habent remedium.* Respondemus: 1. Ecclesiam invisibilem duplici sensu et respectu dicimus, primo quia ecclesia catholica sanctorum est invisibilis, cum oculis humanis vere credentes et sancti ab hypocritis discerni nequeant. Hoc sensu vera ecclesia est et manet invisibilis, etiamsi in toto mundo essent frequentissimae et gloriosissimae particulares ecclesiae. Secundo, quia ecclesiae particulares in eum possint redigi statum, ut non sint externo et illustri quodam splendore toti mundo visibiles, quando scilicet haereses invalescunt, persecutiones saeviunt et scandalorum multitudo externam ecclesiae faciem obscurat. 2. Ex neutra harum significationum inferri potest, aliquando in mundo solam invisibilem ecclesiam manere. Quamvis enim catholica sanctorum ecclesia sit invisibilis, illa tamen nunquam manet sola et a visibili ecclesia separata, cum extra coetum vocatorum non sunt quaerendi electi. Quamvis etiam ecclesia in eas angustias redigi possit, ut non sit gloriosa, splendore externo atque eo, quem Pontificii statuunt, modo visibilis, ex eo tamen inferri nequit, quod absolute et simpliciter loquendo non sit visibilis, cum pauci illi confessores, si vel maxime toti mundo publice noti non sint, tamen sibi ipsis invicem noti esse possint, ac si vel maxime actu non sint conspicui, tamen potentia sunt visibiles. Sicut sol non desinit esse visibilis, si vel maxime nubibus tectus aliquando actu non videatur, cum postea clarissimo splendore jubar illius refulgeat; sic ecclesia non desinit esse visibilis, si vel maxime veri confessores in cavernis et occultis locis delitescant, quia defervescente persecutorum rabie et profligata haeresium caligine iterum in publicum prodeunt. Augustinus de uni-

XI. 140. *tat. eccles. c. 20: In aliis gentibus saepe nonnulla ecclesiae membra praevalentibus haeresium et*

schismatum seditionibus pressa atque oburunt, et quia inerant, paulo post nullo duclarverunt. 3. Quando incidit tempus ejusmodi externus ecclesiae visibilis splendor intercidat non est simpliciter de necessitate salutis, ut sese visibili ac particulari ecclesiae conjunga sufficit, ut quis per veram fidem sit membrum ecclesiae catholicae, de ea enim proprie intelligitur quod extra ecclesiam non sit salus. Recedat Bellarminus eorum, quae superius docuit, cum *menis scilicet ad salutem sufficere, si voto siderio sint in ecclesia, quamvis actu in e sint.* 4. Est enim duplex ad ecclesiam ac *externus et internus*, ille fit professione et loquendo fide cordis et animo; ille non est simpliciter solute ad salutem necessarius, quando scilicet aliqua visibilis ecclesia ministerio verbi in eo gaudens non fuerit nota, cui quis sese conjungere possit; hic vero ad salutem omnino necessarius et in saevissimis persecutionibus et grassantibus publicis corruptelis adhuc locum habet. Tempore Eliae septem illa millia hominum, quos Deus sibi reservaverat, salvari potuerunt, licet viverent in tali visibili aliqua et particulari ecclesia, quae a coetibus idololatricis loco esset etiam alia, alias enim Eliae fuissent nota. 6. Cum passionis Christi discipuli prae metu Judaeorum sese in abditum et occultum locum concluserunt, nec publice toti urbi Hierosolymitanae noti, nihilominus via salutis non fuit penitus interclusa illis, qui erant extra ecclesiam, licet non in ecclesia visibilis eo, de quo inter nos et Pontificios controvertitur, modo. 7. Aliud est simpliciter locum ecclesiam esse visibilem, aliud vero est, eam esse visibilem. Centum illi prophetae, quos Abraham duabus speluncis tempore Eliae occultabat, continebant duas ecclesias visibiles, sed Jezabeli et Baalae non erant visibiles ac noti.

102. 2. *De ratione unius verae ecclesiae sit visibilis. Ergo si ecclesia visibilis perit, vera ecclesia remanet.* Respondemus: 1. Si de ecclesia catholica sermo est, de illius natura et ratione est, ut sit invisibilis, quia pars ejus in coelis triumphans a nobis non conspicitur, altera militans hypocritis intermixta sensu ab illis discerni non potest. 2. Si de ecclesia particularibus sermo est, concedimus, esse de ecclesia visibilem, ut sit visibilis, et sic semper in mundo manet aliqua visibilis ecclesia; sed ex eo non potest inferri, quod eo modo ac sensu, quo Pontificii volunt, sit visibilis. 3. Distinguendum enim est rem et rei modum. Manet perpetuo in terris visibilis ecclesia, sed non est perpetuo in eadem quadam sede et externo splendore visibilis, quando ab omnibus, quandoque vero a paucis conspici potest. Observetur quaestionis status facile apparebit, quid de hoc argumento statendum sit.

103. 3. *Vel homines illi occulti, qui ecclesiam invisibilem constituunt, profitentur palam*

ribus levioribus (quos apostolus vocat foenum et stipulas 1. Cor. 3, v. 12.) non solum ad tempus, sed etiam finaliter involvi possunt, qui tamen igne crucis et tentationis in illis absumuntur, ne salutem eorum evertant. Catholica ecclesia vocatorum complectitur omnes omnium temporum et locorum fideles sive confessores. De ea si quaeratur, an errare possit, respondemus, quod tota non erret, id quod et temporum et locorum respectu sic explicamus. Quamvis incidere possint, quandoque etiam revera incidant tempora ejusmodi, ut corruptelae publicum religionis exercitium occupent, tamen tota omnium temporum catholica ecclesia non errat, quia subinde excitat Deus prophetas et alios fideles ministros, qui corruptelas illas doctrinae arguant, divinum cultum reforment et ecclesiam pristino nitore restituant. Quamvis etiam interdum corruptelae totam visibilem ecclesiam et publicum ejus ministerium in omnibus omnium locorum particularibus ecclesiis occupent, ita ut nullibi supersit purum et incorruptum ministerium; nunquam tamen tota ecclesia sic errat, ut non sint, qui simplicem verbi ductum sequentes Spiritus sancti directione et efficaci operatione in veritate et fide eo modo sanctificentur, ut fundamentum salutis retineant ab erroribus fundamentalibus immunes perseverent ac virtute Dei per fidem ad salutem conserventur, licet illi nonnunquam pauci sint ac persecutionibus et corruptelis publice grassantibus ita lateant, ut publice coram mundo non agnoscantur. Huc referri potest, quod quidam disputant, in ecclesia visibili N. T. mutationes

- XI. 144. vel facies potissimum quatuor observari posse. Primo erat *pulchre ornata* tempore apostolorum et martyrum, ubi ob persecutiones quidem latebat, sed quoad fidei puritatem vere fulgebat. 2. Erat *non nihil maculata* tempore haereticorum et patrum, ubi a prisca simplicitate paulatim deflectebatur et humanae opiniones ac traditiones subinde admiscebantur, unde Hegesippus apud Eusebium lib. 4. histor. eccles. c. 22. dicit, *ecclesiam post tempora apostolorum fuisse dictam virginem, quia nondum adulterini verbi subreptione fuerit corrupta, talem vero diu non mansisse*. Hieronymus in vita Malchi scribit, *ecclesiam postquam ad Christianos principes pervenit, potentia quidem et divitiis majorem, sed virtutibus minorem esse factam*; alibi tempora, quibus vixit, vocat *temporum priorum fecem*. Chrysostomus homil. 36. in 1. Cor. *ecclesiam sui temporis comparat mulieri, quae a primo virginitatis flore perierit*. 3. Erat *prorsus deformata* tempore dominantis Romani pontificis, sub cujus
- XI. 145. tyrannide totum corpus doctrinae coelestis misere laceratum et disiectum fuit. 4. Ultimis hisce temporibus denuo est *reformata* et pristino fidei apostolicae nitore restituta. Id ipsum ab aliis sic effertur, quod prima ecclesiae facies fuerit *virginalis* tempore apostolorum conspicua, ubi integra fides, solida spes, sincera caritas (in quibus virginitatem mentis consistere docet Augustinus in Psalm. 17.) speciosissimam ecclesiae conciliabant venustatem,

elegantiam et formositatem. Altera fuit *degenerantis* facies lascivienti puellae non siquidem apostolicae integritatis minus tentionum apostolico titulo venditarum et tentionis fucis illitarum facta fuit obscurior. Tertia *cadaverosa* ac plane livida ac meretriciae facies fuit sub Antichristo in papae naevi et tubercula abierunt in gangraenam et postrema fuit *matronalis* facies, ubi circumstantibus lux orta est Zach. 14. Lutherus symmystis omnes maculas verbi divini spargente et remota meretricia obrussa ecclesiae restituente. Quod vero attinet ad rem aliquam ecclesiam eam non solum levioribus, sed etiam fundamentalibus invenerimus, ubi nec Romanam ecclesiam quippe quam prae reliquis particularibus tale aliquod privilegium non errandi facilius dicitur, quam ex Scripturis sacratis stratur.

105. Ex his sententiam nostram perspicere arbitror. Pontificii simpliciter et absolute sine ulla omnino distinctione statuimus ecclesiam non posse errare, sic enim scribit Beza lib. 3. de eccles. c. 14. §. 4: *Nostra sententia ecclesiam absolute non posse errare, nec absolute necessariis, nec in aliis, quae crederentur facienda nobis proponit, sive habeantur ex Scripturis, sive non; et cum dicimus, ecclesiam posse errare, id intelligimus tam de universitate fidelium, quam de universitate episcoporum sensus sit ejus propositionis: Ecclesia non posse errare, id est id quod tenent omnes fideles de fide necessario est verum et de fide; et id quod docent omnes episcopi tanquam pertinent, necessario est verum et de fide*. in enchir. c. de eccles. privil.: *Ecclesiae privilegium est, in ea sola esse veram Dei notitiam deque rerum nullo permistam errore intellegendam, eamque ita constantem Christi Spiritu dirigentem, ut error in fide apud eam locum habere non possit*. ** Rupertus Tuitiensis lib. 3. de offic. c. 1. *tae sinceritatis semper fuit ecclesia Romana deest Scripturarum notitia et argumenta, sola illi sufficere debeat ejus auctoritas*, pletonus relect. princ. fid. controvers. 4. art. 1: *Ecclesiam verbo Dei annexam, habere alia conditione audiendam illum esse, nisi Dei proferat, aut nisi consentanea doceatur, haec conditio appositae vere est haereticorum, autem ecclesiam in tali auctoritate positam defendendum est, quia ecclesia hoc de se asserit, ita sit, prorsus necessarium est, et hoc est simpliciter cordis et non in sapientia carnali*. a Soto in confess. cathol. in c. de ecclesia (Romana) *habet magisterium verum et omnium eorum, quae pertinent ad salutem animarum, unde et ipsa tradit nobis Scripturas, aliaque extra eam fidei dogmata et inter alia dubia circa haec, neque ea aliquando errare*

est inquam. Hosius de expresso Dei patet, sacram Scripturam nisi iuxta sensum Romanae exponatur, non esse Dei verbum, sed expressum verbum diaboli.**
 nant reliqui omnes. Notandum vero, auctoritatis catholicae nomine solam Romanam, imo si in analysi progressus fiat, solum Romanum, quem ecclesiae catholicae canonicum esse fingunt, a Pontificiis intellexit Bellarminus lib. 4. de pontif. Roman. non particularis ecclesia non potest errare; lib. 3. de eccles. c. 10: Romana ecclesiastica non potest destitui vera fide. a bodeg. c. de eccles.: Romana ecclesia ut minimum quidem errare potuit, alias etiam errare oportuit. (Atqui ἀντιμαρτυροῦμεν, Romanam ecclesiam esse solam ecclesiam. Romana enim ecclesia quam Graeca, Asiatica, Antiochena etc. laica ecclesia, sive accipitur de ea, quae sola colligitur, sive quae Romano pontifici adhaeret, qua de re suus alibi erit locus. Cum Fridericus Sapiens elector sediret, ab adulatoribus Pontificiis semper veri, ecclesiam Romanam non errare, arripit, se non invenire in symbolo fidei mentionem fieri Romanae, sed sanctae, ecclesiae.) Ceterum cum Romana ecclesia auditoribus et pastoribus, quaerimus a Pontificiis, an de tota multitudine audientium, an vero de solis pastoribus intelligat, quod Romana ecclesia non possit errare, hoc loco asserit, intelligendum de universitate fidelium quam de universitate episcoporum, hoc scilicet sensu, id quod tenent deus tanquam de fide, necessario est verum. Eodem modo Becanus lib. de eccles. pagin. 18: Quaestio est (inquit), an tota Christianorum, quatenus ex pastoribus confecta est, possit errare in aliquo puncto fidei. Sed si absolute et simpliciter ecclesiam hoc sensu acceptam non errare, fuerit, omnes fideles, hoc est fidem a profitentes, esse prophetas et apostolos, et omnes habeant immediatam illam Spiritus assistentiam, ut errare non possint. Accigitur hoc pronuntiatum (ex ipsa Pontifici hypothesis) cum conditione, quatenus sciunt sequuntur suos pastores, eatenus non errare possunt in fide; hanc conditionem Bellarminus addit lib. 2. de conciliis c. 2. de ecclesia, ubi probat, concilia episcoporum errare ex eo, quia Scriptura testetur, non posse errare. Rationem connexionis est, quia tota auctoritas ecclesiae formaliter in praelatis, sicut visus totius corporis est tantum in capite. Ergo idem non posse errare in definiendis rebus episcopos non posse errare. Haec ibi Bellarminus manifeste ostendunt, privilegium non

errandi praelatis tribui formaliter et primario, credentium multitudini consequenter et secundo, quatenus scilicet sequitur sententiam praelatorum. Nondum autem possumus dimittere Bellarminum, quaeritur enim ulterius, an omnes praelati sive episcopi quocunque modo sese habentes hoc privilegium non errandi obtineant, an vero et hic certa requiratur conditio? Bellarminus hoc loco absolute et simpliciter pronuntiat, de universitate episcoporum id intelligendum esse, eo scilicet sensu, quod id, quod docent omnes episcopi tanquam ad fidem pertinens, necessario sit verum et de fide, sed alibi addit conditionem ac limitationem, sic enim scribit lib. 3. de eccles. cap. 10. resp. ad secundum: Non potest ecclesia ab episcopis decipi, cum ecclesia non possit errare, et tamen teneatur eos sequi, quos pro veris pastoribus habet. Quod postremum (inquit) sano modo accipiendum est, si videlicet hujusmodi episcopi in doctrina omnes conveniant, aut (nota) summi pontifices sint, neque enim dubium est, quin episcopi particulares, si ab aliis dissident, errare possint. Lib. 1. de cler. c. 7. §. 20. scribit, populum debere discernere verum doctorem a falso propheta, non alia regula quam diligenter attendendo, an is, qui praedicat, dicat contraria iis, quae dicebantur a praedecessoribus, vel iis, quae dicuntur ab aliis ordinariis pastoribus et praesertim ab apostolica sede et ecclesia principali (Romana). §. seq. addit hoc pronuntiatum: Cum pastor ordinarius et aliquis alius, qui praedicat non vocatus, contraria docent, debet omnino populus pastorem suum potius sequi quam illum alterum, qui non est pastor, etiamsi forte contingeret, ut pastor erret. Lib. 2. de conc. c. 2. §. alter locus: Episcopos seorsim existentes non docet Spiritus s. omnem veritatem. Ergo saltem episcopos omnes in unum congregatos docebit omnem veritatem. Et postea: Idem est, ecclesiam non posse errare in definiendis rebus fidei et episcopos non posse errare. Atqui uti diximus, singuli seorsim errare possunt, igitur congregati in unum errare non poterunt. Haec omnia Bellarminus, ex quibus manifestum est, id quod de episcopis asserit, eos non posse errare, intelligendum ex ipsius hypothesis cum hac conditione, si scilicet in concilio congregentur et universi aliquid definiant. Nondum vero possumus Bellarminum dimittere, quaeritur enim ulterius, an episcopi in concilio congregati (quam vocant ecclesiam repraesentativam Gabr. Biel lect. 22. in can. miss. Bellarminus lib. 2. de concil. c. 2. §. 11. et alii passim) simpliciter et absolute loquendo errare non possint, an vero etiam hic requiratur certa quaedam conditio? Bellarminus hoc loco absolute et simpliciter id adserere videtur, sed alibi addit conditionem, sic enim scribit lib. 2. de concil. c. 2. §. 1: Catholici omnes constanter docent, concilia generalia a summo pontifice confirmata (notetur hic ἀποσδιορισμός) errare non posse nec in fide explicanda, nec in tradendis morum praeceptis toti ecclesiae communibus. De conciliis vero particula-

ribus videtur esse aliqua dissensio inter Catholicos, cum enim istorum conciliorum auctoritas tota ferme pendeat ex firmitate pontificis; ii qui dicunt, pontificem errare posse, consequenter etiam dicere debent, ejusmodi concilia errare posse. Capiti 10. hunc praefigit titulum: *Concilia particularia non probata a summo pontifice non omnino certam fidem facere*. Capitis 11. haec est ἐνυπαφή: *Concilia generalia ante confirmationem summi pontificis errare posse, nisi patres in definiendo sequantur pontificis instructionem; in quo capite continentur haec pronuntiata §. 4: Constat, concilia a pontifice reprobata nullam habere auctoritatem. §. 6: Firmitas concilii nascitur ex consensione et conjunctione corporis cum capite (Rom. scilicet pontifice). Si consentientibus omnibus et legatis pontificis in concilio generali aliquid statuatur, illud tamen nondum est infallibile, si legati non habuerunt certam instructionem et antequam caput aperiat suam sententiam. Et si enim legati praesunt nomine pontificis, tamen revera non sunt pontifices, nec sciunt, quae sit mens pontificis, nec habent illud privilegium non errandi, quod habet pontifex. (Si legati pontificis id non habent, multo minus reliqui episcopi ex hypothesis Bellarmini illud habebunt.) §. 10: Dico, concilium illud non posse errare, quod absolute est generale et ecclesiam universalem perfecte repraesentat, ejusmodi autem concilium non est, antequam adsit sententia summi pontificis. Nam episcopi ceteri repraesentant quidem corpus ecclesiae et quod illi faciunt, corpus ecclesiae facere censetur, at legati papae non ita repraesentant coput ecclesiae, id est ipsum papam, ut quod ipsi faciunt, absolute censeatur fecisse papa, aliqui nulla requireretur confirmatio, sed solum repraesentant pontificem tanquam vicarii et internuntii ipsius, qui ad ipsum referre debeant, cum dubia oriuntur et sententiam ejus exspectare et exsequi. §. 11: Si quis omnino velit, ejusmodi concilium absolute totam ecclesiam repraesentare, respondere poterit, concilium generale non censi penitus absolutum, nisi post confirmationem pontificis, cum autem dicitur concilium generale non posse errare et ejus decreta certam fidem facere, id esse intelligendum, quando absolutum fuerit penitus. Haec omnia ibi Bellarminus, ex quibus sole clarius manifestum, quod concilia episcoporum, etiam generalia, tum demum non errare ab ipso statuuntur, si pontificis Romani auctoritas, instructio et confirmatio accedat. Ceterum ut episcoporum viventium et in concilio congregatorum judicium Romani pontificis auctoritati unice subjiunt, inque eo solo privilegium non errandi residere atque ab illo in episcopos ac concilia derivari statuunt: ita quoque patrum sive episcoporum demortuorum scripta judicio Romani pontificis unice ac in solidum submitunt. Bellarminus lib. 2. de concil. cap. 12. §. penult.: *Decreta pontificum dicuntur Scripturae sacrae, ut distinguantur a profanis; et canonicae, ut distinguantur a scriptis sacris patrum, quae non**

sunt regulae nec habent auctoritatem obli- Lib. 3. de verb. Dei c. 10 resp. ad arg. 16: *stinus et ceteri patres in commentariis funguntur officio doctorum; at concilia et pontifices iudicantur officio iudicis a Deo sibi commissi* (iudicium conciliorum submittitur auctoritati patrum, quanto magis doctorum commentarii). Lib. 3. de verb. Dei c. 27. §. ult.: *Pontifex nullos in concilio habet patres, sed omnes filios, quid vero mihi non pater filiis, sed filii patri suo subijciuntur* (Ergo pontifex tales habet patres, qui edant non quam pontifex ab illis audire et discere, sed pro lubitu suo illis indere et infundere vel potius patres illi sint ῥήτορες atque parvuli, ipse vero ῥητωρ doceatque eos fari, sicut Paulus de Judaeis praepositis loquitur, quod se magistros fecerint tium Rom. 2. v. 20.) Duraeus in conf. resp. Wit. 5: *Patres non censentur patres, cum suum iudicium quod ab ecclesia non acceperunt, vel scribitur docent*. Pistorius in bodeg. p. 51: *Patrum iudicationes tum demum valent, cum eas approbat ecclesia* (hoc est, ultima analysis docet, pontificis manus). Stapletonus lib. 10. princip. doctr. recipiendam esse dicit episcoporum et doctorum ecclesiae interpretationem adhibitis his conditionibus: 1. Si modo in unitate catholica permanserint; 2. si cum suis coepiscopis consenserint. Sed quid circuitioe opus est, cum disertis Pontificii tandem fateantur, infallibilitatem sive privilegium non errandi in solo pontifice residendum esse? Bellarminus lib. 4. de pontifice §. 4: *In disputatione de verbo Dei ostenditur dicem controversiarum non esse Scripturam, nec seculares principes, nec privatos homines, vis probos et doctos, sed ecclesiasticos praesentare*. In disputatione vero de conciliis demonstrabitur, habere quidem concilia, tam generalia particularia, iudicium de controversiis vel de doctrina, sed illud iudicium tum demum esse firmum et auctoritativum, cum accesserit summi pontificis confirmatio, hoc est ultimum iudicium (nota) summi pontificis. C. 2. §. penult. non improbat sententiam illam, qui statuunt, ipsam infallibilitatem non esse iudicium consiliariorum vel in concilio episcoporum, sed in solo pontifice. Lib. 1. de clericis c. 7. in n. arg. tertium: *Ecclesia est columna veritatis, semper audit Petrum, pro quo Dominus rogitavit, ne deficeret ejus fides* (hoc est, quia audit per Petri successorem). Stapletonus relect. princ. fi. controvers. 3. quaest. 6. p. 400: *Circa fidei determinationem et dubii dogmatis determinationem tantum per fuit Romani pontificis auctoritas, ut unum quod dogma pontifex Romanus prius damnasset synodo Romana prius ea de re habita, vel per suas ad concilium missas, antequam in concilio tres venissent, atque ejus doctrinam ac determinationem reliqui episcopi et concilii patres semper amissim secuti fuerint*. Gregorius de Valent. de eccl. p. 207. commendat mercatorem quendam

schismatis dicunt. Genebrardus lib. 4. chronol. p. 807: Multi papae fuerunt apostatici. Ambrosius Cathar. in c. 2. Galat: De quolibet alio papa praeter beatum Petrum sit conclusio. Nihil prohibet, papam errare etiam in fide ac deficere, etiamsi quidem novitii scriptores ausi sunt oppositum defendere praeter communem sensum doctorum. Erasmus in annotat. 1. Cor. 7. p. 327: Si verum est, quod quidam asseverant, pontificem Romanum errore iudiciali non posse unquam errare, quid opus generalibus conciliis? cur datus appellationi locus vel ad synodum vel ad eundem rectius edoctum? etc. qui fit ut pontificis hujus decreta pugnent cum decretis illius? Quid quod ipse Bellarminus disputat, an papa haereticus deponi possit lib. 2. de pontif. c. 30. ubi quinque opiniones Catholicorum enumerat, inter quas amplectitur eam, quae statuit, papam haereticum manifestum per se desinere esse papam et caput; atqui si papa potest fieri haereticus manifestus, ubi manet privilegium infallibilitatis? si non potest fieri manifestus haereticus, frustra quaeritur, an in hoc casu ab ecclesia deponi possit. Σοφὸν illud φησὶν ἄλλοτε Bellarmini, quod papa, si fiat haereticus manifestus, per se desinat esse papa, est plane ἄσοφον, hac enim ratione pronuntiare possem, omnes verae fidei confessores habere privilegium non errandi; quodsi mihi objiceretur, multos verae fidei confessores fieri manifestos haereticos et ab ecclesia excommunicari, respondere possem eodem modo, tales per se desinere esse verae fidei confessores, ideoque privilegio non errandi ex eo nihil decedere. Quilibet vero mature dispiciat, an fidei suae firmitatem arbitrio illius committere velit, de quo ne illi quidem certi sunt, an privilegio non errandi instructus sit, qui absolute et simpliciter eum a nobis audiendum esse volunt.

XI. 152. 4. Expendatur denique etiam istud, quod circulus committatur in hisce disputationibus de privilegio non errandi ecclesiae catholicae Romanae concessio. Quaeritur, quare ecclesia non erret, respondet Bellarminus, quia episcopi seu praelati ecclesiastici non errant. Quaeritur ulterius, quare episcopi non errant, respondet, quia pontifex Romanus Christi vicarius et Petri successor non errat; eo enim tandem deveniendum, ut praecedens analysis manifeste ostendit. Jam vero lib. 3. de eccles. c. 10. contrario modo procedit, episcopos scilicet non errare, quia ecclesia non errat. Sic enim scribit: In episcopis possunt duo considerari. Primo quod locum Christi teneant, et quod propterea debeamus illis obedientiam, et quod ipsi non possint nos decipere in iis, quae necessaria sunt ad salutem. Secundo quod habeant potestatem ordinis et jurisdictionis. Si primo modo considerentur, certi sumus certitudine infallibili, quod isti, quos videmus, sint veri episcopi et pastores nostri. Nam ad hoc non requiritur nec fides, nec character ordinis, nec legitima electio, sed solum ut habeantur pro talibus ab ecclesia. Cum enim sint episcopi propter ecclesiam, non contra Deum assistit eis, qui pro talibus habentur, ne errent in ecclesia docenda. Itaque sunt illi veri episcopi et pastores non abso-

lute, sed quoad illa tria quae diximus, idem, ac si diceremus, eos non quidem falsos veros episcopos, sed tamen donec pro talibus habentur ab ecclesia, debere illis obedientiam, conscientia etiam erronea obliget; item tunc locum Christi de facto, non de jure, cum populum Christi nomine regant; denique non ab illis ecclesiam decipi, cum ecclesia non errare. Haec omnia Bellarminus. Atque hic est circulus manifestus, ecclesia non errare, quia episcopi non possunt errare. Episcopi non possunt errare, quia ecclesia non errare?

107. Seposita igitur paulisper opinione nostram in hac quaestione sententiam praestabimus, ubi duo nobis demonstranda erunt: ecclesiam catholicam totam nunquam ita errare, ut supersint aliqui, qui simplicem verbi ductum Spiritus sancti directione in veritate et confirmantur ac conserventur, ut retento saluamento Dei virtute per fidem custodiantur alicuiusque erroris. licet illi quandoque pauci sint et perturbatione ecclesiae temporibus lateant, ut publice coram hominibus non cognoscantur. 2. Ecclesiam visibilem non errare, quamvis ecclesiam in fide errare de facto aliquando errasse, si a regula veritatis abeat, a quo errandi periculo nec ecclesiam, a qua sola tantopere illud amolitur, excipimus. Prius non indiget longiora demonstratione, cum ab adversariis concedatur missio Christi Matth. 16, v. 18: *Portae inferi non praevalent adversus ecclesiam*, est veritas et immotae veritatis. Jam vero si tota ecclesia involveretur erroribus contra fundamentum salutis evertentibus non involveratur certe finaliter in illis non perseverent, licet ecclesiae in fine mundi instar visibilis ecclesiae ministri ruant. 3. Christus promittit, se affuturum esse usque ad consummationem saeculi Matth. 28, v. 20. ac apostolus mortem Domini annuntiare jubet ad iudicium veniat 1. Cor. 11, v. 26. Quod quando nulla prorsus electorum ecclesia superest, quae fundamentum salutis retineret, interrumpitur haec Christi apud ecclesiam praesentia et ministerium. Quo pertinent similes promissiones postmodum merandae. 4. Ubique administratur doctrina et capita doctrinae catechetica manent recte, aliqua Deo colligitur ecclesia, quia baptisma sacramentum regenerationis ac renovationis est 1. Cor. 12, v. 13. Tit. 3, v. 5. cujus integritati et nihil quidquam decedit ex haeresi admini-

tantalia observentur, ut suo loco demon-
strat, ac verbum Dei nunquam redit vacuum
10. et 11. Jam vero sacramentum bap-
tismi doctrinae catecheticae in perturba-
tione statu fuerunt divinitus conservata.
nondum tempore Eliae Deus sibi reser-
vavit milia, quorum genua non curvaverunt
1. Reg. 19, v. 18. ita in magnis ac-
tibus seductionibus semper sibi servat
sanctum atque aliquas reliquias, quas
recte directione in veritate sanctificat et
viam rectam. 6. Articulus symboli apo-
stolicae ecclesiae catholicam, perpetuo manet.
semper sibi servat aliquam ecclesiam,
catholicam tuetur, dicitur enim ecclesia
propter fidem catholicam fundamento pro-
prium apostolorum unice innitentem. Plura
facile formari possunt; pertinent etiam
cum omnia Scripturae dicta, quae de
ecclesiae catholicae conservatione et per-
petua illam praesentia loquuntur.

7. Articulus membrum, quod ecclesia visibilis
est, variis argumentis demonstrari potest.
Primo autem loco argumenta, quae
lib. 3. de ecclesia c. 17. pro nostra
ecclesia eademque dissolvere conatur.
Micheae prophetae omnes, qui erant
accepto solo Michea, errarunt 1. Reg.
13. ecclesia repraesentativa errare potest.
Excipit, illos quadringentos prophetas
in Samaria, neque id ignorasse vel
scire, qui eos consulebat, cum enim rex
interrogaret, non est hic aliquis propheta
quem interrogemus Dominum? re-
spondit, remansit unus, sed ego odi eum,
quod non placet mihi nisi malum. Addit etiam,
quadringentos prophetas in Samaria
loco multos alios prophetas, praesertim
in Jerusalem, quibus ex officio in-
respondere ad consulta de lege Domini.
1. quadringenti illi prophetae volue-
runt videri prophetae Domini. Cum enim
per Israhel diceret v. 5: *Require obsecro
me Jehovah;* v. 6: *tunc congregavit rex
quadringentos illos prophetas,* inde v. 24.
tunc ex quadringentis illis prophetis
unus adversantem percutit in maxillam di-
cens *transiit Spiritus Jehovah a me, ut
quidam te?* 2. Rex Josaphat non eo sensu
erat aliquis propheta Domini, quasi qua-
lingentos non habuerit pro veris prophetis Do-
mini potius contrario, an scilicet praeter
illos supersit, sic enim habet textus He-
braeus, *et requiramus ab eo?* hoc est
an superest alius? Si Josaphat pius
fuerit illos prophetas non habuisset pro
falsis, nunquam fuisset ipsorum consilium
bellum cum rege Israhel proficiscens re-
futare consilio. 3. Manifeste igitur ex

hac historia apparet, illos qui pro veris prophetis
se venditant, errare posse, atque ecclesiam non
esse ex multitudine aestimandam. Micheas erat
solus, illi vero multi, nec minus sancti videbantur, XI. 154.
quam Micheas, nihilominus illi multi errabant.
Micheas solus veritatem praedicabat. 4. Si ex Sa-
maria in Judaeam et metropolin ejus Hierosolymam
proficiscamur, videbimus corruptelas et errores in
eam quoque ecclesiam fuisse receptos. Josaphat
nondum abstulerat excelsa, sed adhuc populus con-
tra legem Dei in illis sacrificia offerebat 1. Reg. 22,
v. 44. Josaphato successit Joram, de quo Elias con-
queritur, *quod incesserit per iter regum Israhel et
fornicari fecerit Judam et habitatores Jerusalem
imitatus fornicationem domus Achab* 2. Paral. 21,
v. 13. An vero hoc non est errare? 5. Pontificem
et sacerdotes Hierosolymitanos in terra Judae non
fuisse ab errore immunes, manifeste patet ex eo,
*quod ad mandatum Achaz regis Judae sacerdos
Urias exstruit altare idololatricum ad exemplar et
similitudinem ejus, quod rex Damasci viderat* 2. Reg.
16, v. 11. *et quod rex Achaz clausit januas tem-
pli Dei et fecerit altaria in universis angulis Je-
rusalem* 2. Paral. 28, v. 24. *Temporibus Josiae liber
legis in domo Dei inveniebatur* 2. Reg. 22, v. 8. ex
quo supina sacerdotum negligentia intelligitur, quod
passi fuerint librum legis inter rudera et quisquilias
templi delitescere. Quis vero dubitare potest, ne-
glecto et quodammodo amisso legis libro publicos
errores in ecclesia regni Judae invaluisse? 6. Tem-
pore Jeremiae sacerdotes Hierosolymitani ex eodem
spiritu cum Bellarmino pronuntiabant, quod datum
sibi sit non errandi privilegium, ideoque pertinaciter
Jeremiae resistebant. *Agite* (inquit populus Jerem.
18, v. 18.) *cogitemus contra Jeremiam cogitationes,
non enim peribit lex a sacerdote, nec consilium a
sapiente, nec sermo a propheta; agite percutiamus
eum lingua et non attendamus ad universos ser-
mones ejus.* c. 20, v. 1: *Phassur filius Emmer
sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo
Domini, Jeremiam percutit et in carcerem conjicit.*
c. 7, v. 4. *provocant ad templum Domini,* id est
ad sacerdotium Leviticum divinitus institutum et ad
successionem in cathedra Aaronis, interim tamen
gravissimos errores foverunt verbum Domini per pro-
phetam annuntiatum repudiantes. c. 26, v. 7. et 8.
fit decretum synodale a sacerdotibus, prophetis et
universo populo de interficiendo Jeremia, *moriendo
moriemur* inquiunt. Ergo tunc erravit visibilis eccle-
sia, sacerdotes scilicet qui officia ecclesiastica gere-
bant et populus.

109. 2. Esaias 56, v. 10: *Speculatores ejus coeci* 2. Esa.
56 v. 10: *omnes, nesciverunt universi.* Ergo ecclesia reprae-
sentativa in sacerdotum multitudine consistens er-
rare potest. Excipit Bellarminus, *verba illa pro-
phetarum esse figurata et dirigi quidem ad omnes,
non tamen revera intelligi debere de omnibus, sed
de multis.* Respondemus: 1. sane verum est, Deum
sibi perpetuo conservare quasdam reliquias sancto-
rum in corruptissimo visibilis ecclesiae statu Esa. 1,

2. Esa.
56 v. 10:
Specu-
latores
ejus coeci
omnes.

illis testatur, quod errorem communem
 eo ac mundano Christi regno secuti fue-
 ritque de Elia Thesbite in propria persona
 aie adventum redituro, inde est, quod in
 Christi gravissimum patiuntur fidei suae
 ac magistrum suum turpiter deserunt.
 Est, quod Bellarminus dicit, *apostolos*
nise fidem resurrectionis, quam nunquam
st. Atqui debebant omnino fidem illam
frmiter credere Christi resurrectionem
is et a Christo ipso toties praedictam, si
ratia in apostolis non fuit error, cur quae so
tam graviter eos hoc nomine reprehendit?
 larminus addit, *Petrum in corde retinuisse*
ipsa nocte, qua Christum abnegavit, idque
 Christi Luc. 22, v. 32: *Rogavi pro te, ne*
fides tua, demonstrare conatur, id vero no-
 potest nec debet mereri assensum. Quo-
 m fides cum abnegatione Christi consistere
 Christum confiteri est fidei, eundem abne-
 perfidiae. Qui me negaverit coram homi-
 nit Christus Matth. 10, v. 33. *negabo et*
coram Patre meo, qui in caelis est. Ex
is cordis os loquitur, inquit idem Matth. 12,
 id quod ipse Bellarminus sub finem capitis 13.
 scribit: *Non sunt boni, nec salvantur, qui*
antur fidem, sed ea in corde retenta exte-
rius perfidiam et idololatriam; cum
 huius apostolus: *Corde creditur ad justi-*
confessio ad salutem etc. Si illi, qui
 exteriorius fidem Christi, non possunt
 ecclesiae, ut ibidem Bellarminus dispu-
 tus minus de illis, qui abnegant fidem, dici
 possit maneant ecclesiae membra? Quomodo
 pro Petro rogaverit, ne deficeret ipsius fi-
 dem diserte exponitur, *tu autem concersus*
fratres tuos, qua de re in harmonia evange-
 litarum plura. 4. In quibusdam editionibus
 nec exceptio, *apostolos tum temporis non*
ut episcopos nisi designatos, sed solum
senae materiales, ideoque errare potuisse.
 mas: non tantum designati erant apostoli,
 apostolatam ac docendi ministerium jam-
 fuerant, missi erant ad docendum evange-
 lizandi potestate faciendorum miraculorum.
 si sacerdotes tunc temporis errarunt, et
 errarunt, quod utrumque concedit Bellar-
 que non superfuit ministerium aliquod ec-
 clesiae ab erroribus et corruptelis liberum,
 sententiae nostrae confirmandae sufficit.
 nec sunt argumenta illa, quae pro nostra
 Bellarminus affert et subjicit, *haec satis*
, nec magno negotio refelli posse, quasi
plura nec fortiora superessent argumenta,
 id est, quod *de unica candela in triduo*
la in officio nocturno lucente ibidem sub-
 ducimus igitur argumenta sequentia: 1. Si
 invisibilis in V. T. sub lege potuit errare et
 quandoque actu erravit circa fidem, sequi-
 N. T. ecclesiae id ipsum contingere posse.

Ratio consecutionis haec est, quia illa non minus
 praeclaras et magnificas promissiones de praesentia,
 conservatione et protectione divina, quam haec accep-
 pit, conditionales tamen omnes, nimirum si verbo
 divinitus promulgato audientes et obsequentes essent,
 Levit. 26, v. 11. 2. Paral. 15, v. 2. Psalm. 132,
 v. 13. Jerem. 7, v. 13. etc. Jam vero ecclesia visi-
 bilis V. T. sub lege potuit errare et foedissime
 quandoque erravit, id quod confirmat diexodus histo-
 rica superius §. 94. proposita. Ergo etiam ecclesiae
 N. T. id ipsum contingere potest. Respondere so-
 lent, *esse dissimilitudinem promissionum divinarum*
quoad ecclesiam Israëliticam V. et Christianam
 N. T. Pistorius in hodeg. p. 97. Respondemus: non
 potest ullo Scripturae dicto probari, ecclesiae N. T.
 absolutas quasdam promissiones esse factas, quinimo
 non minus sunt conditionales, quam quae V. T. ec-
 clesiae fuerunt datae. Johan. 8, v. 31: *Si manseritis*
in sermone meo, vere discipuli mei eritis.
 Johan. 15, v. 14: *Vos amici mei estis, si feceritis*
quae praecipio vobis. 1. Tim. 6, v. 3: *Qui aliter*
docet et non acquiescit sanis sermonibus Christi et
ei quae secundum pietatem est doctrinae, superbus
est nihil sciens etc. Hebr. 3, v. 6: Domus Dei
sumus, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem
firmam retineamus; v. 14: participes Christi effecti
sumus, si tamen initium substantiae ejus usque ad
finem firmum retineamus. Johannes illam ecclesiam,
 in qua dominatur unctio Spiritus, admonet, *ut a se-*
ductoribus sibi caveat 1. epist. 2, v. 18. et v. 24. ex-
 presse addit conditionem, *si permanserit in vobis,*
quod ab initio audivistis, et vos in Filio et Patre
permanebitis. Vide praxin hujus rei in septem ec-
 clesiis Asiaticis Apocalyps. 2. et 3. c. Apostolus
 Paulus in epistola ad Romanam ecclesiam (quae
 unice privilegium illud non errandi sibi arrogat)
 exarata liquidissime ostendit, promissiones ecclesiae
 N. T. datas non minus esse conditionales, quam pro-
 missiones testamenti veteris. Sic enim scribit c. 11,
 v. 19: *Dices fracti sunt rami, ut ego inserar; v. 20:*
bene, propter incredulitatem fracti sunt, tu autem
fide stas, noli altum sapere, sed time; v. 21: si
enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte
nec tibi parcat; v. 22: vide ergo bonitatem et se-
veritatem Dei, in eos quidem, qui ceciderunt, severi-
tatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bo-
nitatem, alioquin et tu excideris. Argumentatur apo-
 stolus ab ecclesia Judaica ad ecclesiam Christianam
 non solum ut a pari, sed etiam ut a majori ad minus.
 Quo enim uberius est Dei gratia in N. T. et quo
 illustriores promissiones ecclesiae N. T. datae sunt,
 eo atrociore poenae et tenebrae densiores contem-
 poribus verbi sunt exspectandae; quae omnia ex se-
 quentibus erunt clariora.

112. 2. Si exstant praedictiones divinae de magna
 quadam et paene universali seductione a fide tempori-
 bus Antichristi in N. T. futura, non potest dici,
 publicum visibilis ecclesiae ministerium in N. T. per-
 petuo futurum esse incorruptum. Ratio consecutio-
 nis est manifesta, quia haec duo, videlicet univer-

XI. 157.

2. Exstant
praedi-
ctiones
divinae
de magna
quadam
seductione.

salis paene apostasia et incorruptum ecclesiae visibilis ministerium, ἀντιχριστῶς sibi invicem opponuntur. Sed exstant tales praedictiones. Matth. 24, v. 24: *Surgent multi pseudochristi et pseudoprophetae et dabunt signa et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi*, quem locum de temporibus Antichristi intelligendum esse Hieronymus in comment. recte admonet. Luc. 18, v. 8: *Cum venerit filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* quem locum Theophylactus itidem interpretatur de temporibus Antichristi ac dicit, *tunc fore raritatem fidelium et Christum venientem in nubibus non inventurum esse fidem in terra nisi in paucis*. 2. Thess. 2, v. 3: *Non venit dies Domini, nisi venerit prius defectio, ἡ ἀνομοσύνη* (ubi apostolus manifeste loquitur de magna quadam et paene universali apostasia, particulares enim jamdum contigerant complures) *et revelatus fuerit homo ille sceleratus, filius perditionis*, v. 4: *qui est adversarius et efferatur supra omnem, qui dicitur Deus aut numen, adeo ut in templo Dei sedeat ostentans, se ipsum esse Deum* (ubi praedicatur in ipso templo Dei, hoc est in ecclesia, Antichristum dominaturum et multos seducturum); v. 9: *cujus adventus secundum operationem Satanae cum omni potentia et signis ac prodigiis mendacibus* (Augustinus lib. 20. de civ. Dei. c. 19. et Chrysostomus hom. 4. in 2. Thess. statuunt, vocari prodigia mendacia vel quia erunt ementita ac ludificantia, vel quia multos ad mendacium inducent); v. 10: *quia caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent*, v. 11: *mittet illis Deus ἐλεῖματα καὶ σημεῖα, efficaces errores, ut credant mendacio*, v. 12: *ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati*. 1. Tim. 4, v. 1: *Spiritus manifeste dicit, quod in novissimis temporibus apostatabunt quidam a fide attendentes spiritibus seductoribus et doctrinis daemoniorum*, v. 2: *in hypocrisi loquentium mendacium et cauteriatam habentium conscientiam*, v. 3: *prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit etc.* 2. Tim. 4, v. 3: *Erūt tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacerabunt sibi magistros prurientes auribus*, v. 4. *et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*. 2. Petr. 2, v. 1: *Erunt in vobis magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis et eum, qui emit eos, Dominum abnegabunt superinduentes sibi celerem perditionem*, v. 2: *et multi sequentur ipsorum luxurios, per quos via veritatis blasphemabitur*. Apoc. 12, v. 6: *Mulier (ecclesiae typus) fugit in solitudinem*. Apoc. 13, v. 8: *Adoracerunt bestiam (Antichristi typum) omnes, qui inhabitant terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitae agni*. v. 16: *Faciet omnes, pusillos et magnos, et divites et pauperes, et liberos et servos, habere characterem in dextra manu sua aut in frontibus suis*. Apoc. 17, v. 2: *Cum meretrice illa magna (Antichristi figura) fornicati sunt reges terrae et inebriati sunt, qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus*. Apoc. 18, v. 3: *De vino irae scortationis ejus biberunt omnes gentes et reges*

terrae cum ea scortati sunt et mercatores terrae virtute divitiarum ejus divites facti sunt. Haedictiones non minus a Spiritu sancto, qui est veritatis, sunt editae quam amplissimae promissiones ac evidenter docent, fore tempus totius visibilis ecclesiae ministerium publicum sit corruptum, invalescentibus scilicet et santibus erroribus publicis in toto orbe. Praeterea igitur foret, si clausis oculis et auribus ea terere velimus et tantum declamitare de promissis amplis et illustribus ecclesiae factis, pro olim Judaei clamabant, *templum Domini, templum Domini*, Jerem. 7, v. 4. comminationem inter templi abjectione metuendam, si inobedient perrexerint, alto silentio involventes.

113. 3. Quicumque monentur, ne errent, et tunc cavere pseudodoctores, ne seducantur, et admissos errores reprehendantur, ab erroris non sunt immunes. Ratio consecutionis est ista, si enim haberent absolutum quoddam mandandi privilegium, frustra tales admonitiones erant. Jam vero ecclesiae particulares monentur ne errent, jubentur cavere pseudoprophetas, propter admissos errores reprehendantur Matth. 7. *Caveat a pseudopropheta, qui ad vos venit vestitu ovium, intus autem sunt lupi*. Matth. 24, v. 23: *Si quis vobis dixerit, ecce Christus, ecce illic, nolite credere*; v. 24: *enim pseudochristi et pseudoprophetae*, v. 25: *praedixi vobis etc.* Act. 20, v. 28: *Attendite vobis et universo gregi, in quo Spiritus sanctus posuit episcopos*, v. 29: *quia intrabunt post vos lupi graves in vos non parcentes*, v. 30: *et ex vobis exsurgent viri loquentes per vos ut abducant discipulos post se*; v. 31: *propterea vigilate*. 2. Cor. 11, v. 2: *Despondi vos uni gregem castam exhibere Christo*; v. 3: *timeo ne sicut serpens Evam seduxit sua astutia, rumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate quae est in Christo*. Galat. 3, v. 1: *O amatae, quis vos fascinavit non obedire evangelio*. 1. Johan. 4, v. 1: *Probate spiritus, an sint de Deo*. Apoc. 2, v. 5: *Memor esto, unde excideris, et veni, et accipe poenitentiam*, v. 15: *habes tenentes doctrinam prophetarum*, v. 16: *similiter poenitentiam agere et excipere velint, curam illam apostoli Pauli et Petri ad singulos fideles, non autem ad singulas ecclesias pertinere, opponimus illis*. 2. Cor. 11, v. 28. diserte dicat, *curam sibi habere de omnibus ecclesiis*. Praeterea quod singulis ecclesiis competit, illud etiam toti ecclesiae, et coetus fidelium, tribui potest. Si exciperetur aliam esse rationem ecclesiae Romanae quam aliam particularium ecclesiarum, petimus hujus diversitatis et privilegii testimonia, ex quibus illa nondum potuerunt hactenus proferri apostolus eadem cura et solitudine de ecclesia tenetur. Rom. 11, v. 20: *Per incredulitatem fracti sunt (Judaei), tu vero fide constitutus, non raris animo*, v. 21: *nam si Deus naturaliter*

et, vide ne qua fiat, ut nec tibi parcat; igitur bonitatem et severitatem Dei, in qui ceciderunt, severitatem, in te autem si permanseris in bonitate, alioqui et tu in quem locum sic commentatur Chrysostomus illos tremere, οὐ γὰρ ἀνέναντα σοι ἔσται, τὰν ῥάθυμῶς. Ergo ignotum fuit, hoc privilegium non errandi Romanae ecclesiae (cap. 16, v. 17. admonet illos, ut eos, qui dissensiones et offendicula creant, quam didicerunt, faciant, et ab eis. Neque vanam ac frustraneam fuisse et praemonitionem apostolicam facile est, qui statum ecclesiae Romanae hodiernae Romanae ecclesiae statu, qualis scilicet illa apostolica describitur, conferre cupiant, Romanae ecclesiae hoc esse privilegium, quod in fide non erret, cum annuntiatur in toto mundo Rom. 1, v. 8. idem praekonium ab apostolo tribui Thessalonicensi 1. Thess. 1, v. 8: *A vobis verbo Domini non solum in Macedonia, verum etiam in omni loco fides nostra, a Deo, dimanavit; nihilominus apostolus abundantius ad Thessalonicenses scribit 2. Thess. 3, v. 5: Misi ad vos Timotheum, ut cognosceret, ne tentasset vos ille, qui tentatus esset labor noster. Si excipiant, etiam ideo non errare, quia pontifex maximus et Petri successor illi praesedit, et multos et magnos Romanorum viros recenseri posse, unde recte scribit 1. Cor. 16. Matth. inventum esse multos pontifices a fide. Marcellinus immolavit idcirco subscripsit Arianismo, Honorius factus est. De tota hac re suo loco plura. Si quoniam Romae residentem Romana ecclesia non errare, idem privilegium tribuendum Romanae Avenionensi in Gallia, cum totos et amplius papa olim Avenioni fuerit et ecclesiae illi praesederit. Bellarminus de pont. Rom. c. 4. concedit, nec ex Scriptura traditione probari posse, sedem apostolicam esse Romae, ut inde auferri non possit nec privilegium illud non errandi erit*

Quod experientia testatur esse factum, de disputatur, an fieri possit. Atqui experientia, ecclesiam visibilem et ecclesias particulares non errasse. Ergo frustra disputatur, fieri possit. Assumptum variis exemplis probatur: 1. Apostoli errarunt sequentes errorem de regno Messiae terreno et de Thebitis. Duo summi apostoli Petrus et Paulus, postquam Christus ex mortuis resurrexerat, currunt et non invento in eo tempore admirantur, nondum enim noverant, inquit Johannes c. 20, v. 9. quod oportet mortuis resurgere. Actor. 1, v. 6. ex errore omnes quaerunt: Num hoc tem-

pore restitues regnum Israel? Post adscensionem Christi et collationem Spiritus s. tota fere visibilis ecclesia ab apostolis collecta de vocatione gentium errat, unde Petrus divina visione admonitus fuit, ut iret ad Cornelium gentilem *μὴδὲν διακρινόμενος* Actor. 10, v. 20. ac postmodum cogitur hujus sui facti rationem reddere toti ecclesiae Actor. 11, v. 2. Petrus etiam, quem ecclesiae caput fuisse dicunt, non intelligebat abrogationem legis ceremonialis, unde cibos quosdam adhuc immundos esse statuebat Actor. 10, v. 14. Paulus de eo diserte testatur, quod non inceserit recto pede, prout evangelii veritati congruebat, Galat. 2, v. 14. 2. Corinthiorum XI. 161. ecclesiam errasse ex epistolis Paulinis ad eam scriptis intelligi potest. Erant in ea schismata, quidam enim dicebant, se esse Pauli, quidam vero se esse Cephae, rursus alii se esse Apollo 1. Cor. 1, v. 10. 12. doctrinae de resurrectione, de libertate Christiana, de sacra coena etc. non constabat amplius sua integritas. 3. Galatarum ecclesiae hoc praekonium tribuit apostolus, quod Spiritum s. acceperant Gal. 3, v. 1. et pulchre currebant Galat. 5, v. 7. interim tamen de illis dicitur, quod cito translati fuerint a Christo, qui ipsos per gratiam vocaverat in aliud evangelium Galat. 1, v. 6. adeo ut metuat apostolus, ne frustra apud eos laboraverit Galat. 4, v. 11. Quodsi ecclesia Galatarum, quae Spiritum sanctum acceperat et verbo Dei ab apostolo plantata fuerat, erravit, quidni idem etiam reliquis particularibus ecclesiis contingere posset? 4. De ecclesia Pergami Apoc. 2, v. 15. dicitur, quod amplexata fuerit doctrinam Nicolaitarum, de Thyatirensium ecclesia ibidem v. 20. commemoratur, quod permiserit mulierem Jezabel docere et seducere Dei servos etc. 5. Ecclesiae orientales hodiernae damnantur ab ecclesia Romana, propterea quod non amplectantur papae primatum, coelibatum sacerdotum, mutilationem coenae Dominicae, purgatorium etc. Aut ergo ecclesiae orientales errant, aut Romana ecclesia errat, quae illas anathematis fulmine propterea percellit.

115. 5. Quorum scientia nondum est perfecta, illi possunt errare. Atqui omnium hominum, qui ecclesiam constituunt, scientia est imperfecta 1. Cor. 13, v. 9: *Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus*. Ergo omnes, qui ecclesiam constituunt, errare possunt. Monendum tamen, excipiendos hic esse prophetas et apostolos, qui singulare et extraordinarium privilegium non errandi habuerunt, quia locuti sunt et scripserunt *ἐκ πόρευοι* a Spiritu sancto 2. Petr. 1, v. 21. talis immediata Spiritus sancti assistentia successoribus ipsorum in ministerio ecclesiastico non est data, sed illi non minus quam reliqui credentes alligati sunt ad verbum prophetarum et apostolorum, ut juxta illius normam doceant. Ephes. 2, v. 20. 1. Petr. 4, v. 11. etc. Promissio Spiritus sancti facta quidem est fidelibus, sed sub certa conditione, si scilicet constantes adhueserint verbo, quod est vehiculum et officina Spiritus sancti. Ut ergo promissio Spiritus sancti fidelibus

5. Illorum, qui ecclesiam constituunt, scientia nondum est perfecta.

6. Ecclesia potest peccare.

7. Omnes pastores ecclesiarum errare possunt.

8. Dicta veterum.

facta non impedit, quominus errare possint, si a tramite verbi recedant; ita quoque promissio Spiritus sancti facta ecclesiae, itidem non impedit, quominus errare possit, si a regula verbi discedat, qua de re plura inferius. 6. Ecclesia potest peccare. Ergo etiam errare. Consequentia patet, quia ex eodem fonte promanant peccatum et error, videlicet ex naturae corruptione. Error est in intellectu, peccatum in voluntate. Si ergo voluntas nondum ita confirmata est in bono, ut ab omni periculo peccati sit immunis, utique etiam intellectus nondum divino lumine ita plene collustratus est, ut ab omni periculo errandi sit immunis. Peccatum ipsum est quaedam erroris species, quia voluntas errat in electione boni *ὁλοτέρως* talis prae bono, quod *ὄντως* tale est. 7. Omnes pastores ecclesiarum errare possunt. Ergo tota visibilis ecclesia errare potest. Consequentia non potest negari ab adversariis, quia statuunt, ecclesiam ideo non errare, quia sequitur suos pastores. Ad antecedens quidem respondent, episcopos singulos si separati sint, errare posse, non autem si in concilio congregentur et pontificis Romani sententiam sequantur. Atqui demonstrari facili negotio potest, et concilia, et pontifices errare posse ac de facto saepius errasse, quae de re alibi plura. 8. Huc referenda sunt dicta veterum. Augustinus libr. 2. contra Crescon. c. 21: *Paulus dicit, ecclesia subdita est Christo, non igitur debet ecclesia sese Christo praeponere, cum ille semper veraciter iudicet, ecclesiastici vero iudices ut homines plerumque falluntur.* Serm. 31. de temp.: *Sciendum est, quod ecclesiam credere, non tamen in ecclesiam credere debeamus, quia ecclesia non est Deus, sed domus Dei.* Idem repetit hom. 3. ad Neoph.: *Non quomodo in Deum credimus, sic in ecclesiam catholicam, quae propterea sancta et catholica est, quia recte in Deum credit, quod allegatur part. 3. decret. dist. 4. c. 73.* (Notandum hoc contra Rhemenses, qui eo absurditatis abeunt, ut in annotat. 1. Tim. 3. sect. 9. et in c. 10. Rom. sect. 41. contendunt, in ecclesiam esse credendum.) Idem Augustinus libr. 4. de bapt. contra Donatist. c. 3. ab episcoporum et conciliorum auctoritate ad Scripturas provocat: *Quis nesciat (inquit), sanctam Scripturam canonicam tam V. quam N. T. certis suis terminis contineri eamque omnibus posterioribus episcoporum literis ita praeponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit; episcoporum autem literas, quae post confirmatum canonem vel scriptae sunt, vel scribuntur, reprehendi licere et per sermonem forte sapientiore cujuslibet in ea re peritioris et per aliorum episcoporum graviores auctoritates doctiorumque prudentiam et per concilia, si quid in eis forte a veritate deviatum est. Et postea subjungit, provincialia concilia emendari posse per plenaria et plenaria priora per posteriora. Quis nesciat (inquit), ipsa concilia, quae per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum au-*

cltoritati, quae fiunt ex universo orbe Christi sine ullis ambagibus cedere ipsaque plenaria priora a posterioribus emendari, cum aliquo rimento rerum aperitur, quod clausum erat, agnoscitur, quod latebat, sine ullo typho superbiae, sine ulla inflata cervice arroganter, ulla contentione lividae invidiae, cum militate, cum pace catholica, cum caritate, cum concordia. Vincentius Lerin. advers. haeres. c. 1. *non tantum portiunculam aliquam ecclesiae, sed etiam totam ecclesiam novellam aliquam maculari, hoc est errore infici posse.* martyr. p. 477. adducit dictum Gualteri I. ante 200 annos in Anglia vixit: *Visibilia pastores ac doctores errare omnes possunt. Petrus erravit, ideoque a Paulo reprehensus solae Scripturae non errandi privilegium habent.* 9. Quidam ex ipsis Pontificiis, ut Alensis ult. art. 2. et Johannes de Turrecremata eccles. c. 30. lib. 3. c. 61. statuunt, totam ecclesiam tempore passionis Christi errasse fides in nullo homine praeterquam in eo remanserit. Bellarminus hoc improbat, secus Bannes in 2. 2. Thomae quaest. p. 177. monet, multos huic opinioni credere, inter quos est Marsilius 2. sent. q. 1. et ipse Costerus in tertia nota ecclesiae p. 1. decret. Gregor. lib. 5. tit. 39. c. 28: *Justa veritati, quae nec fallit nec fallitur, sententia; iudicium autem ecclesiae nonnunquam falli, propter quod contingit interdum, ut veritas est apud Deum, sit apud ecclesiam nonnunquam excipiant, pontificem loqui de disciplina et non de doctrina, opponimus eis, quod si demonstraturus, ecclesiam non posse errare locum Matth. 18: Dic ecclesiae, quod disciplina ecclesiastica agit, ut negari non putant Pontificii, multos esse canonicos V. qui non fuerunt in canone Hebraeorum verum, sequetur, ecclesiam Israëliticam (et non fuit alia visibilis ecclesia) totam graviter errasse, quod libros illos in canonem non recepit. Est ex illis, qui respondet, non fuisse iustos rejectos, licet non fuerint ab ecclesia recepti, qui si ecclesia Israëlitica non recepit in eo ipso eosdem rejecit, nam qui liber in canonem non recipitur, ab eadem rejectus legitur, ut constat ex Thom. part. 3. q. 1. *Spiritualis homo omnia iudicat, in quem verbo Dei inhaeret.* (Ergo eatenus non spiritualis, quatenus inhaeret verbo; idcirco ecclesia dicimus.) Canus lib. 4. locor. c. 1. *Ecclesia falli et errare potest in quibus in iis nempe, quae non sunt illi a Deo infallibilitate pontificis (a qua infallibilitas ecclesiae arcessunt) nondum inter se convenimus superius.**

116. Expendamus Bellarmini argumentum demonstrare conatur, ecclesiam absolute

posse errare ullo modo lib. 3. de eccles. Primo loco profert dictum apostolicum 1. v. 15. ubi ecclesia vocatur *firmamentum veritatis*. Ergo *veritas fidei*, quoad ecclesiae auctoritate et verum est, quidvis probat, falsum, quidquid illa improponemus: et subjectum et praedicatum in apostolico diligenter expendenda sunt. Sub ecclesia domus Dei; praedicatum, quod est *ἰσχυρὰ veritatis*. Vocat apostolus domum Dei, quia Deus in ea habitat sua verbum, Joh. 14. v. 23. 1. Cor. 6, v. 19. v. 16. sicut in V. T. habitabat in tabernaculo Hierosolymitano Levit. 26, v. 12. v. 11. vocat etiam ecclesiam Dei viventem. Deus vita omnium viventium acquisivit suo sanguine, eandem ex genere humano spiritu suo sancto regit, virtute sua adversum impetus eandem tuetur, inque ea exerceatur, colitur et celebratur, eandemque et gloriam coelestem ad se olim transferet. Jammo Dei sive ecclesia pronuntiat apostoli sit *columna et firmamentum veritatis*. existimant, vocabula *σῖλος καὶ ἰσχυρὰ* pari hoc loco in significatione architectonica columen, sustentaculum, fulcimentum significet, cum ecclesia sit ipsa Dei domus; muniens, prout in curiis et ante praetoria constant, ad quas leges ac decreta magister auctoritate appenduntur, de quo usu tractant Joseph. lib. 1. antiq. c. 4. Plin. histor. c. 29. Alex. ab Alexandr. lib. 3. t. 7. Diceretur ergo ecclesia columna veritatis, quia est publicus custos veritatis. ** Ecclesia dicitur *σῖλος* vel veritatis non architectonice, ac si veritatem stabilique, uti columnae domus innititur, sed, quatenus ad illam seu columnam purpuratae et affixae sunt divinae legis et tabulae. *ἰσχυρὰ* non fundamentum autem primo, sed sedem, sellam, repositum prius notat, ab *ἰσχυρὰ* colloco, considerare de est *ἰσχυρὰ*, sella, *ἰσχυρὰ*, sessilis, ut ita ecclesiam esse quasi sedile aut repositum, in quo deposita sit religiosa veritas in depuls. excub. cont. Reihing. p. 20. ** Dei dicitur domus Dei vivi, respectu non firmamentum et columna, hoc est firmamentum veritatis per figuram *ἐν δὲ δύοιν*, eo depositum doctrinae coelestis in Scripturae concredendum est, ut publicum de ea testimonium ac provide illud tueatur. ** Ecce dicitur columna et stabilimentum veritatis: simplici verbo, quatenus Christi ecclesia discedit; 2. quia suo ministerio veritatem praedicat, propagat. Hoc enim doctrinae laudae munus, quod Deus penes ecclesiam unicum est instrumentum asserendae et re-veritatis, ne ex hominum memoria pereat; ubi alibi, quam in ecclesia veritas Dei re-

peritur, cum alibi tenebrae, mendacia, errores, imposturae, superstitiones, vertiginis et stuporis spiritus, omnes denique corruptelae omnia late possideant. ** Hanc explicationem uti non improbamus, ita minime adversatur nobis, si columnae vox in significatione architectonica accipiatur, propter additum vocabulum *ἰσχυρὰ*. Dicitur ergo ecclesia *firmamentum et columna veritatis*, quia ipsa superstructa super fundamentum prophetarum et apostolorum existente summo angulari lapide Christo divinam illam veritatem propheticiis et apostolicis scripturis comprehensam instar columnae suo ministerio suffulcit, inter homines sustentat, interpretatur, custodit, ab interitu vindicat, ad posteros fideliter transmittit et omnibus commendat, ut inde, non aliunde rationem consequendae salutis discant. ** Sumta est locutionis formula a templo (hoc enim domus Dei dicebatur), quod Hierosolymis olim fuit non solum peristyllis exornatum, sed etiam columnis et sustentaculis firmatum, quae *τὸ ὑπὸ φῶν* ab hiatu et dilapsu tutum praestabant, ut sacerdotes vices suas obire, sacra peragere possent, sicque coelestis veritas et cultus Dei propagari et conservari posset. Easdem partes ecclesia, quae est domus Dei, sustinet circa coelestis veritatis a Christo revelatae doctrinam ejusque confessionem, professionem, publicationem, ut fideles instar columnarum stabiles persistent, aedificati super petram seu fundamentum unicum, quod est Christus. Ut columnae non suppeditarunt fundamentum templo, sic nec ecclesia coelesti veritati. ** Est igitur columna *ὑπερανω* confessione, custodia, professione et testimonio doctrinae coelestis praeclari depositi instar sibi commendatae. Bellarminus huic interpretationi opponit quinque membra: 1. Si ecclesia diceretur columna et firmamentum veritatis, quia conservat tanquam fidissima custos praedicationem verbi Dei scripti, hoc modo etiam officinae librariorum essent columnae veritatis, quae diligentissime custodiunt omnes Scripturas. Respondemus: ecclesia non solum ratione custodiae, sed etiam ratione praedicationis, professionis et publici testimonii dicitur veritatis columna, quia Deus ejus opera et ministerio utitur in conservanda et propaganda doctrina coelesti. Quando igitur ecclesia dicitur custos veritatis, intelligitur non mutus aliquis, sed vivus custos, unde etiam vocatur testis veritatis; intelligitur etiam non privatus, sed publicus et solenni auctoritate munitus testis. 2. Apostolus non meminit Scripturarum, sed simpliciter dicit, ecclesiam esse columnam et firmamentum veritatis. Respondemus: imo vero Paulus expresse praemittit: Haec scripsi, ut noris, quomodo oporteat te versari in domo Dei. Ergo non remittit Timotheum ad ecclesiam, quasi ab ea veritas unice dependeat, sed ad verbum Dei, quod est unica veritatis regula. Deinde si vel maxime hoc loco non fieret explicita mentio verbi scripti, tamen in aliis Scripturae locis illud diserte fieri constat. Esai. 8, v. 20: Ad legem et ad testimonium, si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Joh. 5, v. 39: Scrutamini Scripturas, illae sunt, quae testificantur de me,

XL 161.

Job. 17, v. 17: *Conserua eos in veritate, sermo tuus veritas est.* Ephes. 2, v. 20: *Superaedificati estis super fundamentum prophetarum et apostolorum ipso summo lapide angulari existente Christo Jesu.* 2. Petr. 1, v. 19: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernae etc.* Haec et similia dicta manifeste ostendunt, Scripturam esse normam ac regulam veritatis coelestis, quam ecclesia columnae instar ministerio suo conservat. 3. *Multo amplius est esse columnam quam simplicem custodem, nam columnae innititur domus et ea remota cadit.* Apostolus ergo vocans ecclesiam columnam veritatis, vult significare, veritatem fidei quoad non niti ecclesiae auctoritate et verum esse quidquid ecclesia probat, falsum quidquid illa improbat, cum quo convenit, quod Costerus in enchir. c. de privil. ecclesiae scribit, *ecclesiam auctoritatem veritati praeberet.* Respondemus: quaedam columnae domus eriguntur ornatus causa, ideo non est universaliter verum Bellarmini pronuntiatum, *quod domus columnae innitatur et ea remota cadat.* Sed damus, apostolum hic loqui de columna sustentationis, non autem simplicis ornatus causa erecta, addit XI. 105. enim vocem *ἰδρωμα*; dabit autem vicissim nobis Bellarminus, aliud esse fundamentum, aliud vero columnam, quae fundamento innititur. Ecclesia non dicitur fundamentum, *sed columna et firmamentum*, non *θεμελίον*, sed *σῖλος καὶ ἰδρωμα*, quia ecclesia non *πρώτως* ac primario sustentat spirituale illud aedificium, sed ipsa quoque in fundamento sustentatur. *Fundamentum aliud nemo ponere potest, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus* 1. Cor. 3, v. 11. hic est *petra* illa firmissima, *super quam aedificata est ecclesia* Matth. 16, v. 18. *hic est lapis angularis et fundamentalis, cui cives ecclesiae velut vivi lapides superaedificantur* Ps. 118, v. 22. Matth. 21, v. 42. Act. 4, v. 11. Rom. 9, v. 33. 1. Petr. 2, v. 7. Porro cum doctrina de Christo in scripturis prophetis et apostolicis nobis proponatur, ideo ipsi prophetae et apostoli dicuntur fundamentum ecclesiae ministeriale, scilicet non ratione personae, sed ratione doctrinae et testimonii de Christo. Ephes. 2, v. 20: *Exstructi estis super fundamentum prophetarum et apostolorum lapide angulari summo existente ipso Christo, v. 21: in quo omnis aedificatio crescit in templum sanctum in Domino, v. 22: in quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu s.* Apoc. 21, v. 14: *Murus civitatis sanctae habet duodecim fundamenta et in ipsis nomina duodecim apostolorum agni.* Unde Irenaeus lib. 3. c. 1. scripta apostolorum fundamentum et columnam fidei vocat. *Non per alios* (inquit) *dispositionem salutis nostrae cognovimus quam per eos, per quos evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc praeconiauerunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.* C. 11. ejusd. libr.: *Columna et firmamentum ecclesiae est evangelium et Spiritus vitae.* Tertullianus lib. de praescript. dicit, *ecclesiae commis-*

sam esse hereditatem Scripturarum. Chrysostomus hom. 10. h. l. *ἡ ἐκκλησία ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδρωμα.* Beda lib. 1. in Joh. c. 12: *damentum ecclesiae est in soliditate fidei rum et prophetarum.* Relinquitur ergo, quia non sit veritatis fundamentum, sed eo firmamentum; quodque non sit firmamentum absolute et primo, sed *κατὰ τὸ* et certa li quatenus scilicet et ipsa veritati coelestis prophetis et apostolicis comprehensae vel mento ac basi unice innititur, quia columna suffulcit ac sustentat fundamentum, sed fundum unice innititur ab eoque omnem suam accipit. Proinde fidei Christianae veritas non nititur vel unice vel primario ecclesiae tate, sed potius veritate et immobilitate coelestis in prophetis et apostolicis scriptis comprehensae, ad hanc enim normam exigenda gmata, quae in ecclesia proponuntur et ab ea discrepat, non est recipiendum vel dum. Ecclesia est columna et firmamentum non primo, non simpliciter et absolute, sedario secundum quid et relate, nempe *rel* nos, ut Thomas Aquinas in hoc loco observat velut pulcherrima et firmissima quaedam stat super fundamento Christo Jesu in prophetis et apostolorum scriptis nobis monstrato et illam de Christo nobis ostendit, exponit, vendicat, a mendaciis et erroribus discernit steritatem propagat atque ita ministerio sustentat et conservat. Sed ex eo non potest quod simpliciter et absolute loquendo videtur ecclesiae auctoritate, et quod verum quid probat ecclesia, falsum, quidquid quia ut columna fundamento nititur, sic fundamentum est Christus, vel quod idcirco de Christo in prophetis et apostolicis comprehensa, quidquid cum hac non id velut repugnans fundamento rejiciendum ter, ecclesia stabilit et suffulcit veritatem, eam gignat et omnem auctoritatem ei committit quia de illa testatur et publice eam commendat ac commendat, sicut Hieronymus in scribit in qua sola (ecclesia) stat veritas quod ecclesia dicitur stabilimentum et firmamentum veritatis, accipiendum hoc sensu, quod veritas in ecclesia et quod ecclesia de veritate testatur. sicut sanctificare in Scripturis dicitur civitate testificari. 4. *Ecclesia fuit columna non erant Scripturae ex quo sequitur, non columnam propter custodiam Scripturarum.* Respondemus: Scripturae appellatione intelligimus Dei in Scripturas redactum, id vero idcirco verbo Dei, antequam scriberetur, praedicatum vel praedicari sunt externa accidentia, mutant ipsam essentiam, hoc est non in reale essentiale quoddam discrimen inter Dei praedicatum et scriptum. Quod apostoli praeconiauerunt, illud ipsum postea (et non Scripturas redegerunt, inquit Irenaeus loc

id vidimus et audivimus, id annuntiamus et scribimus vobis, inquit Joh. 1. epist. 1, doctrina prophetica promiscue allegatur aliis: dictum est Matth. 1, v. 22. c. 2, 4, v. 14. etc. et scriptum est Matth. 4, scriptura Joh. 7, v. 38. Rom. 10, v. 11. etc. alibi plura. Referenda huc distinctio iale et formale, Scripturarum nomine non minus formale ipsum, scilicet opus scriptoribus literarum, quam materiale illud id est quod scribitur, puta verbum Dei divinitus. 5. Si de custodia ageretur, melius columnae Paulus comparasset ecclesiam, domus, sed arcae libros custodiunt. Repetantur ea, quae hactenus diximus praerogativam *ἱερατικὴν* de officinis librorum.

his facile apparet, quam omnino nullum apostolico Pontificii invenire possint praerogativam tamen identidem ac perpetuo nobis deoque omnem spem victoriae in eo colimus enim praeclarum illud encomium, in sit *columna et firmamentum veritatis*, idem toti ecclesiae visibili, interim tamen et proprie competit *ecclesiae prae-* et ante mundi constitutionem electae, ut Augustinus lib. 20. de civ. Dei c. 8. in princ. congregationi sanctorum et electorum in vitam; saepe enim Scriptura per figuram in (*συμβολικῶς*) attribuit aliquid toti, nonnulli parti, quam regulam in doctrina imprimere observandam proponit ipse Bel. 1. de eccl. c. 7. §. 10. de illa enim Paulus loquitur, quae est domus Dei, aliud est quam lapides vivi superaedificata, domus spiritualis 1. Petr. 2, v. 5. de illa 2. Tim. 2, v. 19. dicit: *Solidum statum Dei habens signaculum hoc, novit qui sint sui.* Haec catholica sanctorum coetus electorum Dei filiorum, ut Theophylactus scribit, est columna et firmamentum ratione officii quia columnae instar veritati minister innititur, nec ab ea vel blanditiis patitur, sed eandem aliis et ministerio et hoc proponit. 2. Si ad visibilem et partem ecclesiam hoc praerogativum apostolicum reponit nobis non adversatur, quia Paulus Timotheum scribit de visibili et particulari qua versabatur et cujus episcopus erat etque instruit eum, quomodo in ea verum necessario subjectum propositionis est et respectus aliquis ad fundamentum, doctrinam prophetica et apostolica, est hoc sensu: *Ecclesia est firmamentum et columna veritatis*, scilicet quatenus conservat ac tuetur doctrinae coelestis in scripturis prophetice et apostolicis comprehensam eique tanquam unica inhaeret et innititur. Hanc limitationem hunc respectum necessario addendum intramus primo ex aliis Scripturae dictis 20. Joh. 17, v. 17. Eph. 2, v. 20. etc.

Inde apostolus de ecclesia Israëlitica disserens affirmat, illis concredita esse eloquia Dei Rom. 3, v. 2. ut ostendat, ecclesiam dici firmamentum et columnam veritatis ab eloquiis Dei, quae ipsi sunt concredita, hoc est quia Dei eloquia scripto comprehensa custodit, interpretatur, ad posteros propagat etc. XL. 167. Secundo ex ipsis verbis apostoli. *Haec scribo tibi* (inquit), *ut scias, quomodo te oporteat in domo Dei versari, quae est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Sensus axiomatis apostolici est compositus, proinde non est divise accipiendus, hoc est apostolus ipse limitat et certa ratione circumscriptum subjectum, proinde haec limitatio et circumscriptio non est omittenda. Ecclesia, quae est domus Dei, illa inquam ecclesia est columna et firmamentum veritatis; limitat igitur apostolus subjectum, non loquitur de quavis ecclesia seu congregatione, nec loquitur de ecclesia Christiana quovis modo se habente, sed de ecclesia, quae est domus Dei, hoc est quatenus est Dei domus, quatenus Deus in ea sua gratia habitat per verbum, quatenus per sceptrum regni sui, per evangelium eam gubernat et in verbo per Spiritum sanctum docet, hoc est loquitur de ecclesia, quae est coetus hominum unice verbum Dei amplectentium ab eoque ne latum quidem unguem discedentium. Joh. 14, v. 23: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Hebr. 3, v. 6: *Domus Dei sumus, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus.* Tertio subjectum propositionis cum hac limitatione et respectu accipiendum esse, demonstramus exemplo Petri, qui itidem vocatur columna Galat. 2, v. 9. neque tamen ab omni omnino errore absolute et simpliciter immunis exstitit. Quarto ex re ipsa. Loquitur apostolus nominationem de ecclesia Ephesina, cui tum praeerat Timotheus. Atqui de illa non potest nec potuit dici, quod simpliciter et absolute loquendo fuerit columna et firmamentum veritatis, siquidem Act. 20, v. 29 gravissimis verbis apostolus ecclesiae illius presbyteros admonet de futuris in ea falsis doctoribus. *Hoc scio, inquit, quod post discessum meum intrabunt lupi graves in vos non parcetes gregi et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se, quam praedicationem comprobavit eventus, quia Apoc. 2, v. 4. de ecclesiae Ephesinae episcopo dicitur: Habeo adversum te, quod caritatem primam reliqueris; v. 5: memor esto itaque, unde excideris, et age poenitentiam et opera prima fac; sin minus, venio tibi et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.* Ac testatur historia ecclesiastica, in Ephesina ecclesia publica synodo orthodoxam doctrinam de duabus in Christo naturis fuisse damnatam et haeresin Eutychetis approbatam anno Christi 449. Evagrius libr. 1. hist. c. 10. Nicephorus libr. 14. c. 47. 3. Plus concludit argumentum adversariorum ex hoc loco deductum, quam praemissae concedunt. Apostolus ecclesiam vocat *firmamentum et columnam veritatis*, quia ministerio suo coelestis doctrinae veri-

tatem divinitus revelatam et in Scripturis sacris propositam, inter homines sustentat, propagat, commendat, tuetur etc. nec uspiam veritas doctrinae coelestis nisi in ecclesia invenitur, conservatur et locum habet; sed ex eo non potest inferri, ergo quidquid in ecclesia proponitur est veritas, quia in agro Dominico una cum tritico inveniuntur etiam zizania et puritati doctrinae quandoque admiscetur fermentum traditionum humanarum et corruptelarum pharisaeorum. 4. De illa ecclesia apostolus loquitur, quae est congregatio fidelium, ut patet ex contextu, praescribit enim Timotheo, quomodo *versari debeat in ecclesia*, hoc est in coetu pastorum et auditorum, quibus Timotheus praefectus erat episcopus. Ergo non potest ex hoc loco colligi, quod veritas fidei nitatur auctoritate ecclesiae et quod verum sit, quidquid ecclesia probat, ut Bellarminus loquitur. Ratio est, quia auctoritatem illam statuendi ac decernendi Pontificii non tribuunt congregationi fidelium, sed praelatis et episcopis, imo ut superior analysis ostendit, soli pontifici Romano. Quare cum tota ecclesia dicatur firmamentum et columna veritatis, non obtendant nobis amplius unum pontificem Romanum pro infallibili et unico veritatis firmamento. 5. Denique ex hoc loco contra Pontificios argumentamur

XI. 106.

hoc modo. Vera Dei ecclesia est *columna et firmamentum veritatis*. Romana ecclesia hodierna non est columna et firmamentum veritatis, sed *mater haeresium et schola errorum*, ut Petrarcha epist. 20. eam appellat et ex collatione dogmatum, quae in ecclesia Romana proponuntur ac defenduntur, cum Scripturis sacris liquidissime intelligitur. Ergo Romana ecclesia hodierna non est vera Dei ecclesia. Habet quidem adhuc libros sacros et quaedam doctrinae capita sana et incorrupta, retinet adhuc baptismum etc. unde in medio ecclesiae Romanae gremio Deus sibi servat suos electos, interim tamen publicum ministerium in ea horribiliter est corruptum, quia in multis capitibus pro veritate mendacium, pro doctrina Christi fermentum Antichristi, pro vero Dei cultu idololatriam proponit et magna credulitate propugnat.

2. Christus est ecclesiae caput ac sponsus, qui eam non patitur errare.

118. Secundum Bellarmini argumentum tale est: *Ecclesia gubernata a Christo tanquam a sponso et capite suo et a Spiritu sancto tanquam ab anima*. Eph. 1, v. 22: *Ipsium dedit caput super omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius*. c. 4, v. 4: *Unum corpus et unus Spiritus*. c. 5, v. 23: *Vir est caput mulieris, sicut Christus caput ecclesiae*. Ergo si ecclesia in dogmatibus fidei vel morum erraret, Christo et Spiritui sancto error tribueretur, quocirca Joh. 16, v. 13. Christus dicit: *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*. Respondemus: 1. Ecclesia eatenus et tamdiu Spiritum directorem habet, quatenus et quamdiu verbum Dei audit, retinet ac conservat, quia Spiritus sanctus individuo nexu cum verbo conjunctus ac mediante illo ducit ac regit ecclesiam; quatenus ergo ecclesia verbum sequitur, eatenus Spiritu sancto regitur et eatenus non errat. Esa. 59, v. 21: *Hoc pactum cum eis, dicit Jehova,*

Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae in ore tuo, non recedent de ore tuo et de oculis tuis. 2. Cor. 3, v. 6. verbi praedicatio a ministerio Spiritus. Joh. 8, v. 31: *Si in meo manseritis, vere discipuli mei eritis et omnis veritatem et veritas liberos reddet vos*. v. 26: *Spiritus paracletus suggeret vobis omnia quae locutus sum vobis*. Joh. 15, v. 13: *Spiritus docebit vos omnem veritatem, non enim loquitur semet ipso, sed quaecunque audiet, loquetur illi me clarificabit, de meo enim accipiet et tiabit vobis*. Joh. 17, v. 17: *Conserva eos a tate, sermo tuus veritas est*. Quo pertinet Chrysostomi serm. de adorando Spiritu: *Meritum Christi jactitant, sed quia propria loquuntur, falso illum praetendunt. Ut enim Christus se ipso loqui se testabatur, quia ea lege locutus est et prophetis; ita si quid praeter evangelium titulo Spiritus obtruditur, nec credamus, sicut Christus legis et prophetarum impletor Spiritus evangelii*. 2. Spiritus s. perpetuus est sua gratia in ecclesia eamque regit, et non potest inferri, quod illi, qui ecclesiam sibi arrogant et Spiritus assistentiam perperant, errare non possint. Spiritus s. nongatus ad episcoporum successionem, vel ad pontificis sedem, ut illos in conciliis contra hunc vero in papali sua sede ab erroribus praestet, etiamsi a verbo Dei in Scripturis discedant; sed nihilominus praesentia et a Spiritus s. in ecclesia perpetua conservatur maxime pontifex Romanus et episcopi erroris promissio de praesentia illa Spiritus sancti perpetua impletur eo modo, quod Spiritus aliquos in veritate et fide sanctificat, tanto salutis fundamento per fidem custodit salutem, licet visibilis ecclesiae ministerium corruptum, id quod ex statu ecclesiae, qualis temporibus Eliae et Christi evidenter demonstratum est. 3. Quia solas Spiritus s. primitias in ecclesia accipimus, nec intellectus noster Spiritus s. mine ita plene ac perfecte collustratur, et vetustas carnis aboleatur, ideo Spiritus s. non solum men et illustratio ecclesiam non reddit ab periculo immunem, sed requiritur, ut ecclesia sit ductum ac veluti *καταγωγία* Spiritus ad lucem verbi coelestis, a qua si vel minima abeat, tenebras incurrit. 4. Christus est sponsus et caput, quatenus ecclesia tanquam sponsa vocem sponsi sui audit eidemque obinde apostolus Eph. 5, v. 24. dicit, *ecclesia Christo subjectam, sicut uxor viro suo*. ** ecclesia, quae proprie Christi sponsa dicitur, et qui Christo vera fide constanter adhaerent. propter hos externo coetui admixtos etiam ecclesia synecdochice dicitur sancta Christi quia videlicet hic est divinae vocationis et sanctificemur. 2. Praesentia, gubernatio et ratio ecclesiae referuntur vel ad conservationem status ecclesiastici, de quo dicimus, Deum

peccaverit in te frater tuus (inquit Christus), vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum; si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quodsi non audierit eos, dic ecclesiae. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus, id est talis refractarius ab ecclesia excommunicetur, statim enim subjungitur, quidquid ligaveritis in terra, erit ligatum in coelo. 2. Ex quo ulterius colligitur, dictum Christi de qualibet peculiari ecclesia, imo de episcopis et praepositis cujuslibet particularis ecclesiae intelligendum esse, quia quaelibet particularis ecclesia, imo quilibet particularis ecclesiae praepositi in illis morum censuris audiri debent, jam vero negari nequit, particulares ecclesias et particularis ecclesiae praepositos errare posse, ergo et hoc respectu dictum Christi a proposita quaestione est alienum. Bellarminus lib. 3. de verbo Dei c. 5. §. 2: *Loquitur Dominus de injuriis, quas unus ab aliquo patitur. Et postea: Non potest fieri, ut peccantes deferantur ad congregationem omnium fidelium, igitur nomine ecclesiae intelligi debet praelatus, ut Chrysostomus exponit, vel ut alii malunt, praelatorum congregatio.* Lib. 1. de pontif. Roman. c. 6. §. 17. improbat sententiam eorum, qui ex hoc dicto colligere volunt, summum tribunal ecclesiae penes fidelium universitatem esse constitutum et ecclesiae nomine dicit intelligendum esse praesulem. 3. In

XL 171. censuris ecclesiasticis episcopos errare posse Bellarminus non audebit inficias ire. Atqui si ex hoc dicto Christi quoddam non errandi privilegium deduci posset, consequens foret, episcopos in censuris illis non posse errare. Hieronymus in c. 16. Matthaei: *Ictum locum episcopi et presbyteri non intelligentes aliquid sibi de Pharisaeorum sumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere ea noxia arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur.* Lombardus 4. sent. dist. 18. lit. F: *Hic aperte ostenditur, quod non semper sequitur Deus ecclesiae judicium, quae per subreptionem et ignorantiam interdum judicat, Deus autem semper judicat secundum veritatem.* lit. H: *Quos secundum merita sententia ecclesiae percellit, laedit, et illi foris sunt apud Deum; qui autem non meruit, sententia ecclesiae non laeditur, nisi contemnat, unde Origenes homil. 14. in Levit.: Exiit quis a veritate, a fide, a caritate? per hoc exit de castris ecclesiae, etiamsi episcopi voce non abjiciatur, sicut contra aliquis non recto judicio foras mittitur, sed si non egit, ut mereretur exire, nihil laeditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est, et qui foras est, intus videtur retineri.* 4. Ecclesiam non solum in censuris ecclesiasticis, sed etiam in doctrina fidei audiendam esse libenter damus, sed addendum est, quod ecclesia debeat audire vocem sponsi sui Christi. Tenemur ecclesiam audire, quatenus ipsa Christum audit, sin minus vox Patris coelestis praeferenda est voci illorum, qui ecclesiae titulum sibi arrogat, cum tamen a verbo Patris

coelestis discedant, quia liberi non tenent imperium matris, si sit contrarium voluntati. *Super cathedram Moysis sedent scribae et pharisaei, quaecumque dixerint vobis servare, servate, et quaecumque non dixerint, non servare, non facite.* inquit Christus Matth. 23, v. 2. jubens scribas et Pharisaeos non absolute in omnibus quatenus sedent in cathedra Moysis, id est nus proponunt ea, quae sunt doctrinae hae consentanea, alibi enim *a fermento*, hoc est illorum doctrina, jubet cavere Matth. 16, v. 1. Ita quoque ecclesia est audienda, scilicet quae sunt pia et sancta ac mandatis coelestis conformia. Si enim diversum quid a Christi proferat ecclesia, hactenus et hoc non est audienda, Matth. 23, v. 8: *Nolite vocari rabbi, unus est enim magister, videlicet Christus.* quibus verbis diserte Christus prohibet, ne arroget eam auctoritatem, ut in rebus spiritalibus ac negotio fidei absolute et simpliciter sibi haberi velit, quia *vera ecclesia non dominatur* 1. Cor. 1, v. 24. sed *audit vocem Christi*, vero non sequitur Joh. 10, v. 27. *sedet autem unicus magister Christi* et reverenter illius audit atque obedienter eidem obsequitur I. v. 39. siquidem *exstructa est super fundamentum prophetarum et apostolorum* Ephes. 2, v. 20. per sibi proponens illud Christi Matth. 24, *Docete eos servare, quae ego praecepi vobis* illud apostoli Galat. 1, v. 8: *Licet nos autem de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod gelizavimus vobis, anathema sit.* Cujus re pulcherrimus nobis proponitur in Maria, quae ptiis Cananaeis ad ministros dicit: *Quaecumque dixerit vobis (Christus), facite* Joh. 2, v. 5. est perpetua vox verae ecclesiae. 5. Quo praedicta veterum, quibus ecclesiam ad Scripturam alligatam esse docent, quae inferius enumerat Augustinus in tract. 3. in epist. Joh.: *Sciatis quod ecclesiam credere, non in ecclesiam debemus, est mater et ubera ejus duo testam. Scripturarum divinarum, hinc sugatur lacus sacramentorum temporaliter pro nostra salutem.* Ruffin. in expos. symb.: *Non dicimus sanctam ecclesiam catholicam, sed sanctam ecclesiam credendum esse, hac praepositione creator a creaturis secernitur et divina ab humana separantur.* 6. Concilia, si proponant decretis conformia, tunc anathematum denuntiant non tribuunt sibi absolutum aliquod non privilegium, sed Scripturis sacris, quarum auctoritatem nituntur, sicut de Nicaeno concilio scribit Bellarminus lib. 2. de concil. c. 12. §. 4. *quod de Christum esse hominison Patri, deduxerit concilium ex Scripturis.* Sin vero decreta conciliorum sint Scripturis sacris contraria, vel si concilium aliquem fidei articulum praeter illos, Scripturis continentur, statuere velint, tunc auctoritas illa ecclesiae filios non obligant, quod locum habet illud Tertulliani in apologet. circa *Sententiis vestris gratias agimus, ut est aen-*

et humanae, dum damnamur a vobis, a
 sumur. Athanasius de syn. Arim. et Se-
 73: Scriptura divina omnibus synodis po-
 Hieronymus in epist. Galat. c. 1: Spiritus
 verina est, quae canonicis literis est pro-
 tru quam si quid statuunt concilia, nefas
 constantinus imperator ad patres in synodo
 congregatos dixit: Exstant libri evangelici
 lici et priscorum oracula prophetarum.
 eridenter docent, quid de re divina sta-
 sit. Itaque ommissa discordia, quae nil
 unionem parit, sumamus ex dictis divi-
 piratis solutionem questionum. Gelas.
 act. conc. Nic. cap. 5. Hist. tripart. lib. 2.
 c.

Quantum Bellarmini argumentum succedat:
 esse sanctam docet Symbolum apostolo-
 rum autem sanctitas propria in professione
 consistit, ergo Christiana professio nihil
 nisi sanctum, id est quoad fidei doctrinam,
 quoad praecepta morum, et in hoc revera
 omnibus professionibus philosophorum ethni-
 catorum, haereticorum, omnes enim habent
 aliqua falsa veris admixta. Respondemus:
 ecclesiae catholicae plura omnino con-
 temnunt dogmatum professionem, dicitur enim
 sancta primo a causa efficiente principali,
 id est per Spiritum sanctum in Christo Filio
 sanctificat 2. Cor. 1, v. 22. Eph. 5, v. 26.
 causa instrumentali, verbo scilicet et
 vocatur enim vocatione sancta 2. Tim.
 sanctificatur in veritate verbi Joh. 17, v. 17.
 lavacro aquae in verbo Eph. 5, v. 26.
 causa formali, imputata scilicet per fidem
 meritum Act. 15, v. 9. 1. Cor. 1, v. 30.
 fidei, quia tendit et adspirat ad perfectam
 2. Cor. 7, v. 1. Quinto ex effectis, sci-
 peribus sanctis in hac vita, Luc. 1, v. 75.
 objectis, quia occupatur in rebus sanctis;
 ex oppositis, quia distinguitur a coetibus
 et impiis etc. 2. Symbolum apostolorum
 sequitur de ecclesia catholica invisibili, ut
 eorum bonus ostendit, hic vero quaestio est
 de visibili particulari. 3. Haec sanctitas
 catholicae non tollitur, si vel maxime vi-
 clesiae ministerium non sit omni ex parte
 et incorruptum, quia electi vel non invol-
 tibus illis, vel ex illis ante vitae finem
 r. vel si leviores quidam errores ipsis ad-
 illi igne crucis et tentationum in eis ab-
 4. Proinde ut cives ecclesiae sunt et
 sancti, licet peccatis infirmitatis sint ob-
 quando etiam lapsu aliquo praecoccupentur
 v. 1. sic ecclesia est et dicitur sancta, si
 me quandoque erret et hallucinetur, puta
 adam levioribus. Si ecclesiae sanctitas non
 quo minus possit peccare, multo minus
 quominus possit errare, quia ad sancti-
 tatis requiritur morum integritas quam
 e veritas. Multi sana docent et profiten-

tur, qui tamen cum sint impii, nec possunt nec
 debent dici sancti. 5. Professio Christiana nihil
 continet nisi verum, scilicet quatenus est talis et
 quatenus per omnia conformis est regulae ac normae
 suae, quatenus sequitur auctorem et canonem suum
 Deuter. 4, v. 2. Esai. 8, v. 20. Joh. 17, v. 17. etc.
 interim tamen ut fluvius aliquid attrahit ex terra,
 per quam praeterlabitur; sic illi, qui fidem in ec-
 clesia Christiana profitentur, ex temporum suorum
 erroribus et corruptelis aliquid attrahere consue-
 verunt.

121. Quintum Bellarmini argumentum sic habet:
 Si ecclesia posset errare in iis, quae non sunt ad
 salutem necessaria, tum maxima pars dogmatum
 fidei in dubium revocari posset. Nam multa sunt
 de fide, quae non sunt absolute necessaria ad salu-
 tem. Sane credere historias testamenti veteris, vel
 evangelia Marci et Lucae esse canonica scripta,
 imo ullas esse divinas Scripturas, non est omnino
 necessarium ad salutem, nam sine hac fide multi
 salvati sunt, antequam Scripturae scriberentur et
 postea tempore N. T. multae barbarae nationes, de
 quibus Iren. libr. 3. c. 4. At hoc est absurdissi-
 mum nec ullo modo admitti debet, posse dubitari
 de Scripturis. Respondemus: 1. est elenchus con-
 sequentis. Non enim sequitur, ecclesia tota in rebus
 ad salutem necessariis universaliter non errat; ergo
 in reliquis omnibus errat. 2. Antequam Scripturae
 ederentur, non erat necessarium ad salutem credere,
 aliquas esse divinas Scripturas; postquam vero
 editae sunt, distinguendum inter simplicem ignora-
 tionem et inter prae fractam negationem. Credere,
 quod sint aliquae divinae Scripturae, non est sim-
 pliciter et absolute necessarium ad salutem, nimirum
 si ex simplici ignorance illud procedat, quia multi
 salvati sunt, qui substantialia sive fundamentalia
 fidei Christianae complexi sunt, licet ignorarent, esse
 aliquas divinas Scripturas; sed qui post editas Scri-
 pturas pertinaciter negare velit, esse aliquas divinas
 Scripturas, is haereticus reddetur et a salutis pos-
 sessione excludetur. 3. Quando ecclesia testatur,
 esse aliquas divinas Scripturas, item evangelia
 Marci et Lucae esse canonica scripta, in eo nec
 errat nec errare potest, quia sequitur canonem veri-
 tatis et attendit internis *χειρουργοις*, quae de divina
 et canonica horum librorum auctoritate testantur, ad
 quae accedit Spiritus sancti testimonium, is enim te-
 statur, quod Spiritus, hoc est oracula a Spiritu san-
 cto edita et libri Spiritus sancti inspiratione perscripti
 sint veritas 1. Joh. 5, v. 6. quando igitur credimus,
 has Scripturas esse divinas et canonicas, non insi-
 stimus soli ecclesiae auctoritati ac testimonio, sed con-
 jungimus *χειρουργία* interna et Spiritus sancti testifica-
 tionem in corde percipimus.

122. Sextum et ultimum argumentum petit Bel-
 larminus ex testimoniis patrum, qui ad ecclesiam
 in quaestionibus fidei provocant, ubi profert Ter-
 tullianum libr. de praescript. Augustinum libr. 1.
 contra Crescon. c. 33. et epist. 115. Respondemus:
 1. Ecclesiae illae particulares, ad quas patres pro-

5. Si
 ecclesia
 posset
 errare,
 dogmata
 fidei in
 dubium
 XL 173.
 revoca-
 rentur.

6. Patres
 provo-
 cant ad
 eccle-
 siam.

6. Ex eo quod patres Ephesinae synodi Nestorium jurare, se non aliter sentire, tis et occidentis episcopi sentiunt, handequitur, quod absolute non potuerint errare hac in re non errarint. Augustinus 1. 18. generalis concilii decretum recte vocat *ecclesiae consensum*, si scilicet ab omnia, quae sunt in toto orbe, aliqui ad illud missi fuerint, sed ex eo non potest inferri, episcopalem sive concilia non posse ne ipse quidem Bellarminus concilia errandi periculo eximat. *Constat* (inquit) *Rom. c. 3. §. contra*) *generalia con-*
errasse, quando caruerunt summi ponti-
ficis, ut patet de Ephesino II. Ariminensi
1. Reg. 8. non solum sacerdotes et senio-
ram duces et quamplurimi ex populo Israël-
monem fuere congregati, ut apparet ex
Solomon et omnis multitudo Israël, quae
ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam.
ut Salomon in tempore illo festivitatem
omnis Israël cum eo, multitudo magna
Emath usque ad rivum Aegypti; v. 66:
et cetera dimisit populos.
quae haec dicta sint de quaestione, an ec-
re possit. Ceterum cum omnia illa, quae
a hoc loco in genere disputat, eo tandem
ad ecclesia Romana non possit errare,
etiam appellant catholicam, illi soli tribu-
endi privilegium, quia pontifex Romanus
Iesus et Petri successor illi praesideat;
attendendum est in specie, quod ecclesia
errare possit. Procedimus autem hoc modo.
particularis ecclesia ab errandi periculo est
Romana ecclesia est particularis aliqua
enim intelligas nomine ecclesiae Ro-
mae quae in urbe Roma colligitur, sive eam,
quo pontifici adhaeret, negari nequit, ec-
clesiam esse particularem, quia non pot-
est, omnes totius orbis ecclesias ullo
tempore pontifici Romano adhaerere. Ergo
ecclesia ab errandi periculo non est immu-
pit Bellarminus lib. 4. de Romano ponti-
ficatu *aliam esse rationem ecclesiae Romanae*
quam particularium ecclesiarum, quia
rogavit pro Petro, ne deficeret ipsius fides
32. id quod sic exponit, Christum rogasse
pro sede, quia rogavit pro Petro et succes-
soribus, quorum sedes Romae stabilienda
spondemus: 1. ipse Bellarminus fatetur
ante, non haberi ex Scriptura nec ex tra-
ditione apostolicam ita esse Romae affixam,
transferri nequeat. Ergo si vel maxime
tur, Christum pro sede Petri eo modo ro-
gasse, ut successores in fide errare non possint,
eo nondum probari posset, ecclesiam Ro-
manam posse errare. Verba Bellarmini haec
errandum est (inquit), *ecclesiam Romanam*
non posse errare dupliciter intelligi posse. Uno
modo non possit errare persistente Romae apo-

stolica sede, secus autem si sedes auferretur; altero
modo, ut simpliciter non possit errare vel deficere,
quia nec sedes apostolica possit unquam Roma alio
transferri. Et quidem secundum priorem sententiam
propositio nostra est verissima, quia Lucius et Felix
papae et martyres Agatho et Nicolaus papae et con-
fessores, item Cyrillus et Ruffinus non solum ponti-
ficem, sed etiam ecclesiam Romanam asseruerunt
non posse errare. At secundum posteriorem sensum XL 177.
ecclesiam Romanam non posse deficere, est quidem
vera et probabilissima sententia, non tamen adeo
certa, ut contraria dici possit haeretica vel mani-
feste erronea. Quod non sit omnino de fide, a Ro-
mana ecclesia non posse separari apostolicam sedem,
patet, quia neque Scriptura, neque traditio habet,
sedem apostolicam ita fixam esse Romae, ut inde
auferri non possit. Haec Bellarminus. Atqui si non
est de fide, cathedram Petri Romae ita fixam esse,
ut alio transferri nequeat, utique etiam non erit
de fide, ecclesiam Romanam non posse errare, quia
privilegium non errandi ab illa cathedra unice de-
pendet. 2. Ecclesiam Romanam non posse errare eo
modo ibidem exponit Bellarminus, ut cuius parti-
culari ecclesiae id tribui possit. Observandum est (in-
quit), *in alio sensu accipi debere firmitatem ecclesiae*
Romanae in fide et in alio firmitatem pontificis,
nam pontifex non potest errare errore judiciali,
hoc est dum iudicat et definit quaestionem fidei.
At ecclesia Romana, hoc est populus et clerus Roma-
nus, non potest errare errore personali, ita ut omnes
omnino errant et nulli sint in Romana ecclesia fide-
les et pontifici adhaerentes. Atqui nulla unquam
ecclesia eo modo errat, ut nulli prorsus in ea rema-
neant fideles, alias enim plane deficeret et non am-
plius esset ecclesia. Nullus episcopus haereticus
potuit omnes in ecclesia sibi commissi haeresi sua
eo modo inficere, ut nullus in populo manserit
fidelis, quamdiu enim sacramentum baptismi et quae-
dam fidei capita retinentur, colligitur Deo aliqua
ecclesia etiam in medio haereticae synagogae coetu.
3. Christum pro Petro rogasse audio, sed pro ponti-
ficibus Romanis vel pro ecclesia Romana specialiter
hic rogasse non audio. *Dominus soli Petro dixit,*
Oravi pro te, non dixit haec Petro et concilio, XI. 178.
bit Bellarminus lib. 4. de pontifice c. 3. §. respon-
dent. Item: *Dominus unam tantum personam de-*
signavit, dicens bis: Simon, Simon, et addens toties
pronomen secundae personae pro te, fides tua et
tu fratres tuos. Quorsum haec nisi ut intelligamus,
aliquid speciale fuisse Petro a Christo impetratum?
scribit idem lib. et c. iisdem §. Quae expositio.
Quodsi oratio Christi solum Petrum concernit, quid
ex ea vel pontifex vel ecclesia Romana sibi vendi-
care potest? 4. Christum eo modo rogasse pro
Petro, ut ipse tanquam pontifex non posset un-
quam docere aliquid contra fidem, atque ut in
sede ejus papali nunquam inveniretur, qui doceret
contra fidem, sine ulla probatione asseritur, quia
Petrus nusquam fuit constitutus a Christo pontifex
sive monarcha ecclesiae, nec papalem aliquam sedem

Romae erexit, aut in ea praesedit, nec pontifices Romani sunt genuini Petri successores, cum et doctrina et mores ipsorum a doctrina et moribus Petri longissime discrepent. Illud vero Christus oratione sua Petro impetravit, ne finaliter ipsius fides deficeret, sed ut conversus et ex gravissimo abnegationis lapsu iterum erectus alios confirmare posset. 5. Bellarminus mirabilis artifex est, qui ex hoc Christi dicto tam diversa privilegia pro suo pontifice et pro Romana ecclesia elicere novit. *Oravit Christus pro Petro, ne deficeret ejus fides*, hoc est primo ut Petrus *nec judicialiter, nec personaliter* erret; deinde ut successores ejus in sede papali, pontifices scilicet, non errent *judicialiter*, tamen errare possint *personaliter*; denique ut ecclesia Romana non erret *personaliter* sive errore personali. At quis hanc sententiam vel centum alembicis ex verbis Christi extrahere possit? merae hae sunt verborum praestigiae, unum eundemque locum modo de Petro modo de pontifice, modo de ecclesia Romana interpretari, quin imo eundem aliter de Petro, aliter de pontifice, aliter de ecclesia Romana interpretari. 6. Demus, Christum pro Petro et successoribus illius Romanis, scilicet pontificibus, rogasse, quid hoc ad ecclesiam Romanam? non ecclesia Romana, sed episcopus Romanus ex hypothesis Bellarmini est successor Petri. Ergo si vel maxime haec oratio Christi infallibilitatem aliquam absolutam Romano pontifici impetrasset, ex eo tamen ecclesiae Romanae infallibilitas illa non accederet. Ut enim quaevis alia particularis ecclesia a suo episcopo, sic Romana ecclesia a suo pontifice discedere posset, quia ratione ex hypothesis Bellarmini utique erraret, quia *infallibilitas con istit in solo pontifice*.

XI. 179.
2. Admonetur, ne erroribus locum praebet.

3. Aotus ipso errat.

In loco de Scriptura.

125. Sic ergo pergitur argumentari: 2. Quaecunque ecclesia graviter admonetur ab apostolo, ne erroribus locum praebet, ea a periculo errandi non est immunis, frustra enim tales admonitiones ingeminentur, si absoluta aliqua promissio ei esset data. Atqui ecclesia Romana graviter admonetur ab apostolo, ne erroribus ac seductoribus locum praebet. Rom. 11, v. 20. et seqq. c. 16, v. 17. Ergo ecclesia Romana a periculo errandi non est immunis. 3. Quaecunque ecclesia sinceritate fidei apostolicae et pristina sua integritate recessit, ea non solum errare potest, sed etiam gravissime errat. Ecclesia Romana hodierna a sinceritate fidei apostolicae et pristina sua integritate recessit. Ergo non solum errare potest, sed etiam gravissime errat. Assumptum ex collatione dogmatum Romanae fidei hodiernae cum scriptis apostolicis clarissime elucet, hoc loco quaedam ex illis dogmatibus cum epistola Pauli ad Romanam ecclesiam pristinam exarata invicem conferemus. 1. De evangelio a se praedicato et in literas postmodum redacto dicit apostolus Rom. 1, v. 16. *quod sit potentia ad salutem omni credenti*, et c. 15, v. 4. *expresse asserit, quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam esse scripta, ut per consolationem Scripturarum spem habeamus*. Atqui Romana ecclesia hodierna Scripturam appellat *literam mortuam, regulam Lesbianam, quae non possit dicere, quis sit suus*

sensus, quae sit imperfecta et obscura, nisi accedat traditio. Apostolus epistolam suam omnibus *sunt Romae dilectis Dei et vocatis sanctis* est non solum pastoribus, sed etiam auditoribus scripsit Rom. 1, v. 7. sed ecclesia Romana hodielectionem Scripturarum laicis interdicat. Apostolus verbum, quod viva voce primum ab apostolis dictum, postea vero per Dei voluntatem in Scripturas ab illis redactum canonem facit ultimum. Rom. 2, v. 16: *Judicabit Deus occulta hominum* *juxta evangelium meum per Christum Jesum*. si in augustissimo illo judicii die Scriptura sacra et canon esse poterit, quidni etiam in hac vita vivere illo perfungi queat? Sed ecclesia Romana hodierna negat, Scripturam prophetica et apostolica esse regulam fidei totalem. In tota illa epistola petuo ad scripturam prophetica V. T. apostolus provocat ac doctrinam suam *habere testem legis et prophetarum* clarissime evincit. Act. 28. Christianos Romae existentes *ita ut non possent ex lege Moysis et prophetis*. Sed Romana ecclesia hodierna non potest consensum illum suae cum scriptis prophetis et apostolicis monstrare, quinimo diserte fatetur, extra illum neminem sese multa credere, alios etiam, qui Scripturas sacris insistant, vocat *theologos atramentarios*. peccato originali docet Paulus in epistola ad Romanos, quod sit horribilis omnium virium humana corruptio ab Adam in omnes posteros propagata, quod sit non solum privatio alicujus boni, sed malum positivum arctissime in natura haerens, tam altas in natura humana radices egerit, ut, si regeneratis penitus extirpetur, quamdiu in hoc mundo adhuc vivunt. Rom. 5, v. 12: *Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum* v. 10: *per inobedientiam unius hominis in peccatum constituti sunt multi*. Rom. 7, v. 14: *carnalis sum, venundatus sub peccato*. v. 18: *quod in me, hoc est in carne mea, non habet legem*. v. 22: *Condelector legi Dei secundum conscientiam* *rem hominem*; v. 23: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae captivantem me sub lege peccati*; v. 24: *misere homo, quis liberabit me a corpore mortis huius*. Sed ecclesia Romana hodierna frigide admodum peccato originali sentit ac loquitur, quod alicuius non sit peccatum, nisi abusive et analogice loquatur, quod sit minus minimo veniale peccatum, quod duntaxat privatio domi alicujus supernaturalium naturalium enim in homine mansisse integra, quod baptismum in renatis tollatur totum id, quod est peccatum, et propriam peccati rationem habet. Concupiscentiam pravam apostolus non semel, sed aliquando diserte vocat peccatum, idque sic circumscribit non nisi de peccato vere et proprie sic dicto in possit. Rom. 7, v. 7: *Peccatum non cognoscebam per legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi diceret, non concupisces*; v. 8: *occasione accepta peccatum in me operatum est omnem concupiscentiam etc.* Sed ecclesia Romana hodie

concilio Tridentino decernit, concupiscentiam appellari ab apostolo peccatum, non quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato et ad peccatum inclinatur. 3. De libero arbitrio Romanam sui temporis ecclesiam apostolus sic invenit quod *quόrνα αὐτὸς εἰς inimicitia adversus Deum* Rom. 8, v. 7. ac ne possit quidem legi Dei obtemperare. Ostendit etiam suo ipsius exemplo, ne quidem renatos ex naturalibus suis viribus posse bonam vitam perficere. *Velle adjacet mihi*, inquit Rom. 7, v. 18. *perficere autem non invenio*; v. 24. *captivum se duci sub legem peccati*. Sed Romana ecclesia hodierna docet, superesse hominibus aliquas vires, quibus ad futuram conversationem se disponat et in ipso conversionis opere Deo auxiliatur et cooperetur. 4. De lege divina Romanam ecclesiam docet apostolus, quod *est vinculum a carne*, ut in huius vitae infirmitate non a nobis impleri nequeat Rom. 8, v. 3. id quod se ipsius exemplo manifestum facit Rom. 7, v. 14. *Scimus, quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato*; v. 18: *velle adjacet mihi, perficere autem non invenio*; v. 19: *nam quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo, hoc ago*; v. 20: *porro si quod non volo, hoc facio, non jam ego perpetro illud, sed inhabitans in me peccatum etc.* v. 25: *mente quidem servimus legi Dei, carne autem legi peccati*. Sed ecclesia Romana hodierna anathema dicit, si quis docuerit, *Dei praecepta homini justificato et sub gratia continuo esse ad observandum impossibilia*. Quin et in ecclesia Romana hodie certum est, posse magis plura a nobis praestari, quam in lege divina a nobis requiruntur, inde enim disputationes de angelicis, de operibus supererogationis, de statu perfectionis etc. 5. De evangelio docet apostolus Rom. 3, v. 21. quod *justitia Dei in illo manifestatur sine lege*; v. 22. *per fidem, scilicet Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt*, et quo immote colligitur, quod evangelium proprie et accurate loquendo sit doctrina fidei docens in solo Christo sine lege ac legis operibus per fidem non justificari coram Deo. Sed ecclesia Romana hodierna docet, evangelium proprie loquendo esse non solum fidei, sed et operum doctrinam. 6. De justificatione haec erat Romanae ecclesiae primaevae confessio, quod omnes sint peccatores et indigeant gloria Dei Rom. 3, v. 23. *justificentur autem gratis per ipsius gratiam, per redemptionem, quae est in Christo Jesu* v. 24. *quem proposuit Deus propitiatorum per fidem in sanguine ejus ad ostensionem justitiae per remissionem praecedentium peccatorum* v. 25. ac breviter, quod *justificetur homo per fidem sine operibus legis* v. 28. Sed hanc doctrinam de justificatione per solam fidem in Christum oblique legis operibus hodierna Romana ecclesia docet et in confessores eius igne ac gladio debaculatur. Verbum justificandi apostolus sic exponit, quod sit verbum *judiciale ac forense*, opponit enim illud condemnationi Rom. 5, v. 18. sed hodierna

ecclesia Romana compositionem grammaticam secuta justificare exponit *infundendo justitiae habitum justum facere*. Justificationem constituit apostolus in remissione peccatorum. Rom. 4, v. 7: *Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*; v. 8: *beatus vir, cui non imputat Deus peccatum*. Sed Romana ecclesia hodierna non solum in peccati remissione (quam exponit de totali ejusdem abolitione, non autem phrasi apostolica de non imputatione), sed etiam in justitiae habitualis infusione justificationem constituit. Justitiam nobis imputari *fide absque operibus*, docet apostolus Rom. 4, v. 5. sed hanc justitiae imputationem ridet Bellarminus Romanae hodiernae ecclesiae cardinalis. Ab actu justificationis excludit apostolus omnia etiam renatorum opera. Rom. 4, v. 2: *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet glorificationem, sed non apud Deum*. v. 3: *Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam*; v. 4: *ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*; v. 5: *ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam*. Sed Romana ecclesia hodierna anathema dicit ei, qui renatorum opera ab actu justificationis velit excludere. Apostolus gratiam et opera in actu justificationis sibi invicem opponit Rom. 11, v. 6. sed ecclesiae Romanae doctores haec habent pro subordinatis. 7. De fide docet apostolus, quod sit *πληροφορία* ac certa cordis fiducia, jubet enim nos *sectari vestigia fidei, quae fuit in Abrahamo* Rom. 4, v. 12. quam postea sic describit, quod *crediderit contra spem in spem* v. 18. *quod non fuerit fide infirmatus considerans corpus suum emortuum* v. 19. *quod in Dei promissione non haesitaverit diffidentia, sed fide confortatus dederit gloriam Deo* v. 20. *plenissime sciens, quod is, qui promiserat, potens esset etiam praestare* v. 21. de hac fide docet, quod fructus eius sit pax et gaudium conscientiae. Rom. 5, v. 1: *Justificati fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum*. Sed ecclesia Romana hodierna perpetuam de gratia Dei et remissione peccatorum dubitationem propugnans hanc fidei *πληροφορίαν* penitus rejicit. Docet apostolus Rom. 8, v. 16. *Spiritum sanctum reddere testimonium spiritui nostro, quod simus filii Dei*, v. 17: *si autem filii, utique et heredes*. Sed Romana ecclesia hodierna huic interno Spiritus sancti testimonio ex adverso obloquitur, quando in concilio Tridentino sic decernit: *Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi et justificari ex eo, quod se absolvi et justificari certo credat, aut neminem esse justificatum, nisi qui credit se justificatum, et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici, anathema sit*. Apostolus diserte scribit, *quidquid non est ex fide, peccatum esse* Rom. 14, v. 23. fidem autem dicit esse ex auditu, *auditum per verbum Dei* Rom. 10, v. 8. improbat igitur omnes cultus, qui extra verbum ex bona intentione instituuntur. Sed Romana ec-

XI. 184.

De ude.

XI. 185.

De bonis
operibus.

clesia hodierna tales cultus et ἐθειλοθρησκείας approbat, quin etiam meritum remissionis peccatorum illis ascribit. 8. De bonis operibus docet apostolus, quod sint jam ante Deo debita. Rom. 8, v. 12: *Debitorum sumus non carnis, ut secundum carnem vivamus.* Rom. 13, v. 8: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis,* quod sint imperfecta et peccati adhaerentis labe contaminata. Rom. 7, v. 14: *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum;* v. 21: *volenti mihi facere bonum adhaeret malum;* v. 25: *mente servio legi Dei, carne autem legi peccati ex quo immote colligitur, quod bonis operibus renatorum non possit meritum aliquod proprie dictum ascribi.* Sed Romana ecclesia hodierna pro meritis operum pugnans non tam pro aris quam pro focis fortiter digladiatur. *Stipendium peccati* sive malorum operum apostolus pronuntiat esse mortem, sed vitam aeternam esse χάρισμα, donum Dei gratuitum, per et propter Christum Rom. 6, v. 23. qua illustri oppositione docet, vitam aeternam non esse stipendium aliquod bonis operibus debitum, sicut damnatio est debitum peccatorum sive malorum operum stipendium, sed gratuitum Dei donum in Christo et propter Christum nobis datum. Sed Romanae ecclesiae hodiernae illud perpetuo in ore: *Mala opera damnant meritorie. Ergo bona opera salvant itidem meritorie.* Normam bonorum operum constituit apostolus legem Dei. Exhortaturus enim renatos ad studium bonorum operum remittit illos ad legem Rom. 13, v. 8. et seqq. cumque dixisset, *se cupidum esse secundum interiorem hominem faciendi bonum,* subjungit, *se condelectari legi Dei* Rom. 7, v. 22. Sed Romana ecclesia hodierna laudem bonitatis tribuit etiam illis operibus, quae fiunt ex bona intentione, si vel maxime non sint in lege praescripta. Per doctrinam de gratuita justificatione per fidem in Christum sine legis operibus frenum laxari vitae dissolutiori ac studium bonorum operum retundi diserte negat apostolus Rom. 6, v. 1. sic scribens: *Quid igitur? manebimus in peccato, ut gratia abundet?* v. 2: *Absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?* etc. Sed Romana ecclesia hodierna praepostero metu ducitur, ne studium bonorum operum languescat, si ab actu justificationis ea exclusa esse doceatur. 9. De sacramentis docet apostolus, quod sint sigilla gratiae addita promissionibus evangelicis ad fidei nostrae confirmationem, unde circumcisionem vocat ἀρχαῖδα τῆς δικαιοσύνης ἡ πύλις Rom. 4, v. 11. sed hunc finem sacramentorum, qui in oblatione promissionum et fidei confirmatione consistat, Romana ecclesia hodierna negat. 10. Sanctam Christi in his terris ecclesiam definit apostolus coetum eorum, quos Deus praedestinavit, vocavit, justificavit et glorificavit Rom. 8, v. 30. sed Johannes Huss in concilio Constantiensi a Romanensibus propterea damnatus et ignibus exustus est, quod ecclesiam definiret coetum praedestinatorum. Docet apostolus Rom. 11, v. 1. et seqq. *Deum sibi servare invisibilem aliquam ecclesiam electorum,* si vel maxime

De sacra-
mentis.De ec-
clesia.

publicum visibilis ecclesiae ministerium aptum. Sed hanc doctrinam Romanenses penitus repudiant et quia superioribus seculis papales cataclysmi instar ecclesiam inuolvens inde colligere volunt, consequens fore, quod ecclesia Dei plane interierit, nisi Romanae synodus dignitas ac laudes verae ecclesiae tribuatur et sponsum ecclesiae constituit apostolus Christum Rom. 12, v. 5: *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Rom. 7, v. 2: *Quae sub viro est mulier viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit viro liberata est a lege viri;* v. 4: *ita et vos membra estis legi per corpus Christi, ut sicut alterius membris mortuus resurrexit.* Sed ecclesia Romana caput et sponsum suum agnoscit pontificem. Docent Romanenses, Petrum viginti annis Romae in cathedra papali sedisse, fundamentum successionis papalis collocatum cum in catalogo sanctorum, quos salutat apostolus Rom. 16, v. 3. et seqq. nominatim seiat inferioris conditionis fratres, ecquis eorum prae-termissum ab illo fuisse, si eo Romae fuisset vel in papali cathedra praesentem. 11. Magistratui civili omnes omnino homines quaeque conditionis ac status apostolus vult subiectos. Rom. 13, v. 1: *Omnis anima superioribus sublimioribus subdita sit, non enim potestas nisi a Deo,* in quem locum sic commentus Chrysostomus: *Ostendit, quod ista imperatoribus et sacerdotibus et monachis, non solum laicis, id quod statim in ipso exordio cum dicit: Omnis anima potestatibus subdita sit, etiam si apostolus via, si propheta, si quisquis tandem neque enim pietatem subvertit ista subiectio caput et monarcha hodiernae Romanae pontifex Romanus, praefert se omnibus rebus imperatoribus, quin imo totum clericorum turbam ex potestate civilis magistratus a se emancipare.* 12. Invocationem sanctorum hodierna nervoso aphorismo evertit apostolus scribens Rom. 10, v. 14: *Quomodo invocabunt, in quos non crediderunt?* ubi invocationem et fiduciam eodem dissolubili nexu conjungit, jam vero fiducia non est in alium praeter solum Deum commentus Jerem. 17, v. 5: *Maledictus, qui confidit in homine,* proinde etiam honor invocationis debetur. Sed Romana ecclesia hodierna invocationem sanctorum acerrime propugnat. Tanti inter dogmata apostolica veteri Romanae proposita et inter errores hodiernae ecclesiae Romanae etiam in aliis articulis institui possunt illis, quae dicta sunt hactenus, clarissimo existimo, Romanam ecclesiam hodiernam integritate pristina et fidei apostolicae sincerissime recessisse, (ut merito cum poeta quidam ait: *Et Romae in Roma nil reperi magis*) proinde insigni audacia ac temeritate affirmant Romanam ecclesiam non posse errare, cum

multipliciter eam errasse in propatulo sit, inde Petrus de Alliaco cardinalis Cameracensis in concilio constantiensi publice confessus est, ecclesiam Romanam longo jam tempore multipliciter fuisse deperit indiguissimam et nunc maxime indigere, ut moribus reformetur. Nicolaus de Clemanthian scripsit de corrupto ecclesiae Romanae Adrianus VI. in comitiis Norimbergensibus legatos suos id ipsum confessus est, ut infra demonstrabitur, sed quid recentiores proferunt? Hieronymus ante aliquot secula in epist. ad Romanos invehitur in comm. cap. 2. et in epist. 95. ad Evagrium: *Sed dicis, quomodo Romae ad testimonium diaconi ordinatur? Quid mihi proferas unius consuetudinem? Quid paucitatem, de qua est supercilium, in leges ecclesiae vindicas?* Iulianus lib. 5. eccles. hist. c. 20: *Per idem tempus in urbe Roma diversis novitatibus per nonnullam regulam traditionis ecclesiasticae vexabatur.* Sed vero credat, tot seculorum decursu corrupte non fuisse auctas?

CAPUT X.

DE NOTIS ECCLESIAE IN
GENERE.

Quamquam de causa efficiente ac materiali ecclesiae fuit, restat, ut ad formalem, quae propriam ecclesiae consistit, transeamus. Radeccius Photinianus in notis ad Angeli, quem vocat refutationem dissolutionis Gordii p. 57: *Christus ut signa ecclesiae, nusquam praecepit.* Et postea: *Alterum de ecclesia hodie fere sunt infinitas, sed a signis notae, interim prorsus otiosae et inutiles, praeter ad hoc ipsum utiles quis eas esse dicat, quae sint inutiles etc.* Nulla esse ecclesiae signa, jam a nostris alibi demonstratum. Piscius in resp. ad 10. rat. Camp. p. 109: *Notas poscis? dabo unam ex Bellarmino doctrinae, id est nihil continere falsum fidei doctrinae, nihil injustum quoad fidem.* Hanc et unam et verissimam ecclesiae formam agnoscimus, ex qua vera Christi ecclesia proprie p. 110: *Si ulla demonstratio est, qua veritas ostendatur, eam ex veris, propriis, necessariis perpetuo ecclesiam comitantibus causis et deduci oportet. Ex notis communibus concluditur, usque quae ad tempus, quid concluditur?* data ecclesiae materia, quae populus, praeter essentialem, quae est doctrinae santitas, in ecclesia magis proprium, necessarium, etc. Ex Arminianis Episcopus disp. priv. de eccles. c. 2: *Cum nota omnis semper debeat esse ea re, cujus nota est et ad quam tanquam obiectum et ignotam notificandum adhibetur,*

ei vero, qui, quae doctrina salutaris sit, recte intelligit, nihil omnino desit, quo ecclesia cognosci queat, relinquitur, etiam nullas notas dari posse aut ut dentur opus esse, per quas in cognitionem ecclesiae veniatur. Thes. 5: *Illas etiam circumstantias, per quas tanquam notas in verae ecclesiae certam et infallibilem cognitionem deveniatur, impossibile esse statuimus.* Thes. 6: *Imo quod magis est hanc ipsam de certis et infallibilibus notis, extra hanc doctrinae salutaris professionem, assignandis quaestionem praecipuum gradum fuisse, credimus, per quem et verae ecclesiae sive salutaris doctrinae cognitio solida deturbata et Antichristi solium erectum atque exaltatum, quin imo pura veritatis ignorantia introducta est asserere non dubitamus.*** Est vero omnino quaestio illa de notis ecclesiae diligenti tractatione digna, quia cardo salutis in eo vertitur, ut veram ecclesiam cognoscamus eidemque cognitae nos adjungamus, et postquam nos ei adjunxerimus, in ea perseveremus. Proponemus primo sententiae nostrae explicationem et fundamenta, postea de adversariorum sententia et fundamentis videbimus. Sententia nostra est, puram verbi praedicationem et legitimam sacramentorum administrationem esse notas verae ecclesiae. Ut autem haec sententia nostra sit illustrior, observanda sunt membra sequentia: 1. Quaedam notae sunt *propriae et essentielles*, quaedam vero *communes et accidentales*. Illae sunt principia et causae rei proximae et adaequatae rem constituentes, atque ideo sunt perpetuae, propriae, essentielles et infallibiles notae, quas ubi deprehendimus, certo pronuntiare possumus, rem notatam nos cognoscere, quia scire est rem per suas causas cognoscere docente Philosopho lib. 2. posterior. c. 11. text. 11. hae vero sunt signa et accidentia quaedam externa, quae rem externe circumstant eique communiter accidunt, ac proinde sunt notae communes et accidentales, propterea etiam fallaces. Illae praebent cognitionem distinctam et certam; hae vero confusam et incertam, quia cognitio distincta oritur ex principiis natura notioribus, sed cognitio confusa oritur ex communiter accidentibus notioribus quoad nos. Porro hoc loco quaerimus notas ecclesiae proprias et essentielles, quas esse dicimus puram verbi praedicationem et legitimam sacramentorum administrationem. Notae illae, quas Pontificii assignant ex nomine catholico, ex multitudine, ex successione, ex felicitate temporali etc. non sunt notae propriae et essentielles, sed communes et accidentales, proinde etiam fallaces. Adversarii non possunt illud omnino negare, sic enim Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 3. §. 1: *Notae illae, quas afferemus, non quidem efficiunt evidenter verum, (Romanam) ecclesiam esse veram Dei ecclesiam, sed tamen efficiunt id evidenter credibile, nec enim est idem evidenter verum et evidenter credibile. Nam evidenter verum dicitur, quod in se vel in suis principiis videtur; evidenter credibile dicitur, quod non videtur nec in se, nec in suis principiis, habet tamen tot et tam gravia testimonia, ut quilibet vir sapiens merito id credere debeat.* ** Atqui si

XI. 188.

sententia, quod pura

XI. 191. praedicationis verbi et legitima sacramentorum administratio sint notae ecclesiae. 1. Joh. 10, v. 27: Oves meae vocem meam audiunt.

firmabimus. Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 2. pauca quaedam Scripturae et patrum dicta velut arenam sine calce pro nostra sententia adducit, ut lectori praebeat occasionem suspicandi, firmioribus et pluribus fundamentis nos in hac quaestione destitui. Videamus, quomodo illis satisfacere conetur, antequam argumenta nostra in medium afferamus.

1. Joh. 10, v. 27: *Oves meae vocem meam audiunt.* Ergo ibi est ecclesia, ubi auditur verbum Dei. Excipit Bellarminus, *hunc locum nequaquam docere, ubi sit ecclesia, sed qui sint electi, nimirum qui corde perseveranter audiunt et retinent verbum, cum autem non possit sciri, qui corde audiant, non potest haec esse visibilis nota ecclesiae.* Respondemus: 1. Sciri quidem a nobis certo apodictice non potest, qui ex animo Christi vocem audiant eique obsequantur ac proinde sint electi, interim hoc scire possumus, ubicunque sonat Christi vox, ibi esse aliquos, qui eam ex animo audiant eidemque obsequantur, quia vox Christi habet adjunctam Spiritus sancti efficaciam ac proinde non sonat absque fructu. Jam vero ubicunque sunt aliqui, qui vocem Christi audiunt, ibi sunt electi; ubi sunt electi, ibi est ecclesia, quia extra coetum vocatorum non sunt quaerendi electi. 2. Quamvis sciri non possit, qui corde perseveranter audiant Christi vocem, tamen Christi vocem publice in coetu ecclesiae sonantem audire possumus. Itemque an praedicationis verbi in publico coetu sonans cum voce Christi in Scripturis sacris nobis proposita conveniat, explorare possumus, ergo etiam quae sint verae Christi oves et verae ecclesiae membra, ex hac nota perdiscere possumus. 3. Hoc ipsum probat scopus illius concionis. Christus vult evincere, Judaeos non esse membra verae ecclesiae, assumit probationis loco auditum verbi tanquam certam et infallibilem ecclesiae notam, Joh. 8, v. 47: *Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Joh. 10, v. 26: *Non estis ex ovibus meis, sicut dixi vobis;* v. 27: *oves (enim) meae vocem meam audiunt.* Ostendit igitur, eos non esse de suo ovili, hoc est non pertinere ad veram ecclesiam, quia scilicet non audiunt vocem pastoris. 4. Possumus docendi gratia distinguere inter oves Christi, quaedam enim interius tales sunt, videlicet vere pii, qui per efficacem Spiritus a. operationem interiore cordis assensu ac fiducia vocem Christi audiunt eamque sequuntur; quaedam vero exterius duntaxat tales se gerunt, videlicet qui absque interiore cordis regeneratione exterius profitentur Christi doctrinam. Quemadmodum oves Christi, quae interius tales sunt, per internam auscultationem vocis Christi distinguuntur ab hypocritis coetui ecclesiae externo intermixtis, ita quoque oves Christi, quae exterius tales sunt, per externam auscultationem et professionem vocis Christi distinguuntur ab aliis coetibus profanis et haereticis; proinde qui vocem Christi audiunt, sunt de ecclesia, qui exterius duntaxat illam audiunt, sunt de ecclesia externa et visibili; qui auribus externis et fide interna simul au-

diunt, sunt de externa et interna, visibili ecclesia. Relinquitur igitur, quod verum sit vera nota, qua Christi ovile ab illis coetibus non sunt Christi ovilia, distinguitur. Chrysostomus hom. 60. in Joh.: *Qui sequuntur Christum, ex ovili.* 5. Coniungimus dictum Johannis 1. Joh. 3, v. 29: *Qui habet sponsam, sponsum autem sponsi, qui stat et audit eum gaudet propter vocem sponsi.* Ut Christus agitur esse sponsus ex eo, quod solus habet sponsam, ita quoque sponsa sive ecclesia intelligitur sponsa ex eo, quod habetur a sponso, id est a Christo. Sponsa ab eo tenetur, diligitur, ducitur, regitur, unius illius voce et imperio pendet, alteri doctrinas idololatricas sese non prostituit, sponsi intelliguntur ex eo, quod audiente sponsi gaudent, id est quod delectantur in eius voce, unice eam audiunt, alienum vero non audunt. Ergo vox Christi in Scripturis sonans norma ac regula agnoscendi sponsam et sponsos, id est ecclesiam et ecclesianos, et amicos sponsi.

128. 2. Ephes. 5, v. 25: *Christus dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea,* v. 26: *ut sanctificaret mundam lavacro aquae in verbo.* Ecclesia mundatur verbo, ergo ubicunque sonat vox Christi, ibi est ecclesia. Excipit Bellarminus, *mundationem illam esse invisibilem, non ibi docere, quae sit vel ubi sit ecclesia, sed quid boni Deus contulerit ecclesiae.* Respondemus: 1. hoc dictum nec unice nec praecipue per se sententia adducimus, sed plura et illustriora adducimus. 2. Baptismus est bonum ecclesiae, ubicunque ergo verus et integer baptismus administratur, ibi aliqua ecclesia Deo colligitur. Baptismus est sacramentum initiationis, quo accessus in ecclesiam; ergo ubicunque parvulus baptizatur, panditur ecclesiae janua et ostium coelorum. Ubicunque administratur verus baptismus, ibi est *lavacrum regenerationis*, quia baptismus ab apostolo sic dicitur Tit. 3, v. 5. ibi etiam offertur salus baptismi. Deus per baptismum dicitur nos salvare. 1. Petr. 3, v. 2. Jam vero extra ecclesiam non fit regeneratio et extra ecclesiam non administratur baptismus. Ergo ubicunque administratur baptismus, ibi aliqua Christi ecclesia. 3. Firmiter igitur loco apostolico concludi potest, baptismum esse notam ecclesiae, quia apostolus ecclesiam baptismum alligat et baptismum non nisi intra ecclesiam dispensari confirmat, quando notanter dicitur *sanctificasse ecclesiam lavacro aquae in verbo.* obvertas, etiam in coetibus haereticorum administratur baptismum, respondemus: verbum et sacramentum simpliciter loquendo sunt nota ecclesiae, non ibi sonat verbum et administrantur sacramenta, ubi est aliqua ecclesia. Quia vero non est puritatis et sinceritatis gradus in ecclesiis, nec est gradus purae verbi praedicationis et legitime sacramentorum administrationis esse notas, quibus scilicet ecclesia pura et sincera

distinguitur. Deinde in coetibus haereticis distinguendum pretiosum a vili, id est ecclesiae proprium, ab eo, quod ratione adinventum. Baptismus in coeticorum integre administratus et quaedam capita pura et incorrupta adhuc conservata ecclesiae propria, sed corruptelae et mixti sunt fermentum alienum, proinde si baptismus in coetibus haereticorum adtamen non desinit esse bonum ecclesiae se proinde etiam est illius nota in-

Matth. 18, v. 20: *Ubi duo vel tres con-*
gati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.
est vera ecclesia, quia congregatur in
eius nomine. Jam vero in Christi nomine con-
gati secundum verbum ejus congregantur.
omnino, hunc locum non demonstrare,
quia, sed ubi sit Christus; deinde addit,
in Christi nomine esse congregari ab
eius auctoritate, quales sunt
ordinati et succedentes aliis et
ad apostolos, quos Christus primo reli-
xit. Respondemus: 1. Gratiola Christi
a sola vera ecclesia locum habet. Si
tamen ostendit, ubi Christus sit gratiose
tunc etiam ostendit, ubi sit vera eccle-
sia ubi homines congregantur in Christi
nomine illi solum congregantur in Christi
nominis vocem Christi, qui Christum
et servatorem unicum agnoscunt,
et notitiam et cultum ex verbo hau-
erunt est ecclesiae caput, ecclesia est
mysticum. Si ergo ostendit hic lo-
cus ecclesiae caput, utique etiam ipsam
ostendit. Nulla potest esse clarior et
eius nota, quam gratiosa Christi prae-
sentatio. Jam vero Christus illi coetui
sonat Dei verbum. Joh. 14, v. 23:
Qui meum servaverit, Pater meus di-
cit ad eum veniemus, et mansionem apud
eum habebimus. 3. Ne verbulo quidem hoc loco men-
tionaria episcoporum successione, quam
requiri somniat, ut in nomine Christi
sint. Pontifices Hierosolymitani, scribe
erant tunc temporis in ordinaria suc-
cessionis, neque tamen congregabantur in
eius nomine, sed potius contra Christum, ut hi-
storia ostendit. Ac docent exempla ali-
orum, etiam illos episcopos, qui sunt in
eius occasione, congregatos fuisse contra
veritatem. Qui non sunt Christi, non
in nomine Christi congregari. Jam vero
qui non audiunt vocem Christi, non sunt Christi.
1. Ergo qui non audiunt vocem Christi,
in nomine Christi congregari. 4. Parum
congregantur illi, de quibus hoc dictum
est in Christi nomine congregantur, a
congregantur homines pii sive plures sive
pauci ab episcopis sive a magistratu poli-

tico, sive occulte sive aperte, modo in Christi no-
mine congregantur, quod fit, si verbum ejus audiant
et sequantur, ibi Christus est in medio eorum, ibi
etiam est ecclesia. Qui vero non congregantur in
Christi nomine, qui verbum ejus repudiant, si vel
maxime ab episcopis congregantur, in illorum medio
non est Christus gratiose praesens. Cyprianus
tractat. 3. de simpl. praelatorum: *Nec se quidem*
vana interpretatione decipiant, quod dixerit Domi-
nus: Ubique duo aut tres fuerint collecti in
nomine meo, ego cum illis sum; corruptores evan-
gelii atque interpretes falsi extrema ponunt et su-
periora praeterant, partim memores et partim sub-
dole corrumpentes. Quomodo possunt duo aut tres
in nomine Christi colligi, quos constat a Christo
et ejus evangelio separari? propter quos clamat
Isaias: Vae vobis filii desertores, habuistis consi-
lium, et non per me, fecistis conventionem, et non
per Spiritum meum. Chrysostomus homil. 61. in
Matth.: *Dominus apostolorum similes denotare vi-*
detur. Ex vobis inquit, qui virtute polletis, qui
evangelicam doctrinam recte vivendo complectimini.
Nicolaus de Clemangiis de corr. ecclesiae statu: *Non*
omnes, qui in conciliis congregantur, in Christi
nomine congregantur, non est putandum, carnales
filios ecclesiae, qui temporalia quaerunt, spiritualia
non curant, concilia eo fine agitant, ut ipsi in otio
vivant, hos in Christi nomine congregari. Et addit,
ecclesiam suo tempore fuisse plenam talibus et nul-
los fere nisi tales inveniri.

130. 4. Joh. 10, v. 35: *Scriptura illos dixit*
deos, ad quos sermo Dei factus est. Ergo ibi est
populus seu ecclesia Dei, ubi sermo Dei praedica-
tur. 5. Joh. 15, v. 3: *Vos mundi estis propter*
sermonem meum, quem locutus sum vobis. Ergo
sermo Christi, qui est evangelium, demonstrat, ubi
sit ecclesia, quae coram Deo sit munda. 6. Rom.
1, v. 16: *Evangelium est potentia Dei ad salutem*
omni credenti. Ergo ubi est evangelium, quod agno-
scitur fide, ibi Deus habet ecclesiam, in qua est
efficax ad aeternam salutem, Brentius in conf. Wir-
temb. cap. de ecclesia. Excipit Bellarminus 1. locum
Johannis 10. nihil probare, tum quia ibi dicantur
dei soli principes, quibus Deus aliquid commisit;
tum quia verbum Dei non faciat deos, si tantum
praedicetur, sed si recipiatur et credatur, at hoc
est invisibile. Respondemus: propria nota populi
Dei est, quod ad illum sermo Dei factus sit, quod-
que illum sermonem receperit. Illud recipere fit
duobus modis, vel exterius tantum, si nimirum Dei
verbum publice sonet et auribus percipiatur; vel si-
mul etiam interior, nimirum si cordis auribus et fide
interiori recipiatur. Qui exterius duntaxat sermo-
nem Dei recipiunt, externa duntaxat societate eccle-
siae conjuncti sunt. Qui vero auribus corporis et
fidei simul sermonem Dei recipiunt, non ad exter-
nam solum, sed etiam internam ecclesiae societatem
pertinent et interna communione Christo sunt con-
juncti. Quamvis vero interior illa sermonis divini
per fidem receptio sit invisibilis, tamen exterior

4. Joh.
10, v. 35:
Scriptura
illos dixit
deos, ad
quos
sermo Dei
factus est.
5. Joh.
15, v. 3:
Vos mundi
estis propter
sermonem
meum.
6. Rom.
1, v. 16:
Evange-
lium est
potentia
Dei ad
salutem.

receptio in publica praedicatione et professione consistens, in sensus incurrit, ideoque ecclesiae visibilis nota esse potest; accedit etiam, quod interior illa receptio per fructus fidei, videlicet omnia generis bona opera, sese exserit. 2. Ad locum Job. 15. excipit eodem modo, *mundationem scilicet illam esse invisibilem et reddere ecclesiam mundam ac manifestam coram Deo, non autem coram hominibus*. Respondemus: Quamvis interior mundatio cordium per sermonem Christi fide receptum sit invisibilis, tamen sermo Christi, qui fide receptus mundationem illam efficit, in publico visibilis ecclesiae ministerio sonat et in sensus incurrit, proinde potest esse visibilis ecclesiae nota. 3. Ad locum Rom. 1. eandem exceptionem repetit, *fructum evangelii esse invisibilem*. Respondemus: Distinguendum inter externam evangelii praedicationem et internam in cordibus humanis fructificationem; haec quidem invisibilis est, illa vero in sensus incurrit. Adde quod ipsa illa interior fructificatio per externa opera in renatis sese exserit et ecclesiam aliquam in hoc coetu Deo colligi manifeste ostendit. Ubi-
cunque enim sonat et praedicatur Dei verbum, profert aliquos fructus nec redit ad Deum vacuum. Ergo ubi sonat et praedicatur verbum, ibi est aliqua ecclesia. Regerit Bellarminus, hanc rationem id solum probare, quod ubi praedicatur verbum, ibi sint aliqui boni, sed non illos non notimus. Respondemus: licet in individuo non possimus scire, quinam sint vere renati et electi, tamen hoc scire possumus, ubicunque sonat verbum et administratur baptismus, ibi esse aliquos vere pios et electos atque ibi aliquam esse et colligi Deo ecclesiam, quia extra coetum ~~veritatem~~ *veritatem* non sunt quaerendi electi. Aliud igitur effragis querit Bellarminus ac plane negat, *verbum Dei esse efficax, ubicunque praedicatur. Tum denuo inquit, fructificat Dei verbum, cum legitime praedicatur, id est a praedicatoribus missis ab ordinaria potestate, inter haereticos non fructificare nisi lolium*. Respondemus: per ordinariam potestatem ~~intelligi~~ Bellarminus pontificem Romanum et illius episcopos, sed illorum auctoritatem simpliciter et absolute requiri ad missionem ministrorum ecclesiae et verbi fructificationem, gratis et sine ullo Scripturae fundamento nascitur. Nec Christus, nec Johannes missi erant ab ordinaria potestate, id est a scribis et Phariseis in cathedra Moysis sedentibus, unde etiam audire coguntur, in qua potestate muneris sui partes exsequantur, Matth. 21, v. 23. Marc. 11, v. 27. Luc. 20, v. 1. Quod ad coetus haereticorum attinet, in illis si legitimus et integer administratur baptismus et quaedam doctrinae capita servantur incorrupta, aliquam Deo inter eos colligi ecclesiam negari nequit, alias enim sequeretur, baptismum non esse lavacrum regenerationis et renovationis, nisi a ministro catholico administraretur, qua ratione ministri qualitas ad integritatem baptismi requireretur, qui fuit Donatistarum error. Distinguendum igitur, ut supra monuimus, inter pretiosum et vile, inter id

quod est Dei et quod est hominum. Baptismus in coetibus haereticorum administratur integra illa doctrinae, quae in haereticorum coetibus huc sonant incorrupta, sunt Dei, proinde media generantur Deo spirituales filii et filiae, errores et corruptelae admixtae sunt hominum, quas nil nisi lolium generatur.

131. Sed accedimus ad fundamenta notitiae a Bellarmino praetermissa. 1. Quid notandam certo ostendit eique soli et semper venit atque eam ab aliis omnibus rebus et ei adaequatur ac proinde separari ab ea illud est rei illius nota vera, certa, propria, infallibilis ac perpetua. Sed pura evangelii praedicationis et legitimus sacramentorum usus veram ecclesiam certo ostendit eique soli et semper convenit eam a quibusvis aliis coetibus distinguit a quibus ab ea separari nequit. Ergo pura evangelii praedicationis et legitimus sacramentorum usus ecclesiae nota vera, certa, propria, infallibilis ac perpetua. ** Distinguit haec nota ecclesiam a quibusvis aliis coetibus; 2. a Judaeis; 3. ab haereticis. ** sua luce radiat. Assumptio itidem patet, proprium ecclesiae officium est docere evangelium et administrare sacramenta, Matth. 28, v. 19, 20. Luc. 24, v. 47. quod officium quando actu obicitur effectum, unde inferimus hoc modo. Omnis coetus qui proprius ostendit suam causam, sive omnia propria, certo ostendit suum subjectum, dicere evangelium et administrare sacramenta effectus proprius sive proprium ecclesiae. Ergo praedicationis evangelii et administrationis sacramentorum certo ostendit veram ecclesiam admodum in demonstratione sunt tria: 1. principia; 2. affectiones seu proprietates de subjecto dicuntur et subjecti naturam indicant; 3. effectus. Sic hoc loco datur subjectum, quod est nota seu affectiones, quae per principia et effectus desumpta demonstrantur. Notae sunt immediatae, propriae, id est subjecto soli inhaerentes, a subjecto inseparabiles et ab omnibus aliis discernentes, quod nequit Bellarminus negat. Atque tales notae sunt, quae a pura verbi praedicationis et sacramentorum usu. ** Porro ecclesiam semper convenire evangelii praedicationis et sacramentorum administrationem, inde con-
stat, haec sint bona ecclesiae propria et externa, nunquam inveniuntur, ut propterea firmum et immote colligi possit. Ubi-
cunque praedicatur evangelium et administrantur sacramenta, ibi colligitur et definitur genere humano ecclesia. Eadem quoque ab aliis coetibus distinguunt, ecclesiae et ab aliis coetibus distinguunt, ecclesiae et separari ab ea non possunt, ut propterea firmum et immote colligi possit. Ubi est praedicationis evangelii et sacramentorum administratio, ibi est ecclesia et vicissim, ubi est ecclesia, ibi est praedicationis evangelii et sacramentorum administratio, quemadmodum effectus proprius arguit suam causam a qua causa arguit proprium suum effectum a quo

nam tamen hoc loco ex superioribus, habere in puritate verbi suos gradus, ut alias fiat minus sincera sit et pura, proinde ut in verbi et sacramentorum administratio est simpliciter et absolute loquendo, ita in praedicatione et legitima sacramentorum ratio est nota ecclesiae purae et incorruptae. praedicationem verbi et sacramentorum admem ecclesia distinguitur a coetibus pro sunt extra ecclesiam; sic per puram verbi coem et per legitimam sacramentorum admem distinguitur a coetibus haereticis, qui cecidit.

Quibus ecclesia constituitur, congregatur, conservatur, illa sunt propriae, genuinae ecclesiae notae. Sed verbo Dei et sacramentorum ecclesia constituitur, congregatur et conservatur. Ergo verbum Dei et sacramentorum sunt propriae, genuinae et incorruptae notae; et per consequens, ubi illa pura sunt, ibi pura est ecclesia. Propter manifesta, quia nulla est certior rei propria illius causa et quidem formalis. quo res aliqua constituitur, congregatur, conservatur, illud est propria ipsius et causa. Accidentia communia non nisi incertam ac dubiam generant, sed intermedias causas ac proprietates essentielles innotam scientiam praebent. Assumptum multis Scripturae testimoniis. Quod inquam incorruptibili semine ecclesia fertis verbis adstruunt Paulus 1. Cor. 1. in Christo Jesu per evangelium vos 1. epist. 1, v. 23: *Renati non ex carnali, sed ex immortalis per sermonem verbi a manentis in aeternum*; ac Jacobus 1: *Progeniuit nos sermone veritatis, ut in similitudine quaedam suarum creaturarum*. de praescript. e. 20: *Apostoli in oratione eandem doctrinam ejusdem fidei nuntiaverunt et proinde ecclesias apud quae civitatem condiderunt, a quibus tractata et semina ipsa doctrinae ceterae exinde mutuatae sunt et quotidie mutantur, ut fiant*. Quod per usum sacramentorum in Deum ecclesiam, patet ex sequentibus. 3, v. 5: *Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu, non potest intrare regnum Dei*. 26: *Christus mundavit ecclesiam lavando in verbo, ut exhiberet sibi gloriosam*. 5: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis Spiritus sancti*. 1. Cor.

Unus panis, unum corpus multi sumus, uno pane participamus. Inde Christus apostolos in totum terrarum orbem ad colendum genere humano ecclesiam instruit illos ait: *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine domini et servare quaecunque praecepi vobis*, v. 19. 20. ac Paulus vocat se *λειτουργόν* in gentes, sacrificantem Dei evangelium,

ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata per Spiritum sanctum Rom. 15, v. 16. Esaias 2, v. 2. praedicatur, maximum fore hominum ad ecclesiam in N. T. concursus; v. 3. subjungitur causa, quia ex Sion prodibit lex et verbum Domini ex Jerusalem. Ergo per verbum homines ad ecclesiam congregantur. Quodsi per verbum incipit esse ecclesia, ubi antea non erat ecclesia, utique ergo verbum est ecclesiae nota.

133. 3. Per quod populus Dei ab aliis coetibus distinguitur, illud est propria ecclesiae nota. Per verbum et sacramenta populus Dei ab aliis coetibus distinguitur. Ergo verbum et sacramenta sunt propriae ecclesiae notae; et per consequens, ubicunque illa pura sunt, ibi etiam est pura ecclesia. Propositio confirmatur ex eo, quod ecclesia et populus Dei in Scripturis sacris sunt *ταὐτονομοῦντα*, uti constat nec indiget probatione. Assumptum ex multis Scripturae dictis confirmari potest. Quod per verbum populus Dei ab aliis coetibus distinguitur, docent cum primis sequentia dicta. Deut. 4, v. 6: *Observate et facite omnia statuta Jehovae, nam haec est sapientia vestra et prudentia vestra ante oculos populorum, qui audientes omnia statuta ista dicent, gens ista maxima est populus sapiens et prudens*, ubi statuta Jehovae, id est lex divina, dicuntur singulare decus et ornamentum populi Israelitici, cuius ratione omnibus populis reliquis sit sapientior, quove ita commendabilis reddatur, ut pro populo Dei a gentibus agnoscatur. Psalm. 147, v. 19: *Indicat Deus verba sua Jacobo et statuta sua Israeli*; v. 20: *non fecit taliter omni nationi et judicia sua non manifestavit eis*. Quod Deus peculiariter in populum suum confert, per illud etiam a reliquis coetibus et a profanis gentibus distinguitur. Sed Deus in populum suum peculiariter hoc beneficium confert, ut verbum suum illi revelet. Ergo per illud a reliquis coetibus distinguitur, et per consequens illud est propria populi Dei sive ecclesiae nota. Quod per sacramenta populus Dei ab aliis coetibus distinguitur, patet ex institutione circumcisionis et agni paschalis in V. et baptismi ac coenae Dominicae in N. T. haec enim sacramenta instituta sunt inter alias causas etiam hoc fine, ut ecclesia per illa a reliquis coetibus distinguitur. Augustinus lib. 2. contra Parmen. c. 13. sacramenta vocat *characteres ecclesiae*. Lib. 29. contra Faustum c. 11: *In nullum nomen religionis sive verum sive falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur*. Basilius homil. 13. ad populum de variis: *Tesseram duces sub se militantibus dant, ut amici facilius invicem se noscentes exhortentur et si cum hostibus commisceantur, eo facilius discerni ac separari possint*. Quodsi forte commilitonum separatio fiat, nemo te, quarum, nostrarum an adversarii, partium sis, noverit, nisi mysticis signis familiaritatem prae te feras, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini, nisi characterem in te agnoscat angelus, quonam modo pro te pugna-

3. Per verbum et sacramenta populus Dei ab aliis coetibus distinguitur.

bit, quomodo dices, Dei sum, signa non ostendens etc.

XI. 197.
4. Verbum
et sacra-
menta
sunt
bona ec-
clesiae
propria.

134. 4. Quae sunt bona ecclesiae propria, ea etiam sunt propriae ecclesiae notae. Verbum et sacramenta sunt bona ecclesiae propria. Ergo sunt propriae ecclesiae notae. Assumptum probatur. Esa. 59, v. 21: *Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui, inquit Jehova, ex hoc tempore usque in seculum*, ubi ecclesiae promittitur perpetua verbi conservatio ut bonum illius proprium. Matth. 13, v. 24. regnum coelorum comparatur homini bonum semen in agrum suum sementi, ubi per bonum semen intelligitur verbum Dei, per agrum vero ecclesia. Ergo ubi bonum Dei semen spargitur, ubi verbum pure praedicatur, ibi est Domini ager, ibi est ecclesia. Act. 2, v. 42: *Erant (primitivae apostolicae ecclesiae discipuli) perseverantes in doctrina apostolorum et in communicatione et in fractione panis et in precibus*, ubi proponuntur signa ac notae, quibus ecclesia apostolica ab aliis coetibus fuit distincta, inter quas eminent doctrina apostolorum et fractio panis sive coenae Dominicae usus, communicatio enim officiorum et preces sunt fructus doctrinae apostolicae. Rom. 3, v. 2. populo Israëlitico *concredita fuerunt eloquia Dei*, ubi τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, videlicet verba legis, ipsius Dei digito in tabulas lapideas scripta et reliqua divina eloquia per patriarchas, Moysen et prophetas revelata populo Israëlitico velut insignis quidam thesaurus et tanquam proprium ecclesiae bonum dicuntur concredita. Quo pertinet, quod Prov. 29, v. 18. rex sapiens dicit: *Cum defecerit prophetia, populus dissipatur*, ubi prophetia, id est sana doctrina, dicitur ecclesiae vinculum, quo invicem colligatur non quidem in externam aliquam politiam, illa enim conservari potest etiam deficiente prophetia sive sana doctrina, sed in sanctam ecclesiae societatem, quae sine prophetia esse nequit, ac proinde prophetia est bonum ecclesiae proprium et propria illius nota. Quod vero eo modo est ecclesiae proprium, ut cum eo ecclesia incipiat, cum eo etiam deficiat, illud utique est ecclesiae nota.

5. Ad
verbum
Dei tan-
quam ad
normam
fidei et
morum
ecclesiae
est ad-
stricta.

135. 5. Ad quod ecclesia unice adstricta est tanquam ad normam ac regulam fidei et morum, illud est ecclesiae nota, quia normatum ac regulatum aestimatur et agnoscitur ex congruentia ad suam normam ac regulam. Jam vero ad verbum Dei tanquam ad normam ac regulam fidei et morum unice adstricta est ecclesia. Jos. 23, v. 6: *Roborate vos valde, ut custodiatis et faciatis, quidquid scriptum est in libro legis Moyse, ut non recedatis ab eo neque ad dextram, neque ad sinistram*. Esa. 8, v. 20: *Ad legem et ad testimonium, si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux*. Joh. 8, v. 47: *Qui ex Deo est, verba Dei audit*. Gal. 1, v. 8: *Si nos, vel angelus e coelo evangelizet vobis, praeter quod evangelizavimus vobis, anathema sit, ubi apostolus docet, in ecclesia non debere audiri aliud evangelium atque aliam doctrinam, quam quae*

ab apostolis praedicata est. Eph. 2, v. 20. dicitur *exstructa super fundamentum prophetarum et apostolorum*, id est super doctrinam prophetarum et apostolorum, proinde ex doctrina prophetarum et apostolorum agnoscenda est ecclesia. Quod si verum est illud, quod ecclesiae corruptae a veteribus non aliunde quam ex verbo Dei reipurgari et ad integritatem reduci possunt, utique ergo illae ecclesiae, quae ad verbum quam proxime accedunt, sunt verae ecclesiae et per consequens ex regula verbi judicantur. Quod si verum est illud, quod ecclesia Antecedens confirmatur multis priorum regum in V. T. qui ad normam in reformatione ecclesiae unice respexerunt, nomine a Spiritu sancto laudantur 2. Nehem. 8. etc.

136. 6. Per quod sincerus ecclesiae pseudopropheta distinguitur, per illud etiam vera a falsa distinguitur. Ratio est, quia doctrina, quae in publico ecclesiae ministerio talis etiam judicatur esse illa ecclesia. Si doctrina in ea sonat, judicatur ac dicitur orthodoxa; si haeretica doctrina in ea sonat, ac dicitur esse haeretica. Jam vero sincerus ecclesiae doctor a pseudopropheta per sanam et incorruptam doctrinam distinguitur. Ergo etiam nam et incorruptam doctrinam ecclesia vera distinguitur. Assumptum probatur Matth. 23, postquam Christus pseudoprophetas cavere dixerat, subjungit: *A fructibus eorum cognoscite eos*, ubi per fructus non intelliguntur magis ipsa dogmata; ita vero exponitur Luc. 11. *Bonus homo de bono thesauro cordis producit bonum et malus homo de malo thesauro producit malum, ex abundantia enim cordis os loquitur*. De pseudopropheta iudicium facere jubet ipsius verbis sive ex doctrina, quam proponit hoc modo exponunt plerique ex patribus Stapletono lib. 10. de princ. fid. doctrinae. **Bellarminus lib. 5. de grat. et lib. arbitrio. Dico, Matth. 7. *per arbores bonas et malos agnoscite doctrinas veras et falsas, vel ipsos homines, quia boni docent sanam doctrinam aut corruptam et perniciosam. Dominus enim vult eos loqui, ut caveamus a falsis prophetis, qui autem, ex fructibus posse dignosci, utrum sint boni an pastores, id est haeretici ministri, an episcopi*. Et post pauca: *Vult igitur Matth. 7. ut ex fructibus doctrinae de ipsa doctrina et doctoribus judicemus*. Stapletonus releget qu. 4. art. 1. concl. 1: *Absque sana fide iudicari non potest doctrinae sinceritatem negat ecclesiae signum, sit iidem obscura*. Barradius tom. 2. contra lib. 7. c. 30. p. 500: *Fructus mali, ex quibus pseudoprophetas agnoscendos esse salvator innuit*

non tam sunt pravi mores, quippe qui erunt etiam in veros doctores, quam falsa et prava consecratoria, quae ex ipsorum sunt. Deique cultum et veram pietatem. Act. 17, v. 11. Beroenses scrutantur, an haec ita se haberent, quae a Paulo praedicabantur; dubium erat, an Paulus esset, an vero Judaeorum sacerdotes, qui ordinaria successione, essent falsi doctores, an doctrina eorum inter se consentiebat; nos ex Scripturis iudicium faciunt ac suocent, ex congruentia doctrinae cum re-scripturis proposita. sinceros doctores a phetis esse distinguendos. 1. Joh. 4, v. 1: spiritus, an sint ex Deo. Sed quae est is probationis? Joh. 2, v. 9: Omnis qui non permanet in doctrina Christi, Deum; qui permanet in doctrina, hic et Patrem habet; v. 10: si quis venit ad vos et niam non affert, nolite recipere eum in

Quae est nota singulorum et omnium ram, illam etiam oportet esse notam totius quia ecclesia nihil aliud est quam collectio pio Christianorum, 1. Cor. 1, v. 2. Augu- l. de civ. Dei c. 15: Multitudo constat i, nec aliunde beata civitas, aliunde homo, i civitas non sit quam concors hominum i. Eodem modo et nos dicere possumus: unt ex singulis Christianis, nec aliunde ilesia, aliunde Christianus, cum ecclesia i quam concors Christianorum multitudo. i Christianus inde agnoscitur, si audiat vo- i, si amplectatur doctrinam prophetis et i libris comprehensam. Ergo etiam ex eo i ecclesia. Quicumque audit vocem Christi, i Christi, id est Christianus. Ergo qui coetus i Christi est coetus Christianus, id est i Christiana. Joh. 8, v. 31: Si permanseritis e meo, vere discipuli mei eritis. Ergo i Christi est nota discipulorum Christi. Pos- i in hanc sententiam afferri, sed contenti i, quae ex Scripturis fuerunt hactenus

i ipsum ex variis patrum testimoniis de- i potest. Irenaeus lib. 3. advers. haeres. i in principio: Apostoli evangelium, quod i praeconiauerunt, postea per Dei volunta- i scripturis nobis tradiderunt fundamentum i fidei nostrae futurum. (Si evangelium i ris traditum est firmamentum et columna i dei, utique etiam erit nota ecclesiae, quia i et domus fidei.) cap. 4: Praedicatio eccle- i tas et aequaliter perseverans testimonium i prophetis et apostolis. cap. 11. pag. 186: i minata est ecclesia super omnem terram, i autem et firmamentum ecclesiae est evan- i Spiritus vitae; consequens est, quatuor i ere columnas, undique flantes incorrupti- i et vivificantes homines. ** Ignatius in

epist. ad Hieronem 10: Omnis qui docet praeter ea, quae mandata sunt, habeatur pro lupo, quamvis jejundet, sive signa edat, sive prophetet. ** Clemens Alexandr. lib. 7. stromat.: Ecclesiam antiquam et catholicam esse dicimus in unitatem unius fidei, quae est ex propriis testamentis vel potius ex testa- mento, quod est unum diversis temporibus. Tertul- lianus lib. de praescript. advers. haeres. c. 21: Illae sunt verae ecclesiae, quae tenent quod ab apostolis acceperunt, et quod apostoli a Christo et quod Chri- stus a Deo; aliae vero ecclesiae, quae non sunt in- stitutae ab apostolis, tamen si in eadem fide conspi- rent, non minus apostolicae deputandae sunt propter consanguinitatem doctrinae. In eod. lib. c. 32: Con- fingant aliquid haeretici, quid enim illis post blas- phemiam illicitum? Sed si confinxerint, nihil pro- movebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum aposto- lica comparata ex diversitate et contrarietate sua pronuntiabit, non esse apostoli alicujus auctoris, neque apostolici. In eodem libro cap. 3. ecclesiam sic loquentem introducit: Sum heres apostolorum, sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commise- runt, sic teneo. (Ergo doctrina apostolica est nota verae ecclesiae.) Cyprianus lib. 2. epist. 3: Non jungitur ecclesiae, qui ab evangelio separatur. Idem vel potius Rufinus in exposit. symb. dicit, eam esse sanctam ecclesiam, in qua est una fides et unum baptisma, in qua unus Deus creditur Pater et unus Dominus Jesus Christus Filius ejus, et unus Spiritus sanctus. Et postea addit, ecclesiam esse, quae fidem Christi integre servat. ** Athanasius in orat. de incarn. Domini: Si discipuli estis evangeliorum, per Scripturas incedite dicente Domino: Si per- manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis. Idem orat. 2. contra Arian.: Ecce nos de Scriptura loquimur candelam super candelabrum collocantes. Basilius in Psalm. 80: Non faciendum schisma ab ea ecclesia, quae Deum colit in Spiritu et veritate. ** Lactantius lib. 4. div. instit. c. 30. circa finem: Sola catholica ecclesia est, quae verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est do- micilium fidei, hoc templum Dei, quo si quis non intraverit vel a quo si quis exierit, a spe vitae et salutis alienus est. (Si verus Dei cultus in sola ecclesia viget et est bonum illius proprium, utique etiam erit ejus nota.) Epiphanius lib. 2. adv. hae- res. tom. 1. haeres. 48. contra Marcionistas circa medium, postquam ex Scripturis contra Marcionem disputaverat, subjungit: Proinde penitus discors a divinis Scripturis hic invenitur, velut omnibus mani- festum est, qui attente legunt. Si itaque discors est, alienus est a sancta catholica ecclesia. Hila- rius in Psalm. 51: Est autem domus Dei ecclesia et omnes fidei evangelicae sectatores. (Ergo qui sectantur fidem evangelicam, illi sunt ecclesia.) Chrysostomus homil. 49. operis imperf. in Matth. pag. 722. edit. Froben. anno 1530: Cum videritis haeresin impiam, quae est exercitus Antichristi, stan- tem in locis ecclesiae sanctis, tum qui in Judaea sunt, conferant se ad montes, id est qui sunt in

Christianitate, conferant se ad Scripturas. Vera enim Judaea Christianitas est, montes autem sunt Scripturae prophetarum et apostolorum. Quare autem jubet (Dominus), hoc tempore omnes Christianos conferre se ad Scripturas? Quia in tempore hoc, ex quo obtinuit haeresis ecclesias, nulla probatio potest esse verae Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud volentium cognoscere fidei firmitatem. Ibidem addit, antea ostendi potuisse multis modis, quae esset ecclesia Christi et quae gentilitas, nunc autem, postquam scilicet haereses in ecclesia invaluerunt, nullo modo cognoscitur volentibus cognoscere, quae sit vera Christi ecclesia nisi tantummodo per Scripturas. Addit etiam rationem: Quia omnia, quae Christi propria sunt in veritate, ea haereses habent in schismate, habent ecclesias, habent ipsas Scripturas divinas, habent episcopos ceterosque ordines clericorum, habent baptismum, habent eucharistiam, habent cetera omnia. Postea probat, nec ex miraculis, quae jam sublata, nec ex moribus Christianorum, qui degenerarunt, inveniri posse, quae sit vera ecclesia; unde concludit: Qui ergo vult cognoscere, quae sit vera ecclesia Christi, unde cognoscat nisi tantummodo per Scripturas? Sciens Dominus, tantam confusionem in novissimis diebus esse futuram, ideo mandat, ut Christiani, qui sunt in Christianitate, volentes firmitatem accipere verae fidei ad nullam rem fugiant nisi ad Scripturas, alioqui si ad alia respuerint, scandalisabuntur et peribunt non intelligentes, quae sit vera ecclesia, et per hoc incident in abominationem desolationis, quae stat in locis sanctis. (Locus est egregius, qui ostendit, externas illas notas, quas Pontificii proferunt, esse incertas et fallaces, cum sint haereticis communes, proinde tantummodo per Scripturas, hoc est ex convenientia doctrinae cum Scripturis, veram ecclesiam a falsa distingui. Bellarminus excipit, librum hunc esse a quodam Ariano corruptum, sed huic cavillo respondimus superius. Certe in hoc loco auctor illius libri haudquaquam ἀπεινίζει, sed vere et orthodoxe scribit ac respondendum erat rationibus, quas auctor ille affert, non autem elevanda duntaxat ejus auctoritas.) Sed ne pergat Bellarminus hujus libri auctoritatem deprimere, afferemus locum ex opere Chrysostomi indubitato ex homilia 33. in Actor. apostolorum, pag. 680. ed. Commel. ubi non procul a fine sic scribit: Quid respondebimus gentilibus? Venit gentilis ac dicit, vellem fieri Christianus, sed nescio, cui adhaeream, multae inter vos sunt pugnae, seditiones ac tumultus; nescio, quod dogma eligam, quod praeferam, singuli dicunt, ego verum dico; cui credam nescio, cum ego Scripturarum sim ignarus et illi utrinque idem praeterunt. Sane hoc multum pro nobis. Nam siquidem diceremus, nos rationibus credere, merito turbareris, sed cum Scripturas accipimus et illae simplices sunt ac verae, facile tibi fuerit judicare (εύκολόν σοι τὸ κρίνόμενον), si quis illis consentit, Christianus est; si quis contra illas pugnat, procul est ab hoc canone, et τις

ἐξτραὺς συμφορῶν, οὗτος χριστιανός, et τις οὗτος νόμος τοῦ κανόνος. Quid igitur si ille dicat, hoc habere Scripturam, tu autem dicas, aliter scilicet enarrando Scripturas, illarum pro te trahens? Tu igitur dic mihi, temne habes et judicium? Et quomodo potest, nesciens judicare vestra? Discipulus Ilem, tu autem me doctorem facis. Si haec discipulo respondendum, inquit, quomodo illi persuasum? Interrogabimus, an hoc illi cavillum sit (et πρὸς ταῦτα καὶ πρόφασις), item interrogabimus, nonne demnet gentiles? omnino aliquid dicet, non enim non condemnatis ad nos divertit. Rogabimus, causam sua condemnet. Non enim temere contra manifestum quod dicet, eo quod creaturae suae increatus Deus? etc. Videantur ibidem sequenti hom. 6. in Matth.: Ubi est fides, ibi est ecclesia non est fides, ibi non est ecclesia. In Ps. Multae orthodoxorum ecclesiae sunt, quae expertes sunt rectae fidei, haereticorum sunt. Hom. 58. in Joh. per ostium ad ovile (ecclesia significari Scripturas, quoniam nos ad Deum et ejus nobis cognitionem aperiunt, ipsae custodiunt et custodiunt. Hieronymus lib. 1. c. 1: Ecclesia Christi, quae habitat bene in orbe ecclesias possidens Spiritus unitate est et habet urbes legis, prophetarum, et apostolorum, non est egressa de finibus est de Scripturis sanctis, sed coeptam resurrectionem. (Si Scripturae constituunt fines ecclesiae, ergo eam definiunt et ostendunt.) in Ecclesia non in parietibus consistit, sed in veritate. Ecclesia ibi est, ubi fides vera. Ps. 5: Dirige viam tuam in conspectu meo. ista via? Lectio Scripturarum, hoc est ne in ris tuis, per quas ingredi cupio ecclesiam, Omnis enim qui male intelligit Scripturas Dei corrui. In c. 7. Jerem.: Illud templum est, in quo habitat vera fides, sancta conventuumque virtutum chorus. In proem. comment. Jerem. non longe a principio: Doctrinae, quae domus Dei est, in librorum plenitudine divinorum. Quae alia potest sine scientia Scripturarum, per quam Christus cognoscitur, qui est vita credentium? (Si Scriptura cognoscimus Christum, qui est ecclesia utique etiam ipsam ecclesiam. Si doctrina reperitur in libris divinis, utique etiam ex his ecclesia cognosci potest ac debet.) An lib. 2. de Jacob et vita beata c. 7: Ibi est Dei, in qua apparet Deus et loquitur cunctis suis. Ibi eripiuntur et absconduntur gentium. Fides enim ecclesiae omnem oblationem gentilitatis abolevit. (Ergo ubi Deus apparet servis suis loquitur, hoc est ubi doctrina praedicatur et verus Dei cultus retinetur, ibi ecclesia.) Lib. 6. in Luc. c. 9: Fides imprimis quaerenda mandatur, in qua si Christianus sit, procul dubio legenda est; si vero perfidus aut praeceptor haereticus deformat

propaga fugienda censetur. Si qua est ecclesia fidei respuat nec apostolicas praedicationes possideat, nec quam laborem perficit adspargere, deserenda est. ** *Petra tua est, fides fundamentum ecclesiae, si in petra ecclesia eris.* ** (Si falsam doctrinam tenere ecclesiae apostolicae, ergo veram doctrinam nota ecclesiae verae.) Lib. 1. de poenit. c. 6: *ut hereditatem Petri, qui fidem Petri non habet.* Augustino multa illustra proferri possunt. Lib. de unitate ecclesiae c. 2: *Inter nos et vestra quaestio est, ubinam sit ecclesia. Quid volumus? in verbis Donati eam quaesituri, ubi capitis sui Domini nostri Jesu Christi? In illius verbis eam quaerere debeamus, qui et optime novit corpus suum, novit autem ejus.* (Si ecclesia in verbis Christi, hoc patris sacra, quaerenda est, ergo Scriptura ecclesia et est propria ejus nota.) c. 3: *Non haec dico, haec dicis, sed audiamus, haec vultis. Sunt certe libri Domini, quorum utrique consentimus, utrique credimus, tamen, ibi quaeramus ecclesiam, ibi discutiemus nostram.* (Nisi ex Scriptura cognosci vera ecclesia, frustra in Scripturis quaerenda.) Et postea in eod. cap.: *Nolo humanis, sed divinis oraculis ecclesiam de qua. Quis posset singulas quasi haereseos et poenitentiarum singularum? Si autem Christi testimoniarum Scripturarum divinis et certis in omnibus gentibus designata et attulerint et undecunque attulerint qui hic est Christus, ecce illic! audiamus locum ejus sumus, vocem pastoris nostri audire credere! Illae quippe singulae in locis, ubi ista est, non inveniuntur, haec ubique est, etiam ubi illae sunt, inveniunt in Scripturis sanctis canonicis eam in-*

C. 4: *Ipsam caput, de quo consentimus, ubi corpus suum, de quo dissentimus, ut verba jam dissentire desinamus. Ille est legitimus filius et verbum Dei et ideo nec sancti vera loqui potuissent, nisi ab ipsa quod est verbum Dei, manifestaretur iis, testis, et juberetur, ut dicerent. Proinde temporibus per prophetas sonuit verbum de per se ipsum, cum Verbum caro factum esset in nobis, postea per apostolos, quos et praedicandum, ut esset salus usque ad hunc. In his igitur omnibus quaerenda est ecclesia caput ecclesiae optime potest ostendere; jam vero Christus locutus est nobis per apostolos; ergo in illorum scriptis quaerere debemus. Sed quia verba prophetarum et apostolorum quaedam sunt aperta et quaedam vero obscura et figurata, ideo Augustinus docet, in quibus verbis ecclesiam quaeramus.* C. 5: *Sed quoniam multa figurata obscure posita per aenigmatum imaginem, etiam ancipitem sensum fallaci aliquando*

interpretatione consonare et convenire creduntur, hoc etiam praedico atque propono, ut aperta et manifesta deligamus. Quae si in sanctis Scripturis non inveniuntur, nullo modo esset, unde aperirentur clausa et illustrarentur obscura etc. Sic et illa seponenda sunt, quae obscure sunt posita, et figurarum velaminibus involuta, et secundum nos et secundum illos interpretari possunt, et in hac ergo disputatione nostra parcamus talibus interpretationibus, et apertum aliquid, quo manifestetur ecclesia, requiramus. C. 6: *Quare superordinatis dicendo, in nullis terris herodem permanere Christum, nisi ubi potuerit coheredem habere Donatum? Non invidemus alicui. Legite nobis hoc de lege, de prophetis, de psalmis, de ipso evangelio, de apostolicis literis. Legite et credimus.* C. 16: *Ecclesiam corpus Christi, sicut ipsum caput in Scripturis sanctis debemus agnoscere, non in variis hominum rumoribus et opinionibus et factis et dictis et visis inquirere etc. Utrum ipsi ecclesiam teneant, non nisi divinarum Scripturarum canonicis libris ostendant, quia nec nos propterea dicimus, nobis credi oportere, quia in ecclesia Christi sumus, quia ipsam, quam tenemus, commendavit Optatus Milevitanus vel Ambrosius Mediolanensis vel alii innumerabiles nostrae communionis episcopi, aut quia nostrorum collegarum conciliis ipsa praedicata est, aut quia nostrorum collegarum per totum orbem, in locis sanctis, quae frequentat nostra communio, tanta mirabilia vel exauditionum vel sanitarum sunt, quaecunque talia in catholica sunt, ideo sunt approbanda, quia in catholica sunt, non ideo ipsa manifestatur catholica, quia haec in ea sunt. Ipse Dominus Jesus cum resurrexisset a mortuis et discipulorum oculis videndum manibusque tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciae se pati arbitrarentur, magis eos testimonio legis et prophetarum et psalmorum confirmandos judicavit, ostendens, ea in se esse impleta, quae fuerant ante praedicta. Sic et ecclesiam suam commendavit dicens, praedicari in nomine suo poenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Hoc in lege et prophetis et psalmis esse scriptum ipse testatus est. Haec sunt causae nostrae documenta, haec fundamenta, haec firmamenta, legimus in Actis apostolorum dictum de quibusdam credentibus, quod quotidie scrutarentur Scripturas, an haec ita se haberent? Quas itaque Scripturas nisi canonicas legis et prophetarum? huc accesserunt evangelia, apostolicas epistolae, acta apostolorum, apocalypsis Johannis, scrutamini haec omnia et eruite aliquid manifestum, quo demonstretis, ecclesiam vel in sola Africa remansisse etc. (Id ipsum Pontificiis dicimus, scrutamini haec omnia et eruite aliquid manifestum, quo demonstretis, eam esse veram ecclesiam, quae pontifici Romano adhaeret.) Cum quo consentit illud epistolae 48: *Non quisque nostrum in justitia sua, sed in Scripturis divinis quaerit ecclesiam.* Et epist. 166: *In Scripturis didicimus Christum, in Scripturis didicimus ecclesiam, quare non in eis et**

Christum et ecclesiam communiter retineamus? etc.
 11. 70. *Ecce Scripturas communes. ecce ubi nominamus Christum, ubi nominamus ecclesiam.* ²² Epist. 49. col. 175: *Hic eodem cognoscimus ecclesiam et Christum. Quomodo autem confidimus, ex divinis literis accepisse nos Christum manifestum, si non inde accepimus et ecclesiam manifestam?* p. 146: *Non quisque nostrum in justitia sua, sed in divinis Scripturis quaerit ecclesiam.* epist. 50. col. 202. statim in princ.: *In sanctis libris, ubi manifestatus Dominus Christus, ibi et ejus ecclesia declaratur. Isti autem (Donatistae) mirabili coecitate cum ipsum Christum propter Scripturas (pro nisi ex Scripturis, ut Erasmus in marg. recte notat) nesciant, ejus tamen ecclesiam non divinarum literarum auctoritate cognoscunt, sed humanarum calumniarum vanitate confingunt. Sed utrum ipsi ecclesiam teneant, non nisi divinarum literarum canonicis libris ostendant.* ²³ Libr. 4. de symb. ad catech. c. 13. Scripturam pulcherrime vocat *tabulas matrimoniales* illius sponsae, quae est ecclesia. (Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 2. respondet, ex Scriptura probari, ubi sit ecclesia, non tanquam ex nota ecclesiae, sed quia Scriptura docet, quae sint notae, dum docet, qualis illa sit, ubi coeperit, quomodo creverit. Respondemus: imo vero Augustinus ea de causa ecclesiam ex Scripturis demonstrari voluit, quia Scriptura ostendit, quinam coetus doctrinae sinceritatem et integritatem tueatur, ex Scripturis vult iudicium fieri de doctrina, ex doctrina iudicium fieri de ecclesia, sic enim scribit c. 3. illius libri: *Ille sacros libros tradidisse credatur, qui lectis libris non consentire convincitur.* C. 4: *Quicumque de ipso capite a Scripturis sanctis dissentiunt, non sunt in ecclesia.* C. 10: *Ne catholicis quidem episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, ut contra canonicas Dei Scripturas aliquid sentiant.* C. 16. docet, illos esse veram ecclesiam, qui verba Christi audiendo ac faciendo aedificant super petram. Id ipsum ex aliis locis Augustini manifestum. lib. 11. de civ. Dei c. 1. Scripturam vocat *ecclesiae testem*. *Civitatem Dei dicimus (inquit), cujus ea Scriptura testis est, quae non fortuitis motibus animarum, sed plane summa dispositione providentiae super omnes omnium gentium literas omnia sibi generis ingeniorum humanorum divina excellens auctoritate subiecit.* Quomodo autem Scriptura sit testis ecclesiae, exponit libr. 6. de civit. Dei c. 3: *Vera religio non a terrena aliqua civitate instituta est, sed plane coelestem ipsa instituit civitatem, eam vero inspirat et docet verus Deus dator vitae aeternae cultoribus suis.* Ergo Scriptura est ecclesiae testis non ea duntaxat ratione, quia ostendit quasdam notas ecclesiae, sed quia veram religionem et vitam revelatam proponit, quae coelestem illam ecclesiam, ecclesiam puta, instituit ac condidit. Scribit enim solum describit quasdam notas ecclesiae, ut illam tradit fidei dogmata eo certe fine, ut illa in ecclesia audiantur, discantur et acceptentur. *Idcirco illorum dogmatum erit ecclesiae nota, quia illa dogmata illa in Scripturis proposita integra*

irviolata tenent, sunt Christiani et filii ecclesiae. Scriptura est unica regula theologiae veritatis, etiam ex Scriptura veritas ecclesiae demonstratur. Si hic solum Scripturae usus esset, ut tradendum notas ecclesiae, non autem dogmata, ex de ecclesia iudicandum, tunc paucissimis imo lineis res tota absolvi potuisset, nec opus tam multis libris. Sed voluit Spiritus sanctus systema doctrinae in Scripturis proponere, ut de ecclesia iudicari posset. In Psalm. 69: *Sicut enim, qui prior quaesivit te et ovem factam et audis vocem pastoris tui et sequeris eum, quid tibi de se ostendit, quid de corpore tuo ipse errares, ne in ecclesia errares, ne quid diceret, Christus est, qui non est Christus, ecclesia, quae non est ecclesia etc.* audi vocem pastoris, ostendit se tibi, vocem ejus sequere et ecclesiam, ne quis te fallat nomine ecclesiae. In Psalm. 103: *Vis Deo placere o ecclesia, potes, quamdiu deformis es. Quid facies, christa sis? et quid intuens inquis: me.* Posuit tibi in speculum Scripturam etc. Serm. 237. de temp.: *Scriptura sancta tanquam speculum, speculum hoc habet, ut rem non mendacem, splendorem non adu, nullius personam amantem.* Eucherius lib. Gen. c. 7: *Eo tempore quando linguarum est varietas, in sola domo Heber, quae una lingua, remansit; ita et nunc in sola ecclesia est domus Christi, unitam esse confessionis pacem, divisis omnibus reprobis, constat.* Psalm. 8: *Videbo coelos, id est libros, et et stellas, quae in ipsis libris, id est coelis, libris.* Praecepta enim divinarum librorum sunt fundamentum et universalis ecclesiae et singulorum ecclesiarum, quibus ipsae roborantur et aucturatur velut aedificium a fundamento. Gregorius lib. 6. moral. c. 6: *Quasi distinctae in nationes sunt ecclesiae gentium, quae in unitate positae morum linguarumque diversitate dirigiuntur.* (Ergo fidei unitas est ecclesiae nota, quia ecclesiae moribus est linguis diversae ex fidei unitate unescuntur.) Rupertus libr. 7. in Apoc. c. 1. *Flumen verum, flumen aquae vitae, sancta Scriptura veraque catholica doctrina, quam ecclesia quae est mulier ista, mittere consuevit de fontibus ritatis.*

139. Potest etiam ex ipsis adversariis sententia nostra quodammodo demonstrari. Thomas 2. art. 2: *Ecclesia perficitur per unitatem.* Albertus in c. 13. Luc.: *Ecclesia est radix sacramentis et doctrina prophetarum.* Erasmus symbol. catech. 4. p. 146: *Quo signo dignum unicam Christi columbam? quod aberrat a voluminibus, non est Christi.* Hosius confess. cov. c. 20: *Sanam doctrinam et legitimum usum ecclesiae notas esse negari non potest.* Enchir. Christ. instit. in conc. provinc. C. editum in exposit. symbol. in artic. *Credo sanctam ecclesiam: Notas et signa habemus longe certius*

de ecclesia, ubinam sit, dubitare non incipio nemo negat, in ecclesia sinceram evangelicam et apostolicam esse debere notam, juxta illud: vocem meam audiunt. Driedo lib. 4. de art. c. 4: *Ecclesia ex Scripturis quæcognoscenda.* Martinus Isengrinus lib. de 7. scribit, *Catholicos non plane negare, notas, quas nos statuimus, nempe puram dicationem et legitimum sacramentorum non esse tam illustres notas.* Georgius in consultat. art. 7. agnoscit, *notas ecclesie doctrinam evangelii et usum sacramentorum solummodo, tertiam etiam notam necessariam, nimirum obedientiam debitam ministris.* Liber interimisticus c. 10: *Sunt etiam notae doctrina sana et sacramentorum quibus a Judæorum et ethnicorum coena distinguitur, quorum utique et sana sacramentis N. T. carent.* Stapletonus sine fidei contr. 1. q. 4. art. 5. p. 113. *ecclesiam Christi a sapientibus et spiritualibus per sanam doctrinam et rectum sacramentorum usum.* Lib. 1. de princ. fid. c. 22. *predicationem dicit esse propriam et etiam notam catholicæ ecclesiæ, sed ad propriis ministris.* Gregorius de Valent. sup. 1. q. 1. de objecto fidei punct. 7. *infatetur, neque veritate doctrinæ, neque sacramentorum usu ecclesiam Christi esse et apud quos hæc omnino sint salæ, esse veram ecclesiam.* Bellarminus lib. 3. c. 2. definit ecclesiam, *quod sit coetus ejusdem Christianæ fidei professione et sacramentorum communione colligatus ac legitimorum pastorum ac præcipue illi in his terris vicarii pontificis Romani, institutionem non improbamus, modo tertium verum de subjectione erga Romanum pontificem ex Scripturis probari nequit, auferatur.* nulla est certior rei nota quam ipsius essentialis, exprimit enim rei essentiam. *ita professio veræ fidei et legitimus usus sacramentorum ingrediantur definitionem ecclesiæ, ut erunt veræ et propriæ notæ ecclesiæ membrum tertium, videlicet subjectionem pontificem, inter ecclesiæ notas a enim præcipue intelligitur nomine sue, quæ est nota quinta Bellarmini, quæ secundum definitionis membrum inter adversariis assignatas nullum inveniunt.* lib. 4. c. 2. concedit, *quando Scriptura et clare loquitur et oritur quæstio de ecclesiæ ex Scriptura tanquam notari posse, adducit etiam exemplum ecclesiæ: Cum disputabatur (inquit) de ecclesiâ in sola Africa, quia Scripturæ et clares erant, inde Augustinus probabat ecclesiâ.* Atqui ab utraque parte, et nostra Pontificia, recepta est Scriptura et clare

loquitur in hac quæstione. Ergo ecclesia ex illa erit judicanda. (Addit quidem Bellarminus, *scripturam aliquando solum ex hypothesis esse notioem ecclesiæ, simpliciter vero ecclesiam esse notioem et priorem Scriptura, cum ecclesia fuerit ante Scripturam, et hæc illi a Deo data sit et ipsa eam aliis tradat et explicet.* Sed ludit in vocabulo Scripturæ, quasi solos literarum apices et non potius scriptum Dei verbum, quod idem est cum verbo Dei prædicato, hac appellatione intelligamus, id vero est ecclesia antiquius, quia ecclesia ex Dei verbo genita est; insuper etiam turpissime sibi contradicit, quia lib. 1. de verb. Dei c. 2. diserte scribit, *sacris Scripturis, quæ prophetis et apostolicis libris continentur, nihil esse notius, nihil certius.*) Lib. 4. de ecclesia c. 11. *sanctitatem doctrinæ dicit esse veram ecclesiæ notam.* Atqui sanctitas doctrinæ non potest nisi ex Scripturis cognosci. C. 12. asserit, *solan ecclesiam habere doctrinam immaculatam.* Costerus in instit. c. 2. de eccl. privil. prop. 1: *In sola ecclesia est sincera verbi Dei prædicatio.* prop. 2: *In sola ecclesia est verus Dei cultus, sincera sacramentorum administratio.* (Quocunque posito ponitur ecclesia, illud est certissima ejus nota. Sed posita sincera verbi prædicatione et sincera sacramentorum administratione ponitur ecclesia; ratio est, quia in sola ecclesia illa inveniuntur, ut hoc loco Costerus concedit. Jam vero quidquid in sola ecclesia invenitur, eo posito ponitur ecclesia. Ergo sincera verbi prædicatio et sincera sacramentorum administratio est certissima ecclesiæ nota.) Pistorius in hodeget. p. 112. dicit, *irrefutabiliter ex Scriptura ostendi posse, Lutheranam ecclesiam non esse veram ecclesiam.* (Atqui si ex Scriptura potest ostendi, quæ sit ecclesia falsa, utique ex eadem ostendi potest, quæ sit vera ecclesia, eadem enim est recti et obliqui norma). Jesuitæ in colloq. Ratisbon. sess. 8. p. 216. ed. Spir.: *Catholici contra sectarios ecclesiam etiam ex sola Scriptura sæpe demonstrarunt et porro etiam demonstrare parati sunt.* (Atqui si ex Scriptura et quidem sola ecclesiam demonstrare possunt, cur Scripturam ecclesiæ notam constituere subterfugiunt?)

140. Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 2. contra has notas a nobis assignatas in genere et in specie disputat. In genere nobis objicit: 1. *Lutherum valde cavisse, ne ullam notam reciperet, quæ sunt in symbolo Constantinopolitano, cum tamen omnia vetera concilia per eas notas, maxime per apostolicam ecclesiam, se discerni vellent ab omnibus sectis.* Respondemus: imo vero Lutherus omnes illas notas recipit, quia pura verbi prædicatio facit, ut ecclesia sit una, sit sancta, sit catholica, sit apostolica, quæ sunt quatuor illæ ecclesiæ adjuncta, quarum mentio fit in symbolo Constantinopolitano. Est enim ecclesia una propter fidem unam; sancta est propter sermonem Christi sanctum; catholica est propter catholicam de Christo doctrinam; apostolica est propter doctrinam evangelii apostolicam, quæ ab apostolis in N. T. viva voce primum prædicata,

Argumenta Bellarmini contra nostras notas.
1. in genere.
1. Lutherus omnes notas in symbolo Constantinopolitano assignatas.

postmodum in Scripturis comprehensa in ecclesia usque ad finem mundi conservatur. Quodsi Bellarminus pugnat, expressam debuisse harum notarum mentionem fieri, se ipsum accusat, cum praeter nomen catholicum ne ipse quidem in suis notis expressam illarum faciat mentionem. Cum veteres provocarent ad ecclesiam apostolicam, hoc est eam quae ab apostolis fundata ad illorum usque tempora esset propagata, conservabatur in ea fidei apostolicae integritas et sinceritas, sed postquam hodie haereses occuparunt ecclesias apostolicas, hoc est ab apostolis olim plantatas et aedificatas, nulla potest verae ecclesiae probatio esse alia quam ex Scripturis monente Chrysostomo hom. 49. imperf. operis in Matth. ** Lutherus in artic. Schmale. art. 12. dicit: *Credo ecclesiam sanctam catholicam*. Ergo non exclusit notas a symbolo Constantinopolitano assignatas. ** 2. *Has notas non esse ullo modo sufficientes, non enim declarant, quae sit vera ecclesia secundum haereticos, nisi probabiliter, quia non possumus hinc scire, qui sint electi vel justi et potius discimus, ubi lateat ecclesia, quam quae sit.* Respondemus: imo vero non probabiliter, sed apodictice veram ecclesiam ostendunt hae notae, quia pura praedicatio verbi et legitimus sacramentorum usus sunt causae proximae, per quas Deo colligitur ecclesia, sunt etiam propria ecclesiae bona; jam vero ex causis proximis et propriis adjunctis certa et distincta alicujus rei notitia peti potest. Quod Bellarminus urget, non posse ex his notis sciri, qui sint electi vel justi, in eo digreditur a quaestionis statu, neque enim hoc loco quaestio est de notis electorum, sed de notis ecclesiae visibilibus. Nec ipsae Pontificiae notae ostendunt, qui sint electi, ergo ex hypothese Bellarminiana non erunt sufficientes. Sufficit nobis, quod hae notae ostendunt, ubi lateat ecclesia electorum, cum enim extra coetum vocatorum non sint quaerendi electi, inde manifestum evadit, quae sit vera Dei in his terris ecclesia. Quamquam igitur in coetu illo, in quo evangelium pure praedicatur et legitime administrantur sacramenta, hoc est in externis particularibus ecclesiis, electis mixti sint reprobi ac bonis mali, nec in individuo scire possumus, qui sint electi ac justi; tamen propter hanc puram verbi praedicationem et legitimum sacramentorum usum scimus, ibi esse aliquos electos, et per consequens ecclesiam, cui nos tuto adjungere possumus. ** Ac sufficit denique nobis contra Bellarminum, quod probabiliter hae notae doceant, quae sit vera ecclesia, cum ipsius etiam notae non efficiant *evidentiam veritatis, sed credibilitatis* c. 3. §. 2. **

2. In specie.
1. contra puram verbi praedicationem, quod haec nota 1. sit communis omnibus sectis.

141. In specie contra primam notam, puram scilicet verbi praedicationem, tribus rationibus insurgit Bellarminus: 1. *Notae debent esse propriae, non communes. Sed sincera praedicatio verbi est nota communissima omnibus sectis, saltem opinione earum. Et si enim aliquibus sectis non conveniat, tamen omnibus convenit opinione sua, quae enim secta unquam fuit, quae non diceret, se habere sinceram*

praedicationem veritatis? Respondemus: ptamus, quod Bellarminus dicit, notas debent esse proprias, non communes. Si velim (inquit) tibi certum hominem, quem nunquam vidi, atque eum videris, discernas ab aliis, non dicere, est quidam, qui habet duos oculos, manus etc. nam haec sunt communia omnibus, qui hac ratione plurimas, si non omnes ad expungere cogetur, pleraeque enim communis verae ecclesiae cum coetibus haereticis. vero additur, ne opinione quidem notas debent esse communes, absurdum est postulatum. Quod autem opinio non mutat rem ipsam, sufficit ergo secundum rem esse proprias. Non quod huius opinatur, esse suum, statim est illius proprium, quod vere ipsi competit. Phrenetici multa dicant, quae verorum possessorum manent, sic pura verbi praedicatio manet vera et propria ecclesiae nota, licet falsa ecclesia sibi illam vendicet. Fatentur ipsi adversarii, in sola vera catholica esse sinceram verbi praedicationem, immo sequitur, quod haeretici et sectarii eam sibi vendicent. Non desinunt esse verba notae, quae sua natura tales sunt, si vel alii sibi eas vendicent, et quidem falso. haeretici gloriantur de praedicatione veritatis ex tabulis divinae veritatis, ex Scripturis sacris, falsae gloriationis convinci possunt. ad Constant.: *Omnes haeretici Scripturas sensu loquuntur, fidem sine fide praetendunt, Scripturae non in legendo sunt, sed in intellegendis, neque in praeravicatione, sed in caritate.* Respondemus adv. Luciferianos: *Non blandiantur de Scripturarum capitulis affirmant, dicunt. Nam et diabolus etiam Scripturas pervertit, sed Scripturae non in legendo consistunt, sed in intelligendo.* Augustinus lib. 2. de Trinitate et 6. lib. de unit. eccles. c. 4: *Omnes haeretici Scripturas falsas et fallaces suas opinionibus defendere, sed manifestissima divinatorum et consona voce damnantur.* Idem Donat. lib. 3. c. 7. scribit, *non ideo quod divina sacramenta et eloquia ad imaginem phantasmatum convertunt, exhoranda est, sed eloquia, ut eorum esse putentur, cum Scripturae teneant ad speciem, non autem ad salutem.* Distingendum inter notas vel ratione essentialis, vel ratione opinionis et existimationis consideratas. Non ex haereticorum opinionum gloriatione, sed ex Scripturae instructione Bellarminus debuisse argumentum proferre. ** 4. Notae quas Bellarminus assignat, itidem non sunt propriae ecclesiae, sed aliis coetibus communes, saltem opinione illarum, ut ex inductione facile ostenditur, est, ergo nec illae erunt verae notae. Donatistae vendicabant nomen Catholicorum, ecclesiae sibi vendicant successionem episcoporum, quae Pontificii non habent pro veris ecclesiis etc. rem aliquam ignotam alteri certo vult demonstrare, suo satis functus est officio, si tales assignat.

demonstratio a priori itidem petitur a causa proxima interna. Jam vero ecclesia essentialiter definitur et a priori agnoscitur ac probatur ex verbo Dei. Ergo ecclesia non est natura notior verbo Dei. Assumptum negari nequit, quidquid enim de ecclesia scire possumus ac debemus, id ex verbo Dei tanquam unico theologiae scientiae principio peti oportet. Quod Bellarminus dicit, *ab ecclesia descendum esse, quae sit pura praedicatio verbi*, id concedimus eo sensu, quod in vera et catholica ecclesia pura praedicatio verbi publice sonet, sed quae-
 XI. 209. nam sit vera et catholica ecclesia, non nisi ex verbo Dei disci potest, vera enim et catholica ecclesia ex fide et doctrina catholica aestimanda ac judicanda est. Jam vero fidei et doctrinae catholicae unicum principium et regula ac norma unica est Dei verbum. Possumus quidem ex quibusdam externis accidentibus suspicari, hunc vel illum coetum esse ecclesiam veram et catholicam, sed apodictice ac certa scientia illud non potest constare nisi ex principio proprio ac formali, videlicet ex fide et doctrina catholica. Proinde non negamus, veram praedicationem verbi ab ecclesia petendam et in ea unice quaerendam esse, quia ecclesiae officium est verbum Dei praedicare, conservare, propagare etc. sed ex eo non sequitur, ecclesiam esse natura notio-rem verbo Dei, quia ecclesia antequam praedicet et propaget verbum, prius genita est ex verbo; ergo verbum Dei natura prius ac notius est ecclesia. Irenaeus et Tertullianus remittunt nos ad ecclesiam, sed ad eam, quae integritatem doctrinae apostolicae adhuc conservabat. Quemadmodum igitur nemo recte dixerit: tempore Irenaei poterant Christiani ad Ephesinam ecclesiam contendere et ab ea veritatem petere, ergo si nunc controversia oriatur, debent Christiani ab Ephesina ecclesia veritatem petere; ita quoque nemo debet inferre: tempore Irenaei poterant Christiani ab ecclesia Romana apostolicam veritatem discere; ergo adhuc hodie veritas ab ea est petenda, quia utraque ecclesia, tam Romana quam Ephesina, licet ambae ab apostolis plantatae fuerint, ab integritate doctrinae apostolicae desciverunt. Quid ergo ecclesiae illae olim ab apostolis, quid apostoli a Christo acceperint, id non potest disci ex hodierno ecclesiarum illarum testimonio, sed ex scriptis apostolicis. Tertio producit Bellarminus rationem: *Vera praedicatio verbi est praedicatio et interpretatio verae Scripturae divinae, quae sit autem vera Scriptura et quis verus illius sensus, non possumus scire nisi ex testimonio verae ecclesiae, quod ne ipsi quidem adversarii negare possunt. Ac prius debet esse notus custos thesauri quam thesaurus et doctor, quam doctrina, cum a doctore petatur doctrina, non contra. Ergo potius ecclesia est nota verae praedicationis, quam vera praedicatio sit nota verae ecclesiae.* Respondemus: distinguendum inter cognitionem confusam, rudimentariam et inchoatam, ac inter cognitionem distinctam, perfectam et exquisitam; item inter Scripturam acceptam materialiter pro verbo Dei in Scripturas redacto, et formaliter pro apicibus literarum et compage illa librorum canonicorum,

in quibus continetur Dei verbum. Ex ecclesiae cognosci primum potest, quae sit Scriptura et quis verus Scripturae sensus, scilicet in cognitione confusa, rudimentaria et inchoata; et certa et scientifica hujus rei cognitio non potest disci ex testimonio ecclesiae externo, sed ex interno, scilicet ex *παραπορεύει* doctrinae et interpretationis Scripturis sacris. Testimonio ecclesiae veri quidem homines possunt, ut credant, quod ecclesia sit vera et canonica, sed ad hanc cognitionem titulum et ad hoc fidei rudimentum accedere proprium et adaequatum fidei principium, Scriptura ipsa in manus sumatur, legatur et interpretetur, tunc enim Spiritus s. verbis suis testis reddit ac mentem legentis de veritate testatur. *Spiritus est qui testificatur, quod Spiritus veritas* 1. Joh. 5, v. 6. Potest hoc declarari huius versionis Samaritanae Joh. 4. descripta. Samaritana, quae Christum audierat et ex eo veritatem didicerat, *abit in civitatem ac dicit concilio* v. 29: *Venite et videte hominem, qui omnia, quaecunque feci, numquid ipse sit Christus?* Cives Samaritani hoc testimonio mulieris per Christum adducti, postquam ipsimet Christum audierant, in haec prorumpunt verba: *Non jam, o viri, propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus et scimus, quia haec homo salvator mundi.* Eodem modo comparatur ecclesiae testimonio, potest ejus usus esse, ut illud tanquam beneficio cujusdam *χρημα* Christi in Scripturis nobis loquentem accipiamus, postea autem ipsa Christi vox ita percellat nostros, ut non amplius propter ecclesiae testimonium credamus, sed majestatem ac divinitatem veritatis ipsimet in cordibus nostris per Spiritus s. efficaciam persentiscamus. Utrumque est recte, ecclesia et Scriptura. Ecclesia est regnum Dei, Scriptura est verbum Dei. Regnum Dei admodum per verbum Dei, ecclesia parit Dei filios, quia verbum continet Dei sapientiam, quam fiunt ecclesiae filii. Cum ergo Scriptura habeat auctoritatem in filios sapientiae, uti et verbum Dei auctoritatem habet in ecclesiam, uti filios Dei, non autem illi auctoritatem habet in Scripturam sive Dei sapientiam. Mutuas praestant ecclesia et Scriptura, sed auctoritatem Scripturae, ministerium vero ecclesiae. Ut ecclesia Scripturas, sed ministerio suo; ostendit Scriptura ecclesiam, sed auctoritate sua, ut noster Carletonus de consensu cathol. contra Trinitarios De interpretatione Scripturae idem est ostendit. Potest quis probabiliter statuere, hanc veram interpretationem esse veram, quia est consensus Ambrosii et aliorum, sed certo et infallibiliter statuere nequit, antequam consonantiam cum Scripturae locis, cum analogia fidei, cum sensu textus etc. ipsemet videat, quia vera et genuina Scripturae interpretatio ex ipsa Scriptura petenda est. Vera ecclesia interpretatur Scripturam, non quandam peregrinam illi inferat, vel absolutam

ligit omnes particulares visibiles ecclesias, dicimus, incidere posse tempus ejusmodi, ut totius visibilis ecclesiae sive omnium particularium ecclesiarum ministerium publicum sit corruptum. Si nomine ecclesiae universalis intelligit *invisibilem electorum ecclesiam*, dicimus, electos erroribus fundamentalibus ad tempus quidem involvi posse, sed ante vitae finem ex illis iterum eluctari, erroribus autem levioribus non solum ad tempus, sed etiam finaliter involvi possunt, qui tamen igne crucis et tentationum in illis exuruntur. 7. Sed addit Bellarminus aliud, in quo et sibi ipsi et veritati fortissime contradicit: *Esse potest (inquit) pura doctrina ab omni errore in falsa ecclesia, nam schismatici, Luciferiani et Donatistae initio integram habebant doctrinam et tamen sunt extra ecclesiam*. Respondemus: Bellarminus ipse c. 12 hujus libri scribit, *solum ecclesiam habere doctrinam immaculatam*. Si in sola ecclesia est doctrina immaculata, quomodo doctrina ab omni errore pura et libera potest esse in falsa ecclesia? Paradoxon est, puram doctrinam, quae est verae ecclesiae forma, thesaurus proprius, imo quasi anima illius, locum habere in ecclesia falsa. Luciferianos et Donatistas errasse, ex historia ecclesiastica notum est. Donatistae statuebant, sacramenta a ministris pollui, baptismum haereticorum iterandum esse, ecclesiam in his terris ex bonis tantum consistere, nec admittere in externam etiam societatem malos; unde Augustinus ad primarium quendam Donatistam dixit: Schismaticus es sacrilega discessione, haereticus sacrilego dogmate lib. 3. contra Gaudent. Schismaticos quod attinet, illi omnes errant in articulo de ecclesia, est enim dogma orthodoxum, ab ecclesiae communione propter naevos quosdam non esse recedendum. Sed schismatici impugnant illum articulum: *Credo unam ecclesiam*.

144. Alteram notam iisdem argumentis Bellarminus aggreditur, quod scilicet *omnes eam sibi vendicent, quod legitimus sacramentorum usus minus notus sit, quam ecclesia, cum de eo statuendum sit ex Scripturis, Scripturae autem pendeant ab ecclesia, denique quod legitimus usus sacramentorum a vera ecclesia separari possit, quia Corinthii reprehenduntur, quod non sincere tractarent sacramentum eucharistiae, et tamen Corinthiorum ecclesia erat vera ecclesia; ecclesiae Africanae sub Cypriano non sincere tractabant sacramentum baptismi, et tamen erant verae ecclesiae*. Respondemus: igitur eodem modo 1. haereticos sibi vendicare legitimum sacramentorum usum de facto, sed non de jure, ideo non quid sibi vendicent, sed quam vere sibi illud vendicent, attendendum. Scripturae consulendae sunt, quae de sacramentis a Christo institutis clarissime nos docent ac penes quem coetum sit legitima eorum administratio, liquidissime demonstrant. 2. Cum hac nota, videlicet cum legitimo sacramentorum usu, conjungimus puram verbi praedicationem, quia possunt haeretici sacramentum aliquod retinere integrum, neque tamen ex eo con-

sequitur, quod sint vera ecclesia. 3. sacramentorum usus non pendet ab ecclesia, sed unice ex Scripturis, quia ecclesia ut non debet nova sacramenta instituere, ita quod sacramentis a Christo institutis nihil debet. Debet quidem ecclesia de legitimo sacramentorum usu docere, sed prout ipsa prius ex Scriptura edocta. 4. Legitimus sacramentorum usus mandus est ex illorum substantialibus. Non tam pure tractabant eucharistiam, sed religiose ad mensam Dominicam accedebant, fieri omnino decebat, quo nomine etiam reprehenduntur, interim tamen substantialia sacramenta procul dubio servarunt integra. Africae errabant in quaestione de baptismo, interim tamen integrum ac legitimum sacramentum strabant baptismum, quia substantialia ejus retinebant.

145. Ex his igitur immote colligimus, quae ecclesia habet sinceram verbi praedicationem, legitimam sacramentorum administrationem, vera, sincera et orthodoxa ecclesia. Sola Lutherana (quam sano sensu ita vocamus) sinceram praedicationem verbi et legitimam sacramentorum administrationem. Ergo Lutherana est vera, sincera et orthodoxa ecclesia, non possunt adversarii negare. Quia si negent, has esse notas ecclesiae, tamen in sola vera, catholica et orthodoxa ecclesia haberi, ut ex verbis ipsorum superius dictum fuit. Id vero sufficit nobis ad baptismi administrationem, quod enim in sola ecclesia illo posito vera ecclesia ponitur; cui coetum et inseparabile adjunctum, ei etiam competit. Minorem demonstramus ex omnium et singulorum dogmatum, quae nostris proponuntur; ad Scripturas sacras et singulis dogmatibus provocamus, ut scripturam nihil quidquam in articulis fidei amplectimur Symbolum apostolicum, neque vel minimo apice ab eo dissentimus, notandum, quod Eccius in comitiis Augusti 1530. coram Wilhelmo Bavariae duce factis patribus quidem Lutheranam religionem quodammodo posse, non autem ex Scriptura refertur tom. 5. oper. Luther. Germ. fol. 10. Si adversarii obvertere velint, hanc notam dubiam, cum adhuc incertum sit, an ecclesia competat sincera verbi praedicationis et legitimae sacramentorum administratio, cumque etiam Lutheranae sectae hanc notam sibi arrogent, respondet Augustino de unit. eccles. c. 3: *Sunt ecclesiae Dominici, quorum auctoritati utrique credimus, utrique servimus, ibi est ecclesia, ibi discutiamus causam nostram*. Basilio in epist. ad Eustathium medicum *πνευστος ἡμῖν διατησάτω γραμὴν, καὶ εὐρεθῇ τὰ δόγματα σύνφωτα τοῖς θελοῦσι τοῖς ἡξίαι πάντως τῆς ἀληθείας ἢ ψευδὸς* vero hoc loco observandum ex eo, quod

redam, an res haec vel illa habeat illam
sed quaquam inferri posse, quod nota ipsa
aliud enim est dubitare de nota ipsa,
dubitare, an nota huic vel illi conveniat.
ta nos dubitamus, an ecclesiae Romanae
illae notae, quas symbolum Constantino-
ecclesiae assignat, quod scilicet sit una,
tholica et apostolica ecclesia, sed non con-
arminus, ut inde inferamus, notas illas in
dubias et incertas. Pari ratione si vel
ellarminus et alii, qui veritati in Scriptu-
tae assensum praebere nolunt, dubitent,
praedicatio verbi et legitima sacramen-
ministratio nostrae ecclesiae convenient, ex
inferre haudquaquam debent, notas ipsas
et incertas, sed descendant nobiscum in
et Scripturis et de singulis articulis con-
fidei nostrae audiant et ex Scripturis eam
ita demum apparebit, verene an falso, jure
sinceram verbi praedicationem et legiti-
mentorum administrationem nobis vendi-

tiā contra ecclesiam Romanam hodie-
is notis sic concludimus: Quaecunque
m habet sinceram praedicationem verbi
m sacramentorum administrationem, ea
n, sincera, catholica et orthodoxa eccle-
siesia Romana hodierna, quae pontifici
meret, non habet sinceram verbi prae-
legitimam sacramentorum administra-
p non est vera, sincera, catholica et
lesiesia. Assumptum probari potest ex
dogmatum, quae contra Scripturas in
mana propugnantur, ea vero qualia sint,
controversiis patere potest. Hoc loco
medam capita assignabimus, in quibus
lesiesia hodierna a regula Scripturarum
sae ecclesiae vere catholicae discedit.
lesiesia solum Christum pro capite et
agnoscit Ephes. 1, v. 22. Coloss. 1, v. 18.
lesiesia Romana hodierna pontificem Ro-
capite et sponso suo habet. 2. Vera
structa est fundamento prophetarum
rum eidemque unice innititur neque
recipit extra verbum Ephes. 2, v. 20.
c. 5. etc. sed ecclesia Romana hodierna
verbo Dei adaequat ac *pārī pietatis af-*
verbo Dei amplectendas esse statuit.
lesiesia uni vero Deo cultum invocationis
alm. 50, v. 15. Esa. 42, v. 8. Galat. 4,
d ecclesia Romana sanctos demortuos in-
Vera ecclesia Deum colit juxta verbum
Leut. 4, v. 2. Matth. 15, v. 9. etc. sed
lesiesia instituit novos cultus extra verbum.
lesiesia articulum fundamentalem de gra-
tatione per fidem in Christum arcte
5, v. 4. etc. sed ecclesia Romana pro-
rum merita et proprias satisfactiones.
lesiesia doctrinam de lege tenet incorru-
scilicet postulet obedientiam spiritualem,

perfectam et numeris omnibus absolutam, quae in
hac carnis infirmitate praestari a nobis haud possit
Act. 15, v. 10. Rom. 8, v. 3. etc. sed Romana ec-
clesia docet, non solum legem a nobis perfecte im-
pleri, sed etiam opera quaedam supererogationis
praestari posse. 7. Vera ecclesia docet, concupi-
scentiam in renatis reliquam esse vere et proprie
dictum peccatum, haec enim totius ecclesiae vox
est: *Dimitte nobis debita nostra* Matth. 6, v. 12.
sed ecclesia Romana docet, concupiscentiam in re-
natis post baptismum non habere peccati rationem.
8. Vera ecclesia *ἀληθοῦς* et certitudinem fidei
docet Rom. 4, v. 14. c. 8, v. 38. etc. sed ecclesia
Romana propugnat dogma dubitationis sicque tollit
articulum fidei praecipuum: *Credo remissionem*
peccatorum. 9. Vera ecclesia lectionem Scripturae
sacrae omnibus suis filiis commendat Joh. 5, v. 39.
Coloss. 3, v. 16. sed Romana ecclesia Scripturarum
lectione filiis suis interdicat. 10. Vera ecclesia conju-
gium ut sanctam Dei ordinationem honorat ac nemi-
nem ab hoc vitae statu arceat 1. Tim. 4, v. 1. ecclesia
Romana sacerdotibus matrimonium non relinquit libe-
rum. 11. Vera ecclesia sacramenta a Christo instituta
inviolata conservat Galat. 3, v. 15. ecclesia Romana
sacramentis duobus a Christo institutis quinque alia
adjungit, eucharistiam mutat in sacrificium, adiungit
calicis usum laicis, docet panem transubstan-
tiari in Christi corpus etc. 12. Vera ecclesia perse-
cutionem sustinet Gal. 4, v. 29. falsa infert Apoc. 17,
v. 6. sed Romana ecclesia ebria est sanctorum san-
guine etc. ** Bella civilia 30 annorum spatio, initio
sumto ab anno 1550. usque ad annum 1580. juxta
eorum calculum, qui diligentius et curiosius isthaec
sunt persecuti in Belgio, Gallia, Anglia, Italia et
Hispania propter confessionem religionis evangelicae
absumpserunt octies centena et quadraginta octo ho-
minum millia, inter quos 39 principes, 148 comites,
237 barones, 147518 nobiles, 700060 plebei reperiun-
tur. Hic interfectorum numerus quot centenis milli-
bus crevit praecedentibus annis, scilicet ab anno 1517.
usque ad 1550? quantum crevit sequentibus, nimirum
ab anno 1590. usque ad hoc tempus? ** Robertus
Gloverus Anglus referente Foxo in martyribus p. 1710.
quatuor argumentis confirmavit, ecclesiam Romanam
non esse veram Christi ecclesiam: 1. Christi ecclesia
Jesum Christum tantum pro suo capite agnoscit;
ecclesia vero Romana pontificem pro capite suo
agnoscit. 2. Christi ecclesia illius vocem audit ejus-
que verbo regitur nihil addens vel detrahens; sed
ecclesia Romana verbo Dei et administrationi sacra-
mentorum multa addit, quaedam etiam demit. 3. Vera
ecclesia cupiditatibus diaboli, mundi et carnis resi-
stit; ecclesia Romana ut plurimum omnibus volupta-
tibus indulget. 4. Ecclesia Christi patitur persecu-
tionem; sed Romana ecclesia persequitur et occidit
Dei servos. Ex his igitur atque aliis capitibus longe
plurimis evidenter demonstrari potest, in ecclesia
Romana hodierna non vigere sinceram verbi prae-
dicationem, nec legitimam sacramentorum administra-
tionem, qua de re auctor oneris ecclesiastici c. 19.

et alibi passim graviter conqueritur, atque haec de re etiam ante reformationem a Lutero coeptam publicas in ecclesia auditas fuisse querelas ex catalogo testium veritatis et ex centuariis Wolffii cognosci potest.

147. Atque haec dicta sint de veris et propriis ecclesiae notis. Pontificii illis repudiatis alias constituunt notas, sed in numero earum plurimum variant. ** Salmeron. tract. 23. tom. 6. *Lutheranorum fidem et ecclesiam non esse veram*, probat ex quinque fundamentis: 1. quia caret signis et miraculis; 2. martyrii gloria; 3. obedientia ad ecclesiam, principes seculares et imperatorem; 4. concordia doctrinae; 5. non admittit nova consilia. ** Lindanus in panoplia lib. 4. c. 53. ac Canisius in catech. tract. de praecept. eccles. c. 9. statuunt, *Romanum pontificem et cathedram Romanam esse indubitatam ecclesiae notam*. Horantius lib. 6. cont. instit. Calvin. c. 6. *unam facit ecclesiae notam certissimam, continuatam sacerdotum ac praelatorum praecipue Romanorum successionem*. Catechismus synodi Tridentinae duas facit ecclesiae notas, quod sit et dicatur *1. catholica, 2. apostolica*. Stapletonus in prooemio libri quarti de principiis fidei tres constituit ecclesiae notas, quibus a falsa haereticorum et schismaticorum ecclesia discerni debeat, scilicet *multitudinem, visibilitatem et perpetuitatem*. Driedo libr. 4. c. 2. part. 2. de eccl. dogmat. et Petrus a Soto parte prima defens. c. 44. alias tres constituunt referente Bellarmino lib. 4. de eccl. c. 5. Sixtus Senensis libr. 6. biblioth. annot. 104. laudat tres notas Vincentii Lerinensis, quae sunt *ecclesiasticae traditionis universitas, antiquitas et consensus*. Hosius cardin. in expl. symb. et Costerus in enchir. c. 2. p. 86. quatuor ponunt ecclesiae notas, quod sit *sancta*, quod sit *catholica*, quod *una*, quod *apostolica*. Sanderus lib. 8. de visibili monarch. c. 50. sex proponit notas, quarum prima est *altitudo et sublimitas*, secunda *splendor et claritas*, tertia *latitudo et immensitas*, quarta *successio et perpetuitas*, quinta *consensio et unitas*, sexta *invicta fides et constantia*. Jesuitae Posnanien- ses septem constituunt ecclesiae notas, quae sunt *claritas, diffusio, antiquitas, appellatio ecclesiae apostolicae, pastorum ordinatio et vocatio legitima, sanctitas, unitas*. Michaël Medina lib. 2. de recta fide ponit decem et lib. 7. c. 26. addit undecimam. Cunerus Petri in lib. de notis eccles. ponit duodecim. Eundem numerum observat Pistorius in hodeg. c. 4. ubi ecclesiae notas enumerat hoc ordine: *1. Christus ad finem mundi affuturus est ecclesiae duraturae usque ad finem mundi; 2. Christi ecclesia coepit Hierosolymis et inde progressa fuit usque ad extremas mundi partes; 3. ex se ipsa propagata fuit et sequens ecclesia ex antegressa enata est; 4. semper habet veros in ecclesia positos et legitime vocatos doctores eosque puros; 5. semper habet oves non tantum malas, veram etiam electas; 6. nunquam tota ne minimum quidem errat, sed semper est pura ecclesia et pura in ea fides, pura sacramenta; 7. ecclesia au-
XI. 215. *diri debet, quia suo officio et regimine filios suos**

procurat eosque obedientes habet; 8. non crucem et contentum habet, sed etiam suam gloriam, pacem et felicitatem; 9. ab uno alterum extenditur; 10. ecclesia Christi est a Judaica, ad illam enim se alligavit conditione; 11. una semper mansura est et consentiens; 12. est visibilis et conspicua. Reihingius in muris civitatis sanctae duodecim rat fidei papisticae fundamenta, quae apparet solidissimas, quibus cuique prudenti perficiat papistica religio: *1. falsorum dogmatum nem qualia non tradantur a Pontificiis; 2. in Scripturis interpretandis magisterium, 3. licam originem; 4. Petri primatum; 5. Petri pontificum successionem; 6. conciliorum auctoritatem; 7. patrum consensum; 8. cultorum sanctorum miracula; 9. nomen ecclesiae catholicae concordiam et unitatem Romanensium, quibus 10. eum, qui ecclesiae papisticae se adiungit, reum esse inexcusabilis imprudentiae, et 11. superbiae, quae duo postrema membra non et distincta sunt fundamenta, quam concilio prioribus fundamentis collectae, ideo solum ut rationes illae utcumque responderent fundamentorum Apoc. 21, v. 14. coelesti Hierusalem assignatorum*. Bellarminus lib. 4. de eccl. seqq. quindecim annumerat notas, quas modo revocari posse ad illas quatuor, quod niter a recentioribus assignantur ex synodo constantinopolitano: *unam, sanctam, catholicam, apostolicam*. Sunt autem istae: *1. Ipsum ecclesiae et Christianorum nomen; 2. duratio diuturna et nunquam interrupta, multitudo sive multitudo et varietas credentium, successio episcoporum ab apostolis; 3. doctrina cum ecclesia antiqua; 4. unio inter se et cum capite; 5. sanctitas; 6. efficacia doctrinae; 7. sanctitas vitae; 8. gloria miraculorum; 9. lumen propter doctrinam; 10. confessio adversariorum; 11. infelicitas qui ecclesiam oppugnant; 12. felicitas qui ecclesiam amant*. Socolovius in l. de notis ecclesiae habet notas, Thomas Bozius centum. Nobis cum mino res erit, de cuius notis in genere dici non sint propriae, certae, adaequatae, per se infallibiles verae ecclesiae notae, si a pertrinae separentur, quodsi vim quandam veram ecclesiam habeant, eam totam ex pertrinae sibi conjuncta mutuari debeant. ex speciali singularum notarum examine non evadet.

CAPUT XI.

NOTIS ECCLESIAE A BELLARMINO
ASSIGNATIS IN SPECIE.

SECTIO I.

PRIMA ECCLESIAE NOTA VI-
DET NOMINE CATHOLICO.

in percensendis quindecim illis eccle-
siis sibi scopum propositum habeat Bel-
larminus, solam Romanam ecclesiam esse
veram, nostram vero falsam et haeticam,
cujuslibet notae examine tria membra sunt
a. 1. An nota illa, quam Bellarminus as-
signat, majorem argumenti sui petit, sit vera,
et propria ecclesiae nota? 2. An illa con-
stantiae ecclesiae, id enim assumit in priore
propositionis, quae semper est bimem-
bra illa non conveniat ecclesiae nostrae, id
in posteriore minoris propositionis parte,
ex hoc syllogismo. Nomen catholicum
vera ecclesiae. Atqui Romana ecclesia est
Lutheranorum vero ecclesia non est catho-
lica Romana, non autem Lutheranorum eccle-
sia ecclesia. Hic syllogismus commode re-
ducitur in distinctos syllogismos, quorum prior
major vero negat, propositione majore
manente.

Primum. Ut liquido appareat, sit
catholicum vera ecclesiae nota, inquirenda
est notae origo et significatio. Origo ad
apostolicum recte refertur, in quo exstat
a. *Credo unam sanctam catholicam eccle-*
siam quidam, an appellatio catholicae ab
apostolis sit profecta et symbolo inserta; cum
testis (ex quibus symbolum transsumtum
Augustino lib. 1. de symb. c. 1.) nusquam
cum Irenaeus lib. 1. c. 2. p. 34. et lib. 3.
72. ac Tertullianus de praescript. adv.
110. et lib. de veland. virginib. p. 566.
apostolici symboli recitantes nullam faciant
appellationis mentionem, denique cum nondum
demonstratum sit, an ab ipsis apostolis
ad universum orbem praedicandi evangelii
comportatum sit ac compositum
et pars veterum scriptorum affirmat), an
in regionibus et scriptis apostolorum ab alio
inventum sit et ab apostolis comprobatum.
Ist. 1. ad Sempron. Lindanus lib. 3. pa-
reant existimant igitur, in Symbolo apostolo-
ico verbi ac simile quippiam fuisse, utpote
a. *totum mundum dispersa*, ut legit Ire-
n. c. 3. postea vero brevius et explanatius
a. Graecis vel certe linguae Graecae gna-
tum ecclesia catholica, incertum tamen
tempore et num ante Nicenam synodum
apostolico hoc nomen sit insertum. ** Certe

secundum nonnullos viros doctos longe prius Chri-
stianorum appellatio, qua fideles ab ethnicis et Ju-
daeis discernebantur, in orbe increbuit Act. 11, v. 26.
quam *catholicorum*, qua sinceritatem doctrinae apo-
stolicae in orbe adhuc durantem retinentes ab hae-
reticorum noviter emergentium seductricibus opinio-
nibus et coetibus distinguere volebant et solebant, id-
que maxime post synodum Nicaenam. Unde Johan-
nes Franciscus Picus tum demum vocem hanc Sym-
bolo apostolico accessisse putat verisimilitudine haud
destitutus.** Sed non abnuimus, ab ipsis apostolis
hanc appellationem esse profectam, cum enim ex
ore magistri audirent, ecclesiam in N. T. non am-
plius ut in V. angustis Judaeae limitibus fore inclu-
sam, sed evangelium praedicandum esse *ἐν ὅλῃ τῇ*
οἰκουμένῃ Matth. 24. *ἐν ὅλῃ τῇ κόσμῳ* Matth. 26, v. 13.
εἰς ὅλον τὸν κόσμον Marc. 14, v. 9. inde ecclesiam
N. T. vocarunt *catholicam*, quia scilicet sine respectu
ac discrimine locorum, nationum, linguarum, popu-
lorum et personarum ex omnibus hominum generi-
bus in universo orbe colligitur. Quemadmodum enim
epistolae Petri, Johannis et Jacobi, quia non inscri-
ptae sunt certis quibusdam personis vel particulari-
bus ecclesiis, nec additur illis nomen regionis vel
civitatis, ad quam in specie sint directae, sed in
genere omnibus Christianis sunt inscriptae, dicuntur
catholicae seu universales; ita quoque ecclesia N. T.
quia non ex particulari quadam gente vel natione,
sed ex omnibus gentibus in universo orbe colligitur,
vocarunt *catholicam* seu universalem.

150. Prima igitur hujus appellationis origo orta XL 218.
est ex antithesi ecclesiae Israëliticae in V. et Chri-
stianae in N. T. quarum illa ordinarie fuit alligata
ad certam gentem et populum, videlicet Israëliticum,
cui sese adjungere oportebat omnes eos, qui vole-
bant esse membra ecclesiae, qui propterea vocaban-
tur *προσήλυτοι*, quod dicit *advenientes* Act. 1, v. 10.
haec vero ex omnibus gentibus in universo orbe per
universalem evangelii praedicationem colligitur ac
per totum terrarum orbem diffunditur. Cum vero
temporis progressu haereses in ecclesia N. T. inva-
lescerent, catholicum sumi coeptum pro consensu in
doctrina catholica, hoc est confessione illa fidei, quam
apostoli primum viva voce praedicarunt, postea vero
Dei voluntate in Scripturis reliquerunt. Ne enim
haeretici propter multitudinem applausorum congre-
gationibus suis catholicae ecclesiae nomen praetexe-
rent, ideo catholicum expositum et explanatum fuit
per apostolicum, sicut in Symbolo Niceno anno
Christi 325. articulus Symboli apostolici de ecclesia
his verbis fuit expositus: *Credo unam sanctam ca-*
tholicam et apostolicam ecclesiam, ut intelligatur,
illam esse veram ecclesiam, quae in quavis orbis
parte super fundamentum prophetarum et apostolo-
rum exstructa doctrinam apostolicam fideliter et sin-
cere tuetur. In concilio Ephesino anno 434. itidem
catholicum et apostolicum conjunguntur atque alte-
rum per alterum exponitur, sic enim loquuntur illius
concilii patres: *Haec est catholica et apostolica fides,*
quam probant omnes tam orientis quam occidentis

episcopi orthodoxi. Item, qui contrarium statuunt, eos anathematizat sancta et apostolica ecclesia, ubi catholica appellatio omittitur. ** Attribuitur igitur catholicum tum *doctrinae* ab apostolis per orbem universum ex mandato Christi viva primum voce praedicatae et literis postmodum consignatae ac posteritati traditae; tum *hominibus* seu coetibus, qui eandem operante Spiritu sancto amplexi sunt et intemeratam custodiverunt, ad quorum testimonium ortis subinde controversiis posteriorum seculorum decursu ab orthodoxis provocatum fuit. Gregorius de Valent. in anal. fidei cathol. lib. 6. c. 4. f. 37. et tom. 3. comm. in Thom. disp. 1. q. 1. part. 6. f. 172. scribit, *ecclesiam dici catholicam ab universitate doctrinae, loci, temporis, hominum, qui ad eam convocentur, nullo vel populorum, vel aetatis, vel sexus, vel conditionis habito discrimine.* Sed prima ratio ceteris praedominatur et dat esse τῷ καθολικῷ, ceterae ab illa pendent, in se et ex se mutabiles. Neque enim si loca, si tempora, si subjecta consideras, eadem semper fuit ecclesiae facies, neque futura est. Fides interim una atque eadem semper perstat. Eph. 4, v. 6. **

Signifi-
catio.

151. Significationem hujus vocis revocare possumus ad haec sequentia capita. Dicitur ecclesia catholica primario ac πᾶσι respectu *electorum ac sanctorum*, quatenus ambitu suo complectitur omnes vere in Christum credentes, totum illud mysticum corpus, cujus caput est Christus. Atque haec est genuina et propria hujus vocabuli significatio, quomodo etiam accipitur in symbolo apostolico, quando dicimus, *Credo unam sanctam catholicam ecclesiam*, ubi vox credendi manifeste ostendit, de invisibili ecclesia sermonem esse, quod ipsum etiam annexum sanctitatis praedicatum demonstrat. Hujus catholicae ecclesiae materiale sunt caput et membra. Caput est Christus, membra omnes vere credentes, sive in coelis jamdum triumphent, sive in terris adhuc militent. Formale est spiritualis societas et communio membrorum tum cum ipso capite, tum etiam inter sese. Proprietates sunt, quod sit sancta, quod invisibilis, quod ab errore fidei fundamentum evertente sit immunis. Quia vero electi ac vere credentes non sunt extra coetum vocatorum, sed in ipso visibilis ecclesiae coetu, in quo etiam hypocritas sibi admixtos habent, inde secundario et consequenter etiam visibilis ecclesia *vocatorum* dicitur catholica. 1. *Respectu substantiae*, quatenus ambitu suo complectitur omnes vocatos, inter quos sunt non solum electi et vere credentes, sed etiam hypocritae et non sancti, de doctrina tamen consentientes. In hac significatione nomen ecclesiae catholicae opponitur ecclesiis particularibus, quae vel in certa regione vel civitate vel familia colliguntur. 2. *Respectu quantitatis, locorum scilicet et temporum*, quatenus omnium locorum et temporum fideles complectitur, quam vocare possumus *universalitatem externam*. In hac significatione opponitur ecclesiae Israëliticae V. T. quae fuit ad certum locum alligata et duravit usque ad

Christum. ** Ecclesia Christi catholica omnium respectu definitur non affirmative, necessario requirat amplitudinem eam, quae se non visibiliter per totum terrarum orbem sed negative, quod ad nullum amplius de peculiarem populum, ut olim, ad Israëliem alligata, sed portae ejus indefinite cunctis versum orbem pateant. ** 3. *Respectu doctrinae* scilicet, quatenus una atque eadem ecclesiae fides et confessio fundamentarum et apostolorum iunitens, quam vocamus *universalitatem internam*. In hac significatione nomen ecclesiae catholicae opponitur conhaereticorum, qui licet quandoque late se gent et diu durent, fide tamen catholicae sensu veteris ecclesiae destituuntur. Atque postrema catholicae appellatio tunc demum coepta, cum pullulantibus et invalescentibus haeresibus non ad solam multitudinem Judaicae synagogis et haereticorum conventiculis oppositam orthodoxi provocare amplius potest, sed fidei catholicae consensum eidem conjungere oportere re ipsa deprehenderent. ** Ecclesia catholica dicitur vel ratione *quantitatis*, vel *qualitatis*. *Quantitas* spectatur vel ratione partium et membrorum, et sic determinatum; vel ratione omnium linguarum, gentium, nationum, ex quibus ecclesia catholica atque sic praedicatur de ecclesia. *Ratione qualitatis* ecclesia dicitur catholica, propter doctrinam et fidem, in qua cum tota ecclesia seu coetu vere credentium per totum orbem diffuso consensus interdum manifeste conspicitur, eum provocari possit, et tunc ecclesia catholica notat quod orthodoxa, juxta interpretationem Iuliani imperatoris lib. cunctos populos C. de Trinit. et fid. cathol. interdum, cum scilicet ritum publicum corrumpitur, est occultus in publici erroris sunt innoxii. **

152. Ex his facile colligi potest, autem et appellatio catholicae sit ecclesiae nota. Catholica sive universale dicitur vel *solo nomine* vel *conjunctam* habet. Bellarminus solummodo catholicae statuit esse notam ecclesiae, sed et nuda appellatione nimis lubricum ducimus, ut postea ostendemus. Quodsi recte universalitatem, scilicet appellationi consideremus, duplex universalitas invenitur, *externa*, quae ex circumstantiis externis, locis, status, conditionis, aetatis, sexus etc. determinatur; altera *interna*, quae fidem catholicam sensum in fide catholica respicit, illa vero fides necessario ex scriptis prophetiis et apostolicis aestimanda est, siquidem ea continent canonam verae fidei catholicae; illa igitur catholica fides, quae amplectitur doctrinam veterum et apostolorum in scriptis ipsorum contentam ac proinde is vere catholicus est, qui doctrinam prophetica et apostolica vere credit ac consensum illum fidei in scriptis

apostolorum revelatae inviolate conservat; eo haereticus est, qui singulare aliquod extra canonem propheticae et apostolicae amplectitur ac pertinaciter illi adhaeret. Ergo nomini catholico conjuncta sit interna universalitas prophetica et apostolica scriptura, facile concedimus, illam ecclesiam esse et vocatur catholicam, propter catholicam doctrinam prophetica et apostolica consensum in ecclesiam, haereticam vero, quae contra fidem catholicam et apostolicam destituitur. ut quae in Matth. q. 11. bonos catholicos vocat sint ii, qui et fidem integram sequuntur mores. Lib. 1. de morib. eccl. cathol. catholicam fidem et ecclesiam describit, quae et consensum V. et N. T. retinet, Christum fidem habitantem in se habet et impletur similitudine Dei. Vincentius Lerin. adv. novit. Ille est verus et germanus catholicus, qui Dei, qui ecclesiam, qui corpus Christi in divinae religioni, qui catholicae fidei imponit etc. qui non hominis cujusquam ingenium, non amorem, non ingenium, non eloquentiam philosophiam, sed haec cuncta despicit fide fixus et stabilis permanens quidquid antiquitus ecclesiam catholicam tenuisse, id solum sibi tenendum credendumque. Quidquid vero ab aliquo deinceps non minus vel contra omnes sanctos novum et induci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem intelligat pertinere. ut haereses c. 3: Vere proprieque catholica, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus. Ubi pro fide catholica sequendam veritatem (quam opponit haereticorum a Christi recedentium divortio et particularitatem (quam opponit dogmatum haereticorum) et consensionem seu unanimi- tatem non prave et sinistre sentientium diversi- tateque divinitus revelatam et in Scriptura- rum veritatem, quam unice respicit consensio, suspicit sanctorum antiquitas, re- rum universitas.** Pacianus epist. 1. ad Qui catholicus est, idem justus est obe- diens idem est Christianus atque catholicus Christianus.

Ubi cum seposita fide catholica ex solo catholico Bellarminus concludat, Romanam esse veram ecclesiam, quia vocatur catho- licus illi sequentia fundamenta. 1. Ex se ad rem ipsam non potest firmum et argumentum duci, quod demonstramus Scripturis. Judaei nominabant se filios et filios Dei Joh. 8, v. 33. et tamen nihil aliud quam spirituale semen Abrahae ac falsi doctores nominant se prophetas et scribas, et tamen sunt pseudoprophetae v. 13. ac pseudochristi Matth. 24, v. 24. non solum vocabant se ministros justitiae v. 15. ac transfigurabant se in apostolos

Christi v. 12. cum nihil minus essent. Quid haec in parte evidentius quam illud apocalypticum c. 2, v. 9: *Blasphemas ab his, qui se dicunt Judaeos esse et non sunt, sed sunt synagoga Satanac*, quod repetitur c. 3, v. 9. Ribera Jesuita comm. in Apoc. 3: *De ecclesia Sardicensi dicit Spiritus, scio opera tua, quia nomen habes, quod vivis et mortua es. Haec erat mortua, cum tamen nomen haberet, quod viveret et opinione sua viva erat.* Apostolus 1. Cor. 8, v. 5. multos in coelo et in terra deos nominari dicit, cum tamen unus tantum sit Deus. Simon Magus vocabatur *μεγάλη θεοῦ δύναμις* Actor. 8, v. 10. Diana Ephesiorum vocabatur *magnum numen* Act. 19, v. 27. ille tamen erat impostor pessimus, haec vero idolum detestabile. Secundo ex dictis veterum. Justinus Apol. 2. pro Christ. pag. 42: *ὀνόματος προσωνυμία οὐτε ἀγαθὸν, οὐτε κακὸν χρί- νεται ἀνευ τῶν ὑποκλιπτομένων τῇ ὀνόματι πράξεων.* Augustinus tract. 5. in epist. Joh.: *Quomodo gloriaris, te esse Christianum? nomen habes et factum non habes. Si autem nomen secutum fuerit opus, dicat te quispiam paganum, tu factis ostende te Christianum, nam si factis non ostendis te Christi- anum, omnes te Christianum vocent, quid tibi prodest nomen, ubi res non invenitur?* Etiam praeced. tract. 4. in Joh.: *Quam multi vocantur medici, qui curare non norunt! quam multi vocantur vige- les, qui tota nocte dormiunt!* etc. Salvianus libr. 4. de provident. nomen sine actu et officio suo nihil esse sapienter censet. Quid est, inquit, aliud vo- cabulum sanctum sine merito nisi ornamentum in luto? De haereticis dicit Cyprianus lib. 1. epist. 6. quod ministri Christi esse velint et Antichristo ser- viant. ** Idem de simpl. praelat.: *Diabolus exco- gitavit novam fraudem, ut sub ipso nominis Chri- stiani titulo fallat incautos.* Cyrillus catech. 4: *Virtutem imitatur improbitas et zizanium cupit fru- mentum videri.* Prosper lib. 3. de vit. contempl. c. 1: *Impudentia fiducia sibi nomen adscribit, procacitas appellationem libertatis obtendit, eloquen- tiam fingit verbositas.* ** Athanasius orat. 2. contra XI. 221. Arian. quod Christum simulent et contra Christum pugnent; Nazianzenus apol. 2. quod sub Christia- norum nomine contra Christum pugnent; Leo epist. 1. ad Palaest. ep. 83. quod ecclesiae nomine armentur, sed contra ecclesiam dimicent. Tertio ex legibus civilibus et testimonio jurisconsultorum. Paulus respondit, *falsum tutorem eum vere dici, qui tutor non est, sive habenti tutor datus est, sive non; sicut falsum testamentum, quod testamentum non est, et modius iniquus, qui iniquus est*, lib. 221. ff. de verb. et rer. signif. in quam legem commen- tatus Goeddeus monet, ex eo non posse inferri, testamentum duplex esse, aliud verum, aliud falsum. Quod enim mentitum est (inquit), quod opinione tantum est, quod falsum est, quod ficta veritatis imitatione est, revera non est leg. 1. et tot. tit. C. si fals. tut. inter leg. 5. C. de legibus. Sic Everhar- dus in topicis loco ab etymolog. num. 12. monet, limitandum esse vulgare dictum, cujus meminit gl.

in verbo nomen non habent in c. Cor. episcopi §. quod autem 68. dist. *Si re priveris, nec nomen habere mereris*, ut scilicet illud procedat; quando nomen significat substantiam vel qualitatem necessariam inesse alicui subjecto, secus si nomen significet solam simplicem demonstrationem. Num. 13. subjungit, *ex sola nominatione, ut quia masculus et femina se conjuges nominat, non probari matrimonium, quia uxor moecha quaestum faciens genere quodam meritorio nihilo secius uxor nominatur.* tot. tit. ff. ad l. Jul. de adult. coërc. *ex diaconis etiam et collegiatis sunt quidam nudo appellationis praetextu velati* lib. 9. C. de sacros. eccles. Quarto *ex ratione naturali et testimonio philosophorum.* Multa nomina rebus falso sunt imposita. Ergo ex nomine ad rem non est perpetua et certa consequentia. Nomina non semper ex certo iudicio, sed ex communi opinione imponuntur. Ergo a nomine ad rem non possumus vere et recte argumentari. Res quandoque ea nomina retinent, quibus olim fuerunt appellatae, licet illud ipsum, propter quod eo nomine appellatae fuerint, pereat. Sic Judaei tempore Christi vocabant se *semen Abrahae*, non quod revera essent, sed quod majores ipsorum fuissent, a quorum integritate et religione defece- rant. Ergo a nomine non potest duci firmum argumentum. Philosophus lib. 4. metaph. c. 11. de generat. animal. c. 1. et alibi passim docet, quaedam praedicari *συωνύμως*, quaedam vero *ὁμωνύμως*, homonyma saltem nomen habere commune, non autem rem; inter univocas et aequivocas praedicationes plurimum interesse, a nomine aequivoco non posse duci argumentum nisi sophisticum etc. Quinto *ex communi experientia.* Saepe salutatur virgo, quae nobile scortum est. Mahometes vocavit se *magnum prophetam*, ac talis apud suos adhuc habetur, non tamen fuit. Discipuli Mahometis vocant se *Muselmanos*, hoc est, orthodoxos, item *Abdullam*, hoc est Dei servos, pontifices suos vocant *Caliphe Lullahe*, hoc est, Dei vicarios. In primitiva ecclesia quidam haeretici vocabant se *Apostolicos, Angelicos, Catharos, Encratitas et Gnosticos* etc. quae appellationes majorem vel certe aequalem splendorem habent quam nomen catholicum. Armenii Christiani patriarcham suum vocant Catholicum, ut apparet ex dissertatione Theoriani cum Armeniorum Catholico. Illos tamen pro Romano-Catholicis Bellarminus non agnoscit.

Nomen
illud
haeretici
sibi ar-
rogant.

154. 2. Quodcunque nomen haeretici sibi arrogant, illud non est genuina et propria verae ecclesiae nota. Atqui nomen catholicum et Christianum etiam haeretici sibi arrogant. Ergo nomen catholicum et Christianum non est genuina et propria verae ecclesiae nota. Majorem Bellarminus non potest negare, quia superius c. 2. §. 5. disputat, *sinceram verbi praedicationem non esse notam ecclesiae, cum sit communissima omnibus sectis, saltem opinione ipsarum.* Minor ex inductione exemplorum est manifesta. Cyprianus epist. 73. de Novatianis scribit: *Volunt simiarum more, quae cum homines non sint,*

*homines tamen imitantur, ecclesias catho-
cloritatem et veritatem sibi vendicare.* Tertul-
lib. 4. adv. Marcion.: *Faciunt favos et ve-
ciunt ecclesias et Marcionitae.* Lactanti-
institut. c. 30: *Singuli quique haeticorum
se potissimum Christianos et suam esse ec-
ecclesiam putant, quod dictum allegat Be-*
lib. 3. de eccl. c. 1. Ariani olim se Catho-
cabant, alios vero Homousianos et Atha-
teste Sixto Senensi lib. 4. biblioth. Posnan-
suitae th. 4: *Ariani orthodoxos Homous-
contumeliam dixerunt et Donatistae etiam
cabant traditores.* Augustinus contra
Fundamenti c. 4: *Omnes haeretici se t-
dici volunt.* Epist. 48. memorat, Donatistae
scripsisse libellum suum imperatori missu-
sus Caecilianum: *Libellus ecclesiae catho-
minum Caeciliani traditus imperatori a
jori.* Ex collatione tertii diei cum Donatistae,
quod contenderint Donatistae, se potius
appellari debere quam adversarios suos
respondum a iudice datum, *ut quanto
Catholicos dicerent, tanto magis causam
rent, ut eo modo probare possent, se esse
cos* (id quod et nos Pontificiis hodie resp-
Verba Augustini in breviculo collationum
natistis collatione diei tertii c. 2. sic habet
*haec etiam de catholico nomine, apud quos
esset, pauca ab utraque parte* (orthodoxos
Donatistarum) *invicem dicta et objecta
sum est principali causae potius reser-
post aliquanta identidem, cum catholicos
facta mentione dicerent Donatistae, apud
esse catholicam etc.* ** In hac collatione
tertio quoque verbo suum esse nomen
protestabantur. Catholicos a Novatianis d-
nelianos asserit Reihingus fund. 9. p. 1.
phanus haeresi 37. de Arianis dicit, *quo-
rint nomen catholicum, quem Epiphanius loc-*
Baronius tom. 3. annal. anno 357. num.
nus de Dei gubernatione lib. 5. p. 150:
(Gothi Ariani) *haeretici sunt, apud se
Nam in tantum se Catholicos esse judica-
ipsos haeticae appellationis titulo infam-
ergo illi nobis sunt, hoc et nos illis.* N-
juriam divinae generationi facere certi
minorem Patre Filium dicant, illi nos
Patri existimant, quia aequales etiam
Lindanus in panopl. praefat.: *Priscia
catholicae atque apostolicae fidei pr-
simul et propugnatores, Basilium, No-
Ambrosium, Hieronymum, Augustinum
calumniabantur apostolicae doctrinae c-
et haeticos Manichaeos, Homousianiste-
lianos, Basilianistas.* Lib. 4. c. 7. in fin.
nus Ambrosium appellabat Manichaeum, A-
Pelagiani haeticum. Ibid.: *Donatistae
jactabant Christianos.* Canus lib. 4. la-
c. 1. circa init.: *Haeticis omnibus hoc
ecclesiae rem ad se nomenque transferre*

in regere, ubi revera est. Augustinus lib. de credendi c. 7: *Omnes haereses se Catholicos videri aliosque praeter se haereticos nominari.* Bellarminus de not. eccles. c. 1. art. 2: *Omnes ad se solam trahit veram ecclesiam et omnes extra ecclesiam ponit.* c. 4. art. 1: *haereticis vult videri et dici catholica ecclesia.* in Act. 20, v. 30: *Ariani se vocabant catholicos vero, id est orthodoxos, vocant monachos, Athanasianos, Romanos, id est de.* Marcionitae voluerunt vocari *Christiani* coebium lib. 4. histor. eccles. c. 11. p. 721. ** *adversarios suos vocabant haereticos, ut catholicum sibi vindicare possent, teste Augustino.* 14. de verb. apost. Idem testatur contra duas epist. Pelag. c. 2 et contra Julianum 2 quod cum gratiam contra Pelagianos et, objectum sibi sit nomen *Manichaeum*. in epistola ad Marcum: *Si ab Arianiis testibus, merito.* Graeca ecclesia appellat se *am*, quam tamen Pontificii vocant schismaticam haereticam Patriarchae sedis Constantinae vocant se *universales et oecumenici* nomine ipsorum antecessores jam olim fuerunt lib. 7. C. de summ. Trinit. Novella 114. 42. Roffensis adv. Luth. art. 3. et *et a Valentiniani se catholicos et orthodoxos voluerunt, ceteros haereticos appellabant; impuros vocabant, ceteros omnes impuros.* praefat. panopl. §. Quod inquit: *catholicae fidei propugnatores Basilianensem, Ambrosium, Hieronymum, et haereticos haereticos Manichaeos, Homoines, Sabellianos, Basilianistas appellabimus* igitur ex nomine ducitur argumentum enim falsorum doctorum et falsae est artificium, ut specioso nominis velamine dogmatum suorum tegant. Irenaeus 30: *Christi quidem Jesu nomen tanquam praeferentes, Simonis autem impietatem introducentes mortificant multos per nominis sententiam suam male dispergentes et ordinem et decorem nominis amarum et principis apostasiae serpentis venenum in eis.* Pro Simonis nomine substitue nomen christi, videbis, aptissime Lugdunensis illius pronuntiatum Jesuitis nostris conveniunt si obvertant Arianos, Donatistas et se ipsis tantum, non autem ab aliis vocabant catholicos, se vero ab aliis, imo a nobis appellari, respondemus, id fieri eo nomine quo illi nos vocant evangelicos, non quod catholicos esse statuamus, ut postea ap-

Quodcumque nomen non coepit cum ipsa non potest esse propria et genuina ecclesiae ratio est, quia erit ecclesiae accidentale, non essenziale, siquidem essentialia cum ipsa sunt conjuncta, cum illa oriuntur et Jam vero nomen catholicum non coepit

cum ipsa ecclesia. Ergo non est propria et genuina ecclesiae nota. Ut argumentum prius probat, hanc notam non convenire uni et soli verae ecclesiae, ita hoc argumentum ostendit, hanc notam non convenire illi semper et perpetuo; ex utroque efficitur, quod non sit genuina et propria nota, quippe quae uni, soli et semper convenit. Assumptum confirmatur ex eo, quod Pacianus in epist. 1. ad Sempron. ait, *sub apostolis neminem appellatum fuisse catholicum*, ex quo colligunt, Symbolum apostolicum non fuisse ab ipsis apostolis conscriptum, sed ab alio quodam ex ipsorum scriptis collectum. ** Idem Pacianus d. 1.: *Qui catholicus est, idem justus est obediens, et qui obediens, idem est Christianus, atque ita catholicus est Christianus.* Tempore apostolorum nemo se vocabat *catholicum*. Appellationis autem catholici occasionem forte primam praebuit schisma Meletianum circa annum Domini 304. exortum, in quo qui a partibus Petri Alexandriae episcopi starent, se ecclesiam catholicam, qui vero a Meletii, martyrum ecclesiam dicebant, referente Epiphanio haer. 68. ** Sed demus, ab ipsis apostolis nomen hoc symbolo insertum esse, certum tamen est, tempore Christi, antequam praedicatio evangelii ad omnes gentes perveniret, ecclesiam non fuisse dictam catholicam, quam tamen veram ecclesiam, imo florem ecclesiae fuisse negari nulla ratione potest.

156. Sed videamus, quomodo probet Bellarminus, nomen catholicum esse notam verae ecclesiae. Ex Scripturis affert locum 1. Cor. 3, v. 4. qui ostendit, *schismaticos tempore Pauli nomina ab hominibus sumsisse, ita ut quidam dicerent, se esse Pauli, alii se esse Cephae, alii Apollo; ex quo colligit, schismaticos esse, qui ab hominibus appellantur, illos autem vere Catholicos, qui a Christo tantum habent nomen et nullius alterius nomine vocantur.* Respondemus: 1. Concedimus, illos esse schismaticos, qui ab hominibus sibi nomina assumunt, cum in fundamento fidei consentiant. Tales erant Corinthii, ad quos apostolus haec scribit, qui in fundamentalibus fidei articulis conveniebant, interim de rebus leviculis ac inprimis de auctoritate et praecellentia doctorum suorum disceptabant, ac propterea in diversas sectas abibant. Concedimus etiam, illos esse haereticos, qui ab unitate fidei catholicae discedentes hominum opiniones et falsa dogmata amplectuntur, qua ratione ab Ario Ariani, a Pelagio Pelagiani, a Nestorio Nestoriani, ab Eutyche Eutychniani sunt dicti; sed ex eo non potest nec debet inferri, quod illi, qui communi Christianorum et Catholicorum nomine vocantur, non sint schismatici vel haeretici, ostendimus enim superius, Arianos et alios haereticos vocari voluisse catholicos. 2. Multi haeretici non sumserunt sibi nomen ab ullo homine, quales sunt inprimis haeresiarchae, qui cum maxime haeretici sint, non tamen nomen ab hominibus sumserunt. Alphonsus de Castro de haeres. tit. de Christo: *Surrexerunt Acephali, qui simul insurgebant, nullus enim repertus est, qui eo-*

Argu-
menta
Bellar-
mini,
quod
nomen
catho-
licum
sit nota
ecclesiae.

XI. 724.

rum esset princeps et magister. Isti unam tantum in Christo naturam esse dicebant. Hisce Acephalis conjungi possunt Alogiani, Agnoëtae, Anthropomorphitae, Angelici, Apostolici, Cathari etc. quibus nulla persona, sed suae haereses nomina indiderunt. ** Alphonsus de Castro lib. 2. adv. haeres. tit. Aqua haeres. 2: *Haeretici Flagellantes ita ab eorum opere nomen sunt sortiti, quoniam nodosis flagellis, in quibus aculei inserti erant, se ipsos flagellabant.* lib. 6. tit. Eucharistia haeres. 6. de Aquariis: *Qui fuerit hujus haeresis auctor et quo tempore coeperit, apud neminem invenire potui.* ** Huc referendus est egregius locus ex Bernhardi serm. 66. in Cant. ubi de haeticis quibusdam apostolicis dictis sic disserit: *Quaere ab his suae sectae auctorem, neminem dabunt. Quae haeresis non ex hominibus proprium habuit haeresiarcham? Manichaei Manem habuerunt principem ac praeceptorem, Sabelliani Sabellium etc. Quo vero nomine istos titulove censebis? nullo. Quoniam non est ab homine illorum haeresis, neque per hominem illam acceperunt. Absit tamen per revelationem Jesu Christi, sed magis et absque dubio, ut Spiritus sanctus praedixit, per immissionem et fraudem daemoniorum etc.* 3. Quo sensu et respectu dicamur Lutherani, inferius declarabitur. Si Lutherus haeticam quandam novitatem ab antiqua fide catholica discrepantem introduxisset, ut fecerunt Arius, Nestorius, Eutyches et alii complures, nosque ab illo eo sensu diceremur Lutherani, quo ab Ario dicti sunt Ariani, a Nestorio Nestoriani, ab Eutyeche Eutychiani etc. tunc obtineret aliquid argumentum Bellarmini; sed Lutherus non introduxit haeticam quandam novitatem, sed errores papales in ecclesiam catholicam introductos sustulit et fidem antiquam vere catholicam ex catholicis prophetarum et apostolorum scriptis docuit. 4. Nos non denominamus nos ipsos Lutheranos, sed ab adversariis ita appellamur, quod eatenus permittimus, ut haec appellatio sit indicium consensus, quem nostrae ecclesiae obtinent cum doctrina orthodoxa et catholica, quam Lutherus ex sacris literis proposuit. Denominari igitur nos patimur a Lutero, non ut novae fidei inventore, sed ut antiquae fidei assertore et ecclesiae a sordibus dogmatum Pontificiorum repurgatore, inde quoque nomen Christiani et Catholici non repudiamus, nec haeretici cujusdam dogmatis approbatione eo indignos nos reddimus, sicut faciebant Ariani, Nestoriani, Eutychiani etc. sed a Christo tanquam unico fidei auctore et magistro vocamur *Christiani*, a consensu cum fide catholica vocamur *Catholici*, a Lutero ut assertore ac propugnatore, cum primis vero ut reformatore divinitus excitato dicimur *Lutherani*. 5. Pontificii vero Catholicorum nomine se indignos reddiderunt papalia dogmata contra fidem catholicam amplectentes seque *Romano-Catholicos* vocantes, ut inferius demonstrabitur. Lerinensis catholicum definit, *qui verae fidei non praeponit cujusquam auctoritatem.* Sed Pontificii papae auctoritatem praeponunt verae fidei. Ergo non sunt vere catho-

lici. 6. Denique concedimus, nos esse sano schismaticos, quia scilicet ab ecclesia Romae ejus capite pontifice Romano secessionem fecimus nequaquam vero ab unitate ecclesiae catholicae ejus capite Christo Jesu nos separavimus. beatum schisma, per quod Christo et verae ecclesiae uniti sumus. Tale schisma olim quo ecclesia Christiana a Judaica synagoga separabat, quale etiam praecipitur Act. 2, *Salvamini a generatione ista prava.* Apoc. v. 14: *Exite ab ea.* Tale schisma praecipuum patres, Ignatius epist. 6. ad Philad.: *Si quis sectatur, qui se a veritate absciderit, non habitabit regnum Dei, et qui non abscedit a me concionatore, in gehennam condemnabitur.* Iusius comm. in Luc. 6: *Si qua est ecclesia fidem respuit, deserenda est.* Chrysostomus b. in Matth.: *Non ille de ecclesia exit, qui corpore exit, sed qui spiritualiter veritatis ecclesiae fundamenta relinquit.* Nos enim ab illis separavimus corpore, illi fide. Hisce praeceptis et plis moniti ab idololatra ecclesia Romae discedentes non Sionem deseruimus, sed ex Babilone fugimus; non ecclesiam secedimus, sed Pauli in ecclesia Ephesina secuti Act. 19, v. 8. discedimus; non altare contra altare exedificavimus vel Donatistarum erexit, sed altare Domini ex aede Domini ejecto verum divinum instauravimus.

157. Huic Scripturae testimonio conjungimus etiam varia dicta patrum, quae testantur catholicos ab hominibus appellari, catholicum nomen verae ecclesiae relinqui. Sed haec omnia non faciunt, 1. quia patres non loquuntur nomine, sed quod rem conjunctam habet, ut videmus superius. Si solum nomen catholicum catholica se junctum judicassent sufficere, non animorum contentione pro fidei catholicae unitate contra haeticos Catholicorum nomine arrogantes pugnassent. Cyrillus cum ecclesiam docuisset, nomen catholicum esse proprium ecclesiae, subjungit, ecclesiam vocari καθολικὴν τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελκιστῶς ἀπαντὰς τὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὁφειλόντα δόγματα, quae catholice et perfecte omnia dogmata, quae homines tenentur agnoscere. Ergo propter catholicam hoc nomen ecclesiae convenire. si ergo fides catholica ab ecclesia quadam non amplius nisi ὁμωνύμως erit catholica. Iusius hom. 7. in Matth.: *Si videris hominem catholicum, considera, si confessio ejus concorda cum Scripturis.* Si sic, tum verus est Christianus. repetit hom. 33. in Acta. Idem dicimus de Bellarmino, quia Bellarminus utrumque hoc loco et Augustinus de unit. eccles. c. 10: *Nec de episcopis credendum, siquidem forte falluntur contra Scripturas canonicas aliquid sapienter.* nomen catholici ex doctrina aestimandum, simpliciter sine ullo examine illis credendum. catholicos vocant. 2. Nomen catholicum non

mus ad Evagr. de Romana ecclesia loquens: *Si auctoritas quaeritur, orbis major est urbe.* ** Ignatius ad Romanam ecclesiam scribens hoc praemittit πρόσφημα: τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣτις παραίχεται ἐν τῇ πόλει χωρίον τῶν Ῥωμαίων. χωρίον autem est dioecesis, ut apparet ex concil. Chalcedon. act. 15. ** Augustinus epist. 86. de Urbico Romanae ecclesiae consuetudinem in jejuniis aliis ecclesiis imponere satagente dicit, quod *toto terrarum orbe diffusam exceptis Romanis et paucis adhuc occidentalibus blasphemet ecclesiam.* Ambrosius lib. 3. de sacram. c. 1: *In omnibus sequi cupio ecclesiam Romanam, sed tamen et nos homines sensum habemus, ideo quod alibi rectius servatur, et nos recte custodimus.* (A catholica ecclesia nunquam dissentire se diceret Ambrosius, sed in ritibus a Romana dissentiens se sensum habere non dubitabat.) Gregorius lib. 19. in Jobum c. 9: *Universae ecclesiae, quae unam catholicam faciunt, adolescentulae vocantur, non jam vetustae per culpam, sed novellae per gratiam* (si universae ecclesiae faciunt catholicam, ergo non sola Romana est catholica) Beda lib. 5. histor. c. 22: *Omnes ecclesiae per orbem unam ecclesiam faciunt.* Unde patres concilii Basileensis epist. synod. 3. sic scribunt: *Dicimus Romanam sedem principalem inter alias sedes, sed numquid dum partem laudatis, obliti estis totius? numquid dum unam ecclesiam extollitis, eam, quae universalis est, in qua Romana continetur, praetermittitis?* Et in appendice illius concilii dicitur: *Romana ecclesia non est universa, sed de universitate.* Item in concil. Ferrariensi sess. 9: *Romana ecclesia universali ecclesia inferior est.* Si obvertas, catholicae nomen hodie vulgo tribui Romanae ecclesiae, respondemus: 1. nomini huic non subesse rem ipsam, videlicet fidem catholicam, a qua in multis capitibus jampridem defecit. 2. Honorificam illam appellationem Romana ecclesia sibi ipsi arrogavit propter speciem quandam universalitatis externae. 3. Dicitur a nobis catholica, non quod revera talis a nobis habeatur, alias enim nostrae confessioni statim nuntium mitteremus et in gremium Romanae ecclesiae promte concederemus; sed quia vulgo talis esse putatur, sed ex illorum hypothesis, sed ironice, quemadmodum et illi nos vocant evangelicos. 4. Quemadmodum Hierosolyma tempore Esaiæ se vocabat *sanctam civitatem* Esai. 1, v. 21. ac tempore Christi ita appellabatur ab evangelistis Matth. 4, v. 5. cum tamen *facta esset meretrix*, ac quemadmodum Judaei tempore Christi et apostolorum vocabant se ipsos et ab aliis etiam vocabantur *semen Abrahae*, non quod essent, sed quod majores ipsorum fuissent, a quorum doctrina et pietate defecerant; sic Pontificii nomen catholicum a majoribus acceptum adhuc retinent, licet a fide majorum, id est a confessione antiquae Romanae ecclesiae defecerint, ut ostendimus superius. 5. Romana ecclesia propter urbis et episcopatus illius celebritatem dicebatur olim catholica synecdochice, erat enim praecipuum membrum catholicae, quo nomine proprie non unius civitatis vel regionis, Romae vel Italiae, sed

universalis omnium temporum, locorum et personarum ecclesia intelligitur, quae per totum orbem diffusa omnes sanctos ante legem, sub lege et in lege complectitur, teste Gregorio lib. 4. epist. Tandem vero illa honoris, dignitatis et ordinis prerogativa Romanae ecclesiae attributa degeneravit in potestatis, jurisdictionis et dominatus usurpationem (** de illa vero notione, qua ecclesiam catholicam Romana synagoga considerat, ratione jurisdictionis quam in omnes alias sub unius capitis visibili communione sibi adhaerentes habet, altum est in hoc silentium. Neque subjectionem istam in ecclesia tantum sororia, id est aequalis necessitudo ecclesiarum, ac hodie plane in tyrannidem abiit, quam in ecclesiasticis et secularibus Romanus papa sibi arrogavit ex quo Romanam suam ecclesiam catholicam appellavit. At quid cum doctrina commune habet doctrinam? Si catholica dominatio facit ecclesiam catholicam, quid impedit, quominus tempore florentis ecclesiae Romani Romana ethnica dicatur fuisse catholica? interim non dicam, plurimas ecclesias Christianas in Africa, in Aegypto, in Aethiopia esse, quae nomen Romani pontificis audiverunt, nedum tyrannidi ejus colla submiserint; plurimas ita ecclesias esse, Graecas scilicet in Asia, quasdam in Africa, quae dominationi ejus fortiter resistunt, plurimas in Europa, quae violentum dominum illius jugum excusserunt.

159. Monenda hoc loco tria: 1. Pontificii nomen esse contentos nomine catholico, sed vocari Romano-Catholicos, id quod experti sunt, qui nomen Harpyiarum, inquisitorum scilicet, in hoc nomen converterunt. Atqui hac ratione ostendunt, se non esse veros catholicos, quia ecclesiam alligant ad certum locum, scilicet Romam. Sive enim Romana ecclesia appellatur pro Romanae urbis ecclesia, sive pro tota potestate, non potest dici catholica, quia potestas nunquam est universale, species non est generum, corpus non est integrum corpus. 2. Illi, quibus veritatem Bellarminus hoc loco unice videtur non solum vocantur Catholici, sed etiam Protestantes. Si ergo nos propterea non sumus Catholici, quia vocamur Lutherani, illi itidem non erunt Catholici, quia vocantur Pontificii ac Papani. ** Luc. Act. 20, v. 30. §. Unus est: *A papa Papam nec veremur, nec erubescimus, imo in eo verum orthodoxae fidei elogium testimoniumque agnoscimus ac profiteamur.* Conferatur Romanus in mur. Babylon. quam ipse vocat civitatem fund. 9. p. 226. et 227. ** Si denominatio a papa repugnat nomini catholico, utique etiam deus a papa illi repugnabit, quia papa est homo. cum jure canonico dicere velimus, *papam esse deum* c. satis dist. 96. Gloss. in verbo declaramus: *cum inter nonnullos extr. de verbor. sig. Papa dominus Deus noster.* Bellarminus probat nomen Papistae, cum deducatur (a papa, qualis fuit Petrus et Christus ipse. deducimus: nec Petrus, nec Christus fuerunt pontifices impudenter hoc loco Bellarminus asserit,

den in ecclesia denominationem interdixit. Iustus vel Petrus fuerunt papae, unde facti Christiani non fuerint statim dicti Papistae? papa nomen accipere, cur non etiam a Petro, eorum hypothesei fuit papa, Petriani dici posset hoc improbat Paulus 1. Cor. 3, v. 4. ac Athanasius contra Arian. recte monet, *nos non a beatis praecceptoribus nostris appellationes adeptos a Christo Christianos esse et nuncupari.* in Ps. 44: *Quotquot genuerunt apostoli in evangelii, eos non Paulinos aut Petros Christianos nominabant.* Si rem ipsam velimus, illi rectius a suo papa vocantur quam nos a Luthero Lutherani. Papam agnoscunt pro ecclesiae suae capite, pro omnium controversiarum iudice, decreta auctoriori ex Scripturis examine et probantur, adeoque pro unico fidei suae illam habent; nos vero Luthero nihil tale seu doctrinam illius amplectimur, non Luthero est profecta, sed quia Scripturis adprehendimus esse consentaneam, ultima nostrae resolutio non fit in auctoritatem sed apud Pontificios in scrinium papalis sed attendimus voci Christi in Scripturis ad quam fidei *ἡγουμένη* ut minister Lutherus nos deduxit. Subjungit Bellarminus *illis vocari Papistas nisi a Lutheranis et vicinis regionibus.* Respondemus: *nam vocamur Lutherani et sectarii nisi a suis sectariis, frivolum igitur est ex solo hoc argumentum ducere, sed ad rem ipsam.* Apud quos fides catholica ex tabulis litterarum catholicis esse cognoscitur, illi catholici, non autem qui ab hominibus sunt. ** Qui secundum apostolicam disciplinamque doctrinam Patris et Filii et veri unam Deitatem sub pari maiestate et unitate credunt, jubentur amplecti nomen catholicorum Cod. de summ. Trin. Sanctos, hoc est se profiteri Catholicos. ecclesiae socii credunt unam Patris et Filii sancti Deitatem. Ergo. Porro: Religiō habet et universalitatem externam et illa vere est catholica. At talis est nostra. Sive enim universalitatem spectes extrinseca est, loci, aetatis, temporis; sive quae in ipsa orthodoxia prophetica et consistit, conspicitur ea in nostra ecclesiae denominatio ab homine repugnat nomini ut monachi illorum ab Augustino vocantur, a Dominico Dominicani, a Franciscani? Certe Augustinus, Dominicus et Franciscus fuerunt homines, jam vero illi non solum suis conventiculis talia nomina imponent etiam in nominibus illis gloriantur. in lib. de incarn. sacram. c. 9. tom. 2. Arianis: *Quomodo negant magistrum, dum sequuntur?* **

160. Membrum tertium. Ex eo quod vocamur Lutherani, Bellarminus colligit, *nos non esse Catholicos nec verae ecclesiae cives.* Respondemus: 1. nos hoc nomen minime nobis imposuimus, sed ab adversariis nobis impositum discretionis causa sano sensu eo nos appellari permittimus. 2. Lutherus ipse tom. 2. german. Jenens. fol. 92. fac. 1. graviter monet, *ne quis Lutheranum se vocet hoc sensu ac respectu, ut Lutherum pro fidei magistro et primo auctore habeat,* ergo hanc nominis Lutherani significationem invita veritate Bellarminus nobis tribuit. ** Lutherus tom. 6. Witeb. f. 372: *Wiewohl ichs nicht gerne habe, daß man die Lehre und Leute lutherisch nennet, und muß von ihnen leiden, daß sie Gottes Wort mit meinem Namen schänden, so sollen sie doch dem Luther die lutherische Lehre und Leute bleiben lassen und zu Ehren kommen, wiedekum sie und ihre Lehre untergehen.* Tom. 2. Jen. Germ. f. 81. a. an Hartmut von Kronenberg: *Die Christen glauben nicht an den Luther, sondern an Christum selbst, das Wort hat sie und sie haben das Wort. Den Luther lassen sie fahren, er sei ein Bube oder heilig. Gott kann sowohl durch Balaam als durch Esaiam, durch Caiphā als durch St. Peter, ja durch einen Esel reden, mit dem halte ichs auch, denn ich kenne auch selbst nicht den Luther, will ihn auch nicht kennen. Ich predige auch nichts von ihm, sondern von Christo. Der Teufel mag ihn holen, wenn er kann. Er lasse aber Christum mit Frieden bleiben, so bleiben wir auch wohl.* f. 92. a.: *Wahr ist, daß du ja bei Leib und Seele nicht sollst sagen, ich bin lutherisch oder papistisch, denn derselben ist keiner für dich gestorben, noch dein Meister, sondern allein Christus und sollst dich Christen bekennen. Aber wenn du es dafür hältst, daß des Luthers Lehre evangelisch und die des Papstes unevangelisch sei, so mußt du den Luther nicht so gar hinwerfen, du wirfst sonst seine Lehre auch mit hin, die du doch für Christus Lehre erkennest, sondern also mußt du sagen, der Luther sei ein Bube oder heilig, da liegt mir nichts an; seine Lehre aber ist nicht sein, sondern Christus selbst, denn du siehest, daß die Tyrannen nicht damit umgehen, daß sie nur den Luther umbringen, sondern die Lehre wollen sie vertilgen, und der Lehre wegen taten sie dich an und fragen dich, ob du lutherisch seist; hier mußt du wahrlich nicht mit Rohrworten reden, sondern frei Christum bekennen, es habe ihn Luther, Claus oder Georg gepredigt, die Person laß fahren, aber die Lehre mußt du bekennen.* Confer. tom. 2. Jen. fol. 104. Von beiderlei Gestalt der Sacramente. Tom. 4. Jen. fol. 317. a.: *Der Luther selbst will nicht lutherisch sein, ohne sofern es die heil. Schrift rein lehret.* Tom. eod. fol. 511. a. ex Ps. 7: *Ist doch meine herzlichste Bitte und Wunsch, mein fleißiges Lehren und Schreiben nicht anders denn dahin gerichtet, daß der elende Haufe deines Volkes, so durch Menschenräume und Secten so jämmerlich zertrennet und verirret, wiederum zu dir belehret würde, in dem einigen Glauben und Geist dich erkennen als ihren einen Hirten und Meister, um welcher willen ich auch noch bitte, du wollest dich und dein Wort erhöhen und*

An ecclesia
Lutheranorum
sit catholica.

erhalten durch unser Amt, auf daß sie bei dir und um dich in solchem einigen Glauben bleiben mögen; denn ich ja nicht gesucht habe, daß sie an mir hängen sollten, oder ich ehrlich und hoch werde, sondern zu dir habe ich sie gewiesen und an dich gehängt, daß du hoch und empor, herrlich und löblich unter ihnen sein solltest. Dergleichen sage ich auch, spricht er in der Auslegung über das 7. cap. Joh. tom. 2. Isleb. fol. 229. a. das Evangelium ist mein, zu unterscheiden der andern Predigt, Lehre, die sonst meine Lehre nicht haben, darum sage ich, das ist meine, des Luthers Lehre, und sage doch auch, es ist nicht meine Lehre, sie ist nicht in meiner Hand, sondern Gottes Gabe. Vide locum in den Wechelschriften der Darmstädtischen p. 79.** 3. Non dicimur a Luthero Lutherani, sicut ab Ario olim dicti sunt Ariani, a Nestorio Nestoriani etc. Lutherus enim non excogitavit novas doctrinas haereticas, sicut Arius et Nestorius, sed papalibus erroribus noviter in ecclesiam introductis ex verbo Dei

XI. 230. monstratis ac repudiatis ad antiquam fidem catholicam nos revocavit. Denominamur igitur, vel potius denominari nos patimur a Luthero, non ut novae haereseos doctore, quo modo ab Ario dicebantur olim Ariani, a Nestorio Nestoriani etc. nec ut novae regulae inventore, quo modo a Francisco dicuntur Franciscani, a Dominico Dominicani etc., sed ut antiquae fidei assertore, papismi eversore et ecclesiarum repurgatore divinitus excitato. 4. Cum enim Romana ecclesia et ejus asseclae monstratam ex Scripturis evangelicam veritatem agnoscere nollent, sed errores inveteratos stylo et pilo propugnare pergerent catholico nomine sibi solis arrogato, inde factum, ut *διὰ τὴν αἰτίαν* causa nomen evangelicum et Lutheranismum nobis cederet, ut nostra ecclesia ab illorum coetibus non fidei solum professione, sed etiam nominis discretionem sejungeretur. Lutherani ergo dicimur, quia amplectimur doctrinam illam, quam Lutherus divinitus excitatus erroribus papalibus diu immersam in lucem iterum protulit et contra papistas fortiter propugnavit. 5. Ac talem ab homine denominationem non pugnare cum nomine catholico et Christiano ostendit res ipsa; ostendit etiam veteris ecclesiae historia, in qua orthodoxi ab Arianis vocati sunt *Athanasiani*. Cum primis vero luculenter illud probat Chrysostomus homil. 33. in Acta circa finem tom. 3. p. 438. c. d.: *Numquid scindimur ab ecclesia? Num ab hominibus cognomen habemus? Numquid nobis dux quidam est, sicut illi Marcion et illi Manichaeus, huic Arius, alteri vero alius haereseos dux? Quodsi et nos agnominationem cujusdam sortimur, sed non ut ab haereseum principibus, sed ut ab his, qui praerunt nobis et gubernant ecclesiam. Non habemus doctores super terram, absit, unum habemus in coelis. Et illi, inquit gentilis, eadem praeterunt. Sed assistit nomen accusans illos et obturans nomina etc.*

Haereticum
nomen
quod mo-
do aecle-
siasticis
placet.

161. Quia vero Bellarminus et hic et alibi passim nos vocat *haereticos* catholicorum et Christianorum nomine indignos, ideo nominis hujus ambi-

guitas explicanda est. Aut enim accipit vo-
in ea significatione, quae est vera, genuina,
pria, Scripturis sacris et patribus usitata,
contra regulam fidei perversa sententia per
defensa, et tum negamus, nos esse haereticos
in ea significatione, quae in officina Romani
muni causa est, ut haereticus sit, qui non ob
singulis papae decretis, et tum libenter
juxta hanc definitionem papalem nos esse
cos. Tertullianus de praescript. c. 37: *Un-*
dei aut inimici apostolis nisi ex diversitas
nae, quam unusquisque de suo arbitrio
apostolos aut protulit aut recepit. Augustinus
18. de civ. Dei c. 51: *Qui in ecclesia Chri-*
stiana aliquid praevalens sapientiae (al. sententiae)
corrupti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt
contumaciter suaeque pestifera et mortifera
emendare nolunt, sed defensare persistent,
sunt. Hanc descriptionem haereticorum si
buere velint Pontificii, demonstrare eos pri-
tet, quod a doctrina sana et apostolica sece-
fecerimus. c. Haereticus et c. Dixit. 24. quod
nitus haereticus, qui *temporalis commodi*
me vanae gloriae principatusque sui laetitia
falsas ac novas opiniones gignit et
** (c. Haeresis 24. quod 3: *Quicumque aliter*
ram intelligit quam sensus Spiritus sancti
a quo scripta est, licet de ecclesia non res
tamen haereticus appellari potest et de car-
ribus est eligens, quae pejora sunt. c. Qui
sia ibid.: *Haeretici esse dicuntur, qui quae*
sapiunt, contumaciter defendunt. Toletus
instruct. sacerdot. c. 3: *Haeresis est error*
hominis Christiani fidei catholicae ex parte
rius. Sunt igitur quatuor ad haeresin ne-
1. error in intellectu; 2. ut error ille sit di-
trarius, non enim omnis error haeresis est
2. 2. quod 11. art. 2; 3. ut error ille fidei co-
sit cum pertinacia in voluntate conjunctus
ille, qui errat, sit Christianus, id est ecclesiae
baptismus incorporatus. Augustinus de urbe
c. 1. distinguit inter *haereticum* et eum qui
haereticus.)** Hanc definitionem non nobis
Papistis convenire, late ostendit Vergerius li-
bris in literas papae ad senatores laicos regi-
niae. Idem judicium de illa definitione haereticorum
quae traditur part. 2. decret. caus. 24. quod 3.
Qui non ad propheticas voces, non ad apostolicas
litteras, non ad evangelicas auctoritates, sed
ipsos recurrunt, magistri erroris existunt; quod
finitio non nobis, sed Pontificiis convenit. Ita
tores Gratianus, Valentinianus et Honorius
runt, ut haereticorum numero habeatur, qui
argumento a judicio catholicae religionis
detecti fuerint deviare leg. 2. C. de haereticis
per tramitem et judicium catholicae religionis
ligitur *regula fidei*, ut ex Acursio et Saliceto
Dauth. de testam. f. 300. Ac necessario addendum
quod non quaevis deviatio a fidei regula facit
haereticum, sed ea solum, quae cum pertinacia

et fundamentum fidei convellit. Augusti-
 162: *Qui sententiam suam quamvis fal-*
se peruersam nulla pertinaci animositate
praesertim quam non aulacia praesum-
pepererunt, sed a seductis atque in er-
sis parentibus acceperunt, quaerunt autem
citidine veritatem, corrigi parati cum in-
aequaquam sunt inter haereticos depu-
teresi eo modo definitae opponitur doctrina
quae regulam fidei incorruptam retinet,
definit novell. 115. §. Si quis: Quae
in concilio, Nicaenum, Constantinopoli-
phesinum primum et Chalcedonense am-
 Sozomenus lib. 7. hist. eccles. c. 4: *De-*
mperator Theodosius, se velle, ut illorum
ecclesia diceretur catholica, qui Trinita-
tem aequali honore colerent; qui diversum
eos haereticos appellari debere. Atqui
naquam discessimus a fidei regula, vel a
lorum conciliorum canonibus; nec fidem
abnegavimus, inde quidam episcopus Ger-
ardore generis et auctoritate conspicuus
 Augustanis anno 1530. celebratis in
 perii consensu dixit, *Lutheranos non*
haereticis haberi ac damnari, cum
Christianae fidei articulum negent, refe-
ndro conc. 7. contra Feucht. pag. 214.
 is quaedam haeretici definitio, quam Ro-
 mo excogitarunt arbitrato. Lucius papa
 indam de haeret.: *Universos, qui de sa-*
crporis et sanguinis Domini nostri Jesu
ei de baptismo, seu de peccatorum
et matrimonio vel reliquis ecclesiasticis
aliter sentire aut docere praesumunt,
romanta Romana ecclesia praedicat et
et generaliter quoscunque eadem Romana
et singuli episcopi per dioeceses suas cum
ericorum vel clerici ipsi sede vacante
ho, si oportuerit, vicinorum episcoporum
judicaverint, vinculo perpetui anathema-
mus. Idem repetitur c. excommunicamus
tit. et c. Principes 23. q. 5. ac causa hu-
onis redditur c. si inimicus 11. q. 3. quia
pus, qui solis luce fruatur, cui papa est
 Glossa in c. Nulli. dist. 19. itidem definit,
 ticum, *qui non in omnibus et singulis ob-*
lcretis papae, vel non credit iis omnibus,
ecclesia Romana pro veris tradita sunt.
 utionem comprobatur etiam praxis ecclesiae
 quae ad rogum damnat illos, qui contra
 reta vescuntur carnibus die prohibito, qui
 ipturas lingua vernacula, qui nolunt mis-
 etc. Sed haec regula est valde irregula-
 ra, cum papae decreta non sint principia,
 principio, videlicet Scriptura sacra, pro-
 unt. Accedit, quod papa saepe decernat
 commenta futilia et nugatoria. Canoniza-
 conformitatum Francisci, in quo f. 234.
 haeretici dicuntur, quotquot non credunt
 is illis nugis, imo blasphemis de Fran-

cisco relatis. Sic papa definiuit ecclesiae credendum,
 quod *Dominicus plura miracula ediderit, quam*
Christus et omnes ejus apostoli, ac quod ipso nemo
major in terris exstiterit, referente Antonino Floren-
 tino in historia Dominici. Aventinus lib. 3. annual.
 refert, quod Zacharias papa episcopum quendam
 Germanum nomine Virgilium mathematicis artibus
 eruditum haereseos damnaverit, quod *antipodus esse*
 statuerit. In hac significatione si accipiatur haere-
 seos vocabulum, haud inviti fatemur, nos esse haere-
 ticos, neque enim omnibus decretis papae obtem-
 peramus, nec credimus omnibus illis, quae in eccle-
 sia Romana pro veris habentur, sed ex verbo Dei
 de his inquirimus; nec inficias imus, esse antipodas,
 cum demonstrationibus mathematicis et evidentia ra-
 tionum convincamur, nec fidem adhibemus sonoris
 illis de Francisco nugis. Patiamur igitur, nos dici
 hoc sensu haereticos, quia separamus pretiosum a
 vili Jer. 15, v. 19. ac *ἀποδοῦναι*, eligimus, quod verum
 et pretiosum spreto mendacio ac vili; ** Actor. 24,
 v. 14: *Confiteor tibi, quod secundum hanc sectam,*
quam vocant haeresin, servo Deo patrio credens
omnibus, quae in lege et prophetis sunt scripta.**
 Pontificii contra sunt haeretici, quia eligunt menda-
 cium pertinaciter repudiata divina veritate.

XI. 233.

SECTIO II.

DE SECUNDA ECCLESIAE NOTA
A BELLARMINO ASSIGNATA, VI-
DELICET ANTIQUITATE.

162. *Membrum 1. Sitne antiquitas genuina et pro-*
pria ecclesiae nota. Respondemus: 1. Antiquitas est
vera κατ' ἀλήθειαν talis, vel apparens κατὰ δόξαν
talis. 2. Antiquitas est vel prima, quae originem
suam ad Deum ipsum sive divinam revelationem
referre potest, vel post primam orta, quae post di-
vinam patefactionem subingressa aliquot seculis du-
ravit. 3. Antiquitas vel conjunctam habet doctrinae
coelestis veritatem ac sinceritatem, vel ab ea est se-
juncta et separata. Hisce distinctionibus praemissis
dicimus, antiquitatem, quae opinione duntaxat talis,
quae non potest originem suam referre ad divinam
revelationem quaeque non habet conjunctam doctri-
nae coelestis veritatem ac sinceritatem, eam inquam
antiquitatem non esse genuinam et propriam eccle-
siae notam, id quod sequentibus demonstramus argu-
mentis. 1. Divino praecepto jubemur scrutari, num
antiquitas, quae praetenditur, sit vera et prima an-
tiquitas conjunctam habens divinae revelationis ori-
ginem et doctrinae coelestis veritatem. Ergo anti-
quitas sola et per se non est nota ecclesiae.
 Antecedens patet. Ezech. 20, v. 18: *Edixi filiis*
illorum in deserto: in statutis patrum vestrorum
 nolite ambulare, et judicia illorum ne observetis,
nec idolis illorum polluamini; v. 19: ego sum Je-
hova Deus vester, in praeceptis meis ambulate et

Num an-
 tiquitas
 sit nota
 ecclesiae.

Argu-
 menta
 nostrae
 negati-
 vae
 I. Ex
 Scriptu-
 ris.

judicia mea observate ac facite ea. Doctrinae Christi et apostolorum novitatis crimen objiciebatur. Marc. 1, v. 27. exclamant Judaei: *τίς ἡ διδασχὴ ἡ ταύτη αὐτῆς; quanam haec est nova doctrina?* Act. 17, v. 19. Athenienses ad Paulum dicunt: *Possumusne scire, quanam sit nova illa, quae a te proponitur doctrina?* Sed haec erat novitas duntaxat apparens, quae videbatur talis illis, qui erroribus veteribus erant innutriti. Quemadmodum igitur vere fidelium erat ab externa illa novitatis specie animos et occurrere ac veram antiquitatem in sacris literis inquirere, sicut Beroenses hoc nomine commendantur Actor. 17, v. 11. quod de doctrina Pauli et Silae *ex Scripturis*, non autem ex apparentis antiquitatis specie judicium fecerint; ita quoque nobis adhuc incumbit non moveri specioso antiquitatis praetextu. sed ex Scripturis de unaquaque doctrina, an vere antiqua sit, judicare. Matth. 19, v. 3. Pharisei in quaestione de divitiis provocant ad antiquitatem, quod per multa secula in populo Judaico illa fuerint usitata, sed Christus revocat eos ad veram et primam antiquitatem in sacris literis descriptam, v. 4. *ab initio non fuit sic*, suo igitur docet exemplo, in quaestionibus fidei nullam diuturnae consuetudinis, apparentis antiquitatis vel praescriptionis cujusdam habendam esse rationem, sed ex sacris literis, quae sunt omnium antiquissimae, veritatem esse investigandam. 2. Quod ecclesiae non convenit semper, non est genuina et propria ecclesiae nota. Ratio patet ex definitione proprii. Atqui antiquitas non convenit ecclesiae semper et perpetuo. Ergo antiquitas non est genuina et propria ecclesiae nota. Assumptum constat, quia fuit tempus, quo ecclesia vera nondum erat antiqua. Sive enim ecclesiam V. T. respicias, illa principium habuit in Adamo; sive N. T. ecclesiam respicias, illa initium habuit tempore Christi et apostolorum, unde inferimus hoc modo: Quo tempore res suum sortitur initium, eo nondum est antiqua. Sed ecclesia V. T. tempore Adami, ecclesia N. T. tempore Christi et apostolorum suum sortita est initium. Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 5. §. sed in: *Christiana religio jam recens nata mox oppugnata fuit a scribis et Phariseis*, ubi ipsemet infantiam quandam religionis Christianae agnoscit. Ergo tum nondum fuit antiqua. Jesuitae hodie gloriantur, quod in novis insulis multas constituent et fundent ecclesias. Eae vero non sunt antiquae, sed novae, num vero propterea dicent, non esse veras? Si respondeant, propter consensum cum antiqua catholica ecclesia eas esse antiquas; respondemus, id longe rectius de nostris ecclesiis dici posse, quod cum antiqua catholica et apostolica ecclesia consentiant, id quod ex Scriptis apostolicis in singulis confessionis nostrae articulis demonstrare parati sumus. Desinant igitur novitatis accusatione nos premere. Praeterea quaerimus, in quo tandem novae ac recentes illae ecclesiae cum antiqua catholica ecclesia consentiant? certe non in temporis antiquitate, quia ante annos non ita multos sunt plantatae. Ergo in doctrinae veritate. At ex eo

consequetur, doctrinae veritatem, non autem ris antiquitatem esse ecclesiae notam, et veritatem ecclesiae aestimandam esse ex veritate doctrinae, quae est quasi anima antiquitatis, absque qua antiquitas est cadaver anima destitutum. Illa antiquitas, quae respicit antiquum illum Dan. 7, v. 13. quae divinam habet originem veritate doctrinae est conjuncta. 3. Quod venit soli ecclesiae, non est genuina et propria nota. Ratio asserti manifesta est ex definitione proprii. Jam vero antiquitas non convenit soli ecclesiae. Ergo antiquitas non est genuina et propria ecclesiae nota. Assumptum constat primo ex eo, quod Irenaeus in libris de civitate Dei ostendit, jam ab initio generis humani fuisse duas civitates, una dei, una diaboli; secundo ex gentilium exemplo. Irenaeus in suis contra Christianos disputationibus, ubi ad antiquitatem provocarunt. Justinus apostolus ethnicis tribuit, quod dixerint *τὰ παλαιὰ τὰ εἰρηνηστικὰ ἡμῶν*. Symmachus ethnicus in epistola ad Theodosium, quae exstat apud Ambrosium, epist. 30: *Si longa aetas auctoritatem religionis conciliat, servanda est tot seculis fides et consuetudo, sunt nobis parentes, qui secuti sunt feliciter. Romam nunc putemus assistere atque legem cum agere sermonibus. Optimi principes patriae, reveremini annos meos, in quos ritus adduxit, ut utar ceremoniis avitis. Hic cultus in leges meas orbem redegit. Hic enim quod epist. 32. Ambrosius huic archiepiscopo Symmachi respondet, idem Pontificis respondimus. Reprehendit messem, quia sera facta est; reprehendit vindemiam, quia in occasu est; reprehendit olivam, quia postremus est fructus. Messis nostra fides est, quae ab ortu mundi habet in sanctis, sed postrema aetate se deinde populos, explosa igitur ea opinione, quae a veteribus valuit, id quod erat verum, jure praelata. Lactantius lib. 2. institut. divin. c. 6. p. 88. titulis sic scribit: *Haec sunt religiones, quae a majoribus suis traditas pertinacissime tueri, defendere perseverant, nec considerant, quid sit veritas, sed ex hoc probatas atque veras esse confidunt, eas veteres tradiderunt, tantaque est auctoritas, ut inquirere in eam scelus esse censetur.* **Caecilius orator paganus apud Minutium. Quanto venerabilius, ac melius antistites majorum excipere disciplinam, religiones colere, Deos, quos a parentibus ante imbuti mere quam cognosce familiarius, adorare numinibus ferre sententiam, sed prioribus Chrysostomus in 1. Corinth. homil. 7: *Fertur, quamvis certo eorum intelligeret errorem, colerent, solennitatibus tamen et aliis eorum consuetudinibus condescendisse, ut puta qui consuetudinem pugnare non posset. Quod re ipsa a Socrate didicit, qui suspectus quaedam consuetudinem innovasse, tantum abfuit, ut quae assequeretur, ut et vita, quamvis defensu, et**

et in praesentia videmus homines a opinione in impietate perseverantes, qui accusati cum nulla se possint ratione patres, avos et proavos in suam adducunt consuetudinem appellaverunt, in dogmatibus est, longe firmiter efficitur. et quidvis aliud mutare quam religionis consuetudinis reverentiam.** Augustinus est V. et N. T. q. 114: *Pagani antiqui verum se tenere contendunt, quia quod antiqui inveniunt, falsum esse non potest, quasi aut vetus consuetudo praejudicet veritati.* est: *Hic est mos diabolicus, ut per anteduce[m] commendetur fallacia.* ** Isidorus lib. 46. ethnico cuidam objicienti, evangelium novum atque de veteri descendente[m] consuevit, respondet: *Neque enim grave est aut aliquid innovare, cum utilitas novitatis est; non enim noxia et utilia temporis perpenduntur, verum id explorandum antiquioribus rebus vitium inveniat, an recentioribus virtus reperiat.* ** Arnobius adv. gentes p. 47: *Antiquiora, inquit, vestra sunt ac per hoc et fidei et veritatis, quasi vero errorum non antiquior mater sit et non ipsa pepererit res impissimas Dei notas ignominiosis contra fabulis? ante millia enim annorum transierunt falsa et audiri et credi; et verum est, fidem vicinis et finitimis locum inesse longinquitate distantibus?* nobis lib. 2. contra gentes p. 55. p. 117: *veritate loquimini religionum nostrarum, quae in mentem non veniunt, nec curatis quando exorti sint dii vestri, quas origines, quas causas, vel ex quibus proruperint ex radicibus. Cujus autem est pudoris, recundiae cujus, quod agere te videas, non reprehendere? maledicti et criminis, quae in te possunt reciproca vicissiteri?* etc. lib. eod.: *Religionis auctoritate tempore metienda etc.* Pergit Arnobius: *gerimus nos, novum est; quod autem vos, et nimiae vetustatis. Et quid istud autem nostram causam rationemque contrahit? res est, quam gerimus, quandoque et vetus, quam vos agitis, sed temporis coepit, nova fuit repentina. Religionis veritas non est tempore aestimanda, sed colere quis die, sed qui coeperis, contra.* Ante quadringentos annos religio, inveni non fuit, et dii vestri non fuerunt antequam duo. p. 119: *Omnipotens et primus a vobis videtur res esse et qui cum venisset, inauditas, incognitas, repentinas inducere religiones? Estne illo antiquior, aut quod eum praecedat re, temere, potest aliquid inveniri? nonne solus immortalis et perpetuus solus est?* etc. **

Cum Rocharius rex Frisonum circa annum Domini 720. baptizandus esset et pedem unum sacro lavacro jamdum intinxisset, quaesivit, ubinam major pars suorum antecessorum constituta esset, in inferno, an in paradiso? et audiens, plures esse in inferno, mox intinctum pedem retrahens, *Rectius est, dixit, plures quam pauciores sequi.* Nimirum hae fuerunt perpetuae gentilium de antiquitate religionis suae gloriationes, quibus Ambrosius, Augustinus, Arnobius et alii ex veteribus responderunt, non ex antiquitate, sed ex veritate religionem quamque aestimandam. Idem nos respondemus Pontificiis, imo quod ipsi respondent Indis ad fidem Christianam convertendis, idem sibi responsum statuunt a nobis. Xaverius Jesuita libr. 4. epistol. 1: *Indi ne Christiani fierent, causam hanc afferebant, se a majoribus suis semper deorum cultores existisse, sacerdotibus suis Bonis plurima largitos esse etc.* Acosta lib. 2. de salut. Indor. procur. c. 18: *Difficillimum nobis apud Indos fidei impedimentum ex ipsa inveterata consuetudine proficiscitur, ubique sane consuetudo magnas vires habet, sed apud barbaros maximas.* Tertio ex eo, quod corruptelae, superstitiones et haereses complures de antiquitate gloriari fuerint XI. 230. solitae, contra vero novitatis crimen verae doctrinae fuerit objectum. Homines antediluviani Noachum, Sodomitae Lothum justitiae praeconem audire noluerunt, procul dubio quia novam et ab illa, quae longa annorum serie usitata fuerat, diversam doctrinam proponere visi fuerunt. Moysen repudiarunt Aegyptii, quod novos cultus videretur docere. Quis est Dominus, inquit Pharao Exod. 5, v. 2. *ut audiam vocem ejus et dimittam Israël? nescio illum Dominum.* Idololatria Israëlitica antiquitatis titulo contra prophetas superbivit, cultus Baaliticus antiquitatis schemate sese venditavit; contra vero prophetae divinitus excitati ad reformandam idololatriam novatores audire coacti fuerunt. Samaritani ad antiquitatem provocabant in suis adversus Judaeos disputationibus. Carol. Sigonius lib. 2. de republica Hebraeor. c. 6: *Eligebat Deus duas urbes cultus sui, Silo in Samaria et Jerusalem in Judaea, in illa tabernaculum, in hac templum suum constituebat, rejecta Silo diligebat Jerusalem.* Samaritae nihilominus cultus divini laudem sibi vendicabant, eo quod in Silo primum invocatum esset nomen Domini. Judaei contra ad se id decus trahebant, eo quod postea Deus Sionem, id est Hierosolimam, Silo praeposuisset. Corn. Jansenius in c. 4. Johannis: *Mulier Samaritana pro antiquitate loci divini cultus contendebat et objiciebat exemplum Abrahæ et patriarcharum. Patres nostri, inquit, adoraverunt in hoc monte, Judaei vero se prophetarum et verbi divini (NB) auctoritate suum cultum tuebantur. Samaritani contra sibi videbantur antiquitatis vestigiis insistere. Pharisei repudiarunt Christum, quod videretur novam doctrinam afferre etc.* Nemo igitur antiquitatis specie sese decipi, aut novitatis objectione in fide turbari patiatur, sed

ex scriptis prophetiis et apostolicis inquirat, quae-
nam sit vera antiquitas ad divinam revelationem
suam referre potens originem et doctrinae sinceritatem habens conjunctam. Quemadmodum sub eodem militari signo progredientibus non adspiciendus est secundus aut tertius, qui proxime antecedit, quorsum illi gressum instituunt, verum supra omnes ad ipsum vexillum intendendi sunt oculi; sic nobis in militante ecclesia sub Christi signo per successiones seculorum pugnantibus non ad illos majores, qui proxime nos praecesserunt et quid illi instituerint, respiciendum, verum supra omnes ad ipsum Christum tanquam unicum militantis ecclesiae signiferum mens elevanda erit. Quemadmodum ad ipsum fontem recurrendum, si rivulus fluat turbidus; sic ad fontes prophetorum et apostolicorum scriptorum unice recurrendum, si quid labis et vitii religio Christiana tot seculorum decursu contraxit.

2. Ex patribus.

4. Patres non provocant ad solam antiquitatem, sed ex veritate judicandam esse antiquitatem pronuntiant. Ignatius in epist. 6. quae est ad Philadelph. memorat, sibi a quibusdam fuisse objectum: *ἐάν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὕρω τὸ εὐαγγέλιον, οὐ πιστεύσω, nisi evangelium in antiquis invenero, non credam*; quibus ipse respondet: *ἐμοὶ ἀρχαία ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, οὐ παραχοῖσαι πρόδηλος ὄλεθρος, Jesus Christus mihi pro archivis est, cui non parere manifestum est exitium*. Postea subjungit: *αὐθεντικὸν μοι ἐστὶν ἀρχαίων ὁ στανρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις περὶ τούτων*. Justinus apol. 2. pag. 46. *τὰ ἔθνη πρὸ τῆς ἀληθείας τιμὰν, consuetudini veritatem posthabere, ἀνοήτων esse* dicit in epist. ad Diognetum p. 381. ostendit, Christianismum olim fuisse habitum *καιρὸν γένος καὶ ἐπιτήδευμα*. Tertullianus in apolog. contra gentes c. 47. in princ. docet, sine divina literatura nullius momenti esse antiquitatem. Antiquior (inquit) omnibus veritas, ni fallor. Et postea subjungit: *Hoc mihi proficit antiquitas praestructa divinae literaturae, quo facile credam, thesaurum eam fuisse posteriori cuique sapientiae*. lib. 4. adv. Marc. c. 5. in princ.: *Id verius, quod prius; id prius, quod ab initio; id ab initio, quod ab apostolis, (ubi ostendit ad primam antiquitatem et divinae revelationis originem esse recurrendum.)* lib. de veland. virgin. c. 1. in princ.: *Veritati nemo praescribere potest non spatium temporum, non patrocinia personarum,*

XI. 257. *non privilegium regionum. Ex his enim fere consuetudo initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita in usum per successionem corroboratur, et ita adversus veritatem vendicatur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit. Si semper Christus et prior omnibus, aequae veritas sempiterna et antiqua res. Viderint ergo, quibus novum est, quod sibi vetus est. Haereses non tam novitas quam veritas revincit. Quodcunque adversus veritatem sapit, hoc erit haeresis, etiam vetus consuetudo. Tertullianum magistrum sequitur Cyprianus epist. 63: Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid alius*

ante nos faciendum putaverit, sed quid, omnes est, Christus prior fecerit. Neque minis consuetudinem sequi oportet, sed Litem. epist. 74: Consuetudo sine veritate erroris est. Clemens Alex. in orat. adhort. p. 22: Consuetudo suffocat hominem, avertit, abducit a vita, est laquens, est est malum ventilabrum. **Cyprianus ad J. Frustra quidam qui ratione vincuntur, eum nobis opponunt, quasi consuetudo veritate, aut non fuerit in spiritualibus si si melius fuerit a Spiritu s. revelatum episcop.: In evangelio Dominus: Ego sum veritas, non dixit ego sum consuetudo. ritate manifestata cedat consuetudo veritati. Quia consuetudinem veritas et ratio semper vincit. Chrysostomus in Gen. hom. 56: tantum animae damnum, qua de causa consuetudinem praetexere audeas? Et postea: modo non oportet consuetudinem praetexti, quod justum est inquirere. Ecce enim mala haec erat consuetudo, explosa est et nulli eam praetexere. Nusquam igitur, consuetudinem inquiramus, sed ubique et si quid est bonum, etiam si non sit fiat a nobis; et si perniciosum est, etiam si sit, fugiamus et aversemur. ** Hieronimus c. 9. Jer.: Nec parentum, nec majorum auctoritas est, sed auctoritas Scripturarum docentis imperium. Augustinus in qq. v. q. 114: Adpersit quaedam praestigiis per quae illiceret homines ad errorem, et est, ut per traducem antiquitatis committeretur fallacia. ibid.: Possunt etiam latrones pro se antiquitatem adferre. Arnobius tra gent.: Auctoritas non tempore aestimanda, sed auctoritas aeternae veritatis. Bernhardus epist. 91. ad abbates congregatos: Recordant a me et a nobis. Nolumus esse meliores quam patres nostrae auctoritatis. c. Si consuetudinem ex Gregorio: Si consuetudinem fortasse advertendum est, quod Dominus dicit: Ego sum veritas et vita; non dixit: Ego sum consuetudo, sed veritas; et certe, ut Cyprianus sententia, quaelibet consuetudo, quantumvis vulgata, veritati omnino cedere debet, et usus, qui veritati est contrarius, non est utilis. c. Qui contempta dist. ead. ex. Qui contempta veritate praesumit consuetudinem, aut circa fratres invidus est, aut circa Deum impius; quibus veritas revelatur; aut circa Deum est, inspiratione cujus ecclesia ejus instruitur. Dominus in evangelio, ego sum, inquit, dicit, ego sum consuetudo. Itaque re-

dat consuetudo veritati. c. Frustra dist. ead. Augustino: *Frustra quidam, qui ratione tur, consuetudinem nobis obijciunt, quasi major sit veritate, aut non sit in spiritum equendum, quod melius a Spiritu s. rest; hoc plane verum est, quia ratio et consuetudini praeponenda sunt, sed si consuetudo suffragatur, nihil oportet firmiter.* Consuetudo. etc. si solus dist. ead. ex superiores sententias repetit. Constant. C. quae sit longa consuet.: *Usus longus vincat rationem aut legem.* l. quae ff. de reg. jur.: *Quae ab initio non temporis spatio et fluxu non confir-*

modo vero probat Bellarminus, antiquitatem ecclesiae? 1. *Deus (inquit) ante erat diabolus. Ergo sine dubio vera antiquior est quam falsa.* Respondemus: utrobique par ratio inter Deum et diabolum et ecclesiam veram ac falsam, quia diabolus a Deo, ergo Deus est illo antiquior, suo effecto, sed ecclesia vera non est sine falsae. 2. Diabolus falsae ecclesiae tur antiquior Apoc 12, v. 9. ergo potest antiquam habere ecclesiam, id quod res statim enim vel certe haud longe post ista coepit cum vera ecclesia, ut ostendit de civ. Dei. 3. Deus antiquior est ecclesia, sed ecclesia vera non est fabulo, antequam enim Deus per verbum in ex hominibus colligere inciperet, diabolus a Deo apostataverat. 4. Aut loquimur de ecclesia in genere, aut de N. T. in specie. Si de ecclesia in genere potest dicere, quod vera ecclesia sit ista, quia aut ecclesia coepit in Adamo et in ipsorum liberis. Si in Adamo et ecclesia, ut a nobis recte asseritur, sane veram ecclesiam esse antiquiorem falsam, inus lib. 3. de eccl. c. 16. diserte nemo et Evam fuisse ecclesiam. Si in populo coepit ecclesia, utique et vera et simul coeperunt, vera quidem in Habel et in Caino. Si de ecclesia N. T. in nr, manifestum est, Judaeorum et palestinianas ea esse antiquiores. 5. Concedimus ecclesiam esse antiquiorem falsam, illa primis parentibus, haec vero in Caino ex eo nondum sequitur, antiquitatem istam, separatam scilicet a doctrinae veritatem illam, quae non est simpliciter revocari potest ad divinam originem, et notam. Illa antiquitas, qua vera ecclesia est falsa, conjunctam habet doctrinae divinae revelationis majestatem, adeo non divinam; sed antiquitas illa, qua oriuntur, hisce omnibus est destituta, dumtaxat seculorum successione trium Ecclesia dicitur ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖν, ab

evocando, est enim coetus hominum ex genere humano evocatus ad sanctae societatis consortium et coelestis hereditatis brabeum. Ergo evocatur ex alio coetu, qui non est vera ecclesia, ex quo ulterius sequitur, quod ecclesia quaedam particularis sit posterior coetu illo profano, e quo evocatur, et vicissim quod coetus ille profanus sit ecclesia antiquior.

164. 2. Matth. 13: *prius seminatum fuisse legimus bonum semen quam zizania. Ergo vera ecclesia antiquior est quam falsa.* Respondemus:

1. concedimus, ecclesiam veram esse antiquiorem falsam absolute et simpliciter loquendo, sed ex eo non potest inferri, quod particularis quaedam ecclesia statim ex eo judicanda sit vera ecclesia, quia est antiqua, oportet enim recurrere ad primam antiquitatem cum doctrinae veritate et divina origine conjunctam. Verbi gratia, ecclesia Baalitica disceptabat cum ecclesia a prophetis per verbum collecta de veritate. Baalitica ecclesia gloriabatur de antiquitate, interim quia destituebatur vera illa et prima antiquitate, quae divina origine et doctrinae sinceritate gaudet, ideo ex antiquitate qualicunque non poterat nec debebat agnosci pro vera ecclesia, sed ea, quae a prophetis per sinceram verbi praedicationem colligebatur, erat vera ecclesia. Sic pharisaica ecclesia tempore Christi gloriabatur, se esse veram ecclesiam, argumento antiquitatis potissimum innitens; sed ecclesia per praedicationem Christi et apostolorum collecta, licet gravaretur crimine novitatis, sola tamen erat vera ecclesia, nimirum quia pharisaicae ecclesiae antiquitas non erat vera et prima illa antiquitas divinae revelationis originem et doctrinae sinceritatem conjunctam habens. Idem de Romana ecclesia esto judicium. 2. Scopus parabolae nequaquam est docere, quod ecclesia vera sit antiquior falsa, sed quod in una eademque visibili ecclesia bonis mali et electis reprobi perpetuo sint conjuncti. Quodsi ergo ex hac parabola evinci deberet, ecclesiam veram esse antiquiorem falsam, probandum prius esset, dari aliquam ecclesiam, quae ex solis bonis et electis constet et in qua zizania nullum inveniant locum. 3. Bellarminus lib. 3. de eccl. c. 9. adducit hanc parabolam hoc fine, ut probet, *magnos et manifestos peccatores esse in ecclesia catholica.* Quomodo ergo quis per bonum semen veram ecclesiam, per zizania vero falsam ecclesiam hoc loco potest intelligere?

165. 3. *Ecclesia dicitur catholica, quia omni tempore fuit et similiter dicitur apostolica, quia fundata est ab apostolis, et proinde antiquissima. Ergo antiquitas est ecclesiae nota.* Respondemus: 1. Quibus respectibus ecclesia Christiana dicatur catholica, expositum est superius, inter illos est universalitas temporis, sed hic respectus nec primus nec praecipuus est. Prima vocis origine dicitur catholica respectu ad loci universalitatem, quia per totum orbem propagata non amplius angustis Judaeae limitibus fuit inclusa; praecipuo ac principali respectu dicitur catholica propter fidem catholicam. 2. Con-

2. Prius seminatur bonum semen quam zizania.

XL 239.

3. Ecclesia catholica est antiquissima.

cedimus, ecclesiam omni tempore fuisse, sed ex eo non sequitur, quod sola antiquitas et quidem ea, quae non potest revocari ad divinam revelationem ac destituta est veritate doctrinae comite, sit ecclesiae nota, quia jam inde ab initio mundi duae illae civitates Dei et diaboli, ecclesia vera et falsa, templum Dei et sacellum diaboli fuerunt conjuncta, quin imo Augustinus disputat, inter homines ex Adamo et Eva natos priorem fuisse civem seculi quam civem Dei. *In universo genere humano* (scribit lib. 15. de civ. Dei cap. 1.) *cum primum duae istae coeperunt nascendo atque moriendo procurrare civitates, prior est natus civis hujus seculi, posterior autem isto peregrinus in seculo et pertinens ad civitatem Dei, gratia praedestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia civis sursum.* Quomodo igitur antiquitas erit ecclesiae nota? Vide etiam enarrat. Psalm. 26. et 61. ubi matrem Babylonem antiquiorem matre Hierosolyma statuit. 3. Ecclesia dicitur apostolica principaliter ac praecipue propter hanc causam, quia apostolicam fidem et doctrinam tenet, vel ut Paulus loquitur Ephes. 2, v. 20: *Exstructa est super fundamentum apostolorum.* Quaecunque enim ecclesia fidem apostolicam amplectitur, illa est apostolica, si vel maxime non sit ab apostolis fundata; contra vero quaecunque ecclesia fidem apostolicam corrumpit ac repudiat, illa non est apostolica, si vel maxime ab apostolis olim sit fundata, ut Tertullianus libr. de praescript. adv. haeres. ostendit. Ergo prima ac principalis appellationis causa est doctrina apostolica, non autem origo ab apostolis. 4. Bellarminus sibi ipsi contradicit. Etenim si ecclesia dicitur apostolica, propterea quia ab apostolis est plantata, consequens fuerit, ecclesiam, quae non est ab apostolis plantata, non esse apostolicam. Jam vero novae illae ecclesiae in Indiis non plantantur ab apostolis, nisi forte Jesuitas apostolorum appellatione dignari velimus. Ergo non erunt apostolicae. Si respondere velit, *dici apostolicas propter consensum cum ecclesia Romana ab apostolis plantata*, re ipsa concedit, fidem et doctrinam apostolicam esse indicem ac testem apostolicae ecclesiae, quia consensus ille cum ecclesia Romana consistit in unius ejusdemque fidei professione, quam apostolicam esse gloriantur. 5. Ulterius aut ecclesia apostolica fuit omni tempore, aut coepit certo tempore, imperante scilicet Tiberio Augusto. Si prius, non potest dici apostolica inde atque ideo, quia fuit ab apostolis plantata. Si posterius, non erit catholica ex hypothesis definitionis

XI. 130 Bellarminianae, cui *catholica dicitur ecclesia, quia fuit omni tempore.* 6. Si ecclesia ab apostolis plantata est antiquissima, consequens fuerit, nullam ante apostolos fuisse ecclesiam. Sed fuit ecclesia ante apostolos, non solum vera, quia Israëlitica ecclesia V. T. fuit prior apostolis, sed etiam falsa, scilicet Judaica, a qua apostoli discedebant. 7. Si plantatio ab apostolis facta efficit, ut ecclesia quaedam sit vera, apostolica et antiquissima, utique etiam ecclesiae Graecae, quarum quaedam ab ipsis apostolis

fundatae sunt, erunt verae, apostolicae et antiquissimae ecclesiae. Sed consequens negat Bellarminus. Ergo et antecedens negare debet. Quod s. Bellarminus ex Tertulliano in apolog. c. 1. et Augustino lib. 18. de civ. Dei c. 37. et 38. *Christianam esse antiquiorem omnibus paenitentibus et conventiculis et Scripturam sacram esse rem ipsis diis gentilium;* id nondum probavit antiquitatem esse verae ecclesiae notam tantum, quae revocari potest ad divinam revelationem ac doctrinae coelestis veritatem habendam, de ea enim Tertullianum et Augustinum qui ostendit ipse verborum sonus. **
urgent locum ex Vincentio Lerinensi contra sectas cap. 25. ubi Catholicum definit, *qui universaliter antiquitus ecclesiam catholicam cognoverit, id solum sibi tenendum credere debet.* Respondemus: id libenter amplectimur per antiquitatem et consensum intelligatur antiquitas et is consensus, qui cum prophetis et apostolicis scriptis concordat, nec pro novo habetur, quod ex sacris bibliis demonstratur, etiamsi sub tenebris Pontificiis aliquamdiu et si ea intelligatur antiquitas, quae Vincentio antiquitas fuit. Vixit is circa annum 450. proinde ei antiquum, quod tempore apostolorum proximo post apostolos seculo in ecclesia fuit, neque enim antiquum putavit, quod tempore aut centum circiter annis aut ducentis eum annis natum est, multo vero minus, quod suum seculum in religione excogitatum est.

166. *Membrum secundum.* Sitne ecclesia Romana sive papistica omnium antiquissima ecclesia omnium monemus, dogmata ecclesiae Romanae non esse unius et ejusdem generis, sed quaedam enim Scripturis sacris sunt consentanea, quae ratione consensum ac societatem continent cum ecclesia Romana antiqua et apostolica fundata, per quae etiam accedente baptismo, quod integrum adhuc retinet, filios Deo generat, sicut olim ecclesia Judaea, quaedam vero dogmata sunt Scripturis sacris contraria, quae non habent originem in Scripturis, neque ab ecclesia Romana antiqua sunt plantata, sed noviter, posterioribus saeculis sunt introducta, ac illorum ratione propter papisticam sive Romanam, quia scilicet a Romanis pontificibus in professione et praedicatione illorum dogmatum sequitur. Quando igitur quaeritur, an Romana ecclesia sit antiquissima ecclesia, hoc proprie quaeritur, an hodierna ecclesia, quae pontifici Romano ut suo capiti uni versae doctrinae coelestis capitibus erroribus verbo Dei traditiones humanas adjungit, et ad promotionem fidei ad merita operum et proprias vias abducit, a Christo ad Antichristum pervenit, quae ut verbo dicam, quae fidem in concilio expositam amplectitur et propugnat, et antiquissima illa ecclesia, quod nos ubi innixi argumento: Quaecunque ecclesia

doctrinam apostolicam, nec conservat antiquam doctrinam ab apostolis propagatam, illa postolica nec antiquissima. Sed ecclesia moderna non retinet fidem et doctrinam antiquam, nec conservat antiquam illam doctrinam ab apostolis propagatam. Ergo non est apostolica antiquissima. Assumptum ex scriptis in singulis controversiarum capitibus deest et ab opinionibus, erroribus, superstitionibus, haeresibus noviter introductis ad veram apostolicam antiquitatem auditores nostros

omodo vero Bellarminus probat, ecclesiam esse antiquissimam, adeoque illam in Christus instituit? In omni insigni religionis ista sex semper demonstrari

Primo illius auctorem; secundo dogma; tertio tempus, quo coepit; quarto coepit; quinto, quis eam oppugnaverit; nam aliquem coelum, unde paulatim aliis coeperit. Id demonstrat exemplo ecclesiae collectae. Postea subsumit, nihil ecclesiae papisticae post apostolorum temerari posse, unde concludit, eam esse antiquam, nec ullam mutationem esse passam.

Becanus tractat. de ecclesia concl. 3. Respondemus: 1. Falsum est, nisi haec regula ostendantur, nullam fuisse mutationem. Cum Josias normam legis divinae cum Judaeorum ecclesiam reformaret, idolatricos aboleret, statuas idololatrias et cuncta impietatis instrumenta de Reg. c. 23, v. 4. potuissent sacerdotes in schola Jesuitarum edocti fuissent, respondere, non fuisse in illis cultibus discessum, quia sex illae circumstantiae, ubi, quando, quo reclamante, quibus primo paucis fautoribus discessum nequeant. Ecclesiae Judaicae tempore apostatae et apostolorum defecerat a puritate ac sinceritate atque omnino in corruptionem fuerat passa, neque tamen omnia circumstantiae illius defectionis et ostendi poterant. Ecclesiae Galatarum cum itidem defecerant ab integritate doctrinae, ac manifesta in illis facta erat corruptio tamen in specie auctores, tempus et mutationis demonstrari poterant. Ecclesiae modernae et fide et moribus ab antiqua, quas apostoli fundarunt, plurimum abequeis vero minutissimas quasque illarum circumstantias pernoscere poterit? Tridentina synodus sess. 6. de reformatione tam esse admodum disciplinam ecclesiae praevasque in clero et populo Christianae antiquos canones injuria temporum mutandam abuisse. Sess. 22. de observatione missae, multa in missae celebrationis ritio, sive hominum injuria et irrepsisse videri a tanti sacrificii digni-

tate abhorrentia atque aliena, quorum partem avaritia, idolorum servitus, partem irreverentia, quas ab impietate vix sejuncta esse potest, partem superstitione, verae pietatis falsa imitatrix invenerit. Sess. ult. decret. de indul. varios abusus ex iisdem causis et consimilibus, ex avaritia plurimos, ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde quomodocunque, sed abusus etiam in indulgentiis irrepsisse. Praeses illius concilii Johannes Maria de Monte cardinalis in prorogat. sess. 11. asserit, innumerabiles abusus in ministerio sacramentorum irrepsisse. Adrianus VI. in instruct. legat. ad comitia Norimb.: Scimus, in hac sancta sede aliquot jam annis multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis et omnia denique in persuasum mutata. Cardinales delecti a Paulo III. in consilio de emendanda ecclesia a Vergerio postmodum edito diserte testantur, abusus tanquam pestiferis morbis ecclesiam Dei laborare, praesertim Romanam curiam, quibus effectum prope sit, ut paulatim ac sensim ingravescentibus his pestiferis morbis magnam ruinam traxerit. Similes querelae exstant apud Marsilium Patavinum, Nicolaum de Clemangis, Casandrum et alios complures. Tales mutationes si quis contentiosus factas negaret, nisi primus earum ortus quasi cunae ostenderetur, quibus parentibus sint satae, quo semine susceptae, quo tempore in lucem editae, quibus obstetricantibus et foventibus nutritae atque auctae etc. quantum quaeso negotium Jesuitis faceretur? Quid quod ipsi Pontificii scriptores fatentur, quarundam haeresium primos auctores ignorari. Alphonsus de Castro libr. 5. adv. haeres. tit. Deus: Agnoëtas Deo ignorantiam tribuebant, quis fuerit ejus haeresis auctor, aut quando coeperit, apud neminem reperire potui. 3. Christus Matth. 13, v. 24. in parabola boni seminis et zizaniorum docet, hominibus non observantibus nec animadvertentibus zizania a diabolo superseminari, inde est quod coloni mirantur, unde sint zizania; neque prius anxie quaerunt, quo temporis puncto et per quem zizania superseminata sint, sed de eradicatione eorum statim cogitant. Idem accidit tempore papatus, cum enim episcopi rerum secularium curis involverentur atque otiose sterterent, ipsis non animadvertentibus larga zizaniorum seges in ecclesia succrevit. 4. Quemadmodum quidam morbi sunt subitanei, qui hominem prius sanum ac valentem subito aggrediuntur, quorum et causa et tempus notari potest, ut pestis, apoplexia etc.; quidam vero sunt lenti, quorum initia sunt occulta, incrementa tarda, quae primum quidem non sentiuntur, vel certe non observantur, tandem vero totum corpus occupant, ut phthisis, hydrops, cancer (cui haeresis comparatur 2. Tim. 2, v. 17. in Graeco est gangraena), quorum et causa et tempus non ita exacte notari potest; sic in corpore illo mystico et spirituali, quod est ecclesia, quaedam mutationes sunt subitaneae, quando aperte et subito a veritate in uno vel pluribus articulis ab uno vel pluribus fit secessio resistentibus aliis piis et orthodoxis episco-

pis; quaedam vero mutationes sunt lentae, quae exiguum primum habent initium, postea vero magis magisque serpunt, donec tandem universum ecclesiae corpus occupent. Illarum mutationum circumstantiae notari forte possunt, non autem harum, jam vero mutatio, quae in ecclesia per errores papales in eam introductos contigit, est posterioris generis, unde apostolus pronuntiat 2. Thess. 2, v. 7. quod jamdum suo tempore *mysterium iniquitatis peragi fuerit coeptum*, ubi ipso nomine mysterii innuit, antichristianum dominatum et papales errores occulte adeoque nemine primum animadvertente in ecclesiam receptum iri. ***Sicut bonae, ita pravae consuetudinis ea est natura, ut non intelligatur introduci, sed animadvertatur introducta, qua de causa tacito consensu dicitur approbari, l. 32. junct. l. 35. ff. de LL. Naclerus vol. 2. generat. 27. loquens de temporibus, quae Henricum I. et Ottonem Magnum antecesserunt, imitatus Platinam, quem citat, rotunde ac palam fatetur, pontifices illius temporis a vestigiis Petri multum discessisse; horror est audire, ait, quae multa perperam per 28 ferme pontifices sint admissa.*** Quidam subitaneis casibus, puta incendio, naufragio, rapinis etc. in paupertatem incidunt, quidam sensim sine sensu opibus dilabentibus ad extremam paupertatis lineam rediguntur; sic spirituales verae fidei divitiae quandoque aperte, quandoque occulte amittuntur. 5. Quemadmodum in republica Romana tempore Valerii Maximi insignis facta fuerat mutatio et a majorum virtute degeneratio, sicut ipse ea de re conqueritur, neque tamen illius mutationis primi auctores, vel temporis punctum, vel alia extrinseca adjuncta recenseri poterat; Sallustius in Catilin. majorum instituta narrans, qualem rempublicam habuerint, quantam reliquerint, utque paulatim immutata ex pulcherrima et optima facta sit flagitiosissima, tandem subjungit: *Pecuniae et imperii cupidinem primo crevisse eaque quasi materiam omnium malorum fuisse; atque haec, inquit, primo paulatim crescere, interdum vendicari, post ubi contagio quasi pestilentia invasit, civitas immutata; imperium ex justissimo atque optimo crudele intolerandumque factum.* Liv. lib. 1. histor. immutationis illius quasi gradus quosdam describens addit: *Labente paulatim disciplina dissidentes mores deinde magis magisque lapsi sunt, tum ire coeperunt praecipites, donec ad ipsius (Augusti) tempora, quibus nec vitia sua, nec remedia pati poterant, perventum esset.* Sic in ecclesia Romana insignis facta est doctrinae mutatio et a fide majorum degeneratio, quam ex ipso eventu et collatione cum ecclesia Romana antiqua deprehendimus, licet singulas illius mutationis circumstantias non possimus enumerare. 6. Augustinus epist. 29. ad Hieronymum de peccati originalis propagatione disputans, historiola quadam illorum temeritatem refellit, qui nolunt propagationem illam peccati originalis credere, nisi exacte constet de propagationis modo. *Eleganter dictum esse narratur (inquit), quod huic rei satis apte convenit. Cum quidam ruiisset in*

puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exiret, ne moreretur, quam suffocaret, ne loquere accessit alius et eo viso admirans ait: Quomodo cecidisti? At ille, obsecro, inquit, cogita, quomodo hinc me liberes, ne dum quaeris, quomodo huc derim, limo suffocer. Id ipsum Pontificiis redemus, non esse operae pretium anxie disputare auctore, quo tempore, quove modo doctrinae in ecclesia Romana facta sit mutatio ac depravatio, cogitandum potius, qua ratione corruptelae illae verbo Dei tollendae et malo huic remedium invendum. Absurdus foret medicus, qui aegroti, si morbus easset in propatulo, manum medicam adhuc recusaret, nisi exacte prius sciret, qua occasione quove modo, quo tempore et loco in morbum disset; absurdus foret chirurgus, qui vulneribus plastra imponere detrectaret, antequam sciret, a quo, ubi et quando vulnera sint illata? Praeponeret, qui inveniens aliquem in solitudine errantem in viam illum revocare detrectaret, nisi prius eum auctorem cognoverit, qui primus eum a via deduxerit, itemque ubi et quando errare coepit etc. 7. *Quomodo facta est meretrix civitatis?* inquit Esaias propheta de ecclesia Hierosolymitana c. 1, v. 21. Quemadmodum igitur habet meretrice et quidem merito, quae extra legitimum conjugium virginitatem amisit, quamvis non est a quo, ubi et quando sit compressa; sic Romana ecclesia cum ad exemplum Hierosolymitanam civitatem et sinceritatem doctrinae amiserit ac spiritu adulterio, idololatria scilicet, sese polluerit, auctora merito judicatur, licet exacte constare hodie non possit, quo auctore, quove tempore apostatae perierit. Equis ferat aliquem sic argumentari Thais meretricula in cunis et in primo aetate fuit virgo. Ergo etiam in adulta aetate tali fuit. Atqui eodem modo argumentantur, qui a sanctae ecclesiae Romanae antiquae, qualis fuit apostolorum temporibus, ad hodiernum concludunt. 8. Secundum membrum, scilicet dogmatum novitas, si demonstrari possit, illud sufficit ad demonstrandum, mutata esse factam, si vel maxime externa illa auctoritas secundum omnes circumstantias ostendi nequeat. Jam vero liquide demonstrare possumus in ecclesia Romana hodierna proponi et propugnari non peregrina dogmata, a veteri apostolorum doctrina ab antiqua Romanae ecclesiae confessione plane discrepantia. 9. Denique argumenti hujusmodi nostram confirmat sententiam, tantum ab eo ut illam evertat. Disputat Bellarminus, ecclesiam Romanam hodiernam esse veram ecclesiam, quia jam inde a Christi et apostolorum temporibus doctrinae ac religionis mutatio in ea fuerit, id est quia eandem doctrinam et fidem quam apostoli docuerunt et commendaverunt. Atqui si Romana ecclesia inde pro vera ecclesia agnoscenda est, quia nam Christi et apostolorum sine mutatione doctrinam et inviolatam retinet, consequens erit, doctrinam illam, quam Christus et apostoli primum tradiderunt, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exiret, ne moreretur, quam suffocaret, ne loquere accessit alius et eo viso admirans ait: Quomodo cecidisti? At ille, obsecro, inquit, cogita, quomodo hinc me liberes, ne dum quaeris, quomodo huc derim, limo suffocer. Id ipsum Pontificiis redemus, non esse operae pretium anxie disputare auctore, quo tempore, quove modo doctrinae in ecclesia Romana facta sit mutatio ac depravatio, cogitandum potius, qua ratione corruptelae illae verbo Dei tollendae et malo huic remedium invendum. Absurdus foret medicus, qui aegroti, si morbus easset in propatulo, manum medicam adhuc recusaret, nisi exacte prius sciret, qua occasione quove modo, quo tempore et loco in morbum disset; absurdus foret chirurgus, qui vulneribus plastra imponere detrectaret, antequam sciret, a quo, ubi et quando vulnera sint illata? Praeponeret, qui inveniens aliquem in solitudine errantem in viam illum revocare detrectaret, nisi prius eum auctorem cognoverit, qui primus eum a via deduxerit, itemque ubi et quando errare coepit etc. 7. *Quomodo facta est meretrix civitatis?* inquit Esaias propheta de ecclesia Hierosolymitana c. 1, v. 21. Quemadmodum igitur habet meretrice et quidem merito, quae extra legitimum conjugium virginitatem amisit, quamvis non est a quo, ubi et quando sit compressa; sic Romana ecclesia cum ad exemplum Hierosolymitanam civitatem et sinceritatem doctrinae amiserit ac spiritu adulterio, idololatria scilicet, sese polluerit, auctora merito judicatur, licet exacte constare hodie non possit, quo auctore, quove tempore apostatae perierit. Equis ferat aliquem sic argumentari Thais meretricula in cunis et in primo aetate fuit virgo. Ergo etiam in adulta aetate tali fuit. Atqui eodem modo argumentantur, qui a sanctae ecclesiae Romanae antiquae, qualis fuit apostolorum temporibus, ad hodiernum concludunt. 8. Secundum membrum, scilicet dogmatum novitas, si demonstrari possit, illud sufficit ad demonstrandum, mutata esse factam, si vel maxime externa illa auctoritas secundum omnes circumstantias ostendi nequeat. Jam vero liquide demonstrare possumus in ecclesia Romana hodierna proponi et propugnari non peregrina dogmata, a veteri apostolorum doctrina ab antiqua Romanae ecclesiae confessione plane discrepantia. 9. Denique argumenti hujusmodi nostram confirmat sententiam, tantum ab eo ut illam evertat. Disputat Bellarminus, ecclesiam Romanam hodiernam esse veram ecclesiam, quia jam inde a Christi et apostolorum temporibus doctrinae ac religionis mutatio in ea fuerit, id est quia eandem doctrinam et fidem quam apostoli docuerunt et commendaverunt. Atqui si Romana ecclesia inde pro vera ecclesia agnoscenda est, quia nam Christi et apostolorum sine mutatione doctrinam et inviolatam retinet, consequens erit, doctrinam illam, quam Christus et apostoli primum tradiderunt, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exiret, ne moreretur, quam suffocaret, ne loquere accessit alius et eo viso admirans ait: Quomodo cecidisti? At ille, obsecro, inquit, cogita, quomodo hinc me liberes, ne dum quaeris, quomodo huc derim, limo suffocer. Id ipsum Pontificiis redemus, non esse operae pretium anxie disputare auctore, quo tempore, quove modo doctrinae in ecclesia Romana facta sit mutatio ac depravatio, cogitandum potius, qua ratione corruptelae illae verbo Dei tollendae et malo huic remedium invendum.

ae ecclesiae notam, quod nos totis viribus

Atque haec dicta sint de maiore propositione Bellarminiani, nunc ad minorem descendimus. Bellarminus confidenter negat, ullam harum constantiarum in ecclesia papistica demonstrare; videamus, quomodo sigillatim illud promittitur. Primo, inquit, nunquam objecerunt auctorem nostrae sectae, nec ab ulli particulae nos appellaverunt. Respondemus: auctoritatem apostasiae papalis monstrat apostolus 2. v. 9: *Antichristi adventus est secundationem Satanæ in omni virtute, et signis quæ mendacibus et in omni seductione iniqui.* Timoth. 4, v. 1: *In novissimis temporibus quidam a fide attendentes spiritibus imis et doctrinis daemoniorum.* Hic pugio hostis callidissimus semina papalis tyrannide primum sparsit, quæ in immensam is paene apostasiae segetem largissime postea. Secundarii apostasiae auctores fuerunt Romani, qui ab episcopis degenerarunt in id est quia se universales episcopos vocari voluerunt, Antichristus facti sunt. Antichristus non sit unus homo, tamen regimine, successione et loco unus est, videtur Romanus, a quo illi dicuntur Papistae. Patet illius apostasias auctores possunt variari illi haeretici, a quibus multa ac Papistae, praesertim vero Pelagiani, ut suo habetur, sicut et alibi ex Platina, Polydoro etc. ostenditur, quis pontifex cujusque constitutionis auctor sit. 2. Nunquam primam originem ullius dogmatis nostri, auctores in singulis centuriis annotant, nominata in libris patrum inveniri, sed in patribus auctores, in nobis haereseos, quæ est apostasia. Respondemus: dogmata ecclesiae hodiernæ, quæ a nostris ecclesiis improbo eo novitatis convincuntur, quod non de antiquo illo dierum Dan. 7, v. 13. nec possint in sacris literis authenticis illis praeferre antiquitatis tabulis. Semina quorumdam papalium de meritis operum, de satisfactione etc. satis mature in ecclesia sparsa esse, sed illi in patribus fuerunt naevi ac stipulae, quæ in segetem illam errorum excreverunt. Id est in epistola ad Jubajanum: *Ignosci potest et erranti, post inspirationem vero et reverentiam factam, qui in eo, quod erraverat, et prudens et sciens, jam non in venia ignorat, praesumptione enim atque obstinatione auditur, cum ratione superetur.* Neve hoc a videatur Bellarmino, proferimus errorem illum de iterando baptismo ab haeretico collegit Cypriani auctoritatem suæ isti haeresi, ait in Cypriano illud dogma vocavit *naevum* Donatistis *fuliginem*. Nam illum (inquit) in candore sanctae animae caritatis ubera

contegant, hanc autem fuliginem in tartarea istorum foeditate vultus impacatus ostendat. Ac nisi concedat Bellarminus, in aliis posse esse fuliginem haereseos, quæ fuit in patribus naevus erroris, quid respondebit Anabaptistis, quorum error est, *sanctorum in Domino quiescentium animas ante diem iudicii Deum non visuras, nec fruituras coelesti gloria et beatitudine?* cui dogmati videntur subscripsisse Irenaeus lib. 5. c. 31. Tertullianus lib. 4. adv. Marcion. et lib. de anima c. ult. Origenes homil. 7. in Levit. Lactantius lib. 6. div. instit. c. 21. auctor quaestionum inter opera Justinii q. 76. Aretas in c. 6. Apocal. Hilarius in Psalm. 138. Chrysostomus homil. 39. in 1. ad Corinth. auctor operis imperfecti in Matthaeum homil. 34. Ambrosius de bono mortis c. 10. Augustinus in Psalm. 36. Theodoretus et Theophylactus in c. 8. Hebraeor. Titus Bostrensis et Euthymius in c. 23. Lucae, Bernhardus in festo omnium Sanctorum etc. Ac in Apollinari Laodiceo opinionem chiliasticam de terreno Christi in his terris regno pertinaciter propugnante tanquam haeresin damnavit Damasus papa referente Baronio in annal. anno 118. sect. 2. cum tamen opinionis illius semina exstent in Papia, Justino, Irenaeo, Tertulliano etc. Qui ecclesiasticae historiae cursum et progressum intuetur, videbit ea, quæ apostolis adhuc viventibus et docentibus in ecclesia non fuerunt audita, a patribus quaeri ac disputari fuisse coepta; quæ patribus scrupulum moverunt, ea postea fuisse visa probabilia; atque a Scholasticis et canonistis ut vera fuisse recepta; quæ illi unplexi sunt, ea a Pontificiis hodie etiam contra demonstratam ex Scripturis veritatem pertinaciter defendi. Sic ergo a certis ad dubia, a dubiis ad opiniones, ab opinionibus ad errores, ab erroribus ad haereseos temporis progressu tandem fuit devenit, qua de re legatur in examine conc. Trid. D. Chemn. caput de origine et progressu erroris in singulis controversiis articulis. Zosimus circa annum 420. praerogativam quandam in ecclesias reliquas sibi arrogavit allegans suppositum quendam Nicaeni concilii canonem. Telesphorus instituit quadragesimam, Hyginus chrisma, transubstantiationem statuit Innocentius III. etc. 3. Non possunt designare tempus certum nostrae defectionis ab ecclesia. Respondemus: Inter scriptores Pontificios non convenit, quo tempore Petrus Romam venerit, quis Petro successerit, nec tamen patientur, ut quis inde concludat, Petrum nunquam venisse Romam, Petro neminem successisse in sede papali. Ergo si vel maxime non posset designari certum defectionis tempus, ex eo tamen inferri nequit, defectionem non esse factam. Ipsa collatio dogmatum apostolicorum et papalium apostasiam a vera fide praecessisse manifeste ostendit. ** An quia tempora, quibus impurus ille spiritus lapsus est, ignoro, lapsum malorum spirituum neget? ** Ceterum apostasia illa a vera fide non est uno statim momento facta, sed paulatim et pedetentim. Insignis mutatio contigit tempore Bonifacii III. qui titulum oecumenici episcopi a Phoca impetravit. De temporibus Gregorii VII.

xi. 245.

3. De tempore.

Aventinus scribit: *Plerique omnes boni, aperti, justii, ingenui, simplices, tum imperium Antichristi coepisse, quod ea, quae Christus servator noster tot annos ante nobis cantavit, evenisse eo tempore cernebant, memoriae literarum prodidere.* Ex quibus Aventini verbis duo notanda, primo quod tunc temporis fuerit catholicus omnium bonorum consensus, imperium Antichristi sub hoc Gregorio sive Hildebrando coepisse; deinde quod haec historia literarum monumentis fuerit prodita. Quia vero hodie non amplius exstat, ex illo colligitur, ab adulatoribus pontificum haec et similia scripta esse suppressa, ut non sit mirum, auctores et tempora mutationum in specie ostendi hodie non posse. Sigebertus in chron. ad ann. 1088. cum Hildebrandus pontifex primum illam potestatem adversus Henricum imperatorem de solio ipsum deiciendi injuste sibi assumeret, in pontifice illud tanquam novitatem et quanquam id subveritus dicere, tanquam haeresin improbat. *Haec sola (inquit) novitas ne dicam haeresis.* Malleolus de nobilitate refert, circa annum 320. illa ipsa die, qua Constantinus Sylvestro pontifici palatium Lateranense, urbem Romam ac Italiae provincias dederit, in Laterano visam fuisse manum, qua cunctis simul videntibus et legentibus ad parietem scribebatur: *Hodie venenum ecclesiae infusum est.* Quemadmodum autem venenum quandoque diu latitat, tandem vero omnia corporis viscera et membra occupat; sic collatio illa temporalium pontifici facta occasio fuit dominationis primum ecclesiasticae, deinde politicae, tandem tyrannidis, e qua omnis generis superstitiones, errores et idololatriae velut ex equo Trojano prodierunt. Bellarminus ut obtineat, tempore Bonifacii a Phoca Imperatoricida universalis episcopi nomine salutati non contigisse insignem in ecclesia Romana mutationem, regerit, quod Justinianus lib. 8. C. de summ. Trinitat. in epist. ad Johannem archiepiscopum urbis Romae centum annis ante Phocam episcopum Romanum appellet caput omnium ecclesiarum. Respondemus: idem Justinianus lib. 24. C. de sacros. ecclesiis Constantinopolitanam ecclesiam omnium aliarum caput esse rescribit, quae duo quomodo conciliari debeant, interpretes juris plurimum variant. Hotomannus lib. 1. amicab. resp. c. 1. multa esse scribit, quae fraudis et imposturae suspicionem adversus mutuas istas Justiniani et papae Romani epistolas, quae in dicta lib. 8. C. de summ. Trin. habentur, movere possint, ac producit hujus conjecturae suae sequentes rationes: 1. quod complures eruditi fideque digni viri jampridem testati sint, illam legem in antiquis codd. manuscr. non inveniri, ubi allegat Haloandrum in anot. var. lect. item Contium in similib. annot.; 2. quod papa ejusmodi fraudum et fallaciarum, quae ad suam potentiam amplificandam valent, jampridem convictus fuerit, ubi adducit confictum donationis Constantini instrumentum ac synodum Carthaginiensem, in qua ducentis et triginta episcopis iudicibus falsitatis est damnatus. 3. Quod lex ista pugnet cum lib. 7. C. de summ. Trin. 4. Quod pugnet cum lib. 16. tit. eod. et cum lib. 24. C. de sa-

XI. 246.

cro. eccl. item cum nov. 131. 5. Quod idem perator in novellis quamplurimis libere ac pro suo de rebus variis ad religionem pertinentibus nulla papae mentione decernat, imo quod in quidam novellis papae Romano et ipsius ecclesiae imponat, utpote nov. 7. et 123. 6. Quod dic genus illud, quo architectus harum epistolarum usus est, prorsus alienum sit ab eo stylo, quo Justinianus in suis latinis constitutionibus usus. Fachineus lib. 8. contrav. c. 1. hisce argumentis Hotomanni respondere conatur, sed si vel max Justiniano illa epistola tribuatur, tamen ex ea aliud exculpi potest, quam quod sessionis et ordi respectu episcopus Romanus ceteris episcopis praeprelatus, siquidem Constantinopolitanam sedem Romanae sic exaequavit, ut ei nulla omnino cederet, sed hoc tamen singulariter episcopo Romano concessum, ut in conventibus ecclesiasticis, in iisdem tamen sedibus consideret, pro vero ei Constantinopolitanus assideret, sic enim habet inscriptio c. 2. nov. 131. de ordine sedendi triarcharum. Non igitur jus aliquod in alios episcopos ipsi constitutum est, sed primus sedendi attributus, unde in ipso jure canonico c. Pri sedis dist. 99. ex concilio Carthaginensi statuitur quod primae sedis episcopus non sit appellatus princeps sacerdotum vel summus sacerdos sed quid hujusmodi, sed tantum primae sedis episcopus et expresse additur: *Universalis autem nec tamen Romanus pontifex appelletur.* **Argumentamur quoque. 1. Si orientales ecclesias Justinianus prius subiecit ac univit sedi Romanae, sequitur, eas a Romano pontifici non fuisse subjectas. Sed verius prius ex sententia illius legis. Ergo corrumpit igitur figmentum, quod Petro omnes totius mundi ecclesiae subjectae sint per verba Christi: *Pascite meas, super hanc petram* etc. 2. Etiam si Justinianus universi orientis ecclesias pontifici Romano subiecit, quod tamen in praepjudicium alteris facere non potuit, tamen idcirco eum non continuo statuit universale caput omnium totius mundi ecclesiarum non enim oriens est totus mundus. Hanc quoque sententiam Justiniani non fuisse fit perspicuum novella 131. c. 3. et 4. ubi archiepiscopo prius Justinianeae et episcopo Carthaginensi plurimarum provinciarum ecclesias subdit praecipitque, et subjectis sibi provinciis eundem locum teneant, quod praesul Romanus obtinet in suis, voluitque eos ordinari a Romano pontifice, sed a proprio concilio ne si ordines acciperent a Romano, ipsorum dignitas videretur vilior dignitate pontificis Romani. cum leges codicis sint novellis anteriores, non potest dici, per l. inter claras C. d. tit. hanc Justinianae constitutionem fuisse sublatam, siquidem leges posteriores derogant prioribus, non priores derogare so posterioribus. 3. Non est verisimile Pelagium pontificem, qui paulo post Justiniani tempora vixit Gregorium Magnum in sua ad Eulogium epistolam lib. 7. ep. 30. jus τῆς οἰκουμένης fuisse abnegatum si id penes se esse intellexissent, quod tamen f

scriptis convinci possumus, ab antiqua illorum doctrina et fide nos secessisse, nec crimen nec poenam haereseos deprecamur. 2. Sic ergo concludimus contra Bellarminum: Quaecunque ecclesia doctrinam apostolicam inviolatam et integram tenet, ea est vere apostolica ecclesia. Atqui nostra ecclesia doctrinam apostolicam inviolatam et integram servat. Ergo est vere apostolica ecclesia. Majorem non poterit negare Bellarminus, ut ex superioribus constat. Tota ergo quaestio est de minore, quae non potest everti, nisi in singulis articulis demonstretur, a doctrina apostolorum in scriptis eorum proposita nos fecisse secessionem. ** Petrus Ramus, cum in Possiacensi synodo a Lotharingo cardinale de quindecim a Christo seculis primum vere esse aureum audivisset, reliqua quo longius absecederent, eo esse nequiora ac deteriora, Christi ideo et apostolorum seculum renovandum et sibi deligendum esse putavit eaque occasione Pontificiam religionem, cujus antea observantissimus erat assecla, deseruit, *Theophil. Bannosius in vita P. Rami*. Anselmus Havelburgensis ante 400 annos scripsit, *plerosque mirari tot novitates in ecclesia Dei, tot ordines clericorum, tot genera monachorum, tot diversas formas religionum discrepantium ac Christianam religionem tot adinventioibus immutatam ac tot novis legibus et consuetudinibus agitatum*. Ludovicus cardinalis archiepiscopus Arelatensis in concilii Basileensis pleno consensu dicere non est veritus, *quod oratores Eugenii ubique novam doctrinam praedicent et concilium papae subijciant*, Aeneas Sylvius lib. 1. de gest. concil. Basileens. part. 3. tit. 22. c. 16. ** 3. Non novam sibi Lutherus et ejus symmystae procudere voluerunt ecclesiam, sed priorem illam et morum et *ἡθῶν* sordibus misere foedatam repurgare, mundare, expolire et pristino splendori ac primaevae integritati restituere studuerunt. Medicos se haberi maluerunt, qui sanarent et expurgarent, quam parentes, qui novam ecclesiam progignerent. 4. Distinguendum igitur inter novitatem, quaedam est vera, quaedam duntaxat apparens. Nostra confessio non est vere et *ἀληθῆς* nova, quia convenit cum antiquis veritatis tabulis, videlicet Scripturis sacris, ac seculis singulis eam amplexi sunt vere fideles, ut alibi ostenditur; ergo *φανερὸς* sive apparenter duntaxat est nova, quia assuetis et innutritis errorum papalium illecebris longo tempore dominantibus visa fuit nova. Sic doctrina Christi et apostolorum Judaeis ac gentilibus videbatur nova Marc. 1, v. 27. Act. 17, v. 19. quia scilicet majorum suorum superstitionibus, erroribus et idololatriis longo tempore erant innutriti. Johannes Baptista videbatur novam doctrinam proponere, quo nomine etiam clerus Hierosolymitanus legationem ad ipsum mittit, Joh. 1, v. 19. nihilominus vere de ipso dicitur, *quod converterit corda patrum ad filios* Luc. 1, v. 17. hoc est quod ad veram antiquitatem auditores suos revocaverit, ut inter patres ante aliquot secula demortuos ac filios sive posteros ipsorum doctrinae et confessionis ratione pulcherrimus institueretur con-

sensus. 5. Signa igitur illa, quae Bellarminus a nequaquam ostendunt confessionis nostrae novitatem sed renovationem; non probant, religionem nos a Lutheri fuisse institutam, sed tantum restitutam. Aliud enim est novare, id est res novas ante incognitas et inusitatas introducere; aliud a renovare, id est res antiquas, sed temporis incuria et hominum incuria collapsas pristino nitori ac restituere. Si limes quispian, qui per aquarum alluviones terra et limo fuerat obrutus, repurgatus novus limes videtur, cum tamen revera sit antiquus; sic Lutherus limites doctrinae apostolicae sorde humanarum traditionum et superstitionum obrutos repurgavit, nequaquam vero novos ecclesiae limites posuit. Candela, cujus ellychnium emulso purgatur, novam quandam lucem videtur recipere, cum tamen sit eadem candela, licet etiam splendeat; sic fumos et nebulas errorum a catholicae fidei Lutherus sustulit, ut in ecclesiae splendorem suum clarius et augustius exserat. 6. Doctrinam de justificatione per solam fidem, bene de gratuita nostri justificatione per Christum fide apprehensum, non est haeretica quaedam novitas, sed antiqua catholicae fidei veritas, ut supra abunde fuit demonstratum. Hamelmannus et Peculiaribus scriptis ostenderunt, particulam *per fidem* in articulo justificationis jam inde a veteribus apostolorum usque ad nostrorum temporum fecem in ecclesia fuisse conservatam, inde Carolus in vita Georgii principis Anhaltini de Adolpho episcopo Mersburgensi refert, quod audiens eum de justificatione doctrinam ut novam traduci, miratissimè respondit: *Quid? vosne hanc doctrinam prohibetis novam? an non meministis in psalmo dicentem: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Respondit pellamus hic cujusque hominis vere pii et Christiani conspectus, an in conscientiae terroribus non cogamur unicum Christum vera fide confugere et in ipsius unice quiescere? Quomodo vero Bellarminus eo, quod hoc loco asserit, *Lutherum illud dogma de justificatione per solam fidem in concilio conciliare possit*, quod lib. 4. de eccles. c. 9. de *Simone Magum et Eunomium*, imo apostolorum tempore quosdam eadem docuisse, ipsi expendere relinquimus. 7. Missae sacrificium non esse antiquum sed novum, docet Christi institutio, qui sacramentum non autem sacrificium instituit; docet apostolorum liturgia, qui sacramentum, non autem sacrificium celebraverunt; docent scriptores veteres, qui in ecclesiae temporibus vixerunt, qui aliud quod proprium sacrificium pro peccatis hominum agnoscunt praeter illud unum, quod Christus crucis semel obtulit. Polydorus Virgilius lib. 1. rerum invent. c. 11. et Platina in vita Sixti ostendunt et progressum missae luculenter ostendunt. *mandavit, ut in celebratione, sanctus, sanctus, sanctus Deus Zebaoth cantaretur. Nuda prima erant et omnia simpliciter tractabantur. Missae enim, ubi consecraverat, oratione pater noster usus. Auxit haec mysteria Jacobus episcopus*

solymitanus, auxit et Basilus, auxere et alii. Nam Celestinus missae introitum dedit, Gregorius Kyrieleison, Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolam et evangelium Hieronymus, Alleluja sumtum est ex ecclesia Hierosolymitana, symbolum ex concilio Niceno, mortuorum commemorationem Pelagius invenit, thus Leo tertius, seculum pacis Innocentius primus, ut caneretur agnus Dei, Sergius instituit etc. Innocentius tertius transubstantiationem sancivit, c. firmiter credimus, de summ. Trin. et fide cathol. synodus Constantiensis transubstantiationem stabilivit; Zepherinus statuit, ut omnes Christiani, qui pubertatis annos attigissent, si minimum semel quotannis eucharistiam caperent die praesertim paschali; Fabianus sancivit, ut id fieret; Innocentius III. et Honorius asservationem eucharistiae ad aegrotantium commoditatem resciverunt. Sic ergo per aliquot secula laboratum fuit, donec tandem infelix ille partus missaticus foricaretur.

SECTIO III.

DE TERTIA ECCLESIAE NOTA A BELLARMINO ASSIGNATA, DURATIONE SCILICET DIUTURNA.

*in 1° Membrum primum. Situe duratio diuturna interrupta vera et genuina ecclesiae nota? Ecclesiam perpetuo durasse et perpetuo duraturam extra controversiam ponimus; 2. sed ex eo non potest colligi, quod duratio sit genuina et propria ecclesiae nota. 1. Sive enim duratio accipiatur respectu temporis praeteriti, sive respectu temporis futuri, non potest pro genuina et propria ecclesiae nota accipi. Si accipiatur respectu temporis praeteriti, coïncidit cum antiquitate, idem igitur de ea quod de antiquitate debet esse iudicium; si accipiatur respectu temporis futuri, nondum praesens est, ac proinde notae vicem sustinere non potest. 2. Duratio diuturna non semper convenit ecclesiae. Apostolica ecclesia, quae post Christi adscensionem per praedicationem evangelii in toto terrarum orbe colligebatur, non poterat de diuturna duratione, qualem quidem Bellarminus hoc loco intelligit, gloriari, nihilo tamen minus erat vera ecclesia. Quas in novis insulis hodie plantant ecclesias, eae itidem de duratione diuturna gloriari nequeunt. 3. Duratio diuturna non convenit ecclesiae soli, quia communis illi est cum synagoga Satanae ac civitate diaboli. Augustinus lib. de civitat. rudib. c. 19: *Duae civitates, una iniquorum, altera sanctorum ab initio generis humani usque in finem seculi perducuntur, nunc permixtae corporibus, sed voluntatibus separatae, in die iudicii vero ex corpore separandae.* Idem repetit lib. 11. de Genes. ad lit. c. 15. lib. 15. de civit. Dei. c. 1. in terris. Psalm. 61. etc. In orientali ecclesia de diuturna duratione gloriari possunt Nestoriani, Eutyriani, Ariani etc. qui doctrinae originem usque ad*

Ebionem et Cerinthum tempore apostolorum exortos referre possunt; Photiniani, Mahumetistae, gentiles durationem diuturnam et non interruptam suis haeresibus, blasphemis et idololatriis praetexere possunt; Antichristi synagoga longo tempore duravit et durabit usque ad finem mundi. Cajetanus in comm. 2. Thess. 2: *Sequaces Antichristi durabunt usque ad apparitionem adventus Christi, differentia enim est inter consumptionem et destructionem. Consumptio spiritualis est, consumet eum spiritu oris sui, hoc est spiritu sermonis evangelii, ubi multi ad veritatem evangelicam convertentur, ut multi perseverabunt usque ad adventum Christi etc.* 4. Duratio non interrupta non est ulli ecclesiae particulari ita propria, ut ab ea separari nequeat. Promissio divina est, ecclesiam perpetuo duraturam, sed haec promissio proprie pertinet non ad hanc vel illam particularem et visibilem ecclesiam, sed ad ecclesiam catholicam electorum, quae in petra, hoc est Christo, fundata adversus omnes inferorum portas immota persistet. Scriptura testatur, ecclesiam fore aeternam; sed nusquam dicit, ecclesiam esse ad certum locum et ad certam gentem alligatam, ut in illa sede et gente duratione continua, perpetua et non interrupta gaudeat. Ecclesiae complures, ut Antiochena, Alexandrina, Constantinopolitana etc. olim graves patiebantur interruptiones, neque tamen statim desinebant esse verae ecclesiae. Macedonio haeretico in ecclesia Constantinopolitana succedebant Gregorius et Nectarius episcopi orthodoxi; Nestorio haeretico in ecclesia Alexandrina succedebant Flavianus et alii pii episcopi. Romana ecclesia antiqua temporibus apostolorum propinquior gravissimas passa est vicissitudines tum a gentilibus, tum ab haereticis. Primi ejus episcopi in solitudines fugabantur, Marcellinus immolabat idolis, Liberius factus est Arianus, Honorius Monotheleta etc.

171. Quomodo vero probat Bellarminus, durationem diuturnam nec unquam interruptam esse ecclesiae notam? 1. *Ecclesia* (inquit) *propterea dicitur catholica, non solum quia semper fuit, sed etiam quia semper erit juxta illud Dan. 2, v. 44. regnum quod in aeternum non dissipabitur.* Respondemus: 1. ecclesiam catholicam perpetuo duraturam minime negamus, idque confirmat dictum propheticum Dan. 2, v. 44. sed ex eo non potest inferri, ecclesiam Romanam esse veram illam catholicam ecclesiam, cui tales promissiones de perpetua duratione factae sint, quia Romana ecclesia est ecclesia particularis, deficere igitur potest catholica interim permanente, ut superius ostendimus. 2. Pari ratione ex eo, quod ecclesia catholica perpetuo sit duratura, non potest inferri, quod omnis coetus perpetuo durans sit vera et catholica ecclesia, quia synagoga Satanae durabit usque ad mundi finem, zizania cum bono semine erunt permixta usque ad tempus messis Matth. 13, v. 39. paleae cum tritico erunt permixtae usque ad ventilationem in die novissimo futuram Matth. 3, v. 12. hoodi ab agnis in die iudicii demum separabuntur Matth. 25, v. 32. Antichristum destruet Dominus

XI. 251.
Argu-
menta
Bellar-
mini pro
duratione.

Jesus illustri demum adventu suo 2. Thess. 2, v. 8. 3. Concedimus igitur, ecclesiam catholicam perpetuo duraturam, sed negamus, de particulari aliqua ecclesia, qualis est Romana, id esse promissum; negamus etiam, soli ecclesiae catholicae durationem illam esse propriam, ex quo sponte sequitur, quod duratio non sit genuina et propria ecclesiae nota.

172. 2. Sed affert Bellarminus quaedam dicta, quibus probare velle videtur, solius ecclesiae propriam esse perpetuam illam durationem. Act. 5, v. 38: *Si ex hominibus est hoc consilium aut opus, dissolvetur*; v. 39: *si vero ex Deo est, non poteritis illud dissolvere*. 2. Tim. 3, v. 9: *Haeretici non proficient ultra, nam illorum amentia manifesta erit omnibus*. Cyprianus lib. 4. epist. 2. dicit, *schismaticos semper inter initia fervere, incrementa vero habere non posse, sed statim cum prava sua aemulatione deficere*. Augustinus in Psalm. 57. in illud, *ad nihilum devenient, tanquam aqua decurrens, non vos terreat, inquit, fratres, quidam fluvii, qui dicuntur torrentes, decurrens aqua ad tempus perstrepat, mox cessabit, diu stare non possunt. Multae haereses jam emortuae sunt, cucurrerunt in rivis suis, quantum potuerunt, siccati sunt rivi, vix eorum memoria reperitur etc.* Respondemus: 1. negari nequit, multas haereses diu durasse et adhuc durare. Arianismus, Photinianismus, Nestorianismus etc. ante aliquot secula coeperunt et adhuc, prohi dolor, durant. Particulariter igitur intelligendum de quibusdam haeresibus et haereticis, quod non diu durent. Graecam ecclesiam Bellarminus judicat haereticam, at illa diu duravit. 2. Ac si vel maxime omnes haereses cito abolerentur, nondum tamen eventum foret, diuturnam durationem esse propriam ecclesiae notam. Quo enim tempore haereses sunt in suo flore et vigore, nondum constat de earum abolitione, sed tum demum, quando extincta haeresi gloriose triumphat veritas. Nostram ecclesiam illi statuunt haereticam, cui aliquoties fatalem internecionem praedixerunt, quinimo etiam annum excidii determinare ausi fuerunt (Johan. Taisnierius Hannoni in physiogn. Pauli oper. Math. p. 457. anno Christi 1572. ex astris praedixit, religionem Lutheranam inter triennium extirpatum iri. Vide etiam Joh. Paulum Windeckium in prognostico de futuro ecclesiae statu); sed illa Dei beneficio adhuc persistit immota, ac speramus, illam ad finem usque mundi florentem futuram. 3. Gamalielis dictum Act. 5, v. 38. hunc habet sensum: Si homines illi humana astutia ac malitia excogitarunt illud dogma, quod Jesus Nazarenus sit verus Messias, atque ita praestigiis et imposturis suis homines deludunt, progressu temporis ipsorum fraudes manifestabuntur, sicut Theudae et Judae Galilaeo contigit; sed si dogma ipsorum est verum ac divinum, non poteritis cursum

XI. 252. hujus doctrinae prohibere ac ipsi Deo resistere. Ex eo vero nondum inferri potest, nullas haereses invalescere ac diu durare, sed statim sopiri, distinguendum enim inter *temporariam pressionem et finalem oppressionem*; veritas coelestis et vera ecclesia illius

domicilium ab haeresibus ad tempus quidem possunt, tandem vero iterum emergunt. Fulig haeresium lucem veritatis aliquandiu obfuscant, sed illa tandem clarius emicat. Distinguendum etiam inter *splendorem externum et internum*. ecclesiae haereticae quandoque exterius majorem splendorem obtinent, quam vera ecclesia, interim tamen interior splendor coram Deo, qui in fidei sinceritate consistit, soli verae ecclesiae est et manet proprius. 4. Dictum apostolicum 2. Tim. 3, non potest eo sensu accipi, haereticos nihil profuturos esse, temporibus enim sequentibus magis omnino cladem ecclesiae intulerunt haereses, scilicet Ariana, et in illo ipso cap. 3, v. 13. subjungit apostolus: *proficient in pejus seducendo et seducendo*. Aliud igitur est, quod intendit apostolus, videlicet si ministri ecclesiae suum diligenter faciant officium ut haeretici non tantum proficiant, quod vellent. Thomas Aquin. sic exponit: *Ultra Deus permittit, non proficient*.

173. *Membrum secundum*. Num duratione turna nec unquam interrupta Romana ecclesia duret? Bellarminus hanc thesin demonstraturum progreditur: 1. *Constat* (inquit), *ecclesiam catholicam durasse ab initio mundi huc usque, vel si de N. T. loquamur, durasse a Christo huc usque* mille et quingentos annos frustra eam oppugnabunt *primo Judaeis, deinde paganis, ultimo Christianis, nec solum durasse, sed etiam ex persecutionibus crevisse*. Respondemus: 1. Ecclesiam catholicam ab initio mundi, Christianam proprie sic dictam per secula durasse facile concedimus, sed quid illam ecclesiam Romanam hodiernam, quae in pluribus capitibus a fide catholica et Christiana longissime recessit? 2. Duratio illa ecclesiae catholicae non est intelligi materialiter de hominibus ad ecclesiam pertinentibus, illi enim mutantur et invicem succedunt; sed intelligenda est forma doctrinae catholicae ecclesiae, quae perpetua atque eadem semper manet aliis atque aliis hominibus sibi invicem succedentibus. Quod si enim de duratione illa ecclesiae catholicae pro Romana ecclesia aliquid inferre velit Bellarminus, necesse erit, ut probet, in Romana ecclesia eandem proponi doctrinam, quae ab initio mundi atque a temporibus apostolorum in ecclesia catholica conservata est; id vero de nostra ecclesia monstratum est facillimum, de Romana doctrina de justificatione gratuita per fidem institutum, de *ἀδυναμία* perfecte implendi legem, de *ἐπιδορυγασίαις* etc. est vere catholica doctrina, quae jam inde a prima mundi origine in ecclesia perpetuo conservata est, ea vero in Romana ecclesia sonat, in Romana oppugnatur. 3. Distinguemus igitur inter dogmata Romanae ecclesiae quaedam sunt vera et orthodoxa, utpote de Trinitate, de Christi passione et satisfactione peccatis nostris, de baptismo in nomine sancto conferendo etc. quaedam vero sunt falsa et haeretica, utpote de justificatione per opera

aditionibus verbo Dei scripto exaequandis, de
rum invocatione etc. illorum respectu cogna-
a quandam adhuc habet ecclesia Romana
na cum ecclesia catholica et Christiana, ho-
vero respectu haeretica et apostatica est ec-

2. Sed proprius accedit Bellarminus et
us pugnare incipit: *Quamvis* (inquit) *hae-*
hujus temporis non concedant, Romanam ec-
n annos supra mille et quingentos durasse,
lunt tamen, durasse sine ulla interruptione a
vio I. huc usque, id est annos fere mille,
tempus etiamsi solum esset, adhuc longius
quam fuerit aetas ullius haeresis; sed tamen
est, non diutius durasse, ipsi enim non pos-
sunt ostendere per ullam historiam, aut veterum
factam esse mutationem religionis in ec-
Romana tempore S. Gregorii. Respondemus:
tunc pronuntiatum est, non posse ostendi per
historiam aut veterum scripta, factam esse
ecce religionis in ecclesia Romana tempore
II, vel etiam sequentibus temporibus. Profe-
cium in medium scripta apostolorum, in qui-
lotinam apostolicam contineri ex utraque
taceamus est, et liquido apparebit, doctrinam
ae ecclesiae hodiernae ab ea plurimum dis-
a. Equis igitur negare poterit, mutationem
in ecclesia Romana esse factam, quocun-
tempore ea facta sit? Consulatur epi-
ad veterem ecclesiam Romanam scri-
apparet, quodnam et quale doctrinae
Romanae ecclesiae fuerit concreditum, id
amplius esse integrum et inviolatum mutua
collatio manifestum faciet. 2. Qua veri-
tate negari potest, tempore Gregorii ac se-
culis mutationem in ecclesia Romana
ae? Gregorius circa annum Christi sexcen-
a oecumenicum episcopum se vocari noluit,
auctorem Antichristi eum appellavit, qui
tam illud nomen sibi vindicare ausus fuerit.
Gregorii successor Bonifacius tertius hunc titu-
Phoca Imperatoricida et pretio et precibus
rit, atque ab illo tempore ad nostram usque
omnes Romani pontifices eo utuntur. Idem
n de aliis dogmatibus, ritibus et ceremoniis
in decursu in ecclesiam Romanam receptis.
tiano, ex conciliis, ex Platina et aliis scri-
manifestum est, quid quisque pontifex in-
t. quod dogma in conciliis stabilitum fuerit
modo ad illum statum post varias mutationes
vationes perventum sit. 3. Invita veritate
lind asseritur, nullius haeresis aetatem ultra
anos extendi. De Photinianismo, Nestoriani-
rianismo, etc. negari nequit, quod ultra mille
entos annos duraverint. Ac si vel maxime
aeresis in ecclesia tam diu durasset, tamen
mas et Judaismus Christianam religionem
e sic dictam temporis duratione antecellunt.
etiam cum Papismo eodem fere tempore
ut historiae testantur. Nec inficias ire pot-

erit Bellarminus, apostolicum esse effatum, quod
tempore apostolorum jam tum *inceperit peragi ini-*
quitate mysterium, quodque Dominus Jesus ex-
tremo suo adventu tandem destructurus sit Anti-
christum 2. Thess. 2, v. 8. ex quo sponte sequitur,
Antichristi regnum diu duraturum. 4. Si ecclesiae
Romanae diuturnam et nunquam interruptam dura-
tionem a successione Romanorum pontificum arces-
sere velit Bellarminus, promptum adest responsum,
successionem personalem et localem nihil valere
absque successione doctrinae, ut inferius demonstra-
bitur. Ut interim silentio praetereamus, etiam ex-
ternam illam successionis faciem in ecclesia Ro-
mana variis schismatibus et dissensionibus esse
turbatam atque interruptam. Formosus largitione
ac proinde simoniace factus est episcopus Romanus,
jam vero qui simoniaco artificio intrat, ipsius cano-
nici juris edicto non est legitimus episcopus, ut
probatur l. q. 1. per aliquot canones c. sicut Simo-
niaca c. Quanta c. Insimulatum extra de Simonia.
Formosi decreta abrogavit Stephanus, qui pari ra-
tione per largitiones papalem sedem occupans
praedecessoris sui corpus e sepulcro erutum ponti-
ficali habitu spoliatum indutumque seculari laicorum
sepultura tumulandum curavit abscissis et in Tiberim
projectis digitis, quibus in consecratione usus erat,
eumque contra jura sacramenti Romam et sacerdotium
repetivisse dixit. Decreta et acta Stephani contra For-
mosum habitis synodis rescidit ejusdemque statuta
irrita declaravit Johannes IX. Ubi tunc locum habuit
continua et non interrupta successio? Tempore concilii
Constantiensis erant tres antipapae, unus in Hispania,
alter in Gallia, tertius in Italia, qui tamen om-
nes a concilio Caustantiensi ut illegitimi sunt abdi-
cati et novus papa electus. Sed de his suo loco
plura. 5. Si nulla religionis mutatio in ecclesia XI. 254.
Romana fuisset facta, unde Romanis episcopis anti-
christianum primatum, omnium corruptelarum fontem,
sibi arrogantibus toties fuisset contradictum? Num
major aut deterior mutatio in ecclesia Romana
contingere potuisset, quam quod papa illius caput
in Antichristum degeneravit, jam vero ante aliquot
secula, ante auditum Lutheri, nomen Antichristia-
nismi accusati fuerunt Romani illi Vejoves? Refert
Aventinus lib. 4. annal. Trevirenses et Colonienses
episcopos anno Christi 858. papam Nicolaum I. hisce
verbis allocutos esse: *Tu pontificis quidem perso-*
nam prae te fers, at tyrannum agitas. Sub habitu
et cultu pastoris lupum sentimus. Titulus parentem
mentitur, tu te factis Jovem ostentas. Cum sis ser-
vus servorum, dominus dominorum esse contendis.
Juxta disciplinam Salvatoris nostri infimus et om-
nium ministrorum templi Dei, tu vero libidine
dominandi in praecipis abis. Quidquid tibi libet,
licet; fucus factus es Christianis. Anno Christi
991. Arnulphus Aurelianensis ad synodum Remen-
sem de papa sic loquitur: *Quid hunc, reverendi*
patres, in sublimi solio residentem, veste purpurea
et aurea radiantem, quid hunc inquam esse cense-
tis? nimirum si caritate destituitur solaque scientia

inflatur et extollitur, *Antichristus est in templo Dei sedens et se ostendens tanquam Deus*. Aretas, qui anno 1010. vixit, in Apocal. scribit, *Antichristum emersisse post occasum Constantini Magni et Babylonem esse regionem illorum, quibus dominaturus sit filius peccati*. De Gregorio VII. sive Hildebrando Aventinus lib. 5. annal. scribens sic loquitur: *Plerique omnes boni, aperti, justi, ingenui, simplices tum imperium Antichristi coepisse, quod ea, quae Christus servator noster tot annos nobis cantavit, evenisse eo tempore cernebant, memoriae literarum prodidere*. Idem refert, quid post Hildebrandi mortem acciderit: *Sacerdos (inquit) expiranti similis triduo in Saxonia decubuit. Is ubi ad se rediit, apud inferos Hildebrandum, Rudolphum, Hermannum tyrannos aeternis mactari suppliciis revelavit. Falsi tum prophetae, falsi apostoli, falsi sacerdotes emersere, qui simulata religione populum deceperunt, magna signa ac prodigia ediderunt et in templo Dei sedere atque extolli super omne, id quod colitur, coeperunt (sic ergo completum fuit vaticinium apostolicum de adventu Antichristi in omnis generis virtute et signis et prodigiis mendacibus 2. Thess. 2, v. 9.) Petrus Asilus de tyrann. pontif. c. 3. p. 67: Circa tempora Hildebrandi, qui fuit dictus Gregorius VII. episcopus Florentinus aliis Fluentinus publice docuit, Antichristum natum esse. Cum enim Paschalis II. Gregorii hujus successor in ecclesiam Ravennatem saeriret, Fluentinus ille episcopus publice docuit, Antichristum advenisse, quo dicto cum Paschalis pontifex Romanus se peti non absque causa sentiret, ipsemet ad illum profectus silentium illi imposuit. Leodiensis ecclesia anno 1110. in responso Paschali II. dato vocat Romam Babylonem dicitque, eam a Petro sic esse vocatam prophetico spiritu, quod Romanis turbini-bus et procellis ecclesia esset turbanda. Circa annum 1120. floruit Honorius Augustodunensis, qui Romanae urbis episcopos his verbis perstrinxit: *Verte te ad cives Babyloniae et vide, quales sint et per quas tendant plateas. Vide, veni huc ad supercilium montis, ut cuncta possis aedificia cernere damnatae civitatis. Intuere principes et judices, ecce posita est in eis bestiae sedes. Omni tempore ad malum sunt intenti, semper negotiis iniquitatis inexplebiliter occupati, flagitia non solum faciunt, sed et alios facere instruunt, sancta vendunt, scelera emunt, totis viribus laborant, ne soli ad tartara veniant*. Circa annum Christi 1157. Johannes Saris-buriensis duos edidit tractatus, quorum alterum objurgatorium cleri, alterum vero polycraticum vocavit, in quibus pontificem *Antichristum*, Romam vero *meretricem Babylonicam* appellat. Circa annum 1130. Bernhardus epist. 125. de Agapeto: *Bestia illa de Apocalypsi, cui datum est os loquens blasphemias et bellum gerere cum sanctis, Petri cathedram occupat, tanquam leo paratus ad prae-**

XI. 253. *dam*. (Si excipere velint, Bernhardum haec dixisse de uno solummodo, qui papalem sedem vi et usurpatione manifesta occupaverat; respondemus: sit

sane, interim attendendum, quod ipse Bernh ibidem explicet, quamobrem Agapetus ille sit stus usurpator, nimirum quia antipapam Innocentius dictus, electus et approbatus fu regibus Germaniae, Galliae, Angliae, Scotia spaniae, Hierosolymorum, consensum etiam probationem universi cleri ac populi nationu dictarum habebat; alter vero Agapetus a Proinde Bernhardo non ille solum Agapetus plerique omnes multis ab illo seculis sunt bee in Apocalypsi demonstrata, utpote qui a se legio cardinalium, eoque non raro inter se fi bus diviso, nulla interveniente regum et pop illorum auctoritate electi fuerunt et adhuc elig Idem serm. 33. super Cant. col. 602: *Antichristi sunt et Antichristo serviunt, honora dunt de bonis Domini, qui Domino honore deferunt, inde is, quem quotidie vides, mer nitor, histrionicus habitus, regius apparatus hujusmodi volunt esse et sunt ecclesiarum, siti, decani, archidiaconi, episcopi, archie Vide ibid. plura, uti etiam serm. 1. in t Pauli col. 81. et 82. ubi inter alia dicit: sunt nostris temporibus Antichristi. lib. 2. sid. ad Eugen. papam: *Planum est, apost ter dicitur dominatus, ergo et tu tibi usurpa aut dominans apostolatam, aut apostolicum tum. Plane ab alterutro prohiberis. Si al similiter habere volueris, perdes utrumque* ad Eug.: *Murmur loquor et querimoniam nem ecclesiarum. Truncari se clamitant et brari, vel nullae vel paucae admodum su plagam istam aut non timeant, aut non* lib. 4. ad Eugen.: *Inter haec tu pastor multo et pretioso circumdatus ornatu. Si dicere, daemonum magis quam ovium pasci scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus* Ex Bernhardo allegat Hugo cardinalis in super 1. Joh.: *Videtur bone Jesu adversus spirasse universitas Christianorum et illi persecutione primi sunt, qui in ecclesia tu tur primatum tenere et gerere principatus* annum 1200. Joachimus abbas Florentis in Richardo regi Angliae, qui in oriente peregr demonstravit, *Antichristum exortum esse, et Romae esse, sedere in ecclesia et extollere omnia*. Balaeus cent. 3. c. 35. in rythmis s manicis pontificem ejusque clericos pro *Antichristos*. Exstant etiam ejus pictura Apocalypsin cum Italicis expositionibus, i papam et clericos ejus graviter accusat. A Eberhardus episcopus Salisburgensis in Reginoburgensi apud Avent. lib. 7. annal manis pontificibus tale profert testimoniu mines illi Babyloniae soli regnare cupius parem non possunt, non desistent, done pedibus suis conculcarint atque in templo ant extollanturque supra omne id, quod col dis verba vaticinii apostolici 2. Thess. 2. *Fames opum, sitis honorum inexplebilis**

errorum est, Dominus Dominorum, perinde Deus foret, esse cupit. Ingentia loquitur, Deus sit, leges commutat, suas sancit, contemnit, diripit, spoliat, fraudat, occidit, homo ille, Antichristum vocare solent, in cujus fronte nomen scriptum est: Deus sum, errare curam, in templo Dei sedet, longe lateque claret. Idem Eberhardus ex collatione Christianorum pontificum Antichristianismi eos citat: Christus inimicos odio habere vetat, amare praecipit, de hisce promereri, fidem servare, beneficiis maleficia expiare docet; venas contra sanctu violare foedera, Dei sacralo ad fallendos homines abuti, beneficiis ingratos esse, malefactis beneficia compellere, litigare, defraudare, prodere, decipere ipsa pietatis superficie jubent, divinae majestati, providentiae, naturae repugnare, ipsae majestati a Deo Opt. Max. constitutae, imperatoriae resistere nos volunt. Anno 1250. Robertus (al. Robertus) Lincolnensis episcopus in e, quem habuit coram papa Innocentio IV. libellis de clericis Romanae curiae sic dicit: principale opus Christi, propter quod ipse in mundum, sit animarum vivificatio et Salvator proprium et maxime ab eo inventum, homicidae ab initio, sit animarum occisio et damnatio; ipsi pastores personam Jesu Christi imitantes Dei non annuntiantes, etsi non sunt in malitias alias, sunt Antichristi et Salvator figuratus in angelum lucis, fures et latrones, occisores ovium et perditores facientes in latitudinis speluncam latronum. Circa eadem a Guilielmus Aurifex palam docuit, papam Antichristum, Romam Babylonem et praesentem Antichristi. Idem fecerunt Probus et Tullensis circa annum 1250. qui Romanos clericos Satanae et Antichristi satrapas vocat; Guilielmus de S. Amore theologiae Parisiensis et canonicus Belovacensis, Jo. de Poliacio theologus Parisiensis, Mat. Parisiensis natione Bohemus, Arnoldus de S. Michaeli Cesenas al. Centenas generalis curam, Petrus Johannis dioecesis Birminghama, Franciscus Petrarcha, Hieronymus de S. Nicolaus Horius in epistola ad Carolum aliique complures, quorum testimonio atologo testium veritatis, in lectionibus multis Wolffii atque alibi passim inveniuntur. In publico sacri Romani imperii edicto sub anno IV. Johannes XXII. pontifex Romanus Antichristus. Sanguinem Christianum (inquit) sedit, discordiae et seditionum malagentium inter Christianos serit, fratres in armis, nec licet Christianis per hunc Antichristum pacem a Deo datam servare. In alio edicto: Regno humano (pontifex Johannes) sicut pastor est personatus, ita mysticus est Antichristus. Item: Imperii Antichristi auctorem dicit, consilio, sententia, consensu communi

principum, pontificum Germaniae, Italiae efflagitantibus sacerdotibus populoque Romano exauguratum, abdicatum, haereseos damnatum declaramus. Quo pertinet, quod Fridericus II. in epistola ad Ottonem Bavarum apud Avent. lib. 7. ann. scribit, multos Antichristos inesse Romanensibus pontificibus, nec ullos alios, quemadmodum opera ostendunt, exitio Christianae religioni esse. Eat nunc Bellarminus et neget, ullam mutationem in Romana ecclesia esse factam; neget, ex veterum scriptis mutationem aliquam demonstrari posse, quasi vero ulla gravior ac pestilentior mutatio esse possit, quam quod caput illius ecclesiae in Antichristum degeneravit.

175. 3. Sed habet Bellarminus aliud argumentum, quo probare conatur ecclesiae Romanae veritatem ex capite durationis. Nostram (inquit) ecclesiam esse veram ecclesiam, probari potest etiam hoc argumento. Nam ante Lutheri tempora non erant in mundo nisi hae religiones, Paganismus, Judaismus, Muhametismus, Graecismus, Nestorianismus, Hussitarum haeresis et Romana ecclesia. Sed certum est, non fuisse veram ecclesiam Christi apud ullam ex praedictis sectis, ut etiam Lutherani fatentur, ergo fuit apud Romanam ecclesiam, aut certe perierit de mundo omnis vera et visibilis ecclesia, quod fieri non posse supra docuimus. At vero sectae omnes haereticæ brevi defecerunt, praeter eas, quae nunc exortae sunt, id quod probat exemplo Arianorum et Albigenensium atque addit usque ad Lutheri tempora ducentas haereticorum diversissimas familias numerari, ex quibus non supersint nisi reliquiae quaedam Nestorianorum etc. Eutychnorum in oriente et Hussitarum in Bohemia, reliquas omnes funditus interiisse. Respondemus: 1. Eodem modo Pharisei et sacerdotes Hierosolymitani contra Christum et apostolos argumentari potuissent. Ante vestra tempora non erant in mundo nisi hae religiones, paganismus et ecclesia Judaica, sed certum est, non fuisse ecclesiam in paganismo. Ergo ecclesia Judaica est vera ecclesia, et per consequens non erat ab ea recedendum. Quidquid pro Christo et apostolis huic argumento Judaico respondetur, idem sibi responsum Bellarminus statuat. 2. Quomodo Deus sub XI. 257. mediis papatus tenebris ecclesiam sibi conservaverit, paulo post espositum dabitur. Facile concedimus, veram ecclesiam sub papatu non fuisse tum temporis eo modo visibilem atque ab errorum sordibus repurgatam. qualis est hodie, postquam divino beneficio lux evangelii ex tenebris illis emicuit, sed ex eo non potest inferri, quod plane perierit in terris Dei ecclesia. Latuit in solitudine, ubi habuit locum sibi paratum a Deo. Apocalyp. 12, v. 6. 3. Ecclesia Graeca purior fuit quam Romana, Hussitarum ecclesiae itidem ab antichristiana idolomania fuerunt repurgatae; falsum igitur est, periisse plane visibilem ecclesiam, nisi Romana ecclesia sit vera ecclesia. 4. Haereses illas, quas Bellarminus recenset, compressas et devictas esse, ut non amplius in ecclesia dominantur et grassentur, facile concedimus; interim

tamen non omnes penitus sunt extinctae, cum reliquias Arianorum, Nestorianorum et Eutychianorum adhuc superstites esse ipsemet agnoscat. Alia vero ratio est Antichristianismi, praedictum enim ab apostolo, quod Antichristus *in templo Domini seorsurus sit*, hoc est dominium in ecclesiam sibi arrogaturus. Ergo ex imperio, potentia, duratione et splendore externo regni antichristiani nequaquam colligi potest, quod sit vera ecclesia. 5. Nondum probare potuit Bellarminus, ecclesiam splendore quodam externo et in una quadam sede perpetuo visibilem esse debere, frustra igitur a pompa et splendore ecclesiae Romanae externo contra nos argumentatur. 6. Nec probare potest, Romanam ecclesiam in splendore illo externo duraturam usque ad mundi finem, vel nostram brevi abolendam, haec enim cum futura ac in Dei manu posita sint, de illis nihil certi affirmari potest. Disputat quidem Bellarminus lib. 3. de Rom. pont. c. 13. *Romam non futuram Antichristi sedem, sed hac in parte ab aliis Jesuitis ipsi contradicuntur.* Ribera comm. in Apocal. 14: *Roma dicitur Babylon, quia ad finem seculi futura est officina omnis idololatriae.* Anglo-Remenses in Apoc. p. 175: *Roma erit sedes Antichristi.* Vega in c. 18. Apoc.: *Illud etiam nobis dicendum videtur ex Areta, Primasio, Anberto, Haymone, Ambrosio et aliis hoc loco, idololatriam urbis Romanae significari defecturamque esse Romam a fide, atque adeo futuram esse habitationem daemoniorum et omnis spiritus immundi ob flagitia et idololatriam, quae tunc temporis in Romana civitate Romanoque imperio late grassabitur.* Atqui si Roma erit officina idololatriae et Antichristi sedes, quomodo de diuturna ac perpetua duratione Romanae ecclesiae Bellarminus certus esse potest?

An ecclesia nostra de duratione gloriari possit.

176. *Membrum tertium.* Perpetuus est Jesuitarum coccyismus, non posse a nobis demonstrari, ubi fuerit ecclesia ante Lutherum. Bellarminus hoc loco scribit: *Lutherani vix nati arescere coeperunt, coepit enim Lutheri regnum anno 1517, sed vix septem annis pacifice regnavit.* Pistorius in hodeg. c. 4. de eccles. nugatur, *nostram ecclesiam ex libero aëre existisse.* Lessius in consult. p. 61. *Lutheranam religionem ante annum 1517. non fuisse in mundo,* confidenter asserit. Respondemus: Confessionem nostram esse vere apostolicam, hoc est congruere cum doctrina apostolorum in scriptis ipsorum contenta, in singulis articulis demonstrare parati sumus. Quare cum nostra ecclesia consanguinitate doctrinae primitivae apostolicae ecclesiae sit conjuncta, non potest novitatis crimine gravari. Quod si quaeratur de continuatione illius doctrinae per singulas annorum centurias ab apostolorum tempore usque ad Lutherum, respondemus, non esse praecise et absolute necessarium ad declinandam religionis et ecclesiae nostrae novitatem scrupulose inquirere et sigillatim demonstrare, quomodo illa singulis seculis conservata et propagata fuerit, sed quia ex Scripturis sacris demonstrare possumus, illam esse veram orthodoxam, catholicam et apostolicam, ideo

a posteriori concludimus, eandem vi divinarum missionum de perpetua ecclesiae duratione et vocatione semper existisse, quamvis a priori, quod conservata sit et ubi locorum singulis annis fuerit, demonstrare non possimus. Hanc assertionem nostram probamus 1. exemplo Israëliticae ecclesiae tempore Eliae. Cum enim Baalitica idololatria cum totius visibilis ecclesiae ministerium occultabat Elias, nullum amplius superesse verum cultorem ac se esse relictum solum; sed divinitusculo docebatur, *relicta esse septem millia viri qui genua non currauerant coram Baal*, 1. Reg. x. v. 18. Quemadmodum igitur ex eo, quod Elias poterat demonstrare visibilem aliquem coetum et sinceram doctrinam prophetica publicam, haudquaquam inferri poterat vel debebat, nullum omnino verum Dei cultorem in terris superesse, sic pari ratione si vel maxime non possemus demonstrare visibilem et conspicuum aliquem coetum et sinceram doctrinam apostolicam publicam, si fuerit, nondum tamen ex eo inferri poterat, nullam amplius in mundo superstitem esse veram ecclesiam. 2. Exemplo ejusdem ecclesiae tempore Christi et apostolorum. Sacerdotes Pharisei itidem a Christo et apostolis exigere per continuationem illius, quam proponebat deus per singulas superiorum seculorum centurias, per digito indice sibi demonstrari. Potuissent modo cum nostris Jesuitis argumentari: *Adhuc Christus, Johannes Baptista et apostoli non evangelium docere inciperent, nulla erat in mundo religio alia praeter Judaicam et paganam. Si ergo est plane diabolica. Si Judaica fuit male corrupta et depravata, consequens fuerit, ut fides et ecclesia interiis, aut demonstrata non esset locus, in quo fuerit conservata.* Quidquid in hoc argumento proferunt, id omne a saeculo et Phariseis contra Christum et apostolos potuisset. Quidquid pro Christo et apostolis dicitur, id omne Pontificiis responderi potest. Admodum igitur in ecclesia Israëlitica per totum ministerium publicum geniti fuerunt Dei filii. Ezech. 16, v. 20. licet in individuo sciri non possent, quinam illi fuerint; ita quoque sub papatu vata fuit vera ecclesia, licet in individuo sciri non posset, quinam fuerint vera illius membra. *nostra ignorance ad rei ipsius negationem negatione externae apparentiae ad negationem essentiae non potest legitime et efficaciter.* Conservatur triticum in paleis, licet non exterius; latet semen in agro, licet ostendatur, qua in parte agri abditum sit; hortus, qui penitus exaruisse ac sentibus et vepribus occupatus est, in quibusdam tamen areolis herbas salubres retinere potest. Ita quoque sub papatu Deus semen sanctum et reliquias quasdam sanctissimas papatus tenebris, licet a nobis non possit, ubi terrarum vel locorum illud sanctum delituerit. Esa. 1, v. 8. c. 6, v. 13.

1. ap. 4. Apoc. 12, v. 6. praedictum, tempore Antichristi ecclesiam in solitudinem fugi-
 2. ut habeat locum sibi a Deo paratum. Ini-
 3. tur postulat est, ut illustrem et conspi-
 4. quem coetum ostendamus, qui tempore pa-
 5. dominantis per omnia purum et incorruptum
 6. verbi ministerium et externo splendore in
 7. hominum sese insinuaverit. Quod enim in
 8. statet ac locum sibi a Deo paratum habet,
 9. notum et illustre esse nequit. 5. 2. Thess. 2,
 10. Antichristum in templo Dei sessu-
 11. est in ecclesia dominationem exerciturum.
 12. Antichristus et templum Dei, hoc est papatus
 13. simul manserunt, papatus occupavit ec-
 14. ecclesia fuit sub papatu. Si defecisset vera
 15. non sedisset Antichristus in templo Dei.
 16. igitur ostendi non posset, quomodo ubivis
 17. nante et grassante Antichristo conservari
 18. ac conservata fuerit vera ecclesia, tamen
 19. firmam fidem adhibentes certo sta-
 20. templum Dei, hoc est veram eccle-
 21. tam illo tempore fuisse conservatum. Sicut
 22. conservatur aedificii fundamentum, licet
 23. illius non amplius exstet; sic vera ecclesia
 24. mansit, licet externus ejusdem splendor
 25. Ecclesiam perpetuo conservari veritatis
 26. ubi et apud quos conservetur, observa-
 27. tione. Ergo si vel maxime ostendi non
 28. penes quos tempore papatus ecclesia
 29. servata, id defectum observationis histori-
 30. argueret, veritati autem divinorum ora-
 31. ex parte praejudicaret.
 32. enim ne quid habeant, quod conqueran-
 33. ostendamus, quomodo et apud quos
 34. papatus tenebris vera religio et ex
 35. etiam vera ecclesia conservari potuerit
 36. sit. Certum est, in mediis papatus
 37. regulari Dei beneficio conservatum fuisse
 38. codicem biblicum, illius quaedam peri-
 39. fuerunt populo praelectae et expositae,
 40. quidam libri in scholis enarrati. Quoties
 41. biblicus fuit praelectus et expositus,
 42. ecclesiae confessio publice sonuit, quia
 43. amplexitur doctrinam in scriptis pro-
 44. et apostolorum propositam, nec dubitari
 45. potest, Deum per hoc medium juxta
 46. suam promissionem Es. 55, v. 10. et 11.
 47. quorundam hominum fuisse efficacem,
 48. Dei nunquam revertatur ad illum va-
 49. aliquem fructum proferat. Quamvis vero
 50. falsae et scripto Dei verbo contrariae
 51. fuerint admixtae, tamen textus ipse
 52. Dei providentia inviolatus mansit, quem
 53. populus audiit et fidei ac vitae normam
 54. depravationes vero et corruptelas aversatus
 55. aures puriores fuerint quam docen-
 56. Declarari hoc potest exemplo ecclesiae
 57. Jabet Christus Matth. 23, v. 2. scribas et
 58. sedentes in cathedra Moysis audire et
 59. dixerint servare et facere, contra vero

Matth. 16, v. 11. cavere jubet a fermento Pharisaeo-
 rum, hoc est a doctrina illorum, ut ibidem v. 12.
 exponitur; nec dubium est, aliquos mandato Christi
 obsecutos utrumque praestitisse, ita ut sacerdotes et
 Pharisaeos in cathedra Moysis sedentes audiverint
 et tamen a fermento eorum sibi caverint. Videntur
 quidem haec invicem pugnare, sed optima ratione
 conveniunt. Scribae et Pharisaei constituti erant in
 publico docendi munere, hoc enim intelligitur per
 sessionem super cathedram Moysis. In cathedra illa
 praelegebant populo scripta Moysis et prophetarum.
 Actor. 15, v. 21: *Moses a temporibus antiquis*
habet in singulis civitatibus, qui eum praedicent
in synagogis et per omne sabbatum legant. Illis
 igitur, quae ex Moyse et prophetis praelegeban-
 tur, vere pii obsequi tenebantur, adeoque etiam
 obsequebantur, sed quando purae huic massae do-
 ctrinae coelestis fermentum traditionum, superstitio-
 num et corruptelarum suarum admiscebant, ibi
 memores mandati a Christo promulgati corruptelas
 et traditiones illas repudiabant retenta sinceriore
 doctrinae coelestis massa. Eodem modo res sub
 papatu sese habuit. Praelegebantur publice scripta
 prophetarum et apostolorum, ex illis multi ad vitam
 aeternam instituti sunt ac informati, in quibus vera
 ecclesia fuit conservata. Quodsi ergo Jesuitae
 quaestionibus suis nos urgeant, *ubi ante Lutherum*
sonuerit vera doctrina, ubi conservata fuerit eccle-
sia? respondemus, veram doctrinam conservatam
 esse in codice biblico eandemque in praelectione
 codicis biblici publice sonuisse. Nostrae ecclesiae
 nullum dogma amplectuntur extra Scripturam, nul-
 lum propugnant articulum, cujus non exstent clara
 et perspicua testimonia in Scriptura; ergo quando
 publice praelecta fuit Scriptura, publicum religionis
 nostrae praeconium fuit auditum. Neque enim in
 ecclesiis nostris alio textu biblico utimur, quam
 qui a prophetis et apostolis conscriptus ad nostra
 usque tempora in medio papatu divino beneficio
 fuit conservatus, ex illo ipso textu immotam confes-
 sionis nostrae veritatem demonstramus, nihil quid-
 quam alienum vel peregrinum illi inserimus, nihil
 extra quaerimus, sed Scripturae limitibus nos con-
 tinemus. Quemadmodum igitur Christus et apostoli
 ex Mosaicis et prophetis scriptis, quae in corru-
 ptissimo ecclesiae Judaicae statu conservata fuerant,
 scribas et Pharisaeos convincebant; ita ex prophe-
 ticis et apostolicis scriptis, quae in corruptissimo
 ecclesiae Christianae statu conservata sunt, Pontifi-
 cios convincere possumus, nostram doctrinam esse
 veram et orthodoxam. Praeter codicem biblicum
 sub papatu etiam mansit *Symbolum apostolorum*,
 quod est epitome quaedam praeceptorum ac funda-
 mentalium fidei Christianae articulorum; mansit
decalogus, mansit *oratio Dominica*, mansit *historia*
passionis Dominicae, mansit *baptismus regeneratio-*
nis sacramentum, manserunt *quaedam doctrinae*
coelestis capita incorrupta. Equis vero dubitare
 poterit, quin per haec media Spiritus sanctus in
 quorundam cordibus fuerit efficax ad regenerationem

XI. 260.

et salutem? Quod si quidam superstites fuerunt vere pii et credentes, utique etiam superstes mansit ecclesia, quae non ex multitudine, sed ex fide aestimanda.

178. Quia vero nondum quiescunt Pontificii, sed postulant in specie sibi demonstrari, quinam sub papatu amplexi fuerint veram doctrinam ac nostrae ecclesiae fuerint socii, age obsequamur illorum postulato. Producimus autem primo omnium vaticinium propheticum Dan. 12, v. 41: *Hae solae salvabuntur de manu ejus Edom et Moab et primitiae filiorum Ammon*, ubi Lutheri interprete tria hominum genera enumerantur, quae sub Antichristi tyrannide ad salutem sint conservata, primo *martyres*, qui significantur per Edom a rubedine sic dictum; secundo *simplices Christiani*, qui extra strepitum idolomaniae Pontificiae constituti a teneris unguiculis fidei Christianae rudimenta a parentibus accepta regulam simplicitatis et fidei inculcatae sibi esse passi fuerunt, vel certe sub finem vitae abjecta priorum meritorum fiducia in uno Christi merito omnem spem salutis collocarunt, qui significantur per Moab, quod est a patre; tertio *infantes*, qui per baptismum renati prius in vivis esse desierunt, antequam idolomania Pontificia ipsorum animas contaminaret, qui denotantur per primitias filiorum Ammon, quod est populus meus proprius. D. Gessnerus in praelect. suis in Dan. paulo aliter interpretatur. Quia enim Edomitae, Moabitae et Ammonitae fuerunt contempti populi adeoque Israëlitis abominabiles, Deut. 23, v. 1. ideo statuit, per illos generaliter sensu mystico significari abjectum et contemptum fidelium coetum, qui mirabili Dei providentia et protectione sub medio papatu conservatus est, quos illi nominarunt *haereticos*, sicut Judaei Christum ejusque discipulos vocabant *Samaritanos*. Ceterum ut brevitatis illa magis explicetur, diserte dicimus, tum extra ecclesiam Romanam, tum in ipsa ecclesia Romana papali tyrannide pressa conservatum fuisse Deo semen sanctum ac populum fidelem, quod demonstramus sequenti hominum ad veram ecclesiam pertinentium enumeratione. 1. Infantes baptizati sunt pars ecclesiae non minima. Jam vero baptismi sacramentum quoad substantialem sub papatu mansit integrum, proinde infantes per illud vere fuerunt regenerati ac filii Dei, membra verae ecclesiae et heredes vitae aeternae constituti; atqui illorum aliquot myriades in infantili aetate obierunt, antequam profunditates Satanac intelligerent. ** Infantes per sacramentum initiationis etiam ab impuro ministerio regenerantur, non secus ac adultera nondum repudiata parit marito liberos; ita quamdiu ecclesia impura matrimoniales tabulas, ut Augustinus lib. 4. de symb. ad catech. c. 2. nominat, id est verbum cum ejus sigillis sacramentis, a sponso Christo obtinet, tamdiu ipsi regenerat filios ac filias, ut de ecclesia Israëlita licet idololatriae deditissima Ezech. 23, v. 37. dicitur Ezech. 16, v. 20. quod exemplum etiam ad haereticas ecclesias in N. T. accommodat Hieronymus

lib. 1. in Ezech. c. 16. ** 2. Simples Christiani, repudiatis errorum papalium cor doctrinae, quam ex praelectione pericoparum gelicarum, ex Symbolo apostolorum, ex med historiae passionis etc. perceperant, unice runt, qui licet ob papae tyrannidem publici bus sese non opposuerunt, tamen veram f corde tenuerunt, sicut hodie in medio pa dam latent, quibus errores papales de meri rum, de primatu pontificis, ac moles illa trad ceremoniarum ac superstitionum ex animo di sed prae metu inquisitionis publice ea arg detestari verentur. Fuisse autem etiam sup seculis tales occultos Christi discipulos o mussitationes de tyrannide papae, de ind etc. querelae de corrupto ecclesiae Roman ac repentina approbatio doctrinae per Lut sordibus papalibus repurgatae. 3. Quid nente mortis agone de insufficientia et impe operum a propria conscientia convicti at rius per Spiritum sanctum consolationum carum admoniti abjecta priorum meritor cia ad unicum Christi meritum vera fide runt, qui si vel maxime papales quosda adhuc amplexi sunt, tamen fundament apprehendentes salvati sunt quasi per ign scilicet errorum stipulis tentationum et et Huc pertinent piarum illarum precum quae exstant in Hortulo animae, in An ernhardo etc. quas moribundis praelect historia ecclesiae testatur. Casparus U in libro quem edidit anno 1589. hoc titulo *duae causae, cur ad Catholicos sit relictis Evangelicorum erroribus causa le bit: Invenio ego librum quendam in parochiali ecclesiae nostrae (Coloniensis) anno salutis 1475. quo semper ab eo nimirum ab annis centum et amplius, in et ad mortem praeparandis aegrotis un eo quaestiones aliquot reperiuntur in Germanicam, qualis ea tum fuit, conec ajunt D. Anselmum fecisse proponenda minibus, qui ad mortem feliciter obem parantur. Ceterum eae quaestiones tota salutis rationem, adeoque thesaurum Christianismi quasi brevi pugillo con Lubet vero quaedam ex illis hoc loc Postrema inter eas quaestiones haec te non posse salvari nisi per mortem Respondet infirmus: etiam. Tum illi ergo, dum superest in te anima, in hac fiduciam tuam constitue, in nulla alia habe, huic morti te totum committe. totum contege, totum immisce te in hac hac morte totum te involve, et si Dom te voluerit judicare, dic: Domine, mihi nostri Jesu Christi obsecro inter judicium, ulter tecum non contendo quaestiones illas integre propositas apud nicium tom. 1. exam. de justificat. §*

n. fol. 143. 4. Praeter hos excitavit Deus saeculis aliquos publicos et constantes verae confessiones, qui papatui publice sese opposuerunt quorum quidam usque ad sanguinem illi testes martyrii coronam portarunt. Tales bene enumerant auctores historiae ecclesiasticae argensis, Flacius in catalogo testium veritatis Volfius in lectionibus memorabilibus, Lubarus de martyribus etc. sed dubium quin longe plures extiterint, quam abemerantur, quia libri illorum vel ad manus non pervenerunt, sed cum ipsis confessorum sunt, ut omnia eorum memoria in animam extingueretur ac papale regnum statim vel ab adulatoribus Romani pontificis sunt

Possunt autem confessores illi, qui tyrannificis et papalibus erroribus contradixere tres classes distribui. Prima complectitur ecclesias. Ut enim praetermittamus ecclesiam, quae Coelestino canonem quandam Nicaeni pro stabiliendo primatu mentienti restitit, ecclesiam Leodiensem, quae in rethoricali II. dato Romam vocat *Babylonem* a Petro prophetico spiritu sic esse appellatur; producimus hoc loco duas insigniores quae semper restiterunt tyrannidi pontificum una est *Waldensium*, altera *orientalis ecclesia*. ** De Waldensibus vide omnino in hist. papatus p. 765. Dorscheum et de dicto Augustini etc. consid. 6. tum et Magdeburg. hist. eccles. tom. 12. in isto manuscripto, Aenea Sylvio, Chroniciensi, Naclero, Roberto Gaguino de his recensent. Illorum non fuit exiguus manipulus, sed numerosissimus coetus per regiones diffusus. Primo tenuerunt locum Narbonensi, Albensi, Ruthena, Cadurcensi quae dioecesis, ut Jacobus de Rebiria Tolosa urbe collectaneis annotavit. Sed *Waldus* relicta patria in Belgium venit in cardia multos sectatores nactus est. Inde transiit ac diu per Vandalicas civitates, ut Thuanus scribit lib. 6. hinc Perpinianus lib. de haeresibus annuunt Angliam, in qua anno 1174. docuerint

Quod idem testatur et Guil. Neubrigen-Anglicarum lib. 2. c. 13. ubi etiam addit et Italiam scribitque, in latissimis Galliarum, Italiae Germaniaeque provinciis illorum adhaeruisse doctrinae (quam Romanae ecclesiae ingenio pestem vocat), in prophetam multiplicati super numerum maris viderentur. Similiter et Chroniciense narrat, ex eis captos quosdam gentinensi coram omni populo et plebe publice fuisse, quod tantus eorum esset ut si quis ex eis e Colonia Mediolanum iret, omni nocte hospitem ex secta eorum Denique etiam eos in Bulgariam, Croa-

tiam ac Dalmatiam pervasisse, auctor est Matthaeus Parisiensis. Insuper etiam celebres fuerunt 1. *mira docendi dexteritate*. Nam Jacobus de Rebiria testatur, eos fuisse eruditione et doctrina praecellentissimos et de religione acutius ceteris disputasse, quibus sacerdotes ecclesiae Romanae non fuerint pares. 2. *Auctoritate*, de qua F. Rainerus sic scribit: In omnibus civitatibus Lombardiae et in Provincia et in aliis regnis et terris auditores habebant et in publico disputabant populumque vocabant ad stationes solennes in foro et in campo et praedicabant in tectis. Non erat, qui ipsos impedire auderet propter potentiam et multitudinem fautorum suorum. Ibidem hic auctor asserit, se ipsummet interfuisse inquisitioni ipsorum ac in sola parochia Cammerach habuisse decem scholas. Neque tantum homines de vulgo ipsis adstipulati sunt, sed et proceres complures, Raimundus comes Tolosae et S. Aegidii regis Franciae consobrinus; Raimundus Rogerius Biterrarum et Carcassonae comes; Petrus Rogerius Gabareti regulus; Raimundus Fuxensis regis Arragoniae propinquus, multique alii comites et innumeri nobiles. Similiter et in Italia assecras ipsorum et e plebe et ex equestri ordine fuisse, tradit Naclerus. 3. *Industria*, cui respondit auditorum ardor in docendo, quod ipsum etiam Rainerus habet. Viri, inquit, et mulieres, parvi et magni, nocte ac die non cessant discere et docere. Audiavi ab ore docentis cujusdam, quod quidam haereticus (hoc titulo insignit Waldenses ex praedjudicio et sensu Romanae ecclesiae), quem novi, ad hoc tantum, ut eum a fide nostra averteret et ad suam perverteret perduceretque, nocte, tempore hiemali, per aquam, quae dicitur Ibis, natavit ad ipsum. Erubescat negligentia fidelium doctorum (intelligit Romanae ecclesiae addictos), qui non sic zelant catholicae fidei veritatem, sicut Leonistae zelant infidelitatis errorem. Item: V. et N. T. vulgariter transulerunt et sic docent ac discunt. Vidi et audiavi rusticum idiotam, qui Job recitavit de verbo ad verbum et plures alios, qui totum N. T. sciverunt perfecte. 4. *Constantia*. Licet enim passim extremis suppliciis ob confessionem praecipiti (ut loquitur Chronicon Hirsaugiense) sententia adjudicarentur, non tamen destiterunt ex professo contra papam docere et veritatem coelestem asserere et arguere Romanae ecclesiae idololatriam in missa et mortuorum sanctorum religiosa invocatione, superstitionem in delectu ciborum et dierum, primatum papae aliasque corruptelas. ** Rainerius in summa ante trecentos annos confecta de Waldensibus sic scribit: Inter omnes sectas, quae sunt vel fuerunt, non est perniciosior ecclesiae (Romanae apostolicae) quam pauperum de Lugduno tribus de causis: primo quia diuturnior; quidam enim dicunt, quod duraverit a tempore Silvestri, alii a tempore apostolorum deducunt; secundo, quia generalior, fere enim nulla terra est, in qua haec secta non serpat; tertio, XI. 703. quod omnes aliae cum immanitate in Deum horrorem inducant, haec sola Waldensium seu Leonista-

rum magnam habeat speciem pietatis, quod coram hominibus juste vivant et bene omnia de Deo et omnes articulos credant, qui in symbolo continentur, solam Romanam ecclesiam blasphemant et oderunt dicentes, eam esse ecclesiam malignantium et meretricis, quae sedet super bestiam in Apocalypsi et quod defecit sub Sylvestro, cum venenum temporalium est in ecclesiam infusum. Dicunt etiam, papam esse caput omnium errorum, vocantes coecos praelatos, religiosos Pharisaeos, hos dicunt plenos superbia et avaritia etc. Haec refert ex Rainerio Flacius in catalogo testium veritatis. Idem ex Jacobo de Rebiria tale de illis testimonium adducit: *Waldenses sive Lugdunenses* diu primum locum tenuisse in Gallia Narbonensi, Albiensi, Ruthena, Cadurcensi Agennensiue diocesisibus celebris est fama, eoque tempore nullo aut parvo in pretio fuisse eos, qui se sacerdotes, episcopos et ministros ecclesiae dici volebant; indigni enim omnes ac rerum omnium paene ignari cum essent, facile illis fuit eruditione et doctrina praecellentibus primas in populo partes sibi vendicare. Ex quibus cum prae ceteris Waldenses acutius de religione disputarent, admittebantur saepe a sacerdotibus publice docendi causa, non quod eorum sententiae sibi probarentur, sed quod Waldensibus ingenio pares non essent etc. Ibidem ex fragmentis librorum inquisitoriorum probatur, doctrinam Waldensium per Lombardiam, Alsatiam, totum tractum Rhenanum, Belgium, Saxoniam, Pomeraniam, Borussia, Poloniam, Livoniam, Sueviam, Silesiam, Bohemiam, Moraviam, Colabriam et Siciliam longe lateque fuisse propagatam. Vocabantur a Pontificiis per contemptum

XI. 204 *Waldenses, Albigenes, Albigrisei, Pauperes de Lugduno et Insabbatati*; in Bohemia vocabantur *Taboritae*. Confessionem illorum scripto comprehensam se vidisse scribit Flacius anno 1431. eamque cum Protestantium confessione penitus convenire testatur. Qui Merindoli, Agriae, Costae et in vicinis urbibus habitabant, ediderunt confessionem suam eamque Francisco regi exhibuerunt, in qua continentur hi articuli: 1. Solis sacris literis credendum esse in iis, quae ad salutem pertinent, et nulli praeterea homini aut scripto. 2. Sacras literas

XI. 205 integre continere omnia ea, quae ad salutem necessaria, eoque nihil penitus recipiendum aut admitendum in religione esse, nisi id solum, quod Deus nobis in sacris literis praecepit. 3. Unum esse tantum mediatorem, nec invocandos sanctos ulli ratione. 4. Purgatorium nullum esse, sed omnes homines vel per Christum justificatos in vitam aeternam, vel non credentes in aeternum exitium abire, tertium aut quartum locum superesse nullum. 5. Tantum duo sacramenta esse, baptismum ac communionem. 6. Omnes missas et praecipue eas, quae pro mortuis canuntur, impias ac proinde penitus abolendas esse. 7. Omnes traditiones humanas rejiciendas vel certe pro necessariis ad salutem haudquaquam habendas esse; eoque tollendum esse cantum et recitationem officii, jejunia ad dies certos

alligata, superflua festa, discrimines clericorum, varios gradus ac ordines sacerdotum, monachorum ac monacharum, varias benedictiones et orationes creaturarum, vota, peregrinationes ad omnem turbam rituum ac ceremoniarum ab antiquis inventurum seu excogitarum antiquum.

8. Primatum papae super omnes ecclesias, et potestatem ejus super omnes potestates, quae ejus gladium negandum, nec alios gradus sacerdotales in ecclesia retinendos esse praedictum, diaconorum et episcoporum. 9. Contemptum sub utraque specie et piam et necessariam esse, utpote a Christo ordinatam et praedictam.

10. Romanam ecclesiam esse Babylonem, de Apocalypsi; papam esse omnium errorum et verum Antichristum. 11. Indulgentias et censuras. 12. Conjugium sacerdotum penitus necessarium esse in ecclesia. 13. Verbum dominicum dicentes ac recte sentientes ecclesiam ejus esse ecclesiae claves a Christo datus, eoque dantes ac debere lupos fugare et veros bonosque Christi vocare et eorum vocem audire ac sacramenta percipere. Thuanus lib. 5. hystoriarum illos hanc fidem a majoribus accepisse et quot annorum centurias docuisse, ac etiam Sadoletto addit, reliqua, quae Waldensibus imputantur, per invidiam illis affingi. Observandum hanc esse veram causam, quare Lutherus et reformatam proponenti tam multi in diversis locis per universam Europam sese eruant. Vide Wesenb. in orat. de ecclesia.

Graeca ecclesia itidem pontificis fastum actionem semper improbavit atque adhuc quod dominica Quadragesimae illum excommunicavit fert Joh. Mandevilla lib. 1. c. 17. Johannes pontificem Romanum prolixè scripsisse ad universam tantum esse Christi ecclesiam, cujus caput universale, Christi in terris vicarius, quem et ipsi agnoscere debeant. Rursus vero ab istis fuisse: *Potentiam tuam summam nos subditos firmiter credimus, superbia summam tolerare non possumus, avaritiam explere non valemus. Diabolus tecum, qui nobiscum.* Cumque ad concilium Lateranense ex Graecia missi legati religionis dispendium ecclesiae occidentalis emissent ac quaedam Romanae fidei consensissent, deinde versi exilio partim spontaneo, partim executionis fulmine in se vibrato, poenam huiusmodi sui ab ecclesia orientali luere coacti fuerunt, inde si vel maxime sub papatu nulla fuisse ecclesia (cujus contrarium ostendimus superius) tamen prorsus in mundo exspirasse aut ecclesia Christi dicenda foret. Occidentum duntaxat Antichristianum papae regnum in orientem vero nunquam pervasit, ne illis temporibus, quibus orientale Christianorum dominum fatiscere coepit, quin imo si amplitudinem et regnorum aut hominum numerum dum fuerit, non desunt testes fide digni.

ecclesia, sed erat ac dicebatur *civitas dilecta et castra sanctorum* Apoc. 20, v. 9. ac *populus sanctus* Dan. 7, v. 21. videlicet synecdochica appellatione propter fideles et electos in eo adhuc residuos, sicut olim *populus Judaicus* etiam in corruptissimo ecclesiae statu dicebatur *populus Dei* facta denominatione a parte non quidem majore, sed meliore, ac Hierosolyma dicebatur *civitas sancta* Matth. 4, v. 5. propter electos in ea adhuc reliquos. Quod autem de Romana ecclesia dicimus, id de Judaeis, Turcis ac gentilibus dici nequit, quod scilicet inter eos conservata sit et adhuc conservetur ecclesia latens et abscondita, cum inter eos nulli sint salvandi, in illa vero supersint Scripturae sacrae, baptismus, decalogus, symbolum apostolorum, historia passionis Dominicae etc. per quas media Spiritus sanctus ad quorundam regenerationem et salutem efficax est. Negari sane nequit, haec sana doctrinae capita perversis interpretationibus, erroneis additionibus ac superstitiosis observationibus in papatu fuisse corrupta, sed potuit nihilominus Spiritus s. per illud, quod fuit sanum et divinum, ad quorundam hominum conversionem in illorum cordibus efficaciter operari, ut lolio et scoriis rejectis sanae doctrinae triticum et aurum amplecterentur obsecuti hac in parte mandato divino Jer. 15, v. 19: *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris*. Haec separatio D. Lutheri ministerio publice et solenniter tandem facta est. Erat in papatu pretiosum, videlicet Scripturae sacrae, baptismus, symbolum apostolorum etc. erat etiam in eo vile, videlicet prava Scripturae interpretatio, traditiones humanae, superstitiones, errores, idololatria etc. illud erat Dei, hoc vero papae; illud Christi, hoc vero Antichristi. Lutherus igitur pretiosum a vili, divinum ab humano, Christianum ab Antichristiano, verum a falso, genuinum ab adulterino separavit, illo retento, hoc vero abjecto; proinde non discessit ab ecclesia catholica, nec a fide veteri catholica, sed ecclesiam et fidem a corruptelis, erroribus ac superstitionibus in eam invectis ac superadditis repurgavit. Non a Christo, sed a papa in Antichristum converso; non a Dei verbo, sed humanis glossis et traditionibus; non ab ecclesia catholica, sed ab illis, qui tyrannicum in ecclesia dominatum exercebant, secessionem fecimus, nec triticum, sed lolium ex agro Dominico revulsimus; eecur igitur novatores schismatici, factiosi ac haeretici audire debeamus? ** Quando ecclesia apostasiae partiali nuntium mittit per conversionem ad religionis sinceritatem et ecclesiae congeneris in defectione ista perseverantis, quoad pravitatem fidei communionem deserit, non fit *ἐκκλησία*, alia, sed *ἐκκλησία*, altera, non nova existit, sed renovatur, quia scoriam tantum ab auro separat, quod autem pretiosum est, retinet; pestem ecclesiae apostaticae fugit, non ecclesiam. ** Vergerius in dialog. 4. cont. cardin. Hosium tom. 1. operum f. 237. illud declarat tali similitudine: *Si contingeret, ut nonnulli ex senatoribus Venetis occupata illic perpetua dictatura conculcatisque legibus summam rerum ad se traherent et pro libidine regnantes cogerent reliquos*

pius servire, postquam autem eam tyrannidem aliquot menses exercuissent, Deus misisset occidendum, qua respublica ejectis tyrannis pristinam libertatem inciperet recuperare atque gloriam, an explodendi et exhibendi essent tyranni, qui de vibus enitentibus reipublicae libertatem instauranda honestas leges in usum revocare, ad hunc modum conquererentur: Cur praeciditis vos a nostro dnatu? cur a reipublicae gremio disceditis? a nos non discedimus ab ecclesia Christi, imo cupimus eam in libertatem vindicare instauratamque, cum illis unctis et rasis fuerit diu misere oppressa paene deleta, sed ab istis, qui eam oppressi discedimus.

SECTIO IV.

DE QUARTA ECCLESIAE NOTAM A BELLARMINO ASSIGNATA, VIDELICET AMPLITUDINE SIVE MULTITUDINE ET VARIETATE CREDENTIUM.

181. *Membrum primum.* Sitne amplitudo multitudo credentium genuina et propria ecclesiae nota? Amplitudo vel conjunctam habet de veritatem, vel ab ea est sejuncta. Amplitudo vero doctrina non potest esse ecclesiae nota, non quaevis multitudo hominum, sed multitudo et catholicam fidem profitentium constituit ecclesiam catholicam, unde ipse Bellarminus lib. 3. de mil. c. 2. sic definit ecclesiam, quod *est coetus numerus ejusdem Christianae fidei professionis et cultus*. Ergo necessario cum amplitudine conjuncta est vera et catholica fides, absque qua multitudo etiam maxima non constituit ecclesiam. fides et doctrina catholica facit amplitudinem ecclesiae notam, ergo multo magis ipsa fides et doctrina catholica est ecclesiae nota, quae est nostra ecclesiae nota, quae immotae veritatis sententia. Sic ergo contra notam argumentamur: 1. Quaecunque nota ecclesiae non convenit perpetuo ac semper, ea non est propria et illius nota. Ratio est in eo, quod ex definitione proprii. Atqui amplitudo non est perpetua ac semper verae ecclesiae. Ergo non est propria illius nota. Assumptum ex historia ecclesiae tam V. quam N. T., quod currimus superius §. 94. In principio ecclesiae valde exigua, quod non possunt negare apostoli. Sive enim de ecclesia V. T. loquamur, illa ab Adamo et Eva duobus in mundo hominibus de ecclesia N. T. loquamur, illa angustis Hierusalem urbis limitibus fuit inclusa, ante universum orbem propagaretur. Sub fine temporis idem exiguus erit ecclesiae coetus Matth. 23. *Multi pseudoprophetae surgent et seducen* Luc. 18, v. 8: *Cum venerit Filius hominis, veniet fidem in terra?* 2. Petr. 2, v. 1:

igniti mendaces, qui introducent sectas per-
v. 2: et multi sequentur illorum luxurias,
ἐπορεύθησαν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις, vel, ut alii
gunt ἀσελγείαις, exitialia illorum dogmata.
neque nota non convenit rei alicui soli, ea
genuina et propria illius nota. Ratio itidem
definitione proprii. Atqui amplitudo non
soli verae ecclesiae. Ergo non est genuina
ecclesiae nota. Assumptum constat ex
ecclesiae. Cainica ecclesia ante diluvium
ne et numero professorum superavit veram
patriarcharum; baaliticae idololatriae de-
et approbatores numero vicerunt vere fide-
et reliquorum prophetarum doctrinae ad-
synagoga Judaica incomparabiliter fuit
octa illorum, qui Christo docenti adhaere-
ianismus caput extollebat supra doctrinae
amatores. Quid de Antichristi doctrina
dicemus? 2. Theas. 2, v. 9: *Adventus ejus
hum operationem Satanae in omnis generis
signis et prodigiis mendacis*, v. 10: *et in
eis seductione iniquitatis in illis, qui per-
quod dilectionem veritatis non receperunt,
rent*; v. 11: *ideo mittet illis Deus ἐλεγεῖται
efficaciam erroris, sive efficaces erro-
rant mendacio*. Apoc. 13, v. 8: *Admi-
ta terra bestiam et adoraverunt eam om-
nihilabant terram, quorum nomina non
in libro vitae*; v. 14: *seducit habitan-
propter signa, quas data sunt illi facere*.
1: *Meretrix magna sedet super aquas*
2: *cum qua fornicati sunt reges terrae*
funt, qui inhabitant terram, de vino pro-
tus; v. 15: *aquae, quas vidisti, ubi me-
populi sunt et gentes et linguae*. Apoc. 19,
deus magna corrumpit terram in prosti-
t. Ex quo manifeste apparet, falsum
Bellarminus in hoc ipso cap. §. Denique
sectas haereticas nunquam totum orbem
dimidiam ejus partem occupasse. Item,
hamedis cum haeresibus Nestorii et Euty-
e adhuc vigent in oriente, nunquam ad
transiisse. Atqui oblitus videtur Aria-
tam in occidente quam oriente longe late-
minatus. Gothi Italiam vastantes erant
Eodoricus de Berna in occidente regnans
a. Quin et ipse Liberius pontifex Ro-
nismo subscripsit. Oblitus videtur regni
ni, sub quo publica religionis sacra ubi-
t alibi fatetur. Muhamedismi secta am-
quam Christianorum ecclesia in omnibus
bus; Judaismus in occidentem et orien-
lit etc. 3. Cujus contrarium de vera eccle-
icatur, illud non potest esse nota eccle-
contrarium amplitudinis de vera eccle-
tar. Ergo amplitudo non potest esse
ae nota. Assumptum proba Esa. 1, v. 8:
um est de filia Sion, id instar tugurii
unt in vineis, et instar tugurioli, in quo
a cucumerariis hortis, et sicut urbs va-

stata. v. 9: *Nisi Dominus exercituum reliquisset
nobis semen, quasi Sodoma fuisset et quasi Go-
morra similes essemus*. c. 6, v. 13: *Erit sicut ilex
aut quercus, quae licet projiciant folia et ramos,
tamen truncus illis manet. Semen sanctum erit
truncus ille*. Zephan. 3, v. 12: *Dereelinquam in
medio tui populum pauperem et egenum, et spera-
bunt in nomine Domini*. Luc. 12, v. 32: *Noli timere,
pusille grex, quia complacuit Patri vestro dare
vobis regnum*. 4. Quod ecclesiae accidit et mutabi-
liter inest, id non potest esse genuina et propria
illius nota. *Verae enim notae sunt inseparabiles a
vera ecclesia*, scribit Bellarminus libr. 4. de eccles.
c. 2. §. 10. Atqui amplitudo accidit duntaxat eccle-
siae et mutabiliter ei inest, vera enim ecclesia quan-
doque est ampla, quandoque exigua. Ambrosius
lib. 4. hexaëm. c. 8: *Ecclesia sicut luna defectus
habet et ortus frequentes, sed defectibus suis crovit
et his meruit ampliari*. Ergo amplitudo non est
genuina et propria ecclesiae nota. ** Ineptus esses,
si lumen, quod radios suos non diffunderet, eo quod
inter parietum angustias vi containeretur, contemue-
res aut tenebris ipsis simile diceres. Talis es, qui
sinceritatem et evangelii lucem a plurimis vi et
clausis quodammodo foribus ejectam ac paucorum
pectora illustrantem despicias. ** 5. Pertinent huc
dicta patrum. Justinus in qq. et resp. ad orthod. q. 1.
ad quaestionem, *Cur orthodoxi et recte sentientes
soli Deo grati Graecis, Judaeis et haereticis omni-
bus non modo numero non pares, sed etiam paucio-
res sint?* respondet: *Dictum est de orthodoxorum
paucitate aliquando, multi sunt vocati, pauci vero
electi, aliquando quod angusta et arcta via, quae
ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam*.
Tertullianus de pudicit. c. 1: *Quasi non facilius sit
errare cum pluribus, quando veritas cum paucis
ametur*. Nazianzenus serm. de se ipso contra Arianos
in princ.: *Ubinam illi sunt, qui multitudine ecclesiam
definiunt et gregem exiguum aspernantur, οὐ τῷ πλή-
θει τὴν ἐκκλησίαν ὀρίζοντες καὶ τὸ βραχὺ διακρίνον-
τες τὸ πολύν;* qui divinitatem metiuntur plebem-
que appendunt, qui arenam in pretio habent et ipsa
mundi lumina contumelia afficiunt, qui denique
conchas aggerunt et margaritas contemnunt etc.? *Hi
domos habent, nos inquilinum; hi templa, nos Deum;
idque praeterea, quod Dei vivi templa simus, victi-
mae vivae, holocausta spiritualia; hi vulgus habent,
nos angelos; hi temeritatem et audaciam, nos fidem;
hi minas, nos preces et orationes; hi aurum et ar-
gentum, nos repurgatam fidei doctrinam*. Basilius
lib. de Spiritu sancto c. 30: *Docuerunt nos et pueri* XI. 271.
*in Babylonia, etiamsi nemo sit, qui suffragetur, ta-
men per nos ipsos, quod ad nos pertinet, facere,
qui sane ex media flamma Deum collaudaverunt
non considerantes multitudinem reprobandum veri-
tatem, sed se ipsis contenti, cum tres essent*. Atha-
nasius in discept. adversus eos, qui in veritate diju-
dicanda solius judicio multitudinis feruntur tom. 2.
p. 247: *Non audiemus Dominum dicentem: Multi
sunt vocati, pauci vero electi? Et iterum: Angusta*

est porta et stricta via, quae ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam? Quis igitur sanamente praeditus non malit in pauciorum esse numero per angustam ad salutem ingredientium, quam associari multis illis per latam ad interitum ruentibus? Chrysostomus homil. 40. ad popul. Antioch.: Quae nam, precor, utilitas est, multum esse foenum potius, quam paucos lapides esse pretiosos? non in numeri multitudine, sed in virtutis probitate multitudo consistit. Elias unus erat, sed totus mundus non erat dignus, qui rependeretur ipsi. Vide ibidem plura, uti etiam homil. 26. praecedente. Hieronymus lib. 3. advers. Pelagian. p. 310. sub nomine Attici ad Critobulum Pelagian.: Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed haereticum esse monstrabit. Augustinus in Psalm. 39: Si justus es, noli numerare, sed appende; stateram affer aequam, non dolosam, quia justus appellatus es. Videbunt justi et timebunt, dictum est de te. Noli ergo numerare turbas hominum incedentes, latas vias, implentes crastinum arcum, civitatis natalem clamando celebrantes, civitatem ipsam male vivendo turbantes. Noli ergo illos attendere. Multi sunt, et quis numerat? pauci autem per viam angustam incedunt. Profer, inquam, stateram, appende. Vide contra pauca grana, quantum paleam leves. Vide etiam enarrat. Psalm. 128. Arnobium lib. 3. advers. gent. p. 122: Non enim stare sine assertoribus non potest religio Christiana, aut eo esse comprobabitur vera, si adstipulatores habuerit plurimos et auctoritatem ab hominibus sumserit. Suis illa contenta est viribus et veritatis propriae fundaminibus nititur, nec spoliatur vi sua, etiamsi nullam habeat vindicem, imo si linguae omnes contra faciant contraque nitantur et ad fidem illius abrogandam consensionis unitae animositate conspirent. Cum Constantinus imperator Arianus ad Liberium Athanasio adhaerentem diceret: Quota pars tu es orbis terrarum? respondit ei Liberius: Non diminuitur solitudine mea verbum veritatis, nam olim tres solum inventi sunt, qui edicto resisterent, Theodoretus lib. 2. histor. eccles. c. 16. ** Caecilianus apud Arnobium lib. 5. contra gentes objicit, coetum Christianorum esse collectum ex ultima fece imperitorum et mulierum, latebrosam et lucifugam nationem, in publico mutam, in angulo garrulam. Theodoretus in opusculis Athanasii nomine editis tom. 2. Eutychianos notat τοὺς πλήθους μόνον τοῦ λόγου τὴν λαζὸν ἀπομένον, soli multitudini vim rationis vendicantes, objiciens, immensum semper esse veritatis robur, καὶ παρ' ὀλίγοις εὐρίσκειται, quantumvis apud paucos reperiatur. ** 6. Accedit confessio ipsorum adversariorum. Nicolaus I. in epistola ad Michaellem imperatorem: Numerus pusillus non obest, ubi abundat pietas, nec multiplex prodest, ubi abundat impietas. Nolite ergo gloriari in multitudine, quia non multitudo, sed causa damnationem vel justificationem adducit. Francisc. Sonnius episcopus Antwerpensis in libr. demonstrat. relig. Christian. tract. 8. c. 3: Quantum obsecro nunc patet per orbem habitabilem ecclesia catho-

lica? vix tres ulnas longum comparatione stitatis, quam possidet synagoga Satanae. Ribera in comment. c. 13. Apocalyps.: Sicut apostolus his verbis (adoraverunt bestiae, qui inhabitant terram) infinitam multitudinem, qui Antichristo adhaerebunt. Gregorius Valent. in anal. de eccles. pag. 13. agnoscitur mentum a multitudine et consensione deductum non esse prorsus ex suo genere in. ** Idem in anal. pag. 134. fatetur, possidere Christi ecclesiam interdum ad paucos redire. 143. Christi ecclesiam interdum in carceribus speluncis quaerendam. ** Pistorius in causae religionis a Marchione Badensi agnoscitur, grassantis Arianismi ecclesiam tantum proferre et conscientia permansisse, ac majorem Arianismi quam recte sentientium multitudinem fuisse phonsus Salmeronius tom. 12. comment. in histor. et Acta tr. 9. super verba Actorum: autem turba hominum fere centum et viginti. Vides, quam parvo numero tunc existeret, quae tamen mox in omnes mundi partes propaganda erat. Veritas enim ecclesiae multitudine non consistit, ut primitiva ecclesia rursus in paucitate, in qua Donatistae persecuti sunt, turba contra eam, quae Augustini tempore mundum implebat, nec in opibus, aut potentia mundi; sed in verbo Dei et doctrinae a Christo acceptae et legitimis ejus vicem succedentibus ministris, sive tales sive pauci, sive opulenti, sive pauperes. Bellarminus ipse scribit lib. 5. c. 5. §. In omni, Christi ecclesiam fuisse exiguam aliquem coetum, unde paulatim cedentibus coeperit. Et postea, initio facta pauciores Christianos, quam essent Judaei, paratio facta est. Quodsi ecclesia initio exigua et pauciores fuerunt Christiani, utique amplitudo non est ecclesiae. Ac novissime Becanus in disputatione de ministrorum Viennae anno 1616. instituit. In V. T. infiniti prope homines videntur, falsis prophetis, tamen inde non potest vel ipsos a Deo missos, vel eorum doctrinam divinitus fuisse inspirata (et per coetum ab illis collectum non fuisse veram ecclesiam.)

182. Quomodo vero probat Bellarminus numerum esse ecclesiae notam? 1. Ecclesia catholica (inquit) non solum debet amplius tempora, sed etiam omnia loca, omnia omnium hominum genera, sic enim exprimitur catholicum esse, Vincentius Lerinensis in monitorio, ubi dicit, eos proprie esse catholicos, qui tenent id, quod semper, quod ubique, quod a multis creditum est. ** Jac. Reihingius fund. 11. pag. 298: Sunt doctores fideles, illi tamen audiendi, quorum auctoritas plures sunt. Multitudo fidelium non ostendit doctores. ** Respondemus:

demum agnoscendum, quod simpliciter et loquendo ab omnibus omnium temporum hominibus tenetur, tum nihil erit catholica non potest inveniri talis omnium hominum aliqua religione consensus. Agnoscit Bellarminus, ideo hasce observationes adleria sit catholica, non requiri, ut sit in omnibus totius mundi; sed tantum ut in omnibus provinciis et in omnibus fructificet, in omnibus provinciis aliqui sint de ecclesia. requiri, ut hoc fiat simul, ita ut uno omnibus provinciis necessario esse oportet fideles, satis enim esse, si fiat successu id sequitur (inquit), quod si una sola tineret veram fidem (nota optime), adhuc prius diceretur catholica, dummodo claret, eam esse unam et eandem cum illa, aliquo tempore vel diversis in toto mundo. minus, quae manifeste ostendunt, nequaquam ad ecclesiae catholicismum, ut quovis actu inveniat, atque ut omnes nationes simul et uno tempore illi accesserint nihilominus esse et manere si vel una provincia veram et catholicam retineat, quod ipsum agnoscit etiam verus in epit. postill. de temp. p. 175. Ne notare jubemus, ex eo enim manifestam illam non ex locorum et numero, sed ex fide catholica aestimari. Vidit hoc Becanus, ideo tract. de st. 1. concl. 4. pag. 59. Bellarmino idcirco scribens: *Utrumque praedictum nempe ecclesiam Christi et diffundit in toto orbe, et perpetuo mansuram in tota quam constringendam ad unam aliquam nationem. Hunc sensum urget Augustinus Donatistas. Et pag. 73: Nunquam ut ecclesia sit in hac vel illa parte, mansura est in toto orbe usque ad*

2. Si catholicum illud dicendum, quod tantum, quod major pars hominum dicuntur, quod temporibus viventium probat, nulla erit catholica quam Atheismus, Epicurismus et hominum perditorum catholicissimae erant falsae de Deo idolatria, mendacia etc. haec enim omnia et nationum orbem pervagantur. In significatione Muhametistae pro catholicitate possent, quia Muhametismus regiones ac regna vastissima in oriente atq. 7, v. 13. Luc. 13, v. 24. inquit: *tendite intrare per angustam portam, porta et spatiosa via, quae abducit multi sunt, qui ingrediuntur per*

vero angusta porta est et arcta via, non ducit et pauci sunt, qui intendant si ex sola amplitudine et numero judicentur, magis catholici erunt dicendi, re apostolorum vere poterant gloriari,

quod teneant id, quod a pluribus omnium locorum et temporum hominibus fuerit creditum, ergone illi dicendi fuissent Catholici? 3. Ex quo liquidissime apparet, Vincentii Lerinensis definitionem esse hoc modo intelligendam. *Catholicum est, quod semper, quod ubique, quod ab omnibus tenetur*, scilicet recte sentientibus, Scripturam sequentibus et verae fidei adhaerentibus. Si ex sola et nuda hominum multitudine ecclesia catholica esset aestimanda, consequens foret, eam non semper esse catholicam, quia ad ingentem paucitatem aliquando contrahitur. Sed ecclesia semper est et manet catholica etiam tum temporis, quando multitudine adhaerentium a synagoga Satanae superatur. Mansit catholica tempore cataclysmi, cum tamen propemodum parietibus privatae domus Noahi clauderetur; mansit catholica sub patriarchis, cum idololatria gentilis longe lateque grassaretur; mansit catholica, cum intra Palaestinae fines coarctaretur; mansit catholica sub Elia, qui conquerebatur, se solum esse ex veris Dei cultoribus relictum superstitem; mansit catholica tempore nati Christi, ubi fideles erant admodum rari; mansit catholica tempore invalescentis Arianismi, quando longe plures haeretici repudiabant quam acceptabant. Dicitur ergo catholica, quia doctrina et fides, quam amplectitur ac profitetur, est catholica, quippe unanimi prophetarum et apostolorum consensu comprobata, quicumque coetus consensum illum tuetur, est vere catholicus. Interim non negamus discrimen illud inter ecclesiam V. et N. T. quod ad illam pertinnerint ordinarie Israelitae, ceteris gentibus a republica Israelis et testamentis promissionum abalienatis, praeter paucos, qui cum populo Israelitico se conjungebant; haec vero sine discrimine ex Judaeis pariter et gentibus colligitur, et omnes omnium locorum ac temporum fideles complectitur, in qua significatione non amplius habetur respectus ad internum fidei et doctrinae catholicismum, qui et V. et N. T. ecclesiae communis est, per quem utraque ecclesia a sectis haereticorum et coetibus infidelium distinguitur, sed ad externum locorum et temporum catholicismum, qui ecclesiae N. T. proprius est, per quem ab ecclesia V. T. distinguitur. 4. Juxta Lerinensis definitionem dogmata Romanae ecclesiae non possunt dici catholica, cum nec ab omnibus, nec ubique, nec semper fuerint credita, uti postea latius ostendemus.

183. 2. Producit Bellarminus vaticinia V. T. quibus propagatio ecclesiae in omnes gentes per universalem evangelii praedicationem fuit praedicta. Psalm. 2, v. 5. *Deus Pater ad Filium suum Christum dicit: Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrarum.* Psalm. 72, v. 5. *De regno Christi praedictum: dominabitur a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Haec vaticinia annectit dictum Christi Luc. 24, v. 47. et Actor. 1, v. 8. ubi praedicat, *evangelium esse praedicandum in omnes gentes initio facto ab Hierusalem.* Re-

spondemus: hujusmodi vaticinia in prophetis exstant longe plurima, sed ex illis nequiquam evinci potest, amplitudinem esse propriam et perpetuam ecclesiae notam, 1. quia haec vaticinia eo potissimum tendunt, quod ecclesia N. T. non amplius angustis Judaeae limitibus futura sit inclusa, sed per totum terrarum orbem propaganda. Id vero nemo nostrum negat, sed discrimen illud inter ecclesiam V. et N. T. libenter agnoscimus. 2. Quia haec vaticinia describunt statum ecclesiae N. T. non qualis perpetuo futurus sit, sed qualis tempore apostolorum sit futurus, quod scilicet per evangelii praedicationem omnes gentes ad regnum Christi et ecclesiae consortium sint vocandae. Illa vocatio et ille accursus gentium ad regnum Christi tempore apostolorum sunt completa, quando in omnem terram exivit sonus eorum Psalm. 19, v. 5. Rom. 10, v. 18. et praedicatum est evangelium omni creaturae Marc. 16, v. 15. et fructificavit in universo mundo Col. 1, v. 6. Nequaquam vero ex eo inferri potest, quod semper et omnibus temporibus atque aetatibus ecclesia ipso actu omnibus toto orbe gentibus et populis constare debeat, proinde etiam ex eo inferri nequit, amplitudinem esse perpetuam et propriam ecclesiae notam. 3. Ad complementum illorum vaticiniorum non requiritur, ut omnes gentes evangelium amplectantur, sed sufficit, si aliquae gentes illud recipiant; nec requiritur, ut uno tempore in omnibus nationibus et provinciis praedicetur evangelium, sed sufficit, si praedicatio illa evangelii et propagatio ecclesiae fiat successive, unde recte Bellarminus hoc loco scribit, *ut ecclesia sit catholica, non requiri, ut simul et uno tempore in omnibus provinciis sint aliqui de ecclesia, sed sufficere, si id fiat successive*. Ex quo rectissime inferit, *si una aliqua sola provincia retineat fidem, adhuc vere et proprie dici ecclesiam catholicam, dummodo clare ostendatur, eam esse unam et eandem cum illa, quae fuit aliquo tempore vel diversis in toto mundo*. Quod si haec vera sunt, ut sunt verissima, non amplitudo, sed vera et catholica fides erit propria et immediata causa, propter quam ecclesia dicatur catholica, ac proinde non amplitudo, sed fides erit catholicae ecclesiae nota. 4. Quemadmodum Spiritus sanctus praedixit, tempore apostolorum et seculis illi proximis ecclesiam N. T. fore amplissimam et florentissimam; ita quoque idem Spiritus sanctus praedixit, tempore regnantis Antichristi ecclesiam fugituram in solitudinem, Apoc. 12, v. 6. ac fore pacem universalem quandam a vera fide apostasian, Matth. 24, v. 11. 2. Thess. 2, v. 9. Apoc. 13, v. 8. etc. Quomodo igitur amplitudo potest statui vera et propria ecclesiae nota, cum non sit illi perpetua? 5. Amplitudo ecclesiae Christianae in N. T. pendet ab universali praedicatione evangelii in omnes gentes, ideo enim et inde ecclesia N. T. est amplissima, quia non amplius uni loco exercitium cultus divini est alligatum, sicut in T. V. sed per evangelium omnes gentes ad consortium illius vocantur. Quodsi evangelium

est illud ipsum, quod ecclesiam facit amplam, quae magis est nota ecclesiae quam amplitas. Evangelium est spirituale illud et incorruptibile semen, ex quo diversis in locis generatur ecclesia. Ergo evangelium est causa, ut ecclesia sit ampla sit, proinde etiam est nota propria ecclesiae. Amplitudo est duntaxat accidens quod ecclesiae, non quidem proprium et perpetuum, sed locale et separabile, proinde etiam non est et perpetua nota.

184. *Membrum secundum.* Sitne Romana ecclesia amplissima? Fatemur, ecclesiam Romanam occupasse regiones et provincias ac eas amplam; interim tamen non ea gaudet amplitudine, propter quam esse ac dici mereatur vere ac proprie catholica. Destituitur enim fide catholica, est interna causa et quasi anima ecclesiae, absque qua externus locorum catholicitas nullius est momenti. Lerinensis definit, *catholicitas id esse, quod ab omnibus, quod ubique, quod semper creditum est*, subintellige secundum normam veritatis, gulam verbi, secundum catholicum vere fidei sensum, secundum catholicas divinae veritatis regulas, quam limitationem necessario addendam ostendimus. Atqui dogmata illa Romanae ecclesiae quae a nobis repudiantur, non congruunt cum veritatem verbi, non gaudent catholico vere fidei consensu, non continentur in catholicis prophetarum et apostolorum doctrinam explicant. Ergo etiam non sunt catholicae, et per hoc ecclesia Romana hodierna, quae illa sunt, hactenus et hoc respectu non est catholica. Quod papa, qualem quidem sibi hodie arroget ab omnibus, num ubique, num semper Christiana fuit receptus? Invocatio sanctae Trinitatis, indulgentiae, communio sub una specie, missae etc. num ab omnibus Christianis semper fuerunt recepta? Neminem arbitror effrontem et audacem, qui affirmare velit, non esse conetur, unde demonstrabit? Desiderium Pontificii gloriari de amplitudine locali doctrinae suae veritatem ex tabulis Scripturarum catholicam fidem unice continentibus ostendunt, cum localis amplitudo fidei catholicae constituta non solum falsae haereticorum ecclesiarum, etiam coetibus profanis, qui plane extra ecclesiam constituti sunt, convenire possit. *Malum est, quod eo serpit latius, et virus suum diffundit, quod pestis per uera, gangraena per corpus*, haeresis recte comparatur 2. Tim. 2, v. 13. Euseb. lib. 1. hist. eccl. c. 1.

185. Sed praeterquam quod fidei catholicae Romana ecclesia destituitur, ne quidem amplitudine habet, quod nimio opere gloriatur Bellarminus ecclesiam Romanam ex dominione Romanis, ita ut iidem termini ac fines ecclesiae Romanae et dominationis Pontificiae. (scribit lib. 3. de eccles. c. 2. §. Nostra) hominum ejusdem Christianae fidei propter eorum sacramentorum communione

legitimorum pastorum ac praecipue
 in terris vicarii Romani pontificis.
 in catechesi eodem fere modo definit, diserte
 in definitione, *ecclesiam sub uno Christi*
potestate gerente pontifice Romano regi et in
conservari. Papa in decretis etiam eo pro-
 stat, *omnem creaturam de necessitate*
esse subesse. Dubitari igitur nequit, particulam
 conditionis sub regimine pontificis Romani esse
 ecclesiae essentialem ac necessariam, ita
 ut Christiani non agnoscunt Romani pon-
 tificis imperium, non sint pro membris ecclesiae
 agnoscendi. Jam vero quatuor classes
 Christianorum dari possunt, quae Ro-
 mani imperium non agnoscunt, ac proinde
 Romanae vel filiae vel membra statui ne-
 queant. Primam classem constituunt ecclesiae, quae
 nihil audire, vel si audire, homo tamen
 non sit, parum pensi habent. Ad hanc
 pertinent ecclesiae complures in Asia, in
 Armenia, Palaestina, Tartaria et insulis orien-
 talibus etc. de quibus Paulus Venetus, Adamaster
 et ex illis Philipp. Marnixius in falso dictae cathol.
 et evangel. relig. III. Hujus generis ecclesias etiam inve-
 nitur Chersonensi, in Africa, in Aegypto,
 etc. de quibus Franciscus Alvarezius, Jo. Goës,
 Paulus Jovius et ex illis Chytraeus de eccles. Graec.
 Neander de relig. Possevinus in orat. de statu ecclesiarum in
 Alteram classem constituunt ecclesiae,
 quae Romani ejusque tyrannidi fortiter
 resistunt. Ad hanc classem pertinent ecclesiae Graecae
 in Asia, partim in Africa sitae, de quibus Chytraeus
 in orat. dict. tom. 5. doctr. Jesuit. Possevinus. Tertiam classem consti-
 tuunt ecclesiae, quae papali tyrannide pressae adduci
 non potuerunt, ut jugo ejus se submitterent
 et errores approbarent. Ad hanc classem
 pertinent Waldenses in Gallia, Anglia, Germania,
 olim commorantes, de quibus dictum fuit.

Quartam classem constituunt ecclesiae,
 quae priori saeculo jugum Pontificiae tyrannidis
 sustulerunt, de quarum amplitudine postea di-

scimus ut liquidissime appareat, quid sta-
 de gloriatione illa amplitudinis, quae Pon-
 tificis in ore et simplicium oculos maxime
 tunc age consideremus, quam late hodie pateat
 error et quantum illius occupaverit papis-
 tis in Germania et propinquieribus regnis
 sitis, puta Gallia, Hungaria, Polonia, Bohemia,
 Svecia, Norvegia, Scotia et Anglia sit
 status, cuius notum est, nimirum animam
 regit Pontificia religio et invalescente evan-
 gelio subinde magis ac magis scoriae illius ex-

Italiam et Hispaniam pene universam
 infectam, sed in illis etiam verae fidei confes-
 sionem testatur inquisitio Hispanica et regi-

martyrum quotidie fumantes, qua de re postea plu-
 ribus. Exspatiabimur igitur ad remotiora loca, secuti
 praecedentem Dn. D. Philippum Nicolai qui lib. 1.
 de regn. Christi c. 1. late hac de re disputat, quo-
 rum summam ipsius verbis breviter complectemur.
 In regionibus septentrionalibus remotioribus supra
 Scotiam occurrunt *Orcades insulae*, quae a Gothis
 inhabitantur, quarum maxima hodie *Mainlandia* di-
 citur, ubi ecclesia cathedralis et sedes episcopalis
 in Kirkwall oppidulo, cui reliquarum insularum ec-
 clesiae a papatu repurgatae subjiuntur. Ulterior
 est *Schettlandia*, veteribus Thule dicta, suo quoque
 gaudens episcopatu, quemadmodum et *Farensis* in-
 sula in septentrionem magis porrecta, in qua Orca-
 dum dynasta Christianus habitat. *Islandia* propius
 Arcto subjecta incolas habet Christianos, quam de-
 scribens Olaus Magnus cathedralium ejus ecclesia-
 rum Schaltialdensis, Holensis, Bergensis, Cakerfie-
 rensis etc. mentionem facit. Testatur autem Chy-
 traeus in chronico Saxoniae, Islandos ecclesiarum
 ministros et episcopos ex academia Hafniensi in
 Dania accipere ac regem Daniae Friedericum III.
 ecclesiis Islandicis episcopum Lutheranum prae-
 fuisse ac sancta Biblia in linguam Islandicam trans-
 fundi curasse extremisque terrarum oris polo arctoo
 vicinis orthodoxos verbi praedicationes una cum Biblio-
 rum translatis codicibus immisisse. *Gronlandia*
 Islandis remotior itidem Christianae religioni obtem-
 perat Olao Magno teste. Supra Sveciam est *Lapo-
 nia*, peninsula capacissima, quam Lapones sive
 Pilappii idololatrae gentiles incolunt, sed quibus
 opera archiepiscopi Upsaliensis lux evangelii afful-
 gere coepit. Suedorum regnum orientem versus
Moscovitiae excipiunt imperio spatioso et per qua-
 tuor mundi plagas longe lateque extenso, qui Scri-
 pturam habent in vernaculum sermonem conver-
 sam teste Paulo Oderbornio et in fidei articulis cum
 Graecis ecclesiis consentiunt. In hoc regno Mosco-
 vitico in ripa fluminis Mosqui est oppidum *Nelenki*,
 quod concessione imperatoris Moscovitici inhabitatur
 a multis Germanis, qui teste Oderbornio pastorem
 habent evangelicum. Sigismundus ab Herberstein
 in lib. de reb. Moscoviticis scribit, *nulli hominum*
infensiores esse Moscum quam Romano pontifici,
quem non nisi doctoris titulo dignetur. Item prin-
 cipem Moscoviae, cum audiendi sunt Romanae fidei
 oratores, pelvim cum duobus gutturniis adjuncto im-
 positoque mantili apud se habere, ut continuo porre-
 ctam manum oratori, quem pro immundo et impuro
 homine propter Romanam fidem habet, abluere pos-
 sit. Cum magno Moscoviae duci Johanni Basilidi
 Possevinus Jesuita persuadere vellet, ut abjecta
 Graecorum fide pontifices Romanos coleret, Moscus
 (referente ipsomet Possevino in sua Moscovia) in
 magno procerum consessu respondit, *se non in Grae-
 cos, sed Christum credere. Omnes apostolos evan-
 gelium praedicasse, sed nullum ex illis alio fuisse*
majorem. Petrum et alios pontifices sanctos se
*agnoscere; at vero qui eos secuti sunt, quia im-
 probe vixerunt, quoniam modo Petro succedere aut*

eadem cum Petro auctoritate in Petri sede residere potuerint, non videre. Ad haec cum Possevinus durius aliquanto respondisset, Moscus iratus: *Scias, inquit, Romanae fidei septuaginta fides inesse; pontificem vero Romanum pastorem non esse, utpote qui barbam radit, crucem Christi pedibus apponit, in sella se gestari et tanquam deum adorari sinit.* Et cum haec quoque Possevinus liberius ac pertinaciter defenderet, Moscus excandescens dixit: *Num fuere in foro rustici, qui te docuerunt, ut mecum aequae ac cum rustico loquereris?* Moscovitarum regno contigui sunt *Circassi Astracaeorum* et *Euxini* maris accolae, qui Christianismum et ipsi profitentur ac Graecis ritibus utuntur. A finibus regni Moscovitici versus orientem *Tartaria Magna* aperitur, quae Muhametismum amplectitur, sed Guilielmus Postellus testatur, etiamnum in ea superesse Christianos, et quidem plures, quam in Europa nostra reperiantur. In orientalibus locis primum occurrit *Turcarum* imperium latissimum, quod quamvis Muhametismum amplectatur, tamen Christianae professionis hominibus Graecis, Latinis, Armeniis, Jacobitis, Nestorianis, Cadurcis, Surianis, Maronitis, Aethiopicis aliisque aliorum rituum ita abundat et permiscetur, ut constans fama sit, si numero hominum certandum fuerit, Muhameticolas a Christianis superatos iri et tribus Christianis vix unum opponi posse Musulmanum. Quae vero sit Graecorum religio, expositum est superius. §. 179. Anno 1550. Truberus Carniolanus auspiciis ducis Wirtenbergici quosdam libros Scripturae sacrae, item Augustanam confessionem et postillam Lutheri in sermonem *Henetum*, qui in *Turcarum* regnis frequentissimus est, transtulit, ut lux doctrinae evangelicae etiam in orientem radios suos spargeret. Gerlachius etiam, cum Constantinopoli versaretur, occasione familiaris cum patriarcha consuetudinis non aspernanda purioris doctrinae semina inter Graecos reliquit. Eodem etiam tempore Baro Unguadius principi *Georgianorum* exemplar Augustanae confessionis Graecum tradidit, quod ipse in sermonem *Ibericum* conversum in patriam secum transtulit, ut hac ratione Christianis episcopis per Iberiam et Albaniam ad mare Caspium usque puritas evangelii innotescere coeperit. Georgianis ad meridiem vicini sunt *Armenii*, qui Graecarum ecclesiarum confessionem et ritus amplectuntur, sed pontificis Romani hierarchiam repudiant. Cum Gregorius XIII. anno 1582. novum calendarium missa legatione illis obtrudere et jugum Pontificium illis imponere conaretur, Armenii consilio cum orientalibus patriarchis communicato per literas illi responderunt, *se non existere sine capite, siquidem inde a Constantino Magno et regis Tiridatae temporibus in hunc usque diem Catholicum semper archiepiscopum habuerint, neque in vetere ipsorum calendario culpari quid posse etc.* quibus literis nomina sua addiderunt patriarcha Constantinopolitanus Jeremias, Sylvester Alexandrinus, Joachimus Antiochenus et primae Justinianae Archidarum Gabriel. In Persia *Turcarum* imperio vicina licet Muhametismo addi-

cta, tamen Christianae religioni locus non minus occasione foederis inter Persas et Aethiopes percussus. *India* Persis vicina abundat Christianis, sed a pontificis Romani dominatione abstinere, etenim cum anno 1567. in urbe Indiarum primo non procul a Calcutia dissito Armeni dam episcopus Christicolae Thomanos a novae officinae religionis mercibus studiose dehortari dehortanti Melchior Carnerius Jesuita Niceni patulus larva superbiens resisteret, Indi faventibus Jesuitam sagittis petiverunt, eumque necassent, nisi in fugam se conjecisset. Indiam versus contigua est *Sinarum* regio, quam incolae vocant, in qua per Jesuitas a seculo doctrinae Christianae semina sparsa. conversione quid statuendum sit, dicetur postea. occidentalibus regionibus occurrit *Arabia*, *petracam*, *desertam* et *felicem* divisa, quae Magicis superstitionibus repleta quidem est, tamen in maritimis oris Hispanicum regiminet cum illo etiam Christianae fidei professione tit. Arabiae adjacet *Zacotora* insula, cujus sunt Christiani religionem suam Thomae acceptam ferentes. Arabiam ab occasu claudit *laestina sive vetus Judaea*, quae non obstant metecolarum ferocia a nonnullis Christianis tatur, unde in Hierosolyma urbe 10 templorum numerantur. Ecclesiis in *Syria* patriarcha Antiochenus, qui cum Constantino et Alexandrino patriarchis fraternam amicitiam sed a pontifice Romano alienus est. *Cyprum* antequam a Turca anno 1572. Venetis eripita fuit religioni Christianae obstricta, hoc Muhametismo in ea dominante incolae servituti pressi religionem Christianam more aliorum colarum sub Turcis degentium non nisi in conventibus profitentur. Refert Maullius, communibus fuisse in insula illa, qui de evangelii sinceram et incorruptam amplectentur cum ab erudito quodam ejus regionis monacho familiariter noto multi nostratium theologorum in Cypriam linguam fuerint translati. In *Tha* plaaga occurrit *Africa*, Aegyptum, Libyam, Africam minorem, Numidiam et Mauritaniam plexa, cujus interiora longe lateque Pretiosus vel Pretiosus Johannes possidet. *Aegyptum* Christianis Jacobitis, qui ab apostolo Marci fidem Christi accepisse gloriantur. Nicolaus mingius in catechesi ritum missae in Aegyptum apud Christianos usitatae describens ex Thessalonicensis cujusdam Demetrii memoriam mitti in liturgiis preces et cantilenas ad Trinitatem, quibus primum lectio ex scriptis Graeco-Arabica, deinde alia evangelica jungatur; postea concione absoluta coenam tam laicis quam sacerdotibus sub specie communicari et gratiarum actionem. Supra Aegyptum panditur ingens illud Aethiopum monarchae Pretiosi Johannis

regis plus minus quadraginta dominari dicitur. Struuntur, se prima Christianae religionis rudimenta percipere ab eunucho Candacis reginae praefecto, Philippo baptizatus et de Christo edoctus in patriam reversus reginam et magnam familiae et populi partem baptizavit, ac subsecutum doctorem quendam nomine Lycanem, qui a Philippo missus omnem apud illos Christianae religionis cultum ordinavit. Confessionem illorum Franc. Jurellus late describit. Scripturam V. et N. T. accipiunt, symbolum apostolicum recipiunt, sanctam Trinitatem credunt, quatuor oecumenicorum conciliorum decretis assentiuntur; legi non ab illo homine satisfieri agnoscunt; Christum se pro nobis eam implevisse et pro peccatis suis satisfecisse credunt; infantes masculos et feminas in nomine Patris, Filii et Spiritus s. baptizant; eucharistiam sub utraque specie praemissa oratione et absolutione tam laicis quam sacerdotibus concedunt; sacerdotibus conjugium permittunt; a Christo neque mandatos neque prohibitos esse volunt, nundinationes missarum et sacrificia pro mortuis repudiant; inclusionem panis et calicis, indulgentias, invocationem sanctorum etc. confirmationem et unctionem pro sacramento agnoscunt etc. habent tamen suos naevios, baptismum singulis annis iterant, masculos et foeminas octavo die circumcidi ab his lege Mosaica prohibitis abstinere, ignem non negant etc. de Romani pontificis auctoritate quid statuatur, patet ex sequenti.

Cum anno 1556. Paulus IV. pontifex Andream Oviedum Jesuitam legatum in Aethiopia mitteret, ut in locum patriarchae Aethiopiae ecclesiae illius imperii sedi Romanae ecclesiae, Pretiosus Johannes Adam appellatus larvatum patriarcham in vincula conjecit et eum illius ignis supplicium tanquam haereticis reservatum est, quin et in bellum contra Turcas eos excitavit, unde Emanuel Acosta imperatorem illum ad pacem Adamum apostolicae sedis hostem acerrime vocat. Africae pars est Mauritania, quae dividitur quatuor regna, Marocense, Fessanum, Tunesum et Tunetanum, quae licet Muhameticis dominationibus sint repleta, tamen Christianis ecclesiis nonnulla hospitia praebent. In regno Marocensi et Fessano passim fideles reperiuntur Christiani, qui non solum Muhametismo, sed etiam paganismi propter Hispanorum tyrannidem contradicentes plene veritati suffragantur. De Americanis Christianis dicetur postea. Si quis igitur computatione collationem instituere velit inter ecclesias Romano pontificis subjectas et inter reliquas a iugo papalis servitutis liberas, deprehendet, nondum dimidiam Christiani partem Pontificiae potestati esse subiectam.

Sed audiamus thrasonicas Bellarmini de amplificatione ecclesiae Romanae gloriationes. 1. Tempore apostolorum (inquit) nostra ecclesia in toto orbe fructificari coepit Col. 1, v. 6. tempore Ire-

naei erat sparsa per totum orbem, id est per omnes provincias tunc cognitae, id quod ipse refert lib. 1. c. 3. Idem postea de suo tempore refert Tertullianus lib. contra Iudaeos c. 3. idem postea Cyprianus lib. de unit. eccl. idem postea Athanasius lib. de human. verbi, idem postea Chrysostomus et Hieronymus in c. 24. Matth. et Augustinus epist. 78. et 80. ad Hesych. etc. Tempore Gregorii et Bernardi Romana ecclesia fuit amplissima etc. Respondemus: 1. nostra ecclesia eandem profitetur fidem et doctrinam, quam professus est ecclesia tempore apostolorum et primorum patrum, ergo consanguinitate doctrinae illi est conjuncta et per consequens ad nostram ecclesiam pertinet, quidquid eximium, praeclarum et honorificum de illa affirmatur. 2. Romana ecclesia hodierna ab integritate apostolicae et primitivae ecclesiae plurimum recessit, amplectitur enim nova et peregrina dogmata, apostolorum et primorum patrum tempore ignota. Suprematus Romani pontificis, vota monastica, coelibatus sacerdotum, indulgentiae papales, invocatio sanctorum, nundinationes missarum etc. nec in apostolorum, nec in primorum patrum scriptis occurrunt. Falso igitur Romana ecclesia hodierna laudem amplitudinis, qua apostolica et primitiva ecclesia excelluit, sibi arrogat, cum doctrina, quae est ecclesiae anima, inter hanc et illam plurimum sit diversa. 3. Quamvis apostolica et primitiva ecclesia fuerit progressu temporis longe lateque dilatata, tamen ab exiguis initiis coepit, ex quo immote concluditur, amplitudinem non esse verae ecclesiae perpetuam, proinde nec genuinam et propriam notam. 4. Illo ipso tempore, quo Christiana ecclesia per totum orbem fuit latissime diffusa, Satanae synagoga ambitu suo complectens gentiles, Iudaeos, haereticos, Epicureos, hypocritas etc. fuit amplior, ergo sola amplitudo non potest statui verae ecclesiae propria nota. 5. Bellarminus sibi ipsi adversatur. Hoc enim loco scribit, tempore apostolorum evangelium fructificasse in toto orbe, tempore Irenaei ecclesiam in omnes terras esse propagatam etc. sed lib. 3. de pontif. Rom. c. 4. disputat, Antichristum nondum venisse, quia evangelium nondum fuerit praedicatum in toto mundo. 6. Tempore apostolorum et primorum patrum nondum obtinuit Romana ecclesia illum primatum potestatis, quem hodie in reliquis ecclesiis exercet. Cum Marcion a patre excommunicatus Romam fugeret et ab episcopo Romano in communionem recipi peteret, negabat episcopus, sibi hoc absque consensu patris ipsius, a quo Marcion excommunicatus erat, licere, Epiphanius in haeres. Marcion.; Victori in externas ecclesias jurisdictionem exercere conanti restiterunt ecclesiae Asiaticae, Eusebius lib. 5. hist. eccles. c. 24. in Nicæna synodo suburbicarum ecclesiarum cura episcopo Romano est addicta et in multis synodis postea decretum, ne quis primus episcopus diceretur. Jam vero subjectionem erga Romanum pontificem Bellarminus statuit ecclesiae suae essentialem. Quare cum in apostolica et primitiva ecclesia subiectio

ecclesiae Romanae.

XL. 280.

illa nondum habuerit locum, desinat amplitudinem illius suae ecclesiae arrogare. 7. Gregorius, qui cum orientis et occidentis episcopis literas commutavit, titulum *universalis*, quò Romanus pontifex hodie superbit, contra canones veteres, contra omnes ecclesias, contra Dei verbum, contra ipsum Deum esse asseruit, ut ex ipsius epistolis constat 8. Bernhards temporibus, quae a Gregorii temporibus longo intervallo distant, magna doctrinae inclinatio erat facta, interim tamen Deus servavit sibi etiam istis temporibus *semen sanctum*, ut ostendimus superius.

186. 2. Progreditur Bellarminus et ad scopum propius accedens gloriatur de amplitudine ecclesiae Romanae hodierna, *quod praeter Italiam et Hispaniam totam, praeter Galliam fere totam, praeter Germaniam, Angliam, Poloniam, Bohemiam, Hungariam, Graeciam, Syriam, Aethiopiam, Aegyptum, in quibus inveniuntur Catholici, in ipso novo orbe habeat ecclesias sine admistione haereticorum in omnibus quatuor mundi partibus, ad orientem in Indiis, ad occidentem in America, ad septentrionem in Japonia, ad meridiem in Brasilia et exteriori parte Africae*. Respondemus: 1. Quamvis papiasmus Italiam et Hispaniam totam adhuc occupet, non tamen dubitamus, etiam in illis regnis et provinciis Deo colligi ecclesiam. Producimus primum *infantes baptizatos*, qui per sacramentum baptismi, quod quoad substantialia integrum administratur, Christo inserti fiunt catholicae ecclesiae membra. Illi non pertinent ad ecclesiam Romanam, id est eam, quae Romana dogmata amplectitur et pontifici Romano adhaeret, sed ad ecclesiam catholicam, cuius bonum proprium est baptismi sacramentum. Producimus secundo loco *simplices illos Christianos*, qui *profunditates Satanae* Apoc. 2, v. 24. et *mysterium iniquitatis* 2. Thess. 2, v. 7. nec intelligunt nec curant, sed decalogum, symbolum apostolorum, historiam passionis Dominicae et pericopas evangelicas sincere amplectentes in simplicitate fidei Christianae acquiescunt etc. Producimus tertio loco illos, qui *in agone mortis vanam propriorum meritorum fiduciam abjiciunt* ac in solo Christo vera fide recumbunt, qui re ipsa experiuntur, humanas traditiones et doctrinas ad consolationem invalidas esse, quibus si quae errorum stipulae adhaerent, illae crucis et tentationis igne exuruntur. Producimus quarto loco *confessores illos et martyres*, quorum rogi publicum doctrinae sinceriori ferunt testimonium. Nec dubitamus, longe plures ad agnitionem evangelicae veritatis perventuros, nisi inquisitionis tyrannis obstaret et nisi a lectione Scripturarum s. tam solícite populus arceretur, pro quo sacrilegio rationem aliquando reddent, qui illius sunt auctores et administri. Vulgus promiscuum in papatu *fidem implicitam* sectatur seque ea credere affirmat, quae Romana ecclesia credit, at haec *carbonaria fides* nondum aliquem efficit ecclesiae membrum, sed specialis et distincta articulorum fidei confessio requiritur. 2. In Germania, Gallia,

Anglia, Polonia, Bohemia, Ungaria etc. liberum publicum viget evangelicae religionis exercitium plures fortassis in illis regnis sunt, qui Romani pontificem exsecrantur, quam qui illum publicae ecclesiae capite agnoscunt. Nec sufficit Romanae fidei asseclas in illis provinciis sed oporteret vel omnes vel plurimos tales, ecclesiae Romanae amplitudo inde esset perfecta. In Anglia et Scotia Romanenses non habent cum religionis suae exercitium teste Witali eccl. q. 5. c. 5. p. 341. ex Dania, Norvegia, Saxonia, Holsatia, Pomerania, Hassia, Thuringia, Hollandia, Zelandia, magna Germania Hungariae, Bohemiae, Poloniae et Helvetiae papatus exsulatum abire jussus. Quod autem quid occupat, amplissimis redditibus episcopatus abbatiarum et collegiorum canonicorum etc. 3. De statu ecclesiarum in Graecia, Syria, Aegypto dictum est superius. 4. De novo orbe propter jaetabundas et Jesuitarum gloriaciones quaedam hoc loco auctores sunt. Ac primo distinguendum inter conversionem illorum insularum rei sive conversionis modum. Negari enim modum conversionis fuisse tyrannicum, et ab apostolico longissime discrepantem, idque propriis ac domesticis adversariorum testimoniis potest. Ludovic. Granatensis conqueritur *eorum crudelitate eo rem deductam, ut testes barbaras adeo sit Christianorum non credibile, ut si quando ad eos monachis ne illos simili odio detestentur, necesse sit illos quidem non Christianos, sed putres ad eorum salutem curandam venerint, crudelitatis immanitate Hispanos erga Christianos, ut sanctissimum Christiani nomen, et religionis, sed crudelitatis et nomen habitum sit*. Bartholomaeus de episcopus Hispanus memorat, *Peruvianas regiones adeo vastatas esse, ut hominum myriades inaudita feritate paucorum spatio ab Hispanis sint deleti*. Lipsius constant. c. 22: *Pauculi Iberi ante vastas illas et novas terras delati, (Deus bone) ediderunt, quas strages, si aut jure belli dissero, tantum de terris ingens illud terrarum spatium (quod quidnam sit, non dicam vicisse) a vicinis militibus pervadi et passim inermes sterni, ut segetem a falce. Ubi tu es maxima Cuba? Tu Hayta? Tu Luc olim quingentis aut sexcentis hominibus succinctae alibi vic quindecim milia hominum semen. Ostende etiam te paululum in Mexicana ora; heu miram, immensus ille tractus et vere alter attritusque apparet, non aliter quam quodam igne deflagrasset. Referunt hi alias Americani carnibus humanis ve inprimis hostium, tandem tamen eos no*

carne attingere, ne eorundem crudelitate stur. Vir quidam magnae auctoritatis apud moriturus quaerebat a fratre Hispano, quo ipani post mortem? respondit frater, bonos i victuros, malos in inferno. Sed ubi mare, inquit, victura est? In coelo procul inquit frater, quia plerique boni sunt. Tum inquit, alibi vivam in loco ab iis disjunctissim scio, cum illis male actum fore propter et crudelitatem. Franciscus de Victoria: Cum audiamus apud Indos tot hominum tot spolia hominum alioqui innoxiorum, et tot dominos possessionibus et ditionibus ratos, dubitari merito potest, jure an injuncta sint, timeo, ne ultra res progressa est, fasque permittebat. ** Wilhelmus princeps in apologia adversus Philippum II. regem rum: In Indiis Hispani plus quam vicies myriades hominum crudelissime necarunt, in portentosa crudelitate, ut omnes omnium a crudelitates ac tyrannides, de quibus aut scant legimus, ludus jocusque sint prae illorum inhumanitate, quemadmodum editis ea de re litteris episcopi ac doctores testatum reliquerunt ac locus ullus excusationi regi apud Deum per superasset, dicata est ei historia a quo subdito. ** Acosta lib. 2. de procur. Indor. c. 4: Quis non videat, quam implacabile in hominis odium apud barbaros excitetur, per et immedicabile scandalum! tota res in obstinatum quandam invidiam et in et certam perniciem hominum. Christus a debet, tributum solvit, ne scandalizet; nos vero debitas terras, si spoliemus, vexemus, nullumne justum timebimus scandalum? satis clamat per se, omnino verum esse, nihil Gregorius: Qui fidem asperitatibus non solunt, suas, non Dei causas probantur. Ejus vero in Indos tyrannidis solos Je- rotores esse, Arnoldus in actione sua contra Parisiis docuit. At num hoc conversionis sunt apostoli, eum evangelium in toto edicarent? num primitivae ecclesiae patres robarunt? nihil minus. ** Conversio Indor- suitis facta 1. non est tam copiosa ac multi- gloriatur, sed admodum modica, inops, stente Acosta de procur. Indor. salut. lib. 4. Illi ipsi quoque Indi pauci, qui convertun- rianiani jam facti sunt, magna ex parte sunt quam Christiani et ad speciem receptum evangelium est, Acosta ibid. ut- ud quos post annos jam quadraginta ab i ingressu viz quemquam reperiri, scribit e. 3. qui symboli duo capita intelligat, ristus sit, quid eucharistia, vel crasse t, pecudes potius habendos quam homines. a convertendi Indos a Jesuitis usurpatus e frivolus, praeposterus, ineptus, alienus, m, ludicrus, tenuis, truculentus, violentus, puerilis ac denique simoniacus.

Vide Acost. lib. 5. c. 2. lib. 6. c. 2. et 3. epist. Indie. p. 299. 300. 350. 351. 313. 99. 369. et 374. Jac. Laurent. de prodiga Jesuit. liberalit. p. 33. et seqq. ** Quo etiam pertinet, quod majori regio- nis ampliandae quam religionis Christianae propa- gandae studio ducti et sacra auri fame impulsivi- dentur, qui navigationes in novas illas insulas susceperunt, quae inexplebilis avaritia multos a Christiana religione alienos reddidit, unde etiam memorant historici, Indos quibusdam Hispanis in potestatem suam redactis liquefactum aurum in fauces ingessisse, Acosta lib. 3. de procur. Indor. salute c. 18. Non alia ex causa mercatores nego- tiantur vel judices praesident vel sacerdotes ple- rumque evangelizant, quam spe argenti et auri, argentum et aurum si se ex oculis subducit, omnium civilis et sacerdotalis concursus brevi evanescit, et quo caritas non invitavit animarum, auri saltem cupiditas inescavit, et quemadmodum olim incredu- litas Israël salus fuit gentium, ita nunc Christia- norum avaritia Indorum vocatio facta est. Atque haec de modo conversionis; quod attinet conversio- nis medium sive doctrinam, in ea est mixtura pre- tiosi et vilis Christiani et Antichristiani, apostolici ac pseudoapostolici. Pretiosum, Christianum et apo- stolicum sunt doctrinae capita sincera et incorrupta de Scriptura sacra, de mysterio Trinitatis, de Christo mediatore, de baptismo, de vita aeterna etc. vile, antichristianum et pseudopostolicum sunt dogmata papalia de traditionibus humanis, de invocatione sanctorum, de meritis operum, de purgatorio, de primatu papae etc. Utrumque horum suum obtinet effectum, quia per pretiosum illud et Christianum efficax est Spiritus s. ad aliquorum conversionem, quae non est adscribenda vili et Antichristiano eidem commixto; per vile et Antichristianum impe- ditur conversio et salus, nimirum si exuberet et pertinacius defendatur. Quemadmodum una eadem- que manu quis serere potest semina frugum et zi- zaniarum; ita quoque uno eodemque ministerio doctrina Christiana et corruptelae Antichristianae in novo illo orbe fuerunt proseminatae. Quemadmo- dum igitur semina frugum crescunt et fructum sa- lutarem proferunt, non obstante zizaniarum mixtura; ita in quorundam cordibus per illam praedicationem verbi Spiritus s. ad conversionem fuit efficax, licet fermento, pulvere et sordibus Antichristianarum su- perstitionum, traditionum et errorum fuerit com- mixtum. Quemadmodum vero zizania in quibusdam agris segetem enecant; ita quoque Antichristianae corruptelae in quorundam cordibus segetem doctri- nae coelestis corrumpunt, nimirum si pertinacius de- fendantur et fundamentum fidei iisdem convellatur. Christus jubebat audire Scribas et Phariseos in cathedra Moysis sedentes, id est doctrinam Mosai- cam proponentes et scripta Moysis ac prophetarum praelegentes Matth. 23, v. 3. ibidem tamen v. 15. illis tribuit, quod circumeant mare et aridam, ut faciant proselytum unum, et cum factus fuerit, fa- ciant eum filium gehennae duplo pejorem quam sint XI. 283

ipsi. Quomodo haec concilianda? nimirum quatenus proselytis doctrinam Moysis et prophetarum ex scriptis illorum proponebant, eatenus audiendi erant, eatenus etiam homines gentiles ad salutem convertebant; sed quatenus pharisaicas suas corruptelas, traditiones et superstitiones proselytis proponebant, eatenus non erant audiendi, siquidem per illas avidius acceptas et pertinacius defensas proselyti reddebantur filii gehennae. Quemadmodum autem per Scribarum et Phariseorum ministerium ad quorundam conversionem et salutem Deus fuit efficax et quemadmodum per ministerium Leviticum idololatria et erroribus corruptum Deus sibi genuit filios et filias, Ezech. 16, v. 20. ita quoque per ministerium illorum, qui lucem evangelii Pontificiis fumis obscuratam, massam doctrinae coelestis fermento humanarum traditionum commixtam, aurum verbi superstitionum scoriis contaminatum, margaritam Christianismi pretiosam coeno humanarum opinionum involutam novis illis insulis intulerunt, ad quorundam conversionem et salutem Deus efficax fuit, non tamen quatenus illi papales traditiones et corruptelas praedicarunt, sed quatenus verbum Dei ex Scripturis canonicis proposuerunt. Textus Scripturae, decalogus, oratio Dominica, sacramentum baptismi et coenae Dominicae sunt media, quorum dispensatione plantatur et augetur ecclesia; neque illa desinunt esse quod sunt, neque desinunt esse efficacia, cum ab impuris doctoribus haeresium et superstitionum coeno imbutis administrantur, sed manent organa salutis, per quae mediante Spiritus s. efficacia in corrupto ecclesiae statu aliqui convertuntur et salvantur. Quae omnia erunt clariora, si observetur catecheticae institutionis ratio, quam Jesuitae in in convertendis insulanis illis gentilibus observant. Persuasuri eis Christianam religionem non ordiuntur ab auctoritate ecclesiae Romanae, non ab humanis traditionibus, non a missis, non a purgatorio, non ab operum meritis et Romanarum indulgentiarum mercibus; sed istis in prima institutione praetermissis simpliciter concionantur de lapsu primorum parentum et condemnatione ab illo in totum genus humanum introducta, de gratuita nostri redemptione facta per Christum mediatorem, Dei et Mariae virginis filium, cui per fidem sit adhaerendum et hoc nomine baptismum percipiendum. Annotabimus hac de re verba cujusdam Jesuitae Johannis Baptistae Montii, qui in literis ann. Dom. 1564. ex Bungo urbe Japoniae ad Michaëlem Turremensem exaratis sic loquitur: *Evangelium longe lateque pervagatum est et sane probatur in vulgus et fere semper ad baptismum Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem nostra cum illis agendi est ejusmodi. Queritur primum, quam sectam sequantur, deinde non modo, quam ipsi profitentur, sed reliquae omnes Japonicae sectae multis rationibus ita confutantur, ut earum ope ac praecidio aeterna salute se nunquam potiri posse intelligant. Id ubi perceperunt, docentur, unum esse verum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta procreaverit,*

*eaque omnia fungi officio praeter angelos, tores et hominem, qui a primo illo statu suo exciderit, in quo a Deo parente positus idemque naturae legibus rectaeque rationi acquiesceret. Discunt deinceps, Deum esse trinum et unum, cuius imperium primus ille homo neglexerat, quoniam infinitae majestati ac numini facta obsequia infinitam quoque satisfactionem exigeret, seque Trinitatis personam, cum genus humanum omnino creata natura solvendo non esset, hanc salutem nostram ultro assumpsisse atque induisse. Idem homo simul et Deus innocentissimus pro nostris sceleribus debitam pretioso sanguine acerbaque morte persolveret et nos in omnium Dei gratiam restitueret. Haec illis omnia copiose explicantur, tum ad eorum quaestiones respondetur et omnis ex eorum animis, quod fieri potest, dubitatio tollitur, atque ut illis precandi formulae praeceptaque decalogi traduntur, promittunt, se barbaros ritus superstitionumque deposituros. Denique sacri baptismi mysteria iisdem explicantur atque traduntur nomina et baptizantur. Ex his apparet, quod in primis Christianae religionis rudimenta tradenda a Pontificiis traditionibus et superstitionibus sibi temperare ac fundamentalibus fidei articulis imbutos, decalogo, symbolo apostolice fidei Dominica mediocriter informatos baptismum dubium nullum sit, quam plurimos haec doctrina Christo lucrificari, qui papalia dogmata vel nesciunt, vel in tentationum igne abjiciunt. Idem vero, non ab omnibus catechistis, nec in omnibus locis illam diligentiam et illum in modum in catechizandis Indis aliisque populis adhiberi, unde etiam opera quorundam Indiarum illic valde sterilis, sic enim scribit Acosta lib. 4. de procurand. Indorum salute c. 3: *Indi nostri Indorum tarditatem ad capiendam fidem, frustra in iis edocendis tempus terunt, post annos jam quadraginta ab evangelio in tam immensa turba vix quemquam reperiunt, qui symboli dei capita intelligat, quid Christus sit, quid vita aeterna, quid eucharistia, vel crasse et stultitiae potius habendos quam homines. Fieri ista jactant, respondeant mihi, qua diligenter erudiantur? Recitant illis bis terve in hebdomada symbolum et preces, idque Hispanico idiomate benebentur denique Hispanica haec discere, quae syllabam quidem intelligunt et pronuntiant, sed Vulgaris tamen et tritus doctrinae traditus est modus. Ubi exquisitius res agitur, sacrum Indico composita quaedam in catechismum recitat, cum tamen ipse linguae Indicae non sit infans, quod si peritus sit, quod res tamen mysteria fidei neque explanat, nec satis novit. Quis vero unquam catechista Indiarum auditorum exegit? Denique perinde Indis traditur, atque cum a mendicis stipis causa preces aut versus aliqui cantantur, qui illud tantum spectant, ut dicendo ipsi**

perueniant carminis; utrum vero auditores
 gaudent vel delectentur, pecunia jam accepta,
 admodum curant; tota igitur catechisandi ratio
 ludilis et ludicrae similis. Haec Acosta, qui
 e. 4. subiungit: Vere quidam nostram scripsit
 non videri sibi ad Indorum horum animos
 peruenire evangelium, sed ad speciem tantum rece-
 dere, negari enim non posse, quin si intimis sensi-
 bus egisset, copiosos manifestosque fructus
 pararet, quid enim potentius verbo Dei? quid
 efficacius? lib. 5. cap. 2.
 Miki sane monstri simile semper est
 inter tot millia Indorum Christiano nomine
 una tam esse rarum, qui Christum agnoscat,
 Ephesii olim Paulo de Spiritu s. respon-
 dent hi de Christo melius usurpare: Ne-
 que et Christus audiuimus. Idem de Indorum
 moribus conqueritur Vega in opusc. de fid.
 c. 3: Quidam hoc nostro tempore (inquit)
 non zelum Dei, sed non secundum scientiam,
 sed baptismum venientes indiscriminatim ad-
 dunt, nulla facta inquisitione de vita et mori-
 bus, nulla aut paene nulla iis tradita doctrina
 et moribus necessario servandis, sed hoc
 tantum, quod propositis fidei articulis credere
 volunt, velle se baptizari. Revocare eos
 non debuit illud Christi: Nolite sanctum
 facere. Haec Vega. At num haec est salu-
 tis Dei cultum conversio? num hic mo-
 deratus est apostolicus? Denique cum per-
 uenit Jesuitae, nomen Christi in novis
 antea nunquam auditum fuisse, notan-
 tes Johannes Goropius in originib. Marinus
 lib. 13. hist. Hispan. uti etiam Neander in
 p. 7. et seqq. ex Platone in Timaeo,
 Plinio etc. ostendant, Americam non fuisse
 veteribus, sed nomine Atlantidis celebra-
 tam diu latuisset, nostro seculo rursus de-
 intermissam autem navigationem ad novum
 veteribus vel regum civitatumque inter-
 ruptam ob Romani imperii inclinationem, cum
 noster bellis, direptionibus et vastatio-
 nibus, Vandalorum, Hunnorum, Longo-
 barbarum item gentium arderet et Turcici
 inclementum omnes vires et cogitationes
 in se converteret. Verisimile igitur est,
 per evangelii praedicationem jam olim
 illa loca pervenisse, cum Paulus Col. 1,
 c. 10, v. 18. testetur, evangelium in toto
 orbe peruenisse, ac primis ecclesiae Christianae tem-
 poribus gens fuerit nota, ad quam evangelicae
 sonus nondum pervenerit. Justinus in
 Tryph. p. 270. scribit, quod nullus in terra
 fuerit, cui tum temporis non innotuerit nomen
 Tertullianus adv. Jud. c. 3. memorat, credi-
 tum Gaetulorum varietates et Maurorum
 et Britannorum inaccessa Romanis loca
 et Dacorum et Germanorum et
 et abditarum multarum gentium et pro-
 et insularum multarum nobis ignotarum
 lib. 7.

et quae enumerare non possumus. Hieronymus in
 c. 24. Matth.: Non puto, aliquam remansisse gen-
 tem, quae Christi nomen ignoret. Ambrosius in
 c. 10. Rom.: Ubique audita est et in omnem locum
 pervenit praedicatio nominis Christiani. Ubi enim
 praedicantis hominis praesentia deficit, sonus tamen
 et fama pervenit. Idem testantur Irenaeus lib. 1.
 c. 2. et 3. Chrysostomus hom. 76. in Matth. hom. 18.
 ad Rom. hom. 4. ad Coloss. Augustinus epist. 78.
 et 80. ad Hesychium etc. inde etiam obscura quae-
 dam indicia Christianismi olim introducti in novo
 illo orbe Hispani invenerunt. Refert Petrus Martyr
 historicus, sacerdotes quosdam Americanos in regno
 Mexicano supra Darienem anniculos pueros puellas-
 que in templis aqua in crucem cum uinculo super-
 injecta baptizare visos fuisse. Cum baptismo con-
 jungunt circumcisionem, quod indicio est, Christia-
 nam religionem ab Aethiopibus quondam in Ameri-
 cam importatam, cum et illi ceremoniam Judaicam
 baptismi sacramento conjungant. Johannes Lerus
 de Brasiliensibus commemorat, quod animarum im-
 mortalitati adstipulentur. Refert etiam, se aliquando
 ipsis de vero Dei cultu, de creatione rerum, de labe
 et ruina generis humani et similibus Christianae re-
 ligionis capitibus disseruisse, quibus postquam duas
 amplius horas magna cum attentione et admiratione
 auscultassent, demum quendam ex senioribus respon-
 disse, habere se ex avorum relatu, jam inde a pri-
 scis temporibus et ante plurimos annos hominem
 nostro more vestitum et barbaturum in illorum deve-
 nisse terras, qui simili oratione ipsos sub Dei obse-
 quium adducere conatus sit; cum autem majores
 ipsorum illi fidem non adhiberent, mox successisse
 alium, qui ense symbolum maledictionis illis tra-
 deret, ab eo tempore bella et dissensiones perpetuas
 inter ipsos viguisse. De Peruanis scribit Hierony-
 mus Benzo lib. 3. c. 20. quod ipsi quoque immor-
 talitatem animarum credant, et ex Hispanicis scri-
 ptoribus addit, credere Peruanos ingentem prae-
 scis temporibus terrarum inundationem accidisse, qui-
 bus omnes submersi sint mortales, paucis exceptis,
 qui altissimorum montium specubus abditi commu-
 nem sortem effugerint. Item, credere illos, mundum
 interitum aliquando ingenti siccitate et conflagra-
 tione aëris, qua sol ipse et luna hauriantur; credere
 resurrectionem mortuorum. Brachmanae Indorum
 theologi gestant terna fila ab humero dextro in la-
 tus sinistram; credunt, Deum in specie humana la-
 tentem terras lustravisse, ut humanum genus a peste
 sempiterna redimeret, dies Dominicos venerantur
 precatiuncula hac frequenter iterata: Adoro te, Deus,
 cum tua gratia et auxilio in aeternum, decem legis
 praecepta callent etc. quae omnia non obscura reli-
 gionis Christianae ab apostolis olim acceptae, sed
 hominum contemptu et temporum decursu amissae
 exhibent vestigia. Chinenses idololatricis cultibus
 servientes nonnullam et ipsi veteris Christianismi
 umbram imaginibus et ritibus quibusdam exprimunt.
 Venerantur enim simulacrum triceps tribus capitibus
 sese mutuo intuentibus et in eo tres numinis facies,

quas ejusdem mentis et voluntatis esse dicunt. Colunt etiam imaginem foeminae gestantis puerulum in ulnis suis, quam *magni regis filiam* dicunt, cujus in partu et post partum intemerata manserit virginitas. Huic addita est pictura duodecim virorum adumbrans dodecada apostolorum, quos sapientia et virtutibus claros exstitisse et ad angelos translatos esse praedicant. Confitentur etiam animarum immortalitatem et praemia piorum post hanc vitam aeterna, impiorum vero cruciatus sempiternos. Ac refert Mendoza, apud Chineses magni fieri Armeniorum libros, in quibus de divo Thoma memoratur, quod Chinaram regionem in Indiam profecturus pertransierit et evangelium docuerit, nonnullos etiam ex ipsis baptizavit. Stapletonus lib. 1. de auctor. script. c. 14. §. 5: *In India orientali Lusitani reliquias Christianorum invenerunt.* ** Osorius lib. 3. histor.: *Quaedam antiqua hominum Christianorum millia in India sunt inventa.* ** Xaverius libr. 1. epist. 1. et libr. 2. epist. 10: *Socotorium insula in circuitu millia passuum ferme centum, tota incolitur ab iis Christianis, qui multis abhinc annis catholicis sacerdotibus orbatī nihil habent praeter nomen, hi Christianos se esse gloriantur et S. Thomam apostolum sancte colunt, quod se oriundos praedicant ab iis, quos ille in hisce locis Christo peperit.* lib. 2. epist. 3.: *Non desunt, qui S. Thomam apostolum in Sinas penetrasse confirmant magnumque eorum numerum ad Christi fidem convertisse. Nam priusquam Lusitani Indium in suam redegressent ditionem, Graeca ecclesia eo mittebat episcopos, qui Christianos S. Thomae ejusque discipulorum opera propagatos tuerentur. Haec ergo conversionis gloria ab ecclesia Graeca Romanensibus facile posset praeripi.*

An ecclesia evangelicis amplitudinem tribuit.

189. *Membrum tertium.* Num ecclesiae evangelicae de amplitudine gloriari possint? Bellarminus hoc loco nobis insultat, quod nostra doctrina nunquam transierit mare, nec Asiam, aut Africam, Aegyptum aut Graeciam viderit, ac illustre mendacium vocat, quod in praefatione libri Concordiae dicitur, Augustanam confessionem in toto terrarum orbe percrebuisse et in ore et sermone omnium esse coepisse, cum ex tribus orbis partibus duae majores Asia et Africa nec nomen hujus confessionis audierint, in Europa multae provinciae, ut Graecia, Italia et Hispania eam ignorent, vel exsecrentur, Gallia, Helvetia et Britannia nominatenus duntaxat illam recipiant. Costerus in sola Germania Lutheranos inveniri scribit, vel certe non extra Europam. ** Adamus Conzen de pace German. lib. 1. c. 18. p. 298: *Sub confessione tam exili (Augustana), quae in dies in arctum cogitur, quae paene animam agit, immensam ubiquitatem tegere velle, quantae est inconsiderationis, ne dicam stultitiae!* ** Respondemus: 1. si vel maxime de locali amplitudine non possemus gloriari, tamen non desineret nostra ecclesia esse catholica, cum profiteatur fidem catholicam ac proinde catholicae ecclesiae, quae omnes omnium temporum et locorum vere fideles comple-

ctitur, interna consanguinitate sit conjuncta, ut superius ostendimus. 2. Ampliores et illustriores ecclesiae evangelicae, quam Bellarminus vel pontifex Romanus optat. Neque enim in Germania sed et Bohemia, Ungaria, Polonia, Dania, Norvegia Svecia etc. publicum et sincerum viget religionis evangelicae exercitium, atque ultra Europam christianam evangelicam propagari ex superiori demonstrari constare potest. In medio papatu quosdam evangelicae religioni addictos inveniri testantur reges tyrum. *Puto, te scire* (scribit secretarius Pauli IV. in actione, an concilii Tridentini de armis propaganda sint fol. 69. ad pontificem) *omnibus tuis urbibus nonnullos esse, qui Lutheri veneno infecti sunt, neque hos ex infima tantum facie populi, sed ex mediis etiam et summis.* 3. Cum Augustana confessio anno 1530. impetrala laudatissimo Carolo V. Germanice et Latine exhibita, statim in Hispanicam, Italicam, Gallicam, Belgicam et Anglicam linguam fuit conversa, pae aliisque regibus et principibus transmissa, ratione fama ejus in toto orbe Christiano percrevit. Fuerunt etiam apud Carolum variarum provinciarum populi, in quorum uti etiam totius imperii consensu recitata fuit confessio, ut dubium sit, eam ad omnes Christianam doctrinam profusa adeoque in totum terrarum orbem esse percrevit. Eo respicit Lutherus, quando sic scribit: *Totius mundi verbi Dei efficacia et virtus, ut quo plus pervenerit, eo plus floreat ac crescat.* Coniunguntur comitia Augustana, quae vere sunt ultima tunc extremum diem, quam aestuabat tum totus mundus contra verbum Dei, quam nobis orandum est, ut Christus ipse in coelis tutus esset a Pontificis doctrina nostra doctrina et fides ita prodiit in per confessionem nostram, ut brevissimo tempore mandato etiam Caesaris ad omnes reges et populos mitteretur, ubi multa clarissima ingenia fuerunt, quae hanc doctrinam ceu fomes accenderunt. Atque eo etiam unice respiciunt electi principes et reliqui imperii proceres, quando in praefatione Formulae concordiae de Augustana confessione tam honorifice loquuntur, quorum auctoritatem Bellarminus convellit, quando effreni ore illustris mendacii reos peragit. enim hoc sibi volunt constantes illi et actemoria digni confessores, quod ab omnibus orbis provinciis sit recepta, sed quod ubique buerit et in ore et sermone omnium esse perinde ut Ambrosius in c. 10. Rom. dicit, *pervenerunt pedes apostolorum, eo pervenit praedicationis evangelicae.* Sed quis haudentiam in Jesuita miretur? 4. Bellarminus videtur oblitus esse illius, quod in orat. totius mundi praefixa sub finem scribit: *Voluntatem miram indicant velocitatem, qua nova doctrina (Lutherana) instar pestiferæ tabis sese per regiones effudit. Nam non contenta orbem aquilonaribus regnis ad orientem quoque per diem, ad Graecos, ad Indos, ad ipsum*

*figere ausa est. Quanquam et a Gracis
rominis repulsa fuit et apud Indos non per-
dominus, ut vestigium figere posset; itemque
quod in praefat. tom. 1. controversiarum prae-
ibit: Quis ignorat, pestem Lutheranam in
paulo ante exortam mox Germaniam paene
expasse, inde ad aquilonem et orientem pro-
Daniam, Norvegiam, Sueciam, Gothiam,
iam, Hungariam absumsisse, tum ad occi-
d meridiem pari celeritate delatam et Gal-
lingiam, Scotiam, florentissima quondam
veri tempore populatam, ad extremum Alpes
dum et in Italiam usque penetrasse?*

SECTIO V.

PRIMA ECCLESIAE NOTA A ARMINO ASSIGNATA, VI- CET SUCCESSIONE EPISCO- PORUM.

Membrum primum. Sitne successio vera et
ecclesiae nota. Duplex est successio, una
locorum et personarum, altera doctrinae.
care possis externam, hanc vero internam.
locorum et personarum est accidens quod-
tum et mutabile, nec quidquam valet abs-
tine successione, doctrinae autem successio
ecclesiae propria. *Personae aliae in alio-
a subeuntes non faciunt successionem, sed
doctrinae consensus, qui fidei vinculo po-
prioribus conjungit, ut recte scribit Gela-
mmant. lib. 3. Irenaei c. 3.* Sic ergo con-
notam argumentamur: 1. Quod ecclesiae
enit semper ac perpetuo, non potest esse
propria illius nota. Atqui successio non con-
lesiae perpetuo ac semper. Ergo non est
propria illius nota. Assumptum est manife-
a fuit vera et apostolica ecclesia, antequam
t successio, scilicet in principio. Neque
ter successionem ab apostolis ecclesia di-
tolica, ut Bellarminus suspicatur, sed a
postolica, siquidem in symbolo apostolico,
ipseis apostolis compositum esse Bellarmi-
de justification. c. 9. statuit, ecclesia di-
tolica, cum nondum in ea esset talis suc-
d ipsimet apostoli adhuc docerent. Eccle-
imitiva, in qua Christus et apostoli docue-
fos ecclesiae, ea tamen caruit locali et per-
successione. Cui enim successit Christus?
serunt apostoli? epistola ad Hebraeos
t, Christum esse sacerdotem secundum or-
lchisedech. Ergo successit Melchisedeco,
successio potest esse interrupta, si modo
necessionem conjunctam habeat. Paulus
im. 1, v. 3. se Deo servire a progenitori-
et ab Abrahamo, Isaaco, Jacobo etc. pro-
idem suam successione interrupta per pro-

genitores, qui fuerant ex secta Phariseorum; Ste-
phanus Act. 7. de falsa doctrina accusatus ad Abra-
hamum provocat, a quo incipiens ad tempora Baby-
lonicae captivitatis descendit atque inde ad illa us-
que tempora, in quibus vixerat, 400 circiter annos
praetergrediens. Quemadmodum igitur apostoli fue-
runt veri prophetarum successores, quia doctrinam
eorum puram et receperunt et propagarunt; fuerunt
veri Aaronis successores, quia fidem illius sectati
sunt, licet nec prophetis, nec Aaroni immediate ra-
tione loci succederent; sic etiam veri apostolorum
successores judicandi sunt, qui doctrinam et fidem
apostolorum in scriptis ipsorum comprehensam sin-
cere amplectuntur, licet externam et localem illam
successionem non habeant. Quemadmodum doctri-
nali illi successioni, qua apostoli, prophetis et Aaroni
aliisque piis sacerdotibus ratione ministerii ecclesia-
stici successerunt, nulla ex parte obstabat, quod
temporibus proximis sacerdotes haeretici et graviter
in fide errantes ipsos praecesserant; ita quoque do-
ctrinali illi successioni, qua pii et orthodoxi eccle-
siae ministri apostolicam fidem sincere amplectentes
succedunt, nequaquam obstat, quod temporibus su-
perioribus per corruptum ministerium successio illa
fuerit interrupta. Quemadmodum apostoli a succes-
sione locali et externa, qua Caiaphas gloriari poterat,
ad successionem doctrinalem et internam provocarunt,
quando publice protestati sunt, *quod nihil quidquam
extra ea, quae Moyses et prophetae futura prae-
dixerunt, doceant* Act. 26, v. 22. nec petierunt a
Caiapha ordinationem; ita quoque hodie in ecclesiis
evangelicis a successionem locali et personali ad succes-
sionem doctrinalem recte provocamus, nec a pontifici-
bus Romanis de successionem ab apostolis gloriantibus,
interim vero Caiapham imitantibus ordinationem vel
confirmationem petimus. Excipit Bellarminus, *sacer-
dotium Aaronicum fuisse temporale et solum durasse
usque ad inchoationem N. T. deinceps coepisse
sacerdotium secundum ordinem Melchisedech* a XL 723.
*Christo institutum, cujus sacerdotii cum primitias
fuerint apostoli, ideo non debuisse illos Caiaphae
succedere, sed esse principium novi sacerdotii.* Re-
spondemus: 1. fatetur ipse Bellarminus lib. 4. de
eccles. c. 7. §. in omni, *ecclesiam Christi non fuisse
novam ecclesiam, sed solum mutationem quandam
status ecclesiae.* Quodsi mutata successionem status
duntaxat ecclesiae externus mutatur, non autem
nova ecclesia constituitur, ergo successio non est
vera et essentialis, sed tantum accidentalis ecclesiae
nota, quia scilicet non ad illius essentiam, sed ad
externum duntaxat statum pertinet. 2. Ut Christus
potuit esse sacerdos secundum ordinem Melchisedeci,
hoc est successor Melchisedeci, licet aliquot seculo-
rum decursu successio illa esset interrupta; sic apo-
stolorum successores esse possunt, qui doctrinam
apostolorum sinceram et incorruptam profitentur, li-
cet interruptio aliqua temporis locorum et persona-
rum ratione intercedat. 3. Ut in V. T. praedictum
erat, Aaronicum sacerdotium cessaturum, propter
quam causam apostoli recte faciebant a Caiapha et

Levitico sacerdotio semet separantes; sic in N. T. praedictum, *Antichristum in templo Dei sessurum* 2. Thess. 2, v. 4. apostolis et apostolicis viris successuros esse falsos doctores ecclesiam seducentes Act. 20, v. 29. fore aliquando tempus ejusmodi, ut e mystica Babylone sit exeundum Apoc. 18, v. 4. 4. Nondum evictum est, in ecclesia Romana a Christo institutam esse talem quandam successionem in sede Petri apostolica, de qua Pontificii gloriantur, qualis fuit a Deo in ecclesia Israëlitica in cathedra et sede Aaronis instituta, siquidem in ecclesia Christi nulla amplius spectari debet carnalis, localis et terrena successio, sed successio doctrinalis et spiritualis, regnum enim ejus non est de hoc mundo Joh. 18, v. 36. 5. Nequaquam dici potest, ut Aaroni in sacerdotio Levitico successerunt ipsius filii et posterii, ita Christo in sacerdotio secundum ordinem Melchisedech successisse apostolos, quia ut docet epistola ad Hebr. 7, v. 24. Christus habet ἀναβάτωρ λεγόμενον, tale quoddam sacerdotium, quod ad alios non transit; proinde in communionem hujus sui sacerdotii Christus non admisit apostolos, sed ecclesiae suae doctores illos praefecit. 6. Quod Bellarminus subjungit: *Sicut ab Aarone usque ad Christum non fuerunt veri sacerdotes, nisi qui successerunt Aaroni; ita ab apostolis usque ad finem mundi non erunt veri sacerdotes, nisi qui apostolis succedent*, id si de doctrinali successione intelligit, concedimus; si de locali et personali, negamus. Neque enim externae cuidam cathedrae et successioni in illa cathedra apostolicae doctrinae veritas est alligata, sed qui doctrinam apostolorum tenet, is verus apostolorum successor judicandus. 7. Quinimo cum ne in V. quidem T. Mosaeicae doctrinae veritas et integritas Aaronici sacerdotii cathedrae fuerit alligata, quanto minus in N. T. de cathedra et sede Romana dici potest, quod apostolicae doctrinae veritas et integritas ab ea unice dependeat. Antecedens est manifestum, quia sacerdotes Levitici idololatriam aliquoties sunt sectati, unde etiam Deus excitavit prophetas divini cultus instauratores ac reformatores, qui licet de externa et locali successione in cathedra Mosaeica sive Aaronica gloriari non possent, erant tamen veri doctores ac veri Moysis et Aaronis in officio docendi successores. 8. Concludimus igitur verbis Lyrae in c. 16. Matth.: *Ecclesia non consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis ecclesiasticae vel secularis, quia multi principes et summi pontifices et alii inferiores inventi sunt apostatasse a fide, propter quod ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia vera et confessio fidei et veritatis.*

7. Non
convenit
soli ec-
clesiae.

191. 2. Quod non convenit soli verae ecclesiae, non potest esse propria illius nota. Successio non convenit soli verae ecclesiae. Ergo non est propria illius nota. Assumptum variis exemplis demonstrari potest. Synagoga Judaica tempore Christi habebat sacerdotum successionem, quam ad ipsum Aaronem poterat deducere, nec tamen cum illa successione

XI. 294. puritas et sinceritas doctrinae perpetuo fuit conjuncta.

Nicephorus libr. 2. hist. eccl. c. 4: *Aaron primus pontifex a Moyse fratre est unctus. Primus itaque Aaron, 2. Eleazar, 3. Pinehas, 4. Eliaser, 5. Boekchi, 6. Ozi, 7. Eli, 8. Achitob, 9. Abimdech, 10. Abiathar, 11. Sadoc, huic successit Achimaa, illi rursus tredecimus Asarias. Hunc secutus Joram, illum Jojadas, cui ordine successerunt Azioram, Phadaeus, Sudaus, Iculus et vigesimus Joathamus, hunc secutus Urias, illum Neri, Joas, Selam, Chelcias. Post hunc fuit Sarcas, deinde Josedec, postea Jesus Josedec filius. Huic successit Joachim, hunc secutus trigesimus Eliaseph. Illi Joachas, deinde fuerunt Johannes Jadaeus, Onias, Simon, Eleazar, Manasses, Onias, Simon. Quadragesimus numero Onias, Jesus et Onias alius, Alcimus. Post hunc fuit Onias Oniae filius. Post hunc quadragesimus quartus ex Asamonaei filiis Judas Maccabaeus, cui ordine successerunt Jonathas frater, rursus Simon frater, Johannes qui Hircanus dictus; Aristobulus, Jannaeas, cui etiam Alexandri nomen fuit. Quinquagesimus porro fuit Hircanus, quinquagesimus primus Antigonus, quinquagesimus secundus Anaelus, quinquagesimus tertius Aristobulus, quem Herodes Anaëlo rejecto substituit, idemque rursus Aristobulus caeso Anaëlum restituit. Anaëlo Jesus Phabi filius successit; deinde Simon Herodis socer pontifex fuit, post hunc Matthias, deinde Josephus, cui Josurus successit. Sexagesimus porro fuit Eleazarus, cui ordine successerunt Jesus Seae filius, Ananus Caiphae socer, Ismaëlus filius Phabi, Eleazarus Anani filius, Simon Camythi filius. Sexagesimus septimus fuit Caiphas, qui etiam Josephus dictus est, sub quo salutiferam mortem pro nobis Dominus obiit. Post hunc Jonathas Anani filius, post hunc frater ejus Matthias, mox Elinaeus; rursus Josephus Camae filius. Ei successit Gamalielis filius Jeru. huic Matthias Theophili filius. Postremus omnium Phinaeus fuit, sub quo urbs, templum et gens cuncta a Tito capta omnesque et templi et legis res prorsus extinctae corruerunt. Quid quaeso in successione episcoporum Romanorum monstrari potest, quod in hac pontificum Judaicorum successione demonstrari nequeat? quinimo successio pontificum in V. T. divino mandato et promissione nitebatur, quorum neutrum de Romana successione ex Scripturis ostendi potest. Quemadmodum igitur non obstante illa pontificum successione variae corruptelae, superstitiones et errores in publicum ministerium ecclesiae Israëliticae, temporibus praesertim posterioribus irrepserunt, ita quoque non obstante pontificum successione in Romanam ecclesiam eadem mala temporibus praesertim posterioribus subintrarunt. Neve Bellarminus excipere possit, *aliam esse rationem synagoga Judaicae, aliam vero ecclesiae Christianae* (quamvis alibi ipsemet ab ecclesia Israëlitica ad Christianam argumentari consueverit), monemus, etiam in N. T. successionem ad apostolos usque exporrectam etiam aliis ecclesiis praeter Romanam, quam solam esse veram et catholicam ecclesiam gloriantur, competere. Irenaeus Lugdunens. episcopus lib. 3. c. 3. p. 170.*

enumerare eos, qui ab apostolis instituti
opi in ecclesiis et successores eorum usque
Et paulo post: *Valde longum est omnium
enumerare successiones.* Nicephorus
t. eccl. c. 1. cum successores Petri in ec-
nana enumerasset, subiungit: *In Alexan-*
deria post Marcum evangelistam episcopa-
us obtinuit Anianus, post hunc Abilius,
successori Cerdoni reliquit. Antiochenam
et Lucam primus Evodius gubernavit.
Indus fuit Ignatius, cui successit Hero-
climiano episcopatu, quem frater Domini
annos tenuerat, post Hierosolymorum ever-
neon Cleophae filius illi successit, tertius
ine Justus. Quo tempore et Polycarpus
in Asia floruit ab ipso Johanne episcopus
1. Videatur etiam Eusebius in hist. eccle-
3. et seqq. Ex his manifestum, non in
alum ecclesia, sed etiam in aliis apostoli-
tionem viguisse. Si Bellarminus excipere
unionem in aliis ecclesiis perisse, in sola
eclesia permansisse, producimus ecclesiam
quae successionem episcoporum suorum
apostolorum tempora producit. Durant
vor illi patriarchatus, quorum ecclesiastica
it mentionem, Constantinopolitanus, An-
Hierosolymitanus et Alexandrinus, e qui-
denus in urbe Damasco hodie sedem ha-
adrinus vero Cairum Aegypti metropolin
et, omnium vero latissime Constantino-
triarchae diocesis patet. Nicephorus
eccl. c. 6. catalogum episcoporum Con-
stantinorum ab Andrea Christi apostolo de-
cum superioribus annis papa Grego-
Armeniis orientalibus Christianis suum
atque una etiam dominatum suum ob-
aretur, illi consilio cum orientalibus pa-
mmunicato per literas responderunt, se
re sine capite, siquidem inde a Con-
agno et regis Tiridatae temporibus in
diem Catholicum semper archiepiscopum
quibus literis nomina sua addiderunt pa-
stantinopolitanus Hieremias, Sylvester
us, Joachimus Antiochenus et primae Ju-
rehidarum Gabriel 8. nov. anno 1582 in-
illets in lib. de ecclesia quaest. 3. not. 3.
remorat, exstare authenticas literas Jere-
rehae Constantinopolitani, Meletii patriar-
andrini, Gabrielis in ecclesia Thessaloni-
ad Anglicas ecclesias exaratas, in quibus
suorum successionem ab apostolis dedu-
pit Bellarminus, 1. Ecclesiam Constan-
non fuisse a patribus dictam aposto-
pondemus: certum est, multas ab apo-
tas esse ecclesias praeter Romanam, inter
est Constantinopolitana, illae quamvis non
apostolicae, tamen vere fuerunt apostoli-
ius tom. 1. annal. anno Christi 44. sect. 12.
rum apostolum Byzantiis et aliis ejusdem
locis primo dedisse episcopos, quod con-

firmat literis Agapeti papae. Proinde non potest
negari, Constantinopolitanam ecclesiam esse aposto-
licam. Nicephorus tradit, eam ab apostolo Andrea
esse fundatam, lib. 8. hist. eccl. c. 6. quem illam
successionem confinxisse, non potest idoneo aliquo
argumento demonstrari, cujusque enim episcopi an-
nos exacte annotat et catalogum deducit usque ad
Alexandrum, cujus precibus Arius est sublatus,
numerat ab Andrea usque ad Alexandrum episcopos
viginti tres. Ac testantur omnes historiae, apostolo
Andreae obtigisse illam provinciam, in qua erat By-
zantium, ipse quoque Nicephorus lib. 1. c. 1. testa-
tur, se ex veterum monumentis ἀξιοπλοῖς historiam
ecclesiae Constantinopolitanae fideliter descripsisse,
composuit enim volumen illud Constantinopoli, ubi
in templo Sophiae erat insignis bibliotheca, quam
ad manum habuit. 2. *Patres concilii Constantino-*
politani I. in epistola ad Damasum Romanum pon-
tificem fateri, ecclesiam illam esse novellam. Re-
spondemus: nequaquam hoc volunt, ecclesiam illam
nuper coepisse, sed cum antea a Macedonio haere-
tico oppressa fuisset et paene extincta, integritati
suae substituto Nectario esse restitutam. Novellam
ergo dicunt, in Graeco est νεοπαγής, quia nuper
erat renovata et instaurata. Sed demus, *successio-*
nem episcoporum in ecclesia Constantinopolitana a
temporibus Constantini duntaxat deduci posse, quae-
rimus autem, num vera et orthodoxa aliqua ecclesia
Constantinopoli fuerit. Si hoc conceditur, ut negari
nequit, consequens fuerit, nec nostrae ecclesiae quid-
quam praepredicare, quod non habeat externam illam
successionem ab apostolis, sed sufficere, quod do-
ctrinae ratione communionem habeat cum catholica
et apostolica ecclesia. 3. Argumentum a successione
afferri praecipue ad probandum, non esse ecclesiam,
ubi non est successio, ex quo tamen non colligi pos-
sit necessario, esse ecclesiam, ubi est successio. Re-
spondemus: verae et propriae notae competit, ut et
affirmate et negate ex ea concludatur. Ut enim
posito proprio ponitur res ipsa, cujus est proprium;
ita remoto proprio, res ipsa, cujus est proprium, re-
movetur. Quod si ergo a successione ad veritatem
ecclesiae non potest concludi affirmate, utique suc-
cessio non erit propria ecclesiae nota. Adde quod
Bellarminus contradicit Costero. Lessio et aliis Pon-
tificiis scriptoribus, qui a successione affirmatum
ducunt argumentum, cum primis contradicit Baronio,
qui tom. 1. annal. anno 31. sect. 52. ait, magnam
esse successionis vim, *cum ex cujusvis hominis, qui*
compos sit rationis, sententia certum exploratum-
que habeatur, illic esse legitimum templum, ipsam
inquam catholicam ecclesiam, apud quam successio
pontificum ab ejus exordio legitime est conservata.
Quin imo contradicit sibi ipsi, quae enim ex patri-
bus testimonia pro successione adducit, ea conclu-
dunt affirmate. 4. *Apud Graecos non esse ecclesiam*
demonstrari non quidem ex defectu successionis,
sed ex eo, quod in tribus conciliis, Lateranensi,
Lugdunensi et Florentino, sint convicti. Responde-
mus: Quamvis ecclesia Graeca non careat suis er-

roribus, tamen purior est quam Romana, ut ex superioribus intelligi potest. De conciliis illis papalibus quid statuendum sit, alibi exponitur. Praeterea si ex defectu successionis non potest contra Graecam ecclesiam aliquid concludi, ergo nec contra nostram quidquam ex eodem principio concludi potest. Si dicat Bellarminus, in concilio Tridentino nos esse damnatos, remittimus eum ad librum eximium, qui exponit causas recusati concilii Tridentini, a proceribus imperii Augustanae confessioni addictis anno 1554. in publicum editum, ipsis inferorum portis invictum. 5. *Ecclesias illas patriarchales habuisse per longa tempora manifestos haereticos ideoque interruptam esse veterum pastorum successionem.* Respondemus: id ipsum de Romanis pontificibus demonstrare parati sumus. Zepherinus fuit Montanista, Marcellinus idololatra, Liberius Arianus, Vigilius Eutychianus, XI. 207. Honorius Monotheleta etc. Pontifices qui temporibus proximis vixerunt, quales fuerint, historiae loquuntur et Hotomannus in bruto fulmine late ostendit.

8. Sine doctrinali auctoritate nihil valet.

192. 3. Ubi non est successio doctrinalis, ibi nullius momenti est successio localis. Atqui potest esse successio localis, ut ei non sit conjuncta successio doctrinalis. Ergo localis illa successio destituta doctrinali successione nullius tunc erit momenti, et per consequens non est nota ecclesiae. Prior praemissarum demonstratur ex hoc fundamento. Vera ecclesia non potest esse ea, quae non habet doctrinam veram et apostolicam, quippe quae est quasi anima ecclesiae. Ergo nihil valet successio localis, nisi conjunctam habeat veram doctrinam. Agnoscunt hoc quidam ex ipsis adversariis, ut postea apparebit. Posterior praemissarum confirmatur 1. praedictionibus apostolicis. Act. 20, v. 29. Paulus Ephesinae ecclesiae presbyteros sic alloquitur: *Ego illud scio, lupos graves non parcentes gregi ingressuros esse in vos post discessum meum; v. 30. et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* Hic manifeste praedicitur, in ecclesia Ephesina episcopis orthodoxis successuros esse falsos prophetas et seductores pessimos, quod ipsum eventus postmodum comprobavit. 1. Tim. 4, v. 1: *Temporibus novissimis discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum, v. 2. in hypocrisi loquentium mendacium etc. v. 3: prohibentium nubere, abstinere a cibis etc.* ubi vox *κατακρίνων* ostendit, pseudodoteres illos cum quadam auctoritate et potestate coelibatum et discrimen ciborum in ecclesiam introducturos, ex quo intelligitur, quod futuri sint illorum successores, qui auctoritatem et potestatem in ecclesia obtinent. 2. Petr. 2, v. 1: *Fuerunt vero et pseudoprophetae in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis.* Quemadmodum in populo Israëlitico sacerdotes ordinariam successionem habentes et in cathedra Aaronis sedentes saepius degeneraverunt in pseudoprophetas; ita quoque idem in N. T. motu-

endum esse apostolus praedicat. Cumprimis pertinet vaticinium de Antichristo 2. Thess. 2, *quod in templo Dei sit sessurus*, hoc est dotionem in ecclesia sibi arrogaturus praetextu successionis ab apostolis. 2. Exemplis historiarum ecclesia Antiochena a Petro plantata episcopis orthodoxis successit Samosatenus haeresiarcha trus Gnaphaeus Eutychianus, Macarius Monotheleta etc. In Alexandrina ecclesia ab apostolis ut veteres tradunt, a Marco plantata successit Georgius et Lucius Ariani, Dioscorus Eutychius Cyrus Monotheleta etc. In Constantinopoli ecclesia Andreae successerunt Macedonius, Eutyches et Eutyches haeresiarchae. Eusebius Nicaeensis, Eustathius et alii Ariani episcopi locumque successionem ab apostolis habuerunt ecclesia Romana a Paulo et Petro fundata, episcopi successerint, postea demonstrabitur, centius Lerin. adv. haeres. c. 34: *A Simone vetus ille turpitudinum gurgis usque in novum Priscillianum continua et occulta successio navit.* Bellarminus ipse agnoscit, haereses fere omnes aut episcopos aut presbyteros lib. 1. de Rom. pontific. c. 8: *Jam vero non veri episcopi, nisi qui successionem habent ab apostolis, ut in hoc capite disputat.* Ergo habent ab apostolis successionem, possunt haeresiarchae. Ex quibus omnibus manifestum est, successionem localem a successione doctrinali separari posse, ac proinde a successione doctrinali veritatem ecclesiae, quae sine doctrinali successione non habet locum, haudquaquam argumentum posse.

193. Idem confirmant pii veteres, qui non solum locali successioni doctrinae sed et locali successioni doctrinae si destitutae nihil tribuerunt. Irenaeus lib. 1. haer. c. 43. pag. 277: *Eis, qui in ecclesia presbyteris obedire oportet his, qui successorem habent ab apostolis, sicut ostendimus, episcopatus successionem charisma veritatis secundum placitum Patris acceperunt; vero, qui absistunt a principali successione, nunquam loco colliguntur, suspectos habere, haereticos et malae sententiae, vel quasi et elatos et sibi placentes, aut rursus uti quae gratia et vanae gloriae hoc est alienas doctrinas, a coelesti igne detrahunt, quemadmodum Nadab et Abihu.* (Ubi illos demum veros apostolorum successores qui cum episcopatus successionem charisma veritatis acceperunt, ac docet, illos a principali successione absistere, qui novam et adulteram doctrinam proferunt, sicut Nadab et Abihu erant Aaronis successores, sed quia alienum ignem ab igne furoris divini consumebant, ab igne furoris divini consumebantur.) ejusd. c. 44. pag. 278: *Adhaerere oportet apostolorum doctrinam custodiunt et conservant eam in eodem ordine sermonem sanum et con-*

praedicationem cum majoribus communem et ab iis deductam, quae tamen series maximi ad veram ecclesiam demonstrandam est momenti, minime habet. (Agnoscit igitur, externam et localem successionem absque successione doctrinae cum majoribus communis nihil probare.)**

Argu-
menta
Bellar-
mini pro
successi-
one ex
dictis ve-
terum.

194. Quomodo vero probat Bellarminus, successionem esse ecclesiae notam? Provocat ad auctoritatem patrum, qui successionem tanquam argumento eridentissimo usi sint ad veram ecclesiam ostendendam, Respondemus: 1. ex solis canonicis Scripturis apodictice, ex patribus vero non nisi probabiliter in articulis fidei concluditur, ut recte Thomas Aqu. part. 1. q. 1. art. 8. 2. Patres successionem fidei et doctrinae cum successione locali ac personali conjungunt et hanc sine illa nullius momenti esse docent, ut ostendimus superius. 3. Quando successionis mentionem faciunt, proferunt eam non ut firmum et apodicticum aliquod argumentum, sed ut argumenti illustrationem, non ut apodixin, sed ut ornatum accidentarium, neque in pugna et bello, sed post pugnam velut in triumpho. Prius enim solidis et firmis ex Scriptura petitis argumentis haereticos convincunt et causam suam confirmant ac tum demum episcoporum successionem proferunt, quod episcopi ab apostolis hanc fidem acceperint et continua succedentium serie propagarint. 4. Longe alius status est ecclesiarum illarum, ad quarum successionem patres provocant, hodierno tempore, quam olim fuit. Tunc enim *tradux fidei et depositum doctrinae* adhuc servabatur integrum (sicut Hieronymus ad Damasum episcopum Romanum scribit: *Tu Petri et fidem et sedem tenes*, ut refertur part. 2. decr. caus. 24. q. 1. c. 14.), sed hodie ab integritate et sinceritate doctrinae apostolicae in illis ecclesiis est discessum, ut ipsa collatio doctrinae cum scriptis apostolicis ostendit. 5. Patres hoc argumento utuntur contra illos haereticos, qui Scripturas vel negabant vel adulterabant, vel apostolos privatim ac seorsim ita docuisse dicebant, quemadmodum ipsi docebant, vel apocryphas scripturas pro canonicis obtrudebant. Ibi ergo necessarium erat ad successionem episcoporum in ecclesiis ab apostolis plantatis confugere et contra haereticos demonstrare, quas scripturas apostolicis tradiderint, quam fidem et doctrinam successoribus commendarint etc. 6. Quod veteres ad successionem episcoporum in ecclesia Romana potissimum provocant, id non factum est eo animo ac fine, quasi solam illam ab apostolis plantatam agnoscerent, vel in illa sola doctrinam apostolorum conservatam statuerent, vel dominatum quendam monarchicum in ecclesias reliquas illi tribuerent; sed quia ecclesia illa primis seculis erat *notissima, celebratissima et spectatissima*, propter urbis ipsius dignitatem et praecminentiam quippe in qua erat imperii sedes, propter Pauli et Petri praesentiam, quippe quos ibi docuisse et supplicio affectos fuisse crediderunt, propter martyriorum frequentiam, propter primorum episcoporum virtutem et constantiam. Cum in oriente passim invalescerent

haereses et ipsas florentissimas ecclesias Alexandrinam, Constantinopolitanam, Antiochenam etc. turberent, Romana ecclesia fuit pacatior et in orthodoxia tuenda constantior. Irenaeus libr. 3. adv. haer. c. 3. dicit, *longum esse omnium ecclesiarum successiones enumerare et ob eam causam se maximas, antiquissimas et omnibus cognitae Romanae ecclesiae eam quam habet ab apostolis fidem per successiones episcoporum venientem indicare*. Rhenanus in praefat. Tertull. de praescript.: *Docet quidem Tertullianus in hoc libro (de praescript.), unam esse aliquam ecclesiam, ex qua reliquae, sed hanc nulli loco affigit. Quamquam honorifico laudis elogio Romanam exornat ecclesiam, non tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri videmus, nam inter apostolicas ecclesias illam enumerat, non solam facit apostolicam, hoc est summam eam facit, non summam, ut patet ex 4. ejus adv. Marcion. Videmus, inquit, quod lac a Paulo Corinthii hauserint*. 7. Ex his facile apparet, quid respondendum sit argumento Bellarmini: *Si veteres tanti fecerunt ad veram ecclesiam ostendendum continuationem duodecim vel viginti aut quadraginta pontificum, quasi nos facere debemus continuationem ducentorum pontificum et amplius*. Respondemus: patres nequaquam ex nuda locali et personali successione argumentum ducunt, sed fidei, doctrinae et religionis successionem conjungunt. Demonstrant Romanenses, quod eandem cum apostolis doctrinam profiteantur, sicut antiqui illi Romanae ecclesiae episcopi in ea permanebant, tum demum argumentum a successione ductum alicujus erit roboris ac momenti.

195. Haec omnia ex speciali testimoniorum a Bellarmino adductorum examine erunt clariora. 1. Irenaeus libr. 2. c. 3. *enumerat episcopos Romanos a Petro usque ad Eleutherium, qui suo tempore sedebat, ac dicit, per hanc successionem confundi omnes haereticos*. Respondemus: refellit ibi quosdam haereticos, qui dicebant, *Christum apostolis suis secreta quaedam tradidisse et apostolos ipsos non omnia omnibus docuisse, sed secretiora quaedam mysteria perfectis et idoneis viris seorsim reservasse*, penitus ut hodie Pontificii traditiones apostolicas extra Scripturas propugnant. Contra illos haereticos Irenaeus hoc urget, si apostoli secreta quaedam mysteria tradidissent, procul dubio illis ea tradidissent, quibus ecclesias tradebant. Jam vero apostolos tale quod successoribus suis haudquaquam tradidisse prob ex eo, quod Romanae ecclesiae episcopis nihil h de re constet, quo fine episcopos illos a Petro usque ad Eleutherium enumerat. Qualem vero successionem Irenaeus commendat, intelligi potest ex die ipsius superius allegatis, nimirum non localem et externam, sed doctrinalem et internam successionem laudat, unde illo ipso loco subjungit: *Annuntians ab apostolis fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes confunden omnes eos, qui quoquo modo vel sui placendi malam, vel vanam gloriam, vel per coecitatem malam sententiam, praeterquam oportet, colligunt*

en addit: *Hac ordinatione et successione est ab apostolis in ecclesia traditio et praescriptio pervenit usque ad nos.* *Illius de praescript. adv. haeres.: Cedant origines suarum ecclesiarum, evolvant episcoporum suorum ita per successionem decurrentem, ut primus ille episcopus ex apostolis vel apostolicis viris habuerit et successorem. Hoc enim modo Romana Clementem a Petro ordinatum refert.* *mus: conjungi a Tertulliano cum successione veritatem nec tam loci quam fidei rem ab ipso commendari, manifestum est ex his superius citatis, unde eo ipso in loco sic loquentem introducit: Sum heres apostolici illi caverunt testamento suo, sicut niserunt, sicut adjuraverunt, ita teneo. Icit, ipsam haeticorum doctrinam cum comparatam ex diversitate et contrarietate promuntiare, quod neque alicujus apostolici, neque apostolici viri. Nec in sola successali pedem figit, sed ad doctrinam a Christo traditam recurrit. Incendendum (inquit) regula, quam ecclesia ab apostolis, apostolico, Christus a Deo tradidit, unde etiam currendas esse ecclesias resonantes vocem.* *m. Ibidem: Communicamus cum ecclesiis, quod nulla doctrina diversa, hoc est veritatis. Quod personalem et localem attinet, illius respectu nullum facit inter Romanam et Smyrnam ecclesiam. (inquit) ecclesiae apostolicae census suos sicut Smyrnaeorum ecclesia habens Poly-Johanne conlocatum refert, sicut Romanam a Petro ordinatum edit. In un libro non ex personis fidem, sed resonantiam esse probandam docet. Quae termino adversantur vel maxime. 3. Episcopes. 27. enumerat episcopos Romanos ad Anicetum et subjungit: Ne quis hoc tam exacte singula recenseamus, per semper claritas ostenditur. Respondit ibi de Marcellina foemina haeretica, cratis haeresin Romae propagaverat, ac quo tempore illa Romam venerit, quae mores ecclesiae illius episcopos, qui ab usque ad Anicetum recenset, ut historice elucescat, nusquam vero asserit, nudam externam successionem esse custodem inae ac notam verae ecclesiae. Ibidem um non minus quam Petrum fuisse Romanae episcopum, quod adversariis non . Optatus Milevit. lib. 2. contra Parmenemeratis episcopis Romanis a Petro ad que ostendit, ecclesiam non esse apud qui per similem successionem ad apostore non poterant, et addit: Vos vestrae originem ostendite, qui vobis vultis sanam vendicare. Respondemus: Donatio erat, ecclesiam toto orbe periisse, nec*

ullibi nisi apud se remansisse, jure igitur Optatus ab illis requirit, ut cathedrae suae originem ostendant. Praeterea Donatistae non impugnabant doctrinam, sed duntaxat mores Catholicorum. Sed nostra causa a Donatarum opinione plurimum differt, neque enim ecclesiam ex orbe terrarum periisse, neque nostram ecclesiam novam esse dicimus, nec tam vitae et morum quam doctrinae corruptionem in Romanis pontificibus accusamus. 5. Augustinus in epist. 165. eodem fine enumerat pontifices Romanos a Petro usque ad Anastasium. Respondemus: Non ex nuda locali et externa successione argumentum ducit, sed fidei successionem, quae in ecclesia Romana adhuc integra erat, conjungit. In eadem enim epistola scribit: *Etiamsi quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil praedjudicaret ecclesiae et innocentibus Christianis, quibus Dominus providens ait de praepositis malis: quae dicunt, facile; quae autem faciunt, facere nolite, dicunt enim et non faciunt, ut certa sit spes fidelis, quae non in homine, sed in Domino collocata nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur.* Ac diserte addit: *Quamquam nos non tam de istis documentis praesumimus quam de Scripturis sanctis.* Agnoscit igitur, argumentum a successione esse secundarium neque quidquam roboris obtinere, nisi fidei veritas ex Scripturis demonstretur. Alterum testimonium, quod ex Augustino Bellarminus adducit, habetur in Psalmo contra partem Donati: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa sede Petri et in ordine illo patrum, quis cui successerit videte. Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.* Respondemus: localis et personalis successio non est illa petra, de qua Christus loquitur, sed vera fidei et doctrinae successio, quam episcopi illi adhuc retinebant. Contra externam et localem successionem praevalere possunt et jamdum saepius praevaluerunt inferorum portae, sed minime contra fidei et doctrinae successionem. Hanc mentem suam clarissime exposuit Augustinus serm. 13. de verb. Domini et libr. 1. retractat c. 21: *Petra principale nomen est, ideo Petrus a petra, non petra a Petro, quomodo non a Christiano Christus, sed a Christo Christianus vocatur. Tu es ergo, inquit, Petrus et super hanc petram, quam confessus es, super hanc petram, quam cognovisti dicens: Tu es Christus Filius Dei vivi, aedificabo ecclesiam meam, super me aedificabo te, non super te aedificabo me. Nam volentes homines aedificare super homines dicebant: ego quidem sum Pauli, ego Cephae etc. et alii, qui volebant aedificari super Petrum et super petram, dicebant: ego sum Christi.* Tertium testimonium quod ex Augustino Bellarminus affert, petitum est ex libr. contra epist. Fundamenti c. 4: *Tenet me in ecclesia ab ipsa sede Petri apostoli, cui pascendas oves suas Dominus commendavit usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum.* Respondemus: Augustinus successionem illam affert non ut firmum et apodicticum aliquod argumentum aut ut primarium fidei fundamentum, sed ut quandam per-

5. Augustinus.

suasionem ad praeparandos et alliciendos Donatistarum animos. Diserte enim addit, *si adversarii doctrinae veritatem apud se monstrare possent, se velle illa omnia abjicere et ad ipsos transire*, unde in lib. de unit. eccles. c. 16. contra eosdem disputans scribit, *se nolle ecclesiam probare, vel ex successione episcoporum, vel ex auctoritate conciliorum, sed ex Scripturis canonicis*. Id ipsum faciant adversarii et successionem illam humiliter venerabimur.

XI. 303.
Nam in
ecclesia
Romana
viget
successio
aposto-
lica.

196. *Membrum secundum*. Num in ecclesia Romana vigeat apostolica successio? *Nulla est vera successio absque vera doctrina*, scribit Stapletonus loco proxime citato. Ita et nos dicimus, nulla est vere apostolica successio absque doctrina apostolica, quippe quae est quasi anima successionis. Jam vero pontifices Romani secessionem fecerunt a doctrina apostolica, ut ex Scriptis apostolorum liquido demonstrare parati sumus. Ergo destituuntur vere apostolica successione. Proinde si vel maxime demonstrent localem et personalem ab apostolis successionem, non tamen sunt veri apostolorum successores, quia doctrinam illorum repudiant ac nova dogmata apostolis plane ignota, utpote de traditionibus humanis scripto Dei verbo exaequandis, de operum meritis, de satisfactionibus propriis, de indulgentiis, de purgatorio, de missa pro defunctis et alia plura magno conatu propugnant. Excipit Bellarminus, *admisso quod sit dubium, ubi sit vera fides, quanquam apud nos certissimum est esse, tamen episcopos catholicos, qui per tot secula possederunt sedes suas pacifice, non posse eis privari, nisi legitime judicentur ac damnentur*. Nam in omni controversia melior est conditio possidentis, constat autem, *episcopos catholicos in nullo legitimo judicio esse damnatos, quis enim eos damnavit praeter Lutheranos? at ipsi accusatores sunt, non iudices*. Quis enim eos constituit iudices nostros? Respondemus: idem omnino Caiaphas cum suo sodalio potuisset Christo et apostolis objicere. Per tot secula possedimus cathedram Moysis pacifice, ergo non possumus ea privari, nisi legitime judicemur ac damnemur, nam in omni controversia melior est conditio possidentis, constat autem nos in nullo legitimo judicio esse damnatos, quis enim nos damnavit praeter Christum et apostolos? at ipsi accusatores sunt, non iudices. Quis enim eos constituit iudices nostros? sed quemadmodum Christus et apostoli neglecto inani illo subterfugio ex verbo Dei errores Phariseorum, scribarum et sacerdotum arguerunt et vera illa successione doctrinae Mosaicae et propheticae sinceritatem complexa eos destitui demonstrarunt; ita et nos posthabito illo Bellarmini effugio ex verbo Dei errores Pontificiorum arguimus eosque vera illa successione doctrinae apostolicae integritatem spectante destitui demonstramus. In divinis enim non currit praescriptio, *nec veritati praescribere potest spatium tem-*

XI. 304. *porum, vel patrocina personarum, vel privilegia regionum*, ut loquitur Tertullianus de veland. virg. in princ. Jure divino desinit esse verus episcopus, qui haeretica dogmata propugnat, licet de facto sedem

episcopalem adhuc occupet. Hos. 4, v. 6: *Quis scientiam repulisti, ego te repellam, ne sacerdos fungaris mihi*. Sane quod ad jus ecclesiasticum politicum attinet, docet Wesenb. in parat. C. haeret. ut quis poenis, quae haereticis in jure inunguntur, subjiciendus sit, requiri primo praemissa denuntiationem, anth. Gazoros vers. ad mandata C. de haeret. c. qui dignior 24. q. 3. c. Qualiter super his de accusat. c. ut commissi. §. 1. de haeret. in 6. deinde accusationem l. 4. C. de haeret. inquisitionem can. 8. usque ad 17. Constit. de haeret. ac in ea observanda esse substantialia legitime cognitionis, quae sunt *citatio partis* c. ult. cod. 6. libr. 4. C. de apost. *examinatio causae* idem Clem. pastor de re judic. *sententia declaratoria* ut commissi 12. de haeret. in 6. etc. Sed haec omnia eo tantum spectant, ut in foro politico ac ecclesiastico quis declaretur haereticus et civilibus ac ecclesiasticis poenis hisce hominum pestibus destitui subjiciatur, divino autem foro nihil quidquam per judicant, quia coram Deo haereticus est, qui falsam doctrinam contra fidei fundamentum amplectitur propagat, si vel maxime totus mundus talem solum pro haeretico non habeat, sed etiam ut successor veneretur, unde etiam quidam scribae Pontificii recte disputant, *pontificem Romanum si in haeresin incidat, desinere esse papam* iure. Turrecremata libr. 4. part. 2. c. 20. Cuius de auctor. pap. c. 20. Bellarminus libr. 2. pont. Rom. c. 30. opin. 5. Praeterea si nos possumus nec debemus judicare de episcopis Pontificiorum doctrina, quia sumus accusatores, sequens erit, episcopos Pontificios in concilio Tridentino de nostra quoque doctrina non debemus judicare, quia scilicet etiam ipsi sunt accusati. Sed absit a nobis, ut legitimum ex Scripturis iudicium de nostra doctrina fieri recusemus. Pontificii episcopi dum tale iudicium subterfugiant causae suae se diffidere ostendunt et fastus eorum in ecclesia minime ferendi sese reos confitentur. Christus, cujus vicarius audire cupit Romanus pontifex, iudicium de doctrina sua ex Scripturis fieri non solum mittebat, sed etiam jubebat. Act. 5, v. 39. c. 7, v. 17. Petrus, cujus successor cupit Romanus pontifex, patiebatur, facti sui iudicem exigi a fidelibus Act. 11, v. 2. et aequum a Paulo objurgari Galat. 2, v. 14. Paulus in Corinthios scribens iudicium de sua doctrina illis. 1. Cor. 10, v. 15: *Ut prudentibus loquor, et vos judicate, quod dico*. 1. Cor. 11, v. 13: *Vos judicate, an deceat mulierem non velatam*. Beroenses apostolis haud invitis de doctrina iudicaverunt *quotidie scrutantes Scripturas, et ita se habent* Act. 17, v. 11. quinimo in pronuntiat apostolus 1. Cor. 2, v. 15. *spiritus hominem omnia judicare*. Proinde iudicium doctrina episcoporum Pontificiorum cuivis in divino jure non solum concessum, sed etiam in iure haudquaquam patimur longi temporis peremptione dominationis in ecclesiam diu exercita-

et consuetudinis contrariae oppositione nobis Pontificiae dominationi ab imperatoribus et in confessoribus saepius fuit contradicendum, ut habent quietam et pacatam successionem. Huius primatus repugnat juri divino, ergo non omnes fidei possessores. Quidquid igitur sit sessione locali et personali, cum ex Scripturis intelligamus, pontifices Romanos a doctrina et in multis doctrinae coelestis capitibus non fecisse, ideo illos esse veros apostolorum res negamus, unde recte Christoph. Agri-stra Pistorium scribit p. 8: *Quoties successus appellas, toties secessionem te dicere sancte*. Ac Nicolaus Vignierius in apol. pro Vetrata papam huc accommodat, quod hodierni Romani merito comparentur Vibio Ruffo, Xiphilinus in vita Dionis refert, quod in illi Caesaris sedens gloriatus fuerit, se pro-
prium sellam esse Caesarem. Itemque Juliano ori, qui Alexandri Magni animam in se-
ne quadam immigrasse fingebat, cum illi phrenitide laborantes propter Petri cathedram monarchas se esse gloriantur et Petri animam secessionis quodam jure in se habitare sibi
trinit.

Sed nec localis et personalis successio in Romana recto stat talo. Cum sit 1. *dubia* tum ratione *originis*, tum ratione *conti-*
a. Originem illius tantopere depraedicatae-
nis arcessunt ab apostolo Petro, quem sta-
lmae papalem sedem erexisse, inque ea 25
mesedisse. Sed strenue illud negant et variis
tis refellant Ulricus Velenus (qui octodecim
mes ad impugnationem hujus thematis affert,
brum vide apud Flacium in refut. invec-
t. 98.), Aventinus (qui lib. 2. annal. f. 179.
argumentis commentum illud refellit), Sebast.
(qui in chron. f. 258. latissime illud impu-
Carol. Molinaeus (in orat. Tubing. habita),
Nigrinus (in vitis pontificum), ut de Johanne
Mantuanus, Michaële Cesenate, Marsilio
et aliis, qui id negatum eunt, nihil dica-
no tempore Petrus Romam venerit, pertur-
re sunt veterum et recentiorum annotationes.
tom. 3. in Gen. et Eusebius lib. 3. c. 1. do-
trum sub finem vitae Romam venisse, quod
toria Actorum simplicissime convenire vide-
viginti quinque annorum episcopatu fortis-
agat. Bellarminus lib. 2. de pontific. c. 6.
circa ante quintum annum a resurrectione
non excessisse ex Judaea, et addit, cum
quinquennium elapsum profectum esse An-
. Sed Onuphrius statuit, cum ante nonum
et Christi resurrectionem non excessisse e-
et addit, cum post hoc novennium Romam
Bellarminus statuit, Petrum quinque annos
in Judaea et septem annos sedisse Antio-
que ita duodecimo anno a Christi resurre-
nisse Romam. Sed Onuphrius statuit, cum
ipso anni decimo a Christi resurrectione ve-

nisse Romam. Passionale dieit, ipsum proximo
post Christi anno Romam venisse. Damasus in
pontificali docet, Petrum Nerone Caesare urbem
Romam ingressum esse; quomodo igitur potuit 25
annos sedem papalem regere, cum Nero, sub quo
Petrus martyrio affectum plerique omnes statuunt,
non nisi quatuordecim annos regnaverit? De tota
hac re alibi plura, possunt enim ex Scripturis sacris,
praesertim ex historia Actorum et epistolis Paulinis,
evidentia afferri documenta contra figmentum de illo
viginti quinque annorum Petrino episcopatu. Cete-
rum ut origo, ita quoque continuatio papalis suc-
cessionis est incerta. Tertullianus de praescript.
adv. haer. post Petrum ponit Clementem, idem facit
Hieronymus in c. 25. Esa. ac probatur haec senten-
tia in decretis juris canonici; sed Optatus Milev.
lib. 2. adv. Parmenian. post Petrum ponit Linum,
Clementem facit tertium. Idem statuit Augustinus
epist. 165. Vicissim Irenaeus lib. 3. c. 3. post Pe-
trum ponit Linum, post hunc Cletum et Clementem
ponit quarto loco. Idem faciunt Eusebius in chron.
Epiphanius haeres. 27. Hieronymus de viris illustr.
in Clemente. Alii aliter nuntiant, unde Barthol.
de Caranza in summ. conc. Parisiis anno 1564.
edita p. 13. scribit: *In re tam perplexa lectoris
arbitrio judicium permulto*. Nec diffiteri potest
Bellarminus lib. 2. de pontific. c. 5. *discordiam te-*
stium de successione Romanorum episcoporum. Vide
omnino de hac dissensione veterum et recentiorum
in historia de successione Rom. pontific. Urspergen-
sem apud Flacium cent. 1. mend. papist. pag. 32.
Polanum in symph. cathol. c. 18. thesi 63. pag. 665.
2. Successio illa fuit saepius interrupta, primo qui-
dem per diuturnam vocationem. Referente enim
Platina post Johannem III. vacavit sedes Romana
mensibus decem diebus tribus; post Pelagium II.
mensibus sex diebus 29; post Gregorium mensibus 5
diebus 19; post Fabianum mensibus 11 diebus 26;
post Bonifacium III. mensibus 6 diebus 25; post XI. 306.
Severinum mensibus 4 diebus 29; post Martinum I.
mensibus 14, post Vitalianum mensibus 4 diebus 16;
post Paulum anno uno mense uno; post Nicolaum I.
annis 8 mensibus 7 diebus 9 etc. Quoties duo
vel tres antipapae de hac sede velut esurientes
vultures de praeda invicem contenderunt! Deinde
per antipapae dissensionem possunt viginti octo
schismata ex historicis numerari, quae in sede Ro-
mana contigerunt, inter quae gravissimum fuit
schisma 27. quod duravit ultra 30 annos inter Ur-
banum VI. et Clementem VI. (De quibus videatur
isagoge chronologica Reusneri.) Jam vero dubius
et incertus papa habetur pro nullo, latente ipso-
met Bellarmino lib. 4. de pontif. c. 8. ac schismati-
cos nihil juris habere in ecclesia statuitur c. didi-
cimus 24. q. 1. Nimis prolixum foret, historiam
illorum schismatum texere, remittimus igitur lectorem
ad Onuphrium, Platina, Robertum Barnes, Balaeum,
Szegedinum, Nigrinum et alios, qui historiam Ro-
manorum pontificum descripserunt. Concilium Ba-
sileense papam Eugenium pronuntiavit schismaticum,

Schismata
papalia.

XL 307.

qui tamen nihilominus sedem illam obtinuit, atque ex eo descenderunt reliqui pontifices in hunc usque diem, qui omnes sunt schismatici illius successores, ergo secundum proprios ipsorum canones nullum jus habent in ecclesia. Tertio *per haeticam a vera fide discessionem*. Bellarminus libr. 4. de eccles. c. 8. diserte scribit, in *Graecis ecclesiis patriarchalibus interruptam esse successionem, propterea quod per longa tempora habuerint episcopos manifestos haeticos*. Atqui de Romanae ecclesiae pontificibus idem verissime demonstrari potest, in ea enim praesedit *Zephyrinus* Montanista, (referente Tertulliano adv. Prax.), *Marcellinus* idololatra, (referente Damaso in pontif.), *Liberius* Arianus, (referente Athanasio in epist. ad sol. vitam agent.), *Felix* Acatianus (Hieronymus in catal. in verb. Acatius), *Anastasius* Nestorianus (Plat. in Anast.), *Vigilius* Eutychianus, *Honorius* Monotheleta, *Sylvester* magus, *Johannes XX.* qui docuit, animas piorum a corpore solutas non visuras Deum ante iudicii diem, *Johannes XXIII.* qui *asseruit et dogmatizavit et adstruxit, vitam aeternam non esse, ac pertinaciter credidit, animam hominis cum corpore humano more brutorum extinguere*, ut concilium Constantiense de illo loquitur. Quodsi ergo in ecclesiis Graecis propter episcopos haeticos successio defecit, agnoscant etiam in Romana ecclesia propter eandem causam illam defecisse. Denique per *illegitimam occupationem*. Nicolaus II. c. in homine dist. 23. circa annum 1059. constituit, ut *papa eligatur suffragiis cardinalium et episcoporum, consensu reliquorum clericorum ac populi Romani, ipsius denique imperatoris, et ut si quis alio aliquo modo illegitimo papatum adipiscatur, in excommunicatus et anathematizatus sit habeaturque quemadmodum Antichristus*, c. Sicut Simonia c. Insinuat c. Quanta. extra de Simoniaci, ut et l. q. 1. per multos canones statuitur, non esse legitimos episcopos, qui per Simoniam aditum sibi ad officium episcopale paraverint. Atqui de pontificibus Romanis testantur historiae, quod 1. quidam per vim, 2. quidam per fraudes, 3. quidam per Simoniam, 4. quidam per artes magicas in sedem papalem sese intruserint. Agapetus (al. Anacletus) vi et usurpatione manifesta papatum occupavit, quem propterea Bernhardus epist. 125. vocat *bestiam apocalypticam, cui datum sit os loquens blasphemias*. Carol. Sigonius libr. 8. de regno Italiae: *Pontifices Romani ad annos ducentos non nisi per seditiones aliaque media offendiculi plena ad hanc sedem pervenerunt*. De Bonifacio VIII. dicitur, quod *intravit ut vulpes, regnavit ut leo ac mortuus sit ut canis*. Platina de Sylvestro II. qui prius Gerbertus dictus fuit: *Gerbertus ambitione et diabolica dominandi cupiditate impulsus largitione primo archiepiscopatum Renensem, inde Ravennatem adeptus, pontificatum postremo majore conatu adjuvante diabolo consecutus est, hac tamen conditione, ut post mortem totus illius esset, cujus fraudibus tantum dignitatem adeptus*. Benedictus IX. antequam

crearetur pontifex magiae beneficio in sui amorem quascunque vellet mulierculas pellicere poterat *malis artibus pervenit ad dignitatem pontificis* postea pontificatum mille libris Turonensibus didit suo in malis artibus sodali Gratiano, qui postea dictus Gregorius VI. Unde Platina de Gregorio VI. dicit, eum non per ostium, sed per postum ingressum ut latronem et furem. Gregorius sex ordine pontifices per administrum suum Gerardum Brazutum sustulisse scribitur, ut ad hanc sedem adscendere posset. Vigilius viventi Sylvestro sedem Romanam per vim eripuit: Johannes X. itidem per vim Romanam sedem occupavit, Platina negat, eum per ostium intrasse. Wilhelmus Occam c. 124. operis nonag. dierum: Dicitur in canonicis, circa viginti septem vocatos episcopos Romanos, postquam ecclesia exstitit temporalibus diu dotata, fuisse, qui sceleribus maximis, publici notoriis, postquam fuerunt ad papatum assumpti, in ipsa assumptione ad papatum irretiti, scilicet mine haeresis, idololatriae, intrusionis fautorum pravitate haereticae, blasphemiae, fornicationis aliis multis enormibus criminibus involuti fuerunt Sarisber. in Polycrat.: Papam hodie nulla vocatio, sed repugnante in membris Christo aetate coeca et cruenta non sine sanguine fraterno intravit quod quidem est Romulo succedere in patre non Petro in commissa dispensatione ovilis. Bernardus refert, quod *quinque papae se totos consecraverunt Satanae, ut ad hanc sedem cohererentur*, videlicet Sylvester II. Benedictus IX. Johannes XX. Johannes XXI. Gregorius VII. Naclerus et Platina testantur, omnes papas a Sylvestro II. vaeque Gregorium VII. inclusive fuisse magos. Possumus illegitimae illius occupationis exempla quamplurima afferri, sed judicamus, in re manifesta multis esse opus verbis. Alexander VI. cum epoto errore veneno, quod de ipsius jussu optimatum quibusdam propinandum erat, letaliter aegrotum ministrum Modenam in conclave mitteret, ut illi lum deauratum, in quo magia conscripta erat, deferret, ut de fine vitae suae diabolus consilio minister invenit Satanam in sella pontificia sedentem ac habitu pontificali indutum audivitque eum dicentem: *Ego sum papa*. Egregium vero est pontificiae rectorem! Nec solum dubia et interrita est papalis illa successio, sed etiam turpiter claudata per papissam Johannam Anglicam feminam. Quamvis enim in libris, qui anno 1593. ex officio Platiniana Antwerp. prodierunt, sub titulo de veritate legendae historiae Justo Lipsio inscriptis, de illorum ex professo puerperam illam Romanam amoliri cupiat; quamvis etiam Onuphrius et papalis sedis assentatores eam in serie pontificis omiserint; tamen ab auctoribus gravibus et dignis historia de papissa illa puerpera constanter asseritur, neque quisquam inventus, qui eam in tum iret, antequam turpitudine Romanae meretrix per Lutherum inciperet denudari, nec dubitari potest, Deum meretriculae illius successione totum

Exempla pontificum qui fuerunt haetici.

nec non eorum qui papatum illegitime occupaverunt.

XI. 309. tam dignitatem adeptus. Benedictus IX. antequam

lonicam illam in Apocalypsi meretricem de-
zare ac publice notam facere voluisse. *Don-
di Meis* hanc historiam in authenticis auctori-
bus reperisse testatur eamque cum nonnullis aliis
cabilibus Romanorum imperatorum invictissimo
V. lingua Iberica inscripsit. *Valent. Muntze-*
chronographia ex Fuldensis coenobii bibliotheca
ipta et Fuldensium praesuli dedicata aetate 3.
entionem facit. Meminerunt ejusdem Domini-
acolatius cardinalis libr. 9. de concil. art. 9.
et 7. *Fr. Leander Albertus Bononiensis* mo-
qui se in texenda historia illos potissimum
scribit, qui rectius exactiusque visi sunt
ne in libro quodam privilegiato a Caesare,
Hispaniarum et Galliarum. *Liber Roman.*
est. anno 1525. Romae editus affirmat, au-
luc papissae utrum gerenti apparuisse ipsi-
ptionem eligendi poenam temporalem aut
m dedisse, ipsam vero pudorem temporarium
i *Raphael Volateranus* in commentariis,
pi pontifici Julio II. inscripsit; *Stephanus*
i *Passavianus* ad Alexandrum VI. de Roma-
miraculis anno 1500. *Johannes Marcoville*
de bonitate et malitia sexus feminei, *Pla-*
ntis pontificum, *Martinus Polonus*, ** *Bel-*
de script. eccles. in Martino Polono p. 360:
quis codd. *Mariani et Sigeberti irrepsit*
ulu ex *Martini Poloni* libro, sed in anti-
scriptis non habetur. Idem habet lib. 3. de
11. Ceterum vide hic assertionem veritatis
de papa Johanne VIII. contra Bellarmi-
nionum institutam a Cunrado Deckero
anno 1612. in 8. Effigies papissae illius
e saxo efformata mansit usque ad
qui eam in Tiberim projici mandavit, ut
que rei aboleretur. *Hasenm.* in triumph.
419. Romae etiam pueris notam esse li-
memorat. ** *Sigebertus Gemblacensis* in
i *Marianus Scotus* in chronico ex vestu-
coenobiorum libris collecto in anno 854.
in polychron. lib. 5. c. 32. *Fasciculus*
i *Weneri Rollewinek*, *Chronicon Norin-*
Hartm. Schedelii anno 1494. excusum,
i *Flaviacensis* monachus, *Chronicon Cam-*
manuscriptum, in quo abbatis illius coe-
nantur, *Annales Augustani manuscripti*,
i *Argenteratense* manuscriptum, *Otto Fri-*
drichus Viterbiensis, *Robertus Gallus*,
i *Occam* c. 124. operis nonag. dierum,
i *Minorita* in chron. ejus titulus *Flores*
Franciscus Petrarcha in chron., *Johan-*
de claris mulier. c. 99. *Johannes Huss*
13. *Castrensis* lib. 5. c. 3. *Chronicon*
i *Jacobus de Regiscuria* in chronico,
16. part. 2. c. 1. §. 7. *Chronicon*
i impressum anno 1486. *Compilatio*
i scripta anno 1470. *Francof.* a *Joh.*
i *Vetus chronicon Germanicum* excu-
e anno 1475. *Guilelmus Jacobus* mo-
i *ndensis* prope Alemarium in rhythmis

de vitis pontificum, *Baptista Mantuanus* lib. 3. to-
photesiae tart. *Jacob. Philipp. Bergomensis* in
supplemento chron. *Trithemius* in chron. *Hirsaug.*
Johannes Marius Belga de schismatibus, *Albertus*
Crantzius, *Hermannus Aedituus* lib. 2. part. 2.
Johannes Renaldus de statu ecclesiae ad Carolum V.
Henricus Cornelius Agrippa de nobil. et praecell.
sexus feminei ac de vanit. scient. c. de monachis,
Richardus Wasseburgius Verdunensis in chronico,
Liber cui titulus *puerperium papae* editus anno
1530. *Bernardus Girardus* historiographus regius
Gallicus, *Paulus Constantinus Phrygio* in chronica,
Johannes Lucidus in chronico, *Achilles Gassarus*
in chronico, *Luck Coelius Rodiginus* volum. 14.
antiq. lect. *Valerius Anselmus* in chron. *Bernen-*
sibus dicato, *M. Guazus* in chron. Ital. *Jacobus*
Curio in chronolog. *Petrus Flandrus*, *Johannes*
Naucclerus in chron. *M. Antonius Coccius Sabel-*
licus ennead. 9. lib. 1. *Johannes Stella* sacerdos
Venetus, Liber cui titulus *Onus ecclesiae*, *Christia-*
nus Massaeus in Chron. et alii plures, quorum te-
stimonia late recenset *Joh. Woff.* lect. memorab.
cent. 9. anno 854. p. 224. et seqq. Historiam ipsam
Polonus sic describit: *Post Leonem IV. Johannes*
Anglus natione Moguntinus sedit annis duobus
mensibus quinque diebus quatuor et cessavit pontifi-
catus mense uno, mortuus est Romae. Hic fertur
femina fuisse et cum in puellari aetate a quodam
suo amasio in habitu virili Athenas fuisset ducta,
in diversis scientiis ita profecit, ut nullus par sibi
inveniretur, adeo ut post Romas legens magnos
magistros discipulos et auditores haberet. Et cum
in urbe vita et scientia magnae opinionis esset, in
papam concorditer eligitur. Sed in papatu per-
suum familiarem impraegnatur. Verum tempus
partus ignorans, cum de sancto Petro in Latera-
num tenderet, angustata partu inter Colossaeum et
Sancti Clementis ecclesiam peperit in via. Et postea
mortua ibidem, ut dicitur, sepulta fuit. Et propterea
quod Dominus papa eandem viam semper obliquat,
creditur omnino quibusdam, quod ob detestationem XI. 313.
facti hoc faciat, nec igitur ponitur in catalogo
sanctorum pontificum tam propter muliebrem sexum,
quam propter deformitatem facti. Haec ille histo-
riographus, de quorum veritate per octingentos
ferme annos in ipso Pontificio regno nunquam a
quoquam dubitatum vel disceptatum, summae igitur
impudentiae et audaciae fuerit tam multos et gra-
ves scriptores, quorum consentientium monumentis
expressa liquet veritas, mendacii ejusdam arguere.
Oswald. Crollius in itineralio Italico memorat, *Senis*
in templo cathedrali Catharinae omnium Roma-
norum pontificum facies sculptas in marmore videri
et in his quoque suo ordine reperiri Johannem pa-
pam adscriptis his verbis: *Femina Angla. Anto-*
ninus memorat, quoddam signum sculpturae mar-
moreae in via, ubi hoc contingeret, ob hujus rei
memoriam positum fuisse. *Felix Malleolus* in dial.
de nobil. refert, *Benedictum* tertium in rei memo-
riam certam sellam apud Johannem Lateranensem

pertusam erexisse, quae usque in hodiernum diem compareat, ad hoc coaptatam, ut electus summus pontifex ibidem collocetur et per duos de clero fide dignos ejus testiculi de sexu virili testimonium praebentes debite tangerentur, quod Platina de sella stercoraria humanae fragilitatis monitrice interpretatur. Sed enim quia pudendum dedecus meretricula illa papali sedi intulit, ideo recentiores quidam scriptores ratiunculis quibusdam undique corrasis hanc historiam conantur reddere suspectam, vident enim, per eam structurae illius Babylonicae de perpetua a Petro successione praesidium funditus dirui. Onuphrius et auctor librorum de utilitate legendae historiae potissimum hoc urgent: 1. *Quod Martinus Polonus primus sit, qui anno Domini 1320. illius mentionem faciat.* Respondemus: fuit Martinus ille monachus ordinis praedicatorum, poenitentiarius papae Nicolai tertii, postea archiepiscopus Consentinus; habuit is Vaticanam bibliothecam tanquam poenitentiarius et proximus papae apertam, ideoque res gestas pontificum eo nomine melius scire potuit. Sed et falsum est, hunc Martinum primum historiae illius esse auctorem, quia Marianus Scotus annis 234 illo superior sine ulla circuitione monstrosum illum papae partum publicae luci exposuit. Hic Marianus ex Scotia in Germaniam profectus in tribus Benedictinorum contuberniis vixit, Coloniensi, Fuldensi et Moguntino, atque ex vetustissimis illorum et aliorum coenobiorum libris chronicon suum collegit, ut de Sigeberto Gemblacensi, Rudolpho Flaviacensi, Ottone Frisingensi et aliis quamplurimis, qui ante Martinum Polonum scripserunt, nihil dicamus. 2. *Quod Anastasius bibliothecarius in Chronico pontif. Ado. Viennensis, Adamarius, Regino Prunensis, Hermannus Contractus, Lambertus Schaffnaburgensis, Conradus de Lichtenau, Leo Ostiensis et Johannes Gemonensis hanc de Johanna historiam non commemorent.* Respondemus: a loco testimonii ratiocinando negare procedere, praesertim in historiis, non probatur sanioribus logicis. Quin imo ne in sacris quidem historicis negare concludi potest. Matthaeus, Marcus et Lucas Christi cum Samaritana colloquium ac Lazari resuscitationem non describunt, ergone propter id repudianda fuerit? Quare vero historici illi nullam papissae feminae mentionem facere voluerint, ejus rei causa a reliquis non tacetur. Non ponitur in catalogo pontificum (inquit Martinus Polonus) tam propter muliebrem sexum, quam propter deformitatem facti. Quidam scriptores (inquit Ranulphus in polychron.) nomen Johannis VIII. reticuerunt et Benedictum tertium Leoni quarto substitutum esse quatuor dierum intervallo scribunt, non quod Johannes ille non fuerit, sed ut nihil ignominiae aut dedecoris ad sanctam illam cathedram redundaret. Nam dedita opera a scriptoribus praeteritus est, ne qua ignominiae labe sedes inde adaspergeretur. Nonnulli (scribit Trithemius) feminam illam inter pontifices ponere noluerunt, quasi indignum facinus abhorrentes. 3. *Graeci Zonaras, Cedrinus et alii in suis annalibus non*

fecerunt illius papissae mentionem, quod pro erga Romanam sedem odio non omisissent, si veri subesse visum fuisset. Respondemus: aliud universalem mundi historiam contexere, aliud notare saltem ea, quae in certa ac determinata parte sunt gesta, propositum illis historicis praecipue de patria, non de Roma scribere, et falsum est, nullam omnino a Graecis illius mentionem fieri. *Leonicus Chalcondylas lib. 6. de rebus Turcicis p. 411. hac de re sic scribit: Per jam pronuntiatum insidere jubent cardis sedili foramen habenti, ut testes ex eo properes aliquis, cui hoc muneris injunctum est, ut quo appareat, pontificem virum esse. Nam et mulierem quondam in pontificatum esse subesse quia sexus ignorabatur, nam Itali occidentales omnes barbas radunt. Cum autem illa mulierem vidisset facta et ad festum sive sacrificium diisset, peperit infantem inter sacrificium in spectu universi populi. Quapropter ne deciperetur, sed rem cognoscant neque ambigant, facis creati virilia tangunt; et is qui tangit, mat: Mas nobis Dominus est! Nomina autem electionem ilico commutant, quasi jam de quaquam antea sint naturae et planissime.* 4. *A quibusdam papissa illa dicitur Anglica quibusdam vero Moguntinensis.* Respondemus: omnes consentiunt, fuisse eam ex Moguntia civitatem quod autem vocatur Anglica, ejus rei duplex esse causa. Priorem exponit Jacobus Cappel in chronol.: *Narrant (inquit), sacerdotem quendam Britannicum cum conjuge fuisse quoque in migratione et ex itinere, quod uterum ferre commoratum tantisper Moguntiae esse, donec mulierem peperit. Fortur autem enixa eo parvula Gilbertam puellam illam literatissimam, quae postulo sexu monachum maritum suum sectata, in pontificem electa est. Ergo respectu patris vocatur Anglica, respectu vero natalis solitudo Moguntinensis. Posterior causa petitur ex annalibus Nicetianis, in quibus refertur, quod monachus quo cum per Italiam tum per Galliam mentis circumducta est, fuerit Anglus, fieri igitur potest ab hoc suo comite Anglici cognomen.* 5. *Fabula est a Graecis sumpta et assignata prope sequenti sedi apostolicae, quod patet ex Leonis, qui ea de re Graecos objurgat, feminam et eunuchos contra primum Nicetiani capitulum in sede pontificali sublimari, ergo simile quid Romanis non contigit.* Respondemus: inanes illae conjecturae tot scriptorum sententiarum testimoniis frustra opponuntur. modo potuit haec fabula a Graecis originem habere cum plerique omnes sint Latini scriptores, mentionem faciant? Praeterea quomodo conciliari possunt, quod Graeci scriptores hujus historiae mentionem faciant et quod fabula a Graecis sit sumpta? 6. *Platina, Sigel et alii ex vano rumore sparso has nugae hanc chronice suis indiderunt, quae non nititur*

lati alicujus auctoris testimonio. Respondemus: hoc vero est frontem perfricare. Historiam illam de papiss meretricula primus narravit Rudolphus Flaviensis monachus auctor gravis, testis locuples, cujus etiam Trithemius mentionem facit, qui vixit anno Christi 930. et sic seculo post illam tragœdiam proximo; Marianus Scotus ex vetustissimis coenobiorum libris chronicon suum collegit; Platina fuit papae secretarius et bibliothecarius, Martinus Polonus fuit papae poenitentiarius. Si illis fidem historicam denegant, quibus tandem eam adhibebant? Aeneas Sylvius pontifex ipsemet tandem factus hanc historiam exscripsit in sexta mundi aetate p. 170. operis historici impressi Norimberg. anno 1493. per Kobergerum. Judicet ergo quilibet, utrum tot historiarum per tot secula continuatarum et consentientium affirmationi credendum sit, an vero recentium paucorum inficiationi, qui id unum sibi propositum habent, ut papalem sedem quibuscunque possunt modis fulciant vel invita etiam veritate; nobis certum est, papatu illius meretriculae successionem papalem non solum esse interruptam, sed etiam turpiter deformatam, quia ut Antoninus tit. 16. part. 2. c. 1. §. 7. disputat, illa utpote femina non fuit susceptibilis characteris alicujus ordinis, nec perficere eucharistiam aut ordinare potuit, nec absolvere a peccatis, unde ordinati ab ea iterum fuerunt ordinandi, quia nihil ab ea receperant. Pulcherrima est observatio Georgii Nigrini lib. 5. in qua. c. 8. quod ab anno Domini 855. quo meretrix illa Anglica in sedem pontificiam, est evecta ad annum 1521. quo Lutherus Wormaliae in comitiis inter ordines imperii Romani coram Caesare papae contradixit inque propatulo meretricem scortantem et poculo suo reges terrae inebriantem proposuit, numerum anni 866. qui sunt character bestiae illius apocalypticae.

193. Quod attinet reliquos ecclesiae Romanae episcopos et clericos praeter papam, illos itidem non possumus pro veris apostolorum successoribus agnoscere, 1. quia propagant et ipsi nova dogmata apostolicae et primitivae ecclesiae ignota, auctoritas Tridentini concilii apud illos est sacrosancta, in quo tamen falsa et Antichristiana dogmata stabiliuntur, ut a nostris saepius ostensum. 2. Quia omnem suam potestatem, jurisdictionem et officii dignitatem fatentur se accipere a pontifice Romano, quem pro episcopo universali et ecclesiae capite agnoscunt. Bellarminus libr. 4. de pontif. c. 24. Sed primatus ille pontificis, quem a Petro deducunt, et doctrinae et moribus Petri fortissime repugnat, nec potest manifesto aliquo Scripturae testimonio probari. 3. Illegitime sine populi consensu eliguntur, quod est contra doctrinam et praxin apostolorum Act. 1, v. 23. c. 6, v. 1. c. 14, v. 23. 1. Cor. 16, v. 3. 4. Saepius indocti et ad episcopale officium inepti praeficiuntur. Qui plus pecuniae numerat, ad ditiores episcopatum et praebendam citius adspirat; examinatus coram altari solenniter quidem jurat, se reperiisse, omnes illis sacris initian-

dos esse idoneos aetate, moribus et scientia, cum tamen plerumque testibus Erasmo harum rerum probe conscio et ipsa experientia sint indocti, moribus corruptissimi et saepe etiam aetate immatura. In gravaminibus nationis Germanicae grav. 7: *Ecclesiarum regimina Romae minus dignis committuntur, qui ad mulos magis quam ad homines pascendos regendosque sunt idonei.* Nec dissimulant hoc cardinales in consilio de emendanda ecclesia Paulo III. pontifici dato et procurante Vergerio Argentor. anno 1555. postea edito. *Primus (inquiunt) abusus est ordinatio clericorum et praesertim presbyterorum, in qua nulla adhibetur cura, nulla diligentia, quod passim quicumque sunt imperitissimi, sint vilissimo genere orti, sint malis moribus ornati, sint adolescentes, admittantur ad sacros ordines et maxime ad presbyteratum; hinc innumera scandala, hinc contemptus ordinis ecclesiastici, hinc divini cultus veneratio non tantum diminuta, sed etiam prope jam extincta. Alius abusus est, isque maximi ponderis in collatione beneficiorum ecclesiasticorum, maxime curatorum, et prae omnibus episcopatum, in quibus usus invaluit, ut provideatur personis, quibus conferuntur beneficia et non gregi Christi et ecclesiae. Alius abusus est in permutationibus beneficiorum, quae fiunt cum pactionibus, quae omnes sunt Simonianae nulloque respectu habito nisi lucri. Alius abusus est, quod plures modi inventi, quibus beneficia testamento legentur, quod filii presbyterorum habent parentum beneficia. Alius abusus est in expectativis et reservationibus beneficiorum, quod cardinalibus conferuntur episcopatus non unus tantum, sed plures, cum tamen officium cardinalis et episcopi sint incompatibilia etc. Similem querelam texit Ludov. Vives in libr. 17. August. de civ. Dei c. 5: Quotusquisque est, qui sacerdotia ambiat, potius ut religiose colat, quam ut quaestui habeat? quem incitant parentes et necessarii ad rem ecclesiasticam alio fine, quam ut ditentur ipsi? Quis se non existimat sanctissime facere, cum filiis, si habet, habet autem nisi sit sterilis, cum fratribus, sororibus aliisque cognatis et necessariis etiam opulentis, quas ecclesiae divitias vocant, praetermissis egenis, quibus illa sunt parata, impartitur? Idem in libr. 19. de civ. Dei c. 19: In Osea Dominus conqueritur episcopos laqueum factos speculationi et rete in monte Thabor, seu de hujus temporis episcopis loqueretur, qui sacerdotiis laqueos tendunt et pecuniae larga retia, sed non raris maculis, ne nummus effluat. Ibidem: Nunc ita curatum est diligentia et ingeniis quorundam, ut citra fraudem legis possit episcopatus non modo appeti licite, sed emi quoque et vendi. 5. Nullam fere episcopalis muneris partem administrant. Quotus enim quisque illorum e suggesto populum docet, sacramenta juxta Christi institutionem administrat, aegrotos visitat etc.? Injunctum quidem illis in concilio Tridentino, ut ipso tempore ipsi docerent, sed quomodo id faciant, publice omnibus constat. Abusus est et ille corrigendus (loquuntur cardinales delecti in suo consilio), ne epi-*

XL 316.

scopi primum et prae omnibus aliis, deinde ne curati abessent a suis ecclesiis et parochiis nisi ob gravem aliquam causam, sed residentiam facerent. Per Deum immortalem quis miserabilior viro Christiano conspectus esse potest Christianum orbem peragranti quam haec solitudo ecclesiarum? Omnes fere pastores recesserunt a suis gregibus, commissi sunt omnes fere mercenariis. 6. Secularibus negotiis et politico regimini toti sunt immersi. Duarenus lib. 1. de sacr. eccles. minist. c. 4: *Plerique episcopi nostro tempore a religione et sacris quam quivis satrapae et principes profani longe alieniores, nec eis aliud curae est, quam ut ditionem et possessiones suas quo jure, quare injuria tueantur et augeant.* Eccius in postill. homil. 2. de festo Stephani: *Nostrates praelati ordinem invertunt apostolicum, dum spiritualia graviora quam quae subeant rati in pontificalibus suffraganeorum, in judiciali officium in absolvendis poenitentiariorum ope utuntur, in praedicatione monachum nescio quem praeferunt, in aliis spiritualibus vicarios habent.* Sin qua in re de censu et temporalibus agitur, res haec ad dominum nostrum episcopum referenda est, unde apud Caesarium Cisterciensem dist. 2. c. 28. clericus Parisiensis edixit, episcopos Alemanniae salvari vix posse, quia pene omnes habeant gladium spirituales et materiales deque sanguine judicent, bella exercent magisque solliciti sint de stipendiis militum quam de salute animarum sibi commissarum. Erasmus in annotat. 1. Petr. 5. p. 533: *Praeceptum hoc apostolorum principis in omnibus omnium episcoporum aulis vel aureis literis oportebat inscribi.* *Pascite, inquit, gregem, non opprimite, non expilate, idque non coacte velut ex officio, sed ex sincero affectu tanquam patres, neque turpis lucri gratia, quasi praesentiens hinc ecclesiae pestem orituram.* Denique non dominantes more regum, sed exemplo pascite, benefactis vincite. Nunc episcoporum vulgus nihil audit ab assentatoribus doctis nisi dominia, ditiones, gladios, claves, potestates, atque hinc fastus quorundam plusquam regius, saevitia plusquam tyrannica. Atqui dominatu politico apostolis et ipsorum successoribus fuit interdictum, unde can. apost. 8. jubet illum ab officio remove, qui simul civilem et ecclesiasticum gerere velit magistratum. Ambrosius in 2. Tim. 2: *Ecclesiasticus officium impleat, quod spondit, in Dei rebus sollicitus, a seculari negotio alienus, non enim convenit unum duplicem habere professionem.* In fragmentis apostolorum legitur, quod Petrus dixerit ad Clementem a se ordinatum episcopum: *Impietatis crimen est neglectis verbi Dei studiis solitudines suscipere seculares.* 7. Plerique illorum impie vivunt, impurum coelibatum sectantur et publicis flagitiis sunt infames. Orator ducis Bavariae in concilio Tridentino hac de re domesticum profert testimonium: *Clerus noster gulae libidinibusque indulget, ac quasi velit in contemptum Dei et hominum omni genere vitiorum se coopertum potius palam cognosci quam*

xl. 317. minima aliqua in re emendatum animadverti, ut

cetera cleri vitia, quae cum populo communia habeantur, at certe libido illa nimis libera atque notoria, propter quam is nunc potissimum infamatur a plebe irritatoque populo alienissima judicatur. Campegius referente Sleidano lib. hist. ad legatos Argentinenses dixit, scire se, episcoporum hunc esse morem, ut accepta pecunia electionem suis permittant, quinimo Adrianus pontifex in legatione ad conventum Norinbergensem anno 1545 a planta pedis ad verticem usque capitis nihil sani in toto corpore ordinis ecclesiastici liberum fessum est, ut Ecbertus ad episcopum Coloniensem recte dixisse videatur: *Episcopari est carui vivere, pompaticè incedere, quaestui intendere et liciose otari.* Quomodo igitur pro veris apostolorum successoribus illos agnoscere possumus? Si in apostolorum loco sumus, scribit Hieronymus in c. Mich. non solum sermonem eorum imitemur, sed conversationem et abstinenciam amplectamur. Eodem modo proinde cum Bernhardo in conc. Remensi: *Quid prodest, si canonice eligantur et non canonice vivunt?* Ac quod de papa concludit Johannes Hus in c. de ecclesia, eum non esse Christi vicarium, quod moribus et vita est illi dissimillimus, idem ex eodem argumento de episcopis et clericis Pontificiis concludere possumus, quod non sint apostolorum successores, quia scilicet vita et moribus longissime illis discrepant. Quia (inquit) vicarius debet de genere superioris, a quo accepit vicariam potestatem ergo oportet, quod in omnibus illi, cujus vicem gerit in operibus conformetur, nam alias potestas frustraretur; tunc ex illo formatur tale argumentum. Illius est homo verus vicarius, cujus moribus gerit, et a quo procuratoriam potestatem legitime accipit. Sed nemo vere gerit vicem Christi Petri, nisi sequatur eum in moribus, cum enim alia sequela sit pertinentior, nec aliter nisi sub hac conditione a Deo recipiat procuratoriam potestatem igitur ad id officium vicarium requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas. Si ergo pastor est homo humillimus, mundanos honores contemnit et lucrum seculi parvi pendens; si est pastor tractans a pastu verbi Dei nomen, de quo pastu Petrus Dominus; pascere oves meas; si pascit eas virtutum exemplo factus forma gregis si est modestus, castus et in ministerio ecclesiae laborans et sollicite arbitrans omnia mundi tempora ut stercora: tunc sine dubio est verus Christi vicarius manifestus Deo et hominibus, quantum ad justitiam externum sensuale. Si autem vivit istis virtutibus contrario, cum non sit Christi communicatio Belial 2. Cor. 6. et qui non est mecum, contra est, ait Christus Matth. 12. quomodo est verus manifestus Christi et Petri vicarius et non mecum? Antichristi vicarius obvians Christo in vita et moribus? Unde Christus Petrum, dum fuit sibi in similitudine et verbo contrarius Matth. 16. post professionem dationis clarum vocavit Satanam, hoc adversantem, dicens: *Vade post me, Satana, quia tu dulum mihi es, quia non sapis ea, quae sunt Dei*

quos non hominum. Si ergo Petrus primus vicarius ab ipso electus et ecclesiae spiritua-
 liter deputatus, vocatus est a Christo Satanas, qui
 effectum dilectionis dissuadebat ei mortis subire
 iudicium, cur alius in vita Christo amplius con-
 trarius non diceretur vere Satanas et per conse-
 quens Antichristus vel ejus vicarius, vel minister
 Antichristi? Idem de episcopis et cleri-
 cis Romanae ecclesiae concludimus, quod non sint
 apostolorum successores, sed adversarii, quippe cum
 et moribus illis sint dissimillimi. Neque enim
 apostolorum filii sunt, qui tenent loca sanctorum, sed
 exercent opera eorum. cap. Non est facile.
 40. et Hieronymo ac magister Alofresant vates
 Rhodo circa annum 1394. recte scripsit:
 neque Christi neque apostolorum opera exer-
 cent, quia unquam sibi tales reliquit successores et
 heredes? tempus igitur putationis jam advenit.
 Quippe illegitimo juramento pontifici sunt ob-
 stricti, adeo ut ne quidem vera contra papam dicere
 permittitur sit, unde Protestantes relaxationem
 juramento optimo jure postularunt, antequam
 in iudicio in causa religionis se submittere
 et. Formula ejus exstat c. Ego. de jurejurando:
 Romanae ecclesiae et regulas sanctorum
 adiutor ero ad defendendum et retinendum
 contra meo contra omnes homines. Memorat
 secretarius Pauli IV. pontificis in lib. an-
 ti concilii Trident. sint armis imperanda fol. 90.
 Pluribus. Romae haberi arctiorem et auctiorem
 legem, juxta quam ante concessionem investiturae
 non obstringere coguntur. Ea enim sic ha-
 bet. N. episcopus ab hac hora ut antea fidelis
 Petro, sanctae apostolicae Romanae ecclesiae
 meo papae ejusque successoribus cano-
 nicis. Non ero neque in consilio, neque
 in vita perdat et membrum vel capiatur
 ratione consilium, quod mihi aut per se, aut
 per nuntium manifestabit, ad ejus
 nulli pandam. Papatum Romanum et re-
 ligio Patri adiutor ero ad retinendum et defen-
 dum contra omnem hominem, jura, honores, pri-
 vilegia et auctoritatem Romanae ecclesiae Domini
 papae et successorum ejus conservare, defen-
 dere et promovere curabo, regulas sanctorum
 et decreta, ordinationes, sententias, dispositiones,
 provisiones et mandata apostolica to-
 taliter observabo et faciam ab omnibus obser-
 vare, haereticos, schismaticos et rebelles domino
 papae pro posse persequar et impugnabo.
 talibus juramentis ad tam coecam et illimita-
 tam obedientiam apostoli non fuerunt Petro obstricti,
 tunc eum admonuerunt, quin et reprehenderunt
 1. v. 2. Gal. 2, v. 14. Ergo episcopi Ponti-
 ficis sunt veri apostolorum successores.

Membrum tertium. Num ministri evangelici
 apostolorum successores? Pontificii prae-
 sules negant, sed antequam probent, doctrinam
 ab apostolorum doctrina diversam esse, non
 successionis apostolicae vere et proprie sic

dictae inque consanguinitate doctrinae sitae laudem
 nobis eripere. Ubi enim vox apostolorum sonat, ibi
 cathedrae apostolorum praesident. Becanus tract.
 de eccles. q. 3. concl. 4. conatur ostendere, succes-
 sionem doctrinae apostolicae non habere locum in
 nostra ecclesia; sed quam irritus sit iste conatus,
 cuivis patere potest, qui remotis calumniis doctrinam
 nostrarum ecclesiarum, prout in Augustana confes-
 sione proponitur, cum Scripturis sacris conferre vo-
 luerit. Quodsi localem et personalem quandam suc-
 cessionem continua et non interrupta serie ab apo-
 stolis deductam a nobis requirant, respondemus, suc-
 cessionem esse vel ordinariam vel extraordinariam.
 Ordinaria successio tunc demum habet locum, quando
 ministri ecclesiae et fidei et loci ratione antecesso-
 ribus suis succedunt, sed quia orthodoxis pastoribus
 quandoque succedunt lupi perversa docentes Act. 20,
 v. 29. ideo Deus in ecclesia regenda non utitur per-
 petuo ordinaria successione, sed extraordinarie quan-
 doque excitat sinceros doctores, per quos corruptum
 ecclesiae statum reformat et illos, qui loci ratione
 sunt in ordinaria successione, officii sui admonet. Sic
 cum Eli et ipsius filii a Deo turpiter deficerent, in-
 terrupit Deus ordinariam illam sacerdotum in familia
 Eli successionem et sacerdotium in aliam familiam
 transtulit, 1. Sam. 2, v. 30. Cum tempore regis
 Achaz templum esset pollutum et fores ejus clausae,
 insuper etiam summus sacerdos Urias idololatriam
 cultum propagaret, excitavit Deus prophetas, per
 quos cultum divinum ad pristinam sinceritatem et
 integritatem reduxit, 2. Reg. 16, v. 10. 2. Chron.
 28, v. 24. id ipsum aliis quoque temporibus in
 populo Israelitico saepius factum, ut Levitici sacer-
 dotes, penes quos erat ordinaria successio, per pro-
 phetas extraordinarie vocatos et missos redargue-
 rentur et doctrina coelestis ab idololatriae sordibus
 repurgaretur. Sic Amos ruborum mora distringens
 divina vocatione subito propheta effectus est, ut
 loquitur Hieronymus ad Heliod. Quid quod Ezech.
 44, v. 12. et Oseae 4, v. 6. minatur Dominus sacer-
 dotibus Leviticis, quod propter idololatriam eos velit
 repellere et in locum ipsorum alios substituere. Neve
 quis obvertat, in V. T. ordinariam successionem
 interrumpi potuisse, nec doctrinae sinceritatem ei-
 dem perpetuo fuisse conjunctam, aliam vero esse
 rationem N. T. in quo vigeant promissiones de
 perpetua sanctorum pontificum in sede apostolica
 successione, jubemus evidentia et perspicua hac de
 re e Scripturis sacris proferri testimonia. Exstant
 certe tristes praedictiones de apostasia quadam fere
 generali 2. Thess. 2, v. 3. de copiosa pseudopro-
 phetarum turba Matth. 24, v. 5. de lupis in aposto-
 lorum locum successuris Act. 20, v. 29. de ecclesia
 in solitudinem fugitura Apoc. 12, v. 6. etc. et ut
 reliqua omnia latere patiamur, quid de Antichristi
 temporibus dicemus? Fatentur adversarii, tunc de-
 situras omnes religionis ceremonias publicas, quo-
 modo igitur localis et externa illa successio amplius
 habebit locum? excitabit Deus duos testes Apoc.
 11, v. 3. hoc est paucos fideles doctores, qui non

II 319.

in ordinaria, sed extraordinaria quadam successione erunt, si enim easent in ordinaria successione, non sustinerent persecutionem ab illis, qui jurisdictionem et potestatem in ecclesia sibi arrogant. Quemadmodum igitur Deus tempore V. T. per prophetas extraordinarie missos ecclesiae suae prospexit, cum illi qui in ordinaria successione erant, officium suum negligerent et baaliticam idololatriam invalescere sinerent; quemadmodum etiam tempore N. T. per Johannem Baptistam et apostolos ad propheticae doctrinae normam repudiatis erroribus ac superstitionibus ecclesiam revocavit, cum scribae et Pharisei in cathedra Mosaica sedentes officio suo deessent et variis corruptelis divinus cultus esset pollutus; ita quoque his postremis mundi temporibus per fidele ministerium Lutheri et symmystarum evangelii lucem ex Cimmeriis papatus tenebris emerisam in ecclesia iterum accendit, Antichristum in ecclesia pro arbitrio suo dominantem revelavit et a traditionibus humanis ad verbi sinceritatem nos revocavit, quorum doctrinae vel officio nihil quidquam derogat, quod ante ipsos ecclesiae ministerio praefecti fuerint falsi doctores papalibus erroribus penitus immersi.

An extraordinaria successio indigeat miraculis.

200. Regerit Bellarminus, *extraordinariam successionem miraculis esse confirmandam, quibus cum nostri doctores destituantur, ideo successionem illorum non esse legitimam*. Respondemus: 1. multi prophetae extraordinarie vocati ac missi fuerunt, de quibus tamen non constat, quod miracula ediderint, quae enim miracula edita sunt a Jeremia, Ezechiele, Joële, Amoso? Quoties pii reges ac prophetae collapsam religionem Israëliticam reformarunt, quorum tamen multi non fecerunt miracula? 2. De Johanne Baptista, qui itidem extraordinariam vocationem habuit *ad convertenda corda patrum erga filios*, hoc est cultus divini reformationem, diserte dicitur Joh. 10, v. 41. *quod nullum signum ediderit*; in quae verba sic commentatur Theophylactus: *Si illi credidimus, qui nullum miraculum edidit, scilicet Johanni Baptistae, multo magis huic, qui tam praeclara edidit miracula, scilicet Jesu Nazareno*. Idem statuit Chrysostomus hom. 47. in Matth. 3. De Antichristo praedictum, *quod adventus ejus futurus sit secundum operationem Satanæ in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus* 2. Thess. 2, v. 9. contra vero de piis doctoribus Antichristi adversariis praedictum, quod gladio verbi coelestis, non autem miraculis contra eum pugnaturi sint, v. 8: *Tunc revelabitur iniquus ille, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui*, hoc est verbo et voce evangelii Esa. 11, v. 4. De mystica Babylone, hoc est Antichristi regno, praedictum, quod ad vocem evangelii sit collapsura. Apoc. 14, v. 6: *Vidi angelum volantem per medium coeli habentem aeternum evangelium, ut evangelizaret sedentibus super terram etc.* v. 8: *et alius angelus secutus est dicens, cecidit, cecidit Babylon magna*. Non est ergo, quod alia miracula a nobis quaerant Pontificii, agnoscant efficaciam evangelicae

doctrinae, qua juxta allata illa duo vaticinia per regnum insigniter fuit diminutum. 4. Lutheri ipsius socii non protulerunt novam doctrinam, veterem apostolicam doctrinam miraculis abunde comprobata ex sordibus papalium errutam in claram lucem collocarunt, ergo non fuit novis miraculis. Augustinus lib. 22. de civ. c. 8: *Priusquam mundus crederet, miracula necessaria dicit, quisquis vero adhuc prodigium credat, requirit, cum esse magnum prodigium mundo credente non credit*. Gregorius hom. in evang.: *Signa illa necessaria in ecclesiae dio fuerunt, ut enim ad fidem cresceret multi miraculis fuerat nutrienda, quia et nos, cum a plantamus, tamdiu eis aquam infundimus, quae ea in terra jam coeulisse videmus, et si seminem fizerint, irrigatio cessabit*. 5. An vere miraculo caret evangelii per tot orbis provinciarum pagatio, potentiae papalis imperatoribus olim diminutio et ecclesiarum nostrarum contra tales machinationes ac tam potentes hostes conservatio? An non prodigii instar est, quod

*Vir sine vi ferri, vi verbi et inermibus armis
Contudit immensas totius orbis opes!*

*Roma orbem domuit, sed Romam papa suum
Viribus illa suis, fraudibus iste suis.*

*Quantum isto major Lutherus major et illi
Orbem urbemque uno qui docuit calamo*

6. Lutheri vocatio et missio non fuit solum ordinaria, sed etiam simul ordinaria. Deinde concurrunt in ipsius officio, quae non sunt inconfundenda. Primo ministerium docendi, officium reformandi et Antichristum reprimendi. Ad ministerium docendi legitime et modo ordinatus est, primus adhuc in papa potestatem accepit ab episcopo verbum Dei anno 1507. ubi non impuritas episcopi vocis ordinantis, sed ordo ministerii attendendus apud impuros et in doctrina corruptos esse sicut olim scribae et Pharisei in cathedra sedebant Matth. 23, v. 3. Distinguendum igitur a vili, substantialia a vitiosis accidentibus divinum ab humano etc. Deinde in suo die anno 1512. die Lucae, ubi iterum licentiam *vanas doctrinas, peregrinas et ab ecclesia alienas et piarum aurium offensivas non dogmare* ut habebat formula solennis juramenti, quod etiam se juravit, unde ad hanc solennem nem postmodum saepius provocavit. Vide Jen. fol. 553. tom. 5. fol. 492. Certe in eodem Psal. 82. anno 1530. tom. 5. Jen. Germ. fac. b. ad vocationem et doctoratum suum iterum provocat. *Quidquid incepti (inquit) et per pontificis et imperatoris doctor ordinarius time vocatus, oportet me usque ad extremum halitum fateri*. In resp. ad edict. imp. anno 1521. tom. 5. Jen. Germ. fol. 302. fac. b. scribit. *doctor crearetur, in sacram Scripturam, quod eam fideliter et pure docturus sit; quod*

facie, inquit, *papatus mihi inopinanti resistere co-*
git. Accedit tertio legitima ejus vocatio ad profes-
 sionem academicam, ad quam similiter appellat et
 testatur, *se promotione doctorali et legitima ad*
professionem vocatione coactum fuisse facere, quae
erat officii, vide tom. 1. Germ. Jen. f. 57. b.
 139. fac. b. tom. 5. f. 157. fac. b. Quod attinet
 officium reformandi et Antichristum revelandi, in eo
 speciale aliquid, quod ad ordinariam reliquorum
 ministeriorum vocationem non quadrat, concurrere
 manifestum est. Quamvis enim non fuerit ad hoc
 immediate a Deo vocatus, sicut prophetae et apo-
 stoli, nec ex immediato Spiritus sancti afflatu fuerit
 vocatus, sicut illi (quo sensu etiam quidam negant,
 vocationem Lutheri esse extraordinariam, hoc est
 prophetiam), negari tamen nequit, extraordinarium
 singulare quiddam in hoc reformationis opere
 Antichristi revelatione concurrere, unde etiam
 prophetas et apostolos illud longis seculis ante
 dictum Jerem. 51, v. 48. Dan. 11, v. 44. Ma-
 4, v. 5. 2. Thess. 2, v. 8. Apoc. 14, v. 6. etc.
 peculiaribus et extraordinariis Spiritus sancti donis
 hoc munus fuit instructus, id quod heroicis ipsius
 viri, felix successio, donum interpretandi Scriptu-
 rarum singulare et alia quamplurima manifeste com-
 plement.

1. Quomodo vero probat Bellarminus, ministros
 nostrarum destitui successione aposto-
 licâ? Quatuor hypotheses ponit, ex quibus contra
 argumentum, quod vocat *insolubile*, deducit: 1.
Ecclesia non potest esse ullo modo sine pastoribus
episcopis. 2. *Illi soli in ecclesia semper habiti*
sunt veri episcopi, qui ab apostolis per legiti-
mam successionem et ordinationem descendisse os-
citantur. 3. *Ut episcopus aliquis dicatur ab*
apostolis legitime descendere, duo requiruntur,
primum est successio, alterum ordinatio. Successio
requirit, ut is, qui verus episcopus haberi cupit,
vel alicui apostolo, vel alteri, quem ali-
quis apostolus fecit episcopum, vel ut fiat episcopus
episcopus, qui habet apostolicam auctoritatem, qui est
Romanus pontifex. Ordinatio requirit, ut qui
episcopus, ordinetur a tribus episcopis, qui et
ipsi ab aliis ordinati et illi ab aliis, donec ad
apostolos veniantur. 4. *Antiqui haeretici consueve-*
rent imitari ecclesiam in ordinatione episcoporum,
sed patres non reprehenderunt in his nisi defectum
ordinationis. Ex quibus tale colligit argumentum:
si verani episcopi non habent ordinationem, nec
successionem ab apostolis, ergo non sunt episcopi
et consequens apud eos non est ecclesia. Ante-
quam probat, quia Lutherus non est ordinatus a
tribus episcopis. Respondemus: 1. Ecclesia quidem
 potest esse sine episcopis sive pastoribus, a
 quibus doceatur, sed illi non obtinent semper loca-
 tem et personalem illam successionem, quam Bel-
 larminus requirit, sed sufficit doctrinalis successio,
 quae superioribus manifestum est. Neque enim ad
 locum vel ad unam sedem Romanam aposto-
 licam successio alligata est, quod adversarii semper

praesupponunt, sed quicumque legitime ab ecclesia
 vocati doctrinam apostolicam propagant, sunt veri
 apostolorum successores, licet continua et non inter-
 rupta serie ab apostolis non descendant. 2. Nec
 Petro in reliquos apostolos, nec pontifici Romano
 in reliquos episcopos jurisdictionis supremæ potestas
 est data, ut ab illo confirmationem petere debeant.
 Omnes apostoli a Christo, non autem a Petro vocati
 sunt et ad docendum evangelium ablegati; a Christo
 igitur, non a Petro apostolicam auctoritatem obtinu-
 erunt, qua de re alibi plenius tractatur. 3. Requiritur
 ad veram ordinationem, *ut qui fit episcopus, a tri-*
bus episcopis ordinetur, qui et ipsi sint ab aliis
ordinati et illi ab aliis, donec ad apostolos perve-
niantur, unde tandem probabit Bellarminus? *Eva-*
grinus episcopus Antiochiæ ab antiquis habebatur,
 a Socrate lib. 5. c. 15. ab Hieronymo in catal. et
 aliis, et tamen Theodoretus de eo scribit lib. 5.
 c. 23. *eum a Paulino solo,* non adhibitis aliis epi-
 scopis, creatum esse episcopum. Gregorius I. Au-
 gustino Cantuariensi rescripsit, *episcopos illos, qui*
primum in Anglia ordinandi erant, sine episcopis
ordinandos lib. 12. epist. 31. Provocat Bellarminus
 ad canonem apostolicum primum, sed canones illi
 sunt supposititii, ut multis argumentis adeoque ex
 ipso jure canonico c. 16. dist. 1. evinci potest. Pro-
 vocat ad 2. epist. Anacleti, sed illa ut et reliquæ
 decretales epistolæ recentioribus seculis sunt con-
 fictæ, ut Erasmus et alii complures demonstrant.
 In eadem epist. dicit Anacletus, *sacerdotes chrismate*
ungendos esse, quando ordinantur, cum tamen usus
 chrismatis illo tempore nondum fuerit institutus.
 Addit etiam, *electionem summorum sacerdotum bonis*
sacerdotibus et spiritualibus populis concessam,
 cum tamen populus nullas hodie partes in ea ha-
 beat. Dicit etiam, *patriarchas in iis locis fuisse*
constitutos, in quibus erant olim archidiacones, id
 vero negat Bellarminus lib. 1. de pont. c. 24. Idem
 Anacletus asserit, Jacobum consecratum fuisse a
 tribus, Petro, Jacobo et Johanne, sed part. 2. decret.
 caus. 8. q. 1. c. 2. dicitur, quod solus Petrus Clemen-
 tem Romanum episcopum ordinavit. Ergo non est
 absolute necessarium, a tribus episcopis ordinari
 episcopum. Agnoscunt hoc quidam ex ipsis Scho-
 lasticis, Petrus de Palude lib. de potest. apostol.: XI. 322.
In ecclesia unus episcopus sufficit ad alium con-
secrandum, nec est nisi propter solennitatem ab
ecclesia inventum, ut tres concurrant; similiter Joh.
Major in 4. sentent. dist. 24. q. 4: Quis ordinavit
Petrum? non dabunt tres ordinatores. Dico ego,
esse constitutionem humanam, quod episcopus ordi-
netur a tribus, Paulus enim non quaesivit duos pro
ordinatione Titi et Timothei. Provocat Bellarminus
 ulterius ad c. 4. conc. Nicaen. primi et c. 4. con-
 Carthagin. IV. sed ex eo non potest aliud inferri,
 quam quod sit constitutio ecclesiastica in statu ec-
 clesiae florentis, si pii sunt episcopi, observanda, non
 autem apostolica quaedam lex perpetuo in ecclesia ne-
 cessaria. Ambrosius in comm. c. 4. Ephes.: *Non per*
omnia conveniunt scripta apostoli ordinationi, quae

nunc est in ecclesia. In jure can. part. 1. dist. 65. c. 2. decernit Martinus, in ordinatione episcopi omnes illius provinciae sacerdotes adesse debere. Ergo non habetur lex quaedam universalis et uniformis. Provocat denique Bellarminus ad locum 1. Tim. 4, v. 14: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi cum impositione manuum presbyterii*; ex quo efficere conatur, esse apostolicam sanctionem, sed hic locus adversatur ipsi vel maxime, ostendit enim, Timotheo fuisse manus impositas a presbyterio, hoc est a congregatione pastorum, ut exponit Hieronymus a sacerdotio, ut vertunt Remenses, jam vero adversarii volunt, episcopis duntaxat competere potestatem ordinandi. Respondet Bellarminus, *presbyterii nomine apud Paulum intelligi coetum episcoporum, qui simul cum ordinante manus imponebant super caput ordinandi*, quod probat ex Chrysostomo, Theophylacto et Oecumenio. Atqui illud facile a nobis conceditur, si nomen episcoporum accipiatur phrasi apostolica de ecclesiae ministris, non autem phrasi Pontificia de talibus episcopis, qui distinctam habent potestatem et jurisdictionem a presbyteris. Act. 20, v. 17. accersit apostolus ecclesiae Ephesinae presbyteros, quos dicit a Spiritu sancto constitutos episcopos. Quodsi episcopi nomen accipiatur phrasi Pontificia, consequens fuerit, in una civitate fuisse plures episcopos, quod juxta ipsorum hypotheses perquam est absurdum, sed phrasi apostolica absurdum non est, quia juxta eam iidem sunt presbyteri et episcopi Phil. 1, v. 1. Tit. 1, v. 5. etc. Michaël Medina scriptor alioqui Pontificius lib. 1. de sacrorum hominum orig. et contin. c. 5. late ostendit, non solum Hieronymum, sed etiam Augustinum, Sedulium, Primasium, Chrysostomum, Theodoretum, Oecumenium et Theophylactum statuere, quod tempore apostolorum idem fuerit presbyter, qui episcopus, quae sententia Hieronymi et Medinae approbatur in jure canonico part. 1. c. 5. dist. 95. nosque id ex sacris literis suo loco confirmatum dabimus. Sed concedit tandem ipse Bellarminus, *episcopos non esse simpliciter necessarios in ordinatione episcopi, sed abbates infultos posse supplere locum episcoporum ex dispensatione propter episcoporum raritatem*. Agnoscat igitur, ex ecclesiae consuetudine, non autem ex apostolica sanctione tres episcopos requiri. Argumentamur autem ex concessione illa Bellarmini hoc modo. Si est legitima ordinatio, quae fit ab episcopo praesentibus abbatibus infultis, utique etiam erit legitima ordinatio, quae fit ab episcopo praesentibus presbyteris. Ratio connexionis est manifesta, quia presbyterorum officium et potestas nititur jure divino, sed de abbatibus infultis altum in Scripturis est silentium. 4. Quando patres in haereticis doctoribus defectum successionis accusant, loquuntur principaliter ac praecipue de successione doctrinali, ut ex dictis ipsorum superius allatis constare potest. Localem et personalem successionem multi haeretici sibi vindicare poterant, sed quia doctrina illorum non erat apostolica, pro successoribus apostolorum agnosci non potuerunt.

202. Ex quibus omnibus infirmitas argumenti Bellarminiani, quod ex hisce hypothesis textit, liquet apparet. 1. Lutherus ordinatus fuit presbyter legitime vocatus est ad pastorum Witebergensium, potuit igitur ritu apostolico cum suis in minister collegis per impositionem manuum alios ordinare. 2. Ordinatio per tres episcopos non est simpliciter et absolute necessaria, quia non est sanctio apostolica, sed constitutio ecclesiastica. Sufficit ut presbyterium manus imponat ordinando ad minister ecclesiasticum legitime vocato, ea enim ratione presbyteri in ecclesia apostolica sunt ordinati, Act. v. 23. 1. Tim. 4, v. 14. 3. Jure divino quilibet presbyter est etiam episcopus, quod enim Bellarminus lib. 1. de clericis c. 15. scribit, *tempore apostolorum nomina episcopi et presbyteri fuisse communia sacerdotibus tam majoribus quam minoribus, ut res ipsae et potestates essent distinctae*, illud conceditur gratis et absque probatione, nomina sunt res notae et symbola, si ergo iidem appellati fuerint presbyteri et episcopi, utique etiam potestates fuerunt distinctae. Ostendit hoc res ipsa. Hieronymus rei gratia reliquit te Cretae, scribit apostolus Titum c. 1, v. 5. *ut constituas per civitates presbyteros*; v. 6: *si quis sine crimine est, unusquisque vir etc.* postea subjungit v. 7: *oportet enim episcopum esse sine crimine sicut Dei dispensatione*. Finge, aliam potestatem fuisse presbyterorum, aliam episcoporum, non constabit textui apostolico connexio. Si alia episcoporum, alia presbyterorum potestas, utique etiam aliae officii partes, alia res sita, ac proinde etiam diversa de utrorumque munera praeccepta. Jam vero Tit. 1, v. 5. uti etiam 1. Tim. v. 2. eadem praescribuntur episcopis et presbyteris. 1. Tim. 4, v. 14. Timotheo Ephesinae ecclesiae episcopo dicitur *gratia data*, hoc est officium docere commissum, *per impositionem manuum presbyterii*. Ergo episcopus potest ordinari a presbyteris. Hieronymus in epist. ad Evagrium recte ex illo colligit. Non tollimus ordinem inter ecclesiae ministros, sed retinemus discrimen inter episcopos, presbyteros et diaconos, sed talem quandam potestatem distinctionem et tale discrimen, quale Pontificii volunt, nequaquam inter illos statuimus. Quodsi presbyter jure divino est episcopus, et vero Lutherus ex ordinatione Romanae ecclesiae fuit presbyter, ergo quidquid est episcopi, id jure divino ad presbyterum pertinet. Quod enim episcopi presbyteris in ecclesia sunt praelati, id factum ex institutione hominum post apostolorum tempora ad tollenda schismata docet Hieronymus in c. 1. epist. ad Titum. 4. Presbyteri ministri ab ecclesia juxta doctrinam et potestatem apostolorum legitime vocati et a presbyterio per impositionem manuum ac preces legitime ordinati veri ministri ac veri apostolorum successores, non ab episcopis Pontificiis nec ordinantur, nec confirmantur, nec confirmantur. Illi enim praeterquam quod nomine duntaxat sint episcopi ecclesiastici, re ipsa dynastae politici, quodque fidem Christi et apostolorum damnant, nunquam induci potuissent, ut

quam ordinarent, qui non juraret in religionem Pontificiam, frustra igitur ab illis petita fuisset ordinatio. Haec de re sic scribit Lutherus in articulis Smalcald. art. 10. p. 3: *Si episcopi suo officio non fungerentur et curam ecclesiae et evangelii praeferant, posset illis nomine caritatis et tranquillitatis, non ex necessitate permitti, ut nos et nostros ordinatores ordinarent et confirmarent, hac tamen conditione, ut seponerentur omnes larvae, praestigiis, deliramenta et spectra pompae ethicae. Quia nec sunt nec volunt esse veri episcopi, sed potius dynastae ac principes, qui nec concionantur docent, nec baptizant, nec coenam administrant, nullum opus et officium ecclesiae praestant, sed qui vocati munus illud subeunt, persequuntur mendaciant, profecto ipsorum culpa ecclesia non deserenda, nec ministris spolianda est. Quare sicut vetera exempla ecclesiae et patrum docent, idoneos ad hoc officium ipsi ordinare debemus et volumus, et hoc nobis prohibere non debet etiam secundum jura, quae affirmant, etiam clericis ordinatorum vere esse ordinatorum et illam ordinationem non debere mutari.* 5. Acceptamus etiam, quod dat Bellarminus, vocationem nostrorum temporum esse legitimam, ergo etiam sunt legitimi et veri apostolorum successores. Quod enim ordinationem attinet, illa non est necessaria vi aliquo praecepti divini, nec ingreditur ordinis ministerium, nec imprimit characterem aliquem, ut Pontificiam faciant (unde Rufin. lib. 1. hist. c. 10. de liberiorum scribit, quod nondum initiatus sacris fuerit gentis suae apostolus), interim tamen non minus utilis ob antiquam ecclesiae consuetudinem et commendationes praeclaras, ac proinde haudquaquam rejiciendus vel temere omittendus. Colligitur enim etiam ex epistolis apostolicis, atque ex ecclesiae historia ipsos apostolos et proximos eorum successores ritum observasse, ut unus *πρεσβυτέρως* nomine Pontificii ministros legitime ab ecclesia electos per impositionem ac preces publicas ordinaret. Minus absolute et simpliciter necessarium est, ut ordinatione adsint tres episcopi, nullo enim veteris testimonio illa necessitas demonstrari potest. De re in tractatu de ministerio plenius tractetur.

SECTIO VI.

SEXTA ECCLESIAE NOTA, A BELLARMINO ASSIGNATA, NEMPE CONSENSU IN DOCTRINA CUM ECCLESIA ANTIQUA.

Membrum primum. Sitne conspiratio in doctrina cum ecclesia antiqua vera et propria ecclesia? Si per doctrinam et ecclesiam antiquam agatur doctrina et ecclesia apostolica, facile

concedimus consanguinitatem cum illa antiqua doctrina, vel quod idem est, doctrinam apostolicam esse veram et propriam ecclesiae notam, id quod superius late demonstratum fuit. Quae vero sit illa doctrina apostolica, quam antiqua apostolica ecclesia est amplexa, non potest nec debet peti ex scriptis patrum, qui posterioribus seculis vixerunt, hoc enim valde praeposterum foret; sed ex ipsis evangelistarum et apostolorum scriptis unice cognosci ac peti debet, siquidem hoc fine singulari Dei beneficio sunt ecclesiae tradita et in ea hactenus conservata. Si vero per doctrinam et ecclesiam antiquam intelligatur ea, quae post apostolorum tempora viguit, distinguimus ecclesiae tempora. Quamvis enim non diu post apostolorum tempora ecclesia manserit virgo, teste Hegesippo apud Euseb. lib. 4. c. 22. siquidem zizania humanarum opinionum in agro ecclesiae una cum segete doctrinae evangelicae statim prodire coeperunt, tamen nondum ea fuit doctrinae corruptio, qualis seculis posterioribus sub papatu tandem est secuta; inde quidam dicunt (quod etiam superius monuimus), quatuor potissimum mutationes ac facies ecclesiae N. T. occurrere. Primo erat pulchre ornata tempore apostolorum et martyrum, ubi ob persecutiones latebat, sed quoad fidei puritatem vere fulgebat; secundo erat nonnihil maculata tempore patrum, ubi a prisca simplicitate paulatim deflectebatur et humanae opiniones ac traditiones subinde admiscebantur; tertio erat prorsus deformata tempore dominantis Antichristi, sub cujus tyrannide totum corpus doctrinae coelestis misere laceratum et disiectum fuit; quarto ultimis hisce temporibus denuo est reformata et pristino fidei apostolicae nitore restituta. Verissima haec esse deprehendet, quisquis in scriptis ecclesiasticorum doctorum versari voluerit. Qui enim propinquiores sunt apostolorum temporibus, purius et sincerius tractant Scripturam, quam qui sequentibus seculis vixerunt, ac neminem tam effrictae frontis esse arbitror, qui Scholasticorum disputationes patrum vetustissimorum scriptis exaequare velit. Quamvis vere omnes et singulos fidei nostrae articulos cum Pontificiis controversos claris et perspicuis veterum patrum testimoniis comprobare parati simus, idque a nostris factitatum sit saepius, tamen non possumus nec debemus scripta patrum XL 325. pro norma doctrinae in ecclesia agnoscere, 1. quia haec dignitas et auctoritas solis canonicis prophetarum et apostolorum scriptis debetur; 2. quia ipsi patres scripta sua ad normam divini canonis exigere jubent; 3. quia ipsi Pontificii negant, patrum auctoritatem esse semper authenticam; 4. quia nec in dogmatibus, nec in Scripturae interpretatione patres per omnia consentiunt; 5. quia multa veterum scripta interierunt; 6. quae vero adhuc exstant, pluribus in locis sunt depravata et corrupta; 7. quia in patrum scriptis auro scoriae, gemmis stipulae et massae doctrinae coelestis fermentum humanarum opinionum inveniuntur conjuncta. Singula hujus assertionis nostrae membra latissime demonstrari possunt, ut ex parte ostensum fuit in tract. de interpr. Script.

§. 84. et seqq. ac secundum et tertium membrum paulo post uberius et plenius demonstrabuntur.

Argu-
menta
Bellar-
mini pro
illo con-
sensu.

204. Bellarminus, ut probet, conspiracy in doctrina cum ecclesia antiqua esse notam ecclesiae, profert duo fundamenta: 1. *Vera ecclesia dicitur apostolica teste Tertulliano de praescript. non solum propter successionem episcoporum ab apostolis, sed etiam propter consanguinitatem doctrinae, quia videlicet doctrinam retinet, quam apostoli tradiderunt, certum est autem, antiquam ecclesiam primis quingentis annis veram ecclesiam fuisse et proinde apostolicam doctrinam tenuisse.* 2. *Theodosius imperator laudatur a Sozomeno lib. 7. hist. c. 12. quod ad haereticos sui temporis dixerit: Examinemus doctrinam vestram ad illorum scripta, et si cum illis consenserit, retineatur; sin minus, abjiciatur.* Respondemus: 1. conspiratio in doctrina cum ecclesia tempore Tertulliani et Theodosii non aliter est ecclesiae nota, nisi quatenus doctrina illa cum doctrina apostolica, et ecclesia illa cum ecclesia apostolica exacte et ad amussim consentit, unica enim duntaxat est norma et regula, ad quam omnis doctrina exigenda est, videlicet vox Christi et apostolorum in Scripturis sonans. 2. An et quatenus ecclesia tempore Tertulliani et Theodosii apostolicam doctrinam tenuerit, non nisi ex tabulis apostolicis intelligi potest, quippe quae doctrinam apostolorum perfecte exponunt. 3. Tertullianus rectissime asserit, non tam propter personalem et localem successionem, quam propter doctrinae consanguinitatem ecclesiam dici apostolicam; sed ex eo non potest inferri, quod localis successio et consanguinitas doctrinae cum doctrina apostolica perpetuo pari passu ambulent ac inseparabiliter sint conjuncta, multae enim ecclesiae, in quibus localis successio olim vixit, puritate doctrinae apostolicae hodie destituuntur, id quod etiam de Romana ecclesia ex scriptis apostolicis demonstrari potest. 4. Certum quidem est, antiquam ecclesiam primis quingentis annis veram ecclesiam fuisse et apostolicam doctrinam tenuisse, negari interim nequit, apostolicae doctrinae admisceri coepisse stipulas humanarum traditionum et opinionum, ut ex scriptis patrum ostendi potest, quae de re videantur Centuriae hist. Magdeburgensis in c. de inclinatione doctrinae. Hegesippus apud Eusebium lib. 3. c. 29. dicit, ecclesiam superstitibus apostolis fuisse virginem, ab illorum vero excessu mirum in modum corruptam fuisse doctrinam falsam et commentitiam, nudo, ut ajunt, capite sincero veritatis sermoni sese de cetero ex adverso opponere ausa. Chrysostomus hom. 36. in 1. Cor. ecclesiam suo tempore comparat mulieri, quae a primo virginitatis flore perierit. Hieronymus de vita Malchii sic loquitur: *Scribere disposui ab adventu Salvatoris usque ad nostram aetatem, hoc est ab apostolis usque ad nostri temporis faecem, quomodo et per quos ecclesia Christi nata sit et adulta persecutionibus creverit, martyriis coronata sit et postquam ad Christianos principes pervenit, potentia quidem et divitiis major, sed virtutibus minor facta sit.*

Augustinus epist. 119. ad Januar. de camulo traditionum et observationum conqueritur. At hi omnes vixerunt primis quingentis annis. Quid quod apostolis adhuc viventibus Antichristus mysterium iniquitatis operari et pseudoapostoli falsa dogmata spargere coeperint, proinde non nisi ex apostolicis scriptis cognosci potest, quae doctrina vere divina et apostolica, ideoque ad antiquum illud dierum semper est redeundum. 5. Theodosius fecit, quod haereticam doctrinam noviter in ecclesiam invectam juxta scripta antecessorum examini jussit, quia articulus de Trinitate, de quo erat quaestio, in illis veterum scriptis recte expressus est. Ex eo vero inferri nequit, quod patrum scripta in omnibus et per se ac simpliciter sint norma et regula doctrinae, quia patres sua scripta sub iura canonicae Scripturarum auctoritati et omnia, non docent, ex Scripturis probari et examinari non solum permittunt, sed etiam jubent; agnoscunt igitur Scripturam esse normam universalem, primariam principalem, ad quam quidquid non congruit, divino agnoscitur nequit, sed est figmentum humanum excogitatum, a quocunque proferatur. Quod igitur consilium Theodosii vel potius Sisinnii, illud Theodosio suppeditavit, non improbemus, nos praefereamus illi consilium Constantini in concilio Nicaeno apud Theodoret. lib. 1. *Exstant libri evangelici et apostolici et priorum oracula prophetarum, quae nos evidenter docent, quid de re divina sentiendum sit. Itaque in discordia sumamus ex dictis divinitus inspirata solutionem quaestionum.* 6. Patrum illorum primis quingentis annis scripserunt, testimonium quaquam repudiamus, interim tamen ex Scripturis illa ponderamus et ad normam illam unicam exigimus. Requirit hoc ipsi patres: *Justi quaest. ad orthodox. q. 119. p. 365. argumentum quod quidam ex patribus docuerint, nec a frugibus, nec a carnibus homines antediluvii escis usos esse, opponit hoc, quod apostolus vocat τὸν πατέρα πατέρα καὶ ἐκτελέας διδάσκαλον, aliud docuerit.* Basilii de Sp. S. c. 19: *patres nostri dixerunt, nos etiam dicimus, gloria communis est Patri et Filio, atque hoc sufficit nobis, quod patrum est traditio, nam auctoritatem Scripturae sunt secuti.* De Alexandr. apud Euseb. lib. 7. c. 23. de Nepotem, sed revera plus omnibus amanda praeferenda veritas. *Laudari oportet et invidia approbari, si quid recte dictum est, vero et discerni, si quid minus sane dictum.* Hieronymus in epist. ad Minerium: *Meum est antiquos legere, probare singula, quae bona sunt et a fide catholicae ecclesiae non derogare; in epist. ad Theoph.: Scio, me aliter habere stolos, aliter reliquos tractatores, illos semper dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.* Ista his scribit in Psalm. 86. in c. 19. Esa. in c. 2. Mich. in c. 2. Zephan. etc.

dist. 19. ad Hieronymum cum in controversia relatione Petri octo patrum antiquorum auctoritate urgeretur, provocat ad apostolum Paulum: (inquit) omnibus, qui aliud sentiunt, literatioribus provoco ad ipsum apostolum, nam quilibet aliud opinantes, ego magis tanto apostolo etc. Ego solis illis Scripturis, qui jam canonici vocantur, hunc titulum honorem deferre didici, ut nullum eorum in scribendo aliquid errasse firmissime credimus autem ita lego, ut quantalibet sanctitate etque praepollean, non ideo verum putem, si ita sentiunt, sed quia mihi vel per illos canonicos, vel probabili ratione, quod a non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec videri sentire aliqua aliter existimo, prorsus non te arbitror sic legi tuos libros velle prophetarum aut apostolorum, de quorum quod omni errore careant, dubitare nefas est. Epist. 48: Noli contra divina testimonigere velle calumnias ex episcoporum scriptis hoc genus literarum ab auctoritate canonigendum est, non enim sic leguntur, tanquam ex eis testimonium proferatur, ut contra non liceat, si forte aliter sapuerint quam postulat. Epist. 111: Nec quorumlibet opiniones etiamsi catholicorum et laudatorum veluti Scripturas canonicas habemus, ut non liceat salva honorificentia, quae illis dominibus, aliquid in illorum scriptis improbe respicere, si forte invenimus, quod aliter, quam veritas habet. lib. 2. de bapt. cont. ap. 3: Quis nesciat, sanctam Scripturam tam V. quam N. T. certis suis terminis eamque omnibus posterioribus episcoporum a praeponi, ut de illo omnino dubitari et non possit, utrum verum vel utrum sit, quidquid in ea scriptum esse constituerit. nam autem literas, quae post confirmatum vel scriptae sunt, vel scribuntur, et per forte sapientiore cujuslibet in ea re et per aliorum episcoporum gravio-rem doctorumque prudentiam et per conciliorum reprehendi, si quid in eis forte a veritate est. lib. 11. contra Faustum c. 5: In opusculis posteriorum, quae libris innumerabilibus sunt, sed nullo modo canonicae sacrarum eorum excellentiae coequantur, etiam in quibus invenitur eadem veritas, longe tamen et auctoritas. Itaque in eis si quae forte dissonare putantur a vero, quia non, ut aiunt, intelliguntur, tamen liberum ibi habet distortae iudicium, quo vel approbet, quod, vel improbet, quod offenderit etc. lib. 2. de recon. c. 31: Nos nullam facimus Cypriano, cum ejus quaslibet literas a canonica Scripturarum auctoritate distinguimus. nam sine causa tam salubri vigilantia canonicus constitutus est, ad quem certi prophetarum et apostolorum libri pertineant, quos omnino

judicare non audeamus et secundum quos de ceteris literis vel fidelium vel infidelium judicamus. Utamur illa libertate, inquit alibi, ad quam nos vocavit Dominus et eorum virorum, quorum laudes consequi non valemus, quorum multis literis scripta nostra non comparamus, quorum ingenium diligimus, quorum ore delectamur, quorum caritatem miramur, quorum martyria veneramur, hoc quod aliter sapuerunt, quam canonice non accipiamus. Neque ullam eis facimus injuriam, cum eorum quaelibet dicta vel scripta a canonica divinarum Scripturarum auctoritate distinguimus. Talia ex Augustino afferri possent longe plurima. Quinimo ipsi Pontificii agnoscunt, patrum scripta non esse primam et immotam doctrinae coelestis normam. c. Noli. c. Neque. c. Ego solis. c. Quis nesciat. c. Negare dist. 9. allegantur dicta Augustini modo exposita. Thomas part. 1. q. 1. art. 8: Sacra doctrina auctoritatibus canonicae Scripturae utitur proprie ex necessitate argumentando, auctoritatibus autem aliorum doctorum ecclesiae non quasi arguendo ex propriis, sed probabiliter. Innititur enim fides nostra revelationi apostolicis et prophetis factae, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si quae fuit aliis doctoribus facta. Gabr. Biel lect. 41. in can. missae: Sanctorum patrum auctoritas ad assentiendum ipsorum dictis neminem compellit, nisi in divinis fundata fuerit Scripturis, aut divinae innitatur revelationi. Roffens. in confut. prooem. Luth. §. Et nos: Et nos aliquoties errasse patres non diffitemur, homines enim erant, sicut nos. Cajetanus praefat. comment. in Genes.: Si quando occurrerit aliquis sensus textui consonans, quamvis a torrente doctorum alienus, lector aequum se praebeat censorem, nullusque detestetur illum ex hoc, quod dissonet a praeiis doctoribus; non enim alligavit Deus expositionem Scripturae praeiorum doctorum sensibus, alioquin spes nobis tolleretur exponendi Scripturam, nisi transferendo, ut ajunt, de libro in quinternum. Erasmus in annot. N. T. c. 2. Matth. p. 13: Solus Christus dictus est veritas, unus ille caruit omni errore. Adfuit Spiritus divinus et Cypriano, ut est probabile, et tamen quaedam illius rejiciuntur ab orthodoxis, adfuit et Hieronymo, rejiciuntur et hujus nonnulla, adfuit Augustino, atque ipse quaedam sua recantavit. In c. 11. Matth. p. 41: Scio, Hieronymum, Augustinum cumque his plerosque aliter interpretari, verum liceat et a probatissimis auctoribus alicubi dissentire, quandoquidem illi non solum homines fuerunt, verum permiscere sibi in tropologia nonnunquam abuti Scripturae testimoniis. In c. 22. Luc. pag. 157: Sunt qui protinus contumeliam interpretentur, si quis a receptis auctoribus discrepat, cum hoc honoris ne ipsi postulent, imo contumeliosum fuerit opinor, si quis illos hominum more lapsos alicubi conetur adversus veritatem tueri. Villavinc. de rat. stud. theol. lib. 4. c. 6: Omnes patres quantumlibet insignes vitae innocentia et eruditione subinde verbo scriptoque offendere palam est. Melch. Canus lib. 11. loc. comm. c. 6: Non

AL. 324.

omnia, quae magni auctores scripserunt, sunt undique perfecta, nam et labuntur aliquando, ut ille ait, et oneri cedunt, et indulgent ingeniorum suorum voluptati vulgoque etiam interdum indulgent. Ambrosius Catharinus contra Cajet.: Ille certe Augustino non placet, cui tam immoderate placet Augustinus, ut nolit eum unquam a vero aberrasse. Pererius in Genes. lib. 3. c. 1. q. 5: Irenaeus affirmat, se quod de paradiso tradit, a presbyteris Asiae discipulis apostolorum accepisse, sed quid tum postea? an ideo quodcumque ab istis presbyteris proditum, tanquam certum et indubitatum doctrinae dogma haberi debet? nonne constat, istos ipsos presbyteros eodem Irenaeo referente quaedam et falsa et divinis literis contraria docuisse? Duacensis academiae theologi in censura Bertrami, quam indici expurgatorio inseruerunt, aperte fatentur, se in Catholicis veteribus aliis praeter Bertrammum plurimos ferre errores eosque extenuare, excusare excogitato commento persaepe negare et commodum iis sensum affingere, dum in disputationibus opponuntur. Baronius tom. 1. annal. anno 34. §. 213: Sanctissimos patres, quos doctores ecclesiae ob illorum sublimem eruditionem merito nominamus, quantumlibet eos Spiritus sancti gratia prae ceteris imbutos esse liqueat, in interpretatione Scripturae non semper ac in omnibus catholica ecclesia sequitur. Gregorius de Valent. in annal. p. 18. fatetur, quod patrum scripta suo quodam modo sint arma utriusque parti communia. Salmeronius in epist. ad Rom. disp. 6. paulo ante finem: In patribus legendis servanda videtur sententia Quintiliani, qui sic scribit: Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quae magni auctores dixerint, utique esse perfecta, nam labuntur interdum et oneri cedunt et indulgent ingeniorum suorum voluptati, summi sunt, homines tamen, acciditque lectoribus, ut quidquid apud ipsos reperiunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur, id enim est facilius, ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur. Haec ille prudenter et acute. Bellarminus lib. 2. de concil. c. 12: Patrum scripta non sunt regulae, nec habent auctoritatem obligandi. lib. 3. de verbo Dei c. 10: Quis negat, patres habuisse excellenter donum interpretandi, et tamen praecipuos eorum lapsos fuisse? Atqui si patres quandoque labuntur et errant, quomodo scripta ipsorum pro norma doctrinae acceptari poterunt?

205. *Membrum secundum.* Num ecclesia Romana hodierna conspiret in doctrina cum ecclesia antiqua apostolorum temporibus proxima? Bellarminus affirmat, duobus modis hoc demonstrari posse. Primo, si proferantur sententiae veterum, quibus singula Romanae ecclesiae dogmata confirmantur, adversariorum vero refutantur; secundo, si ostendatur ex confessione adversariorum, dogmata Romano-papistica esse doctrinam omnium veterum, dogmata autem adversariorum habita fuisse in ecclesia antiqua pro exploratis haeresibus. Priorem modum utpote prolixissimum et multis calumniis obnoxium

praetermittit, posteriorem vero viam utpote brevem et certiore ingressurus producit quaedam ex Calvino et Centuriatoribus, in quibus quos veterum errores cum Papistis communes in articulo de libero arbitrio, de meritis, de satisfactione, limbo, de invocatione sanctorum, de coelibatu et dotum et aliis quibusdam annotant. Responder

1. quamvis patres non ut iudices, sed ut indices testes veritatis habeamus eosque interdum ut mines errasse statuamus, tamen parati sumus gula fidei nostrae capita cum Pontificiis contrahere ex ipsorum claris et disertis testimoniis comprobare ideo non improbat nobis prior ille modus, 1. scriptis patrum, qui primis quingentis annis runt, in singulis articulis testimonia colligant. 2. Nec Calvinus, nec Centuriatores illud asserunt quod Bellarminus illis tribuit, quasi toti antiquae doctrinae suam repugnare seque omnium suffragio destitui fateantur. Centuriatores in singulis centuriis clara et perspicua ex patribus afferunt testimonia, quibus nostrae sententiae suum addiderunt calculum, et Bellarminus ipsos quodammodo agnoscit, quando in singulis articulis versis quaedam ex patribus pro nostra sententia refert, quibus respondere pro virili conatur. 3. vero est quod asserunt, semina quorundam errorum papalium in scriptis veterum esse sparsa, siquidem veteres ante exortum certamen Pelagianum et incommodius quandoque locuti fuerint. 4. tamen omnes patres omnium papalium errorum troncos constituunt, quin imo naevos illos aculas, quae in patrum scriptis inveniuntur, a Pontificiis erroribus et haeresibus accurate distinguunt ac diserte monent, patrum dicta in alienum sensum a Pontificiis saepius detorquunt quod enim patres de satisfactione ecclesiastica loquuntur, id Pontificii ad satisfactionem pro peccatis coram Deo transferunt; quod de libertate a coactione illi statuunt, id hi ad libertatem a corruptione transferunt. Illi vocabulo meriti generaliter utuntur pro consecutione, hi vero proprie pro meritis operibus inhacrente, cui beatitudo debetur. Illi liberam seculi sui consuetudinem referunt, vero in leges necessarias eam commutant. Sed de re in singulis articulis commodius dicemus. 5. Quod Centuriatores dicunt, Chrysostomum et veteres in praedicando libero arbitrio, meritis, gratia, coelibatu, satisfactione, martyrio etc. immodicos, ipsimet Pontificii quodammodo agnoscunt. Primo de libero arbitrio statuit Chrysostomus, hominem per illud se ipsum dignum gratia. Toletus Jesuita in comm. c. 6. Rom. Chrysostomum solum, sed etiam Cyrillum, non tantum, sed alios etiam doctores maxime Graecos ita statuere agnoscit. Maldonatus in comm. Joh. agnoscit, Theophylactum, Arnobium, et alios ita loqui, ac si homo, antequam per gratiam ad gratiam trahatur, possit gratiam mereri. Theodorus in comm. c. 9. Rom. num. 33. Theodorus Occumenium et Hieronymum in illa sententia

An ecclesia Romana conspiret in doctrina cum antiqua.

scribit. Nam vero hoc probatur Pontificiis? minime
sed Maldonatus d. l. addit: *Haec doctrina
nimis affinis est Pelagianorum errori. Caveat
autem, si Chrysostomum in hunc locum legat, ne in
Pelagianorum haeresin incidat.* Toletus d. l. sub-
jungit: *Augustinus multo aliter quam isti, docet
eis, a Deo nobis dari non modo gratiam, ut cre-
dere possimus, verum etiam ut velimus, in hoc igitur
praedicti auctores non probantur.* Pererius d. l.
concluit: *Profecto illa doctrina contraria videtur
quae in hoc loco disputat apostolus. Sententia
Augustini est doctrinae Pauli convenientior.* Agno-
scitur igitur, in antiquis patribus primaevam anti-
quitate et vere apostolicam veritatem quandoque
videri, ideoque tutissimum esse ad doctrinam
apostolicam in Scripturis propositam recurrere et
ea de scriptis patrum liberum iudicium ferre.
Secundo de meritis operum quandoque indulgentius
sentiant veteres praesertim in homiliis exhortato-
riis ad populum. Agnoscunt hoc ipsimet Pontificii.
lib. 8. de justif. c. 8. p. 189: *Non me fugit,
operari apud patres nomen meriti, ubi nulla est
meriti, neque de congruo, neque de condigno.*
Maldon. in promt. cath. fer. 5. post pass. Dom.:
*ubi aliquis veterum vocabulo promerendi usus
non aliter intellexit quam consecutionem de-
bitam.* Haec ille rectissime, sed ex hoc usu vel
abusu vocabuli perniciose haeresis de operum
meritis proprie sic dictis originem postea coepit.
Tercio in coelibatu extollendo veteres quandoque
fuisse modestiores Pontificii agnoscunt. Eras-
mus adv. Albert. Pigg. de virg.: *Hieronymus fer-
quodam affectu ita interdum rapiebatur in ad-
mirationem virginitatis, ut pius etiam viris videre
laudare matrimonium. Sit hoc vanum, nisi in
veterum scriptis inveniantur ea verba, quae sunt
in Tertullianum eo nomine damnata.* Acosta
lib. 2. de Christo revel. c. 20: *Hieronymus videtur
quando matrimonio iniquior.* Quarto de satis-
factione incommodius quandoque locutos esse vete-
res Pontificii agnoscit, sic enim scribit lib. 4.
de penit. c. 1. §. *Jam igitur: Satisfactio non offer-
tur pro culpa, sed pro poena. Quodsi veteres
interdum actionibus humanis tribuere id vi-
deretur, ut pro expianda culpa satisfaciant, inter-
dum autem de satisfactione ex congruo, non ex
condigno.* Atqui haec distinctio veteribus est plane
ignita. Quinto martyrium baptismo exaequant,
etiam praeferunt, eoque peccata ablui dicunt,
in eo *ἀντιπολύτῳ* quandam subesse nemo infi-
re poterit, nisi statuere velit, eandem esse
mercedem Christi et sanguinis martyrum efficaciam,
etiam esse rationem nostri officii et beneficii a
Deo in baptismo exhibiti. Quanto rectius Augu-
stinus lib. 2. contra Julianum negat, ullius marty-
rii sanguinem in remissionem peccatorum esse fu-
turum. Bellarminus quidem lib. 1. de bapt. cap. 6.
concluit, *martyrium recte dici et esse quoddam ba-
ptismi, quia conveniat cum baptismo in tribus
rebus, quod 1. configuret hominem passioni et*

*morti Christi; 2. remittat peccatum originale et
reliqua omnia si quae sunt commissa; 3. remittat
omnem poenam peccato debitam tam temporalem
quam aeternam; interim tamen addit haec, non
esse aequae certa, cum Ledesmius et alii quidam
theologi statuunt, martyrium non conferre gratiam
ex opere operato, sed ex opere operantis, ac sub
finem capitis monet, martyrium non esse sacra-
mentum.*

206. Ceterum ut Bellarminus provocat ad con-
fessionem nostram, quod quaedam dogmata eccle-
siae Romanae in scriptis patrum occurrant, ita me-
liori jure ad Pontificiorum confessionem provocare
possumus, quod ipsimet agnoscant, multa fidei pa-
pisticae dogmata assensu veterum patrum praeser-
tim eorum, qui temporibus apostolorum fuerunt
proximi, plane destitui. Exordiamur ab articulo de
Scriptura sacra unico fidei fundamento: 1. Librum
Tobiae, Judith, Sapientiae, Ecclesiastici, duos Mac-
cabaeorum etc. non recipimus in canonem V. T.
Atqui fatetur ipse Bellarminus lib. 1. de verbo Dei
c. 20. §. *Ad alteram, Epiphanium, Hilarium et Ru-
finum in exponendo Scripturarum canone aperte
seculos esse Hebraeos. Jam vero illi libri ab He-
braeis rejiciuntur teste eodem lib. 1. c. 10. in init.*
Melch. Canus lib. 2. loc. theolog. c. 10: *Melito, qui
ad orientem hujus rei sciscitandae causa perrexit,
tandem diligenti investigatione reperit, hos esse a
V. T. canone ejiciendos. Idem Origenes statuit, ut
auctor est Eusebius lib. 4. c. 26. idem ipse Euse-
bius lib. 6. c. 11. nec ab hac sententia alienus fuit
Athanasius et Damascenus, quos theologi multi se-
culi sunt.* Agnoscit ergo Canus, nos in hac con-
troversia praestantissimos ac vetustissimos patres
habere ὁμωφύγους. Hieronymum itidem in nostra
fuisse sententia agnoscit Bellarminus lib. 1. de verbo
Dei c. 10. concilii Laodicensis suffragium largitur
nobis Ederus oecom. bibl. lib. 1. p. 22. nec altius
quam ex concilio Carthaginensi III. canonicam
librorum illorum apocryphorum auctoritatem arces-
sunt, quod tamen canonici appellatione utitur in
generali significatione, pro omnibus libris, qui in
ecclesia ad aedificationem legi possunt, licet non
sint aequalis auctoritatis, qua de re alibi plura.
2. Ex solis Scripturis definiendas esse fidei contro-
versias statuimus. Eandem esse veterum sententiam
Pontificii quidam agnoscunt. Jac. Faber Stapulen-
sis praefat. in evangel.: *Primitiva ecclesia nullam
regulam aliam novit, utinam haec obtineret!* Bel-
larminus lib. 4. de verbo Dei c. 11. testimoniis vete-
rum pressus concedit, *quod veteres statuunt, omnia
necessaria esse scripta, posse nos circa dogmata
plane et plene institui ex Scripturis, nullum esse
vitium, ad quod sanandum non inveniat in Scri-
pturis aliquod remedium etc.* 3. In V. T. He-
braeum, in N. Graecum textum dicimus esse au-

Confes-
sio Pon-
tificio-
rum, quod
in qui-
busdam
desti-
tuantur
suffragiis
patrum.

Non temere quemquam reperies ante Petrum
 Ambrosium, qui certum aliquem ac definitum sacra-
 mentum numerum statuerit et de his septem non
 quidem Scholastici aequè proprie sacramenta
 statuerunt. In articulo de eucharistia improbamus com-
 munionem sub una specie. Eandem longis seculis ab
 his emulasse non audent negare Pontificii. Cas-
 sander in cons. art. 22: *Satis constat, occidentalem seu
 orientalem ecclesiam mille a Christo annis in solenni
 ordinaria hujus sacramenti dispensatione utran-
 que panis et vini speciem omnibus ecclesiae membris
 communicasse, id quod ex innumeris veteribus tam Grae-
 corum quam Latinorum testimoniis manifestum est,
 ut ita facerent, inductos fuisse exemplo Christi;*
 hic mos etiam adhuc per Graeciam et Arme-
 niam obtinet, quare haud temere est, quod optimi
 Catholici et in ecclesiasticorum scriptorum
 versati summo desiderio potiundi calicis
 indigent, ut sacramentum Domini ad consuetu-
 dinem veterem et multis seculis perpetuatam univer-
 sae ecclesiae reducatur. Cardinalis Cusanus epist. 2.
 videmus: *Olim sanctissimi viri utriusque speciei
 communicatum necessarium esse vi praecepti Christi
 et opere adstruxerunt.* Agnoscunt hoc quidam
 Pontificii. Erasmus in epist. de concord. eccles.:
*qui communionem requirunt, sic, fateor, fuit
 Christo institutum et ita olim consuevit observari.*
 Cassander in consult. art. 24: *Quod de privatis
 conqueruntur protestantes non est absque ra-
 tione, si privatarum missarum nomine intelligimus
 ubi solus sacerdos confecta sacramenta parti-
 cipat, nec ulla fit mysteriorum distributio, quae
 nomine solitariae missae vocantur, quae
 improbatæ fuisse videntur, absurdum enim
 est solus sacerdos dicat Dominus vobiscum; de
 his Odo Camerensis in canonem, antiquitus
 ecclesiae eas non fuisse. Transsubstantia-
 tionem veteribus dicimus fuisse incognitam. Agno-
 scunt hoc quidam ex Pontificiis. Erasmus annot.
 ad 1. cor. 10. 16: *Transsubstantiationem sero definiuit ec-
 clesia.* Bellarminus lib. 3. de euch. c. 23: *Scotus
 ante concilium Lateranense non fuisse dogma
 transsubstantiationis.* Cassander in consult: *Trans-
 substantiatio tum nomine, tum effectu nova est.* In
 de ecclesia negamus monarchicum papae domi-
 nium. Eandem ignotum fuisse veteribus fatetur
 Aeneas Sylvius epist. 31: *Ante Nicaenam synodum
 quisque sibi vixit et parvus respectus ad Ro-
 manam ecclesiam habebatur.* Gregorius episcopus
 lib. 4. epist. 26: *Nemo praedecessorum
 hoc profano vocabulo universalis episcopi
 est unquam.* Cusanus lib. 2. de concord. Eccl.
 1. 1: *Hoc inquit Gregorius, temerarium nomen
 episcopi universalis nullus Romanus pontifex sibi
 arrogavit. Sed Bonifacius III. qui fuit secundus a
 Phoca, magna contentione demum a Phoca id
 titulum, ut Roma caput omnium ecclesiarum diceretur,
 obtinuit.* Platina in Bonif. III. Electio pontificis
 cardinalibus novitas est fatente Bellarmino lib. 1.
 de pont. c. 16: *Olim fateor, episcopos quoscunque**

praelatos fuisse non episcopis, postea tamen muta-
 tus est ordo. Postquam enim ad cardinales devo-
 luta est summi pontificis electio, coepit cardinalium
 dignitas pluri fieri quam antea, nam primis octingen-
 tis annis cardinales vel soli vel primarii pontificis
 consiliarii non erant, his postremis annis sexcentis
 vel septingentis coeperunt omitti concilia episcopalia
 et res tota redigi ad senatum cardinalium. Nega-
 mus, papae competere potestatem convocandi gene-
 ralia concilia. Idem in primitiva ecclesia denegatum
 ei fuisse, quidam Pontificii agnoscunt. Cusanus
 lib. 2. concord. cathol. c. 25: *Ex illo tempore, quo
 imperatores Christiani esse coeperant, ex illorum
 nutu pendere visa sunt negotia ecclesiae, atque adeo
 maxima concilia ex eorum sententia convocabantur,
 ut ex Eusebio, Socrate, Sozomeno, Nicephoro patet.*
*Octo prima generalia concilia ab imperatoribus
 erant collecta et pontifex Romanus ad instar alio-
 rum patriarcharum divales sacras jussiones pro-
 veniendo aut mittendo ad concilia recepit.* Papam
 non posse errare novum et haereticum dogma esse
 dicimus. Agnoscunt hujus dogmatis novitatem qui-
 dam Pontificii. Ambros. Catharinus in comm. c. 2.
 Gal.: *Falsum est, papam non posse errare, etiamsi
 novitii scriptores ausi sunt oppositum defendere.*
 Bellarminus lib. 4. de pont. c. 2. §. Secunda opinio:
*Papam errare posse tenuerunt doctoris Parisienses,
 ut Gerson, Almainus, nec non papa Adrianus Sextus.*
 (Si errare non potest pontifex, Adrianus ille non
 erravit statuendo, pontifices errandi periculo obnoxios
 esse. Vicissim si Adrianus papa erravit hoc asse-
 rendo, denuo consequitur, pontificem errare posse.)
 Jubilaeorum annorum, quos pontifices Romani pro-
 mulgant, novitatem accusamus. Non possunt eam
 negare Pontificii. Sic enim Polyd. Vergilius lib. 8.
 de rerum invent. c. 1. et Platina in vita Bonif. VIII.:
*Hic Bonifacius primus anno 1300. jubilaum ordi-
 navit atque hoc solenne repeti voluit anno quoque
 quinquagesimo, Clemens VI. sancivit, eum celebrari anno
 quinquagesimo, Sixtus V. eum ad vigesimum quin-
 tum quemque annum reduxit.* Papam esse supra
 concilium dicimus esse novitatem ante paucos annos
 in ecclesia primum auditam. Agnoscunt hoc qui-
 dam ex Pontificiis, Aeneas Sylvius ipse postmodum
 pontifex de gest. concil. Basil.: *Tempore antiquorum
 conciliorum pontifices acta conciliorum tanquam
 oracula observabant et papa Damasus negabat, sui
 muneris esse in causis a concilio definitis manum
 suam apponere.* Cardin. Cusanus lib. 2. de concord.
 cathol. c. 17: *Papam non esse supra ecclesiam ex
 Augustino, Cypriano et Gregorio papa, etiam ex
 Ambrosio et confessione pontificum constat.* Bellar-
 minus lib. 2. de concil. c. 14: *Papam esse infra con-
 cilium Cardinalis Cameracensis, Almainus, Gerson,
 Nicolaus Campanus, Panormitanus, cardinalis Flo-
 rentinus, et patres in concilio Basileensi censuerunt.*
 Clericos e potestate civilis magistratus exentos dicere
 novitatem esse statuimus priscis patribus incognitam.
 Agnoscit id ipsum Episc. Espenc. comment. in epist.
 ad Tit. 3. digress. 10: *Apostolus docet, credentes*

omnes mundi potestatibus esse subjectos, sed turbulenti quidam mota inter regnum et sacerdotium controversia mirum est, quot quantasve turbas dederint, tot ante hunc Camerinam annorum centuriis Chrysostomus nihil tale unquam futurum suspicans ex apostolo: Omnis anima potestatibus subdita sit. Omnis, inquit, sive apostolus, sive propheta, sive evangelista, sive episcopus subditus sit. Sequuntur Chrysostomum Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus et qui non Graeci? Idem Gregorius Magnus ingenue agnoscebat, imperatoribus inquit concessum esse sacerdotibus dominari. Et Bernhardus idem colligit. Si omnis anima inquit, tum vestra, quis vos excipit ex universitate? Si quis tentat excipere, tentat decipere. Gratianus c. in synodo etc. si competenter dist. 65. pontifices ipsi in suis decretis fatentur, se imperatoribus obnoxios esse. Coelibatum sacerdotum in primitiva ecclesia fuisse liberum quidam ex Pontificiis agnoscunt. Cassander in consult. art. 23: Restat ut in ordinandis statum coelibatus relaxetur et more veteris ecclesiae et huc usque orientalium ecclesiarum honesti quoque mariti ad ecclesiae ministerium admittantur. Cajetanus tom. 1. opusc. tract. 17: Diu licuit in ecclesia orientali contrahere post ordinationem. Gregorius de Valent. lib. de coelib. p. 59: Clitovaeus, qui coelibatus legem strenue defendere voluit, putat, legem coelibatus primum fuisse a Siricio papa, hoc est circiter annum 390. inventam. Invocationem sanctorum primitivae ecclesiae apostolorum temporibus proximae ignotam fuisse fatetur Eccius in enchirid. c. de vener. sanct.: Non licuit, inquit, invocare sanctos in primordio ecclesiae in N. T. ne gentiles recens conversi se iterum ad idololatriam induci paterentur. Purgatorii doctrinam esse novam ac praeae ecclesiae incognitam, agnoscit Episc. Roffensis art. 18. adv. Luth.: Legat (inquit) qui velit Graecorum patrum commentarios et nullam quantum opinior aut rarissimam purgatorii mentionem inveniet. Sed neque Latini simul omnes hujus rei veritatem conceperunt, neque tam necessaria fuit primitivae ecclesiae purgatorii fides atque nunc est, ex qua pendet omnis indulgentiarum existimatio, his enim si nullum fuerit purgatorium, nihil indigebimus. Contemplantur igitur, purgatorium aliquandiu incognitum fuisse, deinde quibusdam pedetentim partim ex revelationibus, partim ex Scripturis creditum fuisse et tum sero cognitum etc. Cassander in consult. art. de missa: Usque ad hodiernum diem nunquam in ecclesia statutum fuit, quomodo nostrae preces defunctorum animis prodesse possint, sed fuisse merum testimonium caritatis nostrae erga defunctos et articuli immortalitatis animae et corporum resurrectionis futurae. Cultum imaginum praeae ecclesiae fuisse ignotum agnoscunt quidam ex Pontificiis. Erasmus in catech.: Usque ad tempora Hieronymi probatae religionis viri fuerunt, qui nullam faciebant imaginem, ne ipsius quidem Christi. Cassander in consult. art. 21: Certum est, initio praedicati evangelii et aliquanto tempore post imaginum usum non fuisse, ut ex Cle-

mente Alexandrino et Arnobio patet. Et postea. Quae fuerit mens Romanae ecclesiae tempore Gregorii ex ejus scriptis colligitur, haberi nimirum cunctas, non ut colerentur, sed ut per eas imperum gestarum admonerentur. Polydor. Vergil. lib. 6. de rer. invent. c. 13: Omnes veteres patet teste Hieronymo simulacrorum cultum damnabilem. Jejunii quadragesimalis strictam observationem viris non fuisse in usu agnoscit Azorius, quando Irenaeo lib. 5. c. 25. sic scribit lib. 7. instit. mo. c. 23: De jejunii quadragesimarii numero magna olim apud Christianos varietas, quam etiam Irenaeus significat. Quidam, inquit, se unum diem jejunium existimant, alii duos, non pauci plures, multi quodraginta, atque diurnis ac nocturnis horis de suum meliuntur; quae varietas ac discrepantia nostra modo aetate coepta est, verum etiam lo ante majores nostros. Ceremoniarum farragine simplicitate primitivae ecclesiae discrepare conque mur. Agnoscit id ipsum Cassander in consult. art. Futendum est, novellas esse traditiones, in quibus ab aequitate et mente ecclesiae ab imperitis et perditionis ecclesiarum praefectis recessum est, de nimis severa exactione jejuniorum et ciborum delectu, item coelibatu eorum, qui nimis temere ad coelibatum adstrinxerunt, de votis monachorum et reliquis id genus. Assentimur Augustinae confessioni, cum ait, si episcopi hos abusum, praeterquam qui missam et alias partes divini cultus invaserunt correxissent, minus nunc esset dissensionum, ne tantum monendos et rogandos putamus, ut ab eis corrigant, verum etiam ut antiquos aliquot ecclesiarum ritus et mores per progressionem et inclinationem temporis obsoletos et immutatos revocari studeamus. Corn. Agrippa de vanit. scient. c. 56: Plus habuerunt Christiani quam olim Iudaei crescenti ceremoniarum legibus. Possent plura hujusmodi Pontificiis scriptoribus afferri testimonia, in quibus dogmatum et rituum suorum novitatem, nostros vero cum antiqua ecclesia conformitatem agnoscere sed haec ad specialem singularum controversiarum exegesis commodius referuntur.

297. *Membrum tertium.* Num ecclesiae evangelicae consanguinitate doctrinae cum veteri ecclesia apostolorum temporibus proxima sint conjunctae. Nos constanter illud affirmamus ac in singulis controversiis consensum illum doctrinae demonstramus. Bellarminus contra demonstrare nititur, nos in propugnare dogmata, quae in ecclesia antiqua exploratis haeresibus fuerint habita, quo fine eam lam viginti haeresium texit eamque nobis imponere satagit. Primo, inquit, Simoniani docebant, saltem homines secundum gratiam Simonis, quem Deus faciebant et non secundum operas justas. Irenaeus lib. 1. c. 20: Eunomiani similiter docebant, non potest homini ulla nocere peccata, modo fidem habeat, teste Augustino de haeres. c. 54. At haec eadem sententia omnium sectariorum. Eodem modo et calumniatur ** Costerus in enchir. c. 2. p. 79. Bellarminus, inquiens, Augustinus inter haereseos Eunomii

nam doctrinam de sola fide, quam tot annorum
 gapo decurso rursus ab inferis suscitavit Lutherus.
 At verba Augustini de haeres. c. 54. longe aliter
 dicunt Eunomii haeresin: Fertur usque adeo
 fide bonis moribus inimicus, ut asseveraret, quod
 illi cuique obesset quorumlibet perpetratio ac per-
 sequentia peccatorum, si hujus, quae ab illo doce-
 tur, fidei particeps esset.** Becanus etiam lib.
 eccles. q. 3. concl. 4. num. 22. scribit, Lutherum
 laudare bona opera. concl. 8. num. 74. Lutherum
 docere, quod fides justificans in eo consistat, ut
 certo sibi persuadeat, nulla peccata quan-
 tumvis enormia sibi nocere aut imputari. Respon-
 demus: egimus hac de re, quantum satis est in tract.
 de bonis operibus §. 44. ubi virulentam illam calu-
 niam felle diabolico perfusam diluimus. Certe
 tantum Christus a Simone Mago, redemptor mundi
 in postore pessimo, gratia Dei a gratia Simonis,
 Christiana a peccandi licentia, viva fides ab
 persuasione, imo quantum summum coelum di-
 ab infima terra, tantum nostra sententia ab hae-
 Simoniana et Eunominiana discrepat. Eunomius
 fidem praedicavit, quae cum quibuslibet pec-
 care possit, etiamsi homo in illis perseveret
 Augustino de haeres. c. 54. Num vero nos do-
 cemus talem fidem? absolvit nos ab hoc crimine
 Bellarminus lib. 1. de justif. c. 3. lib. 3. de just.
 lib. 4. c. 1. et 4. ubi monet, doceri a nostris,
 vera fides non possit esse sine bonis operibus.
 Illi vero docent, fidem posse esse absque bonis
 operibus, illi ergo Eunomio similiores sunt quam nos.
 Proinde pro nobis ipse Bellarminus: Simoniani
 docent (scribit hoc loco), hominem salvari secun-
 dum gratiam Simonis Magi; Protestantes dicunt
 (lib. 1. de justific. c. 12.), oportere nos justi-
 ficari tantum per gratiam Dei in Christo Jesu,
 per fidem tantum apprehendimus. Eunomiani
 docent (scribit hoc loco), non posse homini ulla
 nocere, modo fidem habeat; confessio Au-
 gustini (scribit lib. 4. de justific. c. 1. §. Ac primum)
 solam fidem non excludit alias virtutes, sed
 ipsarum. Ibidem: Protestantes negant,
 posse cum malis operibus consistere. lib. 1.
 c. 15. dicunt, fidem solam justificare, sed
 non esse solam. Num vero haec invicem con-
 traria? imo vero e diametro sibi sunt opposita.
 In comm. Johan. 13: Eunomius affirmavit,
 ad salutem sufficere; Protestantes docent
 ad salutem sufficere, negant tamen, fidem
 sine operibus esse posse. Agnoscit igitur, Eu-
 nomius praedicasse fidem inanem et mortuam, Pro-
 testantes vero vivam et per opera efficacem. Sta-
 tus lib. 9. de justific. c. 7: Omnes Protestan-
 tes dicunt, fidem, quae justificat, esse vi-
 deant operantem per caritatem aliaque bona
 Vega libr. 15. de justific. c. 5: Justificatio-
 nem sanctificationem tam conjunctas tamque cohae-
 rentes asseverant, ut non possit alterum ab al-
 tero separari.

209. II. Florini haeresis fuit, Deum esse causam
 peccatorum, Euseb. lib. 5. hist. c. 20. eadem sine ullo
 pudore docet Calvinus lib. 1. instit. c. 18. §. 2. lib. 3.
 c. 23. §. 24. c. 24. §. 14. idem docuit Lutherus in
 lib. de serv. arbitr. et Philippus Melanthon in comm.
 c. 8. Rom. **Campianus rat. 8. Protestantium hoc
 esse dicit axioma, quod Deus sit causa peccati.**
 Respondemus: Quae sit nostrarum ecclesiarum de
 causa peccati sententia, disertis verbis exprimitur
 in Augustana confessione art. 19: De causa peccati
 docent, quod tametsi Deus creat et conservat na-
 turam, tamen causa peccati est voluntas malorum,
 videlicet diaboli et impiorum, quae non adjuvante
 Deo avertit se a Deo. Ad publicum illud ecclesia-
 rum nostrarum symbolum exigenda sunt, quaecunque
 vel a Luthero, vel Melanthone fervore contentionis
 cum adversariis sub primis annis sunt prolata. Li-
 brum de servo arbitrio quomodo intelligi velit, ex-
 posuit ipse Lutherus in comm. cap. 26. Genes. et
 cap. 11. Matth. Absolvit nos ab hac haeresi Suarez
 Jesuita lib. de variis opusc. theol. lib. 2. c. 2. num. 5:
 De actibus malis quoad formale peccati non est
 controversia inter Catholicos, sit ergo fide certum,
 Deum nullo modo inclinare ad formale peccati,
 nec haeretici (sic appellat Protestantes) hoc negant,
 bene enim norunt, nec Deum posse intendere for-
 male peccati, nec inclinare voluntatem hominis, ut
 illud intendat. lib. 1. c. 2. §. Non ergo: Propriam
 causam peccati fatentur adversarii esse voluntatem
 humanam. Videat autem Bellarminus, ne ipsemet
 reus fiat illius haereseos, quam mendaciter nobis tri-
 buit, disputat enim, hominem per peccatum amissa
 justitia originali constare ex carne et spiritu, unde
 contrariae propensiones et praecepta ad vitia incli-
 natio exstiterint, natae ex ipsius naturae a Deo
 creatae conditione. Non magis differt, inquit, lib.
 1. de grat. prim. hom. c. 5. status hominum post
 lapsum Adae a statu ejusdem in puris naturalibus,
 quam differat spoliatus a nudo, neque deterior est
 humana natura, si culpam originalem detrahas, ne-
 que magis ignorantia et infirmitate laborat, quam
 esset et laboraret in puris naturalibus condita.
 Proinde corruptio naturae non ex alicujus doni
 naturalis carentia, neque ex alicujus malae quali-
 tatis accessu, sed ex sola doni supernaturalis ob-
 Adae peccatum amissione profluit. At hac ra-
 tione rebellio carnis adversus spiritum in homine
 refertur ad ipsam naturam a Deo conditam, ac pro-
 inde naturae auctor, hoc est Deus, constituitur causa
 illius rebellionis, quam vere peccatum esse docet
 apostolus Rom. 7. v. 7. et seqq. Gal. 5. v. 17. etc.
 Idem lib. 2. de grat. et lib. arbitr. cap. 8. disputat,
 Deum absoluta voluntate velle salvare multos tum
 parvulos, tum adultos et absoluta voluntate alios
 non velle salvare tum parvulos, tum adultos.
 Atqui absoluta illa voluntas non salvandi includit
 hoc ipsum, quod Deus auctor sit peccatorum, pro-
 pter quae damnantur, ut patet ex disputatione de
 absoluto reprobationis decreto contra Calvinianos.

2. Haeresis
 Florini.

XI. 337. 209. III. *Origenis haeresis fuit, perdidisse Adam imaginem Dei, ad quam creatus fuerat teste Epiphanio haeres. 64. idem docet Calvinus lib. 2. institut. c. 1. §. 5. Item Origenis error fuit, infernum nihil esse nisi conscientiae horrorem teste Hieronymo in epist. ad Avitum; idem docet Calvinus libr. 3. instit. cap. ult. §. ult.* Respondemus: 1. de amissione divinae imaginis egimus in tract. de imagine Dei in primo homine §. 16. et seqq. item §. 129. et seqq. Si juxta Scripturae explicationem imago Dei accipitur pro justitia et sanctitate illa vera, ad quam homo conditus, ac pro concreata illa omnium virium integritate et rectitudine, quae fuit in homine ante lapsum, non Origenes solum, sed etiam alii patres recte asserunt, imaginem divinam esse per lapsum amissam, quorum testimonia recensuimus loco proxime citato. Quia vero plerique ex veteribus imaginem et similitudinem sic distinguunt, ut imaginem referant ad essentiales animae potentias, mentem, voluntatem, memoriam etc. similitudinem ad qualitates animae, justitiam scilicet ac sanctitatem; ideo hoc sensu et respectu ac juxta hanc hypothesin recte asseritur, imaginem Dei in homine adhuc esse reliquam, ac recte haereseos dici scribitur illis, qui hoc sensu asserunt, imaginem Dei per lapsum esse amissam. Sed novit Bellarminus, norunt alii Pontificii, nos de imagine Dei loqui juxta ipsius Scripturae explicationem, quod scilicet fuerit justitia et sanctitas concreata, omnium virium integritas et rectitudo conformis legi divinae, quae cum sit amissa, non potest nobis haereseos crimen impingi, si hoc sensu et respectu imaginem Dei per lapsum amissam esse dicimus. Agnoscunt hoc quidam ex ipsis adversariis Alphonsus de Castro libr. 2. adv. haeres. tit. Adam: *Origenes per imaginem intelligebat vel naturam, vel substantiam rationalem, vel significabat similitudinem seu animi qualitatem. Quodsi Origenes secundum hunc modum usurpaverit, quis non videt, ibi nullam esse haereseos suspicionem?* Maldonatus in comment. Luc. c. 15: *Solent plerique per substantiam, quam prodigus dicitur perdidisse, liberum arbitrium ceterasque naturales facultates interpretari, sic Augustinus, Beda, Euthymius, Bernhardus, quae tamen sano ab iis sensu dicta sunt. Alii per eam substantiam perditam imaginem et similitudinem significari putant.* Vasquez in 1. 2. Thoma. tom. 1. disput. 137. num. 14. respondet, imaginem Dei aliam esse naturaliter impressam in intellectu nempe memoriam et voluntatem, et hujus nihil minui intrinsece, sed tantum extrinsece, et ideo nunquam deleri, quantumvis extrinsece minuatur; aliam vero esse imaginem Dei homini per gratiam et caritatem impressam, his enim qualitatibus Deo similes efficimur et haec omnino amittitur per peccatum, et de hac intelligendi sunt Origenes et Augustinus. Pererius libr. 4. in Gen. p. 474. item improbat discrimen illud inter imaginem et similitudinem, quod Bellarminus amplectitur. Ii ergo omnes, Alphonsus de Castro, Maldonatus, Vasquez, Pererius, agnoscunt, imaginem

Dei sensu sano et orthodoxo amissam dici per liberant ergo nos a mendaci haereseos accusatio. Fatemur autem, haereticum esse, si quis statuatur, ipsam animae essentiam, intellectum scilicet voluntatem et reliquas vires esse amissas, vel nullas, immo divinae imaginis superesse reliquias, magis vero si Origenis errorem de anima praeeexistentem in peccato constituta ante suam in corpus incarnationem amplectatur et hoc sensu imaginem perditam esse statuit. 2. Infernum nihil aliud esse quam conscientiae horrorem nemo nostrum negavit. Partem poenae infernalis, ac eam quidem levissimam constitutam fore dicimus in alienatione a vita Dei, in sensu irae divinae perpetuo, in horribus conscientiae aeternis, in militia omnium angelorum adversus damnatos; interim non negamus, etiam corporeis poenis in certo quodam modo subiectos fore reprobos, quia non solum in anima, sed etiam in corpore peccarunt. Hieronymus dicit, *inextinguibilem multos interpretatos esse de tormentis conscientiae aeternis*, quos non reprehendit, modo tuant, aeterna fore damnatorum supplicia, quod Origenes haeretice negabat. Augustinus, licet statuatur, damnatos igne corporali comburendos, eorum tamen poenitentiam ut haeticam non damnat, qui ignem infernalem fore intelligunt.

210. IV. *Peputiani haeretici referente Augustino de haeres. c. 27. tantum dant mulieribus principatum, ut sacerdotio quoque apud eos honorentur; Lutherus artic. 13. ex iis, quos Leo X. damnavit, dicit, in sacramento poenitentiae aequae absolvere possunt mulierem vel puerum atque episcopum vel papam, jam re ipsa Calvinistis in Anglia mulier quaedam est summus pontifex.* Respondemus: 1. ordinis ministerii administrationem non committimus mulieribus, quod faciebant olim Peputiani. Quod in extrema necessitatis casu baptismi administrationem concedimus, in eo Pontificii nobiscum consentimus. 2. Lutherus loquitur de casu necessitatis extrinseci, ubi non potest haberi sacerdos, ibi dicit, tantum valere mulieris Christianae vel etiam infidelis absolutionem, quantum sacerdotis. In remissione culpae (inquit) non plus facit papa, quam quilibet sacerdos, imo cum sacerdos abest, quam quilibet Christianus. Monet etiam, vim delendae culpae non in qualitate ministri, sed in fide credentis consistere, nec tali cuidam potestati ministri, quae Pontificii statuunt, sed fidei, qua verbum praedicationis evangelicae amplectimur, remissionis effectum tribuendum esse. Nequaquam vero ministerii ecclesiastici usum ac dignitatem sustulit, sic enim statuit in post. eccles. domin. pasch. prox.: *Apoc. 1. Cor. 14. requirit, ut omnia ordine fiant, ut omnes sacramenta porrigere velimus, quis fuisset ordo? si omnes simul concionari, qualis fuisset oratio? Omnes sacramenta administrandi potestatem habemus, sed nemo sibi hoc temere, ut ex officio assumere debeat, nisi is, qui ab ecclesia ad hoc destinatus fuerit.* Idem sentiendum de potestate solvendi et ligandi. 3. Elisabetham Angliae

non fuisse scimus, sed quod partes ministerii ecclesiae sibi arrogaverit, Cochlaei est mendacium, quod Bellarminus hoc loco repetit, qui longe rectius dicit, si Johannis Octavi papissae ex Anglia oriundae memor ab hac calumnia abstinuisset.

211. V. Proclus haereticus apud Epiphanium *haer. 64.* dicebat, peccatum in renatis semper tolli per baptismum, sed sopiri per fidem, sed idem postea docuerunt Messaliani haeresi apud Theodoretum *lib. 4. de haeret. fab.* est ipsissima sententia Lutheri *artic. 2. et 3. atque in assert. illorum articulo., item Melanthonis in loc. comm. cap. de peccato orig.* Respondemus: 1. Procli haeresin sic describit Methodius apud Epiphanium *haeres. 64:* Messaliani resurrectionem excutit, dicit, animas sine corpore ante mandatum vicisse, postea in corporis carnem et carcerem et pedicas conjectum et sine corpore impossibile esse peccare. Quid vero cum opinione nobis commune? 2. Quando Proclus peccatum in renatis vivere, intellexit id de peccati dominio, ut constat ex refutatione Procli apud Epiphanium. Nos contra dicimus, non solum peccati reatum, sed etiam dominium a renatis abesse. Bellarminus ipse hoc agnoscit *lib. 5. de grat. c. 10:* Dicunt Protestantes, concupiscentiam in renatis esse peccatum, licet non semper tollatur. Prius disertis verbis nobiscum docet Paulus ex eo Augustinus, posterius in Proclo damnat. 3. Messalianorum haeresin sic describit Augustinus de Castro *lib. 3. de haeres. tit. baptismus:* Messaliani tantam vim tribuebant orationi, ut baptismum derogarent dicentes, nullam utilitatem baptismi ex baptismo accedere, sed solam orationem ad eam daemone inhabitantem effugare. Quid cum hac Messalianorum haeresi nostris ecclesiis commune? dicimus, omnia peccata in baptismo remitti, ac proinde reatum eorum tolli, quin et vim peccati adhuc in carne habitantis infringi atque tolli, quae omnia suo loco abunde confirmata sunt. *ander in consult. artic. 2.* verissima distinctione totam explicat: Si peccati, inquit, rationem habet illo et iniquitate, languore et morbo constitutum, cui spiritu resistendum est, ne illicitos actus committat, non inepte peccatum dicitur. Sin peccati reatum in ipsa offensa Dei et reatu, cui ex aduersitate poena et damnatio respondet, sitam intelligas, non peccatum in regeneratis, quia nisi ei voluntas consentiat, ad peccatum non deputatur. 4. Pontificii monachi potius errori Messalianorum sunt similes, sic enim scribit Sixtus Senensis *lib. 6. cath. annot. 3:* Adversus ignavos monachos, qui in Africa errorem hunc a Messalianis haereticis enatum fovebant, Augustinus scripsit *lib. 1. de opere monachorum,* quo tria potissimum debemus, primum ut monachi, qui nullo evangelico officio, nulla cura ecclesiastica occupantur, non sine ullo labore manuum transigant otiose etc.

212. VI. Novatianorum error praecipuus erat, non esse in ecclesia potestatem reconciliandi homines Deo nisi per baptismum, postea etiam addiderunt, non oportere baptizatos inungi chrismate ab episcopo referente Theodoro *lib. 3. de haeret. fab. et Cornelio papa apud Eusebium lib. 6. c. 33.* Quas sententia pro priore parte est Calvinistarum, quia Calvinus *lib. 4. instit. c. 19. §. 17.* dicit, nullum esse poenitentiae sacramentum praeter baptismum, ac improbat dictum Hieronymi, quod poenitentia sit secunda post naufragium tabula. Pro altera parte est omnium Lutheranorum, quia Lutherus rejicit poenitentiam ex numero sacramentorum. Respondemus: abstersimus hanc labem Novatianae haerescos spongia veritatis *tr. de poenit. §. 21.* Hieronymi dictum, quo sensu accipiendum sit, exposuimus *tr. eod. §. 13.* Novatianorum error fuit, quod poenitentibus post baptismum lapsis veniam denegarint, Euseb. *lib. 6. hist. eccl. c. 33.* variarunt tamen more haeticorum suam sententiam saepius. Quandoque simpliciter negarunt, post baptismum esse poenitentiae locum; quandoque concesserunt, lapsos ad poenitentiam cohortandos esse, sed spem remissionis non a sacerdotibus, sed a Deo expectandam esse; quandoque distinctionem fecerunt inter peccata graviora, inter quae emineat crimen abnegationis in persecutione, ac leviora et quotidiana, horum quidem remissionem ecclesiae ministris concedentes, illorum vero remissionem soli Deo vendicantes. Quam fuisse Novatianorum haeresin agnoscunt ipsi met Pontificii, Vega *lib. 13. de justif. c. 2.* Alphonsus de Castro *lib. 12. adv. haeres. tit. poenitentia, Maldonatus in c. 14. Joh.* Quid vero cum haeresi illa nobis commune, qui lapsos etiam in gravissima peccata post susceptum baptismum ad seriam poenitentiam sedulo hortamur? quam si verbis, gestibus et factis testentur, consolatione evangelii illos erigimus et peccatorum remissionem illis annuntiamus *August. conf. art. 12:* De poenitentia docent (nostrae ecclesiae), quod lapsis post baptismum contingere possit remissio peccatorum quocunque tempore, cum convertuntur, et quod ecclesia talibus redeuntibus ad poenitentiam absolutionem impertiri debeat etc. Damnantur et Novatiani, qui volebant absolvere lapsos post baptismum redeuntes ad poenitentiam. Quem errorem in Novatianis Augustinus conf. diserte damnat, illum Bellarminus a nobis foveri disputat. Videat autem, ne in ecclesiae Romanae gremio Novatianorum error locum inveniat. Si enim perpetuo dubitandum de remissione peccatorum, quomodo vere dici potest, quod in ecclesia viget potestas reconciliandi homines Deo? Si reconciliatio illa certa est, exulare jubeatur dubitatio. Novatiani ob arrogantissimam puritatis et sanctimoniae opinionem dicebantur Cathari teste Augustino de haeres. c. 38. at quae major potest esse puritatis et sanctimoniae arrogatio, quam quod monachi Pontificii gloriantur, se non solum legem perfecte implere, sed etiam opera supererogationis praestare posse?

6. Novatianorum haeresis.

nismi crimine liberat nos articulus primus Augustanae confess.: *Ecclesiae magno consensu apud nos docent, decretum synodi Nicaenae de unitate essentiae divinae et de tribus personis verum et sine ulla dubitatione credendum esse etc.* Damnant Arianos, Eunomianos etc. 2. Semina erroris Ariani in libris nostrorum exstare est Jesuiticum pronuntiatum. Quae Bellarminus in praefat. libror. de Christo affert, suo loco clarissime sunt exposita. De Calvino tamen recte dicitur, quod V. T. dicta mysterium Trinitatis et divinitatem Filii probantia perversis suis interpretationibus corruperit. 3. Probe dispiciat Bellarminus, ne fomenta Ariano errori subministret. Ea quae in tempore Christo data sunt, negat, secundum humanam naturam ei data esse; consequens igitur erit, secundum divinam naturam ei data esse, sed *taliam sentientem in sui societatem Arius rapuit*, scribit Leo epist. 22. Disputat Bellarminus libr. 3. de Christo c. 15. apud antiquos sedere a dextris minus honorificum fuisse quam a sinistris, qua ratione ex sessione ad dextram Patris nunquam poterit aequalitas potentiae. majestatis et gloriae inter Patrem et Filium demonstrari. 4. Traditiones extra Scripturam in articulis fidei nolle acceptare nequaquam est haereticum, alias haereticus fuisset apostolus, qui *sacras literas nos docuisse, sapientes ad salutem reddere, posse* asserit, ac *Scripturam divinitus inspiratam utilem esse* docet ad docendum, arguendum, corrigendum et erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2. Tim. 3, v. 15. 16. 17. Haeretici etiam essent sancti patres, qui in articulis fidei nihil receperunt, nisi quod ex Scripturis sacris demonstrari posset; ostendemus autem inferius, proprium esse haeticorum, quod cum ex Scripturis arguuntur, ad accusationem Scripturarum convertantur, quasi non recte se habeant, nec possit ex his inveniri veritas ab his, qui nesciant traditionem, teste Irenaeo libr. 3. advers. haeres. c. 2. pag. 169. Proinde Ariani non fuerunt propterea haereseos accusati, quod in articulis fidei traditiones repudiarent, sed quod demonstratam ex Scripturis veritatem de divinitate Filii acceptare nollent ad traditiones extra Scripturam illud dogma referentes. Nolebant acceptare nomen *ὁμοούσιον*, qui non exstet in Scripturis, cum tamen vis et sensus illius in Scripturis habeatur. Recte Bellarminus libr. 2. de concil. c. 12. §. Sic etiam: *Cum Nicenum concilium definivit, Christum esse ὁμοούσιον Patri, deduxit conclusionem ex Scripturis, in quibus diserte continetur, unum esse Deum, et Patrem esse Deum, et Filium esse Deum, ex quibus sequitur necessario, Patrem et Filium ejusdem esse substantiae et divinitatis.* Idem libr. 4. de verb. Dei c. 11. §. Profert: *Haeresis Ariana ex ipsis Scripturis expresse refutatur.* Ergo non ex traditionibus, sed ex Scripturis Arius haereseos fuit convictus. 5. Ariani tantum abest, ut traditionum fuerint hostes, ut ad eas potius provocarint. Athanasius orat. 2. contra Arian. pag. 124. meminit scripti ab Ario compositi, cujus titulus fuit *Thalia*, quod scriptum in concilio Ni-

caeno nominatim damnatum fuisse refert Socrates lib. 1. histor. eccles. c. 6. cujus tale fuit exordium: *Ex electis Dei secundum fidem peritis Dei gradis, qui sanctum et Dei Spiritum accepisse ita didici ego.* 6. Falsum est, nos omnes traditiones rejicere, testem producimus ipsum Bellarminus libr. 4. de verbo Dei c. 3: *Protestantes concilia apostolos quaedam instituisse, quae ad ordinem ecclesiae spectant, dies quosdam festos observare etc.* quomodo haec conveniunt, protestantes traditiones negant et tamen quasdam concilia. Item Lindanum in panopl. lib. 1. c. 2. Brentius apolog. ne quid, ait, *ambiguitatis in nominationis relinquatur, non loquimur nunc de ea traditione, qua nobis sacra Scriptura et quae continentur, a majoribus nobis tradita sunt, hanc traditionem affirmamus esse certam, et indubitam, sed de traditionibus aliis loquimur quae non sunt ab apostolis scriptis mandatae.* distinguimus ergo inter traditiones scriptas et non scriptas; inter necessarias et utiles ac non necessarias et inutiles, inter ritus et dogmata etc. quae suo loco. 7. An Pontificii, an vero nostri quid tatem ob diversam religionis professionem inter exercuerint, loquitur inquisitio Hispanica de martyrum. Agnoscit ipse Bellarminus libr. 3. de concil. c. 21. negari a nobis, quod haeretici ultimo supplicio sint afficiendi.

217. XI. Aëriani teste Epiphanio haeresis. Augustino de haeres. c. 33. tres errores docet: 1. non esse orandum vel offerendum pro mortuis; 2. statuta solenniter jejunia non esse celebranda, sed cum quisque voluerit jejunandum, ne quid contra se esse sub lege; 3. presbyterum ab episcopo differantia debere discerni. Has tres sententias Centuriatores cent. 4. c. 5. col. 401. fatentur cum Aërio esse communes. Respondemus: Epiphanius et Augustinus, qui Aërium in numero haeticorum collocant, testantur, ipsum fuisse Arianum. Alphonsus de Castro libr. advers. tit. Cibus testatur, Aërium adhaeruisse Tatiano haeresi, siquidem docuerit, non licere vesci carnalibus; ibidem tit. Nuptiae addit, in eo ipsum errorem, ut neminem ad communionem admitteret poenitentes. Quid ergo mirum, quod propter hos in numerum haeticorum ab Epiphanio et Augustino fuerit relatus? 2. Si Aërius nihil aliud docuit quam pro defunctis frustra orari et offerri, Christianorum non esse certis diebus Christo apostolorum mandato adstricta ac jure divini episcopum et presbyterum nullum esse dicere non potuisset in catalogum haeticorum referre quidem tria illa capita ex Scripturis sacris demonstrari possunt. Pro defunctis frustra orari Scriptura, quando impenitentes statim a misericordia infernum praecipitari asserit, e quo nulla spem redemptionis; poenitentes autem et vere in Coelum credentes in coelum subvehi. Joh. 3, v. 18. v. 24. Luc. 23, v. 43. Apoc. 14, v. 13. etc. *tutum est homini semel mori et post mortem*

in Hebr. 9, v. 27. Si nihil homini post mortem restat nisi iudicium, ergo unus quisque hominum et moritur, sic resurget in die novissimo. Thom. comm. in 1. Tim. 6. lect. 4: *Qualis invenieris in die (sempe hora mortis), talis invenieris tunc* (in die ultimi iudicii). ** Oblatio pro defunctis pugnat cum institutione coenae Dominicae, quia non oblationem, sed mysticam manducationem et bibitionem Christus instituit, eamque pro viventibus, qui mortui ipsius commemorare possunt, instituit, non pro defunctis. Augustinus ipse de purgatorio libenter loquitur, quomodo igitur de oblationibus pro defunctis certi quippiam statuere potest? Oblationes olim usitatae nihil aliud erant quam commendationes et gratiarum actiones pro beneficiis, quae per illos ecclesiae erant praestita. Leges jejuniorum a Montano haeretico profectas docet Eusebius libr. 5. c. 16. contra vero apostolos id ejusdem sententiae liberum reliquisse docet Socrates libr. 5. c. 21. Augustinus ipse epist. 86. ad Casulanum de re sic scribit: *Ego in evangelicis et apostolicis literis video praeceptum esse jejunium, quibus diebus non oporteat jejunare et quibus oportet praecepto Domini vel apostolorum non invenio praeceptum.* Jejunium papisticum, quod in discrimine tantum duntaxat consistit et sub opinione necessarii cultus et meriti obtruditur ac hoc fine suscipitur, ut sit satisfactio pro peccatis, doctrinam veterum cum apostolo appellamus 1. Timoth. 4. 1. interim non negamus, Christianis omni tempore jejunandum esse tum spiritualiter per abstinentiam a vitiis, tum corporaliter per sobrietatem et temperantiam; nec inficias imus, jejunium suas esse utilitates in personis ideoque idoneis etiam magistratu Christiano indici posse jejunium in multis necessitatibus. Discrimen episcopi et presbyteri ex sacris literis probari nequit, ut suo loco demonstrabitur. Michael Medina scriptor aetate recentior lib. 1. de sacr. orig. et contin. cap. 5. stat. non solum Hieronymum idem cum Aërianis sentire, sed etiam Ambrosium, Augustinum, Sedulium, Primasium, Chrysostomum, Theodoretum, Cyrillum et Theophylactum esse in illa sententia. Atqui patres illi antiqui post Aërium scripserunt, quodsi ergo cognovissent hanc sententiam in haereseos damnatam, nequaquam suis verbis fuissent suffragati. 3. Quod ergo attinet dicta capitula, ea cum ex Scriptura et patribus demonstrari possint, ideo propter illa Aërius nec potuit debere haereseos condemnari, sicut etiam in concilio propter illa damnatus est. Ac Theodoretus in libr. de fabulis Judaeorum non ponit inter haereticos, uti nec historia ecclesiae, potius Eustachium, qui eum in hisce capitulis reprehendit. 4. Agnoscunt quidam ex ipsis Pontificum jejuniorum statutorum exercitiis nequaquam similes et absolute a nobis improbari, sed corrupte adhaerentes. Cassander in consult. art. 16: *stantes in sua confessione Saxonica aperte dicunt, se pacis publicae causa stata jejunia et*

hujusmodi traditiones libenter observare velle. Lutherus in comm. c. 6. Matth. optat, *pii et Christiani jejuniis exercitia in usum revocari.* Proinde si Aërius disciplinam ecclesiasticam temere convulsit ac intemperantiae fores aperuit, nequitiam hac in parte nobis probatur.

218. XII. Jovinianus quinque errores cum sectariis communes habet: 1. hominem non posse peccare post baptismum, si vere baptisatus fuerit, id est si revera fidem et gratiam Dei acceperit. Idem docet Calvinus lib. 2. instit. c. 2. §. 11. et 12. Respondemus: loquatur pro nobis Augustana confessio art. 12: *Damnant Anabaptistas, qui negant, semel justificados posse amittere Spiritum sanctum.* ** Campianus rat. 8. Stoicorum et Joviniani haeresin protestantibus tribuit, propterea quod cum illis doceant, omnia peccata esse paria. Respondemus: Campianus id colligit ex eo, quod statuimus, omne peccatum sua natura esse mortale. Sed ex illo perquam absurde id colligitur, cum in poenis etiam mortis aeternae sint gradus Luc. 12, v. 47. c. 10, v. 12. Rom. 2, v. 5. Docent hoc Costerus in enchir. c. 2. p. 96. et Azorius lib. 4. instit. c. 9. art. 5. Gersonem ab hac Stoicorum sententia liberantes. Non tollimus peccatorum gradus, sed peccatum aliud alio gravius dicimus 1. respectu objecti, id est personae, in quam committitur; 2. respectu causae efficientis, id est personae, a qua committitur; 3. respectu intentionis, cum qua committitur; 4. respectu rei ipsius, in qua committitur. Sic gravius peccatum est blasphemia in Deum quam simplex negatio, adulterium quam simplex scortatio. ** 2. Ciborum delectum et jejunia non esse meritoria. Idem habetur in confessione August. art. 24. Respondemus: delectum ciborum esse coram Deo meritorium, nunquam ex Scripturis probari poterit, contrarium potius disertis verbis docent apostoli, Rom. 14, v. 6: *Qui manducat, Domino manducat, et qui non manducat, Domino non manducat.* v. 17: *Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia, pax et gaudium in Spiritu s.* 1. Cor. 8, v. 8: *Esca nos non commendat Deo.* Hebr. 13, v. 9: *Bonum est gratia stabiliri cor, non escis.* Nec hoc nomine damnatus est Jovinianus a veteribus, quod negaret jejunium, praesertim quod in solo ciborum delecta consistit, id ipsum enim Scriptura negat esse meritorium; sed quod doceret, jejunium nihil omnino prodesse. Bellarminus lib. 2. de bonis oper. c. 11: *Jovinianus docebat, nihil prodesse ad salutem jejunia, Brentius et alii Protestantes docent quidem, jejunium esse utile ad carnis petulantiam coercendam, ad orationis auxilium, ad signum humilitatis et poenitentiae etc.* Pererius in comm. ad Rom. cap. 14. disp. 3. num. 20: *Philippus Melanthon non negat, jejunii et rerum indifferentium observacionem posse homini prodesse et conducere ad cultum Dei, non tamen immediate, sed mediate, facit enim jejunium, ut homo sit aptior ad fundendas preces, in quibus est cultus Dei.* Sic ergo Jesuitae ipsi ab haeresi Joviniana nos absolvunt. Nec in

12. Joviniani haeresis.

ciborum delectu, sed plenaria abstinencia jejunium proprie dictum consistere quidam ex ipsis Pontificiis agnoscunt. Maldonatus in summ. q. 23. art. 2: *Perfectum et verum jejunium et quasi exemplar omnium olim fuit aliud, quod ipso nomine declaratur nihil comedere, nam proprie esse jejunium, est nihil prorsus edere, ac tale jejunium Moysis, Pauli et aliorum sine cibo et potu.* Erasmus in 1. Cor. 8: *Mihi purioris Christianismi magisque consentaneum evangelicae et apostolicae doctrinae videatur, si nullum certum cibi genus praescribatur. Nihil pietati aut addit aut adimit ciborum delectus, superstitiosum facere potest, pium non potest.* Quando igitur ciborum delectum, eum scilicet, quem Pontificii in suo jejunio observant, improbamus et jejunium illud superstitiosum, quod Pontificii commendant, rejicimus, non statim omne jejunium vero fine susceptum rejicimus. 3. *Conjugium virginitati dignitate et merito aequari. Idem docet Lutherus in 1. Cor. 7. et confessio Augustana art. 23.* Respondemus: Non negamus, coelibatum certo respectu in personis idoneis conjugio praefendum, sed negamus eo sensu praefendum, quod *virginitas sit satisfactio peccatorum maxima et meritum regni coelorum*, ut Petrus a Soto in ref. conf. Wirtenb. loquitur. Quamvis vero Hieronymus contra Jovinianum disputans alicubi recte scribat: *Ut circumcisio nihil est ac praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei; ita nec virginitas nec conjugium justificat, sed sicut conjuges salvantur, si permanserint in fide, ita per eandem oportet etiam coelibes salvari; negari tamen nequit, admiratione coelibatus et fervore contentionis ipsum esse duriores et acriorem in nuptias quam par est.* Agnoscit hoc Erasmus in suis scholiis et res ipsa manifeste illud comprobatur. Sunt enim haec Hieronymi: *Si bonum est mulierem non tangere, malum est tangere. Oro te, quale illud bonum, quod orare prohibet, quod corpus Domini accipi non permittit. Semper orandum, ergo nunquam conjugio serviendum. Quando impleo officium mariti, non impleo Christiani.* Tractans illum locum apostoli ego vero vobis parco etc. addit: *Tantum recenseo tribulationem carnis, laceo autem, quae damnatio maneat conjugatos in futura vita, ut infirmis parcam, qui jam sunt in matrimonio. Nuptiarum finis mors est, fructus autem sanctificationis, qui vel ad virginitatem vel ad continentiam pertinet, vita pensatur aeterna. Nuptiae replent terram, virginitas paradysum. Sicut Paulus secundum veniam loquitur de nuptiis, ita etiam de illo, qui incestum commiserat, inquit, si quid donastis et ego etc.* Talia plura in Hieronymo occurrunt, quae suppresso nomine Augustinus in l. de virgin. et de bon. conjug. modeste refellit. Unde recte scribit Ludov. Vives in lib. 16. de civ. Dei c. 34: *Cataphryges nihil a fornicatione secundas nuptias differre censebant. Hieronymus non modo secundas nuptias abominatur, sed primas etiam parum probat contra Jovinianum disputans: homo coelebs et conjugio parum aequus.*

Quodsi ergo Jovinianus errorem illum taxavit, quod virginitas sit meritum salutis aeternae, quod coelibatus sit satisfactio pro peccatis etc. recte haec parte sensit, sed Ambrosius lib. 10. epist. 82. Jovinianistarum errores hos numerat, *baptizatos non habere virtutum disciplinis teneri, nihil illis ob commensationes, nihil voluptatum affluentiam, vires oportere nubere, filios facere, similiter et videtiam si se continere possint, errare eas, quae ne iterare copulam.* Item: *Dicunt, delirare eos, jejunii castigant carnem suam, ut menti subdant; dicunt, virginitatis nullam esse gratiam pari omnes aestimari pretio, castimoniam non esse utilitatis, nullum esse praemium virginitatis, nullum fructum viduitatis, nullum honorem cultus.* Item: *Quicumque in Christo baptizatus est, discuntque ejus vita sit, acceptum esse Deo.* Ambrosius de Jovinianistis, quae si vera sunt, vixime erravit Jovinianus et in alteram partem mis deflexit. 4. *Mariam in partu amisisse virginitatem. Idem error Bucer et Molinaei, qui dicunt Christum nascentem adaperuisse vulvam Mariae.* Repetit accusationem Maldonatus in Luc. v. 23. Respondemus: credimus, Mariam antequam in partu et post partum mansisse virginitatem. Quodsi ergo Jovinianus *Mariae virginitatem dixit et pariendo corruptam fuisse asseruit*, sicut Augustinus de ipso loquitur, nihil nobis cum ipso meriti. Aliud vero est dicere, *Christum aperuisse vulvam matris suae Mariae*, aliud vero dicere, *Mariam in partu amisisse virginitatem.* Quotum de apertione uteri vaginalis in partu addit ut virginitati nihil quidquam praejudicat, ita rursus veterum testimonio stabilitur. Jansenius concord. evang. in c. 2. Luc.: *Patres aliqui dicunt Christum proprie adaperuisse vulvam matris cum aliis mulieribus soleant viri uterum aperire quae est sententia Theophylacti in hunc locum nihil est sententia Ambrosii sic ascribentis: enim virilis coitus virginis secreta reseravit immaculatum semen inviolabili utero Spiritui infudit, sic ergo solus aperuit vulvam, ut impletus exiret. Similia habet Origenes.* (hom. in Luc.) Erasmus in annotationib. Luc. 2: genes. homil. 14. putat, *Christum virginis matris vulvam adaperuisse, sed non more ceterorum, ceteri enim conceptus quoque muliebris uterum aperit Christus clauso virginis utero sit conceptus virilem operam.* Porro ita nascens aperuit ut ut non convelleret claustra pudicitiae virginis. Haec est Origenis sententia, quae sane pugnat eo quod jam pia credulitas omnium fore existit, *Christum sine nixu et labore parturientis virginis utero prodixisse, quae sane ut est pia et religio, ita sane Scripturarum testimoniis doceri non possit.* Rheanus in arg. 3. Tert. de carne Christi: *Tertullianus dicit, Mariam patrefacti corporis lege peperisse, cum omnes theologorum centuriae Christum clauso virginis utero prodixisse velint. Tametsi Tertulliano Ambrosio*

mirabilis, sed quis divinare potuit, quid subtiles isti
 doctores tot post ipsum seculis essent definituri? **
 Maldonatus in c. 2. Luc. addit, sic sensisse Grego-
 rium Nyssenum, Epiphanium, Hieronymum, Euthy-
 mium. ** Hi omnes respondebunt, virginitatem non
 per apertionem uteri in partu, sed per apertionem
 virili coitu. ** Toletus lib. 4. de instruct. sacerdot.
 c. 6. §. Quartus casus: Femina quamvis ab alio
 concipitur, si non consentiat interior, in actu turpi
 peccat, nec virginitatem amittit, si virgo erat.
 Si per viri coitum modo invita et non consentiente
 virgine, non amittitur virginitas, multo minus
 sanctissimi Christi corporis egressum Mariae
 virginitas est violata. ** 5. Praemia beatorum esse
 opera. Idem docet Lutherus in serm. de natali
 Mariae et in comm. 1. epist. Petri, ubi dicit,
 Christianos esse aequae sanctos et justos, ut
 mater Dei, ex qua sine dubio sequitur, fore
 aequae beatos. Respondemus: nec Lutherus
 quicquam nostrum differentiam praemiorum in
 aeterna negat. Quando Lutherus dicit, omnes
 aequae sanctos et justos, loquitur de justitia im-
 putata, quae in Christo omnes credentes aequales
 agnoscit hoc ipse Bellarminus lib. 3. de ju-
 dicatione c. 1. cum docent Protestantes, omnes
 aequae justos esse coram Deo, loquuntur de
 justitia imputata; ex eo vero non potest inferri,
 praemiorum in vita aeterna diversitas negetur,
 cum justitia imputata non excludit renovationem
 opera, ita quoque non excludit praemia coe-
 lestia operibus et passionibus sanctorum ex gratia
 aeternae olivae danda.

XIII. Vigilantius docuit 1. Sanctorum reli-
 quias non esse venerandas. Idem docet Lutherus
 in serm. de cruce et in lib. de abroganda missa.
 Respondemus: Hieronymus accusat Vigilantium, quod
 sanctorum reliquias nullo honore dignan-
 tur, et contactu earum homines pollui; id vero nemo
 docuit, sed approbamus judicium Cassandri in
 lib. de August. confess. pag. 148: Cum verac-
 itatis reliquiae in his praesertim provinciis
 vix sint et multae ex iis, quae ostentantur,
 temere suspectae haberi possint, atque illarum
 veneratio et veneratio non multum pietati, pluri-
 vero superstitioni vel quaeestui serriant, multo
 melius videtur, ut ab omni reliquiarum ostenta-
 tione abstinetur et populus ad veras sanctorum reli-
 quas colendas, id est exempla pietatis et virtutum,
 in scriptis vel ab ipsis, exstant, vel de ipsis, imi-
 taretur. Non igitur probari nobis potest,
 in papatu sanctorum reliquiae, eaeque incertae,
 adorandae et flexis genibus venerandae
 proponuntur, peregrinationes ad illas susci-
 piuntur, ac si ad eas gratia Dei et remissio pecca-
 torum sit alligata; quod si idem negavit Vigilantius
 nomine ab Hieronymo taxatus fuit, opponi-
 ti Hieronymo praeclarum illud pronuntiatum, quod
 in Math. ipse proposuit: Quod de Scripturis
 auctoritatem, eadem facilitate contemnitur,
 et excutitur. Jam vero superstitiosa illa et idolo-

latrica reliquiarum veneratio nullum in Scripturis
 habet fundamentum. Erasmus de contentione illis
 inter Hieronymum et Vigilantium tale fert iudicium:
 In Vigilantium ita debacchatur Hieronymus, ut plu-
 sculum modestiae cogar desiderare. Utinam argu-
 menti duntaxat egisset et a convitiis temperasset!
 Nam vigilias nocturnas non placuisse ecclesiasticis
 viris, vel illud satis arguit, quod horum auctoritate
 sublatae sint, nomine tantum superstites, nec hodie
 dissimili studio curritur ad martyrum reliquias.

2. Orationes mortuorum pro aliis non exaudiri, ex
 quo sequitur, frustra sanctos invocari. Idem sta-
 tuit Lutherus in lib. de euchar. ad Wald. ubi in-
 vocationem sanctorum stultam et perniciosam esse
 dicit. Respondemus: Apologia Augustanae confess.
 concedit, sanctos in genere pro ecclesia orare. Cas-
 sander art. 21: Protestantes largiuntur, sanctos in
 coelis orare pro ecclesia in genere, sed ex eo con-
 sequens esse negant, sanctos invocandos esse. No-
 stra igitur sententia distat a Vigilantii opinione.
 Hieronymus Vigilantium hoc nomine oppugnat, quod
 negaverit, sanctorum orationes pro aliis exaudiri,
 sed nusquam in toto illo scripto ex eo infert, sanctos
 a nobis invocandos esse, imo diserte negat, angelos,
 archangelos, martyres etc. in ecclesia adorari. Quam-
 vis enim sancti in ecclesia triumphante in genere orent
 pro ecclesia militante, non tamen inde sequitur, illos
 a nobis esse invocandos, quia singulorum aerumnas in
 specie et gemitus cordium nostrorum ignorant, nec
 invocatio ista vel mandatum, vel promissionem vel
 exemplum probatum in Scripturis habet.

3. Eccle-
 siasticos debere esse uxoratos. Idem docet Luthe-
 rus in 1. Cor. 7. ubi dicit, matrimonium jure di-
 vino praeceptum esse omnibus, etiam ecclesiasticis
 et monachis, qui se non sentiunt habere donum con-
 tinentiae. Respondemus: ** Non potest esse haere-
 sis et quidem antiqua id, cujus contrarium non exstat
 in ullo totius sacrae Scripturae loco, quippe quae
 data est, ut sit unica fidei nostrae regula. Jam
 vero sacerdotes debere esse coelibes non exstat in
 ullo Scripturae loco, quia coelibatus non est jure
 divino ordinibus sacris annexus, ut docent Bellar-
 minus de cleric. c. 18. Gregorius de Valent. tom. 4.
 disp. 9. qu. 5. punct. 6. §. Sed his argumentis. **
 nequaquam vero dicimus, omnes omnino debere esse
 uxoratos, sed illis, qui non habent speciale illud
 continentiae donum, conjugii remedium divinitus
 praescriptum esse asserimus juxta regulam apostoli-
 cam: Melius est nubere quam uri, et propter forni-
 cationem fugiendam quisque habeat uxorem suam.
 Vigilantius docuit, sacerdotes debere uxores ducere;
 nos docemus, licere illis uxores ducere, quae non
 sunt *λοδοῦναοῦντα*. Costerus in enchir. c. 15: Ex
 Hieronymo constat, Vigilantium haeticum do-
 cuisse, non esse diaconos ab episcopis ordinandos,
 nisi prius duxissent uxorem. Bellarminus lib. 1. de
 cleric. c. 19: Error erat, oportere clericos uxores
 ducere, antequam ordines suscipiant, quia post or-
 dines non licuit, hic fuit, ut alii volunt, error Nico-
 laitarum haeticorum, quem constat Vigilantium

expresse docuisse. Num vero nos conjugii necessitatem clericis imponimus? minime vero, sed conjugii libertatem illis vendicamus et Pontificiam coelibatus necessitatem velut jugum a cervice ipsorum removemus. Agnoscit hoc ipse Bellarminus, sic enim porro scribit l. d.: *Lutherani docent, non modo ante, verum etiam post ordinationem licere uxorem ducere*, id quod cum sacris literis et primitivae ecclesiae historia convenire suo loco demonstrabitur.

XI. 319. 4. *Non expedire relinquere omnia et dare pauperibus et ad religionem relictis omnibus properare.* Idem docet Lutherus in lib. de votis monast. Respondemus: temerariam facultatum abjectionem sine speciali vocatione et extra casum necessitatis nusquam praecepit Christus, sed ἀτάξιαν, contemptum terrenorum, paupertatem spiritus et interioris cordis aversionem a facultatibus omnibus suis fidelibus commendavit, nec in illa, sed in hac evangelica perfectio consistit. Monachi Pontificii ita deserunt omnia, ut omnibus abunde affluant. Bellarminus ipse lib. 4. de pontif. Rom. c. 11. §. De secunda, agnoscit, Nicolaum IV. et Johannem XXII. non convenire in quaestione illa, an paupertas, quae omne dominium a se removet, solo relicto usu sit sancta et meritoria, cum Nicolaus id affirmet c. Exiit de verb. signif. in 6. Johannes vero neget c. ad conditorum canonum extra de verb. signif.

14. Pelagianorum haeresis. 220. XIV. Pelagiani docebant, 1. non esse in hominibus peccatum originis et praecipue in filiis fidelium; ita refert Augustinus lib. 6. contra Julian. c. 2. et 3. lib. 4. ad Bonifac. c. 2. et 4. 2. per quodlibet peccatum quamvis levissimum amitti justitiam ac proinde omne peccatum esse mortale; ita refert Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos. Primum horum docent Cinglius, Bucerus, Calvinus; errorem alterum docent omnes sectarii. Respondemus: 1. art. 2. Augustanae confessionis liberat nos a mendaci accusatione Pelagianismi. Docent (ecclesiae nostrae), quod post lapsus omnes homines secundum naturam propagati nascantur cum peccato, hoc est sine metu Dei, sine fiducia erga Deum et cum concupiscentia, quodque hic morbus seu vitium originis vere sit peccatum damnans et afferens nunc quoque aeternam mortem his, qui non renascuntur per baptismum et Spiritum sanctum. Damnant Pelagianos et alios, qui vitium originis negant esse peccatum. Hunc articulum Carolus caesar et principes approbarunt, nisi quod in modo loquendi aliquid desiderarunt; Hoffmeisterus et Cassander simpliciter illum approbant. idem facit Vega Tridentini concilii assessor et interpres lib. 2. de concil. Trident. c. 6. 2. Gregorius de Valent. de peccat. origin. c. 8. ac tom. 2. disp. 6. qu. 11. punct. 1. nos accusat, quod peccatum originis nimis exaggeremus Protestantes (inquit) adeo non negaverunt peccatum originale, ut etiam prodigiosis loquendi modis illud exagitent, etiam in renatis manere dicunt, quamdiu hanc vitam degunt. Qua igitur veritatis specie tribui potest Protestantibus, quod negent originis peccatum? De Calvinianorum opinione,

a qua alienissimi sumus, alibi dictum fuit latius. 3. Pontificios multis modis peccatum originis enuare et Pelagianismo affines esse ostendimus tract. de pecc. originis §. 57. et seqq. 4. Nequam cum Pelagianis dicimus, omnia peccata actu mortalia, sed in renatis distinguimus peccata infirmitatis et vitiosos affectus, a peccatis conscientiam, et haec sola, non autem illa dicta actu esse mortalia. Quamvis enim sua natura omnia peccata, etiam levissima, sint mortalia, tamen penitentibus, in Christum credentibus, sub umbrâ gratiae degentibus et carnis concupiscentiis resistuntibus peccata infirmitatis non imputantur et ratione desinunt esse actu mortalia, quae doctum tantum abest, ut sit Pelagiana, ut potius a catholicis quibusdam scriptoribus propugnatur. Vase in Thomam tom. 1. disput. 142. num. 7: *Ex doctrinâ catholicis nonnulli graves etiam et pii tunc son, Almainus, Rossensis dicunt, omnia peccata esse mortalia esse et sola misericordia ad aeternum poenam non imputari.* Idem docet Michael B. 5. Pelagii opinio fuit, nullum peccatum ne levissimum quidem cum justitia et gratia consistere peccatum nos distinguimus inter justitiam imputatam et haerentem, inter justitiam fidei et operum, quod peccatum etiam levissimum inhaerentem et operum justitiam corrumpit, quominus in Dei judicio consistere possit, sed fidei justitiam cum peccatis Dei gratiam venialibus in renatis consistere pos-

221. XV. Nestoriani docuerunt, in Christo esse personas et duas naturas. Ita Theodoretus de haeret. fab. iidem omnes veteres contemnebant quod egregie praestat Lutherus, Calvinus et alii omnes. Errorem autem praecipuum Nestorii hoc tempore Beza, qui duas hypostaticas unitas in Christo ponit. Respondemus: 1. mirum, quod Bezae (** Nestorii tamen errorem refellunt Calvinus lib. 2. instit. c. 14. art. 4. Beza in conf. art. 22. Christo c. 22.)** Nestorianismum hoc loco tractat Bellarminus, cum alibi omnes Lutheranos in Nestorianismum illius haereseos rapiat. lib. 3. de Christo Lutherani duo docent, ex quibus sequitur, ut Nestorianismum esse Eutychianos, vel Nestorianos, vel monstrum utraque haeresi compositum. Si enim volunt, ut unita divina carni Christi conjungi essentialiter, sunt Eutychiani; si accidentaliter, sunt Nestoriani. Sed datur tertium, videlicet communicatio personarum qua de re alibi plura. In praefat. de Christo Lutherus favet Nestorio, ubi vocat Christum naturam omnipotentem et docet divinitatem posse communicari. Sed hanc calumniam alibi abstersimus. 2. Jam Nestorianorum haeresi fomenta subministrare, propositiones personales vitiose resolvunt et communicationem divinarum attributorum carni communicatam, uti etiam officium mediatoris secundum naturam Christum competere, praefat. negant, suo loco demonstrabimus. Laur. Vallae de donat. Const. de papa Coelestino expone memorat, quod Nestorii haeresi infectus fu-

Veteres nequaquam contemnimus, sed eos ut patres habemus. Si quid proponunt voci coelestis consensum, illud fidei obsequio acceptamus, si aliquid proponunt, vocem coelestis praefereamus. Habemus eos ut lumina, non ut vias; ut fidei testes ac indices, non ut iudices. Duræus in c. 2. Genes. pag. 27: *Labores patrum parari decet, fuerunt magni viri, sed tamen homines, qui lapsi sunt et potuerunt labi, ne effra- gentur, sicut monachi, qui sic adorant omnia eo- rum, quasi non potuerint peccare etc.* Certum est, apostolorum vocationem et patrum magnum discrimen, cur igitur scripta patrum aestimare apostolorum scriptis paria? 4. Si Pontificii haberi contemptores patrum, quando scripta subijciunt iudicio Romani pontificis, multo magis pro contemptoribus patrum haberi debemus. Sed interpretationes et dogmata eorum subijci Spiritui sancto in Scripturis et per Scripturas senti. Sed verum prius. Duræus in confut. Witack. rat. 5: *Patres non censentur patres, sed magistri aliquid, quod ab ecclesia (hoc est a fide), ut docet analysis superius proposita) non sentiunt, vel scribunt, vel docent.* Bellarminus de concil. c. 12: *Pontificum decreta dicuntur sacrae, ut distinguantur a profanis, et non ut distinguantur a scriptis sacris patrum, non sunt regulæ, nec habent auctoritatem iudicandi.* Stapletonus lib. 10. princip. c. 11. redam esse dicit episcoporum et doctorum interpretationem adhibitis his conditionibus, si modo in unitate catholica permanserint, si auctoritati pontificis se quiete placideque subiiciant etc. Ergo posterius quoque admitten-

XVI. Eodem tempore fuerunt aliqui, nescio nam ipsi Nestoriani essent, qui docuerunt, in eucharistia non manere corpus Christi, si asservatur alterum diem, quos Cyrillus in epistola ad Nestorium insanire dicit. Hunc errorem defendunt Melanthon, Calvinus. Respondemus: de eucharistia egimus latissime tract. de e. 17. §. 290. et seqq. Nec Christus nec corpus asservarunt vel asservari jusserunt, multo magis in theatra pompa circumgestarunt consecrationem, sed manducandum exhibuerunt communibus. Origenes in c. 7. Levit. hom. 5: *Nam dominus panem, quem discipulis dabat et dicebat accipite et manducate, non distulit nec servavit in crastinum.* Gabr. Biel lect. 26. in can. verba Paschasii: *Christus volens, discipulos fructus huius sacramenti participes fieri, postquam corpus suum consecravit, non sistebat in conspectu, nec dedit discipulis, ut ipsum honorifice venerent, sed dedit in usum dicens: accipite, manducate; et quia per usum manducatio transit in usum, dedit eis, quoties vellent, consecrandi corpus.* Georg. Cassander in consult. recitat Humberti episcopi Sylvae Candidae: *Legimus, eucharistiam non imperfectam, sed perfectam commu-*

morationem suis discipulis tradidisse pane benedicto et mox fracto atque distributo, non enim benedixit tantum et reservavit in crastinum, nec fregit tantum et reposuit, sed fractum statim distribuit. Unde Alexander Martyr et Papa Quintus ab apostolo Petro passionem Domini inserens canonis missae ait: *Hoc quotiescunque feceritis, hoc est benedixeritis, fregeritis et distribueritis, in mei memoriam facietis, quia quodlibet horum trium fiat, scilicet aut benedictio sine fractione et distributione, aut fractio sine benedictione et distributione perfectam memoriam Christi non repraesentat, sicut distributio nulla sine benedictione et fractione.* Erasmus in tract. de amicab. eccles. concord.: *Tempore veteris ecclesiae populus non cursitabat ad videndum id, quod sacerdos ostendit, sed prostratis humi corporibus, animis in coelum erectis gratias agebant Christo redemptori, qui nos sua morte redemit.* Sequamur igitur Christi ordinationem et institutionem, qui cum benedictione et distributione manducationem eucharistici panis immediate conjunxit, et exspirabit disputatio de permanentia corporis Christi in eucharistia, si asservetur in aliquot dies. Notandum vero, ἑξῆς illud Bellarminianum de renovato a nobis errore Nestoriano non convenire cum verbis Jesuitae Suarez, qui tom. 4. disp. 46. q. 75. art. 1. sect. 8. Protestantibus primam erroris illius originem tribuit. *Alia (inquit) haeresis est horum temporum docens, eucharistiam neque servandam esse in altari, neque circumgestandam, neque adorandam, huius auctor dicitur esse Bucerus, ut Royardus, Hosius, Castro, Cochlaeus, Sanderus affirmant.*

223. XVII. Eutychiani docuerunt, unam esse in Christo naturam, referente Theodoro lib. 4. de hueret. fab. Eandem hoc tempore instaurarunt Suencfeldius, Brentius et Smidelinus ubiquitatis patroni. Respondemus: 1. loquatur pro nobis Augustana confess. art. 3: *Docent (ecclesiae nostrae), quod verbum hoc est Filius Dei, assumerit humanam naturam in utero B. Mariae virginis, ut sint duae naturae, divina et humana, in unitate personae inseparabiliter conjunctae etc.* 2. Cum Suencfeldio igitur, qui post adscensionem Christi humanam naturam conversam esse in divinam docuit, nihil nobis nostrisve ecclesiis est commercii. 3. Communicatio divinatorum idiomatum facta humanae naturae Christi in persona τοῦ λόγου non tollit naturarum distinctionem, ut suo loco plenius demonstratur. In concilio Ephesino caro Christi dicitur vivifica, jam vero vis vivificandi est proprietas divinae naturae, quae siue ulla Eutychianae confusionis suspicione de carne Christi praedicatur personaliter. 4. Agnoscit hoc quodammodo Gregorius de Valent. lib. 1. contra Ubiquit. c. 2: *Dicunt Lutherani, realem illam communicationem divinarum proprietatum cum humanitate assumpta, nequaquam esse essentialem, hoc est non ita illam de humanitate affirmari, quomodo affirmatur de divinitate, quasi humanitas per suam essentiam dicatur*

17. Euty-
chiano-
rum hae-
resis.

esse illa, nec communicatio est physica aut subjectiva, quasi in ipsa humanitate insint tanquam in subjecto, sed esse cujusdam modi singularis et arcani, quem hypostaticum seu personalem vocant, atque ita videri volunt non tollere naturarum distinctionem, quoniam inquit humanitas physice et sua natura manet circumscripta, at propter hypostaticam unionem divina illi competunt. Sed Eutyches dicebat, tantum esse in Christo unam naturam

- xi. 352. ex duabus conflata eamque nunc esse tantum divinam; quomodo igitur sententia nostra Eutyche haeresin ex orco revocat? 5. Tam *polutionis* quam *omnipraesentia* proprietati corporis repugnare videntur, si posthabita verbi luce rationis tenebras sectari velimus. Thomas in supplem. q. 73. art. 3: *Si potest corpus Christi esse in duobus locis simul, tum etiam in pluribus, atque adeo ubique.* Proinde si *omnipraesentia*, hoc est omnipotens Christi secundum utramque naturam in coelo ac terra praesentis domini, repugnat humanae naturae eamque penitus abolet, consequens fuerit, etiam *polutionis*, hoc est praesentiam corporis Christi in coena diversis locis celebrata, quam Pontificii agnoscunt, humanae naturae repugnare eamque penitus abolere. 6. Quidam ex ipsis Scholasticis et Pontificiis sine ulla Eutycheismi haeresi disputarunt, *corpus naturale esse posse in pluribus locis etiam localiter et circumscriptive*, quem tamen praesentiae modum corpori Christi haudquaquam tribuimus, quando illud omnipraesens esse sano sensu dicimus. Scotus 4. sent. dist. 11. qu. 2. movet quaestionem: *Utrum idem corpus possit localiter esse simul in diversis locis?* Hic, inquit, tenetur a multis conclusio negativa, sed diversi diversimode probant, et post recitata aliquot doctorum et sua quoque argumenta subjicit: *Contra istam opinionem (negativam) hoc sufficit in genere, quod quodlibet tenendum est esse Deo possibile, quod nec est ex terminis manifestum impossibile, nec ex eo impossibilitas vel contradictio evidenter concluditur.* Postea subjungit refutationem argumentorum prius allatorum et addit: *Concedo simpliciter possibile Deo, idem corpus localiter simul esse in diversis locis.* Biel 4. sent. dist. 11: *Non solum in diversis locis potest esse corpus Christi definitive et sacramentaliter, sed etiam et ipsum et aliud corpus quodlibet esse potest per divinam potentiam in pluribus locis circumscriptive.* Hugo lib. 2. de sacram. part. 8. c. 12: *Quomodo corpus unum eodem tempore in pluribus locis esse potest? hic est et ibi est et totum ubique est; noli mirari, qui locum fecit, corpus fecit et locum in corpore et corpus in loco, et qui ut unum corpus in uno loco esset fecit, sicut voluit fecit, et si voluisset, aliter facere potuisset.* Franc. Mayronis 4. sent. dist. 11. qu. 3: *Utrum Deus potest facere, quod idem corpus sit ubique? Dico quod sic, quia quodcumque est aliquid determinatum ad unum, si sit indeterminatum ad plura ejusdem rationis, eadem ratione ad quaecumque se extendit. Cum igitur unum corpus non determinat sibi unum locum numero, sequi-*

tur, quod omnia poterit occupare divina virtus. hoc difficile est, si potest esse in locis infinitis, quod sic, sed contra, quia esset infinitum? L. quod non sequitur, tum quia hoc fit divina virtus quia ratio localis est ratio extrinseca. Paul. Kemerius Pontificius in suis propositionibus describit, *facillimum esse multis et firmis rationibus probare, Christum esse ubique suo corpore.* deducit ex assumptione Christi in gloriam Dei, et divisibili unitate personae et ex omnipotentiae communicatione. Idem statuunt Johan. Ertlius et sparus Francus etc. Cur igitur Eutycheismi accusant propterea, quod Christum ut Deum hominem nobis praesentem esse statuimus, cum suis scriptoribus fundamenta illius assertionis offendiculo legant?

224. XVIII. *Xenaias Persa primus palam ruit, Christi et sanctorum imagines non esse adorandas, testis Nicephorus lib. 16. c. 27. statuit Calvinus lib. 1. instit. c. 11. ubi etiam non vult, ullo modo erigi signum crucis, ac § dicit, primis quingentis annis nullas fuisse imagines in templis Christianorum, quod est insigne incivium.* Respondemus: 1. in controversia de imaginibus amplectimur decretum concilii Francofurti quod nervosa brevitate complectitur Carolus Magnus lib. 4. adv. synod. Graec. c. 9: *Imagines non habentur, derogant; nil si habentur, praeterquam tamen abdicatae quandam incautam levi afferant, adoratae vero culpam inurant.* Cum in concilio Constantinopolitano sub Copronymum esset, *imagines non solum non adorandae sed ne quidem habendas;* in concilio vero Nicaeno sub Constantino et Irene ex adverso esset constitutum, *imagines non solum habendas, sed etiam adorandas esse;* Carolus Magnus rex Francorum, Adrianus pontifex acta Nicaenae synodi approbata transmissit, videns, ex utraque parte errari, occasione a Felice Urgelitano episcopo, qui *statum secundum humanam naturam esse adoptionem Dei filium dixerat*, convocatis episcopis, sacerdotibus, abbatibus et monachis ex omnibus suis provinciis Gallia, Italia et Germania anno Christi concilium Francofurti ad Moenum instituit, in patres media via ingressi cum concilio Nicaeno contra Constantinopolitanum statuerunt, *imagines non habere fas esse, et contra cum concilio Constantinopolitano adversus Nicaenum II. statuerunt, imagines non esse adorandas, testibus Adone in anno 795. abbate Urspergensi anno 793. Hinc Remensi in lib. contra episc. Jandunens. cap. Aventino in annal. Bojorum lib. 4. Reginone in chron. Eginhardo in vita Caroli Magni c. 69.* 2. Nec potest haec moderatio synodi Francofurtensis improbari a Pontificiis, cum Gregorius episcopus Romanus lib. 9. epist. 9. moneat Serenum episcopum, *ut populum condocet faciat, imagines non haberi, non autem adorare licitum esse, quam stolum Gregorii Carolus in scripto suo lib. 2. recenset, cujus capitis hoc est argumentum:*

quae a Gregorio Romanae urbis antistite et adiri prohibentur et frangi. Vid. c. Perlatum. de 1 de consecrat. 3. Calvinus non dicit simpliciter, nullas fuisse olim imagines in templis Christianorum, sed communiter ac passim eas in quibus templis fuisse negat, quae in parte ὁμοψύχως habet quosdam ex Pontificiis. Erasmus in catech. 6. pag. 207: *Usque ad aetatem Hieronymi erant probatae religionis viri, qui in templis illam ferebant imaginem nec pictam, nec sculptam, nec testam, ac ne Christi quidem, ut opinor, Anthropomorphitas, paulatim autem imaginis usus irrepsit in templa.* Georg. Cassander in lib. ad imp.: *Ad imagines sanctorum quod certum est, initio praedicati evangelii aliquo tempore inter Christianos, praesertim in Graecis, imaginum usum non fuisse, ut ex Clemente Arabio patet. Quantum autem veteres initio ab omni veneratione imaginum abhorruerunt, declarat unus Origenes adv. Celsum, ubi ait: impossibile, ut qui Deum novit, fiat supplex statuis. Idem adducit canonem concilii Elibertini anno celebrati, picturas in ecclesia esse non debere, nec colitur, in parietibus pingatur. Huc referendum quod Aelius Lampridius in vita Alex. Severi de prima Christianorum templa omnibus sinu curuisse.*

XIX. Lampetiani docuerunt, monasteria de se libera, hoc est sine votis perpetuis, Dantes lib. de centum haeresib. Idem hoc tempore Lutherus lib. de votis monast. Respondemus: de monasteriis statuendum, alibi exponitur. Monastica ea quidem forma et fine, quo in hodie fiunt, dicimus esse ἐντελεσθησάμεν nunc in verbo Dei praescriptam, repugnare libertati humanae, derogare Christi merito, obscurare opera divina mandata, illaqueare conscientias, esse simulationis, hypocriseos et idololatriae plenissima. Quidem homines illis ad perpetuam virginitatem et obedientiam juxta certam quantam regulam vivendi temere sese obligant sub cultus et meriti, remissionis peccatorum et coram Deo, imo etiam cum persuasionem, hanc perfectionis statum, in quo viventes non solum, sed et aliis per opera supererogationis Dei ac vitam aeternam promereri possint. Lampetiani, vel ut alii legunt Lamperiani, omnia vota simpliciter repudiabant dicentes, illa hominis non prodesse, quia videantur necessitatem et coactionem inferre, teste Alphonso Castro lib. adv. haeres. tit. Vota. Sed nos contra, vota de quibusdam rebus fieri posse. Si quos fines referantur et sint ex numero τῶν, ejus rei testimonium nobis dat Bellarminus lib. 2. de monach. c. 15. 3. Vota monastica Scripturae suffragio agnoscit Cajetanus in Matth. 19: *Attende prudens lector, quod votum a Jesu praescribitur volenti vitae perfectionem assequi, quia non in vinculis votorum, sed in rebus consistit perfectionis assecutio.* Erasmus

in praefat. ench. mil. Christ. pag. 31: *Non admodum desiderabimus in eo tria illa vota ab hominibus reperta, qui primum illud et unicum votum, quod in baptismo non homini, sed Christo nuncupavimus, sincere puriterque servaverit.* 4. Quid quod ipse papa saepius relaxat vota monastica, ut plurimis exemplis demonstrari potest, re ipsa igitur testatur, posse incidere justam causam dissolvendi vota. 5. Monasteria olim fuisse libera sine vinculis votorum testis est Polyd. Virgilius lib. 7. de rer. invent. c. 1: *Vestitum honestum pro suo jure quisque (monachus) sumebat. Item nullum votorum vinculum, ita ut integrum unicuique foret manere aut proficisci, quo terrarum vellet, vel si quem ejusmodi sui instituti poenituisse, etiam potestas esset ad pristinam redeundi vitam, non absque tamen inconstantiae nota. Quodsi deinceps per novas hominum leges inviolatum permanere licuisset, longe sanctissimos omni tempore monachos habuissemus, quando improbi haud diu monachi fuissent.* Hospinianus lib. 3. de monach. cap. 10. fol. 61. ex Vadiano in epit. trium terrae partium fol. 187: *In hoc vitae genere voluntate non necessitate persistebant, mutare licebat propositum, quoties ratio exigeret.*

226. XX. Quidam negabant, eucharistiam vere esse carnem Christi, et tantum esse volebant figuram seu imaginem corporis Christi. Ita refertur in VII. synodo act. 6. tom. 3. et longe antea ex Ignatio idem refert Theodoretus in dialogo, qui dicitur impatibilis. Hanc haeresin docent hoc tempore Cinglius et Calvinus etc. Respondemus: sententia ecclesiarum nostrarum in Augustana confessione disertis verbis exposita est art. 10: *De coena Domini docent ecclesiae nostrae, quod corpus et sanguis Christi vere adsint ac distribuantur vescentibus in coena Domini, et improbant secus docentes.* Apologia confess.: *Confitemur nos sentire, quod in coena Domini vere et substantialiter adsint corpus et sanguis Christi et vere exhibeantur cum illis rebus, quae videntur, pane et vino, his qui sacramentum accipiunt.*

Atque hae sunt viginti illae haereses vel potius calumniae, quibus nostras ecclesias onerare voluit Bellarminus; restat ut antiquas haereses, quae in papatum confluerunt, enumeremus, modo etiam enumerari possint, vere enim scripsit Danaeus in comment. August. de haeres. c. 95: *Papismus tandem exortus est, qui superiores omnes haereses partim ut alveus recepit, partim ut mare absorpsit, alieno quidem nomine, sed tamen earum dogmate retento et confirmato.* Quare ad Pontificios merito accommodari posset, quod de Ebionaeis scripsit Epiphanius haeres. 30: *Quemadmodum si quis copulasset sibi ornamentum ex diversis lapillis pretiosis et vestem variegatam et splendide se exornasset; sic hi universum quicquid horrendum est ac perniciosum et abominabile informeque et incredibile ac odio plenum, id a singulis sectis acceperunt et se ipsos in eos efformarunt.* Id ipsum

20. Haereticis sacramentaria.

XI. 355.

ante ducentos annos agnovit Franc. Petrarcha, qui epist. 20. papae curiam appellat matrem omnium idololatriarum et scortationum, nec non *asylum haeresium et errorum*. Et in rhythmis Italicis Romam vocat *scholam errorum et templum haereseos*. Antequam vero enumeremus haereses post Christum natum exortas, quas papatus in suum recepit gremium, ostendemus prius, quae dogmata quosve ritus ab ethnicis et Judaeis fuerint mutuati.

Ritus
gentilium
in eccle-
siam Ro-
manam
recepti.

227. ** Quomodo Pontificii in quibusdam doctrinae capitibus consentiant cum gentilibus, late ostendit D. Hoë lib. 3. comment. in Apocal. cap. 11. pag. 419. et seqq. ** Ab ethnicis quosdam ritus in ecclesiam Romanam receptos esse fatentur ipsi Pontificii, ** testis est Beatus Rhenanus, *veteres ecclesias aliquandiu ethnicorum ceremonias tulisse. Nec dubium est, omnia deorum templa a Christianis occupata sanctis consecrata esse. In reformatione templorum nihil magis laboratum, quam ut sublatis deorum idolis et nominibus suorum divorum nomina certa lege colenda commendarent. Hinc illud pantheon vetustum Marci Agrippae opus divis omnibus Phocae imperatoris permissu sacratum. Festorum observatio ab ethnicis maxime videtur originem traxisse. Nam inter Hebraeos nulla erant divorum et mortuorum festa, sed apud gentes Jovis Diipolia, Saturni Saturnalia, Mercurii Mercurialia, Bacchi Dionysia, Herculis Nemea, Minervae Panathenaea, Laurentiae Laurentalia, Cereris Cerealia, Junonis Herea. Haec festorum dierum instituta imitati sunt Romani. Festis diebus templa exornare lauro, hederu aliisque festis frondibus vestire, coronas et flores spargere ethnicorum fuit. Nam haec omnia ipsi, ut Polydorus ait, idolorum cultores antea servabant. Idem Martinus primus Romanorum pontifex et testatur et vetat. Loca etiam, in quibus singulari quodam cultu divos suos afficiunt, suam ab ethnicis habent originem, a quibus in Parnasso, Soracte, Papho, Guido, in montibus, lucis, sylvis et insulis varii colebantur divi. Ritus cereas offerendi imagines ab iisdem ethnicis proficiscitur. Sacrificia pro mortuis novendialia nonne ethnicorum sunt? lustrare agros et versus orientem orare nonne eorundem. Quod vero gentiliu deorum templa ad solem orientem spectarent, testis Plutarchus in Numa. Etiam triviales deos ad trivialis sacris gentium attributu, in quibus oves caedebantur et sarta appendebantur, erigunt nostri Romanenses. Consuetudo quoque est, ut peractis sacris sacerdos illa verba pronuntiet, *Ite, missa est*. Ab ethnicis id emanasse vel ipse aureus asinus testis apud Appulejum. Unde tot et tam infinitae arae? nempe solidissime testantur, multas ethnicae religionis reliquias in Christianorum templis haerescere. Ordines monachorum unde? a Nazaraeis Hebraeorum? cur non potius fatemur, sodales Augustales, Mercuriales, Talios, Hadrianales, Aelianos, Antoninos, fratres Arvales et alios religiosorum ordines Romanis monachatum creandi occasionem attulisse? Monachas sane pontifex Romanus exem-*

plo Vestalium virginum in suam ecclesiam introxit etc. Imagines et idola, quibus Romani templa exornant, nonne ab ethnicis profecta? Depingit egregie Jeremias illam Babyloniam idololatriam et qui honor, qui cultus eorum in fuerit praestitus, quam convenientissime oratio ad Romanorum idola accommodari potest, *tu Romanis quam a Babylonis videtis*, Baruch. Ad capita religionum venio, quorum mirabilis posteriores et veteres Romanos consensus. Pape nomen, auctoritas, imperium apud Christianos dem, quae olim pontificum apud veteres Romanos. Creavit Numa ex patribus pontificem maximum et religionibus deorum immortalium et suae reipublicae praesesset. Erant enim pontifices cuncti iudices ac arbitri rerum aequae divinarum humanarum. Eandem auctoritatem nostri pontifices usurpant. ** Polyd. Virgilius lib. 4. de rer. in Sylva quaedam gentiliu ceremoniarum agrum mini occupavit. Rhenanus in lib. 5. Tertio contra Marcionem: Equidem quod negari non potest, ceremoniae ardentium cereorum, quos hodie Christiani eo die, qui purificatae Mariae dicatur ex more circumferimus, a Februalibus Romanis sacris originem sumere, pertinaci paganismo tione subventum est, quem rei in totum aut potius irritasset. Jacobus de Vorag. serm. 6. sanctis: Festum illud in honorem matris lae transtulerunt, ut in ejus honorem deferamus lucem quae nobis genuit verum lumen, ut jam non in honorem Proserpinae sponsae dei infernalis ad honorem sponsae Dei coelestis etc. Agrippa de vanit scient. c. 56: Bona paganarum moniarum teste Eusebio ab ethnicis in nostram religionem migravit. ** Piscius Photinianus salix hic est in resp. ad 6. rat. Campiani et seqq. ** Id vero non de ceremoniis solum ritibus, sed etiam dogmatibus quibusdam verum potest, quod scilicet vel originem vel confirmat illorum ex gentilibus mutantur. Scotus 3. dist. 24. q. 1. scribit, *theologos* (Scholasticos) philosophiam cum theologia maximo cum fructu miscuisse. Quod miscuerint, facile agnoscimus quod maximo cum fructu miscuerint, deprehen- nondum potuimus, siquidem haec *μυζογυλισμὸς* varias corruptelas simplicitati doctrinae celestis intulit. Ethica speculatio de justitiae et virtutum habitibus in cathedram theologiae evecta imputatam fidei justitiam sustulit et hanc aalem infusam atque actualem operum justitiae loco substituit, inde Jesuitae in cens. Colon. p. ex Aristotele lib. 2. topicor. c. 1. probant, *hanc non fide, sed bonis operibus coram Deo justitiam provocantque ad judicium omnium philosophorum sive Arabes sint, sive Graeci, sive Latini, quod concedunt, ut justus dicatur, nisi qui justitiam tuali est praeditus*. Concupiscentiam pravam numero peccatorum exemerunt propter regulam: *Involuntariae actiones non habent cul- peccati*. Libertas arbitrii stabilita fuit ex eo.

Idcirco nec poenae nec praemio locum esse statuit, nisi illa praecesserit; et quod ratio secundum naturam semper deprecetur ad optima, quod fundamentum urget Cochlaeus in art. 18. conf. Transsubstantiationis dogma unice nititur principio illo logico, quod duae res disparatae non possunt de se invicem affirmate praedicari, nisi essentialis intercedat. Communionem sub specie suffulciunt axioma physico, quod corruptionem non sit sine sanguine. Primatus ac monarchia papae nititur discursu politico, quod optima regimen sit monarchicum. Invocatio sancto-introducta est ex speculatione politica, quod regem non patent aditus nisi per proceres aulicos. Inviolabilitas implendae legis nititur regula politico-moralis. In iohannis rationibus ratio de divinis ritibus. Idcirco originale per nudam privationem definiunt, Metaphysicus docet, omne ens positivum esse. ** Scotus 3. sent. dist. 24. q. 1. scribit maximum fructu doctores philosophiam cum theologia coniungere. Quidam monachus Tubingae eliminatis scriptis evangelicis earum loco pro suggestu ethicam gentilibus populo tradidit. Apol. Aug. confess. in iustif. Vitus Winsheimius orat. fun. Wit. 1560. p. habita, coll. mens. Luth. p. 482. ** Ignis aeternus in Gorg. Platonis et lib. 6. Aeneid. Idcirco habet propriam suam sedem. Canonizationem aemulatur ἀνοθέωσις gentilium. Ordines sacerdotum imitatione gentilium distinctos esse testatur Pontificium c. decretis dist. 21 ubi postdictum esset, alios esse simpliciter sacerdotes, archipresbyteros, alios chorepiscopos, alios episcopos, alios archiepiscopos, alios primates, alios cardines, alios summos pontifices, tandem subditur: Horum discretio a gentilibus maxime imitata est, qui suos flamines, alios simpliciter sacerdotes, alios archiflamines, alios protosflamines constituebant. Ut autem principia quorundam dogmatum, ita quoque originem quorundam rituum ab ethnicis mutuarentur Papicolae. ** Campanas baptizatos vel ut Bellarminus lib. 4. de Rom. pont. c. 12. narrat, solenniter consecrant, ut sonitu suo eos fugare possint. Haec opinio de vi tinnituum ab ethnicis originem duxit. Ovidius lib. 5. aeris tinnitu inferorum umbras in Lemuralibus ab anu expelli dicit. Alexander Aphrod. in suis problematib. ait, aeris sonitus spiritus depelli, eamque ob rem in lunae nocte cera moveri fuisse in more positum, quod etiam Livius, Ovidius et Luc. teste Caelio lib. 15. c. 10. scriptum reliquere. Et pervetus Scholiastes annotavit, olim si quis e vita discessisset, campanas fuisse pulsas, quod is sonus datur esse χαδραὸς καὶ ἀντλαστὸς τῶν ψυχῶν, accipere spectra et daemonum ludibria. Idcirco in libro, quem Diis inscripsit, refert, Proserpinam, id est Proserpinae sacerdotem, tinnitum tonante coelo Athenis pulsare consuevisse. Idcirco de dogmatibus et ritibus Pontificiis ex gentilismo David in scripto Germ. D. Agricolae Franc. Burch.

Auton. opposito et in lib. Contr. Nucer. apud Wolf. t. 1. p. 954. ** Eusebius l. 7. hist. eccl. c. 28. ἰδρυμένη αὐτῇ εἰκότι εἰκόνες Πέτρου καὶ Παύλου εἶναι ῥηθέντας καὶ εὐλαβούμενους, id quod similitudo cultus ethnici et papistici clarissime comprobatur. Ethnici coluerunt deos suos auro, argento, ebore, gemmis etc. Lactantius lib. 2. instit. c. 2. Idem fieri a Papistis testatur viva praxis. Ethnici singularem numinis praesentiam simulacris affingebant. Arnobius lib. 1. contra gent.: Tanquam inesset vis praesens, adulabar, affubar et sacrificia poscebam. Idem fit a Pontificiis, quod ex eo apparet, quia una imago Christi, Mariae etc. magis frequentatur quam alia et quia longinquas interdum peregrinationes suscipiunt ad imaginem aliquam, cum domi sint longe elegantiores, quod ideo fieri dicit Gregorius de Valent. disp. 6. de idol. qu. 11. punct. 6. quod certa experientia compertum, singulariter quibusdam in locis, quasdamque imagines venerantibus solitum esse Deum praecleara imperitari beneficia, unde Polyd. Virg. lib. 6. de rer. invent. c. 13: Bene multi, inquit, rudiores stupidioresque saxaeas vel ligneas, marmoreas, aeneas seu in parietibus pictas variisque coloribus litas imagines colunt non ut figuras, sed perinde quasi ipsae sensum aliquem habeant et iis magis fidunt quam Christo, vel aliis diis, quibus dicatae sunt. Ethnici coram idolis thus incendebant, Arnob. lib. 7. contra gent. libamina et thymiamata illis offerebant, Socrat. lib. 2. hist. eccles. c. 4. lampades et cereos illis accendebant, Baruch 6, v. 18. Lact. lib. 6. instit. v. 62. Eusebius lib. 2. de vita Const. Hieron. in c. 26. Esai. honorabant suas statuas coronis et sertis, Baruch 6, v. 9. Actor. 14, v. 13. Arnob. lib. 7. vestimentis illas induebant, Baruch 6, v. 12. circumgestabant Esa. 46, v. 7. Amos 5, v. 26. Baruch 6, v. 3. Clem. in paraenet. ad gent. in loco sublimi constituebant, August. epist. 49. altaria illis erigebant, Arnob. lib. 7. adv. gent. adorabant simulacra prostrati in terram, Esa. 44, v. 17. Arnob. lib. 6. alloquebantur ea, Jerem. 2, v. 27. Sap. 13, v. 17. vovebant illis, Baruch. 6, v. 34. August. epist. 45. Valer. Max. lib. 1. memor. c. 1. ferias illis instituebant, Exod. 32, v. 5. 2. Maccab. 6, v. 7. Theodor. lib. 8. de martyrib. Arnob. lib. 7. in quibus epulabantur, Exod. 32, v. 6. Jud. 16, v. 23. Amos 2, v. 8. Haec omnia fieri a Pontificiis publica praxis testatur. Ethnici non ab omnibus omnia, sed a certis diis apud peculiare statuas certas res petebant, teste Tatiano contra Graecos et Arnobio lib. 2. contra gentes; ita quoque Pontificii alia beneficia ab aliis atque aliis sanctis expectant, Apollonia mederi fingitur dolori dentium, Otilia ophthalmiae etc. qui ergo dentium dolore laborat, non apud imaginem Otiliae, sed Apolloniae liberationem quaerit. Locum deorum gentilium occuparunt sancti Papistarum juxta versiculum,

Ut Martem Latii, sic nos te dive Georgi.

Apollinis loco substituerunt Sebastianum et Rochum, Martis et Bellonae Georgium, Junonis Annam,

Neptuni Nicolaum et Christophorum, Junonis Margaritam, Minervae Catharinam, Castoris Valentinum, Liberi Urbanum et Medardum etc. Theodor. de evang. verit. cognit. l. 8: *Pro Pandiis et Diasiis et Dionysiis, hoc est Jovis Liberique Patris solennitatibus, Petro, Paulo, Thomae, Sergio, Marcello, Leontio, Antonio, Mauritio aliisque sanctis martyribus solennitates populari epulo peraguntur.* Ethnici certis provinciis certos praeficiebant deos; sic et Pontificii praefecturas regionum, provinciarum et urbium inter sanctos suos distribuerunt. Petrus praecipue colitur Romae ut tutelaris urbis Deus, Marcus Venetiis, Ambrosius Mediolani, tres Reges et Ursula cum undecim millibus virginibus Coloniae, Vladislaus in Ungaria, Ludovicus in Gallia, Wenceslaus in Bohemia, Thomas in Anglia, Genoveva Parisiis, Udalricus Augustae, Stephanus Vienne etc. ut quod de Judaeis idololatriis olim conquestus est Deus, ad Pontificios merito accommodetur Jerem. 2, v. 28: *Pro numero civitatum tuarum sunt dii tui.* Ethnici coelibes sacerdotes idolis suis praeficiebant, Hieronymus lib. 2. adv. Jov. qui rasis incedebant capitibus, idem lib. 13. in Ezech. ita quoque coelibatus et rasura requiruntur in papisticis sacrificiis. Ethnici delubra sua adeuntes aqua lustrali sese adaspergebant, Justinus apol. 2. pro Christ. p. 74. Theodoretus lib. 3. hist. eccles. c. 15. Macrobius lib. 3. Saturnalium c. 1. Aventinus lib. 3. chron. Bavar. pag. 187. sic Pontificii aqua benedicta ad sanctificationem et purificationem ingressuri templa sese conspergunt. Exorcisationes ab ethnicis incantationibus originem acceperunt.

Sectae
philoso-
phorum
ad pa-
patum
aliquid
contule-
rent.

228. Quantum vero damni ac periculi subsit, si a gentili philosophia dogmatum principia mutuari velimus, testes sunt pii veteres. Irenaeus lib. 2. advers. haeres. c. 37. p. 135: *Haeretici cum gentilibus philosophis eadem dicentes ejusdem generis et spiritus sunt cum eis.* Tertullianus lib. adv. Hermog. p. 339. philosophos vocat haeticorum patriarchas. Idem de praescript. p. 97. dicit, *haeresees a philosophia subornari*, et lib. 5. adv. Marcion. p. 326. philosophiae regulis constare. ** Quin et Bellarminus lib. 4. de amiss. gratiae c. 11: *Ex errore Stoicorum natus est error Manichaei et Priscilliani, ex errore Platonis error Origenis, ex errore Aristotelis aut certe ex Aristotelis sententia non bene percepta error Apollinaris.* ** Quid ergo mirum, quod Scholastici philosophorum placita in scholam theologiam recipientes ex duobus per se bonis fecerunt unum pessimum, ex duobus integris unum corruptum. ** Erasmus in praefat. S. Hilarii: *Fidei symbolum in scriptis potius quam in animis esse coepit ac tot paene erant fides, quot homines; creverunt articuli, sed decrevit sinceritas, effertur contentio, refrizit caritas. Doctrina Christi, quae prius nesciebat λογισμῶν, coepit a philosophiae praesidiis pendere. Hic erat primus gradus ecclesiae ad deteriora prolabantis. Tandem res deducta est ad sophisticas contentiones, articulorum myriades proruperunt.* ** Fuerunt olim quatuor philoso-

phorum sectae, videlicet *Academica, Peripatetica, Stoica, Epicurea*, ex illis omnibus aliquid ad patum et dogmata papalia accessit. Academica i ducebat omnium rerum ἀνταρῆσται ac doc nihil omnino sciri. Ab hac modum disputand ceperunt Scholastici, cum enim de gravissimis gionis articulis disputarent nec haberent, ubi p fingerent, variis ratiocinationibus humano ingeni cogitatis velut fluctibus quibusdam modo in modo in illam partem jaectati pleraque reddid incerta, quae oportebat esse certissima, unde brosius Cathar. in scripto contra Dominicum a recte judicat, *Sententiariorum, quia sacram Se ram suae rationi et philosophiae postposueru recta via saepius aberrasse.* ** Auctor libri e Onus eccles.: *Pagani evangelicam normam de quaerunt, ideo diabolus instigat doctrinam Ch norum paganis auctoritatibus fulciri ac p piis fidei dogmata gentilium commisceri, ut la veritas evangelica per sophisticos dolos e medi fletur.* μίξοφιλοσοφοθεολογίαν in Scholasticis Canus lib. 8. loc. c. 1. lib. 9. c. 1. ** Ac I Vives in comm. lib. 18. Augustini de civ. Dei graviter scribit: *Theologi magno consensu a soli Deo competere ex nihilo aliquid creare, die tamen, an potentia haec creandi possit commu creaturae, de quo multa Thomas, cujus argu nititur infirmare Scotus, ut sua confirmet, quae factare conatur Occamus, ut sua figat, at ista q Petrus Aliacensis luxat, usque adeo vel ludunt seria, vel affectibus et factionibus suis coque correntem subvertire. Qui mores possunt eme qui sedari et tolli pravi affectus, quid fieri dic doctrina dissidiis agitata et tracta, versaque et deorsum pro libitu affectuum humanorum cussa machinis tam pertinaciter litigantium? dem querelam de corruptione theologiae per lasticorum disputationes repetit in comm. lib. civ. Dei c. 31. lib. 2. c. 13. lib. 11. c. 11. lib. 13. c. 1. lib. 18. c. 18. lib. 19. c. 12. li c. 16. lib. 21. c. 7. Trithemius quoque non t tur, ab eo tempore, quo Scholasticorum dispe nes vel potius dubitationes regnare coeperu cram theologia a philosophia seculari foede contaminari coepisse. Quin et Piggus aperte scit, articulum de justificatione primam illa ctrinae Christianae partem obscuratam magis illustratam esse a Scholasticis spinosis ip quaestionibus et definitionibus, referente Cher part. 1. exam. pag. 231. Ab Academica secta manavit etiam dogma Pontificium de perpetua tatione in negotio salutis. Ex Peripatetica A telis et sequacium ipsius philosophia plurima serunt Scholastici, quae disputationibus theob intruserunt, inde adeo cum in cathedris et p scholastica theologia adhuc regnaret, citius visses locum ex Aristotele quam ex sacro a De Stoicis scribit Epiphanius haeres. 5. quod: deitatem partiti sint in multas particulas esse in solem, lunam et sidera, in animam, aere*

de. Pari ratione Pontificii deitatem in multos minus Deos dispartiantur ac certorum beneficiorum rationes certarumque rerum procuraciones inter se distribuunt. Sic Christophoro commiserunt rationem repentinae mortis, Sebastiano et Rocho ignis, Antonio ignis sacri etc. De Stoicis etiam Augustinus lib. 19. de civ. Dei c. 4. tanquam in se sibi esse dixerint, seque a se ipsis facti putaverint, ac lib. de Epicureis et Stoicis reprehendit, quod vitam beatam per animi quietem acquiri putaverint. Ita quoque Pontificii virtutibus et operibus quemque suis summi participationem mereri. Cum Stoica anachoritis rationem habet monachorum ἀστογυία, cum Stoicorum ἀστροφύλαξι persuasio monachalis de statu rationis et operibus supererogationis etc. De iis notum, quod in voluptate summum bonum quaerant, providentiam divinam et animarum utilitatem negaverint. Sed multi pontifices et in ecclesia Romana vita et moribus se Epicureis testati sunt, unde Panormitanus dicit, pontifices ejusmodi vitam agere, ut verisimile sit, illos vel resurrectionem mortuorum vitam aeternam credere. **Gerson part. 3. de concord.: Commutavit ecclesia multos gentilium non eos penitus auferendo etc. Baronius annal. anno Christi 200. num. 5. postquam tales consuetudines in primis Christianis et Ethnicismo reliquas tempore Tertulliani saepe censura notatas, addit tamen, consulto introductum videri, ut quae erant gentilitiae rationis officia, eadem veri Dei cultu sanctificationis verae religionis cultum impenderentur. (Et visum fuit postea, non ab initio Ethnicorum de quorum haeresi Damascenus lib. de fide et Nicetas lib. 4. thesaur. orth. fid. haec, quod cum gentium instituta sequerentur, imitantes Christiani gentilium rituum et superstitiosos imitatores.) **

A Judaeis quosdam ritus ecclesiam Romanam esse non diffitentur quidam ex Pontificibus. Bellarminus lib. 3. de cult. sanct. c. 7. benedictam confert cum aqua probationis et expiationis Num. 19. Durandus in rationibus 1. c. 1. luminarium usum ex V. T. ar-
illuminatur ecclesia (inquit) *ex praeceptis*, unde in Exodo legitur: *praecepe filiis ut offerant oleum de arboribus olivarum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo*. Totus ornatus missaticus aemulatur sacerdotum vestitum etc. unde Amalarius 2. de offic. ecclesiast. c. 22. dicit, *ecclesiam sacra recepisse ad instar sacerdotum legis*. Nec solum ritus quosdam ex ab-
 N. T. Levitico sacerdotio, sed etiam quae-
 cepta ab ecclesia Judaica posterioribus se-
 rupta ad se transtulerunt Papicolae. Refert lib. 15. antiq. Judaic. c. 2. et lib. 2. de Judaico c. 7. Judaeos jam inde a multis

retro seculis in tres sectas fuisse divisos, Esseno-
 rum, Saducaeorum et Pharisaeorum. Esseni a
 communi hominum societate separati vivebant, fa-
 cultates habebant communes, uxores in suum coeno-
 bium non admittebant, crebro jejunabant et hanc
 vitae rationem pro statu perfectionis vendica-
 bant etc. Illis tanta similitudine conjuncti sunt
 monachi, ut Eusebius lib. 2. hist. eccles. c. 15. in
 errorem per illam similitudinem inductus statuat,
 Essenos illos, quorum exercitia Philo et Josephus
 describunt, fuisse Christianos, cum itidem ut mo-
 nachi vixerint in monasteriis, cantarint antiphona,
 deseruerint facultates, legerint Scripturas, fuerint
 continentes, convenerint ad operum orandi gratia,
 celebraverint pervigilium paschale hymnos cantan-
 tes, habuerint diaconos et episcopos. Sed hunc
 Eusebii errorem validissimis argumentis castigavit
 Joseph. Scaliger in suis animadversionibus. Eusebii
 patrocinium nostro tempore suscepit Nic. Serar.
 Jesuita Moguntinus in lib. trihaeresium cap. 17.
 sed argumentis oppido leviculis, ut cuilibet primo
 intuitu appareat. Vim illorum hac vice non ex-
 pendemus, sed sufficit nobis, monachis Pontificiis
 tantam cum Essenis cognationem intercedere, ut in
 ordinem suum sponte eosdem cooptent. Saducae-
 orum opinio erat, cum corpore exstingui animas, non
 esse angelum, nec spiritum, nec resurrectionem
 mortuorum Act. 23, v. 8. *Hujus sectae pauci sunt*,
 inquit Josephus, *sed fere dignitate praecipui*, con-
 stat enim, quosdam summos sacerdotes apud Judaeos
 fuisse Saducaeos. Conferri igitur possunt cum Sa-
 ducaeis pontifices Romani, quorum flagitiosa vita ab
 historicis descripta ostendit, quid de animae immor-
 talitate, resurrectione mortuorum et vita aeterna
 statuunt, quin imo quidam ex ipsis Saducaeas illas
 opiniones disertis verbis quandoque sunt professi.
 De Johanne XXIII. concilium Constantiense tale
 profert elogium: *Saepe et saepius coram diversis* XI. 361.
praelatis et aliis honestis et probis viris pertinaci-
ter diabolo suadente dixit et asseruit et dogmatiza-
vit et adstruxit, vitam aeternam non esse, quin imo
dixit et pertinaciter credidit, animam hominis cum
corpore humano mori et exstingui ad instar ani-
maliū brutorum, dixitque, mortuam semel etiam
in novissimo die minime esse resurrecturam. Leo X.
 ingentem pecuniarum thesaurum cardinali Bembo
 ostendens dicebat: *Vide, quantum nobis profuerit*
fabula de Christo. Phariseis clericos Pontificios
 jam olim comparavit Johannes Sarisberiensis, qui
 circa annum Christi 1150. in suo polieratico de nugis
 curialium sic scribit: *Sedent in ecclesia Romana*
Scribae et Pharisei ponentes onera importabilia
in humeros hominum. Pontifex magnus omnibus
 gravis et paene intolerabilis est, ita debacchantur
 ejus legati, ac si ad flagellandam ecclesiam egres-
 sus sit Satan a facie Domini. Nocent saepius et
 in eo diabolo sunt persimiles, apud eos judicium
 nihil est nisi publica merces. Quaesum omnem
 reputant pietatem, justificant pro muneribus impium,
 afflictas gravant conscientias, auro et argento one-

rant mensus et exsultant in rebus pessimis, siquidem peccata populi comedunt, eis vestiuntur et in eis multipliciter luxuriantur. Innocentius, qui vixit seculo decimo tertio serm. 2. in die cinerum: *Funiculus superbiae peccatis nostris exigentibus ita nos detinet alligatos, ut jam magis velimus superbi quam humiles apparere, incedentes extenso collo, elevatis oculis, erecta cervice, magnificantes simbras, phylacteria dilatantes, quaerentes primos recubitus in coenis, primas cathedras in synagogis et vocari ab hominibus Rabbi*, quae verba in Pharisaeos a Christo dicta exstant Matth. 23, v. 5. Quin imo aliquot seculis ante Sarsberiensem ac Innocentium Hieronymus praefat. in lib. Didymi de Spiritu sancto clericos Romanos appellat *Pharisaeorum senatum*, vicissim in comm. c. 10. Matth. Pharisaeos vocat clericos *Judaeorum*. Et quid multis? sive doctrinam, sive vitam Pharisaeorum respicias eademque cum clericis Pontificiis conferas, tantam deprehendes cognationem, ut jurare quis ausit, animas Pharisaeorum Judaicorum per Pythagoricam quandam μεταμύχωση in clericos Pontificios immigrasse. 1. Pharisei hoc nomine se ipsos indigitabant a separatione vel divisione, quod affectata vitae sanctimonia ab aliis Judaeis essent separati et divisi, quam appellationis rationem sequuntur Origenes in c. 23. Matth. Epiphanius haeres. 16. Hieronymus in c. 23. Matth. etc. sic ministri Pontificii vocant sese clericos, ac si soli sint de sorte Domini, quae ratio appellationis redditur c. clericos dist. 21. ex Isidoro lib. 7. etymol. c. 12. cum tamen tota Christi ecclesia dicatur *χλῆρος* sive soror ejus Coloss. 1, v. 12. quam in sortem suo sanguine sibi acquisivit Ephes. 5, v. 26. Tit. 2, v. 14. Quidam existimant, Pharisaeos ab expositione Scripturarum sic denominatos, eo quod sibi solis *clavem scientiae* vendicarent Luc. 11, v. 52. et quia in cathedra Moysis sedebant, genuinam legis et prophetarum expositionem sibi arrogarent Matth. 23, v. 2. Rom. 2, v. 20. ita quoque episcopi Pontificii, praesertim vero caput ipsorum pontifex Romanus, authenticam Scripturae expositionem et in rebus fidei decernendi potestatem sibi arrogat. 2. Pharisei plurimum tribuebant traditionibus, adeo ut irrita facerent mandata Dei propter suas traditiones Matth. 15, v. 6. neque enim contenti erant verbo Dei in Scripturis sanctis per Moysen et prophetas populo Israëlitico tradito, sed suas illi addebant traditiones, quas teste Hieronymo in epist. ad Damasc. vocabant *δευτερονόμιος* easque docebant aequae ut scriptum verbum necessarias esse, cum tamen in multis illi repugnarent, de quo commento tractant Irenaeus lib. 4. c. 25. Origenes hom. 5. in Num. Chrysostomus hom. 52. in Matth. utque majorem auctoritatem suis traditionibus conciliarent, fingeant, Moysen in monte Sinai accepisse a Deo duplicem legem, unam quae in scripto tradita sit, aliam vero quae ore tenus solum accepta, quam succedaneo quodam ordine per Moysen ad posteros derivatam asseverant, siquidem Moyses eam tradiderit Josuae, Josua seniori-

bus, seniores prophetis, prophetae viri synagoga, quae de re vide P. Fagium in e. Thalm. in sent. Patr. Galatinum lib. 1. de cath. c. 2. lib. 4. c. 4. etc. Johann. Picum 3. dul. in apol. qu. 5. Simili modo Pontificii in concilio Tridentino sess. 4. statuunt, *traditiones pietatis reverentia et affretu cum scriptura suscipi debere*. Fingunt enim, per continuationem apostolis successionem in ecclesia Romana illas conservari, ac tantum illis tribuunt, ut scripto verbo saepius illas anteferant. 3. Pharisei dicebant, regnum Messiae fore mundanum, unionem sonalem divinae et humanae naturae in Christo habebant, unde blasphemiae ipsum hoc nomine a quo se Filium Dei fuisset professus, officium revocabant ad humanam duntaxat naturam. Pari ratione pontifex, qui se Christi vicarium gloriatur, temporale regnum administrat, aut Christi regnum itidem temporale esse statuit, falso sese ejus vicarium constituit. Jesuitae etiam necessarium et immediatum consequens unionis staticae, videlicet communicationem idiomatum habentes ipsam unionem negare convincuntur, Christum secundum humanam duntaxat naturam officium suum administrare disputant. Pontificii statuunt, Heliam Thesbitem in propria persona esse rediturum ante Messiae adventum, sed vel intellectu vaticinii prophetici Malach. 4, v. 5. 17, v. 10. Marc. 9, v. 11. Ita quoque Bellarminus lib. 3. de pontif. c. 6. et alii Pontificii dicunt *Eliam et Enochum ante secundum Christum in propria persona apparituros et Christo pugnatorios*, quibus occurrunt illuc nymi in c. 4. Malach.: *Judaei et judaizantes retici ante adventum suum Eliam putant et restitutum omnia, unde et Christo in e. proponitur quaestio: Cur Pharisei dicunt Elias sit venturus?* 4. Pharisei docebant, rem pravam cordis concupiscentiam non remittitur, Matth. 5, v. 28. Idem docent, quorum sententiam late probat Bellarminus de statu pecc. c. 7. et seqq. Peccatum originale plane negasse vel plurimum extenuasse Pontificii colligitur ex Joh. 9, v. 34. idem colligitur quis erroribus de possibilitate implendae perfectionis justitiae propriae, de praestantia humanarum etc. Pontificii quoque modo originis tum directe, tum oblique negant, suo loco demonstratum fuit. Pharisei dicebant, esse peccata quaedam sua natura remittuntur, ut colligitur ex Matth. 5, v. 19. Idem Pontificii. Pharisei peccatum magis de *παράδοσις* suarum quam legis divinae traditione, Matth. 5, v. 33. c. 18, v. 6. Idem Pontificiis testatur praxis, c. Nulli 25. quae Violatores ead. asseritur, *quod papae decreta violare sit blasphemia in Spiritum et peccatum irremissibile*, id quod de peccatis contra legem divinam commissis dist. 5. Pharisaeos liberi arbitrii vires etiam in

et alio, colligitur ex persuasione justitiae et opinione de perfecta legis impletionem lato Pontificios haerere alibi demonstrat. Pharisei existimabant, externam duntaxat et obediētiā a lege requiri, interiore inobediētiā et pravorum affectuum rebus haudquaquam argui, Matth. 5, v. 21. etiam ex lege sperabant salutem persuasi, quod perfecte eam impleverint. Pontificii legis impletionem adeo facilem esse statuit possit etiam quispiam opera supererogare praestare. 7. Pharisei doctrinam evangelii tanta peccatorum remissione per fidem in se repudiabant, adeoque haereseos damnavit historia evangelica testatur. Eandem doctrinā evangelii a Pontificiis hodie experitur. ei blasphemiam judicabant, quod Christus eo remissionem peccatorum certo polliceretur hac ratione salutis certitudinem stabiliret, Matth. 5, v. 3. Pontificii certitudinem gratiae divinitus ac salutis in evangelio oblatam et sacram sigillia atque ipsius Spiritus sancti in interno confirmatam repudiant ac perperam prohibitionem praecipiunt. 8. Pharisei justitiam quaerebant stabilire coram Dei iudicio. 10, v. 3. justitiam vero fidei superciliose contemnant. Pontificii itidem habitualement et actualement justitiam ad Dei tribunal afferunt, imputationem Christi per fidem exhibent. 9. Pharisei *ἱεροφάντας* et cultus electitios sectabantur tantis operibus in lege divina praescriptis, Matth. 5, v. 9. In eadem cultuum electitiorum Pontificios habent discipulos et asseclas. *et onera gravia et importabilia alligabant viros hominum imponebant*, Matth. 23, v. 4. et a Pontificiis praelatis jam olim conquestus Gerson de vita spir. anim. lect. 2: *Propter hoc hominum sit de levi iugo Christi et lege iugum ferreum et onus grave premeus Christianorum, dum scilicet aliqui suas res, suas institutiones, suas regulas et statuta volunt accipiendas esse sicut praecepta Dei ad aeternae mortis interitum, si vitentur, vergentia*. Ibidem: *Si tuo tempore moreris, o sapiens Augustine* (innuit epist. 119. 1.), *quid nostra tempestate dixisses, ubi tanta et motu capitum incredibilis est varietas multiplicitas onerum ejusmodi servandarum, ut loqueris, praesumptionum, et inter laqueos animarum et ligantia retia iam securus et indeprehensus incesserit*. Iam ex personali successione ab Aarone titulum sibi vendicabant. Sic pontifices gloriantur, se esse Petri successores et co-reges. Pharisei provocabant ad temerari, pontifices ad sedem Petri. 11. Pharisei, baptismum Johannis esse ex Deo Luc. Pontificii itidem negant, Johannem acce- Deo mandatum baptizandi, negant etiam, in Johanne fuisse efficacem ad remissionem

peccatorum et salutem. Pharisaicus error erat, sacramenta prodesse ex opere operato, unde ad Johannis baptismum sine poenitentia et fide accedebant Matth. 3, v. 7. Pontificii itidem statuunt, *sacramenta novae legis conferre gratiam ex opere operato sine bono motu utentis*. 12. Pharisei teste Josepho lib. 17. antiq. c. 3. *regibus infesti fuerunt adeo, ut eos etiam aperte impugnare non fuerint veriti*. Pontifices Romani quam infesti fuerunt imperatoribus, historiae loquuntur. Pharisei volebant intrare curiam praesidis, ne contaminarentur Joh. 18, v. 28. Sic Sylvester in synodo Romana can. 16. *sacerdotes prohibet intrare curiam, quia dicatur a cruore et sit immolatio simulacrorum*. ** Pharisei, referente Epiphanio haeres. 16. *asserere sibi parabant dodrantis latitudine et in has se ad vesperam locabant, ut si quis dormisset, in pavimento decideret et rursus excitaretur ad orationem*. Alii lapillos ex aquis collectos sibi ipsis subternebant, ut dum his pungerentur, non in profundum somnum deferrentur. Jejunabant bis in sabbathis secunda et quinta die. Ab his *λαμνύλας* suas, stata jejunia et similia mutuati sunt monachi austeriores in papatu. Capucini peculiarem sanctitatem in eo constituunt, si pro cubili samentis utantur; Papiatae omnes meritum quaerunt in jejunando bis in hebdomade die sexto et septimo. ** Vide plura comparisonis membra inter dogmata ac ritus Phariseorum et Pontificiorum apud D. Henr. Eckhartum et D. Himmelium in papa pharisaizante.

230. Descendamus ad haereticos, qui post Christum natum exorti prava dogmata pertinaciter propugnarunt; illi siquidem proprie hoc nomine appellantur teste Augustino lib. 2. contra advers. legis et prophetarum c. 12. ut re ipsa appareat, papam Romanum ex omnibus praei haeretici floribus venenum suum collegisse. Quemadmodum enim de Antichristo pronuntiat Irenaeus lib. 5. adv. haeres. p. 328. *quod diabolicam apostasiam in se recapitulet*, ita papa Romanus se Antichristum declarat hoc ipso, quod ipsius doctrina est quaedam *ἀνατρεχάτωσις* omnium ferme haeresium, quae superioribus sex seculis post Christum natum proximis in ecclesia sunt exortae, antequam Antichristianus papae dominatus eam subjugaret. 1. Pseudoapostoli docebant, praeter fidem in Christum requiri ad justificationem observationem legis Mosaicae Act. 16, v. 5. quibus oppositum est decretum apostolicum v. 11: *Per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et patres nostri*, uti etiam epistola ad Galatas. Vide tract. de lege §. 181. tract. de justif. §. 152. Simili ratione Pontificii justificationem coram Deo tum fidei, tum operibus adscribunt. ** (Samaritani, teste Epiphanio haeres. 9: *Si quis ipsis diceret de David, Esaia et sequentibus post Moysen, non suscipiebant, sed immorabantur traditioni a propriis ipsorum patribus invecatae*. Papiatae communiter docent, Scripturas non esse necessarias, traditionum autem a patribus invecatarum necessitatem mirifice depraedicant.) ** 2. Simoniani

Haeresis
1. Pseudo-
aposto-
lorum.

XI. 331.

2. Simon-
ianorum.

a Simone Mago patre omnium haereticorum (ut Irenaeus cum in praef. lib. 3. appellat, **Paschalis c. ult. 1. qu. 7: *Palet, Simoniacos velut primos ac praecipuos haereticos ab omnibus fidelibus respuendos et, si commoniti non resipuerint, ab exteris potestatibus opprimendos, omnia enim crimina ad comparationem Simoniacae haeresis quasi pro nihilo reputari.* Jam vero ordines imperii anno 1522. Norinbergae de multiplici Simonia pontificem accusarunt** sic dicti partem non minimam ad papales errores contulerunt. Primo enim Simon Magus affectavit divinos honores, Nicephorus lib. 2. hist. cap. 36. pontifex Romanus itidem in jure canonico se vocat *deum*. c. Satis dist. 96. Steuch. de donat. Const. p. 141: *Adoravit Constantinus papam uti deum ac divinos honores ei contulit; nimirum ut ostendatur, papam esse successorem non Simonis Petri, sed Simonis Magi, Petrus enim hos honores repulit* Actor. 10, v. 26. Secundo Simon pecunia voluit emere ab apostolis, ut per impositionem manus conferre posset Spiritum sanctum Actor. 8, v. 19. unde Simoniaci dicuntur, qui emunt, vel vendunt rem spiritualem, Lombardus 4. sent. dist. 25. c. 4. At haec Simonia in toto papatu regnat, ut Baptista Mantuanus exclamet: *Venalia nobis*

*Templa, sacerdotes, altaria, sacra, coronae,
Ignis, thura, preces, coelum venale Deusque.*

Alvarus Pelagius lib. 2. de planetu ecclesiae art. 10. f. 109. b: *Pro pecuniis celebrant, corpus Christi pro pecunia vendunt cum Juda; consecrant et ordinant et pro pecunia conferunt omnia sacramenta, sed gratiam non conferunt, quam non habent. Nihil accipitur gratis, nihil datur gratis; collatores dicunt, quod comparavimus, vendimus.* Ac Franc. Petrarcha in dial. de Rom. cur. evit. scribit, *Romae Simonem Magum cum conjuge sua Simonia revixisse.* Durandus de modo celebr. conc. gen. part. 2. tit. 10. dicit, *in ecclesia Romana regnare simoniam, ac si nullum esset peccatum.* ** Si ut est c. Quidam 24. q. 3. c. Haereticus c. Qui in ecclesia caus. et quaest. iisd. pro haereticis sunt habendi, qui simoniam exercent, qui angelos colunt, qui nihil possidentes proprium nequaquam recipiunt eos, qui aliquo in hoc mundo utuntur, qui carnes abominantur, qui conjugia respuunt, qui nudis pedibus (fine superstitioso) ambulant, qui cum hominibus non manducant, qui Scripturam sacrosanctam aliter intelligunt, quam sensus Spiritus sancti flagitat, a quo conscripta est, qui principatus sui gratia falsas opiniones defendunt, qui quod prave sapiunt contumaciter propugnant; non poterunt patroni pontificis ab haereseos crimine excusari. Porro apostolicos haereticos vocat Augustinus haeres. 46. eos, qui ex prava imitatione se apostolos exprimere dictabant in eo; quod tamen apostolorum non fuit, nempe quod nullum in suam communionem receperint, qui uxores aut possessiones haberet. Idem nullo modo tolerare potuerunt illos, qui roverant coelibatum et postea matrimonium contraxerant, quamvis se votum suum

servare inhabiles agnoscerent. Epiphan. haer. 61. Pontificii non concedunt virginibus post votum factum matrimonium. Remens. annot. 1. c. v. 28. ** Marsilius Patav. in defens. pacis p. c. 24. Romam dicit esse Simoniacorum unum concursum, ibi siquidem venditur coelum, venduntur omnia elementa: terra, quoties defunctorum coemeteria mandanda sunt; aqua, quam vocant hylem; aer et sonitus tintinnabulorum; ignis carminum; venduntur merita tum vivorum, tum mortuorum; exiguntur vectigalia non a vivis tantum, sed a mortuis, venduntur cantilenae, sacramenta, dotia, ipsa denique venditur remissio peccatorum. Restau. Castaldus tract. de imperat. papam totius simoniae monarcham. Tertio Simonis puli et successores dicuntur omnes, qui quoque adulterant veritatem et praeconium ecclesiae dunt. Iren. lib. 1. adv. haer. c. 30: *Quamvis (inquit) non confiteantur nomen magistri sed seductionem reliquorum; at tamen illius sententiam docent Christi quidem Jesu nomen tanquam mentum praeferentes, Simonis autem impii varie introducentes, mortificant multos per bonum sententiam suam male disperdentes dulcedinem et decorem nominis amarum et gnum principis apostasiae serpentis venenum porrigentes.* Haec verba Irenaei, quibus Simoniorum ingenium describit, adeo conveniunt ut in ipsos dicta videantur. ** De Simone u Epiphanius haeres. 20. quod post corruptioem interitum carnis tradiderit ψυχῶν καὶ σαρκῶν purificationem. Papistae post mortem corruptionem corporis docent purificationem an futuram in purgatorio. ** Quarto Simonis sectatoribus ascribit Irenaeus lib. 1. c. 20. exorcismorum, quem constat Papistis quoque familiarem, qui exorcisant non solum creaturas telligentes, sed et brutas omnique vitae et sentientes, ut oleum, sal, herbas, candelas, aqua. Quinto de Simonis discipulis scribit Irenaeus dicto, quod habeant imaginem Simonis faciem figuram Jovis et Selenae in figuram Minerque adorent. Eusebius lib. 2. hist. eccles. de illis refert, quod coram picturis et imaginibus prostati odoribus incensis, victimis et libationibus venerari eas soliti fuerint. Eundem cultum in Antichristi regno deferri ex praxi ut Irenaeus lib. 1. c. 8. Simonianos haud ita vocavit Antichristi praecursores. Sexto de illis refert Irenaeus lib. 1. c. 8. quod gloriarentur, quae non sunt scripta, sed viva solum tradita. c. 17. quod inenarrabilem multitudinem crypharum scripturarum, quas ipsi finxerant ad stuporem insensatorum et quae veritatis non scientium literas. lib. 3. c. 2. dicit, quod cum ex Scripturis arguantur, actionis eas accusent, quod non possit ex illis veritas ab his, qui nesciunt traditionem. haereseos partem omnes fere sectarii ab illis habent, ut merito scribat Irenaeus lib. 1. c.

Mago universas haereses subsistere, siquidemque omnes haeretici relicto Scripturarum ad aeternas traditionum provocarunt, quod hanc tradit Epiphanius haer. 39. de Archoneres. 40. de Severianis haeres. 45. de Encraters. 47. de Burdesanistis haer. 56. de Arrefert Eusebius lib. 5. c. 28. quod de doctrina antiqua et ab apostolis tradita gloriatus neiores enim omnes adeoque ipsos apostolos non et docuisse. De Basilide scribit Cleb. 7. stromat. p. 353. quod praedicavit, se quodam, qui fuisset interpret Petri apostolus usum; de Valentino, quod audiverit tum Pauli familiarem; de Marcionitis, quod discipulos habuerint magistros et ab iis doctrinam teneant et producant. De Irenaeus lib. 1. c. 21. memorat, quod a sua hoc praetextu defenderint, Dominum apostolis talia privatim in mysterio locutum apostolos autem non omnibus, sed dignis solummodo ista tradidisse. Ptolemaeus haereticus in ad Floram, quae exstat apud Epiphanium gloriatur, quod doctrinam suam ex apostolice traditione per successionem acceperit. Eodem praetextu usum fuisse Arium constatasio orat. 2. contra Arian. p. 124. itemque in concil. Chalc. act. 1. quapropter in generaliat Basilius sermon. de fide tom. 2. de manifestam a fide apostasian et elapsionem respicere aliquid eorum, quae Scriptura inducere quidquam, quod scriptam non vero notum est, Pontificios inducere ea ipta non sunt et traditiones pari pietatis am scripto Dei verbo recipiendas ecclesiae, quinimo disputationes cum Pontificiis traditiones esse ipsis sacram ancoram, ad ufugiant sacrarum literarum suffragiis deesse esse pixidem Pandora, quae papales erese complectitur. 3. De Basilide refert lib. 4. hist. eccl. c. 7. quod docere non fidem persecutionis temporibus incunctanter jurio negandam. Idem statuebant Helce illorum schola prodierunt aequivocationes. Campianus in epist. ad generalem sociam Anglia scripta pag. 86: Catholicorum Anglia gravissima, animis nihil liberum, gram relinquatur, non vox, non religio, n tibi est cum aliis, affirmandum juratiod ceteri affirmant, etiamsi animo longe seris, etiamsi conscientia plane contrarium

** Basilides apud Epiphanius. haeres. 24: Nos sumus, ceteri omnes canes sunt et sues, to margaritas projicere porcis aut dare canibus. De Carpocratianis Irenaeus lib. 3. m ex Scripturis arguerentur, ad accusaveriebantur Scripturarum, quasi non verum, neque sint ex auctoritate et quia varie, et quia non possit ex his inveniri verum, qui nesciunt traditionem. Non enim traditam illam, sed per vivam vocem.

Ob quam causam Paulum dixisse, sapientiam loquimur inter perfectos. Utrumque docent Pontificii. Ledesma in lib. de Script. sacra vernacula non legend. et celebr.: Non decet, ut divina et sacrosancta fidei mysteria in ore omnium hominum promiscue versentur etc. Consentaneum erat, mysteria quasdam praesertim sacra clam populo rudi habere. Non judicavi, inquit Paulus 1. Cor. 2. me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum et hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Basilidiani negabant, Christum fuisse passum c. 39. caus. 24. q. 3. Pontificii quamvis non in totum negent Christi passionem, tamen partem ejus principalem tollunt, nempe passionem in anima. ** 4. Carpocratiani, qui et Gnosticos sese vocarunt, ** apud Irenaeum lib. 1. cap. 24. commenta sua hoc praetextu defendebant, Dominum Jesum apostolis talia privatim in mysterio locutum esse, apostolos autem non omnibus, sed dignis solummodo ista tradidisse. Pontificii itidem ad demonstrandam Scripturarum insufficientiam abutuntur dicto Christi etc. Joh. 16, v. 12: Adhuc multa habeo. ** cultum et venerationem imaginibus impenderunt. Irenaeus lib. 1. adv. haeres. c. 21. p. 92: Gnostici imagines quasdam quidem depictas, quasdam autem et de reliqua materia fabrefactas habent dicentes, formam Christi factam a Pilato illo tempore, quo fuit Jesus cum hominibus, et has coronant et proponunt eas cum imaginibus mundi philosophorum. Epiphanius tom. 2. lib. 1. haeres. 27. de Carpocrate memorat, quod Christi et Pauli imagines cum philosophorum imaginibus collocatas adoraverit et suffitum illis fecerit. Augustinus de haeres. ad Quodvult. haeres. 7. de Marcellina sectae Carpocratis socia scribit, quod coluerit imagines Christi, Pauli, Homeri et Pythagorae adorando incensumque ponendo. Hic imaginum cultus in ecclesia Romana eo excrevit, ut imaginem et prototypum eodem genere cultus honorent. Thomas part. 3. q. 25. art. 3: Cum Christus adoratione latriae sit adorandus, imago quoque ejus eadem adoratione adoranda est. art. 4: Cruz Christi, in qua Christus crucifixus est, cum propter repraesentationem, tum etiam propter membrorum Christi contactum latria adoranda est. Crucis vero effigies in alia quavis materia priore tantum ratione latria adoranda est. ** In concilio Nicaeno II. definitum fuit quod imago Dei sit adoranda eo cultus genere, quod ipsi Deo debetur, quod idololatricum decretum defenditur a Thoma, Bonaventura, Cajetano. Bellarminus concedit incensationem et cremationem thuris et odorum ante imagines, Bellarminus lib. 1. de sanct. beat. c. 13. quod est pars adorationis divinae 2. Reg. 18. ** De Gnosticis etiam scribit Epiphanius haeres. 26. quod commenti fuerint evangelium quoddam perfectionis. Ejusdem generis fuit evangelium aeternum, quod monachi confinxerunt et glorioso illo nomine appellarunt. ** Cataphryges miscebant eucharistiam cum sanguine infantum, Augustinus haeres. 26. Pontificii saepenumero in sacramento

4. Gnostico-
orum.

monstrarunt populo sanguinem anatum et pullorum columbarum eique persuadebant, quod esset sanguis Christi; sic in Anglia sanguis Halae, quo ex omnibus regni partibus peregrinatio instituebatur per multos annos ab iis, qui putabant esse sanguinem Christi, tandem inventus est tantum sanguis draconis et monstratus prope S. Pauli crucem Londini per episcopum Rochestriae ipso rege tum praesente, Fox. p. 1188. Sic Pragae observatum, quod imago Christi in cruce pendentis ex vulneribus quinque sanguinem exsudarit per canales secretos eo deductos, ut magnum vas semiplenum forte 50 librarum illi suppositum videretur, ut testatur *αὐτόντος* Anton. Wi. Anglus cent. 6. num. 5. contradicit. Et quod pejus, imperator Henricus VII. anno 1313. per monachum praedicatorii ordinis veneno, quod eucharistiae illitum erat, e medio sublatus est.** 5. De *Cerinthianis* et *Nazaraeis* scribit Augustinus lib. de haeres. c. 8. et 9. quod observent ceremonias *Mosaicas Christi adventu abrogatas*. Idem fieri a Pontificiis testatur vestitus missaticus, discrimen ciborum, aqua lustralis etc. 6. *Valentiniani* praeterquam quod traditiones suas scripto Dei verbo addiderunt, ut ex Irenaeo in multis locis apparet, *morientes suos ad finem defunctionis iungere soliti fuerunt mittentes capitibus eorum oleum cum invocationibus*, idque ex opinione, quod illa unctione redimantur, Irenaeus lib. 1. c. 18. Ab illis traditiones et extremam unctionem acceperunt Pontificii ** *Valentiniani deorum et opitulorum ingentem introduxerunt multitudinem*, Irenaeus lib. 1. c. 16. 17. Idem faciunt Pontificii, qui inter sanctos certa officia et patrocinia distribuunt et ab illis ea petunt, quae ethnici a Baccho, Marte, Neptuno etc.** 7. *Heraclonitae* Valentinianos imitati *morientes suos novo modo quasi redemerunt, videlicet per oleum, balsamum, aquam et invocationes, quas Hebraicis verbis dicebant super capita eorum*, Augustinus de haeres. c. 16. ** Similes haeretici apud Irenaeum lib. 1. c. 18. *mortuos redimebant ad finem defunctionis mittentes eorum capitibus oleum et aquam*.** Eodem modo Pontificii morientes suos iungunt et lingua peregrina super capita eorum preces recitant. ** Referamus huc *Pepuzianos* et *Catharistas*. *Pepuziani* concedunt, *feminas posse esse sacerdotes*, Augustinus haeres. 27. Pontificii habuerunt feminam pro summo pontifice, quae sedit Romae integram biennium, ordinavit et instituit episcopos et omnia munera pontificalia peregit. *Catharistae* se ita vocabant, *quasi essent puri et perfecti*, Augustinus haeres. 38. Pontificii asserunt, quosdam esse adeo justos et puros, ut nulla poenitentia egeant. *Remens. Luc. 15. quod renati possint perfecte implere legem*.** 8. Augustinus de haeresib. c. 7. mentionem facit quorundam haeticorum, quos non appellat certo nomine, qui statuerunt, *Christa ad inferos descendente credidisse ei incredulos et omnes inde existimarunt liberatos*. Hujus haereseos (scribit Pappus in epit. histor. eccl. pag. 254.) propago est apud Pontificios, qui de descensu Christi ad inferos

statuunt, quod ex quadam inferni parte, quae *limbum* vocant, patres V. T. tum fuerint etc. 9. Archontici certos angelorum ordines menti sunt, Epiphanius haeres. 40. Ita quoque Scholastici de distinctis hierarchiis et ordinibus angelorum variis modis philosophantur, quibus ponendum illud Irenaei lib. 2. c. 54. pag. 135: *cant nobis, quae sit invisibilium natura, enarrent merum angelorum et ordinem archangelorum monstrant thronorum sacramenta et doceant similitudinem dominationum, principatum, potestatumque virtutum; sed non habent dicere*; et Augustini in enchir. ad Laur. c. 58: *Quid se distent quatuor illa vocabula, quibus unius illam societatem videtur apostolus esse compellendo, sive sedes, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, dicant qui possunt, si possunt probare, quod dicunt, ego me ista ignoscite*. 10. Angelici in angelorum cultum inclinati, Augustinus de haeres. c. 39. de Angelolatriis videatur Theodoretus in epis. Coloss. 2. et concil. Laodic. can. 35. Hic angelus cultus probatur Pontificiis, ut apparet ex catech. Romano p. 593. ** *Helxai*, qui *Ossenorum* fratriarcha, coëgit non solum per Deum jurare etiam per salem et aquam, per aethera et v. per terram atque coelum, apud Epiphanium haeres. Pontificii per creaturas jurant, per sanctos et reliquias. ** 11. *Marcitae* profitebantur verbis certis se vinum, quod est in calice *Dominicae, mutare in sanguinem et gratiam cum calicem deducere*, Irenaeus libr. 1. c. 1. Epiphanius haeres. 34. Idem gloriantur Pontificii substantiatores. Lochmeyer serm. 112. de miss.: *Tanta est virtus sacerdotis, quod quod efficitur creator sui creatoris*. Stella Clerici *creavit me sine me, dedit mihi creare se, creavit me sine me, creatur mediante me*. ** *cogitatione carnali Deum fingeant in similitudinem hominis corruptibilis*, inquit Augustinus de c. 50. Armenii et Jacobitae teste Nicephoro c. 53. *imagines Patris, Filii et Spiritus effigiabant, quod perquam est absurdum, non prius debito honore prosequerantur, perinde atque hominem baptizavissent*. Iungunt Trinitatem in specie hominis tricipitem et inanimatas baptizant ad usus sacros, panas, agnos Dei etc. ** 12. *Marcionitae* v. tem suis imperabant, conjugatos in communem suam non admittebant, Epiphanius haeres. ipsum faciebant *Hieracitae*, qui monachos et monachas et conjugia non habentes in unionem recipiebant, Augustinus de haeres. Sic papistici monachi virginitatem multis nec coram Deo praeferunt. ** *Marcion* apud Irenaeum lib. 4. contra Marcion: *Utramque mater creatoris sive tormenti, sive refrigerii apud determinabat eis positam, qui legi et prophetis dicerant*. Hanc eandem imbiberunt doctrinae Pontificii, nempe patres omnes, qui legi et p

5. Cerinthianorum.

6. Valentinianorum. XI. 367.

7. Heraclonitarum.

8. Arwvwpv.

delirunt, usque ad adscensionem Christi detentum fuisse in aliqua parte inferni, quam limbum appellant, in qua fingunt locum refrigerii et consolationis. De Marcione scribit Tertullianus lib. 1. adv. Marcion. c. 14: *Copias maris* (hoc est pisces) *sanc-
tum cibum deputabat*. Idem faciunt Carthusiani tempore quadragesimae omnes Pontificii. ** 13. De *continentia* scribit Epiphanius haeres. 47: *Continen-
tia jactant fallaciter omnia facientes*. Nam et *mulieres* reperiuntur, et *mulieres undiqueque* recipiunt, et cum mulieribus iter faciunt, et simul illis vivunt et illorum ministeria admittunt. *Et a clericis papisticis fieri notissimum est*. *Argumenta Tatiani sectatores, Enekratitae, con-
tra opposuerunt, quae apud Tertullianum et Cle-
mentem adhuc exstant, ea a Pontificiis pro stabili-
tate coelibatus lege adhuc urgentur*. ** Tatiani *trans-
grediebantur matrimonia, nec pluris aestimabant
fornicationem, nec recipiebant maritatus per-
iculum in suis ordinibus*, Augustinus haeres. 74. Pon-
tificii multis modis detrahunt conjugii dignitati ac
excludunt a ministerio. 14. ** Montani para-
doxi apud Tertullianum lib. de anima c. 34. hoc
commendavit, nempe animam aliquid pensare
in inferos usque ad resurrectionis plenitudinem,
donec solverit ad ultimum quadrantem. Idem
tantum habent Papistae pro satisfactionibus,
post hanc vitam necessarias esse contendunt. **
Primo primus fuit, qui de jejuniis leges tulit
et *modestus* vocatur ab Apollonio apud
lib. 5. hist. eccl. c. 17. eo quod jejunia
legibus definierat. Montanistarum sententiam
Augustinus et ipse Montanista lib. de jejun. adv.
c. p. 770. sic describit: *Arguunt nos* (inquit
Catholici loquens), *quod jejunia propria custo-
diamus, quod stationes plerumque in vespem pro-
ponimus, quod etiam xerophagias observemus, sic-
ut cibum ab omni carne et omni jurulentia et
omnibus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel
potemus, lavacri quoque abstinentioniam
propter arido victui, puritatem igitur objectant,
quod illicito praescribant, aut haeresin judican-
ti humana praesumptio est, aut pseudoprophe-
tiam pronuntiandam, si spiritualis indicio est, dum
et ex parte anathema audiamus, qui aliter
sentimus*. Ab hoc Montano acceperunt Pontificii
jejuniorum et monachi suas xerophagias. De
hoc etiam scribit Epiphanius haeres. 48. *quod
puras parum curaverit*; qua in parte sequuntur
Pontificii, qui imperfectionis et obscuritatis eas
sunt. Montanistae Spiritum sanctum sibi, non
illis infusum praedicabant, in supplem. haer.
p. 770. Sic pontifices Romani gloriantur de imme-
diato Spiritus sancti assistentia, interim libros apo-
stolici Spiritus Dei scriptos suis decretis postponunt.
Purissimi haeretici sic dicti sunt, quia *aquam
non offerebant in calice*, c. 39. caus. 24. q. 3.
Iam proxime accedunt Pontificii, una cum vino
calice eucharistico aquam necessario offerri de-

bere statuentes. ** 15. *Hieracitae* operibus vitam
aeternam promerendam esse statuerunt, quia dixe-
runt, *regnum Dei non pertinere ad parvulos, cum
non sint eis ulla merita certaminis, quo vitia su-
pererentur*, Augustinus de haeres. c. 47. Eadem est
Pontificiorum opinio, *quod nostris operibus beata
illa aeternitas sit promerenda*. ** Idem Hieracitae
recipiebant tantum monachos et monachas in suam
societatem, Augustinus haeres. 47. Sic apud Pon-
tificios monachi tantum religiosorum nomen assecuti
sunt, maritatos non recipiunt ad ministerium. Idem
regnum coelorum parvulis denegabant, c. 39. caus. 24.
q. 3. Sic Pontificii infantes non baptizatos in lim-
bum extra regnum coelorum collocant, ** concil.
Trident. sess. 6. c. 16. et can. 32. 16. *Arabici* dixe-
runt, *animas cum corpore extinguere*, Augustinus de
haeres. c. 83. Nicephorus lib. 5. hist. eccles. c. 32.
Hujus haereseos concilium Constantiense reum pere-
git Johannem XXII. ecclesiae Romanae caput; in
eo tamen est discrepantia, quod Arabici statuerunt,
animas cum corporibus in fine seculi resurrecturas,
sed Johannes pontifex asseruit, *animas semel mor-
tuas in novissimo die minime resurrecturas*. ** Sub-
jungamus his *Euchitae* et *Abelianos*. *Euchitae*
nihil aliud faciebant, quam orabant et opinabantur,
non esse legitimum, monachos laborare manibus ad
sustentationem vitae suae, Augustinus haeres. 17.
In papatu monachi et moniales ad certum numerum
preces suas Latino idiomate murmurant, quod plu-
rimi ex illis non intelligunt; religiosi non tenentur
operari manibus. Remenses annot. 2. Thess. 2.
sect. 2. *Abeliani* non sunt usi consuetudine uxorum,
Augustinus haeres. 87. Sic Pontificii statuunt, quod
*sacerdotes ante suam ordinationem maritali non
debeant ad uxores suas accedere, quamvis sint ad-
huc eorum uxores*, Remens. Act. 21. sect. 1. **
17. *Origeni* tribuunt veteres, quod statuerit, *impios*
tandem esse servandos. Huic errori non dissimilis
est opinio Catharini in comment. Hebr. 1. et in
comm. 2. Petr. 3. *quod terra post diem judicii sit
renovanda, ut sit habitaculum illorum hominum,
qui nec coelo, nec inferno digni sint*. 18. De *Me-
letianis* refert Theodoretus lib. 4. haeret. fab. eos
in suis sacris multis usos esse tintinnabulis ad
Deum placandum et deprecandum. Eandem vim
Pontificii tribuunt campanis consecratis, quod sonitus
earum daemones pellat et fulgura avertat. 19. *Novatiani*
docebant, perpetuo dubitandum esse de re-
missione peccatorum, quia exceptis gravioribus se
dicebant veniam relaxare duntaxat levioribus, ac
soli Deo remittendorum criminum potestatem serva-
tam esse, Ambrosius lib. 1. de poenit. c. 2. et lib. 2.
c. 5. Dogma dubitationis itidem stabilitum in con-
cilio Tridentino sess. 6. c. 9. ** Recusabant eos re-
cipere, qui relapsi erant in idololatriam seu haeresin.
Sic apud Pontificios relapsi in haeresin sunt curiae
seculari tradendi, licet poeniteat eos et ad fidem
redeant, Sext. decret. lib. 5. tit. 2. c. 4. Alex. IV. **
Novatiani etiam se puros et mundos dicebant, unde
se ipsos *Catharos* gloriosissimo nomine appellabant,

15. Hieracitarum.

16. Arabicorum.

17. Origenis.

18. Meletianorum.

19. Novatianorum.

Augustinus de haeres. ad Quodvultd. c. 38. Sic monachi Pontificii persuasione perfectionis superbiunt. Novatiani damnabant *secundas nuptias*, Augustinus l. d. iisdem parum aequi sunt Pontificii, qui benedictionem ecclesiasticam illis denegant. ** Succedant his *Bonosiani*, qui Christum adoptivum Dei filium dixerunt, c. 39. caus. 24. q. 3. Pontificii affirmant, quod Christus pro se ipso sit meritis. *Beguardini*, qui affirmabant, 1. *animam non indigere lumine ipsam elevante ad Deum*, Clement. lib. 5. tit. 3. c. 3. Quidam ex Pontificiis docent, quod gentiles in Christum crediderint ex proprio arbitrio. 2. *Hominem hic perfectum esse posse*, Clement. ibid. Pontificii dicunt, quod homini possibile sit perfecte Dei mandata observare. 3. *Spiritualem humanae obedientiae non esse subjectum*. Clement. ibid. Pontificii dicunt, quod papa non sit subjectus ulli iudicio. *Ebionitae*, qui observabant ceremonias legis veteris una cum evangelio, unde notati sunt haereseos, c. 39. caus. 24. q. 3. Papistae ex lege veteri et ritibus ethnicorum mutuati sunt incensionem thuris, lotiones, oleum, sal, cinerem, vestimenta, instrumenta etc. *Nicolaitani*, qui *praeferbant impuras concubinas honestis uxoribus*. Papistae in sacerdotibus concubinatum tolerant, conjugium prohibent, c. 4. dist. 34. ** 20. *Samosatenus* hoc nomine ab XI. 371. ecclesia damnatus, quod docuerit in Christo, *τὰς δυνάμεις παντὶ ἄνθρωπῳ ἰσχυρὰς εἶναι πρὸς τὸν θεόν*. Eundem errorem Jesuitae omnem realem idiomatum divinorum communicationem carni Christi factam esse negantes ex ore revocant. 21. *Manichaei* auditoribus suis ut plebeis et imperfectioribus concedebant usum conjugii, electis vero suis tanquam perfectioribus omnino interdicebant, Augustinus epist. 74. Sic Pontificii in laicis nuptias ferunt, sed in sacerdotibus et monachis, quos in statu perfectionis constitutos censent, eas omnino improbant. *Manichaei Christi quidem corpus in sacra communicatione accipiunt, sanguinem autem redemptionis haurire omnino declinant*, Leo serm. 4. quadrages. Pontificii non solum idem faciunt, sed etiam idem faciendum praecipunt. *Manichaei a matrimonio abhorrebant, interim variis libidinibus sese polluebant, unde Augustinus lib. 2. de morib. eccles. et Manich. c. 31. scribit, quod non concubitum, sed nuptias prohibeant*. Idem fieri a plurimis in papatu sacrificiis, testatur orator ducis Bavariae in concilio Tridentino: *Clerus noster propter libidinem nimis liberam ac notoriam nunc infamis habetur*. *Manichaei duo statuebant principia eaque coaeterna*, Augustinus de haeres. c. 46. cum quo ex parte convenit, quod August. Steuchus in cosmop. in princ. Genes. scribit, *coelum empyraeum fuisse Deo coaeternum*. At si fuit aeternum, fuit utique principium. ** *Manichaei faciebant se salvatores Christi, docebant enim, quod membra Christi essent dispersa ubicunque, et quod in suo cibo et potu ipsi liberarent membra Christi, quae essent colligata creaturis*. Tales (inquit Augustinus) sunt electi eorum, ut non sint salvandi a Deo, sed salvatores Dei, libe-

rant enim membra Christi, cum manducant. Pontificii se faciunt creatores sui creatoris et panem corpus Christi se convertere dicunt. De illis Augustinus lib. 2. de moribus Manich. c. 13: *A sanctitatis non videbatur excidisse homo belorizam, tubera, placentas, piper, laser distentor, cum gratulatione ructans; at certo supplicio cecebatur homo parvus et frugi, cui coenanti oleum cum exiguo lardo apponebantur*. In eo est reventia, quod Manichaei putabant, carnes esse puras ex creatione, Pontificii ratione maledictas. Nam Deus maledixit terrae et non aquis, et diebus jejuniorum praeferuntur pisces carnes. Durandus lib. 6. c. de aliis jejuniis. ** *Manichaei jejunium constituebant in delectu ciborum, abstiniebant a carnibus, interim deliciis circumfluebant*, Augustinus lib. 2. de morib. eccles. c. 31. Idem a Pontificiis testatur praxis. Azorius lib. 7. c. 21: *Certe negari non potest, consuetudinem Chthoniorum jejunia carnum esu et vini potu carere, at vero jam in more positum est, ut cum piperis, herbis, fructibus vino similiter utamur*. Manichaei electos suos simpliciter ab esu carnum arcant. Augustinus lib. 30. contra Faust. c. 5. Sic quoque Pontificios perfectiores videri volunt, ab esu carnum abstinere, ut de Carthusiensibus constat. de Victoria in suis relectionibus contendit, *Carthusiensis monachus vitam suam carnibus gaudere posset conservare, ob votum tamen satius est vitam obire, quam illicito carnum esu vitam*. Si excipere velint, *Manichaeos propterea a carnibus abstinuisse, quod eos immundas et abominandas dicerent, se vero ex alia causa ab earum usu abstinere, notandum, quod 22. Eustathius Sebeos Armenia episcopus ob prohibitionem esus carnum in concilio Gangrensi fuit damnatus, qui tamen nequaquam cum Manichaeis immundas judicabat, sed ob accuratorem, exactiorem et exquisitam disciplinam ab illis abstinendum dicebat, unde de illo memorat Sozomenus lib. 3. hist. c. 1. in synodo Gangrensi sententiam suam hoc exposuerit, non contumaciae aut arrogantiae, sed religiosae exercitationis gratia talia a carnibus instituta*. Quodsi ergo non in Manichaeis, in Eustathio damnati sunt Pontificii. ** 23. *baptistae* quotidie lavabantur, teste Epiphanius haeres. 17. item Niceta in thesauro l. 1. cap. 41. Papistae singulis diebus adspersione aqua lustrali ad purgationes peccatorum venialia appellant. *Marconii* in administratione baptismi *Hebraica nomina superfabantur*, Augustinus libr. 1. cap. 18, ut stupori essent, ait Epiphanius haeres. 31. *quo magis admodum essent illi, qui initiabantur*. Papistae in linguam initiatos plerumque non intellectus, sed testibus assistantibus, ut maiestatem ecclesiae rebus sacris, ut causantur, et in baptismi administratione verba quaedam *Hebraica* baptizatos inungebant opobalsamo, quod tum typum esse dicebant, Irenaeus libr. 1.

20. Samosateni

XI. 371.

21. Manichaeorum.

Papistae itidem inungunt baptizatos, ut donis Spiritu repleti Deo et hominibus pacificentur, ait Durandus lib. 6. ration. c. 67. Marcossius apud Epiphanium haeres. 34. pocula vino mixta simulans gratias agere et diutius extendens sermonem in tunicis purpurea et rubicunda apparere faciebat, ut pararetur gratia ab his, quae sunt super universa, vinum suum instillare in illud poculum per inunctionem ipsius, quasi μεταβάλλειν οὐδὲς τὸ μὲν ποῦρ εἰς αἶμα. Papistae etiam finxerunt transsubstantiationem panis et vini et gratiam alligarunt amentis. ** 23. De Priscillianistis refert Epiphanius haeres. 49. quod revelationes Christi jactant. Idem in papatu a multis factitatum. ** Augustinus lib. de mendac. c. 2. et de haeres. ad Quodlibet c. 70. refert, Priscillianistas olim docuisse, in retinendum esse quod verum est, oro autem benedictos proferre falsum, nullum esse peccatum. negandum esse Christum, ut possit inter iniustos latere Christianus. Priscillianistae statuebant, aliquando mentiri, teste Sixto Senensi lib. 3. de et Maldonato comm. in Luc. 24, v. 35. Aut Jesuitae ab hac tetra haeresi serio respiciant, cum Priscillianistis sint damnati haeretici. ** Idem refert Augustinus de haeres. c. 70. quod dogmatibus habuerint haec verba: jura, per secretum prodere noli. Idem fieri a Jesuitis in praxis, unde sacerdotes Wisbycenses in ad Generosum quendam Catholicum sic locutus est: *Ars est nostrorum Jesuitarum, ut in juramentis magistratus illudant.* ** Priscillianistae apocryphos fecerunt aequalis auctoritatis cum Scriptura, Augustinus haeres. 70. Pontificii non libros apocryphos, sed etiam traditiones verbo edunt. ** Priscillianistae etiam conjugium ceu carnalem repudiabant, unde conjuges discedunt, Augustinus l. d. ** Conjuges, inquit, hoc malum poterat persuadere, disjungebat eos a nolentibus feminis et feminas a nolentibus viris. Bellarminus lib. 2. de monach. c. 38. conjugium ratum non consummatum per solennem religionis professionem alterius conjugium dicitur repugnantem conjugem posse cogi, ut faciat, facere tenetur, id est, ut liberam dimittat parquam solennem vovit. ** Ita quoque Siricius cum sacerdotum prohibetur eo accommodat Scripturae: *Qui in carne sunt, Deo placent poeunt. Coinquinatis et infidelibus nihil indum.* ** Acephali apud Nicephorum lib. 18. Communionem (eucharistiam) a plurimo temerarietate habentes feriis paschalibus in minutas incisam partes convenientibus ad se hos dederunt. Ab ipsis didicerunt Pontificii vestiam diu asservare et communionem semel tantum populo communiter exhibere feriis paschalis. ** 24. Donatistae ** ecclesiam alligabant Donati ad exclusionem reliquorum omnium; Papistae soli parti pontificis nomen et rem alligant. Idem ** rebaptizabant ab haeretico baptizatos, Augustinus de haeres. c. 69. Qui-

bus affines sunt Agrippiniani ab Agrippino Carthaginensi episcopo sic dicti, qui censebant rebaptizandos eos, qui ab ecclesia catholica deficientes ad haereticos ab iis sana mente recepta ad ecclesiam rediissent, Pappus in epit. hist. eccles. p. 260. Illos imitati sunt quidam ex Pontificiis, qui in Belgio et Gallia superiori seculo infantes a ministris illarum ecclesiarum baptizatos rebaptizarunt. Donatistae ecclesiam certo loco alligabant. Idem faciunt Papistae, quando pro ecclesia catholica, quae est omnium locorum, Romanam reponunt. Donatistae vim verbi et sacramentorum a dignitate ministri suspendebant. Sic quidam ex Pontificiis disputant, *verbum Dei nisi praedicetur a ministro catholico et legitime vocato, non esse verbum Dei, sed verbum diaboli, ac non modo non salutem, sed etiam perniciem afferre.* ** Non praetermittamus Apostolicos, qui arrogantissime se isto nomine vocaverunt, ait Augustinus de haeres. c. 40. hi in suam communionem non recipiebant utentes conjugibus et res proprias possidentes, nullam spem putabant eos habere, qui utuntur rebus, quibus ipsi carebant. Monachi Pontificii arrogantissime commendant vitae suae genus tanquam apostolicum, imo et angelicum. Omnium arrogantiam superant, qui non apostolicos, sed apostolos se ipsos nominarunt in Lusitania, et ubique se Jesuitas appellant, quasi ipsius Jesu socios. Ethnophrones apud Damascenum in catal. haeres. et Niceanum thes. orth. fid. lib. 4. haeres. 42. habentur haeretici, quia cum gentium instituta sequerentur, in aliis erant Christiani, gentilium rituum et superstitionum imitatores. Papistae in omnibus fere ceremoniis suis sunt Ethnophrones, ut superius ostendimus. ** 25. Pelagiani ἐπιστάλλον μέρος hand exiguum ad papalem fidem contulerunt. Ut enim colligitur ex Hieronymi, Augustini et aliorum libris contra ipsos editis docuerunt Pelagiani primo peccatum Adae non transire in posteros nisi tantum reatu. Idem docuerunt Ambrosius Cathar. lib. de laps. hom. et pecc. orig. c. 6. anno 1542. edito et Piggius controuv. 1. de pecc. orig. ubi statuunt, peccatum originis non habere veram peccati rationem, sed esse tantum reatum, quo posteri primorum parentum propter transgressionem illorum primam sine aliquo vitio proprio et inhaerente naturae devincti teneantur, quam sententiam Bellarminus lib. 5. de stat. pecc. c. 6. mollissime vocat minus rectam. Idem ante Catharinum et Piggium docuit Scotus 4. sent. dist. 14. q. 1. art. 1. ac Gabr. Biel ibid. q. 1. art. 1. not. 1. ubi disputant, nudum modo reatum poenae postquamlibet nefariam actionem in flagitiosis hominibus reliquum esse neque alia de causa dici peccatores, quam quia aeternae sint damnationis rei. Ac Durandus de S. Porciano sine circuitione scribit 2. sent. dist. 30. qu. 3. originale peccatum nihil aliud esse quam merum reatum. Secundo, parvulos non trahere nec habere a parentibus originale peccatum. Idem docet Ruard. Tapperus in art. 2. de pecc. orig. ubi scribit, in parvulo recens nato nihil inveniri, quod vere et proprie peccati rationem ha-

25. Pelagianorum.

beat. Cornel canon. Colon. tom. 2. animadv. disputat, peccatum originale non esse proprie peccatum, cum non sit defectus perfectionis homini necessariae ad beatitudinem, pravitatem non esse hereditariam nec a parentibus in liberos transmitti posse, cum sint purgati etc. Quomodo etiam Scholastici et Pontificii, atque inter hos Bellarminus variis hypothesebus peccatum originis partim extenuent, partim etiam negent, ostendimus tract. de pecc. orig. §. 58. et 59. Tertio, concupiscentiam fuisse etiam in natura integra ante lapsum. Idem docet catech. Romanus p. 548 et Jesuitae omnes. Quarto, posse hominem in hac vita legem Dei perfecte implere. Idem definitum in concil. Trid. sess. 6. c. 11. et can. 18. Quinto, hominem etiam post lapsum praeditum esse libero arbitrio in spiritualibus. ** Faustus Regiensis episcopus in veteri ecclesia haereticus habitus fuit et libri ejus de gratia et libero arbitrio a Fulgentio refutati fuerunt, ut qui continerent errores Pelagianos. Sic enim Isidorus Hispalensis de script. eccles. c. 14: *Legimus de gratia Dei et libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliae Regiensis urbis episcopo pravitati Pelagianae consentienti respondens obmutilatur ejus profundum destruere calliditatem.* Sed Bellarminus lib. 3. de grat. et lib. arb. c. 1. §. Ex Latinis etc. numerat Faustum inter auctores catholicos, qui pro defensione liberi arbitrii scripserunt. **

XI. 374. Et idem hoc totis viribus propugnant Pontificii. In eo tamen est quaedam differentia, quod Pontificii libero arbitrio conjungunt gratiam, quam Pelagiani excluderant. ** Augustinus ad Quodvultd. c. 88: *In id etiam progrediuntur, ut dicant, vitam justorum in hoc seculo nullum omnino habere peccatum et ex his ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, ut sit omnino sine macula et ruga, quasi non Christi ecclesia sit, quae in toto terrarum orbe clamat ad Deum: dimitte nobis debita nostra.* Ibidem: *Pelagiani dicebant, quod gratia solummodo data sit hominibus hoc fine, ut facilius agant ea, quae ipsis mandata sunt, per proprium suum liberum arbitrium.* ** Sexto, hominem ex puris naturalibus posse Deum diligere super omnia. Eandem doctrinam propugnant Biel 3. sent. dist. 27. q. 1. art. 3. dub. 1. Tapperus de lib. arbit. p. 291. Andradius lib. 3. orth. explic. p. 292. Septimo, naturalia in homine etiam post lapsum mansisse integra. Idem est commune Scholasticorum pronuntiatum, Biel 2. sent. dist. 30. q. 1. art. 3. dub. 4. scribit, *rectitudinem voluntatis non corrumpi per peccatum.* Octavo, meritis operum nostrorum dari gratiam. Id ipsum docent Scholastici, quando meritum de congruo propugnant. Biel 2. sent. dist. 27. q. 1. art. 1. can. 1. Eccius in enchir. c. 30. Dictum Christi, *si quis me amat, diligetur a Patre meo*, ita exponit Vincent. Dom. 4. adv.: *Si quis me amat per amorem naturalem, diligetur a Patre meo per gratiam.* Bellarminus lib. 1. de justif. c. 21: *Non videmus, cur dispositionibus ad justificationem, quae ex gratia fiunt, non tribuatur nomen meriti cum additione ex*

congruo. Nono, operibus vitam aeternam promittendam esse. Idem statuit concil. Trident. sess. c. 16. et can. 32. Decimo, Adamum fuisse mortuum, si vel maxime non peccasset. Id quidem docent omnes Pontificii, interim Aug. Steuchus not. in c. 2. Genes. illud amplectitur docens, *mor esse naturalem, peccatum non esse ejus causam.* Undecimo, gentes potuisse ex philosophia et lege naturae Deum cognoscere ac salvari. August. lib. 1. ad Bonifac. c. 21: *Distribuitis tempus ante legem dicitis, salvos factos esse per naturam deinde per legem, postremo per Christum etc.* I propugnant Andradius lib. 3. orth. explic. Late Tannerus, Erasmus. Duodecimo, homines praestinari propter opera, in qua haeresi multos Scholasticos et Pontificios haerere scribit Catharinus c. 8. Rom. Decimo tertio, multa axiomata et hypothesebus Pelagianis ac Pontificiis sunt communes. Praestantibus quod in se est, non gratia divina. Voluntas humana ex suis naturis potest se disponere ad gratiam. Liberum arbitrium ex se potest quodlibet novum peccatum committere. Homo per liberum arbitrium ex suis naturis potest praecepta divina quoad substantiam implere. Nullum est peccatum nisi sit voluntatis etc. Hominem dici injustum comparatione facta cum Deum. 26. Nestoriani unitatem personae in Christo dissolverunt, uti notum ex concilio Ephesino. errorum fomenta subministrant Jesuitae variis. Primo, dum unionis personalis formale constet in gestatione et sustentatione, quem Thomam errorem refellit Lutherus in lib. de concil. et. ac propter illum recte statuit, multos Nestorianos esse in papatu. Secundo, dum negant, Christum secundum humanam naturam per et propter unionem personalem esse Filium Dei. Gregorius de Valdefens. disput. contra fundam. ubiquit. p. 1. Scholastici propositiones personales: *Filius Dei est Filius Dei; Christus homo est Deus*, res hoc modo: Filius Dei, qui sustentat humanam naturam, est Deus, quam analysin Nestorius habere quam improbasset. Tertio, dum *Λόγος* assumptam humanam naturam conferunt cum rege, qui naturam induit, Bellarminus lib. 3. de Christo. Quarto, dum *Λόγος* extra carnem collocant, tamen Scriptura unionem personalem definita habitatione totius plenitudinis divinitatis in corpore, Coloss. 2, v. 9. Bellarminus lib. 1. Christo c. 17: *Licet alicubi sit Verbum, ubi est humanitas, tamen etiam ibi Verbum est homo.* Verbum ibi existens sustentat humanitatem. Quinto, ratione Nestorianismo sese extricaturus eide magis involvit, praesupponit enim, quod *Λόγος* personaliter sibi unire carnem nihil aliud sit, quam *Λόγος* sustentare carnem licet alibi existat. Atqui de omnibus creaturis affirmari potest, quod hypostasi *Λόγος* sustententur. Quinto, dum idiomatum communicationem hostiliter interpretantur, jam vero negata naturarum et idiomatum communicatione, tanquam necessario consequens, i

per unio ut immediatum antecedens, unde patres
 Episcopi contra Nestorium hoc modo concludebant:
 Quis negat Christi carnem vivificam et vivifica-
 tionem, is solvit unionem. Illud facit Nestorius;
 et hoc facere censendus. Idem iudicium fit
 Jesuitis. Sexto, dum divinitatem ab operibus
 relationis excludunt disputantes, Christum secun-
 dam humanam duntaxat naturam opera mediatoris
 facere. Bellarminus in iudicio de lib. conc. p. 7.
 deas in thesibus contra Gerlachium etc. Jam
 qui negant unionis personalis proprium finem,
 ipsam unionem personalem. Jesuitae negant
 ipsam finem personalis unionis, qui est opera
 mediatoris facere. Ergo convincuntur ipsam unio-
 nem personalem negare. Septimo, dum Christum
 secundum humanam naturam negant una adoratione
 Patre et Spiritu s. adorandum, sed humanitati
 tantummodo adorandum, non autem divinitati tribuunt.
 Epiphanius referente Epiphanius haeres. 19. et Niceta
 thesauri orth. fidei haeres. 25. 25. studiose as-
 piciunt pulverem pedum duarum muliercularum,
 adorabant, quae Martha et Marthana dice-
 bantur, vel ut est apud Nicetam Multho et Multhano,
 quae etiam sputa et reliquias corporis sordes au-
 xant, in auxilium videlicet morborum. Similiter
 et in eundem finem abutuntur calceis, pecti-
 bus, bracciis etc. sanctorum suorum. Henr. Sedu-
 Franciscanus Antwerpiensis in apol. pro Alcor.
 pag. 214: *Ungues Francisci tentationes pro-*
pterea quod puellam illuminavit, lotura pedum et
propter mortem proxima animalia vivificavit. **
 Collyridiani, qui et Eucharistae dicti, semper sibi
 esse censuerunt, Augustinus de haeres.
 de Theodoretus lib. 4. histor. c. 11. de illis
 quod post cantillationes suas absolutas, quas
 numero certisque horis tanquam pensum per-
 ceperant, toto die reliquo otiosi fuerint, cum quo
 ait, quod Augustinus l. d. addit, Eucharistae
 opinatos, non licere monachis sustentandae
 causa aliquid operari. Illos Pontificii
 strenue aemulantur. Pappus ** ex Theo-
 doretus in epitom. decret. divin. c. de baptismo **
 histor. eccles. pag. 313. Messalianis tribuit,
 exercitiis orationum salutem animae acceptam
 esse ac baptismi vim ad praecedentia tantum
 non autem ad futura abolenda et remit-
 tendum in utroque valere statuerint, in quo consen-
 su habent Pontificios. Bellarminus lib. 1. de
 c. 18. ** Messaliani teste Epiphanius haeres.
 ecclesias et adulatoria sibi ipsis fecerunt
 vesperam et mane multis lucernis et lumini-
 bus congregabantur etc. extendebant manum
 ut viderentur velut victu carentes et nihil possiden-
 tiam sacco conspicuo induti incedebant. Pa-
 tris omnes in matutinis, quas vocant, et vespere
 lucernis et luminibus incensis congregantur,
 uno die. Omnes monachi profitentur, se nihil
 habere mendicantes omnes petunt ostiatim, tan-
 tum victu carentes. Capucini, Recollecti et simi-
 les sacco conspicuo incedunt et manum etiam

extendunt, ut petant, in eumque finem manticam
 humeris gestant. Pontificii imitantur Eucharistae, prae-
 sertim monachi, professi religionem, quae filo inser-
 tis numerat sua munera baccis, ut loquitur Baptista
 Mantuan. de gestis Alphonsi lib. 4. Sed non omit-
 tendi hic Circumcelliones, qui referente Augustino
 lib. 3. contra Crescon. c. 42. *horrendis armati cu-*
jusque generis telis terribiliter vagando, non dico
ecclesiasticos, sed ipsam humanam quietem pacem-
que perturbant etc. novo et antea inaudito sceleris
genere calcem aceto per mixtam oculis infun-
dentes. Quid a Pontificiis opera inquisitorum fiat,
 omnibus notum est, ibi equulei, ignes, rotae, laquei,
 gladii sunt argumenta adversus eos, qui deprehen-
 duntur contra errores pontificios vel obloqui, vel
 etiam sentire. Itemque Osseni et Elcesaitae, qui
 lingua incognita orabant. Nemo, inquiebat Elxai,
 quaerat interpretationem, sed solummodo in ora-
 tione haec dicat, apud Epiphanium haeres. 19.
 Inter Papistas vulgus ordinarie incognita sibi lingua
 preces suas demurmurat. Cultus publicus fit lingua
 maximae populi parti incognita. ** 28. Collyridiani
 Mariam Θεοτόκον adorabant eique collyridas seu
 placentulas offerebant, imaginem ejus circumgesta-
 bant et honorando colebant, Epiphanius lib. 3. con-
 tra haeres. tom. 2. haeres. 79. quibus Epiphanius
 hoc opponit: *Sit in honore Maria, Pater, Filius et*
Spiritus sanctus adoretur, Mariam nemo adoret.
 Hunc errorem Collyridianorum papatus jampridem
 sibi fecit proprium. Alexander Alensis totum psal-
 terium ad Beatam Mariam accommodavit pro nomine
 Dei ubique substituto nomine Mariae. In templis
 suis adhuc hodie illi acclamant: *Jube Filio felix*
puerpera, jure matris impera redemptori, ut merito
conqueratur Cassander in consult. art. 21. eo de-
ventum esse, ut Christus etiam in coelo regnans
matrī subijciatur. Item, celebres quosdam viros
 dixisse, quod Deus regni sui, quod ex justitia et
 misericordia constat, dimidium, id est misericor-
 diam, in Mariam transtulerit, ut si quis a Filio,
 qui ad dextram Patris sedet, terreatur, quia judex
 est, matrem adeat, quia medicina est. Bellarminus
 et Gregorius de Valent. solent tractatibus suis hanc
 doxologiam subjicere: *Gloria Deo et B. Mariae*
Virgini Dominae nostrae, item Jesu Christo. Tur-
 sellinus Jesuita in epistola dedic. histor. Lauret.:
Matrem suam praepotens ille Deus divinae maje-
statis potestatisque sociam, quatenus licuit, adeci-
vit etc. huic coelestium mortaliumque principatum
detulit, ad hujus arbitrium (quoad hominum tutela
postulat) terras, mare, coelum naturamque totam
moderatur, hac annuente et per hanc divinos the-
sauros mortalibus et coelestia dona largitur. Osor-
 rius Jesuita tom. 5. dom. 4. Epiph. §. Voluit: *Cui*
Beatam Mariam comparemus? non Evae, non Sarae,
nec Racheli, nec Esther, nec lunae, nec soli; cui
igitur? plane Deo bona omnia continent. Quae
 omnia manifeste probant, divinos honores Mariae a
 Pontificiis deferri. 29. De Petro Gnaphaeo presby-
 tero Chalcedonensi in quinta universali synodo haec

28. Colly-
 ridiano-
 rum.

xl. 376.

29. Petri
 Gnaphaei.

reseos damnato refert Nicephorus libr. 15. histor. c. 29. quod auctor fuerit miscendae invocationis sanctorum inter publicas ecclesiae preces et ut in omni prece Dei genitrix nominaretur divinumque ejus nomen invocaretur. Illud in suis precibus adhuc observant Pontificii. 30. De Armenia scribit

30. Armeniorum

idem Nicephorus libr. 15. histor. c. 54. quod crucem adorare et colere dicantur, unde eos vocat *Stauro-latras et Chazinzarios*, quia chazus apud eos crucem significat. Idem fit a Pontificiis, qui latras cultum cruci deferendum esse statuunt Thomas part. 3. quaest. 25. art. 3: *Illi exhibemus latras cultum, in quo ponimus spem salutis, sed in cruce Christi ponimus spem salutis, cantat enim ecclesia: O crux ave spes unica, Hoc passionis tempore, Auge piis justitiam Regisque dona veniam Ergo crux Christi adoranda est adoratione latras.* Thomae adstipulatur Alensis part. 3. quaest. 3. membr. 3. art. 3. Albertus 3. sentent. distinct. 9. art. 4. Bonaventura distinct. ead. qu. 2. art. 1. etc. ex recentioribus Cajetanus in Thom. part. 3. qu. 25. art. 3. Gregorius de Valentia tom. 3. disputat. 6. qu. 11. punct. 6. Costerus in enchirid. pag. 438.

31. Nudipedales

31. *Nudipedales* ambulabant nudis pedibus, Augustinus de haeres. cap. 68. illos imitantur monachi Franciscani. 32. *Pattalorynchitae* semper silentio studebant, Philasterius haeres. 76. Augustinus de

32. Pattalorynchitarum

XI. 377. haeres. cap. 63. Illos imitantur Carthusiani, qui prae studio silentii ne quidem salutati respondent aut gratias agunt. 33. *Mirabillarios* Augustinus vocat eos, qui miraculorum vel a se vel ab aliis editorum praetextu errores novos invexerunt vel veteres renovarunt. tract. 113. in Johann.: *Contra istos (inquit) Mirabillarios cautum me fecit Deus meus dicens: in novissimis diebus exsurgent pseudo-prophetae.* Atqui Papistae ex miraculis suas superstitiones et idololatrias cultus stabiliunt. 34. *Gnosimachi* omne studium cognitionis in Christianis hominibus aspernantur, unde et nomen illud sortiti sunt, Damascenus de haeres. Ad classem illorum pertinent monachi pontificii, qui se *Fratres ignorantiae* vocarunt, quibus perpetuo in ore illud apostolicum: *Litera occidit* 2. Cor. 3, v. 6. quorum ordo primum ab aliis fuit sejunctus, nunc vero omnibus immixtus, quos poeta lepido hoc epigrammate perstringit:

34. Gnosimachorum

Cavisti bene tu, ne te ulla occidere possit

Litera, nam nulla est literatura tibi.

Gnosimachi igitur apud Nicetam thes. orthod. fidei lib. 4. haeres. 39. cuivis Christianismi cognitioni et scientiae resistebant illosque frustra laborare asserebant, qui in sacris literis scientiam ullam aut cognitionem investigabant, cum praesertim a Christianis Deus nihil praeter opera bona requirat. Itaque aliquem simplici rudique animo institutum suum persequi melius esse, quam multam curam in cognoscendis decretis et scientiis ponere. Papistae laicis interdiciunt Scripturarum lectione et ordinem fratrum ignorantium statuerunt. 35. *Christianocategori* imaginibus divinos honores decernebant eoque effi-

35. Christianocategori

ciebant, ut Christiani tanquam idolorum cultu accusarentur, unde et nomen illud accepit Damascenus de haeres. circa fin. Pontificii superstitioso imaginum cultu occasionem dant Christiani a Turcis habeantur pro idololatriis. sent hujusmodi plura commemorari, ex quibus feste conspicitur, in papatum varias haereses sentinam confluisse. Est autem alia quaedam resis pestilentior reliquis omnibus et multarum resium caput, fons et origo, quam Pontificii pridem sibi fecerunt propriam, quod scilicet nus pontifex non possit errare. Hac enim by semel recepta et seposito plane Pontificiorum torum examine divinitus praecepto, quid tantum ac erroneum excogitari potest, quod promptissime recipiatur, imo et recipi necesse judicetur? Monuit id jam olim Athanasius stathium praescribens contra eos, qui jubere, quae ipsi dicunt, et non prospicere, de non deceat. *Istorum haeresin, inquit, cunctas reses renovare et cunctas superare. Job ait, accipere simpliciter quae dicuntur, et exquirat, quid in iis aut decens aut inde non expendat quid utile, quid propositum, quid cum veritate concordans.*

SECTIO VII.

DE SEPTIMA ECCLESIAE MEMBRUM QUAM BELLARMINUS ASSIG- VIDELICET UNIO MEMBRUM INTER SE ET CUM CAPIT

231. *Membrum primum.* Sitne unio membrum inter se et cum capite propria et genuina nota? Respondemus: 1. Ecclesiam esse nota symbolo apostolico et Nicaeno confitemur unitatis rationes exposuimus superius §. 1. quas eminet unitas fidei et doctrinae Ephes. 4. 2. Unitas ergo per se non est nota ecclesiae oportet eam esse cum fide et doctrina cum Ephes. 4, v. 5: *Unus dominus, una fides, donec occurramus in unitatem fidei.* Athanasius epist. ad Antioch. *Vera duntaxat conditio quae est fidei, sine qua dissensio optima, et perniciosissima, ut scribit Gregorius Nazianzenus orat. 1. de pace. 3. Nec quaevis fidei et unitas est ecclesiae nota, sed unitas verae doctrinae, id est propheticae et apostolicae, ea enim sola est immotae ac perpetuae. Oportet igitur unitatem fidei, quae ecclesiae nota, niti uno doctrinae et apostolicae fundamento, unde ecclesia dicitur *superaedificata fundamentum prophetarum et apostolorum* v. 20. ac de coelesti Hierosolyma dicitur, *et illius habeat fundamenta duodecim nomina duodecim apostolorum agni, Apoc. 1. inde Zachar. 8, v. 19. veritas et pax con-**

veritas paci praeponitur, ut intelligamus, eam
 in pacem, concordiam et unitatem Deo probari,
 fundamento et vinculo veritatis gaudet, Joh. 8,
 1: Si manseritis in sermone meo, vere discipuli
 eritis, Joh. 17, v. 21: Ut sint in nobis unum.
 Quia ergo vera ecclesia sit una et vera ejus
 in una religione consentiant, ex eo tamen
 potest inferri, quod ubicunque est unitas et
 pax in religione, ibi statim sit vera et apo-
 stolica ecclesia. Est enim duplex unitas docente
 in e. 4. Ephes. lect. 1: Una bona, altera
 mala spiritus, altera carnis. Pietatis unitas
 est credere, impietatis unitas male credere,
 Hieronymus alienubi loquitur. Ut Dei est una ec-
 clesia, ita diaboli est una Babylon. Si Satan-
 as se divinus est, inquit Christus Matth. 12,
 quomodo stabit regnum ejus? Unitas erat
 illi, qui vitulum aureum fabricari postulabant,
 12. Omnes Baalitici sacerdotes contra Eliam
 haecam conspirabant; tempore Jeremiae to-
 talis contra verum Dei cultum conspirabat;
 in communi consilio sacerdotum et seniorum
 populi suffragio ad mortem condemnatus
 contra Paulum tota civitas Ephesiorum insur-
 git post Christi adscensionem Judaei et genti-
 les Christi ecclesiam pugnabant; haeretici
 aliis discrepent, tamen in una haeresi con-
 sentiunt. De Antichristo praedictum Apoc. 13,
 et omnes pusillos et magnos, divites et
 pauperes et liberos et servos habere characterem in
 sua; in quem locum sic commentatur
 apostolus: Significat apostolus infinitam multi-
 tudinem, qui Antichristo adhaerebunt (utique
 et pacifice). Quae omnia ostendunt,
 non quamvis, sed unitatem fidei et doctri-
 nae quamvis in fide et doctrina unitatem,
 apostolica doctrina et vere catholica
 unitatem esse ecclesiae notam. 5. Quo perti-
 net veterum, in quibus unitatem ex fidei veri-
 tate esse docent. Cyprianus lib. de unit.
 ecclesiam dicit esse unam, sicut est unum so-
 lare multi sunt radii; una arbor, etsi multi
 fons, etsi multi rivuli, quia unitas serva-
 tur, ubi per originem intelligit Christum et
 doctrinam. ** Pagani objecerunt olim Christia-
 nos vivere inter ipsos fidei unitatem. Augustinus
 in epist. e. 15: Hoc solum illis (maledicis)
 quod contra nos dicant: Quare inter vos
 unitas? Gentiles pagani, qui remanserunt,
 tales quod dicant contra Christi nomen,
 non Christianorum Christianis obijciunt.
 Alexand. lib. 7. Stromat.: Primum ergo hoc
 nos adducunt dicentes, non oportere cre-
 dere dissensionem haeresium. Retardatur
 offertur veritas, dum alii alia dogmata
 adducunt. Ad quos dicimus, quod et apud vos
 est apud eos, qui inter Graecos fuere in
 estimatione philosophos, fuere plurimae
 sectae. Cum Auxentius Arianus de uni-
 tate glorietur, respondet illi Hilarius

lib. contra Auxent. in princ.: Speciosum quidem
 nomen pacis et pulchra opinio unitatis, sed quis
 ambigat, eam solam ecclesiae atque evangelio-
 rum unitatem pacem esse, quae Christi est? Postea
 addit, Antichristi ministros pace sua, id est im-
 pietatis suae unitate, se jactare agentes se non
 ut Christi episcopos, sed ut Antichristi sacerdotes.
 Gregorius Nazianzenus orat. 1. de pace: *χρηστόν
 ἡμῶν ὁμοῦν ἢ ὑπὲρ τῆς ἐκείνης διάνοις*, me-
 lius est dissidium pietatis causa ortum quam vi-
 tiosa concordia. Hieronymus in epistola ad Theo-
 philum adv. errores Joh. Hierosolym. tom. 2. p. 185:
*Volumus et nos pacem, sed pacem Christi, pacem
 veram. pacem sine inimicitia, pacem in qua non
 sit bellum involutum, pacem quae non ut adversa-
 rios subjiciat, sed ut amicos jungat.* Augustinus
 cum domin. 2. post octavas paschae de pace et
 unitate sermon. 1. pacis studium diligenter commen-
 dasset, subjungit: Sed haec pax cum bonis et Dei
 praecepta servantibus custodienda est, non cum ini-
 quis et sceleratis, qui pacem inter se habent in pec-
 catis suis. Pax Christi ad salutem sempiternam
 proficit; pax quae in diabolo est, ad perpetuam ve-
 nit perditionem. Pax cum bonis et bellum cum vi-
 tiis semper habendum est, mala siquidem impiorum
 hominum odio habenda est. Hugo lib. 3. de claustr.
 anim. c. 9: Pax alia aestimata scilicet impiorum
 et hujus mundi, alia simulata diaboli et haeretico-
 rum, alia imperata, scilicet ne pugnetur contra hae-
 reticos. 6. Sic ergo contra hanc notam argumenta-
 mur. Quod non convenit verae ecclesiae soli, non
 est genuina et propria illius nota. Unitas per se
 considerata sine conjuncta veritate fidei et doctrinae
 non convenit verae ecclesiae soli. Ergo non est
 genuina et propria illius nota. Assumptum patet,
 quia Muhametismus, Arianismus, Judaismus et hae-
 reses omnes quandam unitatem obtinent, absque ea
 namque non constituerent unum corpus, ecclesiam
 unam; jam vero haeretici in una haeresi consen-
 tientes constituunt unum corpus atque ecclesiam unam XII. 2.
 licet falsam et haeticam. Augustinus serm. de
 jejuniis: Pagani colentes multos deos diversos, imo
 litigantes atque inter se hostili odio ardescientes, te-
 nent tamen in iis qualemcunque unitatem, cum pa-
 riter eant ad eorum templa, diis ipsis iratis ipsi
 concordantes sunt. Joh. Ferus in post. serm. 3. de
 coen.: In omnibus gentibus major est nunc concordia
 quam inter nos Christianos. 7. Addendum etiam
 illud, quod unitas fidei et doctrinae in ecclesia in
 hac vita non sit perfecta et numeris omnibus abso-
 luta, quandoque enim inter verae ecclesiae membra
 incidunt controversiae, quibus sancta illa unitas scin-
 ditur. Distinguendum igitur inter unitatem absolu-
 tam, perfectam et dissensionis omnis expertem, quae
 in ecclesia triumphante demum habebit locum, et
 inter unitatem fundamentalem, quae in consensione
 principalium articulorum consistit, licet de nonnullis
 fidei capitibus minus principalibus, vel de ceremo-
 niis adiaphoris, vel etiam de interpretatione quorun-
 dam Scripturae locorum controversiae incidant, ac

Argu-
 menta
 nostrae
 senten-
 tiae.

talis est illa unitas, quae in ecclesia militante locum habet, in ea enim nunquam reperitur tanta concordia, quin dissensionibus quibusdam sit permixta. *Ex parte enim in hac vita cognoscimus, ex parte prophetamus* 1. Cor. 13, v. 9. Augustinus lib. 15. de civ. Dei c. 5: *Boni et boni, si perfecti sunt, inter se pugnare non possunt. Proficientes autem nondumque perfecti ita possunt, ut bonus quisque ex ea parte pugnet contra alterum, quae etiam contra semet ipsum. Et in uno quippe homine caro concupiscit adversus Spiritum et Spiritus adversus carnem. Concupiscit ergo spiritualis contra alterius potest pugnare carnalem, vel concupiscit carnalis contra alterius spiritualem, sicut inter se pugnant boni et mali, vel certae ipsae concupiscentiae carnales inter se duorum bonorum nondum utique perfectorum, sicut inter se pugnant mali et mali, donec eorum qui curantur ad ultimam victoriam sanitas perducatur.* Quo in loco Augustinus aperit causam dissidiorum in ecclesia. Vere pii nondum sunt perfecte renovati, sed remanent in illis reliquiae carnis, ergo non perveniunt ad exactam et perfectam mysteriorum fidei notitiam, sed in quibusdam hallucinantur ac titubant. Caro in renatis adhuc pugnat contra Spiritum, facile igitur contingere potest, accedente praesertim diaboli impulsu, ut carnalibus opinionibus indulgentes contentiones in ecclesia excitent, interim nisi accedat pertinacia ac nisi fundamentum fidei convellatur, a corpore ecclesiae propterea non statim separantur. Id ipsum comprobant exempla. *Fratres quidam expecebant cum Petro, quod ausus fuisset evangelium gentibus praedicare*, Act. 11, v. 2. *Paulus in faciem resistebat Petro non recto pede ambulanti ad veritatem*, Gal. 2, v. 11; inter Barnabam et Paulum incidebat *ἀγοστήν* Act. 15, v. 39; in ecclesia Corinthiorum excitata erant schismata, profanatio coenae irrepserat, de adiaphoris odiose contendebant, articulum de resurrectione quidam eorum in dubium vocabant etc. neque tamen Paulus toti coetui ecclesiae nomen propterea derogat, sed scribens ad eos adhuc appellat ecclesiam Dei 1. Cor. 1, v. 2. In ecclesia Galatarum articulus de justificatione corruptelis pseudoapostolorum depravatus erat, interim quia adhuc dociles erant ac quidam adhuc recte sentiebant, ideo coetus Galatarum Paulus adhuc vocat ecclesiam Gal. 1, v. 2. Agnoscit hoc ipse Bellarminus lib. 4 de eccles. mil. c. 2. §. Tertio verae: *Ecclesiae Corinthiorum et Galatarum, ad quas scribat apostolus, verae ecclesiae erant, dicit enim apostolus, se scribere ecclesiis Dei, quae sunt Corinthi vel in Galatia, et tamen arguuntur Corinthii, quod docerent, non futurum esse resurrectionem, et Galatae per totam fere epistolam reprehenduntur, quod docerent, servandam esse legem Moysis cum evangelio.* Tempore Cypriani gravissima contentio erat in ecclesia de baptizandis illis, qui ab haereticis ad ecclesiam redibant, ex utraque parte stabant multi et docti episcopi, utraque

XII. 4. sententia diversarum synodorum decretis et ap-

probata et improbata est, neque enim illi, qui Cyprianum sequebantur, ecclesiae et unitatis nomen ademptum fuit ab illis, qui rectam sententiam tenebant, ac vice versa illi, qui rectam fidem tenebant, non fuit ecclesiae et unitatis nomen ademptum illis, qui Cypriano et Africanis episcopis adhaerebant. Tempore Corneli inter orientales et occidentales ecclesias gravis fuit contentio de tempore celebrandi paschatis. Neque tamen quia eorum, qui Polycarpo Smyruensis ecclesiae episcopo adhaerebant, illis, qui cum Hygino Romanae ecclesiae episcopo faciebant, nomen ecclesiae de quo quinimo cum Victor Romanus episcopus dissentias hoc nomine excommunicaret et ecclesias Asiae a corporis unitate abscindere conaretur, quod hoc nomine ab Irenaeo et aliis episcopis fuit hensus, nec sententia ejus ullam in ecclesiarum unitatem obtinuit, ut ex Eusebio cognoscitur. Inter Basilium et ecclesiam Caesariensem contentio fuit de ecclesiasticis cantionibus ac cereis inter Chrysostomum et Epiphanium de li doctrina Origenis; inter Hieronymum et Augustinum de operibus legis, ex quibus neminem iure apostolum asserit; de simulatione Petri; de animae etc. quinimo si scripta patrum per se apparebit, patres non solum ab aliis, sed etiam ipsis quandoque dissentire, ut certum sit, quod una et numeris omnibus absolutam unitatem in hac vita non esse sperandam, ac proinde non quod dissidium ecclesiae et unitatis communionem tollit.

232. Bellarminus ut probet, unionem melius inter se et cum capite esse notam ecclesiae loco producit testimonia Scripturae, in quibus ecclesia dicitur *unum corpus, una sponsa, una ecclesia* etc. quibus addit *symbolum Constantinopolitanum* in quo confitemur *unam ecclesiam*. Ac proinde ut probet, concordiam esse signum regni dei, adducit dictum Christi Matth. 12: *Omne regnum divisum desolabitur*, et dictum apostoli 1. Cor. 1, v. 10: *Non est dissensionis Deus, sed ordinis.* Iamque videmus: nemo nostrum negat, ecclesiam esse unitam, probandum vero erat, unitatem per se esse acceptam esse genuinam et propriam ecclesiam, quod nos negamus, quia inter causas quas ecclesia est et dicitur una, non quod locum obtinet unitas fidei et doctrinae, quod quod scit ipse Bellarminus lib. 3. de eccl. c. 1. §. 1. ergo per se et solitarie sumpta non est nota, sed unitas in fide et quidem vera doctrina; ac proinde de unitate iudicandum est ex fidei veritate, sicque redimus ad notam quod nobis assignatam, quod scilicet doctrinae fidei et apostolicae veritas sit vera ecclesiae nota. Petit quidem ecclesiae unitas, sed non solum in ipso Satanae regno et in haereticorum ecclesia, quaedam unitas reperitur, sicut Christus disertis verbis regno Satanae quandam unitatem tribuit Matth. 12, v. 25. proinde nec quod a Deo, nec omnis dissensio est a diabolo.

quaedam dissensio, de qua Luc. 12, v. 51. *ergo est ecclesiae accidens, sed non statim propria nota. Si vero unitas intelligatur cum fidei et doctrinae conjuncta, fatemur, eam ecclesiae propriam, proinde etiam genuinam illam, sed Bellarminus hanc spirituales et in-
verae fidei ac doctrinae unitatem, per quam catholicae ecclesiae membra Christo capiti suo inter se tanquam unius corporis mystici membra sunt, praetermittit et ad externam quandam rem nos revocat.*

1. Subjicit enim secundo loco, per unionem capite accipiendam esse unionem cum pontifice, ac producit testimonia quaedam patrum, *Irenaei lib. 3. c. 3. Cypriani lib. 1. epist. 3. Optati in orat. de obitu Satyri, Hieronymi in ad Damas. Optati lib. 2. contra Parmen. et alii epist. 162. ac Leonis epist. 87. quibus conatur, apud veteres conjunctionem cum pontifice semper fuisse habitam pro nota ecclesiae. Respondemus: 1. ex Scriptura pro-*
erat hoc papalis fidei principium et funda-
quod papa Romanus sit caput ecclesiae et
conjunctio cum papa Romano sit vera eccle-
si, siquidem fatetur ipse Bellarminus lib. 2.
c. 12. patrum scripta non esse fidei regu-
lari auctoritatem obligandi; ac Thomas
1. q. 1. art. 8. agnoscit, ex dictis patrum non
possibilitate in articulis fidei aliquid concludi.
vero in Scripturis altum de hoc capite eccle-
si papae silentium. Quae enim ex illis de
Petri proferuntur, ea praeterquam quod
exponuntur de monarchica quadam in reli-
apostolos potestate, tam non pertinent ad pa-
Romanum, quam ad patriarcham Constantino-
polim. Legantur, quae operose disputat Bellar-
min. lib. 2. de pontifice Romano c. 12. ut probet,
Romanum in ecclesiastica monarchia succe-
Petro, et liquido apparebit, quam inanibus et
argutiis hanc summam rei Christianae (ita
inatum papae monarchicum appellat in prae-
libri de pontific.) demonstrare conetur. Non
clarior et diserta Scripturae testimonia,
certae tantum conjecturae et male cohaerentes
monculae. Nemo (inquit) gessit se pro suc-
Petri vel pro tali est habitus nisi episcopus
Antiochenus. Sed Antiochenus non
in pontificatu, quia Petrus relicta Antio-
factus est Romam ibique sedem fixit et
est. Ergo Romanus ei successit (quasi vero
pro alterius successore sese gerit, statim jure
illius sit successor. In apostolatu nec Roma-
ec Antiochenus episcopus Petro successerunt,
interio uterque ei successit. Quod additur,
relicta Antiochia sedem papalem Romae
ex Scripturis erat probandum, non autem
merendum. Onuphrius in addit. ad Platinam
negat, Petrum relicta Antiochia Romam
relictum, idque ex antiquis auctoribus probare
, et tamen Bellarminus tam confidenter hoc

asserit). Tandem addit Bellarminus: *Observandum est, licet forte non sit de jure divino, Romanum pontificem ut Romanum pontificem Petro succedere, tamen ad fidem catholicam id pertinere. Non enim est idem aliquid esse de fide et esse de jure di-*
vino. Etsi igitur Romanum pontificem Petro suc-
cedere non habeatur expresse in Scripturis, tamen
succedere aliquem Petro deducitur evidenter ex
Scripturis, illum autem esse Romanum pontificem
habetur ex traditione apostolica Petri, quam tradi-
tionem concilia generalia, pontificum decreta et
patrum consensus declaravit (ubi fatetur Bellarmi-
nus, non posse ex Scripturis deduci, quod pontifex
Romanus Petro successerit, id quod nobis sufficit,
qui Scripturae plenitudinem adoramus ac proinde
pontificem pro ecclesiae capite agnoscere non pos-
sumus). 3. Scriptura non solum nusquam dicit, pa-
pam Romanum esse ecclesiae caput, sed etiam con-
tradicit. Nullum enim alium nominat ecclesiae caput
quam Christum Ephes. 1, v. 22. c. 5, v. 24. nec
sponsum alium ecclesiae constituit praeter Christum
Joh. 3, v. 29. nec ἀρχιποιμένα alium agnoscit quam
solum Christum Joh. 10, v. 12. 1. Petri 2, v. 25. unde
apostolica et primitiva ecclesia apostolorum tempo-
ribus proxima pontificem Romanum non agnovit pro
ecclesiae capite, sed hunc honorem uni Christo de-
pendit, qui solus vitam et spiritum mystico suo
corpori suppeditat. 4. Olim cum pii veteres con-
junctionem cum ecclesia Romana colebant, tradux
fidei apostolicae in ea adhuc servabatur, hodie vero
doctrina apostolica multis corruptelis et erroribus
est conspurcata. Ergo ut olim propter conservatam
doctrinae apostolicae sinceritatem omnes ecclesiae
cum Romana debebant communicare, ita hodie pro-
pter depravationem doctrinae apostolicae debent ab
ea secedere. Quemadmodum pontifices Romani ab
antecessoribus suis Romanis episcopis seculo apo-
stolorum proximis plurimum hodie degenerarunt; ita
quoque Romana ecclesia hodierna ab antiqua sin-
ceritate ac puritate longissime recessit. 5. Patres
ad ecclesiam Romanam nequaquam provocarunt
hoc animo, quod monarchicum quendam dominatum
in ecclesias reliquas ei concederent, quia ante con-
cilium non magnus respectus ad eam habebatur
teste Aenea Sylvio in gest. conc. Basil. sed quia
constantia in fidei veritate, martyrum copia, loci
splendore et aliis praerogativis reliquas excellebat,
ut ostendimus superius §. 194. membr. 6.

234. Quod enim talem quandam monarchicam et autokratice potestatem, qualem sibi Romanus pontifex hodie arrogat, pii veteres Romano episcopo haudquaquam tribuerint, ex verbis et factis ipsorum constat. Bellarminus inter patres primo loco pro-

Dietum
Irenaei.

ducit Irenaeum, qui asserit, *propter potentioris principalitatem omnem ecclesiam debere convenire ad Romanam. At idem Irenaeus Victori episcopo Romano ecclesias Asiaticas excommunicanti restitit, proinde nequaquam infallibile judicium illi attribuit. Eusebius lib. 5. histor. eccles. c. 23. ex Irenaeo haec adducit: Fecit Victor abscindi tantas*

ecclesias, quae morem sibi antiquitus traditum custodiebant, quibus cum praedecessores communionem habuerant, nec potuit Anacletus episcopus Romanus Polycarpo persuadere, ut suum pascha observandi morem ab ecclesia Romana diversum deponeret. Ergo nec Polycarpus episcopum Romanum pro infallibili capite agnovit. Erasmus praefat. in lib. Iren.: Irenaeus presbyter ecclesiae Lugdunensis ad componendum illud dissidium Romam mittitur, martyrum literis mirifice commendatus, qui magna libertate Victorem reprehendebat. Cornel. Agrippa de vanit. scient. c. 59: Victor pontifex omnes simul orientales et australes ecclesias a communione amputabat, cui tunc inter ceteros excellentissimos viros restitit Polycrates Asiae episcopus; et Irenaeus Victorem pontificem tanquam pacis turbatorem acriter objurgabat. Aut ergo Polycarpus, Polycrates, Irenaeus et ecclesiae Asiaticae damnandae sunt, aut concedendum, quod unio cum Romano pontifice non sit essentialis ecclesiae. Secundo loco Bellarminus producit Cyprianum, qui cathedram Romanam agnoscat ecclesiae catholicae matricem et radicem, atque ab ecclesia principali unitatem sacerdotalem exortam esse statuat. Atqui quomodo Cyprianus Romano episcopo jurisdictionem et monarchicam potestatem in reliquos episcopos assereret, cum ne Petro quidem in reliquos apostolos eam assignaverit? Hoc erant utique et ceteri apostoli (scribit tract. 3. de simpl. praelat. pag. 113.), quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis. Idem Cyprianus Cornelio statuenti, non esse baptizandos ab haereticis baptizatos, nequaquam sese subiecit, sed concilio Romano opposuit concilium Africanum. Bellarminus lib. 3. de verbo Dei c. 6. §. Tertio seculo: Cornelius Romae concilio habito decrevit, non esse baptizandos, qui ab haereticis baptizati essent, et postea Stephanus papa idem praecepit. Idem lib. 4. de pont. c. 7. §. Tertia ratio: Cyprianus in concilio LXXX episcoporum definivit haereticos rebaptizandos ac pertinaciter restitit pontifici Stephano definienti haereticos non rebaptizandos, quem in epistola ad Pompejum vocavit superbum, imperitum, caecae et pravae mentis. Cassander in consult. art. 7: Cum Stephanus Cyprianum a sua communione repelleret et episcopos ab illo ex Africa legatos nec ad sermonem communis colloqui admitteret et praeciperet universae fraternitati, ne quis eos in domum suam reciperet, ut venientibus non solum pax et communio, sed et tectum et hospitium negaretur etc. tamen Cyprianus in illo dissidio pacis et unitatis vinculum constantissime retinebat mente pacificus. Censuit igitur Cyprianus, unitatem catholicam locum habere citra unionem cum Romano pontifice. Quod Cyprianus unitatem sacerdotalem ab ecclesia principali ortam non esse adstruit, id Polydorus lib. 4. c. 6. sic exponit: Ne quis erret, nulla alia ratione

Cyprianus

XII. 7. episcopalis ordo ab episcopo Romano profectus dici potest, nisi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, cum per diu ante adventum Petri in

urbem Romam apud Hierosolymas sacerdotium institutum fuisse liquido liqueat. Eodem modo intelligendum quod Romana ecclesia sit radix et trix ecclesiae catholicae, nimirum quia Roma Italiae metropolis et imperii sedes, alias simpli et absolute de ecclesia N. T. loquendo Hierosolyma est mater omnium ecclesiarum. Theodoretus lib. c. 9. quia ex Sion exivit lex et verbum Domini. Jerusalem Esai. 2, v. 3. Alii addunt, non Roma sed unitatem per ecclesiae catholicae matricem radicem a Cypriano intelligi, sequitur enim in eius epistola: ut ecclesiae catholicae unitatem concuti teneamus. Tertio loco Bellarminus adducit Ambrosium, cui sicut laudatamur cum episcopis ecclesiae et cum ecclesia Romana consentire. Atqui Ambrosius Romanam ecclesiam tunc temporis matrem et orthodoxam venerabatur non ut fidei deam sed ut sociam, libere enim ab ea dissentiret quaestione de lotionem pedum lib. 3. de officiis c. 1: In omnibus sequi cupio ecclesiam Romanam sed tamen et nos homines sensum habemus, quod alibi rectius servatur, et nos recte custodimus. Longe vero alia ratio est ecclesiae Romanae moderna quam quae fuit antiquae, quia quamvis hodierna persequitur, eam antiqua olim sequebatur proinde Ambrosius illi utpote papali tyranni pressae et a puritate doctrinae apostolicae sine digressae nequaquam illum honorem tribuit cum ne antiquam quidem absolute et in omni sine ulla exceptione sequi voluerit. Quarto producit Hieronymus, qui cathedrae Petri conjunctione consociari desideret ac potestatem de qua tres hypostases a Damasco requirat. Atqui de quodam dogmate, sed de vocabuli alicujus usu erat quaestio, putabat enim Hieronymus, in qua hypostaseos veneni aliquid latere. Quod Damasi iudicium et auctoritatem ante usum vocabuli requisivit Hieronymus, argumentum fraternae concordiae, nequaquam vero domus Pontificiae, cum in causis ecclesiasticis Damasus a se adjutum scribat Hieronymus in epistola ad Agentiam. Quid vero de primatu Pontificis erit, manifestum est ex ipsius verbis in epistola ad Evagrium: Si auctoritas quaeritur, orbis mater urbe (Roma). Ubique episcopus est, sive sive Tanais, sive Eugubini, ejusdem est ejusdem sacerdotii. Potentia divitiarum et tatis humilitas subliorem vel inferiorem episcopum non facit. Quid mihi profers urbis consuetudo quid mihi objicis paucitatem, de qua oritur supercilium? Quinto loco affertur Optatus, qui docet, primam et praecipuam et dotem esse cathedram Petri ac Donatistis pertinere ad ecclesiam, quia non essent cum conjuncti. Respondemus: conjunctionem cum Romana ecclesia requirebat, non ut cum matre domina ecclesiarum reliquarum, sed ut ad matrem catholicam custode. Quod enim cum ecclesia ideo coluerint unitatem, quia episcopus ad universale caput et monarcha omnium ecclesiarum

quod se ipse quidem exstat apud Optatum vel alios
 scribitur. Sexto producit Augustinus, qui in
 Romana apostolica cathedrae semper
 principatum agnoscat. Respondemus: Au-
 gustinus ibidem asserit, reliquas ecclesias per literas
 comunicatorias tunc temporis cum Romana fuisse
 unitas, sed hodie per tyrannicam oppressionem
 omnes capit esse subjectas, quod nec jure di-
 congruum, nec consuetudine illorum temporum
 est, unde recte scribit Zabarella cardinalis
 de electione: *Papa invasit omnia
 inferiorum ecclesiarum, adeo ut inferioris
 prelati pro nihilo sint, et nisi Deus suc-
 curet, vehementer periclitaturus est status eccle-
 siae.* Adde quod Carthaginensem ecclesiam, cui
 tunc praecerat, non solum cum Romana,
 sed cum ceteris per comunicatorias literas
 conjunctam ibidem asserat. Sic enim scribit:
*Ubi videret (episcopus Caeccilianus) Romanae
 ecclesiae, in qua semper apostolicae ecclesiae vi-
 cepatus, et ceteris terris, unde evangelium
 in Africam venit, per comunicatorias li-
 teras conjunctum.* Ceterum quod Augustinus
 quidem supremam in reliquis ecclesiis juris-
 dictionem Romano episcopo concesserit, ex actis
 Carthaginensis manifestum est. Cum enim
 ab episcopis Africanis episcopatu suo Sic-
 cepus ad episcopum Romanum appellaret,
 absolvendum et restituendum ecclesiae ju-
 ris, quod factum suum fictitio quodam Nicaeni
 canone muniebat, Africani ad patriarchales
 Alexandrinam, Constantinopolitanam et Anti-
 ochenas ablegabant, qui exemplaria cano-
 nicorum ex archivis illarum Africam de-
 cerent, sed in illis canon de appellando ad Roma-
 nicum non inveniebatur, unde in concilio
 Carthaginiensi, cui Augustinus cum aliis ducentis ac-
 cersitis interfuit, conclusum fuit, nemini ad
 pontificem provocare licere, nisi forte
 credat quispiam, unicuique posse Deum
 inspirare justitiam et innumerabilibus in-
 congregatis denegare, ex quo apparet,
 quod et episcopos Africanos unionem cum
 pontifice tanquam cum capite et monarcha
 agnoscebat. In concilio Carthaginensi 3. can. 26.
 et 27. statuunt, nullum episcopum
 esse summum sacerdotem aut principem
 ecclesiae, quos canones pontificis primatui opposi-
 tione non videt. Quid quod in eadem
 synodo in qua Romanae ecclesiae principatus
 apostolicae tribuitur, de Donatistis refer-
 ti causa Majorini ab imperatore, non a
 Romano judicem petierint, quod imperator
 non judicem, non solum episcopum Roma-
 nicum alios episcopos, quod ab hoc ju-
 dicio et episcoporum Donatistarum provo-
 cationem et alios judices postularint,
 sed et alios illis dederit judices, qui post
 priores judices causam discuterent, quae
 pontificis dominatui extreme adversantur.

Septimo tandem producit Leo, qui asserat, in Petro Leonis.
*Apostolorum omnium summo praedicationis evan-
 gelii sacramentum principaliter a Christo collocatum
 esse, ut ab ipso velut capite dona sua in corpus
 omne diffunderet, ut exsortem se mysterii intelligeret
 divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere.*
 Respondemus: Idem Leo serm. 1. in nat. apost. de
 Petro et Paulo sic loquitur: *Hos gratia Dei in
 tantum apicem inter omnia ecclesiae membra pro-
 vocavit, ut eas in corpore, cui caput est Christus,
 quasi geminum constitueret lumen oculorum, de
 quorum meritis et virtutibus nihil diversum sentire
 debemus discretum, quia illos et electio pares et
 labor similes et finis fecit aequales, ubi non Petro,
 sed Christo capitis honorem et appellationem recte
 tribuit.* Multo minus se ipsum Leo pro capite ec-
 clesiae venditavit vel venditare etiam potuit, ipsius
 enim tempore Constantinopolitana sedes potestatem
 habebat parem sedi antiquioris Romae et in eccle-
 siasticis negotiis aequae magnificabatur juxta cano-
 nem concilii Carthaginensis, qui exstat c. Renovantes
 distinct. 22. quem tamen canonem Romani pontificis
 assentatores postea depravarunt. Ubi enim patres
 Constantinopolitani dicunt *ὁρίσμεν, definimus*, illi
 substituerunt *petimus*; ubi Constantinopolitani di-
 cunt et in ecclesiasticis aequae magnificetur, illi
 substituerunt non tamen in ecclesiasticis rebus ae-
 quae magnificetur, quam falsitatem ipsemet Pontifici
 coacti sunt agnoscere, in editione enim Gregoriana
 pro non tamen repositum est nec non. Ceterum
 quod Leo nondum obtinuerit monarchicam potesta-
 tem, patet ex eo, quod epist. 45. Pulcheriae augu-
 stae supplicat, ut mandet, Eutychetem in remotiora
 loca relegari; quod epist. 73. 74. 75. Anatolium
 Constantinopolitanum vocat suum *coepiscopum*; quod
 epist. 24. imperatori supplicat, ut concilium in Italia
 indicat; quod epist. 73. imperatori supplicat, ut man-
 det Alexandrinis, ut in Dioscori locum alium episco-
 pum eligant.

235. Testimoniis patrum addit Bellarminus expe-
 rientiam. Videmus (inquit) omnes illas ecclesias,
 quae ab isto capite (pontifice Romano) se divise-
 runt, tanquam ramos praecisos a radice conti-
 nuo aruisse. Certe ecclesiae Asiaticae et Africanae,
 quae quondam ita florebant, ut numerosissima con-
 cilia celebrarent et semper haberent multos homines
 vel doctrina vel sanctitate vel utroque dei munere
 clarissimos, ab eo tempore, quo a Romana ecclesia
 schisma fecerunt, nulla concilia celebrarunt, nullos
 habuerunt homines fama sanctitatis aut doctrinae
 toti orbi notos et nunc in summa ignorance ver-
 santur. ** Vide quoque Jacobum Grasserum de ec-
 clesia meridionali et occidentali. ** Respondemus:
 1. de statu Asiaticarum et Africanarum ecclesiarum
 diximus superius §. 186. quod scilicet in quibusdam
 articulis puriorem et sinceriorem habeant fidei con-
 fessionem quam Romana, quodque duratione, anti-
 quitate et amplitudine neutiquam illi cedant. Lib. 2.
 de Christo c. 30. Bellarminus eadem ferme repetit,
 quod ecclesia Graeca post schisma nullum habuerit

XII. 9.

concilium, nullum virum sanctum miraculis clarum, paucissimos doctos, et addit: *Multi comparant ecclesiam Graecam regno Samariae, quod separavit se a templo et in captivitatem perpetuam est abductum.* Sit ergo Romana ecclesia Jerusalem et putet sibi dictum, quod exstat Ezech. 16, v. 5: *Samaria secundum dimidium peccatorum tuorum non peccavit et multiplicasti prae illis abominationes tuas.* 2. Non qui a papa, sed qui a Christo sese separant, desinunt esse ecclesiae membra, quia caput ecclesiae non est papa sed Christus, Johan. 15, v. 6: *Si quis in me non manserit, arecet ut palmes.* Ephes 4, v. 16: *Christus est caput, ex quo totum corpus compactum et coagmentatum crescit.* 3. Multi a papa fuerunt divisi, qui tamen vera ecclesiae membra manserunt. **Lindanus lib. 4. panopl. c. 98. scribit, ecclesiam Africanam ob centenariam fere separationem per centum illos annos fuisse schismaticam atque a toto Christi corpore divulsam. Bellarminus de matrim. c. 15: *Graeci se jam dudum a Romana ecclesia separaverunt.* Idem lib. 2. de Roman. pontif. c. 25. art. 46. in quidam object: *Ex epistola Bonifacii 2. ad Eulalium Alexandrinum episcopum et Eulalii episcopi Carthaginensis ad eundem Bonifacium colligitur, post concilium Carthaginense sextum, quod erat anno Domini 419. in causa Apiarii presbyteri, per annos centum separatos fuisse Carthaginenses episcopos a communione Romanae ecclesiae et tum demum reconciliatos subficiente se Eulalio Romanae sedi et anathematizanti antecessores suos.* (Africani illi episcopi in suo centenario dissidio non senserunt, unionem cum Romano pontifice esse notam verae ecclesiae.) Respondet Bellarminus l. d. epistolam illam Bonifacii videri tibi supposititiam, sed alii Pontificii multis probant, illam esse genuinam, et Bellarminus ipse addit art. ult. *se nihil hac in parte certi affirmare.* **Victor excommunicavit Asiaticas ecclesias, quae tamen fuerunt verae ecclesiae et habuerunt multas synodos et orthodoxos episcopos. Marcellinus idolatra damnatus est a synodo Romana, ergo separavit se ab eo ecclesia Romana, quae tamen fuit tunc temporis vera ecclesia. Liberius Athanasium acerrimum fidei catholicae defensorem damnavit, quia in ejus damnationem consensit. Bellarminus lib. 4. de Roman. pontif. c. 9: *Liberius pontifex interpretative consensit in damnationem Athanasii cumque damnari permisit, quem sciebat causa fidei persecutionem pati.* **Athanasius ad solit. vit. agentes: *Liberius post exactum in exilio biennium inflexus est minisque mortis ad subscriptionem inductus.* **Baronius tom. 3. annal. anno Christi 357. p. 709: *Liberius sententiae adversus Athanasium latae subscripsit et decreta fidei in Sirmiensis synodo scripta suscepit.* Ad Ursacium et Valentem (Arianos) sic scribit Liberius: *Cognoscat prudentia vestra, Athanasium ab ecclesiae Romanae communione separatum esse.* **Confer et epistolas Liberii, quarum unam ad episcopos orientales Arianos, alteram ad Ursacium, Valentium et Hermium itidem Arianos

dedit, apud Baronium tom. 3. annal. ad a. 359. ** Atqui num propterea Athanasius desinit membrum ecclesiae catholicae? minime vero per suam a capite ecclesiae Romanae dissensum veram cum vero ecclesiae catholicae capite retinuit unionem. Honorium Monotheletam dedit VI. synodus Constantinopolitana act. 13: *his simul profici a sancta Dei catholica ecclesia simulque anathematizari praecipimus et Honorium qui fuerat papa antiquae Romae, eo quod abbas Sergii (Monotheetae) mentem secutus est pia dogmata confirmavit.* Hac separatione ecclesiae Romanae patres Constantinopolitani unionem retinuerunt cum ecclesia catholica. sent hujusmodi exempla plura afferri, sed alibi commodius agitur. Johannem XII. scilicet Romano deposuit Otto I. imperator laude illustris, Platina in vita Johan. Leonclerus populusque Romanus pontificatum ab eo idem in vita Leon. Johannem XXIII. synodus C. tiensis, Eugenium synodus Basileensis ex solio deturbavit. Aut igitur unio cum pontifice non est necessaria ad unitatem ecclesiae catholicae aut illi, qui pontifices deposuerunt, ab ecclesia fuerunt separati. 4. Cum papa haere est communicandum, qui enim exploratae huius manifestis haereticis adhaeret, ab ecclesia separatur. Jam vero papa potest in haereticum deire, quod non negant quidam ex Pontificibus. Bellarminus lib. 4. de pontif. c. 2: *Secundo est, pontificem etiam ut pontificem posse in haereticum et docere haeresin, si absque concilio definiat et de facto ita aliquando accidisse opinionem sequitur Nilus in lib. adversus papam, eandem secuti sunt aliquot Parisi Gerson et Almain, nec non Alphonsus in lib. 1. contra haeres. c. 2. et Adrianus VI. in ratione de confirmatione.* Hanc sententiam nus non audet vocare haereticam, cum tota ecclesia, qui eam sequuntur. Atqui si haereticum statuere, quod papa possit in haereticum deire, utique etiam non erit haereticum statuere unio cum pontifice tanquam cum capite separatur ad unionem cum ecclesia catholica. separationis est manifesta, quia pontificem in haereticum et communionem cum pontifice catholicam sunt arguuntur. Cusanus lib. 2. de cathol. c. 17: *Cum papa est haereticus, quisque laicus tenetur se ab illo separare.* ipsam separationem dicit illi anathema. papa potest ab ecclesia auferri salva maiestatis catholicae unitate, ut docet Gerson in de auferibilitate papae. Idem probatur ex sedis Romanae vacantia et ex schismaticis actibus Romanorum pontificum, quorum viginti fuerant quandoque simul tres papae, nec legitimus, constabat, jam vero de his pro non papa, ut disputat Bellarminus Romano pontifice c. 14. Aut igitur unio

mano non est necessaria ad unitatem ecclesiae, aut eo tempore, quo vel nullus, vel fuit papa, desuit catholicae ecclesiae unitas. minus ipse concedit, *incidere posse tempus quo liceat pontifici resistere*. Ergo agnoscere posse tempus ejusmodi, quo liceat ab ipso pontifice recedere. Connexio est manifestior: majus est resistere, minus ab unione removere. vero si licet majus, licebit etiam minus. id probatur ex libro 2. de Romano pontifice. Respondeo negando: *Licet resistere pontifici animas vel turbanti rempublicam, magis, si ecclesiam destruere anniteretur, quam ei resistere non faciendo, quod jubet, adeo, ne exsequatur voluntatem, non tamen judicare vel punire vel deponere, quod ei superioris*. 7. Concilium generale potest deponere. Ergo unio cum pontifice non aliter necessaria ad unitatem ecclesiae.

Antecedens a multis Pontificiis adstruitur et a cardinali Cameracensi, Cusano, P. Gersono, Alphonso de Castro, Occamo etc. item in concilio Basileensi et Constantiensi. Bellarminus etsi statuat, *summum pontificem praeter concilium*, fateri tamen cogitur, in tali concilio id esse definitum, ideoque in quaestione superesse inter catholicos, concil. c. 13. §. Deinde, Aeneas Sylvius,

II. pontifex de gest. concil. Basiliensis. *esse est, ut pontifex concilio subjiciatur. si sententia tanquam in agro fertilissimo dicit, auctoritas major est urbe. Magna veritas, qui Romanae ecclesiae praestet, et auctoritas universalis ecclesiae, quae omnium, filium habet Romanum pontificem, vero, ut ait Augustinus, non habet matrem, qui non habet ecclesiam matrem.*

Abstrahitur secundum. Num. in ecclesia Romana vere catholica? Bellarminus ut id probet haec fundamenta: 1. In nostra, inquit, *ut scriptores sacri mirifice consentiunt, homines diversi et in locis, temporibus diversis scripserint, quod pro re plane certius observat lib. 18. de civitat. Dei* respondemus: consensus ille scriptorum pro et apostolicorum potius probat, Romanam hodiernam non esse veram ecclesiam, sed doctrina in multis capitibus ab antiquarum et apostolorum consensu discedit, illis articulis controversis demonstratur. Honorificentius de sacris illis scriptoribus quam Pontificiis, ut in loco de Scripturae fundamenta causae nostrae in illis limitibus eorum contenti sumus. Pontifici solis fidem suam probare recusant, additiones et alia quaedam peregrina intertexunt. Praeterea ut sancta illa unitas non vacuus locus habuit, etiamsi non esset uni alicui pontifici, sic ad catholicam unitatem haudquaquam requiritur subjectio

erga Romanum pontificem unicum visibile caput, ut Bellarminus contendit. Denique unitas illa inter scriptores sacros descendit a Spiritu sancto, cujus fuerunt amanuenses; sic illa demum est vera et catholicae ecclesiae propria unitas, quae a Spiritu sancto orta in Christo per doctrinae propheticae et apostolicae unitatem mentes hominum unit et constringit.

237. 2. *Omnia legitimorum conciliorum et pontificum decreta etiam in omnibus dogmatibus inter se conveniunt, licet edita sint a diversis hominibus, diversis locis, temporibus, occasionibus et contra diversissimas, imo saepe contrarias haereses.* Respondemus: et concilia et pontifices in suis decretis errare posse ac saepius etiam errasse proferendo decreta et Scripturis et aliis legitimis conciliis contraria, demonstrabitur suo loco. Concilium Ariminense. Seleuciense, Sardicense II. etc. ediderunt decreta catholicae fidei et Nicaenae synodi decretis de *dyonotismo* contraria; Ephesinum II. Eutychis haeresin stabilivit; Neocaesariense can. 7. prohibuit, *presbyterum interesse convivio secundarum nuptiarum*; Nicaenum can. 12. prohibuit, *eos redire ad militiam, qui cingulum abjecissent*; Arelatense II. can. 2. statuit, *non esse assumendum ad sacerdotium eum, qui in vinculo conjugii constitutus est, nisi fuerit promissa conversio*, quod pugnat cum decretis concilii Gangrensis can. 4. Concilium Laodicense c. 1. statuit, *ut secundum indulgentiam reddatur communicatio illis, qui secundis nuptiis juncti sunt*; concilium Constantinopolitanum I. quod fuit generale secundum, statuit can. 5. quod *primatus ecclesiasticus tribuendus sit Romano pontifici*, sed hoc pugnat cum c. 26. concilii Carthaginensis III. ubi statuitur, *neminem vocari debere principem sacerdotum*; idem Carthaginense III. can. 47. numerat in canone libros V. T. *apocryphos*, quod pugnat cum concilio Laodiceo c. ult. nisi canonici nomen late accipiatur pro libro, qui in ecclesia legitur; concilium Toletanum I. can. 17. statuit, *posse admitti eum ad communionem, qui habeat concubinam, modo non sit uxoratus*; concilium Wormatiense can. 3. jubet, *fures occultos explorari per sacrae eucharistiae perceptionem*; concilium Constantinopolitanum III. quod fuit sextum generale, can. 2. recipit decretum concilii Africani sub Cypriano *de rebaptizandis haereticis*; can. 72. judicat, *irrita et solvenda conjugia Catholicorum cum haereticis*; concilium Nicaenum II. statuit, *imagines esse colendas*, quod pugnat cum decretis concilii Constantinopolitani, ut fatentur patres Nicaenae synodi act. 6. et cum decretis concilii Francofurtensis. In concilio Romano sub Stephano VII. damnatus est *Formosus pontifex* et omnia illius acta abrogata; postea aliud concilium habitum fuit Ravennae sub Johanne IX. in quo *Formosus restitutus fuit et Stephanus damnatus* omniaque acta ejus concilii, quod sub Stephano fuit habitum, abrogata. Quid quod disertis verbis Platina in Stephano scribit: *Post Stephanum semper haec consuetudo servata est, ut acta priorum pontificum sequentes*

De consensu patrum et conciliorum.

aut infringerent, aut omnino tollerent. ** Idem Platina de illis dissidiis sic scribit: Stephanus VII. pontifex creatus tanto odio persecutus est Formosi (papae) nomen, ut statim ejus decreta abrogaverit ac res gestas resciderit; Romanus I. ubi pontificatum iniit, Stephani pontificis decreta et acta statim improbat abrogatque; Johannes X. pontifex creatus Formosi causam in integrum statum restituit ad-versante magna populi Romani parte etc. Is autem Ravennam profectus 74 episcoporum habito conventu et Stephani res gestas improbat et Formosi acta restituit. Sergius III. in Italiam rediens Formosi (papae) acta ita improbat, ut denuo ad sacros ordines admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine dignos censuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus ejus cadaver e sepulcro tractum capitali supplicio, ac si viveret, afficit corpusque ipsum in Tiberim projicit tanquam sepultura et humano honore indignum. ** Plura exempla in quaestione de auctori-

XII. 13. tate conciliorum adducuntur, ubi etiam refelluntur ea, quae pro palliandis conciliorum erroribus Bel-larminus argute magis quam vere excogitavit. Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatist. c. 3. diserte scribit, concilia regionalia et provincialia debere cedere plenariis et inter ipsa plenaria priora a posterioribus emendari; omnium vero auctoritatem Scripturae subjicit lib. 3. contra Maximin. Arian. c. 14: Nec ego Nicaenum, nec tu debes Ari-minensae tanquam praejudicaturus proferre concilium, nec ego hujus auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumcunque propriis, sed utrisque communibus testibus res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.

De con-
sensu
decreto-
rum pon-
tificio-
rum.

238. De pontificum decretis idem asserimus, quod scilicet et Scripturis et aliorum pontificum decretis saepe sint contraria. Zepherinus fuit Montanista, Marcellinus idololatra, Liberius et Felix fuerunt Ariani; Anastasius communicavit cum Photino et Achatium haeticum occulte revocare voluit; Vigilius fuit Eutychianus, Honorius Monotheleta; Johannes XXIII. negavit vitam aeternam, credidit, animam hominis cum corpore mori et extinguere ad instar animalium brutorum, dixitque, mortuam semel ne in novissimo quidem die resurrecturam. Aut ergo omnes papae illis haeresibus fuerunt infecti, aut non omnes in dogmatibus et decretis consenserunt. Gregorius de quatuor synodis, inter quas est etiam Chalcedonensis, dicit, quod eas amplectatur ut quatuor evangelia; sed Leo epist. 58. de synodo Chalcedonensi dicit, se semper reprehendisse, quas in hac synodo decreta sunt. Martinus statuit, eum, qui semel post suam ordinationem in lapsum incidit, deinceps non posse ullum gradum sacerdotii adipisci, c. Qui semel. distinct. 50. contrarium decrevit Siricius c. Quia distinct. 82. eos, qui propter peccata jubentur deponi, post condignam poenitentiam in suo ordine posse reparari. Gregorius in epistola ad Bonifacium statuit, si mulier

infirmirate correpta non valuerit debitum reddere, virum si continere nequeat, posse ad nubere; contrarium statuerunt alii pontifices. Quoniam. lib. 4. decretal. tit. 9. de conjugio le-sorum. Nicolaus I. docet, baptismum in nomine Christi sine expressa mentione trium personarum prolatum esse ratum c. A quodam dist. 4. de consecrat.; contrarium docuit Zacharias itidem scilicet verum baptismum esse non posse, si vel persona de Trinitate non nominetur, c. in synodo de consecr. dist. ead. Sabinianus Gregorii antecessoris sui libros comburi jussit, Formosi decreta abrogavit Stephanus VI. Stephani decreta et acta abrogavit Romanus I. Romani acta abrogavit Johannes. Julius, Innocentius et Coelestinus Romani pontifices decreverunt, ut viri ab uxore separentur, qui vel nescientes proprios filios in lavacro baptismi suscepissent, c. Pervenit 30. at hoc est contrarium praecepto Christi Matth. v. 6. et apostoli 1. Cor. 7, v. 10. Alexander c. Licet de sponsa duorum dicit, quosdam praedecessores judicasse, matrimonium per de praesenti contractum, non tamen consummatum posse dirimi per aliud matrimonium, se contrarium sentire. Aut igitur hic, aut ejus antecessores errarunt. ** Vide late de pontificum sententiarum dissonantem Empsychovium in causa 6. Braunianae p. 607. et seqq. Syn-talogiarum Pontificiarum: 1. Fingunt, homines gratiam et simul per bona opera salvari, apostolus haec duo sibi invicem opponat Rom. v. 6. 2. Exagitant imputativam Christi justitiam interim opera supererogationis aliis applicari. 3. Affirmant, Christum pro nobis passum et tamen per bona opera nos justificari aut Gal. 2, v. 21. 4. Culpam peccati per meritum deleri dicunt, sed non poenam purgatorii, cuius vis culpae sitque sit in poena. 5. Flagitant satisfactionem pro peccatis et tamen de peccata a Deo gratis condonari. 6. Varia mandant, cum nusquam alibi sit major helius delictorum. 7. Coelibatum jactant et interim similibus libidinibus omnia contaminant. 8. Sacerdotes habere volunt, sed indoctos ordines. 9. Honestos sacerdotes habere volunt et inter ipsas efficaces causas nequitiae, nimirum opus coelibatum, impunitatem, otium et foedissima peccatorum exempla. 10. Evangelium in abusu honorant gestantes in collo, in vero usu etiam contemnunt. 11. Simulant, se ex sacris literis veritatem discere, nec tamen fontes scripturae. 12. Simulant, se mundum descruisse, et tamen in locis amoenissimis habitant. 13. Vovent pauperem, cum jam ferme soli orbem terrarum possident. 14. Monachi promittunt obedientiam, cum a se ex obedientia parentum et magistratuum. 15. plures misericordiam Dei implorant et inter se supplicationem lapillorum patrilocii cum Deo quo contrahunt. 16. Indulgentias papales

peccatorum remissionem conferre docent, et habitare de condonatione jubent. 17. Per *in dubitationes* evertunt hypothesin de salute operibus, de absolutione, de spe, de dilecti. 18. Docent, *hominem praeceptis Dei obedientiam praestare posse*, quoad subpraecepti, non quoad intentionem praecipi: intentio praecepti nihil aliud sit quam effectio praecepti. 19. *Efficaciam missarum adis ex purgatorio animabus* jactant, et affirmant, plurimas animas majorum, quibus et coemtae sunt, in purgatorio desudare. *monium dicunt esse sacramentum*, et tamen laicis personis matrimonio interdicunt, eo citati minus conveniat. 21. *Sanctos docere humillimos*, et contra fingunt eosdem tiosos, ut se templis et aris dignos censeo opitulatoribus coli suasque reliquias et adorari velint. 22. Jactitant, *se in conciliis viri s.* et tamen non curant a Spiritu s. Scripturam. 23. Garriunt multa *de infusis*, cum totus eorum Christianismus in ritibus sit situs. 24. *Religionem difficilem impossibilem faciunt*, quia hominem pro operibus coram Deo justificari volunt; scillimam faciunt, quia externam disciplinam pro justitia coram Deo valente, originale in renatis peccatum esse negant, de grabitare jubent, quod omnibus nobis est omnia collocant in externis ritibus et cequas facile est praestare, *sacramenta dissolutaria etiam sine bono motu utentis, omne esse Deo gratum cultum, quod quis intentione*, indicunt satisfactionis loca, qualia sunt curare aliquot fieri misse, eleemosynam duobus vel tribus diebus, iter noster aut Ave Maria demurmurare de si quis nulla plane habeat bona opera, ut nihilominus per indulgentias, *missas* et *sanctorum merita et opera* super salvari posse. 25. *Religionis curam* t papae et episcopis, qui nihil minus atem et religionem curant. * Onuphrius schismata inter pontifices Romanos continet; Stapletonus relect. princip. fid. contr. 5. articul. 3. *viginti quinque schismata* atque addit, quod *omnia pariter computantur* conficiant quam annos centum et atur et menses decem. Quasi vero hoc temporis plus satis, quo Romana ecclesia *extinguitur*, quia *dubius papa habetur pro*, ut scribit Bellarminus lib. 2. de concil. p. ad 3. argum. Id ipsum agnoscit Glorioso in lib. de schismate p. 181. sic scribit: *ambiguum Christianum orbem concussit, ille pontifex Romae, alter Avenione credereturque magnus cardinalium, episcoporum, principum ac populorum assensione defungeretur, nam cum tres simul pontificati essent, Johannes XXIII. Gregorius*

rius XII. Benedictus XIII. tum quidem gravi schismate est ecclesia Christi dilacerata et in partes dissecta. Quinimo ipse Bellarminus non audet hoc negare, sic enim scribit praefat. in contrav. de Roman. pontif.: *Non ignoratis, quas tragoedias in ecclesia imperatores excitarunt, et quasi haec parva fuissent, addidit Satan Romanos pontifices contra pontifices commovere.* Atqui si pontifices contra pontifices commoti sunt, quomodo omnia pontificum decreta consentiunt? Referenda est ad hunc locum disputatio Erasmi in annot. 1. Cor. 7. pag. 327. Si verum est, quod quidam asseverant, Romanum pontificem errore judiciali non posse unquam errare, quid opus generalibus conciliis, quid opus in concilium accersere jureconsultos ac theologos eruditos, si pronuntians labi non possit? cur datus est appellationi locus vel ad synodum, vel ad eundem rectius edoctum, posteaquam semel de causa pronuntiavit pontifex? quorsum attinet tot academias in tractandis fidei causis distorqueri, cum ex uno pontifice quod verum est audire liceat? imo qui fit, ut pontificis hujus decreta cum illius pugnent decretis? Ut enim taceam de Formoso, nonne papa XII. 15. Johannes XXII. et Nicolaus decretis totis inter se pugnant, idque in his, quae videntur ad fidei negotium pertinere? quorum alter Nicolaus III. pronuntiavit *judicialiter*, ut illorum ore loquar, *Christum et apostolos nihil habuisse nec in commune, nec privatim* (c. exiit de verborum significatione in sexto); alter (Johannes) contra pronuntiat habuisse (c. cum inter extr. de verborum significatione). Id ex ipsorum extravagantibus licet cognoscere, sed propius ad id, quod hic agimus, facit, quod Innocentius III. ac Coelestinus de matrimonio dirimendo prorsus pugnantia definierunt, quorum hic jus facit alteri conjugum iterare matrimonium, si alter fuerit in haeresin prolapsus. Innocentius negat, quemadmodum legimus libro decretalium quarto tit. de divortio c. Quanto. Nec illic dissimulat Innocentius, quendam praedecessorem suum secus statuisset, Coelestinum indicans, ut apparet glossema declarans, Coelestini super hac re constitutionem olim extitisse in decretalibus libr. 3. titulo de conversione infidelium in fine. Ideo magis verisimile est, quod is titulus paucissimis constet capitibus, ut intelligas esse decurtatum. (Huc pertinet, quod Alphonsus de Castro lib. 1. contra haeres. c. 4. refert, *se decretum illud Coelestini vidisse.*) Praeterea Pelagius, ut exstat in decretis distinctione 31. c. ante triennium constituerat, ut hypodiaconi Siciliae ab uxoribus abstinerent, quas ante constitutionem legitime duxerunt. Id decretum velut iniquum et cum evangelico pugnans praecepto retractat et abrogat Gregorius ejus nominis primus, qui Pelagio successit, statuens, *ut in posterum nemini ad eum ordinem pateret aditus, nisi vorisset castitatem.* Ceterum durum et iniquum esse, ut ad castitatem cogatur, qui non voverit castitatem, nec ulla culpa commeruerit, ut eo debuerit compelli. At quod hic iniquum videtur Gregorio, non visum est iniquum

Innocentio III. loco, quem modo adduximus, qui ita respondet iis, qui objiciebant, *praeter aequum videri, conjugem relictum suo jure privari sine culpa, praesertim cum contumeliosior sit in Christum, qui baptizatus recidit in haeresin, quam qui natus ethnicus recusat ad Christi professionem converti.* Ad haec seculis aliquot hanc sententiam amplexa est ecclesia Mutinensis, ut qui contraxisset cum Barbara verbis legitimis et ex animo, sed non intercedente coïtu, postea contraheret cum Cornelia et coïtum adjungeret, cogeretur priore relicta posteriori convivere. Id palam rescindit Innocentius Romanus pontifex ex diametro, quod ajunt, diversam pronuntians sententiam, videlicet priorem esse legitimam uxorem, quod cum posteriore sit actum, adulterium esse, non matrimonium, ut proditum est libro decretalium epistolarum 4. tit. 4. c. *Tuas dudum* et ejusdem tituli c. *Licet*. Alexander Tertius indicat, suo rescripto fuisse statutum ac definitum aliquando a praedecessoribus suis, id est Romanis pontificibus, quod in Mutinensi ecclesia damnat Innocentius etc. ut non commemorem interim, quod in causa fidei schola Parisiensis aliquando publicitus improbarit Romani pontificis sententiam eumque ad palinodiam compulerit, si qua fides historiis. Haec omnia Erasmus Leonis X. pontificis Romani dilectus filius. Quae vero a Bellarmino afferuntur ad palpabiles illas Pontificiorum decretorum contradictiones palliandas et excusandas primo statim intuitu sui infirmitatem demonstrant et diligenter expenduntur a Guil. Witakero in contr. de pontif. Rom. quaest. 6.

De consensu Pontificiorum.

239. 3. Nunc omnes Catholici toto orbe dispersi de omnibus dogmatibus fidei idem sentiunt, nec possunt aliter sentire, cum subiciant sensum suum sensui unius et ejusdem summi pastoris ex cathedra
- XII. 16. Petri cum consilio aliorum pastorum ecclesiam dirigentis. Eadem fere verbis Fr. Costerus in ench. controvers. c. de ecclesia gloriatur: *Catholici omnes ubique terrarum sub uno capite Romano pontifice, cui omnes parent et principes et reges, ut Christi vicario, eandem fidem constanter retinent, idem dicunt, idem sentiunt, idem credunt per omnia et nec in minimo quidem religionis articulo discrepant.* Respondemus: ** Ante Lutheri tempora homines docti et intelligentes conquesti sunt de erroribus doctrinae, de multiplici abusu et superstitione, quae in ecclesiam irrepserunt. Videatur scriptum scholae Parisiensis de periculis ecclesiae compositum circa annum Domini 1389. Speculum aureum papae, ejus curiae, praelatorum et aliorum spiritualium scriptum ante annos fere 200. item Francisci Petrarchae, Jo. Baptistae Mantuani, Joh. Pici Mirandulani, Laurentii Vallae, Hieron. Savonarolae Italicorum; Guilielmi Occam, Roberti Barnes Anglorum; Johannis Wesseli et Abbatis Spauheimensis Germanorum; Johannis Gersonis Galli de vita spirituali animae, potestate ecclesiae et auferibilitate papae, Marsilii Patavini tractatus de translatione imperii et liber de defensione pacis, Antonii de Rosellis de potestate papae

et imperatoris, Alberici de Rosati et Petri Ferraris commentarii passim; Confutatio primatus papae a Gregorio Heymburgensi ante annos 170 concitata et alia innumera. ** Concedimus vero, in re Pontificio esse hodie externam quandam unitatem, sed veram illam internam in fide catholica et in Christo unitatem illi competere negamus. Martinus Flacius Illyricus scripsit librum de sectis, dissensionibus et dissensionibus Pontificiorum, in quo septem species papisticae concordiae statuit. Prima est *politica*, orta ex diabolo, qui modis omnibus praecavebat regnum illud sui vicarii dissolvatur. Si enim *nas in se ipsum divisus esset, quomodo staret regnum ejus?* Matth. 12, v. 25. Luc. 11, v. 18. Inde cardinales et episcopi, multi etiam ordines monachorum, licet vehementer inter se dissensiant, infensissimi sint, tamen dissensiones suas praetereunt et occultant, ne quid detrimenti capiat Pontificium illud regnum, cujus subditos sese profitentur. Secunda est *politica*, cum ideo consentiant, quia se subijciunt nutui et voluntati unius pontificis. sic scriptores Pontificii judicio unius pontificis omnia sua subijciunt a clarissima Scripturae in gratiam illius discedentes. Thomas in 4. distinct. 27. quaest. 3. artic. 1. disputans de questione: *An doctus, pius et idoneus, sed bigamus, qui non proprie, sed canonice, hoc est papae, fictione talis est, ob viduam unicam olim ductam sacerdotem aut episcopum electus promoveri possit* postquam pro affirmante parte firmas rationes manifesta Scripturae dicta protulit, tandem in rem negantem concedit, addita hac sola ratione: *papa in decretalibus contrarium dixerit et receperit.* Gabr. Biel cum in lectionibus super canonice missae lect. 57. multis argumentis confirmasset *indulgentias papales non prodesse animabus peccatorum*, tamen post librum evulgatum videns Sixti IV. et Innocentii VIII. pontificum, qui dabant indulgentias defunctis, priorem sententiam retractavit referente Molinaeo. Omnes episcopi etiam juramenti vinculo pontifici Romano obstricti, propter quod ne minima quidem ipsi contradicere audent, nec in conciliis libere loquuntur, unde Aeneas Sylvius, Pius II. ut refertur in paralipomenis Urspergensis ad titulum Moguntinum scripsit, *peccare episcopum contra juramentum papae praestitum, si contra ei etiam vera loquendo.* Idem Sylvius in gestis concilii Basileensis commemorat quod patrum istius concilii longe verissimam et hodie repetendam: *Episcopi, qui debent ecclesiam a corruptelas tollere, videtis quam pauci non sunt et quam terrenam faciem potentis potestatis extimescunt!* Tertia unitatis species est *bellu pecuina*, cum homines nihil de religione inter se habent, sed instar gruum aliorum opinionem sequuntur, ea vera esse censent, quae vulgo sunt receptae. Quarta unitas plerisque laicis in regno Pontificii petit, illi enim sine ullo examine et scrutinio capiunt, quae a monachis et sacrificulis ipsis

atur, neque enim Scripturarum lectio illis conce-
ditur, sed jubentur audire pastores suos ordinarios,
quod tandem proponant; hinc Bellarminus lib. 1.
de clericis c. 7. disputat, *debere quidem populum
verum prophetam a falso, sed non alia
modo quam attendendo, an is, qui praedicat, dicat
vera ista, quae dicebantur a praedecessoribus,
quae dicuntur ab aliis ordinariis pastoribus,
etiam ab apostolica (Romana) sede et ecclesia
papali. Ibidem concludit: Cum pastor ordinarius
et aliquis alius qui praedicat non vocatus con-
tra docent, quod debeat omnino populus pasto-
rum potius sequi quam illum alterum, qui
est pastor, etiamsi forte contingeret, ut pastor
id. Huc pertinet carbonarius ille, qui tentatus
fuit et de fide sua interrogatus respondebat,
credere, quemadmodum ecclesia credit, cumque
inter diabolus et quaereret, quatenus esset eccle-
sia, respondebat, ecclesiam credere id, quod
credat; uti etiam mercator ille Placentinus
in tantopere commendat Gregorius de Valentia
de eccles. p. 205. ut scribat, *Deum nihil
habiturum, quod in tremendo illo iudicio
proponere possit*), qui statuebat, *velle se Pontifi-
cium potius quam Lutherum amplecti religionem
in primis, quia illic compendio quodam discre-
ditatem, videlicet si affirmet, quod pontifi-
catum negat, quod ipse negat; hic vero si
verum fieri vellet, catechismum sibi discendum et
verum esse scrutandam etc.* Quarta unitatis
est Iecariotica, quando homines muneribus
facili corrupti idem sentiunt, atque haec causa
in unitate papali detinet. Refert Sleidanus
optimo histor. proverbio olim jactitatum fuisse,
*pauper et tenuis Lutherus multos locupletare-
re, quod ejus impugnatores ampla honoraria
et episcopis acciperent, ac plurimos defendere
et chrismis, ut ipsi discedant unctiores.* Cui
est, *Eccium mercede fuisse conductum, ut
Lutherum scriberet?* Erasmus itidem mune-
re sollicitatus est, ut calamum adversus eum
inveniret, sed respondit, *majorem esse Lutherum,
et contra ipsum insurgere velit.* Cur adhuc
in tantopere reluctantur, ne constitutio pacifica
Passaviensis (quod salva existimatione, digni-
tate regimine a Pontificia fide ad Augustanam
unionem cuilibet imperii statui transire liceat)
episcopos extendatur, quod ipsi quoque suos
episcopos retinere debeant Augustanae confessio-
nis amplexantes, nisi quia verentur, ne
quo Pontificio fraudi sit? Refert Aeneas Syl-
vester multos concilii Basileensis patres in partes
papae praemiis ac muneribus adductos
et Jacobus Almainus in libris contra Cajetanum
inter alia scribit, *multos valde praedicare
veritatem papae non propterea, quod ipsi ita
sentiant, sed tantum ut hisce assentationibus gratiam
sibi concilient et beneficia ecclesiastica ad-
quirant.* ** In chronico cujusdam Carthusiani
titulo *Fasciculus temporum* ante multos*

annos edito in anno Christi 1044. sic habetur: *De
pluralitate beneficiorum, quae circa haec tempora
nimis invaluisse videtur et deinceps continuata,
multumque dolendo ambitione praelatorum et si-
moniaci labe quam plurima scripta patrum habentur
detestantia abusiones istas. Et nota, quod facile
inventi sunt pauperes clerici et doctores, qui plura-
litate beneficiorum et pompam ecclesiasticorum re-
prehenderunt, donec offerret se occasio participandi,
qua accepta communiter avaritia excaecavit eos.*
*Fertur de quodam magistro magnae literaturae, qui
valde sublimiter disputavit contra divitias praelato-
rum et fastum eorum, quasi omnino sic vivere non
liceret. Haec cum nuntiata domino papae fuissent,
plausibiliter respondit, demus ei bonam praepositu-
ram et haec et illa beneficia, et bene pacatus erit.*
*Factum est ita, et ecce protinus sententiam muta-
vit dicens: Nunquam intellexi hanc materiam praeter
modo, quippe qui de inope dives, de contemptibili
repente gloriosus apparuerat.* ** Quinta species est
concordia tyrannica et servilis, quando minis, per-
secutionibus et carceribus prohibentur homines aliter
sentire. Sic in papatu ne mutire quidem licet con-
tra papae tyrannidem ac scelera, contra abusus, su-
perstitiones et idololatriam. Videatur liber Germa-
nicus de tyrannico Hispanicae inquisitionis mysterio
Joachimi Beringeri editus Ambergae anno 1611. et
tractatus Petri Asili jurisconsulti de tyrannide Ro-
manorum pontificum editus Francof. anno 1594. XII. 18.
Cum in comitiis Norimbergensibus anno 1523. a sta-
tibus Romani imperii postularetur ac sedulo urgere-
tur, ut in Germania Christianum liberumque insti-
tueretur concilium et ut omnes episcopi et praelati
juramenti obstrictione a papa liberarentur, quo alio-
qui prorsus serviliter ei obstricti tenerentur et vice
versa contrario juramento promovendae veritatis pub-
licique boni citra ullius respectum severissime ob-
ligarentur, legatus pontificis aegerrime illud ferens
prorsusque recusans dixit, *id nihil esse aliud
quam colligare manus pontifici.* In oratione sy-
nodica Tridenti 4. Septembris anno 1562. coram
patribus concilii nomine regis Galliae recitata sunt
haec puncta: *Nostra patrumque nostrorum et avo-
rum memoria synodos indictas fuisse, episcopos
convenisse, maximos in Germania atque Italia con-
ventus peractos fuisse scimus. Vix tamen ullus
aut perexiguus inde fructus Christianitati constitit.*
*Nolo subtilius in causas inquirere, nolo rumores
ventosque colligere, hoc certe praetermittere non
possum, quod vereor, ne nimis ad rem pertineat,
quod minus legitima minusve libera dicuntur fuisse
concilia. Qui aderant, ad voluntatem alterius sem-
per loquebantur aut potius annuebant, qua re nulla
in judiciis perniciosior nullave capitalior esse potest.*
Sed non obstante gravissima illa Gallici oratoris ad-
monitione nihilominus papalis illa tyrannis in Tri-
dentino concilio dominata est, qua de re audiamus
Vergerium testem oculatum, qui in epistola ad
regem Poloniae p. 119. sic scribit: *Ego nullam
aliam ob causam fui ex synagoga illa rejectus, nisi*

quia cum in Germania ut duorum paparum inter-
nuntius aliquandiu fuisset et causam hanc utcu-
que intelligerem, suspicio erat, me rem totam probe
nosse et ejus ingenti esse, ut facile sinerem mihi a
nonnullis episcopis persuaderi, ut contra papam
voce praeirem et veluti viam sternerem, propter
istam duntaxat suspicionem ejiciebar etc. Ejicie-
batur post me alius quoque, nempe Jacobus Nachi-
antes Fossae Clodiae episcopus. Cum enim lege-
retur decretum tertiae sessionis, pie et summa mo-
destia dixit, sibi dura videri verba, mutuata scili-
cet ex c. ecclesiasticarum distinct. 11. in quibus di-
cebatur, eodem pietatis affectu ac reverentia susci-
piendas ac venerandas esse eas, quas Papistae ro-
cant traditiones, qua ipsummet evangelium, nihil
enim esse quod cum evangelio conferri ullo modo
possit. At duntaxat propter hoc jussus est a lega-
tis Tridento discedere et Romam petere, si forte
papa vellet illi ignoscere, quod tam fuisset teme-
rarius, quod decreto ab ipsomet papa Romae con-
dito ausus fuisset contradicere. p. 122: Nullum
decretum, nullus canon fuit in sessionibus concilii
Tridentini lectus, qui e Roma missus non fuerit,
cogebantur vero miserrimae illae creaturae, mox
ubi illud audissent recitari, annuere capite nitrato
et demisse pronuntiare: placet, tametsi sentirent, vul-
nerari eorum conscientiam, vel quod aliquando
non intelligerent, quid id esset, quod approbarent,
nam plerique eorum erant valde rudes et indocti,
vel quod ignorarent esse contra verbum Dei saltem
aliqui. 6. Sexta species unitatis est concordia He-
rodiana, siquidem Pontificii non consentiunt in om-
nibus, sed in uno illo extremo, quando contra Pro-
testantes agendum, perinde ut olim Herodes ac Pi-
latus inter se vel maxime discordes, de Christo ta-
men e medio tollendo consentiebant. Constat ex hi-
storiis, multas viguisse dissensiones inter pontifices,
cardinales, episcopos, monachos etc. Jesuiticam
societatem reliqui monachorum ordines extremo odio
prosequuntur, neque id injuria, quia generatio unus
est corruptio alterius, dum Jesuitae reliquos mona-
chos velut ignavum pecus fucos e pristinis suis al-
vearibus expellunt et sedes eorum occupant, per-
inde ut vulpeculae meles e cavernis suis graveo-
lente stercorum nidore expellunt, qua similitudine
illustrissimus meus princeps Dominus Johannes Ca-
simirus ducum Saxoniae senior in colloquio cum
episcopo Bambergensi Johanne Philippo a Geb-
sattel aliquando utebatur. Septima denique uni-
tatis species est extrinseca et accidentaliter non in
interiore religionis unitate, sed in ceremoniarum,
rituum et externi cultus conformitate consistens.
Pontificii enim licet de variis fidei articulis acer-
rimas contentiones et dissensiones foveant, tamen
ceremoniarum similitudine speciem quandam unita-
tis utcumque prae se ferunt, ut rectissime ob id
scripserit Lutherus in libro contra regem Angliae
tom. 2. L. fol. 513: *Sub papa est quidem pompa
externa unitatis, sed intus non nisi confusissima
Babylon.*

XII. 19.

240. Dissensiones illas Pontificias fidei unitate
diserpentes idem Flacius in libro antea citato di-
pescit in *generales et speciales*. *Generales* vocat
quae concernunt ipsum corpus doctrinae Pontificiae
quod fuit diversis temporibus saepius variatum
que immutatum, nec eandem semper obtinuit
ciem. Tales diversas ac variantes Pontificiae the-
ologiae formas numerat quinque. Prima est the-
ologia Lombardica orta circa annum 1150. ejus
articulo justificationis summa erat confusum quoddam
chaos ex gratia et nostris operibus. Fuit haec Lon-
bardica theologia in multis capitibus purior quam
papistica hodierna, ut ex quatuor libris sententiarum
demonstrari potest, unde etiam Parisienses toties
marginem notant: *Hic Magister non tenetur.*
Secunda est theologia Scholastica centum fere annis
post Lombardicam orta, ejus in articulo justifi-
cationis summa erat, nudis humanis operibus,
tamen secundum mandata Dei factis justificationis
et salutem obtineri. Sunt autem distincti Scholasti-
corum ordines a se ipsis plurimum discrepantes
inter quos eminent Thomistae, Scotistae, Con-
tinentistae etc. ** Sorbonistae in Thoma non per
dogmata damnarunt, ut patet ex iis, quae in
Magistri sententiarum de erroribus Parisiis da-
tis adduntur. Vide exemplar Lombardi Colou. 1576.
apud viduam Johann. Biremanni cum praefatione
caes. majest. impressum, f. 479. 480. 481. 482.
in quibus antilogiae in articulis fidei, item errores
et haeretica Thomae Aquinatis dogmata conden-
tuntur. ** Wesselus theologus Parisiensis conqua-
sententiariorum adeo invicem esse discordes et di-
tientes, ut vix ex numero eorum unus atque unus
reperiatur, qui in una et eadem sententia con-
ter consentirent. Idem agnoscunt Roffensis contra
Lutherum et Ambrosius Catharinus archiepiscopus
concilii Tridentini assessor in scriptis contra Lutherum
necnon a Soto editis. Ludovicus Vives in com-
lib. 18. de civitat. Dei c. 15: *Disputant theologi
an potentia creandi possit communicari creaturae
de quo multa Thomas, cujus argumenta nituntur
firmare Scotus, ut sua confirmet, quae labela
conatur Occamus, ut sua figat; at ista quae
Petrus Aliacensis laxat. Usque adeo vel ludere
seria, vel affectibus et factionibus suis
rem coelestem subseruire. Nec dissimulant
Lombardus et Scholastici. Sic enim Lombardus
sent. dist. 30. lit. E: De peccato originali Scholasti-
ci doctores varie senserunt. Dionysius Carthusianus
1. sent. dist. 2. quacst. 2: Quacstio de distinctione
divinorum attributorum est una et eadem, cujus
cipuis difficultatibus theologiae facultatis, de qua
inter doctos famosos invenitur dissensio, in qua
et concertatio, Thomamque valde lancinat Aegidius
aliique in utrosque feruntur. Tertia est theologia
monastica, ejus summa in articulo justificationis
haec fuit, salutem sperandam ex indulgentiis et
libus, ex operibus supererogationis, ex talibus
sacris, unde populo inculcarunt, imagines
adorandas, fiduciam in sanctos collocandam,*

rationes ad sancta loca suscipiendas, fraternitates monachales, missas funebres, vigilias emendatæ etc. legenda sanctorum et conficta miracula in rationibus extulerunt. Quarta est theologia *inimica*. Cum enim per lucem evangelii palpantes illi errores manifestarentur, Papicolæ cautiores fieri coeperunt et crassiora illa dogmata vel absterant vel palliarunt, unde libellus Metaxycus ait, nos justificari fide in Christum, sed per meritum formata; concedit, per solum Christi meritis nos salvari, sed addit, bona opera ad salutem necessaria; concedit, missam non esse sacrificium propitiatorium, sed addit, esse applicatorium, quod meritum Christi jamdudum acquisitum applicetur. Quinta est theologia *Jesuitica* etiam, quæ Scholasticis et superioris ævi scriptis Pontificiis in multis contradicit, nec tamen ipsi constat in omnibus fidei articulis. Summa est in doctrina de justificatione, quod justitia legalis coram Deo valens consistit in habitu in-justitia vero actualis in meritis operum.

II. Speciales Pontificiorum et Jesuitarum distantes revocari possunt ad hæc duo capita, quoddam concernant *religionis principium*, quaedam *articulos fidei reliquos* ex principio illo de-
I. Principium theologiæ unicum est verbum in canonicis Veteris et Novi Testamenti libris positum. Sed quinam sint libri vere canonici, non convenit inter Pontificios. Concilium Tridentinum sess. 4. libris canonicis adjungit *Tobiam, Sapientiam, Ecclesiasticum, duos Maccabæos*. Sed Cajetanus cardinalis Hieronymum et illos excludentem sequitur; Benedict. Arias Montanus, quem papa Gregorius XIII. filium suum habuit, in Bibliis Hebraicis cum interlineari interpretatione excusis et a theologis Lovaniensibus ap-
II. de illis sic judicat: *Ecclesia orthodoxa canonem secuta inter apocryphos re-*
III. Idem statuunt Antoninus archiepisc. part. 3. c. 5. Dionysius Carthus. in comm. in Genes. c. 2. Pius de fide et ordine credendi theor. 5. c. 1. in symb. catech. 4. p. 153. etc. unde Peregrin. præfat. in lib. 16. comment. in Daniel. p. 742. scribit, *multos Catholicos nobiscum censere illos controversos apocryphos*. Sixtus Senensis 1. biblioth. Stapletonus lib. 9. princ. fidei c. 6. alios V. T. libros dicunt *protocanonicos*, utique ergo non erunt aequalis auctoritatis. Papa Adrianus c. 1. dist. 16. canonizavit synodum Constantinensem sextam, sed in hac synodo confirmatur *Laodicenum*, quod libros illos ex canone exclusit. Pistorius in prima motiva apostasias Ba-pag. 34. accusat Lutherum, quod *duos potius Esdræ e Bibliis evulserit*. Genebrardus in not. p. 90. *quartum librum Esdræ ad canonicum pertinere* contendit; sed Bellarminus lib. 1. de verbo Dei c. 20. et *tertium et quartum Esdræ apocryphos esse* agnoscit, quin etiam addit, *contingit quarto Esdræ quaedam fabulosa ac Rabi-*

norum Thalmudistarum somnia, quod repetit lib. 2. de verbo Dei c. 1. Sic librum Baruch extra canonem esse agnoscit Johann. Driedo lib. 1. catalog. script. c. 4. ad difficult. 11. et Canus lib. 12. locor. c. 6. dicit, *non adeo explore et firmiter in sacrorum numero ab ecclesia illum esse repositum; sed* Bellarminus lib. 1. de verbo Dei c. 8. contendit, esse canonicum. Supplementum Esther Sixtus Senensis lib. 1. biblioth. sect. 3. secutus Lyranum e canone rejicit, sed reliqui Pontificii auctoritatem canonicam illi tribuunt. Apocrypha capita Danielis, videlicet historiam Susannæ, Belis et Draconis Hieronymum secuti repudiant Joh. Driedo lib. 1. catal. script. c. ult. Ludov. Vives in lib. 18. August. de civ. Dei c. 31. Sixtus Senensis lib. 1. biblioth. sect. 8. sed reliqui Pontificii pro canonicis ea acceptant. Tertium et quartum Maccabæorum esse extra canonem agnoscunt Pontificii plerique omnes, sed Fr. Turrianus pro canonibus apostolorum lib. 1. c. 11. vehementer suadet, *tertium Maccabæorum in canonem recipi*. Quia imo Bellarminus ipse sibi in quaestione de libris canonicis V. T. fortissime contradicit, fatetur enim lib. 1. de verbo Dei c. 7. *Esdræ constituisse canonem Hebræum*, quem lib. 2. de verbo Dei c. 2. annumerat *Prophetis*. Quicunque igitur sub anathematis fulmine pro canonicis libris haberi jubent illos libros, quos Esdras in canonem non recepit, illi propheticae auctoritati contradicunt. Patres concilii Tridentini et Bellarminus hoc faciunt. Ergo. Ad textum Hebræum in V. et ad textum Græcæ in N. T. a vulgata versione Latina provocari posse negant patres concilii Tridentini, quos sequuntur Jesuitæ. Sed in jure canonico cap. ut veterum dist. 9. expresse illud præcipitur. Id ipsum multis argumentis comprobant Ludov. Vives in lib. 14. August. de civ. Dei c. 8. in lib. 15. c. 13. Benedictus Arias Montanus unus ex patribus concilii Tridentini in præf. XII. 21. super opus Biblicum, Erasmus a Leone X. dilectus filius appellatus in versione et annot. N. T. Maldonatus in comment. ad c. 8. Matth.: *Existimo, Latinam nostram vulgatam esse in hoc loco ex Græcis corrigendam*. Franc. Lucas præfat. annot. in Bibl.: *Ridiculum est hoc quorundam responsum, vulgatam Latinam authenticam esse, nec esse ex Hebræis et Græcis corrigendam*. Fontes Hebræos corruptos esse statuunt Lindanus lib. 1. de opt. gen. interpr. c. 2. Canus lib. 2. locor. c. 13. Contrarium ostendunt Joh. Isaacus, Benedict. Arias Montanus, Andradius etc. Disputat Bellarminus et quidem recte lib. 3. de verbo Dei c. 3. *ex solo sensu literalis Scripturæ sacrae peti posse argumenta efficacia, cum certum sit, illum sensum, qui ex verbis immediate colligitur, esse sensum Spiritus sancti*. Sed cardinalis Cusanus epist. 2. et 3. de communionem sub una specie ad Bohemos contendit, *Scripturas esse ad tempus adaptatas et varie intellectas, ita ut uno tempore secundum currentem universalem ritum exponerentur, mutato ritu iterum sententia mutaretur ac mutato judicio ecclesie*

Gerson in libris de potestate ecclesiae, de concord. lib. 6. part. 1. Cusanus libr. 2. de concord. lib. 2. ult. Alphonsus libr. 1. contra haeres. ac Sorbona Parisiensis, quinimo ipse Aeneas Silvius, postea Pontifex Pius II., lib. 1. de gestis in Basil. fol. 5. diserte scribit: *Necesse est, ut pontifex concilio subiciatur. In Hieronymi sensu, ut si concilium tanquam in agro fertilissimo versor, ubi divitiarum auctoritas orbis major est urbe. Magna papae auctoritas, qui Romanae praees ecclesiae, major auctoritas universalis ecclesiae, quae si mater universae, filium habet Romanum pontificem, alias non habebit Deum patrem, quia non habet Deum matrem.* ** Anno 1409. quidam cardinales episcopi, 124 theologi, 300 jurisconsulti Pisae congregati, et quia eo tempore erant pontifices, quorum unus Avenione in Galliis sedes habebat Benedictus scilicet XIII., alter vero Romae sedem constituerat Gregorius scilicet XIII. concilium Pisanum utrumque tanquam haereticum deposuit inque eorum locum Alexander V. elegit, quem priores a concilio depositi pontificem declaraverunt. Naue. anno 1409. Hic difficilis oritur quaestio, an alteruter a concilio electus, an Alexander V. fuerit verus pontifex? Si non, Alexander V. erit haereticus ac schismaticus, et successores ejus habebunt ordinationem ab illicito, adeoque successio erit interrupta. Si vero, concilium erit supra papam. Basileense concilium itidem deposuit duos pontifices de sede Romana culturum instar digladiantes et eorum locum elegit Felicem V. anno 1431. Constantiense concilium tempore Sigismundi imperatoris tres deponit pontifices, Johannem XXIII. Gregorium XII. et elapso demum biennii ac sex annorum decursu Martinum eorum loco elegerunt. ** Ita vero papam esse supra concilium probare non potest Canus lib. 5. locor. c. 5. Piggus lib. 6. de hierarch. c. 13. Cajetanus in pecul. tract. de auctor. libr. defens. locor. script. pag. 294. ubi ait: *Statuere, quod concilium sit supra papam, repugnare naturae nihilque aliud quam partem praeferre, unde expressis verbis fatetur Bellarminus lib. 2. de concil. c. 13. usque ad hanc diem rationem ea de re superasse inter Catholicos.* Si si papae judicium est fidei principium, si in infallibilitas formaliter et principaliter quaeritur, utique certum esse debet, quod sit supra concilium, quippe cui infallibilitatem unice impertit communicat. Si vero nondum certum est, papam esse supra concilium, utique judicium papae non potest esse principium fidei. Denique pontifici competit summam jurisdictionem ac potestatem in temporalibus negant Marsilius Patavinus in defensione pacis, auctor oneris ecclesiae c. 20. §. 6. Albericus in lexico verb. Electio, Petrus Ferrariensis in forma libelli act. confess. verb. plenam, Petrus Vincius cancellarius Friderici Secundi in epistolis, Ulricus Ulcurunnus Pampilonensis in tract. de rebus mundi ad imper. Carol. V. Hieron. Vendera-

mus in assert. contra detractores reipubl. Venetae etc. Contrarium statuunt Franciscus Bozzius, qui de temporali ecclesiae monarchia quinque libros scripsit et in publicum edidit Colon. anno 1602. Mariana de rege libr. 1. c. 2. Martinus Becanus in scriptis contra regem Angliae, quae publico Parisiensis scholae decreto sunt condemnata. Bellarminus lib. 5. de pont. c. 6. distinctione utitur: *Pontifex ut pontifex etsi non habet ullam mere temporalem potestatem, tamen habet in ordine ad bonum spirituale summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum.* Sed hanc Bellarmini opinionem publicis scriptis refutavit Barclaius, qui in libr. de potestate papae c. 13. pag. 101. scribit, se ex patribus ordinis Jesuitici intellexisse, quod Sixtus V. uegerrime tulerit a Bellarmino doceri, non nisi indirecte convenire pontifici potestatem temporalem, indeque parum abfuisse, quin omnia illius opera, quae haeresin hodie summo successu oppugnant, censura Pontificia cum magno ecclesiae detrimento (scilicet) abderentur. Certe Sixtus ipse hanc Bellarmini distinctionem aperte refellit, quando in bulla contra Henricum III. Franciae regem asserit, se supremam in omnes reges ac principes universae terrae cunctosque populos, gentes et nationes non humana, sed divina institutione sibi traditam potestatem obtinere.

243. Nec minor dissensio in reliquis articulis. In articulo de persona Christi Jesuitae plerique omnes Scholasticos secuti statuunt, *Christum esse mediatorem tantum secundum humanam naturam.* Lombardus 3. sent. dist. 19. Bellarminus lib. 5. de Christo c. 3. Pistorius in hodeg. p. 161. appellat blasphemiam, si *Christus secundum utramque naturam statuatur mediator.* Sed Claudius Espencaeus episcopus comm. in 1. Tim. 2. in tract. de Christo mediat. c. 2. XII. 24. et 5. hunc errorem et argumenta, quae pro illo stabiliendo afferuntur, late et exacte refellit, ac Suarez in Thomam tom. 1. q. 1. art. 2. disp. 4. sect. 5. ostendit, sibi omnino displicere modum loquendi, qui negat, *Christum et sibi et toti Trinitati pro nobis satisfecisse, cum sit aperte contra Scripturas, et adducit dictum apostoli: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, ubi (inquit) sicut Deus dicitur esse in Christo ratione divinae naturae, ita ratione ejusdem dicitur reconciliasse mundum sibi.* In articulo de electione Bellarminus lib. 2. de grat. et libr. arbit. c. 9. Franciscus Suarez et quidam alii negant, praedestinationem ad gloriam factam esse ex praevisionis meritis, unde et distinguunt inter voluntatem praedestinantem et exsequentem. Sed Becanus in theol. scholast. part. 1. tract. 1. c. 14. p. 146. contra sententiam illam late disputat concludens, *Deum efficaciter elegisse aliquos ad gloriam ex praevisionis meritis, ac pro hac opinione praeter antiquos adducit Piggium, Osorium, Ruardum, Driedonem, Eccium, Turrianum, Stapletonum, Ludov. Molinam, Gregorium de Valentia, Vasquez etc.* Anno 1614. Jac. Hackerus professor theologiae in academia Friburgensi edidit tractatum de prae-

destinatione, in quo disputationem Andreas Ursini de eadem materia a tredecim diversorum ordinum fratribus et patribus subscriptam refellit et in quatuor elementa, videlicet mendacia, haereseos, antigias ac sermonis serdes, resolvit. Bellarminus lib. 1. de grat. et lib. arbit. c. 12. et 13. ex Scripturis patribus et ratione probare conatur. Deum largiri nonnullis gratiam sufficientem ad eorum conversionem, quae non est efficax ad eos convertendos. Sed Paulus Bennis in lib. de efficax gratiae Clementi VIII. dedicato c. 14. contra hanc distinctionem late disputat: *Per inconsiderationem (temporis) utique Jesuitis permiserunt nostrates de his quibus loque in varias salebras incute huiusmodi. Non efficitur, per sufficientem gratiam habere non posse tantum actu vero concepti haberi et effici, ut aliud est quam posse sine posse largiri et populum loqui.* Adducit etiam pro sua sententia Cyprianum et Joh. Antoninum Delphensem, qui concilio Trident. interfuit. In articulo de imagine Dei Bellarminus lib. de gratia primi hominis c. 2. et plerique auctores Jesuitae statuerunt, imaginem Dei prædere in constitutibus animae facultatibus, nempe, voluntate ac memoria; similitudinem vero in qualitatibus sensibus, quod intellectus illuminatus fide, memoria confirmata spe, voluntas caritate. Sed hanc sententiam refellit Pererius lib. 4. in Genes. pag. 474. utque ex immotis Scripturae fundamentis probat, et imaginis, et similitudinis nomen idem intelligi. In articulo de peccato originis multas ferunt disensiones. Jac. Faber in c. 5. Rom. docet, esse nihil ex Adamo trahere nisi obligationem ad peccatum. Alb. Piggius controv. de pecc. orig. et Ambros. Catharinus lib. de laps. hom. et pecc. orig. c. 5. statuerunt, peccatum originis non habere rationem prae rationem, sed esse tantum reatum, quo possent primorum parentum propter transgressionem illam primatam sine aliquo vitio proprio et inhærente naturae pravitate devincti tenerentur. Ruard. Tapperus in art. de pecc. orig. scribit: *In parvulo recens nato nihil invenio, quod vere et proprie peccatum rationem habeat.* Cornelius canonicus Colon. tom. 2. animadv. disputat, peccatum originale non esse proprie peccatum, cum non sit defectus perfectionis necessariae ad beatitudinem etc. Qua in parte sequuntur quosdam ex Scholasticis. Durandus enim in 1. sent. dist. 30. q. 2. disputat, peccatum originis esse merum reatum nulloquo modo culpam dici posse vel debere. Occam in dial. in c. 2. ait, se si non impediretur auctoritate patrum, dicturum, peccatum originale nihil esse nisi non acceptionem divinam propter aliquod demeritum praecedens in alio. Sed Pelagianam illam opinionem refellit Bellarminus lib. 5. de amiss. grat. et statu peccati c. 6. ubi quam molliissime eam vocat minus rectam. Andradius lib. 3. defens. Trid. fatetur, admodum illustres theologos (Pontificios) adhuc laborare in explicatione peccati originalis, quia concilium Tri-

dentinum cum definiret peccatum originis vere esse peccatum, illius tamen propriam rationem consulto

silentio iaculoit. An peccatum originis positiva qualitate consistat, de eo Pontificios adhuc disceptari agnovit lib. 5. de amiss. gratiae et statu peccati c. 6. B. Maria speciali quodam privilegio peccati fuerit immunis, de eo ipsius disceptatur, ut ostendit concilio nachos ordinis Dominicani et Franciscani Antoninus part. 3. tit. 24. c. 11. B. Maria revelationem (ut asserit) habuisse conceptam sine originali peccato, de Senis non, ut creditur, talis et canonizata, habuit revelationem. Catharinus narrat, cum in eo de hac quaestione deliberatum esset, visum, atque interim dum patres tant a magistro sacri palatii et aliis fuisse librum cardinalis de Turrecremata contaminatam B. Virginis conceptionem paulo post Catharinus asperore refutavit. Jod. Clichtovaeus duos immacolata puritate conceptionis B. Virginis septendecim argumentis probare nititur lib. 4. de amiss. gratiae et statu peccati c. 6. non haberi apud Catholicos pro reatu de fide catholica tenenda B. Virginis peccato conceptam. Sed obstat concilium Basileense, quam presse ut dist. 3. q. 1. art. 2. In articulo de peccato originis nondum per omnia consentiunt Jesuitarum schola statuit, quaedam sua natura venialia. Sed hoc in eo de vita spirit. lect. 1. Bieli 4. sermone art. 1. Roffensi acerrimo Lutheri articulo de libero arbitrio quoad necessitatem gratiae non conveniant. B. Virginis gratiae part. 2. c. 3. thes. 6. disputat, gratiam Dei non semper esse efficacem, verentur, esse in libero arbitrio, rictus humanis gratiae vel assentiri, ergo in liberi arbitrii gratiam illam consenti, qui vero non acceptet, illam proinde si quaeratur prima ratio gratiae sit efficacem, illa inefficax, et ad liberam cooperationem voluntatis aperte a Becano Bellarmino lib. 5. de amiss. grat. et statu peccati c. 6. et 13. ubi refellit eos, qui statuerunt sortiri effectum, quia voluntas humana adita ratione, quia sic fidelis ab eorum arbitrium discernerebatur et fidei gloriari posset, quod est contra 1. articulo de justificatione multis modis sive theoriam, sive praxin respicias, ut in tract. de justificatione §. 218. sub locorum. De dubitatione publicis scriptis Ambrosius Catharinus et Dominicus de justitia plerique omnes Jesuitae vocant putativam justitiam; sed de justificatione c. 9. et Vega lib. 15. c. p. 712. agnoscere coguntur, Catholici

doctos viros statuisse, nullum alium esse justitiae commendandum modum, quam si justitia Christi nobis imputetur. Meritis operum plerique omnes patrociantur, sed Vega opusc. de meritis q. 4. agnoscit, multos Catholicos meritum omne negasse. Septenarium sacramentorum numerum communiter propugnant, Gregorius de Valent. lib. de num. sacr. c. 3. s. 1. agnoscit, non esse in eo universalem Pontificiorum consensum. Catholici (inquit) alii negant, confirmationem, alii extremam unctionem, alii univocum sacramentum. ** Ambrosius Catharinus archiepiscopus Minorienensis et Dominicus de S. theolog. Hispanus Caroli V. confessor complures in libris partim Romae, partim Venetiis, partim Lipsiae excusis de primariis et plane necessariis articulis, nempe de certa fiducia gratiae Dei vel dubitatione, de praedestinatione, de originali peccato, de libero arbitrio et induratione peccatoris atrociter disputant. Idem archiepiscopus Catharinus scripsit contra Cajetanum cardinalem et in ejus opusculo errores tanquam impios et Antichristianos refutavit. Franciscus Torrensis objicit Catharino, quod legem Moysis esse legem Dei, et neget, Pauli praecepta esse Christi praecepta, idque cum quorundam veterum seductorum haeresi habeat commune. Idem in libro adv. Torrensem Catharinus Torrensem inter alia accusat, quod asserat, coelibatum in ecclesia catholica esse praeceptum a deo divino scripto sancitum, teneri episcopos, presbiteros, diaconos, hypodiaconos continere se a suis uxoribus, quas ante habuerunt, id praeceptum Christi per Christum et apostolos in mundo et ab ipso scripto. Erravit igitur (inquit Catharinus) universus Scholasticorum coetus et ecclesia, qui docuit, ex statuto tantum ecclesiae coelibatum continentiae etc. ** In articulo de quod contradictiones occurrunt! in quaestione de substantiatione, de communione sub una specie, de consecratione etc. Coelibatum jure divino ordinibus annexum esse statuunt Clichtovaeus, Pererius, Medina etc. alii vero contra disputant, non jure divino, sed ex ecclesiae consuetudine et decreto. Cajetanus in opusc. tom. 1. tract. 27. Dominicus Sotus lib. 7. de justit. q. 6. art. 2. Joh. Rulandus tit. 16. Bellarminus lib. 1. de cler. lib. 1. de matrim. c. 21. Costerus in enchir. Petrus a Soto in confut. confess. Wirtemberg. Andreas Sylvius postea pontifex Pius II. reliquit coelibatum, sacerdotibus magna ratione ademptum conjugium, majori autem restituendum videri, ut Platina et Sabellico. Conjugium etiam in vinculum per adulterium dissolvi statuunt in annot. 1. Cor. 7. Cajetanus in lib. proposit. in c. 19. Matth. Ambrosius Catharinus lib. 5. etc. sed concilium Tridentinum sess. 8. sub can. 7. et Bellarminus ejus hyperaspistes contra contrarium. ** Catharinus in lib. contra Torrensem affirmat, jejunium quadragesimale non esse divinum, et Thomam citat, qui universaliter

dicit, ex statuto ecclesiae factam esse jejunii determinationem etc. At contra Torrensis in lib. de residentia ministrorum jejunium quadragesimale censet esse juris divini. ** In articulis reliquis quam graves foveant dissensiones et quomodo in singulis fere controversiis nostram vel inscii vel veritatis vi coacti propugnent sententiam, suo expositum fuit loco et sequentibus etiam articulis ostenditur. Videatur liber Flacii de dissensionibus, sectis ac dissidiis Pontificiorum, in quo late demonstrat, multos pontifices cum ecclesiis orientalibus et Africanis litigasse, non paucos contraria decreta statuisse, nonnullos a fide resiliisse, aliquot schismata in ecclesia Romana contigisse, multa concilia sibi ipsis adversari, ordines monasticos raro consentire, Thomistas, Scotistas, Occamistas in plurimis dissidere, monachos mendicantes maxima certamina excitasse, discordare Lombardum et Gratianum, quorum ille theologiam conscientiarum, hic judicariam scripsit, reformationes a pontificibus promissas esse, quae testes sint rixarum et corruptelarum, doctrinam papisticam sibi ipsi in multis contradicere etc. Haec omnia Flacius. ** Singuli fere episcopatus sua propria breviaria, missalia, suas peculiare ceremonias, agenda, imo etiam proprios sanctos, festa, cultus et idola habuerunt et etiamnum habent ac secundum illorum diversitatem diverso ab aliis modo religionis cultum exercent. Quot monachorum ac monialium ordines! cuivis ordini sunt sui servatores ac mediatores, suae propriae vestes, regulae, ceremoniae, peculiare sancti, missalia, breviaria, agenda et libri ceremoniales praescripti. ** Videri etiam potest de hoc argumento liber D. Pappi, in quo collegit contradictiones doctorum Romanae ecclesiae ex Bellarmino, Papa non papa Osiandri, Apologia catholica Mortoni, de papatu se ipsum destruyente D. Hunnii etc. Bellarminus ad objecta monachorum ac Scholasticorum dissidia utcumque respondet, nomina Benedictinorum, Franciscanorum, Dominicorum desumpta esse non ab auctore doctrinae, sed ab institutore severioris disciplinae, Thomistas et Scholasticos Scotistas dicit non dissentire in rebus, quae ad fidem pertinent; se et sua subicere ecclesiae Romanae definitioni omnes Catholicos, ideo in rebus fidei omnes convenire. Respondemus: 1. ostendimus superius, XII. 27. Dominicanos et Franciscanos de conceptione B. Mariae discordes fuisse. Praeterea monachi ordinis sui regulas observant sub opinione cultus et meriti ac in suis illis electitiis operibus quaerunt justitiam et salutem, tot igitur inter illos sunt diversae de justificatione opiniones, quot ordines. Adde quod ordines reliqui a Jesuitarum doctrina et moribus plurimum dissideant. 2. Dissensiones Scholasticorum versari etiam in rebus fidei, si non directe, tamen per indirectum, multis exemplis ostendi potest. 3. Pontificii scriptores licet se et sua judicio Romanae ecclesiae subiciant, hoc tamen nequaquam efficit, quo minus sentiant id quod sentiunt, hoc est, quo minus invicem opinionibus dissentiant; sed arguit praeposterum erga Romanum pontificem obsequium, quod

in illius gratiam repudient ac damnent ea, quae ex clara sacrarum literarum luce cognoverunt.

An in
evange-
licis ec-
clesiis
sit vera
unitas.

244. *Membrum tertium.* Num in ecclesiis evangelicis sit vera unitas. Negat hoc Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 7. § denique duobus potissimum argumentis: 1. *Constat* (inquit) ex Friderico Staphylo in libro de concordia discipulorum Lutheri, Lutheranos vixdum natos dividi coepisse in Anabaptistas, Confessionistas et Sectarios, et rursum singulas sectas in alias atque alias usque ad 34 et hoc quidem tempore Staphyli, nunc autem numerantur fere 110 diversissimae sectae ab uno Luthero produeunt. Idem nobis objicit Canisius in praefat. lib. Vegae de justif.: Protestantes se hydram ostendunt, nec unius sunt labii, ut prophetae verbis utar. Respondemus: 1. Staphyli apostatae calumnias et convicia non debuisset nobis iterum Bellarminus obtrudere, cum iisdem vixdum in lucem editis solide et nervose nostri responderint. ** Quodsi praeter scandalum tot sectarum ne inter praecipuos quidem reformationis duces per omnia potuit convenire, cur adeo miremur? homines utique erant, via, quam insistebant et in qua verum cupide querebant, angusta, solet autem iter angustum rixas transcuntium concitare, cum illa diffusa et patens via elogio Scripturarum damnata ne populos quidem collidat. Quid? nonne in seculorum omnium historia ecclesiastica simile potest observari? nonne Basilus Magnus et Gregorius Nazianzenus, ut alios taceam, ejusmodi querelis et epistolas et alia sua scripta complerunt? etc. Casaubonus in praefat. exercit. ad annal. Baronii. ** 2. Ab Anabaptistis et aliis sectariis Augustana confessio ecclesias nostras disertis verbis separat, qua igitur fronte Bellarminus in societatem nostram illorum errores ac sectas compingit? 3. De sectariis dicimus cum apostolo 1. Joh. 2, v. 19: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* ** Vide omnino Lutherum tom. 6. Jen. Germ. f. 315. b, ubi ex ipsa ecclesia haereticos ortos docet et tom. 7. Jen. fol. 127. ubi utitur similitudine a corpore humano ducta. ** 4. Id ipsum potuisset objici et vere etiam objectum fuit a gentilibus ecclesiae apostolicae, hoc est ab apostolis plantatae, de qua Paulus Act. 20, v. 30. ad Ephesinos episcopos dicit: *Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* Refert Clemens Alexandr. lib. 7. stromat. fol. 155. *Judaeos et gentiles tunc temporis valde exagitasse ecclesiam Christianam hac potissimum calumnia, quod Christiani inter se ipsos dissideant ac nulla inter eos sit concordia etc.* Erant enim illo tempore plusquam viginti haesiarchae, quorum quisque suos coetus ecclesiasticos et scholasticos habebat, in quorum numero doctissimi viri reperiabantur. Hoc (inquit Clemens d. 1.) adversus nos adducunt Judaei dicentes, non oportere credere propter dissensiones haereseon, retardatur veritas, dum alii alia docent, ad quod dicimus, quod apud vos Judaeos et illos Graecos plurimae fuerunt haereses, nec tamen du-

bitarunt alii philosophicae se tradere discipuli. Oportere esse haereses praedictum est a Domini fieri non potest, ut non fiat, quod praedictum esse futurum, hujus causa est, quod quidquid pulchrum, sequitur momus etc. Postea similitudine quibusdam respondet isti objectioni: Si apparet fructus verus et maturus, alius fructus ex qua maximo similis, num propter similitudinem abstinendum est ab utroque? et quomodo, si via regia et aliae multae, ex quibus quaedam ferunt in praecipitium, aliae in fluvium, a mare profundum, non dubitabit quisquam ingredi ob dissensionem, sed quaerit regiam, non est propter dissensiones a veritate diacedere, sed exactius et diligentius inquirendum. Idem ret ex Chrysostomo, qui hom. 33. in Act. p. edit. Gr. sic scribit: *Quid respondebimus? Venit gentilis ac dicit: Vellem fieri Christianus, sed nescio, cui adhaeream, multae inter eos pugnae, seditiones ac tumultus, nescio quod eligam, quod praeferam.* Singuli dicunt, eorum dico, cui credam nescio, cum ego Scripturas sim ignarus et illi utrinque idem praetexunt, hoc multum pro nobis, nam siquidem diceremus rationibus credere, merito turbareris, sed cum plurimas accipimus et illae simplices sunt ac facile tibi fuerit judicare, si quis illis Christianus est; si quis contra illas pugnat, non est ab hoc canone etc. Et postea: *Sit autem nulli omnino dogmati addictus, si etiam ille id quod tu de Christianis dicis? Tanta multitudo hominum est et varia habent dogmata, nam idem ethnicus est, alius autem Judaeus et alius Christianus, nullum dogma amplecti optant, quia inter se pugnant etc.* Fuerunt Nicaea symbolum editum, qui licet se Arianorum hostes fiterentur, intestinis tamen dissensionibus unitate fidei non parum lacerabant, quos Constantinus imperator gravissimo sermone compescuit apud doretum lib. 1. c. 7. Augustinus, qui quarto saeculo Christum seculo floruit, 88 haereses in ecclesia excitatas commemorat in lib. ad Quodvultum. Idem ante Augustinum fecerunt Philastrius et Iulianus. Agnoscit hoc ipse Bellarminus, sic scribit lib. 1. de concil. c. 10: *Tradit Isidorus Constantini Magni tempora ecclesiam Christianam diversas sectas fuisse divisam.* Quodsi ergo unitas ecclesiae et primitivae ecclesiae unitatem minime factavit, quod ex ea egressi sunt Hymenaeus et Philetus, Cerinthus, Nicolaitae, Simoniani etc. quod sectarum origo ecclesiis nostris fraudi esse possit. Haec est fortuna ecclesiae omnium temporum, in ea schismata et oriuntur haereses 1. Cor. v. 19. ubi bonum semen, ibi diabolus superbi errorum et corruptelarum zizania Matth. 13. ubi ovile, ibi grassantur lupi rapaces Act. 20. v. 29. Regerit Bellarminus, hoc esse discrimen divisionem haereticorum ab ecclesia et deinde ab aliqua haeresi, quod in ecclesia inveniantur regula componendarum controversiarum, id est

sententiae summi pontificis vel concilii plenarii, ideo
 non oritur ex doctrina ecclesiae dissensio, vel
 scissura, mox scissura resarcitur. At apud haereticos
 non est ulla regula finiendarum controversarum,
 quisque enim vult esse iudex aliorum sequere
 suam praeponit. Respondemus: ex Chrysostomo
 in 2. Cor. 7. circa finem: *Ἐξομνῶντες ἀλλήλους ὡς
 ἡμεῖς ἐσμὲν ὑποταγόμενοι τῷ κυρίῳ ὡς τῷ
 κεφαλῇ τοῦ σώματος*. Scriptura sacra est unica, im-
 mutabilis et adaequata fidei regula, ut alibi late demon-
 stratum fuit, quod huic regulae in dogmatibus con-
 trariis acceptamus, quod non congruit, respuimus.
 Vero haeretici ac schismatici regulae illi ac
 Spiritus sancti sese non subiciunt, id nequa-
 tem probat, hanc regulam esse imperfectam atque
 inefficientem, cum nec ipsius pontificis vel concilii
 sententiae sese subiciant. Neque in hac vita ex-
 tendendum tale iudicium, quo haereses omnes so-
 lueret et aboleretur, tale enim in die decretorio
 demum succedet, quinimo ne quidem per
 concilii vel concilii sententiam haereses plane so-
 luerentur, agnoscit hoc ipse Bellarminus, unde
 de concilio c. 19. col. 129. ad objectionem: Si
 non habet malum pontificem, erit sine remedio,
 respondet: Non est mirum, si manet ecclesia
 sine remedio humano efficaci, quandoquidem non
 salus ejus praecipue humana industria, sed
 divina protectione, cum ejus rex sit Deus etc. Quem-
 igitur miraculo quodam per scissum rete
 piscium multitudo concludebatur Luc. 5, v. 6.
 ipsius haeresium scissuris unitas ecclesiae mili-
 titer conservatur et ad vitae aeternae portum ho-
 mines adducuntur. Merito autem miramur, quod
 summi pontificis et concilii sententiam hoc
 disjungat, cum alibi disputet, infallibilitatem
 residere in solo pontifice, et concilia
 generalia nullam habere auctoritatem, nisi a
 pontifice confirmantur. Quodsi ergo sibi constare
 debet, solius pontificis vel in concilio vel extra
 concilium judicantis sententiam debuisset unicam fidei
 regulam statuere, at quam irregularis, incerta et
 incerta ista regula, suo loco demonstratum fuit.

2. Idem auctores haeretici secum non con-
 tinent, quae est certissima nota falsae doctrinae.
 Contradictiones innumeras collegit Johan.
 Wiganus in septicipite, ubi ad finem adjecit 36
 sententias unius Lutheri de uno articulo,
 de communione sub utraque specie. Confes-
 siones quoque Augustanam, quam omnes pro sacro-
 sacris habent, ita immutarunt et varie ediderunt,
 ut non ipsi, quae sit vera confessio, teste An-
 thonio Leodio in harmonia. Et postea:
 Confessionistas Lutheranos rigidi et molles
 contendunt, ut apparet ex libris Wigandii
 Illyrici contra Georgium Majorem et Philippum
 Melancthonem et horum contra illos. Praeterea
 ipsos rigidos quaestio gravissima orta est de
 originis, nam Illyricus contendit peccatum
 esse substantiam, cui contradicunt Wigan-
 us, Henshusius et alii. Denique ex eadem pro-

vincia Saxonica intra decem annos prodierunt
 contradictoriae sententiae publico nomine editae,
 nam in synodo Dresdensi anno 1571. explosa est
 sententia Brentii, Illyrici et aliorum de persona
 Christi, et tamen illam ipsam sententiam a se dam-
 natam anno 1580. in libro Concordiae publice re-
 ceperunt etc. Respondemus: 1. Pleraque illae, quae
 Lutheri obijciuntur contradictiones, sunt verae et
 constantis sententiae depravationes, ut contra calum-
 nias Cochlaei, Nasi, Pistorii, Ungersdorffii etc. a
 nostris abunde fuit demonstratum. Negari certe
 nequit, Lutherum in illa sententia, quam de fidei
 articulis in Augustanae confessionis delineatione,
 in articulis Schmalcaldicis, in Catechismis majore
 et minore, in Confessione majore etc. exposuit, ad
 finem usque vitae constanter permansisse. Si in scri-
 ptis prioribus quaedam occurrunt, quae cum poste-
 rioribus de purgatorio, de communione sub una
 specie, de invocatione sanctorum etc. minime con-
 veniunt, meminerimus, ipsum Lutherum in praefat.
 tom. 1. Lat. huic cavillo jamdudum satisfacisse.
Ante omnia (inquit) oro pium lectorem et oro pro-
pter Dominum nostrum Jesum Christum, ut ista
legat cum judicio, imo cum multa miseratione et
sciat, me fuisse aliquando monachum et papistam
insanissimum, cum istam causam aggressus sum, ita
ebrium, imo submersum in dogmatibus papae, ut
paratissimus fuero omnes, si potuissem, occidere,
aut occidentibus cooperari et consentire, qui papae
vel una syllaba obedientiam daret etc. Ita
invenies in istis meis scriptis prioribus, quam multa
et magna humiliter concesserim papae, quae poste-
rioribus et istis temporibus pro summa blasphemia
et abominatione habeo et exsecror. Dabis ergo hunc
errorem, pie lector, vel ut ipsi calumniantur, anti-
logiam tempori et imperitiae meae. Et postea: Haec
ideo narro, optime lector, ut si lecturus es opuscula
mea, memor sis me unum fuisse ex illis, qui ut
Augustinus de se scribit, scribendo et docendo pro-
fecerint, non ex illis, qui de nihilo repente fiunt
summi, cum nihil sint neque operati, neque tentati,
neque experti. Idem monet Nicol. Amadorffius in
praefat. tom. 1. sic scribens: Cum dissimilitudo
scriptorum D. Lutheri non modo adversariis ca-
lumniandi occasionem praebeat, sed etiam pios et
candidos lectores interdum offendit, necessaria ad-
monitio hoc loco recitanda est, ut et hostes evangeli
et scriptis Lutheri colligere desinant et
pii majore judicio et candore in his legendis ver-
santur. Quantum igitur aurora a luce meridiana
distat, tantum discrimen est inter libros Lutheri a
principio scriptos, qui primo tomo continentur, et
eos, quos aliquando post edidit etc. Eo accommodat
sententiam Salomonis Prov. 4: Justorum semita
similis est luci, quam aurora spargit, ne subjeit,
quod lux Spiritus sancti subinde clarior et firmior
in mente Lutheri facta sit etc. Nimirum Lutherus
profundissimo superstitionum et errorum papalium
coeno ita immersus erat, ut primis statim annis ex
eo plene eluctari minime potuerit. Qui plura desi-

non apprehendi quam sola fide. lib. de con-
 1: *Negant protestantes fere omnes, confir-*
mare univoce sacramentum. lib. 5. de euch.
Fehementer iis omnibus placet hic articulus,
etiam esse sub utraque specie laicis com-
idum. libr. 1. de sacr. extrem. unctionis c. 1.
 1. de matrim. c. 1: *Negant omnes Prote-*
xtremam unctionem et matrimonium esse
ita proprie dicta. lib. 5. de sacram. in
 2: *Docent omnes, characterem sacramen-*
talis Scriptura aut ratione probari. libr. 1.
 1. gratiae c. 8: *Docent omnes Lutherani,*
esse peccatum veniale ex sua natura.
 de eccles. triumph.: *Cultum imaginum omnes*
des aversantur. lib. 5. de amias. grat. c. 5:
is est eorum sententia, concupiscentiam sua
ac peccatum in renatis. lib. de clericis c. 19:
inentiae ordinibus annexo repugnant omnes.
 in lib. 1. de monachis: *Omnes in vitam*
in uno ore invehuntur. lib. 1. de purgat.
 rocationem defunctorum omnes reprehen-
 4. de poenit. c. 4: *Omnes communi con-*
ant purgatorium, suffragia et indulgentias
actis. In his et aliis articulis nos omnes
 unanimiter, uno ore, communi consensu
 et mirificeque convenire agnoscit Bellarmi-
 igitur fidei unitatem ecclesiis nostris hoc
 hit?

on negamus, diaboli malitia et hominum
 dissensiones quandoque in ecclesiis nostris
 esse et adhuc excitari posse, sed illae nec
 fidei in cordibus piorum labefactant, nec
 veritatem suspectam reddunt, quin potius
 et doctrinae veritas ex illis confirmatur.
 enim, quod diabolus tantopere oppugnat
 nam per varias haereses, non sine causa
 , quod sit diabolo maxime adversa, ideo-
 ma; ex eo, quod diabolus doctrinam no-
 to conatu oppugnatam expugnare non po-
 sine causa colligimus, quod sit divinae et
 veritatis. Diabolus omnes idololatrias et
 vinculis suis tenet constrictos 2. Tim. 2,
 igitur discordias inter eos excitaret et
 am labefactaret? Pios vero a cognitione
 per discordias abstrahere conatur, ut pro-
 vangelii impediatur. 2. Ex eo, quod pii ac-
 ctiores contra falsas doctrinas tanto zelo
 haud immerito colligitur, quod sint Spiri-
 organa et quod doctrina ipsorum sit ve-
 Proprium hoc est fidelium doctorum, quod
 lanae excrementa, a quocunque demum in
 invecta sint vel invehantur, ex ecclesia
 adimime purgare satagunt, unde nec ad
 corruptelas, si quasdam deprehendunt, vel
 connivent. In luce etiam pulvisculi, in
 ac quidem ingentes trunci conspiciuntur.
 humana est infirmitas et huius vitae im-
 facile contingere potest, ut quis a veritatis
 sulum aberret, vel propter sermonis ahu-
 et perversum aliorum intellectum a veritate

aberrasse videatur, atque hoc nomine alii sinceri
 doctores acri zelo contra ipsum commoveantur.
 Cumque hoc sit praecipuum Satanae studium, ut
 sinceritatem doctrinae contamine ac corrumpat ac
 doctoribus ecclesiae dissidium immittat, facile pro-
 facto evenire potest, ut aliquis *πικρισμὸς* ac *πυρ-
 ξισμὸς*, adeoque triste aliquod contentionis incen-
 dium subito inter illos oriatur. 4. Causa quorundam
 dissidiorum in nostris ecclesiis non tam nostris do-
 ctoribus, quam ipsis Pontificiis tribuenda. Ut enim
 non sunt accusandi medici, qui de curando vulnere
 aliquantulum dissentiant, sed illi potius, qui vulnus
 inflixerunt; sic theologorum dissidium, quod circa
 restitutionem doctrinae apostolicae et sanationem
 vulnere ecclesiae ortum est, non tam doctoribus
 illis, quam Pontificiis, qui tam graviter ecclesiam
 afflixerunt et tot erroribus doctrinam contamina-
 runt,tribuendum est. Verger. dial. 1. contra card.
 Hosium fol. 154. ad hanc rem illustrandam tali uti-
 tur similitudine: *Succidit quispiam ingentem syl-*
vam, radices extirpavit, terram aratro saepius
subegit ac probe comminuit, mox optimum semen in
eam projecit, quod enatum est feliciter, crevit ac
maturuit; verum quid? una cum frumento enata
sunt zizania (ut fieri solet, praesertim si sint no-
valia), quae possunt quidem evelli et a frumento
segregari, sed labore ac studio opus est. Laudan-
dus nihilominus, qui bonos agros, illic ubi erat
sylva, magnis laboribus et aerumnis fecit bonumque
frumentum seminavit, non vituperandus, quia vide-
tur fuisse origo et causa, ut zizania enata fuerint,
quae tamen omni studio curat a frumento segre-
gare; sic laude, non vituperio digni sumus, cum
superstitionum, idolomaniarum et blasphemiarum,
quae in nostris ecclesiis creverat, silvam adjuti a
Deo securi verbi succiderimus et extirpaverimus,
purum autem evangelium ibidem seminaverimus.
Quodsi aliquae malae doctrinae in perversis quo-
rundam mentibus inter ea enatae sunt, non sumus
vituperandi. Ibidem fol. 155: Vis dicam, unde sint
sectae et haereses? a papa et ejus clientibus. Nam
cum is sua tyrannide impediatur, ne auctoritate prin-
cipium et magistratus possit ubique fieri ecclesia-
rum ad normam evangelii reformatio, populi autem
interea esuriant bonum Dei verbum, inde multi in-
cidunt in clancularios praeceptores, quibus malam,
proh dolor, doctrinam hauriunt.

SECTIO VIII.

DE OCTAVA ECCLESIAE NOTA, QUAM BELLARMINUS ASSIGNAT, QUAE EST SANCTITAS DOCTRINAE.

248. *Membrum primum.* Sitne sanctitas doctri-
 nae nota ecclesiae? Bellarminus lib. 4. de eccles.
 c. 11. id adstruit sequenti ratiocinatione. *Vera*

An doctri-
 nae san-
 ctitas sit
 nota ec-
 clesiae.

ecclesia non solum est catholica, apostolica, una, XII. 33. sed etiam sancta, ut habet symbolum Constantino-
politianum: Constat autem, sanctam dici ecclesiam,
quia professio ejus est sancta, nihil continens fal-
sum quoad fidei doctrinam, nihil injustum quoad
doctrinam morum. Respondemus: ecclesiae sancti-
tas nec solum, nec principaliter ex sanctitate pro-
fessionis dependet, sed 1. ex causa efficiente princi-
pali, Christo, qui eam sanctificat, Ephes. 5, v. 26.
2. Ex causa instrumentali tum offerente et exhibente,
hoc est verbo et sacramentis, tum recipiente et ap-
prehendente, hoc est fide. Vocatur enim vocatione
sancta 2. Tim. 1, v. 9. in veritate verbi sanctificatur
Joh. 17, v. 17. mundatur lavacro aquae in verbo
Ephes. 5, v. 26. et fide purificatur Actor. 15, v. 9.
3. Ex causa formali, videlicet imputata per fidem
Christi sanctitate 1. Cor. 1, v. 30. 4. Ex causa
finali, quia tendit ad sanctitatem, quae in hac vita
inchoatur, in futura perficitur Luc. 1, v. 75. Ephes.
1, v. 4. Augustinus in Psalm. 85. ecclesiam esse
sanctam dicit, quia accepit gratiam sanctitatis, gra-
tiam baptismi et remissionis peccatorum. Vide su-
perius §. 34. Quod professionis sive doctrinae san-
ctitatem attinet, ea aestimanda est ex conformitate
cum sancto Dei verbo, sive quod idem est cum sa-
cris literis. Cum enim haeretici non minus quam
orthodoxi doctrinae sanctitatem sibi vendicent atque
ut in vita, ita quoque in doctrina externam sancti-
tatem mentiantur, non potest nisi ex sanctis Scri-
pturis disci, quatenus doctrina sit vere sancta, a
sancto sanctorum, hoc est ab ipso Deo, profecta.
Sic ergo semper redeundum ad nostram notam su-
perius assignatam. Si enim doctrinae sanctitas est
ecclesiae nota, multo magis ipsa doctrina erit nota,
sic ergo omnis quaestio redit ad doctrinam, de cu-
jus puritate et sanctitate non nisi ex sacris literis
statui potest. Et hac ratione non negamus, sancti-
tatem doctrinae, hoc est doctrinam sanctam et pu-
ram, cum sacris literis congruentem esse ecclesiae
notam, sed Bellarminus, modo sibi constare velit,
non potest doctrinae sanctitatem statuere propriam
et infallibilem ecclesiae notam, sic enim scribit lib. 4.
de eccles. c. 2. §. Sed dices: Esse potest pura do-
ctrina ab omni errore in falsa ecclesia, nam schis-
matici puri, ut quondam Luciferiani et Donati-
stae, integram habent doctrinam et tamen sunt extra
ecclesiam. Inde sic argumentor: Doctrina ab omni
errore pura est etiam sancta, quod εὐδελος. Atqui
doctrina ab omni errore pura potest esse in falsa
ecclesia. Ergo sancta doctrina, sive quod idem est
sanctitas doctrinae, potest esse in falsa ecclesia.
Uterius, quod verae et falsae ecclesiae commune
est, non potest esse genuina et propria verae eccle-
siae nota. Atqui sancta doctrina, sive quod idem
sanctitas doctrinae, est verae et falsae ecclesiae
communis ex hypothesi Bellarmini. Ergo sancta
doctrina non est genuina et propria verae ecclesiae
nota.

249. *Membrum secundum.* Num doctrina eccle-
 siae Romanae in articulis controversis sit sancta.

Bellarminus id confitenter asserit. *Ecclesia*
catholica (inquit, hoc est Romana) nullum erro-
rem, nullam turpitudinem, nihil contra rationem
et si multa supra rationem, proinde sola est
lute sancta, eique soli convenit, quod in sy-
dicimus: Credo sanctam ecclesiam. Quae
ostenderunt adversus paganos Justinus in
apologia, Tertullianus in apolog. c. 38. A-
lib. 1. 2. et 3. contra gentes, Minutius Fel-
Octavio. Augustinus in libris de civitate
contra paganos autem et haereticos omnes
accuratissime ostendit Thomas in libris
gentes. Respondemus: ecclesiae catholicae ve-
dictae doctrinam esse sanctam, idque a vet-
contra paganos luculenter demonstratum esse,
concedimus, sed quid hoc ad ecclesiam Rom-
quae ab integritate et puritate apostolicae ac-
tivae ecclesiae jampridem longissime recessit
finis Bellarminus doctrinae sanctitatem ex eo
nullum errorem, nullam turpitudinem, nihil
rationem continent. Non instituemus hac vi-
dum examen illius definitionis, quod vix su-
posset, cum sanctitati proprie et directe non
sed turpitudine sit opposita, cumque contra ra-
aliquid doceri ambigue dictum sit, ut postea
rebit, sed ex hypothesi illius definitionis o-
mus, Romanae ecclesiae hodiernae non possit
notam, videlicet doctrinae sanctitatem, tribu-
errores, peccata et paradoxa quamplurima
timeat.

250. *Errores ecclesiae Romanae sive papali-*
enim nomine ecclesiae Romanae intelligimus
autem coetum fidelium, quem Christus sub
papatu, imo in ipsa Roma sibi adhuc coll-
singulis articulis alibi enumeravimus et ex
Scripturae fundamentis confutavimus. Haec
juxta symboli apostolici articulos digito tan-
dice praecipuos errores ostendemus. Primus
est: Credo in Deum Patrem omnipotentem
factorem coeli ac terrae. Contra hunc articulu-
tificia ecclesia pugnat, 1. dum negat, fidei
fiduciam misericordiae divinae propter C-
peccata nobis remittentis et paterni amore a-
plectentis, contra vero propugnat dubitatione
cil. Trident. sess. 6. c. 12. 2. Dum asserit,
fide, sed ex fallacibus duntaxat conjectur-
constare, quod sit Spiritus sanctus, qui nos
cum Deum vocamus Patrem nostrum, Bell-
lib. 3. de justif. c. 11. 3. Dum statuit, fidei
in sanctos ponendam, concil. Trident. sess.
invocat. 4. Dum docet, caritatem esse no-
nam, cens. Colon. p. 85. 5. Dum negat, fidei
notitiam et assensum, imo melius eam defini-
tuit per ignorantiam quam per notitiam, Bell-
nus lib. 1. de justif. c. 7. 6. Dum negat, p-
sionem evangelii de misericordia Dei in C-
gratuita peccatorum remissione esse propriu-
justificantis objectum, Ruard. Tapperus in
art. 9. pag. 75. Pistorius in disp. de justif.
7. Dum statuit, veram in Christum fidem cu-

in mortalibus consistere posse, concil. Trident. sess. 6. c. 15. 9. Dum docet, gentiles habere potestatem fidem justificantem ex naturali Dei cognitione, Andradius explicat. orthod. lib. 3. p. 290. Dum propugnat fidem generalem et implicitam, quis cum carbonario profitetur se credere quod sit ecclesia, Gregorius de Valent. in anal. de his. p. 265. 10. Dum negat, hominem justificari fide absque operibus legis, concil. Trident. sess. 6. de justificat. c. 9. 11. Dum Trinitatem designat in forma unius hominis habentis tres facies, constat ex praxi. 12. Dum negat, Dei nomen Deo proprium, Corn. Mussus tom. 2. p. 545. Dum contendit, mysterium Trinitatis non nisi in traditionibus demonstrari posse, Imm. in oppugnatione Samosat. p. 10. Pistorius in colloq. Emmering. 14. Dum negat, Deum esse creatorem, quia secundum Lombardum dist. 5. §. 3. potestas creandi communis potest creaturae et sacrificuli in missa dicuntur creatoris sui creatoris, Gabr. Biel lect. 48. sup. 15. Dum asserit, praeter Deum aliquid esse aeternum, quia secundum Thomam 1. 2. qu. 46. art. 2. et Ariminens. 2. sent. dist. 1. qu. 3. nihil repugnet quamvis creaturam esse aeterno. 16. Dum justitiae et misericordiae perfectionem negat, neque enim perfectio est, quae humanis satisfactionibus imminis acquiescit, neque perfecta misericordia tantum supplet, quod meritis hominum. 17. Dum quidam Romanae ecclesiae alumnus Steuchus in cosmopol. docet, coelum ab aeternitate, non autem in tempore creatum. Secundus articulus: Et in Jesum Christum ejus unigenitum Dominum nostrum. Hunc papalis ecclesia corrumpit, 1. dum negat, secundum humanitatem per et propter personalem esse Deum, Gregorius de Valent. defens. disput. contra fundam. ubiquit. 2. Dum realem idiomatum divinatorum communionem assumptae naturae factam explodit, Busaeus lib. 3. de Christo c. 1. Busaeus contra etc. 3. Dum negat, Christum esse secundum utramque naturam, Bellarminus de Christo c. 2. 4. Dum negat, Christum esse mediatorem nostrum, cui adjungit sanctissimam B. Virginem, Duraeus in confut. Thak. ad rat. p. 641. Bellarminus lib. 1. de christ. c. 20. 5. Dum negat, Christum esse nostrum salvatorem, cui adjungit operum merita, concil. Trident. sess. 6. can. 16. 6. Christum esse quidem universalem salutis causam, sed nec totalem, nec inter alias causas in hoc genere causae acquirat, Biel 3. sent. dist. 19. conclus. 5. officium Christi propheticum, sacerdotale et multis modis labefactat. Prophetico Christi detrahunt, dum traditiones hominum et decreta verbo Christi exaequat, contra vero negat, salutis doctrinam ex V. et N. T. scriptis

peti posse, concil. Trident. sess. 4. de can. script.; dum ex Christo novum legislatorem facit, concil. Trident. sess. 6. can. 21. Sacerdotali Christi officio detrahit, dum per sacrificulos in missa ipsum adhuc quotidie Deo Patri offerri statuit, concil. Trident. sess. 22. c. 1. et can. 2. catech. Rom. part. 2. c. 4. ac dum sanctos ut mediatores intercessionis Christo associat, Eccius in enchir. prop. 15. p. 155. Regio Christi officio detrahit, dum papam ejus vicarium constituit et monarchicum in ecclesiam dominatum eidem tribuit, Bellarminus lib. 4. et 5. de Rom. pontif. Tertius articulus: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Hujus articuli integritatem Romana ecclesia contaminat, 1. dum Mariam sine peccati originalis labe conceptam esse statuit et sic honorem soli Christo debitum cum Maria communicat, concil. Trident. sess. 5. in append. ad can. 5. Bellarminus lib. 4. de statu peccati c. 15. 2. Dum Christi corpus non semel duntaxat in utero Mariae virginis formatum, sed panem per consecrationem in missa adhuc quotidie in illud transubstantiari docet, concil. Trident. sess. 13. c. 4. et can. 1. Quartus articulus: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad infernos. Hunc articulum labefactat papana ecclesia 1. dum statuit, Christum passione et morte sua pro originali duntaxat peccato satisfecisse, Thomas Aquin. tom. 17. operum opusc. 58. de sacram. altar. c. 1. 2. Dum negat, Christum in passione vere sensit iram Dei et dolores infernales, Bellarminus lib. 4. de Christo c. 8. 3. Dum asserit, satisfactionem per sufficientiam (ita appellat satisfactionem Christi eamque a satisfactione secundum efficientiam distinguit) non mereri nomen perfectae satisfactionis, Tapperus tom. 1. art. 6. de satisfactione p. 241. 4. Dum statuit, Christum pro culpa duntaxat, non autem pro poena satisfecisse, Bellarminus lib. 4. de poenit. c. 1. 5. Dum negat, patres ac fideles V. T. virtute passionis ac mortis Christi statim post mortem in paradysum translatos, contra vero in limbum detrusos esse statuit, catech. Rom. part. 1. c. 2. Petrus a Soto in meth. confess. fol. 28. 6. Dum asserit, Christum nobis sua passione et morte primam tantum gratiam, hoc est infusionem caritatis, meruisse, Gabr. Biel 3. sent. dist. 18. 7. Dum statuit, Christum morte sua operibus nostris hoc promeruisse, ut sint meritoria ac satisfactoria, concil. Trident. sess. 6. can. 32. Costerus in enchir. c. 7. de merit. oper. p. 293. 8. Dum opus redemptionis inter Christi passionem ac Mariae dolores dividit, Taulerus in libello pass. edito a Laur. Surio Lugduni pag. 158: Duo hic altaria Patri praeparata, unum in corpore Christi, alterum in corde Mariae. 9. Dum negat, Christi satisfactionem per passionem ac mortem fuisse absolute necessariam ad remissionem peccatorum et salutem nobis impetrandam, Petrus Tataretus in 4. sent. distinct. 15. fol. 524. 10. Dum Christum secundum animam ad infernum descendisse docet, ut patres ex limbo liberaret, Fab. incarn. in scrutin.

sacerdot. part. 1. tract. 5. fol. 81. Bellarminus lib. 4. de Christo c. 7. Quintus articulus: *Tertia die resurrexit a mortuis*. Hujus articuli sinceritati repugnat, 1. quod Christum resurrexisse propter justificationem nostram, ita exponitur a Bellarmino lib. 2. de justif. c. 6. *resurrectionem Christi esse exemplum renovationis et regenerationis internae, ac nostram justificationem per id constitui potius in renovatione interna, quam in remissione peccatorum*. 2. Per doctrinam de meritis humanorum operum revera occultatur et negatur Christi resurrectio. Cum enim fructus resurrectionis Christi sit nostra coram Deo justitia in fide Christi consistens, ideo quotquot merita humanae justitiae propugnant, re ipsa Christi resurrectionem negant, perinde ut apostolus pronuntiat Phil. 3, v. 18. *pseudopostolos*, qui negabant, in solo Christo esse nostram coram Deo justitiam quaerendam, esse inimicos crucis Christi. 3. Superstitiosum est, quod peregrinationes instituuntur ad sepulcrum Christi opinione cultus et satisfactionis. Sextus articulus: *Adscendit ad coelos, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis*. Huic articulo detrahit ecclesia papalis, 1. dum negat, solum Christum ad dextram patris sedentem esse nostrum mediatorem et intercessorem, sed sanctos illi conjungit, Lombardus 4. sent. dist. 45. lit. F. 2. Dum negat, per collocationem Christi ad dextram Patris ipsi secundum humanam naturam datam esse omnem potestatem in coelo ac terra, ut praesens omnibus creaturis adit et potenter ubique dominetur, Bellarminus lib. 3. de Christo c. 16. Septimus articulus: *Inde venturus est judicatum vivos et mortuos*. In hunc articulum ecclesia Romana impingit: 1. dum Christum secundum merita operum judicatum docet, Ruard. Tapperus tom. 2. art. 8. p. 17. 2. Dum ipsam diem adventus ad judicium praecise definit, exactis scilicet tribus annis cum dimidio ab Antichristi adventu, Bellarminus lib. 3. de pont. c. 8. *a morte Antichristi usque ad diem judicii numerant 45 dies*, Vega in apol. Gregorius de Valent. tom. 4. oper. disp. 11. q. 2. Octavus articulus: *Credo in Spiritum sanctum*. Hunc articulum labefactat ecclesia papalis, 1. dum *judicio Spiritus sancti* in Scripturis loquentis non acquiescit, sed *judicium papae* illi praefert, imo diserte negat, *Spiritum sanctum judicare posse haereticos per Scripturas*, Gretserus in in colloq. Ratisbon. 2. Dum fingit infallibilem Spiritus sancti assistentiam Romano pontifici promissam, unde in decretis suis errare nequeat, catech. Rom. part. 1. c. 10. 3. Dum *internum Spiritus sancti testimonium* et oblationem de gratia Dei in cordibus piorum elidit dubitationis dogma stabilendo, concil. Trid. sess. 6. c. 9. 4. Dum Scripturam sacram, authenticam et publicam Spiritus sancti tabulas, vocat imperfectam, insufficientem, obscuram, ambiguum, regulam Lesbiam, literam mortuam, nasum cereum etc. censura Colon. p. 221. Petrus a Soto in defens. de uno praesente iudice eccles. p. 1057. etc. Nonus articulus: *(Credo) sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem*. Hujus articuli sin-

ceritatem contaminat ecclesia Romana *ecclesiam proprie esse congregationem* concil. Constant. sess. 15. 2. Dum *apostolicum* nomen arrogat, Costerus Gomar. p. 224. 3. Dum statuit, *ecclesiam hominum ita visibilem et palpabilem* *tus populi Romani vel regnum* *blica Venetorum*, Bellarminus lib. milit. c. 2. 4. Dum *ecclesias caput* *tuit Romanum pontificem*, Bellarminus de pontif. 5. Dum *ecclesiae nomen* *num pontificem intelligit*, Thom. H. lib. et potest. lib. 1. c. 6. 6. Dum *ecclesia non esse ecclesiam, nec partem* *Romanum pontificem non agnoscit*, Bellarminus lib. 3. de eccl. c. 5. sub fin. est, *etiamsi velit, subesse Christo cum ecclesia militante, qui non* 7. Dum negat, *praedicationem evangelii* *strationem sacramentorum esse vera-* contra vero alias substituit communitarias notas. 8. Dum docet, *majorem auctoritatem ecclesiae*, hoc est, ut docet antiquam, quam scripturae, hoc est ipsa scripturis loquentis, conf. Petricov. 9. Dum docet, *ecclesiam tempore apostolorum, informem et in infantia constitutam*, vero longe splendidior, Costerus 10. Dum negat, *ecclesiam errare potest*, Bellarminus lib. 3. de eccles. c. 14. Art. 1. *Credo remissionem peccatorum*. Hunc articulum detrahit ecclesia Romana, 1. dum *remissionem peccatorum certos esse potest*, sess. 6. can. 13. Bellarminus lib. 1. §. Deinde sic scribit: *Articulus de remissionem peccatorum in symbolo apostolico non est, sed benevolentiam, sed benevolentiam et quae suis conditionibus ex baptismi perceptione dependeat, quae sensus articuli non est, credo remissa esse peccata, sed credo etiam catholicam esse donum remissionis peccatorum*, docet, post hanc vitam in purgatorio peccata remitti, Costerus in enchir. cont. At peccatum ibi remittitur, ubi commissa culpa negat remitti poenam, part. 2. c. 4. p. 54. 4. Dum statuit, *et nostra merita ad peccatorum remissionem*, adeoque bona opera et sacramenta operato remissionem peccatorum, Fab. incarn. in scrutin. sacerdot. fol. 31. 5. Dum *judiciariam potestatem* sacerdotibus tribuit, concil. Trid. sess. 14. c. 1. 6. Dum ex merito Christi parat thesaurum indulgentiarum remissionem soli pontifici assignat, undecimus articulus: *(Credo) carnis resurrectionem*. Hunc articulum Johannes XXIII. pontifex ecclesiae Romanae caput et sponsus infallibilis, penitus negavit, testibus

stianis sess. 11. tom. 2. concil. p. 160. *Spe-*
idem resurrectionis ad vitam fideles justifi-
labere negat Costerus in apol. 1. contra Go-
 p. 226. Articulus duodecimus: *Et (credo)*
eternam. Hunc articulum itidem negavit Jo-
 XXIII. pontifex. Ac labefactatur illius in-
 Pontificiis, 1. dum negant, *fideles certos*
se ac debere de vita aeterna consequenda,
 olon. p. 92. 2. Dum audacter determinant,
neolae quibus electis olim in vita aeterna
 sint, ac *fructum tricesimum* conjugatis caste
 us, *sexagesimum* viduis continentibus, *cente-*
virginibus assignant, ut constat ex Scholasti-
 Dum *infantes* piorum ac *fidelium* casu quo-
 visitatis a baptismo *exclusos* regno coelo-
 rat et in limbum inferno proximum detru-
 nius lib. 2. demonstrat. tract. 4. c. 2. Atque
 res contra fidei articulos in Symbolo aposto-
 ritos ecclesia papalis complectitur. Quodsi
 nodo reliquos doctrinae coelestis articulos
 e velimus, ingens errorum Pontificiorum
 prehenderetur, videntur liber Heshusii de
 rtis erroribus Pontificiorum, Wolff. Platzii
 rtius errorum papalium, Gabr. Povelus de
 to lib. 2. c. 19. et seqq. qui tamen cum
 cretionis legendus.

Peccata, quae ecclesiae Romanae doctrina
 praeepta decalogi enumerabimus. Con-
 praeeptum in papatu **peccatur et
 ita dilectionem Dei. Toletus lib. 4. de in-
 ord. c. 9: *Quantum ad intentionem, quae*
in fervore et vehementia quadam ipsius
tenemur sub praeepto Deum plus dili-
gimus. Contra Deut. 6, v. 5. Matth. 22,
 ac. 10, v. 27. Deinde circa fiduciam in
 Thesaurus praeeptorum Mariae c. 52. ex
 de excell. Virg. c. 6: *Velocior nonnun-*
periculis salus est memorato nomine Ma-
riae invocato nomine Christi. Item: *Deus*
quod misericordia et judicio constat, di-
hoc est misericordiam, transtulit in Ma-
riae regni parte, id est judicio et severitate,
tenta, vel translata in Filium, ut si quis
Patre terreatur, quia severus est, aut a
is iudex est, is matrem intueatur et ad-
ugiat, quia medicina est et misericors.
 andrum in consult. art. 21. c. de merit.
 anet. Rob. Holcottum in lib. sent. lect. 36.
 us in suo Mariali Alexandro VI. dedicato
 erm. lit. V: *Confidenter unusquisque ap-*
pellam (Mariam), nam licet ad illam appel-
lis a Dei justitia se gravari sentiat, quod
is fuit Esth. 5. ubi dicitur, quod cum
rus Judaeis iratus esset, regina Ester ad-
candum accessit, cui rex ait: etiamsi di-
ritem regni mei petieris, dabitur tibi. Ista
patris figuravit imperatricem coelorum,
Deus regnum suum divisit. Cum enim
rat justitiam et misericordiam, justitiam
in mundo exercendam retinuit et misericor-
 loca. V.

diam matri concessit, et ideo si quis sentit, se gra-
 vari a foro justitiae Dei, appellet ad forum miseri-
 cordiae matris ejus. Vide Gabr. Biel in Can. lect.
 90. lit. c. Contra Hebr. 4, v. 14. c. 7, v. 25. c. 9,
 v. 11. Rom. 5, v. 1. Eph. 2, v. 18. 1. Tim. 1,
 v. 5. 1. Joh. 2, v. 1. Et quis neget, quod in papatu
 regnet** 1. *atheismus*, non quidem manifestus, sed
 occultus. Est autem *atheismus occultus*, quando quis
 tres personas in una divina essentia agnoscit, interim
 tamen per consequentias necessarias partim ex aliis
 doctrinae aut fidei capitibus, partim ex ratione co-
 lendi Deum deductas evertit, id quod bene erat con-
 fessus. Stapletonus part. 1. orat. p. 418: *Est atheis-*
mus non solum nullus aut plurium deorum cultus,
sed etiam ipsius veri atque unius Dei non verus,
non legitimus cultus. Hujus atheismi reos agimus
 Pontificios, dum enim merita et satisfactiones huma-
 nas propugnant, *misericordiae et justitiae divinae*
 perfectionem oblique negant, ut superius fuit osten-
 sum. Praeterea qui negat Filium, nec Patrem habet,
 1. Joh. 2, v. 23. at Pontificii negant Filium, dum
 communicationem divinarum idiomatum Christo in
 tempore datorum ad carnem referre reformidant, sic-
 que *in societatem ab Ario rapiuntur*, ut docet Leo
 epist. 11. dum negant, *Christum esse mediatorem*
secundum utramque naturam, et hac ratione infinitam
 meriti efficaciam tollant, dum Christo in prophetico
 et regio officio adjungunt papam, quem vocant *ec-*
clesiae suae caput ac sponsum eique tribuunt pote-
 statem ferendi leges per universam ecclesiam, de-
 terminandi infallibiliter controversias, praeciendi XII. 35.
 angelis, absolvendi subditos a juramentis, quibus
 magistratui sunt devincti etc. in officio sacerdotali
 adjungunt Christo copiosissimam turbam sacerdotum,
 qui quotidie modo incruento pro peccatis mortuo-
 rum ac viventium in sacrificio missae Christum of-
 ferant; Christo unico mediatori et intercessori ad-
 jungunt multos sanctos, quorum meritis et interces-
 sione confidendum esse docent. Merito Christi con-
 jungunt merita sanctorum et opera supererogationis,
 quem thesaurum per indulgentias papales dispensari
 fingunt, docent, Christum esse novum legislatorem etc.
 Quae omnia probant, Pontificios negare Filium, hoc
 est doctrinam de officio Christi horribiliter corrup-
 pere, proinde nec patrem habent. 2. *Idololatria*,
 eaque multiplex. Invocantur enim sancti non solum
 ut intercessores, sed etiam ut opitulatores ac quan-
 doque ardentius quam ipse Deus, qua ratione com-
 mittunt *ἀγιολατρίαν*. Bodinus im meth. histor. c. 5:
Antonius a plerisque in Italia et Gallia Narbo-
nensi ardentiore voto, certe majore metu colitur,
quam Deus immortalis. Lud. Vives in lib. 8. de
 civ. Dei c. 27: *Multi Christiani in re bona plerumque*
peccant, quod divos divasque non aliter venerantur
quam Deum. Nec video in multis, quod sit discrim-
men inter eorum opinionem de sanctis et id quod
gentiles putabant de suis diis. Cassander in con-
 sult. art. 21: *Multi in intercessionibus sanctorum*
plus quam in Christi meritis fiduciae ponunt, Chri-
stum matri substituentes. Mariam in precibus vo-

lades Mariae diceret, septies terram oscularetur, Christum adoraret, quinquies orationem Dominicam atque salutationem angelicam recitaret, quibus rebus rite peractis egredi jussus saepius ingemivit: *Vae, vae, vae mihi misero, intra viginti annorum spatium nullus daemoniorum tantis tormentis victus fuit, quantis ego* Hasenmüllerus in hist. lit. c. 8. p. 296. ex Turriano refert, quod aliando Romae femina quaedam a diabolo obsessa aeternam Loyolam secuta sit et clamavit: *Tu solus liberare et juvare potes*. Tunc Loyolam recitans versum Virgilio:

Speluncam Dido, dux et Trojani eandem,
 voce audita daemonem mulierem prostravisse accedentem clamasse: *O fili Loyola, tu ceu leo me speluncam inferni abire cogis, sed rogo te, ne aeternae speluncae injicias*. Postea Ignatium dixisse: *Vade quocunque volueris, modo nullum alius hominem obsideas, ac statim daemonium pro cum strepitu egressum esse*. Solent etiam in visione daemonum ab obsessis adhibere signum ad dispersionem aquae benedictae, pulsum caminum, incensum cereorum, ad motionem reliquiarum etc. At quis non videt, hunc modum expellendi daemones ab apostolico plurimum differre et colligere vel certe illusionem diaboli in illis expulsionibus intercedere? 2. *Abusus nominis divini* per omnes exorcisationes et adjurationes, item olei, aquae, herbarum et aliarum rerum consecrationes, quae nihil aliud sunt quam horrendus nominis divini abusus, fingunt enim, sine omni mandati promissione et exemplo illis consecrationibus consecrationibus novam quandam eamque spirituum divinum creaturis conferri, ut docent consecrationum formulae in pontificali ac ceremoniali. In infirmorum benedicuntur his verbis: *Exorcismo mundissime spiritus omnisque incursio Satanae et omne phantasma, in nomine Patris, Filii et Spiritus sancti, ut recedas ab hoc oleo, ut possit unctio spiritualis ad corroborandum templum fieri, ut in eo possit Spiritus s. habitare per Dei Patris omnipotentis et per nomen dilecti filii ejus Domini nostri Jesu Christi*. Et addit: *Emitte quaecumque Domine Spiritum s. patrem de coelis in hanc pinguedinem olivae, quam virili ligno producere dignatus es ad refectio-*
mentis et corporis, ut tua sancta benedictione huiusmodi hoc unguento coelestis medicinae peruncto mentis et corporis ad evacuandos omnes morbos, omnes infirmitates omnemque aegritudinem mentis et corporis, unde unxisti sacerdotes, reges, prophetas et martyres, sit chrisma tuum perfectum Domine a te benedictum permanens in visceribus nostris in nomine Domini nostri Jesu Christi. Ita sic benedicuntur: *Exorciso te creatura olei Deum Patrem omnipotentem, qui fecit coelum et terram et omnia, quae in eis sunt, ut omnis virtus adversarii, omnis exercitus diaboli omnisque incursio et omne phantasma eradicetur et effugetur a facie omnibus, qui ex te ungendi sunt, in ado-*

ptionem filiorum per Spiritum s. in nomine Dei Patris omnipotentis et in caritate Jesu Christi filii ejus, Domini nostri, qui cum eo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti. Et postea: *Te precamur Domine sancte Pater, omnipotens aeternae Deus, per Christum Dominum nostrum, ut creaturae hujus pinguedinem sanctificare tua benedictione digneris* XII. 41.
et sancti Spiritus ei admiscere virtutem cooperante Christi Filii tui potentia, a cujus nomine sancto chrisma nomen accepit, unde unxisti sacerdotes, reges, prophetas et martyres tuos, ut spiritualis lavacri baptismo renovandis, creaturam chrismatis in sacramentum perfectae salutis vitaeque confirmes, ut sanctificatione unctionis infusa, corruptione primae nativitatis absorpta sanctum uniuscujusque templum acceptabili vitae innocentiae odore redolescat, ut secundum constitutionis tuae sacramentum regio et sacerdotali propheticoque honore perfusi vestimento incorrupti muneris induantur, ut sit his, qui renati fuerint ex aqua et Spiritu s. chrisma salutis eosque aeternae vitae participes et coelestis regni faciat esse consortes. Neve quid impietatis ac superstitionis desit, pontifex inclinato capite postmodum salutatur chrisma dicens: *Ave sanctum chrisma*. Vide plura exempla talium exorcisationum et incantationum in apol. confess. Wirtenb. part. 1. c. de baptismo p. 478. Pertinet huc consecratio campanarum, de qua late egimus tom. 4. locor. c. de baptismo §. 166. Item quod *evangelium Johannis* chartae inscriptum collo appendunt ad febris, epilepsiae et aliorum morborum remedium, quod *characteribus et verbis sacris* ad morborum medicationes abutuntur; quod *superstitiosas suas ceremonias* et errores Scripturae dictis male detortis probare nituntur etc. Cum primis huc referendum, quod monachi Franciscani linguas suas ad maledicendum venales exponunt et conducti ab iis, qui hostem habent, quem velint perditum, psalmum centesimum nonum recitant, propheticum sacrosanctum oraculum execrabili malitia profanantes. 3. *Perjuria*. Pontifex sibi arrogat potestatem absolvendi subditos a juramento magistratui praestito ac rescindendi juramenta vera et legitima. Cum vero talem potestatem divinitus sibi traditam nequaquam obtineat, fit doctor et auctor perjuratorum. Azorius libr. 5. instit. moral. c. 15. p. 127: *Canonicus quidam invehitur in pontificem Gregorium, quod tempore magni schismatis, antequam pontifex crearetur, juraverat, publico et solenni ritu sese abdicaturum Pontificia potestate*. Postea vero pontifex electus noluit pontificatum deponere. At potest pontifex Romanus se ipsum solvere a voto et jurisjurandi religione et lege, modo debita subsit causa. Sic ergo non solum alios, sed etiam se ipsum a juramento absolvere potest pontifex, nimirum ut ludat juramenti, sicut pueri astragalus. Ostendit vero eventus, absolutionem a juramento etiam hosti praestito per pontificem factam Deo handquaquam fuisse approbatam. Agrippa de vanit. scient. c. 61: *Eugenius pontifex ob violatum Turcae jusjurandum Christianam rempublicam in*

christianae juxta Christi institutionem administratio inque sabbatismo animae interno, sed in ceremoniis externis ludicris et superstitiosis, videlicet in spectandis missis, in demurmuratione precularum lingua ignota, in processionibus, candelarum processibus, statuarum et reliquiarum venerationibus etc. Neque solum in praxi, sed etiam in theoria sabbati profanationem docent. Toletus lib. 4. instruct. c. 24: *Homo tenetur sub mortali ad sanctificationem festum, sed non tenetur ad bene sanctificationem* c. 25. *Licet iter facere audito prius sacro canoni, licet studere super lites propter pecuniam, et carnes vendere, animalia occidere ad victum propter pecuniam, licet in solennitatibus construere pro spectaculis, quando non possunt fieri in festo. Denique pontificis aut episcopi licet in festo operari.* Azorius lib. 7. instit. c. 7: *Mos non est improbandus, quo vidua dignitate personae post obitum viri causa ludomii se continet ad annum nec missam au-*

2. *Festorum multiplicatio*, quae in honorem sanctorum instituuntur, et in quibus sancti invocantur, statuatur illorum circumgestantur, reliquiae ad venerationem religiosam ostendantur etc. Multitudo ac boatus ille in templis, sacellis, et monachorum claustris, quo lingua ignota psalmi non intellecti decantantur ac tri- buis decantationi ad certas horas restrictae et meritum, cum tamen nec ex fide procedat, sed aliis Dei honorem instituatur, nec seriam fidem habeat conjunctam. Docet enim Aquinas sent. distinct. 15. quaest. 4. articul. 2. *sufficiens dicentem preces horarias intentionem gerere habere servitium divinum dicendi, ceterum non sufficere, quatenus animus ejus ad alia divagetur.*

3. *Scripturae contemptus*, eam enim vocant im- puram, obscuram, materiam litis, literam mor- tuam comparant illam naso cerco, gladio Delphico, et vacuae etc. ab ejus lectione laicos arcent, et non solum in ipsum Deum Scripturae au- tem injuri sunt, sed etiam veram sabbati sanctifi- cationem, quae potissimum in meditatione verbi con- sistit et pietatis profectum impediunt. Prodeat testis dei domesticus Claud. episcopus Espeneaeus theo- logus Parisiensis in 1. Tim.: *Ubi verbum negligitur nec fides ibi perire necesse est, id quod hodie dolor omnibus locis cernimus, ut ad tempora propinquare videamur, de quibus Dominus: Filius hominis veniens fidem inveniet in qualiter in hac tempestate legatur sacrae doctrinae canon, satis est manifestum, ubi ex de- lictis et indevotione ministris ecclesiasticis sacra- mentum venerunt.* 5. *Doctrinae coelestis de- tractatio.* Pontifex, cardinales et episcopi a docendi plerique omnes abstinere, si qui vero ex- ceptis Jesuitae et quidam monachi, docere con- stant, non proferunt viva Dei eloquia, sed nugae de vitis sanctorum, traditiones huma- nae contra doctrinam evangelii, commen- tationes et cultus idololatrias etc. Con-

tra quantum praeceptum docetur in papatu 1. *contemptus parentum.* Docent enim, liberos parentibus inconsultis, imo repugnantibus posse monasticam vitam suscipere, ab ipsorum visitatione, congressu et colloquiis abstinere et hac ratione *ἀπορίας* ac pietatis officia jure naturali et divino ipsis debita non reddere, quo accommodant illud Hieronymi ad Heliodorum: *Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine et scissis vestibus ubera, quibus XII. 44. te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater jaceat, percalcato perge patre, solum pietatis genus est in hac re esse crudelem.* Bellarminus libro 2. de monachis c. 36: *Licet filiis inuitis parentibus transire ad religionem (vitam monasticam), postquam ad annos pubertatis, id est aetatis suae 14. pervenerunt, nisi parentes in tali necessitate sint, ut non possint sine auxilio filiorum vivere.* Qualem vero *ἀπορίας* haec doctrina cordibus liberorum erga parentes inserat, ejus rei exempla vide apud Hasenmullerum in histor. Jesuit. c. 5. Docent in- super, matrimonia liberorum praeter, imo contra parentum voluntatem contracta esse rata. Toletus libr. 5. instruct. sacerdot. capit. 1: *Potest filius uxorem ducere se dignam inuitis parentibus sine pec- cato mortali.* Pontifex non solum liberos ab obe- dientia erga parentes absolvit, sed etiam filios ad- versus parentes armat. Paschalis II. Henricum V. jussit gladium stringere adversus parentem Henri- cum IV. quem instinctu papae in vincula conjecit et ad mortem usque detestando scelere in carcere detinuit.

2. *Contemptus magistratus.* Pontifex cum suis episcopis et clericis ab obedientia magistratus politici nefarie et contra expressum Dei verbum Rom. 13, v. 1. sese avulsit, dominatum politicum contra regulam Christi Luc. 22, v. 26. sibi arripuit, unde se effert supra imperatorem, reges ac princi- pes et vendicat sibi summum jus Romani imperii, juramentum fidelitatis ab imperatore exigens, quin imo negans, sine suo consensu et inauguratione quenquam imperii gubernacula capessere posse, ceremoniale Romanum lib. 3. sect. 7. titul. de re- verentis quae papae exhibentur. *Caesar ut primum videt papam, detecto capite illum genu terram tangens veneratur, et iterum cum appropinquat ad gradus sedis genu flectit et papae pedes osculatur,* sect. 5. titul. de ingress. urbis. *Caesar tenet stapham, quoad papa equum adscenderit, et accepto equi freno per aliquot passus ducit equum papae. Quodsi papa non equo, sed sella veheretur, tunc imperator vel rex, si adsunt, debent ipsam sellam suis humeris portare,* lib. 1. cerem. sect. 2. titul. Ordo processionis. Sic ergo summus in terris ma- gistratus officium statoris sive constablii papae ex- hibere cogitur.

3. *Seditio adversus magistratum.* Docent enim, papam subditos a juramento, quo ma- gistratui suo tenentur obstricti, absolvere posse, nimirum si magistratus ad nutum et arbitrium pon- tificis sese accommodare nolint. Bellarminus libro 5. de Romano pontifice c. 6: *Pontifex Romanus suo jure potest principes seculares excommunicare et*

aliquando, si ei ita visum, regnis suis privare. Id ipso facto saepius demonstrarunt. Gregorius VII. c. Nos sanctorum. 15. quaest. 6: Nos sanctorum praedecessorum nostrorum statuta tenentes eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, apostolica auctoritate a juramento absolvimus, et ne sibi fidelitatem observent, omnibus modis prohibemus. Pius V. in bulla adversus Elisabetham Angliae reginam: Volumus et mandamus, ut adversus reginam haereticam et excommunicatam subditi arma capessant. Inde communis schola concludit, principibus a papa excommunicatis nullam a subditis deberi obedientiam. Dominicus Bannes in commentariis super Thomam 2. 2. quaest. 12. artic. 2: Post latam sententiam declarativam de crimine haeresis injuste princeps possidet regnum aut principatum et exercet jurisdictionem in subditos, tenenturque subditi eximere se ab ejus obedientia (nota) et bellum gerere contra illum, si vires suppetant. Ex hac conclusione sequitur (pergit Bannes), primo excusandos esse Anglicanos et Saxonicos fideles, qui se non eximunt a potestate superiorum, nec bellum contra illos gerunt, quoniam communiter non habent facultatem ad haec bella gerenda contra principes et imminet illis gravia pericula, ubi singulariter observa ex hypothesi doctrinae Pontificiae, subditis non solum licere, sed ipsos etiam obligari, ut obedientiam legitimo suo magistratui detrectent, si is a papa excommunicetur. Wilhelmus Rossaeus de vindictis reipublicae Christ. adversus reges impios et haereticos p. 156. disputat.

XII. 45. *subditos jure posse resistere tyranno, et addit, omnem regem haereticum (qui Romanae ecclesiae placita non agnoscit in omnibus) esse simul tyrannum. Jesuitae Parisienses contra Henricum III. Valesium pronuntiarunt, licere populo salva conscientia contra magistratum haereticum, cui religioni obstrictus sit, se armare, unire ac cum adhuc adherentibus persequi juxta constitutionem Innocentii IV. in concil. Lugdunens. c. 1. de homicid. in 6. et c. ult. de poen. Notum est, qui Romae plausus excitati, qui paeanes decantati fuerint, cum de regis Galliae Dominicani (rectius dixeris daemoniaci) monachi venenata sica ex insidiis obtruncati caede nuntium esset allatum, cujusmodi oratione parentaverit ipsi Sixtus V. in purpuratorum senatu 2. Septembr. Anno 1589. in qua horrendum illud facinus laudibus in coelum, aut etiam supra coelum effert, omnibus heroum ab omni aevo rebus praeclare gestis praefert tandemque cum adorando incarnationis mysterio confert. Et quidni? cum juxta Immanuelem a Saa in aphorismis confessorum in voce Clericus, clerici rebellio in regem non sit crimen laesae majestatis, quia non sit subditus regni. Idem in voce Princeps: Rex potest per rempublicam privari regno ob tyrannidem et si non faciat officium suum, et cum est aliqua causa justa, et eligi alius a majore parte populi; quidam tamen solum tyrannidem causam putant. Ex quibus hypothesibus Jesuiticis concludit auctor orationis ad regem Christianissimum*

(qui se vocat Catholicum et assessorem parlamenti pag. 31: *Si papa potest reges excommunicare bonum est factum ac meritorium, si quis perbratum fulmen papale eos occiderit, continuo quitur, martyrium ferri potius constanter optinet quam in causa esse, cur ii tradantur morti, iter ad vitam aeternam ostenderint, hae propterea cutena quadam inter se connexae sunt. jungatur vero etiam praxis Jesuitica. Sicarii illi, qui regibus Galliarum et Angliae insidias xerunt, confessi sunt, a Jesuitis se instructo edoctos, quod caedes regum haereticorum a excommunicatorum sit meritoria. Vide catech. suiticum et librum Marianae. Witakerus in res ad epist. Campiani in princ. simile exemplum memorat: *Suspensus est (inquit) superioribus sacrificus quidam Everardus e seminario ibi in Angliam emissus, qui in carcere clare affirmate asseveravit adstantibus atque audientibus sedecim honestissimis viris, prodicionem in regem (haereticum) non esse peccatum in i. Idem licet oblique et indirecte propugnat Be in libris adversus regem Angliae editis, qui p rea decreto Sorbonae Parisiensis sunt prohibiti quid multis? Petrus Matthaeus jurisconsultus gularis encomii loco illud de Jesuitis commutat quod reges ac principes haereticos a medi posse statuunt, sic enim scribit in libro, qui net decretales Pontificias a Gregorio IX. usque Sixtum V. sub decretalibus Pauli anno 1545: *superseminat inimicus homo zizania, adhaere Pneumate acciti patres Societatis Jesu, qui sedem illustrant, in Lutherum arma divini parant, tyrannos aggrediuntur, lolium ab agminico evellunt etc. Merc. Gallo-Belgicus lib. 20: Arnoldus ab academia Parisiensis munus designatus litem Jesuitis intendit, articulus secundus fuit, eos votum suscipere a suo generali, qui si dixerit, interfice regem F. eundum est. In publicis concionibus laudatum etiam Jacobi Clementis regis Henrici III. etoris. 4. Officii, quo parentes ac liberi, ac servi, maritus et uxor sibi invicem obstricti, turbatio. Papalis enim ecclesia non permittit, sed etiam laudat, si uxor, liberi, a cationem suam deserant et peregrinationes sanctorum suscipiant. Erasmus in 1. Tim. 5. Paulus dicit, si quis suorum curam non habet deli est deterior, scilicet qui hoc officii minister stat suis, quibus naturae vinculo jungitur, quoniam nunci quoque instinctu naturae praestant. summa habetur pietas, si quis domi relictis et uxore, aut etiam grandaevis parentibus vel solymas abeat vel in monasterium abeat se icturus, aut fortassis etiam ventri. Contra praeceptum defenduntur in papatu: 1. In regum et principum interfectiones, illorum ad pontificis nutum sese accommodare non praxis superioris seculi multis exemplis com 2. Caedes illorum, qui a synagoga Romae***

quem fecerunt. Quot bella jam inde a principio formationis gesta, quot rivi sanguinis Christiani propter religionem effusi! 3. Carnificina conscientiarum per leges confessionis et enumerationis singulorum peccatorum, per doctrinam de satisfactionibus, de dubitatione, de purgatorio. 4. Caedes infan- tum vel in utero, vel statim in ipso partu enecato- rum a monachis, monialibus et clericis perpetrata. Iulianus de vel. virg. c. 14. p. 195: *Difficile est semel fit, quae fieri timet, quaeque jam facta est virginem mentiri sub Deo, quanta item circa eam cum audebit, ne etiam mater detegatur?* Deus, quot jam infantes et perfici et perducere partum integros duxerit debellatos aliquandiu patribus. Facillime semper concipiunt hujus- modi virgines et felicissime pariunt et quidem simili- ter patribus. Haec admittit flagitia coacta et in- virginitas. Barlette praedicator olim in Galliis ann. fol. 262. col. 2: *O quot luxuriae! o quot carnales! o quot fornicationes! Clamant latrinae ubi sunt pueri suffocati. Utinam habere- mus aures apertas et audiremus voces puerorum in latrinis suffocatorum et in fluminibus etc.* 5. Pharisaeorum legis de non occidendo perversio. Toletus de instruct. sacerdotal. c. 6. §. Tertia causa: *quis motu repentino correptus, adeo ut non rationis compos, alium occiderit, peccato mortali est.* c. 9: *Cum homo profert verbum contumaciam non ex plena deliberatione, non est mortale peccatum; vel si adsit plena deliberatio, tamen non per personas parvi momenti, ut inter muliercu- las.* c. 13: *Cum homo ira aliqua vel alta passione non advertens verba, quae profere- re solent blasphemiam, non est peccatum mortale, si homo assuetus sit blasphemare.* Contra sextum scriptum in papatu ** varie peccatur. Quot scur- riles, adulteri, scortatores et Sodomitae in Anglorum Angliae visitatione facta anno 1538, ab Henrico VIII. rege proditi et deprehensi, quot in- ter misere occisorum ossa et capita fuerint mon- strata, quot nefanda dictu et horrenda cogitatu fa- cta fuerint comperta, de eo videatur praefatio ad Joh. Balaei praefixa actis Rom. pontificum. c. 19. Matth.: *Scortari licet, uxorem du- cere non licet, si profitentur concubinam, sunt ca- li sacerdotes, sin uxorem dici malint, in ignem accendantur.* Papa Clemens scortationem publice obavit et mulieres communes esse voluit in epist. c. 5. quae extat. c. dilectissimis fratrib. 12. Adulterium numerant inter leviora crimina. Scortatio peccantur dum ** 1. permittuntur lupanaria contra expressum Dei mandatum Deuteron. 23, v. 17. Immo pontifex consummationem annuum a meretricibus. Sleidanus lib. 12. comm. Dum Tridenti con- cilio celebrabatur, conscripta sunt Romae viginti sex millia scortorum. 2. Clericis potius concu- bina quam conjugium permittunt. Campegius Argentineses legatus in comitiis Augustanis scribere se, episcoporum hunc esse morem, ut ac- ceptis pecunia scortationem suis permittant. Quod

vero sacerdotes fiant mariti, multo esse gravius pec- catum, quam si plurimas domi meretrices alant, Sleidanus lib. 4. histor. anno 1524. Quam scelera- tam vocem repetunt Eccius, Piggius, Hosius et Co- sterus. ** In enchir. art. de coelib. §. Nona pro- positio. Armand. in epistola ad Chamierum Costeri propositionem dicit esse doctrinae Christi et aposto- lorum, omnibus conciliis et patribus maxime consen- taneam. ** Claud. Espencaeus in comm. c. 1. Titul. Turpissimum est, quod officiales permittunt, clericos cum concubinis, meretricibus et pellicibus cohabitare, liberos procreare sinunt accepto ab iis certo quotan- nis censu, atque adeo alibi a continentibus, nam habeant, ajunt, si velint. De eadem injuria graviter conqueritur Cassander in consult. articul. 23: *Faten- dum est, graviter a posteris peccatum esse, qui coe- libatus legem, pro tempore utilem, multis in laqueum verterunt, cum juvenes nondum sibi exploratos te- mere ad ministerium ecclesiasticum admisserunt, et cum illi castitatis onus sibi impar esse sentirent, illi potius impuros quosdam concubitus dissimula- runt et quodammodo probarunt, quam ut sinerent, humanam constitutionem eorum gratia mutari, qui eam sine offensione divinae legis observare non po- terant. Quare nimis rigida hujus constitutionis ex- actione abominanda in ecclesia scandala exstitisse videmus etc.* 3. Laqueis votorum multis datur occa- sio immundiciae, molliciei et aliorum nefandorum delictorum. Carolstadius in praefat. libri de coelib. et monach. Witeberg. anno 1521. editi: *Utinam de- missa vox in aurem quaedam tibi loqui posset, hor- reres certe illa, quae auditores et judices peccato- rum, quos nunc confessores vocant, a confitentibus didicerunt et me docuerunt dedocenda magis quam docenda. Et postea: Opinantur se non delinquere, cum in cuniculis et cellis et solitudine haud scio quid effi- ciant confricatione etc. at perpetrant seminis jactu crimen et fornicatione et adulterio incomparabiliter pejus.* ** Bellarminus de monach. c. 30. et c. 34: *Magis peccat, qui post votum nubit, quam qui for- nicatur, majus enim malum est post votum nubere quam assidue fornicari.* Jesuita Fabricius Romae dixit Hasenmullero: *Ego malletm sodomiam exercere quam contra papae mandatum inire matrimonium.* ** 4. Permittunt matrimonia in gradibus ipsa lege Dei prohibitis Levit. 18. Bellarminus lib. 1. de matrim. c. 27. 5. Connubia post votum contracta judicant esse irrita. Maldonatus in summ. q. 12. artic. 5: *Quidquid senserint multi antiqui auctores, an sit verum matrimonium post votum, illud nunc certum est, matrimonium contractum ab iis, qui votum fece- runt solenne castitatis, non esse verum, quia in con- cilio Toletano virgines post votum nuptae non so- lum adulterae, sed etiam incestae dicuntur.* Atqui contrarium a Cypriano et Augustino disertis verbis asseritur. 6. Statuunt, per votum solenne dirimi matrimonium, Bellarminus libro 1. de matrimonio c. 21. Item propter haeresin dissolvi matrimonium, statuit Coelestinus III. pontifex. 7. In conjugium sanctam Dei ordinationem multis modis sunt injuri.

eripuerunt. Contra
1. publica et
Donatio Constantini
olim explosum a
scopo, Aenea Syl-
scatent fari
Vires auctorem
oris et plumbi
ex parte sunt
scribit, tunc
uari, ut vel
De eadem
graviter etiam
Miracula plerum-
Vide centum
Boscherum et
Tectus in instr.
et separacionem
Exempli
primis termi-
Contra Hebr
14. v. 16.
sequitur
et mens
e. 22.
de hac mentio-
pro p
cunctos
Libri I
Babyl
quidam
constat
Nicom
an
Concilio
confessio
art. Schu
quidam
regi
nullam
conjugium
pro
Hispanicus Au-
dixit: Long
Multi nobis
de Christo
administrare
stabilire. Qu
maisteriati quidam Pa-
imperator et reliquis imperii
prohiberi disciplinam et omnem carnis

invenit ac publice defendi haeresein Jovinianorum, a calumniam postmodum reficere voluit Johanna Daventria scribens in refutat. Augustan. contra Lutheranos statuere, quod tum demum vere ac stantur libertate Christiana, si carnem nunquam affligant, si nunquam jejulent, si sese supra et supra naturae vires omnis generis cibis diebus festis infarciant et ventrem distendant, vere est in harmonia Andreae Fabricii p. 435. prius de Valent. in anal. p. 213. calumniatur, Lutheranos ita esse omnia comparata, ut in religionis ratione vix aliquod Christianae disciplinae signum sit reliquum, quo eos ab ethnicis veri Dei cognitione imbutis discernere queas. minus libr. 4. de justificatione c. 1. contra iustitiae suae testimonium probare conatur, necessitatem a nobis negari. De Luthero tantum rumorem integro ante ipsius mortem anno, misere perierit et corpus ejus a diabolo situm, quod mendacium Lutherus ipse confutatum. 8. Jenens. German. fol. 206. 207. 5. Injustitia oblique approbatur. Toletus libr. 5. sacerdotal. c. 56: Cum in judicio probatur esse nocens, quem judex in privata sua innocentem esse novit, quamvis sint in hac re variae opiniones, tamen communior et est, quod judex licite possit damnare innocentem. Maldonatus in summa quaest. 7. articul. 3: peccat judex, si aliquem damnat secundum hoc ipse sciat, eum esse innocentem. Contra decimum praeceptum papalis religio doctissimam interiorum non esse peccatum, hinc pharisaica persuasio de perfecta legis et meritis operum stabilitur. Johannes Daventria in refutat. secundi articuli Augustan. in harmonia Fabricii p. 22: Non praeceptum carni nec animae sensitivae, sed intellectus concupisces, quod illa non potest non docere carnalia. Si enim carni praeceperetur concupisces, perinde hoc esset, ac si Deus soli praecepisset, ne lucerent, igni, ne arderet, ne deflueret, lapidi funda emisso, ne decidere. Toletus libr. 5. instruct. sacerdot. c. 13: Si quis vel habere pollutionem ob bonum finem, ut utilitatem, aut ad levandas tentationes carnis, interdum affligitur, non est peccatum. ** Contra. 20, v. 17. Deut. 5, v. 21. Rom. 7, v. 7. 2. 6, v. 9. Mollities, definiente Tolleto, est volutatio reminis emissio absque copula. Cum aliquis repente correptus alterum occidit, etiam intentione occidendi, a peccato mortali liber Toletus in instruct. sacerdot. libr. 5. c. 6. §. Tertia. Item: Cum quis repentina ira correptus et verbum contumeliosum in proximum, si non deliberatio, non peccat mortaliter, nec etiam ad deliberationem, dummodo sit aut de re levi, inter personas parvi momenti, aut inter mulieres, quae saepe rixari solent et multa convitia jaculari, aut inter servos et famulos, idem c. 9. §. Primus est et seqq. Item: Cum homo

ira aliqua vel alia motus passione profert in Deum blasphemiam, non peccat semper mortaliter, ibid. libr. 4. c. 13. §. Circa peccatum. Contra Matth. 5, v. 22: Qui dixerit fratri raca, fatue, reus erit gehennae. Exod. 20, v. 13: Non occides. Lev. 24, v. 16: Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. ** Sed quid contra singula decalogi praecepta ecclesiae et religionis papalis peccata XII. 50. commemoramus. cum in totum decalogum multis modis sit injuria, quando scilicet docet 1. legem Dei talem praecipere obedientiam, quam homo renatus perfecte praestare et per eam vitam aeternam promereri possit, concil. Trident. sess. 6. cap. 11. 2. Praeceptum diligendi Deum ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima etc. esse doctrinale, non autem obligatorium in hac vita, Stapletonus libr. 6. de justificat. c. 10. Bellarminus libr. 3. de monach. c. 13. 3. Lege Dei non prohiberi omnia peccata, sed quaedam eaque enormia esse peccata, de quibus lex omnino silet, Andradius explicat. orthodox. libr. 5. p. 381. 4. Preces in specie pro inimicis non esse praecepti, sed consilii; neminem obligatum esse ad salutandum inimicum causa amicitiae; pro haereticis et schismaticis non esse publice orandum, Azorius libr. 9. instit. moral. c. 31. 5. Hominem ex puris naturalibus Deum diligere posse super omnia, Gabr. Biel 3. sent. dist. 27. quaest. unic. art. 3. Cochlaeus in 18. art. confess. August. 6. Hominem plus posse facere, quam Deus praecepit, adeoque opera supererogationis praestare, Bellarminus libr. 4. de justif. c. 13. 7. Dum praeceptum discrimen legis et evangelii, videlicet quod lex promittat vitam sub conditione perfectae obedientiae, evangelium vero gratis propter Christum credentibus salutem offerat, prorsus tollit, cens. Colon. pag. 195. 8. Dum negat, peccatum originis a lege accusari, Ruard. Tapperus tom. 1. art. 2. p. 37. 9. Dum pontifex gloriatur, se contra praecepta decalogi dispensare posse, Angelus de Clavisio in summa indictione, papa. Nicol. Boerius cons. 20. num. 26. etc.

252. Ostendimus hactenus, falsam esse Bellarmini gloriationem, quod ecclesia Romana nullum errorem nullamve turpitudinem doceat, quod attinet tertium, videlicet nihil contra rationem in eadem doceri, ad id respondemus: 1. Normam fidei et veritatis in ecclesia non esse principia rationis vel regulas philosophiae, sed Scripturam sacram. 2. Falsum esse, quod simpliciter Bellarminus hoc loco asserit, mysteria et articulos fidei esse supra rationem duntaxat, non autem contra rationem. Sane si ratio in sua sphaera se contineat, nec in secreta mysteriorum divinarum sese intromittat, sed reverenter de summis fidei misteriis usurpet illud: Quae supra captum meum posita, de illis ex meis principiis non praesumam judicare, si, inquam, ratio talem se praestet, fatemur, articulos et mysteria fidei non esse contra rationem; sed si, quod saepe contingit, ratio de misteriis fidei ex suis principiis et juxta philosophiae regulas judicare ac pronuntiare praesumat, si efferat se supra dominam suam theo-

Contra rationem, an aliquid credendum.

logiam instar Agaris refractariae, tunc certo fidei mysteria sunt non solum supra rationem, sed etiam contra rationem, ut ex articulo de Trinitate personarum in una divina essentia, de resurrectione mortuorum, de praesentia corporis Christi in coena etc. oppido conspicuum. 3. Distinguendum igitur est inter *rationem sibi relictam ac solutam*, quae sine freno discurrit ac suis fertur logismis, quae judicat ac statuit ex suis principiis, quae sunt communes notiones, sensus, experientia etc. et inter *rationem per verbum Dei refrenatam* et sub obsequium Christi redactam, quae judicat ac statuit ex proprio theologiae principio, videlicet ex verbo Dei in Scripturis sacris proposito. Mysteria fidei non sunt contra rationem scilicet respectu posteriore consideratam, sunt autem contra rationem scilicet respectu priore consideratam. 4. Quidam illud sic efferunt, quod distinguendum sit inter *rationem renatam et non renatam*, sed ut plena sit illa distinctio, necessario addendum, quod renata ratio, quando ex suis principiis oppugnat articulos fidei in Scripturis diserte traditos, eatenus non amplius agat ut renata ratio; perinde ut renatus homo, quando cognatam carnis corruptionem secutus peccato contra conscientiam indulget, eatenus non amplius agit ut renatus, imo desinit esse renatus, XII. 51. qua de re tom. 1. loc. de interpretat. Scriptur. § 174. latius egimus. 5. Ut ergo ratio in articulis fidei dupliciter considerari potest, ita quoque παράδοξον rationi oppositum duplex statui potest. Aliud enim paradoxon opponitur rationi non renatae ex suis principiis judicanti, id quod in mysteriis fidei non magnopere attendendum, cum in articulis fidei propter paradoxum humanae rationis non sit a litera discedendum; aliud vero paradoxon opponitur rationi non renatae ex principio theologiae proprio, ex verbo scilicet judicanti, atque illud in mysteriis fidei attendendum est, cum et rationis et fidei, hoc est rationis principia fidei amplectentis iisque arcte inherentes respectu sit paradoxum. Distinctionis hujus fundamentum traditur in sequentibus Scripturae dictis Genes. 18, v. 14: הֲיִשָּׁלָא מִיְהוָה דָּבָר, an difficilis res erit Domino? ut vertit Arias Mont. Nunquid abscondetur quidquam a Domino? ut vertit Vatablus. Nunquid Deo quidquam impossibile? Ut reddit Lutherus. אֲשֶׁר est separatum et divisum vel a cognitione et intelligentia, vel ab actione et viribus hominum, ut nec ratione illud assequi, nec viribus praestare possint. Sensus igitur divini oraculi est, si vel maxime aliquid supra captum humanae rationis ac supra vires humanas positum sit, non tamen Deo illud est difficile, nedum impossibile, quia Deus plus potest praestare, quam nos intelligimus Eph. 3, v. 20. אֲשֶׁר nomen est mirabile et occultum. Sensus igitur est, si vel maxime hominibus aliquid videatur mirabile et paradoxum, Deo tamen illud non est mirabile et occultum. Zach. 8, v. 6: Sic dixit Dominus exercituum: si אֲשֶׁר, mirabile vel difficile, paradoxon et impossibile hoc videtur in oculis populi illius, num etiam in oculis

meis erit אֲשֶׁר, mirabile ac paradoxum? Luc. v. 34. cum Maria θειότοκος admirabunda quatenus quomodo virgo viri nescia parens fieri possit? gelus ipsi respondet: v. 37. οὐκ ἀδυνατῶν παρὰ θεῶν πᾶν ᾧηται. q. d. licet apud homines impossibile videatur et rationi absonum sit, virginem sine semine concipere ac parere, tamen apud Deum non est impossibile vel absurdum. Matth. 19. Christus itidem sic distinguit, quod apud homines quaedam sint impossibilia, id est quod ipse iudicio multa sint ἀδύνατα, ἄτοκα καὶ παρὰ φύσιν, sed apud Deum omnia esse possibilia. Luc. 5, cum Christus divino miraculo paralyticum ex populo dicit: Vidimus hodie περὶδοῦσα, quae cet sint supra captum rationis posita. Eadem de miraculis divinis usurpatur Sap. 16, v. 17. v. 5. Ecclesiast. 43, v. 30. ac παράδοξον τῆς χάριτος Sap. 5, v. 2. appellatur coelestis illa gloria, quam nec oculus vidit, nec auris audiit, quae in cor hominis non ascendit Esa. 64, v. 1. Cor. 2, v. 9.

253. His ita praemissis dicimus, in ecclesia mana talia paradoxa proponi, quae sint generis anterioris, videlicet quae et fidei, et rectae rationis, per Scripturas illuminatae iisdemque haerenti adversentur. Possent illius generis paradoxa quae plurima recenseri, sed hac vice sequi contenti erimus. 1. Paradoxum est in articulo justificationis, quod Pontificii negant, meritum per fidem nobis imputari posse, et tamen a meritis sanctorum et opera supererogationis nobis praestita nobis communicari posse. 2. Paradoxum est, quod statuunt, gentiles per legem sine Christi cognitione salvos fieri potuisse, ipsi gentiles in perpetuis dubitationibus de immortalitate animae, de salute aeterna fluctuant. 3. Paradoxum est, quod infinito et per merito Christi merito sanctorum merita ac per satisfactioni Christi nostras satisfactiones conjungunt. 4. Paradoxum est, quod statuunt nostris operibus Deo jam ante debitis et bonum, videlicet vitam aeternam, promereri, cum recta ratio doceat, ne quidem panis fructus nos posse promereri. 5. Paradoxum est, quod statuunt, legem Dei perfecte a nobis impleri, supererogationis praestari posse, cum cuius conscientia et recta ratio doceat, multiplici die lapsus in via bonorum operum a nobis esse. 6. Paradoxum est, quod statuunt, fieri per pontifex diabolicis artibus operam navet, et negent, papam errare posse; quod statuunt errare posse ut privatam, non autem ut publicam personam; errare ipsum posse in praemissis non in conclusionibus; errore facti, non juris, mortalibus, non in coelestibus. 7. Paradoxum est, quod statuunt, per indulgentias contingere remissionem omnium peccatorum indulgentiam, bulla jubilai anno 1600. et tamen eos, qui indulgentias emerunt, adhuc in purgatorium mitti. 8. Paradoxum est, quod statuunt, satisfactio

quarum impositas poenitentibus esse utilissimas, cum commendant indulgentias, quae sunt satisfactionum remissiones. 9. Paradoxon est, statuunt, etiam pueris presbyteratum et episcopatum conferri posse. 10. Paradoxon est, quod illi paupertatem vovent, cum omni rerum abundantia affluant. 11. Paradoxon est, quod disputant, iugio ministros ecclesiae arcendos, ne curis secularium distraherentur, cum tamen episcopi principes principatus administrent. 12. Paradoxon est, quod papam statuunt Christi successorem et vicarium, cum tamen regnum papae a regno doctrinae et mores papae a doctrina et more Petri *dis diá pasōn* dissideant. 13. Paradoxon est, quod statuunt, crucem adorandam esse cultum, interim tamen disputant, humanam Christi non nisi *ἐντροφύλῃ* cultu venerandam. 14. Paradoxon est, quod commendant fidem implicitam et carbonariam, cum fides in Scripturis deest, quod sit *γνώσις* ac *σύνεσις*. 15. Paradoxon est, quod sacra peragenda statuunt lingua ignota ac obscura, etc.

Membrum tertium. Num doctrina ecclesiae vere sit sancta? Affirmamus hoc sequenti modo. Quaecunque doctrina ad solius Dei et mediatoris gloriam spectat, contra vero humanum fastum et arrogantiam deprimit, illa est sancta. Doctrina evangelica ad solius Dei et mediatoris gloriam spectat, contra vero humanum fastum et arrogantiam deprimit. Ergo est sancta. Major probatur ex Joh. 8, v. 49. ubi dicit, *se honorare et glorificare per suam Patrem coelestem*, atque ex eo doctrinae veritatem et sanctitatem probat. Nec dubitari illam doctrinam esse sanctam, quae connationibus fastum deprimit, cum sincera humilitatis fundamentum vere sanctitatis. Minor conprobatur multis specialibus exemplis. In articulo Scripturae sacrae damus Deo gloriam bonitatis, in Scripturis revelaverit nobis omne suum de nostra consilium, et gloriam sapientiae, quod mentis ac linguae artifex clare ac perspicue loquitur, inde etiam sacras literas velut omnipotentis Dei ac regis omnium regum decreta venerandam maiestatem earum praedicamus, etc. Pontificii Scripturae perfectionem et perspicuitatem, ex illis ei humanas traditiones, quae ignominia in Deum Scripturae auctorem redundat. In articulo de Christo agnoscimus, Christum esse unicum mediatorem, redemptorem ac salvatorem nostrum, etiam firma cordis fiducia unice pendemus ac fiduciam esse docemus. Pontificii hunc honorem ad sanctos, quorum intercessionem et meritis confidere docent, quin et ad nostra opera per quae vitam aeternam nos promereri posse docent. In articulo de praedestinatione beneficam Dei omnem voluntatem praedicamus, quod sciens homo velit omnes homines salvos fieri et hoc propter Filium suum toti mundo redemptorem misereatur, et beneficia in verbo evangelii omnibus

offerat. Pontificii vero, praesertim Jesuitae, cum Calvinianis absolutum electionis decretum propugnant, per quod benefica illa Dei erga omnes voluntas negatur. Scholastici praevisionem meritorum statuunt electionis causam. In articulo de imagine Dei docemus, primum hominem esse a Deo conditum justum, sanctum et rectum ad Dei imaginem, quae complectitur sapientiae lucem in mente, conformitatem cum lege Dei in voluntate et omnium animarum rectitudinem. Jesuitae contra disputant, in primo homine considerato in puris naturalibus fuisse concupiscentiam malam et odio dignam, repressam tamen per originalis iustitiae frenum ac per eandem obiectam, ne in actum erumperet. Item concupiscentiam illam malam ex materiae conditione ortum ducere, neque tamen ex intentione auctoris naturae, sed praeter ejus intentionem ex materia consecutam esse, quae omnia derogant divinae omnisapientiae et omnipotentiae et bonitati, ut suo loco demonstratum fuit. In articulo de peccato originis statuimus, omnes omnino homines, solo Christo excepto, post protoplastorum lapsum nasci originali peccato obnoxios. Pontificii excipiunt B Virginem, quidam etiam Johannem Baptistam et Franciscum, qua ratione honor soli Christo debitus cum aliis communicatur. Concupiscentiam in renatis adhuc reliquam cum Scriptura peccatum proprie dictum appellamus, quae doctrina de reliquiis peccati in renatis inflectit eos ad veram humilitatem, ut agnita adhaerente infirmitate et imperfectione coram Deo sese vere humilient; ad seriam orationem, ut pro peccatorum remissione quotidie ingemiscant; ad timorem filialem, ut in solius Dei misericordia propter Christum promissa omne perfugium constitutum habentes ab opinione perfectionis et gloriatione de iustitia propria abducantur; ad patientiam sub cruce, ut memores quotidianorum lapsuum paternae castigationi sese reverenter submittant; ad veram contritionem et quotidianam poenitentiam, ut concupiscentiis carnis resistent; ad promptitudinem ignoscendi proximo, ut ad veniam faciles sint, qui se veniam indigere noverint; ad contemptum mundi et voluptatum mundanarum, ut hos pravae concupiscentiae fomites fugiant; ad studium audiendi verbi, per quod interior homo roboratur, exterior vero debilitatur ac mortificatur; ad certitudinem de inhabitatione Spiritus s. cum luctam illam carnis et spiritus non nisi renati et illi, qui sunt Spiritus s. templa, sentiant; denique ad desiderium vitae aeternae, in qua perfectam renovationem et plenariam a peccato liberationem cupide exspectant. Pontificii vero negantes, concupiscentiam illam in renatis adhuc reliquam esse peccatum, fomenta praebent pharisaicae persuasioni de iustitia et perfectione operum inque exercitiis poenitentiae, fidei, orationis, patientiae etc. homines reddunt remissos. In articulo de libero arbitrio conversionem hominis soli Deo adscribimus, quae doctrina bonitatem Dei amplificat. Pontificii extollunt liberi arbitrii vires in spiritualibus et opus conversionis inter gratiam Dei et voluntatem huma-

Respondemus: 1. Sententia nostra de gratuita justificatione per fidem in Christum nititur perspicuis et Scripturae fundamentis, ut suo loco demonstratum fuit. Quid manifestius pronuntiatis illis verbis? Rom. 3, v. 28: *Statuimus, justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Galat. 2, v. 16: *Scientes, quod non justificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christum credimus, ut justificemur ex fide Christi et non ex operibus legis.* Quodsi ergo vel maxime humanae haec nostra de justificatione sensus adversaretur, ex eo tamen veritati ejus nihil obstat, quia de mysteriis fidei non ex ratione, sed ex Dei verbo judicandum. 2. Num vero contra rationem pugnat, alium pro alio satisfacere, hanc satisfactionem alterum ab obligatione liberari? Homines coram Dei judicio sunt liberi, amiserunt enim concreatam justitiam et in primo parente ac foetus hoc originis debitum quamplurimis auxerunt, unde dicitur per seruum, qui Domino suo decem talentorum debet Matth. 18, v. 24. Filius Dei non patitur, sibi eam summam transscribi, ac loco perfectam satisfactionem praestat, exsolvens non rapuerat Psalm. 69, v. 5. hanc Christi gratiam homo poenitens fide amplectitur sibi liberum firmiter statuens, se propter Christum a Deo recipi, propter Christi persolutionem peccatorum sibi remitti et coram Dei iudicio culpa et poena absolvi. Equid in hac sententia cum verbo Dei et recta ratione pugnat? Pontificiorum vero opiniones, quod in perfectissimae justitiae Dei nostris operibus debitis, inquinatis et imperfectis satisfaciunt, quod merito Christi nostra merita sint imputanda, quod operibus nostris vitam aeternam et illud bonum promereri possimus, quod sanctorum et opera monachalia nobis applicentur, quod alius homo nudus pro nobis satisfactionem praestare possit etc. et verbo Dei, et rationi directe adversantur. 4. Argutiae Bellarmini, quas contra nostram de justificatione per fidem sententiam affert, facilem habent explicationem videlicet in tract. de justif. tom. 3. locorum 145. et seqq. latius sunt expositae. Cum Bellarminus inquit, *me esse justum, vel sum justus, vel sum iustus*. Respondemus: τὰ πρὸς τὴν ἡμέραν. In omnibus evangelicis offeruntur nobis Christi beneficia inter quae eminet justitia coram Deo conhabita, hanc beneficia fides amplectitur sibique imputat, qua ratione homo fit justus coram Deo. Peccata illi remittuntur et Christi justitia imputatur. Ergo in disjuncto Bellarmini est datur enim tertium, scilicet vel fio justus. Rom. 8, lib. 83. qq. 76: *Quodsi cum crediderit, haec vita discesserit, justificatio fidei manet* etc. Si captivo cuidam libertas ex gratia datur cum hac conditione, si eam amplecti et conservare illam gratiam amplectitur, statim

liberatur. Idem de fide speciali nobiscum docet Bernhardus serm. 1. de annunt.: *Si credis, peccata tua non posse deleri nisi ab eo, cui soli peccasti et in quem peccatum non cadit, bene facis, sed adde adhuc, ut credas, quia per ipsum tibi peccata donantur, sic enim arbitratur apostolus, gratis justificari hominem per fidem.* 5. Fides illa specialis (inquit Bellarminus) tollit orationem Dominicam. Respondemus: minime vero, quia justificati fide pacem habemus et cum fiducia ad thronum gratiae accedimus, Rom. 5, v. 1. Peccatorum remissionem quotidie ex Christi instituto petimus, quia scimus, peccatum in carne adhuc habitare, nosque eo quotidie per illud ad lapsus sollicitari, saepius etiam ad lapsus impelli, interim fide statuimus, per Christum nobis contingere peccatorum remissionem et sordium adhaerentium per sanguinem ipsius abolitionem. Non credimus, nec credere debemus, nos non habere peccata, sed credimus et credere debemus, per Christum nobis remissa esse et quotidie remitti peccata. Quaerimus autem a Bellarmino, quomodo absque illa fide speciali, quam hisce argutis oppugnat, Deum in oratione Dominica Patrem appellare possint? quaerimus etiam, qua fronte asserant, se meritis operum vitam aeternam impetrare posse, cum panem quotidianum emendicare a Christo instituuntur; quaerimus insuper, quare gloriari ausint de operibus supererogationis, cum se debitores esse profiteantur condonationem debitorum suorum petentes; quaerimus denique, quo ore asserant suas satisfactiones, cum remissionem peccatorum in oratione Dominica petere doceantur. Ad istaec omnia aperte et sine furore nobis respondeat Bellarminus, antequam nostram de fide justificante sententiam cum oratione Dominica pugnare fingat. 6. Anabaptistae (inquit Bellarminus) certo credunt, se esse justos, et tamen ob errores suos a Lutheranis damnantur. Respondemus breviter: fides justificans est non solum fiducia, sed etiam notitia et assensus, qua ratione objecti loco habet verbum Dei in Scripturis prophetis et apostolicis propositum. Quotquot igitur exploratos et fundamentales errores contra Dei verbum amplectuntur et pertinaciter propugnant, quod faciunt Anabaptistae, in illis fides justificans non potest habere locum. Quae de proprio quodam Lutherorum errore, de fide scilicet infantum baptizatorum, Bellarminus addit, ea late discussa sunt in tract. de baptismo §. 226. quo lectorem remittimus. Quae de Anabaptistarum et Calvinianorum erroribus subjungit, ad nos non pertinent, cum ab utrisque Augustana confessio nos sejungat.

SECTIO IX.

DE NONA ECCLESIAE NOTA,
QUAM BELLARMINUS ASSIGNAT,
QUAE EST DOCTRINAE
EFFICACIA.

An effi-
cacia
doctri-
nae sit
nota ec-
clesiae.

256. *Membrum primum.* Situe efficacia doctrinae genuina et propria ecclesiae nota? Bellarminus hoc probat ex eo, quod sola ecclesia habeat veram doctrinam non solum immaculatam, sed etiam convertentem animas Psalm. 18. et sermonem vivum penetrantem usque ad divisionem animae et spiritus Hebr. 4. Contra vero philosophi antiqui nunquam vel vicina oppida ad leges suas trahere potuerunt, ut docet Athanasius de incarn. verbi et Theodoretus libr. de legibus, quia verba eorum non erant verba viva, sed mortua, non Spiritus Dei, sed spiritus hominum. Muhametani traxerunt quidem multos, sed terrore armorum, non vi et efficacia doctrinae, docent enim in Alcorano c. 18. et 19. bello cogendos homines ad fidem. Haeretici nunquam leguntur convertisse ullos ethnicos aut Judaeos ad fidem, sed solum pervertisse Christianos, quod notat Tertullianus de praescript. Respondemus: 1. Efficacia doctrinae duplici modo intelligi potest, vel quod multis persuadeat et a multis recipiatur, vel quod homines ad Deum salutariter convertat. Si efficacia doctrinae priore sensu accipitur, tunc non est nota ecclesiae, quia etiam falsae doctrinae quandoque multis persuadent et a multis recipiuntur. Si posteriore sensu doctrinae efficacia accipitur, fatemur, in sola ecclesia vigere illam doctrinam, quae homines salutariter ad Deum convertit, sed illa efficacia non potest perpetuo aestimari a multitudine eorum, qui doctrinam illam recipiunt, nunquam enim tam bene agitur cum rebus humanis, ut meliora pluribus placeant, juxta sententiam Senecae. Homines ad errores recipiendos natura magis proclives sunt, quam ad veram doctrinam, sicut ad vitia magis inclinant quam ad virtutes, adeoque falsa facilius amplectuntur quam vera, ut XII. 57. scribit Stapletonus lib. 8. de princ. fidei doctrin. c. 2. *proni sunt homines ad descensum, ad viam latam et facilem, quam haeretici aperiant, ut hoc loco Bellarminus fatetur.* 2. Haereticarum doctrinae quandoque magis sunt efficaces, id est a pluribus recipiuntur quam coelestis veritas, 1. Reg. 22, v. 22: *Spiritus mendax est in ore omnium prophetarum, quibus solus Michaeas sese opponit. Ibis* (inquit Dominus ad spiritum illum mendacem) *et praevaleris.* In V. T. infiniti prope homines adhaerebant falsis prophetis, et tamen inde non poterat colligi, vel ipsos a Deo missos, vel eorum raticinia divinitus fuisse inspirata, scribit disertis verbis Becanus libr. de ecclesia qu. 3. concl. 11. num. 124. Quomodo igitur efficax persuasio in se ac per se erit nota veritatis? 2. Thessal. 2, v. 9: *Adventus Antichristi est xar' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει* etc. v. 10: *pro eo quod caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent; v. 11:*

propterea mittet illis Deus ἐνέργειαν τῆς πλάνης (NB.), ubi efficax persuasio Antichristianis tribuitur. Apoc. 13, v. 8. *adoraverunt eum omnes, qui inhabitant terram.* De pseudoapostolorum doctrina conqueritur apostolus 2. Tim. 2, quod serpat velut gangraena et 2. Tim. 3. *mali homines ac seductores proficiant in errantes et in errorem mittentes.* Galat. 3, errores conferuntur fascino, quo miseri haec efficaciter dementantur. Justinus libro de mun. Dei ab initio ostendit, magnam esse efficaciam idolatriae et pravae consuetudinis in animis gentium. Cum principio (inquit) natura humana cognitionem sapientiae et salutis ad cognitionem dei atque unius ejusdemque omnium Domini accepisset, insidia obiter subingressa ad sim. fingenda excellentem hominum amplitudinem et longinquo tempore proluxa durans cond. errorem pro multis tanquam vernaculum quod et verum per manus tradidit etc. Tertullianus praescript. adv. haereticos c. 1: *Vane ergo considerate plerique hoc ipso scandalizantur tantum haereses valeant, quantum sint.* c. 2. *scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum quasi ex aliqua veritate veniant.* Mirum ut malum vires suas habeat, nisi quod apud eos multum valent, qui in fide non. Chrysostomus sive auctor operis imperf. in homil. 19. de haereticis dicit: *Ecclesias etiam tes palam cum libertate subvertunt et sic accati sunt ex diverso, ut Christiani vagi perideantur quam illi.* Vincentius Lerinensis adv. c. 7. dicit, *universum jam paene mundum et penitinae haerescos tempestate perculsum.* mus diluvii instar totum fere orbem olim corat, ut ostendimus superius. Muhametismum accepit incrementum, non solum vi sed etiam ipsa τῆς πλάνης ἐνέργειᾳ! Certe principio non poterat armis propagari; quod illi assentiuntur, opinantur, se coelesti veridere. Quomodo igitur efficacia doctrinae esse genuina et propria ecclesiae nota, cum et haereses sint quandoque efficaciores, et pluribus hominibus recipiuntur? 3. Falsum Bellarminus absolute et simpliciter asserit, *cos nunquam convertisse ullos ethnicos aut ad fidem, et quod Lessius in consult. p. 4 colligit, illam esse veram religionem, a facta est gentium conversio.* quia negari ne religionem Judaicam, qualis erat tempore Christi in carnem, factam esse multarum conversionem. Matth. 23, v. 15. Christus discipulis et Scribis testatur, quod circumciderent et aridam, ut facerent unum proselytum. v. 5: *Erant in Jerusalem habitantes Iudei religiosi ex omni natione, quae sub eo Nihilominus Judaica religio illo tempore corrupta et depravata. Tempore Valentianis Gothorum gens a paganismo ad Arianismum per Ulphilam et alios ministros Arianos*

referente Freculpho in chronico tom. 2. lib. 4. Bellarminus ad hoc exemplum sic excipit, *ab Arianis non esse conversos, sed decessisse enim Gothos fieri Christianos et hoc esse petiisse episcopos, sed ab imperatore missos Arianos*; deinde addit, *maiores partem Gothorum fuisse Christianam*. Atqui hoc sufficit, quod Gothi ab Arianis fuerint decessisse, ex eo enim constat, non omnem religionem veram et incorruptam, ad quam gentiles convertuntur. Nec probari potest ex historia ecclesiarum, maiorem partem Gothorum jam ante fuisse Christianam, cum a Socrate lib. 4. c. 27. et Sozomene lib. 6. c. 37. ante illam conversionem dicantur et belli occasione Christianorum doctrinam innotuerit. Praeterea ecclesiarum Graecarum confessionem multi ex Muhametismo et gentilibus receperunt, neque tamen Pontificii contraeam esse catholicam. 4. Denique si efficacitatis est nota ecclesiae, stabit nostra sententia, quod vera doctrina prophetica et apostolica conformis sit nota ecclesiae, siquidem de illa doctrinae iudicandum est ex Scripturis, cum non omnis efficacia arguat doctrinae veritatem et sinceritatem, nisi vim et facultatem ad Deum conversionis habeat conjunctam, cum erit potius *ἐνέργεια τῆς πλάνης* quam *τῆς δόξης ἀληθείας*.

Membrum secundum. Num doctrina Romana salutarem illam conversionis efficaciam habeat? Bellarminus triplicem conversionis gentium affert, de qua distincte pronuntiat. Primo loco ponit *conversionem gentium apostolorum factam*, quam Augustinus lib. 22. de Civitate Dei c. 5. merito inter miracula praecipua habet, erant enim apostoli numero pauci, externa contemti, humanae potentiae et eloquentiae destituti, ac nihilominus totum terrarum praedicatione evangelii ad Christum convertit. Sed quid haec conversio gentium ad ecclesiam Romanam hodiernam attinet? Facta est praedicationem et doctrinam apostolorum, ecclesia Romana hodierna in multis ac praecipuis capitibus discessit. Nostra vero sententia est illa ipsa, quam apostoli praedicant, et scriptis ipsorum demonstrare parati sumus. Secundo loco enumerat Bellarminus conversiones factas seculis posterioribus per Gregorium, Bonifacium, Adelbertum, Vincen-

nondum fuit tanta doctrinae corruptio, quanta postremis temporibus consecuta est, ideo conversio illa gentium non desinit esse opus divinae benignitatis ac pretiosum a vili semper est separandum. In eo quoque conversiones illae posterioribus seculis factae discrepant a conversionibus per apostolos et apostolicos viros prioribus seculis factas, quod potius metu armorum ac violentia belli quam efficacia doctrinae fuerint factae. Bonifacius enim Thuringos terrore armorum convertit, ut ex chronico Isenacensi commemoratur cent. 8. eccles. hist. cap. 10. Carolus Magnus funestis bellis Saxones ad fidem Christianam pertraxit etc. Praeterea gentes illae, quas per Gregorium, Bonifacium etc. ad ecclesiam Romanam conversas esse Bellarminus asserit, jam ante erant Christianae. De Britannia testatur Polydorus Virgil. lib. 1. de rer. invent. c. 1. quod opera Josephi Ariminensis provinciarum omnium prima evangelium publice receperit. Gilfridus lib. 8. de gestis Britann. refert, eo ipso tempore, quo Augustinus monachus in Britanniam missus est a Gregorio, Christianismum viguisse, cum fuerint in ea septem episcopatus et unus archiepiscopatus. Sic per Cilianum Francos, per Bonifacium Thuringos ad fidem conversos esse, Bellarminus asserit, sed Germanicarum ecclesiarum meminit Tertullianus et ante illum Irenaeus, ac Thomam in Germania praedicasse auctor est Hieronymus in catal. Tertio loco producit Bellarminus conversionem Indorum ac aliorum novi orbis populorum, de qua quid statuendum sit, superius late exposuimus §. 188. membr. 4. Bellarminus conversioni gentium ad Muhametismum hoc opponit, quod terrore armorum fuerit facta, atqui id ipsum etiam de Indorum conversione testantur Ludov. Granatensis, Petrus Martyr et alii complures, quorum testimonia adduximus superius. Idem conversionis modus circa Maranos et haereticos ab inquisitoribus in Hispania et alibi observatur, sic enim scribit Cornelius Agrippa de vanit. scient. c. 96: *Inquisitores nostri jurisdictionem suam in pontificum decretis fundatam crudelissime exercent, unam Romanam ecclesiam, quae, ut dicunt, errare non possit, sibi scopum fidei praefigunt non aliud quaerendo expostulantes, quam si credat in Romanam ecclesiam, quodsi quis opinionem suam defendere conetur, respondent, cum haereticis non argumentis et Scripturis, sed igne et fasciculis decertandum etc.* Nisi obstaret haec inquisitio Hispanica, prohibitio librorum evangelicorum, imo ipsius Scripturae sacrae legendae plusquam tyrannica proscriptio, exilii et direptionis facultatum comminatio, nullum esset dubium, quin papalis religio in multorum cordibus exstingueretur, contra vero evangelicae veritatis lux iisdem afflueret. *ἐν τῷ αὐτῷ* s loco addit Bellarminus, quod singulis annis aliqui Judaeorum et Turcarum tum Romae, tum alibi convertantur et baptizentur. At haec sunt conversiones particulares quarundam personarum, quales etiam in nostris ecclesiis per Dei gratiam aliquam multae in diversis locis fiunt,

XII. 30.

** Gloriationi insuper de annua Judaeorum et Turcarum conversione opponimus illud Erasmi annot. in Matth. c. 23: *Fortassis et hoc ad mores nostros pertinet, qui magnum quoddam existimamus, Judaeum ad baptismum pellexisse. Non quod hoc non sit optandum nobis omnibus, ut omnes Judaei resipiscant, sed quod quidam ex ea re suae gloriae consulunt, nec ea via pelliciunt, qua oportet, et pellectum non ea docent, quae veri sunt Christianismi. Nam qui fieri potest, ut alios reddamus Christianos, nisi prius fuerimus ipsi Christiani? Fuit igitur aliquoties, ut pro scelerato Judaeo sceleratiorem habeamus Christianum, cujus rei vel Hispaniae testes esse possunt. Et sunt, qui novo exemplo armis Christianos faciunt sub religionis ampliandae praetextu suis opibus suaeque ditioni consulentes. Nihil agatur his rebus, nisi negotium animo pure Christiano suscipitur.***

An doctrina evangelicarum ecclesiarum sit efficax.

258. *Membrum tertium.* Num nostrarum ecclesiarum doctrina salutarem conversionis efficaciam habeat conjunctam? Bellarminus hoc ἀπορίτως negat. Lutherani (inquit) vix unum aut alterum converterunt, cum tamen comparent se cum apostolis et evangelistis et habeant in Germania plurimos Judaeos et in Polonia ac Hungaria vicinissimos Turcas. Respondemus: 1. ex negatione actus secundi non potest inferri negatio actus primi. Si nostri homines paucos vel nullos converterunt, non id tribuendum ipsi doctrinae, quippe quae cum apostolica est eadem, sed personis tum concionatorum, quibus Deus non adnumeravit eandem fidei ac donorum cum apostolis mensuram; tum auditorum, qui semen evangelii in agro cordium suorum recipere noluerunt. Sic ecclesiae doctores, qui apostolorum tempora secuti sunt, non tam multos converterunt quam apostoli, neque tamen quidquam ex eo doctrinae veritati decedit. ****** Bellarminus sibi ipsi contradicit, nam primo dicit, *haereticos nunquam convertisse ullos ethnicos aut Judaeos ad fidem, sed solum pervertisse* c. 12. art. 1. sed ibid. art. ult. *Lutherani vix unum aut alterum converterunt. Atqui si unum aut alterum, id est valde paucos, converterunt, ergo saltem aliquos converterunt. Et si aliquos, falsum est, illos nunquam ullos convertisse.*** 2. Quaecunque conversiones per praedicationem apostolicam olim factae sunt, eae per doctrinam, quae in nostris sonat ecclesiis, factae sunt, est enim illa omnino eadem cum doctrina apostolorum. Si Bellarminus id negatum eat, descendat nobiscum in arenam et ex solis scriptis evangelistarum et apostolorum, quibus propter ἐμμελέειαν etiam prophetarum scripta accensenda sunt, de doctrinae

xii. 60.

veritate disputet. 3. Per lucem evangelicae veritatis superiori seculo reaccensam integrae provinciae et regna integra ab Antichristi dominatu sunt avulsa, id quod Bellarminus intelliget, si redditus aerarii papalis, quales fuerint ante annos centum et quales hodie sint, computare velit. An ulla veritatis specie negari potest, magnam fuisse doctrinae evangelicae efficaciam, quod frustra renitentibus ac

frementibus pontificibus ac dynastiis tanta in provinciis acquisiverit incrementa?

Vir sine vi ferri, vi verbi et inermibus armis.

Vir sine re, sine spe contudit orbis opes.

Ad propagationem religionis nostrae nec vi nec fraudulentia utimur, neque enim dissentient nobis carceribus, proscriptionibus, direptionibus terremus, nec blandientibus honorum, divitiarum dignitatum promissionibus eos sollicitamus, quos eam amplectendam invitamus, sed solius doctrinae efficacia conversiones ad nostram ecclesiam. 4. Elucet etiam efficacia doctrinae evangelica eo, quod in angoribus conscientiae ac tentationis solidam et efficacem consolationem suppeditat. mortis agone mentes hominum sustentet ac roborat ex quo principio Christus ipse Joh. 8, v. 51 doctrinae suae veritatem comprobatur. Exempla hujus vide tom. 4. locor. tract. de bonis operibus §. circa finem. 5. Quodsi omnino a nobis e Bellarminus, ut gentilium conversionem ad nostras ecclesias factam esse monstremus, remittimus ad Islandiam, Grönländiam, Laponiam, Livoniam etc. in quibus regionibus evangelii praedicatione multa hominum millia ab ethnica idololatria ad Deum sunt conversa. Conjunge ea, quae prius §. 186. ex historiis sunt allata.

SECTIO X.

DE DECIMA ECCLESIAE NO- QUAM BELLARMINUS ASSIGNAVIT QUAE EST VITAE SANCTITAS

259. *Membrum primum.* Sitne vitae sanctitudo genuina ac propria ecclesiae nota? ****** Schmaltz refut. D. Frantz. pag. 278: *Nemo infallibiliter quisnam vitam in melius convertat vel vere vitam vere satagat, cum virtus facile simulari possit. concludit, falsum esse, quod ex consideratione solidum judicium dari possit, quatenus gentilis vera ecclesia.* Contra vero Socinus in lib. evangel. c. 3. sub finem: *Peccata, quae in ecclesiis perpetrantur, licet non approbentur, tamen causae esse, ob quam se ab illis pios studiosus segregare debeat, praesertim ubi ab coetus hominum Christum Jesum colentium sibi ista non permittunt. Piscius inter alia doctrinae in coetibus Photinianorum sonantes refert studium pietatis. Negabis (inquit pios contra Camp.), apud nos esse ecclesiam? jam evidentiores salutaris doctrinae notas, circumstantias, effecta consule, uti sunt pietas ad doctrinam Christi conformata, caritas, patientia, boni temperantia, justitia et alii salubres doctrinae fructus.*** Negantem defendimus sententiam enim intelligitur sanctitas interna aut externa terna sanctitas consistens in vera fide et in renovatione Actor. 15, v. 9. non patet boni

spectari, Roman 10, v. 10. proinde non potest
 de rebus ecclesiae nota. Bellarminus lib. 3. de
 dea c. 10: Nemo potest certo scire, qui sunt vere
 et pii inter tam multos, qui iustitiam et pie-
 tatem exterius prae se ferunt, cum certum sit, multos
 esse hypocritas et falsos fratres. Externa
 sanctitas non potest esse ecclesiae nota, 1. quia non
 ecclesiae propria. Idem lib. 5. de lib. arbitr.
 Certum est, ex operibus ipsorum hominum,
 non docent, non posse cognosci doctrinam, cum
 interna non videamus, externa autem sint
 communia utrisque, et propterea comparantur vesti-
 menta ovium, quibus lupi quoque se tegunt. Itaque
 Christus quoniam sciebat, non posse discerni do-
 ctinam ex opere, cum saepe mali bene doceant, sic
 ait: Quae dicunt, facite, secundum autem opera
 non nolite facere. De haereticis dicit apostolus
 1. Thim. 4, v. 2. quod in hypocrisi loquantur men-
 tes. 2. Tim. 3, v. 5. quod habeant speciem
 pietatis. 2. Cor. 11, v. 13. quod transfigurent se
 in angelos Christi, et addit: Si ipse Satanas
 se in angelum lucis, quid mirum, si
 et ipsi transfigurentur velut ministri iustitiae?
 1. Thim. 4, v. 18. quod ambulent in humilitate et reli-
 gionis. Christus de Pharisaeis testatur
 Mat. 23, v. 14. quod longas orationes praetende-
 re. 1. Thim. 4, v. 2. quod fuerint similes sepulcris dealbatis,
 De Novatianis sive Catharis et Donatistis con-
 spicuum mirificam sanctitatem simulare consueve-
 re Catharis testatur Augustinus de haeresibus
 1. 1. c. 38. quod propter mundiciam
 in nomine sese appellaverint; de Manichaeis
 1. 1. de morib. eccl. cath. c. 1. quod san-
 ctorum multos deceperint; de Pelagianis
 Hieronymus tom. 2. libr. 3. adv. Pelag.
 quod per nimiam sanctitatem securamque
 audacter sibi bona coelestia vendicarint.
 sanctitatem mire commendat Vincentius
 1. adv. haeres. c. 23. et tamen Bellarminus
 de eccles. c. 9. eum facit haeresiarcham. De
 istis scribit Alphonsus de Castro lib. adv.
 tit. Ecclesia, quod sanctitatem adeo pro-
 ferunt, ut ecclesiam esse negarent, ubi malo-
 rum communi boni commacularentur; de Ana-
 thas et Photinianis notum est, quod gloriantur,
 sanctam et apostolicam agere. 2. Non est
 sanctitas perpetua. Quandoque enim multitudine
 eorum, quandoque vero furore persecutionum
 sanctitas ita obnubilatur, ut non sit pu-
 blicus. Tempore ante diluvium proximo
 publica et notoria inter Dei filios, id est in
 la visibili, grassabantur. Elias conqueritur,
 Israel dereliquisse pactum, destruxisse altaria,
 et prophetas, seque relictum esse solum. Notae
 perelae Esiae c. 52. Jeremiae c. 50. Ezechielis
 et aliorum prophetarum de auditorum suorum
 late. Eusebius memorat, maximam illam per-
 secutionem a Diocletiano excitatam propter deprava-
 tionem Christianorum mores, maxime vero ecclesia-
 rum, qui inter se certantes tyrannidem potius

quam sacerdotium sapere videbantur, divinitus esse
 immissam. Costerus in ench. tract. de ecclesia §.
 Coetus igitur, disputat, tempore passionis Christi
 in sola virgine Maria viguisse sanctitatem, quod
 in apol. part. 2. c. 3. sic exponit, viguisse quoddam
 externum iudicium. Quae igitur tunc fuit publice
 conspicua in ecclesia vitae sanctitas? 3. Non est
 nota infallibilis, quia Antichristus cum sua synagoga
 itidem simulat sanctitatem, Dan. 11, v. 38: Deum
 Maosim in ipsius loco venerabitur et Deum, quem
 ignoraverunt patres ejus, colet auro et argento etc.
 Apoc. 13, v. 11: Bestia de terra adscendens habe-
 bat cornua duo similia agno. Apoc. 17, v. 4: Erat
 mulier illa amicta purpura et cocco et inaurata
 auro et lapidibus pretiosis et margaritis habens
 poculum aureum in manu sua etc. Ut meretrix sese
 virginem mentitur et externo in splendore commen-
 dare nititur; sic Antichristus cum sua synagoga ex-
 terno hypocriticae sanctitatis splendore sese commen-
 dabit. Neque id negant Pontificii, licet pontificem
 suum esse illum Antichristum negent. Pererius
 lib. 14. comm. in Daniel.: Antichristus futurus erit
 callidissimus et variis artificiis utetur ad homines
 decipiendos, principio eos, qui studebunt pietati et
 religioni, capiet specie et simulatione sanctitatis,
 castitatis, abstinenciae, pietatis. Et Hippolytus te-
 statur, Antichristum fore hypocritam. Acosta de
 temp. noviss. c. 20: Erit in eo composita ad deci-
 piendum sanctitatis simulatio, quae solet homines
 parum cautos externa specie vehementer allicere,
 erit enim vel primus eorum, qui in hypocrisi lo-
 quuntur mendacium habentes speciem quandam
 pietatis. 4. Patres nunquam statuerunt doctores
 ex ipsorum vita, sed ex doctrinae genere judicandos.
 Ergo vitae sanctitas in doctoribus non est certa et
 infallibilis ecclesiae nota. Dictum Christi Matth.
 7, v. 20: Ex fructibus cognoscendos esse falsos
 prophetas, de falsa doctrina veteres intelligunt, quae
 explicatio confirmatur ex Luc. 6, v. 45. Vincentius
 Lerinensis adv. haeres. c. 36. dicit, haereticos divi-
 nae legis sententiis quasi quibusdam velleribus ob-
 volvere se, sed tamen ex fructibus, hoc est ex falsis
 interpretationibus, lupos agnoscere posse. Theophyla-
 ctus in c. 7. Matth. χρηστολογίαν προβάλλονται (ol
 ψευδοπροφήται) καὶ βλον ὑποκρίνονται σεμνόν, ἀλλ'
 ἰσώθῃν ἐστί τὸ ἄγκιστρον, ἐνδύμα δὲ προβάτου καὶ
 ἡ πράξις, ἣ τινι χρῶνται τινες σχηματιζόμενοι διὰ
 τὸ κολεκεῖν καὶ ἔλατῶν. Hieronymus in c. 7.
 Matth. super verba qui veniunt in vestitu ovium:
 Specialiter de haereticis hoc intelligendum, qui vi-
 dentur continentia, castitate, jejuniis quasi eadem
 pietatis veste se circumdare, intrinsecus vero haben-
 tes animum venenatum, ut simpliciorum fratrum
 corda decipiant. Eodem modo exponunt auctor
 imperf. operis in Matth. hom. 19. Theodoretus lib.
 3. haeret. fabul. in princ. etc. De Tatiano haeretico
 scribit Epiphanius lib. 1. tom. 3. haeres. 46. quod
 praetextu continentiae et continentium morum ne-
 quitiosam vitam duxerit. Hieronymus lib. 3. apolog.
 contra Ruffinum: Quis unquam Catholicorum in

XII. 62.

disputatione sectarum turpitudinem ei, adversus quem disputat, objecit? (at hoc solenne est Pontificiis contra nos disputantibus.) Justinus in dial. cum Tryph. p. 241: Non ita, ut principes populi vestri vivimus, quos probro incessit Deus verbis hujusmodi: principes vestri socii furum diligentes munera etc. Quodsi quos etiam inter nos tales esse scitis, non continuo ea de causa Scripturas et Christum maledictis proscindite. Chrysostomus hom. 4. in Matth.: Omnes species justitiae, quas habet servus Dei in veritate, habere possunt servi diaboli in similitudine, habet diabolus suos castos, jejunos, eleemosynarios; et simplices homines, qui boni veri et simulati differentiam non norunt, dum quaerunt bonos viros, incurrunt in seductores diaboli. Idem homil. 88. in Matth. circa finem: Cum illos (gentiles et Judaeos) saepissime dogmatibus vicerimus, improbam multorum vitam nobis objiciunt, eorum qui nobiscum vivunt, vulnera, animi videlicet morbos proferunt etc. Auctor operis imperf. hom. 49: Conversatio Christianorum aut omnium aut multorum olim erat sancta, nunc autem aut tales aut peiores facti sunt Christiani, quales sunt haeretici ac gentiles, proinde qui vult agnoscere, quae sit vera Christi ecclesia, unde cognoscat nisi tantummodo per Scripturas. Augustinus epist. 137: Hic mos est haeticorum (ut hodie Bellarmini et aliorum Pontificiorum) crimina objicere doctoribus, cum non possint reprehendere doctrinam. Et tamen etiam ipsi (inquit) cum maritala aliqui invenitur adultera, nec proficiunt uxores suas, nec accusant matres suas. Cum autem de aliquibus, qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsitatis sonuerit vel veri pauperit, instant, satagunt, ambiunt, ut de omnibus hoc credatur. Et postea concludit: Ne obijciatis haeticis, nisi quia non sunt Catholici, ne similes eis sitis, qui non habendo, quod in causa suae divisionis defendant, non nisi hominum crimina colligere affectant et ea ipsa plura falsissime jactant, ut quia ipsam divinae Scripturae veritatem, qua ubique diffusa Christi ecclesia commendatur, criminari et obscurare non possunt, homines, per quos praedicatur, adducant in odium, de quibus et fingere, quidquid in mentem venit, possunt. (Viva haec est descriptio calumniatorum apud Pontificios, qui ecclesiae nostrae doctores inauditis calumniis gravant.) Pergit Augustinus: Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis et in ipso edocti estis. Ipse quippe fideles suos securos facit etiam de dispensatoribus malis mala sua facientibus et bona ejus loquentibus, ubi ait: Quae dicunt, facite; quae autem faciunt, facere nolite. Idem lib. 1. de moribus eccles. cathol. c. 34: Nunc vos illud admoneo, ut aliquando ecclesiae catholicae maledicere desinatis vituperando mores hominum, quos et ipsa condemnat et quos quotidie tanquam malos filios corrigere studet. lib. de catech. rudib. c. 25. refert paganos propter impietatem quorundam Christianorum doctrinam evangelii fuisse calumniatos. ** Idem epist. 136: Doctores possunt lo-

qui vera et tamen male vivere. Idem in qq. ex que Testam. c. 102: Quis sit iste, cujus causam despicias, nescio, ego ad eum in causa accessi, tuus dicebatur antistes. Te quaesivi, te deinde tibi credidi, de homine nihil speravi. Quare mala ejus mihi obsint, quem nescirem, nisi te quaesivissem? Si bona ejus mihi possent proficere, istum videretur forte, ut et mala ejus obessent. Sed sicut bona ejus si dubie credidisses, nihil erant mihi, ita et mala ejus nihil obesse mihi bene credenti. Ego enim verbis ejus credidi, quae a te data dicuntur.** 5. Consensus versariorum accedat. c. Ego solis dist. 9: Adhuc lego quantalibet sanctitate polleant, ut non verum putem, quia ipsi ita senserunt etc. ubi non esse considerandum, quis dicat, sed quid tur; in quam sententiam allegat Thomam 2. 70. art. 3. Acosta lib. 2. de procur. Indor. sal. Illud multum ab Augustino commendatum in chizandis rudibus documentum accurate vel ut admoneantur ii, qui fidem suscipere parati religionem nostram ex nostris hominibus melius sed ex ipsius potius aequitate et sanctitate. Platonius disertis verbis concludit lib. 1. de doctr. c. 19. sanctam esse ecclesiam, sed eam non esse ecclesiae notum. ** Idem in cathol. 7. post. pentec. loc. 4: Haeticorum ex quibus cognosci debent, nec sunt aliqua verba docent, nec sunt semper ipsa opera quae sive bona sive mala (mala enim non semper haeresi, sed aliquando ex personae improbitali veniant), sed sunt partim dogmata ipsa haec falsa et impia, quae singulis haeticis propria et a singulis architectis proprie inventa sunt etiam quaedam mala opera haeticis et ex ipsa haeresis radice pullulantia.** Haec illud Bellarmini tract. de indulg. in ad librum de summo pontif. c. 22: Vocatur quidem clericorum et monachorum turpitudine ex hoc non sequitur, ut propterea religio et ipsa videatur esse falsa. Addit insuper, haec pietatem sacerdotum potius argumentum est tatis fidei quae Romae colitur, quia nec paucissimi mali mores possunt illam sedem subverti, ergo impietas sacerdotum Bellarmino est veritatis fidei, adeoque etiam ecclesiae. In loco contrarium pronuntiat, id est ex uno dum et frigidum efflat.

260. Demonstraturus enim, vitae sanctitatem sertim in auctoribus seu primis patribus esse notam ecclesiae, affert primo loco patrum prophetas et apostolos, secundo doctores. Quia singulas haereses dimicarunt, denique doctores ordinum religiosorum, quos constat fuisse sanctos, castos, pios, sobrios, contra ethnicorum doctores fuisse vel poetas leves, philosophos superbos, Muhameto nihil incunctum fingi potuisse, haesiarchas plurimis ritibus coopertos, omnibus autem communem esse cibum, id quod specialibus quorundam exem-

Respondemus: 1. quod Bellarminus patriarchas, prophetas et apostolos cum institutoribus religionum conjungit, in eo magnam illis laudem facit, illi enim fuerunt immediate a Deo ad vera sanctitatem conspicui et habuerunt privilegium non errandi; hi vero, ne quid gravius dicam, sunt superstitiosi, qui contra expressum apostoli dictum schismata in ecclesiam introduxerunt, ut dicit, *ego sum Francisci*, alter *ego sum Bernardi* etc. 1. Corinth. 1, v. 12. 2. Imo ne quidem doctoribus sive patribus primitivae ecclesiae comparari debent patriarchae, prophetae et apostoli, cum et illi immediata vocatione et privilegio infallibilitatis destituantur. Augustinus epist. ad Hieron.: *Non arbitror, te sic velle legi tuos nunquam prophetarum aut apostolorum, de scriptis, quod omni errore careant, dubitandum est.* 3. Quae vero haec consequentia: si patriarchae, prophetae, apostoli et doctores ecclesiae sancti; ergo sanctitas est ecclesiae nota? Quae, quod est in doctoribus ecclesiae, statim nota est ecclesiae? num ex vita potius quam ex doctrina? at hac ratione doctorinam a Juda proditore propositam falsam, contra vero doctrinam pseudoapostolorum qui se transfigurabant in Christi apostolos, veram. 4. Ecclesiae doctores fuerunt sancti, tamen suis adhuc laborarunt naevis ac iniquitatibus, quidam etiam ut Noachus, Lothus, Aaron, et ceteri in enormes lapsus inciderunt, at num doctrina ipsorum desiit esse vera? 5. Si doctrina patriarcharum, prophetarum et apostolorum ecclesiae iudicandum, nostra potius quam ecclesiae laudem illam sibi vendicat. Nostra ecclesia insistit doctrinae patriarcharum, prophetarum et apostolorum, nos doctores illos sequimur, consanguinitate doctrinae ipsis conjuncti Pontificii vero ab integritate doctrinae prophanitatis et apostolicae jam olim recesserunt, ut monstratur. 6. Ethnicorum doctores et haeretici fuisse superbos non negamus, interim exquirimus, sanctitatem vitae in doctoribus esse ecclesiae, fieri enim potest, ut etiam catholici sit superbi et ut haeretici doctor suam occultet; quomodo igitur occultum potest esse visibilis nota falsae ecclesiae? Haeresiarchae semper obtendunt, se studio veritatis glorie divinae et salutis humanae illa proponere, contra vero ambitionem et avaritiam suam sedulo premunt; quomodo igitur ex illorum occulta de doctrina fieri potest ju-

Membrum secundum. Num vitae sanctitas Romanae ecclesiae tribui possit? Bellarminus provocat ad patriarchas, prophetas et apostolos, ad primitivae ecclesiae doctores et ad religiosorum institutores. Sed plane dicitur, quia nec prophetae, nec apostoli, nec ecclesiae doctores amplexi sunt dogmata, quae nos ex scriptis illorum oppugna-

mus, ergo non possunt dici doctores sive patres ecclesiae papalis, quin imo ne quidem tempore Antonii, Augustini, Basilii, a quibus finguntur ordines quosdam monasticos institutos, tantae fuerunt doctrinae coelestis corruptelae, quales hodie in Romana ecclesia regnant. Franciscum, Dominicum, Benedictum etc. superstitiosos fuisse concedimus, sed vere sanctos fuisse negamus. Quodsi vel maxime tam sancti fuissent quam apostoli, imo angeli (sicut de Francisco in libro conformitatum impresso Bononiae anno 1589. dicitur, *quod Franciscus fuerit plusquam Johannes Baptista* f. 24. *quod fuerit melior apostolis* f. 39. *quod Filius Dei per omnia cum sibi similis* f. 5. *quod datus sit in lucem gentium* f. 17. *quod meritis similis sit angelis et archangelis* f. 247. *quod omnes virtutes sanctorum V. et N. T. in Francisco positae fuerint unitive et conjunctim* f. 5. *quod in eo passio Christi in genere humano sit renovata* f. 144. etc. de Dominico scribit Antoninus archiepiscopus, *quod plures mortuos exiitaverit, quam ipse Christus, quod potestas coelestium, terrestrium et inferorum sit ipsi communicata, quod facilius per istum eatur ad Christum quam per Paulum, quod trinam disciplinam de manu propria non cordula, sed catena ferrea susceptusque ad sanguinis effusionem, unam pro suis culpis, quae minimae erant, pro in purgatorio existentibus aliam, pro iis qui in mundo versantur tertiam* etc. part. 3. tit. 23. c. 1. §. 1. et seqq.) tamen ipsorum doctrina iudicanda fuisset ex verbo Gal. 1, v. 8: *Sed si vel nos, apostoli, vel angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Apage igitur immania illa pronuntiata verbo Dei e diametro contraria, *quod ex laterali Christi vulnere Franciscus exsilierit*, lib. conf. f. 247. *quod Franciscus primo vita, demum passione factus sit ad imaginem et similitudinem Jesu Christi crucifixi* fol. 13. *quod stigmatis quinque vulnere suorum servet a morte aeterna viros, qui a tempore illius usque ad finem mundi vixerunt et vivent*, Bernhardus in rosar. part. 2. serm. 27. pag. 224. quae nunquam persuaderi nobis patiemur, licet Franciscus fuerit tam sanctus, quam aliquis e coelo angelus, ac licet adhuc alii tres pontifices sub haereseos pocha stigmata illa Francisci ab omnibus credi juberent, quod jam ante factum a Gregorio IX. Alexandro V. et Nicolao III. denique licet mille alii cum Bonaventura in legenda Francisci statuunt, *Francisco mortuo stigmata a pluribus fuisse agnita clavis in ea immixta*, cui contradicit Matthaeus Paris, qui eo ipso tempore, quo Franciscus obiit, floruit, in hist. Henr. III. reg. Angl. p. 329. negans, ulla praedictorum vulnere in latere vel pedibus sive manibus remansisse stigmata.

262. Intueamur vero tantopere depraeedicatam ecclesiae Romanae sanctitatem in curia et urbe Romana, in pontifice tanquam capite, cardinalibus, archiepiscopis, episcopis, sacerdotibus, monachis, Jesuitis et laicis non a nostris, sed a suis ipsorum scriptoribus potissimum, vel ex iis, quos suos esse contendunt, deli-

Sanctitas
urbis
Romae.

neatam. De corruptissimo Romanae curiae et urbis statu notae sunt totius orbis querelae. **Platina pontificis bibliothecarius in vita Bonifacii V. p. 81: *Instant nunc Turcae terra ac mari, ut nos tanquam cuniculos ex his ecclesiae latebris eruant. Sedemus otiosi, alter alterum exspectantes, quasi hoc malum universae reipublicae Christianae non immineat. Exspectant sacerdotes, ut a secularibus hoc tantum bellum et tam necessarium sumatur; exspectant item seculares, ut presbyteri tuendae religionis causa pecunias in sumtus polliceantur et subministrent bellicos, nec in peiores usus effundant, quemadmodum facere plerique consuevere, pecunias eleemosynis et sanguine martyrum comparatas in aurea et argentea vasa et praegrandia quidem fundentes parum de futuro solliciti, Dei, quem tantum utilitatis gratia colunt, et hominum contemtores.*** In revelat. extravag. Brigittae c. 51: *Christus ad quendam archiepiscopum dicit: inquire ulterius et audi, qualis est dispositio Romanae curiae, quae sedes mea esse deberet. Sicut enim in sede quatuor sunt columnae sustentantes et medium quoddam, in quo sedes quiescit; sic in sede mea, quam summis pontificibus reliqui, deberent esse quasi quatuor columnae, humilitas scilicet, obedientia, justitia ac misericordia, et medium scilicet, divina sapientia cum divina caritate. Sed haec mutata est et assumpta nova sedes, in qua est superbia pro humilitate, propria voluntas pro obedientia, amor pecuniae pro justitia, ira et invidia pro misericordia; medium autem vocari sapiens et magister ad mundum. Ecce sic inversa est et immutata mea sedes. Vide similes querelas lib. 1. cap. 41. et 56. lib. 3. c. 27. etc.* **Eadem Brigitta, quae floruit anno Christi 1370. papam vocat animarum interfectorem, orium Christi dispersorem et laceratorem, dicit eum abominabiliorem Judaeis, imitioem Juda, injustiorem Pilato, pejorem et deteriorem ipso Lucifero. Sedem papae dicit demergendam in profundum, sicut lapidem ponderosum, assessores ejus arsiuros in igne sulphureo et inextinguibili. Vetustus quidam sermocinator in cap. 17. Apoc. sic describit Romanam sedem: *Romana civitas meretrix appellatur, Romana civitas versa est in scoriis. Ante omnia sapientes sunt, ut faciant malum, bonum enim facere nesciunt, inimici sunt terrae et coelo, impii in Deum, temerarii in sancta, seditiosi ad invicem, aemuli in vicinos, inhumani in extraneos; hi sunt, qui subesse non sustinent, praeesse non negaverunt, superioribus infideles, inferioribus insupportabiles, inverecondi ad petendum, ad negandum frontosi, importuni ut accipiant, ingrati ubi acceperunt, docuerunt linguam suam loqui grandia, cum operantur exigua; largissimi adulatores, mordacissimi detractores, simplicissimi dissimulatores, malignissimi proditores, cum qua fornicati sunt reges terrae, id est terreni principes Deum relinquentes et ipsi servientes, allegat Itampot. Dominicus Brixiensis episcopus libellum ad Pium II. titulo Reformationis*

curiae Romanae scripsit, molli tamen cubito tigit, utpote qui in eodem luto cum aliis haereret testium verit. lib. 19. f. 1862. Caesar Sigismundus paraverat reformationem quandam, quae sermone impressa exstat, qua voluit in Consta concilio papae ejusque spiritualium superbiam et simonias non nihil reprimere, et eandem dicerent, oportere incipere a Minoritis, ait ille, non a Minoritis, sed a Majoritis. modum callide a papa deceptus pique natus elusus fuit, catal. lib. 19. f. 1876. Cor Marsil. Patav. apud Wolff. t. 1. p. 616.** Adrianus (cujus utpote pontificis judicium hac in re et infallibile) in instructione Francisco Obispo Aprutiensi legato ad conventum bergensem data anno 1523. fatetur, a plant ad verticem usque capitis nihil esse sani in tempore ordinis ecclesiastici, referente Sleidan fol. 82. comm. Verba instructionis sic habent. nos ingenue fateri, quod Deus hanc per ecclesiae suae inferre permittit propter peccatum maximum maxime sacerdotum et ecclesiae periculum. etc. Propterea, ut ait Chrysostomus, noster curaturus infirmam civitatem Hierosolymam ingressus est prius templum, ut peccata suo primo castigaret, instar boni medici, qui morbi radice curat. Scimus, in hac sancta sede jam annis multa abominanda fuisse, abusus ritualibus, excessus in mandatis et omnia in perversum mutata. Nec mirum, si aegri capite in membra, a summis pontificibus inferiores praelatos descenderit. Omnes nocevimus, unusquisque in vias suas, nec fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad u

** Confer Goldast. tom. 1. Const. imp. part. Fascie. rerum agendar. Colon. edit. Claud in comm. Tit. c. 1. p. 69. et 70.** Qui sint illi per species postea expositum fuit Paulo II. etis ad hanc rem cardinalibus. Editum est Vergerio Argentinae anno 1555. consilium danda ecclesiae conscriptum a Johanne Petro Neopolitano cardinali Theatino, qui post Pauli IV. nomine creatus pontifex, datum pontifici et subscriptum a quatuor cardinalibus archiepiscopis, episcopo. abbate et sacri palatii, in quo illi sic loquuntur: *tanquam pestiferis morbis ecclesiam Dei dem laborare, praesertim curiam, manifestis quibus effectum prope, ut paulatim ac sensu vescentibus his pestiferis morbis magnam traxerit. Principium horum malorum indicunt, quod pontifices nonnulli praeter Pauli III. concervaverint sibi magistrum deriam suam, non ut ab eis discerent, quod haberent, sed ut eorum studio et calliditate ratio, qua liceret id quod liberet. Ex illi inquit, sancte pater, tanquam ex equo irrupere in ecclesiam Dei tot abusus et turpissimi morbi, quibus nunc conspiciamus eam*

in salutis fero laborasse ac manasse harum
 fumam ad infideles usque; credat sanctitas
 scientibus, quod ob hanc praecipue causam
 christianam religionem derident, adeo ut per nos,
 inquit, nomen Christi blasphemetur inter
 etc. Et postea: Primus abusus est ordinatio
 et praesertim presbyterorum, in qua nulla
 cura, nulla diligentia, quod passim qui
 sint imperitissimi, sint vilissimo genere orti,
 talis moribus ornat, sint adolescentes, admit-
 ti ad sacros ordines et maxime ad presbytera-
 tum, hinc contumelia scandala, hinc contemptus ordinis
 sacri, hinc divini cultus veneratio non tantum
 sed prope jam extincta etc. Alius ab-
 usus, etque maximi ponderis, in collatione bene-
 ficii ecclesiasticorum, maxime curatorum et im-
 patorum, in quibus usus invaluit, ut
 datur personis, quibus conferuntur beneficia,
 gregi Christi et ecclesiae. Alius abusus est
 mutationibus beneficiorum, quae sunt pactioni-
 bus omnes sunt simoniaca, nulloque respectu
 nisi lucri. Alius abusus est, quod plures
 beneficii, quibus beneficia testamento legentur,
 illi presbyterorum habent parentum beneficia
 huius abusus est in expectativis et reservatio-
 nibus beneficiorum, quod cardinalibus conferuntur
 non unus tantum, sed plures, cum tamen
 cardinalis et episcopi sint incompatibilia.
 Ille corrigendus, ne episcopi primum et
 alii, deinde ne curati abessent a suis
 parochiis, nisi ob gravem aliquam cau-
 sam residentiam facerent. Per Deum immor-
 talem miserabilior viro Christiano conspectus
 Christianum orbem peragranti quam illa
 ecclesiarum? Omnes fere pastores reces-
 sis gregibus, commissi sunt omnes fere
 curiae. Abusus etiam est, quod tot reveren-
 dissimi cardinales absint ab hac curia, nec aliqua
 faciant quidquam ejus officii, quod spectat
 cardinales etc. Alius abusus magnus et minime
 est, quo universus populus Christianus scan-
 dalis et impedimentis, quae inferuntur epi-
 scopali gubernatione suarum ovium, maxime in
 ecclesiis et corrigendis. Nam primo mul-
 tum est se mali homines praesertim clerici
 actione sui ordinarii, deinde si non exenti,
 statim ad poenitentiam vel ad datariam,
 festim inveniunt viam impunitati et quod
 ad pecuniam praestitam. Hoc scanda-
 lissime pater, tantopere perturbat Christia-
 num, ut non queat verbis explicari. Tol-
 lestamur sanctitatem tuam per sanguinem
 quo redemit suam ecclesiam, tollantur hae
 quibus si daretur quispiam aditus in qua-
 domini republica aut regno, confestim aut
 post in praeceptis rueret. Alius abusus cor-
 est in ordinibus religiosorum, quod adeo
 deformati sunt, ut magno sint scandalo se-
 in exemploque plurimum noceant. Conventua-

les ordines abolendos esse putamus omnes, non ta-
 men ut alicui fiat injuria, sed prohibendo, ne novos
 possint admittere etc. Alius abusus turbat Christia-
 num populum in monialibus, quae sunt sub cura
 fratrum conventualium, ubi in plerisque monasteriis
 sunt publica sacrilegia cum maximo omnium scan-
 dalo etc. Abusus magnus et perniciosus est in gy-
 mnasiis publicis, praesertim in Italia, in quibus multi
 philosophiae professores impietatem docent, imo in
 templis sunt disputationes impiissimae et si quae
 sunt piae, tractantur in eis coram populo res dini-
 nae valde irreverenter etc. Alius abusus est in fra-
 tribus seu religiosis apostatis, qui post votum solenne
 a sua religione recedunt impetrantque, ne teneantur
 gerere vestem sui ordinis, imo nec vestitum habitus,
 sed tantum vestem honestam clericalem etc. Alius
 abusus est in quaestuariis Spiritus sancti, Antonii
 aliisque hujus generis, qui decipiunt rusticos et
 simplices eosque innumeris superstitionibus impli-
 cant etc. In hac urbe Roma meretrices ut matro-
 nae incedunt per urbem seu mula vehuntur, quas
 assectantur de media die nobiles familiares cardina-
 les clericique. Nulla in urbe vidimus hanc cor-
 ruptionem praeterquam in hac omnium exemplari,
 habitant etiam insignes aedes; corrigendus est hic
 abusus. Sunt etiam in hac urbe privatorum civium XII. 68.
 odia et inimicitiae etc. Te speramus electum, ut
 nomen Christi jam oblitum a gentibus et a nobis
 clericis restituas, in cordibus et in operibus nostris
 aegritudines sanes, oves Christi in unum ovile re-
 ducas amoveasque a nobis iram Dei et ultionem
 eam, quam meremur, jam paratam, jam cervicibus
 nostris imminentem. ** Quam vero reformationem
 pontifices susceperint, vel potius quomodo vana et
 inani spe reformationis mundum ludificati fuerint, late
 exponit Claud. Espencaeus in comm. ad Tit. 1. a.
 p. 65. ad p. 91. et ex eo Mayerus de vuln. eccl.
 Rom. p. 99. ** Haec delecti illi cardinales. ** Eras-
 mus in epist. ad Steuchum: Fieri potest, ut in Ger-
 mania sint, qui non temperent a blasphemis in
 Deum, sed in hos horrendis suppliciis animadvertit-
 tur. At ego Romae his auribus audiavi quosdam
 abominandis blasphemis debacchantes in Christum
 et in illius apostolos, idque multis necum audienti-
 bus, et quidem impune. Uberrimus a Casali: Ho-
 dierna ecclesia dicitur nova Babylon, quae est me-
 retrix magna, quia verus cultus et amor sponsi Jesu
 Christi est turpiter adulteratus et spiritus justorum
 hujus temporis supra modum opprimitur in praedo-
 minio Babylonis et velut nolit in multis meretricis ejus
 actibus servire compellitur, ideoque magna pericula
 nos expectant hoc tempore. Nicolaus de Clemang. in
 epistolis ecclesiam Romanam vocat domum latronum
 non secus ac olim templum flagello repurgandam.
 Idem: Ecclesia Romana quid est aliud quam am-
 bitionis, cauponationis, latrocinii officina? venalia
 sacramenta, venales ordines, venalis ecclesia ipsa,
 quin et missae et corporis Christi administratio
 venalia. Nundinatio est illa publice, prostibulum,

lupanar, synagoga, imo Babylone ipsa detestabilior. Vide cumulum ejusmodi querelarum apud Polanum in *symph. catholica* p. 770. De generali illa morum corruptione et universali omnium statuum pollutione, quae spiritualis alicujus leprae ac funestae tabis instar et caput et membra Romanae ecclesiae infecit, vide Gersonem in operibus suis passim, Brigittam in revelationibus, Vincentium Ferrariensem in prognostico, Petrum de Alliaco in lib. de reform. ecclesiae Nicolaum de Clemangiis in bibliotheca patrum, Walterum Mapes in poematibus, Maillardum et Menottum in sermonibus, Holkot lect. 182. in lib. Sapient. et alios complures. Quadringentis abhinc annis Bernardinus Morlanensis monachus a Possevino in Appar. sacr. in appendice priori ad tom. 1. lit. B. celebratus tres de *contemptu mundi* libros artificiosis rhythmis conscripsit, in quibus impietatem ecclesiae Romanae a capite ad calcem depingendo primum quidem generatim omnibus statibus adulteria, ebrietatem, ambitionem, dissimulationem, fraudes, furta, homicidia, dein speciatim clero ignorantiam, negligentiam, sodomiam, simoniam aliaque scelera objicit. Tandem Romam ingressus foeditatem Romanae Babylonis tam clare toti mundo ob oculos ponit, ut dubium alicui videri possit, majorne sit illius impietas, an hujus *ναφῆστα*. Jacobus Junterbeck Germanus Cartusianus anno 1460. avisamentum scripsit ad papam pro reformatione ecclesiae, teste Possevino App. sacr. tom. 2. lit. I.** Franc. Petrarcha in dial. de Romanae curiae evitatione Romam vocat *aulam superbiae, gulae sepulcrum, luxuriae palum cunctorumque malorum progeniem*. Idem epist. 16: *Nulla Romae pietas, nulla caritas, nulla fides, nulla Dei reverentia, nullus timor, nihil sancti, nihil acqui, nihil justī, omnia ibi mendaciis plena, penetralia templorum, judicum subsellia, pontificum sedes.* ** Idem epist. 17: *Vides Romae populum non modo Christi adversarium, sed quod est gravius sub Christi vexillo rebellantem Christo, militantem Sathanae.* Epist. 18: *Veritas ibi (Romae) dementia est. abstinencia vero rusticitas, pudicitia probrum ingens, denique peccandi licentia, et quo pollutior, eo clarior vita.* Ibidem: *Futurae vitae spes inanis quaedam fabula et quae de inferis narrantur, fabulosa omnia, resurrectio carnis et mundi finis et Christus ad judicium venturus inter naenias habentur.* ** Epist. 19: *Romae quid faciam, ut videam bonos mergi, malos erigi? reptare aquilas, asinos volare? vulpes in curribus, corvos in turribus, columbas in sterquilinio, liberos lupos, agnos in vinculis, Christum exulem, Antichristum Dominum, Beelzebub judicem? Quis eversos mores reformabit, quis colliget sparsas oves? quis pastores erroneos arguet? Quidquid uspiam perfidiae et doli, quidquid inclementiae superbiaeque, quidquid impudicitiae effrenataeque libidinis audivisti aut legisti, quidquid denique impietatis et morum pessimorum sparsim aut habet aut habuit orbis Romanus terrae, totum istis cumulatam videas acervatimque reperias.* ** Claud.

Espencaeus in epist. ad Titum digress. 2. p. 6 *nocentii octavi regularum scholiastes modum apostolicam pecuniarum matrem appellat venalia Romae omnia ex Jugurtha Salvastia noscit, modo multa statui concedique pecuni directe extorquendae causa non dissimulat et nescit, scilicet sedis apostolicae liberalitatem plumbis, aurum exigentis.* Ibidem: *Sed et hoc vel notum, quibus impune legitur ex Mantuano et et 9:*

Si quid Roma dabit, nugas dubit, exigit et Verba dat, heu Romae nunc sola pecunia. Hoc est Roma viris, avibus quod nocturno, captatrix.

in comment. tit. 1. p. 76. *Et ubi quae sole major malorum omnium licentia. impuritas, ne dicam infamia et impudentia Romae)? talis et tanta, ut nemo credat, si viderit, neget nemo, nisi qui non viderit. faciam omnium temporum ab Hieronymo seculo querimoniam et quidem perpetuam, fuit hoc distichon?*

Vivere qui sancte cupitis, discedite Romam. Omnia cum liceant, non licet esse pauperes.

Certe non poetarum tantum, sed et philo- theologi et monachi et quidem Itali a Clenardo itidem theologo, linguae S. prae Lovanii, Lutetiae, in Lusitania etc. in non semel citati; et ausus est homo nihil quam Lutheranus idem altero disticho condere, sic:

Quisquis opes sacras nummo reperire potest. Quaerit, eat Romam, sacra sunt venalia.

p. 78: *Ante auditum Lutherum Raphael ranus, hoc est Italus, idque Romae scribens dotia tritum mercedis loco, spiritualemque quaestui haberi ac negotiationi.* ** Nicolaus tinus referente Wolfio praefat. partis 3. memorab.: *Quodsi haec tam diligens cultura cultus a reipublicae Christianae principibus rata esset secundum primam institutionem cepta ejus, qui illam nobis tradidit, longius felicitate ac pace frueremur in orbe christiano, nunc cum nusquam minus vel pauper religionis sit quam in iis hominibus, qui viciniore habitant, eaque Christianae religionis put censeatur, facile conjicere potes. Ch orbem magnopere periclitari. Quodsi q diligenter consideret eum religionis cultus ista aetate jam in usu est, eumque contra prima Christianae religionis institutione fundamentis, is non potest illius interitum tuere vel divinam ultionem non formidare. omnis Italiae infelicitas ex eo redundat, mana ecclesia nequaquam secundum Christianae religionis praecepta vivit, sed ea adulterat atque*

Johan. Francisc. Pieus comes Mirandul. in orat. Leonem X. et concil. Lateranense habita anno 1512: *Unde plerisque religionis nostrae primores, ad quod exemplum componi atque formari plebs ignara fuisset, aut nullus, aut certe exiguus Dei cultus, bene vivendi ratio atque institutio, nullus pudor, modestia, justitia vel in odium, vel in gratiam declinavit, pietas in superstitionem paene prolapsum, palamque in omnibus hominum ordinibus peccatur, ut saepenumero virtus probis viris vertatur, vitia autem loco virtutum honorari videntur ab his, qui suorum criminum quasi septem linguis moenia inauditam petulantiam et diuturnam impunitatem esse putaverunt.* Johan. Status Sibiricensis episcopus in oratione habita ad aures rotae 15. Maji anno 1528. de excidio urbis Romae, quod anno proxime praecedente contigit: *Nos, nos, qui hujusce sumus professionis, in saepe propria damna sentimus, qui domus hujus urbis jacturam fecimus, nos inquam patres, integerrimos gravissimosque colles nostros amisimus. Sed unde hoc quaeso? quia omnis caro corruperat viam suam, et omnes cives et inhabitatores non Romae sanctae, sed Babylonis urbis peccatricis, de qua impletum est temporibus nostris verbum Domini: Quomodo facta est meretrix civitas fidei? Ne quisquam arbitretur, raticinium hoc jamdudum fuisse impletum in everione Jerusalem, animadvertendum censeo, quod ecclesiasticam veritatem futura fuisse praedixit prophetis, quasi jam futura jam praesentia oculis mentis etc. Hoc ipsum declarat propheta subjungens: Derelinquetur filia Sion sicut in vastitate hostili. Hanc filiam Johannes apostolus in Apocalypsi interpretatur Jerusalem, sed Romanam prorsus, quod ex descriptione in aperto est. Mulier, inquit, sedens, est civitas magna, quae habet regnum, de spirituali regno vult intelligi, super reges. Dicit illam sedere super septem montes, proprie Romae convenit, quae ob hoc ab antiquis potissimum dicta est septicollis etc. dicitur plena, plenam esse nominibus blasphemiae, immunditiae, fornicationum et abominationum terrae, haec quippe verba demonstrationem hujus magis specificam non exigunt, cum haec in dei ubique fere regnent, hic tamen sedem imperii habeant. Aonius Palearius Verulanus adv. pontific. Rom. testim. 20: *Scorta ubi publica, ita ut Romae superioribus annis censu meretricum publicarum capita ad decem millia, et quæstus portionem quandam sibi pendi jussit et a Judaeis pontifices, quod foenerari et permittant, centesimam exigunt. Acerbis- sime vero exactiones, crudelissimi dominatus sine doli, Spiritus sancti venditiones et emtiones, et abominanda sic Romae regnant, ut qui dei Christi habent, liquido videant scriptum**

in fronte curiae Romanae, Babylon magna mater fornicationum et abominationum terrae. Ante hos omnes Bernhardus libr. 1. de considerat. ad Eugenium papam col. 1014. conqueritur, *ad curiam Romanam de toto orbe confluere ambitiosos, avaros, simoniacos, sacrilegos, concubinariorum, incestuosos et quaeque ejusmodi monstra hominum, ut ipsius auctoritate vel obtineant honores ecclesiasticos, vel retineant, sicque papam servire iniquitati.* Bernhardus Monclanensis libr. 3. de contemptu mundi pag. 86:

Roma dat omnibus omnia, dantibus omnia Romae Cum pretio, quia juris ibi via, jus perit omne, Ut rota labitur, ergo vocabitur hinc rota Roma, Quae solet ubere fruge fragescere sicut aroma, Roma nocens nocet atque viam docet ipsa nocendi.

263. De pontificum Romanorum vitis omnium scelerum generibus plerumque refertissimis legantur Platina, Nauclerus, Baleus, Johan. Stella, Robertus Barnes, Zegedinus, Nigrinus etc. Panormitanus scribit, multos pontifices ejusmodi vitam agere, ut verisimile non sit, illos vel resurrectionem mortuorum, vel vitam aeternam credere. Georg. Gothardus can. Paris. adv. Heerbrand. p. 116: *Hoc etiam te scire volo, me in asserenda pontificum Romanorum dignitate non tam personas quam officium spectasse, neque omnium pontificum defensionem suscipere, cum plerosque vitam turpem ac flagitiosam duxisse luce sit clarius.* ** Erasmus in chiliad. Sileni Alcibiadis p. 543: *An magis convenit, Julios, Alexandros, Croesos et Xerxes, nihil aliud quam magnos latrones, imitari Christi vicarium quam ipsum Christum unicum ecclesiae ducem et imperatorem?* etc. in encom. Moriae ad finem: *Nullos esse ecclesiae hostes perniciosiores, quam impios pontifices, qui et silentio Christum sinunt abolescere et quaestuariis legibus alligant et coactis interpretationibus adulterant et pestilente vita jugulant.* ** Aegidius Corroccetus Italus de Raphaele Urbinate pictore refert, quod reprehensus aliquando fuerit a cardinalibus, quod Petri et Pauli facies insolito rubore praeter decorem expressisset, ipsum vero respondisse, apostolos illos rubore suffusos erubescere vicariorum suorum scelera nefaria intuentes. Johan. Stella sacerdos Venetus in chronico multa plurimorum paparum pessima facta recenset et concludit suam historiam his verbis: *Fateor atque Deum meum testor, me non falsa scripsisse.* Costerus in enchir. c. 3: *Fatemur, fieri posse, ut Petri successor idola colat, apud se forte de fide non recte sentiat, adeoque diabolicis artibus operam navet.* Bellarminus in praefat. lib. de pontif. Rom. τὰ σκληρὰ μάλα αὐτῷ proferens scribit: *Permisit ad extremum Deus, ut etiam quidam parum probi pontifices aliquando hanc sedem tenerent et regerent, quales sane fuerunt Stephanus VI. Leo V. Christophorus I. Sergius III. Johannes XII. alique non pauci, si vera sunt, quae de eorum vita et rebus gestis apud hi-*

Sanctitas
Romano-
rum pon-
tificum.

historicos eorum temporum scripta leguntur. Ac postea: *Nos agnoscimus et fateamur, vitia pontificum fuisse non pauca etc.* Atque ut in specie pontificum facinora insigniora ex parte enumeremus. Quidam infames fuere: 1. *Magia*. Refert enim Benno, quod quinque papae se totos consecrarint Satanae, Sylvester II. Benedictus IX. Johannes XX. Johannes XXI. Gregorius VII. Naucerus et Platina testantur, omnes papas a Sylvestro II. usque ad Gregorium VII. inclusive fuisse magos. De Sylvestro II. prius Gereberto dicto in specie commemorat Platina, quod ambitione et diabolica dominandi cupiditate impulsus Pontificiam dignitatem adjuvante diabolo consecutus sit, hac tamen lege, ut post mortem totus illius esset, cujus fraudibus tantam dignitatem erat adeptus, quo nomine etiam diabolo homagium fecerat, teste Arnaldo Albertino de agnos. assert. cathol. et haeret. q. 9. num. 12. Benedictus IX. antequam crearetur pontifex, magiae beneficio in sui amorem quascunque vellet mulierculas poterat pellicere. De Gregorio VII. refertur, quod quando manicas excuteret, ignis scintillarum in morem exsilierit. **Aventinus lib. 5. annal. p. 460. recitat decretum episcoporum ex Gallia, Italia et Germania congregatorum, in quo Gregorium VII. vivis depingunt coloribus. *Quoniam Hildebrandus falsus monachus, magus, divinaculus, somniorum prodigiorumque est conjector, male de religione Christiana sentit. Primus pontificatum maximum contra morem majorum invitis omnibus bonis emit et contra voluntatem nostram orbis terrarum dominium retinere conatur. Berengarii antiquissimi erroris symmys et discipulus, conjuratus est hostium reipublicae atque sacrosancti imperii caesaris Christianissimi, qui saepius pacem ei ejusque sociis ultro obtulit, saluti corporis et animae insidiatur, vitam imperiumque perdere conatur, jus divinum humanumque pervertit, falsa pro veris docet, sacrilegia, perjuria, mendacia, homicidia, incendia velut bene facta indulget, collaudat, ad haec perpetranda classicum canit, tyrannum perfidum suo more tutatur, discordias inter fratres, amicos, cognatos serit, lites nutrit, inter conjuges divortia facit, suavis homo sacerdotes, qui uxores habent legitimas, sacrificos esse pernegat, interim tamen scortatores, adulteros, incestuosos aris admoveat, quidquid uspiam pacis Christianae fuerat, labefactavit.* ** Johannes XII. diabolum in alea invocavit eique vinum libavit. Paulus III. cum Asculano insigni mago magnam habuit familiaritatem. **Profluxit hinc Epicurea securitas. Concil. Basil. sess. 11. sub fin. tom. 4. conc. Venet. f. 294. de Johanne XXIII. saepe et saepius coram diversis praelatis et aliis honestis ac probis viris pertinaciter diabolo suadente dixit, asseruit, dogmatizavit vitam aeternam non esse neque aliam post hanc, quinimo dixit et pertinaciter credidit, animam hominis cum corpore extinguere et mori instar brutorum animalium, dixit, mortuum semel esse etiam in die novissimo minime resurrecturum. Idem Johannes XXIII. art. 5. di-

citur vitiorum fex, infamiae speculum ac diabolus incarnatus. ** 2. *Seditione adversus magistrum*. De Gregorio VII. refert Benno, quod Henricus imperatori insidias vitae struxerit et quidem in sacro. De Alexandro III. referunt Funcinus in c. Naucerus generat. 14. Johannes Stella in Alexandro III. pag. 27. quod Fridericum Barbarum quia ei morem in bello protrahendo non gestum excommunicaverit eique fulmine excommunicato turbato ac perterritio diem dixerit, quo se Viterbi in summo templo ad pedes ejus supplex provocaret, quo facto papa pede imperatoris collo impositum acclamari a suo clero sibi jussit: *Super arcam et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem.* Cum vero generosus Fridericus indignitate rei permoveretur, palam audiente pontifice dicit: *Non tibi, sed Petro; sed pontifex quam tyrannice reclamavit: Et mihi et Petro.* Insulantur vero historiae, quomodo pontifices gesserint erga Henricum IV. quem papa Gregorius VII. excommunicavit et contra eum Rudolphum Suevorum ducem concitavit, qui amissa in dextera justas perfidiae suae poenas dedit, relictis Urspergensis anno 1080. Helmoldo. Crantzio erga Henricum V. contra quem Romam profectus ut imperator renuntiaretur, papa Paschalis II. actionem movit, ut imperatorem ipsum de imperio fortunis suis dimicare oportuerit; erga Philippum quem itidem papa Innocentius III. excommunicavit principibus interdixit, ne imperium ei traderent Ottonem IV. quem anathemate percussum imperio praecepit; erga Henricum VII. contra eum edidit decretum, in quo omnia regna Christianae Romanae hierarchiae subicere conatur. c. Paschalis Clementin. libr. 2. tit. 11. de sent. et re. 3. *Scortationibus, adulteriis, incestibus.* Sergius ex Marozia Johannem XII. postea papam summum adulter genuit, Luitprandus Ticiensis de gestis imperat. c. 12. Johannes XIII. in Viterbio deprehensus et confessus est, Sigebertus in Lando I. inter meretrices majorem vitae suae exegit. **Gregorius VII. familiariter usus est Marozia Clementem V. Urspergensis vocat publicum scortatorem. De Innocentio VIII. narrat Volaterranus pontificum omnium primus erat, qui nocum et impudicum plura introduceret palam liberos nothos facere soluta omni antiqua disciplina divitiis eorum cumulandi. Vide plura ejusmodi exempla apud in c. 2. Apoc. p. 270. ** Johannes VIII. papa scortationi operam dedit, concepit ac peperit, cum VIII. sedecim filios spurios ex diversis mulieribus suscepisse scribitur, unde Marullus:

Octo nocens pueros genuit totidemque pueros

Hunc merito poterat dicere Roma patrem

** Aeneas Sylvius (Pius II. postea dictus) de se ipso scribat, vide epist. 45. et 92. Jovius de Leone X. in ipsius vita pag. 19. caruit sodomiae infamia, quod parum nonnullos adamare et cum his tenerius atque jocari videretur. Sed demum aliquid huius

proci ut in summa licentia fervidae aetatis ac
perperae coelestis aestum aegerrime sustinenti.
hinc alia sunt vitia principis, alia hominis.
III. tanquam Jupiter Ganymedem nomine
puerum foris ac Hieronymi Mutii sodomiam
fuerit apologiam pro tanto scelere adornatam
probasse scribitur, Sleid. lib. 21. Vergerius, Ba-
cent. 8. c. 27. append. Pius IV. fornicationi-
adeo erat deditus, ut in decrepita etiam sene-
libidinem certis potionibus in se promovere
ret et tandem libidinum atque mangegueriae
superatus animam profundere cogeretur.
IX. magicis artibus obtinuit, ut quibus-
que vellet feminis ultro amplexum ejus deside-
bas et tanquam avidis vulpeculis cadaverosam
inquirentibus potiri posset, Sabellicus, Vola-
nus, Benno, Platina etc. Onufrius in Alex. VI.
veribus maxime addictus, ex quibus quatuor
et duas filias tulit. Omnium praecipua fuit
socio Romana, quam a formae venustate et
illecebris miraque demum facunditate in
fortuna legitima prope uxoris loco habuit.**
XXIII. in concilio Constant. accusatus est,
cum uxore fratris sui et cum monialibus in-
commiserit, quod virgines stuprarit et cum
adulteria perpetrarit. Sixtus IV. fuit
et concessit illud flagitium familiaribus
tribus aestivis mensibus Junio, Julio et
exercendum. Wolff. tom. 1. p. 836. Idem
Agrippa lupanaria utrique Veneri erexit,
sibi positum fuit epitaphium referente Wes-
de indulgentiis:

*Si jaces tandem, deslent tua busta cinaedi
portaque, lenones, alea, vina, Venus.*

ader VI. cum Lucretia filia sua incestum com-
quam et filius pontificis Lucretiae frater in-
concubitu polluit, hinc epicedium:

*jacet in tumulo Lucretia nomine, sed re
Alexandri filia, sponsa, nurus.*

bazarius p. 30. Paulus III. cum nepte ex sorore
Farnesia in incestu a marito ejus Nicol. Quer-
prehensus pugione notatus est. Idem ante
pontificatum Alexandro VI. sororem suam Ju-
Farnesiam stuprandam tradidit, ut cardinalis
piscopus Hostiensis fieret. Sed quid multis?
pontificis scholam fidemque nascentem, ve-
ezcute et ruentem, nil hic comperies nisi
ros, Lupercale, lupos, lupas, lupanar. Ac ut
canit: Petrique domus polluta fluente
nil luru etc. Roma est jam tota lupanar.
quod a perjurio etiam non liberi? Pascha-
Henrico V. imperatori jurejurando sese ob-
jus investiturae sacerdotum cum annulo
tulo Henrico et ejus successoribus integrum
habere atque in testimonium veritatis fideique
vinctum hostiam consecratam in duas
et unam ipse comedit, alteram Henrico dedit
verbis: Sicut pars haec vivifici corporis divisa
divinus sit a regno Christi Domini nostri,

qui pactum hoc violare tentaverit, Sigonius lib. 10.
de regno Italiae. Sed vix Henricus V. ab urbe dis-
cesserat, statim Paschalis II. pontifex contra suum
factum venire et testimonio propriae vocis resistere
coepit jusque investiturae Henrico confirmatum ade-
mit et anathemate praeterea imperatorem percussit,
Sturcius de vita Germ. impp. c. 43. n. 10. 11. et 12.
Eugenius papa persuasit Vladislao, ut foedus cum
Turca initum violaret, sed Vladislaus misere periit,
Anton. Bonifinius lib. 26. rer. Ungar. Wolff. tom. 2.
p. 423. Lipsius lib. 2. monitorum c. 11: *Certissi-
mum habetur, quod Clementi quinto pontifici ma-
ximo evenit, qui cum Templarios coetum religiosum
et diu bonum atque utilem Viennae in concilio
damnasset et in sodales ferro atque igne passim
vel animadvertisset, vel ut alii saevisset, a pluribus
eorum citatus ad tribunal superum paulo plus anno
post obiit, quasi ad vadimonium obeundum a su-
premo praetore accersitus, Gobelinus aetate 6. c. 84.
de Bonifacio IX.: Comitem Fundorum, qui princi-
pium schismatis stabilivit, penitus exterminavit, et
ipse Romanus non solum ut papa, sed tanquam ri-
gidus imperator dominabatur, multos quidem eorum
sibi suspectos de infidelitate per justitarios suos
fecerat occidi capitulum et palatium suum fortius
muniit, nec fuit ante eum quisquam Romanorum
pontificum, qui talem potestatem temporalem Romae
et in patrimonio S. Petri exercuisse legatur. Matth.
Paris. in Henr. III. Romanos pontifices vocat pisca-
tores non hominum, sed nummorum, officiales non
Christi, sed fisci.** 4. Caedibus ac bellis. Cruen-
tissima enim proelia cum multorum millium Christia- XII. 73.
norum internecone gesta sunt a Gregorio VII. Pa-
schali II. Eugenio IV. Gregorio IX. et cumprimis
Julio II. cujus opera plus sanguinis uno die hausit
terra, quam ipse cum combibonibus vini in toto pon-
tificatu, quique clavibus Petri in Tiberim projectis
exercitum adversus hostem educens dixisse fertur:*

*Cum Petri nihil efficiant ad proelia claves,
Auxilio Pauli forsitan ensis erit.*

De Gregorio VII. memorat Benno card. quod sex ordine
pontifices per ministrum suum Gerhardum Brazutum
sustulerit, ut ad sedem papalem adscenderet. De Jo-
hanne XII. scribit Platina in ipsius vita, quod fuerit
omnibus probis et turpitudine contaminatus, quod uni
cardinali nasum, alteri manum absciderit, quod fuerit
monstrum potius quam homo. De Bonifacio VII.
idem in ipsius vita scribit, quod fuerit sacrilegus et
homicida, quod tyrannidem exercuerit et cardina-
lem sibi resistentem oculis privavit. De Paulo III.
scribit Vergerius, quod matrem et sororem interfici
curavit, quo hereditatem totam ad se derivaret at-
que hac ratione ad papatum assurgeret. Alexan-
der VI. plus veneni quam aquae miscuisse dicitur,
unde etiam ipse justo Dei judicio periit epoto per
errorem veneno, quod de ipsius jussu quibusdam
optimatibus propinandum erat. ** Aon. Palearius
test. 19. in act. adv. pont. p. 255. ** Quanti sangui-
nis Christiani rivi instinctu pontificum inde a tem-

pore reformatae religionis in Gallia, Belgio aliisque regnis ac provinciis sunt effusi! 5. *Avaritia et simonia.* Cum Johannes XXII. ad ecclesiam Graecam scriberet, unicam tantum esse ecclesiam, cujus ipse sit caput et Christi vicarius, ac moneret, ut se illi subicerent; Graeci breviter responderunt referente Johanne de Mandevill. lib. 1. c. 7: *Potentiam tuam summam circa subditos tuos firmiter credimus, superbiam tuam summam tolerare non possumus, avaritiam tuam satiare non valemus, diabolus tecum, quia Dominus nobiscum.* Hic Johannes XXII. post mortem in aerario reliquit vices quinquies millena aureorum millia, Franc. Petrarcha, vel ut alii numerant, ducentas quinquaginta tonnas auri. A Gregorio IX. Fridericus imperator absolutionem ab excommunicatione impetrare non poterat, nisi numeratis centies mille auri uncis referente Guicciardino. Clemens VII. referente Onuphrio in append. ad Platin. p. 385. hasta in foro proposita tres cardinalitios galeros venales fecit plurimum offerentibus pro auro bono et praesentario. In Clemente V. curia simonia maxime viguit, scribit Anton. part. 3. tit. 20. c. 3. p. 3. Alexander VI. opulentissimum quemque in aula sacerdotem et in his aliquot cardinales ceteris ditiores veneno tollendos constituit, ut eorum opibus in fiscum redactis potitus profusissime largiretur, ut testatur Onuphrius, quod et de Leone X. testatur Actius Sannazarius. Et quid multis?

— — *Venalia nobis* (canit Baptista Mantuanus)

Templa, sacerdotes, altaria, sacra, coronae,

Ignis, thura, preces, coelum venale Deusque.

- XII. 74. 6. *Fastu.* De Paulo II. refert Platina in ipsius vita, quod publice progrediens mitram gesserit, in qua multae opes erant coëmtis omnis generis pretiosis lapidibus, quod inspicere ab hominibus et admiratione haberi voluerit. ** *Franciscum Dandalum Venetiarum ducem Cretae Cyprique regem catenis vinctum infra mensam, ut instar canis ossa liguriret, papa abiecit,* Sabellicus ennead. 9. lib. 7. ** Clemens V. in pompa coronationis ex tiara amisit carbunculum sex millium pretio aestimatum, unde Agrippa de vanit. c. 61. scribit: *Pontificis Romani pompam et fastum nullum unquam tyrannorum aequavisse.* ** 7. *Mendaciis et fraudibus.* De Alexandro VI. sic scribit Machiavellus papista in libro de principe c. 18: *Nihil aliud quam ad mortalium impostorem egit, ad nihil aliud quam ad malitiam et fraudem (quo hominum genus falleret) mentem suam exercuit. In asseverando autem qui magis fuerit efficax, aut qui speciosius juraverit juramentum et vicissim qui minus praestiterit, nemo unquam fuit.* Costerus in enchir. c. 3. p. 151: *Fieri potest, ut Petri successor idola colat, quod Marcellinum fecisse semel legimus, apud se forte de fide non recte sentiat, adeoque diabolicis artibus operam navet.* **

Sanctitas
cardinalium.

264. De cardinalium superbia, luxuria, avaritia et sceleribus aliis non minores exstant querelae apud historicos. Nicolaus de Clemangis, qui ante 200 annos floruit, in lib. de ruina et reparat. eccles. scri-

bit, *artificem si velit simulacrum superbiae effigere, nulla congruentius ratione id facere posse quam cardinalis effigiem intuentium oculis objectam.* ** Fridericus imperator in literis responsoriis ad annum pontificem: *Cardinales non videmus praecatores, sed praedatores, non pacis corroboratores, sed pecuniae raptore, non orbis reparatores, insatiabiles corrasores.* Carol. Molin. in oratione dignit. et usu legum imperialium habita Tub. anno 1554. quae annexa est refutationi a Flavio vectivae Bruni oppositae p. 180: *Vidimus etiam in regnis captivitate papisticae servientibus cardinales non solum ex infima plebe, sed etiam lissimis mendicis eo evectos sese statim cognatos et consanguineos palam nuncupare cari.* Marsilius Patavinus part. 2. de defensione pacis. *In coetum cardinalium assumuntur lascivi et divinarum literarum indocti quam plures.* Quando papa quosdam creat cardinales, his illos affatur: *Estote fratres mei et principes.* referente Augustino de Ancona lib. de potest. et Anton. part. 3. tit. 21. c. 1. quid ergo quod ipsis regibus ac principibus praeferratur, quamvis interdum ex ima hominum fece genus suum id quod jure fieri Thyraeus de Antiq. c. 20. th. 18. probare nititur ex Psalmo 45, *Praepones eos principes in tota terra.* Haec etiam in histor. ord. Jesuitici c. 10. memorat, *vidisse cardinales aliosque clericos publicis ad vicina lupanaria rapere et meretrices in vicis plateis ad rhedas currusque suos trahere, hortos abducere, quod etiam non diffitentur ecclesiae Romanae reformatores in consilio Paulo III. dato.* Erasmus de rat. concion. refert, quod Robertus a Licio Minorita cardinalis ac pontifici fastum ac luxum salse hoc modo bravit. Erat apud illos dicturus, quos cum strepitu plusquam regio ingredi, denique et eum gestari hexaphoro et ab omnibus adorantibus tandem consedissemus jamque exspectaretur a ministris, is nihil aliud prolocutus, *psui sanctum dextrum, psui sanctum Paulum,* subinde cum extensis voce exspuens, nunc in dextrum, nunc in sinistrum, nec aliud addens e medio proripuit se relictis omnes attonitos, aliis suspicantibus, eum vero furorē, aliis dubitantibus, num in haeresis incidisset, aut Judaismum, paganismumve probaret, eas blasphemias erupisset. Cumque ageretur mine conjiciendo in vincula, cardinalis quidam propius noverat ejus ingenium atque etiam eum persuasit, ut prius ad pontificem evocaretur, quae cardinalibus testibus audiretur. Rogatus modo in tam horrendas blasphemias erupisset, spondit, sibi longe aliud argumentum fuisse paratum et paucis summam orationis exposuit. *Ubi spectarem, inquit, vos tanto strepitu et clamore in deliciis vivere, simulque reputarem, humilem, laboriosam et inamoenam vitam gerere apostoli, quorum vices geritis, colligebam, a fuisse demones, qui tam spinoso itinere co-*

in coelum, aut vos recta ad inferos proficisci. Quid de vobis, qui tenetis claves regni coelorum, malae suspicionis in animum inducere potui, spererat, ut illorum stultitiam detestarer, qui cum fastu ad illum modum splendide suaviterque vivere, maluerunt per omnem vitam jejuniis ac laboribus discruciari. In libro cui titulus Onus ecclesiae edito anno 1517. dicitur, quod cardinales omnem abundantiam, qua reliquus clerus sustentari deberet, erant atque ita census ecclesiasticus ad cardines dissipetur. ** Cives Veneti in resp. ad paraen. p. 45: *Ecquid ab aliquot jam seculis aliud quam purpurati isti satrapae, quam ut feralibus horum facibus inflamment ac collidant orbem orbem? si qui mitiore sunt ingenio inito hoc hoc solum sibi negotii datum credunt, ut ethnici epulonum luxum ab orco revocent.* p. 46: *sed ethnici quoque exhorrescant, inter purpurae candidatos exstitere, qui praeposteras libidines non modo in deliciis haberent, sed lautitiam carminibus ornarent, quod in hac ipsa a Joh. Caso archiepiscopo Beneventano papae factitatum. Caraffa Pauli IV. ex fratre nepos legatus cum solita pompa Lutetiam Parisiorum accederet et signum crucis, ut fit, ederet, occursum passim populo et in genua ad illius conspectum cecidit, loco verborum, quae proferri mos est, secreta murmuratione ingeminavit: Quandoque populus iste vult decipi, decipiatur, Thua- n. l. 295. Platina in vita Stephani III. pontificis p. 119: *Nunc adeo refricit pietas et religio, ut nudis pedibus, sed caligati et cothurnati applicare dignantur. Non flent inter eundem, dum sacrificatur, ut illi sancti patres, sed ridet quidem impudenter. De his etiam loquor, qui purpura insigniores facit. Non hymnos canunt, sed iocosa videtur, sed jocos et fabulas ad conciliandum inter se narrant. Quid plura? quis dicacior est et petulantior, eo majorem in corruptis moribus laudem meretur. Severos et viros reformidat hic noster clerus. Quid quia in tanta licentia malunt vivere quam bene aut cogenti obtemperare, et ob eam rem Christiana religio quotidie in pejus labitur.* ** Langius monachus in chronico Ziticensi p. 1405: *Cardinalis Iserniensis reliquit post mortem triginta millia ducatorum. Cardinalis Mopolitani decedens ultra centum millia ducatorum auri reliquit. Sed o quot ecclesias et monasteria et alia loca ecclesiastica, antequam tot millia acquirerent, aestimantur gravasse et depauperasse?* Rationes Textor in officina refert de Petro Presbytero Mantuali, qui sedente in pontificatu Sixto IV. vixit, in duobus annis trecenta aureorum millia luxu habendi et vanitatibus sexaginta millia aeris alienigenarum 300 pondo dimiserit. Franciscus de Arceba in epist. de cardinalibus scribit, quod cardines tamque praecipites in Venerem senes atque in libidines exardescant et sic in omne dedecus, quasi omnis eorum gloria non in*

cruce Christi sit, sed in commensationibus et ebrietatibus, et quae has sequuntur in cubilibus et immunditiis; ejus rei horrenda aliquot exempla subjecit Petrus Paulus Vergerius in histor. de idolo Lauretano: *Fuit patrum nostrorum memoria cardinalis quidam Venetus e Pisana familia, qui inter reliquas suas interiores et reconditas literas duos libellos habuit sepositos variis obscenis picturis et detestandis nefariarum libidinum simulacris refertos. Eccestant in eorum altero complures viri cum muliere concubitus formae omnis turpitudinis et foeditatis plenae atque a natura prorsus alienae; in altero execrabilis illius Veneris, quam (quia Sodomitis familiarem fuisse constat) sodomiticam appellant, dissimiles summaque varietate distincti modi expressi videbantur. Post obitum cardinalis excussa libraria supellectile, quam domi suae instructam habuerat, alter e duobus illis libellis venericis reperi- tus, tempore papae Julii II. Romae typis in lucem divulgatus, denique pontificatum gerente Adriano VI. publice divenditus distractusque fuit. De Angelo Politiano cardinali testatur Ludovic. Vives lib. 2. de verit. fid. Christ. quod Pindari odas psalmis Davidicis praetulerit. ** Victorinus Strigelius in explicatione Psalmorum p. 30. refert, quod cum cardinalis Bembo ad Jacobum Sadoletum venisset et eum in enarratione epistolae ad Romanos aliquid operae collocare intellexisset, dixerit ei: *Omitte has nugas, non decent gravem virum tales ineptiae.* ** De eodem P. Bembo refert Fabricius, eum dixisse: XII. 76. *Semel legi biblia, quodsi iterum mihi essent legenda, perderem omnem latinilitatem.**

265. Episcoporum, sacerdotum et clericorum Pontificiorum qualis sit sanctitas domestici et autotia testes loquuntur. Bernhardus serm. 33. in Cant. col. 909: *Ministri Christi sunt et Antichrista serviunt, honorati incedunt de bonis Domini, cui Domino honorem non deferunt. Inde is, quotidie vides, meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus, inde aurum in frenis, in sellis, calcaribus et plus calcaria quam altaria fulgent, inde splendidae mensae et cibus et scyphis, inde commensationes et ebrietates, inde cytharae et lyra et tibia, inde redundantia torcularia et promptuaria plena, eructantia ex hoc in aliud, inde dolia pigmentaria, inde referta marsupia, pro hujusmodi volunt esse et sunt ecclesiarum praepositi, decani, archidiaconi, episcopi, archiepiscopi etc. ** Idem serm. 77. in Cant. col. 1098: *Quem dabis mihi de numero praepositorum, qui non plus invigilet subditorum evacuandis marsupiiis quam vitis extirpandis? ubi qui orando flectat iram? ubi qui praedicet annum placabilem Domino? Sermon. ad clerum in conc. Rhemensis col. 2244: *Ubi pro dolor reperiemus episcopos, qui post adeptam dignitatem in humilitate se contineant? nempe superbia eis occasio est, ut ad tantam dignitatem adspirent, ut in ovile Christi impudenter irrumpant etc.* ** Vide ejusdem querelas serm. 6. in Ps. 91. col. 291. lib. 3. de consid. ad Eugen. col. 1027. lib. 4. de consid. col. 1035. etc.**

Episcoporum et clericorum pontificiorum sanctitas.

Platina in Gregorio IV.: *In omnem luxum et libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo. Coccinatos et trabeatos nunc inspiceres, non homines, quod leve fortasse videretur, sed equos et iumenta; praecedente, dum incedunt, magno adolescentum et altero presbyterorum agmine subsequente; non in asinis, ut Christus nostri dogmatis auctor et bene vivendi unicum in terris exemplar, sed in equis praefercitibus et phaleratis, ac si ex hoste devicto triumphum ducerent. De argenteis vasis et egregia eorum supellectile deque cibariis non attinet dicere, cum et Siciliae dapes et Attalica ornamenta et vasa Corinthia, si haec inspicias, nullius pretii dici possint. Quod vero ex hac intemperantia nascatur, praetermittam, ne os, ut ipsi ajunt, in coelum ponam. In libro cui titulus *Onus ecclesiae: Episcopi debitam solent omittere hospitalitatem pauperes Christi negligendo, semet ipsos impinguando, canes aliaque animalia alendo et sic una bestia nutrit aliam etc. passim quoque episcopi paene omnes morbo cupiditatis, quae mater est omnium haeresium, laborant, aliena rapientes, ecclesiastica bona dilapidantes, quae divinis usibus et pauperibus Christi dispensare deberent, aliorum expendunt etc. Fit nunc temporis, ut episcoporum status et dignitas perpendatur in terrenis opibus, in sordidis ac plebeis curis, in bellorum procellis, in imperiis mundalibus etc. In ecclesiis tam cathedralibus quam conventualibus innumera committi solent scandala, ubi hodie plerumque feces mundi ecclesiasticis gubernaculis praeficiuntur, utpote quibus mundus uti vel frui nequit etc. Ambitio et simonia in clero jam ubique regnat, ut hodie verificetur illud prophetae: A minore usque ad majorem omnes, scilicet clerici, avaritiae student et a propheta usque ad sacerdotem omnes faciunt dolum. Ecber. ad episc. Coloniensem in catal. testium veritatis episcopari sic describit, quod sit carni indulgere, pompaticè incedere, quaestui intendere et deliciose otiari. **Innocentius papa serm. 2. in die cinerum de clericis papisticis: Noctu filium Veneris agitant in cubili, mane filium Virginis sacrificant in altari, nocte Venerem amplexantur, mane Virginem venerantur. Ulricus episcopus Augustanus in epist. ad Nicol. I. circa annum 860. cujus epistolae etiam Aeneas Sylvius meminit, pontificem, episcopos et archidiaconos ita praecipites esse dicit in libidinem, ut neque adulteria, neque incestus, neque masculorum turpissimos amplexus sciant abhorrere, tamen casta clericorum conjugia dicunt sibi foetere et ab eis jubent et cogunt clericos abstinere. Patrum uxores subagitant, masculorum ac pecudum amplexus non abhorrent, alienis uxoribus non dubitant abuti. Vide Chemnic. part. 3. exam. f. 63. In Lavacro conscient. omn. sacerdot. impress. Lyptzig per Baccalaureum Wolfgangum Monacensem anno salutis 1497. die 3. mensis Octobr. exstat epistola Luciferi ad clericos Romanos cap. 4. de vitio luxuriae fol. 12. b. quae sic habet: *Beelzebub princeps daemoniorum et dux tenebrarum cum satellitibus suis omnesque tartareae***

*potestates archiepiscopis, abbatibus, praepositis, canis, presbyteris ceterisque ecclesiarum rectoribus suis carissimis amicis, nunc et in aeternum laetantes salutes et inviolatae societatis foedera, quae dissolvi non possunt in aeternum! Magna fiducia est in amicitia vestra, amici carissimi, et tumque de vobis congratulamur, quia sentitis optime nobiscum et quae nostra sunt, diligenter quaecumque ubique tuendo atque fovendo, quidquid ad nostrum pertineret cognoscitur. Sciatis igitur, eos in universitati nostrae multum esse acceptos, et in gratiarum actione studia vestra prosequimur, quod infinitae multitudines animarum per vestrum ministerium et exempla a via veritatis abduci quotidie nobis captivae adducuntur, unde et nostri potentia magnifice roboratur. Persere igitur tanquam fideles et intimi nostri in amicitia nostra et in opere, quod coepistis, quod praeparati sumus pro omnibus his vobis rependere tributionem condignam et mercedem congruam inferioribus inferni. Valete et salus nostra sit vobiscum in aeternum. Joh. Aventinus lib. 1. ad Roiores: Decuriones mystarum et parochi iniqui passim in aestu, adulteriis, stupris contaminantur, nia, amant, potant, virgines plures uno anno et implent sub superficie pietatis, potantur, fraudes compilant, litigant, templa, sacerdotia diripiunt quasi caballos venalities commutant, cererem mundinantur, religiones cauponantur, scortantur, sciunt, venantur, belligerantur, humanum sanguinem et impune sitiunt, effundunt, latrocinia committunt. cent.** Platina in vita Marcelli I. p. 39: Vitia nunc eo crevere, ut vix apud Deum misericordiae locum nobis relinquunt. Quanta sit avaritia sacerdotum et eorum maxime, qui rerum potiuntur, quanta libidine undique conquisita, quanta ambitio et pompa, quanta superbia et desidia, quanta ignoratio tum sui quam doctrinae Christianae, quam parva religio simulata potius quam vera, quam corrupti sunt vel in profanis etiam hominibus, quos secum vocant, detestandi, non attinet dicere, cum ipsi aperte et palam peccent, ac si inde laudem quaerant. Hugo cardinalis in quadam glossa ad Mattheum: *Diabolum duas habere filias, avaritiam et luxuriam, illam Judaeis, hanc ethnicis olim elocasse. Vnde vero clericos et sacerdotes utramque suis viribus possidere et tanquam proprias habere. Idem de clericis conqueritur, quod legem nesciant, vanitatem sectantur, otio, commensationibus et ebrietatibus studium terrena capiant, assidui in plateis, rari in ecclesiis tardi ad investigandam culpam peccatorum, et ad insequendum vestigia leporum, velociores ad gregandum canes quam ad convocandum pauperes citius porrigant panem canibus quam pauperibus citius extendant manum ad tacillum quam ad eum librum, quod sint, quorum thalamus ornatus altaria, scyphus pulchrior calice, equus carior missale, mappa pulchrior casula, camisia delictior quam alba, in ipso templo Dei lascivire et luxuriam contenti, ut amasiis placeant. Johan. Gerson in**

erat quem inscripsit *Declaratio defectuum virorum* clericorum ex justissimo dolore conqueritur, nulli episcopos bonos et opere ac doctrina probo digni, sed homines carnales ac spiritualium parum, in clericis dominari crapulam et ebrietatem, esse eos aleatores ac venatores, officia ecclesiastica pecunia obtineri, praelatos adeo esse superbi, ut homines se esse nesciant. Equos, canes et ac copiosam familiam patrimonium ecclesiae vendere potius quam pauperes Christi, gladium sive, hoc est excommunicationem, leviter et crudeliter in pauperes vibrari, episcopos plus esse offensus fieri, quam Christi etc. **Franciscus Bellefleur Gallus: Nullius dabo quidquam auribus, veritatem ingenue fatebor, tot haeresium et schismatum causam esse neminem praeter nostros rases, episcopos, clericos et sacerdotes sua turpissima et sceleratissima vita. Non ergo accusent alium quemvis, nisi semet ipsos seque solos castigandos et emendandos esse noverint.** Auctor libri *Stella* dicti exclamat: O Domine pastores tui sunt in tonsores, defensores in dissipatores; debuerunt esse sobrii, quotidie sunt ebrii; qui casti, pilati; qui casti, incesti; qui pastores, impii etc. Nicolaus de Clemangis archidiaconus Parisiensis et doctor Parisiensis integrum scripsit de corrupto ecclesiae statu, in quo inter cetera loquitur p. 22: Si quis hodie desidiosus est, sine labore abhorrens, si quis in otio luxuriari et sacerdotium convolat, quo accepto statim a sacerdotibus voluptatum sectatoribus adhaerere magis secundum Epicurum, quam secundum Christum viventes et cauponulas seduli frequentando, commessando, pransilando, contumaciter cum tessera et pila ludendo tempora tota consumunt. Crapulati vero et inebriati pugnant, clamant, tumultuantur, nomen Dei et sanctorum supplicatissimis labiis execrantur sicque tandem a meretricum suarum complexibus ad divellere veniunt. Pet. Ferrariensis in form. sent. §. sed ad quemcunque: Clericorum animus vitiosus est enitens prae ceteris in pecuniis cumulo contra honestatem communem et fidem Deo adversam, non attendentes nec studentes bonis moribus nec Scripturis tam divinis, quam moralibus. Bipont. in orat. coram concilio Trid. patribus inter alia sic loquitur: Duas illae sanguinolentae, quae semper clamant: Adfer, adfer, altera nutrit omnium malorum, cupiditas, et ambitio, utraque subtile malum, utraque virus, pestis et monstrum orbis, dum ab hominibus tanquam vivas et animatas leges sequi oportet, virtus ac doctrina, vitium et ignorantia eodem nummis extolluntur honoribus, effecerunt ut aedificatio in destructionem, exemplum in scandalum, mos in corruptelam, custodia legum in laxationem, severitas in relaxationem, misericordia in lenitatem, pietas in fucum et hypocrisin, praesentium in contentionem et ricam, festum in turpissimum mercatum atque, ut uno verbo dicam, vitae

odor in mortis odorem infelicissime commigraverit etc. Hinc illis (episcopis) aliud agentibus et in utramque aurem dormientibus, quos greges pascebant, non pascebantur greges ab eis, nam parvuli petierunt panem et non erat, qui illis frangeret. **Quibus turpitudinum monstris, qua sordium coliturie, qua peste non sunt foedati, non corrupti in ecclesia Dei populus et sacerdos? In vestro iudicio causam repono, patres, et a sanctuario Dei incipite, si ullus jam pudor, si ulla pudicitia, si ulla superat bene vivendi vel spes vel ratio, si non libido effrenata et indomita, si non audacia singularis, si non scelus incredibile; heu quomodo obscuratum est aurum! quomodo mutatus color optimus! Idem ibid.** Legatus Alberti Bavariae ducis in eodem concilio sic loquitur (**oratio Patavii in Italia est impressa**): Cum clerus sal terrae esse debuerit, jam vero infatuatus sit, nec ad eam rem, ad quam maxime oportebat, utilis, magnam in clero culpam hujus mali (corruptionis ecclesiae) versari, omnes sapientes oportet confiteri. In visitatione nuper habita, quanta omnis generis flagitia in moribus cleri comperta sint, quanta socordia et supina negligentia in quibusdam proceribus seu ecclesiarum praelatis, aurium pudore, ne manifestentur, prohibemur. Ipsa morum turpitudine efflagitat, ne maneant diutius impunita. Atque haec si quis vellet sigillatim, prout per sese res ipsa habet atque explorare constat, enarrare, castis piisque reverendissimorum patrum auribus omnino fieret molestum, aliis vero qui minus firmati sunt, ingens periculosumque offendiculum praebetur etc. Et postea: Clerus noster gulae libidinibusque indulget, ac quasi velit in contemptum Dei hominumque omni genere vitiorum se coopertum potius palam cognosci, quam minima aliqua in re emendatum animadverti. Ut cetera cleri vitia, quae cum populo communia habet, taceantur, at certe libido illa in clero nimis libera atque notoria, propter quam is nunc potissime infamis est, a plebe irritatoque populo alienissima esse judicatur. Concludit tandem, submovendos esse inutiles ac flagitiosos sacerdotes, qui suis moribus turpissimis ecclesiam vehementer deformant et sua inscitia labefactant non mediocriter. Cum oratore isto censent Agrippa de vanit. scient. cap. 64: Sacerdotes multi sacras virgines stuprant, vitiant viduas, et quod ego scio et vidi, Platonica lege cum popularibus suis feminas communes prostituunt et quorum animas debent lucrari, eorum corpora sacrificant diabolo. **Protestantes apud Sleidan. lib. 11. pag. 303: Quemadmodum malis artibus et inhonestis rationibus perveniunt, quam turpem vitam agant, quam illaudatis exemplis praeluceant, quam nihil sui muneris faciant, quomodo suae fidei commissos homines negligant et in omni vitae nequitia bacchantur, id vulgo sic notum est atque testatum, ut explicatione prolixiori non sit opus. Anton. de Rosellis in monarch. part. 3. cap. 25: Notorium esse quiritatur, quod in nonnullis partibus clerici incedunt in ha-

ditu seculari, magis conveniente satrapis et militibus quam personis regularibus, et intendunt venationibus et aucupationibus magis quam officiis divinis, unde si non reformantur, discoloratur status universalis ecclesiae. Alexander, qui sub Wilhelmo imperatore Romano 28. sedi apostolicae praefuit, apud Aventinum Bavaros episcopos et clericos sic alloquitur: *Vos corruptela et communis perniciēs religionis Christianae estis; populus vestri non dissimilis vitia vestra aemulatur. Licentia deteriores facti estis, copia rerum vos corrumpit, per vos nomen Dei male audit, devoratis pauperes, exeditis et occiditis.*** Duarenus lib. 1. de sacr. eccl. minist. c. 4. intrepide pronuntiat, plerosque episcopos nostro tempore a religione et sacris quam quosvis satrapas et principes profanos longe alieniores, nec aliud eis curas esse, quam ut ditiones et possessiones suas, quo jure quave injuria, tueantur. Albericus a Rosate in lexico in voce Decimae: *Praelati et clerici violenter et crudeliter extorquent decimas a pauperibus rusticis et cultoribus debitas et indebitas, si possunt, non ut eas distribuunt pauperibus, sed ut concubinis et fornicariis suis et filiis adulterinis, quod vere Dominus non relinquet inultum, alias mentirentur Scripturae divinae. Orator reipublicae Venetae ad Paulum V. de sacerdotibus Venetae ditionis tale fert elogium: Utinam, beatissime pater, nostra haec aetas tales sacerdotes haberet, de quibus merito dici posset, Nolite tangere Christos meos! nullibi eorum dignitas major quam apud nos foret. Sed res longe secus se habet, quam pauci enim sunt, qui ordinis, muneris et sacrorum memores, uti deceret, aetatem agunt, quam contra multi, qui non a stupris, non ab adulteriis, non a caedibus, non a veneficiis, non a parricidiis absterneant, aut si quid gravius potest excogitari. Nicol. Crassus in antiparaenesi ad card. Baronium Patavii anno 1616. edit. p. 70: His temporibus cupiditas atque aviditas clericorum eo magis excrevit, quo facultatibus et potentiis sunt magis aucti.*** Erasmus in annot. 1. Petri 5: *Nunc episcoporum vulgus nihil aliud audit ab assentatoribus doctis nisi dominia, ditiones, gladios, claves, potestates, atque hinc fastus quorundam plusquam regius, saevitia plusquam tyrannica. Fornerus contra jubil. conc. Norimb. p. 64: Esto non eo inficias, non abnuo, ut olim ita et nunc, non tamen in tanta copia vitia ac scandala vigere in clero nostro Pontificio. Salmeronius tom. 9. tract. 9. p. 57: Modo in pluribus sacerdotibus et religiosis, qui de patrimonio Crucifixi vivunt, illud propheticum impletur: Saturavi eos, et moechati sunt et in domo meretricis luxuriabantur, Jer. 5. De fratre Cornelio monacho refert Meteranus part. 2. hist. Belg. lib. 8. p. 385. quod anno Christi 1578. Brugis formosissimis virginibus et mulieribus pro concione persuaserit, ut se toto corpore nudatas ab isto hirco ferula lenissime percuti paterentur, quod et multae fecerunt, quibus ipse persuasit, quod in hac spontanea nudatione corporis tanquam humilitatis signo bona poenitentiae pare consisteret. Simile exemplum ex Paulo Gril-*

lando recitat Joh. Wierns lib. 3. de praestig. demon. cap. 7. p. 288.** Possent hac de re non plures adduci querelae ex veteribus et recentibus, puta Hildegardis prophetissae, quae exatium religionis clerum accusavit, Roberti Lincolnien. qui seculi sui pastores vocavit *desolatores terrae, gregis dominici dispersores, vineae dilaceratores depastores*; Marsilii Patavini, Johannis de Rupescissa, Petri de Aliaco, Cassandri, Savonarolae et aliorum, sed quid opus, hanc camarinam ulterius movere?

266. Monachos ac moniales ab ordinum suis regulis, maxime vero a pietatis regula a Christo praescripta longissime recessisse ipsimet Pontifices conqueruntur. Johan. Gerson in tract. de claustr. defect. eccles. scribit, *claustra monialium esse stilula meretricum*. In libro cui titulus *Onus monasterii* sic legitur: *Sunt nonnulla monialium monasteria adeo propatula, ut ipsa loca Veneris probulo sint similiora, quam Dei sacrario, hinc concubinae, stuprum, incestus mulierum sacrarum, quoque verenda scandala et offendentia oriuntur quam plurima.*** Cassander in consult. ad p. 236: *Qua longe monachatus hodie a prima origine degeneraverit et quantis abusibus contaminatus et deformatus sit, satis per se est manifestum paulatim religio vera et solida in superfluum et inanem speciem religionis convertitur, accrescentibus opibus decrevit pietas et in quae cum larvae caeremoniarum successerunt, in quae verae pietatis operibus paene neglectis summae religionis constituta est, quarum caeremoniarum observatio usque adeo veram apud plures monachos religionem imminuit et obscuravit, cum non sit, si cujusmodi nunc fere est vitiosa, multorum odio et reprehensioni exponenda. Petrus de Aliaco in lib. de reform. ecclesiae: Multis suis immunditiis ecclesiam commacularunt. Et in revel. fratres istos gentem pomposam, rane perbam vocat. Erasmus in enchir. mil. Christi. Videmus passim monasteria ad mores plusquam profanos degenerasse. Olim recessus erat monachorum, nunc illi vocantur monachi, qui in meditullio mundanorum negotiorum versantur, tyrannidem quandam in rebus humanis exercunt. Et tamen ii ob cultum, ob titulum sanctimoniae sibi, ut ceteri se non habeant pro Christianis. Idem in theol. p. 189: Non aliter sunt extra mundum, renes extra corpus animantis. p. 139: Ipsa visceribus immixti monachos se vocant et luxum affectantes mendicantem praetextant. monachorum luxu existat proverbium Friderici ratoris:*

Vise monasterium, si vis cognoscere luxum. Hermannus in chronico quod inscribitur Florisporum de coenobio Erestheim sic scribit: *Florior, tanta moderno tempore in eodem coenobio est mutatio non dextrae Excelsi, sed potius sinistrae diaboli maledicti, in tantum quod potius dicitur sit prostibulum lasciviae carnalis quam mona-*

regularis. Idem: *Falluntur nostrae*
militares et ordinis equestris viri existiman-
cenobia esse filiorum suorum xenodochia etc.
de collegiis pro femineo sexu institutis.
ecce ille Deo dicatus, qui de Christo pa-
scitur, se ipsum non aliquando
pro et adulterio proliisque partu suspectum
atque infamem. Utinam non herbis, non
incisione venarum, non luridis potioni-
bus lotionibus pedum, exquisitis, vel abortum
præfocaret etc. **Petrus
in forma libelli, quo agitur ex substit.
corpore: Imperatores concesserunt privi-
legia bona ingredientium monasteria applica-
ta monasteriis, propter quod privilegium
locata sunt et fundata monasteria infinita per
orbem, olim causa devotionis, licet hodie
propter acaritiae, in tantum quod destru-
erunt mundum et annihilaverunt statum impe-
riorum laicorum. Erasmus in chiliad. p. 540:
utque utinam non tam passim obvii sint, quos
et barbae sylvæ, pallore, cucullo, inflexis
cingulo, supercilio vultusque truculentia
animare. Serapiones ac Paulos esse dicat;
alios, meros invenies balatrones, heluones,
porcones, imo prædones ac tyrannos, sed
et laud scio, an hoc pestilentiore, quo te-
re. Paling. in Leon. lib. 10:

præcipue non intret limina quisquam
monachus, vel quaris lege sacerdos;
putis enim nulla hac immanior, hi sunt
mons, fons stultitiæ, sentina malorum,
in pelle lupi mercede colentes,
Deum, falsa sub imagine recti,
solidos ac religionis in umbra
vetitos et mille piacula condunt.
moechi ac puerorum corruptores,
atque gulæ famuli.

Sylvius, postea Pius II. dictus:

audet Stygius Pluto tentare, quod audet
monachus plenuque fraudis anus.

ad Antonium p. 49:

Antoni, porcos parisse subulcus
adhuc monachos lumine cassus alis.
per ingenii est ventrisque abdomen utriusque,
pari gaudent ingluvieque pari.
hoc mutum pecus est brutumque anillo.
minus insipidum, nec minus illepidum.
conveniunt, sed non levis error in uno est,
et monachis glans cibus esse tuis.

podor, hos tolerare potest ecclesia porcos,
ventri, veneri somnoque vacantes.

de Clem. de corrupt. eccl. statu: *Si quis*
indignus est, si quis a labore abhorrens, si
otio luxuriari volens, ad sacerdotium con-
venit. Vide supra Bernhardum in epist. ad Gui-

lielm. abbat.: Percula ferculis apponuntur et pro
solis carnibus, a quibus abstinetur, grandia piscium
corpora duplicantur. Giraldus Cambrensis in specul.
lib. 2. cap. 3. refert, monachos Vintonienses gravi-
ter fuisse conquestos, quod ex tredecim ferculis,
quæ singulis prandiis et coenis apponebantur, tria
illis demta essent, et addit, monachos vix sedecim
ferculis fuisse contentos. Martinus Peresius de tra-
ditionibus part. 3. p. 244: Monachi jejunare se pu-
tant, quando cibos in tanta quantitate sumunt, ut
vel Miloni olim pro tribus diebus possint sufficere.**
Joh. Keisersbergius Argent. concionator propter cor-
ruptissimum monasticæ statum animo in monachos
erat infenso, ideo eos, qui nigrae camisiae ordinem
assumerant, appellabat diabolos, qui vero album
induerant cucullum, hos diaboli matrem esse dice-
bat, qui medii coloris erant et cinericia toga ince-
debant, istos progeniem illorum superiorum ac so-
bolem esse dicebat.

267. De Jesuitarum sanctitate videatur catechis-
 mus Jesuiticus, ejus auctor Catholicum se vocat. Ex coecæ, quam generali suo vovent, obedientiæ fonte profluunt innumera illa peccata, quod scilicet credunt, se recte facere cum coram magistratu promovendæ suæ religionis causa mentiuntur mendaciumque juramento confirmant, hinc tot fraudes et imposturae, tot perjuria et mendacia, tot insidiae ac caedes regum ac principum, tot *ἀλλοτριονισμοί*, quæ omnia pallio coecæ obedientiæ se tegere posse fortiter persuasam habent, ut objicit illis auctor dicti lib. 2. c. 17. a quo, uti etiam ab aliis rei peraguntur, 1. Jactantiæ, quod se præ reliquis *Jesu socios* appellent. Ludolph. Carthusiens. de vita Christi c. 10. ex Augustino: *Nomen Jesus est nomen proprium, nomen XII. 81.*
Christus est nomen commune et sacramenti. Item: no-
men Christus est nomen gratiæ, sed nomen Jesus est
nomen gloriæ. Sicut enim hic per gratiam baptismalem
a Christo dicimur Christiani, sic in coelesti gloria ab
ipso Jesu diceremur Jesuitæ, id est salvati. Quando
igitur hoc nomen Christo proprium Jesuitæ sibi
solis vendicant, quid aliud quam cordis sui fastum
et jactantiam exprimunt? Inde Eustach. Bellaius
episcopus Parisiensis in sua de Jesuitis censura nomen
Jesuitarum ut arrogantiae plenum improbat, quippe
cum ita solis sibi tribuant, quod ecclesiæ catholi-
cæ competit, quæ proprie fidelium congregatio dici
potest, cujus caput est Christus, illi vero cum hoc
nomen solis sibi sumunt, et hoc dicere videntur,
solos se ecclesiam constituere. Jacobus Sylvanus in
sua Philippica Jesuitas vocat fidei Romanae prin-
cipes. In præfat. sicæ tragicæ Francisci Costeri
jactitant, se Catholicis esse instar scuti, sed auctor
catechismi Jesuitici contrarium nititur probare, quod
scilicet malis suis artibus regno papali plus obfuerint
quam profuerint, cujus controversiæ decisionem ipsis
Pontificiis relinquimus. Benedictus Arias Montanus
in Bibliis Antuerpiensibus de hac Jesuitarum jactan-
tia itidem conqueritur: Qui (inquit) cum sibi soli
sapere, soli bene vivere Jesumque propius insequi
et comitari videntur, atque id palam professi jacti-

Jesui-
tarum
sancti-
tas.

tant, me, qui minimum atque adeo inutilem Jesu Christi discipulum ago, odio habuerunt gratis. Atque hi quod neminem, qui alias bene audiatur, improbare audent, aliorum, quos ad eam rem occulte inducere possint, ingeniis et nominibus abutuntur. 2. Hypocriseos, de qua Jacobus Augustus Thuanus sic canit:

*Hesperiae fuscis gens emissaria ab oris,
Fucum affectata quae pietate tegis etc.*

Hieron. Vendram. theol. Venetus in disquisitionibus inter Paulum V. et rempublicam Venetam cap. 1. p. 13: *Nihil dico de his (Jesuitis), qui personatas facies habent ac vestibis ovium amicti lupinos mores* XII. 82. *ac naturam occultant.* 3. *Fraudum et perjuriorum.* Campianus in epistola ad generalem societatis ex Anglia scripta et Treveris anno 1583. typis evulgata pag. 24: *Habitu dementissimo sum, quem saepe commuto itemque nomina.* ibid. p. 86: *Catholicorum in Anglia conditio gravissima, animis nihil liberum, nihil integrum relinquitur, non vox, non religio, loquendum tibi cum aliis, affirmandum juramento, quod ceteri affirmant, etiamsi animo longe aliter opineris, etiamsi conscientia contrarium plane senseris.* Alexander Hajus de sui ordinis sociis dixit: *Jesuita est omnis homo.* Henricus Garnetus Jesuitarum provincialis in Anglia vocavit se, ut ex impresso Anglico processu apparet, modo Walleus, modo Darcus, modo Robert Farner, modo Philippes, unde advocatus regius in processu dixit, *Garnetum Jesuitam esse virum multorum nominum, sed non boni nominis.* Creswellus in resp. ad edictum Elisabethae reginae Angliae ad praef. num. 2. pag. 6: *Sacerdotes catholici ex seminario Hispanico Vallisoletti emissi apostolico quidem more, sed habitu, prout opus erat, vario ac dissimulato Angliam fuerant subingressi et inscia regina exploratorum manus praeterlapsi ad opus jam per regni intima erant divisi.* Vide plura superius §. 260. in peccatis contra secundum praeceptum num. 3. et in Lysandro Jesuitico Eliae Ebingeri. Memorabile exemplum istarum fraudum Jesuiticarum in Moscovia superioribus annis notari potuit, quod cives Veneti in resp. ad paraenesin Baronii pag. 5. hisce verbis commemorant: *Ne Sauromatas quidem et glaciali oceano conterminos Scythas nostri (Jesuitarum) latuere doli, cum renovato Persicorum magorum exemplo Demetrium quendam tanquam interpolatum Smerdem in Moscorum theatrum mangonio nostro produximus, sed non satis polioretica helepoli instructum ac prius ex proscenio explosum, quam Dianae nostrae simulacrum dionetis erigere et cerussa ac purpurisso Romuleo pingere sotericiisque calamistris inurere licuerit.* Nimirum ut Simonides olim stupidiores esse Thessalos dictabat, quam ut carminum suorum illecebris capi possent, sic rupices illos et petrones Moscos feriores esse expertus est ille Ἀἰνιππος sive Terrae filius, quam ut Romanarum Sirenium cantu ac pellacia mitescerent. Ergo vix degustato imperio illo, dum adhuc

promulsidem ligurit, funestae ac plusquam traipompae ferculum apparavit Scythis barbaro usmo accinentibus:

*En agros et quam technis Jesuita petisti,
Moscoviam metire jacens, haec praemia, qui
Fraude ausi tentare, ferunt, haec sceptrum repo-*

4. *Luxuriei ac libidinum, quae occasione derunt epigrammatis illis ex his vocabulis Jesuitarum exstructis, in Jesuitico catechismo positis:*

*Tute mares vitias, non scortum, non tibi
Dic Jesuita mihi, qui pater esse queas.*

Et vicissim:

*Tu matres vicias torosque sacros,
Antistes pie, virginesque sacras,
Hoc qui martyrio fidem propagat,
Hoc qui consilio propagat orbem,
Is vere est pater et pater beatus.
O tuum veneror beatitatem,
Amplectorque piam paternitatem
Jesuita patrum pater supreme.*

Simon Steinius in resp. ad Gretaerum scribit quam alibi quam in iis regionibus, in quarent res Jesuitarum, plus reperiri libidinis puritatis, profanitatis, superstitionis, blasphemiae, hypocriseos etc. **De Doctore Melchiore Doctore Friderico Sommermann refert Harterus in hist. Jesuit. p. 134. quod alter eorum tissam impense amaverit, alter vero monialmonem exire jubendo ipse iniverit et locum infantulum substituerit. De patre Wilhelmo stello nobilis Stephanus Pasquier consiliarius advocatus regis Galliarum in discursu suo de Jesuitarum f. 64. scribit, quod mulier facta et monstrum meretricum in lucem pepulit. 5. Parricidiorum in reges ac principes, ut historia et praxi constat. Anno 1614. 22. Junii Parisiensis per carnificem publice Parisi curavit librum Francisci Suarez Jesuitae titulus *Defensio fidei catholicae adversus haereticarum sectae errores*, in quo publice docebat principes, qui aliam quam Romanam religionem, non solum ab externo, verum proprio subdilo impune perimi posse. Eandem ibidem expertus est liber Martini Besuitae ejusdem cum priore argumenti. In libro de rege et regis institutione edito a libr. 1. cap. 6. 7. et 8. pag. 58. et sequens farque esse subditis, reges principesque viri graves et eruditi (utique Jesuitae) resecos crimen impeerint, quacunque re medio tollere, praescribit etiam, quomodo conficiendum sit, quomodo vestibis, chirotidiorum capulis, aut etiam ephippiis ut non minus praesens praecepsque exitium quam si ferro urgerentur. pag. 60. post factum Jacobi Clementis, qui Henricum III. regem voluit e medio tollere, subjungit: 7.

rebus humanis ageretur, si multi homines tam pectore incenirentur pro libertate patriae, vitae meliores et salutis. pag. 74: Si hujusmodi (sicarii) designatum facinus evaserint, instar heroum in vita suspiciuntur; si secus accidat, grata pro. grata hominibus hostia cadunt, nobili conatu posterae posteritatis memoriam illustrati. Magister socialis huic Marianae operi sic praefatur: Si haec praescriptam formam actiones et consilia sequitur, haec magnum atque incredibile operae munus existet. Scilicet his armis, hoc denique Christi res geritur! Creswel. in resp. ad edict. Angl. sect. 2. num. 162. p. 153: Certe non licet, sed etiam summa juris divini necessitate praeepto, imo etiam conscientiae vinculo primo et extremo animarum suarum periculo ac vitae Christianis omnibus hoc incumbit, ob manifestum crimen principes deturbare, vel ne admittantur, si praestare possunt. num. pag. 149: Universa theologorum schola tenet certum ac de fide, quemcunque principem catholicum, si a catholica Romana religione male deflexerit et alios avocare voluerit, excidere omni potestate et dignitate, ex ipsa vi juris et humani, hocque et ante omnem sententiam ac iudicis contra ipsum prolatam et subsecuturumque liberos esse ab omni obligatione iuramenti, quod de obedientia praestitissent, possidere hujusmodi hominem tanquam apostaticum iudicium ex dominatu ejicere, ne alios in errorem quod verbis docent, id etiam in exemplum monstrarunt. De monacho illo Jacobo Clelando Henrico III. Galliae regi insidias vitae sic memorant annales Gallici in linguam latinam translatis Mumpelgart. part. 2. p. 349: conversabatur cum Jesuitis, qui peculiarem in paradiso ipsi pollicebantur, si forsan pro facinus martyrio coronaretur. Auctor de belli Belg. testatur, quod Jesuitae Clementem regine omnium clementem regicidam, alterum regis Morbitici interfectorem nominarint ac illud scelus specioso titulo ictum de coelo appellarint. Homicida ipse et latro regii sui numerum sanctorum relatus, illius affines cum pulvere et sordibus educti ad honorem funerals proveci sunt. Johanni Castellano, Henrico IV. regis Galliae vitae insidias struxerunt in locum aedium paternarum destructarum. Pyramis erecta est, in qua haec habentur nomina magistris et schola impia sotericum in Aresto curiae Parisiensis contra eundem regem Jesuitae vocantur corruptores juventutis publicae tranquillitatis perturbatores, regis et hostes. Wolffius in lect. memorabil. cent. 16. 1697. p. 1048. ex scripto quodam Germanico de virtutibus Jesuitarum commemorat, quod regem Hispaniarum eo compulerint, ut haec unicum superstitem filium, qui super propter saevissimam in eo exercitam tyrannicam singulari commiseratione ducebatur et intime

condolebat, interfici pateretur. Cumque regia ejus majestas ex paterno, innato et radicitus inhaerente amoris affectu super filio suo neci tradendo ingenti dolore ac moerore conficeretur, iudicium inde fecerunt, ipsum quoque patrem Lutheranae, ut vocant, haereseos contagio infectum esse, regemque eo pertraxerunt, ut venam sibi in fronte incidi pateretur, quo haereticus ille sanguis hoc modo e regia ejus majestate exsorberetur, nec amplius afflueret et adaugeretur. Eodem modo in Maximilianum Romanum regem laudatissimi imperatoris Ferdinandi filium constituerant. Procul dubio enim adhuc in caesareae majestatis aula manifestum et cognitum est, quod post discessum ex hac vita caesareae quondam majestatis honorificentissimae memoriae Ferdinandi ejusdem carissimus filius, haeres et electus Romanus imperator Maximilianus in sui domini parentis beatissimae memoriae relictis secretioribus literis et monumentis epistolam invenerit, a quodam Jesuita Petro Canisio ad suum dominum parentem datam, in qua inter alia et haec referuntur, se (Canisium) certo exploratum habere, Maximilianum filium Lutheranis vel Augustanis confessoribus se addicere constituisse. Quoniam igitur hoc modo catholica Romana ecclesia (quam vocat) in periculum et magnum detrimentum incidere possit, suum esse consilium, ut caesarea majestas mature imminenti huic malo remedium paret et vel filium severiter in melius emendet, vel omnino e regni finibus in exilium propulset. Haec modo memorata epistola a caesare Maximiliano praedicto Jesuitae praemonstrata fuit, is ad propriae manus subscriptionem dignoscendam serio commonefactus est, postea praemissa quaestione, quid is, qui inter patrem et filium, praesertim tantae dignitatis personas, tanta dissidia suscitaret, commeruerit, eidem praelecta. Turco-Papismus lib. 1. c. 8. p. 59. enumerat complures sicarios, qui a Jesuitis subornati ac persuasi reginae Angliae Elisabethae vitae insidias struxerint. Vide plura hujusmodi exempla in centeniis Wolffii et in catechismo Jesuitico. 6. Avaritiae. Johannes Passeratius in praefatione libri de ridiculis scribit, vix quengquam sibi illud persuadere posse, quod Jesuitae gratis doceant, qui eos bene noverit. Testes (inquit) honestissimae amplissimaeque familiae, quarum sanguinem pro exiguo minervali istae hircines exsorbuerint. Testis immanis XII. 85. eorum census, qui cum regum ac principum opibus certare possit. Ibidem paulo ante vocat illos Harpyias et addit: Meminisse debemus, quoniam pacto profugi homines, nec minus vagi quam Scythae nova gratuita doctrinae professione vulgo commendati huc irrepserint et ἀέκνηστῶν in academiae (Parisensis) parte consederint, quibus artibus inhiantes locupletum fortunae divites orbos vel coelibes deliros senes, superstitiones mulierculas et adolescentes imperitos deceiverint et velut Circae poculo repente immutarint, ut religionis specie, quam inexplebili avaritiae suisque fraudibus obtendunt, equum Trojanum paulatim introduxerint etc. Vovent quidem

paupertatem cum reliquis monachis, sed hac conditione, ut quamdiu maneant in voto simplice, quod vocant, divitias hujus mundi possidere et hereditate acquirere possint in linea directa et collateralis, unde votum hoc a Navarro juris canonici interprete nominatur *magnum et mirabile*, quippe quod divitias et paupertatem in unum subjectum compingere possit, qua de re disserit Montaignes in defens. verit. contra Anton. Arnold. c. 5. Atque inde est, quod Sorbona Parisiensis in censura de diplomatibus et privilegiis a Paulo III. et Julio III. pontificibus huic ordini concessis anno 1554. durum contra illos profert judicium, inter cetera enim sic loquuntur: *Haec nova societas insolitam nominis Jesu appellationem sibi vendicans tam licenter et sine delectu quasilibet personas, quantumlibet facinorosas, illegitimas et infames admittens, nullam a sacerdotibus secularibus habens differentiam in habitu exteriori, in tonsura, in horis canonicis privatim dicendis aut publice in templo decantandis, in claustris et silentio, in delectu ciborum et dierum, in jejuniis et aliis variis ceremoniis, quibus status religionum distinguuntur et conscrvantur, tam multis tamque variis privilegiis, indultis et libertatibus donata, praesertim in administratione sacramenti, poenitentiae et eucharistiae, idque sine discrimine locorum aut personarum, in officio etiam praedicandi, legendi et docendi, in praedictum ordinum et hierarchiae ordinis, in praedictum quoque aliarum religionum, imo etiam principum et dominorum temporalium, contra privilegia universitatum, denique in magnum populi gravamen, religionis monasticae honestatem violare videtur, studiosum, pium et necessarium virtutum, abstinentiarum et austeritatis enerrat exercitium, imo occasionem dat libere apostatandi ab aliis religionibus, debitam ordinariis subjectionem et obedientiam subtrahit, dominos tam temporales quam ecclesiasticos suis juribus injuste privat, perturbationem in utraque politica, multas in populo querelas, multas lites, dissidia, contentiones, aemulationes, rebelliones variisque schismata inducit. Itaque his omnibus atque aliis diligenter examinatis et perpensis haec societas videtur in negotio fidei periculosa, pacis ecclesiae perturbativa, monasticae religionis excessiva et magis ad destructionem quam ad aedificationem etc.*

Sanctitas
Pontificis
plebs.

268. Quod ad promiscuum vulgus in regno papali attinet, illud cum a Scripturae sacrae lectione arceatur, in concionibus vero, quae plerisque in locis rarissimae habentur, fabulas, superstitiones et traditiones loco verbi coelestis audiat, inde mirum non est, pro pietate superstitionem, pro notitia veri Dei crassam ignorantiam, pro vero Dei cultu εὐσεβείας ubique dominari. Episcopus Bitontinus in oratione coram Tridentini concilii patribus habita inter cetera sic loquitur: *Quibus turpitudinum monachis, qui sordium colluric, qui peste non sunt foedati, non corrupti in ecclesia Dei sancta et populus et sacerdos?* etc. Quid mirum, si inde (propter negligentiam et impietatem pastorum) et disper-

sae sunt oves et errant in cunctis montibus agris, et potentiores quidem ab auctoritate minimi, a dominio in tyrannidem, a jure in iriam, a sceptro in virgam ferream, a Dei impietatem, a tutela ecclesiae ad interfectionem modo ad libidinem, a ratione ad nutum, a t ad importabilia onera, a pace ad bella crudelitate ad dolos, a prudentia ad multitudine liberalitate ad luxum, a parsimonia ad a ab ornatu ad pompam, ab obedientia ad rebellionem conversa sunt? Utinam non a ad superstitionem, a fide ad infidelitatem, a ad Antichristum, quin a Deo ad Epicurum, Pythagoram velut prorsus inanimis desolantes dicentes in corde impio et in ore impudico.

Deus etc. **Bellarminus in conc. de lumen de Catholicorum tum laicorum tum sacerdotum pietate tempore Lutheri passim grassante queritur: Erant mores hominum Christianorum ex parte corruptissimi, sacramenta, religio, ecclesiastica contemnebantur et regnabant vicia vitiorum. Vid. ib. plura in hanc sententiam Claudius Espenceus in comment. 1. Tim. p. Bernharde hanc repetit querelam: *Vae rationi huic! totum corpus ecclesiae laborat, tunc, eo desperatius serpit hodie putida toxicum per totum corpus ecclesiae; nunc illud Esaias: Ecce in pace amaritudo amarissima.* Franciscus Lambertus in praefat. conjugio: *Ego in inclyta Galliarum Aca tus et in palatio ejus saepe versatus, quid meus legationis ejus, quae apud eandem est et palatii, ut vocant, apostolici secretarii nori sanctitatem regni ejus, id est impiorum horrendissima simul atque nefandissima tametsi ab eorum multitudine fateor victis tam multa atque enormia sint, ut vix me recitare possim.* Forte vero major sanctitas ob vicinam Romani praesulis sedem? imo contrarium testatur Machiavellus lib. 1. comment. Quamquam (inquit) Italia omnium Christianis provinciarum ecclesiae Romanae maxime sit, nulla tamen est, quae minus religionis quoniam sanctissima illa Romana curia p ibi factiones et discordias serit. Bodinus monomani. refert, Trescalem insignem monachum dixisse, in uno quodam regno ecclesiae addicto esse supra centum millia magorum quid camarinam hanc diutius movemus? mini revelabit, quanta flagitia, quantastres vel unica illa lex papalis de perpetua a sacerdotibus, monachis et monialibus sanctam ecclesiam Romanam introduxerit.

269. *Membrum tertium.* Num vitae sanctae doctoribus et auditoribus in ecclesiis evangelium sulet? Bellarminus illud demonstraturus est rum et Lutheranos acriter perstringit. Describit 1. quod ex mera invidia et ambitu tum oppugnare corperit, aegre enim ipsi quod munus promulgandarum indulgentiarum

ordinis monachis ad monachos ordinis praedicatorum fuerit translatum, cuius rei testem citat Cochlaeum in actis Lutheri. ** Erasmus in epist. contra pseudoevangel.: Profer mihi, quem istud evangelium et comessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt se ipsis deteriores. Quis unquam vidit in illorum concionibus quemquam pro suis peccatis fundentem lacrimas, tundentem pectus aut ingemiscientem? circumspice mihi sodalitatem istam evangelicam, quot habet adulteros, quot te-ruentios, quot aleatores, quot decoctores, quot aliis cultus infames. Allegat et laudat Gretserus in comm. de duobus nummis p. 57. Cornel. a Lapide in 2. Petr. 2. Bellarminus lib. 1. de indulg. c. 1: Martinus Lutherus, qui nostro seculo ab indulgentiarum representatione principium fecit sectae suae propagandae, et perspicuum est, ex resolut. de indulg. ex assert. artic. a Leone X. damnatorum, ex initio libri de ex tir. Babylon. et aliis ejus libellis. ** Respondemus: ** Lutherus diligentissime munere suo functus est, tota ipsius vita non in otio fuit consumpta, quod fieri solet apud Pontificios etiam eos, qui inter religiosos sanctissimi habentur, sed in docendo, praedicando, consolando, in ecclesia pie instituenda et gubernanda aliisque suae vocationis muneribus, in quod historia vitae et opera in publicum edita testatur. ** Mendacem Cochlaeum redarguit Guicciardinus in histor. sic scribens: Luthero occasionem dederat indulgentiae nimis licenter concessae a pontificibus, quae quia pecuniae tantum a mortalium exigendae gratia concedi notum erat, magnam fidem excitavit et quandoquidem in se ipsis, quae damnari poterant, non correxerunt, qui pontifici adhaerebant, ignem flatu accendebant, et ut homines natura ad vehementia medicamenta adhuc sunt prout, quod dissimulatione dissolvi possent, rigor et nanae perdidit. Idem testatur de Augustus Thuanus libro 1. histor. anno 1513: Peccatum (inquit) in sacris muneribus dispensandis permissum Leo X. pontifex mox longe graviore culpavit. Nam cum alioqui ad omnem licentiam suae suae ferretur, Laurentii Puccii cardinalis nimis turbidi impulsu, ut pecuniam ad immensos usus uniusque corrogaret, missis per omnia Christiani orbis regna diplomatis, omnium delictorum remissionem ac vitam aeternam pollicitus est contra pretio, quod quisque pro peccati gravitate penderet, in eamque rem per provincias quaestores et aetaria ordinavit, quibus additi praeco-nes, et tanti beneficii magnitudinem apud populum commendarent et orationibus artificiose compositis et spatioque palam libellis rei efficaciam immoderate extollerent, quod licentiose nimis a Pontificiis curis passim atque in Germania praecipue fiebat, ubi qui redimendam pecuniam Romae a pontifici conducerant, per lustra et popinas quotidie sine intermissione in aleae lusum usque turpissimos potestates extrahendi animas factorum ex igne expia-

torio profundebant. Tunc exortus Martinus Lutherus Augustinianus Witebergensis in Sazonia theologiam professus, qui refutatis primum, mox damnatis praeco-nes concionibus eo postremo devenit, ut ipsam pontificis potestatem, quam sibi per illa diplomata arrogabat, in dubium revocaret ac tandem ad doctrinae examen, quam successu temporis labe-factatam dicebat, crescentibus per contentionem animis descenderet. Haec Guicciardinus et Thuanus cum Sleidani relatione, adeoque cum historiae veritate exacte consentientes. Nequaquam igitur invidia vel ambitio Lutheri, sed avaritia pontificis et impudentia Tetzeli primam hisce motibus causam dederunt, is enim indulgentiarum praeco et aeruscator a suo pontifice constitutus impudentissime praedicabat, nullum esse tam magnum peccatum, etiamsi quis per impossibile matrem Dei constuprasset, quin per indulgentias solvi possit; animas de purgatorio statim evolare, ubi auditus fuerit sonus pecuniae in eistam conjectae; nolle se de potiore loco in regno coelorum cum Petro optionem inire cum suis indulgentiis, cum plures ab interitu animas redemerit quam Petrus evangelii sui praedicatione. ** Notari hic illud Augustini lib. 3. contra Petilian. c. 10. potest: Inimico detrahenti non credendum. Lutherus tom. 6. f. 315. a: Also gehet mirs, wer unter dem Pappst kann aus dem Luther den ärgsten Rottengeist machen, so die Sonne beschienen hat, der hat es getroffen. Wiederum wer mich unter den Rottengeistern kann zweifältigen Pappsten und ärger weder den Pappst machen, der kann nicht fehlen. Tom. 2. Jenens. fol. 149. b. im Buche wider den König von England: Der Schwindelgeist führet ihn, daß er mein Leben strafet, das ich selbst noch nicht habe für heilig ausgegeben. Ueber das 11. Cap. Matth.: Es ist Alles uns Wort zu thun, weil sie das nicht können leiden, so hängen sie sich an unser Leben, das können sie lehren wie sie wollen nach ihrem giftigen Herzen. Tom. 4. Jenens. Lat. fol. 319. b: Ich mache mich nicht zu einem Heiligen, auch disputire ich nichts von meinem Leben, sondern von der Lehre Christi, sagte er, weil ich vor laiserl. Majestät und Ständen des Reichs zu Worms tom. 1. Jenens. f. 443. ** Saniori igitur quam Bellarminus iudicio scribit Cassander in consult. art. 14. sub fin. pag. 102: Accusandi sunt nostri (pontifices), qui inani titulo inflati eoque ad dominatum abutentes hominibus non malis huic ecclesiastico ordini detrahendi et ab eo deseriendi occasionem dederunt. Idem art. 7. de ecclesia p. 52: Non negarim, multos initio pio studio ad acriorem reprehensionem quorundam manifestorum abusus impulsos fuisse, et praecipuum causam hujus calamitatis et distractionis ecclesiae illis assignandam (NB.), qui inani quodam fastu ecclesiasticae potestatis inflati recte et modeste admonentes superbe et fastidiose contemserunt et repulerunt. Quare nullam ecclesiae firmam pacem sperandam puto, nisi ab iis initium fiat, qui distractionis causam dederunt, hoc est ut ii, qui ecclesiasticae gubernationi praesunt, de nimio rigore

XII. 88. *aliquid remittant et ecclesiae paci aliquid concedant ac multorum piorum votis et monitis obsequentes manifestos abusus ad regulam divinarum literarum et veteris ecclesiae, a qua deflexerunt, corrigant.* 2. *Quod in disputatione cum Eccio habita Lipsiae anno 1519. exclamaverit: Haec causa nec propter Deum coepta est, nec propter Deum finietur, teste eodem Cochlaeo in actis.* Respondemus: hanc calumniam ab Emsero mutuam Lutherus ipse verbis perspicuis et nervosis diluit in responso ad Emserum anno 1521. tom. 1. Jen. Germ. f. 404: *Er, der Emser, hat nun zweimal lassen drucken, lateinisch und deutsch, und sonst hin und her geplaudert, wie ich soll gesagt haben: Ich habe das Spiel nicht in Gottes Namen angefangen, es soll auch nicht in Gottes Namen ausgehen. Was sollte er thun, wenn er etwas gründlich von mir wüßte? Wie sollte alsdann seine christliche Liebe, der er sich rühmete, gegen mich brennen, so er in diesen giftigen, selbsterdachten, unverfälschten Lügen so unruhig ist? &c.* Postea recitat verborum illorum occasionem et intentionem: *Es ist geschehen zu Leipzig auf dem Schloß in der Kanzlei, da durch die Edische Praxilla gehandelt ward von der Disputation nach seinem Vortheil und meinem Nachtheil, und wir sahen, daß die Ehre ward mehr denn die Wahrheit gesucht von dem Widerpart, und ich bis zu der Zeit gehoffet, sie hätten es in Gottes Namen, wie ich, angefangen. Da sprach ich mit kläglichen Worten und betrübtem Gemüth: Das Ding ist nicht in Gottes Namen angefangen, es wird auch nicht in Gottes Namen ausgehen &c.* Tandem concludit: *Also haben meine Worte nicht auf mich, sondern auf Ed, der die Disputation angefangen, und die Leipziger Theologen gelautet, welche mir Emser verlehret auf jüdische Art &c.* Fol. 415. ejusd. libri: *Wenn ich gleich so beseffen wäre, da Gott für sei, daß ich noch sagte, ich hätte es nicht in Gottes Namen angefangen, was sichdest du darwider, dieweil du ausschreiest, du wollest nur meine Lehre antaften.* Vide ibi plura. ** Citant multa ex colloquiis mensalibus, sed de his nota ipsius Lutheri iudicium part. 2. postill. domest. domin. Jubilate f. 34. b: *In St. Augustini Büchern findet man viele Sprüche, die Fleisch und Blut geredet haben, und ich muß auch von mir bekennen, daß ich viele Worte rede, welche nicht Gottes Worte sind, wenn ich rede außerhalb dem Predigtamt, daheim über Tische und sonst.* ** Possent huc referri 600 loca, in quibus Lutherus expresse provocat ad Dei mandatum, honorem, protectionem etc. Tom. 2. Jen. G. wider den falschgenannten Stand der Geistlichen f. 107: *Ich bin gewiß, daß mein Wort und Anfang aus Gott sei, daß meine Lehre nicht mein, sondern Christi ist.* Tom. 5. in der Glossa auß vermeinete kaiserliche Edict p. 321: *St. Johannes Fuß hat von mir geweissaget, da er aus dem Gefängniß im Böhmerland schrieb, sie werden jetzt eine Gans braten, denn Fuß heißt eine Gans, aber über hundert Jahre werden sie einen Schwan singen hören, den sollen sie leiden, da solls auch dabei bleiben, ob Gott will.* 3. *Quod in epistola ad Argentoratenses dicat, se libenter negaturum*

fuisse, in eucharistia esse verum Christi corp. Scripturae non essent tam clarae, quia ea r. videret, se multum papatui posse incomm. Respondemus: arguit hoc reverentiam debitam Scripturae et odium debitum adversus Antiregnum. 4. *Quod in libro contra regem A. tanta superbia jactitet se et sua, ut dicat principes, pontifices etc. non esse dignos, q. vant suorum calceamentorum corrigiam et sancto viro haberi velle, velint, nolint homi non magni facere mille Cyprianos et mille stinos.* Respondemus: non de sua persona, doctrina loquitur, ac de illius certitudine s. missime persuasum esse non ex carnali p. tione, sed ex fidei παρρησία pronuntiat, a. unicum Dei verbum provocat, cui omnia i. patrum scripta omnino subijcienda sunt. S. habent ipsius verba: *Meiner Lehre halben dem Teufel, Kaiser, König, Fürsten und ad viel, viel, viel zu stolz, steif und hoffärtig, al nes Lebens halben bin ich auch einem jegliche demüthig und unterworfen.* ** In comitiis i. tiensibus hos gemitus protulit et ingeminavit: *mein Gott, du mein Gott, stehe mir bei mit Welt Vernunft und Weisheit. Thue du es, es thun, du allein; ist es doch nicht meine, deine Sache, habe ich doch für meine Person nichts zu schaffen und mit diesen großen i. Welt zu thun, wollte ich doch auch wohl gute Tage haben und unverworren sein, aber dei Sache.* Tom. 2. Germ. Jen. in admon. ad Christianos ut sibi caveant a seditione p. 71 nicht möglich, daß ein Mensch sollte ein i. anfangen und führen, es ist auch ohne mein i. und Rathschlag so ferne kommen, es soll a. meinen Rath wohl hinaus gehen und die i. Hölle sollens nicht hindern. Ein anderer i. der das Mädchen treibet. Ad ἐγκλημα de. superbia respondet ipse Lutherus tom. 1. Germ. f. 363. a. ac tom. 3. f. 332. a. tom. Jenens. f. 363. a: *Meine Person taste an. will und wie er will, ich gebe mich für i. aus; aber meine Lehre, dieweil ich weiß, daß mein, sondern Gottes ist, will ich Niemand i. wortet lassen antaften. Ich achte aber, mal meinen Wittenbergern, die mein Wesen i. und mit mir umgehen, mehr glauben, denn wesenden Lügner Emser.* ** 5. *Quod in missa angulari dicat, se a diabolo doctus missa esset res mala, ac rationibus di. victum abolevisse missam, ut scilicet a putrem suum esse eum, qui est rex super filios superbiae.* Idem repetit Becanus li. ecclesia qu. 3. concl. 11. num. 129: *Lutherus diabolo accepit suam doctrinam de abrogan.* Respondemus: videatur hac de re scriptus Balduini amici nostri singularis contra Serarium de Lutheri magistro editum, haec διαβολή penitus obteritur atque cos. ** Tom. 6. fol. 87. Jen. Germ. in libro de i.

plini et unctione sacerdot. anno 1553. Diabolus apparuit Luthero in illa synaxi ἀντιπροσώπως cum ipso locutus est ἀντιφώνως, quia Lutherus descriptionem illius historiae sic exorditur: nisi in meo diabolus istam disputationem incipere. ** Lutherus nequaquam hoc fine disputationem illam cum diabolo habitam consignavit, ac si solum in abrogatione missae privatae praecepto agnosceret, aliquid jam ante ex verbo Dei haberat, quid in missa privata cum Christi institutione pugnet, sed ut suo exemplo comprobatum, quam lubrico nitantur papales illae rationes momento et quam omnino non possit illis mens humana in tentationibus acquiescere, quas proinde missa privata in medium afferre solent. Eius scopum illius narrationis, integer contextus docet. Equid igitur in Luthero ob istam narrationem damnant? Num colloquium cum diabolo? Pontifices quidam non solum cum diabolo colloqui instituerunt, quod in se ac per se damnari debet, sed etiam pactum cum illo inierunt, quod non minus damnabile. ** Polyd. Virgilius lib. 6. c. 9. de somniis animarum occasionem et originem ad inferos lamentantes refert, quibus mendacibus spiritibus abbas Cluniacensis credens id festum anno 1002. ut Petrus Damianus et Durandus lib. 1. c. 35. testantur. Si Pontificii desiderant, quid eorum, qui cum diabolo familiaritatem habuerunt, non opus est, ut apud nostros ea quaerant, sed abunde eis suppetat. Legantur historiae Gregorii II. Benedicto VIII. Gregorio VII. Hilario antea dicto etc. ** Christus ipse in suis verbis cum diabolo collocutus est Matth. 4. c. 1. Num illud damnant, quod Lutherus mendacii fidem habuit? Atqui licet diabolus mendax et pater mendacii, tamen quaedam vera ait, ut quando Christum vocat filium Altissimi Matth. 3. v. 29. Sic quando diabolus ad desperationem homines sollicitare conatur, objicit eis illud, quod verissimae veritatis, videlicet quod sint peccatores suis peccatis iram Dei et aeternam damnationem promeriti, qua de re in eod. lib. sic scribitur: Diabolus est mendax, cujus mendacia veriora sunt et instructiora, quam animus humanus inquiri possit. Sic adoritur, ut semper arrideat aliquam solidam veritatem, quae negari non potest adeo speciose fucat suum mendacium, ut credentissimos; talis est cogitatio illa, quae Lutherum percussit; tradidit sanguinem justum, hoc negare non potuit, sed hoc erat mendacium, desperandum sit de gratia Dei. Ergo non debet Satan cum accusat, ibi enim habet duos inconvincibiles testes graves, legem Dei et nostram conscientiam, etc. Hoc ergo propositum fuit diabolum Lutherum ad desperationem sollicitare, ad suam obtinendam assumpsit id, quod erat certa veritatis, videlicet missam esse idololatriam, ideoque Lutherum gravissime peccasse totam missam privatam celebrando, ubi nec potuit, nec debuit Lutherus negare, quod a diabolo tanquam cer-

tum praesupponebatur, id enim ipsemet ex verbo Dei et ex institutione coenae Dominicae cognitum habebat, sed consequentiam negavit ac negare etiam debuit, quod scilicet propterea desperandum sit, sic enim loco dicto subjungit: Non possum negare, me peccasse, sed ibi mentitur Satan, quod ultra urget, ut desperem. Confessus quidem sum coram diabolo, me peccasse ut Judam, sed verto me ad Christum cum Petro, Christum invoco, in Christum credo, qui meum peccatum delevit per sanguinem suum. Num illud in Luthero damnant, quod diabolo missam oppugnanti non fuerit reluctatus, cum non sit verisimile, oppugnari aliquid a diabolo, quod est idololatrium? Atqui diabolus ut tortuosus serpens missam modo oppugnat, modo ad eam hortatur. Refert enim Delrius ex Surio lib. 4. de magia c. 1. q. 3. §. 5. diabolum aliquando in specie angelica cuidam abbati apparuisse eumque hortatum fuisse, ut missam celebraret. Ergo ex diaboli vel approbatione, vel oppugnatione de missa nihil certi potest statui, sed ex verbo Dei, cum quo exactissime consentiunt argumenta, quibus in corde Lutheri diabolus eam oppugnavit, licet fine pessimo, videlicet ut Lutherum ad desperationem sollicitaret. ** Tilmannus Pontificius et ex eo Fornerus contra conc. jubil. Norimb. referunt, Maximilianum I. vidisse cacodaemonem forma corporea Lutheri humeris insidentem. Respondemus: 1. ipsimet addunt, baronem pincernam a Maximiliano vocatum, ut adspiceret diligentissime Lutherum, quod et factum, ipsum vero nihil vidisse nisi monachum cuculla indutum. 2. An verisimile est, Lutherum Augustae Vindelicorum, cum comitia celebrarentur anno 1518. spectatum venisse, quomodo Maximilianus patentibus valvis pranderet? 3. Literae Maximiliani ad Leonem X. quae tom. 1. f. 99. et 109. tom. 5. f. 112. b. exstant contrarium testantur. Confer Matthesium conc. 2. de Luth. f. 14. a. 4. Diabolus stat in medio filiorum Dei Job. 1, v. 6. stat ad dextram sacerdotis, ut adversetur ei Zach. 3, v. 1. duxit Christum in pinnaculum templi. ** 6. Quod referente Conr. Gesnero et Tigurinis ministris fuerit homo contentiosus, pertinax, vehementis ingenii, impatiens et qui nisi per omnia sibi consentientes ferre non possit. ** Sub calcem histor. eccles. Theodoretii retulerunt catalogum caesarum, episcoporum, haereticorum etc. in quo sub tit. Chrysostomi p. 433. de ipso commemoratur, quod fuerit immitis et asperae cujusdam libertatis, erga omnes insultator et iracundus; item, quod tam libere in Augustum invehi solitus fuerit ut maledicus haberetur, quod severitatis odiosae fuerit, quod pertinacia ejus reprehendatur. Sed additur: Profecto illorum quoque temporum vitia secari atque uri, non levibus medallis curari voluere. Idem de pertinacia et severitate Lutheri objecta respondemus. Fornerus et alii ex Pontificiis tribuunt Luthero, quod rusticorum seditionem excitaverit. Contrarium testatur Sleidanus lib. 4. hist. p. 107. lib. 5. p. 117. Vide ipsummet Lutherum tom. 3. Jen. Germ. f. 102. 104. b. 105. b. 108.

113. b. 114. b. 115. 134. b. tom. 6. fol. 6. tom. 1. Isleb. f. 277. ** Campianus Pistorius Ungersdorffius et reliqui calumniatores addunt, quod fuerit meribubulus, incestuosus etc. Becanus lib. de ecclesia qu. 3. concl. 10. num. 105. quod fuerit infamis; concl. 11. num. 126. quod concesserit libidines. Respondemus: imo vero quidam ex ipsis Pontificiis juratis licet hostibus vitam ipsius probarunt. Erasmus in epistola ad Thomam cardinalem Eboracensem lib. 11. epistol. 1: *Hominis (Lutheri) vita magno omnium consensu probatur, jam id non lere praecjudicium est, tantam esse morum integritatem, ut nec hostes reperiant, quod calumnientur.* Idem in epistola ad cardin. Moguntinum lib. 12. epistol. p. 421: *Si illi facerem ut viro bono, quod fatentur et hostes, quae esset invidia?* Roffensis art. 34. adv. Luth. adducit piam Lutheri admonitionem: *Quanto rectius faceremus, si primum orationibus, imo totius vitae mutata ratione Deum propitium faceremus?* et subjungit: *Nemo qui sapit, tuae (Luthere) sententiae refragabitur.* Ostendimus autem alibi, videlicet in praefatione libro D. Johan. Fabri, qui continet refutationem papistici discursus etc. praefixa, quod calumniis in Lutherum et ipsius scripta projectis adversus ecclesiarum nostrarum doctrinam parum proficiatur: 1. quia scriptores papistici, qui vivente adhuc Luthero in certamen cum ipso descenderunt, nihil tale de ipso memorant, non praetermissuri illud, si quid veritatis calumniis illis subesset. 2. Quia auditores suos a lectione librorum Lutheri arcant, cur igitur tam atroces accusationes ipsi intentant, cui omnia pro se respondendi media in animis auditorum denegant? *Si accusasse sufficit, quis innocens erit?* 3. Quia ex propriis ipsorum historicis constat, qualiter plerique pontifices seculis posterioribus vixerint, cum quorum flagitiis si comparentur ea, quae Luthero tribuunt, ludum ac jecum dixeris. 4. Quia Lutherum nec pro apostolo immediate vocato, nec pro pontifice infallibilitatis dono instructo habemus, sed pro salutaris et electo organo, quo Deus ad reformationem doctrinae et revelationem Antichristi usus est. 5. Quia multa in ecclesiam bona Deus per Lutherum contulit, quo minus dubitamus, ipsum ut Spiritus sancti organum et salutaria scripsisse et pro vitam egisse, cujus rei testes aversione Philippus, Mathaeus, Justus Jonas et alii luculentum ipsi ferunt testimonium.

710 A Luthero progreditur Bellarminus ad Lutheranos, quos in doctores atque auditores dispescit. In doctoribus pronuntiat, quod si ex ipsorum libris praedicationes, mendacia, scommata, maledicta et convicia tollerentur, ex macinis voluminibus vix libelli periculi effici possent; de auditoribus expresse asserit, quod inter illos nullus sit bonus, quo fine assertum ostendit Lutheri, Andr. Musculi, Jacobi Andreae et Francisci, quibus de corruptelis vitae ac morum in ecclesia evangelicis conqueruntur. ** (Sunt vero et alia pastorum querelae non Rhadamantheae judicii sententiae. Eadem querelae de suis auditoribus occurrunt apud prophetas. Jerem. 5, v. 1:

*Circumite vias Jerusalem et adspicite et erate et quaerite in plateis, an inveniamus circumcipientem judicium et quaerentem fidem et propitium ei ero etc. Es. 53, v. 1: Domine quis credidit dictui nostro?**) Eadem testimonia Lutheri et seculi repetit Becanus lib. de ecclesia qu. 3. concl. 2. num. 8. Respondemus: 1. utriusque scripta magis scateant convitiis et maledictis, omnia pie eruditorum judicio committimus, res ipsae feste ostendit Cochlaeum, Surium, Pistorium et convitiandi arte facile primas tenere. 2. At posset gravius convitium dici quam quod Bellarminus hoc loco eruat, nullum inter nos esse bonum. ** Repetit tamen Jac. Reihingus in muris sanctae fund. 8. p. 204: *Ecclesia catholica multos, sed et innumerabiles bonos et multos sanctos habet, vestra ecclesia malos sine nullo sanctum habet.* Costerus in enchir. p. 105: *Haeretici sanctum neminem vel habuerunt, neque quinquam ad coelos praemissum.* Quid vero fiet de baptizatis infantibus in ecclesia, num et illi non sunt boni? Atque titulus in nostra ecclesia administratur baptisimus, quod ipsimet Pontificii agnoscunt ac fatentur. Spiritus sanctus per illum in cordibus infans regenerationem ac renovationem efficax est, quae bonos illos efficit. ** Ipsi Jesuitae alibi testimonium bonitatis Protestantibus praebent. Quid in enchir. c. 2. p. 201: *Edunt illi moralia quam bona, largiuntur elemosynas, seculum erigunt, moderate eorum quidam vivunt, casti et juramenti abstinent.* Maldouatus in Matth. Nihil in eorum ore nisi Pater noster coelestis Christus, nisi fides, juramentum inaudita in eorum factis nisi elemosyna, nisi temperantia nisi modestia. Sandaeus in castigat. de Jes. liberal.: *Multi Protestantium prohibent nihil habent, quandoque boni civis officia exerceant, moralia quaedam opera non mala exerceant.* 3. Verbum Dei ab omnibus corruptelis et actionibus humanis repurgatum auditoribus proponimus, fieri ergo nequit, ut in quibus cordibus non ferat fructum, Esaias 55, v. 10: *modo descendit imber et nix de coelo et illa non revertitur nisi inebriaverit terram et illa dat eam et germinare eam facit etc.; v. 11: erit verbum meum, quod egredietur de coelo non revertetur ad me vacuum. Legem Dei sanctitatis ac pietatis normam sincere docemus auditoribus inculcamus, ut ad agnitionem veritatis perducti et fide Christi beneficia amplius normam legis bona opera proferant. Docemus et salvificam fidem non esse otiosam studio bonorum operum efficacem, ac propter opera non apparent extra, ibi veram fidem intra; docemus, per peccata contra conscientiam excuti Spiritum sanctum et fidem suam proponimus auditoribus nostris gravissimas causas, propter quas bona opera necessario facienda sint, videlicet propter Deum.**

proximum et propter nos ipsos; hortamur auditores
 per nos, ut carnem cum concupiscentiis suis morti-
 ficent, veterem Adamum crucifigant, adeoque cum
 timore ac tremore salutem operentur. Fieri igitur
 nequit, quin per haec media Spiritus sanctus in
 aliquorum cordibus sit efficax ad veram sanctitatem.
 * Isidorus Pelus. lib. 3. epist. 223: *Tum salutis*
universi causa mortem oppetebant, nunc autem per-
uores oculis mortem inferunt, non corpora jugu-
lantes (levius hoc malum esset), verum animis offen-
sorem afferentes; tum jejuniis corpus castigabant,
nunc autem ut lusu et deliciis essulent, efficiunt;
haec bona sua egentibus distribuebant, nunc autem
pauperum bona in rem suam vertunt; tum virtutem
colunt, nunc virtutis cultores proscribunt et eli-
ciunt; tum castitatem mirificis laudibus, nunc
autem —, sed nihil molesti dicere volo.** 4. In-
 terim non negamus, multos doctrina evangelii ad
 securitatem carnalem pessime abuti inque cursu
 seclerum esse admodum strenuos, sed haec querela
 de quorundam auditorum perversitate nobis com-
 munis est cum Christo, patriarchis, prophetis et
 apostolis, qui et ipsi saepius conqueruntur, quod
 doctrina ipsorum non fructificaverit apud omnes.
 De Corinthiis conqueritur apostolus, quod audiat
 inter eos scortatio, qualis nec inter gentes nomi-
 netur, 1. Cor. 5. v. 1. de Chorazin. Bethsaida et Ca-
 pernaem pronuntiat Christus Matth. 11, v. 20. quod
 populus contemtum verbi urbium istarum incolae
 non puniendi sint in die iudicii quam Tyrii, Sidonii
 et Samaritae. 5. Quemadmodum prophetae et apostoli
 reprehendunt universum populum, quasi nemo sit
 bonus, cum tamen permulti sunt boni (verba sunt Bel-
 larmini libro 3. de ecclesia capit. 16. §. ad quartum.
 August. lib. de unit. eccles. c. 12. et lib. cont.
 Quest. post. collationem c. 20.) ** Casp. Sanctius
 Act. apost. c. 1. p. 15: *Ex Scripturae consue-*
tudine ubi aliqua in multis sunt, ab omnibus illa
feri dicuntur; sicut etiam negat, ab aliquo fieri,
quae fieri solent ab admodum paucis; quam regu-
lam ibi multis exemplis declarat. Esai. 1, v. 6:
planta pedis usque ad verticem capitis non est
eo sanitas. Ezech. 3, v. 7: Omnis domus Israël
duris fronte est et duro corde. Melch. Canus lib.
de locor. theol. c. ult. §. secundum: Plerumque ait
Augustinus, sermo divinus impias turbas ecclesiae
redarguit, tanquam omnes tales sint et nullus
immo remanserit. Augustinus epist. 59. ad Pau-
lum circa med.: Scripturae mos est ita loqui de
populo tanquam de toto, sicut Corinthios in primis
epistolae suae partibus ita laudat, tanquam omnes
boni sint, cum essent laudabiles quidam eorum et
ita in nonnullis ipsius epistolae locis ita repre-
hendit, tanquam omnes culpabiles essent propter
scelus, qui tales erant. Ibid.: Istam Scripturae
consuetudinem per omne corpus literarum ejus
diffusione sparsam quisquis diligenter adverterit,
illa dissolvit, quae inter se videntur contraria.**
 doctores in nostris ecclesiis impietatem quorun-
 dam auditorum graviter taxant, ex quo tamen inferri

nequit, quod nullos bonos inter eos agnoscant, quin
 imo hoc ipsum arguit gravissimum pietatis zelum in
 doctoribus, quod in auditorum impietatem tam
 acriter invehuntur. 6. Quamvis in precibus, elee-
 mosynis et jejniis nostris nequaquam sectemur ex-
 ternum illum ceremoniarum apparatus, nec coram
 hominibus ad applausum eorum captandum opera
 nostra faciamus, qua in parte sequimur praescriptum
 Christi Matth. 6, v. 1. et seqq. ex eo tamen negle-
 ctus exercitiorum pietatis haudquaquam nobis tribui
 potest, *dies Domini manifestabit, quod in occulto*
gestum. ** Sed et apud Pontificios similes exstant XII. 23.
 querelae, Bellarminus in conc. de lumine fidei §. At
 quibus: *Erant mores hominum Christianorum*
magna ex parte corruptissimi, sacramenta, religio,
disciplina ecclesiastica contemnebantur et regnabant
omnia genera vitiorum. Vide ibid. in haec senten-
tiam plura. Platina in vita Marcellini: Quid futu-
rum nostra aetate arbitramur, qua vitia nostra eo
crevere, ut vix apud Deum misericordiae locum
nobis reliquerint? quanta sit avaritia sacerdotum
et eorum maxime, qui rerum potiuntur, quanta libido
undique conquisita, quanta ambitio et pompa, quanta
superbia et desidia, quanta ignoratio tum sui ipsius,
tum doctrinae Christianae, quam parva religio et
simulata potius quam vera, quam corrupti mores vel
in profanis etiam hominibus, quos seculares vocant,
non attinet dicere, cum ipsi ita aperte et clam pec-
cent, ac si inde laudem quaererent. Erasmus in epist.
ad Spalatium. apud Scultet. in annual. decad. 1. pag.
58. scribit, quod tempore Lutheri publica morum
corruptela tanta fuerit in Romana ecclesia, cui
nemo non fateretur opus fuisse publico remedio.
In epist. ad Barbirium apud eund. p. 92: Nemo non
fateretur, vehementi quadam medicina opus fuisse
ecclesiae nimium collapsis moribus.** Concludi-
 mus igitur verbis apostoli 1. Cor. 4, v. 5: *Nolite*
judicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et
illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit
consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo.

SECTIO XI.

DE UNDECIMA ECCLESIAE NOTA, QUAM BELLARMINUS ASSIGNAT, QUAE EST GLORIA MIRACU- LORUM.

271. *Membrum primum.* Sintne miracula genuina
 et infallibilis ecclesiae nota? Negantem sequimur
 sententiam statuente, per miracula non posse pro-
 bari oracula. Illud ut evidentius demonstremus,
 praesupponimus miraculorum divisiones. 1. Mira-
 culum voco (scribit Augustinus libr. de util. cre-
 dend. cap. 6. circa med.), quidquid arduum aut in-
 solitum supra spem vel facultatem mirantis ap-
 paret, in quo genere nihil est populis aptius et om-
 nino stultis hominibus quam id, quod sensibus ad-

An mi-
 racula
 sint vera
 ecclesiae
 nota.

movetur. Haec definitio miraculi est valde generalis, complectitur enim omnia, quae nostram opinionem, spem et expectationem superant ac proinde pro miraculis habentur, licet non sint miracula proprie

XII. 94. et specificè sic dicta. Subjicit porro Augustinus divisionem suae definitioni. **Scholastici in definitione miraculi ab Augustino tradita quatuor notant, quae ad hoc requirantur, ut aliquid sit miraculum, quorum duo priora rem miraculi, posteriora vero duo modum respiciunt. Primum est, *ut sit arduum*, non quidem propter rei, quae fit, magnitudinem, quam in miraculis non semper conspici docet Augustinus tract. 24. in Joh. sed propterea quod naturae facultatem excedit. 2. *Ut sit insolitum*, non quidem quod raro eveniat, sed quia non sic solet secundum communem naturae cursum fieri. 3. *Ut sit supra facultatem naturae*, non quidem tantum vel semper propter substantiam facti, quatenus scilicet illud, quod Deus in natura facit, natura nullo modo potest imitari, sed etiam propter ordinem et modum faciendi. Est autem modus naturae, ut quod facit, faciat in tempore et non in instanti; ordo vero ut faciat quippiam, sed non in quovis subjecto. 4. *Ut praeter spem admirantis appareat.* Intellige autem spem naturae, non gratiae, Rom. 4, v. 14. ideoque apparet interdum miraculum oculis corporis, interdum solum oculis fidei. ** *Sed rursus* (inquit) *haec in duo dividuntur, quaedam enim sunt, quae solam faciunt admirationem; quaedam vero magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant.* Nam si quis volantem hominem cernat, cum ea res nihil spectatori affert commodi, praeter ipsum spectaculum miratur tantummodo; si quis autem gravi et desperato morbo affectus mori, ut jussum fuerit, convalescat, admirationem sanitatis suae sanantis etiam caritate superabit. Juxta hanc Augustini divisionem quaedam miracula sunt ludicra, quaedam vero utilia ac salutaria. 2. Miracula quaedam dicuntur esse privativa, quaedam positiva. Prioris generis sunt, cum rei actiones naturales ad tempus inhibentur non interventu causarum physicarum, sed peculiari virtute Dei causae summae et universalis. Sic sol stat immotus Josuae 10, v. 13. regreditur per decem lineas in horologio Ahas Esaiæ 38, v. 8. obscuratur Christo patiente Matth. 27, v. 45. ferrum natat 2. Regum 6, v. 6. Posterioris generis sunt, cum res novis qualitatibus donantur, ut quando steriles pariunt Psalm.

XII. 95. 113, v. 9. morbi praeter naturae cursum sanantur, etc. **Tribus modis fieri potest, ut miracula excedant facultatem naturae; 1. *quoad substantiam facti*; tale fuit, quod sol retrocessit 2. Reg. 20. 2. *quoad subjectum, in quo fiunt*; talia sunt resuscitatio mortuorum, illuminatio caecorum etc. 3. *quoad modum et ordinem faciendi*, ut cum per divinam virtutem Petri socrus in instanti a febre liberatur, Matth. 8. Thomas de pot. Dei qu. 6. art. 2. resp. ad 3. dicit, *has tres miraculorum species eo modo differre, quod primus est eorum, quae sunt contra naturam; secundus eorum, quae supra naturam; tertius eorum, quae praeter naturam.* Thomas part. 3. q. 29. art. 1.

resp. ad 2. *miracula dividit in ea, quae sunt fidei confirmationem et ea, de quibus ipsi sunt testes, quales est miraculum partus virginis.* facta in multorum conspectu; haec vero dicuntur esse occulta, ut fides Christianorum magis confirmetur, quando ea amplectitur propter solam rararum assertionem. Augustinus in sent. 134. distinguit miracula in visibilia et invisibilia illaque sic discernit, quod illa ad illa vocant, ista vero vocatos illuminant. Alphonso Castro lib. 10. adv. haereses verbo *Miraculum est res insolita supra naturae facultatem operata.* Ideo duo oportet inesse, ut aliquid dici miraculum, quod videlicet sit supra naturae potentiam et quod non sit ex communi consuetudine. Et si alterum horum desit, miraculum non dicitur. Hac enim de causa creatio animarum non est censenda miraculum, quia etsi illa excedat potentiam naturae, non est tamen reprobata, cum Deus quotidie novas creet animas eadem ratione si unus homo nasceretur cum reprobis in qualibet manu, non diceretur miraculum quia etsi hoc sit insolitum, non tamen excedit potentiam naturae, quoniam a causis naturalibus procedere potest. Si tamen res est insolita naturae exsuperans, illa merito miraculum dicitur. 3. Scholastici in quaestione, an diabolus facere possit, distinguunt inter mirabilia et miracula, illorum operationem diabolo concedunt, horum vero negant. Thomas part. 1. quaest. 4. art. 4: *Non sufficit ad rationem miraculi, si fiat praeter ordinem alicujus naturae partem, sic enim aliquis miraculum faceret lapidem projiciendo, ex hoc autem aliquid dicitur miraculum, quod sit praeter ordinem totius naturae, quo sensu solus Deus facit miracula, non est omnis virtus naturae creatae nota, ergo fit aliquid praeter ordinem naturae nobis notae per virtutem creatam nobis nota, est quidem miraculum quoad nos, sed non simpliciter.* Illud latius declarat Gabr. Biel 2. sent. quaest. 2: *Potest dupliciter contingere miraculum, quantum ad rem factam et quantum ad modum faciendi. Quantum ad rem factam, quando producit non concurrente causa secunda, aut in subjecto non habente ordinem naturalis effectus susceptionem; quantum ad modum faciendi, cum aliquid producit a causis naturalibus, sed in mora breviori, quam sit solitus cursus. Illae conversiones miraculosae sunt simpliciter, vel quod effectus illi non producantur a principiis naturae, sed immediate ab ipso Deo in instanti, sive successive, et tunc est miraculum primo modo; vel potest effectus produci a principiis naturae in instanti vel in tempore sub praeter instantaneam vel repentinam applicationem activorum ad passiva praeter solitum naturae, et tunc non est proprie miraculum, sed simile, hoc est miraculum secundo modo.* 4. Quamvis igitur diabolus miracula proprie

dicta edere nequeat, tamen cum per instantaneam applicationem causarum activarum naturalium, quae vim et operationem exquisitissime perspectam habet, multa mirabilia perficere possit, quae nos pro miraculis habemus, quia illorum causam ignoramus et modo fieri non videmus (unde Augustinus lib. 4. Trinit. c. 11. scribit, *facile esse spiritibus ne-
morum per aërea corpora facere multa, quae miren-
animas terrenis corporibus aggravatae, etiam
horis affectus*); praeterea cum diabolus hominum
glaucoma ac varias praestigias objicere pos-
ut videre sibi videantur, quod non vident, ideo
miracula ulterius dividuntur in divina et diabolica.
auctorem habent Deum, qui in miraculis per-
dis utitur quandoque ministeriali opera ange-
vel hominum, quandoque vero immediate
met in miraculis agit; haec auctorem habent
olum, qui impiorum hominum servitio sibi ad-
rum ministerio ad hanc rem saepius utitur.
Rungius in c. 7. ex. parte 2. loc. 2. sex diffe-
inter divina et diabolica miracula constituit,
re enim illa dicit: 1. *causis efficientibus*, Psalm.
v. 4: *Deus facit מְפָלִים וּמוֹתָוֹת*, mirabilia
id est proprie dicta miracula *solus*; diabo-
miracula quaedam facit, sed non nisi permittente
2. *Causa materiali sive subjectis*, Dei opera
manifeste contra naturae ordinem; diabolus
miranda quaedam facere potest vel agilitate
agilitate naturae suae vel peritia rerum et
naturalium homini ignotarum, tamen ipsam
interius mutare nequit, quia non est crea-
3. *Causa formali*, miracula divina nunquam
putativa vel imaginaria, sed actu et re ipsa
mutantur, vel innovantur; diabolus ut
omnia conatur exprimere similia opera, sed
tuncque praestigiis, fascino et fallaci auxilio ludit
4. *Causis finalibus*, Dei miracula ten-
ad doctrinae coelestis et mandatorum Dei
orationem; diaboli miraculis confirmantur men-
idololatria, invocationes mortuorum etc.
5. *Causis instrumentalibus*, Deus vel immediate effi-
miranda vel utitur opera prophetarum, aposto-
et aliorum pietate ac virtute praestantium
vel certe in ordinaria vocatione; diabolus
veneficis, hariolis, praestigiatoribus, sagis et
Dei hominum monstris. **Auctor imperf. operis
1. 29. in Matth.: *Quemcumque videris daemonia*
idem, si non est confessio veritatis in ore ejus,
fustitia in manibus ejus, non est homo Dei.**
modo agendi, Deus simpliciter quid fieri velit
atque interdum adhibet media, sed pauca;
Deus vult adhiberi certas formas verborum, pul-
figuras, imprecationes, decoctiones, venena etc.
haec sit tertia miraculorum divisio. **Vera
miracula sunt per apertam et seriam Dei invoca-
tionem, daemonis vero ludibria illis absonis, abditis,
ridiculis aut superstitiosis precibus vel signis,
inquirit Delrio Jesuita libr. 2. disquis. magic
2. 7.** 5. Quia igitur Deus est ipsa veritas,
Deus vero mendax et mendacii pater, Johan. 8.

v. 44. ideo miracula Dei sunt vera, sed miracula dia-
boli sunt falsa. Gabr. Biel l. d.: *Miracula sunt vel
vera, quae ordinantur ad bonum finem, scilicet eru-
ditionem ecclesiae et salutem fidelium; vel falsa,
quae ordinantur ad deceptionem et subversionem
videntium, licet res verae sint, quae videntur,
unde omnia miracula daemonum sunt falsa.* **Vox
miraculorum interdum in genere significat ad-
miranda et stupenda opera cujuscunque sint au-
ctoris, sic olim celebrarunt septem miracula mundi.
Eodem sensu Satanae opera nova et stupenda di-
cuntur miracula 2. Thessal. 2, v. 9. *signa et pro-
digia, quia praeter communem naturae cursum facta
videntur et singulari impetu feriunt hominum oculos,
sed Dei miracula sunt quae fiunt supra et contra
naturae ordinem, quem eadem potentia, qua creatus
est, mutare potest et solet Dominus.* Rungius in
cap. 34. Exodi.** 6. Falsa miracula duplici sensu
dicuntur, vel *ratione formae*, quia sunt ementita et
ludificantia, unde vocantur miracula *κατὰ δόξαν*, non
κατ' ἀλήθειαν; vel *ratione finis*, quia ad decipien-
dum composita et ad mendacium inducunt. Sic
Augustinus lib. 20. de civ. Dei c. 19. disputat, quo
sensu miracula Antichristi dicantur *prodigia men-
dacia* 2. Thessal. 2, v. 9. *Solet ambigi* (inquit), XII. 97.
*utrum propterea dicta sint signa et prodigia men-
daci, quoniam mortales sensus per phantasmata
decepturus est, ut quod non facit, facere videatur;
an quia illa ipsa etiamsi sunt vera prodigia, ad
mendacium pertrahent credituros, non ea potuisse
nisi divinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, ma-
xime quando tantam, quantam nunquam habuit, ac-
cepit potestatem. Non enim quando de coelo ignis
cecidit et tantam familiam cum tantis gregibus pe-
corum S. Jobo uno impetu absumsit et turbo irruens
et domum dejiciens filios ejus occidit, phantasmata
fuerunt, quae tamen fuerunt opera Satanae, cui
Deus dederat hanc potestatem. Propter quid horum
ergo dicta sint prodigia et signa mendacii, tunc
potius apparebit. Noluit Augustinus determinare,
quo respectu Antichristi miracula dicantur mendacia.
ita Chrysostomus homil. 4. in 2. Thessal. statuit,
dici fallacia utroque respectu: οὐδὲν ἀληθές; ἀλλὰ
πρὸς ἀπίστην, καὶ τέρας ψεύδους ἥτοι διεψευσμένοις
ἢ εἰς ψεῦδος ἄγουςι.* **Idem statuit Theophylactus
Gloss. ordin. et Lyranus.** Interpres Latinus dis-
junctivam convertit in copulativam: *In prodigiis
falsis et inducentibus ad mendacium.* Ambrosius
etiam in comm. 2. Thessal. 2. propter deceptionem
Antichristi miracula dici mendacia asserit. *Anti-
christus* (inquit) *signorum virtutibus faciet credibile,
se esse Deum, ideo portenta mendacii dixit aposto-
lus, quia hoc se vult credi Antichristus per signa,
quod non est, ut decipiat quos circumventurus est.*

272. Hisce praesuppositis sententiam nostram
confirmamus sequentibus argumentis. 1. Quodeun-
que non est ecclesiae proprium, non potest esse
propria, genuina et infallibilis ecclesiae nota. Mira-
cula non sunt ecclesiae propria. Ergo non sunt
propria, genuina et infallibilis ecclesiae nota. Assum-

Argu-
menta
pro parte
negante.

Miracula
facere
videntur:
1. Gen-
tiles.

tum probatur, quia miracula fecerunt etiam ethnici et haeretici, apud quos veram ecclesiam esse nemo dixerit. 1. Quod ethnicos attinet, refert Cornel. Tacitus libr. 4. histor. *Vespasianum caeco visum, claudogressum restituisse*; Aelius Spartianus refert, *feminam caecam ab Adriano sanatam esse et caecum quendam natum corpus Adriani mortui tangentem visum subito recuperasse*. Apollonius Thyanaeus cum esset in concilio coram imperatore Domitiano, dicitur *statim evanuisse, ut amplius non inveniretur*. Hujus Apollonii meminit etiam Augustinus epist. 5. a quo ut et Appulejo multa miracula edita esse scribit. Idem lib. 10. de civit. Dei c. 16. commemorat haec gentilium miracula, quod *effigies deorum penatum, quos de Troia Aeneas fugiens advenit, de loco in locum migrasse referuntur*; quod *cotem Tarquinius novacula secuit, quod Epidaurius serpens Aesculapio naviganti Romam comes adhaesit, quod navim, qua simulacrum Matris Phrygiae rehebatur, tantis hominum boumque conatibus immobilem redditam una muliercula zona alligatam ad suae pudicitiae testimonium movit et traxit, quod virgo Vestalis de cujus corruptione quaestio vertebatur, aquam impleto cribro de Tiberi neque profluente abstulit controversiam, quae omnia ex profanis historiis Ludov. Vives in comm. ibidem latius declarat. Libr. de unitate ecclesiae cap. 16. circa medium: Audiant (qui ex miraculis ecclesiam probare volunt), quae narrent pagani de diis et templis suis mirabiliter vel facta, vel visa et tamen dii gentium daemonia. Excipit Bellarminus libr. 4. de ecclesia c. 14. §. ad quartum, *Vespasianum nec vere caecum, nec vere claudum curasse, cum medici interrogati, an morbi duorum illorum curabiles essent, affirmative responderint, Cornelio Tacito referente. Atqui si vel maxime illi, qui a Vespasiano curati, non fuerint vere caeci et vere claudi, sed medicorum opera restitui potuerint, negari tamen nequit, daemonum ac magorum opera fieri posse, ut qui vere coeci et vere claudi medicorum etiam judicio apparent, sanitati restitui possint, cujus rei et historia et experientia testis est. Aliter igitur excipit Bellarminus, credibile esse, quod totus ille morbus fuerit a diabolo, qui insidens in oculo unius et alterius tibia impedierit usum illorum membrorum, idque eo fine, ut videretur sanare, cum desineret nocere. Respondemus: sufficit hoc nobis ad nostrae sententiae confirmationem. Quia enim diabolica miracula quoad externam speciem cum veris ac divinis conveniunt, licet quoad rem toto coelo differant, ideo periculosum est ex solis miraculis externis de doctrina velle judicare. Sola externa species miraculi in oculos incurrit, diguotio rei ac diversitatis illius discretio, quae inter divinum et diabolicum miraculum intercedit, nec oculis nec aliis sensibus est obvia, fieri ergo potest, ut diabolica miracula ob externam speciem et apparentiam, qua cum veris et divinis miraculis conveniunt, pro veris habeantur. Agnoscit hoc quodammodo ipse Bellarminus, siquidem hoc ipso loco §. est autem: sic scribit: Ante approbationem ecclesiae non est evidens**

aut certum certitudine fidei de ullo miraculo, quod sit verum miraculum, quia non constat nobis certitudine, cui non potest subesse falsum, illam non illusionem daemonis. Daemon enim etsi non potest facere vera miracula, tamen potest facere apparenter etiam maxima quaeque. Quodsi igitur specie et apparentia externa in miraculis rei vera non est perpetuo conjuncta, magni omnino periculum est ex specie externa de veritate miraculi et de doctrina pronuntiare.

273. 2. Haereticos ac pseudoprophetas miracula facere ex verbo Dei et ex historia ecclesiastica monstrari potest, Deut. 13, v. 1: *Cum surrexerit in medio tui propheta vel somnians somnium, aut dederit tibi signum vel portentum, v. 2. et visum signum et portentum, quod locutus est ad te dicens: Eamus post Deos alienos, etc.* In quae verba commentatur Theodoretus: *Permissu Dei per prophetam prodigiosa facit. Instruimur autem credere, quando qui talia edit, contraria per se docet. Et paulo ante: Permittente Deo daemones operantur. Sic et medici Pharaonis prodigia virgae, fluvii et ranarum ediderunt, ita concupiscentissimo Deo ad arguendam operantis animam. Item Paulus Fagius in Thargum: signum est praedicere aliquid venturum, quod est naturae insolens, sed in signum pronuntiationis aut comminationis, sicut Samuel occursum virorum Sauli praedicat. Prodigium autem et portentum, ubi supra id, quod creditur naturae aliquid in signum datur, sicut conversio virgae in serpentes. Porro si roget quis, quomodo propheta signa facere possit, respondent Hieronimus bifariam. Quidam putant, locum istum intellegendum de signis aliquid repraesentantibus, sicut dechiis imposuit capiti suo cornua ferrea per regem victoriam mendacem, 1. Reg. 22. alii intellegendum de signis, quae fiunt per incantationem vel magicam artem, qualia signa fecerunt magi in Aegyptu. Addit Fagius: Locus iste diligenter notandus, scilicet Deus permittit aliquando Satanae miracula in hoc, ut tententur sui, quam contra verbo suo adhaerere velint. Pertinent igitur miracula magorum Aegyptiorum Jannis et Mambryni 2. Tim. 3, v. 8. qui incantationibus suis virgas in serpentes projectas commutarunt in serpentes Esai. 37, v. 36. cujus miraculi rationem Josephus lib. 2. c. 5. sic explicat, quod incantatores illi praefatae fascinaverint oculos spectatorum, ut haec viderentur esse serpentes. Quamvis vero tales stigas et possit et soleat diabolus oculis hominum obijcere, tamen cum serpentes magorum devorati a serpente Aaronis, ideo rectius dicitur Cyrillo 1. 7. in Johan. c. 8. *artificio et operis diaboli factum esse, ut in locum projectarum virgae modo invisibili serpentes aliunde allati viderentur*. Augustinus lib. 3. de Trin. c. 5. hanc re sic disputat, quod diabolus pro subtilitate sensus et corporis semina rerum istarum non cultiora noverit et ea per congruas tempora*

magorum latenter spargat atque ita gignenda-
rum rerum et accelerandorum incrementorum prae-
stet occasiones. Neque tamen propterea ipsum dici
creatorem, cum occultorum et invisibilium
eorum seminum in corporeis hujus mundi elemen-
tis latentium creator sit solus is, qui est omnium
creator, cujus permissione mirabilia illa dia-
boli fecit. Idem judicium sit de spectaculo aqua-
rum in sanguinem mutatarum regi objecto Exod. 7,
et ac de productione ranarum ex aquis Exod. 8,
et quae mutatio aquarum ac productio ranarum
fuit praestigatoria, vel facta per subitam trans-
formationem sanguinis in locum aquae et repentinam
eius ex alio loco deportationem. Tandem vero
magorum potentia, ubi ad minutissima et abje-
ctissima animalcula, videlicet ad pediculos ex pulvere
creandos devenit, omnino defecit, ut intel-
ligatur, quidquid hactenus potuerunt, id non nisi
deus potestate potuisse, ut loquitur Augu-
stinus libr. 3. de Trinit. c. 7. ideo autem quaedam
focere permitti sunt, ut mirabilius vincerentur,
ut idem loquitur libr. 10. de civ. Dei cap. 8.
quod in V. T. a magis Aegyptiis ac pseu-
doprophetis factum, idem in N. T. fieri posse Chri-
sti apostoli testantur. Matth. 7, v. 22: Multi
mihi in illa die, Domine Domine, nonne in
nomen tuo prophetavimus et in nomine tuo dae-
monijecimus, et in nomine tuo durāmeis nollass,
et multa, fecimus (ita enim hoc vocabulum ac-
cipitur Matth. 11, v. 20. c. 13, v. 58. et alibi pas-
sim). et tunc confitebor illis: Non novi vos,
et tunc me omnes, qui operamini iniquitatem, ex-
terbis ita infert Justinus in qq. et respon-
sionibus q. 5. p. 309: Virtutum ac miraculorum
ostentatio si probatio ad indicium esset verae
fidei, minime gentium Dominus eos reprobasset
suae familiaritate sua pronuntiasset, qui
dicit: Domine, nonne per nomen tuum pro-
phetavimus etc. Matth. 24, v. 24: Surgent pseudo-
prophetiae et dabunt signa magna
prodigia, ita ut in errorem inducantur, si
possint, etiam electi; v. 25: ecce praedixi
vobis. (In quae verba sic commentatur Cornelius
Tropaeus scriptor Pontificius cap. 123. concord.
lib. pag. 842: Nostris temporibus apud nos
magos fuerunt, qui se Christum esse regem
suae saeculorum hominum mentiti sunt stultis-
simis nec defuerunt sui prophetae, nec signa
prodigia, quibus imposuerunt hominibus quibus-
vis fide non radicatis. Inter quae signa illud
est, quod apud eos baptizati post calicis
potione, ut dicitur, potionem, mox cum hominum
famine Scripturas sacras tenerent melius quam
eis assidue essent versati, et in alios plane
mutati mortem pro suae sectae de-
fensione intrepide subeuntes omnesque suas facul-
tas commune conferentes. His adeo potenter
seduxerunt, ut si fieri potuisset, etiam
imponere potuissent.) Luc. 11, v. 19. Chri-
stus dicitur, Pharisaeorum filios, id est discipulos,

ejecisse daemones. 2. Thessal. 2, vers. 9: Adventus
Antichristi erit secundum operationem Satanæ in
omni virtute et signis et prodigiis mendacibus,
vers. 10: et in omni seductione iniquitatis etc.
Apocal. 13, vers. 13: Bestia facit signa magna,
ut etiam ignem faciat de coelo descendere in con-
spectu hominum, vers. 14. et seducit habitantes in
terra propter signa, quae data sunt illi facere in
conspectu prioris bestiae etc. De Marco haeretico
et impostore pessimo scribit Irenaeus libr. 1. adv.
haeres. cap. 8. p. 43: Alius quidam ex iis, qui sunt
apud eos (Colarbasios), magistri emendatorem se esse
glorians, Marcus est autem illi nomen, magicae im-
posturae peritissimus, per quam et viros multos
et non paucas feminas seducens ad se convertit
velut ad scientissimum et perfectissimum et virtutem
maximam ab invisibilibus logis habentem fecit, prae-
cursor quasi vere existens Antichristi. Anazilai
enim ludicra cum nequitia eorum, qui dicuntur
magi, commiscens, per haec virtutes perficere
putatur apud eos, qui sensum non habent et a
mente excesserunt. cap. 9. pag. 44: Fingens se po-
culis, quibus vinum infusum ac immixtum est, gra-
tias actis precari atque longius extendens sermonem
invocationis efficit, ut purpurea et rubicunda ap-
pareant, ut putetur gratia ab iis, quae supra uni-
versa sunt, sanguinem suum in illud poculum stil-
lare per invocationem ipsius, et qui adsunt maxima
cupidine ducantur gustandi illius poculi, ut in
ipsos more pluviae influat gratia, quae per hunc
magum invocata est. Rursum vero mulierculis
tradens pocula vino commixta ipsas gratias agere
et precari jubet se praeside. Quod ubi peractum
est, ipse proferens aliud poculum paulo majus eo,
super quo decepta muliercula gratias egit atque
transfundens e minore illo in majus, quod ita prae-
paravit, simul ita dicit. Gratia, quae ante universa
est, neque mente comprehendi, neque sermone ex-
primi potest, impleat tuum interiorem hominem etc.
Et talia quaedam locutus, ubi infelicem illam velut
oestro pupugit, vius est admiranda facere, post-
quam majus poculum a minore, ita ut superflueret,
impletum est. Atque alia quaedam his similia
faciens multos fefellit et post se abduxit. (Graeca
Irenaei verba dilucidiora refert Epiphanius libr. 1.
tom. 3. haeres. 34.) cap. 12. p. 58. refert, quen-
dam divinum senem et concinnum veritatis prae-
conem ad hunc Marcum dixisse: Idolorum
fictor Marce et portentorum inspector, astrolo-
gicae et magicae artis perite, quibus confirmas do-
ctrinas erroris, ostendens signa iis, qui a te sedu-
cuntur, quae sunt operationes apostolicae virtutis,
quas tibi Satanæ pater ministrat, quasi per
angelicam virtutem Azazel, qui te potest prae-
cursor facere callidae nequitiae, quae Deo adver-
satur. lib. 2. adv. haeres. c. 57. p. 160: Eorum
quae Christus ad utilitatem hominum et firmitatem
fecit (haeretici Valentiniani), nihil tale nec simile,
nec secundum aliquid in comparisonem quod ve-
nire possit, perficere inveniuntur. Sed si aliquid

faciunt per magicam operationem, fraudulenter seducere nituntur insensatos fructum quidem et utilitatem nullam praestantes, in quos virtutes perficere se dicunt, adducentes autem pueros inuestes et oculos deludentes et phantasmata ostendentes statim cessantia et ne quidem stillicidio temporis perseverantia, non Jesu Domino nostro, sed Simoni Mago similes ostenduntur. De Donatistis commemorat Augustinus, quod ipsi quoque de miraculis gloriati fuerint, unde tract. 13. in Joh. ipsos vocat mirabiliores, ac libr. de unit. eccles. c. 16. scribit: Non dicat, ideo verum esse, quia illa et illa mirabilia fecit Donatus, removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. De Novatianis itidem referunt ecclesiasticae historiae scriptores, quod miracula fecerint. Socrates lib. 7. c. 17: Cum Judaeus quidam veterator Christianam fidem simulans, jam ante saepius baptizatus, a Paulo Novatianorum episcopo baptismum peteret, isque Judaeum ad baptisterium deduceret, aqua universa divina quadam virtute, quae oculis percipi non poterat, subito evanuit. De Turcis refert Septemcastrensens libr. de moribus Turcarum c. 14. quod ipsorum religiosi plurima miracula faciant tum vivi, tum mortui. Huc pertinent dicta veterum. Tertullianus de praescript. c. 44: Adjicient (seducti ab haereticis rationem Christo in die judicii reddituri) multa de auctoritate cujusque doctoris haeretici, illos maxime doctrinae suae fidem confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, uti merito apostoli crederentur; quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos, qui etiam virtutes maximas ederent ad fallaciam muniendam corruptae praedicationis. Athanasius lib. qq. ad Antiochum q. 110. tom. 2. p. 306: Non sit nobis mirum, quosdam haereticos signa edere, audivimus enim Dominum dicentem: Multi dicent in die illa etc. ** Saepe enim non virtute miracula edentis, quae sanationem efficiat, miracula fiunt, sed fide ad eum adeuntis hominis. Scriptum est enim: Fides tua te servavit. Oportet et hoc notari, quod multi prave credentes multos labores obtulerint Deo per exercitationem et mercedem pro eis a Deo acceperint in hoc seculo sanationum et prophetiarum donum, ut in futuro seculo audiant: Accepistis bona vestra et labores vestros, nunc non amplius vobis dabitur. Idem in Psalm. 9. col. 67: Cum signa illa (Antichristus) facere coeperit, quanto mirabiliora videbuntur hominibus, tanto illi sancti, qui tunc erunt, contemnentur et quasi pro nihilo habebuntur, quos ille, cui per justitiam et innocentiam resistent, mirificis factis superare videbitur etc. ** Hieronymus in comm. ad Galat. lib. 3: Observandum est, quod operari virtutes dicantur ii, qui non tenent evangelii veritatem, hoc dico adversum haereticos, qui probationem esse fidei suae ex eo, si signum aliquod fecerint, arbitrentur. Augustinus lib. 15. cont. Faust. c. 5: Miracula (vos Manichaei) non facitis, quae tamen si faceretis, etiam ipsa in vobis caveremus per instrumentum nos Dominum et dicen-

tem: Exsurgent pseudochristi etc. Theophylact. in c. 9. Luc.: Multi saepenumero miracula daemones fecerunt, at illorum praedicatio non fuit, quare neque miracula illa ex Deo sunt. Nec possunt ipsi Pontificii inficias ire, et haereticos quandoque vera miracula edere. In canon. part. 2. decret. caus. 1. q. 1. c. 56: Prae unitatem et qui facit miracula, nihil est. In tate erat populus Israël, et non faciebat miracula. Praeter unitatem erant magi Pharaonis et magi Moysi faciebant. Maldonatus in comm. Matth. Chrysostomus, Hieronymus, Euthymius, Theophylactus probant exemplis, etiam per alios quam Galileos vera miracula fieri, et ex hoc ipso loco: et dicent in illo die etc. facile colligitur, falsos prophetas, de quibus Christus loquitur, vera miracula fecisse, vere prophetasse, vere daemoniacis, nec enim respondet Christus, mentiri eos se eos, quamvis ista fecerint, non nosse. Negligens est, si moneret nos falsa miracula facibus ne crederemus, sed magnum et admirabile omnino, quod monet, ne falsis prophetis credamus vera etiam miracula facientibus. Idem in Marci p. 765: Potuit (is, qui in Christi nomine ciebat daemonia) neque corpore, neque animo est fide doctrinaque secutus Christum, daemones expellere, ut docemur testimonio Christi Matth. August. lib. 4. de cons. evang. c. 5. et Basil. Theophyl. hoc loco sentiunt. Claud. Espence in comm. 2. Tim. p. 83. miracula Deo et diabolis Christo et Antichristo communia esse scribit. Hieronymus tom. 4. part. 2. p. 260. Daemon nolens claritatem veritatis recipere falsa miracula ad se solet ad mendacia confirmanda. Pererius comm. Genes. c. 7. disp. 5: Etiam haeretici per verba, aut nomen Christi, aut sacramenta Christi expellunt daemones; cum autem malum jubet daemones voluntario cedunt; cum vero in honorem excellentissimi imperatoris Christi fuit is, de quo discipuli loquuntur ad Christum Marc. 9, v. 38: Magister in nomine tuo ejicimus demonia, cum tamen Christum non sequeretur. Plotinus in promptuar. morali dom. 24. post. Pererius p. 627: Etiam vera miracula non solum Antichristus ipse ejusque praecursores proximi, sed etiam haeretici non secus quam magi Deo per opera operari possunt. Acosta de temp. noviss. c. 1. Tempore Antichristi difficile erit signa vera discernere a falsis, ubi multa et magna erunt verisimilia. Costerus in enchir. loc. de eccles. c. 1. Novatianos olim sua habuisse miracula.

274. Bellarminus ex his quaedam deligit, et exceptiones suas opponat. 1. De miraculis christi Matth. 24, v. 24. 2. Thessal. 2, v. 2. Apoc. 13, v. 13. 14. respondet, quod futura non vera et solida, sed apparentia vel mendacia hominibus, non autem absolute miracula, et arte daemonis fieri possunt, id confirmat ex 2. Thessal. ubi vocantur mendacia, et ex Apoc. 13. ubi maximis Antichristi miraculis ponitur, quod

non de coelo descendere et ut imago bestiae lo-
 pater, haec autem facillima esse diabolo palam
 At miracula sanctorum sunt illuminationes
 curaciones claudorum, excitationes mor-
 tuorum, quae non nisi divina virtute fieri possunt.
 Respondemus: Antichristi miracula dicuntur men-
 dacia, vel, ut ex Graeco rectius vertitur, prodigia
 mendacii, *répara ψεύδους*, non tam ratione formae,
 quam omnia futura sint falsa et apparentia dunta-
 quam ratione finis, quia scilicet ad confirma-
 tionem mendacii erunt directa, ut ex Chrysostomo
 Augustino paulo superius audivimus. Quemad-
 modum enim magi Aegyptiaci ante liberationem
 filiorum ex Aegypto miracula mendacii edentes
 ludabant nudis praestigiis, sed arte sua diabo-
 lum serpentem oculis sectatorum objiciebant
 idololatriae Aegyptiacae confirmationem; ita
 Antichristus ante finalem liberationem filio-
 rum Dei ex hoc mundo non nudis ludet praestigiis,
 sed talia miracula ad confirmationem suorum men-
 daciorum faciet, qualia per extremam et summam
 potestatem fieri possunt. Id ipsum confirma-
 tur ex emphasi dictorum. Matth. 24, v. 24. dicitur,
*Et filii hominis et pseudoprophetae illos talia ac-
 miracula edituros, ut si fieri posset, etiam
 per illa seducerentur.* Atqui si essent mera
 prodigia ac praestigiae satanicae, seductionis
 tantum metuendum esset periculum. 2. Thessal.
 2. v. 9. notanter dicit apostolus, quod *Antichristi
 futurus sit xai' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν
 τοῖς σημεῖοις καὶ τέρασιν ψεύδους*, v. 10.
ὁ ἀντίχριστος, ἀνίστη 1ης ἀδελφίας ἐν τοῖς ἀπολαυμένοις,
 id est diabolus omnem vim suam in miraculis An-
 tichristi organi sui exseret, neque quidquam, quod
 seductionem hominum facere possit, intentatum
 habet. Audiat Bellarminus hac de re Cornelium
 Iulianum suae religionis, non tamen Jesuiticae
 religionis hominem in comment. concord. evang.
 2. fol. 543: *Quod Antichristi signa et miracula
 sunt mendacia, non sic accipiendum est, quasi
 illa signa sint efficienda per sensuum et
 naturae ludificationem, ut quod non sit, esse
 videatur, quaedam enim vere efficiet per
 actionem occultam causarum naturalium, quo-
 rum ignem vere potest e coelo deducere et alia
 facere mirabilia, quas tamen dicuntur signa
 mendacii, sive quia ad mendacium pertrahunt, dum
 debent fieri virtute divina, sive quia quamvis
 verae res, non tamen sunt vera signa et miracula,
 sed demum vere et proprie miraculum est, quod
 supra naturam et virtute supernaturali, quae
 Deo competit.* Audiat Pererium suae religionis
 professionis, hoc est Jesuiticae societatis hominem
 Pererium in Daniel. libr. 4: *Duo sunt miraculorum
 signa, quaedam hujusmodi ut non nisi per omni-
 potentiam Dei fiant, hujusmodi non faciet Anti-
 christus; alia quae fieri possint potentia causarum
 naturalium, operante daemone, hominibus ignota,
 modo invisibili adhibebuntur et quasi miracula
 credentur. Haec signa vera sunt, sicut illa*

magorum vera fuisse arbitratur Augustinus, nihilo-
 minus mendacia, quia qui faciet, se ea facere
 miraculose virtute divina falso profitebitur. Audiat
 Thomam Aquinatem, in cujus verba juravit part. 1. XII. 103.
 quaest. 114. art. 1: *Etiamsi sint vera Antichristi
 miracula, ad mendacium tamen pertrahunt creditu-
 ros.* Imo audiat Bellarminus se ipsum libr. 3. de
 Rom. pontif. c. 15. §. Porro: *Miracula, quae ope-
 raturus est Antichristus, erunt mendacia signa ra-
 tione omnium causarum, finalis, efficientis, materiae
 et formae.* Finis enim eorum miraculorum erit
 ostendere, Antichristum esse Deum et Messiam, quod
 erit perniciosissimum mendacium. Chrysostomus in
 hunc locum (2. Thess. 2.) docet, mendacia vocari
 ea miracula, quia ad mendacium inducent etc.
 Deinde vocantur mendacia signa ab efficiente, nam
 causa efficiens principalis erit pater mendacii, id
 est diabolus. Erunt etiam mendacia multa ex illis
 (ergo non omnia, ut hoc loco asserit), quia erunt
 phantastica et praestigiae quaedam. Denique erunt
 quaedam ex illis mendacia ratione formae, licet
 vera ratione materiae, quia interdum res veras ope-
 rabitur, sed quae non superabunt vires totius na-
 turae et ideo non erunt miracula formaliter. Quod
 Bellarminus hoc loco subjungit, *illuminationes cae-
 corum, curaciones claudorum et excitationes mor-
 tuorum non nisi divina virtute fieri posse*, id facile
 concedimus, interim tamen certum est, id non nisi
 de veris illuminationibus vere caecorum ac veris
 excitationibus vere mortuorum accipiendum esse,
 cum diabolus etiam quoad externam speciem similia
 facere possit, qua de re sic scribit Bellarminus li-
 bro 3. de pontific. c. 15. §. Erunt etiam: *Anti-
 christus videbitur excitare mortuos et sanare ae-
 grotos, sed illusiones daemonum erunt, non verae
 excitationes aut sanitates, propter quod Apocal. 13.
 dicitur factururus miracula in conspectu hominum,
 id est apparentia et deludentia conspectum hominum,
 non solida et vera, ut Aretas in eum locum anno-
 tavit.* Et postea §. *Exempla: Antichristus finget se
 mori et resurgere.* Idem libr. 4. de eccles. c. 14.
 resp. ad 4. recte disputat, coecum et claudum hoc
 modo a Vespasiano curatum, quod diabolus insi-
 dens in oculo unius, in alterius vero tibia usum
 istorum membrorum impederit, idque eo fine, ut
 videretur sanare, cum desineret nocere. Jam vero
 externo intuitu dignosci ac distinguere nequit, an il-
 luminatio caeci, sanatio claudi et excitatio mortui
 sit vera, an saltem apparens; an facta sit divina
 virtute, an vero daemonis illusionem. Diabolus enim
 transfigurat se in angelum lucis 2. Cor. 11, v. 13.
 unde ipse Bellarminus dicto loco §. Est autem, di-
 serte scribit: *Non constat nobis certitudine, cui non
 possit subesse falsum, illam non esse illusionem
 daemonis, daemon enim etsi non potest facere vera
 miracula, tamen potest facere apparenter etiam
 maxima quaeque.* 2. De miraculis Donatistarum
 respondet, ea non fuisse talia, qualia sunt sancto-
 rum, sed occultas quasdam visiones tantum, quas
 sine ullo teste jactabant se vidisse. Addit Bellar-

minime creditis? sed haec necessaria in exordio ecclesiae fuerunt, ut multitudo ad fidem cresceret, quia et nos cum arbusta plantamus, tandiu eis aquam infundimus, quousque ea in terra coaluisse videamus, et si semel radicem fixerint, irrigatio cessabit. ** Ut fide cresceret multitudo credentium, miraculis fuit nutrienda etc. Sancta quippe ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per apostolos corporaliter faciebat, quae nimirum miracula maiora sunt, quando per haec non corpora, sed animas suscitantur. Haec itaque signa, fratres carissimi, auctore Deo si vultis, vos facitis.** Lib. 27. moralium c. 11: Sunt nonnulli, qui cum miraculorum opera audiunt, quod accepto Spiritu s. mortuos verbo suscitarent, ab obsessis daemones pellerent, umbra infirmitates amoverent etc. quia has virtutes nunc in ecclesia non vident, subtractam jam ab ecclesia supernam gratiam suspicantur nescientes pensare quod scriptum est: Adjutor in oportunitatibus, in tribulatione. Tunc quippe sancta ecclesia miraculorum adiutoriis indiguit, cum eam tribulatio persecutionis pressit. Nam postquam superbiam infidelitatis edomuit, non jam virtutum signa, sed sola merita operum requirit, quamvis et illa per multos cum oportunitas exigit, ostendit. Scriptum quippe est, linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. Ubi ergo omnes fideles sunt, quae causa exigit, ut signa monstrentur? Et postea: Etsi Deus virtutum signa nunc per vitam fidelium crebro non exserit, ab eisdem tamen fidelibus per virtutem operum nunquam recedit. Sic igitur miracula etiam posterioribus seculis facta sunt, sed non tam frequentia et copiosa quam in ecclesia primitiva apostolica et apostolicae vicina. Quod autem miracula his postremis ecclesiae temporibus a vere fidelibus facienda sint, de eo nulla exstat divina promissio, quin potius de Antichristo in templo Dei sedente exstat, quod miraculis mendacii mundum sit seducturus, inde Trithemius abbas in libro octo qq. ad imperat. Maxim. qu. 3. concludit, hodie a veris Christianis nulla miracula quaerenda vel expectanda, ac discip. de temp. XII. 107. serm. 12. scribit: Tempore Antichristi boni non facient miracula et in hoc apparebit eorum constantia. Ac Gerson in libr. contra sectam se flagellantium pulcherrime scribit, quod mundus senescens putiatur phantasias falsorum miraculorum non secus, ac senex quispiam variis deluditur somniis, unde concludit, miracula ut plurimum hodie esse suspecta. Idem in exposit. pass. sic concludit: Miracula praeterita (ab apostolis et praecipue a Christo ad confirmationem doctrinae coelestis facta), tibi sufficere debent, si ea credis. Quodsi ea non credis, neque profecto nunc illis fidem adhiberes, quae videres et audires, imo ea contemneres, calumniis afficeres et reprobares. Non est certe miraculum ullum, quod firmitus me faciat in Deum credere, quam quod in eum ex gratia sua credo. Satis enim mihi constat, nullum esse adeo magnum miraculum, quin ipsum divina potentia facere pos-

sit etiam majus millies. In eandem sententiam I. dacus Stella auctor Pontificius in c. 11. Luc. scribit: Crede evangelio, quod fuit miraculis confirmatum. Sed dices, nonne rationi consentaneum est, ut nunquam quoque fides confirmetur miraculis? Non, nam nunquam quoque damnum potius afferrent, quam commodum etiam si in principio nascentis ecclesiae fuerint necessaria. Puer enim cum ambulare nequit, adjuvetur vehiculo, quod homini adulto est impedimento. quoque Acosta lib. 2. de proc. Indor. sal. c. 9: Reliqua Christiana, ubi humana praesidia prorsus aberant, divina est fundata miraculis; at nostrorum temporum longe alia est ratio etc. Ibidem ex Chrysostomo disputat, fidem jam satis firmatam miraculis novis non indigere confirmari, quin potius ut cesset signis nunc carere, cum majoris meriti sit illis credere. Cornel. Mussus in concion. Pentec. p. 412: Cessant in nobis signa illa miracula, potius quam imitanda, quae in primitiva ecclesia passim abundabant, ut sunt sanare infirmos, convertere mortuos, ejicere daemones, nationes ad fidem convertere etc. haec signa facta sunt, ut religio plantaretur, nunc autem ea plantata non sunt necessaria et ante hos Roffensis episcopus advers. Lutheri captiv. Babyl. c. 10. initio hujus certaminis scribit: Promisit Christus, ut discipuli daemones ejicerent, quam promissionem nullum his diebus esse sortiri dilucide cernimus. Nemo enim est, qui corporaliter daemones ejicit aut morbos sanat, tamen minime ambigimus, quando plurimi ad fidem eandem et aequae magnam cum priscis temporibus habeant, nec tamen inanis illa promissio, quam noluit efficaciam habere perpetuam, ut tempore nascentis et adolescentis ecclesiae. omnia evidenter probant, miracula non requiruntur ecclesiae temporibus, quomodo igitur genuina et propria ecclesiae nota, cum non sit perpetua?

276. 3. Miracula si non habeant doctrinae veritatem conjunctam, nihil probant. Ergo sola et per se sunt genuina et infallibilis ecclesiae nota. Antea multis confirmari potest testimoniis. Deuter. 18. Si surrexerit in medio tui propheta aut quicumque nomen somniavit, et praedixerit signum aut portendit, et venerit quod locutus est, v. 2: et dicit tibi: Eamus et sequamur deos alienos, quos ego et serviamus eis, v. 3: non audies verba prophetae illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum corde et in tota anima vestra; v. 4: Dominum vestrum sequimini et ipsum timeate et mandata eius custodite et audite vocem ejus, ipsi servietis ei et adhaerebitis. Hoc divino oraculo manifeste jubentur Israelitae, ne ex solo miraculo de deo alicujus prophetae statuunt, neve sequantur eum signo ac portento quodam idololatriam suam doctrinam confirmat, contra vero jubentur, ut habita thaumaturgi illius pseudoprophetae de mandatis Domini firmiter adhaereant et vocem ejus unice amplectantur, quibus verbis exprimitur

regula, juxta quam de miraculis sit pronuntian-
 Quae miracula abducunt a Dei verbo et a
 is in verum Deum ad falsas doctrinas et cul-
 idolorum, ea non sunt pro divinis, sed diabolici-
 miraculis habenda. Exprimatur etiam causa, pro-
 quam permittat Deus talia miracula virtute
 di per pseudopphetas fieri, nimirum ut tentet
 ploret nos, an velimus ipsi et verbo ejus unice
 gere, adeoque ex toto corde ipsi servire, ex
 videnter colligitur, non omnia miracula do-
 confirmandae ergo, sed quaedam hominum
 andorum causa fieri, quemadmodum et Augu-
 lib. 3. de Trin. c. 7. de magorum Aegyptiorum
 aliis recte pronuntiat, quod data fuerit illis
 credendi quaedam miracula vel ad fallendos
 in Aegyptios, vel ad admonendos fideles, ne
 id facere magnopere desiderarent, vel ad
 et manifestandam justorum patien-
 *Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 14: Ante
 tionem ecclesiae non est evidens aut certum
 hinc fidei de ullo miraculo, quod sit verum mira-
 quod non constat nobis certitudine, cui non pos-
 ne falsum, illam non esse illusionem daemoneis.
 cum etsi non potest facere vera miracula, ta-
 ut facere apparenter etiam maxima quaeque.**
 in resp. ad octo quaest. ad imper. Maxim. q. 3:
 non colitur, si qua fiunt miracula, non
 di diabolus operatur. Deus enim cum sit
 malignones falsas non instituit et ideo suis
 fundacium nunquam illustravit. Ceterum
 dei illius Mosaici fiat illustrior, conjungi-
 Deut. 18, v. 20: *Propheta qui arrogantia*
voluerit loqui in nomine meo, quae ego
cepi illi, ut diceret, aut ex nomine alieno-
rum, interficietur. v. 21: *Quodsi tacita co-*
responderis: Quomodo possum intelligere
quod Dominus non est locutus? v. 22. hoc
 signum, quod in nomine Domini propheta
 edixerit et non e venerit, hoc Dominus non
 us, sed per tumorem propheta confinxit et
 velis eum. Docentur Israelitae, pro falso
 habendum esse eum, qui praedicat aliquid
 cui non respondet eventus; sed ne ex illo
 tot, omnes illos pro veris prophetis ac sanis
 habendos, quorum praedictionibus even-
 pondet, ideo c. 13, v. 1. diserte prohibentur
 prophetam sequi, qui ad idololatriam ipsos pelli-
 tatur, si vel maxime praedictionum veritatem
 eas complementum probet: Ex quo immote
 r, ex praedictionibus et miraculis solis non
 liquid de doctrina statui, sed contra potius
 tas de praedictionibus et miraculis esse ju-
 ra. Miracula sunt doctrinae tesserae ac si-
 quemadmodum igitur sigillum a literis avul-
 il probat, ita quoque miracula sine doctrina
 lent. Ideo cum dives epulo in flammis infer-
 constitutus Abrahamum rogaret, ut misso
 in vivis adhuc superstitibus Lazaro mira-
 praedicatione ipsos converteret, accipit
 Luc. 16, v. 29: *Habent Moysen et pro-*

phetas, audiant illos, quibus verbis doctrina Moysis
 et prophetarum apparitionibus mortuorum et omni-
 bus miraculis praefertur. Ac Petrus exposita mira-
 culosa transfiguratione Christi in monte Thabor sub-
 jungit 2. Epist. 1, v. 19: *ἔχομεν βεβαιότερον τὸν*
προφητικὸν λόγον, habemus firmiorem sermonem
propheticum, ubi non confert invicem sermonem pro-
 phetarum et vocem Patris coelestis in transfigura-
 tione auditam, quia eadem etiam vox per prophe-
 tas sonuit, sed confert miraculosam Christi transfi-
 gurationem ac Moysis et Eliae miraculosam appa-
 ritionem cum sermone prophetico, *atque hunc illis*
longe firmiorem ac stabiliorem dicit, miracula enim
 non tam solidum praebent fidei fundamentum quam
 ipsum Dei verbum, quo pertinet observatio Chryso-
 stomi hom. 23. in Joh. statim in princ.: *Firmiorem*
erant discipuli non signorum tantum gratia, sed et
doctrinae Jesum secuti (*ἔτιντοι ἀκριβέστερον ἦσαν οἱ*
μαθηταί, ὅσοι μὴ ἀπὸ σημεῖων προσέβλεπον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδασκαλίας.) Qui enim crassiori erant
 ingenio, signis trahabantur; acutiori vero, prophe-
 tiis et doctrina. Quicunque igitur per doctrinam XII. 109.
 crederent, constantiores erant, quos etiam beatos
 appellavit dicens: *Beati qui non viderunt et cre-*
diderunt. Augustinus de consensu evangel. lib. 4.
 c. 10: *Christus regulo dicit: Nisi signa et pro-*
digia videritis, non creditis, usque adeo super omnia
mutabilia volens mentem credentis attollere, ut nec
ipsa miracula, quae quamvis divinitus de mutabili-
tate corporum fiunt, a fidelibus quaeri velit.

277. At, inquis, si haec ita se habent, cur Chri-
 stus toties provocat ad sua miracula, ut per illa
 auditores ad fidem perducatur? Joh. 5, v. 36: *Habeo*
testimonium majus Johanne, opera enim, quae dedit
mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa testimonium per-
hibent de me. Joh. 10, v. 37: *Si non facio opera*
Patris, nolite mihi credere; v. 38. si autem facio et
mihi non vultis credere, operibus credite etc. Re-
 spondemus: Praeterquam quod distinguendum sit inter
 statum ecclesiae Christianae nascentis et adultae (ut
 paulo superius admonuimus), non dicimus absolute
 et simpliciter, miracula nihil probare, sed miracula
 sine doctrina nihil probare, conjungenda igitur cum
 miraculis doctrina, ad quam confirmandam adhiben-
 tur. Si doctrina convenit cum ea, quae per Moysen,
 prophetas, Christum et apostolos revelata est, tunc
 etiam miracula, quae ad illam confirmandam edun-
 tur, pro divinis sunt habenda; sin vero doctrina illa,
 ad quam confirmandam miracula fiunt, pugnet cum
 doctrina coelesti per Moysen, prophetas, Christum et
 apostolos generi humano revelata non possunt nec
 debent pro divinis haberi, ut ex dicto Mosaico evi-
 denter colligitur. Sic Christus ipse, qui tamen αὐ-
 τήνιστο; et ipsa veritas non ad sola miracula pro-
 vocabat, sed ad Moysen ac prophetas, ex quorum
 scriptis dogmata sua confirmabat Matth. 5, v. 17.
 cap. 11, v. 3. cap. 22, v. 29. Joh. 5, v. 39 etc.
 idem etiam miracula non praemittere solebat con-
 cionibus, sed conciones miraculis. Disserit hac
 de re egregie Tertullianus lib. 3. adv. Marcion,

c. 3. in princ.: *Non fuit, inquis, ordo ejusmodi necessarius, quia statim se et Filium et missum et Dei Christum rebus ipsis esset probaturus per documenta virtutum. At ego negabo, solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam et ipse postmodum exauctoravit. Si quidem edicens, multos venturos et signa facturos, nec tamen ideo admit- tendos temerariam signorum et virtutum fidem ostendit ut etiam apud pseudochristos facillimam.* Beroënses Actor. 17, v. 11. videbant quidem multa ab apostolis edi miracula, non tamen ex illis solis de doctrina judicabant, sed cum Scripturis praedicationem apostolicam conferebant, quibus quoniam conformis deprehendebatur, et doctrinam et miracula vera esse statuebant, quo nomine a Spiritu sancto commendantur. Sic apostoli dono miraculorum instructi ex Mosaicis et prophetis scriptis doctrinam suam demonstrabant Act. 26, v. 22. Rom. 3, v. 21. etc. inde recte scribit Theophylactus in c. 9. Luc.: *Docet Christus, ut is, cui concredita est doctrina, et praedicare et miracula patrare debeat, tunc enim praedicatio per miracula confirmatur, miracula autem per praedicationem.* Alterius sic altera poscit opem res et conjurat amice. Contra vero suspecta est omnis revelatio, quam non probat lex cum evangelio, ut habet vulgatum illud Gersonis, quod ipsum etiam de miraculis statuendum, ideo addit Theophylactus l. d.: *Multi saepe numero miracula fecerunt per daemones, sed illorum praedicatio sana non fuit, quare neque illorum miracula ex Deo fuerunt.* In eandem sententiam hac de re disserit Maldonatus Jesuita in comm. Matth. 7. postquam enim ex Scriptura et patribus demonstrasset, etiam falsos prophetas vera miracula facere, subjicit quaestionem, an ergo nullum ad probandam veram doctrinam argumentum ex miraculis sumi possit? cui respondet hoc modo: *Non sequitur omnino nullum, sed non necessarium sumi posse. Scimus enim, Christum ad confirmandam doctrinam suam potestatem faciendi miracula apostolis suis tradidisse. Scimus, vi miraculorum totum paene orbem ad fidem fuisse pertractum, quod qui negant, ut disputat Augustinus, majus ipsi miraculum miraculo tollendo faciunt; in-*

XII. 110. *credibilis enim tot philosophos, tot sapientes viros, tam paucis apostolis, tam imperitis tamque incredibilia humanae rationi praedicantibus sine ullis miraculis credidisse, quam illa ipsa miracula, quae ab ipsis facta narrantur. Probabile igitur fidei argumentum est, quod ex miraculis sumitur, quia per fidem saepe, sine fide raro fieri solent. Nec necessario demonstrant ecclesiam, nisi potestas miracula faciendi ordinaria contingit. Haec Maldonatus, cujus dissertatio esset perfectior, si addidisset, ex miraculis cum vera doctrina conjunctis necessarium omnino argumentum extrui posse. Ferus in comm. c. 24. Matth.: Non doctrina ex miraculis, sed miracula ex doctrina aestimanda sunt.*

278. Hujus loci est regula Augustini libr. 10. de civ. Dei c. 16: *Si hi (angeli) mirabilibus factis humanas animas permoveant, qui sacrificia sibi ex-*

petunt, illi autem, qui hoc prohibent et uni Deo sacrificari jubent, nequaquam ista viabilia miracula facere dignarentur; profecto non sensu, sed ratione mentis praeponenda esset auctoritas. Ex quo manifeste colligitur, docere esse miraculis potius neque ex solis miraculis doctrina ferendum esse judicium. libr. 13. c. Faustum Manich. c. 5. cum de Manichaeis dicitur: *Miracula non facitis, quae si faceretis, throni in vobis caveremus per instruendum nos Deum et dicentem: Exsurgent multi pseudochristi etc.* jungit hoc epiphonema: *Usque adeo nihil voluit adversus confirmatam Scripturarum auctoritatem, quae fidem suam in rebus ipsis probat, dem fine disputat, miracula sola non demonstrant ecclesiam, sed ideo approbati miracula, quae ecclesia fiunt.* Verba sic habent libr. de eccles. c. 16. post med.: *Utrum ipsi (Donatistae) ecclesiam teneant, non nisi divinarum Scripturarum canonicis libris ostendant, quia nec nos credimus propterea nobis credere oportere, quod in nomine Christi sumus, quia ipsam, quam tenemus, ecclesiam dedit Milevitanus Optatus, vel Mediolanensis Ambrosius, vel alii innumerabiles nostrae communis episcopi, aut quia nostrorum collegarum concilio praedicata est, aut quia per totum orbem sanctis, quae frequentat nostra communio, tanta potentia vel exauditionum vel sanationum fiunt, quod a multis interrogantes audire, Ambrosio fuerat lata et ad ipsa corpora coecus multorum de civitati Mediolanensi notissimus oculos habuit ceperit, aut quia ille somnium vidit et ille episcopus auscultavit, sive ne iret in partem Donatistarum recederet a parte Donati.* Quaecunque talia miracula sunt, ideo sunt approbanda, quia in catholica ecclesia non ideo ipsa manifestatur catholica, quia haec miracula fiunt. Ipse Dominus Jesus, cum resurrexisset et discipulorum oculis videndum manibus tangendum corpus suum offerret, ne quid tametiam se pati arbitrarentur, magis eos legem et prophetarum et psalmorum confirmavit judicavit ostendens ea de se impleta, quae tanto ante praedicta. Sic et ecclesiam suam demonstravit dicens, praedicari in nomine suo potestatem et remissionem peccatorum etc. Quid manifestius nostra sententia dici potuisset, quod non ex miraculis, sed ex Scripturis s. de doctrina demonstrandum sit? Bellarminus regerit, Augustinum eodem modo loqui in lib. cont. epist. fundam. cap. ubi dicit, ecclesiam demonstrari ex miraculis ex Scripturis, imo Scripturas demonstrari ex miraculis. Addit etiam Bellarminus observationem, et quod ecclesiam et ex ecclesia miracula demonstrantur diverso genere demonstrationis, quemadmodum effectus demonstratur causa et ex causa effectus. *Miraculis enim demonstrari ecclesiam, non evidentiam vel certitudinem rei, sed quoad certitudinem et certitudinem credibilitatis. At ex miraculis demonstrari miraculum quoad certitudinem*

Respondemus: 1. Augustinus lib. cont. ep. Fundam. 4 et 5. loquitur de miraculis ecclesiae primitivae. *Inquit me in ecclesiae gremio consensus populi atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata.* Vero alia est ratio ecclesiae apostolicae ac primitivae, quam temporum postremorum. De miraculis primitivae ecclesiae edendis exstant vaticinia prophetae Esai. 35, v. 5. Joël 2, v. 28. etc. quod autem postremis ecclesiae temporibus miracula a veris doctoribus ordinarie sint edenda, nusquam in Scriptura exstat, quin potius contrarium in illis habetur, scilicet pseudoprophetae et Antichristus miraculis multis sint seducturi Matth. 24, v. 24. Luc. 21, v. 9. 2. Augustinus miraculis non tripudicam et infallibilem vim ecclesiam debrandi, sed duntaxat probabilem, addit enim, quoniam Michaeli ex Scripturis demonstrare possent, jactitant veritatem, se velle missis miraculis, quae ibidem commemorat, ad ipsorum transire. *Apud vos (inquit) sola personat pollicitatio, quae quidem si tam manifesta esset, ut in dubium venire non possit, praedicta est rebus illis omnibus, quibus in ecclesia teneor.* 3. Ex solis miraculis ecclesiam probari, nusquam dicit Augustinus, sed teneri se a catholica auctoritate miraculis inchoata, et populi ac gentium, successione episcoporum, nomine catholicae etc. ubi nec sola commemorat, nec infallibilem demonstrandi tribuit, sed enumeratis omnibus veritatem praefert. 4. Si ante approbationem non potest esse certum certi de ullo miraculo, quod sit verum miraculum, quod disertis verbis hoc loco Bellarminus qua veritatis specie dici potest, ex miraculis demonstrari?

Videamus, quomodo Bellarminus probare, miracula esse veram et propriam ecclesiae. Fundamenta praemittit duo: unum, quod sint necessaria ad novam fidem vel extraordinariam missionem persuadendam; alterum, ut efficacia et sufficientia. Ex prioris pollicitatione demonstraturum, non esse apud adversarios; ex posteriore, eam apud Romanenses. Pro confirmatione prioris fundamenti 1. testimonia Scripturae. Exod. 4. cum mitteretur a Deo ad populum ac diceret: *Ident mihi neque audient vocem meam; non est illi Deus, debent credere velint nolint, est illi potestatem faciendi miracula et ait: Ident, quod apparuerit tibi Dominus.* Et in Matth. 10: *Euntes praedicare dicentes: Apparet regnum coelorum, infirmos curate, suscite, leprosos mundate, daemones ejice.* 15: *Si opera non fecissem eis, quae illis fecit, peccatum non haberent.* 2. Argu-
t. Qui mittitur, debet ostendere testimonio pro mittitur, suam auctoritatem, alioqui nemo eum recipere. Omnis autem qui mittitur ad

praedicandum, vel mittitur a Deo per ordinarios praelatos, vel extraordinarie a solo Deo; et quidem qui mittitur per ordinarium praelatum, debet ostendere testimonium ordinarii praelati, nimirum literas ejus sigillo munitas. Qui vero mittitur a solo Deo, debet ostendere sigillum Dei, quod nihil est aliud quam miraculum. Sic enim dicitur Marc. c. 16: *Illi profecti praedicaverunt ubique Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.* Hebr. 2. *contestante Deo signis et virtutibus.* 3. Testimonium Augustini, qui lib. 22. de civ. Dei c. 8. dicit, *miracula fuisse necessaria, ut mundus crederet.* 4. Consensum Philippi Melanthonis, qui in c. 3. Matth. dicit, *quando magnae sunt tenebrae, vocari novos doctores et semper a Deo addi miracula, ut certo sciamus, esse a Deo missos.* Respondemus: 1. Nova fides duplici ratione sic dicitur, vel quod sit vere, *ἡ ἀληθὴς*, nova, vel quod apparenter duntaxat, *ἡ φαινομένη*, nova. Saepe enim fit, quod aliquid novum dicitur, quando renovatur, cum tamen sit antiquum. 2. Missio extraordinaria itidem duplici ratione dicitur, vel respectu ordinis tunc in ecclesia publice recepti, vel respectu ordinis a Deo instituti; illa spectat ad corruptelas vulgo receptas abolendas, haec ad cultum, quem Deus instituit, mutandum. Ad fidem sensu priore novam et ad missionem sensu posteriore extraordinariam miracula requiri, probant argumenta a Bellarmino allata (si tamen aliquid probant); sed nostra fides, quam profiteamur, non est nova, sed per omnia conformis antiquae fidei in Scripturis sacris propositae, ac missio Lutheri et aliorum symmistarum non fuit extraordinaria sensu posteriore, sed ordinaria, ergo non debent Pontificii miracula quaedam externa a nobis exigere. ** (Becanus de vocat. ministr. th. 45: *Christo inter cetera missionis praesidia adhuc opus fuisse miraculis.* Atqui 1. miracula deficiunt in quibusdam personis, utpote Aarone, prophetis etc. 2. deficiunt in certis actibus, in quibus sine signo creditum fuit Christo a Samaritanis Joh. 4, v. 42. Paulo a Beroënsibus Actor. 17, v. 11. a Lydia c. 16, v. 14. etc. Petro a Hierosolymitanis Actor. 2, v. 37. Apollini a Judaeis Actor. 18, v. 28. Necessario et perpetim cohaerentia nunquam divelluntur. At signa et vocationis probatio divelluntur. His ultimis temporibus non poterat vocatio immediata miraculis confirmari, 1. quia Deus miracula in signa constituit Antichristo Matth. 24, v. 24. 2. Thess. 2, v. 9. 2. Placuit Deo varios agendi modos in causa fidei olim usurpato tollere et homines verbo adstringere, quod etiam in clade Antichristi ceu oris spiritum adhibiturus erat 2. Thess. 2, v. 8. 3. Causa, ob quam olim miracula et signa requisita sunt, non erat alia, quam quia homines propheticis vaticiniis eo remittebantur Esai. 35, v. 5. Dent. 18, v. 22. quae cum nos destituat, neque Christus hoc medio doctores probare jubeat, ab eo tanquam electio merito desistimus. Grodicius in post. p. 184: *Miracula sunt infallibilis tessera immediate vocati a Deo.* Costerus dom. 3. adv. p. 46: *Deum nec notabiles ullos in eccle-*

XII. 112.

siam mittere solere reformatores, ut aliquam in moribus mutationem introducant sine signis. Respondemus: quamvis Deus extraordinariam vocationem suorum ministrorum ut plurimum miraculis conspicuam reddiderit, non ut verbi veritas ab auctoritate miraculorum penderet, Deuter. 13. sed ut impiorum pertinacia validius percelleretur, imbecillitas etiam infirmorum adjuvaretur; tamen ad omnem divinam et extraordinariam vocationem ἀπλῶς necessaria esse miracula negamus.)** 3. Ad fidem posteriore sensu novam et ad missionem priore sensu extraordinariam miracula necessario requiri, ex Scripturis non poterit demonstrari, quin potius contrarium ex illis colligitur. Quoties enim pii reges ac prophetae in ecclesia Israëlitica corruptelas doctrinae et cultus baaliticos removerunt, qui tamen nulla fecerunt miracula! Quoties orthodoxi episcopi N. T. ecclesiam ab Arianismo et aliis haeresibus expurgarunt, qui tamen dono faciendi miracula non fuerunt omnes instructi! 4. Miracula etiam dicuntur duplici respectu, vel quae exterius in oculos occurrunt ac magnam speciem obtinent, qualia sunt, mortuos excitare, coecos illuminare, claudos sanare; vel quae interiore Dei virtute peraguntur, neque ita perstringunt oculos externos, qualia sunt doctorem aliquem divinitus excitari, singularibus Spiritus sancti donis exornari, mirifico successu doctrinam illius contra conatus adversariorum propagari, etc. Si de miraculis sensu priore acceptis loquamur, negamus, ea in reformatione ecclesiae et in missione extraordinaria requiri, quia de Johanne Baptista, per quem ecclesiae Israëliticae corruptelas Deus reformavit, expresse dicitur Johan. 10, v. 14. *quod nullum fecerit signum*. Si de miraculis sensu posteriore acceptis quaestio sit, ea non possunt ecclesiae nostrae denegari.

*Roma orbem domuit, Romam sibi papa subegit,
Viribus illa suis, fraudibus iste suis.
Quantum isto major Lutherus, major et illa,
Orbem urbemque uno qui domuit calamo.*

Item:

*Lutherus decimum confecit strage leonem,
De clava noli quaerere, penna fuit.*

Item:

*Vir sine vi ferri, vi verbi et inermibus armis
Totius immensas contudit orbis opes.*

5. Si miracula ad novam fidem et extraordinariam missionem duntaxat sunt necessaria, tum ne ipsi quidem Pontificii vera ac necessaria miracula habent, neque enim novam fidem vel extraordinariam missionem jactitant, sed de antiquitate suae fidei et missionis apostolicae auctoritate perpetuo gloriantur.

280. His ita praemissis ad argumenta Bellarmini XII. 112. facile responderi potest. 1. Moysis vocatio erat immediata et penitus extraordinaria, erat ipse Israëlitis omnino ignotus et mirandum illud opus, videlicet liberatio ex servitute Aegyptiaca, erat plane extraordinarium, ergo necessarium illi fuit

miraculis suam vocationem et praedicationem monstrare. Praeterea Israëlitae eo tempore non habebant Scripturas, ex quibus Dei voluntas hoc mirando beneficio discere potuissent. Non habemus Scripturas publico ecclesiae consentas, ex quibus Lutherus doctrinam suam demonstravit et ad eas unice provocavit, neque ut immediatam quandam vocationem jactitavit quia ad praedicationem evangelii mediate et varie fuit missus, illud juxta Dei voluntatem Scripturis patefactam purum a sordibus apostolice praedicationis et voluit et debuit. 2. Sub N. T. miracula fuerunt necessaria, ut publicum staret de adventu Messiae, de quo praedictum quod miraculis suam missionem ac doctrinam monstraturus sit Esa. 35, v. 5. hodie vero talis necessitas miraculorum evangelii publice in toto orbe recepto, quo pertinet veterum paulo superius hac de re citata. verbis Christi Joh. 15, v. 24: *Si opera non haberent, quae nullus alius fecit, peccata haberent, nequaquam colligi potest, plane ad adhibendam fidem doctoribus illis, qui sine miraculis non veniunt, etiamsi doctrinam Scripturae contradant, alias recte fecissent Judaei non ad fidem doctrinae Johannis Baptistae, qui nunc ciebat signum, cum tamen Luc. 7, v. 30. hoc nomine Phariseos ac legis peritos quod consilium Dei spreverint non baptizati hant Baptistam. Sed loquitur Christus contra Judaeos scilicet non quidem nullum, sed tantum habituros peccatum, si Christus non totis miraculis doctrinam suam confirmasset. tionis gratia huc afferri potest dictum Christi 11, v. 21: *Vae tibi Chorazin, vae tibi Bethsaida si in Tyro ac Sidone factae fuissent virtutes quae in vobis, olim in cilicio et cineribus poenitentiam egissent*. v. 23: *Si in Sodoma fuissent virtutes, quae in te (Capernaum) factae mansissent forte usque in hanc diem, ubi Tyrios, Sidonios ac Sodomitas non excusasset sed a tanto peccato, quantum incolis Bethsaidae et Capernaum tribuit, quod solus miraculorum copia et majestate non fuerit sortium ecclesiae vocati, ideoque etiam tam gravis peccati reatu non teneantur constrictionem aliquid agit vel docet contra ordinem publicum, si ordo ille sit corruptus, non necessarium miraculis suam vocationem et doctrinam monstrare sed sufficit, si vocationem habeat ab illis. ecclesia vocandi partes dedit, et si ex doctrinam suam probet. Quare cum Lutherus jactitaverit immediatam missionem, sed ad rium fuerit ordinario modo vocatus, nec per novam doctrinam, sed veterem a novis eo repurgaverit, non debent ab ipso miracula alias longe majori jure a Johanne Baptista eadem exigere potuissent. 5. Augustinus dem dicit, *miracula fuisse necessaria, ut crederet, sed diserte addit, qui nunc quaer***

publice scilicet recepta evangelii doctrina, quam esse prodigium. Distinguit igitur inter Christi propagandam ac propagatam, inter ecclesiae primitivae et tempora ejus potius ac disertam addit rationem, quare confirmata doctrina Christi miraculis non amplius fuit opus. Canon quippe sacrarum literarum (in quem quem diffamatum esse oportebat, illa (antiqua quae a Christo et apostolis edita) facit ubique et memoriae cunctorum inhaerere populo.

Sed invenit Bellarminus aliquid, quod hisce parere voluit. 1. Nostram doctrinam esse novam et tota antiquitate pugnantiem. Respondemus: primum ostendimus superius. Quod ab antiquo descendit et in antiquis Scripturarum sacrarum tabulis monstrari potest, id novum nemo. At quaecunque dogmata ecclesia nostra tenet, ea ab antiquo dierum descendunt et in Scripturarum sacrarum tabulis monstrari. Ergo etc. 2. Constare, nos saltem aliter doctrinam doceant ordinarii pastores, constare eos non esse missos ab ordinariis pastoribus; nec debere, nec tuto posse doctrinam nostram nisi divino testimonio missio demonstratur. Respondemus: Prophetiae repurgantes ecclesiam a haereticis et peregrinis doctrinis itidem aliter docent, quam ordinarii pastores, sacerdotes scilicet et Johannes Baptista itidem aliter docebat ordinarii pastores, scribae scilicet ac Pharisei; minus Israëlitae non solum tuto poterant, sed debebant doctrinae ipsorum fidem adhibere, et tamen quodam miraculo missionem suam non dubitabant. Nostri ministri non alia docent, quam apostoli et primitivae ecclesiae pastores docuerunt. Illi debebant se conformare, qui se apostolorum accessores esse gloriantur, non a nostris, ut potius respiciant, quid ipsi doceant, quod Christus et apostoli docuerunt. Quod Lutherum non fuisse missum ab ordinariis, de eo dictum fuit superius in examine notae. 3. Johannem quidem non fecisse, in ipso tamen multa et magna fuisse, utpote quod natus de anu ac sterili, quod os obmutuerit et postea soluta sit lingua in civitate, quod in utero exsultaverit, quod a in desertis locis vixerit. (**Eandem exceptionem repetit Becanus in disp. de vocat. ministr. multa scilicet circa Johannem facta esse etc.). Respondemus: 1. plerique auditores Johanne adherentes illa nunquam cognoverant vel audierant. 2. alii densissima oblivione sepelierant, adfecta fuerunt signa non ad auditores Johanne, tunc quando vocationem probare opus, nec hoc effectu et fine, ut talem vocationem haberent aliis, multi forent immediate vocati, hoc diversum constat. Circa populum Israëlitae, quot contingere miracula! circa paralyticos, s. daemones etc. a Christo liberatos, circa Naamanem Syrum, socios Danielis etc.**) Respondemus: haec non omnibus, nec toti populo, sed paucis duntaxat in vicinia fuerunt nota, Luc. 1, v. 65. ac facta fuerunt, antequam docendi munus Johannes aggrediretur; sed Pontificii exigunt externa et manifesta miracula, quibus doctores suam missionem confirmant. Ergo non quaerunt in quo, sed a quo miracula fiant. Ac si miracula illa Johannis vel fuissent publice nota, vel pro miraculis proprie sic dictis habita, quare synedrium Hierosolymitanum ex ipso quaesivisset, quam haberet vocationem ad docendum et baptizandum Joh. 1, v. 25? quorsum etiam diceret populus Joh. 10, 41: *Johannes quidem nullum fecit signum?* in quae verba sic commentatur Maldonatus: *Videtur in hoc verbo duplex argumentum implicatum esse. Alterum est, Johannes nullum unquam miraculum fecit et illi credimus, multo magis ergo huic Christo credere debemus etc.* Salmeronius tom. 4. hist. evang. part. 2. p. 264: *Johannes, ut et alii multi prophetae, signa non edidit.* Quodsi Bellarminus existimat, sufficere ad demonstrandam divinam missionem miracula quovis modo sic dicta, si vel maxime externo splendore non incurrant in oculos, opponimus illi mirabilem doctrinae evangelicae successum, dona docendi singularia in Luthero, defensionem ejusdem contra tot potentissimorum hostium minas atque insidias etc. Quod Bellarminus inter miracula in Johanne facta numerat commorationem ipsius in deserto a puero, de eo annotamus verba Chemnicii c. 16. harm. pag. 295: *Varia de illo deserto Johannis disputata exstant. Multi enim ita accipiunt, quasi locus fuerit invius, ubi inter feras extra omnem hominum conspectum vixerit. Nicephorus recitat traditionem, cum Herodes circa Bethlehem pueros undique ad crudelem necem conquireret, matrem Elisabetham cum puerulo suo latitandi causa fugisse ad desertum locum et Johannem postea in deserto illo, ad quod tali occasione pervenerat, mansisse. Haec opinio aliquam habet speciem, sed Lucas dicit, Spiritum et manum Domini fuisse cum Johanne, ita ut de pueritia et adolescentia ejus omnes dicerent: Quis putas puer iste erit? Non ergo in deserto invio extra hominum conspectum et conversationem inter feras Johannes in pueritia et adolescentia vixit. Hebraeis enim distincta sunt vocabula deserti et solitudinis, ac desertam esse terram minus cultam et foecundam loca Scripturae testantur Es. 32, v. 15. Jer. 12, v. 10. Matth. 14, v. 15. etc. rarior itaque et minus frequens nec adeo culta fuit habitatio in deserto, sicut in aliis locis.* 4. Johannem fuisse filium sacerdotis, et proinde sacerdotem et ordinarium ministrum. Respondemus: si a synedrio Hierosolymitano pro sacerdote et ordinario ministro fuisset habitus, nequaquam missa ad ipsum legatione cum eo expostulassent, quod secessione a templo facta in deserto doceret et baptizaret. Fuit Johannes in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israëlem Luc. 1, v. 80. ergo in adolescentia sua non fuit missus ad collegia illa, quae Hierosolymis magno numero pro

XII. 115.

theologiae mysticae. futuris cum sacerdotibus constituta erant Act. 4, v. 9. ut ibi fuerit institueretur, nec conceptus fuit in collegium sacerdotum, et patens licet in templo ministraret, sed vix in deserto et extraordinario modo Deus ipsum hunc ad tantum ministerium, sicut etiam antea fecerat, quando religionem collapsam Iustri aliqua et immediata vocatione vult instituire, ut ex Amos. 7, v. 14. manifestum. Hae sunt verba Chemici hoc dicit. Utrumque igitur hoc argumentum. Ordinari sacerdotes Levitici in templo, non extra templum, officium suum administrabant. Johannes Baptista non in templo, sed extra templum in deserto officium suum administravit. Ergo non fuit ordinatus sacerdos Leviticus. Item, nullus sacerdos Leviticus novam et institutam ceremoniam, baptisum per aquam administravit. Ergo non fuit ordinatus sacerdos Leviticus. Christus de ipso testatur, quod fuerit prius quam propheta Matth. 11, 9. promittit igitur in censum sacerdotum Leviticorum et ordinatum ministerium comparari potest? 5. Johannem vult dicere contra communem doctrinam, seque se a ceteris sacerdotibus et populo separasse. Quiaque cum principibus et Phariseis cum odium, quia Christum praedicabant, tamen interrogati a Christo Matth. 21, quid sentirent de baptismo Johanne, non sunt illi illam improbare. Josephus item lib. 2, antiq. Jud. c. 11 testatur, Johannem a Judaea fuisse habitum inter praecipuos viros pietatis et gravitatis, unde mendacium est, quod praedicantes dixerit, Johannem habitum a sacerdotibus et Phariseis pro haeretico. Respondemus, uno vero Bellarminus hoc negans aperte fallitur. Luc. 7, v. 39. Pharisei et legisperiti spreverunt Johannem hoc adhibens se ipse non baptizatus a Johanne, v. 33. Vult Johannes Baptista neque mendaciter perire, neque falsum ritum et dictum, demonstrare vult, in quem locum sic commentatur Toletus: Pharisei et scribae seu legum doctores nullatenus credebant Johannem a Deo missum, sed hoc considerans illos contemnant et interpretabantur Johannem modo dixeris austeram vitam vixisse. Quo etiam pertinet expositio illa Joh. 1, v. 23: Quid baptizans, si non es Christus, nec Elias, nec propheta? Si eum non habuissent pro haeretico, cur baptismum ab eo non suscepissent, cur daemonium illi tribuissent, cur de vocatione controversiam ipsi movissent? Neque quidquam poterat absurdius dici, quam quod Bellarminus asserit, Johannem nihil docuisse contra communem doctrinam, neque se a ceteris sacerdotibus et populo separasse. An non erat contra communem doctrinam, totum cultum Leviticum abolendum esse, sacrificia esse typos unici illius sacrificii in ara crucis per Messiam offerendi, quem propterea vocat agnum Dei, ac Messiam illum praesto esse? An non a ceteris sacerdotibus ac populo Johannes sese separavit, quando in deserto extra templum novam baptismi ceremoniam inchoat ac Phariseos et Sadduceos ad baptismum suum venientes progeniem

riperarum appellat? Quod Matth. 21, v. 23. audent Johannis baptismum improbare, ejus causa ibidem ab evangelista exponitur, non de persona vel de baptismo ipsius honorifice dicerent, sed quia turbam timebant, a qua Johannes habebatur pro propheta, de quo judicio promissae turbae etiam loquitur Josephus lib. 16. antiq. 10. quod enim Phariseos attinet, de illis Hieronymus in cap. 17. Matth. quod in Johanne secum consenserint, id quod ex evangelica historia non obscure colligitur, dissimulant enim Hieronymus odio Johannis baptistae, atque adeo hoc factum non displicet, ut statim incipiant ad consilia de opprimendo etiam Jesu, quem Johannes commendaverat Joh. 1, v. 15. unde Matth. vers. 12. Christus inquit, filium hominis esse passurum, qui in Baptista idem antea fecerat.

252. Alterum suum fundamentum, quod miracula sint efficacia et sufficientia fidei testimonia, Bellarminus confirmat hoc modo: Vera miracula possunt fieri nisi Dei virtute, dicitur enim magnum, quod superat vires omnium creaturarum, ideo omnibus creaturis est mirabile, et propterea in Scripturis dicuntur testimonia Dei. Quare miraculo confirmatur, testimonio Dei contra mendacium. Deus autem non potest esse testis mendacii, ergo miraculo confirmatur, verum sit necesse. Respondemus: 1. concedimus, vera miracula fieri nisi divina fieri posse; atqui saepius aestimantur vera miracula, quae tantum sunt mirabilia diaboli opera sunt. Externo aspectu vera a falsis, divina a diabolicis discerni nequeunt, dat igitur oportet judicium Spiritus, quod ex deo de miraculis fertur. **Bellarminus lib. 3. de Rom. cap. 15. disputat, quod miracula vera a falsis possint dignosci, imo quod occulta sit ratio, sint vera et falsa miracula.** 2. Deus etiam doctoribus potestatem edendi miracula concedit ad probationem dogmatum haeticorum, sed ad probationem piorum. Deut. 13, v. 2. vel ad probationem illorum, quae adhuc sana et integra haeticos habentur, sicut ipse Bellarminus in capitulo Pauli Novatianorum episcopi sub fine capituli scribit, quod factum sit non in confirmationem fidei Novatianae, sed catholici baptismi de re plura superius. 3. Quod Bellarminus miracula fieri vel ad confirmandam fidem, vel ad illustrandam alicujus sancti gloriam, id est, dant, cum hominem vere esse sanctum, illud non potest absolute et simpliciter concedi, doque enim illi edunt miracula, quibus Christus die judicii dicet, non novi vos Matth. 7, v. 23. Quomodo vero de illis dici potest, quod veri sancti? Unde recte statuit glossa in verbo Miracula. Audivimus extr. de reliq. et venerat sanctus continuo eum, qui miracula facit, nos reprobare pro sancto, cum secundum c. Tenet quaest. 1. fiant miracula quandoque etiam malos. Audiat hac de re Bellarminus se ipsum enim disputat lib. 1. de grat. et libero arbitrio.

§. Secundo quaeri potest: *Dubitari non potest, in gratia gratis datae a gratia gratum faciente perari possint. Posse enim esse sine caritate in linguarum, prophetiam, sapientiam, scientiam et fidem, testatur apostolus 1. Corinth. 13. dat autem, caritatem vel ipsam gratiam gratum talem esse vel ejus comitem individuum. Ad Math. 7. Dominus ait, multos dicturos in die illi: Nonne in nomine tuo prophetavimus et virgines multas fecimus? qui tamen audient: Nescio et discedite a me omnes operarii iniquitatis. Iste et Bolaam hariolus multa de Christo rerebatur Num. 22. et 23. et Caiphas vir alioqui summus, cum esset pontifex illius anni, propheta Johan. 11. Negandum tamen non est, ut plurimae gratias gratis datas cum gratia gratum faciente conjungi, quia ut Gregorius docet homil. 17. de ecc. ejusmodi donis servos suos Deus donat illis, ut appareat, quid sint apud Deum interius. Bellarminus, ex quibus evidenter colligitur, esse perpetuae immotae veritatis, quod is sit sanctus, qui miracula facit, cum absque caritate sanctitas locum non habeat et tamen a miraculorum caritas abesse possit.*

Membrum secundum. Num in ecclesia Romae vigeant miracula? Possemus brevi linea agere in totam hoc syllogismo complecti. Miracula sunt in ecclesia Romana aut confirmant doctrinam prophetica et apostolicam, aut corruptelas, errores et cultus idololatrias. Si prius, deest, est, ex sacris literis doctrinam Romanam, qualis est hodie, omni ex parte cum prophetica et apostolica convenire; si posteriora, miracula illa non debent attendi. Sed ut in illis, quae tantopore a Pontificiis jactantur, rectius fieri possit judicium, in certas classes distribuamus, praemissa necessaria ista admodum, quod quaedam narrationes de miraculis in ecclesia Romana celebratis sint falsae ac fabulosae ipsorum saniorum Pontificiorum judicio. Petrus Damiani abbas lib. 5. epist. 29: Nosti, quanta piceant falsa in ecclesia Dei cantica, etc. per alia recitat canticum quoddam Sancti Beati mendacia comprehendens. Lindanus lib. 3. de Script. cap. 3. meminit veteris cujusdam Agoberti episcopi Lugdunensis, quem antiquum correxisse scribit amputatis quae superflua, falsa, blasphema, phantastica multa videntur, et subjungit Lindanus: Sic hic episcopus in rivis esset videretque nostra missalia in phanaria, Deum immortalem, quo ea pinximus? **Gelasius c. sancta Romana dist. 15: Idem antiquam consuetudinem singulari cautela sanctorum martyrum in S. Romana ecclesia, quia et eorum, qui conscribere, nomina ignorantur et ab infidelibus aut idiotis superflua minus apta, quam rei ordo fuerit, scripta videntur. Johann. Gersonius in declarat.: Quae sint credendae de necessit. salut. part. 1. et legendas sanctorum inter illas veritates,

quae tantummodo faciunt ad nutriendam vel fovendam devotionis religiosam pietatem, ubi pietas devota magis adspicitur quam veritas certa. Lindanus de opt. Script. interpret. genere cap. 3. p. 103. fatetur, quod breviaria, et inter ea etiam novum Romanum (de quo dicit, quod alioqui doctorum et piorum non fugiat reprehensionem plurimis de causis justissimis) quaedam festa sanctorum praescribat, de quibus ipse dubitat, an eorum nomina sint satis vindicata.** Ludovicus Vives vir gravissimus et eruditissimus de farragine mendaciorum in legenda aurea talem textit querelam: Sed mentio haec rerum a magnis viris actarum in mentem revocat mihi eum dolorem, quem saepenumero coepi animo maximum, dum ipse mecum reputo, quam diligenter, quanta cura Alexandri, Annibalis, Scipionis, Pompeji, Caesaris et aliorum ducum, Socratis, Platonis, Aristotelis et aliorum philosophorum acta perscripta sunt et sempiternae memoriae infixa, ut periculum non sit, ne unquam excidant. Acta vero apostolorum, martyrum, denique divorum nostrae religionis et ipsius sive crescentis ecclesiae, sive jam adultae operta maximis tenebris fere ignorari, tanto sive ad cognoscendum, sive ad imitandum quam ducum et philosophorum fructuosiora. Nam quae de iis sunt scripta, praeter pauca quaedam, multis sunt commentis foedata, dum qui scribit, affectui suo indulget et non quae egit divus, sed quae ille egisse eum vellet, exponit, ut vitam dicet animus scribentis, non veritas. Fuere, qui magnae pietatis loco ducerent, mendaciola pro religione confingere, quod et periculosum est, ne veris adimatur fides propter falsa et minime necessarium, quoniam pro pietate nostra tam multa sunt vera, ut falsa, tanquam ignavi milites et inutiles oneri sint magis quam usui. **Gelasius papa nonnullorum sanctulorum, quos Romana colit ecclesia, ut S. Quirini, S. Georgii, S. Judithae legendas rejicit ut fabulosas et ab haereticis scriptas, dist. 15. c. 4. De Antonio scribunt in chron. Minor. part. 5. c. 21. tanta cum efficacia ipsum potuisse concionari, ut ad duo milliaria a muliere religiosa fuerit auditus. Vide Martinum Eisengriunum von der uralten Capelle unster lieben Frauen zu Altenöttingen anno 1571. Ingolst. impressus, et Hasenmullerum de mirac. Jesuit. c. 8. pag. 399.) ** Idem alibi sic scribit: Sed fortassis haec quamvis gravia ac tolerabilia fuerint. Quale est, in res sacras hanc quoque licentiam mentiendi irrepisse, seu potius aperte esse invectam, ut quae traduntur de lepra Constantini et balneo sanguinis puerilis, de lepra Vespasiani, XII. 113. de Gamaliele, de Beronice, de actis Christi et divinae Virginis? Clamamus et latramus ad minora, connivemus ad haec, quae si in manus impiorum hominum veniant, sanctissimam et gravissimam nostram pietatem ridiculam illis et exhibendam reddiderint. Nec in rebus propinquioris memoriae tradendis sumus religiosiores. Scribunt Galli Gallica, Itali Italica, Hispani Hispanica, Germani Germanica, Britanni Britannica, aut alii in gra-

tiam gentis cujuscumque, putat rerum auctor, id se tantum munus suscepisse, ut quantum possit, gentem illam evehat, non oculum ad veritatem adjicit, sed ad decus illius nationis etc. Nec in actis sanctorum scribendis major est veritatis custodia, in quibus omnia oportebat esse exacta et absoluta. Unusquisque eorum acta scribebat, ut in quemque erat affectus, ita ut animus historiam dictaret, non veritas. Quam indigna est dictis et hominibus Christianis illa sanctorum historia, quae legenda aurea nominatur! quam nescio cur auream appellant, cum scripta sit ab homine ferrei oris, plumbei cordis. Quid foedius dici potest illo libro? O quam pudendum est nobis Christianis, non esse praestantissimos divorum nostrorum actus verius et accuratius memoriae mandatos etc. In gravaminibus Germanicae nationis, quae omnes imperii ordines tam papistici quam Lutherani anno 1523. pontificis Adriani legato in comitiis Norinbergensibus obtulerunt c. 21. eadem exstat querela: Conductitii illi pastores (an praedones rectius quis eos dixerit, dubium est) simplici Christi plebeculae pro evangelii limpidissimo fonte turbidas, protritatas ac ruderibus oppletas propinent lacunas, dum legendas quas vocant sanctorum, nec ab ecclesia receptas et gentilibus fabulis quam Christianae et evangelicae doctrinae similiores ad populum Christi publice in concione docent. ** Erasmus in argumento libr. confession. Augustini: Quid eos commemorem, qui fabulis vanis et miraculis fictis memoriam eorum, quibus favent, student vulgo commendare nonnunquam ea laudantes, quae laudatus nec fecit unquam et probavit? et arbitror fuisse, qui pium existimarent animum hujusmodi fucis ad religionis studium accendere. Ergo semper execratus sum hoc rabularum genus, qui non norunt veram pietatis imaginem depingere, sed mendaciis fallunt discipulos ejus, qui est veritas. ** Laurent. Valla in orat. de donat. Constant.: Nostri fabulatores passim inducunt idola loquentia. Dantes Florentinus cant. 29. dicit, ubique sonare e populis fabulas et populum vento pasci. Melchior Canus libr. 11. locor. commun. c. 6: Negare non possumus, viros aliquando gravissimos in divorum praesertim prodigiis describendis sparsos rumores et excepiisse et scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi aut fidelium certe vulgo indulserunt, quod vulgus sentiebant non tantum ea miracula facile credere, sed impense etiam flagitare et auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiae legem esse ea scribere, quae vulgo vera habentur. ** Et postea: Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exemplorum inscribitur (Jacobum de Voragine episcopum Genuensem), nec historiae etiam ejus, quae Legenda aurea nominatur. In illo enim miraculorum monstra saepius quam vera miracula legas, hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi et prudentis. ibid.: Dolenter hoc dico potius quam contumeliose, multo a Laertio severius vitas philosophorum scriptas

quam a Christianis vitas sanctorum, longeque corruptius et integrius Suetonium res Caesarum exposuisse, quam exposuerint Catholici non res imperatorum, sed martyrum, virginum et confessorum. ** Cornel. Agrippa de vanit. scient. cap. Ceteri divorum construunt historias pie non admentientes, supponunt reliquias, fabricant miracula consinguntque terribiles fabulas. Erasmus epistola ad Albertum archiepiscopum Mogunt. praefixa methodo theologiae pag. 9: Nunc de gerris vaniora, nunc cujuslibet deliri senis, etiam aniculae somnia huc irrepserunt et in magis ac magis irrepunt. Idem alibi sic scribit: Quid commemorem eos, qui fabulis vanis et miraculis fictis memoriam eorum, quibus favent, student vulgo commendare etc. Ego semper execratus sum hoc rabularum genus, qui non norunt veram pietatis imaginem depingere, sed mendaciis fallunt discipulos ejus, qui est veritas. Johannes Capgrave de sanctis Britannicis sunt fabulosissimae, nec Jesuitarum relationes de miraculis Ignatii tam fidem facere possunt. Maffeus lib. 2. de Ignatii cap. 5. et Ribadeneira lib. 2. cap. 13. referunt, Ignatium comitatum duobus sociis, Fabro et Jacobo Lainez non procul a Roma templo quodam Deum invocasse et in ecstasi ipsi visum, qui filium suum Jesum Ignatio commendavit, Jesum autem promisisse, se ipsorum tutorem fore et addidisse: Ego vobis Romanus sum, pater ero. Sed catechismus Jesuiticus lib. 1. aliquot argumentis hanc apparitionem mendacem arguit, primo quia Maffeus addit, hanc fuisse causam, cur Ignatius societati suae a pontifice confirmatum nomen Jesuitarum dederit, cum tamen jam a pontifice in libello supplice Paulo III. pontifici oblato confirmatum fuerat. Ita enim in isto libello loquuntur in bullae anno 1540: Quicumque in societate nostrae quam Jesu nomine insigniri cupimus, vult in ejus vexillo militare etc. Secundo, quia Jacobus Lainez post Ignatium generalis illud non recte Congordano agenti aut Versori advocato suo propter hoc ambitiosum nomen a parlamento Parisiensi accusarentur. Tertio, quia Jesuita Maffeus c. 66. de la verité defendue dicit, a pontifice illud nomen societati inditum, La. Fon. c. 35. tribuit pontifici, sed hujus visionis Ignatiana ipsorum mentionem facit. Lermaeus in introductione Jesuit. pag. 8. addit, Jesum illum, qui tempore Loyolae apparuit, habitum gessisse mortalem scilicet, qualem Jesuitae hodie gerunt, et Ignatius Romae in tabernaculum letalem incidit, et Jesum, qui secus viam ipsi apparuerat, sub canis iterum se ei adspectandum praehusit et terribilibus emphasisibus non raro perculsit. Quarto vero de salvatore nostro Jesu Christo Dei unigeniti filio tale quid sine blasphemia cogitari auctores Maffeus et Ribadeneira referunt, Ignatium habuisse visionem, in qua Deus Pater omnia elementa ad creationem mundi adhibita ipsi ostendit, quod Petrus ipsi apparuerit ac postea virgo

modis a diabolo visibiliter tentatus fuerit, quod
 idem Trinitatem in coelo, Christum corporaliter
 in locis, quod viderit animam socii sui Hosii in
 celum ascendere splendidiore quam reliqui habitu
 quoque illustriore, etc. Sed hi scriptores sunt
 in propria causa, referunt, se ex Ignatio ista
 didicisse, non sunt testes oculati, addunt, haec ab
 Ignatio esse visa et gesta, antequam ordo a ponti-
 ficis confirmaretur, at in bullis pontificum non fit
 mentio. Praeterea in actione coram parla-
 mento Parisiensi Pasquier a Jesuitis exquisivit, quae
 miracula ab Ignatio societatis auctore sint gesta,
 Jacobus Lainez Ignatii socius et successor ge-
 neralis nullum istorum protulit. De Jesuita quodam
 castano in diabolum se transformante et pugione
 confosso historiam recenset Ludov. Lavate-
 melle de spectris part. 1. c. 9. Equis igitur
 istis illis relationibus fidem adhibere velit? ** Bel-
 larmius lib. 4. de eccles. c. 14: *Hoc nostro se-
 culo in Indiis omni genere miraculorum
 praestant Xaverius societatis Jesu presbyter. Ozo-*
tom. 4. concion. concione de obitu Xaverii:
Xaverius erat novi mundi apostolus, innumera
miracula, daemones eiecit, coecos illumi-
navit. Contra vero dubiam fidem miraculorum isto-
 riant ipsimet Pontificii scriptores. Franciscus
 de Mercuriano professor regius in academia Salmanticensi
 Hispania relect. 5. propos. 5: *Non satis mihi
 a barbaris Indiis fides Christiana ita a-*
proposita fuerit et annuntiata, ut teneantur
ab novo peccato, nam miracula et signa
magis, nec exempla vitae adeo religiosae, imo
multa scandala et multas impietates, unde
quod religio Christiana non sit iis satis
et pie praedicata, ut illi teneantur ac-
cedere. Xaverius ipse, qui de rebus Indicis epi-
 stolas familiares quinquaginta exaravit, de sanatis
 caecis, claudis, surdis, mutis nihil habet; lib. 2.
 Indiciis epist. 3. naturae miraculum recitat
 capro lacte suos parvulos haedos alente, non
 commisit miracula gratiae, si quae divina vir-
 tudis esset. Excipiunt, hoc argumentum esse
 naturae, non impotentiae. Atqui de apostolis di-
 Act. 14. transeuntes apostoli retulerunt, quanta
 fecisset Dominus. c. 15. enuntiantes, quanta
 fecisset Deus. In quae loca Ferus sic com-
 munitur: Apostoli exponunt Spiritus sancti virtu-
 tes a multis pro collata in gentes gratia gratiae
 Deo et mutua fide confirmarentur. De
 glorificandum, si Dei gloria promoveatur, ut pro-
 pter adjucetur, non enim se ipsos commendant,
 Dei opera, ut Christus praecepit daemoniacis:
 et annuntia, quanta fecit Dominus. Adde
 dono linguarum miraculoso ad conversionem
 tum vel maxime necessario ipsi destituantur.
 in part. 1. p. 488. Acosta lib. 6. de salut.
 cap. 4: *Quae est praedicatio nostra? quae*
la? Signa quidem non edimus. cap. 12: *Nos*
pro, quibus evangelicas voces confirmemus,
producimus. cap. 17: *Neque vero opus est,*

*bonis operibus ita lucere coram hominibus, ut viden-
 tes glorificent Patrem, qui est in coelis, est omnium
 ad persuadendum miraculum potentissimum.***

284. Miracula, quae pro veris in ecclesia Romana
 celebrantur, sunt varii ac diversi generis. 1. Quae-
 dam sunt fallacia et mendacia, fraudibus pessimo-
 rum hominum conficta, unde Lyranus jam olim
 conquestus in c. 14. Daniel, aliquando maximam
 deceptionem populi fieri in ecclesia per miracula
 ficta a sacerdotibus; et Astexanus in summ. libr. 6.
 de reliquiis sic scribit: *Hi qui causa devotionis*
accedunt ad ecclesiam aliquam, propter miracula
quae fiunt, non sunt falsis et fictitiis documentis
decipiendi, sicut occasione quaestus consuevit fieri.
 Cum Coelestinus V. pontifex curiae reformationem
 meditaretur, Bonifacius VIII. ipsius postea in pon-
 tificatu successor quendam subordinavit, qui per
 fistulam in cubiculum papae directam simulans, se
 esse Dei angelum, insonabat: *Coelestine cede, si*
salvus esse cupis, quo miraculo permotus Coelesti-
 nus ad eremum rediit. Balaeus, Nauclerus, Massaeus
 et alii referunt, unde proverbium de Bonifacio illo
 extortum: *Intravit ut vulpes, regnavit ut leo, mor-*
tuus est ut canis. Gregorius VII. insidias vitae
 struens Henrico III. in templo oranti ordinabat
 aliquem, qui ex loco superiore ingentem lapidem
 in ipsum projiceret, ut ita divino miraculo periisse
 videretur, sed factum est justo Dei judicio, ut mi-
 nister tanti sceleris una cum lapide isto exemtili
 decideret; Benno cardinalis in vita Gregorii ** Ex
 Nicolao Palladio Dano Selneccerus parte 4. exam.
 p. 537. citat hanc historiam: *Quidam monachi ante*
aliquot annos non erant contenti mortua figura Christi
pendentis in cruce, sed scribebant ad quendam mi-
rabilem artificem, ut faceret eis vivum crucifixum, qui
respondit: Si vivum fecero, fortassis a novo interfici-
cietis. Tandem precibus et muneribus adductus fecit
crucifixum, quasi vivum, caput in cruce mobile, oculos
et labia mobilia. Hanc imaginem Christi crucifixi
in suo templo super januam chori collaverunt et
illa magnam hominum multitudinem longo tempore
deceperunt. Quoties enim magna hominum turba
conflueret ad videndam et adorandam statuam,
quidam monachus a tergo stans traxit funiculum,
quo avertebat caput idoli, quasi nollet illos respi-
cere et exaudire, unde fiebat magna animorum con-
sternatio. Statim clamavit monachus inquit: Date,
offerte opulenter nobis miseris fratribus, tunc rur-
sus convertet ad vos placidum vultum. Tunc coe-
perunt homines offerre munera ad aram. Interea
monachus traxit alium funiculum, quo convertit
caput imaginis ad populum, ac si donis se placari
significasset. Tandem idolum proditum est et mo-
nasterium destructum. Hasenmullerus c. 8. p. 299:
Conficta sunt miracula illorum pleraque, quorum
copiam recensent quotidie ab hora undecima usque
ad duodecimam, et a 6. usque ad 7.** Domini-
 cani ut fidem facerent suo dogmati de conceptione
 Mariae in peccato originali ad subsidia praestigia-
 rum decurrerunt, cujus rei exemplum commemora-

XII. 120.
 Miracula
 pontificia
 quaedam
 1. sunt
 fallacia.

Christianae fidei, sed magicae artis ostentamenta
 est, quas a simplicibus quasi sanctitatis miracula
 ceptantur. Franciscus de Victoria relect. 12. de
 le magica: Etiam si utantur homines signo crucis
 signis edendis et solis verbis religiosis, tametsi
 ritus et observationes peculiares et determina-
 et certis horis ad certum situm stellarum, sive
 no numero crucium et candelarum, ita ut aliter
 peretur effectus, certum est, non esse hanc
 am, sed magiam. At quam hoc in papatu usi-
 am! quid vulgatus exorcisationibus et incanta-
 tionibus? quarum exempla commemorat Brentius in
 sua Wirtenberg. tom. 1. pag. 478. cap. de ba-
 tino. De Gregorio VII. commemorat Benno car-
 olin, quod quodocunque manicas excuteret, ignis
 morem scintillarum exsilierit; illud procul dubio
 reali loco a simplicioribus fuit habitum. Nec
 vel monachis, vel etiam ipsis pontificibus diffi-
 culta miracula edere, cum plurimi ipsorum ar-
 magicarum peritissimi fuerint, quod multis ex-
 historiis comprobant. 3. Quaedam sunt ab-
 et pudenda, indigna illis, quibus tribuuntur.
 reculo historiali Vincentii lib. 6. c. 87. et in
 io coronae lib. 12. c. 3. parte ult. commemo-
 tale miraculum. Abbatisa quaedam fuit de-
 et sanctae vitae in religione, quae insolentes
 pungebat, et ideo magnam illarum indigna-
 in se concitabat. Accidit autem quadam
 illa hilarior prae crapula et vino effecta
 ariae concupiscentiam accenderetur et cum
 more moechando conciperet filium. Cum-
 praegnatio ventre intumescere a monia-
 met cognita, contra eam conspirant eo ma-
 io ipsam oderant propter pristinas correctio-
 nerum, revelantque factum et literis et nuntiis
 episcopi requirunt, ut cum confusione
 atur et e claustris ejiciatur. Praesciens abba-
 aduentum episcopi ingressa oratorium B. Vir-
 tola profusa lacrimis sic dicebat: O beatis-
 Virgo, tu es refugium peccatorum, adjutrix
 mi tribulatione, considera nunc instantem con-
 tem meam. Non enim sum digna ex foeditate
 mei accedere ad tuam praesentiam, sed su-
 undat tua clementia, ubi abundat delictum.
 te fatigata lacrimis obdormivit et in sopore
 B. Virgo apparuit dicens: Non est fas, ut,
 nim advocata peccatorum, contritos corde de-
 et ideo obtinui tibi a filio meo peccatorum
 tionem et confusionis liberationem. Tunc Virgo
 ipit duobus angelis adstantibus, ut onere pro-
 am exonerarent et filium cuidam probo viro
 eat per quinque annos enutriendum. Evigi-
 abbatissa invenit se privatam praegnamine,
 t adveniente episcopo audacter occurrit hono-
 qui repellens eam cum opprobrio dum per-
 as personas (Vincentius addit, fuisse duos
 o) de accusatione requireret veritatem, munda-
 ritur, moxque episcopus veniam petiit et cum
 les punire vellet propter infamationem ejus,
 ita episcopo et in confessione aperuit rei

veritatem et miraculum factum. Tunc episcopus de
 puero scita veritate cum viro illo probo ipsum
 enutrivit et ad aetatem adultam in bonis moribus
 perduxit ad laudem B. Virginis. Idem Vincentius XII. 123.
 lib. 6. c. 85. refert, quod B. Virgo cuidam clerico lac
 infundens linguam ejus restauravit, ad lectulum
 enim aegri propius accedens exserta ubera visa est
 protinus in os aegri immittere et sancti lactis sui
 rore infuso subito linguae integritatem restituit.
 Simile quid de phrenetico commemorat Hondorp
 in speculo historiali, qui cum quotidie in honorem
 Mariae recitasset angelicam salutationem, hanc ab
 ea remunerationem acceperit, ut admorsam in phre-
 nesi linguam et derosa labia lactis sui instillatione
 ipsi reparavit. Johannes de Lampsheim in libr. de
 institutione rosarii B. Virginis refert, B. Virginem
 ingressam fuisse aliquando in cellulam cujusdam
 monachi Alani concinnasseque ei ex suis capillis
 annulum et monachum illum sibi desponsasse,
 osculatam fuisse, dedisse contrectandas et lactan-
 das papillas et denique illi fuisse tam familia-
 rem, ut sponsa solet esse sponso. Discipulus de
 tempore in miraculis Mariae exemplo 24. refert,
 quod Maria per quindecim annos cujusdam monia-
 lis Beatricis dictae vices in monasterio sustinuerit,
 ipsa interim in publico lupanari scortationibus in-
 dulgente. At quis non detestetur absurda et pu-
 denda ista commenta, quae parum vel nihil distant
 a blasphemis in S. Deiparam projectis? 4. Quae-
 dam miracula sunt ludicra et puerilia a Christi et
 apostolorum miraculis quam maxime dissimilia.
 Baronius in annalibus anno Christi 805. num. 3. ex
 annalibus Francorum tale recitat miraculum: Rex
 et imperator Carolus pro more venationi deditus
 locis vicinis venationi aptis exturbabat rabidas
 feras a suis saltibus, inter quas mirae magnitudi-
 nis ursum insequitur, qui jam multo spatio victus,
 cum nullum esset effugium undique campis late-
 patentibus ac mortem imminentem jamque capien-
 dus crebris differret flexibus, prope cursu recto
 contendit Morsellam et in S. Salvatoris irrumpit
 ecclesiam, ubi tum res contigit, quam facilius sit
 admirari quam eloqui. Nam Deus qui, ut scri-
 ptum est, homines salvat et jumenta, bestialem quo-
 dammodo ursi sensum permutavit rationemque
 quandam intelligendi in eo formavit. Erat enim
 cernere prope lipsana sacrae virginis cum se in-
 ferre et sub tanta protectione a strepitu insequen-
 tium eum securum procumbere, deinde oblitum feri-
 tatis suae flexa cervice submissoque humiliter capite
 sanctimonialium advenientium vestigia lambere ac
 more lascivientium catulorum omnibus blandiri, et
 hoc ipso satis indicare, se fuisse defensum patro-
 cinio famulae Dei, ejusdemque deinceps paratum
 esse servire obsequiis etc. Tumque ursus e sylvestri
 coepit esse domesticus et in reliquum apud ejusdem
 loci sanctimonialis non aliter vixit, quam ab illis
 jussus esset. Johannes Capgravius in legend. de
 sanctis Britannicis in vita S. Aidi narrat, quod
 sanctus ille octo lupis esurientibus octo bidentes

4. Quae-
 dam lu-
 dicra et
 puerilia.

dederit, miserebat enim cum luporum famelicorum, sed postmodum eosdem bidentes jam devoratos a lupis oratione sua integros ex ventribus luporum recepit; in vita Bernaci narrat, postquam fures vaccam illius Bernaci occidissent et in frusta secuissent et in lebetem imposuissent, mugitum ad vocem ejus auditam e lebetē edidisse; in vita Dunstani narrat, diabolum a Dunstano misere vapulasse et sanctum illum virum virgam in tergo diaboli frengisse. De Bernhardō memorant, quod muscas excommunicaverit; de Bonifacio, quod vulpem coegerit, ut redderet gallinas devoratas etc. **Huc pertinet historia de apibus circa sacramentum pyxidi inclusum suavissima cantillantibus, de gallo assato et in quatuor partes diviso, praeter expectationem tamen currente etc.** In libro conformitatum de Francisco referuntur ejusmodi miracula complura: Cum Franciscus aliquando concionaretur et asinus in populo tumultuabatur, Franciscus ei dixit: *Frater asine, esto tranquillus, donec concionem absolvero. Confestim asinus dicto audiens se intra Francisci pedes composito gestu reponit.* Ibidem: Franciscus dicendo missam in calice invenit araneam, quam

XII. 124. nolens projicere bibit cum sanguine, postea fricans crus et scalpens, ubi pruritus sentiebat, ipsa aranea a cruce exiit sine laesione fratris. Franciscus etiam aliquando monuit ovem, ut et laudibus divinis intenderet, et ab omni fratrum offensione caveret; ovis audiens fratres in choro cantantes et ipsa ecclesiam ingrediens vocemque balatus emittebat flectebat genua ante altare virginis matris agni, ac si eam salutare gestiret. Ludovicus Granatensis conc. 4. de festo Francisci. At num Christus vel apostoli in his terris docentes tam ludicra et puerilia miracula fecerunt? hominum salutem spectabant, quaecunque edebant miracula, non ad solam admirationem. 5. Quaedam miracula confirmant idolomaniam, superstitiones et falsos cultus, videlicet purgatorium, invocationem sanctorum, transsubstantiationem, ἀπολατρίαν, venerationem imaginum etc. quae dogmata cum Scripturis sacris directe adversentur, tenenda est de illis regula divinitus tradita Deut. 13, v. 1. Talia miracula describuntur longe plurima in libris quatuor dialogorum Gregorii, in speculo historiali Vincentii, in historiali Antonini archiepiscopi Florentini etc. ac similibus libris, de quibus miraculis recte pronuntiat Machiavellus lib. 1. hist. Florent. ad Clementem VII. quod miracula modernae ecclesiae cum fide antiquae ecclesiae pugnent. In act. 4. concil. Nicaen. II. refertur, monachum quendam a spiritu impudicitiae fuisse tentatum ac cum diu multumque jejuniis et precibus restitisset, apparuisse tentatorem ei que dixisse: *Si a me liberari velis, imaginem hanc, erat autem pictura virginis Mariae, colere desinas.* Tale etiam est, quod Martinus Isengrinus refert ad comprobendam sanctorum invocationem de obsessa quadam puella, quae ex peculiari Mariae revelatione adducta fuerit ad capellam Virginis in Antiqua Oetingen, quam tamen nihil commotam fuisse scri-

bit, cum P. Canisio praeside litania cantaretur invocaretur misericordia, liberatio et auxilium; diabolumque istaec surdis veluti auribus praeter. Cum vero Lauretana litania de Maria ineberetur, tunc demum Satanam coepisse in obsessa bari, clamare ac furere, mox vero Canisium aranea lignea cariosa imagine Mariae, eam imposuisse piti obsessae, tum denique diabolum exclamantem: *Ah mulier, quid me calcas et caput meum coarctas?* Huic igitur cum ex obsessa exeundum esset, scilicet satisfactionis injunctum fuit, ut per obsessae aliquoties recitaret orationem Dominicam angelicam salutationem, quod cum faceret, quod quam coactus et invitatus, cum gemitu demum indignatione miserabiliter conquestus fuit ac dicens: *Videte, Johannes non vult invocare sanctos, tamen nos diaboli vel inviti hoc cogamur facere.* Cum igitur expansis manibus et flexis genibus salutationem Dominicam supplex et devotus diabolus tasset et jam in salutatione angelica eo devenisset: *Ave maria gratia plena,* dicit, eum sonora et clara voce hanc apostillam intertexuisse: *O Maria, gratia et misericordia tua sit super omnes peccatores qui hanc capellam visitant, ah ora pro omnibus illis.* Ita demum diabolum relicto post se, ut foetore exiisse. Tale miraculum fuit, ubi ad plurimum Mariae Formosae Ratisbonensis anno 1516. passim omnes ex Germania velut enthusiasmatum correpti accurrebant, qua de re Sebast. Fr. in chronico sic scribit: *Circa annum 1516. Basar Huhmeierus theologus apud Regensburgensem concionibus magistratum ita inflammavit contra daeos, ut excisa illorum synagoga in area ipsarum B. Mariae Formosae aedificarent.* Quot nescio quae miracula edidisse diceretur famulanteque per Germaniam sparsa tantus repente grinorum concursus esse coepit, ut nec templum nec coenobium, vix etiam urbs ipsa, ampla et vereque regia, tantae colluviei sufficeret. Inde furor, ut qui Formosae Mariae Ratisbonae vel obiter meminisset velut enthusiasmo compositis parentibus, conjugibus, liberis recte eam dies noctesque irrequieto cursu obvius in templum nec salutis nec agnitionis contenderet. Neque vel minis vel vinculis coerceri poterat. Intra templum artis (nam plebeios fere et opifices haec re agebat), quae mente motis ad manum fuissent abrepta, statuariae anathematis loco afferebantur, disses mulierculas trahentes pueros, senes scilicet innitentes, pueros panis frustum vel pueri donarii loco obtinentes, aegros cum lientibus et stragulis adrepentes, cibi, potus somnique immemores, mutos, surdos et apertis coecis Templum ingressi non omnes eodem modo egressi bantur, sed qui ad summam gratiae, ut per templum sacrificuli, pervenissent, ubi primum forma simulacrum adspexissent, nulla missa voce etis similes concidebant, ad se reversi una cum morbis se liberatos profitebantur etc. Sed haec similia miracula, (quorum prolixum catalogu-

5. Quaedam confirmant idololatriam.

Incentio, auctore Marialis, discipulo de tempore et collectum vide apud D. Binderum in theolog. scholastica c. 9. p. 213. et seqq.) cum non ad confirmationem doctrinae propheticae et apostolicae, sed solum ad depravationem illius facta fuerint, dubium non est, utut mira videantur, quin ab ipso Satana profecta. 6. Denique si vel maxime quaedam et divina miracula in ecclesia Romana, praesentia apud Indos ac novi orbis populos fierent, id tamen evictum foret, omnia et singula doctrinae capita, quae in ecclesia Romana proponuntur, esse certae ac immotae veritatis, siquidem de miraculis illis idem dici posset, quod de Novatiano miraculis Bellarminus dicit, fieri scilicet illa confirmationem illius, quod in doctrina adhuc sanum atque integrum, ut infideles eo citius convertantur ad fidem Christi, nequaquam vero ad depravationem illius, quod in doctrina Romanae est depravatum et corruptum. **Constat, quod Iudaeos et Samaritanos, quos rex Assyriorum decem tribubus in terris suis reliquit, non esse puram religionem et cultum veri Dei, nisi tamen minus Deus misit leones in Assyrios et feroces gentes in Samariam introductas, per quos vero indigenis; anne ad confirmationem impiorum nequaquam, sed ad confirmationem religionis esse in lege comprehensae. **

Bellarminus enumeratis prius quindecim seculis miraculis (de quibus ex antea dictis facile potest) nostro etiam tempore in ecclesia miracula fieri gloriatur. Hoc nostro seculo claruit miraculis plurimis Franciscus de Goam, et exstat in bulla apud Surium, claruit in Indiis omni genere miraculorum pater Franciscus Xavierius societatis Jesu presbyter. Constat ex Indicis literis, quas ii, qui cum eo venerunt, huc miserunt, ab eo paralyticos, surdum, coecos esse curatos, mortuum quoque ad vitam revocatum et cum mortuus deferretur ad insulam Goam ex Malacca, maris tempestatem seculam, denique corpus ejus post 15 menses a morte primum et suaviter olens repertum, cum tamen prius per multos menses calce obrutum, nec ducebat, quin usque ad hanc diem integrum et intactum conservetur. **Bartscius dom. 3. adv. 7. Miraculorum testimonio nullo unquam seculum caruit ecclesia et si unquam alias, hoc est maxime claret, contra ministri evangelici et omnia sunt fueruntque semper expertes. **

Indemus: 1. non immerito de fide illorum mirum dubitari posset, cum nulla in hisce prope regionibus a Jesuitis miracula fieri experiantur et ut maxime aliqua ab illis fuerint attentata, inter tamen cesserint. 2. Dubitanter de illis existimat Franciscus de Victoria professor regius Academiae Salmanticensi in Hispania relect. 5. m. 5: Non satis mihi liquet, an barbaris Indiis Christiana ita a nobis proposita fuerit et annuntiata, ut teneantur credere sub novo peccato, miracula et signa nulla audio nec exempla

vitae adeo religiosae, imo contra multa scandala et multas impietates, unde videtur, quod religio Christiana non sit iis satis commode et pie praedicata, ut illi teneantur acquiescere. Quo pertinet etiam illud Acostae lib. 6. de procur. Indor. salute c. 4: XII. 126. Quae est praedicatio nostra? quae fiducia? signa nulla edimus. c. 12: Nos prodigia, quibus evangelicas voces confirmemus, nulla producimus. c. 17: Neque vero est opus; bonis operibus ita lucere coram hominibus, ut ridentes glorificent Patrem, qui in cordis est, id est omnium ad persuadendum miraculum potentissimum. 3. Si Jesuitae dono miraculorum instructi essent, illud cumprimis divinitus eis daretur, quod ad convertendos infideles maxime necessarium, videlicet miraculosum charisma variarum linguarum, quemadmodum apostoli ad ignotas gentes praedicandi evangelii ergo missi divinitus illo dono instruebantur Act. 2, v. 4. Sed Jesuitae ipsi conqueruntur, se dono illo destitutos atque ex eo non mediocres remoras in convertendis infidelibus sibi objici. Nicol. Pimenta in epist. ad Claudium Aquav. p. 14: Nostrae societatis pater Franciscus Corsi sic scribit ad suos, totus, inquit, sum in Persico idiomate addiscendo. Ibid. p. 80: Quod autem ad conversionem attinet, vitio meo utpote idiomatis ignaro, inquit pater Fernandes, parum effectum est. Acosta lib. 1. de Indor. salut. procur. c. 2: Ferunt, olim septuaginta linguis confusum fuisse genus mortalium; at Indi septingentis et eo amplius inter se discrepant linguis. lib. 4. c. 8: Quae ex re praedicando verbo Dei impedimenta nobis gravia sunt. c. 9: Non igitur immerito nostrae societatis fundator Ignatius Indicae linguae lectiones publicas praecepit, sunt enim perquam necessaria ista praesidia, ut facultas paretur verbi divini in gentibus annuntiandi. Xavierius ipse lib. 3. epist. 5: Si nos linguam calleremus Japonicam, non dubito, quin plurimi fierent Christiani, facit Deus, ut brevem addiscamus, tum demum aliquam Christianae rei navabimus operam, nam nunc quidem inter eos tanquam mutae statucae versamur etc. Cum ergo necessario illo linguarum dono Jesuitae destituantur, equis relationibus ipsorum de aliis miraculis minus necessariis fidem habebit? 4. Horatius Tursellinus, ex quo miracula illa Xavierii Bellarminus commemorat, lib. 2. cap. 3. addit, quod Xavierius in India vulgo coeptus sit appellari apostolus, sicut etiam antea in Lusitania, idemque postea cognomen a Xaverio quasi capite ad ejus socios manasse, a qua appellatione merito sibi temperare debuissent. Lib. 5. cap. 16. refert, cum corpus Xavierii Goam delatum esset, magnam candelam accensam esse in ulnae longitudine, quae viginti duos dies tot idemque noctes continue ardens non tamen fuerit consumpta. Sed hoc miraculum non convenit cum apostolicis. 5. Xavierius ipse de hisce miraculis a se editis magis mutus est quam piscis. De rebus Indicis quinquaginta epistolas scripsit, sed in illis nihil quidquam de sanatis mutis, claudis, coecis etc. vel resuscitatis mortuis habetur. Neque responderi

potest, hoc modestiae ipsius tribuendum, siquidem Dei gloria in miraculis elucens exemplo apostolorum Act. 14, 27. et c. 15, v. 4. et potuisset et debuisset absque ulla immodestiae accusatione praedicari. 6. Si vel maxime quaedam vera et divina miracula in novo illo orbe a Jesuitis essent edita, illa tamen non ad confirmationem dogmatum papalium de purgatorio, de invocatione sanctorum, de potestate papae monarchica etc. de quibus imprimis fidei Christianae rudimentis tradendis altum apud ipsos silentium, sed ad confirmationem vere catholicorum dogmatum, de mysterio Trinitatis, de persona, officio et beneficiis Christi, de baptismo etc. fuissent facta, quemadmodum de Novatianorum miraculis ipse Bellarminus respondet.

An in
evange-
licis ec-
clesiis
fiant mi-
racula.

286. *Membrum tertium.* Num in evangelicis ecclesiis nulla fiant miracula? Bellarminus hic proterve nobis insultat dicens, quod Lutherus ne unam quidem muscam excitare potuerit, alii nobis vitio vertunt, quod ne claudum quidem canem sanare possimus. Addit Bellarminus ex Staphylo et Cochlaeo, quod Lutherus frustra tentaverit diabolum ex obsessa puella expellere et Nesenum in Albi submersum in vitam revocare, quod ipsum repetit Becanus in lib. de ecclesia. Item quod post mortem

XII. 127. *cadaver ejus, cum deferretur in media hieme, quo tempore corpora mortua in multos dies conservari solent, et esset inclusum in arca stannea optime clausa, ut Witebergae sepeliretur, tam tetrum odorem spirare coeperit, ut nemo eum ferre potuerit, ac proinde coacti fuerint corpus relinquere in itinere.* Respondemus: 1. non proponimus novam aliquam doctrinam, quae miraculorum confirmatione indigeat, sed antiquam illam doctrinam stupendis Christi et apostolorum miraculis satis superque confirmatam. ** *Sumus in illo corpore, in quo illi (prophetae et apostoli) miracula fecerunt,* inquit Augustinus. Aut ergo prophetica et apostolica miracula, quae nostrae religionis sunt sigilla, in dubium vocari, aut apostolicae ac nostrae doctrinae discrepantiam aliquam ostendi oportet. ** Nequaquam igitur novis miraculis indigemus, sed quamprimum ex sacris literis confirmatum, doctrinam nostram ab apostolica nullatenus discrepare, simul etiam confirmatum est, doctrinam nostram miraculis non destitui. ** Pontificii nos irrident, quod inter miracula recensemus opus reformationis, sed Chrysostomus in 1. Cor. hom. 6. et Augustinus in lib. 22. de civ. Dei c. 8. mundi conversionem per apostolos factam in miraculis numerare non dubitarunt. Augustinus serm. 16. de verb. Dom. col. 76: *Nunc majores sanitates operatur, propter quas non est dedignatus, tunc exhibere illas minores. Sicut enim animus melior est corpore, sic et melior salus animi quam corporis. Modo caro caeca non aperit oculos miraculo Domini, et cor coecum aperit oculos sermone Domini. Modo non resurgit mortale cadaver, resurgit anima, quae mortua jacebat in vivo cadavere. Modo aures corporis surdae non aperiuntur, sed quam multi habent aures clausas cordis, quae tamen verbo Dei*

penetrante patescunt, ut credant, qui non credent, et bene vivant, qui male vivebant, et obediant, non obediebant.** 2. Nec ulla exstat divina missio, quod sub finem mundi per miracula re doctrinae confirmanda sit, sed praemonitio e Matth. 24, v. 24. 2. Thess. 2, v. 9. Apoc. 13, v. quod a fallacibus Antichristi miraculis cavere beamus. 3. Si miraculi nomine intelligimus id, quod speciali Dei gratia et virtute agitur, quod vis non ita in oculos incurrat, sicut miracula est non potest negari, miraculi loco habendum, misellus et inermis monachus papam mundi stup et regum terrorem, minas spirantem, anathem fulmina vibrantem et supera inferis miscentem gressus regnum ejus non mediocriter convulse quod ipse contra tot potentissimos adversarios et occulte ipsi insidiantes incolumis ad finem vitae permanserit, quod singularibus prope donis et spiritu heroico instructus mirandum opus, doctrinae scilicet reformationem et Antichristi revelationem, feliciter confecerit, quod de evangelica tam mirabili successu a tot regni provinciis recepta inter saevissimas persecutio hactenus fuerit conservata etc. Quod mirum evadet illustrius, si quis ex historiis memoriam quam frustranea fuerit opera plurimorum principum et imperatorum ac regum in Pontificia coercenda, ac si quis secum cogitet, quod Christiani sanguinis rivis evangelicae doctrinae sum, sed tamen frustra, impedire fuerint. Jesuita Maldonatus in comm. c. 7. Matth. longe incredibilius esse, tot philosophos, totque viros tam paucis apostolis, tam in tamque incredibilia humanae rationi praedicata sine ullis miraculis credidisse, quam illa miracula, quae ab ipsis facta narrantur. Id si (ut est verissimum), negari nequit, miracula certe miraculo proximum esse, quod tot hominibus millia ab inveteratis papatus erroribus liberata Lutheri et ipsius symonistarum liberata. ** Sumus in hyperaspist. diatrib. contra Lutherum. Videbam eruditos homines pedibus in tua doctrina discedere, perspiciebam fatalem quendam favorem, animadvertēbam, quo vehementius agis ac principibus obsistebatur, hoc latius prope ac magis invalescere negotium; ex his rationibus non sine numine geri, itaque decreverat actor esse tuae tragoediae sic apud me et juxta Gamalielis sententiam, si Deus huic non est meum resistere, sin aliunde ortum est agitur, sua sponte dissipabitur.** 4. Matthaei vita Lutheri scribit, ipsum veneni plurimum xisse ac divinitus praeservatum, ne ullum contraheret nocumentum. Spangenbergius in Mansf. refert, quod doctor quidam medicus Polonia pecuniis ab ejus loci episcopis retia sua Witebergae vicinisque in locis annis ad capiendum Lutherum explicuerit, sed plane successu, saepenumero etiam illito et toxico manubriisque infectis insidias ipsi

fuisse, quae tamen Deo aliter ordinante in nihilum evanuerint. Anno 1521. cum Lutherus ad conventum Wormacensem abiret, in itinere Erfordiae rogatus concionem habuit. In media concione trabs poudere pressa gravi multitudinis ei incumbentium gemere ac ruinam minari coepit, fit fuga, substantes pavor occupat. *Nil agis*, inquit Lutherus, *nil agis istis*

*Agnosco insidias, hostis acerbe, tuas,
Extentaque manu nihil est hic ecce pericli,
Ille suas artes insidiator agit.
Sic intellecto vecore errore resedit
Impetus inceptum nec prohibebat opus,*

ut canit Eobanus. Cum anno 1541. Fridericus Myconius superintendens Gothanus graviter decumberet et tabe consumeretur, atque ejus rei causa ad Lutherum scriberet, *decumbere se quidem, non tamen fataliter, sed vitaliter*; Lutherus illi rescripsit, ut habetur tom. 7. Jen. Germ. pag. 393: *Ego oro et peto Dominum Jesum vitam nostram, salutem et sanitatem nostram, ne hoc mihi etiam addi sinat malum, ut me superstite videam te aut aliquot nostrum perrumpere et irrumpere vel velum ad quietem et me sinatis foris relictum inter daemones, et nos praecedere. Peto, ut loco tuo me faciat Dominus aegrotum et jubeat deponere tabernaculum meum hoc inutile, emeritum et exhaustum. Et in calce litterarum: Vale mi Friderice et Dominus non sinat nos audire tuum transitum me vivo, sed te supercilem faciat mihi, hoc peto, hoc volo, et fiat mea voluntas, Amen. Quia haec voluntas gloriam nominis Dei, certe non meam voluptatem nec copiam quaerit etc.* Hisce precibus convaluit Myconius et per sex annos adhuc vixit. Ejusmodi plura recenseri possint, quae argumentum praebent, Lutheri preces miraculose efficaces ac vitam ejus miraculose incolumem fuisse. Foxus in martyr. multa commemorat miracula edita in martyribus a Pontificiis supplicio affectis, utpote quod Crammeri flammis trasti cor illaesum fuerit inter cineres repertum; quod Stephani Bruni corpus comburi non potuerit, quod Mahginus post linguae exsectionem fuerit locutus, quod corpus Fanini fragrantissimum odorem et igne spiraverit, quod Roberti Samuelis corpus argenti instar in igne splenderet etc. sed nos hisce non utimur contra Pontificios argumentis, sed et Scriptura doctrinam nostram probamus. 5. Cum Augustinus serm. 18. de verb. Dom. statuatur, *quemadmodum animus melior est corpore, sic salutem animae meliorem esse quam corporis, modo non resurgit* (inquit) *mortale corpus, resurgit anima, quae mortua jacebat in mortuo cadavere, cumque* Lidorus lib. 1. de summ. bon. c. 27. statuatur, *nunc in ecclesia bene vivere plus esse quam signa facere*; ideo inter spiritualia miracula merito refertur, quod per praedicationem doctrinae coelestis a sordibus papalibus repurgatae multi homines a cultibus idololatriis ad verum Dei cultum, a superstitionibus ad opera divinitus mandata, ab hypocrisi ad veram

pietatem revocati sobrie, juste et pie in hoc mundo vivant atque efficacem in ipsa morte consolationem sentiant. 6. Quod Lutherus irrita conatu nisus fuerit puellam quandam obsessam liberare et Nesenium in Albi suffocatum in vitam revocare, nemo credet apostatae Staphylo et mendacissimo Cochlaeo, cui notum est, quod Lutherus a miraculis ad doctrinam perpetuo homines revocaverit. **Eandem tamen mendacem calumniam de Luthero conatu irrita cupiente Nisenium suffocatum excitare et diabolium ex obsessa puella ejicere repetunt Laur. Surius comment. rerum in orbe gestarum anno 1546. pag. 415. Wilh. Lindanus dial. 3. c. 1. dubitantis, Tilmannus Bredenbachius lib. 7. collation. sacrar. c. 5. Staphylus in absoluta responsione contra Smidelinum p. 404. Tribonianus Cassius in pseudojubil. Witeb. p. 237. Sed respondemus illis, *testi alteri parti inimico non creditur* c. per tuas et ibi glossa in verbo inimicitias capitales Extr. de simoniis. c. Accusat et ibi glossa. caus. 3. q. 5. argum. l. licet. ff. de arbitrio et in auth. de testib. §. Si vero dicatur vers. si vero quis dicat. Lutherus in coll. mensal. fol. 101. edit. Lips. et fol. 204. edit. Isleb.: *Wir sollen jezt nicht und können auch nicht die Teufel austreiben mit gewissen Ceremonien und Worten, wie vor Zeiten die Propheten, Christus und die Apostel gethan. Veten sollen wir im Namen Christi, die Kirche mit Ernst vermahnen zum Gebet, daß der liebe Gott und Vater unsern lieben Herrn Jesu Christi durch seine Barmhertzigkeit den beseffenen Menschen wolle erlösen; geschieht nun Solches im Glauben auf Christi Zusage: Wahrlich, wahrlich ich sage euch, was ihr den Vater bitten werdet etc., so ist es stark und kräftig, daß der Teufel aus dem Menschen weichen muß, wie ich etliche Exempel erzählen könnte, sonst können wir die bösen Geister nicht austreiben, vermögen es auch nicht zu thun. Wo aber Einer wäre ohne Mittel von Gott berufen und einen Glauben hätte, Wunder zu thun, der könnte Teufel austreiben, so den Menschen leiblich besitzen, wie vor Zeiten die Propheten und Apostel etc. Er läßt sich nicht mit schlechten Worten austreiben, als da sind: fahre aus, du unreiner Geist, so haben es auch die Beschwörer im Papstthum mit Ernst nicht gemeinet, die Kraft Gottes muß es thun und muß Einer sein. Leben daran sehen, daß ihm der Teufel bange genug machet, ohne Schreden gehet es nicht ab.* Confess. fol. 102. ** Dominic. II. advent. in explic. epist. sic scribit: *Non fidendum est miraculis, quae fieri XII. 129. vel mentiuntur, vel etiam vere praedicant, sed soli doctrinae Christi et apostolorum. Apostoli ediderunt signa* (inquit in festo ascens. homil. 2.) *ad evangelii confirmationem. Postquam vero evangelium late propagatum est et universo mundo promulgatum, non est opus porro miracula facere. Quinimo oravit Deum, ne sibi ostenderet miracula, cum verbo sit contentus. Diabolium ab obscuro juvene vere expulsus et chirographum diabolo a quodam datum ad preces Lutheri relatum esse, historiae testantur et late commemorat Foxus in mar-*

tyr. pag. 864, suscitare non fuit conatus. Bucholzerus refert, parentem suum in ripa tum aditisse Lutherum et suis oculis haec vidisse atque auribus audivisse, quod Lutherus vehementer doluerit et haec verba addiderit: *Si possem miracula edere, nunc te excitarem.* 7. Quantumtribuendum sit fabulae de intolerabili foetore ex Lutheri corpore exhalante, facile colligitur ex eo, quod vivo adhuc Lutherum fabulam sparserint de tragico ipsius obitu, quam Lutherus in vivis adhuc existens mascule confutavit tom. 8. Jenens. German. fol. 206. quemadmodum etiam de Beza fabulati fuerant, ipsum ad ecclesiam Romanam in agone mortis rediisse, sed Beza adhuc vivus publico scripto illud commentum repulit. Ipsa quoque fabulae verba mendacium produnt, dicitur enim, quod ob intolerabilem foetorem corpus Lutheri in itinere fuerit relictum, cum in praesentia aliquot millium Witebergae honorifice illud sit sepultum et quidem, ut Melanthon scribit, *honorificentius quam multorum principum corpora.* Facile autem credimus Bellarmino, Lutherum non tunc solum, sed adhuc hodie odorem papatui intolerabilem exhalare, cum juxta ipsius vaticinium peccatis fuerit papae adhuc vivus, moriens autem ipsi mors exstiterit. 8. Quod de irritato ac frustraneo miracula edendi conatu Lutherum Bellarminus tribuit, id rectius de societatis suae hominibus dici posse testantur historiae, de patre scilicet Justiniano lepram simulante, ut ex sanatione miraculum fabricaret, de Jesuita Augustano in spectrum se transformante, sed pugione confosso etc. Baruch Molithoraeus in novis Jesuiticis p. 38. de Scherero simile quid commemorat. *Quam (inquit) doctrinam confirmavit P. Georgius Schererus, cum Viennae pessimo cuidam homini persuaderet, ut sese mortuum simularet ac feretro sese imponi pateretur, quem cum Jesuita ex composito suscitare vellet, vere mortuus est repertus.* Sed de his plus satis.

XII. 130.

S E C T I O XII.

DE DUODECIMA ECCLESIAE NOTA,
QUAM BELLARMINUS ASSIGNAT,
QUAE EST LUMEN PROPHETI-
CUM.

An lu-
men pro-
pheticum
sit nota
eccle-
siae.

287. *Membrum primum.* Sitne lumen propheti- cum genuina et propria ecclesiae nota? Quod de miraculis, idem de vaticiniis pronuntiamus, quod scilicet sola et per se considerata non probent doctrinae veritatem, tum quia non sunt ecclesiae propria, tum quia illi non sunt perpetua. Quod prophetiae donum non sit ecclesiae verae proprium, patet ex his fundamentis. 1. Deut. 13, v. 1. diserte praemonet Dominus: *Si exurgat pseudopropheta et praedicat aliquod signum vel portentum, idque postea eveniat, ne sequamur eum ad cultum alienorum deorum ac doctrinam peregrinam nos avocan-*

tem. 2. *Bileamus* ex revelatione Dei praedicta futura Num. 24, v. 16. qui tamen fuit falsus propheta et religio ipsius fuit ethnica. 3. In populo Israëlitico complures pseudoprophetae divinae revelationes divinas jactitarunt. Jerem. 23, v. 32. dicit Dominus: *Audivi quae dixerunt prophetae mendaces in meo nomine mendacium atque somniavi, somniari.* v. 32: *Ecce ego ad eos veni et destruo eos, quia prophetas somniantes mendacium, ait Dominus, narraverunt ea et seduxerunt populum meum mendacio suo et in nugis suis etc.* Memorabile huius rei exemplum exstat 1. Reg. 13, v. 18. ubi a quidam propheta in Bethel habitans viro David vero prophetae falsum ac noxium aliquid persuasit. *Et ego (inquit) propheta sum similis tui et a te locutus est mihi in sermone Domini dicens: Rursum cum te videro tecum.* 4. Ex unius prophetico dono inspicitur vaticinio non est pronuntiandum, quod totus coetus, quo vivit, sit vera ecclesia. *Daniel* in comitatu Belsazeris et procerum ejus futura praedicit Dan. 5, v. 30. nec tamen ille coetus erat ecclesia. *Caiaphas* pontifex in synedrio Hierosolymitano prophetae 11, v. 51. neque tamen coetus ille erat vera ecclesia. 5. Difficillime cognosci potest, quae praedictiones divinae. Daemones enim cum teste Isidoro vaticinio acumine polleant, subtilitate naturae, experientia temporum et revelatione superiorum potestatem habent, ideo quaedam futura praescire ac praedicere possunt. Augustinus lib. 9. de civ. Dei c. 22: *Daemones non aeternas temporum causas et quodammodo cardinales in Dei sapientia contemplantur, sed quorundam signorum nobis occultorum experientia multo plura quam homines futurae spiciunt, dispositiones quoque suas aliquando pronuntiant et saepe falluntur.* lib. 4. de Trinit. *Potestates aëreae fallaces, etiamsi quaedam a prophetis vel angelis audita vere per suos dixerint, hoc fecerunt, ut per homines ad sua falsa traducerent.* Chrysostomus homil. 19. oper. imperf. in Matth.: *Cum est diabolo interdum vera dicere, ut mendacium suum rara veritate commendat. Si enim non verum diceret, nec ad tentationem poterat seductio ejus.* homil. 29. in 1. Cor. docet, quod esse difficillimum, quo falsus propheta dignosci possit, tum quod prophetarum dicta futuris plerumque sunt concepta, nec ante exactum cognosci possit, an quis mentietur quod falsi prophetae vera praedicunt. Damascenus lib. 2. orth. fid. c. 4: *προλέγουσι δὲ καὶ οἱ δαίμονες μὲν τὰ μακρὰν γινόμενα βλέποντες, καὶ στοιχαζόμενοι, ὅθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται, οἱ δὲ πιστεύουσιν καὶ ἀληθεύουσιν πολλάκις.* ** *Josephus* lib. 15. antiq. c. 13. memorat, *Manahem* filium *Herodi* adhuc puero ludum literarium petentem viam factum regnum illi praedixisse, cui *Herodes* aetate puer, sed prudentia canus respondit: *Memoro privatim me esse.* *Isidorus* lib. 1. sententiarum dictum *Gregorii* lib. 7. moral. c. 1: *Aliquando dignis, sed reprobis dona Spiritus s. conferuntur.*

Saulo data est prophetia et Bileamo, unde multi in fine seculi dicturi sunt, Domine virtutes in nomine tuo fecimus? quibus dictum est, nescio vos, unde sitis, Matth. 7, v. 23. Luc. 11, v. 25.** Daemones igitur quandoque praedicti futura vel ex revelatione superioris potestatis, quando Deus Cyrum et Josiam in Scriptura suis dat nominibus, potuit illud diabolus scire; vel probabilis conjectura effectuum ex causis in actu gentibus, sic Sauli praedixit mortem 1. Sam. 28, vel quia ex impietate ipsius tragicum exitum, vel quia Deus executionem sui iudicii ad Saulem ei revelavit. Sic gentibus olim praedictorum ruinam sub Christi adventum futuram, quippe in Scripturis noverat revelatam. 6. Non est vel insolitum, etiam falsos doctores prophetiae dono gloriari. Matth. 7, v. 22: Multi in die novissimo, Domine, Domine, nonne in tuo prophetarimus? quibus Christus dicet: Vos, ubi per donum prophetiae etiam futurae praedictiones intelligi non est improbabile, etiam miraculorum eidem junguntur. Lyra 1. Reg. 13: Prophetia respicit actum in die, caritas autem, quae facit hominem bonum, voluntatis; prius potest esse sine posteriori. In impiis, ita quoque in falsis doctoribus donum prophetiae, quia notitia literae et notitia spiritus. De Essaeis scribit Josephus de bello Judaico c. 7: Sunt in eis, qui non nosse promittant, sacris videlicet libris prophetarumque dictis a prophetis adhaerentes; raro autem accidit, praedictiones eorum frustratio consequatur. Notum est, quantopere prophetias jactabant Priscam et Maximillam divites ac mulieres prophetissarum loco. Hieronymus comment. c. 1. ad Tit. refert, Epimenidem in libro de oraculis ac responsis, in quo praedicebantur, cumque a Paulo interrogatus et hinc sumtum versiculum: Κρίτες ἀνὴρ etc. Idem in c. 7. Matth.: Et Saul et Baalzaebub prophetarunt nescientes, quid dicebant. Accedant testimonia ipsorum adversariorum. 2. 2. q. 172. art. 6. probat, etiam falsos quandoque interduum vera praedicere, aliquando ex revelatione, aliquando ex divina inspiratione, quod confirmat exemplo Bileami et Sibyllae ex Augustino lib. 12. de Genesi ad 19. Bonaventura 3. sent. dist. 9. q. 6: Non homo omni spiritui credere, sed proinde ex Deo sint. Qui enim cito credit in levit est corde et fortasse etiam inflatus in ad tales visiones et apparitiones se idoneis existimat, unde tales visiones potius sunt erroris, quam desiderandae etc. Tolosanensis republ. c. 33: Permisit, imo iussit Deus ut praedici per idolorum sacrificulos et ista eorum verissima, non secus quam per Bileami annuntiari voluit approbationem

eorum, quibus praedixit Deus, ne falsos prophetas sequerentur, sed necarent. Ibidem: Deus permisit aliquando inter gentiles et abhorrentes a lege Dei vates vera quaedam praescire et praedicere futura. Ederus in oecon. Bibl. lib. 2. in Deut. 13: Si praedixerit quis signum et portentum et evenierit, quod locutus est, non audies verba prophetiae illius et ratio est, quia falsam doctrinam profert et Dominus Deus vester vos tentat. Elsi ergo evenierit, quod falsi prophetae praedixerunt, tamen non esse sequendos, Scriptura ipsa copiose docet. Pererius comment. in Exod. c. 11. disp. 11: Sinit nonnullam Deus pseudopphetas nonnulla praedicere, quae eveniant. Maldonatus in c. 7. Matth.: Balaam falsus alioqui et infidelis propheta vera praedixit. Et ex Matthaeo facile colligitur, falsos prophetas vere prophetasse et vera praedicando non suam, sed populi Dei fidem confirmasse. Quod prophetiae donum non sit ecclesiae perpetuum, patet ex eo, quia de primordiis ecclesiae N. T. duntaxat praedictum exstat, quod visiones et prophetiae tunc temporis in ea locum habebunt, Joël. 2, v. 28. Act. 2, v. 17. sed de novissimis ecclesiae temporibus nullibi tale quid promissum. Agnoscit hoc Ribera Jesuita in comment. Joël. 2: In illo solo tempore (inquit), quod Petrus indicavit, intelligendum esse hunc prophetiae locum, docent Hilarius lib. 8. de Trinit. Chrysostomus hom. 4. in Acta, Hieronymus ad Hedibiam, Occumenius in c. 2. Act. et alii viri doctissimi, qui omnino de hoc tempore interpretantur, nec unquam alterius temporis meminere. Sed quid ego sanctos patres commemoro, cum et Judaei nonnulli ad tempora Messiae referant? et ex Actibus apostolorum intelligimus, impletam esse hanc prophetiam post Domini adscensionem, quidam enim prophetabant, ut Agabus et filiae Philippi et nonnulli ex Corinthiis, erant etiam in Antiochena ecclesia prophetae, etiam Johannes apocalypsin vidit et Petrus et Paulus etiam visiones. Claud. Espencacus comment. in 1. Tim. libro 1. digress. c. 2: Prophetiae nunc dicuntur Scripturarum interpretes et explanatores, ut docet Ambrosius, quavis inter fidei primordia ad commendanda ejus rudimenta fuerint prophetae etiam prophetantes, quales fuerunt Agabus et quatuor filiae Philippi virgines. Idem etiam comprobatur res ipsa, quia in V. T. aliquot secula abierunt, quando nullus fuit propheta 1. Maccab. 9, v. 27. in N. T. a temporibus apostolorum propie et specificè dictus propheta nullus fuit.

298. Videamus, quomodo Bellarminus probet, lumen propheticum esse ecclesiae notam. 1. Sicut Christus Marc. c. 16. promittit ecclesiae donum miraculorum, ita etiam Joël. 2. exponente Petro Actor. 2. promittit donum prophetiae. Responsio: ostendimus jam ante, vaticinium illud pertinere ad primordia ecclesiae Christianae, in quibus suum sortitum est complementum; nos vero hoc loco quaerimus perpetuas et inseparabiles ecclesiae notas. 2. Do-

Argu-
menta
Bellar-
mini pro
lumine
prophe-
tico.

num prophetiae est longe maximum, cum certum sit, neminem cognoscere futura contingentia excepto Deo, Esa. 41: *Annuntiate, quae ventura sunt in futurum, et sciemus, quia dii estis vos.* Respondemus: sane solius Dei proprium est futura contingentia angelis et hominibus abscondita prospicere ac praedicere, interim tamen diabolus ex causis in actu positis nobis ignotis praedicat futuros effectus, id quod pro futurorum praedictione proprie sic dicta ab hominibus habetur. Praeterea ex Dei revelatione daemones proprie dicta futura praescire ac praedicere possunt, ac falsis prophetis donum illud ad probandos homines interdum communicatur, perinde ut de miraculis dictum fuit. 3. Deut. 18. ponitur tanquam nota falsae doctrinae, si propheta praedixerit aliquid, quod non evenit. Respondemus: ex eo autem inferri non potest nec debet, quod statim sit verus propheta ac quod in omnibus illi credendum, qui praedicat, quod postea revera evenit, contrarium enim disertis verbis exstat Deut. 13, v. 1. et seqq. 4. Apud ethnicos et haereticos nulla fuerunt vera vaticinia, sed multa falsa, nisi forte fierent in testimonium nostrae fidei, ut fuerunt vaticinia Sibyllarum et Balaam. Etsi enim ethnici habuerunt plurima oracula Apollinis, tamen illa vel per ambages respondebant, quando scilicet Apollo non sciebat revera, quid esset futurum; vel ea praedicebant, quae daemones ipsi facturi erant; vel ea, quae coepta erant, fieri ignorantibus nuntiabant tanquam futura; vel demum ea praedicebant, quae naturales habent causas nobis ignotas, illis autem notas propter maiorem subtilitatem. Haeretici quoque quotiescunque aliquid praedicere voluerunt, decepti sunt, id patet de falsis prophetis in V. T. 1. Reg. 22. ac de Montanistis, quae praedixerunt bella et nescio quae alia futura, sed contrarium evenit, ut est apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 16. et 18. Respondemus: cum Bellarminus non possit inficias ire, daemones ex causis naturalibus nobis ignotis quaedam praedicere, quae pro veris et proprio dictis futurorum praedictionibus a nobis habentur, cumque etiam falsi prophetae interdum vera praedicant; ideo lumen propheticum non potest pro vera ecclesiae nota haberi. Quod Bellarminus

XII. 133. addit, *ethnicos et haereticos non habuisse vera vaticinia, nisi forte fierent in testimonium verae fidei*, idem de praedictionibus, quas Bellarminus profert pro stabilienda Romanae ecclesiae veritate dicere possumus, quod scilicet non ad papalium dogmatum, sed ad fidei Christianae, cujus quaedam capita adhuc integra obtinet, confirmationem fuerint editae. Ad doctrinam igitur perpetuo redeundum, aut enim veritas fidei et ecclesiae aestimanda est ex veritate prophetiae, aut contra veritas prophetiae aestimanda est ex fidei et ecclesiae veritate. Prius dici nequit, quod ipse Bellarminus agnoscit, quando diserte scribit, *ethnicos et haereticos non habuisse vera vaticinia, nisi forte fierent in testimonium verae fidei.* Manet igitur posterius. De Montanistarum

praedictionibus, num verae, vel falsae fuerint, magnopere laboramus, sufficit nobis, quod praedictionibus suis multos deceperint, qui relicta doctrina apostolicae luce peregrinas ipsorum doctrinae prophetiis illis permoti sunt secuti. Pseudoprophetae illi, qui 1. Reg. 22. auctores erant Achish, ut in proelium contra regem Syriae adscerent, decepti erant a spiritu illo mendacii, qui stans in Domino dicit v. 22: *egrediar et ero spiritus mentis in ore omnium prophetarum*; potuisset autem spiritus suis prophetis interitum Achish ex revelatione cognitum manifestare ac per illud id praedicere, si e re sua illud esse judicasset.

289. *Membrum secundum.* An vigeat in ecclesia Romana lumen propheticum? Bellarminus ad probandum affert 1. *prophetas V. T.* 2. *ut fuerunt primis quingentis annis a Christi aetate* ut Agabum Act. 11. Gregorium Thaumaturgum quo Basilii lib. de S. S. c. 29. Antonium, Athanasium in ejus vita, et Abbatem Johannem quo Augustinus lib. 5 de civ. Dei c. 26. et Bernardum, de quo in ipsius vita, et Fructicum de quo Bonaventura in illius vita. Respondemus: 1. Prophetae et apostoli non possunt ecclesiae hodiernae annumerari, cum ab ipsorum doctrina in multis defecerit. 2. Gregorius Thaumaturgus fuit episcopus Caesariensis Graecus natus, Niceph. lib. 6. c. 17. Antonius fuit monachus, Niceph. lib. 8. c. 40. Abbas Joannes itidem vixit in Aegypti eremo teste Augustino ergo ecclesiae Graecae et Aegyptiacae potius Romanae illorum vaticinia sibi arrogare. 3. Si vel maxime Bernardus, Benedictus, Fructicus et alii quaedam praedixissent, non continetur, omnia quae docuerunt esse vera, multae ecclesiae Romanae, in qua vixerunt, esse veras. Sibyllae inter gentes et Daniel in convivio veris vera praedixerunt. 4. De Brigittae, Catharinae bethae et aliarum revelationibus, quas ita Romana ecclesia magni facit, quidam ex ipsis dubitant. Delrius lib. 4. disquisit. magicis quaest. 3. sect. 4: *Henricus de Hassia et Bernardus ambo catholici, ambo religiosi volunt, et similium revelationes non debere haberi dubitanter veris*; Picus Mirandulanus e contra *harum sanctarum revelationes contradictionibus* etc. Nec potest negari, in revelationibus illis contra papam et praelatos admodum durum Hildegardis de monachorum interitu praedicans, muneribus et donis cessantibus canes famelicos circumvolituros; Brigittae dixit ecclesiam Romanam instar alicujus corvi a iudice futuram, cui pellis detrahenda in partes secunda; Catharina Senensis de ecclesiae reformatione et pastorum renovatione est, cujus solius recordatione spiritus sanctus in Domino exsultatus fuerat. Quodsi ergo

illas agnoscunt esse veras, agnoscant in ea, quae contra papam dicuntur, esse vera. Bellarminus non potuit aliquos proferre, qui postremo seculo prophetiae dono instructi sint, alias eos non praeteriisset, cum in die proxime praecedente de Xaverii miraculo fuerit gloriatus. Agnoscat igitur, vel donum prophetiae non esse ecclesiae perpetuum, vel Romanam ecclesiam non esse veram ecclesiam.

Membrum tertium. Num in ecclesiis evangelii lumen propheticum fulgeat? Bellarminus ex Cochlao refert, Lutherum anno 1525. praedixisse, ut si ipse adhuc per duos annos suam doctrinam praedicaret, evanesceret papa, cardinales, monachi, moniales, turres, campanae etc. Arianorum prophetas anno 1533. constanter praedixisse, illo anno futurum ultimi iudicii diem, cui praedictioni eventum respondisse. Respondit I. Cochlao juratissimo Lutheri hosti in nomenclatoriis non semel deprehenso, quis hac in re habebit? 2. Diminutionem papalis eminentiae regni antichristiani a Lutheri praedictione comprobavit. Plenariam papatus ante novissimum iudicium destructionem nusquam praedixit, nisi apostolicum illud 2. Thessal. 2, v. 8. *Antichristus destruendus sit in tempore tunc veniens Christi.* Id ipsum disertis verbis reprobatur in explicat. Psalm. 10. tom. 2. Germ. fol. 93. *Allein der jüngste Tag soll das Papstthum.* 3. Ungersdorffius in gratulatione ad Arianos p. 78. contrarium plane vaticinio Lutheri tribuit de doctrinae evangelicae seculi corruptelis adeoque ipsius interitu. Cui ergo, Cochlao, an Ungersdorffio? 4. Ipsa verba, quae exstant in comment. Galat. 3. Witeberg. fol. 195. Lutherum ab antilogias ab Ungersdorffio intentato satis tuentur. Lutherus, *doctrinam evangelicam a secta falsis fratribus cumprimis in articulo iustitiae corruptam iri, non tamen abolendam ante novissimum diem.* Prius tempore interimistico computat, posterioris veritas tamdiu stabit, donec plenariae doctrinae praedicatio. 5. *Tenue est veritas, si diligenter inspereris, pellucet,* inquit. Idem in hoc Cochlao mendacio deprehenso Nugatur, praedixisse Lutherum, intra novissimum abolendum papam, cardinales, episcopos haec etiam turres et campanas. At quis de abolitione turrium et campanarum, quae apud nos retinentur, Lutherum quidquam praedixisse? 6. Diem novissimi iudicii Lutherus determinavit, quin potius acriter illorum, qui tale quid tentare fuerunt ausi, red- Melchioris Stifelii (praedicentis, extremum iudicium cadere in annum 1533. mensem 10. Ianuarii 42. in diem Lunae circa horam octavam) ipse Lutherus damnavit, ut est in consilio c. 43. ac in c. 11. Genes. tom. 2. de re sic scribit: *Conjicio, Deum certo*

suo consilio in Abrahamo 60 annos voluisse intercidere, ne ex annorum mundi certa ratione quisquam de fine mundi certi aliquid praedicere praesumeret. Ostendit quidem signa novissimi diei et ea exstare ac conspici vult, sed hunc diem non vult sciri, imo ne quidem annum, ut pii perpetuo in expectatione huius gratissimae lucis exercerent fidem et timorem erga Deum. 7. Papisticae praedictiones falsitatis potius arguendae sunt. Johannes Taisnierius Hannonius in physign. Pauli opere mathematico p. 457. ex astris praedixit anno 1572. religionem Lutheranam intra triennium extirpandam. Similes praedictiones ab aliis etiam prolatae sunt, quarum falsitatem ipse eventus comprobavit.

291. Nos contra vere affirmare possumus, et a Luthero et de Luthero vaticinia esse edita, quorum certitudinem res ipsa luculente confirmavit. ** Lutherus tom. 7. Jen. f. 304: *Non libenter vaticinor, nec vaticinari volo, quidquid enim praedico, praesertim malum, plerumque ita evenit et saepius quam velim, ita ut cum S. Micha saepe exoptem: Utinam non essem vir habens Spiritum et mendacium loquerer.* Tannerus in anat. conf. August. part. 1. dem. 4. Lutheri tribuit, *quod falsa praedixerit et proinde sit falsus propheta, cum eventus vaticiniis non responderit.* Respondemus: observanda sunt de talibus praedictionibus quatuor membra: 1. *Praedictionum origo.* Aut enim quis spiritum jactat propheticum ac revelationes, unde nascentur vaticinia, vel causam nititur in verbo divino monstratis aut naturalibus et civilibus iisque mutabilibus, e quibus futuros eventus praesagiat. Sin prius, jactantia auctorem facit fanaticum; sin posterius, taliter deceptus non est pseudopropheta. 2. *Praedictionum materia.* Vaticinia aut concernunt fidem et religionem, et qui in religionis confirmationem praedixit, quod non sequitur, fraude egisse creditur, his praesertim seculis, quibus talia signa in Antichristi notas degenerarunt; vel civilia sunt, naturalia et similia, ubi observandum, an talia vaticinia sint divinis opposita vel secus; si illa, quae non eveniunt, ideo doctorem falsum arguunt, quia veritati divinae opposita; sin haec, ex errore praedictionis civilis vel naturalis non erit falsus doctor. 3. *Praedictionum modus.* Distinguenda sunt omnia a vaticiniis. Ex signis coelestibus et terrenis futura praesagire solent ii, qui talia excipiunt, concionatores mala ominantur auditoribus immorigeris, cum specialia exempla poenarum occurrunt, nec tamen quando non sequuntur, concionator est pseudopropheta. Luc. 13, v. 3. 4. *Causa non secuti eventus.* Quae Deus praedicit, non semper eveniunt, quia intercipitur eventus vel per poenitentiam, si minetur perditionem, vel malitiam, si felicitatem promittat, vel per causas hominibus ignotas etc. Vaticinia a Luthero edita vide apud Wolff. cent. 16. pag. 78. tom. 2. pag. 419. Quae Lutherus de Arianorum haeresi in Germania, de poenis Germanorum ob contemptum verbi et neglectum scholarum praedixit tom. 3. Jen. Germ. f. 433.

tom. 5. f. 185. 202. 365. 433. tom. 6. fol. 210. tom. 7. f. 289. de sectis ipsum secuturis et similibus, eventus nimis vera comprobavit, unde dicere solebat tom. 7. f. 263. se non libenter vaticinari, quia expertus sit, vaticinia sua esse nimis vera. ** Praedixit Lutherus, se ab hostium furore incolumem futurum; praedixit se vivo bellum religionis causa haudquaquam exoriturum, ** vide tom. 2. p. 119. 120. 388. 389. tom. 5. p. 155. 356. 433. tom. 7. p. 30 a. b. 434. tom. 8. p. 344. ** utriusque praedictionis veritas eventu comprobata. Melanthon in orat. de vita et obitu Lutheri hujus generis plura commemorat. In comitiis Augustanis cum res videretur sub acie novaculae constituta, Lutherus tunc absens post serias ad Deum preces e cubiculo prodiit laetabundus et clara voce saepius repetiit: *Vicinus*. Cognitum vero est, eadem hora promulgatum fuisse caesaris decretum, *ne quis propter doctrinae evangelicae professionem damni quippiam pateretur*. Vaticinia de Luthero edita revocari possunt ad duas classes, quaedam enim in sacris literis, quaedam in ecclesiastica historia proponuntur. Ex sacris literis huc referri debet, quod Dan. 8, v. 25. de Antichristo sub typo Antiochi dicitur, ipsum *sine manu conterendum*, id est non armis corporalibus a potentibus hujus seculi, sed evangelii praedicatione per Lutherum conficiendum. Dan. 11, v. 44. praedictum exstat: *Turbabit illum* (Antichristum) *fama ab oriente et ab aquilone*; per famam intelligitur sincera praedicatio evangelii ac testimonium veritatis Antichristi erroribus oppositum juxta interpretationem apostolorum 2. Thess. 2, v. 8. et Apoc. 14, v. 6. quae Christum orientem ex alto Luc. 1, v. 78. illucescere faciens 2. Petr. 1, v. 19. valde perturbabit Antichristum, per eandem fiet, ut ii, qui aliquando sub regis aquilonis Antichristi potestate fuerunt, eundem praedicatione evangelii oppugnent. Osiander in notis margin. ** Lutherus tom. 8. Jen. p. 344: Die Papisten sind toll und unsinnig wider uns, wollen ihre Lehre mit langen Spießen und Gewalt verfechten, weil sie mit der Feder und Wahrheit nichts wider uns aufbringen können. Ich habe mit großem Ernst Gott gebeten und bitte noch täglich, er wolle ihrem Rath steuern und keinen Krieg in Deutschland kommen lassen bei meinem Leben, und bin gewiß, daß Gott solch mein Gebet fürwahr erhöret, und weiß, daß weil ich lebe kein Krieg in Deutschland sein wird, wann ich nun sterbe, ruhe und schlafe, so betet auch. Per *aquilonem* etiam intelligi possunt illi, qui prius in castris Antichristi meruerunt, quia in principio capitis Antichristus vocatur rex Babylonis. Sic Lutherus et alii, qui papatum oppugnarunt, in tenebris papisticis et monasticis prius haesere. ** Potest etiam fama ab oriente haud incommode sic exponi, quod initium et quasi prodromus illius oppugnationis Antichristi per praedicationem evangelii postmodum secutae in oriente fuerit, quia Graecae et orientales ecclesiae nunquam passae sunt, se potestati papae

XII. 136. subijci, sed quia vox illa ecclesiarum orientalium

(*superbiam tuam ferre non possumus, acriorem tuam exsatiare non valemus, diabolus tecum, Dominus nobiscum*) ntpote ex locis transmarinis longe dissitis aures pontificis minus perculit. eadem vox ab aquilone insonuit, primum quo tempore Caroli Magni delato ad Germanos in saecula et aetatibus subsequentibus, quibus semper exstiterunt, qui voce et literis, quidam etiam sanguine suo testatum fecerunt, *Romanum papam Antichristum esse*; tandem circa annum 1414. Johannes Huss et Hieronymus Pragensis suam instar tubae adversus superstitionem tyrannidem papae elevarunt, quos post aliquot annos secutus est D. Martinus Lutherus, qui pugnando Antichristi regno suis scriptis et sermonibus plus profecit quam omnes regum et imperatorum copiae. Gesnerus in c. 12. Dan. W. in Daniel. pag. 440. 476. Jerem. 51, v. 4. *aquilone venient illi* (Babylonis) *vastatores*. *Dominus*, illud completum, quando per Lutherum ex locis aquilonaribus oppugnata est tyrannidis Babylonis, ut regnum Antichristi in lypsi vocatur. v. 27. et 33: *Ararat, M. Ascenez triturbabunt Babylonem*. Jam vero et Ascenez fuerunt metallarii, ut ex historia lingua Hebraea constat; denotatur igitur Lutherus metallarii Islebiensis filius in comitatu Mansfeldensi natus, qui a Menis sive Mannis nomen habebatur; is malleo verbi spiritualem *Babylonem* destruxit, qua phrasi ipsemet utitur tom. 2. Jen. f. 62. Vide Matthes. in concionibus de vita. ** *Ascenez* sunt *Tuiscones* sive Germani, nomen Ascanien oder Aßcherleben. *Ararat* est mons in quo arca Noë resedit et columba folium olivae ad Noahum attulit. In Mansfeldicis fodinis inveniuntur lapides fissiles, in quibus aures et pisces depicti inveniuntur, quibus significatur post spirituale diluvium arca Domini ibi habitura et evangelii doctrina exinde in terram bene propaganda. *Menni* significat rem metallariam. Mannus fuit Tuisconis filius, princeps Germanorum. Parum igitur abest, quin Sion dixerit, ein Mansfelder, ein Bergmann werden. Sicut 1517 annis ante Christi nativitatem populus Israëliticus ex captivitate aegyptiaca et tyrannide Pharaonis fuit liberatus, praecise 1517 post Christi nativitatem anni aegyptiaco rituali Aegypto Romani Pharaonis majore tyrannide liberati etc. ** Mal. 4, v. 5: *Ecce ego mitto Eliam prophetam, antequam veniat dies magnus et horribilis*, v. 6: *et convertet cor patris ad filios et corda filiorum ad patres* etc. Vaticinium primario et principaliter pertinet ad Johannem Baptistam, qui per praedicationem baptismi in primo Christi adventu viam ipsam praeparavit. Matth. 11, v. 13. c. 17, v. 10. Marc. 9, v. 1, v. 17. interim tamen secundario ad Lutherum etiam accommodari potest, cum Christus per Lutherum vaticinium eo modo ad Johannem Baptistam

ut interim non neget, venturum adhuc Eliam Marc. 9, v. 12. ac velut tuba praedicationis hae sonuit ante primum Christi adventum, quae ante secundum Christi adventum post eum Antichristi et tristem illum ecclesiae sub Antichristi regno, *praedicatum evangelium testimonium omnibus gentibus* Matth. 24, antequam scilicet *magnus et terribilis ille iudicii dies* ingruat. Elias singulari zelo et prophetas oppugnavit; idem zelus heroici Lutheri concionibus et scriptis spiravit. omnibus persecutionem fuit perpassus; sic non fuit in imperio datus locus, habuit se fulminantem papam, proscribentem caefremente cardinales, horrenda minantes, insectantes episcopos, criminantes monachorum agmen Pontificium; sed haec omnia animo contempsit, nec ullo metu frangi a proposito desisteret. Elias querebatur, non fuisse solum, omnia esse occupata culticis etc. sic Pontificiae tenebrae videbantur bene occupasse. Elias convertit corda dei patres, hoc est reduxit veram doctrinam ad expulsis superstitionibus et corruptelis introductis; sic Lutherus pristinam doctrinam sinceritatem restituit etc. **Cyriacogenbergius in concione 4. de Luther. semstantiis probat, vaticinium Malachiae de re intelligendum: 1. ex nomine, 2. patria, 3. miraculis, 4. donis Spiritus sancti, 5. donis, 6. vitae exitu, in quibus Lutherum confert. ** 2. Thess. 2, v. 8: *Tunc re- ille avopos, quem Dominus interficiet ris sui et destruet apparitione adven-* Per *avopos* intelligitur Antichristus, de II, v. 36. dicitur, quod *faciat juxta vocem, quem apostolus hoc loco vocat homi-* *et filium perditionis*, v. 3: *qui est ar-* *extollit se supra omne, quod dicitur* *in templo Dei ostendit se tanquam sit* *tandem vero interficiet eum Dominus* *ris sui*, id est per verbum, ut colligitur I, v. 4. id quod ministerio Lutheri su- lo fuit completum. Vide D. Hunnium in tra Pezelium pag. 256. Apoc. 14, v. 6: *in volentem per medium coeli habentem* *angelum, ut evangelizaret sedentibus* *in et super omnem gentem et tribum et* *populum* v. 7. dicentem voce magna: *in et date illi honorem, quia venit hora* *is, et adore eum, qui fecit coelum et* *mare et fontes aquarum.* Postquam in bus regnum Antichristi sub figura bestiae so cornua similia agni et sub figura insidentis bestiae decicorni descriptum, angelus evangelicae doctrinae praeco, Lutherus intelligitur, ut ostendit comm. h. I. Nomen angeli denotat ec- lorem, quae significatio hujus vocis in

libro Apocalypseos est usitatissima. *Volatus per medium coeli* notat celerem doctrinae evangelicae progressum per varias provincias et regna. Quod angelus isto dicitur *habere aeternum evangelium*, eo exprimitur summa doctrinae, quam Lutherus propo- suit. Non quidem omisit doctrinam legis, sed con- tra Antinomos et Epicureos graviter eam inculcavit, interim tamen potissima pars ministerii ipsius in repurganda evangelii doctrina fuit occupata, siqui- dem ea horribilibus tenebris erat involuta. Abduce- bantur homines a fide in Christum ad merita san- ctorum, ad opiniones de propriis meritis et satis- factionibus ad vias salutis complures; sed Lutheri et *παρησατων* opera evangelii doctrina fuit repur- gata, unde etiamnum ex eo nos vocant *evangelicos*. Dicitur autem *aeternum evangelium*, ut hoc opponatur clamoribus adversariorum de novitate doctrinae, cum a prima statim mundi origine post lapsum fuerit revelata, quando primi parentes acceperunt promissionem de semine mulieris, ac postea in typis sacrificiorum adumbrata, per prophetas latius expo- sita, per apostolos in totum orbem propagata etc. Porro praedicatio illius angeli sic describitur, quod annuntiavit sedentibus super terram: *Timete Deum, date illi honorem et adore eum*, quibus verbis significatur, doctrinam de vera conversione et in- vocatione ministerio Lutheri repurgandam et urgen- dam. In papatu docebatur, poenitentiam in externis satisfactionibus consistere, onerabantur conscientiae variis traditionibus et *ἐθελονθησας*, denegabatur Christo debitus honor, invocabantur sancti demor- tui, fiducia collocabatur in propria merita, qua ra- tione opera manuum suarum homines adorabant; sed a Luthero haec omnia ad normam verbi repur- gata etc. Denique in Apocalypsi sequitur *την υιον* omnium fidelium ecclesiae ministrorum de ruina Babylonis mysticae, id est tyrannidis Antichristia- nae. v. 8: *Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quae a vino irae fornicationis suae potavit omnes gentes*; v. 9: *et tertius angelus secutus est illos dicens voce magna: Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus et acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua*, v. 10: *et hic bibet de vino irae Dei etc.* **Apoc. 18. post illustrem regni Antichristi sub Babylonicae meretricis figura picturam additur: *Et posthac vidi alium angelum descendantem de coelo habentem potestatem magnam et terra illuminata est a claritate ejus. Et exclamavit in fortitudine dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna.* In quae verba sic commentatur Thomas Brigtmannus Cal- vinianus fol. 389: *Hic angelus fuit Martinus Lu- therus exorsus palam traducere Antichristum ad annum 1517. qui pestem hanc exsecratus est quidem acerbius, quo revelante Spiritu foeditatem Romanae bestiae compertam magis habuit. Spiritus hic illi tribuit turbulentam et tumultus plenam concionem. Ac nemo quidem est, qui sancti illius viri lucubratio- nes gustaverit, cui non videatur coelestem severita-*

XII. 133.
Vaticinia
de Lu-
thero ex
historia.

tem spirare, sic passim incalescunt et ardent et igneo quodam fervore flammant etc.**

292. Ex historia ecclesiae talia vaticinia afferri possunt longe plurima. In hymno ecclesiastico Ambrosii et Augustini *Te Deum laudamus etc.* literae numerales in versiculo: tIbI CherVbIn et SeraphIn InCessabILI VoCe proCLaMant, conficiunt annum 1517. in quo reformationis opus a Luthero coeptum. **Dresserus millen. 6. part. 2. p. 352. memorat, anno 1266. fuisse in domo Saxonica quendam ducem, qui Lutherus fuerit dictus. **Wolffius cent. 3. p. 73. ex Illyric.: *Prophetia quaedam carmine comprehensa, cui Sibyllae nomen adscriptum, diserte praedicuntur tum alia, tum etiam exilium et reditus potentum, ob veram pietatem, praedicatur quoque ruina phantasticae ecclesiae (quo vocabulo ecclesiae papisticae ratio et forma aptissime exprimitur, quippe quae speciem quandam pietatis habet, sed vim et efficaciam ejus abnegat atque omnia in externis ritibus et ceremoniis collocat) ac successus verae. Jam vero non constat, inde usque a Christo principes aliquos ob veram pietatem exulasse et postea rediisse, sicut hoc nostro seculo elector Saxonicus et Coloniensis, qui tamen pro reditu ad terrenum principatum ejusque longiore perfruitione maluit ad coeleste regnum commigrare. Exsulavit et pientissimus princeps Otto Henricus, comes Albertus, Casparus Pflug, Baro Bohemicus alique insignes ac illustres viri. Abbas Joachim in Jer. c. 24: *Non ambigo, quin sit futurum, quod ira Dei veniat super ecclesiarum rectores et praesides pro eo, quod Dei servitium non solum impediunt, sed etiam adulterant verbum Dei.* Circa annum 1152. Fridericus Barbarossa templum extruxit in Carinthia, das große Thumstift bei Iggingen im Wüsterthal genant, illud variis picturis et statu is exornavit, inter illas reperta est imago saxea, quae habuit formam monachi vertice raso, corpus ejus fune circumdatum et supra caput haec majusculis literis scripta sunt LUTHERUS. Refert Theoph. Paracelsus in descr. Carinthiae Argentorati impressa f. 250. **Richardus Armachanensis in Hibernia primus episcopus et juris et theologiae peritissimus N. T. in Hibernicum sermonem translatus anno uno aut altero ante suam mortem in quodam templi muro occultavit, in ejus fine quasi prophetizans hoc scripsit: *Cum hic liber inventus fuerit, veritas toti mundo manifestabitur, vel Christus orbi mox apparebit. Et repertus est ille liber circa annum a nato servatore 1530. in reparatione ejusdem templi, abdidit librum anno 1358. mortuus enim dicitur anno 1360.* Ex Balaeo Wolff. tom. 1. memorab. p. 643. ** Anno 1415. exustus est Constantiae Johannes Huss contra datam a Sigismundo imperatore fidem. Is paulo ante mortem spiritu prophetico dixit: *Hodie anserem uritis, (Huss enim lingua Bohemica significat anserem), sed post centum annos ex meis cineribus nascetur cygnus, quem non poteritis assare, ad quod vaticinium ipse Lutherus in glossa**

super edict. caesar. tom. 6. Witeb. p. 169. tom. 7. Jen. Germ. f. 321. sese refert sic scribens: *Johannes Huss hat von mir geweissaget, da er aus dem Gefängniß in Böhmerland schrieb, sie werden 100 Jahre Gans braten, denn Huss heist eine Gans, aber 100 Jahre werden sie einen Schwan fangen und essen sollen sie leiden, da solls auch bei Huss sein, was Gott will. Vide Rabum de martyribus et Anselmum Salium in oratione de Joh. Huss. **Treutler de Joh. Husso:*

Anser eras, et te Romana caterva crenabit.

Quod nimis obstreperia Pontifici, anser et At tua vindicias habuerunt fata, repertus.

Nempe fuit, quem vox summa canebat, Ignis Corpora sacra sacra ConsVMerat.

Post HVasVM CaeCo CICuVs In orbe Constantem inconstans Constantia sustulit.

Pro Christo ardentem, cum subit ille rogi, Anni abeant centum, causam Christoque.

Dicetis, cygnus cum anseris ultor erit.

Eodem tempore Hieronymus Pragensis Huss pulus itidem Lutheri reformationem praedixit verbis: *Post centum annos respondebitis mihi, referente Poggio supplicii spectatore stola ad Leonem Aretinum, quae verba postea in moneta quadam ad effigiem Hussi curarunt procudi et inprimi, **Matthaeo historiographo regis Galliae libro quod notandum contra Gretserum, qui in duob. numm. p. 43: Num verum sit, quod refert, Hussum anserem de Luthero cygnum edidisse? Item num vero congruat, runt, Hussum ipso supplicii die didicisse orbi. Post centum annos respondebitis Deo et curatius non disquiram. Novi enim, quam sit, apud haereticos praesertim, oracula ficta imperitae multitudini divendere, quam minus non sit haereticus, si quis haereticus sive daemonis instinctu aliquid de illo praesentiat; tum Pistorium qui epist. 1. p. 1. cum videret reformationem concilii Constantiae in fumum abire, animo valde doluerit, et quando Posseui in Hungaria quietem capere somnis ei apparuerit vir honestae speciei sacerdotali, qui ei significabat, papae et eius errores futuro tempore per doctos homines tum iri, qui auxilio quorundam principum juxta Dei verbum reformaturi essent. **mus Savonarola Ferrariensis, qui voce e*

papae ejusque doctrinae se opposuerat, Florentiae in Italia jussu pontificis Alexandri VI. exustus est, atque una cum ipso Sylvester Florentinus et Dominicus de Pisa. Scribitur hic Savonarola paulo ante finem vitae dixisse: *Brevi futurum est, ut Romani pontificis abominationes et idololatriae puniuntur nascaturque talis doctor, cui nemo possit resistere.* Natus vero est Lutherus illo ipso anno, quo Savonarola est exustus, videlicet 1483. die 10. Nov. ** Wolffius cent. 1. lect. memorab. pag. 3. observat, in nominibus Moysis et Christi maxima mysteria recondita. Si enim nomen *Μωϋσῆς* in numeros redigatur, efficere 1648, tot anni si a morte Christi retro numerentur, perveniri ad annum mundi 2348. circa quod tempus quidam sacerdos divinationibus intentus dixit Amenophi regi, se circa pueros Hebraeorum attendere, quod nasci debeat unus, qui populum Israël de Aegypto educeret et regnum Aegypti humiliaret, referente Josepho et Lyrano. Sic quoque nomen Christi in numeros redactum dare annos 1450; χ enim facit 600, ρ 100, ι 10, σ 200, κ 300, $\omicron$ 70, α 200, qui numeri collecti conficiunt 1450. Nam circa finem illius a nato Christo temporis omnes vates, mystae atque prophetae Lubertus Hanechild, Wesselus, S. Vincentius, Purveus, Barath, Capistranus, Torquatus, Savonarola, Fr. Nicolaus Eremita, Alb. Leicheisen, Fr. Fleck, Jacobus de Paradiso, Wessalia, Capgravus, Herm. Rhid, Bapt. Matzeanus, Kikel, Laurent. Miniatus, D. Johan. Scheyng, Hilten, Horius, Bovillus, Syringius, Andreas Proles, Mancinellus, Mellerstadius, Castrick, Babasius et alii plurimi uno quasi ore clamaverunt, stans et sordibus traditionum papisticarum misere defoedatum, oblitteratum et paene ex ecclesia amissum esse evangelium, et praedixerunt, instare reformationem ecclesiae ac religionis et nasciturum, qui doctrinam evangelicam repurget et ab inquinamentis istis emundet lucemque veritatis divinae mundo restituat, id quod factum Martino Luthero nato anno 1483. eodem scilicet anno, quo Hieronymus Savonarola magnus ille misericordiae Dei gratuita et justitiae fidei praeco Florentiae est exustus. Hujus Savonarolae tale commemoratur vaticinium, quod quidam instar Cyri Alpes transiturus et totam ecclesiam vastaturus sit, id quod de spirituali Pontificiae ecclesiae per praedicationem evangelii vastatione accipiendum videtur. ** Savonarola iste monachus Dominicanus vir eruditione et pietate insignis (qui a Joh. Pico Mirandulae comite sanctus propheta appellatur et proprio scripto contra papam defenditur) Florentiae ab Alexandro VI. combustus est, propterea quod aliquot Pontificios errores aperte damnaret. Hic Hieronymus ecclesiam Dei reformatione indigere eamque brevi subsecuturam docuit, teste Nauclero, Balaeo, Catal. test. verit. Osiand. cent. 16. p. 15. ** Circa idem tempus de Luthero vaticinatus est Johan. Hiltenius monachus Isenacensis, de quo in apologia Aug. confess. titul. de totis monasticis sic habetur: *Apud nos in oppido*

*Thuringiae Isenaco Franciscanus quidam fuit ante annos triginta Johannes Hilten, qui a suo sodalitus conjectus est in carcerem, propterea quod quosdam notissimos abusus reprehenderat. Is multa praedixit, quae partim evenerunt hactenus, partim jam videntur impendere etc. cum vel propter aetatem, vel propter squalorem carceris in morbum incidisset, accersivit ad se Guardianum, ut suam valetudinem illi indicaret, cumque Guardianus accensus odio pharisaico duriter objurgare hominem propter doctrinae genus, quod videbatur officere culinae, coepisset, tum iste omnia jam mentione valetudinis ingemiscens inquit, se has injurias aequo animo propter Christum tolerare, cum quidem nihil scripsisset aut docuisset, quod labefactare statum monachorum posset, sed tantum notos quosdam abusus reprehendisset. Sed alius quidam, inquit, veniet anno Dom. 1516. qui destruet vos, nec poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiam de inclinatione regni monachorum et hunc annorum numerum postea etiam repperunt amici ejus perscriptum ab ipso in commentariis suis inter annotationes, quas reliquerat in certos locos Danielis. Vide Conradum Portam et Matthesium de Luthero, Dresserum in millenario sexto pag. 39. Wolffium centur. 16. memor. pag. 4. etc. ** Reformationem illam religionis factam per Lutherum vel ipsi abbates licet inscii praefigurarunt, quando Carolo V. imperatori anno 1500. nato ad baptisterium dono obtulerunt Vetus et Novum Testament. cum hac inscriptione: *Scrutamini Scripturas.* ** Anno 1502. quo Wittebergensis academia auspiciis Friderici Sapientis erigebatur, erat monachus in coenobio Steinlausick D. Fleccus, is cum una cum reliquis inaugurationi academiae interesset, concionem habuit, in qua inter cetera dixit: *Ab hoc albo monte totus mundus accipiet sapientiam.* Idem Fleccus cum anno 1517. primas Lutheri propositiones de indulgentiis legeret, exsilium praesens laetitia exclamabat: *Is profecto faciet, venit, venit, quem diu exspectavimus.* Matthesius et Contr. Porta de Luthero. De hoc electore Friderico Sapiente pervulgatum fuit vaticinium, quod imperator aliquis sepulcrum Domini recuperaturus et vindicaturus esset, id D. Lutherus in lib. de abusu et profanatione missae sic accommodat, quod consentientibus electorum suffragiis electus fuerit imperator, et quod sub ejus gubernatione Scriptura sacra, in qua tanquam sepulcro Christus, qui est ipsa veritas, a Pontificiis necatus conditus fuit, quamque ordines monastici et haereticae pravitalis inquisitores anxie custodierunt, ne rudiori plebi proderetur, emerisset et clarissime effulsit. Eodem tempore, anno scilicet Christi 1502. Franciscus Pico Mirandulae comes in literis ad Maximilianum I. inter cetera sic scribit: *Age optime Caesar excitis, qua ratione potes, Christianis regibus te Christo regum omnium regi oves suas tam ab hostibus, quam a perfidis sacerdotibus jamjam liberaturo fidum ministrum exhibe.* Michaël Stifelius dixit aliquando, se admodum saepe olim*

inter monachos et sacrificos versantem audivisse eos narrantes, esse veteres prophetias, secuturam adhuc aliquando violentam sacrificorum reformationem; dixit etiam, patrem suum Conradum Stifelium circa annum 1503. solitum esse crebris sermonibus usurpare, id certo brevique futurum. D. Johannes Geyler Keisersbergius concionator Argentinensis vehementer de religionis corruptelis conquestus est, praedixit etiam emendationem religionis futuram, venturum

XII. 141. (inquiens) *puto quendam divinitus excitatum, qui religionem instauret, quin et diem videre gestiit, qui emendationem talem apportaturus erat.* Clementius Clementinus Amerinus in tractat. de peste circa annum 1505. editum: *Ante annum salutis 1515. multo majorem rerum novitatem decernent illae septem magnae conjunctiones trium superiorum planetarum, quae superiori anno 1504. vel circa fuere sub cancro. Significant enim his temporibus alterationem aëris, sterilitatem, penuriam, bella et maximam novitatem; anno 1513. extollent enim quendam potissimum dominum, qui falsam infidelium religionem destruet et ditioni suae magnam orbis partem subijciat.* Circa annum 1507. D. Johannes Scheyringius praedicavit: *Quanto papatus se altius erexit, tanto profundius iterum dejicietur, quod nisi propediem fiat, non poterimus amplius illacsa conscientia praedicare. Itaque Deus restauratorem ecclesiae suae missurus est, qui verbum suum in aperta luce proferat atque a tenebris, quibus involutum est, eruat.* Wolff. cent. c. 16. p. 13. ** Ex calculo Abrahami Bucholzeri in indice chronolog. anno ante natum Christum 1517. ecclesia V. T., populus nempe Israëliticus, per mare rubrum ex Aegyptica servitute educebatur; anno vero post nativitatem Dominicam itidem 1517. ecclesia N. T. afflictissima ex Pharaonis Romani servitute et tenebris plusquam Aegyptiacis emersit. ** Anno 1508. cum Lutherus Erphordiae studiis incumberet et graviter aegrotaret, quidam senex sacrificulus ipsum invisens dicebat: *Confide Domine baccalauræe, non morieris, evades in magnum virum et multos consolari poteris.* Matthesius in vita Lutheri. Anno 1511. Martinus Pollichnius Mellerstadius philosophus, medicus et theologus de Luthero dixit: *Hic monachus omnes doctores perturbabit, novam doctrinam proferet, ecclesiam Romanam reformabit, quia tractat libros propheticos et apostolicos, nititur verbis Christi, quibus nemo potest resistere; quae Mellerstadii vox congruit cum iudicio Nicolai Ulneri vicarii Coloniensis, viri octogenarii, qui legens scripta Lutheri anno 1520. dixit, singulis literis omen inesse hoc modo, Lux Vera Totius Ecclesiae Romanae.* Philippus Melanthon, Conr. Porta et Matthesius de vita Lutheri. ** *Fridericus et Johannes duces Saxoniae fratres eo anno, quo Lutherus primum mense Novembri edidit propositiones de indulgentiis, cum ex templo Vinariae in natali Christi cum filio duce Johanne Friderico post mediam noctem egroderentur cum frequenti comitatu, vident supra arcem coelo sereno*

fulgentem crucem purpuream satis magnam et conspicue expressa figura. Ibi cum diu starent alii spectatores fratres colloqui de religione coeperunt et eo signo portendi futura certamina de deo et domus Saxonicae pericula vaticinati sunt. Irenaeus Lindemannus in orat. de Johanne Saxoniae, refert quoque Tob. Fincelius et Wolfsius tom. 2. memor. p. 77. ubi vide. Tempore eo, quo Lutherus reformationis opus coepit, fuit vaticinium: *Imperator Fridericus quando veniet, liberabit sanctum sepulcrum Domini.* cum prophetiae ita se habeant, ut citius impleantur quam intelligantur; ita quoque cum hac accedat. Nam dux Saxoniae Fridericus elector (sub quo Lutherus papatum reformare coepit) Francorum electoribus unanimi consensu in imperatorem electus fuit, et revera imperator fuerat, si saltem assensu praebuisset, sed propter senectutem Carolum V. suo imperatorem designavit et petiit. Perinde Deo est, quamdiu quis caesar sit, modum. Idecirco hic caesar Fridericus, id est elector Saxoniae per praedicationem D. Lutheri sane tum sepulcrum id est sacram Scripturam, (in qua veritas Christiana exstincta a Papistis diu sepulta jacuit, quam Lutheri discipuli et inquisitores haereticae pravitatis excaverant, ne discipuli Christi venirent et ea liberarent) liberavit per ministerium Lutheri a tenebris monachis et sacrificulis. Vide tom. 2. Wolff. tom. 2. p. 114. ** Circa idem tempus, scil. 1511. vixit Magdeburgi Johan. Syringius theologiae doctor et summi templi canonicus, in qua conquestus fuit, *veritatem misere corruptam, etiam ergo reformatorem.* Catal. testium veritatis Ann. 1512. cum vicarius generalis et totus conventus Augustinianorum fratrum concluderet, Lutherum in theologiae doctorem promovendum, Staupitius omnium nomine id Luthero sub manu in coenobio Witebergensi referebat, cum Lutherus praetenderet, se esse tenui valetudine, magis idoneum et confirmatae valetudinis quodammodo esse, respondit Staupitius: *Es läßt sich nicht werden unser Herr Gott bald im Himmel und auf Erden viel zu schaffen haben, darum wird er viel junger Theologen beifamer Doctores haben müssen, durch die er seine Verordnungen verrichte, ihr lebet nun oder sterbet, so darf er in seinem Rath, darum folget und thut, was er dem Conventus auflegt.* Philippus Melanthon et Matthesius de Luthero. De eodem Staupitio commemorat Matthesius, quod audiens in aula Romana, jam constituisse rumorem, *eremitam quendam coram rege attrectaturum, joco dixerit ad Lutherum: Ich hab gedacht, es würde es ein Einsiedler thun, so es wohl, es soll ein Augustiner Mönch sein.* Hic monachus Augustinianus in Porta coeli de Magdala Proles Lipsiensi Augustinianorum monasterii provinciali, (qui circa annum 1512. vixit, quem Lutherus adhuc juvenis Magdeburgi videri solent) sic narrat: *Me vivente erat Prior monasterii nostri D. Andreas Proles Lipsiensis vir*

magnique animi ac bonum pro Christiano populo solum habens. Ab ipso saepe audiui inter praelegendum haec verba: Auditis fratres testimonium Scripturae sacrae, quod gratia sumus quidquid sumus, et gratia habemus quidquid habemus; unde igitur tantas tenebrae et horrendae superstitiones? O fratres, res Christiana opus habet magna et forti reformatione, quam quidem jam prope instare video. Quaerentibus fratribus, quare ipse non inciperet reformationem ac erroribus sese opponeret, respondebat: Videtis fratres, me esse aetate grandaeum, corpore et viribus debilem, et agnosco, me non esse praeditum tanta doctrina, industria et eloquentia, quantam haec res postulat, ut excitabit Dominus heroem aetate, viribus, industria, doctrina, ingenio et eloquentia praestantem, qui reformationem incipiet erroribusque se opponet, et Deus animum dabit, ut magnatibus contradicere ausit, et ipsius ministerium salutare Dei beneficio comperietis. Solitus etiam est inter praelegendum dicere: Regnum papae magnam minatur ruinam, quia nimis alte ac nimis cito crevit. Catal. test. verit. Dresserus in millenario sexto pag. 40. Wolffius centur. 16. pag. 32. etc. Anno Christi 1521. cum Lutherus Wormaciam ingrederetur, quidam portans crucem ligneam ipsi occurrit et clamavit: Advenisti desiderabilis, quem expectamus in tenebris. Talia complura adduci possunt ex Nicolao Cusano, Hildegardi, Johanne Lichtenbergio, Wesselo Groningensi, Baptista Mantuano, Francisco Nicolao eremita etc.

SECTIO XIII.

DE NOTA ECCLESIAE DECIMA TERTIA A BELLARMINO ASSI- GNATA, QUAE EST CONFESSIO ADVERSARIORUM.

293. *Membrum primum.* Sitne confessio adversariorum genuina et propria ecclesiae nota? Fateamur, tantam esse vim veritatis, ut ipsi etiam adversarii interdum vel inscii vel inviti ei dent testimonium. *Aperta veritas etiam clausos ferit oculos,* inquit Augustinus, quo a Bellarmino refertur locus Deut. 32, v. 31: *Non est Deus noster, ut dii eorum, gentilium scilicet* (Hebr. non est petra nostra, ut petra eorum), *etiam inimici nostri iudices,* hoc est ipsorum etiam gentilium iudicio et confessione. *Novatus de Trinit. c. 18: Firmum est genus probationis, quod etiam ab adversario sumitur, ut veritas etiam ab inimicis probetur.* Fatemur insuper, testimonium ab hoste veritati datum esse magni omnino ponderis, cum non ex affectu praetconcepto, sed ex ipsa veritatis vi elicatum merito iudicetur. Irenaeus lib. 4. c. 14: *Probatio vera et*

minime contradictioni obnoxia, quae ex dictis adversariorum elicitur. Interim tamen confessionem adversariorum pro vera et genuina ecclesiae nota XII. 142. nondum possumus agnoscere, 1. quia non est perpetua. Interdum quidem contingit, veritati ab ipsis hostibus testimonium dari, sed illud non est universale ac perpetuum, quandoque enim adversarii sunt ita pervicaces et obstinati, ut manifestae et perspicuae veritati testimonium dare nolint, ex quo tamen vel ecclesiae vel doctrinae, quae in ecclesia sonat, nihil quidquam decedit. 2. Non est notior. Quomodo enim testimonium illius certum et infallibile, qui et verae doctrinae et ecclesiae naturam non perspexit, vel si eam perspexit, tamen doctrinam illam amplecti et ecclesiae illi sese associare noluit? 3. Non est essentialis. Si vel maxime ecclesia destituatur confessione adversariorum, tamen est et manet vera ecclesia. Gentiles ecclesiam Israeliticam persequiebantur, tantum abest, ut veritatis testimonium illi darent, nihilo tamen minus ecclesia Israelitica erat vera ecclesia. Joh. 5, v. 34. inquit Christus: *Ego non ab homine testimonium accipio,* id est testimonium hominum non est absolute et simpliciter mihi necessarium, sed nihilominus sum verus Messias ac mundi salvator, si vel maxime nemo hominum id credat vel testetur. Idem de ecclesia Christi pronuntiari potest, quod humano testimonio et commendatione non indigeat ex necessitate, sed quod sufficiat illi divina testificatio. 4. Non est propria. Ut enim in quibusdam Catholicis ab haereticis laudantur, ita vicissim in quibusdam gentiles et haeretici a Catholicis non improbantur. Apostolus etiam ex gentilium poetis quaedam testimonia adducit, nec tamen propterea totam religionem gentilium approbavit. Cyprianus tanti fecit scripta Tertulliani, ut nullum diem sine illorum lectione praetermitteret, illud crebro inculcans notario suo: *Da mihi magistrum,* Tertullianum scilicet significans, de quo tamen vetustas iudicavit, ipsum haereticis opinionibus fuisse fascinatam. Augustinus Ticonii regulas in libro de doctrina Christiana laudat, quem tamen pro ecclesiae filio habendum esse negat. Ipsi Pontificii scriptores in gentilibus et haereticis quaedam laudant, nec tamen vel gentibus vel haereticis verae ecclesiae laudem tribuunt. Acosta libr. 6. de procuranda Indorum salute c. 14: *Dissimulari profecto non potest, quam nobis erubescendum sit, quod a Satanae ministris Indis superemur, cum nos ad salutare confessiones persuadendas pigriores sumus quam ethnici ad saevas et carnificinas suas.* Lubenter interdum a sacerdotibus suis expiandi adulterii aut alterius sceleris causa durissimo saxo ad scapulas tundi fortiter, interdum a juvenibus diu virgis caedi, non raro, si sceleris magnitudo acerbius aliquid postulare videretur, in excelsam atque omni solatii genere destitutam rupem secedere et longum ibi aevum ferarum more traducere sustinent. Pimenta in epist. de India orient. p. 110: *Nulla inter Indos istos furta aut*

latrocinia et idcirco cum foras procedunt, aedium ostia non occludunt. Nos certe admirati sumus, cum in adscensu montium patulas villas offenderemus, nec ullum tamen hominem in iis deprehenderemus. Ut autem in gentilibus externam vitae sanctitatem, ita in haereticis veritatem respectu quorundam capitum praedicant. Maldonatus in e. 8. Matth.: Non citaremus auctorem imperfecti operis, quod Chrysostomo falso tribuitur, cum sit haeretici Ariani, nisi et auctoritas et eruditio et subtilitas interpretandi illi auctoritatem tribuisset. Quo consilio Tertullianum et alios, quos haereticos esse scimus, saepe citamus.

An ab
adver-
sariis
testimo-
nium de-
tur Ro-
manae
eccle-
siae.

294. *Membrum secundum.* An ipsorum adversariorum confessione ecclesia Romana sit vera ecclesia? Bellarminus primo loco adducit testimonia paganorum, Judaeorum, Turcarum et Arianorum; sed ea non de ecclesia Romana, qualis hodie est, sed de ecclesia Christiana et catholica sunt edita. In ecclesia Romana hodierna et doctrinae et morum corruptelae longe gravissimae regnant, quas ipsi pagani, Judaei ac Turcae detestantur iisque a Christiana fide deterrentur. Vir quidam magnae auctoritatis apud Indos, cum ad baptismum duceretur, quaerebat ex Christiano, quo pervenerint Hispani post mortem. Respondebat Christianus, bonos in coelo victuros esse, malos in inferno. Sed ubi maxima pars (subjiciebat ille) victura est? In coelo procul dubio, dicebat Christianus, nam plerique sunt boni. Tum ego, dicebat Indus, nolo in illud coelum recipi, sed vivam loco ab eis disjunctissimo, scio enim, cum illis male actum fore. Delecti cardinales in consilio de emendatione ecclesiae Paulo III. dato: *Credat sanctitas vestra scientibus, quo infideles hanc praecipue ob causam Christianam religionem derident, adeo ut per nos, per nos inquam nomen Christi blasphemetur.* Turcarum imperator pontificem Romanum vocare solet regem morionum, propterea quod cardinalibus nudos titulos episcopatum in terris longissime dissitis et suae potestati minime subjectis donet. Notum etiam est dictierium Judaei cujusdam, qui cum Romae baptizandus esset, dicebat, *se libenter credere velle in Deum Christianorum, qui tanta flagitia tam aequo animo ferre possit.* Haec testimonia Romano pontifici et ecclesiae Romanae sunt parum honorifica. Aliam igitur quercum Bellarminus excutit, provocat ad testimonium Lutheri, quod in libro contra Anabaptistas scribat: *Nos fatemur, sub papatu plurimum esse boni Christiani, imo omne bonum Christianum, atque etiam illinc ad nos devenisse. Quippe fate- mur, in papatu veram esse Scripturam sacram, verum baptismum, verum sacramentum altaris, ve- ras claves ad remissionem peccatorum, verum prae- dicandi officium, verum catechismum, ut sunt ora- tio Dominica, decem praecepta, articuli fidei. Dico insuper, sub papatu veram Christianitatem, imo ve- rum nucleum Christianitatis esse.* Respondemus: aliud est loqui de papatu, aliud de ecclesia sub

papatu. Antichristus sedet in templo Dei, hoc in ecclesia, aliud igitur est Antichristus, aliud ecclesia Dei, in quam tyrannicam suam potestatem exercet. Ad Antichristum et ipsius regnum per- tinent corruptelae, superstitiones, idololatriae, quae vigent in papatu; ad ecclesiam Dei, quae sub papatu latet velut granum sub paleis, pertinet Scriptura sacra, baptismus et reliqua bona, quae Lutherus enumerat. Separandum igitur pretiosum a divino ab humano, Christianum ab Antichristi, catholicum ab haeretico, ut ex superioribus in- ligi potest. *Ex causis dicendi petenda est de- rum ratio;* agit ibi Lutherus contra Anabaptistas qui contendebant, baptizatos in ecclesia Romana esse rebaptizandos, contra illos demonstrat Lutherus, verum baptismum et alia bona in ecclesia Romana adhuc per Dei gratiam haberi, ideoque pales sordes et quisquillas ab illis, quae sunt divinae et pretiosae, abstergendas, non autem cum papae additamentis ac sordibus ipsum bonum, divinum pretiosum abjiciendum esse. Quod in apologia August. confess. Bernhardus, Dominicus et Franciscus vocantur sancti, id non fit sensu Pontificio, sed omnia illorum dicta et facta canonizemus, secundum generalem quendam vocabuli significationem. Bernhardus in articulo justificationis aliquid lucis habuit, quod operum reprobavit, potestatem illam monarchicam quae Romano pontifici hodie tribuitur, non ad vires liberi arbitrii in spiritualibus negavit. Multis capitibus a doctrina papistica abhorruit, sed demum sub vitae finem ad unicum Christi meritum vera fide confugit, unde illum et sanctum ecclesiae nomen nominare possumus. Dominicus et Franciscus fuerunt supersticiosi, ergo non nisi ex hypocrisis adversariorum et loquendi consuetudine apud vulgata sancti appellantur. Equis enim non probaret prodigiosas illas laudes, quod Franciscus totum evangelium ad literam observavit minus omni peccato usque ad ultimum quadrantem, plus fuerit quam Johannes Baptista, quod non sit apostolis, quod ex vulnere Christi laterali dicerit, quod de ipso dictum sit: *Datus est in gentium?* Item: *Et ambulabunt reges in splendore ortus tui;* quae omnia in libro conformitatis Francisci dicuntur. Equis nostrum probaret, de Dominico Antoninus archiepiscopus scribit: *plus per istum quam per Paulum ad Christum ac quod per omnes vitae Christi partes ac per omnia Christi miracula transiens primas semper merito tribuit?*

295. *Membrum tertium.* An ipsi Pontificii testimonium veritatis nostrae doctrinae largiantur? Bellarminus hoc loco confidenter asserit, nunquam veniri, quod Catholici vel doctrinam vel vitam nostrorum approbarint. Respondemus: 1. argere invidiam et odium ipsorum, non autem probat in doctrina ac vita nostra esse laudem dei. 2. Indice expurgatorio teste ex scriptoribus Pontificiis deleta sunt, quaecunque honestam nostram

mentionem faciunt, quomodo igitur postulare audent, ut testimonies adversariorum producamus? 3. Si quid maxime adversariis non probetur doctrina et fides nostra, sufficit nobis, eam probari Deo. Joh. v. 44. Rom. 2, v. 29. 2. Cor. 10, v. 18. 4. Falsum est, nullos ex adversariis nostram doctrinam vitam approbasse. ** Ut enim jam nunc praeferamus Calvinianos (qui in admonit. de libro cond. Neostadii anno 1581. impressa p. 198: *Nec controversum est, nec id vel ecclesiae vel pii omnes prudentes diffitentur, ornatum fuisse Lutherum Deo multis excellentibus donis et virtutibus, in-structo, luce doctrinae coelestis, eruditione, eloquentia, prudentia et sapientia, zelo gloriae Dei, magnitudine animi adversus omnes impetus invicta, divinitusque formatum et excitatum ad ecclesiam Christi in postremis temporibus a tyrannide ac tenebris Christi horribiliter oppressam in libertatem et in evangelii vendicandam et destruendam partem regni Antichristiani, multae res maxime ecclesiasticae et politicae ipsius consilio gubernatae et gestae feliciter, et haud dubie ardore et precum ipsius magna ex parte successus impetrari et pax, dum vixit, a Deo impetrata est, statim post ejus mortem turburi coepit, mundo in ingratitudinis luento. Haec Dei beneficia tibi et impii simus, si non agnoscamus et gratiamur.* ** Maximilianus I. in comitiis Wortheim. anno 1519. ad Degenhartum Pfeffingensis Saxonici consiliarium dixit, significato ut monachum illum nobis diligenter custodiret, ut brevis enim opera ejus utemur? Episcopus Constantiensis morti jam vicinus de justificatione per Christi sanguinem obtinenda ab alio episcopo Constantiensis, periculosum esse respondit populo hanc doctrinam aperire, sibi tamen suisque similibus in similibus constitutis hanc doctrinam tuto manifestare ac delegi posse. Foxus in martyr. p. 1788. In comitiis Augustanis fatebantur adversarii, ex scriptura sacris confessionem a nostris Caesari non posse refutari, ipse quoque Caesar prius audita confessionis praelectione dixisse scribit, optare se, ut per totum orbem ita doceatur. Prodiit anno 1597. Constantiae libellus catholicus in 31 ante quoque excusus, super quem Joh. Meister catholicus censuram quandam scripsit, in qua asserit, confessionem seu religionem Lutheri non esse ex omni parte damnamam, sed dammodo posse probari et acceptari. Wolff. 16. p. 980. Casparus Northausen insignis patronus Colon. Agripp. librum edidit sub titulo *De concordia cum Papistis concordia*, in quo dicit Lutheranos a Pontificiis dissidere in 21 articulis, et illorum quidem 13 esse evangelicos et apostolicos, cum reliquis vero ita comparatum, ut facilius uniri possint atque coadunari. Erasmi de libero judicio tom. 2. Jen. Lat. f. 331. a: *Per se, per quas res agitur, suspectae. Cum optimus quoque et evangelicae doctrinae proximus dicatur*

minime offensus Lutheri. Qui Lutherum impetunt, ea inducunt, qua nullae aures piae ferunt. Mundus nititur veritatem evangelicam et fatali quodam desiderio videtur huc ferri, unde forte adeo non oportet odiose resisti. ** Wilhelmus Bavariae dux a lectione illius confessionis domum rediens in diversorium Johannem Eccium his verbis compellavit: *Longe alia et magis horrenda de doctrina Lutheri mihi narrata sunt hactenus, quam ipse hodie audivi. Et tu quidem praeclaram mihi spem fecisti, posse illam doctrinam facile refutari. Ad quae cum Eccius responderet, patrum quidem scriptis protestantium doctrinam refutari posse, minime vero ex Scriptura sacra; subjecit Wilhelmus: Ergo, quantum audio, Lutherani sedem et fundamenta suae XII. 146. doctrinae habent in Scripturis sacris, nos vero Pontificii extra eas, atque aversa ab illo facie abiit. Alius quidam magni nominis et auctoritatis tunc dixisse fertur: Egregie sane doctores nostri nos defendunt. Patentur ipsimet, nostram religionem et ea, pro quibus nos tanquam pro aris et focis pugnare volunt, non esse fundata in sacris literis. Episcopus Augustanus Christophorus Stadius sive a Stain in privatis colloquiis hanc vocem edidit: Illa, quae recitata sunt, vera sunt, sunt pura veritas, non possumus inficiari. Idem Pontificios principes et episcopos movuit, ut pie et prudenter in hac causa agerent, quandoquidem Lutherani nihil docerent, quod non cum articulis fidei congrueret. Ex cardinalibus etiam quosdam tunc affirmasse proditum fuit, et causam protestantium justam, et doctrinam eorum rectam esse. Verum hujusmodi mutationem doctrinae et rituum non tam paucorum arbitrio, sed plurium consilio et adjumento fuisse suscipiendam. Vide historiam illorum comitiorum tom. 5. Jen. Germ. et in oratione Rosini de vita Johannis Constantis Saxoniae electoris. Ferdinandus imperator ad Matthesium Pragae evocatum dixit: *Redi domum et tuos doce, ut hactenus fecisti, secundum confessionem Augustanam. Et paulo ante obitum anno 1564. dixit: Si Romana ecclesia mihi deserenda sit, conferam me ad Lutheranos, quos video retinere verbum Dei et recte sentire de sacramentis, et non habere dubias opiniones, quales habent sectae Anabaptisticae et Calvinisticae, sed vallatos esse testimoniis Scripturae, quae unica est ratio et via victoriam coram Deo et hominibus obtinendi. Hanc vocem ex ore Ferdinandi audivit, et cum aliis piis et sapientibus sermonibus annotavit D. Joh. Naevius. Maximilianus ad Augustum Saxoniae electorem dixit: Frater tuas ego sum fidei et doctrinae, sed age quaeso, viam ostende extricandi me ex labyrinthis, quibus involutus haereo. Cum Selneccerus jussu electoris offerret ei psalterium suum, audiit illum clementissime et praesente Zasio vicecancellario inter cetera dixit: Quod moneor de Constantini, Theodosii et Martiani exemplis imitandis, agnosco pietatem, sed quis ego sum, aut quid et quantum possum? Orate pro me misero, qui**

in doctrina vestra, quae Augustana confessione comprehenditur, per Dei gratiam vitam et moriar.

Ulicus ab Hutten eques cardinalibus, abbatibus, episcopis, praepositis et universo sacerdotum concilio Lutherum et veritatis ac libertatis causam apud Wormaciam nunc impugnantibus resipiscere. Video vos per potentiam aequitatem opprimere et leges conculcare etc. quando Martinum Lutherum hominem vita et moribus sic probatum, ut ne ab inimicis quidem vobis improbetur, praedictorem veritatis et evangelicae doctrinae dispensatorem fidelissimum per scelus et iniquitatem affligi a vobis lacerari et concerpi video. **Joh. n. Celarius de Luthero Lipsia anno 1520. scribat in hunc sensum: Verissime dico, quod Martinus noster ea fide sacram Scripturam tractet, qua palmam omnibus adversariis Italis, Graecis et Hebraeis longe praeripiat. Et dico amplius, Martinus evangelicam veritatem magis amat ac omnes adversarii, scripta ejus ita mihi placent, quae diligenter hactenus evolvi, ut ab illis haud ullus papa me, non cardinalis aut monachus, quantumlibet atrox sit, avellere possit. **Matth. Schienerus** episc. et cardin. Sedun. ubi primo intuitu nonnulla de Lutheri scriptis legit, addit: O Luthere, Luthere, tu sane secundum nomen tuum Lutherus es et limpidus. Idem etiam cuidam, qui se mox bona nova de victoria Eccii contra Lutherum Lipsiae disputantis allaturum esse promittebat, expedite respondit: Disputet Eccius, de quo voluerit, Lutherus nihil nisi veritatem scribit! **Wolffius** tom. 2. p. 181. **Henricus Phaenicius** anno 1522. scriptum edidit, in quo singulare Luthero testimonium perhibet his verbis: Bonus ille, pius et Christianus homo, Martinus Lutherus, summa ope nititur, ut nos e captivitate Babylonica rapiat, at nos coeci sumus et in carcere cum voluptate permanere volumus, cum potius Deo gratias agere deberemus, ut qui nobis hunc velut Eliam quendam miserit in angustiis nostris, orare deberemus indesinenter pro tanti viri vita, sed nedum hoc agamus, illum etiam interficere cupimus et ecce salus nostra prae foribus est, at nos ostio pesulum obdimus. **Wenceslaus Rosdialovin.** praepos. Pragense. dixit, Spiritum Christi per Lutherum in ecclesia operari. Et in literis ad ipsum habetur: Quod in Bohemia **Johan. Hussius**, id es tu Martine in Saxonia. Perge modo in Domino, ne nimium fidas hominibus, ne metuas, si te feriant anathemate, quod accidit apostolis et ipsi Christo, ne mireris, id tibi quoque accidere.**

Parati sumus in omnibus et singulis controversiis quaedam ipsorum adversariorum testimonia pro nostrae sententiae confirmatione afferre. **Johanni Husso** et **Hieronymo Pragensi** **Poggius Florentinus** in epist. ad Leonard. Aretinum pietatis, virtutis et patientiae luculentum praebet testimonium. De Luthero, quem plaustris conviciorum Jesuitae hodie obruunt, **Erasmus** in epistola ad praesulem Moguntinum sic scribit: Illud video, ut quisque est vir optimus, ita Lutheri scriptis minime offendi. Ego

XII. 147.

Lutheri nec accusator sum, nec judex, nec patronus; de spiritu hominis non ausim judicare, enim difficillimum, praesertim in partem pejorem et tamen si illi faverem ut viro bono, quod fatetur et hostes, si ut reo, quod juratis diu iudicibus permittunt leges, si ut oppresso, quod diu humanitas, ab his, qui simulato praetextu de animis tendunt adversus bonas literas, quae tamen esset invidia, modo ne me causae admisceretur.

Fridericus Saxoniae elector Sapiens dictus **Comes** **Erasmus** ad se accersivit ac quid de Luthero sciret, ex ipso quaesivit, respondit **Erasmus**, causa odii illius sitam in eo, quod Lutherus duo maius commisisset peccata impetendo suis disputationibus monachorum ventres et pontificis coronam; damnam quidem ipsius veram et certam esse, velle tamen et optare se, ut stylum contra adterere moderaretur. In eandem sententiam scripsit **Fridericum** ab ipso consultus etiam **Laurentius Bibrach** episcopus **Herbipolensis** singularis pietatis et integritatis laude in toto imperio celebratus subjecerat, se multorum eruditorum iudicia in hoc negotio explorasse. Referunt isthaec **Matth. Schienerus** in collectan. **Continuatio Crantzii**, **Chytraeus** in histor. orbis Arctoi, etc. ****Thomas Draxus** de angelica praemonitione p. 33. Lutherum virum maxime rarum et ad orbem terrarum minandum divinitus missum. **Petrus Mosellanus** epistola de colloquio Lipsiensi inter Lutherum et Eccium anno 1519: Martinus statura est mediocri corpore macilento, curis pariter et studiis exhaustus sic ut propius intuenti omnia paene ossa dinumerare, aetate virili adhuc et integra, acuta et clara. Doctrina vero et Scripturae cognitio admirabilis in eo, adeo ut omnia per numerato habeat. Graece et Hebraice haec didicit, ut de interpretationibus iudicium ferre possit. Nec deest dicendi materia, suppellex rerum et verborum sylva ingens. Porro in vita et moribus civilis et facilis, nihil superciliosum prae se fert, imo omnium rarum hominem agit. In congressibus festivus, cundus, alacris et securus, ubique semper facie florens, quantumvis atrociam comminatus versarii, ut haud facile credas, hominem tam sine numine divino moliri. Sed quod ei vitio plerique omnes, in reprehendendo impudentius et mordacior, quam vel tutum sit ἰὴ ἰὴ θεῷ τοιοῦτον, vel decorum homini theologo, quod haud scio an non cum omnibus ὀψυγασθῆναι commune. **Doctor Mellerstadius** de Luthero Attendite diligenter adolescentes monacho Luthero eo enim ingenio praeditus est, quo nemo alio profecto in praestantissimum virum evadet. **Johan. Staupitius** ad Lutherum dixisse fertur: mi frater Martine, hoc mihi plurimum arridet, non in gratiam, sed honorem Dei, cui nimium non potest, omnia tua studia dirigis. **Cyr. Spangbergius**. Cum in comitiis Augustanis anno

legatus Pontificius Thomas Cajetan plurimum urgeret Staupitium, ut ad palinodiam canendam Lutherum invitaret, respondit Staupitius, *hoc ipso cleum et operam in Luthero perditum iri, nam se longe doctiorem in sacris literis esse. Idem Augustae Vindelicorum his verbis Lutherum allocutus est: Memento mi Martine, ne tantam rem negligenter agas, quam in nomine Christi incepisti. Richardus Wasserburgius archidiaconus Verdunensis: Statuo ego, dictam sectam Lutheranam esse apprimè utilem et necessariam; spero enim, quod per illam Deus velit reformare et emendare statum ecclesiae et ecclesiasticorum turbas tam primates et summa capita, quam membra et inferiores. Item: Cum multis piis affirmo pro certo, Lutheranae sectae primariam causam esse, scelera horrenda eorum, qui primi esse volunt in ecclesia et correctionem nullam admittunt. Et plus dico, sectam illam Lutheranam (licet illam approbare nolim) non sine divina providentia introductam, utpote ad corrigendos errores et reformandam ecclesiam omnino necessariam. D. Paulus Ricenerus medicus Ferdinandi regis Romani honorifice de Lutheranis eorumque confessione locutus est, sibi que admodum displicere pertinaciam adversariorum dixit. Wolffgangus Severus olim Ferdinandi regis praeceptor:*

*Iapeti de gente prior majorve Luthero
Nemo fuit, sed nec credo futurus erit.*

Margretha Archiducissa Austriaca Belgiarum rectrix, cum apud eam Lovanienses monachi sub initium reformationis de universa reipublicae Christianae per Lutheri scripta eversione graviter conquererentur, negavit ab illis: *Quem ergo dicerent Lutherum esse?* Respondentibus ipsis, indoctum esse monachum, prudentissime regessit: *Scribite multi docti adversus indoctum unum et procul dubio plus orbis crediturus est doctis multis quam indocto uni. Erasmus Roterodamus ad Lutherum scripsit Lovanio 3. Cal. Jun. 1519: Habes in Anglia, qui de tuis scriptis optime sentiunt, et sunt hi maximi. Sunt et hic, quorum est eximius quidam, qui tuis favent. Et paulo post: Degustavi commentarios tuos in Psalmos, vehementer arrident, et spero magnam utilitatem allaturos. Est Antverpiae Prior ejus monasterii vir pure Christianus, qui te unice damnat, tuus olim discipulus, ut praedicat. Is omnium paene solus Christum praedicat, ceteri fere aut hominum fabulas, aut tuum quaestum praedicant. Idem Erasmus Godschalco Rosemundano Lovaniensis academiae moderatori scribit Lovanio 15. Cal. Nov. 1520. non deesse magnos theologos, qui non verentur affirmare, nihil esse in Luthero, quin per probatos auctores posset defendi. Et paulo ante: Tot sunt millia Rabinorum, tot sunt qui sibi dii videntur, nullus existit, qui Luthero sobrie docteque responderet, sive inscitia fuit in causa, sive ignavia, sive metus, quorum nihil competit in probos theologos. Langii monachi de Luthero testimonium*

apud Wolffium tom. 2. p. 173 175. Joh. Podusca Bohemus apud Wolffium p. 182. Monachus Franciscanus ad amplectendum evangelium cives hortatur. Ex Gastio Wolff. tom. 2. p. 428.** Cum Marinus Caracciolus et Hieronymus Alexander Romani oratores Erasmo Coloniae anno 1520. papae verbis episcopatum promitterent, si contra Lutherum pro Pontificia auctoritate stylum stringeret, respondit ille: *Major est Lutherus, quam ut in illum ego scribam; major est Lutherus, quam ut a me intelligatur. Plane Lutherus tantus est, ut plus erudiar et proficiam ex lectione unius pagellae Lutheranae quam ex toto Thoma. Philippus Melanthon in praefat. praefixa tom. 3. Lat. Lutheri recitat Erasmi Roterodami de Luthero judicium, quod solitus fuerit dicere, neminem esse interpretem dexteriores omnium, quorum exstant literae post apostolos, Luthero. Cum eodem elogio consentit, quod Andreas Masius Pontificius scriptor in convivio coenobii Wingartensis audientibus multis Pontificiis et Lutheranis testatus est, in una scriptorum Lutheri pagina plus esse solidae theologiae, quam interdum in toto libro alicujus patris. Episcopus Roffensis in epistola ad Erasmus Lutheri doctrinam mirifice laudat, ac se cupere ait illum convenire, si possit commode, ut nonnulla ex illo quaereret, quae ipsum male habebant; addit etiam, fuisse Lutherum Scripturarum ad miraculum usque peritum, optat modo, ut de papa tacuisset. Ut autem de Luthero, ita quoque de Lutheranis quos ita vocant honestius judicant moderatiores Pontificii quam Jesuitae. Secretarius papae Pauli IV. in actione an restaurandum sit concilium edit. Pfortz. anno 1559. statuit, nihil periculosius vel perniciosius fieri, quam si Protestantium legati inter episcopos in concilio permittantur, quae voluerint loqui, addita hac ratione f. 14. quod inter ipsos sint multi solide docti et diu versati atque exercitati in ipsis Bibliorum fontibus et in veteribus scriptoribus, norint etiam linguas Graecam atque Hebraeam. Cassander in consultatione egregium de Protestantibus fert testimonium et in libro de officio pii viri vocat eos vera ecclesiae membra, quo nomine irascitur ipsi Bellarminus l. 3. de laicis c. 19.*

SECTIO XIV.

XII 149.

DE NOTA ECCLESIAE DECIMA QUARTA, QUAM BELLARMINUS ASSIGNAT, QUAE EST INFELIX EXITUS EORUM, QUI ECCLESIAM OPPUGNANT.

269. *Membrum primum. Infelicem exitum adversariorum esse notam ecclesiae demonstraturus Bellarminus affert: 1. Scripturae dictum Deut. 32: Laudate gentes populum ejus, quia sanguinem ser-*

An infelix exitus adversariorum sit nota ecclesiae.

1. Proinde ex morte qualitate abstracta et simpliciter
 certi quippiam de ejusdem infelicitate concludi ne-
 quit, sed respicienda est doctrina, quam antea pro-
 fessus est, qui misere videtur perire, et vita, quam
 antea egit, sic ergo redit nostra nota, quod ex
 doctrina de ecclesia sit pronuntiandum. 2. Fatemur,
 quorundam, qui ecclesiam vel persecutionibus, vel
 haeresibus turbaverunt, exitus fuisse tragicos et fune-
 stos, sed hoc de omnibus affirmari nequit, quidam
 enim persecutores, quidam etiam haeresiarchae pa-
 cate decessisse leguntur. Interdum quidem Deus
 etiam in hac vita judicia sua exercere incipit, sed
 ut potissima praemia, ita etiam potissimae poenae
 differuntur in alteram vitam. 3. Exempla eorum,
 quae Bellarminus commemorat, sunt ab hac quae-
 sitione plane aliena, illi enim nec papam, nec eccle-
 siam Romanam, sed Christum et ecclesiam Christi op-
 pugnaverunt ideoque justo Dei judicio misere perierunt.
 Afferenda vero erant talia exempla, quae ostenderent
 papalis ecclesiae, quatenus talis, oppugnatores mi-

rogabat, num in illa sempiterna vita simus
 alterum recognituri? cumque illi averent ex
 scire. Quid, inquit, accidit Adamo? nunquam
 viderat Evam, sed cum formaret eam Deus,
 in maxima quiete sopitus dormiebat, expergefactus
 illam videret, non rogat, quae sit aut unde
 sit, sed carnem esse de sua carne dicit et os
 patris sui. Qui vero sciebat istud? Nimirum
 sancto Spiritu plenus et vera Dei cognitione prae-
 clara pronuntiabat. Ad eundem modum etiam
 in altera vita renovabimur per Christum; et
 filii, uxores, liberos, et quidquid est, multo
 citius agnoscemus, quam tunc Evam Adamus
 prius. A coena cum divertisset precandi causa,
 consuevit, coepit augeri dolor pectoris, ibi
 quorundam usus est cornu monocerotis ex
 post in minori lectulo hypocausti per unam
 horam suaviter dormit, cum evigila-
 tum in cubiculum ingreditur et ad quietem iterum
 imponit et salutatis amicis, qui aderant: *Orate,*
Deum, ut evangelii doctrinam nobis conser-
vetur, pontifex enim et concilium dira moliantur.
 ubi dixit, facto silentio dormit aliquandiu,
 repente vi morbi post mediam noctem excitatus
 de angustia pectoris et praesentis, instare
 finem, his omnino verbis Deum implorat:
Mi coelestis, Deus et pater Domini nostri
Christi, Deus omnis consolationis, ago tibi
quod filium tuum Jesum Christum mihi
cui credidi, quem confessus sum, quem
per te celebravi, quem pontifex Romanus et
impiorum turba persequitur et afficit con-
cedo te mi Domine Jesu Christe suscipe
meam. Mi Pater coelestis, etiamsi divel-
tas vita, licet corpus mihi jam sit deponen-
do tamen scio, me tecum permansurum esse
in aeternum neque posse me tuis ex manibus a-
vellari. Non multo post eam precationem,
 spiritum suum in manus Dei semel et iterum
 commisit, tanquam dormiturus paulatim e vita
 discedere, nullo cum corporis, qui quidem animad-
 vertisset, cruciatu; fuit autem is annus Lu-
 thero 63. qui solet esse periculosior.
 Sleidani et Melanthonis fidem Bellarminus
 suam vocare queat, producimus Jacob. August.
 historicum Pontificium, qui lib. 2. hist.
 eodem modo Lutheri obitum describit: *Sub*
quo (inquit) Martinus Lutherus turbarum
Pontificiam auctoritatem concitatarum auctor-
natus 63 in patria Islebia, quod est Mans-
feldionis oppidum, moritur 12. Calend.
Novemb., illuc Wittenberga, ubi docebat, a Mans-
feldionibus vocatus et arbiter electus, ut diss-
peraret inter ipsos de finibus et hereditate erat,
oratio. Post coenam proxime ante noctem, qua
cum rogaretur, num in illa altera vita
alter alterum agniture, ita esse ajebat et
ita confirmabat. Ut certatim eum virum
complexi, sic nec morte quidem ab ejus amore

divelli potuerunt. Mansfeldii siquidem cadaver,
 quod hinc originem duceret, in suis finibus sepeliri
 debere contendebant, sed vicit Johannis Friderici
 auctoritas, qui, ut Witebergam referretur atque
 ibi terrae honorifice mandaretur, obtinuit etc. Surius
 ipse in comment. rerum in orbe gestar. pag. 474.
 edit. anno 1566. recitat ultimam illam Lutheri
 precationem. Quae omnia mendacium impudenter
 effusum in Cochlaei jugulum redigere merito
 debent.

298. *Membrum tertium.* Quodsi vero animus
 nobis esset, tragicos exitus ac repentinas mortes
 Romanorum pontificum commemorare, principium
 citius quam exitum invenire possemus. *Anasta-*
sius II., quia sine concilio episcoporum et cleri
 communicavit Photino et Acacium occulte revocare
 voluit, nutu divino percussus est intestina ejiciendo,
 Fasc. temp. aetat. 6. ad ann. 5673. *Sozimus I.*
 episcopatus sui die vicesimo subita morte cor-
 reptus abiit. *Nicolaus III.* subito mortuus est.
Paulus II. moritur media nocte nemine prae-
 sente, cum laetus eadem die esset in consistorio et
 duos pepones edisset pridie ante mortem. *Johan-*
nes X. cervicali in os injecto in carcere suffocatus
 est. *Sylvester II.* cum in basilica S. crucis Ro-
 mae in Jerusalem sacrificasset, a diabolo ex pacto
 extinctus est. *Alexander VI.* ex veneno periit,
 quod aliis paraverat. *Johannes XIII.* homo scele-
 ratissimus in adulterio deprehensus et confossus
 periit. *Adrianus* pontifex excommunicationem Hen-
 rico II. denuntiat, ipse a Deo maledictus, cum
 aquam e fonte haurire vellet, musca in os ejus in-
 volans gutturi adhaesit, qua misere suffocatus est.
Bonifacius VII. suorum scelerum conscientia ex-
 cruciatus subitanea morte periit. Ita referunt Pla-
 tina, Balaeus, Naclerus, Sigebertus etc. unde Jo-
 hannes Sarisberiensis in polierat. libr. 6. cap. 24.
 scribit, *se putare, pontifices tam brevi vivere ac*
tam repente mori, ne totam ecclesiam corrumpant.
 Exempla divinae Nemeseos ac horribilis vindictae
 in persecutores ecclesiarum evangelicarum et apo-
 statas exercitae possemus commemorare quampluri-
 ma, si ex tragicis defunctorum exemplis potius quam
 ex sanctis vivi Dei oraculis de religione judicare
 malleamus. Anno 1522. *Emserus*, quem Caprum
 nominant, eo ipso die, quo Alexium Crosnerum
 puram evangelii doctrinam Dresdae publice ac fide-
 liter proponentem mandato ducis Georgii urbe ex-
 cedere et importunis imprecationibus cum familia
 in exilium ire compulisset, subitanea morte mise-
 randis et tristibus gestibus extinctus est, Selneccerus
 in orat. de init. et progr. Augustan. confess. p. 29.
 ** Ponchetus archiepiscopus Turonensis primus regi
 Galliae auctor fuit quaesitores instituendi, qui pios
 cremarent. Sed is febris ardentissima primo ita
 exustus fuit, ut exteriora membra illi putrescerent,
 nec calor iste membris articulatim dissectis sedari
 potuerit, qui tandem ustorem combussit, Wolffius
 cent. 16. ann. 1513. p. 72. ** Anno 1524. Norim-

De infe-
 licis exitu
 persecu-
 torum
 evangelii.

XII. 137.

bergae subita apoplexia extinctus est cancellarius Trevirensis, qui biduo ante mortem in convivio gloriatus fuerat, ante festum Martini abolendum esse evangelium ferro. Refert Lutherus tom. 2. epistolarum epist. ad Haussmannum p. 184. Anno 1527. Doctor Halensis Craus in desperationem propter abnegatam evangelii doctrinam incidit hisce ante horribilem obitum usus verbis: *Ego negavi Christum, ideo jam stat coram Patre et accusat me.* Illam cogitationem praestigiis diaboli captus tam fortiter conceperat, ut nulla adhortatione aut consolatione, nullis divinis promissionibus pateretur eam sibi excuti, atque ita desperavit et se ipsum misere occidit; Lutherus in comment. c. 3. Galat. tom. 4. Jenens. Lat. p. 63. Anno eodem Thomas Blauerus (al. de Balvere) regis Scotorum consiliarius summus, auctor persecutionis adversus doctores evangelicos susceptae, cum horam mortis jam ingruere intelligeret, se damnatum ac perditum case assidue clamavit, cumque monachi lecto assisterent eumque consolari vellent, *apagite, inquit, cum vestris ineptiis, nunquam enim adduci potui, ut crederem, Deum esse vel Satanam, infernum vel coelum, et in pari pretio tam vestram quam Evangelicorum doctrinam habui, solam spectari in meis consiliis pecuniam et ejus rei gratia episcoporum causam egi regique auctor fui, ut vestros adversarios ejiceret, idcirco nihil proderunt mihi vestrae vel missae, vel vigiliae, sum enim damnatus et Satanas jam constrictum me tenet, ut in abyssum inferorum me abripiat.* In hac desperatione misere est extinctus. Referunt Alex. Alesius Scotus, Andreas Hondorpius in speculo historiali, Wolffius cent. 16. memorab. pag. 293. etc. Anno 1530. in comitiis Augustanis sex comites ac barones datis mutuo dextris stipulati fuerant, sese omnes vires ac facultates collaturos esse ad tollendos e medio Lutheranos, uti vocabant, ex quibus Felix comes Werdenbergius affirmaverat, si bellum adversus Protestantes susci-peretur, se sine stipendio propriis sumtibus adversus eos militaturum. Hic ad coenam vocaverat abbatem monasterii dicti ad Vineam vel hortum vinarium jam Weingarten ac superiores minas repetiverat. Peracta coena cum jam abbas in hospitium abiisset, discesserat et ipse cubitum. Sequenti vero die mane mortuus in cubili repertus est et paulo post sepulturae fuit traditus. Quod cum audiisset alius quidam ex confoederatis, in gravissimum morbum et ipse incidit. Referunt Georg. Spalatinus in histor. Augustae gestis anno 1530. quae exstant tom. 5. Jen. Germ. p. 37. Joh. Rosinus in vita Johannis electoris Saxonici lit. R. 3. ann. 1541. Hoffmannus papisticae religionis acerrimus propugnator iturus ad conventum Ratisbonensem, ut evangelicis resisteret, non procul ab Ulma in horribilibus mugitibus est mortuus. Refert Henr. Pantaleon lib. 8. rerum in ecclesia gestarum, ubi addit, monachum quendam Dominicanum, cum doctrinam evangelicam acerbè oppugnaret, in ipsa concione

percutsum fulmine subito esse mortuum, ac quidam alium magni nominis virum cum audivisset cantilenam illam ecclesiasticam *Eine feste Burg unser Gott ic. ac dixisset: Ich will helfen die Tücher schießen oder will nicht leben*, post triduum confessione et invocatione Dei esse mortuum. ** Ambrosius Moibanus in lib. de mandato Christi anno 1536. edit. refert, quod praelatus quidam per omnem suam vitam ex mera pertinacia evangelio fuisset adversatus idque verum esse evangelium negasset, quia nimirum nulla ederet mirum morbo correptus atque eo ad mortem usque perans dixerit: *O mi Deus omnipotens, remitte mihi quod tam pervacaciter evangelium tuum, quod praedicatur, contemserim idque nullam mirum facienda vim habere proterve affirmaverim. quam illud modo in agone meo verissimum et alias in vita deprehendi, quod semper Deus aliisque mei similibus praelatis idem contra me aperte restiterit osque nostrum ita inhibuerit, ut illud quidem aperire contra evangelii tui praedicatores potuerimus. Illi profecto praedicationem tuam omnem missam, omne purgatorium non funditus subverterunt, quod ego cum omnibus Papisitis nunquam potui obtinere. Peto veniam et imploro misericordiam Dei, ne me putare incredulitatem meam velit. Atque ita praelatus iste haud multo post obdormivit.* tom. 2. memorab. pag. 417. ** Anno 1543. morbo Eccius acerrimus Lutheri adversarius de nomine re quam de nummis locutus est, teste chroniconis. Petrus Lembergius in epistola de morte Eccii et morte Eccii anno eodem edita totam rem exponit. Scis (inquit), quae de morte Eccii fuerit fama non ab iis, qui procul erant et deum nam ejus oderant, sed qui officii causa decem quotidie affuerant. Initio hominem, sicut et firmo et robusto fuit, contempsisse morbum, sed admonitum ab amicis noluisse cavere oculos quibus morbus alebatur. Cum autem mortis signa apparerent naturae a morbo victae de credentis, ac non deessent, qui cum ad confessionem et eucharistiam hortabantur, ne tum suorum acquiescere consilio, donec tandem lecto affixus et jam mens mota esse non obdeprenderetur, ibi monachum egregie indoctum et tamen, ut ejus funesta oratio ostendit, ad dicendum non ineptum, ad lectum decumbentis sacra fecisse porrecturum postea pro more eucharistiam; hoc animadverterit Eccius, necne, hoc audio, cum juberetur, ut praepararet communionem, nulla παραρηγορεύτα dixisse de quibus quater mille aureis, hos si habeat, beatitudo omnia et triumphanturum se de causa. ita multo post sumsisse eucharistiam ac secuta quae talem vitae consuetudinem sequi solent; enim, quibus morbis, qui vino et Venetiis indulgent, sunt obnoxii, et tandem non contentis iis, qui adstabant, cum sanguine

commissae animam. Haec de Eccii morte studio nuntiata sunt, ac postea a multis magnis, quod comitia tum Noribergae celebrarentur, perscripta. Meminit hujus interitus Eccii etiam verus in comment. c. 2. Hoseae tom. 4. Jenens. pag. 607. et addit: *Non delectant pios hi hor-*
re casus, mallent enim, ut omnes conferrent
nam ad evangelii doctrinam illustrandam
propagandam, quam dum evangelium blasphem-
sibi aeternos cruciatus ut concilient. Sed
nullum blasphemiarum modum faciunt, talibus
opus est, ut Deus testetur, se judicem
et reprimat impiorum conatus, ut alii emen-
et evangelio non ita se opponant. Eodem
 1543. mortuus est *Albertus Piggius* papatus
 per non postremus, de quo scribunt, fuisse
 in tumultu oppressum in magna hominum fre-
 na una cum pecunia illa, quam a papa et
 libus propter operam suam in causa Pontifi-
 cendenda collocatam acceperat. Anno 1545.
 morte obiit *Johannes Minerius* summus
 et senatus Aquensis in Gallia praefectus,
 isium persecutor crudelissimus, ut constat ex
 libr. 16. comment. pag. 463. et Osiandro
 hist. eccles. lib. 2. c. 54. De hoc Minerio
 in historia rerum in ecclesia gestarum
 quod ex internis viscerum flammis misere
 quod medici eum non sanare, imo nec ad-
 possent, quodque horrendas in Christum
 is evomens animam efflaverit. Guarlacus
 raniensis acerrimus Pontificiae sedis de-
 per multas horrendas blasphemias, quas in
 is evomuit, lamentabili voce cum Caino ex-
 peccata sua majora esse, quam ut remitti
 atque ita desperabundus expiravit, ut vi-
 in epistola Claudii Senarclai ad Bucerum.
 nerio praetore Lutetiano refert auctor libro
 rebus in Gallia ob religionem gestis sub
 II. pag. 9. quod *primus de causis Evange-*
cognoverit ac multa in eos crudeliter per-
Is postquam in comitissae Seniganae causa
annatus esset, ex decreto senatus variis in
lectam honorariam publice perduxit, denique
omnibus tamen grato spectaculo, piloriis ut
tor, circumductus fuit atque ita relegatus.
Ille, dum in carcere detineretur, se agno-
cas, quas subiret, poenas mercedem esse male
gram Lutheranorum, nihilque posthac in eos
leturum. Unus item ex iis consiliariis, qui
 in causis cognoscendis atque dijudicandis va-
 repentina morte paulo post interiit. Anno
Alphonsus Diazius Hispanus fratrem suum
 tem per famulum crudeliter ob evangelicae
 ne professionem ex insidiis obtruncat, ut est
 Steidanum l. 17. comm. p. 491. cum vero in
 dam pro merito non animadverteretur, factum
 judicio, ut in concilio Tridentino muli sui
 libacrens in desperatione mortuus sit. Anno
 die 27. Aprilis cum ob cladem et captivitatem
 medi loci. V.

electoris Saxoniae *Johannis Friderici canonici Mis-*
nenses in templo cathedrali supra modum jubila-
 rent et hoc nomine hymnum *Te Deum laudamus*,
 decantarent, tum Deus in malignorum et perverso-
 rum illorum hominum *ἐν χειρὶ πονηρῶν* exemplum sta-
 tuit manifestoque signo se abominari pravorum
 gaudia declaravit. Actutum enim templum illud de
 coelo fulmine tactum et incendio correptum ac de-
 super omnia aedificia in cinerem redacta sunt, cam-
 panae et organa musicalia liquescentia perierunt et
 incendium illud a quarta pomeridiana ad sextam
 matutinam alterius diei horam continuo duravit.
 Thomas Stibarus in histor. narrat. de vita Johann.
 Frider. Rosinus in vita Johann. Frider. lit. Ee.
 3. D. Polandus superintendens Misnensis in praefat.
 conc. de music. instrument. Huc pertinet, quod
 de *Hoxariensibus* Rosinus ibidem commemorat.
 Oppidum est in Saxonia, quod appellatur Hoxar, in
 quo multi erant cives Augustanae confessioni ad-
 dicti et ministrum etiam ecclesiae habebant pure
 docentem evangelium. Hi ergo cum audivissent de
 eventu hujus belli et electoris captivitate, summum
 inde dolorem capiebant et tristem casum miseris
 modis deplorabant, sed consul ejus urbis *Bartholo-*
maeus Masco adhuc a Pontificiorum parte pendens
 iis insultabat, subinde haec verba repetens: *Hem,*
ubi nunc est vestrum evangelium? ubi nunc vestra
sacramenta? numquid ex hac Caesaris victoria ma-
nifestum fit, quae et ubi sit vera ecclesia atque
religio? Post hanc insultationem domum abiens
 apparato splendido convivio invitabat ad se alios
 nonnullos Pontificiis corruptelis deditos, ut cum
 illis laetum sumeret diem et exsultaret ob belli
 exitum et piorum calamitatem. Sed ista laetitia non
 diu durabat. Peracta enim coena et convivis di-
 gressis, cum et ipse cubitum secessisset, dolores et
 tormina ventris sentiebat, quibus adeo affligebatur,
 ut circiter mediam noctem domestici ac familiares,
 quia videbant dolores subinde augeri et morbum
 ingravescere, mitterent accersitum pastorem ejus urbis,
 licet invisum consuli, quod puram evangelii doctri-
 nam populo publice proponeret; verum antequam
 veniret ecclesiae minister, jam consul subita morte
 extinctus erat. Anno 1548, in comitiis Augustanis
Johannes VI. Constantiensis episcopus, nobilis a
Wexa sive *Vesalius*, juratus evangelii hostis, qui in
 bello *Smalcaldico* adversae partis molitiones non
 parum promoverat, ac ob id cardinalitium galerum
 expectabat, subitanea morte ex hac vita ad tre-
 mendum Dei judicium evocatus est, idque factum
 noctu, cum paucis horis prius inter coenandum hor-
 ribilia urbi Constantiensi et Lutheranis in dioecesi
 sua habitantibus interminatus esset hac voce usus: XII. 153.
Ich will sie pügen, oder die Hand Gottes soll mich
rühren, Tractabo eos egregie, aut manus Domini
me tangat. Haec vero eum ita tetigit, ut mortuus
 in lecto inveniretur postero die a cubiculariis, qui
 horribilia se quaedam ea nocte audisse fassi sunt.
 Referunt Casp. Bruschius in annalibus episcoporum

Constantiensium, Sleidanus lib. 21. comment. pag. 641. et ex illis Wolffius cent. 16. pag. 574. Anno eodem 1548. secutus est horribilis *Francisci Spirae* interitus, quem Sleidanus pag. 649. hisce verbis describit. Est in agro Patavino Venetorum ditionis oppidum citadella, hic erat civis quidam homo forensis et causidicus valde exercitatus, *Franciscus Spira*. Is incredibili quodam ardore coepit complecti puriorem doctrinam et cum in dies magis atque magis proficeret, non domi tantum apud amicos, quid sentiret de singulis dogmatibus, verum etiam passim apud omnes explicabat. Ea res non diu potuit esse occulta et tandem ad legatum Pontificium, qui tum erat Venetiis, *Johannem Casam* archiepiscopum Beneventanum delata fuit. Ubi hoc Spira cognovit, facile suum intellexit periculum. Cum ergo diu multumque in omnem partem deliberasset, tandem statuit vocatus convenire legatum. Itaque profectus Venetias et errorem suum, uti putabat vel metus causa dicebat, confessus veniam poscit et obsequentiam in posterum pollicetur. Legatus, tametsi propter spontaneam confessionem gaudebat, tamen exempli causa jubet, ut domi reversus ante dicta publice revocet. Accipit ille conditionem, et licet jam tum inciperet ipsum poenitere facti, tamen urgentibus amicis, qui non ipsius modo, sed conjugis etiam et liberorum et facultatum ipsius spem totam in eo positam esse dicerent, obtemperavit. Verum non multo post in aegritudinem incidit tum animi, tum corporis deque misericordia Dei coepit desperare. De consilio igitur amicorum citadella defertur Patavium, ut et medicorum operam et doctorum hominum paratam haberet consolationem. Medici *Johann. Paulus Crassus*, *Bellacata*, *Frisimelega* statim ubi vidissent, ex vehementiori cogitatione natum morbum, nec ullum esse remedium praestantius judicabant quam animi consolationes. Frequentes igitur ad ipsum quotidie veniebant homines docti et sacrae Scripturae testimoniis, quae summam Dei misericordiam nobis explicant, mentem illius sanare studebant. Ipse vero non injiciari quidem ista, sed ad se nihil pertinere, et quod agnitam veritatem abjurasset metu periculi, destinatum se cruciatibus aeternis et illos jam animo sese persentiscere atque videre, neque Deum amare posse, verum horribiliter odisse dicebat, in eoque perstitit; neque jam cibum amplius capere volebat, et cum per vim ingereretur, subinde respuit. Cum ergo frustra consumerentur omnia consilia et ipsius tum infirmitas corporis, tum angor mentis in dies magis atque magis augeretur, domum relatus fuit atque ibi miser in eo statu ac desperatione vitam finiit. Memorabilis hujus exempli meminit *Flacius* ejusque usum ostendit in praefat. lib. de sectis, dissensionibus et contradict. Pontif. ad senatum Venetum pag. 43. *Misit, inquit, Deus hoc tempore visitationis et illustrandae religionis suae cum aliis omnibus gentibus suos quosdam doctores et monitores, tum etiam vestris illustr. domina-*

tionibus inter alios duos nequaquam obscuros, gatos ac verbi voluntatisque suae praedicatos nempe Franciscum Spiram et rev. virum fratrem Baldum Lupetinum civem et cognatum veritatisque praeceptorem meum. Quorum prior cum clarus vir celebrisque causidicus, tum et ingentem facundia, tum et eruditione multos alios constantes viros longe antecelleret veritatemque prioris religionis agnovisset et confensus eas Antichristi errores damnasset ac multos de veritate edocuisset, tandem istic a Pontifice violentiaque coactus est, agnitum Christum evangelium contra conscientiam damnare et abjurare. Verum Deus eum velut alterum Judam filium proditorem sensu irae suae ferit, in ipsius infernum projecit, et praesenti daemonum excelsa ac plane tartareo horrendoque cruciatu, tum adhuc aliis tum persecutoribus, tum contrariis veritatis suae in conspicuum modisque rebus expavescendum exemplum diu execrandum mantem ac vociferantem sine fine in illustri et frequentissimo loco publicae academiae Patavinae abjuratam damnatamque agnitam viventis Deitatem in aeternum damnatum esse etc. Quod facto valde memorabile Dei miraculum saltem nino humanae fraudi aut physicae causae non potuit, ut multi doctissimi viri ex omnibus nationibus et nationibus, qui eum coram sacerdotibus et allocuti sunt, testantur, quod in multis publicis scriptis, omnibus ferme linguis editis evulgata celebrataque est. 1552. tragicus exitus *Crescentii Pontificii* in Tridentino legati contigit, quem Sleidanus lib. 21. comment. pag. 751. his omnino verbis de *Crescentio* valetudine detentus haerebat. Is in spectro perterrefactus, ut ajunt, et aegrotare quae vitae coepit desperare, quantumvis etiam familiares atque medici consolarentur etc. Quae occasione aegrotare, constitueram silentio praeterire, quod suspicio erat, in ejus invidiam esse coactum, sed quoniam ipsius amici ac familiares, qui benevolentem aliquando consolati sunt, ita referunt, dendum esse putavi. Martii die 25. scribens ad pontificem valde fuerat occupatus et usque ad noctem usque continuavit. Ibi surgens reficeret, ecce visus est illi canis quidam usitata magnitudine, flammantibus oculis, ad terram prope demissis ingredi et ad ipsum contendere, deinde sub mensam dilabi. Perterritus et obstupefactus ubi demum sese collegit, exclamavit, qui erat in anteriori cubiculo, juvenis ferri lumen et investigari canem, cum autem apparet, ne in vicino quidem conlatum, quem suscepit cogitationem et in morbum. Moribundus etiam subinde suis acclamasset, ut canem, qui lectum conscenderet, arceret. *nachus* quidam Monasteriensis cum in cubiculo contra evangelii doctrinam vehementissime peroraret, subito fulminis ictu occisus fuit, ut Pa-

notavit. Henricus Smithaeus, qui evangelii promissum Lovanii in Brabantia abjuravit, domum suam se ipsum cum agno Dei collo appenso sustulit. Foetus in martyr. pag. 2105. Anno 1556. *Labomus* haereticae pravitatis inquisitor etique fidelium persecutor immanissimus in horum desperationem incidit. Nam cum ex ambiguitate contra conscientiam veritatem evangelii atropae impugnasset, corpore vegeto et sano subita mutatione et terroribus ita percussus est, ut quos laqueis noverat doctissimos ad se accerseret suam impietatem in extrema constitutus desperatione fateretur, *Grave est*, inquit, *peccatum meum, qui prudens sciensque in verbo Dei perse-* cutor et opprimendo aliis meam locavi operam. *Adversus Spiritum s. peccavi, nec ulla vel de vita, vel in aeternum peccati mei condonabili speranda est, sed diaboli et corpore et in aeternum sum mancipium, adeoque jam in me ejus incorporatus. Quin imo haud porro tam ut hominem intuemini, sed ipsum diabolum si aperirentur vobis oculi, manus pedesque vestris unguibus deformes et formidabiles traderetis.* Per haec ejus verba, qui aderant et supra modum territi sunt, inter quos quidam doctor theologiae, amicus ejus intimus, consociatus coepit et docere: *nullum peccatum grave est, quin per Dei misericordiam condonetur; respondit Latomus, sibi non ignotas esse et sacris literis depromtas sententias, et clares admodum sint et consolationis plenae, sed deesse sibi fidem et fiduciam in Deo. Et ne vobis dubium sit, certa esse, quae damnatione locutus sum, videbitis, quod lecto huius moriar. Sim autem vobis exemplo causa vos accersi jussi, ut per me moniti et in persequendis fidelibus finem faceretis.* Haec et plura cum dixisset, inter horrendos mortuus est, atque oris ejus totiusque corporis apparuit foeditas, ut omnibus esset terror. *ut Selneccerus in orat. de initiis et progressu confess. p. 29. Item** Jobus Fincelius de sui temporis et ex eo Wolff. cent. 16. memor. Anno 1558. 31. Martii exseruit se Nemesis divinae episcopo Labacensi acerrimo Evangelicorum amore Donaverdae de paucis gradibus in templi delapso et cervicem hoc casu frangente. eodem 1558. uno atque eodem die eadem impetudine, nimirum quartana, elati fuerunt regina Angliae et Reginaldus Polus car-* pontificis legatus, persecutores doctrinae haec acerrimi, referente Vergerio dial. 1. *Onium f. 165. Anno 1560. cancellarius Gal-* *licus in miserabili desperatione mortuus* et praecipue super exusto Annaeburgio dolebat inter alias desperationis voces has jactabat: *Finalis Lotharingiae, tu in causa es, ut omnes in aeternum damnemur.* Referunt Henricus et Beuterus. Anno 1565. *Joachimus a Neu-*

*hausen Bohemiae cancellarius, hostis ecclesiarum, quae a pontifice Romano sejunctae puriorem doctrinam profitebantur, acerrimus, dum Danubii pontem Viennae transit rupto pontis jugo cum cisio et equis delapsus in Danubio submersus est. **Valentinus Pacaeus theologiae licentiatum et concionator evangelii Lipsiae ab evangelica sincera religione deficiens et in Sueviam profectus Dillingae sese cum Pontificiis conjunxit evangelique doctrinam blasphemavit et virulenter irrisit. Cum autem Lauingam exspatiatus esset et deinde domum Dillingam versus rediret, in itinere incidit in quendam, qui venabulum per os Valentini adversum trajecit eumque occidit, sic ergo apostata ille misere periit anno 1558. Wigandus de apostas. Empsychovius in refut. causar. Braunii p. 443. Osiander cent. 16. citatur infra pag. 1313.** Refert Chytraeus in chron. Andreas Hondorpius in speculo historiali talem commemorat historiam: *Bernburgi* autem aliquot annos bonarum literarum fuit studiosus, qui ex abbatis cujusdam promotione canonicatum in cathedrali ecclesia Magdeburgensi adeptus est, hic cum otium et tranquillitatem propter annuos redditus sibi polliceretur et Babylonicae meretricis signaculo gauderet, subito in extremas deductus est angustias. Nam cum aliquando equo vectus Magdeburgo egressus esset, iis diabolici spectri dementatus est praestigiis, ut se corpore et anima a Satana jamjam abreptum iri crederet, quod et factum esset, nisi ex Christi salvatoris dicto, *sic Deus dilexit mundum* etc. consolatione arrepta se ipsum confortasset, eo enim dicto tanquam sacro scuto tunc temporis Satanam a se abegit, sed relicto foetore pessimo, qualis adustarum est vestium. Moestus itaque et animo turbidus domum revertitur, ubi cum mensae assideret fratrem lateri affixum habens, spectrum illud animo ejus obversatur et in tantas eum denuo redigit angustias ut flebilibus gemitibus testaretur, *se Satanae et corpore et anima esse proprium*, in qua desperatione festino cursu in proximum puteum se praecipitat, sed ex divina gratia urnam in aquis pensilem apprehendens se sustentavit illaesumque inde extractus est. Ab eo tempore consolando hominem hunc turbidum gravibusque tentationibus oppressum admodum occupati fuerant ecclesiarum ejus loci ministri, animarum curam sibi demandatam habentes. Saepe enim numero accidit, ut concioni sacrae cum interesset, tanti subito eum opprimerent terrores, ut amentis instar in sacrarium se proripiens ex concionatoribus aliquem accerseret supplexque ab eo consolatione ex verbo Dei desumpta se erigi peteret. Tanto ipsi canonicatus iste constitit, is mirabili Dei providentia in tentationibus conservatus mavult jam plebejus esse civis, dummodo salvam habeat conscientiam, quam magnificus et dives canonicus turpi conscientiae labe adpersus. **De Carolo quinto, Henrico secundo, Francisco secundo, Galliae regibus evangelicae doctrinae persecutoribus hi conscripti exstant versus:*

*Consiliis Christum oppugnans et fraudibus ingens
Regum ille terror, Carolus,
Ipsis ridiculus pueris, furiosus et exors,
Totus repente corrui.*
*Tuque Henrice malis dum consultoribus utens
Sitis piorum sanguinem;
Ipse tuo vecors inopina caede peremptus
Terram imbuisti sanguine.*
*Henrici deinceps sectans vestigia patris
Franciscus infelix puer
Clamantem Christum surda dum negligit aure,
Aure putrefacta corrui.*
*Versuti, fatui, surdi haec spectacula reges
Vos sapere vel mori jubent.*

Potuisset autem hoc carmen longius contexi ad Carolum nonum, Henricum tertium, Henricum quartum, quorum luctuosi exitus omnibus noti sunt.**

- XII. 158. Memorabile cumprimis est, quod de Henrici II. obitu a Bucholzero, Chytraeo, Nigrino et aliis chronologis refertur. Is maxima suppliciorum crudelitate grassabatur in eos, qui Pontificiis erroribus nuntium miserant, quinimo comminatus fuerat, se ex Lutheranorum cineribus montem maximae altitudinis et latitudinis confecturum, cui vix similis in Galliis exstaret. Cum vero Parisiis anno 1559. nuptiae regis Hispani celebrarentur et in ludis equestribus dominum Mongomerium porrecta hasta ad certamen equestre invitaret et invitum cogeret, Mongomerius cum rege concurrens hastam quidem eleganter super regis thoracem ferreum fregit, sed galea regis non satis clausa admisit tenuissima quaedam fragmenta hastae Mongomerianae, quae supra oculum regis per cranium in cerebrum penetrarunt, ex quo vulnere 10. Julii intra duodecimam et primam diei horam exspiravit, qua ipsa hora 10. Junii senatores Parisienses Lutheranismi accusatos Mongomerio captivandos et custodiendos mandaverat, cui postea in ludo equestri propria manu hastam, qua occisus fuit, in manus tradiderat. Hasenmullerus in historia Jesuitarum c. 11. pag. 425. et seqq. multa exempla apostatarum misere demortuorum adducit. ** Idem Hasenmullerus in hist. Jesuit. p. 427. refert, se audivisse ex Jesuita Turriano, Ignatii Loyolae comitem assiduum usque ad aram missae fuisse daemonem, a quo etiam saepe ita fuerit agitat, ut in magna copia frigidissimum mortis sudorem effuderit et postquam cum tremore obierit, mortuum nigerrimo vultu conspectum esse. Cum anno 1554. corpus ejus ad templum ab Alexandro Farnesio exstructum transferre vellent Jesuitae, ossa cadaveris non sunt inventa fingentibus ipsis, ea per angelos forsan esse translata. Quales angeli fuerint, ipsi viderint. Nihil dicam, quam felices sortiantur exitus ipsi Esavitae, qui quo modo moriantur, vel ubi sepeliantur, vix vicina domus novit, ad quos aegrotantes novitios et extraneos non admittunt, nam mira forsan viderent et audirent.** Rabus degener ille parentis optimi filius, apostata turpissimus cum vino obrutus Coloniae ad castra exiret,

a militibus occisus et sine sacramento mortuus Casparus Franck Ingolstadii moriturus neminem se admittere voluit dicens: *Ego multa feci et ipsi contra conscientiam, discedite a me omnes, sum in foro judicii, brevi vel condemnabor, metuo, vel salvabor, cujus tamen nullam perennis rationem in corde meo sentio, sicque solus sere expiravit.* Stephanus Agricola **apostata pastor Helbarensis pagi in comitatu Mansfeldensi religione evangelica deficiens primo cum S. Michaelis Mersburgensi episcopo in religione coeuit, postea vero ad Papistas velut sublati manifeste se Dillingum contulit, inde progreffus Romam usque ad ipsam Antichristi sedem, illam evangelicam veritatem, quam antea profuerat, abnegando absolutionem consecutus. Postea spe potiundi dignitatibus et redditibus sticis [**in mari Adriatico in Germaniam rediens] navigans conscientia apostatici facinoris tanto torquetur, ut cruciatus cordis finire cupiens in se praecipitem daret. Wigandus de apostata I. chov. contra Braunium decan. Colon. p. 158. Anno 1583. Landspergae frater quidam Jesuitae nomine, qui veritatem evangelii reliquerat et Jesuiticum ordinem ingressus miserabiliter plane vitam cum morte commisit nullam enim consolationem admittere voluit. Hasenmullerus sese vidisse et audivisse. *Afferebant* (inquit) *Jesuitae ad ipsum agnoscere, rosaria, grana, imagines, ligneas, signa benedicta, hostiam consecratam etc. utebantur precibus, missas, suffragia; hortabantur ut consideret fratrum et sanctorum meritis; frustra inania fundebant verba, ille enim dicebat: Removete haec omnia, nam propter haec credidi, jam damnabor. Dicebam ei: Crede in Jesum Christum. Respondit mihi: hunc credidi, sed turpiter illum abnegavi. Jesu factus est damnator, non possum saltem sequi. Et Petro Hispano dixit: Quaeso interficias, aut da mihi cultrum, ut me ipsum fodiam, nam totus flammis infernalibus ardeam. Quae audientes Jesuitae ob oculos illi crucis signum et herbas benedictas corporis afferebant; ille vero ait, removete ista, quibus crucis additis, nihil praeterquam daemones meos unguibus apertis exspectantes video, illis traditus, nam Deum et verba ejus abnegavit miser in desperatione obiit. Noctu parat est sepulchrum, cumque mane sacristanus benedictam, priusquam corpus humaretur, infundere vellet, niger canis de ea prostratus viso frater sacristanus aufugit territus, reliquii tians, se daemonem vidisse etc. Haec illius generis ibidem commemorat Hasenmullerus. Talia quam plurima commemorat Foxus in libro suo. Eat nunc Bellarminus et ex infelici exitu dicitur veritate judicandum esse disputet.*

SECTIO XV.

NOTA ECCLESIAE DECIMA
TA, QUAM BELLARMINUS
SIGNAT, QUAE EST FELICI-
TAS TEMPORALIS.

Membrum primum. Sitne felicitas tempore-
genuina et propria ecclesiae nota? Negamus.
Scriptura testatur manifestis dictis et historiae
comprobant plurimis exemplis, veram ecclesiam
vita saepius fuisse cruci subjectam. Audia-
reela ecclesiae Israëliticae Psalm. 129, v. 1:
afflixerunt me a juventute mea, dicat nunc
v. 2. *saepe afflixerunt me a juventute mea,*
et potuerunt mihi. Cogitentur exsilia patriar-
um, servitus Israëuitarum in Aegypto, commo-
der quadraginta annos in deserto, abductio
civitatem Babylonicam etc. **Cum Abraha-
terra Canaan veram Dei notitiam docere et
a plantare coepisset, fames ibidem exoritur
2, v. 10. Elia concionante oritur annonae
non autem prophetae, sed impii regis et
ae cohortis culpa 1. Reg. 17. 18. 19. capp.
circa annum Christi 300. hoc gentilium
tum, quod doctrinae imputari consueverint
im mala, octo libris repressit; Paulus etiam
presbyter Hispanus, Augustini et Hieronymi
libris 7. Sodomitae habitabant in loco
ino et pulcherrimo. Quinque reguli orienta-
idcirco erant Dei populus, quod victoria
ur Genes. 14. Cum populus Iraëliticus a
dis vinceretur inque captivitatem abducere-
reabant Moabitae et Edomitae Ez. 25, v. 8:
aut omnes gentes domus Juda, id est Deus
gis curat populum Judaicum quam gentes
essent populus Dei, victoriam ab hostibus
ent nec in bello superarentur. Idem Moa-
et Edomiticum sive Esauticum iudicium est
ini.** De ecclesia N. T. praedicat Christus
16, v. 20: *Amen amen dico vobis, quia plo-*
et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos
ontristabimini. v. 33: *In mundo pressuram*
e. Act. 14, v. 22: *Per multas tribulationes*
nos intrare in regnum Dei. 2. Tim. 3,
omnes qui pie vivere volunt in Christo Jesu,
ionem patientur. Apoc. 12, v. 13: *Draco*
cum projectus esset in terram, persecutus
erem (ecclesiae typum), v. 15, et misit ser-
ore suo post mulierem aquam tanquam
ut eam faceret trahi a flumine (denotantur
ionum fluctus, quibus vera ecclesia saepius
jecta). 2. Contra vero Scriptura dictis et
comprobant exemplis, ecclesiam malignan-
deoque verae ecclesiae hostes felicitate tem-
tultasse. Job. 21, v. 7: *Quare impii vivunt,*
et confortati divitiis? v. 8. Semen eorum
et coram eis; v. 9. domus eorum sunt pa-

catae a timore et non est virga Dei super illos;
v. 13. *ducunt in bonis dies suos etc.* Psalm. 73,
v. 5: *In labore hominum non sunt et cum homini-*
bis non flagellantur. v. 12. *Ecce illi impii felices*
sunt in seculo, obtinuerunt divitias etc. Jerem. 12,
v. 1: *Justus quidem tu es, Domine, si contendam*
tecum, veruntamen justa loquar ad te. Quare via
impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui prae-
varicantur et inique agunt. v. 2: *Plantasti eos ac*
radicem miserunt, proficiunt et faciunt fructum.
Similem querelam contexuit Habacuc c. 1, v. 3.
Quoties Philistaei, Ammonitae, Midianitae, Assyrii
etc. victoriam ab Israëlitis reportarunt! Quam gra-
ves contra Christianos persecutiones primis tribus
post Christum natum seculis ab imperatoribus Ro-
manis sunt motae! Quoties Gothi, Vandali, Hunni
imperium Romanum ad Christianismum perductum
divexarunt! Quid hodie Turca hostis Christiani
nominis agit? Nonne ebrius est victoriis a Christi-
ano populo reportatis? Dan. 11, v. 36. de Anti-
christo praedictum: *Elevabitur et magnificabitur*
adversus omnem Deum et dirigetur. Ergo succes-
sus temporalis felicitas Antichristianae ecclesiae
potius convenit. Absit igitur, ut ex felicitate tem-
porali, divitiis scilicet, victoriis, splendore externo etc.
de religionis et ecclesiae veritate iudicium velimus
ferre, maneat potius firmum fixum effatum regis sa-
pientissimi, quod ex successu externo non possit de
Dei gratia vel odio certi quippiam statui, Eccles. 9, v. 1:
Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit, in
quem locum sic commentatur Hugo de S. Victore:
In ecclesia nescit homo aut amorem aut odium,
quia beneficia temporalia indifferenter eveniunt bo-
nis et malis, haec indistinctio obtenebrat mentes
hominum de providentia Dei. 3. Intueamur Chri-
stum ecclesiae caput, quali fortuna in mundo sit
usus. Tota ipsius vita nihil aliud fuit in hoc mundo
quam continua calamitatum tela, non habuit, ubi
reclinaret caput Matth. 8, v. 20. per multas easque
gravissimas passiones in gloriam suam intravit Luc.
24, v. 26. Quare cum ecclesia sit corpus Christi
mysticum, huic capiti suo eam oportet per tribula-
tiones et persecutiones conformari Rom. 8, v. 29.
neque enim *discipulus est supra magistrum, nec*
servus supra dominum Matth. 10, v. 24. Luc. 6,
v. 40. Joh. 13, v. 16. c. 15, v. 20. etc. Quodni
igitur ex felicitate vel infelicitate temporali de ec-
clesia faciendum esset iudicium, dicendum potius,
infelicitatem externam quam felicitatem verae eccle-
siae in hoc mundo adhaerere. 4. Sed nec felicitas,
nec infelicitas temporalis est ecclesiae propria ac
perpetua. Comparatur ecclesia in Scripturis navi-
culae Matth. 8, v. 23. Luc. 8, v. 22. Uti ergo na-
vicula per mare interdum placide et secunda aura
fertur; ita quoque ecclesia prospero rerum cursu ac
successu quandoque utitur. Sed ut facile contingit,
surgentibus ventis et intumescentibus fluctibus ec-
clesiam periclitari; sic persecutiones et adversitates
contra ecclesiam facile oriri possunt. 5. Eodem

argumento a felicitate temporali ducto idololatriam suam ecclesia Israëlita propugnabat Jerem. c. 44, v. 16: *Responderunt Jeremiae omnes Judaei, qui habitabant in terra Aegypti: Sermone, quem locutus es nobis in nomine Domini, non audiemus ex te; v. 17. sed facientes faciemus omne verbum, quod egreditur de ore nostro, ut thymiana adoleamus Melecheth coeli et libemus ei libamina, sicut fecimus nos et patres nostri in urbibus Juda et in plateis Jerusalem, et saturati sumus panibus et bene nobis erat malumque non ridimus. v. 18. Ex eo autem tempore, quo cessavimus sacrificare reginae coeli et libare ei libamina, indignimus, omnibus et gladio et fame consumti sumus. Eodem plane argumentum genere ethnici contra Christianos pugnantes idololatriam suam defenderunt. Symmachus in epist. 30. apud Ambrosium disputat, permanendum esse in reteri religione Romanorum, quod illorum respublica amplissima et florentissima fuit, quamdiu Jovem et Apollinem coluerunt. Augustinus lib. 1. de civit. Dei c. 30: *Pagani afflicti rebus adversis querebantur de Christianis et Romanae reipublicae cladem in religionem nostram referebant, quia diis suis sacrificare prohiberentur.* lib. 2. de civit. Dei c. 3. memorat, vulgatum olim fuisse apud ethnicos proverbium: *Pluvia defecit causam Christiani nominis, in quae verba sic commentatur Ludovic. Vives: Significat ita, dictum illud fuisse ab impiis hominibus jactatum, ut quidquid mali accideret, imputandum esse Christianis judicarent.* Tertullianus: *Prætexentes sane ad odii defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment, omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam, si Tiberis adscendit in moenia, si Nilus non adscendit in arra, si coelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianus ad leonem acclamatur.* Cyprianus contra Demetr.: *Sed enim cum dicas, plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames succiant, quod imbres, quod pluvias serena longa suspendant, nobis imputari, ultra tacere non oportet.* Haec ibi Vives. Idem Augustinus lib. 5. de civit. Dei c. 22. commemoratis quibusdam diuturnis veterum Romanorum bellis subjungit: *Haec ideo commemoro, quoniam multi praeteritarum rerum ignari, quidam etiam dissimulatores suae scientiae, si temporibus Christianis aliquod bellum paulo diuturnius traherent, illico in nostram religionem protervissime emulantes exclamantes, quod si illa non esset et velere ritu numina colerentur, jam Romana illa virtute, quae adjuvante Marte et Bellona tanta celebrata bella confecit, id quoque celerrime finiretur.* Eodem argumento utitur Turca in Alcorano, unde dicit, gladium sibi divinitus contra Christianos esse traditum. Est igitur argumentum illud, quo Bellesianus utitur, plane ethnicum, Turcicum et Epicureum, imo diabolus splendore regnorum mundanorum ad idololatriam Christum pellicere conatus fuit Matth. 4, v. 8. Luc. 4, v. 6. 6. Patres a felici-*

itate temporali ad ecclesiae veritatem argumentum duci posse negant. Justinus in qq. et resp. orthod. q. 126. pag. 368. quaerit, *Quomodo Gcismus et paganismus non probetur esse sanctae Christianae religionis, quandoquidem quamvis urbe ille obtinuit, omnis ibi et in agris eorum prosperitas et rerum abundantia viguerit, idque illae crebro bellis premerentur, ex quo autem Christiana invaluit professio, domibus et civitatibus et reliqua copiarum ubertate sunt destitutae et vix reliquias, quae a Graecis olim exstructa aedificiorum retinentes, quod aliquando urbem riant, ostendunt.* Respondet autem hoc modo: *ubertate et prolixo proventu frugum domorum ut urbium et agrorum solitudine de sanctitatem, qui aliis praestant, conjecturam capere licet, Domino Deo ex utilitate mortalium rebus modi praebente atque auferente; sed sanctitatem, qui aliis sunt praestantiores, ex boni animi destinatione ab eis perficiuntur, operibus judicatur.* Enimvero ut homines daemonibus sacris hostiae offerrentur et ut, qui Deo coninanimis exhiberetur honor, Graecis rerum patibus est factum. Christianis autem invalentes nefaria hujusmodi Graecorum sive paganorum era sunt prohibita. Ex talibus ergo rebus laqueis quibusdam notis Christianorum sanctitatem discernere oportet et non ex frugum affluentia et aedificiis, non ex urbibus et agris. Augustinus in 120. ad Honorat.: *Beneficentissima provida omnipotens Deus terrenam felicitatem concedit impiis, ne pro magno quaereretur a bonis.* lib. de civ. Dei c. 8: *Placuit divinae providae praeparare in posterum bona justis, quibus non erant iniusti, et mala impiis, quibus non erant boni.* Ista vero temporalia bona et utrique voluit esse communia, ut nec bona cupi appetantur, quae mali quoque habere cernuntur mala turpiter evitentur, quibus et boni plerumque afficiuntur. ** Idem lib. de agone Christ. c. p. 320: *Ecclesia catholica per totum orbem lateque diffusa impetus hostium frangens magisque roborata est non resistendo, sed perrendo.* ** Idem lib. 2. de civit. Dei c. 23: *magnum pendamus terrenam felicitatem, quae etiam plerumque conceditur, nec eam rursus quod malam arbitremur, cum etiam in ea multos per bonos unius Dei cultores praepolluisse videmus.* lib. 18. de civit. Dei c. 54. circa finem: *Ambae civitates (terrena et coelestis) temporalibus vel pariter utuntur, vel malis pariter affliguntur. dicitur fide, diversa spe, diverso amore, donec ultimo dicio separentur et percipiat unaquaeque suum finem, cujus nullus est finis.* lib. de utilit. cred. haereticum eum arbitratur, qui alicujus temporali commodi et maxime gloriae principatusque causa falsas opiniones sequitur. Arnobius lib. adv. gent. pag. 120: *Nihil est nobis promissum hanc vitam, nec in carunculae folliculo consti-*

aliquid sponsum est auxiliique decretum, quin-
to adorti sumus, minas omnes quaecunque sunt
pri ducere atque aestimare fortunae. Contra
tem verae ecclesiae conditionem sic describunt,
ad persecutionibus ac pressuris variis sit subjecta.
Tertullianus eam comparat sylvae caeduae, quae
putata alior exit, quod Prudentius sic expres-

pendere nos frustra consul Romane, laboras,
Quia velut in sylvis decisa repullulat arbor
Multi ex una veniunt radice nepotes;
Ac nostrorum uno centum de funere surgunt.

Tertullianus: Plures effcitur, quoties meti-
a nobis, semen est sanguis Christianorum. Et
ante: Exquisitor quaeque crudelitas vestra
libra est magis sectae etc. Hieronymus advers.
Joh. Hierosolym. ad Theophil. tom. 3. fol. 85:
dando sanguinem et patiundo magis quam fa-
do contumelias Christi ab initio semper fundata
pia, crevit persecutionibus, martyriis coronata
Chrysostomus homil. 25. in 1. Cor. cruceem et
tiones dicit esse characteres evangelii. Idem
dictam Genes. 3. Inimicitias ponam tom. 1.
scribit, ecclesiam in confessoribus vicisse,
tribus triumphatricem existisse. Vigilius
advers. Eutych. in princ.: Nihil novum,
peregrinum ecclesiae fortitudo experitur, tali-
ne ab universis haereticis quaestionum tur-
pigitata triumphum de contrariis et immo-
sortita est de adversis. 7. Accedat ipso-
versariorum confessio. c. Si ecclesia 23. q. 3.
Augustino: Si ecclesia vera est, ipsa est, quae
tionem patitur, non quae facit. Quaeratur
ostolo, quam ecclesiam significabat Sara,
persecutionem faciebat ancilla? Anglo-
mores in annotat. suis in c. 5. Matth.: Facit
solem suum oriri super justos et injustos,
facile perspicimus, hominum aut nationum
pros successus nullum signum aut testimonium
prioris aut purioris religionis. Claud. Espen-
in 2. Tim. pag. 103. crucem esse notam ec-
scribit, et pag. 100: Praedixit Christus la-
pseudochristi prospera. Ribera comment. in
Hebr.: Oportet ut credatur, Deum esse re-
torem omnium fidelium praestantiori ratione,
qua in hac vita eos remunerat, quia saepe
siae remuneratione sancti ex hac vita disce-
nt Abel a fratre interfectus. Acosta de temp.
lib. 1. c. 14: Bella quamvis, ex quo homines
reperint, nulla non aetas viderit, tamen post
ra Christiana maxime orbem terrarum infe-
it, ut coactus sit Augustinus calumniis respon-
torum, qui istas calamitates legi Christianae
bant et revera regnorum conturbationes hae-
furori successerunt, cum tamen nihil accidit,
non fuerit praedictum. Nicol. Crassus in an-
tensi ad Baronium Patavii anno 1606. edita:

Scimus, Josiam regem Deo carissimum fuisse, qui
tamen misere periit in eo calamitosissimo proelio,
quod intempestive commisit cum Nechaone Aegyptio XII. 163.
rege, qui arma non inferebat ipsi, sed Assyriis. Ex
nostris etiam Ludovicus rex, cujus egregia pietas
omnium vocibus celebratur, Christianae religionis
propagandae studio bis adversa fortuna cum Sa-
racenis congressus fuit. Nam primo proelio fusus
fugatusque est et insuper captus; altero pestilentiae
vi magnam exercitus partem et vitam amisit. Et
postea: Plerumque iis, quos Deus acceptissimos
habet et praecipuo quodam benevolentiae genere
complectitur, res ex voto minime succedunt, imo ad-
versa infestaque videntur omnia, ut ex iis, quae
hominibus in hac vita evenire solent, qualiacunque
sint, constare nullo modo possit, actiones susceptae
ab iis justae an iniquae sint etc. Quinimo Bel-
larminus se ipsum audiat, sic enim scribit lib. 4.
de eccles. c. 6. §. Jam vero: Ut aquae diluvii
arcam Noe attollebant, ita persecutiones ecclesiam
non modo non destruunt, sed etiam illustrant. (Atqui
si persecutiones illustrant ecclesiam, quomodo tem-
poralis felicitas poterit esse ecclesiae nota? Confer
eund. Bellarminum lib. 4. de eccles. c. 2. §. Quarta
nota.) Pergit Bellarminus: Itaque Justinus in Try-
phone dicit, persecutionem id esse ecclesiae, quod
est vineis putatio, ut enim vinea putatione ad uber-
tatem provocatur, ita quoque ecclesia persecutionibus
crescit. Et Tertullianus c. ult. apologet. sanguinem
martyrum eleganter semen Christianorum vocat etc.
Atqui si ecclesia persecutionibus crescit, persecu-
tiones potius quam temporalis felicitas ipsi conve-
nient.

300. Videamus, quomodo Bellarminus hoc loco
probet, felicitatem temporalem divinitus illis colla-
tam, qui ecclesiam defenderunt, esse ecclesiae no-
tam. Nunquam (inquit) catholici principes ex
animo Deo adhaeserunt, quin facillime de hostibus
triumpharent. Ad quam thesin probandam adducit
victorias Abrahae, Moysis, Josuae, Gideonis, Sa-
muelis, Davidis, Ezechiae, Josiae, Maccabaeorum
in V. T. prosperitatem et victorias Constantini, Theo-
dosii senioris, Honorii, Theodosii junioris, Justi-
niani senioris, Heraclii, Godofredi Bouillionaei etc.
ex ecclesiastica historia N. T. et addit, imperatores
orientis ab eo tempore, quo propter dissidium circa
imagines se ab ecclesia Romana separaverunt, sem-
per in dies deterius se habuisse, donec tandem im-
perium penitus amiserunt; in occidente vero impe-
ratores semper magis vel minus floruisse, ut magis
vel minus Romanae ecclesiae addicti fuerunt. Re-
spondemus: 1. nemo nostrum negat, Deum piis et
catholicis regibus saepius praeclaras victorias et
magnam prosperitatem concessisse, sed ex eo non
potest inferri, quod felicitas temporalis sit genuina
et propria ecclesiae nota, siquidem victoriae et pro-
speritates illae non sunt vel catholicae ecclesiae, vel
catholicis regibus perpetuae. 2. Adducit quidem
Bellarminus aliquot exempla piorum regum, qui

Argu-
menta
Bellar-
mini pro
tempo-
rali fe-
licitate.

gloriosos ab hostibus suis triumphos retulerunt, sed inde non potest inferri generalis conclusio, quod omnes pii et catholici reges semper triumphaverint, multo minus inde inferri potest, quod illi, qui non triumphant, non sint catholici reges. 3. Ostendunt hoc ipsa illa exempla, quae Bellarminus adducit. *Jacobus* Abrahae nepos, quot adversis fuit exercitus et tamen familia ejus fuit vera Dei ecclesia. Tempore *Moyse* ecclesia Israëliitarum pressa fuit in servitute Aegyptiaca, post eductionem per quadraginta annos vagatur in deserto. *Josuae* 7, v. 3. incolae urbis Hai in proelio contra *Israëlitas* evadunt superiores, non quod religio ipsorum melior, sed quia *Israëlitas* juxta praescriptum verae religionis non vixerant. Tempore *Judicum* pugnabant *Philistaei* contra *Israëlem* et caesus est *Israël* et facta est plaga magna nimis et ceciderunt ex *Israël* triginta millia peditum et arca Dei capta est. 1. Sam. 4, v. 10. cum paulo prius ante allatam Dei arcam quatuor millia in pugna contra *Philistaeos* desiderassent v. 2. *Assyrii* et *Babylonii* praevaluerunt in proelio contra *Israëlitas*. *Josias* rex pientissimus contra *Pharaonem* *Necho* pugnans occisus est in Megiddo, XII. 164. 4. Reg. 23. Tempore *Maccabaeorum* adverso Marte quandoque pugnarunt *Israëlitas* 1. Maccab. 9, v. 2. De *Alexandro Magno* *Justinus* et alii referunt, quod quocunque profectus fuerit, victoriam secum comitem habuerit. Bello sacro sive expeditioni ad recuperandam Hierosolymam speciosum praetextum obduxit papa pollicitus multorum annorum indulgentias, qui ad illud bellum se conferrent, sed qua fortuna fuit gestum? Omne robur Christiani militis eo deductum ibique fractum fuit. In ipso templo Hierosolymitano tantum cruoris humani effusum, ut equi usque ad genua starent in sanguine humano. Ad *Ascalonem* uno proelio caesa sunt centum milia etc. Tandem etiam Palaestinam imperatoribus orientalibus *Saraceni* anno 1187. eripuerunt anno 88. ex quo regnum Hierosolymitanum penes Christianos esse coeperat. Ab illo tempore quot victorias *Turcae* a Christianis reportarunt! 4. Accidit quandoque, ut duo reges in ecclesia catholica pugnent, num vero is, qui vincitur, propterea fidem catholicam amittit? 5. Diminutio imperii orientalis pontifici Romano accepta ferenda est. Illius enim fraudibus divulsio imperii orientalis et occidentalis facta, unde porro contigit, ut Graeci ab imperatoribus occidentalibus deserti ac hostibus suis copiarum viribus impares tandem a *Turcis* superarentur. 6. Quorsum vero evasit imperium occidentale a Romano pontifice constitutum et juxta *Bellarminum* in lib. de transl. imp. a Leone III. in *Carolus M.* translatum? hodie vix magni nominis umbra superest, sic enim *Bossius* de ruinis gent. adv. impios politic. lib. 7. c. 3: *Imperatoris potestas nunc adeo est extenuata viresque omnium Germanorum adeo accisae, ut ad desperationem videantur adductae.* *Bellarminus* ipse lib. 2. de Rom. pont. cap. 2. §. Praedicat: *Romanum imperium jam*

fere deletum esse cernimus. 7. Imperatores Latini semper magis minusve floruisse, ut magis vel minus Romanae ecclesiae addicti fuerint, cum verum historica non congruit. *Henricus IV.* fuit in saeculo apud pontificem Romanum odio, idem tamen reportavit victorias. Pontifex illum anathematizavit et creabat alium imperatorem *Rudolphum Suerium* regem missa ad eum corona imperatoria cum inscriptione:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolphi

sed ille in nullo proelio felix tandem ab *Henrico* in bello victus est. Postea secundum imperatorem creavit pontifex, qui a femina occisus; mortuocundo creavit tertium, qui in molendina captus imperatore occisus; tandem papa ipse de sedibus deturbatus et in carcerem coniectus est.

301. *Membrum secundum.* An prospero successu semper fuerint usi ecclesiae Romani defensores? *Catholici* (scribit hoc loco *Bellarminus* in *Helvetia, Germania, Gallia et Belgio*) victorias reportarunt ab haereticis. *Carolus V.* miraculo divino victoriam retulit de *Luthero* anno 1547. *Stanislaus Hosius* in scripto Vergerium sic rhetoricatur: *Carolus V.* imp. habuit ante paucos annos pereziguas copias totius fere imperii praesidiis destitutus; Praeterea vero exercitum et numero lectissimorum et omnibus rebus bello necessariis instructum contra *Caesarem* collegerant. Sed antequam Deus pro tribunali et quasi lata sententia pronuntiavit, *Carolus V.* imperatorem suae de propugnatore esse et victoriam incruentae concessit. Respondemus: 1. Cur praetermittit Angliam? *Sixtus V.* pontifex Romanus 1588. *Elisabetham* Angliae reginam anathemate percussit, regio titulo et omni auxilio exuit, omnes ejus subditos a juramento et obsequio absolvit, regnum Angliae donavit Hispano. *Isidorus* sem potentissimam diversis in locis totum triennium instruit, quae constabat navibus et bus grandibus 150, militibus veteranis selectis 20000, nautis 10000, tormentis 2650, pyrio globis, annona ac reliquis necessariis ad sex milia erat instructissima, in navibus erant altaria brabantur missae, aderat magna multitudo chororum, quae convertere debebat *Anglos ad Pontificiam*. In maxima navi picta erat *Virginis Mariae* additis hisce verbis: *Vindictam filii tui.* *Hieronymus Vida* *Exvinctus* victoriam canens acclamabat:

*Tu quae Romanas voluisti spernere leges
Hispano discas subdere colla jugo.*

Sed quid fit? Cum vix e conspectu Hispaniae pervenisset classis, adversis rejecta fuit. Rex intelligens, classem nondum affectam et signi clade, denuo eam exire jussit et *Bel-*

nam classem adjecit. Antequam vero haec conjungerentur, Franciscus Dracus eques in Hispanicam classem a tergo coopit insequi et gnare utens minoribus navigiis utpote agilioribus, Hispanicae essent magnae et ad celerem motionem satis idoneae. Postmodum octo naves ve-
pice, sulphure et aliis ejusmodi rebus com-
illas incensas commisit vento vehementi, qui
go Hispanicam classem adspirabat, quae cre-
tis incursionibus et conflictibus labefactata pugna
vieta et profligata fuit, exercitu Hispanorum
missimo fuso et fugato, triremibus multis
disipatis aut submersis, plurimis belli duci-
ptis et praeda ingenti in reginae potestatem
p. 2. Cur praetermittit bella pontificum ad-
imperatores Romanos et alios dynastas infe-
nepius gesta? Secretarius Pauli IV. act. 2.
meta concil. Trident. armis imperanda p. 72:
jus IV. contra Bohemos utpote schismaticos
urus cruciatam indixit, sed infauste atque
per, nam in illo bello perire fere omnes
signati, schismatici vero victores evaserunt.
proeliis Helveticis et Gallicis Mars fuit allo-
dos, in Scotia Protestantes saepe fuerunt su-
a; de Belgii subjectione non habet quod
ere gloriatur Hispanus. **Jesuita Conzen
German. lib. 1. c. 24. p. 340. anno 1557:
ad S. Quintinum Francisco rege Galliarum
ni insolescentes et regis adverso proelio
quid aggrediendum rati etc.** 4. Bellum
pacatiorem habuit exitum, quam
averat, unde Mendoza coram Caesaris legato
est, accidisse pontifici id, quod est apud
Cum expectassem, ut ederet uvas, edidit
Henricus Merckelius Magdaeburgensis
relatione de obsidione urbis liter. F. ii.
ex ore Lazari Schwendii Viennae Austria-
judivisse, quod imperator Carolus paulo post
bellam Oeniponte dixerit, se nullam apud
et pontificem praesertim iniisse gratiam,
non jussisset electori captivo caput praecidi
per Germaniam munita loca destrui ac
vi. Sleidanus libro decimo nono comment.
7. commemorat, die 22. Aprilis, quo elector
Fridericus captus fuit, et aliquot post die-
bus aspectum valde fuisse tristem, obscurum,
et velut caligine quadam circumdatum,
dem, ut plerique a Saxonia longissime remoti
nihil quid ageretur, judicarent, magni aliquid
s, nec enim in Germania solum, sed per
etiam et Britanniam id fuit observatum et
a habere multa hominum millia testificari.
Merckelius in relat. dicta it. D. ii: *Pius*
inceps turbido coelo a suis abreptus sereno
lucido coelo ad suos reversus. Quid Misena
is ob captivitatem electoris psallentibus ac
tibus contigerit, commemoratum fuit superius.
fortuna post istud bellum Carolus V. fuerit
eo apparet, quod Thomas Stybarus in hist.

relat. de vita Joh. Frid. et Henr. Merckel. in relat.
de obsid. Magdeb. referunt, ipsum saepenumero do-
luisse et poenituisse, quod se instigari et exacer-
bari adversus laudatissimum electorem passus fuerit.
Nam cum imperialem magistratum abdicasset et
fratri suo Ferdinando regi administrationem ejus
commisisset, in Hispaniam concessit et in regia sua
juxta monasterium quoddam vitam consumsit, ibi XII. 100.
tunc omnes res suas gestas, quarum viginti aut
plures fuisse referunt, in mappis depingi easque in
monasterio parietibus circuitus affigi curavit. In
istum circuitum monasterii illius saepe se deportari
jussit ibidemque coram mappis pictis sedit secum
ipse recolens, quid in expeditionibus, obsessionibus,
aciibus, et alibi acciderit, quos duces belli, quos
centuriones et equitum magistros habuerit, qua
usus sit fortuna, quibus successibus et infor-
tuniis. Ubi devenit ad eas mappas, in quibus
Smalcaldense bellum et captivitas electoris Saxo-
nici depicta erant, ingemiscens ac suspirans dicit:
Hunc si reliquissem, qualis fuerat, mansissem et
ego, qualis eram. Posset etiam levi brachio Bellar-
minus admoneri, qualis exitus bellum Smalcaldi-
cum tandem secutus sit, sed haec nota sunt ex
historiis.

302. *Membrum tertium.* An ecclesiae evangelicae
felicitas temporalis sit conjuncta? Quemadmodum
diabolus in tentationibus Christi ostentationem regno-
rum terrenorum ac pollicitationem amplissimae po-
tentiae ad extremum reservavit, ut si ceteris non
proficeret, hac tamen Christum superaret; ita quoque
temporalis felicitas, quam postremo loco Bellarminus
producit, in multorum cordibus est prima ac prae-
cipua causa impellens ad defectionem ab ecclesia
evangelica ad papatum, externus enim ille splendor
et promissio dignitatum, honorum, divitiarum etc.
multorum oculos perstringunt, ut malint pinguibus
praebendis frui, quam cum Christo esurire. Ponti-
ficiis certe nihil magis in ore, quam quod ministris
ecclesiarum nostrarum paupertatem, contemptum et
mundi odia objiciant, sed Moysis exemplum secuti
opprobrium Christi majores aestimemus divitias
quam omnes Aegypti thesauros Hebr. 11, 26. Nec
tamen omni felicitate temporali confessores evangelii
destituti fuerunt hactenus. Praeterquam enim pluri-
bus aliis beneficiis corporalibus immensa benignitate
Deus nos cumulavit, quanti illud quaeso aestiman-
dum, quod pacem et tranquillitatem contra tot mo-
litiones adversariorum Germaniae patriae nostrae
dilectissimae concessit hactenus, regionibus ac regnis
vicinis perpetuo ferme bello ardentibus. Eam uti
porro nobis conservet, toto pectore precamur, ut hac
ratione sub alis magistratus nostri pacate protecti
quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate
et honestate 1. Tim. 2, v. 2. ad gloriam divini no-
minis et animarum nostrarum salutem sempiternam

An ec-
clesiae
evange-
licae de-
stituan-
tur omni
felici-
tate.

CAPUT XII.

DE CAUSA FINALI ECCLESIAE.

303. Postquam de causa efficiente, materiali ac formali ecclesiae latissime fuit dictum hactenus, restat ut de causa finali ecclesiae brevissimis agamus. Deus ex immensa bonitate ex perduto genere humano ecclesiam sibi colligit fine eo, ut habeat populum aliquem peculiarem, a quo in hac et aeterna vita recte agnoscatur, colatur et glorificetur. Esa. 61, v. 3: *Vocabuntur in ea arbores justitiae plantatio Domini, ut glorificetur.* Ephes. 1, v. 11: *In Christo sumus sorte vocati (ἐκκληρώθημεν, in sortem sive hereditatem Domini, hoc est in ecclesiam vocati), v. 12. ut simus in laudem gloriae ejus.* 1. Petr. 2, v. 9: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in acquisitionem, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Finis igitur vocationis ad ecclesiam, adeoque conservationis ac propagationis ecclesiae in hoc mundo geminus est. Subordinatus, hominum scilicet ex tenebris ad lucem conversio, XII. 167. ex statu irae in statum gratiae translatio et vitae aeternae hereditatio. Ac principalis, Dei scilicet glorificatio. Nimirum ut ostenderet Deus incomprehensibiles gratiae suae divitias, noluit genus humanum aeterni exitii vinculis, quibus protoplasti et se et posteros sponte involverant, manere constrictum, ideo Filium suum mundo redemptorem misit et beneficia ejus per praedicationem evangelii hominibus offert, per quam vocat eos in gratiae regnum et ecclesiae consortium. Huic vocationi sanctae si qui virtute Spiritus sancti obsequuntur, illos transfert in regnum gratiae, in quo ipsum recte agnoscant, in sanctitate et justitia ipsi serviant et debita obsequia eidem praestent, ac post hanc vitam transfert eos, si scilicet in vera fide et cultu perseverent, in regnum gloriae, in quo angelorum coetui consociati aeterna laudum praeconia ipsi cantent.

CAPUT XIII.

DE USU HUIUS LOCI.

Usus
hujus
loci.

304. Agendum hoc loco esset de auctoritate ecclesiae, quae primarium est ipsius adjunctum, et quidem primo absolute, deinde comparate respectu scilicet Scripturarum sacrarum, an ecclesiae, an Scripturae major sit auctoritas. Sed quia quaestiones illae non possunt brevibus explicari et vero

jam ante hic tractatus excreverit, ideo in locum harum quaestionum ἐπιλύειν rejicimus. nidiis vice de usu hujus articuli quaedam agemus, qui in sequentibus potissimum con- videtur membris. 1. Ut veram ecclesiam a S synagoga discernentes ad illius consortium adspiremus nihil optabilius ducentes, qui simus cives ac domestici Dei in hac civit domo Dei sancta. Ad ecclesiae vero trius tis palatium non patet aditus nisi per mi ecclesiae προαύλιον sive vestibulum, nec in coelis habet patrem, qui ecclesiam in non habet matrem. 2. Ut debitas Deo agam- tias, quod vocaverit nos vocatione sancta 2. v. 9. et ecclesiae suae cives nos fecerit, quoque illud elogium competat Hebr. 12, *Accessistis ad montem Sion et civitatem De- tis, Jerusalem coelestem et multorum milli- gelorum frequentiam; v. 23. et ecclesiam- genitorum, qui conscripti sunt in coelis, et j omnium Deum et spiritus justorum perfe-* 3. Ut inter ecclesiae cives adscripti vitam et vocatione nostra dignam agamus, ne ve- trida et mortua membra ex hoc mystico corpore absindamur. 4. Ut concordiam in- sia, quae est *Dei domus* 1. Tim. 3, v. 15. alamus, nec turbemus eam contentionebus cessariis, 1. Cor. 1, v. 10: *Obsecro vos fratri nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id- dicatis omnes et non sint inter vos sch-* 5. Ut piis et honestis constitutionibus, q ecclesia feruntur, reverenter nos submittam- intempestivo Christianae libertatis usu scil- concitemus etc. 6. Ut promissiones de e- conservatione firma fide amplexi petamus, consortio ad finem usque vitae conservari, tem habeamus sortis sanctorum in lumine 1, v. 12.

305. Definitio ecclesiae ex superioribus constitui talis: Ecclesia est coetus homin- praedicationem verbi et administrationem san- torum ex mundo ad regnum Dei vocatorum- gregatorum, in quo coetu sunt electi just- notionem Patris, vere scilicet ac persever- Christum credentes, quibus mixti sunt non- sed tamen eandem doctrinam profitentes- Pater, qui per Filium nos redemit et per S- sanctum ad ecclesiae consortium nos vocat- servet nos in hoc regno gratiae usque ad- vitae nostrae ac tandem ad regnum coelestis- transferat. Amen.

FINIS TOMI QUINTI.

CONSPECTUS QUINTI TOMI.

LOCUS XXI. DE SACRA COENA p. 1—253.

PROOEMIUM p. 1.

- CAP. I. De appellationibus sacrae coenae p. 2.
- CAP. II. De vaticiniis ac typis sacrae coenae p. 6.
- CAP. III. De causa efficiente principali sive auctore hujus sacramenti p. 9.
- CAP. IV. De ministro seu dispensatore hujus sacramenti p. 10.
- CAP. V. De externis symbolis sive re terrena in hoc sacramento p. 12.
- CAP. VI. An panis eucharisticus azymus vel fermentatus esse debeat p. 14.
- CAP. VII. De placentulis orbicularibus, quas hostias vocant p. 16.
- CAP. VIII. De cramate eucharistico p. 17.
- CAP. IX. De communione sub una specie p. 22.
- CAP. X. De retinendo $\tau\eta\ \delta\eta\tau\omega$ in verbis sacrae coenae p. 65.
- CAP. XI. De vera, reali et substantiali corporis et sanguinis Christi in s. coena praesentia p. 95.
- CAP. XII. De transsubstantiatione p. 113.
- CAP. XIII. De consecratione eucharistiae p. 148.
- CAP. XIV. De fractione panis p. 156.
- CAP. XV. De distributione benedicti panis et vini p. 164.
- CAP. XVI. De manducatione et bibitione sacramentali p. 167.
- CAP. XVII. De repositione sacramentali p. 180.
- CAP. XVIII. De circumgestatione sacramenti p. 195.
- CAP. XIX. De veneratione sacramenti p. 201.
- CAP. XX. De fine et fructu s. coenae p. 206.
- CAP. XXI. De convivis, qui ad hoc coeleste epulum admittendi sunt p. 218.
- CAP. XXII. De manducatione indignorum p. 224.
- CAP. XXIII. De vera et salutari praeparatione ad dignum s. coenae usum p. 236.
- CAP. XXIV. De circumstantia temporis p. 241.

- CAP. XXV. De circumstantia loci p. 244.
- CAP. XXVI. De ceremoniis hujus sacramenti p. 248.

LOCUS XXII. DE ECCLESIA p. 254—602.

- CAP. I. De $\epsilon\tau\iota\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ vocabuli ecclesiae p. 255.
- CAP. II. De vocabuli $\delta\omicron\omega\nu\nu\mu\iota\alpha$ p. 257.
- CAP. III. De $\sigma\upsilon\nu\nu\nu\mu\iota\alpha$ vocabuli sive de aliis ecclesiae appellationibus p. 262.
- CAP. IV. An sit ecclesia p. 278.
- CAP. V. De causa efficiente principali et instrumentali ecclesiae p. 280.
- CAP. VI. De materia ecclesiae, hoc est ex quibus hominibus ecclesia constet p. 286.
  - SECT. I. De non baptizatis, an ad ecclesiam illi pertineant p. 294.
  - SECT. II. De haereticis, an illi ad ecclesiam pertineant p. 298.
  - SECT. III. De schismaticis, an illi pertineant ad ecclesiam p. 299.
  - SECT. IV. De excommunicatis, an illi pertineant ad ecclesiam p. 300.
  - SECT. V. De electis, an illi soli ad ecclesiam catholicam pertineant p. 301.
  - SECT. VI. De non perfectis, an illi sint in ecclesia p. 302.
  - SECT. VII. De magnis peccatoribus, an illi sint in ecclesia p. 302.
  - SECT. VIII. De occultis infidelibus, an illi sint ecclesiae membra p. 305.
  - SECT. IX. De angelis, an illi sint ecclesiae membra p. 305.
- CAP. VII. De distinctione inter ecclesiam visibilem et invisibilem p. 307.
- CAP. VIII. An ecclesia possit deficere p. 322.
- CAP. IX. An ecclesia possit errare p. 345.
- CAP. X. De notis ecclesiae in genere p. 369.
- CAP. XI. De notis ecclesiae a Bellarmino assignatis in specie p. 389.

- SECT. I. De prima ecclesiae nota, videlicet nomine catholico p. 359.
- SECT. II. De secunda ecclesiae nota a Bellarmino assignata, videlicet antiquitate p. 399.
- SECT. III. De tertia ecclesiae nota a Bellarmino assignata, duratione scilicet diuturna p. 411.
- SECT. IV. De quarta ecclesiae nota a Bellarmino assignata, videlicet amplitudine sive multitudine et varietate credentium p. 422.
- SECT. V. De quinta ecclesiae nota a Bellarmino assignata, videlicet successione episcoporum p. 435.
- SECT. VI. De sexta ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, videlicet consensu in doctrina cum ecclesia antiqua p. 453.
- SECT. VII. De septima ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, videlicet unione membrorum inter se et cum capite p. 488.
- SECT. VIII. De octava ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, quae est sanctitas doctrinae p. 509.

- SECT. IX. De nona ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, quae est doctrinae efficacia p. 526.
- SECT. X. De decima ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, quae est vitae sanctitas p. 528.
- SECT. XI. De undecima ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, quae est gloria miraculorum p. 551.
- SECT. XII. De duodecima ecclesiae nota, quam Bellarminus assignat, quae est lumen propheticum p. 576.
- SECT. XIII. De nota ecclesiae decima tertia, a Bellarmino assignata, quae est confessio adversariorum p. 585.
- SECT. XIV. De nota ecclesiae decima quarta, quam Bellarminus assignat, quae est infelix exitus eorum, qui ecclesiam oppugnant p. 589.
- SECT. XV. De nota ecclesiae decima quinta, quam Bellarminus assignat, quae est felicitas temporalis p. 597.
- CAP. XII. De causa finali ecclesiae p. 602.
- CAP. XIII. De usu hujus loci p. 602.

IOANNIS GERHARDI LOCI THEOLOGICI

CUM PRO ADSTRUENDA VERITATE

**TUM PRO DESTRUENDA QUORUMVIS CONTRADICENTIUM
FALSITATE**

PER THESES NERVOSE SOLIDE ET COPIOSE EXPLICATI.

OPUS PRAECLARISSIMUM

NOVEM TOMIS COMPREHENSUM

DENUO

JUXTA EDITIONEM PRINCIPEM ACCURATE TYPIS EXSCRIBENDUM

CURAVIT

ADJECTIS NOTIS IPSIUS GERHARDI POSTHUMIS A FILIO COLLECTIS

EDITIONIBUS ANN. 1657 ET 1767 COLLATIS

PAGINIS EDITIONIS COTTAË IN MARGINE DILIGENTER NOTATIS

PRAEFATIONEM

INDICES GENERALES POST G. H. MULLERUM ADAUCTOS

AC

VITAM IO. GERHARDI

ADJECIT

ED. PREUSS

DR. PHIL. S. S. THEOLOGIAE EVANGELICAE LICENTIATUS RANQUE IN UNIVERSITATE LITT. BEROL. PRIV. DOGENS.

TOMUS SEXTUS.

BEROLINI.

SUMTIBUS GUST. SCHLAWITZ.

1868.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

IOANNIS GERHARDI

S. S. THEOL. D.

LOCORUM THEOLOGICORUM

TOMUS SEXTUS

IN QUO CONTINENTUR HAEC CAPITA:

23. *De Ministerio Ecclesiastico.*

24. *De Magistratu Politico.*

2000 1000 1000 1000

1000 1000 1000 1000

LOCUS VICESIMUS TERTIUS
DE MINISTERIO ECCLESIASTICO.

I

1. *Similiter* inter angelos sanctos, qui contra
 2. *infernalem* et ipsius angelos in perpetua
 3. *versantur* Apoc. 12, v. 7. certi ordines divinitus
 4. *definiti* sunt, (unde *τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀόρατα*
 5. *αὐτῶν* ab apostolo in *θρόνους, κυριότητες,*
 6. *δυνατεῖς, δυνάμεις* Ephes. 1, v. 21. Coloss. 1,
 7. *quo etiam* pertinet appellatio *cherubin* Gen. 3,
 8. *seraphim* Isa. 6, v. 2. *archangelorum* 1. Thess.
 9. *ita quoque* in ecclesia in his terris mili-
 10. *tae triumphantis ecclesiae* in coelis est quod-
 11. *dam* *ἀντίστοιχα* et *ἀντιστοιχία*, certi ordines ac
 12. *definitum* divinitus sunt definiti, unde Cant. 6,
 13. *patitur* *terribilis ut castrorum acies ordinata*
 14. *וְכַבְדִּי*, ad verbum *ut vexillatae*, id est ut
 15. *eum* suis vexillis, quod latius diducitur Psal. 1.
 16. *14: Si accubueritis inter terminos, quasi alae*
 17. *argenteae, quae opertae videntur argento, et alae, quae*
 18. *habent auri*, hoc est ut in exercitu arma
 19. *fulgorem* solis in ea incidentem ita refulgent,
 20. *omnia* essent argentea et aurea, quales colores
 21. *plumbarum* columbarum conspiciuntur, quasi argento
 22. *obductae* sint obductae, prout diversimode versus
 23. *convertuntur*; ita quoque ecclesia Spiritus s.
 24. *in membris* suis a Christo justitiae sole
 25. *exornata* conspectum sui exhibet spiritua-
 26. *culis* longe suavissimum, cum non sit confusa
 27. *multitudo* et colluvies, sed aciei probe
 28. *ordinatae* et vexillis certis distributae
 29. *obteneat*. Respicit dubio procul Spiritus s.
 30. *in castris* *Israëliitarum* in deserto, quae certo ordine
 31. *instituta* erant collocata Num. 2, v. 1. et
 32. *ita ut* tabernaculum seu sanctuarium, in quo
 33. *foederis*, esset in medio, quem castrorum
 34. *ordinem* respiciens Bileam dicebat
 35. *4, v. 5. et 6: Quam pulchra tabernacula tua Jacob*
 36. *et castra tua Israël, sicut torrentes extenduntur,*
 37. *sicut iuxta fluvios irrigui, ut tabernacula, quae*
 38. *sunt Dominus, quasi cedri prope aquas! Quem-*
 39. *igitur* castra Israëlitica in deserto certo
 40. *erant disposita*; ita quoque in ecclesia militante

certi sunt ordines ac status divinitus constituti, in quorum medio, perinde ut olim in castrorum Israeliticorum meditullio, *Deus habitat* Psalm. 46, v. 6. Chrysostomus homil. 5. in 1. Tim. p. 1546: καθάπερ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων οὐ πάντες εἰς ἓν εἶδος στρατεύονται, ἀλλ' ἐν διαφόροις τάγμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ μὲν εἰς διδασχάλου τάξιν, ὁ δὲ εἰς μαθητοῦ, ὁ δὲ εἰς ἰδιώτου; quemadmodum in exercitu non omnes una figura, sed in distinctis ordinibus militant, sic etiam in ecclesia alius docentis alius discipuli, alius idiotae locum habet. Quare cum de ecclesia in genere haec dictum fuerit, convenienti ordine succedit tractatus de statibus distinctis divinitus in ea institutis.

**Tres sta-
tus in
ecclesia.**

Tu supplex ora, tu protege, tuque labora,

ad imitationem Anselmi, qui in lib. de similitud. c. 126. inquit: *Tres sunt hominum ordines, videlicet orantes, agricultores et defensores.* ** Lutherus in c. 19. Gen. f. 234: *Instituit Deus tres ordines, quibus mandatum dedit, ne peccata sinant impune abire. Primus est parentum, qui domi suae disciplinam custodire debent in regenda familia et liberis. Secundus ordo est politicus, magistratus enim gladium gerit, ut contumaces et negligentes disciplinae vi cogat. Tertius est ecclesiasticus, qui verbo gubernat. Sic adversus diabolum, carnem et mundum munivit Deus genus humanum hac triplici auctoritate in eum finem, ne scandala crescerent*

sed praeciderentur. Parentes sunt ceu paedagogi, hos qui adulti sunt et negligunt, coërcet magistratus per carnificem. In ecclesia contumaces qui sunt, excommunicantur. Sicut Noa arcam a se fabricatam in tristega, id est in tres distinctas contignationes divisit Gen. 6, v. 16. ut omnis generis animalia ad ipsum ingressa κατὰ τάξιν easdem occuparent; sic Deus ipse universam hominum societatem in tres vitae ordines divisit. Potest huc applicari typus arcae foederalis. In ea erat virga Aaronis, quae denotat ordinem ecclesiasticum; tabulae decalogi, quae denotant ordinem politicum, quia magistratus est custos utriusque tabulae; et urna cum manna, quod denotat ordinem oeconomicum victui parando incumbentem. De tribus illis hierarchiis vide b. Lutherum tom. 3. Jen. Germ. fol. 511. tom. 5. f. 205. tom. 6. f. 128. tom. 7. f. 275.** De ecclesiastico ordine primo loco agendum, tum propter dignitatem objecti sive materiae circa quam, quae sunt animae hominum; tum propter dignitatem materiae in qua, quae sunt mysteria divina; tum denique propter dignitatem finis, hujus enim ordinis institutio atque constitutio immediate animarum salutem ac propagationem et incrementum ecclesiae spectat, politicus vero et oeconomicus ordo mediate duntaxat ac certo respectu; politicus ordo est ecclesiae septum, vallum ac propugnaculum, oeconomicus est ejusdem seminarium, ideo siquidem ac fine eo per ordinem politicum conservatur disciplina externa, administratur justitia, asseritur tranquillitas et εὐσυχία, ut per ministerium verbi Deo ex genere humano colligi possit ecclesia. Cum enim per lapsum ac post lapsum genus huma-

XII. 2. 3. num tam misere ac horribiliter peccato sit corruptum, ut absque politico regimine omnia in eo sint confusa atque ἀταξία, ideo propter ecclesiam etiam politias Deus instituit, quo respicit apostolus praecipiens, obsecrationes fieri pro regibus et omnibus in sublimitate constitutis, ut quietam et tranquillam sub eis agamus vitam in omni pietate et modestia 1. Tim. 2, v. 2. Ideo etiam ac fine eo per conjugium sive ordinem oeconomicum generis humani propagationem, liberorum generationem et educationem Deus fieri voluit, ut ecclesiae termini longius propagarentur et ex seminario illo plantulae paradisi et arbores justitiae in coeleste viridarium transferrentur.

Ministerii ecclesiastici
1. necessitas.

3. Commendat vero nobis hanc doctrinae coelestis partem ministerii ecclesiastici 1. necessitas; 2. utilitas; 3. dignitas. Necessitas dependet ex divina ordinatione. Placuit enim Deo per stultam praedicationem salvos facere credentes 1. Cor. 1, v. 21. cujus εὐδοξία consequens est effecti illius summi et pretiosissimi, conversionis scilicet et salutis hominum a praedicatione evangelii ac proinde etiam a ministerio ecclesiastico dependentia et necessaria utriusque connexio. Rom. 10, v. 14: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent in eum, de quo non audiverunt? aut quomodo audient sine praedicante? Ephes. 4, v. 11: Christus ad dextram Dei collocatus dedit ecclesiae quosdam quidem apostolos, quosdam prophetas,

alios vero evangelistas, v. 12: ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. 1. Tim. 4, v. 16: Hoc facien- ipsum salvabis et eos qui te audiunt. Unde et in Obadia v. 21. vocantur servatores. Hanc ordinationem atque institutionem adeo sancte et temerate Filius Dei observavit, ut ne ipsum qui Cornelium per angelum, qui cum ipso loqueretur de via salutis erudire voluerit, sed ad ministerium ecclesiasticum, videlicet ad Petrum, eum remitteret a quo audire debuit, quid ipsum facere oportet. Act. 10, v. 6. ac licet Paulum extraordinariam coelestem apparitionem converteret, (unde is se suum ab homine evangelium accepisse Gal. v. 12.) tamen in honorem ministerii ad Ananiam ipsum remisit, a quo itidem discere debeat, ipsum facere oporteat, Act. 9, v. 6. Augustinus prolog. lib. 1. de civ. Dei: Cogitemus, ipsum Paulum, licet divina et coelesti voce provocatum et instructum, ad hominem tamen missum et sacramenta perciperet atque ecclesiae copularet. Necessitas illa ministerii confirmatur etiam tripliciter exemplis Israelitarum et gentilium praedicatione publica destitutorum. De Israelitis dicit Amos propheta ad regem Asam 2. Paral. 15, v. 3: Tres dies multi in Israel absque Deo vero, absque sacerdote, absque doctore et absque lege. De gentilibus dum ad Christi regnum per evangelii praedicationem vocatis dicit apostolus Ephes. 2, v. 12: Eratis tempore sine Christo, alienati a republica et hospites testamentorum promissionis non habentes et sine Deo in hoc mundo. Et quam tristis leat effectus sublato verbi ministerio, breviter valde emphaticis verbis docet Salomo Prov. 2, v. 1: Cum non fuerit visio sive prophetia, hoc est te publico verbi ministerio, מרדף? rebellis eris. מרדף varias habet significationes, quaeque omnes huic loco congruunt. Significatio 1. denudare; 2. rebellare; 3. feriari; 4. sublatam enim verbi praedicationem populus privatur vera et salutari Dei cognitione, rebellis et infidelis fit Deo creatori, feriatur ac cessat a studio operum et dissipatur instar ovium non habentis pastorem Marc. 6, v. 34. Quo pertinet et data apostolica Rom. 10, v. 14. evidenter et sublato ministerio verbi tolli fidem, invocari salutem hominum. si nimirum ordinarii modum respicere velimus. Notandum, tamen haec necessitas non sit absoluta, posset etiam immediate et extraordinarie etiam absque praedicatione et absque ministerio εὐαγγελιστῶν homines convertere ac salvare; methodical, ex hypothesi divinae εὐδοξίας; imo atque ordinationis unice dependens.

4. Utilitas ministerii elucet ex praestatis illis effectis, quae mediante ipsius operibus gratia ad nos descendunt, qualia sunt lucis conversio a tenebris ad lucem et a potentia ad Deum Luc. 1, v. 16. Act. 26, v. 18. ratio cum Deo 2. Cor. 5, v. 20. illuminatio et

Matth. 5, v. 14. *Spiritus sancti collatio* Gal. 3, v. 2. et *salvatio* 1. Tim. 4, v. 16. *Dignitas* ejusdem et necessitate et utilitate conspicitur, ad quam accedit, quod Deus hunc ordinem non solum instituit, sed etiam benigne hactenus conservavit contra Satanae et mundi furores, ** (Lutherus tom. 3. Latin. in c. 40. Esai. f. 386: *Praedicare verbum Dei nihil aliud est quam derivare in se furorem totius aeterni et Satanae, deinde omnium sanctorum in mundo et omnem potentiam mundi. Est autem periculosissimum vitae genus tot dentibus Satanae subiecto.* Tom. 4. Lat. f. 326. super 12. c. Matth.: *Similiter significat ministros verbi versari in periculis tantis a diabolo, mundo, carne, ut egeant etiam divino auxilio, nec defendi possint nisi solius Dei auxilio, postquam contra eos fremunt gentes, reges insurgunt et quidquid est aliquid mundi vexat legatos Dei. Ideo promittit, se ipsum fore defensorem contra illos omnes. Et nisi hoc faceret et suo facturum sciremus, quis vellet subire docendi laborem et pericula? Quod enim Christo accidit, omnibus ministris accidet.***) quod tota sacrosancta dignitas eo fuerit perfuncta officio, quod honor et ministerii ad ipsum Deum ordinis hujus auctorem redundet Matth. 10, v. 40. Luc. 10, v. 16. quod propheta speciosos appellet pedes evangelizantium, annuntiantium pacem Esa. 52, v. 7. et ex illo Paulus Rom. 10, v. 15. quod Deus donorum necessarium largitionem, successum in laboribus vocat et peculiarem defensionem hujus ordinis hominibus promiserit, Luc. 21, v. 15. 1. Cor. 15, v. 57. 1. Thim. 5, v. 10. etc. Summatim, dignitas ministerii hujus elucet, sive respiciamus ad causam efficiendam, Deum scilicet ordinis hujus auctorem; sive ad objectum, in quo occupatur, mysteria scilicet divina; sive ad effectum, circa quod versatur, animae scilicet salvandae; sive ad effectus divinos, hominum scilicet conversionem et salutem; sive ad socios hujus ordinis, Christum scilicet, patriarchas, prophetas, apostolos et sive ad honorifica encomia huic ordini attributa, eorum enumerationem paulo post subjungemus. Praecedat igitur

CAPUT I.

QUOD ONOMATOLOGIAN COMPLECTITUR.

§. Ad *ονοματολογίαν* et ministerii, et ministrorum appellationes pertinent. Illas nominare possis abstractivas, has vero concretivas. Ad abstractivas pertinent voces ordinis, *διακονίας*, ministerii, *λειτουργίας*, custodiae, militiae, *ἐπισκοπῆς*, *οικονομίας*, *ἐπαγωγίας* et *ἐπαγωγίας*. 1. Ordinis ecclesiastici appellatio est *ἱερατικός*, nisi quis ex sacerdotii Levitici descriptione, vel quod verisimilius, ex 1. Cor. 4, v. 1. eam transsumtam esse statuere velit. Adhuc autem nos 1. de ministerii ecclesiastici auctore de causa efficiente, qui est Deus, de quo apostolus testatur, quod non sit *ἀκαταστάτος*, sed pacis

et ordinis Deus 1. Cor. 14, v. 33. Is enim, cum in aliis operibus suis omnibus, tum vel maxime in ecclesiae collectione et propagatione omnia certo ordine peragit, ideo etiam instituit in ea certum personarum ordinem, ut quidam sint docentes, quidam vero auditores. 2. De administratione Levitici XII. 1. 2. sacerdotii in Veteri Testamento, Num. 7, v. 5. Moyses jussu Domini donaria et oblationes principum Israeliticorum tradit Levitis *juxta ordinem ministerii sui*. Hebr. *אֲשֶׁר בְּיָדָם*, ad verbum *viro juxta observitii sui*, id est unicuique secundum opus et servitium suum, prout scilicet quisque ratione ministerii sui illis indiguit. 2. Reg. 12, v. 6. accipiant sacerdotes pecuniam sanctuarii *juxta ordinem suum*, sed in Hebraeo ibi aliter legitur, *מִמָּוֶתָא*, a *noto suo*, id est ab Israël noscente ipsum, ita quoque vertit Lutherus. Osiander de pretio id est, de salario suo eam detrahent. 2. Reg. 23, v. 4. nominantur sacerdotes *secundi ordinis*, Hebr. *בְּנֵי הַיָּדָא*, ad verbum *sacerdotes secundi*, qui inferioris erant gradus, quam primus sive summus sacerdos. Targum *בְּנֵי הַיָּדָא*, *praefecto sacerdotum*, qui constitutus erat sub sacerdote magno, ut ipsius loco ministraret, si quid labis ei accidisset. Eodem modo explicat Targum locum Jeremiae c. 52, v. 24: *Et tulit magister militum Saraim sacerdotem primum et Sophoniam sacerdotem secundum*, *בְּנֵי הַיָּדָא*, quod accipiendum sit de *סֵגֶן כֹּהֵנִים*, *praefecto sacerdotum* vicario ac subsidiario. 1. Par. 23, v. 6. commemoratur, quomodo David propheta regius circa vitae suae finem Levitas distribuerit per vices *יְהִלְקִיחֻם*, *partitus est eos in partitiones* id est, in certos ordines eos distribuit et per sortem ministeria obeunda eis assignavit, unde cum postea Salomon templum erigeret, primo dedicationis die illum ordinem sacerdotum non potuisse statim observari dicitur 2. Par. 5, v. 11: *Nec adhuc in illo tempore vices et ministeriorum ordo inter eos divisus erat*, postea vero ille ordo sacerdotum et Levitarum exemplo patris Davidis a Salomone in templum fuit introductus. c. 8, v. 14: *Constituit juxta dispositionem patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis et Levitas in ordine suo* *בְּמִשְׁמֵרֵיהֶם*, *in custodiis suis*, id est in functione sua (divisi enim erant in 24 custodias et singulis sabbathis permutabantur) *ut laudarent Dominum et ministrarent coram sacerdotibus juxta ritum uniuscujusque diei. Et janitores in divisionibus suis per portam et portam, sic enim praeceperat David homo Dei.* Pari modo a Nehemia in templo secundo tales ordines sacerdotum ac Levitarum in obeundis ministeriis sunt constituti. Nehem. 13, v. 30: *Statuerunt sacerdotes in ordinibus suis*, Hebr. *בְּמִשְׁמֵרֵיהֶם*, *divisionibus suis*, et *Levitas in partitionibus suis super opus Dei quod in Jerusalem.* Esdr. 6, v. 18. 3. De distinctis gradibus personarum, quas Deus ministerio ecclesiastico praefecit. Quamvis enim quoad spirituales potestatem ac jurisdictionem eadem omnium ministrorum sit conditio, tamen gradus et ordines distinctos inter ipsos esse divina voluit providentia, ut inferius pluri-

bus demonstrabitur. 4. De officio ministrorum ecclesiae, quod in verbi praedicatione, sacramentorum administratione ac reliquis officii sui partibus omnia κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως instituere debeant 1. Cor. 14, v. 40. nisi enim omnia debito ordine peragantur ac singula suo tempore et loco habita diligenti circumstantiarum ratione curentur, sperandum non est, ut cum fructu quidquam in ecclesia peragatur.

6. 2. Διακονίας sive ministerii appellatio in sacris literis ecclesiastico ordini saepissime tribuitur. Est autem vox διακονίας ἐκ τῶν πολλαχῶς λεγόμενων. 3. Διακονία.

1. In genere significat quodvis ministerium sive servitium alteri exhibitum. Luc. 10, v. 40. Martha περιεσπᾶτο περὶ πολλήν διακονίαν. Hebr. 1, v. 14. angeli mittuntur εἰς διακονίαν. Ac monent grammatici, διακονίας vocem originem ducere a κόνις vel κονία, quae pulverem significat, ut διακονεῖν sit servire et laborare in pulvere, ad sudorem quasi pulvereum. In specie accipitur de ordine ecclesiastico. Sic Act. 1, v. 17.

XII. 2. 6. de Juda proditore ad apostolatam vocato dicit Petrus: Connumeratus erat nobis et accepit sortem sive partem διακονίας ταύτης, ministerii hujus. ac v. 25. orant discipuli divinitus per sortem ostendi, uter ex illis, quos in medium prodixerant, accipere debeat sortem ministerii illius et apostolatus, quo Judas exciderat. Act. 6, v. 4. dicunt apostoli: Nos orationi et διακονίᾳ τοῦ λόγου, ministerio verbi, instabimus et intenti erimus. Act. 20, v. 24: Dummodo consummem cursum meum cum gaudio et ministerium, quod accepi a Domino Jesu, testificari evangelium gratiae Dei, ubi et causam efficientem et materiam circa quam sive objectum hujus διακονίας exprimit apostolus. Act. 21, v. 19. narrat Paulus καὶ ἔν ἑκαστοῦ, quae Deus fecisset in gentibus per ministerium ejus. Rom. 11, v. 13: Quamdiu sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, in Graeco est tempus praesens διακονίαν μου δοξάζω, id est ministerio meo praedicandi evangelium quam plurimos ex gentibus lucrifacere conor, id quod ministerio meo gloriosum est, cum qua explicatione consentit altera, extollam et celebrabo Dei misericordiam, quod ministerio meo gentiles quam plurimi ad fidem Christi pervenerint, quod enim hactenus egerat apostolus, id etiam porro acturus erat. Rom. 12, v. 7: Si quis in ecclesia gerit ministerium, sedulus sit in illa διακονίᾳ, ubi in genere de ministerio in ecclesia vel docendi, vel sacramenta administrandi, vel alia officia praestandi vox διακονίας accipi videtur. 1. Corinth. 12, v. 5. sunt διαίρεσεις διακονιῶν, divisiones ministeriorum, ubi conjunguntur χαρίσματα, διακονίαι et ἐνεργήματα. Per χαρίσματα intelliguntur varia Spiritus sancti dona, quae alias vocantur gratiae gratis datae; per διακονίας ministeria ad aedificationem ecclesiae necessaria; per ἐνεργήματα opera miraculosa, in quibus virtus ac potentia Dei relucet. χαρισμάτων appellatio monet, quod ex gratuita Dei donatione hominibus obveniant; διακονίας, quod in aliorum usum ac ministerium converti debeant; ἐνεργημάτων, quod sint dona salutaria et efficacia. Quidam tamen statuunt, διακονίας et ἐνεργήματα ac-

cipienda esse ut duas species χαρισμάτων, sunt et quaedam χαρίσματα omnibus ecclesiae ministris communia, quaedam vero certis quibusdam per propria, ad quae pertinet donum ἐνεργημάτων miraculorum. 1. Cor. 16, v. 15. de Stephanae discipulis dicitur, quod se ἑαυτοὺς ὀργανοὶς εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις, ubi in genere quidem intelliguntur et vis ministeria sanctis in ecclesia praestanda, ad operam suam promte atque ultro Stephanae discipuli obtulerant, qualia erant cura egenorum, pauperum, peregrinorum, exulum etc. interim cum in illis ministeriis praecipue emineat ministratio docendi cumque ἐποιοῦν erga illos διακονία, seq. apostolus praecipiat, ideo haud incongrue locus ille huc refertur. 2. Cor. 3, v. 6. d. confert apostolus inter se ministerium Veteris Testamenti, sive quod idem est ministerium legis et evangelii, illud vocat διακονίαν τοῦ γράμματος, θανάτου καὶ τῆς κατακρίσεως, quia lex haec operatur, multa quidem praecipit, sed non vivificat Spiritum sanctum, per quem vires ea praestantur, peccatum manifestat, accusat, et spiritualiter hominem occidit; hoc vero est ministerium τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δικαιοσύνης, per evangelium datur Spiritus sanctus cor vivificans et laetificans Galat. 3, v. 2. per quod offeruntur beneficia Christi et in his praecipue coram Deo valens. Eodem omnino sensu ministerium evangelii in Novo Testamento vocatur ministerium καταλλαγῆς 2. Cor. 5, v. 18. quia praedicatio evangelii v. 19. testatur, Deum in Christo reconciliasse, ac vera fide hujus summi ministerii applicationem fieri. 2. Cor. 6, v. 3: Non habeamus ullam offensionem sive scandali materiam, ne peretur ἡ διακονία, ministerium nostrum, ne offendicula ministrorum parum pie viventium exhibitionem adversariis, ut de ministerio evangelii pessime sentiant et loquantur. 2. Cor. 11, v. 12. Alias ecclesias expoliavi accipiens stipendium τὴν ὑμῶν διακονίαν, uti scilicet sine vestro ministerio evangelium vobis praedicarem, ita enim est v. 7. Coloss. 4, v. 17: Dicite Archippo, ministerium (τὴν διακονίαν), quod accepisti in Christo, ut illud impleas, id est ut partibus ministerii divinitus tibi commissi undiqueque ad fidem operam ecclesiae praestes. Haec ministerio et auribus et cordibus ministrorum quotidie insonare debet. 1. Tim. 1, v. 12: ago ei, qui me confortavit, Christo Jesu ministro nostro, quia fidelem me existinavit post ministerium, in ministerio vel ad ministerium quia curae ac fidei meae ecclesiasticum ministerium commisit. Quos Christus ἡγήσατο πιστοῖς αὐτοῦ εἰς διακονίαν, illi etiam sese exhibeant, ἐργάτας καὶ διακόνους 1. Cor. 4, v. 2. Ephes. 4, v. 12. etc. 2. Tim. 6, v. 5: Opus fuit evangelizandi ministerium tuum imple, τὴν διακονίαν σου πληροῦς, plena animi fiducia et Spiritu intrepido periculi tui perface; qui mundi odia nimiam pertimescunt in ecclesiastico ministerio non poterunt cum

quoniam requiritur igitur παρόρσησιν ac πληροφορία, et quam pericula, odia et quaevis adversa contem-
 ptar. Ibid. v. 11: *Marcus est mihi utilis ad ministerium*. Posset quidem accipi de privatis mi-
 nistris Paulo in carcere praestandis, sed commo-
 dius accipitur de ministerio ecclesiastico, ad quod
 et opera Paulus uti voluit, majorem enim
 curam quam sui ipsius curam habebat apostolus.
 Ibi hic est Marcus ille, cujus mentio fit Act.
 v. 25. c. 15, v. 37. quem Paulus nolebat sibi
 comitem itineris adjungere, propterea
 in Pamphilia periculorum metu fortassis terri-
 bus ipsis discessisset ac languidius in evangelii
 agatione egisset, monemur fieri posse, ut qui
 in ministerio ecclesiastico sunt remissi ac
 remissi, postmodum majori studio ac zelo illud
 faciant. Apoc. 2, v. 19: *Angelo sive ministro
 Thyatirensis scribit Dei Filius: Novi
 tua et caritatem et ministerium et fidem [et pa-
 tiam] etc.* Haec omnia in ministerio ecclesiastico
 peragendo requiruntur, *ἔργα scilicet, non ἀργύρα
 ἀγάπη*; ἀγάπη, ut ex sincero Dei et auditorum
 omnia proficiantur; πίστις, ut debita fide-
 partes gravissimi illius muneris administrentur;
 et, ut in periculis et adversis magna animi
 periduretur. In scriptoribus ecclesiasticis
 in διακονίας quaedam addi solent, quibus ad-
 idem, de qua agimus, significationem restringi-
 locatur enim ministerium evangelii, ratione
 sive objecti quod tractat; ministerium
 muneris, quia praecipuae muneris hujus partes
 in, id est in congregatione fidelium, pera-
 atque ut a politico ordine hac denominatione
 tur. 3. Specialissime vox διακονίας accipi-
 certa ac determinata quadam ministerii ec-
 dei parte, puta de distributione βιωτικῶν ac
 munerum inter sanctos in communione, Act.
 Graeci murmurant adversus Judaeos, quod
 videntur ipsorum viduae ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθ-
 ημερήσια, in quotidiana illa distributione, necessari-
 x bonis communibus. Item de distributione
 munerum sanctis egentibus transmissarum. Act.
 19. Christiani Antiocheni decernunt pro ratio-
 nem facultatum mittere εἰς διακονίας, in mini-
 sive subsidium, summam aliquam pecuniae
 muneribus in Judaea fratribus, per manum Pauli
 nabae; quo pertinet locus Rom. 15, v. 31. ut
 in, ministerium meum, fiat acceptabile sanctis
 muneralem. Quidam generaliter accipiunt de mi-
 nisterio docendi, cum v. 16. dicat apostolus, se esse
 γὰρ Χριστὸν in gentibus ἰσχυροῦντα τὸ εὐ-
 αγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν
 in ministerio, quo respiciens vulgatus interpretes ver-
 obsequii mei oblatio accepta fiat sanctis in
 ministerio, sed ex nexu v. 25 et 26. manifestum
 ministerium hoc loco accipi de collectarum distri-
 buendo. Eodem sensu accipitur Act. 12, v. 25.
 1. v. 4. ubi appellatur χοινωνία τῆς διακονίας
 ἀδελφῶν. c. 9, v. 1. 12. 13 ubi διακονία τῆς
 εὐαγγελίας vocatur.

7. Admonet autem διακονίας appellatio ordini
 ecclesiastico attributa de multis necessariis et utili-
 bus rebus tum ipsos ministros ecclesiae, tum ipsorum
 auditores. Ministros quidem 1. ut agnoscant, offi-
 cium suum non esse regimen politicum ἀρχὴν διεπο-
 τικὴν, sed ministerium ecclesiasticum, ἐπιμέλειαν καὶ
 διακονίαν. Opponenda igitur haec appellatio fastui
 Romani pontificis et episcoporum Pontificiorum, qui
 praetextu muneris ecclesiastici dominatum sibi arro-
 gant ac potestatem ferendi leges in conscientia
 obligantes et pro arbitrio in fidei dogmatibus deci-
 dendi sibi tribuunt. Sane magistratus politici itidem
 appellantur διάκονοι Θεοῦ Rom. 13, v. 4. cum et
 ipsi in munere suo administrando Deo serviant, quae
 ipsorum διακονία respectu Dei ipsis attributa non
 excludit διεποτικὴν αὐτῶν κυριότητα respectu subdi-
 torum, unde ibidem v. 1. vocantur ἐξουσίαι ὑπερέ-
 χουσαι, quibus omnis anima debeat esse subdita.
 Sed ecclesiae pastoribus non solum respectu Dei,
 verum etiam auditorum sive gregis tribuitur διακονία,
 unde non solum vocantur διάκονοι τοῦ Θεοῦ 2. Cor.
 6, v. 4. 1. Thessa. 3, v. 2. διάκονοι τοῦ Χριστοῦ
 2. Cor. 11, v. 23. Coloss. 1, v. 7. 1. Tim. 4, v. 6.
 διάκονοι τῆς καὶνῆς διαθήκης 2. Cor. 3, v. 6. διάκονοι
 τοῦ εὐαγγελίου Ephes. 3, v. 7. Coloss. 1, v. 23. sed
 etiam διάκονοι τῆς ἐκκλησίας Coloss. 1, v. 25. διάκονοι
 δι' ὧν, per quos et quorum opera ad fidem per evan-
 gelii praedicationem homines adducuntur. 1. Cor. 3,
 v. 5. de quibus ibidem v. 21. apostolus subjungit:
*Omnia vestra sunt, v. 22: sive Paulus, sive Apollo,
 sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive
 praesentia, sive futura, omnia vestra sunt; v. 23:
 vos autem Christi, Christus autem Dei, ubi totus
 ecclesiae coetus ministris verbi praeponitur. 2. Cor.
 4, v. 5: Non praedicamus nos ipsos, sed Jesum Chri-
 stum Dominum, nos autem servos vestros per Chri-
 stum.* Atque ex hoc fonte profuit gravissima Christi
 admonitio opposita apostolis dominatum quandam
 politicum affectantibus, Matth. 20, v. 25. Marc. 10,
 v. 24. Luc. 22, v. 25: *Principes gentium dominantur
 et majores potestatem in eis exercent, sed non ita
 erit inter vos, verum quicumque voluerit inter vos
 major fieri, sit vester minister.* Quo etiam pertinent
 illa apostolica 2. Cor. 1, v. 24: *Non dominamur fidei
 vestrae.* 1. Petr. 5, v. 3: *μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν
 κλήρων etc.* 2. Ut in officii sui partibus omnibus ac
 singulis debitam fidelitatem et diligentiam adhibeant,
 cum audiant, se esse legatos alterius, servos summi
 illius monarchae atque oeconomus coelestis patris-
 familias, cui olim rationem suae administrationis sint
 reddituri. Ac velut de sacerdotibus et Levitis debitas
 officii sui partes in tabernaculo ac templo peragenti-
 bus phrasi V. T. dicitur, quod stent in conspectu
 Domini sive coram Domino in ministerium Deut.
 10, v. 8. propter peculiarem Dei praesentiam circa
 arcam foederis; ita quoque ecclesiae ministri tan-
 quam coram Domino, cujus vicem agunt, omnia
 officii sui munia perficiant. Huc referendum est dic-
 tum apostoli 1. Cor. 4, v. 1: *Sic nos aestimet homo
 ut ministros Christi et oeconomus mysteriorum Dei*

XII. 2. 8.
 Causae
 propter
 quas hic
 status
 vocatur
 διακο-
 νία
 ministe-
 rium.
 1. Re-
 spectu
 docto-
 rum.

v. 2: quod superest autem, hoc requiritur in dispensatoribus, ut fidelis aliquis inveniatur. Itemque parabola Christi Matth. 24, v. 45: Quis putas est fidelis et prudens servus, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore etc. Matth. 25, v. 14: Sicut homo peregre proficiscens vocavit servos suos et tradidit illis bona sua etc. Luc. 12, v. 42: Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus in tempore super familiam suam etc. Auditores haec appellatio

2. Respectu doctores.

xii. 2. 9.

monet 1. ut debitum honorem ac reverentiam pastoribus suis tanquam Dei legatis ac ministris exhibeant, inde cum de Stephanae domesticis apostolus dixisset 1. Cor. 16, v. 15. quod se ordinaverint ad ministerium, subjungit v. 16. *ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσῃτε τοῖς τοιούτοις καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι*. Sunt quidem pastores Dei et ecclesiae ministri, interim tamen non sunt habendi pro vilissimis mancipiis, sed pro talibus ministris, quibus honor, reverentia et obedientia ex ipsius Dei praescripto debeatur, 1. Timoth. 5, v. 17. Tit. 2, v. 15. Hebr. 13, v. 17. etc. 2. Ut filiali amore ac sincera benevolentia ipsos complectantur, cum audiant, non cogi se sub jugum servitutis civilis, sed vocari ad *κοινωνίαν* spiritualis libertatis ab illis, qui non cupiant ipsis *δαστοικῶς*, nedum *τυραννικῶς* imperare, sed *πατρικῶς* paterna benevolentia eos complecti atque tractare, inde est, quod apostoli suos auditores passim vocant *filios* 1. Cor. 4, v. 14. 2. Cor. 6, v. 13. 1. Joh. 2, v. 1. 18. etc. se vero ipsorum *patres* 1. Cor. 4, v. 15. Gal. 4, v. 19.

3. Attou-
pou-
yla.

8. 3. *Λειτουργίας* vocabulum itidem accipitur 1. in genere pro quovis ministerio. Phil. 2, v. 30: *Epaphroditus implevit τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς μὲ λειτουργίας*, operam et subsidium vestras vices sustinendo mihi praestitit, ubi vox *λειτουργίας* privata humanitatis ac beneficentiae officia notat. LXX usurpant pro *עֲבָדָה* servitus, servitium, *עֲשֵׂה* opus, operatio Ezech. 29, v. 20. ac generaliter pro quovis ministerio 1. Reg. 1, 4. et 15. 2. Par. 17, v. 19. Dan. 7, v. 10. Eodem modo accipitur apud Aristotelem 2. oeconom. et apud Lucianum, 2. In specie ac proprie significat ministerium publicum, munus publicum, est enim *λειτουργία* quasi *ληϊτουργία*. Suidas in Lexico: *λειτουργία κυρίως ἡ δημοσία ὑπηρεσία ἀ πόσε ληϊτόν*, quod publicum significat et *ἔργον*, quod est munus seu opus. Ad hanc classem pertinent variae significationes. 1. In Veteri Testamento a LXX interpretibus usitatissime accipitur pro ministerii Levitici administratione, quod magna ex parte in offerendis sacrificiis erat positum. Exod. 38, v. 21. Num. 4, v. 25. et seqq. c. 8, v. 22. etc. Eodem modo accipitur Luc. 1, v. 23: *Cum impleti essent dies τῆς λειτουργίας, officii sacerdotalis, in templo per vices sustinendi*. Hebr. 9, v. 21. vocantur *ἄνθρωποι τῆς λειτουργίας*, quibus Levitici sacerdotes in obsequiis muneris sui partibus utebantur. c. 10, v. 11: *Omnis sacerdos praesto est quotidie ministrans, λειτουργῶν, et easdem saepe offerens hostias*. 2. In Novo Testamento accipitur pro sacerdotio Christi, cujus typus fuit tota

illa Levitica *λειτουργία*. Hebr. 8, v. 6: *Nunc autem melius sortitus est ministerium, διαγομαρτίας τῆς λειτουργίας, quanto et melioris testamenti mediator est*. 3. Pro ministerio ecclesiastico seu functione muneris publici in ecclesia. Phil. 2, v. 17: *Ἐπαιμολογῶ super sacrificium et obsequium fidei* etc. *gaudeo, ἵνα τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως*, ubi *θυσίαν* καὶ *λειτουργίαν* *πίστεως* vocat praedicationem evangelii, qua Philippenses ad fidei obedientiam perduxerat, perinde ut Rom. 15, v. 16. dicitur esse *λειτουργῶν Χριστοῦ ἱεροποιοῦντα τὸ εὐαγγέλιον θεοῦ ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἔθνων εὐπρόσδοκον*. Respicit vero ad officium Levitarum in Veteri Testamento, quod *λειτουργίας* appellatione ubique a LXX interpretibus exprimitur, illud occupatum circa victimas corporales, sed per ministerium evangelii in Novo Testamento offeruntur Deo spirituales. Act. 13, v. 2. *λειτουργοῦντων αὐτῷ θυσιῶν*, ministrantibus illis Domino in publico ecclesiae coetu. Haec significatio non solum in ecclesiasticis, Dionysio scilicet de divinis nominibus, Theodoreto in historia ecclesiastica aliis, sed etiam profanis usitata est. unde apud Tarchum est *λειτουργὸς θεοῦ*, cui sacrorum et divini cura commissa est. 4. Pro parte quodam ministerium ecclesiasticum in primitiva ecclesia spectante, videlicet distributione collectarum sanctos egentes, adeoque pro beneficentia erga pauperes. Rom. 15, v. 27: *Si spiritualia ipsorum communicata sunt gentibus, debent etiam in carnalibus λειτουργῆσαι, ministrare, illis, id est contriti pecuniaria Judaeorum credentium inopiam sublevari, qui rapinam bonorum suorum fuerant passi*. 1. Cor. 13, v. 12: *ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης, ministerii officii hujus, supplet ea, quae desunt sanctis in administratione muneris politici*. Apud Platonem de ministeriis seu muneribus castrensibus etc. Apud Xenophontem *τῇ πόλει λειτουργεῖν* est munus in civitate gerere. Pollux ex Dinarcho *οὐσίαν ἀλλεϊτούργητον* bona libera onere istorum munerum, quae est immunitas. Lucianus orat. pro pecuniis Aristophanis: *Πεντήκοντα ἔτη ὅσα ὁ πατὴρ αὐτὸς χρημάσει καὶ σώματι πόλει λειτουργεῖ, quinquaginta anni sunt, quibus pater ipse pecuniis quam corpore in civitate muneribus publicis functus est*. Aristoteles 2. polit. vocat *κοινὴν λειτουργίαν*, et 5. polit. c. 8. *λειτουργεῖν τὰς δαπανήσας λειτουργίας*. Huc pertinet, quod magistratus dicuntur *ἡγετοὶ θεοῦ* Rom. 13, v. 6. 6. Pro administratione ecclesiae, quae est ministerii ecclesiastici in Novo Testamento pars non postrema. Haec significatio in ecclesiasticis usitata est, unde *liturgia* Chrysostomi, *liturgia Basilii* etc., sed in literis nusquam occurrit, nisi quis forte huc referat locum Act. 13, v. 2 *λειτουργοῦντων αὐτῷ θυσιῶν*, rectius generaliter intelligitur de omnibus officiis ecclesiastici partibus: Cum occupati essent Barnabas et Paulus in ministerio publico, puta docendo, orando, baptizando, coenam administrando etc. 9. Pontificii ex voce *λειτουργίας* sacrificii

ministerio robor quærunt, existimant enim λειτουργεῖν ministris ecclesiae in Scripturis usurpatum inferre, et sint tales sacerdotes, qui externum aliquod officium proprie sic dictum Deo offerant. Bellarminus lib. 1. de missa c. 13: *Septimum argumentum pro missae sacrificio stabiliendo sumitur ex Act. 13. v. 2: Ministrantibus illis Domino et jejunantibus dixit Spiritus sanctus etc. Ministerium enim a Domino exhibitum non videtur aliud esse quam sacrificium et sacrificium missae, quod patet 1. ex voce Graeca λειτουργούντων. Nam huius etiam adversarii consentiunt et potissimum apud Augustinam confessionis in articulo de hoc vocem illam λειτουργεῖν non significare quoddam ministerium, sed publicum. Itaque hoc non significat aliquid privatum et internum, sed publicum et proinde externum. Neque significat ministerium verbi et sacramentorum, sed publica quidem sunt, sed non exhibentur. Non enim concionamur Deo, neque sacramenta dispensamus Deo, sed populo, hic autem ministrantibus illis Domino. Dices, qui ministrant aut sacramenta populo praebent, Dominum ministrare dici possunt, quia ad ejus honorem ministrant. At si ista esset causa, cur Lucas ministrantibus illis Domino, non addidisset ministrantibus, nam etiam jejunare est eo modo ministrare. Qui enim bene jejunt, ad Dei gloriam jejunt, juxta illud Rom. 14, v. 6: Qui Domino manducat, qui non manducat, non manducat. Praeterea verbum illud licet possit accommodari ad sacra et sacramenta, tamen cum accommodatur ad sacramenta ponitur in Scripturis, ubique accipitur ministerio sacrificii, ut patet ex cap. 1. Luc. 22. ad Hebraeos c. 2. 8. 9. et 10. Quare hoc Erasmus vertere ausus est: Sacrificantibus illis, et hinc etiam factum, ut Graeci missae actionem λειτουργεῖν appellarent. Conjunge hanc tom. 12. tractat. 36. p. 237. Responsio 1. Ostendimus superius, λειτουργεῖν significare in genere quodvis ministerium obire. 2. Sed concedimus, Act. 13. pro publico ministerio. 3. Damus insuper, pro ministerio ecclesiae idem usurpari. 4. Concedamus etiam, pro celebratione sacrae coenae vocem λειτουργεῖν ibi ex eo tamen nondum inferri potest, sacrificium ab apostolis ibidem fuisse celebratum. λειτουργεῖν enim vox in genere significat publicum ministerium, ergo ex ea non potest inferri sacrificium in specie, cum a genere ad speciem firmate mala fiat illatio. Rom. 13, v. 6. magistratus vocantur λειτουργοὶ τοῦ θεοῦ, itur statuemus, illos quoque esse missifices? v. 13. angeli vocantur λειτουργικὰ πνεύματα, itur statuemus, illos etiam in coelis missas recitare et cantillare? Versio vulgata hoc loco redministrantibus, non autem sacrificantibus. Jam vulgata versione prohibetur Bellarminus Tridentini concilii fulmine. 2. Missatici sacri-*

ficii celebratio ad ministerium Novi Testamenti non pertinet, ubicunque enim officia ministrorum ecclesiae Novi Testamenti describuntur, nullibi cujusdam externi sacrificii missatici celebratio ad ea refertur, proinde ex voce λειτουργεῖν missa erui nulla arte poterit. 3. Qualis λειτουργεῖν ministris ecclesiae Novi Testamenti tribuatur, manifeste constat ex Rom. 15, v. 16: *Data est mihi a Deo gratia et cetera εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ut sim minister Jesu Christi, in gentibus sacrificans evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta sanctificata in Spiritu sancto*, ubi ministerium Novi Testamenti non in externi cujusdam sacrificii oblatione, sed in evangelii praedicatione constituitur, ac respectus habetur ad vaticinium propheticum Malach. 1, v. 10 et 11. 4. Qualis λειτουργεῖν Act. 13. describatur, colligitur ex v. 1. illius capituli, ubi λειτουργοῦντες illi non appellantur missifices, sacerdotes aut sacrificuli, sed prophetae et doctores, quorum officium praecipue in docendo et praedicando consistit. 5. Inde plerique interpretes λειτουργεῖν illam de praedicatione verbi exponunt. Chrysostomus homil. 27. in Act. vocem λειτουργούντων exponit κηρυττόντων αὐτῶν. Oecumenius in comment. illius loci: *Τί ἐστι λειτουργούντων, τοῦτ' ἐστι κηρυττόντων*. Cajetanus in comm.: *Non explicatur species ministerii, sed ex eo quod dixerat prophetas et doctores, insinuat, quod ministrabant Domino docendo et prophetando*. Erasmus in annot. hujus loci: *Ministrantibus, quod proprium est operantium sacris*. Nullum autem sacrificium Deo gratius quam impartiri doctrinam evangelicam. Quodsi ergo Bellarminus Erasmus legit in versione, debuisset eundem etiam legere in versionis suae explicatione. 6. Libenter damus, praeter docendi partes etiam sacramentorum administrationem adeoque totum divini cultus exercitium publicum in ecclesia voce λειτουργούντων describi, ut sit sensus: Cum occupati essent in ministerio ecclesiastico Scripturam interpretando, docendo, orando, baptizando, coenam administrando etc. unde Syriaca et Arabica translatio vertunt *orantibus*. Lyranus in comm.: *Ministrantibus scilicet in operibus bonis secundum suos gradus et officia*. Dionysius Carthusianus in comm.: *Ministrantibus in actibus virtuosis in observantiis praeceptorum et consiliorum, in conversione aliorum*. Salmeron invehitur in quosdam, qui de publicis precibus hunc locum exponunt. Sed ex eo nondum stabiliri potest sacrificium missaticum, probandum enim prius foret ex aliis Scripturae dictis, ad partes ministerii ecclesiastici missatici sacrificii celebrationem etiam pertinere. 7. Non in singulari, sed in plurali dicitur λειτουργούντων αὐτῶν, quodsi ergo vocabulum λειτουργεῖν missaticum sacrificium notaret, consequens foret, illos omnes, qui v. 1. enumerantur, celebrasse missam. 8. Consequens etiam foret, privates missas non esse conformes missae apostolorum, quippe quae fuerit λειτουργεῖν, hoc est juxta Bellarmini interpretationem publicum aliquod in ecclesia ministerium, non autem privata canonis missatici demurmuratio. 9. Bellarminus ipse structuram sui

argumenti penitus evertit, quando lib. 1. de missa c. 15. §. de loco sic scribit: *Verba Lucae Act. 13. sunt generalia, neque explicate continent certum aliquod ministerium, non enim dixit Lucas, offerentibus illis Domino sacrificium corporis Christi, sed in genere, ministrantibus illis Domino.* Haec ibi totidem verbis Bellarminus.

XII. 2. 12.
Bellar-
minianae.

10. Nec ullum robur obtinent ἐνστάσεις Bellarminianae. 1. Quod enim probare conatur, λειτουργίαν hoc loco significare publicum et externum ministerium, libenter ei damus, sed ex eo nondum inferri potest sacrificium missaticum, ut ostendimus. 2. Quod negat, verbi et sacramentorum ministerium voce λειτουργίας hic accipi posse, cum illud non praestetur Deo, sed populo, ad illud ipsiusmet Bellarmini verbis respondemus, sic enim scribit lib. 1. de missa c. 15. §. de loco: *Non inepte potest, qui concionatur, dici Domino ministrare, et eodem modo potest, qui eucharistiae vel baptismi sacramentum dispensat, dici ministrare Domino.* Si quid roboris inesset huic argutiae Bellarminianae, non concionamur Deo, neque sacramenta dispensamus Deo, sed populo. Ergo per τὸ λειτουργεῖν θεῷ non potest intelligi verbi praedicatio et sacramentorum administratio, consequens foret, linguam apostoli corrigendam esse, quando Rom. 13, v. 6. magistratus vocat λειτουργοὺς τοῦ θεοῦ, illi enim itidem justitiam administrant non Deo, sed populo. Atqui invertimus argumentum: Quemadmodum magistratus politici recte dicuntur λειτουργοὶ θεοῦ ac Deo in officii sui administratione λειτουργεῖν, licet subditis suis, non autem Deo praemia et poenas distribuunt et justitiam administrent, nimirum quia non hominis, sed Dei iudicium exercent, teste Josaphato 2. Par. 19, v. 6. quia a Domino ipsis potestas est data, cuius ministri sunt in regnorum gubernatione. Sap. 6, v. 4. et 5. et quia Dei ministri sunt ad bonum, Rom. 13, v. 4. ita quoque; ecclesiae ministri recte dicuntur λειτουργοὶ θεοῦ et Deo in officii sui administratione λειτουργεῖν, licet non Deo, sed hominibus verbum praedicent et sacramenta dispensent, nimirum quia legatione funguntur Dei nomine, 2. Cor. 5, v. 20. et quidquid in officio suo juxta praescriptum verbi agunt, id Deo agunt, id est ut ipsius mandatum impleatur, ut honor debitus illi praestetur, ut ecclesia ex genere humano ipsi colligatur, a qua glorificetur ac celebretur, 2. Cor. 5, v. 13. et ἐξέστημεν θεῷ, id est zelo nostro inservimus Deo, de cuius gloria agitur et cuius ministri sumus. Rom. 14, v. 6: *Qui manducat, Domino manducat*, id est qui discrimen ciborum in lege Moscaica praescriptum non amplius observat, sed absque discrimine ciborum Levitico manducat, facit hoc in honorem Domini, qui credentes in Nov. Test. a legibus ceremonialibus Moscaicis liberavit, quod ipse certa scientia novit. *Qui non manducat, Domino non manducat*, id est, qui discrimen illud ciborum in lege Moscaica praescriptum adhuc observat, facit id in honorem Domini, qui discrimen illud praecepit, quod abrogatum esse adhuc ignorat. 3. Quod jejunium huic liturgiae ad-

ditur, nondum probat sacrificii missatici celebrationem jejunium enim illud partibus ministerii ecclesiastici publice obitus fuit additum, ut majore zelo ac spiritus devotione omnia peragerentur. Et cum Bellarminus ipse concedat, cum, qui bene jejunat in honorem Domini, recte dici posse Domino jejunare cur negat, vocem τῷ θεῷ hic additam τῶν λειτουργούντων, tum ad νηστεύοντων commodè posse? cur negat, ministros ecclesiae in praedicatione evangelii et administratione sacramentorum die per λειτουργεῖν τῷ θεῷ, cum partes illas sui officii minus ad honorem Dei dirigant? 4. Quod Bellarminus asserit, verbum λειτουργία quando ad se accommodatur et absolute in scripturis passim ubique accipi pro ministerio sacrificii, id si regatur sensu Bellarminiano pro ministerio sacrificii interni proprie sic dicti, generaliter verum non. λειτουργία enim vocatur praedicatio evangelii et gentes cum nullo externo sacrificio proprie sic conjuncta Rom. 15, v. 16. λειτουργία etiam vocatur eleemosynarum distributio cum nullo sacrificio interno proprie sic dicto conjuncta 2. Cor. 9, v. Rom. 15, v. 27. etc. Sane quoties vel de Levitico sacerdotibus, qui corporales hostias in Vetus Test. Deo obtulerunt, vel de Christo, qui se ipsum victimam Deo in ara crucis obtulit, λειτουργίας vox usurpatur quod fit in locis a Bellarmino allegatis, concipitur sacrificii externi proprie sic dicti oblationem. Notari (quamvis non solam, cum etiam aliae per ministerii Levitici et officii a Christo peractae continentur); sed ex eo inferri nequit, quando vox λειτουργίας de ministris ecclesiae N. T. usurpatur, eodem sacrificii externi proprie sic dicti oblationem per eam significari, sed contrarium potius inferri est. Christus enim unica oblatione sui corporis cruce peracta finem imposuit sacrificiis Leviticis nec ministros ecclesiae Nov. Test. constituit ministros qui externum aliquod sacrificium proprie sic offerre debeant, sed evangelii praecones et sacramentorum dispensatores, ut alibi plenius docetur. Scripsi veteres s. eucharistiam vocant liturgiam. itidem missatico sacrificio nihil quidquam potest, fit enim illud cum primis hoc nomine, quia eucharistiae administratio est λειτουργίας sive publici muneris, quod ministris ecclesiae commissum, non postrema; deinde quia cum administratio eucharistiae in primitiva ecclesia conjuncta fuit eleemosynarum collatio ac distributio, quae et in Scripturis sacris λειτουργία appelletur, inde factum ut ad ipsam quoque eucharistiae administrationem vocabulum illud fuerit translatum, et denique spiritualia sacrificia Nov. Test. videlicet gratiarum actiones, totius hominis consecrationes vocantur λειτουργίαι, quippe quae respondent Leviticae liturgiae in externis et corporalibus sacrificiis peractis ideo etiam liturgias vox ad eucharistiae administrationem fuit translata, quippe in qua solennes gratiarum actiones, totius hominis consecrationes sacrificii in cruce a Christo peracti commemorantur soleat atque etiam debeat. Interim tamen litur-

eraliter pro cultus divini in ecclesia exercitio aptam a sacrificii oblatione, hoc est eucharistiae administratione distinxerunt. Ignatius Martyr. in epist. Smyrnenses, ubi hortatur ecclesiam illam, ut sibi ea a conventiculis clandestinis seductorum, inter ea sic scribit: *Non licet sine episcopo neque πρὸς, neque sacrificium immolare, neque λειτουργεῖν*. Falsum igitur est, quod Bellarminus scribit, *εργεῖν*, quando ad sacra accommodatur et ab eis ponitur, ubique accipi pro ministerio sacrificii.

1. 4. Ministerium Levitarum vocantur לְוִיִּם אֲדָמָה, Levit. 8, v. 35. Num. 1, v. 53. c. 3, v. 32. quia custodes sacrorum constituti erant, unde *observare custodias Domini*, id est debitam officio suo adhibere vigilantiam. 1. Par. 10, (9), ipsi et filii ipsorum super portis domus Domini per לְוִיִּם אֲדָמָה custodias. Sacerdotes a Davide constituti quatuor custodias erant divisi et singulis hiis permutabantur. 5. לְוִיִּם אֲדָמָה cultus, ministerium, *ut militia* Num. 6, v. 24. *et omnem ingrediendum לְוִיִּם אֲדָמָה ad militandum militiam*, id est adandum servitium in tabernaculo. LXX reddunt *εργαζομένους*, ad Dei enim cultum conveniebant in multitudine tanquam exercitus aliquis, officium enim piorum, ita cum primis ecclesiae ministerium est spiritualis quaedam militia adversus Deum. 2. Cor. 10, v. 3. 1. Tim. 1, v. 18. 6. *Ἐπισκοπὴ*, inspectio Act. 1, v. 20. 1. Tim. 3, *Ὀικονομία*, dispensatio, familiae domus Dei administratio, 1. Cor. 9, v. 17. Eph. 3, v. 2. Col. 1, de quibus appellationibus dicetur inferius.

2. In veteribus scriptoribus vocatur 1. *λεπουγγεῖν* appellatione transumpta ex Rom. 15, v. 16. ubi Paulus dicit, se esse *λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εὐαγγελίου* *λεπουγγεῖν* τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Irenaeus lib. 1. de missa c. 15, §. adde ultimo, dicitur, vocem *λεπουγγεῖν* esse ambiguum ac vagum, quae quamvis sacram actionem significet, tamen *λεπουγγεῖν* in genere sacris operari, sacramenta. Plutarchus in Alexandr. Philode vita Moysis *In specie* significat sacrificia offerre, quippe cultus sacri non solum in ministerio Levitico sed etiam apud gentes ex *κακοζηλία* populi israelitici fuerunt pars facile primaria, inde et affinis *λεπουγγεῖν* appellationi a LXX interposita ponitur pro sacerdotio, Hos. 3, v. 4. pro functione et administratione sacerdotii, Exod. 29, c. 35, v. 18. Num. 3, v. 10. etc. ac *λεπουγγεῖν* *εργεῖν* conjungunt Eccl. 45, v. 25. inde facile patet, quo sensu ac respectu apostolus dicat, se *εργεῖν τὸ εὐαγγέλιον*, videlicet quia praedicatio illi inter gentes est sacrificium illud solenne divinum, de quo praedictum Mal. 1, v. 10. quod in sacrificiorum Leviticorum in Nov. Test. sit verum, ac quia munus docendi pars est sacri in ecclesia quam maxime necessarii. 2. *λεπουγγεῖν* appellatione, quam quidam veterum ministerio sacro tribuunt, nec in versione Graeca Vet. Test. in Nov. Test. uspiam occurrit, petita igitur

est ex scriptoribus profanis, apud quos *λεπουγγεῖν* est praeesse sacris, fungi imperio sacro sacroque magistratu, ut Budaeus ex Dionysio ostendit. Nequaquam vero politicam quandam *ἀρχὴν* sive dominatum, sed talem potestatem, *ἐξουσίαν* ac honorem, qualem Scriptura ecclesiae ministris tribuit, *λεπουγγεῖν* nomine huc applicato intelligere debemus, cujus respectu vocantur *προεστώτες* 1. Tim. 5, v. 17. in quibus vero illa potestas *ἐξουσίαν* et honor ecclesiae ministrorum consistat, suo loco inferius expositum dabitur.

13. Atque haec de ministerii ecclesiastici appellationibus nobis dicta sint. *Ministrorum* appellationes, quas concretivas superius diximus, variae ac diversae occurrunt. Possunt vero eae in hasce classes dispesci, 1. ut quaedam statuuntur *generales* omnibus ecclesiae ministris competentes, quaedam vero *speciales* certo ministrorum ordini ac gradui duntaxat convenientes. Ubi monendum, in compluribus appellationibus duplicem illam significationem concurrere, ita ut quandoque generali, quandoque vero speciali sensu accipiantur, id quod ex appellationibus prophetarum, episcoporum, diaconorum etc. manifeste conspicuum. 2. Quaedam sunt *propriae*, quaedam vero *tropicae*, *periphrasticae* et *encomiasticae*. 3. Quaedam a *causa efficiente*, quaedam ab *objecto*, quaedam ab *officio* sunt desumptae, ubi notandum, quod pleraeqe ministrorum appellationes debitas officii ipsis incumbendis partes simul insinuant, quia ministerium nemini committitur propter pingue otium, amplum salarium et inanis honoris aucupium, sed ad opus Domini sedulo ac diligenter peragendum. Augustinus lib. 19. de civ. Dei c. 19: *Episcopatus nomen est operis, non honoris*, quod probat ex dicto apostolico 1. Tim. 3, v. 1.: *Si quis episcopatum desiderat, καλοῦ ἔργου ἐκδιψεῖ*, bonum opus desiderat. 4. Quaedam in *Scripturis sacris*, quaedam in *scriptoribus ecclesiasticis* occurrunt. 5. Quae in *Scripturis* habentur, earum quaedam *Veteris*, quaedam vero *Novi Testamenti* ministris sunt peculiares. Ad quam istarum classem singulae ministrorum appellationes pertineant, ex speciali earum examine et explicatione evadet conspicuum.

14. Appellationes ministrorum in Vet. Test. sunt 1. ex V. T. 1. *propriae*, vel *metaphoricae*. Inter proprias usitatissima est: 1. appellatio *sacerdotum*, quae etiam ante Moysen et constitutum Leviticum sacerdotium usurpata legitur Gen. 14, v. 8. Exod. 19, v. 22. Huic appellationi in Hebraeo respondet כֹּהֵן, a radice כָּהַן, functus est officio publico, vel ecclesiastico, vel politico. Erit igitur כֹּהֵן in sacris minister Dei, sacerdos, antistes ecclesiasticus Exod. 29, v. 9. c. 31, v. 10. etc. in politicis dux, princeps, primarius regis minister, consiliarius, et in genere vir magnus, XII. 2. 15. in praecipua dignitate constitutus. Psalm. 99, v. 6.: *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus*. 2. Sam. 8, v. 18: *Filii Davidis erant sacerdotes etc.* Targum כְּהֹנֵי דָוִד *principes, aulac magnates*, pro quo habetur 1. Par. 18, v. 17: *et filii David erant כְּהֹנֵי דָוִד* *primi ad manum regis*. Ante datam

Appellationes ministrorum ecclesiae.

legem sacerdotio fungebantur primogeniti in qualibet familia, unde Jacob patriarcha de Rubeno primogenito suo dicit Gen. 49, v. 3.: *Tu es fortitudo mea et principium roboris mei, prior in donis, major in imperio* וְיָרֵךְ שְׂאֵת יִרְיָהּ ubi שְׂאֵת, donum, ponitur pro sacrificiis. Postea lege Mosai- ca dignitas sacerdotii ad Levitas fuit translata, quos ob id loco primogenitorum a se electos dicit Domi- nus Num. 3, v. 12: *Ego tuli Levitas a filiis Israel pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Israel, eruntque Levitae mei*; v. 13. *meum est enim omne primogenitum, ex quo percussi omne primoge- nitum in terra Aegypti*, hoc est quia peperci primogenitis Israëliitarum in percussione primogenitorum Aegyptiorum, ideo omnes primogeniti mei sunt, ut sacerdotio coram me fungantur, sed ipsorum loco elegi Levitas, in quorum sustentationem cedere debet pecunia, qua primogeniti redimentur. Inter Levitas illos ministerio in V. T. deputatos talis fuit ordo, ut unus ex eis esset *summus sacerdos*, בִּהְיוֹן חֲזָרָל, sacerdos magnus, et בִּהְיוֹן הָרִאשֹׁן, sacerdos primus dictus, reliqui vero dicebantur *sacerdotes secundi ordinis*, quibus ministrabant Levitae, de quorum gradibus, officiis et discrimine infra dicetur. Καὶ ἱερέων sacerdotis appellatio tribuitur Christo, cujus typi fuerunt omnes Levitici sacerdotes V. T. Psalm. 110, v. 4. Zach. 6, v. 13. Hebr. 5, v. 6. c. 7, v. 3. In N. T. sacerdotis appellatio nullibi in specie tribuitur ministris ecclesiae, sed in genere omnibus Christianis vere piis, qui sunt uncti Spiritu S. ac proinde spirituales sacerdotes offerentes Deo spiri- tuales victimas, Apoc. 1, v. 6: *Christus fecit nos reges et sacerdotes*, c. 5, v. 10. c. 20, v. 6. quo pertinet etiam locus apostolicus 1. Pet. 2, v. 5: *Vos estis sacerdotium sanctum, ut offeratis spirituales hostias acceptabiles Deo per Christum*, v. 9: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium*. Augustinus lib. 20. de civ. Dei c. 10: *Soli episcopi ac presby- teri in ecclesia jam vocantur sacerdotes, omnes autem Christiani sic dicuntur propter mysticum chrisma, quoniam sunt membra unius sacerdotis*. Prior significatio est ecclesiastica, posterior Scrip- turae usitata.

An ex nomine sacerdotis sacrificium missali- um stabili- ri possit.

15. Notandum hoc contra Pontificios, qui ex nomine sacerdotis de ecclesiae N. T. ministris a scriptoribus ecclesiasticis usurpato missaticum sacrificium stabili- re conantur, sic enim ratiocinatur Bellarminus lib. 1. de missa c. 17: *Sacerdotes proprie ordinantur ad sacrificium. Jam vero patres frequentissime hanc vocem tribuunt ecclesiae ministris. Ergo statuerunt, eos ordinatos esse ad sacrificium externum proprie sic dictum. Neque obstat (inquit), quod in N. T. ministri ecclesiastici non dicantur sacerdotes, causa enim in promptu est: Quia enim tempore apostolorum adhuc vigeat sacerdotium Judaicum et sacrificia cruenta offerebantur in templo Hierosolymitano, apostoli Domino inspirante non utebantur nominibus sacerdotii, sacrificii, templi, altaris et similium rerum, ut facilius distinguerent Christiana sacra a Judai- cis et ne putarentur, si iisdem uterentur vocibus,*

eosdem illos ritus innovare aut confirmare. Sed paulo post everso templo Hierosolymitano et co- santibus omnino sacrificiis Hebraeorum, libere con- perunt antiquissimi patres uti nominibus templi altaris, sacerdotis et sacrificii, ut res ipsa postulabat. Resp. 1. ex phrasi ecclesiastica praesertim in per- grinum sensum detorta non potest duci argumentum apodicticum in articulis fidei. Sacerdotum appella- tionem ministris ecclesiae a veteribus attributa juxta Scrip- turae sensum et fidei analogiam explicanda, nequa- quam vero contra Scripturae et ipsorum veterum mentem de externo quodam proprie dicto sacrificio accipienda. 2. Ex Scriptura colligitur, sacerdotum vocem diversimode accipi: primo *proprie* pro 1. persona, quae externum et corporale sacrificium offerit, in hac significatione accipitur, quando vel Levitis, vel de Christo usurpatur; secundo *improprie* pro spiritualibus sacerdotibus spirituales victimas Deo offerentibus, quo sensu ac respectu omnes pii dicuntur sacerdotes. Quae posterior significatio idem occurrit in scriptis veterum. Cyprianus l. de unctione chrismatis p. 516: *Participes Christi quotquot sunt, consortes sint tam unctionis, quam nominis et dicantur a Christo Christiani, ut et sub Christo duce rectores et duces et offerant quotidianum sacrificium, ordinati a Deo monia- sacerdotes*. Cyrillus in Lev. tom. 1, col. 1. *Omnes quicumque unguento sacri chrismatis de- sunt, sacerdotes effecti sunt*, lib. 10. contra Julianum *Sacrificamus nunc multo melius quam illi. Descendit enim coelitus non sensibilis ignis, sed Pater per Filium Spiritus S. illustrans ecclesiam. Adhibemus autem et sacrificia, spiritualia scilicet mentalia. Nam illi quidem offerebant Deo mures, turtures et columbas, et ex fructibus et oleam oleo sparsam et lagana et thura. Nos ex tam crasso ministerio relicto praeceptum habemus ut tenue ac spirituale et subtile perficiamus. Quod enim in odorem suavitatis Deo virtutes et genas, fidem, spem, caritatem, justitiam, con- stantiam, perpetuas laudes et alias virtutes etc. Quod si igitur a nomine sacerdotis ad sacrificium missaticum firma procedi posset consequentia, inferri de- posset, omnes Christianos sacrificium externum et corporale proprie sic dictum offerre posse ac de hoc quod ne ipsi quidem Pontificii concedunt. 3. Quodvis Scriptura sacra nullibi in specie ministros ecclesiae appellet sacerdotes, tamen concedimus, quod sensu vocem illam ἱερέως ministris ecclesiae tribui posse et a veteribus attributam esse. Quemadmodum enim Paulus Rom. 15, v. 16. dicit, *se ἱερωσύνης ὑμῶν τοῦ θεοῦ, ut fiat oblatio gentium accepta sanctificata in Spiritu S.* ita quoque ministri ecclesiae dici possunt sacerdotes, non solum in generali illa significatione, secundum quam omnes pii dicuntur sacerdotes, sed etiam speciali quodam respectu quatenus sc. praedicatione evangelii sacrificium mundam oblationem Deo offerunt, Mal. 1, v. 13. Itemque quatenus peculiariter se Deo consuetudinem specialem pauperum curam habent ac pro eo*

iae necessitatibus preces fundant. 4. Nequa-
 vero sensu eo sacerdotis appellatio ministris
 ae tribui potest vel debet, quasi externum ali-
 ac proprie dictum sacrificium ad exemplum
 xorum sacerdotum Deo adhuc offerant, cum
 andatum sacrificandi nuspiam legantur acce-
 um talis sacerdos in N. T. unicus duntaxat sit,
 scil. qui solus dicitur *Novi Testamenti sacer-*
chr. 5, v. 6. c. 7, v. 3. c. 9, v. 15. qui se
semel duntaxat obtulit pro peccatis hominum,
i. v. 27. c. 9, v. 28. atque *unica oblatione*
macit in aeternum eos, qui sanctificantur,
10, v. 14. cum in enumeratione graduum ac
 i inter ministros N. T. non fiat mentio
 sacerdotum Eph. 4, v. 11. 1. Cor. 12, v. 28.
 cum nec secundum ordinem Aaron, nec
 un ordinem Melchisedech illo quidem sensu
 tes esse possint; sequeretur enim ex priore,
 rimas cruentas debeant offerre; ex posteriore,
 m solus Christus sit sacerdos secundum or-
 Melchisedech, ejus contrarium epist. ad
 aserit c. 7, 1. 5. Falsum est, apostolos non
 eos nominibus sacerdotii, sacrificii, templi,
 t similium rerum vigente adhuc sacerdotio
 , contrarium enim ex scriptis ipsorum est
 isimum, in quibus his et similibus appella-
 sensu spirituali et mystico saepius utuntur
 docentes, cultum Leviticum, V. T. externum
 in spirituale esse conversum, quod ipsum
 rtis verbis apostoli docerent, periculum nul-
 ne usu illarum vocum ritus Leviticos in-
 ut confirmare viderentur. 6. Illud etiam
 dicandum, quod Bellarminus dicit, *tempore*
um adhuc viguisse sacerdotium Judaicum;
 id verissimum est, sed si divinum consili-
 udoxar respicere velimus, morte Christi
 sacrificiis corporalibus et externis adeoque
 i Levitico finis fuit impositus, ut non de-
 mplius vigere. ** Ratio Bellarmini, quod
 ristiani propter recentem memoriam sacer-
 onici a vocabulo sacerdotii abstinerint, ac
 apostolos suis in epistolis pro sacerdo-
 copos et presbyteros dixisse, lib. 1. de
 13. et lib. 3. de cultu sanct. c. 4. haec in-
 io nulla est, sed quia apostoli sciebant,
 lud esse N. T. sacrificium, quam quod
 pae in ara crucis obtulit, sicut epistola ad
 professo docet, ideo sacerdotum et sacri-
 nullam fecere mentionem. Deficiente enim
 us quoque vocis expirat, vel *καταχρηστικῶς*
 retinetur. **

ue quidquam roboris inest Bellarmini in-
 1. *Sequeretur* (inquit), *omnes patres Grae-*
inos vel ignorasse vim hujus vocis, vel de
illa abuti voluisse. Namque ait apostolus
 eos 5: *Omnis pontifex constituitur in iis,*
ad Deum, ut offerat dona et sacrificia;
dmnis pontifex ad offerendum munera et
stituitur. Et inde probat idem apostolus,
 non esse sacerdotem, si nihil habeat, quod

offerat. Quis ergo credat, doctissimos patres nomen
 sacerdotis tribuisse iis, qui solum docent populos
 et iis sacramenta ministrant, sed Deo nullum offerunt
 sacrificium? Respondemus: eadem ratione colligi pos-
 set, etiam Spiritum S. qui in Scripturis saepius utitur
 appellationibus impropriis, metaphoricis ac figuratis,
 vim vocum ignorare, vel de industria illis abuti velle.
 Negari certe nequit, et Bellarminus ipse h. l. concedit,
 sacerdotum nomen omnibus Christianis in N. T. a
 Spiritu S. tribui, quodsi igitur ex appellatione sacer-
 dotis firmiter colligi posset externi ac proprie dicti
 ejusdam sacrificii oblatio, consequens foret, vel
 Spiritum S. ignorasse vim hujus vocis juxta Bellar-
 mini collectionem, vel Christianis omnibus externi
 ac proprie dicti ejusdam sacrificii oblationem com-
 petere. Quae ex opist. ad Hebr. afferuntur, ab hoc
 loco plane aliena sunt, quippe cum ex professo agant
 de pontifice Veteris Testamenti atque ostendant,
 officium ejus fuisse sacrificia externa Deo offerre.
 Sed hic typus Leviticorum sacerdotum in Christo
 unico Novi Testamenti sacerdote jamdum completus,
 is enim *offerens se ipsum Deo in ara crucis, unica*
illa oblatione consummavit in aeternum sanctifican-
dos, Hebr. 10, v. 14. nequaquam igitur in ministris
 ecclesiae Novi Test. sed in solo Christo hujus typi
 impletio quaerenda est. Quodsi ea, quae de pon-
 tifice Veteris Testamenti in epist. ad Hebraeos dicuntur,
 ad ministros Novi Test. accommodari deberent vel
 possent, sequeretur, ministros Novi Test. itidem
exemplari et umbrae adhuc deservire, quod de
 Veteris Test. sacerdotibus eadem asserit c. 8, v. 5.
 sequeretur, ministros Novi Test. cruentas hostias
 offerre debere et ex Levitica duntaxat tribu ad mi-
 nisterium eligendos esse, ea enim de sacerdotibus
 Veteris Test. Scriptura passim testatur. 2. *Docere et*
sacramenta ministrare non solum convenit episcopis
et presbyteris, sed etiam diaconis, et tamen diaconi
a veteribus non dicuntur sacerdotes, ut constat ex
Augustino lib. 20. de civ. Dei c. 10. et concilio
Carthag. IV. can. 4. ubi dicitur, diaconos non ad
sacerdotium, sed ad ministerium ordinari. Responde-
 mus: juxta phrasin Scripturae non solum diaconi, sed
 etiam quivis Christiani dici possunt sacerdotes.
 Temporibus Augustini in ecclesia usitatum fuit, ut
 per solos presbyteros eucharistiae celebratio pera-
 geretur, inde factum, ut illi soli dicerentur sacer-
 dotes, sed tale discrimen inter presbyterum et dia-
 conum ignotum fuit apostolis, quippe qui omnes
 ecclesiae ministros, sive episcopi, sive presbyteri,
 sive diaconi sint, vocat *οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ* XIII. 2. 18.
 1. Cor. 4, v. 1. ignotum etiam fuit ecclesiae primi-
 tivae apostolis vicinae, quod ipsa Augustini verba
 innunt, quae sic habent: *Soli episcopi et presby-*
teri jam vocantur sacerdotes, ex consuetudine scil.
 post apostolorum tempora in ecclesiam introducta,
 qua solis presbyteris eucharistiae celebratio fuit assig-
 nata. 3. *Concilium Nicaenum can. 14. reddit hanc cau-*
sam, quod diaconi non habeant potestatem sacrificia
offerendi, sed solum in sacrificio sacerdotibus ministran-
di. Respondemus: verba canonis Graeca sic habent:

ὥσπερ οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκεν, τοὺς μὴ ἔχοντας ἐχοντας προσφέρειν, i. e. quemadmodum nec canon, nec consuetudo tradit, ut ii offerant, qui non habent potestatem, ubi verbum προσφέρειν improprie accipitur pro ipsa eucharistiae administratione, non autem pro sacrificii cuiusdam externi proprie sic dicti oblatione. Vide Dn. D. Huter. in tract. contra missam Pontificiam lib. 1. c. 15. **Gregorius de Valent. lib. 1. de miss. c. 4. objicit locum Esa. 61, v. 6: *Vos autem sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei nostri.* Respondemus: 1. Propheta loquitur in genere de omnibus Christianis, ut non sit necesse ad ministros verbi in specie restringere. 2. Si maxime de illis ageret, nihil tamen aliud diceret, quam quod sensu metaphorico phrasi V. T. ministros Domini sacerdotes nominat, qui ministerio verbi faciunt hominum oblationem dignam Deo et pro ecclesia orant, quo sensu hoc vaticinium in apostolis impletum esse, scribit Franciscus Forerius theologus Ulyssiponensis in comm. super Esaiam f. 219: *Cum ministros mensarum elegerunt, sibi vero orationem et verbi ministerium reservarunt.* **

2. Patriarchae.

17. A nomine sacerdotis transimus 2. ad appellationem patriarcharum, qua plerumque honorantur, qui sacris deservierunt ante Moysen et institutum cultum Leviticum. Origo appellationis videtur orta ex politia Israëlitica, in qua totus populus in certas tribus fuit distributus, primates ac proceres istarum tribuum dicebantur *αἱ ἀρχαὶ* vel *οἱ ἄρχοντες πατριῶν*, principes familiarum, Exod. 6, 25. Num. 1, 4. Jos. 14, 1. etc. ex quibus duabus vocibus in unam contractis appellatio *πατριάρχων* postmodum profluxit. 1. Par. 9, v. 9. enumerationi primatum ex aliquot tribubus subjungitur: *Omnes illi viri, בְּרָאִים אֲשֶׁר, capita patrum sive familiarum ad domum patrum suorum, LXX ἄρχοντες πατριῶν πατριάρχαι.* Eodem sensu usurpatur 1. Par. 24, v. 31. c. 26, 12. 2. Par. 19, 8. itemque 1. Par. 27, 22. et 2. Par. 23, 20. ubi in Hebraeo est *שְׂרָפִים, principes tribuum, et שְׂרָפִים, principes centuriarum.* Quoniam igitur ex duodecim filiis Jacobi duodecim tribus Israëliticae sunt propagatae, inde factum, ut *καὶ ἑξοχὴν* et *ἐξοχῶς* dicti sint *πατριάρχαι*, hoc est *ἄρχοντες τῶν πατριῶν*, Act. 7, v. 8: *Jacob genuit τοὺς δώδεκα πατριάρχας.* v. 9: *patriarchae vendiderunt Josephum in Aegyptum.* Cumque ante Moysen primogenitus in qualibet familia *ἄρχων τῆς πατρὸς* et regno et sacerdotio functus fuerit, inde factum, ut doctores ecclesiae illorum temporum dicti fuerint patriarchae, Heb. 7, v. 4: *Abraham ὁ πατριάρχης dedit decimas;* denique cum David eodem, quo patriarchae ante Moysen, honore ac munere defunctus fuerit, inde speciali quadam vocabuli acceptione vocatur et ipse *patriarcha* Act. 2, v. 29.

3. Prophetae.

18. Succedit 3. appellatio prophetarum, illis ecclesiae doctoribus praecipue ac peculiariter in Scripturis attributa, qui post constitutum Leviticum sacerdotum extraordinarie a Deo ad repurgationem doctrinae ac illustriorem repetitionem promissionis de Messia vocati et excitati fuerunt ac spiritu prophe-

tiae illuminati futura praedixerunt, quamvis inter non negemus, etiam aliis sensu generali appellationem tribui, ut postea apparebit. Respondet huic voci Hebr. *נָבִי* a radice *נָבָה* futurum praedixit, quidam deducunt a radice *נָבַח* venit, quod Deus peculiari modo per visiones et revelationes ad eos veniat et modo arcano ad ipsos loquitur (sicut de Bileamo dicitur Num. 22, v. 9. *נָבִי, venit ad eum Deus nocte*), vel quod alii concipiendi causa ad eos veniant, vel quod annuntiant futura, quae certo eveniunt, (sicut de Samuele dicitur Saulis famulus 1. Sam. 9, v. 6: *Quidquid loquitur eveniendo evenit*). Nomen *προφήτης* deducitur *ἀπὸ τοῦ φάναι*, quia arcana per visiones illi apparebant, vel *παρὰ τὸ φαίνειν*, quia eventus insoliti populo denuntiabant; vel simpliciter *ἀπὸ τοῦ προφητεῖν*, quia prophetae non solum capita coelestis doctrinae proponebant, sed etiam de futuris vaticinia proferebant. Plato in Timaeo f. 544 discernit prophetam a vate. De vate dicit, quod *arreptus numen oracula edat et futura denuntiet, qui tamen quod loquatur, non intelligat; prophetam constituit interpretem, qua ratione prophetis Veteris Testamenti competeret appellatio vatum proprie accepta, et ipsi quid loquerentur, probe intelligerent et explicarent.* Sed quod prophetae dicuntur vati interpretes, illud accommodari potest ad significationem hujus vocabuli apostolo Paulo usitata, qua etiam illi dicuntur prophetae, qui prophetarum et apostolorum scripta explicant, quamvis futura revelatione et praedictione destituantur.

19. Prophetarum nomen 1. *ἐξοχῶς καὶ ἐξοχῶς* tribuitur Christo, qui est caput et princeps omnium prophetarum, Matth. 21, v. 11. Marc. 6, v. 15. Luc. 7, v. 16. c. 24, v. 19. Joh. 4, v. 19. Origo denominationis petita est ex divino oraculo Deut. 18, v. 18: *Prophetam suscitabo eis de fratribus eorum, sicut tu es.* Rabinorum qui intelligunt de Josua, qui Moysi in regimine successit, quidam de Jeremia, qui eisdem verbis, quo Moyses, populum redarguit, sed ex Act. 3, v. 22. c. 7, v. 37. firmissime colligitur, de Christo prophetiam intelligendam esse, qui Moysi dicitur *ad formam carnis, non ad eminentiam majestatis* ut notat Augustinus tract. 15. in Joh. Id ipsum textum Mosaico colligi potest, ut alibi ostenditur agnoverunt Nazarethani Luc. 7, v. 16. Vide Patrum Fagium in paraph. Chald. h. 1. comm. 2. *Illi, extraordinarie a Deo missi et spiritu fatidico illustrati doctrinae coelestis integritatem negligentia veterum sacerdotum collapsam instaurarunt, vaticinia de Messia clarius illustrarunt atque aliarum futurorum eventus praedixerunt.* Horum prophetarum seriem Petrus orditur a Samuele, Act. 3, v. 21: *Omnes prophetas a Samuele et iis, qui deinceps fuerunt, annuntiaverunt dies istos; ac terminavit illorum series in Malachia, qui fuit ultimus Veteris Testamenti propheta.* Augustinus 17. de civ. Dei c. 1: *Quod vis et ipsum Noa patriarcham et abies supra eum usque ad hoc tempus, quo reges in populo*

que coeperunt, propter quaedam per eos futura
 nec quoquo modo significata, sive praedicta, quae
 pertinerent ad civitatem Dei regnumque coelorum,
 non immerito possumus appellare prophetas, prae-
 sertim quia nonnullos eorum id expressius legimus
 praecipuos, sicut Abraham, sicut Moysen, tamen dies
 prophetarum praecipue maximeque hi dicti sunt, ex
 quo coepit prophetare Samuel. Rabini ex sacris 48
 prophetas et prophetissas fuisse colligunt. Ad hanc
 classem quodammodo referri possunt prophetae illi,
 qui in principio N. T. dono praedicendi futura in-
 tracti fuerunt, qualis fuit Agabus, Act. 11, v. 27:
In his diebus supervenerunt ab Hierosolymis pro-
phetae Antiochiam, v. 28. et surgens unus ex eis
Agabus significabat per Spiritum famem
ignem futuram in universo orbe. 3. Illis, qui
quoque dono praedictionis futurorum divinae volun-
tatis sunt interpretes ac verbi divini praecones, Jer. 26,
11. c. 29, v. 1. Matth. 10, v. 41. c. 23, v. 34.
Cor. 14, v. 29. etc. (quamvis quidam malint haec
ad referre ad praecedentem classem). Atqui hi
prophetas, tum quia funguntur officio illo
et ecclesiastico, quo perfuncti fuere prophetae
V. T. tum quia scripta prophetarum enarrant et
dicant, tum denique quia de futuro die iudicii
praemiis bonorum ac poenis malorum aeternis
commutiant ea, quae in Scripturis exstant praedicta.
Superius part. 2. pastoralis c. 4: Prophetae in
doquoio nonnunquam doctores vocantur, qui
negativa esse praesentia indicant, quae futura
manifestant. Photiniani hanc significationem
prophetas proterve negant, sic enim Andreas
scribit in notis ad librum Smigleii, quem vocat
orationem dissolutionis nodi sui Gordii pag. 7:
propheta est, non qui falsa docet, sed qui
revelatione divinitus facta injuria gloriatur. Unde
Matth. 23, v. 13: Cavete a pseudopropheta etc. per-
per. **Socinus in defens. animadv. contra Eutrop.
p. 3. Christi admonitio: attendite a falsis
prophetis, non recte accommodatur ad eos, qui ab
Italia Romana desciverunt, etiamsi alioqui falsa
doctrina docerent. Quidquid enim isti docent, id
tanquam sibi singulari aliqua ratione divinitus
revelatum docent, quod prophetarum est proprium,
ex ea patefactione divina se id colligere profi-
ter, quae communis est omnium, ex ea nimirum,
quod sacris literis continetur.** 4. Καταχρηστικῶς
secundum aliorum opinionem dicuntur prophetae, qui
line et munere prophetico abutentes sese prophe-
tas esse mentiuntur ac vel falsa quaedam praedi-
ctio, vel praedictioni verae doctrinam falsam ad-
hibendo hominibus turpiter imponunt, Deut. 13,
1. Reg. 18, v. 19. Esa. 9, v. 15. etc. Ad hanc
classem quodammodo referri potest, quod Epimeni-
des poetam ethnicum Cretensium prophetam appel-
lat apostolus Tit. 1, v. 12.

Quaeritur hoc loco, 1. quo sensu ac respectu
 Johannes Baptista dicatur περισσώτερος προφήτου
 1. Th. 11, v. 9. Luc. 7, v. 26. Respondemus: causa ibid.

subjicitur, quod praeiverit faciem Domini praeparans
 etiam ante ipsum, id est prophetae V. T. vati-
 cinati sunt de Messia post aliquot secula demum
 venturo, sicut Bileamus Num. 24, v. 17. dicit: *Vi-*
debo eum, sed non modo; intuebor illum, sed non
prope, ac Malachias ultimus V. T. propheta 466
annis ante Christum natum prophetavit, sed Jo-
hannes Christum praesentem digito monstravit, mini-
sterium N. T. inchoavit, novum baptismi sacra-
mentum divina auctoritate instituit, id quod nulli
prophetarum V. T. contigit. Irenaeus lib. 3.
c. 11, p. 185: Reliqui omnes prophetae annuntia-
verunt adventum paterni luminis, concupierunt autem
digni esse videre eum, quem praedicabant; Johan-
nes autem et praenuntiavit similiter sicut alii et ad-
ventum vidit et demonstravit et credere in eum
suasit multis, ita ut ipse et prophetae et apostoli lo-
cum habuerit. 2. Quo sensu idem Baptista se neget
esse prophetam Joh. 1, v. 21. cum non solum a
Zacharia parente, Luc. 1, v. 76. sed etiam a toto
populo Israelitico propheta fuerit habitus ac pro-
phetae appellatione honoratus, Matth. 14, v. 5. c. 21,
v. 46. Marc. 11, v. 32. Respondemus: Quidam Hierosoly-
mitanorum legatorum quaestionem accipiunt de insigni
illo propheta Deut. 18, v. 18. promisso, sed quia
jam ante quaesierant a Johanne, an sit Christus,
otiose repetita fuisset quaestio, an sit magnus ille
propheta, cum non nisi de Messia dici possit, quod
sit insignis ille propheta per Moysen promissus, nisi
dicere velimus, legatos ac synedrium Hierosoly-
mitanum a vero hujus prophetiae sensu plane aberrasse,
quod qui stuporem et coecitatem eorum expendit,
facile credet. Quidam respondent, Johannem pro-
pterea se prophetam negasse, quia major ac praestau-
tior prophetis a Christo fuerit dictus. Quidam sta-
tuunt, Johannem, quando se prophetam esse negat,
eo respexisse, quod non sit ex numero prophetarum
V. T. de quibus Matth. 11, v. 13. dictum: Omnes
prophetae usque ad Johannem prophetarunt. Qui-
dam statuunt, legatos quaesivisse et Johannem
respondisse de Elisaco, qui et ipse jussu Naama-
um aquis immergi. Quidam existimant, Johannem
ex humilitate negasse, se esse prophetam, cum tamen
vere esset propheta. Quidam suspicantur, Johannem
ideo noluisse honorem prophetae suscipere, quia non
attingebat partem aliquam muneris politici, quod
prophetis V. T. in usu erat. Sed simplicius re-
spondetur, Johannem attemperasse responsum suum
ad quaestionem legatorum. Interrogabant illi, an
sit propheta, hoc est unus ex antiquis illis prophe-
tis jam olim demortuis et per μετεμψύχωσιν quan-
dam Pythagoricam in vitam revocatis. Testatur
enim Elias Levita in Thisbi, Judaicos praesules sen-
tentiam de μετεμψύχωσιν illo tempore fuisse ample-
xos, quod ipsum etiam colligitur ex verbis Herodis
Matth. 14, v. 1. Marc. 6, v. 14. ubi de Christo sic
judicat: Johannes Baptista surrexit a mortuis, id-
eo virtutes operantur in illo. Cum primis vero quae-
stionis sensus ex antecedentibus elucet. Quo enim
sensu quaerant, an Johannes sit Elias, eodem etiam

sensu quaerunt, an sit propheta. Sed quaerunt, an sit Elias hoc sensu, an sit Elias ille Thesbites, qui curru igneo in coelum vectus, cujus reditum in persona propria exspectabant ex vaticinio Mal. 4, v. 5. male intellecto. Ergo etiam quaerunt, an sit propheta hoc sensu, an sit unus ex veteribus prophetis divino miraculo ad hanc vitam revocatus, quod ipsum clarissime colligitur ex verbis Luc. c. 9, v. 7. et 8: *Audivit Herodes tetrarcha omnia, quae fiebant a Christo, et haesitabat, eo quod diceretur a quibusdam, Joannes surrexit a mortuis; a quibusdam vero. Elias apparuit; ab aliis autem, propheta unus de antiquis surrexit.* Quemadmodum igitur Johannes prius negaverat, se esse Eliam, sensu scil. eo, quo legati quaesiverant, an sit Elias in persona propria, cum tamen ab angelo Luc. 1, v. 17. et a Christo ipso Matth. 11, v. 14. alio sensu dicatur Elias, nimirum quia in spiritu et virtute Eliae Messiam praecessit; ita quoque negat, se esse prophetam, sensu scil. eo, quo legati quaesiverant, an sit propheta, i. e. quidam ex prophetis veteribus redivivus, cum tamen alio sensu vere fuerit propheta, nimirum poenitentiae ac justitiae praeco, Messiae praecursor, N. T. minister etc. 3. Quinam prophetarum nomine veniant in dictis apostolicis. 1. Cor. 12, v. 28: *Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde charismata curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.* Eph. 4, v. 11: *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam vero evangelistas, quosdam vero doctores et pastores.* Respondemus: manifestum est ex textus circumstantiis, non de prophetis V. T. sed de certo quodam gradu atque ordine ministrorum N. T. apostolum loqui, cum de Christo ad dextram Patris exaltato dicatur, quod ecclesiae suae mittat *apostolos, prophetas, evangelistas, pastores et doctores.* Manifestum etiam illud ex textus circumstantiis, prophetas appellationem ibidem non accipi generaliter pro quovis ecclesiae ministro ac vaticiniorum propheticorum interprete, cum prophetas a doctoribus et pastoribus distinguantur; restat igitur, ut nomine prophetarum accipiamus eos, qui in exordio N. T. prophetiae dono instructi futura praedicebant, viguisse enim tum temporis etiam hoc charisma in ecclesia, colligitur ex Act. 11, v. 27. Quidam tamen statuunt, per prophetas in illis locis intelligi, qui prophetarum scripta ex singulari quadam revelatione Spiritus sancti ἀσφαλῶς et infallibiliter interpretari potuerint, ac potest utraque interpretatio haud incommode conjungi. Neque tamen ex eo inferri debet, Eph. 2, v. 20. *prophetarum appellatione itidem non Veteris, sed Novi Test. prophetas istos intelligi*, ut vult Socinus in explic. loci Matth. 16. p. 66. est enim dispar ratio illius loci et aliorum. Doctrina apostolica de Christo constituitur ibi fundamentum ecclesiae, illa quia cum prophetica exacte congruit, Act. 26, v. 22. Rom. 3, v. 21. ideo apostolis in describendo

ecclesiae fundamento prophetas V. T. conjungunt qua de re alibi plenius.

21. 4. Usitatum etiam in V. T. prophetas vocant *videntes*. 1. Sam. 9, v. 9: *Venite et esamus ad videntem, qui enim hodie prophetam dicitur, is olim vocabatur* *וְהַרְאָה*, *videns*. Esa. 30, v. 10: *Qui dicunt* *וְהַרְאָה*, *ad videntes, ne videatis*. Targum *וְהַרְאָה* *ad prophetas*; tum quia prophetiae per spiritus visiones ac revelationes fieri solebant, Ezech. 1, v. 1. *Vidi visiones Dei*. Joel 2, v. 28: *Juvenes et senes visiones videbunt*; tum quia prophetas illuminavit Spiritu S. futura et absentia e longinquo posita videbant, quam appellationis rationem tradit Luther in explic. c. 1. Habac. inde Saul amissas paras suas asinas requirens abijt ad Samuelem prophetam eumque rogat, *ut indicet sibi viam*, cui scilicet insistere debeat, ut asinas inveniat, 1. Sam. v. 6. Dicuntur etiam *וְהַרְאָה* a rad. *וְהַרְאָה* *praevidit, consuluit*. ***וְהַרְאָה* *vidit per revelationem divinitus factam, inde Am. 7, v. 12. vocatur וְהַרְאָה et quis alius propheta olim ita dictus* 1. Sam. 9, v. 9. et prophetarum oracula dicuntur *וְהַרְאָה* Joel 2, v. 28. Esai. 1, v. 1. 2. Chron. v. 29. Dan. 7, v. 7. ** Esa. 30, v. 10: *Qui dicunt* *וְהַרְאָה*, *ad videntes, ne videatis nobis*. Targum *וְהַרְאָה*, *ad doctores*, quia prophetas in caecis perplexis solebant consuli, ac per illos, ut Scriptura loquitur, *os Domini interrogari*, ipsi enim per prophetas responsum a Deo accipiebant. Insuper prophetas oculi sunt in corpore humano, id prophetas actores sunt in ecclesia, merito ergo videntes vocantur. Huc pertinent vaticinia prophetarum et apocalypsis Johannea, in quibus videndi verbum pro divini revelationibus per mentales vel etiam externas visiones factis saepissime occurrit. Quemadmodum visiones externae in rebus naturalibus requirunt lucem aliquam, quia sine luce nihil potest fieri, ita quoque revelationes illae propheticae inter se quandam illuminationem Spiritus habent conjunctam. ***Dicuntur videntes, quia muneris eorum erat videre ne populus detrimenti quid caperet.* Ob causam prophetas etiam dicebatur *וְהַרְאָה*, *speculum* Ezech. 3, v. 17. Jer. 6, v. 17. erant enim prophetas divini quasi in specula constituti et collocati, ut essent agerent pro communi totius populi salute. Chrysostomus in cap. 1. Esai. tom. 1. col. 718. duas affert causas, quare prophetas dicti fuerint *videntes*, quarum prima est, quia videbant, quae essent eventurae: secunda quia ea quae prophetabant, tam certa erant, ut coram jam vidissent.**

22. 5. Prophetas etiam fuerunt appellati *vir* quia scilicet sunt divinae voluntatis interpretes, et Domini et ministerio Dei peculiariter designati. 1. Sam. 2, v. 27: *Venit vir Dei*, *וְהַרְאָה*. Targum *וְהַרְאָה*, *propheta Domini*, LXX *ὁ πρὸς θεοῦ*. Rabini monent, decem fuisse hoc nomen in V. T. appellatos, Moysen scilicet, Elkana, Samuelem, Davidem, Samaiam, Iddo, Eliam, Elisaeum, Micaelam, Amos; sed ostendunt exempla, fuisse nomen generis

omnes prophetis attributum, 1. Sam. 2, 27: *Venit ad sacerdotem Heli vir Dei*, id est propheta quispiam, cujus nomen non exprimitur. 1. Sam. 9, v. 6: *Vir Dei est in hac civitate*, id est propheta aliquis. 1. Reg. 13, v. 1: *Vir Dei venit de Juda in verbo Domini*, cujus prophetae nomen non additur. N. T. Paulus non solum Timotheum discipulum suum, sed et quemvis ecclesiae ministrum vocat *ἄγγελον θεοῦ*, *virum Dei*, 1. Tim. 6, v. 11: *tu homo Dei haec fuge*. 2. Tim. 3, v. 17: *Ut perfectus sit homo Dei*. Syrus utrobique reddidit *בְּנֵי אָדָם*, *filium hominis Dei*, cum ipsi quoque sint peculiariter servitio Dei in verbi praecordi addicti et legatione pro ipso fungantur, 2. Cor. 13, 20.

6. Vocantur insuper *angeli* et cum adjectivo *angeli Domini*. Esa. 42, v. 19: *Quis coecus servus meus, et surdus sicut nuntius meus, sicut angelus meus?* Malach. 2, v. 7: *Labia sacerdotis custodient scientiam et legem requirunt ore ejus, quia angelus Domini exercituum ipse*. 3, v. 1. Johannes Baptista peculiariter vocatur *angelus Domini* juxta interpretationem evangelistarum Matth. 11, v. 10. Marc. 1, v. 2. Luc. 7, v. 27. Apocalypsi etiam nomine angelorum saepius vocantur ministri ecclesiae, Apoc. 1, v. 20. c. 2, v. 1. etc. Dicuntur autem ministri ecclesiae angeli, quia divinitus mittuntur, ut sint divinae voluntatis interpretes; tum quia exemplo Galatarum c. 4, sicut angeli Dei sunt excipiendi. Ad hunc laud baud inconcinnè refertur locus propheticus, Jer. 2, v. 7. *אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל*, *angeli pacis amare*. Targum *nuntii populorum, qui abierunt annuntiandam pacem, reversi flebunt*. Quidam dicunt de angustiis Hierosolymitanorum ante liberationem e manu regis Assyrii hoc sensu: *Nul- la pax, cum dominabitur regnum Assur; sed calamitas illa fuit praeludium finalis interitus, quem ob Messiae contemptum Judaei inciderunt, et accommodari etiam potest ad apostolos et primitivae ecclesiae doctores, qui pacem spiritualem per praedicationem evangelii Judaeis obtulerunt, ob cujus contemptum in lacrymas eruperunt, adeo ut Christus prophetarum et apostolorum intuitus civitatem flevit super eam dicens: Ignoravisses et tu, quae ad pacem tibi etc.* Luc. 19, 42. Plerique etiam interpretes huc referunt locum Jer. 2, v. 1: *Adscendit angelus Domini de Galgalis Bochim*, ubi nomine angeli vel summum sacerdotem Pineam, vel alium quendam prophetam intellegendum esse dicunt, argumento ducti eo, quod hic *angelus de Galgalis venisse* vel adscendisse asseritur. Tostatus q. 2. in Judic. 2. c. arguit quibusdam evincere conatur, fuisse angelum suum. Sed quia angelus ille miraculosam Aegypto liberationem sibi tribuit dicens v. 2: *eduxi vos de Aegypto et introduxi in terram* etc., ideo convenientius hoc nomine intelligi angelum increatus, Dei scilicet Filius, qui non in aliis Scripturae locis, Gen. 48, v. 16.

Exod. 3, v. 2. Esa. 63, v. 9. etc. sed etiam in hoc ipso libro Judicum ita vocari consuevit, Jud. 6, v. 11: *Venit angelus Domini* ad Gideonem, qui v. 14. vocatur *Jehova* ac v. 16. promittit Gideoni: *Ego ero tecum, et percuties Midian quasi unum virum*. Jud. 13, v. 3. *angelus Domini* apparet uxori Manuae, qui v. 18. dicit, *nomen suum esse Mirabilis*, cui etiam opus educationis ex Aegypto peculiariter tribuitur. Exod. 23, v. 20. dicit Dominus: *Ecce ego mittam angelum meum, qui praecedat te et custodiat te in via et introducat in locum, quem praeparavi*. Num. 20, v. 16: *Misit Deus angelum, qui eduxit nos de Aegypto*. Facile autem fieri potuit, ut Filius Dei in hac apparitione visus fuerit a Galgalis in Bochim venire, cum ad tempus eo fine hominis formam assumeret.

24. 7. Psalm. 105, v. 15. patriarchae, qui docendi 7. Uncti. munere ante Moysen functi fuerunt, dicuntur *נְבִיאִים*, *uncti*. v. 14: *Non permisit hominem opprimere eos et corripuit propter eos reges* (ubi respicitur ad historiam Gen. 12, v. 17. et c. 20, v. 3.); v. 15. *ne attingatis unctos meos et prophetis meis ne maleficiatis*. Ungebantur autem olim post constitutum Leviticum sacerdotium summi sacerdotes, reges et prophetae, qui omnes dicebantur uncti. Sed cum patriarchae externae illius unctionis non fuerint facti participes, statuendum est, ipsos vocari unctos vel ob spiritualem et internam unctionem Spiritus, vel quod David verbis sui temporibus de praeteritis rebus fuerit locutus, id quod in Scriptura saepius occurrit. In N. T. ministri ecclesiae nusquam speciali quadam appellatione dicuntur uncti, quod contra Pontificiam unctionem Leviticae aemulam notari potest, sed omnes Christi fideles, ut a *נְבִיאִים*, ita a Christo Christiani dicuntur, quo nomine primum vocati sunt Antiochiae Act. 11, v. 26. cum antea dicerentur *μαθηταί*, discipuli, et per contemptum Nazaraei et Galilaei, accipiunt enim a Christo summo et unico N. T. sacerdote unctionem Spiritus, 1. Joh. 2, v. 27. per quam redduntur spirituales sacerdotes et reges coram Deo, Apoc. 1, v. 6.

25. Metaphoricae ac parabolicae appellationes sunt, quando prophetae V. T. ac quivis ecclesiae ministri dicuntur 1. *Speculatores*. Ezech. 3, v. 17. c. 33, v. 2: *Speculatorem te constitui domui Israel* etc. Targum *בְּנֵי אָדָם* *doctorem*, LXX *δοκτωρ*. Esa. 52, v. 8. c. 56, v. 10. Jer. 6, v. 17. Hos. 9, v. 8. Dicuntur autem prophetae speculatores, quia praevident futura et populum de illis admonent, sicut speculator e longinquo videt adventum hostis et dato signo incolas urbis de eo admonet. Quivis ecclesiae ministri dicuntur speculatores, quia debent *προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ*, ne irruant lupi, Act. 20, v. 28. et 29. debent etiam immorigeros et impenitentes de futuris poenis temporalibus et aeternis admonere, quam rationem Deus ipse assignat, Ezech. 3, 18: *Si dicente me ad impium, morte morieris, et non annuntiaveris eis, neque locutus fueris, ut avertatur a vita sua impia et vivat, ipse*

III. 2. 24.
7. Appel-
lationes
metapho-
ricae.
1. Specu-
latores.

1. epist. c. 5, v. 2. presbyteros hisce verbis hortatur: *Pascite eum, qui inter vos est, gregem Dei*, ἐπισκοποῦντες, *providentes*, inspectioni ipsius vacantes. Syrus interpres addidit אֲנִיִּים, πνευματικῶς, *spiritualiter*, quod glossema in contextum ex margine irrepsit. 3. In specie illis ecclesiae ministris, quibus non solum gregis commissi cura, sed etiam pastorum inspectio demandata est, quibus et docendi ecclesiam et in doctrinam, vitam ac mores pastorum inquirendi munus commissum est, quo nomine etiam a diaconis discernuntur. Philipp. 1, v. 1: *Sanctis in Christo, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis*. 1. Timoth. 3, v. 2: *Episcopum oportet esse irreprehensibilem*, v. 8. *diaconos similiter modestos*. Videtur autem episcopi appellatio deducta ex versione Graeca Veteris Testamenti, in qua usurpatur פֶּרֶזְרֵזִי vel פֶּרֶזֶזִי praeposito, epistata, antistite, qui aliorum opus urget, cui administratio quaedam super לִיָּאֵלֶס est commissa. Num. 3, v. 32 Eleazar summus sacerdos vocatur *episcopus*, quia reliquis sacerdotibus ac Levitis praefectus erat, ut eorum operas urgeret, dirigeret atque diserneret, commissa ipsi erat inspectio ac visitatio omnis tabernaculi et omnium quae in eo, sicut textus Hebraeus ibidem loquitur. 2. Regum 11, v. 18: *Et posuit summus sacerdos Jojadah פֶּרֶזֶזִי, praefecturas sive praefectos, super domum Domini*. LXX interpretes ἐπέχειν ὁ λαός; ἐπισκόπους εἰς τὸν οἶκον κυρίου, ipse tanquam generalis superintendens constituit speciales superintendentes, qui in reliquos sacerdotes ac Levitas eorumque officium intenderent, distribuit unicuique officium suum in templo peragendum, qualis functionum distributio a Davide ac Salomone olim facta fuerat, sed per Baaliticis sacrificulos oblitterata. Nehem. 11, v. 22. *episcopus Levitarum* in Hierusalem fuit Huzzi, qui promoveret reliquorum sacerdotum operas et in quibusdam officii partibus summis sacerdotis absentis vicem sustineret. Tribuitur etiam nomen episcopi praefectis politicis, praefectis exercitus, praefectis architectorum, Numer. 31, v. 14. Judic. 9, v. 28. 2. Regum 11, v. 16. 2. Paral. 34, v. 12. etc. sicut et Hectorem vocat ἐπισκοπον τῆς πόλεως. Quae significationes certo modo ac respectu huc accommodari possunt. Quidam huc referunt locum Esa. 60, v. 17. ubi Graeca versio sic habet: *Πόσω τοὺς ἄρχοντας σου τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ*, Vulg. *ponam praepositos tuos justitiam*, id est praeficiam tibi tales doctores, qui ex evangelio pacem annuntient et veram justificationis viam tibi ostendant. Sed in Hebraeo est צֹבֵב, quod significat collectorem tributorum, exactorem etc.: *Ponam censum sive oppressionem tuam pacem et exactores tuos justitiam*, id est hactenus tyrannidem passa es ab omnibus et injuste tractata, nunc vero ab oppressionibus et servitutibus pax sive quies dabitur, succedet vera libertas, et pro exactionibus justitia exercebitur.

25. 2. Προσβύτεροι, *presbyteri* sive *seniores*. Ex 1. Tim. 5, v. 17: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina*; colligi potest, duplices fuisse

in ecclesia presbyteros ac duos presbyterorum ordines. Quidam enim laborabant in verbo et doctrina, hoc est erant pastores et doctores ecclesiae; quidam erant duntaxat ἡγούμενοι, qui una cum doctoribus ecclesiam gubernabant et curam doctrinae ac religionis habebant. Ad classem priorem pertinent illi, quorum mentio fit Act. 14, v. 23. ubi apostoli per singulas ecclesias constituunt presbyteros. Tit. 1, v. 5: *Ideo reliqui te Cretae, ut constituas per singulas civitates presbyteros*. Jac. 5, v. 14: *Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Dei*. Ad classem posteriorem referunt eos, de quibus Actor. 15, v. 2: *Ascenderunt Hierosolymam ad apostolos et presbyteros*, h. e. eos, qui una cum apostolis gubernabant ecclesiam. 1. Timoth. 5, v. 19: *Adversus presbyterum accusationem noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus*. Sed rectius etiam in hoc posteriore loco intelliguntur ecclesiae pastores, quorum inspectio pertinebat ad Timotheum ecclesiae Ephesinae episcopum. 1. Tim. 4, v. 13. presbyterium significat totum collegium presbyterorum, h. e. ecclesiae ministrorum et seniorum, per quorum χειροτονίαν ordinabantur pastores. In Graeca versione V. T. προσβύτερος 1. in genere accipitur pro eo, qui aetate est senior, ac respondet Hebraeo זָקֵן Genes. 17, v. 11. c. 19, v. 4. 2. Paral. 15, v. 13. etc. eodem modo accipitur in N. T. Johan. 8, v. 9. 1. Tim. 5, v. 1. etc. Ministri ergo ecclesiae dicuntur seniores, quia vel aetate, vel senili prudentia alios antecellere debent ac quia plerumque ex senioribus deligebantur, sicut etiam apud Romanos a senibus nomen mite senatus habet atque apud Homerum Iliad. β. dicuntur γέροντες iidem qui ἀνειρήτες. 2. In specie pro senioribus, hoc est gubernatoribus populi Israëliti. Sic septuaginta illi viri honorati ac prudentes, quos Moyses in politicae Israëlitiæ gubernatione sibi adjunxit, Num. 11, v. 24. vocantur seniores. Inde in historia evangelica sacerdotibus, Pharisaeis et scribis passim conjunguntur seniores populi Matth. 21, v. 23. c. 26, v. 3. etc. per quos intelliguntur *proceres tribuum*, qui allegabantur una cum sacerdotibus et scribis in sacrum synedrium. Quando vero mentio fit traditionum ἀπὸ τῶν προσβυτέρων, a senioribus, profectarum Matth. 15, v. 2. Marc. 7, v. 3. etc. non intelliguntur seniores populi, assessores synedrii, ut quidam statuunt, sed doctores veteres, quos Christus vocat ἀρχαίους Matth. 5, v. 21. 27. 33. etc. Pharisei enim non contenti erant scripto Dei verbo, sed adjiciebant eidem traditiones ἀγράφους, quas a majoribus profectas dicebant, quinimo ad ipsum Moysen διευκρινάσεις illas ceu ad primum ac praecipuum eorum auctorem revocabant, testibus Josepho lib. 18. antiquit. c. 18. Galatino lib. 1. de arc. cathol. verit. c. 2. et aliis.

29. Ex dictis Scripturae, in quibus episcoporum et presbyterorum fit mentio, evidenter colligitur, in ecclesia apostolica eosdem fuisse dictos episcopos et presbyteros, Paulus enim ecclesiae Ephesinae *presbyteros* vocat *episcopos*, Actor. 20, v. 28. in ἐπιγραφῇ

epistolae ad Philippenses nomine episcoporum presbyteros intelligit Philip. 1, v. 1. quas virtutes in episcopo requirit, easdem etiam in presbyteris spectandas esse docet 1. Tim. 3, v. 1. ac Titum eo fine in Creta relictum esse monet, ut constitueret per civitates presbyteros Tit. 1, v. 5. quos ipsos postea v. 7. appellat episcopos. Juxta nomenclaturam igitur apostolicam idem, qui est presbyter, recte vocatur episcopus. Hieronymus in comment. c. 1. Tit.: *Idem est presbyter, qui episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent et diceretur in populis, ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur; postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos etiam putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electis superponeretur reliquis, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret et semina schismatum tollerentur* Quod ipsum tam evidens est, ut Bellarminus lib. 1. de clericis c. 15. §. *Facilior cogatur fateri, tempore apostolorum nomina illa episcopus et presbyter communia fuisse omnibus sacerdotibus tam majoribus, quos nunc episcopos vocamus, quam minoribus, quos presbyteros appellamus, cujus observationis usus est in quaestione de discrimine episcoporum et sacerdotum, quoad potestatem jurisdictionis, de qua concilium Trident. sess. 23. can. 7. decernit: Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, anathema sit; cujus quaestionis tractatio suum inferius habebit locum, quando de gradibus ministrorum ecclesiae disputabitur.*

3. Diaconl.

30. 3. Diaconi, de cujus vocis ambiguitate judicari potest ex §. 6. praecedente. 1. In genere significant quemvis ministrum, qui alteri vel ex debito, vel ex gratuita caritate inservit. Matth. 20, v. 26. c. 22, v. 13. Johan. 2, v. 9. etc. Eodem modo accipitur in versione Graeca V. T. Esth. 1, v. 10. c. 2, v. 2, c. 6, v. 3. ubi respondet Hebraeo משרת a verbo שרת, quod liberalius quoddam ministerium significat et opponitur verbo עבד, quod durius servitium ac gravem servitutem notat. Appellatio igitur διακόνων ministris ecclesiae attributa principes ac magistratus politicos monet, quod non debeant eos tanquam vilia mancipia tractare. 2. In specie tribuitur primo magistratui politico, qui dicitur διάκονος θεοῦ Rom. 13, v. 4. quia officii sui administratione gratum Deo cultum et servitium praestat; secundo ordini ecclesiastico, idque iterum diversimode. Nam 1. καὶ ἔξοχην tribuitur Christo, qui est ἀρχιεπίσκοπος et suo in terris ministerio consecravit et sanctificavit ecclesiasticum ministerium. Rom. 15, v. 8: *Dico autem, Christum factum esse διάκονον περιτομῆς, ministrum circumcisionis, hoc est phrasi Hebraea apostolo familiari circumcisorum Israelitarum, ut sit sensus, Christum fuisse praedicatorem eorum, qui ex circumcisione, sicut Ambrosius et Anselmus in comment. recte exponunt, de qua parte ministerii sui Christus loquitur, quando ad mulierem Cananaeam dicit Matth. 15, v. 24: Non sum missus, nisi ad oves, quae perierunt, domus Israël.* Gal. 2, v.

17: *Si quaerentes justificari in Christo inveniunt et ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister Absit, hoc est si nos, qui per fidem in Christum justificari quaerimus, nondum soluti sumus a peccatorum reatu, antequam legis observatio et impletio accedat, consequens fuerit, Christum non esse ministrum justitiae nec attulisse nobis perfectam justitiam, sed esse adhuc ministrum peccati, Moyses revelans peccatum per legem.* Lutherus 4. Jen. Lat. fol. 47. 2. Generaliori quadam significatione tribuitur omnibus ecclesiae ministris, docendo, sacramenta administrando et aliis ministeriis ecclesiastici muneris peragendis Deo et ecclesiae serviunt. 1. Cor. 3, v. 5: *Quid est Apollo? Paulus? διάκονοι, δι' ὧν πιστεύσατε, diaconoi, quos credidistis.* 2. Cor. 3, v. 6: *Qui fecit idoneos ministros Novi Testamenti.* In eadem significatione usurpatur 2. Cor. 6, v. 4. ubi dicitur διάκονοι θεοῦ. c. 11, v. 15. ubi vocantur διάκονοι δικαιοσύνης. c. 11, v. 23. διάκονοι Χριστοῦ Εἰς v. 7. διάκονοι εὐαγγελίου. c. 6, v. 21. πιστοὶ διὰ τῶν κληρῶν. Col. 1, v. 7. c. 1, v. 23. 25. c. 4, v. 1. Thess. 3, v. 2. 1. Tim. 4, v. 6. Eodem modo vocantur λειτουργοί, ministri Christi Rom. 15, v. 8. δοῦλοι θεοῦ Act. 16, v. 17. Tit. 1, v. 1. δοῦλοι Χριστοῦ Rom. 1, v. 1. Philip. 1, v. 1. etc. κληρῶν 2. Tim. 2, v. 24. σκλάβοι τῶν κληρῶν v. 7. ὑπηρέται τοῦ Χριστοῦ 1. Cor. 4, v. 1. Appellatio transsumpta est ex Graeca V. T. ubi in qua Moyses vir Dei Jos. 1, v. 1. c. 14, v. 2. Samuel 1. Sam. 3, v. 9. David propheta regis 2. Sam. 6, v. 42. Psalm. 18, v. 1. et alibi passim sacri in templo ministrantes Psalm. 133, v. 1. ut et prophetae 2. Reg. 17, v. 23. etc. vocantur δοῦλοι καὶ ὑπηρέται Domini. 3. In specialiori significatione accipitur pro illis, qui circa eam ministerii ecclesiae partem potissimum occupati erant, quae ad necessariorum distributionem complectitur, dicuntur διακονοῦντες, ministrantes mensis, et distribuentes unicuique necessaria ex communione bonis. Actor. 6, v. 1: *In diebus illis cum discipulorum numero factum est murmur gentium adversus Hebraeos, eo quod despicerent τῶν διακονῶν, in ministerio quotidiano ipsorum v. 2. Convocantes igitur duodecim apostoli mulierem discipulorum dixerunt: Non est aequum derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Inquirete ergo viros ex vobis boni testimonii et plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituemus super hoc opus; v. 4. nos vero erant ministerio verbi vacabimus.* Ex quo loco et occasio diaconorum ordinem in ecclesiam introductam. Quia vero bonorum ista communio in Hierosolymitana duntaxat ecclesia locum habuit, in universum vero gentium ad Christum conversorum ministerium fuit introducta, inde factum, ut diaconi dicerentur qui pauperum, aegrotorum ac peregrinorum ministeria curam habuerunt, non quidem ex officio commune collatis, sed ex collectis ecclesiae Rom. 12, v. 7: *et ἡμεῖς (ἐμεῖς) διακονήσαντες, ἕκαστος τῷ ἀλλοτρίῳ*

XII.2. 28.

panis nihil impediat, quo minus hic locus generaliter accipiat pro quovis in ecclesia ministerio). A hoc munus quandoque etiam feminae adhibitae erant, unde Phoebe vocatur *διάκονος ecclesiae troicensis*, Rom. 16, v. 1. quod de ministerio erga pauperes potissimum intelligendum videtur, sed nihil petit in genere de cura aegrotorum, pauperum peregrinorum id accipere, sequitur enim v. 2. *καὶ ἡ αἰτὴ προστάτης πολλῶν ἐγενήθη καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ*, ubi hospitium praebeuit et operam suam liberaliter etiam necessitatibus impendit. Ac quomodo tales ministeria, antequam ad illa ecclesiae ministeria impiantur, probari ac deligi debeant, docet apostolus 1. Tim. 5, v. 9. et seq. Tandem vero diaconis etiam ordinarium docendi munus fuit committitur (a quo et illi, quorum mentio fit Act. 6. fuerunt simpliciter exclusi, quamvis principaliter eis praefecti fuerint), ut presbyteris adjuncti eum ipsis verbum praedicarent, sacramenta ministrarent, aegrotos visitarent etc. ut hac ratione praefuerint inferioris ordinis doctores in ecclesia. Phil. 1, v. 1. cum episcopis sive presbyteris aguntur diaconi, ac 1. Tim. 3, v. 8. postquam de episcopi apostolus descripsisset, subjungit, *ὡς* diaconis, hoc est inferioris ordinis ministeria, aguntur: *Diaconos similiter oportet esse mo-* etc. v. 13. addit *οἱ καλῶς διακονήσαντες*, qui inferiori illo ministerii gradu recte ac fideliter munus fecerint, gradum bonum sibi acquirant, ad altiora postmodum evehi poterunt. *Διδάσκαλοι*, doctores, quia praecipuum ac commune munus ecclesiae ministrorum est docere Dei. Hieronymus in comm. c. 4. Ephes. apostolum, cum in ceteris discreverit officio-nera, duo conjunxisse, neque enim dictum tantum pastores, quosdam doctores, sed alios et doctores, quod *quicumque sunt pastores, etiam debeant esse doctores*. Tribuitur autem illi appellatio 1. *ἐξοχικῶς Christo*, qui unigenitus minister humano generi audiendus voce coelitus commendatus est, Deut. 18, v. 18. Matth. 17, v. 1. est unus *καθηγητής* Matth. 23, v. 8. et 10. *τοῦ Πατρὸς* absconditam Dei voluntatem prophetis *enarravit* Johan. 1, v. 18. unde in sacra historia passim vocatur *διδάσκαλος*, Joh. 13, v. 13. *Vos vocatis me ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος et sic estis, sum etenim*. Matth. 8, v. 19. c. 9, v. 1. etc. 2. *γενικῶς* cuiusvis doctori Matth. 10, v. 24. c. 23, v. 40: *Discipulus non est supra magistrum* Hebr. 5, v. 12: *Cum deberetis esse διδάσκαλοι, et indigetis, ut vos doceamini*. Jac. 3, v. 1: *ὅλοι διδάσκαλοι γίνεσθε*. 3. *ειδικῶς* tribuitur et ministris, utpote primo *synagogae Israel* doctoribus. Luc. 2, v. 46: *Invenierunt eum in medio τῶν διδασκάλων*. Joh. 3, v. 10. etiam dicitur *magister*, *διδάσκαλος*, in Israel. 1. v. 20: *Confidis te esse διδάσκαλον νηπιῶν*. *apostolis Christi*, sic Paulus se vocat *διδάσκαλος*. 1. Tim. 2, v. 7. 2. Tim. 1, v. 11. *Terribus ecclesiae doctoribus*, Act. 13, v. 1:

Erant in ecclesia Antiochena προφῆται καὶ διδάσκαλοι. 1. Cor. 12, v. 28: *Posuit Deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores etc.* Eph. 4, v. 11: *Christus ad dextram Dei exaltatus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam vero prophetas, alios autem evangelistas, alios pastores et doctores*, quae verba apostoli a quibusdam accipiuntur distributive, ut doctores a pastoribus distinguantur ac doctorum nomine accipiantur, qui vel in scholis, vel in templis docent, reliquas vero ministerii partes non attingunt; pastorum vero nomine, quibus omnes et singulae functionis ecclesiasticae partes incumbunt. Sed Hieronymus et alii accipiunt connexive, ut iidem intelligantur esse doctores ac pastores.

32. 5. Dicuntur etiam *προεστώτες*, praesides, praefecti, 1. Tim. 5, v. 17: *οἱ καλῶς προεστώτες πρεσβύτεροι*, qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina, ubi quidam ad solos presbyteros sive seniores, non autem ad doctores ecclesiae vocem *προεστώτων* referendam esse statuunt, sed rectius ad utrosque refertur, cum duo presbyterorum ordines constituentur, ut superius admonuimus. Syrus vertit *ܐܝܠܝܢ ܕܡܫܝܪ ܕܡܫܝܪܐ*, qui bene gubernant. LXX interpretes vocant *προεστωκότας τῆς οἰκίας*, *oeconomos*, familiae gubernandae praefectos, Amos 6, v. 10. Prov. 23, v. 5. Apud profanos scriptores *προστιάτης* accipitur de magistratu politico. Apud Xenoph. lib. 3. hell. *προστιάται τῆς Ἑλλάδος* praefecti Graciae. lib. 7. Cyropaediae *προστιάτης τοῦ πολέμου*, summus belli capitaneus. Huc pertinet, quod Christus ecclesiae *ἀρχιποιμήν* et ministerii caput vocatur *ἐπιστάτης* Luc. 5, v. 5. c. 8, v. 24. etc.

33. 6. *ἡγούμενοι*, praepositi, antecessores. *ἡγούμενοι* proprie significat ducem viue me praesto, praeco. Aristophanes in Pluto *οἱ μὲν βλέποντες τοῖς τυφλοῖς ἡγούμεθα*, οὗτος δὲ ἀκολουθεῖ. inde applicatur ad eos, qui vel in magistratu politico, vel in ministerio ecclesiastico aliis praesunt. Thucydides lib. 3. *Ἀθηναίων ἡγήσαντο*. Plutarchus in Romulo scribit, Romanos appellasse *patres conscriptos*, quos Graeci *ἡγεμόνας* sive *ἡγουμένους* suo etiamnum tempore vocabant. LXX interpretes variis modis hanc vocem usurparunt, plerumque tamen ad magistratum politicum ab ipsis accommodatur. In N. T. tribuitur 1. *ἐξοχικῶς Christo*. Matth. 2, v. 6. vaticinium Micheae de Christo sic redditur: *Ex te egredietur ἡγούμενος*. In Hebraeo Mich. 5, v. 2. *מְשִׁיחַ*, dominator, quod LXX reddiderunt *ἀρχαντα*. 2. *γενικῶς* quibusvis viris primariis, qui alios auctoritate, honore ac potestate excellunt. Luc. 22, v. 26: *Qui major inter vos est, fiat sicut junior καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς διακονῶν*, qui praecedit, tanquam ministrans. Actor. 14, v. 12. Paulus dicitur *ἡγούμενος τοῦ λόγου*, *dux sermonis*, partes oratoris sustinens. 3. *ειδικῶς* illis, qui praesunt vel in magistratu politico, Act. 7, v. 10: *Deus constituit Josephum ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον*, vel in ministerio ecclesiastico, Act. 15, v. 22: *Judas et Silas dicuntur ἡγούμενοι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς*, Vul-

5. Praesides.

XII. 2. 30.

6. Praepositi.

gata versio generaliter reddidit *primi in fratribus*, sed ostendit Actorum historia, ministerio ecclesiastico ipsos fuisse functos, jungitur enim v. 32: *Judas autem et Silas, cum ipsi quoque essent prophetae, verbis plurimis consolati sunt fratres.* Hebr. 13, v. 7: *μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων*, ubi statim subjicitur *ἐξήγηται*, quosnam hoc nomine velit intellectos, qui locuti sunt vobis verbum Dei. v. 17: *πέθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν*, ubi itidem jungitur explicatio, ipsi enim vigilant pro animabus vestris, utpote rationem reddituri. v. 24: *Salutate omnes praepositos vestros.* Dicuntur autem ministri ecclesiae *ἡγουμένοι*, non quod politicum aliquem dominatum in ecclesiam exercere debeant, contrarium enim praescribit eis Christus Luc. 22, v. 25. sed 1. quia fidelibus sese exhibere debent viae duces, 1. Tim. 4, v. 12: *Esto typus fidelium in verbo, in conversatione, in caritate, in fide, in castitate.* Hanc rationem appellationis videtur subministrare epist. ad Hebraeos c. 13, v. 7: *Mementote ἡγουμένων, praepositorum vestrorum, quorum intuentes conversationis exitum imitemini fidem.* 2. quia Deus ipsos *πιστοὺς ἡγήσαιο*, quibus verbi ministerium commendaret. 1. Tim. 1, v. 12: *Christus fidelem me judicavit ponens in ministerio.* 3. quia *πάσης τῆς ἀστοῦ* ipsos debemus *ὑποτάσσειν* 1. Tim. 5, v. 17. etc.

7. Scribae.

34. 7. Scribarum nomen tribuitur proprie illis, qui divini juris prae reliquis periti tum in synagogis, tum in templo legem docebant, qui ideo dicebantur scribae, quia legi describendae et interpretandae vacabant, quorum in historia evangelica et actorum passim fit mentio. Sed Christus *συνδουλὸς* nomine speciei ad genus translato quemvis ecclesiae doctorem et ministrum vocat scribam. Matth. 13, v. 52: *Omnis scriba eruditus ad regnum coelorum profert ex thesauro suo vetera et nova.* Matth. 23, v. 34: *Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas.*

2. Appellationes metapho-
XII. 2. 51.
ricae.
1. Sal
terrae.

35. Metaphoricae ac parabolicae ministrorum ecclesiae appellationes in N. T. occurrunt longe plurimae. Vocantur enim 1. *Sal terrae.* Matth. 5, v. 13. tum propter typum 2. Reg. 2, v. 21. tum propter collationem, debent enim conciones suas conspergere sale Mosaico, hoc est doctrina legis peccata arguere ac veteris hominis putredinem spirituales prohibere. Hilarius in h. l. Matth.: *Apostoli sunt aeternitatis quasi salitores, merito sal terrae nuncupati, quia per virtutem doctrinae quasi salientes aeternitati corpora servant.* Hieronymus in h. l. Matth.: *Sal nominantur apostoli, quia per illos universum genus humanum conditur.* Theophylactus in c. 9. Marc.: *Quemadmodum sal carnes cohibet, nec vermes inde creari sinit; ita et sermo doctoris, si recens et mordax sit, carnales homines constringens, non sinit in ipsis generari vermem irrequietum.* 2. *Lux mundi* Matth. 5, v. 14. non eo quidem sensu ac gradu, quo Christus dicitur *τὸ φῶς*, vera illa lux, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, Joh. 1, v. 9. c. 8, v. 12. c. 9, v. 5. hoc enim sensu ipse Johannes Baptista major omnibus natis ex mulieri-

2. Lux
mundi.

bus negatur esse lux, Joh. 1, v. 8. sed quia *λίγνοι καίοντες καὶ γαλβαντες*, lucernae ardentes lucentes, Joh. 5, v. 35. sunt luminaria illuminantia, a vera et essentiali luce illuminata accensa, ut lucem doctrinae spargant eaque in tenebras illuminent, quin et vita ac moribus laudabiles debent, Matth. 5, v. 16. Phil. 2, v. 15. Rabbini genere sapientes vocant *אורי צלכא*, mundi lucem unde in l. select. gem. in c. de sapientia dicitur *Sapientes in terra sunt quod luminaria in mundo nam illuminant mundum et pellunt tenebras eo* Hilarius in h. l. Matth.: *Mundus extra cognitionem Dei positus obscurus tenebratur ignorantiae tenebris cui per apostolos scientiae lumen invehitur et natio Dei claret, et de parvis eorum corpus quocumque inceserint, lux tenebris ministris* Quidam, inter quos Theophylactus, etiam huc adducunt verba sequentia: *Non potest civitas abscondita supra montem posita, nec accendunt lucernam, ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, luceat omnibus, qui sunt in domo.* Isidorus lib. 1. epist. 32. p. 8: *Deus lucernam, hoc est doctrinam, accendit ac candelabro imponit, hoc est ecclesiae suae lucem ferenti, τῆς ἐκκλησίας τοῦ φῶτος καὶ τῆς ἀληθείας*, ut et dogmatum et actionum ab omni turpitudine liberarum splendorem ecclesiae fulgentem afferat, quo nimirum plebs vivifici fulgore illustrata spectans ad eos sese dirigat patrisque gloriae gloriam spectet. Sensus igitur est, et doctrinam vitam ministrorum esse in conspectu omnium, in instar civitatis supra montem positae, sed in ipsis cavendum esse, ne errorum et peccatorum tenebris involvantur, contra vero in id incumbit ipsis unice, ut candelabri aurei in tabernaculo saeco et templo Hierosolymitano typum exhibentes lucem doctrinae et vitae aliis praefrangerent. Gregorii hom. 6. in Ezech. Huc pertinet etiam illa Scripturae, in quibus ministri ecclesiae parantur candelabris Zach. 4, v. 2. Apoc. 1, c. 11, v. 4. respectu scilicet habito ad candelabrum illud aureum in tabernaculo Mosaico. 3. Vocantur *operarii in vineam* conductis Matth. 13, v. 47. ad illos enim specialiter illa parabola Christi adducitur ab Irenaeo lib. 4, c. 70, p. 305. Hilario in Matth. Chrysostomo sive quisquis auctore homil. 34. oper. imperf. Hieronymo lib. 2. Jovinian. Gregorio hom. 19. in evang. sicut Matth. 21, v. 33. Marc. 12, v. 1. Luc. 20, v. 9. conferuntur *γεωργοῖς*, vineae cultoribus. Inter negandum, in genere et quidem longe conueniens ad quosvis in vineam Domini, hoc est in ecclesiam vocatos parabolam illam accommodari posse faciunt Origenes hom. 10. in Matth. Nazianzenus conc. de s. bapt. Chrysostomus hom. 65. in Matth. Augustinus serm. 59. de verb. Dom. etc. Dicitur mundi aetatibus ac temporibus mittit Deus in mundum doctores, qui in vinea non otientur, sed laborent, largissimam olim laborum suorum mercedem reportaturi. 4. *Servis invitantibus ad regias* Matth. 22, v. 3. mittuntur enim a

refamilias, ut nuntient hominibus, omnia parata
venite ad nuptias; sed mundus malam illis
 nit gratiam. Huc pertinet encomium illud, quo
 stri ecclesiae dicuntur *amici sponsi* Joh. 3, v. 29.
 sponsam Christo adducunt ac despondent 2. Cor. 11,
 3. *Servis invitantibus ad coenam magnam*
 14, v. 17. nuntiant enim hominibus, in Christo
 ipsis esse omnia ad salutem necessaria et
 participationem illorum beneficiorum amice ipsos
 ant. 6. Vocantur *piscatores hominum* Matth. 4,
 1. Marc. 1, v. 17. Luc. 5, v. 10. tum propter
 am promissionem Jerem. 16, v. 16: *Mittam*
tores multos et piscabuntur; tum propter typum
 1. 47, v. 10: *Piscatores ambulant in magno illo*
 quod in visione prophetae ostenditur; tum
 et convenientiam. *Profundum est hujus seculi*
ex cujus limo opera ministrorum ecclesiae
adi sunt homines in lumen coelestis habitaculi,
 quitur Hilarius can. 3. in Matth. Piscatores
 neque per totam noctem frustra laborant, Luc. 5,
 coguntur imbres et pluvias sustinere, projiciunt
 tum nescii, quos ac quot pisces capturi sint, con-
 et reti suo pisces bonos ac putres, Matth. 13,
 quae omnia ad ministerium ecclesiasticum ac-
 adari possunt. 7. *Operarii in messe Domi-*
 Matth. 9, v. 38. quae appellatio cumprimis
 et reliquis N. T. ministris competit. Joh. 4,
 In hoc verum est proverbium, alius est qui
 alius qui metit; v. 38. *ego misi vos metere*
laborastis, alii laboraverunt, et vos in
porum introistis, ubi per seminantes intelli-
 prophetae et ministri ecclesiae V. T. per
 apostoli et ministri N. T. cujus tempus
 tur *messi*, Esa. 9, v. 3. Prophetae et docto-
 T. agrum Dominicum sentibus idololatriis
 oppletum expurgarunt, concione legis velut
 eum prosciderunt et semina promissionum
 licarum de Messia sparserunt, sed maturi-
 vegetis, impletionem scilicet earum, ac tempus
 universalem scilicet gentium vocationem, non
 Vide Irenaeum lib. 4, c. 40, p. 274.
 vero Christus ibidem locutione proverbiali
 parate accipienda seminantibus solum laborem
 negari tamen nequit, etiam messoribus pon-
 estum diei tolerandum esse, unde ab Ascraco
 tempus messis vocatur *χαρισμός*; ita quoque
 ministria multae in officio suo tolerandae
 ecclesiae. Quando igitur ministri ecclesiae
 tur operariis in messe, significatur: 1. mini-
 ecclesiasticum non esse ignavum otium, sed
 2. summam esse ministerii necessitatem.
 modum in messe opus est *ἐργάταις*, qui fruges
 et in horrea colligant; sic in messe spiri-
 est in ecclesiae collectione, operariis est
 orum ministerio ecclesia colligatur. 3. Do-
 ministerii vocautem adeoque extrudentem
 in messem esse ac manere solum Deum,
 bus ob id compellandum, ut operarios mittat.
 huic appellationi est ea, qua dicuntur
 θεοῦ, *cooperarii Dei*, in spirituali scilicet

agricultura, 1. Cor. 3, v. 9. Collectio ecclesiae est
γεωργία, agricultura quaedam. ibid. summus γεωρ-
 γός est *Pater coelestis*, Joh. 15, v. 1. συνεργοὶ ip-
 sius in hac agricultura sunt ecclesiae ministri, illi
plantant ac rigant, sed Deus solus *dat incrementum*,
 1. Cor. 3, v. 6. Huc etiam pertinet, quod ministri
 ecclesiae dicuntur *ἐργάται*, operarii, qui scilicet in
 agro et vinea Domini, quae est ecclesia, strenue
 laborare debent, Matth. 9, v. 37. c. 10, v. 10.
 Luc. 10, v. 2. quodsi recte ac fideliter officium suum
 administrant, sunt *ἐργάται δόξιοι καὶ ἀνεπαλαχυτοί*,
 2. Tim. 2, v. 15. qui gloriam, non ignominiam a
 Deo reportabunt; sin minus, fiunt *ἐργάται δόλιοι*, XII. 2. 23.
 2. Cor. 11, v. 13. *ἐργάται κακοί*, Phil. 3, v. 2. 9. Vo-
 cantur quoque *oeconomi*, Luc. 12, v. 42: *Quis, putas,*
est fidelis ac prudens dispensator, quem constituit
Dominus super familiam suam etc. Pontificii de
 solo Petro hoc dictum esse statuunt, cui soli tan-
 quam summo gubernatori et successoribus ipsius
 familia Domini sit commissa, sed loquitur Christus
 in genere de omnibus ecclesiae ministris, cumprimis
 de illis, quibus in alios pastores inspectio deman-
 data est. 1. Cor. 4, v. 1: *Sic nos aestimet homo ut*
ministros Christi et οἰκονόμους mysteriorum Dei.
 Tit. 1, v. 7: *Οportet episcopum ἀνέγκλητον ὡς θεοῦ*
οἰκονόμον. Pulcherrime vero in hac appellatione of-
 ficiū ministrorum exprimitur, ecclesia est *domus*
Dei 1. Tim. 3, v. 15. in qua Deus habitat per gra-
 tiam. *Domestici* in hac domo sunt omnes sancti.
 Ephes. 2, v. 19. quibus Deus sese per verbum mani-
 festat eosdemque peculiariter diligit ac tuetur. *Oe-*
conomi sunt ecclesiae ministri, qui per claves divi-
 nitus sibi traditas recludunt thesauros, quos Deus
 in ecclesiae domum deposuit, hic igitur requiritur
 ab oeconomis *fidelitas*, 1. Cor. 4, v. 2. ut rationem
 suae administrationis Domino olim reddere possint.
 Quemadmodum etiam in ampla oeconomia sunt
 distincti gradus ministeriorum et officiorum; ita quo-
 que in ecclesiastico ministerio instituit Deus certum
 ordinem, ut alii aliis velut *ἐργασίᾳ* praesint et
 opus Domini urgeant. ** 10. *Medici*, Jerem. 30, v. 13: 10 Medici.
Non est, qui judicet judicium tuum ad sanitatem,
medicinae curatio non est tibi, id est nemo medi-
 corum recte judicat de tuo morbo ac remediis, ut
 te sanare possit. Ex hoc loco colligitur. ministros
 verbi esse velut quosdam medicos politiarum, ut-
 pote qui monstrent, quomodo summos morbos, pec-
 cata, iram Dei ac poenas vel antevertere, vel etiam
 sanare ac tollere queamus. ** 11. *Legati Dei* 11. Legati
 Dei.
 2. Cor. 5, v. 20. pro Christo *προσβεβόμεν*, *legatione*
fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Ephes. 8,
 v. 20: *ἐν τῷ εὐαγγελίῳ προσβέβωμ, super praedi-*
catione evangelii legatione fungor. Quae appellatio
 in ministris sedulitatem, in auditoribus reverentiam
 erga pastores excitare debet. Nemo sibi partes
 legati sumit, nisi a legante imponantur; sic ministri
 non currant, antequam mittantur. Legati continent
 se intra certos ac praescriptos mandati terminos;
 sic ministri non nisi eloquia Dei proferant, nihil
 addentes, nihil dementes. Legati jure gentium sunt

inviolabiles, unde graviter animadverti solet in eos, qui regum ac principum legatos injuria afficiunt; sic Deus severe vendicat injuriam legatis suis illatam etc. Huc referri etiam potest angelorum appellatio ministris ecclesiae attributa. Angelus enim officii nomen est, non naturae, legatum ac missum ab alio significans. Deut. 2, v. 26: *Et misi מַלְאָכָי, nuntios, ex deserto*, LXX interpretes *ἀγγέλους*. Itemque omnia illa dicta, in quibus apostoli et ipsorum successores a Christo dicuntur mitti, Matth. 10, v. 16. Joh. 20, v. 21. etc. adeo ut qui illos audiat, Christum ipsum audiat Luc. 10, v. 16. inde Hieronymus praefat. in Pentat. *per os apostolorum Christus mihi loquitur*.

**Gregorius hom. 6. in evang.: *Unusquisque si in quantum sufficit, proximum a pravitate revocat, si exhortari ad bene operandum curat, si aeternum regnum vel supplicium erranti denuntiat, cum verba sanctae annuntiationis impendit, angelus existit*.

hom. 34: *Qui secretorum coelestium summa capere praevalent et nuntiare, isti in archangelorum numero deputantur*. ** 12. *Testes, μάρτυρες*, quae appellatio praecipue quidem tribuitur apostolis, qui fuerunt *προεχρηματονημένοι καὶ ἀπόστολοι μάρτυρες* Luc. 24, v. 45. Joh. 15, v. 27. Actor. 1, v. 8. c. 10, v. 41. etc. peculiariter ad id vocati et in mundum ablegati, ut de Christi persona, officio ac beneficiis testarentur; sed interim competit etiam aliis ecclesiae ministris, qui de voluntate Dei ex ipsius verbo testimonium ferunt, Apoc. 2, v. 13. c. 11, v. 3. Testes oportet esse requisitos, vitae inculpatae,

12. Testes.

XII. 2. 34. homines veraces, consentientes, de rebus cognitis testificantes etc. Eadem in ministris requiruntur, qui ex verbo de voluntate Dei vere, ingenue, constanter ac fideliter testari debent, nec verbis modo, sed etiam, si opus sit, vita ac sanguine.

13. Praecones.

13. *Praecones, κήρυκες* 1. Tim. 2, v. 7. et 2. Timoth. 1, v. 11. Paulus se vocat *κήρυκα*, praekonem, evangelii. 2. Petr. 2, v. 5. Noachus patriarcha vocatur *κήρυξ δικαιοσύνης*, praeco justitiae. *Κήρυκες* dicuntur proprie caduceatores, qui decreta magistratus publica voce promulgant; sic ministri ecclesiae *κήρυγες*, publicum evangelii praekonium, Dei mandato ac nomine hominibus annuntiant. Matth. 10, v. 27: *Quod in aurem auditis, κηρύσσετε, praedicate, super tecta*. Apud Athenienses coetus civium convocabantur per ministros publicos, quos vocabant *κήρυκας*, atque haec convocatio dicebatur *ἐκκλησιάζειν*; ita quoque ecclesiam suam colligit Deus et ex coetu hominum evocat per praecones evangelii.

14. Tubicines.

14. Vocantur etiam praecones verbi tubicines Apoc. 8, v. 2. et seqq. tum respectu habito ad officium Levitarum in V. T. ad quos pertinebat *tubis* certo tempore *clangere*, Num. 10, v. 1. et seqq. **Tuba est instrumentum bellicum et classico canendo inservit. Significatur igitur, praecones verbi divini praedicatione sua homines ad bellum vitiis ac sceleribus inferendum adhortari atque ad arma contra daemonem omnemque ejus exercitum capienda. Origenes homil. 7. in Jos.: *Duae tubae argenteae ductiles Numer. 1. significavit concionatores ex divinis literis*

varia argumenta ducere, quibus spirituale bellum peccatoribus indicitur. Gregorius lib. 30. moral. c. 7: *Per duas tubas exercitus ducitur, quia duo praecepta caritatis ad procinctum fidei populus vocatur, quae idcirco argenteae fieri praecipitur, ut praedicatorum verba lucis nitore patrum auditorum mentem nulla sui obscuritate condant*. ** (Tubae Levitarum paratae erant ex ducto et solido argento; sic verbum Dei solidum integre annuntiari debet, non mixtum humani commentitiis doctrinis; differentia in sono tubae notat doctrinae ordinem: clangor est doctrinae cida; jubilatio in bello excitanda est strepitus mentior, hoc est in persecutione sunt oratione citatiores); tum quia tubarum clangor initium conditionem et officium concinne exprimit id enim voces suas elevare sicut tubas et populum nuntiare peccata, Es. 58, v. 1. tuba per se non edit sonum, sed ab alio eam inflari oportet ministri loquuntur ex Spiritu sancto Matth. 10, v. 20. sunt voces clamantis Joh. 1, v. 23. tuba sonum clarissimum, quem e longinquo positi exaudire sunt; sic veritatis clangor longissime per-

15. Sunt qui existimant praedicatores evangelii taphorice vocari *ventos*, Apoc. 7, v. 1. cum ventus Spiritus S. in ministerio efficacia vento confertur Johan. 3, v. 8. ac discipulis in sono ventus Spiritus S. apparuerit Act. 2, v. 2. Quae appellatio exprimit anonymus quidam in Apocalypseo, qui ante annos ducentos ante Christum vixisse existimatur: *Sicut ventus nubes excitat, terram aperit et fructiferam facit, faciem ejus floribus et fructibus hilarem reddit; ita evangelica praedicatione a retica pravitate obumbrat et conservat corda hominum eaque aperit ad compunctionem et reddit ad gratiae susceptionem, fructificat in bonis operibus et decorat in exemplis*. V. D. Hoë in com. Apoc. 7. p. 489. etc. p. 510. necessitatis et utilitatis ratione ministerium ecclesiae sticum vento conferri ostenditur. ** Quidam referunt dictum Cant. 4, v. 16: *Surge aqua veni auster et perfusa hortum meum et fluent flumines illius; quibus verbis ecclesiae doctores ad docendum verbum incitantur, ut eorum praedicatione suavisissima virtutum omnium aromata colligantur*. Ratio appellationis 1. a celeritate, quae in evangelici huc illucque discurrunt, ut veritatem bonitatemque morum ubique disseminent, quae celeritas in apostolis resplenduit; 2. quia instar ventorum effrenatas hominum appetitus velut praeceps in hunc illucque rapiunt; 3. quia per ad lacrymas impellunt; 4. quia Scripturae tates velut obscuras nubes e coelo ecclesiae pellunt ac dissipant solemque, id est veritatem literarum sensum et intelligentiam faciunt. **

36. In scriptoribus ecclesiasticis appellationes repetuntur. ** Quomodo typus Ex. 25. de arcae latere ad ministros ecclesiae accomodari possit, docent Gregorius part. 2. curae past-

et Beda in expos. Ex. 25. Theodoretus in
 sum. super Cantic. ad concionatores accommodat
 cum Cant. 4: *Favus distillans labia tua mel et*
et lingua tua. Vid. Blas. de Vieg. in c. 10.
 p. 424.** Sic Eusebius lib. 1. hist. eccl.
 I. de ecclesiae apostolicae et apostolorum tempo-
 re proximae episcopis scripturus dicit, se de illis
 sum. qui ecclesiae διακονῶν, competentem, prae-
 sidentem, ἀρχηγόν τε καὶ προέστησαν, inquit, ad-
 pectis, eos fuisse velut ductores et praesides Domi-
 gregis quique singulis aetatibus divinam doctri-
 nam viva voce, sive commentariis suis admini-
 strant (ὁ δὲ θεὸς ἐπέστησεν λόγον, inquit,
 nos magna fide et religione verbum veritatis
 esse, προσβύω enim significat non tantum lega-
 re, sed etiam προτιμῶ. Ergo προεστὴν est
 Dei magna cum religione tractare. Vocantur
 ecclesiae ministri ἀρχισυν. Eusebius lib. 3,
 13. Anianum vocat primum ecclesiae Alexan-
 dre parocum, unde parocia ac corrupte parochia,
 Germ. Pfarrer. Budaeus in pand: *Sunt qui*
parochias inde appellatas censcant, quibus singulis
parochiis sui destinati sunt ab exhibitione scilicet
panis. Ego vero non parochias pri-
 marum parocias appellatas esse censeo. ἀρχισυν
 sunt accolae, quare qui sanum aliquod acco-
 latorum sunt dicti, ejusdem scilicet sani con-
 ventus et parociae accolarum conventus et accolatus
 est vicinia. Haec Budaeus. Sacerdotum no-
 mine sensu peculiariter ecclesiae ministris attri-
 butum fuerit, dictum est superius. Progressu
 sub papatu sacerdotia appellari coeperunt
 etiam. Olim enim officium ecclesiasticum pro-
 pretabatur, sed cum postea laboribus prae-
 dicto lucro tantum inhiarent clerici, inde ipsum
 nomen fuit mutatum. Duarensis lib. 2. de
 eccl. minist. c. 3: *Quod olim in antiquis*
synodis et conciliis ministerium vocabatur, post-
modum possessiones accesserunt, ad imitationem phra-
seus feudis utilitatum vocari coepit beneficium.
 Pontificii nostrarum ecclesiarum ministros per
 aptum vocare solent praedicantes ac magnam
 de nomine ignominiam irrogari existimant. Sed
 ex Scripturis, nomen praedicantis ac officium
 dandi tribui Christo. Esai. 61, v. 2. Matth. 4,
 et 23. erat praedicans in synagogis, Luc. 4,
 angelis Apoc. 5, v. 2. prophetis Jer. 7, v. 2
 v. 2. c. 50, v. 2. Jon. 1, v. 2. Johanni Bap-
 Matth. 3, v. 1. Marc. 1, v. 4. apostolis Matth. 10,
 Marc. 16, v. 15. Luc. 9, v. 2. Rom. 10,
 etc. ergo nomen illud est honorificum. per
 sanctissimo Christi, prophetarum et apostolo-
 glegio adscribimur. ** Ante annos ducentos
 sub ipso papatus flore longe ante Lutherum
 de Clemanigis doctor Parisiensis praedica-
 tionis officium apud Romanenses
 scribit. Pontificii ipsi ecclesiae doctores
 que vocant ministros, ut apparet ex Loricchio
 theolog. voce Minister fol. 1389 ubi mini-
 strum describebat, quod sit omnis, qui institu-

tas preces ex vi ordinationis aut voto recitat, ut
 regularis professus utriusque sexus; omnis clericus
 etiam primae tantum tonsurae, omnis donatus et
 donatus alicui religioni aut ecclesiae seculari et om-
 nis alius, qui orationes ab eo ordinatas ejus no-
 mine recitat.** Ostendant vero nobis in Scripturis
 nomen missificantium, monachorum, abbatum, car-
 dinalium etc. Ipsi contra ecclesiasticas personas
 generali appellatione vocant clericos. Ut enim ap-
 paret ex Bellarmino libr. 3. de clericis c. 11. septem
 numerant ordines sacros, in primo sunt sacerdotes,
 quos in majores ac minores postea dividunt. Ad
 majores referunt patriarchas, archiepiscopos, metropo-
 politanos et episcopos; minores vocant presbyteros.
 In secundo sunt diaconi; in tertio subdiaconi; in
 quarto acoluthi; in quinto lectores; in sexto exor-
 cistae; in septimo ostiarii. de quorum nomenclatura,
 officiis et discrimine inferius dicetur. Omnes illos
 vocant clericos, quos a laicis et monachis distin-
 guunt. Nomen clerici descendit a κλήρος, quod si-
 gnificat sortem, partem ac hereditatem. Petrus
 1. epist. 5, v. 4. κλήρος vocat Dei ecclesiam, respi-
 ciens ad populum Israëliticum, quem Deus velut
 portionem quandam a reliquis gentibus separatam
 in peculium sibi elegerat, Deut. 4, v. 20 c. 9, v. 29.
 1. Reg. 8, v. 1 etc. eidemque terram Canaan per
 sortem distribui jusserat, Num 26, v. 55. Jos. 14,
 v. 2. etc. in ejus locum cum Christiani in N. T.
 successerint, inde Petrus ecclesiam Christianam vocat
 κλήρον, hereditatem, Domini ex Psal. 2, v. 5: *Pos-*
tula a me, et dabo tibi gentes in hereditatem, quam
 scilicet sibi elegit in populum περιούσιον Tit. 2,
 v. 14. ac dedit cuilibet vero illius membro partem
 τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ γένει Coloss. 1, v. 12. ut
 de omnibus et singulis vere piis dici possit, *quod*
sorte vocati sive adsciti sint, Ephes. 1, v. 11. in po-
 pulum scilicet Dei, sanctorum communionem et vitae
 aeternae hereditatem. Merito igitur juxta Scripturae
 sensum omnes vere credentes ac pii dicuntur clerici,
 quia scilicet pertinent ad illum κλήρον, portionem
 ac hereditatem Domini, immerito contra solis sacer-
 dotibus clericorum nomen in papatu vendicatur (ubi
 nota, vocem κλήρου tredecies in N. T. usurpari, sed
 ex locis illis omnibus nullum esse, in quo sensu
 Pontificio accipi eam oporteat). Nimirum convenit
 illis hac in re cum Pharisaeis, qui se hoc nomine
 appellabant, quod vitae sanctimonia et mundicie a
 reliquis Judaeis essent sejuncti et separati, quam
 pharisaicae appellationis etymologiam tradunt Ori-
 genes in c. 23. Matth. Tertullianus de praescript.
 Epiphanius haer. 16. Ambrosius libr. 3. in Luc. et con-
 firmat fastuosa precatio Pharisaei Luc. 18, v. 10. Pari
 ratione ministri sacrorum in papatu vocant sese cle-
 ricos, quasi soli sint de sorte Domini. c. Clericus
 causa 12, q. 1: *Clericus, qui Christi servit ecclesiae,*
interpretetur primum vocabulum suum et nominis
definitione prolata nitatur esse quod dicitur, si enim
κλήρος Graece, Latine sors appellatur, propterea
clerici dicuntur, quia de sorte Domini sunt, vel
quia ipse Dominus sors, id est pars clericorum est,

XII. 2. 36.

et quia vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut ipse possideat Dominum vel ut possideatur a Domino. Sane Hieronymus in epist. ad Nepotian. epist. 2. similem ponit appellationis rationem, sed allusivam verius quam propriam et accuratam, cum omnes pii sint sors Dei et Deus sors ipsorum, quare cum a Pontificiis in abusum postea haec etymologia trahatur, merito est repudianda. Bellarminus libr. 1. de membr. eccles. militans. c. 1: *Clerici sunt quasi Domini sors et hereditas*. Gregorius de Valent. tom. 4. disp. 9. q. 5. punct 2: *Clerici vocantur ministri ecclesiae, vel quia peculiariter de sorte sive hereditate sint Domini, quatenus divino cultu sunt singulariter mancipati, vel quia Dominus peculiariter est ipsorum sors sive pars*. Propter hanc arrogantiam jure factum credimus, ut clerici Romani ab Hieronymo praef. in libr. Didym. de SS. vocarentur *senatus pharisaeorum*, sicut vicissim idem in com. c. 10. Matth. Pharisaeos nominat *Judaeorum clericos*.

38. Regerunt Bellarminus et Gregorius de Valent. d. l. 1. nomen cleri 1. Petr. 5, v. 3. non tribui ecclesiae universae, sed tantum ministris episcopo subjectis, qui sic regi debeant, ut fugiatur dominandi cupiditas. Respondemus: imo vero de toto grege Dominico apostolus loquitur, ut constat ex ipsis verbis textus. Alloquitur enim Petrus presbyteros eosque hortatur, ut pascant gregem sibi commissum, contra vero eosdem dehortatur, ne dominantur clero. Jam vero Bellarminus distinguit inter episcoporum et presbyterorum jurisdictionem, atque illos, qui aliis ecclesiae ministris praesident, non presbyteros, sed episcopos proprie vocari asserit, quomodo igitur presbyterorum nomine potest intelligere episcopos? Quodsi hoc loco per *κλήρους* intelligerentur presbyteri, talis sequeretur paraphrasis: presbyteri non dominantur presbyteris; sequeretur etiam, episcopos non quidem presbyteris dominari debere propter interdictum apostolicum, bene tamen in gregem sibi commissum exercere posse superbum dominium, ita enim *κατακυριεύειν* a Bellarmino exponitur. Praeterea huic dominationi in clerum opponit apostolus, fieri typum τοῦ ποιμνίου, ergo per τοὺς κλήρους ac per τὸ ποιμνιον idem omnino intelligitur. Jam vero nemo inficias ire poterit, per τὸ ποιμνιον gregem verbo Dei pascendum intelligi debere. Ac continetur in verbo τῶν κλήρων tacita quaedam ratio, quare non debeant eo modo gregem suum pascere, ut dominium quoddam in eum exercent, nimirum quia est κλήρος sors et hereditas Domini. Unde Oecumenius κλήρον hoc loco interpretatur *λερὸν σύστημα*. 2. Si vel maxime per clerum tota ecclesia intelligatur, tamen istud nomen ministris peculiariter tribui potest, cum ratione officii magis attineant Deum quam reliqui Christiani. Respondemus: non de eo quaeritur, an sit discrimen inter pastorem et gregem; nec de eo, an sano sensu ministris ecclesiae peculiariter nomen clericorum tribui possit, cum non solum ratione communis

Christianismi, sed etiam ratione peculiaris officii sortem Domini spectent, quo sensu novimus in primitiva ecclesia hoc nomen fuisse clericis tributum. (a Tertulliano libr. de monog. Origene homil. 7. Jerem. Epiphano in epist. ad Joh. episcop. Hieron. Eusebio libr. 5, c. 28. Socrate libr. 5, cap. et 16.) ** sed illud in quaestione versatur, an Scriptura sacra peculiariter ministros ecclesiae hoc nomine appellet, quod Pontificii quidem nomen, nos vero negamus. Deinde et illud potius quaeritur, an sensu Pontificio ministri ecclesiae dicantur, vel dici possint clerici, quod itidem negamus. Voco autem sensum Pontificium, quod clericos a laicis eo modo distinguunt, ut illis tribuatur talis praerogativa et excellentia, quae complectatur αὐτοκρατορικὴν praecipiendi auctoritatem ecclesiam gubernandi liberam potestatem, hoc a Scripturae lectione, a doctrinae examine et eucharistici participatione arceant etc. ut illi magistratus politici potestate penitus eximantur, hos vero authenticum imperium ipsi arrogent. 3. Scriptura ipsa sacerdotibus peculiariter hoc nomen tribuit, Deut. 10, v. 9.: *Levitae non fuit datus sors et hereditas, quia Dominus κλήρος ipsorum*. Respondemus: redditur ibidem causa, quare Deus dederit, Leviticae tribui cum reliquis Israëlitis certam terrae Cananaeae portionem hereditario possidendam, quia scilicet Dominus sit sors sive hereditas ipsorum, id est ut alibi passim exponitur, ex sacrificiis, victimis, primogenitorum lytro, etc. Domino oblati sustentari debeant. Deut. 18, v. 1: *Non erit sacerdotibus et Levitis pars et hereditas cum Israël. Ignitiones sive oblationes et deditatem ejus comedent*. Quid vero hoc ad ministrum? N. T. ad quos ἀπολογίας illius explicatio non modari non potest? Ejusdem census est. Jer. 12, v. 13. proferunt: *Cleri eorum non profecerunt eis, hoc est si ministri ecclesiae in officio negligentes, non proderit eis, quod peculiariter hereditatem Domini per ministerium sint ei dediti*. Atqui fontes veritatis longe aliter habent, *אֲרִיאֵס* Arias et Pagninus reddiderunt *agros*, non profecerunt, Vatablus *hereditatem adierunt*, nihil profecerunt, Tremellius *cum indoluerunt agris, non proficient*. Verus sensus ex integro textu manifestus, quod minetur Dominus subjectionem benedictionis in temporalibus, statim enim dicitur: *Erubescetis ex proventibus vocatis proeliorum Jehovae*. Quare cum per κλήρους, quod LXX interpretes in hujus loci versione utuntur, ministerium ecclesiasticum, sed hereditas bonorum temporalium necessario intelligenda sit, cumque de solis Levitis, sed de Israëlitis in genere loquatur, nec ex hoc loco clericorum nomen in ecclesiae peculiariter tributum demonstrare potest. Inde cum Hieronymus in epistola ad Nepotianum scripsisset: *Obsecro te, ne officium clericatus antiquae militiae putes, hoc est ne lucra Christi militia quaeras, ne plus habeas, quando clericus esse coepisti, et dicatur tibi,*

non proderunt eis; Erasmus adscripsit: *Quid vis Hieronyme, tot Christianis sacerdotibus adeo impletibus, ut his invident Christiani principes? id episcopis, qui tot oppida possident, ut nec unum de praediis? quid summis pontificibus, qui tota et praediis etiam belligerantur?* 4. In initia ecclesiae jam olim usitatum fuit ministros ecclesiae appellare clericos. Can. apost. 12. 13. 15. vel Nicaen. can. 1. 2. 3. 8. Tertull. de monachis etc. Respondemus: non de usurpatione vocabuli ecclesiastica, sed de biblica cleri acceptione minimum quaeritur, an scilicet Scriptura sacra d nomen peculiariter ministris ecclesiae tribuat. Verum in primitiva ecclesia non sensu Pontificio, sed soli clerici pertineant ad hereditatem Domini authenticum in laicos imperium habeant, sed sententia orthodoxo hoc vocabulum fuit usurpatum, volentes sunt ministri ecclesiae hoc nomine, quia *ἐπισκοποι τῆς διακονίας* acceperunt, ut de Juda Act. 1, v. 17. Isidorus lib. 7. c. 12. et citatur in c. Cleros dist. 21: *Cleros clericos hinc appellatos credimus, quia Matthias electus est, quem primum per apostolos legiordinatum.* Vide Dn. D. Meisnerum part. 2. sobriae sect. 1. c. 2. q. 10.

CAPUT II.

TI PERTRACTAT, AN SCILICET DETUR MINISTERIUM ECCLESIASTICUM.

Dari ministerium ecclesiasticum probant: 1. Enumeratio ministerii ac ministrorum ecclesiae appellatio. Quorsum enim tot non solum nomina, sed honorifica encomia in Scripturis huic ordini adferuntur, si in ecclesia talis quidam ordo non esset? 2. Doctorum ecclesiae series a prima mundi origine usque ad nostra tempora continuatur. Statim enim cum protoplasti essent contra arcana majestatis sede prodiens Deus primum autorem egit promulgato solenni mandato de medendo vetitae arboris fructu, Gen. 2, v. 17. commendae obedientiae, ad quam perfectis viribus transierant, materiam primi generis humani habuerunt seque hoc modo gratos Deo creatori redderent. Post transgressionem hujus praecepti Dei protevangeliū de semine mulieris contra caput serpentis promulgavit ac miseros proles ex faucibus Satanae, mortis et inferorum molatione eripuit, Genes. 3, v. 15. Fuisse enim Adam, qui promissionem istam protulit, testatur aphrasia Chaldaica v. 8: *Et audierunt vocem Memrah Domini Dei ambulantis in horto,* testatur Johannes c. 1, v. 1. Filium Dei vocat quia scilicet per illum facta est hujus decreti executio. Irenaeus lib. 3. c. 18. et lib. 4. c. 14.

Ut autem Pater et Filius officium docendi in paradiso inchoare et hac ratione in propria persona ministerium ecclesiasticum consecrare voluerunt; ita quoque Spiritus sanctus easdem concionandi partes administravit. Cum enim Eva ex Adae costa aedificata ipsi adduceretur, dixit Adamus: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea, haec vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Propterea relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori* XII. 1. 39. *suas, et erunt duo in carne una,* Genes. 2, v. 23. et 24. quae verba ex peculiari et arcano Spiritus sancti instinctu ab Adamo prolata fuisse, vel quod idem est, Spiritum sanctum per Adamum ea protulisse, non solum ex eo apparet, quod Adamus ad imaginem Dei conditus fuerit Spiritus sancti templum atque organum, sed cum primis etiam ex Matth. 19, v. 5. ubi verba posteriora *propterea relinquet homo* etc. ab ipso Deo prolata esse dicuntur. Tota igitur sacrosancta Trinitas in paradiso ministerium ecclesiasticum inchoavit ac consecravit, id quod dignitatem hujus status non mediocriter commendat. Easdem docendi partes ante diluvium ac post diluvium divino mandato patriarchae administrarunt. Series patriarcharum ante diluvium ostenditur Genes. 5: *Adam, Seth, Enos, Kenaan, Mahaleel, Jared, Henoch, Mathusalem, Lamech, Noah,* qui omnes Noacho excepto fuerunt *ὁυγγερονος* atque augustissimi. Tota quoddam et sanctissimum collegium constituerunt. De Adamo dubitari nequit, quin filiis ac posteris suis promissionem evangelicam de semine mulieris traderet, id enim probat ritus sacrificiorum, quae fuerunt typi unici illius sacrificii a Messia in ara crucis offerendi, quem ritum Adamus ab ipso Deo ex mactatis ovibus didicit et filiis suis Caino atque Abeli postmodum tradidit. De Setho tradit Josephus lib. 1. antiq. c. 3. *quod sideralem scientiam ac coelestium rerum cognitionem excogitaverit,* huic studio astronomico procul dubio conjunxit etiam studium doctrinae coelestis ad nepotes ac posteros propagandae. Cedrenus de eo annotat. *quod instar Moysis faciem rutilantem e colloquio Dei retulerit, quod in ecstasi ab angelo venturum diluvium didicerit* etc. De Enos diserte testatur Moyses Gen. 4, v. 26. quod ejus tempore *coeptum sit invocari nomen Domini,* quia scilicet ministerium docendi in ecclesia per Caini fratricidium dispersa instauravit ac divino mandato primus sustinuit. Ita enim in verba illa commentatur Lutherus: *Postquam per Cain facta est confusio in domo Adae; paulatim multiplicatur etiam piorum generatio et paratur ecclesiola, in qua Adam tanquam pontifex gubernat omnia per verbum et sanam doctrinam; hoc dicit Moyses coepisse sub nativitate Enos, cujus nomen etsi significat ingenti clade tunc oppressam fuisse ecclesiam, tamen Deus eam gratia et misericordia iterum erexit et addidit hanc benedictionem spiritualem, ut in certo loco convenirent, docerent, orarent, sacrificarent, quod fortasse per Cainitas aut prohibitum, aut impeditum hactenus fuerat.* De Henocho peculiare hoc refertur Gen. 5, v. 22. 24. *quod ambulaverit cum Do-*

Patriarchae.

mino et vivus ad Deum sit translatus, quae μετα-
 θίσις debebat esse exemplum poenitentiae ob testi-
 monium evidens alterius vitae et iudicii secuturi
 Sir. 44, v. 16. quod autem non solum vitae sancti-
 tate et publica sui translatione, sed etiam concioni-
 bus homines sui temporis ad poenitentiam et pieta-
 tem fuerit cohortatus. docet epistola Judae v. 14:
Prophetavit autem de his septimus ab Adam Enoch
dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis
facere iudicium contra omnes et arguere omnes
impios de omnibus operibus suis impietatis etc.
 Cedrenus de illo dicit: οὗτος πρῶτος γράμματα μαν-
 θάνει καὶ διδάσκει καὶ θεῶν μεσιτηῶν ἀποκαλύπτει,
 ἀγιοῦται. De Noacho eadem phrasis usurpatur,
 quod cum Deo ambulaverit Gen. 6, v. 9. vel ut
 Hebraeus textus emphatice loquitur, fecit se ambu-
 lare, hoc est sectari et imitari, ipsum Dominum,
 quia scilicet voluntatem Dei in verbo expressam sibi
 unice tanquam iustitiae et salutis viam proposuit,
 nec ad dextram, nec ad sinistram ab ea deflectens,
 eandemque aliis proposuit. Nec dubium esse cui-
 quam potest, cum Noachus arcam Dei mandato ex-
 struxerit, quin causam huius structurae exposuerit
 ac de diluvio propter peccata immittendo vaticinatus
 fuerit, unde Petrus ipsum vocat χήρυξ δικαιοσύνης,
 iustitiae praekonem, 2. epist. 2, v. 5. quia scilicet
 iustitiae per fidem constitutus heres Hebr. 11, v. 7.
 eandem fidei iustitiam auditoribus suis inculcavit.

XII. 2. 40. Post diluvium a Noacho usque ad Abrahamum talis
 fuit patriarcharum series: Sem, Arphaxad, Sale,
 Heber, Phaleg, Regu, Saruch, Nachor, Thare, Abra-
 ham, Genes. 11. De Semo Thargum Jonathanis et
 Hierosolymitanum tradunt, quod sit Melchisedecus
 ille, cujus mentio fit Genes. 14, v. 18. ipsi enim
 tanquam primogenito a patre Noacho munus sacer-
 dotale commissum fuisse, quod manserit in ipsius
 familia usque ad tempora Aaronis, cujus sententiae
 etiam Hieronymus mentionem facit in quaest. He-
 braic. in Genesin, quam ex chronologia Epiphanius
 frustra refellit, cum ex historia Mosaica certum sit,
 Semum et Abrahamum fuisse συγχρότους, ac quia
 Melchisedecus decimas a patriarcha Abrahamo ac-
 cipit eique benedicit, inde colligit epistola ad He-
 braeos, ipsum fuisse Abrahā praestantiorē, c. 7,
 v. 7. quod ipsum confirmat istam sententiam, Mel-
 chisedecum esse ipsum Semum patriarchali digni-
 tate et aetate, cum primis vero peculiari Dei voca-
 tione conspicuum ac reverendum. De Abrahamo
 Gen. 18, v. 19. dicit Dominus: *Novi, quod prae-
 cipient filiis tuis et domui tuae post te et custodient*
viam Domini ad faciendum iustitiam ac iudicium.
 Gen. 20, v. 7. Deus ipse honorat eum nomine
 prophetae. Gen. 21, v. 33: *Abraham plantavit nemus*
in Bersabee et praeiudicavit ibi in nomine Dei secu-
lorum. Abrahāe ex fratre nepos fuit Lothus, qui
 Sodomitas viam Domini docuit et de poenis impie-
 tatis per incendium vendicandae eos admonuit Gen. 19,
 v. 14. sed illi animam iustam operibus iniquis cru-
 ciabant 2. Petr. 2, v. 7. De Isaaco Abrahāe filio
 et Jacobo Abrahāe nepote aliquoties commemoratur,

quod in loco divinae apparitionis altaria extruxit
 et invocavit in nomine Domini Gen. 26, v.
 c. 33, v. 20. c. 35, v. 7. hoc est quod publicum
 vini cultus exercitium instituerint ac familiam ex
 eosque omnes, qui se illi conjunxerunt, de via s-
 tis, de promissione seminis benedicti etc. instituerint
 sacrificia obtulerint ac de vero fine sacrificiorum
 homines erudierint. De Josepho Jacobi filio Psalm.
 v. 22. dicitur, quod erudierit principes Aegypti
 ac seniores docuerit sapientiam, veram scilicet
 sapientiam, quam ex verbo et revelationibus di-
 petitam ipsis proposuit.

40. Cum vero posterī Jacobi patriarchae in Aeg-
 multiplicarentur et a rege tyrannice opprimerentur
 cumque puritas doctrinae coelestis in populo
 per idololatriam Aegyptiacam corrupta Ezech.
 v. 8. ac verbi ministerium fere collapsum esset,
 citavit Deus Moysen servum suum, per quem
 solum ex Aegyptiaca servitute populum Israelit
 eduxit, sed etiam cultum Leviticum instituit be-
 summi sacerdotii ad Aaronem delato ac Leviti-
 sacra ministeria in tabernaculo obeunda sepe-
 Sic ergo cura sacrorum et ministerium ecclesiasticum
 ordinarie fuit penes sacerdotes ex tribu Le-
 eligendos, quibus unus aliquis praefuit summus
 dos vel princeps sacerdotum ex eo vocatus. Num.
 v. 5: *Locus est Dominus ad Moysen dicens: Applica*
tribum Levi et fac stare in conspectu tuo
sacerdotis, ut ministrent ei et custodiant cultum
ejus et custodiam totius coetus coram tabernaculo
conventus et ad serviendum servitium tabernaculi.
 Duravit haec forma ministerii ecclesiastici et sa-
 rum sacerdotum successio usque ad Christum u-
 N. T. ἀρχιερέα sacerdotum Leviticorum dicitur
 unde Nicephorus lib. 2. hist. eccles. cap. 4. et
 pontificum Hebraeorum usque ad Jacobum filium
 Domini primum Hierosolymitanum episcopum
 cit. Aaron (inquit) primus pontifex a Moysen
 unctus, hunc ordinem secuti sunt Eleazar, Eliezer,
 Bochi, Ozi, Eli, Achitob, Abimadon, Ithamar,
 Sadoc, Achimaas, Azarias, Joram, Azoriam,
 Phadaeus, Jodaes Iculus, Joram, Urias, Neri,
 Joas, Selam, Chelcias, Sarea, Jesus, Joachim,
 Eliaseph, Joachaz, Johanna, dachus, Onias,
 Simon, Eleazar, Manasses, Simon, Onias,
 Jesus et Onias alius, Alcimus, Judas Maccaba-
 eus, Jonathan, Simon, Aristobulus, Jannaeus,
 Hyrcanus, Antigonus, Aristobulus, Jesus Phabi
 filius, Simon, Josephus, Jozarus, Eleazarus,
 Joram filius, Alcimus Caiphas socer, Ismaelus
 filius, Eleazarus Anani filius, Simon Camithi
 filius, phas qui et Josephus dictus, sub quo pro-
 salutiferam mortem Dominus obiit. Quia vero
 vitici sacerdotes in conservanda doctrinae co-
 puritate saepius fuerunt negligentes atque
 variae corruptelae orirentur, extraordinarie Do-
 cavit prophetas, qui a corruptelis illis doc-
 repurgarent, ad poenitentiam comminatione po-
 seculorum populum cohortarentur et promissis

de Messia repeterent atque illustrarent. Seriem istorum prophetarum orditur Petrus Actor. 3, v. 24. a Samuele, qui divinitus fuit excitatus ad doctrinae et cultus instaurationem, cum sermo Domini esset rarus admodum 1. Sam. 3, v. 1. illum secuti sunt alii prophetae magno numero, 2. Chron. 36, v. 15: *Mitabit Dominus Deus patrem ipsorum ad Israelitas per manum nuntiorum suorum mane surgendo et sistendo, eo quod parceret populo et habitaculo suo*; v. 16. *at illi subsannabant nuntios Dei et irridebant sermones ejus illudebantque prophetis, donec adscenderet furor Domini in populum ejus et nulla esset curatio.* Prophetae igitur fuerunt veluti quidam medici spirituales, per quos Deus animarum morbos in populo suo ex corruptelis doctrinae et ritae ortos sanare voluit, sed quia hanc manum medicam admittere noluerunt, exitio temporali et aeterno facti sunt obnoxii. Quorundam istorum prophetarum scripta singulari Dei beneficio adhuc in ecclesia supersunt, de quibus notandum, quod non eo sibi invicem successerint ordine, quo ipsorum libros in biblico codice videmus positos (qui enim eos sic disposuit, ad dignitatem et copiam rerum vel ad alias quasdam circumstantias, nequaquam vero ad seriem temporis respectum habuit). Sed quidam ex ipsis scripserunt ante captivitatem Babylonicam, quidam in captivitate, quidam vero post captivitatem. Ante captivitatem prophetarunt Jonas et Obadias, antiquissimi ex omnibus prophetis, qui per Moysen et Davidem scripserunt, quos sub Achab et Jeroboam regibus idololatricis vixisse constat. Circa tempus migrationis decem tribuum sub Usia et Ezechia claruerunt Esaias, Oseas, Joel, Amos et Micha, qui fere σὺγγρογοί fuerunt, post quos non multo tempore sub Manasse secuti sunt Nahum et Habacuc. Instante migratione Juda sub Josia et Joachim prophetarunt Jeremias et Zephaniae. In ipsa captivitate vaticinati sunt Ezechiel ac Daniel. Post captivitatem prophetias suas ediderunt Haggai, Zacharias et Malachias, qui fuit ultimus V. T. propheta. Augustinus lib. 17. de civit. Dei c. 24: *Toto illo tempore, ex quo (Judaei) redierunt de Babylonia, post Malachiam, Aggacum et Zachariam, qui tunc prophetarunt, et Esdrum non habuerunt prophetas usque ad Salvatoris adventum.*

41. In N. T. Johannes Baptista divino mandato ministerium docendi ac baptizandi inchoavit. Luc. 3, v. 2: *Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha factum est verbum Domini ad Johannem.* Eum statim secutus est ipse Christus Dei filius in carne manifestatus, Johan. 1, v. 15. Hebr. 1, v. 1. qui ad hoc officium solenniter in baptismo circa Jordanem fuit introductus, Matth. 3, v. 17. ubi probe notandum, quod ut in primo mundi exordio, ita quoque sub N. T. auspicio tota sacrosancta Trinitas ministerium ecclesiasticum iterum consecrare et sanctificare voluerit. Pater enim de summo coeli suggestu hanc vocem edit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo omne meum beneplacitum*; Filius baptizatur in Jordane et ministerio docendi consecratur, quo ultra

tres annos postmodum in his terris functus est; Spiritus sanctus descendit in specie columbae super Christum, ungit ac replet eum, *ut evangelizet pauperibus*, Esai. 61, v. 1. Luc. 4, v. 18. Ceterum cum non solum ad docendum, sed etiam et quidem cum primis ad genus humanum per passionem ac mortem redimendum Christus a Patre coelesti fuerit missus, quo redemptionis opere peracto ad dextram Dei considerare debuit, ideo duodecim elegit apostolos in primo statim ministerii sui exordio, quos peculiariter sibi adscitos et asociados ita informavit, ut ad evangelium in toto orbe praedicandum ipsos postea ablegaret, Matth. 4, v. 16. c. 28, v. 19. etc. sed et alios septuaginta discipulos in civitates Judaeae misit *binos ac binos*, quorum opera in praedicatione verbi usus est, Luc. 10, v. 1. Apostoli cum scirent, exacto vitae curriculo sibi ex his terris abeundum, quin etiam se accepisse mandatum generale de praedicatione evangelii per totum terrarum orbem, ac proinde sibi non esse uno loco subsistendum, pastores et episcopos illis in locis ante suum abitum ordinarunt, ubi salutarem verbi sementem sparserant. Actor. 14, v. 23: *Cum constituerent illis (Lystrensisibus, Iconiis et Antiochenis) presbyteros per singulas ecclesias et orassent, commendarunt eos Domino.* Episcopi ab apostolis ordinati et constituti postmodum alios constituerunt, per quos doctrina evangelii longe lateque fuit propagata, conservata et posteris quasi per manus tradita, Tit. 1, v. 5: *Ideo reliquias Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Inde Eusebius in hist. eccles. recenset seriem episcoporum in ecclesiis per apostolorum praedicationem plantatis ac fundatis, libr. 3, c. 4. *Timotheus (inquit) primus Ephesianaee paroeciae sicut et Titus Cretensium ecclesiarum episcopatum sortitus est. Ex reliquiis Pauli sectatoribus Crescens in Galliam missus est. Linus post Petrum primus ecclesiae Romanae episcopatum sortitus est, Clemens tertius Romanae ecclesiae episcopus constitutus est, Dionysius, quem Lucas in Actis post Pauli concionem ad Athenienses habitam primum credidisse scripsit, primum ecclesiae Atheniensium episcopum fuisse tradunt etc. libr. 3, c. 11: Post martyrium Jacobi primi Hierosolymitanorum episcopi rumor est, apostolos et discipulos Domini, qui tum adhuc in vita superstites erant, in unum undique una cum cognatis Domini secundum carnem esse congregatos ac simul de eo consilium cepisse, quem ad hoc dignum judicare deberent, qui Jacobo succederet, atque ita cunctos una et eadem sententia Simeonem Cleophae filium sede paroeciae Hierosolymitanae dignum judicasse. libr. 3, c. 13: Linus Romanae ecclesiae ministerium, cum in eo duodecim annis praefuisset, Anacleto tradit. Aniano primo ecclesiae Alexandrinae paroco successit Abilius. libr. 3, c. 14: Anacleto in Romanae ecclesiae episcopatu succedit Clemens. libr. 3, c. 18: Abilio in Alexandrina paroecia succedit Cerdo. libr. 3, c. 19: Inter eos, qui ecclesiam Antiochiaee gubernarunt, primus Euodius*

XII. 2. 42.

Apostoli.

Episcopi.

alter Ignatius fuisse cognoscitur. lib. 3, c. 31: Clemens episcopus Romanus ministerium tradidit Euaristo etc. Concludit tandem Eusebius libr. 3, c. 34: Alii etiam plures iisdem temporibus innotuerunt, qui primum gradum apostolicae successionis habuerunt et tanquam summorum virorum divini discipuli existentes cuncta passim ecclesiarum fundamenta ab ipsis apostolis jacta aedificaverunt et praedicationem ac salutaria regni coelorum semina per universum orbem, quaque patet, supersciminantes auctiora reddiderunt. Etenim quamplurimum viventium discipulorum vehementiore philosophiae amore erga divinum ministerium affecti primum salutare mandatum adimplentes facultates suas egenis distribuerunt ac deinde peregre profecti opus evangelistarum perfecerrunt, hoc est illis qui de doctrina fidei nihil dum prorsus audierant, Christum praedicare ac divinorum evangeliorum tradere Scripturam magno conatu sategerunt. Hi autem fidei fundamentis novis quibusdam et peregrinis locis a se jactis, alios illic pastores constituerunt atque illis culturam eorum, qui recens fuerant adducti, commendarunt ac tum alias ipsi regiones ac gentes gratia et cooperatione Dei adjuti accesserunt etc. Quoniam vero impossibile nobis est,

XII. 2. 43 ut ex nomine cunctos recenseamus, qui et quando in prima post apostolos successione ecclesiis per orbem spursis pastores fuerint et evangelistae, non abs re eorum duntaxat memoriam nominatim scripturae mandavimus, quorum etiamnum per apostolicae doctrinae monumenta ad nos usque traditio adfertur etc.

Patres. 42. Hisce apostolicis viris successerunt primitivae ecclesiae doctores, quos patres appellare consuevimus, qui per succedentium sibi invicem seculorum seriem commemorari atque enumerari possunt. Sic in primo seculo floruerunt Polycarpus Johannis auditor et Ignatius; in secundo Justinus, Irenaeus, Clemens Alexandrinus, Melito Sardensis, Theophilus; in tertio Tertullianus, Cyprianus, Origenes, Dionysius Alexandrinus, Methodius, Martialis; in quarto Eusebius Caesariensis, Athanasius, Basilus M., Gregorius Nyssenus, Gregorius Nazianzenus, Arnobius, Lactantius, Epiphanius, Hilarius, Ambrosius, Rufinus, Hieronymus, Ammonius, Faustinus, Ephrem; in quinto Augustinus, Primasius, Hesychius, Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus, Leo, Socrates, Vigilus, Cassianus, Prosper, Eucherius, Sedulius, Junilius, Salonius, Salvianus, Theodulus, Gelasius Maximus, Paulinus, Synesius, Marcus Eremita, Marius Victorinus; in sexto seculo Fulgentius, Boëthius, Alcimus, Cassiodorus, Fortunatus, Olympiodorus, Maxentius, Gregorius Magnus; in septimo seculo Isidorus; in octavo seculo Beda, Johannes Damascenus, Albinus, Carolus Magnus; in nono seculo Rabanus, Haymo, Remigius, Puschasius; in decimo seculo Theophylactus, Gisbertus, Smaragdus; in undecimo seculo Algerus, Anselmus; in duodecimo seculo Bernhardus, Petrus Cluniacensis etc. Illos secuti sunt doctores

Scholastici: Petrus Lombardus, Alexander Alesius, Thomas Aquinas, Johannes Scotus, etc. per quos licet magnae in doctrinam Christianam tenebrae latae fuerint ob confusionem philosophiae ac theologiae, tamen illo quoque tempore et ecclesiam ministerium Deus conservavit, retentis fundamentalibus doctrinae Christianae capitibus apud quos integris et excitatis oppressae paene veritate testibus errores invalescentes accusantibus ac denuntiantibus, donec tandem ministerio Lutheri et aliorum reformatarum lux doctrinae evangelicae ex papali errorum ac superstitionum tenebris singulari beneficio emergens ecclesiae fuerit restituta ac lateque in ea propagata, ministerio evangelico nostra usque tempore contra omnes Satanae conatus et molitiones conservato atque ad ultimum ultimum judicii diem conservando.

43. Proinde 3. dari ecclesiasticum ministerium est, mant divinae promissiones de conservatione ecclesiae consequenter ministerii ecclesiastici usque ad finem saeculi. Promissiones de conservatione ecclesiae enumeravimus in tract. praeced. de ecclesia. §. 1. ex quibus etiam ministerii conservatio recte inferri potest. Cum enim ecclesia per verbum ex mundo evocetur, colligatur, gubernetur, augeatur, nutriatur, propagetur, utique conservatio ecclesiae includit etiam conservationem verbi ac ministerii ecclesiastici, hoc est ministerium verbi et Spiritus. Rom. 10. 14. Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt, aut quomodo credent ei, de quo non audierunt, quomodo autem audient sine praedicante? Spiritus. Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? Spiritus. Similiter ad hunc locum referendae sunt promissiones de ministerii conservatione Esa. 30, v. 20. Non evanescit ultra, וְלֹא יִכָּחַשׁ אֲחֵרֶיךָ, non elongabitur ultra a te, et oculi tui erunt videntes doctorem tuum, et aures tuae audient verbum ejus, qui est praedicando: Haec via, ambulate in ea, quando transibitis ad dextram vel ad sinistram. (Quidam Pontificis de solo pontifice Romano hoc vaticinium propheticum interpretantur, ut apparet ex Ussingii gratulatione p. 140. sed Hebraeum quod in numero plurali positum accipi posse agnoscit Bened. Arias Mont. ac si vel maxime in singulari positum esset, quod verbum singulare ad plures probare videtur, notum tamen est, enallagenon in Hebraeo apud Hebraeos esse usitatissimam. Lyra et glossa interlinearis, uti etiam Chaldaica translatio per unum illum doctorem intelligunt Christum summum ecclesiae pastorem, verum quia Christus non amplius immediate, sed per ministros ecclesiae suam pascit ac regit, ideo recte de perpetua ministerii conservatione accipitur.) Esa. 59, v. 21: Hoc nomen meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, recedent de ore tuo et de ore seminis tui, Dominus, a modo et usque in sempiternum. Esa. 66, v. 6: Super muros tuos Jerusalem constitui custodiam, tota die et tota nocte jugiter non tacebunt, et meminisci facitis Domini, ne silentium nobis

et dedit silentium ei, donec stabiliat et donec
 Jerusalem laudem in terra. Matth. 28, v. 20.
 allicetur Christus apostolis: *Ecce ego vobiscum sum*
usque ad consummationem seculi. Cum vero apo-
 stoli tandem non vixerint, ideo etiam ad apostolorum
 ministerio ecclesiastico successores hoc referendum
 est, promittit igitur, se per verbum apostolorum
 acturum sibi ex genere humano ecclesiam usque
 mundi finem, ac proinde etiam contra omnes
 huius ac mundi furores conservaturum ministerium
 et sacramentorum, per quod ecclesia in mundo
 existit. Chrysostomus et ex eo Theophylactus in
 hoc locum: *Non solum apostolis hoc est pollicitus,*
sed cum ipsis sit, sed simpliciter discipulis suis
factus, neque enim apostoli ad finem mundi victuri
sunt, unde et nobis et his, qui post nos erunt, hoc
visum. Ex hoc fundamento apostolus scribit
 1. Cor. 11, v. 26: *Mortem Domini annuntiabitis,*
donec veniat; docet igitur, usum coenae Dominicae
 usque ad ultimum Christi adventum in ecclesia
 debere. Ephes. 4, v. 11. Christus ad dextram
 post suam in coelos adascensionem collocatus
 habet quosdam quidem apostolos, quosdam autem
 angelos, quosdam evangelistas, alios vero doctores
 et pastores, v. 12. ad consummationem sanctorum
 ministerii in aedificationem corporis Christi.
 Auditoribus similes exstant promissiones 1. Reg.
 11: *Reliqui mihi in Israël septem millia vi-*
ri, qui non curvaverunt genua coram Baal.
 2. Reg. 19, v. 9: *Dominus Zebaoth reliquit nobis semen.*
 3. Reg. 13: *Semen sanctum erit id, quod steterit in*
 Matth. 13, v. 30: *Sinite utraque crescere usque*
ad tempus messis, hoc est usque ad consummationem
seculi.

Notandum tamen hoc loco: 1. promissionibus
 de conservatione ministerii nequaquam succes-
 sionem ministrorum ecclesiae N. T. ad unum aliquem
 locum, ad unam particularem ecclesiam, ad unum
 etc. alligari, sed esse generales de ecclesiae et
 ministerii ecclesiastici, vel in hoc vel in alio loco, vel in
 alio in alio populo futura conservatione. In V. T.
 ministeriorum ordinaria ad unam tribum fuit re-
 lecta ecclesia ad populum Israëliticum alligata, sed
 N. T. per universalem gentium vocationem ecclesiae
 tria sic dilatata sunt, ut nec ecclesia, nec
 ministeriorum ad unum aliquem locum vel
 locum alligata sit. Falso igitur Pontificii de
 hac ecclesia et perpetua pontificum Romanorum
 ministerio promissiones illas accipiunt, de quo
 in tract. de ecclesia late fuit disputatum.
 2. promissionibus illis nequaquam inferri posse,
 publicum ecclesiae ministerium perpetuo futu-
 rum purum et incorruptum, contrarium enim
 habent querelae prophetarum de publicis doctrinae
 ministerii divini corruptelis deque perverso sacerdo-
 tibus israeliticorum statu. Esa. 56, v. 10. Jerem. 2,
 v. 27. e. 3, v. 30. e. 6, v. 13. e. 7, v. 28. e. 10, v. 21.
 e. 23, v. 6. Ezech. 7, v. 26. e. 22, v. 6. Zach. 10,
 v. 3. Eph. 3, v. 4. Mal. 2, v. 8. etc. contrarium
 habent tristissima exempla Baaliticae idololatriae

in regno Israël dominantis et corruptelarum in regno
 Judae receptarum, cum primis vero status ecclesiae
 Judaicae temporibus Christi adventum proxime ante-
 gressis. In N. T. contrarium ostendunt vaticinia XII. 2. 43.
 Christi et apostolorum de pseudopropheta et falsis
 doctoribus, cum primis vero de statu ecclesiae tem-
 pore dominantis Antichristi futuro, Matth. 24, v. 24.
 2. Thess. 2, v. 3. 1. Tim. 4, v. 1. 2. Pet. 2, v. 1.
 Apoc. 11. et seqq. capp. quorum vaticiniorum evi-
 dentia permoti Pontificii agnoscunt, tempore Anti-
 christi (quem adhuc exspectant venturum) *omnes*
publicas religionis ceremonias publicumque et quoti-
dianum ecclesiae officium et sacrificium, adeoque
omnem divinum cultum, qui in ecclesiis Christianorum
nunc exercetur, cessaturum. Bellarminus lib. 3. de
 Rom. pontif. c. 7. Petrus Thyraeus disp. de Anti-
 christo. Anglo-Rhemens. in c. 12. Apocal. etc. qua de
 re in tract. de eccles. in cap. *An ecclesia deficere*
et errare possit, latius egimus. 3. Pari ratione non
 potest ex hisce promissionibus inferri, quod mini-
 sterium ecclesiae purum semper futurum sit, publice
 omnibus conspicuum ac visibile, ut enim vera eccle-
 sia potest esse et tamen latere in solitudine Apoc. 12,
 v. 6. sic in ecclesia possunt esse ministri sinceri, licet
 non sint omnibus publice conspicui.

45. Tandem 4. dari ecclesiasticum ministerium
 probat ordinis huius a reliquis statibus atque ordi-
 nibus distinctio. Ut enim politicus magistratus ab
 ecclesiastico ministerio et statu oeconomico certa
 ratione distinguitur; ita quoque ministerium eccle-
 siasticum suos habet limites, quibus a politica
 dominatione et oeconomiae administratione distingui-
 tur, ejus differentiae quae sint membra, infra
 pluribus ostendetur. Hoc loco generaliter duntaxat
 probandum, quod functio ecclesiastica sacrorum
 curam complexa a reliquis vitae ordinibus, qui et
 ipsi a Deo institui sunt, divino praescripto sit di-
 stincta. 1. Tempore patriarcharum ante et post
 diluvium singulae familiae constituebant ecclesiam,
 in qua primogeniti sacerdotio fungebantur, peculia-
 ribus vestibus sacerdotalibus a reliquis domesticae
 illius ecclesiae membris distincti, ut colligitur ex
 Genes. 27, v. 27. ex paraphrasi Chaldaica Genes. 29.
 et ex Hieronymo in qq. Hebraicis ad illud ipsum
 caput. Atque hanc constitutionem divino instinctu
 et impulsu a patriarchis fuisse factam, colligitur ex
 eo, quod jus primogeniturae eique adhaerens honor
 sacerdotii ab Esavo ad Jacobum divina inspiratione
 translatus fuerit, Genes. 27, v. 33. quodque ea in
 re typus fuerit propositus sacerdotii Christi unici
 illius *ἀρχιεπίσκοπος* N. T. qui est primogenitus Patris
 secundum divinam naturam, Coloss. 1, v. 15. Hebr.
 1, v. 6. ac primogenitus matris secundum humanam
 naturam, Ps. 89, v. 28. Matth. 1, v. 25. Luc. 2, v. 7.
primogenitus inter multos fratres, Rom. 8, v. 29.
primogenitus ex mortuis, Coloss. 1, v. 18. Apoc. 1,
 v. 5. 2. Postea per Moysen sacerdotii dignitas ad
 tribum Leviticam fuit translata, ut non nisi ex tribu
 illa oriundi sacerdotio fungerentur, Exod. 28, v. 1.
 Num. 1, v. 49. etc. inde passim repetit Dominus,

4. Ordinis
 huius a
 reliquis
 distinctio.

quod Levitas elegerit in locum primogenitorum, qui antea ministerio in singulis familiis fungebantur, et divino miraculo in excidio primogenitorum Aegyptiacorum fuerant conservati, Num. 3, v. 12. c. 8, v. 16. contra vero dignitas regia ad tribum Juda fuit translata, ex qua reges et duces Israëliti populi sunt delecti, Genes. 49, v. 10. 3. Duravit haec politia Judaica et sacerdotium Leviticum usque ad Christum, qui in diebus carnis suae docendi ministerio functus, sol nullam politici muneris partem sibi arrogavit vel oblatam etiam acceptavit, Luc. 12, v. 14. Joh. 6, v. 15. c. 18, v. 36. suo exemplo manifestum faciens, magistratus politici et ministerii ecclesiastici munia esse distincta. 4. Ipse quoque statim ab initio ministerii sui quosdam discipulos ex coetu sibi adhaerentium segregavit, quos individuos comites sibi adjungens privata et publica informatione ad ministerium praeparavit tandemque ad evangelium in toto orbe praedicandum ablegavit, expresse interdicens, ne quam politici principatus partem sibi sumerent. Matth. 20, v. 25. Marc. 10, v. 41. Luc. 22, v. 25. 5. Idem ad dextram Dei

XII. 2. 46. evehctus adhuc hodie dat ecclesiae suae *pastores et doctores*, ut corpus ipsius mysticum eorum opera aedificetur, Eph. 4, v. 11. quorum officium a politico magistratu differre probant distincta nomina, quibus appellantur, distincta charismata, quibus exornantur, distincta praecepta, quibus debiti sui muneris admonentur. 6. Denique gravis Dei querela de currentibus non missis Jerem. 23, v. 21. et comminatio de poena illorum, qui absque vocatione se huic muneri ingerunt, uti etiam poena divinitus illis inflicta, qui absque vocatione partem aliquam ministerii usurpare praesumserunt, 1. Reg. 13, v. 24. 2. Reg. 6, v. 7. 2. Paral. 26, v. 18. evidenter ostendit, distinctum esse hoc munus ab aliis ecclesiae ordinibus. Ubi enim datur peculiaris vocatio, ibi etiam datur peculiare munus, quod per ipsam vocationem certis hominibus commendatur, unde factum, ut *vocationis* nomine pro ipso statu, in quem per vocationem quis collocatur, apostolus uti voluerit 1. Cor. 7, v. 17. 20. 24: *Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea maneat.*

46. Ad hoc caput secundum de τῷ ὄντι pertinet etiam quaestio de necessitate ministerii, quam cum superius §. 3. demonstraverimus, examinanda hoc loco restant argumenta, quae contra eam a Fanaticis afferuntur, 1. Esa. 54, v. 13: *Erunt omnes docti a Deo.* Jerem. 31, v. 34: *Non docebit ultra vir proximum suum et fratrem suum dicens: cognosce Deum. Omnes enim cognoscent me a minimo ad maximum. Ergo in N. T. nulla erit ministerii necessitas.* **Respondemus: Agitur in dicto prophetico de evangelii promulgatione, non de inspirationibus et afflatibus internis, quod probat 1. vaticinii impletio. Illa nullam monstrat pacti divini in corda scriptionem, quae per immediatas revelationes sit facta, sed solam, quae per apostolicam praedicationem contigit, interprete epistola Hebr. 8, v. 6. 2. *Antithesis foederum*, veteris et novi, non solum evangelium, sed

et lex cordibus inscribitur Rom. 2, v. 14. Propter plurimas conciones legales per coelestem inspirationem acceperunt. Ergo hic nulla oppositio, cui ut loquatur, sensus sic reddendus: Lex fuit scripta tabulis nec ad cor penetrare potuit, cui capient corda peccatis repleta nimis erant angusta, id pactum ejus factum est irritum; evangelium vero corda penetrat, unde cordibus inscriptum dicitur. 3. *Usus phraseos scribi in corda.* In corda sensus nunquam significat inspirationem, sed generaliter doctrinam, sive illa fiat per naturam Rom. 2, v. 14. sive per institutionem 2. Cor. 3, v. 2. et attente doctrinae receptionem Prov. 3, v. 3. c. 7, v. 3. *Verba non docebit ultra vir proximum suum*, evertitur externa praedicatio, sed notatur: 1. perfectior Dei notitia tempore N. T. futura. Ex Jerem. 24, v. 7. 2. evangelii per totum orbem praedicatio. Vetus illud legale pactum coarctatum fuit soli Judaeis, Psalm. 147, v. 19. Rom. 9, v. 4. ideo gentiles illud cognitari opus habebant discedentes a Judaeis, sed in N. T. non solis Judaeis, sed omnibus gentibus foedus gratiae erat praedicandum. Respondent alii, verba illius promissionis de cognitione Dei in N. T. nequaquam intelligenda esse absolute et exclusive sensu eo, quod plane aboleretur tempore N. T. externum verbi ministerium, in quo sensus repugnat 1. verbis apostoli Rom 10, v. 14. *Quomodo audient absque praedicante?* 2. promissioni de dandis pastoribus etiam in N. T. repetitur Jer. 3, v. 15. 3. concioni Christi Jo. 1, v. 45. ubi in ipso ministerii ac praedicationis munere allegat hanc promissionem, *erunt omnes discipuli eius.* 4. ipsi denique experientiae, quae in N. T. instituente neminem ad Dei cognitionem ad se docet, Act. 8, v. 31. ac per aliquot secula in N. T. externum ministerium divinitus conservatum testatur: sed accipienda esse comparate, nimirum eo, 1. quod illustrior et amplior Dei cognitio futura sit in N. T. quam fuit in V. T. 2. quod puerulus in catechesi institutus explicatius totum mysterium evangelii de Christo, quam olim in V. T. aliquis ex praecipuis sacerdotibus, nimirum Moyses est prophetia, Esa. 11, v. 9: *Terra repleta est scientia Domini.* 2. Quod major numerus futurus sit in N. T. qui salutari Dei cognitione imbuti sunt, in N. T. quam in V. T. cum solennis et publica verbi praedicatio non amplius ad unam gentem sit adstricta, sed omnibus populis communis. 3. Quod propius sit ad naturalem N. T. cultum et uberiores Dei gratias opus futurum sit magno labore et molestia in V. T. cendis piis, quae interpretatio colligitur ex Jerem. 31, v. 33. *Scribam legem meam in corda ipsorum.* 2. Cor. 3, v. 3: *Vos estis epistola Christi non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Deus fecit nos idoneos ministros N. T. non litterae, sed Spiritus.* 4. Ut hac ratione in hisce v. propheticiis verbis statuatur tacita oppositio inter ac N. T. inter legis et evangelii doctrinam: 1. ministerium literae, haec vero Spiritus, illa vero

Argu-
menta
contra
ministe-
rii ne-
cessita-
tem.

ipidis, haec vero cordibus hominum per Spiritum verbitur et gratiam Spiritus conjunctam habet. Ipe haec quidem recte dicuntur; verum quia absolute et simpliciter pronuntiat Dominus apud Romanos: *Non docebit ultra vir proximum suum*, in Augustinus 1. de Spiritu et lit. c. 24. paulo iter explicat. Verbis enim illis, *dabo legem meam corda ipsorum*, dicit significari gratiam N. T. m. scilicet per caritatem operantem, quam Deus fundit in cordibus nostris, ut non solum sciamus, sed etiam faciamus mandata divina. Illis autem illis, *et non docebit ultra vir proximum suum*, ita significari praemium fidei. hoc est beatitudinem, qua omnes electi videbunt Deum a facie ad faciem. Neque est quod obijciatur, proponi ibi mentionem de beneficiis N. T. Joh. 6, v. 45. et 8, v. 11. quaedam enim beneficia N. T. in ista duntaxat inchoantur, quorum complementum effectio demum succedit in vita aeterna, inter cetera est clarissima illa lux divinae cognitionis, et 13, v. 12.

2. 1. Joh. 2, v. 20: *Vos unctionem habetis a patre et nostis omnia*. v. 27: *Et vos unctionem habetis, quam accepistis ab eo, ea in vobis manet et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos*. Ergo verbi ministerium non est necessarium. Respondemus: neque haec apostoli verba absolute et simpliciter accipienda sunt, quasi in N. T. nullum sit necessarium sit a quoquam doceri, 1. quid ait apostolus in hac epistola aliud, quam ut illos erudiat et confirmet illos, quos alloquitur? 2. argueret haec explicatio fundamendis paulo testis, cum primis vero experientiae, quae testamini omnino homini post lapsum Dei cognitionis nasci. Ideo secundum quid et comparate agenda sunt, 1. quod illi, qui ab apostolis de divina doctrinae coelestis capitibus instituti et sancti unctione divinitus imbuti erant, (cum enim loquitur apostolus) non indigeant a ceteris novum quid audire ac discere, quae ratio colligitur ex v. 21: *Non scripsi vobis ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus*. 2. ex versu proxime praecedente v. 26: *Haec scripsi vobis de his, qui seducunt vos*. Item v. 27: *Sicut docuit vos unctio, manete in eo, et non indigeant, ut quis in illis erudiendis coelesti veritate persuadendis magnopere et laboret, cum per Spiritum s. internum docerentur tamen per praedicationem evangelii* (Gal. 3, v. 2. instituantur. 3. Quod in istis particularibus magisterio Spiritus sancti datur, ut sciant, quomodo sese in omnibus gerere debeant, interim tamen norma et generalis omnium actionum manet verbum Dei, meditatione lux cognitionis illius redditur.

3. Potest Deus absque ministerii opera nos docere ac docere in illis, quae ad salutem sunt. Respondemus: non de absoluta Dei potestate de beneplacito ipsius quaestio est, et de

ordine divina ipsius voluntate sancito et perpetuo observato. *Placuit autem divinae sapientiae per praedicationem evangelii stolidam mundo visam salvos facere credentes*, 1. Cor. 1, v. 21. Ergo non vult immediate nobiscum agere, sed per verbi praedicationem et sacramentorum administrationem ministerio ecclesiastico demandatam. *Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti*, Roman. 1, v. 16. Ergo ordinarie non nisi per evangelii praedicationem vult esse potens et efficax ad salutem. Posset Deus etiam citra cibi potusve usum nos in hac vita conservare, posset citra solis lumen terras collustrare, sed placuit divinae ipsius sapientiae non nisi per cibi potusve usum ordinarie vitam nostram sustentare ac non nisi per solem mundum illuminare; ita quoque posset citra verbi et sacramentorum ministerium homines convertere et salvare, sed placuit ipsius sapientiae non immediate nobiscum agere, sed per verbum et sacramenta, quorum mysteriorum oeconomiam ecclesiae suae ministris demandavit. Quodsi quandoque contingat, ut aliquos citra externum verbi ministerium illuminet, convertat et informet, id tam non evertit ordinem divinitus constitutum, quam non evertitur ordinaria vitae sustentatio per cibi potusve alimoniam extraordinariis Moysis et Eliae per quadraginta dies in deserto sustentatorum exemplis, Exod. 24, v. 18. 1. Reg. 19, v. 8. Plura de hoc argumento dicentur inferius.

CAPUT III.

XII. 2. 43.

DE CAUSA EFFICIENTE MINISTERII ECCLESIASTICI.

49. Causa efficiens principalis ministerii ecclesiastici est unus ac solus verus Deus *Pater, Filius et Spiritus sanctus*, quod confirmant 1. *expressa Scripturae oracula*. Psalm. 68, v. 12: *Dominus dabit verbum, evangelistas magno exercitu*. In Hebraeo est *דבר יהוה יתן ואמר המבשרות צבא*, quod Pagninus et Arias reddiderunt: Dominus dabit sermonem earum quae annuntiant exercitus magnus; LXX interpretes: *Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς ἐπαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ*; Symmachus: *ἐδώκε ῥήσεις τοῖς ἐπαγγελιζομένοις σιγατικῇ πολλῇ*. Illi igitur vocem *מבשרות* vel in secundo, vel tertio casu positam acceperunt et a priori membro distinxerunt propter accentum athnachta. Sed commode etiam accipitur in casu quarto, ita ut verbum *יתן* ex praecedente membro repetatur, quomodo Lutherus vertit, *Dominus dat verbum, evangelizantes exercitu magno*; eo fere respicit Chaldaeus sic *נאמרו ארבעה*: *Deus dedit verba legis populo suo mediantibus Moyse et Aarone, qui annuntiaverunt verbum Dei exercitui in magno Israelis*. (Femininum *מבשרות*, nuntiae, remittit nos ad typum Exod. 15, v. 20. ubi mulieres Israeliticae Miriam prophetissam secutae post interitum Pharaonis *תנינן* cantant, quae Israelitarum ex Aegyptiaca

Causa efficiens principalis ministerii.
8. 8. Trinit.

servitute liberatio fuit typus spiritualis liberationis per Christum praestandae, ut colligitur ex versu 26. ubi mentio fit virginum tympanistiarum.) 1. Cor. 12, v. 28: *Et alios quidem constituit Deus in ecclesia, primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores.* 2. Cor. 5, v. 18: *Deus dedit nobis (apostolis et reliquis ecclesiae doctoribus) ministerium reconciliationis.* Huc pertinet, quod Siracid. 45, v. 21. Deus dicitur Aaroni summo sacerdoti commendasse officium docendi, ἰδῶκεν αὐτῷ ἑξουσίαν διδάσκειν τὸν ἱερωὴ τὰ μαρτύρια etc. 2. *Liberalia Dei promissa*, quod velit ecclesiae suae pastores dare et ministerium docendi conservare. Esa. 41, v. 27: *Primus ad Zion, id est ecclesiam, dico, Ecce haec, et dabo Hierosolymis evangelistam.* (ubi singulari nomine evangelistae totus chorus ac coetus doctorum intelligitur, ut eo ipso ad concordiae studium invitentur. Neque tamen incommode de principe pastorum Christo haec prophetia accipi potest, sicut Ezech. 34, v. 23. dicit Dominus: *Suscitabo super eas oves meas pastorem unum*). Jer. 3, v. 15: *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et intellectu.* Jerem. c. 23, v. 4: *Et suscitabo super eas (יִקְרִימֵנִי stare faciam, constituam) pastores, et pascent eas.* Joel. 2, v. 23: *Dominus Deus vester dat vobis doctores ad justitiam.* 3. *Peculiariorum Dei encomia*, quae ostendunt, ministerii ecclesiastici constitutionem et conservationem ad ipsum pertinere. Matth. 9, v. 38. vocatur dominus messis, qui extrudit operarios in vineam suam. Matth. 13, v. 27. οἰκοδομητής, qui servis prohibet, ne colligant zizania, atque eo ipso se dominum messis esse probat. Matth. 20, v. 1. οἰκοδομητής, qui operarios mittit in vineam suam. Matth. 21, v. 33. οἰκοδομητής, qui plantat vineam et mittit servos suos ad agricolas, ut accipiant fructus ejus. Lucae 13, v. 8. dominus ille, qui habet ficum plantatam in vinea sua et cultori vineae, τῷ ἀμπελουργῷ, dat in mandatis, ut eam fodiat. Johan. 15, v. 1. γεωργός, agricola, qui in spirituali illo γεωργίῳ habet suos συνεργούς, 1. Cor. 3, v. 9. 4. *Ad petendos a Deo pastores incitamenta.* Matth. 9, v. 38. Christus nos hortatur, ut *Dominum messis rogemus*, quo operarios mittat in vineam suam. In Actorum apostolicorum historia legitur, ecclesiam orasse, quando pastores fuerunt eligendi. Quodsi igitur a Deo petendi sunt pastores, utique etiam ipse est, qui idoneos ministros ecclesiae suae mittit, quo pertinet illud, quod quidam ex

xii. 2. 40. apostolis dictus fuit *Matthias*, id est Dei donum.

5. *Ipsius praeceos testimonia.* Deus enim non solum ipse in propria persona docendi officio functus est, quando adhuc in statu integritatis legem de non comedendo vetitae arboris fructu promulgavit et post lapsum promissionem de benedicto semine mulieris ex arcana divinorum consiliorum abisso proposuit; sed etiam docendi munus aliis commendavit, Adamum et reliquos patriarchas ecclesiae suae, quae familiis ipsorum fere inclusa erat, doctores praeficiendo, Moysen et prophetas mittendo ac Leviticum sacerdotium constituendo, qua ratione in

V. T. ministerium ecclesiasticum divinitus fuit institutum et conservatum. In N. T. Filius Dei ipse in assumpta humana natura hoc munere perfunctus apostolos elegit, quos sufficientibus necessariis donis instructos ad evangelii praedicationem in totum orbem ablegavit, et ad dextram Patris collocavit adhuc dat ecclesiae suae pastores et doctores consummationem sanctorum in opus ministerii aedificationem corporis sui mystici, Ephes. 4, v. 12.

50. Quamvis vero institutio et conservatio ministerii, cum sit opus ad extra (ut loquuntur), Trinitati communis sit, tamen ut in reliquis quodammodo operibus, ita quoque in hoc ipso tota Trinitas agit servato discrimine atque ordine personarum. Pater ut est fons Trinitatis, ita quoque beneficia quae in ecclesiam conferuntur, ad quae etiam pertinet ministerii institutio et conservatio. Is est, qui in V. T. patriarchas, Moysen ac prophetas vocavit, Levitas in sacerdotium elegit et in tempore plenitudinis misit Filium, ut in assumpta carne solum redemptionis opus perficeret, sed etiam de munere in terris fungeretur, Hebr. 1, v. 1: *Et per Filium fariam multisque modis olim Deus locutus est nobis per prophetas, novissimis diebus locutus est nobis per Filium; inde toties per Christum ad suam a Patre missionem.* Matth. 23, v. 40. Luc. 4, v. 18. Joh. 5, v. 23. etc. qui ac respectu vocatur dominus messis, dominus paterfamilias, agricola etc. nimirum quia non solum servos suos prophetas, sed etiam novissime Filium ac dilectum suum Filium, Matth. 21, v. 37. Luc. 12, v. 6. Luc. 20, v. 13. etc. in vineam suam misit. 2. Cor. 5, v. 18: *Deus nos reconciliavit per Jesum Christum et dedit nobis ministerium reconciliationis.* Gal. 1, v. 16: *Deus vocavit me in gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me ipsum per evangelium praedicarem inter gentes.* Filius est persona loquens cum patribus ab eis, unde etiam Λόγος et in Chaldaica Bibliorum phrasi Memrah appellatur. Gen. 3, v. 8. Johan. 1, v. 1. etc. Irenaeus libro adversus haeres. c. 14. p. 242. super verba Matth. 26: *Nemo cognoscit Filium nisi Pater, Pater nisi Filius et cui voluerit Filius et Filius non solum in futurum, sed etiam nunc, quasi tunc inciperet Verbum manifestare, cum de Maria natus, sed communiter per totum tempus positum est. Ab initio enim assistens suo plasmati revelat omnibus Patrem, quibus quando vult et quemadmodum vult Pater, et hoc in omnibus et per omnia unus Deus, unus verbum et unus Filius et unus Spiritus, una fides et salus omnibus credentibus in Christum.* est angelus a Patre missus, qui praecessit Israel ex Aegypto egredientes eosque per desertum et deletis Cananaeis in terram promissam in Exod. 23, v. 23. c. 33, v. 2. Esa. 63, v. 9. ac etiam is est, qui ad Moysen et Israelitas locutus est in monte Sinai, Exod. 19, v. 19. Act.

in medio Cherubim in arca foederis, Exod. 25, 22. Is est, qui in plenitudine temporis humana assumpta venit a Deo doctor, Joh. 3, v. 2. et in Galilaea, Galilaea ac Samaria coeleste semen verbi; is est *Dei sapientia* Prov. 9, v. 1. Luc. 11, v. 1. Cor. 1, v. 25. qui dicit Matth. 23, v. 34: *Euntes ad vos prophetas et apostolos.* Idem etiam angelos sibi adjunxit, quos in schola sua per annum institutos ministerio praefecit et in totum orbem praedicandi evangelii causa ablegavit. Luc. 10, v. 1. Luc. 9, v. 1: *Convocatis duodecim discipulis dedit illis potestatem* etc. Joh. 20, v. 21: *Sicut Pater, ita et ego mitto vos.* Matth. 28, v. 19. Luc. 16, v. 15: *Euntes in orbem universum docete omnes gentes.* Idem ad dextram Patris evectus dedit etiam apostolos, illos vero prophetas, alios scribas, alios pastores ac doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, Ephes. 4, v. 12. 1. Cor. 12, v. 28. inde Saulum e coelo mirum vocat ad apostolatam Act. 9, v. 15. qui 1. Cor. 1, v. 1. propterea dicit: *Christus misit me, ut evangelizem.* Idem tanquam *Filius in domo Dei*, quae ecclesia, ordinat oeconomos, quibus tradit claves ligandi et claudendum, Hebr. 3, v. 6. 1. Tim. 3, v. 1. Cor. 4, v. 1. Matth. 16, v. 19. unde se ipsum *πατριάρχην, patrem familias*, Matth. 10, v. 1. Spiritus sanctus locutus est olim per prophetas excitatos et ecclesiae missos doctores. Luc. 23, v. 2: *Spiritus Domini locutus est per Isaiam.* Luc. 28, v. 25: *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros.* 1. Petr. 1, v. 11: *Spiritus Christi in prophetis praedixit pascha.* 1. Petr. 1, v. 21: *Non humana voluntate sed aliquando prophetia, sed Spiritu sancto impulsus et acti, locuti sunt sancti Dei.* Idem est, qui Christum secundum carnem in ortibus unxit et ad praedicandum misit, Luc. 4, v. 8. Esa. 42, v. 1. c. 61, v. 1. Luc. 4, v. 14. super apostolos visibiliter effusus est, ut *ventus ex alto* evangelium in omnes gentes crearet, Actor. 2, v. 1. Luc. 24, v. 49. Idem in apostolis Domino ministrantibus ac jejunantibus sibi segregare Barnabam ac Saulum in id quod eos vocaverit, Actor. 13, v. 2. qui *missi a Spiritu sancto* dicuntur, v. 4. quod de Ephesinae ecclesiae episcopis affirmatur, Ephes. 4, v. 28: *Spiritus sanctus posuit vos episcopos regendam ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine.* Idem etiam donis ad ministerium salutarium obeundum necessariis ministros creavit, 1. Cor. 12, v. 4: *Divisiones sunt ministerii, idem autem Spiritus; v. 5. divisiones sunt munus, idem autem Dominus; v. 6. et operationum sunt, idem vero Deus, qui facit omnia in omnibus; v. 7. unicuique datur gratia Spiritus ad utilitatem, v. 8. alii qui Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem doctrinae secundum eundem Spiritum, v. 9. alii in eodem Spiritu, alii gratia sanationum Spiritus etc. v. 11. haec autem omnia opera-*

tur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult; inde quoque ministerium evangelii vocatur διακονία πνεύματος 2. Corinth. 3, v. 6. non solum quia per verbum evangelii datur Spiritus sanctus, Galat. 3, v. 2. sed etiam quia Spiritus sanctus est ministerii auctor et conservator instruens ministros donis necessariis, ac proinde cum Christus apostolis suis ministerium commendare vellet, prius mediante suo afflatu dabat illis Spiritum sanctum, Johan. 20, v. 22. ut quaecunque in officio suo ministri ecclesiae recte et salutariter agunt, ea Spiritui sancto in ipsis et per ipsos efficaciter agenti recte tribuantur, Matth. 10, v. 20: *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui in vobis loquitur.* **Deus est auctor ministerii 1. promittendo doctores ecclesiae, Jerem. 3, v. 15. c. 23, v. 4. Joel. 2, v. 23. 2. dando quod promisit, 1. Cor. 12, v. 28. 2. Cor. 5, v. 18. 3. conservando ministerium usque ad consummationem seculi, Ephes. 4, v. 11. 4. ipso docendi munere fungendo, quod Deus olim fecit in paradiso, Filius loquens olim cum patribus et postea in assumpta carne inter homines conversando, Spiritus sanctus, qui locutus est per os prophetarum et apostolorum; 5. doctores ecclesiae necessariis donis instruendo.**

SECTION I.

XII. 1. 31.

AN PECULIARIS VOCATIO
REQUIRATUR AD MINISTERIUM
ECCLESIASTICUM OBEUNDUM.

51. Porro opus illud gratiae, quo Deus certas quaedam personas ex reliqua hominum multitudine Vocatio ministro-
elegit, quas ecclesiae suae doctores praeficit, appellatur: 1. *Vocatio.* Hebr. 5, v. 4: *Nemo sibi ipsi sumit honorem, nisi qui vocatur a Deo, ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, quemadmodum etiam Aaron.* Con-
junge Esa. 49, v. 1. Galat. 1, v. 15. Inde Paulus se appellat *vocatum apostolum*, Rom. 1, v. 1. 1. Cor. 1, v. 1. etc. 2. *Missio.* Jerem. 23, v. 21: *Currebant, et ego non miseram eos.* Rom. 10, v. 14: *Quomodo praedicabunt nisi missi fuerint?* 3. *Electio sive separatio.* 1. Paral. 23, v. 13: *Separatus est Aaron, ut ministraret in sancto sanctorum, ipse et filii ejus in sempiternum.* 2. Par. 29, v. 11. Ezechias ad sacerdotes et Levitas dicit: *Vos elegit Dominus, ut stetis coram eo et ministretis illi.* Luc. 6, v. 13: *Cum dies factus esset, vocavit ad se discipulos suos et elegit duodecim ex illis, quos et apostolos nominavit.* Joh. 6, v. 70: *Nonne ego vos duodecim elegi et ex vobis unus est diabolus?* Act. 1, v. 2: *Praeciens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit.* v. 24: *Ostende Domine, quem elegeris ex ipsis.* Inde Paulus vocatur *σχεῖος ἐκλογῆς, vas electum*, Actor. 9, v. 15. atque ipse Rufum vocat *electum in Domino* Rom. 16, v. 13. Ab hac electione ad functionem ecclesiasticam diligenter distinguenda est electio ad vitam aeternam, Joh. 13, v. 18.

Eph. 1, v. 4. 2. Thessal. 2, v. 13. illa enim temporalis est, haec aeterna. (Non negatur, electionem illam sive separationem ad officium esse manifestationem aeterni decreti ac voluntatis divinae, Jer. 1, v. 5: *Prinsum te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te et prophetam in gentibus dedi te; interim manet illud, quod vox electionis de vocatione ad officium aliquod publicum usurpata proprie significet actionem, quae fit in tempore*); illa est piorum duntaxat perseveranter credentium, haec vero etiam hypocritis quandoque obtingit; illa est omnium salvandorum, haec vero certarum personarum; illa semper est immediata, haec vero quandoque mediata.

An ab electione distincta-
guatur.

52. Ceterum inter electionem et vocationem ministrorum quidam esse putant distinctionem aliquam. Bellarminus libr. de clericis c. 2: *Electio est designatio certae personae ad praefecturam aliquam ecclesiasticam; missio seu vocatio jurisdictionem tribuit ac re ipsa pastorem ac praesulem facit. Est qui inter haec duo quadruplex discrimen statuit: 1. Electio pondere ac gravitate vocationi longe antecellit. Ut enim illa unius, duarum vel plurium ex multis personarum, reliquis posthabitis, est delectio; ita per hanc vel una, vel duae, tres pluresve simul vocantur. De priori legitur exemplum Act. 1, v. 21. et seqq. posterius ipsum Christi factum asserit Matth. 4, v. 18. et seqq. 2. Electio et vocatio in quantum conjunguntur, huic illa antecedit, illi vero haec non item. Nemo enim unquam, qui cum electione erat vocatus, vocationis ante electionem compos et particeps factus est. 3. Vocatio absque electione, quae plures respicit, potest consistere, haec vero illam non excludit. Nullus enim nisi vocandus eligitur et saepius non electus vocatur. 4. Vocatio ministerio est accommodatio electione, quia in casu necessitatis propter personarum penuriam haec minime, illa vero maxime potest adhiberi. Sed discrimen illud inter electionem et vocationem magis in *Envolq* nostrae mentis, quam in re ipsa consistit. Quicumque enim ad ministerium legitime eligitur, is etiam vocatur, et quicumque vocatur, is etiam eligitur, unde Scriptura indifferenter hisce appellationibus in hoc negotio utitur.*

XII.1. 52.

Quot
modis
accipitur.

53. Vocationis terminus accipitur tum *active*, respectu vocantis, pro ipsa eligendi, vocandi et mittendi ad officium actione, Esa. 49, v. 1: *Dominus ab utero me vocavit*; tum *passive*, respectu vocati, pro ipso genere vitae, ad quod homines vocantur, id est pro functione tum privata, tum publica, in quam aliquis a Deo collocatus est. 1. Cor. 7, v. 20: *In qua vocatione unus quisque vocatus est, in ea maneat*, juxta quam vocabuli significationem ipsum ministerium ecclesiasticum dici potest peculiaris quaedam vocatio sive status, in quem personae ecclesiasticae divinitus collocatae sunt. Neque dubium, quin singulari consilio Spiritus sanctus opus illud gratiae divinae, quo ministri ecclesiae praeficiuntur, appellare voluerit vocationem. 1. Vocatio Dei tam efficax est, ut per eam existere incipiant, quae an-

tea non exstiterunt. Rom. 4, v. 17: *Deus vivus mortuos et vocat ea, quae non sunt, tanquam quae sunt*; sic per vocationem divinam ministri struuntur donis necessariis ad muneris sibi committendae partes rite obeundas, welchen Gott schidet, den er geschickt. 2. Quando manifestatur quippiam, antea nondum erat publice notum ac perspicuum tunc Scriptura id appellat vocationem. Matth. v. 9: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* id est manifestabuntur et agnoscentur ex pace pro filiis Dei; sic per vocationem ministerii ecclesiae legitime peractam manifestatur aeternum Dei consilium de ipsorum ad ministerium electione. 3. Quemadmodum opus illud gratiae, quo Deus regnum suum per praedicationem evangelii bene vocat, est gratuitum omnino beneficium, 1. Pet. v. 9: *Deus vocavit vos de tenebris in admirabilem lucem*, v. 10. *qui aliquando non populus, nunc Dei populus; qui non consecuti misericordiam, autem consecuti misericordiam*; ita quoque ad ministerium est opus merae et indebitae gratiae. Galat. 1, v. 15: *Cum placuit ei, qui me regnavit ex utero matris meae et vocavit per gratiam*. 4. Quemadmodum principes ad se vocant eosque bus certum aliquod officium demandant et opera peculiariter in expediendis negotiis constituerunt; sic vocatio ministrorum ecclesiae complectitur, quod Deus ipsis tanquam legatum certum aliquod officium sustinendum ac peragendum commendavit.

54. Haec ad ministerium vocatio omnino necessaria est illis, qui juxta Dei voluntatem bene conscientia et fructu auditorum in hoc ministerio sari cupiunt, qua de re Augustana confessio sic loquitur: *De ordine ecclesiastico doctorum nostrae), quod nemo in ecclesia debet docere aut sacramenta administrare, nisi vocatus*. Quae confessionis verba opposita sunt: *illis Pontificiorum, qui omnia in ecclesia confuse et sine ordine geri et cuivis in docendi potestatem apud nos concedi, ad id sum ac deorsum omnia volvi criminabantur*. Luthero in praefat. art. Schmalcald. Andrius Leodius in harm. August. confess. audacter convitiatur, *nulla parte magis confessores, quam ut sublato ordine ecclesiam Christianam confundant ac pervertant nimirum altari contra altare, 1. Regum thedra adversus cathedram, atque omnes baptizati sunt, seu viri sunt, seu mulieres, creare et facere*. Laurentius Arturus Posseus assertionibus de vocat. ministr. ass. 2: *Ut ex rursus, laniis, coquis, fartoribus ministri profecti sunt, ita cum lubet ad eadem officia et ipsi sibi laici fiunt et episcopi*. Job Ficklerus in replica contra Heilbrunn. p. 1. *apud Lutheranos pastorem et oves non*. Ac novissime Becanus Jesuita in disp. de vocatione ministrorum Viennae anno 1674. tuta th. 52: *Pudendum est, quod dicitur*

idem, quia mendacium, ejus pudere debet quem-
 bonum), sed tamen dissimulare non possum,
 antiqui moris et pietatis est apud Luther-
 quibus honoris causa adjungit Calvinistas) in
 ministerio ecclesiastico, ut opifices, ludi magistri,
 vocati ad nutum alicujus comitis aut baronis et
 vero ad imperium alicujus feminae publice
 ad ascendere et ministerium non raro usur-
 prelescant. Et rursum: Si aliter dominis viam
 ministerium deserere et ad opificium redire
 2. Confusionibus Anabaptistarum, qui
 vocatione ministerii ecclesiastici partes sibi
 et promiscue omnibus docendi officium per-
 3. hac ratione barbaricam quandam διαστά-
 cesiam introducentes, quibus hodie succinunt
 tui negantes, divinam missionem ad officium
 officium requiri, ut apparebit inferius.
 Nam vocationis ac missionis necessitatem de-
 mus: 1. expressis Scripturae testimoniis;
 his exemplis, quae totius ecclesiae in V. et
 N. T. continent; 3. rationibus in Scriptura
 Scripturae dicta potiora haec sunt: 1. Jer. 23,
 non misi prophetas, et ipsi cucurrerunt, non
 ad eos, et ipsi prophetabant, ex quo
 colligimus: Quod Deus improbat ac dete-
 de eo gravissime conqueritur, id cavere
 debent futuri ecclesiae ministri. Sed currere
 ante, antequam accedat divina missio ac
 approbatur a Deo. Ergo id cavere debent
 ecclesiae ministri. Item, quod pseudoprophe-
 proprium, id veri prophetae et doctores
 fugiant. Sed currere et prophetare, ante-
 dat divina missio, est pseudoprophetarum
 Ergo. Conjungatur etiam v. 32: Ecce,
 prophetas somniantes mendacium, ait Domi-
 nuzerunt populum meum in mendacio
 ego non misissem eos nec mandassem eis
 sic colligimus. Quodcumque Deus gra-
 vit, illud merito fugiendum. Sed arripere
 docendi ministerium privata temeritate
 prima vocatione, Deus gravissime punit.
 totum confirmatur non solum ex hoc dicto
 sed etiam exemplis ἀλλοτριοεπισκοπῆς
 punitae in Oza Abinadabi filio temere
 Dei imponente et juxta arcam ex ira
 fiente, 2. Sam. 6, v. 6. in Usia rege Judae
 officium arripiente et incensam adolente,
 area percusso, 1. Paral. 26, v. 19. in
 Aan et Abiran summum sacerdotium af-
 ac terrae hiatu ob id absorptis, Num. 16,
 produs in institutionibus c. 42. p. 437.
 in illum propheticum nihil quidquam ad
 nam de iis agat, qui jactitabant, se esse
 Deo missos, ut novi aliquid idque sin-
 glo annuntiarent. Cum vero hoc nostro
 novi afferatur, sed antiqua illa evan-
 g. proponatur, non opus esse dicit sin-
 vocatione seu missione. Eodem colli-
 quando in tract. de eccles. edit. Racov.
 13. scribit, verbi Dei ministris, qui

cum ecclesia Romana aut Graeca non consentiunt,
 eorum ministerii controversiam non moveri posse
 neque ab eis contendendi, ut suae vocationis aut mune-
 ris legitimum auctorem ostendant, cum non gerant
 se pro novis quibusdam Christi apostolis aut divi-
 nis prophetis, nec inauditam prius doctrinam aut
 religionem mundo se annuntiare profiteantur, neque
 ex novis principiis priusve incognitis testimoniis
 quidquam doceant, sed tantum ex iis principiis iis-
 que testimoniis, quae apud omnes Christiani nominis
 certissima sunt, ex ipsis scilicet evangelistarum et
 apostolorum scriptis. Schmaltz. in refut. thesium
 D. Frantzii c. de ordine ecclesiastico p. 378: Fate-
 tur Frantzius, primario agi in verbis Jeremiae de
 re singulari, et hoc est quod nos volumus, ad quam-
 vis vero vocationem ea accommodari posse, non
 tantum affirmandum, sed etiam probandum erat.
 Respondemus: Non negamus, Jeremiam in specie
 loqui de pseudoprophetae Israëlitis, qui non missi
 nec vocati a Deo seductiones cordis sui prophetabant;
 sed ex eo recte deducitur generalis regula αἰτι-
 ολόγητος opponenda, quod nemo nisi missus a Deo
 docendi officium, quod itidem in Scripturis vocatur
 prophetia, Rom. 12, v. 7. 1. Corinth. 14, v. 1. et
 seqq. in ecclesia usurpare debeat, cum ratio diver-
 sitatis ab diversariis assignata nitatur falsa hypo-
 thesi, quod illi, qui non proferunt aut proponunt
 novam doctrinam, non opus habeant peculiari mis-
 sione et vocatione, ut constat ex sequentibus funda-
 mentis. 1. Omnes ecclesiae ministri sunt Dei legati,
 2. Corinth. 5, v. 20. Jam vero nemo sibi ipsi par-
 tes legati sumit, nisi a legante ipsi imponantur.
 Ergo etiam ministri non currant, antequam mittan-
 tur. 2. Deo tanquam causae principali collectio
 ecclesiae itemque institutio et conservatio ministerii
 adscribitur, ut constat ex praecedentibus, unde etiam
 ministerium Spiritus vocatur, 2. Cor. 3, v. 6. Mini-
 stri sunt causa instrumentalis, per quos homines ad
 fidem perducuntur 1. Cor. 3, v. 5. et salvantur,
 1. Tim. 4, v. 16. Jam vero causa instrumentalis
 non agit neque operatur, nisi mota et acta a prin-
 cipali atque ad συνέργειαν ab ea assumpta. Ergo
 etiam ministri expectent a Deo vocationem. Quos
 Deus non misit, pro ministris ipsius censi ne-
 queunt. 3. Sacerdotes V. T. non debebant proferre
 novam doctrinam, neque tamen docebant, vel
 etiam docere debebant absque vocatione, 2. Paral. 29,
 v. 11. 4. In N. T. illi, qui per singulas eccle-
 sias presbyteri erant constituti, Actor. 14, v. 23.
 non proferebant novam doctrinam, neque tamen
 nisi vocati ac missi docebant. Tito suo diserte
 scribit apostolus Tit. 1, v. 5. quod eo fine reliquerit
 ipsum Cretae, ut oppidatim presbyteros constitueret
 ac Timotheo suo praecipit 1. Timoth. 5, v. 22. ne
 cito alicui manus imponat. 5. Quotquot in ecclesia
 docent non vocati ac missi a Deo, dicuntur fures
 ac latrones Joh. 10, v. 8. dicuntur venire in suo, non
 autem Christi nomine Joh. 5, v. 43. turbant ordinem
 divinitus constitutum 1. Cor. 14. v. 23 et 40. Ergo
 ad omnes, qui in ecclesia docere volunt, recte ac-

commodatur, quod non debeant prophetare, antequam mittantur.

2. Jerem. 27. v. 9. 14. 15: *Nolite audire verba prophetarum vestrorum dicentium vobis: Non servietis regi Babylonis, quia mendacium loquuntur vobis, quia non misi eos, ait Dominus, et ipsi prophetant in nomine meo mendaciter, ex quo loco sic inferimus: Quemcunque prohibemur audire, is non est verus Dei minister nec ecclesiae doctor. Jam vero illum, qui non est a Deo missus, prohibemur audire. Ergo is, qui non est a Deo missus, non est verus Dei minister nec ecclesiae doctor. Major probatur. Qui non habet auditores, ille non est verus doctor, ex vi relationis mutuae. Jam vero is, quem audire prohibemur ex jure et jussu divino, non habet auditores. Ergo is, quem audire prohibemur, non est verus doctor. Photiniani repetunt suam limitationem, quod is duntaxat non sit audiendus, qui profert novam doctrinam non missus nec vocatus a Deo. Sed praeceptum generale est, neminem audiendum esse, nisi vocationem suam demonstrare possit, ut constat ex praecedentibus fundamentis. Huc referimus loca illa Novi Testamenti, in quibus pseudoprophetarum et falsorum doctorum proprietas statuitur, quod veniant in suo nomine nec missi, nec vocati a Deo, propter quod etiam vitari jubentur. Matth. 7, v. 15: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Matth. 24, v. 24: *Surgent (non vocati, ἑγερθήσονται, suscitabuntur, impulsore scilicet Satana) pseudochristi et pseudoprophetae etc.* Joh. 5, v. 43: *Ego veni in nomine patris mei, (missus ab eo et sanam doctrinam proferens) et non recipitis me, si alius venerit in suo nomine, illum recipietis.* Joh. 10, v. 8: *Omnes quotquot venerunt ante me, fures sunt et latrones, (in quae verba sic commentantur pii veteres: Hieronymus in comm. prooem. in Matth.: In venientibus praesumptio temeritatis, in missis est obsequium servitutis. Augustinus lib. 16. contra Faustum c. 12: Venisse ita vult intelligi, qui non missi sint, nam qui missi sunt, sicut Moyses et prophetae, non ante ipsum, sed cum ipso venerunt, quia non eum per superbiam praecedere voluerunt, sed eum per ipsos loquentem humiliter portaverunt. Theophylactus in comm. hoc loco: πρῶτα καὶ τῇ ἀκριβείᾳ τῆς λέξεως, ὅσοι ἤλθον, ἡσθὲν ἤγουν οἱ ψευδοπροφήται. ἀλλ' οὐχ ὅσοι ἀπεσιάλησαν, ὥσπερ προφήται).* Act. 20, v. 30: *Ex vobis ipsis surgent, ἀναστήσονται, viri loquentes perversa.* 2. Joh. v. 10: *Si quis venit ad vos (sua sponte, non missus nec vocatus) et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.* In hisce ac similibus dictis duae pseudoprophetarum proprietates conjunguntur, quod veniant non vocati nec missi et quod falsam doctrinam afferant, ubi tamen notandum, quandoque etiam illos esse pseudoprophetas, qui sunt in ordinaria successione et legitima vocatione, ac proinde non ad solam vocationem, sed etiam et cumprimis ad doctrinam esse respiciendum, si veros doctores a falsis internoscere velimus.*

57. 3. Johan. 3, v. 27: *Non potest homo quam accipere, nisi datum ipsi fuerit de* Discipuli Johannis aegre ferebant, Christum & scipulos suos baptizare. Rabbi (inquiunt), quod tecum trans Jordanem et cui testimonium peristi, ecce, is baptizat, et omnes veniunt ad eum. Sed Johannes illis respondet hisce omnino: *Non potest homo accipere quidquam, nisi si datum de coelo, ubi ad suam et Christi vocem eos remittit. De sua vocatione subjungit: Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod Iesus Christus est. Non sum ego Christus, sed missus sum ante eum, ut scilicet viam illi praepararem; de vocatione dicit v. 29: Qui habet sponsam, sicut et amicus sponsi, qui stat et audit eam, quod gaudet propter vocem sponsi; hoc ergo meum jam impletum est. Illum oportet me vero minui.* Nimirum hoc vult dicere: Votatio mea a vocatione Christi omnino est. Ego sum amicus sponsi, ille vero sponsus. Ego sum missus ante illum, ut viam ipsi praepararem; ille vero est angelus testamenti. Sacrilegium foret, si absque vocatione officium Messiae arrogare velim, proinde mea vocatione, quod mihi obtigit, contentus laetor hoc nomine, quod sum amicus sponsi et quod illum videam cum non possit homo quidquam accipere, nisi si datum de coelo, hoc est a Deo, Jac. Ex quo recte constituitur generalis regula: nemo debeat officii alicujus partes suas sibi arrogare, nisi divinitus vocatus et missus. Illis enim, quos vocat Deus, largitur etiam successum, illosque ad omnia necessaria; sed qui absque vocatione et missione obeunt et officiis publicis sese privata ingerunt, infelices tandem experiuntur multis exemplis manifestum redditum.

58. 4. Rom. 10, v. 15: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est: Qui pedes evangelizantium pacem, evangelizantium invocabunt, in quem non crediderunt, in eum credent, de quo non audiverunt, autem audient sine praedicante? quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* quod dicitur, quod vocatio praerequitur fidem, fides auditum, auditus praedicationem evangelii; ita quoque praedicationem praerequitur divinam missionem, cum neque ad omnia saltem, jure scilicet salutariter et scientia, nisi divinitus mittatur. Sic ergo in relatione terminus non habet locum in fundamento. Ministerium ecclesiasticum est divina relatio, fundamentum ejus est divina vocatio, terminus ipsa praedicatione. Ergo legitima scilicet salutaris ac Deo probata ministeria non habet locum absque divina vocatione et missione seu fundamento. Excipit C. inst. Germ. c. 42, p. 437. *Paulum de templo loqui, cum adhuc nova et inchoata evangelii doctrina, ac proinde res ipsa*

qui tam essent annuntiaturi, missionem suam
 re possent. Cum vero hoc nostro tempore nihil
 offeratur, sed antiqua evangelii doctrina pro-
 datur, ideo non amplius opus esse singulari qua-
 lificatione. Idem repetit Theoph. Nicolaides in
 tractatus Sociniani de ecclesia et missione
 orum adversus Miedzibosium c. 1. p. 140:
 (inquit) Roman. 10. Quomodo praedicabunt,
 mittantur, nihil prorsus ad rem facit, Paulus
 de praedicatione vel potius annuntiatione lo-
 quatur, quae vox non omne genus docendi eo in loco
 datur, sed illud tantum, quo novum et inau-
 ditaliquid in mundum affertur, id quod patet
 quod Paulus isto in loco loquitur de eo,
 ut simpliciter non possit, non autem quod
 liceat etc. Nam in praecedentibus dicit,
 invocabunt, in quem non crediderunt? quo-
 autem credent, quod non audiverunt? quae
 non id volunt, nemini licere aliquem invocare,
 edat, et nemini licere credere, nisi audiat;
 illorum est, neminem posse ulla ratione
 aliquem, nisi in eum credat, et neminem
 illa ratione credere, nisi audiat. Andr. Radec-
 notis ad librum Smigleccii, quem vocat refu-
 dissolutionis nodi Gordii, p. 5: Ipse con-
 docet, de solis apostolis ibi sermonem esse.
 ius in refut. thesium D. Frantzii part. 2.
 379: De apostolis ibi est sermo, quae vero
 solis sunt dicta, ea non pertinent necessario
 qui docent alios. **Pisecius in resp. ad
 p. 107: Quid ex hoc loco apostolico eli-
 quid legatos et summae felicitatis inter-
 duc desideras, qui ad praedicandum evan-
 quod seculis quindecim annuntiatum, emit-
 Non missio legatorum seu apostolorum, non
 per legatos praedicatio requiritur, sed
 evangelii a legatis olim praedicati populo
 la, recognoscenda et explicanda, quo ad
 pietatis cultum et mysteriorum cognitionem
 datur. Ad hoc officii munus digni in eccle-
 rantur. ** Respondemus: 1. contradicunt
 Photiniani in hac exceptione. Adducunt
 templa Philippi, Apollo et aliorum ex Actis
 is, quos statuunt sine vocatione quadam
 evangelium praedicasse, ut inferius appa-
 remodo igitur dictum hoc apostolicum eo
 cipere possunt, quod missio fuerit necessaria
 i tempore apostolorum evangelii doctrinam
 auditam praedicare debuerunt? Certe enim
 io Philippi et Apollo antecessit tempus
 ad Rom. scriptae. 2. Dictum apostolicum
 est, ut ex fundamentis superius annotatis
 am. Id ipsum probatur ex serie textus apo-
 etenim si praecedentia effata sunt generalia
 me tempus ecclesiae pertinent, tam in V.
 T. tam ad tempora succedentia, quam ad
 tempus praedicati evangelii; utique etiam
 de necessitate missionis ad praedicationem
 tale sine ulla restrictione et limitatione de
 ecclesiae temporibus accipiendum. Jam

vero nemini dubium, quin praecedentia effata sint
 generalia. Ut enim tempore apostolorum invocatio
 non habuit locum absque fide, fides non habuit lo-
 cum absque auditu verbi (in adultis scilicet, de
 quibus apostolus ibi loquitur), auditus verbi non
 habuit locum absque praedicatione; ita idem adhuc
 hodie in ecclesia obtinet. Proinde non patiemur,
 ex hac apostolica catena annulum atque anulam
 aliquam avelli. 3. Nec ullum in verbo *κηρύττειν*
 subterfugium quaeri potest, quasi illud apostolis dun-
 taxat novam et inauditam prius evangelii doctrinam
 praeconiantibus competat, accipitur enim alias gene-
 raliter pro quavis verbi praedicatione facta etiam
 illis, quibus jam ante aliquid notum de hac doctrina,
 Matth. 26, v. 13. Marc. 14, v. 9. Act. 8, v. 5.
 c. 15, v. 21. Rom. 2, v. 21. 2. Petr. 2, 5. 4. Negat
 apostolus, praedicare posse quenquam, nisi mittatur,
 sensu eo, quo negat 1. Cor. 10, v. 21. posse ali-
 quem *calicem Domini et calicem daemoniorum*
bibere, id est negat, quenquam posse legitime, jure,
 salutariter, bona conscientia et juxta Dei volunta-
 tem praedicare, nisi mittatur. Interim de facto qui-
 dam sibi ipsis officium praedicandi absque missione
 arrogare possunt, quae interpretatio nequaquam pug-
 nat, sed optime congruit cum praecedentibus. Nemo
 potest invocare eum, in quem non credit, id est
 vera, Deo grata et salutaris invocatio locum non ha-
 bet absque fide; fieri quidem potest, ut quis contra
 Dei voluntatem dirigat invocationem suam ad eum, in
 quem non credit, ac sine fide cordis, labiis solum pre-
 cularum formulas deblateret ac demurmuret; sed ea
 non est vera, Deo grata et salutaris invocatio, de
 qua apostolus ibi loquitur, dicit enim versu proxime
 praecedente: *Omnis, qui invocaverit nomen Domini,*
salvus erit. Nemo etiam credere potest in eum, de
 quo non audivit, id est vera et salvifica fides per-
 petuam relationem habet ad verbum, cujus terminos
 non egreditur; fieri quidem potest, ut quis fidei opi-
 nionem aliquam concipiat extra et praeter, imo
 etiam contra verbum, sed ea non est vera et salvi-
 fica fides, quae non nisi ex verbo oritur et verbo
 adaequatur. Nemo insuper potest audire sine prae-
 dicatione, quia verbum evangelii non est natura
 notum, sed divina revelatione et praedicatione homi-
 nibus innotescit, ac quidquid in ecclesia de eo con-
 stat, illud totum ex divina revelatione et prae-
 dicatione descendit. Eodem igitur sensu accipiendum,
 quod ultimo loco apostolus addit, neminem posse
 praedicare, nisi mittatur. Fieri quidem potest, ut
 docendi ac praedicandi partes quisquam absque vo-
 catione sibi arroget, sed ea non est legitima, Deo
 grata et salutaris praedicatio. Quae omnia si recte
 observentur, in fumum abeunt nebulae sophisticae
 luci hujus dicti apostolici obductae.

59. 5. Hebr. 5, v. 4: *Nemo sibi ipsi honorem sumit,* 5. Hebr.
sed qui vocatur a Deo sicut Aaron; v. 5: *sic et* 5, v. 4.
Christus non se ipsum clarificavit, ut pontifex fieret, Nemo
sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu etc. sibi ipsi
 Confert epistolae auctor Aaronem summum sacer-
 dotem Veteris Test. et Christum unicum Novi Test.

ἀποστολῇ. Quemadmodum Aaron non aggressus est privata auctoritate munus sacerdotale, sed exspectavit divinam vocationem; ita quoque Christus non sine divina missione et vocatione officium suum est aggressus, sed solenniter prius a Patre coelesti in baptismo et transfiguratione sua ecclesiae doctor renunciatus. Prius membrum collationis generali axioma profert apostolus, *quod nemo sibi ipsiumat*, hoc est sumere debeat, honorem alicujus officii, sed divinitus oblatum et inpositum suscipere. Excipit Theoph. Nicolaides in defens. tract. Socin. de eccles. c. 1. p. 138. *locum hunc tantum de honore sacerdotali, qualis erat Aaronis, loqui, quod ex ipso textu dicit esse conspicuum, aliam vero esse rationem muneris docendi alios; in quo sit plus laboris semper quam honoris, jam vero laborem aliquem sumere, semper laudabile fuisse habitum.* Deinde addit, *de eo, qui aptus est ad docendum alios et vitae est inculpatae, non posse jure dici, quodumat sibi munus docendi vel honorem illum, qui est in munere docendi, cum isumat aliquid, qui id, quod ei non debetur, sibi arrogat, sed ei, qui est ad docendum aptus et vitae inculpatae, debetur illa dignitas vel munus, adeo ut si quis talis sit et alios docere nolit, gravissime peccaturus sit.* Eodem modo excipit Andr. Radeccius in notis ad librum Smigleii, quem inscripsit refutationem vanae dissolutionis nodi sui Gordii p. 5: *Ipsium (inquit) capitis initium, ex quo verba v. 4. dependent, de solo pontificatu et leguli pontifice loquitur. Idem testatur articulus vocis honorem in Graeco additus, ut constaret, de peculiari honore sermonem esse etc.* Respondemus: Sane recenset ibi apostolus condiciones pontificum V. T. inter quas etiam est divina vocatio, sed propter paritatem rationis inter pontifices Veteris et ministros Novi Test. (quoad munus docendi et publici officii administrationem) recte generaliter accipitur pronuntiatum apostoli, hoc sensu, quod nemo propria auctoritate honorem aliquem in officio ecclesiastico capessendo sibi sumere debeat, nisi a Deo vocetur;

xii.2. 58. speciale Aaronis exemplum additum non restringit vel limitat, sed illustrat et explicat generalem illam regulam, cui subicitur. Neque quidquam roboris inest exceptionibus Photinianis. 1. Labor enim et honor in docendi officio non sunt opposita, sed subordinata, ut constat ex evidente apostoli dicto, 1. Timoth. 5, v. 17: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Officium Aaronis sacerdotale non erat solum honoratum, sed etiam laboriosum; officium reliquorum ecclesiae doctorum est vel certe esse debet non solum laboriosum, sed etiam honoratum; quod plus laboris quam honoris sit in docendi munere, ex accidente contingit propter contemtum verbi et mundi ingratitude, sed ex eo non potest nec debet inferri, quod docendi munus non sit aliquis honor. Proinde ad docendi officium etiam pertinet regula illa apostolica: *Nemo sibi ipsiumat honorem, sed qui vocatur a Deo.* 2. Laborem aliquem sumere semper laudabile fuit habitum,

sed distinguendum inter labores privatos omnes communes et inter labores in publico officio sumendos. Posteriores labores nemo sumere debet, quae praecedente legitima vocatione. Legati in politia terrena sustinere multos labores compentur, nec tamen laudabile fuerit, labores illos sumere absque auctoritate et vocatione legantis; minus legati coelestis partes in ecclesia, quae coelorum regnum, sibi quis sumere debet, a vocatione divina. Magistratus administratione laboriosam esse nemo negaverit, interim tamen quae vocatione labores illos nemo sibi arrogare. 3. Illi qui ad docendum aptus est et vitae inculpatam, docendi munus deberi ambigue vel enim intelligitur hoc sensu, quod talis personae quis debeat eligi ad ecclesiasticum ministerium, quod absque vocatione sibi ipsi partes illas arrogare. Priori sensu assertionem illam ad munus, posteriore negamus, neque enim de ἐννηδυσίῳ καὶ ὁσιότης, idoneitas et vitae integritas, sed etiam legitima vocatio in ministro ecclesiae requiruntur; priora requiruntur ad personam, posteriora ad officium ministri.

60. Atque haec sunt potiora Scripturae de quibus nostram confirmamus sententiam. Illi dario adjungi potest 6. praeceptum Siracidis c. 1. v. 10: *μὴ ζητῇ παρὰ τοῦ βασιλέως ἡγεμονίαν, μηδὲ παρὰ τοῦ βασιλέως δόξην*, Vulgata reddidit: *Noli quaerere a rege ducatum, neque a rege cathedram.* Sed cum in Graeco habeatur vox *καθίστασις* Deo competit, itemque vox *ἡγεμονία* ecclesiae doctoribus specialiter tribuitur. 1. v. 22. Hebr. 13, v. 7. 17. et 24. ideo recte tanquam generalis quaedam praemonitio, ad ingerat publicis officiis propria temeritate, *κατὰ τοῦ βασιλέως*, apud Dominum, coram Domino. ecclesia, sive *παρὰ βασιλέως*, apud regem, politia. Ne quaeras apud Dominum praeceptum, sive ducatum, neque apud regem cathedram, id est ne obtrudas te ad publica munera ecclesiastica, sive politica, sed exspectes prius divinam vocationem.

61. Altera classis argumentorum continet exempla, ubi proponimus generalem regulam, quod nemo vel in V. vel in N. T. publicum ecclesiae officium rite administraverit, nisi ad id vocatus, nec putamus, contrarium proferri posse. 1. Patriarchis apparuit forma humana ac immediate eos ad docendum sacrificandi munus vocavit. Gen. 14, v. 18. *sedes erat sacerdos Altissimi*, at quomodo Altissimi esse potuisset, si non ab Altissimo officium fuisset vocatus? Gen. 20, v. 7. de Abraham dicit Dominus ad Abimelechum: *Orabit pro te propheta est, et vires*, quibus verbis Abraham constituitur propheta ac doctor Abimelech et subditorum, quia imo etiam aliorum, qui de Abraham dicere et orare sive sacrificare, unde etiam commemoratur, quod *aedificaverit altare*, qui apparuerat ei, et invocaverit nomen eius.

1. c. 13, v. 18. c. 21, v. 33. Idem de Noaho
 tunc praecone, 2. Petr. 2, v. 5. ac reliquis pa-
 tris est iudicium. 2. *Sacerdotes Leviticos* divi-
 nitate ad ministerium vocatos dubitari nequit.
 tunc solennis vocatio describitur Exod. 28, v. 1:
Placa ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis
medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungantur
in Aaron, Nadab et Abihu, Eleazar et Ithamar.
 reliquis Levitis exstat praeceptum Num. 1, v. 49:
tu constitues super tabernaculum testimonii et
tabernaculo ejus et quicquid ad illud pertinet, quo re-
linquas puerum Ezechias ad sacerdotes ac Levitas dicit
 29, v. 11: *Vos elegit Dominus, ut stetis coram*
et ministretis illi. Nec diffiteri possunt adver-
 te de honore sacerdotali in genere dictum esse
 15, v. 4: *Nemo sibi sumit eum honorem, nisi*
de a Deo, sicut et Aaron. 3. *Prophetas* ubi-
 quid divinam missionem provocant, Esa. 6, v. 8:
et vocem Domini dicentis: Quem mittam et
stet nobis? et dixi: Ecce ego, mitte me; v. 9.
Vade et dices populo huic. Jer. 1, v. 4:
Et est verbum Domini ad me, dicens, v. 5.
nam te formarem in utero, novi te, et ante-
teares de vulva, sanctificavi te et prophetam
tribus dedi te. Ose. 1, v. 1: *Factum est ad*
etiam Domini. Idem iudicium de reliquis pro-
 vande Luc. 1, v. 70. Zacharias dicit, quod
 et Dominus per os sanctorum, qui a seculo
 prophetarum ejus, et apostolus Hebr. 1, v. 1.
 multifariam multisque modis olim Deus locu-
 patribus per prophetas. 4. De Johanne Bap-
 tismi praecursore dicitur Johan. 1, v. 6: *Fuit*
missus a Deo. Luc. 3, v. 2: *Factum est ver-*
bum super Johannem. 5. *Christus Dei Filius*
missus docendi, nec opus redimendi absque
de aggredi voluit, unde toties ad suam a
missionem provocat. Matth. 10, v. 40. c. 15,
 Johan. 3, v. 17. c. 5, v. 36. etc. quin imo
 missione exstant vaticinia in T. V. Esa. 48,
Nunc Dominus Deus misit me et Spiritus
suum locum de Christo accipiendum esse collig-
it Johan. 18, v. 20. Esa. 61, v. 1: Spiritus
super me, etenim unxit me Dominus, ad
liandum afflictis misit me etc. quem locum
 isto agere colligitur ex Luc. 4, v. 18. inde
 pist. ad Hebr. c. 5, v. 5. commendat in Christo,
 non se ipsum clarificaverit, ut pontifex fieret
 et Apostolos ipse Christus immediate primum
 et ac postmodum in schola sua instructos ad
 illi praedicationem in totum orbem ablegavit.
 10, v. 1: *Convocatis duodecim apostolis de-*
be potestatem spirituum immundorum; v. 5.
duodecim misit Jesus dicens eis: Euntes prae-
dicare. Job. 20, v. 21: *Sicut misit me Pater, ita*
mitto vos. Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15:
et docete omnes gentes. Apostoli ad ecclesias
 et vocationem suam in exordiis epistolarum
 ter et scrupulose inculcant, ut se a Deo mis-
 pro ministris ecclesiae legitimis habendos esse
 debent; hinc illud: *Paulus vocatus apostolus,*

Rom. 1, v. 1. 1. Cor. 1, v. 1. 2. Cor. 1, v. 1. Gal. 1,
 v. 1. etc. *Petrus apostolus Jesu Christi,* 1. Petr. 1,
 v. 1. 7. Qui in officio docendi successerunt aposto-
 lis, per solennem vocationem ecclesiis, quas guber-
 narunt, fuerunt praefecti. Actor. 14, v. 23: *Paulus*
ac Barnabas cum constituissent Antiochenis per sin-
gulas ecclesias presbyteros et orassent cum jeju-
niis, commendaverunt eos Domino. 1. Tim. 4, v. 14:
Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data
est tibi per prophetiam cum impositione manuum
presbyterii. 2. Tim. 1, v. 6: *Moneo te, ut suscites*
charisma Dei, quod est in te per impositionem
manuum mearum. 1. Cor. 4, v. 17: *Misi ad vos*
Timotheum, qui commonefaciat vobis vias meas,
quae sunt in Christo. 1. Thess. 3, v. 2: *Misimus*
Timotheum fratrem nostrum et ministrum Dei in
evangelio Christi ad confirmandos vos etc. 7. Pro-
 ximi apostolorum in docendi officio successores mi-
 nisterium ecclesiasticum certis atque illis quidem
 idoneis hominibus cum consensu ecclesiae iterum XII. 2. 60.
 commendarunt, neque cuivis propria auctoritate ad
 illud prosilire fuit concessum. 1. Tim. 5, v. 22:
Manus cito nemini imposueris, nec communicaveris
peccatis alienis. 2. Tim. 2, v. 2: *Quae audisti a*
me per multos testes, commenda fidelibus hominibus,
qui idonei sint, ut alios doceant. Tit. 1, v. 5: *Ideo*
reliqui te Cretae, ut oppidatim constituas presbye-
ros. 8. Christus ad dextram Patris coelestis collo-
 catus non tantum olim ecclesiae suae dedit aposto-
 los, prophetas et evangelistas, sed etiam adhuc ho-
 die dat eidem pastores et doctores Eph. 4, v. 11.
 non amplius immediate, sed per vocationem media-
 tam legitimam, quam non minus atque immediatam
 pro divina agnoscendam esse, postea comprobatum
 dabitur.

62. Excipit Schmaltz in refut. D. Frantz. p. 376.
 tantum abesse, ut animadversa et considerata con-
 suetudo ecclesiae V. et N. T. commonefacere, ne-
 dum docere aliquem possit, nominem absque mis-
 sione partes docendi alios sibi sumere posse, ut
 potius confirmare aliquem possit, necessarium non
 esse, ut id perpetuo observetur, cum consuetudo et
 necessitas tantum non contraria sint. Respondemus:
 perpetua illa ecclesiae praxis nititur ordinatione et
 institutione divina, ut ex antea dictis conspicuum;
 proinde non debet necessitati opponi. Locum igitur
 hic obtinet illud Augustini lib. 4. de bapt. contra
 Donat. c. 4: *Ratio et veritas consuetudini praepo-*
nenda sunt, sed si consuetudini veritas suffragatur,
nihil oportet firmiter retineri. Nec sine insigni ab-
 surditate dici potest, consuetudinem et necessitatem
 mandati sibi invicem perpetuo opponi; de parentibus
 Christi dicitur Luc. 2, v. 24: quod *κατὰ τὸ ἔθος*
 Hierosolymas in festo paschatis adscenderint, quod
 ipsum faciebant necessitate mandati, Exod. 23, v. 17.
 Deut. 16, v. 16. Theophilus Nicolaides in defens.
 tract. Socin. de ecclesia et missione ministr. c. 1.
 p. 143. in specie quaedam ad dicta excipit: 1. lo-
 cum 1. Tim. 4, v. 14. non de munere docendi, sed
 de gratia Dei, quae erat in Timotheo, id est de

donis spiritualibus, quae ei miraculoso modo contigerant, loqui asserit. Respondemus: non negamus, per τὸ χάρισμα proprie spiritualia dona intelligi, sed ex eo inferri nequit, missionem et ordinationem Timothei non posse ex hoc textu deduci, quia dona illa spiritualia Timotheo contigerant in ipsa vocatione et ordinatione, quae per impositionem manuum Pauli et presbyterorum peragebatur. Cogitur id agnoscere Nicolaides veritatis fulgore convictus, ideo addit: *Munus docendi contigerat Timotheo per prophetiam, id est per suffragia virorum primariorum in ecclesia Christi cum impositione manuum presbyterii.* Aliter igitur excipit subjungens: *Etsi concedatur, Paulum per manuum impositionem misisse Timotheum, quid hinc efficiet respondens* (Miedzebozius) *hocne, ut omnis, quicumque docendi munus subit, ab aliquo mittatur? atqui a specie ad genus non valet affirmans conclusio. Potuit tunc mitti Timotheus a Paulo vel etiam ab aliis senioribus ecclesiae, non quia id ad munus illius docendi esset necessarium et quod sine missione Timotheus docere alios non potuisset, sed quia tunc sic requirebat ordo et decorum ecclesiae.* Respondemus: 1. Photinianorum theorema est, eos, qui non proferunt novam et prius inauditam doctrinam, non opus habere peculiari aliqua missione. Illi merito opponitur exemplum Timothei, qui non protulit in ecclesia Ephesina, cujus constitutus erat episcopus, novam doctrinam, et tamen peculiariter missus et ordinatus fuit ad ministerium, quin imo de Tito diserte dicitur, quod eo fine relictus fuerit Cretae, ut constitueret oppidatim presbyteros, Tit. 1, v. 5. 2. A specie ad genus non quidem perpetuo licet argumentari, interim ab enumeratione omnium specierum ad genus, a sufficiente inductione omnium exemplorum ad generalem quandam regulam et ab illis, quae eodem sese modo habent, nec patiuntur *ἐναντίον* quandam contrariam, ad universale pronuntiatum licet procedere. Sic Paulus Roman. 4. ex Abrahæ et Davidis exemplis probat, justificationem fidei gratuitam, quia quomodo Abraham et David justificati sunt, eo modo justificantur omnes pii, nec potest contrarium dari exemplum eorum, qui aliter fuerint justificati. Pari ratione in hac quaestione de vocatione ministrorum sese res habet. Ut enim Timotheus non praedicavit absque missione, ita nullus patriarcharum, prophetarum, apostolorum et aliorum ecclesiae doctorum absque missione praedicavit; proinde ex Timothei exemplo recte infertur generalis regula, quod nemo absque missione praedicare debeat. 3. Qualis ordo et quale decorum ecclesiae olim requisivit Timothei missionem, talis ordo et tale decorum ecclesiae adhuc hodie ministrorum missionem requirit. Jam vero ordo ille non fuit arbitrarius et ἀνέλεος, sed vi mandati divini, exempli apostolici et salutis ecclesiae necessarius. Ergo adhuc hodie talis ordo ministrorum missionem requirit, id quod ex parte agnoscit Nicolaides statim subjungens: *Nimis turpe fuisset, in bene jam constituta republica tantam esse confusionem (ἀταξίαν) et ea negligi, quae ad eam*

ornandam pertinebant, ut etiam hodie indecor esset, absque certo ordine et decore eos constitui qui alios docturi sunt, siquidem sunt coetus constituti, et in illis seniores. Quae de defectu necessariae et generalis cujusdam hac in re constitutioni addit, de illis ex praecedentibus judicari potest. 2. In loco 1. Timoth. 5, v. 22. non de ordinatione ministrorum, sed de recipiendo peccatore lapsus c. 2. defens. p. 177. Respondemus: Imo vixcunque in historia et epistolis apostolorum inest impositio manuum, ibi ut plurimum exprimitur ceremonia in ministrorum ordinatione ac ministerio adhiberi solita. Actor. 6, v. 6. c. 13, v. 3. 1. Timoth. 1, v. 6. adhibita etiam fuit ceremonia in collatione miraculorum Spiritus sancti donorum, Actor. 8, v. 17. et in miraculis, Actor. 12, v. 19, v. 6. c. 25, v. 8. sed quod in re multis peccatoribus lapsis eadem ab apostolis fuerit adhibita, nusquam legitur, gratis igitur asseritur, hoc dictum apostolicum de receptione illa sit intelligendum. Nec obstant nostrae interpretationi sequentia; *Ne communices peccatis alienis* enim vel continent peculiare praeceptum a distinctum, vel sunt ἀνολογιστά, quare solis tamen cito commendandum sit ministerium, ut ne talis neophytus sine accurato judicio et electus turbas in ecclesia excitet, quarum cura parte nobis tribui posset. Vide Ambrosium et veteres in hoc loco.

63. Tertia argumentorum classis complectitur rationes ex Scriptura deductas. 1. *Aeque momentis.* Quodcumque nititur causis gratiae Dei honorem, ecclesiae salutem et conscientiarum tranquillitatem concernentibus, non potest nec ecclesia praetermitti. Sed vocatio ministrorum causis ejusmodi. Ergo. Assumptum propterea quia causae, propter quas publice in ecclesia testes oporteat habere vocationem legitimam, possunt longe gravissimae, quae ita comparantur ut quaedam respiciant Deum, quaedam autem quaedam ipsos verbi ministros. Dei quidem ut ipsius institutioni, voluntati atque ordini satisfiat, Rom. 10, v. 15. Hebr. 5, v. 4. 2. Immediata nobiscum agere nec doctores in ministerio mittere, sed per legitimam et ordinariam vocationem ecclesiae suae doctores praeficere; quisquis contemnit, divinae ordinationi reluctatur. Aliqua causa, ut illi de legitima ministrorum vocatione reddantur, quod Deus his ipsis personis legatis in opere convertendi et salvandi hominum velit. Item quod velit illis in ministerio in ministerio gesto sua gratia et Spiritus sancti adesse, donis necessariis eos instruere, laborum benedicere, contra adversarios tueri et consideratio reverentiam et obedientiam ministerium in animis auditorum excitat. Nec solum, verum etiam necessarium est, ut doctoribus de doctrina ministri futuri, qualis a quibus eam didicerit, proinde etiam ex ordinatione ac testimoniis opus est. Ipsius

causa, ut ex vocatione certus esse possit, Deum velle opera sua in ministerio uti, indeque firmam concipere fiduciam, quod Deus velit per ministerium suum ad conversionem et salutem auditorum esse efficax, absque hac fiducia nec pro successu ministerii et auditorum salute precari, nec in tantis mundi odiis ac periculis firma consolatione sese erigere poterit, inde vocatio ac defensio in ministerio conjunguntur. Esa. 49, v. 1: *Dominus ab utero vocavit me, v. 2. et posuit os meum quasi gladium acutum, in umbra manus suae protegit me et posuit me sicut sagittam politam, in pharetra sua abscondit me.* Jerem. 1, v. 7: *Ad omnia ad quae mittam te, ibis et universa, quaecunque mandavero tibi, loqueris; et d. ne timeas a facie eorum, quia tecum ego sum, et eruum te, dicit Dominus.* Inde quoque vocatio et successus in ministerio conjunguntur. Esa. 51, v. 16: *Ponam verba mea in ore tuo et in umbra manus meae protegam te ad plantandum coelos et fundandam terram.* Esa. 59, v. 21: *Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo etc.* 2. Cor. 3, v. 3. Deus vult per nostrum ministerium legem scribere in cordibus; ad haec quis idoneus? v. 5: *Sufficientia nostra ex Deo est, v. 6. qui et fecit nos idoneos ministros novi testamenti.* 2. Cor. 2, v. 12: *Ostium mihi apertum est, nimirum quia ostiarius Spiritus a. speruit per legitimam vocationem, Joh. 10, v. 3.* Vide omnino Du. D. Chemnicium in loco de ecclesia c. 4. membr. 1. p. 316. ubi pluribus recenset causas, propter quas tanti referat, ministrum habere legitimam vocationem. 2. *A comparatis.* Nullus legatus absque vocatione et peculiari mandato officii illius partes suscipit. Jam vero omnes ministri ecclesiae sunt legati Dei, 2. Cor. 5, v. 50. Ergo nullus minister ecclesiae absque vocatione officii illius partes suscipiat. Nemo gubernationem domus et oeconomiae administrationem sibi vendicat, nec familia quenquam recipit atque audit, nisi quem ipse *οικονομῶν* domui suae praefecerit et audiendum domesticis suis commendaverit. Jam vero ecclesia est domus Dei, 1. Tim. 3, v. 15. Hebr. 3, v. 6. Ministri ecclesiae sunt *οικονομοί* in hac domo, 1. Cor. 4, v. 1. Ergo domus hujus administrationem non suscipiant, nec Christi familia illos audiat, nisi sint per vocationem a Deo ipso huic oeconomiae praefecti. Nullus pro milite censendus, qui non fuerit a capite in numerum militum allectus et sacramento militiae obstrictus. Sed ministri ecclesiae peculiari quadam ratione dicuntur milites, qui prae reliquis piis, qui et ipsi sub Christi vexillis pugnant, et generali ratione milites dicuntur, praedicatione verbi, precibus maxime seriis, haeresium confutatione etc. adversus Satanam et ipsius squamas pugnant. 2. Tim. 2, v. 3: *Tolera adversa sicut bonus miles Jesu Christi; v. 4. nemo militans implicet se negotiis secularibus.* Ergo ministri ecclesiae peculiarem illam militiam non aggrediantur, nisi a coelesti capite Christo in eam adsciscantur. Magistratus officium nemo administrare debet absque vocatione, qui enim proprio

ausu illud invadit, tyrannidis vel certe seditionis fit reus. Ergo etiam ecclesiasticum ministerium nemo debet sibi vindicare absque vocatione. 3. *Ab incommodis.* Qui in ecclesia publicum docendi officium absque vocatione sibi arrogat, invadit alienam possessionem, non est Dei legatus et minister, sed fur et latro, cum non intret per ostium, nec est minister ecclesiae, cum non sit ab ea vocatus, turbat ordinem a Deo constitutum, introducit *ἀνασταταίαν*, cujus Deus non est auctor, 1. Corinth. 14, v. 33. repugnat exemplo Christi, prophetarum et apostolorum, qui omnes non nisi missi et vocati praedicarunt, facit augustissimi hujus muneris dignitatem vilescere, privat se ipsum necessaria consolatione et accersit sibi infelices ut plurimum exitus etc. Quae omnia ac singula ex defectu vocationis oboriri solere et sacrae literae, et historiae ecclesiasticae testantur, hinc gravissime scribit D. Lutherus tom. 4. Lat. Jen. fol. 9: *Non fortunat Deus labores eorum, qui non sunt vocati, et quanquam salutaria quaedam afferant, tamen non aedificant.* Vide etiam tom. 5. Jen. Germ. fol. 290. tom. 6. f. 467. ** Idem tom. 2. Lat. f. 553: *Exspecta vocantem, interim esto securus, imo si esses sapientior ipso Salomone et Daniele, tamen nisi voceris, plusquam infernum fuge, ne verbum effundas; si tui egerit, vocabit te; si non vocabit, non te rumpet scientia tua, nemo fructificat verbo, nisi qui sine suo voto vocatur ad docendum; qui autem non vocatus docet, non sine damno et suo et auditorum docet, quod Christus non sit cum eo.***

64. Huic sententiae nostrae adversantur 1. *Anabaptistae*, qui absque omni vocatione cuivis docendi in ecclesia potestatem faciunt, qua ratione ecclesia statuitur coetus quidam promiscuus, in quo nec donorum, nec laborum, nec vocationum ratio habeatur. D. Chemnicius part 3. locorum c. de ecclesia p. 314: *Anabaptistae dicunt, si quis doctrinam evangelii intelligat, sive is sit sutor, sive sartor, sive faber, eum docere et concionari debere.* Gastius de Catabaptist. erroribus libr. 1. p. 35: *Catabaptistae sumunt sibi omnes praedicandi officium atque de aliis, qui legitime a Christianis ecclesiis in auctoritate sunt, sciscitantur. Quis te elegit? cum isti ne a sua quidem caecoecclesia mittantur.* 2. *Anabaptistis* affines sunt *Photiniani*, qui itidem vocationis necessitatem in ecclesiae ministris negant. Socinus in tract. de eccles. p. 14: *Quid est, cur a nostris ministris requirant, ut legitimum sui muneris auctorem ostendant? An non cuivis Christiano homini licet, etiam sine speciali ullo sibi legitime demandato ejus rei munere, caritatem erga proximum exercere? An non opus caritatis plane est ad apostolicam doctrinam Christique evangelium complectendum ac retinendum, id est aeternae salutis viam ingrediendam alios cohortari divinaque oracula, quae omnibus sunt proposita, illis explicare?* p. 16: *Ordine licet isto (in ecclesia) constituto, etiam cum quis a recepta doctrina recedere non vult, posse tamen Christi fideles extra ordinem pro ratione loci et temporis verbi Dei prae-*

XII. 2. 63.
Antichristi-
ae 1. Ana-
baptista-
rum.

2. Photi-
nianorum.

dicandi munus sua sponte aggredi. Theoph. Nicolaides in defens. tractat. Socin. de eccles. et missione c. 1. p. 146: *Erravit Lutherus a Munzero (Anabaptista) legitimam functionem flagitans. Non quid Lutherus fecerit, sed quid facere hac in re debuerit, quaeritur.* c. 2. p. 177: *Nullam missionem agnoscimus, quomodo igitur ad eam aliquid requiri dicere possumus?* Catech. Racoviensis German. major tit. de eccles. c. 2. p. 344. proponit quaestionem: *Istß nicht nöthig, daß die, so Andere lehren und Ordnung in des Herrn Gemeine unterhalten, auf eine sonderbare Weise gesandt werden?* Ad quam respondet negatè addita ratione duplici, quod *non proferant novam doctrinam, sed apostolicam jam olim receptam, et quod in descriptione requisitorum episcopi nulla fiat mentio missionis.* Ostorodus in institut. German. c. 42. p. 438: *Es kann ein Jeder lehren, wenn er schon nicht gesandt ist, sintemal solches nicht verboten ist, noch irgend eine Gefahr in sich hat.* Et postea: *Ist derhalben nicht nöthig, daß man gedente, als wenn einer Unrecht thäte, so er von sich selber, daß ist ohne Sendung, das Lehramt auf sich nimmt, sintemal ein solch Werk aus der rechten Christlichen Liebe herkommt.* p. 440: *Ist derhalben nicht nöthig, daß da zu jeßiger Zeit Jemand das Evangelium predigt, ja wenn er's schon nicht durchaus verstünde (gleich wie auch Apollos vom Anfang) er gesandt sei, viel weniger aber, daß er seine Sendung beweisen müsse.* A. R. (forte est Andreas Radeccius) in notis ad libr. Smigleccii, quem vocat refutationem vanae dissolutionis nodi sui Gordii edit. Racov. 1614. p. 3: *Confitemur, et olim ministros ecclesiae vocari potuisse, imo vocatos fuisse, et nunc etiam vocari posse. An vero id quod olim factum est et hodie fieri potest, ad munus ministrorum constituendum requiratur, hoc vere et perpetuo quaeritur, quod Smigleccius probare nequit.* Schmaltzius in refut. thes. D. Frantzii part. 2. disp. 4. p. 377: *Non negamus, ex ista consuetudine primitivae ecclesiae apostolicae consequi, illud etiam jure fieri posse hodie, quod olim fiebat, et si ecclesia semper*

XII.2 64. *incorrupta mansisset, non dubitamus, quin valde justum fuisset, ut modus iste ordinandi ministros observaretur, quemadmodum etiam nunc, ubi est constituta respublica Christiana, valde decorum arbitramur, ut id observetur; sed non hoc potissimum quaeritur, hoc enim in quaestione est, an hujusmodi constitutio sit prorsus necessaria ad constituendum verbi Dei ministrum. Hoc autem nos negamus. Nihil enim tale, quod caput rei est, legimus in descriptione eorum, quae ad episcopum constituendum requiruntur etc. nec usquam alibi indicatum vel levissime videmus, eum, qui talis sit, postea vocari et mitti ab aliquo debere, imo posse aliquem per se munus tale concupiscere vel affectare, manifeste scriptum legimus.*

65. Nituntur hanc suam opinionem confirmare: 1. *scripturae dictis*, 2. *exemplis*, 3. *rationibus*. Ad primam classem referunt haec dicta: 1. Cor. 14. v. 29: *Prophetæ duo vel tres loquantur, ut reliqui*

prior taceat. Ergo omnes publico praedicationis officio fungi possunt absque peculiari vocatione. Respondemus: Certum est, apostolum ibi non loqui de promiscuo piorum coetu (id enim evidenter colligitur ex verbis praecedentis c. 12. hujus epistolae v. 29. *numquid omnes prophetae*), sed de coetu quorundam piorum ordine, quis autem ille fuerit sententiae variant. Ex nostris plerique prophetarum nomine intelligunt *ordinarios ecclesiae doctores prophetiae*, id est Scripturam interpretandi, doctores instructos. Ex Act. 13. v. 15. colligi potest, quod olim in ecclesia primitiva talis docendi modus institutus fuerit, ut post hymnos decantatos locus alii Scripturae praelegeretur ac deinde unus ex ecclesiae doctoribus surgeret, qui locum illum praesens exponeret ac doctrinas ex eo deduceret. Is dicendi finem fecisset, alius surgebat, polleus et prophetiae sive scripturas interpretandi dono. ratione non unus tantum, sed duo vel tres erant concionatores, qui per vices loquebantur. existimant respicere apostolum his verbis, qui praecipit, ut qui inter Corinthios dono interpretandi Scripturam instructi sunt, publice doceant, per quos scilicet; nequaquam vero ex eo inferri possit, quod omnibus absque ulla vocatione licitum esse de publice in ecclesia docere, quia statim subjicit apostolus v. 32: *Non est Deus confusionis, sed pacis et ordinis Deus.* Socinus vero in explicatione Matth. 16. quae subjungitur tractatui de ecclesia p. 67. statuit, per prophetas in hoc loco apostolum intelligi eos, qui *occultiora quaedam ad Christi religionem pertinentia aperuerunt.* Ex quo sic arguimus: Illorum prophetarum officium aliud, distinctum ab officio ordinariorum ecclesiae doctorum aut idem omnino cum ipso. Si prius (quod videtur Socinus statuere, et magis congruit cum apostolice Eph. 4, v. 11. 1. Cor. 12, v. 28. prophetarum a doctoribus et pastoribus distinguuntur) argumentum est a quaestione alienum, neque de extraordinario et primitivae ecclesiae prophetarum officio, sed de ordinario doctorum hoc loco inter nos et Photinianos quaeritur, an scilicet ad illorum officium requiratur peculiaris vocatione. Si posterius, statuendum omnino prophetas illos non fuisse vocatione destitutos. argumenta superius allata, licet in specie illa vocatione non describitur, neque enim in hac negative ex Scripturis argumentari licet.

66. 2. 1. Tim. 3, v. 1: *Fidelis sermo, si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Si concupiscere munus alius docendi, falsum est et clari necessario debere, donec aliquis ab aliquo mittatur.* Ita colligit Theoph. Nicolaides in tract. de eccles. et ministr. c. 1. Respondemus: per id quod dicitur, non debet quicquam eo in loco intelligi debet minister ecclesiae, siasticus absque missione et vocatione privata suscepta administratio, neque violenta in ecclesiam intrusio, neque illegitima et malis artibus intrusio (haec enim omnia divinae voluntati

Argu-
menta
Photinia-
norum
1. Ex
Scriptu-
rae di-
ctis 1.

pturis expressae et canonibus ecclesiasticis adversantur, Jer. 23, v. 21: *Non misi prophetas, et ipsi cucurrerunt*), sed ordinatum et pium illud desiderium, quo quis ecclesiae operam suam modeste offert, iudicium de se aliis committit et legitimam vocationem expectat ac paratus est cum propheta Esaia Deum vocantem sequi, Esa. 6, v. 8: *Dixi, ecce ego, mitte me*; interim tamen si huius voti ac desiderii sui non fiat compos, divinae voluntati reverenter se submittit nequaquam indigne ferens, sese aliis posthabitu, sed cum Davide dicens: *Si dixerit mihi Deus, non places, praeesto sum, faciat mecum, quod bonum est, coram se*, 2. Sam. 15, v. 26. Apostolus ibidem certam normam ac formam praescribit, ad quam ecclesia in eligendis ac constituendis ministris respicere debet, nequaquam igitur inordinato absque vocatione currentium desiderio patrocinator, unde Ambrosius in comm. h. l. sic scribit: *Quoniam episcopum bonae vitae esse oportet, idcirco qui episcopatum cupit, bonum opus desiderat. Hoc enim cupiens bonam vitam appetere videtur, si tamen non ab iis declinet, quae in subjectis habentur, ne ambitione et desiderio pecuniae hoc egisse videatur.*

67. 3. 1. Petr. 2, v. 9: *Vos estis regale sacerdotium, ut annuntietis virtutes ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Apoc. 1, v. 6: *Christus fecit nos reges et sacerdotes Deo et Patri suo.* c. 5, v. 9. et 10: *Redemisti nos Deo et fecisti nos Deo nostro reges et sacerdotes.* Ergo omnes absque peculiari vocatione docere possunt. Respondemus: 1. Quemadmodum ex eo, quod credentes dicuntur *reges*, nequaquam colligi potest, quemlibet ipsorum absque vocatione in magistratus officio fungi posse, cum de regibus spiritualibus apostoli loquantur; ita nec ex eo, quod credentes dicuntur *sacerdotes*, colligi potest, quemlibet ipsorum absque vocatione ministerio ecclesiastico fungi posse, cum itidem de spiritualibus sacerdotibus sermo ait. 2. Dicuntur enim spirituales sacerdotes non respectu muneris ecclesiastici, cum Teoph. Nicolaides defens. tract. de miss. minist. c. 1. p. 139. ipsemet agnoscat, ubiqueque vox sacerdotis de Christiano populo legitur, tam auditoribus quam doctoribus eam competere, id quod ex ipsis loci cujusque circumstantiis ad oculum demonstrari posse addit. 3. Sed respectu spiritualium hostiarum Deo offerendarum, sicut ipse Petrus exponit, v. 5. anteced. *vos estis sacerdotium sanctum ad offerendas spirituales hostias acceptabiles Deo per Christum Jesum.* Tales sunt: precatio, Psalm. 141, v. 2. Apoc. 5, v. 8. c. 8, v. 4. gratiarum actio, Hebr. 13, v. 15. beneficentia erga pauperes, Phil. 4, v. 18. Hebr. 13, v. 16. mortificatio veteris hominis, Rom. 12, v. 1. martyrium propter Christum susceptum, Phil. 2, v. 17. 2. Tim. 4, v. 6. etc. tales hostiae ab omnibus piis tanquam spiritualibus sacerdotibus offerri possunt. Augustinus in Psalm. 94: *Si nos sumus Dei templum, ara Dei anima nostra est. Sacrificium Dei quid est? im, omnis in ara sacrificium, quando Deum laudamus.* Idem lib. 20.

de civ. Dei c. 10: *Dicimur sacerdotes, quia membra sumus unius sacerdotis.* 4. Quamvis vero ad spirituales hostias etiam pertineat evangelii praedicatio, Mal. 1, v. 11. Rom. 15, v. 16. tamen ex appellatione spiritualium sacerdotum omnibus piis attributa non potest inferri, ad omnes pertinere hanc spirituales hostiam, evangelii scilicet praedicationem in publico ecclesiae coetu susceptam, siquidem ratio denominationis petitur a reliquis spiritualibus hostiis, quas omnes offerre possunt, non autem ab hac, quae nequaquam omnibus communis est. 5. Id quod evidenter colligitur ex verbis apostoli 1. Cor. 12, v. 29: *Num omnes sunt prophetae, num omnes doctores?* Omnes credentes sunt spirituales sacerdotes, neque tamen statim omnes sunt doctores vel prophetae, cum non omnes dono prophetiae instructi sint, neque ad ecclesiae ministerium vocati. Eph. 4, v. 11: *Dedit alios apostolos, alios prophetas, alios evangelistas, alios doctores et pastores in opus ministerii.* Ergo ut non omnes sunt prophetae vel apostoli, ita quoque non omnes sunt pastores et doctores. 6. Neque quidquam roboris inest *ἐντολῆς*, quod Petrus addat, pios esse regale sacerdotium, ut annuntient virtutes ejus, qui de tenebris eos vocavit in lumen suum admirabile; distinguendum enim inter generale mandatum et vocationem, quam omnes pii in Christianismi investitura accipiunt, quae ab illis requiritur, ut debita laudum praecordia Deo persolvant, a quo ad ecclesiae consortium vocati sunt, verbis et factis eundem confiteantur, suos privatim in vera pietate instituant, Deut. 6, v. 20. curent verbum Christi abundanter inter se habitare seque invicem doceant et commonefaciant psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, Eph. 5, v. 19. Coloss. 3, v. 16. verboque Dei sese invicem consolentur, 1. Thess. 4, v. 18 etc. et inter specialem vocationem, qua ministerium verbi et sacramentorum in publico ecclesiae coetu administrandum certis personis ad illud idoneis publico ecclesiae consensu demandatur, quam vocationem non esse omnibus Christianis communem, patet ex 1. Cor. 12, v. 29. Eph. 4, v. 11. Jac. 3, v. 1. 7. Ad hanc specialem vocationem pertinet sacramentorum administratio, ut colligitur ex 1. Cor. 4, v. 1. jam vero nusquam omnibus fidelibus mutua sacramentorum administratio vel praecipitur, vel permittitur. Ergo nec publicum verbi ministerium ad omnes pertinet. Negat quidem Socinus et ejus hyperaspistes Theoph. Nicolaides, sacramentorum administrationem ordinarie ad certas personas, ecclesiae scilicet ministros, pertinere; sed hoc ipsum suo loco late a nobis confirmatum fuit.

68. Ad secundam argumentorum classem pertinent: 1. *Exempla* eorum, qui a morte Stephani hinc inde dispersi evangelium praedicarunt, Act. 8, v. 4. c. 11, v. 19. ut Philippi Act. 8, v. 5. et Apollo Act. 18, v. 24. et seqq. *Quia illi praedicarunt non missi ab apostolis, nisi enim persecutio accidisset, urbe patria nunquam exivissent, hinc consequens est, posse aliquem, qui non est missus, tunc etiam, cum ordo servatur et a doctrina recepta non receditur,*

III. 2. 66.

2. Ex
varia
exempla
1. eorum,
qui post
mortem
Stephani
hinc inde
dispersi

evangelium praedicare. Socinus tract. de eccles. p. 17. Ostorod. in instit. c. 42. p. 437. Theoph. Nicolaides circa finem defensionis Socinianae p. 183, Respondemus: 1. Gratian. Prosper Photinianus in instrumento doctrinarum Aristotelico p. 36. reliquis Photinianis contradicit statuens, *Philippum evangelistam ab apostolis fuisse missum.* 2. Dictum apostolicum Rom. 10, v. 15: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur,* omnes Photiniani accipiunt de tempore praedicati primum evangelii, quo doctrina illa adhuc erat nova et hactenus non audita, ut apparet ex Socino, Ostorodo, Theoph. Nicolaide locis proxime citatis et catech. Racov. p. 346. quae sic loquitur: *Der Apostel redet in denselben Worten nicht von einer jeden Verkündigung, sondern allein von Verkündigung neuer Dinge, so zuvor nicht gehört, wie solche eine den Aposteln und anderer damals ihrer Mithelfer (NB.) Verkündigung war, welche gänzlich (NB.) einer Sendung bedürfte.* Jam vero Philippus et Apollo praedicarunt eo tempore, quo evangelii doctrina erat nova et hactenus non audita. Ergo ex hypothesi Photinianorum et ex recepta ab ipsis dicti apostolici interpretatione peculiaris vocatio omnino ipsis fuit necessaria. 3. Si vel maxime Lucas in historia Actorum brevitatis studio peculiarem illorum vocationem non insinuasset ac nihil quidquam de ea scriptum reliquisset, ex eo tamen nondum colligi posset, ipsos sine vocatione praedicasse, quia in historicis ex Scriptura non potest negative inferri. 4. Philippus una cum aliis sex in numerum diaconorum fuit cooptatus et manus ab apostolis ipsi impositae, Act. 6, v. 5. et 6. Quamvis vero diaconorum officium potissimum esset *mensis ministrare*, v. 2. hoc est providere fidelibus de necessaria sustentatione in illa bonorum communione, tamen docendi officium ab eo non fuisse plane semotum ac separatum, colligitur ex eo, quod de Stephano, ex eodem diaconorum ordine, v. 8. annotatur, ipsum *plenum fide et virtute fecisse prodigia et signa magna in populo; v. 9. disputasse cum adversariis veritatis, qui non potuerint resistere sapientiae et Spiritui, qui per illum loquebatur.* Si diaconis una cum ministerio mensae non fuisset simul commendatum docendi officium, quorsum opus fuisset in electione diaconorum dispicere de *viris plenis Spiritu sancto et sapientia?* v. 3. Certe ad nudum mensae ministerium tanta Spiritus sancti dona ac tanta sapientia, id est doctrinae coelestis cognitio tam solida, non fuisset requisita. 5. Idem colligitur ex eo, quod Philippus expresse vocatur *evangelista* Act. 21, v. 8. ab officio scilicet evangelii praedicati, unde *evangelistae* conjunguntur prophetis, apostolis, pastoribus et doctoribus, Eph. 4, v. 11. 6. De Apollo Act. 18, v. 24. dicitur, quod fuerit *vir eloquens, potens in Scripturis, v. 25. is edoctus viam Domini et fervens spiritu docebat diligenter ea, quae sunt Jesu, sciens tantum baptisma Johannis,* id est in schola Johannis Baptistae informatus erat, nulla apostolorum familiaritate usus, sed postea *ἀκριβέστερον* ab Aquila et Priscilla de via Domini institutus tantum profecit,

ut multum contulerit eis, qui crediderant per gratiam v. 27. unde Paulus eum ita commendat, ut eum ministerio sive docendi officio collegam ipsum constitueret, 1. Cor. 3, v. 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit sed Deus dedit incrementum.* Ac si Apollo ab vocatione praedicasset, quomodo ad tantum auctus culmen apud Corinthios fuisset erectus, quidam ab eo non minus quam alii a Paulo Petro sese denominarent? 1. Cor. 1, v. 12. Neque igitur non potest, Philippum et Apollo divinitus vocationem ad docendum habuisse. 7. Act. 13, v. 1. Paulo et Barnaba peculiari Spiritus sancti oratione ad docendum segregatis, reliqui tamen ecclesiae Antiochenae prophetae et doctores manus imponunt, antequam illos dimitterent. Equisque credet, Philippum et Apollo absque omni vocatione praedicasse, nec manus illis fuisse prius ab apostolis impositas, et hac ratione docendi ministerium illis commendatum?

69. 2. 1. Cor. 16, v. 15. *de illis, qui erant et familia Stephanae dicitur, quod in ministerio ipsos ordinaverint.* Respondemus: quidam *διακονίαν* intelligunt ministerium perferendi collatum fratribus pauperibus, qui erant Hierosolymis, de eo inprimis hic agi totus contextus ostendit, quia cum illa *διακονία* docendi officium conjungitur fuit in Stephanae domesticis, ut ex eo colligitur quod v. 16. apostolus subjungit, *ut et vos et ipsi sitis et omni cooperanti et laboranti,* et in verbo, ideo convenientius respondetur, per illam *ἰταζαν ἑαυτοῦς* recte accipiendam esse. Quod enim is sensus illius est, quod absque ulla vocatione docendi ministerium susceperint, sed quod ea suam obtulerint apostolis, a quibus missi, et servitiae, a qua vocati sunt. Cum enim in prima ecclesia propter flagrantem persecutionem, plurima et difficultates maximas multi a functionibus ecclesiasticis abhorrent, referente Augustino epist. 204. ad Donatum, quod ipsum etiam colligitur ex verbis Christi, Matth. 9, v. 38. jubentis, *Dominum messis, ut ἐκβάλῃ, extradat, operam vineam suam,* illi, qui de familia Stephanae nulla habita periculis et difficultatibus ultro sese obtulerunt et hoc genus vitae laboriosum elegerunt, expectata tamen prius legitime illud vocatione, quod homini pio et ad ministerium necessariis donis instructo licitum esse docet apostolus 1. Tim. 3, v. 1. Ipsum quoque *τάξις* verbum ostendit, nihil quidquam *ἀνάγκης*, temere praecipitanter contra ordinem divinitus constitutum ab ipsis fuisse gestum. Apud Xenophontem *ἐμμανὸν τάρτω εἰς τοὺς δουλομένους*, quod Evertit in eam classem me adopto, ubi tam excluditur aliorum vocatio. Apud Demosthenem *ὅς γὰρ ἐαυτὸν τάξας τῶν ἀπιστούντων εἶναι ἐπὶ ἡγετομόλησε*, qui se inter eos censeri et haberi, quae significatio etiam ad hunc locum accommodari potest. Ac notant Grammatici, *τάττειν* significare eam potissimum collocandi rationem, qua militum locantur, quando acies instruitur. Ut ergo et

in acie collocatio non excludit aliorum ordinationem, ita nec domesticorum Stephanæ τῆς ad ministerium excludit aliorum vocationem. Coniungo Actor. 13, v. 48.

70. Ad tertiam classem pertinent sequentes rationes.

1. In canonibus apostolorum, quibus describuntur omnia, quae pertinent ad constituendos episcopos et doctores, nulla fit mentio missionis vel vocationis, unde concludimus, eam ad ipsam muneris episcopalis substantiam et naturam nullo modo requiri.

Theoph. Nicolaides in def. miss. ministr. c. 1. p. 144.

Falsum est, apostolos semper requisivisse in ministro ordinationem, Paulus enim, qui brevitati ut plurimum studet, prolixe describens proprietates et requisita episcopi nullam huius rei mentionem facit, quam tamen omittere nullo modo potuisset, nec porro omisisset, si ad naturam et substantiam muneris apostolici esset necessaria, idem lib. eodem c. 2.

p. 175. Respondemus: 1. Paulo ibi propositum est non de causa efficiente ministerii, de vocatione scilicet, sed de adjunctis sive requisitis ministrorum elegendorum agere, hoc est vult proponere normam ac regulam, ad quam electio ministrorum exigenda sit et juxta quam personarum ministerio praeficiendarum qualitates examinari debeant. Mirum ergo non est, quod vocationis disertam et expressam in illis verbis non faciat mentionem. 2. Si ex omissa vocationis mentione recte inferri posset, ministro ecclesiae non requiri vocationem, posset eodem modo colligi: Apostolus Rom. 13, v. 1. et seqq. late describit officium magistratus, nec tamen mentionem facit peculiaris electionis vel vocationis. Ergo cuivis etiam absque electione vel vocatione licet magistratum capessere. 3. Invertimus igitur argumentum. Quia praescribit apostolus normam ac formam, juxta quam personae ministerio ecclesiastico praeficiendae examinari debent, ergo requiritur certa eademque legitima vocatio, antequam ministerii partes quispiam capessat. Nemo de se ipso vel debet vel potest iudicium ferre, quod sit donis ac requisitis illis, quae apostolus enumerat, sufficienter instructus. Ergo nemo privata auctoritate munus publice docendi sibi arroget, sed aliorum iudicio sese subiciat et legitimam vocationem prius exspectet. 4. Idem apostolus 1. Timoth. c. 5, v. 22. Timotheo praecipit, ne cito cuiquam manus imponat, antequam scilicet qualitates et conditiones personae ad ministerium eligendae diligenter expendat, ne communi-
cet alienis peccatis. De Tito idem scribit, Tit. c. 1, v. 5. quod eo fine ipsum in Creta insula reliquerit, ut presbyteros oppidatim constitueret. Utique igitur in presbyteris sive episcopis vocationem requirit.

71. 2. Claves ecclesiae non uni vel alteri, sed toti ecclesiae sunt traditae, Matth. 16, v. 19: Tibi dabo claves regni coelorum, quod Augustinus tract. 124. in Joh. interpretatur, dictum esse Petro, ut is gerebat personam ecclesiae. Ergo ad docendi officium non requiritur peculiaris vocatio. Respondemus: Ex dicto Christi recte quidem colligitur contra Pontificios, quod jus vocandi ministros ad totam

ecclesiam, cui claves a Christo traditae sunt, pertineat, sed non potest ex eo inferri, quod omnes, qui sunt in ecclesia, etiam absque vocatione, publice docere possint, quia datae quidem sunt claves toti ecclesiae, hoc est in usum et commodum totius ecclesiae, atque ut omnibus ecclesiae ordinibus in vocatione ministrorum jus aliquod competat; interim tamen administratio illarum clavium ab ecclesia commendatur et commendari etiam vi divinae institutionis debet certis personis, illis scilicet, quos Deus constituit in domo sua oeconomos, 1. Cor. 4, v. 1. ac potestatem illis dedit claudendi et aperiendi, hoc est ligandi ac solvendi. Quodsi quis extra necessitatis casum administrationem et usum clavium sibi arroget, alienum invadit officium.

72. 3. Opus caritatis Christianae quilibet in ecclesia exercere potest. Sed officium docendi est opus caritatis Christianae, imo inter omnia bona opera optimum, Jac. 5, v. 19. et 20. Ergo quilibet in ecclesia illud exercere potest, etiam absque peculiari vocatione. Respondemus: 1. distinguendum est inter opera caritatis, quaedam sunt omnibus communia, quaedam vero certis personis in officio publico constitutis propria. De prioribus recte dicitur, quod ad ea exercenda non requiratur peculiaris aliqua vocatio, cum omnibus Christianis incumbat fidem suam per bona opera testatam reddere. Ad posteriora autem requiritur peculiaris vocatio, ut demonstratum fuit superius. 2. Sic magistratum gerere est bonum opus, cum magistratus sit Dei minister in bonum, Rom. 13, v. 4. interim tamen nemo debet se ipsum intrudere huic officio et absque vocatione partes huius officii exercere. Legatione fungi est bonum opus, si reipublicae salutem sibi habeat propositam; interim tamen nemo debet legati nomen et partes sibi sumere, nisi a legante ipsi imponantur. 3. Caritas Christiana eo modo exercenda, ne violetur ordo divinitus constitutus, ne ἀλλοτρίοις πιασθῇς redamur rei, ne confundantur distincta officia ac distincta vitae genera. Convertere hominem (scribit Dn. D. Mentzerus in exeg. August. conf. art 14. p. 682.) est opus Christianae caritatis longe dignissimum, sed non debet illud evertere ordinem a Deo constitutum. Cumque homo non nisi organice seu tanquam instrumentum convertere aliquem dici possit, Deus autem principalis sit conversionis causa, planum evadit, nisi a Deo vocatum et missum non posse tam divinum effectum consequi. 4. Distinguendum etiam est inter privatam familiae vel proximi informationem et inter publicam verbi praedicationem et sacramentorum administrationem. Utrumque quidem est opus bonum, interim tamen non est eadem utriusque ratio. Prius quilibet absque peculiari vocatione praestare potest ac pro viribus etiam debet; posterius non competit absolute et simpliciter omnibus, sed quibus per legitimam vocationem munus illud commissum est. 5. Limitanda igitur propositio major, si ad officium publice docendi applicetur, cum quilibet non sit aptus ad ministerium, cum publicum docendi et sacramenta administrandi officium a privata infor-

3. Caritatis impulsio.

matione et communibus caritatis operibus sit distinctum, cum nulla flagitet necessitas, ut sine vocatione quilibet doceat, cum violetur ordo divinitus constitutus et *ὁράξια* ecclesiastica, si quilibet absque vocatione publice docere velit etc. 6. Deducimus argumentum adversariorum ad absurdum. Si quodlibet opus caritatis Christianae quilibet in ecclesia, etiam absque vocatione, exercere potest, consequens fuerit, etiam mulieres posse publice in ecclesia docere. Ratio connexionis est manifesta, quia etiam mulieres sunt ecclesiae membra, Gal. 3, v. 28: *Non est mas, nec foemella, sed omnes unum estis in Christo.* 1. Petr. 3, v. 7: *Mulieres sunt cohaeredes gratiae vitae.* Consequentis absurditatem disertis verbis docet apostolus 1. Cor. 14, v. 34: *Mulieres in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit; v. 35. si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent, turpe est enim mulieri in ecclesia loqui.* 1. Tim. 2, v. 12: *Docere mulieri non permitto.* Ambrosius in comm. 1. Cor. 14: *Turpe est, mulierem in ecclesia loqui, quia contra disciplinam est, ut in domo Dei, qui eas subjectas viris esse praecepit, de lege loqui praesumant, cum sciant, viros illic habere primatum et sibi magis competere, ut in domo Dei precibus vacent, linguam retinentes aures aperiant etc.* Pepuziani hoc nomine haereseos in primitiva ecclesia damnati sunt, quod mulieribus verbi et sacramentorum ministerium permetterent.

XII. 2. 70.
4. Pro-
hibita
talenti
deforsio.

73. 4. Qui defodit talentum suum, reprehenditur a Christo Matth. 25, v. 26. *Sed si absque vocatione non licet alicui in ecclesia docere, facile potest contingere, ut talentum illius defodiatur.* Respondemus: totum hoc argumentum solide et perspicue exposuit Lutherus in comm. Psalm. 8. tom. 2. Jen. Lat. 96: *Huc pertinent et illi (inquit), qui sibi conscii magnae doctrinae suae periculum sibi somniant longe maximum, si non alios doceant causantes, sese talentum sibi datum in terra defodere et cum servo Domini duram sententiam Domini expectare. Adeo ridiculis nugis diabolus ludit horum phantasias, quos hoc versu instructos oportet scire, nos non esse, qui docemus; nec verbum nostrum docendum, sed solum os nostrum posse verbo ejus scribere, si ipse voluerit et vocaverit. Tu, inquit, perfecisti laudem, non illi, non nos. Sic et in evangelio tradidit quidem Dominus talenta servis, sed non nisi vocatis. Expecta igitur et tu, donec voceris, interea ne ambias, ne te ingeras, non enim te rumpet scientia tua; currebant, inquit Dominus apud prophetam, et ego non loquebar eis. Multos haec tentatio misere vexat, ut eos instituti sui pigeat et poeniteat. Diabolus haec facit, ut inquietet eos, qui bene coeperunt, et tandem taedio consumat, igitur qui vocatur, praebeat os et recipiat verbum, sit organon et non auctor, qui non vocatur, oret Dominum messis, ut mittat operarios et perficiat virtutem ex ore infantium. Haec Lutherus, quibus ut vel verbulum addamus, non est operae pretium.*

74. 5. *Deus non est alligatus ordini ac merito ergo partes ministerii ecclesiastici in casu necessitatis a quovis peragi possunt.* Respondemus: Vi praedicatio et sacramentorum administratio ordinis juxta divinam institutionem pertinent ad ecclesiae ministros legitime ad illud officium vocatos, ut monstratum. Huic ordini divinitus constituto possunt nec debent opponi quaedam extraordinariae necessitatis exempla, quae a communis lege eximuntur, generalem tamen regulam minime evertunt. Sic in casu extremae necessitatis quando homini vel sine baptismo decedendum a privata persona baptismus conferendus, satius a privato conferri baptismum, quam hominem baptismum decedere, nihilominus administratio baptismi ordinarie pertinet ad ecclesiae ministros, ut patet ex Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. 8. praedicandi et baptizandi munus apostolis condatum. De hoc necessitatis casu intelligendi veterum dicta et primitivae ecclesiae exempla, quae tempore praedicati primum evangelii quosdam privatos verbum Dei annuntiasse referunt. Ut hom. 11. in c. 18. Num: *Sicut forte in civitate, ubi nondum nati sunt Christiani, si aliquis et docere incipiat, laboret, instruat, ad fidem et ipse postea iis, quos docuit, praeterea et episcopus fiat etc.* Ambrosius in comm. c. 4. *Ut crescat plebs et multiplicaretur, omnibus initia concessum est et evangelizare et baptizare. Scripturas in ecclesia explanare. At ubi loca circumplexa est ecclesia, conventicula constituta sunt et rectores et cetera officia in ecclesia ordinata, ut nullus de clero auderet, qui contra non esset, praesumere officium, quod scire sibi creditum vel concessum, et coepit alioquin et providentia gubernari, quia si omnes possent, irrationabile esset et vulgaris res et videretur. Hinc ergo est, unde nunc neque in populo praedicant, neque clerici vel baptizant, neque quocunque die credentur nisi aegri. Theodoretus lib. 1. eccles. c. 23. refert de Aedesio et Fructu fratribus, quod a barbaris capti et ad Indorum deducti tandem fide et ingenio explorato domui regiae praefecti et apud etiam regis successorem in magno pretio et habitu fuerint. Hac illi arrepta occasione Christianos convocarunt et divina ministeria funti. Laici erant, nullo dum ecclesiastico excolendos misit. Ejusd. lib. c. 24. refert Theodoretus quod eodem tempore mulier quaedam captat Iberos ad veritatem Christianae religionis traxit, reginam Iberorum, quoad ejus fieri divinis praeceptis crudiverit et ut sacrum templum ad honorem Christi, qui reginam eriperat, exaedificaret, hortata fuerit. Respondemus etiam converso templum Christo exaedificatum*

et episcopum a Constantino imperatore petitiū impetratumve. De his et similibus factis specialibus notandum, 1. quod exempla ordinaria non evertant regulam generalem et ordinem divinitus constitutum; 2. quod distinguendum sit inter ecclesiam jamdum plantatam et constitutam, atque inter ecclesiam adhuc plantandam et constituendam; 3. itemque inter vocationem et ordinationem, cum non sit eadem utriusque necessitas; 4. denique inter vocationem mediatam et immediatam, ordinariam et extraordinariam, quae omnia ex sequentibus erunt clariora. Huc etiam pertinet illud Lutheri in libro, cui titulus Grund und Ursache, daß eine christliche Gemeinde Recht und Macht habe Lehrer zu berufen, tom. 2. Jen. Germ. f. 244: Hier sprichst du, Ja wie? Wenn ein Christ nicht dazu berufen, so darf er nicht predigen? Antwort: Hier sollst du den Christen in zweierlei Orten helfen. Aufß Erste, wenn er ist an dem Ort, da keine Christen sind, da bedarf er keines andern Berufs, dann daß er ein Christe ist, inwendig von Gott berufen und gesalbet, da ist er schuldig den irrenden Heiden oder Unchristen zu predigen und zu lehren das Evangelium aus Pflicht brüderlicher Liebe, ob ihn schon kein Mensch dazu beruft, zc. denn Noth bricht alle Geseze und hat kein Gesez; außß Andere, wenn er aber ist, da Christen an dem Ort sind, die mit ihm gleiche Macht und Recht haben, da soll er sich selbst nicht hervor thun, sondern sich berufen und hervorziehen lassen, daß er an Statt und Biehl den Andern predige und lehre. Inde quidam vocationis necessitatem eo modo limitant, ut concedant, non vocatum docere posse, 1. quando Christianus versatur inter homines fidei Christianae ignaros, tunc enim quemlibet Christi gloriam, quantum potest, quaerere et promoveri teneri; 2. in ecclesia ordine ecclesiastico nondum plene constituto, cum enim vocatio doctorum sit pars ordinis, ideo hoc deficiente eam adeo stricte attendi non posse; 3. quando ordinarii doctores in lupos degenerant et officium suum plene negligunt. Vide D. Hun. in assert. minist. Lutheran. contra Pontif.

SECTIO II.

QUOTUPLEX SIT VOCATIO AD MINISTERIUM.

75. Guilielmus Bucanus in loco 42. de ministerio p. 502. tales vocationis divisiones producit: 1. *Vocatio duplex est, una generalis, quae fit per verbum praedicationem; altera specialis, quae peculiarem functionem respicit et est vel ecclesiastica, vel politica, vel domestica.* Nos divisionem illam non improbamus, agnoscimus enim, esse generalem quandam vocationem omnium Christianorum, Rom. 1, v. 6. 1. Cor. 1, v. 2. Eph. 4, v. 1. etc. quae appellari potest vocatio ad Christi regnum ex 1. Thess. 2, v. 12. ac distinguenda est a speciali vocatione ad certum officium ac vitae statum; illa vocatur ad

ecclesiam, hac ad certum in ecclesia statum, de qua posteriore vocationis specie, et quidem nominatim de vocatione ad officium ecclesiasticum unice et proprie hoc loco agitur. 2. *Vocationem generalem subdividit in efficacem et inefficacem. Efficacem tribuit electis, inefficacem illis, qui volunt verbum audire.* Respondemus: concedimus rem ipsam, quod vocatio Dei in quibusdam duntaxat efficax sit et locum inveniat, a quibusdam vero repudietur; sed negamus, causam hujus rei quaerendam esse in absoluto quodam reprobationis decreto, ideo valde probamus, quod Bucanus addit, *vocationem esse inefficacem hominum culpa*, sed non videmus, quomodo id conciliari possit cum illa hypothesis, qua in loco 36. de praedestinatione p. 403. inter seria media executionis decreti divini de hominibus reprobandis numerat tertio loco *inefficacem per verbi praedicationem vocationem*. De tota hac re suo loco plura. 3. *Vocationem ecclesiasticam ulterius dividit in legitimam et illegitimam. Illam definit, quae jure fiat et lege, id est quae fiat ab eo, qui potestatem vocandi et praeficiendi in illo munere habet, qualis est Dominus illius loci, aut qui ab eo deligendi jus ac potestatem.* Postea addit: *At vero solus Deus est verae ecclesiae suae dominus, uti Christus solus ejusdem caput et redemptor seu vindex. Quare solius Dei est et Christi ecclesiae suae ministros praeficere. Proinde soli ab eo vocati legitimi censendi sunt; ab eo vero non vocati sunt omnes illegitimi.* Respondemus: Sane soli a Deo vocati legitime vocati censendi sunt, interim tamen non est oppositio facienda inter Deum causam et ministerii et vocationis ad ministerium principalem, et inter ecclesiam atque illos, quibus ecclesia hoc munus commisit, causam vocationis ad ministerium instrumentalem. Nam et illi legitime vocati judicandi sunt, qui licet non a Deo immediate, tamen mediate suffragiis ecclesiae vocantur, ut ipse Bucanus agnoscit. Illegitimam vocationem quod attinet, ea duobus modis accipitur. Vel enim opponitur divinae et est plane nulla ac proinde vocationis nomine indigna, ut sic distinctio vocationis in legitimam et illegitimam sit divisio potius nominis quam rei. Hoc sensu illegitima vocatio ea est, quando quis propria auctoritate et ausu temerario absque Dei nutu et suffragio docendi munus arripit, vel defectu aliquo laborat, per quem tamen non statim desinit esse vocatio. Sic qui muneribus favorem illorum sibi conciliat, a quibus ad ministerium vocatur, hactenus et hoc respectu illegitime agit, neque tamen propterea ipsius vocatio desinit esse divina vocatio, si ex hypothesis reliqua recte sese habeant. Sic in papatu soli clerici, papae scilicet cum suis episcopis, jus vocandi ministros ad se rapuerant, quod fuit illegitimum, imo tyrannicum; interim tamen vocatio ecclesiae ministrorum sub papatu non desiit esse divina vocatio. 4. Legitimam vocationem ulterius distinguit in *arcanam sive internam*, quae sit per Spiritum S. et cujus sibi quisque minister coram Deo conscius esse debet, quod nec avaritia, nec

ambitione, neque ulla alia cupiditate, sed sincero Dei amore et aedificandae ecclesiae studio oblatum munus recipiat; et in *externam* sive *solennem*, quae ad publicum ordinem spectat. Respondemus: Concedimus, Deum interno impulsu et afflatu quibusdam hunc animum inspirare, ut nulla periculorum et difficultatum ratione habita ministerium ecclesiasticum suscipiant, quo pertinet arcanus ille impetus, quo ad sacrum theologiae studium quidam feruntur; concedimus etiam, requiri omnino a ministro, ne vel avaritia, vel ambitione, vel ulla alia vitiosa cupiditate allectus, sed sincero Dei amore et aedificandae ecclesiae studio ductus oblatum munus ecclesiasticum recipiat, quos affectus utrosque laude vel maxime dignos, si quis arcanam vocationem sano sensu appellare velit, non admodum repugnamus; interim tamen monemus, primo, ob internam sive arcanam illam vocationem neminem debere partes ministerii sibi sumere, nisi accedat etiam externa et solennis ecclesiae vocatio, ne anabaptisticis confusionibus et enthusiasticis revelationibus fores aperiantur. Ubi notandum, nomine internae vocationis hoc loco a Bucano non accipi immediatam vocationem, quae omnino sufficiens est, si vel maxime solennis illa et mediata ecclesiae vocatio non accedat, eam enim ab hac interna vocatione distinguit et de ea post-

XII. 2. 73. modum tractat, sed internum illum animi affectum tam mediate quam immediate vocatis communem, quod sibi conscii sunt, quod Dei gloriam et ecclesiae salutem in officio suo sibi habeant propositam, qua ratione vocationem cum ejusdem accidente et vocati qualitatibus sive affectu confundit. Secundo monemus et hoc, quod vocatio illius non statim designat esse vocatio, cujus animus aliqua vel avaritiae vel ambitionis vel alterius vitiosi affectus labe in suscipiendo munere ecclesiastico fuit forte initio contaminatus. Atque haec de Bucani divisionibus dicta sint. Augustinus aliam affert vocationis divisionem ad quaest. Oros. quaest. 64: *Apostolus* (inquit) *interpretatur missus. Apostolorum autem sunt quatuor genera, a Deo non per hominem; a Deo, sed per hominem; per hominem tantum; et ex se. A Deo enim missus est Moyses; a Deo et per hominem Jesus Nave; per hominem tantum sicut nostris temporibus multi favore vulgi in sacerdotium surrogati sunt; ex se autem sicut pseudoprophetae, sed duae posteriores species aequivoce duntaxat dicuntur vocationes, cum non sint legitimae nec a Deo.*

In mediatam et immediatam

76. Praetermissis igitur istis divisionibus proferimus eam, quae est et usitatissima et utilissima, quod scilicet vocatio ad ministerium alia sit *mediata* sive *ordinaria*, alia vero *immediata* sive *extraordinaria*. Deus, ad quem jus vocandi et mittendi ecclesiae ministros pertinet, duplici ratione, quandoque scilicet immediate per se ipsum, quandoque vero mediate per ecclesiam illos vocat, quibus publicum in ecclesia docendi officium vult commissum. Prioris vocationis exempla occurrunt in patriarchis, prophetis et apostolis, quae ostendunt, tam in V. quam in N. T. immediatam vocationem locum habuisse; posterioris

in reliquis ecclesiae doctoribus. Sunt, qui tertiam addunt vocationis speciem, quam vocant *mixtam*, qua Deus ipse certam nominet personam, sed tam per alios tanquam internuntios eam vocari videtur. Hoc modo vocatum existimant Aaronem per Moysen Exod. 4, v. 14. et Elisaeum per Eliam, 1. Reg. v. 19. ac triplicem illum vocandi modum expressim statuunt verbis Pauli Gal. 1, v. 1: *Paulus stultus non ab hominibus nec per hominem, sed per Jesum Christum.* Dum apostolatus meminit (inquit), immediatam notat vocationem, quam et remotio sequens infert, qua negat, se ab hominibus vel per homines vocatum, sed a Deo Patre directum dicit, *se non ab hominibus vocatum*, mediatam vocationem exprimit; dum scribit, *non per homines*, tam intelligendam esse innuit. Respondemus: directio est oppositio inter mediatam et immediatam vocationem, quae tertium aliquod membrum non adicit. Mixta igitur illa vocatio ad immediatam reducenda est, distinguendum enim inter vocationem ipsam et inter vocationis declarationem. Illa etiam vocatio est immediata, qui nominatim a Deo vocantur, quamvis haec eorum vocatio vel per internuntium declaratur, ut in Aaronis et Elisaei exemplo contigit; vel externo quodam signo divina manifestetur, ut in Matthiae per sortem electione animadvertitur, Act. 1, v. 24. In dicto apostolico Galat. 1, v. 1. non exprimuntur tres vocationis species, sed divina et immediata apostoli vocatione divina et mediata, quae fit per homines, et humana, quae fit ab hominibus, distinguitur. Locus tom. 4. Jen. Lat. in comm. hujus loci: *Ab hominibus intelligo, qui se ipsos vocant et ingerunt, non a Deo, nec hominibus vocantibus.* Sane v. 12. quod apostolus negat, se ab hominibus evangelium accepisse, utrumque comprehenditur, quod nec ab hominibus humana, nec per homines divina, sed Christi revelationem evangelium suum didicerit, ubi in Graeco est *παρὰ ἀνθρώπων*, in versu primo *ἀπ' ἀνθρώπων καὶ διὰ ἀνθρώπων*; addere vocationis et doctrinae possit esse diversa ratio, agit apostolus de sua vocatione, v. 12. de sua declaratione. Quodsi vel maxime concederemus, vocationem ab hominibus apostolum intelligere vocationem mediatam, per vocationem per homines significare vocationem mixtam, nondum tamen eveniret, tres etiam vocationis species, sed exprimeretur terminus vocationis per hominem certus immediatus vocationis modus. Cum enim in vocatione immediate Deus quandoque ipse sine internuntio aliquem claret, ut Moysen, quandoque vero per prophetam vel apostolum aliquem, ut Aaronem per Moysen, Elisaeum per Eliam, vel per sortem, ut in electione Matthiae; inde apostolus non solum negat, se ab hominibus, id est mediate, vocatum, sed negat super, se esse per homines vocatum, id est, in immediatae vocationis modum a se removel, quod hominem tanquam internuntium illa vocatio declaratur, priorem autem immediatae vocationis modum sibi tribuit, quo Deus sine internuntio ipse

apostolatum vocaverit, ut non fuerit inferior apostolo-
reliquis, qui a Christo ipso ad apostolatum erant
erati. Neque quidquam obstat, quod ad Ananiam
mittitur, Act. 9, v. 6. quia Christus, qui Paulo in
Damasci apparuerat, expresse testatur in prae-
cepto Ananiae dato, quod hic ipse, ad quem Ana-
niae ablegatur, jamdum sit *vas electionis portare*
Christi coram gentibus, Actor. 9, v. 15. ac
mittitur ad ipsum Ananias, non ut vocationem ad
apostolatum illi denuntiet, sed ut manu imposita
illi ei restituat ac baptizet, v. 18.

7. Quidam ex Calvinianis statuunt et usurpant
aliquod vocationis genus. Refert enim D.
Chemnicus part. 3. locorum de ecclesia c. 4. sect. 1.
314. cum aliquando in Galliis Papistae con-
fiterentur cum Sacramentariis de vocatione et illi
interrogarent, qualemnam haberent vocationem,
respondisse Bezam, *se nec mediatam, nec immedia-*
tam, sed extraordinariam habere vocationem in Gal-
liis. Addit etiam, Genevae hunc morem servari, ut
in theologia instituunt et postea in Gallias
hanc causam mittant. Huc pertinet disputat. Sa-
ladv. articulos Burdegalenses art. 51. p. 502:
regnant, regnante in ecclesia confusione Deum
posc, quando ipsi libet, media excitare apta,
ipsius providentiae visum est, ad restituendum
eam eversum et praeclara atque eximia eccle-
siastica, si inquam dicant, Deum haec non
esse nolle, blasphemi sunt adversus ejus omni-
um, contumeliam faciunt ejus bonitati et con-
firmatione ejus promissionum veritati. art. 61.
319: *Deus dedit datque veros pastores et mi-*
nistros ecclesiae, tum per ordinem legitimum, quem
ad eorum ordinariam electionem et voca-
tionem, dum status ecclesiae integer est; tum per
medietatem, quae ipsi libent, quando exterior eccle-
siastica eversus est. in tract. de legit. ministr.
pag. 553. statuit, *veros pastores ac doctores*
a Domino praefer ordinem solitum excitant-
ur ita conficerentur errores et blasphemiae a
ministeris Christi. Paraeus in comment. cap. 1.
m. pag. 158. mediatam vocationem distinguit
ordinariam, quam fieri dicit ab ordinariis per
suffragia, vel extraordinariam, quam dicit etiam im-
mediatam proximam, quaeque fiat vel ab ordinariis
directe, ut vocatio Matthiae Act. 1. vel defi-
nitur ordinariis ab ecclesia per suffragia et sor-
tus, cujus exemplum recitat ex historia fratrum
Mino-
rum, qui anno 1465. ordinariis persecutione
victi tres ex novem sorte sibi designarint pasto-
res sine miraculo. Bucanus in loco de mini-
st. pag. 507. ad quaestionem, quamdiu nobis ob-
stant sit visibilis et ordinata pastorum vocatione
cessio, respondet hoc modo: *Quamdiu steterit*
ordinarius fuerit ordo et status legitimus eccle-
siae ut ne quibusvis liceat temere et sine legi-
timae ordinaria vocatione sese intrudere in
ecclesiasticum ministerium. At illo ipso ordine et
collapso et interrupto Deus ipse praefer or-
do vel potius praefer morem solitum ecclesiae

hunc loci. VI.

ordinem instaurat per eos, quos ad illud opus suo
impervestigabili consilio deligit et excitat. p. 508:
multorum in Gallia et Belgio extraordinariam vo-
cationem martyrio sancitam adstruit. Quid vero de
hac extraordinaria vocatione statuendum? Respon-
demus: 1. vocatio extraordinaria duplici significatione
intelligi potest; vel respectu moris in ecclesia cor- XII. 2. 75.
rupta tunc publice recepti; vel respectu ordinis a
Deo instituti. Vocatio eorum, qui corruptelas in
ecclesia publice receptas divinitus excitati taxarunt,
extraordinaria dici potest, non respectu posteriore,
sed respectu priore. 2. Neque tamen propterea
statuendum est tertium aliquod vocationis genus,
quod sit intermedium inter mediatam et immediatam
vocationem, quia extraordinarium illud non opponi-
tur mediatæ vocationi, quasi propterea eorum voca-
tio vocetur extraordinaria, quod non sit mediatæ,
sed opponitur consuetudini tunc publice in ecclesia
corrupta receptæ. 3. Extraordinaria vocatio intelligi
etiam potest respectu donorum peculiarium et extra-
ordinariorum, quæ in vocatione mediatæ eorum, qui
ad corruptelas publice receptas taxandas et obolen-
das excitantur, ut plurimum conspiciuntur. Sic de
Luthero recte pronuntiamus, quod ad ministerium
docendi mediatæ sit vocatus, interim quod ad refor-
mationis opus attinet, negari nequit, peculiare et
extraordinarium aliquid in eo concurrissæ, quod ne-
que ad ordinariam reliquorum ministrorum vocatio-
nem per omnia quadrat, neque cum immediata apo-
stolorum vocatione prorsus congruit, ut postea latius
explicabitur. 4. An vero adhuc hodie extraordinaria
aliqua proprie sic dicta, id est immediata vocatio,
expectanda sit, de eo paulo post dicetur. 5. Nec
probari nobis potest inordinata illa ordinatio, qua
referente D. Chemnicio aliqui sine vocatione ad cer-
tam ecclesiam Genevæ ordinantur ac postea in Gal-
lias ad prædicandum evangelium ablegantur, quia
a vocatione apostolica, quæ potestatem docendi inter
omnes gentes continet, distinctum est officium reli-
quorum ecclesiae doctorum, qui ad certas ecclesias
vocantur nec habent absolutam potestatem docendi
ubique in omnibus ecclesiis. Act. 14, v. 23: *Pres-*
byteri constituuntur ab apostolis per singulas eccle-
sias. Tit. 1, v. 5: *Titus jubetur xatà νόμον, oppi-*
datim, constituere episcopos, inde in concilio Chal-
cedon. can. 6. statutum fuit, *neminem absolute or-*
dinari debere nisi ad certam et specialem eccle-
siam, propter quod graviter concludit ibidem D.
Chemnicus: *Qualis est illorum vocatio, talis etiam*
successus.

78. Si de differentia mediatæ et immediatæ vo-
cationis propria ac specifica quaeratur, respondemus,
illam 1. nequaquam consistere in eo, quod imme-
diate vocati a Deo, mediate vocati ab hominibus et
non a Deo vocati sint, contrarium enim paulo post
demonstrabitur. 2. Nec in eo, quod immediate vocati
habeant privilegium non errandi, quo destituantur
vocati mediatæ; illud enim quamvis de prophetis et
apostolis in officio prædicandi et scribendi versan-
tibus sit verissimum, tamen idololatria Aaronis iti-

Differen-
tia inter
vocatio-
nem me-
diatam
et imme-
diatam.

dem immediate vocati, Exodi 32, v. 2. ostendit, cum immediata vocatione non esse perpetuo et indissolubili nexu conjunctum non errandi privilegium. 3. Nec in eo, quod immediate vocati habeant privilegium ac potestatem edendorum miraculorum, quo destituantur mediate vocati, afferri enim possunt exempla tum immediate vocatorum, qui nulla ediderunt miracula, tum mediate vocatorum, qui ea fecerunt. 4. Nec in eo, quod immediate vocati habeant potestatem ubivis docendi ac praedicandi, qua destituantur mediate vocati, illud enim quamvis de apostolorum immediata vocatione recte asseratur, tamen in prophetis, Johanne Baptista, septuaginta discipulis etc. itidem immediate vocatis eodem modo affirmari nequit. 5. Nec in eo, quod mediate vocati in politicum imperium se immiscere non debeant, sed ecclesiastica tantum munia obire teneantur, 1. Petri 5, v. 2 et 3. Contra vero immediate vocati una cum ministerio verbi curent etiam res politicas, 2. Paral. 25, v. 8. 2. Regum 17, v. 2. Quamvis enim hoc posterius de prophetis V. T. recte dicatur, tamen ad apostolos in N. T. immediate a Christo vocatos non minus quam ad reliquos ecclesiae ministros mediate vocatos dictum est Luc. 22, v. 25: *Reges gentium dominantur, vos autem non sic.*

XII.2.76. 6. In eo igitur mediatæ et immediatæ vocationis discrimen perpetuo et unice consistit, quod illa fiat per ordinaria media divinitus ad hoc constituta, hæc vero per ipsum Deum, qui suam de immediata alicujus personae vocatione voluntatem vel per se ipsum, vel per internuntium manifestat.

SECTIO III.

DE VOCATIONE IMMEDIATA IN SPECIE.

Quæritur I.
Quot
modis
fiat im-
mediata
vocatio.

79. De immediata vocatione quaeritur: 1. *Quot modis ea fiat?* Ex superioribus constare potest, duplicem esse immediatæ vocationis modum. Quos enim Deus *αὐτὸς*, sine hominum opera et ministerio, vocat, illis vel ipse apparet et cum ipsis immediate loquitur, quo modo vocavit Abrahamum, Moysen, prophetas quosdam in V. T., quo modo etiam Johannes Baptista et apostoli a Christo in N. T. sunt vocati; vel per alios internuntios, quibus apparuit et locutus est, suam vocationem et mandatum illis denuntiat, quo modo vocavit Aaronem per Moysen. Elisæum per Eliam. **Etsi mediante Moysæ vocantur Beseleel et Oholiab, tamen quia non eliguntur judicio Moysis aut aliorum hominum, sed Dei solius, cujus decretum tantum Moyses promulgat et exsequitur, ideo vocatio eorum recte dicitur *immediata*, qualis fuit Elisæi ad munus propheticum mediante Elia 1. Reg. 19, v. 16. et Jehu ad regiam dignitatem mediante Elisæo 2. Reg. 9, v. 6. Rung. in cap. 35. Exod.** Bucanus de minist. loco 42. pag. 507. addit tertium modum, *intrinsecum* scilicet

afflatum, quo refert *profectionem Philippi in Samariam post ecclesiae Hierosolymitanæ dispersionem ignavis apostolis susceptam*, Act. 8, v. 5. *vocationem illorum ex eadem dispersione, qui in Phoenicia et Cypro evangelizarunt atque Achenam ecclesiam insciis apostolis sunt ausp.* Act. 11, v. 20. Quamvis vero non negemus, interrem illum Spiritus afflatum et impetum in immediata vocatione concurrere, tamen accedit externa festatio et confirmatio immediatæ vocationis per ipsius Dei apparitionem et loquelam, vel divinæ voluntatis denuntiationem, nec dubium, singulari Dei consilio in prophetis et apostolis mediate vocatis esse factum, ut scilicet obviam seductionibus fanaticorum, qui jactitant se immediate vocatos, quando fiugunt, se nescio quo interior petu spiritus ad concionandum impelli. De vocatione Philippi et eorum, qui in Phoenicia et evangelizarunt, dictum fuit superius. Angelus mini ad Philippum quidem loquitur et dirigit ejus ad eunuchum baptizandum, Act. 8, v. 2. hæc non erat prima Philippi vocatio, verum taxat ad certum locum directio, sicut etiam Act. 13, v. 2 Saulus et Barnabas a Spiritu peculiariter ad certas regiones mittuntur, cum ante ad apostolatam et ministerium vocati. Idem judicium de praedicatione Philippi in Samaria Act. 8, v. 5. nimirum quod accesserit quidem Spiritus sancti impulsus, ut in civitatem descenderet, sed hæc non erat prima ipsius vocationis, cum per impositionem manuum jam ante in eum diaconorum fuerit receptus, Act. 6, v. 5.

80. 2. *An cum immediata vocatione per se conjuncta sit potestas edendorum miraculorum.* illos, quos immediate vocat, ut plurimum dono miraculorum, quibus vocationem suam per se et confirmant. Sic Moyses Exod. 4, v. 2. mirum faciendorum potestate instruitur, ut et Pharaon credant, ipsum a Deo esse vocatum. Aaronis vocatio immediata confirmatur, quando ejus floret, Num. 17, v. 8. Samuelis vocatio confirmata fuit praedictione futurorum, 1 Sam. 3, v. 10. uti etiam miraculoso tonitru ad ipsius praesentia sacrificia secuto, 1. Sam. 7, v. 10. Davidis vocatio confirmata fuit miraculosa victoria ex congressu Goliatho reportata, uti etiam liberatione ex faucibus leonis et ursi, 1. Sam. 17, v. 35. Elisæi et Elisæi miracula complura enumerantur in libris Regum. In N. T. cum Christus apostolos mediate vocatos ad praedicandum ablegaret, illis potestatem miraculorum, Matth. 10, v. 1. *omnes morbos curate, mortuos suscitatis, leprosos et daemones ejicite.* Luc. 9, v. 1. *Convocatis autem apostolis dedit illis virtutem et potestatem omnia demonia et ut curarent languores.* Luc. 9, v. 1. potestate instruxit septuaginta discipulos Luc. 10, v. 9. eandem potestatem etiam post Christi ascensionem ad confirmandum evangelii praedicationem apostolos exseruisse, apparet ex pronuntio Marci v. 17. et complemento Act. 3, v. 7. c. 5, v. 5.

c. 9, v. 40. inde Paulus 2. Cor. 12, v. 12. signa, prodigia et virtutes vocat *testimonia apostolatus sui*. Neque tamen ex eo potest inferri generalis regula, quod cum immediata et extraordinaria vocatione semper conjuncta sit potestas miraculorum edendorum, ut volunt Pontificii. Patriarchae enim ac prophetae non fuerunt omnes dono miraculorum instructi, cum de illis altum sit in Scripturis silentium. De Osea, Sophonia, Aggaeo etc. nusquam commemoratur, quod miracula ediderint. Neve quis excipiat, in historicis non licere ex Scriptura negative argumentari, urgemus locum expressum Joh. 10, v. 41. ubi de Johanne Baptista dicitur, *quod nullum fecerit signum*, quem tamen immediate a Deo vocatum fuisse constat ex Luc. 3, v. 2. qua de re plenius egimus in loco de eccles. §. 200. et 279.

§1. 3. Quomodo discernendum sit inter immediatam Dei vocationem et imposturam fanaticorum, qui jactitant, Deum Patrem sibi apparuisse et haec vel illa mandata dedisse? Anabaptistis et Enthusiasticis solenne est de talibus revelationibus gloriari, sed memores praemonitionis divinae Jerem. 14, v. 14: *Falso prophetae vaticinantur in nomine meo, non misi eos et non praecepi eis neque locutus sum ad eos, visionem mendacem et seductionem cordis sui prophetant vobis*, non audiamus eos, sed teneamus normam ac regulam, juxta quam immediata vocatio divina ab enthusiasticis seductionibus discernenda sit. Eam vero tradit ipse Deus Deut. 13, v. 1: *Si exurgat propheta in medio tui et praedixerit signum et portentum, v. 2. et venerit, quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus et sequamur Deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis; v. 3. non audies verba prophetae illius*. Ergo qui jactitat divinas revelationes, si proferat doctrinam peregrinam, non est pro immediate vocato habendus, si vel maxime miraculis suam vocationem confirmare videatur. Eadem regula proponitur Jer. 23, v. 21. c. 27, v. 15. c. 29, v. 9. nimirum quicumque falsum aliquid prophetat sive in doctrina, sive etiam in vaticiniis, ille non est propheta immediate a Deo vocatus, sed seductor pessimus, quia Spiritus Domini, a quo prophetae mittuntur, est *Spiritus veritatis*. Prima igitur ac praecipua probationis regula est harmonia et congruentia doctrinae cum doctrina a Deo revelata. Deinde qui immediate a Deo vocantur, illi vel dono miraculorum, vel aliis Spiritus testimoniis peculiaribus instruuntur, ut illis vocationem suam confirmet. Ad peculiaris illa Spiritus testimonia pertinent tum praedictiones Scripturarum; sic Johannes Baptista nullum edidit miraculum, hoc enim Messiae reservatum erat, ut stupendis et vere divinis miraculis sese manifestaret, Esa. 35, v. 5. interim tamen habuit vocationem immediatam, cum multis annorum seculis ea prius fuerit praedicta, Esa. 40, v. 3. Mal. 3, v. 1. Tum peculiaris Spiritus sancti dona ad munus illud, cui praeficitur, necessaria; talia dona sunt: *agria*, singularis divinarum mysteriorum notitia; *otioque*, donum docendi ac dicendi peculiare; *θυμός*, imperterrita animi praesentia; zelus heroicus, in

confessione constantia etc. Matth. 10, v. 19: *Dabitur vobis in illa hora, quid loquamini*. Luc. 21, v. 15: *Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri*. Act. 6, v. 10: *Non poterant resistere sapientiae et Spiritui, qui loquebatur*. 1. Cor. 2, v. 4: *Sermo meus et praedicatio mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione virtutis et Spiritus*. Accedit tertio peculiaris Dei protectio, mirandus in vocatione successus, ecclesiae dilatatio frustra renitentibus doctrinae coelestis adversariis etc. Esa. 49, v. 2: *Posuit os meum tanquam gladium acutum, in umbra manus suae protexit me*. Jer. 1, v. 8: *Ne timeas a facie eorum, tecum enim ego sum, ut eruam te*. v. 18: *Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam et in columnam ferream et in murum acreum super omnem terram*. Rom. 15, v. 18: *Non audeo aliquid loqui eorum, quae per me non effecit Christus in obedientiam gentium verbo et factis; v. 19: in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti, ita ut a Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum omnia repleverim evangelio Christi*.

§2. 4. Num adhuc hodie immediata Dei vocatio expectanda sit? **Weigelius postill. part. 1. p. 44: *Fideles concionatores oportet esse angelos Domini, hoc est debent esse a Deo docti ac missi, non ab hominibus, qui enim currunt ipsi, nec vocati sunt ad praedicandum, mercenarii sunt, quales nunc sumus omnes, nullo excepto, quis enim nostrum est a Deo doctus, quis a Deo se vocari patitur? an non omnes ex academia et favore potestatisque humana constituti sumus?* part. 2. postill. p. 31: *Qui ab hominibus sunt electi ac vocati, non adferunt secum Spiritum sanctum, ipsorum concio et absolutio de nihilo est, loquuntur et testantur ut coecus de coloribus, praedicant dogmata humana, non Christum crucifixum*. dial. de Christ. p. 71. 72: *Doctor es, at non a Spiritu s. promotus, sed ab academicis, ubi nullus unquam repertus fuit Spiritus s., non a Deo vocatus aut missus, sed ab hominibus ordinatus, electus, constitutus, ideo spiritualia docere non potes*. Ejusmodi plura vide post. part. 1. p. 222. part. 2. p. 105. 166. 210. 227. part. 3. p. 11. 60. ** Respondemus: Quamvis nec possimus, nec debeamus liberimae Dei voluntati et infinitae ejus potentiae ac sapientiae quidquam hac in re praescribere, quasi non possit etiamnum hodie quosdam immediate vocare, sicut olim vocavit prophetas et apostolos; tamen 1. destituimur promissione, quod debeamus hoc tempore post confirmatum N. T. caonem immediatam vocationem expectare. Ephes. 4, v. 11. de Christo ad dextram Patris exaltato dicitur, *quod ecclesiae suae dederit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, v. 12. ad consummationem sanctorum in opus ministerii*; ubi inter N. T. ministros tale constituitur discrimen, quod quidam immediate vocati fuerint, in exordio scilicet N. T. quales sunt apostoli, prophetae et evangelistae, quidam vero

i. Num
adhuc
hodie ex-
spectanda.

mediate, temporibus scilicet subsequentibus, quales sunt pastores et doctores, quorum vocatio mediata duratura praedicatur, donec corpus Christi mysticum plene fuerit exaedificatum, atque eo ipso significatur, non esse novos apostolos hoc tempore expectandos. Inde etiam apostoli non expectarunt, donec alii immediate vocarentur, sed ipsimet per singulas ecclesias constituerunt presbyteros, Act. 14, v. 23. ac Paulus Timotheo suo praecipit, ut ministerium commendet idoneis personis, 2. Tim. 2, v. 2. Tito praecipit, ut *oppidatim constituat presbyteros*, Tit. 1. 5. Atqui nisi immediata vocatio cum temporibus apostolorum cessare debuisset, expectassent apostoli alios prius immediate vocari, antequam ad mediatam vocationem descenderent. 2. Nulla apparet immediatae vocationis necessitas. Deus enim per apostolos tradidit et ecclesiae praescripsit certam formam, juxta quam velit eligendos et constituendos esse ecclesiae ministros, 1. Tim. 3. Tit. 1. per mediatam scilicet vocationem promisit conservationem ministerii usque ad finem seculi, Matth. 28, v. 19. 1. Cor. 11, v. 26. et alligavit ecclesiam suam ad doctrinam per Filium revelatam ac per apostolos

XII. 2. 70. immediate vocatos in totum terrarum orbem propagatam, Gal. 1, v. 8. Apoc. 22, v. 18. In V. T. praedictum quidem erat, quod abolito Levitico sacerdotio novum inchoandum sit testamentum, ut propterea immediata vocatione in exordio ejus opus fuerit, sed post confirmatum N. T. canonem aliam adhuc revelationem et immediatam quorundam vocationem expectandam esse, nusquam insinuat, sed contra potius N. T. tempus et mediata vocatio in eo recepta duratura praedicuntur usque ad Christi ex coelis reditum. 3. Ex quo colligitur, eos qui de immediata vocatione gloriantur et divinas revelationes jactitant, si afferant doctrinam novam a Christi et apostolorum doctrina diversam, nequaquam audiendos, nec pro legitime vocatis habendos esse, etiamsi miraculis suam vocationem confirmare nitantur. Disertis enim verbis praedictum Matth. 24, v. 24. *surrecturos pseudoprophetas et pseudochristos ac tanta miracula edituros, ut si fieri posset, etiam electi in errorem seducerentur*. Recte igitur Augustinus Donatistis revelationes jactantibus, interim a doctrinae apostolicae sinceritate discedentibus respondet in lib. de unit. eccl. c. 16: *Non dicant, ideo verum esse, quia illa et illa mirabilia fecit Donatus, vel Pontius, vel quilibet alius etc. aut quia ille frater noster et illa soror nostra tale visum vigilans vidit, vel tale visum dormiens somniavit. Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum etc. Remotis omnibus istis ecclesiam suam demonstrent non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini praeparati et cauti redditi sumus, sed in praescripto legis, in prophetarum praedictis, in psalmorum cantibus, in ipsius pastoris vocibus, in evangelistarum praedictionibus et laboribus, hoc est in omnibus canonicis sanctorum librorum auctoritatibus*.

SECTIO IV.

DE VOCATIONE MEDIATA.

83. De mediata vocatione duo potissimum tractanda sunt: 1. *Quod ipsa non minus quam immediata sit divina*; 2. *quae sint ordinaria illa, quibus Deus ad mediatam vocationem utitur*. Quod ad prius membrum attinet, illud demonstramus hoc argumento: Quaecunque vocatio ad Deum auctorem refertur, auctoritate apostolica niti salutaribus Dei promissis gaudet, ea omnino est divina. Sed mediata legitima vocatio ecclesiae dicitur 1. refertur ad Deum auctorem. Levitae sacerdotium mediate erant vocati, et tamen Dominus Num. 3, v. 12: *Ego tui Levitas a Israel*, id est ministerio illos deputavi. 2. Paral. v. 11. dicit Ezechias ad sacerdotes et Levitas: *elegit Dominus, ut stetis coram eo et ministri illi*. Pastores in eo distinguuntur a prophetis apostolis, quod illi mediate, hi vero immediate vocati sint, jam vero etiam pastorum vocationem sibi asseribit. Psalm. 68, v. 12: *Dominus dabit, evangelistas exercitu magno* Esa. 41, v. 1. *Dabo Jerusalem evangelistam* (in quibus vaticinium evangelistae nomen generaliter accipitur pro vis evangelii praecone, 2. Tim. 4, v. 5) Jerem. v. 15: *Dabo vobis pastores juxta cor meum*. c. v. 4: *Suscitabo super eas pastores*. Christus dextram Dei evehens non solum apostolos, *pastores et evangelistas*, sed etiam *pastores et doctores* ecclesiae suae dare dicitur, 1. Cor. 12, v. 28. Ep. v. 11. 2. Nititur auctoritate apostolica. Apostoli qui a Christo audierant, *sicut Pater me misit, et ego mitto vos*, Joh. 20, v. 21. non expectant donec eodem modo, immediate scilicet, aliqui vocentur ad ministerium, quo ipsi vocati erant ad apostolatam, sed ecclesiis, quas plantarunt, deper suffragia electos praefecerunt, Act. 14, v. 23. *et quoslibetque per suffragia constituebant presbyteros in singulis ecclesiis*. 1. Tim. 4, v. 14. 2. Tim. v. 6. Timotheo commendatur ministerium ecclesiae per impositionem manuum presbyterii, seu per congregationem presbyterorum. Praecipitur etiam Timotheo, ut alios per vocationem mediatam constituat presbyteros 2. Tim. 2, v. 2: *Quae audivisti a me, commenda fidelibus hominibus, qui idonei sint alios docendos*; ac praescribitur ei certa norma juxta quam personae ad ministerium eligendae nominari debeant, 1. Tim. 3, v. 2. Idem mandatum accipit Titus c. 1, v. 5. *ut per civitates constituat presbyteros*. Neve quis existimet, hanc mediatam vocationem niti duntaxat exemplis, non autem divina institutione, notandum quod auctoritate apostolica, id est divina Rom. 15, v. 19. talia praecipit Timotheo ac Tito dentur, quo pertinet gravis obtestatio 1. Tim. 5, v. 21: *Testor coram Deo et Christo Jesu et electis angelis, ut haec cuncta sine praefudicio nihil faciens in aliam partem declinando*. 1. Tim. 6, v. 13: *Praecipio tibi et*

Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pilato bonam confessionem, v. 14: ut serves mandatum sine macula. Cum primis notandum, quod juxta hoc *παράγγελμα* apostolicum vocati a Spiritu sancto constituti dicantur, ut ecclesiam Dei regant, Act. 20, v. 28. Timotheus et Ephesinae ecclesiae ministri mediate vocati erant, interim tamen in posteriore ad Corinthios epistola, cui etiam Timotheus subscripsit 2. Cor. 1, v. 1. non de se tantum, sed in genere de Timotheo et reliquis ministris ecclesiae apostolicae dicit 2. Cor. 5, v. 18 et 20: *Deus dedit nobis ministerium reconciliationis, nomine igitur Christi legatione fungimur Deo exhortante per nos*, et ad omnes Ephesinae ecclesiae ministros dicit Act. 20, v. 28: *Attendite vobis et universo gregi, in quo Spiritus sanctus vos posuit episcopos regere ecclesiam Dei*. Sosthenes mediate vocatus erat, interim una cum Paulo priori ad Corinthios epistolae subscribit, et Paulus non de se tantum, sed etiam de Sosthene et aliis legitimis ministris in illa epistola dicit c. 4, v. 1: *Sic nos aestimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*. Apollo mediate vocatus erat, interim tamen Paulus non minus de ipso quam de se dicit 1. Cor. 3, v. 5: *Quid est Apollo? quid Paulus? ministri, per quos credidistis*, sive ad fidem adducti estis, et unicuique sicut dedit Dominus; v. 6: *ego plantavi, Apollo rigavit, Dominus dedit incrementum*. Epaphroditus mediate vocatus erat ad ministerium, nihilo tamen minus Paulus eum vocat suum *συνεργόν καὶ ἀνταποστάτην* et Philippensium apostolum, Phil. 2, v. 25. Archippo mediate vocatio talem *ροῦθεοῦ* proponit apostolus Col. 4, v. 17: *Vide ministerium, quod accepisti a Domino, ut illud impleas*. In subscriptione epistolae prioris et posterioris ad Thessalonicenses non Timotheum solum, quod facit etiam in subscriptione epistolarum ad Philippenses, ad Colossenses et ad Philemonem, sed etiam Silvanum sibi adjungit apostolus ac de omnibus in genere dicit 1. Thess. 1, v. 5: *Evangelium nostrum*, id est nobis a Deo ad praedicandum commissum, non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute et Spiritu etc. 1. Thess. 2, v. 4: *Sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis evangelium, ita loquimur*. 2. Thess. 2, v. 14: *Vocavit vos Deus per evangelium nostrum*. 3. Mediate vocatio etiam gaudet salutaribus Dei promissis, id quod ex superioribus consequitur. Si enim mediate vocatio non minus quam immediata est ab ipso Deo, utique etiam gaudet promissis divinae vocationi annexis. Timotheus mediate vocatus erat, interim tamen apostolus evidenter testatur, ipsius ministerium esse efficax organum salutis. 1. Tim. 4, v. 16: *Attende tibi ipsi et doctrinae, insta in illis, hoc faciens te ipsum salvabis et eos, qui te audiunt*; ideo etiam mandat, ut resuscitet gratiam, quae in ipso erat per impositionem manuum apostoli 2. Tim. 1, v. 6. quod ne quis existimet ad illos duntaxat pertinere, qui mediate quidem, sed per apostolos vocati erant, ideo in genere dicit 1. Tim. 4, v. 14: *Gratia, quae*

data est tibi per impositionem manuum presbyterii. 2. Cor. 3, v. 6. de se et Timotheo, nam et is huic XII. 2. 81. epistolae subscripsit, adeoque de omnibus ecclesiae ministris legitime vocatis dicit: *Deus nos idoneos fecit ministros novi testamenti*, ac repetenda hoc loco ea, quae in praecedentibus duobus membris sunt allata. Sic non solum apostoli et prophetae, sed etiam pastores et doctores dicuntur a Christo dari ad opus ministerii, ad consummationem sanctorum, ad aedificationem corporis mystici, Eph. 4, v. 12. Nec Paulus solum plantavit, sed etiam Apollo rigavit, et utrique tam illi plantanti immediate vocato, quam huic riganti mediate vocato *Deus dedit incrementum* 1. Cor. 3, v. 6. Evangelium sive praedicatio evangelii non solum est in virtute, cum praedicatur a Paulo immediate vocato, sed etiam a Timotheo et Silvano mediate vocatis, 1. Thess. 1, v. 5. Et pulchra est observatio D. Chemnicii part. 3. loc. de eccles. c. 4. pag. 323. cum in Corinthiaca ecclesia efficaciam ministerii metirentur ex personis vel mediate, vel immediate vocatis, vel ex donis ministrorum, quod Paulus illis perversis judiciis hoc opponat 1. Cor. 3, v. 5: *Quis est Apollo? quis Paulus? nisi ministri, per quos credidistis, et unicuique sicut dedit Dominus*. v. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus dedit incrementum*. v. 7. *Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. v. 8: *Qui autem plantat et qui rigat, unum sunt*, ubi ostendit apostolus, tam mediate vocatos, qualis erat Apollo, quam immediate vocatos, qualis erat Paulus, quoad efficaciam ministerii et gratiam divinam in eo, esse unum.

84. Quodsi ergo mediata vocatio non minus atque immediata divina est, consequens fuerit, promissiones de ministerii fructu et successu, de protectione in periculis, de laborum retributione etc. immediate vocatis a Deo factas suo modo etiam ad illos, qui mediate a Deo vocantur, pertinere. Non negamus, prophetas et apostolos immediate vocatos habuisse magnas et multas praerogativas, utpote privilegium non errandi, potestatem docendi in locis pluribus, dona uberiora, peculiariora charismata, promissiones de successu vocationis et defensione copiosiores etc. Interim tamen cum respectu ecclesiastici ministerii et partium docendi unum idemque officium in ecclesia sustineant tam mediate quam immediate vocati, ideo promissiones de auxilio divino, virtute et efficacia divina in ministerio etiam ad mediate vocatos suo modo referri possunt, id quod tum docentibus, tum etiam auditoribus utilem commonefactionem et consolationem praebet. Docentibus quidem, ut sciant, se non minus quam prophetas et apostolos, quibus alias ratione personae et donorum neutiquam comparandi sunt, esse in docendi officio *Dei legatos* 2. Cor. 5, v. 20. ac velle Deum opera ipsorum uti in ministerio, ideoque ad se accommodent promissiones de praesentia divina gratiosa et salutari per verbum efficacia, de protectione et defensione, patriarchis, prophetis et apostolis factas, Gen. 15,

v. 1: *Ego protector tuus sum et merces tua magna valde.* Gen. 31, v. 3: *Ego ero tecum.* Esa. 49, v. 2: *Posuit os meum tanquam gladium acutum, in umbra manus suae protexit me.* Esa. 51, v. 16: *Posui verba mea in ore tuo et in umbra manus meae protexi te, ut plantes coelos ac fundes terram et dicas ad Sion, populus meus es tu.* Jerem. 1, v. 8: *Ne timeas a facie eorum, ego tecum sum, ut eruam te.* v. 10: *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* 1. Cor. 15, v. 58: *Labor vester non erit inanis in Domino.* Auditoribus debitam erga ministerium reverentiam et obedientiam hoc ipsum instillet, ut cogitent, licet ministri ecclesiae non vocentur immediate ab ipso Deo, sicut olim patriarchae, prophetae et apostoli vocati sunt, ipsorum tamen vocationem nihilominus esse sacrosanctam ac divinam, ac proinde eos nequaquam contemnendos, Tit. 2, v. 15. sed ut *angelos et legatos Dei* suscipiendos, audiendos ac tractandos esse, Gal. 4, v. 14.

Quibus
mediis
peraga-
tur.
XII. 2. 82.

85. Posterius membrum quod attinet, quae scilicet sint media ordinaria, quibus Deus ad vocationem mediatam uti velit, ac penes quem sit jus et potestas mediatæ vocationis, de eo graves agitantur controversiae. Pontificii ad papam et episcopos, non autem ad magistratum et populum ministrorum vocationem pertinere dicunt. Quidam pseudopolitici vocationem referunt ad regalia magistratus, cujus politicae potestati in solidum eam vendicant. Anabaptistae ad promiscuam multitudinem excluso ministerio et pio magistratu eam referunt. De quibus opinionibus ut rectius fieri iudicium possit, paulo altius res deducenda et uberius explicanda erit. Dicimus vero 1. jus summum et *αὐτοκρατορικὸν* vocandi ministros ecclesiae non in immediata solum, sed etiam mediata vocatione in solidum pertinere ad verum Deum, qui est Pater, Filius et Spiritus sanctus. Neque enim abdicavit se jure suo, quando ecclesiae mandavit ac potestatem dedit idoneos ministros vocandi, sed illud integrum et inviolatum sibi reservavit, licet mediate illud exsequi velit. Deus est et manet *dominus missis* etiam in mediata vocatione ministrorum, Matth. 9, v. 38. ac *ipsius nomine* legatione funguntur ecclesiae ministri, 2. Cor. 5, v. 20. utique ergo ab ipso mittuntur. Christus ad dextram Dei evectus non solum olim dedit apostolos, prophetas, evangelistas, sed etiam adhuc hodie dat pastores et doctores Ephes. 4, v. 11. 1. Cor. 12, v. 29. Ephesinae ecclesiae episcopi mediate ad officium suum vocati dicuntur a Spiritu sancto constituti Actor. 20, v. 28. Nulla igitur est legitima vocatio, quae non sit divina et ab ipso Deo perfecta. 2. Neque hoc suum jus et potestatem in mediata vocatione ordinarie Deus exsequi vult per angelos vel defunctorum spiritus apparentes. Legitur quidem Act. 8, v. 26. quod angelus Domini praeceperit Philippo, ut proficisceretur ad viam, quae descendit a Jerusalem ad Gazam, et Act. 10, v. 22. quod Petrus interventu angelicae apparitionis ad aedes Cornelii habendae concionis causa adductus fuerit; sed haec non fuit prima ad ministerium vo-

catio, verum duntaxat itineris directio ad certum aliquem locum. Et quidquid sit de uno vel altero extraordinario exemplo, sicut placuit divinae sapientiae non angelos, sed homines ad ministerium ecclesiasticum vocare, ita eidem placuit non per angelos sed per homines mediatam vocationem ad ministerium peragere, ex quo colligit D. Chemnicus in loco de ecclesia c. 4. membr. 1. satanicas fuisse illusiones, quibus orbis terrarum dementatus est, quod tempore Gregorii Magni apparuerunt spiritus defunctorum et quod Nicephorus in rebus seriis miscet fabulas illa de apparitionibus spirituum, qui dixerint: *Tu es in hoc loco, tu vero in illo episcopus* etc. Luc. 16, v. 27. cum dives epulo Lazari defuncti spiritum fratres superstites mitti rogaret, accipit hoc responsum: *Habent Moysen et prophetas, audiant illos.* Et constitutionem ministerii Deus non vult committere peragendam spiritibus defunctorum. 3. Sed ecclesiae tanquam sponsae suae claves regni coelorum dedit, Matth. 16, v. 19. c. 18, v. 17. illi promittit quod de quacunque re consenserit super terram eam petierit, daturus sit ei a Patre suo Matth. 18, v. 19. illi concedidit verbum et sacramenta, de ecclesia Israëlita dicit apostolus Rom. 3, v. 2. *credita ipsi fuisse τὰ λόγια τοῦ θεοῦ*, et Rom. 1, v. 4. *illius fuisse εὐδοκίαν, gloriam, foederis constitutionem, cultum et sacramenta*; illa est domus 1. Tim. 3, v. 15. in qua oeconomus constituitur ecclesiae ministri 1. Cor. 4, v. 1. illius est ministerium, 1. Cor. 3, v. 21: *Omnia vestra est sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas.* Ad ecclesiam igitur pertinet jus delegatum (ut vocandi neos verbi ministros constituendi et ecclesiae Deus uti vult in mediata piorum doctorum vocatio. 1. Porro cum in ecclesia sint tres distincti sive ordines: ecclesiasticus, politicus et oeconomicus sive presbyterium, magistratus et populus, ex quibus omnibus velut ex membris ecclesia constat, nullus status ecclesiae ab hoc opere est simpliciter excludendus, sed singulis suae partes suae in mediata vocatione ministrorum sunt relinquendae. 1. Episcopos ac presbyteros adhibendos esse, quod alicui commendandum est ministerium ex apostolico et probatis Scripturae exemplis constat Act. 14, v. 23: *Paulus et Barnabas per singulas ecclesias, quas perlustrarunt, presbyteros constituerunt.* 1. Tim. 4, v. 14: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam et impositionem manuum presbyterii.* 1. Tim. 5, v. 22: *Manus cito nemini imposueris.* 2. Tim. 2, v. 2: *Quae a me audisti per multos testes, commende fidelibus hominibus, qui idonei sunt ad docendum.* Tit. 1, v. 5: *Ideo reliqui te Cretae, ut appelles et constituas presbyteros.* Idem confirmat manifestatio: Qui enim jam ante versantur in ministerio profitentur sanam doctrinam, omnium rectissime eorum, qui ad docendi munus vocandi sunt, quod statibus judicare possunt, nemo igitur dixerit, eos vocatione mediata excludendos esse. 2. Quia v presbyterium non est tota ecclesia, sed tantum pa-

ejus Ephes. 4, v. 11. 1. Cor. 12, v. 29 ideo episcopi ac presbyteri non debent ad se solos vocationem trahere et reliqua ecclesiae membra excludere, sed exemplo apostolorum Act. 1, v. 15. c. 6, v. 2. c. 13. c. 2. c. 14, v. 23. etiam illis suum relinquere suffragium ac suas partes, non enim sunt ecclesiae domini, sed ministri et inspectores, 1. Cor. 3, v. 21. 1. Cor. 1, v. 24. 1. Petr. 5, v. 3. Ecclesia, cui mediata vocatio competit, est corpus Christi mysticum complectens omnia membra, Ephes. 4, v. 12. Ergo uni duntaxat membro vocationis opus vendendum, sed singulis membris suae partes relinquendae. 3. Denique quia magistratus Christianus non solum est ecclesiae membrum, sed etiam constitutus a Deo ecclesiae nutritus Esa. 49, v. 23. et sicut Esa. 60, v. 10. ut aperiat portas ingredienti gloriae Psalm. 24, v. 7. ideo non potest nec ab electione et vocatione ministrorum excludi, et illi suae partes in hoc opere sunt relinquendae, ac duplici jure curam constituendi ministerium illud pertinere censendum, tum ratione personae, quia est praecipuum ecclesiae membrum; tum ratione officii, quia est divinae legis custos.

4. Si quaerendo quis pergat, quaenam sint illae res singulis ecclesiae statibus competentes et quid statui proprie tribuendum sit, ne confusio fiat et alterius status proprium alter ad se transferat, respondemus 1. in genere, 2. in specie, 3. specissime. In genere dicimus, nec soli presbyterio, nec soli magistratui, multo minus arbitrio promissum et imperitiae multitudinis subjiendam esse ministrorum constitutionem, sed jus vocandi ad totam ecclesiam pertinere. Si non licet presbyterio, magistrato (quando scilicet Christianus est) excluso, ministro constituere, pari etiam ratione non licebit magistratui politico, excluso presbyterio et reliqua ecclesia, ministros vocare et constituere. Sicut rex Romanus cum suis commisit sacrilegium in quod electionem et vocationem ministrorum erant ecclesiae et ad se solum suosque transtulit; ejusdem criminis reus est etiam magistratus, quando excluso ministerio et reliqua ecclesia sibi potestatem constituendi ministerii in ecclesia sibi fecit, ut gravissime scribit in hac quaestione Chemnicus part. 3. locor. p. 325. Impia et iniusta est alieni juris usurpatio, cum magistratus sibi primum illud eligendi designandique per ecclesiasticas suffragium presbyterio adimunt ecclesiam jure suo privantes ipsi insciae et inviti pastores obtrudunt, scribit D. Jacob. Andreae p. 29. de jure vocandi ministr. th. 51. In specie dicimus, vocationem ministrorum a tota ecclesia omnibus tribus statibus eo modo peragendam, ut fiat debitus ordo et vitetur confusio, Deus enim non est Deus confusionis, sed ordinis 1. Cor. 14, v. 33. Hic ordo rectissime observatur, si negotium electionis et vocationis ministrorum a certis et praecipuis ecclesiae membris nomine et consensu totius ecclesiae tractetur. Quamvis vero specialissime et minus singulares descendendo vix videatur certa

regula praescribi posse, cum jura patronatus variant et plurimum momenti hac in re obtineant pacta, concessionem, consuetudines, templorum extructionem et bonorum ecclesiasticorum foundationem respicientes, tamen *ὡς ἐν τύπῳ καὶ ἐν πλάτει* dicendo, presbyterio competit examen, ordinatio et inauguratio; magistratui Christiano nominatio, praesentatio, confirmatio; populo consensus, suffragium, approbatio, vel etiam pro ratione circumstantiarum postulatio. Genus igitur, nimirum ut ecclesia consentiente pastores vocentur, neve quis invitae ecclesiae obtrudatur, habet expressa in Scripturis testimonia et perpetua ecclesiae primitivae praxi comprobatum est; sed forma electionis quoad speciem variat, quandoque enim populi in nominandis personis suffragium, quandoque in ante nominatis approbatio fuit requisita. Comprobat hoc praxis apostolica, Act. 1, v. 15. in electione Matthiae; Petrus proponit commenfactionem, qualis persona sit eligenda, v. 23. postea ecclesia statuit duos, quorum alteruter, videlicet Matthias, cum per sortem divinitus fuisset electus, v. 26. idem *συγκρατεῖσθαι*, communibus discipulorum calculis ad ministerium fuit electus. Quamvis vero haec vocatio Matthiae fuerit immediata, tamen suffragium illud fidelis populi, quod accessit, recte exempli loco ad vocationem mediatam applicatur. Act. 6, v. 3. cum diaconi constituendi essent, apostoli ad fratres, hoc est ad reliquam ecclesiam, dicunt: *Dispicite vobis, fratres, viros ex vobis boni testimonii, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos praeficiamus huic negotio*; v. 5. illi postmodum eligunt Stephanum cum aliis sex, quos statuunt in conspectu apostolorum et manus illis imponunt. Sic ergo per suffragia totius ecclesiae hi diaconi fuere constituti. Act. 14, v. 23. apostoli *χειροτονήσαντες, collectis suffragiis*, per singulas ecclesias a se nuper plantatas constituunt presbyteros. 1. Cor. 16, v. 3: *Quoscunque probaveritis per epistolas, hos mittam*. 2. Cor. 8, v. 19. Titus est *χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν*, ecclesiae suo consensu et suffragio electionem Titi comprobarunt et in ejus personam consenserunt. 1. Tim. 3, v. 7: *Oportet episcopum habere bonum testimonium ab extraneis* (multo magis igitur ab ecclesia, cui praeficitur). Ergo audiendum est ecclesiae iudicium de persona ad ministerium eligenda. 1. Tim. 5, v. 22: *Manus cito nemini imposueris*, antequam scilicet ecclesiae testimonium et consensus accedat. 1. Tim. 4, v. 14. Timotheo commendatum fuit ministerium ecclesiae per *impositionem manuum presbyterii*, hoc est electus fuit per suffragia ecclesiae, quia presbyterorum nomine hoc loco non illi duntaxat intelliguntur, qui laborarunt in verbo, sed etiam seniores ecclesiae, quibus nomine reliquorum omnia negotia ad ecclesiam spectantia commendata fuerunt, qui impositione manuum de totius ecclesiae consensu testificati sunt, ex qua praxi apostolica constat, quae partes ministerio, quaeve populo Christiano debeantur. Quod autem in illa praxi magistratus nulla fit mentio, id factum ex eo, quia magistratus tunc nondum erat Christianus,

XII. 2. 84.

nec amplectebatur doctrinam, cujus praedicatio ministris commendabatur. Si vero Christianus fuisset, suae quoque illi attributae fuissent partes, cum ex Dei ordinatione sit nutritius ecclesiae, Esa. 49, v. 23. *custos* utriusque tabulae, Deut. 17, v. 19. *clypeus et scutum terrae in populo Abraham* Psalm. 47, v. 10. ad cujus officium pertinet *portas attollere, ut ingrediatur rex gloriae* Psalm. 24, v. 7. providere, ut vigeat purum et incorruptum divini cultus exercitium, ecclesiarum et scholarum ministris stipendia constituere, lupos ab ovili Domini arcere, falsos cultos abrogare. Quomodo enim erit utriusque tabulae custos, nisi provideat de idoneis legis interpretibus? quomodo erit ecclesiae nutritius, nisi de salutaribus pascuis et veris pastoribus ecclesiae prospiciat? quomodo erit ecclesiae scutum et septum, nisi luporum violentiam coërceat? Ac proinde ut argumentum ex praxi apostolica deductum plenum sit, addenda sunt exempla piorum regum in V. T. Davidis puta, Josaphati, Ezechiae, Josiae etc. 2. Reg. 18, v. 4. 2. Reg. 22, v. 2. 1. Paral. 23. 2. Paral. 17, v. 6. et seqq. 2. Paral. 34. etc. ac piorum imperatorum in N. T. utpote Constantini, Theodosii, Justiniani etc. qua de re in loco de magistratu politico plenius dicendum erit. Ex eo igitur quod in primitiva

XII. 2. 85. apostolica et apostolicae proxima ecclesia magistratus in vocatione ministrorum ecclesiae nulla fiat mentio, haudquaquam inferendum, etiam hodie Christianum magistratum destitui jure vocandi ministros ecclesiae; ut enim a facto ad jus, ita quoque a negatione facti ad negationem juris non ducitur firmum argumentum. Item a magistratu ethnico ad magistratum Christianum non potest in hoc vocationis negotio legitima consequentia procedi.

Argu-
menta
nostrae
senten-
tiae.
1. Ex
Scri-
tura.
1. Ex
Matth. 16.

87. Huic nostrae sententiae cum valde iniqui sint Pontificii, ab electione et vocatione episcoporum magistratum et reliquam ecclesiam plane excludentes, ideo firmis stabilienda erit argumentis eademque ab adversariorum exceptionibus vendicanda. Primam argumentorum classem ducimus ex Scripturis et rationibus ex ea deductis; secundam ex praxi apostolica; tertiam ex praxi ecclesiae primitivae. Ad primam classem pertinent sequentia fundamenta: 1. *Ex traditione clavium*: Cuicumque claves regni coelorum ab ipso Christo sunt traditae, penes eum est jus vocandi ecclesiae ministros. Atqui toti ecclesiae traditae sunt a Christo claves regni coelorum. Ergo penes totam ecclesiam est jus vocandi ministros. Propositio confirmatur ex definitione clavium regni coelorum. Per claves enim potestas ecclesiastica intelligitur, cujus pars est jus vocandi et constituendi ecclesiae ministros. Assumptio constat ex verbis Christi Matth. 16, v. 19. ubi Petro in persona ecclesiae dicitur: *Tibi dabo claves regni coelorum*. Augustinus tract. 124. in Joh. circa med.: *Petrus apostolus propter apostolatus sui primatum ecclesiae gerebat figurata generalitate personam*. Quod enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus homo erat, gratia unus Christianus, abundantiore gratia unus idemque primus apostolus; sed quando

ei dictum est, *tibi dabo claves regni coelorum*, quodcumque ligaveris in terra, erit ligatum in caelo, et quodcumque solveris in terra, erit solutum in coelis, universam significabat ecclesiam, quae hoc seculo diversis tentationibus velut imbris fluminibus tempestatibusque quatitur et non quoniam fundata est super petram, unde et Petrus nominationem accepit etc. Ecclesia, quae fundata est in Christo, claves ab eo regni coelorum accepit. Petro, id est potestatem ligandi solvendiue peccatorum, quod enim est per proprietatem in Christo ecclesiae, hoc est per significationem Petrus in petra, per significationem intelligitur Christus petra, Petrus ecclesia. lib. 1. de doctrina Christ. c. 18: *Hanc ecclesiam dedit ecclesiae suae, ut quae solveret in terra, essent in coelo, et quae ligaret in terra, ligata essent in coelo*. Confirmatur haec sententia Augustino omnibus illis Scripturae locis, in quibus ecclesiae dicitur Christi uxor, Psalm. 45, v. 10. et Joh. 3, v. 29. et materfamilias, Psalm. 68, v. 6. Jam vero claves a domino domus dantur matrifamilias, sic et Christus dominus domus Dei, quae est ecclesia Hebr. 3, v. 6. 1 Tim. 3, v. 15. suae ecclesiae claves tradidit. Ministri tanquam oeconomii domus, 1 Cor. 4, v. 1. non nisi ministerialiter ecclesiae rectorum usum exercent. Idem probatur ex seq. Matth. ubi ecclesiae tribuitur potestas excommunicandi prae fractos peccatores, v. 17: *Si quis non audierit, dic ecclesiae*. Si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus. v. 18: *Ego dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, erunt soluta in coelo*. Jam vero potestas excommunicandi pertinet ad claves regni coelorum. Claves regni coelorum traditae sunt toti ecclesiae. Excipit Bellarminus lib. 1. de clericis c. 7. 1. *Petrus in persona ecclesiae accepisse claves, quia in ecclesiae commodum et utilitatem eas accepit, quia ipse non solus illis erat usus, sed transmissus ad successores et communicatus cum episcopis et presbyteris*. Respondemus: Petrus ecclesiae commodum et utilitatem claves accepit, et cum aliis episcopis ac presbyteris communicare habere concedimus, sed negamus, illud excommunicandi accipiendum, quasi soli Petro et episcopis clavium datae, non autem toti ecclesiae. Quenadmodum enim Petrus confessus est Christum in persona ecclesiae, non eo duntaxat sensu, quia confessio eius in totius ecclesiae commodum, sed etiam in personam Petro confitente ipsa quoque ecclesia confitente, ita quoque Petro in persona ecclesiae datae claves regni coelorum, non solum quia in commodum et utilitatem totius ecclesiae ipsi datae sunt, sed etiam quia ecclesia eas in persona Petri accipere debet, ut eorum ipsa exerceat, cum in aliis personis clavium nomine significatae partibus, tum in personis verbis ministris eligendis et vocandis. Joh. 1, c. 16. Matth. 16. *Ecclesia habet claves et excommunicandi potestatem, Petrus non ut dominus, sed ut sponsus*. Haec interpretatio nostra evidenter patet.

stantis textus et ex Matth. c. 18. seq. ad Bellarminus 2. sic excipit, *promitti ecclesiae potestatem solvendi et ligandi, sed quae in praelatis non in reliqua multitudine. Vere enim dici potestatem solvere et ligare, quia praelati ejus solvant et ligant, quemadmodum homo dicitur loqui videre, licet non nisi lingua loquatur et oculis audire. Id probat tali argumento: Illi ecclesiae dicitur, quaecunque alligaveritis, de qua in praelatis est dictum, dic ecclesiae. Sed per illud ecclesiae, intelligitur praelatus aut concilium praelatorum. Ergo. Respondemus: 1. unde probare Bellarminus, nomine ecclesiae in illis Christi dicitur, dic ecclesiae, intelligi solum praelatum vel concilium praelatorum? Solus praelatus non est ecclesia, quod agnoscit ipse Bellarminus sic scribens de ecclesia c. 17. circa fin.: Una persona potest dici ecclesia, cum ecclesia sit populus et Dei. Nec concilium praelatorum sive episcoporum est ecclesia, quia ad ecclesiam pertinent et auditores, qui essentialem ejus definitionem adiungunt. Ut civitas non constat ex medico et agro, sed ex medico et agricola; ita ecclesia non constat ex episcopo et episcopo, sed ex episcopo et auditoribus. 2. At, inquis, intelligitur ecclesia representativa, non collective sumta, cum de tota ecclesia collective sumta non possit accipi illud, dic ecclesiae. Respondemus: soli episcopi docentes non possunt ecclesiam repraesentare, sed definitionem ejus pertineant etiam auditores, presbyterium repraesentare potest ecclesiam, ad quam non solum illi pertinent, qui laborant in verbo, sed etiam seniores, praepositi, negotiis ecclesiasticis de totius ecclesiae expediendis praefecti. Constat igitur, ecclesiae nomine intelligi doctores, Bellarminus vocat praelatos, sed negamus, excludere esse auditores, illorum enim locum repraesentant seniores, nobiliora scilicet reliquae ecclesiae membra, qui una cum ministerio constituunt presbyterium sive ut in nostris ecclesiis vocare solebat consistorium, quod ecclesiae nomine ecclesiastica curia expedit. 3. Invertimus ergo simile Bellarmini. Quemadmodum homo loquitur lingua et videt per oculos tanquam instrumentis naturalibus, quae ab eo moventur, unde loquela et visio tribuitur ei ut causae principali et principio quod, per oculos et oculos ut causae instrumentali et principio quod, sic ecclesia eligit et constituit ministros per presbyterium, quod non agit privato arbitrio ac privata auctoritate, sed nomine ecclesiae omnia exerceat, ita ut ecclesia agat principaliter, presbyterium instrumentaliter, unde etiam doctores sic vocati non presbyterii, sed ecclesiae ministri dicuntur. Refero hunc egregium ex scripto quodam anonymo, auctor fuit Pontificius, edito Francof. anno 1612. de titulo, *Varia tam facultatis theol. et curiae episcopalis, quam aliorum theologorum et jureconsultorum opuscula* etc. in cap. de ecclesiast. et politic. lib. 1. num. 1: *Vulgare atque indubitatae fidei est, Deum et naturam prius atque imme-**

diatius ad totum suppositum quam ad aliquam partem suppositi quamvis nobilissimam intendere, eamque ob causam facultatem videndi, exempli gratia, toti datam esse homini, ut per oculum tanquam per organum et ministerium hominis exerceretur, nam oculus per et propter hominem existit. Hoc infallibili schola Parisiensis munita firmamento XII. 2. 57. *congruenter ad mentem omnium antiquiorum ecclesiae doctorum perpetuo constanterque docuit, Christum fundando ecclesiam primus immediatius atque essentialius claves sive jurisdictionem toti dedisse ecclesiae quam Petro, seu quod eodem redit, claves toti contulisse ecclesiae, ut per unum ministerialiter exercerentur, quandoquidem tota jurisdictione ecclesiastica primario, proprie ac essentialiter ecclesiae convenit, Romano autem pontifici atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter et quoad executionem tantum, sicut facultas videndi oculo. 4. Distinguimus ergo inter potestatem ipsam et potestatis executionem. Potestas ipsa est et manet penes ecclesiam, sed executio illius potestatis fit per episcopos seniores, hoc est per ministerium et illos, qui reliquae ecclesiae locum repraesentant. Cujus nomine et auctoritate fit executio potestatis, illius est et manet potestas propria. Jam vero executio potestatis ecclesiasticae in vocandis et eligendis ministris, in solvendis et alligandis peccatis fit nomine et auctoritate totius ecclesiae. Ergo illius est et manet potestas illa propria. 5. Consideramus hoc loco Israëliticae ecclesiae praxin, ad quam dubio procul Christi verba respectum aliquem habent. In ea potestas excommunicandi, de qua speciatim Christus loquitur, non erat penes solos sacerdotes, sed penes totum synedrium, quod constabat ex sacerdotibus et senioribus, qui reliquam ecclesiae partem repraesentabant. 6. Idem probat praxis ecclesiae apostolicae. Incestuosi excommunicationem apostolus non sine ecclesiae Corinthiacae consensu suscepit. 1. Cor. 5, v. 4: *Congregatis vobis et meo spiritu in nomine Domini nostri Jesu Christi constitui hujusmodi hominem tradere Satanae.* 2. Cor. 2, v. 6: *Sufficit istiusmodi homini increpatio a pluribus profecta.* Inde etiam rogat, ut illi, qui fuerat excommunicatus, ab omnibus condonetur. Quae omnia probant, partem illam potestatis ecclesiasticae, quae excommunicationem complectitur, ad totam ecclesiam pertinere. Jam vero eadem est ratio partis illius, quae vocationem et constitutionem ministrorum respicit. Ergo eadem quoque ad totam ecclesiam pertinebit. Coronidis loco explicandus sunt insidiosa illa verba Bellarmini, quibus asserit, *Petrum claves a Christo acceptas transmississe ad successores.* Quid enim sibi velit illis verbis, exponit Franc. Vargas in tract. de jurisd. episcopor. ubi docet, *penes papam Petri successorem stare potestatem excommunicandi, absolvendi, dispensandi, casus reservandi, indulgentias et beneficia conferendi, leges ponendi, ecclesiasticam hierarchiam moderandi etc. atque hanc potestatem a summo pontifice ad episcopos derivari, interim tamen in eo tanquam fonte repositam esse**

atque ab eo ad alios tanquam per rivulos promanare. Idem omnino statuere Bellarminum probat tota disputatio de pontifice.

2. Ex
Matth. 7,
v. 15.
Joh. 5.
v. 30. etc.

88. 2. *Ex probatione doctorum.* Cujus est discernere doctores a seductoribus, probare sanam doctrinam, vocem Christi ἀρχιποιμένους a pseudopastorum voce distinguere, alienum non sequi, sed ab eo refugere, anathematizare eos, qui aliud evangelium praedicant praeter id, quod ab apostolis praedicatum est, ejus est suo modo atque ordine vocare ecclesiae ministros. Sed ovibus Christi sive auditoribus vi divini praecepti priora omnia incumbunt. Matth. 7, v. 15: *Cavete a pseudoprophetais.* Johan. 5, v. 39: *Scrutamini Scripturas.* Johan. 10, v. 27: *Oves meae vocem meam audiunt, alienum vero non sequuntur.* Galat. 1, v. 9: *Si quis vobis evangelizarit praeter id, quod accepistis, anathema sit.* 1. Thess. 5, v. 19: *Spiritum nolite extinguere.* v. 20: *prophetias nolite spernere;* v. 21: *omnia probate, quod bonum est tenete.* 1. Joh. 4, v. 1: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, an ex Deo sint.* 2. Joh. v. 10: *Si quis venit ad vos nec affert hanc doctrinam, nolite eum recipere in domum, nec ave ei dixeritis;* v. 11: *qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis.* Ergo nec posterius illis denegandum. Connexio majoris est manifesta. Si enim auditores debent

XII. 2. 88.

cavere a pseudoprophetais, utique etiam debito ordine et modo cavere debent, ne ecclesiastico ministerio praeficiantur falsi doctores ac per consequens modis omnibus in id incumbere, ut veri ac pii doctores ad hoc officium vocentur. Vide omnino Lutherum in libro cui titulus: *Grund und Ursache aus der Schrift, daß eine christliche Versammlung oder Gemeinde Recht und Macht habe, alle Lehre zu urtheilen und Lehrer zu berufen, ein- und abzusetzen*, Tom. 2. Germ. Jenens. f. 242. Exipit Bellarminus, *populum quidem debere discernere verum prophetam a falso, sed non alia regula quam diligenter attendendo, an is, qui praedicat, dicat contraria illis, quae dicebantur a praedecessoribus, vel iis, quae dicuntur ab aliis ordinariis pastoribus, praesertim ab apostolica sede et ecclesia principali.* Nam imperatum est populo, ut audiat pastores suos. Luc. 10: *Qui vos audit, me audit.* Matth. 23: *Quae dicunt, facite.* Non ergo debet populus judicare suum pastorem, nisi nova audiat et a doctrina aliorum pastorum aliena. Respondemus: 1. acceptamus, quod dat Bellarminus, populum debere discernere verum prophetam a falso ac debere judicare suum pastorem. Sed quomodo id convenit cum eo, quod in hoc ipso capite 7. arg. 3. negat, *oves debere eligere pastorem*, quomodo etiam convenit cum Stapletoni dictis, qui in promt. cathol. domin. VII. post Trin. loco 1. scribit: *Oves et simplicem populum fugere jubet Christus pseudoprophetas, non inquirere.* Et rursum: *Quid sit pastoris officium, non oves ipsae et vulgus fidelium, sed alii pastores et tota pastorum communitas vel maxime caput pastorum Christi in terris vicarius judicare et cognoscere debent?*

2. Tota igitur quaestio est de norma et regula, juxta quam populus discernere debeat verum prophetam a falso. Bellarminus proponit hanc regulam, *quod populus attendere debeat, an is, qui praedicat, dicat contraria illis, quae dicebantur a praedecessoribus, vel iis, quae dicuntur ab aliis pastoribus, praesertim ab apostolica sede.* At haec regula irregularis et fallax. Ostendimus enim suo modo veritatem doctrinae non esse alligatam ad resolutionem episcoporum nec ad sedem Romanam. Discipuli Christi de ipsius doctrina voluissent judicare juxta hanc Bellarmini regulam, haereseos condemnassent, praedecessores enim ipsius docuerunt contraria, sacerdotes in sede Aaronica damnaverunt Christi doctrinam ut haeticam. Si apostoli auditores voluissent juxta hanc Bellarmini regulam pronuntiare, iidem fuissent turpiter decepti. Beroënses Actor. 17, v. 11. nequaquam fallaciae huiusmodi regulae libramine doctrinam apostolorum expectabant, sed Scripturarum canonem respiciebant. 3. Utimur contra Bellarminum hoc argumento: 1. prophetae non sunt a populo audiendi; qui sua ordinaria successione, interdum fiunt falsi prophetae. Esa. 56, v. 10: *Speculatores ejus coeci sunt.* Jerem. 6, v. 13: *A propheta neque ad sacerdotem omnes faciunt mendacium.* Jerem. 10, v. 21: *Peccaverunt pastores et Dominum non quaesierunt, propterea non intellexerunt et omnis grex dispersus est etc.* Act. 20, v. 29: *Post discessum meum intrabunt lupi graves in vos non parvos gregi, v. 30: et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut adducant discipulos.* Ergo qui in ordinaria successione, interdum non sunt audiendi et per consequens fallax est regula, quod in electione verorum prophetarum a falsis respicienda semper sit ad doctrinam eorum, qui sunt in ordinaria successione. 4. Ipse Bellarminus agnoscit episcopos in ordinaria successione constitutos esse absolute et simpliciter audiendos, sed qui consentiunt cum apostolica sede, hoc est qui se conformant iudicio Romani pontificis. Sic scribit lib. 3. de eccles. cap. 10. resp. ad secundum. *Quod ecclesia teneatur sequi eos, quos habet veris pastoribus, sano sensu accipiendum est, videlicet huiusmodi episcopi in doctrina consentiant aut summi pontifices sint.* lib. 1. pontif. Rom. c. 1. concludit, *summum et infallibile iudicium esse penes summum pontificem.* Quod spectat, quod hoc loco addit, *populum in discernendo verorum prophetarum a falsis attendere debere, an is, qui praedicat, dicat contraria iis, quae dicuntur ab ordinariis pastoribus et praesertim ab apostolica sede.* Compendio igitur uti potuisset ac simpliciter pronuntiare, iudicium summi pontificis esse in infallibilem regulam, juxta quam de veris et falsis pastoribus sit pronuntiandum. Sed Bellarminus non credit, qui errores Romanorum pontificum habet historiis perspectos. 5. Alia igitur est norma huius discretionis regula, quae est Scriptura, juxta quam Chrysostomus hom. 13. in 2. Cor.

ἀντὶ τοῦ ἀρετῆς ζυγὸν καὶ γνώμονα καὶ κανόνα. Psalm. 119, v. 105: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Esa. 8, v. 20: *Ad legem et ad testimonium, si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* 2. Petr. 1, v. 19: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, et bene facitis attendentes ei velut lucernae lucenti in loco caliginoso.* Ad Scripturae igitur normam exigenda doctrina quorumcumque pastorum et juxta eam utpote regulam ac perpendicularum, Psalm. 19, v. 9. de pastoribus judicandum; audiendi sunt ordinarii pastores, sed si ipsi etiam Christum in verbo loquentem audiant, si doceant ea, quae Christus praecepit, si non aliam quam veram Christi doctrinam afferant, Matth. 28, v. 20. Joh. 10, v. 1. 2. Joh. v. 10. Quod ergo Bellarminus dicit, *imperatum esse populo, ut audiat pastores suos*, id limitamus hoc modo: Audiendi sunt non absolute et simpliciter, quidquid proferant, sed tum demum, quando proferunt *σύμφωνα ταῖς γραφαῖς*, non enim habent speciale privilegium non errandi, sicut prophetae et apostoli, sed ipsi non minus ac reliqui fideles *aedificati sunt super fundamentum prophetarum et apostolorum*, Ephes. 2, v. 20. si a sinceritate doctrinae propheticae et apostolicae discedunt, eatenus non sunt audiendi. Sic jubebat Christus *audire scribas et Phariseos, sed in cathedra Moysis sedentes*, hoc est ex Moyse et secundum Moysis scripta eisdemque homogenea prophetarum scripta docentes; alias jubet *a fermento*, hoc est falsa doctrina eorum, cavere, Matth. 16, v. 6. et 12. Audiendi sunt pastores, sed quatenus sunt ac manent pastores ad salutaria doctrinae coelestis pascua oves Christi ducentes; qui corrumpunt et pervertunt summi pastoris ac unici magistri et doctoris nostri Christi verbum, non amplius sunt pastores, sed lupi rapaces, ideoque non audiendi, sed fugiendi sunt. 6. Regerit Bellarminus: *Populus cum sit rudis, non potest aliter judicare de doctrina pastoris quam ex collatione cum doctrina praedecessorum et ordinariorum pastorum.* Respondemus: hoc falsum esse ostendit exemplum Beroënsium, qui *quotidie scrutabantur Scripturas sedulo inquirentes, ea haec ita se haberent*, quae a Paulo et Barnaba proferebantur Act. 17, v. 11. regulam judicii statuabant non doctrinam ordinariorum pastorum, sed Scripturas sacras, quo nomine a Spiritu S. commendantur. Ruditas illa populi, de qua Bellarminus loquitur, in papatu originem ducit ex prohibitione legendi Scripturam sacram, pro quo sacrilegio gravem olim reddent rationem illius auctores. Invertimus autem Bellarmini argumentum. Si ruditas populi non obstat, quominus possit doctrinam pastorum conferre cum doctrina praedecessorum vel ordinariorum pastorum, utique etiam non obstat, quominus doctrinam pastorum conferre possit cum doctrina Christi, prophetarum et apostolorum in Scripturis proposita et juxta hanc normam verum prophetam a falso discernere. Sed verum prius, ergo et posterius. Connexio majoris probatur, quia Christus, prophetae et apostoli tam perspicue docere

possunt et vere etiam tam perspicue docuerunt quam ordinarii pastores. Cum Christus, prophetae et apostoli docendi ministerio in his terris fungerentur, non eruditum solum, sed etiam rudi populo praedicarunt, atque eo quidem modo, ut doctrinam ipsorum intelligere possent; quomodo igitur scripta prophetarum et apostolorum adeo essent obscura et perplexa, ut ex illis de doctrina rudis populus judicare omnino nequeat? Certe non alia, sed eadem scripserunt prophetae et apostoli, quae viva voce praedicarunt. 7. At, inquit Bellarminus *si populus per se posset judicare de doctrina pastoris, non egeret praedicatoribus.* Respondemus: Quae vero in hac illatione *ἀνάρηται*? Utrumque a Deo mandatum, ut scilicet populus judicet de doctrina pastoris, quod ipse Bellarminus antea disertis verbis illi concessit, et ut nihilominus sint certi et ordinarii in ecclesia ministri, *non enim omnes doctores* 1. Cor. 12, v. 29. Ephes. 4, v. 11. aliud est inquirere in veritatem doctrinae et haereses ab orthodoxia, pseudoprophetas a veris doctoribus discernere, quae vocatio generalis est ad omnes Christianos pertinens; aliud publice in ecclesia docere, quae est vocatio specialis. Ex ovibus non facimus pastores, sed jubemus, ut sint ac maneant oves, interim nolumus eas esse brutas oves, quae non possint nec debeant discernere inter pastores et lupos. Pontificii ex auditoribus suis faciunt brutas oves, quae sine ulla discretionem sequantur pastorem, si vel maxime ad noxia deducat pascua vel etiam in lupum vertatur; faciunt ex auditoribus suis psittacos a nutu praelatorum pendentes, ex praelatis angelos, qui plane sint infallibiles et *ἀνυπεύθυντοι*. Urgeo hoc loco contra Bellarminum (ex comparatione auditorum cum ovibus colligentem, ad ipsos non pertinere vocationem ministrorum) aliam similitudinem. Episcopus in jure canonico dicitur ecclesiae suae sponsus. Jam vero leges humanae, imo etiam divinae aequum censuerunt, ne invitae alicui sponsus assignaretur, ergo idem in ecclesia debet observari, ne ipsi invitae obtrudatur episcopus, cum enim inter episcopum et ecclesiam spirituale matrimonium, ut canonistae loquuntur, intercedat, ecclesiae consensum intercedere oportebit. 8. Quod de Luthero addit, *ipsum per se venisse et cum doctrina aliorum pastorum pugnantia docuisse, ideoque doctrinam ejus debuisse esse suspectam*, de eo inferius dicetur, ubi legitimam ejus vocationem asseremus. 9. Ratio quam Bellarminus addit, est plane Antichristiana. *Cum pastor ordinarius (inquit) et aliquis alius, qui praedicat non vocatus, contraria docent, debet omnino populus pastorem suum potius sequi quam illum alterum, qui non est pastor, etiamsi forte contingeret, ut pastor erraret.* At falsum est, Lutherum non fuisse pastorem legitime vocatum, falsum etiam illud, quod pastorem ordinarium etiam errantem populus sequi debeat, hoc enim nihil aliud est quam jubere, ut oves etiam ad noxia pascua suum sequantur pastorem, ut tenebras Christiani praeferant luci, errores veritati, humanas constitutiones divinae auctoritati. Subjicit quidem Bellarminus, *non esse*

XII. 2. 90.

credibile, Deum permissurum, ut ordinarius pastor ita erret, ut decipiat simplicem populum, sed frustra disputatur, an fieri possit, de quo manifeste constat, quod factum sit, ordinarios pastores saepius errasse et simplicem populum decepisse absque insigni impudentia negari nequit; hic ergo urgemus Bellarminum et quaerimus, an ordinarios pastores etiam errantes populus sequi debeat? si affirmative respondeat, manifestum faciet, se operam venalem locasse ei, qui c. Si Papa dist. 40. sic rugit: Si papa suae et fraternae salutis immemor negligens deprehenditur, inutilis et remissus in operibus suis et insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi et nihilominus omnibus, innumerabiles populos caterratim secum ducat primo mancipio gehennae cum ipso plagis multis in aeternum vapulatueros, hujus culpas istis redarguere praesumat mortalium nullus, quia cunctos ipse judicaturus a nemine est judicandus. Nec est quod in locutione comparata latibulum sibi paratum existimet, populum debere pastorem ordinarium errantem potius sequi quam alium non vocatum, non enim hoc loco quaeritur, an absque vocatione aliquis in ecclesia publice docere debeat, sed an pastores ordinarii errantes et seducentes audiendi sint. Neque est immediata connexio inter haec duo membra: Si populus non debet sequi pastorem ordinarium errantem, cogetur audire alium non vocatum, datur enim tertium, videlicet quod ecclesia debeat jure suo uti et in locum errantis alium recta et salutaria docentem vocare. 10. Sed demus ex hypothesi, quod populus de doctrina pastoris judicare debeat ex doctrina praedecessorum et ordinariorum, praesertim pontificis Romani, manet nihilominus argumentum nostrum ratum et firmum.

- XII.2. 91. Populus debet discernere verum prophetam a falso. Ergo requiritur populi consensus et suffragium ad ministrorum vocationem. Bellarminus excipit, *posse quidem populum verum prophetam a falso discernere, sed non propterea posse falsum pastorem, si sit episcopus, deponere et alium ejus loco substitutere, cum Dominus et apostolus tantum jubeant, ut falsi prophetae non audiantur a populo, non autem ut populus eos deponat, cumque usus ecclesiae semper obtinuerit, ut haeretici episcopi a conciliis episcoporum vel a summis pontificibus deponerentur.* Respondemus: nec nos approbamus confusionem Anabaptisticam ac perturbatum in pseudoprophetarum remotione agendi ordinem, sed toti ecclesiae jus vocandi idoneos et removendi perversos ministros competere dicimus. Fugiendi omnino sunt, quin et fugandi pseudoprophetae, interim tamen nihil contra ordinem divinitus constitutum agatur. Quodsi in vinea Domini lupi occupent pastorum sedes, resistendum illis modis licitis, nec permittendum, ut vineam libere devastent ac Christi oves verae doctrinae pabulo defraudentur. Reliqua ecclesiae membra mutuum conferant auxilium, et ecclesia pro suo quod habet jure eligendi ministros idoneos et perversos rejiciendi debito ordine malo huic quaerat

remedium, quae omnia erunt clariora ex quibus de specialibus quibusdam casibus.

89. 3. *Ex appellatione ministrorum.* Cojamque ministri sunt et dicuntur pastores, illi quoque competit jus et potestas vocandi pastores. Sed et dicuntur ministri ecclesiae. Ergo ecclesiae competit jus et potestas vocandi pastores. Assuetudine confirmatur ex 1. Cor. 3, v. 21: *Omnia vestra sunt.* v. 22. *sive Paulus, sive Cephas, omnia vestra sunt.* 2. Cor. 1, v. 24: *Non dominamur fidei vestrae.* 1. Petr. 5, v. 2: *Pascite eum qui in vobis est pater.* v. 3. *non dominantes cleris.* Excipit Bellarminus *episcopos esse ministros ecclesiae, quia pro eis curant, non illi obediendo, sed eam regendo praesidendo.* Duplex enim est genus ministrorum, cum alii serviant obediendo, ut mancipia, alii imperando, ut paedagogi et omnia magistratus. *episcopos servire populis regendo et imperando.* Actor. 20. et Hebr. 13. Respondemus: 1. non sibi invicem opponenda legitima ministri per se auditorum vocatio et debita erga ministrum legum vocatum reverentia et obedientia. Populus debet obedire ministris legitime vocatis, ex eo non debet inferri, quod suffragia populi a ministrorum vocatione debeant excludi. 2. Quia ministri legitime vocati et suo recte fungendo agunt, non suo, sed Dei et ecclesiae agunt. Deus est dominus messis et paterfamilias, ecclesia est decus domus et materfamilias, sunt oeconomi. 3. Nequaquam igitur domus quendam politicum in auditores sibi arrogans authenticam pro libitu agendi et imperandi potestatem sibi vindicare debent, sed audiant illud Luc. 22, v. 26: *Vos autem non sic;* audiamus Petri 1. epist. 5, v. 3: *μηδὲ ὡς κατακυριεύετε τῆς κλήρου.* 4. Ne quidem per magistratus electionem certis conditionibus ac pactis conventis liberae reipublicae adimitur potestas ab officio removendi, quem eligit; quanto minus per magistratum ecclesiastici constitutionem ecclesiae adempta est potestas ab officio ministros in digne vel vita perversos removendi; ubi tamen monemus, nihil temere vel confuse hac in re agendum. 5. Repetimus quod dictum fuit et magistratus quidem dici *διακόρους* θεοῦ Act. 14. v. 4. nusquam vero ministros subditorum, id est *κονία* magistratus respectu Dei non excludit *τιμὴν κυριότητα* respectu subditorum. Sed per non solum Dei, sed etiam ecclesiae ministri dicuntur. 2. Cor. 4, v. 5: *Non praedicamus nos ipsos, sed Jesum Christum Dominum, nos autem servos per Jesum.* Coloss. 1, v. 25: *Cujus factus ego sum minister.* 1. Cor. 3, v. 21: *Omnia vestra sunt.* Ergo *διακονία* pastorum est *δεσποτικήν κυριότητα, τὴν ἀρχήν*, dominatum ministerium, Christus sibi retinuit, Joh. 13, v. 13. 23, v. 8. 1. Cor. 8, v. 6. sed *διακονίαν* et *ἐκκλησιαστικὴν* ministris ecclesiae commendavit, unde etiam illa, quae tribuitur pastoribus Hebr. 13, v. 1.

exponitur Luc. 22, v. 26. quod non in ἀρχῇ quadam politica, sed in διακονίᾳ ecclesiastica consistat, quod ministri sese duces praestare debeant populo in doctrina, conversatione sancta et disciplina.

90. 4. *Ex utilitate auditorum.* Quod omnes tangit, omnium consensu et suffragiis peragi debet. Sed ministros idoneos et orthodoxos constitui tangit omnes ecclesiae ordines. Ergo etiam omnium consensu et suffragiis peragi debet. Eo procul dubio respicit apostolus, quando requirit, ut episcopus eligendus habeat bonum testimonium ab extraneis 1. Tim. 3, v. 7. atqui si ab extraneis debet habere bonum testimonium, quanto magis ab ecclesia, cui praeficiendus est? Hisce addimus 5. jus universi coetus ad unum aliquem ordinem exclusis reliquis deferri justitiae ratio non patitur. Atqui jus vocandi ministros pertinet ad universam ecclesiam, ut ex praecedentibus constat. Ergo ad unum ordinem reliquis exclusis illud transferri justitiae ratio non patitur. Et 6. quidquid alit mutuam concordiam inter auditores et pastores summe necessariam atque amovet dissidia ex neglectu illius metuenda, illud merito sancte observatur. Sed ministros vocari cum consensu et suffragiis ecclesiae, cui praeficiuntur, alit mutuam concordiam inter auditores ac pastores summe necessariam, amovet etiam dissidia ex neglectu hujus ordinis metuenda. Ergo ministros cum consensu ecclesiae vocari merito sancte observatur.

91. Alteram argumentorum classem petimus ex ratione apostolica, ubi sic concludimus: Quam vocandi ministros rationem observarunt apostoli, ea merito adhuc in ecclesia observatur. Sed apostoli eo modo vocarunt ministros, ut accederet etiam ecclesiae consensus. Ergo eam vocandi rationem merito adhuc observamus. Circa majorem propositionem notandum, quod agat de ecclesia jam plantata et constituta, tanque quod ea magistratus, qui tempore apostolorum nondum erat ecclesiae membrum, hac in re non nequitiam opponi debeat. Minor probatur aliquot exemplis. 1. Act. 1, v. 23. in electione Matthiae Petrus quidem negotium proponit, interim nec ipse solus, nec apostoli soli, sed tota ecclesia duos statuit, sortem projicit et eum, cujus vocatio divinitus confirmabatur, communibus suffragiis in numerum apostolorum cooptat. ἔστησαν δύο, inquit Lucas, videlicet ἰσίδωρος ἀδελφός, quorum numerus excurrerat ad centum et viginti, una cum apostolis, ut colligitur ex v. 15. καὶ προσευξάμενοι ἔδωκαν κλήρους, ubi non apostolorum duntaxat, sed totius ecclesiae preces intelliguntur, καὶ συγκρατήσασθαι Μαθθῆα μετὰ τῶν ἁποστόλων, additus est calculus vel suffragiis ecclesiae numero apostolorum. Excipit Bellarminus I. 1. 1. 1. Chrysostomum factum id esse ex concessionem Petri non ex necessitate. Respondemus: Si Petrus hoc concessit, cur papa, qui Petri successor audire solet, hodie idem non concedit? Sed negamus, specialem quandam concessionem hic describi. Considerandus enim est apostolicae concionis scopus et ejusdem consequens. Scopus est, alium quendam in

locum proditoris Judae ex discipulis esse eligendum, quam rem ad totum fidelium coetum refert, ut communibus suffragiis tales personae sistantur, quae cum Christo in terris agente ac docente individuum habuerint societatem; consequens est, quod tales communi ecclesiae suffragio electos coram Deo statuunt ac precibus communibus praemissis sortes eorum projiciunt, postea electum per sortem communibus calculis apostolorum collegio annumerant. Nulla hic peculiaris cujusdam concessionis vel papalis indulgentiae fit mentio, sed Petrus ecclesiae hoc concedit, quia jure illud ei deberi novit, proponitur igitur exemplum apostolicum ἀξιωματικόν in ministrorum vocatione merito observandum. Chryso- XII. 2. 93.
stomus nullam facit concessionis cujusdam mentionem, sed monet, Petrum nihil hac in re agere voluisse suo arbitrio vel cum imperio. Sic enim scribit hom. 3. ὅρα τὸν αὐτὸν (Πέτρον) μετὰ κοινῆς πάντα ποιοῦντα γνώμης, οὐδὲν αὐθεντικῶς οὐδὲ ἀρχικῶς. Et postea addit, Petrum ideo negotium illud cum reliquis communicare, ἵνα μὴ περιμάχητον τοῦτο πρᾶγμα γένηται, jam vero idem periculum in aliis etiam vocationibus metuendum. Concludit tandem: Multitudini permittit judicium simul eos, qui eligebantur, reddens reverendos et se ipsum liberans invidia simultateque, quae poterat a ceteris oboriri. Nullam audis concessionem, sed causas facti gravissimas. 2. Illam non tam fuisse electionem quam postulationem quandam, qua cupiverunt a Deo aliquem eligi in locum Judae. Respondemus: prius elegerunt duos, postea demum per preces postularunt, ex duobus illis unum a Deo eligi, hoc est electionem alterutrius per sortem manifestari et comprobari. Ergo postulatio non opponenda est antegressae electioni, nec excludit electionem. Interim fatemur, in vocatione hac immediata per sortem et inter reliquas mediatas vocationes esse aliquam differentiam, quia in hac immediata Matthiae vocatione non debebat una persona determinate eligi, sed divino judicio alterutrius electio commendari; verum in vocatione mediata ecclesiae competit determinata unius personae electio et vocatio. 3. Ab exemplo uno non deduci posse, quod aliquid sit de jure divino, cum praesto sint exempla contraria, fuisse aliquando sine populi suffragiis electos episcopos. Respondemus: de illis exemplis contrariis dispiciemus postea, hoc loco monemus, nos haudquaquam ab uno particulari exemplo, certis circumstantiis limitato, sed ab universali apostolicae ecclesiae praxi argumentari, conjungimus enim cum hoc exemplo vocationis Matthiae exempla etiam reliqua in actis et epistolis apostolicis descripta. Procedimus igitur non ab uno particulari exemplo ad regulam generalem, sed a sufficienti enumeratione omnium exemplorum in Scripturis annotatorum, et notanter addimus, non posse dissimile exemplum dari, ubi scilicet apostoli absque ecclesiae suffragio in ecclesia jam constituta ministros vocaverint. Ex hac tota praxi apostolica demonstrata per exempla omnia in Scripturis annotata recte infertur, quod vocatio

ministrorum non debeat fieri absque ecclesiae suffragio, quia perpetua illa apostolorum praxis suppeditat generalem regulam in similibus negotiis merito observandam.

4. Excipiunt alii, *vocationem Matthiae fuisse extraordinariam, ideo non posse ex hoc exemplo probari, quod suffragium et consensus ecclesiae in mediata vocatione accedere debeat*. Respondemus: concedimus antecedens, sed negamus, legitime ex eo inferri consequens, quin potius contrario modo procedimus. Si a Matthiae vocatione, quae tamen fuit extraordinaria et divinitus per sortem comprobata, non fuit exclusum ecclesiae suffragium, multo minus ab ordinaria ac mediata ministrorum vocatione illud excludi poterit. Connexionem firmant exempla reliqua, quae mox enumerabimus.

2. Act.
6. v. 3.
electio
diaconorum.

92. 2. Act. 6, v. 3. cum diaconi eligendi essent, Petrus dicit ad totam discipulorum multitudinem: *Dispicite, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus*. v. 5. *Et placuit sermo eorum toti multitudini, et elegerunt, Ἰστέφανον, Stephanum et Philippum etc.* v. 6. *hos statuerunt ante conspectum apostolorum et orantes imposuerunt eis manus*; ubi observa, 1. Petrum et apostolos negotium de diaconis constituendis deferre ad totam ecclesiam; 2. ecclesiam approbare hoc consilium apostolorum; 3. electionem diaconorum non fieri a solis apostolis, sed a tota ecclesia; 4. non apostolos solos, sed etiam seniores nomine ecclesiae reliquae manus illis imponere, quod postremum membrum probabiliter colligimus ex 1. Tim. 4, v. 14: *Noli negligere gratiam per impositionem manuum presbyterii tibi datam*, ubi presbyterii nomine intelliguntur non solum illi, qui in verbo laborant, sed

xii. 7. 95. etiam seniores ecclesiae reliquae vicem gerentes. Idem igitur in diaconorum electione observatum fuisse verisimile est. Sed si vel maxime concedatur, solos apostolos manus imposuisse diaconis, nihil tamen ex eo decedit nostro argumento, quia per hanc manuum impositionem simul etiam testificati sunt, se hanc diaconorum electionem per suffragia ecclesiae factam habere ratam. Excipit Bellarminus 1. *ab hoc exemplo non probari, id esse de jure divino*. Respondemus: jungimus cum hoc exemplo etiam reliqua. Praeterea exemplum illud aut juri divino congruit, aut eidem adversatur (ἀδυνατοῦν esse ac proinde tertium hic dari dici non potest, si enim jure divino ministrorum vocatio ad solos apostolos ex hypothesis Bellarminiana pertinuisset, non debebant in societatem et communicationem hujus juris admittere ecclesiam reliquam). Sed non potest de hoc apostolorum facto dici, quod adversetur juri divino. Ergo congruit cum jure divino, et per consequens ab hoc exemplo ad jus divinum legitime proceditur. 2. *Id esse tributum populo ex concessione apostolorum*. Respondemus: non concessio aliqua pecuniaris hic describitur, sed praeceptum apostolicum: *Dispicite ex vobis* (inquiunt) *viros bono testimonio ornatos*. Si fuisset quaedam concessio, praecessisset reliquorum fidelium petitio, cui

apostoli propter certas et peculiarias causas hoc dedissent. Sed tale quid in verbis Lucae occurrit. Conjungimus autem cum hoc exemplo regulam apostolicam 1. Timoth. 3, v. 1: *Optime episcopum habere bonum testimonium ab illis, foris sunt*. Idem de diaconis hisce dicimus. oportuerit ipsos habere bonum testimonium ab ecclesia, ergo non ex concessione, sed ex necessitate consensus et judicium ecclesiae fuit postulatum, utrum ut constaret de testimonio ipsius circa personas ad diaconatum eligendas. Praeterea illa concessio apostolorum aut fuit juri divino congrua contraria. Posterius dici nequit, alias enim fuisset ab apostolis facta. Si prius, ergo et hodie debet locum habere. Si enim hoc exemplo apostolicum est divinum et Deo placens, tutum sequimur. Si concesserunt id apostoli, cur concedit idem pontifex? Denique si fuisset quaedam concessio, a solo Petro fuisset profecta, in juxta hypothesin Pontificiorum erat summus pontifex, penes quem solum erat potestas dispensandi, concedendi, statuendi etc. quam successores ejus solidum adhuc vendicant. Jam vero non solum hoc sed etiam reliqui apostoli ecclesiae suffragium loco requirunt. Ergo non describitur papalis concessio a solo Petro profecta. 3. *hunc non esse ad propositum, cum non agatur de electione pastorum, sed diaconorum, qui praeficiendierant*. Respondemus: demus ex hypothesis diaconos mensis duntaxat fuisse praefectos, nihil decedit nostrae sententiae. Si enim in diaconis, quorum officium circa victus distributionem et corporis sustentationem praecipue occupatum populi suffragium non fuit exclusum, quanto magis a vocatione pastorum, ad quos animarum cura pertinet, excludi illud debet. Et confirmatur mentum ex eo, quod in presbyteris constitutum Act. 14, v. 23. idem processus ab apostolis observatus. Sed falsum est, diaconos mensis duntaxat fuisse praefectos, ostendimus enim superius de Stephano et Philippi exemplo, ipsos etiam de officio fuisse functos.

93. 3. Actor. 14, v. 23. Apostoli *ἡγήσαντο* per suffragia populi constituerunt per singulas ecclesias presbyteros. Excipit Bellarminus *ἡγήσαντο* tria significare: 1. *eligere per suffragia*; 2. *quocumque id fiat modo*; 3. *ordinare per impositionem*. Si secundo et tertio modo interpretatur, argumentum esse solutum. Si primum notandum, quod significet eligere non per suffragia ab aliis data, sed suffragio proprio. De hoc enim dicitur quod, *ἡγορεύσαντες*; constituerunt presbyteros, de quibus postea additur, quod constituerint illos Deo, in quem crediderant, qui controversia ad apostolos tantum referenda Respondemus: *ἡγορεύσαντες*, ut ratio etymologiae proprie significat per suffragia eligere, et quasi *ἡγείναι* vel *ἀγαγεῖν*, manus tollere in signum suffragii (unde etiam LXX testes Esa. 58, v. 9. ponunt *ἡγορεύσαντες* pro *ἡγείναι*).

mittere vel manum extendere), et constat ex
 Cic. pro Flacco, signum suffragii apud Grae-
 cos fuisse manuum elevationem. Quamvis igitur
 Probstomus homil. 14. in Act. et alii scriptores
 ecclesiastici χειροτονία voce utantur pro ordinatione,
 fit per manuum impositionem, ex eo tamen
 prae illius significationi nihil decedit, aliud enim
 χειροτονία proprie sic dicta, aliud χειροθεσία,
 qua sensu ecclesiastico quandoque χειροτονία
 fit, propterea quod χειροθεσία ministerii prae-
 ferat χειροτονίαν populi. Neque per τὸ χειροτο-
 νῆν hoc loco intelligi manuum impositionem sive
 ordinationem, patet ex ipsis verbis Lucae, sequitur
 καὶ προσευξάμενοι cum jejuniis commendarunt
 Deo, ubi in verbo προσευξάμενοι χειροθεσίας
 non fit mentio, ut colligitur ex locis similibus.
 Act. 6, v. 6: *Orantes imposuerunt eis manus.*
 Act. 13, v. 17: *Orabant et imponebant illis manus.*
 Act. 13, v. 3: *Jejunantes et orantes imponentes-*
illis manus dimiserunt eos. Ergo praecedens
 oratio electionem per suffragia exprimit, quam
 ordinatione manuum cum precibus et jejuniis facta
 est confirmarunt. Syrus et Arabs, constitue-
 re fecerunt illis seniores, Oecumenius in hoc
 loco ἡστυῶν καὶ τυχῶν ἐποιοῦν οἱ μαθηταὶ
 presbyteros, cum jejuniis et precibus fecerunt disci-
 pulorum extensiones, hoc est dederunt suffragia.
 Locus in comm.: *Cum constituissent, hoc est*
presbyteros. Frustra autem Bellarminus
 non populi, sed apostolorum duntaxat suf-
 fragia intelligenda esse ex eo, quod apud pro-
 scriptores χειροτονῆν significet proprio suffra-
 giere. χειροτονῆν enim generale est signifi-
 care per suffragia, sive proprium, sive aliorum.
 ad Aristophanem: τὴν ἀρχὴν χειροτονήσας,
 electum aliorum, populi scilicet, suffragio adeptum,
 creatus sum magistratus. Plato de legi-
 bus ἀνὸς πλείστη χειροτονία γίνεται, qui majori
 eorum numero sunt delecti. Nec posse vel
 populi suffragia hic exclusa intelligi, constat
 ex textus circumstantiis (quae enim haec
 χειροτονία, electio per suffragia, si hi duo
 at. Paulus et Barnabas, proprio arbitrio sine
 de suffragio presbyteros constituissent?) et
 abuli proprietate, sed etiam ex superioribus
 et ex aliis Scripturae locis. Actor. 15,
Placuit apostolis et senioribus cum omni ec-
clesia ex se viros mittere Antiochiam. 1. Cor. 16,
um praesens fuero, quoscunque probaveritis
atque hos mittam. 2. Cor. 8, v. 19: *Lucas*
ἀντιπρόσωπος ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, electus per suf-
fragiarum, comes noster, ubi τὸ χειροτονῆν
tribuitur. 1. Tim. 3, v. 7: *Oportet epi-*
scopum habere bonum testimonium, ad quae omnia
quis nihil respondet, sed sicco pede ea trans-
greditur. autem ex illis talia ducimus argumenta.
 eligendis illis, qui mandata extraordinaria
 ecclesiae perferrent, suffragium ecclesiae fuit
 tantum, quanto magis in eligendis illis, qui ordi-
 nandi munere fungi debent, suffragium ec-

clesiae adhiberi debet. Sed prius factum ab aposto-
 lis, Actor. 15, v. 22: *Placuit apostolis et senioribus*
ὅτιν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν
πέμψαι. v. 25: *Placuit nobis (inquiunt) collectis in*
unum eligere viros et mittere ad vos, v. 27. *misimus*
igitur Judam et Silam etc. Ergo etiam posterius
 fieri debet. 2. Si ad διακονίαν in collectis ad fra-
 tres egenos perferendis occupatam χειροτονία et suf-
 fragium ecclesiae fuit adhibitum, multo magis ad
 διακονίαν in ministerio verbi et publico docendi
 munere occupatam χειροτονία et suffragium ecclesiae
 adhibere debet. Sed illud factum ab apostolis,
 1. Cor. 16, v. 3. 2. Cor. 8, v. 19. Ergo et hoc a
 nobis fieri debet. 3. Si in episcopo requiritur bonum
 testimonium ab extraneis, multo magis in ipso eli-
 gendo requiritur bonum testimonium ab ecclesia,
 cui praeficiendus est. Sed prius in episcopo requi-
 rit apostolus 1. Tim. 3, v. 7. Ergo et posterius
 non debet praetermitti. Agnoscit vim ac nervum
 horum argumentorum, praesertim vero perspicuitatem
 loci 2. Cor. 8, v. 19. ubi χειροτονία diserte ecclesiae
 tribuitur, Alph. Salmeronius, unde tract. 41. in comm.
 c. 14. Act. pag. 270. sic scribit: *Graeca vox χειρο-*
τονήσαντες invenitur hoc loco tantum et 2. Cor. 8.
ubi verbum χειροτονήσεις legitur in fonte Graeco,
hoc est per majorem partem suffragiorum electus.
Quemadmodum igitur apostoli diaconorum septem
electionem et nominationem fidelibus obtulerunt, quos
ipsi orationibus et impositione manuum ad diaco-
natum promoverunt; ita hic Paulus et Barnabas
dederunt credentibus facultatem, ut nominarent ac
eligerent in sua quaque civitate episcopum, quem
ipsi postea orationibus et jejuniis et manuum impo-
sitione consecrabant. Haec Salmeronius nostram sen-
 tentiam approbans, Bellarmino vero directe contra-
 dicens, unde etiam χειροθεσίαν καὶ κατάστασιν mini-
 sterio debitam a χειροτονία populo competente distin-
 guit. Lorinus etiam in comm. hujus loci agnoscit,
 electionem populo in hac ministrorum constitutione
 fuisse conjunctam, modo obtineat, ordinationem ab
 apostolis illis ab ecclesia electis collatam fuisse,
 quod nos minime negamus.

94. Tertiam argumentorum classem petimus ex
 praxi primitivae ecclesiae, ad quam pertinent:
 1. conciliorum decreta, 2. patrum dicta, 3. probata
 legitimae vocationis exempla. 1. In canonibus apo-
 stolorum, quos quidam ex Pontificiis pro genuinis
 agnoscunt, can. 36. statuitur, quod episcopus non
 debeat ordinationes facere in civitatibus et villis,
 quae illi nullo jure subjectae sunt praeter eorum
 conscientiam, qui civitates et villas detinent. Con-
 ciliium Nicaenum talem sanctionem constituit, ut est
 in epistola synodica apud Theodoretum libr. 1. histor.
 eccles. c. 9. circa finem: *Si quis forte ecclesiae*
praesul obdormierit, jus esto, paulo ante receptis
succedere in locum demortui, si modo et mereri
videbuntur et populus elegerit, sic tamen, ut suf-
fragium et quasi consignatio accedat episcopi catho-
licae Alexandrinae ecclesiae. (Excipit Bellarminus,
 ex hoc testimonio nihil aliud colligi posse, nisi jam

3. Ex
 praxi
 ecclesiae
 primiti-
 vae 1. ex
 conciliis.

tum coepisse consuetudinem, ut populus electioni admisceretur, quod non negetur a Pontificiis. Respondemus: imo vero non consuetudo quaedam recitatur, sed decretum concilii proponitur, nec illo demum tempore consuetudo ista initium capiebat, sed conformis erat perpetuae apostolicae et primitivae ecclesiae praxi, ut ex antedictis constare potest. In concilio Carthaginensi III. can. 72. decretum est, ne ullus clericus ordinetur, nisi probatus fuerit vel episcoporum examine, vel populari testimonio. Citatur hic canon c. Nullus dist. 24. In consilio Carthaginensi IV. can. 22. similiter decretum, ne episcopus sine civium assensu et testimonio clericos ordinet. Citatur hic canon c. Episcopus dist. ead. his omnino verbis: *Episcopus sine concilio clericorum suorum clericos non ordinet, ita ut civium conniventiam et testimonium quaerat.* In concilio Nanaensi referente Ivone Carnutensi lib. 3. de consecrat. episcop. et Gratiano in decretis c. Quando dist. 24. constitutum, quod ante ordinationem episcopus a latere suo debet eligere sacerdotes et alios prudentes viros gnaros divinae legis, exercitatos in ecclesiasticis functionibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, aetatem, institutionem, locum ubi educati sunt, diligenter investigent etc. alias autem sine clericorum videlicet concilio et populi testimonio nullum episcopus ordinare praesumat. In consilio Toletano XII. can. 6. qui citatur c. cum longe dist. 63. sic statuitur: *Placuit omnibus pontificibus Hispaniae atque Galliae, ut salvo privilegio unius cujusque provinciae licitum maneat deinceps Toletano pontifici, quoscunque regalis potestas elegerit et jam dicti Toletani episcopi iudicium dignos esse probaverit, in quibuslibet provinciis et in praecedentium sedibus praeficere praesules et decedentibus episcopis eligere successores etc.* In consilio Sardicensi statutum, ut habetur c. Si forte dist. 65: *Si unum tamen in provincia contigerit remanere episcopum, quod superstes episcopus convocare debeat episcopos*

XII.2.97.

et pontificum
• decretis.

95. *Ad conciliorum decreta referri possunt rescripta pontificum Romanorum, quae a Pontificiis majorem vel certe parem decretis conciliorum habere creduntur auctoritatem.* Nicolaus papa in decretis c. in Nomine dist. 23: *Reliquus clerus et populus Romanus ad consensum novae electionis pontificis a cardinalibus factae accedant.* ibid. citatur sententia Leonis: *Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sint electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati.* Ead. repetitur c. Nulla. dist. 62. Gregorius lib. 4. epist. 15. ad Joh. Episcop. primae Justinianae et citatur c. Quia dist. 63: *Quia suscepta fratrum atque coepiscoporum relatio ad locum vos sacerdotii totius concilii unito consensu et serenissimi principis voluntate declarat accersiri, gratias Salvatori nostro*

magna cum exultatione retulimus, nos quoque persona fraternitatis tuae per omnia consentimus. Idem lib. 2. epist. 30. ad Johan. subdiaconum citatur c. Quanto. dist. ead.: *Quia multi Medicensium Genuae coacti barbarica feritate consensum te voluntates oportet convocatis clericis commune perscrutari, et si nulla eos discreta electionis unitate disternat, siquidem in praefilio nostro Constantino (quem clerus Mediensis unanimiter elegerat) omnium voluntates consensum perdurare cognoscis, tunc cum propriis episcopis cum nostrae auctoritatis assensu consecrari.* Gelasius papa ad Philippum Geruntinum episcopos et citatur c. Plebs Diocesis dist. ead.: *Plebs Dioterensis data nobis potest deflevit diu, se sine rectoris proprii gubernatu dispergi, ac sicut asseritur is, qui jam a robore batius dicitur, a paucis et tenuibus putatur et cum ad vos pertineat universos assidua admonitio compellere, ut omnes in unum, quem dignum sacerdotio viderint, et sine aliqua reprehensione consentiant.* Et ideo fratres carissimi diversos et multis saepe dicti loci parocciis et presbyteris diaconos, et universam turbam vos oportet convocare, quatenus non prout cuilibet libere concordantibus animis talem vobis admonitionem sibi quaerant sola divinitatis attentione per quam nulla contrarietas a constitutis possit rescriptis. Stephanus ad Romanum archiepiscopum Ravennatensem et citatur c. Nosse dist. ead. vocato clero et populo talis ibi eligatur episcopus cui sacri non obviunt canones. Sacerdotum est electio et fidelis populi consensus ad hoc est, quia docendus est populus, non sapienter. Nicolaus papa ad Johannem Ravennatensem episcopum et citatur c. Episcopos dist. ead.: *Episcopos per Aemiliam non consecres nisi post electionem vel consensum cleri et populi.* Pelagius papa Julianum episcopum Grumentinum et citatur c. Teras dist. ead.: *Literas caritatis tuae mihi quibus significas, Latinum diaconum suum episcopatum ecclesiae Marcellianensis a clericis et plebe, qui illic conveniunt, postulari.* Haec dicimus, ut si omnes eum eligunt et vis eum habere, gratum nobis esse cognosce. Leo papa Lotharium et Ludovicum Augustos et citatur c. Tina dist. ead.: *Reatina ecclesia, quae per totum spatium pastoralibus curis destituta et indignum est, ut brachio amplitudinis vestrae regatur ac gubernationis regimine protegatur salutandis alloquio praemisso vestram misericordiam deprecamur, quatenus Colono humiliter eandem ecclesiam ad regendum concedere digni ut vestra licentia accepta ibidem Deo adiuvante eum consecrare valeamus episcopum.* Sin autem praedicta ecclesia nolueritis, ut praeficiatur episcopus, Tucculanam ecclesiam, quae riduato illi vestra serenitas dignetur concedere etc. Eugenius ad Guidonem comitem et citatur c. Lectis dist. ead.: *Lectis sagacitatis vestrae apertis,*

ecclesiae Reatinae antistite clerum et plebem in degisse sibi futurum antistitem et a nobis tantum vestro studio directum esse, ne ipsa diu sine pastore proprio consisteret, fate-; nos de obitu prioris dolentes, nunc ipsum a unanimitate et canonica ipsius ecclesiae re, ut mandastis, tam citissime ordinare omi- eo quod imperialem nobis (ut mos est) abso- minime detulerit epistolam, pro qua scili- ambiguum est nobis, ideo voluntati vestrae in rere distulimus, ne augustalis animus duris- x quocunque modo perciperet. Sed scientes, m Dei sine proprio diu pastore non debere re, gloriae vestrae mandamus, ut a vestra imperiali (ut prisca consuetudo dictat) per- centia et nobis, quemadmodum vos scire cre- imperatoria directa epistola, tunc voluntati de hoc parebimus eundemque electum Do- fjuvante consecrabimus. Leo papa lib. 1. 2. ad Anastasium episcopum et citatur c. litano dist. ead.: Metropolitano defuncto loco ejus alius fuerit subrogandus, provin- piscopi ad civitatem metropolim convenire ut omnium clericorum atque civium volun- cussa ex presbyteris ejusdem ecclesiae vel optimus ordinetur. Ivo Carnut. lib. 8. pontif. refert et citatur c. Hadrian. dist. od Hadrianus papa cum universa synodo tradiderit Carolo imperatori jus et pote- ligendi pontificem et ordinandi apostolicam insuper archiepiscopos et episcopos per sin- ovinCIAS investituram ab eo accipere desini- nisi a rege laudetur et investitur episco- emine consecratur, et quicunque contra hoc ageret, anathematis vinculo eum innoda- lem omnino ratione Leo pontifex illud jus cit Ottoni, ut refertur ab Ivone Carnutensi et citatur c. In Synodo dist. ead.: Ego us servorum Dei episcopus cum toto clero no populo constituimus et confirmamus et mus et per nostram apostolicam auctorita- edimus atque largimur domino Ottoni gi Teutonicorum ejusque successoribus hu- Italiae in perpetuum facultatem eligendi em atque summae sedis apostolicae ponti- tinandi ac per hoc archiepiscopos et epi- st ipsi ab eo investituram accipiant etc. et deinceps cujuscunque dignitatis vel religio- di pontificem aut quemcunque episcopum i habeat facultatem absque imperatoris con- uodsi a clero et populo quis eligatur epi- si a supradicto rege laudetur et investia- consecratur. Si quis contra hanc apostoli- oritatem aliquid molietur, hunc excommu- subjacere decernimus et nisi resipuerit, ili exilio puniri vel ultimis suppliciis of- i notandum, quod recte monetur a. D. Ar- gelbrecht jureconsulto eximio, amico no- rulari in disput. de jurisdict. concl. 84. e illam ab Adriano et Leone Romanis i loci. VI.

imperatoribus circa electionem pontificis datam pri- vilegii nomine perperam indigitari, cum declaratio tantum fuerit et recognitio juris veteris, non novi juris concessio.) Coelestinus pontifex p. 1. epist. 2. c. 5. et citatur c. Cleri dist. ead.: Cleri plebisque consensus et desiderium requiratur. Leo p. 1. epist. 87. et citatur c. Vota. dist. ead.: Vota ci- vium, testimonia populorum, honoratorum (eorum qui in magistratu sunt) arbitrium, electio clericorum in ordinationibus sacerdotum constituentur. Et infra: Per pacem et quietem sacerdotes qui futuri sunt, postulentur, teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus et ple- bis. Addit Gratianus: Principibus vero atque impe- ratoribus electiones Romanorum pontificum atque aliorum episcoporum referendas usus et constitutio tradidit pro schismaticorum atque haereticorum dissensionibus, quibus nonnunquam ecclesia Dei concussa periclitabatur etc. Repraesentabatur igitur electio clericorum principibus, ut eorum auctoritate roborata nullus haereticorum vel schismaticorum auderet contraire, et ut ipsi principes tanquam de- votissimi filii consentirent in eum, quem sibi in pa- trem eligi viderent, ut ei in omnibus suffragatores existerent. Stephanus ut citatur c. Quia sancta. dist. ead. statuit, ut cum instituendus est pontifex, con- XII. 2. 99. venientibus episcopis et universo clero eligatur prae- sente senatu et populo, qui ordinandus est et sic ab omnibus electus praesentibus legatis imperiali- bus consecratur. Leo p. 1. epist. 82. ad Anastasium episcopum Thessal. et citatur c. Si forte dist. ead.: Si vota eligentium in duas se diviserint partes, is metropolitani judicio praeferatur, qui majoribus juvatur studiis et meritis, ita tamen ut nullus detur invitis et non petentibus, ne plebs invitum episco- pum non optatum contemnat aut odiat. Idem ibi- dem et citatur c. De persona dist. 65: De persona consecrandi episcopi et de cleri plebisque consensu metropolitanos episcopus ad fraternitatem referat. Anacletus in epist. 2. ad episcopos Italiae et citatur c. Reliqui dist. 67: Sacerdotes a proprio ordenen- tur episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes assen- sum praebeant. Ex hisce tot conciliorum decretis ac tot pontificum rescriptis manifestum est, ad vo- cationem ministrorum requisita fuisse ac requiri omnino etiam debere populi votum, suffragium, testimonium, approbationem, voluntatem et consen- sum, quin etiam postulationem, petitionem et electio- nem pro ratione circumstantiarum ipsi quandoque fuisse datam, magistratui itidem electionem, conces- sionem, arbitrium, confirmationem et investituram. Adduntur etiam gravissimae rationes, ne plebs in- vitum episcopum contemnat, neve dissensiones in ecclesia excitentur etc. Item populus est pars eccle- siae, quae de qualitatibus eligendorum eorumque vita ac moribus testimonium dare potest. Excipit Bellarminus 1. ex nullo horum testimoniorum colligi posse, esse de jure divino, ut populus eligat. Re- spondemus: Jus divinum et praxin apostolicam osten- dimus superius, hoc loco sufficit nobis, idem per

concilia et pontifices statutum esse, quae statuta juri divino ex hypothesis Bellarmini aequiparantur. 2. In his omnibus uno vel altero exceptis nullam fieri mentionem electionis, sed solum postulationis vel testimonii. Respondemus: non testimonii solum et postulationis, sed etiam consensus, approbationis et electionis disertam faciunt mentionem; adde quod populo non solum electio, sed etiam postulatio et testimonium in regno papae circa vocationem ministrorum denegatur. 3. Reges et populos jus eligendi habuisse ex concessione pontificum, non ex jure divino. Respondemus: imo vero populi suffragia in vocatione ministrorum requisita fuerunt, antequam episcopi Romani papalem illam praecipendi, statuendi, dispensandi, concedendi etc. potestatem exercerent. At si concesserunt id pontifices tunc temporis, cur hodie idem non concedunt? Concessio illa aut fuit juri divino congrua, aut contraria. Si prius, adhuc vigere debet; si posterius, gravissime errarunt pontifices, quod alibi Bellarminus fieri posse negat. Denique nullius vel concessionis, vel conniventiae papalis (ut paulo post Bellarminus eam appellat) in illis canonibus fit mentio, sed populi consensus et suffragium ut necessarium ad legitimam electionem requiritur, id quod ex ipsis verbis manifestum.

2. Ex
patrum
dictis.

96. 2. Patrum dicta et plurima et luculenta huc afferri possunt. Tertullianus in apol. c. 39: *Praesunt probati quique seniores honorem istum non pretio, sed testimonio adepti.* Cyprianus lib. 1. epist. 4. ad Felicem presbyterum et plebes multas est in adstruenda nostra sententia: *Non blandiatur sibi plebs (inquit), quasi immunis a contagione delicti esse possit, cum sacerdote peccatore communicans et ad injustum atque illicitum praepositi sui episcopatum consensum suum commodans etc. propter quod plebs obsequens praeceptis Dominicis et Deum metuens a peccatore praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, cum ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Quod et ipsum videmus de divina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, sicut in Numeris Moysi praecipit Dominus dicens: Prehende Aaronem fratrem tuum et Eleazarum filium ejus et impone eos*

in montem coram omni synagoga et exue Aaron stolam ejus et indue Eleazarum filium ejus, et Aaron appositus moriatur illic. Coram omni synagoga jubet Deus, constitui sacerdotem, id est instruit et ostendit, ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente vel detegantur malorum crimina vel bonorum merita praedicentur, et sit ordinatio justa et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata, quod postea secundum divina magisteria observatur in Actis apostolorum, quando de ordinando in locum Judae episcopo Petrus ad plebem loquitur. Surrexit, inquit, Petrus in medio distan-

tium, fuit autem turba in uno. Nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed in diaconorum ordinationibus observasse apostolos animadvertimus de quo et ipso in Actis apostolorum scriptum est. Et convocaverunt, inquit, illi duodecim totam plebem discipulorum et dixerunt illis, quod utique idem diligentem et caute convocata plebe totum geratur, ne quis ad altaris ministerium vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. Ordinari nonnunquam indignos, non secundum Dei voluntatem, sed secundum humanam praesumptionem, hanc Deo displicere, quae non veniant ex legitima et justa ordinatione, Deus ipse manifestavit Oseam prophetam dicens: Sibi mei ipsi regem constituerunt, et non per me. Propter quod diligenter de traditione divina et apostolorum observatione servandum et tenendum est, quod apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ordinationes rite celebrandas ad eam plebem, praepositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciae proximi quique conveniant et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenam novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit. Quid quaeso aptius et nervosius nostra sententia dici potuisset? Idem lib. 4. testatur, Cornelium papam electum fuisse a multis episcopis de testimonio et suffragiis totius plebis et populi. Bellarminus tamen solis lumen tegere conatus obtendit, 1. Cyprianum non vellet, descendere ex jure divino, ut episcopus populo eligatur, sed ab exemplis divinis, cum duntaxat exemplis probet, hoc de divina auctoritate descendere, jam vero exempla Scripturarum faciunt, rem esse de jure divino, sed praecepta sunt, quae hoc faciunt. 2. Cyprianum hoc nihil tribuere populo circa electiones sacerdotum nisi ut ferant testimonium de vita et moribus candidorum, quod etiam nunc servatur in ecclesiis catholicis, ut sic populus habeat potestatem eligendi et suffragandi per testimonium, non per casum vel more testis, non iudicis. Respondemus: 1. Cyprianus expresse hunc morem eligendi sacerdotum auctoritate divina descendere dicit; item Deus solum exemplo ostendere, sed etiam praeceptis instruere, quod ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri debeant. Eleazar duntaxat, sed etiam Matthiae et aliorum electionem ex Actorum apostolicorum libro adducit, ut a divina auctoritate et praeceptis descendere ostendat. Quod enim apostoli in Spiritu sancti in tam arduo negotio perpetuo observant, illud merito generalis regulae obtinere et ex jure divino descendere iudicatur. Idem insuper Cyprianus de traditione divina et apostolica observatione hunc morem descendere per provincias universas fere provincias observari. Negare non poterit nec audebit Bellarminus, quod si populi in electione pastorum adhiberi in primo et fere universali ecclesiae usu tempore fuerit positum ac patres vetustissimos

in ecclesiis hodie receptum observasse, et qui non privato arbitrio, sed ecclesiae Israëliticae in V. T. et apostolicae in N. T. exemplo, id quod monstrasse nobis hoc loco sufficit, exempla enim evidenter probant, perpetuam ecclesiae praxin auctoritate suffultam et approbatam ac nullo contrario exemplo refutatam, qualis consuetudo legis merito habetur. Duo autem ex Bellarmino debet quaerere. Primo cum agnoscere cogatur, priani tempore morem adhibendi suffragia populi electione sacerdotum fuisse usitatum et paene universalem, cur §. seq. scribat, tempore Nicaeni concilii coepisse consuetudinem, ut populus electioni accederetur? cum tamen Cyprianus centum annos Nicaenum concilium haec scripserit. Secundo praxi ecclesiae in ipsis Scripturis approbatam hoc loco tribuat, cum alibi plus nimio extollat? Sic enim scribit lib. 1. de sacramento in genere c. 26. §. Ex quo intelligimus: *Vetus ex consuetudine ducentorum vel trecentorum explicabat omnia testimonia (Scripturae), Cyprianus cum suis afferebat, et merito. Nam certum sit, consuetudinem universae ecclesiae non posse cum verbo Dei pugnare et sit consuetudo quam ipsum verbum Dei indicabant illi, ex consuetudine verbum Dei attendendum esse.* Ac lib. 2. de indulgentiis. §. Sed etiam: *Si nihil scriptum esset de indulgentiis, non tamen sequeretur, indulgentias non auctoritate Romanae ecclesiae, possent enim auctoritate divina cognita per traditionem apostolicam, quo modo alia non pauca etc.* Atqui cum expresse asserit, hunc morem eligendi esse ab auctoritate divina, esse traditionem et apostolicam observationem. Ergo salvis hypothesebus Bellarminus eum repudiare non potest.

2. Falsum etiam est, quod praesentiam et suffragium duntaxat Cyprianus populo tribuit, cum enim populum dehortatur, ne ad injustum episcopatum praepositi sui episcopatum consentiat, ipsum dicit maxime habere potestatem vel dignos sacerdotes, vel indignos recusandi, tantum ei tribuit, quantum fidelibus in electione sacerdotum ab apostolis fuit concessum; certe suffragium populo tribuitur, quo non solum suo dignitatis testimonium perhibere, sed electionis actum vel suo consensu approbare dissensu impedire possint, quod non est duntaxat testimonium, sed etiam iudicium per calenulum. Origenes homil. 6. ad Romanos et citatur c. Licet 8. quaest. 1: *Licet de constituendo principe praecepisset et tamen convocatur etiam synagoga. Requiritur in ordinando sacerdote etiam populi suffragium, ut sciant omnes et certi sint, quod qui electus est ex omni populo, qui doctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur sacerdos, et hoc attestante populo, ne qua retractio cuiquam, ne quis scrupulus sit, hoc est autem, quod et apostolus praece-*

pit in ordinatione sacerdotis dicens: Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt. Ambrosius lib. 10. epist. 82. Vercellensem ecclesiam hortatur, ut parentum exempla sequatur ac sacerdotem postulet. *Conficior (inquit statim in principio) dolore, quia ecclesia Domini, quae est in vobis, sacerdotem adhuc non habet etc. et mihi inscribitur vestra intentio, quae affert impedimentum. Nam cum sint in vobis dissensiones, quomodo possumus aliquid aut nos decernere, aut vos eligere, aut quidquam acquiescere, ut inter dissidentes suscipiat hoc munus, quod inter convenientes vix sustineatur? Haec est illa confessoris institutio, haec justorum soboles patrum, qui sanctum Eusebium, quem nunquam ante cognoverant, posthabitis civibus simul ut viderunt et probaverunt, tantumque interfuit, ut probaretur, quantum ut videretur? Merito vir tantus evasit, quem omnis elegit ecclesia, merito creditum, quod divino esset electus iudicio, quem omnes postulavissent. Convenit igitur ut sequamini exemplum, praesertim cum a sancto confessore Eusebio institutos, tanto meliores patribus esse oporteat, quanto vos melior doctor instituit atque erudit, modestiaeque vestrae et concordiae insigne edere, ut congruatis assensu ad postulandum sacerdotem. Etenim si juxta Dominicam sententiam, quod duobus convenerit de omni re, quamcunque petierint, sicut, inquit, a patre meo, qui in coelis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum; quanto magis ubi plena est in nomine Domini congregatio, ubi universorum postulatio congruit, dubitare vos nequaquam oportet, ibi Dominum Jesum et voluntatis auctorem et petitionis arbitrum fore et ordinationis praesulem vel largitorem gratiae.* Chrysostomus lib. 3. de sacerdot. inquit, omnes electiones et vocationes irritas fieri, quae absque laici consensu, sine conscientia et assensu populi, fiunt. Isidorus lib. 2. de officiis eccl. c. 5: *Si in plebibus archipresbyteri obierint, aut pro aliquo reatu exinde ejecti fuerint, archidiaconus quam citius proficiscatur illuc, et cum clericis et populis ipsius plebis electionem faciat, quatenus dignus pastor Domini Dei constitutur.*

97. 3. *Exempla primitivae ecclesiae adduci possunt longe plurima. Cyprianus lib. 1. epist. 4. cum late probasset, plebem maxime habere potestatem eligendi dignos sacerdotes vel indignos recusandi, subiungit: Hoc in collegae nostri Sabiniani ordinatione factum est, ut de universae fraternitatis suffragio et de episcoporum, qui in praesentia convenerant quique de eo ad ipsos literas fecerant, iudicio episcopatus ei deferretur.* Nazianzenus in serm. de laudibus Athanasii refert, quod electus fuerit *ψηφιστὸν τοῦ λαοῦ παντός*, totius populi suffragio. De Petro successore Athanasii in episcopatu Alexandrino scribunt Theodoretus lib. 4. histor. eccles. c. 20. et Nicephorus lib. 11. histor. eccles. c. 20. non longe a princip. quod in functionem Athanasii successerit, suffragio quidem primum

III. 2. 102.

3. Ex primitivae ecclesiae exemp

approbatione. Ne autem existimetur, imperatorem fuisse praesentem tanquam *χωρὸν πρόσωπον* ullo per iudicium suffragio, notetur, quod *Constantinus* lib. 7. hist. c. 8. memoret, imperatorem, ut sacerdotes nomina eorum, quos ad ordinationem dignos judicarent, chartae inscriberent, et omnibus illius unius electionem reservarent, cum ab episcopis fuisset factum, imperatorem *Nectarium* in Constantinopolitanae ecclesiae praesentem. In eadem epistola synodica episcopi Constantinopolitani de Flaviani electione apud Theodosium I. d. sic loquuntur: *Ecclesiae antiquissimae apostolicae Antiochiae in Syria canonice venerat conventus provincialium et dioeceseos istius episcopum reverendissimum et amantissimum Dei Flavianum assentiente tota ecclesia et uno ore celebrante illam, quam creationem ratam et communem synodus.* Imperatores quondam auctoritatem suam in electionibus episcoporum interposuisse, ex eo inter caetera conuenit, quod modum electioni dederint ac praescripserint. *Auth. presb. in fin. l. Si quendam l. sacris c. de episc. et cler. Nov. 6. 57. 123.* Imo etiam Romani episcopi non modo confirmandi, sed et eligendi et creandi jus habuisse c. *Agath. dist. 63. c. in Synodo dist. ead. c. Adrian. el. 2.* qua imperatoris confirmatione certa pecuniae summa imperatori a papa dari solebat, quae postmodum ab imperatore Constantino III. circa 650. fuit remissa. In Graeca orientali ecclesia *Nicephoro Gregora* lib. 4. patriarcha Constantinopolitanus hoc modo olim fuit electus et creatus. Primo ab Heracleensi metropolita, cui antiquitus, ut et adhuc hodie, competit, notus est, deinde clero, nobilibus et primoribus urbis, quorum consensus requirebatur, propositus praesentatus, postmodum ad imperatoris deductus, a quo pedum pastorale sive deanaculum incurvatum per manus accepit, ac a clericis in thronum patriarchalem collocatus. Vide omnino tract. *Walrami* episcopi Naumburgensis investit. episcop. in quo ex historiis probatur, quod episcopi Hispaniae, Scotiae, Angliae, Hungariae etc. ex antiqua institutione per reges creantur, ac quod inthronisationes sive investiturae eorum jure pertineant ad reges et principes, quorum dominio episcopatus sunt. Ut autem auctoritas Christianorum in electione et confirmatione episcoporum intercessit, ita quoque consensus non fuit posthabitus. Inde *Theodorus* lib. 2. hist. eccl. c. 17. et *Nicephorus* lib. 9. c. 23. referunt, Felicem Romae ab imperatore *Constantino* episcopum invita ecclesia constitutum, cum toti coetui fuisset, ut ipso sacris operante, doctrina ipsius nihil desiderari posset, nemo limina templi attigerit, propterea quod in *Liberii* injuste ab officio remoti constitutus et violatoribus illius sese conjungeret. *Jac. Pontificius* in annot. ad epist. 68. *Cyrenae* 16. docet, non in Africa solum, sed in Italia, Hispania, Romae et ubique consuetu-

dinem illam receptam fuisse, ut in ministrorum electione suum haberet populus suffragium, et morem hunc usque ad Gregorii I. imo Caroli Magni et Ludovici pii imperatorum tempora perdurasse fatetur, id quod evidenter colligitur ex lib. 1. Capitularum prout citatur c. Sacrorum dist. 63: *Sacrorum canonum non ignari, ut Dei nomine sancta ecclesia suo liberior potitur honore, assensum ordini ecclesiastico praebemus, ut scilicet episcopi per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria dioecesi (remota personarum et munerum acceptione) ob vitae meritum et sapientiae donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subjectis prodesset valeant.* Huc pertinet illud, quod olim in quibusdam ecclesiis usitatum fuit, nomina vocandorum ad ministerium ecclesiasticum per trinundinum, id est per tres soleennes conventus ecclesiasticos, publice promulgari populumque praemoneri, ut si quid quispiam contra ordinandum haberet proferendum, id quam citissime faciat et postmodum sileat, perinde ut hodie in nostris ecclesiis proclamatio eorum, qui conjugium inire parant, tribus distinctis vicibus publice praemitti consuevit. Inde promanavit Alexandri Severi imperatoris factum ab Aelio Lampridio in ipsius vita commemoratum. Ubi aliquos voluisset rectores provinciis dare, vel praepositos facere, vel procuratores ordinare, nomina eorum proponebat hortans populum, ut si quid haberet criminis, probaret manifestis rebus, si non probasset, subiret poenam capitis. Dicebat enim, *grave esse, cum id Judaei et Christiani facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in provincialium rectoribus, quibus et fortunae hominum committerentur et capita.* Exstant etiam hujus juris, quod in eligendis et vocandis episcopis magistratui competit, adhuc quaedam vestigia in Gallia et Hispania. Anno Christi 1517. inter Leonem X. et *Franciscum I.* Galliae regem concordata, ut vocant, instituta sunt, quae integra recensuit et notis illustravit *Petr. Rebuffus*, in illis omne jus eligendi aut postulandi praelatos canonicis in tota Gallia ademptum est, ita ut nominatio personae idoneae intra sex menses a tempore vacationis Romano pontifici ad providendum faciendam nunc soli regi absolute competat. Vide concordata illa in tit. de regia ad praelaturas nominatione faciendam et ibi *Rebuffum*. *Duarenus* lib. 5. de sacr. eccles. minist. c. 11. concordata illa nomine *Leoninae constitutionis* allegat et addit, Leonem obtinuisse, ut decretum illud regia auctoritate subnixum supremum parlamentum Parisiense reciperet. *Didac. Covarruvias* tom. 1. var. resolut. p. 2. in relect. c. *Malae fidei* possess. ext. de jure patronatus asserit, reges Hispaniarum jam inde a concilio Toletano XII. celebrato ann. 685. (quo decretum, ut rex ad episcopalem dignitatem promovendos eligeret, quos *Toletanus antistes* praevia morum examinatione institueret) absque ulla controversia jus et quasi possessionem habere nominandi et eligendi episcopos, adeo ut nisi a rege nominatus nemo possit his dignitatibus insigniri, et addit *Covarruvias* notabilem rationem, quod scilicet

maxime regis intersit nosse ac deligere, qui ecclesias intra suam provinciam sint administraturi. Idem confirmat Chassanaeus in catal. glor. mundi part. 5. consid. 24. num. 294. Et quid multis? Bellarminus ipse fatetur lib. 4. de eccles. c. 8. §. Respondet Brentius, electionem episcopi varie variis temporibus fuisse celebratam et aliquando populum simul cum clero episcopum elegisse, ac lib. de clericis c. 7. resp. ad 9. argum. se non negare, quin aliquando populus elegerit, ibidem §. Tandem, obtinuisse in primitiva ecclesia consuetudinem, ut etiam jus suffragii sibi populus usurparet. libr. ejusd. c. 9. inter quinque modos, quibus olim eligi consueverunt episcopi, numerat tertio loco eum, quod elegerit clerus et populus civitatis, quem modum usitatum fuisse dicit tempore Chrysostomi, Ambrosii, Augustini, Leonis, Gregorii etc. et quarto loco recenset eum, quod imperatores et reges vel soli, vel cum clero et populo episcopum elegerint, et addit, Justinianum seniore post recuperatam Italiam noluisse quenquam creari Romanum pontificem sine sua approbatione, idque servatum esse usque ad Constantinum IV. qui juri suorum praedecessorum (nota vocem juris) in hac parte cesserit. Ibid. tamen spiritu vertiginis circumrotatus §. seq. addit, quod imperatores se miscuerint electioni, id factum esse vel vi et quasi tyrannide imperatorum, vel quia pontifices id judicabant necessarium ad ecclesiae defensionem.

98. Ex quibus omnibus facili negotio colligitur, nec plebis, nec magistratus ad Christum conversi suffragia ab electione sacerdotum olim fuisse exclusa, itemque quae fuerint singulorum ecclesiae ordinum in hoc negotio partes, inde adhuc supersunt vocabula nominationis, postulationis, praesentationis, electionis, confirmationis, collationis etc. quibus pulcherrime exponitur, quid magistratui et populo in vocatione ministrorum fuerit relictum. Aliquando plebs desiderio et petitione seu postulatione sua personam aliquam nominabat, aliquando magistratus proponebat, saepius vero episcopi, qui de qualitatibus eligendorum rectius judicare poterant, et tunc populus suo suffragio electionem approbat, magistratus addebat confirmationem. Idem fere in nostris adhuc observatur ecclesiis; constituta enim apud nos sunt ecclesiastica consistoria, in quibus personae ecclesiasticae et politicae praesident, illa nomine ecclesiae de constitutione ministerii tractant, inquirunt in eligendorum qualitates, sistunt eos audiendos in coetu, cui praefici debent, quandoque unum, quandoque plures, et liberam auditoribus electionem relinquunt; interdum etiam ipsae ecclesiae certam personam consistorio nominant, quod praemissa deliberatione et nominati examine consensum praebet; accedit tandem superioris magistratus confirmatio et investitura, qua ratione singulis ecclesiae ordinibus suae relinquuntur partes, nec invitae ecclesiae minister obtruditur. Videatur constitutio electoralis ecclesiastica in cap. de vocatione ministrorum pag. 86. ubi talis requiritur pro-

cessus: 1. Pastore quodam demortuo superintendente illius dioeceseos rem deferat ad consistorium. 2. Illius candidatorum ministerii, qui ecclesiae operam suam deferunt, certum sibi eligat vel nominet locum, sed judicium consistorio permittat. 3. Quibus patronatus vel collationis competit, illis potestas linquitur idoneas personas nominandi et consistorium ad examen praesentandi. 4. Personas nominatum consistorium examinari curet, an sint in fide et in vita probati et donis ad docendum necessarii instructi. 5. Examinatas mittat ad synodum ipsa confirmandas. 6. Si collatores vel nolint nequeant idoneas personas nominare, consistorio ipsorum locum succedat et ecclesiae et populo prospiciat. 7. Qui praeficiendi sunt ecclesiae, ab ea audiantur et probentur. Nullus qui idoneus sit inventus, absque peculiaribus et gravis causis invitae ecclesiae obtrudatur, sed concilio post concionem *δοξαματίζην* ecclesiae submitteatur. 8. Examinatus, approbatus, vocatus per *χρῆμα* et preces ordinetur, literis synodicis vel principis confirmetur et solenni ritu investitur.

99. Pontificiis hic modus vocationis apostolicae primitivae ecclesiae praxi conformis non potest, sed solis clericis excluso magistratu et populi vocationem ministrorum tribuunt, unde eam dicit legitimam electionem ac vocationem, 1. quia est a pontifice, qui vel ipse eligat, vel aliis potestatem eligendi concedat, episcopis scilicet suffraganeis ac clericis aliis; 2. quae fiat cum successione continua, sine qua non habeat locum legitima vocationum vocatio. Concil. Trident. de sacram. c. 4: *Docet sacrosancta synodus, in ordinatione episcoporum, sacerdotum et ceterorum ordinum populi, nec cujusvis secularis potestatis consensus, sed solum episcoporum consensus, sive vocationem, sive auctoritatem requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio, contra hoc decernit, eos, qui tantummodo a populo vel a seculari potestate ac magistratu vocati et ad haec ministeria adscendunt, omnes non ministros, sed fures et latrones habendos. Si quis dixerit, ordines ab episcopis collatos populi vel secularis potestatis consensu aut irritos esse, anathema sit.* Bellarminus concilii sic exponit libr. 1. de clericis c. 1. *Catholici summa consensione docent, jus ordinandi ac vocandi ad plebem nullo modo pertinere posse, jus autem eligendi fuisse aliquando aliquo modo per se populum, sed per concessionem vel conniventiam, non lege divina, sed sententiam latius declarat et confirmat per propositiones. 1. Ordinatio tantum episcoporum aliorum ecclesiarum ministrorum non ad populum sed ad solos episcopos pertinet, etc.* Responsum concedimus, in ritu ordinationis ministrorum a solis episcopis manus debere imponi. v. 14. c. 5. v. 22. (quamvis ibi nomine non illi soli, qui in verbo laborant, sed etiam res ecclesiae nomine ecclesiastica negotia intelligi haud absurde possint); interim

electio distinguenda est, ut ipse Bellarminus cap. praeced. agnoscit: Ordinatio fit a presbyterio, electio ac vocatio ministrorum pertinet ad omnes ecclesiae ordines. Adde quod in ordinatione electio presbyterium totius ecclesiae nomine agit electionem ab ecclesia factam ritu illo solenni approbat, Actor. 6, v. 3. c. 14, v. 23. 1. Tim. 5, c. 2. Bellarminus dicit, hoc tripliciter intelligi posse, non opus est, ut de nostrae sententiae expositione sollicitus sit, cum eam clarissime explicemus, ne Bellarmino ignotum non sit, quo sensu presbyterium nomine ecclesiae hic agere dicamus, nimirum quod ecclesia habeat potestatem eligendi et ordinandi ministrum, servato tamen ordine debito gratis illis, quae in electione ministrorum ab ipso requiruntur 1. Tim. 3. Tit. 1. et in praxi Actor. 6. et 14. 2. Cor. 8. etc. conspiciuntur.

Argumentum quod hoc loco Bellarminus nostrum ministerium format, inferius pertractatur. 2. *Vocationem seu missionem ministrorum pertinere ad populum, sed ad episcopos summum pontificem*, c. 4. Respondemus: haec nititur ea hypothese, quod ecclesiastica electio attributa sit soli Petro, a quo ad reliquos episcopos, et pontifici Romano tanquam Petri successores quo ad reliquos episcopos velut ex fonte derivantur. Sed hujus hypothese falsitatem nostri scripti demonstrarunt. Nos statuimus, ad electionem ministrorum vocationem, ad quos per ipsam electio, quia in hoc negotio legitima et legitima vocatio semper debent esse coniunctae. 3. *Electionem ministrorum non fieri a solo populo*, c. 5. Respondemus: duplex est ministrorum electio, mediata et immediata, utraque legitima, haec immediata per solum Deum, illa per ecclesiam. 4. *Non decuisse, Christianos a carnali successione propagari*, c. 6. Respondemus: in V. T. ministerium fuit quasi hereditarium tribu Levi ob peculiarem Dei constitutionem in N. T. quando 1. Tim. 3, v. 2. Tit. 1, c. 5. describitur norma, quales debeant in episcopatu, non fit mentio certae alicujus familiae, propria et immediata ratio, quare in N. T. ministerium non amplius sit hereditarium. Notandum, 1. etiam in V. T. non ita absolute et sine conditione ad tribum Leviticorum alligatum fuisse ministerium, quin potuerint pontifices removeri, si decesserint. Sic Deus ipse removet Helih, v. 12. Salomon deposuit Abiathar sacerdotem Regum 2. Hiskias, Josias et alii pii principes sacerdotes removerunt etc. Et quando ministerium suum non faciebant, excitabat Deus prophetas, qui ipsorum nequitiam tarent et in ordinem eos redigerent. Nos adhuc judaizare, quando successionem ministerii ad sedem Romanam alligant, cum in ministerio tam localis et personalis, quam doctrinarius sit respicienda. Ubi vox apostolorum sonat, ibi cathedrae apostolorum praesident. Successio Levitica observabatur, sed in N.

T. ministerium nec ad certam familiam, nec ad certum locum alligatum est, sed doctrinae successio vel unice vel certe potissimum respicienda. 3. Rationes quibus Bellarminus probare conatur, non decuisse, Christianos sacerdotes carnali successione propagari, plerasque esse nugatorias. Melchisedecum dicit, fuisse Christianorum sacerdotum figuram, qui cum sine patre et matre describatur, significatum ex eo esse, quod sacerdotes in N. T. non debeant nasci, sed fieri. Atqui epistola ad Hebraeos testatur, solius Christi unici ἀρχιερέως in N. T. typum fuisse Melchisedecum. Ut in V. T. (inquit) populus Dei propagabatur per carnalem generationem ex Jacob, in N. T. autem per spiritualem regenerationem ex Christo; ita par erat, ut in V. T. sacerdotes carnali successione propagarentur, in N. T. autem spirituali electione assumerentur. Atqui tam in V. quam in N. T. veri et spirituales Israelitae per spiritualem regenerationem ex Christo sunt propagati. Sacerdotium Aaronicum (inquit) fuit carnale, Christianum autem spirituale; ergo etiam propagatio sacerdotii in V. T. debuit esse carnalis, in N. spiritualis. At per hypothesein hujus argumenti verissimam evertetur sacrificium missaticum, quod ipsis est externum et corporeum sacrificium. Sacerdotes, inquit, in N. T. debent esse coelibes, ergo non possunt per carnalis generationis successionem sacerdotium consequi. At unde probatur coelibatus necessitas? nec obstat coelibatus sacerdotum, quominus in jure canonico lib. 1. decret. peculiaris titulus proponatur de filiis presbyterorum ordinandis. Melior, inquit, est ratio constituendi magistratus per electionem quam per successionem. Ergo idem in Christiana republica observari debet. Atqui de antecedente politici certant, et adhuc sub iudice lis est. Eadem etiam ratio locum habuisset in V. T. et sic sancta Dei ordinatio in crimen vocabitur, ut nihil de eo dicamus, quod a foro ad chorum, a regimine politico ad ministerium ecclesiasticum non possit argumentum duci.

100. Succedit tandem 5. propositio, de qua XII. 2. 105. proprie inter nos et Pontificios controvertitur. Quod populus ab electione pastorum sit excludendus. 1. Ex Aaronis exemplo. Ea vero sic habet: *Jus eligendi summum pontificem caeterosque ecclesiae pastores et ministros non convenire populo jure divino, sed si quid aliquando populus hac in re potuit, id totum habuisse ex convenientia vel concessione pontificum*, c. 7. Hanc suam assertionem probat Bellarminus 1. exemplo Aaronis et testimonio Pauli, qui Hebr. 5, v. 4. asserit, neminem assumere sibi debere honorem, nisi vocetur a Deo, tanquam Aaron. Atqui Aaron a solo Moyse fuit electus in pontificem sine ullo vel consensu, vel consilio multitudinis. Respondemus: integrum Bellarmini argumentum sic habet. Quo modo Aaron vocatus et electus est, eo modo etiam hodie pastores eligi debent. Atqui Aaron a solo Moyse vocatus et electus est sine ullo vel consensu, vel consilio multitudinis. Ergo etiam hodie a solo pontifice pastores eligi debent. Utraque propositio videtur petita

a falsis discernendi atque illos quidem sequendi, hos vero fugiendi? Certe inde atque ideo, quia non sunt oves brutae, sed rationales, competit eis, ne absque ulla discretionem ad quaevis pascua, etiam noxia et venenata se abduci patiantur, sed fidelem pastorem eligant atque eundem sequantur. 7. Confunduntur in Bellarmini argumento diversa tempora. Non enim eligit populus tanquam oves, sed tanquam futurae oves. 8. In terrena etiam republica populi dicuntur oves, reges pastores, et tamen regis electio ad populum spectare potest. Bellarminus excipit, *aliam esse rationem reipublicae terrenae, aliam coelestis, hoc est Christianae reipublicae: in illa nasci homines naturaliter liberos et proinde potestatem politicam immediate habere, donec eam in regem aliquem transtulerit; in hac vero non esse ejusmodi libertatem, cum Petrus in ipsa ecclesiae institutione pastor eidem praefectus sit; in illa populum quandoque rege carere, in hac nunquam illud contingere.* Respondemus: Ecce igitur toties ex analogia reipublicae terrenae ad Christianam sive coelestem Bellarminus argumentatur? Certe ecclesiae regimen monarchicum esse debere contendit ex eo, quod monarchicum regimen in terrena republica sit optimum lib. 1. de pontif. c. 4. Praeterea ut populus jure naturali obtinet libertatem eligendi regem, ita populus Christianus ex Christi concessione et apostolorum praxi aliquas habet in electione pastorum sibi debitas partes. Sed quidquid sit de discrimine inter regimen ecclesiasticum et politicum (quod nos non solum libenter concedimus, sed etiam contra Bellarminum urgemus), illud certum est, nervum argumenti Bellarminiani hac *evocatione* fortiter incidi. Si enim inde atque ideo jure divino non competit populo eligere pastores, quia sunt oves, utique etiam inde atque ideo jure divino non competit populo eligere reges, quia itidem dicuntur eorum respectu oves. Ac vicissim, si ex ovium appellatione non potest derogari populo jus eligendi reges, utique etiam ex ovium appellatione non potest derogari populo ecclesiastico jus eligendi pastores. 9. Superius th. 88. membr. 7. aliam produximus similitudinem ex hypothese juris canonici deductam, quae probat, non posse ecclesiam ab electione pastorum excludi.

1. Ex apostolorum exemplo.

103. 4. *Ex apostolorum exemplo, qui episcopos passim eligebant sine suffragio multitudinis, vel ex eo constat, quod episcopos a se creatos mittebant ad populos absentes et infideles.* Respondemus: 1. distinguendum est inter ecclesiam plantandam ac plantatam, constituendam et constitutam. Argumentum Bellarmini loquitur de ministerio in ecclesia adhuc plantanda et constituenda, quaestio nostra agit de ministerio in ecclesia jamdum plantata et constituta. 2. Distinguendum est officium evangelistarum in primitiva ecclesia extraordinarium ab officio pastorum et doctorum in ecclesia perpetuo et ordinario Eph. 4, v. 11. Evangelistae ab apostolis mittebantur ad populos absentes et infideles, vel

una cum apostolis eo proficiscebantur, haec evangelistarum missio distinguenda omnino est ab ordinum pastorum vocatione. Tempore apostolorum sacerdotes gentilium erant idololatrae, magistratus impius et populus in tenebris ambulans, ergo potuit ministerium ecclesiae per talem electionem constitui, quae post factam evangelii ad omnes populos propagationem locum habet. 3. Quando ecclesia jamdum plantata et constituta pastores populo praeficiendi fuerunt, apostoli non praetermittunt populi suffragium, ut multis superius comprobatum fuit exemplis. 4. Illi ipsi evangelistae, ad populos infideles et absentes ab apostolis fuere, non sunt invitati obtrusi. Si enim infideles illi tales evangelistas audire nolissent, certe illos coëgisset, vel etiam cogere potuisset. Christus ipse apostolis talem praescripsit regulam Matth. v. 14: *Quicumque non receperit vos, neque audietis sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate excutite pulverem de pedibus vestris.* v. 15. *Cum persequentur vos in civitate una, fugite in aliam.* Ergo si vel maxime populo, ad quem apostoli evangelistae venerunt, tale quoddam suffragium tribui nequit, quale in electione ordinarii pastorum ecclesia jam constituta obtinet, tamen ea spontanea receptione comprobatum nemo illi opponi poterit.

104. 5. *Ex decretis conciliorum, quae potestatem electionem eorum permittendam, quae etiam sacerdotium promovendi, ut affert concilium I. cense can. 13. concil. Martini papae apud Bracara c. 2. decretorum, concil. Nicaenum II. can. 6. Constantinopolitanum IV. quod est octavum generalium can. 28.* Respondemus: 1. repetantur aliorum conciliorum et pontificum Romanorum decreta, magno numero superius sunt adducta, ut in clavo tradatur, sicut in simili loquitur Salmeron. 2. Argumentum ex decretis conciliorum est invalidum, quia patrum dicta, pontificum et conciliorum decreta etc. Scripturae S. non nisi cum ipso exacte consentiant, auctoritatem habent. 3. Canones illi nequaquam consensum populi ab electione pastorum simpliciter exclusum habent, sed hoc duntaxat requirunt, ne populus ab electione abutatur, ut vel sibi soli excluso presbyterio statem eligendi rapiat, vel insolenter modum a presbyterio praescribat, vel inordinate et contra tam sancto negotio procedat. Constat enim magistratum, et populum suo jure in electione pastorum saepius fuisse abusus, cui malo exemplo illis obviam ire voluerunt, nequaquam vero vel et per universas fere ecclesias receptam per se populi eligendi consuetudinem, ut Cyprianus vocat, penitus abolere. 4. Canones ergo illi non quia hoc volunt, quod consensus et suffragium populi a vocatione ministrorum plane excludendum id enim in concilio Antiocheno fuit prohibitum, sufficere statuunt, si primores ecclesiae vultus

firmionibus judiciis praediti, reliquorum nomine hoc expediant, ut omnis confusio vitetur.

6. Ex testimoniis veterum. Hieronymus ad 55. ad Evagrium: *Alexandriae a Marco evangelista usque ad Heraclum et Dionysium episcopos presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori loco collocatum nominabant episcopum.* Ruffinus 10. hist. cap. 9. scribit, *Frumentium a S. Athanasio creatum episcopum Indorum India ipsis ea re nihil scientibus neque cogitantibus.* Epiphanius in epist. ad Johannem episcopum Hierosolymitanum scribit, *a se Paulinianum Hieronymi fratrem presbyterum ordinatum.* Augustinum Anglorum episcopum Gregorius designavit, Gregorius II. faciem Germanis nihil ea de re cogitantibus episcopum ordinavit. Respondemus: 1. de patrum et ecclesiae praxi judicandum et statuendum scripturis sacris, quidquid illis conforme recipimus, quidquid dissonum rejicimus. 2. Opponimus primo alia veterum dicta et probata ecclesiae vitae exempla superius enumerata. 3. Nec dubitamus, formam ac rationem pastores eligendi apostolis usurpata ab ecclesia primitiva apostolica vicina constanter fuisse observatam, cujus praxim producimus Cyprianum lib. 1. ep. 4. quod tandem sit de temporibus recentioribus. 4. Quae exempla, quae Bellarminus adducit, sunt ratione aliena, loquuntur enim de ministerio ecclesiae adhuc plantanda, nos vero hic agimus de ministerio in ecclesia plantata et constituta. 5. Exempla subordinata sunt praxi apostolorum, quae suffragatur sententiae. 6. Quaedam dicta consensum diserte non excludunt. 7. Hieronymus Bellarmino fortissime adversatur. Hieronymus enim Alexandrinis tribuit episcopi electionem et constitutionem, at Bellarminus scribit lib. 1. de cler. c. 3. *a seculo non esse auditum, ut episcopus non episcopus ordinaret, neque hujusce rei vel institutum ex disciplina, vel exemplum ex antiquis, vel etiam usurpationem ex haeretica licentia fieri posse.*

7. Ex incommodis, quae popularem electionem consequuntur. Primo populares imperiti sunt, etiam si maxime velint, judicare, an aliquis idoneus sacerdotio, nec ne. Deinde si populus habet eligendi, necesse erit, ut semper imperitiorum, quos praefici cupient pejores et stultiorem major pars vincet, plures autem sunt mali civitate mali quam boni, plures stulti sapientes. Denique electio popularis obnoxia vitiis ac seditionibus. Respondemus: 1. haec opponuntur Anabaptistis, qui potestatem eligendi multitudini excluso magistratu ac clerico tribuunt. Nos in electione confusiones probamus, nec introducimus, nec soli populo partes damus, sed omnia *κατὰ τὰς ἐκκλησίας* agenda esse dicimus et cuique ecclesiae suas partes assignamus. Ministerio, ut eligens personae doctrinam et qualitates exploret; ut examinatum a ministerio in concione

δοκιμασθῆναι audiat ac vel suo suffragio electionem promoveat, vel ob causas praegnantas et sufficientes impediatur; magistratui, ut electionem confirmet.

2. Quamvis populus de eruditione et qualitatibus eligendi non possit tam exactum ferre iudicium quam presbyterium, tamen aliquod iudicium de doctrinae sinceritate ex catechesi, de donis ex concione *δοκιμασθῆναι* ac de vita eligendi ex ipsa conversatione vel aliorum relatione ferre potest, ac proinde non est penitus ab electione pastoris excludendus. 3. Praxis ecclesiarum nostrarum ostendit, sine confusione populum ad ministrorum electionem admitti. Constituta sunt apud nos consistoria ex ecclesiasticis et politicis honoratioribus personis, quae ecclesiam repraesentant, nec universa multitudo populi adhibetur electioni, sed certis personis, senioribus scilicet, reliquorum nomine dicendi agendive potestas datur. In quibusdam ecclesiis populus abdicato quasi jure suo magistratui et ministerio ejusdem confessionis socio has partes cedit et in illius voluntate ac delectu secure acquiescit; in quibusdam jus suum confert in certas personas honoratiores, quae populi nomine omnia peragunt. Neutro modo jus vocandi ministros ad totam ecclesiam pertinere desinit, committitur enim aliorum fidei jus, non amittitur, cum quis libera voluntate ad tempus juri suo renuntiat, nec in praescriptionem vel praejudicium juris id vergere potest. 4. Si illa incommoda electioni pastorum per suffragia populi qua tali, hoc est per se et simpliciter, ac non potius quatenus agendi confusione vitatae ac proinde per accidens competere, qui factum, quod apostoli potestatem eligendi populo concesserunt? quod consuetudo illa tempore Cypriani per universas fere ecclesias recepta? quod multis canonibus eadem non solum approbata, sed etiam sancita?

107. Sub finem hujus quaestionis suaviter philosophatur Bellarminus, quod ratio eligendi ad suffragia populi, quia paulatim in ecclesiam irrepsit, debuerit proinde paulatim suaviterque de medio tolli. 1. *Initio* (inquit), *hoc est apostolicis temporibus, insciente populo pastores eligebantur.* Respondemus: falsum hoc est, ut constare potest ex Actis apostolorum cap. 1. 6. 14. 15. etc. Ratio eligendi per suffragia populi ab apostolis in publicis ecclesiae conventibus usurpata est, quomodo igitur suaviter irrepsisse dicenda erit? Neque consequens est, quod paulatim in ecclesiam irrepsit, etiam paulatim et suaviter e medio tolli oportere, quid enim dicemus de haeresibus, erroribus, vitiis et morum corruptelis, quae saepius paulatim irrepunt, neque tamen paulatim et suaviter, sed justo severitatis zelo tollenda sunt? 2. *Deinde coepit populus adhiberi ad testimonium dandum de eligendi vita et moribus,* Tertullianus in apol. c. 30. Respondemus: non nudum testimonium, sed etiam suffragium populo jam tum fuisse datum, apparet ex Cypriano, qui Tertullianum proxime secutus est et diserte scribit, suo tempore morem illum eligendi *per universas fere ecclesias* receptum fuisse. Ac quod populus ad testimonium dandum

XII. 2. 114.

tunc adhibitus fuit, id nequaquam per quandam sub-
et obreptionem factum, sed secundum regulam ac
normam praxeos apostolicae, insuper illud populi
testimonium consensus et suffragii existit funda-
mentum. 3. Tum ut populi magis diligerent suos
episcopos, coepti sunt ii tantum ordinari, quos po-
pulus postulasset, Leo ep. 87. Respondemus: Leo
diserte ibi addit, *vota civium, testimonia populorum,*
arbitrium honoratorum (non nuda desideria et
testimonia, sed etiam suffragia) *in constitutione*
sacerdotum observari ab his, qui norunt regulas
patrum. Ergo non fuit nuda quaedam consuetudo,
quae occulte irrepserit, sed ratio eligendi patrum
regulis et perpetuae ecclesiae praxi conformis.
4. Tandem obtinuit in quibusdam locis consuetudo,
ut etiam jus suffragii sibi populus usurparet, Chry-
sostomus lib. 3. de sacerdotibus. Respondemus: imo vero
ex superiori diexodo intelligi potest, quod non tandem,
sed in apostolicae ecclesiae incunabulis non irrepserit,
sed publice recepta fuerit, non in quibusdam locis,
sed in universis fere ecclesiis, non nuda consuetudo,
sed ordinaria eligendi ratio apostolicae praxi confor-
mis, ut suffragium aliquod populo fuerit datum, non
ut de facto, ausu nefario populus duntaxat illud
usurparet. Attende quaeso, quam suaviter conetur
Bellarminus eludere et elidere perpetuam ecclesiae
praxin Christi instituto et apostolorum exemplo con-
formem. 5. Postquam aliquandiu hoc toleratum
est et apparuit ejus rei confusio et indignitas, tum
etiam paulatim sublata est populo electio et postu-
latio, solumque relictum testimonium vitae et morum.
Respondemus: est hic manifestus causae elenchus,
vera enim causa, cur apostolica et probatissima pa-
stores eligendi ratio sit sublata, non est confusio et
indignitas, cum in nostris ecclesiis sine ulla confu-
sione adhuc observetur, sed antichristianus Romani
pontificis dominatus, imo tyrannis. 6. Etiamnum,
concludit Bellarminus, *ordinantur episcopi et pres-*
byteri coram populo, et episcopus, qui ordines
collaturus est, per diaconum populum alloquitur et
petit, ut si quis est, qui habet aliquid adversus
ordinandos, accedat et dicat. Respondemus: praxis
illa ecclesiae Romanae nihil aliud est quam Dei et
hominum illusio. Quando enim diaconus interrogat,
num ordinandus ea sit eruditione et vitae integritate
praeditus, ut censeri possit dignus, qui eligatur et
confirmetur, stat quidam in angulo, qui acclamat:
Doctus est, dignus est, quod ludibrium quis agnoscere
poterit pro testimonio populi Christiani? Refert
Erasmus similem illusionem: Ordinandi omnes exa-
minantur ab episcopo aut ejus vicem gerente, facto
examine progreditur examinatore coram altare et
solenniter jurat, se reperisse omnes illos initiandos
sacerdotio dignos, aetate, moribus et scientia idoneos,
cum plerumque sint indoctissimi, moribus corruptis-
simi et saepe etiam aetate immatura, eodem teste.
Observa autem vertiginem hujus disputatoris nostri:
Hactenus totis viribus defensare conatus est, *jure*
divino excludi populum ab electione ministrorum,
apostolicis temporibus insciente populo pastores

electos fuisse, jure naturali ovibus non conveni-
ut eligant pastorem, jam vero disputat, etiam q-
ordinari episcopos et presbyteros coram populo
consensum ejus adhuc in ecclesia papali requir-

SECTIO V.

DE JURE EPISCOPALI ET JURE PATRONATUS.

108. Cum in quotidiana praxi electionis et
tionis ministrorum frequentissima fiat mentio
episcopalis, quod per pacificationem Passaviae
ad status imperii Augustanae confessioni ad-
translatum, et juris patronatus, ideo de utroque
hoc loco agendum, ut constare possit, an e-
modo jura ista eo modo in reformatis ecclesiis
ceri possint, ne ecclesiae, cui pastor praedi-
est, debita partes in electione et vocatione
auferantur. Jus episcopale ex jure canonico
tur, *quod sit potestas episcopo legitime et ce-*
electo, postulato, confirmato, investito, con-
atque ordinato competens. Ejus tria capita
stituunt canonistae: *ordinem, legem dioecese-*
jurisdictionem, Gloss. c. dilectus extr. de
ordin. alii, quibus lex dioecesana a jurisdic-
videtur distinguenda, ponunt *ordinem, jurisdic-*
et dignitatem; sed Laur. Ohmnius jurecono-
tract. de jure episcopali §. 15. media via
quatuor summis capitibus jus episcopale
statuit, videlicet *ordine, lege dioecesana, jurisdic-*
statu denique et dignitate ipsa, cujus vestigi-
hoc loco insistemus. Ad ordinem dicti
potestatem publice docendi et praedicandi
Dei. c. inter cetera et ibi gloss. in verb. pri-
nis extra de offic. ordin. administrandi sac-
c. sicut non alii de consecr. dist. 1. *pecc-*
ecclesia ligandi et absolvendi, quae potestas
dicitur. c. pervenit 16. q. 1. Item ad
praedicationis officium alios assumendi de
cetera, qui cum idonei esse debeant, inde
episcopo *jus scrutinii vel examinis* in
eorum inquirendi. c. quando cum seqq. di-
tot tit. extra de temp. ordin. et qualitate
dorum; ac si probati fuerint, eosdem ad mi-
ordinandi. c. perlectis §. ad episcop. dist.
ministris ad sustentationem necessariam
conferendi. cap. 1. de concess. praebend. §.
dem in talia officia et beneficia *introduc-*
vestiendi. c. praeterea cum seqq. extra
patronat. *templa sive loca sacra propria*
erigendi et aedificandi, utque alii erigan-
ficient indulgendi c. Nemo ecclesiam de
dist. 1. jam erecta et aedificata *consecrandi*
sias 16. q. 7. uti etiam loca religiosa facie-
monasteria, oratoria, zenodochia, cap. de re
et t. t. extr. et in 6. de dom. religiosi
asylus sive beneficium *asylus* illis conce-

ant 3. C. de his qui ad eccles. confugiunt. c. 1. alia extra de immun. eccles. *abbates et abbates benedicendi*, c. 1. extra de supplenda neglig. *ecclesiasticas constitutiones ad rationem sui spectantes promulgandi etc.*

10. Ad legem dioecesanam refertur *canonica sententia, subjectio et reverentia*, quam omnes de prei tam laici quam clerici episcopo praestare debent, c. conquerente extr. de off. ordin. *ad iurisdictionem, dispositio et gubernatio rerum et bonorum ecclesiae tum mobilium, tum immobilium*, c. quidam cum seqq. 10. q. 1. *eorum quae iniuste retinentur, vindicatio*, c. Augustino 12. q. 2. l. 1. 21. C. de sacros. eccles. *oeconomorum et personarum super bona et res illas constitutio*, l. 1. 14. C. de sacros. eccl. *rationum ab iisdem personis, d. l. jubemus; similiter religiosarum doctorum quoad administrationem et quoad disciplinam inspectio et provisio*, t. t. ext. de relig. dom. *rum perceptio ac distributio*, c. decimas 16. *in iura canonicae portionis sive quartae retentio*, c. querente extr. de off. ordin. item *visitatio*, c. cum seqq. 10. q. 1. *ejusque gratia procuratio ecclesiasticae sive sumptuum ad visitationem*, c. cum apostolus §. prohibemus extr. de synodorum in sua dioecesi convocatio; dist. 18. *synodatici sive cathedralatici exactio*, c. dicitur plerumque a clericis in synodo episcopi ob honorem et conservationem cathedrae ecclesiae, c. conquerente extr. de off. ordin. ac quam in casu necessitatis moderata *collectatio*, c. vocant charisterii sive caritativi subsidii in iura, quod est jus episcopale dioecesanum; c. *cancellariatus* in academiis suae dioecesi vel vicinis honorificentissima functio, hoc est c. magistros et baccalaureos curandi et proinde licentia ejusve decanis facultatum gratiosa c. 10.

Ad *iurisdictionem* pertinet, quod episcopus in sua dioecesi et qualibet ejus parte potest iura omnium tam civiles et criminales, quam de laicorum vero spirituales potissimum audire (quod vocant *episcopalem audientiam*, c. clericis 25. C. de episc. et cleric.) per se *definire*, c. Jurgantium extr. de sentent. tam ecclesiasticas sive canonicas, quam *secundum boernere*, c. Presbyteri extr. de poenis; *emendationes imponere*, c. dilectus extr. de iur. clericos ob crimen, *excessum vel defectum ab officio et dignitate suspendere*, c. tuarum extr. de privil. et excess. *in iura prorsus remove*, t. t. extr. de eo qui furtive ordin. eos *causa restituere*, d. c. tuarum extr. de privileg. *insuper censuram ecclesiasticam in dioecesanos clericos et laicos per excommunicationem majorem et minorem*, quae in personas fit, itemque per *interdictum generale et speciale* quod in res et loca praecipue dirigitur, *exactione exercere*, c. Episcopi cum seqq. 11. *plerumque ab excommunicatione et interdicto*

reconciliatos absolvere, c. nuper extr. de sent. excomm. a *juramento illicite extorto sive alias praestito ad effectum agendi aut alium absolvere*, c. si vero. c. cum quidam extr. de jurejur. de gradibus in matrimonio non jure divino, sed canonico prohibitis *dispensare*, c. Quia circa extr. de consang. et aff. denique in causis scholarium sive studiosorum ex debito civili simul et delicto descendantibus *judicare*, auth. habita C. ne filius pro patre.

111. Ad statum et dignitatem episcopalem pertinent *tituli* illius dignitatis illustriores, item *privilegia, immunitates et securitates episcopales*, t. t. C. de episc. et clericis; tum *praerogativa gradus*, qua episcopi invicem sibi praestant, c. Nullus primas 9. q. 2. sic episcopis sive dioecesanis praeferruntur archiepiscopi sive metropolitani, archiepiscopis patriarchae seu primates etc. uti etiam *praecedentia*, qua statibus laicis antecellunt, c. duo sunt dist. 98. c. Solitae extr. de major. et obed. item functiones illae, quibus episcopi in *coronandis, ungendis et consecrandis regibus* et imperatoribus fruuntur, quo pertinent etiam *bona mensalia* ad dignitatis conservationem spectantia.

112. Atque haec sunt quatuor illa summa capita, quibus juris episcopalis potestas ac dignitas includitur, circa quae tria sunt notanda. 1. Quamvis ex constitutione pacis religiosae anno 1552. Passavii sancita et anno 1555. Augustae confirmata electores, principes ac status imperii Augustanae confessioni addicti jura episcopalia in suis territoriis sibi vendicent, tamen exercitium eorum ita temperant, ut quaedam capita ipsimet non attingant et ecclesiae ministris relinquunt, utpote praedicationem verbi et sacramentorum administrationem, potestatem clavium, examen eligendorum ministrorum, eorum ordinationem etc. quaedam per consistoriales et superintendentes peragant, utpote ecclesiarum visitationem, causarum ecclesiasticarum, ad quas etiam matrimoniales spectant, *dijudicationem* etc. quaedam sibi solis immediate reservent, utpote constitutionum ecclesiasticarum promulgationem, synodorum convocationem etc. quaedam denique cum consensu ecclesiae administrent, utpote electionem et vocationem ministrorum. 2. Omnia, quae ad jus episcopale, praesertim ad ordinis potestatem referuntur, cum hac omnino exceptione intelligenda sunt, quod juxta canonici juris dispositionem ordinarie quidem et regulariter episcopis competant, interim tamen sal-
vum et integrum relinquendum esse jus illud, quod in uno vel pluribus horum capitum inferiores antistites, principes, comites, nobiles, civitates, communiones etc. ex consuetudine, praescriptione, privilegio, pactis, transactione etc. acquisiverunt.

3. Dicuntur ergo omnia illa ad jus episcopale pertinere, non quod jure divino ad episcopos solos excluso magistratu Christiano et populo pertineant, sed quod in regno Pontificio juxta canonici juris dispositionem et praxin receptissimam episcopi ea sibi et olim vendicaverint, et adhuc vendicent (cum tamen quaedam ex illis ad magistratum ecclesiae

Status.

XII. 2. 117.

nutritium vel in solidum vel saltem ex parte divino jure pertineant) praetermisso interim, quod proprie ac praecipue ad jus episcopale pertinet, publice in ecclesia docendi et sacramenta administrandi munere.

Jus patronatus.

113. *Jus patronatus* definit Matth. Stephani lib. 3. de jurisdiet. p. 1. c. 17. quod sit *jus honorificum, utile et onerosum competens alicui in ecclesia pro eo, quod dioecessani consensu ecclesiam vel fundavit, vel construxit, vel dotavit, hinc versiculus:*

Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.

Origo juris patronatus ea est. In primitiva ecclesia pii ex sincero divinum cultum promovendi studio suis impensis oratoria, templa et alia loca sacra extruebant ac facultates suas ad sustentationem ministrorum illius ecclesiae largiter conferebant; illos fundatores et donatores, qui patrimonii sui heredem constituebant ecclesiam, vocarunt *patronos*, similitudine appellationis ex patronis Romani juris deducta. Ut enim more in imperio Romano tunc temporis adhuc usitato liberti manumissi dominis suis grati animi ergo reverentiam et operas ex stipulatione et jurejurando praestabant eisque obligabantur ut patronis; ita quoque illos, qui templa suis sumptibus extruebant et ministris sacrorum sustentationem assignabant, patronos dici voluerunt. Effectus hujus juris est, quod patronus habet potestatem nominandi sive praesentandi instituendum. Diversum illud est a jure patronatus civili, quod in servos a se manumissos retinent domini eorumque liberi, de quo tit. ff. de jure patron. et tit. C. de bon. libert. hoc enim, de quo agimus, a canonibus ecclesiasticis conceditur iis, qui vel fundarunt, vel construxerunt, vel dotarunt ecclesiam, ubi tamen movent canonistae, non solam foundationem, hoc est fundi assignationem, jus patronatus tribuere, sed requiri etiam operis exstruktionem propriis sumptibus factam et dotationem, c. Abbatem 4. 18. q. 2. c. nobis. c. piaae mentis. c. monasterium 16. q. 7. c. Nemo de consecrat. dist. 1. Statuunt etiam, hoc jus acquiri *praescriptione immemoriali*, hoc est quadragenaria cum bona fide, c. Querelam 24. extra de elect. gl. c. circa de jur. patron. *antiqua consuetudine, titulo donationis, permutatione, venditione universitatis, cessione vel legatione cum consensu episcopi facta*, item transmitti ad heredes. Dicitur *jus utile*, quia patronus habet jus exedrae, sepulchri, processione etc. in ecclesia, et cum vergit ad extremam inopiam, una cum liberis debet aliab ecclesia patronata, c. nobis §. fin. de jure patronatus; *honorificum*, quia patronus vacante beneficio episcopo praesentat instituendum, c. decernimus 19. q. 7. c. ex insinuatione cum seqq. de jure patronatus; *onerosum*, quia patronus tenetur ecclesiam suam defendere et prospicere, ne bona dilapidentur, c. filiis 16. q. 7. et si bona non sufficiant ecclesiae, ipse tenetur de suis aliis supplere, Clement. 1. de jure patron. Si patronatus jus sit penes laicos,

habent ad praesentandum sibi praestitutum tempore quatuor mensium, c. Si laicus. §. verum, de patronatus in 6. quo tempore praeterlapso episcopus nulla admissa praesentatione pro lubitu libere aliquam personam instituere eandemque per examine ordinare non prohibetur, c. si vero, eod. Si vero ecclesiastica persona jus patronatus habet, intra sex menses praesentationem praestare debet, P. Friderus lib. 3. de contin. caus. c. 19. Nec interest, an plures patroni sint, sive unus modo si plures sint, in praesentando omnes vel major eorum pars in eundem conveniant, ac patroni inter se pacisci, ut alternis vicibus praesentent, c. 2. de jure patron. in 6. *Jus patronatus* in Constitutione ecclesiastica expressim approbatur et illis, quibus lege vel consuetudine vel aliis honestis titulis competit, confirmatur.

114. Ex illis, quae de jure episcopali tractatum natus inter se plurimum distinctis diximus, sumamus haec consecutaria: 1. nec institutionem, nominationem sive depositionem ministrorum competere iis, qui jure patronatus fruuntur, pertineat ad jus episcopale, quia de re extant canonibus c. praeterea, c. quod autem, c. quoniam cum laici, c. consuluit, c. suggestum de jure patron. Ad eum igitur, qui episcopale exercet, crimina ministrorum deferenda et causae examine praemisso de remotione decidendum, secus quam hodie fit in locis compari, ubi patroni absolutum jus in ministros habent, ut cant pro lubitu eos instituendi ac loco assignandi. 2. Visitationes vel speciales, vel generales, qui juris episcopalis eminentia fruitur, instituere derogare juri patronatus, secus quam sibi itur multi ex patronis, qui eo nomine sa maxime necessarium visitationis opus totum impediunt, ne juri patronatus quippiam. 3. Rationes ecclesiasticorum reddituum, vel Raftenrechnungen, ad jus episcopale, non ad patronatus pertinere, secus quam statuunt multi patroni, qui superintendentem ad earum a rationum aerarii ecclesiastici exactionem admittere recusant. 4. Excommunicationem tum majorem, tum minorem, cum certo respectu ac modo ad jus patronatus pertinere, quod per consistoriales successores religionis principes exercent, non de facto ministri ecclesiae arbitrio absque auctoritate et mandato consistorii exerceri, quod ipse disertis et gravibus verbis in Const. ecclesiastica cap. de excomm. prohibetur. 5. Non *jus patronatus*, sed etiam *jus episcopale* ea moderationis trutina exercenda esse, ne cui pastor dandus est, consensus et ita plane excludatur, ideoque si ecclesia habeat et praegnantibus causis in personam praesentat publice auditam non consentiendi, audiendum est, nec invitae obtrudendus est minister episcopale, nec patronatus jus ecclesiasticum.

introducitur praejudicare potest potestati jure
toti ecclesiae in ministrorum electione com-

SECTIO VI.

ILLIS QUAE IN MINISTRO- VOCATIONE ET ELECTIONE CAVENDA.

Ut legitima et Deo grata sit ministrorum
election, diligenter in hoc negotio quaedam cavenda
sunt illis, qui ecclesiae nomine eligunt, tum
qui ad ministerium eligendi. De prioribus
et sequentes canones: 1. In nominatione,
electione et vocatione ministrorum
statuitur quidquam temere sine gravi consilio et
sine ad Deum seriis precibus. Quo enim
magis ac divinius est hoc negotium, eo majore
sunt et ardentioribus precibus in eo paragendo
ut statuamus. *Rogate dominum messis, prae-*
sternite vias, ut operarios in messem suam extru-
at. 9, v. 38. Non est ullum praestantius et
magis Dei donum quam fidelis, idoneus ac sin-
cerus minister, jam vero dona Dei non pos-
sumus nisi per preces obtineri, Luc. 11,
Joh. 16, v. 24. Jac. 1, v. 5. et 17. Deus
idoneos facit ministros N. T. 2. Cor. 3,
ergo piis precibus rogandus, ut ipse mittat,
et gerat. Christus ipse cum duodecim aposto-
lis vellet, Luc. 6, v. 13. noctem praecedentem
impendebat prius precibus v. 12. suo nos
exemplo, quam pie et sancte hoc negotium
peragendum. Euthymius in c. 3. Marci: *Per-*
Christus in oratione ad Deum instruens
nos quando aliquem electuri simus, in ora-
tionem nostram, quo is, qui dignus est, innotet
et communicemus peccatis alienis. Idem sedulo
in apostolica observatum fuisse, colligitur
v. 24. c. 13, v. 3. c. 14, v. 23. ubi pre-
terjunguntur jejunia, ut sint ardentiores et
magis. 2. Nullus ecclesiae status suo jure in
vocatione abutatur, sed conjunctis ani-
mationibus omnia peragantur. Quod enim ad
omnem, quod omnes tangit, ab unius arbi-
trio nequitiam debet. Cavendum ergo modis
omnibus, ne vel ambitio ordinis ecclesiastici, vel
abusus ordinis politici, vel furor populi
in legitima vocatione observandam pertur-
bat igitur magistratus, qui excluso mini-
sterio praecipue debent esse partes in vocatione
absolutum aliquod et proprium hac in re
regant, pro libitu ministros instituunt ac
ecclesiae invitae ac repugnanti, quin et
imminis obluant pastores obtrudunt
in ecclesiae, quae personam a patronis
testimonio consistorii comprobant, don-
um necessariis instructam etc. recipere et

vocare recusant urgentes, ut plures una personae
praesententur. In arbitrio enim patronorum positum,
an unam vel plures personas nominare velint, nec
absolutae necessitatis est, ex pluribus fieri electio-
nem, sed sufficit ad legitimam vocationem, si accedat
ecclesiae consensus, quem personae a patrono nomi-
natae et a consistorio comprobatae populus denegare
non debet nisi ob graves ac praegnantibus causas
doctrinam vel vitam praesentatae personae concer-
nentes. 3. Patroni et consistoriales in nominatione
eligendorum ad ministerium nequaquam respiciant
cognitionem, affinitatem, intercessionem, sollicitatio-
nes etc. ut minus idoneos vel indignos nominent,
sed perpetuo sibi proponant regulam apostolicam
2. Tim. 2, v. 2: *Quae a me audivisti, commenda*
fidelibus hominibus, qui idonei sint ad docendos
alios. Sin minus, de ejusmodi patronis dici poterit,
quod de Jeroboamo Scriptura refert 1. Reg. 13,
v. 33: *De novissimis populi aut e feca vulgi con-*
stituebat sacerdotes, qui placuerat ipsi, hujus manum
implebat. Augustus teste Suetonio lib. 2. c. 56.
nunquam suos populo commendavit, ut non adjiceret,
si merebantur; quanto magis patroni ecclesiarum in
personarum nominatione ac qui alios commendant,
hoc adjicere debent. Dicitur non potest, quam gra-
viter peccent, qui affectibus vel muneribus in trans-
versum sese in hoc negotio rapi patiuntur. Sanguis
animarum per negligentiam indocti ac minus idonei
pastoris pereuntium requiretur a manibus ipsorum.
4. Caveant illi, penes quos jus praesentandi et ec-
clesiae nomine eligendi ac vocandi, ne officia eccle-
siastica faciant venalia, neve donariis et honorariis
favores suos ministerii candidatis venales exponant;
sed memores sint pristinae disciplinae ecclesiasticae.
c. Sancitum est caus. 7. q. 1. ex concilio Rotho-
magensi: *Sancitum est atque omnibus modis prohi-*
bitum, ut si quis presbyter inventus fuerit alicui
clerico vel laico munera dare vel dedisse, aut
aliam pecuniam tribuere, ut alterius presbyteri
ecclesiam vacantem pretio redimat, pro hac cupidi-
tate, seu rapina, seu praesumptione turpis lucri gra-
tia deficiatur a clero et alienus existat a regula.
Justinianus imp. nov. 123. c. 1: *Sancimus, quoties*
opus fuerit episcopum ordinari, clericos et prima-
tes civitatis, cujus futurus est episcopus, mox in
tribus personis decreta facere, propositis eis sacro-
sanctis evangelii periculo suarum animarum dicentes
in ipsis decretis, quia neque propter aliquam dona-
tionem, neque propter aliquam promissionem, aut
amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scien-
tes eos rectae et catholicae fidei et honestae esse
vitalis et literas nosse, hos elegerunt. Cum Simon
magus pecuniam offerret apostolis mercaturus ab
illis potestatem conferendi Spiritum sanctum, audire
cogitur a Petro: *Pecunia tua tecum sit in perditio-*
nem Act. 8, v. 20. Utinam proverbii loco idem
usurpetur a collatoribus, patronis, consistorialibus,
superintendentibus et senioribus ad eos, qui aureis
et argenteis hamis ecclesiastica officia piscantur.
Huc referenda sunt gravissima illa contra simoniam

XII. 2. 120.

tonitrua ac fulmina, quae in jure canonico proponuntur; ** (c. 2. caus. 1. q. 1: *Quicumque studet pretii datione sacrum ordinem mercari, dum non officium, sed nomen attendit, sacerdos non esse, sed dici tantum inaniter concupiscit.* c. 6: *Quos constituerit indignos meritis sacram mercatos esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri, non sine periculo facinus tale perpetrantes, quia dantem pariter et accipientem damnatio Simonis involvit.* Glossa in principio caus. 1. q. 1. definit *simoniam*, quod sit *studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali annexum.* Quam definitionem retinet Thomas 2. v. 2. q. 100. art. 1. Biel. 4. sent. dist. 25. q. 1. Valentinian. in Thom. 3. f. 1957.)** sed illa hodie in regno papali sunt fulgura ex pelvi. ** Lutherus in c. 25. Gen. f. 22: *Totus papatus substantialiter repletus est simonia, ac si tuleris simoniam ex papatu, jam solem inde tulisti, nihil enim aliud negotii curtisanis est, quam ut emant et vendant sacerdotia.*** Conqueritur hac de re aliquoties Ludov. Vives in commentariis super libros Augustini de civitate Dei, cujus querelas recensimus in loco praec. de ecclesia c. 11. sect. 5. §. 198. Pulcre Leo et anthemius Augusti: 1. Si quenuquam C. de episcopis et clericis: *Si quenuquam vel in hac urbe regia, vel in ceteris provinciis, quae toto orbe diffusae sunt, ad episcopatus gradum provehi Deo auctore contigerit, puris hominum mentibus, nuda electionis conscientia, sincero omnium judicio provehatur. Nemo gradum sacerdotii venalitate pretii mercetur, quantum quisque meretur, non quantum dare sufficit, aestimetur. Profecto enim quis locus totus et quae causa poterit esse excusata, si veneranda Dei templa pecuniis expugnentur? quem murum integritatis aut vallum fidei providebimus, si auri sacra fames penetralia veneranda proserpet?*

Quid
illud ca-
vendum
sit, qui
eligun-
tur.

116. Posterioribus proponendus hic canon: Qui ad ministerium eligendi sunt, sedulo caveant, ne pecuniis, fraudibus, emendicatis suffragiis vel quibuscunque malis artibus semet ipsos ingerant, sed legitimam vocationem expectent. Gregorius lib. 2. epist. 22. ad Antonium subdiaconum: *Illud prae omnibus curae tibi sit, ut in hac electione nec datio quibuscunque modis interveniat praemiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convallescant. Nam si quorundam patrocinio quisquam fuerit electus, voluntatibus eorum, cum fuerit ordinatus, reverentia exigente obedire compellitur. Nemini quidem prohibitum est operam suam offerre ecclesiae, modo sibi conscius sit necessariae eruditionis et donorum ad docendum requisitorum: 1. quia apostolus diserte ait 1. Tim. 3, v. 1: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* 2. Quia servus talentum sibi concreditum studiose abscondens gravissimam Domini sui offensam incurrit, Matth. 25, v. 28. 3. Esaias propheta sanctissimus operam suam Domino quaerenti legatum ad populum Israheliticum paratissimam offert. Esa. 6, v. 8: *Audivi vocem Domini dicentis, quem mittam, et**

quis ibit nobis? et dixi, ecce ego, mitte me. 4. tere ecclesiasticam functionem nulli praecepto di- repugnat, sed potius caritatis Christianae salo proximi serio expetentis opus est. 5. Basilii epist. conqueritur, quod suo tempore inepti constitutione episcopi, cum idonei et pii se offerre vellet. Interim tamen qui ecclesiae operam suam a liberum de se aliis permittere debet iudicium occultis artibus et illegitimis modis sese iug sed vocationem ordinariam ac legitimam expet nec desiderium mutetur in cursum, nec in obsequium quod commendat apostolus 1. Tim. 3, v. 1. de- ret in rò τῶν ἑσθῶν, quod damnat propheta Jerem. v. 21. nec honesta muneris petitio in famelicam inhonestam ambitionem desinat. Augustinus lib. de civ. Dei c. 19: *Locus superior, sine quo populus non potest, etsi ita teneatur atque streetur, ut decet, tamen non decenter appropinquat.* Distinguendum igitur inter desiderium ordinatum inordinatum, unde in Const. eccles. elect. de vocatione ministrorum pag. 87. ita decretum. *Quamvis prohibitum non sit operam suam offerre, nemo tamen sibi ipsi certum locum nominare vel designare, sed relinquat hoc iudicium eorum, qui pro ratione donorum divinitus inspectorum de honesta et commoda functione prospicere possunt, qua ratione de legitima re certus reddi et in omnibus adversis praesidio divinae gratiae, benedictionis et auxilii esse poterit.* Cavendum etiam sedulo, ne quis in functioni ejus, qui in officio ecclesiastico legitimam vocationem constitutus odia mundi ob muneris sui administrationem experitur, neve- tur se surrogari in locum ejus, qui sine iudicii processu loco suo motus est, quod videatur D. Joach. Mörlinus in tract. de ministrorum.

SECTIO VII.

DE CONTROVERSIIS AC DUBIIS QUIBUSDAM QUAESTIONIBUS AC CASIBUS, QUI IN NEGOTIO VOCATIONIS INCIDERE SOLENT.

117. Cum propter religionis diversitatem citium juris episcopalis ad status Augusti sessionis in territoriis suis administrandum contentiones de jure patronatus et circumstantias alias complures dubiae qua negotio vocationis saepius moveantur, alio- hoc loco breviter explicabimus. Quaeritur: *episcopale et jus patronatus in ecclesiis locum habere debeant, cum videantur jura totam ecclesiam pertinens certo duntaxat vendicare?* Respondemus: distinguendum

utrumque juris episcopalis et patronatus
 et ejusdem abusus. Legitimum exer-
 cium non repugnat ordini ac modo vocationis
 praescripto, quia praesentatio ac nominatio
 ad jus patronatus pertinet, nihilominus populo
 legit liberum, an praesentatum ac nominatum
 velit et in vocationem ejus consentire. Pari-
 tamen examen, ordinatio, investitura, confirmatio
 quae ad jus episcopale pertinent, eo moderamine
 uti possunt ac debent, ne ecclesiae invitae
 obtrudatur, sed consensus, testimonium et suf-
 fragium accedat. Ministri ecclesiae Gryphiswal-
 dis tract. de vocatione ordinatione institutione
 missionis pastorum contra quendam turbatorem
 indistentem, jura patronatus a diabolo per filium
 Satanae contra verbum Dei in perniciem ecclesiae
 (esse) anno 1594. edito inter cetera sic scri-
 ptum: *Constat, jura patronatus ecclesiae consilio*
in veteri ecclesia ante primatum et domina-
tionem papae auctoritate piorum imperatorum
facta esse, donec a Justiniano Caesare circiter
Christi 540. publicatae sunt leges, quae pa-
tronicum ecclesiae tribuunt denominationem et praesen-
tationem pastorum, auth. de sacro s. episc. c. 18.
Norell. 57. c. 2. leges illae imperatoriae
1000 annis publicatae sunt ante compilatum
canonicum jus. Lutheri sententia
patronatus exstat in prima parte libri ipsius
de electis prophetas, tom. 3. Jen. Germ. f. 55.
Idem clarius repetita in libello, cui titulus
an die Visitationen der Kirchen im Kur-
stift Sachsen, edito anno 1528. tom. 4. Jen.
f. 357. in quo Lutherus et alii theologi, qui
tunc docuerunt, piis ecclesiarum patro-
nibus in denominandis pastoribus et acce-
ptatione consensu jus eosdem praesentandi
non modo reliquerunt, sed etiam appro-
bare occurrunt alicubi in scriptis Lutheri
quae contra jus patronatus satis duriter
pronuntiata, sed sensus dictorum petendus
est dicendi; cum enim revelata evangelii luce
sub jugo Pontificiae tyrannidis gemen-
tes pastores expeterent, papistici vero pa-
trones episcopi evangelii persecutores pro-
prios lupos illis obtruderent et hac ratione
ecclesiis inducerent, ibi coactus fuit
docere, jus vocandi pertinere non ad im-
pios et hostes evangelii, sed ad ecclesiam,
nequaquam voluit jura patronatus recte et
corrupta penitus abolere. 2. *An illi, qui*
verbum quidem praebente, sine tamen con-
secratione et presbyterii ordinatione docendi
oplectantur, pro veris et legitimis pastori-
bis sunt? Respondemus: Anabaptistis
 his et internam vocationem jactantibus
 haec est, qua in parte imitantur pristinos
 prophetas, de quibus 2. Tim. 3, v. 6:
qui penetrant domos et captivas ducunt
in meratas peccatis, quae ducuntur variis
 Sed cum praecipuae partes in vocatione

ministrorum non imperitae plebeculae, sed magi-
 stratui ac presbyterio tribuendae sint, ideo circum-
 cellionum istorum vocationes non possunt pro legiti-
 mis haberi. 3. *Si magistratus Pontificius sinceris*
ministri loco motis missificantes sacrificulos sub-
stituit et ecclesiae obtrudit, num illi pro ministris
legitime vocatis habendi et audiendi sunt? Respon-
 demus: jus vocandi et deponendi ecclesiae ministros
 non pertinet ad regalia magistratus, sed toti eccle-
 siae competit, ideoque qui invitae ac repugnanti
 ecclesiae obtruduntur, non sunt legitime vocati mi-
 nistri. Hic ergo locum habet illud Christi Matth. 7,
 v. 15: *Cavete a pseudoprophetis.* Joh. 10, v. 5:
Alienum non sequuntur, et illud apostoli 2. Joh.
 v. 10: *Nolite recipere.* Si magistratus cogere velit
 subditos, ut ministros illos recipiant, missis intersint
 etc. cogitandum, quod *Deo magis obediendum sit*
quam hominibus, Act. 5, v. 29. ideoque a missis
 ipsorum idololatricis, quae coenam convertunt in
 actionem toto genere diversam, videlicet in sacrifi-
 cium propitiatorium pro vivorum ac mortuorum
 peccatis, penitus abstinendum, baptismus tamen in
 casu necessitatis ab illis accipi potest, si substan-
 tialia servantur integra et protestatio de dissensu
 cum dogmatibus papalibus vel expressa, vel tacita
 interponatur. 4. *Si magistratus Pontificius sinceros*
verbi ministros ob zelum, quo errores papales inse-
ctantur, loco moveat iisque alios sinceros quidem,
sed tamen mitiores substituat, repugnante in utro-
que facto ecclesia, num successorum vocatio pro
legitima habenda est et illorum ministerio utendum?
 Respondemus: Kauffmannus in *Isopodisaxalla* pag. 56.
 negat hisce adductus rationibus. Primo jus plenum
 in constitutione ministrorum agendi pro libitu et
 obtrudendi evangelicis ecclesiis concionatores, quos
 velit, ne quidem illi magistratui conceditur, qui
 confessioni sincerae doctrinae addictus est, multo
 minus igitur magistratui alienam religionem pro-
 ficienti hoc erit integrum. Secundo magistratus Pon-
 tificius ne suis quidem ecclesiis sacrificulos praeficiendi
 jus habet, ergo multo minus potestatem habet evan-
 gelicis ecclesiis ministros obtrudendi. Tertio ea
 demum vocatio est legitima, in qua illi praeficiuntur,
 qui possunt *ἐλέγχειν τοὺς ἀντιλέγοντας.* Sed Ponti-
 ficius magistratus tales ministros ecclesiae nunquam
 praeficiet. Quarto legitima vocatio ad hunc scopum
 debet collineare, ut sermo Dei currat; sed Pontificio
 magistratui hic scopus non est propositus. Haec
 omnia suo loco verissima esse dicimus, interim tamen
 ob varias circumstantias distinguendum est inter
 ecclesiam liberam et pressam. Item inter vocationem
 plene legitimam et ex parte vitiatam. In ecclesia
 libera de jure non debet habere locum talis vocatio;
 quodsi de facto in ecclesia pressa tale quid contin-
 gat, debet quidem ecclesia jus suum, quantum potest, XII. 2. 123.
 urgere et tueri, interim quia magistratui terminos
 suae potestatis excedenti et sine expresso ecclesiae
 consensu pastores constituendi ac removendi jus
 sibi soli arroganti resistere in hoc casu non potest
 absque evidenti periculo, ne purae religionis exer-

citio plane fraudetur, ideo satius est, pastores illos, si ex hypothesis recta doceant, audire et sacramentorum administrationem ab ipsis petere quam jus suum arctius persequi et ansam praebere, ut publicum sinceræ religionis exercitium plane aboleatur.

5. Si magistratus Calvinianus sinceris doctoribus abire jussis alios substituat ab ὁρθόδοξῳ discedentes, num illorum vocatio habenda est legitima? Respondemus: invitae ecclesiae nec eripiendi, nec obtrudendi sunt a magistratibus pastores; proinde graviter peccant, qui tale quid aggrediuntur et re ipsa dominium in conscientias sibi arrogant. Quod si de facto contingat, quaerendum remedium per series ad Deum preces, per literas supplices apud ipsum magistratum, per implorationem auxilii a superiore magistratu, et quae alia legitima ac licita haberi possunt media, quibus si nullus detur locus, vicinorum recte docentium ministerio utendum. Quaeritur igitur 6. an vocatio ministri ecclesiae eo usque se extendat, ut alterius pastoris auditores ad confessionem, absolutionem et communionem admittere possit? Respondemus: in jure canonico c. ut dominicis in decretalibus Gregorii tit. de paroeciis statuitur, quod dominicis vel festivis diebus presbyteri, antequam missam celebrent, plebem interrogare debeant, num alterius paroecianus sit in ecclesia, qui proprio contento presbytero ibi velit missam audire, quem si invenerint, statim ab ecclesia abjiciant et c. Omnis de poenitentis et remissionibus statuitur, quod quilibet proprio sacerdoti debeat confiteri sua peccata, si quis vero alieno sacerdoti voluerit iusta de causa confiteri, debeat prius licentiam a proprio sacerdote postulare et obtinere. Hanc constitutionem recipiendam dicimus, quatenus ordinarius pastor verbum Christi sincere docet et sacramenta juxta illius institutionem legitime administrat, tunc enim turbaretur ordo divinitus constitutus et ministerium orthodoxi pastoris contemneretur, si quis ad alienum pastorem abire vellet. Sed si ordinarius pastor verbi Dei contraria docet et in dispensatione sacramentorum institutionem Christi violat, tunc licitum est alterius pastoris orthodoxi opera in absolutione et communionem uti, quia Christus, cujus oeconomi sunt fideles ministri, neminem ad se venientem foras expellit, Johan. 6, v. 37. ideoque cum in terris docendi munere fungeretur, recipit omnes, qui ex vicinis civitatibus et pagis ad ipsum confluabant, quod ipsum ab apostolis quoque factitatum. Neque arbitramur, illud pugnare cum constitutione Passaviensi, in qua edicatur, ne quis alterius status subditos ad suam religionem cogat, alliciat vel contra magistratum defendat, Es soll kein Stand den andern, noch desselben Unterthanen zu seiner Religion bringen, abpracticiren, oder wider ihre Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen, noch vertheidigen in keinem Wege; aliud enim est sponte venientes recipere, aliud blanditiis pellicere vel violentia cogere. Nec dici potest de pastore aliunde venientes recipiente, quod magistratui subditos suos alienare cogitet, neque enim distinctio dominiorum

ac territoriorum tollitur per verbi praedicationis sacramentorum administrationem; ut regnum C non est terrenum et mundanum, ita quoque butio spiritualium bonorum in Christi regno confundit hujus mundi dominia et regum politica territoria. 7. An probandae sint expectantiae certas parochias, quas quidam vivis adhuc pibus sede nondum vacante a patronis impetrant? Respondemus: in regno papali tales expectantiae praebendae sunt frequentissimae contra veterones in concilio Lateranensi ut et Trid sess. 24. c. 19. repetitos. Sic enim recte statuitur Qui in vivorum in decretalibus Gregorii de cessione praebendae: Qui in vivorum sacer loco ponuntur, hoc ipso sunt ab ecclesiastica munione pellendi, quo se passi sunt vivis vicibus successores adhiberi; c. Nulla eodem: ecclesiastica ministeria seu etiam beneficia ecclesiae tribuantur alicui seu promittantur, antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi vic in cujus locum et beneficium se credidit suum. Cum enim in ipsis etiam legibus generaliter inveniatur inhibitum, turpe est et divini per animadversionem judicii, si locum in ecclesia futurae successionis expectatio habeat, quae etiam gentiles condemnare curarunt. Quibus nibus addatur, quod per praebendarum illarum cessionem ecclesiae adimitur libertas in eligendis ministri divino jure ipsi competens. Distat tamen a praebendarum concessione adjuncti substituti cum consensu ecclesiae facta electi pastorem senem atque emeritum aliqua ex parte sublevet, nihilominus enim collationem ecclesiae liberum relinquitur, an post obitum senis eum ad ordinarium pastorem et sacerdotem vocare velint. Distinguenda etiam a praebendarum concessione nominatio successoris ab episcopo tota ecclesia consentiente facta, qualis fuit nominatio apud Augustinum epist. 110: Alii (inquit Gratianus c. Apostol. 8. q. 1.) de successoris electione cum fratribus deliberare, vel ex testamento tanquam suae dignitatis heredes quaerere. 8. An probandus sit mos quibusdam locis receptus, quo non patet ad successoris ministerio aditus, nisi vel viduam, vel filium successoris ducat, vel sit filius vel frater ipsius? Respondemus: non refragamur, quominus vel cognatus, vel affinis defuncti pastoris, sarsiis donis instructus sit, ad vacantem ecclesiam sedem vocetur, neque inficias imus, pastorem ecclesia bene meritorum viduis ac liberis eligendum esse, sed cavendum, ne indigni et idonei propter talia connubia promoveantur, ecclesia privetur sua libertate in vocandis ecclesiae ministris, denique ne ex consuetudine conditionibus limitata lex quaedam introducta successionum hereditariarum jura ad officiorum ecclesiasticorum constitutionem transferantur. 9. An vitio committendum sit ministerium? Respondemus: Quandoeunque etiam pii et sancti viri re-

sticum ministerium suscipere, cum ipsis a humeris illud tremendum esse noverint, eremias ad propheticum officium vocatus nem aetatis opponebat Jer. 1, v. 6. Moyses nem eloquentiae Exod. 4, v. 10. illis persuasum est, ne divinae vocationi pertinaciter reluc-

Gregorius lib. 6. epist. 169: *Ex verbis Simon Johannis amas me? pasce oves meas, et, quod si is, qui valet, omnipotentis Dei vit pascere, ostendit, se pastorem summum amare. Si enim unigenitus Patris pro exaltatione omnium de secreto Patris ad publicum egressus est, nos quid dicturi sumus, ut nostrum praeponimus utilitati proximi? Quies itaque nobis ex corde appetenda est, pro multorum lucro aliquando postponenda.* Geraldus episcopus in summ. virtut. c. 12: *praedicatoris officio idonei esse possunt et ibi solum vivere, licet bona intentione facilius cum puriori conscientia Deo serviant, illud timendum videtur, eo quod servus is, qui abscondit in sudario, vocatur a Domino inquam, et ut Gregorius dicit, qui scientia praediti recessum speculationis appetunt, verum rei sunt, quot animabus praedicando potuerunt.* Salmeronius tr. 7. in parab. secti: *Frustrum periclitatur, dum fossis eis absconditur, quod daemones praestare illis perfectis hominibus persuadent, ut in eis quendam secretum locum se abdant, ut verbo Dei aut vitae exemplo non pascant.* ** nihilominus aliquis negare et renuere perli invito ac reluctanti non est deferendum, sed de alio idoneo dispiciendum. c. q. 1. ex Augustino contra Manichaeos: *is est frater praemortui fratris uxorem non sibi, sed illi suscitaret sobolem ejus, ut vocaret, quod inde nasceretur, quod res, discalceatus uno pede conspui solebat.* Nunc evangelii quisque praedicator ita ecclesia laborare, ut defuncto fratri, id est, suscitaret semen, qui pro nobis mortuus et suscitatus fuerit, ejus nomen accipiat. qui electus ab ecclesia ministerium docendi audi renuerit, ab ecclesia ipsa digne meritetur, qui enim et sibi prodest, et ecclesiae intelligitur utroque pede calceatus, unde etiam speciosi pedes evangelizantium pacem, lucrandorum refugit curam aliorum, discipulus non figuratum significavit, sed in se portavit opprobrium. 10. An electio ad unum sortis judicio committenda? Ita olim non fuit visum, cum Prov. 16, v. 33. sortes a Domino temperari, cumque Matthias in numerum apostolorum fuerit allectus, v. 26. Sed in c. Ecclesia extra de sortibus. l. 47. c. de episc. et cleric. ratio eligendi ministros per sortes merito improbat. ubi praecepit, sortibus in ordinaria ministerio uti, nec promisit, se velle sortes

ita dirigere, ut digno semper faveant. Sortibus ergo in re tanta uti est Deum tentare. 2. Officia ecclesiastica per divinam et legitimam vocationem personis dignis conferri debent, nequaquam vero dubio sortis judicio committi. 3. Quod consilio et prudentia humana perfici potest, fortuito sortium jactui committendum non est. 4. Hieronymus in c. 1. Jonae et Beda in c. 1. Act. idem improbant. Ad Salomonis dictum respondemus, sensum illius esse, quod omnia gubernentur divina providentia, etiam ea, quae fortuitis casibus ferri nobis videantur, id quod in sortibus etiam locum habere facile concedimus; sed ex eo non potest inferri, quod divina providentia sortes perpetuo ita dirigat, ut semper sit melior, qui sorte eligitur, (id enim duntaxat in illis sortibus locum habet, quae speciali Dei mandato ac interno Spiritus impulsu jaciuntur) sed quod sive meliori, sive peiori sors faveat, non sine Dei providentia illud fiat, ex quo nondum sequitur, quod ordinaria ministerii constitutio sortibus peragenda sit, sed potius contrarium. Ad electionis Matthiae exemplum respondet Dionysius de eccles. hierarch. c. 5. part. 3. *sortes illas non fuisse proprie sic dictas, sed coeleste aliquod lumen super Matthiam a Deo effusum.* Sed rectius respondet Hieronymus in c. 1. Jonae, factum id esse peculiari Dei inspiratione et instinctu; jam vero privilegia paucorum non possunt facere legem communem et casus specialis non debet trahi in exemplum ordinariae electionis. Reliqui apostoli immediate erant a Christo vocati, ideo ne Matthias in locum Judae vocandus reliquis inferior videretur, instinctu divino per sortem negotium hoc fuit transactum, ubi probe notandum, cum postea septem diaconi eligendi essent, non sorte, sed *χρίστος* illud factum fuisse.

SECTIO VIII.

DE VOCATIONE BEATI LUTHERI.

118. Egimus de ea in disputatione publica anno seculari 1617. instituta, quam huc referre non pigebit. Quemadmodum olim clerus Hierosolymitanus, cum in doctrina Johannis Baptistae et Salvatoris Christi, quod reprehenderet, non inveniret, de vocatione controversiam illis movebat. Qui enim Hierosolymis missi erant sacerdotes ac Levitae Pharisaicae factionis asseclae, dicebant ad ipsum, Joh. 1, v. 25: *Cur baptizas, si non es Christus, nec Elias, nec propheta?* Ad Christum etiam in templo docentem et miracula edentem accedunt principes sacerdotum, scribae et seniores populi quaerentes, in qua potestate, *ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ, isthaec faciat, et quis illi hanc potestatem dederit?* Matth. 21, v. 23. Marc. 11, v. 27. Luc. 20, v. 1. Pari quoque ratione clerus Pontificius successionem in sede apostolica non minus quam clerus Hierosolymitanus in sede Aaronica sibi soli arrogans, cum in doctrina Lutheri ad prophe-

Lis de
vocatione
Luthero
moti.

XII. 2. 128. ticos et apostolicos libros examinata, quod jure reprehendat, nusquam inveniatur, quaestionem de vocatione ipsi movet, quare scilicet opus reformationis coeperit, cum non sit propheta vel apostolus immediata vocatione et conjuncto isti vocationi miraculorum edendorum dono instructus, in qua potestate negotium tam arduum coeperit, et quis illi hanc potestatem dederit? Sic enim scribit Bellarminus lib. 4. de notis ecclesiae c. 14: *Qui mittitur, debet ostendere testimonio ejus, a quo mittitur, suam auctoritatem, alioqui nemo tenetur eum recipere; omnis autem, qui mittitur ad praedicandum, vel mittitur a Deo per ordinarios praelatos, vel extraordinarie a solo Deo. Et quidem qui mittitur per ordinarium praelatum, debet ostendere testimonium ordinarii pastoris praelati, nimirum literas ejus sigillo munitas; qui vero mittitur a solo Deo, debet ostendere sigillum Dei, quod nihil est aliud quam miraculum.* Ex quo postea concludit, *Lutherum omni omnino missione ac vocatione carere, cum nec extraordinarie a solo Deo, nec ordinarie per praelatos sit missus.* Prius probat in illo ipso capite §. de nostri, ubi scribit, *Lutherum bis tentasse miracula facere, quando scilicet diaboli a quadam puella expulsionem ac Niseni in Albi suffocati excitationem est aggressus, utrumque vero successu irritum ac frustraneum; posterius probare conatur lib. 1. de clericis c. 3: Non sunt veri pastores (inquit), qui non sunt per manus impositionem a veris pastoribus ordinati. Lutherus non fuit per manus impositionem a veris pastoribus ordinatus, non a suis, ipse enim est primus, neque ante eum fuere Lutherani; nec a nostris, siquidem in ecclesia Catholica non fuit episcopus, sed presbyter, jam vero presbyteri non habent ordinandi potestatem.* Ex quo putat, argumentum indissolubile contexi posse, quod apud nos non sint veri pastores ac per consequens nec vera ecclesia. Tribonianus Cassius a Seestervurt in pseudojubilaeo Witebergensi Moguntiae edito anno 1603. pag. 230: *Jura Caesarea sanciant, neminem mandata imperatoria qualicunque dignitate praetendentem admittendum esse, nisi imperatoris literas in testimonia exhibeat, l. unic. C. de mandat. princip. et l. prohibitum est C. de jure fisci.* Ipse vero scribis, *Deum quotiescunque ordinarium mutare modum velit, semper miracula adjicere solere. Scribit Achates tuus Philippus, nunquam in magnis tenebris Deum novos vocare doctores, quin semper eis addat testimonium miraculorum. Age ergo, fac nunc signa, ut a Deo te missum sentiamus. Et flagitat necessitas, urgent hostes, postulat Christi gloria et multorum hominum salus, qui de vocatione tua dubii evangelium tuum fraudes et imposturas meras esse sentiunt.* pag. 250: *Quaero ex te Luthere, cum extraordinaria et immediata Dei voluntate gloriari non possis, utrum forte hac mediata et ordinaria ad reformandum veneris, ut honos ministerio tuo constet, neque a nobis impostor, falsarius, pseudo-propheta, qui ut apud prophetam est, cucurrerit, antequam vocaretur, habere. Quod si hic praesi-*

dium tuum figere statueris, dic nobis, quo episcopo quo loco, quo tempore ad praedicandum missus sis, sigilla et literas tuas exhibe, quemadmodum ipse a nobis subreptitiis doctoribus summo flagitandum docuisti. At tibi iterum hic aqua haeret, sat scio. pag. 254: Neque ab ecclesia, id est a populo aut senatu Witebergensi, Lutherum institutum esse, aut saltem institui potuisse ac debere, haud difficile est probatu. Nam primum ejusmodi acta ipsius commemorant, quae deus potius inconsulta cum temeritate, levitate, ambiguitate atque odio adversus familiam diaconorum quibus jussu alicujus aut officii commissi ratione ad gentias oppugnandas venisse. Idem repetit Beechius in disp. de vocatione ministrorum, Viennae an. 1603. instituta, in qua demonstrare conatur, Lutherum non fuisse legitime a Deo vocatum. Lutherus (quit. th. 48.) non fuit ordinarie vocatus et institutus, quia non ipsi collata potestas et jurisdictio. Testatur si enim a catholico episcopo sacerdos seu presbyter ordinatus sit ac proinde ab eo acceperit potestatem consecrandi eucharistiam; non tamen accepit potestatem et jurisdictionem reformandi religionem et statum ecclesiae in tota Saxoniae et vicinioribus, nec oppugnandi doctrinam Catholicorum, nec fuit immediate a Deo vocatus et missus, l. non potuit ullo evidenti signo vel miraculo vocationem probare, th. 55. 2. multa errores et falsitates populo proposuit, 3. doctrinam suam de abroganda missa accepit, th. 66. 4. nusquam scriptum est in verbo, Lutherum ad reformandam ecclesiam missum, jam vero ipsemet dicit, nihil esse verum, nisi quod in verbo Dei scriptum, 5. fuit publica infamia notatus, quia nuptiali instituit, th. 68. Ungersdorffius in relatione ad status Austriae in prima acie hoc argumentum pag. 140. quod Lutherus non sit missus a Deo, quod non possit dicere, per ostium intravit, id est a quo et qua ratione sit, quod modo ad immediatam, modo ad mediatam vocationem provocet.

119. Antequam vero ex professo de Lutheri vocatione agamus, duo praemonenda esse ducimus: primum quod in principio reformationis et certaminum contra Pontificiorum, vel clanculariorum concionum Anabaptistarum et Enthusiatarum quaestiones de vocatione ipsi unquam moverit, id quod multum arguit, ipsos non habuisse, quod in ea desiderabatur, siquidem omnibus constabat, Lutherum ad ministerium ecclesiasticum et professionem academicam proinde ad veritatem voce et scriptis propagandam legitime vocatum esse. Secundo quod discendum omnino sit quaestio de legitima vocatione, quae de doctrinae veritate instituitur. Neque est immediata et perpetua connexio inter vocem legitimam et doctrinam sinceram. Potest quaestio habere legitimam atque interim falsam doctrinam retica docere, ut apparet in illis, qui legitimum ministerium vocati in haeresin prolabantur.

im potest quis vera docere atque interim legitima ratione destitui. Ergo si vel maxime evictum est, quod tamen in aeternum evinci non poterit, tamen caruisse vocatione divina, nondum tamen queretur, doctrinam ipsius propterea fuisse falsam erroneam.

20. Hisee igitur adversariorum calumniis ut eatur iam notandum est, Lutherum nunquam et nusquam immediatam et extraordinariam aliquam vocationem provocare. Sic enim disertis verbis scribit in sola ad senatum Muelhusinum, tom. 2. Jen. man. fol. 451. b: Ich habe noch nie geprediget, predigen wollen, wo ich nicht durch Menschen bin zu und berufen, denn ich mich nicht berühren kann, mich Gott ohne Mittel vom Himmel gesandt hat. Et quidem Ungersdorffius locum ex Luthero, quo sese immediate a Deo vocatum asserat in ap. Fridericum Saxoniae electorem tom. 2. Jen. man. fol. 57. b. sed verba ipsa diserte testantur. Nam non de vocatione, sed de doctrina sua ibi, sic enim habent formalia: Ew. Churfürstl. Ich weiß oder weiß sie es nicht, so laß sie es Ihr kund sein, daß ich das Evangelium nicht von dem, sondern allein vom Himmel durch unsern Jesum Christum habe, daß ich mich wohl hätte (wie ich denn hinfort thun will) einen Knecht Evangelisten rühmen. Solum Christum doctrinae auctorem agnoscit, ex eo vero nequaquam inferat, quod a solo Christo immediate ad doctrinae praedicationem sese vocatum asserat. Ac ut verborum atque integer contextus respiciatur tam de doctrinae ab aliis acceptae cognitionem quam de interiore ejusdem in corde suo ratione ibidem agit. Electori non probabatur, Lutherus ex Patmo Witebergam redierat, datis ad Lutherum literis significabat, sibi hunc non placere, optime se ipsi cupere etc. let Lutherus: Daß es Ew. Churfürstl. Gnaden Sie mit mir meine, dessen achte ich mich gewiß, menschliche Erkundigung betrifft, wiederum aber, auch gut meine, dünket mich, ich wisse es selber, denn aus menschlicher Erkundigung; ubi tam loquitur de revelatione aliqua doctrinae rationis immediata, sed de reditus sui Witebergensis suscepti sincero studio ac proposito; equuntur verba illa, quod doctrinam evangelii per Christum habeat, ubi non excludit mentis Scripturis et per Scripturas institutionem, confirmationem et obsignationem doctrinae in eo per Spiritum sanctum facta loquitur, statim subjicit, daß ich mich aber zu Verhör und Rathen habe, ist geschehen, nicht daß ich daran, sondern aus übriger Demuth, die andern loben. Negat igitur, se de doctrina sua habitare, quod elector inferebat ex eo, quia honorem et judicium aliorum de ea provocabat, verus causam hujus rei negat esse dubitationem minimam, cum non per homines, sed per deum de ea confirmatus sit. Id ipsum declarat contra falso appellatum spirituale statum

clericorum f. 107. b: Ich nenne mich einen Ecclesiasten von Gottes Gnaden, den ihr einen Keger mit Lästerwort scheltet, euch und dem Teufel zu Trost. Und ob ich mich einen Evangelisten von Gottes Gnaden nennete, traute ich dasselbe eher zu beweisen, denn euer einer seinen bischöflichen Titel oder Namen beweisen könnte, bin des gewiß, daß mich Christus selbst also nennet und dafür hält, der meiner Lehre Meister ist und auch sein wird am jüngsten Tage, daß sie nicht mein, sondern sein lauter Evangelium ist. Et postea: Derhalben lasse ich euch hiermit wissen, daß ich hinfort nicht mehr euch die Ehre thun will, daß ich mich unterlassen wolle, euch oder auch einen Engel vom Himmel über meine Lehre zu richten, oder zu verhören, denn der närrischen Demuth ist nun genug geschehen nun das dritte Mal zu Worms, und doch nichts geholfen, sondern ich will mich hören lassen, und wie St. Petrus lehret, meiner Lehre Ursache und Grund beweisen vor aller Welt, und sie ungerichtet haben von jedermann, auch von allen Engeln, denn sintemal ich ihr gewiß bin, will ich durch sie euer und auch der Engel Richter sein. Haec verba manifeste docent, non de vocatione, sed de doctrinae suae certitudine in corde confirmata Lutherum id acceptum velle, quando dicit, se evangelium suum habere non ab hominibus, sed coelitus per Christum. Idem sensus verborum in praef. l. contra regem Angliae, tom. eod. f. 133. b: Wenn ich darüber erschrecken soll, daß ein König wider mich schreibt, müßte mich vielmehr erschreckt haben, daß der Papst, der aller Könige Meister sein will, wider mich geschrieben hat, aber ich habe meine Lehre von Gottes Gnade, nicht allein vom Himmel erlanget, sondern auch für einem erhalten, der mehr vermag in seinem kleinen Finger, denn tausend Päpste, Könige, Fürsten und Doctoren, sie sollen sie mir auch lassen bleiben ewiglich.

121. Mediate igitur ad ministerium et docendi officium Lutherum vocatum esse dicimus, 1. quia ordinatus fuit *presbyter* ab episcopo suo anno Christi 1507. aetatis 24. ubi in ordinatione et inauguratione sua accepit potestatem docendi verbum Dei. Quamvis vero ritus ordinationis in ecclesia Pontificia multis superstitiosis et inutilibus ceremoniis sit vitiatum, ex eo tamen ipsius ordinationis essentiae nihil decessit, distinguenda igitur episcopi ordinantis impuritas ab ordinatione, quae fit totius ecclesiae nomine, et in ipsa ordinatione distinguendum est divinum ab humano, essenziale ab accidentali, pium et Christianum ab antichristiano. Sicut olim in ecclesia Israelitica *super cathedram Moysis sedebant scribae et Pharisei*, Matth. c. 23, v. 2. quorum ministerio, sacrificiis, ordinationibus etc. utendum, interim tamen a fermento ipsorum cavendum erat, Matth. c. 16, v. 12. ita quoque in ecclesia Romana illorum, qui erant in ordinaria successione, ministerio, sacramentis, ordinationibus utendum erat, interim tamen fermentum admixtum a puritate massae distinguendum. Ac tantum abest, ut ordinationem ab episcopo Pontificio profectam esse plane nullam asseramus, ut coepto jamdum reformationis opere et secessione a

Triplex confirmatio mediatæ vocationis.

papatu jam facta Lutherus scribat in articulis Schmalcald. art. 10. p. 3: *Si episcopi suo officio recte fungerentur et curam ecclesiae ac evangelii gererent, posset illis nomines caritatis et tranquillitatis, non ex necessitate permitti, ut nos et nostros concionatores ordinarent et confirmarent, hac tamen conditione, ut seponerentur omnes larvae, praestigiæ, deliramenta et spectra pompæ ethnicæ. Quia vero nec sunt, nec volunt esse veri episcopi, sed politici dynastæ ac principes, qui nec concionantur et docent, nec baptizant, nec coenam administrant, nec ullum opus et officium ecclesiae præstant, sed eos, qui vocati munus illud subeunt, persequuntur et condemnant, profecto ipsorum culpa ecclesia non deserenda nec ministris spolianda est.*

2. Vocatus fuit Lutherus anno 1508. a Johanne Staupitio Augustinianorum generali, accedente confirmatione et consensu electoris Friderici, ad presbyterium et professionem theologicam in ecclesia et academia Witebergensi. In vocatione ad professionem vigore statutorum academicorum ipsi dictum: *Vestrum est legem divinam interpretari et librum vitæ docere.* Vocatio ejus per literas senatus Witebergensis ad presbyterium exstat tom. 9. Witeberg. fol. 104. 3. In solenni doctoratus actu anno 1512. consensu totius conventus Augustiniani instituto potestatem accepit veritatem doctrinae coelestis contra quosvis *ἑρεσολόγους* viva voce et scriptis defendendi. Quamvis vero doctoratus per se ac solus non sit vocatio ad ministerium, nec sit talis quaedam absoluta potestas ubique et in omnibus ecclesiis docendi, qualis apostolis a Christo fuit data; tamen ad Lutheri vocationem recte etiam refertur doctoralis ipsius promotio, tum quia per eam præcedens vocatio fuit publico ac solenni ritu confirmata, tum quia præter testimonium eruditionis specialis potestas et auctoritas veritatem voce et scriptis propagandi contraque adversarios propugnandi ipsi fuit data. Gersonius dicit referente Doct. Chemnicio part. 3. locor. cap. de ecclesia p. 329. *formam promotionis theologiae doctorum hanc fuisse: Do tibi facultatem disputandi, docendi, legendi hic et ubique terrarum.* Formula juramenti in actu doctorali Luthero proposita hoc complexa est: *Doctrinas vanas, peregrinas, ab ecclesia damnatas ac piarum aurium offensivas non dogmatizabo.* Ac prius in actu licentiatus conceptis verbis sic juraverat: *Juro, me veritatem evangelicam pro virili defensurum etc.* Utique ergo non solum potestatem accepit, sed etiam solenni juramento obstrictus fuit, ut errores, superstitiones et idololatriam notoriam ex verbo Dei redargueret ac taxaret. Regunt Pontificii: *Lutherus juravit non solum in sacra biblia, sed etiam in ecclesiam, id est pontificis decreta.* Respondemus: in decreta illa non juravit nisi sub conditione, quatenus sint verbo Dei conformia, quare cum postea deprehenderet, ea a norma verbi divini discrepare, merito illa rejecit.

122. Ad hanc mediatam et solennem suam vocationem Lutherus saepius provocat, ut in fimum

plane abeant adversariorum calumniae toties repetitæ, quasi per totum vitæ tempus non habuisset quod de vocatione sua certo asseveraret. In comp. epist. ad Galat. c. 1. tom. 4. Lat. fol. 8. a: *Deus vocat nos hodie omnes ad ministerium verbi vocat mediata, quæ fit per hominem etc. Mihi non licet ire extra hanc sortem meam in aliam circuitum ubi non sum vocatus verbi minister, et ibi prædicare quatenus sum prædicator, (quatenus sum doctor possem in toto papatu prædicare, modo mihi non liceret) etiamsi audiam falsa doceri etc.* Ne igitur consolatio, qui sumus in ministerio etc. haec est, quod habeamus officium sanctum et coelestem ad quod rite vocati gloriamur contra omnes tentationes inferni. In admonitione publica ad ecclesiam Witebergensem, tom. 2. Jen. Germ. fol. 279. b: *Ich bin von euch (einer ganzen christlichen Gemeinde) zum Predigeramt berufen, habe einen göttlichen Beichel, ich die Gemeinde Gottes allhier mit dem reinen Wort zu weiden soll.* tom. 5. Jen. German. fol. 76. b: *Psalm. 82, v. 4: Hier spricht du zu mir: Warum lehrest du denn mit deinen Büchern aller Welt, so du doch allein zu Wittenberg bist? Antwort: Ich habe es nie gern gethan, und auch noch nicht gern, ich bin aber in solch Amt gezwungen und getrieben, da ich Doctor der Schrift werden mußte, ohne meinen Dank. Da ich an als ein Doctor dazumal von päpstlichen und weltlichen Befehl, in einer gemeinen, freien, hohen wie einem solchen Doctor nach seinem geistlichen Amt gebühret, vor aller Welt die Schrift aus zu und Jedermann zu lehren, habe auch also, nach in solches Wesen gekommen bin, darinnen ich müssen, kann auch noch nicht mit gutem Gewissen zurück oder ablassen, ob mich gleich Papsst und darüber verbannen. Denn was ich angefangen als ein Doctor, aus ihrem Befehl berufen und muß ich wahrlich bis an mein Ende bekennen. Post: Biewohl, wenn ich schon kein solcher wäre, so bin ich dennoch ein berufener Prediger, habe die Reinen wohl mit Schriften gelehrt. Ob nun andere mehr solche meine Schrift auch und mich darum gebeten haben, bin ich es doch zu weilen zu thun, denn ich mich damit nirgends gedrungen, noch von Jemand begehret worden dieselben zu lesen, gleich wie andere Prediger und Pfarrer Bücher schreiben und wehren noch treiben zu lesen, und damit die Welt lehren. In glossa super edictum tom. eod. fol. 320. b: Zu einem guten Beruf ein gewisser göttlicher Beruf und nicht eigne. Ich Doctor Martinus bin dazu berufen und daß ich mußte Doctor werden, ohne meinen lauter Gehorsam, da habe ich das Doctoramt und meiner allerliebsten heiligen Schrift geloben müssen, sie treulich und lauter zu predigen zu lehren, über solchem Lehren ist mir das in den Weg gefallen, und hat mir es weh darüber ist es ihm auch gegangen wie vor so soll ihm noch immer ärger gehen, und*

meiner nicht erwehren etc. in epist. de clanculariis concionatoribus tom. eod. f. 553. a: Ich habe es oft gesagt und sage es noch, ich wollte nicht der Welt Gut nehmen für mein Doctorat, denn ich müßte wahrlich zuletzt verzagen und verzweifeln in der großen schweren Sache, so auf mir liegt, wo ich sie als ein Schleicher hätte ohne Beruf und Befehl angefangen, aber nun muß Gott und alle Welt mir zeugen, daß ichs in meinem Doctoramt und Predigamt öffentlich habe angefangen und bis daher geführt mit Gottes Gnade und Hülfe.

123. Ex quibus omnibus manifeste apparet, Lutherum ad ordinariam et mediatam vocationem ubique provocare, nusquam vero vel immediatas revelationes vel immediatam vocationem jactitare, interim negari nec debet nec potest, in ecclesiastico Lutheri munere atque in exactione ordinariae illius vocationis praesertim, quod reformationis opus et antichristiani regni oppugnationem spectat, aliquid extraordinarium et peculiare concurrere, quod cum immediata et plane extraordinaria apostolorum vocatione non quidem omni ex parte congruit, interim tamen supra communem reliquorum ministrorum mediate et ordinarie vocatorum sortem Lutheri ministerium evehit, quo sensu et respectu Dn. D. Hannius disp. 10. in August. confess. illam vocationis partem vocat heroicam. Ad illa particularia extraordinaria referimus: 1. *Oracula et prophetias in opere reformationis et Antichristi revelatione Lutheri ministerio peragendis*, quales prophetiae in Scripturis sacris continentur Dan. 8, v. 25. 11, v. 44. Jerem. 51, v. 48. Malach. 4, v. 5. 1. Thessal. 2, v. 8. Apoc. 14, v. 6. tam ab aliis multa fatidico praeditis editae sunt, utpote a Johanne Husso, Hiltenio et aliis quamplurimis. Vide eum proxime praeced. de ecclesia §. 300. Eo incipit Lutherus ipse, quando in glossa super edictum Caesarum tom. 5. Jen. Germ. fol. 321. sic scribit: Johannes hat von mir geweissaget, da er aus dem Hängniss im Böhmerland schrieb, Sie werden jetzt die Gans braten (denn Fuß heißt eine Gans), aber der hundert Jahre werden sie einen Schwan singen hören, den sollen sie leiden, da soll es auch dabei stehen, ob Gott will. 2. *Excellentia et singularia Lutheri dona*, quae in Scripturae nervosa et fundamentalis explicatione ejusque ad doctrinam, consolationem et *ileyyon* accommodatione elucet, quo continent peculiares dotes, quibus benignissimus Deus hoc suum organon Antichristi regno oppugando destinatum clementissime ditavit, quales sunt *editio singularis*, summa linguarum peritia, *judicii promptitudo*, dexteritas in Scripturis vertendis plane *miranda*, eloquentia divina, latens in singulis paene *potentis vis spiritus peculiaris*. Philipp. Melanch. adspiciens tabellam, in qua Lutheri imago erat picta, in haec erupit verba:

Fulmina erant linguae singula verba tuae.

in praefat. tom. 3. operum Latin. Luth.: Scio, *verbum solitum dicere*, neminem esse interpretem

dexteriores omnium, quorum exstant literae post apostolos. Et audiivi ipse, sapientes et graves viros et doctrinam ecclesiae intelligentes idem de Luthero praedicare, nec obscura res est iudicium et candorem in lectione adhibenti. Idem in praefat. 3. partis in Genesin: *Res ipsa ostendit, Lutheri enarrationes longe antecellere aliorum interpretum scriptis.* Andreas Masius confessus est, in una scriptorum Lutheri pagina plus esse solidae theologiae quam interdum in toto libro alicujus patris. Johan. Brentius in literis ad Tetelbachium: *Solus Lutherus vivit in suis scriptis, nos omnes sumus collatione ipsius quasi litera mortua.* Andreas Fabricius in oratione de Luthero tale fert de ipso iudicium: *Est increpando formidabilis, consolando amabilis, admonendo gravis, confitendo intrepidus, orando ardens, aedificando indefessus, credendo inimitabilis, vivendo inculpabilis, patiundo admirabilis, moriendo omnibus piis relinquens sui desiderium.* Nicol. Amsdorffius in praefat. tom. 1. Lat. oper. Luth.: *Quodsi veritas ingenue et aperte exponenda est, ipsa collatio enarrationum me in hanc ducit sententiam, ut existimem, si omnes commentarios veteres et recentes etiam in unam massam conflentur et id, quod optimum est, ex illis decerpatur, non tamen cum hujus viri scriptis conferri et comparari posse. Non ignoro, quam gloriose haec dici videantur et quam multos hoc Lutheri encomium offendant, sed quoquo modo alii de hac constanti asseveratione judicent, ego sic statuo, neminem tanta praeditum sapientia, fide, constantia post apostolos fuisse aut deinceps futurum esse, quam in D. Luthero conspeximus non sine ingenti donorum Dei admiratione, nec dubito, quin pia posteritas idem iudicatura sit.* D. Urban. Regius in literis ad amicum quendam Augustae: *Talis ac tantus theologus est Lutherus, ut nulla secula habuerint similem, quo magis execror stultitiam et arrogantiam Carolstadianorum, qui sibi placent, quasi Luthero queant conferri, cujus umbram non assequuntur cum omni eruditione, quam jactant.* Idem in epist. ad fratres superioris Germaniae: *Major est Lutherus, quam ut a quovis sciolo possit aut debeat judicari.* Vide quam magnifica Dei gratia sit in hominis scriptis, cujus certe me non pudet. Dicam, quod sentio, scribimus quidem passim et tractamus Scripturas, absit invidia verbo, sed Luthero collati discipuli sumus; hoc iudicium non ex amore fluit, sed amor ex iudicio. Hieron. Wellerus in epist. ad Eberum: *Mihi omnes scriptores ecclesiastici, quantumvis eruditi, qui non Lutheri vestigiis insistere student, suspecti sunt.* Certus enim sum, nunquam exoriturum esse, qui tanta felicitate docendi et dexteritate interpretandi Scripturam sacram instructus sit; nec vereor ipsum, quod ad dona et certamina pertinet, cum apostolo Paulo conferre, certe divina sua eloquentia ipsum vas electionis superare videtur. Ego, qui tot annos virum Dei audiivi et scripta ejus assidue legi et relegi, nunc demum incipio illum recte admirari, magnificere et intelligere ac doleo, quod non dili-

gentius ipsius monumenta evolverem. Idem ad Telbachium: *Ego scripta Lutheri magni facio, nec dubito illa fere cum epistolis Paulinis conferre, (non quoad canonicam auctoritatem, sed quoad nervos argumentorum, pondera verborum etc.) omnesque, qui illum sapientia et acumine in interpretanda*

XII. 2. 132. *Scriptura vincere student, οὐκ ἀγνῶν θεολογῆς existimo, de ejus plenitudine nos theologi accepimus, quod scimus et profiteamur. Michael Neander in praefat. catecheseos Graece versae: Aliorum theologorum scripta politiora forte sunt ac habent multi alii viri praestantes et ipsi sua dona, quae magnum Dei beneficium sunt, grato pectore praedicanda et cognoscenda, horumque scripta legenda; sed cum Lutheri scriptis, dictis et concionibus non conferenda sunt, nedum anteferenda. Martinus Bucerus peculiaris illa Lutheri dona et heroica facta revocat ad novem capita. Primo articulum justificationis a temporibus apostolorum, quantum monumenta indicant, nemo unquam clarius et fidelius docuit; secundo Antichristum Romanum cum suis membris ad extremum usque spiritum audentius oppugnavit nemo fraudesque illius luculentius orbi detexit; tertio viva bona opera, puta quae ex viva fide proveniunt inque salutem proximi cedunt, nullus ex patribus tam sancte et secundum mentem Spiritus sancti docuit atque ipse; quarto Scripturam sacram tam pure, tanta energia totque argumentis penetrantibus nemo ipso feliciter explicavit, maxime cum ex professo locum aliquem tractare voluit; quinto adde versionem Scripturae sanctae fidem, tersam et eloquentia non parva ornatam; sexto de magistratu politico, quae ejus sint officia in utraque legis tabula nemo hactenus tam clare docuit; septimo maximorum operum in ecclesia incredibiles successus, exemplo sit Augustana confessio, Wobei er gewesen und woju er geholfen, daß hat fort gemußt und besteht noch fest auf diesen Tag; octavo donum prophetiae, daß alles, wie er ein Ding hat gesagt, geschieht; nono preces efficaces, psalmos et hymnos ac cantica dulcissima fecit. Ut oravit, ita ecclesiam bene armavit devotis cantionibus ac psalmis. Haec Bucerus. Possent hujusmodi testimonia de Lutheri donis peculiaribus afferri longe plura, quae non possunt hoc nomine a Pontificiis vel repudiari, vel extenuari, quod sint a fautoribus et amicis profecta, equis enim rectius iudicium de illis facere posset, quam qui animo ab affectuum, odii scilicet, invidiae et praeconceptarum opinionum nebulis serenato rem ipsam existimarunt et quotidiana Lutheri conversatione usi fuerunt? Ac si verbali istorum testimonio fidem adhibere nolint, reale, quod ipsa scripta exhibent, sepositis parumper affectibus audiant. 3. Huc referimus animum Lutheri heroicum et in periculis etiam maximis imperterritum. Testatur enim rerum eo tempore in ecclesia gestarum historia, quod in summis etiam angustis et praesentissimis periculis animum nunquam abjecerit, sed magno zelo, heroica fortitudine animique robore imperterrito adversariis frementibus ac freudentibus*

fidei suae rationem reddiderit. Cum ad com-
Wormatiensia evocatus ab amicis moneretur, ne le-
salviconductus nimium fideus tyrannicis legatorum
Pontificiorum insidiis sese exponeret, esse in re-
memoria, quid Johanni Husso Constantiae oblig-
ipse magno animi robore respondit, ingressurus
Wormatiam, etiamsi tot cacodaemones ibi te-
quot tegulae in tectis. Idem animi robur
etiam ex ipsius scriptis. Expendantur verba in
super edict. caesareum tom. 5. Jen. Germ. fol. 3.
Diesen Artitel, der Glaube allein ohne alle Wer-
gerecht vor Gott, soll stehen und bleiben lassen
römische Kaiser, der türkische Kaiser, der tartarische
Kaiser, der Persen Kaiser, der Papst, alle Cardine-
Bischöfe, Pfaffen, Mönche, Nonnen, Könige, Für-
Herren, alle Welt, sammt allen Teufeln, und jell
höllische Feuer dazu haben auf ihren Kopf und
Danf dazu 2c. 4. *Mirandam et plane singularem*
adversus insidias et violentiam adversus
conservationem. Cogitetur, quae audita
pontificis et episcoporum minae, quanta ipsius
structae fuerint insidiae, quot anathematizatio-
scriptionum fulmina in ipsum conjecta, quantis
bus instructi fuerint, qui ipsum e medio su-
unice desiderarunt; cogitetur historia com-
Wormaciensium, et liquido apparebit, singularem
patrocínio et defensione fuisse conservatum, re-
formationis opus non solum inciperet, sed etiam
sime perficeret, interim tamen non defuit ipsi
ad martyrium pro confirmanda doctrinae
subeundum promptissimus. 5. *Vaticinia ad*
rebus futuris edita, quibus etiam eventus in
parte jamdum respondit. Vide libellum p-
in quo illa omnia congesta exstant, ac s-
locum de ecclesia §. 300. 6. *Mirabilem et*
simum evangelicae praedicationis successum
rus non per cuniculos, nec per brachia
robur opus reformationis aggressus est, s-
evangelicae praedicationis antichristiani reg-
oppugnavit, docuit veritatem et errores red-
solo Dei verbo, qui sonus evangelii non papae
aures percudit, sed etiam ad remotissimas p-
pervenit et mirabili ac paene stupendo
intra paucos annos a multis regnis et
haec doctrina suscepta, contra vero papae
stitutiones et idolomaniae ex illis exsulan-
Hac de re sic scribit Lutherus ipse tom. 1.
German. contra Emserum Lipsiensem
Ich habe meiner Hoffnung, daß ich in Gott
angefangen und das rechte Wort Gottes la-
stärker Beweisung und Wunderzeichen, denn
geschwind in aller Welt ohne mein Treiben u-
dazu durch unzähligen Widerstand und
aller Gewaltigen und Gelehrten vermehrt
et in libr. de utraque specie sacramenti
nens. German. fol. 71. a: Ich weiß, woher m-
kommt, und wer mich aufgerichtet hat, dazu bewe-
das Werk genugsam, denn ob ich wohl der klein-
keines gethan habe, die wir, wo es Noth wäre, vie-
möchten, so ist doch das wohl für ein großes

daß des Satans höchster Kopf und größte Macht das
thum mit seinem Körper einen solchen Stoß durch
empfangen hat, den ihm keine weltliche noch geist-
bewalt je hat mögen beweisen. Der Satan fühlt
wohl selbst, wer meiner Lehre Meister sei,
tobet er und suchet also geschwinde Griffe.

Restat igitur, ut adversariorum argumentis
ideamus. Quamvis vero immediatam vocatio-
nethero haudquaquam tribuamus, ac proinde
illam probationis plane praetermittere posse-
amus cum Becanus ad eam probandam falsa
it, breviter singula probationis membra per-
us. Ac primo quidem num ad immediatam
nem perpetuo requirantur *miracula*, et an
us *miracula* fecerit necne, de eo in loco de
c. 11, sect. 11 §. 258. et seqq. late egimus,
ad primum Becani argumentum ex Bellarmino
um desumenda est responsio. Ad secundum
t, si illa mendacia, errores et falsitates, quas
u populo proposuisse dicitur, in specie pro-
t, et ex Scripturis sacris solide confirmetur,
e Lutheri dogmata, mendacia scilicet erronea
t, tunc statim agnosceamus, Lutherum non
erum prophetam; sed nudae accusationi fidem
non possumus. Becanus profert unicum
t errorem, videlicet quod in libr. de servo
Lutherus docuerit, *omnia fieri necessario et
reare libero arbitrio*, sed ad illud *ἐγκλημα-
tes* a nostris responsum. Ad tertium, quod
t doctrinam suam de abroganda missa a
acceperit, solide respondit Dominus D. Bal-
in apolog. contra Serarium. Videatur etiam
ecclesia c. 11. sect. 10. §. 278. Ad quar-
imus, exstare in Scripturis hanc generalem
ionem, quod illi, qui ab ecclesia vocantur et
terio cum publicis precibus et impositione
ordinantur, sint legitime vocati et ordinati
sub qua generali propositione facile potest
singularis, quod Lutherus ab ecclesia vocatus
byterio cum publicis precibus et impositione
ordinatus, fuerit legitime vocatus et ordi-
nister. Referenda etiam ad hunc locum
de opere reformationis, quae licet disertam
lem nominis Lutheri mentionem non faciant,
tamen organi, per quod opus illud perfir-
erat, denotationem continent. Ad quintum
ti nuptiis suo loco, in quaestione scilicet
monasticis, respondetur.

Contra ordinariam sive mediatam Lutheri
m Bellarminus hoc argumentum urget:
*Veri pastores, qui non sunt per manuum
nem a veris pastoribus ordinati. Ad Luthe-
fuit per manus impositionem a veris pasto-
linatus, non a suis, ipse enim est primus,
te eum fuere Lutherani; nec a nostris,
in ecclesia Catholica non fuit episcopus,
byter; jam vero presbyteri non habent ordi-
natem.* Respondemus: 1. Bellarminus
erit, aliud probat, vel probare nititur.
est, an Lutherus habuerit legitimam voca-

tionem. Negat Bellarminus et probat ex eo, quia
Lutherus non fuit per manus impositionem a veris
pastoribus ordinatus. Illud cum debeat ulterius
probare, addit, Lutherus non est ordinatus a suis,
ipse enim est primus, neque ante eum fuere Luthe-
rani; nec a nostris, siquidem in ecclesia Catholica
non fuit episcopus, sed presbyter, jam vero pres-
byteri non habent ordinandi potestatem. At poste-
rius hoc membrum non pertinet ad quaesitum, ne-
que recte subsumitur sub prioribus. Sic enim
debebat Bellarminus subsumere. Lutherus non fuit
ordinatus nec a suis, nec a nostris; quod contra
manifestam historiae fidem fuisset negatum. Non
quaeritur hoc loco, *an Lutherus habuerit potestatem
alios ordinandi, sive an illi, qui a Luthero ordinati
fuerunt, pro vere ordinatis sint habendi*, de quo in
sequenti sectione dicetur; sed hoc quaeritur, *an
Lutherus fuerit rite ordinatus*, id quod Bellarminus
negare non poterit, nisi simul negare velit, in eccle-
sia Romana (in qua Lutherus ab episcopo fuit ordi-
natus) superesse veram ordinationem. 2. Distinguenda
igitur ea, quae sua natura sunt distincta; aliud est,
si quaeratur, an ordinati a Luthero sint vere ordi-
nati, sive veri pastores; ac vicissim aliud est, si
quaeratur, an Lutherus fuerit vere ordinatus ac verus
pastor. Posterius non potest Bellarminus ex eo
negare, quod Lutherus non fuerit episcopus, sed
presbyter, sed sufficit, quod Lutherus fuerit ab epi-
scopo ordinatus, id quod ex Bellarmini hypothese
ad veram ordinationem sufficit. An vero prius ex
eo deduci possit, suo loco apparebit. 3. Non esse
veros pastores, qui non sunt per manus impositio-
nem a veris pastoribus ordinati, ambigue dicitur,
per veros enim pastores intelliguntur vel illi, qui
in doctrinae et fidei confessione per omnia sunt
sinceri, et sic negatur illa propositio (cum ordinatio
peragatur a ministro totius ecclesiae nomine, ideo-
que per ministri ordinantis errores nihil illi decedat,
unde secundum juris canonici dispositionem etiam
illi, qui ab haereticis per manus impositionem ordi-
nati sunt, pro vere ordinatis habentur); vel intelli-
guntur illi, qui phrasi Pontificia dicuntur episcopi
et veri pastores, et sic iterum negatur illa propositio
(cum Scriptura veros pastores et episcopos aliter
definiat, ut suo loco apparebit); vel intelliguntur
illi, qui nullam plane ordinationem acceperunt,
ubi distinguendum est inter regulam ordinariam
et casus quosdam extraordinarios, ut in sectione
sequente de ordinatione uberius explicabitur.

126. Becani argumentum ejusdem roboris est:
*Lutherus non fuit ordinarius vocatus et missus, quia
non fuit ipsi collata potestas et jurisdictio.* Sed
quam potestatem et jurisdictionem intelligit Becanus?
Certe potestatem ministerii, potestatem docendi
verbum et sacramenta administrandi, potestatem
clavium etc. in ipsa vocatione et ordinatione Luthe-
rus accepit, quid enim aliud est vocatio et ordinatio
quam talis actus, in quo et per quem potestas do-
cendi, sacramenta administrandi, clavium usum
exercendi etc. certae alicui personae traditur? Quodsi

XII. 2. 135. vero per potestatem et jurisdictionem Becanus intelligit talem potestatem et jurisdictionem, qualem episcopi Pontificii sibi arrogant, facile concedimus, talem potestatem et jurisdictionem secularem Lutheri non fuisse datam. Sed audiamus ipsum Becanum, quomodo hoc explicet, quod Lutheri non fuerit potestas et jurisdictio collata. *Tametsi* (inquit) *a catholico episcopo sacerdos seu presbyter ordinatus sit ac proinde ab eo potestatem acceperit consecrandi eucharistiam, non tamen accepit ab eo potestatem et jurisdictionem reformandi religionem et statum ecclesiae in tota Saxonia et vicinis partibus, nec oppugnandi doctrinam catholicam.* Egregia vero illatio! Eo ipso, quando Lutherus accepit in vocatione et ordinatione sua potestatem docendi et administrandi sacramenta, accepit etiam potestatem errores, superstitiones et idololatrias taxandi. Potestas enim docendi, quae in vocatione ministris ecclesiae datur, restringitur ad Dei verbum, cum non quaevis in ecclesia docere debeant, sed Dei verbum, 1. Petr. 4, v. 11: *Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei.* Matth. 28, v. 20: *Docentes eos servare omnia, quae praecepi vobis.* Galat. 1, v. 8: *Si licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Quando autem verbum Dei pure et sincere docetur, quando semen illud coeleste spargitur, statim quoque diabolus zizania interspergit et excitat adversarios veritati coelesti contradicentes; hic ergo requirit officium fidelis ministri, non solum vera docere, sed etiam falsa refellere, quod expressis verbis docet apostolus Tit. 1, v. 9. ubi in episcopo requirit duo munia, ut sit *δυνατός παρακαλεῖν ἐν διδασκαλίᾳ ὑγιαίνουσιν καὶ τοὺς ἀνυπόβουλους ἐλέγχειν*, unde Augustinus de grat. et lib. arbit. c. 3. scribit, *duo esse hominum genera in ecclesia, cum quibus ministro evangelii res esse solet. Unum eorum, qui ignorant quidem res sacras, discere tamen volunt; alterum eorum, qui neque sciunt, neque discere cupiunt, sed ignorantia et coecitate sua delectantur, quorum illos docere, hos vero redarguere debet episcopus.* Quare cum Lutheri data fuerit in vocatione et ordinatione potestas docendi verbum Dei, utique etiam eo ipso data fuit potestas redarguendi errores cum illo pugnantes et oppugnandi non catholicam vere sic dictam doctrinam, sed papales errores, superstitiones et idololatrias. Sic igitur concludimus. Quicumque vocatur, ut verbum Dei doceat et contradicentes refellat, is etiam vocatur, ut errores papales verbo Dei contrarios refutet. Sed Lutherus vocatus fuit, ut verbum Dei doceret et contradicentes refelleret. Ergo etiam vocatus fuit, ut errores papales verbo Dei contrarios refutaret. Quare cum Lutherus in doctrina, qualis tunc temporis publice sonabat, manifestos errores verbo Dei repugnantes videret, nihil quidquam a se et officio suo alienum fecit, quod eos ex verbo Dei refutare coepit. Quod ad reformationis opus attinet, dicimus, in eo duo considerata esse, primo errorum redargutionem, secundo publicam idololatricorum cultuum abolitionem

et sinceri ministerii constitutionem. Errorum redargutio pertinet ad ministerium ecclesiasticum, publica idololatricorum cultuum abolitio praespectat ad Christianum magistratum, is enim ex priorum regum veteris testamenti, qui Basilicam idololatriam aboleverunt, cum consensu ecclesiae debet pias reformationes suscipere et sincerum ministerium constituere, si episcopi in officio suo negligentes deprehendantur.

SECTIO IX.

DE Vocatione MINISTRORUM ECCLESIAE QUAS VOCANT EVANGELICIS.

127. Quemadmodum B. Lutheri primi ecclesiae in novissimis hisce temporibus reformationis vocationem in specie, ita quoque in genere omnium ministrorum in ecclesiis a sordibus errorum papae repurgatis docentium vocationem in genere Protestantium graviter oppugnant. Bellarminus lib. 1. de eccles. c. 3. §. sed quoniam: *Non sunt veri pastores, non sunt per manus impositionem a veris pastoribus ordinati. Lutherus, Cinglius, Calvinus et alii qui pastores primi apud suos habentur, non sunt per manus impositionem a veris pastoribus ordinati. Nam si secus, a quibus obsecro? a suis nostris? non a suis, ipse enim sunt primi, enim ante Lutherum ulli fuerunt Lutherani, ante Calvinum Calvinistae, qui eos pastores ordinarent; non item a nostris, siquidem in ecclesia Catholica, unde recesserunt, nec Lutherus, nec Cinglius, nec Calvinus episcopi fuerunt, sed presbyteri. Porro presbyteri non habent ordinis potestatem etc.* Quodsi primi illi adeo non episcopi et pastores, veri pastores et episcopi fuerunt, certe nec secundi, nec tertii, nec ceteri primis illis successerunt. Sed de hoc discamus a Bellarmino, quatenus Lutheri ministerium oppugnatione proxime praecedente iudicium fieri quatenus a solis episcopis ordinationem fieri contendit, inferius pluribus agetur. Idem Bellarminus lib. 4. de eccles. c. 8. §. Ex quo, arguitur hoc assert, quod dicit insolubile: *Ecclesia non potest esse sine episcopis.* Apud Lutheranos non sunt episcopi, nam non habent ordinationem nec confirmationem ab apostolis, igitur apud eos non est ecclesia. Sed quid de successione illa statuendum sit, statum est in tract. de ecclesia. Becanus in disputatione de vocatione ministrorum ecclesiae N. 1. Viennae an. 1616. instituta peculiare capitulum tenuit, quod Lutherani et Calviniani ministri non legitime a Deo vocati. Idem in tractat. de ecclesia passim repetit. Jacobus Reihingius in eodem fundamenti 3. relig. Cathol. p. 60: *Ecclesia non potest esse sine episcopis, qui sunt superintendentes, pastores, ministros habent, et*

thero omnes descendunt, qui nec episcopum, nec ministrum ullum constituendi aut consecrandi justam potestatem ullam habuit. Et potestea: Videte obsecro, quam miseri sitis, si Lutherus, ex quo ecclesia contra nata aut, si vobis credimus, multis sepulta oculis renata est, episcopus non fuit, quia nec a Deo, nec ab apostolis, nec ab horum successoribus, episcopis, sed a se ipso ordinatus est, episcopos aut sacerdotes profecto nullos nisi forte a nobis apostatas habetis etc.

128. Nos pro adstruenda legitima ministrorum in nostris ecclesiis vocatione producimus hoc argumentum. Quicumque ministri vocantur modo eo, quem Deus ipse instituit et ecclesiae praescripsit, illorum vocatio est legitima. At ministri nostrarum ecclesiarum vocantur modo eo, quem Deus ipse instituit et ecclesiae praescripsit. Ergo nostrorum ministrorum vocatio est legitima. De majore nulla potest esse dubitatio. Legitimum enim est, quod fit secundum leges, nec ullo modo improbari potest, quod institutione divina nititur. Minoris veritas confirmatur hoc argumento. Vocatio mediata legitima juxta divinam institutionem et apostolicam praxin fieri debet a tota ecclesia et omnibus tribus illius ordinibus. Sed nostrorum ministrorum vocatio fit a tota ecclesia et omnibus tribus illius ordinibus. Ergo nostrorum ministrorum vocatio est vocatio mediata legitima juxta divinam institutionem et apostolicam praxin facta. Major in praecedente sect. 4 late fuit comprobata. Minor ex praxi in nostris ecclesiis usitata manifeste patet, ad exemplum enim ecclesiae apostolicae et primitivae homines idonei et necessariis donis a Deo instructi ab ordinariis presbyteris magistratu consentiente et populo suffragante, post legitimam vocationem, per impositionem manuum et preces ordinantur et hac ratione cultui divino consecrantur. Ubi tamen notandum, in particularibus casibus abusus vitiosos de facto quandoque contingere posse, qui a nobis minime probantur; loquimur igitur de jure et ordinaria regula in constitutionibus nostris ecclesiasticis praescripta, ad quam ministrorum vocatio accommodari debet et ut plurimum etiam accommodatur.

129. Contra hanc assertionem nostram multis modis insurgunt Pontificii: 1. Quod nostri ministri non sint vocati a pontifice Romano et ipsius episcopis, quibus solis, non autem toti ecclesiae vocatio competat. Respondemus: contrarium (quod scilicet ad totam ecclesiam jus vocandi pertineat) ostendimus paulo superius. 2. Quod non habeant successionem ab apostolis. Respondemus: Distinguendum est inter successionem personalem et doctrinalem, sola posterior successio ad legitimam vocationem et necessaria et sufficiens est, ea vero ministri nostri haud quaquam destituuntur. Vide tract. de ecclesia. §. 190. 3. Quod Lutherus, qui est parens omnium ministrorum Lutheranorum, non sit collata potestas et jurisdictio ab episcopo, Becanus dict. disp. th. 48. Respondemus: contrarium ostendimus sectione proxime praecedente. 4. Quod non sint ordinati ab

episcopis. Respondemus: hac de re paulo post dicetur. 5. Quod non sint immediate a Deo missi, Becanus dict. disp. th. 54. Respondemus: nemo nostrum dicit, ministros ecclesiarum nostrarum immediate vocatos ac missos esse, potuisset igitur Becanus labore illo supersedere, quo probat, immediatam vocationem nostris ministris haud competere, nequaquam vero sequitur: ministri Lutherani non sunt immediate a Deo missi et vocati; ergo non sunt legitime vocati; siquidem a negatione unius speciei ad negationem generis non proceditur legitima consequentia, vocatio immediata est una duntaxat species legitimae vocationis. Quas Lutherus adspersit calumnias, eas abstersimus superius. De reliquis *ἐκκλησιαστικῷ* ministerio ecclesiastico in nostris ecclesiis usitato intentatis, utpote quod ministri nostri rejiciant verbum Dei scriptum, aliquos scilicet libros biblicos, et verbum non scriptum ecclesiae, scilicet traditiones, quod rejiciant quaedam sacramenta, ea scilicet quae baptismo et eucharistiae a Pontificiis adduntur, quod non offerant sacrificium aliquod externum, missaticum scilicet, quod ministerio eorum Deus non coope-retur per signa subsequencia etc. ex aliis doctrinae coelestis capitibus judicium fieri potest ac debet.

SECTIO X.

DE VOCATIONE EPISCOPORUM IN ECCLESIA PONTIFICIA.

130. Multa omnino desideramus in episcopis Pontificiis, ut ostensum fuit in praecedente de ecclesia tractatu. Neque enim proprio episcopi munere, quod est *verbum Dei pure docere et sacramenta juxta institutionem Christi administrare*, funguntur, cum tamen proprii ipsorum canones dist. 36. 86. caus. 7. q. 1. etc. severe illud exigant, sed politicum dominatum exercent, chrisma conficiunt, quo in sacramentis ordinationis et confirmationis utuntur, eidemque peculiarem aliquam vim et efficaciam tribuunt, offerunt sacrificium missaticum pro vivorum ac mortuorum peccatis propitiatorium etc. inde cum Johannes Gailerus anno 1506. die 9. Octobris in episcopum Argentoratensem eligeretur, Wilhelmus ab Hoinstein in haec verba erupisse dicitur: *In centum annis nunquam visum vel auditum est, quod aliquis episcoporum spiritualia exercuerit, non animas, sed bursas visitaverunt, et hoc quidem omni anno.* Sed illis praetermissis de vocatione episcoporum Pontificiorum hoc loco videamus. In primitiva olim ecclesia consensum populi in electione episcoporum requisitum fuisse ostendimus superius ex c. Plebs. c. Cleri. c. Episcopos. c. Vota dist. 63. Postea cum imperatores Romani nomina Christo darent, ipsorum quoque suffragia etiam in ipsius Romani episcopi electione fuerunt requisita, quod itidem comprobatum dedimus superius aliquot exemplis; si metropolitanus episcopus eligendus erat, omnes episcopos compro-

Vocatio
episco-
porum
Pontifi-
ciorum.

vinciales electioni interesse oportebat, c. Metropolitano dist. 63. ex concil. Niceno can. 4. Antiocheno can. 19. et in decretis collectis a Martino Bracarense c. 3. Unde Valentinianus imperator ad electionem Ambrosii in archiepiscopum Mediolanensem omnes provinciae illius episcopos convocasse memoratur, c. Valentinianus dict. dist. 63. tandem vero ad collegia presbyterorum, seu ut hodie vocant capitula canonicorum, in ecclesiis cathedralibus jus istud eligendi episcopos cujuscunque gradus in solidum transiit, c. Cumana c. Congregato c. In Genesi etc. extr. de Elect. c. cum Ecclesia extr. de caus. propriet. et possess. Daniel Venatorius in anal. juris pontific. libr. 1. c. 6. Matth. Stephanus de jurisdict. libr. 3. part. 1. cap. 7. num 39. Laur. Ohmrus de jure episc. thes. 14. quamvis in exemplis quibusdam specialibus occurrat diversitas, ex jure, vel consuetudine, vel concessione singulari dependens, sed quae generalem regulam non tollit, l. quod contra 141. ff. de Reg. jur. Modus electionis fit vel per scrutinium, quod est usitatissimum, vel per compromissum, quod est rarissimum, vel per inspirationem, quae prorsus fere in usu esse desiit. Vide canonem electionis ab Innocentio III. praescriptum et ibi Gloss. in c. Quia propter extr. de Elect. Joach. Stephanus lib. 4. de jurisd. c. 11. num 41. etc.

Investitura episcoporum per pontificem.

131. Episcopi electi a pontifice Romano, quem episcoporum episcopum esse et a quo omnem potestatem, jurisdictionem et dignitatem reliquorum episcoporum velut ex fonte promanare fingunt, Bozz. de jure status lib. 1. c. 10. investituram et confirmationem petere coguntur. Olim vero non erat sic, quia Carolus Magnus, Otto tertius, Henricus et imperatores alii, qui episcopatus in Germania fundarunt, sibi et suis in imperio successoribus investturas episcoporum reservarunt, quibus etiam jure illas competere late probant Theodoricus a Niem in libro, cui titulus Privilegia et jura imperii circa investturas episcopatum et abbatiarum imperatoribus Romanis toties quondam a papis restituta, et Buxtorffius in dissert. in septem priora capita Aureae bullae Caroli IV. concl. 69. ubi inter cetera sic scribit: *Olim quidem imperatores nostri de ipsis dignitatibus episcopos et abbates per anulum et baculum investire solebant, sed postmodum Henrico V. a papa Calisto II. transactio extorta est, per quam is omnes episcoporum et abbatum investturas per anulum et baculum fieri solitas pontifici cessit, sibi vero reservavit, quod in episcopos et abbates electi investturas regali suorum per sceptrum ab imperatore debeant et teneantur accipere, referente Sigonio lib. 10. de regn. Ital. anno 1122. Cranzio lib. 5. Saxon. c. 42. etc. Accesserunt insuper pacta novissima inter Fridericum III. imperatorem et principes Germaniae et Nicolaum V. papam anno 1447. inita, quae vocantur Concordata Germaniae, quibus papa non modo sibi reservavit electiones in metropolitanis et cathedralibus ecclesiis factas, si ab electis juxta constitutionem Nicolai III. in c. Cupientes de elect. in 6. intra mensem vel pro di-*

stantia loci alterius adhuc intra viginti dies post consumum vel post obtentam de sua electione notificationem praesentatae fuerint, confirmare, sed etiam si dicto tempore non praesentatae, vel si praesentatae minus canonicae, (pro arbitrio puta papali) fuerint, etiam si canonicae fuerint, ex rationabili et iusta causa de fratribus suorum (cardinalium) consilio de digniori et utiliori persona providere, ita nimirum pontifex supremam et authenticam episcoporum electionem et confirmationem sibi vendicant potestatem, unde etiam arctis juramentorum velis eos sibi obstringit, quorum formulas in locis ecclesiasticis recensuimus, et qui ad dignitatem illius ab ipso evelti, *Dei et apostolicae sedis* esse episcopos esse in titulis profitentur, ac minus lib. 1. de clericis c. 8. probare conatur electionem episcoporum non pertinere jure directum clerum, sed ad summum pontificem, ut eligat, vel praescribat eligendi modum.

132. In signum confirmationis et investiture palis datur vel mittitur archiepiscopis et aliquot episcopis superhumerali aliquod ex lana contextum, quod vocant pallium. c. Quod sicut §. eo vers. Praeterea. extr. de elect. t. t. ex auctor. et usu pallii. Ejus conficiendi modum Pontificis auctoribus sic describit Sleidanus in comment. pag. 377: *In die Agnetis virginis est dies Januarii 21. in templo divae Agnetis cum in missa imploratur Agnus Dei, superponuntur agni duo candidi, postea traduntur laticae Petri subdiaconis, hi mittunt illos in suoque tempore tondent ex eaque lana per reliquae lanae, cum in filum diducta fuerint, mittuntur pallia; latitudine sunt ad tres digitos, ab utroque propendent in pectus atque renes, ad extremae laminae plumbeae tenues ejusdem latitudinis hunc modum contexta deferuntur ad corpora atque Pauli ac certis ibi precibus expeditur quantur per noctem unam; altera die recipiunt et honesto loco diligenter custodiri donec qui opus habet archiepiscopus aut eius curator sibi dari petat. Traditur autem cum ceremoniis et deferentibus mandatur, per noctem unam (si modo fieri possit) in ecclesia subsistant ac commorentur. De mysticis pallii significationibus operose disputat Durandus rat. divin. offic. c. 17. p. 48: Pallium, inquit, de candida lana contextum, habens circuli formam constringentem et duas lineas ab utraque parte videlicet ante et retro pendentes; a sinistra duplex, a dextris simplex; habet quatuor crura, scilicet ante et retro, a dextris et a sinistralibus. Insignitur in pallio tres acus, et quaedam per metropolitanum sine pallio agi non possunt, quo etiam nisi certis diebus uti non possunt, omnia moralibus sunt imbuta mysteriis et gravida sacramentis. In lana asperitas, dore benignitas designatur, nam ecclesiastica disciplina contra rebulles et obstinatos severitatem exhibet, sed erga poenitentes et humiles exhibet*

Circulus pallii, per quem humeri constringuntur, auctor Domini, per quem operae exercentur. Duae sunt, quarum una post dorsum, altera progreditur ante pectus, hujus vitae curas et sollicitudines significant, quibus et cor et humeri pontificis sic saepe gravantur et impediuntur, ut a proprio statu avertant et vana quaedam et transitoria cogitare et portare compellant (nota: testimonium hoc verum est), hinc pallium ante et retro, a dextris et sinistris, ante pectus et super humeros frequenter induitur, ut his posthabitis in se ipsum saepe redire intelligatur. Quatuor cruces purpureae sunt, quatuor virtutes politicae, scilicet justitia, fortitudo, clementia et prudentia. Per tres acus intelliguntur, spes, caritas; item tres acus compassionis, administrationem officii distinctionem, iudicii significant, quarum prima pungit animum per dolorem, secunda per laborem, tertia per reverentiam. Plura ibi videat, qui ejusmodi ineptiis in se sibi concitare satagit. Originem hujus pallii ipsos apostolos quidam satis imprudenter referunt, Isidorus Virgilius lib. 4. de rer. invent. c. 12. aevi tribuit, quod primus pallium illud archiepiscoporum contulerit. Baronius in annalibus anno 236. num. 63. agnoscit, in rebus gestis Romanorum pontificum primo circa illa tempora mentionem haberi de pallio potissimum Romani pontificis, qui metropolitanis ab eodem aliquando impertiri solent, ubi etiam ad imitationem Levitici sacerdotii in ecclesiam Christianam introductum esse videtur. Sicut olim (inquit) in sacerdotio Hebraeo erat summi pontificis superhumeralis insigne; id nefas esset aliquem alium sacerdotum vel clericum indui; ita in Christianae religionis sacerdotio genus illud indumenti, quod pallium dicimus, non tantum pontificis cessit usui, ab eo tamen pluribus episcopis magna ex causa communis. Sed rectius dicitur, quod ab imperatoribus huiusmodi pallii usum mutuati fuerint, sic enim Justinianus in Valentiniano III.: Valentinianus propter versabatur Ravennae et urbem iterum circumiens adornabat egregie ipsamque principem instituebat 14 civitatum et potestatem faciebat, ut episcopo utendi tunica, quam pallium vocant, nec tunc temporis tantummodo caesaribus gestari solerebat, et ex hoc surrexit lis illa inter episcopos Ravennates et Romanos, hi enim illis pures volebant. Hinc constare potest, unde pallium sortita, et quis primus illis fuerit usus eorundem usum concesserit, et quod papa multo post eodem tempore pallii gestandi licentiam impetraverit. Ut enim pontifices Romani alia regalia et quae tantum maiestate caesarea digna sunt, sibi adsciscerant, sic et istud pallium sibi vendicarunt. Isidorus discipulus Chrysostomi, qui circa annum 400. in ecclesia floruit, lib. 1. epist. 136. pag. 34. de episcopalis pallii facit mentionem. Illud nunculum (inquit) ἀποφύγιον, quod sacerdos humeris gestat atque ex lana, non ex lino contextum est,

ovis illius, quam Dominus aberrantem quassavit inventamque humeris suis sustulit, pellem designat; episcopus enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendit, se boni illius ac magni pastoris imitorem esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas proposuit. Sed pallium illud omnibus sacerdotibus commune, an ejusdem figurae fuerit cum hodierno archiepiscopis et quibusdam duntaxat episcopis communi, merito dubitatur, illud certum est, quod non fuerit tanta pecuniae summa, quanta hodie postulatur a Romano episcopo, redimendum.

133. Hodie enim mercem illam nec operosam, nec pretiosam archiepiscopi magna pecuniae vi a pontifice emere coguntur. De Moguntinensis archiepiscopatus pallio refert Sleidanus lib. d. pag. 376. quod tringinta aureorum millibus constare dicatur, antequam domum deferatur, unde in centum gravaminibus nationis Germanicae anno 1532. in comitiis Norinbergensibus legato Adriani pontificis oblatis etiam haec habentur: Proponatur summo pontifici et sacrosanctae Romanae ecclesiae, quod grave, imo intolerabile sit nationi Germanicae, a modo tantas expensas et molestias pati, tantas pro confirmatione archiepiscoporum et episcoporum inferre annatas, praesertim quae in episcopatibus quibusdam successu temporis auctae, in quibusdam duplicatae esse dicuntur. Nam sedes Moguntina, ut dicitur, olim solum dedit decem millia florenorum, quae cum quidam illic electus dare renueret sicque usque ad mortem suam persisteret, electus post eum confirmationis cupidus se opponere timuit sedi apostolicae, offerens antiquam summam, puta decem millium florenorum, is nec confirmationem impetrare potuit, nisi et reliqua decem millia simul redderet, quae adhuc restabant a suo praedecessore nondum persoluta, sicque cogebatur dare viginti millia florenorum, quae tunc indubie in registrum camerae sunt signata et usque ad nostram aetatem a singulis archiepiscopis exacta, et nedum viginti millia, sed et viginti quinque millia propter nova officia et novos pontificum familiares. Tandem excrevit summa usque ad viginti septem millia, quae archiepiscopus Jacobus cogebatur nuper persolvere, ut retulit vicarius in spiritualibus Moguntinus, sicque in vita unius hominis septies viginti quinque millia a solo archiepiscopatu Moguntino pro confirmatione archiepiscopi Romam venerunt. Et cum archiepiscopus Jacobus vis quatuor annos sedisset in archiepiscopatu, mox post eum electus Dominus Uriel ad minus viginti quatuor millia coactus est persolvere, quorum partem mutuo forsitan accepit a mercatoribus, sed ut illis satisfaciat, imponere coactus est subsidium aut exactionem in suos populos et pauperes agricolas, quorum aliqui nondum satisfecerunt tributo aut exactioni pro pallio a suo praedecessore Jacobo impositae etc. Proinde non sine causa Jacobus archiepiscopus Moguntinus jam fere moriens dixit, se de morte sua non adeo dolere, quam ob id, quod subditi sui pauperes iterum pro pallio gravem exa-

Pallii
emlio.

ctionem dare cogerentur. Vid. Wolffium Cent. 16. lect. memorab. p. 203. Goldast. Haiminsfeld. in volum. Reichsfürungen f. 215. Atque ut illa palliorum redemptio Romanae curiae magis esset fructuosa, prohibitum est a pontificibus, ne quis antecessoris sui pallio utatur, sed ut quisque sibi Romae illud comparet, ac qui vel permutatione, vel alia quavis ratione fit alterius ecclesiae patriarcha seu metropolitanus, licet antea sibi paravit illud, necesse tamen habeat, ut iterum emat, ut merito aliquis dixerit, pallia illa nihil aliud esse quam simoniae papalis et Romanae avaritiae pallia. Olim vero non erat sic, sed ut constat ex cap. Novit dist. 100. veteres pontifices pro pallio dari vel accipi aliquid tanquam incongruum sub districta interdictione vetuerunt. Platina in vita Leonis II: *Leonis institutum est, ac quidem sanctum, quod utinam (inquit) hodie observaretur, ne ad archiepiscopatum assumptus pro usu pallii aliorumve officiorum quidquam ecclesiae persolveret, cum ex largitione multa mala quotidie oriantur.*

Electio
pontificis.

134. De electione pontificis episcoporum episcopi sic disputat Bellarminus libr. 1. de clericis c. 9: *Ratio eligendi summum pontificem per solos cardinales est omnium optima et merito conservanda, ut absolute posset pontifex eam mutare, si vellet.* In confirmatione hujus propositionis notat, septendecim mutationes inveniri in electione Romani pontificis et viginti novem schismata in ecclesia Romana ab Onuphrio numerari, quod est argumentum lenitatis et consensus toties depraedicati. c. 10. subjungit: *Si nulla exstaret Pontificia constitutio de electione summi pontificis, vel casu aliquo omnes electores a jure designati, id est omnes cardinales, simul perirent; jus electionis ad episcopos vicinos et clerum Romanum pertineret, cum dependentia tamen aliqua a consilio generali episcoporum.* Addit autem, in hac propositione non convenire omnes, quod et in theoria et praxi est verissimum, quot enim non solum dissidia, sed etiam aperta bella propter electionem Romani pontificis saepius fuerint mota, ex historiis est notissimum. Quamvis vero formam electionis per cardinales Bellarminus existimet omnium optimam, per quam scilicet dissidiis aptissime obviam iri possit, testantur tamen historiae, propter discordiam cardinalium sedem papalem diu quandoque vacasse, unde Gregorius X. certas leges de tali electionis forma tulit, inter quas et illa est, *ut cardinales in conclave recludantur et nisi electionem maturaverint, tenui cibo pascantur ac post elapsam triduum semper de cibo aliquid detrahatur.* Consuetudo illa eligendi pontificem per senatum cardinalium originem habuit anno Christi 1059. ex constitutione Nicolai II. referente Sigonio lib. 9. regn. Ital. ex c. In nomine dist. 33. cum prius auctoritas imperatorum Romanorum in electione illa esset necessaria. Sabellius lib. 6. Ennead. 8. etc.

Vocatio
clericorum
Pontificiorum

135. Ab episcopis et eorum vicariis in spiritualibus sive suffraganeis eliguntur reliqui clerici, in quorum electione quid desideremus, expositum fuit in tra-

ctatu de ecclesia. 1. Saepius eliguntur indocti ad curam animarum sibi commissarum inepti, gravaminibus nationis Germanicae dicunt pro art. 7: *Ecclesiarum regimina minus dignis committuntur, qui ad mulos magis, quam homines pios et regendos essent idonei.* Legati sedis apostolicae ad patres Tridentinos conquesti sunt, *indignis sacerdotia conferri et illis, qui nihil a laicis praestant, quam in vestis genere, ac ne in hoc quidem proficiunt.* ** Cardinales delecti ad reformationem ecclesiae Romanae in consilio suo ad Paulum I. *Primus abusus in hac parte est ordinatio clericorum ac praesertim presbyterorum, in qua nulla adhibetur cura, nulla diligentia, quod passim quicumque sunt imperitissimi, sunt vilissimo genere nati, malis moribus ornati, sunt adolescentes, admittuntur ad ordines sacros et maxime ad presbyterium.* Alius abusus maximi ponderis est in collatione beneficiorum ecclesiasticorum, maxime curatorum praefectorum omnium episcopatum, in quibus usus iniquus ut provideatur personis, quibus conferuntur beneficia, non autem gregi Christi et ecclesiae. *Exemplum fiale Romanum Venetiis ann. 1572. impetravit p. 3. ab ordinandis mediocrem eruditionem requiritur.* *Literatura (inquit) in subdiaconatu et diaconatu mediocris sufficit, ut saltem sciat bene et ex profecto legere et competenter cantare, de operum gravioribus tunc in sacerdotibus promovendis, sciens literatura requiritur; sciat grammaticam, praesertim si sit secularis, quia illis cura animarum committi solet, quae sine literis exerceri non potest.* Coniunge Erasmi in 1. Petri 5. annotat, ubi episcopos non praedicantes invehitur. ** Nicolaus Orem. in orat. coram Urbano V. et cardinalibus anno 1364: *Non adhibentur viri idonei sacris, praesertim locupletioribus, sed quos plerumque favor vel familia vel natales commendant, qui lepidi et comitis capillis nitidi; ludis, amplexibus, palaestris, orbibus saltatoriis assueti, nec rudes manicati et talearibus amicti siccas vibrare et petis fulminare, interdum etiam qui galeas phractique turmas equitum ducere, in aciem et manum cum hoste conserere didicerunt.* rursus de Valent. in anal. de ecclesia pag. 12. queritur, quod haud raro Pontificii ordines conferunt, qui nec eruditionis, nec pietatis beneficiis ornati, sed homines ventri plerumque addicti. 2. Ad sacerdotia per largitiones ad Ludov. Vives in libr. 19. Aug. de civit. Dei. In Osea Dominus conqueritur, episcopos in factos speculationi et rete in monte Thabor, hujus temporis episcopis loqueretur, qui sacra laqueos tendunt et pecuniae larga retia, et raris maculis, ne nummus effluat. 3. El sine ecclesiae, cui praeficiendi sunt, testantur suffragio, quod apostolicae praxi adversari videmus superius. 4. Coguntur ante suam ordinationem ejurare matrimonium, cum tamen plerique continentiae dono non sint instructi. 5. Coguntur jurare in decreta Romani pontificis et conciliorum.

ntini, quae tamen Scripturis sacris adversa sunt, a nostris abunde demonstratum. 6. Eliguntur ordinantur non ad sinceram verbi divini praedicationem et sacramentorum a Christo institutum legitimam administrationem, sed ad dogmata palia, traditiones ac superstitiones Romanenses propagandas, ad sacrificium missaticum celebrandum etc. 7. In ordinatione adhibentur vanae et stiles ceremoniae chrismatis, rasurae, crucis, cereorum etc. quibus peculiarem aliquam vim tribuunt.

SECTIO XI.

DE GRADU DOCTORATUS, AN SIT VOCATIO AD MINISTERIUM.

136. Circa annum Christi 1135. cum Lotharius imperator occasione susceptae in Italiam contra regem Siciliae expeditionis leges Romanas sine sermone scriptas inveniret, admiratione et amore earum inductus per Irnerium jureconsultum cellarium suum in scholas et tribunalia eas revolvit jubens scilicet, in scholis eas explicari et in tribunalibus jus ex illis dici, referente Chytraeo in chronolog. verb. Lothar. p. 309. Coras. in 2. §. fin. d. O. I. atque ut professioni isti legum titulus honor adderetur, *gradum doctoratus* (forma promotionis eodem Irnerio praescribente) in scholas introduxit, unde factum, ut Bononiae, ubi publice tradi et explicari imperator contulerat, ejusdem mandato et auctoritate primi interpretes Latini juris, *Bulgarus* scilicet, *Hugolinus*, *Irnerius*, *Pileus* et alii, in doctores juris sollemniter fuerint promoti. A jureconsultis morem doctorum doctorum postea etiam theologi sunt facti, unde a Bononiensibus ad *Parienses* ritus promotionis in theologia doctoralis translatus est, et quos *Petrus Lombardus* primus theologiae professor creatus dicitur. ** Conferatur Petr. Heigius 1. q. 7. num. 49. 50. quaest. 8. num. 44. et 2. q. 11. n. 47. 48. 49. Lansius in orat. pro p. 31. ** Hosce academicos gradus non modo illat ex jureconsultis Ferrariensis in sua practicabens, *se alicui nisi clerico aut apprimis divitiis, gradum doctoris suscipiat, consulere non posse, et per gradum quis redigatur de libertate in servitutem, ac vivendi ratione et vitae innocentius sit exemplo, et quia gradus non sine magno studio quaeratur, et per hujus aerumnosae vitae gradum conservetur*, referente Matth. Stephano 3. de jurisdict. part. 2. c. 14. num. 39. sed quidam ex theologorum superioris seculi ortus quos etiamnum hodie aliqui sectantur. Andreas Bodenstein Carolstadius post secessionem a Wittenburgensi ecclesia factam volebat amplius vocari, sed *frater Andreas*, quinimo etiam ante illud schisma, cum in actu promotionis Johanni Germauno et Godscaleo Grapio doctorum titulos

conferret, publice testatus est, *se posthac nemini gradum esse collaturum, eo quod promovendo alios in doctores sciens ac prudens faciat contradictum Christi*, Matth. 23, v. 8: *Nolite vocari Rabbi, unus enim est magister vester.* ** Lutherus tom. 3. Jenens. part. 1. contra Coelest. proph. de doctore Andrea Bodenstein Carolstadio Witenbergensi archipresbytero refert, *quod habitu sacerdotali deposito et rustici vestitu assumpto ligna in urbem adveherit, nec amplius doctor, sed frater Andreas et vicinus salutari voluerit.* ** Cinglius in resp. ad epist. Bugenhag. scribit, *se cum fastidio legere illos titulos, doctor et professor theologiae.* Rud. Gualtherus in c. 21. Joh. f. 407: *Paulus, quem Christus electum organum dixerat, servum Jesu Christi se nominare solet. Confer cum ista modestia illorum insolentiam ac fastum, qui titulos magnificos prece et pretio redimunt, ut apud rude vulgus sese venditent, et facile videbis, quo spiritu isti agantur. Sunt hi Judaeorum similes, quos graviter accusat Christus, quod magistri et doctores dici vellent. Excusant quidem sese publica et a multis seculis recepta consuetudine et ipsi inde ministerio aliquam dignitatem accedere ajunt. Atqui nulla consuetudo Christi praecepto praejudicare debet, qui ne quid hujusmodi fiat, graviter monuit etc.*

137. Nos vero in academiis nostris gradus illos constanter retinemus 1. propter ritus antiquitatem, quam cum prohibitione Christi Matth. 23, v. 8. pugnare, nondum a Gualthero persuaderi potuimus. Si enim absolute et simpliciter magistri ac doctoris appellationem verbis illis Christus vellet prohibitam, consequens foret, nec patrum appellationem genitoribus a filiis debere tribui, cum ibidem v. 9. Christus dicat: *Patrem nolite vocare vobis super terram, unus enim est pater vester, qui in coelis est; nec servi heros suos appellare deberent dominos, cum de Christianis pronuntiet apost. 1. Cor. 8, v. 6: Nobis unus est dominus Christus Jesus, quorum utrumque est absurdum et manifestis Scripturae exemplis contrarium.* Item si absolute et simpliciter esset prohibitum, ministros ecclesiae doctoris titulo insigniri, minus recte fecisset Johannes Evangelista permittens, se a discipulis vocari *Rabbi* seu magistrum Joh. 3, v. 26. minus recte fecisset apostolus Paulus nominans se *doctorem gentium* 1. Tim. 2, v. 7. et inter ordines in ecclesia constitutos recensens *doctores* Eph. 4, v. 11. Genuinus autem verborum Christi sensus colligitur ex circumstantiis. Judaei tantam auctoritatem Rabinis suis tribuebant, ut eos audiendos dicerent, *etiamsi dextrum vocarent sinistrum, ac quidvis etiam extra legem proponerent*, teste Lyrano, qui fuit natus Judaeus, in annot. Deut. 17. hoc igitur sensu ac respectu negat Christus, vel patris vel doctoris appellationem cuiquam in terris tribuendam, sed authenticam illam auctoritatem et summum in articulis fidei magistrum soli Deo reliquendum esse, ac taxat Pharisaeorum ambitionem, qui titulos illos una cum re ipsa, id est cum potestate quidvis jubendi, praecipendi

Causae propter quas in academiis retinentur.

et constituendi in ecclesia sibi arrogabant. Hieronymus in comment. hujus loci: *Quaeritur, quare adversus hoc praeceptum doctorem gentium apostolus se esse dixerit, aut quomodo vulgato sermone maxime in Palaestina et Aegypti monasteriis se invicem patres vocent? quod sic solvitur, aliud esse naturam patrem, vel magistrum, aliud indulgentiam. Nos si* XII. 2. 144. *hominem patrem vocamus, honorem aetati deferimus, non auctorem nostrae ostendimus vitae. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus et unus filius non praepjudicat ceteris, ne per adoptionem Dii vocentur et filii; ita et unus pater et magister non praepjudicat aliis, ut abusive appellentur patres ac magistri. Chrysostomus hom. 73. in Matth. Non vocetis patrem: non ut neminem patrem vocent, sed ne ignorent, quem principaliter patrem vocare oporteat. Nam quemadmodum nemo principaliter magister est, sic nec pater praeter illum, qui tam magistrorum, quam patrum omnium causa est. Theophylactus in hoc loco: Non prohibet Christus vocari quenkum magistrum, sed tanta affectione velle vocari et omnibus modis curare, ut ita vocetur. ** Sensus potest esse triplex: 1. Nolite vocari magister vel doctor, tanquam primarius et unus ille, qui *αὐτὸς* talis est natura, non indulgentia, juxta Hieronymum; 2. vel nolite vocari ob solam ambitionem, juxta Theophylactum; 3. vel nolite vocari ita simpliciter et absque exceptione superioris, sive comparate nolite vocari doctores aut patres prae Deo. ** Idem esto judicium de dicto Jacobi c. 3, v. 1. quod a quibusdam huc affertur: *Ne estote multi doctores scientes fore, ut gravius judicium accipiatis. Nequaquam vero prohibet apostolis doctorum nomine vel officio uti, sed temerarie illud sibi usurpare prohibet, eos enim potissimum taxat, qui ambitione magis quam cura fraternae salutis impulsus jus rigidae censurae in proximos superciliosa temeritate sibi arrogant et usurpant, non tam aedificationem, quam calumniandi et obtreptandi studium sectantes. 2. Propter asserendum ordinis theologici dignitatem, quae alias in hac extrema mundi senecta est admodum exigua, negari enim nequit, aliquod auctoritatis apud auditores necessariae adminiculum esse istos honorum gradus. 3. Propter rei aequitatem. Quemadmodum in studio virtutum et in eruditione est differentia inter homines, ita quoque aequitati consentaneum, ut honorum et praemiorum differentia statuatur. Virtutum praemia tribui merentibus convenit, rescripserunt Theodosius et Valentinianus libr. 4. C. de stat. et imag. 4. Propter eximiam utilitatem. Illae enim honorum collationes sunt *ὀφειμήτιον* aliquod et incitamentum ad diligentiam in animis spectatorum. Opinamur, inquit Solon apud Lucianum in Anacharsi, gymnasiolorum desiderium in juvenibus magis accendi, si eos, qui optime se gesserunt, honorari conspexerint et in medio Graecorum praeconis voce magnifice proclamari, et non pauci ex spectatoribus virtutum ac laboris amore inflammantur. Notum**

est illud Tullii in 1. Tuscul. quaest.: *Hanc ad artes, omnesque incendimur ad studia gloriae, et jacent ea semper, quae aut negliguntur, aut improbantur. Idem gradus sunt publica eruditionis a donorum divinitus concessorum testimonia, sunt privilegiorum ac jurium academiis a caesaribus concessorum exercitia, sunt probatae et repudiatæ confusionis Anabaptisticae indicia etc.*

138. Quaeritur autem, an promotio doctorum quaedam vocatio et ordinatio ad ministerium, an ut ornati doctoris gradu potestatem habeant obsequii alia vocatione et ordinatione in ecclesia docendi imo et alios ad ministerium ordinandi. Affertur aliqui argumento ducti eo, quod non olim solus referente Gersone haec fuerit promotionis forma: *Do tibi facultatem disputandi, docendi, legendi, et ubique terrarum, sed etiam adhuc hodie doctoribus potestas illa publice docendi sollemniter conferitur. ** Affelmann. in tract. de sanctor. invocatur Matth. 23: Verissima sunt verba D. Georgii Abbat. a D. Leonhardo Huttero repetita, doctorum et certum testimonium vocationis ad ministerium promotiones doctorales theologorum nihil esse, quam commendationem publicam ministerii ecclesiastici secundum ritum apostolicum; ipsam praestantem esse veram, legitimam et solennem ordinationem ad ministerium. Eadem Lutheri sententia: *ὁ πρῶτος* omnium *πρῶτος*; Lutheranorum. ** Sed recte contentibus negativa probatur. 1. Gradus academici non sunt eo fine introducti, ut essent quaedam vocatio et ordinatio ad ministerium, sed publicum et solenne testimonium eruditionis, *ἡ ἀποστολική* ad primaria officia ecclesiastica, praestantem scilicet legitima vocatione rite obeunda. 2. Vocationis, quod est totius ecclesiae, non est ecclesia ad professores academiarum translatam, penes totam ecclesiam integrum adhuc est proinde honores, qui a professoribus academiis praemium diligentiae dignis personis conferuntur non possunt ecclesiae juri quidquam praepjudicare. 3. Si honorum illorum collatio esset re ipsa quaedam vocatio et ordinatio ad ministerium, consequens in eo tempore, quo collatio ista graduum academici in scholas introducta, novam simul speciem vocationis in ecclesiam introductam esse, qua scilicet omnes tres ecclesiae status et ordines, sed nondumtaxat ordo, imo pars unius ordinis ad apostolicum ministerium vocare possit. 4. Vocatio non fit ad certum locum, siquidem inter reliqua differentiae capita vocatio immediata apostolorum, mediata vocatione episcoporum, presbyterorum, doctorum et doctorum in eo etiam differe vulgo dicitur, quod illi acceperunt absolutam potestatem imo mandatum ubique praedicandi Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Rom. 10, v. 18. Coloss. 1, v. 6. Hi vero certum gregem in certo ac determinato loco sibi commissum habent. Sic Actor. 14, v. 5: *Titus relictus est Cretae, ut secundum solam, quae datur, constituat presbyteros. 1. Petr. 5, v. 2.**

ὁ τοῦ ἐπίου πομπήιον, cum qui inter vos est regem, unde etiam in concilio Chalcedonensi can. 6. *statum fuit, neminem absolute ordinari debere nisi ad certam et specialem ecclesiam.* Jam vero, *iste gradus doctoris in academia confertur, illi vocantur ad certum locum.* Ergo illa *gradus* ratio non est quaedam ad ministerium vocatio. *dicat, in gradus academici collatione dari promodis potestatem publice et ubique docendi, disputandi, legendi, errores taxandi etc. atque ea ratione* *illorum collationem quodammodo accedere apostolicam vocationem, ac Lutherum de se* *habet, quod saepius consolationem hauserit ex sua* *motione, in qua publica potestas docendi evan-* *gelium et errores taxandi sibi tradita fuerit, respon-* Chemnicius in loco de eccles. p. 329. *licet haec* *de habeant ac insuper causae justae esse pos-* *sent, ob quas aliquis etiam legitime pluribus in locis* *docere possit, tamen talem vel promotionem, vel do-* *centi licentiam plurimum ab apostolica vocatione* *derive.* Id vero sic declaramus. Datur promo- *centi potestas publice et ubique docendi, nimirum* *in isto tamen ordine, quem Deus ipse in ecclesia* *constituit, ut expectetur scilicet legitima ad certum* *in vocatio, antequam ministerium docendi et* *sacramenta administrandi in eo aggrediatur, neque* *in ordinem divinitus in ecclesia constitutum tol-* *lere vel voluerunt, vel potuerunt illi, qui ritum pro-* *moventis doctoralis in academias olim introduxerunt,* *qui eundem adhuc inviolatum conservant. Prae-* *ter potestas illa docendi in promotione solenniter* *in eo modo exseri et exerceri etiam potest, si* *in scriptis propagetur et contrarii errores* *refutentur, etiamsi ministerium in certo loco* *in voce concionibus ordinariis docendi, sacramenta* *administrandi etc. non suscipiatur, nec sine praevia* *ratione suscipi posse statuatur.*

SECTIO XII.

DE ORDINATIONE.

1. Vocationis publica et solennis declaratio sive *latio est ordinatio, per quam ministerium* *ecclesiasticum personae idoneae ad illud ab ecclesia* *in commendatur, ad quod eadem per preces* *et impositionem manuum consecratur, de legitima* *ratione certior redditur et officii sui publice in* *ecclesiae conspectu solenniter et graviter ad-* *fertur, propter quas causas ritum ordinationis in* *illis nostris inviolatum conservamus. Quaeritur* *1. an ordinatio ad ministerium sit absolute* *explicite necessaria? De rigore juris canonici* *dicatur episcopus nisi sit consecratus c. Licet* *de transl. episcop. per consecrationem illam* *fitur ordinatio, ut patet ex gloss. in c. si* *episcopus verb. Ordinandus extr. de temp. or-* *ationis quam definiunt, quod sit electionis periodus,* *ordinandi loci. VI.*

per quam spirituale matrimonium inter episcopum *et ejus ecclesiam electione inchoatum et confirma-* *tione contractum tandem perficiatur et consum-* *metur. c. 2. 3. 4. extr. de transl. episcop. Inde* *statuunt, post confirmationem ordinationem sive* *consecrationem ultra tres menses non debere pro-* *trahi nisi ob justissimum impedimentum, c. 1. distinct.* *71. c. 2. dist. 75. c. 1. dist. 100. Sed ut notat* *Laurent. Ohmius in tract. de jure episcopali th. 14.* *lit. e. rigorem illum ne ipsi quidem Pontificii epi-* *scopi vel archiepiscopi in Germania admittunt, cum* *praesto sint exempla natorum ex illustribus familiis,* *qui consecrati non sunt nec consecrationem aut or-* *ordinationem recipere voluerunt, ac nihilominus titulum* *et nomen archiepiscopalis et episcopalis dignitatis* *usurpant. Nos ordinationis ritum nequaquam omit-* *tendum, sed extra necessitatis casum in constitutione* *ministerii ecclesiastici semper adhibendum esse dici-* *mus, tum propter antiquam ecclesiae apostolicae et* *apostolorum temporibus proximae consuetudinem,* *in qua presbyterium ministros ab ecclesia electos* *per preces et impositionem manuum ordinabat et* *Deo quasi consecrabat, Actor. 6, v. 6. c. 13, v. 3.* *1. Tim. 4, v. 11. c. 5, v. 22. 2. Tim. 1, v. 6. tum* *propter fines salutes paulo superius enumeratos:* *Paulus licet immediate vocatus erat, tamen ad Ana-* *niam mittitur, qui imponat manus, ut ecclesiae con-* *stet de vocatione, Actor. 9, v. 17. et postea Actor. 13,* *v. 3. cum inter gentes ablegandus esset, rursus im-* *positione manuum ordinarius gentium doctor con-* *stituitur, et hic ritus ideo fuit adhibitus, ut publice* *ejus vocatio declararetur legitima, nec alii consimiliter* *de ea gloriarentur. Quodsi hoc factum fuit in eo,* *qui immediate fuit vocatus, quanto magis id facere* *debet in vocationibus mediatis, quae sunt verba* *Doct. Chemnicii parte 3. loc. de ecclesia c. 4. p. 333.* *Negamus tamen, ordinationem esse necessariam ratione* *peculiaris alicujus praecepti divini, quale non potest* *ostendi; vel ratione talis cujusdam effectus, qualem* *Pontificii illi tribuunt, quasi scilicet per eam impr-* *imatur character aliquis indelebilis vel quasi ex opere* *operato conferat dona ad ministerium requisita, de* *quo nulla ex Christi et apostolorum dictis afferri* *potest promissio; vel ratione cujusdam absolutae et* *simplicis necessitatis, quasi ne quidem tempore eo,* *quo ordinationis ritus haberi nequit, puta tempore* *obsidionis, pestis etc. legitime ab ecclesia vocatus* *ministerio suo fungi nequeat, antequam ordinetur et* *consecratur, de tali enim absoluta necessitate non* *potest ex Scripturis quidquam proferri. Chytraeus* *in c. 29. Exodi: Sciendum est, vocatos et electos* *voce ecclesiae fungentes ministerio etiam sine ritu* *impositionis manuum vere ministros ecclesiae esse,* *posse docere et sacramenta administrare. Non enim* *inprimitur hoc ritu singularis character ordinato,* *nec potestas ecclesiastica seu jus docendi evangelii* *et administrandi sacramenta pendet ex hoc ritu, nec* *propter hunc ritum efficax est ministerium ordinati,* *sed valet ministerium et est potentia ad salutem* *omni credenti propter ordinationem divinam; ad-*

ditur autem ritus impositionis manuum publicae declarationi personae vocatae, ut renuntiatio fiat illustrior et ut hic ritus de certis officiis admoneat.

2. An
ordinatio
sit sacra-
mentum.

140. Quaeritur secundo, an ordinatio sit sacramentum aliquod proprie et specificè sic dictum? Pontificii affirmant. Sic enim decernit concil. Tridentinum sess. 14. de sacr. ordinis can. 3: *Si quis dixerit, ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum etc. anathema sit.* Bellarminus tom. 3. contr. general. 5. lib. de sacram. ordinis c. 2. probare conatur, ordinationem esse sacramentum vere ac proprie dictum. Nostrum ecclesiarum haec est sententia, ordinationem posse vocari sacramentum voce latius accepta, si tamen propriissime loqui velimus, ita ut sacramentum dicatur duntaxat illud, quod habet externum elementum sive sacramentale symbolum ab ipso Christo in N. T. institutum, cui annexa sit promissio gratiae ad remissionem peccatorum exhibendam, applicandam et obsequandam, quo sensu et qua significatione baptismus et eucharistia dicuntur sacramenta, eo sensu, significatione ac respectu negamus ordinationem esse sacramentum.

Argu-
menta
partis
negantis.
1. Desti-
tuitur
parte sa-
cramenti
essenti-
ali, ele-
mento
scilicet
externo.

141. Argumenta nostrae sententiae praecipua haec sunt. 1. Quidquid destituitur elemento externo ab ipso Christo instituto, non est sacramentum specificè ac proprie sic dictum. Ordinatio destituitur elemento externo ab ipso Christo instituto. Ergo non est sacramentum proprie ac specificè sic dictum. Majoris veritas patet ex iis, quae de requisitis sacramentorum in genere dicta sunt tract. de sacrament. §. 11. Excipit Bellarminus ad minorem, ritum externumque symbolum in ordinatione esse manuum impositionem, ut constet ex Actor. 6. 13. 14. 1. Tim. 4. et 5. 2. Tim. 1. quae loca de ordinatione ab omnibus interpretibus accipiuntur, in quibus per manusimpositionem factam esse ordinationem commemoratur. Sed respondit jam olim Doct. Chemnicus, symbolum illud externum, manuum scilicet impositionem, adhibitum quidem fuisse ab apostolis, sed ut ceremoniam liberam, qua personam ad ministerium electam precibus Deo commendarent, sacro officio manciparent et electionem legitime factam omnibus publico signo testatam facerent, non autem ut sacramentale aliquod symbolum divinitus institutum ac determinatum ad applicandam promissionem gratiae evangelio propriam. Item, mandatum quidem haberi, ut ordinentur ministri, sed non haberi mandatum, ut fiat hoc vel illo ritu, cui promissio gratiae sit annexa, Christus enim semel in ordinandis discipulis ritum insufflationis adhibuit, Joh. 20, v. 22. quod si externum aliquod elementum apostoli iudicassent necessarium, assumsissent symbolum insufflationis, quo ipse Christus fuerat usus. Matth. 10, v. 1. Marc. 3, v. 14. Luc. 9, v. 1. et c. 10, v. 9. dedi-

Christus apostolis et septuaginta discipulis virtutem ac potestatem, cum ministerium evangelii illis commendaret, sed nullo externo symbolo usus legitur. Idem fecit post resurrectionem Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Nec ullum exstat Christi mandatum de illa manus impositione in ordinatione adhibenda. Jam vero sacramenta debent esse ab ipso Christo immediate instituta, quia illi soli competit sacramenta instituere, qui potest per symbola sacramentalia gratiam conferre. Sed nec apostoli usque mandarunt, in ordinatione necessario adhibendam manuum impositionem, nusquam etiam significatur eam esse ritum divinitus institutum, per quem gratiam dare velit, sed ritum illum *χειροθεσία*, in populo illo usitatus esset, libere adhibuerunt persona ecclesiae publice designaretur, ut hoc vocatus de legitima vocatione certior redderetur esset sollemnis testificatio in ecclesia, servata electionis et vocationis formam divinitus praescriptam ut significaretur, Deum approbare vocationem. fit voce ecclesiae, ut oratio esset ardentior, ut moneretur vocatus, se Deo esse consecratum et officio quasi mancipatum.

142. Regerit Bellarminus 1. impositionem manuum adhibitam fuisse non solum ad orandum, sed etiam ad ordinandum, cum Scriptura non faciat mentionem orationis 1. Tim. 4. et 5. ac 2. Tim. 1. ubi de manuum impositione agitur, cum Actor. 6. ubi nominantur diaconi, manuum impositio aperte distinguitur ab oratione, cum verba 1. Tim. 5: *Neminus imposueris manus, nec communices peccatis, ut non possint exponi de oratione, neque enim communices peccatis alienis, qui orat etiam pro nequamibus* *χειροτονία* Actor. 14. non possit exponi de oratione de manuum super ordinandos extensione. Addit si vel maxime constaret, cum manus impositio semper conjunctam fuisse orationem, nihil obtinere Chemnicium, cum dici possit, verba mentalia esse orationem quandam. Respondet mirum est, quo fine Bellarminus vel contra Chemnicium, vel contra nos probare voluerit, manuum impositionem non solum ad orandum, sed etiam ad ordinandum fuisse adhibitam, cum nec Chemnicus nec quisquam nostrum illud unquam negatum. Quinimo Chemnicus exponit quasdam causas, per quas ritum *χειροθεσία* ad ordinationem apostolicam adhibuisse videantur. Illud igitur probandum apostolos hunc ritum adhibuisse ut symbolum quod sacramentale divinitus institutum ad applicandam et obsequandam promissionem gratiae erat propriam. Quod Bellarmini argumenta hoc allata attinet, de iis, ut rectius iudicium fieri notandum *χειροθεσία* ac *χειροτονία* vocem duplicem accipi, 1. specialiter pro sola manuum impositione sive ut Bellarminus loquitur, super caput ordinandi extensione; 2. generaliter pro toto et universo ordinationis actu; in priore significatione ab oratione distinguitur, in posteriore orationem tanquam partem aliquam actus hujus sacri partem in se complectitur.

143. Aliter igitur Bellarminus excipit

mandato et institutione divina hujus ritus quaestionem esse animadvertens addit: 2. Non legimus quidem, disertis verbis Christum dixisse, ordinate ministros per manus impositionem, sed evidenter id colligimus ex sanctis literis. Nam non potest ullus homo gratiam alligare certo signo, ut constat. Atqui secundum Scripturas alligata est gratia manus impositioni, ut ex illis verbis patet 1. Tim. 4: Noli negligere gratiam, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum, ubi illud per prophetiam non est instrumentum, sed causa impellens et movens, instrumentum autem conferendae gratiae est illud cum impositione manuum. Sensus enim est, noli negligere gratiam illam, quae tibi data est, quando episcopus a me ordinatus es juxta revelationem de te mihi factam (Deus enim revelaverat Paulo et jusserat, ut Timotheum ordinaret, id quod etiam habetur in primo c.) secundum praecedentes in te prophetias. Quod autem instrumentum conferendae gratiae fuerit impositio manuum, habetur adhuc clarius 2. Tim. 1: Admonco te, ut resuscites gratiam, quae in te est, per impositionem manuum mearum. Cum igitur gratia sit alligata ordinationi per manus impositionem, necesse est, Deum esse auctorem et institutorem illius ceremoniae. Respondemus: 1. Non negamus, Timotheo per impositionem manuum datam fuisse gratiam, sed non videmus, qua ratione ex eo colligi possit, quod gratia manuum impositioni tanquam symbolo sacramentali divinitus instituto propterea semper et perpetuo sit alligata, ita ut sine eo simpliciter conferri nequeat. Ex verbis Bellarmini non potest aliud argumentum colligi quam tale: Per quod Timotheo data fuit gratia, ad illud tanquam symbolum sacramentale ea est perpetuo alligata. Per impositionem manuum Timotheo data fuit gratia. Ergo etc. Ibi vero negamus majorem propositionem, quam nunquam poterit Bellarminus demonstrare. 2. Si enim gratia esset alligata manuum impositioni, consequens foret, nec datam fuisse, nec dari potuisse illam gratiam absque maturo impositione. Contrarium ostendimus superius, constat enim, et apostolis, et septuaginta discipulis tum ante, tum post resurrectionem a Christo datam esse gratiam absque manuum impositione. Bellarminus regerit, Christum non fuisse alligatum sacramentis, proinde ipsum potuisse apostolis dare effectum sacramenti sine sacramento, id est ordinare apostolos sine impositione manus. Respondemus: Ut ritum in baptismo observandum ipsemet instituit et susceptione baptismi aquas ad hoc sacramentum sanctificavit; ut panem et vinum in sacra coena ipsemet ordinavit, ut essent symbola sacramentalia, hoc est ὀψῆματα ac media, per quae res coelestis, corpus scilicet et sanguis ipsius, daretur; ita quoque ritum χειροθεσίας ipsemet omni dubio procul expressisset inque ordinatione adhibuisset, si ceremoniam illam voluisset esse medium conferendae in ordinatione gratiae ac talem ritum, cui gratia esset alligata. Intelligit hoc Bellarminus, ideo aliter excipit. Non cogimur, inquit, credere, Dominum sine

impositione manus ordinationem apostolis contulisse. Nam etiamsi scriptum non sit, per impositionem manuum ordinatorum fuisse apostolos, tamen neque scriptum est contrarium, et multa fecit Dominus, quae scripta non sunt. Respondemus: Scriptura non deficit in necessariis, at symbolum externum sacramentale est de necessitate sacramenti, quare si manuum impositio esset symbolum sacramentale proprie sic dictum et eo fine a Christo adhibitum, ut gratiam illi alligatam esse ostenderetur, utique evangelistae illius mentionem aliquam fecissent. Fideliter describunt integram baptismi et eucharistiae institutionem, apostolis et septuaginta discipulis potestatem ministerii datam esse referunt, sed χειροθεσίας adhibitae nullus ipsorum facit mentionem. Cui vero persuaderi potest, eam ab evangelistis fuisse praetermissam, si Christus facto suo hunc ritum tanquam symbolum sacramentale perpetuum ecclesiae praescribere voluisset? Addimus ἐκ νεγοῦστας, si vel maxime ritus ille a Christo fuisset in ordinatione apostolorum adhibitus, nondum tamen mandatum et institutionem ex eo evinci posse, siquidem insufflationis ritum Christus adhibuit Joh. 20, v. 22. quem tamen nec ipse Bellarminus symbolum sacramentale perpetuum et ordinarium hujus sacramenti esse asserit. Urgemus igitur contra Bellarminum hoc argumentum: Sine quo conferri potest gratia sacramentalis, ad illud tanquam symbolum sacramentale non est gratia alligata. Atqui sine manuum impositione conferri potest gratia sacramentalis. Ergo ad impositionem manuum tanquam symbolum sacramentale non est gratia alligata. Minor negari nequit, ut constat ex dictis et potissimum ex eo, quod Bellarminus libr. 1. de sacram. ordin. c. 7. subdiaconis gratiam sacramentalem conferri statuit, cum tamen sine impositione manuum ordinentur. 3. Nunquam igitur ex ritu χειροθεσίας libere ab apostolis usurpato elicere poterit Bellarminus, niti eum mandato et institutione divina, per quam gratia sacramentalis ad illum sit alligata, sed afferendum erat expressum institutionis verbum, quale in reliquis N. T. sacramentis proprie sic dictis habemus. 4. Χειροθεσία non est ceremonia quaedam ordinationis propria, sed potius communis quaedam ceremonia, qua ad collationem peculiarium Spiritus sancti charismatum, ad sanitatis restitutionem, ad commendationem quorumcunque per preces Deo factam, nequaquam vero ad solam ordinationem apostoli libere fuerunt usi. Becanus in disp. de vocat. ministr. thesi 41. Notandum (inquit), manuum impositionem in N. T. ad varios effectus adhiberi solitam, 1. ad sanandos aegrotos, Marc. 16, v. 18. 2. ad impertiendam benedictionem, Matth. 19, v. 13. 3. ad felicem comprecationem, Act. 13, v. 3. 4. ad Spiritum s. conferendum, Actor. 8, v. 17. 5. ad conferendam gratiam in ordinatione ministrorum, 2. Tim. 1, v. 6. Haec ille; quomodo igitur statui potest, quod χειροθεσία sit talis ritus, qui sit huic sacramento proprius et cui gratia sacramentalis sit alligata? quinimo Bellarminus ipse statuit, imposi-

tionem manuum in confirmationis sacramento esse de essentia, libr. 1. de sacr. ord. c. 9. §. Nec valet. Ergo non erit sacramento ordinationis propria. 5. Si ritus *χειροθεσία* cum symbolis sacramentalibus reliquorum sacramentorum proprie sic dictorum conferatur, apparebit, eam non posse symboli sacramentalis proprie sic dicti nomine venire. In baptismo aqua affunditur vel adspargitur baptizandis; in eucharistia panis et vinum exhibentur communibus; sed quodnam in ordinatione visibile et externum elementum? manus quidem ordinando imponitur, sed quis dixerit, manum ipsam esse elementum externum et materiale sive symbolum sacramentale? ipsa potius impositio manus est ritus libere adhibitus, non autem applicatio elementi cujusdam sacramentalis proprie sic dicti, actio est, non elementum. 6. Quando Timotheo dicitur gratia collata per impositionem manuum, tunc *χειροθεσία* non accipitur specialiter ac determinate, prout ab oratione contra distinguitur, sed generaliter pro toto ordinationis actu, cujus praecipua pars sunt conjunctae presbyterii et ecclesiae preces, quibus exauditionis promissio in sacris literis facta est, sed de sola manus impositione nunquam poterit talis afferri promissio, quod gratia sacramentalis illi sit alligata. 7. Si ex eo, quod Timotheo per manuum impositionem gratia ministerii data dicitur, legitime inferri posset, gratiam hujus sacramenti esse impositioni manuum alligatam, possem eadem ratione inferre, gratiam peculiariū Spiritus sancti charismatum conferendorum eidem ceremoniae alligatam, cum per impositionem manuum credentibus in primitiva ecclesia Spiritus sanctus, id est peculiaria illa Spiritus sancti charismata dicantur data, Actor. 8, v. 17. c. 19, v. 6. item gratiam sanationis eidem ceremoniae alligatam esse, cum per impositionem manuum apostoli donum miraculosae sanationis exseruerint, Marc. 16, v. 18. Actor. 28, v. 8. etc. 8. Denique si ex *χειροθεσία* apostolis in ordinatione usitata recte inferri posset, hunc ritum esse symbolum sacramentale necessarium, posset ex apostolorum exemplo itidem colligi, *jejunium* inter substantialia ordinationis referri debere, cum Act. 13, v. 3. cum *χειροθεσία* illud conjungatur.

2. Destituitur promissione gratiae.

144. 2. Quicumque ritus destituitur annexa promissione gratiae evangelio propriae de applicatione et obsignatione remissionis peccatorum, ille non est proprie et specificè sic dictum sacramentum. Atqui ordinationis ritus destituitur annexa promissione gratiae evangelio propriae de applicatione et obsignatione remissionis peccatorum. Ergo. Majoris veritas elucet ex illis, quae de sacramentis in genere diximus, ubi ostensum fuit, proprium ac principalem sacramentorum finem esse, quod sint media atque organa, per quae Deus promissionem remissionis peccatorum sive reconciliationis in saluari usu applicet et obsignet. Ad minorem Bellarminus excipit, promissionem gratiae expresse haberi 1. Tim. 4: Noli negligere gratiam, et 2. Tim. 1: Admoneo te, ut resuscites gratiam. At jam olim respondit Chem-

nicius, ad sacramentum propriae sic dictum requiritur promissionem gratiae evangelio propriae de applicatione et obsignatione remissionis peccatorum, proinde Bellarminus afferens dicta apostolica de gratia ordinationem data nihil agit, cum minorem argumenti nostri mutilatam et truncatam accipiat, enim non de quavis gratia, sed de gratia remissionis peccatorum et reconciliationis, quae est evangelio propria, hoc loco agimus, ea vero non est ordinatione, ut constat. Judas habuit gratiam ordinationis, non tamen peccatorum remissionis.

145. Regerit Bellarminus: Per promissionem gratiae sacramento annexam intelligitur, vel quod omne sacramentum per se institutum sit ad peccatorum remissionem, vel quod satis sit, si conferat gratiam facientem, quae sit efficax ad peccata tollendum, si illud inveniat, licet per se ad alium finem ordinetur. Si primum, non poterit minus defendere, eucharistiam esse verum sacramentum, siquidem certum est, eucharistiam non esse institutam ad peccatum tollendum, sed ad spiritualem augendam et conservandam, datur post baptismum, ac proinde iis, qui non habent peccata. Si secundum, facile ostendi potest, ordinationem esse sacramentum. Nam gratia illi promissa est, non est donum aliquod datum, ut prophetia vel donum linguarum, etiam gratia justificans. Cum enim Dominus Joh. 20. apostolis potestatem remittendi peccata, quae pars quaedam sacerdotii, dixit: Accipite Spiritum Sanctum, et cum dixerat apostolus 2. Tim. 1. gratiam Timotheo per impositionem manus datam, subiungit applicans, quae sit illa gratia: Non enim dedit illi nobis, id est episcopis, spiritum timoris, sed virtutis dilectionis et sobrietatis. Respondemus: 1. Bellarmini argumentum nititur multis falsis hypothesebus, nimirum quod gratia justificans sit infusus quidam habitus, quod eucharistiae fructus non sit remissionis peccatorum, quod baptismus ita deleat peccata, ut nullae ejus in renatis maneant reliquiae, quae suo loco dictum fuit. 2. Repetimus hic ritum Christi ex institutione eucharistiae: Accipite, et bibite, hoc est corpus meum, quod pro vobis deditur in remissionem peccatorum. Ex quibus manifestissime liquet, promissionem gratiae de remissionis peccatorum obsignari et confirmari credentibus salutari usu sacrae coenae, siquidem accipiant corpus, quod in mortem pro ipsis traditum, et bibunt illum sanguinem, qui pro peccatis ipsorum ara crucis est effusus. Neque quidquam impedit, quod eucharistia detur illis, qui baptismum perperunt et qui in vera poenitentia per fidem remissionem peccatorum jam ante consecuti sunt, eam continuatione et confirmatione hujus summi beneficii, remissionis scilicet peccatorum, in hac vita perpetuo illis opus sit. *ἡ ἁγία* erroris Ponderis in hoc argumento consistit in eo, quod statuitur gratiam justificantem esse infusum habitum, quod peccata eo modo deleat, quo sol tenebras

fulgore suo dispellit. Bellarminus l. 2. de just. c. 2. 3. Eucharistia non semper datur immediate post baptismum, sed quandoque inter baptismi et eucharistiae usum multi intercedunt anni. Jam vero tempore illo intermedio multa contrahuntur peccata, ad quorum remissionem eucharistiae salutaris usus est institutus, ac proinde frivolum est Bellarmini argumentum. Eucharistia datur immediate post baptismum. Ergo non est instituta ad peccatum tollendum. 4. Quinimo quando eucharistia immediate post baptismum datur, nihilominus promissio gratiae de applicanda et obsignanda peccatorum remissione non desinit ei esse annexa, praeterquam enim quod in renatis semper remanent peccati reliquiae, accedit etiam illud, quod collata in baptismo remissionis gratia et fides eam amplectens usu eucharistiae confirmatur ac promissio gratiae obsignatur, itemque Spiritus sancti dona augentur. Sic baptismus confertur etiam illis, qui jam ante per verbum sunt regenerati ac fide donati, adeoque remissionem peccatorum consecuti, nec tamen ex eo inferri potest, baptismum non esse institutum ad remissionem peccatorum. 5. In ordinatione gratiam justificantem conferri, nunquam poterit Bellarminus ex Job. 20. demonstrare, cum enim non solum gratia justificans, sed etiam potestas ministerii sit Spiritus sancti donum, ideo a particulari procedit illud argumentum. *Christus in ordinatione confert apostolis Spiritum sanctum. Ergo confert eis gratiam justificantem.* Idem vitium occurrit in argumento ex 1. Tim. 1. deducto: *Spiritus s. dona sunt charisma prophetiae, charisma linguarum, charisma sanationis etc. nec tamen omnes instructi dono prophetiae, dono linguarum, dono sanationis etc. habent gratiam justificantem, hoc est ut ex Scripturis interpretamur, remissionem peccatorum et reconciliationem.* Audiat Bellarminus se ipsum, quomodo alibi, videlicet l. 1. de sacram. in genere c. 26. verba Christi exponat: *Per Spiritum sanctum (inquit) intelligimus illo loco Iohannis potestatem remittendi peccata, ut intelligunt Cyrillus et Chrysostomus in illum locum. Potest autem haec potestas esse sine gratia gratum faciente. Quod autem nomine Spiritus sancti intelligi possint quaelibet ejus dona, licet non faciant hominem sanctum, patet ex 1. Cor. 12: Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, aliis datur per Spiritum sermo sapientiae etc. et 1. Cor. 14: Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt, ubi spiritum vocat donum prophetandi a Spiritu sancto datum. Item: Auctoritas conferendi sacramenta, non est gratia gratum faciens, sed gratis data, nec ita pugnat cum improbitate vitae, ut simul cum eis esse nequeat, quod Caiphas exemplo liquet Jo. 11. et aliorum virtutes edentium in nomine Christi, Matth. 7. An posset apertius sibi ipsi Bellarminus contradicere? 6. Cum manuum impositione in primitiva ecclesia apostoli fuerint usi non solum in ordinatione, sed etiam in collatione peculiarium Spiritus sancti charismatum, ideo dictum 2. Tim. 1, v. 6. commode de utraque *χειροθεσία**

accipi potest. 7. Concedit Bellarminus, *ordinationem non ad gratiae justificantis collationem, sed ad alium potius finem institutam, sive ut ipse loquitur, ordinatam esse.* At ex eo ipso colligere possumus, ordinationem non esse sacramentum proprie et specificè sic dictum, sic enim argumentamur. Omne sacramentum institutum est fine eo, ut promissionem gratiae applicet et obsignet, sive ut Bellarmini verbis sano sensu utamur, ut gratiam justificantem conferat. Ordinatio non est instituta fine eo, ut promissionem gratiae applicet et obsignet. Ergo. Majoris veritas elucet ex proprio sacramentorum fine. Minorem Bellarminus concedit, quae etiam est certissimae veritatis. Si enim ordinatio esset sacramentum divinitus institutum ad applicandam et obsignandam promissionem gratiae, certe omnibus hoc sacramento utentibus et non ponentibus obicem daretur gratia justificans; itemque ordinandi essent, qui cupiunt sibi applicari et obsignari promissionem de gratia justificante sive remissione peccatorum.

146. Atque haec sunt principalia sententiae nostrae argumenta, sequuntur minus principalia. 3. Omne sacramentum N. T. proprie et specificè sic dictum est N. T. proprium. Ordinatio non est N. T. propria, sed utrique tam veteri quam novo testamento communis, cum sacerdotes Levitici V. T. itidem certis ritibus ad ministerium fuerint consecrati, Exod. 29. Si dicas, *ritum χειροθεσίας novo testamento accessisse*, respondemus, illum ipsum ex V. T. ab apostolis fuisse transsumptum, ut postea demonstrabitur. In ipsa Aaronis et filiorum ipsius ordinatione mentio fit olei unctionis, impositionis mitrae sive tiarae sacerdotalis, induitionis vestium sacrarum etc. jubentur etiam Aaron et filii ejus manus ponere super caput juveni ad sacrificium mactandi, et quod probe notandum Num. 8, v. 10. filii Israel jubentur *manus ponere super Levitas*, ex quo mutuatos esse ritus, quos in ordinatione sua Pontificii observant, negari nulla veritatis specie potest. Bellarminus l. 1. de sacr. ord. c. 7. statuit, *ordinem subdiaconorum esse sacramentum*, cum tamen absque manus impositione illi ordinentur, quomodo igitur manuum impositio essentialem differentiam inter ordinationem veteris ac novi testamenti constituet? 4. Omne sacramentum est bonum totius ecclesiae. Ordinatio non est totius ecclesiae bonum, sed certi alicujus status, videlicet ministrorum ecclesiae propria. Ergo. 5. Qui ordines a Christo et apostolis ne quidem nominantur, illorum in ecclesiam introductio non potest esse sacramentum proprie et specificè sic dictum, siquidem omne sacramentum oportet esse a Christo institutum. Jam vero plerique ordines papales a Christo et apostolis ne quidem nominantur. Multa Christus, multa Petrus, plura Paulus ad Timotheum et Titum de verbi ministerio et ministrorum officio proferunt, sed nihil audis de ostiariis, de exorcistis, de acoluthis, de subdiaconis, de sacerdotibus missificis etc. Ergo.

147. 6. Denique ipsimet Pontificii 1. de ordinum

3. Est utrique testamento commune.

4. Est bonum alicujus status.

5. Ordines papales Christo et apostolis sunt ignoti.

6. Ipsi Pontificii

de illis
discre-
pant.

suorum institutione et origine divina nondum certi sunt, nec invicem de ea conveniunt, ut infra late demonstrabimus. Quo igitur colore sub fulmine anathematis eos pro sacramento proprie et specificè sic dicto nobis obtrudere possunt? 2. Sed nec de eo certi sunt, an omnes septem ordines sint sacramenta. Biel 4. sent. dist. 8. q. 1. art. 3. dub. 3. asserit, sacramentum ordinis sub se continere septem vel octo sacramenta a se ipsis invicem distincta, sed illa Bielis assertio a multis in dubium vocatur, de quo ipsum Bellarminum audiemus. lib. 1. de sacram. ordinis c. 5. sic scribit: *Sequitur secunda quaestio, quinam ordines sint sacramenta. Septem esse ordines demonstravimus in primo libro de clericis, videlicet sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, acoluthorum, exorcistarum, lectorum et ostiariarum. Ex quibus ordo sacerdotum duplex est, sunt enim alii majores sacerdotes, id est episcopi, alii minores, id est presbyteri. Ex his autem convenit inter omnes Catholicos, ordinem presbyterorum esse vere et proprie sacramentum, de aliis non omnino convenit. Dicam igitur de singulis, quid verius ac probabilius videatur. Ac primum ordinatio episcopalis sacramentum est vere ac proprie dictum. Haec sententia etiam si a quibusdam veteribus Scholasticis negetur in 4. dist. 24. et ex recentioribus a Dominico Soto lib. 10. de justitia et jure q. 1. art. 2. et in 4. dist. 24. q. 2. art. 3. tamen asseritur ab omnibus antiquis patribus et ex recentioribus a Petro Soto lect. 4. de sacram. ord. et a Cajetano tom. 1. opusc. tract. 11. nec non ab antiquis nonnullis Scholasticis, ut Altisiodorensi, Majori, Scoto, Durando et Paludano, licet Durandus idem sacramentum esse velit cum sacramento presbyteratus etc. Et postea: Si ordinatio episcopalis non est sacramentum, non possumus ex Scripturis aperte probare, ordinationem esse sacramentum. Amitemus etiam loca patrum, quae pro sacramento ordinationis adducuntur, si episcopalis ordinatio non est sacramentum. c. 6: De diaconis est valde probabile et omnino tenendum, eorum ordinationem esse sacramentum, licet id non sit certum ex fide, quia non potest id evidenter deduci ex verbo Dei scripto vel tradito, neque exstat ulla ecclesiae determinatio, unde Durandus asserit, solum sacerdotium esse ordinis sacramentum in 4. dist. 24. q. 2. cum Cajetano tom. 1. opusc. tract. 11. Et postea: Quidam dicunt, diaconatum esse perpetuum non ex caractere, sed ex consecratione. At si aliunde potest provenire quam ex caractere, ut non possit amitti diaconatus, ruet principalis ratio Catholicorum, qua probant, sacramenta quaedam imprimere characterem. Ibid.: Cyprianus fortasse fuit in ea sententia, diaconatum non esse a Christo institutum, fortasse etiam voluit dicere, Christum non ordinasse ullos diaconos. c. 7: De subdiaconatu non est tanta certitudo, quanta de diaconatu. Nam nec in Scripturis de eo fit mentio, nec ordinatio habet manus impositionem, nec subdiaconi ministrant eucharistiam, aut alia facere possunt quae diaconi, et denique non*

pertinent proprie ad hierarchiam, nisi ut ministri hierarchiarum. Est tamen valde probabile, di-
hunc ordinem esse sacramentum. Et postea: Quod
Magister dicit, subdiaconos ab ecclesia introductos
non sic debet intelligi, quasi ecclesia eum ordinem
instituerit, sed videtur Magister existimasse, ut
horum ordinum non coepisse tempore apostolorum
sed postea, quod videlicet antea ob fidelium populi
tatem non essent tot ordines necessarii. Sed
hoc videtur esse verum, nam S. Ignatius, qui tempore
apostolorum floruit, fere omnium ordinum meminit
c. 8. de minoribus ordinibus minus probabile est,
quod sint sacramenta, quam de subdiaconatu
nam neque est ita communis sententia sicut de
diaconatu et subdiaconatu, et certum est, quod
esse munera horum ordinum quam superiorum,
solute tamen probabilior est sententia, quae ordines
omnes sacramenta esse docet, quam ea, quae
negat, id videtur sensisse concilium Florentinum
nec dissentit Tridentinum etc. Haec omnia
minus, quae manifeste testantur, ipsos Pontifices
esse adhuc incertos, an omnes et singuli ordines
sint sacramenta proprie sic dicta.

148. 3. De materia illorum ordinum non inter se dissentiunt. Cum enim in ordinatione presbyteri et diaconi duplicia signa adhibeantur, licet impositio manuum et porrectio instrumenti calicis et patinae in presbyteratu et libri eorum in diaconatu, ideo quaestio existit, utrum horum signorum sit essentialis materia sacramenti. Alii existimant, manus impositionem esse sacramentariam et solam instrumentorum porrectionem esse essentialem. Ita Dominicus a Soto dist. 24. art. 4. et alii quidam. Contra vero reliqui dicunt non solum instrumentorum porrectionem, sed et manus impositionem esse materiam essentialiorem quam posteriorem sententiam Bellarminus L. de sacram. ord. c. 9. judicat longe probabiliorem ac veram. Si enim impositio manuum non est de materia (inquit), non possumus convincere haec ordinationem esse sacramentum proprie dictum quia non possumus in Scriptura demonstrare bolum externum hujus sacramenti. Sed haec Bellarminus sibi fortissime contradicit. Si manus impositio est essentialis materia hujus sacramenti, utique ordinatio subdiaconorum non est sacramentum, ejus contrarium asseruit c. 7. cedente; vel si ordinatio subdiaconorum, quae sine manuum impositione, est sacramentum, quod quens est, manus impositionem non esse materiam hujus sacramenti essentialiorem, ejus contrarium tuit in hoc c. 9. Postea addit: *In ordinatione presbyterorum duas conferuntur potestates, una e-*
crandi eucharistiam, quae dicitur potestas in
Christi verum; altera absolvendi a peccatis, quae
dicitur potestas in corpus Christi mysticum. Inter has duas potestates duas sunt in ordinatione presbyterorum praecipuae ceremoniae, una quae episcopus porrigit futuro presbytero patenam hostiae et calicem cum vino ac dicit: accipe

idem offerendi sacrificium; altera cum manus ei imponitur dicens: Accipite Spiritum s. quorum re-
gneritis etc. Utraque ceremonia est essentialis,
nam per unam confertur una potestas, per alteram
aliam, neque est probabile, quod quidam dicunt, in
utrumque totum dari et in altera tantum explicari, quod
datum in alia etc. Atqui si credere debemus,
utrumque illam ceremoniam esse necessariam in or-
dinatione presbyterorum, proferat Bellarminus tabu-
lam divinae institutionis, ubi Christus apostolis tradi-
dit patinam et calicem atque eos constituerit
sacerdotes, ubi imposuerit illis manum? Concludit
idem Bellarminus: *Credibile est, Dominum insti-*
tuisse istas omnes materias ordinum non quidem in
particulari, sed generatim monendo apostolos, ut
potestatem conferrent per ceremoniam instrumentorum,
ut significaretur eorum potestas. At quomodo
credibile est, cum in literis fidei, in Scripturis
et sacris, ne quidem suspicandi illud occasio
videatur?

19. Sed videamus, quae pro adstruenda Pontifi-
cium sententia Bellarminus afferat. l. de sacram.
c. 1. dicit, *Lutherum, Illyricum et Chemni-*
um negare, quod ordinatio sit sacramentum proprie
dictum, sed Calvinum l. 4. instit. c. 14. § 20. et Philip-
bum Melanthonem in locis editis an. 1536. 1552. et 1558.
in Apologia confess. August. art. 13. satis
se docere, ordinationem esse sacramentum pro-
per dictum, unde Chemnicium accusat, quod in hac
controversia repugnet praecipuis Lutheranis seque-
antur obscurioribus et paucioribus. Respondet
l. 1. de Calvino quidem parum solliciti sumus, quin
tamen praetermittere non possumus, quin
testemus, luculentam ipsi hoc in loco a Bellar-
mino fieri injuriam, cum mentem suam clarissime
demonstrat, sic enim scribit d. l.: Impositionem ma-
nu, qua ecclesiae ministri in suum munus initi-
antur, ut non invitus patior vocari (nota, non esse
per dictum) sacramentum, ita inter ordinaria
sacramenta non numero. 2. Vox sacramenti a Phi-
lipbo in Locis et in Apologia sumitur in signifi-
catione laxiori. Bellarminus regerit, enumerari ibi
sacramenta proprie dicta, ad quae requirantur
et ritus, promissio gratiae et mandatum, atque
ut fundamento probari, tria esse proprie dicta
sacramenta, baptismum, eucharistiam et absolutio-
nem; deinde ex eodem fundamento rejici confir-
mationem, extremam unctionem et matrimonium, de
his autem distincte pronuntiari: Si accipiatur
sacerdotio, ex sacramentis excludi, si pro mini-
sterio ordinatione, non gravate admitti. Respon-
det: verba Apologiae sic habent: Sacerdotium
aliquant adversarii non de ministerio verbi et
sacramentorum aliis porrigendorum, sed de sacri-
ficio, quasi oporteat in N. T. esse sacerdotium simile
illis, quod pro populo sacrificet et mereatur
remissionem peccatorum etc. quae sententia ex
apostola ad Hebraeos refutatur et postea subjungitur:
ordo de ministerio verbi intelligatur, non grava-
te vocaverimus ordinem sacramentum. Nam mini-

sterium verbi habet mandatum Dei et habet magni-
ficas promissiones, Roman. 1. Esa. 55. Si ordo
hoc modo intelligatur, neque impositionem manuum
vocare sacramentum gravabimur; habet enim eccle-
sia mandatum de constituendis ministris, quod
gratissimum esse nobis debet, quod scimus, Deum
approbare ministerium illud et adesse ministerio,
ac prodest quantum fieri potest, ornare ministerium
verbi omni genere laudis adversus fanaticos homi-
nes. Ex hisce quilibet intelligit, non tam de ritu
ordinationis quam de ipso verbi et sacramentorum
ministerio, nec de propriissima et specialissima, sed
de generaliore quadam sacramenti significatione apo-
logiam agere. Quando enim sacramentum accipi-
tur propriissime ac specialissime (ut in baptismo et
coena) requirit non quemvis ritum, sed eum qui
certo et ab ipso Christo praescripto ac determinato
elemento constat, nec promissionem gratiae cujusvis,
sed quae evangelio propria est, ut alibi fuit demon-
stratum, unde in ipsa apologia ibid. subjungitur:
Si omnes res annumerari sacramentis debent, quae
habent mandatum Dei et quibus sunt additae pro-
missiones; cur non addimus orationem, quae veris-
sime potest dici sacramentum? habet enim et man-
datum Dei et promissiones plurimas. Possent hic
numerari etiam eleemosynae, item afflictiones, quae
et ipsae sunt signa, quibus addidit Deus promis-
siones etc. unde sic colligimus. Sacramenti nomen
Apologia eo modo accipit, ut complectatur orationem,
eleemosynas et piorum afflictiones. Atqui sacra-
menti nomen eo modo acceptum nondum obtinet
propriissimam et specialissimam significationem, quod
ne ipse quidem Bellarminus negare poterit. Ergo
Apologia non accipit nomen sacramenti in propriis-
sima et specialissima significatione. Pontificii vero
quando ordinem esse sacramentum disputant, 1. non
de verbi ministerio, sed de externo ordinationis ritu
loquuntur; 2. nec ἐν πλάτει, sed stricte hoc intel-
lectum volunt, neque enim gradus et discrimen
sacramentorum constituunt, sed ὡς et συνωρύμως
de ritu ordinationis ac reliquis propriissime dictis
sacramentis, baptismo scilicet et coena Domini, nomen
sacramenti praedicari statuunt.

150. Cap. 2. ex divinis literis Bellarminus demon-
strare conatur, in ordinatione haberi symbolum ex-
ternum, promissionem gratiae et mandatum seu
institutionem divinam, ac proinde ordinationem esse
sacramentum vere et proprie sic dictum, qua de re
quid statuendum sit, patere potest ex superioribus.
Cap. 3. provocat ad testimonia pontificum, concilio-
rum, patrum et Scholasticorum. Respondemus:
1. Sacramentorum proprie dictorum institutio et
essentialia requisita ex sacris literis demonstranda
sunt. 2. Epistolae pontificum primo loco adductae
pleraeque sunt supposititiae, ut ex stilo et rebus
ipsis Erasmus demonstrat. Adde quod ne quidem
ex illis supposititiis probare possit Bellarminus quod
intendit. Innocentius I. in epist. 18. ad Alexandr.
Antioch. ordinationem cum sacramento proprie dicto,
videlicet baptismo, confert, sed ex eo nondum inferri

2. Ex te-
stimoniis
Pontifi-
cum con-
cilio-
rum et patrum.

XII. 2. 156.

potest, quod in sacramentorum proprie dictorum numero habeat. Potest enim collatio institui in generali quadam ratione, quia et per baptismum, et per ordinem homo consecratur Deo, jam vero quae in uno tertio conveniunt, non est necesse inter se plene et plane convenire. Leo epist. 81. ad Dioscorum Alexand. ordinem vocat *sacramentum*, idem vero eundem incommode Leviticam ordinationem appellat atque ad certum diem, ad vesperam scilicet sabbathi, adstringit. Anastasius II. in epist. ad imp. Anastas. Gregorius I. l. 4. comment in l. Reg. c. 5. sacramenti nomine latius utuntur pro quavis ceremonia, per quam homo peculiari ratione Deo consecratur, quo sensu idem Gregorius comm. eod. in c. 10. et 16. Saulis et Davidis unctionem, qua in reges ungebantur, sacramenta vocat. 3. Concilia quaedam sunt recentiora, ut Florentinum et Tridentinum, quaedam vero antiquiora, ut Chalcedonense et Bracarense, illorum auctoritas tanta non est, ut possit apud nos aliquam probandi vim obtinere, haec vero non asserunt, quod Bellarminus in illis quaerit. Chalcedonense concilium can. 2. ut et Bracarense damnat eos, qui pecunias pro ordinatione suscipiunt, quia gratiam Dei illi censentur vendere, quae tamen vendi nullo modo debet. At si ex eo inferri posset, ordinationem esse sacramentum, eadem ratione inferri posset, impositionem manuum, quae visibilia Spiritus sancti dona in ecclesia apostolica conferebantur, fuisse sacramentum proprie dictum, Act. 8. 4. Inter patres primo loco ponitur Dionysius Areopagita, cujus scripta esse supposititia idoneis rationibus confirmant Laurentius Valla et Erasmus in c. 17. Act. Theodorus Gaza praefat. problem. Alexandri Aphrod. a se in Latinum conversorum, Cajetanus, Lutherus in c. 3. Genes. Illyricus in catal. et alii complures. Nullus ex veteribus ante Gregorium scriptorum Dionysii mentionem facit. Hieronymus ex professo catalogum ecclesiasticorum scriptorum textit, sed in eo Dionysium nusquam recenset. Eusebius l. 3. hist. c. 4. et l. 4. hist. c. 2. 3. commemorat, quomodo Dionysius sit factus episcopus Atheniensis, sed scriptorum ejus nullam facit mentionem, quod more suo nunquam tacuisset. Videatur Criticum sacrum Riveti. Martyrii dictum apud Sozom. l. 7. hist. c. 10. commodè explicandum, ne cum fidei analogia pugnet, asserit enim, *sacerdotium esse peccatorum expiatorium*, quod non potest de ritu ordinationis accipi, cum ipse Bellarminus l. 1. de sacram. c. 26. asserat, *potestatem remittendi peccata sine gratia gratum faciente posse locum habere*, sed explicandum de ipso ministerio ecclesiastico, per quod ὁργαζίνω; peccatorum remissio et salus hominibus confertur. Chrysostomus l. 3. de sacerdot. dicit, *ipsum paracletum disposuisse ministrorum ordinem, ac proinde sacerdotium in rerum coelestium classem et ordinem esse referendum*, sed ex eo inferri nequit, ritum ordinationis esse sacramentum proprie dictum, cum non tam de ritu ordinationis, quam de ecclesiasticarum personarum ordine Chrysostomus loquatur. Ordinationem esse sacramentum

proprie dictum negamus, nec tamen ex ordine rerum coelestium ministerium ecclesiasticum eximimus vel pios ministros a Spiritu s. constitutos negamus. Tharasius in epist. ad Adrianum papam tom. 1. Biblioth. dicit, *eos, qui pecunias pro ordinatione accipiunt, Spiritum s. vendere*. Theodoretus in 1. Tim. Oecumenius in 2. Tim. 1. Ambrosius de dign. c. 5. in ordinatione Spiritus s. gratiam conferre dicunt. Sed ex illis nondum inferri potest, ordinationem esse sacramentum proprie dictum, cum per cuius rei spiritualis venditionem simonia committatur, Spiritus s. vendi censeatur, cumque non quaeratur sed justificans gratia symbolo divinitus instituto annexa sacramentum proprie dictum constituat. Cypriani sermo de operib. cardinalib. est supposititius teste Pamelio et Sixto Senensi lib. 4. Biblii Augustinus nomen sacramenti latius accipit, ut ad demonstratum fuit. 4. Scholasticorum auctoritas ipsis quidem Pontificiis est infallibilis.

151. Cap. 4. profert Bellarminus rationes. 1. De (inquit) *cujus perfecta sunt opera Deut. 32. et dat potestatem, dat etiam ea, quae requiruntur usum ejus legitimum et congruentem, ut apparet etiam in rebus naturalibus. In ordinatione autem sacra datur homini potestas conficiendi et ministrandi sacramenta, quae certe a peccatore exerceri non potest. Dabit igitur Deus simul etiam potestatem etiam gratiam justificantem et perfectam animam, ut rite fungatur tanto ministerio*. 2. *Si in baptismo, in quo datur potestas suscipiendi eucharistiam et alia sacramenta, datur simul etiam ea potestate gratia gratum faciens, quia sine ea non recte percipiuntur sacramenta cetera, cum in sacramento ordinis, in quo datur potestas conferendi sacramenta, non simul etiam dabitur gratia gratum faciens? Si autem datur in ordine gratia gratum faciens, erit sacramentum proprie sic dictum*. 3. *Adversarii nihil habent, quod objiciant nisi argumenta negativa et levia. Respondemus: 1. non ex rationis congruentia, sed ex institutione divini sacramenti veritas demonstranda. 2. Bellarminus sibi ipsi contradicit, nam lib. de sacram. in gen. c. 26. modo plane contrario progreditur, sic et scribit §. Probat: Auctoritas conferendi sacramenta non est gratia gratum faciens, sed gratia gratis data, non ergo ita pugnat cum improbitate vitae, ut simul cum ea esse non possit. Certe enim, ejusmodi gratias in peccatoribus esse potest, ut patet de Caipha, qui prophetavit, cum tunc esset pessimus Joh. 11. Item de illis, qui Matth. dicunt, nonne in nomine tuo prophetavimus? quando auctoritas conferendi sacramentum non datur in utilitatem habentis, sed aliorum; igitur non est incongruens, ut auferretur propter peccatum habentis. Tertio Deus non aufert ob peccata potentatem jurisdictionis, ergo nec ordinis. Quarto, non aufert Deus hominibus ob peccata naturales potentias operum naturalia; igitur nec aufert deus naturalem potestatem ad opera supernaturalia. postea: Haeretici non habent remissionem peccatorum*

rum formaliter, tamen habent ministerialiter, quomodo famulus, qui saepe non habet unum obolum, tamen deferit multos aureos a Domino suo ad alium. Adde, distinguendum esse ipsum sacramentum ab effectu ejus, et inter effectus distinguendum esse characterem a gratia, haec enim omnia separari possunt ab invicem. Paulo post: Potestas remittendi peccata potest esse sine gratia gratum faciente. Haec omnia ibi Bellarminus, quae cum eis conciliari nequeunt, quae hoc loco profert. 3. Nec Scripturae dictis, nec idoneis argumentis confirmari potest, gratiam remissionis peccatorum, velut Bellarminus loquitur, gratiam gratum facientem ritui ordinationis divina institutione annexam esse, cum potestas ordinis et reconciliationis gratia sint distincta et unum eorum absque altero possit habere locum. Deus per pias preces invocatus largitur ordinandis Spiritus s. dona eademque in illis auget et confirmat; sed ex eo non potest vel debet inferri, gratiam justificantem esse ritui ordinationis tanquam medio et symbolo sacramentali annexam, cum potestas ecclesiastica etiam peccatoribus conferri et ab eis exerceri possit. 4. Illas facultates et potentias Deus confert in collatione alicujus potestatis, sine quibus potestas illa nullo modo administrari potest. At potestas ordinis sine gratia gratum faciente administrari potest, ut docent exempla Scripturae, nec diffidetur Bellarminus dicto loco. Ergo cum potestate ordinis non semper confert gratiam gratum facientem et per consequens potestas ordinis et gratia gratum faciens non sunt indivulso nexu conjuncta. 5. Effectus ordinationis proprius est collatio potestatis docendi et sacramenta administrandi, ad illum ordinatio per se dirigitur eundemque perpetuo et infallibiliter consequitur; sed per accidens cum potestate ordinis conjungitur collatio gratiae gratum facientis, quippe deficiente poenitentia et fide non ordinato eam nequaquam consequitur. Jam vero ex proprio effectu de ordinatione judicandum ac statuendum, alias quasvis externas ceremonias pro sacramentis habere possemus. 6. Ex quo etiam apparet, gratiam justificantem sive gratum facientem liter se habere ad baptismum, aliter ad ordinationem: illius est effectus proprius, quia baptismus est conferendam gratiam justificationis institutus est, hujus vero accidentarius duntaxat, quia ritus ordinationis non ad collationem gratiae justificantis, sed ad potestatem ordinis institutus est, quod Bellarminus non potest negare, cum praeced. c. 2. testatur, ordinem per se ad alium finem quam ad gratiae gratum facientis collationem institutum esse. De reliquis judicium potest fieri ex superioribus.

152. Quaeritur 3. de ministro ordinationis, per quem scilicet ea peragi debeat. Pontificii auctoritatem concilii Tridentini secuti statuunt, solum episcopum esse legitimum ordinationis ministrum, sic enim loquitur concilium sess. 14. c. 4: *Declarata synodus, praeter ceteros ecclesiasticos gradus episcopos (qui in locum apostolorum succedunt) ad hunc hierarchicum ordinem praecipue*

pertinere et positos (sicut idem apostolus ait) a Spiritu s. regere ecclesiam Dei eosque presbyteris superiores esse ac sacramentum confirmationis conferre, ministros ecclesiae ordinare atque alia plerumque peragere ipsos posse, quorum functionum potestatem reliqui inferiores ordines nullam habent. et can. 7: Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem etc. anathema sit. Bellarminus l. de sacr. ord. c. 11: *De ministro ordinationis res perspicua est, cum nunquam ecclesia agnoverit presbyteros vel diaconos nisi ab episcopis ordinatos.* Ex hoc principio inferunt ulterius, nostrarum ecclesiarum ministros non esse legitimos pastores, cum non sint ordinati ab episcopis; nec Lutherum et ipsius symmystas habuisse potestatem ordinandi, cum non fuerint episcopi, sed duntaxat presbyteri; ut ex Bellarmino, Becano et Reihingio ostendimus superius sect. 9. Addunt etiam ex can. 4. conc. Nicen. quod ad minimum tres episcopi in ordinatione episcopi requirantur, qui si non adsint, ordinationem non esse legitime factam, ex dispensatione tamen ab uno episcopo, sed assistantibus abbatibus, ordinationem posse peragi, inde Bellarminus lib. 4. de ecclesia c. 8. §. Ex quo, profert hoc argumentum, quod jactitat esse insolubile: *Ecclesia non potest esse sine episcopis. Apud Lutheranos non sunt episcopi, nam non habent ordinationem nec successionem ab apostolis; igitur apud eos non est ecclesia. Et quidem quod nec Lutherus, nec ulli alii ordinati sint a tribus episcopis, neque ex dispensatione ab uno assistantibus abbatibus, notissimum est, nec ipsi negant. Ergo saltem patribus Niceni et Carthaginensis concilii, imo et ipsis apostolis, qui statuerunt, episcopum a tribus episcopis ordinari debere, isti non sunt episcopi.*

153. Hanc Pontificiorum sententiam examinans Carletonus theologus Anglus consuetudinem illam, qua potestas ordinandi solis episcopis tribuitur, ad institutionem apostolorum et consensum totius ecclesiae Catholicae revocat, sic enim scribit in lib. de consens. eccles. contra Tridentinos loc. de eccles. c. 11. p. 277: *Post sacrarum Scripturarum canonicam auctoritatem ecclesiae Catholicae consensus tantum apud me semper valuit, ut quaecumque ab hoc consensu confirmata videam, mihi sacrosancta et immutabilia videantur. At in eo habemus ecclesiae antiquae consensum, episcopos ordinare et presbyteros ab episcopis ordinationem suam habere, apostolos in hunc unum ecclesiam commisisse episcopis, apostolos successores suos statuisse episcopos, ac proinde extraordinariam apostolorum potestatem cum ipsis finem habuisse, nec in ecclesia deinceps locum reperisse; ordinariam vero apostolorum potestatem episcopis commendatam fuisse atque in illis permansisse, ex hoc fundamento episcopos semper ordinasse, non fas aut licitum fuisse, ut inferior majorem ordinaret, quia nemo tribuit,*

et varia veterum dicta subjungit lit. C: *Haec quidem ita determinant. Dicunt, haereticos accepta sacerdotali vel episcopali unctione ab ecclesia receptos baptismi quidem dandi jus retinere, sed non habere facultatem tribuendi sacros ordines vel concedendi Dominicum corpus, postquam praecisi et separati sunt ab ecclesia, sicut degradatus episcopus non habet potestatem largiendi sacros ordines, et tamen baptismi non amisit etc. Alii vero dicunt, sacramenta ab haereticis et praecisis eadem formam ecclesiae celebrata vera esse et rata, quia recedentes ab ecclesia jus dandi et concedendi non perdiderunt, et qui sic ab haereticis ordinantur, cum redeunt, iterum ordinandi non sunt. Quae vero ab haereticis aliter quam in ecclesia fiunt, falsa sunt et inania, et qui a talibus ordinari videntur, non munus sed vulnus accipiunt. Eadem vero dicunt, eadem sacramenta ab haereticis et praecisis posse celebrari, quae a Catholicis, ab illis forma ecclesiae servetur, et ab eis celebrata vera esse et rata, quantum ad se, quantum ad effectum, falsa esse et inania et in his, qui ab illis tractant et qui male suscipiunt, et ideo irrita et falsa, quia quod promittunt et conferre credunt non tribuunt. Damnanda etiam dicuntur, quia ab illis dantibus vel accipientibus sunt in judicium; etiam dicuntur, non quantum ad se, sed propter indignam haereticorum tractationem. Nonnulli vero tradunt, illos haereticos, qui in ecclesia separati sunt, jus ordinandi et consecrandi etiam, si separati fuerint, habere; qui vero in schismate a haereticis positi ab eis ordinati et inuncti fuerint, iure carent, ideoque cum ordinare volunt, vulnus potius infligunt, quam gratiam conferant. Haec Bernardus lectorem magis incertum, quam eundem definit, a se dimittens.*

66. Nos in hac quaestione sic procedimus: Ubi-que adhuc aliqua Deo colligitur et conservatur ecclesia, ibi per impositionem manuum presbyterii publicas ecclesiae preces collata ordinatio pro habenda ac proinde non est iteranda, quamvis in presbyterium sive ministerium illius ecclesiae sit undique purum et ab omnibus erroribus liberum. 1. Quia ordinatio non confertur privato presbyterii, sed publico totius ecclesiae nomine. Jam etiam illis in locis, in quibus ministerium non est undique purum et ab omnibus erroribus liberum, colligitur et conservatur Deo ecclesia, modo celebratur baptismus, decalogus, symbolum apostolicum, historia passionis Dominicae et alia substantialia ac fundamentalia doctrinae Christianae capita, in tractatu de ecclesia ostendimus. Ergo etiam in locis, in quibus ministerium non est undique purum et ab omnibus erroribus liberum, ordinatio ecclesiae nomine conferri potest et collata rata est habenda. 2. Ubiunque substantialia illius ritus observantur, de ritus integritate nulla potest esse dubitatio. Sed in ordinatione facta a ministerio non undique puro substantialia illius ritus observantur, puta preces solennes ecclesiae et

impositio manuum. Ergo ibi de ritus integritate nulla potest esse dubitatio. 3. Si ab haereticis baptismi sacramentum dari censetur integrum, ut nulla repetitione opus sit, modo substantialia illius sacramenti fuerint observata, adpersio scilicet aquae in nomine Patris, Filii et Spiritus sancti facta, multo magis ritus ordinationis ab haereticis collatae integer censendus, ut nulla repetitione opus sit, modo substantialia illius ritus observentur. Sed verum prius, ut ostendimus in tractatu de baptismo §. 23. ergo et posterius. Connexio majoris patet ex superioribus, nimirum quia ordinatio non est sacramentum aliquod vere et proprie sic dictum, quale est baptismus, sed ritus duntaxat ecclesiasticus. 4. Qui in V. T. a sacerdotibus variarum opinionum et corruptelarum labe maculatis ad ministerium sacrum ordinabantur ac consecrabantur, illorum ordinatio censebatur rata. Christus enim Matth. 23, v. 2 in cathedra Moysis scribes ac Phariseos sedere dicit, hoc est per sacerdotalem consecrationem ad sacri ministerii functionem evectos esse, quorum tamen antecessores, a quibus ordinati ac consecrati fuerunt, variorum errorum et corruptelarum coeno fuerunt immersi. Ergo idem iudicium fieri debet de ordinatione in N. T. ab haereticis facta. 5. Eadem fuit ecclesiae veteris sententia. Augustinus lib. 2. contra epist. Parmen. c. 13. non longe a princ.: *Illud quod quidam dicunt, baptismum quod accepit non amittit, qui recedit ab ecclesia, jus dandi amittit, multis modis apparet frustra et inaniter dici. Primo quia nulla ostenditur causa, cur ille, qui illud baptismum amittere non potest, jus dandi possit amittere. Utrumque enim sacramentum est et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur et istud cum ordinatur, ideo non licet in Catholica ecclesia utrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam praepositi pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt, etsi visum est opus esse, ut eadem officia gererent, quae gerebant, non sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mansit ordinatio integra, quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace est correctum, non in sacramentis, quae ubicunque sunt, ipsa vera sunt. Et cum expedire hoc videatur ecclesiae, ut praepositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent; ideoque non eis in populo manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat injuria etc. Sicut autem habens in baptismo est, quod per eos dari possit; sic in ordinatione jus dandi, utrumque quidem ad perniciem suam, quamdiu caritatem non habent unitatis. Sed tamen aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. Ibid.: *De his, qui ab ecclesiae unitate separati sunt, nulla jam quaestio est, quin et habeant et dare possint, sed perniciose habent, perniciosaeque dant, quia extra vinculum pacis sunt etc. Neutri sacramento faciendum est injuria etc. sicut non recte**

habent, qui ab unitate recedunt, sed tamen habent, et ideo redouiti non redditur; sic etiam non recte dat, qui ab unitate recedit, sed tamen dat, et idem qui ab eo accipit, veniens ad unitatem non iteratur etc. Lombardus adducit locum ex lib. 2. de unic. baptism.: Aliud est non habere aliquid, aliud est non jure habere vel illicite usurpare. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi et ecclesiae, quia eis illicite utantur non modo haeretici, sed etiam omnes impii, sed illi corrigendi sunt et puniendi, illa autem sunt agnoscenda et veneranda. (Lombardus dicit, hoc intelligendum de haeticis, qui non sententia ecclesiae, sed pravitate sensus sui a fidei veritate ac doctrinae unitate divisi sunt, qui licet tales sint, jus tamen ordinandi et consecrandi habent. Sed haec glossa est contraria textui, quia Augustinus diserte loquitur de haeticis damnatis, schismaticis ac praecisis.) Gregorius lib. 2. ep. 32. ad Joh. episc. Ravennatens.: Quod dicitis, ut is qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculum est.

XII. 2. 162. Absit autem a fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non debet consecrari, quod Gregorii responsum relatum est in jus canonicum c. sicut semel dist. 68. et ad hanc quaestionem accommodatum a Lombardo d. 1. Conj. c. Quod quidam. 1. q. 1. ubi dicitur, eos qui a Catholica ecclesia deficiunt, nihilominus ordinem retinere, non modo actu primo, verum etiam actu secundo quoad baptismi collationem. c. Si qui c. Ostenditur. c. rebaptizare. dist. 4. de consecrat. et ordinis translatione. c. Non licet. eod.

157. Et hisce praenotatis facili negotio responderi potest ad cavillum Jacobi Reihingi Jesuitae in fundam. 3. relig. Cathol. p. 59: Quis te (inquit) Lutheri sacerdotio inauguravit? quis tibi offerendi et peccata remittendi potestatem impertivit? Catholicus episcopus? Verus an falsus? Pastor an lupus? Si pastor, ab illo discedens lupus factus es; si lupus, quis te a lupo factum pastorem agnoscat? Praeclare profecto actum, si quis ovem lupo committat. Vide in quem te gurgitem injeceris. Si episcopi Catholicae ecclesiae cum ab iis te segregares, veri pastores fuerunt, apostasiae tuae crimen est manifestum. Si omnes illi lupi, primo mendacium de nunquam interitura verorum episcoporum serie scripsisti, deinde de mediata tua vocatione causa cecidisti. Respondemus: 1. illud in genere objici posset omnibus, qui ab haeticis ordinati ad ecclesiae gremium redeunt. Jam vero jura Pontificia affirmant, etiam ab haeticis ordinatos vere esse ordinatos et illam ordinationem non debere mutari, quod merito urget Lutherus art. 10. Schmalcald. p. 3. 2. Episcopus ille, a quo Lutherus fuit ordinatus, quamvis papisticis erroribus fuerit immersus, tamen fuit vocatus et constitutus ecclesiae episcopus. Diverso igitur respectu fuit et verus et falsus episcopus. Verus episcopus fuit, quatenus in officio episcopali constitutus aliqua doctrinae capita retinuit ac docuit incorrupta, administravit baptismum (si tamen administravit) et per ritum ordinationis mini-

sterium idoneis personis commendavit. Falsus episcopus fuit, quatenus sinceritatem divini verbi falsis interpretationibus corripit, papalium traditionum fermentum illi immiscuit, sacrificium missae loci coenae Dominicae celebravit etc. Proinde cum ordinatio ministrorum sit pars officii episcopalis, ille episcopus ille, a quo Lutherus ordinatus est, hactenus et hoc respectu, hoc est quando Lutherum alios ordinavit, non fuit lupus, sed verus episcopus. Vicissim quando idem episcopus amplexus est et propugnavit errores papales quibus fuit immersus tunc hactenus et hoc respectu, non functus est veris episcopi sive pastoris officio, sed falsum episcopum imo lupum hac in parte se praestitit et hactenus secessionem ab ipso facere Lutherus non solum potuit, sed etiam omnino debuit. 3. Declarari potest simili exemplo: Tempore Christi in illis terris docentis scribae et Pharisei sedebant in cathedra Moysis, hoc est constituti erant in munere ecclesiastico. Quatenus igitur in cathedra Moysi sedebant, hoc est consentanea Mosaicae doctrinae proferebant et actus ad officium ipsorum pertinentes exercebant, eatenus erant audiendi et eorum ipsorum sacris erat utendum, Matth. 23, v. 2. quatenus vero fermentum suum, hoc est falsam doctrinam immiscebant, Matth. 16, v. 6. et 12. eatenus erant fugiendi et ab ipsorum fermento erat cavendum. Sic episcopus ille, a quo Lutherus fuit ordinatus, quatenus in officio ecclesiastico constitutus quaedam divino verbo consentanea docebat, eatenus audiendus erat, et quatenus officii sui partes exercebat, eatenus ipsius sacris utendum erat; sed quatenus corruptelas proferebat, spargebat ac propugnabat, eatenus erat deserendus. 4. Semper igitur distinguendum officium a persona. Quod episcopus ille Lutherum ordinavit, ad ipsius officium pertinet quod papalibus erroribus fuit immersus, persona fuit; jam vero ex vitio personae sacramentalis nedium ordinationis integritati nihil decedit, modo substantialia observentur. 5. Ac probe notandum quod episcopus ille Pontificius, a quo Lutherus fuit ordinatus, non suo sed ecclesiae (quam in medio papatu conservatam fuisse constat) nomine et auctoritate ordinationem peregerit quodque in ipso ordinationis ritu ad docendum verbum Dei ipse adstrinxerit, quare cum Lutherus videret dogmata quaedam tunc temporis publice recepta cum verbo Dei pugnare, vi ipsius vocationis et ordinationis reprobare et impugnare obstrictus fuit. 6. Superius etiam monuimus, quamvis ordinationis ritus in ecclesia Pontificia multis superstitiosis et inutilibus ceremoniis sit vitiatum, ex eo tamen ipsius ordinationis essentiae nihil decedere, ideoque in ipsa ordinatione distinguendum esse divinum ab humano, essentia ab accidentali, pium et Christianum ab Antichristiano. 7. Ex quibus omnibus colligitur, nec mediata sua vocatione Lutherum cecidisse, nec mendacium de nunquam interitura ecclesia scripsisse. Scribit quidem in comm. c. 1. Galat. mediatam vocationem esse necessariam eamque usque ad finem

aturam, sed nusquam addit, ministerium ecclesiasticum, a quo mediate vocati ordinantur, semper perpetuo fore purum et incorruptum.

155. Queritur 5. *an ordinandus sit, qui nondum vocatus est ad certum aliquem locum?* Negamus, quia ordinatio est vocationis declaratio et testificatio, proinde ubi nulla vocatio praecessit, ordinatio inferri haudquaquam debet. ** Ita pronuntiatum theologis Jenensibus in literis ad Augustum ab Henrico 11. Jul. an. 1601. Anno 1597. incidit hac re controversia inter theologos Jenenses; D. Fickerus et D. Reudenius iudicarunt ad postulatam sententiam Stralsundensis, M. Matthiam Cnopffium esse mandandum, qui tamen ad certam functionem ecclesiasticam nondum erat vocatus; D. Mylius contra iudicavit usus his rationibus: 1. Ab auctoritate scripturae. 1. Tim. 5. v. 22: *Manus cito nemini imponas etc.* Cito autem et temere videtur imponi, qui ab ecclesia non vocato et ad ecclesiam non vocato manus imponit. Et cum ministerio habito, nedum plebe, senatus solus hoc illegitime facit, alienis peccatis consensu nostro communicans. 2. Ab auctoritate ecclesiastica. In concilio Chalcedonensi aperte sancitum legitur anno 458. conventu 630 episcoporum: *Nullus absolute ordinari debet presbyter aut diaconus, nec quilibet in ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiae civitatis aut possessionis, aut monasterii, qui ordinandus pronuntiatur. Qui vero absolute ordinantur, non sibi sancta synodus, irritam haberi huiusmodi impositionem et nusquam posse ministrare ordinantis injuriam*, tom. 2. conc. f. 325. 3. A ratione. Qui absolute ordinatur, non ecclesiae minister ordinatur, sed apostolus constituitur, extra certum locum ubique docere queat. At illicitum. ** In iure canonico exstat peculiaris cautio, quod nullus sine titulo ordinari debeat, tom. 10. in qua Gratianus sic loquitur: *Ab episcopis civitatis clericus ordinari non poterit, nec a proprio absolute ordinandus est, absoluta ordinatio in Chalcedonensi concilio prohibetur, quam habere manus impositionem praecipitur, non sic statutum est c. 6. act. 15: Neminem absolute ordinare jubemus presbyterum neque diaconum, neque quemlibet in ecclesiastica ordinatione constitutum, nisi manifeste in ecclesia suae civitatis possessionis aut in martyrio aut in monasterio qui ordinatur, mereatur ordinationis publicae testimonium; eos autem, qui absolute ordinantur, de sancta synodus vacuam habere manus impositionem et nullum tale factum valere ad injuriam, qui cum ordinavit. Item ex concilio Urbani et Placentiae: Sanctorum canonum statutis condemnatione decernimus, ut sine titulo facta ordo irrita habeatur.*

Queritur 6. *quid de ceremoniis ordinationis statuendum sit?* Duae potissimum in ordinatione ab episcopis Pontificiis adhibentur ceremoniae, impositio manus atque unctio. Impositionem manuum in ecclesiis retinemus, unctionem repudiavimus.

Χειροθεσία illam adhibemus, non quasi sit symbolum aliquod sacramentale ab ipso Christo institutum et in hoc ritu adhiberi mandatum, sed libere hac ceremonia utimur, tum quia ex usu ecclesiae apostolicae descendit, Act. 6, v. 6. 1. Tim. 4, v. 14. c. 5, v. 22. 2. Tim. 1, v. 6, (ubi pie cogitandum, cum Christus non impositione manuum, sed insufflatione usus sit, quando apostolis dabat potestatem ligandi et solvendi, Johan. 20, v. 22. quare apostoli ritu *χειροθεσίας* potius uti voluerint, quam insufflatione Christi exemplo comprobata? procul dubio ideo noluerunt uti insufflatione, primo ne existimaretur, ad ritum illum ab ipso Christo usurpatum gratiam ministerii esse alligatam, id enim ex Christi exemplo apostolorum praxi comprobato facile quis colligere potuisset; deinde ut maneret evidens discrimen inter Christum et apostolos; Christus per insufflationem confert Spiritum sanctum, quia Spiritus sanctus ut spiraculum omnipotentis ex intimo ore essentiae ipsius ab aeterno ab ipso ut et a Patre procedit sed apostoli non possunt eo modo conferre Spiritum sanctum; tum quia utiles praebet commonefactiones. Cum enim ordinatio complectatur publicam vocati designationem ac preces, quae ab universa ecclesia super personam vocatam fiunt, ideo notante D. Chemnico in exam. conc. Trident. part. 2. cap. de sacr. ordin. p. 401. ad utrumque ritum *χειροθεσίας*, in populo Israëlitico alias usitatus, apostolis visus fuit accommodatus, 1. ut persona illa ecclesiae publice designaretur ac renuntiaretur legitime esse electa et vocata, hoc enim ritu Moyses Num. 27, v. 18. Deut. 34, v. 9. populo designat et renuntiat vocationem Josuae successoris sui. 2. Ut hoc ritu ille, qui vocatus erat, de legitima et divina sua vocatione confirmaretur et simul admoneretur, se destinari, addici et quasi devoveri ad ministerium et cultum Dei. Sic victimis olim imponebantur manus, Levit. 1, v. 4. etc. 3. Ut esset quasi publica et solennis ecclesiae coram Deo protestatio, in electione et vocatione servatam esse formam et regulam a Spiritu sancto praescriptam, ideo Paulus inquit 1. Tim. 5, v. 22: *Manus cito nemini imposueris, nec communices peccatis alienis.* 4. Ut illo visibili ritu significetur, Deum approbare vocationem, quae fit voce ecclesiae, sicut enim voce ecclesiae ministros eligit, ita etiam testificatione ecclesiae vocationem approbat. Ita diaconorum vocatio approbatur Act. 6, v. 6. et inde fit, quod Deus largitur gratiam per impositionem manuum. 5. In orationibus quando super personam aliquam invocabatur nomen Domini, adhiberi solebat impositio manuum, quia persona illa quasi offerretur Deo et sisteretur in conspectu ipsius, additis supplicationibus, ut Deus gratiam et benedictionem suam illi largiri dignaretur. Sic Jacobus patriarcha imponit manum pueris, quibus benedicit Gen. 48, v. 14. ita Christus imponens manum benedicit parvulis Matth. 19, v. 15. Marc. 10, v. 16. ac presbyteri orant super aegrotos Jac. 5, v. 14. Ut igitur in ordinatione ministrorum considerata muneris illius utilitate et difficultate, propo-

1. *Χειροθεσία.*

XII. 2. 104.

sitis etiam impedimentis Satanae, mundi et carnis significaretur, quam necessaria sit peculiaris gratia et benedictio divina, atque ita oratio ecclesiae accenderetur et juxta Jacobum redderetur actiosa seu operosa, ideo adhibitus fuit externus ritus impositionis manuum, additum etiam fuit jejunium ordinationi etc. Hactenus D. Chemnicus, quibus addi potest, 1. quod Num. 8. v. 10. *Israëlitae jubentur manus suas ponere super Levitas ad ministerium consecrandos*. Ita quoque totius ecclesiae nomine presbyterium imponit manus in ordinatione ministrorum. 2. quod in conferendis visibilibus Spiritus sancti donis manuum impositio adhiberi fuerit solita, Act. 8, v. 15. c. 19, v. 6. Ita quoque impositio manuum est signum, quod Deus piis ecclesiae precibus invocatus dona Spiritus s. ad ministerium necessaria personae ordinatae conferre velit. Ob hasce rationes *χειροθεσίας* ritum in ecclesiis nostris in ordinationibus ministrorum adhuc retinemus, nec probari nobis potest illud, quod referente Bucano loco 42. de min. pag. 507. quidam (Calvinianorum) ad vitandam necessitatis vel cultus opinionem manus porrectione tanquam fidei, amoris, societatis et consensionis in doctrina symbolo uti malint apostolorum exemplo, qui Paulo et Barnabae dextram societatis dederunt, Galat. 2, v. 9.

XII. 2. 163.
2. Unctio.

160. Unctio, quam Pontificii in ordinatione adhibent, peragitur modo eo, ut chrismate consecrato caput et manus ordinandi a pollice dextro versus sinistrae manus digitum indicem, et vice versa a sinistro pollice versus indicem in manu dextra ab episcopo vel ejus suffraganeo illinantur. De hujus unctionis significatione mystica tractat Innocentius lib. 1. decretalium tit. 15. de sacra unctione: *Unctio visibilis et exterior (inquit) signum interioris et invisibilis unctionis, ad exhibendum autem exteriorum et visibilem unctionem benedicitur oleum et conficitur chrisma, quod ex oleo fit et balsamo, mystica ratione. Per oleum enim nitor conscientiae designatur, per balsamum odor famae exprimitur. Hoc ergo chrismate ungi debet episcopus, non tam in corpore quam in corde, ut et interius nitorem conscientiae quantum ad Deum et exterius habeat odorem famae quantum ad proximum etc. Hoc unguento caput et manus episcopi consecrentur. Per caput enim mens intelligitur, per manus opera intelliguntur. Manus igitur inunguntur oleo pietatis, ut episcopus operetur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Caput autem ungitur balsamo caritatis, ut episcopus diligat Deum ex toto corde et ex tota anima et ex tota mente sua, et proximum suum sicut se ipsum. Caput inungitur propter auctoritatem et dignitatem, et manus propter ministerium et officium. Caput inungitur, ut ostendatur illius representare personam, de quo dicitur per prophetam: Sicut unguentum in capite caput enim viri Christus, caput Christi Deus etc. Manus episcopi inunguntur, ut ostendatur accipere potestatem benedicendi et consecrandi. Durandus lib. 1. rational. div. offic. c. 8. num. 14: Circa unctio-*

nem ordinandorum notandum est, quod manus presbyteri ab episcopo inunguntur, ut cognoscat, hoc sacramento se per Spiritum s. suscipere virtutem et gratiam consecrandi, unde episcopus ea inungens dicit: Consecrare et sanctificare digneris, Domine patris istas, per istam unctionem et nostram benedictionem ut quaecunque consecraverint, consecrentur, et quaecunque benedixerint, benedicantur in nomine Domini. Ideoque viri devoti osculantur manus sacerdotum statim post ordinationem eorum credentes per hanc unctionem illorum et bonorum operum participes fieri. Inunguntur oleo sacro, quod opera misericordiae pro nobis ad omnes debeant exercere, per manus enim quae per oleum misericordia designatur. Unguntur etiam oleo, ut humidi sint ad offerendum Deo hostiam propitiis et largi ad certa officia pietatis; rursum impositio manus cum oleo super caput ordinandi fit, quia per manus opus, per digitos dona Spiritus sancti et per caput mens intelligitur. Manus igitur imponitur, quia donis Spiritus sancti imbuta opera Christi mittitur.

161. Quamvis vero unctionis ritus non simpliciter a nobis damnetur, cum non solum in V. T. sed et dato et institutione divina sacerdotes ac reges consecrati fuerint, sed etiam in coronatione et investitura regum in N. T. libere usurpari possit, ut docet exemplum regis Daniae a Bugenhagio consecrati; tamen tamen tificiam illam unctionem, quam in ordinatione adhibent, probare nec possumus, nec debemus, 1. quia conjunctam habet opinionem necessitatis, cum tamen nec Christus, nec apostoli externam unctionem in ordinatione ministrorum adhibuisse, multo magis mandatum aliquod de hoc ritu tradidisse legimus. Christus insufflatione, apostoli manuum impositione leguntur usi, sed de unctione verbum nullum. 2. gerit Bellarminus libr. de sacram. ordinis c. 12. contrarium probari posse, cum Dionysius c. 1. de eccles. dicat, pontificem uti sacro oleo in coronatione pontificali, idque traditum esse apostolis. Respondemus: Dionysii illud sermo suppositum esse multis argumentis confirmari potest, quae videantur apud Illyricum in catal. veritatis. Adde, quod fictitius ille Dionysius sua hierarchia quidem tradat, episcopum unguento ad omnem ferme sacerdotalis officii unctionem, interim tamen in ordinatione nullam unctionis mentionem, sed adhiberi tantum impositionem manuum referat, ut constat ex c. 3. de consecr. igitur ex Dionysio probare poterit Bellarminus Christum et apostolos unctionis ceremoniam non usos, quod agnoscit ipse Piggius, ideo aliter argumentum nostrum respondet, videlicet in illo Christianitatis exordio, nondum ordinata constitutaque hierarchia et disciplina ecclesiae plurima perfunctorie ex quadam Spiritus sancti institutione peracta fuisse ab apostolis, quae post praescriptam certamque formam recuperavit. Quis igitur ceremonia non decessit ab institutione vel exemplo apostolorum, sed ex Levitici cultus aliquot post Christum

in ecclesiam introducta est. Ambrosius de dignit. sacerdot. c. 5. non unctionis, sed tantum impositionis manuum meminit. *Homo (inquit) imponit manus, Deus largitur gratiam; sacerdos imponit supplicem dextram et Deus benedicit potenti*. Augustini etiam tempore in concilio Africano ubi ritus ordinationis describuntur, non unctionis, sed tantum impositionis manuum et aliorum tantum fit mentio. Et in tota ecclesiastica historia, tam in tripartita, ubi multa exempla ordinationis describuntur, nusquam mentio fit adhibitae unctionis, sed tantum impositionis manuum. Afferunt quidem Cypriani sermone de chrismate aliquid, sed contra, illum sermonem non esse Cypriani; ipse Cyprianus in veris suis scriptis, cum saepius de ordinatione scribat, unctionem fuisse adhibitam non debuit, imo Innocentius de sacra unctione fatetur in annum Domini 1200. in Graeca ecclesia non fuisse morem unctionis in ordinandis presbyteris consecrandis episcopis, et addit, fuisse antiquos eadem, qui dixerunt, ecclesiam iudaizare, cum unctionis celebrat sacramentum. Haec D. Chemnicus in exam. conc. Trid. iisdem verbis proponit, et Bellarminus audacter respondet, ista omnia esse mendacia, cum lib. 10. hist. eccles. Eusebii c. 4. fiat mentio unctionis sacerdotalis, ac Simeon Metaphrastes in vita sancti Joh. Chrysostomi tom. 1. apud Surium scribat, cum inunctum fuisse, cum quo fieret Constantinopolitanus, quod ipsum etiam referat Petrus Chrysologus de S. Severo; quae unctionis sacerdotum mentionem faciant Pacianus in epist. 3. ad Sempronianum et Gregorius 4. in lib. Regum c. 5. In verbis Innocentii antiquis legendum censet aliqui; negat denique, falsum esse uti rebus, quibus utebantur Iudaei, id fiat cum alia verborum forma et alio ritu et ad alium finem, alioqui etiam foret Iudaismus aqua in baptismo et pane in eucharistia. pondemus: 1. quaestio est non de unctione per se simpliciter considerata, sed de unctione Pontificia sub opinione necessitatis tanquam ceremonia sacramentali ab apostolis instituta in ordinatione. Quamvis igitur a veteribus unctionem adhibitam fuisse doceri posset, nondum tamen evictum est, quod sub opinione necessitatis tanquam ceremonia vere sacramentalis ab apostolis tradita et ab eis adhibita fuerit. 2. Verba Eusebii orationem panegyricam recitantis sic habent: *Amici Dei et sancti, qui sacra talari tunica coelestisque gloria et divino chrismate, denique sacerdotali stola decorati estis* etc. At ex eo non firmiter colligi potest, in sacerdotum ordinatione adhibitam fuisse unctionem, cum non describitur historice, quid in consecratione actum fuerit, in panegyrico illo encomio dicantur *divino chrismate decorati*, quod de interiore Spiritus sancti gratia recte accipi potest, ut oppositio fiat inter internam Spiritus sancti unctionem, qua N. T. sancti sunt decorati. 3. Metaphrastis testimonium

ex Surio mendaciorum architecto petatum parum obtinet roboris. Asserit ibidem fictitius ille Metaphrastes, cum episcopus Antiochenus Chrysostomo manus imponeret, continuo descendisse in eum visibiliter Spiritum sanctum in forma columbae, quas nugas recitat et probat Bellarminus de sacr. ord. c. 9. §. Denique. 4. In Ambrosio, Augustino et Cypriano negavit Chemnicus in ordinationum descriptionibus mentionem unctionis fieri, quodsi vel maxime in recentioribus, videlicet Gregorio et auctore libri de operibus cardinalibus Christi, unctionis mentio fiat, illud tamen Chemnicium nullius mendacii convincit. Pacianus sacerdotem vocat *unctum*, id nondum probat in ipsa ordinatione unctionem adhibitam fuisse, potest enim denominationis ratio a spirituali unctione descendere, ac si vel maxime etiam ab externa unctione petita sit, tamen potuerunt in confirmatione, in professione religionis, ut vocant, inungi. 5. Innocentius utrumque asserit, et neglectam unctionis ceremoniam a Graecis fuisse, et ab antiquis ob Iudaicam *χρυσήλαιαν* eandem explosam, temere igitur suspicatur Bellarminus, pro antiquis legendum esse aliqui. 6. Lombardus disertis verbis testatur, unctionem ex V. T. transsumptam fuisse, quod cum sine Christi et apostolorum exemplo factum sit ac nihilominus sub opinione necessitatis ecclesiae obtrudatur, merito *χρυσήλαιαν* Iudaicae loco habetur. Nec quidquam proficit Bellarminus, aquam baptismi et panem eucharistiae huc afferendo, est enim ratio maxime dispar inter haec signa sacramentalia ab ipso Christo divinitus instituta et definita et inter ritum ordinationis liberum atque adiaphorum; sola Christi institutio, non autem ecclesiae usus liber atque adiaphorus ceremoniam vere sacramentalem conficere potest. Adde quod aqua et panis ad illum finem et cum illa verborum forma non fuere in V. T. usurpata, sed in ordinatione V. ac N. T. communi idem finis, idem ritus, nec ullibi certa verborum forma exstat praescripta.

162. 2. Improbamus etiam Pontificiam unctionem hoc nomine, quod statuunt, eam non solum necessariam, sed etiam vere sacramentalem ceremoniam esse, hoc est non signum duntaxat, sed etiam medium spiritualis et invisibilis unctionis, Bellarminus de sacr. ordin. c. 12. Atqui ut ceremonia aliqua sit vere sacramentalis, requiritur divina institutio, proinde si vel maxime perpetuam ecclesiae praxin in ritu unctionis demonstrare possent, nondum tamen ex ea inferri posset, esse ceremoniam vere sacramentalem, quia ad id requiritur expressa Dei institutio, quae non potest de hac unctione ostendi. Durandus lib. 6. rational. div. offic. c. 74. num. 4.: *Alii dicunt, quod oleum infirmorum apostoli instituerunt, qui cum illo aegrotos ungebant; oleum vero chrismatum et catechumenorum apostolici viri constituerunt, ideo consideratio olei infirmorum prior est tempore quam chrismatis et etiam quam olei sancti, quia prior et major et venerabilior est doctrina apostolorum quam papae*. 3. Denique propter exorcisationes, quibus cum abusu nominis divini in

praeparatione chrismatis, quod ad ordinationem adhibere cogitant, utuntur. Videatur ceremoniale Romanum et Durandi rationale loco proxime citato.

Vestis
linea.
Cereus
accens.
Signa
crucis.
Rasura
ordinan-
dorum.

163. Praeter manuum impositionem atque unctionem episcopi Pontificii etiam alias in ordinatione adhibent ceremonias, utpote *vestem lineam cereos accensos, signa crucis* etc. Ordinandi et consecrandi jubentur etiam uti rasura capillorum, de qua Bellarminus l. d. asserit, *quod etsi sit ceremonia sacerdotali, non tamen fiat in ipsa consecratione sacerdotali*. Fabius Incarnatus in scrutinio sacerdotali part. 1. tract. 2. c. de sacram. ordin. p. 107. de tonsura dicit, *quod sit signum distinctivum ministrorum ecclesiae a plebe communi*; p. 108. *quod fiat circulariter ad modum coronae, item quod fiat in ea rasio capillorum ad denotandum, quod qui vult servire Deo, debeat renuntiare superfluitati terrenorum*; quod rasio illa fiat in summitate capitis ad denotandum, quod clerici mentem debeant habere ad Deum elevatam. Ibid. concludit, *quod tonsura non sit ordo, sed dispositio ad ordines, non necessitate, sed congruitate, quia si non tonsuratus ordinaretur, vere reciperet ordinis sacramentum, quamvis etiam ipse ordinator talem scienter ordinans graviter peccaret, quia ordinari non debet nisi clericus et sine tonsura clericus non est*. arg. dist. 83. c. Psalmista §. Clerici. Sed haec omnia magis distincte explicat Durandus lib. 2. ration. div. offic. cap. 1. num. 26. Circa coronam clericorum (inquit) tria attendenda sunt, scilicet capitis abrasio, capillorum detruncatio, formae circulatio. Ac capitis abrasionem tria sequuntur, scilicet munditiae conservatio, deformatio et denudatio. Munditiae conservatio, quia ex capillis sordes in capite aggregantur; deformatio, quia capilli ad ornatum sunt, significat ergo tonsura, quod clerici non debeant habere exquisitum habitum exterius; denudatio in superiore parte capitis significat, nullum debere esse medium inter Deum et nos. Radimus caput relictis inferius in modum coronae capillis, quia caput mentem significat, capilli vero seculares cogitationes. Detruncatio capillorum significat, clerici omnes superfluas cogitationes debent a mente abscindere. Formae circulatio fit propter multa, 1. in signum, quod rex noster Christus in ara crucis se ipsum oblaturus spineam coronam portavit; 2. circulus capillorum virtutem aequalitatis undique rationi congruentem designat; 3. haec figura non habet principium nec finem, per quod datur intelligi, quod clerici sint ministri Dei, qui non habuit principium nec habebit finem; 4. haec figura nullum habet angulum, per quod significatur, quod clerici non debent habere sordem in vita, quia ubi angulus, ibi sordes; 5. haec figura est omnium figurarum pulcherrima, per quod significatur, quod clerici debent habere pulchritudinem interius in mente et exterius in conversatione; 6. haec figura est omnium simplicissima, per quod significatur, quod clerici debeant habere simplicitatem columbinam; 7. corona clericos

specialiter esse regnum Dei demonstrat. Videantur plura, qui hisce ineptiis delectatur.

164. Episcopus cum ordinatur, duo episcopi portant evangeliorum codicem super caput et cervicem sive humeros ejus, capiti ejus imponitur mitra, datur ei annulus, baculus, chirothecae etc. quae esse substantialia hujus sacramenti statuit Durandus lib. 2. rationalib. div. offic. c. 11. atque eorum omnium mysticam rationem late exponit. Episcopi etiam die consecrationis consueverunt equitare in equo albo panno coopertis, quod idem lib. 1. c. 8. num. 22. propterea dicit fieri, ut repraesentetur illud, quod legitur Apoc. 19: *Exercitus qui sunt in coelo, sequuntur illum in equis albis, siquidem exercitus, qui sunt in coelo, sunt boni et justi viri et praedicti, qui quotidie sequuntur pro coelestibus Deum omnibus operibus bonis, qui ideo dicuntur esse in coelo, quia sola coelestia diligunt et quaerunt*. Relinquamus tandem illas inutiles, superstitionis pomposas ceremonias apostolicae et primitivae ecclesiae penitus ignotas.

165. Quaeritur 7. *quis sit effectus et fructus ordinationis*? Bellarminus de sacram. ordin. c. 2. scribit, *duplicem esse hujus sacramenti effectum, primo potestatem spiritualem perpetuam, in qua signum inprimatur character; secundo gratiam, tum facientem, qua possint ordinati rite fungere munere*. Sed de fictitio illo characterе egimus tract. de sacram. quem non injuria quis dixerit characterem illum, qui describitur Apoc. 13. v. 16. Nos in ordinatione conferri et augeri Spiritus sancti dona ad partes ministerii ecclesiastici obeunda necessaria non negamus, interim tamen distinguimus inter gratiam reconciliationis sive remissionis peccatorum, et inter gratiam ordinationis, cum accipiant gratiam ordinationis, qui tamen non accipiunt gratiam reconciliationis, deinde collationem et augmentum donorum ad ministerium necessarium nequaquam tribuendum dicimus impositionem manuum tanquam symbolo alicui sacramentali sic dicto ac divinitus instituto, sed precibus ecclesiae et presbyterii, quibus promissio de exauditione facta.

SECTIO XIII.

DE EXAMINE ORDINATIONIS PRAEMITTENDO.

166. Graviter monet apostolus Timotheum episcopum 1. Tim. 5, v. 21: *Testor coram Deo et Christo Jesu et electis angelis, ut haec custodias sine praesudicio, nihil faciens in partem aliquam declinans*, v. 22. *manus cito nemini imponas neque communices peccatis alienis*, ubi post membrum est αἰσχρολογίων prioris, ideo scilicet non in ordinatione non esse cito, hoc est ab gravi judicio et diligenti exploratione alieni ab

episcopo imponendas, ne peccatorum alienorum fiat princeps, quidquid enim huiusmodi inepti ecclesiae ministri postmodum delinquunt, ejus culpa aut certe pro culpa promotoribus imputatur. Ambrosius in *de officiis* illius loci sic scribit: *Sub testatione ea, quae ordinationem mandat custodiri, praecipit, nihil ei sine praesudicio, ne facile aliquis accipiat clericalem dignitatem, nisi prius de vita et moribus eius fuerit disputatum, ut dignus approbatus minister aut sacerdos constituatur, ut non postea, reprehensibilis videatur, poeniteat forte principem, qui non ad liquidum praesudicasse quid meretur, quem improbabiliter ordinavit, nec illum, cuius vita ad suspicionem veniunt, ordinandum, ne maculetur ordinator vitiis et delictis eius. Si omnino latentia sunt delicta, immunis erit, quia conscientia eius libera est, suspicio non trepidum facit. Peccat enim, si non probat, et ordinat, melior enim ceteris debet probari, ordinandus est. Non sufficit, si sine crimine, quia merita eius debent praesidere bonorum operum, ut pignus habeatur ad ordinationem. Requiritur doctrina sive examen aliquod ordinationi committendum juxta praescriptum apostoli 1. Tim. c. 10: οἱ τοὶ (διάκονοι) δοκιμαζέσθαι πρῶτον, probentur primum et tunc suscipiantur ad diaconorum munus. Hincmarus Remorum episcopus tale dedit rescriptum: Adhucite examinandum, quia ut longe ante nos dictum est, non est dimittendus, cui est proximus committendus. Cum loco docti ordinat indoctum, is facit eum stultum, qui debebat esse discipulus, et offert coelestis animal.*

2. Exstat decretum concilii Carthaginensis IV. examine ministrorum citatur c. Qui episcopus. c. 23: Qui episcopus ordinandus est, antea examinatur, si natura sit prudens, si docibilis, si temperatus, si vita castus, si sobrius, si per se, si semper suis negotiis cavens, si humilis, si misericors, si literatus, si in lege Domini letus, si in Scripturarum sensibus cautus vel doctus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, si omnia si fidei documenta verbis simplicibus etc. postea enumerantur praecipua doctrinae capita eo tempore in ecclesia maxime consensu, de quibus ordinandus examinari praecipitur. c. Laodic. c. 12. et citatur c. Episcopi dist. 24: Episcopi iudicio metropolitanorum et eorum episcoporum, qui circumcirca sunt, promoveantur ad clericalem dignitatem, si videlicet, qui plurimum probantur tam verbo fidei, quam rectae ordinationis exemplo. Ivo Carnotensis lib. 3. de *reg. episc.* ex concil. Nannetensi, et citatur c. *de elec.* dist. end.: Quando episcopus ordinationem disponit, omnes qui ad sacrum ministerium vocaverint, feria quarta ante ipsam ordinationem vocandi sunt ad civitatem una cum presbyteris, qui eos repraesentare debent, et tunc episcopus a latere suo eligere debet sacerdotes et alios sanctos viros gnaros divinae legis, exercitatos in

ecclesiasticis sanctionibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, aetatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene literati, si instructi in lege Dei, ante omnia diligenter investigent, si fidem catholicam firmiter teneant et verbis simplicibus asserere queant. Ipsi autem, quibus cura committitur, cavere debent, ne aut favoris gratia, aut cujuscunque muneris cupiditate illecti a vero deviant, ut indignum et minus idoneum ad sacros gradus suscipiendos episcopi manibus applicent, quodsi aliter fecerint, et ille qui indigne accesserit, ab altari removebitur, et illi qui donum Spiritus sancti vendere conati sunt, coram Deo jam condemnati ecclesiastica dignitate carebunt; igitur per tres continuos dies diligenter examinentur, et sic sabbatho qui probati sunt, episcopo repraesententur; alias autem sine clericorum videlicet consilio et populi testimonio nullum episcopus ordinare praesumat. Examen illud si omittatur vel negligenter tractetur, evenire solet illud, de quo graviter conqueritur Nazianzenus apologia: Illotis manibus ac membris profanis sacratissimis se rebus ingerunt gradumque sibi vendicant haud secus, quam si hunc ordinem non virtutis exemplar, sed principatum quandam, in quem inquirere non liceat, esse putent. ** Imperat. Nov. 123. c. 12: Clericos non aliter ordinari permitimus, nisi literas sciant et rectam fidem vitamque habeant honestam et neque concubinam neque naturales habuerint aut habeant filios, sed caste viventes, aut uxorem legitimam habentes. c. 1. dist. 36: Illiteratos nullos praesumat ad clericatus ordinem promovere. ** Similia exstant apud eundem in monodia in laudem Basillii, apud Chrysostomum lib. 1. de sacerdotibus. Cyprianum serm. 5. de lapsis, Augustinum epist. 148. Hieronymum in cap. 1. Tit. etc.

168. In hoc examine diligenter inquirendum in ordinandi qualitates, an scilicet *ἱκανότης* ad ministerii ecclesiastici partes rite obeundas necessario requisita in ipso adsit. 2. Tim. 2, v. 2: Ea, quae audivisti a me per multos testes, commenda fidelibus hominibus, οἱ τοὶ ἱκανοί, qui idonei erunt, etiam alios docere. Si dicas, negari ab apostolo, quenquam esse ad tantum ac tam arduum munus idoneum, 2. Cor. 2, v. 16. respondeo, explicationem capite sequente statim addi: *ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ*, 2. Cor. 3, v. 5. Pertinet vero ad illam *ἱκανότητα* 1. confessionis sinceritas. Inquirendum igitur sedulo, an ordinandus sit confessioni verae doctrinae in prophetis et apostolicis scriptis propositae et in libris symbolicis repetitae sincere addictus. Cum enim primum ac principale pastoris officium sit puram et incorruptam doctrinam populo fidei suae commisso proponere, Mal. 2, v. 7. Matth. 13, v. 52. etc. ideo omnino requiritur, ut a fanaticis opinionibus et haereticis erroribus immunis sit, qui huic muneri praeficiendus, ne pascua Domini gregis veneno haeretico inficiat ad aeternum ovicularum Christi sanguine redemptarum perniciem et exitium. 2. Do-

Materia
examinis.

libet minister ecclesiae, debeat esse *διδασκικός*, 1. Tim. 3, v. 2. ideo in examine ordinationi praemittendo inquirendum, an dono docendi sit instructus. Quae ad illud docendi donum requirantur, duobus vocabulis Christus complectitur Luc. 21, v. 15: *Δάδοις ὑμῖν στίγμα καὶ σοφίαν*, ubi per *σοφίαν* intelligitur *σύνεσις πνευματική*, per *στίγμα* vero *δύναμις ἐρμηνευτική*, quorum utrumque ad docendi donum requiritur, et cui illa adsunt, is etiam docendi dono instructus est. De *σύνεσι* dicitur Mal. 2, v. 7: *Labia sacerdotum custodiant scientiam, ut legem requirant ex ore ejus*; de *δύναμι* *ἐρμηνευτική* 2. Tim. 2, v. 2: *Commenda ea, quae a me audivisti, fidelibus hominibus, qui sint idonei ad docendum alios*. Ad *σύνεσιν πνευματικήν* pertinet cognitio sanae doctrinae, cujus fundamenta ex verbo Dei ordinandus debet omnino scire, ut eam pro ratione vocationis contra adversariorum corruptelas asserere ac tueri possit, ita namque inter cetera describit apostolus episcopum Tit. 1, v. 9. quod debeat esse *ἀντεχόμενος τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν*. *ἀντεχόμενος* est rem aliquam arcte tenere, fortiter alicui rei adhaerere ac velut unguibus ita ei affixum esse, ut ab ea avelli nequeat.

XII. 2. 171. interprete Weller in libro de offic. eccles. polit. et oecon. Requiritur igitur ab episcopo, ut in veritate doctrinae fundamentaliter et recte cognitae sit constans nec patiat, se quovis novarum opinionum vento circumagi Eph. 4, v. 14. Requiritur etiam ab ipso, ut veritatem doctrinae contra adversarios, *ἀντιλέγοντας*, possit tueri ac vanitatem et falsitatem objectionum adversariarum detegere. Qui absque tali *σύνεσι* et necessaria articulorum fidei cognitione in cathedras irruunt, illi ut habet Nazianzeni dictum in apologet. fugae fol. 22. *ἐν πύθφι τὴν χειρὰν μανθάνουσιν*, figulinam in dolio discunt, hoc est aliarum animarum periculo pietatem meditantur. Eccl. 18, v. 23: *Ipse disce primum, antequam alios doceas*. Levitae per quinquennium instituebantur, antequam ministerio applicarentur, ut colligitur ex collatione Num. 4, v. 47. cum Num. 8, v. 24. Ad *δύναμιν ἐρμηνευτικήν* pertinet eloquentia, ut possit cogitata sua ordine, perspicue et diserte exponere. Audiendus igitur est ordinandus in concione *δοκιμαστικός*, ut appareat, an illo docendi dono instructus sit, ubi tamen monendum, utriusque doni, videl. tum *σύνεσι* πνευματικῆς, tum *δυναμῆ* ἐρμηνευτικῆς, esse certos gradus nec summum illorum donorum gradum exigendum ab eo, qui ad inferius aliquod ecclesiae ministerium promovetur. 3. *Vitae ac morum integritas*, quo pertinent membra descriptionis apostolicae, qua Scriptura sacra episcopi *ἁγνότης* et officium exprimit, quod debeat esse *ἀνενόητος καὶ ἀρέχλητος*, 1. Tim. 3, v. 2. Tit. 1, v. 7. quod debeat habere bonum testimonium ab iis, qui foris sunt, 1. Tim. 3, v. 7. item quod *διαconi* debeant habere *mysterium fidei in conscientia pura*, v. 9. Videatur constitutio ecclesiastica electoralis Saxonica in ca-

pite de examine ordinandorum p. 69. ubi haec omnia latius explicantur.

169. Examen illud tunc demum institui consuevit quando jamdum ad certum aliquem locum per aliquam legitime ac solenniter est vocata, sed e venientius foret examen illud praemitti, antequam ad concionem *δοκιμαστικὴν* ministerii candidi populo sistatur sive praesentetur, et literas vocationis accipiat, 1. quia praesentatio sive nominatio illa praesupponit personae denominatae *ἱερωσύνης* jam vero *ἱερωσύνης* illa in examine demum innotescit. 2. Si examen praemitteretur praesentationi, rectius cognosci ac decerni posset, cui ecclesiae destinatus esset ministerii candidatus; ut enim eruditionis donorum docendi, ita quoque officiorum ecclesiarum sunt certi ac distincti gradus. 3. Qui dum vocationis literas accepit, illi non potest summa ignominia ordinatio denegari, si vel in examine non satisfecerit presbyterii expectati, at si examen praemitteretur praesentationi, potest sine ulla ignominia repulsa fieri. Consuevit etiam examen illud institui cum illis duntaxat, qui prius ad ministerium ordinantur, sed rectius et convenientius fieri censendum, si omnes omnino examini subijciantur, qui ad ministerium ecclesiasticum moventur, etiam illi, qui per translationem ad aliam ecclesiam transferuntur, qua de re constitutio ecclesiastica d. l. sic statuit: *Serio volumus, ut in primis examina ministrorum ecclesiae, sive ordinati sint, sive non, singulari diligentia suscipiantur*. Quomodo vero examen illud instituendum sit, ibidem exponitur.

SECTIO XIV.

DE INVESTITURA MINISTROBI

170. Vocationem, confirmationem et ordinationem ministrorum in nostris ecclesiis subsequitur investitura, quae est actus ecclesiasticus solennis ius episcopale per Passaviensem pacificationem principes Augustanae confessioni addictos transiens, quo persona ad ministerium legitime vocata et ordinata gregi, cui praeficienda est, superintendentem sistitur ac praelectis confirmationis literis solenniter introducit, cui actui conjunguntur seriae adhortationes, quibus tum novus minister tum auditores officii sui admonentur ac cupienti manu ad sedulam illius executionem obligantur. Item preces, quibus officium ministri Deo commendatur. Differt investitura ab ordinatione, quod ordinatio fiat duntaxat semel, sed investitura repetitur quoties aliquis jam ante ordinatus ad ministerium vocatur ad aliam ecclesiam, vel ad alium gradum in eadem ecclesia. Formam investiturae docent constitutiones ecclesiasticae. Notandum est in hoc loco, quod investitura pertineat ad ius episcopale.

ideoque summo magistratui competat etiam in locis, in quibus jus patronatus ad alios pertinet; frustra igitur metuunt ac reluctantur quandoque illi, ad quos jura patronatus spectant, quo minus investitura ex jure episcopali descendens per principes superintendentes suscipiatur, ut enim jus patronatus non tollit jus episcopale, ita quoque non nec excludit, imo etiam non potest tollere nec impedire investituram ad jus episcopale pertinentem. Investitura autem illa non est de substantia ministerii, unde Nicolai papae tale exstat decretum c. 1. h. 23: *Postquam electio pontificis fuerit facta, nulli fuerit tempestas vel qualiscunque hominum letus malignitatis studio resisterit, ut is qui electus est in apostolica sede juxta consuetudinem canonizari non valeat, electus tamen sicut verus papa obtinet auctoritatem regendi Romanam ecclesiam et disponendi omnes facultates illius, quod Gregorium ante suam consecrationem cognovimus ferisse.* Apud Pontificios investiturae videtur habere missio, de qua scribit Becanus in disp. de vocat. ministr. th. 42: *Missio differt ab ordinatione. Nam in ordinatione confertur potestas, cujusmodi est potestas baptizandi, consecrati eucharistiam, remittendi peccata; in missione confertur jurisdictio in ordine ad executionem, hoc designantur subditi, quos illi, qui dicuntur mitti, debent docere, sacramenta administrare, gubernare. Parochi dicuntur mitti in parochiam, quando assignantur parochiani etc.* Sed rectius iste, quem descripsimus, dicitur initiatio vel inductura quam missio, quia missio est ipsa vocatio, certe ab ea realiter non differt, ut ostendimus supra.

SECTIO XV.

DE TRANSLATIONE MINISTRORUM.

I. In quaestione de translatione ministrorum in defectu, tum in excessu a quibusdam peccata in defectu, dum quidam existimant, plane illi esse ministrum ecclesiae ab uno loco in alium ferri. Statuunt enim, vocationem apostolorum esse a mediata vocatione reliquorum ministrorum, primis etiam in eo, quod apostoli non fuerint aliquem locum cum suo ministerio alligati, de reliquorum ministrorum vocatione id omnino vari debere ac proinde eorum translationes illitterae. In excessu a quibusdam peccatur, dum varia quadam levitate absque urgente necessitate absque evidente ecclesiae utilitate functiones illas subinde mutant, adeoque mangonum et bestiarum in morem parochias ut equos et num habent, ac quod Seneca de aegrotis dicit, mutantur pro remediis. Ut autem priorum citati recte opponitur, quod Dominus messis datam habeat ministros suos ut vocandi, ita

quoque eosdem transferendi ab una ecclesia ad aliam, quodque ecclesia Domini *materfamilias* eandem habeat potestatem, modo omnia fiant ordine XII. 2. 172. legitimo, non temeritate propria, non privato judicio, non causa ambitionis, dominationis, praesumptionis, delectationis, stipendii amplioris etc. sed ex utilitate, necessitate et aedificatione ecclesiae omnia aestimentur; ita posteriorum levitati merito opponendum, quod tales mutationes, nisi gravi judicio suscipiantur, facile possint scandalum in ecclesia concitare. **Constantinus in epistola ad Eusebium, quam recitat ipse Eusebius lib. 3. de vita Constant. c. 59: *Prudenter abs te factum, quod et Domini mandatum apostolorumque ecclesiae canonem servare decrevisti, episcopatum ecclesiae Antiochenae prorsus repudiando et in eo episcopatu fungendo permanere laborasti, quem ab initio Dei voluntate suscepisses.* Huc referenda dicta Scripturae, quae constantiam in munere semel suscepto probant, 1. Cor. 7, v. 17. Matth. 10, v. 22. Luc. 9, v. 62. Apoc. 2, v. 10. eadem enim valent ad eam ipsam in loco semel placito, qui muneri suscepto indivulse connexus est, urgendam. Propria argumenta sunt triplicia: 1. ab exemplis Scripturae; Moysi, prophetis et apostolis non licuit, quo voluerunt, ire, Exod. 4, v. 10. Jerem. 1, v. 7. Jon. 1, v. 4. c. 3, v. 3. Act. 16, v. 9. Rom. 1, v. 13. 2. Cor. 1, v. 15. ergo multo minus vulgaribus ecclesiae ministris; 2. ab auctoritatibus veterum, c. Non oportet, c. Si quis caus. 7. q. 1. Confer Eusebium lib. 3. de vit. Constant. c. 59. Nicophorum lib. 8. c. 45. ac recentiores Lutherum tom. 5. Jen. Germ. f. 507. b. Mathesium serm. 9. secundae partis de vita Christi, cujus verba repetuntur a Conr. Porta in pastoralis Lutheri p. 23. Calvinum epist. 209. Chytraeum in epist. p. 150. et 678. 3. ex rationibus 1. Nulli ministro licet citra consensum domini sui versari pro arbitrio in ejus domo ex una parte in alteram migrando. Omnes pastores sunt ministri Christi ejusque sponsae ecclesiae. Ergo nulli eorum licet in ejus domo, quae est ecclesia, pro arbitrio versari migrando ex una ejus parte in aliam citra consensum Christi et ecclesiae. Posterior: si ecclesiae et loco, cui semel operam addixit pastor, non est jure devinctus perpetuo, habet hoc aut ex generali vocationis lege, aut ex speciali indulgentia et contractu singulari. Non hoc, nemini enim licet contrahere cum ecclesia vel ad certos annos, vel indefinite ad quemcunque ipsi visum est terminum; nec illud, quemadmodum ex doctrina de vocatione constat, cujus jus est penes solum Deum Matth. 9, v. 38. Act. 16, v. 9. Jerem. 10, v. 23. vel mediate, vel immediate agentem. Ergo. Tarn. Disp. de minist. q. 2**

172. Exstant hac de re utiles canones. c. Non oportet. caus. 7. q. 1. ex concilio Nicaeno c. 15: *Non oportet episcopum vel reliquos ordines de civitate ad civitatem migrare, non episcopus, non presbyter, non diaconus transseat. Si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere tentaverit et se hujusmodi negotio mancipaverit, hoc*

Non temere
auscul-
plenda.

et, ad fratribus invitantibus cum auctoritate
in aetate sedis faciat, non tamen ambitus causa,
sive utilitate, aut necessitate faciendum est. Hoc
solum de episcopis, verum etiam de quibuscumque
ministeris intelligitur, ne videlicet in locum
sui alteri obrepant. **Quaeritur ulterius 1: An
mutationis causa sint sola studiorum impedi-
menta, quae ab agricultura prove-
niant, cetera ad vitam subsidia et ecclesia pasto-
rem dimittere nolit? Negamus 2. An probari debeat,
ut scribit Junius lib. 3. de eccles. cap. 3. p. 153:
ut sancta humilitate praediti viri propter
dilectum in se offendiculum, quibus pie religioseque
sunt, episcopatus officium non solum sine culpa,
sed etiam cum laude posuerunt? Negamus 3.
In deliberatione de mutanda functione ad
mutandam conscientiam sufficiat hic syllogis-
mus: ubi Deo majori cum fructu ecclesiae ser-
visse, eo teneor migrare. In loco, ad
quo visor, possum Deo majori cum fructu eccle-
siae servire. Ergo. Affirmativa exstat consil. 1.
9. sub nomine Martini Hammeri p. 35. nega-
tiva D. Chemnicii in loc. theol. part. 3. p. 322.
Hemmingium in pastore p. 211. edit. Lubec.
in Deut. 18. p. 122. **

SECTIO XVI.

REMOZIONE MINISTRORUM.

Quemadmodum vocatio ministrorum ad totam
sanctam, ita quoque eorundem remotio ad totam
sanctam pertinet, ideo probari nequit illorum pseudo-
rum opinio, qui ad jura regalia magistratus
suum ministrorum pertinere censent, ita ut
sibi possit mutare ecclesiastica ministeria et
hos ministros loco motis et in exilium pulsos
substituere. Contra quam *καταρροπία* gra-
detonant B. Lutherus in epistola, quae exstat
in Jen. Germ. fol. 376. in fidei admonitione ad
pastorem tom. 5. fol. 358. in scripto, quod
tom. 8. Jenens. fol. 188. et Joachimus Mörl-
iudicio de vocatione pastorum, quod una
his istius generis scriptis in utili libello edito
ann. 1602. sub hoc titulo: Vom Beruf und
Erbung der Prebiger, wie ferne weltliche Obrig-
keit habe, dieselben ihres Amtes zu entsetzen,
in christlicher Bericht aus Gottes Wort und vor-
ter Lehrer Bedenken, als D. Lutheri, D. Philippi,
Mörlgen zu Leipzig, D. Brentii, D. Mörlini,
Abusii, D. Simonis Pauli, D. Chemnicii, Mi-
Gryphisvaldensis et vicinarum ecclesiarum
Merania. Vicissim quemadmodum legitima
debet fieri juxta leges divinitus praescriptas,
ita quoque legitima ministri remotio fieri debet
praescriptas divinitus constitutiones. Ut enim
candi principaliter ad solum Deum pertinet
diata vocatione, ita quoque jus removendi

principaliter ad solum Deum pertinet etiam in me-
diata remotione. 1. Sam. 2, v. 30: *Loquens locutus*
sum de ministerio tuo, ut ministrares in conspectu
meo usque in sempiternum. Nunc autem absit hoc
a me, dicit Dominus. Osee 4, v. 6: *Quia tu scientiam*
repulisti et oblitus es legis Dei tui, repellam
et ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. Ut autem
vocatio, ita quoque remotio plerumque fit per media,
videlicet per legitimum ecclesiae judicium divinae
voluntati conformandum. Divina voluntas haec est,
quod minister ecclesiae debeat verbum Dei sincere
docere et inculcatae vitae exemplo auditoribus praecire.
Ergo quando minister ecclesiae vel in haeresin in-
cidit, vel enormibus delictis scandalum praebet ac
facit, ut nomen Dei blasphemetur, tunc ecclesia habet
potestatem eum removendi. Tria enim possunt con-
stitui ministrorum genera: 1. Quidam sunt *dolosi*
περιπατοῦντες ἐν παροργισμῷ καὶ δολοῦντες τὸν λόγον
τοῦ θεοῦ 2. Cor. 4, v. 2. Ephes. 4, v. 14. qui do-
ctrinae coelestis lucem haereticis nebulis obscurant
et sinceritatem ejus adulterant, illos ecclesia non
solum potest, sed et debet tanquam *anathema* quod-
dam Galat. 1, v. 8. hoc est tanquam rem detestan-
dam, quae attactu suo polluit, a se remove; tales
erant, quos apostolus cupit *abscissos* Galat. 5, v. 12.
et quibus nec *domum*, nec *aures* aperiendas esse
praecipit Johannes 2. epist. v. 10. 2. Quidam sunt
onerosi, quorum crimina sunt et enormia et notoria,
qui itidem ab officio removendi, ne propter illos
nomen Dei blasphemetur, neve auditoribus scanda-
lum praebere pergant. 3. Quidam vero sunt *morosi*,
levioribus naevis obnoxii, qui tolerandi sunt. **Causae
dimissionis ad duos fontes revocari possunt. Unus
est *defectus facultatis* utiliter inserviendi ecclesiae;
alter *voluntatis* sive *operum ministerialium neglectus*
intolerabilis. Facultatis defectu comprehenduntur
partim doctrinae sanae in fundamentalibus, praeser-
tim corruptelae sive errores pugnantes cum funda-
mento, partim illius utiliter et cum fructu auditorum
tradendae organorum privatio, qualis esse potest vel
animi, utpote ingenii, judicii, memoriae; vel corporis,
ut linguae aliorumque membrorum ad officii admi-
nistrationem necessarium usus morbo aut calami-
tate aliqua interceptus. Voluntatis appellatione
comprehenditur, cum enormis in demandati muneris
partibus exsequendis negligentia tum vita et morum
turpitudine sive ea tantum ecclesiae scandalosa, sive
etiam civiliter damnabilis sit. Harum causarum vel
unam vel utramque esse justam dimissionis causam,
colligitur ex pari, quod enim valet ad legitimum vo-
candum impedimentum afferendum, idem ad vocatum
abdicandum valere debet. **

175. Ceterum in remotione ministrorum, si legi-
tima esse debet, requiritur tum *accurata causae*
cognitio, tum *sedula legitimi processus observatio*.

Causa et
processus
remotio-
nis.

** Legitima causae cognitio requirit, ut ratione rei
seu deponendi causa aliqua ex enumeratis sit quod-
dammodo notorialis et manifesta, de occultis enim
non judicat ecclesia. Actorem certum existere mi-
nime necessarium est, ubi ipsum crimen palam cla-

mat, sufficit si de eo aliquid constet superintendenti vel consistorio, sive inquisitione propria ex officio, sive rumore publico, sive delatione et indicio unius aut plurium de ecclesia. Testes criminis locupletes et omni exceptione majores esse oportet, eosque e numero auditorum sive de ecclesia, cui praest pastor, quamvis et alii idonei non sint rejiciendi. Judex talis requiritur, qui et sciat et velit utraque parte audita jus administrare etc.** 1. Tim. 5, v. 19: *Adversus presbyterum noli accusationem recipere nisi sub duobus aut tribus testibus.* Neque enim permittendum plebis temeritati vel potentiorum arbitrio, absque legitima causae cognitione et examine ministrum loco movere et in exilium ejicere. Illa causae cognitio pertinet ad totam ecclesiam, sed ut omnia fiant ordine et sine confusione, cum jura episcopalia, quae per pacificationem Passaviensem ad principes Augustanae confessionis sunt translata, exercentur ab illis per consistoria, coram illis causae de ministrorum remotione tractandae, proinde illi, qui habent jura patronatus, non debent nec possunt propria auctoritate ministrum deponere, sed causam deferant ad consistoria, quia jus patronatus non affert secum jurisdictionem episcopalem, cujus exercitium est in dimissione pastorum. In concilio Hispalensi secundo c. 6. circa annum Christi 621. habito statutum est, *presbytero non nisi per synodum honorem et officium abrogandum esse.* Episcopus (inquit concilium) *solus potest honorem presbytero dare, auferre solus non potest*, quod notent, qui ob jus vel patronatus vel episcopale sibi licere existimant, ministrum ecclesiae proprio arbitrio ab officio deponere. Quodsi quis non est legitimo judicii processu, nec ob causas legitimas et sufficientes, puta propter zelum in arguendis hominum vitiis, propter privata odia, propter levicula errata etc. loco motus, tunc is, qui ipsi surrogatur, non est pro vero ministro legitime vocato habendus, qua de re aliquot theologorum sententiae exstant in dicto libello de vocatione et remotione ministrorum.

Canones
de remotione.

XII. 2. 177.

176. Exstant hac de re aliquot canones c. Factus est. causa 7. q. 1. ex Cypriani lib. 2. epist. 4: *Factus est Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum paene omnium testimonio, de plebis, quae tunc adfuit, suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum consensu, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, hoc est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret, quo occupato et de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione confirmato, quisquis jam episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordinationem, qui ecclesiae non tenet unitatem, quisquis ille fuerit, licet de se multum jactans et plurimum sibi vendicans, profanus est, alienus est, foris est et cum post primum esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debet, factus est, jam non secundus ille, sed nullus est.* c. Novatia. caus. et quaest. iisd. ex eadem Cypriani epistola: *Novatianus episcopus non est, qui Cornelio episcopo in ecclesia a sedecim co-*

piscopis facto adulter atque extraneus episcopus fu- a desertoribus per ambitum nititur etc. c. deniq causa et quaest. iisd. ex ejusdem Cypriani lib. epist. 6: Denique quam sit inseparabile unitatis sacramentum et quam sine spe sint et perditioni sibi maximam de indignatione Dei acquirant, schisma faciunt et relicto episcopo alium sibi pseudoepiscopum constituunt, declarat Scriptura divina in libris Regum, ubi a tribu Juda et Benjamin decem tribus scissae sunt et relicto rege alterum sibi foris constituerunt. Et indignatus (inquit) Dominus omni semini Israel et demoluit eos et dedit eos in direptionem, donec abjiceret a facie sua, quia dissipatus est Israel a domo David et constituerunt sibi regem Jeroboam filius Nabath. Indignatum esse dixit Dominum et eo perditionem dedisse, qui ab unitate dissipati aliam sibi regem constituerunt. Tanta indignatio Domini existit adversus illos, qui schisma fecerunt, ut et cum homo Dei ad Jeroboam missus esset, quod peccata sua exprobraret atque ultionem futuram praedicaret, panem apud illos edere et aquam haurire vetaretur, quod cum non custodivisset et eo praeceptum Domini prandisset, statim divina ira percussus est, ut inde regrediens insperatus morsu leonis in itinere necaretur etc. Quod eundem, quem nos Deum Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum s. nosse dicuntur, nec hoc cavere tales potest. Nam etiam Chore, Dathan, Abiron cum sacerdote Aaron et Moyse cum Deum noverant, pari lege et religione viventes, et verum Deum, qui colendus atque invocandus fuerat, invocabant, tamen quia loci sui minister transgressi et contra Aaron sacerdotem, qui a Deo legitimum dignatione Dei atque ordinem perfecerat, sacrificandi sibi licentiam vendicaverant, percussi poenas statim pro illicitis et blasphemis penderant etc. Et tamen illi schisma non fecerant, nec foras egressi contra Domini sacerdotem impudenter atque hostiliter rebellaverant, quod hi ecclesiam scindentes et contra pacem atque unitatem Christi rebelles cathedram sibi constitutam primatum assumere et baptizandi atque officii licentiam vendicare conantur. c. praeceptum causa 7. q. 2. ex Zepherino: Praeceptum est in antiquis scripturis, ejectos atque suis rebus exspoliatos ecclesiam proprias recipere, et demum si quis eos justitiam servare voluerit aequo periculo facere, judices eligendos episcopos recta sapientes et in ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum, qui pressi videbantur, nec prius eos respondere, quam omnia sua eis et ecclesiis eorum legibus integre restituantur. c. In scripturis. caus. et quaest. ex Eusebio: In scripturis vestris reperimus, quoddam episcopos vestris in partibus a propriis ecclesiis accusatos, aliquos videlicet ex suspitione et alios ex certa ratione, et idcirco quosdam a ecclesiis esse exspoliatos, quosdam vero a propriis ecclesiis pulsos, quos sciat nec ad synodum convocari, nec in

quo judicari, antequam cuncta, quae eis ablata sunt, legibus potestati eorum redintegrentur. c. Audivimus. causa 3. q. 2. ex Euaristi epist. 2: Audivimus, quosdam vobis infamatos et dilaceratos episcopos a civitatibus propriis expulsos (quia alibi constitui episcopi non possunt, nisi in civitatibus non minimis) et alios ipsis viventibus constitutos, ideo hoc scribimus vobis, ut sciatis, hoc fieri non licere, sed proprios revocari et integerrime restitui debere. Illos vero, qui adulterina foeditate suas sponas (quas uxores eorum praefixo tenore esse intelligimus) tenent ejici et adulteros atque infames fieri eosque ab ecclesiasticis honoribus arceri jubemus. Si autem adversus eos aliquam querelam habueritis, his peractis inquirendum erit et auctoritate hujus sanctae sedis terminandum. c. Sicut vir. causa 7. q. 1. ex eodem: Sicut vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, hoc est ut illam dimittat, ad quam fuit sacratus absque inevitabili necessitate aut apostolica vel regulari mutatione, ut alteri se ambitus causa conjungat. Et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri se vivente eo matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir ejus, sed juxta apostolum aut viro suo debet reconciliari, aut manere innupta; ita ecclesiae non licet dimittere episcopum suum aut se ab eo segregare, ut alterum vivente eo accipiat, sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, hoc est alterum episcopum suo vivente non accipiat, ne aut fornicationis, aut adulterii crimen incurrat. c. Non furem. caus. et quaest. iisd. ex Leone ad Veronensem Britanniae ducem: Non furem et latronem, qualem Gillandum esse sentimus in Nannetica sede, qui vivente, quod non licuit, locum non timuit usurpare, pro cujuscunque muneris donis ultra debes defensare. c. Quod autem. caus. et quaest. iisdem ex concilio apud Arverniam celebrato: Quod vivente episcopo alius superponi aut superordinari non possit ex concilio apud Arverniam celebrato definitum est, in quo legitur, ut nullus vivente episcopo alius superponatur aut superordinateur episcopus, nisi forsitan in ejus locum, quem capitalis culpa dejecerit. c. Petimus. caus. 11. q. 1. ex concil. Carthag. 3. c. 38: Petimus, ut dignemini dare fiduciam, qua necessitate ipsa cogente liberum nobis sit rectorem provinciae secundum statuta gloriosissimorum principum adversus illum adire, qui plebem, quam invaserat, usque hodie commonitus (secundum quod statutum fuerat) relinquere contemnit, ut qui miti admonitioni sanctitatis vestrae acquiescere noluerit et emendare illicitum, auctoritate judiciaria protinus excludatur. Aurelius episcopus dixit: Servata forma disciplinae non existimabitur appetitus, si vestra caritate modeste conventus recedere detrectaverit, cum fuerit suo contemptu et contumacia faciente judiciaria potestate conventus. Honoratius et Urbani episcopi dixerunt: Hoc ergo omnibus placet, c. Qui in vivorum ex de concess. praebend. ex Gelasio ad Romanos: Qui in vivorum sacerdotum loco

pomuntur, hoc ipso sunt ab ecclesiastica communione pellendi, quo se passi sunt successores sacerdotibus vivis adhiberi. c. Inprimis. caus. 2. q. 1. ex Gregorio lib. 11. epist. 50: Inprimis requirendum est de persona presbyteri dilectissimi fratris et coepiscopi nostri Januarii, et si ita veritas se habet, sicut ejusdem episcopi petitio continet, in ecclesia atque loco suo idem presbyter modis omnibus revocetur; si autem dictum fuerit, quia contra ipsum causa aliqua mota sive probata est, subtiliter ipso praesente et rationem pro se reddente quaerendum est, et genus causae et modus probationis, ut ex hoc colligere valeas, utrum adhuc in exilio vel deportatione demorari, an certe in ecclesia et officio suo debeat revocari. De episcopi persona hoc faciendum est, ut si nulla contra eum criminalis causa, quae exilio vel depositione digna est, mota sive probata est, is episcopus, qui eo superstite perverse et contra canones in ecclesia ejus ordinari praesumserit, sacerdotio privatus ab omni ecclesiastico ministerio repellatur etc. Si autem aliter quam antefati episcopi petitio continet, actum esse forsitan perhibetur, subtiliter quaerendum est, et cognita veritate cum Dei timore, quod justitiae ordo suaserit, judicandum est etc. Vide ibid. formam processus in hoc negotio observandi praescriptam. c. Eum qui. causa 7. q. 1. ex eod. Gregorio lib. 2. ep. 14: Eum qui contra justitiae regulam in archidiaconatum alterius se promoveri consenserit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponimus, qui si ulterius in loco eodem ministrare praesumserit, se participatione sacrae communionis noverit esse privatum. Glos. in c. Consideravimus de elect. et elect. potest: Non debet fieri secunda electio prima non cassata. Coniunge c. Notum. causa 2. q. 1. c. Nullus. caus. ead. q. 2. c. Episcopis. caus. 3 q. 1. etc.

177. Possunt etiam ex ecclesiastica historia quaedam huc referri. Theodoretus lib. 2. hist. eccles. c. 17. et Nicephorus lib. 9. c. 25. referunt, quod Felix, qui in locum Liberii episcopi Romani injuste ab imperatore Constantio in exilium pulsus successerat, licet incorruptam fidem Nicaeae expositam servaret, populo tamen tam exosus fuerit, ut nemo omnium civium Romanorum in aedem orationis sit ingressus, cum ipse intus foret. Ibid. refert, quod cum Liberius biennium in exilio egisset, matronae nobiles Romanae preciosissimis vestibus ornatae, quo magis imperator nobiles ratus precibus voluntatique ipsarum gereret morem, imperatorem adierint ipsumque deprecatae fuerint, ut misereri vellet tantae civitatis spoliatae pastore suo et expositae luporum insidiis. Cumque imperator responderet, non indigere eam pastore alio, quae prudentem bonumque haberet, puta Felicem unum ex diaconis in illius locum affectum, matronae ipsi significarunt, quam exosus sit omni populo; itaque imperator flecti se passus jussit Liberium de exilio revocari, sed amborum esse communem ecclesiae administrationem.

Ex historia ecclesiastica.

His literis lectis in circo exclamavit multitudo, egregiam esse imperatoris sententiam, qui spectatoribus in duas partes divisit et a colore cognominatis, his unum itemque alteris unum praeficeret, ita diceretis incessantes imperatoris literas uno ore exclamant: Unus Deus, unus Christus, unus episcopus. Post has plebis voces revertitur Liberius, cui cedens Felix in aliam urbem sese contulit. Ambrosius lib. 10. epist. 79. ad Theophil. et Anisium excusat se de iudicio ferendo inter Bonosum episcopum et accusatores ejus illisque causam committit, ex quo apparet in casibus remotionis iudicium vicinorum episcoporum fuisse requisitum. Apud Sozomenum lib. 8. hist. eccles. c. 26. exstant literae Innocentii episcopi Romani ad clericos Constantinopolitanos, in quibus conqueritur de injusta remotione Chrysostomi et inter cetera sic loquitur: Nunc praepostero modo de primatu ecclesiarum suarum deturbantur sacerdotes insontes, quo quidem primus frater noster et in ecclesiastico munere socius Johannes (Chrysostomus) episcopus vester injuste oppressus est, cui ne id quidem contigit, ut se defensurus audiretur, nullum crimen obicitur, nullum auditur. Quod igitur hoc commentum est tam deploratum, ut ne vel suppetat, vel quaeratur occasio iudicii, in locum sacerdotum viventium alii substituantur? quasi illi, qui per huiusmodi perversitatem irrepunt, vel habere ipsi, vel agere quidquam recti, a quoquam judicari possint, neque enim unquam a patribus nostris talia patrata fuisse cognovimus, sed interdictum potius fuisse decreto, quo cavebatur, ne cui fieret copia, qua in viventis locum inductoraretur. Nec enim reproba ordinatio sacerdotis dignitatem auferre potest, quando nec episcopus quidem esse potest ille, qui injuste surrogatur etc. sed quodnam remedium hisce rebus in praesenti adferemus? necessaria erit synodalis cognitio, ea quippe sola est, quae huiusmodi procellarum impetus retundere potest. Nicophorus lib. 13. hist. eccles. c. 34. recenset ejusdem Innocentii literas ad imperatorem Arcadium et Eudoxiam, in quibus inter cetera sic loquitur: Pacis tempore persecutionem magnam adversus Deum et ecclesiam ejus concitasti, ejecisti e throno suo re non iudicata magnum totius orbis doctorem (Chrysostomum) persuasione unius mulieris fabulam hanc et spectaculum exhibentis. Et postea: Arsacium, quem pro magno Johanne in thronum episcopalem produxistis, etiam post obitum exauctoramus una cum omnibus, qui consulto cum eo communicarunt episcopis, cuius etiam nomen sacro episcoporum albo non inscribatur, indignus enim eo honore est, ut qui episcopatum quasi adulterio polluerit. Omnis siquidem plantatio, quae a patre nostro in coelis plantata non est, XII. 2. 140. eradicabitur. Theodoretus lib. 5. c. 34. de Constantinopolitanis dicit, quod Arsacium, qui in locum Johannis Chrysostomi injuste in exilium pulsus successerat, ne compellatione quidem fuerint dignati. Talia exempla occurrunt plura apud eundem Theodoretum lib. 1. hist. c. 20. lib. 2. c. 8. 31. et 44. lib. 3. c. 4. lib. 4.

c. 14. 15. 20. etc. Coronidis loco monemus, canonista statuere duplicem clericorum depositionem, *actuale et verbalem*. Illa proprie *degradatio* dicitur, ejusque forma descripta est. c. degradatio de poen. in 6. haec fit per *sententiam episcopi* c. 2. cod. 6. junct. c. 3. cum seqq. 15. q. 7. Causa utriusque recenset Canisius lib. 3. summ. juris can. c. 22. §. Actualis et §. Verbalis, ubi inter utramque haec statuit differentiam, quod per *depositionem* removetur tantum clericus ab honoribus et dignitate clericali salvo manente privilegio et ordine sed in *degradatione* omnia amittit.

Quaeritur 1. an fas et justum sit exorta publica inter concionatores discordia de doctrina vel de aliis ministerii partibus, ita ut indicia illorum publicis concionibus non obscura appareant, utraque partem, hoc est tam defensores veritatis et justitiae, quam falsitatis et injustitiae auctores patronos, remove et expellere? Ita quibusdam detur, qui scandali amovendi et publicae tranquillitatis promovendae schemate opinionem suam vestit. **Negativa probatur 1. ex lege divina scripta, quae jubet audire fideles ministros non minus quam sum, a quo missi sunt, Luc. 10, v. 16. eosdem juriose tangere vetat Ps. 105, v. 15. Zach. 2, v. 1. vult nos carere pseudoprophetas Matth. 7, v. 15. a fermento Phariseorum c. 16, v. 6. redargueret obturare ora haereticorum 2. Tim. 4, v. 2. Tit. v. 11. clamare non cessare Es. 58, v. 1. reprehendit negligentes in hac officii sui parte Es. v. 2. Ezech. 13, v. 3. 2. Ex lege naturae, quae dictitat, bonos esse defendendos, malos puniendos nec hos cum illis perdendos Gen. 18, v. 25. trinitas una sum zizaniis non esse eradicandum Matth. v. 29. 3. Ex ratione. Quod gloriae Dei, ad quam pertinet libera coelestis veritatis confessio et errorum refutatio, nocet, dilectionem proximi violat eius salutem impedit, exemplo scandaloso aliis similium molientibus praeit, denique canibus mutis et lupis rapacibus januam aperit, illud est illicitum et iniustum. Ejectioni bonorum ministrorum cum male concordantium illa competunt. Ergo. Tit. de minist. q. 7. **Quaeritur 2. an ab officio de injuste remotus et e regione aliqua abire a limine territorii jureus nihilominus in ea salvo conscientia manere possit? **Negatur 1. a mandato** Matth. 10, v. 23: *Si vos persecuti fuerint una civitate, fugite in aliam, cujus emphasis est* Lutherus tom. 3. Jon. Germ. f. 128: *Er spricht: wenn sie euch in einer Stadt verjagen, so gehet in die andere und nehmet die Stadt ein, die dem Evangelium zum Lobe und rottet euch wider die Herrn der Stadt wie man jetzt thun will, und lehret, sondern nicht fliehet immer sofort in eine andere.* 2. **Ab exortatione** sanctorum fugientium ut apostolorum aliorumque piorum Act. 8, v. 5. Pauli Act. 9, v. 25. et aliorum sanctorum Hebr. 11, v. 27. Athanasii, Chrysostomi etc. 3. **A rei illius indignitate et incommodis.** *Missio invito domino terrae est indecora evangelii***

reddere cuique quod suum est, Matth. 22, 21. Rom. 13, v. 7. et parere omnibus in emendatione constitutis 1. Petr. 2, v. 13. scandalum praefectis infirmis, occasionem seditionis etc.**

CAPUT IV.

DE CAUSA MATERIALI
MINISTERII.

¶ Egitur hactenus de causa ministerii effectus, consequens est, ut ad materiam ejusdem scandali descendamus. Est autem duplex ministerii materia, videlicet materia in qua sive subiectum, et materia circa quam sive objectum. Materia in qua sunt personae ecclesiasticae, quae officium ecclesiasticum ex coetu Christiani populi habent vocantur et partes sacri illius officii juxta scriptum verbi divini fideliter administrant, ubi eadem, quod personae ecclesiasticae diverso rebus dici possint materia ex qua et materia in qua. Illud, quia ex personis ecclesiasticis tanquam materia materialibus hic ordo sive status ecclesiae constituitur; hoc, quia dignitas ecclesiastici ministerii illis tanquam subjectis inhaeret. Materia circa quam sunt auditores, hoc est grex dominicus pastorem et fidei commissus, quibus verbum praedicatum, sacramenta administranda, disciplina ecclesiastica adhibenda atque ea ratione conversio animarum ipsorum promovenda; verbum enim tum praedicatum, tum agendum est mystici illius corporis, materiae puta, anima; disciplina ecclesiastica est nervus, utriusque cura, conservatio et protectio ministro ecclesiae commissa, utriusque legum administratio ad conversionem et salutem hominum spectat.

SECTIO PRIOR.

DE MATERIA IN QUAE
MINISTERII.

¶ Circa materiam in qua sive subjectum ministerii primo omnium expendendae sunt causae, quas Deus ordinariam ecclesiastici ministerii administrationem non angelis, sed hominibus tradere voluerit. Dicuntur quidem angeli potentiores, facientes verbum Domini ad audientem sermonum ejus, Psalm. 103, v. 20. ministri qui faciunt voluntatem ejus, v. 21. ministrantes assistentes ei, Dan. 7, v. 10. dicuntur λειτουργοι, spiritus administratorii, Hebr. 1, v. 14. nimirum quia Deus ipsorum opera in annuntiatione hominibus voluntate sua extraordinarie quantum usus est. **Musculus in locis com. c. de ministerio f. 193: Tria principalia ministrorum sunt genera: 1. ante legem Deus usus est

ministerio angelorum, quorum apparitionibus patriarchas de gratia et voluntate sua certos reddidit; 2. tempore legis ministros verbi misit ad populum Moysen et prophetas; 3. tempore N. T. misit unigenitum Filium suum Christum et post hunc apostolos doctores.** Interim tamen quod ordinariam ecclesiastici muneris administrationem et consilii divini de salute nostra revelationem attinet, ad eam non angelorum, sed hominum opera ordinarie Deus utitur, cujus voluntatis suae causas habet dubio procul sapientissimas, quarum quaedam concernunt Deum ipsum, quaedam vero nos homines. Ad priorem classem pertinent hae causae: 1. *Divinae φιλαρμονίας ostensio.* Voluit Deus eo ipso suam ostendere φιλαρμονίαν, tanto dignatus homines honore, ut per ora ac linguas eorum vocem suam audiri cuperet, Deut. 33, v. 3. Psalm. 144, v. 3. Prov. 8, v. 31. etc. Si quis in legatum regis eligitur, magni honoris et favoris signum illud merito aestimatur, ita quoque manifestum divinae benevolentiae et φιλαρμονίας est indicium, quod Deus ex hominibus elegit eos, quos in ministerio ecclesiastico pro Christo legatione fungi voluit. 2. Cor. 5, v. 20. Cum Deus per prophetam sacerdoti Eli denuntiaret remotionem ab officio, inter cetera sic locutus est 1. Sam. 2, v. 30: *Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum; nunc autem dicit Dominus, absit hoc a me, sed quicumque honorificaverit me, glorificabo eum.* Ex quibus verbis manifeste colligitur, esse honorem ac dignitatem maximi aestimandam, quod Deus ex genere humano quosdam evehit ad ecclesiastici muneris fastigium. 2. *Potentiae divinae manifestatio.* Voluit etiam Deus hac ratione ostendere suam potentiam, dum diabolo et portis inferorum non opponit angelos virtute potentes, sed misellos homines, per quos regnum Satanæ aggreditur et in multorum cordibus illud destruit. Hanc causam reddit apostolus 2. Cor. 4, v. 7. ubi postquam de suo et reliquorum apostolorum ministerio dixisset, subjungit: *Habemus autem thesaurum illum in δορυκρίτοις αγγείοις, in vasculis testaceis* (ubi juxta interpretationem Isidori Pelusiotæ lib. 2. epist. 4. per vasa testacea respectus habetur ad mortale et ex terra factum corpus concionatorum, in quo ceu vase fictili verbi divini thesauri hominibus exhibentur, juxta Ambrosii in comm. expositionem ad infirmitatem naturae humanæ, quæ nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem), *ut sublimitas virtutis sit Dei et non ex nobis, hoc est ad laudem suam Deus per hæc se prædicat, quæ infirma sunt, ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto fictus est, quæ sunt verba Ambrosii in illum locum.* Sic cum de ministerio tractans apostolus dicturus esset, ad hæc quis idoneus? 2. Cor. 2, v. 16. præmittit v. 14: *Deo autem sit gratia, qui nos semper triumphare facit in Christo et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.* 3. *Diabolicæ superbiæ confusio.* Voluit Deus hoc pacto confundere diaboli superbiam, qui aegerrime

Causae
respectu
Dei.

fert per abjecta et contempta organa, videlicet per homines, regnum suum oppugnari et ecclesiam Deo colligi, quemadmodum Goliathus Davidem sibi opponi dolebat, eumque fastuose despiciebat, 1. Sam. 17, v. 43. quo referri potest illud Davidis Psalm. 8, v. 3: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti tibi robur propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.*

Causae
respectu
nostri.

XIII. 2.

180. Ad posteriorem classem referendae sunt sequentes causae: 1. *Infirmittatis humanae ratio.* Voluit Deus hac ratione condescendere et consulere nostrae infirmitati, dum per homines interpretes et internuntios suos humana voce nos alloqui et ad se allicere maluit quam majestatem suam exserendo, vel angelicam claritatem oculis nostris ingerendo nos a se repellere. Cum Deus in monte Sinai legem suam promulgaret et majestatem suam conspiciendam praeberet Exod. 19, v. 16. Deut. 5, v. 23 populus graviter extimescit: *Ecce (inquiunt) ostendit nobis Dominus Deus noster majestatem et magnitudinem suam, et vocem eius audivimus de medio ignis et probavimus hodie, quod loquente Deo cum homine rixerit homo. Cur ergo moriemur, quia devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audivimus, et possit vivere?* Idem nobis contingeret, si Deus immediate vel per angelos in sua majestate et claritate nobiscum loqueretur. Quantos enim terrores hominibus incutiat angelicae claritatis intuitus, patet ex omnibus angelorum apparitionibus, cum primis vero ex Dan. 10, v. 17. ubi post angeli conspectum in Daniele nihil manet virium, nec relictus est spiritus in eo. Quomodo igitur angelorum nobiscum loquentium claritatem oculi nostri nondum glorificati perferre possent? 2. *Novarum revelationum exclusio.* Voluit Deus ostendere, quod omnibus pateat accessus ad doctrinam coelestem, quodque non sint quaerendae peculiare revelationes extra et praeter verbum, nec expectanda angelorum e coelis ad nos descendendum praedicatio, sed quod contenti esse debeamus verbo per prophetas et apostolos revelato ac per successores ipsorum nobis praedicato, quod tam certum et immotum est, ut nec angelo e coelo aliud praedicanti credi debeat. Deut. 30, v. 11. Rom. 10, v. 6: *Mandatum quod ego praecipio tibi, non est mirabile a te, neque procul positum, nec in coelo situm, ut possis dicere, quis nobis valet ad coelum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus et opere compleamus? Neque trans mare positum est, ut dicas: quis nobis transfretabit mare et illud ad nos usque deferet, ut possimus audire et facere quod praeceptum est?* Galat. 1, v. 8: *Licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis anathema sit.* v. 9. *Sicut ante diximus et nunc iterum dico, si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit.* 3. *Obedientiae probatio.* Voluit Deus nostram probare obedientiam, dum homines

infirmittate carnis adhuc circumdatos tanquam legatos suos audiendos et honorandos nobis sistit, ac angelos natura sublimiores et eminentiores nobis. Luc. 10, v. 16. inquit Christus: *Qui vos audit, (non angelos, sed) me audit, et qui vos spernit, (non angelos, sed) me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.* Galat. 4, v. 14: *Tollentem in carne mea non spreveritis nec respicistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.* v. 15. *Testimonium perhibeo vobis, quia si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis et mihi dissetis.* 1. Thess. 4, v. 8: *Qui (haec) spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nos.* 4. *Superbiae exclusio.* Denique voluit Deus in ecclesia alere mutuum ministerium, dum praeficit illi pastores non angelos, sed spiritus illos purissimos ab omni peccati labe munes, sed homines infirmitatibus carnis ad nobiscum obnoxios, imo quorum quidam gravissimis peccatis sese prius contaminarunt, ut ex Pauli et Petri abnegatoris exemplo conspicui. Illi igitur humanae fragilitatis memores eos, lapsu aliquo praecoccupantur, instruunt, et accipiunt, tanquam membra luxata molliter reponunt spiritu lenitatis Galat. 6, v. 1. ac scientes timore Domini hominibus suadent 2. Cor. 5, v. 11. Graeco est ἀνθρώπους νουθετεῖν, quod Lutherus reddidit wir fähren schon mit den Leuten, et glossis marginalibus sic exposuit: Wir tyrannisch noch treiben die Leute nicht mit bannen, sondern leise sie säuberlich, daß wir niemand auffällig machen. Cum enim proprio exemplo humanae fragilitatis infirmitatis admoneantur, ideo majori lenitate mansuetudine erga infirmos in fide et lapsu aliquo praecoccupatos utuntur. Hanc rationem reddit Christus in orat. de Elia, ubi quaerit, cur nec angelus, nec archangelus ἐκείνῳ ἡγουμένῳ, sacerdotium aut electus, et respondet, quia non sua cum sint a peccato immunes, peccata per repentinis fulminibus fuissent ulturi, habitum igitur esse rationem infirmitatis humanae et sacerdotum hominibus fuisse commissum.

181. Postquam expositum fuit hactenus, quod Deus non angelorum, sed hominum opera in ministerio ecclesiastico ordinarie uti velit, explicandum porro restat, quales personae ex hominibus ministerium eligendae. Diximus hac de re superius in cap. de examine ordinandorum, quod in illis requiratur confessionis sinceritas, docendi destitutus et vitae ac morum integritas, ubi etiam exposuimus causas, quare haec singula in ecclesiae ministerio requirantur. Breviter dicendo, quod personae ministerium eligendae debeant esse fidei rectae vitae probatae et docendi donis instructae. Apostolus Paulus praescribens Timotheo ac Tito formam normam, juxta quam examinandi et eligendi sunt ecclesiae ministri 1. Tim. 3. Tit. 1. revocat omnia ad duo generalia capita. Requirit enim in episcopis virtutes duplices, quaedam sunt ipsi communes cum aliis vere piis, quaedam vero sunt ipsi propriae

ares. Virtutes communes exprimuntur primo aliis vocabulis, quod debeat esse ἀνεπίληπτος ἐγκύλιος; secundo speciali quarundam enumeratione tum per θείων, quod debeat esse μιᾶς αἰῶνος ἀνὴρ, νηφάλιος, σώφρων, κόσμιος, φιλόξενος, ἡ τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενος, τέκνα ἐν ἰστορίᾳ μετὰ πάσης σεμνότητος, ut est in la ad Timotheum; item φιλάγαθος, δίκαιος, ἡλικιωτής, quod additur in epistola ad Titum; καὶ ἄριστος, quod debeat esse μὴ πάροικος, μὴ κ. μὴ ἀσχοχερδής, ἄμαχος, ἀφιλόγυνος, ut in epistola ad Timotheum; item μὴ αὐθάδης, ἡλικιωτής, quod additur in epistola ad Titum. ac et peculiare virtutes sunt, quod debeat esse πῶς, 1. Tim. 3, v. 2. δυνατὸς καὶ παρακαλεῖν διδασκαλῆς τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐν, ut exponitur Tit. 1, v. 9. ac μὴ νεόφυτος, 3, v. 6. In diaconis ibidem requiritur, ut μὴ οἶνος, μὴ δόλοιοι, μὴ οὐκ ἐν προέχοντες, μὴ ἡρώδεις, ἔχοντες τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν συνειδήσει, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων, ubi notandum, quod in epist. ad Titum haec norma sub verbis illis παραγγέλλοις: Hujus rei gratia te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros, sicut ego disposui tibi, si quis est sine etc. nimirum ut ostendatur, juxta illam normam, ut eligendos esse presbyteros, videlicet, qui virtutibus ibidem enumeratis sunt instructi. In epist. ad Timotheum normae illius simpliciter proponitur, δεῖ οὖν τὸν ἐπιτηδεύοντα εἶναι etc. ut ostendatur, non solum, si quis talem se gerat, quando ad ministerium eligitur et in principio sui ministerii, sed insuper, ut quamdiu episcopi sive presbyteri officium gerit, tamdiu ad hanc normam conformare modis omnibus studeat.

Facit autem apostolus communium illarum mentionem ob hanc causam, quia vitae sanctae ac morum honestas cumprimis et praecipue episcopo requiritur, videlicet non propter otaxat causas generales, quae eam a reliquis exigunt, sed etiam peculiariter hoc notandum est exemplaria gregis, 1. Petr. 5, v. 3. ut unusquisque ac per omnia praebeant se typum bonorum, 2. Thess. 3, v. 9. 1. Timoth. 4, v. 12. v. 7. neve ob vitae improbitatem ministerium damnis hostium exponant, fructificationi impedimentum ac remoram objiciant sicque ut doctrina et nomen Domini blasphemetur. vero in enumeratione communium illarum requiritur ab episcopo, ut sit ἀνεπίληπτος ἐγκύλιος, nequaquam id accipiendum eo sensu, quod omnino naevis et infirmitatibus huiusmodi non debeat esse obnoxius, Augustinus in Johan.: Non dicit apostolus, si quis talis est, hoc enim si diceret, omnis homo electus et nullus ordinaretur, sed ait, sine macula, sicuti est homicidium, adulterium, aut

aliqua immundicia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium et cetera huiusmodi. Crimen enim est grave peccatum accusatione et damnatione dignissimum. Chrysostomus homil. 10. in 1. Timoth. 3: πᾶσαν εἶπεν ἀρετὴν ἀνεπίληπτον εἰπὼν. Apostolus hoc unico verbo irreprehensibilem omne genus virtutis expressit. Itaque qui sibi vel levis culpae conscius est, male profecto facit eam rem appetens, qua indignum se per opera fecit, non enim decet huiusmodi regere, sed potius regi. Eum quippe, qui regendus alios suscipit, tanta decet gloria virtutis excellere, ut instar solis ceteros veluti stellarum igniculos in suo fulgore obscurat, debet huiusmodi vitam habere immaculatam atque compositam, ut omnes in illum et in ejus vitam velut in exemplar aliquod excellens intueantur. Gregorius lib. 23. expositionis in Jobum c. 12: Hi qui adhuc vitiorum bello subjacent, nequaquam per praedicationis usum praeesse magisterio ceterorum debent. Miᾶς γυναικὸς ἄνδρα εἶναι in ipso requiritur, non quasi absolute omnibus ecclesiae ministris conjugium necessarium sit, nec quasi a ministerio arceantur, qui defuncta priore conjuge aliam sibi legitime sociarunt, sed castitatem et ἡλικιωσύνην in episcopo his verbis apostolus requirit, ne scilicet sit πολύγαμος plurium uxorum κατὰ ταῦτο, uno eodemque tempore simul maritus, prohibet ergo ad ministerium eligi eos, qui contra sextum praeceptum peccando non sunt unius uxoris mariti, quod variis modis contingere potest, utpote si vivant in scortatione, in adulterio, si plures simul habeant uxores, si dimissa vel repudiata uxore legitima extra adulterii causam ducant aliam, si ab alio repudiatam sibi eligant etc. ac obturat simul ora haereticis, qui nuptias criminantur, ostendens, quod hoc negotium non sit impurum, sed adeo honorabile, ut cum eo possit quis etiam sacrum episcopatus thronum adscendere, ut commentatur Chrysostomus c. 1. epist. ad Tit. qua de re, ut et de reliquis virtutibus specialibus infra suo loco pluribus dicitur.

183. Illud vero hoc loco explicandum, quare eum, Cur νεόφυτος qui in episcopum eligendus est, apostolus nolit esse νεόφυτον 1 Timoth. 3, v. 6. hoc est talem, qui sit nuper implantatus, qui a falsa religione non ita pridem ad veram, ab ethnicismo vel Judaismo ad Christianismum transiit. Rationem assignat ipse, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς χρεὶα ἐνέσῃ τοῦ διαβόλου, ne per superbiam elatus ac typho superbiae inflatus in judicium diaboli incidat, hoc est ne propter superbiam eodem modo puniatur a Deo, quo diabolus punitus est, aeterno scilicet exitio; vel si nomen διαβόλου appellative accipitur, ne in judicium temerarium calumniatoris incurrat. Neophyti enim solent esse audaculi ac fastuosi, unde per imprudentiam et intempestivum zelum quandoque ea dicunt ac faciunt, quae adversariorum calumniis sunt obnoxia. c. Prohibentur. dist. 48: Prohibentur neophyti in episcopos ordinari, ut qui heri erat catechumenus, hodie non fiat episcopus, qui heri erat in theatro, hodie non sedeat in ecclesia, qui vespere erat in

Cur νεόφυτος non sit eligendus.

carum. unde non ministrat altario etc. Causa autem
improba praedictorum est, ne elatus in superbiam tan-
quam reliquo Christiana plurimum eo egeret, inci-
deret in ruinam diaboli. Momentaneus namque
morsus avertit humilitatem et modos personarum
vel sese contemnere, non jejunavit, non flevit, non
se correxit, non pauperibus erogavit. In arrogan-
tiam, quae est ruina diaboli, incidunt, qui in puncto
horum necdum discipuli sunt magistri. Chrysosto-
mus homil. 10. in 1. Tim. 3. p. 1571: οὐ γὰρ ὁ ἴσχυς
ἐστὶν ἡ ἀρετή, ἀλλὰ ὁ ἴσχυς ἐστὶν ἡ ἀρετή, cum qui
noviter esset instructus, veluti novella quaedam
plantatio. Ego enim, inquit, plantari, Apollo riga-
vit etc. ταυτὴ δὲ ἐλλείψει προσήκουσα, τότε καὶ
XIII. 6. ἵσταντο, μὴ ῥέθλος, γὰρ, νεώτερος δὲ τὸν τῆς
ἐκείνης ἄρχον ἄνθρωπον, τοιοῦτον προαίτιον, εἰ γὰρ πρὶν
ἢ ἐκείνου μαθητὴς, διδασκαλὸς γένοιτο τοῦτον, καὶ
etc. ἀπόστολος ἰσχυρεῖται, εἰ πρὶν ἢ μαθεῖν ἀρχιστάτην τὸν
ἀρχιερέων γένοιτο, γινώσκται. Ambrosius in com-
ment. hoc loco: Rudis in fide solet extolli superbia,
maxime si accipiat ordinem. Novitate enim et po-
testate inflatur arbitrans se prae ceteris digniorem.
Videns enim primo anno nativitalis in se collatum
honorem, putat, non magis ad suum, sed ad aliorum
profectum se esse vocatum, quasi beneficium reli-
gioni det magis quam accipiat ab ea, per quam
rem elatus incurrit laqueum diaboli. Inventa enim
occasione superbiae illius Satanas praecipitat eum.
Concilium Nicaen. can. 2: Quoniam multa sunt sive
per necessitatem, sive ex quacunque causa contra
regulam gesta, ita ut homines ex vita gentilium
nuper adhuc catechizati vel instructi statim ad spi-
rituale baptismum venissent, ut continuo cum bapti-
zati sunt, etiam ad episcopatum vel presbyterium
profecti sunt; recte igitur visum est de cetero nihil
tale fieri, nam et tempore opus est, ut sit catechu-
menus et post baptismum multa probatione indiget.
Gregorius lib. 7. epist. 3. id declarat pulchra
similitudine. Scimus (inquit), quod aedificati parie-
tes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi a
novitatis suae humore siccentur, ne si ante pondera,
quam solidentur, accipiant, cunctam simul ad terram
fabricam deponant.

Qu. 1. An
ministe-
rium ad
certam
familiam
alliga-
tum.

154. Quae de ministerii ecclesiastici subjecto di-
cenda restant, quinque quaestionibus expediemus.
Quaeritur 1. an ministerium ecclesiasticum ad cer-
tam aliquam familiam sit alligatum? Responde-
mus: in V. T. peculiari mandato et constitutione
divina sacerdotum ad tribum Levi fuit alligatum ac
pontificatus fuit hereditarius in familia Aaronis.
Num. 3, v. 10: Aaron et filios eius constitues super
cultum sacerdotii; externus, qui ad ministrandum
accesserit, morietur. Quia enim sacerdotes Levitici,
docente epistola ad Hebraeos, principaliter adum-
brant Christum, ideo hoc ipso significatum fuit,
officium Christi mediatoris ac sacerdotis cum nullo
homine communicari. Sed in N. T. ministerium non
amplius est alligatum ad certam aliquam tribum
vel familiam, sed ecclesia habet liberam facultatem
vocandi ad ministerium quoscunque velit, modo in

doctrina et vita tales sint, ut congruant forma
1. Tim. 3. et Tit. 1. praescriptae. 1. Cum enim ec-
clesia non amplius angustis Judaeae limitibus
inclusa, sed in totum orbem propagata, ideo etiam
ministerium non amplius debuit esse alligatum ce-
tae alicui familiae. 2. Praeterea in N. T. subla-
ti sunt typi ac figurae, jam vero haereditaria illa di-
gnitas sacerdotalis in familia Levi in V. T. fuit ty-
pica. 3. Quid quod etiam in V. T. quando Leviti
non faciebant suum officium, Deus ex aliis tribubus
excitabat prophetas, qui ipsos in doctrina vel vi-
ta aberrantes corrigerent et in ordinem redigerent.
Hieronimus in c. 66. Esiae monet, Deum idem
prophetam ibidem dixisse, assumam ex eis sac-
dotes et Levitas, quia in N. T. de quo ibi agitur,
non erant sacerdotes nascituri ex una aliqua fa-
milia, sed assumendi ex omnibus gentibus. Belli-
minus lib. de clericis c. 6. item aliquot ratio-
bus probat, non decuisse Christianos sacerdotes ce-
nali successione propagari, sed quid in illis jure
considerari possit, expositum fuit superius in cap.
vocatione sect. 4. §. 99.

155. Quaeritur 2. an certus ac determinatus
eorum vitae numerus requiratur in iis, qui ad
ministerium eligendi sunt? Ex Num. 4, v. 3. constat
anno aetatis trigesimo Levitici generis sacerdo-
tes ad publica ministeria demum fuisse admissos po-
tius quam per quinquennium de illis rite obeundis fu-
issent prius informati, ut colligitur ex Num. 8, v. 2.
quae administrabant usque ad annum quinquen-
nium. Christus etiam in N. T. cum baptizatus
Jordane suscipiens per vocem Patris coelestis
Spiritus sanctum in specie columbae descendens
ministerio inauguraretur, incipiebat esse fere
eorum triginta Luc. 3, v. 23. Eadem fuit aetas
hannis Baptistae, ut colligitur ex historia evan-
gelica siquidem semestre natus erat ante Christum,
mox postea cum tertio mense ministerii Johannis
baptizatus esset, fere absolvit annum trigesimum.
Ex quo fundamento profluxit constitutio c. Cunctis.
Ex de elect. et elect. potest. ex concilio
Lateranensi: Cum in cunctis sacris ordinibus
ecclesiasticis ministeriis sint aetatis maturitatis, et
vitas morum et literarum scientia inquirenda, et
fortius in episcopo haec oportet inquire, quod
curam aliorum positus in se ipso debet ostendere
qualiter in domo Dei oporteat conversari. Ex p-
pter, ne quod de quibusdam pro necessitate
factum est, trahatur a posteris in exemplum
praesenti decreto statuimus, ut nullus in episcopatu
eligatur, nisi qui jam tricesimum aetatis anno
exegerit etc. c. Si quis. dist. 75. ex Bonifacio:
quis trigesimum aetatis suae annum non impleverit
nullo modo presbyter ordinetur, etiam si talis
dignus. c. Presbyter ex concilio Neocaesariensi
dist. ead.: Presbyter ante triginta annorum aetate
non ordinetur, quamvis sit probabilis vitae et
servetur usque ad praefinitum tempus. Dicitur
enim trigesimo anno baptizatus est et tunc prae-
cavit. Hoc regulare est, unde et Christus a

*Joannes Baptista et Ezechiel et nonnulli prophetarum non leguntur ante hoc tempus prophetasse vel praedicasse. In auth. Presbyterum. c. de episcop. et ceteris. talis exstat imperat. constitutio: Presbyterum minorem 35 annis fieri non permittimus, sed neque diaconum vel subdiaconum minorem 25 annis, nec priorem minorem annis 18. Item episcopum minorem annis 35 ordinari prohibemus. Postulari tamen poterit episcopus, qui 27. aetatis annum attigit ex constitutione Johannis XXII. c. unic. de postulatione in synag. commun. Nostra haec est sententia, quod aetate eligendorum ad ministerium non possit generalis quaedam regula tradi, sed quod *ἡλικία* sit respicienda, quae in quibusdam citius, in aliis tardius animadvertitur. 1. Statutum de ministerio trigesimo prius exspectando, antequam sacris ministeriis quis adhibeatur, fuit Leviticum, ideoque in N. T. haudquaquam obligat. 2. Christus in suo exemplo noluit certam regulam praescribere et certum annorum numerum in eligendis ad ministerium determinare. 3. Nec apostolus in forma, in qua eligendi sunt ministri, ullam certae aetatis mentionem facit, cum tamen de vidua ad praestanda opera ecclesiae praestandas eligenda constituta ecclesiae alenda dicta 1. Tim. 5, v. 9: *eligatur non minor sexaginta annis*. 4. Sed Timotheo episcopo dicit 1. Tim. 4, v. 12: *Nemo adolescentiam tuam contemnat*, quae verba expendens Chrysostomus homil. 10. in 1. Tim. 3. sic scribit: *quantum excludens non significare voluit aetatem adolescentiae etc. nam profecto si adolescentiam non voluisset, nihil dicere prohibebat, non adolescentem. Ne ipse quidem cum ad Timotheum scriberet, aetatem in episcopo summopere inquirendam non putavit, cum dicit, nemo adolescentiam tuam contemnat*. Ambrosius in comm. 1. Tim. 4: *Timotheus ad aetatem pertinet, juvenis erat, quantum aetatis et conversationem senior et gravis, quem sic monet, ut profectus ejus per omnia exemplum esset bonorum operum, ut in adolescente miraretur, et gravis disciplina, ut actus ejus ostenderent aetatem, et non quasi juvenis, sed quasi pater haberetur et erubescerent majores natu, nisi tribuissent juxta formam hujus conversatione et illis graves, juvenes autem coaevum suum habebant magistrum*. Huc referendum etiam divinum verbum Jeremiae prophetae datum Jerem. 1, v. 7: *dicat, puer sum, ad omnia, ad quae mittam te, et universa, quae praecipiam tibi, loqueris*. Sed enim aetati juvenili deest, senili morum gratia compensatur in illis, qui mente prius canescunt quam mento. Bernhardus in epist. ad Theophilum: *Multos videmus juniorum super senes vivere moribus dices, antiquorum tempora praeter aetate et quod deest aetati, virtutibus compensare*. c. Presbyter dist. 78: *Regulare est, quod presbyter ante 30 annorum aetatem non ordinetur, quia Jeremias et Daniel ante juvenilem aetatem spiritum prophetiae acceperunt leguntur, David rex et Salomon in adolescentia uncti inveniuntur**

tur, et Johannes Evangelista cum adhuc esset adolescens a Domino in apostolum electus et cum aliis ad praedicandum missus invenitur, Paulus quoque apostolus in adolescentia a Domino electus et ad praedicandum missus assertitur; ecclesia similiter necessitate exigente nonnullos ante 30 annos ordinare consuevit. ** Ambrosius de Acholio: Vere senectus illa venerabilis est, quae non canis, sed meritis albescit. Ea est enim reverenda canities, quae est canities animae in canis cogitationibus et operibus affulgens. Quae est enim vere aetas senectutis, nisi vita immaculata, quae non diebus aut mensibus, sed seculis propagatur, cujus sine fine est diuturnitas, sine debilitate longaevoitas? ** Neque tamen probari nobis potest, quod referente Erasmo in papatu saepius eligantur ad beneficia ecclesiastica etiam curata (ut loquuntur), hoc est quae curam animarum conjunctam habent, qui aetate adhuc sunt immatura.

186. Quaeritur 3. *an etiam feminae ad ecclesiastica officia adhibendae?* De *Pepuzianis* refert Augustinus in lib. de haeresib. ad Quodvultdeum c. 27. *quod tantum dederint mulieribus principatum, ut sacerdotio quoque apud eos honorentur*. Dicebant enim, *Quintillae et Priscillae in civitate deserta Pepusa Christum specie feminae revelatum*. Idem de *Pepuzianis* et *Collyridianis* Epiphanius haeres. 19. et 79. refert. Sed apostolus Paulus sexum femineum a publico in ecclesia docendi munere disertis verbis removet 1. Cor. 14, v. 34: *Mulieres in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditae esse, sicut et lex dicit; v. 35. si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent, turpe est enim mulieri loqui in ecclesia*. et 1. Tim. 2, v. 12: *Docere mulieri non permitto neque dominari in virum, sed esse in silentio*. v. 13. *Adam enim primus formatus est, deinde Eva; v. 14. et Adam non est seductus, mulier autem seducta fuit in praevaricatione*. ** Rationes sunt 1. quia contra ordinem naturae est et legis Gen. 3, v. 16. ut in conspectu virorum feminae eis subditae loquantur, quod observavit Ambrosius; 2. quia est praeter earum verecundiam et humilitatem; 3. quia vir melioris est judicii, discretionis et discursus quam femina. *Muliebre genus lubricum, erroneum atque intellectu humili praeditum*, ait Epiphanius haeres. 79. 4. jure tacere jubetur femina, ait Anselmus, quae cum loqueretur, viro suo suavit peccatum; 5. quia frenum injiciendum est loquacitati, quae in hoc sexu fere nimia est, Chrysostomus hom. 9. 1. Tim. ** Extraordinarie quidem aliquae feminae in V. et N. T. dono prophetiae fuere instructae ac nuntium resurrectionis mandato Christi feminae ad apostolos retulerunt, Matth. 28, v. 10. Joh. 20, v. 17. quin et Priscillam apostolus vocat suam in Domino adiutricem Rom. 16, v. 3. sed ex eo inferri nequit, quod ordinarium in ecclesia publice docendi munus extra necessitatis casum ipsis sit committendum. Rom. 16, v. 1. Phoebe vocatur ecclesiae *Cenchreensis* *διάκονος* sive ministra, per quam Paulus epistolam suam ad

3. An etiam feminae ad ministerium ecclesiasticum adhibendae?

Romanos e Corintho misit, id vero nequaquam accipiendum de publico docendi in ecclesia munere, sed de cura aegrotorum, pauperum et peregrinorum etc. ** 1. Tim. 3, v. 11. mentio fit diaconissarum. Hoc textu abutebantur olim Cataphryges seu Pepuziani ac mulieribus sacerdotium concedebant, quas diaconissas appellabant referente Augustino de haeres c. 27. Epiphanio haeres. 79. ut enim viri ordinabant diaconos, ita feminae diaconissas. Sed Paulus ibi non agit de diaconissis ratione ministerii ecclesiastici sic dictis, sed de diaconorum uxoribus.** Privatim tamen familiam sive domesticam ecclesiam instituere et possunt et debent piaefeminae. Distinguendum igitur 1. inter munera ecclesiastica in genere et officium docendi in specie; 2. inter institutionem publicam sive ecclesiasticam et privatam sive domesticam; 3. inter ordinariam regulam et casum necessitatis extraordinarium.

4. An
vitio cor-
XIII. 9.
poris
affectis
committ-
endum
sit mini-
sterium.

187. Quaeritur 4. an vitio corporis affectis ministerium sit committendum? Respondemus: Levit. 21, v. 17. exstat diserta prohibitio: *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere ad Aaron, homo de semine tuo per familias suas, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, v. 18. nec accedet quisquam talis ad ministerium ejus, si coecus fuerit, si claudus, si vel parvo vel grandi naso, v. 19. si fracto pede, si manu, v. 20. si gibbosus, si tenuis, si pelliculam habens in oculo, si vel sicca vel humida scabie plerumque infestetur, vel herniosus.* Sed praeceptum hoc fuit ceremoniale sive Leviticum summum unici sacerdotis in N. T. Christi Jesu perfectionem et ab omni peccati labe immunitatem denotans, Hebr. 7, v. 1. ideo in N. T. iste rigor cessavit. Theodor. q. 30. in Levit.: *Per affectiones illas non sponte susceptas prohiberi agit voluntarias passionibus.* Gregorius etiam l. 1. pastor. c. 11. ista haec omnia allegorice ad animam transfert. *Coecus est (inquit), qui supernae lucem contemplationis ignorat, qui praesentis vitae tenebris pressus, dum lucem venturam nequaquam diligendo conspiciat, quo gressus operis porrigat, nescit. Claudus est, qui quidem quo peragere debeat, adspicit, sed per infirmitatem mentis vitae viam perfectae non valet tenere, quam videt, quia videlicet dum quis ad virtutis statum fluza consuetudine non erigitur, quo desiderium ejus nititur, illuc gressus operis efficaciter non sequuntur. Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est, naso quippe odores foetoresque discernimus, recte ergo per narum discretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Nasus grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata, quae dum plusquam decet, excreverit, actionis suae rectitudinem ipsa confundit. Fracto pede vel manu est, qui viam Domini pergere omnino non valet atque a bonis actibus funditus exors vacat, quatenus haec non ut claudus saltem cum infirmitate teneat, sed ab his omnibus alienus existat. Gibbosus est, quem terrenae sollicitudinis pondus deprimit, ne unquam ad superna respiciat, sed solis his, quae in infimis*

*calcantur, intendit etc. Lippus est, cujus sensus natura exacuit, sed conversationis pravitas a fundit. Albuginem habet in oculo, qui veritatem lucem videre non sinitur, qui arrogantia sapientiae seu justitiae excoecatur. Jugem scabiem habet, carnis petulantia sine cessatione dominatur. In tiginem habet in corpore, quisquis avaritia carnis in mente, quae si in parvis non compescitur, in magnis sine mensura dilatur. Ponderosus est, totis cogitationibus ad lasciviam defluens, per turpitudinis gestat in corde et quomodo prava exerceat opere, ab his tamen non avellitur. Haec omnia Gregorius, qui singulorum membrorum explicationem ex Scripturis ibidem probare conatur. Quamvis vero ecclesia N. T. non sit praecisa legem illam Leviticam alligata, tamen *ἐὸς ἡμῶν* ergo, quantum fieri potest, tales ministri sunt gendi, qui ob defectum aliquem corporis non aliis contemptui, quin etiam propter defectus etiam insigniores quidam omnino a ministerio excluduntur. In jure canonico de hac quaestione stant sequentes canones. c. Communiter dist. 1. Communiter definimus, ut nullus de iis, qui a terra arrepti a daemonibus eliduntur, aut quomodo vexationis incursibus efferuntur, vel si audeant ministrare altaribus, vel indiscusse gerant sacramenta divinis, exceptis illis, qui propter incommoditatem dediti sine hujusmodi peccatis in terra probantur elisi etc. c. Clerici dist. 8. Gelasio: Clerici qui in adolescentia a daemonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem sacri regni gradum ascendere non possunt. c. Poenitentia dist. 55. ex syn. Rom.: *Aliqua membrorum deformitas ad sacros ordines aspirare non audit. Corpore autem vitiatum intelliguntur non casu, propria voluntate abscissi.* c. Si quis absciderit ead. ex can. Ap.: *Si quis semetipsum absciderit hoc est si quis sibi amputaverit virilia, non clericus, quia sui est homicida et Dei conditum inimicus.* c. Priscis. dist. ead. ex Gelas.: *Ad cale munus non accedat, qui est vel ab adolescentia sordidatus vel corpore vitiatum.* c. Qui partem ead. ex Innocentio: *Qui partem cujuslibet sibi ipsi volens abscidit, hunc ad clerum non admittunt; cui vero casu aliquo cum dum operi rustico curam impendit, aut aliquando sciens se non sponte percutit, hos canones perpiunt et clericos fieri, et si in clero reperti fuerint non abjici. In illis enim voluntas est veniae quae sibi causa fuit ferrum injicere, in istis casus veniam meruit. Similiter vero intelligitur est de his, qui per languorem a medicis aut a barbaris abscinduntur, aut a dominis castrantur. Idem habetur c. Si quis a medicis castratus. c. Si quis pro aegritudine castratus. c. Si quis infirmitate. c. Lator. dist. eadem. Sed de superius corporis vitio post susceptam scilicet ordinis aliter statuunt. c. Praecepta. dist. ead.: *Praecepta canonica, quibus ecclesiastica regitur disciplina, non patiuntur venire ad sacerdotium debiles***

ita si quis in eo fuerit constitutus ac si tunc iaciat, amittere non potest, quod tempore sinceritatis accepit. Hoc autem (subjungit unus) non de omnibus membris intelligendum, ut enim oculum casu amiserit, licet desit vox, tamen sacerdotium adipisci non potest, quod ex constitutione Gelasii. Sed ad severitatem hominum non sumus simpliciter alligati, praestat ministerium carere oculo alterutro quam ecclesiae ministro.

Quaeritur 5. **** an spurii ad ministerium vendi?** Deut. 23, v. 2: *Non ingreditur ineam mamsar.* Sap. 3, v. 16: *Filii adulterae proficient.* c. 17. causa. 1. q. 7. Tali conjugio (starum) generati ecclesiasticis ordinibus non videntur, nisi forte eos aut maxima ecclesiae utilitas necessitas postulet, vel evidens meritorum gratia commendet. Decret. l. 1. tit. 17. c. 2: *Ut filii presbyterorum et ceteri ex foris nati ad sacros ordines non promoveantur.*

neque ad Timotheum, neque ad Titum spulcludit ab episcopatu vel diaconatu, nisi huc velimus illud, quod in genere dicit: *Oportet habere bonum testimonium ab extraneis.* In uriones fieri possunt spurii, si necessitas id rit. Si tamen alius competitor aequè dignus time natus adfuerit, is spurio praeferendus. Notum hom. 4. op. imp. in Matth. non vult, smodi natales liberis fraudi sint, et utitur umento: *Si fur, homicida, vel adulter egerit vitam, prior vita illi fraudi non erit, multo patris peccatum filio fraudi esse debet, qui se gerat, tanto erit illustrior et majori laude quod patrem non fuerit secutus.* Hieronymus. Pamm. dicit, *spurios non esse contemnendos, abuerint manum Dei opificis, nec Deus desit illos fingere eisque animam adolere.* Si Christus dignatus est spurios in sua gere recenseri, cur nos eos non admittimus ad ium? Canones hic sunt diversi, quidam ad spurios, quidam vero rigidiores eos exclu- Vide in seq. artic. quaest. **** an spurii adatum admittendi.** Quaeritur 6. **an invitum sit ministerium ecclesiasticum?** Sozolib. 6. histor. ecclesiast. c. 30. ac Socrates histor. ecclesiast. c. 18. de Ammonio monacho, quod cum ad episcopatum gerendum impellam aufugerit dextramque sibi auriculam trit, ut corporis deformitas impedimento esset, is ad id munus deligeretur. Postea cum s ad episcopatum a Theophilo episcopo irino delectus ex occulto itidem aufugeret, urporis membro amputato, Ammonioque forte occurreret et facete illum propterea perit, quod auriculam praecidendo facinus fecisset coram Deo reum ipse peregisset, Ammonius respondens: *At tu, inquit, non putas, te daturum, quod lingua propter nimium tui morem excisa, gratia quae donata est tibi, sensus es?* **** Augustinus** epist. 204. Donato

neganti, *quenquam ad bonum cogendum esse, sic respondet: Attende, quid apostolus dixerit: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, et tamen tam multi, ut episcopatum suscipiant, tenentur inviti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta, quae nolunt, donec ipsis adsit voluntas suscipiendi operis boni.* Ambrosius epist. 82. de se testatur, quod coactus fuerit, ut episcopatu vel invitum humeros subjiceret. Augustinus epist. 225. seu 5. tertiae seriei, Tagastae in propria patria vere invitum a plebe raptus est ad presbyterium. De Piniano viro clarissimo Melaniae marito ibidem memorat, quod Melania ipsa renitente et reclamante per vim presbyter fuerit ordinatus. Hieronymus epist. 60. 61. 62. de Pauliniano fratre suo memorat, quod summa vi adhibita et diaconus et postea presbyter ab Epiphano factus sit. De Fr. Thoma miraculis claro in lib. Conform. refertur, quod pollicem sibi amputaverit propter humilitatem, ne sacerdos fieret. **** Similia recusationis exempla in historia ecclesiastica occurrunt complura.** Quamvis vero ad ministerium *ipsis angelicis humeris tremendum*, ut Bernhardus loquitur, non sit temere pro-siliendum, quamvis etiam ex sincera cordis humilitate cum apostolo dicendum sit, *πρὸς ταῦτα ἵς ἡσυχός;* 2. Cor. 2, v. 16. unde etiam Christus Matth. 9, v. 38. utitur voce *ἐκβάλλειν*, ut ostendat, hoc munus tam arduum esse, ut nemo illius difficultates expensum facile id sibi imponi pariat; tamen si quis per legitimam vocationem ad officium docendi ab ecclesia postulatur ac sibi conscius est necessariorum requisitionum, nequaquam ex diffidentia debet vocationem recusare, multo minus in fugam se cum Jona conjicere, minime omnium corpori vitium aliquod inferre, sed fretus Dei promissione et auxilio praemissis seriis ad ipsum precibus oblatam functionem ecclesiasticam suscipiat. Cum Moyses a Deo vocaretur ad educationem Israëlitarum ex Aegypto ipseque tergiversaretur dicens Exod. 4, v. 10: *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri et nudius tertius; et ex quo locutus es ad servum tuum, impedioris et tardioris linguae sum;* tunc Deus ipsum erigit et confirmat promissione suae gratiosae praesentiae et auxilii v. 12: *Ego ero in ore tuo doceboque, quid loquaris.* Sed cum tergiversando pergeret dicens v. 13: *Obsecro Domine, mitte, quem missurus es;* iratus Dominus in Moysen fuisse dicitur. Ergo non placet Deo praepostera legitimae vocationis ex diffidentia profecta reluctatio. Jonas quoque detrectans officium Ninivitis praedicandi exorta propter ipsum in mari tempestate praeceps in illud projicitur Jon. 1, v. 15. Laboranti igitur et operas nostras desideranti ecclesiae non debemus ministerium denegare. In fragmentis apostolorum a Steph. Praetorio editis Petrus ad Clementem dixisse fertur: *Ne refuge suscipere ecclesiae gubernacula peccati periculo deterritus, quin potius statue, te plus peccare, si populum Dei in mediis fluctibus periclitantem, cum possis juvare, tua opera destituas.* Si autem pro omnium salute invigilabis, pro

omnium salute praemia accipies. Quo etiam pertinet illud Augustini lib. 19. de civ. Dei c. 19: *Locus superior, sine quo populus regi nequit, non decenter appetitur, quamobrem otium sanctum quærit caritas veritatis, negotium justum suscipit necessitas caritatis, quam sarcinam si nullus imponit, percipiendae atque intuentiae vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter caritatis necessitatem, sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitas et opprimatur iusta necessitas.* Itemque ejusdem contra Manichaeos, quod allegatur in c. Olim. caus. 8. q. 1: *Olim jussus est frater praemortui fratris uxorē ducere, ut non sibi, sed illi suscitarēt sobolem ejusque nomine vocaret, quod inde nasceretur, quodsi recusaret, discalceatus uno pede conspui solebat in faciem. Nunc evangelii quisque praedicator ita debet in ecclesia laborare, ut defuncto fratri, hoc est Christo, suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est, et quod suscitatum fuerit, ejus nomen accipiat. At vero qui electus ab ecclesia ministerium evangelizandi et baptizandi renuerit, ab ecclesia ipsa digne meritoque contemnitur. Qui enim et sibi prodest et ecclesiae, bene intelligitur utroque pede calceatus, unde illud, quam speciosi pedes evangelizantium etc. qui vero lucrandorum curam refugit aliorum, discalceati illius non figuratum significavit, sed in se impletum portavit opprobrium etc.* **Leo et Anthemius I. Si quentquam 31. c. de episc. et cler.: *Tantum ab ambitu debet esse sepositus episcopus, ut quaeratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, sola illi suffragetur necessitas excusandi, profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* Bernhardus serm. 12. in Cant.: *Fratres revereamur episcopos, sed vereamur labores eorum, si labores pensamus, non affectemus honores, agnoscamus impares vires nostras, nec delectet molles et femineos humeros virorum supponere sarcinis.* ** Proinde si

XIII. 12. quis modeste et honeste suam adducens infirmitatem initio recusat ministerii partes suscipere, persuadendus est bonis rationibus, ut Deo vocanti pareat, sin vero in recusatione sua constanter pergat, invitus nequaquam eligendus vel ordinandus, 1. Cor. 16, v. 12. neque enim placent Deo coacta servitia, sed spontaneum sibi deferri expetit obsequium, Psalm. 110, v. 3. ac Petrus 1. epist. 5, v. 2. ad officium hoc rite peragendum *μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλὰ ἐκωνστῶς ἐπισκοποῦντες* requirit. Gregorius lib. 6. epist. 169. ad Cyriacum: *In scripturis vestris vos magnopere requiem quaesivisse narratis, sed per hoc ad pastorem sollicitudinem vos congrue venisse ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus etc. Pastori sanctae ecclesiae dicitur, pasce oves meas, ex quibus verbis colligitur, quod si is, qui valet, omnipotentis Dei oves renuit pascere, ostendit, se pastorem summum minime amare. Si enim unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium de secreto Patris ad publicum nostrum egressus est, nos quid dicturi sumus,*

qui secretum nostrum praeponimus utilitati promorum? Quies itaque nobis ex corde appetenda et tamen pro multorum lucro aliquando postponenda. Nam sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita si desit, qui praedicet, occupatio onus libenti necesse est humero subire, quod ex veterum prophetarum opere docemur, quorum unus praedicationis officium vitare conatus est et alter appetiit, nam mittenti se Domino Jeremias respondit: Ah Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et cum omnipotens Deus ad praedicandum sibi personam quaereret dicens: Quis mittam et quis ibit ex vobis? ultro se obtulit Ezechiel dicens: Ecce ego, mitte me. Ex ab utroque terius diversa vox prodiit, sed non a diverso fidei dilectionis emanavit. Duo quippe sunt praedicationis amor Dei et proximi. Per activam vitam prodesse proximis cupiens Esaias officium praedicationis appetiit; per contemplativam Jeremias amoris conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad praedicandum debeat, contemnit. Quod ergo laudabiliter unus appetiit, laudabiliter alter expavit. Iste ne tacitae contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in utroque est subtiliter intuentium, quia et is, qui recusat, plene non restitit, et is, qui mitti voluit, non per altaris calculum purgatum vidit, ne autem purgatus adire quisquam mysteria sacra audiat aut quem superna gratia elegit, sub humilibus specie superbe contradicat.

SECTIO POSTERIOR. DE MATERIA CIRCA QUAM MINISTERII.

189. Materiam circa quam sine objectum ministerii diximus esse gregem Dominicum pastorem, fidei et fidei commissum, 1. Petr. 5, v. 2: *Pascite ovem, qui in vobis est, gregem.* Quemadmodum oeconomus occupatur in familia sibi commissa gubernanda, ita ministri ecclesiae sunt oeconomi dispensatores mysteriorum Dei 1. Cor. 4, v. 1. cupantur igitur in domo Dei, quae est ecclesia recte regenda. Act. 20, v. 28: *Attendite vobis universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus pascit, ut non perdat ovem, quam Christus acquisivit suo sanguine.* 1. Tim. 3, v. 14: *Quia scribo tibi, ut scias, quomodo oportet regere domum Dei, quae est ecclesia Dei, in qua tu es, ut custodias, quae sunt verba prophetiae, quae pertinent parabola Christi Luc. 12, v. 42: Quis est fidelis dispensator et prudens, quem dominus constituit super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? v. 43. Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita factum.* Itemque altera illa Matth. 13, v. 52: *Omnis doctus ad regnum coelorum similis est homini per-*

SECTIO PRIOR.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

191. Quidam existimant, ecclesiastico ministerio non posse nec debere potestatem aliquam tribui, 1. cum ipsa ministerii appellatio potestatem ἀρχὴν excludat; 2. cum Christus respectu potestatis magistratum politicum et ministerium ecclesiasticum sibi invicem opponat, Matth. 20, v. 25. Marc. 10, v. 42. Luc. 22, v. 25: *Reges gentium dominantur, et qui potestatem habent, benefici vocantur, vos autem non sic*; 3. cum Paulus neget, se ac reliquos apostolos dominari fidei piorum, 2. Cor. 1, v. 24.; 4. cum Petrus prohibeat, ne presbyteri dominantur populo Christiano, 1. Petr. 5, v. 3. Sed haec et similia nequaquam omnem, sed 1. αὐτοκρατορικὴν ac 2. πολιτικὴν potestatem ministerio ecclesiastico derogant, XIII. 14. illa enim soli Deo competit, haec vero magistratui civili divinitus concessa est, ideoque neutram earum ministerium ecclesiasticum sibi arrogare debet. Quod autem praeter illam αὐτοκρατορικὴν et πολιτικὴν potestatem detur adhuc alia ministerio ecclesiastico competens, demonstratur 1. *Scripturae dictis*. Matth. 18, v. 17: *Si frater in te peccans arbitros non audierit, dic ecclesiae; si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus*. v. 18. *Amen dico vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta in coelo*. Joh. 20, v. 23. potestas clavium datur apostolis: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta erunt*. 2. Cor. 10, v. 8: *Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem et non in destructionem vestram, non erubescam*. 2. Cor. 13, v. 10: *Ut non praesens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*. 2. *Honorificis ministrorum encomiis*. Vocantur enim pastores, patres, doctores, ποιῆται, ἡγούμενοι, ut ostendimus superius, quae encomia non possent habere locum, nisi potestas quaedam ipsis esset data. 3. *Exemplis*. Christus et apostoli in ministerio usi sunt potestate clavium. Paulus 1. Cor. 5, v. 4. incestuosum Corinthium excommunicat etc. 4. *Rationibus*. Absque potestate aliqua ecclesiastica non potest ministerium partes sui officii peragere, nec σύστημα corporis Christi mystici consistere. Ergo Deus talem potestatem ministerio dedit. Antecedens est manifestum, quia officium ministrorum consistit in praedicatione verbi, administratione sacramentorum, exercitio clavis ligantis et solventis, vigore disciplinae ecclesiasticae; jam vero haec omnia non possunt locum habere absque potestate aliqua ecclesiastica. Pertinet etiam ad conservandam corporis mystici unitatem et integritatem, ut praefracte facinorosi ex ecclesiae consortio expellantur et poenitentes iterum recipiantur, 1. Cor. 5, v. 7. 2. Thess. 3, v. 14. id vero fieri nequit absque aliqua ecclesiastica potestate. Deinde

An ministerio ecclesiastico competat potestas.

CAPUT V.

DE FORMA MINISTERII.

190. Formam ministerii docendi causa possumus statuere duplicem, internam et externam. Interna est potestas ecclesiastica divinitus huic muneri concessa ad hominum aedificationem, 2. Cor. 10, v. 8. Nam potestatem vocamus ministerii formam internam, quia est quasi anima illius, si enim absque potestate ecclesiastica esset, non posset ministerium consistere, nec partibus sui muneris rite fungi. Externam ministerii formam constituimus in diversis gradibus et ordinibus ministrorum, quibus externa ministerii facies decorata in oculos hominum incurrat.

ut reliquis ecclesiae ordinibus, politico scilicet et oeconomico, potestas aliqua divinitus est concessa, ita quoque ordini ecclesiastico aliquam potestatem esse datam in propatulo est. Quemadmodum enim nec politicus, nec oeconomicus ordo potest obtinere finem suum, propter quem institutus est, nisi per potestatem cuilibet illorum ordinum concessam; ita nec ecclesiasticus ordo potest obtinere finem, propter quem divinitus institutus est, nisi per aliquam potestatem itidem divinitus ei concessam.

Qualia
potestas
ministratio
data.

192. *Quae vero et qualis sit illa potestas ministerio data, plurimum variant sententiae.* Episcopi enim Pontificii, cum primis vero episcoporum episcopus pontifex Romanus potestatem tum ecclesiasticam absolutam, tum politicam sibi arrogat, contra Dei verbum, quod potestatem ecclesiasticam certis limitibus determinavit et politicam ab ea distinctam esse voluit. Antequam vero de abusu ecclesiasticae potestatis, qui in regno Pontificio obtinuit, disseramus, explicabimus prius, in quo *potestas ecclesiastica ministerio data juxta praescriptum verbi divini sit statuenda.* Augustana confessio in artic. sept. abusuum c. de potest. eccles. sic loquitur: *Sentiunt (nostri), potestatem clavium seu episcoporum juxta evangelium esse potestatem seu mandatum Dei praedicandi evangelii, remittendi et retinendi peccata et administrandi sacramenta. Nam cum hoc mandato mittit Christus apostolos: Sicut misit me Pater, ita et ego mitto vos. Accipite Spiritum s. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis peccata, retenta sunt. Ite, praedicate evangelium omni creaturae etc.* Ex quibus colligitur, quod potestas ecclesiastica sit duplex, videlicet 1. *potestas praedicandi verbum et administrandi sacramenta*; 2. *potestas clavium*, per quam peccata remittuntur vel ligantur. Illam vocant potestatem ordinis, hanc vero jurisdictionis, in qua nomenclatura quamvis

XIII. 15. aliquid desiderari possit, tamen cum usu ecclesiae sit recepta, ideo sano sensu eam retinemus. Sunt qui triplicem potestatem ecclesiasticam statuunt, ministerii, ordinis et jurisdictionis. Illam vocant auctoritatem et potestatem publice praedicandi verbum et administrandi sacramenta per legitimam vocationem datam; istam statuunt in certis gradibus partim jure divino, partim positivo seu approbatione ecclesiae introductis; hanc in disciplina ecclesiastica seu potestate clavium. Haec diversitas in enumeratione partium potestatis ecclesiasticae distinctione quadam conciliari potest. Si respectus habeatur ad potestatem ministerio divinitus concessam, illa absolvitur duabus istis partibus, videlicet potestate tum praedicandi verbum et administrandi sacramenta, tum potestate clavium; illa etiam potestas omnibus ministris ex aequo communis est, cum in infimo ministerii ecclesiastici gradu constitutus aequae eam obtineat atque is, qui reliquis ministris praefectus est. Si vero respectus habeatur ad potestatem certo ministrorum gradui ab ecclesia concessam, tunc potestas ordinis a potestate ministerii dicto modo distinguui potest, nimirum ut potestas ministerii dicatur ea,

quae in praedicatione verbi et administratione sacramentorum consistens omnibus ministris ex aequo competit; potestas vero ordinis, quae propter gradum in ministerio eminentiam certis personis ecclesiasticis propria est, non tamen jure quodam divino, ecclesiae institutione. Sic episcopi majorem habent potestatem quam presbyteri, nimirum non ministerii sed ordinis respectu, ex quo facile apparet, quod potestas ordinis diversimode accipiat. Qui *ἐξουσίᾳ* utuntur, potestatem ecclesiasticam jurisdictionis et jurisdictionis potestatem distribuentes, per potestatem ordinis intelligunt eam, quae in praedicatione verbi et administratione sacramentorum consistit, quam alii vocant potestatem ministerii. Qui *τρίχουσίᾳ* utuntur, potestatem ecclesiasticam ministerii, ordinis et jurisdictionis potestatem distinguunt, per potestatem ordinis intelligunt eam, quae propter gradum eminentiam ab ecclesia instituta certis quibusdam personis ecclesiasticis est propria. Ministerium est ordo divinitus institutus, et in ministerio sunt diversi ordines ab ecclesia introducti, illum respiciunt *ἐξουσιοδοῦντες*, ad hos vero *ἐξουσίᾳ*. ** Becanus in resp. ad aphorismos Concilii nistarum p. 66: *Ecclesiastica potestas est triplex, una ordinis, altera jurisdictionis interioris, tertia jurisdictionis exterioris. Prima refertur ad sacramenta conficienda et ministranda; altera ad regendum populum Christianum in foro concientiae; tertia ad eundem populum regendum in foro exteriori. Ad potestatem ordinis spectat communicare, eucharistiam, confirmare, ordines conferre, etc. conficere, oleum infirmorum benedicere. Ad potestatem jurisdictionis interioris jus dicere in concientia, id est absolvere vel ligare. Ad potestatem jurisdictionis exterioris synodum convocare, constitutiones condere, causas audire et causas beneficii conferre, excommunicare vel alias delinquentes punire.* **

193. *Potestatem ordinis quidam vocant ἀρχήν; sed appellatio αὐθεντικῆς potestatis gloriatur, quam ut ministerio conveniat, quia Deus αὐθεντικῶς in ministerio agit, ideo illi sola soluta potestas competit; sed ministri non nisi αὐθεντικῶς agunt, ideo actiones suas ad divinum verbum et praescriptum accommodare debent.* Ad potestatem ordinis potestatem cum pertineat, uti dictum fuit, praedicatione verbi, ideo ad eam referri quoque *publica Scripturae interpretatio*, qua coram ecclesia verus Scripturae sensus eruitur et auditorum informationem accommodatur, ea verba debet esse *ἰδίᾳ ἐκκλησίας*, 2. Pet. 1, v. 2 *fidei analogia* Rom. 12, v. 7. hoc est conveniens praecipuis et apertis Scripturae pronuntiatis religionis fundamenta continentibus. Quidam eam referunt *potestatem νομοθετικῆν*, quae utiles et salutares constitutiones cum verbo divini congruentes, decorum et ordinem spectantes, 1. Cor. 14, v. 40. quarum quaedam respiciunt ritus et ceremonias, quaedam vero disciplinam rectamque normam etc. sed quia illarum constitutionum

ad solum ministerium, sed etiam ad Christiani magistratum utriusque tabulae decalogi custodiam pertinet ac cum consensu ecclesiae fieri debet, ad potestatem ordinis ministerio propriam non commodè referri potest. ** Habet ecclesia potestatem faciendi constitutiones, sed non nisi de actibus adiaphoris et mediis, quas propterea veteres de *potius et xarónas* appellare maluerunt quam *potius*, ut scribit Socrates l. 3. c. 6. et l. 6. c. 36. arcubus autem necessariis et ad essentiam fidei pertinentibus normam et leges veluti fundamentales in Christi nullam condemnandi, sed tantum iudicandi potestatem habet, eamque ipsam non nisi de potestate ministerialem et *ἐκκλησιαστικήν*. ** Quidam potestatem ordinis subdistingunt in duas species, sicut in *δουλειᾷ*, quae est facultas ecclesiae doctrinam et fidei dogmata, videlicet potestas docendi Scripturas instar tabellionis, eas diligenter docendi, secundum Scripturas de dogmatibus iudicandi genuinas et germanas scripturas a falsis et alienis instar vindicis discernendi, doctrinam ex scriptis approbandi ac falsam doctrinam improbandi, et *διατακτικήν* seu constitutivam, quae est potestas ecclesiae in rebus externis et indifferentibus eas ac regulas ad ordinem et decorum, item civitas constituendi ac ad fovendum ecclesiae gloriam in externo cultu consensum stabiliendi legem abrogandi, prout ecclesiae necessitas vel postulat. Sed hae potestates ad totam ecclesiam pertinent, non autem ecclesiastici ordinis, suntque, quamvis primas ac praecipuas illius partes ministerio ecclesiastico competere facile concedamus.

1. *Potestas jurisdictionis*, quam vocant *κρίσις*, clavium consistit. Est autem duplex clavium potestas, *solvens et ligans*, Matth. 16, v. 19. Joh. 20, v. 23. Quamvis enim unum sit verbi ministerium, peccata solvuntur et ligantur, proinde etiam in consideratione una clavis ad aperiendum et ad claudendum regnum coelorum efficax; tamen pro dictis objectorum, mediorum et effectuum una dicitur *solvens*, qua poenitentes a peccatis absolventur et coelum illis aperitur; altera *ligans*, qua poenitentibus peccata retinentur et coelum clauditur. Illa vocatur *absolutio*, haec *excommunicatio*. Utraque vel publice, vel privatim exercetur. Absolutio publica est, quando omnibus vere poenitentibus ex evangelio annuntiatur remissio peccatorum propter Christum; privata, quando in specie poenitenti peccata remittuntur. Excommunicatio publica est, quando omnibus impenitentibus edulis ex lege annuntiatur ira Dei et aeterna damnatio; privata, quando in specie alicui prae fracte damnatio peccatorum retentio denuntiatur. Ratione ministerii duplex statuitur excommunicatio, minor et major. Illa est exclusio sive suspensio a coenae Dominicae; haec e communicatione aeternae eiectionis; illa vocatur *κατάκλησις*, haec vero *ἀνάκλησις*. Ad hunc extremum ecclesiasticae censuram non est temere sine gravi consilio et ecclesiae et praecipue Christiani magistratus

consensu progrediendum, sed ordo a Christo praescriptus Matth. 18, v. 15. diligenter observandus. Denique ratione objectorum potestatem jurisdictionis statuunt duplicem: *communem*, ad totum ecclesiasticum coetum auditorum spectantem, quae propterea vocatur popularis; et *propriam*, ad personas in ecclesiasticis officiis constitutas pertinentem, quae ob id vocatur clericalis. Ad hanc potestatem jurisdictionis etiam pertinet *ordinatio ministrorum*, per quam ministerium commendatur fidelibus hominibus, et *censura morum*, per quam in officio continentur auditores.

195. Quomodo *legitimus ecclesiasticae huius potestatis usus* comparatus esse debeat, ex descriptione officii ecclesiasticis personis incumbens inferius tradenda erit conspicuum, hoc loco contra Pontificios demonstrandum, potestatem ecclesiasticam 1. *non esse dominatum quendam politicum*; 2. *nec absolutam dictatoriam et αυτοκρατορικὴν quendam potestatem*. Prius demonstramus hoc fundamento: Quasunque potestates Deus ipse distinctas esse voluit, eas non sunt invicem commiscendae vel confundendae. Sed ecclesiasticam et politicam potestatem Deus ipse distinctam esse voluit. Ergo etc. Assumptum variis modis demonstrari potest, sed hoc loco contenti erimus distinctionem utriusque potestatis in quadripartito genere causarum ostendere. Distinguantur illae primo *causa ὀργανική ἢ sive instrumentali*. Potestas ecclesiastica utitur gladio Spiritus, videlicet verbo, Ephes. 6, v. 17. ac clave ligante et solvente, Matth. 16, v. 19. etc. nequaquam vero gladio corporali, quo potestas politica divinitus est armata, Gen. 9, v. 6. Rom. 13, v. 4. 1. Pet. 2, v. 14. etc. 2. *Materia circa quam seu objecto*. Potestas ecclesiastica occupatur in rebus spiritualibus et aeternis ad salutem consequendam immediate spectantibus; politica vero occupatur in rebus corporalibus et externis, in conservanda pace et tranquillitate, in defendendis subditorum facultatibus, fama et corporibus, in administratione civilis iustitiae, in gubernanda disciplina externa etc. ad salutem consequendam indirecte ac mediate spectantibus, 1. Tim. 2, v. 2. 3. *Forma*. Ecclesiastica potestas est ministratoria ad praescriptum legum divinarum simpliciter restricta; politica est praetoria, quae habet potestatem ferendarum legum politicarum. Illa coercet delinquentes verbo, haec poena corporali et gladio. 4. *Fine*. Ecclesiasticae potestatis finis est iustitia spiritualis, pax conscientiarum et salus animarum; politicae vero iustitia civilis, pax huius vitae et salus reipublicae. Cum *lex evangelica* (scribit auctor libelli de eccles. et politica potestate Francof. anno 1612. edit. p. 23.) *vitam aeternam pro fine atque animam humanam pro materia et subjecto nativo habeat, tota occupari debet in internis conscientiae motibus dirigendis, minime vero in manu aut vi externa cohibenda, ac proinde iudicat de mediis necessariis ad beatitudinem conformiter ad causas essentielles spirituales religionis Christianae, id est suasive tantum et directive per verbi divini praedi-*

Potestas ecclesiastica non est dominatum quidam politicus.

XIII. 17.

cationem, sacramentorum dispensationem et si res postulet, per exclusionem ab ecclesiastica communione ope censurarum, id est armorum spiritualium ecclesiae, quod ibidem probatur ex Johan. 18, v. 36: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Luc. 12, v. 14: *Quis me constituit judicem?* 2. Cor. 10, v. 4: *Arma militiae nostrae non sunt carnalia.* Phil. 3, v. 20: *Politeuma nostrum in coelo etc.* Quamvis vero utraque potestates sint distinctae, tamen mutuas sibi tradere debent operas, nec altera alteram impediatur, sed potius promoveat, ut hominum saluti et gloriae divinae inserviat, qua de re in loco de magistratu politico dicetur uberius.

Nec est potestas αὐτοκρατορική.

196. Posterius assertionis membrum sic probamus: 1. *A contradictione.* Contradictoria sunt esse ministrum ecclesiae et esse dominum seu habere absolutam et αὐτοκρατορικήν potestatem. Ergo non possunt simul tribui personis ecclesiasticis. Non est quod regerant, *diverso respectu personarum ecclesiasticarum esse ministros et dominos; ministros respectu Dei, dominos respectu ecclesiae* (quale quid etiam in magistratu politico animadvertatur Rom. 13, v. 4.), quia non Dei tantum et Christi, sed etiam ecclesiae ministri dicuntur 1. Cor. 3, v. 21. 2. Cor. 4, 5. Col. 1, v. 25. 2. *Ab appropriatione.* Quodcumque soli Christo proprium est, non debet ad ministros ecclesiae transferri. Sed potestas αὐτοκρατορική, dominatus, magisterium absolutum et principatus in ecclesia soli Christo proprius est. Ergo. Assumptum constat, quia Christus non solum se vocat *Dominum*, Joh. 13, v. 13. sed etiam ab apostolo vocatur *unicus Dominus* 1. Cor. 8, v. 6. *ipse unus est noster καὶ ὁ γνήσιος*, quod bis repetitur Matth. 23, v. 8. et 10. *ipse solus est sponsus* Joh. 3, v. 29. solus est ecclesiae suae caput in omnibus principatum tenens Col. 1, v. 18. ipsi soli competit dominium in animas et conscientias hominum etc. 3. *Ab oppositione.* In quo Christus apostolos sibi opponit, illud utpote soli Christo debitum veri apostolorum successores nunquam sibi arrogabunt. Sed Christus apostolos sibi opponit in principatu ac dominatu. Joh. 13, v. 13:

XIII. 18. *Vos vocatis me magistrum et dominum, ac bene dicitis, sum etenim; v. 14: si ergo ego lavi pedes vestros, dominus et magister, debetis et vos alter alterius pedes lavare. v. 16: Non est servus major domino, nec apostolus major eo, qui misit illum.* Ergo principatum ac dominatum, utpote soli Christo proprium, veri apostolorum successores nunquam sibi arrogant. 4. *A prohibitione.* Quo Christus apostolis et ipsorum in ministerio successoribus interdixit, illud ministri ecclesiae sibi non debent arrogare. Sed dominatu et principatu Christus apostolis et ipsorum in ministerio successoribus interdixit Matth. 20, v. 25. Luc. 22, v. 25. ubi apostolatus et dominatus ἀντιτιζώμεν opponuntur ac τὸ χρεώμεν regibus hujus mundi relinquitur, apostolis autem et veris eorum in ministerio successoribus adimitur. Bernhardus l. 2. de consid. ad Eug. col 1021: *Apostolis interdicitur dominatus, ergo tu usurpare aude aut dominus apostolatus, aut apostolicus dominatus, plane ubi utro-*

que prohiberis, si utrumque simul habere velis. Origenes hom. 12. in Matth.: *Inter vos autem, estis mei, non erunt haec, ne forte qui videret habere aliquem in ecclesia principatum, dominum fratribus propriis vel potestatem in eos exerceat. Quoniam sicut omnia carnalia in necessitate posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate; sic et qui principes ecclesiales, principatus eorum in dilectione debet positus, non in timore corporali.* 5. *A ne usurpatione.* Quod apostoli post acceptum Spiritu s. nunquam sibi arrogarunt, sed potius veris successoribus eo interdixerunt, ecclesiae ministri non debent sibi arrogare. apostoli post acceptum Spiritum a potestatem quidam αὐτοκρατορικήν et dominatum nunquam arrogarunt, quia nullus apostolorum sese princeps vel dominum appellavit, sed Petrus se vocat πρεσβύτερον 1. Petr. 5, v. 1. Paulus inquit 2. Cor. v. 24.: *Non dominamur fidei vestrae, et taxat Corinthios, qui ab apostolis et ecclesiae ministris se nominare voluerint, 1. Cor. 1, v. 12. cui praeparat honori opponit haec fundamenta: Num Christus divisus est? num Paulus pro vobis crucifixus est aut in nomine Pauli baptizati estis? v. 13. Non est Apollo, quid Paulus? ministri, per quos crederetis facti estis, 1. Cor. 3, v. 5. Omnia vestra, sive Paulus, si Apollo, sive Cephas etc. v. 22. vos autem Christi, Christus est Deus, v. 23. quae omnia principatui ac dominatui fortissime adversantur, inde etiam Petrus Act. v. 25. noluit ea admittere, quae alioqui principatus domini tanquam subjectionis signa sibi deberentur. Hieronymus in c. 2. Mich.: *Si in apostolorum loco sumus, non solum sermonem praedicamus, sed et conversationem et abstinentiam implectamur.* Nec solum nunquam arrogarunt apostoli dominatum, sed etiam eo ministris ecclesiae interdixerunt, 1. Petr. 5, v. 3: *Pascite grege, qui vobis commissa est, ut dominantes clero.* Bernhardus l. 2. de consid. 1022: *Domabis lupos, sed ovibus non dominaberis, pascendas, non premendas suscepisti.* Ergo potestatem αὐτοκρατορικήν et dominatum apostoli nunquam sibi arrogant. 6. *A comparatione.* Christus non est ipse dominus vel princeps, nec habet absolutam et αὐτοκρατορικήν potestatem, quia αὐτοκρατορία et οὐλοκρατία differunt ut minister ac dominus. Sed ministri ecclesiae sunt *oekonomi*, Luc. 12, v. 1. Cor. 4, v. 1. Ergo non sunt ipsi domini principes, nec habent absolutam et αὐτοκρατορικήν potestatem, sed haec dignitas soli Christo relinquitur qui est solus οὐλοκράτορ in ecclesiae domo, Matth. 10, v. 25. Hebr. 3, v. 3. etc. ac solus absolutam eam habet potestatem. Sic et 7. *legatus* non dominus, nec habet absolutam potestatem, sed strictam et legantis voluntate ac mandatis determinatam. Ministri ecclesiae sunt *legati*, 2. Cor. 5, v. 20. non sunt ipsi domini, nec habent absolutam potestatem, sed restrictam et legantis voluntate ac mandatis determinatam.*

7. Sed haec non sunt ad palatum Romani pontificis et episcoporum Pontificiorum, illi enim primatatem ecclesiasticam commutarunt in dominatum iurum; secundo absolutam quandam et *αὐτοκρατορικήν* potestatem et dominatum in ecclesia sibi habuerunt. Prius confirmatione non eget, cum sit in ea praxeos luce positum. Augustana confessio tit. 7. abus. de potest. eccles. hac de re coram ratore et statibus sic loquitur: *Magnae disputationes fuerunt de potestate episcoporum, in quibus illi incommode commiscuerunt potestatem gladii. hac confusione maxima bella, maximi motus oriebantur, dum pontifices freti potestate clavium mundi transferre et imperatoribus adimere iurum conati sunt; haec vitia multo ante repraesentantur in ecclesia homines pii et eruditi. Et si quam habent episcopi potestatem gladii, non habent ut episcopi ex mandato evangelii, sed humano donatam a regibus et imperatoribus administrationem civilem suorum bonorum, haec non alia functio est quam ministerium evangelii. igitur de jurisdictione episcoporum quaeritur, non debet imperium ab ecclesiastica jurisdictione; sed evangelium seu, ut loquuntur, de jure divina jurisdictionis competit episcopis ut episcopis, illis, quibus est commissum ministerium verbi et sacramentorum, nisi remittere peccata etc.* Bellarmin. l. 5. de Rom. pont. c. 6. potestatem illam politico-politicam sic temperat, ut statuatur, non directe convenire pontifici temporalem potestatem. Pontifex ut pontifex (inquit) etsi non habet ullam mere temporalem potestatem, tamen a ordine ad bonum spirituale summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium suorum. Sed haec moderatio Sixto V. ejusmodi pontifici parum placuit, unde Barclajus de potest. papae c. 13. p. 101. scribit, parum placuisse, quin omnia illius (Bellarmini) opera censens pontificia magno cum ecclesiae detrimento esse, id quod ex ordinis Jesuitici patribus viasse narrat. Ceterum quod Augustana concesserit, multo ante commixtionem illam ecclesiasticae et politicae potestatis in pontifice et episcopis taxatam fuisse, multorum scriptorum testimoniis comprobari potest. Bernhardus in libris de iuratione ad Eugenium papam multa in hanc sententiam affert; Marsilius Patavinus hac de re librum scripsit anno 1324. pro defensione imperatoris contra papam, cujus Defensor pacis; auctor oneris ecclesiae editus an. 1519. et postea editi Landsh. a. 1524. 6. qui a quibusdam vocatur Ubertinus episcopus: *Jesus palam negavit, regnum suum esse mundi, quinimo ipse solus fugit in montem, non novisset, quia populi venturi essent, ut facerent regem. Quomodo ergo convenit, ut Christi dominus mundanam ditionem non solum admitteret, etiam ambiat, ut libidine, luxu, superbia, fastu, divitiis, rapacitate regnet, Christus docuit esse humilem et mitem.* Gun-

therus l. 6. Ligurin. Fridericum Barbarossam de papae imperio sic conquerentem introducit:

*Ecce paterna fides et magni praesulis alma
Integritas humilisque Petri vestigia sectans,
Jam non ferre crucem Domini, sed tradere regna
Gaudet et Augustus maculat quam Petrus haberi etc.
Ergo quid ad summum de regni jure, quid, oro,
Pontificem spectat? nullum caput ista super se
Adspicit, excepto coelorum Rege, potestas.
Ecclesiam regat ille suam divinaque jura
Temperet, imperium nobis fascesque relinquat etc.
Cogitet antiquos primaevi temporis annos
Praeteritosque dies et secula prisca revolvat.
Num Petrus aut Clemens aut cetera turba piorum
Sceptra Latina dabat etc.*

In hosce Guntheri versus sic commentatur Jacob Spigelius etiam ante Lutherum: *An nescis, Friderice princeps Christianissime, dictum Christi, inter vos non dominabimini, sicut subditis dominantur reges gentium, hoc valere scilicet: Tu Petre cum tuis successoribus Romani imperii heres esto perpetuus. Item, ego veni ministrare et non ministrari, esse: imperatores et reges terrarum tua ac successorum tuorum in solio plusquam venerabundi gemmata osculentur vestigia? Tum illud, qui primus voluerit esse inter vos, erit vester servus, aliud significare nihil quam apud vos est praecipendi potestas, reliquam ecclesiam manet parendi necessitas. Et postea: Hoc (scilicet ad pontificem non pertinere imperii Romani dispositionem) si quis hodie constanter asseveraret, haeretici nomen apud Pontificios adulatores non effugeret. Contrariam tamen partem ut veritati affinem magni nominis viri tutati sunt, licet hactenus eorum vicerit doctrina, qui universam prope Scripturam divinam adulterinis interpretationibus subverterunt. Petrus de Vineis cancellarius Friderici II. imperatoris aliquot epistolis demonstravit, pontifici secularem jurisdictionem non competere; idem praestitit Wilhelmus Occam, qui in fuga ob excommunicationem pontificis apprehensa de jure caesaris expressis testatus verbis dixit: *Tu me imperator gladio adversus papae injurias tutum sistas, et ego te calamo et scriptis defendam.* Petrus Ferrariensis in forma libelli act. confess. gloss. 7. adverb. plenam num. 2: *Papa, qui deberet tanquam verus vicarius Jesu Christi vestigia sequi, possidere et manu armata nititur tenere jurisdictionem in terris, civitatibus et villis et locis, quae sunt naturaliter et a mundi creatione et Christi ordinatione imperii Romani juxta aliud, quod est Dei reddatur Deo, et quod est caesaris, caesari; imo ipse papa in ipso imperatore nititur superioritatem habere, quod ridiculum est dicere et abominabile audire.* Albericus Rosates in lexico in verbo Electio: *Pastores ecclesiae mittentes fulcem in alienam messem fecerunt super hoc tres decretales, unam de electione imperatoris etc. quae an sint justae, Deus novit, nullam enim earum (salvo saniori judicio et si erroneum foret, revoco) credo juri consonam, imo eas credo**

proditas contra jura et libertatem imperii et puto, potestates esse distinctas et a Deo processisse. Antonius Rosellus circa annum Christi 1511. scripsit librum titulo monarchiae, in quo probat, papam non esse mundi dominum, nec posse aut debere caesari imperare, nec omnino habere gladium temporalem. Sed de his plura inferius, in quaestione scilicet, an idem possit ministerio ecclesiae et magistratu politico fungi.

**Absoluta
pontifica
potestas.**

198. Posteriorius, quod pontifex Romanus et ipsius episcopi potestatem absolutam et αὐτοκρατορικὴν adeoque dominatum in ecclesia sibi vendicent, itidem in propatulo est ac tum in genere, tum in specie probari potest. In genere notandum, quod perpetuo crepent *hierarchiam* ecclesiasticam. Concil. Trident. sess. 23. can. 6: *Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constet ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit.* Sane si per hierarchias vocem nihil aliud intelligatur quam quod Deus ipse ministerium ecclesiasticum non minus atque ordinem politicum et oeconomicum instituerit quodque potestatem, auctoritatem et dignitatem in Scripturis sacris definitam ac determinatam ministerio concesserit, non repugnamus, hoc sensu et respectu ministerium ecclesiasticum dici *ἱεραρχία*, quin imo communi etiam in nostris ecclesiis recepta loquendi consuetudine ita appellatur; sed si propriam et accuratam verbi significationem, itemque si eum sensum, quo Pontificii ecclesiasticum ministerium hierarchiam vocant, respicere voluerimus, non poterit hierarchias vocabulum ministerio tribui, cum non sit quaedam ἀρχὴ διοποτική, quidam dominatus ac principatus, sed διακονία. In specie notandum qualem et quantam potestatem pontifex Romanus sibi arroget, qualem item et quantam ipsius episcopi. De potestate pontificis ex canonistis multa afferuntur in libro, qui continet causas recusati concilii Tridentini. p. 134. quod *ejus potestas sit suprema, in qua non habeat parem, quod idem habeat consistorium cum Deo et tribunal cum Christo, quod obtineat plenitudinem potestatis et plenitudinem clavium, quod contra jus, supra jus et extra jus possit omnia, quod ejus potestas sit summa et libera, absolutaque ab omnibus vinculis et omni lege coercente, quod formam sacramentorum ab apostolis traditam possit inmutare, quod possit statuere contra epistolas Pauli, quod potestas ejus sit major apostolo et quod possit dictis apostoli derogare, quod possit dispensare contra quatuor prima concilia, item contra verba evangelii, licet non contra mentem etc.* Sed praetermissis vetustiorum temporum superstitionibus videamus, quam potestatem Jesuitae hodie illi tribuant, et manifeste apparebit, absolutam et αὐτοκρατορικὴν potestatem in ecclesia ipsi tribui. Bellarminus in praefat. I. de summo pontif. ad illum accommodat vaticinium Esiae c. 28, v. 16: *Ecce pono in Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum.* I. 2. de Rom. pontif. c. 2. disputat, episcopum

*Romanum in monarchia ecclesiastica Petrus reside-
re; c. 18. habere potestatem constituendi et eorum
mundi episcopos per totum orbem; item deponendi
omnes episcopos et injuste depositos restituendi
per totum orbem; c. 19. habere potestatem ferendi
leges per universam ecclesiam, dispensandi per
universam ecclesiam, censuram exercendi in tota ec-
clesia; c. 20. competere illi jus mittendi legatos
in alias ecclesias, qui in illis nomine ipsius or-
dinarent et graviores causas ad ipsius iudicium
referrent. c. 21. ex quavis Christiani orbis parte
legitime ad ipsum provocari posse, ab eius sen-
tentia nullam concedi appellationem; c. 26. de-
terminare ipsum posse judicari; c. 31. esse ipsum et
fundamentum et sponsum ecclesiae. lib. 4. de iurisdictione
pontificis. c. 1. esse ipsum summum et arbitrum
controversiarum fidei ac morum iudicem; c. 2. non
posse ulli modo definire aliquid haereticum a tota ec-
clesia credendum; c. 16. habere potestatem ferendi
leges, quae conscientias obligent et ad eorum obedi-
entiam cogere universam ecclesiam; c. 24. esse
ordinariam episcoporum iurisdictionem a se
descendere.*

199. Episcopi Pontificii praeter politicam e
num suarum administrationem etiam auctoritatem
quandam potestatem in ecclesia sibi arrogant,
δογματικῇ, quia in conciliis congregati ab omni
randi periculo immunes se esse fingunt, moda
tificis instructionem et sententiam sequuntur. Ec
lib. 5. de not eccles. c. 7. Melch. Canus lib. 5.
comm. c. 4. Bellarminus lib. 2. de concil. c. 1.
seqq. 2. In ἐκκλησιαστικῇ absolutam Scripturae
lubitu interpretandae et dogmatum condendi
licentiam sibi tribuunt, ita ut sine ullo ex Scrip
examine ipsorum interpretationes et decisiones
acceptandae. 3. In νομοθετικῇ ordinationem rituum
et cerimoniarum sibi solis excluso Christiano
stratu vendicant, praescribunt magna ex parte
utiles et otiosas cerimonias, easque cum opus
necessitatis, cultus et meriti observandas ecclesiae
obtrudunt, multitudine earum conscientias gra
leges quas proponunt, non ordinis solum causa
vandas proponunt, sed divinis constitutionibus
exaequant et coactivam jurisdictionem in eos
transgressores sibi arrogant. 4. In ποινικῇ excom
municationis fulmen absque ecclesiae consensu ejici
tur, et quidem in eos, qui ambitioni et avaritiae
suae obsistunt, absolvunt subditos ab obsequio
magistratus excommunicati sicque poenam ecclesiasticam
cum civilibus confundunt, indulgentias vendunt,
adeoque absolutam ligandi et solvendi potestatem
sibi tribuunt.

200. Argumenta, quae pro pontificis potestate conciliorum infallibilitate stabilienda adducuntur, suum alibi habent locum; hic ea duntaxat adducimus, quae in genere pro auctoritate potestate ministris ecclesiae asserenda afferuntur.

1. Matth. 16, v. 19: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in coelo, et quodcumque solveris super terram, erit solutum. c. 18, v. 18: Quodcumque

que alligaveritis super terram, erunt ligata etiam in coelo, quaecunque solveritis super terram, erunt etiam soluta in coelo. Johan. 20, v. 23: Quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorumcumque retinueritis, retenta erunt. In quibus dictis urgent particulas quodcumque, quorumcumque etc. quas existimant esse universales et absolutam potestatem ministris ecclesiae per eas tribui. Respondemus: datur eo in loco apostolis et ipsorum in ministerio successoribus potestas clavium in ligando et solvendo consistens. Quemadmodum igitur oeconomus per clavium traditionem nequaquam accipit absolutam et *αὐτοκρατορικὴν* quandam potestatem, sed ministerialem et ad mandata domini restrictam; ita quoque per clavium spiritualium traditionem ministri ecclesiae nequaquam acceperunt absolutam potestatem clavibus illis pro abitrio utendi, sed ministerialem et ad mandata Domini restrictam, quae scilicet poenitentibus peccata remittere, impenitentibus vero eadem retinere debent, sicut in tractat. de poenitentia §. 111. et 112. et in harm. evang. de resurrect. c. 8. p. 287. fuit latius comprobatum. Gregorius hom. 26. in evangel.: *Tunc vera est absolutio praesidentis, cum aeterni arbitrium sequitur iudicii, quod bene quadriduani mortui resuscitatio illa significat, quae videlicet demonstrat, quia prius mortuum Dominus vocavit et vivificavit dicens: Lazare, veni foras, postmodum is, qui vivens egressus fuerat, a discipulis est solutus, sicut scriptum est, cumque egressus esset, qui fuerat ligatus in vitis, hoc dixit discipulis, solvite eum et sinite abire. Ecce illum discipuli jam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum solverent, foetorem magis ostenderent quam virtutem, ex qua consideratione intuentium est, quod illos debemus per auctoritatem pastoralis solvere, quos auctorem nostrum cognoscamus per suscitantem gratiam vivificare.* Lombardus 4. sent. dist. 18. sect. 4: *Tunc sententia sacerdotis approbatur Dei iudicio, cum ita procedit, ut eorum, quos absolvit vel excommunicat, merita non contrahunt.* Petrus Asilus in l. de tyrann. pontificum c. 5. p. 107. citat dictum Wesseli: *Clavis potestatis nihil operatur sine clave pietatis.* Recte etiam thesauris explicanda est, quid in verbis Christi sit ligare. Bellarminus l. 4. de poenit. c. 5. existimat, quod significet opera satisfactoria poenitentibus imponere, sed haec est turpissima confusio clavis ligantis et solventis, ut enim clavis solvens, id est peccatorum remissio, tantum respicit poenitentes, ita clavis ligans, id est peccatorum retentio, tantum ad impenitentes spectat. Vide tract. de poenit. §. 128. item Bellarminus l. 4. de pont. Rom. c. 16. per clavem tantum intelligit potestatem ferendi, leges per universam ecclesiam, cum Matth. 23, v. 4. ligare significet legem ferre. Sed hoc est argumentum non articulare, neque enim sequitur Matth. 23. ligare significat leges ferre, ergo etiam hoc loco, propter evidentem rationis disparitatem, quid enim per ligare apud Matth. c. 16, v. 19. et c. 18, v. 18.

intelligatur, clarissime expositum exstat apud Joh. c. 20, v. 23. et Luc. c. 24, v. 47. nec simpliciter dicitur de Phariseis Matth. 23, v. 4. quod ligent, sed quod alligent onera gravia et *συναβίαται* eademque imponent in humeros hominum, quae verba manifeste ostendunt, de qua alligatione hoc loco sit sermo. Sed illa significatio ex verbis Christi Matth. 16, v. 19. et c. 18, v. 18. non potest elici; verum ligari ibi est impenitentibus denunciata aeternae maledictionis sententia peccata retinere, ut ex circumstantiis textus et parallelis Scripturae locis intelligitur.

201. 2. Paulus 1. Cor. 11, v. 34. scribit: *Cetera, cum venero, disponam*, nimirum ex potestate divinitus data, 2. Cor. 10, v. 8. etc. Ergo apostolus vendicavit sibi potestatem absolutam disponendi in ecclesia pro arbitrio. Respondemus: 1. sermo ibi est non de dogmatibus fidei, in quibus potestatem aliquam sibi nusquam arrogat apostolus, Act. 26, v. 22. Rom. 15, v. 18. 1. Cor. 11, v. 23. etc. sed de caerimoniis ac ritibus sua natura liberis ad *εὐραξία* et *εὐσχημοσύνην* ecclesiasticam facientibus; praecedit enim: *Cum convenitis ad manducandum, invicem expectate; si quis vero esurit, domi manducet, ne in iudicium conveniatis.* Ambrosius in comment. addit: *Cetera, quae ad aedificationem ecclesiae pertinent.* Chrysostomus hom. 28. in 1. Cor. 11: *Aut ad quaedam alia, aut ad hoc ipsum.* Nam quoniam verisimile erat, eos dicere causas aliquas, et non licebat omnia corrigere per literas, quae admonui (inquit), interim servantur. Si quid autem habetis aliud, quod dicatis, illud reservetur ad meum adventum, aut de hac re dicens, ut dixi, aut de aliquibus aliis non valde urgentibus, *περὶ ἐκείνων τινῶν οὐ σφόδρα κατεπείγουστων*. Jam vero in ordinationibus illis ecclesiasticis aliquam ministris potestatem esse datam non difitemur. 2. Illud ipsum non potestate quadam *αὐτοκρατορικῇ*, sed consensu ecclesiae accedente apostolus disponebat. 2. Cor. 8, v. 8: *οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω*, non quasi imperans hoc dico. 3. Inde etiam potestatem excommunicandi incestuosum nequaquam absque ecclesiae Corinthiaca consensu exercebat. 1. Cor. 5, v. 4: *In nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini nostri Jesu, v. 5. statui tradere huiusmodi Satanae.* 4. Potestas igitur illa, quam divinitus sibi datam asserit, non ad destructionem, sed ad aedificationem, 2. Cor. 10, v. 8. c. 13, v. 10. non est *αὐτοκρατορικῇ* et absoluta, sed ministerialis potestas a principatu et dominatu plane sejuncta.

202. 3. Pastores ecclesiae dicuntur *προεστώτες*, quibus exhibendus honor, 1. Tim. 5, v. 17. et *ἡγούμενοι*, quibus oboedientia praestanda, Hebr. 13, v. 17. Ergo competit illis dominatus et potestas *αὐτοκρατορικῇ*. Respondemus: 1. *προεστώτες* dicuntur ratione dignitatis, sed ipsi per humilitatem iudicare debent, sibi magis convenire ut prosint, quam praesint. 2. *ἡγούμενοι* item dicuntur ratione potestatis cujusdam, ea vero non est politica, sed spiritualis; non

2. 1. Cor. 11, v. 34. cetera, cum venero disponam.

XIII. 23.

3. Pastores dicuntur praepositi.

αὐτοκρατορικῇ, sed ministerialis; non conscientis vel fidei dominans, sed salutis hominum inserviens. 3. Hinc Christus ipse *ἡγεμονίας* ecclesiasticam dominatui opponit et per *διακονίας* illam definit. Luc. 22, v. 25: *Reges gentium dominantur, et qui potestatem habent in illis, benefici vocantur.* v. 26. *Vos autem non sic, sed qui major est inter vos, fiat sicut junior, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς διακονῶν, et qui antecessor est, sicut ministrans.* 4. *ἡγούμενοι* vero dicuntur, quia non verbo solum, sed etiam vitae exemplo auditoribus sese exhibere debent viae duces, 1. Tim. 4, v. 12 exemplo Christi Johan. 10, v. 4 quam rationem exponit epistola ad Hebr. 13, v. 7. quia Deus *πιστοῦς ἡγήσατο αὐτοῦς*, quibus *ministerium commendaret*, 1. Timoth. 1, v. 12. et quia *πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγήσασθαι αὐτοῦς* convenit 1. Tim. 5, v. 17. ut superius §. 33. late expositum fuit.

4. 1. Tim. 5, v. 19. Adversus presbyterum noli accusationem accipere.

203. 4. 1. Tim. 5, v. 19: *Adversus presbyterum noli accusationem admittere, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Ergo penes Timotheum fuit *potestas judicialis* cognoscendi accusationes presbyteris intuentas et iudicium de illis ferendi. Respondemus: 1. distinguendum inter ecclesiae primitivae et nostrae tempora. In primitiva ecclesia magistratus nondum erat Christianus, ideo ad episcopum deferbantur quaerelae de presbyteris; sed cum hodie per Dei gratiam magistratus ad fidem sit conversus, merito illi causarum civilium dijudicatio relinquitur. 2. Magistratus Christianus constituit consistoria ecclesiastica, in quibus et ecclesiasticae et politicae personae praesident, coram illis causae ecclesiasticarum personarum tractantur, criminalibus ad forum politicum rejectis. 3. Aliud est *episcopalis audientia*, quae per imperatores Christianos episcopis fuit postmodum concessa tot. tit. C. de episc. audient. Novell. de episc. judic. et Novell. 86. et 97. aliud potestas politica et *αὐτοκρατορικῇ*, episcopalis enim illa notio sive audientia mitiori verbo sic dicta certis limitibus fuit restricta ac determinata, siquidem causas civiles duntaxat concernebat, dummodo sine sumptu et scriptura mature litem definirent. Si vero litigantes solenni processu cuperent experiri, aut episcopus de causis cognoscere recusaret, coram iudice civili litem intendere liberum erat. In criminalibus vero a magistratu civili duorum mensium spatio causa erat expedienda, non poterat tamen clericus damnatus poena civili affici, antequam ab episcopo exauctoratus esset. Sin vero de ecclesiastico crimine, puta haeresi, simonia, usuris, perjurio, clericus argueretur, cognitio pertinebat ad episcopos, in quibus exsequendi duntaxat partes iudici civili datae erant, postulante iudice ecclesiastico, qua de re in tractatu de magistratu pluribus dicetur.

XIII. 24.

SECTIO POSTERIOR.

DE GRADIBUS ET ORDINIBUS MINISTRORUM ECCLESIAE.

204. Disquisitio de gradibus et ordinibus ministrorum absolvitur hisce membris: 1. *an sint et debeant gradus inter ecclesiae ministros;* 2. *quae quot sint illi gradus.* Circa prius membrum notandum, quod et *appellationum*, et *functionum*, et *nomina* diversitas probet, esse gradus inter ecclesiae ministros. Appellationum diversitas tum in Veteri Testamento occurrit. In Veteri Testamento erat summus sacerdos, erant sacerdotes inferiores, erant Levitae illorum ministeriis deputati Num. 3, v. 1. In Novo Testamento Paulus ministrorum distinctas appellationes recenset 1. Cor. 14, v. 11: *Christus dedit alios quidem apostolos, alios vero prophetas, alios autem evangelistas, alios autem pastores ac doctores.* 1. Cor. 12, v. 28: *Quidam posuit Deus in ecclesia, primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationum, subsidia, gubernacula, genera linguarum.* v. 29. *Num omnes apostoli? num omnes prophetae? num omnes doctores? num omnes potestates? v. 30. num omnes donum habent? num omnes linguis loquuntur? num omnes praedantur?* 1. Tim. 3, v. 2. et 8. Tit. 1, v. 7. *episcopos et diaconorum* distincta fit mentio. Functionum diversitas ex definitione singulorum istorum ordinum postea erit tradenda. Donorum diversitas et officiorum sacrae et experientiae testimonio comprobatur Rom. 12, v. 6. 1. Cor. 12, v. 4. et seqq. 1. Pet. 4, v. 10. etc.

205. Dubium igitur esse nequit, tum in Veteri Testamento in primitiva ecclesia apostolica fuisse gradus et ordines inter ecclesiae ministros, sed etiam hodie inter evangelii ministros gradus esse de quaestione est. Dissertit hac de re latissime Henricus Saravia in tract. de diversis ministrorum gradibus ejusque adversus Bezam defensione Londini an. 1611. ** Hugo Grotius Pietat. ord. land. p. 118: *Infirmis hanc Puritani esse magnam, quod ecclesiae regantur per episcopos. Quid boni multi in nostrae ecclesiae regimine haberent, quibus modis putent vitia ad araxias audientia commodissime posse sanari, discessum non institui. Neque tamen me contineo, quia et originem tum hujus, tum aliarum abusus indicem. Existimamus tanto nos puriores fore, quanto longius ab omnibus ecclesiae Romanae imperiis recessimus, nullo discrimine, neque volumus advertere, inter multos illius corporis mortuos tamen mansisse sanioris aevi reliquias. Et medicina modum.* p. 120: *In synodo Emdana ministri de regendis ecclesiis decreverunt. Primum caput est, ne ecclesia una in alteram dominum exerceat, imo ut omnes a suspitione quavis dominationis sibi caveant. Quamquam*

scopalis eminentia dominatus non est, his tamen
Deus tam indicari satis manifestum est. ** Nos
 gradus et *ἀραστάρας* tollentium ordinem ex mini-
 stros ecclesiastico vehementer improbamus, cum
 sine discordia et omni mali, retinemus autem
 nostris ecclesiis et retinendum esse censemus
 nem inter ministros, ut alii sint *episcopi*, alii
ἐπίσκοποι, alii *diaconi* etc. 1. Deus ipse donorum
 state et differentia ordinem facit inter ministros;
 2. donorum diversitas cum non solum in primi-
 tiua, sed etiam hodiernae ecclesiae ministris ani-
 metur, ideo in nostra quoque ecclesia debent
 ministrorum gradus. 2. Exemplum apostolicae
 primitivae ecclesiae est *ἀξιουμένης*. Sed in ea
 distincti ministrorum ordines et quidem divini-
 constituti. 1. Cor. 12, v. 28. Eph. 4, v. 11.
 omnia in ecclesia fieri debent *ἐν ἑκείνῳ καὶ
 ἑκείνῳ*, 1. Cor. 14, v. 40. Sed *ἐν ἑκείνῳ* illa re-
 lationem inter ecclesiae ministros, ne confusio-
 riantur. In omni coetu recte gubernando
 ritur ordo eorum, qui praesunt; idem igitur in
 ecclesiastico requiritur. 4. Constitutio ordinis
 ecclesiae ministros alit concordiam et unitatem,
 sed turbas ex *φιλαυρίᾳ* et ambitione inferiorum
 terum metuendas ac vinculum injicit temeritati
 in, qui ecclesiae pacem turbare conantur. 5. Ex
 et gradibus ministrorum hoc insuper nascitur
 odi, quod probari in ministeriis inferioribus
 possint, qui ad superiora evehendi sunt.
 1. 3, v. 13: *οἱ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν
 καλὸν περιποιούσιναι*, in quae verba sic com-
 tur Chrysostomus homil. 11. in 1. Tim. 3:
*ἐν ταῖς, quae inferiora sunt, diligentiam suam
 etiamque monstraverint, facile et ad ea, quae
 ora sunt atque excellentiora, pervenient.* Atque
 primitiva ecclesia diligenter fuit observatum,
 gradus ad superiora ministeria fieret accessus.
 Nazianzenus in vita Basilii de ipso testa-
 tod primum voluminum sacrorum lector in
 existerit, deinde vero interpret et enarrator,
 in presbyterorum et denique in episcoporum
 cooptatus fuerit. Idem etiam legem nau-
 in ministrorum electione observandam esse
 quae gubernatori futuro primum remos com-
 deinde ad proram collocat, sicut etiam in
 tari ex milite primum fit centurio et tum de-
 imperator. Cyprianus Aurelium quendam
 loco natum adolescentem Christi nominis
 rem egregium cum collegis suis in lectorem
 ordinavit, etsi enim sublimiore gradu
 esset, placuit tamen, ut ab officio lectoris
 1. 2. epist. 5. 6. Quemadmodum inter
 in ecclesia triumphante Deo servientes sunt
 adus et ordines, Eph. 1, v. 21. Col. 1, v. 16.
 3, v. 22. ita quoque inter ministros verbi
 sia militante Deo servientes gradus atque
 esse convenit. c. ad hoc dist. 89. ex Boni-
 l. Eulalium: *Ad hoc dispensationis provisio
 diversas et ordines constituit esse distinctos,
 reverentiam minores potioribus exhibent,*

vera concordia fieret, et ex diversitate contextio et
 recte officiorum gereretur administratio singulorum,
 neque enim universitas alia poterat ratione subsi-
 stere, nisi hujusmodi magnus eam differentias ordo
 servaret; quia vero quaeque creatura in una eadem-
 que qualitate gubernari vel vivere non potest,
 coelestium militiarum exemplar nos instruit, quia
 dum sunt angeli et archangeli, liquet quia non sunt
 aequales, sed in potestate et ordine differunt alter
 ab altero. ** Basilii in Psalm. 33: *Quidam in
 ecclesia sunt velut oculi, ut seniores; quidam velut
 lingua, ut pastores; alii velut manus, ut diaconi;
 alii velut pedes, ut qui vilioribus ecclesiae ministeriis
 serviunt.* **

206. Monendum vero circa hosce ministrorum
 gradus 1. potestatem ministerii et jurisdictionis di-
 stinguendam esse ab ordine, sive ut quidam loquun-
 tur, ab *ordinis potestate*. Quamvis enim diversi
 sint in ministerio ecclesiastico ordines, tamen *pote-
 stas ministerii* in praedicatione verbi et sacramen-
 torum administratione ac *potestas jurisdictionis* in
 usu clavium consistens omnibus ministris ex aequo
 competit, proinde verbum praedicatum, sacramenta
 dispensata et absolutio annuntiata ab eo, qui legitime
 ad ministerium ecclesiasticum vocatus est, etiamsi
 is in infimo ministerii gradu constitutus sit, tam
 valida sunt et efficacia, quam si a summo episcopo,
 propheta vel apostolo fuerint praedicata, dispensata
 et annuntiata. Ut enim donorum, ita quoque gra-
 duum diversitas non mutat doctrinae et sacramen-
 torum vim sive efficaciam, 1. Cor. 3, v. 5: *Quid
 Apollo? quid Paulus? ministri sunt, per quos ad
 fidem adducti estis, et unicuique sicut dedit Domi-
 nus.* v. 7. *Neque qui plantat, neque qui rigat, est
 aliquid, sed Deus qui incrementum dedit.* 2. Cor. 12, XIII. 26.
 v. 9: *Virtus Dei perficitur in infirmitate.* Gal. 2,
 v. 8: *Qui operatus est Petro in apostolatam cir-
 cumcisionis, operatus est etiam mihi inter gentes.*
 2. Diversitas illa graduum dependet quidem a jure
 divino tum *ratione generis*, quatenus necessarium
 est ad *ἐνταξιν* et tranquillitatem in ecclesia, esse
 aliquos distinctos gradus; tum *ratione donorum*,
 quatenus Deus ipsa donorum varietate et diversitate
 declarat, velle se, ut distincti inter ministros gradus
 constituentur; tum *ratione quorundam graduum* in
 specie, quatenus prophetarum et apostolorum munus
 a reliquis gradibus ipsemet distinxit iisque praetulit;
 interin tamen *absolute et generaliter* de omnibus eccle-
 siastici ministerii gradibus dici nequit, quod eorum in-
 stitutio et distinctio institutione divina dependeat, si-
 quidem gradus illi non sunt certo et necessario numero
 vel a Deo praescripti, vel ab apostolis usurpati, sicut
 sacramenta divina institutione et apostolorum praxi ad
 numerum binarium restricta sunt, sed ecclesiae libertas
 relicta est pro ratione circumstantiarum, temporis sci-
 licet et amplitudinis, in quovis coetu plures vel paucio-
 res gradus inter ministros instituendi. 3. Nemo debet
 se ipsum ad superiora ecclesiae ministeria offerre
 vel proprio arbitrio sese illis ingerere, sed expectet,
 donec consentiente ecclesia, cum primis vero presby-

Quae de
 gradibus
 ministro-
 rum sint
 notanda.

terii suffragio ad fastigium illud honoris evebatur. Qui primatum in terra appetit, confusionem in coelo invenit. 4. Sedulo cavendum, ne primatus ordinis degeneret in principatum potestatis. Contigit illud in Romana ecclesia, cujus episcopis tum ob urbis, quae imperii sedes erat, celebritatem, tum ob praedecessorum in veritate constantiam et sanctitatem, tum ob martyrum frequentiam, tum ob communem illam veterum opinionem, quod a Paulo et Petro ecclesia illa sit plantata, primatus ordinis fuit olim delatus; sed is progressu temporis fuit mutatus in principatum potestatis, tandem plane degeneravit in tyrannidem quidvis pro libitu satuentem et agentem. c. Primae sedis dist. 99. ex conc. Carthag. 3. can. 26: *Primae sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum vel summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primae sedis episcopus. Universalis autem nec etiam Romanus pontifex appelletur.*

Grados sacerdotum in V. T.

207. Ad alterum disquisitionis institutae membrum, qui et quot sint ministrorum gradus, non potest commodius responderi, quam si distincta ecclesiae tempora respiciamus. Quemadmodum enim ecclesia distinguitur in ecclesiam veteris et novi testamenti, ita quoque ministros ecclesiae distribuere possumus ratione eâ, ut alii dicantur *ministri veteris*, alii *novi testamenti*, 2. Cor. 3, v. 6. veteris testamenti ministri subdividi possunt in eos, qui *ante Moysen* et solennem legis repetitionem ecclesiae praefuerunt, et eos, qui *post Moysen*, id est post legis repetitionem et institutum cultum Leviticum, sacris ministeriis fuere initiati. Illi in duas iterum dispecei possunt classes, quidam *ante*, quidam *vero post diluvium* docuerunt. Utrique tam V. quam N. T. ministri ulterius distingui possunt in *ordinarios* sive perpetuos, et *extraordinarios* sive temporarios.

Ante legem Moysalem.

208. *Ante legem* per Moysen promulgatam et cultus Levitici institutionem docendi munus ordinarie a *primogenitis familiarum* fuit administratum, inde Rubenum primogenitum suum Jacobus vocat *primum in donis*, id est in sacrificiis offerendis Genes. 49, v. 3. cui scilicet primogeniturae ratione oblatio sacrificiorum et sacerdotium debebatur, nisi incestuosa pollutione se eo indignum reddidisset. Idem colligitur ex Gen. 27, v. 15. ubi Esauo primogenito tribuuntur *vestes sacerdotales*, quarum fragrantiam Isaacus sentit, v. 27. Cum primis vero huc pertinet, quod Exod. 19, v. 22. *primogeniti* dicuntur כֹּהֲנִים, *sacerdotes*, nimirum quia sacerdotii dignitas ordinarie ad ipsos spectabat. Nec dubium, quin constitutio illa de sacerdotio primogenitis in qualibet

III. 27. familia committendo vel immediate ab ipso Deo fuerit facta, vel ab Adamo Spiritus sancti instinctu probata, quamvis Moyses in tanta brevitate nullam illius rei faciat mentionem. Respexit dubio procul illud *διὰ τῆς αἰῶνος* ad Christum unicum novi testamenti ἀρχιερέα, qui est *primogenitus Patris secundum divinam et primogenitus matris secundum humanam naturam*, Psalm. 89, v. 28. Coloss. 1, v. 15. Hebr. 1, v. 6. Matth. 1, v. 25. Luc. 2, v. 7. *primogenitus*

inter multos fratres, Rom. 8, v. 29. *primogenitus ex mortuis*, Col. 1, v. 15. Apocal. 1, v. 5. Cui enim Levitae, quibus postea ordinarium ministerium fuit commissum, loco primogenitorum ex populo Israël Deus elegisse dicatur, Numer. 3, v. 12. vero sacerdotium Leviticum, epistola ad Hebraeos teste, sit typus Christi, ideo congruum veritati, ut primogeniti ante et post diluvium sacerdotum qualibet familia fungentes typum gesserint Christi unici illius in novo testamento sacerdotis. Primogeniti illi ecclesiae per singulas familias temporis distinctae sacrificiorum oblatione et doctrinae praedicatione servientes dicebantur *patriarcharum* Actor. 7, v. 9. Hebr. 7, v. 4. quasi dicas ἀρχιερέων, ita enim exponunt patriarcharum LXX interpretes 1. Paral. 9, v. 9. ac cum Moyses Israeliticum populum convocaret, jamdum in ecclesia πατριὰς sive familias erat distinctus, quibus erant primogeniti ἀρχιερείς πατριῶν propterea Exod. 6, v. 25. Praeter illos ecclesiae per singulas familias distributae doctores ordinarios Deus quoque extraordinarie excitavit, quibus per apparitiones, visiones, somnia, angelicas ὁρασεις etc. sese patefecit, spiritu prophetico illos implevit, peculiaribus exornavit, corruptelas doctrinae ministerio repurgavit et prae reliquis ad maiorem auctoritatis in ecclesia extulit. Tales ecclesiae Moysen collectae doctores extraordinarii fuerunt Seth, Enos, Enoch, Noah, Sem, Abraham, Jacob, Joseph; quibus per apparitiones clarior lux coelestis doctrinae contigit, unde καὶ ἱερεῖς patriarchae et prophetae dicuntur. plura de his superius §. 39.

209. *Post solennem legis promulgationem* ex Aegyptiaca servitute eductis in monte Sinai Moysen divinitus factam, institutum fuit Leviticum sacerdotium, in quo dignitas sacerdotii ad eum ex tribu Levi fuit translata, ut penes illos esset et hereditaria ea esset. Exod. 28, v. 1. Numer. 1, v. 50. c. 3, v. 6. etc. Hierarchia illa Levitica erat in tres ordines. Unus enim inter Levitas summus sacerdos, Aaronis successor, caput et totius hierarchiae; illi suberant sacerdotes relictos Aaronis posteris oriundi, *secundi ordinis* praedicti, quibus Levitae in sacrificiis et alio cultus partibus expediendis ministrabant. Quod vero ex Dei instituto unus duntaxat esset inter omnes sacerdos, tamen apparet ex 2. Regum 1, v. 18. ipsi adjunctum fuisse collegam, qui ipso absente, vel impedito partes muneris sustineret, ob id sacerdos secundus dicebatur, sic etiam loquitur Spiritus s.: *Tulit princeps militum jam sacerdotem primum et Sophoniam secundum*, nisi velimus dicere, sacerdotis nomen accipiendum pro eo, qui est secundus additur enim et janitores tres, scilicet ex tertio operantium ordine, qui fuit Levitarum. Sed explicatio confirmatur ex eo, quod in primo Levitici sacerdotii constitutione Aaroni summus sacerdoti conjungitur Eleazar, qui vocatur ἱερεὺς

praelatorum, princeps principum Levi, Aaron quidem erat inferior, interim reliquisque omnibus superior, Numer. 3, v. 32. Summus quaedam officia habebat cum reliquis sacerdotibus communia, quaedam vero propria et peculiaris. Communia erant victimarum in altari holocausti oblatio Lev. 1, v. 9. pro peccatis populi in sacrificiorum oblatione deprecatio Lev. 9, v. 7. sollemnis benedictio Num. 6, v. 23. ignis perpetui in altari per ligna subjecta conservatio Lev. 6, v. 12. thymiamatis in altari ad id destinato incensio, diebus quotidie, mane scilicet et vespere, perat. Ex. 30, v. 7. lucernarum in candelabro aureo oblationem praeparatio Lev. 24, v. 2. panum oblationis singulis sabbathis facienda permutatio Lev. 24, v. 8. vaccae rufae extra castra immolatio Lev. 19, v. 3. ex cuius cineribus parabatur aqua aspersio; mulieris de adulterio suspectae in casu iuramentis adjuratio Num. 5, v. 11. leprose a reliquis speciebus discretio Lev. 13, v. 2. leprosum, menstruatam ac seminifluam mundificatio Lev. 12, v. 7. c. 14. v. 2. c. 15, v. 14. etc. divinae interpretatio et populi ex ea informatio Malach. 2, v. 7. tubarum in progressu ad bellum in festis et neomeniis inflatio Num. 10, v. 8. c. 10. v. 6. Propria summi sacerdotis officia erant sacrificia totius populi ab omnibus immunditiis exsecratio in anno peragenda, decimo scilicet die mensis septimi, in qua ἀρχιεὺς sanctum sanctorum templum ritibus ingressus et se, et sacerdotes, et populum expiabat Levit. 16. 2. Reliquorum sacerdotum consecratio Num. 8, v. 11: *Elevare faciem Levitas elevationem coram Domino, et ad faciendum opus Domini*, ubi tamen motum quod in illa Levitarum consecratione non Aaronis, sed etiam Moysis opera intercesserit, testatur Deus ad Moysen v. 13: *Statues Levitas Aaron et filiorum ejus et elevare faciem elevationem*; itemque quod filii Israël posuerunt manus suas super Levitas, v. 10. ut intelligatur publico totius ecclesiae nomine consecratio factam fuisse. 3. Ultima sententia in iudiciis forensibus pronuntiatio, Deut. 17, v. 12. tamen notandum, quod sacerdoti conjungatur et quod regula iudicii statuatur lex divina, solutam quandam et ἀνθρωποκρατίαν potestati datam existimaret. 4. Oraculi divini in dubiis interrogatio, Num. 27, v. 21: *Eleazar sacerdos consulat Dominum in iudicio Urim*. Iud. 23, v. 9. David per pontificem Abiathar a Deo, an in urbe Ceila commorari debeat; tunc modo divina oracula pontifici fuerint, de eo latissime ex Hebraeis et recentioribus libris disserit P. Fagius in notis ad paraphr. Exod. 28. Ceterum ut ab Aaron pontificis sacerdotum, sic per reliquos Levi filios generatarum est propagatum, qui in numerum operantium cooptati (quod anno aetatis viginti fieri consueverat) victimarum praeparationis, vasorum custodia, purgatione et aliis operis

sacerdotibus ministrabant et hora sacrificii psalmos canebant. Numer. 8, v. 24: *Haec est lex Levitarum: a viginti quinque annis et supra ingredientur, ut ministrent in tabernaculo conventus; v. 25. cumque quinquagesimum annum aetatis impleverint, servire cessabunt, v. 27. eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo conventus, ut custodiant, quae sibi fuerint commendata, opera autem ipsa non facient*. Erant igitur Levitae custodes et janitores, qui portabant arcam, velum, mensam, cortinas, tectum tabernaculi, tentorium, funiculos, vasa, tabulas, vestes, columnas, bases et totam suppellectilem; distributi erant in tres familias, *Gersonitarum, Caathitarum ac Meraritarum*, ac singulis divino mandato assignatum, quas sacrae suppellectilis partes debeant portare, Numer. 3. et 4. sed jus sacrificandi non habebant, Numer. 18, v. 3.

210. Aucto et Israëlitarum et Levitarum numero propheta regius David sacerdotes ex Eleazar et Ithamar Aaronis filiis prognatos in 24 familias sive classes distribuit et ordinem earum sorte distinxit, ut singulis septimanis novi sacerdotes ex aliis familiis accederent, 1. Paral. 24, v. 4. 2. Paral. 23, v. 5. 2. Reg. 11, v. 7. cumque singulis sabbathis nova sacerdotum familia sacrorum ministerio adhiberetur, singulorum ministerio certi dies praescribebantur, unde Lucas c. 1, v. 5. dicit, *Zachariam Baptistae patrem fuisse ὁ ἱερεὺς Ἀβιά*. Singulis classibus praeserant sacerdotes, qui שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים, ἀρχιερεῖς, principes sacerdotum, et שָׂרֵי הַמִּקְדָּשׁ, principes sanctuarii, vocabantur, 1. Paral. 24, v. 5. qualis sacerdotum princeps fuit Esdra, Esdr. 7, v. 6. Cumque Davidis tempore ministerium feredae arcae cessaret, Levitae eo ordine ab ipso fuerunt distributi, ut alios statueret sacerdotum et templi ministros, alios cantores, alios janitores, alios scribas, alios iudices. Sacerdotum et templi ministri aquam et ligna portabant ad tabernaculum et decimas recipiebant, templum et vasa ejus purgabant, si quando contaminata forent; sacrificia sacerdotibus adducebant et in horum pellibus detrahendis inque aliis, quae opus essent quotidie, aut sabbatho, aut diebus festis eos adjuvabant; praecavebant insuper, ne quis impurus tabernaculum ingrederetur etc. Cantores psallebant hymnos sacros tempore sacrificii et voce, et organis, videlicet tubis, cymbalis, psalteriis, citharis. Janitores ad januas templi excubabant et sacras arculas observabant, quorum munus videtur fuisse reliquis omnibus inferius, Psalm. 84, v. 11: *Elegi ad limen sedere in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*. Scribae describebant, legebant et interpretantur sacras literas, Jerem. 8, v. 8. Iudices dirimebant controversias. Levitis hisce ministrabant Nathanaei ex Gibeonitis propagati, qui ligna caedebant et aquas hauriebant.

211. Scribarum tria in sacris literis occurrunt genera. Unum eorum, qui regibus ministrabant, quodcumque tandem illorum munus fuerit 2. Sam. 9, v. 3. c. 20, v. 25. 2. Regum. 12, v. 10. c. 22,

Ordines sacerdotum a Davide instituti.

III. 29.

v. 3. hodie vocantur camerae secretarii. Alterum eorum, qui privatorum contractus et instrumenta videntur descripsisse, quos notarios hodie vocamus, 1. Paral. 2, v. 55. Psalm. 45, v. 2. Jer. 32, v. 11. cui rei operam solitos fuisse navare Cinaeos nullam alioqui hereditatem cum tribubus sortitos, liquet ex 1. Paral. 2, v. 55. De his duobus scribarum generibus hoc loco non agimus, sed de tertio, quod fuit eorum, qui divini juris inter ceteros periti tum in synagogis, tum in templo legem docebant, unde etiam *νομιστοὶ* et *νομοδιδάσκαλοι* fuere dicti Matth. 7, v. 29. c. 8, v. 19. c. 23, v. 2. Marc. 12, v. 28. Luc. 5, v. 30. c. 11, v. 44. etc. *γραμματεῖς* dicebantur, quia legi describendae et interpretandae vacabant, sacrarum tabularum custodes et interpretes. Jer. 8, v. 8. Matth. 13, v. 52. Vide Beza in annot. Matth. 2.

Sacerdotum et prophetarum in V. T. diacrimen.

212. Ordinarie igitur ministerium ecclesiasticum a Moyse usque ad Christum Leviticis *sacerdotibus* fuit demandatum, sed quia illi in conservanda ac propaganda doctrinae coelestis sinceritate erant quandoque negligentes, quin et Baaliticis aliisve idololatriis cultibus eam contaminabant, ideo extraordinarie Deus vocavit *prophetas*, quorum ministerio corruptelae abstergerentur, promissio de Messia repeteretur et illustraretur atque ad poenitentiam agendam poenarum specialium comminatione homines invitarentur. Quamvis enim utrique, tum sacerdotes, tum prophetae, in docendi munere occupati essent, tamen alia erant differentiae capita, quibus invicem distinguebantur, utpote 1. *vocationis modo*. Sacerdotes per ordinariam successionem ministerium ecclesiasticum obtinebant; prophetae per extraordinariam missionem, peculiari Spiritus sancti afflatu illi admovebantur. 2. *Origine*. Sacerdotes semper erant ex tribu Levitica et quidem ex Aaronis posteritate; sed prophetae etiam ex aliis tribubus divinitus excitabantur, ut constat exemplis Esiae, Danielis, Amos etc. 3. *Officio*. Sacerdotum officium erat non tantum docere, sed etiam sacrificare; prophetae vero docendi munere contenti partes sacrificandi nunquam attingebant; quod enim de Elia legitur 1. Reg. 19, v. 38. ipsum aliquando *sacrificasse*, id fuit plane singulare et extraordinarium exemplum peculiari Dei instinctu ad convincendos Baaliticos sacerdotes factum, unde etiam extra locum a Deo definitum sacrificium illud oblatum fuit, quod alias severe prohibitum erat. 4. *Donorum mensura*. Sacerdotes non fuere instructi dono miraculorum nec scientia futurorum; sed prophetae vel dono miraculorum, vel scientia futurorum, vel aliis peculiaribus et extraordinariis donis instructi fuere, unde vocantur *videntes* 1. Samuel. 9, v. 9. Deus enim ipsis loquebatur vel per visiones tum internas menti, tum externas oculis objectas Jer. 1, XIII. 30. v. 11. Ezech. 1, v. 5. etc. vel per somnia *θεόπνευστα*, vel per internum afflatum, vel per angelorum apparitionem, vel per familiarem allocutionem, Num. 12, v. 6: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad*

illum; v. 7. *at non talis est servus meus Moyses*; v. 8. *ore enim ad os loquor ei, ad aspectu et non aenigmata et figuras Deum videt*. 5. *Doctrinae certitudine*. Sacerdotes errandi periculo fuere obnoxii ut ostendunt exempla Uriae, Passur etc. sed prophetae, utpote immediate a Deo afflati, in doctrina non errarunt nec errare potuerunt. 6. *Durata ministeria*. Sacerdotes fuerunt in populo Israëliticum usque ad Christum; sed prophetae a temporibus Samuelis, quo ad Malachiam ultimum V. T. prophetam duraverunt, Actor. 3, v. 24. post ejus tempora non amplius ad Israëlitas missus fuit propheta. Mendum tamen hoc loco, prophetae nomen quodammodo ordinariis doctoribus ex tribu Levi oriundis tantum ut apparet ex Jerem. 26, v. 11. c. 29, v. 1. sacerdotes et prophetae conjunguntur ac non prophetarum videntur intelligi illi, quos paulo prius vocavimus scribas, sed ea ratione prophetarum nomen hic non accipimus, verum pro doctoribus extraordinarie et immediate a Deo vocatis, non humanis institutis, sed divina inspiratione illius quorum seriem proposuimus §. 40.

213. Doctorum ecclesiae N. T. *ἱεραρχος* et *ἐπίσκοπος* est Christus, qui propterea dicitur *ἀρχιεπίσκοπος* *pastorum* 1. Petri 5, v. 4. *ἀρχιεπίσκοπος* Hebr. v. 17. etc. *ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν* 1. Petri 2, v. 25. in quo typus sacerdotii Levitici complementum obtinuit. Postquam enim in V. T. *πολυτρόπως* Deus olim locutus patribus per prophetas, novissime locutus est nobis per Christum Hebr. 1, v. 1. *qui est in sinu Patris, ipse mundum sustinuit, enarravit et exposuit nobis consilium Dei pro salute nostra* Joh. 1, v. 18. Is praecursorem elegit Johannem Baptistam, qui poenitentiae viam sibi pararet, de quo ipse testatur Matth. 3, v. 11: *Non surrexit inter natos mulierum maior Johanne Baptista, qui autem minor in rebus, major est illo*. Idem non solum discipulos, sed et septuaginta discipulos in seculo prius informatos in civitates Judaeae missos, dono miraculorum instruxit, ut praedicatione evangelii fidem et auctoritatem conciliarent Luc. 10, v. 1. ac post suam resurrectionem novis Spiritus sancti donis per afflatum collatis apostolos instruens datum illis dedit de praedicanda in toto mundo orbe evangelii doctrina Matth. 28, v. 19. Matth. v. 15. quin et denuo promissionem de ministerio ipsorum edendis repetivit Marc. 16, v. 7. atque hac ratione per immediatam vocantem potestatem et mandatum ubivis docendi, per legum infallibilitatis in doctrina, per miraculorum operationem reliquis N. T. ministris ipse et in gradu ministerii summo, a se scilicet praeparatos eos collocavit, unde Paulus dicit 1. Cor. 12, v. 28. quod Deus constituerit in ecclesia *ἀποστόλους* et *προφῆτας*, primum sive *primos apostolos*.

214. Hic ergo ante Christi ascensionem ecclesiae N. T. ministros fuit ordo: 1. *ἱεραρχος*; 2. *Ἰωάννης Βαπτιστᾶς*; 3. *διακόνος*; 4. *septuaginta discipuli*. Post ascensionem

multi plures fuere inter ecclesiae ministros gradus et ordines constituti, quod ipsum ut fiat evidenter ut de ordinum istorum discrimine et ordine plenius constet, conjungemus omnia Scripturae loca, quae de gradibus illis agunt. Eph. 4, v. 11. loquitur apostolus: *Christus* (ad dextram Patris sedis per suam in coelos adscensionem evectus) *et quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores*, hoc est Christus non solum in hac carnis suae, sed etiam post gloriosam suam in coelos adscensionem distinctos inter ecclesiae ministros voluit esse ordines ac gradus; ad consummationem scilicet sanctorum, in opus ministerii, in glorificationem corporis sui mystici, quae causa et subjungitur. 1. Cor. 12, v. 28: *Quosdam posuit Deus in ecclesia primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, et charismata sanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum*. v. 29. Numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores? numquid omnes virtutes? v. 30. Numquid omnes charismata habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Rom. 12, v. 7: *Ut habet prophetiam, secundum analogiam fidei; ut ministerium, in ministrando, sive qui docet, sive qui exhortatur, in exhortando; diligens sit, fidelis et industrius*. Phil. 1, v. 3. *Omnes sanctis in Christo Jesu, qui sunt cum episcopis et diaconis*. 1. Tim. 3, v. 2. *Oportet episcopum esse irreprehensibilem, uxoris maritum etc.* v. 8. *diaconos similiter, non bilingues*. Tit. 1, v. 5: *Ideo reliquos, ut ea quae deus corrigas et constituas in presbyteros*. v. 7. *Oportet enim episcopum irreprehensibilem*. 1. Petr. 4, v. 11: *Si loquitur, loquatur ut eloquia Dei, si quis potest, ministret tanquam ex viribus, quas supplet Deus*. Actor. 6, v. 3. *constituuntur diaconi qui ministrent mensis*. Galat. 6, v. 6: *Qui ministrat, communicet in omni*

Ex his Scripturae dictis colliguntur sequentium et graduum inter ecclesiae apostolicae divisiones: 1. Quorundam vocatio fuit immediata et nulli certo loco alligata, utpote apostolorum, prophetarum et evangelistarum; quorundam vocatio fuit mediata et ministerium certorum, utpote episcoporum, presbyterorum, pastorum etc. 2. Quidam ordines fuere certissimi, qui ecclesiae foundationi peculiariter fuerunt destinati, ideo etiam ecclesia constituta exspiravit, utpote munus apostolorum, prophetarum, evangelistarum, dona sanationum, virtutes, genera linguarum; quidam vero perpetui sunt in ecclesia, utpote ad aedificationem et consummationem ecclesiae pleniori aedificationi et consummationi destinati, quorum officium usque ad Christi adventum extenditur, ut episcopi, presbyteri, pastores, diaconi. 3. Eorum, qui functiones ecclesiae gerunt, quidam statuuntur docentes, qui-

dam ministrantes. Illis tribuitur *ἐκπαίδευσις*, his *διακονία* Rom. 12, v. 7. Illorum nomine intelliguntur, qui in docendo et exhortando, vel ut apostolus 1. Tim. 5, v. 17. loquitur, *in verbo laborant*, tales sunt episcopi, presbyteri, pastores, doctores; horum vero nomine intelliguntur, qui aliis in rebus, utpote in eleemosynarum distributione, morum censura, pauperum et aegrotorum cura ecclesiae serviunt, *diaconi* peculiariter appellati, Act. 6, v. 3. Rom. 16, v. 1. etc. 4. Ministerium ecclesiasticum respectu eorum, circa quae occupatur, est vel internum, vel externum. Internum in praedicatione verbi et administratione sacramentorum occupatur, eo funguntur pastores, qui laborant in verbo. Externum duplex est, aut enim *externam ecclesiae oeconomiam*, aut ejusdem *externam politiam* spectat. Illo funguntur, qui aerario ecclesiastico et bonorum ecclesiasticorum administrationi praesunt, tales olim erant diaconi, Act. 6, v. 3. hoc vero administrant, qui morum censurae et regendae disciplinae vacant, tales olim erant presbyteri sive seniores. Huc pertinet illud Basillii in Psalm. 33. ubi quatuor gradus ministrorum constituit, quod scilicet alii sint in ecclesia *instar oculorum*, ut seniores; alii *instar linguae*, ut pastores; alii *tanquam manus*, ut diaconi; alii *tanquam pedes* vilioribus ecclesiae ministeriis addicti. Videamus de singulis ordinibus in specie.

216. 1. Apostoli fuerunt primarii ecclesiae N. T. Apostoli. doctores immediate a Christo vocati et in schola ejus peculiariter instituti, qui primo quidem ante Christi passionem et resurrectionem ad Israelitas tantum ablegati fuerunt, ut praerogative evangelii ipsi viam pararent, Matth. 10, v. 6. sed post resurrectionem Christi acceperunt mandatum de praedicando XIII. 32. evangelio per totum terrarum orbem, Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. ac promissionem de collatione peculiarium Spiritus sancti charismatum, Actor. 1, v. 4. per quam sint *induendi virtute ex alto* Luc. 24, v. 49. itemque de potestate edendi miracula ad doctrinae evangelicae confirmationem Marc. 16, v. 17. Hae promissio impleta fuit in ipsis die pentecostes, in quo visibili Spiritus sancti effusione ad summum apostolatus officium solenniter fuere inaugurati, Actor. 2, v. 1. reintegrata prius sancta ipsorum dodecade per Matthiam in locum Judae proditoris sortis judicio electum Act. 1, v. 26. et postmodum extraordinarie adjuncto ipsis Paulo electo illo Christi organo Actor. 9, v. 15. qui se passim vocat *apostolum* Rom. 1, v. 1. 1. Cor. 1, v. 1. etc. ac *minimum apostolorum* 1. Corinth. 15, v. 9. 2. Cor. 12, v. 11. notanter dicit: *ὁδὴν ἐντέλῃ τῶν ἐπισκόπων ἀποστόλων*. Sed et Barnabas apostolorum ordini accensendus quibusdam videtur, 1. quia Act. 13, v. 2. immediata Spiritus sancti vocatione ad partem quandam muneris apostolici una cum Paulo segregatur; 2. quia Act. 14, v. 14. aequae ut Paulus vocatur apostolus; 3. quia conventionem inter apostolos facta functionis apostolicae partes eae ratione sunt distributae, ut Jacobus, Petrus et Johannes inter Judaeos, Paulus autem et Barnabas

apostolatu fungerentur inter gentes; 4. quia Spiritus s. nomen Barnabae apostoli Pauli nomini praemittit, Act. 13, v. 7. c. 14, v. 14. c. 15, v. 12. sed in numerum evangelistarum rectius refertur iste Barnabas quam apostolorum, cum segregatio illa per Spiritum s. facta Act. 13, v. 2. non fuerit prima et immediata Barnabae vocatio, sed duntaxat ad certum locum destinatio, generaliiori igitur significatione nomen apostoli accipitur, quando Barnabae tribuitur, quod Paulo apostolo praepositur, inde est, quia prior fuit ad Christum conversus Act. 9, v. 27. Hi apostoli per immediatam vocationem, mandatum ubique docendi et potestatem miraculorum constituti fuere spirituales architecti, qui aedificium ecclesiae N. T. ministerio suo inter omnes gentes fundarent. 1. Cor. 3, v. 10: *Secundum gratiam, quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superaedificat.* Rom. 15, v. 20: *Sic praedicavi evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem, v. 21. sed sicut scriptum est, quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audient, intelligent.* Inde est, quod Justinus in dial. cum Tryph. p. 202. Tertullianus lib. 4. advers. Marcion. p. 293. conferunt apostolos cum duodecim filiis patriarchae Jacobi. Quemadmodum enim ex Jacobi filiis Israëlita in V. T. propagati fuere, ita apostolorum ministerio spirituales Israëlita in N. T. ex omnibus gentibus in Christi regnum fuere collecti. Weidn. in locis fid. Christ. praecipuis tract. 1. p. 115. ex veteribus plures colligit typos, quibus duodenarius apostolorum numerus existimatur praefiguratus. *Duodecim illi apostoli (inquit) praefigurati fuere per duodecim fontes in Elim Exod. 16. per duodecim gemmas in veste sacerdotis ac per duodecim tintinnabula e veste talari pontificis suspensa Exod. 28. per duodecim panes propositionum Lev. 24. per duodecim exploratores in terram Canaan ablegatos Num. 13. per duodecim viros de duodecim tribubus Israël a Josua electos Jos. 3. per duodecim lapides de medio Jordanis sublato Jos. 4. per duodecim lapides altaris Jos. 18. per duodecim praefectos Salomonis 1. Reg. 4. per duodecim boves mare aeneum sustentantes 1. Reg. 7. per duodecim portas civitatis propheticae, Ezech. 48. per duodecim gemmas in corona mulieris Apoc. 12. per duodecim fundamenta coelestis Hierosolymae Apoc. 21. quorum typorum applicationem ostendimus in postill. eccles. in festo Andreae. Irenaeus libr. 3. c. 16. p. 201. vocat eos veritatis praedicatores et apostolos libertatis et in praefat. lib. 4. p. 232. speculatores et ministros veritatis. Rationem appellationum exponit libr. 3. c. 1. p. 169: *Non per alios (inquit) dispositionem salutis nostrae cognovimus quam per eos, per quos evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc praeconiarunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.* Respicit Irenaeus dubio procul ad Ephes 2, v. 20. ubi exstructi dicimur super fundamentum*

XIII. 33.

prophetarum et apostolorum; itemque ad Apoc. v. 14. ubi murus civitatis sanctae dicitur *fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim apostolorum Agni*, quia apostoli utpote immo Spiritus sancti afflatu ducti habuerunt privilegium non errandi, ideoque doctrina ipsorum est *σθεος* et *ἀνυπεύθυνος*, juxta quam veluti canon ac regulam omnes reliquae doctrinae exigentur examinandae. Dicuntur apostoli, id est *ἀποστολῆς*, legati καὶ ἐξουχί, quia peculiari mandato et potestate instructi ad fundandas ac plantandas in orbe ecclesias fuere a Christo ablegati, Joh. v. 21: *Sicut misit me Pater, ita et ego misit me.* Ut ergo Christus propter suam a Patre in mundum missionem vocatur ἀπόστολος, Hebr. 3, v. 2. quoque primarii illi ecclesiae in N. T. missi, propter immediatam suam a Christo missionem apostoli dicuntur. Quandoque tamen apostoli generalius accipitur pro quibusvis ecclesiarum ministris a Christo missis, licet non immediatam summum illud apostolatus officium. Rom. 16, v. 7. Andronicus et Junias dicuntur ἐντοχοὶ τῶν ἀποστόλων, insignes inter apostolos (quamvis reddi posset apud apostolos, ut retineatur proprietas significationis). Phil. 2, v. 25: *Necessarium esse mittere ad vos Epaphroditum cooperarium meum militem meum, vestrum autem apostolum.* Notandum, Epaphroditum non vocari absolute apostolum, sed cum adiectione Philippi apostolum, nimirum quia una cum Paulo doctrinam Christianam illis tradiderat. Eodem sensu et modo accipitur illud Pauli 2. Corinth. 8, v. 23: *pro Tito, sive fratres nostri apostoli ecclesiarum.*

217. Quaeritur hoc loco 1. an Petrus fuerit princeps apostolorum, cui specialis primatus principatus in reliquos apostolos a Christo sit assignatus. Affirmant Pontificii, non tam de Petro quam de papa, quem Petri in monarchico illo primatu cessorem fingunt, hac in parte solliciti. Bellarminus libr. 1. de pontific. Rom. c. 10: *Affirmant Catholici, Petrum apostolum fuisse totius ecclesiae caput et principem loco Christi ab ipso Christo constitutum, est enim revera non simplex error, sed haeresis, negare Petri primatum a Christo constitutum.* Hanc sententiam confirmare nituntur ex duobus evangelii locis Matth. 16: *Tu es Petrus, et super hanc petram etc.* Joh. 21: *Petrus, oves meas;* deinde ex plurimis Petri privilegiis praerogativis; tertio ex veterum testimonio. Petrus non est alio modo ecclesiae fundatus quam quo modo etiam reliqui apostoli fundamenta ecclesiae fundamenta Apoc. 21, v. 14. c. 20. nimirum ratione doctrinae de Christo est unicum ecclesiae fundamentum teste 1. Cor. 3, v. 11. et ipsomet Petro 1. epist. 2. v. 6. et seqq. Nec alias claves accipit Petrus, quam quas reliqui etiam apostoli acceperunt, Matth. v. 18. Joh. 20, v. 23. Nec aliud mandatum accendi oves Christi accepit Petrus, quam quod etiam apostolis datum de praedicando erat.

toto terrarum orbe, Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Prærogativæ et privilegia, ut et veterum monia nihil aliud probant quam primatum orbi, qui a primatu monarchicæ potestatis tantum est, quantum summum coelum ab infima terra. Unicus autem Pontificio somnio de monarchica in reliquos apostolos potestate 1. *Christi dominium*. Cum Luc. 22, v. 25. contentio inter apostolos esset, quisnam eorum videretur major, ibi Petrus nequaquam ad Petrum illos remittit, sed ab ipso gendo dominatu omnes arcet: *Reges gentium non sic, vos autem non sic*. Quodcumque Christus diserte prohibet, id Petro nequaquam tribuendum. Sed Christus diserte prohibet monarchicum inter apostolos dominatum. Ergo etc. 2. *Christi honorem*. Quod uni et soli Christo convenit, id Petro pari haudquaquam debet. Sed monarchicus in apostolo et ecclesiam dominatus soli Christo convenit, ipse Petrus est a Patre coelesti rex super Sionam, Psalm. 2, v. 6. ipse est solus N. T. ἀρχιεπίσκοπος. Hebr. 7, v. 21. ἀρχιεπίσκοπος sui gregis Joh. 10, v. 1. Petr. 5, v. 4. ipse est unicus magister Matth. 23, v. 8. ipse solus ecclesiae sponsus Eph. 5, v. 29. fundamentum 1. Cor. 3, v. 11. caput 1. Cor. 12, v. 18. hæc igitur dignitas et potestas Petrus Petro tribui non debet. 3. *Ipsius Petri auctoritas*. 1. epist. 5, v. 1. vocat sese ἀποστόλου, conseniorum, et testem passionum Christi, quæ in futuro revelanda est, gloriæ etc. v. 3. prohibet, ne presbyteri dominentur; absit vero, ut id dicamus a Petro fuisse, quod ne ab aliis ecclesiae presbyteris fieret, diligenter prohibuit. Actor. 8, v. 14. patitur Petrus in Samariam una cum Johanne tanquam coequali in apostolatu. Actor. 11, v. 3. Petrus se accusari, quod ad gentes fuerit ingressus, coequalis sese purgat. Gal. 2, v. 14. patitur Petrus reprehendi, v. 9. dat eidem dextram etc. δεξιὰν κοινωσάς. 4. *Reliquorum apostolorum testimonia*. 1. Cor. 1, v. 12. reprehendit Corinthios, quod quidam dicerent, se esse Petrum, alii se esse Cepham; ac c. 3, v. 5. addit, Apollo? quid Paulus? ministri ejus, cui crederetur. Gal. 2, v. 9. primarios apostolos ἐπίσκοποι enumerans non solum Petrum nominat, sed et Jacobum et Johannem illi adjungit, nec solum Petrum, sed etiam Jacobum et Johannem Romanis habitos fuisse asserit, quin et Jacobum loco ponit, imo diserte addit 2. Cor. 11, v. 5. *lo ex omnibus apostolis inferiorem esse*, quod monarchico Petri primatu nunquam conciliari potest. Gal. 2, v. 7. dicit, *concreditum sibi esse dominium in præputium, sicut Petro in circumcisiōnem*; ubi in ministerio evangelii et apostolatus Petrus sese Petro confert v. 14. reprehendit Petrum, *non ambulet recto pede ad veritatem*, sed tale non fuisset ausus facere, si monarchicus dominatus Christo illi fuisset attributus. Ambrosius inquit Gal. 2: *Quis auderet Petro primo loco, cui claves regni coelorum Dominus dedit, etc., nisi alius talis fiducia electionis suæ*

sciens se non imparem. 1. Cor. 12, v. 28. Eph. 4, v. 11. hierarchiam ecclesiae ex professo recenset, nullum autem verbum facit de quodam monarcha reliquis apostolis ac toti ecclesiae præfecto. Atqui si præter munus apostolicum aliquod sublimius Petro concreditum fuisset, Paulus ibidem id haudquaquam reticuisset. Eusebius libr. 2. hist. eccles. c. 1. ex libr. 6. hypotyp. Clementis allegat locum: *Petrus et Jacobus et Johannes post assumptionem Salvatoris quamvis ab ipso fuerint omnibus paene praelati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum qui dicebatur Justus Hierosolymitanorum* (quaedam exemplaria legunt apostolorum) *episcopum constituunt*. Origenes homil. 1. in Matth.: *Num putas, soli Petro claves regni coelorum datas esse? minime vero, quia Johan. 20. ad omnes dicit: Accipite Spiritum sanctum, quorumcunque remiseritis peccata, remissa erunt, quasi omnibus talibus constitutis, qualis erat et Petrus*. Cyprianus tract. 3. de simpl. praelat. p. 113: *Hoc erant utique et ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis*. Ambrosius de in incarn. Domin. sacram. c. 4. circa finem, *primatum confessionis, non honoris; fidei, non ordinis Petro assignat* (ubi per primatum ordinis et honoris intelligit eum, qui includit primatum potestatis). Hieronymus libr. 1. contra Jovin.: *Ecclesia super omnes apostolos fundatur et cuncti claves regni coelorum acceperunt, et ex aequo super omnes ecclesiae fortitudo solidatur*. Leo serm. 1. de natal. apostol.: *Hos (Petrum et Paulum) gratia Dei in tantum apicem inter omnia ecclesiae membra provexit, ut eos in corpore, cui caput est Christus, quasi geminum constitueret lumen oculorum, de quorum meritis ac virtutibus nihil diversum, nihil sentire debemus discretum, quia illos et electio pares, et labor similes, et finis fecit aequales*. Theophylactus in c. 2. Gal. de Paulo dicit, *hic in propatulo collocat, ac ejusdem esse cum Petro pretii et honoris*. c. Paulus 2. q. 7: *Paulus Petrum reprehendit, quod non auderet, nisi se non imparem sciret*. c. Beati eadem: *Beati Petrus et Paulus eminent inter universos apostolos et speciale quadam prærogativa præcellunt, verum inter ipsos quis cui præponatur, incertum est, puto enim illos aequales etiam meritis, qui aequales sunt passione etc*. Polydorus Virgilius lib. 4. de rer. invent. c. 6: *Existunt, qui contendunt, Petrum in omnes apostolos jus habuisse, de qua re nostrum non est quidquam decernere, qui sacerdotii originem tantum quaerimus, tametsi contra nonnulli aliter consent, quia id videtur apostolus 2. Corinth. 10. negare scribens: Nam etsi amplius quidquam gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus, non erubescam, non enim dicit, quam dedit Petrus, sed quam dedit Dominus*.

218. Quaeritur 2. quomodo cum privilegio non errandi apostolis dato consistat, quod apostoli post primam suam ad Israëlitas legationem errore de mundano Christi regno adhuc fuere impliciti, Matth. 20, v. 24. Luc. 18, v. 33. Actor. 1, v. 6.

XIII. 38.

2. An apostoli privilegio non errandi fuerint instructi.

quod Petrus in specie Christum a passione adeunda dehortatur Matth. 16, v. 22. quinimo etiam post acceptum Spiritus sancti donum dubitat de discrimine ciborum in N. T. sublato Actor. 10, v. 14. ac subtrahens se a conversis ex gentibus non recto pede ambulat ad veritatem, cogit gentes judaizare, ideoque ut reprehensibilis a Paulo corrigitur Galat. 2, v. 11. Responsum: distinguendum 1. inter statum et ordinationem apostolorum, qualis fuit ante collatum Spiritum sanctum et post acceptum illius donum. Ante collatum illis Spiritum sanctum fuerant adhuc erroribus obnoxii et laborarunt quarundam doctrinae coelestis partium insecitia, sed post acceptum Spiritus sancti donum in omnem veritatem fuere perducti, luce cognitionis e supernis collustrati ac privilegio non errandi divinitus donati. Joh. 16, v. 12: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare; v. 13. cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* An vero in prima sua ad Israëlitas legatione fermentum praeconceptae illius erroneae opinionis de regno Christi terreno praeconio evangelii commiscuerint, an contra speciali quadam Spiritus sancti directione doctrinam evangelii ab illo fermento puram auditoribus proposuerint, ex Scripturis certo colligi nequit. Si vel maxime aliquid fermenti et stipularum admixtum fuisse statuatur, id tamen salutis credentium per praedicationem ipsorum promovendae haudquaquam obfuit, gratiae divinae beneficio caliginem illam sensim per uberiores Spiritus sancti illustrationem dispellente, fermentum expurgante et stipulas errorum admixtas igne tentationis expurgante. 2. Distinguendum etiam inter apostolorum conversationem atque eorundem praedicationem et scriptionem, inter infirmitates vitae et errores doctrinae. Infirmitatibus et lapsibus vitae adhuc obnoxii fuere apostoli post acceptum Spiritum sanctum, nequaquam vero erroribus doctrinae. Sane quidam veterum comminiscuntur, Cephan illum, cuius mentio fit Galat. 2, v. 11. non fuisse Petrum apostolum, sed alium quendam ecclesiae doctorem ex 70 discipulorum numero. Verum circumstantiae textus, cum primis vero historia Actorum apostolicorum ostendunt contrarium. Hieronymus in comment. *κατὰ πρόσωπον* accipit pro eo, quod est non ex animo, sed ut iis, qui aderant, speciem reprehensionis exhiberet, ut Petri simulatio, quam videbat noxiam fore gentibus, simulata reprehensione corrigeretur. Verum Augustinus libr. de agone Christiano c. 30. rectius censet, seriam fuisse illam reprehensionem, et factum illud Petri superstitionis simulationem appellat, reliquis illius peccatis diffidentiae, pugnae, abnegationis eam accensens, ideoque illud secundum faciem interprete Luthero in comment. fol. 37. significat *coram, in os*, quia Paulus in conspectu totius ecclesiae Petro restitit, quo modo ipse apostolus hanc phrasin exponit, quando per aequipollentem locutionem addit, quod Petrum reprehenderit *ἐμπροσθεν πάντων*, coram omnibus. Distinguendum inter simulationem sive errorem Petri

directe et in se consideratum et inter eundem directe ratione eorum, quae per consequens eo deduci poterant, spectatum. Error Petri et ac per se consideratus non est in capita doctrinae, sed in conversatione vitae; non in dogmate libertatis Christianae, sed in ejusdem timo usu. Noverat Petrus divina visione legem Leviticam et consequenter etiam de ciborum in N. T. sublato esse; noverat cibum capere cum Christianis ex gentilibus susceptam circumcisionem conversis absque illius ciborum discriminis observatione, quae fecerat in aedibus Corneli, Actor. 10. et hoc suum contra alios defenderat, Actor. 11. quod paulo ante quam venirent a Jacobo missi, cum tibus conversis cibum sumserat, Gal. 2, v. 5. insuper, observatione circumcisionis et rituum saeculorum neminem justificari, Act. 15, v. 10. doctrina de libertate Christiana et de justificatione directe et per se nequaquam erravit; quod Paulus asserit, ipsum non recto pede inveniisse evangelicam veritatem, id spectat doctrinam actionem atque praxin, quod in usu libertatis Christianae offendeat et tale quid agebat, ex quo recte articulus de libertate Christiana et justificatione gratuita convelli videbatur. Quia enim sentibus Judaeis a Jacobo missis subducta conversatione cum conversis gentibus, ex quibus illarum nascebatur suspicio, quasi Petrus doapostolorum dogmati in utroque articulo deret. D. Hunnius in comment. Gal. 2.

219. Quaeritur 3. an apostolatus adhuc in ecclesia? Pontificii statuunt, papam in apostolatu succedere Petro apostolorum capiti, sic enim Bellarminus libr. 1. de Rom. pontif. c. 11: *Ad hunc fuisse fundamenta ecclesiae tribus modis potest: primo quia primi ecclesias ubique constituerunt; secundo ratione doctrinae a Deo tradita; tertio ratione gubernationis, quatenus fuerunt rectores et pastores ecclesiae universae. Per hunc modum omnes apostolos ex aequo fuisse fundam. asserit, sed modo ultimo solum Petrum fuisse fundamentum, scilicet ut pastorem ordinarium ecclesiae apostolorum, atque ea ratione pontificem Romanum Petro successisse.* libr. 2. de pontif. c. 12. dicitur in apostolatu tria considerari: primo invocationem; secundo facultatem novarum legum condendarum; tertio summam potestatem in omnes ecclesias; ex his tribus pontificem Romanum solum secundum et tertium accepisse et in eo successisse. Atqui si omnes apostoli accepissent summam potestatem in omnes ecclesias, quomodo solus Petrus fuit ecclesiae monarcha acceptus? an omnes ecclesias summa potestate? (Regerit Bellarminus, in Petro fuisse hanc potestatem ordinariam, in aliis apostolis delegatam, sed non petit principium, cum omnes apostoli ex se Christo mandatum et potestatem acceperint. Si summa potestas non possit esse delegata, si sunt in apostolatu invicem connexa, quomodo

Petro ut apostolo successisse dicendus, cum secundum et tertium duntaxat acceperit? Si pontifex accepit ea, quae sunt propria apostoli, utique etiam sit apostolus, non autem Romanus episcopus. Si pontifex in apostolica potestate successit Petro, erit universalis totius ecclesiae, non autem particularis Romanae urbis episcopus. Si pontifex Petro ut apostolo successit, consequens fuerit, quod apostoli constituerint in ecclesia post se alios apostolos, non pastores et episcopos. Si Romanus pontifex Petri accessor foret, tunc ratione doctrinae, vitae et officii in Petro et papa esset convenientia. Sed pontificis doctrina, vita et officium a Petro plurimum discrepat, ut collatio ostendit, relinquatur igitur, ac potius sit ἀντιπροσώπος quam σύμμορφος quod ne papa successerit Petro in ecclesia Romana eo modo, ut morbus sanitati et lux tenebris succedere coepit. Si in toto N. T. codice ne verbo quidem mentio hujus successionis, qua Romanus episcopus Petro in apostolicae potestatis monarchia successerit, qua fronte pro *summa rei Christianae* (ut Beltramus in praefatione appellat) et pro eo quod ex *vere divino* descendit (ut hoc loco pugnat) successio illi Romani episcopi ecclesiae obtrudi potest? Recte fitur Nilus Thessalonicensis episcopus in libro ad eum papae primatum statuit, *Romanum pontificem excedere Petro in praefectura totius ecclesiae catholicae, sed solum in Romano episcopatu*, postea ex eodem ex decretis conciliorum *primatum aliquem ordinis* accepisse, ut videlicet esset primus praepositorum, primus sederet, primus sententiam loqueret, non autem primatum potestatis, ut reliquis episcopis imperaret; cum quo consentit illud Cusani c. 2. de concord. c. 13: *Omnes episcopi sunt quales quoad jurisdictionem, papatus vero est de actu positivo, ut omnes gradus majoritatis et minoritatis, quia potestas ligandi et solvendi, in qua consistit omnis ecclesiastica jurisdictio, est immediate a Christo, et propterea omnes sacerdotes sunt quales.*

220. Quidam Calvinianus Hadrianus Saravia in t. de diversis ministrorum gradibus c. 16. et seqq. item statuit, apostolatam adhuc in ecclesia vigere, et negat, solum Romanum episcopum in apostolatu sedere, quin potius omnes episcopos apostolica auctoritate adhuc praeditos esse asserit. Nos distincte pondemus. In apostolatu consideratur 1. ministerium docendi evangelium et administrandi sacramenta cum potestate clavium; 2. ἐκδοχή, inspectio, non solum gregis Dominici, sed etiam aliorum christianorum; 3. potestas praedicandi in toto terrarum orbe cum immediata vocatione, dono miraculorum ἐνέργειᾳ et auctoritate ἀντιπροσώπου ac privilegio infallibilitatis conjuncta. Respectu primi omnes et sinceri ecclesiae ministri, respectu secundarii episcopi apostolorum successores dicuntur ecclesiastica loquendi consuetudine. Irenaeus libr. 3. contra haeres. c. 3. in princ.: *Habemus annumerare, qui ab apostolis instituti sunt episcopi in ecclesia et successores eorum usque ad nos.* Cyprianus

libr. 4. epist. 9. ante med.: *Omnes praepositi apostolis vicaria ordinatione succedunt.* Hieronymus in epist. ad Evagr. et habetur c. Legimus dist. 93: *Ubiunque fuerit episcopus sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Thanaia, ejusdem meriti, ejusdem est et sacerdotii. Potentia divitiarum et paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit, ceterum omnes apostolorum successores sunt.* Respectu tertii, in quo etiam apostolatus proprie consistit, nullus fuit apostolorum successor, sed apostolatus fuit ordo temporarius et extraordinarius, qui una cum ipsis in ecclesia desiit ac proinde ad ministros ecclesiae sequentium temporum non est propagatus, quod probamus a defectu 1. *Potestatis apostolis propriae.* Mandatum praedicandi evangelium in toto terrarum orbe ac ubique fundandi ecclesias ad apostolos proprie spectavit, cui etiam illi fideliter obsecuti sunt, Marc. 16, v. 20: *Egressi praedicaverunt ubique Domino cooperante.* Roman. 10, v. 18: *Numquid non audiverunt? imo vero in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum.* Coloss. 1, v. 6: *Verbum evangelii est in universo mundo et fructificat et crescit.* v. 23: *praedicatum est evangelium in universa creatura, quae sub coelo est.* Ergo cum apostolis mandatum et potestas illa desiit. Quamvis enim immediate in propria persona forte non pervenerint ad omnes ubique gentes, tamen quo non pervenit pes apostolorum, eo sonus praedicationis apostolicae pervenit, atque ipsimet apostoli in certas provincias discipulos suos miserunt, qui vel inchoatum ab ipsis opus perficerent, vel ecclesias in illis etiam locis fundarent, quos in evangelistarum potius quam apostolorum ordinem propterea referendos esse judicamus. Eusebius libr. 3. historiar. eccles. c. 4: *Quot et quinam veri et ingenui apostolorum imitatores facti satis habiles et idonei ad ecclesias, quas isti fundaverant, pascendas regendasque aestimati fuerint, dictu certe non est proclive, solis illis exceptis, quos aliquis fortasse ex Pauli scriptis obiter possit colligere. Eodem accedit Lucas, qui discipulos Pauli, dum in Actis eos enumerare contendit, nominatim percenset etc. c. 31: Et praeter istos alii complures erant eadem aetate percelebres, qui quidem et apostolis proxime successerunt et tanquam discipuli tantorum et tam insignium virorum eximia et divina virtute decorati ecclesiarum fundamentis ab apo-*

XIII. 39.

gelistarum atque iis, qui ne adhuc quidem omnino verbum fidei audivissent, Christum praedicare et Scripturas sanctorum evangeliorum tradere omni cura et cogitatione studuerunt, qui cum in locis quibusdam peregrinis fidei duntaxat jecissent fundamenta pastoresque alios constituissent illisque curam eorum, qui ad fidem nuper erant adducti, doctrina Christi sedulo excolendorum commisissent, ipsi ad alias regiones gentesque cum gratia et virtute divina se contulerunt, quippe virtutes multae admirabiles et miracula sacrosancti Spiritus ope per eos ad id usque temporis gerebantur, ita ut frequens hominum multitudo ipsa prima praedicationis auditione persuasa propenso studio pietatem et cultum, qui Deo omnium rerum opifici soli debetur, animis exciperet amplectereturque. 2. *Vocationis immediatae.* In apostolo requiritur immediata et extraordinaria vocatio. Constat enim, omnes apostolos ab ipso Christo in diebus carnis immediate vocatos esse, quorum ordini, cum Matthias in locum Judae additus esset, per sortem divino arbitrio vocatio ipsius fuit commissa Actor. 1, v. 26. eidem cum Paulus adjungendus esset, voce coelitus delata a Christo vocatus Act. 9, v. 6. et in tertium coelum raptus 2. Cor. 12, v. 2. a Domino accipit, quod ecclesiis postmodum tradidit 1. Cor. 11, v. 23. Jam vero immediata et extraordinaria illa vocatio cum apostolis in ecclesia N. T. desiit, neque enim apostoli exspectarunt, donec alii in ipsorum locum immediate a Christo vocarentur, sed ipsi κατ' ἐξουσίαν constituerunt presbyteros Actor. 14, v. 23. atque episcopis a se constitutis in mandatis dederunt, ut κατὰ νόλον presbyteros constituerent Tit. 1, v. 5. Ergo etiam apostolici muneris auctoritas et sublimitas una cum ipsis desiit. 3. *Infalibilitatis absolutae.* Doctrina apostolorum est ἀνεκδιαιρέτως καὶ ἀνίκητος ac parem omnino cum doctrina prophetarum in V. T. obtinet auctoritatem, unde exstructi dicimur super fundamentum prophetarum et apostolorum Ephes. 2, v. 20. ipsi quoque apostoli ratione suae doctrinae dicuntur ecclesiae fundamenta Apocal. 21, v. 14. quamvis ibi non ipsa coelestis Hierosolyma, sed murus ejus duodecim fundamenta habere dicatur ac doctrina ipsorum in sublime illud divinae auctoritatis fastigium evecta est, ut nemini liceat aliquid ipsi addere vel alium fidei canonem tradere, Galat. 1, v. 8. et 9. Apocal. 22, v. 18. Christus etiam Joh. 4, v. 38. confert illos cum prophetis, quos dicit fuisse seminatores, apostolos vero messores, qui in labores eorum introverint. Atqui talis auctoritas non competit ullis aliis N. T. ministris, sed doctrina eorum juxta canonem et normam praedicationis apostolicae examinanda est, 1. Thess. 5, v. 21. 1. Johan. 4, v. 1. etc. 4. *Θαυμασιότης miraculosa.* Apostoli instructi fuere potestate edendi miraculi, Matth. 10, v. 1. Marc. 16, v. 16. unde τέρατα καὶ δυνάμεις vocantur σημεῖα ἀποστόλων 2. Cor. 12, v. 12. quo pertinet etiam illud, quod donum linguarum apostolis per visibilem Spiritus sancti effusionem fuit datum Act. 2, v. 3. quodque

per manuum impositionem peculiaria Spiritus sancti charismata conferre potuerint, Actor. 8, v. 17. Jam vero donum miraculorum, donum linguarum et peculiaria illa Spiritus sancti charismata hodie amplius vigent in ecclesia. 5. *Praedicationis nullum certum locum restrictae.* Apostolorum ministerium non fuit certo loco alligatum, sed ipsi mandatum ac potestatem acceperant ubique praedicandi Matth. 28, v. 19. Marc. 16, v. 15. Atqui ministerium eorum, qui in docendi officio apostolis successerunt et adhuc hodie succedunt, ad certum locum est adstrictum. Act. 14, v. 23. constituerunt presbyteros κατ' ἐξουσίαν. Act. 20, v. 28. Episcopi ecclesiae ministri dicuntur certi gregibus episcopis Spiritu sancto constituti. Tit. 1, v. 5: Ἰδὲ καὶ ἐν Κρήτῃ, ὡς ἐποίησας κατὰ νόλον presbyteros. 1. Petri 5, v. 2: *Pascite eum qui in vobis est pascens, τὸ ἐν ὑμῖν ποιῦναι, eum qui vestrae curae fidei commissus.* Ergo ministerium eorum non est functio apostolica proprie dicta. 6. *Visionis in carne.* Ad apostolicum munus requiritur, ut Christum in carne viderit aut coram docente audierit, qui eo fungi velit; inde cum Matthias in locum proditoris Judae eligendus esset, Petrus hoc requisitum Actor. 1, v. 21: *Oportet ex his qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, intravit et exivit inter nos Dominus Jesus, v. incipiens a baptismo Johannis usque in diebus nostris assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus fieri unum ex istis.* Act. 10, v. 41. Quod apostolorum sic describitur, quod sint testes χειροτονημένοι, praedeterminati, a Deo, quibus Christus ipse post resurrectionem apparuit, ut ea testimonium ferre possent, ideo cum Paulus in locum apostolorum ordini adjungendus esset, Christus et ipsi apparuit, 1. Cor. 15, v. 8. Atqui nemo est qui hodie docendi officio funguntur, Christum in carne vidit aut coram docente audivit. Ergo ministerium non est functio apostolica proprie dicta et specificè sic dicta.

221. Argumenta Saraviae, quibus contrarium monstrare conatur, potiora sunt ista: 1. *Nemo* (inquit), *quod apostoli dicuntur extraordinariam potestatem, nam pari ratione negari quoniam hodie habere baptizandi et praedicandi potestatem. Si quae erant extraordinariae in apostolis, ea relinquere apostoli non possunt, eadem ratio efficit, nec praedicandi evangelium baptizandi post apostolos relictam esse auctoritatem.* c. 16. Respondemus: est ratio maxime dispar, quod extraordinariam apostolorum auctoritatem et ministerium praedicandi evangelium et sacramenta administrandi munus. Illa cum apostolis desiit, ut argumentis allatis est clarissimum, hoc vero in ecclesia perpetuo mansit. Munus apostolorum quod est ministerium in primordio duntaxat ecclesiae fuit extraordinarium, sed munus apostolorum quatenus doctrinam pastorum perpetuo in ecclesia est necessarium, enim salutaris Dei notitia hominibus non interit ideo requiritur opera eorum, qui ex verbo

via homines instruant, quo pertinent argumenta, quibus evicimus superius ministeriiistici necessitatem et a reliquis ordinibus di-
nem. Quae apostolis a Christo dicta et con-
ea sunt in triplici differentia: quaedam sunt
alia, quae ad solos apostolos pertinent; quae-
libet persona apostolorum omnibus ecclesiae mi-
nistrorum in docendi officio successoribus dicta
quaedam sub persona apostolorum omnibus
dicta. Quando igitur Christus apostolis
estatem et mandatum praedicandi evangelium
orbe, instruit eos dono miraculorum, effundit
illis Spiritum sanctum, per quem novis linguis
ut ornat eos privilegio non errandi; illa sunt
alia et ad solos apostolos pertinent, ipsum
docendi officium omnibus ecclesiae ministris
is est commune, ac proinde quando Christus
apostolos inquit: *Sicut misit me Pater, ita et
eo vos Joh. 20, v. 21. Euntes docete omnes
et baptizate eos Matth. 28, v. 19. Praedicate
tum omni creaturae Marc. 16, v. 15. Opor-*
nomine meo praedicari poenitentiam et re-
em peccatorum inter omnes gentes Luc. 24,
Ibi accurate distinguendum ipsum officium
is baptizandi ab illa speciali determinatione
quod docere debeant inter omnes gentes, si-
m vocatio divina a modo vocationis imme-
extraordinario, promissio generalis de gra-
tulo et efficacia per ministerium a speciali
lone de dono miraculorum et privilegio non
omnino distingui debent. Officium docendi
andi, divina vocatio et generalis promissio
es ecclesiae ministros non minus quam ad
is pertinent, sed specialis determinatio de
atione evangelii inter omnes gentes, modus
is immediatus et extraordinarius ac specialis
o de dono miraculorum et infallibilitate do-
ad solos apostolos pertinent.

2. Quemadmodum Moyses et Aaron post
eorum mortem eandem gubernandi rationem,
sui fuerant, reliquere posteris, ita apostoli
religiosae fuerunt exemplum et lex nobis po-
terfecti regiminis ecclesiastici, et quod Ser-
mones dixit de sacerdotibus Judaeorum, eos
super cathedram Moysis et Aaronis, idem
ut de episcopis, quod in cathedra Petri et
dicant, id est quod successerint in eodem
munere c. 16. Respondemus: ex distinctione
tradita res est manifesta. Successerunt apo-
docendi munere omnes ecclesiae ministri,
runt eis in ἐπισκοπή et inspectione reliquo-
rum episcopi, sed respectu illorum, in
proprie et principaliter munus apostolorum
quae paulo ante sunt enumerata, nullus in
apostolis successit. Invertimus igitur com-
m. Quemadmodum in ordinariis duntaxat
sacerdotalis et regiminis politici partibus
t Aaroni quidam successerunt, nequaquam
extraordinariis et temporariis, siquidem in
e Israelitarum ex Aegypto, in promulgatione

legis, in constitutione et fundatione Levitici sacer-
dotii etc. nemo illis successit, Deuteronom. 34, v. 10:
Non ultra surrexit propheta in Israël sicut Moyses,
quem nosset Dominus a facie ad faciem in omni-
bis signis atque portentis, quae misit per eum etc.
ita in ordinario docendi, baptizandi, absolvendi mu-
nere apostolis successerunt presbyteri, in presbyte-
rorum inspectione episcopi, sed extraordinaria pote-
stas ubique docendi cum dono miraculorum et pri-
vilegio infallibilitatis conjuncta mansit apostolorum
propria.

223. 3. *Incredulis gentibus praedicandi evan-*
gelii mandatum non solum respexit apostolorum
saeculum, sed omnia quae futura sunt usque ad
mundi finem, quia promissio huic mandato addita
Matth. 28: Ecce ego vobiscum sum usque ad con-
summationem saeculi, non ad solos apostolos perti-
net. Ibidem c. 17. Respondemus: imo vero promissio
latius patet quam mandatum, siquidem mandatum
pertinet ad solos apostolos, (alias omnibus ministris
ecclesiae ad exteras et incredulas gentes vi illius
mandati abeundum foret, cum tamen apostoli *κατὰ*
ἐκκλησίαν Actorum 14, v. 23. Titus *κατὰ* πόλιν
Tit. 1, v. 5. presbyteros constituerint); promissio vero
non solum ad omnes ecclesiae ministros, sed etiam
omnia ecclesiae membra, fideles scilicet omnes, per-
tinet, ut Hieronymus et Chrysostomus in comment.
recte monent et evidenter colligitur ex Matth. 18,
v. 20: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine*
meo, ibi ego sum in medio eorum. Deducimus igitur
argumentum ad absurdum. Quam late patet
Christi promissio, *Ego sum vobiscum etc.* tam late
etiam extenditur mandatum de praedicando evangelio
in toto orbe. Sed promissio Christi pertinet ad
omnes fideles. Ergo etiam mandatum de praedicando
evangelio in toto orbe ad omnes fideles pertinet.
Conclusio est absurda, ergo aliqua ex praemissis.
Non minor, quae est Christi Matth. 18, v. 23. Ergo
major, quae est Saraviae.

224. 4. *Si auctoritas apostolica temporaria fuis-*
set, ea personale donum fuisset ac particulare, nec
sibi socios et cooperatores in apostolico munere ad
Domini opus, ad quod destinati fuerant, assumis-
sent. Sed illis alios fecerunt consortes apostolicae
suae potestatis, quos sciebant futuros etiam succes-
sores. cap. eod. Respondemus: non omnis, qui ab
aliquo ut *συνεργός* adsciscitur, in eodem cum illo
existit gradu et ordine, quod sic demonstramus
ἀπαγωγῇ πρὸς τὸ ἄπορον. Quicumque in apostolico
munere ad Domini opus ut socii et cooperatores ab
apostolis sunt assumpti, illi in gradum auctoritatis
et potestatis apostolicae fuere evecti. Priscilla a
Paulo apostolo ut *συνεργός* in Christo fuit assumpta
Roman. 16, v. 3. Ergo in gradum auctoritatis et
potestatis apostolicae fuit collocata. Conclusio est
absurda. Ergo aliqua ex praemissis. Non minor,
quae est Pauli; ergo major, quae est Saraviae. Quid
quod apostolus omnes ecclesiae ministros vocat *ἑταῖροι*
συνεργούς, 1. Corinth. 3, v. 9. num vero propterea
in gradum divinae majestatis erunt collocati? Di-

3. Ex,
addita
generalis
promis-
sione.

4. Ex vo-
testatis
apostoli-
cae cum-
munica-
tione.

XIII. 42.

stinguendum igitur inter *συνεργητάς* cum apostolis in evangelii praedicatione et inter participationem auctoritatis ac potestatis apostolicae, cum ex priorē posterius inferri nequeat. Evangelistae illi, qui in fundatione ecclesiarum ab apostolis ut *συνεργοί* assumebantur, nequaquam in ordinem apostolatus ab ipsis collocabantur, sed gradu et dignitate erant inferiores, ut evidenter apparet ex Ephes. cap. 4. 11., ubi *evangelistae ab apostolis* distinguuntur, ac 1. Corinth. 12, v. 28. ubi apostoli primo loco in ministerio ecclesiastico N. T. collocantur, unde a majore ad minus contra Saraviam argumentamur. Si evangelistae illi ad fundandas ecclesias ab apostolis *εἰς συνεργούς* olim assumpti, nondum tamen propterea in ordinem apostolorum fuere cooptati, quanto minus hodierni ecclesiae episcopi propter inspectionem presbyterorum, quam cum apostolis communem obtinent, in gradum apostolicae auctoritatis ac potestatis evecti sunt censendi. Sed verum prius. Ergo et posterius, ac per consequens apostolatus hodie non amplius viget in ecclesia.

3. Ex
operis
aposto-
lici per
succes-
sores
facta
consum-
matione.

225. 5. *Apostoli cum opus praedicandi evangelii inter omnes gentes et plantandi ubique ecclesias ipsi perficere non potuerint, inchoatum reliquere posteris absolendum. Si simul cum apostolis ad coelos commigrasset apostolica legatio et praeter particularium ecclesiarum curam propagationem ulteriorem evangelii ad se nihil pertinere judicassent episcopi, quos successores reliquerunt apostoli, nunquam ad tantam magnitudinem regnum Christi pervenisset.* c. eod. Respondemus: Apostolorum temporibus evangelium ubique inter omnes gentes fuit praedicatum, Rom. 10, v. 18. Coloss. 1, v. 6. nequaquam igitur opus a Christo sibi demandatum reliquere inchoatum. Quodsi in eo sibi quosdam adscivere socios et in certas aliquot provincias evangelii praecones ablegaverunt, illi potius ad evangelistarum quam episcoporum vel apostolorum ordinem referendi fuerint, episcopi enim proprie fuere illi, quos certae provinciae vel civitati praefecerunt, ut ecclesiarum et presbyterorum curam in illis gererent, quales episcopi fuere Timotheus in civitate Epheso, Titus in insula Creta, Crescens in Galatia, Linus in urbe Roma, Dionysius Athenis etc. ad apostolatus quoque ordinem, auctoritatem et potestatem non sufficit unam vel alteram provinciam adire, sed inter omnes gentes peculiari auctoritate, dono miraculorum et linguarum, itemque privilegio infallibilitatis instructa evangelium praedicare, cujus auctoritatis, potestatis et dignitatis nec primaevi illi apostolorum *συνεργοί*, nec hodierni ecclesiae episcopi facti sunt participes. Aliud est fundamentorum in domus exstruktionem positio, aliud ejusdem ad culmen usque perductio; prius ad solos apostolos pertinet, posterius ad reliquos ecclesiae ministros.

2. Pro-
phetas.

226. 2. Atque haec dicta sint de primo ecclesiae ministrorum in N. T. post Christi adscensionem ordine, videlicet de apostolis, quibus 1. Cor. 12, v. 28.

et Eph. 4, v. 11. secundo loco subjunguntur prophetae. Accipitur autem nomen prophetae in dupliciter, 1. generaliter, 2. specialiter. 1. Sumitur pro quibusvis ecclesiae doctoribus, vocationis divinae interpretibus et verbi coelestis promissibus, Matth. 7, v. 15: *Attendite a falsis prophetis.* Matth. 10, v. 41: *Qui recipit prophetam nomine meo, mercedem prophetae accipiet.* 2. Tribuitur 1. Christo magno illi prophetae divini promisso Deut. 18, v. 15. sic Matth. 21, v. 11: *Ecce Jesus propheta a Nazareth.* Luc. 7, v. 16: *Propheta magnus surrexit in nobis.* 2. Joannib. 1, v. 76: *Tu propheta Altissimi vocaberis.* 3. Prophetis qui de Christi adventu fuere vaticinati, Matth. 22, v. 22: *Dictum est per prophetam.* c. 11, v. 13: *Omnes prophetae usque ad Johannem prophetaverunt.* 4. Peculiari cuidam ordini doctorum in apostolica et primitiva ecclesia, in qua significatione hoc a nobis accipitur. Quia enim prophetae a doctoribus et doctoribus distinguuntur Eph. 4, v. 11. colligitur, quod nomen illud ibi non possit generaliter pro quovis ecclesiae ministro ac doctorum vaticiniorum interprete, sed specialiter certo quodam ministrorum gradu atque officio. Talium prophetarum duae videntur fuisse classes. 1. quidam prophetiae dono instructi futurae ecclesiae in genere vel quorundam fidelium salutis casus et eventus praedicere poterant, quo dono licet ipsi quoque apostoli instructi essent, tamen placuit Deo sub initium praedicationis etiam alios praeter apostolos eo instruere divino charismate nascentem ex Judaeis et gentibus ecclesiam exornare ac praedicationem evangelii confirmare. Act. 11, v. 27: *In his diebus superveniens ab Hierosolymis prophetae Antiocham v. 28. surgens ex eis unus Agabus significabat per signum magnam famem futuram etc.* Idem Act. 13, v. 11. praedicat Paulo captivitatem et vincturam. Hoc dono benignissimus Deus vi promissio Joel. 2, v. 28. etiam femineum genus in principio instruxit. Sic de Hanna dicitur Luc. 2, v. 36. quod fuerit *prophetissa* ac de filiabus Philippi Act. 21, v. 9. quod fuerint *προφῆται*. 2. Quidam singulari Spiritus dono et illarum Scripturas sacras interpretabantur, recordando abstrusos earum sensus proferendo, qui potestate interim non erant instructi. Act. 13, v. 1. *Erant in ecclesia, quae erat Antiochiae, prophetae et doctores, in quibus Barnabas et Simon Magus etc.* 3. Prophetae a doctoribus ordinariis distinguuntur proinde peculiarem ab illis ordinem esse intelliguntur. Huc referri potest 1. Cor. 14, v. 22. ubi *prophetare* significat speciali quadam Spiritus sancti revelatione Scripturas interpretari ac doctrinam spiritus dicuntur *prophetis* subjecta, quia doctrina, quam adferunt prophetae Spiritui afflati, ita debet institui ac proferri, ut servetur fidei fideliū. Plura de nomine prophetarum vide superius §. 17.

227. 1. Prophetis Eph. 4, v. 11. tertio loco adduntur evangelistae. Accipitur illud nomen dupliciter: 1. generaliter pro quovis ecclesiae doctore, ad omnes pertinet *εὐαγγελίζεσθαι*, Esa. 41, v. 27: *Pro Jerusalem evangelistam* (quidam tamen Christum principem pastorum speciatim denotari haud vacillanter statuunt). 2. Tim. 4, v. 5: *Tu vero vigila in omnibus labora, opus fac evangelistae, διακονεον πληροφωρησον* (quidam statuunt, evangelistae nomen specialiter accipi sensu eo, qui mox creabitur, sed cum Timotheus jam tum constitutus est ecclesiae Ephesinae episcopus, nec ulterius huius fuerit comitatus, cumque *διακονίας* nomen speciale addatur, ideo convenientius etiam evangelistae nomen accipitur hoc loco generaliter, sicut Lutherus reddidit: *Thue das Werk eines evangelisten* (Predigers). 2. Specialiter pro certo quodam in primitiva ecclesia gradu atque ordine, quo accipitur Eph. 4, v. 11. Fuerunt autem evangelistae apostolorum comites, *συνεργοι καὶ συνεργοί*, a quibus in partem quandam munerum adsciti ad diversa loca ab illis mittebantur, ut vel prima evangelicae praedicationis semina ibi ponerent, vel in rigando, superaddendo et opere illo, quod ab apostolis coeptum perficiendo vices eorum ibidem gererent, praecipue constituendo, *εὐαγγelizαν* in ecclesiis docendo et ea, quae deerant, corrigendo. In illo evangelistarum numero censendi sunt Timotheum Lystris assumpsit apostolus Paulus Act. 16, de comitem itineris sibi elegit, postea eum in Erasto misit in Macedoniam Act. 19, v. 22. Timotheus 1. Cor. 4, v. 17. ad Philippenses 1. v. 19. ad Thessalonicenses 1. Thess. 3, v. 2. In vero ecclesiae Ephesinae praefecit episcopum Titum 1. v. 3. c. 3, v. 15. Titus, quem Paulus nomen *συνεργόν* 2. Cor. 8, v. 23. eum misit ad Antiochiam 2. Cor. 8, v. 6. c. 12, v. 18. assumpsit Hierosolymam Gal. 2, v. 1. misit in Dalmanam Tim. 4, v. 10. tandem Cretensium ecclesiam constituit episcopum Titum 1, v. 5. Philippus et septem diaconis Act. 21, v. 8. qui praedicaverunt in Samaria Act. 8, v. 5. Barnabas, quem miserunt Antiochiam Act. 11, v. 22. ubi iter a Spiritu sancto una cum Paulo ad opus in segregatus individuum itineris comitem esse praestitit, profectus cum eo in Seleuciam, Salaminam, Paphum Act. 13, v. 2. et seqq. Antiochiam Pisidiae v. 14. Iconium v. 51. Derben Act. 14, v. 6. Pamphyliam v. 24. Item cum ipso reversus Antiochiam Syriae postmodum una cum Paulo missus est ad Hierosolymitanum Act. 15, v. 2. et ex eo in Antiochia, Syriae ac Ciliciae v. 23. In Antiochia essent, facta dissensione inter Paulum, separarunt se invicem et Barnabam assumpto Marco navigavit Cyprum, vero electo Sila in Syriam ac Ciliciam, Tychicus Act. 20, v. 4. quem Paulus misit in Eph. 6, v. 21. 2. Tim. 4, v. 12. ad

Colossenses Coloss. 4, v. 7. Silvanus 2. Cor. 1, v. 19. 1. Thess. 1, v. 1. Judas Barsabas et Silas Act. 15, v. 22. c. 16, v. 19. et alii, inter quos dubio procul fuere complures ex LXX discipulis, quos Christus ante suam passionem in Judaeam ablegaverat Luc. 10, v. 1 et apparet ex Eusebio lib. 5. c. 10. quod circa alterum a Christo nato seculum Alexandriae adhuc fuerint evangelistae. 3. Specialissime pro amanuensibus illis Spiritus sancti, qui evangelicam de Christo historiam literis complexi ecclesiae non illorum duntaxat temporum, sed etiam ad finem usque mundi colligendae operam et utilem et necessariam divino impulsu praestiterunt. Inter illos duo fuerunt apostoli proprie sic dicti, Matthaeus et Johannes, duo evangelistae specialiter sic appellati, Marcus Petri et Lucas Pauli individuus comes. Irenaeus lib. 3. c. 11. p. 183. c. 14. p. 198. Eusebius lib. 6. hist. c. 13. Hieronymus in catal. illustr. Nicephorus lib. 2. hist. c. 15. etc.

228. 4. Evangelistis Eph. 4, v. 11. quarto loco adduntur pastores, qui non erant extraordinarii et temporarii ecclesiae doctores, sicut apostoli, prophetae et evangelistae, sed ordinarii et perpetui ministri mediate vocati ad docendum evangelium et administranda sacramenta in certo loco, unde etiam certo cuidam gregi velut pastores erant praefecti. Rom. 12, v. 8. dicuntur *παρακαλοῦντες* et distinguuntur a *διδασκάλους*, perinde uti etiam Eph. 4, v. 11. *ποιμνίων* appellatione peculiariter honorantur et a doctoribus specialiter sic dictis distinguuntur, quia non solum Scripturas interpretabantur et fidei capita docebant, sed etiam admonendo, arguendo, corrigendo, objurgando, instituendo, hortando, consolando instabant et ad usum ecclesiae verbum praedicatum applicabant. 2. Tim. 3, v. 16: *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum, corrigendum, erudiendum in justitia, v. 17. ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* c. 4, v. 2: *Praedica verbum, inste oportune, importune, argue, obseca, increpa in omni patientia et doctrina.* Administrabant etiam sacramenta, precibus solennibus et publicis instituendis operam dabant, ecclesiasticam disciplinam una cum senioribus conservabant etc. Pastores illi cum non essent immediate vocati nec dono miraculorum instructi, nec ad munus apostolicum ecclesias fundandi et evangelium in toto orbe praedicandi electi, ideo etiam privilegio infallibilitatis destituebantur ac errare poterant, si a doctrina apostolorum discedere et propriis speculationibus indulgere vel-
XIII. 45.

229. 5. Pastoribus tandem conjunguntur doctores 3. Doctores Eph. 4, v. 11. Quamvis enim Hieronymus existimet, eosdem ministrorum ordines pastorum et doctorum appellationibus denotari, cum non per disjunctivam *ἢ*, ut praecedentes ordines invicem discriminantur, sed per copulativam *καὶ* conjungantur, cumque nulli

sint pastores, qui non sint simul etiam doctores, tamen probabilior est eorum sententia, qui existimant, distinctos ministrorum gradus pastorum et doctorum nomenclatura proponi. 1. Cum distincta nomina arguere videantur distincta officia, neque enim in tanta brevitate apostolus uni eidemque ministrorum ordini diversum nomen tribueret. 2. Cum Rom. 12, v. 7. *διδάσκοντες* a *παρακαλοῦσι* ac *διδασκαλία* a *παρακλήσει* distinguatur, sicut etiam *λόγος* a *γνώσει* 1. Cor. 1, v. 5. distinguitur. 3. Cum res ipsa doceat, praeter ordinarios ecclesiarum pastores esse in scholis doctores, quibus non est specialis cujusdam ecclesiae cura commissa, sed qui Scripturae interpretationi, corruptelarum refutationi et methodicae coelestis doctrinae tractationi incumbunt, ut formentur ad ministerium ecclesiasticum, quibus olim illud demandandum, ac reddantur *δυνατοὶ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν* Tit. 1, v. 9. Ad classem illorum doctorum referendi videntur *catechetes* Gal. 6, v. 6. *Zenas νομικός* sive *legisperitus* Tit. 3, v. 13 quales etiam hodie sunt, qui in scholis publicis docent et olim in schola Alexandrina floruerunt Pantaenus, Origenes, Clemens etc. valde enim verisimile est, cum presbyteris et pastoribus in ecclesia docentibus institutos simul fuisse ab apostolis docentes in scholis, cum necessarium sit, in scholis eos prius informari, qui ministerio ecclesiastico admovendi, nisi extraordinaria, immediata et peculiari Spiritus sancti illustratione informantur, quod in mediata vocatione vix habet locum. Quare quod pastores et doctores in verbis apostoli conjunguntur, ideo fieri existimandum, non quod unum eundemque constituent ordinem, sed quia respectu mediatae vocationis et perpetuae in ecclesia durationis conjunguntur, qua ratione apostolis, prophetis et evangelistis opponuntur, quorum vocatio fuit immediata et munus eorum temporarium atque extraordinarium. Quidam doctorum nomine intelligunt eos, qui concionatores duntaxat agunt, sed sacramentorum administrationem et ecclesiasticae disciplinae curam non attingunt, quod adhuc hodie in quibusdam ecclesiis obtinere videmus. Confer Stapletonum relect. princ. cont. 2. q. 3. art. 3.

6. Instructi
vultu
donis
Spiritus.

230. 6. Apostolis, prophetis et doctoribus 1. Cor. 12, v. 28. subjunguntur *δυνάμεις*, *χαρίσματα* *λαμμάτων*, *ἀντιλήψεις*, *κυβερνήσεις*, *γένη γλωσσῶν*, quibus appellationibus (si excipias *ἀντιλήψεις* καὶ *κυβερνήσεις*, quas v. 29. et 30. in repetitione apostolus omittit) non tam distincti gradus et ordines ecclesiastici ministerii quam peculiaria et extraordinaria Spiritus sancti charismata certis personis in ecclesia apostolica et primitiva conferri solita describuntur. Cum enim v. 5. et 6. *χαρίσματα* illa in duas species, *διακονίας* scilicet καὶ *ἐνεργήματα* apostolus distribuisset, v. 28. enumerat quaedam *χαρίσματα* in specie, quorum aliqua pertinent ad *διακονίας*, utpote munus apostolicum, propheticum, doctorum, opitulationes et gubernationes; aliqua vero ad *ἐνεργήματα*, utpote *δυνάμεις*, *χαρίσματα* *λαμμάτων*, *γένη γλωσσῶν*, ubi ne

quis miretur apostolorum, prophetarum, doctorum opitulatorum et gubernatorum munus referri ad *διακονίας*, consideret dictum apostolicum 1. Cor. v. 5: *Quis igitur Paulus? quis Apollo? dicamini ministri, sunt, per quos ad fidem perducti estis, neve alicui mirum videatur, eorundem officium ferri ad χαρίσματα*, consideret dictum apostolicum Eph. 3, v. 2: *Si tamen audivistis τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος, dispensationem gratiae Dei, quae est mihi in vos*, ubi apostolicum munus describitur *χάρις*. Ceterum per *δυνάμεις* metonymice intelliguntur *θαυματοργαί*, qui potentia miraculorum edendorum instructi erant ad apostolicae doctrinae confirmationem. Matth. 7, v. 22: *Nonne in nomine tuo δυνάμεις πολλὰς, virtutes multas, fecimus?* c. 11, v. 21: *Si factae essent in Tyro et Sidone δυνάμεις, id est talia miracula etc.* quis mirum eduntur *δυνάμει*, virtute et potestate divinitus concessa. Luc. 9, v. 1. dedit illis *δυνάμειν καὶ ἐξουσίαν* super omnia daemonia. Matth. 14, v. 2: *ἐξουσίαν ἐνεργεῖν ἐν αὐτοῖς*. Per *χαρίσματα* intelliguntur certa species *δυνάμεων*, intelligunt enim illi, qui miraculosae sanationis dono immorbos etiam lethales vel verbo depellere possunt. Marc. 16, v. 17: *Signa eos, qui crediderint, et super aegrotos imponent manus, et melius habebunt*. Per τὰ *γένη γλωσσῶν* intelliguntur illi, qui dono variis linguis loquendi easdem interpretandi pollebant Marc. 16, v. 17: *Linguis loquentur*. Talia *χαρίσματα* non solum in ecclesia apostolica, sed etiam primitiva apostolicae proximae alicuamdiu viguisse ex Justino, Irenaeo et scriptoribus apostolorum seculo proximis patet. Justinus in dial. cum Tryph. p. 246: *Est eis visio et feminas et masculos χαρίσματα, Spiritu Dei habentes*. Irenaeus l. 2. adv. haer. c. 57. p. 160: *In Christi nomine, qui sunt discipuli, ab ipso accipientes gratiam, faciunt ad beneficia reliquorum hominum, et modum unusquisque accepit donum ab eo, et enim daemones excludunt firmissime et etiam saepe credant ipsi qui emundati sunt quissimis spiritibus et sint in ecclesia. Alii scientiam habent futurorum et visiones et propheticas. Alii autem laborantes aliquotam diuturnitate per manuum impositionem curant et sanant. Jam etiam et mortui resurrexerunt, et severarunt nobiscum multis annis. Et quid non est numerum dicere gratiarum, quae per Christum per universum mundum ecclesia a Deo accipiens et Christi Jesu crucifixa per singulos dies in gloriam gentium perficit. Per τὰς ἀντιλήψεις intelliguntur diaconi, qui pauperum et aegrotorum habuerunt; per τὰς *κυβερνήσεις* gubernatores, qui morum censurae et ecclesiasticae disciplinae praefecti erant, de quibus paulo post dicitur.*

231. Enumeratis hactenus ministerii gradibus 1. Tim. 3, v. 2. et 8. c. 5, v. 17. v. 3. et 7. conjunguntur *ἐπίσκοποι*, praesides

vai. *Episcoporum nomen ἀπὸ τοῦ ἐπισκοπῆν*, quod interprete Augustino lib. 19. de civ. Dei c. 19. est *superintendere*, deducitur. Episcopus igitur Latinis idem est qui *inspector*, sive ut hodie in ecclesia aequimur, *superintendens*. Ambrosius vertit *super-apectorem*, Hieronymus *superintendentem*. Tribuitur autem in sacris N. T. literis nomen episcopi in eaere omnibus, qui docendi munere in ecclesia fun- uotur. Illi enim cum a *Spiritu sancto positi sint* pscopi ad pascendam ecclesiam Dei Act. 20, 28. ac jubeantur *pascere gregem* commissum ποιοῦντες 1. Petr. 5, v. 2. ideo propter hanc ammissi gregis inspectionem jure et merito omnes iscopi vocantur. Sed cum ob *εἰρησῆν* ecclesia- icam et concordiam alendam inter ipsos pastores in olim tale constitutum fuerit discrimen, ut qui- idam ipsorum non commissi solum gregis, sed am aliorum pastorum ac presbyterorum inspectio mandaretur, inde factum, ut episcopi nomen sig- ficatione speciali attributum fuerit illis pastoribus, si in alios docentes habebant inspectionem, cujus ficationis vestigia exstant in versione Graeca 1. Tim. 5, v. 14. 2. Reg. 11, v. 18. Neh. 11, v. 22. ostendimus superius §. 27. An vero ab ipsis istis talis ordo inter pastores fuerit constitutus, an vestigia hujus significationis in ipsorum scri- is inveniuntur, dispiciemus postea.

232. *Presbyterorum*, quos Latine dixeris seniores, in fuere genera in apostolica et primitiva ecclesia, colligitur ex 1. Tim. 5, v. 17. Quidam enim do- to munere fungebantur, sive ut apostolus ibidem putur, *laborabant in verbo et doctrina*, qui dice- tur episcopi, pastores etc. quidam vero morum istae et ecclesiasticae disciplinae conservandae ctat praecerant, cum magistratus adhuc ethnicus entes in ecclesia hac in parte destitueret, hi ebantur *κυβερνήται*, gubernatores, ut colligitur ex Cor. 12, v. 28. ac *προϊστάμενοι* Rom. 12, v. 8. ibrosius in 1. Tim. 5. in princ.: *Et synagoga et tea ecclesia seniores habuit, quorum sine con- nili ageretur in ecclesia, quod qua negligen- oleverit nescio, nisi forte doctorum desidra* magis *superbia*, dum soli volunt aliquid videri, ique communiter vocabantur *προεστώτες* 1. Tim. 5, 8. ac *ηγούμενοι* Act. 15, v. 22. Hebr. 13, v. 7. et 24. Ex utrisque simul conjunctis collectum illud collegium sacrum, quod Paulus vocat *pres- yrium*. 1. Tim. 4, v. 14: *Noli negligere gratiam, e in te est, quae data est tibi per prophetiam* impositione manuum *presbyterii*, ex quo loco gitur, in ordinatione ministrorum non solos pa- es, sed etiam seniores ex populo electos totius ctiae nomine manus ordinando imposuisse, per- ut Num. 8, v. 10. non solus Aaron, sed etiam ores ex Israëlitis in Levitarum ordinatione ma- illi imponunt. Quidam tamen existimant, pres- yrii nomine specialiter accepto hic intelligi coe- illorum *presbyterorum*, qui fuerunt pastores et epi. Presbyterio hodie respondet consistorium enatus ecclesiasticus, in quo ecclesiasticae et

politicae personae praesident, potissimam ecclesiasti- cae disciplinae curam habentes.

233. *Diaconorum* a ministrando dictorum itidem duo fuere genera. Quidam curae pauperum et dis- pensationi bonorum ecclesiasticorum praefecti erant, quorum origo describitur Act. 6, v. 2. illi dicun- tur *ἀντιλήψεις*, 1. Corinth. 12, v. 28. opitulationes, id est *opitulatores*, quia ex eleemosynis et collectis subveniebant pauperibus, orphanis, viduis ac pere- grinis. Fuerunt igitur quasi oeconomi ecclesiae, quibus hodie respondent praefecti aerarii ecclesia- stici. Quidam vero episcopis sive presbyteris in docendi et sacramenta administrandi munere erant conjuncti, ut vices eorum supplerent et labores alle- varent, unde Phil. 1, v. 1. 1. Tim. 3, v. 8. episco- pis conjunguntur. Sunt qui existimant, diaconorum officium a docendi munere plane sejunctum fuisse, cum negent apostoli, *mensis simul et ministerio verbi* se vacare posse Act. 6, v. 2. cumque Paulus in episcopo quidem requirat, ut sit *διδασκικός*, in dia- cono autem duntaxat illud, *ut mysterium fidei teneat in pura conscientia* 1. Tim. 3, v. 2. et 9. Sed distinguendum inter tempora et functionis partes. Primo quidem in ecclesia Hierosolymitana constituti sunt diaconi eo potissimum fine, ut curam mensarum haberent, hoc est ut in communione illa bonorum aequali distributioni τῶν βιωτικῶν inservirent; sed postea temporis progressu in aliis ecclesiis etiam habendis ad populum concionibus praefecti fuerunt, teste Hieronymo in epist. ad Rusticum diaconum. Inde apostolus easdem fere virtutes in diacono re- quirat, quas in episcopo, ac diserte de illis dicit, quod *bene ministrantes gradum sibi bonum acqui- rant*, 1. Tim. 3, v. 13. hoc est quod ad altiora offi- cia ecclesiastica provehi possint. Occasio, ex qua factum, ut a cura pauperum et aerarii ecclesiastici administratione ad sacramentorum administrationem et verbi praedicationem assumerentur, videtur fuisse ea. In ecclesia apostolica et primitiva instituebant *ἀγάπας*, convivia communia, ex illis, quae a fide- libus conferebantur, quia igitur diaconi ex illis col- lectis distribuebant pauperibus, inde factum, ut etiam eucharistiae administratione (quae ex iisdem collectis celebrabatur) admoverentur ac tandem etiam praedicationi verbi, ut constat ex Justino apol. 2. pro Christ. Quid quod ne quidem primi illi eccle- siae Hierosolymitanae diaconi a docendi munere simpliciter et absolute fuerint exclusi, ut superius §. 68. exemplo Stephani et Philippi fuit ostensum.

234. Antequam hinc abeamus ad reliquos mini- strorum ordines, qui post apostolorum tempora in ecclesia instituti sunt, excutienda est quaestio de discrimine inter episcopos ac presbyteros. Pontifi- cii existimant, *episcopos presbyteris jure divino quoad potestatem tum ordinis tum jurisdictionis su- periores esse*. Illud interpretantur hoc modo, quod non solum *ἐνταξίας* est alendae concordiae causa in troductus sit ordo inter episcopos et presbyteros, sed quod etiam *jure divino* episcopus majorem ha- beat potestatem quam presbyter, videlicet ordinandi,

Diaconi.

XIII. 48.
An epi-
scopi
presby-
teris jure
divino
superio-
res.

confirmationis, sacramentum conferendi etc. unde porro inferunt, Lutherum non habuisse potestatem alios ministros ordinandi, cum non fuerit episcopus, sed duntaxat presbyter, et per consequens nullos hodie in ecclesiis nostris esse veros ministros. Concil. Trident. sess. 23. c. 4: *Sacrosancta synodus declarat, praeter ceteros ecclesiasticos gradus episcopos, qui in apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem praecipue pertinere et positos, sicut apostolus ait, a Spiritu sancto regere ecclesiam Dei eosque presbyteris superiores esse can. 7: Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, anathema sit.* Bellarminus libr. de clericis c. 14. secutus illud concilii decretum tria demonstrare conatur, primo jure divino majorem esse episcopum presbytero, quod attinet ad ordinis potestatem; secundo majorem esse etiam quantum ad jurisdictionem; tertio episcopos in veteri ecclesia non fuisse in coetu presbyterorum quasi consules in senatu, sed quasi reges ac principes in coetu consiliariorum.

Nostra
sententia
probat.
1. Ex
Scripturae
dictis.

1. Ex
Act. 20,
v. 17. ubi
idem
dicuntur
episcopi
et pres-
byteri.

2. Ex
Phil. 1,
v. 1.

235. Nos ordinem inter ecclesiae ministros haudquaquam tollimus, sed libenter concedimus, quoad potestatem ordinis esse discrimen inter episcopos et presbyteros, ac respectu illius episcopos esse presbyteris superiores, sed quoad potestatem jurisdictionis jure divino quandam inter episcopos et presbyteros inaequalitatem esse non agnoscimus, cum ex Scripturis contrarium colligi possit. 1. Act. 20, v. 17. Paulus apostolus vocat ad se presbyteros ecclesiae Ephesinae, eos scilicet qui in sermone ac doctrina laborabant, ut colligitur ex v. 28. ubi tribuitur illis *τὸ ποιμαίνειν* ecclesiam Dei, et v. 30. ubi ex illis ipsis dicuntur surrecturi viri loquentes *διακοναμένους*. Jam vero illi ipsi presbyteri v. 28. vocantur episcopi: *Attendite vobis et universo gregi, in quo Spiritus sanctus vos posuit episcopos.* Ergo in ecclesia apostolica iidem fuere et episcopi et presbyteri. Excipit Bellarminus de cleric. c. 15. nomina eo tempore fuisse communia, licet res ipsae et potestates fuerint distinctae. Sed hac de re ex sequentibus fieri poterit iudicium. 2. Paulus in *ἐνυμφαγῇ* epistolae ad Philippenses episcoporum et diaconorum appellationibus omnes ecclesiae illius ministros complectitur Phil. 1, v. 1: *Paulus et Timotheus servi Christi omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis.* Atqui si episcopi a presbyteris fuissent distincti, apostolus eos haudquaquam praeterisset, sed *ἐνυμφαγῇ* hoc modo formasset, cum episcopo, presbyteris et diaconis. Praeterea colligitur ex illo loco, plures tunc temporis in una civitate fuisse episcopos, quod ipsum etiam patet ex Act. 20, v. 28. Jam vero de episcopis, prout hodie definiuntur, illud verum esse nequit, cum in una civitate unus duntaxat sit et esse debeat episcopus. Bellarminus repudiatis aliorum interpretationibus, utpote Ambrosii, qui in comment. illud cum episcopis et diaconis refert ad eos, qui scribunt, ut Paulus et Timotheus dicantur episcopi; Epiphani, qui haeres. 57. scribit: *Illo tempore ab*

ministratorum penuriam multis in locis non fuisse ullos presbyteros, sed episcopos solos cum dicitur Theodreti, qui in comment. 1. Tim. 3. scribit: *episcopos tunc temporis non episcopos, sed presbyteros dici solitos, presbyteris vero episcopos nomen attributum; repetit Chrysostomi et aliorum explicationem, quod tempore apostolorum una illa episcopus et presbyter communia fuerint, ut in his sacerdotibus tam majoribus, quos nunc episcopos dicimus, quam minoribus, quos presbyteros appellamus, licet res ipsae et potestates distinctae essent.* Respondemus: *τὰ ὀνόματα τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων.* Si distinctae fuissent jurisdictiones potestates inter episcopos ac presbyteros, et quod jure divino, ipsa quoque nomina fuissent distincta. Probandum igitur prius erit certis et immutabilibus fundamentis, potestatem jurisdictionis peculiarem jure divino episcopis tunc fuisse attributam, qua presbyteri caruere, antequam illa responsa cum invenire possit. 3. Paulus ordines ecclesiae ex professo recensens 1. Corinth. 12, Ephes. 4, v. 11. distinctam episcoporum non facit mentionem, sed ipsorum nomen et officium praeter ac doctorum nomine exprimit. Ergo episcoporum officium et ordo tunc temporis a presbyterorum officio et ordine non fuere distincti. 4. 1. Tim. 3, v. 1. vocabulo *ἐπισκοπῆς* officium episcopum in ecclesia ac proinde etiam presbyterorum in genere complectitur, v. 2. subjungit *ἐπισκοπος* episcopo, hoc est quovis ecclesiae presbytero doctore requisitas, v. 8. *διακόνος* episcopis subgit. At si episcopi tunc temporis a presbyteris fuere distincti, cur peculiarem et distinctam jurisdictionem presbyterorum non facit mentionem? Si episcopi fuere distincti a presbyteris, consequens foret solis episcopis et diaconis requiri, ut sint uxoris mariti, sobrii, prudentes etc. non etiam presbyteris. Repetit Bellarminus suam exceptionem sub nomine episcoporum comprehendendi etiam maiores et presbyteros, sub nomine diaconorum omnes inferiores ministros, quos paulo ante recensuerat, diaconos, subdiaconos, ac leectores, exorcistas et ostiarios. Respondemus vero Bellarminus existimat, persuaderi nobis talem majorum et minorum ordinum distinctionem in ecclesia apostolica fuisse? cum ipsum jure nunc testetur, plerosque illorum ordinum distinctos in ecclesia incognitos fuisse, ut apparet ex illo loco. Si solum nomen episcopi presbyteris commune, potestate jurisdictionis et officio episcopos et presbyteros manentibus distinctum proprium illud episcopi officium et virtutes praeter eo in loco apostolus haudquaquam praeterisset. 5. 1. Timoth. 4, v. 14: *Noli negligere quod tibi per impositionem manuum presbyterii datum est, quod in te est, quod datur tibi per impositionem manuum presbyterii.* In illo loco apparet, in ordinatione ministrorum hunc textum omnes interpretes accipiant, tamen Bellarmino de sacr. ordin. c. 2.) presbyteros manus imposuisse, ac proinde ab ordinandi potestatem

non fuisse jure quodam divino simpliciter ex-
 losos. Atqui superiorem illam jurisdictionis pote-
 tatem jure divino episcopis competentem Pontificii
 eo vel maxime ponunt, quod episcopus possit
 ordinare ministros, presbyteri vero minime, cum ex
 isto codice biblico ne apex quidem proferri posset,
 non demonstratur, immutabili quadam necessitate
 ipsius Dei institutione potestatem ordinandi eo
 modo competere episcopis, ut si minister ab episcopo
 ordinetur, ejus vocatio et ordinatio censeatur rata,
 a presbytero, quod tunc irrita coram Deo et
 humana sit habenda. Excipit Bellarminus, *pres-*
byteri nomine intelligi ipsum officium Timotheo
mandatum, ut sit sensus, per impositionem ma-
nuum presbyterii, id est qua presbyteratum acce-
deret. Sed haec expositio est dura et coacta, con-
 trarius enim locum parallelum 2. Tim. 1, v. 6:
transcites donum Dei, quod in te est per imposi-
tionem manuum mearum. Quemadmodum apostolus
 docet, sese suas manus in ordinatione Timotheo
 imposuisse, ita quoque eadem phrasi 1. Tim. 4,
 v. 14 docet, presbyteros una secum Timotheo ma-
 nus imposuisse. Praeterea si Timotheus accepto
 presbyteratu ipso jure etiam fuit episcopus, utique
 inter episcopos et presbyteros quoad jurisdictionis
 potestatem jure divino nullum erit discrimen. Prius
 merito hoc loco Bellarminus, posterius igitur negare
 nunquam debet. Verum praetermissa illa ex-
 positione Bellarminus aliam profert, quam dicit sibi
 fieri veriore, quod scilicet nomine presbyterii in-
 telligitur coetus episcoporum, qui novo episcopo
 manus imponunt, juxta Chrysostomum, Theodoretum,
 Theophylactum et Oecumenium in hoc loco. Respon-
 sio: bene est, ille coetus episcoporum, qui ma-
 nus ordinando imposuit, fuit in ecclesia apostolica
 coetus presbyterorum, et ille episcopus, cui manus
 presbyterio fuere impositae, in ecclesia apostolica
 fuit presbyter, quod ipsum confirmant Graeci illi
 interpretes, quos Bellarminus adducit. Ergo non
 tantum nomen episcoporum, sed etiam ordinandi
 potestas fuit presbyteris in ecclesia apostolica con-
 cepta. Unde enim demonstrabit Bellarminus, in or-
 dinatione Timothei episcopi omnes totius provinciae
 episcopos vel certe tres episcopos specificè et phrasi
 apostolica sic dictos convenisse et una cum Paulo
 manus ei imposuisse? quod tamen praecisa et abso-
 lute necessitate in episcopi ordinatione requiri docet
 1. 4. de eccles. c. 8. §. Quantum. 6. Tit. 1, v. 5:
ne te reliqui Cretae, ut constituas oppidatim
presbyteros; v. 6. si quis est sine crimine, unius
maritus etc. v. 7. oportet enim episcopum
irreprehensibilem esse sicut Dei oeconomum. Ex
 hoc loco manifestum, eodem dici et fuisse episco-
 pos, qui dicebantur et erant presbyteri, alias nulla
 est in textu apostolico connexio, quam tamen par-
 da αἰτιολογική γὰρ diserte ponit. Quae enim αὐτά-
 η haec foret? Illi constituendi sunt presbyteri,
 qui sunt sine crimine, unius uxoris viri, quia episco-
 pos, cujus officium, potestas, jurisdictio et gradus
 est a presbytero, oportet esse sine crimine, unius

uxoris virum. Bellarminus repetit suam exceptio-
 nem, nomina fuisse tunc temporis communia, non
 ipsas potestates, sed hoc est τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν.

7. Petrus omnium consensu fuit episcopus, et
 quidem juxta Pontificios summus episcopus. At is
 vocat sese presbyterum 1. Petr. 5, v. 1: *Presbyteros*
inter vos adhortor ὁ συνηγορούμενος, ac v. 2. *pres-*
byteros illos vocat episcopos: pascite gregem Dei
ἐκτρέφετε. Johannes etiam epist. 2, v. 1. et 3.
 v. 1. vocat se *presbyterum*, idem tamen fuit episco-
 pus. Ergo iidem tunc fuere episcopi, qui et pres-
 byteri. Repetit Bellarminus suam cramben, *sola*
nomina tunc fuisse communia. Atqui si jure divino
 distinctae fuissent episcoporum et presbyterorum
 potestates, vel unus aliquis proferri posset ex Scri-
 pturis locus, in quo nomen episcopi sensu illo pro-
 prio et peculiari acciperetur, jam vero Scriptura
 ubique episcoporum et presbyterorum nomina pro
 ἑαυτοῦ αὐτῶν habet easque invicem permutat. Si
 jure divino distinctae fuissent episcoporum et pres-
 byterorum potestates, apostoli, qui toties de officiis
 ecclesiasticis et virtutibus ministrorum ecclesiae agunt,
 vel uno quodam in loco distincte de episcopi et pres-
 byteri potestate, officio, virtutibus tractassent, jam
 vero Scriptura ubique sub nomine episcoporum pote-
 statem, officium et virtutes etiam presbyterorum de-
 scribit. Si nominis duntaxat communio inter epi-
 scopos et presbyteros fuisset, quae foret cohaerentia
 textus Act. 20, v. 28. ubi presbyteri Ephesini mo-
 nentur de diligentia in officio adhibenda, propterea
 quod Spiritus sanctus ipsos posuerit episcopos. At
 si fuissent sola nominis communicatione episcopi,
 non potuisset ex nuda appellatione argumentum ad-
 hortationis desumi.

236. Hanc sententiam late confirmat Hieronymus
 in epist. 85. ad Evagrium, ubi omnia fere argu-
 menta hactenus producta complectitur: *Apostolus*
(inquit) perspicue docet, eosdem esse presbyteros,
quos episcopos. Quaeris auctoritatem? audi testi-
monium. Paulus et Timotheus servi Jesu Christi
omnibus sanctis, qui sunt Philippis cum episcopis
et diaconis. Vis et aliud exemplum? in Actibus
apostolorum ad unius ecclesiae sacerdotes apostolus
ita loquitur: Attendite vobis et cuncto gregi, in quo
vos fratres Spiritus s. posuit episcopos, ut regatis
ecclesiam Dei, quam acquisivit suo sanguine. Ac
ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos
fuisse contendat, audiat et aliud testimonium, in
quo manifestissime comprobatur, eundem esse epi-
scopum atque presbyterum. Propter hoc reliqui
te Cretae, ut quae deerant corrigeres et constitueres
presbyteros per civitates, sicut ego tibi mandavi, si
quis est sine crimine etc. oportet enim episcopum
sine crimine esse. Et ad Timotheum: Noli negli-
gere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per
prophetiam et per impositionem manuum presbyte-
rii. Sed et Petrus in prima epistola, presbyteros,
inquit, qui in vobis sunt, precor ego compresbyter
etc. regite ecclesiam Dei et inspicite etc. quod
quidem Graece significantius dicitur ἐκτρέφετε,

7. Ex
 1. Petr.
 5, v. 1.

2. Ex
 patrum
 testimo-
 nia.

XIII. 51.

id est superintendentes, unde nomen episcopi tractum est. Parva sibi videntur tantorum virorum testimonia? Clangat tuba evangelica, filius tonitru, quem Jesus plurimum amavit, qui de pectore Salvatoris fluente doctrinarum potavit: Presbyter electo Domino et filiis ejus. Et in alia epistola, presbyter Cajo, carissimo etc. Quod autem postea unus electus est, qui ceteris praeponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens Christi ecclesiam rumperet. Nam et Alexandria a Marco evangelista usque ad Heraclum et Dionysium episcopos presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant, quomodo si exercitus sibi imperatorem faciat aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint et archidiaconum nuncupent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? nec altera Romanae urbis ecclesia altera totius orbis existimanda est etc. Presbyter et episcopus aliud aetatis, aliud dignitatis est nomen, unde et ad Titum et ad Timotheum de ordinatione episcopi et diaconi dicitur, de presbyteris omnino reticetur, quia in episcopo et presbyter continetur. Idem in comm. c. 1. epist. ad Tit.: Olim idem erat presbyter, qui et episcopus et antequam diaboli instinctu studia vel schismata in religione fierent et diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam autem unusquisque eos, quos baptizaverat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris superponeretur omnibus et schismatum semina tollerentur. Et postea: Sicut ergo presbyteri sciunt, se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subjectos; ita episcopi noverint, se magis consuetudine quam dispensationis Dominicae veritate presbyteris esse majores et in communi debere regere ecclesiam. Ad hunc Hieronymi locum varias proferunt exceptiones. Thomas 2. q. 1. ar. 6. respondet, Hieronymum loqui solum de nominibus episcopi et presbyteri. Joh. Anton. Delph. l. 2. de ecclesia docet, ex Hieronymi sententia initio nascentis ecclesiae omnes presbyteros fuisse episcopos, non quod idem sit episcopatus et presbyteratus, sed quod utraque dignitas omnibus sacerdotibus daretur; deinde autem ad schismata evitanda coepisse aliquos solum presbyteros ordinari, et hoc modo ex ecclesiae consuetudine factum esse, ut episcopi essent majores presbyteris. Michael Medina lib. 1. de sacrar. hominum origine et continentia c. 5. affirmat, Hieronymum hac in parte idem sensisse cum Arianis, nec solum Hieronymum in ea fuisse, sed etiam multos ex Graecis et Latinis patribus, Ambrosium, Augustinum, Sedulium, Primasium, Chrysostomum, Theodoretum, Oecumenium et Theophylactum. Atque ita (inquit) senserunt isti viri alioqui sanctissimi et sacrarum Scripturarum consultissimi, quorum tamen sententiam prius in Aerio, deinde in Waldensibus, postremo in Johanne Wiclefo damnavit ecclesia. Et postea:

Ergo in Hieronymo et Graecis illis patribus propter eorum honorem et reverentiam laetitia aut dissimulabatur, aut tolerabatur contra in haereticis, quod in aliis quoque ecclesia declinarent, tanquam haeretica et damnata. Horum omnium exceptiones Bellarminus refellit iisque suam praefert, videlicet quod Hieronymus agnoscat discrimen inter episcopos et presbyteros tanquam legitima, imo et necessaria schismata vitanda ab ipsis apostolis instituta non enim dicit, ante paucos annos ex corruptela natum episcopatum, sed ab eo quo coepit dici in ecclesia: Ego sum P. Apollo, ego autem Cephae. Respondens verbis proxime praecedentibus Bellarmini Hieronymum agnoscere, quod episcopus, presbytero quantum ad ordinis potestatem, jure divino, cum in epist. ad Evagr. scribit, facit episcopus excepta ordinatione, quod presbyter? Atqui si Hieronymus agnosceret potestatem ordinis (id est quod statem ministros ecclesiae ordinandi, ita Bellarminus eam explicat) jure divino esse presbytero, utique etiam agnosceret, potestatem ipsam esse majorem, quia potestatem ordinandi solis episcopis jure divino comparis quaedam jurisdictionis ipsis solis iure divino debita. Jam vero Hieronymus episcoporum eminentiam verbis expressi consuetudini, non autem Dominicae institutioni juri divino tribuit, ergo etiam tam ordinis quam jurisdictionis potestatem agnoscit a divino, sed ex ecclesiae consuetudine. Quae enim haec in verbis Bellarmini sententia? Hieronymus agnoscit, episcopum esse quoad potestatem ordinis. Ergo jure et superiore agnoscit? Imo vero Hieronymus se ipsum exponit, quod non ex Dominica institutione sed ecclesiae consuetudine illud descendit episcopi sint presbyteris praepositi; potestatem episcopis partes ordinandi relictas sunt, ecclesiae consuetudine descendere judicium etiam Alphonsus a Castro adv. haer. tit. fatetur, Hieronymum in ea opinione fuisse, episcopum et presbyterum ejusdem potestatis, ac Bellarminus ipse l. 1. pont. c. 8. circa fin.: Videtur Hieronymus sententia fuisse, ut existimaret, episcopum jurisdictione agatur, esse quidem presbyterum, sed jure ecclesiastico, quae sententia et suo loco refellenda. Haec Bellarminus imperio. 2. Si vel maxime Hieronymus ab ipsis apostolis introductum esse illum discrimen inter episcopos et presbyteros, qui adhuc ecclesiis observatur, nondum tamen evocatum ipsum statuere, quod jure divino episcopi presbyteris majores, siquidem apostolica illa collatio potestatis jure divino majoris, notandum, quod ipse Bellarminus agnoscat

stitutione apostolorum ad jus divinum non esse firmam et legitimam consequentiam, sic enim scribit hoc loco: *S. Hieronymus etsi jure divino non agnoscere videtur discrimen inter jurisdictionem episcopi et presbyteri, tamen agnoscit hoc ipsum discrimen tanquam legitime, imo et necessario ad schismata vitanda ab apostolis introductum, vult enim in ipsis ecclesiae primordiis, cum adhuc viverent apostoli, in toto orbe ab ipsis apostolis ecclesias tunc regentibus jurisdictionem ecclesiasticam ad episcopos esse delatam.* 3. Nequaquam dicit Hieronymus, tunc esse introductum discrimen episcoporum et presbyterorum, cum tempore apostolorum in ecclesia Corinthiaca diceretur, *Ego sum Pauli, ego Apollo etc.* sed antequam diaboli instinctu studia in religione fierent et in populis diceretur, *Ego sum Pauli*, id est antequam in ecclesiis per omnes gentes et populos propagatis talia partium studia et invidia nascerentur, qualia in Corinthiaca ecclesia olim erant nata. Diserte enim ad ecclesiae consuetudinem, non autem apostolorum dispositionem terreat illam episcoporum *ποτασται*. 4. Ac probe advertendum, quod Hieronymus ex epist. ad Tit. et Philippenses et ex epistolis Petri et Johannis argumenta depromat, quibus probat, *episcopos jure divino non esse presbyteris majores.* Jam vero illae epistolae scriptae sunt post priorem epist. ad Corinthios, in qua verba illa: *Ego sum Pauli, ego Apollo etc.* habentur. Ergo non potest de ipso cogitari, quod apostolorum tempore discrimen illud episcoporum et presbyterorum introductum statuatur. Bellarminus id unum regerit, *Hieronymum non fuisse in illa sententia certum et constantem, cum Jacobum Christi adscensione ordinatum episcopum Hieronymum in libr. de eccl. script. statuatur, cum in epist. ad Evagr. episcopum Aaroni, presbyteros filiis Aaronis compararet, cum in epist. ad Marcell. episcopos apostolis succedere dicat, denique cum lib. 1. de Jovin. unum ex duodecim ob schismata tollendis ut caput etiam praeconstitutum scribat.* Sed haec tanta distinctione inter liberam ecclesiae consuetudinem et Dominicam dispensationem ita conciliari solent, ut Hieronymi sententiae non adversentur. Haec de sententia Hieronymi, quam Anselmus et Adalms in c. 1. Tit. iisdem fere verbis repetunt. Ambrosius in 1. Tim. 3: *Inter episcopum atque presbyterum interest ferme nihil, quippe et presbyteris ecclesiae cura permissa est, et quae de episcopis dicit, ea etiam presbyteris congruunt, sola quippe ordinatione superiores illi sunt atque hoc tantum fac quam presbyteri habere videntur.* Idem ex Ambrosio repetunt Primasius, Theophylactus et Leumenius in illum locum. Bellarminus regerit, *Ex eo ipso colligi, quod majores sint episcopi presbyteris, cum illi, non hi ordinare possunt.* Respondemus: id ex libera ecclesiae dispositione et consuetudine, non autem ex jure divino sive Dominica institutione descendit ac proinde nondum probat, jure divino episcopos presbyteris esse majores. Ac si vel maxime potestate ordinis essent superiores (hoc

est potestate ordinandi ab ecclesia ipsis commissum), nondum tamen evictum foret, *potestate jurisdictionis ipsos esse superiores, et quidem jure divino.* Bellarminus regerit, auctores illos, cum nihil tribuunt episcopo, quod non sit cum presbyteris illi commune excepta ordinatione, loqui de iis rebus, quae nullo modo presbyteris conveniunt, tale autem nihil est nisi ordinatione praecipue sacerdotum, nam potestas jurisdictionis ex commissione episcopi presbyteris etiam convenire potest. Respondemus: hoc vero est quidvis pro arbitrio fingere. Verba illorum auctorum sunt satis perspicua. *Sola ordinatione sunt superiores, atque hoc tantum plus quam presbyteri habere videntur.* Ambrosius in c. 4. Eph.: *Non per omnia conveniunt scripta apostoli ordinationi, quae nunc in ecclesia est, quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Nam et Timotheum presbyterum a se creatum episcopum vocat, quia primum episcopi presbyteri appellabantur, ut recedente uno sequens ei succederet.* Bellarminus regerit, *agi ibi duntaxat de ratione successionis in episcopis mutata, sed contextus ostendit, de ipso gradu et ordine inter episcopum et presbyteros loqui Ambrosium, sic enim habent praecedentia: In episcopo omnes ordines sunt, quia primus sacerdos est, hoc est princeps sacerdotum et propheta et evangelista etc. tamen postquam omnibus locis ecclesiae constitutae sunt et officia ordinata, aliter composita res est, quam coeperat. Primum enim omnes docebant et omnes baptizabant etc. At ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conventicula constituta sunt et rectores et cetera officia in ecclesiis sunt ordinata etc.* Augustinus epist. 19. ad Hieron.: *Quamvis enim secundum honorum vocabula, quae jam ecclesiae usus obtinuit, episcopatus presbyterio major sit, in multis tamen rebus Augustinus Hieronymo minor est; ubi episcopatus dicitur nomen honoris, non potestatis, et ecclesiae usui ejus origo tribuitur.* Bellarminus regerit, *Illud, jam obtinuit, non opponi tempori antiquo ipsis ecclesiae Christianae, sed tempori, quod fuit ante exortum ecclesiae Christianae.* Atqui hoc dicitur gratis, si divino jure episcopatum presbyterio quoad jurisdictionis potestatem esse majorem Augustinus judicasset, nunquam dixisset, ex usu ecclesiae illud jam obtinere. Noverat Augustinus Hieronymi sententiam, quam illis ipsis verbis expressit. Beda in c. 10. Luc.: *Primis ecclesiae temporibus, ut apostolica Scriptura testis est, utrique presbyteri, utrique vocabantur episcopi, quorum unum sapientiae maturitatem, alterum industriam curae pastoralis significat.*

237. Addimus his testimonia ipsorum adversario-
rum c. Legimus dist. 93. etc. Olim dist. 95. Hieronymi sententia recitatur c. Cleros. dist. 21: *Apud veteres iidem episcopi et presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis et non aetatis est.* c. Nullus dist. 60: *Sacros ordines dicimus diaconatum et presbyteratum, hos enim solos primitiva legitur habuisse ecclesia.* c. Ecce. dist. 95: *Ipsi presbyteri, ut legi-*

3. Ex
ipsis ad-
XIII. 74.
versaria.

mus, *episcopi nominantur*. Lombardus 4. sent. dist. 24. lit. l. repetit ex Isidoro: *Apud veteres iidem episcopi et presbyteri fuerunt*. Cardinalis Arelatensis referente Aenea Sylvio lib. 1. de gest. concilii Basil. idem docuit. Johannes Parisiensis in libro de potestate papae a Sorbona approbato statuit, *presbyteros non esse inferiores pontificibus, quod ad essentialem ministerii dignitatem attinet*. Erasmus in annot. 1. Tim. 4. p. 472: *Antiquitus inter episcopum et presbyterum nihil intererat; sed post propter schismata a multis delectus est episcopus etc.* in 1. Petr. 5. p. 533: *Presbyteros vocat episcopos, nondum enim increverat turba sacerdotum, sed quot erant presbyteri, totidem erant episcopi*. Michael Medina lib. 1. de sacr. hominum orig. et continent. c. 5. non Hieronymi solum, sed etiam Ambrosii, Augustini, Sedulii, Primasii, Chrysostomi, Theodreti, Oecumenii et Theophylacti suffragium in hac quaestione nobis largitur. Cassander in consult. art. 14: *An episcopatus inter ordines ecclesiasticos ponendus sit, inter theologos et canonistas non convenit, convenit autem inter omnes, in apostolorum aetate inter episcopos et presbyteros nullum discrimen fuisse, sed postmodum schismatis evitandi causa episcopum presbyteris fuisse praepositum, cui $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\tau\omicron\rho\lambda\alpha$, id est ordinandi potestas, concessa est, sine qua ordinandi distinctione pax vel politica vel ecclesiastica retineri vix possit.*

238. Bellarminus demonstraturus, *episcopos quoad potestatem ordinis presbyteris jure divino majores esse, sic progreditur: Solus episcopus potest ordinare et eo modo generare patres ecclesiae, presbyteri autem ordinare non possunt, sed solum baptizare et eo modo ecclesiae filios generare*. Id probat ex Damaso epist. 3. concilio Antiocheno c. 10. Ancyrano c. 12. Epiphanio haeres. 75. Chrysostomo, Theodoro, Theophylacto et Oecumenio in c. 3. et 4. prioris ad Timotheum, Hieronymo epist. 85. Leone epist. 88. addit perpetuam ecclesiae praxin, cum nunquam auditum sit, quod presbyteri presbyteros aut diaconos, nedum episcopos ordinaverint. Quod autem sit ex jure divino, ut episcopi ordinent, inde colligit, quia habeatur irritum, si quid in ea re fecissent, qui presbyteri non erant, ubi adducit epist. Gregorii III. ad Bonifacium et epist. 3. Damasi. Subjungit deinde argumentum ex hypothesi Pontificia deductum: *Ordinatio est sacramentum, jam vero sacramenta omnia a Deo sunt instituta. Ergo qui major est ordinis potestate, quae per sacramentum ordinationis accipitur, is quoque major sit ex divina institutione necesse est. Denique ex confirmatione baptizatorum et templorum atque altarium consecratione, quae ad solos episcopos pertineat, hanc thesin suam probare satagit*. Respondemus: 1. Probatio Bellarmini non est accommodata ad id, quod est in quaestione. Quaestio est, an potestas ordinandi jure divino ad solos episcopos pertineat? Bellarminus id probat ex ecclesiae consuetudine. Atqui probandum erat, ex Dominica institutione illud descendere. 2. Si vel maxime demonstratum

esset a Bellarmino, quod ipsi apostoli tale munus instituisse inter episcopos et presbyteros, quibus illis, non autem his potestas ordinandi una cum inspectione reliquorum presbyterorum debeat commissa, quod verisimiliter quidam colligi existimant ex Tit. 1, v. 5. ubi Tito Cretensium scopo demandatur haec provincia, ut *constituat peditum presbyteros*; nondum tamen evictum iure divino majores esse episcopos presbyteris, institutio enim illa apostolica esset duntaxat $\epsilon\upsilon\tau\alpha\chi\iota\alpha\varsigma$ ecclesiasticae, non autem praeceptum aliud divini juris; esset dispositio de ordinaria huius ecclesiastici actus collatione, nequaquam vero praedicaret extraordinario necessitatis casui, quasi let ne quidem urgente necessitatis casu, quod episcopi hoc officium suum negligunt, presbyteri nomine ecclesiae possent ministros ordinare. Bellarminus sua verba in c. seq.: *Etsi Hieronymus non videtur agnoscere, jure divino esse discrimen inter jurisdictionem episcopi et presbyteri, quod tamen, hoc ipsum discrimen ab apostolis introductum videtur enim Hieronymus, in ipsis ecclesiae primis cum adhuc viverent apostoli, jurisdictionem ecclesiasticam ad episcopos esse delatam*. Quod Hieronymus agnoscere potuit, ab apostolis profectum discrimen episcoporum ac presbyterorum, ut non agnosceret, a jure divino illud esse, utique haec duo non est necessaria et immediata esse ab apostolis introductum et esse ex jure. 3. Ostendimus vero superius ex 1. Tim. 4. v. 14. ecclesia apostolica presbyteros non fuisse ab apostolice institutione manuum in ordinatione simpliciter constitutos, licet ordinis causa $\delta\ \pi\rho\tau\omicron\sigma\tau\omicron\iota\varsigma$ sive primarius presbyter, peculiari ratione episcopus dictus, ecclesiae et totius presbyterii actum ordinis forte administraverit. Ut enim a vocatione presbyterorum illorum, quos Titus debuit constituere, nequaquam excludendum est ecclesiae suffraganeis ita quoque ab ordinatione eorundem non excludenda presbyterii $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\tau\omicron\rho\lambda\alpha$. 4. Cum Barlaam Paulus a Spiritu s. ad peculiarem aliquam ecclesiastici functionem segregarentur, ecclesiae Antiochenae doctores ipsis, priusquam mitterentur, *jejunantes et orantes* imposuerunt. Act. 13, v. 3. jam vero Paulus apostolus et Barnabas evangelista jure divino erant majores presbyteris et doctoribus. Ergo non est absurdum presbyteros imponere manus episcopis, qui non jure, sed ecclesiae consuetudine majores sunt ordinandi potestatem ita fuisse episcopis propter ne quidem urgente necessitatis casu presbyteris relicta atque ut plane haberetur irritum, quod ipsis in casu necessitatis extraordinarie factis dicitur, praesto enim sunt exempla in consuetudine quae adduximus in tract. de eccles. §. 201. ipso tract. §. 154. Ambrosius in c. 4. Eph. *Aegyptum presbyteri consignant, si praesens episcopus*. Augustinus quaest. ex utroque 101: *In Alexandria et per totum Aegyptum episcopus, consecrat presbyter*. 6. Ordina-

Antiochenis Pontificum
Solorum
episcopos jure
divino
presbyteris
maiores
esse.

sacramentum proprie sic dictum, falsa est hypothesis. Ac si vel maxime sacramentum esset, tamen consequens foret, ab ejus administratione presbyteros etiam in casu necessitatis ex-esse, cum baptismi administratio ordinarie ad terium ecclesiasticum pertineat, ad quam tamen Pontificiis extraordinarie in casu necessitatis stantur laici. 7. De confirmationis sacramento statuendum sit, alibi explicabitur. Altarium et eorum consecratio ignota fuit apostolicae activae ecclesiae, pacatis demum temporibus et tribus persecutionibus introducta. Frustra igitur consecratione illa episcopis tributa quaeritur argumentum, quod jure divino major sit episcopi quam presbyteri potestas.

Quod potestate jurisdictionis jure divino episcopi majores sint presbyteris, quatuor sententiae Bellarminus confirmare nititur. Primum ut ex figura V. T. in quo erat unus summus deus et qui ei succedebant. Erant praeterea etiam sacerdotes, omnes videlicet filii Aaronis et ab illis descendebant, ac denique erant Levitae, qui a Levi originem ducebant, sed non per se. At episcopi idem sunt in ecclesia, quod pontifices in V. T. id presbyteri apud nos, illic minores sacerdotes, ut etiam id diaconi, quod illorum Levitae, ut docent Damasus

2. Hieronymus epist. 85. Leo epist. 88. etc. Respondemus: 1. Inter hierarchiam ecclesiasticam in N. T. est evidens disparitas. Illa enim eximiam habet divinam institutionem, sed haec ab humana consuetudine originem trahit. 2. Ex figuris non possunt duci firma argumenta, nisi scriptura monstret applicationem. 3. Comparationis typi et antitypi non debet extendi ultra terminum in quo instituitur, cum multa sint in typo, non necessario sunt in antitypo. Veteres comparationes episcopos cum pontificibus, presbyteros cum levitis minoribus, diaconos cum Levitis rationem habent; sed ex eo deduci nequaquam debet, quod loco inter pontificem, sacerdotes et Levitas in V. T. fuit ex jure divino, ita quoque ordo inter episcopos, presbyteros et diaconos in N. T. itidem sit ex jure divino, contrarium enim testatur ipse Hieronymus, qui comparatione illa utitur. 4. Epistola ad Hebraeos testatur, summum sacerdotium V. T. habuisse typum et figuram non episcoporum, sed Christi Jesu. 5. Bellarminus de Rom. pont. c. 1. et alibi passim soli Rom. pontifici tribuit supremam illam jurisdictionem, in V. T. fuit penes summum sacerdotem, quod igitur hoc loco asserit, omnes episcopos succedere summo sacerdoti V. T.? Si constare sibi viderendum ipsi foret, solum Romanum pontificem succedere V. T. pontifici, episcopos autem ac presbyteros succedere minoribus sacerdotibus, diaconis et Levitis. 6. Si ex ordine Leviticorum ministerium faciendum de ordine ministrorum in consequens fuerit, ut in V. T. duntaxat tres Leviticorum ministrorum ordines ac gradus,

ita quoque in N. T. tres duntaxat constituendos esse ministrorum ordines, videlicet episcopos, presbyteros et diaconos. Quid ergo fiet ordinibus reliquis?

7. Jurisdictio ecclesiastica in V. T. non fuit penes solum pontificem, sed penes synedrium, in quo erant etiam inferiores sacerdotes; pari igitur ratione inferri deberet, jurisdictionem ecclesiasticam in N. T. non esse penes solos episcopos pontificis successores, sed etiam penes presbyteros, qui inferioribus sacerdotibus successerint.

240. 2. Ex distinctione apostolorum et septuaginta discipulorum. Omnes patres constanter docent, episcopos succedere apostolis, presbyteros autem septuaginta discipulis. Conc. Neocaesar. can. 13. Damasus epist. 3. Anacletus epist. 2. Hieronymus in epist. ad Marcellam, Augustinus in Psalm. 44. etc. sed apostolos jure divino majores fuisse LXX discipulis, colligitur tum ex distincta et diversa institutione, tum ex Matthiae in apostolatam electione. Respondemus: 1. repetat Bellarminus sua verba ex cap. proxime sequente: Episcopi et presbyteri variis modis a patribus comparantur. Aliquando dicunt, episcopum tenere locum Dei, presbyteros locum Christi, diaconos locum apostolorum, Clemens lib. 2. constit. c. 30. et Ignatius in epist. ad Trallianos; aliquando episcopo dant locum Christi, presbyteris locum apostolorum, diaconis locum LXX discipulorum, ita Clemens loco citato et Ignatius ad Smyrnenses; aliquando episcopo dant locum apostolorum, presbyteris locum LXX discipulorum etc. quomodo igitur omnes patres constanter docent, episcopos succedere apostolis, presbyteros LXX discipulis? quomodo ex arbitraria et incerta comparatione deduci potest, jure divino episcopos presbyteris majores esse? Ex scripturis illud jus divinum erat demonstrandum. 2. Et apostolorum et LXX discipulorum vocatio fuit extraordinaria, officium peculiare, gradus temporarius; ergo successio in eo non habet locum, unde etiam Eph. 4, v. 11. et 2. Cor. 12, v. 28. apostolorum et evangelistarum officium a pastorum et doctorum officio distinguitur. 3. Quamvis superior fuerit ordinis apostolici gradus, tamen in prima apostolorum et septuaginta discipulorum ad Israelitas ablegatione utrisque dantur paria jura, ut loquitur Saravia de div. grad. c. 4. utrique enim docendi et miracula edendi potestate instruuntur, neque etiam post Christi adscensionem apostoli quandam jurisdictionem et praetoriam potestatem in illos sibi arrogarunt, sed illos fratres, conservos, cooperarios et coadjutores suos vocarunt, ut testantur exempla Barnabae, Apollo, Marci, Silvani, Epaphroditum, Tychicum, Andronicum, Aquilae etc. Rom. 16, v. 3. Phil. 2, v. 25. Col. 1, v. 7. c. 4, v. 7. etc. 4. Apostolorum temporibus iidem fuere presbyteri et episcopi, ut

2. Ex distinctione apostolorum et LXX discipulorum.

xiii. 37.

tuit, quatenus scilicet officium docendi verbum, administrandi sacramenta, potestatem clavium exercendi etc. omnes acceperunt, qua in parte non sunt inferiores presbyteris, quod inspectio reliquorum presbyterorum uni ex ipsis postmodum fuit commissa, et peculiari illa ratione episcopi dicuntur apostolis succedere, id non descendit ex jure divino, sed ex ecclesiae consuetudine; quod attinet vocationem immediatam, mandatum ubique praedicandi, donum miraculorum, privilegium infallibilitatis etc. ratione horum et similium nec episcopi, nec presbyteri apostolis succedunt.

3. Ex
verbis
Christi et
apostoli
Matth. 24.
et Act. 20.

241. 3. Ex verbis Christi et apostoli. Matth. 24. inquit Christus: *Quis putas fidelis et prudens est servus, quem constituit Dominus super familiam suam?* Haec verba Hilarius et ceteri patres in hunc locum de episcopis dicta esse volunt, ex quo intelligimus, ipso Domino instituyente episcoporum propriam esse curam et gubernationem ecclesiae, quo etiam pertinet locus Act. 20: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei.* Respondemus: 1. Act. 20, v. 28. iidem dicuntur ab apostolo episcopi, quos Lucas v. 17. vocaverat presbyteros, ac in una civitate Epheso plures tunc fuere episcopi, quod non competit illis episcopis, quod non competit illis episcopis, de quibus Bellarminus hoc loco dicit, quod *presbyteris sint praefecti.* Invertimus igitur Bellarmini argumentum. Illis cura et gubernatio ecclesiae tunc temporis competebat, quos apostolus jubet pascere ecclesiam Dei. Atqui apostolus presbyteros ibi alloquitur et eos jubet pascere ecclesiam Dei. Ergo etc. Major est Bellarmini. Minor patet ex v. 17. immota igitur persistit conclusio, quod tunc temporis cura et gubernatio ecclesiae presbyteris competierit. Atque hoc illud est, quod Hieronymus scribit in comm. ad Tit. 1. quod *communi presbyterorum consilio ecclesiae olim fuerint gubernatae.* 2. Dictum Christi Matth. 24, v. 45. Theophylactus generaliter exponit de omnibus, qui a Deo aliquid acceperunt. *Qui tunc inventus fuerit fidelis et prudens (inquit) ille et multo plura consequetur, regnum dico coelorum. Nam omnium, quae sunt Dei, heredes erunt sancti. Fidelis autem servus et prudens omnis etiam est, qui in tempora dedit cibum discipulis, sicut Paulus nunc quidem lacte potans, nunc autem sapienter loquens, sed et omnis, qui a Deo acceperit vel, opes vel potentiam, vel principatum, debet fideliter et prudenter ministrare ea tanquam rationem redditurus.* Eodem modo Euthymius in hoc loco: *Convenit (inquit) hic sermo non iis tantum, qui divites sunt in sermone, sed et his, qui pecuniis ac possessionibus divites sunt. Omnes enim constituit Deus dispensatores eorum, quae possident, volens ut omnes fideliter ac prudenter cuncta dividant.* Haec interpretatio congruit cum proximo antecedente admonitione et sequente comminatione, quae generalis est ad omnes omnino spectans, siquidem omnes Christus vult vigilare et adventum suum in timore Domini expectare. 3. Gregorius p. 3.

curae pastoralis c. 5. de omnibus ministris. non solum solis episcopis locum exponit; idem facit Fulgentius serm. 1: *Haec familia (inquit) est sancta societas quae per orbem terrae copiosa fertilitate diffunditur etc. Grex boni pastoris est ipsa familia redemptoris. Dispensator vero quis sit, quem oportet esse fidelem pariter et prudentem, Paulus nobis ostendit apostolus, qui de se suisque sociis loquens 1. Cor. 4. v. 1. Sic nos existimet homo ut ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Jam quaeritur inter dispensatores, ut fideles inveniatur. Ne quis autem vestrum solos apostolos dispensatores factos existimet, neglectoque spiritualis officio servus piger infideliter interterque dormitet, ipse apostolus episcopos dispensatores esse ostendens ait Tit. 1, v. 7. *tenet enim episcopum sine crimine esse vicarium dispensatorem.* Haec Fulgentius ex Scripturae interpretationem probans. 4. Sed demus de episcopis, qui inspectioni aliorum presbyterorum praesunt, locum peculiariter intelligi posse, nondum tamen evictum erit, jure divino quoad potestatem jurisdictionis majores esse episcopos presbyteris hoc duntaxat sequeretur, Deo omnis honor et tribuendum esse, quod propter rationem talis inter ministros ab ecclesia institutus sit, ut praepositi sese mutuo urgeant ad opus ministerii perficiendum.*

242. 4. Ex antiquitate. Si jure humano presbyteris praecessent, inveniretur certe prius aliquod hujus institutionis post apostolica tempora. At ipso tempore apostolorum is erat ecclesiae ut presbyteri episcopis subessent, nam 1. apostolus ita scribit: *Adversus presbyterum constitutionem recipere nisi sub duobus aut tribus, ubi videmus, episcopum apostolorum iudicem presbyterorum ac proinde verum praeiudicem et superiorem, quod probat etiam dictis.* Respondemus: 1. ex usu ecclesiae ab ipso apostolis introducto nondum inferri potest, quod quoad potestatem jurisdictionis episcopi presbyteris majores esse, ut ex Hieronymo et alio superius. 2. Timotheus fuit unus ex evangelistis, quorum gradus jure divino fuit superior presbyteris. 3. Concedimus, Timotheum fuisse in ecclesia sine constitutum, ut reliquorum presbyterorum inspector, *ὑποτάκτος* et *ἐποποιεῖν*, ideoque ecclesiastici iudicii director; interim tamen illam iudicandi non vendicavit sibi sed tunc temporis Hieronymo teste *communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur*, ut quoque presbyteri vocantur *ὑποτάκτοι* 1. Tim. v. 17. 4. Patrum testimonia, quae adducuntur de divina institutione loquuntur. 5. Presbyteri in illis patrum dictis accipiuntur non qui non laborant in verbo, sed morum praefecti sunt, facile concedimus, episcopos majores esse. 6. Quos Bellarminus defendit, pos, illi principum more imperant ac sunt

ipes (ut loquitur), soli habent solium sive thronum in ecclesia, soli excommunicant, in conciliis praesident ac leges in eis figunt. Sed tales episcopos ignorant Christus et apostoli iisdemque consentiens primitiva ecclesia. In concilio Hierosolymitano non soli apostoli, sed etiam presbyteri sententiam ferunt let. 15, v. 6. 22. et 23. ac tantum abest, ut in ecclesia apostolica et apostolicae vicina episcopi excommunicatis presbyteris potestatem vibrandi excommunicationis fulmen sibi solis arrogaverint, ut Paulus apostolus non nisi ecclesiae Corinthiaca consensu pestuosum Satanae tradere iudicavit 2. Cor. 5, v. 4. Atque haec dicta sint ad priora duo membra illius epistolis, in quo demonstrare conatur Bellarminus, episcopos jure divino esse majores presbytero quoad potestatem ordinis et jurisdictionem; quod attinet membrum tertium, in quo probare nititur, episcopos veteri ecclesia non fuisse in coetu presbyterorum parvi consules in senatu, sed quasi reges ac principes in coetu consiliariorum, de eo quid statuendum sit, ex dictis facile apparet.

243. Non est hoc loco praetermittendum, quod in principio capitis Bellarminus scribit, *haeresin illam jam olim in Aerio damnatam esse, quod inter presbyterum et presbyterum nihil intersit* teste Epiphanius haer. 75. et Augustino de haer. c. 53. Respondemus: 1. Aerius ille ut testatur Epiphanius, sit totus Arianus. 2. Nemo nostrum dicit, nihil interesse inter episcopum et presbyterum, sed agnoscere, propter concordiam ecclesiasticam et concordiam ipsam utile esse, ut discrimen episcoporum et presbyterorum in ecclesia conservetur. Tale discrimen a nobis statui agnoscit Gregorius de Valent. l. 4. disp. 9. q. 1. punct. 2: *Omnes Protestantes agnoscunt tres saltem ministrorum gradus, nempe episcoporum, quos vocant superintendentes, qui habeant curam ecclesiasticae disciplinae; presbyterorum, quos vocant ministros verbi et sacramentorum; ac diaconorum, qui superintendentibus et aliis navent operam in administratione sacramentorum et officiis aliis.* Bellarminus ipse lib. de clericis c. 11. in princ.: *Chemnicus docet, tres esse veros ordines: episcoporum, quos ipsi majores lubentius vocant; presbyterorum, quos seniores vel doctores vel ministros verbi appellant; et diaconorum.* Atqui si episcoporum ordinem a presbyteris distinguimus, utique inter episcopum et presbyterum aliquid interesse dicimus. 3. Ergo quod prius odio Eustathii, qui in episcopatu ipsi antea erat, aequalitatem illam, quae fuit tempore apostolorum, ita coepit urgere, ut ecclesiae consuetudinem, quae in remedium schismatum, ordinis et concordiae causa episcopum presbyteris et inspectioni fidei ecclesiae praeponebat, simpliciter repudiaret, cum ad confusiones ac dissensiones spectare videretur, merito in illo reprobatum fuit. 4. Michael Medina Pontificius lib. 1. de sacrar. hom. orig. et augmentis c. 5. non solum Hieronymum, sed etiam Ambrosium, Augustinum, Sedulium, Primasium, Irenaeum, Theodoretum, Oecumenium et Theo-

phylactum idem cum Aerianis sensisse scribit, cum illo Bellarminus transigat. 5. Si patres illi judicassent, sententiam illam in Aerio tanquam haeresin esse damnatam, tantum abest, ut verbis illi viderentur suffragari, ut potius in contrariam partem declinassent, quod in oppugnatione sententiae adversae ipsis accidere consuevit.

244. Atque haec dicta sint de ministerii ecclesiastici gradibus, quorum Scriptura mentionem facit; restat, ut Pontificiorum ordines, quorum plerique sunt *ἀναξιοι* et inordinati, consideremus. Bellarminus lib. de clericis c. 11. disputat, *proprie loquendo septem a Catholicis ordines numerari, qui sunt sacerdos, diaconus, subdiaconus, acoluthus, lector, exorcista, ostiarius.* ex c. Cleros. dist. 21. Illos dividunt in ordines minores et majores. Minores dicunt esse quatuor: *ostiariatum, lectoratum, exorcistatum et acoluthatum*; majores tres: *subdiaconatum, diaconatum et presbyteratum.* Catech. Romanus c. de sacr. ordinib. Fab. Incarnatus in scrutinio p. 109. c. 12. Bellarminus de antiquitate illorum ordinum disserit, quam non audet quidem diserte ad apostolos revocare, interim tamen cum in Clemente et Ignatio apostolorum discipulis ordinum eorum mentionem fieri statuatur, videtur ad apostolorum tempora originem eorundem referre. c. 13. de officiis singulorum ministrorum disserit. *Exordium* (inquit) sumitur in ecclesia a prima tonsura, quae quidem non est ordo, cum nullum habeat certum officium annexum, sed est quaedam dispositio ac praeparatio ad ordines, ut catechismus ad Christianismum. Ostiarii officium est *aperire et claudere fores ecclesiae et curam templi habere*; unde in ordinatione episcopus porrigit ipsis *claves* dicens: *Accipe potestatem aperiendi ecclesiam et sacrarium et claudendi infidelibus.* Lombardus 4. sent. dist. 24. lit. C. de ostiariis scribit, quod tenentes *clavem omnia intus et extra custodiant atque inter bonos et malos habentes iudicium dignos recipiant, indignos respuant*; unde in ordinatione ipsis dicatur: *Sic agite, tanquam Deo rationem reddituri pro rebus, quae clavibus istis concluduntur.* Lectorum officium est *legere ex pulpito in ecclesia, quicquid legendum ex utroque (vel secundum alios ex V. duntaxat) Testamento, nimirum extra tempus sacrificii.* In illorum ordinatione episcopus porrigit librum, quem vocant *lectionarium*, dicens: *Accipe potestatem et esto verbi Dei relator.* Lombardus d. loco lit. D. monet, eosdem vocari etiam *psalmistas et pronuntiatores*, ac in ordinatione ab episcopo illis dici: *Accipe et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter impleveris officium, partem cum his, qui bene verbum Dei ministraverint.* Exorcistarum officium est *exorcismos ecclesiae legere super energumenos, et eo modo praeparare illos, ut sacrificii divini participes fieri possint.* In illorum ordinatione episcopus tradit eis *librum exorcismorum* dicens: *Accipe et commenda memoriae et habe potestatem imponendi manus super energumenos sive baptizatos sive catechumenos.* Acoluthorum officium

Ordines pontificii.

XII. 60.

est cum cereo accenso sequi diaconum ad locum evangelii et urceolos atque ampullas ad sacrificium praeparare ac subdiacono porrigere; item praeparare luminaria. Dicuntur ἀκόλουθοι ab ἀκολουθεῖν, sequor, alias ceroferarii a gestando cereo. Glossa in c. Cleros dist. 21. legit ἀκόλυτος, non prohibitus, hoc est admissus, addita ratione, quod ita vocatus fuerit, qui ipse quidem non peragebat mysteria, sed non excludebatur cum ceteris, quod ignem aut simile quiddam ad sacra necessarium afferebat. In illorum ordinatione episcopus illis porrigit candelabrum cum cereo et urceolis dicens: Accipe ceroferarium cum cereo et scias, te ad accendendum lumina mancipatum in nomine Domini; et accipe urceolum ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiae et sanguinis Christi sacramentum. Subdiaconorum vel hypodiaconorum officium est ministrare diacono in sacrificio. In illorum ordinatione episcopus tradit eis calicem vacuum cum patina, item librum epistolarum dicens: Accipe librum epistolarum et habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei tam pro vivis, quam pro defunctis. Lombardus dict. loc. lit. G. addit, ad subdiaconos pertinere, ut calicem et patinam ad altare Christi deferant et Levitis tradant, item ut urceolum et aquam, mantile et manutergium teneant, episcopo et presbyteris et Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam praebeant, denique ut corporales et pallas et substrutoria lavent. Diaconorum est sacerdoti sacrificanti assistere ac ministrare et populo distribuere eucharistiam, tempore sacrificii evangelium legere, baptizare, praedicare, reconciliare publicos poenitentes, eucharistiam deferre ac praebere laicis, ac breviter omnia facere, quae episcopi et presbyteri faciunt, excepta consecratione corporis Domini et ordinatione clericorum et aliis officiis, quae requirunt potestatem ordinis. In illorum ordinatione episcopus tradens eis librum evangeliorum dicit: Accipe potestatem legendi evangelium in ecclesia Dei tam pro vivis, quam pro defunctis; item: accipe Spiritum s. ad resistendum diabolo et tentationibus ejus. Lombardus d. l. lit. H. addit, quod ad diaconum pertineat oblationes inferre et disponere in altari, componere mensam Domini et vestire, crucem ferre, praedicare evangelium et epistolam ad populum, ut enim lectoribus Vetus Testamentum ita diaconis Novum esse praedicandum. Presbyterorum est consecrare corpus et sanguinem Christi, offerre sacrificium pro vivis et mortuis, orationes dicere et dona Dei benedicere etc. In illorum ordinatione episcopus reflectit stolam ab humero sinistro in dextrum in modum crucis dicens: Accipe jugum Domini, jugum enim ejus suave et onus ejus leve. Deinde dat vestem sacerdotalem et consecrat manus dicens: Consecrare et sanctificare digneris Domine manus istas per istam unctionem et nostram benedictionem. Postea porrigit calicem cum vino et aqua et patinam cum hostia superimposita dicens: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo missasque celebrandi. Denique imponit ambas manus

super caput cujuslibet ordinandi ad sacerdotem dicens: Accipe Spiritum s. quorum remissionis causa, remittantur eis, et quorum retinueris, n. erunt. Vide etiam c. perlectis. dist. 25. ubi et ministeria illa clericorum in archidiaconi primicerii et thesaurarii sollicitudine dividuntur. Coniunge titulos decretalium de officio archidiaconi de officio archipresbyteri, de officio primicerii officio sacristae etc.

245. Multa autem sunt, quae in hac enumeratione Pontificia desideramus. 1. Quod de numero illorum nondum consentiunt. Fabianus in scrutinio sacerdotali part. 1. tract. 2. sacr. ordin.: Secundum Magistrum 4. sent. 4. sunt septem ordines, scilicet ostiariatus, le. exorcistatus, acoluthatus, subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus. Et dicuntur septem proprie formem gratiam Spiritus sancti; canonistas tamen non sentiunt, quod sint novem secundum novem gradus, scilicet prima tonsura et ordo episcopalis contingat de aetat. et qualitat. ord. et in c. l. ab episc. qui renunt. Secundum Thomam dist. 24. Si proprie accipiamus ordines, tum sunt sacramenta, sunt septem, quatuor minores et tres sacri; si vero largo modo addetur minoribus prima tonsura sive p. ut quidam dicunt, sacris vero addetur episcopus c. Cleros. dist. 21. c. Psalmista. dist. 25. communior opinio est, quod prima tonsura episcopatus non sint ordines, quia corona etc. est quoddam signum distinctivum ecclesiae a plebe communi etc. Item dig. episcopalis non est ordo, ut tenetur contra doctoribus, super quo notandum, quod Thomam duplex dicitur ordo. Uno modo quod est officium respectu ad corpus Christi scilicet ad consecrationem hostiae et illo episcopatus non est ordo, quia episcopus potestatem superiorem sacerdote quantum consecrationem corporis Christi. Alio modo secundum quod est officium respectu actionum sacrarum, super quas habet prae ceteris sacerdotibus, et sic dicitur ordo ratione jurisdictionis, sed tamen nomen, sed quoddam sacramentale. H. Incarnatus. 2. Quod nugantur, Christum omnium illorum ordinum officia in se habuisse et corpori suo, quod est ecclesiae observandos reliquisse. Sic enim habent 4. sent. dist. 24. sect. A. et seqq. theolog. veritatis lib. 4. c. 36. Fabius in scrutinio sacerd. part. 1. tract. 2. c. de ord. Ostiariorum officium Dominus in sua p. pit, quando flagello de funiculis factis et ementes ejecit de templo. Ipse enim significans dicit, Ego sum ostium. per introierit, salvabitur etc. Ostiariatus est (inquit Fabius), quando Christus dis. portas principes vestras et elevamini p. nales, et quando ementes ac vendentes ejus

Lectorum officium implevit Christus, cum in medio sanctorum librum Esaiæ aperiens distincte ad intelligendum legit: Spiritus Domini super me. Institutus ergo (inquit Fabius) est ordo lectoratus, quando Christus librum prophetæ aperuit et completa lectione ministro dedit Luc. 4. Exorcistarum officio usus est Dominus, quando saliva sua tetigit aures et linguam surdi et muti dicens Ephata, quod est adaperire; hoc etiam officio usus est Christus, cum hæmoniacos multos sanavit. Institutus ergo (inquit Fabius) est exorcistatus, quando Christus tetigit aures pauci et surdi Marc. 7. et quando de Maria Magdala septem demonia ejecit. Acoluthorum officium Dominus se habere testatur dicens. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Institutus ergo (inquit Fabius) est acoluthatus, quando Christus dixit, Ego sum lux mundi Joh. 8. Subdiaconorum officio Christus usus est et secundum ordinem eorum instituit, quando linteo se lavavit et mittens aquam in pelvim pedes discipulorum lavit et linteo tersit. Diaconorum officio Christus usus est et ordinem eorum instituit, quando post coenam sacramentum carnis et sanguinis discipulis dispensavit et quando apostolos dormientes ad orationem excitavit dicens: Vigilate et orate. Presbyterorum officio Christus usus est et ordinem eorum instituit, cum se ipsum in ara crucis obtulit et sacerdos et hostia, et quando post coenam panem et vinum in corpus et sanguinem suum convertit. Sed nugis hisce merito opponimus, quod Lombardus ibid. lit. l. subjungit: Cum omnes ordines spirituales sint et sacri, excellenter præcanones duos tantum sacros ordines appellari solent, diaconatus scilicet et presbyteratus, quia in totis primitiva ecclesia legitur habuisse, et de his solis præceptum apostoli habemus, apostoli in singulis civitatibus episcopos et presbyteros constituerunt. Levitas etiam ab apostolis ordinatos sunt, quorum maximus fuit Stephanus. Subdiaconos vero et acoluthos procedente tempore ecclesiæ constituit. Idem habet Gratianus in prooem. dist. 21. Caranza in summa concil. f. 15. sic scribit: hoc in summa tractat Anacletus in tertia epistola constituta: primum a Domino constitutos esse hos ordines episcoporum et sacerdotum. Et amplius quam isti duo nec nobis a Deo collati sunt, sed apostoli docuerunt, ex quo colligitur, ordines et gradus notos in ecclesia non a Domino ordinatos nec apostolis. Becanus in disp. de vocat. ministr. th. 34. fatetur, trium duntaxat ordinum, episcoporum scilicet, presbyterorum et diaconorum, mentionem in scriptis apostolicis fieri mentionem. Bellarminus fuit ausus institutionem et originem omnium septem ordinum ad Christum revocare, sed perit, originem illorum rem longe antiquiorem esse, quam Calvinus existimet. 3. Quod ex *ἱερατικῆς* ordinis illi in ecclesiam Christianam sicut producti. Lombardus 4. sent. dist. 24. lit. C: ministrum iidem et janitores sunt, qui in V. T. electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in

illud immundus. lit. D: Ordo lectorum formam et initium a prophetis accepisse videtur, quibus dicitur: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. lit. E: Exorcistarum ordo a Salomone videtur descendisse, qui quendam modum exorcizandi invenit, quo daemones adjurati ex obsessis corporibus expellebantur. lit. F: Hujus (acoluthorum) officii formam illi gerebant in V. T. qui lucernas candelabri componebant et accendebant igne coelesti ad illuminandas tenebras aquilonares. lit. G: Subdiaconi apud Hebræos Nathinaci vocabantur, hoc est in humilitate Domino servientes. lit. H: Diaconorum ordo in V. T. a tribu Levi nomen accepit, dicuntur enim et Levitæ, et postea: Quod huic ordini a Moyse statutum est, hoc etiam in N. T. repræsentatur, cum diacono super laevum humerum stola ponitur et casula in diebus jejunii complicatur. lit. I: Ordo presbyterorum a filiis Aaron summi exordium. Summos enim pontifices et minores sacerdotes instituit Deus per Moysen, qui ex præcepto Dei Aaron in summum pontificem, filios vero ejus unxit in minores sacerdotes. Gratianus in prooem. dist. 21. paulo aliter hæc accommodat: Institutio ordinum (inquit) est in V. T. inchoata et in N. plenius consummata. Summi etenim pontifices et minores sacerdotes a Deo sunt instituti per Moysen, qui ex præcepto Domini Aaron in summum pontificem, filios vero ejus unxit in minores sacerdotes. Postea vero David cum ministeria domus ampliaret, janitores et cantores instituit. Salomon quendam modum exorcizandi invenit. Hæc omnia in N. T. ecclesia imitata habet janitores suos, quos ostiarios appellamus, pro cantoribus lectores et cantores instituit. Exorcistas autem nomine antiquo et officio permanente recepit, pro filiis vero Aaronis omnes infra summum pontificem sacerdotium administrantes sunt consecrati. 4. Quod distinctionem inter presbyteros (qua alii appellantur simpliciter sacerdotes, alii archipresbyteri alii chorepiscopi, alii episcopi, alii archiepiscopi, seu metropolitæ, alii primates, alii patriarchæ, alii summi pontifices) ex gentilismi *ἱερατικῆς* in ecclesiam introduxerunt. Sic enim disertis verbis in prooem. dist. 21. loquitur Gratianus: Discretio illa sacerdotum a gentilibus maxime introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protosflamines appellabant. Quo etiam pertinent sequentia juris canonici capitula. c. Urbes. dist. 80. ex Lucio papa: Urbes et loca, in quibus primates præsidere debent, non a modernis, sed multis ante adventum Christi statutæ sunt temporibus, quarum primates gentiles etiam pro majoribus negotiis appellant. In ipsis vero urbibus post adventum Christi apostoli et eorum successores patriarchas et primates posuerunt etc. c. in illis. dist. ead. ex Clemente: In illis vero civitatibus, in quibus olim apud ethnicos primi flamines eorum atque primi legis doctores erant, episcoporum primates vel patriarchas Petrus poni præcepit, qui reliquorum causas episcoporum et majora negotia in fide agitent; in illis autem, in quibus dudum

4. Gentilismi assimilationem.

XIII. 63.

5. De
antiqui-
tate nu-
gatio-
nem.

apud praedictos ethnicos erant eorum archiflamines, quos tamen minores esse tenebant quam memoratos primates, archiepiscopos instituti praecepit. Idem repetitur. c. Provinciae, dist. 99. ex Anacleto.

5. Quod antiquitatis temporibus apostolorum proximae suffragio ordines illos omnes probare conantur. Bellarminus de cleric. c. 12. Clementem I. S. constitut. et Ignatium in epist. ad Antiochenses ordinum eorum omnium mentionem facere scribit, qui cum apostolorum discipuli fuerint, ex eo colligendum relinquit, quam antiqua sit ordinum origo. Sed Ignatii epistolis admixta sunt multa peregrina. Eusebius lib. 3. hist. c. 31. epistolas tres Ignatio tribuit, ad Ephesinos scilicet, ad Magnesianos, ad Trallenses, quas ipsas non carere corruptione patet ex eo, quod Theodoretus dial. 1. et Gelasius in lib. de duab. natur. ex epist. ad Eph. citant testimonium, quod in exemplaribus editis non habetur. De libris constitutionum Clementi Romano attributis nihil habent Eusebius, nihil Hieronymus, nihil Gennadius. Sed de his suo loco plura. Opponimus igitur Bellarmino c. Nullus. dist. 60. ex Urbano: *Nullus in episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerit inventus, sacros autem ordines dicimus diaconatum, et presbyteratum, hos sicutidem solos (nota exclusivam) primitiva legitur habuisse ecclesia.* ** *Vetus ordo in officiis personarum, quae praesunt, duplex: temporarius et perpetuus. In illo apostoli, prophetae, evangelistae; in hoc doctores, pastores, episcopi, seniores et diaconi. Novos rectores sequentia tempora designarunt: papas, cardinales, archiepiscopos, metropolitanos; primates, decanos, archidiaconos, praepositos, archipresbyteros, subdiaconos, ostiarios, exorcistas, psalmistas, acoluthos, abbates, monachos, Jesuitas et infinitos monachorum ordines.* Piscius in app. resp. ad 10. rat. Camp.

6. Ad no-
merum
septena-
rium re-
strictio-
nem.

p. 133. ** 6. Quod ad septenarium numerum ordines ecclesiasticos praecise restringunt, cum tamen ecclesiastici scriptores modo plures, modo pauciores numerent ordines. Dionysius Arcop. de hierarch. eccles. c. 5. enumerat pontificum, sacerdotum et ministrorum ordinem; in canonibus apostolorum numerantur quinque ordines, episcoporum, presbyterorum, diaconorum, lectorum et cantorum; Ambrosius in c. 4. Eph. numerat etiam quinque, sed loco cantorum ponit exorcistas; Ignatius in epist. ad Antioch. et Epiphanius in fine panarii addunt *κοιτωτας, laborantes in sepultura.* Ignatius etiam addit *confessores*; canonistae addunt *psalmistam.* Bellarminus regerit, *Dionysium voluisse saltem hierarchias, non autem ordines enumerare.* At ubi reliquorum ordinum, qui ab hierarchia ecclesiastica sese excludi aegre ferent, mentionem facit? Clementem in canonibus plures ordines agnovisse, probat ex can. 15: *Si quis presbyter, aut diaconus, aut quilibet de numero clericorum etc.* At non est quaestio de ordinum pluralitate, sed de eorum determinato numero. Ambrosium dicit *numerare quinque ordines ex occasione dicti Ephes. 4.* at si ad numerum septenarium ordines ecclesiasticos judi-

casset adstrictos, talem apostolici dicti explicatio haudquaquam protulisset. Ignatium et Epiphanius dicit numerare non solum ordines proprios, sed et alios quomodocunque divinis obsequiis dicatos, inter quos laborantes in sepultura eorum recensentur. Atqui idem nos dicere posse de illis quoque veteribus, qui janitores, acoluthos, subdiaconos inter ordines numerant, videlicet non ordines proprie sic dictos, sed ministeria eorum, qui quomodocunque divinis obsequiis dedicati et adhibiti fuerint, recenscant. Dissensio de ordinum numero inter Canonistas et Scholasticos conciliat, quod illi considerent ordines, ut hierarchiam constituent, quo modo episcopus a presbytero et cantor a lectore discernatur, ac proinde ordines constituentur; hi vero eosdem considerant, ut se habent ad sacrificium, quo modo nec episcopus a presbytero, nec cantor a lectore distinguatur, ac proinde septem duntaxat ordines constituantur. At Bellarminus sibi ipsi aperte contradicit. *Sed quid ordines inferiores sive minores non sunt hierarchiae, ut in hoc ipso capite in resp. ad locum D. disertis verbis asseruit, quomodo dici potest, canonistae in numero ordinum novenario constituant eos, ut hierarchiam constituent? Possunt tamen res ordines una cum tribus superioribus constituant hierarchiam, si in illis constituti non sunt.* Jesuitica subtilitate ad haec concilianda est, quae enim nostra est simplicitas, conciliare non possumus. Exponant etiam nobis modum, quo habeat ad sacrificium ostiarius, lector et exorcista, num quia ostiarius fores aperit, ut sacrificium et missam celebrare possit, et quia lector sacrificium eidem praestat, ut tempore sacrificii a ceteris et legendo sileat, et exorcista, ut energumones missae celebrationem ex templo ejiciat? At ampullas atque urceolos ad sacrificium praeparat, subdiacono porrigit; subdiaconus calicem nam ad altare defert; diaconus oblationes disponit in altari, componit et vestit mensam, etc. ergo respectum quendam habent ad sacrificium, sed in ostiario, lectore et exorcista non occurrit. Exponant denique causam, quare respectu ad sacrificium septem ordines constituantur, cum enim distincta sint ordinum officia, utique etiam sine ullo ad sacrificium ratione distinctorum officiorum enumerandi ac proinde cum officium episcopi ab officio presbyteri sit distinctum, stabit thesis canonica, quod dignitas episcopalis sit ordo a presbytero distinctus. 7. Quod quaecvis in ecclesia constituta in peculiares ordines transformant. Fores claudere ac aperire, cereos accendere ac extinguere, vasa sacra custodire, mundare, ad usus praeparare, mensam Domini vestire, pastorem ministrandum adstare, aquam ad baptismum, et vinum ad eucharistiae celebrationem afferre non constituunt peculiares et distinctos ecclesiasticos, sed sunt ministeria eo modo constituta, ut ab uno eodemque homine facile per-

4, uti praxis nostrarum ecclesiarum testatur. Sed perpetuam illorum ordinum in ecclesia statem urgent, cum tamen ex libero ecclesiae pro ratione circumstantiarum quandoque una, quandoque paucioribus ministeria, quae hodie illis distincte assignantur, conjuncte olim demandata. Noluit certe purior et fortior ecclesia legem aliquam necessitatis hanc ponere, sed propter multitudinem fidelium et ecclesiae politicae εὐαγγελισμένην illos clericorum libera dispositione distinxit, ut omnia fierent ac decenter et in inferioribus ministeriis fidelitas et industria prius probaretur, qui ad res admovendi erant. 9. Quod titulos sine ipsis. Exorcistae enim ordinantur, qui donum dei daemonas non sunt instructi; lectores et dicuntur, qui in ecclesia non legunt; sacerdotes dicuntur, qui a docendi ac praedicatione, quod inter ecclesiastica ministeria unum est, toto vitae tempore abstinent contra ipsorum canones, quos inferius adducemus. Sed nomen et dignitatem sacramenti ordinibus tribuunt, cum requisita sacramenti propria inesse nequeant; magna tamen hic occurrunt sententiarum divortia, de quibus superius. 10. Quod praecipuum ac principale sacerdotium, ad quod reliquorum ordinum officia habere, statuunt offerre sacrificium missae pro vivis ac mortuis, cum tamen Christus ecclesiae ministros non constituerit missae evangelii praecones et mysteriorum dispensatores 1. Cor. 4, v. 1. etc.

Sacerdotum sive presbyterorum ordinem eo subdividunt, ut quosdam statuunt majores, episcopos, quosdam vero minores sive simpliciter sacerdotes. Bellarminus lib. de sacram. ordo episcoporum ipsis vicissim est quatuor in patriarchis, archiepiscopis, metropolitae, c. clerici. dist. 21. ex Isidor. ubi tales dantur definitiones: Patriarcha patrum interpretatur, quia primum pastorem tenet locum et ideo, quia summo honore tali nomine censetur, sicut Romanus, Alexandriae, Archiepiscopus Graeco inter vocabulo, quod sit summus episcoporum, tenet cum vicem apostolicam et praesentem metropolitani quam ceteris episcopis. itani autem a mensura civitatum vocantur, nam provinciis praecminent, quorum auctoritate doctrinae ceteri sacerdotes subjecti sunt, his nihil reliquis agere licet episcopis, sed enim totius provinciae archiepiscopus est. Omnes autem superius designati uno eodemque vocabulo episcopi nominantur, privato nomine quidam utuntur propter maiorem potestatem, quam singulariter acceperunt Isidorus. Romani Pontificis electores et perpetui dicuntur cardinales, quod summo proxime adhaereant, qui est velut cardo vesiae, quam rationem nominis proponit

Leo IX. in ep. ad Michael. c. 32. cum quo affinitatem quandam habet, quod Hostiensis contendit, cardinales figuratos esse in verbis 1. Sam. 2, 8: Domini sunt cardines terrae et posuit super eos orbem. Baronius figuram cardinalium quaerit in visione prophetica Esa. 6, v. 4: Commota sunt superliminaria cardinum, quem Veneti in resp. ad ipsius paraenes. hoc nomine salse irridunt. Satis lepide, inquit pag. 44. at non minus periculose cardinales tuos a superliminaribus cardinum, quorum propheta meminit, arcessis. Nam ut demus tibi, vaticinium Esaiæ in hoc pontificis iudicio (contra Venetos) impletum esse, tu vicissim nobis largieris, jamjam implendum esse illud, quod Amos scriptum reliquit c. 9, v. 1: Percute cardinem et commoveantur superliminaria. Avaritia enim in capite omnium, et novissimum eorum gladio interficiam. Et postea p. 45: Cautius fecisses Baroni, si cardinales tuos vel a scapis cardinalibus Vitruvii vel a veterum Romanorum dea Cardea derivare quam instar bubonis tam dirum omen collegis tuis occurrere maluisses, cumque in prisca ecclesiasticae hierarchiae delineatione ne mentio quidem fiat cardinalium, nedum locus aut statio aliqua in militantis ecclesiae castris ipsi assignetur, non immerito inter impedimenta rejiciendi erunt etc. Officium cardinalium revocat Bellarminus lib. de cleric. c. 16. ad tria capita, primum est commune cum episcopis, presbyteris et diaconis ceteris, omnes enim cardinales aut episcopale, aut presbyterale, aut diaconale officium habent; alterum officium est summum pontificem eligere; postremum eidem pontifici perpetuo assistere eumque in regenda universa ecclesia consilio et industria adjuvare. Operose autem ibidem disputat, an cardinalitia, an episcopalis dignitas major sit, ut suspicari aliquis possit, ipsum interfuisse disceptationi apostolorum Luc. 22, v. 24. quis eorum videretur major. c. 17. agit de chorepiscopis, quorum nomen et officium olim in usu fuisse, nunc autem paene interiisse videatur. Chorepiscopi (inquit) olim dicebantur presbyteri quidam, qui in pagis aut oppidulis curam animarum gerebant loco episcoporum, vel juxta Damasum quasi villarum episcopi, nam χωῖρα Graece oppidum ac regionem significat, vel juxta concilium Neocaesariense quasi vicarii episcoporum, seu loco episcoporum constituti, χωῖρα enim locum etiam significare potest. Postea duo statuit chorepiscoporum genera, quidam vere episcopalem consecrationem acceperant, sed dicebantur chorepiscopi, quod non haberent propriam ecclesiam, sed in aliena dioecesi ministrarent, quales (inquit) hoc tempore sunt episcopi quidam titulares, qui et suffraganei dici solent; alii vero chorepiscopi XIII. 66. fuere duntaxat presbyteri, qui in pagis ac villis seu etiam oppidulis episcopum aliquo modo repraesentabant Sed de his titularibus episcopis multis agere operae foret plane infrugiferae.

247. Ceterum tota illa hierarchia episcoporum, metropolitanorum, archiepiscoporum, patriarcharum ad stabiliendum Romani Pontificis dominatum ac

Hierarchiae papalis.

primatum fuit directa, quod ut evidentius fiat, recensimus ex Casparo Bruschio geometricam illam ecclesiarum Germanicarum dimensionem ac distributionem a Pontificibus Romanis factam. Is ergo in praefat. operum suorum manuscript. et ex eo Wolffius tom. 2. lect. memorab. p. 564. sic scribit: Constitutae sunt in Germania septem archiepiscopales seu metropolitanae sedes, *Moguntia, Colonia, Treveris, Magdeburgum, Salisburgum, Brema et Riga*. Earum unaquaeque suos sub se habet episcopatus: *Moguntia* comprovinciales episcopatus sub se habet 12. Curiensem, Constantiensem, Argentinensem, Spirensensem, Wormatiensem, Herbipolensem, Augustanum, Aichstetensem, Hildesheimensem, Paderbornensem, Halberstatensem et Verdensem. Subjiciebatur olim Moguntino etiam Bambergensis episcopatus, sed a Clemente II. qui antea Bambergensis ecclesiae secundus fuerat episcopus, est exemptus, ut immediate Romano Pontifici subsit, is habet sub se episcopatum Pomerano-Caminensem. *Colonia* comprovinciales episcopatus habet quinque: Leodiensem, Trajectensem, Mindensem, Monasteriensem et Osnabrugensem. *Treveris* habet tres episcopatus, Metensem, Tullensem et Virdunensem. *Magdeburgum* sub se tenuit episcopatum Mersburgensem, Naumburgensem, Brandenburgensem, Havelbergensem et Misnensem. *Salisburgum* octo comprovinciales episcopatus sortita est, Frisingensem, Pataviensem, Ratisbonensem, Brixinensem, Sabionensem, Chiemensem, Gurcensem, Seccoviensem et Laventinensem. *Bremensis* sedis comprovinciales episcopatus sunt Lubecensis, Suerinensis, Lebusinensis, Schlesvicensis, Razenburgensis et Hamburgensis. *Rigae* subjecti sunt episcopatus Revaliensis, Curonensis, Oeselicensis et Tarbatensis seu Derptensis. Praeter hosce episcopatus septem archiepiscopis subjectos sunt adhuc alii in Germania aliis archiepiscopatibus vel etiam immediate Pontifici Romano subjecti, ut Warmiensis, Sambiensis, Pomesaniensis et Culmiensis in Borussia, Vratislaviensis in Silesia, Olomuntinus in Moravia, Viennensis et Neostadianus in Austria, Labacensis in Carniola, Tridentinus in provincia Athesina, Basiliensis, Sedunensis et Lausannensis in Helvetia etc. Hi omnes ante exortam evangelii lucem juramenti vinculis sedi Romanae fuere adstricti, ut populum in obedientia Romani Pontificis tanquam *oecumenici et universales* perpetuo continerent et conservarent, unde factum, ut quoties aliquis adversus Pontificem justissimis etiam causis motus insurrexerit, reliquos statim armatos adesse et caput illud suum adversus omnem violentiam tueri ac defendere oportuerit, neque id immerito, cum Dei et apostolicae sive Romanae sedis gratia se episcopos vel archiepiscopos esse fuerint professi et quibusdam exceptis adhuc profiteantur.

CAPUT VI.

DE FINE ET EFFECTU MINISTERII AC MINISTRORUM.

248. Expositis tribus causarum generibus, scilicet *materia et forma ministerii*, restat, *finem* ejusdem, et qui affinis illi est, *effectus* ministerii. Quemadmodum vero superius in *evangelio* primum de appellationibus *ministerii* in abstracto, postmodum de appellationibus *ministrorum* in concreto egimus, ita quoque hoc loco docendi primo *de fine et effectibus ministerii in abstracto*, de *fine et effectibus ministrorum in concreto* tractemus. Intelligimus autem per effecta ministerii eorum officia, quae licet certo respectu ad *adjunctorum* referri possint, tamen cum *nomine* eadem rectissime exprimantur, cum *eorum* executionem ministerium divinitus constitutum et adhuc conservetur, cumque illi, qui hasce officii sui negligunt, sint *quarumvis* voce ecclesiae ministri, *ἐκκλησιαστικοί*, ut apud eos vocat Philip. 3, v. 2. ideo ad finem et effectum potius quam adjunctorum classem officia ministerii referre volumus.

SECTIO PRIOR.

DE FINE ET EFFECTU MINISTERII ECCLESIASTICI IN ABSTRACTO.

249. *Finis ministerii ecclesiastici* duplex, *principalis*, qui est Dei gloria, et *intermedia*, est hominum conversio, reconciliatio cum Deo, salutis aeterna. De hoc fine multa scriptura agunt Marc. 16, v. 15. cum Christus apostolus dedisset mandatum de praedicando evangelio, administrando baptismo inter omnes gentes, jungit, v. 16: *Qui crediderit et baptizatus erit, salvus erit*, ostendens, finem ministerii ministerii unice ad fidem perducantur ac per fidem salutis aeternae reddantur participes. De suo officio his terris ministerio sic loquitur Johannes. *Haec dico, ut vos salvi fiat*. Joh. 8, v. 12. *honorifico patrem*. v. 51: *Si quis servum meum servaverit, mortem non videbit in aeternum*. v. 9: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur et non inveniet*. v. 11. *Ego veni, ut oves vitae aeternae accipiam*. Joh. 17, v. 4: *Ego te clarificavi super terram, quod dedisti mihi ut faciam manifestari nomen tuum hominibus, quae mihi de mundo; quae omnia testantur, quod tuo ministerio unice propositam fuisse Patris gloriam et hominum salutem. De officio apostoli Pauli sic loquitur Christus Act.*

est vas electionis mihi, ut portet nomen meum in gentibus et regibus et filiis Israël. Act. 26, 1: *Constituam te ministrum et testem eorum, vidisti; v. 17. mittens te ad gentes, v. 18. ad tendum oculos eorum, ut convertantur a tenebris tuas ac de potestate Satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum et partem interis per fidem, quæ in me est.* Apostolus ipse sic loquitur 1. Cor. 3, v. 5: *Quid est Apollo? Paulus? ministri, per quos credidistis sive ad adducti estis, 2. Cor. 2, v. 14: Deus odorem suæ manifestat per nos in omni loco. 3. v. 8: Mihi omnium sanctorum minimo data gratia hæc, illuminare omnes, quæ sit communio Christi absconditi a seculis.* De ministerio Petri ad Cornelium Act. 11, v. 14: *Petrus loquitur verba, per quæ salveris, tu et universa domus.* De ministerio Timothei 1. Tim. 4, v. 16. sic loquitur: *Attende tibi ipsi et doctrinae, insta in illis, cum faciens te ipsum salvabis et eos qui audiunt.* In genere vero de fine ecclesiastici ministerii pulcherrime disserit apostolus Eph. 4, v. 11: *Deus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam prophetas, alios evangelistas, alios autem doctores, v. 12. ἵνα τοὺς καταρτίσωμεν in opus ministerii, ad aedificationem ecclesie Christi (mystici), v. 13. donec occurramus in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in perfectum, in mensuram plenæ ætatis Christi. v. 14, v. 21: Placuit Deo per stultam prædicationem evangelii salvos facere credentes. c. 15, Notum vobis facio evangelium, quod et accipitis in quo et statis, per quod et salvamini. v. 15, v. 20: Pro Christo legatione fungimur in Deo exhortante per nos, obsecramus pro vobis, reconciliamini Deo, unde etiam vocatur ministerium reconciliationis v. 18. ministerium sanctæ 2. Cor. 3, v. 8. ministerium iustitiæ in v. 9.*

Inde Augustana confessio art. 5. recte statuit fidem (in Christum) consequamur, instituitur ministerium docendi evangelii et porrigendi sacramenta. Nam per verbum et sacramenta in per instrumenta donatur Spiritus S. qui efficit, ubi et quando visum est Deo, in iis dantur evangelium etc. Damnant Anabaptistæ alios, qui sentiunt Spiritum S. contingere verbo externo hominibus per ipsorum præparata et opera. Opposita est hæc antithesis non veteribus hæreticis, puta Manichæis (qui non hominem purgari per certa ciborum genera, admixta sit divina substantia et per certa exercitia) ac Enthusiastis sive Messalianis lib. 7. c. 11. Nicephorus lib. 4. memorant, quod cujusdam daemonis opem exspectantes, hanc Spiritus sancti præsentibus arbitrati fuerint, hoc est quod raptus divinos haberent et somniorum suorum phantasias vererint prophetias; sed etiam novis Enthusiastis et Svencfeldianis (qui exter-

num verbi et sacramentorum ministerium negant fidei et salutis conferendæ esse medium, contra vero ad verbum internum et afflatus Spiritus sancti interiores homines remittunt; quam opinionem novi fanatici Ezechielis Methi asseclæ itidem complectebantur). ** Thom. Muncerus ann. 1523. *Scripturam externumque verbum negavit esse verum Dei verbum, sed esse solum testimonium veri verbi, hoc autem internum et coeleste esse et immediate ex ipso Deo prodire et hoc interius docere oportere, non autem Scripturis et concionibus.* Bullingerus adv. Anabapt. lib. 1. c. 1. Svencfeld. de verb. Dei p. 24. scribit, *Deum non agere nobiscum per Scripturam, p. 12. de Sacra scriptura: Scriptura est humana vox, sonitus, strepitus et mortua litera.* Argumenta Svencfeldii epist. 90. tom. 1. p. 765 hæc sunt: 1. alias oporteret, ut omnes, qui verbum illud audiunt, converterentur, quod tamen nec per verbum, quod Christus prædicavit, factum fuit; 2. gloriam suam Deus nulli dare vult, ergo nec verbo; 3. solus Deus est, qui dat incrementum, 1. Cor. 3. 4. litera occidit, Spiritus vivificat, 2. Cor. 3. 5. non verbum externum, sed internum, quod definit esse Christum, in Spiritu S. est mediator inter Deum et homines. 6. Spiritus majestas non fert, ut verbo subiaceat; 7. sicut puer mortuus non evigilabat, cum Gechazus Elisæi scipionem faciei ejus imponeret, sed ipsum prophetam puero oportebat incumbere, sic solus Christus nos vivificat; 8. omnia agit unus et idem Spiritus distribuens singulis sicut vult, 1. Cor. 12. 9. ipse Paulus verbum suum a verbo Dei discernit, 1. Thess. 2. 10. Paulus non ministerio suo, sed gratiæ Dei omnia accepta fert 1. Cor. 15, v. 10. 11. Christus ait Joh. 6, v. 45: *Quisquis audit a Patre meo et didicit, venit ad me.* Ergo verbo prædicato non adhaerendum. 12. 1. Cor. 2. dicitur, *ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.* Ergo non ad hominum ministerium, sed ad solius Dei potentiam respiciendum; 13. scriptura proprie loquendo non est Dei naturale verbum, nec omne quod docetur et prædicatur est Dei verbum, etiamsi ex Scriptura desumatur, sed hoc est solum Dei verbum, quod Deus in homine loquitur, quodque se ipsum docet, prædicat, ad salutem se manifestat, potenter se exserit, in cor fidele se insinuat, inque eo operatur, habitat et vivit; 14. erunt omnes docti a Deo, Esa. 54. Joh. 6. 15. unctio docet vos omnia, 1. Joh. 2. Confer Svencfeld. ep. 65. ad Burch. Schilligium et Weigelium in dial. de Christianismo p. 56. et 57. ** Verba ipsius in tom. cent. epist. ep. p. 90. sive tom. 1. p. 765. sunt: *Verbum externum est vox humana, sonus, litera vel concio, in qua nulla virtus divina est inclusa, nec ad eam alligata, non tantum quando Petrus et Paulus conciones habebant, multo minus nunc, sed etiam in Christo ipso verbi externi prædicatio instituta est a Deo propter externum hominem, ut illi quoque Dei actiones innotescant.* Ibid. distinguit inter verbum externum et internum. De interno dicit, quod sit Spiritus e coelo veniens, afferens secum

dicat, se veram verborum coenae interpretatio-
didicisse a monitore nocturno, de quo ater an-
fuerit, nesciat. lib. cont. Strassium: *Res ex-
terna hominem aliqua in re juvare vel
augere non possunt.* Oecolampadius in lib.
ib. Dom. *Hoc est corpus meum*, an. 1525.
It. H. VI. et VII. scribit, *Christum non esse in
praedicatione, nec in Bibliis lectis adesse.* Idem
127. praefatiuncula quadam ornavit libellum
feldii de cursu verbi Dei, in qua ipsum erudi-
taria ac pium vocat atque optat, ut ejus man-
torem doctores sibi male conscii magis imiten-
tiam doctrinam (Svencfeldii) vere solidam
fuerit. *Cinglius et Oecolampadius in disp.
ibi docent, externo Dei verbo nihil tribuendum
sed intellectum ejus in hominis corde latere
potius internum occultari verbum. * Calvinus
instit. c. 14. §. 17: *Quaquam Deum ipsum
etiam Spiritus sui virtute suae institutioni
non inficiemur, ne infructuosa sit et inanis,
ordinavit, sacramentorum administratio, inte-
lumen Spiritus gratiam, ut ab externo
verbo distincta est, seorsum reputandam et
eam asserimus.* Et postea: *Hic quoque
est, quod externa actione figurat ac testa-
tione, Deum intus peragere, ne ad hominem
trahatur, quod Deus sibi uni vendicat.*
Hoc modo hoc convenit cum dicto apostolico
1. Cor. 14. v. 16: *Hoc faciens te ipsum salvabis et
alii audient.* Si Spiritus sancti gratia ab ex-
ministerio ita distinguenda est, ut seorsim
ut ac cogitetur, verbum et sacramenta non
sunt organa et media, per quae Spiritus s.
et conversionem ac salutem.) Idem lib. 4.
c. 16. §. 19: *In multorum vocatione Deus
interiore modo, quos, Spiritus sancti illu-
mine nulla intercedente, praedicatione vera sui
me donavit.* (De extraordinariis casibus in-
tus Christianorum ante susceptum baptismum
his hoc concedimus, interim ordinarie et re-
conversionis et illuminatio non fit nisi per
verba et sacramenta.) Beza part. 1. resp. ad col-
omp. p. 31. disput. *Deum non remittere
vere et efficaciter per homines, sed ex se
eo, id est immediate.* part. 2. resp. p. 115:
*ergo audientes afficit, non arguit, vim ullam
ipsis, quae audiuntur, vocibus inesse, quam
est significandi, de quibus dicuntur.* Ibid.
dogma ex foetidis Scholasticorum lacunis
est, quando causativa vis gratiae conferendae
illis quidem Deo, instrumentalis autem sacra-
tribuitur. p. 116: *Administri verbi suas habent
distinctas proprias nec ullo modo cum
sancti actione commiscendas, externas vide-
at postea: In regeneratione hominis, propter
veritatem apostolus non esse Dei opus, valde fal-
sa Deum ipsum injurius est, quisquis aut
us, per quorum os loquitur, vel ipsi externo
verbo, vel sacramentalibus signis Deum existi-
t tantillum divinae illius suae virtutis ho-*

minibus renovandis et aeterna vita in Christo ser-
vandis attribuire. p. 117: *Non aliter intelligenda
sunt patrum dicta ministerium evangelii commen-
dantium a benedictione, quae Dei unius in solidum
propria est, non autem aliquid divini suae planta-
tioni et rigationi vel aedificationi vel verbis suis XIII. 72.
vel sacramentis ipsis ultra significationis usum attri-
buentium.* * Bucerus in Joh. p. 138: *Libenter fate-
mur, Deum communi lege verbum externum adhibere
ad docendum suos, sed quod propterea medium et
instrumentum sit, quo detur Spiritus s. et alia Dei
dona ex nullis sacrae Scripturae locis probari po-
test.* pag. 139: *Nemo unquam orthodoxorum hunc
Spiritus s. vel communi, vel privata lege sic verbo
addidit, ut medium illud et instrumentum faceret,
quo ille sanctis daretur.* Sophistarum est ista de
instrumentis et mediis Spiritus et gratiae Dei phi-
losophia, non Christianorum. p. 140: *Nos Thomistas
appellat, quod doceamus, verbum et sacramenta
esse instrumenta gratiae et Spiritus Dei, sine qui-
bus interna Dei dona nemini contingant.* p. 190.
scribit, errorem manifestum esse et auribus Chri-
stianorum intolerabilem, dicere, Spiritum s. et fidem
dari a Deo per ministerium verbi et sacramen-
torum. * Idem in praefat. epist. ad Ephes. exi-
miam revelationem tribuit Svencfeldio. Grynæus in
praefat. theorem. theolog. ad Joach. a Berga. *Asse-
veranter (inquit) affirmo, esse insuliam indignam
Christi servis, nescire quod per evangelium et sacra-
menta nos ita erudiat Dominus, ut non per evan-
gelium et sacramenta nos salvari credamus, sed
per unum Jesum Christum (quae est turpissima
oppositio causae efficientis meritoriae et instrumen-
talis).* Ac paulo post: *Evangelio, baptismo, eucha-
ristiae, fidei tribuitur remissio peccatorum, prout
fert vocabulum ἡμεῖς ἐν, ratio quae ita comparata
est, ut instrumentis honestandi eadem gratia tribu-
antur effecta, quae alioquin propria sunt causae
efficientis.* In disp. Heidelb. anno 1584. th. 6. aphor.
4: *Ministerio externo ejus cohonestandi ergo phrasi
sacramentali effectum ministerii interni tribuitur.*
Paraeus in exeg. germ. p. 81. internam vim et effi-
caciā, qua sanctificamur, negat esse ministrorum,
nec in ipsorum externo verbo et actionibus (sacra-
mentorum scilicet administratione) inclusam, sed esse
Spiritus sancti. p. 82: negat, ministros cum externis
interna dona exhibere. Goclenius lib. 1. problem.
logic. probl. 24: *Verbum Dei non est efficax conver-
sionis causa, qua dicitur, et est sonus evanescens,
sed qua accipitur et consideratur.* Vide Svencfel-
dio-Calvinianismum a D. Heilbrunn. Lavingae anno
1597. editum. Utamur etiam hoc argumento: Qui-
cunque statuunt, fidelium parentum liberos nasci
sanctos, esse baptismum duplicem, externum et in-
ternum, ex absoluto decreto reprobationis vocatio-
nem apud maximam hominum partem esse ineffi-
cacem, ac gentilibus sanioribus salutem ascribunt,
illi coguntur negare, ministerium verbi et sacramen-
torum esse ordinarium conversionis et salutis orga-
num. Sed Calviniani haec omnia statuunt, ut alibi

ostensum fuit. Ergo. Connexio majoris est manifestata. 1. Si enim fidelium liberi ab utero matris sunt sancti, utique *absque ministerio verbi et sacramentorum Spiritus s. in illis immediate accendit fidem*, ut diserte scribit Sohnius in exeg. p. 792. 2. Si duplex statuitur baptismus, externus et internus, atque ita quidem, ut externus baptismus contingat illis, quibus in adulta aetate demum internus datur, utique administratio baptismi non erit efficax organum, sed duntaxat signum significans, quid Spiritus s. interius vel illo tempore operetur, vel postmodum sit operaturus. 3. Si ex absoluto decreto reprobationis fit, ut vocatio per verbum apud multos sit inefficax, utique verbum non erit efficax salutis organum, sed duntaxat signum, quid Deus operari velit in illis, qui absoluto decreto sunt electi, et sic per verbum fieri conversionem hunc habebit sensum, Spiritum sanctum una cum externa verbi praedicatione quandoque operari. 4. Si gentilibus sanioribus ascribitur salus, qui tamen ministerio verbi et sacramentorum fuere destituti, utique eo ipso negatur, quod verbum et sacramenta sint ordinarium conversionis ac salutis organum.

Ut et
quidam
Ponti-
ficii.

XIII. 73.

252. Sed nec Pontificii a Svencfeldianismo penitus immunes sunt. Bellarminus quidem lib. 1. de verbo Dei c. 1. *impudentissimum vocat mendacium, quod Svencfeldii et Libertinorum error pontifici Romano competat*, verum expendi jubemus sequentia fundamenta. 1. Andr. Fabricius in Harmonia Augustanae confessionis diserte scribit, *Spiritum s. etiam dari sine externo verbo, nempe per verbum internum, quod illo non est infirmius*. Idem repetit Joh. Hoffmeisterus p. 55. ubi ex Scholasticis dicit, *gratiam non esse alligatam sacramentis*. (At distinguendus est casus necessitatis extraordinarius ab ordinario in negotio salutis agendi modo, neque enim ille huic opponendus.) Tostatus q. 25. in c. 21. Matth. negat, *virtutem aliquam realiter fuisse in verbis Christi ad discipulos: Dominus his opus habet* (de physica virtute id concedimus, manet interim, quod divina virtus per illa verba se exseruerit). 2. Qui Spiritus sancti sensum a Scripturae verbis separant, illi hactenus et hoc respectu Svencfeldianismum propugnant. Sed Pontificii Spiritus sancti sensum a verbis Scripturae separant. Ergo. Assumptum in tract. de interp. Script. demonstratum fuit. Ut enim Svencfeldius ad spiritum privatum homines remittit, per quem Scripturae sint intelligendae, ita Pontificii in ecclesia et apud ecclesiam, hoc est, ut ultima analysis docet, in pontifice et apud pontificem, illum Scripturae ἀρνεῖσθαι interpretem, Spiritum sanctum quaerendum esse statuunt, contra vero negant, *Scripturam dicere posse, quis sit verus suus sensus*, hoc est negant, ex ipsa Scriptura verum Scripturae sensum et genuinam Spiritus sancti sententiam addisci posse. Becanus in lib. de jud. controvers. p. 78. §. 51: *Aliud est verba Scripturae esse clara, aliud sensum scripturae esse clarum. Nam claritas verborum pendet ex cognitione grammatices, claritas autem sensus ex inten-*

tionem et consilio Spiritus sancti; ubi re ipsa ex verbis Scripturae sensum Spiritus sancti posse vel debere. 3. Qui Scripturam vocant *ram mortuam*, illi hactenus et hoc respectu Svencfeldiani. Sed Pontificii scripturam vocant *ram mortuam per spiritum ecclesiae animandam recte explicandam*. Ergo. Assumptum probam emblemata, quibus Scripturam passim ornant, sanus epist. 2: *Ecclesia non potest ad litteram plurae obligari, licet semper ad Spiritum. Hic, qui cum ecclesiae praezi concurret, est Spiritus vivificans*. Piggius lib. 1. eccles. hierarch. *Scripturae sunt velut plumbea Lesbiae aenianis regula, quae ad sensum, quem quis ante praesumerit, accommodari se facile patitur*. Andradius in def. Trit. fid. negat, *quidquam divinitatis in illis libris, quibus sacra mysteria consignata sunt*. Costerus in enchir. p. 43: *Quod ecclesiam suam nec a chartaceis scriptis nec nec membranarum mysteria sua committere voluit, cum spiritualement constitueret ecclesiam suam, sancto informatam, usus est sublimiore charactere, scribens digito Dei in corde ecclesiae. per Scripturam sunt littera mortua scripta atramento membrana vel charta*. **Eadem erat vox Svencfeldii pag. 12. de Script.: *Scriptura est humana, sonitus, strepitus et mortua littera*. I. Gordonus in epit. controvers. 1. c. 3: *Haec Pontificiis asseri de sola, nuda et mortua littera, quae vero sensu caret, non vero de ipsa littera et anima seu vero sensu*. Respondemus: Quid quid per litteram, quid per litterae animandam? Per illam scriptum Dei verbum, proinde codice biblico atramento exaratum; per hanc ab ecclesia suoapte spiritu et proprio ausu intelligunt. Quid inde consequitur aliud, ipsum adhuc Dei verbum scriptum sine propria interpretatione consideratum esse litteram mortuam, quae demum animam et quasi vitam accipiat? Ex Fausti Socini tract. de ecclesia in loci Matth. 16, v. 19. p. 72. et seqq. apparet ipsos Photinianos sincere credere, quod minister ecclesiae revera et efficaciter (tametsi organum) nitentibus hominibus peccata remittant, et sentire, quod tantum significative et declarant faciant. ** 4. Qui Scripturae lectione laicos incitant, illi in Scripturas sacras si non magis, aequae injurii sunt ac Svencfeldiani, qui lectionem Scripturae concedunt, sed negant, ex illarum lectione vel meditatione fidem accendi. Atqui Pontificii lectione Scripturarum laicos arcent. Ergo. Sed vero Bellarminus oblique lib. 3. de verbo Dei §. At haeretici: Gretserus lib. 1. defens. de Script. directe Svencfeldianismum nobis tribuit ac Svencfeldianum et Lutheranium eundem esse, ejus accusationis falsitas in tract. de interp. Scripturae fuit detecta.

253. Ceterum ut status quaestionis inter Svencfeldianos eorumque assecclas sit illustratae sunt sequentes hypotheses. 1. Verba

tum sive Scriptura sacra hic a nobis accipitur tam *formaliter*, prout literarum apicibus describitur vel voce articulata ministri profertur, quam *realiter*, prout consilium et voluntatem Dei proponit, hoc est non tam *ratione signorum*, sunt voces scriptae vel prolatae, quam *ratione rei*, quod est sententia illis vocibus scriptis vel tis significata. 2. Per verbum a nobis hoc loco igitur non *λόγος ὑποστατικός*, qui est Christus 1. v. 1. Apoc. 19, v. 13. sed *λόγος προφορικός*, um Dei vel ab ipso Deo immediate, vel per sum, prophetas et apostolos prolatum et in faras ab illis redactum. 3. Distinguendum est *causam principalem et instrumentalem*. Minimum verbi et sacramentorum nequaquam statuimus causam conversionis ac salutis principalem, hic honor soli Deo competit, sed instrumentalem, tum ministerii nomen arguit. Nec tamen oppositum est causa principalis causae instrumentali, effectus de utraque *aeque*, licet non *aequaliter* licetur. 4. Distinguendum inter *instrumenta ex nate et ex libera voluntate adhibita*. Architectum domum exstructurus adhibet artis suae instrumenta ex necessitate, quia sine illis non potest aere opus. Sed tale instrumentum conversionis salutis non est verbum, Deus enim etiam per verbo posset hominem convertere, sed ex voluntate hunc ordinem instituit, quod ordinem non nisi per verbum et sacramenta conversionis salutem in hominibus operari velit. 1. Cor. 1, 2. *Placuit Deo per stultitiam praedicationis facere credentes*. 5. Verbum Dei nequaquam minus eo modo esse causam instrumentalem communis ac salutis, quasi vis *aliqua naturalis* ad effectum producendum *subjective* inhaerens sit, sed quia *Deo placuit*, ad divinum illum tum conversionis ac salutis hominum verbum tum tanquam causam instrumentaliter agentem re, nec immediate, sed mediate in negotio is cum hominibus agere. Quidquid igitur verbo no hac in parte tribuitur, illud omne ac totum rina ordinatione dependet. 6. Quemadmodum effectus praedicatur de instrumento non quod modo se habente, sed quatenus illud *in usu* est, ita quoque conversio et salus hominum licetur de verbo Dei non quatenus in charta netur, vel voce recitatur extra suum proprium ptimum usum divinitus institutum, sed quatenus ntatur, praedicatur, legitur, mediatione expen- , hoc est quatenus est in proprio, legitimo et ario suo officio ac usu, in quem divinitus est utum, quo pertinet comparatio D. Brentii alle- in tract. de evang. §. 47. 7. Usus ille tam ctione quam in auditu verbi consistit, idem est ac manet verbum Dei sive legatur, sive licetur et audiatur, proinde salutes illi effectus, praedicationi verbi Scriptura tribuit, etiam ni et meditationi ejusdem tribuendi sunt, quem- dum amicum audit et verbis ejus afficitur, solum qui praesentem eum audit, sed etiam qui

litteras ejus legit. 8. Aliud est *distinguere*, aliud *separare* ac *divellere*. Scriptura et nos cum ea media salutis externa ab interna Dei virtute et operatione distinguimus, ita ut aliud sit praedicatio et auditus verbi, aliud interior conversio; in baptismo aliud aquae affusio, aliud interna regeneratio etc. sed ex illa distinctione non est inferenda nefaria separatio ac divulsio, cum ex ipsa Dei ordinatione media salutis externa et interior illa Dei virtus et operatio sint conjuncta. Placuit enim Deo spiritualia et coelestia sua beneficia per media externa nobis conferre. 9. Quod verbi et sacramentorum ministerio in Scripturis tribuitur, illud etiam ministris, verbi XIII. 73. praeconibus et sacramentorum ministris tribuitur, non ratione *personae*, sed ratione sui *ministerii*, quatenus scilicet verbum praedicant et sacramenta administrant. *Sic evangelium est potentia Dei ad salutem* Rom. 1, v. 16. et Timotheus praedicans evangelium *salvat se ipsam et eos, qui ipsum audiunt* 1. Tim. 4. 16. 10. Distinctae quaestiones sunt de *efficacia verbi divini in genere et de efficacia evangelii in specie*. Quando in genere quaeritur de verbo Dei et ejus efficacia, recte respondetur, quod non sit litera mortua, sed efficax instrumentum, per quod Deus efficaciter in hominibus operari velit et operetur. Quamvis enim lex non sit medium atque organum illud, per quod Deus vult accendere fidem in Christum, tamen et ipsa non est litera mortua, sed *occidens*, ut loquitur apostolus 2. Cor. 3, v. 6. *iram operans* Rom. 4, v. 15. sicque in suo genere non minus efficax quam evangelium. Quando vero in specie quaeritur de evangelio et ejus efficacia, recte respondetur, quod evangelium sit organum illud, per quod detur Spiritus s. fidem in cordibus accendens, regenerans ac renovans hominem ad vitam aeternam. 11. Distinguendi sunt effectus *verbi proprii ab accidentariis*. Sic proprius evangelii effectus est, quod afferat fidem, pacem conscientiae, reconciliationem cum Deo, donationem Spiritus sancti et vitam aeternam etc. accidentarius effectus est, quod afferat crucem suis confessoribus, quod mundum offendat, quod sit occasio excaecationis incredulis et impiis etc. Vid. tract. de evang. §. 45. et 46. Hoc loco potissimum de propriis verbi effectis agitur, ad quos salutari Dei consilio est ordinatum.

254. Hisce praemissis producimus argumentorum nostrorum aciem, quae in duas classes generales distingui possunt. Prior complectitur ea, quae de *efficacia verbi*; posterior ea, quae tum de *efficacia sacramentorum* in genere, tum in specie de *baptismi et eucharistiae efficacia* agunt. Posterioris classis argumenta produximus superius in tract. de sacramentis, de baptismo et de eucharistia, restat igitur, ut priorem duntaxat classem hoc loco ordinemus. Ac possent quidem illius classis argumenta eo modo ordinari, ut primo loco producerentur dicta Scripturae ea, quae de *efficacia verbi in genere*; secundo loco ea, quae de *efficacia legis et evangelii in specie* agunt, verum quia hic proprie non quaeritur, quae dicta de lege, quae de evangelio sint

accipienda, sed sufficit contra Svencfeldiam demonstrare, verbum esse efficax organum, per quod Deus in negotio conversionis et salutis operetur. ideo alia ratione classem nostrorum argumentorum ordinabimus.

Argo-
menta
contra
Svenc-
feldium.
I. Ex
Psalmis
Davidi-
cis.

255. Primam classem assignamus testimoniis Spiritus sancti ex Psalmis desumptis. Psalm. 19, v. 9: *Lex Domini immaculata concertans animas, testimonium Domini fidele sapientiam praestans parvulis.* v. 9. *praecepta Domini recta laetificantia corda.* *praeceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Psalm. 119, v. 92: *Nisi lex tua fuisset consolatio mea, periissem in afflictione mea.* v. 105: *Lucerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis mei.* Ex hisce dictis sic concludimus: Quidquid convertit animas nostras, sapientiam praestat parvulis, laetificat cor, illuminat oculos, consolatur animas ac lumen praestat semitis nostris, illud effectuum istorum est vel principalis, vel instrumentalis causa. Sed verbum Dei convertit animas nostras, sapientiam praestat parvulis, laetificat cor, illuminat oculos, consolatur animas ac lumen praestat semitis nostris. Ergo effectuum illorum est vel principalis, vel instrumentalis causa. Non principalis, quia hic honor soli Deo competit. Ergo instrumentalis. Majoris connexio est manifesta, quandocunque enim effectus de sua efficiente praedicatur, id fit vel principaliter vel instrumentaliter. Excipit Svencfeldius 1. In aliis Scripturae dictis Deo tribui hunc effectum, quod nos doceat et convertat Psalm. 85, v. 9: *Audiam quid loquatur Dominus.* Psalm. 94, v. 12: *Beatus homo, quem tu erudieris Domine et de lege tua docueris eum.* Psalm. 119, v. 33: *Doce me* XIII. 76. *Domine viam justificationum tuarum.* Matth. 11, v. 27: *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* Matth. 16, v. 17: *Caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in coelis.* Joh. 1, v. 18: *Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Respondemus: vitiosa est oppositio causae principalis et instrumentalis. Deo hi effectus tribuuntur ut causae principali, verbo ut causae instrumentali, omnes enim illos effectus operatur Deus ut causa princeps, verum non immediata, sed per verbum suum praedicatum, auditum, lectum etc. Quando igitur Svencfeldius sic argumentatur: Quidquid Deo tribuitur, id Scripturae tanquam creaturae tribui non debet; sed Deo tribuitur docere et erudire homines, loqui in cor eorum etc. ergo id Scripturae tanquam creaturae tribui non debet; tunc in majore confundit rem et rei modum, sic enim limitanda major. Quidquid Deo tribuitur, id Scripturae non debet tribui, scilicet eo modo, quo Deo tribuitur, nisi enim haec limitatio admittatur, neganda erunt expressa Scripturae testimonia, quae eosdem effectus alio scilicet praedicandi modo tribuunt verbo. At, inquis, in dictis illis Scripturae est manifesta oppositio inter Deum et homines. *Beatus homo, quem tu Domine erudieris, non qui ab homine docetur; nemo hominum novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare; caro et*

sanguis, hoc est homo, non revelavit tibi, sed Pater meus. Respondemus: homines considerantur dupliciter, primo ut per peccatum excoecati, quatenus coecitatem ac tenebras secum in hunc mundum afferunt, natura ignari salutaris cognitionis la secundo ut a Spiritu s. illuminati, quatenus per gratiam Spiritus s. luce verbi illuminati ad mysterium verbi adhibentur ac Dei arrepti in conversione et salute aliorum constituuntur. Opponit illa Dei et hominum in revelatione et doctrina accipienda est respectu priori, non autem respectu posteriori. 2. Verbum non esse causam instrumentalem horum effectuum, sed duntaxat signum, quod scilicet exterius significet, quid Deus interior velit. Respondemus: Spiritus s. nusquam videtur quod verbum duntaxat hoc exterius significet, sed Deus interior agat, sed quod vere et efficaciter verbum tanquam salutare organum Deus operetur, ut ex sequentibus apparebit. Aliud Deum per verbi praedicationem operari conveniunt, aliud simul et una cum verbi praedicatione conversionem operari; illud notat causam instrumentalem, hoc vero duntaxat signum, potest aliquid simul et una cum re quippiam fieri, tamen res illa nequaquam est organum vel instrumentum. Jam vero Scriptura expresse videtur Deum non solum una cum verbi praedicatione conversionem operari, sed etiam per verbi praedicationem, sicut de baptismo dicit, quod per illud lavacrum regenerationis ac renovationis Deus salvos faciat Tit. 3, v. 5. Ergo praedicatum est non solum externum signum, sed efficax organum et instrumentum. Signum ad locum adjunctorum, instrumentum ad locum sarum. Plura contra hanc exceptionem adducuntur in tract. de sacram. §. 55.

256. Secundam classem assignamus dictis prophetis. Esai 55, v. 10: *Quomodo descendit et nix de coelo et illuc ultra non revertitur, inebriaverit terram et foveat eam et quasi semina facit et dat semen serenti et panem danti; v. 11. sic erit verbum meum, quod exiit de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed quaecunque volui et prosperabitur et quae misi illud.* Jer. 23, v. 29: *Numquid est verbum meum quasi ignis et quasi malleus, qui petram?* Ex quibus locis sic concludimus: quae tribuuntur efficaces actiones, illud est non mortua nec nudum signum. Verbo Dei tribuuntur efficaces actiones, videlicet non tantum sed efficere, quae Deus voluit, ut in corda hominum frigida calefacere et in corda hominum dura conterere. Ergo verbum praedicatum non est litera mortua nec nudum, sed efficax organum. Aut enim verbum est causa principalis efficiendi tales effectus, ad convertendos scilicet et salvandos homines, aut ex virtute Dei et ut causa instrumentalis. Ex se quantum ad literas et litteras non habet tantam efficaciam, neque etiam ut

quo eam esset, ergo habet eam ex virtute Dei, si per verbum ex ore suo egressum tanquam per vitale organum in cordibus audientium ac medicum efficax est ac fidem et novos motus legi agerentes in illis accendit. Exciipiunt 1. de verbo prophetiae, non autem de verbo doctrinae apud eam esse sermonem, hoc sensu, quod prophetiam habet complementum. Respondemus: verbum divinae aequae est Dei verbum ut verbum prophetiae, neutrum igitur sua efficacia destituitur. In hac efficacia fatemur esse differentiam; nam verbum simplicis prophetiae effectum et complementum non sortitur frustra renitentibus ac repugnantibus hominibus, sed verbum doctrinae non affert simpliciter absolutam sive irresistibilem (ut vocant) conversionis necessitatem, verum si audiatur, nec propter Spiritum s. per verbum operationi resistatur. Nam tamen verbum doctrinae plane omni effectum destituitur. Quibus enim non est odor vitae, illis est odor mortis in mortem 2. Cor. 2. Ergo si vel maxime in specie de verbo prophetae apud Esaiam esset sermo, nihilo tamen efficacia verbi illius, quod est conversionis, non probaret. Sed circumstantiae textus ostendunt in genere de verbi sui efficacia Deum loqui, credentibus enim agitur de vocatione gentium per Christum per verbum evangelii: protasis comparationis ostendit, de illo verbo proprie sermonem, quod instar foecundae pluviae terminare et fructificare facientis animas hominum et ad bonum fertiles reddit. 2. Apud eam intelligi verbum essenziale. Respondemus: in versu proxime antecedente diserte loquitur Dominus de verbo praedicato, quod a pseudo-sonniis distinguit. v. 28: *Propheta qui somnium, narret somnium, et qui habet sermonem, loquatur sermonem meum vere. Quid est triticum? dicit Dominus.* Quod dicit, hoc doctrinae sunt leves et inanes, nullum praefractum, nullum spiritualem succum, sed meum est instar tritici, imo instar ignis et postea additur v. 30: *Ecce ego ad prophetas, et ad sapientes, qui furantur verba mea, hoc est qui celant verba mea et sua duntaxat proponunt, quae omnia de verbo praedicationis sermonem esse evidenter ostendunt.*

Tertiam classem argumentorum petimus ex Christi. Matth. 13, v. 23. Marc. 4, v. 20. Luc. 15: *Semen est verbum Dei; quod in bonum cadit, hi sunt, qui in corde honesto accipientes verbum retinent et afferunt fructum.* Joh. 5, v. 39: *Scrutamini Scripturas, et videmini in illis vitam aeternam habere, quoniam testificantur.* Joh. 6, v. 63: *Verbum locutus sum vobis, sunt Spiritus et vita. Quia vitam aeternam habes.* Joh. 8, v. 31: *Verbum locutus sum vobis, vere discipuli mei estis in sermone meo, vere discipuli mei estis.* Joh. 17, v. 20: *Et non pro eis tantum rogo, sed etiam pro eis, qui*

credituri sunt per verbum eorum (apostolorum) in me. Ex quibus sic concludimus: Quod est semen fructificans ac verbum vitae, per quod reddimur credentes ac discipuli Christi, quod conservat nos a morte aeterna et in quo est vita aeterna, illud non est litera mortua, sed efficax organum conversionis ac salutis. Sed verbum Dei est semen fructificans, verbum vitae, per quod reddimur credentes ac discipuli Christi, quodque conservat nos a morte aeterna et in quo est vita aeterna. Ergo non est litera mortua, sed efficax organum conversionis ac salutis. Repetit Svencfeldius suam exceptionem, de verbo Dei essentiali haec esse accipienda. Respondemus: circumstantiae textus ostendunt contrarium. Christus enim, qui est essenziale Dei verbum, confert se ipsum seminatore, Matth. 13, v. 37. jam vero semen est distinctum a seminatore. Ergo etiam verbum Dei, quod per semen intelligitur, est distinctum a Christo. Talia quoque tribuuntur semini, quae non competunt verbo Dei essentiali, dicitur enim *cadere secus viam et ab avibus coeli devorari; cadere inter spinas et ab illis suffocari.* In Johanne itidem Christus se ipsum ut verbum Dei essenziale a verbo praedicato distinguit ac notanter addit, sibi sermonem esse de illo verbo, quod locutus est et quod apostoli sint in mundo praedicaturi.

258. Quartam classem argumentorum petimus ex dictis apostolicis Rom. 1, v. 16: *Non me pudet evangelii, est enim potentia Dei ad salutem omni credenti.* Rom. 10, v. 17: *Fides est ex auditu, auditus autem per Dei verbum.* Rom. 15, v. 4: *Quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem haberemus.* 1. Cor. 1, v. 21: *Postquam mundus per suam sapientiam Deum non cognovit, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.* Eph. 1, v. 13: *Cum audissetis verbum veritatis, evangelium salutis.* Col. 1, v. 6: *Verbum veritatis evangelii in universo mundo est et fructificat et crescit.* 2. Tim. 3, v. 15: *Sacrae literae possunt te sapientem reddere, ad salutem, v. 16. omnis enim Scriptura divinitus inspirata et utilis est ad docendum ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia.* Hebr. 4, v. 12: *Vivus sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens usque ad divisionem animae simul ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, ac dijudicans cogitationes et conceptus cordis.* Jac. 1, v. 18: *Genuit nos voluntarie verbo veritatis, ut simus primitiae creaturarum ejus; v. 21. suscipite verbum liquidum, quod potest salvare animas vestras.* 1. Petr. 1, v. 23: *Renati sumus non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili per verbum Dei viventis.* Ex illis sic concludimus: Per quod Deus in hominibus accendit fidem, illos regenerat, consolatur et salvat, quod est utile ad docendum, arguendum, corrigendum et erudiendum, quod est vivum et efficax, gladio ancipiti penetrantius etc. illud non est litera mortua, sed efficax

XIII. 78.

2. Ex dictis apostolicis.

Exce-
ptiones
1. ad
Rom. 1,
v. 16.

XIII. 79.

organum conversionis et salutis. Sed per verbum suum Deus in hominibus accendit fidem, eos regenerat, consolatur et salvat, ac verbum illud Dei est utile ad docendum, arguendum, corrigendum et erudiendum estque vivum et efficax, gladio aucipiti penetrantius. Ergo verbum Dei non est litera mortua, sed efficax organum conversionis ac salutis. Hiace addimus dicta, quae proprie et specificè de efficacia legis loquuntur. Rom. 4, v. 15: *Lex iram operatur*. 2. Cor. 3, v. 6: *Lex est litera occidens*. Quodcumque operatur iram Dei et occidit, non est litera mortua, quomodo enim id quod *ἀγγρον* et mortuum est, operaretur et occideret? Sed lex operatur iram et occidit. Ergo lex non est litera mortua. Excipit Svencfeldius 1. Rom. 1, v. 16. nomine evangelii intelligi ipsum Christum essentielle Dei verbum, cum de tali evangelio apostolus ibi loquatur, cui essentialis Dei proprietas, videlicet potentia, competit. Jam vero soli verbo essentiali, videlicet Christo, non autem verbo praedicato essentialis Dei proprietas, videlicet potentia, competit. Respondemus: Evangelium definiente Scriptura est praedicatio de Christo. Ergo non est ipse Christus, nec uspiam in tota Scriptura invenietur locus, in quo evangelii nomen de ipso Christo ratione essentialis accipiat. Adde quod in hoc ipso loco circumstantiae textus ostendunt, non Christum ratione essentialis, sed praedicationem de Christo evangelii nomine ab apostolo intelligi, siquidem v. 15. dicit, *se esse promptum Romanis evangelizare sive evangelium praedicare*; postea v. 16. de illo ipso evangelio praedicato dicit, *quod sit potentia Dei ad salutem*. Notanter etiam in textu Graeco vocatur evangelium Christi, ergo est distinctum ab ipso Christo, ac v. 9. dicit apostolus, *quod serviat Deo in evangelio Filii ejus*. v. 1. et 3. *quod sit segregatus ad evangelium de Filio Dei*, utique ergo evangelium illud, de quo postea praedicat, quod sit potentia Dei ad salutem omni credenti, distinctum est ab ipso Christo, de quo evangelium concionatur. Dicitur autem illud verbum evangelii potentia Dei, quia scilicet in usu divinitus instituto est efficax organum et medium, per quod Deus in cordibus hominum salutarem suam efficaciam exerit ad eorum salutem. Cum haemorrhousa Christi vestem tangens a profluvio sanaretur, dicit Marcus c. 5, v. 30. *virtutem a Christo exiisse*, id quod Lucas c. 6, v. 19. in reliquorum etiam aegrotorum sanatione contigisse asserit, nequaquam hoc sensu, quasi essentialis Christi virtus ab ipso exierit, sed quia potentia sanandi per attactum vestis, per impositionem manuum, per verbum mandati etc. efficaciter se exeruit, ita quoque evangelium Christi est potentia Dei ad salutem, quia potentia salvandi per evangelium praedicatum, auditum ac fide receptum efficaciter sese exerit. Ambrosius in comm. hoc loco: *Praedicatio apostolica virtus Dei est, quae invitat ad fidem et dat salutem omni credenti, dum peccata donat et justificat, ut a secunda morte detineri non possit signatus mysterio crucis, praedicatio enim crucis Christi*

iudicium est mortis evictae. Neve ulla recte haec interpretatione dubitatio, conjungimus 1. Cor. 1, v. 17. et 19. ubi disertis verbis evangelium a Paulo praedicatum dicitur Dei virtus. *Misit me Christus (inquit) ad baptizandum, evangelizandum, non in sapientia verbi, ne esset tur crux Christi*; v. 18. verbum enim crucis, hoc est de Christo crucifixo) per se quidem stultitia est, nobis autem, qui salvi sumus, Dei virtus est.

259. 2. Rom. 10, v. 17. intelligi verbum, cum in textu non dicatur, quod ex praedicatione verbi externi sit fides, sed quod ex fide scilicet interno, qui immediate est a Spiritu, fides oritur. Si enim fides esset ex praedicatione et auditu verbi externi, consequens foret, quod verbum audiunt, ad fidem pervenire, quod minime fieri videmus, unde etiam accusant Lutherum, quod vitiose textum verterit, *Der Glaube kommt durchs Predigt, das predigen aber durchs Wort*. Respondemus: ad fidem requiri etiam auditum, et internum illum auditum esse a Spiritu facile concedimus, sed hoc in quaestione Spiritus s. immediate operari velit fidem et internum illum auditum sive assensum. Svencfeldius affirmat, nos vero negamus et rationem per hoc textu apostolico. Constat enim ex antecessoribus et consequentibus apostolum loqui de praedicatione et auditu ac de eo diserte affirmare, per illud Deus velit esse efficax ad fidem, inquit: *Quomodo invocabunt, in quem non audierunt? quomodo credent, de quo non audiverunt? vero audient sine praedicante?* v. 15. *vero praedicabunt, nisi mittantur?* v. 16. *omnes obedierunt evangelio, Esaias enim ait Domine, quis credit auditui nostro?* v. 16. *des ex auditu, auditus per verbum Dei*. apostolus pulcherrima quadam gradatione ostendit, quem Deus in hominibus convertendis et salvandis observet, quod scilicet nolit immediate a se instituere ministerium docendi, per quod eum in hominibus velit agere, sicut etiam Eph. 4, v. 11. dicit, *Christum dedisse apostolos, prophetas, evangelistas, pastores ac doctores ad instruendum sanctorum, in opus ministerii, ad aedificationem corporis Christi*. Nequaquam igitur a medio excluditur auditus verbi externus, sed praedicatur, ut ostendit relatio inter praedicationem et auditum. Ut enim praedicatio est externus, quod auditus est externus, per quem Deus in hominibus auditum internum et fidem vult excitare, sicut de Lydia dicitur Act. 16, v. 14. *quod aperuerit ei cor apostoli, ut intendere a Paulo dicebantur*. Neque quidquam vitiosum in versione Lutheri, quae petita est ex idiomate hebraico dicti prophetici versu proximo apostolo citati: *Domine quis credit auditui nostro*, hoc est praedicationi nostrae, Hebraeis significat non solum audiendum, sed etiam *μετρωμικῶς sermonem*, qui

alio, *rumorem ad aures delatum*. Gen. 29, v. 13: *Postquam audiuit Laban, שמע, auditum, Jacobi*, id est sermonem sive rumorem de Jacobo. Hanc loquendi formam etiam evangelistae in N. T. secuti sunt, Matth. 14, v. 1: *Audiuit Herodes ἀκούειν Ἰησοῦ, rumorem sive famam de Jesu*. Ita quoque hoc loco: Quis credidit τῷ ἀκοῇ, auditui nostro, hoc est sermoni de Christo, quem audivimus de Christo et parimus, rumori, quem audivimus ex ore prophetarum. Quod enim prophetae praedicarunt, illud prius a Deo interius eos docente audierunt, unde perorata praedicatio vocatur auditus. Eodem sensu necessario accipitur in verbis sequentibus, qui immediate cum illis cohaerent, imo ex illis συνεπείτατος loco deducuntur. *Fides est ex auditu*, hoc est ex praedicatione, auditus autem per verbum praedicatum. Gal. 3, v. 2: *An ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* hoc est ex praedicatione evangelii, per quam auditam et meditatione expensam Spiritus sanctus vult operari fidem. Neque quidquam roboris inest ἐνδυνάμει Svencfeldianae: *Si fides esset ex praedicatione et auditu verbi externi, omnes ad fidem pervenirent*, quia praedicatio et auditus verbi externi consideratur dupliciter, primo quatenus ex Dei ordinatione est medium efficax conversionis et fidei, secundo quatenus ex parte hominum salutaris illa Spiritus sancti efficacia impeditur, quando scilicet verbum praedicatum quidem auditur, sed interim Spiritui sancto pertinaciter resistitur ac repugnatur, qua ratione ex accidenti verbum praedicatum et auditum non est in illis ad fidem et salutem efficax, interim tamen non desinit esse fidei et salutis organum respectu divinae ordinationis consideratum, sicut baptismus non desinit esse lavacrum regenerationis et renovationis, licet actu in quibusdam, adultis hypocritis scilicet et impiis, regenerationem ac renovationem non operetur.

260. 3. 1. Cor. 1, v. 21. *per stultitiam praedicationis non intelligi externam verbi praedicationem; sed mysterium redemptionis, hoc est ipsum Christum crucifixum, siquidem talis explicatio addatur* 1. Cor. 2, v. 2. *non iudicari me quidquam scire inter vos nisi Jesum crucifixum*. Respondemus: quid per stultitiam praedicationis in textu apostolico intelligendum sit, non opus ex incertis conjecturis divinare, cum ex serie contextus sit clarissimum. v. 17: *Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia sermonis, ne evacuetur crux Christi*. v. 18. *Verbum enim crucis peregrinis quidem stultitia est, nobis autem, qui salvi sumus, est Dei virtus*, v. 21. *quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes*. Quod intelligitur per verbum crucis sive de Christo crucifixo v. 18. illud etiam intelligitur per stultitiam praedicationis v. 21. ut ostendit manifesta horum versiculorum connexio. Atqui per verbum crucis v. 18. intelligitur evangelium de Christo, ut apparet ex connexione v. 17. et 18. Ergo etiam

per stultitiam praedicationis intelligitur evangelium de Christo. Regerit Svencfeldius 1. *Apostolum non dicere per stultam praedicationem salvos fieri credentes, quod de externa verbi praedicatione potuisset accipi, sed per stultitiam praedicationis, hoc est per ipsum Christum, qui est Judaeis scandalum, gentilibus stultitia*, ut exponitur v. 23. Respondemus: Hebraismus ille in scriptis apostolorum usitatissimus est, *justitia et sanctitas veritatis*, hoc est vera Eph. 4, v. 24. *Misit illis Deus efficaciam erroris*, hoc est efficaces errores 2. Thess. 2, v. 11. *O profunditatem divitiarum*, id est o profundas divitias Rom. 11, v. 33. ita quoque hoc loco per stultitiam praedicationis intelligitur praedicatio evangelii, quae coram mundo apparet stulta. Nec repugnat huic interpretationi v. 23. ubi Christus dicitur esse gentilibus stultitia, id enim de Christo non praedicatur absolute, sed certo respectu, quatenus scilicet praedicatur in evangelio, jam vero idem est XIII. 61. sive dicas praedicatio evangelii de Christo est gentilibus stultitia, sive Christus in evangelio praedicatus est gentilibus stultitia, quemadmodum idem est sive dicas fides Christum apprehendens imputatur nobis ad justitiam, sive Christus fide apprehensus est nostra coram Deo justitia. 2. *Mentionem fieri credentium, qui salvi fiant. Jam vero non nisi respectu Christi dici credentes, proinde etiam per stultitiam praedicationis intelligi ipsum Christum*. Respondemus: subordinata non sunt sibi in vicem opponenda; credentes non nisi respectu Christi dicuntur credentes, sed Christum fide apprehendere non possunt, nisi quatenus in evangelio ipsius beneficia ipsis offeruntur. Ergo inter Christum in evangelio oblatum et inter evangelium de Christo praedicatum non est oppositio, sed potius subordinatio ac mutua relatio. Quamvis vero effectus salutis aliter de Christo, aliter de evangelio praedicetur (Christus enim est causa principalis, evangelium instrumentalis), tamen ex eo, quod per Christum dicimur salvari, non potest nec debet inferri, nos non salvari per evangelium, cum causa principalis et instrumentalis sibi non opponantur. Ex quibus de reliquis Svencfeldii exceptionibus, in quibus vitiosa oppositio causae principalis et instrumentalis perpetuo recurrit, facile potest fieri iudicium.

261. Quintam classem argumentorum petimus ex illis Scripturae locis, in quibus ministris verbi spirituales et divini effectus tribuuntur, quatenus scilicet in praedicatione verbi et administratione sacramentorum agunt ἐργαζομένους ad hominum conversionem et salutem. Dan. 12, v. 3: *Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellae*. Luc. 1, v. 77. de Johanne Baptista praedicatur, *quod daturus sit scientiam salutis plebi Israeliticae in remissionem peccatorum*. Joh. 1, v. 7: *Hic venit in testimonium, ut testificaretur de lumine, ut omnes crederent per illum*. Actor. 26, v. 18. de Paulo dicit Christus: *Mittam te, ut aperias oculos gentilium, ut convertantur a tenebris ad lucem, a potestate Satanae ad Deum, ut accipiant remissionem*

5. Ex illis dictis, in quibus ministris verbi spirituales et divini effectus tribuuntur.

peccatorum et partem sanctorum in lumine. Rom. 11, v. 14: *Glorificabo meum ministerium, ut aliquos ex illis salvos faciam.* 1. Cor. 3, v. 5: *Quid Apollo? quid Paulus? ministri sunt, per quos credidistis.* v. 9. *Dei sumus οὐρεργοί, Dei agricultura.* 1. Cor. 4, v. 1: *Sic nos aestimet homo, ut ministros Dei et dispensatores mysteriorum Christi.* 1. Cor. 4, v. 15: *Si decem millia paedagogorum habetis in Christo, tamen non multos patres, nam in Christo Jesu genui vos per evangelium.* Galat. 4, v. 19: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus in vobis formetur.* Ephes. 3, v. 8: *Mihi omnium sanctorum minimo data est haec gratia evangelizandi in gentibus impervestigabiles divitias Christi, v. 9. et illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti.* Philem. v. 10: *Obsecro te pro filio, quem genui in vinculis.* 1. Tim. 4, v. 16: *Haec faciens te ipsum salvabis et eos, qui te audiunt.* Ex illis dictis sic concludimus: Cuicumque tribuuntur actus et effectus divini, illi sunt eorum causae vel principales, vel instrumentales, tertium non datur. Atqui ministris verbi tribuuntur effectus divini, erudire ad justitiam, dare scientiam salutis, aperire oculos gentium, illuminare, gignere Deo filios et salvare. Ergo sunt eorum causae vel principales, vel instrumentales. Non principales, quia hic honor soli Deo debetur. Ergo instrumentales, quod ipsum ex sequenti argumento erit evidentius. Regerit Svencfeldius: 1. *Paulum nunquam se vocare medium salutis.* Respondemus: Qui se vocat ministrum, per quem homines credunt sive ad fidem adducuntur, is etiam se vocat ministrum ac medium salutis. Ratio est, quia fide reddimur participes salutis. Sed Paulus se vocat ministrum, per quem homines credunt sive ad fidem adducuntur 1. Cor. 3, v. 15. Ergo etiam se vocat ministrum ac medium salutis. Qui se vocat patrem spiritualem et regenerationis opus sibi tribuit *ὄργανον* et instrumentaliter, is etiam medium salutis sese constituit, quia regeneratio et salus sunt immediate connexa. Sed Paulus se vocat patrem spiritualem et regenerationis opus sibi tribuit *ὄργανον* 1. Cor. 4, v. 15. Gal. 4, v. 19. Philem. v. 10. principaliter enim illud Deo competit. Ergo etiam medium salutis se constituit. Qui salvationem auditorum expressis verbis sibi tribuit, ille aut causam principem, aut medium salutis sese constituit. Sed Paulus salvationem auditorum sibi tribuit Rom. 11, v. 14. Ergo aut causam principem, aut medium salutis sese constituit; non illud, ergo hoc. Qui se vocat dispensatorem mysteriorum divinarum, ille etiam est dispensator ac proinde etiam medium salutis, quia in illis misteriis ac per illa mysteria salus hominibus dispensatur. Jam vero Paulus se vocat dispensatorem mysteriorum divinarum 1. Cor. 4, v. 1. Ephes. 3, v. 9. Ergo etiam est dispensator ac proinde medium salutis. 2. *Johannem Baptistam non praedicasse evangelium, ac proinde non fuisse medium fidei et salutis hominibus conferendae, cum tribuatur illi, quod duntaxat viam Christo paraverit* Luc. 1, v. 76. Respondemus: contrarium

ostendimus in quaestione de baptismo Johannis de bapt. §. 45. et 59. Johannes non solum sed etiam evangelii praedicatione Christo viam paravit, quem digito demonstrans vocavit agnus tollentem peccata mundi Joh. 1, v. 29. 36. ac Zarias diserte ibidem exponit, qua ratione Baptismo Christo viam paraverit, videlicet dando scientiam salutis, quae est in remissione peccatorum.

262. Sextam argumentorum classem petimus illis locis, in quibus Christus ac Spiritus sanctus videntur loqui in apostolis et aliis ministris apostolorum doctrinam proponentibus, et in quibus effectus mentales divinarum effectuum causae ministris statuuntur. Matth. 10, v. 20: *Non estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui vobis loquitur.* Rom. 15, v. 18. *Non ausim loqui, quod non efficit Christus per nos in gentium verbo et facto.* 2. Cor. 13, v. 3. *quidem experimentum quaeritis in me loquentem.* Act. 11, v. 14. dicit angelus de Petro apostolo Cornelium: *Is dicet tibi verba, per quae salus est tui et domus tua.* De Paulo dicit Christus 1. Cor. 15, v. 15: *Hic erit mihi οὐρεγός ἐξ ὅλης, electus, ut portet nomen meum coram gentibus et filiis Israël.* Ex illis sic colligitur, quibuscumque Christus ac Spiritus s. loquitur, illos ad conversionem et salutem efficax sunt organa Christi et Spiritus sancti salutis efficacia. In apostolis et aliis ecclesiae apostolorum doctrinam tradentibus Christus ac Spiritus s. loquitur et per illos ad conversionem et salutem efficax est. Ergo. Denique ut conjungimus exempla eorum, qui per praedicationem apostolorum ad Deum conversi, Spiritu a salutis aeternae participes facti. Marc. 16, v. 7. *Apostoli egressi praedicaverunt ubique Deum operante, videlicet ut juxta promissionem fidem et salutem multos adducerent.* Act. 15, v. 12. *Petrus exhortabatur Israëlitas verbis, v. 41. et apposita sunt illa die animarum tria millia.* Actor. 10, v. 44: *Adhuc loquebatur, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum.* Act. 11, v. 23: *Barnabas hortabatur eos, ut proposito cordis permanerent in fide, v. 24. quia erat vir bonus et plenus Spiritu, et apposita est multa turba Dominum credentem.*

263. Argumenta Svencfeldii ex his superioribus assignatis facili negotio solvuntur, et risque enim omnibus oppositio causae principalis instrumentalis occurrit. Videbimus potentia. Ex Scripturis haec affert. 1. Esai. 54, v. 13: *Non docebit ultra virum suum, sed omnes erunt docti a Deo. Et immediate per se ipsum, non autem per verbi ministerium homines docet.* Respondemus: expositum horum dictorum verum est sensum superius §. 46. hoc loco breviter causa efficiens principalis non tollit instrumentum et beneficium in vita aeterna expectandum, sed ministerii ecclesiastici in hac vita necesse est.

XIII. 82.

fractum. 2. Psalm. 85, v. 9: *Audiam, quid loquatur in me Dominus. Ergo Deus non per verbum externum, sed per afflatus internos nobiscum agit.* Respondemus: verba in Hebraeo sic habent: *Utinam audiam Dominum loquentem et consolantem populum suum per prophetas, illud autem in me loquatur non est in textu Hebraeo, et si maxime adesset, tamen a propheta immediato Spiritus sancti impulsu afflato ad quosvis alios non licet argumentum ducere. Denique verbum externum et Spiritus sancti impulsus interior non sunt opposita, sed subordinata.* 3. Act. 1, v. 5: *Johannes baptizavit quidem aqua, vos autem baptizabimini Spiritu s. post dies hosce non multos. Johannes igitur sola aqua adpersit homines sine Spiritu sancto. Jam vero qualis fuit baptismus Johannis, talis etiam reliquorum ministrorum.* Respondemus: explicationem illius dicti proposuimus tract. de bapt. §. 54. 4. 1. Cor. 3, v. 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem dedit incrementum; v. 7. itaque neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed Deus, qui dat incrementum, ubi incrementum fidei et bonorum spiritualium eo modo videtur Deo attribui, ut ministerio verbi adimatur.* Respondemus: Apostolus eo ipso in loco v. 5. diserte dicit: *Quid Apollo? quid Paulus? ministri sunt, per quos credidistis* sive ad fidem perducti estis, nequaquam igitur suo ministerio derogat omnem efficaciam, sed opponit haec verba perversae opinioni ac dissiliis Corinthiorum, qui ex qualitate personarum judicabant de ministerii efficacia ac propterea in factiones divisi dicebant, *ego sum Pauli, ego sum Cephae, ego Apollo.* 1. Cor. 1, v. 12. ostendit igitur apostolus, efficaciam ministerii non a peculiaribus donis ministrorum, ab eloquentia, auctoritate vel acumine, sed ab ipso Deo dependere. Nulla vero consequentiae legitimae forma ex eo evinci potest, quod externum verbi ministerium destituatur omni efficacia. Quamvis enim Pauli plantatio et Apollo rigatio adeoque omnium ecclesiae ministrorum opera sit nihil, ut est irrita et frustanea, si remota divina efficacia consideretur ac nisi Deus det incrementum, tamen laetit Deo incrementum illud ordinario non nisi et ipsorum ministerium dare, sicut verbis proxime praecedentibus dicitur: *Ministri sunt, per quos credidistis et unicuique sicut divisit Dominus* ac v. 9: *et sumus οὐρεργοί, Dei agricultura.* 5. 1. Cor. 4, v. 20: *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute. Ergo fides et salus non potest sperari ex sermone externo.* Respondemus: loquitur apostolus de sermone *παρασηματικῶν*, ut patet ex versu proxime praecedente, ac de persuasibilibus humanae sapientiae verbis, ut colligitur ex 1. Cor. 2, v. 4. quibus ponit ostensionem Spiritus et virtutis, sed illa a Spiritu et virtutis divinae ἀποδείξις exhibet se et praedicationem verbi. 6. 1. Cor. 12, v. 6: *Deus operatur omnia in omnibus. Ergo non agit per medium externum.* Respondemus: αὐτός ibi non significat immediatam Dei operationem praedicationi externae oppositam, sed unitatem illius, a quo χαρισματα, διακοναὶ καὶ ἐργήματα varia in ecclesiam

descendunt, ut constat ex verbis praecedentibus: *Divisiones vero gratiarum sunt τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, idem vero Spiritus; divisiones ministrationum sunt, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ θεός, idem autem Deus est, qui operatur omnia in omnibus.* 7. 1. Cor. 15, v. 10. *Gratia Dei in me non fuit vacua, sed abundantius omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum, ubi ministerio suo omnem efficaciam conversionis et salutis derogare eandemque solius Dei gratiae ascribere videtur.* Respondemus: negat, suum ministerium esse causam principalem illius efficaciae, interim non negat, illud fuisse salutare organum, per quod divina gratia fuit efficax, ut colligitur ex fundamentis superius adductis. Graecus textus est emphaticus, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί, gratia Dei, quae mecum est vel quae mihi data est, hoc est Deus suppeditavit ex gratia vires et cooperatus est meo ministerio. Ergo ab agendi efficacia non excludit suum ministerium. 8. 2. Cor. 3, v. 6: *Litera occidit, Spiritus autem vivificat. Ergo* XIII. 84. *verbum externum est litera mortua.* Respondemus: variae sunt dicti hujus apostolici detorsiones. Monachi fratres ignorantiae per literam intelligi existimabant eruditionem ac scientiam, sicut literas scire de erudito dicitur. Sed salse eos irridet poeta isthoc disticho:

Caristi bene, ne fors te ulla occidere possit

Litera, nam nulla est litera nota tibi.

Origenes per literam intelligebat sensum Scripturae literalem, per Spiritum vero sensum allegoricum. Svencfeldius per literam praedicationem verbi externam, per Spiritum adjunctam Spiritus efficaciam internam. Sed contextus apostolicus ostendit, per literam ab apostolo intelligi *legem in literis haerentem*, quia non confert vires ad praestandum, per Spiritum vero *evangelium*, quod habet adjunctam vim Spiritus et vivificat, quia Spiritus s. fidem per illud confert, sicut Gal. 3, v. 2. dicit apostolus: *Hoc solum a vobis discere volo, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Invertimus autem Svencfeldii argumentum: Quidquid occidit, non est litera mortua; praedicatio legis occidit; ergo non est litera mortua. 9. 1. Tim. 2, v. 5: *Unus Deus et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. Ergo per solum Christum absque medio externo in negotio salutis Deus nobiscum agit.* Respondemus: subordinata non sunt invicem opponenda, ut ergo in negotio conversionis et salutis causa principalis non excludit causam meritoriam, quae est Christus in officio redemptionis ac mediationis, ita quoque causa meritoria non excludit instrumentalem causam sive media conversionis et salutis, quae sunt ex parte Dei verbum et sacramenta, ex parte nostra fides. Est ergo vere unus duntaxat mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, sed illius mediatoris beneficia in verbo et sacramentis nobis offeruntur fide amplectenda et recipienda.

264. Rationes potiores hae sunt: 1. *Christus est* ^{2. Ex rationibus.} *ecclesiae caput, in quo totum corpus coagmentatum*

et conjunctum per omnem commissuram subministrationis secundum efficaciam in mensuram uniuscujusque partis incrementum corporis facit in aedificationem sui ipsius per caritatem. Rom. 12, v. 5. Eph. 4, v. 15. 16. Est etiam vitis, nos palmites, Joh. 15, v. 5. Jam vero caput et corpus immediate cohaerent, et illud huic sensum ac motum suppeditat sine medio, palmites etiam ex vite succum et vigorem immediate attrahunt. Ergo etiam corpus Christi mysticum a capite immediate subministrationem vitae ac motuum spiritualium accipit, ac spirituales palmites ex Christo vite succum et vigorem spirituales immediate attrahunt. Respondemus: similitudo non est extendenda ultra comparationis tertium; Christus sese confert capiti et viti, credentes membris et palmitibus, quia scilicet hi ab ipso spirituales vitam, sensum, motum, vigorem et operandi efficaciam accipiunt; sed ex eo non potest inferri, quod eodem omnino modo ac proinde immediate haec bona Christus corpori suo mystico et spiritualibus palmitibus suppeditet, quo modo caput naturale suo corpori et vitis naturalis palmitibus ea suppeditat, alias etiam inferri posset, communicationem illam esse naturalem, physicam et terrenam. Adde quod in posteriore similitudine diserta fiat mentio illius medii, per quod in negotio salutis Christus nobiscum agere velit, si manseritis in me (inquit) et verba mea in vobis manserint, quidquid volueritis, petetis, et fiet vobis v. 7. et mundi estis propter sermonem meum, quem locutus sum vobis v. 3. 2. Si verbum et sacramenta essent causae instrumentales conversionis et salutis, omnes audientes verbum ac sacramentis utentes converterentur ac salvarentur. Sed posterius falsum esse testatur Scriptura et experientia. Ergo. Respondemus: negatur connexio majoris, ostendimus enim suo loco in tract. de elect. §. 139. vitio hominum multiplici contingere, quo minus verbum praedicatum et auditum in cordibus eorum ad conversionem et salutem sit efficax. Objecti, circa quod ver-

XIII. 83. satur agens tum principale tum instrumentale, vitiosa dispositio saepius etiam in naturalibus impedit, quo minus effectus sive opus sequatur. 3. Si verbum Dei et sacramenta essent media salutis, consequens foret, omnes infantes ante baptismum morientes et omnes surdos damnari, quod est absurdum. Respondemus: distinguendus est modus agendi ordinarius ab extraordinario; Deus nos ad usum illorum mediorum adstruxit, interim tamen gratiam suam illis non eo modo alligavit, ut in casu necessitatis citra illorum usum non possit esse efficax. 4. Detrahitur divinae perfectioni, si Deus per media externa in negotio salutis nobiscum agere statuitur. Respondemus: si ex quadam indigentia et necessitate Deus uteretur mediis, perfectioni ejusdem aliquid detraheretur, jam vero liberrima voluntate et beneplacito mediis utitur, 1. Cor. 1, v. 21: Placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Quemadmodum non detrahitur ejus per-

fectioni, quando per media naturalia nos in viam conservat, cibatur, sanat etc. ita quoque non detrahitur quidquam ejus perfectioni, quando per media nobiscum in negotio salutis agit. 5. Spiritualia et coelestia dona non possunt comprehendere ac distribui mediis externis. Ergo etiam non dantur per media externa. Respondemus: est ambiguitas in voce comprehendendi, si enim accipitur pro inclusione concedimus, spiritualia et coelestia bona non comprehendere mediis externis; si vero notetur divina illa ordinatio ac dispositio, qua ipsi placuit per media communicare coelestia bona, negamus, eo sensu bona coelestia mediis externis non comprehendere ac distribui. 6. Patriarchas, prophetas, Johannem Baptistam et apostolos Deus immediate absque externis verbis illuminavit. Ergo eodem modo adhuc illuminat credentes. Respondemus: num omnes prophetae? num omnes apostoli? inquit Paulus 1. Cor. 12, v. 29. ostendens, Deum non velle eodem modo, per immediatam scilicet illuminationem, cum omnibus credentibus agere, sed ordinarie per verbum et sacramenta vult in illis fidem accendere, augere et confirmare. Adde quod ipsimet prophetae et apostoli non solum alios ad verbum revocarunt sed ipsi quoque verbo externo uti fuerunt. 7. Proprium creaturae est agere per media. Ergo creatori illud non competit. Respondemus: creaturae actionibus suis utuntur mediis ex necessitate et indigentia, Deus ex libera voluntate et ordinatione. 8. Sine quo non possumus verbo praedicato fidem habere, illud non datur per praedicationem verbi. Sed sine Spiritu sancto non possumus verbo praedicato fidem habere, unde etiam ecclesia ante creationem verbi petit, Spiritus s. gratiam sibi dari. Ergo Spiritus sanctus non datur per verbum praedicatum. Respondemus: negatur propositio major. Quemadmodum enim baptismus non prodest absque fide et nihilominus per ipsum baptismum infans confertur regenerationis donum ac proinde etiam fides; ita sermo auditus non prodest, si non sit admixtus fidei eorum, qui audiunt, Hebr. 4, v. 2. et nihilominus per ipsum evangelii verbum Deus vult operari fidem Rom. 10, v. 17. Deinde distinguendum inter dona Spiritus sancti et illorum donorum augmentum. Quando petimus Spiritus sancti gratiam et efficaciam ante auditum verbi, tunc illae gratiae, si sint seriae et Deo gratiae, sunt effectum Spiritus sancti in nobis habitantis, sed nihilominus illorum donorum augmentum et incrementum, adeoque etiam uberiorem illuminationem per verbum nobis conferri petimus. Sic nemo potest dicere Jesum Dominum nisi in Spiritu sancto 1. Cor. 12, v. 3. et tamen Deus dicitur dare Spiritum sanctum Petro Luc. 11, v. 13. Atque haec dicta sint de hoc Svencfeldii ministerii ecclesiastici in verbo et sacramentis occupati efficaciam negantis, consequens foret, ut ageretur de quaestione, an efficacia ministerii pendeat a dignitate ministri, ab ejus legitima vocatione, qualitatibus donorum, etc.

itate et ritae sanctitate, sed quia de ea late dictum fuit in tract. de sacram. §. 30. et in tract. de ultimo §. 22. et seqq. ideo hac vice uberiori ejus locatione supersedemus. Videatur etiam D. Chemus part. 3. locor. c. de ecclesia p. 359.

SECTIO POSTERIOR.

OFFICIIS MINISTRORUM ECCLESIAE.

6. Sacerdotium non est otium, sed negotiorum, scribit alicubi Bernhardus, et episcopatus non est operis, non honoris, juxta Augustinum [9. de civit. Dei cap. 19. Ideo expositis ministerii ecclesiastici causis ejusdemque necessitate, dignitate atque utilitate ab illis dependente restat, ut officiis ecclesiae ministrorum disseramus. Officia varie a variis enumerantur, Hugo de S. Victore 1. de sacr. part. 2. c. 5: *Omnia ecclesiastica administratio in tribus consistit, in sacramentis, in iudiciis et in praeceptis*; Hieronymus in c. 8. *Officia sacerdotis sunt aut aliquid a Deo accipere, aut populum docere, aut pro populo orare*. Sed ut plenior sit enumeratio, dicimus, officia ministerii rectissime aestimari ex fine, propter quem institutum est et adhuc conservatur ministerium ecclesiasticum, quem in superioribus dicimus esse duplicem, principalem scilicet, qui est gloria, et intermedium, qui est hominum conservatio et salus. Intermedius finis obtinet rationem finis medii, per quod ad finem principalem et ultimum pervenitur; ex quo etiam nomen est sortitus. Intermedium autem finem obtinendum spectant eorum officia et actiones, per quas Deus ad ultimum conversionem et salutem vult esse efficax. Mines convertendi et salvandi nascuntur in terra ignorantiae Esa. 9, v. 2. Luc. 1, v. 79. Mat. 23, v. 5. Act. 26, v. 18. Ephes. 5, v. 8. *Ex tenebris sunt derelicti, alienati a vita Dei per ignorantiam Dei*; Ephes. 4, v. 18. nativas illas tenebras erare vult Spiritus s. per lucem verbi coelestis 1. Cor. 19, v. 9. Psalm. 119, v. 105. 2. Pet. 1, v. 19. Ministerium igitur ac praecipuum ecclesiae ministrorum officium est *verbi praedicatio*, per quam Spiritus s. ad interiorum cordis illuminationem est effector. 26, v. 17, et 18: *Constituam te ministrum mittentem ad gentes ad aperiendum oculos eorum, ut eantur a tenebris ad lucem*. 2. Verbo addita sacramenta, gratiae divinae et promissionum licentiarum sigilla, unde a veteribus dicuntur *opera* sive visibile; proinde alterum ministerii officium est *sacramentorum dispensatio*, 1. Cor. 4, v. 1: *Sic nos aestimet homo, ut ministros et dispensatores mysteriorum Dei*. Matth. 28, *Euntes docete omnes gentes baptizantes eas*, ubi praedicatio et sacramenti baptistici dispensatio loci. VI.

ratio connectuntur. 3. Cum vero absque benedictione coelesti omnis ministrorum labor sit frustaneus, 1. Cor. 3, v. 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus dedit incrementum*; v. 7. *itaque nec qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed Deus, qui dat incrementum*. Augustinus serm. 4. de verb. apost.: *Nos loquimur, sed erudit Deus; nos loquimur, sed Deus docet*; *cathedram in coelo habet, qui intus docet*. Ideo tertium ministrorum officium est *diligens pro commissio sibi grege precatio*, 1. Sam. 12, v. 23: *Absit a me, ut peccem Jehovah cessando orare pro vobis ac docere vos viam bonam et rectam*, ubi institutio auditorum et oratio pro fructificatione verbi conjunguntur. 4. Ulterius cum illi, qui sana docent et turpiter vivunt, altera manu rapiant, quod una porrexerant, ac quandoque plus noceant exemplo, quam prosint verbo, ideo ministris convenit probatae vitae exemplo auditoribus praeire; ac proinde quartum ipsorum officium est *vitalis et morum honesta gubernatio*, Tit. 2, v. 7: *Per omnia te ipsum praebe exemplar bonorum operum*. 5. Cum praeter nativas ignorantiae tenebras voluntatis corruptio et ad omne malum proclivitas in hominibus haereat, ideo ecclesiasticae disciplinae vinculis divinitus ministerio commendatis ea coercenda est, ne vel conversionem per verbum impediat, vel conversos in transversum iterum abripiat, quintum proinde ministrorum officium est *ecclesiasticae disciplinae administratio*, Matth. 18, v. 17: *Si non audient illos, dic ecclesiae*. XIII. 87. 6. Cum in exercitio divini cultus solenni atque publico certi quidam ritus ad *εὐραχία καὶ εὐσχημοσύνην* spectantes totius ecclesiae consensu introducti pie conservandi sint, ideo ad ministerium ecclesiasticum etiam pertinet ritus ecclesiasticos gravi consilio approbatos, et de multis utiliter admonentes in congressibus publicis tueri, nec privata quadam animi libidine cum scandalo ecclesiae eos mutare; proinde sextum ministrorum officium est *rituum ecclesiasticorum conservatio*. 7. Denique cum inter auditores sint orphani, viduae, pauperes, exules, aegroti, quibus officia caritatis ad inopiam et afflictionem eorum sublevandam cumprimis debentur, ideo ad ministrum ecclesiae spectat *pauperum cura et aegrotorum visitatio*, ut pecuniam in usus pauperum destinatam fideliter colligat ac dispenset, vel si aerarii ecclesiastici praefectis haec functio demandata est, auditores ad beneficentiam erga pauperes demonstrandam diligenter exhortetur et bonorum ecclesiasticorum dispensationem rite ac legitime fieri curet, 1. Cor. 16, v. 2. 2. Cor. 9, v. 1. etc. Septem igitur in universum sunt ecclesiae ministrorum officia, ad quae reliqua commodè referri possunt: 1. *Verbi coelestis praedicatio*; 2. *sacramentorum dispensatio*; 3. *pro commissio sibi grege precatio*; 4. *vitalis et morum honesta gubernatio*; 5. *disciplinae ecclesiasticae administratio*; 6. *rituum ecclesiasticorum conservatio*; 7. *pauperum cura et aegrotorum visitatio*. De singulis uberius disserendum.

266. Primum ministrorum officium dicimus esse *verbi praedicationem*, quod probant 1. *expressa* 1. Verbi praedicatio.

quo cogendus est, ut verae et piae doctrinae, quam
 ostentur; renuntiet. Praeterea diligenter caven-
 um est, ne nimia subtilitate, quae tamen nihil ha-
 t certi, cursus doctrinae verae et certissimae im-
 dietur, quod sane jam etiam aliqua ex parte fieri
 peritur. Cumque landgravius denuo urgeret,
 aglianos nondum esse in concilio alicujus erro-
 convictos, Philippus et Brentius altera vice inter
 tera ad ipsum sic scripserunt: De concilio pe-
 do et urgendo nihil certi constituere possumus,
 quod fidei nostrae certitudinem ex concilii pla-
 et decretis haurire et petere necesse habeamus,
 ut calumnias et mendacia, quibus multipliciter
 formamur et oneramus, amoliri et abstergere
 vinus. Quod si Deo agente factum fuerit, nec
 scientias nostrae praegravabuntur, aut doctrinae
 rioris cursus, ut hactenus a Caesarea maiestate
 ruitur, Cinglianæ doctrinae defensione et pro-
 natione concilium minime impediendum esse ar-
 amur, cum probari ea et tolerari non possit.
 theologi Jenenses in certamine Interimistico
 peterent, idem Philippus Melanthon in
 solis ad amicos aliquoties repetiit illud Nazi-
 ni ad Procopium p. 329: ἔχω μὲν οὕτως, et δὲ
 γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκό-
 οὐ μὴδὲ μιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστὸν
 7. Si non licet damnare falsa dogmata cum
 ptoris pugnantia ante synodi decisionem, quo
 ipsimet damnant Pontificios, Anabaptistas,
 pfeldianos? etc. 8. Imo quo jure nostram de
 ona Christi confessionem accusant Eutychianismi,
 monitismi etc. in pseudo πρεσβυτέρω Witeber-
 anno 1571. edito apolog. admonit. Neostad.
 4. cum in nulla synodo simul legitime convi-
 9. Auditi omnino sunt Calviniani in colloquiis
 Regensi anno 1529. Maulbrunnensi anno 1564.
 pelgartensi anno 1586. in publicis imperii co-
 et principum conventibus, in libris sexcentis
 blicum utrinque editis, unde in libello εἰρηνικῇ
 adii edito sub titulo Treuherzige Vermañnung
 tentur, controversias utrinque hactenus
 das sufficienter disceptatas ac definitas. 10. Quam
 expetunt et exspectant synodum, ea nunquam
 erte vix speranda est, quod ex verbis Sibrandi
 in praefat. comment. ad 99 errores Vorstii
 43 manifestum, ubi sic scribit: Cum Vorstius
 velle sese omnium Reformatarum ecclesiarum
 io submittere, id perinde est, ac si dicat, se
 velle se ecclesiarum Reformatarum iudicio sub-
 re. Scit enim homo prudens, omnium Refor-
 rum ecclesiarum sive late, sive stricte vocem
 matarum accipias, concilium nunquam convo-
 eiri, tam variis enim studiis tenentur princi-
 in, quorum dilutionibus agunt ecclesiae Re-
 riae, ut nunquam consensuri sint in unum ali-
 generale concilium. Haec Sibrandus uno ictu
 et anaeclaram postulata evertens. Antequam
 postulata a Calvinianis σύνοδος, fiet mundi

272, Quaeritur 4. an in ἐλέγχῳ approbanda sint
 scripta ἀνώνυμα vel ψευδώνυμα? Ita quidam ex Je-
 suitis et Calvinianis sentiunt, ut ipsa praxis testatur.
 Sed opponimus illis 1. dictum Christi Joh. 3, v. 20.
 Omnis qui mala agit, odit lucem et non venit ad
 lucem, ne arguantur opera ejus; v. 21. qui autem
 facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur
 opera ejus, quia sunt in Deo facta. Lucifugae
 igitur illi ipso facto ostendunt, se non esse filios
 lucis, sed organa diaboli, qui est Spiritus tenebra-
 rum. Aut enim agnoscunt et approbant veritatem,
 aut eandem ore quidem confitentur, corde autem
 negant. Si illud, non vereri debent publica nominis
 expressione eandem confirmare:

Carum atramentum est, quod non subscribat aperte, XIII. 96.
 Cui subscripserunt sanguine mille alii.

Si hoc, agunt hypocritas pessimos. 2. Incommoda,
 quae ex suppressione vel variatione nominis oriri
 solent. Infirmis praebetur scandalum, quando veri-
 tatem timide propagari animadvertunt; hostes in
 erroribus confirmantur, cum enim veritas nihil ti-
 meat nisi abscondi, inde est, quod confessionem il-
 lam fidei veram et sanam esse negant, cujus confes-
 sores publice eam proponere pubet; scriptores ἀνώ-
 νυμοι armantur licentia convitiandi, calumniandi
 ac mentiendi. Quemadmodum enim peregrina veste
 induti quidvis agendi licentiam sibi arrogant; ita
 quoque illi, qui alieni nominis schema sibi assu-
 munt, quidvis pro libitu fingere et audacter con-
 viciari sibi licitum esse existimant, cum demon-
 strandi labore sint sublevati. 3. Exempla prophe-
 tarum, evangelistarum et apostolorum, qui scriptis
 suis nomina praefixerunt. Idem observarunt primi-
 tivae ecclesiae patres et cordati nostrae aetatis theo-
 logi. Vide Lutherum tom. 1. Jen. Germ. f. 477. in
 lib. cui titulus Unterricht der Weichkinder tom. 4.
 Jen. Germ. f. 508. in lib. cui titulus Christliche Er-
 mañnung an den Churfürst zu Brandenburg. **Tom. 5.
 Jen. Germ. f. 551: Der H. Geist schleicht nicht, son-
 dern flieget öffentlich vom Himmel, die Schlangen
 schleichen, aber die Tauben fliegen; darum ist solch
 schleichen der rechte Gang des Teufels, das fehlt nim-
 mermehr. tom. 1. f. 425: Wann ich solchen Zug und
 Flug des Lichtes spüre, wie kann ich mich fürchten vor
 den blinden Maulwürfen, die das Licht scheuen. Et
 postea: Das ist gewißlich der Teufel, der heimlich und
 menschlins so herum schleicht. Lutherus de se ipso
 tom. 4. p. 508. er habe wider Kaiser, Könige, Päpste
 und andere hohe Personen scharfe Schriften müssen
 verfertigen, aber seinen Namen jederzeit fürgesetzt
 und auß Blatt geheftet. ** 4. Leges civiles, quae
 mutationem nominis si dolo malo et in alterius dam-
 num fiat, poenis subjiciunt. l. unic. C. de mutat.
 nominis: Mutare nomen vel praenomen sive cogno-
 men sine aliqua fraude licito jure, si liber es, mi-
 nime prohiberis. Ergo a contrario sensu, si cum
 fraude et pernicie proximi mutatio illa nominis sus-
 cipiatur, prohibita est censenda. l. Falsi 13. ff. de

lege Cornelia de falsis: *Falsi nominis vel cognominis asseveratio poena falsi coërcetur.* In decretis comitiorum Augustanorum anno 1545. expresse prohibitum, ne quis vel sine nomine, vel mutato nomine scripta in publicum edat. ** De famosis pasquillis l. unic. C. de famos. libell. *Peinliche Fals-Gerichts-Ordnung* art. 110. In decretis imperii non solum famosi libelli, sed etiam scripta ἀνόμια καὶ ψευδώνυμα prohibentur. Abschied zu Augsb. ann. 1548. p. 403. zu Speier ann. 1570. fol. 666. ** 5. *Propriorum asseclorum testimonia.* Boquinus in assert. veri et veteris Christianismi c. 1. scribit, non leviter peccare eos, qui nomina sibi minime convenientia in rebus religionis assumunt. Bullingerus contra lib. Polon. anno 1566. Tigur. edit. dissimulationem ac mutationem nominum in hujusmodi scriptis eo dicit fieri consilio, ut licentius ceu ex plastro conviciorum et calumniarum nimbos profundant isti lucifugae in innoxios et ita cum omnibus impuris convitiatoribus communia convitia cacodoxas potius quam orthodoxas proferre possint doctrinas. Quae in contrariam partem afferuntur, facilem habent explicationem, si distinguatur inter scripta didactica et elenctica, inter factum et jus, inter calliditatem politicam et candorem ac simplicitatem theologiam.

2. Sacramentorum dispensatio.

273. 2. *Sacramentorum dispensationem* ad ecclesiae ministros ordinarie spectare ostendimus in tract. de sacram. §. 28. de baptismo §. 19. ubi tamen monendum, in sacramento initiationis, quale in V. T. fuit circumcisio, in N. T. est baptismus, urgente extrema necessitate etiam aliis ecclesiae membris administrationem ejus esse permittendam, ut late ostendimus in tract. de bapt. §. 23. Circa sacramentorum dispensationem minister observet, 1. ne indignos ad eorum participationem admittat Matth. 7, v. 6: *Nolite sanctum dare canibus neque margaritas projicere porcis.* Ambrosius lib. 2. de poenit. c. 9: *Præceptum est, nolite sanctum dare canibus etc. hoc est immundis impuritatibus sacrae communionis non impertienda consortia;* in quam sententiam plura adduximus in tract. de eucharist. §. 222. et seqq. 2. ut in dispensatione sacramentorum institutionem Christi et praxin apostolorum diligenter observet ac rejectis inutilibus et superfluis ceremoniis, quam potest fieri simplicissime, juxta regulam modo traditam ea administret.

XIII. 97.

3. Pro commisso grege precatio.

274. 3. *Pro commisso sibi grege precationem* ministro ecclesiae commendatam esse debere ostendunt 1. *dicta generalia*, quae ab omnibus vere piis requirunt, ut pro se invicem orent et precibus suis aliorum etiam salutem complectantur. Jac. 5, v. 16: *ἐυχόμετε ἑνὲ ἀλλήλων.* Forma precum a Christo nobis praescripta totum ecclesiae corpus mysticum complectitur. 2. *Exemplum Christi*, qui in seriis ad Deum precibus orat pro apostolis et omnibus, qui per verbum illorum erant in ipsum credituri Joh. 17, v. 20. 3. *Exempla Moysis, Samuelis, prophetarum et apostolorum*, qui pro auditoribus suis vota ad Deum fecerunt. Exod. 32, v. 11: *Moyse orabat*

Dominum dicens: Cur domine irascitur furor tuus contra populum tuum? Deut. 9, v. 18: *Procedi ante Dominum sicut prius, quadraginta diebus et noctibus panem non comedens et aquam non bibens propter omnia peccata vestra, quae gessistis contra Dominum.* Lev. 5, v. 6: *Orabit pro eo sacerdos qui inconsiderate juravit.* c. 16, v. 34: *Statuit hoc sempiternum, ut oretis pro filiis Israël.* 1. Sam. 1, v. 23: *Absit a me,* inquit Samuel ad Israëlitas, *peccem Jehovah cessando orare pro vobis* (tunc ministri ecclesiae graviter peccant negligentes proces pro commisso sibi grege). Esa. 63, v. 16: *Domine pater noster, redemptor noster, a seculo nomen tuum,* v. 17. *quare errare nos fecisti filiis tuis?* etc. Jer. 23, v. 3: *Jubetur propheta orare ad Dominum pro populo.* c. 37, v. 3: *Sed etiam prophetam dicit: Ora pro nobis Dominum Deus nostrum.* Dan. 9, v. 17: *Exaudi Deus noster orationem servi tui et preces ejus, illumina faciem tuam super sanctuarium tuum etc.* 2. Cor. 13, v. 8: *Oramus Deum, ut nihil mali faciatis,* v. 9. *oramus vestram consummationem.* Eph. 1, v. 15: *Audite fidem vestram in Christo et dilectionem in vobis sanctos* v. 16. *non cesso gratias agens pro remembrance vestri faciens in orationibus meis.* 1. Thess. 5, v. 25: *ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriosus det vobis Spiritum sapientiae et revelationis.* Eph. 1, v. 14: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut det vobis corroborari per Spiritum ejus.* Phil. 1, v. 4: *Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationis faciens* v. 9. *hoc oro, ut caritas vestra magis accrescat.* Col. 1, v. 3: *Gratias agimus Deo semper pro vobis orantes.* 2. Thess. 1, v. 11: *Oramus pro vobis, ut dignetur vos vocatione suo Dominus noster et impleat omnem voluntatem bonam et fidem in virtute.* De Polycarpo Johannis Evangelistae discipulo commemorat apud Eusebium lib. 4. c. 15. epistola ecclesiae Smyrnensis, quod imminente martyrii tempore dies noctesque nihil fecerit aliud quam quod precibus immoratus sit, quibus pro se omnibus per orbem ecclesiarum impetranda suppliciter oraverit. 4. *Preces ecclesiae pro pastore* requirunt, ut pastores vicissim pro ecclesia sibi commissa orent. Act. 12, v. 5: *Oratio sine intermissione ab ecclesia fiebat pro Petro ad Deum.* Gal. 3, v. 3: *Orantes simul pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi.* 1. Thess. 5, v. 25: *Fratres orate pro vobis.* 2. Thess. 3, v. 1. Hebr. 13, v. 18. etc. 5. *Sanctae necessitas* requirit, ut praedicationi verbi conjungatur preces, siquidem absque coelestis benedictionis gratia semen verbi non est efficax ad profectum fructus in auditorum cordibus 1. Cor. 3, v. 6. *sed vero fluente divinae benedictionis non daturus ad homines nisi per canales pia ac devota orationis.* Diabolus rapit semen verbi ex cordibus eorum, qui audiunt et non intelligunt Matth. 13, v. 19. sed clamore orationis infernales intentus abigendae. *Circuit diabolus tanquam leo rapinae*

non doceret quiderens; huic fide et precibus residuum 1. Petr. 5, v. 8. et 9. πρὸς ταῦτα τίς ἔλαττος? et apostolus de ministerii ecclesiastici officiis tantum 2. Cor. 2, v. 16. sed illa ἔλαττος ἐκ τοῦ 2. Cor. 3, v. 5. a quo unice piis precibus est granda. Ad proceras illas pertinet etiam benedictio ecclesiastica generalis, ministrorum ordini per litteras demandata Num. 6, v. 23. ut cum ea committatur; itemque specialis novorum conjugum dictio, quae tamen certo respectu etiam ad rituales ecclesiasticos, de quibus inferius dicetur, referri potest. Observatur ea tamen propter conjugii statum et dignitatem, ut sit publicum testimonium divinae institutionis, tum propter distinctionem aetatis et illicitae conjunctionis, soli enim illi a conjunctis aestimandi, quos non insana libido, parentum consensus et ecclesiae minister Dei re conjunxit, tum propter sanctionis hujus ecclesiasticae antiquitatem. Teste enim Platina in pontif. fol. 23. Soter primus, qui imperante Antiocho Commode episcopatum Romanum administravit, ne legitima haberetur uxor, nisi cui dos ex instituto benedixisset, ac mentio fit antiquissimae consuetudinis in conc. Carth. IV. celebrato et in Novel. Leon. 89.

4. Vitae et morum honestam gubernationem ministro ecclesiae vel maxime requiri ostendunt: mones apostolici episcopis ac diaconis praecipit 1. Tim. 1, v. 18: Hoc praeceptum commendat, fili Timothee, ut milites bonam militiam, retinens fidem et bonam conscientiam. c. 3, Oportet episcopum esse irreprehensibilem, uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, ceterum, διδάσκον, v. 4. qui domui suae bene sit, filios habentem subditos cum omni castitate, non neophytum etc. v. 5. Diaconos similiterque, non bilingues, non multo vino deditos, non lucri cupidos, v. 9. habentes mysterium fidei conscientia pura. Ac diserte addit apostolus Haec tibi scribo, ut scias, quomodo oporteat domo Dei conversari, quae est ecclesia. c. 4, Exerce te ipsum ad pietatem. v. 12. τὸν οὖν, sum, esto fidelium in verbo, in conversatione, actione, in spiritu, in fide, in castitate. c. 6, Tu quoque homo Dei haec fuge (avaritiam scilicet passionem), sectare vero justitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem. 2. Tim. 2, σπουδάζων σεαυτὸν δόξῃ σου παρουσιᾷ τῷ θεῷ. Superflua desideria fuge, sectare vero justitiam, caritatem et pacem cum iis, qui in Domino. Dominum ex puro corde. Tit. 1, v. 7: et episcopum esse sine crimine, sicut Dei districtum, non superbum, non iracundum, non avarum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, v. 8. sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, continentem. c. 2, v. 7: In omnibus ut praebes exemplum bonorum operum, in integritate, gravitate etc. 2. Incommoda multa, quae oriri consueverunt ex ministrorum Rom. 2, v. 21: Qui alium doces, te ipsum

non doces, qui praedicas, non furandum, furaris etc. v. 24. nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Quamvis enim verbi et sacramentorum efficacia nequaquam dependeat a ministri dignitate vel indignitate, ut ostendimus in tract. de sacr. §. 30. res ipsa tamen manifestum facit, cursui doctrinae coelestis et fructificationi verbi non medioerem remoram atque impedimentum obijci per ministrorum improbitatem. Docendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur. Qui recte docent et impie vivunt, illi quod sincera doctrina aedificant, malis moribus iterum destruunt; coelum aedificant voce, vita vero infernum; linguam Deo, animam consecrant diabolo; similes sunt statuis Mercurialibus, quae aliis viam ostendunt, quam ipsae non ingrediuntur; similes sunt fabris lignariis, qui in exstructione arcae Noacho auxiliares operas praestiterunt, parantes enim aliis arcam, in qua a diluvio fuere liberati, ipsi in diluvio perierunt. Augustinus lib. 4. de doctr. Christ. c. 27: Habet ut obedienter audiat, quantacunque granditate dictionis majus pondus vita docentis. Idem epist. 112: Plus valet XIII. 99. vivendi quam loquendi modus. Hilarius can. 5. in Matth.: Optimum est exemplo potius docere quam dictis. Cyprianus de dupl. Mart. p. 362: Efficacius est vitae quam linguae testimonium. Lactantius lib. 3. instit. c. 16. p. 159: Bonum est recta et honesta praecipere, sed nisi et facias, mendacium est et incongruens atque ineptum non in pectore, sed in labiis habere bonitatem. Idem lib. 4. instit. c. 23: Homines malunt exempla quam verba, quia loqui facile est, praestare autem difficile, utinamque tam multi bene facerent, quam multi loquuntur bene. E contrario autem honoratur ministerium morum gravitate, consiliorum maturitate et actuum honestate, ut loquitur Bernhardus epist. 28. 3. Divinae comminationes adversus ministros impios prolatae. Psalm. 50, v. 16: Impio dixit Deus: Cur recitas statuta mea et assumis testamentum meum per os tuum? v. 22. Arguam te et statuam contra faciem tuam. Matth. 5, v. 19: Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus (id est nullus) vocabitur in regno coelorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum, in quae verba sic commentatur Ignatius epist. 11. ad Ephesios p. 63. edit. Antwerp.: ἀμεινόν ἐστι σωπᾶν καὶ εἶναι ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι. οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ, ὅς γάρ ἂν ποιῇ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ. Chrysostomus homil. 43. in c. 23. Matth. ac citatur c. Multi dist. 40: Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedrae, qui male sederit, injuriam facit cathedrae; ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem, in iudicio enim tuo sedes, siquidem bene vixeris et bene docueris, populum instruis; si bene docueris et male vixeris, tui solius condemnator eris. Nam bene vivendo et bene docendo populum instruis, quomodo vivere debeat; bene autem docendo et male

Σεινός, tenetur. 3. *Σεινός* quandoque in malam partem accipitur ut sit ὁ ὑπερήφανος καὶ μὴ ὁμιλητικός, tumidus, odiose et immodice gravis, sed hoc loco in laude ponitur pro eo, qui est cum auctoritate et modestia gravis, qui in verbis, factis, vita ac moribus ita se gerit, ut reverentiam quandam erga se in animis auditorum ac spectatorum sibi conciliet. Lutherus vertit *ehrbär*. LXX utuntur pro *ἄξιος* *gratus, acceptus* fuit Prov. 15, v. 27. quia gravitas cum modestia et comitate suavissima quadam συνδυγνύσκει copulata gratum et acceptum reddit hominem. Vulgata *pudicus*.

Ἰδίου
οἴκου
καλῶς
προϊ-
στάμε-
νος.

279. Virtutes ad secundam decalogi tabulam pertinentes et in specie certi alicujus praecepti obedientiam requirentes sic distingui possunt, ut quaedam referantur ad quartum, quaedam ad quintum, quaedam ad sextum, quaedam ad septimum, quaedam ad octavum praeceptum. Ad quartum decalogi praeceptum pertinet, quod episcopus debeat esse τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενος, τέκνα ἔχων ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος 1. Tim. 3, v. 4. τέκνα ἔχων πιστὰ μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ἢ ἀνυπότακτα Tit. 1, v. 6. quod ipsum etiam a diaconis requiritur, ut sint τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων 1. Tim. 3, v. 12. Is vero domui ac liberis recte praeesse censendus, non qui in id unice incumbit, ut divitias corradat ac de liberali sustentatione suis prospiciat, sed qui liberos et domesticos suos enutrit in institutione et commonefactione Domini, ut exponit apostolus Eph. 6, v. 4. ac liberos habet non luxuriosos et immorigeros, sed cum omni honestate subjectos ac fideles, ut his ipsis in locis explicat. Quare vero ab episcopo requiratur, ut domui suae hac ratione bene praesit, ejus rei causam παρενθετικῶς apostolus subjungit: *Si quis domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiam Dei curabit?* in quo est argumentum a minori ad majus. Qui domui propriae nescit praeesse, quomodo ecclesiae, quae est Dei domus 1. Tim. 3, v. 15. recte praeesse poterit 1. Tim. 5, v. 17. Qui liberos ac domesticos suos in officio continere nescit, quomodo totum coetum ecclesiasticum in officio continebit? Chrysostomus homil. 10. in 1. Tim. 3: δεῖ οἴκοθεν παρέχεσθαι τὰ παραδείγματα· τίς γὰρ πιστεύσειεν, ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάξει τὸν υἱὸν μὴ ὑποτάξας; τοῦτο καὶ ἐξωθέν φασιν, ὅτι ὁ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως, ταυτὸ γὰρ ἐστὶν ἐκκλησία ὡσανεὶ μικρὰ οἰκία.

XII. 103. *Oportet, ut ex vicino atque ex re domestica virtutis suae episcopus praebeat indicia. Quis enim crederet, illum alienos quosque subjectos habiturum, qui filios non habuerit subditos? Hoc et externae sapientiae auctores ajunt, ut qui rem familiarem suam rite administraverit, rei quoque publicae convenienter possit contrectare negotia. Est enim ecclesia velut domus quaedam etc. Liberorum ac domesticorum vitia arguunt negligentiam parentum ac patrumfamilias in oeconomia recte gubernanda; at qui in privatae oeconomiae gubernatione negligens est, quomodo de ecclesiae recta gubernatione ad-*

modum sollicitus erit? Consideretur exemplum sacerdotis Eli, de quo 1. Sam. 3, v. 13. dicit Dominus: *Praedixi Eli, quod judicaturus essem domum ejus in aeternum propter iniquitatem, eo quod contempsit filios suos contemtores esse et non contraxit frontem contra eos.*

280. Ad quintum decalogi praeceptum pertinet, quod episcopus debeat esse μὴ πλήκτης 1. Tim. 3, v. 3. μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος Tit. 1, v. 7. φιλόθεος 1. Tim. 3, v. 2. ἐπιεικής, ἄμαχος, v. 3. φιλάγαθος Tit. 1, v. 8. 1. Πλήκτης dicitur, qui promptus est ad verbera incutienda. Plutarchus Fab. κατὰ χεῖρα πλήκτης, manu promptus, a πλῆξ ferire, percutere. Chrysostomus in comm. 1. Tim. 3. ad linguae verbera sive ad convitia refert, enim scribit homil. 10: οὐ τὸν μὴ πλήττοντα τὰς χεῖρας ἐνταῦθα φησὶν· τί οὖν ἐστὶ μὴ πλήττοντα; ἐπειδὴ εἰσὶν ἀκαίρως τινὲς πλήττοντες τῶν ἀδελφῶν τὴν συνειδήσιν, τοὺτους νῦν ἀντίτιττοι μὴ εἶναι et in comm. Tit. 1. homil. 2: μὴ πλήκτην, τὸν ὁ στήν ἐνταῦθά φησιν· νουθετοῦντα γὰρ ἢ ἐκπληττοντα πάντα χρὴ ποιεῖν μὴ ὑβρίζοντα. Eadem Hieronymi sententia, qui ad linguae acerbiam illud refert, ne scilicet episcopus sit saevus et probus objurgator, sicut cap. 5. v. 1. διαπρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς. Sed rectius accipitur de percussione corporis, πληκτίζεσθαι enim, verbum ex illo descendit, significat contumaciter ad plagas usque, in altercatione usque ad plagas venire. Eustathius Iliad. φθι. annotat πληκτίζεσθαι poni pro τὸ μάχεσθαι vel ἐρίζειν ἕως πληγῆς. Chrysostomus ipse sic accipit, quando ibidem eandem illam sententiam αἰτιολογικῶς subjungit: ἰατρός ἐστιν ὁ διδάσκαλος τῶν ψυχῶν, ὁ δὲ ἡμεῖς οὐ πλήττει, ἀλλὰ τὰ πεπληγῶτα διορθοῦται καὶ πεύει, medicus est animarum doctor. Porro episcopus minime percutit, verum etiam forte se aegre cusserit, corrigit, emendat et curat. Lutherus tit: Ein Bischof soll nicht pochen. 2. Αὐθάδης sibi ipsi placens, arrogans, superbus, qui ita placet, ut alios prae se contemnat, ab αὐτῷ et hoc quod est placere, ut docet Aristoteles lib. 1. ethicorum. Vulgo exponunt contumax et fractus, quia ex arrogantia pertinacia solet arctus Cicero αὐθάδειαν reddit pervicaciam, quo respondet Lutherus hoc loco vertit eigensinnig, et in comm. annotat, der seinen eigen Kopf hat, Niemand man muß ihm weichen, wie man spricht: Sein Kopf hindurch. 2. Petr. 2, v. 10. conjunguntur τὸ καὶ αὐθάδεις, ubi vulgata reddidit sibi placens et hoc loco superbos. LXX interpretes Gen. v. 7. utuntur pro ἰσχυρὸς obfirmatus, contumax. igitur est, quod episcopus non debeat sibi esse placere, ut pertinaciter suae opinioni inhaerere contra vero neminem audiat, sed omnes sub obsequio cogitatis. 3. Ὀργίλος est iracundus, qui ad iram concitari se patitur. Aristot. lib. 4. c. 5: οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι ταχέως μὲν ὀργίζονται οὐ δὲ καὶ ἐκ' οἷς οὐ δὲ καὶ μᾶλλον ἢ οἱ ἄλλοι δὲ ταχέως. Dicuntur alias ὀργίλοι ac πικροί

non solum est prudentia, sed etiam temperantia, ratio, dieta Aristoteli lib. 6. ethic. c. 5. quae in τὴν φρόνησιν, quae tamen etymologia non est Stephano. Aristoteles 1. rhet. scribit, σωφροσύνην ἀρετὴν, δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος ἔχουσιν, ὡς ὁ νόμος κελεύει, eique ἀκολούταν. Hieronymus reddidit *castum*, in significatione apud Euripidem usurpatur. Erasmus annot. *σώφρων* Graecis non tam prudentem quam sobrium et sanae mentis, ut intelligentium sibi praesentem et nullis temulentum atibus.

Ceterum ex eo, quod episcopus hic prohibere *πέριος*, recte colligit constitutio ecclesiasticae Saxon. art. generali 16. p. 338. Es sollen Pfarrer des Wein- und Bierschenkens entse, daß sie nicht schenken, Zeichen austreten, ßte zur Beche im Hause setzen, daraus großes ß der Kirche, und ihnen, den Pfarrern, mehr- oder Schimpf, Spott, Gefahr, Nachtheit und erfolgt, dertwegen es keinem Kirchendienere gesondern bei Allen mit Ernst abgeschafft werden congruit haec constitutio cum decreto sextae citato c. Nulli dist. 44: *Nulli clerico licet in aut ergasterium habere. Si enim hujusmodi ibernam ingredi prohibetur, quanto magis ministrare in ea. Si quis vero tale quid fecit cesset, aut deponatur.* Ac nititur justissimionibus. Primo enim *ζυδήρησις* illa, hoc est et negotiatio cerevisiaria, *auctoritatem* minidecet, verbi namque praeconem et ecclesiae non convenit esse *οἰνοπώλην* ac cerevisiae 2. Tim. 2, v. 4. nemo qui militat, *ἐμπλέκεται* *γυμνασίαις* τοῦ βίου. 2. Libertatem arguendi auditorum labefactat, siquidem privati commissa ad potandum eos potius invitabunt. *tionem luxuriae* liberis et domesticis minihibet (cum tamen diserte praecipiat apoit. 1, v. 6. *quod episcopus debeat habere* *ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας*), testis enim est extalium cerevisiarum coctorum liberos utn degenerare in decoctores et *κυνελλομάχους*. *ulla a ministerio aliena* animum pastoris et efficacem dat causam, ut multa reprehensissima audire, videre ac perferre cogatur. *mat aedium parochialium honestati* et *ἐποτίαν* templi sanctitati, quippe cui aedes les consueverunt esse vicinae. Ecquid enim esse potest quam tabernam cerevisiariam a loco templo vicino? Christus certe emendantes ex atrio templi binis vicibus expur- Joh. 2, v. 15. Luc. 19, v. 45. 6. *Ad apostolorum* in docendi munere *fidelitati*, tamen imitatores decebat esse sinceros paet. 6, v. 2. *οὐκ ἀρεστόν*, inquit, *non est ac decons, nos derelinquere verbum Dei rare mensis.* Quia vero jure municipali aedium propriarum talis cerevisiae coctura in pastoribus videtur concedenda, ideo celes. dicto loco hanc adhibet moderationem

atque *ἐπιτέλειαν*: Daß vom Wein- und Bierschenken ist vermeldet, soll also verstanden werden, da den Kirchendienern eigener Wein wüchse, oder zu Decem gefiele, oder sie auf der Pfarre, oder sonstigen Gerechtigkeit hätten Bier zu brauen, mehr denn sie zur Haushaltung bedürften, oder eigene Häuser hätten, darauf sie zu brauen befugt, daß ihnen bei Fäßern, Eimern und Tonnen andern Leuten zu verlaufen unverwehrt sein soll.

283. Ad septimum decalogi praeceptum pertinet, *Μὴ* quod episcopus debeat 1. *μὴ ἀσχροκερδής*, *non turpis* *lucris cupidus*, non sectans lucra turpia 1. Tim. 3, v. 3. Tit. 1, v. 7. *ἀσχροκερδής* ab *ἀσχρός* καὶ *κέρδος*, quibusdam est turpi lucro deditus, sordidum faciens quaestum; quibusdam vero non deditus turpiter lucro; sed prior expositio praeferenda, nam possit generaliter dici turpiter lucro esse deditus, qui supra modum ei studeat ejusque sit avidus, alioqui tamen minime sordidi. *ἀσχροκερδείας* vox exstat apud Demosthenem advers. Aeschinem, *τὴς ἰδίας ἐνεχ' ἀσχροκερδείας τὰ κοινῇ συμφέροντα προΐντο*, *commodis publicis lucrum privatum idque turpe praetulerunt.* Budaeus monet, *ἀσχροκερδείαν* notare vitium *πλεονεξία* cognatum, avari enim solent esse *ἀσχροκερδεῖς*, quippe quibus *lucris bonus est odor ex re qualibet.* Petrus quoque admonet presbyteros, ut officii sui partes exsequantur *μὴ ἀσχροκερδῶς*, ἀλλὰ *προθύμως*. Chrysostomus homil. 2. in c. 1. Tit. *μὴ ἀσχροκερδῇ, τοῦτέστι πολλὴν ὑπεροψίαν χρημάτων ἐπιδεικνύμενον.* Lutherus vertit der nicht unehrliche Handthirung treibt. Ex hoc canone apostolico desumptum est illud in constit. eccles. elect. Saxon. dicto loco: Es sollen sich die Pfarrer aller unehrlichen Handthirung, wie auch des Wein- und Bierschenkens, Kaufmanschaft, Verkaufß auf Bucher und dergleichen Händel gänzlich enthalten. *Ασχροκερδείας* exempla in papatu passim erunt obvia, si respicere velimus nundinationes missarum, indulgentiarum, jubilaes, taxam poenitentiarum curiae Romanae, in qua pro quovis peccato certum exigitur pretium, ut merito de clericis papalibus intelligatur illud Petrinum 2. epist. 2, v. 3: *ἐν πλεονεξία πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύονται.* Utinam vero *ἀσχροκερδείας* exempla a nostrarum ecclesiarum pastoribus penitus exsaularent! de quibusdam certe usurpare cogimur illud Poëtae: *Πίacos intra muros peccatur et extra.* 2. ἀλλὰ *ἀφιλάργυρος*, *alienus ab ἀφιλάργυρος* 1. Tim. 3, v. 3. *φιλαργυρία* est argenti γυρος. amor, pecuniae cupiditas, *φιλοχρηματία*, *ὑπόληψις* τοῦ τὸ ἀργύριον καλὸν εἶναι, ut Hesychius exponit, quam apostolus dicit esse *ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν* 1. Tim. 6, v. 10. *ἀφιλάργυρος* igitur erit, qui non est huic vitio obnoxius, non amans pecuniae. Lutherus nicht geizig. Hebr. 13, v. 5: *ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παρούσιν*, ubi *φιλαργυρία* opponitur *αἰτάρχεια*, qua quis στέργει τὰ παρόντα, sua sorte ac praesentibus contentus vivens.

284. Ad octavum decalogi praeceptum pertinet, *Μὴ δι-* quod ministri ecclesiae 1. non debeant esse *διλογοί*, *διλογος*. *bilingues* 1. Tim. 3, v. 8. ubi in specie de diaconis illud requiritur, sed in genere ad omnes ecclesiae

quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tollantur, sed magis docendo quam jubendo, magis monendo quam minando. Misericorditer corripiat homo quod potest, quod autem non potest, patienter ferat et cum dilectione gemat ac lugeat.

5. Severitatem disciplinae et correctionis semper temperet mansuetudo lenitatis. Concilium Bracaraense c. 6: *Leviter castigatus reverentiam exhibet castiganti, asperitatis autem nimiae increpatio nec increpationem recipit nec salutem.* **Gregorius lib. 1. epist. 25: *Arca, id est ecclesia et reipublica, ejusque praeses habeat tabulas legis, virgam disciplinae et correctionis, manna dulcedinis in gubernatione. Hinc Samaritanus vulnerato infundit oleum et vinum, ut per vinum mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Sit ergo amor, sed non emolliens, sit vigor, sed non exasperans. Vide eundem part. 2. pastoral. c. 6. et lib. 20. moral. c. 6. Quidam rex prudentissimus insigne sibi voluit esse gubernationis punicum malum, quod dulcedinem habet acori permixtam.* **Ambrosius libr. 20. moralium c. 6: *Disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur, sed circa subditos inesse debet rectoribus et justo consulens misericordia, et pie serviens disciplina. Hinc est, quod semicuri illius vulneribus, qui a Samaritano in stabulum ductus est, et vinum adhibetur et oleum, ut per vinum mordeantur vulnera, per oleum foveantur, quatenus unusquisque qui, sanandis vulneribus praest, in vino morsum distractionis adhibeat, in oleo molliem pietatis. Per vinum mordantur putrida, per oleum sananda foveantur. Miscenda est ergo lenitas cum severitate, faciendumque quoddam ex utraque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est, quia cum Scripturae sacrae scientia est in boni rectoris pectore, si est virga distractionis, sit et manna dulcedinis. Hinc etiam David ait: Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga etenim percutimur et baculo sustentamur. Sit ergo distractio justitiae, quae feriat, sit et consolatio baculi, quae sustentat. Sit itaque amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate saeviens; sit pietas, sed non plus quam expediat parcens.* 6. Ad excommunicationem praesertim majorem non descendatur nisi omnibus prius frustra tentatis in peccatore, est enim ut summum et ultimum, ita maxime formidabile ecclesiae judicium. 7. Nec major nec minor excommunicatio ab ecclesiae ministro absque ecclesiastici senatus sive consistorii judicio suscipiatur, quia potestas excommunicandi non est penes unum aliquem episcopum, sed penes presbyterium, quod repraesentat totam ecclesiam, Matth. 18, v. 17: *Dic ecclesiae; si ecclesiam, hoc est presbyterium et conventum seniorum, non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus, ex communione ecclesiae separatus. Quinimo major excommunicatio non nisi*

conscia et approbante tota ecclesia fieri debet, 1. Cor. 5, v. 4: *Vobis cum spiritu meo congregatis in nomine Domini nostri Jesu Christi constitui Satanae tradere ejusmodi hominem.* 2. Cor. 2, v. 6: *Sufficit istius modi homini ista increpatio uno rōr πλειόνων, a pluribus facta.* Gravissima in ecclesia negotia suscipi non debent sine totius corporis ecclesiastici consensu, et ut Leo papa scribit, quae ad omnes pertinent, cum consensu omnium fieri debent. Quid vero potest esse gravius et quid majus ad ecclesiae corpus pertinet, quam membrum aliquod a corpore abscindere? Ac si a familiari et ordinaria conversatione cum excommunicato tota ecclesia abstinere debet, utique necessarium est, ut in congregatione totius coetus et cum tacita ejusdem approbatione excommunicatio suscipiatur. 8. Denique in usu clavium ministro diligenter cavendum, ne ligandos solvat vel solvendo liget, cum Deum non sententia sacerdotum, sed vita reorum quaeratur, ut ait Hieronymus in c. 16. Matth. *cumque claris potestatis nihil operetur sine clave scientiae et discretionis.*

287. **Quaeritur hoc loco, 1. an actio contra ministrum verbi, qui in tacendis auditorum delictis vehementior sit, danda et concedenda? Actionis illius duae possunt constitui partes, quarum una est praeparatoria, nempe querelae delatio et ex hac citatio; altera cognitio causae et cognitae adjudicatio. De priori quoad citationem hic est quaestio, non de posteriori. An permittendum sit, ut in jus sine discrimine vocentur quilibet ministri, id est tam ii, quorum notus et exploratus est zelus secundum scientiam Phil. 2, v. 22. quam qui eo destituuntur Roman. 10, v. 2. Negativa quoad priores probatur 1. ex dicto apostoli 1. Tim. 5, v. 19: *Adversus presbyterum accusationem ne admittito nisi sub duobus aut tribus testibus.* 2. Ex causa legis. Qui quod bene mereri de aliorum aeterna salute totaque ecclesia unice student, multorum insidiis et calumnia obnoxii, contra eos non est nisi sub dicta conditione admittenda accusatio. De presbyteris bonis et eorum similibus verum est antecedens. Ergo etc. 3. A consequentibus incommodis. Vera ecclesia hoc processu offenditur, quae titulo tenus hoc nomine gaudet, in sua perversitate confirmatur et ad majores in ea progressus faciendos incitatur. Tarn. de minist. q. 6.** Quaeritur hoc loco 2. an liceat ministris ecclesiae magistratum peccantem publice arguere? Quidam politici putant, tales reprehensiones honori magistratui debito repugnare ejusque existimationi detrudere, quin et seditioni ansam praebere; quidam etiam aulici concionatores animadvertentes, tales reprehensiones magnatibus parum grates, sibi vero periculosas esse (saepius enim coguntur audire illud, quod rex Amasias prophetae idololatriam accusanti dixit 2. Paral. 25, v. 16: *Num consiliarius regis es? quiesce, ne interficiam te; et Amos 7, v. 12: Hec tu videns ubi; fuge in terram Juda et comede ibi panem et prophetabis ibi, v. 13. et in Bethel non adjicies ultra, ut prophetas, quia sanctuarium regum est et domus regni est),*

prio contento presbyterio ibi velit missam audire, si invenerint, statim ab ecclesia abjiciant. A decreto concilii Carthaginensis, cui placuit, ut nullo episcopo plebes alienae nec aliquis episcopus impetretur in dioecesi suam collegam. 4. Ab libertate Cypriani libr. 1. epist. 3. quae est 55. codice Goulartii. Singulis pastoribus portio greget adscripta, quam regat unusquisque et gubernationem sui actus Domino redditurus, Lutheri 5. Jenensis German. fol. 76. in expl. Psalm. 82. Ambachii decad. 2. concil. 4. quod est Hieronimi Mancelii pag. 99. decad. 3. cons. 6. quod est M. Hesabussii pag. 128. 5. A pari. Concionari in aliena parochia invito pastore nemini licet, baptizare nec copulare quenquam. Ergo nec vivere ex aliena eique porrigere coenam, etsi non habeat villam aut praedium, sed tamen aliquam parochiae sit membrum. 6. Ab effectis inordinis. Turbaretur ordo divinitus institutus, ministerium orthodoxi pastoris contemneretur, si ad alienum pastorem abire vellet. **

7. Sextum ecclesiae ministrorum officium verum in rituum ecclesiasticorum conservatione. Ratio quidem illorum rituum non pertinet ad ecclesiae ministros, sed simul ad magistratum civilem ac totius ecclesiae consensu fieri debet, in tamen ministris recte tribuitur eorundem ratio, ne scilicet privato arbitrio ritus publicae auctoritate receptos mutant vel abrogent, mendae concordiae et promovendae concordiae eos conservent. Quamvis enim ecclesiastici sua natura sint adiaphora, cum in verbo Dei praeepti, neque prohibiti sint, nec partem in cultus divini per se constituent; tamen abrogatio non debet fieri ab una dumtaxat parte, ne arbitraria ac temeraria illa abrogatio 1. peccetur contra Christianam libertatem, in usum moderatur caritas, quae diligenter cavet praepostero adiaphorum usu proximus violetur Roman. 14, v. 15. 1. Cor. 8, v. 9. ne violetur concordia et auctoritas ecclesiae; neque ne contemptui habeatur praeeptum apostoli, quod in rituum ecclesiasticorum vel institutionum vel abrogatione omnia fieri debeant *propter* 1. Corin. 14, v. 12. Consequens huius est, quod hostibus veritatis introductionem rogationem alicujus ritus ecclesiastici urgent ministri ecclesiae, ne quidem ad horam cedere at, 1. ne libertas Christiana adversariorum non subiciatur et sub jugum hominum captivetur. 5, v. 1: *In libertate, qua Christus vos doctus est et nolite jugo servitutis implicari.* 2. 7, v. 23: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum.* Sic apostolus falsis fratribus, qui circumcisi, quae tunc temporis erat adiaphora, tanquam necessariam urgebant, ne quidem ad horam cedere, ut in Tito eam admitteret, subintroicimus illi ad explorandam libertatem in Christo, servitutem pios reducerent Gal. 2, v. 4. 4. Ne ne aliqua adversariis facta in sua psychotran-

nide reddantur audaciores ac calumniandi occasio ipsis praebetur. 3. Ne videantur cum adversariis in confessione, cujus symbola ritus ecclesiastici habentur, colludere, sed verbo et factis in hoc casu confessionis veritati potius dent testimonium, Gal. 2, v. 5: *Non cessimus illis subjectione, ut veritas evangelii permaneat apud vos.* 2. Cor. 6, v. 14: *Nolite jugum ducere cum infidelibus.* 1. Thess. 5, v. 22: *Ab omni specie mala abstinete.* 4. Ne infirmis occasionem scandali praebant, illi enim si in gratiam adversariorum tales mutationes suscipi vident, in dubitationem de veritate et sinceritate confessionis facile conjiciuntur. Neque est quod obtendatur vel ipsa rituum adiaphoria, ea enim in casu confessionis cessat; vel ecclesiae concordia, ea enim nec cum detrimento veritatis, nec cum scandalo infirmorum, nec cum libertatis violatione quaerenda; vel exemplum apostoli, qui se omnibus omnia factum esse testatur 1. Corin. 9, v. 22. distinguendum enim inter fratres infirmos et pertinaces evangelicae veritatis adversarios.

289. Septimum denique ministrorum officium est pauperum cura et aegrotorum visitatio. Quod ad curam pauperum attinet, eam ministri ecclesiae non debent a se alienam existimare, 1. cum Christus in suo ministerio diligentem pauperum curam habuerit Joh. 13, v. 29. 2. Cum Paulus de collectis in usum sanctorum in ecclesiis Galatiae et Corinthiorum ordinationes fecerit, 1. Corin. 16, v. 1. Galat. 2, v. 9: *Jacobus, Cephas et Johannes dederunt mihi et Barnabae dexteram societatis* etc. v. 10. *tantum ut pauperum memores essemus, quod etiam sollicitus fui, ut facerem.* 3. Cum in primitiva ecclesia agnati sive publica convivia in usum pauperum a ministris ecclesiae ex collectis fuerint instituta. In concilio Gangr. c. 11: *Si quis despicit eos, qui fideliter agapas, hoc est convivia pauperum exhibent et propter honorem Domini convocant fratres, et noluerit communicare hujusmodi convocationibus parvi pendens, quod geritur, anathema sit.* Quamvis vero in ipsa apostolica ecclesiastica diaconia *ἡ διακονία* a ministerio verbi fuerit distincta ac certis quibusdam personis commissa, quae ex eo dicebantur diaconi Actor. 6, v. 5. ad quorum exemplum praefecti aerarii ecclesiastici adhuc hodie constituuntur, quibus ecclesiasticorum bonorum collectio et dispensatio committitur; tamen non debent propterea ecclesiae ministri judicare, pauperum curam ad se nihil attinere, sed tum crebra ad beneficentiam erga pauperes exercendam auditorum suorum exhortatione, tum hospitalitatis et beneficentiae exemplo, tum aerarii ecclesiastici inspectione pauperum usibus subveniant. Aegrotorum visitatio eo nomine ecclesiae ministro debet esse commendata, quod illi vel maxime evangelica consolatione erigendi et contra mortis terrorem instruendi sint. Hac de re ita praecipit const. eccl. elect. Saxon. articulo generali 14. fol. 332: *Es sollen die Pfarrer und Kirchendiener die Kranken, betrübten, bekümmerten Christen oftmals, sonderlich aber zu Sterbenszeiten,*

7. Pauperum cura et aegrotorum visitatio.

Accedunt testimonia Calvini epistol. 362. Bezae in tractat. de peste pag. 30. Ursini part. 2. exerc. pag. 514. Sohni tom. 1. in thesib. de hoc argumento pag. 195. 3. *Ex rationibus*: 1. Fugae hujus causa non est legitima, neque enim nititur certa lege vel petentis, vel indulgentis respectu. Petens est minister, at ille non habet causam fugiendi iustam, sed impellitur partim diffidentia erga Deum, partim confidentia propriae sapientiae in quaerendis mediis extra Dei verbum, qui debebat fide respicere promissiones divinas Psalm. 91. etc. Indulgens est ecclesia, at illa itidem destituitur causa legitima nec ultra vocem sponsi sui praesertim ad suum incommodum quidquam disponere potest. 2. Si ecclesia periculosissimo suo tempore potest pastoris sui opera mereri et pastori in eodem statu licet vices alteri committendas permittere, potest idem, et quidem multo magis, fieri tempore non tam periculoso, atque ita omnimoda cessatio ab officio indulgeri. At non hoc, quod partim ostendit ratio, quae demonstrat, functionem unamquamque in peragendis functionis cujusque partibus sive operibus consistere; partim iudicium et sententia nostrorum de otiosis officiorum episcopis. Ergo nec illud. 3. Animo singuli de gregariis militibus et ovibus Christi debent ponere pro fratribus suis 1. Johan. 3. 16. Ergo multo magis antesignani et duces idem debent facere. Tarn. de ministerio quaest. 3.** 291. Quaeritur 2. an tempore obsidionis vel persecutionis ministro fugere liceat? Non agimus de loco de fuga animi, qua minister ecclesiae error doctrinae et vitia morum ac vitae inter auditores invalescere videns potentiorum odia vel alia pericula subveritus connivet nec sese instar muri attingendo et reprehendendo opponit. De qua fuga ecclesiae dicit Augustinus tract. 46. in Johan.: *via tacuisti, fugisti; tacuisti, quia timuisti, quam prohibitam et damnatam esse nemo ambigit; quaeritur de fuga corporis tempore obsidionis persecutionis instituta.* **Lactantius lib. 4. 18: *Christus secessit, non ut vitaret, quod necesse est perpeti ac sustinere, sed ut ostenderet, quod fieri oporteret in omni persecutione, ne sua quis culpa incidisse videatur.* Augustinus in Psalm. 142: *tempore fugere licet, concessum est, permissum est domino dicente, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Idem dictis et exemplis confirmat Athanasius in apologia de fuga sua. Idem Augustinus tract. 15. in Johan.: *Unusquisque servus non peccat, si secesserit in alium locum videns eorum persequentium se aut quaerentium in matrem animam suam. Videretur autem servus Dei vitare, si faceret, nisi in faciendo Dominus praeciperet. Fecit hoc ille magister bonus, ut doceret, quod timeret.* tract. 28. in Johan.: *Futurum est, ut aliquis fidelis absconderet se, ne a persecutoribus inveniretur et ne illi pro crimine obicere latibulum, praecessit in capite, quod in membro confirmaretur.* Athanasius quoque affirmativam dedit in apologia pro fuga. Tertullianus negativa

simpliciter tribuitur a Perkinso libr. 2. de casibus consec. c. 12. pag. 342. et aliis, qui librum ejus de fuga allegant, sed Martyr class. 3. loc. comm. loco 12. §. 27. et Aretius parte 1. problem. loco 2. pag. 26. eum excusant. Augustinus epist. 180. ad Honoratum utitur distinctione.** Sane fugam aliquando concessam esse, ostendit consilium Christi Matth. 10, v. 23: *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam;* exemplum Christi Matth. 2, v. 13. c. 12, v. 15. Joh. 8, v. 59. Luc. 4, v. 30. etc. apostoli Pauli Act. 9, v. 25. 2. Cor. 11, v. 33. Polycarpi apud Eusebium libr. 4. eccles. histor. c. 15. Athanasii apud Socratem libr. 2. histor. c. 11. Theodoret. libr. 2. c. 4. Rufin. lib. 1. c. 18. etc. **Adde Socratem libr. 3. histor. c. 6. Nicephorum libr. 10. c. 16. Tripartitam libr. 4. cap. 22. Matth. 10, v. 16: *Estote prudentes sicut serpentes.* At illi latebras quaerunt, cum vitae suae insidias strui sentiunt. *Fugit Elius* 1. Reg. 19. v. 3. Fugam probat Basilius Magnus in homil. de Gordio martyre, Augustinus tract. 15. in Johan. Rationes 1. Cujuscunque operis principium, objectum, modus circa illud versandi et finis est legitimus, illud est licitum. Fugae ministrorum verbi certis conditionibus circumscriptae omnia illa competunt. Ergo. 2. Manere in ecclesia, quae te gloriae Dei propagandae, conscientiae tuae liberandae et hostium iudicii non aggravandi causa libere dimittit, est illicitum. Ergo secedere ex eadem sub enumeratis conditionibus est licitum. Eodem modo argumentatur Athanasius apud Socratem lib. 3. c. 6. Persequi et occidere immerentem est peccatum. Ergo secedere et fuga sibi salutem quaerere non est peccatum.** Distinguendum vero inter *persecutiones singulares*, in quibus unius ministri persona quaeritur, et *communes totius ecclesiae persecutiones*; in illis fugam concessam esse dicimus, in his non nisi certo respectu. Distinguendum ulterius inter status ecclesiarum. Quandoque enim minister ecclesiae consensu, imo suasu auditorum suorum ita fugit, ut interim ecclesia, cui praefectus erat, aliis idoneis doctoribus non destituatur, quod licitum esse judicamus. ** (Praeter consensum ecclesiae, de quo fugienti constare debet, probe excutiendus et examinandus est fugienti suus animus et fugae scopus. Ille ita comparatus esse debet, ut si remedium hoc non successerit, sed Deus ad mortem et martyrium secessione sibi consulere volentem revocet, paratus sit etiam eum sequi. Hic vero diuturniori vitae hujus fruitione quaerenda inprimis et potissimum Dei gloriam et ecclesiae sive proximi commodum, non suum, quod subrepat ex nimio amore vitae longioris et cura suorum praepostera, spectare debet. Tarn. de minist. quaest. 4.)** Quandoque vero ita fugit, ut auditoribus suis fugam nec suadentibus, nec in eam consentientibus scandalum, hostibus vero ansam calumniandi et insidias oviculis struendi occasionem praebeat, quod illicitum esse arbitramur. c. Adversitas caus. 7. quaest. 1. Gregor.: *Adversitas, quae bonis viris obicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis.* Quis

onim nesciat, quam prosperum fuit, quod Paulus apostolus praedicaturus ad Italiam veniebat et tamen veniens naufragium pertulit, sed tamen navis cordis in maris fluctibus integra stetit? Hoc etiam tunc observandum intelligitur, quando inter subditos aliqui inveniuntur, quibus praelatorum vita proficiat, quando nec specialiter praelatus quaeritur, nec per alios tuto potest esse ecclesiae salus, ne si deserere incipiat, quibus prodesse potest, dicatur de eo: Mercenarius autem et qui non est pastor, cujus oves non sunt propriae; videt lupum venientem et deserit oves et fugit. Cum vero specialiter quaeritur, fugiat exemplo Christi, qui a facie Herodis fugit in Aegyptum, fugiat exemplo Pauli, qui a fratribus per murum submissus est in sporta. Unde Augustinus ait (epistola 180. ad Honoratum), fugiat minister Christi, sicut Christus in Aegyptum fugit; fugiat, qui specialiter quaeritur, dum per alios est firma salus ecclesiae etc. Cum vero non praelatorum tantum, sed totius ecclesiae salus quaeritur, fides impugnatur, necesse est, ut ex adverso accedant et in die belli se ipsos ut murum opponant pro domo Domini et animas suas ponant pro ovibus suis, ut exemplo suae passionis accendant, quos sermone doctrinae diutius confirmare non valent. Vide Lutherum tom. 3. Jenens. Germ. fol. 392. Augustinus d. l. censet, ingruente gravi persecutione ministros ecclesiae nec omnes fugere debere, nec

XIII. 118. omnes mortis periculo se objicere, sed aliquos jubet manere, qui in praesenti calamitate ecclesiae magis usui videntur esse posse, ceteros vero dimittendos censet. Quodsi in delectu habendo inter eos non conveniat, quod omnes videantur aequales, sorte decernendum esse existimat

3 An minister possit sponte abire propter auditorum pertinaciam.

292. Quaeritur 3. An propter auditorum pertinacem improbitatem minister ecclesiae salva et illaesa conscientia officio suo abire possit? De translatione ministrorum, quae fit per legitimam et ordinariam ecclesiae vocationem, idemque de remotione eorum dictum fuit superius, hic vero quaeritur de voluntario ministrorum abitu, an et quibus ex causis etiam nondum accepta ad alium locum vocatione minister officio suo se abdicare possit? Non esse simpliciter prohibitum voluntarium ministrorum abitum, patere potest ex quaestione proxima. Si enim in certis casibus propter persecutiones hostium licet fugere, utique etiam in certis casibus propter pertinacem auditorum improbitatem persecutioni aequiparandam officio abire licebit; quando igitur fidelis ecclesiae minister videt, auditorum animos ita a se abalienatos esse, ut ex personae odio ipsam quoque doctrinam contemnant, praestat causis abitus publice et solenniter expositis officio suo se abdicare quam propter fastidium auditorum aegritudine et molestiis quotidianis confici. Sic Deus ipse Lothum ex Sodoma educebat, cum ipsius auditores quotidie justam ejus animam iniquis operibus cruciarent, 2. Petr. 2, v. 8. Cavenda tamen in voluntario illo abitu omnis temeritas et praecipitantia, tentanda prius media reconciliationis omnia et causae cognitio ad

senatum ecclesiasticum superiorem vel ad vicinam ecclesiae episcopos deferenda. Accurate etiam circumstantiae omnes sunt expendendae. Quandoque enim pauci duntaxat ministro adversantur, quandoque auditores omnes, quod in priori casu non licet in posteriori non improbandum. c. Adversitas causa? quaest. 1: Est et aliud genus persecutionis (prae violentam illam, quae ab hostibus sustinetur), est abundans iniquitas Christianorum ministro ecclesiae passio est, ut Loth corporalem persecutionem nullo in Sodomis sustinuit, sed a malis eorum, cum quibus habitabat. Est ergo persecutio juxta vel a leone in impetu, vel a dracone in insidia. Cum autem a vitis subditorum praelatus affligatur, aliquando omnium est una et insatiabilis obstinatio, aliquando mali inveniuntur bonis admixti. Quia boni simul cum malis habitant, non sunt decernendi boni propter malos, ne percerere malos erit, vinciamus, quos fugimus, ad gehennam, sed per malos tolerentur propter bonos. Et postea: Malum in separatione bonorum committimus, quia in conjunctione malorum fugiamus etc. quia vero omnium subditorum est obstinata malitia, prodest eis praelatorum praesentia, tunc etiam corpore licet ab eis recedere, ne illorum nequitia super in deterius proficiat et isti quidem fructum amittant, quem de aliorum profectu possent accipere. c. Ibi adunati. caus. et quaest. h. 1. Gregor. lib. 2. dialog. c. 3: Ibi adunati acriter portandi sunt mali, ubi inveniuntur ubi quibus adjuvantur boni. Nam ubi omnino fructus de bonis deest, fit aliquando de malis labor repugnavacaneus, maxime si e vicino causae suppetant, qui fructum Deo valeant ferre meliorem. Saepe videtur in animo perfectorum, quod silentio praestandum non est, quia cum laborem suum sine fructu esse considerant, in loco alio ad laborem cum fructu migrant. ** Quaeritur 4. An ministro ordinario officio in ecclesia Dei fungenti liceat etiam aliam artem simul exercere? Mehlfurerus deca. 1. Vind. disput. 2. thes. 93. respondet negat. 1. enim servus in vocatione, qua vocavit ipse dominus, manere debet et sic quilibet alius 1. Cor. 1. v. 17. 20. 21. multo magis pastor ecclesiae in vocatione, ubi satis laborum est, si cui publici muneris cordi est, manere debet. 2. Idem videtur ex aliis praeceptis. Sirac. 38, v. 25. Non test aliis rebus vacare, qui Scripturam dedit tractare. 1. Thess. 4, v. 11: *ἡσυχάζετε καὶ ἑαυτοὺς ἀγαπᾶτε*. Luc. 9, v. 62: Qui manum aratri movit. 1. Petri 5, v. 2: Nihil faciat turpe in gratia. 2. Tim. 2, v. 4: Secularia negotia contra urgetur 1. exemplum Christi. Respondetur non sanavit ut medicus, sed ex officio Messias. huiusmodi miraculis suam potentiam demonstrare debuit. Esa. 35, v. 5. Matth. 11, v. 5. 2. Lucas, quem Paulus vocat medicum Col. 4, v. 14. cuius tamen laus in evangelio 2. Cor. 9, v. 12. Respondemus: nullibi legitur, quod durante ministerio artem medicam exercuerit. Si extra

iam rationem habuit cum Paulo, qui fuit in e manuario 2. Thess. 3, v. 8. quia aerarium et media nondum erant pro ministris constituta. *omniummodum. Satius est, si minister verbi bonas vel horas in hisce operis honestissimis et totius utilibus collocet, quam si ruri colendo iniat aut se in tabernas vinarias insinuet.* Redemus: qui ex pluribus malis eligit minus, non eligit bonum, *πολεπραγμοσύνη* id vitiat, quod his vocationis suae terminos observantibus bo-

Limitatio. Necessitati et caritatis officio lex potest statui. Si quis arte medica praestare id solide potest, succurrat aegrotanti proximo ipe lucelli, sed affectu caritatis, quando alius, corporis cura legitime demandata est, haberi t. Queritur 5. *An qui semel ministerio se sit, abdicare se ab eodem unquam in vita licite possit?* Per ministrum ecclesiae in sub-quaestionis intelligitur persona legitime ad terium vocata, fideliter in officio versans, fae praestandi muneris adhuc satis instructa, ab ia etiam diutius desiderata, sed sola voluntate is inserviendi auditoribus destituta, vel taedet eum laboris et molestiarum vel quia e ipsi suppetit, unde se suosque sustentet, vel quia aliis carnalibus causis ad mutationem et meam abdicationem permoveatur. In praedicatum, quemadmodum etiam liberum intelligi-spectu juris divini, quo uno bona conscientia, non humani ullius, aut etiam poenae, quam smodi inconstantes constitutam esse non novi-

Negativa probatur 1. a testimoniis Scriptu- ab exemplis ex eadem; 3. ex ratione. 1. Te- dia sunt partim generales et communes senten- postoli, 1. Cor. 7, v. 17. et 20: Unusquisque i vocatus est vocatione, in ea maneat; partim lia et singularia Christi monita de perseve- in officio, Matth. 10, v. 22: Qui persevera- usque ad finem, salvabitur. Luc. 9, v. 62: ianu ad aratrum admota retro respexerit, non otus ad regnum coelorum. Apoc. 2, v. 10: idelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam

2. Exempla prolata sunt prophetarum et apo- um aliorumque, qui munus suum non ante re- unt, quam cursum suum consummaverunt, ut praedicat apostolus 2. Tim. 4, v. 7. 3. Ratio ppositis duci potest. Vocare et ingerere se in ministerium non est liberum et licitum. nec abdicare et relinquere semel susceptum erium est liberum et licitum. Valet conse- a ex eo, quod quorum est vocare, eorundem est dimittere. Tarn. Queritur 6. *An propter is confessionem capiendus et deducendus in m captusve quispiam sive pastor, sive audi- uerit se salva conscientia pretio redimere.* lianus lib. de fug. et persecut. c. 12. simpli- negat. Perkins. lib. 2. de cas. consc. c. 12. 3. p. 351. Pontificiis affirmativam tribuit, scribit *sibi licitum statuere, carcerem effrin- si suae in carcerem conclusionis causa injusta*

existat, idque medium evadendi frequentissime apud ipsos usurpari. Distinguendum inter personas, qui- bus datur pretium. Illae sunt triplices. Una index et actor, altera iudex, tertia custos carceris. De incarcerando concedunt nonnulli, ut paciscatur et solvat pretium indici et actori sive delatori atque ita se redimat ab imminente periculo De incarce- rato negant, sive iudicem, sive ejus ministrum lar- giendo corrumpere velit et possit. Vide Danaei isagogen part. 4. lib. 2. cap. 45. Tertullianus de incarcerando quidem tantummodo negat, quia de illo solum erat ibi quaestio, multo magis vero de incarcerato idem negasset, si consultus fuisset. Af- firmatio probatur: 1. Omne illicitum jure divino est prohibitum in lege Dei. At redimere vitae hujus temporalis usuram, si in homines lucri et quaestus cupidos incidamus, adeo prohibitum non est, ut il- lud dietet ratio. Ergo. 2. Omnia media non palam cum pietate et honestate pugnancia in discrimine vitae prudenter tentare licitum est. Dare insidia- tori vitae, quod unice captat, praemium, est medium non palam pugnans cum pietate et honestate, quia decalogo nuspiam prohibetur. 3. Si persecutionem fugere et declinare omni pia et honesta ratione licet, etiam persequentes fugere et declinare licebit eo- dem modo. At prius, ergo et posterius. Connexio patet, quia quomodo finis, eodem modo media ad finem perducentia sunt licita. Queritur 7. *An qui omnibus et singulis auditoribus est exonus, deserere suam conditionem licite possit, etiamsi alibi novae alterius consequendae spes non appareat?* Affirma- tur ex Matth. 10, v. 14. Confer Calvinum epist. 227. 229. 381. Queritur 8. *An liceat resignare suum munus, si altera ejus pars, nempe administratio sacramentorum, denegetur.* Calvinus epist. 99. negat, quod probandum secundum quid. Confer Martyrem tom. 3. epistol. col. 206. Queritur 9. *An judicium pastoris Curiensis, de quo Zanchius in comment. epist. Philipp. fol. 223. in agone dolentis, se con- silium Zanchii de consulendo sibi per fugam et secessionem non esse secutum, fuerit ex carne an ex spiritu?* Zanchius probat posterius, sed rectius affirmatur prius.**

293. In pontificali Romano quinque recensentur sacerdotum officia: 1. *Offerre*, 2. *praeesse*, 3. *bene- dicere*, 4. *baptizare* et 5. *praedicare*. De singulis quaedam monebimus. 1. Offerre sive sacrificare esse partem officii ecclesiastici in N. T. negamus sequentibus moti fundamentis: 1. Nuspiam in libris N. T. Christus legitur instituisse *missifices sacrifi- culos*. In V. T. variae traduntur ordinationes de munere sacrificandi sacerdotibus ac Levitis commissio, sed de ministris N. T. nuspiam tale quid legitur. Quod enim attinet exemplum Christi, qui in prima coenae institutione et administratione se ipsum modo incruento Patri coelesti obtulisse dicitur, additis ver- bis istis *προσταχτιχοῖς hoc facite*, hoc est meum secuti exemplum sacrificate, in eo duplex petitio principii committitur, tum quod Christus se ipsum tunc temporis Patri coelesti obtulerit, tum quod

XIII. 119.
Officia sacerdo-
tum juxta
Pontifi-
cium.
1. Offerre.

XIII. 120.

faciendi verbum absolute opsitum pro sacrificandi actione ibidem usurpetur, cum neutrum horum ex verbis institutionis vel aliis Scripturae locis firmiter demonstrari possit. Quod attinet vaticinium Mal. 1, v. 11. illud apostolus Rom. 15, v. 16. diserte exponit de praedicatione evangelii in omnes gentes. Reliqua *παιδαγωγία* pro sacrificio et sacrificandi actione adducta alibi explicantur. 2. Cum in prima apostolorum in Judaeam et secunda eorundem ad omnes gentes legatione Christus ministerii auctor omnes ecclesiastici officii partes diligenter recenseret, de sacrificii oblatione nullam facit mentionem, sed jubet eos *praedicare ac baptizare* Matth. 10, v. 7. c. 24, v. 19. Marc. 6, v. 12. c. 16, v. 15. Luc. 9, v. 2. Paulus etiam diligenter enumerans ministrorum ordines Eph. 4, v. 11. 1. Corinth. 12, v. 28. *apostolorum, prophetarum, evangelistarum, pastorum et doctorum* mentionem facit, sed de sacrificiis nullum addit verbum. 3. In N. T. unius duntaxat sacerdotis proprie sic dicti et unius duntaxat propitiatorii sacrificii in ara crucis oblatis fit mentio, ut ex epistola ad Hebraeos c. 7. 9. et 10. manifestum. Quare cum Christus *unica oblatione consummaverit in aeternum sanctificandos*, nec alio sacrificio, nec ejusdem sacrificii crebra repetitione opus fuerit, ut nihil dicatur de eo, quod quotidiana eorundem sacrificiorum repetitio V. T. statuatur propria Hebr. 7, v. 27. — c. 9, v. 25. etc. c. 10, v. 1—5. et v. 10—14. 4. Sacerdotis nomen nusquam in N. T. peculiariter tribuitur ecclesiae ministris, sed generali eademque metaphorica significatione omnibus Christianis in genere tribuitur, quod ipsorum officium sit spirituales hostias invocationis, gratiarum actionis, beneficentiae etc. quotidie offerre.

2. Prae-
esse.

294. 2. *Praeesse* non accipitur ab illis sensu apostolico, quod ministri ecclesiae debeant esse *προσώπων* 1. Tim. 5, v. 17. καὶ ἡγούμενοι Act. 15, v. 22. Hebr. 13, v. 17. et 24. doctrina et vitae exemplo sese auditoribus tanquam vitae duces exhibendo; sed sensu papali de potestate politica et *αὐτοκρατορίᾳ*, dictatoria atque absoluta potestate ecclesiastica eidem conjuncta, cum utramque pontifex et ipsius episcopi sibi vendicent, ut superius ostendimus, quo jure, quave injuria paulo post discutietur, ubi reliquas sacerdotalis officii partes prius examinaverimus.

3. Bene-
dicere.

3. *Benedicere* itidem non accipitur ab illis phrasi Spiritus sancti pro illa *εὐλογία*, quae fit verbo Dei et precibus, 1. Tim. 4, v. 8. sed pro consecratione per exorcismos, formationes crucis, characteres sine omni verbo mandati ac promissionis; item pro administratione sacramenti confirmationis, extremae unctionis etc. quem esse horribilem nominis divini abusum secundo decalogi praecepto repugnantem ostendit Brentius in apolog. confess. Wirtenberg. 4. *Baptizare* itidem non accipiunt sensu Spiritus sancti pro eo, quod est aqua in nomine Patris, Filii et Spiritus sancti baptizandum tingere, sed addunt, requiri insuper, ut aqua ad baptismum adhibenda certis ritibus et exorcismis consecratur, addunt etiam exsufflationem, gustum salis,

3. Bapti-
zare.
XIII. 121.

salivam auribus et naribus illitam, unctionem in pectore et scapulis ac ritibus illis peculiarem aliquam efficaciam praeter et contra verbum tribuant. administrant baptismum in lingua ignota etc. Deinde officium baptizandi ita tribuunt sacerdotibus, ut ab episcopis illud dependere asserant, sic enim Bellarminus lib. 1. de sacramento baptismi c. 7: *Catholici doctores communi consensu affirmant, jus baptizandi ex officio ordinario convenire solis sacerdotibus, id est episcopis et presbyteris, sic tamen, ut presbyteris conveniat cum subordinatione et dependentia ab episcopis. Item diaconis ex officio convenire baptizare, sed in absentia sacerdotum aut eorum jussu, ut ordinarie ad solos sacerdotes, extraordinarie etiam ad diaconos pertineat.* Sed talem dependentiam sacerdotum ab episcopis in administratione baptismi Scriptura penitus ignorat, quamvis non improbemus, ordinis causa certis personis ecclesiasticis hasce partes committi. 5. *Praedicare* ad officium sacerdotum referunt, sed plerique sacerdotes, praesertim majores (ut vocant) hoc est episcopi, a praedicatione abstinere, quin imo nostrae ecclesiae ministros in praedicatione verbi occupatos per contemptum vocant praedicantes. Quodsi quando ad praedicandi officium accedunt, non praedicant eloquia Dei pura et incorrupta 1. Petr. 4, v. 11. sed fermento humanarum traditionum commixta, legenda sanctorum, decreta papalia etc.

295. Ceterum quia per rō praeesse episcopis attributum politicum dominatum ab ipsis intelligi, praxis testetur, quaeritur hoc loco, *an personae ecclesiasticae officio magistratus civilis simul fungi possint* et per consequens *an pontifex Romanus hierarchiae ecclesiasticae caput temporalem potestatem ac in omnes principes, reges ac imperatores superioritatem jure obtineat?* Pontificii affirmant, sed negantem sententiam ecclesiae nostrae sequuntur, quam hisce demonstramus fundamentis. 1. Ab expresso Christi interdicto. Matth. 20, v. 25. Marc. 10, v. 42. cum apostoli reliqui indignarentur collegis suis Jacobo et Johanni, quod primatum ac dominatum in Christi regno petissent ac partes eas sibi praereptas cupivissent, Christus de conditione regni sui rectius ipsos informans sic loquitur: *Scitis, quod ol ἀρχοντες τῶν ἔθνων, ut est apud Matthaeum, voluit est apud Marcum ol δοξοῦντες ἀρχεῖν τῶν ἔθνων, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, principes populorum dominantur in eos exercent, καὶ ol μεγάλοι αὐτῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, magnates eorum potestatem in eos exercent; sed non ita erit inter vos apostoli et vestros in ministerio successores, sed quicumque voluerit inter vos fieri magnus, sit vester minister, et quicumque voluerit inter vos esse primus, sit ultimus servus. Luc. 22, v. 25. cum contentio esset inter apostolos, cujus eorum videretur, Christus pari modo illis respondet: *Reges praesunt in illas, κυριεύουσιν, et qui potestatem habent in eis, vocantur ἡγεῖται, benefici; eos autem non sic, sed qui major inter vos, fiat sicut pater, et qui praecedat, tanquam minister.* Ex hisce concludimus: Quocumque apostolis et ipsorum in*

ministerio successoribus Christus interdixit, illud eis usurpare non licet. Sed dominatu politico et principatum terrenorum administratione apostolis et ipsorum in ministerio successoribus Christus interdixit. Ergo. ** (Brentius in pass. Christi homil. 43. pag. 484: *Non licet episcopo sive ecclesiae ministro habere externum principatum eumque usurpare praetextu evangelii et ecclesiastici ministerii. Petrus non deinceps debet Antiochiae aut Romae dominari, quia apostolus est etc. Quodsi vero externus principatus aut externorum bonorum possessio contigerit ministro ecclesiae vel legitima hereditate vel ordinaria electione, aliove civili et legitimo contractu, licet tamen, etsi difficillimum sit, una externas opes administrare et praedicando evangelio servire, tamen licet haec externa bona habere, non ut apostolo aut ministro ecclesiae praetextu ministerii, sed ut externo heredi, ut civi aut collegae ordinario electo, ut negotiatori legitimis contractibus dentur.***) Excipit Bellarminus libr. 5. de pontif. c. 10. dupliciter: Primo, *Dominum hic solum instituisse meros principes ecclesiasticos ac docere, debere eos, ut tales sunt, praeesse subditis non more regum et dominorum, sed more patrum et pastorum, hinc autem nondum sequi, quod non possit esse unus et idem episcopus ac princeps; secundo, Dominum illis verbis non prohibere episcopis dominatum, qualis esse potest regum et principum terrenorum, sed qualis est regum ignorantium Deum, qui tyranni potius sunt quam reges, cum in Graeco sit κατακυριεύειν, quod est violenter dominari. Respondemus: 1. Personae ecclesiasticae a Spiritu sancto vocantur ministri ecclesiae, non autem principes ac domini ecclesiae. Dicuntur quidem absente reges Psalm. 68, v. 13. ac principes Psalm. 45, v. 17. sed non propter dominatum quendam politicum ac monarchicum in ecclesiam, verum significatione ea, qua propter spirituale regnum etiam reliqui pii dicuntur reges 1. Petr. 2, v. 9. Apoc. 1, v. 6. 2. Si Christus hoc loco meros ecclesiasticos principes instituit, ergo non instituit episcopos politica potestate armatos, illi proinde vel meros ecclesiasticos principes se esse fateantur, vel apostolorum successores sese esse negent. 3. Τα ἔθνη generaliter dicuntur populi ac gentes, non ii solum, qui religione sunt gentiles, Matth. 24, v. 7. Luc. 7, v. 5. c. 23, v. 2. Joh. 11, v. 48. Actor. 2, v. 5. etc. frustra igitur somniat Bellarminus, de regibus gentilium duntaxat Christum loqui, cum in genere de politicis regibus agat. 4. Tyrannicum illum dominatum, qualis est quorundam regum gentilium, in peis Christianis regibus Christus detestatur, atqui dominatum illum, de quo textus agit, politicis regibus concedit, ab apostolis vero et eorum in ministerio successoribus removet. Ergo non loquitur de dominatu tyrannico. 5. Ejusmodi imperium Christus apostolis derogat, quale ille affectabant, alias responsum non fuisset accommodatum ad quaestionem. Sed Jacobus et Johannes, item reliqui apostoli non affectabant tyrannicum imperium, sed principatum*

ac dominatum politicum, fovebant enim adhuc carnale somnium de regno Christi terreno. 6. Quod Matthaeus vocat κατακυριεύειν et κατεξουσιάζειν, id Lucas simpliciter appellat κυριεύειν et ἐξουσιάζειν, Marcus habet verbum ἄρχειν, Syrus utrobique ponit nomen מלך Domini eorum sunt. Frustra igitur emphasis in compositis verbis quaeritur, quasi violentam et tyrannicam dominationem significant. LXX interpr. eo utuntur pro מלך, quod est dominari, potestatem exercere, et ipsi Deo tribuunt Jerem. 3, v. 14. item Christo Psalm. 72, v. 8. Psalm. 110, v. 2. a quo dominatus tyrannicus est [alienissimus]; pro מלך Psalm. 18, v. 14. quod est dominationem et potestatem habere, in eminentia constitutum esse. Gen. 1, v. 28. jubet Deus hominem κατακυριεύσαι τῆς γῆς, nec tamen Adamus tyrannus, sed dominus terrae constitutus est. 7. Κατακυριεύοντας illos Christus dicit vocari ἐκτελείας, sed qui tyrannicum dominatum exerceant, non merentur vocari ἐκτελείας. 8. Si ullum aliquod imperium politicum apostolos tenere Christus voluisset, non proposuisset illis suum exemplum, cum tantum absit, ut ipse regnum politicum affectarit, ut etiam oblatum repudiaret. Jam vero Christus utrobique suum ipsis proponit exemplum. 9. Ut praetermittamus interim, multa gentilium imperia fuisse moderata et paterna, ad quae si conferatur potestas illa, quam pontifices exercuerunt in Fridericos, Ludovicos, Henricos et alios imperatores, eam propius ad tyrannicam accedere conspicietur.

296. 2. A Christi exemplo. Christus diserte testatur, *regnum suum non esse de hoc mundo* Johan. 18, v. 36. *se non venisse, ut sibi ministraretur, sed ut ministraret* Matth. 20, v. 28. unde cum ipsi regnum offerre cuperent, *fugit in montem* Joh. 8, v. 15. cum quidam ab ipso peteret, *ut fratrem ad hereditatis divisionem cogeret*, recusavit Luc. 12, v. 14. *solvit magistratui tributum* Matth. 17, v. 27. *ac caesari dandum esse docuit, quae sunt caesaris* Matth. 22, v. 21. Inde sic colligimus. Si regnum Christi non est de hoc mundo, etiam papae et episcoporum regnum non debet esse de hoc mundo, vel si papae regnum est de hoc mundo, non erit Christi in illo regno vicarius. Cyprianus libr. 2. epist. 3: *Si sacerdotes Dei et Christi sumus, non invenio, quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus.* Excipit Bellarminus, *responderi quidem posse, Dominum in hoc mundo suscepisse personam pontificis, non principis temporalis et illis verbis: Quis me constituit judicem aut divisorem inter vos, monuisse simplices pontifices, ne se misceant alienis negotiis; sed ipsemet agnoscit, hanc responsionem non esse ad palatum pontificis, si enim Christus non suscepit personam principis temporalis, ergo nec papa, qui audire cupit Christi vicarius, personam principis temporalis suscipere debet; aliter igitur excipit, admoneri pontifices et principes, ne minutis et vilibus officiis ita occupentur, ut omittere cogantur majora.* Respondemus: 1. ostendatur vero ex evangelistarum tabulis majora illa, quae

2. Propter Christi exemplum. XIII. 123.

XIII. 124.

XIII. 125.

Christus in politicis suscepit. 2. Certe non solum minuta et vilia in politico imperio, videlicet controversiam de hereditate, sed integrum etiam regnum sibi oblatum repudiavit. 3. Nec solum controversiam de hereditatis divisione a se rejecit, sed ipsum quoque iudicis politici nomen repudiavit, unde etiam Johan. 8, v. 11. in condemnanda adultera partes magistratus politici suscipere noluit. 4. Quae ex Bernhardo Bellarminus addit, quod verbis Domini in medium adductis hortatus fuerit pontificem Eugenium, ut iudicia rerum temporalium aliis dimitteret, cum tamen sciret, ipsum tunc principem temporalem fuisse, ad ea ex ipso Bernhardo respondemus, lib. 2. de consid. ad Eugen. col. 1021: *Non dominantes in clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est in evangelio, reges gentium dominantur, vos autem non sic. Planum est, apostolis interdicitur dominatus; i ergo tu et tibi usurpare aude aut dominans apostolatam, aut apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis, si utrumque similiter habere voles, perdes utrumque. Forma apostolica haec est, dominatio interdicitur, indicitur ministratio etc.* Sic ergo non solum vilia et minuta ad dominationem politicam pertinentia, sed ipsam dominationem politicam ecclesiasticis personis prohiberi statuit, nec solum in dominatione humilitatem requiri, sed ipsam dominationem prohiberi sentit.

3. Propter apostoli interdictum.

297. 3. Ab apostoli interdicto. 1. Petr. 5, v. 1: *Presbyteros inter vos obsecro ego συμπρεσβύτερος*, v. 2. *pascite gregem Dei*, v. 3. *οὐ κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν*, non dominantes in clero, ex quo sic inferimus: Quicumque eo modo debent ἐπισκοπεῖν et pascere gregem Domini, ne in eum dominatum exerceant, illi non possunt simul esse episcopi et domini politici. Sed presbyteri eo modo debent ἐπισκοπεῖν et pascere gregem Domini, ne in eum exerceant dominatum. Ergo. Bellarminus repetit suam exceptionem, per τὸ κατακυριεύειν violentam et tyrannicam duntaxat dominationem prohiberi, sed

XIII. 126.

praeter ea, quae paulo superius adducta sunt, monemus, cavendum esse Bellarmino, ne incurrat fulmen concilii Tridentini, quo a vulgata versione quovis praetextu recedere prohibetur. Vulgata enim simpliciter reddidit non dominantes etc. Syrus habet nomen *ܐܡܝܢܐ* non tanquam Domini gregis. Coniungimus etiam locum apostolicum 2. Cor. 1, v. 24: *οὐ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως*, ubi ponitur verbum simplex κυριεύειν. Urgemus insuper oppositionem in dicto Petri, *οὐ κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν, ἀλλ' ὅτι τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου*, ergo exemplo potius quam imperio praeesse debent presbyteri. Denique Petrus suum illis proponit exemplum, dum se vocat συμπρεσβύτερον, at quam partem politici dominatus Petrus in suo apostolatu unquam attigit?

4. Propter apostolorum exemplum.

298. 4. Ab apostolorum exemplo. Si in apostolorum loco sumus, inquit Hieronymus in c. 2. Mich. non solum sermonem eorum imitemur, sed et con-

versationem amplectamur. Apostoli nusquam leguntur politicum imperium administrasse. Non monentur puto, scribit Bernhardus lib. 1. de consid. ad Eugen. col. 1015. qui hoc dicent, ubi aliquando quispiam apostolorum iudex sederit hominum a divisor terminorum aut distributor terrarum. Si tamen lego apostolos iudicandos, non sedisse iudicantes, Actor. 6, v. 2. cum per curam mensis impedimentum aliquod praedicationi verbi impedirent, eam a se rejecerunt. Non aequum, inquit, ministrare mensis et relinquere verbum Domini ostendentes, quod non possit utique fieri μετὰ σπουδῆς, accurate, ut Chrysostomus hom. 14. in Act. loquitur. Quodsi apostoli iudicaverunt, se non posse simul verbum praedicare et mensis ministrare, quomodo episcopus ecclesiastico officio rite fungi et integram provinciam imperio politico gubernare simul poterit? Excipit Bellarminus apostolos ita omisisse in Hierusalem curam administrandi mensis, ut tamen praesiderent etiam in temporalibus toti illi ecclesiae, unde Gal. 2. Petrus, Iacobus et Johannes solliciti pro fratribus, qui erant in Hierusalem, rogant Paulum et Barnabam, ut memores sint colligere aliquam eleemosynam mittere in Ierusalem. Illi vero id fecerunt et collectam pecuniam ipsimet detulerunt non ad nos praefectos mensis, sed ad seniores, Actor. 11. Respondemus: 1. prospicere pauperibus de syna non pertinet ad jurisdictionem politicam, sed ad curam ecclesiasticam, ut ostendimus superius, inde etiam vocatur διακονία Rom. 15, v. 31. 2. Cura illa eleemosynarum egenis fratribus colligendae fuit temporaria, enim caritas annonae in Iudaea cessaret, si διακονία illa cessavit, sed episcoporum in regimine officio dominatus politicus est perpetuus. 3. Si inviti permittimus Romano pontifici et ipsi episcopis, ut pauperum curam suscipiant ac totius famis collectas pro pauperibus fieri jubeant, ut id fiat, nec ne, res ipsa loquatur. Pontificum bella juvant, sunt cetera nugae canit Marcus Tullius, at in bellis potius exactiones et expoliationes pauperum regnant quam eorum sustentatio. 4. Iam cent 9. adag. chil. 1. adag. 12. fol. 295. αὐτόντις refert, se cum in rure Bononiensi Julio ejus orbis ditione potito vidisset et paupertatis agricolas, quibus universae fames in duobus bobus fuerint, quippe quorum labor tam familiam sustentarent, pro singulis singulorum catos tributi loco dependere. Nimirum hoc pauperum curam habere?

299. 5. Ex dicto apostolico 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus. Novimus quidem, in Graeco non exstare et nec de solis ministris ecclesiae in spirituali occupatis apostolo sermonem esse, sed de militibus in bello corporali laborantibus, quorum etiam Timotheo spirituali Christi militi apostolus pro interim quia versio vulgata apud Pontificem authentica, et quia iidem ex hoc dicto leguntur

batus ministris ecclesiae impositam probare conantur, ideo ex illorum hypothese sic concludimus. Quae sunt negotia secularia, illis episcopus utpote Deo militans non debet implicari. Sed magistratum politicum gerere pertinet ad negotia secularia. Ergo. Sicut miles prohibetur se ingerere in causas civiles, l. militares C. de re milit. l. repetita. C. de episc. et cler. ita multo probabiliore ratione miles spiritualis ab iis debet abstinere, arg. c. reprehensibile 23. q. 8. Observa etiam additam ab apostolo rationem, quare militans Deo sese non implicet negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit, id est ut satisfaciatur muneri suo ad beneplacitum imperatoris, non posset autem illud facere, si operam suam rebus tam diversis addiceret, Arnisaenus de exempt. cleric. cap. 1. num. 1. Excipit Bellarminus, negotia secularia hoc loco non vocari regimen politicum, sed curam victus parandi ac proinde negotiationes, mercimonia et similia, cum in Graeco sit τοῖς βίον προαγαγέταις, prohibere igitur episcopo non regimen politicum, sed nimiam sollicitudinem circa vitam corporalem. Deinde monet ex Chrysostomo, haec dici a Paulo non tum episcopo quam aliis hominibus, cum omnes etiam laici, etiam reges milites Christi esse debeant. Denique addit, non haberi in Graeco, nec in omnibus Latinis codd. illud Deo, sed generaliter οὐδέτις σπουδάζοντες τὰν ἐκείνην. Respondemus: 1. revocamus Bellarminum ad decretum concilii Tridentini de non repudianda quovis praetextu vulgata versione. 2. Oppositio evidenter ostendit, per τὰς προαγαγέταις βίον non solum curam parandi victus, sed in genere quaevis negotia intelligi, quae militi in vocatione sua impedimentum aliquod obijciunt. Quare cum administratio dominatus politici non mediocrem remoram injiciat ministro ecclesiae in officii sui partibus recte expediendis, utique ut bonus Christi miles ab ea abstinere debet. 3. Si enim cura parandi victus episcopo interdici intelligitur, eo quod sit negotium mundanum politicum, quanto magis tota regiminis politici administratio ipsi prohibita intelligenda est? 4. Interpretes generaliter exponunt de negotiis secularibus. Interpres Chrysostomi: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Primasius: Comparatione militum utitur, ut ostendat, multo magis nos a negotiis secularibus liberos esse debere, ut Christo placeamus, si etiam seculi milites a reliquis ejus actibus vacant, ut possint regi suo perfecte placere. Ambrosius: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Ecclesiasticus eadem idcirco se probat Deo, ut huic devotus officium impleat, quod epopondit in Dei rebus sollicitus a seculari negotio alienus. Non enim convenit, unum duplicem habere professionem. Haec Ambrosii verba citans episcopus Espenceaeus comment. in 2 Timoth. 2. subjungit: At nunc, quod post Augustinum queritur Anselmus, nunc inquam videmus secularium causarum discussionibus intendere ac de temporalibus judicare episcopos. Quid dicturi sumus patres, qui hujus et similium locorum occa-

sione sacris hominibus adeo profanis negotiis interdixerunt, ut et inde titulum fecerint, ne clerici vel monachi secularibus negotiis sese implicent? Lyranus: Nemo militans Deo sollicitus in praedicationis opere implicat se negotiis secularibus. 5. Si de nimia cura victus ἡ προαγαγέταις βίον explicetur, facile concedimus, ad quemvis pium tanquam spirituales Christi militem hanc prohibitionem pertinere, sed quia apostolus speciali quadam significatione Timotheum episcopum vocat Christi militem v. 3. ideo in specie ad ministros ecclesiae haec prohibitio proprie et primo spectat, ne involvant se negotiis secularibus, sed in ministerio verbi sese contineant, unde Theophylactus in comun. ad episcopos locum accommodat.

300. 6. A discrimine ecclesiasticae et politicae potestatis. Quascunque potestates Deus ipse distinctas esse voluit, eae non sunt invicem commiscendae, ut ab una eademque persona administrentur. Sed ecclesiasticam et politicam potestates Deus ipse distinctas voluit, quod ex causa instrumentali, materia circa quam sive objecto, forma ac fine utriusque potestatis manifestum fecimus superius §. 195. Ergo hae potestates non sunt invicem eo modo commiscendae, ut ab una eademque persona administrentur. Quamvis vero sufficiens causa illius distinctionis merito nobis esse debeat Dei voluntas; tamen possunt etiam aliae addi causae. 1. Quia pari cura utraque administrari nequit, Ambrosius in lib. de fuga seculi c. 2: Quod ad alia officia confertur, hoc religionis cultui divinoque ab officio decerpitur. 2. Forma, objectum et finis administrationis utrobique sunt diversissima. 3. Si doctrina armata esset gladio, facile irrumperet idololatria. 4. Uno eodemque tempore utraque potestas ab uno nequit exerceri. Quo pertinet, quod Ezech. c. 34, v. 4. et Jerem. c. 5, v. 30. et 31. in catalogo rerum horribilium recensent dominationem sacerdotum in potestate sua. 7. ** A divina in ecclesia Israelitica ordinatione. Regnum fuit tribui Judae proprium, sacerdotium autem tribui Levi fuit assignatum. 2. Par. 19, v. 11. inquit Josaphatus: Amarias sacerdos et pontifex, videlicet in his, quae ad Deum pertinent, praesidebit; porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Judae, super ea opera erit, quae ad regis officium pertinent. **

301. 8. A testimoniis veterum canonum et scriptorum ecclesiasticorum. In fragmentis apostolorum a Praetorio editis refertur, quod Petrus ad Clementem successorem suum dixerit: Impietatis crimen est, neglectis verbi Dei studiis solitudines suscipere seculares; item: Tu ad hoc solum vacato, ut doceas verbum Dei. Marianus Scotus hac de re sic scribit in Chron.: Petrus, ut in gestis pontificum habetur, Clementem episcopum consecravit atque cathedram et omnem ecclesiam disponendam commisit dicens: Sicut mihi gubernanda tradita est a Christo Jesu potestas ligandi ac solvendi, ita et ego tibi committo, ut ordinans dispensatores diversarum cau-

6. Ex discrimine ecclesiasticae et politicae potestatis.

7. A divina in ecclesia Israelitica ordinatione.

8. Ex scriptoribus ecclesiasticis.

sarum, tu minime in curis seculi, sed solummodo orationi ac praedicationi deditus reperiaris. Canon. 7. apostolis attributus sic habet: *Episcopus, aut presbyter aut diaconus nequaquam seculares curas assumat; sin aliter, deficiatur.* Cyprianus sorm. de lapsis conqueritur, quod episcopi, quos et hortamento ceteris oporteat esse et exemplo, visi sint divina procuracione contempta procuratores rerum secularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta per alienas provincias oberrantes negotiationis quatuordecim nundinas aucupari, esurientibus in ecclesia fratribus non subvenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus foenus augere. Id ipsum in regno Pontificio hodie adhuc fieri testatur experientia. Tertullianus de idol. c. 8: *Christus gloriam seculi et sibi et suis aliena esse iudicavit.* Origenes homil. 12. in Matth.: *Inter vos autem, qui estis mei, non erunt haec, ne forte qui videntur habere aliquem in ecclesia principatum, dominantur fratribus propriis vel potestatem in eos exerceant.* Quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate; sic et qui principes spirituales, principatus eorum in dilectione subjectorum positus esse debet, non in timore corporali. Hieronymus ad Nepot.: *Qui Dominum possidet et cum propheta dicit, pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest.* Quod si quippiam aliud habuerit praeter Dominum, pars ejus non erit Dominus; si aurum, si argentum, si possessiones, si variam suppellectilem, cum istis partibus pars ejus fieri Dominus non dignabitur. Si autem ego pars Domini sum et funiculus hereditatis ejus, nec accipio partem inter ceteras tribus, sed quasi Levita et sacerdos vivo de decimis et altari serviens altaris oblatione sustentor, habens victum et vestitum, his contentus ero et nudam crucem nudus sequar. Ambrosii in 2. Tim. 2. dictum vidimus paulo superius. Idem orat. in Auxent.: *Adecreus*

XIII. 130. *arma, milites, Gothos quoque lacrimae meae arma sunt, alia enim munimenta non sunt sacerdotis, aliter nec deo, nec possum resistere.* Bernardi testimonia ex lib. 1. et 2. de considerat. ad Eugen. item superius adduximus, ad quem Bellarminus excipit, Bernardum loqui de pontifice, ut est pontifex totius ecclesiae et secundum id, quod habet ex Christi institutione, cum addat, *Esto ut alia quaecunque ratione haec tibi vendices, sed non apostolico jure.* Item Bernardum hoc velle, quod pontifex ut pastor ovium non debeat eis dominari, sed eas pascere, interim sicut nihilominus iisdem ovibus, ut sunt cives reipublicae dominatur princeps politicus, ita eadem ratione posse iisdem dominari pontificem, si sit eorum princeps politicus. Respondemus: Id vero est in quaesito, an pontifex simul esse possit ecclesiae pastor et princeps politicus. Ac si pontifex ut pastor non debet ovibus dominari, cur ipse Bellarminus c. 7. praecedente ex dicto Christi Joh. 21, v. 16 et 17. *Pasce oves meas,* demonstrare conatur, papam habere summam temporalem potestatem indirecte. Si pontifex ut pontifex et secun-

dum id, quod habet ex Christi institutione, non obtinet dominatum politicum, ut hoc loco dicit Bellarminus concedit, cur praeced. c. 1. scribit, *nam sententiam quam haeresin esse, quod pontifex ut pontifex et ex jure divino nullam habeat temporalem potestatem?* Si jure apostolico pontifex non habet politicum dominatum, cur igitur propter cessionem in sede apostolica eam sibi vendicat? Qui aliquid sibi arrogat, quod nec ex Christi institutione, nec ab apostolo Petro accepit, is nec Christi vicarius, nec Petri successor est. Bernardus quid de temporali illa pontificum potestate sentiat ex verbis illius manifeste conspicitur. lib. 2. de consid. ad Eugen. col. 1021: *Interdicitur (inquit) apostolis dominatus, ergo tu usurpare aude dominum apostolatam, aut apostolicum dominatum. Plane ab utroque prohiberis, si utrumque habere voles, utrumque perdes etc.* Sacerdotis operis opus est tibi, non scepro, ut opus facias prophetiae, et ille quidem non regnaturus advenit sed extirpaturus etc. Cum dicat Dominus atque gister, se non esse constitutum inter duos iudices, non debet servo ac discipulo indignum videri, non iudicet uniseros. Ergo in criminibus, non possessionibus potestas vestra, quoniam propter non propter has accepisti claves regni caelorum. Quenam tibi videtur major dignitas dimittis peccata, an praedia dividendi? nulla comparatio. Habent haec infima et terrena iudices suos, et principes, quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis? 4. de consid. col. 1036: *Quid denuo usurpare dicitur tentas, quem semel iussus es ponere in eam?* etc. Uterque ergo ecclesiae, et spiritus scilicet gladius et materialis, sed is quidem ecclesiae, ille vero et ab ecclesia exercendus est. sacerdotis is militis manu, sed sane ad usum sacerdotis et iussum imperatoris. Idem in epistola archiepiscopi Senonensem: *Conditor caesaris non cunctatus est reddere censum, exemplum dedit vobis, ut et vos ita faciatis.* Gregorius 4. epistol. 44: *Si quis ecclesiasticorum imperia titulos ponere sive in rustico, sive in urbano privatis sua sponte praesumerit, anathema sit.* Bellarminus, ecclesiam tunc temporis non dominum habere politicum principatum, sed possedisse bona temporalia ad eum modum, quo privati civis possident. Respondemus: apparet igitur, melioribus temporibus episcopos a politico principatu abstinere ad quae nostri episcopi iterum revocandi sunt. Porro cum generaliter loquatur Gregorius, futurum quoque tempus includat. Nicasius I. anno Christi 560. in epistola ad Michaelis imperatorem scripsit, fuisse quidem ante Christum eosdem reges et pontifices, at Christum eosdem reges et pontifices ista distinxisse. Cum ad id adducitur, *nam est (inquit), ultra sibi nec imperatoris nec pontificatus arrogavit, nec pontifex nomen imperatoris usurpavit, quoniam idem mediator inter deum et hominem Christus Jesus actibus propriis et distinctis officia potestatis utriusque claret.*

ia volens medicinali humilitate sursum efferrī, humana superbia rursus in infernum demergi, ut Christiani imperatores pro aeterna vita pontibus indigerent, et pontifices pro curā temporalium tummodo rerum imperialibus legibus uterentur, stenus spiritualis actio a carnalibus distaret in-
 nibus, et Deo militans minime se negotiis secularibus implicaret ac vicissim non ille rebus divinis residere videretur, qui esset secularibus negotiis implicatus. Haec epistola Nicolai relata est inter creta c. Cum ad verum dist. 96. Excipit Bellarminus, Nicolaum hoc solum voluisse dicere, non opinari, ut item sit pontifex totius orbis et simul perator totius orbis, non quod hoc repugnet evangelio et nullo modo possit fieri, sed quia Christus conservandam humilitatem voluerit Pontificem digere imperatoris defensione in temporalibus et ad imperatorem indigere pontificis directione in spiritualibus, quod autem Christus voluerit, patere eo, quod reliquit imperium Tiberio et Petro solum solum Pontificatum. Respondemus: Christus nec totius orbis imperium, nec partem aliquam politici dominatus Petro reliquit, sed apostolatū et docendi ministerium; si ergo pontifex Christi vicarius et sui successor audire cupit, nec totius orbis imperium, nec principatuum quorundam administrationem sibi arrogare debet, ac ratio, quam affert solus pontifex, quod scilicet Deo militans negotiis secularibus se ipsum implicare nequitiam debeat, moralis est, tam in provinciarum, quam orbis imperio locum obtinens. dist. 88. titulus hic est: *Episcopi et ecclesiastici secularia negotia non curent.* Apud Nicephorum exstat sententia Synesii veteris philosophi: τὰ πολιτικά ἀρτὰς ἡγοῦνται ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐστὶ τὰ ἐκκλησιαστικά. ** Marsilii Patavini doctoris arcaniorum de onere ecclesiae, Güntheri, Spigeli, Petri de Vineis, Wilhelmi Occami, Ferrariensis, Alberici a Rosate et Antonii testimonia adduximus superius §. 197.

2. 9. Ex rescriptis imperatorum et regum. Summa imperii jura non solum sibi tribuit, sed etiam praeterea perpetuum imperii vicariatū, ut ambitiose praetendit in c. Si fratrum neque in extrav. Clem. 1. de jurejur. Clem. Patavini de sent. et re judic. cujus ambitionis primum exemplum Clementem V. statuunt Onuphr. Panvinus de imper. et ad eundem in not. Frid. Hordt, sed Ludovicus Bavarus recte dixit: Nulla ratio, nulla ratio, sed sola usurpatio introduxit, ut pontifex vacantis imperii administrationem haberet, ad Abb. Ursperg. in Ludov. Bavaro p. 377. Baxtorffium ad Aur. bull. Sigismundum Sold. ad Ferdinandum imperat. Ludolphum de imp. Rom. imo omnia quae in gratiam imperii contra libertatem imperii introducta putantur, nec divino jure, nec ulla patrum ordinatione, sed quorundam assentatione et Romanorum spon-
 sione ad pontifices talia, qualia sunt, per-
 post Ludovicum Bavarum plurimi Christiani
 ctores sanciverunt. ** Hadrianus VI. pontifex

ad Fridericum imperatorem scripsit hisce verbis: Adrianus episcopus servus servorum Dei Friderico imperatori salutem et apostolicam benedictionem. Lex divina sicut parentes honorantibus longaevitatem promittit, ita maledicentibus patri et matri sententiam mortis intendit. Veritatis voce docemur, quia omnis, qui exaltat, humiliabitur; quapropter dilecte in Domino fili super prudentiam tuam non mediocriter admiramur, quod Petro et sanctae Romanae ecclesiae non quantam deberes reverentiam exhibere videris, in literis enim ad nos missis nomen tuum nostro praeponis, in quo insolentiae, ne dicam arrogantiae notam incurris. Rescripsit vero imperator in hanc sententiam: Fridericus Dei gratia Romanus imperator semper Augustus Adriano Romanae ecclesiae pontifici omnibusque adhaerere volentibus iis, quae cepit Jesus facere et docere, salutem dicit. Lex justitiae unicuique quod suum est, restituit, non enim parentibus nostris derogamus, quibus in hoc regno nostro debitum exhibemus honorem, a quibus et regni dignitatem suscepimus, et coronam. Numquid tempore Constantini Sylvester regalis aliquid habuisse dignoscitur, sed ejus pietatis concessione libertas data est ecclesiae, pax restituta et quicquid regalis papatus vester habere dignoscitur, largitione principum donatur, unde cum XIII. 131. Romano pontifici scribimus, jure ex antiquo nomen nostrum praeponimus et ad justitiae normam idem nobis scribenti concedimus, revolvite annales, et si lectum neglexistis, quod asserimus, illic invenitur. Cum Bonifacius VIII. in Philippum Pulehrum Galliae regem potestatem ac superioritatem sibi arrogaret, haec ab eo accepit literas: Philippus Dei gratia Francorum rex Bonifacio se gerenti pro summo pontifice salutem sive modicam, sive nullam. Sciat tua maxima fatuitas, in temporalibus nos alicui non subesse, ecclesiarum et praebendarum collationem ad nos jure regio pertinere. Referunt verba rescripti M. Jean de Serres en seconde partie generale de l'histoire de France in vita Phil. IV., Stephanus Aufrer. in repetit. Clement. 1. de offic. ordin. n. 57., Bodinus lib. 1. de republ. c. 9. num 139. Henricus imperator de Hildebrando pontifice Romano ad episcopos in haec verba scripsit: Unus cum utrumque regimen (politicum et ecclesiasticum) sibi vendicavit, utrumque dissipavit, nec in uno profuit, qui in neutro prodesse voluit nec potuit. Abbas Urspergensis in chron. Flacius in catal. test. veritatis. Ludovicus imperator in edicto publico contra Johannem XXII: Maxime diversa sunt crucifixus et summa potestas, miles et sacerdos, imperator et pastor, regnum et patibulum, corporalia et spiritualia, arma et sacra, bellum et pax, caesar et nuntius, princeps et minister, dominus et servus, referente Aventino lib. 2. annal. Bojor. In eandem fere sententiam scribit Carolus Calvus in epist. apologetica, quam contra Adrianum II. §. Quod et nos etc apud Heimensfeldium tom. 1. constit. imper. Philippus Vallesius Galliae rex suo tempore constituit, ut a parlamento tanquam a politica admini-

stratione praelati et episcopi omnino arcerentur, negavit enim, *se bona conscientia pastores animarum curam gerentes a tam ardua cogitatione revocare posse*, referente Obrechto jurisconsulto in disp. de bello th. 100. Richardus rex Angliae, cum Philippum episcopum Bellovacensem, qui contra exercitum ejus militem duxerat, acie captum detineret eumque tanquam filium suum pontifex dimitti juberet, Romam misit arma, quae episcopus in acie gestaret, petiitque considerari, *an haec esset tunica filii et an filii papae talem amictum gestarent*, unde papa ita erubuit, ut ejus gratuitam liberationem ulterius non postularet. Helinsh. in chron. Rich. 1. Alexius imperator Constantiam Mesopotamitam pontificem Thessalonicensem ab officio removit, quod *ex templo pedem in curiam proferret*, Nicetas 2. annal. Alexander Sigismundus rex Poloniae prohibuit, *ecclesiasticos prorsus misceri judiciis secularibus nisi peculiariter a rege requisitos*, lib. 1. stat. Polon. c. 2. art. 11.

10. Ex
testimo-
niis poli-
ticorum.

303. 10. Ex testimoniis jurisconsultorum et politicorum et historicorum. Aristoteles lib. 4. politic. c. 15. negat, sacerdotes civilem magistratum gerere posse. Fabius Maximus cum in eligendo consule occupatus esset, Aemilium Regillum sacerdotem Quirinalem a consulatu removit, *neque enim, inquit, eum a sacrificiis et Deorum cultu avocare licet*. Ferrariensis in pract. in forma libell. respons. rei conven. gl. 18. num. 1. scribit, *clericis prohibitum esse implicare se negotiis secularibus, cum male sonet psalterium cum cithara*. Glossa in c. Quemadmodum 24. q. 1. in verbo *Invidia* dicit, *papam esse successorem Petri piscatoris, non Augusti imperatoris*, in c. Quoniam dist. 10. ad verbum *discrevit*, statuit, *pontifices Romanos non minus quam alios cujuscumque ecclesiae antistites jurisdictione seculari carere*, quod prolixè etiam probant Antonius de Rosell. tract. de potest. pap. et imper. et Almain tract. de potest. eccles. et laic. relati a Covarruvia in c. peccatum p. 2. §. 9. n. 7. ubi *contrarium quidem a plerisque in favorem pontificis traditum, hoc tamen absque ulla haerescos suspitione defendi posse* scribit, cui adstipulatur Bodinus lib. 3. de republ. c. 3. num. 227. et seqq. Cum enim *ecclesiasticis opprobrium esse dicatur, se peritos ostendere*

XIII. 132. *rerum secularium*, ideo ex officii sui natura jurisdictione seculari carere convincuntur. Prius patet arg. l. placet 17. l. repetita 41. v. absurdum C. de episc. et clericis l. consulta, divalia C. de testam. c. Cum ad verbum dist. 96. c. Sacerdotibus in fin. c. sed nec procuraciones et t. t. Extr. ne cler. vel mon. secular. negot. se immisceant. c. 1. 2. et seqq. 21. q. 3. c. Sanctor. et venerabil. episc. 80. et 82. Nov. Leonis 86. etc. Michael Alcurunus Pampilonensis in tract. de regim. mundi imperatori Carolo V. inscripto p. 2. q. princ. num. 47. concludit, *quod papa temporalem potestatem nec actu, nec habitu in imperatorem obtineat*. Johannes de Paris. lib. de regali et papali potest. c. 16. ostendit, *imperatorem a solo Deo, non a pontifice romano habere potestatem et*

Christum, cujus vicarius cupit esse Romanus pontifex, non administrasse imperium mundanum. Idem demonstrat Ludolphus de Babenberg in lib. de ju. regni et imp. Rom. c. 9. etc. Cum Philippus Hispaniarum rex Portugalliae regnum defuncto re Henrico ad se jure hereditario pertinere contendens ac papa ultro et non rogatus judicem se offerens rex expetivit super ea re ab universitate Alcala consilium. Doctores re pensulatius deliberata sponderunt, *papam et apostolicam sedem nequiquam in hac causa vel posse, vel debere judicialiter cognoscere, quia secularis et mundana omnino et spiritualibus illum potius, omissis his, ut incumbebat decere*. Refert Wolffius cent. 16. p. 937. Ex Fulso lib. 6. memorat Duarenus lib. 1. de sacr. ecc. minist. c. 4. cum archiepiscopus Coloniensis pagum quendam iter faceret et ingens armatorum numerus eum sequeretur, forte fortuna bubulci aliquem eo viso vehementius ridere coepisse ac in rogatum, *quaenam risus causa, respondisse, alibi eculum videri, quod Petrus apostolus sacerdos ordinis princeps in tanta inopia vitam egisset, ejus successores adeo locupletarentur et reges satrapisque pares fierent*. Obiciente vero episcopo *se duplicem personam sustinere, ducis scilicet episcopi, majorem cachinnum sustulit bubulci dicens* *Velim hoc unum abs te doceri, cum hunc ducis cujus personam geris, jam fato functum daemones ad inferos rapient, quoniam iturum esse episcopus existimes?* Convenit cum hoc bubulci respondit Roberti a Licio dieterium in concione coram et cardinalibus prolatum, quod recensuimus in praeced. de ecclesia. Sigebertus in chron. ad annum Christi 1088. cum Hildebrandus pontifex illum illam potestatem adversus Henricum imperatorem sibi injuste assumeret de solio imperali interdurbandi, hoc in pontifice *tanquam novitate* quanquam id subveritus dicere, *haeresin condeci* *Haec sola novitas, non dicam haeresis etc.* Cuzinus lib. 8. hist. Saxon. c. 36. referens de Bonifacio VIII. quomodo secunda solennitatis jubilatione habitu caesareo praeferebat quodam aulico gloriandum praesentibus caesaris Alberti legatis tempore ingressus sit, et ubi consedit, alta voce exclamavit *Ecce duo gladii hic, Ego sum papa et rex coelestis et terrestis imperii potestatem habeo* subjungit: *Vide o Petre successorem tuum, salutifer Christe tuum cerno vicarium, qui adscenderit superbia servi servorum tuorum*.

304. 11. Ex testimoniis quorundam scriptorum Pontificiorum. ** Sublati in papam (primis tres post Christum annis) non ad temporale deus trahebantur, sed ad martyrium, Greg. Heimburg in admonit. de injustis usurpationibus Romanorum paparum fol. 115. in 4. Et postea: *Hujus gloria fuit non purpura, non divitiae, non albus, non fastus, non dominatus, sed ecclesiae omnia et secti sumus te Domine. Speramus ex hoc non acquirere sedem temporalem emineat sed sedem judicantium duodecim tribuum Israel*

isti promissum. Sed a tempore Sylvestri, qui nescimus quartus papa a Petro, incepit ecclesia sanctus enim Sylvester Constantini donatio pro usu notariorum, qui gesta martyrum describit, et pauperum, non in dominium, sed usum tantum accepit. ** Barthol. Cassan. lib. 4. glor. mundi consid. 7. scribit, summum pontificem et sacerdotes sancti ordinis regi et principi esse, argumento eo, quod 2. Reg. 22. ponatur principis ad sacerdotes imperatorem, etc. Erasmus in comp. theol. p. 26: Non enim est, rege aut subige oves, sed pascere, neque enim est, oves tuas, sed meas, alieni gregis pascere, non dominus, vide ut oves bona fide annuementi creditas. in annot. 1. Tim. 3. p. 469: Olim episcopatum appetebat, praeclarum opus appetitis temporibus, qui episcopatum expetit, census expetit, praeclarum imperium expetit. not. 1. Petri 5. p. 533: Pascite gregem. Prae hoc apostolorum principis in omnibus episcoporum aulis vel aureis literis oportebat. Pascite, inquit, gregem, non opprimite, exilate, idque non coacte velut ex officio, sed vero affectu tanquam patres, neque turpis lucris, quasi praesentens ecclesiae pestem hinc origines; denique non dominantes more regum, sed lo pascite, benefactis vincite. Nunc episcopatus vulgus nihil audit ab assentatoribus nisi ditiones, gladios, claves, potestates, atque istius quorundam plusquam regius, sacervitia tyrannica etc. Auctor orat. ad regem animum, qui se Catholicum nominat p. 19. edit. Claves quas Deus dedit Petro et sanctis successoribus ejus, ad regnum coelorum ut pertinent, ad regnum terrae nullo modo, omnipotens, cum hic in terris ageret, non castigare reges, non coronas effringere, sed tota vita ipsius fuit quidam apertus humiliter. p. 15: Propositionem illam, quod penes res sit, ut reges excommunicent et a jure ac fide data subditos absolvant, quotquot in Gallico, ex quo Christianum est, vixerunt, sunt velut omnium periculosissimum et summum inter verbo Dei, qui dixit: Regnum meum de hoc mundo, super quem locum Aug. tract. Joh. Audite omnia terrena regna, non dominationem vestram. Auctor libr. de et pol. potest. in Gallia scripti ed. Franc. 1512. p. 24. et seqq. multis Scripturae dictis tractat, ecclesiam nec territorium, nec jus gladii, aut alterius poenae corporalis habere, de hereditatibus ac possessionibus minime, cum anima hominum, non terrena imperia pro subjecto, ecclesiasticos non debere se secularibus immiscere, et addit, a quo temerarium fieri coeptum, magnam ecclesiasticae hanc conturbationem esse subsecutam. Petrus jurisconsultus in tract. de usuris edit. Colon. 1584. in octern. c.: Miscentur officia politica ecclesiastica, quod cum sit, differentia inter poli-

ticum et ecclesiasticum magistratum non recte evanescit, Deum precor, ut hoc tandem corrigere dignetur ad nominis sui gloriam sempiternam. Hieron. Vendramenus in assert. contra reipubl. Venet. detractores thes. 1: Summus pontifex, qua Christi vicarius est, nullum habet temporale dominium in principum secularium regnis atque imperio. Gallofrancus in epistol. ad Philenetum pro libertate status Veneti Paris. anno 1606: Videant qui temporalem gladium in potestate Petri atque ideo in ecclesia esse contendunt, cum tamen Paulus in 2. Cor. 10. contra dixerit: Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum. Barclajus contra Bellarminum de temporali potestate pontificis aliquot scripta in publicum edidit. Stapletonus in prompt. Catholic. dominic. 22. post. pentecost. text. 2. sic scribit: Catholicam doctrinam de distincta potestate ecclesiastica et politica Christus hoc loco (Matth. 22. date Caesari etc.) discrete docet. Et postea: Christus ita respondet, ut spiritualem potestatem tam suam, quam eorum, quos missurus esset, a politica et regia distinctam stabiliret.

305. Videamus, quae sit Pontificiorum de temporali potestate pontificis et episcoporum ipsius sententia. Bellarminus lib. 5. de pontif. c. 1. tres extare de ea sententias: 1. summum, ait, pontificem jure divino habere plenissimam potestatem in universum orbem terrarum tum in rebus ecclesiasticis, tum in politicis. Hanc tribuit Augustino, Triumpho, Alvaro, Pelagio, Hostiensi, Panormitano et aliis canonistis. 2. Pontificem ut pontificem et ex jure divino nullam habere temporalem potestatem, nec posse ullo modo imperare principibus secularibus, nedum eos regnis privare; nec licuisse pontifici aliisque episcopis accipere temporale dominium, quod nunc habent in quasdam urbes et provincias etc. Hanc tribuit nobis, quos vocat haereticos. 3. Pontificem ut pontificem non habere directe et immediate ullam temporalem potestatem, sed solum spiritualem, tamen ratione spiritualis habere solum indirecte potestatem quandam eamque summam in temporalibus. Hanc dicit esse communem Catholicorum sententiam, quam ipse quoque defendere conatur, pollicetur igitur se tria demonstraturum. 1. Pontificem jure divino non habere directe temporalem potestatem, illud probat per tria capita ostendens, papam non esse dominum totius orbis c. 2. nec esse dominum totius orbis Christiani c. 3. nec esse dominum ullius provinciae aut oppidi, nullamque habere jure divino jurisdictionem mere temporalem c. 4. argumenta contraria solvit c. 5. 2. Pontificem habere aliquo modo, id est ratione suae spiritualis monarchiae summam potestatem etiam temporalem, indirecto scilicet quod explicat c. 6. probare conatur c. 7. et 8. 3. Non esse contra jus divinum, quod episcopi habeant etiam actu et directe jurisdictionem temporalem in urbes et provincias sibi donatas a regibus vel alio titulo justo acquirunt, quod c. 9. demonstrare nititur, solutis argumentis contrariis c. 10.

306. In primo habet nos sibi Bellarminus quo-

Antithesis Pontificiorum.

XIII. 135.

ipſiq̃us, ipse vero viderit, quomodo hac in parte ei conveniat cum aliis Pontificiis, imo cum ipsis pontificibus. Nam in decretalibus non indirectam tantum, sed directam et plenariam potestatem in temporalibus pontifices sibi vendicant c. omnes dist. 22. ubi terreni et coelestis imperii jura Petro dicuntur commissa. c. Cuncta caus. 9. quaest. 3. ubi Romana ecclesia dicitur fas habere de omnibus judicandi, ut nulli liceat de ejus judicare judicio. c. omnes extra de major. et obed. ubi omnes principes terrae ac ceteros homines episcopis obedire a Petro jussos esse asseritur c. Unam sanctam. extra de majorit. et obed. ubi Bonifacius dicit, in potestate pontificis Romani esse duos gladios, spirituales videlicet ac temporalem, ac subesse Romano pontifici omni humanae creaturae omnino esse de necessitate salutis. c. Licet extra de foro competent. Innocentius III. statuitur, vacante imperio summum pontificem in administratione succedere et imperiali potestate uti, donec alius electus fuerit. Idem habet Clemens V. in Clem. pastoralis de re judic. unde etiam Sixto V. parum placuit temperamentum illud Bellarminianum de potestate indirecta, siquidem in bulla contra Henricum III. Franciae regem affirmat, se supremam in omnes reges et principes universae terrae cunctosque populos et gentes et nationes non humana, sed divina institutione sibi traditam potestatem obtinere, ac parum abfuit, ut ex Barclajo monuimus superius, quin omnia Bellarmini opera propter hanc assertionem censura sua Pontificia aboleret. Hostiensis in c. Quod super his de voto et voti redemptione, eo progreditur, ut statuatur, per Christi adventum omne dominium principum infidelium translatum esse ad ecclesiam et residere in summo pontifice, ut vicario summi regis Christi, ideoque posse pontificem regna infidelium jure suo donare, quibus voluerit fidelibus. Panormitanus statuit, quod papa jus utriusque gladii a Christo acceperit, ac proinde ipsum imperium ab ecclesia, id est a pontifice, dependere, atque ita de necessitate salutis credi oportere. Johannes de Lignano scribit, Constantinum non donationem, sed restitutionem papae fecisse, cum papa gerat Christi vices, cujus est terra et plenitudo ejus et cui data est omnis potestas in coelo et in terra. Barbatia scribit, Deum omnia subjecisse pedibus papae juxta illud propheticum: Subjecisti omnia sub pedibus ejus. Jodocus de Terano Urbani VI. cubicularius in tract. de monarch. verba Christi, Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum, sic exponit, quod Christus omnia imperia et regna mundi recuperaturus et a caesare, regibus aliisque principibus per milites suos apostolos ablaturus sit ac papae ea daturus. Similia in Bozio, Mariana et aliis recentioribus occurrunt.

XIII. 135.

Potestas pontificis indirecta.

307. Secundum assertionis membrum de summa potestate temporali indirecte papae competente declarat Bellarminus similitudine aliqua. Ut in homine (inquit) se habent caro et spiritus, ita se habent in ecclesia duae illae potestates, politica et ecclesia-

stica. Caro subest, spiritus praesest, et licet spiritus non se misceat actionibus carnis, sed tamen exercere suas operationes, tamen quando ea efficiunt fini ipsius spiritus, tunc spiritus carni imperat eamque castigat. Sic spiritualis potestas non miscet temporalibus negotiis, dummodo non fini spirituali, aut non sint necessaria ad eam consequendum. Si autem tale quid accidat, spiritus potestas potest et debet coërcere temporalis ratione ac via, quae ad id videtur necessarium. Respondemus: 1. parum abest, quin Bellarminus repetat illud Innocentii c. Unam sanctam extra de majorit. et obed.: Fecit Deus duo luminaria magna in firmamento coeli, luminare majus, praecesset diei, et luminare minus, ut praecederet nocti, utrumque magnum, sed alterum majus. Ad firmamentum igitur coeli, id est universalis ecclesiae, fecit Deus duo magna luminaria, id est duas dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas. Sed illa, quae praesidet spiritualibus, major est; quae praesidet carnalibus, minor; ut quanta est inter solem et lunam, tanta inter pontifices et reges differre cognoscatur. Ex quo colligit glossa, quod dignitas papalis quadragies septies major sit imperiali potestate. 2. Si potestas ecclesiastica spiritui carni absolute et simpliciter comparatur, quid aliud quod ecclesiastici nomen spiritualium in se sibi solis arrogarunt, cum tamen omnibus rebus per Spiritum s. renatis ex praescripto sacramentorum competat 1. Cor. 2. v. 15. c. 3, v. 1. 1. Petri 2, v. 5. 3. Similitudo ex parte cedi potest, si recte explicetur. Ut spiritus carni in actionibus animalibus, sic potestas ecclesiastica dirigit politicam in spiritualibus, sed non est inferenda absoluta subordinatio politicae ad ecclesiasticam, quia in temporaria potestas ecclesiastica vicissim subest politicae. 4. Bellarminus similitudinem de arte frons et equestri ab aliis huc applicatam proptercedit, quod in illis artibus inferior sit solum politica, superiorem, adeo ut sublata superiore tollatur et continuo inferior, quale quid in politica et ecclesiastica potestate non deprehendatur, siquidem etiam politica non esset, adhuc esset politica. Idem desiderari posset in similitudine Bellarmini. Subducto enim spiritu in homine caro nec operationes suas exserit, sed sublata ecclesiastica potestate nihilominus politica suas actiones exercet. 5. Spiritus non miscet se actionibus nisi quando eae efficiunt fini ipsius spiritus, enim carni imperat eamque castigat, vel quod finem spiritus obtinendum necessaria est carnis operatio, ut Bellarminus hoc loco dicit sic ecclesiastica potestas non debet se miscere actionibus carnalibus, nisi quando repugnat fini ecclesiastico, et tunc debet eam coërcere non a carnalibus, sed spiritualibus. At pontifex in privato odio, ambitione, dominandi cupiditate imperatoribus se opponit, ut exempla Pa-

nocentii III. Clementis V. Sixti IV. et aliorum pontificum testantur, nec spiritualibus, sed corporales armis eos castigat, regno et imperio eos exuit, obditiis juramentis exsolvit et hac ratione disciplinam ecclesiasticam in tyrannidem politicam convertit. Plura de hac comparatione dicentur in sequente in quaestione de exemptione clericorum a potestate civili.

308. Sed videamus, quomodo indirectam illam pontificis potestatem Bellarminus probet. c. 7. addit rationes et exempla. Prima ratio sic habet: *potestas civilis subjecta est spirituali, quando utraque pars est ejusdem reipublicae Christianae. Ergo et princeps spiritualis imperare principibus temporalibus et disponere temporalibus rebus in fine ad bonum spirituale, omnis enim superior imperare potest inferiori suo.* Respondemus: 1. argumentum nititur falsa hypothese de monarchica pontificis potestate in universam Christi ecclesiam. Politica potestas non simpliciter nec in omnibus ecclesiasticae est subjecta, sed in spiritualibus; nec ordinatio finium, quam Bellarminus urget, ab imperatorum erga pontifices etiam in temporalibus subjectionem probat; finis frenifactoriae subordinatus est fini equestri, et tamen qui imperat, non est necessario equi subjectus. 2. *potestates absolute et simpliciter subordinatae sunt, eo quod conjunguntur, ut sublato superiore statim imperat inferius, atque tale quid in ecclesiastica et politica potestate non animadvertitur. Nam sublata ecclesiastica potestate politica adhuc manet, ac conjunguntur hae potestates quandoque separatae, ut tempore apostolorum, quae sunt verba Bellarmini praeced.* 4. At, inquit Bellarminus, *reges et pontifices, clerici et laici faciunt unam rempublicam, unam ecclesiam, jam vero in omni corpore una sunt connexa et unum ab alio dependet.* Respondemus: etiam aristocratica respublica unum fuit corpus, nec tamen in eo unum membrum videtur ab altero tanquam inferius a superiore. Primum illud in mystico ecclesiae corpore videtur, a quo reliqua omnia dependent, non est sed Christus, Eph. 1, v. 22. c. 4. v. 15. Col. 1, c. 2, v. 10. etc. Possunt omnino reges et pontifices unum constituere corpus, etiamsi reges imperant in temporalibus subjecti ecclesiasticis; in ecclesiastica ecclesiastici subjecti sunt magistratui civilis, scilicet quoad leges civiles ac dominatum imperium; in quibusdam politici pendunt a praeside ecclesiasticis, scilicet quoad spiritualia et a bona, quae per verbum et sacramenta distribuitur, item quoad censuras ecclesiasticas. 5. At, inquit Bellarminus, *magistratus tenetur in suo imperio quicquid spirituale bonum impedit, ergo et temporalis potestas spirituali.* Respondemus: Magistratus pius hoc facit propter Deum, cujus vices in terris sustinet, et propter salutem subditorum, ad quam civilis potestas administratio dirigenda, nequaquam vero obnoxio quendam coactivam externam ecclesiasticae potestati competentem. Quod si namque magistratus politicus illud mutare recuset, ecclesiae per vim externam eum cogere nec potest, nec debet.

siasticae potestati competentem. Quod si namque magistratus politicus illud mutare recuset, ecclesiae per vim externam eum cogere nec potest, nec debet.

309. 2. *Respublica ecclesiastica debet esse perfecta et sibi sufficiens in ordine ad suum finem, tales enim sunt omnes respublicae bene institutae. Ergo debet habere omnem potestatem necessariam ad suum finem consequendum; sed necessaria est ad finem spirituale potestas utendi et disponendi de temporalibus rebus, alioqui possent mali principes impune fovere haereticos et religionem evertere, igitur et hanc potestatem habet.* Respondemus: 1. perfecta olim fuit tempore Christi, apostolorum et primitivae ecclesiae respublica ecclesiastica, neque tamen episcopi tunc temporis habebant talem potestatem disponendi de temporalibus. Separatae erant illae potestates tempore apostolorum, scribit Bellarminus capite proximo praecedente; tempore Gregorii ecclesia nondum habebat politicum principatum, scribit idem cap. ult. hujus libri. Ergone tempore Gregorii nondum erat perfecta et sibi sufficiens in ordine ad suum finem respublica ecclesiastica? 2. Non potest major aliqua potestas tribui successor, quam in antecessore invenitur. Jam vero papa ex hypothese Bellarmini est successor Petri. Ergo non debet majorem potestatem sibi arrogare, quam in Petro invenitur. Ubi vero Petrus exercuit vel arrogavit sibi potestatem disponendi de temporalibus? 3. Imperatores olim fovebant haereticos Arianos, neque tamen eversa fuit religio, neque episcopi temporalem potestatem sibi arrogabant. 4. Quid si ipse papa, cui summam de temporalibus disponendi potestatem Bellarminus assignat, in haeresin incidat, nequod tunc remedium superest? num protinus omnis eversa erit religio? Non est, quod regeant, hypothese eam esse ex τὸν ἀδελφόν, ostendunt enim exempla Liberii, Felicis, Anastasii, Vigili, Honorii etc. ad papalem illam sedem haeresibus patefactum quandoque esse aditum. 5. Recognoscat Bellarminus sua verba lib. 2. de concil. c. 19: *Non est mirum (inquit), si ecclesia, quando habet malam pontificem, manet sine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur ejus salus praecipue humana industria, sed divina protectione, cum ejus rex Deus sit. Itaque etiamsi ecclesia non possit deponere pontificem, tamen potest ac debet Domino supplicare, ut ipse remedium adhibeat et certum est, Deo fore curae ejus salutem, qui talem pontificem vel convertet, vel de medio tollet, antequam ecclesiam destruat.* Idem nos verbis paululum immutatis ad Bellarmini argumentum hoc loco allatum respondemus. Non est mirum, si ecclesia, quando habet magistratus impios vel haereticos, manet sine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur ejus salus praecipue humana industria, sed divina protectione, cum ejus rex Deus sit. Itaque etiamsi episcopi non possunt deponere tales magistratus, tamen debent ac possunt Domino supplicare, ut ipse remedium adhibeat.

2. Ex respublicae Christianae perfectione.

XIII. 137.

3. Ex ne-
cessaria
regum
infide-
lium ac
haere-
ticorum
deposi-
tione.

310. 3. *Non licet Christianis tolerare regem infidelem aut haeticum, si ille conetur subditos pertrahere ad suam haeresin vel infidelitatem. At judicare, an rex pertrahat ad haeresin, necne, pertinet ad pontificem, cui est commissa religionis cura. Ergo pontificis est judicare, regem esse deponendum vel non deponendum.* Respondemus: hoc caput theologiae Jesuiticae Christo, apostolis et primitivae ecclesiae Christianis penitus ignotum fuit. Christus infideli et ethnico imperatori tributum solvit Matth. 17, v. 27. atque idem facere suis praecepit Matth. 22, v. 21. Paulus et Petrus jubent, ut ethnicis et impiis magistratibus obtemperemus, alii enim tunc temporis non erant, cum suas epistolas exararent Rom. 13, v. 1. Tit. 3, v. 1. 1. Petri 2, v. 13. quod agnoscit ipse Stapletonus Dom. 22. post pentec. sic scribens: *Cum jure gentium et naturae dubium nemini hoc esset, docent apostoli, etiam Dei voluntatem esse, ut regibus etiam ethnicis et infidelibus, neque enim alii tunc erant, ipsi pii et fideles obtemperarent.* Christiani olim non deposuerunt Neronem, Diocletianum, Julianum Apostatam, Valentem Arianum ac similes. Tertullianus in apol. c. 30: *Nos pro salute imperatoris Deum invocamus aeternum, ut concedat ei vitam prolixam, regnum securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, orbem quietum etc.* Nullus prophetarum auctor fuit populo Israëlitico, ut propter apostasiam reges deponeret, quin potius Jeremias pro Nabuchodonosore Israëlitas vota facere jubet. Argumenta, quibus Bellarminus haeticam ac seditiosam suam thesin probare nititur, in seq. tractatu part. 2. in quaestione, *An etiam infideli et haeretico magistratui subditi Christiani et orthodoxi teneantur obstricti, soluta dabuntur, hoc loco acceptamus illud, quod Bellarminus in diexodo hujus capituli concedit, apostolis et Christianis in primitiva ecclesia defuisse vires temporales ad deturbandos e solio imperatores ethnicos, ex eo enim colligimus, potestatem illam non esse necessariam ad reipublicae perfectionem, si enim necessaria fuisset, certe Christus apostolis ac Christianis eam dedisset.*

4. Ex
sceptro-
rum in
XIII. 138.
manus
pontificis
resigna-
tione.

311. 4. *Quando reges et principes ad ecclesiam veniunt, ut Christiani fiant, recipiuntur cum pacto expresse vel tacito, ut sceptrum suum Christo subiciant et polliceantur, se Christi fidem servaturos et defensuros etiam sub poena regni perdendi. Ergo quando fiunt haeretici aut religioni obsunt, possunt ab ecclesia judicari et a principatu deponi.* Respondemus: 1. Aliud est sceptrum Christo, aliud papae subicere. 2. Principes ad imperii gubernacula evecti non paciscuntur cum Romanis pontificibus, sed quandoque cum regni proceribus. 3. Julianus cum in imperatorem eligeretur, Christianam religionem profitebatur, postea ad gentilismum se convertit, nemo tamen Christianorum imperio eum propterea spoliavit. Multi imperatores facti sunt Ariani, nec tamen propterea ex solio imperiali dejecti. 4. Ut arma ecclesiae non sunt carnalia, sed spiritualia 2. Cor. 10, v. 4. ita quoque eccle-

siastica correctio non est e sede regali deturbata sed excommunicatio. Ambrosius Theodosium linquentem non expulit regno, sed per excommunicationem prohibuit a templi ingressu. 5. Et quod nunquam ante tyrannicum Antichristi in ecclesia dominatum fando audivit, regnorum collationem ademptionem inter officia ecclesiastica referri?

312. 5. *Cum Petro dictum est, Pasce oves meas Joh. 21, v. 17. data est illi facultas omnis, quae ad tuendum gregem pastori est necessaria. Vires vero triplex: circa lupos, ut eos arceat omni ratione, qua poterit; circa arietes, ut eos recludat cornibus gregem laedunt; ac circa oves reliquas, ut eis tribuat convenientia pabula. Si ergo prius fiat lupus, id est haeticus, pastor ecclesiae non potest eum arcere per excommunicationem et simul populo, ne eum sequatur, ac proinde privare eum dominio in subditos. Si fiat aries furiosus destruens, potest eum recludere vel redigere in ordinem ovium. Denique potest ac debet ecclesia pastor regibus jubere, ut Deo serviant defendere ecclesiam ac puniendo haeticos, ac nisi fecerint, eos cogere per excommunicationem aliasque modis rationes.* Respondemus: 1. mirum est, Bellarminum hanc indirectam pontificis potestatem exercere velle ex dicto Christi, *Pasce oves meas*, in cap. ultimo fateatur, pontificem ut pontifex secundum id quod habet ex institutione Christi consideratum, non habere dominatum politicum. At si non habet eam ut pontifex, utique etiam non habet ut pastor, si non habet ex institutione Christi utique nec ex verbis *pasce oves meas*. 2. Quibus apostolis et veris eorum in ministerio successoribus dictum, *pascite gregem* 1. Petri 5, v. 2 ergo omnes ecclesiae ministri habent potestatem impetores de solio deturbandi? 3. Si pascere oves reges infideles ex solio deturbare, Petrus etiam pascendi sibi commissio non est rite ac legitime functus, nunquam enim tale quid ausus fuit facere. 4. Petrus jubet obedire regibus etiam infidelibus 1. epist. 2, v. 13. ergo verba Christi non accepto sensu, quem Bellarminus illis affingit. 5. Bellarminus de impletione legis disputans lib. 4. de justificatione c. 13. acutissime et individuo nexu copulat *mandatum et vires implendi*, quodsi ergo non habet Christi *pasce oves meas*, continerent mandatum implendi infidelibus regibus ex solio deturbandis, utique etiam vires illud implendi Petrus et Christus in primitiva ecclesia habuissent; jam vero Bellarminus in praecedentibus negavit, tales vires Petrus et Christus Christianis tunc temporis adfuisse. 6. Corrupti magistratus, si in lupos vel arietes degeneraverint, exhortando, ligando, excommunicando, utique non tamquam vero a solio imperii deturbentur. Excommunicatio enim ab ecclesiastica duntaxat communitate arceat, nequaquam vero jura gentium everit, proinde nec subditos a juramento fidelitatis regi praestito absolvit. 7. Fimbria illa in Bellarmini verbis per excommunicationem aliasque rationes latissime patet ac multas Jesuitarum pra-

omplectitur, de quibus libri Marianae et alio-
videantur.

1. Cap. 8. producit *exempla*, ad quae in ge-
respondemus, 1. non exemplis, sed legibus
judicandum; 2. exstare multa exempla ponti-
a conciliis depositorum, neque tamen Bellar-
concedit, concilium habere eam potestatem.
ideamus singula in specie. 1. *Rex Ozias cum*
dotum officium usurparet, fuit de templo a
ice ejectus et propter lepram regni admini-
ne privatus 2. Paral. 26. Si ergo propter
a corporalem poterat olim sacerdos regem
re et regno privare, utique idem hodie pot-
propter haeresin, quae est lepra spiritualis.

Respondemus: 1. A summo sacerdote V. T. ad
in N. T. propter causas alibi monstratas non
argumentum ducere. 2. Non solus Azarias
x, sed una cum eo sacerdotes octoginta ro-
piti steterunt contra regem et dixerunt: *Non*
im suffire, 2. Paral. 26, v. 18. 3. Exstat
tum expressum, quod regibus non debet per-
dolere incensum, cum solis sacerdotibus hoc
tur; verum quod non liceat tolerare regem
m vel haeticum, nuspiam in Scripturis do-
4. Propter incensum thymiana Ozias non
tim e solio regni deturbatus, sed cum ob
entiam lepra divinitus percuteretur, compul-
e templo egredi et in domo separata juxta
ivinae praescriptum habitare. 5. Sacerdotes
lo Oziam ejecerunt, sed quod regno eum
t, nuspiam legitur. 6. Joatham filius ipsius
regnasse dicitur v. 23. ergo non decessit plane
t, sed quia ob lepram in domo separata ipsi
m erat, Joatham filius vices ejus tenuit, qui
ortuo demum rex declaratus est, 2. Paral.
7. Si propter haeresin, utpote spiritualementem
potestate aliquis privandus, quoties pontifi-
at de sede sua deponendi?

2. *Jojada pontifex vocavit centuriones ac*
et jussit eis, ut Athalias, quae tyrannice
occupaverat et idololatriam Baaliticam fo-
interficerent, 2. Paral. 23. Respondemus:
rum jure hereditario pertinebat ad Joram,
tr merito fuit restitutum. 2. Athalia multis
a filiorum caedibus erat contaminata ac ty-
regnum occupaverat, merito igitur regni
eam e solio dejecerunt. 3. Non a solo
t, sed ab omnibus regni proceribus Athaliae
regali dejectio et Jorami in illud evectio
cepta, sic enim habet, v. 1: *Confortatus*
assumpsit centuriones, Azariam videlicet
Ieroham et Ismaël filium Johanan, Asa-
uoque filium Obed et Mahasiam filium
et Elisaphat filium Zechri et iniit cum iis
v. 2. *qui circumcuntes Judam congregave-*
ritas de cunctis urbibus Juda et principes
um Israël, veneruntque in Jerusalem.
dotes V. T. ex Dei mandato gerebant par-
neris politici atque una cum iudice sede-
judicii, Deut. 16, v. 9. ac Jojada peculiari

ratione ad heroicum illud factum fuit permotus, tum
enim politiae gubernatio maxima ex parte illi in-
cumbat et ipse erat tutor regis. 5. Liceat sane
papae regem injuste depositum juvare, modo id
legitimis mediis fiat, interim non sequitur, posse
papam etiam jus regni alteri dare.

315. 3. *Ambrosius excommunicavit imperatorem* Ambrosil.
Theodosium et coëgit eum, ut ferret legem, ne sen-
tentiae latae de caede vel honorum publicatione
essent, nisi post triginta dies a sententiae pronun-
tiatione. Ergo etiam in foro externo legitimus
judez Theodosii fuit. Respondemus: 1. Ambrosius
non fuit papa Romanus, nec in episcopatu Medio-
lanensi papa illi successit. 2. Excommunicavit im-
peratorem, non autem imperio eum privavit, nec
subditos a juramenti religione absolvit. 3. Nec coëgit
imperatorem, ut legem illam ferret, quae in codice XIII. 140.
adhuc habetur, sed suasit et auctor exstitit. Quae ergo
consequentiae ratio a censura ecclesiastica ad domi-
nium politicum, a consilio et suasu ad coactionem?

316. 4. *Gregorius I. in quodam decreto illos* Episco-
reges et judices, qui decreta sedis Romanae vio- porum
laverint, honore suo privandos dicit. Gregorius II. Romano-
Leoni imperatori a se excommunicato vectigalia ab rum.
Italiam solvi prohibuit et proinde parte imperii eum
multavit; Zacharias deposuit Childericum et Pi-
pinum Caroli Magni patrem regem Francorum
creari jussit; Leo III. imperium transtulit a Grae-
cis ad Romanos; Gregorius V. sanctionem edidit
de imperatore eligendo per septem Germaniae prin-
cipes; Gregorius VII. Henricum IV. imperatorem
deposuit et alium eligi jussit; Innocentius III.
Othonem IV. similiter deposuit; Innocentius IV.
deposuit Fridericum II. Clemens VI. deposuit
Ludovicum IV. Respondemus: 1. Exempla pro-
bant factum, non jus. 2. Quod ex veteribus
historicis multi ea facta laudant, tribuendum est
papalis potentiae magnitudini. 3. Multi pro impe-
ratoribus contra pontifices scripserunt, proinde ex
Scriptura, non ex hominum testimoniis de illis factis
judicandum. 4. Pontifices fuere iudices in propria
causa, quod legibus prohibitum l. unica. C. ne quis
in sua causa. l. 10. de jurisdict. etc. 5. Ob censu-
ram ecclesiasticam imperatores, reges, principes non
sunt imperiis, regnis ac ditionibus suis privandi.
Excommunicatus enim juxta Christi sententiam ha-
bendus *ut ethnicus et publicanus* Matth. 18, v. 17.
Proinde cum eo tanquam cum ethnico et publicano
versandum. Jam vero Israëlitaë in rebus politicis
non abstinebant a conversatione cum ethnicis et
publicanis, nam ethnicorum, sub quorum imperio
vivebant, legibus parebant; publicanis vectigalia
pendebant atque alia negotia politica cum illis tra-
ctabant. Christus ipse infidelibus principibus vecti-
galia solvi praecepit atque idem exemplo suo con-
firmavit. Matth. 17, v. 27. c. 22, v. 21. 6. Quoties
haec jura Romanus pontifex anathematum suorum
fulminibus evertere conatus est, Deus horrenda ju-
dicia in perfidos exercuit, ut apparet ex miserando
exitu Rudolphi Sueviae ducis, quem Gregorius VII.

in Henrici IV. caesaris locum suffecerat. Is enim referente Urspergensis et aliis historicis mandato papae a Moguntino coronatus miser post vanam coronam, quae diu non floruit, malam reportans crucem, in proelio ab Henrico victus moriensque abscissam dextram perjurii indicem episcopis demonstravit dicens: *En vobis dextra, quae interposita sancte juravi, nihil injuriarum domino meo Henrico me facturum, nihil insidiarum comparaturum. Sed ad hanc juramenti transgressionem apostolica jussio vestraque persuasio me commoverunt, videte igitur, quam recta via vos vestra monita sequentem duxeritis.*

317. Atque haec in genere ad exempla a Bellarmino allata respondemus, de singulis in specie late tractant Haiminsfeldius in const. imperial. Arnisaeus de exemptione clericorum et alii. 1. Leonis excommunicatio fuit illegitima, facta scilicet propter stabiliendum idololatrium cultum imaginum. Fascic. tempor. annotat, quod circa illa tempora papae plus solito se opponere coeperint imperatoribus in temporalibus. 2. De Childerici depositione sic scribit Arthusius com. de rebus in regno Antichristi gestis tom. 1. lib. 1. c. 11: Cum Luitprandus Longobardorum rex Romam obsideret, Gregorius III. pontifex misit legatos ad Carolum Martellum Pipini patrem in Galliam rogans, ut laboranti ecclesiae Romanae opem ferret. Carolus misericordia motus patrocinium pontificis suscipit et Romam obsidione solvit Luitprando rege et compatre suo ab incepto isto amica exhortatione retracto. Hoc beneficio adeo sibi obnoxios Romanos pontifices princeps Francus fecit, ut postmodum Pipino Caroli filio in re inhonestissima obsequium suum non denegarint. Mortuo Theodorico rege Galliae vigesimo regnum ad Childericum ejus fratrem circa annum 750. pervenit. Ejus gubernator, vel ut vocant major domus erat Pipinus Caroli Martelli filius. Is ambiebat quidem regnum Galliae ipsumque Childericum regno exuere et se regio diademate insignire admodum gestiebat, verum qua ratione id commodum faceret, cum dominum eum suum, cui juramento obstrictus esset, agnosceret, invenire non potuit. Suggerebatur autem ei, pontificem Romanum ex potestate Christi et Petri, quorum ille esset vicarius ac successor, facile posse, cum aliquem regno inidoneum sciret, qualis esset Childericus, submovere et ejus alteri digniori magisque idoneo habenas tradere, tum vero et ipsum et subditos omnes a praestito fidelitatis et observantiae juramento absolvere. Tametsi igitur primo Pipinus illaudabile et impium esse fateretur datum regi juramentum violare, tamen cum de potestate pontificis ita informatus esset, legatos hoc nomine ad eum mittendos censuit. Burckhardus igitur Bonifacii episcopi Moguntini in repurganda a gentilismo Germania adjutor cum Volrado quodam Pipini sacellano hujus negotii causa Romam profectus est et pontifici, qui tum erat Zacharias, consilium illud aperuit. Pontifex inauditum id esse affirmans, ut regnorum negotiis se episcopus invol-

vat, diu multumque super ista petitione delibans tandem tamen beneficiorum Caroli patris Pipini memor, consentit legatis Pipinumque cum sociis a juramento Childerico dato absolvit, in numerum detrudit et Pipinum in regem eligit. 3. translatione dignitatis imperialis a Graecis ad Romanos per Leonem III. facta dicimus: Quamvis nunquam in sua potestate habuit, illud dare non potuit. Nec in Italiam, nec in urbem ipsam imperium habuit, maximam enim Italiae partem tenebat Desiderius, ac Leoni in urbe vix fuisse laudat ejus querela ad Carolum itemque ieq. quam Adrianus Leonis antecessor ad Carolum suppliciter orans, ut se et urbem contra Desiderium defenderet. Nec a pontifice, sed a senatu, populoque Romano Carolus imperator est constitutus. Sic enim scribit Aventinus: Cum in Constantinopoli imperaret, quod inauditum tenebatur, putabant Romani, se potestatem eligendi caesarem, quod imperium ex ipso et nominaretur. Tenebat autem Carolus provincias, quae ad urbem Romanam pertinebant. Itaque anno Christi 801. Leo papa, et populus Romanus illum designabant imperatorem. Marianus Scotus: Carolus hoc tempore Augustus appellatus. Sigebertus: Romanum consensu Carolo regi imperatoris nomen clamant eumque per manum Leonis. Onuphrius: Cum primum imperator a se renuntiatus fuisset, a Romano pontifice aureoque diademate coronabatur tanquam imperii uno totius orbis primario sacerdote, accepto ab imperatoribus orientalibus, qui patriarchis Constantinopolitanis primariis imperii pontificibus consecrati aurea coronamiebantur. Videatur tractatus D. Arnisaei nostri singularis de translat. imperii opposit. Bellarmino edit. Franc. 1612. item oratio Job. de Pontificia imp. coronatione et avirum. nis Scharfli in polit. imper. Goldasti part. 296. et 309. 4. De electorum origine variant historicorum sententiae, quidam ad Magnum, quidam ad Ottonem III. eam referunt si quid a pontifice accessit, illud suus est, non potestatis. Sed haec relinquimus politica jura sacri imperii contra pontificem tatarum. 318. Cap. 9. conatur Bellarminus deus non pugnare cum verbo Dei, ut unus idem princeps ecclesiasticus et politicus simul, et adducit exempla Melchisedeci, qui fuit rex iuxta Gen. 14. primogenitorum, quibus sacerdotium debebatur Gen. 49. patriarchae praefuerunt suis tam in iis, quae ad religionem quam quae ad politicam vitam pertinebant; qui fuit summus princeps temporalis et pontifex Exod. 18. 32. 40. Heli, qui fuit pontifex et iudex politicus annis 40 1. Re Maccabaeorum, qui simul pontifex et rex fuerunt. Respondemus: 1. Nicholaus Ly in epistola ad Michaëlem imperatorem

Christi adventum eosdem reges et pontifices e, sed Christum verum regem et pontificem ista
uisse. Cum ad verum ventum est (inquit),
sibi nec imperator jura pontificatus arripuit,
pontifex nomen imperatorium usurpavit, quon-
idem mediator Dei et hominum homo Chri-
stus propriis actibus et dignitatibus distinctis
utriusque potestatis discrevit etc. c. Cum
um. etc. dist. 96. 2. Hinc Petrus August. Morla.
 1. emp. juris tit. 2. ff. qu. 4. num. 13. scribit,
se naturae fuisse primogeniturae annexum
lotium teste Hieronymo in qq. Hebr., sed ex
on debere sumi argumentum ad legem gra-
in qua sacerdotium est a regno separatum.
ictum igitur novo testamento ministris, quod
ari testamento sacerdotibus fuit concessum.
 Melchisedeco fuit hoc singulare, gessit enim
 Christi regis et pontificis nostri, qui ad
 los et ipsorum in ministerio successores dixit:
dem non sic. 4. Tempore patriarcharum non-
 constituta erat ordinaria ministerii ac regimi-
 nici forma, sed quilibet in sua familia pa-
 terebat imperium. 5. Lege divina regnum
 rum assignatum fuit tribui Judae, sacer-
 vero tribui Leviticae. Josephus et Nice-
 recensent catalogum pontificum Judaeorum
 usque ad Hierosolymitanum, inter quos
 ere simul reges. 6. Quamvis fateamur, Le-
 sacerdotium in V. T. aliquid politici mixtum
 e, id tamen in N. T. propter expressum
 interdictum non debet trahi in exemplum.
 im sola tribus Levitica sacerdotio fuit de-
 quod ipse Bellarminus agnoscit in N. T.
 plius obtinere, lib. de clericis c. 6. 7. Moyses
 i et expresso Dei mandato aliquam sacer-
 muneris partem ad tempus sustinuit, post-
 ero ordinaria sacerdotii Levitici forma fuit
 ta, civilem gubernationem sibi retinuit, sa-
 m fratri detulit. 8. Heli et Maccabaeorum
 sunt extraordinaria, quia perturbatus erat
 ae status. 9. Quare non producuntur ho-
 exempla Christi, apostolorum et primitivae
 episcoporum?

2. Profert rationes. 1. *Potestas ecclesiastica*
ta non sunt contrariae, sed utraque bona,
a Deo, utraque laudabilis et una alteri
go non pugnant inter se, ergo simul in eo
possunt. Respondemus: 1. Quamvis po-
 hae in se ac per se non sint invicem con-
 tamen propter Christi interdictum in N. T.
 ent ab uno eodemque homine administrari.
 ne differant causa instrumentali, materia
 am sive objecto, forma et fine proximo,
 unt ab uno eodemque homine rite admini-
 . Quid respondebit Bellarminus, si eodem
 is argumentetur: *Conjugium et sacerdotium*
status contrarii, sed uterque est bonus,
a Deo, uterque laudabilis et unus alteri
go non pugnant inter se. Ergo simul in
 possunt. Secunda ratio: *Magis diversa*

sunt pax et bellum, quam bona temporalia et spi-
ritualia, at unus et idem rex simul potest praeesse
senatui et exercitui, togatis et armatis. Ergo
multo magis unus praeesse potest in temporalibus XIII. 143.
et spiritualibus rebus. Respondemus: Principis po-
 litici officium est et pacis et belli tempore subditos
 tueri, gladium contra turbatores humanae societatis
 stringere etc., sed hoc ministro ecclesiae non com-
 petit, ut simul regimen politicum administret.
 Tertia ratio: *Potest unus rex gubernare diversissima*
regna, quae diversos mores, leges, ritus et consue-
tudines habent et potest unus episcopus regere plu-
rimas ecclesias. Ergo etiam poterit unus homo
 regere unum episcopatum et unum principatum.
 Respondemus: Quae invicem comparantur, debent
 habere unum subjectum *δεξιόν*. Sic duo princi-
 patus ab uno gubernari possunt, quia unus capax
 est duorum principatum, sed ministerium ecclesia-
 sticum et principatus politicus simul non potest ab
 uno administrari, quia unus non est utriusque ca-
 pax ac ratio administrationis in utroque plurimum
 variat, nec est unius, sed diversi generis. Regna
 administrantur vi externa et gladio corporali, ideo
 rex per suos duces, principes, praefectos potest
 varia regna administrare; sed ecclesia regitur verbo,
 gladio scilicet spiritus, ac proinde verbi praedicatio
 incumbit illi, qui ministerium ecclesiasticum admi-
 nistrare cupit. Quarta ratio: *Qui donaverunt epi-*
scopo Romano aliisque episcopis principatus tem-
porales, fuerunt pii homines et propter illas do-
nationes laudantur; qui eos receperunt, itidem
plerique fuerunt boni. Respondemus: 1. Etiam pii
 homines quandoque ex infirmitate peccant. Intentio
 eorum fuit fortassis bona, sed eventus docuit, Deo
 non probari, ut ea confundantur, quae ipse voluit
 esse distincta. 2. Qui principatus illos receperunt,
 non fuere omnes optimi, unde Bellarminus ipse di-
 cit, *plerosque ipsorum optimos fuisse.* 3. Papa
 possidet plurima, quae non habet ex donatione.
 4. Missae, indulgentiae, purgatorium sunt tres pri-
 marii fontes, ex quibus amplissimi illi redditus prae-
 latorum in regno papali profluunt.

320. 3 Ultimo adducit Bellarminus experientiam. 3. Expe-
Etsi (inquit) absolute forte praestaret, pontifices
tractare solum spiritualia et reges temporalia, ta-
men propter malitiam temporum experientia clamat,
non solum utiliter, sed etiam necessario et ex sin-
gulari Dei providentia donatos fuisse pontifici
aliisque episcopis temporales aliquos principatus.
Si enim in Germania episcopi principes non fuis-
sent, nulli ad hanc diem in suis sedibus perman-
sissent etc. Quod autem summus pontifex jure ha-
 beat eum principatum, probat ex eo, quia dono
 principum habet, quarum donationum authentica
 instrumenta dicit Romae exstare. Tandem conclu-
 dit: *Etiamsi nihil horum exstaret, tamen abunde*
sufficeret praescriptio octingentorum annorum. Nam
 etiam regna et imperia per latrocinium acquisita,
 tandem longo tempore fiunt legitima. Responde-
 mus: 1. Pontifici et episcopis multos principatus ab

imperatoribus, regibus et principibus donatos esse agnoscimus, sed illi donationes eas non debuissent recipere, sed vestigiis Christi insistere, qui regnum sibi oblatum acceptare noluit. 2. Quibus artibus ac fraudibus pontifex Romanus imperatores, reges et principes multis principatibus privaret, ex historiis notum est ac legi ea de re potest Simonis Schardii hypomnema de fide, observantia et benevolentia Romanorum pontificum erga imperatores Romanos. 3. Res ipsa docet, quantae tenebrae in ecclesiam hac occasione introductae sint, quod episcopi neglecto suo officio principatus temporales administrare coeperunt. 4. Particulares illae donationes Ludovici I. Pipini, Mathildae comitissae etc. nondum probant summam illam in omnes imperatores, reges ac principes potestatem, quam papa sibi vendicat. 5. *Constantini donatio*, quam pontifices Romani alias praetendunt ac Bellarminus generaliter duntaxat tangit, jam olim a multis oppugnata et expugnata est. Videantur Nicolaus Cusanus cardin. lib. 3. de conc. cath. c. 2. Laur. Valla in peculiari declamatione, Antonius archiepiscopus Florentinus part. 1. hist. tit. 8. cap. 1. Hieronymus Cathalanus Alexandri IV. cubicularius in practica, Renus episcopus Paduanus de vitis pontificum, Marsilius Putavinus in defensione pacis, Raphaël Volaterranus, Alciatus lib. 7. parerg. juris cap. 19. Baptista Mantuanus, Baptista Egnatius, Franciscus Petrarcha, Ulricus Huttenus, Aventinus, Vasquius, Balduinus de legibus Constantini lib. 1. Molinaeus in comm. ad edictum Henrici regis num. 133. Anton. Contius lib. 2. subsec. lection. c. 20. num. 1. Cujacius lib. 1. resp. Papin. ad l. Legatus 20. ff. de offic. praes. Schneidewinus in proem. instit. ad rubr. num. 8. ibid. Wesembecius in apostill. ad lit. C. Bodinus l. de republ. c. 9. num. 141. Joh. Dauth. de testamentis num. 255. Georgius Merula de vicecomitibus, Brutum fulmen Hotomanni, Gilbert. Regius lib. 1. *travioq.* c. 24. Jacob. de Belleviso in proem. digest. Everhardus a Middelburg in topicis in loco a verisimil. Longoval. in repetit. l. Imperium ff. de jurid. p. 4. Sichardus cons. feud. 6. num. 28. Schonborn. lib. 2. polit. c. 17. Phil. Camerarius in hor. succisiv. Pruckmannus, Flacius cent. 1. mend. papist. p. 45. Wolffius cent. 16. memorab. p. 769. etc. Aeneas Sylvius, qui postea pontifex et Pius II. dictus in dialogo, quem adhuc cardinalis scripsit, *stolidos legistas* appellat, quod tantopere sudent, an donatio Constantini valeat, cum nunquam sit facta. Bartolus in proem. ff. num. 13. et seqq. argumentis, quae pro ea afferuntur, accurate respondet, sed postea addit: *quia sumus in terris ecclesiae, dico eam constitutionem valere*. Jacobus Spigelius in comment. advers. Guntheri circa annum 1507. scribit: *De Constantini donatione apud nullos exstat auctores praeterquam in libro decretorum*. Postea addit: *O beatas nugas, quae tantum constituerunt imperium*. Veneti a pontifice rogati, quo jure vectigalia in mari Adriatico sibi vendicarent, salse re-

sponderunt, *authentica privilegia exstare in consularia Romana, in altera scilicet folii portae, cujus priore donatio Constantini exstat*.

321. Nec leves sunt rationes, quibus illi et plures alii auctores donationem istam oppugnant. Gentilletus in apol. pro Christ. Gallis c. 12. 197. undecim argumentis probat, donationem nunquam fuisse factam. 1. Refertur haec donatio ad tempus quarti consulatus Constantini et baptismum ab eo susceptum, quasi eodem tempore quartum consulatum gesserit et sacro baptismi sacro ablutus fuerit, cum tamen longe diversa tempora. Quartum consulatum anno Christi 315. post baptismum autem viginti et amplius annis post suscepit. 2. Tempore suscepti baptismatis Sylvester vita functus erat, quia Constantinus mortuus est post baptismum susceptum anno 340. cum Sylvester septimo anno antea, videlicet 334. e vita migrasset. 3. Tempore quarti consulatus habebat adhuc in Italia Licinium, qui erat Christianorum hostis, quem armis tandem debellavit, sed id plus decennio post quartum consulatum factum. 4. Quomodo potest sibi Constantinus orientalis imperii adipiscendi polliceri? 5. Tempore quarti consulatus nondum ipsa pacem Christianis indulserat. 6. Eodem tempore bellum civile Romae gerebatur. 7. Senatus Romanus ex proceribus ethnicis et paganis nondum ex parte adhuc constabat. 8. Divisit filios imperium, ergo non dedit Sylvestro. 9. *Ad hoc* non set, si quod liberis jure naturali debetur, episcopo dedisset. 10. Titulus universalis episcopi post Gregorium demum Romano episcopo attribuitur trecentis fere annis post Sylvestrum. 11. *Nulla* clausulae insulsae donationis instrumento sumitur. Nos sequentia fundamenta urgemus. 1. Nationis illius non meminere Eusebius, qui quinque de vita Constantini scripsit, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Basilus, Chrysostomus, Damascenus in chronicis, nec Beda, nec tamen unde cum Sigonius in hist. de imp. occident. instantiam Sirleti cardinalis edictum Constantinae donationis in librum tertium retulisset. 2. fundamentum ejus l. 4. subruit, excusationem *se officii sui esse putasse, ut quid Eusebius multi alii scripsissent, minime reticeret, si ecclesiae Romanae auctoritate dissentirent*. 3. titulum illud in antiquis decretis non haberi, olim testatus est Antoninus archiepiscopus. Flacius de se ipso scribit d. l.: *Ego ipse coram Deo affirmo, quatuor melioris fidei exemplaria vidi, ex quibus adhuc duo penes me sunt autem manuscripta ac ob vetustatem glossa carent*. Zangerus in orat. de jure eccles. fert, hodierna die adhuc in *monasteriis* exemplaria istam donationem non haberi. 3. Ipsum caput refertur inter paleas, nec scholis a gloriis dignum fuit habitum. 4. Repugnantis fides testis est. c. Constantinus dist. 36. *Roma* et tota Italia una cum imperio occidentis dicitur Sylvestro, sed c. Fundamentum in de-

XIII. 144.

XIII. 145.

in Sixti lib. 1. tit. 6. de elect. urbis tantum fit ratio. c. futuram 12. qu. 1. Melchiades quasi suo tempore donatio facta esset, eam commemorat, c. Constantinus dist. 96. sub Sylvestro eam de-
factam esse refert, cum tamen Melchiades an-
sylvestrum sub Maximino vixisse in hist. ponti-
m probetur. Sic Platina, Volaterranus, Sabel-
t enead 8. lib. 8. exarchatum papalem circa
m Christi 800. ex donatione Pipini et Caroli
pi initium habuisse dicunt, quomodo igitur a
stantini temporibus illud deduci potest? 5. Reg-
quae Constantinus in illa donatione Romano
fici assignasse dicitur, paulo ante mortem filiis
distribuit, sic enim habet Sext. Aurelius Victorinus:
tres orbis Romani dominatio redacta est, Con-
stantinum, Constantem et Constantium, filios Con-
stantini. Socrates lib. 1. histor. eccles. c. ult. Nau-
s lib. 2. generat. 11. Zonaras in vita Constan-
tini princ.: Constantius orientem et Thraciam sor-
est, Constantinus II. regnavit in Gallia, Ger-
a, Brittania et Hispania, Constans in Italia.
nus histor. diserte indicat, natu maximum inter
stantini filios patri *ὁμώρρωνον* cum natu minimo
tante omnia trans Alpes sita, etiam ipsam Ita-
et Illyricum sorte partitum fuisse. 6. Histo-
testantur, Romam tandiu sub imperio Romano
mansisse, donec circa annum Christi 752, in Fran-
m potestatem et inde in pontificum Romanorum
m pervenerit, nec potest negari, imperatores
nos per plures quam trecentos annos post Con-
stantinum tenuisse gubernacula urbis Romae et Ita-
per praesides et exarchos. Multi imperatores
Constantinum tulere leges, ad quarum obser-
tam tum populus, tum ipsi pontifices fuere ob-
li. 7. Ipsum donationis instrumentum, quod
t in Catal. test. verit. pag. 244. descriptum,
t continet fabulosa ac historiae illorum tem-
n contraria, ut ostendit Doctor Hoë lib. 3. com-
in Apoc. c. 9. p. 203.

Si vel maxime ea donatio facta esset, tamen
valeret, primo quia ad praescriptionem requi-
omni tempore *bona fides*, etiam in praescripti-
memoriali juxta jus canonicum. Jam vero
lex sciebat (vel scire debebat, quae in legibus
stur paria l. 5. ubi Dd. si cert. pet. l. qui fundum
2. pro emt.) quod imperatori in detrimentum et
modum imperii non liceat alienare. Hotoman-
illust. 1. p. 23. Deinde deficit *possessiois con-*
silio, quia pontificum possessio toties interrupta
quoties imperator mortuus, qui successori et
do praejudicare non potuit. Everg. in top.
plen. potest. num. 9. unde papa imperatorem
vo electum jurejurando ad ratificandam Con-
mi donationem sibi obstringere semper studuit
i Domino dist. 63. Clem. un. §. ipsaque om-
e jurejur. et cum pontificis tyrannidi saepius
dictum sit, eo quoque vitio Romanensium prae-
ionem laborare constat. Denique quae donatio
tanti inutilis, ea censetur invalida argum. l.
o 49. §. Labeo 2. ff. de legat. 2. l. Multum

interest 34. de verb. oblig. §. non solum ib. Sed
si talis instit. de legatis. Jam vero donatio illa si
fuisset facta, ecclesiae esset inutilis. Refert enim
Malleolus de nobilit. *quod illa ipsa die, qua Con-*
stantinus Silvestro dederit palatium Lateranum,
urbem Romanam ac Italiae provincias, visa fuerit
in Laterano manus auctoris inveni, qua ad parie-
tem cunctis videntibus simul ac legentibus scriptum
fuerit: Hodie venenum ecclesiae infusum est. Vas-
quius lib. 1. controvers. usu frequent. c. 6. num. 2.
ex Salyceto in rubr. C. de verb. signif. refert, *eo*
ipso tempore de coelo vocem illam auditam: Hodie
venenum est infusum ecclesiae, et addit: interest
ecclesiae plus aequo non ditari, quo enim magis
ditescit, eo magis periclitatur. Religio peperit
divitias, sed filia devoravit matrem. Ac diversa
esse debet ab episcopali munere dominandi po-
testas.

CAPUT VII.

XIII. 147.

DE ADJUNCTIS MINISTERII.

323. Diximus hactenus de *fine et effectu mini-*
sterii, restat, ut de *adjunctis* ejusdem postmodum
disseramus. Ad classem illam adjunctorum referi-
mus: 1. *ministorum salarium*, 2. *eorundem con-*
jugium. Cum enim tam varia eademque gravissima
sint ministrorum ecclesiae officia, quae eis non per-
mittunt victum labore manuum vel aliis negotiatio-
nibus sibi suisque comparare, ideo ut commodius
officio suo fungi possint, dantur illis stipendia, qui-
bus se suosque honeste alere et relicta mensarum
cura verbo unice vacare possint, Actor. 6, v. 3.
Eadem tamen cum non sint de essentia ministerii,
ut constat exemplo Christi et apostolorum, ideo in
classem adjunctorum referuntur. Vicissim cum apo-
stolus requirat in episcopo, ut sit unius uxoris ma-
ritus 1. Tim. 3, v. 1. ideo etiam conjugii ineundi
libertas ministris ecclesiae relinquenda, quod ipsum
cum non sit de ministerii essentia, ideo pari ratione
adjunctis ejusdem annumeratur.

Adjuncta
ministerii.

SECTIO PRIOR.

DE STIPENDIIS MINISTRORUM
ECCLESIAE.

324. **Praemium, quod ministri ecclesiae fide-
bus promissum, *ratione conferentium* duplex est,
divinum et humanum. Humanum subdistinguitur
in *honestam sustentationem et honorem* Phil. 2,
v. 29 1. Thess. 5, v. 12. 1. Tim. 5, v. 17. qua
appellatione omne pium officium cum reverentia et
subjectione quadam conjunctum denotatur. *Divinum*
distingui potest partim ratione ecclesiae militantis
et triumphantis, partim ratione collationis in hac
vita. In *militante ecclesia* merces et benedictio

omnis generis fidei ministro promissa est 1. Cor. 9, v. 17. Eph. 6, v. 8. non tamen sine conditione crucis Matth. 10, v. 24. Hebr. 13, v. 5. Haec autem benedictio ratione collationis complectitur gratias sive beneficia Dei, tum positiva, tum privativa. Positiva sunt, quae bonum aliquod per se et immediate afferunt. Talia sunt argumenta donorum habitualium animi, quae crescunt in habentibus et exercentibus Matth. 13, v. 12. c. 25, v. 29. corporis Psalm. 91, v. 16. quibus accedit propriae conscientie gaudium 1. Cor. 4, v. 4. et aliorum recte sentientium testimonium Gal. 4, v. 15. Privativa sunt quae quia malum avertunt, non nisi consequenter et mediate bonum important. Talis est defensio contra omnis generis hostes promissa Moysi Exod. 3, v. 12. Jer. 1, v. 8. apostolis omnibus communiter Matth. 10, v. 31. c. 8, v. 20. et sigillatim Paulo Act. 18, v. 10. In triumphante ecclesia quale praemium fidelium ministrorum sit futurum, definite et in specie scire non possumus Es. 64, v. 4. 1. Cor. 4, v. 9. sed in genere et quantum revelavit Dominus in Scriptura quae id appellat coronam justitiae 2. Tim. 4, v. 8. gloriae 1. Petrus 5, v. 4. vitae Apoc. 2, v. 10. vulgo donum accidentale, quod in peculiari et eminenti quadam claritate et splendore ponitur.** His praemissis primo omnium hoc loco quaeritur, an ministris ecclesiae licitum sit accipere stipendia? Affirmatam quaestionis partem ex professo confirmat apostolus 1. Cor. 9. variis argumentis. 1. Ex loco parium. Num ego solus ac Barnabas non habemus potestatem non operandi? v. 6. quo dicit quod reliquis apostolis est licitum, idem etiam mihi ac Barnabae licere non est negandum, propter paritatem rationis. Sed reliquis apostolis licitum est non operari, id est manuum laboribus victum quaerere, sed ab auditoribus eum accipere. Ergo etiam mihi ac Barnabae illud licet. Quod vero apostolus sibi licitum esse adstruit, reliquis etiam ecclesiae ministris licitum erit. 2. Ex jure gentium, quod declaratur inductione trium exemplorum v. 7: Quis unquam stipendiis suis militat? Quis plantat vineam et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem et de lacte gregis non manducat? quo dicitur quod jure gentium communi licet militibus, vinitoribus ac pastoribus, illud ministris ecclesiae non est denegandum. Sed salaria et laboris fructum accipere jure gentium communi illis licet. Ergo etc. 3. Ex lege Mosaica v. 9: Scriptum est in lege Moysi, videl. Deut. 25, v. 4. Non alligabis os bovi trituranti. Num de bobus cura est Deo? v. 10. an propter nos utique hoc dicit? Quemadmodum jumenta Deus prohibet a pabulo arceri, ita quoque ministros ecclesiae fructu laboris carere noluit. 4. Ex similibus processu a minore ad majus amplificatis v. 10: Qui arat, debet in spe arare, et qui triturat in spe fructus percipiendi. v. 11. Si nos vobis spiritualia seminamus, num magnum est, si carnalia vestra metamus? quod dicit si ex semente licet sperare messem et ex triturandi labore sperare fructus, multo magis ex spiritualium bonorum semente licet eccle-

siae ministris sperare messem bonorum corporali-
 5. Ex ordinatione divina sacerdotes V. T. con-
 nente. v. 13: Nescitis, quoniam qui sacris opera-
 tur, quae de sacrificiis supersunt edunt? et qui
 tari deservunt, cum altari participant? v. 14. et
 Dominus ordinavit his, qui evangelium annun-
 tiant, de evangelio vivere. Gal. 6, v. 6. aequum
 esse dicit, ut is qui catechizatur sermone, com-
 cet ei, qui se catechizat in omnibus bonis. Hisc
 stolicis argumentis addendum est expressum Chri-
 effatum Matth. 10, v. 10: Dignus est operarius a-
 mento suo, ubi voce dignitatis admonet, justum
 aequum esse, ut illis, qui in verbo laborant 1. Tim.
 v. 17. persolvantur stipendia; sed voce alimenti
 monet de ἀναγκαῖα, ne invigilent opibus com-
 rendis, sed habentes victum et amictum, διακονοῦ-
 xαι ἀναγκαῖα, illis sint contenti, 1. Tim. 6, v. 8.
 **Rationes alias Scriptura suppeditat quatuor. 1.
 genere. Omnis operarius dignus cibo et mercede
 Ministri verbi sunt operarii Matth. 9, v. 38. Ex
 2. A pari. Nemo militum militat citra stipendium
 nemo vinitorum excolit vineam citra fructus et
 participationem, nemo pascit gregem nisi com-
 de lacte illius. Ergo pari jure fruuntur ministri
 sua militia, cultura et pastura spirituali. 3. A
 nori. Bovi trituranti non est obturandum os. Ex
 multo minus deneganda est merces laboranti
 stro. 4. Ex aequo et justo. Qui spiritualia
 nant, eosdem carnalia metere fas et jus est, Rom.
 v. 27. 1. Cor. 9, v. 11. Ergo. Finis, propter quod
 stipendia ministris ecclesiae numeranda, pulcherrime
 exprimitur 2. Par. 31, v. 4: Hiskias dixit populo
 habitatoribus Jerusalem ad dandum partem ex
 dotum et Levitarum, ut confortarentur in lege
 mini (id est ut eo majori diligentia cultui di-
 vacare possent, a quo per curam victus abstraher-
 tur).** Ceterum quod Matth. 10, v. 10. dicitur,
 rarius dignum esse alimento suo, id Luc. 10, v. 7.
 sic effertur, operarius dignum esse mercede
 ne dimensum aliquod cibarium absque ulla labo-
 remuneratione alia ministris ecclesiae convenire
 piam cavilletur. **Alii ad affirmativae sententiae
 probationem adducunt: 1. Testimonia. 1. V. T. Num.
 18, v. 31. Deut. 18, v. 1. quod repetitur in
 stolis 1. Cor. 9, v. 13. 2. N. T. Matth. 10, v. 10.
 Dignus est operarius alimento suo. Luc. 10, v. 7.
 Manete in domo etc. 1. Cor. 9, v. 7. usque ad
 ubi ex Scriptura et natura hoc jus deducit Gal.
 v. 6: Qui instituitur. 1. Tim. 5, v. 17. et 1. Cor.
 bene praesunt etc. 2. Exempla. 1. V. T. Levi
 et sacerdotes vivebant ex proventibus et rebus
 lege ceremoniali imperatis, quorum alii fuerunt
 et certi, alii ambulatorii et quodammodo de
 Prioris generis erant 1. decimae agrorum, vinearum
 olivorum, hortorum Num. 18, v. 21. 2. primitivae
 Num. 5, v. 9. c. 18, v. 8. 3. portio certa ex pro-
 genitis gregis, jumentorum offerendarum Deut.
 Dent. 15, v. 19. et pecunia pro redemptione primi-
 genitorum ex hominibus Exod. 22, v. 29. 4. pecunia
 lum et armus dexter ex hostiis pacis Luc. 10, v. 9.

Qu. 1. An ministris ecclesiae licitum sit accipere stipendia.

XIII. 148.

31. c. 10, v. 14. 5. panes propositionis 12 sabbatis apponendi Lev. 24, v. 8. 6. carnes iduae ex sacrificiis et panes azymi in canistro recreationum Exod. 29, v. 32. Lev. 8, v. 31. Posterioris generis erant 1. voluntariae oblationes Deut. 12, 17. item votiva eorumque redempturae Lev. 27, sacrificia cum pro delicto, tum pro peccato Lev. 7, 32. Deut. 18, v. 3. c. 23, v. 12. restitutio rei dedatae cum quinta parte pretii Num. 5, v. 8. N. T. utpote 1. apostolorum 1. Cor. 9, v. 4. Pauli 2. Cor. 11, v. 8. Phil. 4, v. 10.**

25. Apud fratres Waldenses ministri operis maritimi victum sibi quaerunt ac Anabaptistae ne tem quæstionis partem defendunt ** (de Anabaptistis quod negent, licitum esse stipendia accipere, testis est Wigandus de Anabapt. p. 8. ex coll. densi et Danaeus in com. 1. Tim. 5. p. 307. Qui distinctione utendum censent et quod alias per semper licitum esse concedunt nobiscum, id aliando per accidens et in certis casibus illicitum esse, nempe si ecclesia vel primum plantetur et itores nondum intelligant dignitatem et necessarium ministerii et proinde ad conferendum stipendium alendosque ministros sint difficiles, aut etiam tant, mercedem esse compensationem charismatum spiritualium; vel plantata non sufficiat ad sustentandum suum pastorem, ad quod se teneri agnoscit, remota foret, nisi egestate impediretur; hic potest et requirere stipendium, eoque denegato operam suam denegare si quis volet, is se Deo in propagando evangelio et hominum salutis gratiam quam sui rationem habere declarabit. Petrus tyr in loc. comm. tom. 1. class. 4. loc. 2. §. 3.)** et potissimum usi fundamentis. 1. Mich. 3, v. 11. *Rebentur sacerdotes, qui in mercede docebant, prophetæ, qui in pecunia divinabant.* Responsus: aliud est *μισθοφορία*, aliud *φιλαργυρία*. Rebentur, qui ob pecuniam a ditioribus emulam falsa docebant, qui loquebantur placentia felicem reipublicae statum pollicebantur, ut stilia liberaliora acciperent, cum potius auditorum animi peccata acriter taxare et comminatione earum ad poenitentiam eos hortari debuissent; ex eo inferri nequit, illicitum esse accipere stipendia, quia illis ipsis sacerdotibus, qui ob avaritiam accusantur, Deus liberalem sustentationem lege sua constituerat. 2. Christus ad apostolos *Matth. 10, v. 8: Gratis accepistis, gratis date; non possideatis aurum neque argentum neque in crumenis vestris, neque peram ad iter, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque vir-*

Respondemus: Christus ipse ibidem addit, *non esse operarium suo alimento et sua mercede*, ergo non possunt haec verba eo torqueri, ut nefas sit ecclesiarum ministris accipere salaria. etiam a mulieribus *τὰ ὑπάρχοντα* accepit, Luc. 8, v. 3. ac *γλωσσόκομον* habuit, cujus cura Judaeorum fuit demandata Joh. 12, v. 6. Priora verba, ut ex *συνημία* textus apparet, secundum subjectam materiam de miraculosis sanationibus

sunt intelligenda, ne scilicet apostoli donum miraculorum vel beneficia, quae per illud conferuntur, venalia prostituant ac simoniam exerceant; sed ex eo inferri nequit, pro laboribus, quos in ministerio pastores sustinent, ipsis non esse persolvenda stipendia. In posterioribus verbis mandatum temporale ad primam illam in Judaeam ablegationem duntaxat spectans proponitur, ut colligitur ex verbis Christi Luc. 22, v. 36: *Antea misi vos sine pera, nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram*; item ex historia Petri Act. 12, v. 8. ubi angelus illum soleas et sandalia subligare jubet. Cum enim apostoli primam illam legationem festinanter obire et absolvere deberent, ideo Christus omnibus illis, quae iter remorari possent, eis interdixit atque in his, quae ad victum pertinent, a solo Deo cordis fiducia ipsos pendere voluit. 3. Paulus dicit Act. 20, v. 33: *Argentum et aurum aut vestem nullius concupivi, neque evangelium adanirōs apud Corinthios praedicasse* testatur 1. Cor. 9, v. 18. Respondemus: *ἐπιθυμία* argenti, auri ac vestium illicita et inordinata reprehenditur, sed *μισθοφορία* necessaria approbatur. Ipse quoque apostolus se jure suo uti noluisse ibidem evidenter asserit, ergo stipendia accipere juris esse praesupponit, quibus vero de causis eo jure uti noluerit, expositum fuit in tract. de evang. §. 100.

326. Quaeritur 2. *An ministris ecclesiae, qui vel ex patrimonio, vel ex hereditate habent, unde vivant, nihilominus liceat accipere stipendia, an vero de suo vivere teneantur?* Prosper lib. 2. de vita contemplativa c. 9. et seqq. disputat, non posse clericum sine gravissimo peccato vivere ex bonis ecclesiasticis, si habeat bona propria, unde sufficienter alatur, ac probat hac ratione. Bona ecclesiastica non dantur clericis in praemium laboris, sed solum, ut sustententur et necessaria ad vitam habeant. Ergo si necessaria suppetunt, non debent temporalia in praemium laboris accipere. ** *Clericos illos convenit ecclesiae stipendiis sustentari, quibus parentum et propinquorum nulla suffragantur bona, qui autem bonis parentum et opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt et per abusionem talium judicium sibi manducant et bibunt.* Hieronymus et habetur c. 6. caus. 1. q. 2. lb. c. 7: *Pastor ecclesiae iis, quibus sua sufficiunt, non debet aliquid erogare, quando nihil aliud sit habentibus dare, quam perdere, nec illi, qui sua possidentes dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt.* ** Alii idem probant ex can. 41. apost. ubi statuitur, *ut episcopus accipiat ex bonis ecclesiae pro sua sustentatione, si tamen indigeat.* Ergo a contrario sensu, si non indiget, accipere non debet. Idem ipsum repetitur in conc. Antioch. c. 25. Sed testatur ipse Prosper, suam illam opinionem visam fuisse multis duram, eo quod esset nova. Proinde cum operarius sive dives, sive pauper dignus sit mercede sua Luc. 10, v. 7. cumque jure divino ac naturali ministris ecclesiae stipendia debeantur

XIII. 150.

2. An ditioribus id licitum sit.

1. Cor. 9, v. 11. et seqq. ideo indiscriminatim ac promiscue singulis ministris ecclesiae subministret stipendia, si vel maxime unus itemque alter habeat. unde vivat. **Modus conferendi ministris salaria triplex observatur. Vel enim *de novo* conferri necesse est ab auditoribus ad salaria ministrorum; vel *ex collatis* olim ad hunc et ad alios usus numeranda sunt stipendia; vel denique *utroque modo* provideatur necessariae et honestae ministrorum sustentationi. Omnes hos et singulos modos licitos statuimus, an vero ubique et semper sint pariter utiles, merito dubitatur etc. Tarnov. disp. de min. eccl. Modus recte accipiendi colligitur ex Joh. 21, v. 15. et seq. 1. Petr. 5, v. 2. Augustino tr. 123. in Joh. Chrysostomo l. 2. de sacerdotibus videlicet ut ministerium suscipiatur ex amore Dei, gloriae et salutis hominum promovendae, non ex studio quaerendi quae sua sunt. Conf. Lutherus tom. 6. Germ. Jen. f. 39. ** Notari insuper hic potest: 1. In nostris ecclesiis nobilium ac opulentiorum filii raro se conferunt ad theologiae studium et ecclesiae ministerium, ut paucissimi sint, qui sufficientem ex propriis bonis sustentationem habeant. Ergo propter exempla paucorum non discedendum a regula generali. 2. Christus facile potuisset immediate sibi suisque apostolis de victu et necessariis ad vitae sustentationem per miraculum prospicere, sed placuit ipsi vivere ex iis, quae ipsi a piis subministrabantur, Luc. 8, v. 3. suo ut doceret exemplo, etiam illis ecclesiae doctoribus esse dandum, qui de suo habent, unde vivant. 3. Si ministri, quibus de suo, unde se suosque alant, suppetit, ordinaria stipendia negligant, reliqui in invidiam adducuntur, qui salaria accipiant, sed et successoribus injicitur difficultas impetrandi sustentationem ab auditoribus consuetudini non solvendi stipendia assuetis. 4. Melchisedecus sacerdos Dei altissimi regias habebat facultates, quales quidem regum ejus temporis fuerunt, nihilominus tamen ab Abrahamo decimas accipit, Gen. 19, v. 20. ergo non agunt injuste illi ecclesiae ministri, qui stipendia accipiunt, etiamsi e suis patrimoniis vivere possint. 5. Qui praemia stipendiorum accipere recusant, facile in suspicionem adduci possunt, quod peculiaris ejusdam sanctimoniae gloriolam aucupentur et singularem praeter reliquis *ὑπεροχήν* sibi vendicent. Si quis tamen majori cum fructu gratis docere possit ac sufficientem omnino sustentationem habeat, illi consulendum est, ut jure stipendia exigendi non utatur. Ac qui stipendia accipit, licet bonis abundet propriis, ille in conferendis eo liberalius in pauperes eleemosynis pietatem suam probet, caveat etiam, ne rigidius ab indulgentibus stipendia exigit, neve congerendis opibus scandalum cuiquam praebeat. ** Illos tandem, qui bona patrimonialia habent, posse simul bona ecclesiastica habere sive stipendium ex aerario ecclesiastico accipere, affirmat glossa et Joh. de Turrecremata in c. clericos l. q. 2. consentit eidem P. Martyr in loc. comm. class. 4. loc. 2. §. 2. et seq. et Janius animadvers. ad Bellarm. 1. de cleric. c. 27. **

XIII. 151.

327. Quaeritur 3. *An armenta alere et agriculturam exercere ministris ecclesiae plane sit prohibendum.* Non quidem probamus eorum ecclesiae ministrorum *φιλοχρηματίας* et praeposteram victus comparationem, qui majorem alendi pecoris et colendarum agrorum quam studiorum, negotiorum ecclesiasticorum ac promovendae auditorum salutis curam accipiunt, quos rectius pastores armentorum *ποιμαίνουσιν*, *φιλομήλους* καὶ *πολυβούτους* quam pastores ecclesiae et ministros Christi dixeris, contra quod merito usurpatur illud Eccles. 38, v. 26: *Quomodo sapiens evadat, qui tenet aratrum, qui gloriatur fuste stimuli, boves agitando et nutritus in operibus eorum, cujus in ore atque sermone taurorum progenies solum versatur?* v. 27. *is ad sulcos ducit, dos animum suum applicat et ad pabula reparanda vigilantiam praestat.* Interim non potest absolute et simpliciter improbari in ecclesiae ministro, si absque officio et studiorum jactura rei familiaris curam habeat, quae cum in colendis armentis et colendis agris apud quasdam parochias sit occupata, ideo non potest praecise repelli Sancti patriarchae et aras Deo extruxerunt precantes in nomine Dei, et aliquam simul rei familiaris colendisve agris impenderunt curam. In Syria done Cypri episcopo refert Socrates lib. 1. *hic quod cum episcopatus munere fungeretur, cum paverit, et cum fures quodam tempore nocturne in ovia clam in ovilia ejus irruissent ovesque impendere molirentur, vi et efficacia precum reperi reliquis a tergo manibus per noctem in ecclesia et exorto sole deprehensi fuerint, quos ille non modo precibus suis vicissim solaverit, et ariete insuper donatos dimiserit dicens: Vobis in dono, ne frustra vigilasse videamini.*

328. Quaeritur 4. *An exaequanda omnium ecclesiae pastorum, eorum praesertim, qui in parochiis videntur, stipendia?* Videri alicui posset commode cum ecclesiae fructu conjunctum, si agri, vineae, prata etc. ex quorum annuis fructibus ministri ecclesiae in pluribus locis sustentantur, pretio vendantur, vel eorum cultura rusticis pro certis annuibus annuis commendetur atque interim certa pecuniae summa, et quidem omnibus annis numeretur, hac enim ratione ecclesiae pastores nullum ex terrae cultura in studiis et ecclesiasticis officiis objici posset impedimentum, neque quarent subinde novas sedes, quas existimant esse meliores et proventus gaudere melioribus. Verum distinguendum est vitiosum accidens a re ipsa: armenta et agros colere per se nullum objicit ministerio impedimentum, si modo debito tractentur: pastores ecclesiae ob ditiores proventus subinde in parochias vitiosum est, sed potest huic vitio occurrere quam per defalcationem et exaequationem salariorum ecclesiasticorum. In const. eccl. Sax. f. 87. prohibetur ministerii candidatis et ecclesiae ministris, ne suo sibi arbitrio eorum ecclesiae denominent locum, sed operam suam offerant et consistoriis sua gravamina exponant.

interim non prohibentur ministri agros, quos majorum pietas sustentationi ministerii voluit addictos atque addictos, colere, quin potius dotalium servitia, operae scilicet manuariae ac serviles a colonis praestandae ipsis confirmantur. In artic. generalib. c. 27. l. 349: Diemeil an etlichen Orten von den löblichen Vorfahren, alten Herrschaften oder Collatoren zu den Pfarren dotales, das ist Dienst oder Frohnleute bestellt, auf daß die Pfarrer Leute zu Dienste haben und ihre Güter desto geruhiger und besser bestellen können, sollen durch jedes Ortes Obrigkeit und Visitatores die Leute vermahnet werden solche Dienste willig und gern ihren getreuen Seelsorgern zu leisten, c. 30. fol. 315. expresse prohibetur, ne salaria ministrorum minuuntur, vel bona ecclesiastica in aerarium collatorum inferantur. Nachdem auch etliche Collatores zum Theil die Pfarrgüter an sich ziehen, zum Theil mit den Pfarrern, so bei ihnen um Dienst anhalten, weisiren und sich mit ihnen vergleichen, was sie in der Pfarrnützung schwinden lassen, und wie lange sie solche besitzen sollen, dabei kein Gedeihen noch Segen, auch die Kirchen mehrmals der Ursachen mit untüchtigen Dienern versehen, auch solcher Abzug wider Gott und die Kaiserlichen beschriebene Rechte, sollen die Collatores besonders darob und daran sein, damit einmal zum Pfarr- und Gottesdienst ergeben und verordnet, auch dabei bleibe, und solchergestalt die Kirchen ihren gebührenden Unterhalt haben mögen, so von jemand, wer der auch sein möchte, heimlich oder öffentlich hierwider gehandelt, sollen beide Pfarrer und Collatores ernstlich gestraft werden. Siquae cum nec Dei dona nec labores ministerii, familiae numerus inter ecclesiae ministros sint parva, ideo non videtur commodum salaria exacte et quae a piis majoribus determinate ad hanc parochiam legata sunt, ad aliam parochiam vel etiam ad alium usum convertere.

Quaeritur 5. An nefas sit ecclesiarum ministris in privata *ἐξουολογήσει* a confitentibus munere aliquid accipere? Valde hoc improbat Jo. Naum et alii ex Calvinianis, qui etiam ipsam hanc confessionem et absolutionem hoc arguunt ex ecclesia eliminandam censent. Sed abusus modus est a vero et legitimo usu. Non probatur est simonia Pontificia, qua spiritualia beneficiis corruptibili auro et argento venduntur, quam eadem damnavit Petrus Act. 8, v. 20. Nec probatur esset illorum *φίλαργυρία*, qui absolutionem impertire recusarent nisi numerata prius pecunia removenda quoque ex animis simpliciorum perserva illa opinio, si qua tamen inhaereret, peccatorum remissio interventu illius pecuniae tribus ematur; interim simpliciter et absolute dari nequit accipere in audienda privata confessione ab auditoribus, praesertim ditioribus, aliquod pecuniarium. Cum enim quovis tempore licitum sit *catechizatur sermone, communicare ei in bonis, qui se catechizat* Gal. 6, v. 6. eorum tempore id prohibitum esse censendum? In V. T. sacrificiis quaedam ad sacerdotes redibant, nemo

tamen illis simoniae dicam propterea scripsit vel scribere potuit. Absit tamen omnis mali species, et si metuitur scandalum, moneantur auditores, ut alio potius tempore suam erga ministerium beneficentiam et *ἐδωκεσαν* declarent. ** Quaeritur 6. An decimae ex justitia debeantur ministris ecclesiae, an vero sint dona gratuita seu purae eleemosynae? Prius asserit Bellarminus lib. de cleric. c. 25. Zepperus l. 4. explan. leg. Mosaic. c. 10. posterius olim asseruit Wiclefus, hodie tuentur Anabaptistae et Antitritarii. Nos mediae insistimus viae, sustentationem ministrorum statuimus esse juris divini ac necessitatis, sed modum et quantitatem ex pietate, caritate et commoditate metiendam dicimus. Notat Bellarminus dicto loco, *decimarum nomen hic sumi in πλάτει pro iis, quae debentur vel juxta quantitatem lege divina determinatam, qua solvuntur integrae decimae, vel juxta quantitatem consuetudine loci determinatam, quae solvitur minus quam decima et tamen vocatur decima*. Argumenta Bellarmini haec sunt: 1. Ex jure naturae. Qui pro populo laborant, illis populus alimenta debet. Ministri verbi non minus pro populo laborant quam reges et principes. Respondemus: non est quaestio de genere, an verbi ministris debeantur stipendia, sed de specie et quantitate. 2. Ex jure divino, tum ex V. T. Lev. 28, v. 39. Num. 18, v. 21. Mal. 3, v. 10. ubi Deus jubet Levitis dari decimas. Ergo easdem dari voluit ministris N. T. quia fundamentum legis est morale et quia justitia Christianorum plus debet abundare quam Pharisaeorum et scribarum; tum ex N. T. Matth. 22, v. 21: *Reddite quae sunt Dei Deo*. Matth. 10, v. 10: *Dignus operarius*. 1. Cor. 9, v. 7: *Dominus ordinavit etc.* Respondemus: 1. jus decimarum in V. T. dandarum non fuit naturae seu morale, sed ceremoniale fundatum in distributione terrae Canaan inter duodecim tribus filiorum Israel, quae omnes habebant suam peculiarem portionem sola Levitica excepta. cujus portio erat Dominus, Num. 18, v. 20. Deut. 18, v. 2. id quod ipse Bellarminus d. l. agnoscit. Huic populo quia ad cultum divinum serviebant Levitae, jus naturae quidem dicitur ipsis aliquid dandum, modum vero et quantitatem, de qua sola hic quaestio, definiit illa proportio distributionis terrae Canaan, cui par in N. T. ostendi nequit. 2. Probatio addita genus duntaxat, non speciem, de qua unice quaeritur, confirmat. 3. Matth. 5, v. 20. non agit Christus principaliter de justitia operum. 4. Inverti potest haec probatio: Si Christianorum liberalitas erga ministros abundare debet supra Judaeorum erga Levitas, utique non tenentur praecise decimas dare. 3. Ex jure ecclesiae sive decisionibus conciliorum et decretis pontificum. Respondemus: decreta illa aut fuerunt particularia certarum regionum et nationum, aut hominum, quorum interest, nempe pontificum eisque adhaerentium. **

XIII. 153.

SECTIO POSTERIOR.

DE CONJUGIO MINISTRORUM
ECCLESIAE.

Status
contro-
versiae
de coeli-
bato sa-
cerdo-
tum.

330. Gravis adversaria de hac quaestione cum Pontificiis nobis constituta est, illi quippe ad coelibatus perpetui legem eos, qui in majoribus, quos ita vocant, ordinibus constituti sunt vel constitui volunt, adstringunt; nos contra ministris ecclesiae conjugii libertatem permittimus ac jure divino illis permissam esse statuimus. Antequam vero nostrae sententiae argumenta proferantur, recte formandus erit quaestionis status. Non hoc quaeritur, an omnes, qui in ministerio constituti sunt vel constitui expetunt, uxorati esse debeant, id enim nequaquam dicimus, sed illis, qui peculiari continentiae dono instructi sunt, extra conjugium vivere facile concedimus, neve quis objiciat const. eccl. elect. Sax. in nostris eccles. receptam, in qua art. gener. 16. f. 337. requiritur, ut ecclesiae ministri, si adhuc coelibes sint, conjugium ineant, illud namque proponit regulam, a qua peculiariter illi, qui singulari continentiae dono instructi caste vivere et possunt, et volunt, intelliguntur excepti. Hoc ergo in quaestione est, an jure divino coelibatus sacris ordinibus ecclesiasticis sit annexus, vel ecclesia coelibatus jugum tanquam necessarium ministris imponere possit ac debeat. Utrumque negamus, Pontificii contra legem coelibatus sacrificulis imponunt, ejus originem quidam ad jus divinum, quidam ad ecclesiae, hoc est pontificis Romani constitutionem, referunt. Argumenta sententiae nostrae potiora haec sunt.

Pro con-
jugio mi-
nistro-
rum l. ex
Scriptu-
rae dictis
1. ex
1. Tim.
3. v. 2.
Episco-
XIII. 154.
pum
oportet
esse
unius
uxoris
maritum.

331. Primo Spiritus s. per apostolum Paulum accurate describit virtutes, quas Deus in episcopo requirit, nusquam vero coelibatus legem illis imponit, quin potius requirens, ut 1. episcopus sit unius uxoris maritus, 1. Tim. 3, v. 2. Tit. 1, v. 6. ostendit, non esse repudiandum ab officio episcopali eum, qui in conjugio vivit, modo sit unius tantum et non plurius simul uxorum maritus. Argumentum potest esse tale. Si maritus unius uxoris in episcopum eligi potest, consequens erit, conjugium non ita pugnare cum ministerio ecclesiastico, ut in una eademque persona conjungi nequeant. Sed verum prius, ut apparet ex textu apostolico. Cum enim dixisset v. 1: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, mox subjungit v. 2: Oportet autem episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris maritum. Ergo et posterius. Item si virtutes, quas apostolus in episcopo requirit, etiam in illo locum habere possunt, qui est unius uxoris maritus, consequens est, maritum et episcopum esse nequaquam invicem pugnare. Sed illud. Ergo et hoc. Excepit Bellarminus. 1. Falsissimum esse, quod inter dotes ac virtutes absoluti episcopi ponatur conjugium, cum quotquot sanctissimi episcopi fuerunt, omnes continentes fuerint, cumque idem apostolus 1. Cor. 7. hortetur ad continentiam dicens, bonum esse innuptis ac viduis,

ut sic permaneant. Respondemus: conclusio argumenti nostri sic habet, conjugium non ita pugnare cum ministerio ecclesiastico, ut in una eademque persona conjungi nequeant. Item esse maritum et episcopum nequaquam invicem pugnare, id quod ex hoc loco apostolico evidenter probatum dedimus. Clemens Alexandrinus lib. 3. strom.: Unius uxoris virum utique admittit, sive sit presbyter, sive diaconus, sive laicus, utentem matrimonio citra reprehensionem. Chrysostomus homil. 10. in 1. Tim. 3: Non hoc veluti sanciens dicit apostolus, quasi non liceat absque uxore episcopum fieri, sed ejus rei morum constituens. Judaeis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio jungi et duas simul xara recte habere uxores. in cap. 1. Tit. homil. 2: Cujus gratia hujusmodi homines in medium adducit? Quasi struere prorsus intendit haereticorum ora, qui nuptias damnant, ostendens, eam rem culpa carere, non ita esse pretiosam, ut cum ipsa etiam possit quippiam ad sanctum episcopatus solium evehi. Quod Bellarminus satis confidenter pronuntiat, quotquot sanctissimi episcopi fuerunt, eos omnes fuisse continentes, id est extra conjugium vixisse, de quibus sequentibus fieri poterit judicium. Nos in sacrorum bus atque aliis dono continentiae instructis nequaquam improbamus coelibatum, sed pugnamus contra coelibatus jugum omnibus sacerdotibus indistincte impositum. 2. Chrysostomum et alios patres docet, quod Paulus non tulerit legem, ut episcopi habeant uxores, sed solum ut non habeant vel non habeant plures quam unam. Respondemus: Quorundam veterum sententia est, Paulum hoc loco tradere generalem regulam, quod episcopi debeant in conjugio vivere, a qua tamen regula excepti sunt, qui peculiari continentiae dono instructi extra conjugium vivere et volunt, et possunt, sicut generalis regula est: Non est bonum hominem esse solum Gen. 2, v. 18. ejus exceptio proponitur 1. Cor. v. 8: Bonum est innuptis ac viduis, si sic permanserint; nimirum qui donum hoc proprium a Deo habent, illis extra conjugium vivere bonum est pro praesentem necessitatem v. 6. Haec interpretatio nec absurda est, nec analogiae fidei repugnans, unde ex parte probatur a D. Chemnicio part. 2. cap. de castitate pag. 537: Apostolus (inquit) describens idoneum et expeditum episcopum dicit: unius uxoris vir, non quod illos excludat, qui castrarunt propter regnum coelorum, sed quod eorum coelibatus paucis datum est et singulae eius opus habent ministris; talem describit societatem episcopi, non quae consistat in singulari donis, quae paucorum sunt, ut miraculorum, signorum, vaticiniorum, coelibatus etc. sed quam laiciis doctoribus omnibus largiturum se promittit. Praeferimus tamen alteram, quae est Chrysostomi et aliorum ex veteribus, quam approbat Lutherus in propositionibus de digamia, quae verba interpretantur negative, non positive, ita ut non tenetur episcopus habere unam, sed teneatur non habere plures feminas una cum uxore legitima, quae est

ut oportet non pertinet ad verbum uxoris, sed ad verbum unius, nec infert simplicem et absolutam conjugii necessitatem, quasi non possit esse episcopus, qui non sit maritus, sed conjugii libertatem, ad ejusdem tamen leges restrictam, ne scilicet episcopus, si in conjugio vivere velit, sit *πολύγαμος*. Veritatem hujus interpretationis videtur agnoscere ipse Bellarminus, quando scribit, *requiri ab apostolo, ut episcopi non habeant vel habuerint plures uxores quam unam*, sed latet in verbis *ἑνὸν ἢ* duplici ratione, primo quod *τὸ non habere plures uxores*, eo modo intelligit, quasi etiam successive non liceat episcopo plures uxores ducere, cum apostolus excludat solum eos, qui *κατὰ ταύτῃ* uno eodemque tempore simul plures uxores habent; deinde quod verbis quidem concedit, apostolum tulisse legem ut episcopus non habeat plures uxores quam unam, sed re vera hoc intelligit non de tempore eo, quo est episcopus, ita enim promte inferri posset, prohibet habere plures uxores quam unam, ergo concedit habere unam; sed de tempore ante ordinationem, unde etiam addit *vel habuerint*, quae verba juxta sonum externum sunt disjunctiva, sed ex mente Bellarmini sunt exegetica, hoc enim vult Bellarminus, quod apostolus legem tulerit, ne quis in episcopum eligatur, qui habuerit plures successive uxores quam unam, in quam classem etiam refert eum, qui duxit viduam vel ab alio repudiatam, ut postea apparebit. Urgemus autem contra Bellarminum verba textus apostolici: *Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μίαν γυναῖκα ἄνδρα*, non dicit *δεῖ ἐπίσκοπον γεγενῆσθαι*, sicut quidam jam olim expuncto vocabulo *εἶναι* substituerunt praeteritum illud *γεγενῆσθαι*, ut probarent ad episcopatum admitti eum, qui aliquando habuerit uxorem, non autem qui nunc habeat, teste Eusebio lib. 1. demonstr. evangel. cap. 9. quorum sententiam cupide amplectitur Bellarminus, sed notanter dicit, *δεῖ ἐπίσκοπον εἶναι μίαν γυναῖκα ἄνδρα*. Ac quilibet cogitet, quam absurdum foret, si de reliquis illis episcopi requisitis, ad quae verbum *εἶναι* aequaliter extenditur, dicatur, *oportet episcopum fuisse irreprehensibilem, sobrium, prudentem etc.* Quid quod apostolus eodem in loco, cum episcopi virtutes ac requisita descripsisset, describit etiam, *quales debeant esse eorum uxores*. Ergo loquitur de illis, qui non habuerunt olim uxores, sed qui jam habent. Viderunt hanc difficultatem Pontificii, ideo triplici ratione illi occurrere voluerunt. Primo papa Calixtus tom. 1. concil. epist. 2. *per uxorem intelligit ecclesiam, ut episcopo prohibitum intelligatur, ne plures quam unam regat ecclesias*; sed apostolus notanter loquitur de tali uxore, ex qua liberos nasceperit episcopus, quos ipsos quales esse oportet, ibidem addit, unde Salmeron in comment. hoc loco scribit, *sensum hunc esse quidem mysticum, sed mirum solidum nec ad mentem apostoli*. Secundo quidam respondent, hoc *δύταγμα* apostoli esse temporarium ac valuisse in primitiva duntaxat ecclesia, cum propter paucitatem eorum, qui ad episcopatum idonei, etiam conjugati erant eligendi, nostro-

rum vero temporum rationem esse diversam. Atqui si in primis ecclesiae temporibus, quae ab Egesippo apud Eusebium lib. 4. histor. eccles. cap. 21. *virginitati* ejusdem conferuntur, honestum conjugium non pugnavit cum ministerio, quo minus in una eademque persona sociari potuerint, utique etiamnum non pugnabunt inter se invicem. Denique Bellarminus respondet, *Paulum quando dicit, mulieres similiter pudicas, vel loqui de mulieribus generatim, vel de diaconissis, quae viduae erant, vel si loquatur de uxoribus episcoporum et diaconorum, loqui de uxoribus, quas acceperant ante ordinationem, non quas postea accepturi essent*. Atqui priores duae explicationes cum serie textus non congruunt ac secum quodammodo pugnant. Si enim de mulieribus in genere apostolus agit, non potest dici, quod de diaconissis viduis tantum agat. In posteriore acceptamus, quod conceditur, loqui apostolum de uxoribus episcoporum et diaconorum, quas ante ordinationem acceperant, et ex eo inferimus: Si licuit in primitiva ecclesia in episcopos et diaconos eligere eos, qui uxores acceperant, utique adhuc hodie licebit, conjugatos in ministerium adseiscere. Oppositio illa Bellarminiana inter uxores, quas ante ordinationem acceperunt episcopi et quas postea accipiunt, est illegitima. Si enim episcopo, salvo episcopali officio, licet esse maritum, perinde est, quo tempore maritus esse incipiat, quemadmodum si licet Christiano gerere magistratum, perinde est, sive ante susceptum magistratum fuerit Christianus, sive Christianus esse incipiat in ipso magistratu, ac si licet episcopo simul administrare regimen politicum, perinde est sive ante episcopatum susceptum illud gesserit, sive post episcopatum susceptum gerere incipiat.

332. 2. Hebr. 13, v. 4: *Honorabile dicitur matrimonium in omnibus et torus immaculatus, scortatores autem et adulteros judicabit Dominus*, ex quo loco tale ducimus argumentum. Quidquid in omnibus honorabile, illud non est certo hominum generi ad id idoneo idemque legitime expetenti prohibendum. Conjugium in omnibus est honorabile. Ergo non est certo hominum generi ad id idoneo idemque legitime expetenti prohibendum. Ulterius. Quod coram Deo est immaculatum, ab eo non possunt nec debent sacerdotes tanquam ab immundo prohiberi. Sed torus conjugalis coram Deo est immaculatus. Ergo sacerdotes nec debent, nec possunt ab eo tanquam immundo prohiberi, quod pontifices Siricium et Innocentium fecisse apparebit inferius. Denique qui periculo scortationis sunt subjecti ac deprehendunt, se non instructos esse dono continentiae nec caste extra conjugium vivere posse, illis matrimonium utpote remedium divinitus institutum concedendum est, ut colligitur ex oppositione textus et ex 1. Cor. 7, v. 2. Sed plurimi sacerdotes periculo scortationis sunt subjecti ac deprehendunt, se non instructos esse dono continentiae nec caste extra conjugium vivere posse. Ergo illis matrimonium utpote remedium divinitus constitutum concedendum est. Excipit Bel-

2. Ex
Hebr. 13,
v. 4. Ho-
norabile
matrimo-
nium in
omnibus.

larminus 1. Si conjugia omnium sunt honorabilia, etiam conjugia consanguineorum in primo et secundo gradu erunt honorabilia, et conjugia adolescentium injussu parentum contracta. Respondemus: ibi vero est dispar ratio, propter intercedentem divinam prohibitionem, quae ex Lev. 18. et ex quarto decalogi praecepto est manifesta, ac proinde talium conjugia ostendit esse illegitima; sed in proposita quaestione illud ἀσέμιον ostendi nequit, proinde argumentum nostrum plenum et integrum sic habet, quod certo hominum generi ad illud idoneo et legitime illud expetenti conjugium non sit prohibendum. Ostendat vero Bellarminus in conjugio sacerdotum divinam prohibitionem, quod facere nunquam poterit. 2. Tribus modis illud ἐν πᾶσι exponi posse, primo ut in omnibus idem sit, quod omni ex parte, id est conjugium honorabile est in omnibus, quae conjugii sunt sive sacramentum, sive fidem, sive prolem consideres, ita Oecumenius in hunc locum; secundo ut in omnibus significet apud omnes, id est nemo debet conjugium reprehendere, etiamsi virginitatem profiteatur, ita videtur accepisse Fulgentius libr. de fide ad Petrum cap. 3. denique in omnibus, id est in omnibus legitime conjunctis, quicumque illi sint sive senes, sive juvenes, sive nobiles, sive obscuro, ita Theophylactus hoc loco. Respondemus: priores duae interpretationes verae quidem sunt, sed tamen non plenae nec satisfaciunt textui apostolico, ex quo manifeste apparet, τὸ ἐν πᾶσι referri non solum ad rem, sed etiam ad personas. Opponit enim apostolus eos, qui castas nuptias sectantur, et scortatores, in quos eo gravius Deum animadversurum testatur, quia adversus carnis concupiscentiam remedium illis instituit, sanctum scilicet conjugium, quod in omnibus honorabile cujuscunque sint conditionis. Proferimus interpretationis hujus testem Paphnutium martyrem, qui in synodo Nicaena hoc dictum protulit adversus eos, qui clericis conjugatis necessitatem ab uxorum consuetudine abstinendi imponere voluerunt teste Socrate libr. 1. histor. eccles. cap. 8. et Sozomeno libr. 1. histor. cap. 22. Nicephoro libr. 8. cap. 19. Gelasio Cyziceno in actis syn. Nicaen. cap. 33: Nolite, dicebat, grave jugum cervicibus illorum imponere, qui sacris sunt initiati. Hono-

XIII. 157. rabile enim conjugium in omnibus ac totus immaculatus. Hanc Paphnutii sententiam tota synodus approbavit et continentiam ab uxore in arbitrio ejusque reliquit. Sic et patres sextae synodi universalis in Trullo illud ipsum dictum ad personas ecclesiasticas applicarunt hisce verbis can. 13. prolati: Si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus vel diaconus vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur, se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum, ne ex eo a Deo constitutas et sua praesentia benedictas nuptias injuria afficere cogamur, evangelica voce exolamante, quae Deus conjunct, homo non separet, et apostolo docente, honorabile matrimonium in

omnibus. Hieronymus ad Oceanum epist. 53. in causa Carterii episcopi conjugati: Ille in uxore optavit liberos, tu in meretrice sobolem perdidisti; illi scribitur, honorabiles nuptiae et cubile immaculatum; tibi legitur, scortatores et adulteros judicabit Deus. Chrysostomus hom. 33. in epist. Hebr. ἰδομεν ὡς τίμιος ὁ γάμος πᾶσι, ubi ἐν πᾶσι explicat περ πᾶσι. Haymo in hunc locum: Immaculatus lectus, immaculati et illi inde surgentes, id est macula peccati non inde trahentes. Cajetanus hoc loco: In omnibus et non in aliquibus sic, in aliquibus non. Acceptamus ergo ultimam expositionem. Honorabile conjugium in omnibus legitime conjunctis, quicumque illi sint, ac concludimus, ergo etiam in sacerdotibus, illos enim lege aliqua divina a conjugio prohiberi nondum est evictum. Neque obtendi potest prohibitio Pontificia, cum non ea, quam pontifex, sed quam Deus approbat, conjunctio sit legitima. Cogitet autem Bellarminus, quomodo cum verissimis illis pronuntiatis, quod conjugium in omnibus suis partibus sit honorabile, ac quod nemo debeat conjugium reprehendere, conciliare velit non solum Innocentii et Siricii constitutiones, in quibus ad conjugium sacerdotum accommodantur illa verba apostoli: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, sed etiam sua ipsius verba c. praeced. temere prolata: In actu conjugii negari non potest, quia admixta sit quaedam impuritas et pollutio, in quae peccatum sit, quae ex peccato tamen adhaerent. Sanctorum etiam matrimonium sine pollutione quaedam et turpitudine non exerceri docet rebellio membrorum. Actus conjugii hebetat aciem mentis et deprimit ad inferiora et animam ipsam quodammodo carnalem facit, unde etiam conjugium orationem impedit.

333. 3. 1. Cor. 9, v. 5: Numquid non ego et Barnabas habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui apostoli et fratres Domini et Cephas? ex quo loco sic concludimus: Quod Paulo apostolo licitum fuit, illud ministris ecclesiae non est lege quadam interdictum vel interdendum. Sed Paulo licitum fuit sororem mulierem circumducere, id est matrimonium contrahere. Ergo. Item, in quocunque vitae statu vixerunt apostoli, in eo bona conscientia vivere possunt ecclesiae ministri. Sed apostoli vixerunt in conjugio. Ergo. Excipit Bellarminus 1. non esse certum, quinam ex apostolis uxores habuerint et qui non habuerint, cum varient haec de re veterum sententiae; illud vero certum esse, eos ex apostolis, qui uxorem habuerunt, postquam vocati a Christo fuerunt, officio conjugali renuntiassent, ut colligitur ex eo, quod Matth. 19. dicunt: Ecce omnia reliquimus, ubi Christus subiungit: Omnis, qui reliquerit patrem aut matrem, aut uxorem. Respondemus: Sufficit nobis, aliquos apostolos fuisse conjugatos, quod hoc loco apostolica et Matth. 8, v. 14. Marc. 6, v. 30. Luc. 4, v. 39. manifestum. Actor. 21, v. 36. Philippus evangelista dicitur quatuor filias habuisse. Ignatius in epist. ad Philadelph.: Excepto Johanne

omnes apostolos, ut et Paulum conjugatos fuisse asserit. Clemens Alexandr. libr. 3. strom. pag. 210. aliquos apostolos in conjugio vixisse testatur. An reprobandi etiam apostolos (inquit)? Petrus enim et Philippus filios procrearunt, Philippus etiam filias viris nuptum tradidit, Paulus uxorem suam vocat οὐχὺν, de qua inquit: Habemus potestatem circumducendi. Eusebius libr. 3. histor. eccles. c. 27: Clemens propter eos, qui nuptias reprobabant, eos ex apostolis, qui conjugii fuisse probantur, recenset dicens: An apostolos reprobandi etc. Ambrosius in 2. Cor. 11: omnes apostoli exceptis Johanne et Paulo uxores habuerunt. Quamvis igitur exacte sciri nequeat, animam praeter Petrum ex apostolis fuerint conjugati, tamen argumento nostro, quod praesupponit, aliquos apostolos fuisse conjugatos, nihil decedit. Desertio illa conjugum, quam Bellarminus apostolis tribuit, pugnaret cum primaeva lege conjugii. Relinquet homo patrem ac matrem et adhaerebit uxori suae; quos ergo Deus conjunxit, homo non separet; pugnaret cum regula apostolica 1. Cor. 7, v. 10: non separetur a viro non discedat, v. 11. vir uxorem non relinquet; nec usquam vò relinquere uxorem pro resurrectione officii conjugalis usurpatum esse monstrari potest. Quomodo apostoli reliquerint omnia, colligitur ex eo, quod Matthaeus relictis omnibus Christum secutus, tamen postea eum ad convivium in domum aedes vocat, Matth. 9. v. 10. et quod Petrus ac reliqui apostoli post Christi resurrectionem manentur suis retibus et piscationi operam dant Matth. 21, v. 3. Sic ergo omnia reliquerunt, ut tamen familia sua non penitus abjecerint nec eorum proprietate et possessione se omnino abdicarint, sed ut vitam averterent ab omnibus negotiis, facultatibus possessionibus, quae in vocatione ipsis impeditae esse poterant, tandem vero cum peculiari mandato post Christi ascensionem in omnem terram illis exeundum erat, omnia in commune contulerunt. Quod uxores apostolorum attinet, illae non erant in numero eorum, quae relinquuntur causa ministerii Christi, quia scilicet ab eo avocant, proinde non fuerunt ab ipsis separatae, sed itineris comites, ut ex hoc ipso loco apostolico colligitur de Petro referunt historiae, quod uxori ad suppetum raptae praesto fuerit, ipsique acclamarit: *Reverentissimo Domini*, Clemens libr. 7. stromat. p. 340. Eusebius libr. 4. histor. cap. 27. Nicephorus libr. 2. c. 44. et ex illis Baronius in anual. tom. 1. c. 69. num. 30. Sicut pia matriarchae domos suos in exilium sunt secutae Genes. 11, v. 31. c. 20, v. 2. c. 26, v. 7. c. 31, v. 17. Item ab apostolorum uxoribus factum fuisse simile est. Quod verbis Petri, *Ecce nos reliquimus omnia*, Christus apud Matthaeum c. 19, v. 29. addit: *Omnis, qui reliquerit uxorem*, ex eo non potest colligi, apostolos ab uxoribus se plane separasse, sed transit Christus ab hypothesis ad thesin consolationem illis proponit, qui per violentam imperiorum persecutionem non a bonis solum, sed a uxore et liberis separantur, a quibus vo-

luntario ausu se alias non deberent separare. Jansenius in comment. conc. evangel. cap. 100: *Quamvis Petrus locutus fuerit de dimissione omnium propter desiderium perfectioris vitae, Dominus tamen suam doctrinam extendit non tantum ad eos, qui ad instar apostolorum sua vel suos relinquunt propter perfectionem assequendam, sed etiam ad eos, qui relinquunt propter conservandam vitam spiritualem et gratiam Christi, quam conservare non possent nisi suorum derelictione etc. Quemadmodum enim dixit Dominus, qui perdidit animam suam, inveniet eam, non hoc dixit, ut nos ipsos interimamus, sed ut ipsi etiam animae nostrae fidem, quae in illum est, et amorem praeponamus; ita et nunc dicens, qui reliquerit uxorem, non hoc dixit, ut nuptias penitus dividat, sed ut ipsi quoque conjugii praeponamus et ipsum et evangelium et regnum Dei.* Haec Jansenius. Sed quidquid sit de apostolorum uxoribus, urgemus hoc, quod Paulus expresse asserit, se habere potestatem circumducendi uxorem, ergo coelibatus non est necessario quodam vinculo ministerio ecclesiastico conjunctus. 2. Igitur excipit Bellarminus, apostolum non loqui de uxori-ribus, sed de piis feminis, quae sequebantur apostolos et eis ministrabant, sicut etiam Dominum sequebantur Luc. 8. quod confirmat ex testimonio quorundam veterum et ex proprietate linguae Graecae, dicit enim sine articulo ἀδελφὴν γυναῖκα non τὴν ἀδελφὴν, ut certa quaedam mulier intelligatur. Respondemus: Clemens Alexandrinus et ex eo Eusebius libr. 3. histor. eccles. c. 27. de uxoribus hunc locum accipiunt, quos sequitur Leo IX. contra epistolam Nicetae c. Omnino dist. 31. Bellarminus re-gerit, *Clementem statuere, quod conjugale officium inter apostolos et ipsorum uxores cessaverit*, sed Clemens diserte illud non asserit, verba sic habent pag. 192. edit. Commelin. οὐχ ὡς γαμήτας, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῶγον τὰς γυναῖκας συνδιακόρους ἱσομένους πρὸς τὰς οἰκουρὸς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνίτην ἀδιαβλήτως παρεισδύετο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία, dicit eas magis in propagando evangelio sororum, quam in privato usu uxorum officium implevisse, utpote per quas etiam in gynaecea citra calumniam doctrina Domini insinabatur. Sed demus, ex hypothesis apostolos postea ab usu conjugali abstinuisse, id quod nos in medio relinquimus, tamen ex peculiari illo continentiae conjugalis in apostolis exemplo, (si vel maxime evictum esset) tam non posset generalis regula inferri, quod omnibus ecclesiae ministris a conjugii usu penitus abstinendum sit, quam ex Josephi et Mariae exemplo. Apostolus eas non solum sorores, sed etiam uxores vocat, re vera igitur uxores erant ac maritalem potestatem in eas habeant. Probatur autem haec interpretatio nostra primum ex phrasi, in singulari vocat γυναῖκα, non plures mulieres, quarum sumtibus potuisset sustentari, appellat ἀδελφὴν (sicut etiam Tob. 8, v. 9. Tobias suam conjugem vocat), quia loquitur de conjuge fidei; ac quamvis non addat articulum τὴν, sufficit tamen, quod in singulari loquatur, nec

non peccat. v. 38: Si quis indecorum existimat per virginem suam, si sit ὑπότακτος, et ita oportet tri, quod vult, faciat, non peccat, nubant, scilicet les virginem. Ergo conjugium non est ecclesiae iniuriis prohibendum. Huc pertinet, quod 1. Tim. v. 3. prohibitio matrimonii inter doctrinas daemoneiorum refertur. Excipit Bellarminus, 1. Ecclesiam (Romanam) non prohibere matrimonium aut gerere ullum ad coelibatum absolute suscipiendum, sed solum requirere eam conditionem in iis, qui initiari volunt sacris mysteriis, quam conditionem quis nolit accipere, potest non accipere, sed non initiabitur, quemadmodum non censetur ecclesia prohibere iudicia forensia, nec officium tortoris, iam si nolit talia ab ecclesiasticis fieri. Respondemus: Ecclesia Romana non habet potestatem probandi conjugium illis, quibus ex Dei ordinatione non est liberum, quia ecclesiae potestas non debet esse maior quam apostolica. Sed apostolus non rogavit sibi potestatem injiciendi laqueum continentis per legem coelibatus 1. Corinth. 7, v. 35. sed per illam prohibitionem donum continentiae datur illis, quibus conjugio interdicitur, sed illud tam ex Dei arbitrio dependet; jam vero qui continentiae dono instructi non sunt, illis conjugium non solum est liberum, sed etiam necessarium, ex quo colligitur, legem coelibatus vere θεοπνευστήν, dum ad, quod Deus ut liberum omnibus, ut necessarium illis, qui uruntur, proposuit, certo hominum generi ab unctionibus haudquaquam libero penitus interdicit. Magna igitur diversitas est in allatis exemplis. Iudicia forensia tractare, officium tortoris administrare pendet ex voluntate humana, sed contra conjugium caste vivere, non ex arbitrio humano, verum ex peculiari solius Dei dono dependet. Hinc huc locum ex libro Justi Jonae, quem Lutherus magnopere commendat, in quo defendit conjugium sacerdotum adversus Fabrum: Ex Genes. primo (inquit) constat, hominem non solum masculum creatum, sed et, feminam. Praeterea cum creasset Deus masculum et feminam, benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini. Ex illo igitur clarum est, masculum et feminam sic creatos, ut coniungantur, crescant et multiplicentur. Atque haec verba Dei tam potentia et efficacia sunt, ut nulla creatura neque in terra, neque in coelo aliam naturam facere possit, proinde cum has duas naturas sic a Deo creatas sint ac factas, ut coniungantur, si sis masculus, nihilo magis in tua potestate situm est, ut careas muliere, quam illud est, ut non sis quod creatus es, nempe masculus. In diverso si sis mulier, nihilo magis in tua potestate situm est, ut careas viro, quam hoc est, ut non sis mulier. Illum ergo generalem impetum et naturae insculptum affectum, quo mulier concupiscit masculum et masculus feminam, non est contrarium virium sumere aut ponere, sed sic a Deo creati, sic ficti, sic conditi sumus. Haud aliter ergo atque ignis non potest non calere, aqua non potest non maderere, quod utrumque sic sit creatum;

sic mulier non potest non concupiscere masculum, contra masculus non potest non affici erga feminam. Nam hoc verbum, crescite et multiplicamini, non est lex nec praeceptum, sed vivum et efficax Dei verbum, imo opus Dei, quod non desinit in natura agere et operari. Hoc opus Dei impedire aut remorari nihilo magis in nobis situm est, quam hoc est, ut nosmet ipsos alios homines aut angelos faciamus. Perinde igitur atque ex meis viribus non est, sed mera creatio et natura, quod sum masculus et huius vel illius sexus membra habeam; sic non ex me est, sed plane innatum et insculptum quiddam est haec propagatio seu propensio et ardor ad propagandum. Et haud aliter atque sic creata natura est, ut non possit carere cibo aut potu aut aliis necessariis rebus, ita et creata est, ut non possit non aestuare et flagrare desiderio et ardore se propagandi. **Gregorius de Valent. tom. 4. oper. theol. in Thom. p. 2236. negat, consensum parentum in nuptiis filiorum esse de necessitate, propterea quia pertineat ad facultatem generandi naturalem, quae solius filii sit, non patris, eaque propter filium posse sine consensu patris valide de ea disponere, idque probat ex Thom. 2. 2. qu. 104. art. 5. et tandem addit, quod pater non vi possit filium privare vita aut prohibere, quominus ulatur aliqua facultate naturali, ut exempli gratia ne unquam rideat, aut ne comedat. Perierius libr. 8. de comm. rerum nat. princ. c. 16. p. 480: Appetitus generandi cuilibet homini est naturaliter insitus et penitus infusus acerrimus et incitatissimus est, quique post lubefactatam primi hominis scelere integritatem naturae multo vehementior et effrenatior existit.** Non praecepit unquam Deus ulli, ut esset masculus aut femina, sed sic creavit, sic finxit et condidit, ut essent ex natura masculus et femina; sic et non praecepit, ut crescerent et multiplicarentur, sed hoc naturae et gemino huic sexui insevit et indidit, ut inter se mutuo exardescat et nativa vi atque impetu feratur ad crescendo et propagandum. Hunc impetum igitur, has flammulas sic ipsi naturae insitas ac sexui connatas non est ut illis humanis aut ullius creaturae viribus coercere aut reprimere coneris, nisi Deus aliquam peculiari vocatione ac dono sublimiore eximat. Haec ille. Res igitur eo redit, quia pontifex per suam prohibitionem personas ecclesiasticas non eximit nec eximere potest ex numero hominum, in quibus verbum Dei, crescite et multiplicamini, est efficax, nec peculiari illo continentiae dono eos instruit, ideo prohibitio conjugii divinae ordinationi repugnat. Nec refert, quod cum conditione prohibitio feratur, dum enim pontifex neminem sacris initiari in maioribus ordinibus permittit, nisi voto coelibatus sese prius obstringat, eo ipso matrimonium certo alicui hominum generi penitus interdicit. 2. Apostolus loquitur de iis, qui absolute nuptias damnaverunt, quales fuere olim Tatianus, Marcion et Manichaeus, Pontificii id non faciunt. Respondemus: Fatemur, haec apostoli

XIII. 163.

verba recte a veteribus opposita fuisse Tatiano, Encratitis et Manichaeis, sed ex eo colligi nequit, non posse eadem opponi Pontificiis conjugium in personis ecclesiasticis damnantibus, loquitur enim apostolus generaliter de omnibus prohibentibus matrimonium sive absolute, sive cum conditione, ac si textus apostolici seriem et verborum emphasin intueamur, apparet, omnino etiam notari Pontificiam conjugii prohibitionem. Primo enim apostolus in capite praecedente de *uxoribus et liberis episcoporum* disseruerat, quare cum hoc loco praedicat, fore qui nuptias prohibeant, utique etiam episcoporum nuptias includit. Deinde seductores illos dicit venturos *temporibus posterioribus*, at Tatianus, Marcion et Manes secundo ac tertio post Christum natum seculo vivere. Praeterea apostolus non dicit, illos seductores damnaturos nuptias, sed *prohibitu-ros*, quae vox notat auctoritatem *νομοθετικήν*, qualem sibi in ecclesia solus pontifex arrogat, ac prohibitionis illius causam fore dicit *hypocrisin*, hoc est specimen majoris sanctitatis, hoc certe animadvertitur in lege illa coelibatus, ad quam Siricius pontifex accommodat illud Dei praeceptum: *Sancti estote, quia et ego sanctus sum*. Addit apostolus, conscientiam talium seductorum fore velut *cauterio notatam*, id est in conscientia eos fore convictos de incommodis ex hac prohibitionem ortis, nec tamen ab eodem promulgando et urgendo destituros, id quod in Pontificios maxime quadrat, cum Aeneas Sylvius postea pontifex Pius II. dixerit: *Sacerdotibus olim magna ratione ademtum esse matrimonium, sed majori ipsis esse restituendum*. Ad haec ibidem dicitur, quod iidem seductores *prohibitori sint cibos*, quos Deus creavit ad accipiendum cum gratiarum actione, illud itidem non simpliciter, sed *κατά τὴν* respectu certorum temporum ac certorum ciborum accipi potest, eadem est ratio prohibitionis conjugii, ut nihil dicamus de eo, quod ex ipsa praemonitione apostoli tam sollicita et accurata manifeste apparent, magnam per spiritus illos seductores ecclesiae cladem inferendam, sed Encratitae cum Manichaei paucos habuerunt sectatores, si conferantur cum iis, qui vinculis papalis prohibitionis obstricti tenentur. Denique nec ipsi Manichaei, quos Pontificii hoc dicto perstringi agnoscunt, absolute omnibus, sed tantum *electis* suis prohibuerunt nuptias teste Augustino lib. 2. de moribus Manich. c. 18. et in epist. 74. ad Deuterium. Ac quis audiret eum, qui absolute omnibus Christianis in ecclesia conjugium prohiberet? 3. Regerit Bellarminus, *Manichaeos simpliciter interdixisse nuptias, licet enim auditoribus suis eas permitterent, tamen id fecisse, quia non poterant aliud obtinere; Pontificios vero non nisi cum conditione prohibere matrimonium ac non solum tolerare Christianos conjugatos, sed etiam laudare; deinde Manichaeos auditoribus suis permisisse nuptias tantum ad explendam libidinem, non autem ad procreationem liberorum, quod est nuptias delectari; Pontificios vero propter hunc finem eas potissimum laudare, ad quem a*

*Deo sunt institutae. Respondemus: manet inter tertium illud comparationis, quod utrique in certo quodam hominum genere ad perfectiorem sanctitatem adspirante nuptias prohibeant. Ac si vere ex animo Pontificii laudarent nuptias, tunc in ecclesiasticis personis eas saltem tolerarent, et vel maxime in illis laudare nollent; pertinet omnino ad laudem conjugii, quod sanctitati personae nihil derogat, hanc laudem Pontificii illi derogant dum ob majoris sanctitatis studium certo hominum generi nuptiis interdiciunt. 4. Apostolus dicere non in diebus ultimis, *ταῦτα*, sed *ποστέροις, ἰστέροις*, qua temporis notatione totam hanc ultimam aetatem intelligat a Christi ministerio usque ad extremum iudicium, non autem certam ejus particulam postremam. Respondemus: bene et ergo apostolus etiam intelligit omnes, qui conjugium prohibent sive primis, sive ultimis post Christum natum seculis vixerint, sive uni tantum ecclesiae ordini, sive pluribus ordinibus conjugium prohibent, ac per consequens etiam pontifices prohibitionem illam in ecclesiam introducentes perstringit. Perpetua enim veritatis sunt illa pronuntiata veterum, Hesychii in Gen.: *Maledictione digni sunt, qui nubere prohibent*. Ambrosii lib. 1. de virg.: *Nuptias modo et eos damno, qui nuptias dissuaserunt*. Hieronymi in 1. Tim. 4: *Omnis qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis, quia incontinenti sublato nuptiarum remedio fornicationis facit remedium, Theodoreti in 1. Timoth. 4: Apostolus non vituperat coelibatum aut continentiam, sed eos qui lege lata ea sequi compellunt*.*

335. 2. Jus divinum et naturale non potest ab lege humana. Conjugium est de jure divino Genesis 1, v. 28. ac jure naturae, ut patet ex appropinquationis omnibus insito. Ergo non potest ab lege humana. Ut nemo potest obligari vel a se vel ab alio ad non comedendum, quia hoc esset contra naturalem inclinationem conservandi individuum, sic nemo potest obligari vel a se, vel ab alio ad deducendam uxorem, quia id esset contra naturalem inclinationem conservandi speciem. Excipit Bellarminus: 1. *Verbum Domini, crescite et multiplicamini non sonare praeceptum, sed naturae inclinationem exprimere, cum etiam brutis hoc sit dictum*. Respondemus: Bellarminus ipse paulo post agnoscit praeceptum naturale de conjugio ineundo in illis verbis proponi, cur igitur praeceptum et naturae institutionem hic opponit? Si natura Dei voluit ita instituta est, ut per conjugium propagandam genus humanum, utique quos Deus et natura conjugium vocant, illi ab eo non sunt arcendi. Sed ante lapsum in paradiso conjugium instituit, id est per legitimam maris ac feminae conjunctionem genus humanum et in eo ecclesiam Christi conservari ac propagari voluit; post lapsum idem instituit et mandavit Genesis 8, v. 17. c. 9, v. 1. haec institutio et ordinatio Dei omnes obligat, qui sunt peculiari dono excepti. Brutiores et homines hac in parte est dispar ratio, illorum enim ratio

ternum duntaxat naturae instinctum verba illa expriment, sed horum ratione sanctam Dei ordinationem praeceptum naturale continent. 2. *Praeceptum de conjugio esse affirmativum, ideo non obligare nisi in casu necessitatis, id est quando periculum immineret, ne genus humanum periret.* Respondemus: Pererius tom. 1. in Genes. lib. 4. p. 657. negat, datum esse praeceptum de conjugio contra pressum textum apostolicum 1. Cor. 7, v. 2. propter vocationem habeat unusquisque uxorem suam, Becanus in lib. de judic. controvers. p. 75. Genes. 1, 25. negat, proponi praeceptum de matrimonio trahendo, sed duntaxat benedictionem pro matrimonio contracto. Sed Bellarminus hac in parte a Pererio et Becano discedit ac secutus Lombardum dist. 26. et Thomam 2. 2. q. 152. art. 2. concedit, praeceptum, sed addit, non obligare omnino, cum sit affirmativum. Verum ne sic quivis vim argumenti nostri effugere potest. Tempus enim, quo praeceptum de conjugio ineundo obligat, non solum illud est, quando periculum imminet, ne genus humanum intereat, sed etiam quando ustiones imminant, et sic periculum imminet, ne in scortatione homo prolatur. 1. Corinth. 7, v. 2: *Propagationem habeat unusquisque uxorem suam quaelibet virum suum.* v. 9: *Dico innuptis ac vobis, si non se continent, nubant, melius enim est nubere quam uri, in quae verba Chrysostomus sic mentatur homil. 19: Magna est tyrannis ἐπιθυμίας, si igitur sustineas βίαν καὶ νύμφαν, ἀπαλλάτῃς τὴν καὶ ἰδρωτῶν, μήποτε καὶ περιτραῖς.* Qui sentiunt, se non esse peculiari continentiae instructos, statuunt se vocari ad matrimonium, medium scilicet divinitus monstratum et comprobatum, quo pertinet illud Epiphani lib. 2. advers. haeres. tom. 2. haeresi 61. contra Apostolicos in co. fol. 222. in Lat. col. 426: *Melius est judicium quam condemnatio.* Qui enim ut ne apud infames infamiam sibi confitent, occulte scortantes solitudinis, vel continentiae pactum ineunt, non sibi, sed Deo pollicentur, qui novit occulta arguit omnem carnem in adventu suo, prout ipse peccavit. *Melius est itaque unum peccatum re et non plura. Melius est, lapsum a cursu non sibi uxorem sumere secundum legem et a veritate multo tempore poenitentiam agere et sic us ad ecclesiam induci, velut qui mala operatur, velut lapsum et fractum et obligatione opus atem et non quotidie occultis jaculis sauciari a probitate, quae a diabolo ipsi infertur. Sic ecclesia praedicare.* 3. *Sicut non tenemur nubere, nisi quando periculum est, ne pereat genus humanum; ita non tenemur ducere uxorem, nisi quando periculum esset, ne species humana interiret.* Respondemus: finis conjugii non est unus ille, sed humani propagatio, sed etiam alter, videlicet scortationis evitatio; ergo si vel maxime respectu finis nulla adest conjugii ineundi necessitas, a respectu posterioris adesse potest. Quemadmodum igitur edendum est, non solum quando pe-

riculum est, ne individuum intereat, sed etiam quando opera vocationis non potest absque sustentatione cibi commode obire; ita quoque conjugium ineundum, non solum quando periculum est, ne species intereat, sed etiam quando ob flammam ustrices impediuntur preces, quando periculum est ruinae ac tranquillitas conscientiae turbatur, tunc enim manifestum est, donum illud continentiae non haberi. Neque enim ad puritatem coelibatus sufficit solum corpus habere impollutum, quando enim cor aestuat et ardet libidine, ut voluntas succumbat et delectetur impuris cogitationibus, tunc non amplius locum habet definitio virginis, quae est, quod sit sanctitas corporis et spiritus 1. Cor. 7, v. 34. 4. *Tunc fuit praeceptum singulis hominibus, ut conjugium inirent, quando terra erat vacua, ut in exordio mundi et mox a diluvio, nunc autem cum terra plena sit, coelum potius replendum est, quod fit melius continendo quam nubendo.* Respondemus: petitum hoc ex Tertulliano et Hieronymo, qui cum contumelia conjugii quandoque laudant coelibatum, ut suo loco demonstrabitur. *Bonum propagationis etiam multiplicato genere humano non desinit esse finis conjugii, ad quem accedit evitatio scortationis, quem finem expresse addit apostolus 1. Cor. 7, v. 2.* durante igitur finis alterutrius necessitate durat etiam conjugii necessitas, durante ratione legis durat lex ipsa. Christus doctrinam de conjugio revocans ad divinam institutionem Matth. 19, v. 4. docet, de jure divino et conjugii bono nihil esse in N. T. detractum. Ipse sua praesentia et divino miraculo nuptias cohonestavit Johan. 2, v. 2. conjugatos in collegium apostolicum adseivit Matth. 8, v. 14. 1. Cor. 9, v. 5. sextum decalogi praeceptum, quod fundamentum est vitae conjugalis, a variis corruptelis vindicatum diligenter exposuit Matth. 5, v. 27. liberos matrimonii fructus blande amplexatus est Matth. 19, v. 13. seque sponsum nostrum vocando Matth. 9, v. 15. Luc. 5, v. 34. in conjugio speculum divini erga ecclesiam amoris propositum esse docuit Os. 2, v. 19. Ephes. 5, v. 25. Absit igitur, ut N. T. tempore dignitati, utilitati ac necessitati conjugii quidquam detractum esse suspicemur. Et quid? an non in pio conjugio coelestis paradisi plantulae educantur ac formantur? an virginitas absolute meretur vitam aeternam, ut continendo melius quam nubendo coelum repleatur? 5. *Si jure divino homines tenentur ad matrimonium, peccarunt Christus, Johannes, Maria, qui extra conjugium vixerunt.* Respondemus: nos non imponimus legem conjugii sine discrimine omnibus, sed illis, qui sentiunt ustiones, ac pugnamus, legem coelibatus non esse imponendam continentibus, multo minus illis, qui agnoscunt, se extra conjugium non posse caste vivere. Cuilibet dicimus esse donum suum a Deo datum 1. Cor. 7, v. 7. ideo quemlibet expendere debere suas vires et respicere suam vocationem. Pulchre Dudithius in demonstr. pro conjugio clericorum p. 54: *Jure naturae in humana vita matrimonium receptum, cum autem jure naturae communiter omnes homines uti possint, quid est, cur ejus usura certo hominum generi inter-*

dicatur? Postea addit: *Neque tamen ii sumus, qui necessario omnibus utendum hoc jure naturali censeamus, sed qui contendamus, neminem ab eo arcendum. Est enim naturae jus duplex: unum, quo utendum sit omnibus; alterum, a quo nemo prohibendus; cujus generis est matrimonium.*

5. Ex
conti-
nentiae
raritate.

336. 3. Quicumque non sunt continentiae dono praediti, illis apostolus praecipit, ut conjugium ineant 1. Cor. 7, v. 2. et 9. Jam vero multi ex ordine sacerdotum non sunt praediti dono continentiae. Ergo illis praeceptum est, ut conjugium ineant, et per consequens conjugium non est ordini sacerdotali penitus auferendum. Excipit Bellarminus 1. Apostolum loqui de conjugatis, qui cum in paganismo uxores duxissent, post conversionem ad fidem dubitabant, an deberent uxoribus uti; illis respondet, ut unusquisque uxorem suam retineat et conjugale debitum invicem reddant. Tertullianus lib. de monogam. Hieronymus lib. 1. adv. Jovin. Respondemus: si vel maxime concederemus, v. 2. de conjugatis apostolum loqui, tamen v. 9. expresse loquitur de non nuptis ac viduis, de quibus disertis verbis asserit,

XIII. 163. quod bonum quidem sit, eas sic permanere, interim si non contineant, debere nubere, cum melius sit nubere quam uri. Sed nulla necessitate cogimur limitationem illam v. 2. admittere, apostolus enim in toto illo capite generaliter disputat de conjugio ac coelibatu, v. 1. indefinite pronuntiat: *Bonum est homini mulierem non tangere*, id est non ducere uxorem, sed postea v. 3. addit correctionem, propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat et unaquaeque suum virum habeat, ubi id *ἐξ ἑωυτοῦ* de ipso conjugii contractu loquitur. Non erat a Corinthiis proposita quaestio, an mariti deberent uxoribus cohabitare, sed an coelibes personas eo rerum statu matrimonii vinculis illigari conveniens sit; ubi apostolus respondet, esse quidem *καλόν*, commodum et utile propter praesentem necessitatem mulierem non tangere, id est non habere, ut exponitur v. 2. sed non omnes ad coelibatum esse aptos, ideo propter *ἀναγκαῖα καὶ ἀναγκαῖα*, quae ex lapsu primorum parentum in natura hominum invaluit, et propter periculum fornicationis conjugium esse ineundum omnibus illis, qui sentiunt, se dono illo continentiae non esse instructos, quippe cum in hac naturae fragilitate conjugium non solum sit medium propagandi genus humanum, sed etiam remedium adversus vagas libidines; ante lapsum fuit officium, sed post lapsum fuit remedium. Lyranus in comm.: Apostolus instruit his verbis Corinthios de matrimonio contrahendo. Aliqui zelum habentes, sed non secundum scientiam, in detestationem fornicationis etiam matrimonium contemnebant, et aliqui faciebant hoc ex hypocrisi, ut magis eis tanquam sanctioribus crederetur, hoc autem videbatur durum Corinthiis fidelibus, ideo super hoc scripserunt apostolo, ad quod hic respondens ostendit primo, quid sit perfectionis, secundo quid necessitatis. Bonum est homini, hoc est perfectum, mulierem non tangere, sed simpliciter continere. Licet autem majoris per-

fectionis sit concupiscentiam superare totaliter per continentiam, tamen haec perfectio non potest in omnibus esse, sed in paucioribus propter pronitatem ad sequendum concupiscentiam, unde dicit Saluator: *Non omnes capiunt verbum hoc.* 2. Non est praeceptum apostoli, sed consilium vel promissio potius, ut sit sensus juxta Hieronymi, Chrysostomi, Ambrosii et aliorum in hunc locum expositionis: *bonum est mulierem non tangere et vel uxorem non ducere, vel post eam ductam ex consensu ab officio conjugali abstinere; tamen si timetis fornicationem, bene facitis uxori adhaerendo, quia melius est carere perfectione virginitatis quam incidere in flagitia fornicationum.* Respondemus: recte facit Bellarminus, quod priorem responsionem deserit concedens, de matrimonio contrahendo verba apostoli accipi posse, cum periculo fornicationum non soluti ab usu conjugii abstinentes, sed etiam soluti ac coelibes dono continentiae destituti sint obnoxii. Negamus vero, in verbis apostoli esse datam permissionem, illis enim, qui continere non possunt, praecipitur, ut remedio divinitus institutum utantur, praecipitur enim illis, ne fornicentur; perinde illis, qui continere non possunt, nec consulendum nec praecipendum est coelibatus. Valde probatur illud Bellarmini, quod melius sit carere perfectione virginitatis quam incidere in flagitia fornicationum, ergo illis, qui se continere non possunt, sed periculo fornicationis obnoxii sunt, non est imponenda lex virginitate, sed permittendum conjugium. 3. Hoc omnia dici iis, qui votum continentiae non habent. Qui enim voverunt continentiam, illis non dicitur: *unusquisque uxorem suam habeat, et virgo si nupserit, non peccat; sed dicitur, redde Altissimo vota, quam exceptionem ponunt veteres.* Respondemus: votum illud perpetuae continentiae, praesertim a juvenibus personis indiscrete emissum, dici potest esse temerarium, cum nemo certus esse possit, quod perpetuo illud donum sit habiturus, propterea debet conjugium abjurare ac libertate divinitus concessa sese privare. Sunt enim quaedam dona communia et necessaria, ut fides, spes, caritas etc. de illis exstant promissiones, dona Dei *ἀποταμίαι* Roman. 11, v. 29. qui incepit quod bonum, idem etiam perficiet Philip. 1, v. 6. sed sunt dona alia extraordinaria, quae non sunt omnia piis necessaria, de illis non est talis certitudo, quae ad classem posteriorem pertineat donum continentiae, ideo ex hoc fundamento disputat apostolus nemini injiciendum esse laqueum, praeceptum homini sese non habere, junioribus viduis esse inchoandum, ac 1. Tim. 5, v. 12. ostendit etiam juniorum viduarum, multis esse occasionem tristitiae ruinae, quod sine diligentiore examine, quod donum continentiae non haberent, genus vitae coelibis arripuerunt, ideoque in collegium viduarum quibus in hoc statu manendum, non vult aliquid nisi sexagenarias, in ea enim profectione austeritas exstinguitur, ut continere possint. De coelibatus voto uberius in tract. de conjugio ag-

337. 4. Continentiae donum est singulare et non omnibus commune. Matth. 19, v. 11: *Non omnes capiunt verbum hoc, quibus datum est.* 1. Cor. 7, v. 7: *Unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Ergo non debuit indifferenter omnibus clericis coelibatus imponi. Excipit Bellarminus: 1. *Sicut non omnium est donum continentiae, ita nec omnes debent esse sacerdotes, sed solum illi, qui videntur hoc donum habere.* Respondemus: falsum est, quod illi solum eligendi sint in sacerdotes, qui dono continentiae praediti sunt, docet enim apostolus, eligi etiam posse eum, qui est *unius uxoris maritus*. Praeterea multi videntur et sibi, et aliis, se hoc donum habere, sed postea quando ordines susceperunt, contrarium experiuntur, ergo non debent se ad perpetuum coelibatum voto quodam obstringere et remedium divinitus monstratum temere repudiare. 2. *Illi habent donum continentiae, qui volunt et cupiunt continere, quibus autem Deus dedit velle, dabit etiam perficere, si ipsi velint.* Respondemus: fidem et preces oportet niti certo verbo promissionis, jam vero Deus nusquam in genere omnibus donum continentiae promisit. Ergo etiam non potest esse fiducia in precibus pro impetrando illo dono ad Deum fusis. Negari certe nequit, multos uri etiam invitos et contra suam voluntatem, ergo illorum respectu non sunt perpetuo connexa *velle et perficere*. Quemadmodum Deus illas preces audit, quae secundum voluntatem ipsius concipiuntur 1. Joh. 5, v. 14, ita illud velle a Deo promissi judicandum, quod est conforme divinae voluntati, jam vero divina voluntas haec est, ut illi, qui uruntur, remedio conjugii divinitus monstrato utantur 1. Cor. 7, v. 9. Christus diserte inquit: *Non omnes capiunt verbum hoc* Matth. 19, v. 11. ergo in omnis voto ac voluntate non est, ut perpetuo sit continens extra conjugium. Si propria voluntate, labore ac precum assiduitate obtineri posset continentia et sic omnibus esset possibilis, qui ad eam aspirant, quare Christus dicit, *non omnes esse regni dicti capaces?* Aut igitur monstrent precum earum pro continentiae perpetuae dono effusarum mandatum ac promissionem in verbo, aut si his destituuntur, agnoscant, esse temeritatem et tentationem Dei, quod spreto medio ordinario audeant petere extraordinarium ac Deo praescribere modum, quibus conari velint donis extraordinariis. Huc pertinet etiam Dionysii Corinthiorum episcopi, qui in epistola ad Gnosios circa annum Christi 170. referente Eusebio lib. 4, hist. eccles. c. 23. Pinytum ecclesiae suae episcopum admonuit, *ne grave onus castitatis patribus (comministris) ex necessitate imponeret, vel multorum imbecillitatem accurate consideraret; temque illud Ignatii Dionysio antiquioris in gnomologio Graeco lib. 1, c. 14: Coelibatus jugum ne cui imponeris, est enim res periculosa et custoditum obtinetur difficilis, quando ex necessitate servatur.* 3. *Etiam conjugati saepe coguntur vel propter continentiam, vel propter aegritudinem longissimam conjugis abstinere se ab uxore, et tamen non licet*

eis aliam uxorem ducere, quantumvis urantur aestu libidinis. Respondemus: est ratio dispar, ibi enim alter conjugum certo statuere potest, se divinitus vocari ad continentiam, cum juxta ipsius Dei ordinationem conjugium sit individua vitae societas, ergo preces in tali casu nituntur divina voluntate. XIII. 108. Alia vero est ratio eorum, qui non ex necessitate a Deo immissa, nec ex conditione suae vocationis divinitus imposita, sed ex libera voluntate vel ex pontificis praescripto a conjugio abstinere. Quod si vel maxime unctiones quasdam tales conjuges adhuc sentiant, tamen fide earum condonationem petere possunt, cum sciant, nullum aliud sibi propositum esse medium quam preces, temperantiam et periculorum evitacionem, sed hac fide coelibes, qui uruntur, non possunt Deum invocare, cum negligent medium conjugium divinitus ordinatum. 4. *Nemo est, qui continere non possit, si velit, ut docent patres, sed oportet media necessaria non negligere, quae tria sunt, oratio, jejunium et periculorum evitatio.* Respondemus: manifesta sunt verba Christi: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est*, et Pauli: *Alius donum suum habet sic, alius vero sic*, quibus conformes sunt quorundam patrum sententiae, ut suo loco videbimus. Orationem, jejunium et periculorum evitacionem non in virginali, sed etiam conjugali castitate requiri dicimus, absit igitur ut haec media plane improbemus, sed negamus, media illa ad continentiam virginali perpetuo et in omnibus sufficere, sed requiri insuper peculiare continentiae donum divinitus et extraordinarie datum, id quod testantur exempla *Benedicti* in spinis, *Francisci* in frigidissimis nivibus se volutantium, *Hieronymi* inedia fere consumti et tamen chorearum Romanarum fixe recordantis. Quando ergo aliquis amator et admirator coelibatus sentit calorem concupiscentiae, quando titillationibus venereis tentatur, oratione, temperantia, jejunio, laboribus et omni diligentia debet repugnare, turpes motus reprimere, impuras cogitationes praecidere, occasiones vitare etc. quando vero incendia libidinis illa diligentia non possunt exstingui vel reprimi, sed accidit illud poetae:

— — — *Est mollis flamma medullas.*

Vulnus alit venis et coeco carpitur igni.

item:

Quoque magis premitur, tanto magis aestuat ignis.

breviter quando est periculum ruinae vel tranquillitas conscientiae et invocatio turbatur, tunc scire potest, se donum illud peculiare non habere, ideo utatur remedio contra unctiones divinitus monstrato. Apostolus enim illis, qui uruntur, non praescribit exercitia precum, jejuniorum, laborum, sed vult eos nubere, ac 1. Tim. 5, v. 11. annotat, experientiam sui temporis illam persuasionem refutasse, quod quilibet modo velit, precetur et annitatur, continere possit, ideo non dicit, *volo, juniores viduas anniti, conari, precari*, sed *volo, eas nubere* addita ratione, *ne occasio detur adversario.* Nec rectius intelligi

ut res bonae tollendae, alias etiam coelum et terra solenda essent. Respondemus: distinguendum inter coelibatum liberum eorum, qui dono continentiae sunt instructi, et coelibatum coactum eorum, qui coartantur; illum probamus hunc detestamur propter coartum, quos producit. Tertullianus lib. de l. virg. non procul a fine p. 499: *Non sperabuntur nisi ipsorum infantium suorum vagitus proditae. Quantum autem plures non etiam pluribus sceleribus suspectas habebis? dicam, et nolim. Difficile mulier semel fit, quae timet viri, quaeque jam facta potest virginem mentiri Deo; quanta item circa uterum suum audebit, etiam mater detegatur? Scit Deus, quot jam ante et perfici et perducere ad partum integros erit debellatos aliquamdiu matribus. Facillime concipiunt hujusmodi virgines et felicissime partum et quidem simillimos patribus. Haec addit fugitia coacta et invita virginitas etc. Nequam igitur coelibatum in personis idoneis imbuamus, sed legem coelibatus impositam indifferenter omnibus clericis, etiam illis, qui unctiones timent. 2. Non sunt tot concubinarij et impuri et clericos, plurimi enim sunt, qui quotidie celebrant, et de quibus nulla mala suspicio auditur. Respondemus: dies extremus coacti illius coelibatus manifestabit. Testantur de illis querelae dicte ipsorum Pontificiorum, quarum quasdam vidimus superius, quibus plures paulo post addemus. 39. Ac quid multis? Exstat in orthodoxographis 481. epistola Udalrici episcopi Augustani ad Nicolaum papam, in qua narrat, Gregorium Magnum quodam decreto sacerdotibus aliquando uxores misse, cum vero paulo post jussisset ex piscina pisces aliquot capi, piscatores pro piscibus sexia capitum infantium suffocatorum reperisse, et caedem infantium cum intelligeret Gregorius recultis fornicationibus vel adulteriis sacerdotum in esse, continuo revocavit decretum et peccatum in dignis poenitentiae fructibus purgavit, laudans stolicum illud, melius est nubere quam uri, et suo addens: *Melius est nubere, quam mortis unctionem praebere.* Excipit Bellarminus: 1. auctoritatem illius epistolae nos magis premi, cum Romanus pontifex in ea dicatur caput omnium, quique debeat re presbyteros et monachos, ne uxorem ducant si duxerint, debere separari. Respondemus: non im improbare cogimur errores personae, si acceptus veritatem facti, quam narrat. Udalricus ille reprehendit pontificem ob decreta de clericorum continentia a discretionem alienam, ergo non existimavit, pontificem esse ἀνυπεύθυνον, ab errandi periculo immunem, nec judicavit absolute et simpliciter sine mine decretis ejus obtemperandum. Non parum parit a sancta discretionem deviasi, cum clericos, et ad continentiam conjugii monere debebas, ad imperiosa quadam violentia cogi volebas. Numdenim merito communi omnium sapientium judicio est violentia, cum contra evangelicam institutionem ac Spiritus sancti dictationem ad privata aliquis*

decreta cogitur exsequenda? Et postea: *Non quanta possumus gravitate, istam licet gravissimam negligentiam tuam corripimus et judicamus.* Ergo ignotum fuit Udalrico illud ἀξίωμα pontificis, quod nullus mortalium ipsum judicare debeat. 2. Epistolam illam videri confictam, cum Udalricus creatus sit episcopus anno 924, ut Hermanus Contractus et abbas Urspergensis docent, vel anno 903, ut in chronico Augustanae ecclesiae scriptum, Nicolaus autem papa I. obierit anno 867, ut Onuphrius annotavit, ergo episcopus Udalricus non potuit scribere ad papam Nicolaum I. Nec duos posse statui Udalricos episcopos Augustanos, cum hujus assertionis nullum exstet in historiis vestigium. Falsum esse, quod auctor epistolae illius asserit, Gregorium admississe sacerdotibus uxores, magis falsum, quod decretum hujusmodi resciderit, falsissimum, quod in piscina Gregorii sex millia capitum sint inventa, cum in operibus Gregorii et aliorum historiis nulla fiat istius rei mentio etc. Respondemus: Hedio parte 3. hist. eccles. lib. 8. c. 12. duos Udalricos in catalogo episcoporum Augustanorum ponit. Compilatio et chronologica añ. 978. expresse testatur, quod duo fuerint Udalrici ejusdem nominis et pariter sanctitatis episcopi Augustani; fieri igitur potest, ut de episcopo Udalrico loquantur Hermannus Contractus et abbas Urspergensis. Vixisse autem temporibus Nicolai papae quendam Udalricum Augustanum episcopum constat ex Jacobo de Voragine in historia Lombardica c. 202: *Udalricus* (inquit) *ex nobili Alemanorum genere ortus in monasterio S. Galli enutritur, ubi dum habitum vellet accipere, ab inclusa prohibetur dicente sibi, quod futurus esset episcopus in Augusta.* Item: *Post multa miracula anno Domini nongentesimo, aetatis suae octogesimo tertio, ordinationis quinquagesimo migravit ad Dominum.* Quare cum Udalricus iste anno 850. jam tum fuerit episcopus, Nicolai pontificis tum creationem, tum supremum diem videre potuit ac porro 33 annis superstes fuit. Onuphrius itidem in fastis pontific. anno 858. immediate sub Nicolai pontificatu Udalrici Augustani episcopi mentionem facit. ** Epistola illa Hilderici ante mota de hac re certamina publici juris facta est ex bibliotheca Holandiae. Hedio lib. 8. hist. eccles. c. 12. et ipse Aeneas Sylvius in sua Germania ejus mentionem facit. ** Nec potest falsitatis argui assertio de Gregorii decreto, nisi Bellarminus se ipsum mendacii arguere velit, superius enim c. 19. inter pontifices, qui sacerdotum conjugia prohibuerunt, numerat Gregorium lib. 1. epist. 42. et lib. 3. epist. 34. idem statuentem. Nec decretum illud Gregorii ad solam Siciliam pertinuit, sed peculiariter ad Siculos directum fuit, quia ibi minus observabatur, interim Romae et alibi non fuisse legem coelibatus sacerdotibus impositam ex eo colligi minime potest. Neve ulterius Bellarminus cavillettur, epistolam hanc esse confictam, notandum, quod Bertholdus Constantiensis presbyter in appendice Hermanni Contracti de synodo Romana Gregorio VII. pontifice habita anno Chr. 1070. sic

XIII. 171.

scribat: In hac synodo papa presbyteros deinceps in fornicationem lapsos absque spe recuperationis deposuit. Et scriptum quod dicitur S. Udalrici ad papam Nicolaum de nuptiis presbyterorum et capitulum Paphnutii de eadem re, imo omnia sacris canonibus adversa damnavit. Consequens igitur fuerit, jam tum Bertholdi aetate, qui sub Henrico IV. Gregorii contemporaneo floruit epistolam illam fuisse confictam. Sed quidquid sit de auctore vel tempore hujus epistolae, respondeat Bellarminus fundamentis in ea adductis: Dominus (inquit) in veteri lege sacerdoti conjugium constituit, quod illi postmodum interdixisse non legitur, sed in evangelio loquitur, sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum coelorum, sed non omnes hoc verbum capiunt, qui potest capere, capiat. Quapropter apostolus ait, de virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do, quod etiam juxta praedictum Domini non omnes hoc consilium capere posse consideras, sed multos ejusdem consilii assentatores, hominibus non Deo pro falsa specie continentiae placere volentes graviora vides committere; patrum scilicet uxores subagitare, masculorum ac pecudum amplexus non abhorreere, ne morbi hujus adspersione ad pestilentiam usque convalescente, nimirum status labefactetur ecclesiae totius, propter fornicationem, dixit, unusquisque suam uxorem habeat, quod specialiter ad laicos pertinere idem mentiuntur hypocritae, qui licet in quovis sanctissimo ordine constituti, alienis revera uxoribus non dubitant abuti, et quod flendo cernimus, omnes in

XIII. 172. supradictis saeviunt sceleribus. Hi nimirum non recte Scripturam intellexerunt, cujus mammillam, quia durius pressere, sanguinem pro lacte biberunt. Postea excipit Udalricus eos qui continentiam professi sunt, quos post votum matrimonio junctos jubet ab ordine deponi, quod ex seculi illius moribus ei adhaesit, deinde addit: Verum ut hujus voti nescios omnino scias non esse cogendos, audi apostolum dicentem ad Timotheum: Oportet episcopum irreprehensibilem esse unius uxoris virum, quam ne quis sententiam ad solam ecclesiam verteret, subjunxit: Qui autem domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiae Dei diligentiam habebit? Similiter, inquit, diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene praesint et suis domibus. Paulo post prohibitionem conjugii vocat periculosum haeresis decretum. Sub finem concludit: Quid veritati magis contrarium potest inveniri, quam hoc? cum ipsa veritas de continentia loquens non unius hominis, sed omnium plane excepto numero professorum continentiae dicat: Qui potest capere, capiat, quod isti, unde nescitur, instigati dicant: Qui non potest capere, feriatur anathemate. Quid vero per homines fieri potest stolidius? quid divinae maledictioni obligatius? quam cum aliqui, vel episcopi videl. vel archidiaconi, ita praecipites sint in libidinem, ut neque adulteria, neque incestus, neque masculorum pro pudor turpissimos amplexus sciant abhorreere, quod casta clericorum conjugia sibi dicant foetere, ab eis non

verae justitiae compassione clericos ut conservos cogant vel moneant continere, sed ut servos jubeant ac cogant abstinere. Ad cujus imperii, ne dicam consilii, tam fatuam tamque turpem addunt suggestionem, ut dicant: Honestius est pluribus occulte implicari quam aperte in hominum vultu et conscientia cum una ligari, quod profecto non dicere si ex illo et in illo essent, qui dicit: Vas vobis Phariseis, qui omnia facitis propter homines, et per psalmistam: Quoniam hominibus placet, confusi sunt, quoniam Dominus sprevit eos. Hi nam homines, qui prius deberent nobis persuadere, ut in conspectu ejus, cui omnia nuda et aperta sunt, erubescamus peccatores esse, quam in conspectu hominum mundi esse etc. Hic est autem, si diceretur, genter inspiciatur, totius eorum manipulus zizaniorum, totius conventus insaniae, ut dum clerici licita unius mulieris consortia Pharisaico devicti, quod ab infurore relinquere coguntur, fornicatores et adulteri et aliarum pravitatum turpissimi ministri cum ipis efficiantur. Haec omnia Udalricus, ad quae fundamenta solide respondeat Bellarminus, cui ne videatur *ἄνοιαν* in uno Gregorii vivario tot crania infantum esse inventa, addimus, patrum memoria simile quid accidisse, quando in comitatu Mansfeldensi in oppido Gerbstädt in piscina prope monasterium inventi fuere trecentorum submersorum infantum crania.

** Lutherus in comment. c. 4. Gen. p. 54. epistolam Udalrici ac inventorum sex mille capitum infantum in vivario Romano meminit et addit: Simile exemplum nostra aetate accidit. Cum moniales Austriae vico Closter Neumburg propter turpem vitam cogerentur mutare locum et monasterium Franciscanis habitandum concessum esset atque pro sua commoditate quaedam aedificia mutatae inventae sunt in fundamentis novis duodecim olla quarum singulae cadaver infantis habebant. Hujusmodi infinita alias passim acciderunt. Romae quoque propter copiam puerorum expositorum erant sunt monasteria, quorum pontifex pater dicitur, antecedunt cum proximi in processionibus publicis. Taceo infinita alia, quae animus dicere refrimat. **

340. 6. In quocunque statu vixerunt ac Deo placuerunt patriarchae, prophetae ac sacerdotes V. T. ille nihil derogat sanctitati ministerii ecclesiastici. Sed in statu conjugali vixerunt ac Deo placuerunt patriarchae, prophetae ac sacerdotes V. T. Ergo status conjugalis nihil derogat sanctitati ministerii ecclesiastici. Assumptum constat, quod Adam, Seth, Enos, Enoch, qui cum Deo ambulaverunt, Noah vir justus et perfectus, Sem, Abraham pater credentium, Isaac, Jacob, Joseph, Aaron et ceteri sacerdotes V. T. multi etiam ex prophetis, Moyses, Samuel, Ezechiel etc. in conjugio vixerunt. Christus solum hom. 21. in Gen. de Enocho sic scribit: Audiant mariti et uxores et discant justi viri, nec putent, nuptias in causa esse, quo minus per Deo placeat. Nam ideo divina Scriptura ait, et iterum id significavit dicens: Genuit Maria

la et tunc placuit. Et idem ingeminat ac repetit cens: Et placuit, postquam genuit; ut ne quis hiteretur, obstaculum virtutis esse conjugium. De abo in eadem homil. subjungitur: Vide iterum um justum cum uxore et filiis, qui bona operando uenit Deo et displicentem omnibus virtutis viam git, et neque nuptiis, neque filiorum educatione hibitus est. Index expurgat. Belgicus p. 27. nat: Prophetas omnes uxores habuisse, ex indice ystostomi deleatur. Idem habet index expurgat. pan. p. 169. sed cur in indice expungunt, cum us existet disertus apud Chrysostomum homil. 56. Matth.: Prophetas omnes et domos et uxores ebant, sicut Esaias et Ezechiel et eximius ille yses, et nihil hinc virtuti eorum fuit impe- ento. Idem in serm. de evang. Nuptiae ae sunt tom 5. oper.: Vis cognoscere, quod nihil t habere uxorem ac liberos? Moyses nonne rem habuit et liberos? Helias nonne virgo erat? e Moyses manna e coelo adduxit? nonne He- ignem de coelo deduxit? nonne Moyses cotur- s advolare fecit? nonne Helias verbo coelum nt? nonne Moysi Deus locutus est? nonne et Elia conversatus est? an nocuit huic virgini- an impedimento illi fuerunt uxor et liberi? pient, prophetas non iussos sacrificare, ideo monium illis relictum fuisse liberum. Respon- is: non soli prophetae, sed etiam sacerdotes in gio vixerunt, quinimo Deus expressam ordi- nem proposuit, quod sacerdos virginem debeat e, Lev. 21, v. 14. cujus rei Philo lib. de mo- dia varias affert rationes, sed peregrinas, procul t respectus fuit habitus ad Christum unicum sacerdotem, cujus sponsa ecclesia fidei virgi- debet esse conspicua 2. Cor. 11, v. 2. Prae- nec N. T. ministri habent peculiare aliquod um sacrificium, ob cujus administrationem a gio abstinere debeant. Denique officium pro- rum fuit vere divinum et sanctum, illud ergo i fuit vel contaminatum, vel impeditum per monium, utique nec N. T. ministris fraudi esse , si conjugium inire velint. Neve excipiant, esse rationem ministrorum in V. aliam in jubemus, ut producant expressam prohibitio- qua N. T. ministris conjugium sit ademptum, us etiam argumentum.

7. Quemcunque vitae statum Christus in sua praesentia et munere amplissimo hono- ab eo nemo sub specie majoris sanctitatis est lus. Sed Christus statum conjugalem in N. praesentia et munere amplissimo, adeoque suo miraculo honoravit Joh. 2, v. 1. et seqq. nemo ab eo sub specie majoris sanctitatis est lus. Excipiant, Christum ad nuptias illas ve- ut Johannem evangelistam sponsum a sponsa ret, quod probant ex Abdia Babylonio lib. 5. ubi Dominus ad Johannem dixisse com- ur: Nisi meus esses, permetterem tibi uxorem . Respondemus: figmentum illud Abdiae pu- tum Dei verbo, quasi non possit esse Christi,

qui uxorem ducit, ac quasi liceat sponsum a sponsa abstrahere, cum tamen Deus praeceperit, virum ab uxore non separari 1. Cor. 7, v. 10. Idem etiam figmentum evangelistae injuriam facit ac fidem ejus in dubium vocat, non enim hac ratione nuptiis aucto- ritatem conciliasset, si Christus eas in ipso damna- set. Nec vetustiores patres hujus separationis men- tionem faciunt, sed potius dignitatem conjugii ex historia colligunt. Augustinus tract. 8. in Joh.: Utique ad cujus nuptias, ut eas honoraret, venerat, is ideo ducebat uxorem, ut filios procrearet. serm. 41. de temp.: Interfuit nuptiis, ut concordiae jura fir- maret, interfuit nuptiis et commessiones non re- nuit nuptiarum, ut psalmos et tympana ad Dei Patris gloriam provocandam concitaret. Cyrillus lib. 2. in Joh. c. 22: Honestate celebratis nuptiis tam XIII. 174. mater, quam ipse invitatus adest, ut quantum ad carnem nativitatis nostrae principium sanctificaret. Quia enim in doloribus parere filios ad mulierem propter peccatum dictum fuit, quomodo aliter hanc depellenda maledictio erat, ne condemnata nuptia- rum sanctimonia videretur quam Salvatoris prae- sentia? Chrysostomus in serm. de evang. Nuptiae factae sunt: Vocatus est Jesus ad nuptias. Venit, vel non venit? certum, quod venit. Quodsi venit, quomodo ergo nuptiae malae? non potes excusare. Ego autem non dico, quod tantum venerit, sed etiam quod dona secum attulerit. Aquam in vinam mu- tavit. Ne excuses te propter nuptias. Dominus tuus nuptiis interfuit et tu nuptias arguis et dicis, nuptias esse obstaculum ad pietatem, nullum enim ad pietatem est obstaculum, Ex quibus constat, quantum fidei Abdiae illi fictitio sit tribuendum; editus est ille liber ante annos non ita multos a Wolffg. Lazio et proponit fabulas de interfecto a leone eo, qui Thomam percusserat, de cane, qui ejusdem viri manum ad mensam attulit, de Maxi- milla Egetis conjuge etc. quas Augustinus de fide contra Manich. c. 38. a Manichaeis confictas asserit, ac lib. contra Adimant. c. 17. lib. 1. contra adv. legis et prophet. c. 20. nunquam ab ecclesia rece- pta esse dicit, unde Molanus lib. 1. de fide haeret. serv. cap. 6. scriptorem illum vocat spurium et men- dacem. Vide Ivell. in duplic. adv. Harding. art. 1. sect. 5.

342. 8. Matrimonium ex hypothese Pontificiorum est sacramentum. Jam vero qui ad sacramentum aliquod recipiendum idoneus est atque id suscipere desiderat, non est ab eo arcendus. Ergo nec sacer- dotes a matrimonio sunt arcendi. Item: sacramenta sibi invicem non repugnant. Matrimonium et ordo ex hypothese Pontificiorum sunt sacramenta. Ergo sibi invicem non repugnant, sed in uno eodemque subjecto convenire possunt. In omni sacramento proprie sic dicto confertur gratia, scribit Bellarmi- nus lib. 1. de sacr. in genere c. 9. cur ergo gratia hujus sacramenti se ipsos privant? Si datur in conjugio sanctificatio, cur actum conjugalem dicunt tam immundum, ut sacerdotum ministeria conta- minet?

8. Ex hy- pothesi Pontificia de sacra- menti utilitate.

9. Ex legis de coelibatu origine.

343. 9. Quodcumque a gentilium superstitione originem trahit et ex ethnicismo in ecclesiam introductum est, merito debet repudiari. Lex coelibatus sacerdotum a gentilium superstitione originem trahit et ex ethnicismo in ecclesiam introducta est. Ergo. Assumptum probatur. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. circa fin. refert, *hierophantas Atheniensium cicuta sorbitione castrari et postquam in pontificatum fuerint electi, viros esse desinere*; lib. 2. contra Jovin. ex Chaeremone Stoico de sacerdotibus Aegypti commemorat, *quod nunquam mulieribus se miscuerint*; Alexander ab Alexandro lib. 4. gen. dier. c. 17. de sacerdotibus Cybeles literis prodidit, *quod terrae Samiae testa castrare se fuerint soliti*. A gentibus ad Essaeos in Judaismi declinatione eadem lex promanavit, constat enim ex Josepho lib. 15. antiq. c. 13. et Eusebio de praepar. evang. lib. 8. c. 4. *ὑπερβολὰν γάμου*, nuptiarum contemptum, apud illos viguisse. Ab Essaeis ad Montanistas, Encratitas, Marcionitas et Manichaeos descendit, ac tandem in ipsa ecclesia erroris hujus semina relicta sunt coelibatus jugo ecclesiasticis ministris imposito, unde Siricius epist. 4. in prohibitione conjugii provocat ad gentilium assensum: *Tollatur (inquit) hoc opprobrium, quod potest jure etiam gentilitas accusare*. Atque hactenus primam argumentorum classem contra prohibitionem conjugii sacerdotum produximus, quam Dn. D. Mentzerum secuti huic syllogismo includimus. Quicumque vitae status 1. a Deo ipso universo hominum generi institutus et commendatus est; 2. et exornatus multis modis et benedictus, 3. et certis legibus divinis et humanis munitus; 4. ad quem ipsa natura homines format; 5. in quo pie et sancte vixerunt multi viri Dei, patriarchae, prophetae, evangelistae et apostoli, 6. quem etiam in N. T. singulariter approbavit et confirmavit multis rationibus ipse Christus Salvator noster, 7. itemque sancti apostoli; 8. in quo nihil est, quod per se repugnet fidei Christianae, sanctae orationi, divinis in ecclesia officiis vel pietati, sed potius est pulcherrima schola quarumvis vere Christianarum virtutum; 9. et sine quo genus humanum, ex quo ecclesia Christi in his terris colligitur, honeste et legitime propagari et conservari non potest, 10. qui praestat ingentia bona tum reipublicae, tum singulis hominibus; 11. adeoque etiam plenus est variorum argumentorum divini erga ecclesiam amoris et conjunctionis, 12. Deoque summe displicet, quidquid huic ordini adversatur: ab eo vitae statu nemo hominum, quem idoneum ad illum Deus fecit, arceri sive rebelli debet. Conjugium est talis vitae status. Ergo a conjugio Christiano nemo hominum, quem idoneum ad illud Deus fecit, arceri sive repelli debet.

3. Ex canonibus conciliorum.

344. Tertiam argumentorum classem ducimus ex canonibus conciliorum, 1. Canon sextus apostolorum a Clemente Romano editus sic habet: *Episcopus aut presbyter uxorem propriam nequaquam religionis obtentu abiciat, si vero rejecerit, excommunicatur, sed si perseveraverit, dejiciatur*. Can. 40. apo-

stolorum episcopis de privatis suis rebus per testamentum disponendi potestatem facit, *propterea quod aliquando evenit, ut uxorem habeant aut filios aut propinquos aut servos*. Huc pertinet etiam illud ejusdem Clementis Romani, quem Petri discipulum ac successorem esse volunt lib. 2. const. Apost. c. 2: *Episcopus eligatur, si uxorem honestam habeat vel habuerit, si filios religiose educatos et disciplina Domini institutos produxerit*. lib. 6. c. 1. *Episcopum et presbyterum ac diaconum dicimus, unius uxoris virum debere constitui, sive vivant uxores, sive decesserint*. Excipit Bellarminus lib. 1. de cler. c. 21. intelligendum hoc de cura quoad actum et vestitum, non autem quoad torum. At apostolus ostendit, legitimam conjugem etiam contineri, si *ὀφειλομένην τῷ νόμῳ* illi denegetur. 1. Cor. v. 3: *Uxori vir debitam benevolentiam reddat, sicut et liter et uxor viro*. v. 4. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et ecclesia sui corporis potestatem non habet, sed Christus*. v. 5. *Nolite fraudare invicem nisi forte ex consensu tempus, ut vacetis orationi ac jejunio*. Inde in concilio Gangr. c. 14. statuitur: *Si qua mulier de facto viro discedere voluerit soluto vinculo conjugii nuptias contemnendo, anathema sit*; ac sexta synodus canonem apostolicum diserte de cohabitatione cum uxore accipit, ut infra apparebit. 2. Nicea synodus voluit introducere hanc legem, ut episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi cum conjugibus, si ante consecrationem duxerant, non commiscerentur, surgens autem Paphnutius contradixit, *honore confessus nuptias et castitatem dicens esse propriam conjugis concubitum*. Suasit itaque concilio ne talem poneret legem, gravem esse asseruisse, quae aut ipsis, aut eorum conjugibus occasione fornicationis existeret, et hoc quidem Paphnutius licet nuptiarum inexpertus esset, exposuit synodo, quae laudavit ejus sententiam et nihil hac in parte sancivit, sed hoc in uniuscujusque voluntate necessitate permisit. Socrates lib. 1. hist. eccl. Sozomenus lib. 1. c. 22. Excipit Bellarminus, *testimonium aliquid habere momenti pro erroribus Graecorum, sed nullum penitus pro erroribus Latinorum, cum uterque auctor in eodem loco sit, Paphnutium adjecisse, bonum sibi videtur, secundum antiquos canones prohibeatur clericis post ordinationem ullo modo uxores ducere, solum permittantur illis uti, quas ante ordinationem acceperunt, quod totum est contra Lutherum, qui post sacerdotium uxores ducunt*. Respondetur, imo vero si uxoribus ante ordinationem ductis cohabitare non prohibendum esse Paphnutius, propterea quod matrimonium est, honorabile in nobis et torus impollutus, ex eo colligitur, et dotibus non esse conjugium interdicendum, ita legit ipse Bellarminus cap. praeced. 12. §. 4: *licuit jure divino sacerdotibus habere uxores, si ante ordinationem duxerant et eis uti more veterum; cur quasso non liceat etiam post ordinationem ducere?* Aliter igitur excipit Bellarminus.

um illud Socratis et Sozomeni testimonium vel
 eum, vel male ab illis narratum esse evincere
 vultur; primo quia Sozomeni historia reprobatur
 Gregorio lib. 6. epist. 31. et Socrates alibi men-
 tur; deinde relatio illa de Paphnutio pugnat cum
 Epiphano haeres. 59. et Hieronymo lib. contra
 Iulianum, qui per canones ecclesiasticos sacerdo-
 tes et diaconis interdictum esse referunt uti uxo-
 res; tertio non cohaeret illa narratio cum can. 3.
 i. Nicaeni, ubi prohibetur episcopis, presbyteris
 diaconis, ne ullam domi mulierem habeant prae-
 matrem, sororem et amitam, denique nec Ru-
 tas, nec alius ex veteribus huius rei meminere.
 Respondemus: si vel maxime in aliis Socrates et
 Sozomenus quaedam falsa proferunt, tamen haec de
 Paphnutio relatio non potest esse fidei suspectae,
 non solum Cassiodorus in tripart. lib. 2. c. 14.
 et Cyprianus in recensione canonum Nicaen.
 lib. 3. c. 33. p. 170. ex bibliotheca Vaticana in-
 scriptus, Nicephorus lib. 8. hist. eccles. c. 19.
 et in vita Paphnutii et illius mentionem faciant,
 etiam in ipsum jus canonicum sit relata c. Ni-
 caenae synodus dist. 31. et apud Ivonem Carnuten-
 sem lib. 3. c. 89. Bellarminus ipse Sozomenum testem
 repudiat lib. 3. de poenit. c. 9. §. Sexto habe-
 etc.; cur igitur hoc loco fidem illius elevat? Ac si
 patres ac Sozomenus Novati partibus addicti fuere,
 Bellarminus de ipsis asserit, iniquiores fuissent
 in matrimonio, ac proinde testimonium ex
 eorum ore profectum majus habet pondus. Cano-
 nes ecclesiasticos quod attinet, quorum Epipha-
 nus et Hieronymus meminerunt, illos non fuisse
 in omnes ecclesias, praesertim orientales, usu re-
 ceptos et temporum illorum historia, et ipsi illi
 patres, Epiphanius scilicet haeres. 59. et Hierony-
 mus lib. 1. cont. Jovin. testantur. Nec pugnat
 historia Paphnutii canon Nicaenus, in quo pro-
 hibetur clericis, ne domi ullam habeant mulierem
 mater matrem, sororem, amitam; hic enim intelli-
 gitur de iis, qui extra conjugium viventes convi-
 vant, ut loquitur Gelasius pag. 159. sive focariam
 carnalem habere voluerunt. Quando enim canon
 hoc addit, *personas, quae suspicionem effugiant*,
 perspicue ostendit, patres concubinatum, non
 in matrimonium illis verbis prohibere voluisse. Testa-
 tur Balsamon in illum canonem sic commentatus,
 ὁ ἀντιθέτος ἢ ἀνεύθυντος ὁμοῦς ὅλη ἡ γυναῖς ἐστὶν μετὰ ἀ-
 λκιᾶς ἐξωτὸν ἐνοικοῦσα, ἐπὶ ὅλῃς ἀπὸ παντὸς ὁμοῦς
 ἀποκρίσκειται. Chrysostomus sermonem scripsit, πρὸς
 τοὺς ἐκείνους ἀντιθέτους, quas vocat κόρας ἀντιθέ-
 τας. 3. Concilium Gangrense canon. 4. sic de-
 dit: Si quis discernit presbyterum conjugatum
 in occasione nuptiarum, quod offerre non de-
 bet, et ab ejus oblatione ideo abstinet, anathema
 est. Excipit Bellarminus, anathema dici illis, qui
 in matrimonio ex se esse malum et propterea
 continent, non licere sacra facere ei, qui uxorem
 habuit, licet ab ea se contineat. Respondemus: ca-
 non discretis verbis loquitur de presbytero, non qui
 uxorem habuit, sed qui adhuc conjugatus est,

ita enim recitat illum canonem Gratianus c. Si quis etc.
 dist. 28. ac Graeca habent πρεσβυτέρου γεγαμηκότος,
 quod participium quam habeat significationem cla-
 rissime patet ex 1. Cor. 7, v. 10. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι
 παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλὰ ὁ κύριος, ubi Lat. ver-
 sio iis, qui matrimonio juncti sunt, praecipio. In
 conciliorum voluminibus duplex exstat hujus synodi
 editio: in prima canon inscribitur *De oblatione
 presbyteri conjugati*, canon ipse habet: *Qui uxorem
 habuit*; in secunda canon inscribitur *De presbyte-
 ris, qui habuere conjugia*, canon vero habet: *Si
 quis discernat presbyterum conjugatum*, ex quo ap-
 paret, eos, qui canonum titulos digesserunt, τὸν
 γεγαμηκότα indiscriminatim reddidisse conjugatum
 et qui uxorem habuit. Ac patriarcha Antiochenus
 Balsamon in commentariis omnem ambiguitatem tol-
 lit, sic enim loquitur interprete Herveto: *Praesens
 canon eos anathematizat, qui non indistincte com-
 muniunt sacris sacerdotum, qui habent uxores*.
 Unde etiam Gratianus non utitur illa Bellarmini
 exceptione, sed respondet, *illud quod in canone
 apostolorum et in concilio Gangrensi legitur, ex
 causa et ex tempore considerandum esse. Causam
 dicit fuisse haeresin Manichaeorum, qui conjugium
 detestabantur; tempus, quia nondum erat institutum,
 ut sacerdotes continentiam servarent*. Agnoscit igitur
 non de presbytero, qui olim uxorem habuit, sed
 eam dimisit, verum de eo, qui adhuc uxorem ha-
 bet, Gangrense concilium loqui; testantur etiam re-
 liqui canones illius concilii, non conferri coelibes
 et eos, qui olim in conjugio vixerunt, sed coelibes
 et eos, qui in conjugio adhuc vivunt, can. 10: *Si
 quis propter Deum virginitatem professus in con-
 jugio positus per arrogantiam vituperaverit, ana-
 thema sit*. Adde quod Eustathius, contra quem
 Gangrense illud concilium institutum, docuerit, si
 laicus quisquam in matrimonio legitimo conjugem
 habens presbyter lectus esset, ejus benedictionem et
 communionem perinde atque piaculum esse devi-
 tandum, referente Nicephoro lib. 9. histor. cap. 45.
 Ergo etiam canon illi oppositus non de eo, qui
 uxorem habuit, sed qui adhuc uxorem habet, intel-
 ligendus est. 4. c. Quoniam dist. 31. recitatur ca-
 non 13. sextae synodi oecumenicae in Trullo impe-
 ratoris palatio Constantinopoli habitae, in quo sic
 statuitur: *Quoniam in Romani ordine canonis cog-
 novimus esse traditum, eos qui ordinati sunt, dia-
 coni vel presbyteri, confiteri, quod non suis jam
 copulentur uxoribus, antiquum sequentes canonem
 apostolicae diligentiae et constitutiones sacrorum
 virorum legales nuptias amodo valere volumus, nullo
 modo cum uxoribus suis eorum connubia dissolven-
 tes aut privantes eos familiaritate ad invicem tem-
 pore opportuno. Quicumque ergo diligens inventus
 fuerit in subdiaconali ordinatione aut diaconali
 aut sacerdotali, hi nullo modo prohibeantur ad
 talem adscendere gradum pro uxoris suae cohabi-
 tatione, nec etiam tempore ordinationis suae proji-
 terti castitatem cogantur, quod abstinere debeant a
 legalis uxoris familiaritate. Si quis igitur prae-*

XIII. 177.

sumserit contra apostolicos canones, aliquos presbyterorum et diaconorum privare a contactu et a communione legalis uxoris suae, deponatur. Similiter et presbyter aut diaconus, qui religionis causa uxorem suam expellit, excommunicetur; si vero in hoc permanserit, deponatur. Balsamon illum canonem plenius et sincerius recenset: Quoniam Romanae ecclesiae pro canone traditum esse cognovimus, ἐν τάξει κανόνος, ut diaconi vel presbyteri, qui digni qui ordinentur existimandi sunt, profiteantur, ὥς οὐδέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτοιται γαμεταῖς, quod non amplius contingent uxores suas; nos antiquum canonem τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας, apostolicae perfectionis ordinisque, servantes hominum, qui sunt in sacris, conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma et stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus συνάπτεται, conjunctionem, dissolventes vel eos τῆς πρὸς ἀλλήλους ὀμιλίας, mutua tempore conveniente consuetudine, privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus vel diaconus vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibetur γαμετῇ συνοικῶν νόμιμῳ, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur, se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum, τῆς νομίμου ὀμιλίας, ne ex eo a Deo constitutas et sua praesentia benedictas nuptias injuria afficere cogamur evangelica voce exclamante: Quae Deus conjunxit, homo ne separet! et apostolo docente, honorabiles nuptias et torum immaculatum; et, alligatus es uxori, ne quaere solutionem. Scimus autem, sicut et qui Carthagine convenerunt, et ministrorum gravitatis honestatisque curam gerentes dixerunt, ut subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, et diaconi et presbyteri κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, propriis terminis (id est in ministerii sui vice), a consortibus abstineant, ut et quod per apostolos traditum est, et ab ipsa usque antiquitate servatum nos quoque similiter servemus, tempus in omni re scientes et maxime in jejuniis et oratione. Oportet enim eos, qui divino altari assident, in

XIII. 178. sanctorum tractandorum tempore esse omnino continentes, ut possint id, quod a Deo simpliciter petunt, obtinere. Si quis ergo praeter apostolicos canones incitatus sit aliquem eorum, qui sunt in sacris, presbyterorum inquit vel diaconorum vel hypodiaconorum, τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναικα συνάπτας καὶ κοινωρίας, conjunctione cum legitima uxore et consuetudine privare, deponatur. Similiter et si quis presbyter vel diaconus suam uxorem pietatis praetextu ejecerit, segregetur; et si perseveraverit, deponatur. In hoc canone observandum 1. esse eum in synodo oecumenica anno circiter 681. editum praesentibus pontificis Romani legatis. Ut papa (inquit Balsamon Graecus) ex nostris etiam regionibus legatos haberet, excogitatum est propter viae longitudinem; 2. antiquum canonem τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας opponi recentioribus Romanae ecclesiae canonibus; 3. permitti sacerdotibus conjugatis mutuam tempore convenienti ὀμιλίας; 4. ratio-

nem peti ex Scriptura sacra, ne ex eo a Deo constitutas et sua praesentia benedictas nuptias injuria afficere cogantur; item, quia evangelica exclamat: Quae Deus conjunxit, homo non separet: Honorabiles nuptias et torum immaculatum. 5. occurri adversariorum objectioni, sacerdotibus assidue orandum, ergo perpetuo a conjugali consuetudine abstinendum; 6. canonem apostolicum oppositum illis, qui presbyteros a conjugio arcent, qui proinde non potest tantum de cura victus uxoribus denegata intelligi. Excipit Bellarminus, canones illos non a sexta synodo, sed ab episcopis, qui Constantinopoli in palatio Imperatoris Justiniani II. quod Trullus dicebatur, convenerant, esse editos et a Sergio pontifice improbatos, unde vocat eam profanam synodum cap. 19. proximo. Respondemus: Gratianum sextae synodo illos tribuit, nec auctoritatem illorum elevat, sed addit, hoc esse intelligendum ex locis Orientalis enim ecclesia, inquit, cui sexta synodus regulam vivendi praescripsit, votum castitatis et ministris altaris non suscepit. Glossator oppositum alium canonem sextae synodi qui extat c. Si quis eorum etc. dist. 32. sed hic non est Constantinopolitanus, verum Romanae ejusdam synodi canon, ut certe non de orientalis, sed occidentalis ecclesiae consuetudine loquitur, ut colligitur ex c. Cum de quorundam etc. dist. 84. et ejusdem glossa. Nere Bellarminus auctoritatem illorum canonum elevare pergit, opponimus illi act. 4. synodi Nicaenae secundae, ubi Tharasius patriarcha Constantinopolitanae illos canones approbat, et c. Sextam. dist. 16. Hadrianus papa ad Tharasium patriarcham scribit: Sextam synodum sanctam cum omnibus canonibus suis recipio. Sed dubitatur de ea (addit Gratianus) an canones conscripserit? quod ex quarta act. sextae synodi facile solvitur. Ait enim episcopus Petrus episcopo Nicomediae: Habeo librum continentem canones sanctae synodi sextae. Patriarcha dicit: Quidam scandalizantur per ignorantiam pro canonibus istis dicentes: Numquid sexta synodus canones fecit? Sciant ergo, quoniam synodus sancta sexta sub Constantino congregata est contra eos, qui dicebant, unam operationem et unam substantiam esse in Christo, in qua sancti patres divi utpote haereticos anathematizarunt et orthodoxam fidem explanaverunt. Soluta est haec synodus Constantini decimo tertio anno, post quatuor vero et quinque annos iidem patres (nota contra Bellarminum lib. 2. de pontif. Rom. c. 17. aliquot Graecos episcopos duntaxat convenisse dicit) congregati sub Justiniano filio Constantini et praedictos canones promulgaverunt, de quibus nullus dubitat, quod enim sub Constantino imperatore in synodo fuerint iidem ipsi episcopi sub Justiniano istis canonibus subscripserunt. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. Ac testatur ibidem Gratianus, canones ducentos et decem ab illis episcopis fuisse editos, sed illi quia Romae pontifici non placuerunt, aboliti ac rejecti sunt, aliquos tamen Gratianus decreto suo inseruit. Xr

liqui tantum episcopi, sed etiam legati Romani
 lei. Basilius Gortynae et quidam alius Ravennae
 scopus Romanae ecclesiae vicem gerentes, ut Bal-
 lon loquitur) canonibus istis subscripserant, ideo
 verator illos Romam misit et a Sergio confirma-
 rem postulavit. Sed ille eos approbare prorsus
 usavit, quod Romanae ecclesiae adversarentur, ea
 imperator offensus Johannem Portuensem episco-
 um Roma Constantinopolin abduci curavit ac
 it Zachariam protospatharium, hoc est militiae
 cipem, ut Sergium etiam captum deportaret,
 um pontifex Ravennatis exarchi praesidio defen-
 est Zacharia interim de vita periclitante. Pon-
 al. in vita Sergii, Blondus decadis primae lib. 10.
 allicus enneadis 8. lib. 6. Paulus Diaconus lib. 6.
 de gestis Longobardorum etc. 5. Canon 3.
 filii V. Carthaginensis statuit, ut episcopi, pres-
 bi ac diaconi abstineant ab uxoribus in pro-
 terminis, hoc est in ordine vicis suae, ut ex-
 unt Trullani patres canone jam citato. Ergo
 agium non fuit ipsis simpliciter prohibitum.
 pit Bellarminus, verba Latina esse non in pro-
 terminis, sed secundum priorum statuta, hoc
 secundum legem conditam in conciliis prioribus
 aginensibus, in quibus omnis usus uxoris sacris
 iudibus prohibetur. Respondemus: Balsamon illud
 cum *κατὰ τοὺς ἰδίους ὁρῶν* can. 28. interpre-
κατὰ τὰς ἐφημέριαις, tempore vicis suae, atque
 accipiendum esse ecclesiae Graecae consuetudo
 dit. Ac Graeca illa editio Balsamonis minime
 s, sed diu in ecclesia recepta, quin et magis
 antica quam Latina, quippe a sexta synodo
 trali auctoritatem habens, in cuius can. 13. di-
 quod juxta praescripta tempora presbyteri u-
 xibus continentes esse debeant. can. 74. ipsius
 aginensis concilii canoni 3. lucem addit, qui
 abet: *Placuit, ut presbyteri, episcopi et diaconi*
his terminis etiam a suis abstineant uxoribus,
ὅτιν οὐκ ἐστὶν γαμήτιον, quod nisi fecerint, eccle-
co ordine moveantur, ubi Balsamon annotat:
quod tempore praesentis synodi habebant epi-
scopus uxores sine praedjudicio. 6. c. Aliter etc.
 31. sic statuit Stephanus papa: *Aliter se orien-*
traditio habet ecclesiarum, aliter hujus sanctae
mae ecclesiae. Nam earum sacerdotes, dia-
aut subdiaconi matrimonio copulantur, istius
ecclesiae vel occidentalium nullus sacerdotum
diacono usque ad episcopum licentiam habet
gium sortiendi. Glossator verbum copulantur
ut copulato utuntur, sed oppositio illam inter-
tionem repudiat: Orientalis ecclesiae sacerdo-
copulantur, sed occidentales non habent licen-
conjugium sortiendi, nimirum propter prohibi-
u Siricii, nam ut idem glossator c. cum in
rito. dist. 84. testatur: Quidam dicunt, ante
um etiam in Romana ecclesia sacerdotes olim
ahere potuisse. Bellarminus eandem expositio-
repetit addens, nunquam fuisse licitum nec
haberi licitum in Graecia, ut in sacris ezi-
ducant uxores, sed opponimus illi c. Diaconi etc.

dist. 28. ex concilio Ancyritano can. 10: *Diaconi,*
quicumque cum ordinantur, si in ipsa ordinatione
protestati sunt dicentes, se velle habere uxores nec
posse se continere, hi si postea ad nuptias perve-
nerint, maneat in ministerio, propterea quod his
episcopus licentiam dederit, ac testatur Erasmus in
apolog. contra Paris., se vidisse Venetiis apud Grae-
cos sacerdotem post susceptum ordinem uxorem du-
cere. Quod vero Bellarminus hunc canonem plane
repudiat, cum de auctore non constet, frivolum est,
receptus enim est et comprobatus a pontifice ac re-
fertur ab Ivone Carnutensi lib. 3. de contin. ordi-
nand. Quodsi omnes illi canones rejiciendi essent,
quorum auctores ignorantur, de multis non solum
canonibus ecclesiasticis, sed etiam libris Biblicis eccle-
sia Romana periclitabitur. 7. c. Cum igitur etc. dist.
35. q. 1: Ecclesia post apostolica instituta quaedam
consilia perfectionis addidit, utpote de continentia
ministorum. Excipit Bellarminus, sensum hunc esse,
quod ecclesia imposuerit clericis continentiam prae-
cepto servandam, quae alioqui solum fuerit consi-
lium perfectionis. Respondemus: illud capitulum
Gratiani recte opponitur illis Pontificiis, qui jure
divino coelibatum sacris ordinibus annexum esse
censent, an vero ecclesia, id est pontifex Romanus,
potestatem habuerit non solum consulendi, sed
etiam praecipiendi coelibatum sacerdotibus, alterius XIII. 180.
est quaestionis, Paulus tantus apostolus etiam illis,
qui dono continentiae instructi sunt, noluit legem
coelibatus imponere, quanto minus indistincte omni-
bus sacerdotibus, quorum plurimi dono illo desti-
tuuntur, jugum illud imponi debuit. 8. Huc referi-
mus etiam sequentia capitula. c. His igitur etc. dist. 23.
ex Isidoro lib. 2. de eccles. offic. cap. 2: Clerici
castimoniam non violati corporis perpetuo obser-
vare studeant aut certe unius matrimonii vinculo
foederentur. Innocentius in epist. ad episc. Maced.
c. Deinde. etc. dist. 26: Uxorem ducere crimen est, an
non est crimen? Si crimen est, ergo praefata ve-
nia dixerim, erit auctor in culpa, qui ut crimina
committerentur, in paradiso praecepit, cum ipse eos
benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus
instituit, nefas sit crimen appellare, et Salomon
addidit: Etenim a Deo praeparatur viro uxor,
quomodo creditur inter crimina esse dimissum, quod
auctore Deo legitur consummatum? Urbanus ad
archiepiscopum Turonensem c. Cenomanensem etc.
dist. 56: Legitima conjugia sacerdotibus ante pro-
hibitionem ubique licita erant et in orientali eccle-
sia usque hodie eis licere probantur, in quae verba
Gregorius XIII. sic annotat: Hic ostendit aperte
Gratianus, se in ea fuisse opinione, aliquando in
Latina ecclesia olim presbyteris etiam licuisse uti
conjugio, quod in ecclesia Graecorum et olim et
nunc permissum est. c. Sors 26. q. 2: Antequam
evangelium claresceret, multa permittebantur, quae
tempore perfectionis disciplinae penitus sunt elimi-
nata. Copula namque sacerdotalis nec legali, nec
evangelica vel apostolica auctoritate prohibetur,
ecclesiastica tamen lege penitus interdicatur. c. Cum

olim etc. in decretal. Gregorii. tit. de cleric. conjug.: *Orientalis ecclesia votum continentiae non admisit, quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt et in superioribus utuntur matrimonio jam contracto.*

4. Ex
probat
exem-
pla.

345. Quartam argumentorum classem petimus ex probatis ministrorum conjugatorum in primitiva ecclesia exemplis. De patriarchis, prophetis, sacerdotibus V. T. et apostolis dictum est superius; de Luca evangelista sic scribit Platina in Clero: *Vixit annos 83, uxorem habuit* (Onuphrius in postremis editionibus addidit negativam, *uxorem non habuit* contra fidem veterum librorum); Clemens Romanus Petri discipulus in epistola ad Corinthios referente Clemente Alexandrino lib. 4. stromat. p. 580. de se sic scribit: *Uxores nostras ad id, quod bonum est, corrigamus, amabiles mores castitatis ostendant.* Hermes, quem salutat Paulus Rom. 16, v. 14. ac qui judicatur auctor libri, cujus titulus Pastor (qui liber ab Athanasio de incarn. verbi p. 37. Hieronymo in catal. cap. 20. vocatur *valde utilis*, ab Eusebio lib. 3. hist. c. 3. et Nicephoro lib. 2. cap. 46. *valde necessarius*) uxorem et liberos habuit, ut apparet ex vision. 1. et 2. Polycrates Ephesinae ecclesiae episcopus in epistola ad Victorem Romanum pontificem apud Eusebium lib. 5. hist. eccles. c. 22. et Nicephorum lib. 4. hist. c. 37. refert, septem suorum *αγγέλων*, cognatorum seu majorum (Rufinus Hieronymi contemporaneus vertit *parentum*) episcopos fuisse seque jam esse octavum. Nicolaum diaconum uxorem habuisse ex Eusebio intelligi potest. Tertullianus Carthaginensis presbyter librum ad uxorem scripsit. Irenaeus lib. 1. adv. haeres. c. 9. p. 46. mentionem facit uxoris cujusdam diaconi in Asia, quae a Marco Valentiniano *tum mente, tum corpore fuerit corrupta*. Agapetus I. qui Romanae ecclesiae praefuit sub imperatore Justiniano, patrem habuit Gordianum sacerdotem Romanum teste Platina et Volaterrano. Quirino c. Osius. dist. 56. ex epistola Damasi ad Hieronymum aliquot pontifices Romani ex episcopis, presbyteris, diaconis etc. nati enumerantur: *Osius papa fuit filius Stephani subdiaconi, Bonifacius papa fuit filius Jucundi presbyteri, Felix papa filius Felicis presbyteri, Agapetus papa filius Gordiani presbyteri, Theodorus papa filius Theodori episcopi, Sylverius papa filius Sylverii episcopi Romae. Deus dedit papa filius Jucundi presbyteri, Felix III.*

XIII. 181. *natione Romanus ex patre Felice presbytero fuit, Gelasius natione Afer ex patre episcopo Valerio natus est; complures etiam alii inveniuntur, qui de sacerdotibus nati apostolicae sedis praefuerunt.* Postea additur c. Cenomanensem. dist. ead.: *Cum ex sacerdotibus nati in summos pontifices legantur esse promoti, non sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis conjugis nati, quae sacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant.* Dionysius Alexandr. apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 36. ed. Gr. de se ipso: *Vix tandem post dies quatuor Deo mihi, ut inde demigrarem, praecipiente et se miran-*

dum in modum quasi ducem itineris praesente, ipse liberi et alii multi fratres simul egressi sunt. De Hilario Pictaviensi episcopo sic canit Baptista Mantuanus lib. 1. pastor:

*Integritas vitae, legum prudentia, cultus
Coelituum, tutela inopum diadema pedumque
Pictaviense tibi, dum nil mortalia curas,
Dum vivis tibi sorte tua contentus, ab omni
Ambitione procul populo applaudente tulerunt.
Non nocuit tibi progenies, non obstitit uxor
Legitimo conjuncta toro, non horruit illa
Tempestate Deus thalamos, cunabula, tædas.
Sola erat in pretio, quae nunc incognita virtus
Sordet et attrito vivit cum plebe cucullo.
Propterea leges, quae sunt connubia contra,
Esse malas quidam perhibent prudentia patrum.
Non satis advertit, dicunt, quid ferre recuset,
Quid valeat natura pati cervicibus ajunt;
Hoc insuave jugum nostris imponere Christus
Noluit, istud onus, quod adhuc quam plurima monstro
Fecit, ab audaci dicunt pietate repertum.
Tutius esse volunt, qua lex divina sinebat
Isse via veterumque sequi vestigia patrum,
Quorum vita fuit melior cum conjugis, quam nunc
Nostra sit exclusis thalamis et conjugis usu.*

Haec Mantuanus de Hilario, quem fuisse maritum etiam ex ejus epistola ad Apram filiam constare potest. Chaeremonem Nili Aegyptiacae episcopus sanctissimum, quo tempore Christianos impieissime persequabantur, aetate prope exactam montem Arabiae una cum uxore sua fugisse teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 40. edit. Gr. ex quo Dionys. Alex. ad Fabium episcop. Antioch. Gregorius Nazianzenus orat. 19. pag. 290. de matre Nonna patri pastori Nazianzeno conjugata *quod marito non solum adjutrix, sed etiam agens dux et antesignana fuerit, vita et sermone optima quaeque per se ipsam ducens ac quidem in rebus, ut matrimonii leges ferebant, suo parere optimum esse judicans, fides autem pietatis magistrum quoque se praebere haudquam erubescens*; inde Baptista Mantuanus de Nazianzeno sic canit:

*Praesule patre satius, nam tunc id jura sinebat
Pastorale pedum gessit post funera patris.*

De Gregorio Nysseno Basilii Magni fratre sic testatur Nicephorus lib. 11. cap. 19. in princ.: *Has Basilii fratres, quorum unus Gregorius fuit ecclesiae Nyssenae lux et ornamentum, vir secundum fratrem doctrina, moribus et vitae sanctitate optatus, et quamvis is conjugem habuisset, rebus aliis fratri minime cessit.* Parens Basilii Nysseni fuit episcopus teste Nazianzeno in ipsa vita; de Synesio Cyrenensi episcopo refert Nicephorus libr. 14. cap. 55. quod cum Theophilus Alexandrinus illi suaderet, ut ad ministerium ordinaretur atque interim vereretur, ne *exemplum quorundam uxorem relinquere cogeretur, hisce protulit factis*

verbis: *Mihi et Deus ipse, et leges ipsaque sacra Theophili manus uxorem dederunt. Quapropter omnibus praedico testatumque volo, me illam proreus deserturum non esse, neque cum illa veluti moechum clandestinam consuetudinem habiturum, alterum enim minime pium, alterum minime legitimum est, quin potius volo et opto, plures et probos mihi nasci liberos etc.* inde concessum Synesio, ut in sacerdotali dignitate uxorem retineret. l. Omnis C. de episc. et clericis §. 4. privilegia clericis tributa etiam ad conjuges et liberos eorum a Constantino imperatore extenduntur, ex quo constat, tempore Constantini conjugia sacerdotum in usu fuisse. Athanasius ad Diaconium (qui quod monachus est, episcopatum Alexandrinum deprecabatur) sic scribit p. 518: *Ne alia obijciant tui consiliarii. Novimus enim et episcopos jejunantes et monachos comedentes etc.* Multi quoque ex episcopis matrimonia non inierunt, monachi contra parentes liberorum facti sunt, quemadmodum vicissim episcopos filiorum patres et monachos generis potestatem non quaesivisse animadvertas. Ergo Athanasii tempore episcopis matrimonium adhuc fuit liberum. **Gaudentius Brixianus in serm. de dedicatione templi scribit, se peregrinatum in Jerusalem et in itinere, cum transiret per Caesaream Cappadociae, accepisse dono a duobus sanctis mulieribus neptibus magni Basilii reliquias 40 martyrum. At unde Basilio fuere neptes, extra conjugium vixit? ** Apollinarii Laodicensis episcopi munus gessit teste Hieronymo in catal. script. c. 114. tom. 1. fol. 135. Idem epist. 8. tom. 1. f. 29. meminit cujusdam sacerdotis Romani orati epist. 83. ad Ocean.: *Carterius Hispaniae episcopus homo et aetate vetus et sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lavacrum priore sortua duxit uxorem et arbitraris, eum contra apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo virtutum prius uxoris virum praecepit ordinandum? Miror item, te unum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu, ad episcopos passio, quos si sigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur.* lib. 1. adv. Jovin.: *Quasi non hoc quoque plurimi sacerdotes habeant matrimonia apostolus episcopum describat unius uxoris matrem habentem filios cum omni castitate.* Pelagius pontifex Romanus c. De Syracusanae. dist. 28. conflatum in episcopum ordinari ratione circumstantiarum habita permisit. Sidonius Apollinarius Arvernae episcopus, qui post Siricium coelibatus legistatem vixit, maritus fuit, ut constat ex lib. 5. epist. 10. Gregorio Turon. lib. 2. c. 21. Idem Sidonius lib. 7. epist. 9. narrat, se orationem habuisse, qua rogavit, ut Biturigum archiepiscopus et metropolitani crearetur honestus quidam maritus Benedictus Simplicius, qui et sanguine sacerdotali procreatus erat et uxorem cum liberis et pudica familia recte regebat, quod et universo populo placuerit. Spiridione Cypri episcopo sic scribunt Socrates

lib. 1. hist. cap. 8. Tripartita lib. 1. cap. 10. Sozomenus lib. 1. hist. cap. 11. Nicephorus lib. 8. hist. cap. 42: *Rusticus cum esset conjugemque in matrimonio et liberos ex ea susceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit.* De Francilione Turonensi episcopo sic scribit Gregorius Turonensis lib. 10. cap. 31: *Erat civis Pictavi ex senatoribus, ordinatus episcopus habens conjugem Claram nomine, sed filios non habens.* Nicephorus lib. 12. cap. 34. circa med.: *In Thessalia licebat clerico cuivis, priusquam in ordinem eum cooptaretur, legitime uxorem ducere, at si postea, ut consuetudine receptum est (nota ergo non lege aliqua apostolica, nec canone ecclesiastico constitutum) uxorem cognovisset, ordine ea movebatur, cum in oriente omnes atque etiam episcopi, si vellent, pro arbitrio suo, non aliqua legis necessitate coacti uxorum congressum declinarent, multi etiam ipso episcopali munere fungentes in episcopatibus aedibus liberos multos ex conjugibus, quas sibi legitimo matrimonio antea conjunxissent, suscipere, nunc autem ne in somnis quidem episcopus cum uxore sua concumbens impudicus habetur.* Eadem habet Tripartita lib. 9. hist. cap. 38. Socrates lib. 5. hist. eccles. cap. 21. Hispani sacerdotes tempore Siricii non tantum habuerunt uxores ex iisque liberos procrearunt, sed etiam conjugium suum in V. et N. T. a Deo permissum esse defenderunt, quos propterea Siricius vocat praeceptores libidinum et sectatores vitiorum. Nicetas cognomento Pectoratus abbas natione Graecus, sed sede Latinus circa annum 1050. legi coelibatus sese graviter opposuit. Quis est ille (inquit), qui tradidit prohibere et abscindere nuptias sacerdotum? quis ex doctoribus ecclesiae hanc vobis tradidit pravitatem? etc. Huic Nicetae opposuit se XIII. 183. Leo IX. c. omnino etc. dist. 31. et Humbertus cardinalis Sylvae Candidae episcopus. Aventinus in historia Bojorum circa annum 1070. scribit: *Sacerdotes illo tempore uxores publice sicut ceteri Christiani habebant, filios procreabant, sicut in instrumentis donationum, quae illi templis, mystis, monachis fecere, ubi hae nominatim cum conjugibus testes citantur et honesto vocabulo presbyterissae nuncupantur, invenio.* Balaeus et Polydorus Virgilius testantur, conjugia sacerdotum in Britannia usque ad annum 1100. retenta fuisse. Circa annum enim 975. in synodo Wintoniensi sacerdotes Anglicani ex verbo Dei et exemplis primitivae ecclesiae demonstrarunt, licitum esse sacerdotibus conjugium. De Celso Armachano archiepiscopo et totius Hiberniae primate circa annum 1120. refert Balaeus, quod more in Hibernia recepto in ipso archiepiscopatu uxorem et liberos habuerit. In concilio Londinensi anno 1129. Henricus Angliae rex permisit sacerdotibus conjuges suas retinere, frustra contradicentibus archiepiscopis, episcopis et abbatibus in concilio congregatis, qui potius fornicationes quam conjugalem cohabitationem tolerabant. Matth. Parisius lib. 3. chron. In Germania itidem legi coelibatus diu restiterunt sacerdotes, cum enim circa annum 1074. Gregorius VII

Hildebrandus prius dictus legem promulgaret, ut presbyteri uxores suas legitimas, quas habebant, aut dimitterent, aut sacerdotio se abdicarent, clerici magno conatu sese illi opposuerunt, qua de re Lambertus Schaffnaburgensis in anno 1074. sic scribit: *Adversus hoc decretum protinus vehementer infrenuit tota factio clericorum hominem plane haeticum et vesani dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini, quo ait, non omnes capiunt verbum hoc, qui potest capere, capiat; et apostoli, qui se non continent, nubat, melius enim est nubere quam uri, violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, et dum consuetum naturae cursum negaret, fornicationi et immunditiae frena laxaret, quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium quam conjugium deserere, et tum visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset.* Cumque praesul Moguntinus in synodo Moguntina postulatam Romani pontificis de deserendo vel conjugio, vel sacerdotio repeteret, sacerdotes unanimi voce ex verbo Dei protulerunt illustra dicta confirmantia sacerdotum conjugia, deinde exempla ecclesiae Christi, tertio rationes plurimas et consuetudinem veterem ac diuturnam; cum anno sequente 1075. alia synodus Moguntiae cogeretur, in qua denuo praesul pontifici Romano morem gerens conjugio sacerdotibus interdicare vellet, clerici inanibus totiusque corporis commotione adeo in eum debacchati sunt, ut aegre synodo excederet vivus. Sigebertus etiam cum in hist. anni 1074. de illo Gregorii interdicto mentionem facit, haec addit: *Uzoratos sacerdotes a divino officio removit et laicis missam eorum audire interdixit, novo exemplo et ut multis visum est, inconsiderato praesudicio contra sanctorum patrum sententiam; ibidemque multa incommoda recenset ex decreto illo orta.* Aventinus lib. 5. p. 465. de concilio contra Hildebrandum illum Brixinae habito scribit: *Ad sunt legati aliorum pontificum Galliae, Italiae, Germaniae, communi omnium consensu Hildebrandi secta pietati Christianae repugnans explosa, exhibita est.* In Poloniae regno sacerdotes usque ad annum Christi 1219. uxores habuisse ex annalibus, in quibus archiepiscoporum et episcoporum Polonorum vitae descriptae sunt, demonstrari posse asserit Duthius imperatoris Maximiliani in Poloniam legatus in demonst. pro coelib. clericorum p. 60. Justus Jonas in def. adv. Joh. Fab. pro conjug. sacerd. Tigur. anno 1523: *Ante paucos annos adhuc sacerdotibus in Germania conjugium liberum fuit, id quod literae quaedam et vetusta tum Coloniensis, tum etiam Constantiensis ecclesiae monumenta testantur.* Vide Marc. Anton. de Dominis lib. 2. de rep. eccles. cap. 10. Bellarminus his exemplis obvertit lib. 1. de cleric. c. 19. *quod vel debeant intelligi de uxoribus, quas antea duxerant, vel de clericis*

XIII. 184. *minorum ordinum, vel esse exempla eorum, qui reprehenduntur, vel esse expressa et manifesta mendacia.* Sed vanitas harum exceptionum ex illis,

quae modo dicta sunt, sponte elucet. **Moscovitae denique nulli nec sacro, nec profano conjugio interdicunt, ut constat ex opere de variis rerum Moscovit. auctoribus p. 152.**

346. Quintam argumentorum classem complent ipsorum adversariorum testimonia. Gratianus in c. de Syracusanae, dist. 28: *Ecce hac auctoritate (Pelagii) electus in episcopatum non prohibetur habere uxorem et liberos. Eligi autem ad episcopatum non debet nisi aut sacerdos, aut diaconus, subdiaconus vero non nisi necessitate cogente.* Sive ergo presbyter, sive diaconus, sive subdiaconus fuerit, apparet quod in praefatis ordinibus constituti licet matrimonio uti possint. Thomas in summa, quae incipit commiserationes c. 163: *Si acolythus in secreta confessione ad discretum sacerdotem veniat et se nullo modo posse continere dicat, non multum peccat sacerdos dando ei consilium, ut cum aliquo occulte matrimonium contrahat et occulte episcopi sui oculos fallat. Si vero postea sacros ordines a praelatis cogatur accedere, credimus, minus periculum uxore uti quam cum alia fornicari, et ex toto noluerit continere.* Durandus episcopus Matensis auctor Speculi juris vulgo Speculator tractus in libro de modo celebrandi concilii, quae jussu Clementis V. Viennae concilium habuit conscripsit tit. 46: *Videtur utile, ut in coaciliis matrimonium sacerdotibus concedatur, cum plane frustra et incassum hactenus sint ad castitatem coacti cumque Graeci sacerdotes jus matrimonii habeant, idque etiam apostolorum tempore in usu fuerit.* **Praepositus in c. Rursus, Qui clerici voventes etc. aperte fatetur, coelibatum in sacro ordine non esse voti nec taciti, nec expressi, nec iure divino, sed tantum ex confirmatione ecclesiae, ideoque etiam ab ecclesia permutari posse. Franz Zabarella eod. in loco dicit, praecceptum de coelibatu materiam dare plures animas illaqueandi, ideo ecclesiam, sicut induxit votum continentiae, sic etiam vicissim revocare posse.** Innocentius III. tit. de conversatione conjugum c. placet: *Matrimonium de jure divino non prohibet susceptionem sacrorum ordinum, sed tantum ex constitutione ecclesiae, et sic naturaliter matrimonium non reus promotioni ad sacros ordines; imo etiam post consecrationem sacerdos posset contrahere matrimonium nisi ecclesiae statuto prohibitum esset.* Panormitanus, cujus magna in Basileensi concilio fuit auctoritas, in c. Licet de elect. fatetur, ex Scriptura prohiberi non posse, quod coelibatus sacerdotum necessarius. Idem in c. cum olim de clerico. c. 1. Numquid hodie ab ecclesia possit statui, ut clericus matrimonium contrahat, quaeritur? Oredo quod (inquit) et hoc indubitatum est apud nos veterem, qui non sunt obligati ex voto vel auctoritate expressa, et probo hac ratione. Continencia non est in clericis secularibus de necessitate canonis, sicut dixit Innocentius, nec est de jure antiquo, quia alias Graeci peccarent, nec est de consuetudine, quia illi non valet contra legem divina

Et non solum credo, potestatem inesse ecclesiae hoc condendi, sed credo pro bono ac salute animarum, quod esset salubre statutum, ut valentes continere, et magis mereri, relinqueretur voluntati eorum, non valentes autem continere possent contrahere, quia experientia docente contrarius prorsus effectus sequitur ex illa lege continentiae, cum hodie non vivant spiritualiter nec sint mundi, sed maculentur illicito coitu cum eorum gravissimo peccato, ubi um propria uxore esset castitas etc. unde deberet ecclesia facere sicut bonus medicus, ut si medicina experientia docente potius officit quam prosit, eam tollat. Sub tempus illud concilii Basileensis anno inciter 1430. quosdam reformationis articulos imperator Sigismundus instituit (qui postea Argentinae reusi sunt anno 1520.) in quibus inter cetera etiam hoc habetur: *Plus mali quam boni ex Calixti decreto in ecclesia secutum est; melius et animarum salus est, ut juxta ritum ecclesiae orientalis clerici licentia concedatur honesta matrimonia contrahendi.* Aeneas Sylvius lib. 2. de concil. Basil. refert, quod cum in concilio Basileensi deliberaretur de eligendo Amadeo Sabaudiae duce in pontificem Romanum et obstare illi videretur, quod uxorem habuisset, quidam patrum in haec verba prorupit: *Id autem quod de uxore dicitur, nihili pendo, cum non solum qui uxorem habuit, sed uxorem adhuc valens queat assumi. Cur enim disputant doctores, si uxoratus electus in papam uxori solvere debemus teneatur, nisi quoniam etiam conjugatus recipi possit, fueruntque ut scitis, etiam in matrimonio coniuges, nec Petrus apostolorum princeps uxore fruatur.* Quid ista modo objicimus? fortasse non est pejus sacerdotes quam plures uxorari, quoniam multi salvarentur in sacerdotio conjugato, qui in trilli presbyteratu damnantur. Idem Sylvius cum in pontifex esset et Pius II nominaretur, reliquit hoc dictum: *Sacerdotibus magna ratione ademptum conjugium, majori autem restituendum, ut Placitum in Pio II. p. 295. et Sabellicus lib. 6. eunade p. 502. referunt. Paulus II. pontifex Romanus ex Stanislao Orichovio Balaeus refert, cum quaedam poemata Romae legisset in se ac filiam scripsit, illacrimasse dicitur et ob acerbitem legis elibatus cum amicis expostulasse, quod is, qui non iam ecclesiae, verum etiam continentiae antistes esse deberet, filiam in ore atque oculis civitatis cum tanto probro versari videret, quae etiam erat eximia lebritudine, scortationem tamen ab se ortam dolebat estimari, cum legem Dei sciret esse, qua huic in matrimonio nasci licebat, nisi idem coelibatus obtinisset, itaque consilium ipsum coepisse de restituendo sacerdotum matrimonio ferunt, quod ille tanta morte praeventus exsequi non potuit. Cusanus lib. 2. ad Bohemos de commun.: Consequenter in T. visum est post aliquot tempora (nota: ergo non statim ab apostolorum temporibus, sed post aliquid demum secula) irrationale fore, quod in sacris ordinibus existentes contraherent, quod si facerent, parandos esse, qui tamen ante tanquam a Deo*

conjuncti separari non potuissent. Polydorus Virgilius lib. 5. de rer. invent. cap. 4: *Forsitan tam e reipublicae Christianae quam ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando jus publici matrimonii sacerdotibus restitueretur* (sed illud ex Polydoro Virgilio eradi jubet index expurgat. Belgic. p. 203.). Stephanus Aufrerius canonista in tit. de presbyteris conjugatis: *Tempore* (inquit) *primitivae ecclesiae licebat presbyteris et sic constitutis uxorem ducere. c. Quoniam etc. et c. Aliter etc. dist. 31: Dummodo die celebrationis abstinerent a conjugibus, postea in occidentali ecclesia venit prohibitio, ut constituti in sacris ordinibus deberent abstinere. c. aliter etc. dist. ead. Concludit itaque, quod praeceptum illud delat materiam illaqueandi plures animas propter fragilitatem nostram, ideo credit, quod sicut ecclesia induxit hoc praeceptum continentiae, quod quoque revocabit.* Thomas de Vio Cajetanus cardinalis ordinis Dominicanorum prior et inquisitor generalis tom. 1. opuseul. tract. 27: *Nec ratione, nec auctoritate probatur, quod absolute loquendo sacerdos peccet contrahendo matrimonium; nec ordo in quantum ordo, nec ordo in quantum sacer est, est impeditivus matrimonii.* Et postea concludit: *Sacerdotium non dirimere contractum matrimonii, sive ante post seclusis omnibus legibus stando tantum in his, quae a Christo et apostolis habemus.* ** Citat ex Cajetano Gregorius de Valent. 8. tom. 4. disp. 9. q. 5. punct. 5. ** Erasmus in cap. 19. Matth.: *Scortari licet, uxorem ducere non licet, si profitentur concubinam, sunt catholici sacerdotes; sin uxorem dici malint, in ignem conjiciuntur.* in 1. Cor. 7. p. 321: *Aetate Pauli cum inter innumeros ethnicos perpauci essent Christiani, fortasse commodius erat abstinere a matrimonio, nunc mutatis rebus haud scio an magis expediat, sanctum connubium et immaculatum torum sancte pureque colere, etiam sacerdotes, si qui non continent, quando horum tam ingens ubique copia.* Ibidem ut et in annot. Philip. 4. p. 439. statuit, *Paulum apostolum habuisse conjugem, οὐκ ἔστι γυνή.* Quidam hoc referunt ad uxorem Pauli, nam Graeca possunt et feminino genere accipi, sunt autem magni

XIII. 186.

auctores apud Graecos, qui putant, Paulum habuisse uxorem, et consentaneum est mulieres commendari mulieribus. in 1. Timoth. 3. p. 469: *Si quis perpendat horum temporum statum, quotam portionem hominum monarchorum greges occupent, quotam sacerdotum et clericorum collegia; deinde perpendat, quam pauci e tanto numero vere servent vitae castimoniam, in quae libidinum genera quam innumeri devergant, quanto cum probro complures palam incesti sint et impudici, fortassis judicabit magis expedire, ut iis, qui prorsus non continent, jus fiat publici matrimonii, quod absque mala fama pure sancteque colant potius quam infeliciter ac turpiter libidinentur, sed etiam atque etiam vereor, ne census ecclesiastici castrent hodie clericos verius quam pietas, dum metumus, ne quod tenemus, interceptiatur aut certe nihil accedat. in declamat. de*

laudib. matrimonii, *utiles esse statuit, si sacerdotibus jus matrimonii concedatur.* Similia exstant in lib. de conscribendis epistolis edito Parisiis anno 1527. Claudius Espencaeus lib. 1. de continent. cap. 13: *Romanos pontifices, Siricium inprimis et Innocentium quibuscum Jovinianum execror.* Et postea: *Proinde non intelligo, idque dictum summa cum reverentia ut cetera volo, quo sensu conjugii praesertim ante ordines sacros contracti usum cleri sui sanctimonia indignum et carnis esse immundiciem, in qua Deo placere non possit, vocare non dubitarent.* Nam Paulina, quae allegant, vel immundis nihil esse mundum vel qui in carne sunt, Deo placere non possunt, non minus ad laicos quam ad clericos pertinent, et prior locus se de fidelibus explicat et posterior contra connubium alibi honorabile et impollutum vocatum facere non potest. Duerenus de sacris eccles. minist. p. 171. fatetur, veterem ecclesiam et antiquos canones non summovisse conjugatos a sacerdotio. Item legem novam de coelibatu sacerdotum videri *ἡγουμένην* nec receptam ab orientali ecclesia fuisse. Andreas Fricius lib. 4. de republ. emend. cap. 20. matrimonii contrahendi libertatem sacerdotibus restituendam omnibus modis suadet, atque id (inquit) multo honestius atque ecclesiis salubrius fuerit, quam scortationes presbyterorum ferre docereque, sacerdotem minus peccare fornicando aut adulterando quam matrimonium contrahendo. lib. 2. de eccles. fol. 546: *De matrimonio presbyterorum quod ego scripsi, idem ante me scripserunt papae, cardinales, episcopi, abbates, monachi, theologi, jurisperiti, quorum verba citavimus, nec scio quis a nobis discrepet praeter Piggianos et quosdam similes.* Idem in apologia Innocentii IV. Johannis Antonii cardinalis, abbatis Panormitani, Alfonsi Virvesii, Thomae Aquinatis, Baptistae Mantuani, Salviani episcopi Massiliensis ac Polydori Virgilii formalia verba recenset, quibus liberam ducendarum conjugum potestatem sacerdotibus concedendam judicant. Lindanus in panoplia: *Certe et hodie licet castos atque vitae integros maritos ad sacerdotium assumere, quod meo quidem judicio rectius sanctiusque forte fuerit per aliquot Germaniarum provincias, quam impurissimos aliquot praeficere aut etiam diutius tolerare nebulones, apostatas et sacrilegos pastores, quod factum ab aureo illo Paphnutii responso minima foret alienum, neque a vero remedio forte abhorriturum videri posset.* Cassander in consult. art. 23. p. 196. edit. Colon.: *Fatendum est, graviter a posteris esse peccatum, qui hanc utilem pro tempore (de coelibatu sacerdotum) constitutionem multis in laqueum veterunt, dum juvenes nondum sibi cognitos et exploratos temere ad ministerium ecclesiasticum admiserunt, et cum illis castitatis onus sibi impar esse sentirent, illi potius impuros quosvis concubitus dissimularunt et quodammodo probarunt, quam ut permittendo constitutionis illius humanas gratiam illis facerent, qui eam sine offensione divinae legis observare non poterant.* Adde etiam, quod actus adhuc rerum imperita et tempo-

rum ac conditionum vitae mutatio hanc observationem pene impossibilem fecerit. Quare nimis rigida et intempestiva hujus constitutionis exactione gravissima et abominanda in ecclesia scandala exstitisse videmus. Nam causae illae, quibus majores ea constitutionem hanc faciendam inductos esse dicimus, non solum hodie cessarunt, sed etiam in contrarium sunt conversae. Nam primum videmus hoc decreto usque adeo castitatem et continentiam in clero non confirmari, ut per illud ad omni libidinis et flagitii genus fenestra aperta esse videatur. Item usque adeo non refrenatam in clero avaritiam, ut etiam frena magis laxata esse videatur, tum res in plerisque sacerdotibus ita comparatae sunt, ut conjugum piorum consortio non modo ad functiones ecclesiasticas obeundas non impediantur, sed etiam ad earum procuracionem adjuvantur ab eis, quemadmodum de patre suo Gregorio a matre Nomia Gregorius Nazianzenus testatur. Sed et contra plerique coelibes, qui usque adeo coelibatu suo ad ea, quae Dei sunt, expeditius curant non incitentur, sed etiam contra curis hujus seculi supra reliquos homines immergantur et obruantur. Ad ea igitur incommoda et scandala tollenda optimum quidem et praestantissimum remedium aut si prisca cleri disciplina, quae, quo tempore haec constitutio primum inducta est, viguit, restitueretur hoc est, ut nemo in sacerdotem ordinetur, nisi qui a pueritia in ecclesia institutus et clero asscriptus est per gradus ministeriorum, aetate minimum triginta annorum attigisset ac totum illud tempus caste continenterque traduxisset, aut si ritum aliquem in sacerdotem cooptari contigeret, ea esset aetate atque morum gravitate, ut nulli uxoris consensu ab ejus commercio abstinere posset, deinde ut in sacerdotio constitutus ab omni procreantia cohabitatione et familiaritate mulierum abstineret sine quibus conditionibus impossibilem esse castitatem observationem judicabant. Notum enim est illud Bernhardi, cum femina habitare et feminam tangere majus esse quam mortuos suscitare. Sed vere dictum est a Gersone, in primo rigore ecclesiasticae disciplinae multa severo rigore statuta quae modo defluentibus in pejora majoribus modo inutilem, sed impossibilem haberent executionem. Quodsi itaque de hac disciplina restitueretur desperetur, praesertim in pastoribus ecclesiarum quos in media hominum turba vivere et, ut eam quoque res se habent, rem quoque familiarem curare necesse est, restat primum, ut in posterum ordinandis hoc statutum relaxetur, et more veteris ecclesiae et orientalium ecclesiarum honesti quique mariti ad ecclesiae ministerium admittantur extra tempus ministerii familiaritate quoque cum conjugum uti permittantur juxta canonem sancti synodi generalis, qua decernitur, nullo modo licet timas diaconorum et presbyterorum nuptias esse dissolvendas, nec ante ordinationem ad propriam castitatem esse compellendos. Sed etiam hujus constitutionis relaxandas graves causas

nam quia ea manifeste multorum malorum et immodorum, praesertim qui vagam et effrenatam diem sequuntur, occasionem praebet, malorum non propriae modo causae, sed occasiones quae nonnunquam tollendae sunt, qua ratione coniuges non diu a mutuo congressu separavit, ne a Satana tententur, et juniores viduas re praecepit et liberis dare operam, ne criminis occasionem adversario praebant; ubi Casler inserit locum ex Panormitano superius adductum, postea addit: Altera ratio sumitur ex eorum commutatione. Nam quo tempore haec inopia sacerdotum indicabatur, longe alia ratio disciplinae cleri. Tertiam causam et quidem tipuam offert praesens ecclesiae status et idem ministrorum inopia. Plerique enim homines et pii ad continentiae observationem adstringere nolunt, cum et infirmitatis suae rationem habent et exemplis turpitudinum et scelerum, quae visu coelibatus passim in oculos et aures incurrunt, moveantur, quo fit, ut paucissimi adolescentis pietatis indole praediti ad theologiae studium adjungant, aut a piis parentibus ad hoc studium applicentur, sed ii fere tantum, qui optimae benevolentiae luxum et splendorem ac carnis licentiam et effrenamque libidinem animo praesumunt, praesumptuos, qui imprudentia et nondum satis sibi latueum inducuntur. Sed de maritis ad ecclesiasticum eligendis non tantopere quidem reluctamur, cum ea res exemplum habeat prae ecclesiae orientalibus omnibus hucusque servetur. Gravior quaestio est de iis, qui post sacerdotium uxores duxerunt, an eis in ministerio permanendi oportuno tempore familiaritate utendi vel permitti possit, quae res omni prorsus vel exemplo careat. Sed haec ratio non satis utilis. Non est factum, ergo fieri non licuit et enim novas aliquando invenire medicinas in experimenta morborum. Sunt autem causae tres, cur hodie iis quoque, qui jam ordinati libidine, sed conscientia ducti uxores duxerunt vel ecclesiae esse possunt, gratia hujus legis deberet et imposterum quoque, si magna ecclesiastica invitet, aliquibus idem concedi possit; in quod conjugium inire post ordinationem divino jure, sed solo ecclesiae statuto prohibetur, et in veteribus canonibus tale conjugium irimitur, sed leviori censura punitur, nam in eo Neocaesariensi c. 1. sacerdos uxorem deponitur ab ordine, hoc est, ut exponit, ab officio et non beneficio, ubi et illud ad magis puniri sacerdotem qui fornicetur, quam publice contrahit. Idem statuitur canon. 6. i. generalis. In constitutionibus vero Leonis fit constitutio, quae diaconos et sacerdotes ordinationem contrahentes a clericali habitu fanaticam vitam redigi vult, statuit vero, ut ab omni ordine, quem ante nuptias tenuerunt, abstinere, nec habitu cleri, nec legitimo ecclesiae ministerio priventur. Cum igitur haec matrimonii

contractio post ordinationem solo statuto prohibeatur et exempla prisca exstant, quae testentur, hujusmodi statuta non tam anxie observata fuisse, quin ob ecclesiae necessitatem aliquando relaxata fuerint, quis non concedat, in extrema hac ecclesiae necessitate hoc idem hodie fieri posse? Exempla non observatorum ecclesiae statutorum etiam apud veteres hujusmodi sunt, nam primum Epiphanius ait, in quibusdam locis sua aetate presbyteros et diaconos liberos gignere, quamvis id fiat contra ecclesiasticos canones, idque fieri propter inopiam ministeriorum. Item jamdudum ecclesia cohabitationem sacerdotum cum feminis tolerat, quod haud secus atque ipsum conjugium ecclesiae statutis prohibetur, quin non solum contra ecclesiae statuta, sed etiam contra statuta apostolica in ecclesia aliquando aliquid exigente id insigni utilitate admissum legimus, ut neophytos ordinatos, quod constat de Fabiano, Cypriano, Nicolao, Nectario, Ambrosio, Severo, Tarasio. Item Tertullianus testatur apud Psychicos, quo nomine Catholicos appellat, etiam digamos adversus praeceptum apostoli ecclesiis praesidere. Nil igitur absurdi fiet, si in tanta ecclesiae necessitate hujus ecclesiastici statuti, etiamsi apostolicum esset, moderatio et relaxatio fiat. Nec audiendus est novus quidam in Italia dogmatistes (Franciscus Turrianus sive Torrensis lib. 2. de dogm. characteribus), qui unus contra omnium veterum et recentium ecclesiasticorum scriptorum sententiam coelibatum ordini sacro omnimodis, hoc est substantialiter, et lege divina adjunctum esse contendit, nec esse in potestate pontificis, nec ecclesiae, ut conjugii usum sacerdotibus permittant, non magis quam furandi aut latrocinandi, atque eo modo universam ecclesiam tam orientalem, quam occidentalem violati divini juris accusat; illam quod conjugium in sacerdotibus hactenus observavit, hanc quod eam recte facere judicavit. Cur autem etiam in ordinatis conjugium hodie admitti possit haec ratio est, quod ex hujusmodi conjugio non modo nulla offensio populi, sed magna etiam utilitas sit expectanda, nam eo res rediit, ut vix centesimum invenias, qui ab omni commercio feminarum absterneat, populus vero ita affectus est, ut XIII. 180. sacerdotis fornicatoris seu concubinari ministerium vel porsus condemnet, vel levius aestimet, maritum vero sacerdotem aequius ferat, ut cum populo quoque jam notum sit, honorabile esse in omnibus conjugium, adulteros autem et fornicatores a Deo judicandos. Accedit et hoc, quod nisi hujusmodi conjugium toleretur, vix idonei ecclesiae ministri in posterum quoque inveniri poterunt. Quare si unquam tempus fuit antiquae alicujus consuetudinis immutandae, certe haec tempora hujus quamvis praei moris immutationem aliquam efflagitare videntur, cum optimi quique et religiosissimi sacerdotes infirmitatem suam agnoscetes et perpetuae scortationis foeditatem exhorrescentes, si publice non audent, certe privatim conjugium ineunt et populus hodie, ut diximus, eo animo comparatus est,

ut maritum quam scortatorem facilius patiat. Cum igitur hoc tempore eo necessitatis res propemodum redacta sit, ut aut conjugatus, aut concubinaris sacerdos sit admittendus, quis non videt, etiamsi quid in hoc conjugio sit incommodi, minoris mali ratione esse potius eligendum? etc. Haec omnia Cassander. Andreas Dudithius Quinque-Ecclesiensis episcopus in excus. ad Maximilianum II. imperatorem, in qua rationes affert, cur episcopatu et aliis honoribus abdicatis uxorem duxerit, circa finem sic loquitur: Nullo unquam tempore in vita tranquillior et pacatiorem animum habui, postquam ex illo impuri coelibatus coeno Dei beneficio emergere me sensi abjectis impiis illis cogitationibus, purgata jam conscientia mea, magna lactilia efferor, quod translatus me video in sanctorum hominum numerum ex infelicitum coetu, qui libidinibus et vitae sordibus contaminati in summa impietate consenescent, quorum animos cum perpetuo voluptates et impurae cogitationes nunc in hanc, nunc in illam partem quasi fluctus quidam impellant, eo tandem deferuntur, ut malint aliorum uxoribus insidiari, virgines, viduas, omnis generis mulieres, ne quid deterius dicam, ad stuprum sollicitare, scorta alere eaque frequenter novis succedentibus permutare quam suam uxorem, ut Paulus praecipit, ad vitandam fornicationem habere. Huic apologiae adjunxit Dudithius libellum, in quo demonstrat, matrimonium omni hominum ordini sine exceptione divina lege permixtum esse; in publicum is editus est opera Quirini Reuteri Offenbachii anno 1610. Alberti ducis Bavariae legatus in concilio Tridentino libere pronuntiavit, sacerdotum matrimonium nec legi divinae, nec veterum monumentis repugnare. Ferdinandus imperator, Henricus II. et Carolus IX. Galliarum reges in concilio Tridentino per suos legatos strenue laborarunt, ut matrimonii ineundi libertatem sacerdotibus impetrarent. ** Tandem oppugnare possumus Bellarminum ex Bellarmino. Quaecunque enim argumenta profert lib. 5. de Rom. pont. c. 9. ut probet, non repugnare, pontificem esse simul principem spiritualem et temporalem alicujus provinciae, ea omnia pro sacerdotum conjugio urgere possunt. 1. Producit exempla Melchisedeci, Noae, Abrahami, Isaaci, Jacobi, Moysis, Heli et Maccabaeorum principum simul et summorum pontificum. At illi ipsi, atque adeo omnes summi pontifices Deo simul ministrarunt et liberos ex conjugio susceperunt, id quod tanto certius, quanto incertius, quod Bellarminus de illis asserit, cum Noë, Abraham, Isaac, Jacob non rexerint nisi amplas suas familias nec summi sacerdotes, sed prophetae fuerint. 2. Affert quatuor rationes, quas totidem verbis contra Bellarminum retorquere possumus. 1. Sacerdotium et conjugium non sunt contraria, sed utrumque bonum, utrumque a Deo, utrumque laudabile et unum alteri servit. Ergo non pugnant inter se et simul in eodem esse possunt. 2. Magis diversa sunt pax et bellum quam conjugium et sacerdotium. At unus et idem rex praestit senatui et exercitui, togatis et armatis.

Ergo multo magis unus poterit simul esse sacerdos et sacerdos. 3. Potest pontifex universam provinciam regere et longe lateque patentes regiones potest imperio premere et Christianis principibus dare. Ergo multo facilius poterit sacerdos parva ecclesiae manum pascere et simul familiae suae praeesse. 4. Qui duxerunt uxores ex episcopis quae nupserunt iis, uxores pie fuerunt, ut de patriarchis et apostolis nihil dicatur. Ergo licet est, quod illi fecerunt. 5. Denique probatur ex orientia. Nam nisi facultas ducendi uxores sacerdotibus, nullus erit finis scortationum, adulteriorum et veneficiorum, quibus referendis nec Damascenus nec Bocatius, nec Petrarca sufficit. Bellarminus lib. de monach. c. 38. §. Dices: Monasticam institutionem per se et ex natura rei repugnat conjugio, non autem repugnat per se et ex natura rei sacro, sed ex solo decreto ecclesiae. **

347. Atque haec sunt sententiae nostrae fundamenta, a quibus antequam ad argumenta antiquiorum dissolvenda progressum faciamus, notandum calumnias, quibus in hac quaestione nostram conjugio sacerdotum sententiam praegravare conantur. Stapletonus in relect. princ. fidei doctrinae contr. 1. de eccles. q. 5. art. 2. secutus Cochlaeum fidem refert, Carolstadium primum ex sacerdotibus post reformationem a Lutero inchoatum uxorem, et quidem anno Christi 1525. Carolstadium addit, Lutheranos pro illo conjugio vocem missam, quam et in lucem edere non fecerunt, veriti, cujus collecta fuerit isthaec: Deus carissimam Carolstadium ea gratia donare dignetur, ut primus nulla habita papistici juris ratione ausus fuerit ducere, de quaesumus, ut sacerdotes recepta sana mente ejus vestigia sequentes ejectis concubinis aut eisdem ductis ad honestum consortium tori convertantur etc. Addit Carolstadium sic habuisse: Deus in virtute tua Carolstadium gaudet et laetatur thalamo. Subjungit ejusdem sententiae secreta et ac tandem ex infelice successu Carolstadium sacerdotum conjugia divinitus improbari. Verum peccat Cochlaeus et eum secutus Stapletonus historiae fidem, non enim Carolstadius, sed Bernolomaeus Bernhaldi Kembergensis praepositus, pius et eruditus, eo tempore, quo Lutherus in Germania versabatur, primus ex sacerdotibus uxorem duxit, facti sui rationem in scripto apologetico perperam reddidit, quod exstat tom. 2. oper. Lat. Jacobi Lutheri ac citatur a Nevizano in silva nuptialis pressa Venetiis anno 1570. f. 81. cujus Bernolomaei familia in illo oppido et amplius et felicius. 2. Ignominiosa dicta, quibus conjugium auctoritatem illam Dei ordinationem impetunt seque Augustini satellites eo ipso demonstrant, de quo Dan. 11. praedictum, quod ad desiderium ac amorem conjugalem, hoc est ad honestum et licitum amorem conjugalem, non sit animum adhibiturus, sed specie sanctitatis eundem prohibetur. 1. Theodorus v. 3. Siricius epistola 4. et Innocentius epistola

se a conjugio sacerdotes arcere dicunt, ut mun-
 de et pudicitiae puritate securi possint orare,
 care et sacrificium offerre. Si enim, inquit,
 minatus quis est carnali concupiscentia, hoc
 conjugali consortio, quo pudor, qua mente
 licere audebit, qua conscientia, quo merito ex-
 i se credit? cum scriptum sit, omnia munda
 ta, co inquinatis autem et infidelibus nihil mun-

Accommodant etiam ad conjugium sacerdotum
 apostolicum: Qui in carne sunt, Deo placere
 volunt, atque illos, qui conjugia sacerdotum
 sunt, vocant libidinum sectatores vitiorumque
 exploras. Vide tom. 1. conc. f. 422. c. decerni-
 list. 28. c. tenere. dist. 31. c. Proposuit etc. dist.
 Exstant etiam in jure canonico sequentes cano-
 conjugium injurii ac concubinatum introdu-
 in ecclesiam eo ipso tempore, quo conjugium
 iniuriis fuit interdictum. c. Is qui etc. dist. 34.
 mil. Toletano 1: Is qui non habet uxorem et
 concubinam habet, a communione non re-
 tur, tamen ut unius mulieris aut uxoris aut
 concubinae sit conjunctione contentus, ubi glossa addit:
 in quandoque plus juris habet quam castitas,
 ut repellatur, sed fornicator non, ac summa
 canonis sic habet: qui non habet uxorem, loco
 concubinam debet habere. c. Christiano etc. dist.
 Christiano non dicam plurimas, sed nec duas si-
 bere licitum est, nisi unam tantum uxorem, aut
 loco uxoris, si conjunx deest, concubinam. c.
 id etc. causa 32. q. 2: Non datur praesentia
 Spiritus tempore, quo conjugales actus gerun-
 Connubia etc. caus. et quaest. iisdem: Connubia
 a carent quidem peccato, non tamen tempore
 conjugales actus geruntur, praesentia sancti
 s dabitur, etiamsi propheta videatur esse,
 scio generationis obsequitur. c. Sciatis. causa
 1: Quicumque uxori debitum reddit, vacare
 sunt orationi, nec de carnibus agni come-
 bet etc. c. Vir cum propria etc. causa et quaest.
 Vir cum propria uxore dormiens nisi lotus
 ecclesiam intrare non debet. Quamvis diver-
 sinum nationes de hac re diversa sentiant
 has custodire videantur, Romanorum tamen
 ab antiquioribus usus fuit post admixtionem
 uxoris et lavacri purificationem quaerere
 ecclesiae ingressu paululum temperare.
 i Burdegalenses in abjurat. art. 53. redeun-
 d ecclesiam Romanam hanc praescribunt
 onem: Specialiter abhorreo commentitium
 mium presbyterorum, qui una sibi tribuunt
 ministrorum divini evangelii et una serviunt
 per mulierem (volunt igitur, ministros uxo-
 ri posse servire Deo, cum duobus dominis
 strariis nemo servire possit, quia vero idem
 mium in conjugatis presbyteris et aliis
 nis, sequetur etiam, relinquos conjuges per
 n servire mundo). Et quid multis? Cam-
 Piggus, Eccius et Hosius dixerunt, gravius
 sacerdotem, si uxorem ducat, quam si scor-
 ruius pronuntiati rationes aliquot profert

Costerus in enchir. c. 15. de coelib. sacerdotibus:
 Vide (inquit) gravitatem delicti commissi, si sacer-
 dotes uxorem ducant. Primo voto solenni castitatis
 injuriam faciunt; secundo ecclesiam gravius vulne-
 rant, cum qua tanquam sponsi copulati sint; tertio
 inverecundius scortantur cum ea, quam pro sua
 haberi volunt; quarto obstinata prae fractaque vo-
 luntate in peccato perseverant; quinto haeresi vitia-
 tum intellectum habent, quod arbitrentur, esse nuptias,
 quae non sunt nuptiae, sed pejora omnibus adul-
 teriis sacrilegia. Bellarminus lib. 1. de clericis
 c. 19. circa finem: Non solum conjugium sacerdo-
 tum, quod sacrilegium est, non conjugium, sed etiam
 sanctorum matrimonium sine pollutione quadam et
 turpitudine non exerceri, satis testatur rebellio
 membrorum et verecundia humana in illo actu, quae
 secretum semper quaerit. Et postea: Actus conjugii
 hebetat aciem mentis et deprimit ad inferiora et
 perturbat et animam ipsam carnalem quodammodo
 facit. c. 18. praeced. in princ.: Actus conjugalis
 hominem reddit totum carnalem et ineptum ad
 divina. 3. Dissensiones, quibus in quaestione de
 coelibatu sacerdotum adversarii a se invicem sepa-
 rantur Joh. Major 4. sent. dist. 24. q. 2. docet, jure
 divino coelibatum ordinibus ecclesiasticis annexum
 esse, ac proinde nullam dispensationem hic habere
 locum. Idem docent Torrensis libr. 2. de dogm.
 charact. Pererius libr. 4. in Gen. Mich. Medina
 libr. 4. de continent. contr. 2. etc. sed Thomas 2.
 2. q. 88. art. 11. docet, non ex jure divino, sed ex
 solo ecclesiae decreto votum continentiae esse ordi-
 nibus sacris annexum. Idem statuunt Cajetanus in
 opusculis tom. 1. tract. 27. (ubi scribit, nulla ratione
 probari posse ordinem solutis omnibus legibus et
 stando tantum his, quae a Christo et apostolis
 habemus, etiam impeditivum matrimonii), Dominicus
 Sotus lib. 7. de justitia q. 6. art. 2. ut et q. 5. art. 3.
 ** Lombardus 4. sent. dist. 34. et 37. Durandus 4.
 sent. dist. 37. q. 1. et alii ex Scholasticis, Alb. Pig-
 gius contr. 5. Claud. Espencaeus lib. 1. de contin-
 nent. sacerd. c. 3. quod congruit etiam juri canonico
 c. Sors etc. 26. q. 2: Copula sacerdotalis nec legali,
 nec evangelica vel apostolica auctoritate prohibetur,
 ecclesiastica tamen lege penitus interdicatur.**
 Petrus a Soto in confutat. Wirtenb. conf. et in
 instit. sacerd. lect. 5. de matrim. Joh. Caspar Ru-
 landus in locis tit. 16. Gregorius de Valent. tom. 4.
 disp. 9. quaest. 5. puncto 5. Costerus in enchir.
 c. 15. ac Bellarminus lib. 1. de clericis c. 18. lib. 1.
 de matrim. sacram. c. 21. etc. Illi ipsi vero, qui
 jure positivo coelibatum sacris ordinibus annexum
 esse statuunt, invicem dissentiant, quidam enim re-
 vocant hujus constitutionis originem ad apostolorum XIII. 102.
 usque tempora, ut Dominicus Sotus, quem sequitur
 Bellarminus d. 1. sic scribens: Verissimum puto,
 quod Sotus docet, decretum hoc, quo votum conti-
 nentiae est annexum ordinibus, non quidem proprie
 divinum esse, sed tamen esse apostolicum et in tota eccle-
 sia a temporibus apostolorum longo tempore esse ser-
 vatum. Quidam vero apostolorum et primitivae ecclesiae

3. Dissen-
 siones.

apostolis proximae temporibus conjugium sacerdotibus adhuc liberum fuisse agnoscunt et ab ecclesia sequente demum ipsis prohibitum. Cusanus epist. 2. ad Bohemos: *Consequenter in N. T. visum est post aliquot tempora irrationale fore, quod in sacris ordinibus existentes contraherent.* Clichtovaeus putat, legem continentiae impositam clericis primum a Siricio circa annum 390. (cui propterea succenset Bellarminus lib. 1. de clericis c. 19. §. Ex hac). Clichtovaeo consentit glossa juris canonici c. Cum in praeterito. dist. 84. in verbo Antiquitas: *A tempore Siricii vocat antiquitatem.* Polydorus Virgil. lib. 5. de rer. inv. c. 4: *Jus matrimonii sacerdotibus restitui suadet, agnoscit igitur, primis ecclesiae temporibus illud jus ipsis adhuc integrum fuisse.* Costerus in enchir. in cap. de coelib.: *Antiquissimis ecclesiae temporibus, viventibus adhuc apostolis, et post apostolos aliquot adhuc annos admissi fuerunt ad sacros ordines viri conjugati non quidem promiscue, sed electi, qui unicam tantum duxissent uxorem, eamque virginem.* Claudius Espencaeus episcopus in comm. c. 1. Tit.: *Multis annorum centenariis post apostolos ecclesia primitiva defectu coelibum sacerdotes habuit maritos.*

348. Sed missis ceteris cum Bellarmino agamus. Is statuit, decretum illud, quo coelibatus ordinibus sacris annexus est, non proprie divinum esse, sed tamen esse apostolicum et in tota ecclesia a temporibus apostolorum longo tempore servatum. Atqui 1. quomodo hanc assertionem suam conciliare poterit Bellarminus cum capitulis quibusdam juris canonici? c. Sors etc. causa 26. q. 2: *Copula sacerdotalis nec legali, nec evangelica vel apostolica auctoritate (nota) prohibetur, ecclesiastica tamen lege penitus interdicitur.* c. Quoniam etc. dist. 31: *Quoniam in Romani ordine canonis esse cognovimus traditum, eos, qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri, confiteri, quod non suis jam copulentur uxoribus, antiquum sequentes canonem apostolicam diligentiae et constitutiones sacrorum virorum legales nuptias amodo valere volumus nullo modo cum uxoribus suis eorum connubia dissolventes etc.* c. Cum igitur etc. 35. q. 1: *Ecclesia post apostolica instituta quaedam consilia perfectionis addidit, utpote de continentia ministrorum.* c. Cenomanensem etc. dist. 56: *Legitima conjugia sacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant etc.* Si coelibatus sacerdotum jure apostolico fuisset definitus, utique etiam copula sacerdotalis apostolica auctoritate prohiberetur, nec unquam in N. T. conjugia sacerdotibus fuissent licita. Atqui contrarium constat non solum ex capitulis citatis, sed etiam ex historia synodi Nicaenae. in qua Paphnutius martyr obtinuit, ut illi, qui uxores duxerant ante susceptum sacerdotium, a conjugali cum eis consuetudine minime arcerentur, qui vero in clerum ascripti erant, antequam uxores duxissent, hi deinceps a nuptiis abstinere jussi secundum veterem ecclesiae traditionem, ubi notandum, quod traditio duntaxat ecclesiae, non autem apostolica quaedam constitutio pro coelibatu sacerdotum

afferatur. 2. Quomodo conciliare eam poterit illis, quae ipsemet postea subjungit c. 21. resp. ultimum, ubi ad capitulum cum igitur etc. 35. q. 1. respondet, *sensum ejus esse bonum et quidem quod ecclesia imposuerit clericis continentiam procepto servandam, quae aliqui solum erat consilium perfectionis.* Quaero enim ex Bellarmino, quomodo loco per ecclesiam intelligat? certe apostolos intelligere nequit, quia Gratianus diserte dicit, *ecclesia post apostolica instituta quaedam consilia perfectionis addidisse; fateri igitur cogitur, apostolorum tempore coelibatum fuisse in libertate adhuc potuisse sed a sequentis temporis ecclesia praecepto clericis impositum.* 3. Quodnam discrimen sit Bellarminus inter jus divinum et praeceptum apostolicum? Quae apostoli ex mandato Dei praecurrunt, ea etiam sunt juris divini mediate promulgati, quando apostolus dicit 1. Cor. 7. *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do,* non distinguit inter jus divinum et praeceptum apostolicum, sed inter jus divinum consilium apostolicum ad circumstantias illorum temporum accommodatum; manet interim certum, quod omne illud, quod apostoli loco Dei praecurrunt, sit jus ac praeceptum divinum, quippe immediata Spiritus s. inspiratione praefectum Matth. 28. v. 20. Rom 15, v. 19. 2. Cor. 3. v. Sibi ipsi igitur Bellarminus contradicit, quae agat, *jure divino coelibatum sacris ordinibus annexum et tamen ex divinis literis, hoc est juris divini capitulis, demonstrare conatur, sacerdotes oportere coelibes.* Certe si hic esset sensus canonum apostolici, *ἐπισκοπὸν τοῦ θεοῦ τίναί ἑξαρτάη*, quod episcopus a conjugio penitus abstinere debeat, et coelibatus non solum apostolico praecepto, sed jure divino episcopatu foret annexus, quemadmodum divini juris sunt reliqua omnia, quae in epistola ibidem requiruntur. Sed prius asserit Bellarminus. Ergo non debet negare posterius. 4. In eo quoque Bellarminus sibi contradicit, quod in libro de notis eccles. c. 9. cum Vigilantii haeresi tractat in hac quaestione sententiam conjungit: *Vigilantius (inquiens) docuit, ecclesiasticos debere esse continentem, idem docent nunc sectarii etc.* sed lib. 1. de haeres. c. 19. inter Vigilantii haeresin et nostram sententiam aperte distinguit. *Duo, inquit, refutandi errores, unus Graecorum, alter Lutheranorum. Graecorum est, oportere clericos, antequam ordines accipiant, uxores ducere, quem errorem nos in libro de Vigilantio docuimus. Posterior error Lutherani gignit, non solum licere ante ordinationem sed etiam post ordinationem uxorem ducere, docuit Wiclefus, quem secuti sunt Lutherani.* Si diversus est in hac quaestione error Vigilantii et Lutherani, quomodo idem omnino cum Vigilantio docuit Lutherani? Si Vigilantius docuit, oportere clericos uxores ducere, quomodo illius error potest Lutheranis docentibus, licere clericis uxores ducere, aliud est conjugii necessitas, aliud est Pontificii in clericis propugnant coelibatus nec

Bellar-
mini
senten-
tia.

em, Vigilantius conjugii necessitatem, nos medium inter coelibatus libertatem propugnamus.

49. Ex Scripturis Bellarminus producit haec lamenta. 1. Paulus Tit. 1. Oportet, inquit, episcopum esse hospitalem, benignum, sobrium, justum, temperantem, continentem, ubi notandum pro eo, quod habemus sobrium, Graece esse σώφρονα, quod Hieronymus in hunc locum dicit, ambiguum est prudentem, sobrium, castum significare potest, autem loco significat castum. Quia vero castitiam conjugatis communis est, ideo apostolus et etiam continentem, quod ibidem Hieronymus ait ab uxoris amplexibus. Respondemus: 1. Si praecepto apostolico episcopi ab uxoribus abstinentur, utique coelibatus jure divino erit ministerio annexus, quae enim apostolus hoc in loco scribit episcopis, ea sunt juris divini. 2. Apostolus in hoc ipso loco unius uxoris maritum et habentem ad episcopatum admittit, quomodo coelibatum in episcopo praecise et absolute rere dicendus? 3. Bellarminus incurrit anathema illi Tridentini discedendo a vulgata versione, σώφρονα reddidit sobrium. 4. Ambrosius σώφρονα vertit prudentem; Erasmus monet, notari solum et sanae mentis, ut intelligamus animum sibi tantum et nullis temulentum cupiditatibus. Quia, ut late ostensum fuit superius, significat, qui se continentem gerit in cibo, potu, usu etc. qui refrenat affectus, qualem ἐγκράτειαν in conjugio locum habere, ibidem docuimus ex 1. Cor. 7, v. 20. Gal. 5, v. 22. 2. Petr. 1, v. 6. in conjugio est castitas, quod Bellarminus dicit, utique etiam ἐγκράτεια. Vicissim si piis virgibus absolute et simpliciter denegatur ἐγκράτεια, quomodo erit τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμύμων. 7. Quemadmodum igitur Tit. 2, v. 5. adolescentulae maritalitatis jubentur esse σώφρονες καὶ ἀγναι, castae et castae; sic hoc loco apostolus episcopum vult esse σώφρονα καὶ ἐγκράτην, sobrium sive temperantem et continentem; quorum utrumque in conjugio locum habere potest.

2. Idem apostolus 2. Tim. 2: Labora, inquit, bonus miles Christi, nemo militans Deo in se negotiis secularibus. Hic apostolus praepiscopo, ut strenue militet Deo, deinde dicit, posse eum bene militare Deo, si se implicaverit in secularibus, qualia certe esse nuptias nemo potest, nam ut docet Basilus in proem. monast. nuptiae pedicae sunt. Respondemus: textu Graeco non additur τῷ θεῷ, sed generatim, οὐδεὶς ἀρκετεύμενος, nemo militans. Quia igitur apostolus de milite proprie sic non de clerico spirituali milite. 3. Per πρᾶξις βίου intelligit non moderatum usum, quae ad vitae sustentationem necessaria sunt, negotiationes, mercimonia et alia quae cum militia esse simul consistere, ut sit sensus, unum esse debere τὰ ἴδια πράττειν, et quae vocationi impedimento, ab iis studiose abstinere, sicut simul ac imperatori nomen dedit, relictis vitae

negotiis ac mercimoniis militiam sectari et imperatoris nutui se accommodare cogitur, nec ita intentus est rei familiari, ut praecipuam militiae suae vocationem negligat. 4. Si per negotia secularia intelligeretur conjugium, consequens foret, omnes milites debere esse coelibes, ac neminem posse esse militem, nisi sit coelebs. 5. Si de spirituali milite dictum apostoli acciperetur, consequens foret, neminem spirituales militem esse posse ac sub vexillo Christi pugnare, nisi idem sit coelebs, sicque conjugati non possent esse spirituales milites Christi. At cur apostolus panopliam spiritualem etiam conjugatis accommodat Ephes. 6. cur jubet, conjugatos reverti ad conjugalem consuetudinem, ne tentet eos Satanas 1. Corinth. 7, v. 5. si spiritualis militia in conjugio non habet locum? Recognoscat Bellarminus sua verba ex lib. 5. de pontifice cap. ult. §. Quinto obicitur: Dicuntur haec (inquit) a Paulo tam episcopo, quam aliis hominibus, omnes enim laici, etiam reges milites Christi esse debent. En hominis vertiginem, ut conjugii jure episcopos spoliaret, hoc loco textum apostolicum ad solos episcopos restringit; sed quando locum illum urgemus contra episcopos secularia judicia exercentes, ad omnes Christianos eum refert. **Ibid. dicit per πραγματίας τοῦ βίου nihil aliud intelligi quam curam victus et proinde negotiationes et mercimonia. At conjugium non est ex ordine sollicitudinum victus, nec cogitur sacerdos propter familiam negotiari, contentus stipendio, ut militibus Johannes praecipit, quod benevolentia auditorum eo liberalius suppeditabit, quominus curis domesticis vacare potest. ** 6. Jubet apostolus, episcopum domui suae bene praecise, quomodo ergo vult eum simpliciter ab omnibus hujus vitae negotiis abstinere? virtutes ad ministerium necessarias in eo locum habere concedit, qui est unius uxoris vir et liberos habet honeste educatos, quomodo igitur ad negotia secularia militi spirituali prohibita conjugium referri potest? 7. Si conjugium pertinet ad negotia secularia, ergo patriarchae, prophetae et apostoli, qui plerique omnes in conjugio vixerunt, fuerunt seculares. **Temporalis jurisdictionis est res secularis, nihilo tamen minus Bellarminus lib. 5. de Rom. pont. c. 9. et 10. disputat, non repugnare, pontificem simul esse principem spiritualem et temporalem jurisdictionem habere. ** 8. An vero episcopi Pontificii non implicant se negotiis secularibus, quando politicam jurisdictionem exercent, splendorem plus quam Persicum ostentant, canes ad venatum alunt etc.? Audiatur hac de re Aonius Palearius test. 6. in action. adv. pontifices p. 93: XIII. 195. Quasi vero (inquit) regnis inhierare, tyrannidem exercere, bellum conflare, hos atque illos detrudere de regnis avitis, in his spurios suos collocare atque cognatos, excitare reges, advocare caesares, conducere externas nationes, permiscere omnia, perturbare bello provincias Christianas ob regnum obtinendum, agere internuntiis legationibus ultro citroque negotia secularia non sint? Sed quia haec sunt sanctissimorum pontificum Romanorum propria, ad ea venio,

atione, quia semper orandum est, ut putat Hieronymus contra Jovinianum lib. 1. c. 19. sacris ordinibus continentiae votum annexum est, siquidem habitu, non actu semper orandum est, quod conjugati unque efficere valent.)** 2. Nec loquitur apostolus de communibus et quotidianis Christianorum precibus. i enim sensus esset, eos qui conjugali consuetudine tantur, non posse vel debere orare, quomodo locum aberent illae regulae Luc. 18, v. 1: Oportet semper rare et non deficere. Eph. 6, v. 18: Orantes omni tempore in spiritu. 1. Thess. 5, v. 17: ἀδιαλείπτως, sine intermissione, orate. Certe si de communibus et quotidianis precibus apostolus loqueretur, omnibus a matrimonio foret abstinendum, ac nemo in conjugio salvaretur, quia cui invocatio, eidem etiam fides et Spiritus habitatio adimitur Rom. 10, v. 13. 3. Loquitur igitur de solennibus orationibus, quae vel ob insignem aliquam publicam, vel domesticam calamitatem, vel de ministeris ecclesiae deligendos, vel ex alia qualibet causa suscipiebantur, in quibus cum propheta Isai. c. 2, v. 16. monendum ac suadendum, ut unusquisque de thalamo suo et sponsa de cubili suo egrediatur, et ex Zach. 12, v. 12. ut familiae plangent seorsim ac mulieres earum plangent seorsim. Tales publicae et solennes orationes in aliquot dies producebantur, in illis ut conjuges a congressu conjugali sibi temperent, apostolus suadet, non quod consuetudo conjugalis in se ac per se sit illicita et rebus impediat vel inquinet, sed ut ceteris negotiis omnibus posthabitis se totos dedere possint studio pietatis, ardori precum et interiorum affectuum culturae. Veteres enim talibus temporibus non tantum licitas delicias a se abdicabant, sed etiam a necessariis, cibo, potu, somno, negotiis etc. abstinebant. 4. Hanc interpretationem nostram probat ipse contextus, neque enim dicit apostolus, nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, et orare possitis, sed ἵνα σχολάζητε, ut vacetis orationi, intelligitur ergo peculiaris et solennis oratio, quae fit majori intentione animo ab omnibus externis interius revocato. Idem manifestius evadit ex eo, quod additur, ut vacetis orationi et jejuniis, intelliguntur ergo preces illae solenniores, quae cum jejuniis erant conjunctae. Chrysostomus homil. 19. 1. Cor.: τὴν μετὰ πλειονος σπουδῆς προσευχὴν παῖδα λέγει, eam quae fit majori studio orationem intelligit (apostolus). Si enim orare prohibet de, qui inter se conveniunt, sine intermissione rare quomodo tempus habuerit? licet ergo et cum tempore habere consuetudinem et attendere orationi, id per continentiam ea fit exactior, ἀκριβεστέρα ἵπτα. Non enim dixit absolute, ut oretis, sed vacetis, utpote quod res procreet privationem otii, id non immunditiam, ὡς σχολάζειν ἐμποιοῦντος τοῦ ἐργατος, ἀλλ' οὐκ ἀναπαύσας. Idem repetit Theophylactus in comm. h. l. Ambrosius ibidem: tanquam sine intermissione orandum sit, meditatio enim haec omni die facienda est, tamen ut orationi insistatur, huic rei vacandum praecipit depositis temporibus ad Dominum promerendum.

Ut enim misereatur, mundius exorandus est. Quamvis munda sint conjugia, tamen a licitis etiam abstinendum est, ut facilius ad effectum deducatur oratio. Refero huc locum pulcherrimum ex Brentio in apol. confess. Wirtenb. p. 688: Loquitur apostolus non de privata, sed de publica precatione. Nam et Paulus protraherat Troade sermonem usque ad mediam noctem, et postea Christiani in expectatione periculorum solebant noctu convenire ac salutem suam Domino publicis precibus commendare; unde et vigiliarum nomen deductum est, et meminerunt Tertullianus ac Plinius antelucanorum coetuum, quibus Christiani soliti sint ante lucem convenire carmenque Christo dicere. Cum igitur Paulus hortatur conjuges ad tempus abstinere, ut vacent precationi, loquitur de hac publica precatione, quae noctu in conventu ecclesiae fiebat. Nam ut liceret hunc conventum visitare suis temporibus et preces suas cum ecclesia publice conjungere, necessarium erat, ut conjuges interea temporis a concubitu abstinerent. Quod autem ad domesticam et privatam precationem attinet, conjugium multo plures et majores offert occasiones invocandi Deum et gratias Deo agendi quam coelibatus. Christus et Paulus docent, semper ac sine intermissione orandum esse, ad hoc praestandum juxta veram ejus sententiam pii conjuges nunquam non suam habent opportunitatem, nunc enim periclitantur de fama, nunc de facultatibus, nunc de liberis, nunc de persecutione, nunc de aliis incommodis. Semper igitur habent, quo attollant corda et capita sua ad invocandam coelestem opem. Interea autem si quid beneficiorum a Deo acceperint, si ex ipsorum conjugio et mutuo tam erga se invicem quam erga liberos affectu admoneantur de affectu Dei Patris erga ipsos ut sponsam seu ut membra ecclesiae suae, quanta haec est occasio laudandi nominis divini et gratias agendi ipsius clementiae. 5. Est igitur in argumento adversariorum fallacia causae, apostolus enim ab usu conjugali abstinere vel permittit, vel ad summum suadet tempore precum solennium, non quasi preces usu conjugii impediantur vel polluantur, sed σχολῆς ἕνεκα, ut conjuges rebus aliis minime impediti hoc rerum agere possint, sed Pontificii putant, preces ministrorum ecclesiae impediri penitus, si in conjugio ipsi vivant, ubi observa apostolum, ne eo quidem in casu uti generali aliquo praecepto, sed suasu duntaxat et consilio. Nolite (inquit) fraudare vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, sed Pontificii tantam sibi arrogant potestatem, ut toti ministrorum ordini perpetuam a conjugio abstinendam imponant.

352. 4. Ex V. T. Bellarminus ea adducit loca, 4. Ex V. T. in quibus continentia ab uxoribus requisita fuit ab iis, qui Deo propinquaturi vel rem aliquam sanctam tractaturi erant. Exod. 12. praecipitur, ut comesturi agnum paschalem renes suos accingerent, quo significabatur juxta Gregorium hom. 22. in evangel. debere eos carnis voluptatem edomare,

qui agnum paschalem comedunt. Exod. 19. cum populus legem a Deo accepturus esset, ait illis Moyses: Estote parati in diem tertium et ne appropinquetis uxoribus vestris, quo testimonio utitur Ambrosius lib. 1. de officiis cap. ult. ad probandam continentiam clericorum. Exod. 28. praecipit Deus, ut Aaron et filii ejus, cum ingrederentur tabernaculum, femoralibus lincis a renibus usque ad femora tecti essent, quo juxta Bedam lib. 3. de tabernac. c. 9. significatum est, debere sacerdotes N. T. aut virgines esse, aut contracta cum uxoribus foedera dissoluisse. 1. Sam. 21, v. 4. noluit Achimelech sacerdos dare Davidi panes propositionis comedendos, nisi prius intellexisset, eum ab uxore aliquamdiu se continuisse, ex quo Hieronymus in c. 1. ad Tit. deducit, perpetuam requiri in sacerdotibus continentiam etiam ab uxoribus, qui corpus Christi, quod illo pane propositionis significabatur, conficiunt, edunt aliisque tradunt. Denique ex 1. Paral. c. 24. et Lucae 1. colligitur, sacerdotes V. T. per vices suas ministrare solitos et toto eo tempore, quo ministrabant in tabernaculo, a domo et uxore abfuisse, ex quo deducunt Siricius, Innocentius et Beda, quodsi illi tempore, quo ministrabant, ab uxoribus abstinebant, omnino decere, ut sacerdotes nostri, qui non per vices, sed semper ministrant, semper ab uxoribus se continent. Respondemus primum in genere, deinde in specie. In genere 1. haec omnia sunt Levitica, quae non obligant N. T. ministros, mutato enim ac translato sacerdotio necesse est, mutationem ac translationem legis fieri Hebr. 7, v. 12. Quodsi ergo vel maxime conjugalis consuetudo Leviticam aliquam immunditiam attulisset, quod tamen ex Mosaicis legibus non potest demonstrari, tamen nihil quidquam id praejudicaret libertati ecclesiae in N. T. Contactus mortui hominis contaminabat juxta legem Leviticam V. T. nihilo tamen minus Ignatius in epistola ad Antiochenos et Epiphanius in doctrina compendiaria *κοινωνίας*, id est laborantes in sepeliendis mortuis, referunt inter ordines sacros. 2. Haec omnia sunt allegorica. Jam vero theologia symbolica et allegorica non est argumentativa, ut loquuntur Scholastici, id est non praebet firmas apodixes. Ex manifesto igitur Scripturae dicto applicatio illarum allegoriarum ad sacerdotum coelibatum prius demonstranda esset. Recognoscat Bellarminus sua verba lib. 3. de verbo Dei c. 3. §. Sed quamquam etc.: Convenit inter nos et adversarios, ex solo literalis sensu peti debere argumenta efficaciam. 3. Si quid efficerent haec argumenta, obtinerent toto N. T. et sic ipsius Christi et apostolorum tempore coelibatum fuisset ordinibus sacris annexus, et quidem jure divino, quod tamen Bellarminus non audet asserere, sed ad jus positivum hanc conjugii prohibitionem revocat. In specie respondemus: 1. Non soli sacerdotes, sed omnes Christiani adulti fiunt participes corporis et sanguinis Christi per agni paschalis carnem et sanguinem praefigurati, omnes igitur debent habere renes accinctos, id

est domare carnis concupiscentias, sed quid hoc ad conjugii prohibitionem? num in eo non potest locum habere concupiscentiarum carnalium mortificatio? exclusi igitur erunt conjugati ex pronuntiato illo apostolico, Gal. 5, v. 24: Qui Christi sunt, crucifixerunt carnem cum suis affectibus et concupiscentiis, sieque ab ipso Christo exclusi erunt. ** Agnum paschalem comedeant non tantum coelibes, sed et conjugati. Poterant igitur etiam conjugati renes accingere, et, quod hoc typo significabatur, carnis voluptatem edomare. Quid enim? num pii conjuges carnis voluptatem non edomant, sed libidinis exercenda causa cohabitant? an non ipsis quoque dictum, possideant vas suum in sanctificatione etc.? Si hoc ritu inferitur coelibatus, erit omnibus imperatus, quia omnes jussi erant renes accingere. 2. Non solis Levitis a Moyse praeceptum, ut abstinerent, sed toti populo. 3. Per femoralia sacerdotum Leviticorum denotetur sane castitas, sed et castitas etiam conjugatis sit communis, ut in ipso cap. Bellarminus concedit, ideo pro adstruendo perpetuo sacerdotum coelibatu in femoralibus Leviticis Bellarminus etiam curiose quaerens non invenire poterit. ** (1. Si accessuros ante faciem Domini oportet liberos esse a commixtione carnis, nemo unquam uxorem tangere debet, quia quod ad Deum quotidie oportet accedere. 2. Moyses tollit contractum conjugalem, sed suspendit non actum, quod in suis quoque presbyteris observari potuissent Pontificii. 3. Signa et typi externi non sunt trahendi ad libertatem N. T., alias praecisiones quoque leprosum et puerperarum calcendae essent, et sicut Moyses jubebatur calcare in loco sancto, sic Pontificiis sacerdotibus sanctuarium non esset calcandum nisi discalceatis. 4. Fallacia est causae secundum non causam. Praeponitur, abstinentioniam ab uxoribus propterea praeter quod consuetudo conjugalis inquinat, cum fuerit initio de agnoscenda cordis impuritate.) ** 5. Hujus constitutionis de femoralibus lincis sacerdotum non est typica conjugii prohibitio, sed castitatis ac munditiei observatio. Exod. 28, c. 1. Cor. 12, v. 23. ** Mirum vero, cur typus de lincis femoralibus comprehenderit tantam N. T. prohibitionem, sacerdotes et non V. a quibus gerebatur. 3. Immundum volebat in sanctuarium Moyses inferri. Atqui conjugati in eo quotidie versabantur, conjugium non inquinabat nec immundos homines reddebat. ** 4. Si ex eo quod panes propositionis non fuerunt dati nisi iis, qui ab uxoribus coelibatibus abstinuissent, recte inferri posset, perpetuum in sacerdotibus requiri continentiam, utique inferri ex eo posset, in omnibus omnino Christianis eandem requiri, cum omnes corpus Christi panes propositionis praefiguratum percipiant. Limitativa ecclesia Christiani quotidie communione ut ex eccles. histor. constat, et tamen non erant conjugati. 5. Nusquam asserit V. T. ut vices sacerdotales ideo fuisse institutas, ut a

tudo conjugalis sacerdotes ad ministeria indignos redderet. Quinimo constat ex 1. Paral. 23. quod vices illae quadringentis plus minus post Moysen annis a Davide fuerint institutae, interea temporis sacerdotes semper fuere conjugati. Ipse summus pontifex singulis diebus mane ac vesperi jubebatur Domino offerre sacrificium Exod. 29, v. 38. et tamen generabat liberos Num. 28, v. 3. qua de re tractat Augustinus quae. 82. in Levit. Nec ulla exstat lex, quae sacerdotibus prohibeat consuetudinem conjugalem ac jubeat eos abesse domo propria tempore vicis suae, neque exstat lex, quod sacerdotes ex domibus suis venientes per aliquod tempus purificandi sint, priusquam templum ingrederentur.

** Zacharias in exedris templi manebat, non quod lege juberetur, sed quod in civitate Juda habitaret et peregre advenisset. Si Leviticis sacerdotibus, in quibus tantam puritatem lex exigebat, probrosum non erat in consuetudine conjugali vivere, quanto minus ea contaminabit ministros ecclesiae in N. T. de quibus expresse apostolus dicit, constitui presbyteros, si quis est unius uxoris vir. ****** Invertimus igitur Bellarmini argumentum. In V. T. matrimonium ejusque usus concessus fuit sacerdotibus ac moderatio duntaxat certis temporibus mandata. Ergo idem concedendum ministris N. T. ne graviore quodam premantur jugo quam V. T. sacerdotes.

** 1. Nullibi in tota lege Mosaeica consuetudo conjugalis refertur inter res immundas, propter quam a sacris abstinere conveniat. 2. Variarum rationum contaminationis a mulieribus traduntur in lege Moysis, utpote in puerperio, in fluxu menstrui, sanguinis etc. 3. Fluxus purulentus, effusio seminis inopinata immundos reddebant viros usque ad resperam, nec tamen Pontificios a sacerdotio vel ecclesia arcent. 4. Contactus cadaveris contaminat, et tamen officium curandi funera ab Epiphanio et Hieronymo refertur inter sacros ordines. ******

353. Alteram argumentorum classem deducit Bellarminus ex conciliis, pontificum decretis, imperatorum rescriptis ac patrum testimoniis et exemplis. Respondemus: de illis in specie et sigillatim tractat D. Chemnicus part. 3. examin. in cap. de coelibatu sacerdotum, quem tractatum a se nondum vidit Bellarminus asserit, uti etiam Mornaeus lib. 2. de sacrif. missae cap. 10. p. 649. In genere monemus 1. de his omnibus ex Scriptura faciendum esse iudicium, ut suo loco evidenter fuit demonstratum. 2. Si vel maxime sacerdotum coelibatus conciliorum decretis et patrum testimoniis stabilitus esset, tamen ecclesiastica quadam lege duntaxat niteretur, nequaquam vero jure divino vel apostolorum instituto, proinde cum constitutionis hujus incommoda sint manifesta, cum Aenea Sylvio, Georgio Cassandro et oratore Bavarico concludendum, quod legem illam hisce hominum moribus ac temporibus abolere conveniat. Quo pertinet illa regula Gratiani: *Quando statutum aliquod non amplius aedificat, sed destruit, non est rigide et inclementer defendendum, sed pro ratione aedificationis ecclesiae mutandum.* 3. Pro

adstruendo sacerdotum conjugio conciliorum et patrum dicta, ecclesiae primitivae exempla, quin et propriam adversariorum confessionem produximus paulo superius. 4. Quamvis pontificum decretis et particularium conciliorum statutis coelibatus satis mature ordini ministrorum obtrusus fuerit, tamen diu illis fuit reclamatum, praesertim in Germania, ut supra fuit demonstratum. 5. Provincialium synodorum, Neocaesariensis scilicet, Romanae, Eliberinae, Arelatensis secundae et Ancyranae canones, qui ministrorum ecclesiae conjugii adversi per Nicaenam oecumenicam synodum fuere repressi, in ea siquidem Paphnutius martyr ostendit, *presbyteris conjugatis usum conjugii non esse lege prohibendum, cum scriptum sit, Honorabile matrimonium in omnibus.* 6. Si in specie conciliorum et patrum testimonia a Bellarmino adducta excuterentur, manifestum fieret, quaedam esse depravata, quaedam supposititia, quaedam ad temporum illorum conditionem aptata, quaedam ex humanis praesumptionibus et seculorum istorum erroribus orta ac Dei verbo repugnantia.

354. Ultimam argumentorum classem deducit Bellarminus ex ratione: *Conjugium vehementer impedit ecclesiastica munera.* Ergo aequum fuit, ut sacerdotibus conjugia prohiberentur. Antecedens probatur. Ecclesiasticorum munera sunt sacrificare, orare, docere, exhortari, sacramenta ministrare et curam pauperum gerere. At matrimonium impedit 1. munus sacrificandi, quia summa quaedam puritas et sanctitas in eo requiritur, in actu vero conjugii negari non potest, quin admixta sit quaedam impuritas et pollutio, non quae peccatum sit, sed quae ex peccato tamen nata. 2. Studium orationis et lectionis, in quo sacerdos assidue versari debet. Oratio enim requirit mentem elevatam, purgatam et tranquillam, sed actus conjugii maxime hebetat aciem mentis et deprimit ad inferiora et animam ipsam quodammodo carnalem facit. 3. Efficaciam praedicationis; quomodo enim efficaciter exhortabitur virgines et viduas; qui liberis perpetuo operam dat? 4. Curam pastorem; nam qui uxorem et liberos habet, de illis semper cogitat et affectus, quo oves suas prosequi deberet, in uxore et filiis totus consumitur. 5. Curam pauperum et hospitalitatem ac benignitatem. Nam qui uxorem et liberos habet, debet eis thesaurizare, et raro inveniuntur conjugati, qui superfluum habeant. Adde quod cum clericus non possit suis relinquere beneficia, et tamen omnis pater cupiat bene prospectum filiis suis, cogerentur esse avarissimi et vendere sacramenta. 6. Sacramentorum administrationem; tunc enim vix distinguantur clerici a laicis et esset sicut populus, sic sacerdos. Inde cum tempore Gregorii VII. sacerdotes in Germania coepissent uxores ducere, tantus contemptus sacramentorum secutus est, ut passim laici sacramenta administrarent referente Nauclero. Respondemus primum in genere. 1. Argumenta haec aut efficiunt, sacerdotes conjugatos plane non posse sacrificare, studio orationis ac lectionis incum-

3. Ex ratione.

bere, efficaciter praedicare, curam pastorem erga auditores et erga pauperes liberalitatem exercere ac sacramenta praedicare; aut haec duntaxat probant, sacerdotes conjugatos in illis sacerdotalis officii operibus impedimentum aliquod ex conjugis et liberorum cura sentire, nec tam ἀπερισπαστως καὶ ἀνεμπόδως in eis versari atque coelibes. Si prius, injuriosum est Bellarminus in patriarchas, prophetas et apostolos, quorum plurimi in conjugio vixerunt ac nihilo tamen minus ecclesiae ministerio functi sunt. Si posterius, hoc duntaxat obtinet, quod satius sit, in coelibatu vivere sacerdotes quam in conjugio, nequaquam vero quod sacerdotes nec possint, nec debeant in conjugio vivere. Monendum tamen, quod assertio illa, satius esse in coelibatu vivere sacerdotes quam in conjugio, cum temperamento distinctionis 1. Cor. 7. monstratae sit intelligenda, de illis scilicet, qui continentiae dono divinitus sunt instructi, de reliquis vero locum habet regula apostolica, *Melius est nubere quam uri*. Qui enim unctiones sentiunt, tantum abest ut in operibus ministerii expeditiores sint, ut potius in illis rite ac decenter peragendis impediuntur plurimum et scandalo sint suis auditoribus. Videatur locus ex Casandro superius adductus. 2. Deus omnium optime novit, quid conveniat ordini ecclesiastico. Is vero per Paulum apostolum docet, *virum unius uxoris posse esse irreprehensibilem* et omnibus ad ministerium necessariis instructum. Is conjugatos ad ministerium non semel vocavit, is conjugium apud omnes honorabile et omnibus liberum esse voluit, nota enim ipsi naturae peccato corruptae infirmitas, notum ipsi est incommodum illud, quod ex coacto coelibatu oriri posset facillime, videlicet impuritas, scortatio etc. cujus remedium esse voluit conjugium **et testatur experientia, malum ex coacto coelibatu** longe gravius esse, quam quod ex matrimonio metuendum. 3. Si conjugium vehementer impedit officia ecclesiastica, quare in V. T. prophetis ac sacerdotibus Deus illud approbavit? mirum est, Deum in illis, quos peculiari quadam ratione officiis ecclesiasticis voluit esse destinatos, non solum tolerasse, sed etiam approbasse id, quod vehementer impedit officia ecclesiastica. Si conjugium est sacramentum, ut Pontificii statuunt, quomodo impedit officia ecclesiastica? num sacramentum aliquod potest ecclesiasticis officiis esse impedimento? Deinde in specie respondemus. 1. Sacerdotes V. T. singulis diebus sacrificarunt, iidem tamen in conjugio vixerunt. Ministrorum ecclesiae N. T. sacrificia non sunt alia quam interna et spiritualia, quae ipsis cum omnibus Christianis (si publicam evangelii praedicationem excipias) sunt communia, omnibus ergo Christianis a conjugio foret abstinendum, 1. Petr. 2, v. 9: *Vos estis sacerdotium sanctum ad offerendas spirituales hostias*. Apoc. 1, v. 6: *Fecit nos reges et sacerdotes coram Deo* etc. Quae de impuritate, pollutione et turpitudine actui conjugali adhaerente Bellarminus hic addit, illis opponimus dictum apostolicum, ἡ πόλις ἀμύραντος, et decretum concilii

Nicaeni, *quod convoluta cum propria uxore sit castitas*. Si ea, quae secessum et secretum quaerunt impuritatem, pollutionem et turpitudinem coram Deo conjunctam habere censenda essent, de multis naturae operibus idem dicendum foret. Distinguendum inter actum conjugalem et vitium ex peccato illi adhaerens. 2. Studium orationis et lectionis in illis qui uruntur et a conjugii remedio arcentur, potius impeditur. Quod pios conjuges attinet, illi *tribulationes carnis sentiant*, et plures et graviores quam coelibes 1. Cor. 7, v. 28. ideo etiam uberius et frequentiore orationis habent materiam. 3. Si nemo potest exhortari ad virginitatem, qui non ipse sit coelebs, utique nec divites episcopi Pontificii exhortari poterunt ad paupertatem, cum tamen utroque ex hypothesi Bellarmini in episcopo requiratur. Quanto rectius Chrysostomus qui homil. 10. in 1. Tim. expendens, quare apostolus unius uxoris maritum filios habentem in episcopum eligat, inter cetera commentatur: *Oportebat ut ex vicino atque domestica virtutis suae praeberet indicia. Qui enim crederet, illum alienos quosque subjectos habere, qui filios non habuerit subditos? Suae* (inquit) *domui bene praepositum. Hoc et externae sapientiae auctores ajunt, ut qui rem familiarem suam administraverit, rei quoque publicae concilio possit tractare negotia. Est enim ecclesia domus quaedam, ac sicuti in domo uxor et servi ac servi omniumque cura ac regimen incumbit, ita ferme et in ecclesia videas, nihil ibi est aliud quam filii et uxores et servi. Quodsi administrationis habet socios ecclesiae rector, habet et domus vir uxorem consortem curarum suarum. Atque in ecclesia viduarum et virginum alendarum solitudo est, habet et domi vir et servos et filios. Sed autem longe facilius domum quam ecclesiam regere. Qui igitur rem familiarem congrue dispensaverit, scit, is quo pacto ecclesiae praeesse conveniat posse putandus est? Haec Chrysostomus. Quia cum episcopi officium sit conjuges, patresfamilias, uxores, liberos, servos sui adinvenire officii, certe rectissime facere poterit, qui in oeconomia domus ordinum et virtutes didicit, et vitia observavit. Verbis tantum, sed exemplo etiam suo ordinibus praelucere potest, qui in conjugio pie vivit. Atque et hoc, quod conjugium sit speculum ardentis illius amoris, quo Christus coelestis sponsus ecclesiam suam complectitur, Ephes. 5, v. 27. hujus se vivum exemplar et internum testimonium habet, qui in conjugio pie ac moderate vivit. Sed et requiritur ab episcopo, ut omnes indistincte hortetur ad virginitatem, etiam eos, qui uruntur, sed et facit unumquemque hortari, ut domo sua recte utatur et vocationem suam intueatur, ad hoc vero requiritur, ut in speciali illo statu constitutus in quo vivunt illi, cum quibus res est episcopi, alias nec militem, nec consulem sui admonere possit officii, sed ut pietatis, honestatis ac virtutis exemplo generali omnibus auditoribus praeluceat. Quod si amor uxoris et liberorum non posset cum cura per-*

orali consistere, utique etiam is a pastoralis officio cendus foret, qui liberos habet ex conjugē demortua susceptos. Atqui talem ad officium episcopi missum olim fuisse, non potest negatum ire Bellarminus, cum locum apostolicum 1. Tim. 3. ipsemet ponat de uxoribus, quas ante ordinationem episcopi et diaconi accipiunt. 5. Cura pastoralis et operum cura probe consistere possunt cum conjugio pio, honesto ac decenter tractato. *Ἐνιστὶν αὐτὸ ἀναγκασθῆναι καλῶς, ἐπὶ τῆς βούλοισι*, inquit Chrysostomus homil. 10. in 1. Tim. 3. Distinguendum est inter amorem conjugalem honestum ac modicum et inter ejus excessum vitiosum. Coelibatui *ἀσκαρίαν* et liberalitatem erga pauperes non esse petuo conjunctam, multis demonstrari potest scriptis, praesertim monachorum. 6. Discrimen inter clericos et laicos nequaquam tollitur, si liber conjugii utrisque communis relinquitur, cum ratio et functio sacra in publica verbi praedicatione, sacramentorum administratione et aliis ecclesiastici ministerii partibus occupata evidens inter eque discrimen constituat.

7. Atque haec dicta sint de conjugio ministerio ecclesiae, quod nititur expressis verbis apostoli 1. Tim. 3, v. 2: *Episcopus sit unius uxoris maritus*. *Ἐκείνῃ* vim ac robur argumenti nostri ex loco apostolico deducti videntes eo abeunt, ut statim, *verbis illis non probari in episcopis conjugium, sed tantum excludi a ministerio eos, qui re conjugē demortua nuptias iterarunt*, quos ait *digamos*. Sed notandum, quod vere et proprie demum sit *digamus*, qui *κατὰ ταύτῃν, simul etiam*, duas habet uxores, qualis digamia apud Iudaeum in V. T. et apud gentiles fuit ita ac qualem apostolus hoc loco in episcopo requirit, nequaquam vero *digamus* est, qui *successive* duas habet uxores, hoc est qui demortua e conjugē ad secunda vota transit, 1. cum nuptiarum iteratae nuptiam in N. T. prohibita legantur; 2. quia aliud sit *διευταρογαμίειν*, quod in panderatur pro eo, quod est secundo uxorem ducere, aliud *ἐνιγαμίειν καὶ διαγαμίειν*, quod est priori coniugi adhuc viventi aliam superinducere; 3. cum i secundam uxorem ducit, non possit maritus e mortuae dici, quippe a cuius lege per mortem liberatus 1. Cor. 7, v. 39. 4. denique cum et proprie dicta digamia sit conjugio opposita, successiva illa digamia non est conjugio opposita definitio conjugii eidem competit. Contra scripti statuunt, *duas esse digamiae species*, 1. quando quis simul habet duas uxores; 2. quando quis successive duas uxores ducit et e conjugē demortua nuptias iterat. Illam omnem Christianis statuunt prohibitam, hanc specialiter clericis interdictam existimant, ita ut prohibeant sacris ordinibus initiare eos, qui quovis modo bigami fuerunt. Porro fictam illam digamiam iterativam iterum in tres species subdividunt. Sic Bellarminus libr. 1. de clericis cap. 24. resp. object. scribit: *Tres sunt species bigamiae, ut*

interpretes juris canonici docent in titulum de digamis. Prima est digamia vera et propria, quae ex duobus veris matrimoniis oritur. Contingit autem tribus modis, primo ex parte viri tantum, cum vir habuit duas veras uxores; secundo ex parte uxoris tantum, cum uxor habuit duos veros maritos; tertio ex parte utriusque, cum viduus viduam ducit. Secunda est digamia interpretativa, id est quae vere ex natura rei non est digamia, sed juris interpretatione habetur ac reputatur digamia. Contingit autem haec digamia, quotiescunque aliquis ducit secundam uxorem, aut uxor secundum virum de facto, non de jure, sive primum conjugium de jure, sive tantum de facto fuerit. Tertia species est digamia metaphorica, quae consurgit ex duplici conjugio, quorum alterum non verum, sed metaphoricum fuerit. Si enim concilium Ancyranum can. 19. inter digamos haberi jubet eos, qui post votum continentiae ad matrimonium transierunt, siquidem votum continentiae genus est matrimonii animae cum Deo, licet metaphoricum. Haec Bellarminus addens, licet illi, qui unam uxorem legitime duxerunt, et alteram non legitime, itemque illi, qui post votum solenne unam uxorem ducunt, vere non sint bigami, tamen ecclesiam (id est pontificem in jure canonico) poenam bigamorum etiam ad illos extendere voluisse. Ad successivam et interpretativam illam digamiam referunt etiam illud, quando quis ducit fornicariam vel alio modo corruptam, quando autem fornicarius ducit virginem, id negant esse bigamiam, in quo conciliando plurimum laborat Bellarminus.

356. Hisce ita expositis sententiam nostram complectimur hac propositione: Vera et proprie sic dicta digamia, qua quis simul habet duas uxores, et clericis et laicis adeoque omnibus Christianis in N. T. est prohibita; sed interpretativa et successiva digamia, qua quis vel viduam ducit, vel demortua priore conjugē nuptias iterat, nec clericis, nec laicis est prohibita, proinde non sunt a ministerio arcendi, qui vel viduam ducunt, vel qui defuncta priore conjugē aliam legitime sibi associant. De priore propositionis parte in loco de conjugio agetur, posteriorem demonstramus sequentibus fundamentis: 1. Iteratae nuptiae post obitum conjugis aut sunt per se piaae et legitimaae, aut per se turpes et inhonestae. Si prius, perperam prohibentur ecclesiae ministris; si posterius, nulli Christianorum concedendae. Jam vero nuptiae post conjugis prioris obitum in Domino iteratae sunt per se piaae et legitimaae. Rom. 7, v. 2: *Quae sub viro est mulier vivente viro, alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir, liberata est a lege viri*. v. 3. *Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro*. Idem iudicium est de viro ex natura relatorum. 1. Cor. 7, v. 39: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vivit ejus, quodsi dormierit vir ejus, libera est, cui vult nubat, tantum in Domino*. 1. Tim. 5, v. 14:

Argumenta
nostrae
sententiae.

1. Ex iteratione
nuptiarum
permissione.

ndo nomen criminis hic usurpari pro gravi et tali peccato juxta interpretationem Augustini scilicet 11. in Joh. et lib. 1. contra duas epistolas slag. cap. 14. negando autem verbis sequentibus, ad Paulum explicari, quod sit esse irreprehensibilem et sine crimine, sed duntaxat declarari, episcopum debere non solum esse sine crimine, sed et multis dotibus ornatum, ut monogamia, sobrietas, doctrina etc. Respondemus: proprietas vocum *ἁγίος καὶ ἀρετῆς* est satis manifesta, quod licet illis denotetur talis, qui gravioribus et notior criminibus non est obnoxius, cohaerentia etiam haec satis est perspicua, quod generi subiciantur tales. Probet vero Bellarminus, monogamiam esse aliam aliquam virtutem in episcopo requisitam, haec vero iteratas nuptias esse crimen.

59. 1. Si episcopus deberet esse monogamus, ratio hujus rei esset moralis, videlicet ob majoris continentiam, vel certe spiritualis sive mystica, licet ob significationem conjugii unius Christi una ecclesia. At neutrum dici potest. Nam ratio esset moralis, multo magis requireretur in episcopo, ne esset adulter aut concubinarium, quam ut esset digamus, et tamen videmus adulteros et concubinos non repelli a sacerdotio, digamos autem repelli. Si vero ratio sit mystica, multa seculum absurda. Nam 1. ceterae dotes episcoporum, quae a Paulo enumerantur, omnes sunt tales, ut sobrietas, hospitalitas, doctrina et ceterae. Cur non etiam ista erit moralis, unius uxoris?

2. Si ideo episcopus debet esse monogamus, ejus conjugium significat matrimonium Christi et ecclesiae, igitur etiam laici debebunt esse monogami, quia eorum quoque conjugium significat id conjugium. 3. Si illa est ratio, igitur episcopus debet ducere virginem et eam semper virginitatem conservare, ita enim Christus fecit. 4. De episcopo priorem uxorem repudiare et postea adhuc cohaerere, Christus enim synagoga repudiata est ecclesiae. 5. Debet idem episcopus ne uxorem ducere eaque ne ad punctum quidem temporis carere, Christus enim ecclesia sponsa nunquam caret. Bellarminus regerit, rationem episcopi, presbyteri et diaconi debeant esse coniugati, partim esse moralem, partim mysticam, igitur pro asserenda morali ratione, prohibendum in episcopo etiam concubinatum et iteratas nuptias, sed tamen magis prohiberi bigamiam quam iteratas nuptias in eligendo episcopo. Ista enim prohibita solum ratione eaque non primaria, dicitur vero duabus rationibus prohiberi, morali ac mystica; praeterea etiam si longe turpius concubinatus quam digamia, tamen digamia ex sua est signum incontinentiae magis diuturniusque adhaerentis. Respondemus: Hic patet effrons impudentia meretricis Babylo-

An non enim prodigiose absurdum est, concubinos et adulteros in promotione ad ministerium ecclesiae praeferi illis, qui secundum apostolicum divinum praeceptum nuptias iterarunt? an

non concubinatus perpetuo durans majoris intemperantiae et incontinentiae signum quam interruptae nuptiae? an non concubinatus et adulterium directe pugnant cum lege divina, quod de iteratis nuptiis dici nequit? ostendant enim, digamiam successivam alicubi esse prohibitam, probent, iteratas nuptias esse signum majoris intemperantiae quam concubinatum vel adulteria. Deuterogami aliquando non tam ustionis restinguendae gratia quam ob rei familiaris curam nuptias iterant, sed concubinari et adulteri solius libidinis causa cum mulieribus consuescunt. Deuterogami honestum ac licitum ustionis remedium quaerunt, concubinari et adulteri ad nefaria et divinis legibus contraria scelera abeunt. Vocabulum *incontinentiae* est ambiguum, vel enim significat carentiam peculiaris illius doni caste extra conjugium vivendi, quomodo accipitur 1. Cor. 7, v. 5. et 9. vel significat vitium intemperantiae divinis legibus repugnans. Si priore sensu vox *ἀκρασίας* vel potius *ἀνυπακοίας* usurpetur, negamus, eam esse in vitio ponendam, vel a conjugio arcendos esse eos, qui se non continent, quin potius conjugium tanquam ordinarium et divinitus institutum remedium illis est concedendum, ne inveniamur *ἡμιπορνῆται*, ut Duarenus recte loquitur. Pro asserenda mystica digamiae prohibita ratione sic excipit Bellarminus 1. etiam monogamiam esse dotem moralem, nec quidquam impedire, quominus numeretur dos mystica cum moralibus, si quidem omnes episcopo sint necessariae. Respondemus: At hoc est principium petere, de eo enim quaeritur, an monogamia sit dos moralis et mystica. Quod pium et honestum matrimonium sit moralis quaedam dos, constat ex divina ejus institutione, sed de monogamia sensu Bellarmini accepta indistincte omnibus ecclesiasticis personis imposita id non liquet. 2. Non requiri in laicorum conjugio tantam significationis perfectionem, sed sufficere, quod significet conjunctionem Christi cum ecclesia; clericorum vero conjugium debere insuper significare unius Christi cum una ecclesia conjunctionem. Respondemus: Denuo petitur principium, unde enim probat Bellarminus, in conjugio clericorum majorem significationis perfectionem requiri quam in conjugio laicorum? Et clericorum et laicorum conjugium unam eandemque habet institutionem divinam, eosdem fines sibi habet propositos, eodem modo mysticam Christi cum ecclesiae desponsationem significat. Eph. 5, v. 32. ubi Paulus dicit, sacramenti rationem in ea consistere, quod duo sint in carnem unam, quod etiam in viduarum matrimonio locum habet, ac major habenda ratio conscientiarum, ne illis per jugum coelibatus injiciantur laquei, quam qualiscunque hypocriticae continentiae, cui nescio quid mysticae significationis tribuitur. 3. In solo spirituali conjugio Christi cum ecclesia virginitatem et foecunditatem conjuncta inveniri, nec posse simul utrumque in conjugio humano repraesentari excepto solo Josephi et Mariae conjugio. Respondemus: quorsum igitur quaeritur talis significatio et reprae-

sentatio in conjugio clericorum, qualis in nullo humano conjugio habet locum? Praeterea si in nullo conjugio praeterquam in solo virginali Mariae et Josephi conjugio simul conjuncta reperiri possunt foecunditas et virginitas, quorsum a clericis majorum ordinum requiritur, ut post initos sacros ordines a conjugii usu in posterum absterneant, cum utrumque in idem conjugium non cadat, foecunditas scilicet, quam ante susceptos ordines in usu conjugii habuerunt, et abstermentia a conjugii usu post susceptos ordines, quae virginitatis vicem obtineat? 4. *Christum non repudiasse suam sponsam, Veteris scilicet Testamenti ecclesiam, sed renovasse et pulchram reddidisse et ex ancilla liberam fecisse.* Respondemus: Osee 1, v. 9. expresse dicitur: *Voca nomen ejus: Lo-ammi, quia vos non populus meus, et ego non Deus vester; et erit in locum, ubi dictum fuerat eis, non populus meus vos, illic vocabuntur filii Dei viventis.* Rom. 11, v. 20: *Per infidelitatem defracti sunt, tu autem fide stas.* Maximam igitur ecclesiae Israëliticae partem et sic eam, quae olim erat sponsa sua, Christus repudiavit, quod ad argumentum nostrum sufficit, interim reliquiae servatae sunt, quo respicit apostolus Rom. 11, v. 1: *Numquid repulit Deus populum suum? absit, nam et ego Israëlitae sum.* Praeterea si Christus sponsam suam eo modo renovavit, ut ex ancilla faceret liberam, ergo etiam episcopus ut repraesentet conjugium Christi cum ecclesia, debet ducere ancillam et eam postea reddere liberam. 4. *Non requiritur, ut episcopus semper ac necessario uxorem habeat, sed cum Christus et virgo, et maritus sit, si episcopus uxorem non habeat, repraesentabit Christum virginem; si uxorem habeat, Christi conjugium significabit; monogamia igitur in episcopo requiritur absolute, sed si fuerit conjugatus.* Respondemus: spirituale et mysticum Christi conjugium significari etiam potest per nuptias repetitas, quia episcopus maritus uno eodemque tempore non nisi unam uxorem habet, quod sufficit ad unius Christi cum una ecclesia conjunctionem repraesentandam, nec requiritur ut aliam prius non habuerit. Denique si episcopatus necessario debet repraesentare aut Christum virginem, aut spirituale Christi cum ecclesia conjugium, consequens fuerit, episcopum viduum debere ad secunda vota transire, ut per conjugium suum repraesentet spirituale Christi conjugium, cum virginem Christum non amplius repraesentare possit.

XIII. 307. *pulus meus, et ego non Deus vester; et erit in locum, ubi dictum fuerat eis, non populus meus vos, illic vocabuntur filii Dei viventis.* Rom. 11, v. 20: *Per infidelitatem defracti sunt, tu autem fide stas.* Maximam igitur ecclesiae Israëliticae partem et sic eam, quae olim erat sponsa sua, Christus repudiavit, quod ad argumentum nostrum sufficit, interim reliquiae servatae sunt, quo respicit apostolus Rom. 11, v. 1: *Numquid repulit Deus populum suum? absit, nam et ego Israëlitae sum.* Praeterea si Christus sponsam suam eo modo renovavit, ut ex ancilla faceret liberam, ergo etiam episcopus ut repraesentet conjugium Christi cum ecclesia, debet ducere ancillam et eam postea reddere liberam. 4. *Non requiritur, ut episcopus semper ac necessario uxorem habeat, sed cum Christus et virgo, et maritus sit, si episcopus uxorem non habeat, repraesentabit Christum virginem; si uxorem habeat, Christi conjugium significabit; monogamia igitur in episcopo requiritur absolute, sed si fuerit conjugatus.* Respondemus: spirituale et mysticum Christi conjugium significari etiam potest per nuptias repetitas, quia episcopus maritus uno eodemque tempore non nisi unam uxorem habet, quod sufficit ad unius Christi cum una ecclesia conjunctionem repraesentandam, nec requiritur ut aliam prius non habuerit. Denique si episcopatus necessario debet repraesentare aut Christum virginem, aut spirituale Christi cum ecclesia conjugium, consequens fuerit, episcopum viduum debere ad secunda vota transire, ut per conjugium suum repraesentet spirituale Christi conjugium, cum virginem Christum non amplius repraesentare possit.

5. Ex
Joel
1. Cor. 7,
v. 2. col-
latione.

360. 5. Eadem est sententia verborum apostolicorum: *Episcopus sit unius uxoris maritus* 1. Tim. 3, v. 2. quae est dicti 1. Cor. 7, v. 2: *Unusquisque habeat uxorem suam, et unaquaeque habeat maritum suum.* At in dicto illo 1. Cor. 7. non prohibentur nuptiae iteratae, sed adulteria et digamia simultanea. Ergo etiam in verbis 1. Tim. 3. non prohibentur nuptiae iteratae, sed adulteria et digamia simultanea. Ubi nota, apostolum ibidem requirere, ut *episcopus domui suae bene praesit et liberos habeat obsequentes.* Atqui si episcopus uxore demor-

tua non posset aliam ducere, et oeconomiae administrationi, et liberorum educationi digne ac salutariter praeesse vix posset, nam oeconomia et re familiaris carens matrefamilias similis est hortu vineae, quae caret septe Eccles. 36, v. 27. Excipit Bellarminus, non esse parem rationem, cum 1. Tim. 3. numerus conjugii insuper determinetur. Respondemus: utrobique unitas conjugis praecipitur, ut digamiam successivam repugnare nondum est actum. Nam et is unius uxoris vir est, qui eodemque tempore non nisi unam habet uxorem, licet eam priore demortua duxerit.

361. 6. Paulus 1. Cor. 7, v. 8. se ipsum viduum ponit, interim tamen 1. Cor. 9, v. 5. se habere potestatem circumducendi uxorem. Cephas et reliqui Apostoli. Ergo nequaquam cavet, episcopo prohibitas esse iteratas nuptias. Excipit Bellarminus, apostolum non se inter viduos, sed eos, qui uxore carent, nec potestatem circumducendi sororem uxorem, sed mulierem sibi tribuere. Respondemus: De posteriore exceptionis membro egimus superius, quod prius attinet, fatemur, ex textu non posse erit colligi, an inter viduos se referat, interim aliqui veterum censent, etiam Paulum in conjugio vixisse, Ignatius epist. ad Philadelph. Clemens Stromat. qua hypothese stante robur argumenti cedit. Praeterea apostolus indefinite pronuntiat potestatem habere circumducendi uxorem, non dicit primam tantummodo.

362. 7. Potuisset apostolus aperte dicere, episcopum debere esse monogamum, si per verbum uxoris vir monogamiam designare voluisset. Sed vero non dixerit, episcopum debere esse monogamum, sed unius uxoris virum, cogere voluit, ut intelligerent ea verba non de singularitate uxoris, quod sonat nomen monogamiae, sed de singularitate mulieris, quod significat illud, unus vir. Non igitur interdicat episcopo apostolus secundas nuptias, sed aliarum mulierum commercium praeter legitimae uxoris commercium. Bellarminus excipit, si ita cavillari liceat, nunquam fore esse quaestiones, vocem monogamus apud Latinos non esse in usu, sed a Latinis primam conjugium coeptam, proinde non esse mirum, si Paulus describens, ea non fuerit usus, denique hanc vocem, licet proprie ab unis nuptiis deest, tamen usitate accipi pro eo, qui habet unam uxorem sive ea prima fuerit, sive secunda, si sequi asserit, ut idem omnino sit monogamus, et unius uxoris vir. Respondemus: Bellarminus ipsi contradicit. Si enim idem omnino est monogamus quod unius uxoris vir, et vero monogamus etiam is est, qui habet unam uxorem, sive ea prima sit, sive secunda, utique non poterit ex verbis apostoli 1. Tim. 3, v. 2. *episcopus sit unius uxoris vir*, quod episcopus uxore priore defuncta possit iterare nuptias, siquidem est et monogamus unius uxoris vir, si semel et eodem tempore unam habet uxorem sive ea prima sit, sive secunda. Neque car-

, urgere propriam verborum significationem et
ative ex Scriptura argumentari, cum sit perfecta
ndorum omittendorumve regula.

63. 8. Quodcunque ex gentiliū superstitione
pinem ducit, merito in ecclesia Christiana judi-
r suspectum. Ac deuterogamiae in sacerdotibus
hibitio ex gentiliū superstitione originem duxit.
o. Assumptum probatur ex ipso Bellarmino, qui
gat Tertullianum libr. 1. ad uxorem docentem,
d apud gentiles bigami non potuerint esse pon-
ta. allegat etiam Servium, qui in comment. libr. 4.
eid. testatur, *antiquum fuisse apud ethnicoſ ri-*
, quo repellebantur a sacerdotio bis nuptiae.
pertinet etiam illud Hieronymi lib. 2. contra
nian.: *Unicubas semper inter matronas habuisse*
ut, per quas Fortunae muliebri sacra fierent,
um sacerdotem digamum, nullum flaminem bi-
idam leges.

4. Pontificii pro stabilienda sua sententia uni-
duntaxat proferunt Scripturae locum ex 1. Tim. 3,
Oportet episcopum esse unius uxoris maritum,
verba sic accipiunt, quod illis sit prohibitum
is initiare eos, qui quovis modo bigami fuerint.
e vero esse genuinam loci apostolici sententiam,
rminius 1. de clericis cap. 23. quatuor probare
tur argumentis. 1. ex 1. Tim. 5, v. 9: *Vidua*
que non minus sexaginta annorum, quae fuerit
u viri uxor. Eadem phrasi dicitur unius viri
et unius uxoris vir. Jam vero certum est,
l unius viri uxor non posse significare, ut vi-
non fuerit adultera vel scortatrix, nam scortum
dicitur uxor, si ad adulterum aut scortatorem
ratur, sed adultera et meretrix. Deinde conti-
ia ab adulterio et scortatione non solum requi-
r in muliere, quo tempore vivit vir ejus, sed
n postea, dum in viduitate degit, et tamen Pau-
non loquitur hoc loco nisi de tempore, quo vir
viduae vivebat. Nec potest esse sensus, eligen-
esse eam, quae non fuerit multorum virorum
simul, id enim frustra apostolus jussisset,
nunquam et nusquam fuerit ejusmodi casus,
una mulier esset plurium virorum uxor. Re-
ndemus: imo vero variis modis fieri potest, ut
ina non sit unius mariti uxor, vel si discesserit
ro, vel si repudiata ab eo alteri nupserit priore
te vivente, vel si constante matrimonio adul-
um perpetret, quia mulier etiam in illegitima
unctione dicitur habere virum. Joh. 4, v. 18.
Chrisus ad Samaritanam: Quinque viros ha-
ti et nunc quem habes, non est vir tuus, nihilo
en minus antea ad ipsam dixerat v. 16: Vade,
virum tuum. Sic Augustus imperator Liviam
truso marito petens impetravit gravidam, ea fuit
el duorum virorum uxor; Fabiola apud Hiero-
um alteri nupsit vivente adhuc priore marito

Quamvis enim talis adultera vel repudiata
ri nubens non sit illius, cum quo consuescit, uxor
tima, tamen uxoris appellationem adhuc reti-

Pari ratione apostolus prohibet in episcopos
diaconos eligi eos, qui non sunt unius uxoris

Gerhardi loci. VI.

virī, id est qui vel in fornicatione vivunt, vel plures
simul habent uxores, vel dimissa ac repudiata una
more Judaico extra casum adulterii ducunt aliam,
vel qui ab alio repudiatam sibi eligunt. Quod Bel-
larminus addit, *apostolum duntaxat de eo loqui*
tempore, quo vir illius feminae vixerit, facilem
habet explicationem. Requirit omnino apostolus in
femina ad ministerium ecclesiae eligenda castitatem
conjugalem, interim non excludit castitatem vidua-
lem, cum utriusque violatio pugnet cum sexto prae-
cepto atque efficiat, ne femina illa fuerit unius viri
uxor. Res igitur eo redit, quod apostolus tales
viduas in ecclesiae ministerium eligi jubeat, quae
in virginitate, conjugio et viduitate castitatis leges
inviolatas servaverint, qualis fuit Hanna prophetissa,
de qua Luc. 2, v. 36. Spiritus sanctus testatur,
quod *vixerit cum viro suo annis septem a virgini-*
tate sua. Sed per iteratas nuptias nec castitas
violatur, nec macula quaedam viduabus adspargitur,
alias non possent in Domino nubere, 1. Cor. 7,
v. 39. Et quilibet cogitet, quam absurda ex Pon-
tificiorum interpretatione sequatur sententia, quod
videlicet ecclesia non debeat eligere illam viduam
ac de necessariis illi prospicere, quae matrimonium
bis vel etiam ter repetierit, cum ipsemet apostolus
jubeat, ut viduae juniores iterum nubant.

365. 2. Ex tempore, quo Paulus haec scripsit. Nam
eo tempore non erat consuetudo neque apud Ju-
daeos, neque apud gentiles, multo minus apud
Christianos, ut unus vir duas simul haberet uxores,
proinde quod non fiebat, non erat cur serio pro-
hiberetur. Quod apud gentiles hoc non fuerit usi-
tatum, satis patet ex eo, quod in imperio Romano, XIII. 210.
quo tunc orbis terrarum regebatur, semper infamis
et prohibita fuit polygamia plurium uxorum si-
mul, lib. 1. ff. de his qui notantur infamia. l. ne-
minem C. de incestis nuptiis. l. cum qui ad l. Ju-
liam. de adulteriis. Quod attinet Christianos et
Judaeos ex N. T. facile colligi potest, non fuisse
apud eos consuetudinem, ut quis duas uxores habe-
ret, semper enim de conjuge in numero singulari
loquitur Scriptura N. T. Matth. 5, v. 32. cap. 19,
v. 3. et 23. Luc. 14, v. 26. 1. Cor. 7, v. 2. et 27.
Eph. 5, v. 33. Legimus etiam Luc. 1, v. 7. Zacha-
riam uxore sterili ad senectutem usque permanente
non tamen superduxisse alteram, quod haud dubie
fecisset, si id tempore eo licuisset. Scribit qui-
dem Josephus lib. 17. antiquit. c. 2. Herodi regi
novem uxores fuisse, at privati homines etiam apud
Judaeos jamdudum desierant plures uxores acci-
pere. Respondemus: imo vero et apud gentiles, et
apud Judaeos tunc temporis licita erat polygamia
simultanea. **Scaliger in notis ad N. T.: *Judaei*
eo tempore, ut ex Josepho discimus, aut plures
uxores ducebant, aut uni concubinas superinduce-
bant, ut hodie Judaei sub Turcico imperio viven-
tes. Paganos vero concubinas uxori superindu-
xisse, si coner probare, abutar otio meo. Eas etiam
postquam Christo nomen dederant, non dimittebant,
adeo ut vetustissimi canones Graeci a Tilio editi

non admittant Christianum hominem ad diaconatum, qui concubinam domi aleret. Paulus ergo rejicit hominem a munere ecclesiastico, qui aut duas uxores haberet, ut Judaei neophyti, aut qui uxorem et concubinam ex paganismo Christum profitentes. At ii, qui proxime abfuerunt ab aetate Pauli, quomodo interpretati sunt illa verba $\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma \grave{\alpha}\nu\delta\rho\alpha$, id est $\acute{\alpha}\nu\alpha\varsigma \gamma\epsilon\gamma\alpha\mu\eta\chi\acute{o}\tau\alpha$, quis grammaticus aut jurisconsultus aut philosophus hanc interpretationem sine risu audierit? Grammaticus nunquam concedet, dici $\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma \grave{\alpha}\nu\delta\rho\alpha$, nisi quamdiu habet unam tantum, tametsi mille alias habuerit; jurisconsultus negat, mortuorum liberorum memoriam prodesse patri ad jus trium liberorum adipiscendum, censens patrem trium liberorum esse eum, qui tres superstites habuerit, quamvis viginti antea habuerit; philosophus ait, $\tau\acute{\omega}\nu \pi\acute{\rho}\acute{o}\varsigma \tau\iota$ sublato altero alterum tolli. Patri unicus filius e vivis excessit. Non est amplius pater. Helena u Lycophrone dicitur $\iota\pi\acute{\alpha}\rho\omega\pi$, quod Theseo, Menelao et Paridi nupsisset. Quid? $\iota\pi\acute{\alpha}\omega\nu \grave{\alpha}\nu\delta\rho\omega\nu \gamma\upsilon\upsilon\eta$ diceretur? minime. Theseus enim jam mortem obiecit, sed Menelao et Paride superstilibus recte dicitur $\delta\upsilon\omicron\iota\nu \grave{\alpha}\nu\delta\rho\omega\nu \gamma\upsilon\upsilon\eta$, sublato Paride in patriam reversa $\epsilon\upsilon\delta\acute{o}\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\eta \grave{\alpha}\nu\delta\rho\acute{o}\varsigma$. Quare episcopum aut presbyterum nego $\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma \grave{\alpha}\nu\delta\rho\alpha$ dici, nisi quamdiu ei una nupta est. Ea de medio sublata non modo non $\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma \grave{\alpha}\nu\eta\rho$, sed ne $\gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma$ quidem $\grave{\alpha}\nu\eta\rho$ dicetur, sublato enim est alterum $\tau\acute{\omega}\nu \pi\acute{\rho}\acute{o}\varsigma \tau\iota$. Qua pace conscientiae suae Tertullianus et alii veteres hunc locum interpretati sunt, non dicam contra apostoli, sed contra animi sui sententiam.** Alexander ab Alexandro lib. 1. genial. cap. 24. et Coelius lib. 18. antiq. lect. cap. 26. de Persis ac Medis, Plutarchus in Laonicis de Spartanis testatur, polygamiam apud ipsos in usu fuisse. Strabro lib. 11. geogr. paulo ultra medium sic scribit: Memoriae proditum est, Tapyris (urbe Parthiae) morem esse, ut proprias uxores aliis viris nuptui concedant, cum duos tresve filios ex eis susceperint, quemadmodum apud nos Cato indigenti Hortensio Martiam concessit secundum antiquam Romanorum consuetudinem; qualis vero fuerit haec consuetudo, exponit Plutarchus in vita Catonis Uticensis et in vita Lycurgi, itemque Julius Caesar. lib. 5. de bello Gallico non longe a principio, ubi de Britannis scribit: Uxores habent deni duodenique inter se communes, et maxime fratres cum fratribus et parentes cum liberis. Julius Caesar referente Suetonio in ipsius vita cap. 52. legem ferre Helvio Cinnae tribuno plebis jusserat, qua uxores quas et quot quisque vellet ducere liberorum procreandorum causa liceret. Valentinianus imperator referente Socrate libro 4. cap. 32. legem publicavit, licere cuius duas simul habere uxores. Quin imo ex illis ipsis legibus civilibus, quas Bellarminus adducit, colligitur, polygamiam tunc temporis fuisse usitatam, quorsum enim alias prohiberetur, si non amplius fuisset in usu? De Judaeis constat ex Matth. 5, v. 32. et c. 19, v. 3. quod di-

vortia extra casum adulterii apud ipsos usitata fuerint, quodque dimissa illegitime priore conjugio aliam duxerint, priore adhuc vivente. At haec vera est polygamia. Josephus libr. 17. antiquit. Judaic. cap. 1. (juxta Graeci exempli et novae vulgatae Latin. distinctionem, in antiqua enim est cap. 12.) Mos nobis est patrius plures simul uxores habere. Quin imo licitum fuit apud illos plures simul suas habere conjuges. Justinus Martyr in dialogo cum Tryphone pag. 285: Magistri vestri $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ ad hoc usque tempus, et quatuor et quinque uxores unumquemque vestrum habere permittunt, et eam venustam inspiciens eam expetiverit, cum deus Israelis et aliorum patriarcharum facta connumerant, tum nihil inique agere similia facientes verant. Vixit autem Justinus secundo post Christum natum seculo. Idem sub finem istius dialogi pag. 286: Si permiscum esset, quam quis vellet atque ut vellet et quot vellet habere conjuges, quemadmodum faciunt populares vestri, $\circ\iota \grave{\alpha}\nu\theta\acute{\iota}\tau\omicron\upsilon \tau\omicron\upsilon \gamma\epsilon\gamma\alpha\mu\eta\chi\acute{o}\tau\alpha$ $\grave{\alpha}\nu\theta\rho\omega\tau\omicron\iota$ (Judaei), per terram omnem, ubi peregre sunt aut quocunque proficiscuntur, sub trimonii nomine mulieres sibi copulantes, longis id in Davide permissum fuisset. Hieronymus in epistola ad Oceanum tom. 2. pag. 321: Hoc dicit unius uxoris virum potest aliter dici. Judaeis erat apostolus, prima Christi ecclesia reliquiis Israel congregabatur, sciebat legem sum, exemplo patriarcharum populo famulatus erat in multis uxoribus liberos spargere, quoque sacerdotibus hujus licentiae patebat trium, praecipit ergo, ne eandem licentiam sibi vendicent sacerdotes, ne bina pariter trina conjugia sortiantur, sed ut singulas uxores habeant uxores. Chrysostomus hom. 1. 1. Tim. 3. in princip. pag. 1569: Dicens $\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma$ unius uxoris virum $\acute{\alpha}\mu\epsilon\tau\omicron\lambda\alpha\nu$ prohibet, quoniam Judaeos licitum erat $\kappa\alpha\iota \delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\iota\varsigma \acute{\epsilon}\mu\iota\lambda\epsilon\iota\varsigma$ $\kappa\alpha\iota \delta\upsilon\omicron \epsilon\chi\epsilon\iota\nu \kappa\alpha\tau\grave{\alpha} \tau\alpha\upsilon\tau\omicron\nu \gamma\upsilon\upsilon\alpha\iota\chi\acute{o}\varsigma$. Idem in Theophylactus in illum locum. Theodoretus 1. Tim. 3: Olim et Graeci et Judaei cum tribus et pluribus uxoribus jungebantur. 1. Tim. 3. cap. 45. decretorum jubet deponi sacerdotem simul duas uxores acceperit. Concilii Tolentini non extat e. is qui, distinct. 34: Is qui uxorem et pro uxore concubinam habet, a coniunctione non repellatur, tamen ut unius mulieris uxoris aut concubinae sit conjunctione. Concilium Neocaesariense et Laodicenum presbyteros secundis interesse nuptiis, quos glossa interpretatur de talibus nuptiis, quae continentur vivente adhuc priore conjuge, ut agnoscat Bellarminus lib. 2. de concil. cap. 5. facti in tempore polygamia adhuc usitata. Conjectura Bellarminus affert, parum inest roboris. Quod Scriptura de conjuge in numero singulari loquitur nequaquam probat, polygamiam tunc temporis fuisse usitatam, quia Spiritus s. loquitur de facto. Christus et apostoli ad priores conjugii leges nos revocare valuerant. Quid f-

conjugi sterili non superinduxerit alteram, ita non probat, polygamiam tunc non fuisse usitam, ab illis, quae facto et moribus licita sunt, plus abstinent moderati, nec existimandum, apud tales fuisse nullos, qui una uxore fuerint contenti licet sterili. Isaacus totos viginti annos sterile esse conjugium, non tamen Rebeccae aliam suaduxit conjugem, cum ut id faceret, multae sint speciosae rationes, inter quas promissio de edicto semine et multiplicatione posteritatis, 25, v. 20.

26. 3. *Ex auctoritate patrum*, ubi adducit Terentianum lib. 1. ad uxorem Epiphanium haeres. 59. variorum Ambrosium lib. 10. ep. 82. Hieronymum comm. cap. 1. ad Tit. Augustinum l. de bono uxor. cap. 18. Chrysostomum hom. 3. ad Tit. tum sententias reliquos assentiri dicit, itemque iudeos Romanos. Respondemus: 1. Genus hoc secundum est secundarium. Patres loquuntur proli sui consuetudine, nequaquam vero legem aliquam divinam hic statuunt. 3. Quidam ex patribus tam sequuntur interpretationem. De Theodoro concedit Bellarminus, in 1. Tim. 3. recensens eorum sententiam, qui per unius uxoris virum intelligant, qui duas aut plures simul uxores non habet, legit: *Videntur recte dicere*; item: *His consensum admitto eorum interpretationem*. Tertullianus fuit Montanista, ejus igitur sententiae hac in parte non est multum tribuendum. Ambrosius in 1. 1. Tim. 3. expresse indicat, non fuisse similes damnatas in sacerdotibus digamiam suam, sed ob honorem sacerdotii etiam a licitis et sacerdotibus abstinuisse. *Quamvis* (inquit) *seu numero uxorem habere non sit prohibitum, tamen quis dignus ad episcopatum sit, etiam non debet spernere propter sublimitatem istius officii*. Ac quamvis in literali expositione dicti officii sequatur mores sui seculi, tamen in l. de sacerdot. cap. 4. illud exponit de spirituali consuetudine episcopi cum ecclesia, quod scilicet unus episcopus unam ecclesiam, non plures regere debeat. Hieronymus in epist. ad Oceanum nostram sequitur interpretationem, ut paulo ante vidimus. Praecipit tamen apostolus 1. Tim. 3. ne eandem licentiam et simul habendi uxores ecclesiae sibi vendiderint sacerdotes, ne bina pariter et trina conjugia ducantur. In ead. epist. disputat, eum, qui unam uxorem habuit ante baptismum eaque mortua post baptismum duxit alteram, non esse bigamum, et ad exempla plurima talium episcoporum. Carteianus (inquit) *Hispaniae episcopus homo et aetate et sacerdotio, unam antequam baptizaretur, et post lavacrum priore mortua duxit uxorem, et licet huiusmodi, cum contra apostoli fecisset sententiam, qui in catalogo virtutum episcopi unius uxorem praecipit ordinandum? Miror autem, te protraxisse in medium, cum omnis mundus deordinationibus plenus sit, non dico de presbyterion de inferiori gradu, ad episcopos venio, si sigillatim voluero nominare, tantus numerus*

congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur. Postmodum oblique punit Augustinum, qui in concubinato ante baptismum vixerat, et iudicabat, omnino esse bigamum, qui duas uxores habuit, sive ante baptismum, sive post baptismum. *Imputatur* (inquit) *infelicitas conjugis mortuae et libido meretricia coronatur? Ille si prior uxor viveret, aliam non haberet, tu ut passim caninas nuptias jungeres, quid potes excusare? forsitan timuisse te dicas, ne si matrimonium copulasses, non posses aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optavit liberos, tu in meretrice sobolem perdidisti. Idem in comm. Tit. 1: Multi superstitiosius magis quam verius etiam eos, qui cum gentiles fuerint et unam uxorem habuerint, qua amissa post baptismum Christi alteram duxerint, putant, in sacerdotio non legendos, cum utique si hoc observandum sit, multo magis ab episcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices ante exercentes libidinem, unam regenerati uxorem acceperint, et multo detestabilius sit fornicatum esse cum pluribus quam digamum reperiri. Fatemur quidem, Hieronymum libr. 1. contra Jovinian. contentione aestu abreptum per unius uxoris maritum intelligere eum, qui post obitum prioris uxoris alteram non duxit, sed quando sedatior est, nostram sequitur interpretationem, quae etiam ex ipso textu fluit, neque enim dicit apostolus *ἕν τὴν ἐκκλησίαν γενόμεναι*, sed *εἶναι μίαν γυναικὸς ἄνδρα*, ergo non loquitur de tempore praeterito, quod non debuerit successive plures habuisse uxores, sed de tempore praesente, quod non debeat simul habere plures quam unam uxorem legitimam. Ac de presbyteris dicit *εἰ τις ἐστὶν, si quis est*, XIII. 213. unius uxoris vir. Quod si *τὸ εἶναι* de praeterito tempore exponendum esset, eadem ratione inferri posset, eligendum esse eum in episcopum, non qui sit, sed qui fuerit vigilans, modestus, hospitalis etc. Chrysostomus hom. 2. in Tit. 1. col. 1701: *Apostolus hisce verbis unius uxoris virum primo obstruere cupit ora haereticis, qui nuptias damnant, ostendens, eam rem culpa carere, imo ita pretiosam esse, ut cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatum solium subrehi; deinde castigat hoc ipso τοὺς ἀσελγείς, dum non permittit eos μετὰ δευτέρου γάμου ad ecclesiae regimen assumi. Nam qui πρὸς τὴν ἀπειθοῦσαν non conservavit benevolentiam, quomodo is fiat bonus praeses, imo quibus criminibus non subicietur indies, τίνα οὐκ ἂν ὑποστατῇ κατηγορίαν?* Loquitur Chrysostomus notante D. Chemnicio in locis part. 2. p. 543. de illis, qui illegitime repudiata priori alteram ducunt, nequaquam vero de illis, qui demortua priore alteram ducunt, ut Bellarminus et Lat. Chrysostomi interpretes accipiunt. Nam 1. in repetitis nuptiis post prioris conjugis mortem non est ἀσελγεία, quae ubique refertur inter opera carnis et peccata, Rom. 13, v. 13. 2. Cor. 12, v. 21. Gal. 5, v. 19. etc. 2. Per δευτέρου γάμου intelligit nuptias vivente adhuc priore illegitime repudiata conjuge contractas, ut constat ex hom. 10. in 1. Tim. 3. ubi Judaeis pecu-*

licitum fuisse contendit δευτέροις ὁμίλειν γάμοις καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταύτῃ γυναῖκας, jam vero non solis Judaeis, sed etiam Christianis licitum iterare nuptias demortua conjuge; ibid. etiam Chrysostomus huic suae sententiae opponit aliorum interpretationem de episcopo, qui ἐκ μιᾶς γυναῖκος sit, ergo Chrysostomi sententia ab illa altera est distincta. 3. Loquitur de illis nuptiis, quae habent πολλὴν κατηγορίαν, id quod de secundis nuptiis in Domino contractis dici nequit. Quantum vero huic interpretationi de bigamia successiva tribuendum sit, ex eo patet. Thomas de Aquino (quem Bellarminus una cum ceteris allegat) disputans de quaestione, an doctus, pius et idoneus, sed bigamus, et quidem non proprie, sed canonice, hoc est per fictionem juris, unica vidua olim ducta in sacerdotem aut episcopum electus promoveri possit, postquam super 4. sent. dist. 27. q. 3. art. 1. pro affirmativa validis rationibus dictisque Scripturae disseruerat, tandem contrarium concludit hac sola ratione, quia papa in decretalibus contrarium dixerit ac praeceperit, cujus decreti aliquas rationes subjicit, sed futillissimas a canonistis assignatas.

367. 4. Ex consuetudine ecclesiae, quae ubique et semper hoc observavit, ut bigamos excluderet ab ordinatione. Respondemus 1. Tertullianus in libr. de monogamia cap. 12. testatur, hoc non fuisse semper observatum, objicit enim Catholicis successivam sacerdotum digamiam. Cur (inquit) non erubescunt quotquot ex digamia praesident apud vos, quando haec ipsis leguntur, oportet episcopum esse unius uxoris virum? Bellarminus excipit, id vel ex dispensatione esse factum, vel de iis accipiendum, qui alteram uxorem habuerant ante baptismum, vel vitio et abusu id esse factum; sed quidquid sit, manet interim illud, nec ubique, nec semper in Catholica ecclesia id fuisse observatum. 2. Hieronymus in epist. ad Oceanum testatur, illorum episcoporum, qui successive duas uxores duxerunt, unam quidem ante baptismum, alteram vero post baptismum, tantum fuisse olim numerum, ut si recensere eos quis velit, Ariminensis synodi multitudo superetur, ad quam imperatoris jussu ex oriente et occidente episcopi quam plurimi convenerunt. Jam vero ex mente Tertulliani, Ambrosii, Innocentii et Augustini Bellarminus illos vere digamos esse censet, sic enim scribit lib. 1. de cleric. cap. 23. §. Tertia etc.: Illi qui alteram uxorem habuerant ante baptismum, a Tertulliano digami censebantur, et c. 24. §. Contra etc.: Ambrosius, Innocentius et Augustinus contendunt, omnino habendum bigamum, qui duas uxores habuit, sive ante baptismum, sive post baptismum. Nam baptisma diluit peccata, non solvit conjugia et renovat hominem quantum ad vetustatem vitiorum, non quantum ad ea, quae recte se habent. Atque haec sententia tandem praevaluit et ab universa ecclesia recepta est. 3. Bellarminus ipse concedit §. Proximo citato, propter hominum paucitatem fortasse dispensasse apostolos cum illis, qui ante baptismum uxorem unam vel plures habuerant,

modo non habuissent plures post baptismum. Aquinales ex ipsius Bellarmini sententia fuerunt redigam. Ergo non fuit perpetua ecclesiae consuetudo successive digamos arcere ab ordinatione. 4. Consuetudo ecclesiae non est norma judicandi in interpretatione Scripturae, sed contra potius Scriptura est norma judicandi de ecclesiae consuetudine absit enim ut cum Bellarmino statuamus lib. 1. sacramentis cap. 26. §. Ex quo etc., clariorem ecclesiae consuetudinem quam verbum Dei, et proinde ex consuetudine verbum Dei esse interpretandum cui assertioni opponimus canones, qui habentur jure can. dist. 8.

CAPUT VIII.

DE PUGNANTIBUS CUM MINISTERIO.

368. De duobus ministerii ecclesiastici adjunctis scilicet et conjugio, diximus hactenus, quod caput adjunctorum et alia προσκελεύματα ferri possent, utpote varia illa charismata, quae Deus in ministros ad ecclesiae salutem mundi odia ac pericula, quibus in officio suis reliquis sunt expositi, requisitae virtutes in illis ad ministerium eligendi sunt etc. sed quis est superius, quantum quidem sufficit, actum fuit, eo accedimus ad cap. 8. de pugnantis cum ministerio. In pugnantium censum non solum referuntur errores contra sinceram ac sanam doctrinam de ministerii causa efficiente, materiali, formali finali, effectis item ac adjunctis pugnantes, quod Anabaptistae et Neophotiniani negant, verum etiam nem aliquam peculiarem ad hoc munus requisitam, quod Svenckfeldiani negant, externum verbi ministerium esse efficax conversionis et salutis, quod Donatistae negant, per malorum ministerium verbum praedicatum et sacramenta dispensantur efficacia, quod Pontificii negant, ecclesiasticos sonas in conjugio vivere posse etc. de quibus similibus erroribus in antithesi cujusque dictum fuit suo loco, sed etiam vitia illa, quae in personis ecclesiasticis ministerio fungentibus, in auditoribus haerent ac ministerii dignitatem mediocriter labefactant. In personis ecclesiasticis ipsi tria potissimum deprehenduntur vitiorum genera, quorum quaedam concernunt officium, quaedam doctrinam, quaedam vero mores etc. 1. Ad primum pertinet abusus officii et potestatis clarissimi, qui potissimum in regno papali domat. Pontifex enim ministerium docendi convertendi imperium politicum ac clavibus abutitur ad stabilendam suam tyrannidem et carnificinam conscientiarum itemque ad faciendum quaestum. Tales Petrus vocat καταχρηστικῶς τῶν κλήρων 1. epist. 5. Paulus χυρισίονος τῆς πλοτεως auditorum 2 Cor. v. 24. etc. Huc referenda est παρανομία

ἐπιτοπισκοπή eorum, qui pedem unum in sug-
la, alterum in curia habent, atque ea, quae mere-
tica sunt, tractare et decidere satagunt, quales
us vocat ἄλλοτρισεπισκόπους 1. epist. 4, v. 15.

Ad secundum pertinent *corruptelae doctrinae*,
quas si accedat pertinacia, degenerant in haere-

Qui corruptelas illas et haereses spargunt, ab
graviter nos praemonent Christus et apostoli
antes illos *pseudoprophetas* Matth. 7, v. 15. *pseu-*
ristas Marc. 13, v. 22. *lupos rapaces* Matth. 7,
fures et latrones Joh. 10, v. 8. qui per *χη-*
ρῳγίας et *εὐλογίας* seducunt corda innocentium

. 16, v. 18. *καπηλεύοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ*
1. 2, v. 17. *δολοῦντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ*

2. 4, v. 2. *Satanas diaconos* 2. Cor. 11, v. 14.
διδασκαλοῦντας 1. Tim. 6, v. 3. *quorum sermo*

gangraena serpit 2. Tim. 2, v. 17. etc. 3. Ad
m pertinent *vitia morum ac vitae*, utpote quod

i quaestus gratia ad hoc munus aspirant, suum
commodum quaerunt et tempore persecutionis

niam deserunt, quos Christus vocat *μισθωτοὺς*,
mercarios, Joh. 10, v. 12. Paulus *ἐργάτας δολίους*

1. 11, v. 13. qui non auditoris et ipsorum sa-
sed quae sunt eorum quaerunt 2. Cor. 12,

item quod vitae turpitudine ac gravioribus
his quidam sint cooperti, quos apostolus

τίνας et *ἐργάτας κακοῦς* Phil. 3, v. 2. pro-
quos *nomen Dei blasphematur* et doctrina

elii male audit Rom. 2, v. 24. Distinguendum
hoc loco inter ministros *morosos*, qui infir-

bus humanis ac levioribus naevis sunt obnoxii,
et *onerosos*, quorum crimina sunt publica,

et *enormia*, quomodo cum utrisque agen-
in cap. de remotione ministrorum expositum

Auditorum vitia ministerii ecclesiastici dig-
repugnantia sunt duorum potissimum generum.

vitium ministerii, derogatio honoris debiti,
rum vel nulla, vel parca erogatio, bonorum

asticorum in usus peregrinos conversio etc.
tales contemptores graviter pronuntiat Chri-

uc. 10, v. 16: *Qui vos spernit, me spernit;*
item me spernit, spernit eum, qui misit me.

e Paulus 1. Thess. 4, v. 8: *Qui spernit, non*
me spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spi-

ritum sanctum in nobis. Ac Christus Matth. 10,
Luc. 10, v. 7. ac Paulus 1. Cor. 9. multis

unt, ministris ecclesiae necessariam susten-
n et stipendia ab auditoribus deberi. 2. *Κα-*
νὴτα, qua quidam politico magistratui abso-

imperium in ecclesiae ministros vendicant,
tionem ministerii ad regalia pertinere cen-

to libitu absque ecclesiae consensu ministros
tendi et iterum repudiandi, arbitrato pro-

ges praescribendi potestatem ipsi tribuunt,
nae ecclesiasticae sese subicere detrectant,

s. errores et flagitia taxanti capistrum inji-
borant. Tales erant homines antediluviani,

us Deus conqueritur, quod *noluerint Spiritus*
sterium in redargutione peccatorum occupa-

tum ulterius perferre, Gen. 6, v. 3. tales etiam
erant Sodomitae, qui conciones Lothi legales pro

affectatione cujusdam imperii habebant, Gen. 19,
v. 9. itemque auditores Jeremiae, qui prophetae in

faciem contradicere non erubescabant hisce omnino
verbis: *Sermonem, quem locutus es ad nos in no-*

mine Domini, non audiemus ex te, Jer. 44, v. 16.
Sed tales contemptores gravissima tandem manet

poena, ut praeter exempla hominum antediluviano-
rum et Sodomitarum docet notabilis textus 2. Par. 36,

v. 15: *Mittebat Dominus Deus patrum ipsorum ad*
Israëlitas per manum nuntiorum suorum mane

surgendo et mittendo, eo quod parceret populo suo.
v. 16. *At illi subsannabant nuntios Dei et irride-*

bant sermones ejus illudebantque prophetis, donec
adscenderet furor Domini in populum ejus et esset

nulla curatio etc.

370. De reliquis personarum ecclesiasticarum et
auditorum vitiis ministerio adversantibus, ut in spe-

cie plura afferamus, non videtur operae pretium,
illud solum quod de haeresibus ac haereticis dixi-

mus, uberiore explicatione videtur indigere. *αἵρεσις*
et *αἵρετικός* dicuntur ab *αἵρεῖσθαι* eligere, praeferre,

est enim haeresis privata aliqua opinio, quam quis
prae dogmate Christiano et fide catholica sibi am-

plectendam eligit eamque pertinaciter defendit, unde
Justinianus nov. 118. haereticos opponit iis, qui

sunt *τῆς καθολικῆς πίστεως* et I. Manichaei C. de
haereticis dicitur, quod *haereticus sit omnis non*

orthodoxus, c. haeresis etc. caus. 24. quae 3. ex
Hieronymo: *Haeresis Graece ab electione dicitur,*

quod scilicet eam sibi quisque eligat disciplinam,
quam putat esse meliorem. Hebraei haereticum

vocant *מְדַבֵּר* mendacem, scurram, sicut 2. Petr. 3,
v. 3. dicuntur *ἐμπαῖκται*, et Psalm. 1, v. 1. *מְצַחֵ*

irrisores. Appellatio Germanica *Reßer* deducta est
vel a Catharis, quorum hypocrisin studiose imitan-

tur; vel a *רִיב* spina, quia Matth. 7, v. 16. Christus
de illis dicit *nunquid colligunt de spinis uvas?* do-

ctrina ipsorum pungit et angit hominum animas;
vel a *רָצַץ*, *laceravit, discepit*, quia Scripturas

discerpunt ac depravant, 2. Petr. 3, v. 16. Quinam
vero proprie et specificè loquendo dicendi sint hae-

retici, accurata investigatione opus est; unde Augu-
stinus in praefat. lib. de haeres. ad Quodvultd.

difficile esse scribit definire, quis sit haereticus.
1. Pontifex et canonistae haereticam statuunt esse

eum, qui *non in omnibus ac singulis papae decretis*
obtemperat. Gloss. in c. Nulli etc. distinct. 19. in

verbo prostratus: *Hic videtur quod omnis, qui non*
obedit statutis Romanae sedis, sit haereticus, illud

postea sic limitat: *Qui dicit, Romanam ecclesiam*
non esse caput, nec posse condere canones, ille est

haereticus. Lucius papa in c. ad abolendam extra
de haereticis etc., sic loquitur: *Universos, qui de*

sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu
Christi, vel de baptismo seu peccatorum remis-

sione, matrimonio vel reliquis ecclesiasticis sacra-
mentis aliter sentire aut docere praesumunt, quam

sacrosancta Romana ecclesia praedicat et observat,

Haereti-
cus quis
sit?

XIII. 217.

XIII. 218.

XIII. 219.

et generaliter quoscunque eadem Romana ecclesia vel singuli episcopi per dioeceses suas cum consilio clericorum vel clerici ipsi sede vacante cum consilio, si oportuerit, vicinorum episcoporum haereticos judicarunt, vinculo perpetui anathematis innodamus. Sic in regno papali pro haereticis habentur, qui Biblia legunt in sermone vernaculo, qui feria sexta carnibus vescuntur etc. Sed haec regula valde est irregularis, papae enim decreta non sunt fidei principia, cum ex alio principio, Scriptura scilicet sacra, confirmanda sint. Adde quod papa saepe decernat credenda commenta futilia et mendacia. Johan. Aventinus lib. 3. annal. Bojor. refert, episcopum quendam Germanum nomine Virgilium mathematicis artibus institutum a Zacharia papa Romam accersitum et haereseos damnatum esse, propterea quod antipodas esse statuerit. Auctor libri conformit. Francisc. fol. 234. col. 3. jussu pontificis Romani editi haeresin esse dicit, non credere nugacissimis illis de Francisco fabulis. 2. Glossa in c. illi, qui peregrinos etc. caus. 24. quaest. 3. variis modis haeticum dici admonet. Uno modo, quicumque est dubius, in fide infidelis est, ut juxta de haeret. Dubius; secundo dicitur haeticus omnis simoniacus, c. Quisquis etc. caus. 1. quaest. 1. tertio omnis praecisus ab ecclesia secundum quod excommunicatus dicitur haeticus, cap. 2. caus. 4. quaest. 1. quarto omnis qui male interpretatur sacram Scripturam, est haeticus, c. haeresis etc. caus. 24. quaest. 3. quinto, qui novam opinionem invenit, est haeticus, c. Haeticus etc. caus. et quaest. iisdem; sexto, qui vult auferre privilegium Romanae ecclesiae, c. Omnes etc. distinct. 22. septimo, qui transgreditur praeccepta sedis apostolicae c. Nulli etc. dist. 19. Sed hi modi omnes nondum sufficiunt ad haeresin proprie et stricte sic dictam, ut ex sequentibus apparebit. 3. Quidam haeticorum nomine complectuntur omnes religionis Christianae et veritatis coelestis adversarios, sive sint intra ecclesiam, sive extra ecclesiam. Gl. d. l.: Quandoque large dicitur haeticus omnis, qui non tenet articulos fidei, et secundum hoc Judaei et gentiles sunt haetici. At qui haetici non sunt extra ecclesiam quaerendi, sed in visibili ecclesia, in quam per initiationis sacramentum sunt recepti. Sic de Corinthiis dicit apostolus 1. Cor. 11, v. 19: Oportet esse haereses inter vos, ostendens, in ipso visibilis ecclesiae gremio haereses nasci, quo etiam pertinet parabola Christi Matth. 13, v. 21: Simile est regnum caelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo; v. 26. cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus et superseminavit zizania in medio tritici et abijt, ex quo apparet, in eodem visibilis ecclesiae agro triticeum et zizania inveniri. De Antichristo, quem diabolicam apostasiam (et omne genus haeresium) in se recapitulare Irenaeus scribit lib. 5. advers. haeres. pag. 328. disertis verbis praedicat apostolus, quod sessurus sit in templo Dei, hoc est in media ecclesia, et ad Ephesinos episcopos ser-

XIII. 220.

mone converso pronuntiat Act. 20, v. 13: Et mihi ipsi surgent viri loquentes perversa. Contra v. inter eos, qui foris sunt, et eos, qui intus sunt, serte distinguit 1. Cor. 5, v. 12. ex quo loco patet distinctio Augustini l. 1. contra Crescon. cap. 10. qua alienos a fide Christiana secerat extraneos sive paganos, qui foris, et haetici qui intus ecclesiam oppugnant, ac in enchirid. Laurent. cap. 4. item eos, qui Christianae fidei contradicunt in duas classes distinguit, aut omnino, inquit, a Christi nomine alieni sunt, haetici. Illi rectius dicuntur infideles pagani ethnici etc. juxta phrasin Christi et apostoli Matth. 6, v. 7. c. 18. v. 17. 1. Cor. 6, v. 6. c. 7. v. etc. 4. Quidam generali quadam appellatione haeticum dicunt eum, qui aliquoties de emendatione admonitus nihilominus obtemperare renuit. At significatio est nimis generalis, quia hac ratione omnes pertinaciter immorigeri essent haetici omnes civitates et domus essent haeticorum. In moribus proprie loquendo non est haeticus sed in doctrina et confessione, unde haetici describuntur, quod διχοσταταί et scandala in salutarem doctrinam pariant, Rom. 16, v. 18. Tertullianus de praescript. cap. 37. inquit: Extranei et inimici apostolis haetici, non in versitate doctrinae, quam unusquisque de se habet, sed in vitio adversus apostolos aut protulit aut non. Interim non negamus, vitia morum, utpote avaritiam, invidiam, fastum, avaritiam etc. in haeresi cum errore plerumque esse conjuncta. 5. Quidam omnes schismatici videntur haetici, sed accurate et proprie loqui velimus, haetici a schismaticis sunt distincti. Quale vero sit illud differentia inter haeticum et schismaticum exponit Augustinus lib. de fid. et symb. cap. 10: Haeticus (inquit) de Deo falsa sentiendo ipsam fidem schismatici autem dissensionibus iniquis a fratre caritate dissiliunt, quamvis ea credant, quaerimus. Interim negari nequit, magnam esse schisma, praesertim inveteratum, et haeresis tatem, quamvis enim schisma quandoque dissolvitur, vix tamen invalescit ac vires sumit a haeresi, neque quisquam fere discedit a fidei veritate, quin si assecras inveniat, etiam ab ecclesia veritatis columna secessionem faciat, inde Hilarius in comment. epist. ad Gal. scribit de schisma c. Inter etc. c. 24. q. 3: Inter haeresin et schisma interesse arbitror, quod haeresis perversa doctrina habeat, schismatici post episcopalem doctrinam ecclesiae pariter separantur, quod quidem incipio aliqua ex parte intelligi potest doctrinarum nullum schisma est, nisi sibi aliquem laqueum confingat, ut recte ab ecclesia recessum faciat. Et Augustinus lib. 2. contra Crescon. cap. 1. resin vocat inveteratum schisma. 6. Quidam haeticos simpliciter definiunt eos, qui circa fidei articulos ac Scripturae interpretationem auctoritates peratores Gratianus, Valentinianus et Hilarius

runt, ut haereticorum numero habeatur, qui vel i argumento a iudicio catholicae religionis ac mile detecti fuerint deviare l. 2. C. de haeret. am definitionem nimis latam esse ostendunt auctor ti fulminis f. 131. et Dauth. de testamentis f.) c. Haeresis etc. c. 24. q. 3. ex Hieronymo: *cumque aliter Scripturam intelligit quam sensus ritus sancti flagitat, a quo scripta est, licet ab sia non recesserit, tamen haereticus appellari et. c. Haereticus etc. causa et quaest. iisdem ex ustino lib. de utilit. cred. c. 1: Haereticus est, alicujus temporalis commodi et maxime vanae iae principatusque sui gratia falsas ac novas iones vel gignit, vel sequitur* (quam definitionem etici, ut hoc obiter moneam, in papistas qua- late ostendit Vergerius in scholiis super lito- papae ad senatores laicos regni Poloniae). 4. sent. dist. 13. q. 2: *Haeresis secundum mum lib. 2. dial. part. 1. c. 6. est dogma fal- fidei orthodoxae contrarium; fides, hoc est lica veritas est veritas, revelata a Deo vel in d in suo antecedente pertinens ad religionem. net ad religionem quidquid ad pietatem, hoc ultum Dei, aut ad finem beatitudinis conse- lae ordinatur. At non omnes, qui errant circa vel Scripturae interpretationem, statim sunt fici. Omnes quidem haeretici errant circa sed non omnes, qui errant, statim sunt hae- quod Augustinus in praefat. libri de haere- d Quodvultd. sic effert: *Non omnis error is est, quamvis omnis haeresis, quae in vitio r, sine errore aliquo haeresis esse non pos- alibi scribit: Errare potero, haereticus non sic quidam ecclesiae doctores in interpretan- ibusdam Scripturae dictis a proprio et genu- um sensu aberrant, quos tamen non possumus in censum haereticorum referre, cum in ex parte cognoscamus, et ex parte prophe- 1. Cor. 13, v. 9. Videatur Augustinus lib. 1. resi ad literam cap. 21. et lib. 11. de civit. p. 19. ubi ostendit, aliud esse a genuino ali- dicti sensu aberrare, aliud a fidei regula dis- Praeterea quidam errore suo non impin- directe in ipsum fidei fundamentum, sed re- ecclesiae fundamento, quod est Christus in rsona et officio, *superaedificant foenum ac 1. Cor. 3, v. 11. et seqq. qualis erat error di de rebaptizandis iis, qui ab haereticis ti, error Augustini de infantibus eucharistia s etc. Tales vero protinus haereticos depu- andquaquam convenit, cum haeretici extra n aliud fundamentum quaerant, hi vero fun- vero stipulas erronearum opinionum super- nt. 7. Quidam etiam eos haereticis annume- ui privatos in fide errores foveant, licet eos eminent nec alios in suas partes pertrahere t. Sed quamvis tales magno cum animarum periculo errent, proprie tamen et accurate o haeretici non sunt, illi enim in sacris ic describuntur, quod veniant ad alios se-***

ducendos, Matth. 7, v. 15. quod veniant ad ovile Dominicum ut furentur, mactent ac perdant, Jo- han. 10, v. 10. quod *διχοστασίας* et *scandala exci- tent*, Rom. 16, v. 17. quod non ipsi solum a veri- tate excidant, sed etiam *aliorum fidem subvertant*, 2. Tim. 2, v. 18. quod *errent, et in errorum con- sortium alios perducant, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι*, 2. Tim. 3, v. 13. quod *inducant sectas perditionis*, 2. Petr. 2, v. 1. quod *sint seductores in mundum ex- euntes et peregrinam doctrinam afferentes*, 2. Jo- han. v. 7. et 10. 8. Denique nisi ad errorem pu- guantem contra fundamentum accedat pertinacia, nondum haeresis proprie sic dicta judicari ac dici potest. Neque enim in solo intellectu, neque in sola voluntate vitium illud quaerendum est. Sed sicut vera ac salvifica fides notitiam in mente, assensum ac fiduciam in voluntate, ita haeresis in intellectu errorem et in voluntate pertinaciam simul complectitur, inde Tit. 3, v. 10. sic describuntur haeretici: *Haereticum hominem post unam atque alteram admonitionem devita, v. 11. sciens, quia subversus est ejusmodi et delinquit, cum sit κὀρο- κατάκριτος, proprio iudicio condemnatus. Tales 1. Tim. 1, v. 19. repulsa bona conscientia fidei nau- fragium fecisse ac 1. Tim. 4, v. 2. cauteriatam, sive cauterio notatam conscientiam habere dicuntur Augu- stinus l. 18. de civit. Dei c. 51: Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid pravumque sapiunt (al- sentiunt), si corrupti ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter suaeque pestifera et morti- fera dogmata emendare nolunt, sed defensare per- sistunt, haeretici sunt. Contra vero, ut idem scri- bit epist. 162: Qui sententiam suam, quamvis fal- sam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia praesum- tionis suae pepererunt, sed a seductis atque in er- rorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem tanta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum in- venerint. nequaquam sunt inter haereticos depu- tandi, unde libr. 3. de baptism. contra Donat. c. 19. tales errantes, non autem haereticos nominare vo- luit, quae dicta Augustini citantur in c. dixit etc. et c. Qui in ecclesia etc. caus. 24. q. 3.*

371. Ex his omnibus constare potest, ad id, ut quis sit proprie dictus haereticus, requiri 1. ut sit persona in ecclesiam visibilem per baptismi sacra- mentum recepta; 2. ut erret in fide, sive errorem illum noviter introducat, sive ab alio acceptum am- plectatur, (quamvis illud haeresiarchae, hoc vero haeretici proprium videri possit c. Qui aliorum etc. (caus. 24. q. 3. ex Urbano); 3. ut error directe in ipsum fidei fundamentum impingat; 4. ut errori conjuncta sit malitia ac pertinacia, per quam etiam aliquoties admonitus nihilominus obstinate errorem suum defendat; 5. ut dissensiones et scandala in ecclesia excitet ejusque unitatem scindat. Quomodo vero cum talibus haereticis agendum sit, distincte explicandum pro diversa ratione personarum, quibus res est cum haereticis, quarum quaedam sunt pri- vatae, quaedam vero publicae. Privatas quod atti-

XIII. 223.
Quomodo
cum hae-
reticis
agendum.

net, illis a Christo et apostolis praecipitur, ut ab haereticis diligenter sibi caveant, Matth. 7, v. 15. ubi in Graeco est προσέχειν, quod singularem in illis vitandis attentionem requirit, ut ab illis fugiant, Johan. 10, v. 5. ut eos observent et ab eis declinent Rom. 16, v. 17. ut orent ecclesiam liberari ab illis, utpote importunis et malis hominibus, 2. Thess. 3, v. 2. ut post unam atque alteram admonitionem eos devitent Tit. 3, v. 10. ubi in Graeco est παραινεῖσθαι, quod significat aliquem aversari, repudiare ac prorsus rejicere, ut ne quidem in domum eos recipiant, nec ave illis dicant, 2. Joh. v. 10. etc. Quo pertinent illae obtestationes veterum. Ignatius epist. 2. ad Trallens.: *πρεύετε τὰς ἀθέτους αἰρέσεις, τοῦ διαβόλου γὰρ εἰσιν ἐφευρέσεις τοῦ ἀρχιαίου ὁφείως τοῦ διὰ τῆς γυναικὸς ἀπατήσαντος Ἀδὰμ τὸν πατέρα τοῦ γένους ἡμῶν.* Idem epist. 6. ad Philadelph.: *Τοὺς μισοῦντας τὸν θεὸν μισεῖν χρὴ καὶ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ ἐκτῆχισθαι. οὐ μὲν καὶ τύπτειν αὐτοὺς ἢ διώκειν καθὼς τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν κύριον καὶ θεόν, ἀλλ' ἐχθροὺς μὲν ἡγεῖσθαι καὶ χωρῆσθαι ἀπ' αὐτῶν.* Irenaeus libr. 3. contra haereses cap. 3. p. 171. de Johanne apostolo refert, quod in Epheso iens lavari, cum vidisset intus Cerinthus, exsilierit de balneo non lotus dicens, quod timeat, ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Ibidem de Polycarpo addit, quod Marcioni sibi aliquando occurrenti et dicenti, Cognosce nos, responderit, Cognosco te primogenitum Satanae. Postea concludit Irenaeus: *Tantum apostoli et horum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbotenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem.* cap. 4. pag. 172. subjungit de barbaris (Germanis, majoribus nostris) quod si quis annuntiasset ea, quae ab haereticis adinventata sunt, proprio sermone eorum collocutus, statim concludentes aures longo longius fugerint, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium.

372. Publicae personae vel sunt ecclesiasticae, vel politicae. Ecclesiasticis personis convenit exemplo Christi haereticos *ψιμοῦν*, quod est capistro, quasi injecto os ipsis ocludere, Matth. 22, v. 34. eosque juxta praescriptum apostoli *ἐπιστομίζειν*, os illis obturare, hoc est tales refutationes proferre, ut adversarius, quod specie aliqua veritatis objiciat, non inveniatur, Tit. 1, v. 11. Id vero ut obtineant, oportet ecclesiae ministros esse *δυνάτοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν*, Tit. 1, v. 9. quique possint *gladium Spiritus* contra eos vibrare, Eph. 6, v. 17. atque *lupos* hosce ovili Dominico insidiantes in lucem protrahere. Quemadmodum enim (ut habet pulcherrima similitudo Irenaei libr. 1. advers. haeres. c. 35. pag. 91.) *bestiae alicujus in sylva absconditae et inde impetum facientis et multos vastantis, qui segregat et denudat sylvam et ad visionem adduxit ipsam feram, jam non elaboravit ad capiendam, videntes quoniam ea fera est; ipsis enim adest videre et cavere impetus ejus et jaculari undique et vulnerare et interficere vastatricem illam bestiam;*

sic et nobis cum haereticorum (qui comparantur ferae arundinis sive in arundine latenti Psalm. 65, v. 31.) abscondita et apud se tacita in manifestum redegerimus, jam non erit necessarium multis destruere eorum sententiam. Quae refutatio haereticorum muneris ecclesiastici pars est maxime necessaria ac difficillima, in hac praesertim efficitur mundi senectute variarum haeresium feracissima, quas edomare et, ut, pulcherrime loquitur Justinus in *ἐκθ. πιστ.* p. 302. *καταβαλεῖν τὴν ἐκείνην καὶ περιχέειν τὰς θεομάχους γλώσσας* sternere infidelitatem ac circumcludere Deo bellum inferentes linguas, labor est longe gravior quam quem in hydrae capitibus perpetua quadam occasione repullulantibus Hercules sustinuisse videtur. Quomodo vero magistratus politicus haereticos coercere et possit et debeat, in sequenti exponi dabitur tractatu.

CAPUT IX.

DE USU HUIUS LOCI

373. Usus hujus loci est generalis ac specialis. Generalis, 1. *διδασκτικός*, ut ministerii ecclesiae necessitatem, dignitatem atque utilitatem agamus ac Deo pro illius institutione ac conservacione debitas agamus gratias. Quid enim prodesset renasci, nisi per verbi et sacramentorum ministerium ad vitam aeternam contingeret renasci? Quid pro nobis opus redemptionis et alia beneficia Christi praestita, nisi per verbum et sacramenta quorum oeconomi sunt ecclesiae ministri, eadem bis distribuerentur? Quid commodi ad nos redire ex coenae magnae et nuptialis convivii praestacione Luc. 14, v. 16. Matth. 22, v. 2. nisi per vos coelestis patrisfamilias ad eam invitarentur? *ἐλεγκτικός*, ut sinceritatem hujus articuli contra errores Svencfeldianorum, Anabaptistarum, Photinianorum et quorumvis adversariorum tueamur. Specialis, 1. respectu *ministorum*, ut considerata modesta amplitudine ac difficultate seriis precibus deus auxilium, praesidium et benedictionem imploretur, verbum Dei pure praedicando, sacramenta Christi institutionem administrando, claribus utendo, disciplinam ac bonum ordinem conservando, pauperum curam suscipiendo, aegrotos visitando, mores honeste regendo opus faciant evangelistici ministerium suum impleant, 2. Tim. 4, v. 5. ut ipsos studeant probabiles exhibere Deo, opere *ἀνεναντισχύοντες* 2. Tim. 2, v. 15. inque laboribus, periculis et adversis sese erigant praesentibus de divina gratia, praesidio et auxilio. 2. Respectu *auditorum*, ut debitam ministerio debeant reverentiam, obedientiam et sustentationem necessariam ac pro illius conservatione seriis Deum quotidie preces fundant. 1. Thess. 5, v. 12. Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore

et, maxime qui laborant in verbo et doctrina. br. 13, v. 17: *Obedite praepositis vestris et sub- i estote illis, ipsi enim vigilant pro animabus tris tanquam rationem reddituri pro eis, v. 18. te pro nobis etc.*

CAPUT X.

DEFINITIONEM MINISTERII ECCLESIASTICI PROPONIT.

75. Ex his omnibus colligitur, quod ministerium lesiasticum sit *officium sacrum et publicum di-*

vinitus institutum ac certis hominibus per legiti- mam vocationem commendatum, ut peculiari pote- state instructi verbum Dei doceant, sacramenta ad- ministrent ac disciplinam ecclesiasticam conservent ad hominum conversionem et salutem promoven- dam, Dei vero gloriam propagandam. Deus, qui sacrum illud et augustum munus instituit, id ipsum apud nos inviolatum conservet ac per illud inter nos sibi perpetuo ecclesiam colligat, a qua in hac et futura vita recte agnoscatur, celebretur et glori- ficetur in omnes nunquam finiendorum seculorum aeternitates. Amen.

LOCUS VICESIMUS QUARTUS

DE MAGISTRATU POLITICO.

PROOEMIUM.

I.

Ratio
ordinis.

Doctrinam de ecclesia et ministerio ecclesiastico convenienti ordine sequitur articulus de magistratu politico, 1. quia ut *ministerium ecclesiasticum* primam, sic *magistratus Christianus* alteram hierarchiam sive statum in ecclesia divinitus ordinatum constituit. 2. Quia *magistratus* non minus quam *ministerium* ob ecclesiae collectionem, conservationem et propagationem a Deo est institutus, siquidem illius opera conservatur tum disciplina externa, tum pax et tranquillitas publica, absque qua *ministerium ecclesiasticum* convenienter munere suo perfungi et ecclesiae collectio ac propagatio locum habere vix posset, 1. Tim. 2, v. 2. 3. Quia *magistratus* est veluti *ἀρχὴ* ac septum ecclesiae, Psalm. 47, v. 10. nec enim tantum corpora et facultates nostrae hoc validissimo muro cinguntur, sed etiam ecclesiae munimentum praestatur, dum coërcetur rabies eorum, qui omnia sacra eversa cupiunt, ut suis cupiditatibus libere indulgere possint. 4. Quia *magistratus* pius et Christianus est ecclesiae *nutritivus* Esaiæ 49, v. 23: *Erunt reges nutritii tui et reginae nutrices tuae*. Ut Bethlehem praeseptum Christo nascenti prae-buit, sic politiae exhibent hospitium ecclesiae. 5. Quia Dei bonitas non minus elucet in beneficiis, quae per magistratum humano generi praestat, quam in bonis, quae per *ministerium ecclesiasticum* eidem confert. Propter peccatum protoplastorum non solum spiritualibus et aeternis futurae vitae bonis, sed etiam corporalibus et externis hujus vitae commodis genus humanum excidit, sed Deus ex miranda et nunquam satis praedicanda benignitate propter Filii intercessionem non illa solum, sed etiam haec restituit ac reparavit, ac media illis conservandis ordinavit, inter quae eminent politicus *magistratus*.

Magi-
stratus et
ministe-
rii con-
venien-
tia.

2. Quid quod in multis magistratui politico cum ministerio ecclesiastico *convenit*. Conveniunt enim: 1. *genere proximo*, *ministerium ecclesiasticum* est potestas, *magistratus politicus* itidem est potestas; 2. *causa efficiente principali*, quae est Deus utrius-

que ordinis auctor et conservator; 3. *subjecto moto*, utraque potestas ab hominibus administratur; 4. *causa finali generica*, utraque enim potestas ecclesiae collectionem, conservationem ac propagationem, itemque ad Dei gloriam ordinata est. Utraque etiam sibi tradunt operas. *Ministerium ecclesiasticum* in temporalibus indiget cura ac defensione *magistratus politici*, ac vicissim *magistratus politicus* in ritualibus aeternam salutem concernentibus indiget opera ministerii. Sine ecclesiastico ministerio commode quidem, at non pie, sine politica potestate pie quidem, sed non commode vivi potest. Interim et differebantur: 1. *causa efficiente instrumentali mediata*, quia per alios vocat Deus ad ministerium, per alios ad magistratum; 2. *forma*; potestas politica est *ἀρχὴ καὶ διοίκησις* praetoria, potestas ecclesiastica est *διακονία*, ministratoria. Illa auctoritatem condendi novas leges cum jure rationis nequaquam pugnantes, haec vero ad preceptum legum divinarum est adstricta; illa armis gladio corporali, haec vero spirituali, verbo scientiae et clave ligante ac solvente. 3. *Subjecto proximo*, aliae enim personae funguntur ministerio ecclesiastico, aliae vero magistratu politico, neque *convenit*, unum habere *duplicem professionem*. Testatur Ambrosius in comment. 2. Tim. 4. *Ubi* potestas ecclesiastica occupatur in rebus spiritualibus ad salutem consequendam immediate spectantibus; politica vero in rebus corporalibus et externis ad salutem consequendam indirecte ac mediate spectantibus. 5. *Effectis*. Per *ministerium ecclesiasticum* dispensat Deus beneficia spiritualia remissionem peccatorum, tranquillitatem conscientiae internam, donationem Spiritus sancti et vitam aeternam; per magistratum politicum conservat pacem et tranquillitatem externam, administrat civitatem civilem, defendit facultates, famam et corpora nostra atque externum ecclesiae munimentum praestat. 6. *Modo executionis et administrationis*. Minister ecclesiae non per quaestiones violentas

umenta, sed per praedicationem legis in delicta quirit; secus agit magistratus politicus. Minister ecclesiae verbo, excommunicatione et clavis ligandi usu coërcet delinquentes atque arguit etiam interna delicta et absconditam cordis immunditiam; magistratus gladio punit peccantes et externa duntaxat delicta in poenis infligendis spectat, Deut. 17, 4. et seqq.

3. Ceterum non solum utile, sed etiam necessarium est, doctrinam de magistratu politico inter caetera fidei Christianae tractari et explicari, tum propter eos, qui magistratum gerunt et imperant, tum propter eos, qui magistratui parent. Illorum contentiae erudiendae et informandae sunt, ut sciant, versari in statu divinitus ordinato ac proinde in Deo placente, nec turbentur fanaticorum dissimulationibus, huic divinae ordinationi quovis modo obstantibus atque ut discant, quomodo in hoc a se gerere et muneris sui partes recte administrare debeant. Exstat in tomo secundo operum manicorum scriptum Lutheri de magistratu politico de obedientia illi praestanda, quod cum Fridericus Saxoniae dux Sapiens dictus legisset, prae laesultavit ac sublati in coelum manibus Deo laesegit, quod ex sacris literis jam cognitum exploratum teneret, se in ejusmodi ordine constitutum esse, qui Deum auctorem habeat et in bona conscientia versari Deoque placere possit. Ad debitam magistratui obedientiam praestandam audi et quibus obedientia illa terminetur limit, erudiendi.

Notandum vero hoc loco, quod titulus de magistratu sit quodammodo angustior, cum non solum magistratu, sed etiam de subditis in hoc articulo tractandum. Duplices enim personae ad constitutionem reipublicae concurrunt tanquam esca et integritas ejusdem membra, videlicet magistratus et subditi: illi praesunt, hi subsunt; operant, hi parent, cum reipublica nihil aliud quam ordo imperantium ac parentum certis legibus devinctorum, Aristoteles lib. 1. polit.

3. Rectius igitur de politicis vel de ordine hoc hic articulus inscriberetur, sed nolumus a consuetudine in ecclesia loquendi consuetudine recedere, non tamen evidentioris ordinis causa duas partes hujus articuli constituemus partes, quarum una agat de magistratu, posterior de subditis.

PARS PRIOR

HUJUS TRACTATUS DE MAGISTRATU.

CAPUT I.

DE ONOMATOLOGIA HUIUS ARTICULI EXPLICAT.

Ita in reliquis fidei Christianae articulis explicat, ita quoque in hoc ipso primum locum ob-

tinet *ὀνοματολογία*, secundum *πραγματολογία*, quia *ὀνοματολογία* per notitiam nominum deducimur ad cognitionem rerum. Ad *ὀνοματολογίαν* pertinet 1. *ἐτυμολογία*, 1. *ἐτυμολογία*, 2. *ὁμωνυμία*, 3. *συνωνυμία*. Circa etymologiam nominum, quod nomen magistratus plerique derivent a *magistro*, quia apud Romanos is, qui dictator erat ac supremam potestatem gerebat, magister appellari solebat, ut ex Cicerone, Livio et aliis historiae Romanae scriptoribus constat, atque adhuc hodie in civitatibus praesertim liberis et imperialibus, qui ad clavum reipublicae sedent, vocantur magistri civium, magistri tribuum, *Bürgermeister*, *Stadtmeister*, *Ammeister*. Caelius Rhodiginus libr. 7. antiquar. lection. cap. 17. multis ostendit, magistratum pro dictatore in epistol. Ciceronis ad Gallum esse positum. Quod magistratum (inquit) pro dictatore accipiamus, forte ridiculum sciolis haud ita multa versantibus videatur. Ceterum scribit Seneca, eum, quem modo dictatorem dicimus et in historiis ita nominari lectitamus, apud antiquos magistrum populi vocatum, et id in libris annotatum auguralibus, praeterea esse argumento, quod qui ab illo nominabatur, magister equitum erat et dicebatur. Porro Titus quoque Livius dictatorem refert moderatorem atque magistrum consulibus appositum, sed de finibus Cicero libro 3. de sapiente, Rectius, inquit, appellabitur magister populi, is enim est dictator, quam Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriae, avaritiae, crudelitatis magister fuit. Hactenus Rhodiginus. Ipsum vero nomen magistri Sextus Pompejus deducit ab adverbio *magis*, unde *magisteria* (inquit idem) dicuntur in omnibus rebus, quae magis ceteris praesunt, ut *magisterium equitum*, *vicorum* etc. Cic. in libr. de senect.: *Me magisteria delectant a majoribus instituta*. Suetonius in Augusto *magisteria municipiorum ἀρχαὶς* municipales vocat. Magisterare apud Festum est regere et moderari sumtum. Alii vero deducunt ab appellatione illa, qua sapientes Persarum honorabantur. Dicebantur enim apud Persas *magi*, qui Graecis erant philosophi, Latinis sapientes, Gallis druides, Aegyptiis sacerdotes, ut magister sit quasi *μαγίστρός*. Magia enim olim honesta vox erat et magorum appellatio erat amplissima et honestissima. Cicero lib. de div.: *Sapientium et doctorum genus magorum habebatur in Persis*; Herodotus lib. 1. hist. p. 26: *Magi fuerunt sapientes Persarum*. Plato in Alcibiade dicit; *magos Persicos fuisse divini et humani juris interpretes et universas philosophiae professores*; Suidas scribit, illos fuisse *philosophos et philotheos*. Dicti sunt ab *μαγείᾳ*, quod est inquirere, scrutari, meditari. Et quia in illorum scholis informabantur qui ad rerum gubernacula evehendi, quin et ipsi quandoque regnorum habenas obtinebant, teste Cicerone libr. 1. de divin. inde factum, ut magistri nomen ab illis deductum ad personas imperium gerentes accommodaretur. Musculus in locis p. 620. deducit a Graeco *μέγιστος*, quae sonat maximum et amplissimum, sed haec etymologia est nimis dura ac remota.

Μεγιστάνεν. 6. Magistratus nomini apud Graecos respondent *μεγιστάνες*, procures, Marc. 6, v. 21: *Herodes convivium instruxit τοῖς μεγιστάνιν αὐτοῦ.* Apocal. 6, v. 16: *Reges terrae καὶ οἱ μεγιστάνες absconderunt se.* Apocal. 18, v. 23: *Mercatores tui erant μεγιστάνες τῆς γῆς.* Ex quibus locis colligitur, *μεγιστάνες* esse inferiores magistratus, cum a regibus tanquam superioribus distinguantur, dicuntur a *μέγιστος*, maximus, sicut a magnus dicuntur *magnates*, eo quod auctoritate, dignitate et potestate alios antecellant. LXX interpr. utuntur pro *מַלְאכֵי* illustres, magni, robusti, Jerem. 14, v. 3. Daniel. 3, v. 25. Nahum. 2, v. 6. Zach. 11, v. 2. pro *מַלְאכֵי* magni, magnates. Jon. 3, v. 7. ex decreto regis et *magnatum* jejuniū indicitur. Nahum. 3, v. 10: *Omnes magnates sive optimates ejus sunt alligati compedibus;* pro Chaldaico *מַלְאכֵי* principes, Dan. 4, v. 33. c. 5, v. 1. quos partem imperii obtinuisse patet ex Dan. 6, v. 7. et pro *מַלְאכֵי* principes 2. Paral. 36, v. 18. Prov. 8, v. 16. Esai. 34, v. 12. etc. Alexander Aphrod. in topic. *ὁ τιμὴς ὀρεγόμενος παρὰ βασιλέως ἢ παρὰ μεγιστάνων.* Suetonius in vita Calig. et Cornelius Tacitus dixerunt Latine itidem *megistanes*. *οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἄρχαι* dicuntur *παρὰ τὸ ἄρχειν*, quod est imperare, mandare, edicere.

Politiae. 7. Magistratus politicus dicitur a politiis. *Politia ἀπὸ τῆς πόλεως* dicta plerumque notat regimen sive administrationem reipublicae, ab Aristotele libr. 3. politic. cap. 4. dicitur *πόλεως τάξις*. Isocrates: *πᾶσα πολιτεία ψυχὴ πόλεως ἐστὶ, τοσαύτην ἔχουσα δύνανται, ὁσηνπερ ἐν σώματι φρόνησις.* Politica est civilis scientia, ut subintelligatur *δύναμις* vel *τέχνη*, peritia reipublicae administrandae et ars justam politiam instituere et administrare docens. Plato: *ἡ πολιτικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ ἥν αἱ πόλεις εὖ οἰκισκύνται.* *Πόλις* civitas (dicta tanquam civium unitas) tum pro urbe muris cincta vicisque et aedificiorum serie distincta, tum pro ipsis civibus usurpatur, quae posterior significatio est ipsi maxime propria, non enim in parietibus aut in muris, sed in ipsa hominum multitudine posita est civitas, ut loquitur Pompejus apud Dionem, cum quo congruit illud Thucydidis libr. 7. hist. pag. 260: *ἄνδρες γὰρ πόλις καὶ οὐ τέχνη οἷδ' ἢ νῆες ἀνδρῶν κεναί.* Respectu hujus posterioris significationis definitur ab Augustino libr. 19. de civit. Dei cap. 23. quod sit *coetus multitudinis juris consensu et utilitatis communione sociatus.* Ex pluribus hominibus simul habitantibus familiae, ex pluribus familiis pagi, ex uno vel pluribus pagis urbes originem duxerunt. Cum enim homines per conjugium multiplicati vicinis inter se locis propter commoditatem ac sociabilitatem natura insitam habitarent, ex pluribus familiis simul collectis orti sunt vici (a via sic dicti), sive pagi a Graeco *πηγή*, Dorice *παγά*, qui fons est Latinis, unde pagani dicti eodem et communi fonte utentes, sed in agris absque muro cingente habitantes. Post multiplicatis familiis propter metum tum hominum, tum ferarum urbes exstrui et muris circumcingi

coeperunt, dictae ex eo, quod olim in orbem circumducerent aratrum, dum moenia urbis primam designarent, teste Varrone et ex eo Caelio Rhodigino libr. 14. antiquit. cap. 1.

8. Circa *ὁμωνυμίαν* observandum, quod nomen magistratus dupliciter sumatur: 1. *Abstracte* pro ipsa potestate et auctoritate, qua divinitus instructi sunt, quibus regimen est commissum, unde vulgatae illae apud Ciceronem formulae: *gerere magistratum, inire magistratum, fungi magistratu, abire magistratu.* Livius ex Demosthene dicit: *Magistratus ostendit virum, ὃς ἐστὶν τὸν ἄνδρα δείκνυται.* In hac significatione saepe duntaxat in codice Biblico usurpatur 1. *Magistratus* Rom. 8, v. 16: *Romani committunt uni magistratum suum per singulos annos domum universae terrae, et omnes obediunt uni, ubi intelligitur dictatura, suprema illa potestas in populoque Romano.* 2. *Concrete* pro personis, qui gerunt magistratum et potestate imperandi sunt instructae. Cicero lib. 1. offic.: *Est proprium magistratus, hoc est eorum, qui cum imperio sunt, intelligere se personam gerere civitatis, ejus dignitatem et decus sustinere, servare leges, jura describere et fidei suae commissa munus.* Haec significatio in sacris literis est frequentissima. Esdr. 9, v. 2. Nehem. 2, v. 16. Jerem. 51, v. 57. Luc. 22, v. 11. etc. Pari ratione vox *ἐξουσία* accipitur: 1. *Abstracte*; Luc. 4, v. 6: *Dabo tibi ἐξουσίαν ταύτην, hoc est τῆς βασιλείας, ut colligitur.* Luc. 19, v. 17: *Habens ἐξουσίαν decem civitates.* Luc. 23, v. 7: *ἔκ τῆς ἐξουσίας.* 2. *Concrete*; Matth. 8, v. 9: *εἰμὶ ὑπὸ ἐξουσίαν.* Luc. 7, v. 8: *ὑπὸ ἐξουσίαν τῶν ἁγίων.* Rom. 13, v. 1: *Omnis anima subdita sit timore ὑπερεχούσας, ubi non sine gravi consilio apostolus abstractiva locutione uti voluit; ut ostendens quod debere ad personas imperantium non debere ad ipsorum officium et ad potestatem, qua divinitus sunt instructi. Quos enim apostolus hoc loco vocat ἐξουσίαν, eos Christus apostolus ἐξουσιάζοντας Luc. 22, v. 25. Πολιτεία in abstracto significat 1. statum reipublicae, ut quando Paulus dicit libr. 8. politic. cap. 10: *πολιτείας εἶδη τρεῖς, et postea, εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτεῖαι, εἰσὶ δὲ καὶ ἀριστοκρατία καὶ ἡ δημοκρατία.* 2. Regimen et administrationem reipublicae, ut quando Paulus asserit, *πολιτεῖαν εἶναι βίον τῆς πόλεως.* 3. Civitatem in republica, quod alias vocatur *πατρίς*. Act. 22, v. 28: *πολλοῦ κεφαλῆ τὴν πολιτείαν ἔχουσάνην.* Huc referri etiam potest illud apostolicum Eph. 2, v. 12: *Abalienati a πολιτείᾳ.* 4. Institutum ac rationem vitae quaedam. Sic apud Basilium *ἡ κατὰ θεὸν ταύτην ἡ πολιτεία* dicitur piorum conversatio referenda ad Budaeum p. 766. Et ἀποστολικὴ πολιτεία apud Augustinum. In concreto significat coetum hominum, qui jure et ordine consociatorum.*

9. Ad synonymiam pertinent appellationes *braeae*, Graecae et Latinae, quarum quaedam propriae, quaedam vero metaphoricæ, quaedam

tribuantur *ratione causae efficientis*, quaedam respectu *formae*, quaedam respectu *finis et officii*, quaciam *ratione adjunctorum* etc. Hebraeis dicuntur **אֲדֹנָיִם** *domini*, Gen. 45, v. 8. Esa. 22, v. 18. ab **בָּסִיס** *basis*, quod instar basis aut columnae sustentent politiam. 2. **אֲדֹנָיִם** illustres, magnifici, sublimis, Jud. 5, v. 25. 2. Paral. 23, v. 20. Jerem. 14, v. 3. 3. **אֲדֹנָיִם** magnates, Ezech. 3, v. 12. 8, v. 9. Daniel. 3, v. 27. etc. Est vox septem terarum in singulari, composita ex **אֲדֹנָיִם** magnus, **אֲדֹנָיִם** manens et **אֲדֹנָיִם** facies, principes magni, qui semper manent apud regem ejusque faciem vident. **אֲדֹנָיִם** *fortes*, penes quos est facultas aliquid sciendi, Exod. 15, v. 15. Job. 41, v. 16. Ezech. 31, v. 11. 5. **אֲדֹנָיִם** *ductores, principes, duces*, qui non sunt coronati ut reges, Genes. 36, v. 15. ab **אֲדֹנָיִם** millenarius, mille viri, quia populus Judaicus populatim distributus erat in chiliades seu millenarios, hinc quod Mich. 5, v. 1. dicitur **אֲדֹנָיִם** *in milibus Juda*, *ἐν χιλιάδων*, id Matth. 2, v. 6. redditur *ἐν τοῖς ἡγεμόσιν*, *inter duces*. 6. **אֲדֹנָיִם** magni, magnates, 2. Sam. 3, v. 38. **אֲדֹנָיִם** et magnas cecidit. Targ. **אֲדֹנָיִם** et princeps. 2. Regum. 10, v. 6. apud **אֲדֹנָיִם** magnates urbis, quorum magna auctoritas et potentia. Jer. 52, v. 13. et omnem domum **אֲדֹנָיִם**, magnatis, combussit igni. Targ. **אֲדֹנָיִם** *domus magnatum*, a rad. **אֲדֹנָיִם** magnus fuit, quod fertur tum ad quantitatem, tum ad qualitatem. **אֲדֹנָיִם** *dominatores, domini*, a rad. **אֲדֹנָיִם** dominatus est, auctoritatem, potestatem et jus habuit rem vel personam aliquam. 1. Regum 4, v. 21. Paral. 7, v. 18. 8. **אֲדֹנָיִם** *reges*, quod nomen usurpatur vel *γενητός* pro quovis dominatore, qui a ditioni, vel urbi alicui cum imperio praestat; vel *ἡγεμών*, pro eo, qui summam habet potestatem non solum in subditos, qui mere et absolute tales sunt, sed etiam in proceres regni, qui limitate sunt subditi et partem aliquam imperii obtinent. Genes. 14, v. 2. et 18. ex quo loco intelligitur, reges eo tempore dictos fuisse, qui vel uni duntaxat urbi imperant, cum illis, qui nostro tempore dicuntur reges, illa ex parte respectu potentiae comparandi. **אֲדֹנָיִם** *duces, capitanei, antistites*, 1. Samuel. 9, v. 16. 2. Paral. 32, v. 22. **אֲדֹנָיִם** dicitur is, qui populo rebus tam politicis, quam ecclesiasticis praestat. rad. **אֲדֹנָיִם** nuntiavit, eo quod populus ad illum omnia referat eumque in omnibus respiciat, **אֲדֹנָיִם** Job. 12, v. 21. Psalm. 47, v. 10. Ps. 106, v. 41. a rad. **אֲדֹנָיִם** sponte et libere largitus est, **אֲדֹנָיִם** *beneficus*, eo quod principes sese *beneficos et verales* exhibere debeant, unde et Christus eos ait *evergetas* Luc. 22, v. 25. 11. **אֲדֹנָיִם** *principes constituti et ordinati*, a rad. **אֲדֹנָיִם** perfudit quo liquore, constituit, inductoravit, eo quod reges unctione inaugurabantur. Jos. 13, v. 21. Psalm. 83, v. 12. Ezech. 32, v. 29. 12. **אֲדֹנָיִם** *elevati, praelati*, a rad. **אֲדֹנָיִם** elevavit, sustulit, eo quod sint super alios elevati et erecti. Gen. 25, v. 16. cap. 34, v. 2. 13. **אֲדֹנָיִם** *magnates, praepositi, praefecti*, Nehem. 4, v. 19. Jer. 51, v. 57.

Dan. 3, v. 27. cognationem habet cum rad. **אֲדֹנָיִם** multiplicatus, auctus fuit. 14. **אֲדֹנָיִם** Judic. 16, v. 5. 1. Regum 6, v. 4. ita appellarunt Phoenices suos *principes*, sicut Hebraei eos **אֲדֹנָיִם** et Persae *satrapas* vocabant, Jos. 13, v. 3. Quinque erant principes Philistaeorum, videlicet juxta quinque urbes celebriores, quas rexerunt, utpote Asdod, Gaza, Gad, Ascalon, Ekron. 15. **אֲדֹנָיִם** *duces, principes*, 1. Reg. 10, v. 15. 2. Paral. 9, v. 14. **אֲדֹנָיִם** vox est peregrina Assyriis, Syris, Chaldaeis et Persis communis significans ducem, praefectum, terminatione feminina, sed significatione masculina. Ex Hagg. 1, v. 14. colligitur, eos, qui post Babylonicam captivitatem fuere dominati, non fuisse dictos **אֲדֹנָיִם** reges, sed **אֲדֹנָיִם** duces, quia erant sub potestate gentium. 16. **אֲדֹנָיִם** *praefecti, praepositi*, usurpatur de inferioribus magistratibus sive officialibus, quibus quaedam praefectura est commissa, Gen. 41, v. 34. Num. 31, v. 14. Esa. 60, v. 17. 17. **אֲדֹנָיִם** *capitanei, gubernatores*, Esai. 1, v. 10. c. 22, v. 3. a nomine **אֲדֹנָיִם** extremitas, quia in principio et fine negotii gerendi tales praesto esse oportet. 18. **אֲדֹנָיִם** *optimates, magnates*, Dan. 4, v. 33. cap. 5, v. 1. a rad. **אֲדֹנָיִם** multiplicatus, auctus, magnus fuit. 19. **אֲדֹנָיִם** *principes*, qui proximus habent gradum post regem, consilarii, Jud. 5, v. 3. Psalm. 2, v. 2. Prov. 10, v. 16. Quidam Hebraei deducunt a **אֲדֹנָיִם** *emaciarit*, quod rex aut princeps sine subditis macie atteratur, vel quod consilarii habeant gracilem intellectum et subtilem in judicandis causis. Quidam a **אֲדֹנָיִם** in plural. **אֲדֹנָיִם** *secretum, arcanum*, deducunt, quod illis secreta imperii concedantur; sed quia **אֲדֹנָיִם** est Chaldaicum, ideo vix potest commodè ab eo deduci. 20. **אֲדֹנָיִם** *praefecti*, Deut. 16, v. 17. cap. 20, v. 9. LXX interpr. reddiderunt *προαγματοεισαγγελείς*, de quorum officio dicemus inferius. 21. **אֲדֹנָיִם** *domini, praefecti, principes, dynastae*, Genes. 42, v. 6. Daniel 2, v. 10. a rad. **אֲדֹנָיִם** *dominatus est, potestatem habuit, auctoritatem polluit*. Chald. **אֲדֹנָיִם**, ex quo Saraceni reges suos vocant *sultanos*, sicut Aegyptii *Pharaones* ac *Ptolemaeos*. Pharaonis nomen in Aegypto omnibus regibus commune fuisse, testantur Augustinus libr. 16. de civit. Dei cap. 45: *Nomen Pharaonis (inquit) in Aegypto omnium regum fuit*, et Hieronymus, libr. 9. in Ezech.: *Pharao apud Aegyptios nomen est regiae dignitatis*, sicut apud Amalekitas *Agagi*, ut monet Moses Gerundensis. Numer. 24, v. 8. post Alexandrum *Ptolemaei*, apud Romanos *Caesares et Augusti*, apud Philistaeos *Abimelech* etc. originem appellationis exponit Ludov. Vives in comment. August. d. 1.: *Pharaones dicti sunt quasi Pharones a Pharo insula regione Alexandriae, olim Carpachos dicta, ubi regnavit Proteus*. 22. **אֲדֹנָיִם** *judices*, Exod. 2, v. 14. Mich. 5, v. 1. Jud. 2, v. 16. a rad. **אֲדֹנָיִם** *judicavit, imperavit*, jus dixit et executus est bonos defendendo, malos puniendo. 23. **אֲדֹנָיִם** et **אֲדֹנָיִם** *principes, domini*, 2. Sam. 19, v. 6. Esa. 3, v. 4. c. 49, v. 23. XIII. 231. ** 24. **אֲדֹנָיִם** *duces*, LXX *ἡγεμόνες* Exod. 14,

v. 7. Rad. שלש in piel *tertiavit*, *tertio fecit*, hinc שלש et שלש magnus *dux*, *princeps*, *triumvir*, sic dictus ut quidam volunt, quod tertius a rege. ut primo sit מלך *rex*, post משנה *secundus* et post hunc שלש a rege *tertius*. Alii alias afferunt derivationes, vid. Hieronymum in cap. 23. Ezech.** Fuerunt autem in populo Israëlítico varii principes, de quibus dicemus inferius, quando species magistratuum enumerabimus.

2. Metaphorica-
rum.
1. Dili.

10. Metaphoricae ac periphrasticae appellationes sunt, quod vocantur 1. אלהים *dii*, Ex. 22, v. 28. אלהים *non maledices*, quod ἐξηγητὴς sic exponitur וְלֹא תָשִׁי וְעָלָה *et elevato in populo tuo non maledices*. Ibid. v. 8: *Accedet Dominus domus אלהים אדני, ad deos sive iudices*. Psalm. 82, v. 1: *Deus stans in congregatione deorum*, v. 6: *Ego dixi, vos dii estis*. Vox אלהים usurpatur tum pro vero Deo propter personarum pluralitatem Genes. 1, v. 1. cap. 20, v. 13. Deuter. 5, v. 26. etc. tum pro idolis, quae vana superstitio in locum Dei evehit, Jos. 23, v. 16. Esai. 36, v. 18. tum pro angelis, quorum opera Deus utitur in operibus suis perficiendis, Psalm. 86, v. 8: *Non est similis tui אלהים בְּאֵלֵי מַרְקָא*, Targum אלהים בְּאֵלֵי מַרְקָא *inter angelos excelsos*; tum denique pro hominibus magnis et divinis, dignitate praestantibus, notitiam Dei habentibus ejusque in terris vicariis, ut sunt principes, prophetae et iudices, Exod. 21, v. 6. cap. 22, v. 28. Psalm. 82, v. 1. Quidam huc referunt Psalm. 138, v. 1: *Psallam tibi coram אלהים*, ubi etiam de angelis accipi potest. Ambrosius l. 5. de fide cap. 5: *Deus secundum Scripturas aut verus est Deus, ut Pater, Filius et Spiritus s. aut nuncupativus, ut angeli, iudices; aut falsus, ut daemones et simulacra*. Dicuntur autem אלהים 1. quia sermo Dei ad eos factus est, ut exponit Christus Joh. 10, v. 35. hoc est quia divinitus sunt vocati ad officium illud divinum, ut in imperio administrando sint Dei in terris vicarii; 2. quia non hominis, sed Dei iudicium administrant, Deut. 1, v. 17. 2. Paral. 19, v. 6. 3. quia Deus ipsis adest in negotiis imperii et iudicii gerendis, Psalm. 82, v. 1. 2. Paral. 19, v. 6. Justinus in qq. et resp. ad orthodox. q. 142. p. 78: *Et angelis et hominibus propter commissum sibi munus datum est obtinere Dei et dignationem, et appellationem, ἵνα τὰς εἰς καὶ τὴν ἀποστολὴν, quo munere obito desinunt vocari dii; principes dixit deos pro eo, quod est, dedi vobis honorem, dignitatem et appellationem meam, τὴν καὶ τὰς εἰς καὶ ἀληθιν, itaque perinde iudicare populum, ac si ego ipse iudicarem*. Divinitas ergo principum ac iudicum non quaerenda est in ipsorum personis, quae sunt una cum reliquis hominibus humanae fragilitati obnoxiae, sed 1. in eo, ejus sunt ministri et a quo ad illam sublimitatem sunt evecti; 2. in ipso imperandi ac iudicandi munere, quod ob sapientiam, justitiam et aequitatem vere divinum; 3. in fructu et effectum hujus muneris, cui tranquillitatem publicam, quae est beneficium vere divinum, maxime debemus. Observandum vero

vero, quando magistratui nomen dei tribuitur, id non fieri absolute, sed certa cum limitatione et respectu, nec proprie, sed figurate et nuncupative. Sic de Moyse dicitur Exod. 4, v. 16: *Tu eris quasi (Aharoni) אלהים in Deum*, Targ. אלהים in principem. c. 7, v. 1: *Ecce constitui te deum Pharaonis*, ubi Moyses non simpliciter et absolute, sed xatá τινι respectu Aaronis dicitur deus, et quidem constitutus sive factus deus propter divinam auctoritatem ac potestatem, qua erat munitus. Irenaeus lib. 3. c. 6 pag. 17: *Cum eos, qui non sunt deus, Scriptura nominat, non in totum ostendit deos, sed cum aliquo additamento et significatione per quam ostenduntur non esse dei*. Ibid. p. 1: *Moyse homo Dei existens, deus (inquit) datur ante Pharaonem, non autem vere dominus appellatur, nec deus vocatur a prophetis, sed filius Dei, Moyses famulus et servus Dei dicitur a Pharaone, quod et erit*. Gregorius homil. 8. in Ezech. 1: *In Scriptura sacra aliquando essentialiter, quando nuncupative dicitur, licet enim cum deo communicemus in multis nominibus et operibus, in essentia tamen nunquam communicamus*. hinc Moyses ait: *Deus tuus Deus unus est*, hoc est quod apostolus distinguit inter verum Deum qui est unus, et inter ἀποτρόφους θεοίς, qui sunt multi 1. Cor. 8, v. 5. et 6. inter eum qui est ἀληθινός, et eos, qui θεοὶ Gal. 4, v. 8. constituti nominis participatione sic vocantur.

11. 2. בְּנֵי אֱלֹהִים *filii excelsi* sive Dei. Deus est excelsus super omnem terram et exaltatus super omnes deos. Psalm. 82, v. 6: *dixi, dii vos et filii excelsi vos omnes*. Psalm. v. 7: *Quis in coelo aequabitur Domino, aut aequabitur Domino בְּנֵי אֱלֹהִים in filiis deorum*. Targum, Symmachus et Aquila huc etiam referunt cum Genes. 6, v. 2: *Filii Dei viderunt filios hominum*, quia Targum reddidit בְּנֵי אֱלֹהִים Symmachus et Aquila οἱ υἱοὶ θεῶν, et cum constantiae textus, praesertim quod conjugium filios Dei et filias hominum inter scelera, per quae diluvium fuit immissum, connumerantur, feste ostendunt, per filios Dei hic intelligi personarum patriarcharum, qui cum filiis hominum id est Cainitarum progenie, a vera ecclesia conjugium inierunt. Augustinus lib. 13. de Civitate Dei c. 23: *Dicuntur filii Dei, vel quia dei fuerant, vel quia majores ipsorum, et ex illis oriundi erant, hanc appellationem obtinuerunt*. constat enim ex Suida, Sethum inter homines appellatum fuisse. Cainitarum filiae dicuntur בָּתִּילִּים, ut significetur, ipsas gessisse imaginem secundum quam Adamus primus generis humani parens liberos genuit, non autem fuisse Spiritu regeneratas. Posset tamen Chaldaica participatio hoc sensu accipi, non quod absolute et per se dictum fuerit, quod filii dynastarum ignobili conjugio adsciverint, ut Rabbini negant, sed quod magnatum ac principum liberi cum populi freti quasvis oppresserint et vagam libidinem

uerint. Dicuntur autem magistratus filii Dei, non quod natura sint tales, quo sensu solus Christus filius Dei unigenitus, proprius ac naturalis dicitur Job. 1, v. 14. c. 5, v. 18. Rom. 8, v. 32. nec quod sint filii Dei adoptivi, quo sensu vere pii et crederes tales dicuntur Job. 1, v. 12. Rom. 8, v. 16. Joh. 3, v. 2. etc. sed propter eminentiam, auctoritatem ac potestatem, quam prae promiscua hominum multitudine obtinent. Quidam addunt, magistratum id nominis sortiri ex eo, quod sit Deo carus et acceptus, ut eum filiorum loco habeat; sed via in illo psalmo propter abusum potestatis reprehenduntur, ideo non potest absolute et simpliciter dici, quod Deus omnes magistratus, etiam impios aeterno amore ut filios suos amplectatur, sed in generali duntaxat amoris paterni significatione, juxta uiam omnes homines ob beneficia ad articulum reationis pertinentia dicuntur Dei filii, et Deus dicitur ipsorum pater, Malach. 1, v. 6. sic ergo magistratus dicerentur Dei filii, quia Deus prae reliquis huius beneficia corporalia in illos contulit. Huc pertinet, quod magistratui tribuitur nomen *angelorum*, qui et ipsi dicuntur filii Dei, Job. 1, v. 6. 38, v. 7. Quemadmodum enim beati illi spiritus deo dicuntur angeli, quod Deus ipsorum legatione officio in perficiendis operibus suis utitur; sic magistratus etiam dicuntur angeli, quia Deus eorum opera in administrandis mundi imperiis, in defendendis bonis et puniendis malis utitur. Adde quod splendore, auctoritate ac maiestate coelestes illos angelos repraesentent ac sapientia, bonitate, iustitia ac amore illos imitari debeant, 2. Sam. 4, v. 17: *Et nunc verbum Domini mei regis ad requiem, sicut angelus Dei es, sic Dominus meus rex, laudiat bonum et malum.* v. 20: *Dominus meus sapiens secundum sapientiam angeli Dei.* 2. Sam. 19, v. 27: *Dominus meus rex, sicut angelus Dei.*

12. 3. *אבות*, patres. Genes. 41, v. 43. cum Joseph nuntiaretur gubernator Aegypti, qui regis locum obtinere debeat, praeco ante ipsum clamavit *abrech*. LXX interpr. in versione illud prorsus omiserunt; abini quidam exponunt verbaliter et praeconi tribunt, ac si esset imperativus in *hiphil*, *flecte genua* et *ἀντίστοιχος* & pro *א*, qualis permutatio occurrit Num. 1, v. 50. Esa. 63, v. 3. Jer. 25, v. 3. Alii existimant, esse futurum in *kal*, quasi quilibet obis clamasset *flectam genua*, cum videret, Josephum tantum honoris fastigium euectum. Utraque expositio deducit hoc verbum a rad. *כָּרַךְ*, quod inter alia significat *genua flectere*. Onkelos, Jonathan, Benziel et Targum Hierosolymitanum dividunt in *א* quod partem, et *כָּרַךְ* quod *אֲבִיכָךְ* regem sive regnum significare volunt, quod ex parte etiam sensus videtur Lutherus in versione Germanica, Hieronymus in tradit. Hebraicis super Genesim. 3. p. 390. componit ex *אב* pater, et *כָּרַךְ* mollis, et *abrech* sit tener ac mitis pater. Gen. 45, v. 8. dicit ipse Josephus: *Dominus me constituit patrem Aaraonis*, inde in voce Abimelech (quae fuit communis omnibus regibus Philistinis, teste

Hieronymo 1. 9. in Ezech. quod etiam constare potest ex cap. 21. et 26. Gen.) nomen *patris* ac *regis* pulcherrime conjunguntur, Jud. 5, v. 7. Debora, quae judicabat populum Israëliticum, vocatur *מִן מִתֵּר in Israel* ac 1. Sam. 24, v. 12. David ita alloquitur Saulem: *Pater mi rex.* 1. Sam. 12, v. 15: *Erat manus Domini in vobis et in patribus*, id est principibus vel magnatibus vestris, LXX interpr. καὶ ἐν τοῖς βασιλεῖς ὑμῶν, R. D. in rege et magnatibus vestris. Job. 29, v. 16. dicit Jobus, quem regio munere fuisse functum plurimi non sine probabili conjectura censent: *Pater eram pauperum.* Ideo autem magistratui patris appellatio tribuitur, quia ut Xenophonteum illud docet, *bonus princeps non differt a bono patre, οὐδὲρ διαφέρει ἀρχὴν ἀγαθὸν πατέρα*, lib. 8. πινδ. Admonet igitur haec appellatio magistratus, ut paternam dilectionem subditis praestent. Ut pater amat, fovet, defendit, nutrit ac curat liberos, sic bonus princeps suos subditos. Ostendit etiam haec appellatio, magistratus honorem in quarto decalogi praecepto a subditis requiri etc.

13. 4. *אֲבִיכָךְ* capita, Num. 1, v. 16. c. 17, v. 2. 4. Capita. *capita trihuum.* Num. 14, v. 4: *Dabimus אֲבִיכָךְ caput*, LXX interpr. ἀρχηγόν, *constituamus principem et revertamur in Aegyptum.* Jud. 11, v. 8: *Eris nobis אֲבִיכָךְ*, in caput, LXX eis ἀρχοντα, *in principem*, pro quo v. 6. *et eris nobis אֲבִיכָךְ*, Targ. אֲבִיכָךְ in principem. Deut. 1, v. 15: *Tuli de tribubus vestris אֲבִיכָךְ capita*, et constitui eos principes, tribunos, etc. Targum אֲבִיכָךְ רִיבִיךְ principes super vos, LXX interpr. ἐφ' ὑμῶν ἡγουμένους ὑμῶν, *super vos duces vestros.* Dicuntur autem magistratus capita 1. propter sublimitatem, ut enim caput in corpore humano est summum et honoratissimum membrum, sic magistratus dignitate et sublimitate reliquis antecellit, Deut. 28, v. 44: *Dabit te Dominus אֲבִיכָךְ in caput*, et non in caudam; quod paulo post sic exponitur *eris tantum superius et non eris inferius*; 2. propter potestatem. Ut caput imperat reliquis membris et eorum actiones dirigit, sic magistratus praeest subditis; 3. propter utilitatem. Ut ex capite motus et sensus per organa convenientia in membra corporis influit; sic a magistratu varia omnino beneficia ad subditos promanant. Cumque magistratus dixerimus esse capita rerumpublicarum, non possumus, quin huc referamus locum pulcherrimum ex Plutarcho, in quo rempublicam comparat corpori, in libr. de doctr. princ. ad Trajan.: *Caput omnium (inquit) est princeps, penes quem imperii summa est. Oculi, quibus videmus, sunt viri boni in republica, quorum ductum sequimur; aures, quae audiunt, quae dicimus, sunt subditi, qui imperata faciunt; lingua, qua loquimur, sunt eruditione praestantes viri, ex quibus leges et disciplinas audimus; capilli de capite penduli sunt injuria affecti, qui opem regis implorant; manus et brachia sunt equites et nobiles, qui hostem reprimunt; pedes, qui omnia sustinent, sunt agricolae, qui victum omnibus ordinibus subministrant; ossa dura, quae fragilem XIII. 254. carnem fulciunt, sunt viri sapientes, qui onus rei-*

publicas sustinent; corda, quae palam non videmus, sunt familiares intimi, qui in arcano consilium dant senatu; denique collum, quo corpus capiti cohaeret, est amor regis et regni, ex quibus constat civitas.

5. Verticea.

14. 5. Huic cognata appellatio est, qua magistratus vocatur *קֶרֶן*, vertex capitis. Deut. 33, v. 20: *Rapiet brachium etiam verticem*, LXX interpr. metaphoram explicantes verterunt *ἀρχοντα*, principem. Esa. 3, v. 17: *Et decalcavit Dominus verticem filiarum Sion*, LXX interpr. reddiderunt *ταπεινώσει ὁ θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών*. Comparatur namque magistratus vertici itidem propter sublimitatem; ut enim caput reliquis membris sublimius, sic vertex ipsius capitis sublimior pars est.

6. Clypei.

15. 6. *קֶרֶן* *שֶׁלֹּם*, clypei sive scuta terrae, Psalm. 47, v. 10: *Optimates populorum aggregati sunt populo Dei Abraham*, quoniam Deus vehementer elevatus est apud scuta terrae, LXX interpr. reddiderunt *οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς*. Hose. 4, v. 18: *Dixerunt, offerte ignominiam* *קֶרֶן*, clypei ejus, principes sive duces ejus, Hieronymus protectores ejus, LXX interpr. *ἐκ φρουράτος αὐτῆς*, legerunt *קֶרֶן* substitutis aliis punctis. Clypei et scuta dicuntur alias *מִשְׁכָּנִים* Jer. 51, v. 11. et in regimine *מִשְׁכָּנִים* Cant. 4, v. 4. quae vox descendit ab eadem radice, a qua *מִשְׁכָּנִים*, quod significat principes ac dominos, ut hac ratione ipsa

7. Fundamenta terrae.

appellatione officii sui moneantur. 7. Huic appellationi cognata sunt Scripturae dicta Psalm. 82, v. 5. Esa. 40, v. 21. Mich. 6, v. 2. in quibus principes vocantur *מְשִׁיבֵי מוֹסְדֵי* fundamenta terrae. Vocantur autem magistratus scuta et fundamenta terrae propter defensionem ac protectionem, quam et pacis et belli tempore subditis praestant. 8. *מִשְׁכָּנִים* portae. Ruth. 3, v. 11: *Novit tota porta populi mei*, hoc est senatus et iudices in porta ad iudicium considerantes (quamvis non incommode accipiatur *συνοδοκίμους* pro tota civitate). Psalm. 24, v. 7. et 9: *Elevate portas capita sive superiora limina vestra et elevate vos portas seculi, et introibit rex gloriae*. LXX interpr. *ἀγάγετε πύλας οἱ ἀρχοντες ἡμῶν*. Psalm. 148, v. 14. beneficia, quae Deus per magistratum politicum nobis confert, sic describuntur: *Qui confortat seras portarum tuarum*. Comparantur autem magistratus portis. 1. quia olim in portis exercebantur iudicia Deut. 25, v. 7. Ruth. 4, v. 1. etc. 2. propter robur et fortitudinem, quia portae et muri sunt munimentum civitatis, sic magistratus est munimentum subditorum; 3. quia per portas in urbem itur, sic principes debent aditum Christo patefacere, doctrinam ejus recipiendo et propagando ac disciplinam externam conservando. Quod portae jubentur *levare capita*, Flacius in clav. col. 918. existimat esse collusionem ad cataractas, quae propendent ex turribus supra portas, quae levari et demitti solent.

9. Paxilli.

16. 9. Hi comparantur *קֶרֶן* paxillo sive clavo. Esa. 22, v. 23. de Eliacim dicit Dominus: *Figam illum (quasi) clavum in loco stabili et erit in solium gloriae domus patris sui*. Targum: *Constituam eum gubernatorem fidelem ministrantem in loco firmo*.

LXX interpr. *καὶ στήσω αὐτὸν ἀρχοντα*. *κ* est clavus, qui infigitur vel terrae, ut ad eum agerentur funes tentorii, vel parieti, ut ex eo aliquid suspendatur. Comparatur autem magistratus clavo parieti infixio 1. propter stabilitatem; ut enim clavis parieti infixus fortiter haeret, sic Deus magistratus auctoritatem ac regna stabilit, ideo additur, quod sic clavus fixus sit in loco stabili; 2. propter utilitatem; quemadmodum enim clavis parieti infixa multiplicem usum praestat, sic magistratus subditis est subditis; 3. propter laborum gravitatem; quemadmodum enim clavis cuiusvis cogitur esse obvia ac promptus, a quo suspendantur quaecumque ponderosiora, sic magistratus plurima negotia sustinet, quilibet subditus ad eum properat, ut suarum difficultatum pondera apud ipsum deponat, inde apud Esaiam additur v. 24: *Et suspendetur super illum omnis gloria domus patris sui*. Zach. 10, v. 4: *Ex ipso angelus* *קֶרֶן*, ex ipso paxillus *קֶרֶן*, ex ipso erit bellus. Quidam referunt ad magistratus hoc sensu, ex ipso erit angulus, hoc est fortissimus, qui impetum hostium sustinere possint, quemadmodum anguli aedium omnem externum impetum totum omnium sustinent et ab aedibus arcunt. Et illo paxillus, hoc est fortis ac fidelis magistratus, qui reipublicae onera portare possit, quemadmodum paxillus ferendis oneribus parietis est infixus. *Ex ipso arcus proclii*, hoc est fortes bellatores a potestate hostium possint occurrere. Targum addit ad Christum, unde hoc modo reddidit, *ex ipso erit* *קֶרֶן* ejus, ex illo Messias ejus, quia in Christo habentur omnia ad spiritualem victoriam necessaria et ex ipso ecclesia omne fulcimentum suum accipit et illo etiam reges et principes suam obtinent auctoritatem.

17. 10. Non solum in dicto illo propheta Zach. 10, v. 4. sed etiam Jud. 20, v. 2. 1. Sam. 11, v. 39. Esa. 19, v. 13. primates in populo dicuntur *קֶרֶן* anguli, ubi Targum vertit *קֶרֶן* duces, *קֶרֶן* nates. Ut enim anguli aedium ex majoribus constant lapidibus, sic magistratus reliquis hominibus sunt eminentiores; ut angulares lapides sustentant aedificium, sic gubernatores conservant et fulcrum politiam; ut angulares lapides duplicem quasi faciem continent, sic gubernatores suis consiliis ad quoscumque latera respiciunt, in eorum conspectu sunt omnes vicissim omnium oculi in eos sunt defixi. ** Targum v. 1. duces ac primates dicuntur *קֶרֶן* *קֶרֶן* *קֶרֶן* sanctitatis sive sancti. Ezech. 28, v. 14. magistratus vocantur *Cherubim*. 1. Quemadmodum hi ponebantur in sanctum sanctorum; sic magistratus curat, ut verae ecclesiae membrum, nec infima in ea occupet subsellia, sed primas non ratione imperii, sed rebus et pietatis in ea obtinent. 2. Cherubim paxilli habuerunt facies sicut angeli; sic magistratus debet ac humanum se praebeat erga subditos. 3. Cherubim convertiebant facies suas ad arcam, in qua erat tabulae legis; sic magistratus semper respicit legem Dei. Deuter. 17, v. 18. Jos. 1, v. 7. 4. Cherubim ponebant propitiatorium, quod erat typus Christi.

magistratus vera fide Christum respiciat. 5. Cherubim arcem tegebant suis alis; sic magistratus lesiam defendat. Es. 49, v. 23. Hic potest addi comparatio ecclesiae cum arca. 6. Dominus erat et Cherubim, 1. Sam. 4, v. 4. sic magistratus in se habet coeli ac terrae dominum, qui delinquentes graviter ulciscitur. Rung. in c. 25. Exodi: Tyri vocatur Cherub extentus et protegens, in morem Cherub alas suas longe extendat et neminem proferat. Imperia in sacris dicuntur coram ut sciant magistratus, robore suo utendum pro subditorum, non autem saeviendum rapinis, lationibus, expilationibus.**

11. Comparantur etiam חותם annullo sigill. Hag. 2, v. 23. ad Zerubabel ducem Juda inquit ius: Ponam te בְּחֹתֶם, sicut signaculum vel lumen, quo literae obsignantur. Targum: sicut turam annuli super manu. Jerem. 22, v. 24: erit Conias filius Jojakim regis sigillum in dextra tua, quod inde non remouetur, tamen sebo eum. Ezech. 28, v. 12. de principe Tyri Dominus: Tu signaculum exquisitissime sculptum sapientia et perfectus decore. Consistit collatio magistratus cum annulo sigillari: 1. ore, splendore et pretiositate, quibus sigillaris et reliquos praecedat. Sigillum scribit Flacius in col. 1137. pro re valde grata pretiosare, sive quia sigillo in rebus maximi momenti laudis utimur, sive quia sigillum plerumque mulo habemus, quem semper in digito circumferimus; 2. in peculiari cura ac providentia divina. cum sigillarem quam diligentissime asservare, sic magistratus pios Deus sibi peculiariter commendatos, in periculis variis eos protegit in subditorum ad magistratum conformatione. modum annuli sigillaris character cerae imitatur, sic subditi plerumque sequuntur mores atus, Eccl. 10, 2. Sedulo igitur curent atus, ut characterem pietatis subditis suis aut.

12. Dicuntur הרים montes. Jer. 51, v. 25. Babylonis dicit Dominus: Ecce ego ad te הרים, mons perditionis. Mich. 6, v. 2: Auntes, הרים, iudicium Domini, hoc est vos magnates, quo pertinent illa Scripturae dicta, ut montes pro regnis et imperiis ponuntur. Is. 66, v. 5: Mons Sion illustrior est et gloriosior montes rapinae sive praedae, hoc est in simis regnis Assyrio, Babylonio, Aegyptiaco et alias nationes sub jugum miserunt et opes diripuerunt. Psalm. 30, v. 8: Domine iuxta ritum tuum constituisti montem meum robore, confirmasti me in regno. Comparantur autem regna montibus: 1. propter sublimitatem, montes sunt editiores collibus, sic reges et sunt reliquis hominibus sublimiores; 2. propter fortitudinem, arces, castella et munitiones in montibus solent collocari, sic magistratum in montibus subditorum; 3. propter multitudine, quam et montes vitae sustentationi, di loci. VI.

et magistratus humanae societati praestant, modo caveant, ne fiant הרים המושחתים, montes pestiferi corrumpentes et perdentes omnia, Jer. 51, v. 25. הרים שרף, montes praedae ac rapinae, Psalm. 76, v. 5. qui omnia depraedantur, ac depopulantur, sicut quandoque latrones occupant arces et castella in montibus sita et ex illis homines opprimunt. Quid sunt aliud imperia remota justitia quam magna latrocinia? inquit Augustinus lib. 4. de civ. Dei c. 4. Caveant, inquam, ne fiant הרים גיבשנים montes gibbosi, fastus et insolentiae gibbo tumentes et rectum justitiae tramitem in gibbos iniquitatis et injustitiae commutantes.

20. 13. מושיעים salvatores et opitulatores. Jud. 3, v. 9: Filii Israël (ab hostibus oppressi) clamaverunt ad Dominum, ac suscitavit illis מושיע, servatorem, qui scilicet ex manu hostium illos liberaret, qui postea magistratus officium in populo exerceret. 2. Reg. 13, v. 5: Dedit illis salvatorem. Neh. 9, v. 27: Secundum miserationes tuas multas dedisti eis servatores, et servaverunt eos de manu hostium suorum. In vulgata versione Gen. 41, v. 43. Joseph a Pharaone dicitur appellatus salvator mundi, sed in Hebraeo est מושיע המלך revelator mundi vel consiliarius secretior. Dicuntur autem salvatores propter corporalem salutem et incolumitatem, quam per magistratum Deus generi humano confert.

14. רופאים medici robusti, Gen. 41, v. 5: Et percusserunt רופאים in Astaroth, quasi dicas רופא a rad. רפא medicatus est, sanavit, quia tales volunt haberi σωτηρες et medici reipublicae. Targum רופאים גברים fortes et robustos, quidam tamen exponunt pro gigantibus, prout accipitur Deut. 2, v. 11. quidam pro Rephaeis populis ex posteris Canaan oriundis Gen. 15, v. 20. Huc referri potest locus Esa. 3, v. 6: Apprehendet vir fratrem domus suae dicens: Sis nobis רופא, gubernator; v. 7. sed ille respondit: Ego non sum medicus, חבש, alligans, non possum esse curator afflictae reipublicae. Targum בשר למקדורתי non sum idoneus, ut sim caput; LXX interpr. latrōs, quo modo etiam vertit Lutherus.

15. משיחי הוניה uncti Domini, 1. Sam. 24, v. 7. dicit David de Saule rege, absit a me, ut ponam manum meam contra unctum Domini. 2. Sam. 19, v. 21: Simeon maledixit uncto Domini. Cyrus Es. 45, v. 1. vocatur Christus seu unctus Dei, quia reges unctione inaugurabantur ad regnum ex ipsius Dei mandato 1. Sam. 9, v. 16. c. 15, v. 1. ubi probe notandum, quod licet Cyrus non acceperit externam unctionem oleo sacro peractam, quomodo reges Israëlitiici solebant inaugurari, nihilominus tamen dicatur unctus Domini, nimirum quia imperium divinitus ipsi erat datum, cujus vocationis major habenda est ratio quam exterioris unctionis. 16. רועים pastores. Num. 27, v. 17. cum Moyses in officio regiminis idoneum successorem sibi designari petit, sic orat: Providcat Dominus Deus spirituum omnis carnis virum super congregationem, qui egrediatur ante eos et ingrediatur ante eos, qui educat eos et introducat eos (hoc est, qui pacis ac belli tempore XIII. 27.

13. Salvatores.

14. Medici.

15. Uncti Domini.

16. Pastores.

ina, aliquando et δικαιοδότην. In evangeliiis et
tis ἡγεμῶν est modo Romanus imperator, modo
curator caesaris in Iudaea.)** Paulus Rom. 13,
1. et seqq. pulcherrimam descriptionem magistratus
ponit respectu causae efficientis vocat διαταγὴν
τοῦ, Dei ordinationem, v. 2. θεοῦ δούλον καὶ
τοῦτο, Dei ministrum, v. 4. et 6. respectu causae
malis appellat ἐξουσίαν ἐπιτιμωτικήν, potestates
dimiores, v. 1. ἀρχοντας, principes, v. 3. respectu
sae finalis vocat ἔδικον ἐκ δόξης, vindicem ad
illi, qui malum agit; 1. Cor. 15, v. 24. appellat
ἐκ ἐξουσίαν καὶ δύνανται. 1. Tim. 2, v. 2. ὄντας
ἐπιτιμωτῆς. Tit. 3, v. 1. vocat ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν.
rus 2. ep. 2, v. 10. κυριότητα καὶ δόξαν. Apud
ptores ethnicos vocantur ποιμένες λαῶν, pastores,
mer. Iliad. β. ἥπιοι πατέρες, blandi patres; νόμος
νυχος, les animata; φύλακες, custodes; σωτήρες,
salvatores; ἐπικουροί, auxiliatores; κοσμητοί, or-
atores seu ornatores, quia multitudini ordinem
stant, quo nihil pulchrius; κυβερνήται, gubernatores
vocabulo a navibus translato, ut enim navis
mari sine industria gubernatoris periclitatur, sic
publica absque fide nauclero evertitur; ἑταροί,
maiores, quia diligenter inspicere debent mores
ctiones subditorum etc. Tyrannus vox Graeca
et olim significabat regem, ut constat ex illo
tonis: *Para mihi pacis erit dextram tetigisse ty-*
ni. Hodie vero tantum in malam partem accipitur
crudelibus et sanguinariis. Nomine tyrannorum
atur etiam LXX interpr. diversimode, nam in bonam
tem pro ducibus, magnatibus, satrapis Persicis
t 3, v. 2. Esth. 9, v. 3. atque in genere pro
vis magistratu accipitur Prov. 8, v. 16. τύραννοι
μοῦ καρποῦσι γῆς, sed pro crudelibus potestate
abutentibus et ecclesiam persequentibus usurpari
tar Hab. 1, v. 10. τύραννοι παύνην αὐτοῦ.
19, v. 9. est nomen proprium: *Docebat Pau-*
Corinthi in schola cujusdam Tyranni. Schind-
s nomen tyranni deducit ex Chaldaeo טירן
princeps. Vide omnino Sanfordum lib. 1. de desc.
sti ad inferos p. 50. Aristotelem lib. 5. ethic. c. 6:
ὁ ἄρχων φύλαξ τοῦ δικαίου, ἡ δὲ τοῦ δικαίου
τοῦ ἰσίου. Plutarchus: *Bonus princeps est vivum*
simulacrum. Plato: *Principes id sunt reipu-*
re, quod canes gregi.
t 3. Apud Romanos patres conscripti, senatores,
t senili prudentia reliquis antecellere debeant,
t Poëta canit: A senibus nomen mite senatus
t. Imperator Romanus Πομπηίων αυτοκράτωρ vo-
r Caesar et Augustus Matth. 22, v. 17. Caesar
us fuit Julius primus imperator, quod ex utero
t caesus vel a caesarie, ut quidam volunt. Se-
lus fuit Augustus, quibus nominibus hodie im-
tores Romani utuntur. Quidam tamen existimant,
s esse augustos ab officio, quod imperii pomoe-
extendere et fines ejus augere debeant, sicut
m in vernacula lingua dicuntur allzeit Mehrer
Reichs. Augusti nomini apud Graecos respondet
Σεβαστός, Act. 25, v. 21. a σεβόμεναι ἢ σεβάζομαι,
ror, quod sit veneratione dignus. Possunt autem

haec appellationes de multis necessariis et utilibus
rebus admonere tum magistratum, tum subditos.
Illum quidem: 1. ut intelligat, quae sui sint officii,
nec nudis titulis superbiat rebus omnibus, quae
hisce appellationibus notantur, destitutus: 2. ut ca-
veat sibi ab injuria subditis inferenda cogitans,
magistratus propter subditos constitutos esse, ut
illorum saluti serviant, non autem subditos propter
magistratum, ut illius libidini sint expositi; 3. ut
consoletur se honorificis illis appellationibus in mole
periculorum, negotiorum et adversitatum ac animo
aequiore gubernationis molestias toleret. Hos vero
ut ad obedientiam magistratui praestandam sint
eo promptiores, quo sublimiorem in locum illum a
Deo evectum esse audirent. ** Lutherus 5. Germ. f. 154:
Ein frommer Regent soll mit Ehren die drei göttlichen
Aemter und Namen haben, daß er hilft, nährt und
rettet, und darum ein Heiland, Vater, Retter heißen.
Dann durch die erste Tugend, so er das Wort Gottes
förderet, hilft er vielen zur Seligkeit, daß sie von Sünde
und Tod erlöset, das Heil erlangen. Durch die andere
Tugend, so er das Recht handhabet, ernähret er alle
seine Unterthanen, wie ein Vater seine Kinder, wo das
Recht nicht stünde, da behielt man nichts für Andere.
Durch die dritte Tugend so er dem Frevler steuert, die
Armen schützet und erhält den Frieden, ist er ein
rechter redlicher Retter oder Ritter, und führet billig
gelbe Sporen etc.

CAPUT II.

Τὸ ὅτι PERTRACTAT, AN SCILICET
DETUR MAGISTRATUS
POLITICUS.

24. Dari regimen politicum confirmant: 1. variae An detur
magistra-
tus. illae appellationes, periphrases et encomia magistra-
tus hactenus enumerata. Quorsum enim in sacris et
profanis literis tot non solum nomina, sed et enco-
mia magistratui assignarentur, si non exstaret talis
quaedam potestas ac vitae status? 2. Divina hujus
ordinis institutio, quam in sequenti capite compro-
batam dabimus. 3. Conservatio ejusdem inter tam
efferatos diaboli furores, motus bellorum, molitiones
hominum seditiosorum, jugum illud excutere unice
contentendum, quae est opus divinae providentiae
et mirandae potentiae. Nisi enim Deus ex immensa
bonitate mirabiliter hunc ordinem conservaret et
contra diaboli rabiem, qui est spiritus ἀταξίας καὶ
ἀκαταστασίας, potenter custodiret, impossibile esset,
adhuc aliquam constare honestam politiam. *Αὐτὰ*
θεοῦ σιστῆναι τοιαύτην ἡγεμονίαν ἀδύνατον, inquit
Josephus. 4. Series quatuor praecipuarum ac poten-
tissimarum monarchiarum, quae hospitium praebye-
runt ecclesiae, ex quibus quarta, quae est Romana,
usque ad ultimum Christi adventum conservabitur
Dan. c. 2. et 7. 5. Omnia illa Scripturae dicta,
in quibus et magistratus, et subditi officii sui ad-

monentur ac vitia eorum corriguntur. 6. Denique ipsa experientia confirmat, varias exstare politici regiminis species et formas in diversis regnis, provinciis, regionibus ac civitatibus.

XIII. 240.
An regimen politicum etiam in statu innocentiae locum habuerit.

25. Pertinent ad hunc locum duae quaestiones. Prior, *an regimen politicum etiam in statu innocentiae locum habuerit?* posterior, *an in statu corruptionis post lapsum illud sit necessarium?* Ad priorem quaestionem Augustinus negative respondere videtur lib. 19. de civit. Dei c. 15: *Deus* (inquit) *rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationabilibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori, inde primi justii pastores pecorum magis quam reges hominum constituti sunt, ut etiam sic insinueret Deus, quid postularet ordo creaturarum et quid exigeret meritum peccatorum. Conditio quippe servitutis jure intelligitur imposita peccatori, proinde nusquam legimus servum, antequam hoc vocabulo Noe justus peccatum filii vendicaret. Nomen itaque istud culpa meruit, non natura.* Confirmari potest haec Augustini sententia ex eo, 1. quod homo erat conditus ad imaginem Dei, cum qua non potest consistere subjectio, siquidem pars divinae imaginis erat dominium; 2. quod Deus bruta homini subicit, non autem homines hominibus subesse jubet; 3. quod post lapsum demum, adeoque post diluvium instituitur magistratus Genes. 9, v. 6. 4. quod in statu innocentiae nulla fuerit necessitas legum civilium, cum lex naturalis et innata cuilibet ad recte agendum sufficiens fuisset; nulla necessitas judiciorum, cum nullae injuriae aut discordiae locum habuissent; nulla necessitas suppliciorum, cum malefacta omnia ibi penitus exsulassent. Jam vero sublati legibus civilibus, judiciis et suppliciis tollitur magistratus officium; 5. quod magistratus imperium cum onere subditorum est conjunctum, jam vero a statu innocentiae exsulasset quidquid est grave, acerbum et adversum; 6. quod in vita aeterna, in qua fiet ἀνοικαιότασις πάντων Actor. 3, v. 20. non erit amplius locus magistratui, 1. Cor. 15, v. 24: *Cum tradiderit Christus regnum Patri, evacuabit omnem principatum, potestatem et virtutem.*

26. Atque haec argumenta firmiter probant, talem quandam despoticam dominationem et servilem subjectionem, cum repugnantia voluntatis et molestia conjunctam, qualis post lapsum in imperiis politicis apparet, in statu innocentiae locum haudquaquam habuisse, ex eo tamen inferri nequit, omnem omnino ordinem, omnem gubernationem et subjectionem ἀπλῶς et late acceptam ab innocentiae statu semotam fuisse. Nam 1. multiplicato genere humano diversae ac plures ortae fuissent familiae, quae non potuerunt carere capite, alias defuisset ordo ad pulchritudinem et constitutionem universi omnino requisitus. Ut enim singulas familias oportuisset habere quoddam caput, ita quoque plures familiae non potuissent esse ἀτέτατοι καὶ ἀτακτοί. Τὸ ἄτακτον, inquit Nazianzenus lib. 3. de theol. ἐὰν ἄτακτον. Sine ordine, inquit Scaliger exerc. 2. de subtil. natura constare non potest, nihil enim absque ordine medi-

tata est vel effecit. Quae multa sunt, per ordinem unum sunt quodammodo. 2. Inter ipsos angelos quidam ordo divinitus constitutus. Sunt ibi *dominationes*, sunt *principatus*, sunt *potestates* etc. Damascenus lib. 2. orthod. fid. c. 3. διεργονίς εἰσιν ἄγγελοι ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ σιάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν σιάσιν ἢ πρὸς τὴν σιάσιν τὸν φωτισμὸν ἔχοντες, ubi per ex Dionysio de div. nom. distinctos angelorum ordines recenset. 3. Quemadmodum subjectio mariti qua in statu etiam innocentiae uxor voluntati dominio mariti fuisset subjecta, non pugnat cum imagine Dei, ad quam feminae non minus quam conditae, ita quoque civilis subjectio, certo terminato modo sese habens, non pugnat cum statu primaevae libertatis. 4. Homo ita creatus est a Deo, ut φύσις, natura, sit animal socialis, unde interno naturae instinctu atque impetu ad societatem; jam vero ubi societas est, ibi regimen aliquod esse oportet, unde in ipso quoque innocentiae statu aliquod regimen et ordinem fuisse verisimile est. Distinguendum igitur subjectionem servilem et filialem, inter τὴν δεσποτικὴν et πατρικὴν, inter imperium et spontaneam submissionem, inter regimen cum libidine dominandi et conjunctum cum consulendi, illud, non autem hoc a statu innocentiae abfuisse. Thomas lib. 1. q. 9. art. 3. Gabr. dist. 15. q. 5: *Fuisset in statu innocentiae in officio consulendi et diligendi, non in servituti oppositum.* Arminius disput. theol. 8. p. 246: *Quamquam politicae potestates ante peccatum non fuit, eo quod duo tantum homines, qui unica familia continebantur, arbitramur, et in primaeva hominum societate locum habituram fuisse, id quod ex natura qui animal sociale est, ex finibus ipsius et ex causis, quae Deum ad illam instituerunt, ex ipsa lege naturali et morali, et potestatis ipsius in cordibus hominum evinci posse putamus, siquidem aliqua multitudo ante peccatum propagata fuisset.*

27. Ad posteriorem quaestionem respondendum, in statu corruptionis post lapsum non ipsam naturam societatem et naturalem rerum ordinem summam quoque necessitatem postulare magistratus politici officium, adeo ut illius inter homines minus quam aquae, panis, solis et aëris necessarius, quod hisce confirmatum damus argumenta. 1. Deus ipse constitutione magistratus officium fecit, summam illius esse in genere humano potestatem. Nisi enim conservatio humanae societatis officium magistratus postulasset, Deus quae est ὁρμητικὴ illam ordinem multis cum molestiis conjunctum non instituisset nec jugum ejus imposuisset. 2. Experientia testatur, quae fusiones oriantur, quanta scelerum inardet et in republica magistratus contemnitur, leges et ista decreta neglectui habentur, jura vel exercentur vel injustitia contaminantur. Pro-

justa vers. vulg.: *Ubi non est gubernator, corruptus est.* Testatur historia sacra, miserrimum fuisse Israëliti populi statum eo tempore, magistratu et iudice caruit, hinc illa quaerela us sancti Judic. 17, v. 6: *In diebus illis non erat in Israël, et faciebat quilibet, quod rectum illis suis, quae repetitur Jud. 21, v. 25.* Contra vero magistratu fasces imperii obtinente et publicanem asserente quilibet *sub vite et sicu* sua illis habitat, 1. Regum 4, v. 25. Socrates in a. lib. 5. histor.: *Cum respublica turbulentis et factatur, ecclesiae etiam status ejusdem morbi contagione infectus vehementer contur-*

Nam si quis diligenter observare voluerit, eisdem temporum articulis et rempublicam et calamitatum et ecclesiam rerum adversarum his agitatam pro certo comperiet. Stobaeus 42. memorat, legem Persicam fuisse, defuncto βασιλεὺς ἀπολαύειν τὴν ἐκείνην, ut cuilibet quinque a morte regis proximis facere liceret quod ut quia viderent pacem publicam turbari, sub- gno denuo constituto leges et magistratum i ac maximi beneficii loco habere discerent. ratus est illud vinculum, per quod respublica et; est spiritus ille vitalis, quem haec tot trahunt; nihil ipsa per se futura, nisi onus da, si mens illa imperii subtrahatur, Seneca, de clement. c. 4. 3. Absque magistratus io non posset coerceri rabies delinquentium, cupiditatibus illecti et diaboli furore impulsas diripere, castitatem matronarum expugnare, proximi insidias struere pro ludo ac joco ha- Illis igitur opposuit Deus freni et repaguli agistratum. Theodoretus orat. 7. de provid.:

ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀλλοτρίου τοῖς τῆς ἀνομίας ἔλκεσι τῶν ἀρχόντων οὐκ οὐκ ἐπιτέθεικεν ὁ θεός, Deus *harmacum quoddam mali expulsivum iniqui- teribus imposuit magistratus administrationem.* as in c. 2. Genes. p. 30: *Politia est necessa- remedium corruptas naturae.* 4. Absque ratu si esset, distinctio dominiorum, tranquil- blica et externa disciplina sarta tecta conser- subsistere non posset, ac proinde nec ecclesia ex genere humano per verbum colligi, si in ut omnia inordinata, confusa et cataclysmo cum obruta atque immersa. Ambrosius in Rom. in princ.: *Quoniam coelestis justitiae sequendam mandavit apostolus, ne ab hac uti dissimulare videretur hanc commendat, cum nisi haec fuerit observata, illa custodiri sul, haec enim quasi paedagogus est, quae in imbuat, ut possint potioris justitiae viam nemini enim potest imputari misericordia, fuerit justitiam.* 5. Ut ecclesiasticum mini- sublatō magistratu destitueretur nutritio ac re, sic patria potestas et oeconomiae admini- absque magistratu non possit subsistere, quia servi ἀπειθεῖς a parentibus coerceri non pos- sed suo indulgerent genio et ingenio, atque in familia aliorum praedae ac direptioni essent

exposita. Cicero lib. 3. de leg.: *Sine imperio nec do- mus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum uni- versum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus durare potest.* 6. Nondum versamur in coelesti patria, sed peregrinamur adhuc in via, atque in hac peregrinatione magistratus subsidiis indigemus vel maxime.

28. Anabaptistae rei evidentia convicti agnoscunt magistratus necessitatem extra ecclesiam, sed apud Christianos et in ecclesia officium illius esse neces- sarium negant. Anabaptistae Transsylvani in anti- thesibus Christi veri et falsi editis anno 1568. Albae Juliae, antithesi 7. dicunt, *Christum falsum habere in sua ecclesia reges, principes, magistratus, gladios; Christum verum nihil tale in ecclesia pati posse.*

1. Magistratus constitutus est (inquiunt), ut sit mi- nister justitiae, vindex ad iram illis, qui male agunt Rom. 13, v. 4. at Christiani ultro justitiae student Psalm. 110, v. 3. reguntur enim Spiritu Dei, a quo aguntur, ut bene agant Rom. 8, v. 14. Quemadmodum igitur justis non est lex posita 1. Tim. 1, v. 9. ita quoque non illis opus magistratu, legis custode et transgressionis vindice. Respondemus: 1. ἡ ἀρχὴ τοῦ ψεύδους hujus erroris est, quod Anabaptistae sibi fingunt ecclesiam solis bonis constantem et ab omni malorum consortio plane liberam; jam vero Christus contrarium docet Matth. 13. ubi variis parabolis ostendit, in agro Dominico conjuncta esse triticum et zizania, in agena praedicationis verbi concludi pisces bonos ac putres etc. Falsum igitur est, quod omnes, qui se aggregant visibilis ecclesiae coetui, sint praediti Spiritu Christi, a quo ita regantur, ut ultro justitiam sectentur. 2. Praeterea qui renati sunt et Spiritu Christi praediti, illi adhuc aliquid de vetustate carnis circumferunt, nec tanta perfectione in hac vita sunt donati, ut ab omni peccandi peri- culo sint liberi; ergo illorum etiam respectu magi- stratus officium suum habet usum, ut concupiscen- tias carnis recalitrantis et adversus Spiritum concupiscentis memoria et intuitu poenarum delictis constitutarum mortificent. 3. Certe Romani, ad quos apostolus scribit, professione erant Christiani, ac multi ex illis Spiritu Christi praediti, nihilo tamen minus etiam illorum respectu magistratum vocat Dei minister Rom. 13, v. 4. ac notanter addit: *Vis non timere potestatem, bonum fac et habebis laudem ex illa, Dei enim minister est tibi in bonum; si autem male egeris, time.* Ergo etiam Christianis magistratus est minister Dei in bonum, et fieri po- test, ut Christianus etiam male agat, alias frustra apostolus diceret: *Si male egeris, time.* 4. Denique si vel maxime boni non indigerent magistratus gubernatione et ad bonum directione, propterea quod sponte ad illud ferantur, tamen propter malos, qui- bus in hac vita immixti vivunt, magistratus defen- sione indigerent, ut sub illius tutela ac patrocinio quietam et tranquillam vitam agerent in omni pie- tate et honestate 1. Tim. 2, v. 2.

29. Sed regerunt Anabaptistae: 2. Christiani 2. A Del clementia.

Antithesi Ana- baptistaru- rum.

1. A pio- rum ju- stitia. XIII. 243.

quidem e capite nec passerulum e tecto absque illius voluntate decidere Matth. 10, v. 29. 30. Luc. 12, v. 7. *Ergo non indigent defensione magistratus.* Respondemus: 1. defensio Dei et defensio magistratus non sunt opposita, sed subordinata, quia magistratus est *minister Dei bonis in bonum*, hoc est ut bonos defendat ab improbis et illis praemia, his vero poenas decernat; quando igitur hoc officium divinitus sibi demandatum magistratus exsequitur, eo ipso curae ac protectioni divinae bonis promissae inservit; proinde potest Christianus magistratus defensionem implorare eaque uti, ac nihilominus fiduciam cordis in Dei patrociniū ac defensionem unice collocare. 2. Sicut defensio Dei et angelorum non pugnant invicem, ita quoque defensio Dei et magistratus non sunt pugnantia. Deus promisit nobis defensionem, sed eam non vult immediate nobis praestare, verum mediate, videl. per אלהים celestes sive angelos, et ארץ terrestres sive magistratus. 3. Tempore eo, quo apostolus Romanis scribebat, magistratus erat a fide Christiana alienus, nihilo tamen minus apostolus eum vocat *Dei ministrum bonis in bonum* Rom. 13, v. 4. ipse quoque provocavit ad caesarem Romanum, qui tum temporis erat ethnicus, Act. 25, v. 10. Quodsi ethnicus magistratus usui esse potuit Christianis, ut ad defensionem ejus confugerent, quomodo Christiani ac pii magistratus auxilio et patrociniū non liceret uti? 4. Quodsi contingat, ut pro dolor saepius accidit, magistratum contra normam divinitus praescriptam agere et eos, quibus defensionem debet, opprimere, tunc pii promissionibus illis de divino patrociniū etiam immediate in casu necessitatis praestando sese solari possunt ac debent, ut enim divina potentia in agendo non est alligata ad causas medias, sic et defensio Dei non est adstricta ad defensionem magistratus, quo minus requirente ita nominis sui gloria, etiam absque magistratus opera nobis subvenire et patrocinari possit.

XIII. 244.
3. A pio-
rum tri-
bula-
tione.

30. 3. *Magistratus hoc fine constitutus est, ut sub eo quietam et tranquillam vitam agamus* 1. Tim. 2, v. 2. *sed piorum sors et conditio in hoc mundo est, ut non vivant quiete et tranquille, sed variis tribulationibus exerceantur, per quas regnum Dei ingrediuntur* Act. 14, v. 22. *Ergo non magnopere indigent magistratus opera et praesidio.* Respondemus: 1. adversitates et tribulationes piorum non sunt unius generis, quaedam immediate a Deo immittuntur, quae non possunt magistratus opera praecaveri, neque enim ad illas tollendas institutus est magistratus; quaedam vero a malis hominibus inferuntur, ab illis Deus pios immunes praestare vel liberare vult per magistratum, qui constitutus est *vindex ad iram illi, qui male agit* Rom. 13, v. 4. potest igitur Christianus operam et auxilium magistratus in posteriore tribulationum genere implorare et cum gratiarum actione hoc beneficium usurpare, perinde ut in morbis utitur medicina. 2. Quodsi vero magistratus in officio sit negligens nec coercet malos, qui in nos sunt injurii, non debemus ex pri-

vata vindicta quidquam agere, sed in patientia *animas nostras possidere* Luc. 21, v. 19. memores praedictionis, *quod per multas tribulationes oportet ingredi regnum coelorum.* 3. Quo magis vere per malorum injuriis sunt expositi, eo magis indigent patrociniū et praesidio magistratus, perinde ut in medio luporum constitutae pastoris praesidio requirunt. 4. Apostolus disertis verbis pios hortatur *ut orent pro regibus et omnibus in sublimitate constitutis, et fine quidem eo, ut quietam ac tranquillam vitam agant in omni pietate et honestate* 1. Tim. v. 2. ac notanter addit, *hoc esse bonum et acceptum coram Deo servatore nostro,* v. 3. Ergo pugnat cum Dei voluntate magistratus expetere ad vitam quietam et tranquillam in per exigendam.

31. 4. *Verus Dei cultus est interior ac spiritus quia veri Dei cultores et adoratores invocant in Spiritu et veritate* Joh. 4, v. 23. *Ergo exigit constitutionibus magistratus.* Respondemus: 1. Concedimus, non esse absolute et simpliciter verum Dei cultum in ecclesia conservandum necessarium, ut magistratus sit Christianus et saltem suis constitutionibus eundem promoveat, quia per verbum et Spiritum ecclesiam suam regit potenti brachio suo contra hostes eam defendere potest, si vel maxime magistratus suo deest. 2. Interim manet verissimum ac certissimum, instituerit Deus magistratum hoc fine, ut conservet externa disciplina et pax publica, absque qua non ita commode propagatur et conservatur magistratus sit custos utriusque tabulae, ut a tritius ecclesiae, ut lupos arceat a Dominicis, ut una cum ministerio ecclesiastico ritus ad idem xai εὐαγγελιστῶν spectantes ordinet et exterioris divini cultus adminicula introducat. 3. Igitur ecclesia pii et Christiani magistratus et praesidium obtinere potest, nequaquam impudiet, sed grata mente utatur, sin minus, si statuat, Deum etiam in gravissimis persecutiō et perturbatissimis temporibus posse aliquos sui cultores conservare, qui magistratus et hominum praesidio destituti extraordinaria Dei nitate incolumes serventur.

CAPUT III.

DE CAUSA EFFICIENTE MAGISTRATUS POLITICI

32. Demonstratum fuit hactenus, esse in magistratum, cujus officium generi humano a cati ἀνάστασις prolapsa summe fuerit necesse restat explicandum, a quo illud magistratus officium status ac potestas originem habeat, an sole humanae dictamine vel sapientum consilio deliberatione constitutus sit magistratus, si regum tumultuantem hominum multitudinem utique

obedientiae et officii continerent; an vero a auctoritate et mandato introductus sit; quod principale ac primum hujus doctrinae caput, diligens explicatio requiritur, tum propter *magistratus*, ut conscientiae eorum certum habeant lationis fundamentum in omnibus periculis, iustitiis et adversitatibus; tum propter *subditos*, noscant, parendum esse magistratui non solum *ex iram*, sed etiam propter *conscientiam* Rom. 13, tum propter *fanaticos*, qui huic divinae ordi- ni variis modis detrahunt. Ut autem in mini- ecclesiastici constitutione ad causam efficientem *ipalem et instrumentalem* respiciendum esse us, cum Deus non omnes immediate, sed quos- mediate ad ministerium vocet; ita quoque ad ique genus causae in magistratus politici con- one respiciendum, cum Deus itidem quosdam *mediate*, quosdam vero *mediate* ad magistratus im vocet, ex quo duae hujus capitis sectiones ntur, quarum prior *de causa principali*, ior *de causa ministeriali et instrumentali* bi.

SECTIO PRIOR.

DE CAUSA EFFICIENTE PRINCIPALI MAGISTRATUS.

Quamvis sanioribus ethnicis ex naturae lumine immoderatum notum fuerit, magistratum esse institu- divinum, unde illud poëtae Aesraei: *ἔκ δὲ θεοῦ ἔστι*, tamen plena ac certa hujus rei cognitio eneficium solius ecclesiae proprium, in ea enim Dei verbum, quod longe certius, firmitus ac so- docet, magistratum esse a Deo institutum et sanctam Dei ordinationem. Atque haec verbi i testimonia diligenter sunt expendenda. Quando ratio nostra lumine gratiae restituta considerat ambitionem eorum, qui ad dominatum et imperia rant; tum fastum, injurias, tyrannidem et vim tam multorum, qui imperio funguntur; tum iorum civilium perversitatem et corruptelas, que cogitat, omnes homines aequales nasci: valde labefactur illa persuasio ex rectae rationis se et dictamine orta, quod magistratus sit di- n institutum, cogitamus enim, magistratum ex litate dominandi omnibus innata et ex injusta im oppressione ortum esse, nec Dei ordinatione, lege naturae constare. Contra has cogitationes endus est animus auctoritate verbi divini, quod tur, vitia personarum ab ipso officio esse pru- er discernenda ac potestatem magistratus esse to, quamvis abusus potestatis ab ipso non sit, ipsi placeant. Constituemus autem certas argu- torum classes; primam dabimus *expressis Scri- ae dictis*; secundam *rationibus legitima et tis consequentia ex Scriptura deductis*; tertiam *in his exemplis*, quibus *παρρησιασμένως* loco piorum *dicta* subjiciuntur.

34. Prima igitur classis continet *expressa Scri- pturae dicta*, in quibus verbis claris et perspicuis asseritur, magistratum esse divinam ordinationem, et potestatem magistratus a Deo esse ipsi datam, ubi merito primo loco collocamus dictum apostolicum Rom. 13, v. 1. et seqq.: *πᾶσα ψυχὴ (inquit) ἐξουσίαις ὑπερχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία, ἐλ μὴ ἀπὸ θεοῦ, αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν, ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν.* Ire- naeus libr. 5. c. 20. p. 346. de quibusdam commemorat, quod hunc locum apostolicum *de angelis* exposuerint, qui itidem dicuntur *ἐξουσίαι* Ephes. 1, v. 21. cap. 3, v. 10. Coloss. 1, v. 16. XIII. 267. 1. Petr. 3, v. 22. sed illis recte opponit Irenaeus, quod apostolus de talibus *ἐξουσίαις* loquatur, quibus *tributum et vectigalia debeamus.* Huc (inquit) *non de angelicis potestatibus nec de invisibilibus principibus dixit, quomodo quidam audent exponere, sed de his, quae sunt secundum homines potestates ait, propter haec enim et tribula praestat etc.* Eth- nici inter ceteras calumnias, quibus evangelii doctri- nam praegravabant, Christianos accusabant, quod seditioes adversus magistratum excitarent, quaere- bant accusationi suae colorem ex eo, quod Chri- stiani docerent, quandam *libertatem* a Christo sibi partam, quod recusarent *decretis* magistratus ad ethnicam idololatriam cogentibus obedire etc. Apo- stolus igitur huic accusationi obviare, subditos offi- cii sui monere et Anabaptistarum furores antevertere cupiens ex professo de obedientia magistratui jure divino a subditis debita hoc loco disserit et argu- mento fortissimo ex divina magistratus ordinatione petito ad obedientiam illi praestandam singulos sub- ditos, etiam illos, qui Christo nomen dederant, hor- tatur. Consideranda autem verborum emphasis: *Non est potestas nisi a Deo.* Accurate distinguit inter *abusum potestatis* et *ipsam potestatem.* Im- peratores Romani, qui tunc rerum potiebantur, et eorum praesides in provinciis abutebantur potestate ad *ὑβρίν*, cogere volebant Christianos ad idoloma- niam ethnicam etc. hunc abusus potestatis nequa- quam a Deo esse apostolus dicit, sed potestatem ipsam. Distinguit etiam inter personam, quae offi- cio et potestate magistratus fungitur, et inter ipsum officium ac potestatem magistratus. Persona saepius vi, fraude, malis artibus vel etiam crudelitate ac tyrannide magistratum occupat et administrat, ac proinde a Deo ad magistratum ordinata dici nequit, sed pertinet ad eam dictum propheticum Oseae 8, v. 4: *Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes exstiterunt, et non cognovi eos;* interim ipsum offi- cium ac potestas magistratus Dei ordinatio esse non desinit. Tyranni ipsi, qui pravis cupiditatibus et ambitionis oestro impulsī atque perciti regna invadunt eaque non ex praescripta justitiae regula, sed propria libidine administrant, hactenus et hoc respectu non sunt a Deo missi nec ordinati tum propter violentam occupationem, tum propter tyran- nicam administrationem, nec actiones ipsorum Deo

1. Scri- pturae dicta. 1. Rom. 13, v. 1. et seqq. Omnis anima etc.

ideo et regum et principum fit mentio ac
 rumque regimen divina sapientia sibi tribuit,
 ratione constitutionis, tum ratione conservatio-
 quia utroque modo accipi potest illud: *Per me
 regnant et principes obtinent principatum*;
 nimo non constitutionem tantum et conservatio-
 magistratus, sed etiam salutarem ac prudentem
 eruationem esse divinum beneficium notanter
 rit Sapientia, quando addit, *per me principes
 consilarii justitiam decernunt et benefici sunt
 ei iudices terrae*. Dan. 2, v. 20. propheta
 in rege Nebucadnezare consistens inquit: *Sit
 en Dei in secula benedictum, quia sapientia
 ortitudo est ipsius*; v. 21. *ipse mutat tempora
 etates, ipse removet reges et stare facit reges,
 sapientiam sapientibus et scientiam intelli-
 i disciplinam*. Docet propheta, utrumque esse
 divinum, quod reges removet et stare facit
 stabilis, ac quod regibus addit prudentes con-
 rios, in priore Dei potentiam sive fortitudinem,
 posteriore sapientiam elucere. Quia vero multi
 verbis quidem profitentur, *se Dei gratia im-
 um obtinere*, interim occulto cordis fastu et re-
 illud negant, ideo Deus Nebucadnezare su-
 e se efferentem horribiliter punit, ut agnoscat,
 dominetur Altissimus in regno hominum et
 at illud, cui voluerit Dan. 4, v. 29.

Ex apocryphis V. T. libris (huc referri pos-
 sequentia dicta: Sap. 6, v. 2: *Audite reges et
 ligite, discite iudices finium terrae*; v. 4. *quo-
 a Domino data est vobis ἡ χάρις, potestas,
 Altissimo ἡ δυνάμις, dominatus, qui exqui-
 restra opera et cogitationes scrutabitur*. Cui
 laudo rationem suae administrationis reges et
 es cogentur reddere, ab illo potestas et domi-
 s ipsis est datus. Sed Deo omnipotenti et
 nimo rationem suae administrationis reges et
 es cogentur reddere. Ergo. Eccles. 10, v. 4:
 vanu Domini potestas terrae, ἡ ἐξουσία τῆς γῆς,
 tilem suscitabit ad tempus super eam. v. 17:
 imperantium destruxit Dominus et sedere
 mites pro eis intus. cap. 17, v. 13: *Omnia
 a juventute ad mala, et non valuerunt corda
 pro lapideis facere carnea*. v. 14. *In omni
 tione gentium terrae totius unicuique genti con-
 it ducem, ἡγοῦμενον, praeposuit ei rectorem,
 erus: In allen Landen hat er Herrschaften geord-*

Exponit Sapiens finem, propter quem singulis
 bus praefecerit Deus magistratum, nimirum
 cetera etiam fine eo, ut malitiae hominum
 um iri et disciplina externa conservari posset.

Ex N. T. huc referri posse videtur dictum
 sti ad Pilatum Joh. 19, v. 11: *Non haberes
 tatem adversus me ullam, nisi tibi datum esset
 vernis*, hoc est nec adversus me, nec ullum om-
 hominem aliquam haberes potestatem, nisi ea
 litus tibi esset concessa. Quae explicatio fidei
 em analogiae conformis est et utilem praebet
 tinam, sed ostendimus in harmonia pass. c. 11.
 31. textui esse conformius, si verba Christi non

in genere de magistratus potestate, sed in specie
 de potestate Pilati contra Christum aliquid statu-
 endi accipiamus, unde etiam Chrysostomus hom. 84.
 in Joh. τὸ δεδίμενον ἀρχαρχατικῶς ac permissive ex-
 ponit. Commodius huc refertur dictum Christi
 Joh. 10, v. 35: *Si illos (lex divina Psalm. 82, v. 6.)
 dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non
 potest solvi Scriptura etc.* Ad eos qui vocantur
 dii in Psalm. 82. hoc est ad magistratus, dicit esse
 factum sermonem Dei, hoc est habere eos divinam
 vocationem, esse divinitus in hoc officio constitutos,
 versari in statu Deo placente. His enim verbis
 vocatio divina ad munus propheticum describi solet:
*Factum est verbum Domini ad Esaiam, ad Jere-
 miam etc.* Rom. 12, v. 8. apostolus praefecturas
 (tum in specie illas, quibus ecclesiae aedificationi
 ministri Christi inserviunt, tum in genere omnes)
 inter dona Dei refert. Quidam etiam addunt locum
 propheticum Zach. 14, v. 20: *Id quod est super
 frenum equi, sanctum erit Domino*. Sed rectius
 generaliter accipitur, quod absque ullo personarum
 et vasorum Levitico discrimine incolae civitatis in
 N. T. futuri sint sancti. Posset etiam haud incom-
 mode huc referri, quod reges sacro oleo Dei jussu
 fuerunt uncti, quod fuit evidens signum divinae
 vocationis et confirmationis 1. Sam. 10, v. 1. c. 16,
 v. 13. 1. Reg. 19, v. 15.

38. Transitum proinde facimus ad alteram ar-
 gumentorum classem, quam tribuimus *rationibus*
 legitima consequentia ex Scriptura deductis, qua-
 rum complures afferri possunt. 1. Qui Dei judi-
 cium exercent, illis etiam potestas judicandi a Deo
 est data. Sed magistratus Dei judicium exercere
 dicitur. Ergo magistratui potestas judicandi et per
 consequens etiam imperandi a Deo est data. Ma-
 joris connexio est manifesta. Quomodo enim Dei
 loco ac vice judicium exercere possent, nisi pote-
 statem judicandi a Deo accepissent? Quemadmodum
 ecclesiae ministri, quia ministerium Spiritus tractant,
 a Deo potestatem ministerii accepisse recte dicun-
 tur; ita quoque magistratus, quia Dei judicium
 exercent, a Deo judicandi et consequenter etiam
 imperandi potestatem accepisse recte creduntur.
 Minor probatur. Deuter. 1, v. 17. Moyses ad ju-
 dices dicit: *Non respicietis personas in judicio*,
 quia יהוה הוא הדין, *judicium est Dei et
 Deo*, utroque enim modo reddi potest, commenda-
 tum vobis est a Deo, et Dei nomine illud admini-
 stratis. 2. Paral. 19, v. 6. dicit Josaphatus ad ju-
 dices a se oppidatim constitutos: *Videte quid faci-
 atis, quia non homini judicatis, sed Deo, et ipse
 vobiscum in judicio*. Quae autem sit vis hujus phra-
 seos, colligi potest ex cap. 20, v. 15: *Non vobis
 bellum, sed Domino*, hoc est Deus ipse pro vobis
 pugnabit; ita quoque hoc loco, Deus ipse per vos
 judicat, et ab ipso judicium vobis est commissum.

39. 2. Qui in ipsa officii sui executione Dei mi-
 nister dicitur, illius officium est a Deo. Magistra-
 tus in ipsa officii sui executione Dei minister dici-
 tur. Ergo officium et per consequens etiam potestas

7. Joh.
 10, v. 35:
 Ad quos
 sermo
 Dei fa-
 XIII. 250.
 ctus.

2. Ratio-
 num mo-
 mentis.
 1. A ju-
 dicii di-
 vini ad-
 ministra-
 tione.

2. Ab
 officii
 divini
 execu-
 tione.

magistratus est a Deo. Major patet ex mutuo respectu causae instrumentalis et principalis; qui enim alterius nomine aliquid agit, potestatem et mandatum agendi ab ipso habere recte creditur. Doctores ecclesiae quia dicuntur Dei ministri et legati, ideo ipsorum officium merito iudicatur divinum. Idem statuendum de magistratu. Minor probatur Rom. 13, v. 4: *Dei minister est* (magistratus) *tibi in bonum, si autem malum egeris, time, non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est vindex in iram ei, qui male agit.* v. 5. *Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam* v. 6. *Ideo enim etiam tributa praestatis, ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes et incumbentes, προσκαρτεροῦντες.* Tribus distinctis vicibus apostolus repetit, quod magistratus sit Dei minister, in Graeco est non solum nomen διακόου, sed etiam λειτουργού, quod significat eum, qui publicum aliquod officium administrat, ac notanter dicit, in eo ipso magistratum Deo servire, quando partes officii sui exsequitur, et vindex est in iram ei, qui male agit. Sap. 6, v. 5. *ὑπηρεταὶ ὄντες τῆς αὐτοῦ βασιλείας.* Deo tribuit βασιλείαν, ipse est enim rex regum et dominus dominantium 1. Tim. 6, v. 15. ipse est dominus proprietarius et hereditarius Psalm. 82, v. 8.

XIII. 231. Magistratibus duntaxat ὑπηρεσάν assignat, quia Deo in administratione regni serviunt et ad nutum ipsius regno abire coguntur. Lutherus: *3hr seib seine Reich Amtleute.* Huc pertinent etiam illa dicta, in quibus magistratus dicuntur dii, quae superius §. 10. recensuimus; ideo enim sic dicuntur, quia divinum administrant officium et Dei vicem in terris gerunt, sunt dii quidam terrestres. Nec incommode huc refertur, quod reges et principes dicuntur *οἱ δοκούντες ἄρχειν* Marc. 10, v. 42. quod non tam imperent, quam videantur imperare, cum solus Deus imperium perfecte obtineat, cuius vicarii duntaxat et ministri sunt reges mundani. Huic argumento affine est illud: Qui propter officii eminentiam, dignitatem, utilitatem et necessitatem dicuntur dii, illorum officium est divinum et a Deo institutum, quomodo enim Deus sui nominis communicatione illos dignaretur, quorum status et officium non esset ab ipso institutum? At magistratus propter officii sui eminentiam, dignitatem etc. dicuntur dii, Exod. 22, v. 8. et 28. Psalm. 82, v. 6. Ergo etc.

3. A doctorum ad officium necessarium collectione.

40. 3. Quicunque omnia ad officii executionem necessaria a Deo accipiunt, illorum officium et potestas est a Deo. Sed magistratus omnia ad executionem officii sui necessaria a Deo accipit. Ergo magistratus officium et potestas est a Deo. Major est manifestae veritatis, nisi enim officium ipsum esset a Deo, Deus non daret ea, quae ad officii executionem sunt necessaria. Minor per inductionem probari potest. 1. Ad magistratum obeundum requiritur sapientia, ea vero a Deo datur magistratui. Num. 11, v. 16. cum Moyses de difficultate regiminis conquereretur, Deus mandat, ut eligat septua-

ginta viros ex senioribus Israël eosque constituat principes et praefectos, quibus promittit donationem Spiritus, qui erat *Spiritus consilii, sapientiae et intellectus*, per quem idonei ad capeendum magistratus officium fuere redditi. Jud. 3, v. 10: *Spiritus Domini erat in Athniele et iudicabat Israel.*

1. Sam. 10, v. 6. cum Saul in regem Israël electus esset, *Spiritus Domini requiescit super eum, et convertitur in virum alterum.* 1. Sam. 16, v. 13. cum David a Samuele in regem esset unctus, *directus est Spiritus Domini a die illa in David.* deinceps, hoc est consecutus est excellentia Spiritus sancti dona. Prov. 20, v. 12: *Aurem audientem et oculum videntem Dominus fecit utrumque,* hoc est ut subditi obediant magistratui et ut magistratus salutaria decernat, utrumque est Dei beneficium.

2. Ad magistratum rite gerendum requiritur auctoritas, illa vero itidem est donum Dei. 1. Sam. 10, v. 26: *Ibant cum Saule exercitus, quorum cor Saul tetigerat,* hoc est quorum corda ad reverentiam et obedientiam Sauli praestandam inclinaverat, et praeclaram de Saule existimationem instillaverat. Job. 12, v. 18: *Vinculum regum solvit et ligamentum in renibus eorum.* Illud cingulum regis est auctoritas, qua divinitus sunt circumdatus, quam etiam subditi ad obedientiam illis devotiuntur, sed propter peccata magistratus Deus illud cingulum et vinculum quandoque dissolvit, hoc et Jobus ipse exponit v. 21. *effundit despectum super principes et fortitudinem fortium doli.*

3. Ad magistratum etiam requiritur *νομοθετικόν* iudicium legum constitutio, ea vero itidem a Deo divino nomine locum habere nequit. Per nos.

quit divina Sapientia Prov. 8, v. 15. consilia cernunt justum. 4. Ad magistratus officium requiritur, ut facinorosi puniantur et pro ratione etiam capitali supplicio afficiantur. Jam rex gladium tradidit magistratui, Genes. 9, v. 6. *de manu hominis, de manu viri fratris eius, dedit dominus, requiram animam hominis.* Neve quis estimet, Deum semper immediate id facturum.

v. 6. instituitur magistratus officium, per quod dinarie fieri debeat supplicii executio. Quia *effundit sanguinem humanum, per hominem sanguis effundetur, quia ad imaginem suam Deus fecit hominem.* Latina versio vulgata illud *per hominem* in quo est magna emphasis, plane omittit, ac fr.

Bellarminus nobis persuadere conatur lib. 1 de Dei cap. 12. particulam illam *per hominem* esse momenti, cum emphatice magistratus officium hic constituatur. Graeca obscurius reddit: *ὁ ἰσχυρὸς ἀνθρώπων, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αἵματος ἔχοντος.* Pagninus, Arias Montanus et alii illud referunt ad subjectum sive prius membrum sententiae, quicunque effuderit sanguinem hominis a mine sive per hominem, sed rectius referunt praedicatum, supra ponitur enim proxime praedicatum verbo זָכֶפֶת accentus zakeph katon, qui majus constituit, et in versu proxime praedicatum impositus verbo זָכֶפֶת distinctionem facit, זָכֶפֶת

nota instrumentalis causae, per quam homici-
 sanguis iterum sit effundendus, videl. per homi-
 sive magistratum, unde Onkelus paraphraseos
 adjecit: *Qui effuderit sanguinem hominis cum*
Deo, sive per testes juxta sententiam judicium
quia ejus fundetur. Jonathan sic reddit: *Qui*
derit sanguinem hominis per testes, condemna-
et cum judices ad necem; et qui effuderit abs-
testibus, Dominus mundi olim vindictam ab eo
et in die judicii magni. Christus hanc senten-
 in N. T. allegans eam sic reddit: *Omnes qui*
gladium acceperint, gladio peribunt Matth. 26,
 12 ubi gladii nomen generaliter accipitur pro
 omnis suppliciiis a magistratu, cui gladius a Deo
 is est, irrogatis, quo sensu etiam apostolus inquit
 1. 13, v. 6: *Non sine causa (magistratus) gla-*
diu portat, Dei enim minister est vindex in iram
qui malum agit. 5. Ad magistratus officium
 in requiritur, ut subditi census et tributa dent,
 si Christus quaesitus, an licent censum dare
 ari, respondet verbis *πρωταρχαῖς: reddite quae*
vris sunt caesari Matth. 22, v. 21. Deus ipse
 apostolum tributa magistratui dare mandat
 1. 13, v. 7. 6. Magistratus insuper est bello
 ditos defendere et hostium injurias propulsare;
 vero peritiam belligerandi et victoriose pug-
 di solus Deus largitur, Psalm. 18, v. 35: *Dom-*
deceat manus meas ad bellum et conteretur ar-
meneus brachiis meis. v. 48. *Deus dat mihi*
victas. Psalm. 44, v. 4: de victoriis Israëlitarum
 ait: *Non in gladio possederunt terram et bra-*
chium eorum non servavit eos, sed tua dextera et
brachium etc. Psalm. 144, v. 1: *Dominus ru-*
mea docens manus meas ad proelium et digi-
meos ad bellum. v. 10. *dans salutem regibus.*
 uid multis? Salomon in genere dicit Prov. 21,
 : *Sicut rivi aquarum, ita cor regis in manu*
domini, quocunque voluerit, inclinabit illud.
 . 4. Qui expressum dat mandatum magistratum
 itnendi, ejus ordinatio est magistratus. At
 expressum dat mandatum constituendi magi-
 stratus. Ergo. Deut. 16, v. 18. Moyses Dei nomine
 ictoritate praecipit Israëlitis: *Judices et prae-*
es dabis tibi in omnibus portis tuis, quas Do-
s Deus tuus dat tibi in tribubus tuis, et judi-
et populum judicio justitiae. Exod. 18, v. 21.
 o consilium dat genero suo Moysi, ut ex omni
 lo eligat viros fortes, timentes Deum, veridi-
 xio habentes avaritiam, eosque ponat tribunos,
 riones, quinquagenarios, decanos. At hoc con-
 non fuisse humanum, sed divinum, ex eo ap-
 . quod Deus ipse illud ratum ac gratum habet
 utuaginta ex senioribus in magistratum electos
 a suo implet. Samuel et alii prophetae ex-
 im a Deo mandatum acceperunt, certas per-
 ungendi in reges super Israël, ut exempla,
 postea adducentur, manifestum facient.

5. Quo contempto ac spreto Deus ipse con-
 tur et injuria afficitur, ille est a Deo consti-
 et divinum gerit officium. Sed contempto ac

spreto magistratu Deus ipse contemnitur et injuria
 afficitur. Ergo. 1. Sam. 8, v. 7. cum Israëlita
 Samuelem divinitus sibi praepositum rejicerent et
 formam regiminis a Deo ipso constitutam repudia-
 rent, dicit Dominus: *Non te, sed me rejecerunt;*
 ostenditur igitur, politiarum administrationem non
 tam magistratui quam ipsi Deotribuendam esse et
 injurias magistratui illatas in ipsum Deum ordinis
 hujus auctorem redundare. Apostolus Rom. 13,
 v. 2. generalem proponit regulam, *quisquis resistit,*
Dei ordinationi resistit. Quemadmodum 1. Thess. 4,
 v. 8. de suo ac doctorum ecclesiae ministerio dicit,
qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui
dedit Spiritum suum sanctum in nobis, nimirum
 quia ecclesiae doctores sunt Dei ministri ac legati;
 ita quoque de magistratu recte dicitur: qui magi-
 stratui resistit, Deo ipsi resistit, nimirum quia magi-
 stratus est *Dei minister,* ut apostolus *αἰτιολογικῶς*
 addit v. 4.

43. 6. In quocunque statu viventibus Deus certa
 praescribit ac determinat munia, ille utique est a
 Deo. Nisi enim talis status a Deo ordinatus esset,
 nec praescriberentur viventibus in illo certa munia
 et officia, nec personae in eo viventes Deo placere
 possent. Atqui Deus in politica societate viventibus
 certa praescribit ac determinat munia. Ergo poli-
 tica societas est a Deo instituta ac consequenter
 etiam magistratus, absque quo politica societas con-
 sistere nequit. Assumptum probatur 1. ex omnibus
 dictis, quae magistratum sui officii admonent. *Intel-*
ligite reges et erudimini judices terrae, inquit pro-
 pheta regius Psalm. 2, v. 10. Non dicit, deponite
 imperandi ac judicandi majestatem, sed intelligite
 et servite Domino. Si magistratui non esset locus
 in Christi regno, Spiritus s. reges a regnandi et ju-
 dicandi functione avocasset. 2. Ex inductione par-
 tium. Ad politicam societatem constituendam duo
 hominum genera necessario concurrunt, eorum sci-
 licet qui parent et qui imperant. Justinus in qq.
 et c. resp. ad orthodox. q. 138. p. 376: *Sicut homo*
ex anima et corpore constituitur, ita regnum ex
rege et eis, qui reguntur, coagmentatur. Augustinus
 libr. 18. de civit. Dei cap. 2: *Factum est, ut non*
sine providentia Dei quidam essent regnis praediti,
quidam regnantibus subditi. Jam vero utrisque
 Deus sua praescribit munia et officia, magistratui
 quidem, ut sit *nutritius ecclesiae, custos utriusque*
tabulae, pater patriae et salutaris praeses et guber-
nator reipublicae in ordinando, judicando et vindi-
cando, leges scilicet salutare ferendo, judicia justa
exercendo, praemia bonis et poenas improbis distri-
bundo; subditis vero, ut magistratui exhibeant
amorem et reverentiam, subjectionem et obedientiam,
census et tributa, preces ac vota. De quibus magi-
 stratus ac subditorum officiis inferius suo loco plura
 dicentur.

44. 7. Quemcunque vitae statum Deus sua be-
 nignitate ac potentia conservat, ille quoque est a
 Deo ordinatus, *conservatio enim nihil aliud est*
quam essendi quaedam continuatio. Esse et con-

illatae
vindica-
tione.

XIII. 253

6. A par-
tium of-
ficii de-
termina-
tione.

7. A di-
vina ma-
gistratus
conser-
vatione.

servari eidem acceptum fertur auctori eidemque principio, Scaliger exerc. 31. et 250. Atqui magistratum politicum Deus sua benignitate ac potentia conservat, ut monuimus superius et apparet ex his Scripturae dictis Psalm. 21, v. 1: *Domine in fortitudine tua rex laetabitur*, hoc est quia fortificasti ac stabilivisti meum regnum, ideo ex laeto corde tibi gratias ago. Psalm. 30, v. 8: *Domine in voluntate tua בְּרָצוֹן, in beneplacito tuo, stare fecisti in monte meo fortitudinem*, hoc est stabilivisti ac roborasti meum regnum, ut monti firmiter stabilito ac fundato comparari possit. Dan. 2, v. 20: *Domini est sapientia et fortitudo*, v. 21. *ipse removet reges, ipse stare facit ac stabilire reges, וְהָיָה מְלָכִים מְלָכִים*, ubi remove et stabilire sive conservare sibi invicem opponuntur et utrumque respectu diversorum objectorum Deo tribuitur. Hagg. 2, v. 23. dicit Dominus: *Ego subvertam solium regnorum et disperdam fortitudinem regnorum gentium*, sed ad Zerubabel dicit v. 24. *ponam te sicut signaculum*, hoc est stabiliam tuum principatum. Diabolus Dei et humani generis hostis ἀσπορδός odio divinae ordinationis et salutis, quae per eam generi humano

XIII. 254. confertur, quotidie excitat confusiones et turbas, ac natura humana propter corruptionem originalem est infirma, ad ἀταξίαν et ἀκαταστασίαν propendens, legum contra ac disciplinae vincula aversans; divinae ergo bonitati et potentiae acceptum ferendum, quod in tanta naturae humanae infirmitate inque tantis diaboli furoribus honestae politiae conservantur. Huc pertinet, quod Deus iudicium suum exercet adversus turbatores ac seditiosos, qui eversum cupiunt hunc ordinem divinitus institutum. Prov. 24, v. 21: *Time dominum et regem et cum seditiosis ne misceas te*, v. 22. *quoniam repente consurget exitium eorum*. Matth. 26, v. 52: *Qui gladium acceperit etc.*

8. A natura
coordinatio.

45. 8. Quicumque status juri naturae congruit, ille etiam est juris divini et per consequens a Deo ordinatus. Magistratus officium ac status congruit juri naturae. Ergo. Assumptum probatur: Cum tota rerum universitate sive natura universali ita comparatum est, ut habeat rectorem et gubernatorem Deum Optimum Maximum, absque cujus directione si esset, ne quidem ad momentum persistere posset. Particularis etiam natura ostendit, in omni coetu ac societate necessarium esse, ut aliquis sit rector ac ductor, qui reliquis praesit eosque regat. Sic inter apes et grues unus tanquam rex et ductor reliquis eminet, qui ducatum illis praestat. In omnibus mundi partibus imperandi et parendi diversitatem deprehendere licet, ut ostendit Casus lib. 1. politic. c. 5. ac Cicero inquit lib. 2. de nat. Deorum: *Omnem naturam, quae non est simplex, sed cum alio connexa, necesse est habere aliquem in se principatum*. Juri ergo naturae congruum est, ut inter homines etiam sit talis ordo. Praeterea saniores ethnici ex naturae lumine agnoverunt, hominem esse ζῷον πολιτικὸν τῇ φύσει, Aristoteles lib. 1. polit. cap. 2. Jam vero ubi societas est, ibi quoque oportet

esse aliquem ordinem ac regimen, proinde et homo per naturam ad societatem conditus est, utique etiam regimen naturae juri congruit. Insuper natura humana instructa est notitiis practicis et discrimine honestorum ac turpium, quae sunt divae imaginis, ad quam homo conditus est, ἐπέμνη, res dera ac vestigia, ut quemadmodum in anima superiores vires imperant inferioribus, ita qui in genere humano aliis sapientia et auctoritate praestant, praesint eosque regant, quo sensu ac respectu Philosophus dixit, servitutem esse a natura.

46. Tertiam argumentorum nostrorum classem constituimus ex probatis exemplis, quae itidem testantur, magistratus divinitus constitui. Sic videtur Siraciden cap. 44, v. 3. inter viros sanctos et gloriosos referre eos, *qui dominati sunt in potentia suis et imperarunt in populo*. Age vero rem paulo altius arcessamus. Specimen ac praeludium aliquod politici magistratus propositum fuit tum in domo quod Deus primo homini concessit in cuncta terra animantia, tum in potestate patria, quam ante diluvium pii patriarchae in suis familiis exercuerunt. Molina lib. contra abusus papar. p. 126. demonstrare conatur, *patriarchas et iudices ante electionem potestate regia usos fuisse*, alias et nec bella gerere, nec in facinorosos gladio convertere potuissent, quorum tamen prius ab Adam, postea a Moyse factum fuisse constat. Statim namque post diluvium usus gladii et homicidas et facinorosos homini traditur, Gen. v. 6. unde procul dubio ex illo tempore patres patriarchae cum potestate patria etiam politice gubernationem exercuerunt. Gen. 14, v. 14. et Abraham expeditionem suscipit contra reges, et postea Lothus ipsius ex fratre nepos injuria affertus erat, gessit ergo divina auctoritate et mandato oeconomicum solum, sed etiam politicum officium, cuius ratione arripit arma non πολιτορχητικά ad inferendam, sed ἀμυντήρια ad injuriam propellendam, et quia dicitur armasse וְיִצְחָק, *initiales armatus suae*, ex eo intelligitur, quod vernas suos militari informavit, testatur etiam eventus et dictio Melchisedeci, bellum illud divinis auspiciis fuisse gestum. Josephum divina providentia constitutum fuisse totius Aegypti dominum ac praefectum Genes. 41, v. 43. cap. 42, v. 6. testatur ipse, quando Genes. 45, v. 8. ad fratres suos dicit: *Non vos me misistis huc, sed Deus et posuit me in terra Aegypti*. v. 9. *refertur iudicium ad patrem, quod Deus ipsum posuerit in domum suam in omni Aegypto*. Moyses divina voluntate constitutus gubernator populi Israelitici, quem rex Aegypti auspiciis felicissimis educit ac leges et statuta praescribit. Post mortem Moysis Josua constituitur dux populi, quemadmodum fuit cum Moyse; dicitur ad eum Dominus Jos. 1, v. 5: *Ita ero tecum; id est etiam mandato Dei proelia gerit contra hostes Israelitici populi, quocumque ab eis victoriam habuit eripit*. Mortuo Josua Israelitae quaerunt Dominum.

adscendit nobis ad Cananæum in principio regnandum cum eo? Jud. 1, v. 1. quibus Domi- respondet v. 2: *Juda adscendet*; hic ergo Jo- successor et princeps Israëlitiæ populi divini- constituitur. Postea excitavit Dominus judices, eos salvarunt ex manibus inimicorum Jud. 2, 6. cap. 3, v. 9. cap. 4, v. 4. et judicarunt eos poribus suis. Progressu temporis mutata est publicæ forma, ac Israëlitis ita volentibus Deus regem Saulem, de quo Samuel dicit 1. Sam. 10, 1: *Num vidistis, quem elegerit Dominus?* et ipse apud Oream cap. 13, v. 11: *Dedi tibi in furore meo. Sauli successit David, quem esse Dei mandato Samuel ungit in regem, am. 16, v. 12. quam benignitatem ipse in psal- praedicat Psalm. 21, v. 4: Praeveniens eum (re- benedictionibus bonitatis, appones capiti ejus auream. 2. Sam. 6, v. 21: Dominus prae- mihi, ut essem dux super populum Domini in il. 1. Paral. 28, v. 4: Elegit me Dominus Deus de universa domo patris mei, ut essem rex Israel. Huc referenda exempla Salomonis, Josaphati et aliorum, de quibus expresse memorat Scriptura, quod Dei voluntate, consilio bitrio in solium regale sint collocati. De Salo- dicitur 1. Paral. 29, v. 5. quod Deus ipsum sit, ut sedeat in throno regio, et generaliter in Psalm. 113, v. 7: Deus de stercore erigit trem, v. 8. ut collocet eum cum principibus, principibus populi sui. Cyrus rex Persarum biblico edicto scribit 2. Paral. 36, v. 23: Om- rigna terrae dedit mihi Dominus Deus coeli. unge Dan. 5, v. 18. etc. Ex quibus omnibus concludimus: In quemcunque statum Deus ipse des evehit, ille utique est a Deo constitutus; a statum magistratus Deus ipse homines quos- evehit. Ergo magistratus officium ac status Deo ipso constitutus.*

Ex piis veteribus multa huc adduci possent. Irenaeus lib. 5. adv. haer. cap. 20. p. 346: *Quoniam tens a Deo homo in tantum efferavit, ut etiam inguineum sibi hostem putaret et in omni in- ordine et homicidio et avaritia sine timore ver- ter, imposuit illi Deus humanum timorem, non cognoscebant timorem Domini, ut potestati sum subjecti et legi earum adstricti aliquid vantar justitiae et moderentur ad invicem ma- lo positum gladium timentes. Et postea p. 347: ailitatem ergo gentium terrenum positum est m a Deo, sed non a diabolo, qui nunquam ro quietus est, imo qui nec ipsas quidem leges in tranquillo agere, ut timentes regnum huma- non se alterutrum homines vice piscium con- ant, sed per legum positiones reperiunt mul- em gentium injustitiam etc. Cujus enim homines nascuntur, hujus jussu et reges con- stantur, apti iis, qui in illo tempore ab ipsis ntur. Tertullianus in apol. cap. 30. p. 59: Inde perator, unde est et homo, antequam impe- , inde potestas illi, unde et spiritus. Et paulo*

ante: *Sciunt (imperatores), quis illis dederit impe- rium, sciunt qua homines, quis et animam; sentiunt, Deum esse solum, cujus solius in potestate sunt. cap. 33. p. 61: Maxime necesse est, ut suspiciamus imperatorem ut eum, quem Dominus noster eligit, ut merito dixerim, noster est magis caesar ut a nostro Deo constitutus. Eusebius lib. 9. praeparat. evang. cap. 1. fol. 238. allegat dictum Essaeorum, οὐ δίχα θεοῦ περιγίγρεσθαι τινι τὸ ἄρχειν. Chryso- stomus homil. 23. in epist. Rom. cap. 13. f. 258 sic annotat: τὸ ἄρχεῖν εἶναι καὶ τοὺς μὴν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι καὶ μηδὲ ἀντὶς μηδὲ ἀνέσθην ἄπαντα γέρεσθαι, ὥστε κυμάτων τῇ δὲ κατέσει τῶν δῆμων περιγεόμενων, τῇ τοῦ θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναι γρη῏, quod magistratus sunt, quod hi quidem imperant, isti vero parent, quod non simpliciter ac temere cuncta feruntur, nec populi fluctuum instar huc at- que illuc circumaguntur, divinae sapientiae opus esse dico. Ambrosius in comm. cap. 13. Rom. tom. 5. p. 232: *Ut jus et timorem legis naturalis (aposto- lus) confirmet, Deum auctorem ejus testatur et mi- nistrantes eam Dei ordinationem habere. Et postea: Principes hos reges dicit, qui propter corrigendam vitam et prohibenda adversa creantur, Dei habentes imaginem, ut sub uno sint ceteri. Epiphanius lib. 1. tom. 3. haeres. 40. contra Archont. p. 131: Ἐξουσία κοσμικὴ ἐκ θεοῦ τέτακται καὶ μαχαίρας ἔλαβε τὴν ἔξουσίαν, οὐκ ἀλλοχόθεν δὲ πόθεν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ εἰς ἐκδόχασιν, ἵνα εἰς εὐτακτιαν συνταξίν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ θεοῦ καλῶς καταταχθῇ καὶ οἰκονομηθῇ, potestas mundana est ex Deo ordinata, quae gladii potestatem accipit non aliunde, sed ex Deo ad ultionem, ut ad bonum ordinem gubernationis universi mundi omnia ex Deo bene disponantur ac administrentur. Hierony- mus in enarr. cap. 13. Rom. tom. 8. p. 185: Con- stituitur potestas a Deo, ut juste judicet et ut pec- catores habeant, quod timeant. Augustinus lib. 18. de civit. Dei c. 2: *Factum est, ut non sine provi- dentia Dei, in cujus potestate est, ut quisque bello aut subjugetur, aut subjuget, quidam essent regnis praediti, quidam regnantibus subditi. Theodoretus orat. 7. de provid.: Deus velut pharmacum quod- dam mali expulsiuum iniquitatis ulceribus imposuit magistratus administrationem.***

48. Discedunt ab hac ὁρθοδοξίᾳ 1. Anabaptistae, qui negant, magistratus officium esse Dei ordinatio- nem. Quod si expressis Scripturae testimoniis con- victi id ipsum coguntur concedere, respondent, magistratum ea ratione esse ordinationem et mini- strum Dei, sicut Nabuchodonosor fuit minister Dei in puniendis Israëlitis, in evertenda Tyro Jerem. 25, v. 9. cap. 27, v. 6. et sicut Attila flagellum Dei sese nominabat, vel sicut carnifex dicitur minister judicis Matth. 5, v. 25. cap. 18. v. 34. ac diabolus est minister Dei, quando exsequitur ejus iram 1. Reg. 22, v. 22. etc. Quemadmodum enim angeli alii sunt mali, alii vero boni, ita quoque alios Dei ministros dicunt esse bonos, alios vero malos. Ar- gumenta, quibus demonstrare conantur, magistratum

Antithe- sis et argu- menta XIII. 257. 1. Ana- baptista- rum.

1. Ex
Scriptu-
ris.
1. Gen.
10, v. 10:
Nimrod
coepit
esse po-
tens.

non esse bonam ac sanctam Dei ordinationem, potiora haec sunt. Prima classis petita est ex Scripturae dictis: 1. *Primus in terris monarcha fuit Nimrodus, de quo expresse dicitur, quod coeperit esse potens in terra et quod principium regni ejus fuerit Babel* Genes. 10, v. 10. 1. Paral. 1, v. 10. *Atqui is fuit rebellis et seditiosus, Deo minime placens, quod arguit ipsum nomen deductum a נִמְרֹד rebellare, deficere, unde dicitur fortis venator coram Domino, quia ut venatores solent feras capere, sic ipse homines oppressit.* Ex quo tale formant argumentum: Quidquid a violenta et injusta hominum oppressione originem trahit ac malo nititur principio, illud non potest esse a Deo constitutum. Sed imperium monarchicum a violenta et injusta hominum oppressione originem trahit ac malo nititur principio, ut ex Nimrodi historia constat. Ergo etc. Respondemus: 1. quidam de ferarum duntaxat venatione Moysen loqui existimant, sed contrarium ostendimus superius §. 21. 2. Quidam Nimrodi imperium laudari existimant, cum addatur, quod fuerit fortis venator *coram Domino* sive in conspectu Domini, hoc est quod Dei jussu ac mandato instituerit certam politiae formam, praescripserit honestas leges et in officio continuerit homines ad tuendam rempublicam et ecclesiam, adeoque ad Dei gloriam; sed contrarium suadent ipsum Nimrodi nomen ejusdemque periphrasis, quod fuerit *fortis* venator, quae appellatio solet tribui oppressoribus et persecutoribus. Jerem. 16, v. 16. Thren. 3, v. 5. Ezech. 32, v. 20. expositiones Targumicae superius adductae. Item quod turres ac munitiones aedificat, ac cum *principium regni ejus* dicatur fuisse Babel, procul dubio turris Babylonicae extruendae fuit auctor; accedit quod fuerit ex impia et maledicta Chami familia, unde omnes Hebraei, uno Aben-Esra excepto, Nimrodum habent pro tyranno. Phrasin *coram Domino* exposuimus superius. 3. Quidam negant, Nimrodum fuisse primum monarcham. Tolosanus lib. 19. de republ. cap. 1. sect. 2. *Adamum* putat primum fuisse a Deo constitutum magistratum, tum quia ad imaginem Dei conditus fuit, cujus pars vel certe consequens est dominium, tum quia jubetur *praeesse* piscibus maris, volatilibus coeli, adeoque universis animantibus, quae moventur super terram Genes. 1, v. 28. Sed distinguendum inter dominum in creaturas irracionales et imperium in hominem, illud hujus praeludium et specimen fuisse concedimus, alterum tamen ab altero est et manet distinctum; distinguendum etiam inter potestatem patriam sive oeconomicam, quam Adamus in sua familia exercuit, et politicam, quae in republica locum habet. 4. Quidam Cainum dicunt fuisse primum monarcham, cum *civitatem extruxisse* dicatur Gen. 4, v. 17. sed distinguendum inter dominatum politicum in genere ac regnum aliquod monarchicum in specie. Ab exstruktionem enim civitatis alicujus monarchicum regnum inferri nequit, cum ad illud plures omnino civitates requirantur, quae tunc temporis nondum existerent. Quodsi omnino concedendum

fuerit, Cainum regia et monarchica potestate in civitate a se exstructa fuisse armatum, prout censet Augustinus libr. 15. de civ. Dei cap. 20: *Eadem civitas* (inquiens), *quam Cain in nomine Enoch sui condidit, longe lateque regnare potuit et regnum habere non simul plures, sed suis aetatibus singulos, quos genuissent sibi successuros quicumque reparescent, horum regum primus esse potuit ipse Cain secundus filius ejus Enoch etc.* Distinguendum tamen fuerit inter latiore et strictiore monarchiae significationem. Priore modo accipitur quolibet reipublicae administratione, cui unus aliquis cum imperio praees; posteriore modo pro uno quatuor illis summis in Scriptura numeratis imperiis. Nimrodus fuit primus monarcha sensu posteriore, quia Babylonica monarchia in ipso originem habuit. Neque tamen ex eo inferri potest, *omnia imperia primum vi coaluisse*, quod vult Bodinus lib. 1. de republ. c. 6. multo minus, ea a Deo esse constituta, ac proinde tollenda et abolenda quod volunt Anabaptistae. Nam primo ante Nimrodum potestas politica *gladii* nomine significata Deo fuit instituta Gen. 9, v. 6. distinguendum inter potestatem et abusum potestatis. Tyrannus non est ipsa potestas politica, sed abusus potestatis in Nimrodo tyrannis initium habuit, non autem potestas, ea enim ex divina institutione orta. De ea particulari non potest colligi universale. Nam enim Babylonicum imperium a violenta oppressione coeperit, ex eo tamen nequit inferri, quod omnia imperia vi coeperint, siquidem et ante et post Nimrodum potestas politica ab aliis etiam fuit administrata, qui vel immediata divina vocatione, vel populi electione eam primitus obtinuerunt. Herodotus lib. 1. hist.: *Reges primum a populis electi, non quidem ii, qui opinione et laude tum praestant, tum justitiae praestarent ceteris.* Cicero lib. 2. de off. *Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros justitiae praestantiae causa videntur olim bene morati reges instituti. Cum premeretur initio multitudo ab usque, majores opes habebant, ad unum aliquem confugerant virtute praestantem, qui cum prohiberet aliorum injuria tenuiores, aequitate constituenda summos et infimis pari jure retinebat.* Justinus lib. 1. de Principio rerum, *gentium nationumque imperia penes reges erat. quos ad hujus maiestatis fastigium non ambitio popularis, sed spectata inter nos moderatio provehebat.* Polybius libr. 6. lib. 1. *illi in reges primum electi consensu populi, quod alios fuerant benefeci, velut qui eos ab internecionem vel ab injuria aliorum hominum defendere corporis aut prudentia animi solebant occupant.* 6. Praeterea si vel maxime demus, Nimrodum fuisse omnium primum, qui dominatum politicum exercuerit, non tamen sequitur, magistratum esse a Deo, propterea quod Nimrodus violentam oppressione cum primitus occupavit, distinguendum enim inter rem ipsam et abusum. Quis rem consequitur. Res ipsa magis est a Deo

licet modus, quo quis eam consequitur, non sit a Deo ac Deo probetur. Sic divitiae sunt et manent unum Dei, licet modus, quo avari eas sibi compant, non sit a Deo; distinctiones dominiorum sunt Deo, licet modus, quo multi sua dominia extent, Deo non probetur. Ministerium ecclesiasticum et sancta Dei ordinatio, licet modus saepe sit vitiosus, quo aliqui sese illi ingerunt. 7. Denique multo minus sequitur, imperia omnia esse abolenda et tollenda. Non enim omnia, quae ex malo principio sunt tollenda, si ipsa sint per se bona ac utilis. Ex malis moribus bonae leges sunt ortae, nec men bonae leges propterea sunt abolendae. Regni status in populo Israëlitico principium fuit malum, populi scilicet fastidium et *αυτοκρατία*, nec tamen reges, vel statum regium postea abolere licuit. multa matrimonia ex principio pessimo oriuntur, et tamen eadem consummata licet rescindere.

49. 2. 1 Sam. 8, v. 7. *cum populus Israëliticus gem sibi dari peteret, iram Domini in se provocavit atque ipsius Dei imperium sprevisse dicitur. in te rejecerunt, sed me, dicit Dominus ad Saulem, ne regnem super eos, quo pertinet etiam sum propheticum Hoseae 13, v. 11: Dedi illis regem in furore meo. Ergo magistratus politicus non est a Deo nec Deo placet.* Respondemus 1. elenchus a dicto secundum quid ad dictum similiter. Non improbavit Dominus absolute et similiter, quod populus Israëliticus magistratum haberet vel peteret, cum aliquot jam seculis magistratus officio iudices a Deo excitati et constituti in populo fuerint functi, sed quod formam regiminis a Deo institutam proprio arbitrio mutaret et ad imitationem gentilium regem aliquem monarcham constitui importune postularet, seu ut loquitur pieius in hist. sacr. lib. 1. *quod non sine exemplo notitiae praeoptaret libertatem servitio regio mutaret.* 2. Subest etiam elenchus causae et accidentis. improbat Deo per se postulatio regis, multo minus status et officium regum, cum Gen. 17, v. 6. *edictionis loco Abrahae promittat, fore ut reges ipso nascerentur, cumque multi pii reges in populo Israëlitico Deo placuerint; sed ex accidenti, procedebat ex principio pessimo et conjuncta cum pessimis accidentibus, qualia sunt αὐτοκρατία gentilium, Constitue nobis regem (inquiunt) v. 5. iudicet nos, sicut et universae habent nationes; postea v. 20. erimus nos sicut omnes gentes et iudicabit nos rex noster; fastidium et contemptus huius ordinationis, mutant enim privato arbitrio et sine formam regiminis a Deo institutam, quam inde a Moyse usque ad Samuelem usi fuerant, iudices ex alia atque alia tribu extraordinaria, quaeque Dei vocatione gubernationi praeficiebantur; etiam audacia in nova regiminis forma praescribenda; abjectio fidei et spei, qua ex Deo pendere sola ipsius voluntate iudices expetere debebant. Scilicet nos rex noster (inquiunt) et egredietur rex noster et pugnabit bella nostra, ex quibus verbis patet, quod noluerint in speranda victoria per ju-*

dices fide a Deo pendere, sed regia potentia freti in posterum bella gerere. Haec scilicet erant, quae Deo minime probabantur, nequaquam vero ipsa per se magistratus petitio. 3. Invertimus argumentum. Quia Israëlitae repudiando Samuelis et filiorum ejus imperium non Samuelem, sed ipsum Deum rejecisse dicuntur, utique ergo magistratus politicus est sancta Dei ordinatio, cui qui resistit, Deo ipsi resistit, et politiarum gubernatio non tam magistratui, quam ipsi Deo, cujus vicarias partes magistratus obit, est ascribenda. 4. Deus ipse non solum permittit, sed etiam diserte mandat Samueli, ut Saulem ungat in regem Israëlitici populi 1. Sam. 8, v. 22. cap. 9, v. 17. cap. 10, v. 1. et 24. atque illi dicuntur cum Saule abiisse, quorum *corda Deus tetigerat*, qui vero despexerunt eum, dicuntur *filiis Belial* 1. Sam. 10, v. 26. et 27. utique ergo Saulis imperium Deum auctorem habuit. 5. Quid quod Deus diserte dicit 1. Sam. 9, v. 16. se ideo Saulem eligere in regem, *quia respexerit populum suum*, ex quo intelligitur, quod impiis quidem in isto populo, qui pravis affectibus ducti regem postulabant, in furore suo regem dederit, interim piis, qui parati erant ad obedientiam et negotium illud Deo unice commendabant, ex gratia dedit regem, qui eos contra Philistaeos defenderet et bella Domini gereret, ut Wellerus in comm. monet.

50. 3. Hoseae 8, v. 4. dicit Dominus: *Ipsi regnaverunt et non ex me, principes exstiterunt, et non cognovi eos. Ergo magistratus non est a Deo.*

Respondemus 1. repetenda est distinctio superius tradita inter rem ipsam et modum rem consequendi. Res ipsa saepius est a Deo ac Deo probatur, licet modus eam adipiscendi non sit ex Deo nec ipsi probetur. Sic hypocritae accipiunt verum baptismum, licet hypocrisis, per quam illum obtinent, Deo non placeat; indigni veram accipiunt eucharistiam, quamvis indigna manducatio et bibitio Deo non solum non placeat, sed et maxime improbetur. 2. Quemadmodum non licet inferre: Quidam ministri ecclesiae modis illicitis ministerium invadunt et occupant non vocati nec missi a Deo Jer. 23, v. 21. ergo ipsum ministerium ecclesiasticum non est a Deo; ita quoque non licet colligere: Multi ex ambitione per vim vel fraudes occupant principatum administrationem non missi vel ordinati a Deo, ergo ipse principatus ac magistratus non est Dei ordinatio. 3. Verba in textu Hebraeo sic habent, *הם המלכו ipsi regnare fecerunt et non ex me, והם לא ידעו principem constituerunt et non cognovi vel approbavi*, ita enim verba notitiae apud Hebraeos accipiuntur. Taxat propheta populi diffidentiam, quod ex praepostero periculorum metu reges gentilium in tutores et patronos eligat, Deo non consulto, an ipsi hoc placeat, modo enim Assyriorum, modo Aegyptiorum opem et auxilium implorabant, praetermissa vera et seria poenitentia, per quam Dei gratiam et praesidium obtinere potuissent; qua vero specie ex eo inferri potest, quod magistratus non sit Dei ordinatio?

3. Hos.
8, v. 4:
Ipsi
regna-
verunt
et non
ex me.

4. Joh.
12, v. 31:
Diabolus
est prin-
ceps
hujus
mundi.

51. 4. *Diabolus vocatur princeps hujus mundi* Joh. 12, v. 31. cap. 16, v. 11. ac testatur regna mundi suae potestati subjecta seque ea dare, quibus voluerit Matth. 4, v. 8. Luc. 4, v. 6. Ergo magistratus et potestates non sunt a Deo. Respondemus 1. Diabolus dicitur mundi princeps, non quod principatus hujus mundi suo dispenset arbitrio, contrarium enim superius ostendimus, sed quod impiorum, qui mundi voce denotantur, voluntates potenter regat et impellat ad malum. Ephes. 2, v. 2: *ἐνεργεῖ, efficaciter operatur, in filiis incredulitatis*, quo sensu etiam ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τοῦτου vocatur 2. Cor. 4, v. 4. ubi non absolute, sed mundi, hoc est impiorum et infidelium, deus dicitur, nimirum quia infideles ipsi obtemperant, serviunt et obsequuntur, interprete Augustino lib. 21. contra Faustum cap. 9. et Cyrillo apud Oecumenium in comm. illius loci glossa in cap. 11. Apoc. sic distinguit: *Est mundus, cujus Deus est creator, est mundus, cujus Deus est redemptor, est mundus, cujus Satan est seductor*. 2. Quando diabolus impudenter gloriatur, sibi regnorum terrenorum distributionem competere, tunc *ἐκ τῶν ἰσθμῶν λαλεῖ* et splendide mentitur Joh. 8, v. 44. unde etiam Christus ipsum increpat et abire jubet Matth. 4, v. 10. Irenaeus lib. 5. c. 20. p. 347: *Manifestum est, quoniam mentitur diabolus dicens: Mihi tradita sunt, et cui volo, do ea. Cujus enim jussu homines nascuntur, hujus jussu et reges constituuntur*. 3. Sic ergo procedimus: Solus Deus est hujus mundi et omnium in mundo regnorum dominus ὁντως ac vere ratione creationis, conservationis, gubernationis, distributionis et hereditariae possessionis, diabolus autem vocatur princeps mundi et deus seculi tum respectu sui, tum respectu hominum. Respectu sui dupliciter, primo ratione falsae gloriationis, secundo ratione injustae usurpationis. Gloriatum enim, se esse regnorum omnium dominum, et subicit sibi maximam hominum partem, qui cupiditatibus ipsius promte inserviunt, hoc vero non est regnum naturae, sed malitiae, inquit Cyprianus in serm. de jejun. et tentat. Neque enim sic vocatur diabolus, quod ipse sit hujus mundi dominus, sed princeps cupiditatum earum, quibus concupiscitur omne, quod transit, ut ei subiaceant, qui negligunt aeternum Deum et diligunt instabilia et mutabilia, Augustinus lib. de agone Christ. Non tribuitur illi hoc nomen, inquit Gregorius Nazianzenus orat. 3. de rect. doct. sent. quod totum in mundum et universas homines imperium obtineat, sed quod peccati sit auctor et princeps eorum, qui sub peccato quasi rege sponte degunt. Respectu hominum tum ratione perversae opinionis, tum ratione vitiosae et inordinatae subjectionis. Quem enim mundus pro Deo colit eique servit, is respectu illo relativo est mundi dominus et princeps, quo sensu etiam venter pseudodoctorum Phil. 3, v. 19. et aurum avarorum deus dicitur Jobi 31, v. 24.

5. 1. Petr.
2, v. 13:
Magi-
stratus

52. 5. *Petrus magistratum vocat ἀρχοντίον* χρίσιν, humanam creaturam sive ordinationem 1. epist. 2, v. 13. Ergo magistratus non est a Deo

constitutus. Respondemus: vocatur humana creatura natio non respectu primae originis et principatus causae efficientis, sed 1. respectu causae instrumentalis, quia per homines saepius constituitur magistratus. Oecumenius in comm. humanam rationem exponit per θείον, quod constitutus et positus est magistratus ab hominibus, Deo tamen sic jubente et sanciente. Verba sic habent: *Κρίσιν ἀρχοντίον τὰς ἀρχὰς λέγει τὰς χειροτονητὰς ἐπὶ τῶν βασιλέων καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς, καθότι καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπάρχουσιν ἥτοι ἐπείθουσιν, οἷοι περὶ γραφῆ καὶ τὴν θείαν κρίσιν καλῶν*. Repetit scilicet Petrus praeceptum apostolicum, quod obedientiam sit magistratui, utpote divinae ordinationi Rom. 13, v. 2. ac monet, non ad causam instrumentalem sed ad causam principalem, Deum scilicet, quod est omnis magistratus in hac obedientia unice respiciendum, unde notanter addit διὰ τὸν κύριον propter Dominum, q. d. non ad homines, per quos magistratus constituitur, sed ad Deum, a quo est magistratus, oculos convertite ac propter Deum auctorem principalem ipsis obedientiam praestandam cogitate. Subjicit etiam distinctas magistratus species, sive regi tanquam principali, sive ducibus tanquam ab eo missis. Vnde est si vel maxime duces et quivis infirmi magistratus a rege et superiori magistratu constituuntur, tamen propterea non debent illi obedientiam denegare, sed in illis regem tantum superiorem, in rege autem Deum ipsum intueri et revereri. Quidam illud δι' αὐτοῦ referunt magis propinquis, quod a rege mittantur duces, sed remotius, quod a Deo mittantur, qui sensus exactus quidem est et fidei analogiae maxime congruus, sed contra pertinacem adversarium vix obtineretur. Similis ergo loquendi ratio est in dicto Paulino, quae est in dicto Paulino 1. Tim. 2, v. 1. *Salvabitur mulier διὰ τῆς τεκνογονίας*, hoc est non obstante liberorum procreatione, modo manserit in fide; sic subjecti estote omni humanae ordinationi hoc est magistratui, non obstante, quod sit humana ordinatione. 2. Respectu subjecti recipientis obedientiam in qua, quia hominum opera in magistratus administratione Deo uti placuit. Quemadmodum enim ministerium ecclesiasticum non angelis, sed hominibus commendatum est, ita quoque regnum politicum non per angelos, sed per homines administrari voluit, inde paraphrasis Hieronymus addit: *Estote subjecti ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ ἀνθρώπου*. Denuo igitur tacitae objectioni currit apostolus. Quamvis homines sint et humani atque infirmitatibus obnoxii, qui magis locum obtinent, illis tamen subditi estote τῷ κυρίῳ Dominum, hoc est quia non humana, sed divina officium sustinent ac Dei vicem in terra continent. 3. Respectu finis cui, quia magis hominum salutem et commodum est obtemperare, quam non. 4. Respectu officii, quia est magis hominibus subditi estote magistratui, quia est magis hoc est in vestram ipsorum et salutem.

a Deo est ordinatus. **Lutherus tom. 181: Obrigkeit wird weltliche Ordnung genennet, d. solcher Stand zu menschlicher, weltlicher, politischer Ordnung von Gott geordnet, nicht aber in himmlischen, himmlischen Sachen, wie der Lehrer Stand. a ratione originis vel termini a quo, sed ratione effecti et termini ad quem.** Sic ergo magistratus dicitur humana ordinatio sive creatura (ita quoque *κτίσις* vox hic accipitur, sicut etiam apud Latinos magistratus creari dicitur) non respectu auctoris nec respectu termini a quo, sed respectu effecti ad quem. Quidam vertendum censent in humano statuto. Sed species subjectae ostendit, ipsum magistratum hoc verbo denotari, ac non appellationis est pulcherrima, *κτίσις* usurpationem non solum de primaeva creatione, in qua Deus omnia pulcherrimo ordine disposuit, sed etiam de officii exstruktionem, in qua omnia apte et ad usus habitantium commodum ordinantur. Sensus igitur, quod Deus noluerit genus humanum bestiarum re esse confusum, sed velut in mundi fabrica et edificio apte disposito singulos status in genere suo loco ordinatos ac dispositos esse voluerit.

3. Alteram argumentorum classem petunt ex omnibus. 1. Quod pugnat cum primaeva hominis conditione ac statu, in quo est creatus et divinitus constitutus, illud non est a Deo. Magistratus pugnat cum primaeva hominis conditione, quia Deus creavit hominem liberum, subjectionis omnis exemptum. Respondemus: 1. Ostendimus superius, libertate illa, in qua primus homo fuit conditus, non pugnare omnem omnino subjectionem, quia et marito, liberi parentibus fuissent subditi, sed quae cum molestia et voluntatis repugnantia est conjuncta. 2. Quia homo per lapsum exiit Dei imperium, ideo in poenam lapsus homini in hominem constitutum est dominium, quod non ad hominis utilitatem ac commodum cedit, sed reverenter sese illi subiciat, honestis legibus obtemperet et ad finem rectum magistratus officio et subsidio utatur, ne sit ei terrori, sed honori, quod si in id incumbat, ut sub magistratu quietam pacatam vitam ducat in omni pietate et honestate. 1. Tim. 2, v. 2. 3. Distinguendum igitur inter vitam institutam ac destitutam. Si vel maxime magistratus officium, quale est hodie, pugnaret cum primaeva instituta, non tamen pugnat cum natura destituta, quin potius *ἀναξίαν* naturae destitutae vult Deus per magistratus institutionem corrigere et ordinem redigere. Unde sic concludimus: Quodque ad generis humani salutem et *εὐταξίαν* est non solum utile, sed etiam necessarium, illud nec a natura hominis, qualis est post lapsum, pugnare videndum, nec Deum auctorem habere est negandum. Sed officium magistratus ad generis humani salutem et *εὐταξίαν* est non solum utile, sed et necessarium. Ergo. Imperare et parere sunt ex genere necessariorum et utilium, ait Philosophus lib. ethic. c. 5. Alii aliis inter homines prudentia dotibus animi ad imperandum necessariis praeparantur, quos natura vel potius Deus ipse ad imperium formavit. Sunt quibus quod rectum et justum est ipsis in mentem venit, sunt qui ipsi quidem per se id non intelligunt, tamen recta monentibus obtemperant, ut ex Hesiodo Cicero pro Cluent. asserit, illi igitur hisce veluti duces ac praesides a natura sunt dati.

cellunt, quos natura vel potius Deus ipse ad imperium formavit. Sunt quibus quod rectum et justum est ipsis in mentem venit, sunt qui ipsi quidem per se id non intelligunt, tamen recta monentibus obtemperant, ut ex Hesiodo Cicero pro Cluent. asserit, illi igitur hisce veluti duces ac praesides a natura sunt dati.

54. 2. Quod pugnat cum libertate, quam Christus in N. T. nobis promeruit, illud in N. T. non habet Deum auctorem. Sed officium magistratus pugnat cum libertate, quam Christus N. T. nobis promeruit. Ergo. Non convenit (inquiunt) inter homines spirituales, quos veritas, videlicet ipse Christus, in libertatem vendicavit Johan. 8, v. 32. magistratus usus. Respondemus: 1. Huic argumento jamdudum respondit apostolus Petrus 1. epist. 2, v. 13: Subditi estote omni humanae ordinationi propter Deum, v. 15: quia haec est voluntas Dei, v. 16: tanquam liberi, sed non ut velamen habentes malitiae libertatem, sed sicut servi Dei; docet igitur, eos, qui praetextu libertatis per Christum partae magistratui debitam obedientiam derogant, libertatem habere pro velamine malitiae ac proinde eadem turpissime abuti. 2. Libertas, quam Christus nobis peperit, non est carnalis licentia, sed spiritualis libertas et a peccati damnatione liberatio sive manumissio. 3. Quemadmodum igitur libertas illa non tollit obedientiam mandatis divinis debitam, quia *ἐλευθερώμενοι ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας* servi facti sumus justitiae Rom. 6, v. 18. ut Deo serviamus v. 22. ita quoque non tollit obedientiam magistratui utpote divinae ordinationi debitam. Lex divina non pugnat cum libertate, quia Adam liber creatus, et tamen lex illi fuit imposita. Ergo nec lex humana magistratus. 4. Hinc apostolus Paulus, qui de libertate a Christo parta tam praeclare disserit, nihilominus potestatibus sublimioribus omnem animam subjectam esse jubet Rom. 13, v. 1. servos officii sui monet Col. 3, v. 23. ac spirituales libertatem cum servitio ipsorum hominibus praestando consistere posse docet 1. Cor. 7, v. 22. Pulchre Augustinus libr. 19. de civit. Dei c. 17: Civitas coelestis dum apud terrenam civitatem velut captivam vitam suae peregrinationis agit, jam promissione redemptionis et dono spirituali tanquam pignore accepto legibus terrenae civitatis, quibus haec administrantur, quae sustentandae mortali vitae accommodata sunt, obtemperare non dubitat etc. 5. Tantum abest, ut leges honestae magistratus opponantur libertati Christianae, ut potius eandem promoveant. Cum enim vera libertas in eo consistat, ut possimus eligere bonum et rejicere malum, manifestum est, legem non pugnare cum libertate, non enim impedit, quominus possimus eligere bonum et rejicere malum, sed contra potius juvat, nam praebet materiam exercendae libertatis. **Bellarminus lib. de laicis c. 3. respondet, 1. ideo in N. T. de magistratu politico non multum tractari, quia Christo et apostolis propositum fuerit tractare de regno spirituali, non de politico. 2. Posse ex dictis N. T. per indirectum et bonam

2. A nostra per Christum parta libertate.

so jure vel divinis legibus. Sed antecedentia argumentorum probata sunt superius. Ergo sequens negari nequit. 9. Si in quarto praecepto nomine *patris* etiam magistratus comprehenditur, et officium magistratus est Deo placens et juxta voluntatem ac mandatum honore debito afficiens. Sed prius constat ex Gen. 41, v. 48. 1. Sam. 12 etc.

Cumprimis huc pertinent: 1. *dicta Scripturae* omnia, in quibus subditi honorem et reverentiam, cessionem et obedientiam, census ac tributa, praestare vota magistratui debere dicuntur, quae suo inferius enumerabuntur. Quodsi enim haec est voluntas, ut subditi magistratui obediant, utilitatem Dei voluntas erit, ut magistratus subditis et, ita namque exigit mutuus relatorum respectus. Solus cum Roman. 13, v. 1. et seqq. de officio magistratus disseruisset, tandem subjungit v. 7: *ut ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; v. 8. cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* Ostendit igitur, praestare aliquas officii partes magistratui a subditis deberi honorem. Atqui pugnat, et quidem se pugnat cum honore magistratus statuere, officium ac status ille Deo minime placeat. apostolus 1. Tim. 6, v. 2. hanc proponit regulam: *Qui fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia sunt, ubi fides et dominium copulantur ac se in uno eodemque homine ea consistere consequitur, ac prohibentur servi praetextu lae fidei, ad quam conversi sunt ipsorum, honorem illis denegare.* 2. *Exempla* piorum magistratuum in V. ac N. T. Quodsi enim quidam officio magistratus constituti Deo gratam ac placitam vitam egerunt, utique officium magistratus ac per se Deo non improbat, alias enim in officio illo constitutus potuisset Deo placere. vero tam in N. quam V. T. commemorantur etiam piorum magistratuum. In V. quidem T. Melchisedecus *rex Salem*, Moyses populi dei *dux*, Josua Moysis in regimine successor, divinitus excitati, David, Josaphat, Hiskias, etc. reges, Josephus ac Daniel satrapiis praestant qui omnes fuerunt viri sancti et Dei amici, nec magistratus officium quidquam derogavit a pietati ac sanctitati, nec ut in Dei gratia vivere possent, magistratus officio sese abdicarent. In N. T. tales recensentur personae, quae politico fuere functae, nec minus Christianam vitam amplexae ac professae. *Josephus ab higha* fuit *senator*, quem tamen una cum Nicodemus funeris curatorem Christus elegit Luc. 23, *centurio Capernaicus* habuit sub se milites, nomen refertur inter eos, qui cum Abrahamo, et Jacobo in regno coelorum recumbent Luc. 8, v. 11. *regulus Capernaicus* ad fidem perducitur, nec tamen politicum officium, repudiare jubetur Joh. 4, v. 53. *reginae Candaces* thesaurarius a Philippo

sacris Christianis initiatus, nec tamen ab officio suo politico propterea ab eodem remotus legitur Act. 8, v. 38. *Cornelius centurio* magistratum gessit, nec tamen conversus a Petro eum deposuit Act. 10, v. 2. *Sergius proconsul* ad fidem Christi a Paulo convertitur, nec tamen magistratu propterea abit Act. 13, v. 12. *custos carceris* Philippicus ab apostolis baptizatus, non tamen officio se abdicare jussus est Act. 16, v. 33. *Publius Melitensis* insulae princeps Paulum benigne suscipit, non tamen dignitate politica sese exuit Actor. 28, v. 7. *Erastus* oeconomus civitatis Corinthi fuit, quod officium ob Christianam professionem non deposuit Rom. 16, v. 23. Ex quo sic concludimus: Quos Christus et apostoli ad fidem conversos in officio politico manere permiserunt, illi non vixerunt in tali aliquo vitae statu, qui Deo minime probetur. Sed Christus et apostoli ad fidem conversos in officio politico manere permiserunt. Ergo non vixerunt in tali aliquo vitae statu, qui Deo minime probetur. Major est manifestae veritatis. Quos enim Christus et apostoli ad fidem converterunt, illis exposuerunt *omne Dei consilium* ac beneplacitum Joh. 1, v. 18. Actor. 20, v. 27. jussuerunt illos *facere fructus poenitentiae dignos* Matth. 3, v. 8. ac *probare, quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta* Rom. 12, v. 2. At si permisissent eos manere in tali vitae statu, qui per se esset impius ac Deo minime placens, utique non exposuissent illis *omne Dei consilium* ac beneplacitum etc. Quidam huc referunt exemplum Jairi *ἀρχιερέως* dicti Matth. 9, v. 18. Nicodemi Joh. 3, v. 1. 3. *Generalis illa regula* ex certis et immotis Scripturae fundamentis exstructa, quod evangelium non abroget politias et ordinem civilem. Ut enim vita aeterna non tollit vitam praesentem, ita quoque promissio vitae aeternae, justitia fidei et spiritualis libertas vitam aeternam respiciens inque evangelio proposita non abolet statum vitae praesentis, justitiam civilem et obedientiam magistratui debitam, quae omnia ad hujus vitae *ἐνστάτην καὶ ἐνθυμίστην* pertinent. Quemadmodum evangelii doctrina non tollit medicinam, architectonicam et alias artes ad hujus vitae commoda spectantes, sic nec tollit officium magistratus, quod est quasi remedium aliquod contra turbatores quietis et pacis publicae in hac vita et societate humana. 4. *Divina mandata*, in quibus tale quid a magistratu requiritur, quod nemo praestare potest melius quam homo pius et Christianus, vera Dei cognitione, fide ac saneto Dei timore imbutus. Sic jubentur reges et principes *Filium osculari* Psalm. 2, v. 12. hoc est vera fide Messiam ut regem et sponsum amplecti; *aperire portas, ut rex gloriae introeat* Psalm. 24, v. 7. hoc est promovere modis omnibus Christianae religionis propagationem; *nutritios sese exhibere ecclesiae* Esa. 49, v. 23. hoc est prospicere ecclesiae ministerio de necessaria sustentatione, fovere pios coetus, tutelam et defensionem illis praestare etc. Ex quibus sic concludimus: Si a magistratu talia requirit Deus officia, quae non nisi a pio et Christiano praestari

possunt, utique etiam homo pius et Christianus magistratus officio fungi potest, nisi enim duo illa in uno convenire possent subjecto, frustra a magistratu ejusmodi officia requirerentur. Sed prius constat ex locis allegatis. Ergo nec posterius negari debet. **Excipiunt Anabaptistae, *Judaeis permisos fuisse magistratus propter imperfectionem, nobis concessos propter perfectionem*. Respondemus: 1. contrarium patet tum ex vaticiniis prophetarum, qui praedixerunt, *omnes reges terrae servituros Christo et ecclesias* Psalm. 2, v. 10. 11. 12. Psalm. 72, v. 11. Esa. 49, v. 23. c. 60, v. 3. tum ex eventu et complemento in Christianis imperatoribus. 2. Quod de perfectione N. T. majore quam fuerit V. additur, secundum quid non simpliciter concedimus. Nam et ratione Christi, qui expectabatur in V. T. et in N. T. venit, discrimen concedimus, quale est inter corpus et umbram Col. 2, v. 17. Heb. 10, v. 1. et ratione populi atque legum ceremonialium, quibus onerabatur, quale est inter majorem et minorem Gal. 4, v. 3. 3. perfectionem, quam in consiliis evangelicis Pontificii et Photiniani statuunt, negamus. Possunt etiam addi rationes: 1. *A fine*. Si natura humana civilem societatem requirit, utique etiam requirit regimen et rectorem, ac proinde illud licitum est Christiano. At prius. Ergo et posterius. Propositionis connexio dupliciter probari potest. Primo quia impossibile est, multitudinem diu consistere, nisi sit qui eam contineat et cui sit curae bonum commune, ut constat exemplo animae omnia continentis in corpore humano, ac probatur ex Prov. 11, 14: Ubi non est gubernator, populus corrumpet. Secundo, quia in omni multitudine ordinata opus est rectoribus. Societas civilis est multitudo ordinata. Ergo in ea rectoribus est opus. 2. *Ab origine*. Omnia quae in statu innocentiae futura fuissent, licita sunt Christianis. At politicus principatus in statu innocentiae futurus fuisset. Ergo etiam licitus Christianis. Assumptionis probationem vide apud Bellarminum lib. de laicis c. 2. Pererium tom. 1. in Genesim p. 125. Zanchium de operib. sex dierum p. 648. Danaeum lib. 1. polit. Christ. cap. 4. **

XIII. 267.
Anti-
theals
1. Ana-
baptista-
rum.

59. Ab hac ἐρροδοξία iterum in diversum abeunt Anabaptistae, qui negant, magistratum esse statum vitae Deo placentem, in quo Christianus tempore scilicet N. T. illaesa conscientia vivere possit. Verbis quidem non nunquam fatentur, magistratum esse divinam ordinationem humano generi ad malos compescendos ac bonos defendendos utilem ac necessariam, interim tamen addunt, esse statum Deo displicentem, ac Christianum illaesa conscientia non posse fungi officio magistratus, nec aliis imperare, nec bella gerere, nec gladium adversus facinorosos stringere, quod vere est ponere definitum et negare interim ipsam definitionem. Vide historiam Anabaptistarum Monasteriensium tom. 2. Witeberg. Germ. Luth. f. 412. epistolam Thomae Muentzeri ad fratrem Ernestum Heldrungensem etc.

60. Hanc seditiosam opinionem confirmant 1. quibusdam Scripturae dictis male detortis, 2. rationibus et consequentiis male consutis. 1. Ex V. T. haec proferunt: 1. Gen. 6, v. 3. dixit Dominus *Non judicabit Spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est*. Ex quo loco colligunt, quia homines noluerunt ductum Spiritus sancti sequi ante diluvium, ideo Deum post diluvium dedisse magistratus, qui vi eos cogerent et sanguinem eorum fruerent, qui sanguinem effudissent. Esse igitur magistratum non signum gratiae, sed irae divinae, datum in vindictam malorum, quod ulterius contumant ex Hoseae 13, v. 11: *Dedi illis regem in furor meo, et postea inferunt: Quod in V. T. dedit Deus populo in ira sua, id in N. T. quod est tempus gratiae, finem habere debuit. Sed reges et magistratus in V. T. dedit in ira sua, ergo*. Respondemus: 1. de dicto Hoseae 13. superius dictum. 2. In loco Genes. 6, v. 3. proponitur tristitia Dei querela de effrenata hominum malitia et superbi verbi atque omnium redargutionum contenta, nequaquam vero docetur, magistratum esse irae divinae signum. Hebraea proprie sic redduntur: *Contendet Spiritus meus cum homine*, hoc est per ministerium Noahi et aliorum praeconum ad poenitentiam eos invitavi plus satis, delicta ipsorum redargui, sed frustra, ideo sequetur diluvium. 3. Non magistratus institutio, sed diluvii iniunctio imbris illis hominibus poenae loco deum. 4. Falsum est, magistratum esse duntaxat datum in vindictam, cum detur etiam bonis in bonam, 1. Sam. 13, v. 4. 5. Unde probare possunt, quod diluvium nullas fuisse magistratus politici partes.

61. 2. Genes. 49, v. 10: *Non auferetur sceptrum de Juda, donec veniat Siloh, et ipsi erunt aggregati populorum*. Ex quo loco colligunt, post adventum Messiae sceptrum externum, hoc est regimen politicum et usum gladii, debere cessare. Respondemus: 1. est elenchus a dicto secundum quod dictum simpliciter. Patriarcha enim Jacobus nequaquam docet, omnem omnino potestatem politice post adventum Messiae auferendam, sed de tribu Juda sceptrum auferendum esse praedicat. 2. Nunc tatur certum ac definitum tempus, quo adventus Messiae sit expectandus, videlicet quando pater regis a tribu Juda in alienigenam fuerit transmutatus, id quod eventu fuit comprobatum, cum enim Christus natus nasceretur, Judaea a Romanis in provinciam formam fuit redacta et ipsorum dominio subiecta, nequaquam vero universalis quaedam magistratus abolitio praedicatur. 3. Cum Christus nasceretur, imperator Augustus rerum potiebatur, cui post Christi censum exhibuerunt et sic in ipsis et per ipsos politico magistratui obedientiam Christus praestitit adeoque praestandam esse docuit. 4. Christus exhibito non fuisse magistratus politici officium sublatum, res ipsa evidenter ostendit. Constantinus Theodosius et alii imperatores sceptrum suum Christo ipsius regno submiserunt, nequaquam vero sceptrum penitus abjecerunt.

62. 3. Jud. 9, v. 9. et seqq. Joatham in sua parabola docet, nec ab oliva, nec ficu, nec vite, hoc est ab hominibus frugis et pacificis, sed a rhamno, hoc est ab impiis et noxiis, regnum suscipi. Ergo officium magistratus non decet hominem pium et christianum. Respondemus: Joatham non improbat in ista parabola officium magistratus in genere, sed etiam patrem suum Gideonem inter rhamnos numerasset, de quo tamen ipse dicit, quod magna Sichemitis contulerit beneficia, pugnando pro eis et animam sive vitam suam periculis obijciendo 17. sed exprobrat Sichemitis temerarium et inconditum propositum, quod Abimelechum filium anulae, qui septuaginta filios Gideonis fratres suos interfecerat, regem elegissent, a cujus imperio tam fastis et sanguinolentis auspiciis cruentato non sint sibi quidquam boni polliceri, ut ipsa parabolae applicatio manifeste ostendit. In partibus tamen applicationis est inter interpretes quaedam diversitas. Hebraei per *olivam, ficum et vitem* intelligunt tres personas notabiles in beneficiis populo Israël contributis, videlicet Gideonem, Deborah et Othonielem, qui oblatum sibi dominium super filios Israël recuserunt, eo quod Dominus illud dominium sibi tenuerat; Christiani vero interpretes per *olivam, ficum et vitem* generaliter intelligunt filios Gideonum ab Abimelecho interfectos, qui erant pingues divitiis, dulces in mansuetudine, multiplicati in numero, unde conferuntur olivae, ex qua colligitur oleum, ficui, quae habet dulcem fructum, et vite, quae copiosum praebet fructum. Lyra in loco citato.

3. 2. Ex N. T. plura proferunt, existimant enim, si maxime probari posset, Deum approbasse officium magistratus et usum gladii in V. T. tamen etiam esse N. T. rationem sive in Christi regno. Matth. 5, v. 2. et seqq.: *Beati pronuntiantur pacifici, misericordes et qui patiuntur propter justitiam. At haec non possunt competere in magistratu politico.* Respondemus: 1. imo vero exempla testantur contrarium, quod scilicet multi principes et principes clementiae laude ac pacis studio commendantur, quidam etiam patiuntur propter passionem veritatis. 2. Si hae beatitudines nullae convenire possunt illis, qui in imperio constituti sunt, consequens est, omnes magistratus esse astrictos, immisericos et pacis turbatores. 3. Si maxime quaedam specialia praecepta privatis personis data magistratui in publico officio constituta non convenirent, nondum tamen sequeretur christianum non posse gerere magistratum. Distincti enim sunt status et vitae ordines a Deo ipso constituti, quos Christi doctrina non abolet nec confundit, sed distinctis statibus et vitae ordinibus distincta munia praescribit. 4. Ut in republica civili et quis simul esse vir bonus et civis bonus, quia uterque boni viri ac civis boni non sunt sibi mutuorum; sic in republica Christiana potest quis simul esse et bonus Christianus, et bonus magistratus, quia virtutes boni Christiani ac boni magistra-

tus non pugnant secum invicem, sed sunt subordinatae.

64. 2. Matth. 7, v. 1. Luc. 6, v. 37: *Nolite judicare, et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini. Ergo Christianus non potest gerere magistratum, quippe qui absque judicando et condemnando geri nequit.* Respondemus: 1. Christus nequaquam abolet publicum magistratus judicium, quippe quod est *judicium Dei*, Deut. 1, v. 17. 2 Paral. 19, v. 6. et cui severe mandatum est, ut recte judicet Psalm. 58, v. 2. ut bonos tueatur et impios condemnet Deut. 1, v. 16. sed prohibet privatam, temerariam et intempestivam de aliorum dictis et factis judicium. 2. Neque enim magistratui, sed promiscuae plebi Christus tum concionatus est, ad illam igitur haec prohibitio spectat. 3. Quodsi omne judicium Christus his verbis simpliciter voluisset sublatum, tum non possent fideles judicare de doctrina 1. Cor. 10, v. 15. c. 11, v. 13. 1. Joh. 4, v. 1. nec proximum propter ipsius vitia arguere Matth. 18, v. 15. ministri ecclesiae non possent arguere, increpare Tit. 1, v. 9. patresfamilias non possent liberos suos corripere Prov. 22, v. 15. Sirac. 33, v. 20. quae omnia sunt absurda et absurda. 4. Apud Lucam haec pericope annectitur concioni de dilectione proximi et de misericordia, cum non postrema pars sit dilectionis et misericordiae absque morositate, sine suspicionibus ac citra obtrectandi libidinem de proximo candide et benigne judicare, ex quo intelligitur, quod haec prohibitio respiciat vitam privatam. Chrysostomus monet, hujus sententiae de non judicando et condemnando veram interpretationem petendam et colligendam esse ex sequentibus. *Quid vides festucam in oculo fratris? hypocrita ejice primum trabem ex tuo oculo.* Augustinus serm. 202. de temp.: *Audivimus evangelistam dicentem: Nolite judicare, ut non judicemini. Quid est hoc, cum ipse Dominus in alio evangelii loco dixerit: Nolite secundum faciem judicare, sed justum judicium judicate; et alibi dicatur, judicium verum judicate. Non enim sibi divina lectio contraria esse potest, sed intellectum sobrium quaerit. In conversatione humana sunt aliqua, quae rationabiliter reprehenduntur, sunt vero quaedam, quas non sine peccato judicantur. Aperta enim mala et judicari et argui debent, illa vero quae ignoramus et utrum bono an malo animo scire non possumus, judicare penitus non debemus.* In harm. Chemniciana cap. 51. p. 486. octo species hujus temerarii judicii enumerantur, quas ibi vide.

65. 3. Matth. 10, v. 16: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* v. 18. *Ad praesides et ad reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus. Ergo Christus noluit suos magistratum gerere, sed a magistratu vim illatam sustinere.* Respondemus: 1. distinguendum inter magistratus fideles et infideles, Christianos et ethnicos, bonos et malos. Christus hic non loquitur de magistratibus fidelibus, Christianis et piis, qui sunt ecclesiae

2. Matth. 7, v. 1: *Nolite judicare.*

3. Matth. 10, v. 16: *Mitto vos sicut oves in medio luporum.*

non persecutores, sed defensores, non in eam grassantes lupi, sed benefici nutriti. 2. Si propter hoc dictum Christi omnis omnino magistratus ex ecclesia eliminari debet, praesupponitur, omnes esse lupos et ecclesiae persecutores. Fucata igitur et fallacia sunt omnia, quae ab Anabaptistis honorifice de magistratu proferri videntur. 3. Christus ibidem prae-dicit apostolis, quod sint *flagellandi in synagogis*, v. 17. illorum scilicet instinctu et impulsu, qui ecclesiasticum officium administrant, nec tamen propterea ipsum ecclesiasticum ministerium reprobandum. Idem statuendum de magistratu.

4. Matth.
16, v. 24:
Si quis
vult post
me ve-
nire etc.
XIII. 270.

66. 4. Matth. 16, v. 24: *Si quis vult post me venire, abneget se ipsum, tollat crucem suam et sequatur me; ubi non gladium, sed crucem Christus suis tradit.* Respondemus: 1. usus gladii et pondus crucis non sunt sibi invicem opposita, David gladio pugnabat, idem tamen crucis pondus portabat. 2. Magistratus Christianus duplicem sustinet personam, primo privatam, quo respectu aequalem cum reliquis piis sortem et privatas calamitates experiri cogitur; secundo publicam rationem officii publici, quod Dei nomine gerit et administrat. Qui respectus sunt distincti, non tamen contrarii. 3. Quinimo magistratus Christianus et pius non solum domesticis, privatis et communibus adversitatibus est obnoxius, sed in ipsa imperii gubernatione peculiaria et privatis graviora mala sustinet. Ut enim habet Lutheri dictorium: *Sudor oeconomicus est magnus, sudor politicus est major, sudor ecclesiasticus est maximus.* Idem tom. 3. Jen. Lat. p. 365: *Omnis qui regit, est tanquam signum, in quod omnia jacula Satan et mundus dirigunt.*

5. Matth.
20, v. 23
Sedere
ad dex-
tram
non est
mentis
dare.

67. 5. Math. 20, v. 23. *filiis Zebedaei politicas dignitates in Christi regno petentibus simpliciter illud denegatur. Ergo in Christi regno non relinquatur locus magistratui.* Respondemus: 1. Filii Zebedaei vocati erant ad ministerium ecclesiasticum, proinde non debebant appetere regimen politicum, inde est, quod Christus revocat eos ad propriam vocationem et prohibet alieni muneris invasionem. 2. Ex eo vero inferri nequit, Christum absolute et simpliciter improbare politicum regimen, perinde ut ex eo quod ab ecclesiastici muneris administratione arcentur, qui ad illud non sunt a Deo vocati, non licet inferre, quod ministerium ecclesiasticum simpliciter improbetur. 3. Quinimo Christus diserte addit, *sedere ad dextram et sinistram competere illis, quibus est a Patre coelesti datum et paratum.* Jam vero quod Pater coelestis ordinat ac donat, id Christus nequaquam abrogat Joh. 5, v. 19. c. 6, v. 38. 4. Distinguit Christus officium suum mediatorium, propter quod in mundum venit, ab illis operibus, quae ipsi ut vero Deo cum Patre et Spiritu sancto sunt communia Joh. 5, v. 19. Conferre dignitates politicas, regna stabilire et transferre est opus ad extra, quod proinde toti Trinitati est commune, interim tamen non pertinet hoc ad officium mediatoris, propter quod Christus a Patre in mundum missus

est, quo sensu et respectu Christus hoc loco negat illud ad se pertinere.

68. 6. Matth. 20, v. 25. Luc. 22, v. 26: *Principes gentium dominantur et magnates potestatem exercent, non ita erit inter vos. Ergo Christus non vult fideles esse principes, reges ac magnates politicos.* Respondemus: diximus in tractatu de euchar. §. 32. ea quae apostolis a Christo habentur dicta, esse in triplici differentia, quaedam sunt mandata personalia, quae ad solos apostolos pertinent Matth. 10, v. 5. quaedam sub persona apostolorum omnibus ecclesiae ministris, ipsorum et ceteri ceteri officio successoribus, sunt dicta Luc. 24, v. 48. quaedam sub persona apostolorum omnibus fidei sunt dicta Matth. 5, v. 16. Marc. 13, v. 37. Anabaptistae referunt hoc Christi dictum ad tertiam, sed contextus et fidei analogia praefertur secundam classem pertinere. Distinguit enim Christus ministerium ecclesiasticum a politico negans illud, non autem hoc apostolis commissum negans, ex eo vero inferri nequit, quod nullus Christianus regimen politicum capessere et administrare possit, quia non Christianae professioni apostolici muneris respectu apostolis regimen politicum cum denegatur. Neque est, quod urgeatur *ἐξουία*, quasi per eam ad gentiles, extra ecclesiam Christus relegatum voluerit politicum magistratum, quia in genere significat quamvis gentem vel populum, sive Christianus ille sit, sive ethnicus. Sed tamen existimant, Christum maxime spectare ad gentes, qui limitum imperii amplificationem et splendidos titulos unice quaerunt, cum talis est *ἐξουία* 3, v. 16. peculiari appellatione dicantur *ἐξουία τῶν ἐθνῶν*, cumque hoc loco dicantur *ἐξουία* et *κατεξουσιάζειν*, quod Casaubonus in notis mat, non significare simpliciter habere potestatem, sed potestate tyrannice adversus subditos. Theophylactus exponit *ἐξουσιαστικῶς καὶ τὴν προσφύρεσθαι*, qua de re suo loco accuratius dicemus, cum ad argumenti Anabaptistici solutionem venimus, sive de magistratu politico in genere, sive de gentium tyrannide Christus loquatur.

69. 7. Matth. 26, v. 52. Christus ad Petrum ait: *Reconde gladium in locum suum. Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt. Ergo omnis usu gladii est interdictum.* Respondemus: Petro apostolo utpote ad ministerium ecclesiasticum vocato usus gladii admittitur, sed ex eo inferri nequit, quod omni Christiano usus gladii sit permissus, traditus enim ipsi fuerat *gladius*, ut illi unice tractare debebat Eph. 6, v. 17. 2. Dicitur est inter *τὸ* accipere gladium et *τὸ* perire gladium a Deo datum. Accipere gladium est vana auctoritate sibi eum vendicare, quod Christus neutiquam facit; sed a Deo *τὸ* accipere gladium non frustra gerit Roman. 13, v. 4. 3. Tercio est, ut Christus magistratui his verbis *recede gladium*, ut eidem potius jus gladii revocaverit. Revocat enim Petrum et apostolus statutum divinum Gen. 9, v. 6: *Quisquis*

humanum, illius sanguis effundetur per
m. Quodsi ergo gladio perire debent homi-
ni per hominem debet effundi sanguis illius,
anguinem humanum prius effudit, utique magi-
tanquam Dei in terris vicario traditur gladius,
istas caedes ejus usu vendicet. Vide harmon.
sione capit. 4. p. 168.

8. Luc. 9, v. 55. cum apostoli Samaritanos
elitus delapso consumi optarent, Christus illos
et dicens: Nescitis, cujus Spiritus filii sitis;
Filius hominis non venit animas perdere, sed
Ergo improbat vindictam et poenas de
osis sumtas. Respondemus: distinguendum
indictam privatam et publicam. Prohibet
privatae vindictae cupiditatem, nequaquam
publicam *ἐκδίκησιν*, quam magistratus irrogat,
est minister Dei *ἐκδίκας ἐς ὅλην τὴν πᾶσ-
σιν* Roman. 13, v. 4. Reprimit in apostolis
affectum, non eripit magistratui gladium.
Respondendum ad dicta omnia, in quibus vin-
dicitur.

9. Luc. 12, v. 14. recusat Christus partes
in controversia de hereditatis divisione inter
orta; Joh. 6, v. 15. quaesitus ad regnum
montem; Joh. 18, v. 39. negat, regnum
se de hoc mundo. Ergo non vult, hominem
num dominatum et officia politica suscipere.
Respondemus: 1. Christus nequaquam simpliciter et
damnat iudicis ac regis officium, sed quia
hoc fine in mundum missus, ut partes ju-
regis terreni susciperet, sed ut docendi
ungeretur et cumprimis ut redemptionis opus
t, ideo noluit quidquam contra hanc suam
am suscipere. 2. Regnum Christi non est
nundo, interim tamen in mundo est, perinde
pii non sunt de mundo, sed tamen in mun-
15, v. 19. Quare imperium mundanum est
spirituali Christi regno distinctum, interim
se mutuo haudquaquam evertunt. 3. Quae-
risti facta omnibus in genere Christianis
proponuntur, utpote ipsius mansuetudo,
patientia etc. Matth. 11, v. 29. 1. Petr.
quaedam vero ad ecclesiae ministros pecu-
rtinent, utpote ea, quae ad officium docendi

Recusare politicum dominatum non ad
ed posterioris generis facta pertinet. 4. Di-
lum inter regnum gratiae et regnum po-
Quando Christus negat, regnum suum esse
undo, loquitur de regno gratiae, quod quo-
regnis terrenis differat, expositum fuit in
pass. c. 9. p. 406. interim quod regnum
attinet, ad ipsum quoque pertinet, quod
et transferat regna hujus mundi Dan. 2,
Denique Anabaptistae frustra provocant
i exemplum, cum ipsi non detrectaverint
n urbe Monasteriensi anno 1535. quam tra-
vide apud Sleidanum lib. 10.

Petrus 1. epist. 2, v. 13. inquit: Subditi
si humanae creaturae. Ergo Christianos vult
non praeesse. 1. epist. 5, v. 3. seniores

monet, ut pascant commissum sibi gregem non do-
minantes. Ergo a Christianis dominium exulare
jubeat. Respondemus: 1. in priore loco describit
apostolus officium subditorum, ex quo non potest
colligi, quod magistratus non possit ab homine
Christiano administrari, sed contrarium potius ex eo
colligitur propter mutuam relatorum rationem. Si
enim non pugnant cum professione Christiana officia
subditorum, utique etiam non pugnant cum ea offi-
cia magistratum. Si Deo placet obedientia subdi-
torum, utique etiam potestas magistratus Deo placet.
2. In posteriore loco tractat apostolus de officio mi-
nistrorum ecclesiae, quos imperium aliquod despoti-
cum in ecclesiam sive commissum sibi gregem arro-
gare prohibet, quid vero hoc ad magistratum
politicum, cui potestas dominandi divinitus est con-
cessa?

73. 11. Apoc. 4, v. 10. viginti quatuor seniores
mittunt coronas suas ante thronum dicentes v. 11:
Dignus es, Domine Deus noster, accipere honorem
etc. Ergo magistratus ad Christum conversi coro-
nis sese abdicare debent. Respondemus: 1. ex vi-
sionibus, perinde ut ex parabolis non possunt duci
argumenta apodictica, nisi Scriptura ipsa tradat ex-
plicationem. 2. Esa. 49, v. 7. praedicatur, quod
reges et principes ad ecclesiam sint aggregandi,
nequaquam vero additur, quod coronas, sceptrum et
imperia sint abjecturi, sed quod nutriti ecclesiae in
officio suo regio sint futuri v. 23. 3. Per viginti
quatuor seniores intelligitur tota triumphans ecclesia,
quia in V. T. duodecim filii Jacobi patriarchae fue-
runt quasi stirps et radix totius ecclesiae Israëlitici-
cae; in N. T. duodecim apostoli per evangelii prae-
dicationem ecclesiae Christianae primitias congrega-
runt. Quando igitur seniores illi, hoc est tota trium-
phans ecclesia, coronas suas ante thronum abjicit,
significatur, electos ex vera humilitate agnoscere, se
coronam gloriae aeternae non ex operum meritis,
sed ex divina gratia obtinere. 4. Christianus magi-
stratus coronas suas ante thronum abjicit, quando
agnoscit, se Dei munere dignitatem obtinere, illique
tanquam omnium bonorum auctori unice acceptam
eam esse referendam, et quando ad ecclesiae defen-
sionem et cultus divini promotionem omnia confert,
adeoque pro Christi gloria paratus est omnia de-
serere. Confer Blasium de Viegas in Apocal. c. 4.
p. 227.

74. Rationes Anabaptistarum hae sunt praecipuae: 1. Ex
rationibus.
1. In N. T. solus Christus est rex ecclesiae suae.
Ergo non amplius ut in V. T. regibus terrenis in
ea locus datur. Respondemus: 1. Christus etiam in
V. T. fuit rex ecclesiae, ut ergo propterea in V. T.
potestas civilis magistratus non fuit sublata, ita nec
in N. 2. Christus ecclesiam suam non regit im-
mediate, sed mediante verbi ministerio et magistra-
tus officio, quippe qui constitutus est, ut in externo
ecclesiae regimine mutuas ministerio ecclesiastico
tradat operas. 3. Magistratus est membrum aliquod
ecclesiae sive regni Christi, Christus enim pios ma-
gistratus verbo et Spiritu suo regit, illi vicissim in

11. Apoc.
4, v. 10:
Seniores
mittunt
coronas
ante thro-
num.

suo officio Christi honorem et ecclesiae salutem promovent. Regnum Christi spirituale et regnum magistratus politicum non pugnant invicem hostiliter nec se mutuo tollunt, quin potius magistratus coërcet improbos, ut ab illorum violentia tuti sint boni et quietam degant vitam in omni pietate et honestate 1. Timoth. 2, v. 2. 2. Christus ecclesiae suae non gladium, sed usum clavium tradidit Matth. 16, v. 19. Johan. 20, v. 23. Respondemus: 1. clavium potestas ministerio ecclesiastico data est, quod Christi et ecclesiae nomine eam administrat, usus gladii politico magistratui propterea non est ademptus. 2. Ut Christus apostolis potestatem clavium dedit, sic magistratui suam potestatem et jus inviolatum reliquit, quando caesari quae sunt caesaris dare jubet Matth. 22, v. 21. 3. Distinguitur Christi regnum, ad quod potestas clavium pertinet, ab imperiis mundanis, quae gladio corporali in administratione utuntur, interim tamen eadem haudquaquam abolet. Reliquae argumentatiunculæ ex his, quae dicta sunt, facilem habent explicationem.

2. Photiniani 75. 2. Anabaptistis admodum affines sunt recentiores Photiniani (si non eandem cum illis haeresin amplectuntur), qui verbis quidem profitentur, se honorifice de magistratu sentire. ** Pisecius in resp. ad 10. rat. Camp. 126: *Divinitas quaedam est regum dignitas, primo secundum Deum honore afficienda, non ad tam vilissima famulantium officia (ad frena, stapedes, sellas, pelves, paropsides pontifici exhibendas), alliganda.* ** Re ipsa interim potestatem et auctoritatem ejus labefactant. Catechismus Racoviensis. Latin. p. 136. fatefur, magistratum esse a Deo, et concedit, posse hominem Christianum gerere magistratum; sed addit hanc cautionem et limitationem, modo in illo capessendo et administrando ita se gerat, ne quid contra leges et mandata Christi delinquat; cujus limitationis quis sit sensus et effectus, patebit ex sequentibus, p. 165. commendat officium subditorum erga magistratum et magistratus erga subditos; p. 170. et 171. licere inquit per magistratum jure agere et injurias persequi, ita tamen, ut absit ultio. Id vero quomodo accipiendum sit, patet ex Socino in lib. quod Evangelici Photinianis se adjungere debeant c. 3. p. 23. ubi inter ea, quae cum Christi praeceptis pugnantia in religione Evangelicorum concedi conqueritur, etiam hoc refert, quod apud ipsos permittitur, ut quis injurias suas per magistratum ulciscatur, id est eum puniri curet, qui injuriam sibi intulit, licet ex ea punitione nihil prorsus commodi ad se privatim rediturum esse probe intelligat, nisi quatenus suam injuriam hac ratione vendicatum sit visurus, seque non inultum esse sensurus, quod pugnare dicit cum verbis Christi Matth. 5. in quibus per magistratum injurias nobis illatas ulcisci prohibeamur, quod tamen Moyses concesserat vel potius jusserrat. Ostorodus in institut. c. 28. p. 182. docet, magistratum esse a Deo eique in omnibus parendum, quae non pugnant cum expresso Dei verbo, ita quidem, ut si maxime aliquid praeceperit Deo contrarium, tamen nefas sit

excitare seditionem. p. 183. concedit, Christianos posse gerere magistratum et esse regem, sed addit, modo nihil faciat contra mandata Christi. Qui vero cum mandatis Christi pugnare statuat, pater ex subsequentibus, p. 185. monet, praecepta Christi non permittere ulli hominum adimere vitam, id est nec magistratum effusione sanguinis in maleficos facinorosos animadvertere debere (quod ipsum etiam Anabaptistae docent, ut ex colloquio Franckenstadii patet). p. 178. bellum simpliciter improbat et licet conscientia a magistratu geri posse negat. p. 169. negat, Christianos in judicio experiri posse; quod de imploratione magistratus diximus, inquit, intelligimus nisi de illis, qui foris sunt, hoc est qui non sunt fratres nostri sive consortes fidei, ut enim est, Christianum agere contra fratrem confratrem, quod p. 169. ex 1. Cor. 6. probare videtur Schmaltzius contra D. Frantz. disp. poster. 6. in Act. confess. p. 387. concedit, licere magistratum gerere licere etiam homini Christiano judicia exercere, hoc est apud judicem accusare, sese excusare, dicere etiam qui sententias in omnibus causis; addit vero eandem cautionem, ne quid committatur adversus leges Christi et maxime adversus regalem legem caritatis, ut quidquam fiat, quod vindictam sapiat, ne deinde sint graviores poenae sub novo foedere, quam sub tempore gratiae, quam olim erant sub veteri, quod erat tempus timoris, id quod p. 359. sic docet, non licere Christiano magistratui sanguinem hominum fundere, cum hac ratione simul etiam aeterna tales privari plus sit quam verisimile, ut nihil magis caritati, quam proximo debemus. N. T. contrarium esse queat. p. 393. negat, bella gerere, idque indignum Christiana pietate contendit. In refut. disput. 7. D. Frantzius de legibus operib. p. 237. disputat, in N. T. omnem vindictam non solum privatam, sed etiam publicam, quae per magistratum exercetur, esse prohiberi. Ex quibus omnibus sic concludimus: Qui negant proprium magistratus officium, illi potestatem et auctoritatem magistratus labefactant; sed Photiniani negant proprium magistratus officium. Ergo etiam sumptum probatur, negant enim magistratui licere 1. fontes et maleficos gladio punire juxta legem; 2. bello vindictam exercere adversus publicos hostes, qui legibus et judiciis sese coërceri non possunt; 3. officium judicandi exercere in fratres et fidei consortes; 4. injuriam alteri ab altero in subditis vendicare. Si magistratui auctoritas gladius et arma, erit inane quoddam tantum instrumentum. Quibus vero argumentis hanc suam opinionem probent, dicetur inferius in cap. de officio magistratus.

76. 3. Photinianorum vestigiis insistit Wepf, enthusiastista et Svenefeldista, qui itidem in magistratus potestatem et officium est injurius, dum abbat capitalia supplicia seditibus irrogata, uti etiam pro religione vel regione gesta. Sic enim scribit postill. explic. evang. Dominicae XXII post Pentecost. p. 329. *Wißt du meinen, daß die Glicke*

heil Kirche Christi um den Glauben und zeitliche Güter
fechten? O daß sei ferne, nur die membra falsae
ecclesiae die rächen sich selber, die tödten, kriegen, morden
um Land und Leute u. das sind nicht die Gliedmaßen
der Kirchen, die den Glauben mit Krieg, Mord, Schwert
vertheidigen, wäre es recht, Christus und seine Apostel
wären nicht wie ein gedulbiges Lamm in den Tod
ans Kreuz geschlagen, sie hätten auch Gewalt gebraucht,
und die Herrschaften um Hülfe angeschrien. p. 330:
Die Gliedmaßen der falschen Kirchen halten den Pro-
cessum juris, nicht den Christus giebt, fragen Justinia-
nam darum, ob man den Dieb hängen soll, den Sün-
der tödten? Er als ein Heide spricht das Urtheil, ja
man soll das thun, und Gott nicht folgen, der da
nicht des Sünders Tod wolle, sondern man muß das
Böse strafen, meinen, die Sünde wäre durch Leibesstrafe
hinnweggenommen, es ist aber weit gefehlt. p. 332:
Strafen magst du das Böse, du seist geistlich oder welt-
lich, nach dem Processus juris Matth. 18. aber dem
Sünder sollst du das Leben nicht nehmen, ist Gott der
Allmächtige Herr und König barmherzig, was wollen
sie dann seine Befehlshaber, die Obrigkeit, zeihen anders
zu sein denn ihr Herr. in explic. evang. die viridium
p. 48: Mit der Rede vom Fußwaschen führet uns
Christus zur wahren rechten Jurisprudencia, daß wir
Juristen sein nach dem neuen Testament und legen
nieder das ganze Recht Justiniani als heidnisch u. den
Sünder tödten ist heidnisch, nicht christlich gehandelt,
und ist wider das Licht der Natur, der Heide Justinianus
will das Böse strafen mit dem Strange, Schwert und
Feuer, Christus will den Sünder befehret haben u.
Ubi repetimus argumentum: Negato magistratus officio
potestas et auctoritas magistratus labefactatur. Sed
negato eo, quod possit magistratus subditos suos bello
adversus hostes defendere et suppliciorum capitalium
executione pacem externam tueri ac civilem justitiam
asserere, negatur proprium magistratus officium, Ergo.

4. Novi Chiliastae ac Methistae expectant seculum
aliquod novissimum, quod vocant Spiritus sancti, in
quo magistratum omnem sperant abolitum iri et
sublatis impiis Christum in his terris visibiliter inter
pios regnaturum per mille annorum decursum.

77. Posterius porisma est: *Magistratus potestas
et officium utpote divina ab omnibus debent haberi
sancta et augusta.* 1. *Pseudoapostoli* pugnant cum
hac assertionem orthodoxa, quos Petrus et Judas sic
describunt, quod fuerint *χυριότητος καταργρονοῦντες*,
quod *πλασφημοῦντες δόξας οὐ τρέμουναι* 2. Petr. 2,
v. 10. *χυριότητα ἀδειοῦσι, δόξας δὲ πλασφημοῦσιν*
Judas v. 8. quibus Judas hoc opponit, *quod ne an-
gelus quidem Michael voluerit sibi hoc sumere, ut
malediceret diabolo*, ergo multo minus magistratui
esse maledicendum. Ex 1. Petr. 2, v. 16. colligitur,
tempore apostolorum quosdam sub praetextu liber-
tatis Christianae obedientiam magistratui denegasse,
quibus Petrus hoc opponit, quod libertas non debeat
esse *ἐνικάλυμμα τῆς κακίας*, velamen malitiae.
2. *Manichaei*, qui civiles magistratus et politias
damnabant, ut quae a deo malo conditae et consti-
tutae sint, unde etiam bellum gerere illicitum esse

dicebant et Moysen reprehendebant, quod bella ge-
sisset. Augustinus lib. 22. cont. Faustum c. 74.
Centuriae Magdeb. eccles. 3. e. de haeres. col. 115. XIII. 377.
3. *Donatistae*, qui magistratum auctoritatem tolle-
bant et odio illius ordinis varias persecutiones a
magistratibus contra Dei ecclesiam factas recense-
bant. Vide Augustinum epist. 50. ad Bonifac.
4. Quamvis vero hae opiniones in suis auctoribus ab
ecclesia Catholica fuerint damnatae, tamen aliquid
ex illis adhaesit etiam quibusdam in ecclesia epi-
scopis, quo minus honorifice de magistratus officio
et auctoritate sentirent. Nam in concilio Eliberitano
in Eliberide Hispaniae urbe anno Christi 305. sub
Marcello I. celebrato can. 56. tale decretum factum
fuit: *Magistratum eo anno, quo agit duumviratum,
prohibere placet, ut ab ecclesia sese cohibeat.* In
concilio Romano anno 324. sub Sylvestro I. cele-
brato can. 16. sic decernitur: *Nemo clericus vel
diaconus aut presbyter propter causam suam quam-
libet intret in curiam, quoniam omnis curia a cruore
dicitur et immolatio simulacrorum est. Quoniam
si quis clericus in curiam introierit, anathema sus-
cipiat, nunquam rediens ad matrem ecclesiam.* In
qua synodo patres 284 convenisse notat Severinus
Binus tom. 1. concil. p. 304. In concilio Constanti-
nopolitano VIII. sub Adriano act. 8. can. 14. prohiben-
tur episcopi *accedere mensas principum secularium* (id
si eo spectet, ne episcopi frequentando mensas prin-
cipum assuescant luxui, qui plerumque illis solet
esse familiaris, neve quotidianis conviviis ab operi-
bus sui officii sese abstrahi patiantur, utique illud
probamus; sed si absolute et simpliciter prohibetur
episcopus mensas principum accedere, illud ut-
pote in statum principum injurium approbari non
debet). 5. *Anabaptistae* cum negent, Christianum
posse officio magistratus bona conscientia fungi,
in divinam hanc ordinationem maxime sunt injurii.

78. 6. Sed et Pontificii licet civili magistratui
utpote Dei ordinationi honorem atque obedientiam
juro divino deberi verbis fateantur, re ipsa tamen
ipsi quoque ejus auctoritatem et potestatem oblique
labefactant, dum 1. pontifici tribuant supremam in
imperatorem, reges et principes potestatem, et qui-
dem talem, qua ex solio ipsos dejicere possit, si
placitis ejus obsequi nolint, qua de re paulo post
plenius dicetur. 2. Episcopos et omnes clericos
potestati magistratus politici eximunt, unde Jesuitae
ne illis quidem principibus *juramentum fidelitatis*
praestare volunt, in quorum ditione vivunt quorumve
defensione fruuntur, qua de re inferius in cap. de
subditis plura dicentur. 3. Docent, magistratum esse
ejusmodi statum, in quo difficulter aliquis salvari
possit, unde persuadent magistratui, ut officio suo,
ad quod divinitus vocatus est. abdicato monasterium
religionis ergo ingrediatur, id quod multis exemplis
demonstrari potest, inde Lutherus in apologia cont.
Georgium ducem Saxoniae, quae exstat tom. 6. oper.
German. statim in princip. vere gloriatur, auctori-
tatem et dignitatem magistratus in papatu a ponti-
fice et ipsius episcopis conculcatam a se iterum

Quomodo
Pontificii
honorem
magistra-
tus labo-
factant.

esse assertam. Wann ich D. Martinus sonst nichts gutes gelehret noch gethan hätte, denn daß ich das weltliche Regiment oder die Obrigkeit so erleuchtet und gezieret habe, so sollten sie doch dieses einigen Stücks halben mir danken und günstig sein, weil sie allesammt, auch meine ärgsten Feinde, wohl wissen, daß solcher Verstand von weltlicher Obrigkeit unter dem Pabstthum nicht allein unter der Bank gelegen, sondern auch unter allen stinkenden lausigen Pfaffen- und Mönch- und Bettlerfüßen hat müssen sich drücken und treten lassen, denn solchen Ruhm und Ehre habe ich von Gottes Gnaden davon, es sei dem Teufel und allen seinen Schuppen lieb oder leid, daß seit der Apostel Zeiten kein Doctor noch Scribent, kein Theologus noch Jurist so herrlich und klärllich die Gewissen der weltlichen Stände bestätigt und unterrichtet und getröstet hat, als ich gethan habe durch sonderbare Gnade Gottes, das weiß ich fürwahr. Denn auch Sanct Augustinus noch Ambrosius, die doch die besten sind in diesem Stüd, mir nicht gleich hierinnen sind, des rühme ich mich Gott Lob und Dank, dem Teufel und allen meinen Tyrannen und Feinden zu Leid und Berdruß, und weiß daß solcher Ruhm wahrhaftig und beide vor Gott und der Welt muß bekannt sein und bleiben, sollten sie auch toll und thöricht darüber werden. Quo pertinet, quod superius §. 3. de Friderico Sapiente electore Saxoniae commemoravimus, qui cum legisset scriptum Lutheri de magistratu, quod exstat in secundo tomo operum, prae laetitia exultans sublati in coelum manibus Deo gratias egit, quod ex sacris literis jam cognitum et exploratum teneat, se esse constitutum in ejusmodi statu ac ordine, qui Deum auctorem habeat et in quo bona conscientia versari Deoque placere possit. Nec probari potest, quod in papatu ecclesiasticae personae, sacerdotes, monachi, moniales etc. sibi solis nomen *spiritualium*, der Geistlichen, arrogant, reliquos vero Christianos omnes et ipsos magistratus appellent *mundanos*, die Weltlichen, cum tamen omnes illi, qui Spiritu Christi reguntur et aguntur, sint spirituales, si et rem ipsam, et phrasin Scripturae spectare velimus Roman. 8, v. 14. 1. Cor. 2, v. 15. Gal. 6, v. 1. etc. quando illi, qui magistratum gesserunt, relicto suo officio intrant monasterium, tum dicunt, eos mundum deserere et divino cultui sese mancipare, quasi vero illi, qui magistratu funguntur, non Deo, sed mundo serviant. 4. Magistratum a cura constituendae religionis in universum rejiciunt, ut inferius videbimus. 5. In judiciis canones praeferunt imperatoriis legibus, supplicia in clericos facinorosos a magistratu exerceri posse negant etc. qua de re suo loco plura.

79. Antequam vero a causa efficiente principali descendamus ad causam instrumentalem, explicandae prius sunt aliquot quaestiones. Queritur 1. *An etiam ethnicus et haereticis opinionibus imbutus magistratus sit a Deo?* Negant Anabaptistae, sed contrarium demonstrant 1. *dicta Scripturae generalia*, quae testantur, omnem omnino magistratum, sive ethnicus sit, sive Christianus et verae religioni addictus, esse a Deo. Rom. 13, v. 1: *Non est*

potestas nisi a Deo, quae vero cunque sunt potestates, a Deo ordinatae sunt. 1. Petr. 2, v. 13: *Subditi estote omni humanae creaturae propter Dominum.* Huc pertinent dicta omnia superius enumerata, quae absque ulla limitatione docent, *Deum remove et stabilire reges, a Domino datam esse regibus et principibus potestatem.* 2. *Dicta specialia*, quae ostendunt etiam ethnicos magistratus esse a Deo ad imperium evectos. Jud. 2, v. 14: *Tradidit Deus Israelitas in manus gentium, quae diripuerunt eos, et vendidit eos in manibus hostium suorum, qui habitabant per gyrum.* Tempore quo Christus et apostoli in N. T. docebant, nulli erant imperatores et reges nisi infideles, alibi tamen minus ipsis utpote divinitus ad imperium evectis obedientiam et honorem praestare jubet Matth. 22, v. 21. Roman. 13, v. 4. 1. Petr. 2, v. 1 etc. 3. *Exempla specialia*, quae id ipsum comprobant. Jud. 3, v. 8: *Iratus Dominus contra Israel vendidit eos in manus Chusan-rasathaim regis Mesopotamiae servieruntque ei octo annis.* v. 12: *Deus confortavit adversus Israelitas regem Eglon regem Moab.* cap. 4, v. 2: *Tradidit illos Dominus in manus Jabin regis Canaan.* cap. 6, v. 1: *Tradidit illos Dominus in manus Midianitarum.* etc. v. 7: *Iratus Dominus contra Israelitas tradidit eos in manus Philistinum et filiorum Ammon etc.* illi omnes fuere ethnici et idololatrae. Esa. 47, v. 1. de Cyro Persarum rege dicit Dominus: *Ego apprehendi dextram ejus, ut subjiciam ante faciem ejus gentes.* Jer. 50, v. 44. de eodem dicitur: *Quis erit juvenis, quem praeponam ei?* Nabuchodonosor erat rex gentilis et idololatra pessimus, intra tamen de eo dicit Dominus Jerem. 27, v. 6: *Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis servi mei, et Daniel. 2, v. 31. inquit Daniel ad eum: Tu rex regum es, et Deus coeli regnum et facultates et potentiam et gloriam dedit tibi, ac Deus eum vocat suum servum.* Jer. 27, v. 9. Hasael homo ethnicus mandato ipsius Dei propheta Elia ungi jubetur in regem Syriae 1. Reg. 10, v. 15. 2. Reg. 8, v. 13. A quibusdam huc refertur exemplum Pilati praesidis Romani gentilium superstitionibus addicti, de quo Christus dicit: *Nec haberes potestatem in me, nisi tibi datum esset a super.* Joh. 19, v. 11. sed de genuino hujus datus sensu egimus in harmonia. 4. Quemadmodum autem bona corporalia sunt ethnicis et fidelibus communia nec desinunt esse Dei dona et munera, si quando ethnicis conceduntur; ita quoque de potestate magistratus judicandum, quod non desinat esse Dei donum et munus, si obtingat ethnicis et infidelibus. Inde in Scripturis sacris conjunguntur ea, quae ad articulum creationis et providentiae pertinent; jam vero distributio imperiorum pertinet ad divinae providentiae opera, quae sunt ecclesiae et gentibus extra ecclesiam communia. Jer. 27, v. 5. inquit Dominus: *Ego feci terram et homines etumenta, quae sunt super faciem terrae in fortitudine mea magna et in brachio meo extenso et dedi eos*

Quaestiones de efficiente principali magistratus. 1. An etiam ethnicus magistratus sit a Deo.

ei, qui placuit in oculis meis. v. 6. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor. Act. 17, v. 24: Deus qui fecit mundum et omnia, quae in eo sunt, v. 26. fecit ex uno sanguine omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae definiens statuta tempora et terminos habitationis eorum (ad illos habitationis terminos pertinet distinctio dominiorum et concessio regnorum). 5. Huc pertinent dicta veterum; Tertulianus in apol. cap. 33. pag. 61: Noster est magister ut a Deo nostro constitutus. Augustinus libr. 5. de civ. Dei cap. 21: Qui dedit imperium Constantino Christiano, ipse etiam Apostatas Juliano. Constantius Arianismo infectus erat, eidem amen Hosius in epist. Athanas. ad solit. vit. agent. scribit: Tibi Deus imperium commisit, nobis quae sunt ecclesiastica concedidit. Qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae. Hilarius in libr. contra Auxent. vocat eum sanctum imperatorem, non ratione religionis seu fidei, sed divinae ad imperium evectionis. Usus hujus quaestionis monstrabitur inferius in part. 2. de officio subdit.

80. Quaeritur 2. An etiam impius magistratus sit a Deo? Affirmamus contra Anabaptistas, 1. ex dictis generalibus, quae omnem omnino potestatem a Deo esse affirmant. 2. Ex dictis specialibus, Job. 34, v. 30: Regnare facit Deus hominem hypocrisiam propter offendicula populi. ** Hebraeus textus habet מַלְאָכָא דְּמִלְכָּא דְּיָהוָה, Pagninus: eo quod regnat homo impius, eo quod sunt laquei populi, Arias Montan. a regnando hominem hypocrisiam ab offendiculis populi. ** Esa. 3, v. 4: Dabo pueros principes eorum et effeminati dominabuntur eis. Ezech. 7, v. 11: Facit ut violentus consurgat et sit virga impietatis. 3. Ex specialibus exemplis. Saul primus Israelitarum rex degenerabat ab integritate et Spiritus Domini ab eo recedebat, nihilo tamen minus a Davide vocatur unctus Domini I. Sam. 24, v. 7. Jeroboamus sua idololatria peccare faciebat Israel, Deus tamen per prophetam Ahiam ipsi nuntiari curat I. Reg. 11, v. 37: Eris rex super Israel et cap. 14, v. 7: Exaltavi te de medio populi et dedi te ducem super populum meum Israel, v. 8. et sedit regnum domus David et dedi illud tibi. 4. Ex rationis paritate. ** De Cyro Esa. 45, v. 1. dicit Dominus: Apprehendi dextram ejus, ut subiciam illi gentes et dorsa regum discingam et aperiam coram eo januas. Jer. 27, v. 6. de Nabuchodonosore: Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis servi mei. ** Quemadmodum servi jubentur esse subditi in omni timore suis heris, τοῖς δεσπόταις, non solum bonis et mansuetis, sed etiam σκολιοῖς, difficilibus i. Petr. 2, v. 18. ita quoque subditi non solum piis et clementibus magistratibus, sed etiam impiis obediant, in rebus scilicet externis et corporalibus, quae absque violatione legis et gloriae divinae praestari possunt, propter Dominum. Quemadmodum ecclesiasticum ministerium non desinit esse Dei ordinatio, si ministri fiant impii; sic magistratus non

desinit esse sancta Dei ordinatio, si magistratus fiat impius. Quemadmodum parentes non desinunt esse parentes, si vel maxime sint duri et austeri, quamvis legum contemtor, quamvis impius, tamen pater est, inquit Justinianus §. Si vero. Novell. 12. sic magistratus non desinunt esse magistratus, si vel maxime sint impii et mali. 5. Huc pertinent dicta veterum: Irenaeus lib. 5. advers. haeres. c. 20. pag. 347: Quidam regum ad correctionem et utilitatem subditorum dantur a Deo et conservationem justitiae, quidam ad timorem et poenam et incruptionem, quidam autem ad illusionem et contumeliam et superbiam, quemadmodum et digni sunt Dei justo judicio in omnibus superveniente. Origenes homil. 4. in libr. Judic. circa med.: Non semper princeps populi per Dei arbitrium datur, sed prout merita nostra deposcunt. Si mali sunt actus nostri et operamur malignum in conspectu Domini, dantur nobis principes secundum cor nostrum. Et hoc tibi de Scripturis probabo. Audi namque quod Dominus dixit Hoseae 8.: Fecerunt sibi reges et non per me, et principem et non per consilium meum. Et hoc dictum videtur de Saul illo, quem utique ipse Dominus elegerat et regem fieri jussorat, sed quoniam non secundum voluntatem Dei, sed secundum peccatoris populi meritum electus erat, negat eum cum sua voluntate vel consilio constitutum. ** Armacanus libr. 10. quaestionum Armenicarum cap. 4. docet, titulum praecipuum dominiorum esse gratiam Dei sive justitiam et caritatem, alios autem titulos omnes in hoc fundari, et qui justitia et gratia Dei carent, nullum habere verum dominium. Augustinus lib. 5. de civ. Dei cap. 21: Qui Mario imperium dedit, ipse etiam Cajo Caesari, qui Augusto, ipse et Neroni; qui Vespasiano vel patri vel filio suavissimis imperatoribus, ipse etiam Domitiano crudelissimo. Cedrenus memorat, quendam ex religiosis imperante Phoca Deum ad disceptationem provocare ausum conquestum esse, cur tam impium Christianis imposuisset imperatorem, audivisse vero eum vocem, cum quidem neminem videret, sibi dicentem, deteriorem alium inveniri potuisse nullum, at hoc meruisse Constantinopolitanorum vitia. ** Haymo episcopus Halberst. in cap. 13. Rom.: Sive bona sit illa potestas, sive mala, quicumque ei resistit subtrahendo servitium ab ea, denegando tributum et honorem non praebendo, quem ei debet praebere, Dei ordinationi resistit et dispositioni, cujus ordinatione illi principiantur. Quod ergo Evaristus ep. 2. ad episc. Aegypti de episcopis dicit: Pro meritis subditorum disponitur a Deo vita rectorum, idem etiam de principibus dici potest.

81. Quaeritur 3. An etiam tyrannus sit a Deo? 3. An tyrannus sit a Deo. Duo sunt tyrannorum genera, quidam occupatione, quidam administratione. Bartolus in tract. de tyrann. illos vocat tyrannos in titulo, hos vero in exercitio. Illi sunt, qui tyrannica et injusta aliorum oppressione imperium sibi acquirunt; hi qui imperium legitime acquiritum tyrannice administrant.

Tyranni in titulo duplex est origo, vel enim extrinsecus advenit, vel in ipsa republica e civibus nascitur et imperium sibi contra jus et aequum vendicat. Quod attinet tyrannos in exercitio sive administratione tantum tales, in illis potestas a potestatis abusu sive tyrannide est distinguenda, potestas ipsa est a Deo, ad quam etiam legitimis modis ac mediis sunt evecti; sed abusus potestatis sive tyrannis ipsa non est a Deo, nec Deo probatur. Quod attinet tyrannos occupatione, illorum potestas non est legitima, nec Deus eam constituit, nec probat, interim tamen etiam hi tyranni sunt a Deo, scilicet permittente et justo judicio peccata subditorum puniente, sicut etiam immittit Deus morbos, pestem et omnis generis adversa, quibus peccata hominum punit. Quemadmodum igitur morbi a Deo immittuntur, nec tamen Deo adversum est, medicamentis uti contra morbos; sic tyranni a Deo in poenam subditorum mittuntur, nec tamen Deus damnat illos, qui legitimo modo talibus tyrannis resistunt, ut infra latius demonstrabitur. Hoc loco probandum, etiam tales tyrannos non sine Dei providentia imperium occupare, id quod constat ex Scripturae tum dictis, tum exemplis. Ose. 13, v. 11: *Dedi illis regem in furore meo*. Ergo etiam illi reges a Deo dantur, quos ex justa ira violentis mediis regna occupare permittit. Reges Moabitarum, Cananaeorum, Ammonitarum etc. modis injustis et illegitimis subiciebant sibi Israëlitas, interim tamen Deus in ipsorum manus Israëlitas tradidisse dicitur Jud. 3, v. 8. cap. 4. v. 2. cap. 10, v. 7. Baasa rex Israël illicito conjurationis medio regnum sibi acquisiverat 1. Reg. 15, v. 27. nihilo tamen minus per Jehu prophetam Dominus ad eum dicit 1. Reg. 16, v. 2: *Exaltavi te de pulvere et posui te ducem super populum meum Israël*. De utroque tyrannorum genere habetur c. Neque enim etc. 14. quaest. 5. ex August.: *Nec tyrannicae factionis perversitas laudabilis erit, si regia clementia tyrannus subditos tractet. Nec vituperetur ordo regiae potestatis, si rex crudelitate tyrannica saeviat, aliud est namque injusta potestate juste velle uti, et aliud est justa potestate injuste velle uti*.

4. An potestas magistratus dependeat a pontifice Romano.

82. Quaeritur 4. *An magistratus ea ratione sint a Deo constituti, ut potestas ipsorum a pontifice Romano tanquam Dei in terris vicario ipsis sit concessa et proinde ab ejus nutu et arbitrio dependeat?* Ita quidem volunt Romanenses, quorum haec sunt emblemata. Augustinus de Aneona in summa de ecclesiast. potest. quaest. 1: *Papa habet omnem regalem et imperialem potestatem in toto mundo*. quaest. 46: *Papa regibus tanquam suis vassallis suaeque potestati subjectis imperat, ut etiam possit eos instituere et destituere*. Franc. Bozius de temporali eccles. monarch. lib. 1. cap. 1: *Temporalis potestas omni ex parte spirituali potestati est subjecta*. Ex quo concludit, ut beneficia ecclesiastica, ita omnia regna esse papae manualia; item beneficio pontificis et imperatorem, et septem electores imperii esse constitutos. Panormitanus, Fran-

ciscus Aretinus et alii canonistae docent, quod *papa jus utriusque gladii a Christo acceperit signa adeo ipsum quoque imperium ab ecclesia dependere*. Restaurus Castaldus in tract. de imper. quaest. 36. disputat, *quod imperator teneatur papae praestare juramentum fidelitatis et obediendae* et exstat formula juramenti, quod Otto I. Johann. papae praestitit c. *Tibi Domino etc.* dist. 83. *Secundum apostolicam est transferre imperium*, inquit pontifex c. *Venerabilem de elect. et elect. potest.* *Imperium ab ecclesia, hoc est pontifici, dependere*, disputat Lancellotus in templ. omn. judic. lib. 1. c. 1. §. 2. quaest. 2. Hieronymus Gigas de crim. laes. majest. lib. 1. rubr. qual. et a quibus crim. laesae majest. committit. Nec longe ab hoc tramite absistit Bellarminus, quando lib. 5. de Rom. pontifice. cap. 7. sic disputat: *Potestas civilis subjecta est potestati spirituali, quando utraque pars est ejusdem republicae Christianae. Ergo potest princeps spiritualis imperare principibus temporalibus et discurrere de rebus temporalibus in ordine ad bonum spirituale, omnis enim superior imperare potest ac inferiori. Et postea: Potest spiritualis respublicae imperare temporali reipublicae sibi subjectae et regere ad mutandam administrationem et deponere principes atque alios instituere, quando aliter non potest bonum suum spirituale tueri*. Vi et vigor hujus potestatis, quam pontifex Romanus in imperatorem, reges et principes sibi arrogat ac canonistae et Jesuitae illi tribuunt, saepius eos e sede deposuit, subditos a juramento absolvit et in imperii locum alios pro lubitu substituit. Alexander III. Fridericum Barbarossam pede collo ipsius imperatoris calcavit addens hunc sarcasmum: *Super aspidem et basiliscum ambulabis*. Alexander V. Vladislavum regem Ungariae regno exuit, Platina in Alex. nec id mirum, cum regnum illud feudis ecclesiarum accensendum sit docente Augustin. Steucho lib. de donat. Constant. Gregorius VII. Henricum IV. Canusii in Italia ante arcem inter duas portas media hieme cum conjuge et filiolo a prima luce usque ad summam vesperam laceris vestibus, nudis pedibus jejuno stomacho exspectantem, genua flectentem supplices manus tendentem, pro ludibrio et derisivo lamento habuit, ipse interim in meretriciis complexibus haerens. Quamvis vero Bellarminus cap. praeced. illud ita emolliat, ut summam illam potestatem non nisi indirecte pontifici competere asserat, sed dum tamen probare potuit, talem vel directam vel indirectam potestatem in imperatorem, reges et principes pontifici competere, ac discedit hac parte a canonistis et aliis Pontificiis, qui directam eam potestatem pontifici competere statuunt, cum Sixtus V. Romanus pontifex aegerrime tulit hanc Bellarmini limitationem et in bulla contra Henricum III. Franciae regem expresse asseruit, *ut imperatorem in omnes reges et principes universos imperatorem cunctosque populos, gentes et nationes non humana, sed divina institutione sibi traditam potestatem obtinere; ac si Barlaeo credimus lib. de potest.*

estate papae cap. 13. pag. 101. *parum abfuit, quin omnia Bellarmini opera censura Pontificia propter hanc ipsius assertionem fuerint abolita.* Alexand. Carrerius jurisconsultus Patavinus anno 1599. duos de potestate pontificis libros edidit, in quibus Bellarminum acriter insectatur ac papam non secus ac Christum ipsum, *cujus sit vicarius, jure divino et directe totius orbis dominum esse omnemque potestatem ecclesiasticam et politicam habere contendit.* Nos vanae illi persuasioni opponimus dicta Scripturae superius enumerata, quae testantur, imperatorem, reges et principes a Deo potestatem accepisse, quod item ex pontificis manibus eam acceperint vel in temporalibus ipsum superiorem recognoscere teneantur, id vero nusquam asserunt. Tertullianus in apog. contr. gent. cap. 30. pag. 59: *Sentiunt (imperatores), Deum esse solum, in cujus solius potestate sunt, a quo sunt secundi, post quem primi, ante omnes et super omnes deos etc.* Idem ad capulam cap. 2. p. 88: *Colimus imperatorem ut omnem a Deo secundum et quidquid est, a Deo insecutum et solo Deo minorem.* (Bellarminus contra Barcl. cap. 8. non potuit aliam glossam afferre, quam quod Tertullianus loquatur de imperatoribus ethnicis, qui quia Christo nondum sceptrum abjecerant, secundi merito a Deo in administratione rerum temporalium habebantur de facto; nisi vero de facto et non de jure imperium obtineant caesares ethnici, quasi vero Christianismi propositio deteriore reddat regum conditionem et evangelium tollat politiam) Ludovicus Bavarus imperator constit. de potest. electi imperat. scribit: *Juris rursusque testimonia manifeste declarant, imperia et dignitatem et potestatem immediate a Filio ei ab antiquo processisse* (ubi in alia respicit ad Levell. 6. Justin. in princ.: *Maxima sunt in hominibus dona Dei a superna collata clementia, sacerdotium et imperium, quae ex uno eodemque principio utraque procedentia humanam exornant vitam, qui si hae potestates ab uno dependent principio, una non dependebit ab altera.*) Et paulo post: *declaramus itaque, quod imperialis dignitas et potestas est immediate a solo Deo.* Anno Christi 117. ab imperatore Friderico mendacii, imo laesae majestatis rei declarati sunt generali constitutione loniae promulgata, qui imperium a papa vel ei propositum esse asseverant, cujus legis verba recitat Bertus de Rosate in l. bene a Zenone 3. nu. 16. quadr. praescript. Inde Guntherus in Ligur. diericum sic loquentem introducit:

— — — *Nullum caput ista super se
Adspicit excepto coelorum rege potestas.*

Anno Christi 1338. communi Septemvirum imperii recto tempore Benedicti XII. pontificis publicato nuntiatum est, *sacri Romani imperii imperatores se immediate Deum et eum auctorem agnoscere, ut decreti tenorem retulit Aventinus lib. 8. an. quo spectat, quod a coelesti majestate imperium caesari traditum dicitur l. 1. C. de veteri et enucl. et quod in nov. 28. imperator dicit, Deum*

imperii coronam sibi imposuisse. Card. Cusanus in libr. 3. concord. Cathol. cap. 5. affirmat, quod *imperatoris celsitudo sit independens quoad sui naturam, primo et supremo distincta a spirituali habens dependentiam immediatam a Deo, ac Carolus Molinaeus contra abusus paparum p. 193. late probat, imperium non pendere a papa.* ** Tolosanus libr. 25. de republ. cap. 5: *Principes aliqui sunt sui juris, rex Galliae et rex Hispaniae, qui in temporalibus nullum superiorem agnoscunt nec possunt privari suo imperio.* Quidam Hispanus in lib. de morte Philippi: *Rex Hispaniae Philippus jamjam moriturus coronam manibus apprehendens oculis in coelum defixis, tibi, inquit, Domine Deus coronam meam reddo, a quo eam accepi.* Ludovicus Vives ad Henr. VIII. Angl. regem in epist. dedicat. libris Aug. de civ. Dei praefixa: *Te rex permagni omnes existimarunt, cujus potestas majestasque est in terris secundum Deum maxima.* ** Argumenta, quae Bellarminus pro adstruenda illa indirecta pontificis in magistratus Christianos potestate affert, sunt valde indirecta et tortuosa, quorum solutionem in tractatu proxime praecedente proposuimus, in quibus miramur praetermissum illud, quod Innocentius III. c. Solitae extra de majorit. et obed. etc. probare conatur, imperium ad obedientiam pontifici praestandam obstrictum esse, ex eo, quod Dominus dixerit sacerdoti Jeremias: *Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas ac dissipes, aedifices et plantes.* Item: *Quia Deus fecerit luminaria magna in firmamento coeli, hoc est duas in ecclesia instituerit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas, sed quanta est inter solem et lunam, tantam esse inter pontifices et reges differentiam, ac quod canonistae illud Christi Matth. 28. data est mihi omnis potestas in coelo et in terra, ad pontificem applicant, in cujus potestatis sibi collatae signum singulis annis in nocte nativitatis benedicat ense eundemque alicui ex regni proceribus mittat.* Sed valeant hae nugae, quae tamen pontifici valde fuere fructuosae.

SECTIO POSTERIOR.

DE CAUSA INSTRUMENTALI MAGISTRATUS.

83. Quemadmodum in loco de ministerio ecclesiastico diximus, duplicem esse vocationem ad ministerium, immediatam scilicet et mediatam, cum Deus quosdam per se et immediate, quosdam vero per ecclesiam et immediate, quosdam vero per ecclesiam et mediate ad sacrosanctum illud officium vocet; ita quoque divina ad magistratum vocatio itidem duplex est, immediata ac mediata, extraordinaria et ordinaria. Deus enim quandoque immediate et extraordinario magistratum constituit, quando scilicet ipse quosdam heroes excitat et de-

Causa instrumentalis magistratus.

nominat, peculiaribus donis eos instruit et augustam quandam auctoritatem ipsis apud subditos conciliat; quandoque verò mediate et ordinarie, per eos scilicet, quibus jus eligendi et constituendi magistratum competit, ad augustum illud officium quosdam vocat. Prioris vocationis exemplum proponitur in *Moyse*, Exod. 3, v. 10: *Mittam te ad Pharaonem, ut educaas populum meum filios Israël Aegypto*. Actor. 7, v. 35: ὁ θεὸς ἀρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν τῶν Μωυσῆν; in *Josua*, Num. 27, v. 18.

XIII. 281. Deut. 3, v. 28: *Tolle Josuam filium Nun virum, in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum*, etc. quam vocationem Deus ipse ad Josuam immediate locutus postea confirmat Jos. 1, v. 2. in *Juda*, Jud. 1, v. 2. in *judicibus*, quos Dominus suscitavit, ut liberarent *Israëlitas* ex manibus inimicorum, qui postmodum gubernabant populum Jud. 2, v. 16. in *Othoniele* Calebi fratre Jud. 3, v. 9: *Suscitavit Dominus Israëlitis salvatorem, qui liberaret eos*, Othonielem scilicet, et factus est super eum *Spiritus Domini* et judicavit *Israël*; in *Gideone* Jud. 6, v. 14. in *Samsone*, Jud. 13, v. 25. in *Saule*, 2. Samuel. 9, v. 17. in *Davide* 1. Sam. 16, v. 12. et aliis, ubi notandum, 1. cum immediata vocatione nequaquam pugnare ejusdem per interpretes divinae voluntatis, prophetas scilicet, declarationem ac manifestationem, quos enim Deus ἀπέστω; et immediate, sine hominum opera et ministerio ad magistratum vocat, illis vel ipse apparet et immediate cum illis loquitur, quomodo vocavit Moysen, Salomonem etc. quosdam vero per internuntios, quibus apparuit et locutus est, vocat, quomodo Josuam per Moysen, Saulem per Samuelem etc. vocavit. 2. Illorum qui immediate a Deo vocantur, κλησιν divinitus confirmari miraculis vel miraculosis donis, virtutibus heroicis, felici rerum successu, insigni aliqua victoria etc. sicut exempla Moysis, Josuae, Saulis, Davidis etc. testatum faciunt. Memorabile est, quod de Davide dicitur 2. Sam. 5, v. 2: *Cognovit David* (ex unanimi scilicet populi eligentis suffragio et ex prospero rerum successu), quod confirmasset eum Dominus regem super *Israël*.

2. Mediatam, cujusmodi.

1. legitima.

1. Per electionem, quae distinguitur. 1. Ratione causae efficientis.

84. Posterioris vocationis exempla in historia sacra et profana inque ipsa experientia sunt ubivis obvia. Varii autem sunt modi, quibus homines ad magistratum evehuntur, de quibus in genere notandum, quod quidam sint *liciti ac legitimi*, quidam vero *illiciti ac illegitimi*. Modi liciti ac legitimi revocari possunt ad tria principalia capita; obtinetur enim magistratus vel per *electionem*, vel per *successionem*, vel per *justam occupationem*. Electio est, quando illi, quibus potestas illa lege vel consuetudine competit, vel etiam ad hunc actum commissa est, magistratum eligunt. Ratione *causae efficientis* sive personarum eligentium distinguitur electio in eam, quae fit a *superioribus*, ut quando ab imperatore constituuntur praesides provinciarum, duces belli, praefecti etc. et eam, quae fit ab *inferioribus*. Exempla prioris electionis haec sunt: Gen. 41, v. 41. *Pharao Aegypti* rex Josephum

constituit praefectum totius provinciae; Exod. 18, v. 25. *Moyse* secutus consilium Jethronis electi viris strenuis de cuncto *Israël* eos constituit praepes populi, tribunos et centuriones et quinquagenarios et decuriones; 2. Paral. 19, v. 5. *Josephus* constituit judices terrae in cunctis civitatibus *Juda* munitis per singula loca. Posterior electio iterum duplex est, vel enim fit *ab omni populo*, sicut dum exercitus eligebat imperatorem; vel fit a *proceribus et optimatibus*, sicut hodie septemviri imperatorem eligunt totius imperii Romani nomine, electores a eo dicti. Prioris electionis exemplum est 2. Sam. 1, v. 1. 1. Paral. 11, v. 1: *Congregatus est omnis Israël ad David in Hebron dicens: Os tuum sumus et caro tua*, v. 2. *heri quoque et nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras, qui educebas et introducebas Israël, tibi enim dixit Dominus: Tu paces populum meum et tu eris princeps super eum*, v. 3. *et unxerunt eum ibi in regem*. Tribus eam distinctis vicibus David in regem est unctus, prima a Samuele propheta, secundo ab optimatibus tribus *Juda*, tertio ab universis tribubus *Israëlitis*. 1. Reg. 12, v. 20: *Cum audisset omnis Israël, quod reversus esset Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum congregatio coetu et constituerunt eum regem super omnem Israël*. 1. Reg. 16, v. 16: *Unxit Israël sibi regem Amri, qui erat princeps militiae super Israël*. Posterioris electionis exempla sunt Jud. 11, v. 5: *Cum pugnarent filii Ammon contra Israël, perrezerunt optimates* 2. Reg. 1, v. 1. *Gilead, ut tollerent in auxilium sui Jephtham* 2. Reg. 1, v. 6. *Veni et esto princeps contra et pugna contra filios Ammon*. 1. Macc. 9, v. 2. *Congregati sunt omnes amici Judae et dixerunt Jonathae: v. 29. Ex quo frater tuus Judas defunctus est, vir similis ei non est, qui crearet contra inimicos*, v. 30. *nunc itaque te hodie eligimus ut pro nobis in principem et ducem ad bellandum bellum nostrum*.

85. Ratione modi electio distinguitur in eam, quae fit per *suffragia ac vota*, et eam, quae fit per *sortem*. Vota vel sunt plane libera in quacunque personam, vel sunt ad certum quandam ordinem ac certas quasdam personas legibus restricta. Sic Deut. 17, v. 15. Deus ipse electionem regis ad quendam lege sancita ad populum *Israëliticum* determinat. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus*. Sic in *Aurea* Carolus IV. imperator sancivit, ne ad imperii fastigium alius evehatur, quam is qui a Germano sanguine satum docere possit, quam constitutionem urget elector Moguntinus apud *Saxones* lib. 1. in historia anni 1519. In aliis etiam provinciis et regnis legibus fundamentalibus cautum reperitur, ne quis ex peregrina gente acceptus particeps, quia fere semper ita fieri videmus. In provincia omnis regem domesticum quam advenam impensius colat. Apud *Polonos* contraria plane consuetudo obtinet, ne scilicet indigena, sed peregrina ad regnum evehatur, ut tollatur inter unguis

nulatio et quae ex ea oritur animorum distractio. si an committenda sit electio, dispicietur postea. e loco monemus, electionem magistratus fieri vere, 1. religiose ac sancte, invocato scilicet Dei illo, cujus solius donum est utilis magistratus, amicus cum Moyse Numer. 27, v. 16: *Praeficiat vobis Dominus Spiritum omnis carnis virum huic tui, qui coram eo ingrediatur et egrediatur, ne populus sit velut oves absque pastore*; 2. libere ac corrupte, ne prensationibus atque ambitu, multo magis largitionibus libertas votorum impediatur; prudenter et circumspecte, ut eligatur is, qui imo maxime idoneus et utilis deprehenditur, sicut aurea bulla electores jurant, se talem imperato-electuros.

Successio fit vel 1. ratione generationis et stirpis, quo modo liberi in imperio succedunt patribus; 2. vel ratione agnationis, quo modo parentibus liberis legitimis proximi agnati succedunt; 3. vel ratione desponsationis in connubiis, modo ex jure conjugii quibusdam imperium transit; 4. vel ratione emptionis, per quam pecuniae ventu aliquis ditionem sibi acquirit (ad quam net oppignoratio, quae est species alienationis 2. de R. I.); 5. vel ratione permutationis, qua contractu aliquo permutationis mediante impetratur; 6. vel ratione donationis, quae fit per vivos, vel denique 7. ratione testamentariae dispositionis, per quam jure testamentario alicui immo obtingit. Exempla primae speciei in sacris scriptis longe plurima, reliquarum vero non item. Roboam succedit filius Roboam 1. Reg. 11, v. 43. Asa succedit filius Abiam in regno Juda 2. Reg. 14, v. 31. Abia succedit Asa 1. Reg. 15, v. 24. Josaphat v. 24. etc. Congruit juri naturali liberorum in regnis successio, enim ratio naturalis quasi tacita quaedam lex hereditatem parentum addicat 1. cum ratio de bon. damn. utique etiam imperia jure naturali ad ipsos descendunt, nisi scilicet obstant legum imperii fundamentales et certa quaedam pacta, a liberorum in imperio successio prohibetur. Exempla secundae speciei ex historiis sunt obvia. Aurea bulla Caroli IV. statuitur, ut electori eto non exstantibus liberis masculis legitimis dat frater natu major. Ad hanc successionis pertinent pacta gentilia in illustribus familiaribus quae constituitur, ut alterius stirpe extinguitur alterum principatus certa successionis lege fiat, de quorum aequitate et utilitate disserunt consulti Knichen de jure Sax. verb. electorum. num. 78. Reusnerus vol. 1. consil. 7. num. 54. pactum inter duces Saxoniae et landgraves initum fuit ann. 1268. confirmatum ab imperatore Rudolpho I. quibus postea accessit domus leburgica. Pertinent etiam ad hanc successionis speciem tutores, qui illustrium personarum liberi testamentis, vel legis dispositione dari continent, qui tutorio nomine terras ipsorum, donec istam aetatem ipsi pervenerint, administrant. Aurea bulla statuitur, quod proximus agna-

tus debeat esse futuri electoris tutor, donec ad annum aetatis 18. perveniat. *Jojada sacerdos Joas regem constituit, cum esset septem annorum* 2. Reg. 11, v. 21. procul dubio igitur tutoris partes sustinuit, donec rex adultior factus imperii habenas capesseret. Exempla tertiae speciei in sacris haud occurrunt, nisi quis eo referre velit, quod Adonias petit, Abisag Sunamitidem Davidis viduam sibi uxorem dari, ut hac ratione occulte aditum sibi ad regnum paret, quod probe intelligens rex Salomon ad Bethsabeam pro ipso intercedentem dicit 1. Reg. 2, v. 22: *Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniae? postula ei et regnum*. Nititur hic succedendi modus ex jure connubii lege matrimonii divinitus sancita, quod conjuges non sint duo, sed una caro Gen. 2, v. 24. Matth. 19, v. 5. Justinus lib. 1. de Dario scribit: *Principio regni Cyri regis filiam, regalibus nuptiis regnum firmaturus, in matrimonium recepit, ut non tam in extraneum translatum quam in familiam Cyri reversum videretur*. De domo Austriaca constat, quod per connubia multas sibi acquisiverit provincias, Maximilianus I. ducta in uxorem Maria Caroli Burgundiae ducis bellicosi filia Belgium sortitus est; Philippus Maximiliani I. filius ducta Johanna regis Ferdinandi filia universam acquisivit Hispaniam; Albertus archidux Isabellae connubio multas Belgii provincias sibi pignora vit. Exempla quartae speciei in profanis historiis obvia sunt, sed in sacris vix aliquod occurrit. Exemplum quintae speciei esse potest, quod *Salomon regi Hiram dederit viginti oppida in terra Galilaeae* 1. Reg. 9, v. 11. ut scilicet rex Hiram ex illis oppidis proventus annuos acciperet, donec sumtus compensarentur, quia rex *dederat ipsi ligna cedrina et abiegna et aurum juxta omne quod voluerat, ita ut summa auri ad centum viginti talenta exurgeret* v. 14. Exemplum sextae speciei commemorat Theodoricus a Niem lib. 2. histor. cap. 25. quod princeps Umbertus anno 1349. regi Galliae donaverit *Delphinatum* ea lege, ut regis filius natu maximus Delphinus diceretur. Eodem jure donationis pontifex Romanus Italiam sibi vendicat. Exemplum septimae speciei esse potest, quod David rex praeteritis filiis reliquis natu majoribus filium suum Salomonem testamentaria quadam dispositione regem instituit 1. Reg. 1, v. 13. Justinus lib. 36. refert, *Attalum regem Pergami ditissimum testamento heredem scripsisse populum Romanum*. Eutropius lib. 6. histor. *Nicomedes Bithyniae rex moriens populum Romanum fecit heredem*. Quidam successionem sic distinguit, quod sit vel hereditatis, vel ordinis; illa manet penes certam familiam; quo modo filius succedit patri, frater fratri, haec penes certos collegas, quo modo in academiis rector succedit rectori.

87. *Occupatio justa* fit per bellum justum ac legitimum. Est enim juris naturalis, ut quodcumque ex hostibus captum dominio victoris subijciatur 1. naturalem 5. §. fin l. adeo quidem 8. in princ. et l. transfugam 51. ff. de acquir. rer. dom. Hoc jure

3. Per
occupat-
tionem.

Israëlitas occupabant terram Canaan divinitus sibi promissam, ut constat ex libro Josuae, ac Deus ipse praescribit populo suo, quo jure cum hostibus belligerari debeat, Deuter. 20, v. 10. Hoc jure Romani amplissima regna et potentissimas provincias obtinuerunt.

2. Illegitima.

88. *Modi illiciti ac illegitimi*, quibus imperium acquiritur, itidem revocari possunt ad tria principalia capita, *occupationem scilicet violentam, invasionem fraudulentam et acquisitionem per largitionem*. Prior species utitur pelle leonina, posteriores duae vulpina. Occupatio violenta fit per tyrannicam aliorum oppressionem ac bellum illegitimum. Ea ratione occupavit imperium Nimrodus fortis venator ex eo dictus Genes. 10, v. 8. Abimelech caede septuaginta fratrum suorum imperium suum est auspicatus Jud. 9, v. 5. ejus exemplum hodie sequuntur imperatores Turcici. Invasio fraudulenta fit per occultas technas et sollicitationes animorum. Exemplum illustre proponitur in Absolone 2. Sam. 15, v. 2: *Mane consurgens Absolon stabat juxta introitum portae in via et omnem virum, qui habebat litem, ut veniret ad regis judicium, vocabat Absolon ad se et dicebat: v. 3. ecce res tuae bonae sunt et planae, sed non est, qui te audiat. Qua ratione furatus est corda virorum in Israël, v. 6. Mittens etiam exploratores in universas tribus Israël subornavit quosdam, qui audito buccinae clangore exclamarent: Regnavit Absolon in Hebron*. Per largitiones multa occupantur imperia, Justinus libr. 1. de Semiramide commemorat, quod regnum fraude acquisitum largitionibus confirmaverit. Post mortem Pertinacis Romani imperatoris emebant imperium Sulpitius et Julianus factis contra se mutuis licitationibus atque auctione paulatim ab iis facta eo perventum, ut singulis militibus vicena sestertia sese daturos promitterent. Dio Cassius lib. 73. pag. 843. Sed de talibus imperiorum licitatoribus ac emtoribus recte dicit Alexander Severus apud Aelium Lampridium in ipsius vita: *Necesse est, ut qui honorem juris et gladii emit, vendat, et ego non patiar mercatores potestatum, quos si patior, damnare non possum.*

Quaestiones de modis acquirendi magistratum. 1. Penes quem sit jus eligendi.

89. De modis acquirendi magistratum quaeritur 1. *Penes quem sit jus eligendi magistratum?* Respondemus: Distinguendum inter imperium constituendum et constitutum. In imperio constituendo jus ac potestas constituendi sibi magistratum jure naturali et gentium est penes populum, ut colligitur ex l. 5. hoc jure, ibi, *discretas gentes, regna condita*, etc. Instit. de justit. et jure. Cum enim populus imperii commoda sentiat ejusque onera perferre cogatur, ideo aequum est, ut penes ipsum sit potestas eligendi, cui parere velit. Nec hoc a jure divino discrepat, sed ab eo potius confirmatur, sic namque populum Israëliticum alloquitur Dominus Deuter. 17, v. 15: *Eum constitues regem, quem Dominus tuus elegerit*. 1. Sam. 8, v. 19. ad Samuelem dicit populus: *Rex erit super nos*. Herodot. lib. 1: *Reges primum a populis electi sunt*. Ex quo prin-

cipio recte deducitur hoc theorema. Quamvis principes et subditi sint ex numero τὸν πρὸς ἡ, quae se mutuo ponunt ac tollunt in formali consideratione, tamen materialiter naturae et temporis ratione priores sunt subditi quam principes, neque enim principes constituerunt sibi subditos (loquimur autem de principibus populi suffragio electis, non de tyrannis, violentis regnorum occupatoribus), sed subditi constituerunt sibi principes, ergo principes sui propter subditos et commodis subditorum serviri debent, non autem subditi propter principes, quia libidini ipsorum sint expositi. Stephanus Brutus q. 3. de vindic. *Princeps summus est jurejurando velut officarius reipublicae obstrictus ac tota re publica seu regno minor*, inquit Plinius in paneg. ad Trajan. Notandum tamen circa hujus quaestiones decisionem, quod consensus populi in electione magistratus sit duplex, *tacitus et expressus*. Quamvis enim proceres, optimates et seniores nomine totius populi eligunt, quibus vel lege imperii fundamentali, vel consuetudine, vel quadam delegatae hasce partes eligendi populus committit, prout quidquid illi agunt, id totus populus egisse nec dicitur. Sic 1. Sam. 8, v. 4. *seniores ex tribu Israëlitis venientes ad Samuelem exposcunt regem*, quae postulatio regis v. 7. *toti populo tribuitur*. In imperio jam constituto jus ac potestas constituendi inferiores magistratus est penes summum magistratum, et quidem vel ipsum solum, vel cum populi consensum, prout leges et mores cujusque provinciae requirunt.

90. Quaeritur. 2. *An electio, an successio praefenda?* Pro electione haec fere afferri solent argumenta. 1. Jus naturae requirit, ut dignior praestantior imperet, eum vero non successio, sed electio monstrat. *Nasci et generari a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur*, inquit Tacitus l. 1. histor. In successione contra quemcunque et cujuscunque ingenii contigerit, admittere cogimur. Quod Cambysem boni patris degenerem filium imperi praefecit? successio. Quid Commodus imperatori nime omnium comodo, optimi illius M. Antonini philosophi filio, fasces detulit? successio. 2. *Fors semper certior ductrix est quam natura*, quae vel stirpis vel generis habita ratione dona ad imperium requisita distribuit, *electio autem fit secundum meritum*. Casus libr. 3. sphaer. civ. c. 11. q. 2. 3. Electio ex praestantissimorum sive optimatum assensu multos ad virtutis studium accendit et impellit, et tacita quadam spe certatim peragendo illa, quae futuro principe digna sunt, ad principatum coarctant, Meland. in idea polit. pag. 69. 4. Antiquae acquirendi imperii modus est electio quam successio, neque enim potuit esse successio nisi in locum ejus, qui electus. Jam vero antiquiora magis primae originis sinceritatem accedunt, τὸ ἀποφύρατον, inquit Philosophus 1. metaph. 5. In electione minus periclitatur reipublicae libertas, plus benevolentiae in subditos electus electus facilius moneri ac moveri potest, imperatorum et

omnibus eligi debet ex omnibus, Plinius in Panegy. ad Trajan. 6. Qui bene imperare cupit, paruerit aliquando necesse est, Cicero lib. 3. de legib. at qui in curpura natus, in deliciis educatus aetatem fuit, nec iterius imperium expertus, unde is sciet, quomodo erga principes affecti sint subditi et quid sibi ab eis fieri velint? 7. In aulis principum parentes in arias imperii curas distracti ad rectam liberorum educationem sese convertere nequeunt, ex quo fit, ut liberi saepius negligantur et ad rempublicam apessendam minus idonei fiant. Pro successione nec afferunt, quibus ejus praerogativam stabiliunt. Minore discrimine princeps sumitur quam quaeritur, Tacitus lib. 2. histor. majores enim in electione urbae, conspirationes crebriores, cum natura mortuum sit imperii avida, Salustius in Jugurtha. 2. Sont homines libentius regi nato quam facto parere, us enim virilis aetas vix est in admiratione, cujus veritia et juvenus fuit familiariter plebejis nota, atra succedentium, utpote ad imperium natorum, ajor est auctoritas, jam vero in obedientia totum minationis bonum consistit. 3. Ex interregnis igni solent oboriri metus vel certe pericula, quae ccessor certus facile discutiet. Pravae aliorum cohibentur, si successor non in incerto. 4. Ex mili et obscuro loco ad imperium per electionem ovecti adepto principatu animos attollunt ac insotiores redduntur, unde negligentius imperium adnistrant, Middendorpius in comm. ad q. 71. Ptolem. ilad. f. 128. vel etiam omuem operam navant, ut eris principatum relinquunt et civium libertatem primant. 5. Si rex aut princeps noverit, filium i in imperio heredem futurum, tunc ipsa natura pellente omnem movet lapidem, ut filium a primuncunabulis omni cura ac diligentia ad imperia formet, et omnia in regno tanquam propria et. 6. Successionis usus apud multos populos inet, ut natura ipsa tacito quodam instinctu ad cessionem praeferendam invitare videatur. Plura inque argumenta proferunt Bodinus lib. 6. de ub. cap. 5. Gregorius Tolosanus libr. 7. de re. cap. 4. Lipsius lib. 2. polit. cap. 4. Warem. Ehrenberg in orat. de hac quaestione habita. conciliatione sententiarum quidam distinguunt modo, quod electio sit tutior, successio propter enitum subditorum erga regiam prolem amorem bilitior. Alii distinguunt inter imperium consti- adum et constitutum. Nobis sic placet progredi: a hypothesi quaeratur, an in hoc vel illo regno eferenda sit electio, an successio, simplicissime pondetur, quod leges fundamentales cujusque ni sint unice respiciendae et earum norma impe- constitutione observanda, nec praetextu specio- um quarundam rationum modus constituendi gistratum legibus definitus temere mutandus. Si thesi et in ideali absque abstractiva considera- re quaeratur, uter modus praeferendus sit, primo aiam praesupponendum, quod uterque sit licitus legitimus, uterque exemplis sacrae historiae in ralo Israëlitico comprobatus; uter vero praeferr

Gerhardi loci. VI.

debeat, in genere haud facile definiri potest. 1. Ele- ctio libertati reipublicae convenientior, successio ejusdem securitati. 2. Distinguendum est inter ma- gistratum summum et inferiores, in illo praeferenda videtur successio, in his vero electio. 3. Distinguen- dum inter electionem plane liberam et restrictam, itemque inter successionem nudam et cum electione quadam complicatam, quae posterior priori videtur praeferenda, quemadmodum monarchiam aristocratia temperatam simplici monarchiae plerique praeferunt. Sic de Azaria dicitur, quod universus populus Ju- dae ipsum elegerit et regem eum in locum paren- tis Amasiae constituerit, 2. Reg. 14, v. 21. ubi suc- cessio et electio quasi complicantur. Idem animad- vertitur in Rehoboamo Salomonis filio et successore 1. Reg. 12, v. 1. 2. Paral. 10, v. 1. quem itidem universus populus regem sibi constituit, quamvis jure hereditatis ipsi regnum deberetur. 2. Paral. 26, v. 1: Omnis populus Juda Oziam annorum sede- cim constituit regem pro Amasia patre ipsius. Sic ergo etiam in regno hereditario potest esse suc- cessio, quando subditis vel proceribus optio datur ex pluribus ejusdem regis filiis eligere eum, qui re- liquis prudentia et virtute antecellit quique impe- rio vel maxime dignus est; quandoque rex ipse con- sensu procerum ac totius populi aliquem ex filiis suis regno praeficit, quale quid in Salomonis suc- cessione animadvertitur 1. Reg. 1, v. 33. 1. Par. 29, v. 1. talis regis praedecessoris et populi consensus in eligendo successore ac quaedam quasi successio- nis et electionis complicatio mirifice confirmat ac stabilis novi regis imperium.

91. Quaeritur 3. An electio, quae fit per sortem, probanda sit? Qui negant, hisce fere utuntur argu- mentis: 1. Electio magistratus est res omnium ma- xima in republica, in qua error minimus mala affert longe plurima, sortis igitur arbitrio tantum negotium nequaquam committendum. Aristoteles lib. 1. ethic. cap. 9. Euripides referente Plutarcho *χλῆρον* voca- bat *τῆς τύχης παῖδα*. Tentare fortunam, ubi consi- lio locus, temerarium. 2. Quod non potest dignum imperio ab indigno discernere, illud nec debet de- cernere. At sors inter Neronem et Tiberium discernere nequit. 3. Experientia comprobatur, sorte quando- que electum esse eum, qui minime omnium ad rei- publicae gubernacula capessenda idoneus. 4. Ele- ctio magistratus per sortem multis fraudibus et im- posturis est obnoxia. Exemplum refert Athenaeus lib. 9. de sacerdotibus Isidis. Qui sortis arbitrium urgent, proferunt haec fundamenta: 1. Sortes pecu- liari Dei providentia gubernantur Prov. 16, v. 33. Augustinus in Psalm. 30: Sors est in dubitatione humana divinae indicium voluntatis; qui ergo per sortem eligitur, divino judicio censetur electus, 2. Per sortem tolluntur semina discordiarum inter cives metuenda in magistratus electione. 3. Saul primus Israëlitarum rex sorte electus fuit 1. Sam. 10, v. 21. 4. Justinus lib. 13. hist. de successoribus Ale- xandri Magni refert, quod sorte diviserint regna et provincias; Suetonius in Vespas. cap. 2. memorat,

3. An electio per sortem probanda?

quod Vespasianus quaestor Cretam et Cyrenas provinciam sorte tulerit. Distinguendum est 1. inter collationem magistratus ordinariam et extraordinariam. Ordinarie non committenda est magistratus electio sorti, quod probant argumenta priore loco adducta, nec potest contrarium elici ex argumentis posteriore loco allatis, quia exemplum Saulis est speciale, in quo divinus instinctus et prophetica auctoritas concurrunt, dictum Salomonis in articulo proxime praecedente de ministerio ecclesiastico fuit expositum. Extraordinarie vero per sortem magistratus constitui potest, quando scilicet duo aut plures de summa rerum decertant, nec sine reipublicae damno gravissimo unus per libera suffragia eligi potest, vel quando duo aut plures virtute, genere, potentia et aliis ad imperium requisitis pares magistratum ambiunt, ut electio dignissimum vix queat invenire, hac enim ratione contemptus suspicio praecluditur. 2. Inter formas rerum publicarum. In democratia, quae civium aequalitatem spectat, sortibus locus dari potest, in aristocratia vero ac monarchia, quae optimi cujusque electionem spectant, non item. 3. Inter sortes ab omni fraude remotas et eas, quae cum fraudibus et imposturis sint conjunctae, qualis fuit hinnitus equi, quo Darius electus est apud Herodotum in Thalia. Priores in certis casibus probandae, posteriores detestandae.

XIII. 290.

4. An primogenitus in successione praefertendus?

92. Quaeritur 4. An probanda sit lex vel consuetudo, qua in successione paterni et aviti imperii primogenitus excludit reliquos fratres? Injustum hoc videri poterat, cum natura fratres omnes fecerit aequales, cumque discordiae inter fratres hac ratione occasio praebeatur. Sed contra 1. Deus ipse praerogativas primogenitorum data lege confirmavit. Deuter 21, v. 17. primogenito jubentur ex hereditate cuncta duplicia dari, cum sit principium fortitudinis. 2. Ante promulgationem legis Mosaeicae primogenitis et regnum et sacerdotium deferebatur. Gen. 49, v. 3. de Rubeno primogenito dicit Jacobus patriarcha, quod sit prior in donis, major in imperio, unde etiam jus primogeniturae maximi aestimabatur, Gen. 25, v. 32. c. 27, v. 29: *Esto dominus fratrum tuorum et filii matris tuae incurventur ante te.* 3. Post constitutam Israeliticam politiam et legem promulgatam primogenitus ordinarie succedebat in imperio. Josaphat regnum tradit filio suo Joram, eo quod esset primogenitus, 2. Paralipom. 21, v. 3. inde de Semri tanquam novum et insolitum commemoratur, quod cum non esset primogenitus, tamen pater ejus ipsum constituerit principem, 1. Paral. c. 26, v. 10. 4. Eundem morem etiam apud alios populos obtinuisse colligitur ex cap. 11. Exod. v. 5: *Occidam omne primogenitum a primogenito Pharaonis, qui sedet in solio ejus, et ex 2. Reg. 3, v. 27. ubi rex Moab filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulisse memoratur. Idem olim observatum fuit apud Spartanos, Cretenses, Macedones atque adhuc hodie observatur apud Hispanos, Gallos, Anglos etc. Inter leges fundamentales regni Gallici haec habetur: Ut*

rege mortuo regni hereditas filio ipsius satis citato deferatur, neque regi vel nato minori aiori anteferre, vel alium successorem sibi institui liceat. 5. Interest reipublicae conservari bonum familiarum, nec per divisiones frangi et attenuari vires imperii. At si successio manet penes unum et familiae dignitas, et imperii robur conservatur. 6. Primogenitus ut aetate, ita quoque auctoritate et prudentia reliquis antecellere judicatur; jam vero aequum est, imperii administrationem commendari digniori. *Jus naturae exigit, scribit Patritius lib. 1. de regn. et reg. instit. tit. 22. ut maximus satis filius mortuo regi succedat.* De reliquis quaestionibus ad successionem pertinentibus consulantur politici et jurisconsulti. Sic quaerunt, *uter ex duobus regis filiis, quorum alter ante, alter post adeptus a patre regnum natus est, primogenitus et imperii heres sit censendus?* ubi pro eo, quem naturae iustitia et privilegium aetatis primum fecit, pugnat Hotomannus ill. qq. 2. Forsterus tract. de success. libr. 4. cap. ult. n. 36. Cujacius lib. 1. de feod. cap. 11. pro secundo genito vero pugnant Schaefferius part. 7. cap. 5. num. 37. de feudis, Alen. ad l. bonae fidei n. 8. ff. depositi. ** Inter Xerxes et Artamenem filios Darii lis ejusmodi orta fuit pro Xerxe ab Artapherne judicatum, qui in regno natus erat, Justinus lib. 2. c. 10. quo etiam innuit Bartolus in l. cum satis 23. C. de agric. cens. et colon. n. 11. ubi ponit, non esse filium regis, qui natus est ante dignitatem regalem. ** Illi distinguunt, ut si dignitas regia competat patri ex avito genere, tunc is, qui ante regnum adeptus natus est, jure primogeniturae gaudet, sin vero ex causa adventitia dignitatem regiam ipsumque regnum pater adeptus fuerit, tunc filius non ante, sed post natus ut primogenitus admittatur. Alii distinguunt inter statutum, quod simpliciter nominat primogenitum, et quod aperte primogenitum regis nominat, eique in successione defert. Vide Hotomannum de success. quaest. 2. et Doct. Hunnium jurisconsultum in resolut. juris civilis libro tertio tract. q. 25. Quaerunt, *an filius primogeniti praefertendus sit patri suo in successione ex jure primogeniturae?* ubi causam patri propugnat Cujacius lib. 2. de feud. cap. 11. nepotis vero Titius jure primog. q. 40. Forsterus de success. l. 2. c. n. 15. Hunnius d. l. q. 26. etc. ** Tractat de hac quaestione Baldus in l. cum in antiquiorib. 12. C. jur. delib. nu. 11. ac summa ejusdem diffinitio ostensa n. 12. concludit, *Apollinis solutio non indigere.* Eandem quaestionem explicant Henricus qq. illust. quaest. 3. Nicolaus de Urbino success. descend. n. 69. ** Quaerunt, *an primogenitus propter senium vel ex causa alia minus idoneus sit regno, contra quam voluntatem secundogenito deferendum sit imperium?* ubi itidem quidam primogeniti, quidam vero secundogeniti partes tuentur. Gregorius Tolosanus lib. 1. de republ. cap. 6. monet, nec Saulis ob fidei

Sam. 16. nec Oziam propter elephantiasin Paral. 26. nec Salomonem ob pueritiam ab imperio dejectum esse, proinde nec primogenito minus re idoneo imperium auferendum, sed tutores illi proximis agnatis constituendos. Quaerunt, an legitimatus gaudeat jure primogeniturae, ubi distinguunt inter primogenitum naturam et primogenium juris dispositionem. Item inter legitimatum ex scripto principis et legitimatum per subsequens matrimonium. Sed de his viderint jurisconsulti.

13. Quaeritur 5. An magistratus per donationem, venditionem, oppignorationem, permutationem testamenti factionem imperium transferre possit? Respondemus: quando nullae sunt leges fundamentales, quae id prohibeant, et quando absolute et illimitatam prorsus potestatem magistratus habet, tunc suo ut cum re sua hic agere et transigere potest arbitrio; sed si adsunt certa pacta, si restricta est magistratus potestas, tunc non cum procerum ac subditorum consensu tale imperium suscipere potest. Princeps enim non diminuere sed augere §. 2. prooem. Institut. nec potest regalia in praejudicium successorum dare. Hotomannus in quaest. illustr. q. 1. p. 23. regni ratione proprietatis et domini pertinent imperio publicam seu membra regni, at ratione usus administrationis spectant ad magistratum, Althum in polit. c. 15. Princeps est veluti tutor et administrator reipublicae, cujus dicitur dominus non de proprietate, sed quoad gubernationem et electionem. Zoanet. tr. de imp. Rom. n. 179. leges et conditiones, in quas Carolus V. elector imperator juravit, etiam isthaec habetur: *Facultatem imperii nec distrahat, nec oppignoret, nec alio modo deteriores faciat.* Item imperii bona, forte vacabunt, nemini conferat, sed ad posterum matrimonium referat; Sleidanus libr. 1. an. 1519. Inter leges fundamentales regni illas, quas recenset Hotomannus libr. 1. de antiquo regno Gall. cap. 23. etiam haec sunt: *Ut non sit jus nec filiam adoptare, nec de suo vel inter vivos, vel per testamentum dispossed in regni successione majorum instituta et a consuetudo servetur. Ne regi jus sit ullam sui partem sine publico consilii auctoritate dare, quippe quod ei ad tuendam tantam regiam potestatem utendum fructum datum est, ut parem potestatem habeat, atque marito in uxoris conceditur.* Cranzius l. 2. Daniae cap. 3. nam commemorasset, quod Unguinum Gothogem Haldanus post se regni moderatorem in designavit, Norvegiae Hasmundum filium imperio relinquens, subjicit: *Novum et antehac incertum munus testamento datum. Equidem agros, praedia, vineas et his similia testatari audivimus, regnum autem praestare beneficio prodigii loco habitum est.*

Atque haec dicta sint de modis acquirendi imperii et regna. Postquam vero vel per electionem, vel per successionem legitime alicui delatu-

tum est imperium, tria consequi solent: 1. Magistratus juramento se obstringit ad leges imperii fundamentales (quod ipsum in electione quandoque solet praecedere); 2. solennibus ritibus inauguratur et 3. subditi homagium ipsi praestant. Quod ad primum attinet, novum non est, magistratum ac subditos certis legibus et conditionibus invicem pacisci, eademque pacta juramento confirmari, quae cum sint honesta, legibus divinis ac naturali juri consentanea et reipublicae salutem ac libertatem spectantia, nihil quidquam dignitati et auctoritati magistratus detrahunt. 2. Sam. 5, v. 3. 1. Paral. 11, v. 3: *Venerunt omnes seniores Israel ad regem Davidem in Hebron et percussit cum eis rex foedus in Hebron coram Domino.* 2. Reg. 11, v. 17: *Pepigit Jojada sacerdos foedus inter Deum et regem et inter populum, ut esset populus Domini, et inter regem et populum.* 2. Paral. 23, v. 3: *Initit omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege.* 2. Paral. 34, v. 31: *Rex Josias percussit foedus coram Domino, ut ambularet post eum et custodiret praecepta.* Idem constat ex aliorum populorum et regnorum historiis, Xenophon lib. 8. Cyropaed. describit pactum inter regem Cyrum ac Persas. Imperator hodie promittit et jurat, se leges imperii fundamentales custoditurum, novas inconsultis electoribus non laturum, publicas res publico consilio curaturum, nihil alienaturum vel oppignoraturum ex illis, quae ad imperium pertinent, ecclesiam se defensurum et justitiam administraturum etc. Speculum Saxon. l. 3. art. 54. Sleidanus l. 1. comment. Plures aliarum rerumpublicarum leges fundamentales, in quas reges electi jurant, commemorant Bodinus lib. 1. de republ. c. 8. Stephan. Jun. Brutus de vitiis contra tyrann. q. 3.

95. 2. Inauguratio juramentum a magistratu praestitum consequitur, in qua fit solennis confirmatio et quasi renovatio electionis praecedentis. 1. Sam. 11, v. 14: *Dixit Samuel ad populum: Venite, et eamus in Gilgal et innovemus ibi regnum.* v. 15. et perrexit omnis populus in Gilgal et fecerunt ibi regem Saul coram Domino. In hac inauguratione variae apud Israelitas adhiberi consueverant caeremoniae. 1. Unctio facta per sacerdotem vel prophetam. 1. Sam. 10, v. 1: *Tulit Samuel vasculum olei et effudit super caput Saulis dicens: Ecce unxit te Dominus super hereditatem suam in principem.* Idem commemoratur de Davide 1. Sam. 16, v. 13. de Salomone, quem ungunt Sadoc sacerdos et Nathan propheta 1. Reg. 1, v. 34. de Jehu, quem ungit unus ex filiis prophetarum 2. Reg. 9, v. 6. Procul dubio autem ad unctionem adhibitum fuit oleum unctionis sanctum, quod describitur Exod. 30, v. 23. proinde quod totus populus quosdam reges dicitur unxisse, id accipiendum *συνεδοχικῶς*, quod videlicet per sacerdotes, quibus id competebat, eos unxit. 2. Sam. 2, v. 4: *Venerunt viri Iuda et unxerunt David, ut regnaret super tribum Iuda.* 2. Sam. 5, v. 3: *Venerunt omnes seniores Israel ad regem David et unxerunt eum in regem super*

magistratum.

1. Ad leges imperii servandas obligatio.

2. Solennis inauguratio.

Ritus inaugurationis. 1. In populo Israelitico.

XIII. 293.

Israël. 2. Reg. 11, v. 12: Produxit Jojada filium regis, et fecerunt eum regem et unxerunt eum, id quod 2. Par. 23, v. 11. sic exponitur: unxit illum Jojada pontifex et filii ejus. Denotavit autem haec unctio, quod Spiritus sancti, qui est Spiritus prudentiae et sapientiae, dona magistratui sint necessaria, et quod Deus piis precibus invocatus eadem velit regibus legitime electis conferre, sicut de Saule ac Davide dicitur, quod post factam unctionem immutati sint in viros alios et Spiritus Domini in illis sit directus 1. Sam. 10, v. 6. c. 16, v. 13. In N. T. adhuc hodie illa unctio in imperatoris et regum inauguratione tanquam libera quaedam ceremonia retinetur. 2. Libri legis traditio. 2. Reg. 11, v. 12: *Joadas sacerdos producit Joas et posuit super eum diadema et testimonium, Hebr. יָרְדָּה* Pagn. accipit de ornamento, sed rectius accipitur de libro legis divinae, quae vulgatissima phrasi dicitur testimonium, Ecclesiast. c. 24. v. 32. liber legis vocatur testamentum Altissimi, sicut etiam Lutherus in versione exponit, ideo vulgata versio 2. Par. 23, v. 11. *παράδοσιν*; reddidit hoc modo: Dederunt in manu ejus tenendam legem. Voluerunt enim regem commonefacere statuti divini, Deut. 17, v. 18: *Postquam sederit rex in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticae tribus et habebit secum legetque illud omnibus diebus vitae suae etc.* Constitutus enim est magistratus, ut sit legis divinae custos ac vindex. 3. Manuum impositio. Num. 27, v. 22: *Moyseis statuit Josuam coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi, v. 23. et impositis capiti ejus manibus cuncta replicavit, quae praecipit ei Dominus.* Denotavit autem hic ritus, quod persona ad officium illud augustum divinitus sit electa et separata. 4. Coronae ac diadematis collatio. 2. Sam. 12, v. 30. 1. Paral. 20, v. 2: *Tulit diadema regis Ammonitici de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas preciosissimas, et impositum est super caput David.* In Hebraeo est *קִרְיָת*, corona dicta ex eo, quod undique circumdet caput. 2. Reg. 11, v. 12. 2. Chron. 23, v. 11: *Joadas pontifex posuit super Joas regem diadema.* In Hebr. est *קִרְיָת* cidaris, corona, a rad. *קָרַד* separavit, est enim insigne regis vel summi sacerdotis, quo ipsius dignitas, per quam ab aliis separatur, fuit significata. Targum vertit *בְּשֵׁמֶט* vestes regias. Diadema illud capiti impositum significabat etiam pios magistratus esse sub divina protectione. Psalm. 21, v. 4: *Imponis capiti regis coronam auream.* 5. In thronum regalem collocatio. 1. Reg. 1, v. 35: *Praecipit David, ut Salomonem ducant in Jerusalem et collocent eum in solium regale, in signum regni ipsi traditi.* 2. Reg. 11, v. 19: *Et sedit Joas super thronum regum, quod 2. Paral. 23, v. 20. sit exponitur: Et collocaverunt eum in solio regali.* 6. Vestium suppositio. 2. Reg. 9, v. 13. cum principes exercitus intelligerent, Jehu divinitus esse declaratum regem, festinaverunt, et unusquisque tollens pallium suum

posuerunt sub pedibus ejus in similitudinem tribunalis. Erat haec militaris et extemporanea pompa, effecerunt quale in illa festinatione fieri poterat tribunal et in signum subjectionis instraverunt illud vestibus suis loco ornamentorum. 7. In equum a currum regium impositio. 1. Reg. 1, v. 33. praecipit David servis suis, ut in solenni regis Salomonis inauguratione ipsum imponant super mulam suam. Huc referri potest, quod Josephus Aegypti praefectus a Pharaone constitutus adscendere jubetur super currum a regio secundum, non numeri, sed ordinis et dignitatis respectu sic dictum. Genes. 41, v. 43. 8. Ornamentorum regiorum traditio. De Salomone dicit Christus Matth. 6, v. 29. quod Salomon in omni sua gloria non fuerit sic coopertus, sicut unum ex liliis agri, ex quo intelligitur, splendore ac regali vestitu ipsum esse usum. Gen. 41, v. 42: *Tulit rex Pharaon annulum de manu sua et dedit eum in manu Josephi vestivitque eum stola byssina et collo torquem aureum circumposuit; ubi tria ornamenta regia Josepho afferuntur, annulus stola byssina et torques aureus.* 9. Solennis proclamatio. Gen. 41, v. 43. clamaverunt coram Josepho pater patriae. Huc pertinet, quod tuba cecinerunt in coronatione regis, ut omnibus ea innotescere posset. 1. Reg. 1, v. 39. 10. Publica laetitia et exultatio. 1. Sam. 10, v. 24: *Et dixit Samuel ad eum populum: Videtis, quem Dominus eligit, et clamavit omnis populus et ait: Vivat rex.* c. 11, v. 15. cum in Gilgal Saul in regem coronaretur, latatus est ibi Saul et cuncti viri Israël ceciderunt. 1. Reg. 1, v. 39: *Dixit omnis populus: Vivat rex Salomon v. 40. et adscendit universa multitudo populi cum et populus canentium tibiis et lactantium gaudio magno et fidebatur terra a clamore eorum.* 1. Paral. 30, v. 22. cum Salomon secundo ungeretur Israëlita comederunt et biberunt coram throno in die illo cum grandi laetitia. 2. Reg. 11, v. 12: *Fecerunt Joas regem et plaudentes clamaverunt: Vivat rex.*

96. Hi fuere praecipui ritus in regum Israëlitarum inauguratione adhiberi soliti, quibus ritibus etiam apud alios populos occurrunt, quos recenset Alexander ab Alexandr. lib. 1. genial. dier. c. 2. Petrus Gregor. lib. 6. de republ. cap. 20. et lib. 8. cap. 2. Bodinus lib. 1. de republ. c. 8. p. 17. 1. Diadematis regibus collati apud antiquissimos scriptores fit mentio, erat autem fascia candida, quae capiti regis circumligabatur, a *diadēma*, quod est circumligo. Justinus lib. 15. hist. p. 122. Esth. 8, v. 17. Ahasverus Estheri reginae imponit diadema et facit eam regnare loco Vasthi. 1. Macc. 1, v. 1. Post mortem Alexandri obtinuerunt serci ejus caput unusquisque in loco suo, v. 10. et coronas imposuerunt sibi diademata. 1. Macc. 6, v. 13. Antiochus proregem et filii tutorem constituens Philippum dedit ei diadema et stolam suam et annulum. 1. Macc. 11, v. 13. Ptolemaeus imposuit diademata capiti suo, nimirum propter duo regna Aegypti et Asiae. Egesippus lib. 2. de bell. Judae

p. 1: *Quid enim sella aurea albatumque diadema in regni forent insignia?* Silius libr. 19. de Juba umidia rege:

... *Regnique insigne vetusti*

Gestat Juba decus, cinguntur tempora vitta libenti.

et Romanos principes primus *Aurelianus* diadema induxit, referente Aurelio Victor. in ipsius vita. Iulius Maximus libr. 7. memorabil. capite 11. re- quendam subtilis iudicii regem traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, considerasse dixisse: *O nobilem magis quam felicem pannum!* quo convenit illud Poetae:

*Si scires quanti plenum diadema pericli,
Malles Sisyphii ponderis esse reus.*

ad Persas diadema regale vocabatur *cidaris*. Iulius libr. 3. histor.: *Cidarim Persae regum* *his vocabant insigne, hoc caerulea fascia distincta circuibat.* Item tiara. Brissonius

1. de regu. Persico pag. 30: *Tiara regum* *eorum fuit propria.* Marcellinus libro 29. re-

Saporem regem Persarum aureum capitis arie-
figmentum interstructum lapillis pro diademate
esse. 2. *Purpurea vestis* regum olim erat in-

ta, quae apud quosdam vocatur *trabea*. l. unic.
vestib. holos. et aur. Valentinianus constituit,

his vestes auratas gerat praeter principem, ne
purpuram gestet. Lactantius libr. 4. institut.

7. colore hujus vestis rubicundo sanguinis im-
m et necis inferendae potestatem notari monet.

purpureas vestes etiam refertur *paludamentum*

purpuraque et auro distinctum, quo consules
raetores in provinciam exituri induebantur.

1. libr. 1. histor. cap. 5: *Tarquinius Priscus*
duo Corintho Tusciae populos frequentibus
subegit, inde fasces, trabeae, curules, annuli,

trabeae, paludamenta, praetexta, inde quod aurato
quatuor equis triumphatur. 3. *Sceptra a*

is jam olim gestari vel illis praeferrere solita.

pro Sest.: *Sedens cum purpura et sceptro*
ignibus illis regis; Aegyptiorum et Aethiopum

sceptrum gestabant, in cujus summo figura
ae sculpta erat, in imo vero hippopotamus,

symbolo admonebantur, ut essent pietati dediti
omni violentia alieni. Sceptrorum loco anti-

nis regibus fuerunt hastae. Justinus lib. 43.

247: *Per ea adhuc tempora reges hastas*
ademate habebant, quas Graeci sceptra dixere.

libus Romanis praeferebantur *fasces*, qui erant

illus virgarum, vel ut aliae volunt duae per-
eum securi; per virgas significare voluerunt,

inducendum esse a magistratu, quod mutari possit,
curim vero abscindendum esse, quod mutari

ut, ut exponit Plutarchus in problemat. Alii

ant, significatum esse, quod ira magistratus
debeat esse in praecipiti, solutio enim fascium,

pausatim fit, requirit aliquam moram et cun-
ctam. Veteres magistratui recens electo *faces*
es praetulerunt, Paradinus in symb. heroic.

publica principis ignes p. 201. ut ceteris
ore virtutis et aequitatis se praelucere debere

noverit. 4. Solitae quoque fuere in coronatione
regum tales adhiberi caeremoniae, quae de rerum
humanarum fragilitate et vitae humanae brevitate
ipsos admonerent eorumque animos ad moderatio-
nem flecterent. Refert Isidorus, Constantinopoli
fuisse morem, ut quo die imperator coronam cae-
saream susciperet, eum sedentem in sublimi throno
accederet caementarius proponens illi aliquot lapi-
dum genera, *ut ex his unum eligeret, ex quo sibi tu-*
mulum fabricari vellet. In Romanorum pontificum
inauguratione, interea dum de more sacellum
Gregorii declaratus praetergreditur, praestitit ipsum
ceremoniarum magister gestans arundines seu can-
nas duas, quarum alteri sursum apposita est *candela*
ardens, quam alteri cannae, cui superpositae sunt
stuppae, adhibet incenditque dicens: *Pater sancte*
sic transit gloria mundi, quod ipsum etiam tertio
iterat, Camerarius libr. 1. operar. succisiv. cap. 12. Quo
pertinet, quod Platina commemorat, pontifices ipso
coronationis die *sellae stercorariae* imponi, ut de hu-
manarum rerum conditione admoneantur. Zonaras
libr. 2. annal. refert, quod si quando alicui ex du-
cibus vel imperatoribus Romanis ob res feliciter
gestas et hostes devictos triumphus a senatu decre-
tus esset isque in curru triumphali maxima pompa
urbem ingrederetur, eodem curru carnifex minister
publicus vectus fuerit, qui pone coronam auream
gemma distinctam sustinens eum admonebat, ut re-
spiceret, hoc est ut reliquum vitae tempus provide-
ret nec eo honore elatus superbiret, appensam quo-
que fuisse curru nalam et flagellum, quibus notabatur,
ipsum in eam calamitatem incidere posse, ut flagris cae-
deretur et capite damnaretur. Baptista Campofulgosus
lib. 7. cap. 2. memorat, Saladinum Aegypti sultanum
in soleuni processione obsoletam tunicam sibi prae-
ferri et per praeconem clamari jussisse: *Tantum Sa-*
ladinus Asiae domitor ex hoc mundo secum reportat.

97. 3. Promissio obedientiae et fidelitatis, quam
subditi mediante iurejurando magistratui prae-
stant, appellatur homagium, cujus usus etiam in
Israëlitica politia occurrit. Jos. 1, v. 16. principes
totius populi nomine respondent Josuae: *Omnia,*
quae praecepisti nobis, faciemus et quocunque mi-
seris nos, ibimus. v. 17. *sicut obedivimus in cunctis*
Moyse, ita et obediemus tibi. v. 18. *Qui rebellavit*
ori tuo et non obedierit cunctis sermonibus, quos
praeceperis ei, moriatur. 1. Paral. 29, v. 24: *Uni-*
versi principes et heroes et cuncti filii regis David
dederunt manum et subjecti fuerunt regi Salo-
moni, inde est quod subditi vocantur regis servi.
1. Sam. 8, v. 17. 1. Reg. 12, v. 4. 2. Reg. 10,
v. 5. etc. ac magistratus vocatur ipsorum dominus.
2. Sam. 2, v. 7. Nehem. 9, v. 37. In hisce subdi-
torum juramentis, si non semper expresse, tamen
tacite excepta intelligitur obedientia Deo debita,
oportet enim Deo magis obedire quam hominibus
Act. 5, v. 29. atque ita danda sunt *caesari, quae*
sunt caesaris, ut dentur etiam Deo, quae sunt Dei
Matth. 22, v. 21. qua de re infra pluribus dicetur.

3. Ho-
magii
praesta-
tio.

CAPUT IV.

DE CAUSA MATERIALI
MAGISTRATUS.

Causa
materialis
sive
subje-
ctum re-
cipiens
magi-
stratus
XIII. 296.
sunt:

Certi ho-
mines,
ubi quae-
ritur.
1. Cur
Deus ab
homi-
bus of-
ficium
magi-
stratus
geri vo-
luerit.

98. *Causae materialis sive subjecti recipientis* vicem obtinent *personae*, quae magistratu funguntur, ubi primo omnium notandum, quod Deus ut ecclesiastico ministerio, ita quoque regimini politico non angelos, sed *homines* praefectos esse voluit, sic enim habet effatum divinum, in quo prima magistratus institutio proponitur, Gen. 9, v. 6: *Qui sanguinem humanum effuderit, ejus sanguis effundetur per hominem*, et Petrus huc respiciens 1. epist. 2, v. 13. magistratum vocat *humanam ordinationem*. Causae, propter quas Deus ab hominibus hoc officium administrari voluerit, *καὶ ἀναλογίαι* colligi possunt ex illis, quae in praecedente tract. de ministerio diximus cap. 4. sect. 1. Voluit enim Deus etiam hac in parte suam ostendere, 1. tum *ἐλευθερωσίαν*, dum ex hominibus quosdam eligit, quibus nomen suum communicat, ut vocentur *dii*; 2. tum potentiam, dum adversus diaboli et seditiosorum hominum furores hanc *ἀνθρῳπίνην κτίσιν* tuetur: 3. voluit insuper magistratuum animos ad moderationem flectere, ut se ac subditos ex eodem luto factos esse cogitarent; ac 4. *ἐπιειθείαν* in subditorum animis per hanc naturae cognationem excitare atque alere, cum enim magistratus homines esse sciamus, humanas infirmitates illis condonemus, sicut Fridericus II. imperator dicere solitus fuit, quod *gratiorem praelaturam faciat identitas speciei*; 5. denique nostram probare et exercere voluit obedientiam deorum terrestrium loco habere jubens eos, qui naturae societate nobis sunt conjuncti.

99. *Exemplar et norma*, ad quam in electione magistratuum respiciendum, ut sciamus, quales eligi debeant, proponitur a Jethrone Moysis socero Exod. 18, v. 21: *Provide de omni plebe viros strenuos et timentes Deum, in quibus sit veritas et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis millenarios, centuriones, quinquagenarios et decuriones, qui judicent populum omni tempore*; et a Moyse Deut. 1, v. 13: *Date ex vobis viros sapientes et intelligentes et quorum conversatio sit nota et probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes, ex quibus locis Rabini colligunt *דברים* proprietates iudicium*. Primo requiritur, ut personae ad magistratum gerendum eligendae sint *יִרְאָה אֱלֹהִים* *timentes Deum*, idem requiritur Deut. 17, v. 19. Psalm. 2, v. 11. 2. Paral. 19, v. 7. idque merito primo omnium in magistratu spectandum, 1. quia *timor Domini initium sapientiae* Psalm. 111, v. 10. Prov. 1, v. 7. Ecclesiast. 1, v. 16. jam vero absque sapientia moderatrice ac directrice imperia gubernari nequeunt. 2. Quia reges, principes et omnes magistratus sunt *Dei* in terris *vicarii* ac ministri, Sapient. 6, v. 5. Quemadmodum igitur a ministro requiritur, ut ad voluntatem ac nutum domini sui unice respiciat, Psalm. 123, v. 2. ita quoque magistratus ex sincero Dei timore omnia gerat sibi rationem

officii aliquando dandam semper cogitet. 3. *Sublato Dei timore abusus potestatis consequi solet turpissimus, ac sine Dei timore potestas est velut gladius in manu furiosi, ex quo tandem evenit illud Sap. 6, v. 9: Potentes potenter tormenta patientur.*

4. Timor Domini est causae omnis felicitatis ac benedictionis Eccles. 1, v. 13. stabilis potentiae Psalm. 112, v. 2. et singularis eminentiae Eccl. 10, v. 14. ut ergo in imperio vigeat tranquillitas et felicitas, requiritur in magistratu timor Domini. Ea autem timere Deum agnoscere ex verbo ipsius potentiam et justitiam, quod sit *παντοκράτης* et iudex omnium, referenter se illi subicere et mandatis eius sese obsequentem praebere, ut infra plenius dicetur.

100. 2. Ut sint viri *יְרֵמִי אֲנָשִׁים* viri virtutis sive fortes ac strenui. LXX interpretes reddiderunt *δυνατοί*, qui sint animo praesente et imperterrito, *μικρόθυμοι, ἀλλὰ μεγάλθυμοι*, sicut de Severo imperatore commemoratur, quod *res peragendas solus curavit, ea vero, quae de ipso vulgo dicebantur, contemserit*. Hoc animi robur in magistratu requiritur, 1. quia administratio imperii multis obnoxia est calumniis, quas alto animo oportet despiciere, cui Alexander Magnus dicebat: *Regium est beneferre et male audire*. Generosus leo non curat latruncanum minorum. 1. Sam. 10, v. 27: *Cum filii Saul dicerent de Saule, quid salvabit nos iste? et quae despicerent, ipse erat veluti surdus et cum animo contumelias illas contemnebat*. 2. Quia magistratus obnoxii sunt variis odiis, cum iustitia veluti lux quaedam oculos tenebrionum offundit. 3. Quia obnoxii sunt variis insidiis ac machinationibus, requiritur igitur, ut animum ad eas commendent ac Deo, qui circa ipsos est *murus igneus* Ierem. 2, v. 5. rem omnem commendent. 4. Praestero metu facile in avia abripi possunt magistratus, ut a justitiae ac veritatis tramite deflectant. *Praestus consiliarius est metus*.

101. 3. Ut sint *יְרֵמִי אֲנָשִׁים* viri veritatis ac veridici, qui et loquantur, et ament veritatem, et juxta veritatis normam judicent, nec ab ea vel dextram vel ad sinistram declinent. Hoc veritatis studium propterea in magistratu requiritur, 1. quia in judiciis convenit veritatem sectari ac tueri, potissimum illa occultatur et impugnatur. 2. *Veritas*, quod magistratus exercet, est *Dei*, 2. Paral. 18, v. 6. jam vero Deus est *יְרֵמִי אֱלֹהִים* Deus veritatis Psalm. 31, v. 6. mendacium est ex diabolo Job. 32, v. 4. 3. Ubi non est veritatis studium, ibi aperiuntur delatoribus ac calumniatoribus, qui bonos cupiunt oppressos.

102. 4. Ut sint *יְרֵמִי אֲנָשִׁים* odio habentes avaritiam, non solum alieni ab avaritiae sordibus, sed etiam *ἀποστρυφόντες*, capitali imo infernali odio persequentibus Rom. 12, v. 9. 1. Quia magistratus debet esse animi strenui ac fortis, jam vero nihil est *angusti animi tamque parvi quam amare avaritiam* Cicero lib. 1. offic. 2. Quia *φιλάργυροι* facile *δωροπράγοι*, patiuntur muneribus se corrumpi, et a norma justitiae in judicando deflectant. Eccl. 2, v. 8. Deut. 16, v. 19: *Munera caecant oculos*

2. Quales
sint ad
magi-
stratum
eligendi
1. Deum
timentes.

et percerunt verba justorum. 3. Qui privatis commodis nimium sunt intenti, ad curandum ac promovendum bonum publicum sunt remissi.

103. 5. Ut sint *חכמים ונבונים*, viri sapientes et intelligentes, instructi prudentia, 1. quia magistratus est veluti oculus reipublicae, jam vero prudentia est oculus mentis. *ἡγεμὸς ἰδὼς ἀπὸ τοῦ νοῦ ἢ φρόνης*, inquit Philosophus. 2. Qui sibi quisque rebus non possunt recte consulere, quomodo alienis recte poterunt prospicere? 3. Respublica destituta prudente gubernatore eandem experitur sortem, quam navis destituta perito naclero, quae vel copulis alliditur vel vorticum gurgitibus absorbetur. Boves non reguntur a bobus nec caprae a capris, sic illos, qui hominibus praeesse debent, prudentia omnium hominum naturam oportet transcendere, quo simili utitur Plato lib. 4. de legibus.

104. 6. Ut sint *חכמים* a rad. *יָדַע*, scieit, cognovit. Potest exponi active, viri scientes periti, et erum experientia instructi, qui multa viderunt et cognoverunt, quo modo exposuerunt LXX interpretes *δὲ αὐτοὶ ἀνδρες συνειότες* v. 13. καὶ ἐμπειροῦς. 15. quo sensu etiam Prov. 24, v. 5. *חכמה* ē intelligentiae dicitur ὁ ἀνὴρ φρόνησιν ἔχων, quia prudentia ex rerum usu nascitur et est experientiae. Sed quia jam ante sapientiam et intelligentiam Moyses requisivit, ideo commodius exponitur passive viri noti et probati, sicut vulgata versio latina reddidit ac periphrastice addidit, quorum experientia est probata. Neque enim convenit imperii fascies illis committere, quorum virtus et *ἰσχυρία* nondum est satis explorata, perinde ut apostolis *ἐκκλησιαστικῷ* ministerio praefici prohibet 1. Tim. 3, v. 6. id quod cum praesentissimo reipublicae periculo foret conjunctum.

105. Atque haec sunt, quae in magistratu eligendo spectari voluit Jethro et gener ipsius Moyses. Ut autem distinctius progrediamur, dicimus in genere, spectandam esse in personis magistratui praeficiendis *ἰσχυρία*, quae multa omnino completur, interim tamen pro diversitate magistratuum gradus ac varietatem recipit, neque enim talia ac data requiruntur in magistratibus inferioribus qualia in summo magistratu requiruntur. In specie quaedam primario ac principaliter, quaedam secundo ac minus principaliter sunt spectanda. Principaliter spectanda sunt bona animi, sive virtutes magistratu dignae. Eae vero sunt vel primae, vel secundae decalogi tabulae. Ad primam decalogi tabulam pertinet timor Domini, pietas, amor verae religionis etc. Ad secundam pietas, clementia, affabilitas, amor veritatis, odium vitiae, magnanimitas, prudentia etc. de quibus ferius in officio magistratus explicando dicetur tribus. Minus principaliter spectanda sunt bona corporis ac fortunae externa, utpote genus, patria, aetas, forma, robur, potentia ac divitiae.

106. Quaeritur hoc loco 1. circa religionem, an qui a vera religione alienus, in magistratum iei debeat? ubi primo dicimus, si jure successio-

nis juxta leges fundamentales et pacta conventa ad eum pertinent imperii fascies, qui a vera religione alienus est, tum propter religionis diversitatem non est privandus suo jure, quia religio et ecclesia non abolet politias ac jura politica. Thomas 2. 2. q. 10. art. 10: *Si quaeratur de praelatione infidelium instituenda, nullo modo id permitti debet, cederet enim in periculum fidei. Si vero de dominio jam praesistente quaeritur, notandum, quod dominium introductum ex jure humano, jus autem divinum non tollit humanum.* 2. Si vel procerum vel majoris partis suffragiis electus est, qui a vera religione abhorret, non est illi praetextu religionis obedientia debita in rebus justis et honestis deneganda, ita tamen ut imperium superioris, ipsius scilicet Dei, semper intelligatur exceptum. 3. Si vero de libera electione per suffragia quaeritur, dicimus, omnino praefendum eum, qui verae religioni addictus est, modo reliquis donis ad imperium necessariis sit instructus. 1. Nullum est arctius vinculum magistratus ac subditorum quam animorum in vera religione consensio. 1. Reg. 11, v. 17. de Jojada pontifice memoratur, quod *pepigerit foedus inter Deum et regem et inter populum, ut esset populus Domini, et inter regem et populum*, hoc est et regem et populum reciproca obligatione ad verae religionis et divini cultus conservationem adstrinxit, ut hac ratione novi regis imperium stabiliret. 2. Deus ipse in politia Israelitica prohibuit peregrinum diversae religioni addictum eligere. Deut. 17, v. 15: *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus*, ubi et cognatione et religionis professione frater intelligitur. 3. Si eligatur in magistratum, qui verae religioni est adversus, magnum imminet sinceritati religionis et cultus divini periculum, qui enim obtinent imperium in corpora et facultates subditorum, etiam conscientias ipsorum dominari saepiuscule satagunt, nec cogitant, soli Deo illud esse unice relictum. 4. Idololatria est una ex causis eversionis rerumpublicarum, ut ex Salomonis et Jeroboami exemplo constat.

107. Quaeritur 2. circa genus, an illi, quorum ^{2. An generis honestas.} generi adhaeret macula ac infamia ad magistratum eligendi? Quibus affirmativa placet, his utuntur argumentis: 1. *Jephtah* fuit filius mulieris meretricis, idem tamen a proceribus Gilead eligitur in principem ac fortiter et feliciter rem gerit. Jud. 11, v. 1. et seqq. 2. Addunt exempla ex historiis profanis, *Herculis*, *Thesei*, *Teucris*, *Menelai*, *Themistoclis* etc. *M. Brutus* omnibus virtutum numeris absolutissimus ex adulterio natus fuit; *Arnulphus*, qui primus ante Ottonem ex Gallia in Germaniam imperii titulum transtulit, ex *Caroli M.* pronepotibus spurius fuit. *Alciat.* tract. de duello cap. 17. p. 27. *Heliogabalus* caesar, *Lampridio* teste, *Varius* dictus, propterea quod ex meretrice natus esset. 3. *Crimen paternum non potest filio maculam infligere*, crimen de poenis. Naturae potius euidam inclementiae id XIII. 299. ascribendum, quae tales eos produxit. *Palaeotus* de spur. cap. 55. *homines undecunque prodierint,*

magistratus.
1. An verae religionis professione requiratur?

Dei aequae filii sunt c. undecunque dist. 56. *nec natales quenkum vel minima ulla in re valent pollueret.* c. Nunquam etc. dist. ead. ex Chrysostomo *Christus voluit non solum de alienigenis commixtionibus, sed etiam adulterinis nasci, quo nobis magnam fiduciam praestaret, ut qualicunque modo nascamur, dum tamen vestigia ejus imitemur, ab ipsius corpore non separemur, cujus per fidem membra effecti sumus.* c. Dominus etc. dist. 56. *Nasci de adulterio, inquit Hieronymus, non est ejus culpa, qui nascitur, sed qui generat.* 4. Magna quandoque virtutis documenta in spuriiis deprehenduntur. Euripides in Andromach.: *Saepenumero certe arida profundam terram vincit satio. Spurius multis legitimis melior.* Talia exempla commemorat Tiraq. in tractat. de nobilitat. c. 15. nu. 30. Palaeotus de spuriiis cap. ult. Cardanus de utilitat. ex adv. capiend. tit. de adult. uxor. 5. Unde olim ad maximas dignitates etiam ad decurionum ordinem evehi potuerunt, l. generaliter §. 1. l. infamia l. Spurius ff. de Decurion. ubi ratio decisionis additur: *Non impedienda est dignitas ejus, qui nihil admisit.* Qui in negantem abeunt, proferunt l. constitutionem divinam Deut. 23, v. 2: *Non ingreditur de scorto natus in ecclesiam Domini usque ad decimam generationem.* מִזְרִי is idem quod זָרָא extraneus, spurius, foris genitus, ex scorto natus; is prohibetur ingredi in ecclesiam, quod quidam interpretantur, non debet habere *jus ducendi Israëlitidem.* Salomon notante Fagio in hoc loco et Duareno l. 4. de sacris eccles. minist. c. 5. sed rectius accipitur de officiis publicis, ad quae spurii in ecclesia et republica non debeat patere aditus, etiam decima generatione. Voluit Deus hac constitutione admonere, quam graviter detestetur vagas libidines et illicitos congressus. Rabini in explicatione hujus legis triplices enumerant spurios; primi sunt, de quibus non ambigitur; secundi, qui sunt incerti; tertii, quos scribae tales habebant. Primi illegitime nati feruntur ex incestu; alteri nati putantur ab uxore, quae alteri nupserit marito primo adhuc superstite; tertii a scribis ob causas saepenumero leves tales habebantur. Innocentius III. distinguit inter nothum, spurium et mamzerem lib. 1. decretal. tit. 9. cap. 10. quam distinctionem copiose explicat Palaeotus l. de nothis et spuriiis cap. 18. Sed Graeci promiscue omnes illegitime natos dixerunt νόθοις, quos scholiastes in 2. Iliad. Hom. sic describit, quod sint οἱ μὴ ἐκ νομίμης γυναικὸς γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος. Coelius Rhodiginus lib. 15. lect. antiq. cap. 24. refert, eosdem vocare scotios, id est clandestino concubitu natos, apud Homerum parthenios, qui ea producti, quae cum nuberet, credita sit virgo. Quidam octo enumerant species, quae sunt: spurii incerto patre aut matre orti, nihil nisi semen ab iis habentes, ἀπὸ τοῦ σπέρματος, vel quasi σποράδην concepti vel quasi sine patre; vulgo concepti, qui patrem quidem norunt, sed eum, quem habere non licet, aut quorum mater publice quaestum non facit, sed clam domi, ac proinde

raro verum, sed tantum putativum habent patrem; varii, quasi e vario semine nati; mamzeres, qui ex scorto et femina publica nati; incestuosi, qui ex consanguineis aut affinibus contra leges suscepi; adulterini, qui vel e stupro vel adulterio proveniunt; νόθοι, qui in concubinato gignuntur; hybridi, qui ex imparibus orti parentibus. Bastardi omnes illegitime nati, quasi dicas böse Art, degeneris ingenii. De his omnibus divina constitutio dicit quod non debeant publicis officiis fungi, etiam decima generatione, hoc est in sempiternum, cujus constitutionis causas longe gravissimas enumeravimus tract. de bapt. §. 206. 1. *Exempla bene consularum rerumpublicarum, in quibus spurii nunquam ad honores et officia fuere admissi.* Aurea bulla Caroli IV. ad electoratus successionem illum duxat admittit, der ein rechtes Erbsind. In legibus fundamentalibus regni Galliae etiam haec habetur: *Ne quis nothus, ne legitimatus quidem, ad regni successionem admittatur.* Hotomannus in tract. de success. in regn. Franc. lib. 3. p. 34. Solonis erat, ut spurius publicum esset civitatis municipium auctor horol. princ. 218. Unde apud Athenienses spurii nec ad publica officia admissi, imo nec adscripti fuere, Plutarchus in Pericle. Apud Gothos et Norvegos olim vix licuit spuriiis inter virorum versari consortio, Job. Mag. lib. 18. c. 6. Apud Helvetios non admittitur gubernationem spurius, Siml. de republ. lib. 1. p. 148. Aristoteles libr. 4. politic. cap. 6: *Omnes licet ad rempublicam accedere, quos modo generis conditio non repellit, ubi per generis exceptionem interpretes intelligunt spurios.* 3. *Jura canonica sacrorum administratione eos arcent, quamvis ipsum pontificatum spurios quosdam evectos in exempla Dionysii I. Leonis V. Johannis X. Clementis VII. Innocentii VIII. et aliorum testentur.* Si genus Anglorum etc. dist. 56: *Divulgatum est, quod stultos et adulterinos nec bello seculari testes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles.* cap. Venerabilem. extra qui filii sint legitimi: *Miserere et spurios canon retat ad sacros ordines moveri, secularibus quoque legibus non repellentibus eos a successione paterna, sed neque eis etiam ipsis alimenta.* Calixtus c. Conjunctionis 35. p. 2: *Nos sequentes patres nostros infames notamus et infames esse censemus, quia infames maculis sunt conspersi, et quoniam eos vel de nare funestum est.* 4. *Qui viret in ramis et radicibus humor, Et patrum in natos abest semine mores, ait Baptista Mant. Ex ortu depravati nascuntur animi. In liberis et potest exempla paterni criminis metuuntur.* Sap. 3, v. 17. Τέχνα μοιχῶν ἀτέλεστα ἔσται καὶ ἐκ παροικίης σπέρμα ἀφανισθήσεται. v. 17. τὰν τὴν γὰρ χροῖοι γεννῶνται, εἰς οὐδὲν λογισθήσονται καὶ ἐκ ἐσχάτων τὸ γῆρας αὐτῶν. cap. 4, v. 3. ἐκ μοσχευμάτων οὐ δάσει ῥίζαν εἰς βέλος, οὐδὲ ἀνὰ βίαν ἰσχύσει. Quod tamen cum quadam limitatione intelligendum, ut ostendimus in tract. de h.

298 Euripides in Phoenissis graviter pronuntiat: μή ν' ἴμιοι παῖδες μητρὸς λόχενμα πατρὸς μῖασμα Plutarchus in lib. περὶ παιδ. ἀγωγ.: τοῖς πατρὶν ἢ πατρὶδιν οὐκ ἐν γεγονόσιν ἀνεξάλειπτα ακολουθεῖ τὰ τῆς δεσπομένης ὀνείδη παρὰ πάντα βίον καὶ πρόχειρα τοῖς ἐλέγχειν καὶ λοιδορεῖσθαι λυμένοις, ubi etiam adducit dictum Poetae: ν δὲ χρητὴς μὴ καταβληθῇ γένους ὀρθῶς, ἀνάγκη περὶν τοὺς ἐχθρόνους. 5. Magistratus debet toritatem apud subditos obtinere, ea enim neres est obedientiae. At qui non sunt legitime nati, extremo versantur contemptu, unde abominabiles eos omni jure dicuntur, Cassander p. 11. con. 15. 6. Illegitimo toro et incerto patri nati pleque turbulenti sunt aliisque deteriores propter principia et institutionem minus diligentem. Aristotomus homil. 29. in cap. 12. Hebr. docet, in se verum et genuinum patrem exhibere, quando castigat, nam patres spurios et nothos neglig. 7. Exemplo plurimum id reipublicae nocet tam aperit libidinibus fenestram, si portae homum ac dignitatum spurii pateant. Quid aliud spurios ad senatum civitatis admittere quam inis quasi faces accendere? Casus lib. 4. sph. cap. 6. q. 2. 8. Spurii cum patrem non habent intelligantur, l. 23. de statu hom. ar. l. 5. de s. voc. §. 12. Inst. de nupt. nullam etiam in patris successionem habere possunt, quod si onis privatorum hoc sancte custoditur, multo in publicis observari debet, unde spurii non admissus ad decurionatum, si habuit competitolegitime quaesitum, l. 3. §. spurios 2. ff. de ion. Distinguendum tamen inter regulamalem et extraordinarium necessitatis casum. lariter spurii non sunt admittendi ad magistratum officium, interim extraordinarie propter hen virtutem et certas quasdam reipublicae circantias admitti possunt. Distinguendum etiam illum spurium, qui paternis vestigiis insistens vita inhonestus est, et inter eum, qui maculam is vitae honestate et rebus praeclare gestis De priore recte dicitur, quod omnes dignitortae ipsae praeclusae esse debeant, c. Nunc. Domini dist. 56.

Quaeritur 3. An qui obscuro loco nati in tratum eligendi? Negativam his stabiliunt artit: 1. Fortes creantur fortibus et bonis. Est encis, est in equis patrum virtus nec imbelroces progenerant aquilae columbam, ut est Horatium. Non etenim e squilla rosa nascit hyacinthus, εἰς ὅς βέλτερος εἶναι τοὺς ἐκ ων, ait Philosophus lib. 8. polit. c. 7. 2. Huico orti si ad imperium evebantur, cristas erie impotenter se gerunt pristinae conditionis aores. 3. Distinctio familiarum magnum reie ornamentum ac munimentum, ea vero la, si plebejis ad magistratus officium aditus litur. Sed enim quamvis facile concedamus,

generis dignitatem non esse in electione posthabendam, ac proinde quando duo vel plures adsunt sufficientibus requisitis instructi, praefendum esse eum, cujus virtuti generis dignitas est conjuncta; tamen virtus primum ac praecipuum est in magistratu requisitum, quod cumprimis in electione respiciendum, proinde generis conditio neminem debet a magistratu excludere, si donis ac virtutibus sufficientibus sit instructus. 1. Saul primus Israëlitarum rex divinitus constitutus de se ipso inquit 1. Sam. 9, v. 21: Numquid non filius Jemini ego sum, de minima tribu Israëli, et cognatio mea parva inter omnes familias de tribu Benjamin? David a pastura gregis divino mandato in regium collocatus est solium, 1. Sam. 16, v. 11. Si Pharao et ipsius optimates generis nobilitatem spectassent, nunquam Josephum Aegypti proregem constituisent, Gen. 41, v. 40. 2. Nec desunt exempla eorum, qui infimo loco nati ad principatum sunt evecti et res magnas in eo gesserunt. Agathocles Siciliae rex patre figulo natus fuit, Justinus lib. 22. hist. in cujus ortus sui memoriam fictilibus semper coenavit; Augustus imperator avum habuit argentarium; Helvius Pertinax patre natus est libertino; Valerius Aurelianus, Anastasius Maximus etc. imperatores humili fuere loco nati. Et ante illos reges Romanorum a vomere et stiva plerumque lecti. Tulli Hostilii incunabula agreste tugurium cepit ejusque adolescentia in pecore pascendo fuit occupata, Tzetzes hist. chil. 6. cap. 27. Servius Tullius matre serva natus fuit, Florus lib. 1. c. 6. 3. Virtutes parentum non sunt in liberis hereditariae, ideo optimus quisque merito censendus nobilissimus, Vellejus lib. 2. Potest ex casa vir magnus exire, inquit Seneca lib. 9. epist. 79.

109. Quaeritur 4. circa patriam. An peregrini ad reipublicae clavum collocandi? Qui affirmant, haec proferunt. 1. Si exteri admittantur, tollitur inter cives aemulationis studium, ex qua intestinae discordiae et consequenter reipublicae clades oboriri solent. 2. Augetur potentia reipublicae, si vires externi principis illi jungantur. 3. Ut generi non est alligata virtus, ita nec patriae, unde Claudius imperator in senatu disseruit, etiam extraneos, modo sint fidi, prudentes et reipublicae utiles, posse, imo debere ad reipublicae gubernacula admitti. 4. Exempla testantur etiam peregrinis fasces fuisse delatos. Tarquinius Priscus apud Livium in oratione in comitiis habita, se non petere rem novam, inquit, cum non primus, quod quisquam indignari mirarive posset, sed tertius Romae peregrinus regnum affectet. Ante ipsum Numa e Sabinis ad regnum evocatus Liv. lib. 1. p. 21. Trajanus a Nerva successor constitutus et Augustus dictus fuit natione Hispanus. Censuit enim Nerva, virtutem cujusque, non patriam aestimari et ponderari oportere, Dion. l. 68. pag. 778. Severus, Maximinus, Philippus Arabs imperatores fuere exteri. Tacitus lib. 11. annal. Romae multos advenas senatores factos me-

4. An patriae consortium?

morat. *Poloni ex regionibus exteris suos advocare solent reges.* 3. Alciatus de praesumpt. reg. 1. praes. 73. originarios exteris praefereandos dicit in XIII. 302. *rebus ipsius civitatis administrandis et quae ad ejus curam spectant, sed in jurisdictione exteris praefereandos esse statuit, ne scilicet originarii quippiam ex gratia et favore amicorum et utilitate rerum, quas ibi possident, agant.* Emericus a Rosbach in proc. jud. tit. 7. num. 16. aliam rationem addit. *quod is, qui jurisdictionem et magistratum gerit, ab hominibus suspici, aestimari ac magni prae aliis haberi debeat, sed in patria, ubi concivibus familiares, affines et amici sumus, raro hoc fieri solet.* Sed enim quamvis extraordinarie incidere possit tempus ejusmodi, ut sit e salute reipublicae peregrinum eligi, quando scilicet inter indigenas non inveniuntur satis digni et habiles, quando metuenda civium seditio, quando reipublicae status externi alicujus praesidium requirit etc. tamen ordinarie ac regulariter indigenae praefereendi sunt in electione magistratus peregrinis. 1. Deus ipse in politia Israëlita hanc tulit legem Deut. 17, v. 15: *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* 2. Indigenae morum animorumque provinciae gnari melius curant res patriae notas, provocant subditos amore et benevolentia ad culturam virtutis ac morum. *Caput reipublicae est perspectos habere civium mores, inquit Tullius l. 2. offic.* Etsi princeps aliquis externus bene rem gerat et commode gubernet, tamen quia moribus et ingenio differt, nec eam erga populum repraesentare potest benevolentiam, ac si esset indigena, inde facile oriuntur dissensionum occasiones, inquit Cominaeus in comment. libr. 8. pag. 271. 3. Princeps alienigena juxta id, quod honestum videtur et erat apud suos. civium novorum mores conformare volet sicque rempublicam non emendabit, sed perdet, Petrus Gregor. libr. 7. de republ. cap. 4. n. 13. 4. Ingratus est populus, qui spretis legitimis principum de se meritorum familiis regnum ad alienigenas et ignotos transfert, Polybius libr. 4. unde Cominaeus dicit, *miserrimam esse populi illius conditionem, qui peregrinum principem eligere compellitur, propterea quod indigenis ad regnandum aptis carere convincatur.* 5. *Externis moribus assuetus institutusque princeps potius quam patriis non tantum populo suspectus est, verum etiam ingratus,* Tacitus libr. 2. annal. *Ut fortior sis, inquit Scythae ad Alexandrum Magnum apud Curtium libro 7. quam quisquam alius, tamen alienigenam dominum nemo pati vult.* 6. Extranei plerumque sunt *αλεοεξτιχοι* nec curant rempublicam utpote alienam, sed suum tantum ex ea quaestum faciunt. 7. Peregrinus princeps non potest esse tutus a periculis, nisi validissimo praesidio se ipsum imprimis, deinde arces muniat, illa vero praesidia multum secum trahunt incommodi, Bodinus libr. 6. de republ. cap. 5. n. 744. 8. Praesto sunt exempla plurimarum rerumpublicarum, quae peregrinos ab imperio excludunt. Legibus imperii Romani fundamentalibus cautum est,

ne dignitas imperii transferatur ad eum, qui non est natione Germanus, Sleidanus libr. 1. comm. 1519. ac inter leges et conditiones, in quas Carolus V. juravit, etiam haec est: *Negotiis publicis praeficiat non exteros, verum Germanos ex nobilitate delectos.* Lycurgus apud Lacedaemonas prohibuit, ne peregrini in urbem admitterentur, tantum abest, ut imperium ipsis tribui vellet, Plutarchus in Lycurg. In republica Venetorum peregrinis non patet ad imperium aditus, Patritius lib. 3. de inst. reipubl. tit. 2. Apud Helvetios nullum munus illi solet committi, qui extra provinciam natus est. Inter leges, in quas principes Belgae Belgico populo jurare solent, haec habetur: *Nullum peregrinum aut exterum publicis muneribus praeficiunto,* Althusius cap. 15. polit. p. 150.

110. Quaeritur 5. circa sexum. *An feminae imperii majestatem admittendae?* Qui affirmant, hisce nituntur fundamentis. 1. In populo Israelitico Debora prophetissa imperio praefuit et populum judicavit, Jud. 4, v. 4. cujus imperium victoria Cananaeis reportata fuit nobilitatum. 2. Feminae cum populorum commodo imperium gessisse, bene confecisse et consilia apte terminasse, multis exemplis confirmant Tiraq. in leg. connub. 11. 1. Cassander part. 2. catal. glor. mund. c. 8. Rich. nothus lib. 7. de reb. memorab. Petrus Gregor. 7. de republ. c. 11. n. 29. Junius part. qq. p. q. 13. Schoenbornius libr. 2. polit. c. 12. de Sex. Justinus lib. 2. hist. scribit, quod non magis virorum imperio quam feminarum virtutibus clarum. Arrianus lib. 1. de reb. gest. Alex.: *Receptum tumque in Asia jam inde a Semiramide, et perinde imperium inire.* Nec nostra aetas exco- fuit destituta. 3. Sexus virtutem non excludit. *Virtutum omnium capax est femina, quarum capax est mas ipse,* Plato lib. 5. de republ. Inveniuntur minae, quae virili prudentia sexum suum transcendunt, Tacitus lib. 6. annal. Prudentia, robur et virtutes reliquae non exsulant ab hoc sexu. *generationi inservit sexus, hic autem non agitur de ea facultate, sed de alia, quae abunde quam ex parte pendet,* inquit Tolosanus d. l. num. 25. Quae feminae imperium committendum esse negant, haec proferunt: 1. *Deus ipse viro in re oeconomica imperium dedit, mulierem vero subesse voluit,* Gen. 1 v. 16. 1. Cor. 14, v. 34. 1. Tim. 2, v. 12. prosterum autem foret in republica illi tribuere imperium, cui in oeconomia illud denegatum. Quibus hic afferunt dictum Esai. 3, v. 12. ubi inter mulieres Israelitici populi refertur, quod *mulieres ibi ad dominatas, sed ibi non tam de feminis quam de effeminatis gubernatoribus agitur, de illis scilicet qui gerunt animum muliebrem ac timidum.* 2. *Quid masculinum natura magis factum ad imperandum quam quod femineum est,* ait Philosophus in polit. cap. 8. *Mulier debet habere potestatem non caput suum, inquit apostolus 1. Cor. 11, v. 10. sed est velamen in signum potestatis maritalis, quod subdita, idque naturam ipsam nos docere sub-*

ergo non divino solum, sed et naturali jure in subjectio competit, *γυναικὶ δ' ἀρχὴν οὐ δέουσαν*, inquit Menander. Hunc naturae dū et instinctum ostendunt ipsa bruta, quae ita ut, *ut mares feminis imperent*, Plinius lib. 4. nat.

cap. 3. 3. *Honestas* ab imperio feminas ex- it. Est enim contra pudorem sexui huic con- tem virilibus conventibus interesse, virilia of- tractare, arma virilia gerere. *Nec docere po- femina, nec testis esse, nec judicare*, quanto minus imperare, Augustinus in qq. V. T. q. 45. etiam ad Evelthonem Salaminis regem profecta abatur, ut se filiumque Cyrenem cum exercitu ceret. Ille omnia potius quam exercitum huic t. Cumque ad omnia, quae dabantur, diceret, *id quidem esse, sed melius facturum eum, si obsecraretur, daret exercitum*, misit tandem bono fusum aureum ac colum penso circumda- dicens, *talibus rebus donari feminas, non exer-* Herod. lib. 4. f. 132. 4. *Feminae destituuntur* itis ad imperandum necessariis. Deest illis *entia*. Chrysostomus hom. 23. in Matth.: *Mol- t incautus est hic sexus*. Mollis, quia facile tit a malo ad bonum vel de bono ad malum; tus, quia non omnia, quae videt aut audit, cum tia et ratione considerat. Cicero pro Cluent.: *dat mulier audacia, consilio et ratione desti-*, unde ex omnibus feminis una Pallas Jovis to nata matre caruit, ut intelligeretur, sapien- s feminis manare non posse. Deest illis *entia*. *Varium et mutabile semper femina*, Maro. In sola inconstantia et levitate con- ssima est, nec ulla diu femina pondus habet, Propertius. Deest *animi et corporis robur*. mitor nostri Deus *pectus nobis instruxit dolis,* *negavit*, inquit illa apud Senecam in Octav. i quae feminae fortiores, eo vehementiores t impetus, a quibus quae metuenda sint peri- late explicat Petrus Gregor. lib. 47. synt. c. 11.

Deest *taciturnitas*. *אין סוד בקשר*, nihil um in mulieribus, dicunt Rabini. *Loquaculæ sumus, nec mutam repertam esse dicunt ul- to in seculo*, dicit illa apud Plautum in Aulul. t. Deest in conficiendis negotiis *celeritas*. *is alia, quae mora est, aequae mora*. Minor letur, *quam quae per mulierem est*, Plautus it. Deest *animi moderatio*; *ισὴν λεαινῆς καὶ ὁμοίᾳς*, aequalis leaenae et mulieris cru- t, ait Menander.

– *Quoties facit ira nocentem* e *sexum et rabie jacur incedente feruntur* scipites, ut sara jugis abrepta, quibus mons trahitur clivoque latus pendente recedit.

t *connubio* jungetur femina, aut per se im- t. Si nupserit, gynaeccratia tamen erit, quo- ta lege nubit. ut penes illam sint jura maje- sin nuptias recusarit, majus est periculum, magno et forti animo subditi muliebre impe- t contumeliosum nec diu sibi tolerandum pu-

tabunt. Bodinus lib. 6. de republ. c. 5. num. 739. 6. *Legibus* plurimorum regnorum ab imperio exclu- duntur. Inter leges fundamentales regni Gallici, quas recenset Hotomannus lib. 1. de antiquit. jure regn. c. 23. est ea, *ne virgo neve mulier ad regni hereditatem admittatur, sed agnatus defuncto regi proximus, quamvis gradu femina posterior, ei tamen praeferatur*. Quam legem vocant *Salicam*. Com- naeus de reb. gestis. Ludov. et Carol. libr. 8. p. 271. unde anno 1594. in consultationibus de eligendo rege novo Navarraeum praeferebant infanti Hispaniarum Philippi regis Hispaniae filiae, Mercurius Gallobelg. lib. 8. pag. 159. 7. Praesto sunt multa rei- publicae pessime a feminis administratae *exempla*, quales fuere *Athalia*, quae omne semen regium interfecit 2. Reg. 11, v. 1. 2. Paral. 22, v. 10. *Tomyris, Cleopatra* etc. *Ea familia, quae a muliere gubernatur, non fuit unquam, quae non interierit*, ait Antiphanes apud Stobaeum serm. 72. Quodai hoc in domestica societate obtinet, multo magis in civili obtinebit. Pro decisione quaestionis notan- dum 1. Si femina legitimis mediis ad imperii fa- stigium est evecta, non debet illi propter has vel alias rationes imperium divinitus datum eripi. 2. Distinguendum est inter electionem et successio- nem. Si leges regni fundamentales vel consuetudo publice recepta et continuata fasces imperii feminae per successionem deferant, omnino debet gubernationi rerum praefici, cum jure etiam civili femina pari jure ad successionem vocetur, sublato veteri inter masculos et feminas quoad successionem dis- crimine. §. 15. Instit. de hered. quae ab intest. 3. Distinguendum inter electionem liberam et ad certam familiam restrictam. Si electio sit restricta legibus vel consuetudine, non potest praeteriri fe- mina. 4. Distinguendum est inter exempla quaedam heroicarum feminarum extraordinaria et inter ordi- nariam electionis regulam. Respectu posteriore ex- cluduntur, sed respectu priore admittuntur.

111. Quaeritur 6. circa aetatem. An juveni com- mittenda reipublicae gubernacula? Qui affirmant, hisce nituntur fundamentis: 1. *Joas septem anno- rum erat, cum regnare coepisset* 2. Reg. 11, v. 21 qui laudabiliter imperium administravit; *Josias octo annorum erat, cum regnare coepisset, qui fecit quod placitum erat coram Domino* 2. Reg. 22, v. 1. 2. Paral. 34, v. 1. *Salomon ad imperium evectus orat* 1. Reg. 3, v. 7: *Tu Domine Deus meus regnare fecisti servum tuum pro David patre meo, ego autem sum puer parvulus ignorans egressum et introitum meum*; *Manasses duodecim annorum erat cum regnare coepisset* 2. Reg. 21, v. 1. *Jehojachin decem et octo annorum* 2. Reg. 24, v. 8. etc. 2. Similia exempla occurrunt apud profanos scripto- res. Herodianus l. 6. in fin. de *Alexandro Severo* scribit: *Milites Alexandrum imperatorem consalu- tatum in aulam Palatinam deduxerunt, adolescentum admodum et adhuc aviae praeceptis obtem- perantem*. *Theodosium adhuc in cunis vagientem pater appellavit Augustum*. *Henricus IV. impe-*

6. An aetas juvenilis?

rator electus fuit, cum esset octo annorum; *Carolus V.* anno aetatis 18. magno procerum consensu imperator est electus, Sleidanus libro 1. Imperium consulare apud Romanos quamvis nemini nisi exacto tertio et quadragesimo aetatis anno capere liceret, pluribus tamen infra eam aetatem, si quid dignum operae pretium reipublicae praestitissent, consulatum gerere permissum. Tullius Philipp. 5. ubi bene multos recenset, qui admodum adolescentes consules fuerunt. Quis nescit *Scipionem* imberbem, quis *Octavium* adolescentem, quis *Pompejum* illum ante annos magnum, quis *Corvinum* aliosque, qui ob celerem prudentiae maturitatem non expectato aetatis justo legibusque praescripto termino consulatus fastigium cum laude ingressi sunt? Cyriacus lib. 17. observ. 34. Alexander ab Alexandr. lib. 3. genial. diar. c. 3. Nec praeturae ac quaesturae aetas praescripta semper tam exacte observata est. 3. Neque id injuria. *Ab excellenti enim eximiaque virtute progressus aetatis non oportet expectari*, Tullius l. d. et *ab optima indole non exigitur annorum numerus*, Plinius in epist. *In eo non expectanda aetas, qui et virtutibus fulgeat et moribus polleat*, ait Valerianus apud Vopiscum in Probo. Ut senes quidam semper pueri, ita sunt quidam juvenes, in quibus aliquid senile, Cicero in Cat. maj. Multi antiquorum tempora praeveniunt meritis et quod aetati deest, virtutibus compensant.

*Parcite natales timidi numerare Deorum,
Principibus virtus contigit ante diem.
Ingenium coeleste suis velocius annis
Surgit et ignavae fert male damna morae,*

quod de Tiberio canit Naso. 4. Principem juvenem plures spectant, colunt et admirantur quam senem jam caducum, Cominaeus c. 137. quo pertinet illud Pompeji: *Plures adorant solem orientem, quam occidentem.* 5. Si senes solum eligantur, crebra accidit rerumpublicarum mutatio, quae eisdem perniciofa. Qui negant, haec fere urgent: 1. Desunt juvenibus requisita ad imperium recte gerendum necessaria. Deest prudentia, quam aetas demum affert, *seris venit usus ab annis*, Ovidius lib. 6. Metam. Deest animi moderatio. Aristoteles ethic. Nicom. c. 3: *Juvenes sunt imperiti actionum vitae et perturbationes sequuntur.* Seneca in Troade: *Juvenile vitium est regere non posse impetus.* Deest constantia. Seneca in Octav.: *Invenilis ardor impetu primo furit, languescit idem facile nec durat diu.* Deest auctoritas. *Tenero tractari pectore nescit publica majestas*, canit Poëta. Contra vero in senum vultu observanda maturitas apparet, Plutarchus in libr. an seni gerenda respublica.

Plus valet umbra senis, quam gladius juvenis,

dicebat Baldus. 2. Juvenibus ante annum aetatis 25. honores publicos non conferri, optima ratione nititur l. ad remp. 8. ff. de mun. et hon. l. 2. §. fin. ff. de jure immunit. 3. Pejora juvenes facile consilia

audiunt, ex quibus praesentissimum reipublicae imminet periculum. *Roboam* Salomonis filius derelinquens consilium senum et audiens juniores, qui nutriti fuerant cum eo, occasionem dat defectus decem tribuum, 1. Reg. 12, v. 8. et 19. In decisionem quaestionis 1. distinguendum inter electionem et successionem. Si juveni ratione successionis debet imperium, non debet illi praetexta aetatis interponi, sed si adhuc minorennis sit, tutores illi constituendi. 2. Distinguendum inter aetatem puerilem ac juvenilem, neque enim ut pueri, ita quoque juvenes regno electivo simpliciter arcendi, modo prudentia et auctoritate senili polleant. 3. Distinguendum inter ordinariam electionis regulam et extraordinariam heroicarum virtutum in quibusdam juvenibus exempla. 4. In aristocratico reipublicae statu convenit juniores adjungere senioribus, ut ex utraque aetatis temperatura optima gubernatio efflorescat.

112. Quaeritur 7. *An seni committenda respublica?* Qui negant, vitia senum urgent, quod sint 1. ad rem plus quam par est, attenti, jam vero avaritia in magistratu exulare debet; 2. quod sint morosi ac difficiles, nec quidquam rectum putent, nisi ipsi fecerint; 3. quod prudentia ipsorum, qua rempublicam regere possunt, evanuerit; 4. quod viribus corporis, quibus in pace et bello opus est ad negotia conficienda, destituantur. Sed haec in quibus duntaxat senibus, praesertim capularibus obtinentur, propterea nequaquam evincunt, in magistratum posse nec debere eligi senes, qui adhuc sunt vigetiores, non enim tam corporis, quam animi viget prudentia, auctoritate et experientia imperantur.

113. Quaeritur 8. *circa formam et robur corporis. An etiam formae ac roboris quaedam ratio in magistratu constituendo sit habenda?* Qui affirmant, haec proferunt: 1. *Deus ipse talem constituit Israel regem, qui altior fuit universo populo ab humis et sursum*, sic enim describitur *Saul* 1. Sam. 9. v. 23. de *Davide* dicitur, quod fuerit *ruber unda pulcher ad aspectu et decora facie*, 1. Sam. 16, v. 12. Rabini commemorant, ad synedrium magnum duntaxat fuisse admissos, qui mundi erant ab omni corporis vitiis, Fagius in c. 16. Deut. 2. *Apud naturae instinctu regem sibi deligunt insignis formae dissimilemque ceteris tum magnitudine, tum nitore*, Columella lib. 9. c. 10. 3. *Gentibus quae plurimis illud usitatum. De Indis*, qui Cathari incolunt, id refert Strabo libr. 16. de *Macrobio* et *Meroë* Alexander ab Alexandr. lib. 4. genial. diar. c. 2. *Aethiopes* quem ex popularibus validissimum putant, hunc regem deligendum consent, Herod. l. 3. f. 81. *Plurimisque barbaris hominibus in corpore majestate veneratio est, qui magnorum facinorum et alios capaces putant, quam quos natura eximia navit specie*, Curtius l. 6. hist. Archidamum regem pecunia mulcebant *Lacedaemonii*, quod per se uxorem duxisset ac proinde non *facile*, sed *per se* *lidas* ipsis relinquere cogitasset, Plutarch. *si per se* *aywy*. 4. *Augustam regis personam augustam*

ciis. Jud. 8, v. 18: *Unus ex illis quasi filius re-*
is, id est forma et facie augusta conspicuus. Etiam
corporis proceritas et oris dignitas commendant
principem, inquit Plinius in paneg. Trajani. Reve-
rendum quid et admiratione dignum continere vide-
r pulchritudo, Dius Pythagoricus apud Stobaeum
rm. 63. Egregia principis forma est ἀδουπόρητος
αὐλῆς, regnum absque satellitio, inquit Carneades
philosophus. Oris contra ac corporis deformitas vir-
tis laudisque gloriam aliqua ex parte minuere vi-
detur et hominem obnoxium reddere detractoribus,
atritius l. 2. de regno tit. 3. 5. Corporis pulchri-
dini animi qualitates ut plurimum respondent. Pla-
nicis visum, pulchritudinem esse instar circuli, cujus
centrum bonitas, et ut circulus nequit esse sine
centro, sic pulchritudinem non posse esse sine boni-
tate. Item pulchritudinem esse illud trophaeum, quod
virtutis anima statuit, quando virtute divina domina-
r materiei suaeque lumine tenebras vincit, Castillon.
4. de aulic. p. 383. et 385. Contra vero incon-
sistitio corporis inaequalitatem indicat mentis, ac
visus facies deformis vix potest habere bonos mo-
res, Rhases l. 2. ad Almans. c. 33. In Wenceslao
soli IV. filio nihil fuit homini simile praeter spe-
ciem, quanquam et ea fuerit distorta et deformis,
versiti quam principi similior, ingenio fuit hebeti
sordido, Philip. l. 5. chron. p. 614. Is ergo ad
rempublicam deligendus, inquit Pacatus
panegy. orat. ad Theodos. cui felix patria, cui
forma clara, cui forma divina, cui aetas integra,
denique militarium ac civilium rerum usus con-
gruit. Sed haec tunc demum locum habent, 1. quan-
quaestio est de libera electione. In successore
im non quaerenda est corporis forma, sed qualis-
que ea sit acceptanda. Praestat regem quam
regnum oculo carere et regem quam regnum clau-
dere. 2. Quando pulchritudini et robori virtus
conjuncta, ea enim primario ac principaliter est
specianda, quae si adsit, facilis formae est jactura.
3. uti inter pecudes, sic inter homines potestas et
imperium valentioribus debentur, virtute, non corpo-
ris viribus commendantur reges, ait Plinius in paneg.
Trajan. 3. ὡς ἐπὶ τὸ ποτὶ. Quandoque enim in
urneo corpore plumbeus est animus, nec corporis
formitate animus foedatur, sed pulchritudine ani-
mi corpus ornatur, Seneca epist. 67. Depravati animi
et illustris formae specie aliquandiu contegi
test, ex Jovio Rich. Dinotus in sent. histor. Non,
quibusdam placet, qualia sunt corpora, talis con-
stitit esse animus, sed ex animi institutis mores
corporis effingi solent, ait Sozomenus libr. 5. histor.
des. c. 6.

114. Quaeritur 9. circa potentiam et divitias. An
 potentiae et divitiarum in magistratu eligendo ratio
 habenda? Qui affirmant, urgent 1. quod poten-
 tia in eo, qui eligitur, potentius ac stabilius reddat
 illud regnum, cui praeficitur; 2. quod quo
 magis potentiae in magistratu, eo etiam minus aucto-
 ritas; 3. quod paupertas multis occasionem dederit
 loquendi, Ecclesiast. 27, v. 1. cum quo consentit

illud Lactantii de ira Dei c. 20: *Multa sunt, quae*
ad peccandum invitant, aetas, violentia, egestas,
occasio; 4. inde etiam l. 6. §. debitores. ff. de
muner. et honor. illi qui aere alieno nimio gravati
ab omni muneris administratione arcentur, illi enim
si reipublicae gubernacula capessunt, expilationibus
student et imposturis, ut nexu illo sese liberent. Sed
haec omnia ita accipienda sunt, ut virtutis prima
semper habenda sit ratio, omnia enim ei adsunt
bona, penes quem est virtus, ait Comicus.

115. Quaeritur 10. An liceat petere magistratum?
 et an petenti sit commendandus? Tarquinius quintus
 rex Romanorum et petisse ambitiose regnum, et
 orationem dicitur habuisse ad conciliandos plebis
 animos compositam, quem ingenti consensu populus
 regnare jussit, Livius lib. 1. decad. 1. Sed tales
 praesentationes vel nullae, vel modestae esse debent.
 Saul cum in regem Israelitarum se constituendum
 sciret, abscondit se apud vasa 1. Sam. 10, v. 22.
 tantum abest, ut regno se ipsum obtulerit. Qui
 enim difficultatem hujus provinciae recte aestimat,
 non ingerit se ipsum ex levitate vel inani gloriae
 cupiditate, qui non considerat prudentia ad imperan-
 dum necessaria destituitur. Aelianus lib. 9. variar.
 histor. refert, Themistoclem dicere solitum: *ἢ μοι*
τις ὁδοὺς δύο δέξεται, τὴν μὲν εἰς ἄδου φέρουσαν,
τὴν δὲ ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥδιον ἂν τὴν ἐτέραν ἡδον τὴν
εὐδὸν τοῦ ἄδου. 2. Qui rem levem existimant rei-
 publicae administrationem, difficultatibus negotiorum
 postea fracti animo deficiunt et pedem cum pudore
 referunt, quem temere reipublicae inferre voluerunt.

116. Quaeritur 11. An magistratum liceat re-
 cusare, et an invito deferendus sit magistratus?
 Epaminondae laudatissimo Thebanorum duci recu-
 santi omnia imperia ingesta sunt, quae tamen ita
 gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi
 dignitati videretur, Justinus libr. 6. p. 52. T. Quin-
 ctius ruri procul ab ambitione ac foro agens invi-
 tus coactusque dux electus est, qui tamen optime
 praefuit, Liv. lib. 7. decad. 1. p. 311. Helvius Per-
 tinax imperator coactus imperavit, repugnansque
 imperium suscipiens cognomentum illud sortitus est,
 Aurelius Victor in ipsius vita. Galba imperator
 equestria et senatoria officia non nisi recusantibus
 dedit, Suetonius in Galba. Nemo tamen legitime
 ad imperium vocatus, si requisitorum necessariorum
 sibi conscius sit, nec justas recusationis causas ha-
 beat, puta aetatem ingravescentem, vel corporis im-
 becillitatem, vel vitae statum ac professionem etc.
 pertinaciter reluctetur, quia ut natura rerum parti-
 cularis universalis naturae obsequio cedit, sic bonum
 publicum carius esse cuique debet quam privatum,
 nec quisquam nostrum sibi soli natus est, sed ortus
 nostri partem sibi patria vindicat, partem parentes,
 partem amici, Plato ep. 9. ad Archit. Cicero lib. 1. off.
 quinimo omnium societatum nulla est gratior, nulla
 carior, quam ea, quae cum republica est cuique
 nostrum, ac facile fieri potest, ut dignis et idoneis
 ad rempublicam pertinaciter recusantibus aditus pa-
 teat indignis, unde Athenienses capite, Romani

10. An
 liceat
 petere
 magi-
 stratum?

11. An
 recusant
 deferen-
 dus magi-
 stratus?

libertate, *Lacedaemonii* exilio eos mulctarunt, qui oblatum imperium recusarunt, Junius p. 1. quaest. III. 306. polit. 8. *Josephus* oblatum a Pharaone et proceribus principatum minime recusavit, Gen. 41, v. 40. Dei consilium et manum unice respiciens. Sed enim comprobatum est multorum exemplo, quosdam vel maxime imperium desiderare et expetere, cum illud exterius videntur recusare, unde Seneca in Oedip.:

*Certissima est regnare cupienti via,
Laudare modica, otium ac somnum loqui,
Ab inquieto saepe laudatur quies.*

CAPUT V.

DE CAUSA FORMALI MAGISTRATUS.

Causa
formalis
magi-
stratus.

117. Ad causam formalem magistratus referri potest: 1. ipsa potestas politica, qua divinitus instructus est magistratus, per hanc enim magistratus est id, quod est, et ab aliis non solum privatis personis, sed etiam reliquis ecclesiae ordinibus, ecclesiastico scilicet et oeconomico, distinguitur. Si esset absque illa potestate et auctoritate, qua Deus magistratum armavit, magistratus esset inane nomen ac nudum aliquod sceleton. 2. *Variae species magistratus*, per quas illi ipsi, qui officio magistratus funguntur, invicem distinguuntur. Cum enim pleeraeque divisiones magistratus petantur a potestatis, qua instructi sunt, et in qua essentialis forma hujus ordinis consistit, diversitate et ab adjunctis variis, quae accidentalem formam constituunt, ideo haud incommode ad classem causae formalis variae magistratus species referri possunt. 3. *Variae rerum-publicarum formae*. Cum enim in politiis rebusque publicis vel ad unum, vel ad plures, eosque vel *optimates* vel *singulos ex plebe* potestas pertineat, inde nascuntur tres celebratissimae politiarum formae, *monarchia, aristocratia et democratia*, quae cum ex diversimoda potestatis politicae communicatione originem trahant, ideo ipsae quoque ad hunc locum *ὡς ἀπεθόδως* referuntur.

SECTIO I.

DE POTESSTATE POLITICA, QUAE DIVINITUS INSTRUCTUS EST MAGISTRATUS.

Dari po-
liticam
potesta-
tem.

118. Magistratum potestate aliqua instructum esse patet 1. ex *Scripturae* dictis, quae magistratui potestatem disertis verbis tribuunt. Classicus ac primarius locus habetur Roman. 13, v. 1: *omnis anima subdita sit* *ἐξουσίαις ἐντεταγμέναις*, potestatibus sublimioribus ac eminentioribus, non enim est potestas

nisi a Deo. *ἐξουσία* ab *ἐξου*, licet, significat propriam licentiam, potestatem et auctoritatem, unde apud Plutarchum et Herodianum *ἐξουσία* et *δύναμις* coniunguntur; *ἐντετλέχειν* est eminere, supereminere, praestare, antecellere, dicuntur igitur magistratus *ἐξουσίαις ἐντετλέχουσαι*, propterea quod *ἐξουσίαις ἐξουσίαις* *ἄλλων*, quod in alios obtineant potestatem, quae honore, auctoritate et potestate divinitus concessa alios antecellant. Dan. 2, v. 37. dicit propheta Nabuchodonosorem: *Deus coeli regnum et facultatem et potentiam et gloriam tibi dedit*. Dan. 7, v. 1. *Potestas bestiarum et monarchiarum per bestias praefiguratarum*. Sap. 6, v. 4: *Audite reges et intelligite, quia data est vobis potestas a Domino virtus ab altissimo*. 2. Ex honorificis encomiis quae magistratui tribuuntur. Vocantur *ἐξουσίαι* Luc. 22, v. 25. *ἀρχοντες* Matth. 20, v. 25. Rom. 13, v. 3. etc. et abstracti nomine pro concreto potestate *ἐξουσία* Matth. 8, v. 9. Luc. 7, v. 8. Rom. 13, v. 1. *ἀρχαί* Luc. 12, v. 11. c. 20, v. 20. Tit. 3, v. 1. *δυναμεις* 1. Cor. 15, v. 24. Vocantur *ἐξουσίαι* *ἐκκλησιαστικαί* tres, pastores, reges, principes etc. ut superius ostendimus, quae encomia non tribuerentur ipsis a Domino, si non obtinerent aliquam potestatem *ἐκκλησιαστικήν* ipsi datam et concessam. 3. *Exemplis iudiciorum regum et ducum in populo Israëlitico*, qui potestatem divinitus sibi concessa in officio magistratus sunt nec minus propterea Deo placuerunt. 4. *Exemplis iudiciorum*. Absque potestate politica non potest magistratus partes officii sui peragere. Ergo Deus potestatem magistratui concessit. Consequentia in propatulo, qui enim vult finem, etiam media finem necessario et essentialiter requisita. *Ad hoc* patet ex enumeratione eorum, quae pertinent ad officium magistratus, quae sunt subditos in obsequium continere, leges honestas ad reipublicae salutem spectantes promulgare, delinquentes coercere, etc. at haec omnia requirunt aliquam potestatem. Si in ordine oeconomico datur potestas politica, utique etiam in ordine politico dabitur potestas politica. Si in ordine ecclesiastico datur potestas politica, utique etiam in ordine politico dabitur potestas politica.

119. Potestas illa magistratus non est absolute illimitata et indeterminata, sed ad leges et verba superioris alicujus potestatis restricta. 1. Cum potestatem suam a Deo magistratus acceperit, Deum superiorem recognoscere et illius voluntati legibus in usu potestatis hujus sese conformare tenetur. *Regum timendorum in propriis potestatibus reges in ipsos imperium est Dei*. Quemadmodum vasallus domino feudi certis legibus est obstrictus sic reges et principes, cum sint Dei vasalli, quoque eidem certis legibus obstricti tenentur. Sap. 6, v. 2: *Audite reges et intelligite, discite iudicium terrae*, v. 4. *quoniam a Domino deditur est potestas*, id est cogitate, a superiore vobis concessam esse imperii potestatem, cujus minister ac perinde ad nutum et imperium illius obsequere vos convenit. 2. Praeterea quicunque

rationem reddendam alteri obstrictus est, illius potestas non est absoluta et indeterminata. Sed magistratus ad rationem reddendam Deo sunt obstricti. psalm. 82, v. 1: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat.* v. 2. *Usque quod iudicatis iniquitatem et facies impiorum sumitis?* ap. 6, v. 4: *Data est vobis potestas a Domino, ut interrogabit opera vestra et cogitationes scrutabitur.* v. 5. *quoniam, cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis nec custodistis legem justitiae, sed utque secundum voluntatem Dei ambulastis.* v. 6. *Ecce venio et torrende et cito apparebit vobis, quoniam iudicium rectissimum in his, qui praesunt, fiet.* Luc. 12, v. 48: *Quia multum est datum, ab eo multum quæretur, cui multum commendaverunt, ab eo plus petent.*

Denique quibus certae leges ac mandata praescribuntur, juxta quae in officio suo agere tenentur, eorum potestas non est absoluta et illimitata. Sed magistratui certae leges ac mandata divinitus sunt praescripta juxta quae in suo se gerere debet officio, ut in sequenti capite dicitur. Ergo magistratus potestas non est absoluta et illimitata. Nequaquam potest probari potest illud Antonii responsum Cleopatrae datum, a qua cum instigaretur, ut Herodem calconitam multa crudeliter et imperios agentem rationes consiliorum reddendas adigeret, responsum, *regi factorum rationem exhibendam non esse, sed mihi prope cui una cum regia dignitate quidvis agendi potestas concessa sit*, apud Joseph. lib. 15. antiq. lib. 1. c. 4. uti nec illud consiliariorum Persicorum, *ad Cambysi regi percunctanti, num quae lex esset, qua cum sorore matrimonium contrahere permitteretur, responderunt, se quidem nullam legem, qua prohiberet sororem in tori sociam assumere liceret, scire, sed esse aliam quandam legem, qua liceret regi concubinarum, quod liberet.* Ex hoc principio, quod potestas magistratus potestas non sit absoluta, pendet solutio illius quaestionis, an simpliciter et in omni officio imperio magistratus subditi teneantur parere, qua inferius suo loco pluribus agemus, hic repetimus dictum Christi Matth. 22, v. 21: *Reddite ergo sunt caesari, caesari, et quae sunt Dei, Deo, quae verba sic commentatur Tertullianus lib. de idolatr. c. 15: Reddenda sunt caesari, quae sunt caesaris; bene quod opposuit et quae sunt Dei, Deo, est imaginem caesaris caesari, quae in nummo est, et imaginem Dei Deo, quae in homine est, ut caesari quidem pecuniam reddas, Deo temet ipsum.*aque dictum apostolorum Act. 5, v. 29: *Oportet obedire Deo, magis quam hominibus.*

10. Quando ergo politici absolutam potestatem magistro magistratui tribuunt, id non est accipiendum simpliciter nec respectu superioris, ipsius scilicet a quo omnis omnino magistratus, etiam summi status pendet, sed duntaxat respectu inferiorum magistratuum. Sic Bodinus lib. 1. de rep. c. 8. triplex statuit potestatem politicam, absolutam, determinatam et subordinatam. Absolutam, quam potestatem majestatem, tribuit soli imperatori, determinatam principibus, subordinatam omnibus magistrati-

bus. *Solus imperator, inquit, majestatis et regiae dignitatis appellatione, principes imperii titulo Celsitudinis et Serenitatis utuntur ac se imperii et imperatoris vicarios appellant.* Alii potestatem politicam faciunt duplicem, absolutam et determinatam; illam vocant majestatem, quae est summa et legibus soluta in cives ac subditos potestas; hanc assignant magistratui, qui summae potestatis est vicarius, per quem illa suum imperium exsequitur. Pari ratione, quod principem legibus solutum esse disputant, id accipiendum non de legibus divinis, quae omnes homines, etiam summos magistratus obligant, sed de legibus politicis, quae a principe feruntur in usum reipublicae. Item quod princeps ad obedientiam legibus praestandam cogi nequeat, interim tamen, si bonus sit, sponte sese illis subiciat, qua de re infra plenius. Nisi haec limitationes et explicationes addantur, locum habebit querela Wareni. ab Ehrenb. de subsid. regu. et oner. subdit. 15. nu. 16: *Adulatores de plenitudine potestatis talia tradiderunt, quae adeo sunt deformia et impia, ut abhorreant ab omni ratione, humanitate et pietate, ut quandoque dubitare cogar, an ab homine sint prolata, an a diabolo.*

121. Quid ad politicam potestatem proprie spectet, et in quibus quasi partibus illa consistat, ex officio magistratus rectissime colligitur. Quod enim ad officium magistratus divinitus ipsi commendatum pertinet, ad illud exsequendum potestatem divinitus accepisse recte dicitur. Quia igitur generaliter loquendo magistratus officium est subditos bene regere, ideo potestas magistratus generali appellatione dici potest ἀρχική, imperatoria. Vicissim quia in specie officium magistratus potissimum in tribus occupatur: 1. in ordinando, ut ferat leges honestas ac salutare ad subditorum et reipublicae commodum pertinentes; 2. in judicando, ut juxta legum normam in judiciis sententiam ferat ac justitiam subditis administret; 3. in vendicando, ut obedientes honestis legibus praemiis ornet, inobedientes vero ac delinquentes poenis coercet; inde triplex statui potest magistratus potestas, νομοθετική, δικαστική et πολιτική, legislativa, judicatoria et punitoria. Ac quia punitoria potestas est summus gradus potestatis magistratui concessae, siquidem legislativa promulgat honestas leges, judicatoria secundum earum normam decernit, punitoria earum transgressores coercet, ideo apostolus gladii nomine potestatem magistratus breviter complectitur Rom. 13, v. 4: *Non gerit gladium frustra, ex quo loco apostolico magistratus potestas sic describi potest, quod sit potestas a Deo ordinata, gladio armata in laudem bonorum et terrorem malorum, vindex in iram illis, qui malum agunt, hoc est qui leges perrumpunt et civilem societatem delictis suis turbant.* Quomodo haec politica potestas ab ecclesiastica differat, expositum est in tractatu de ministerio c. 5. et in principio hujus tractatus §. 2.

122. Ex potestate magistratui divinitus concessa oritur majestas, quae a magnitudine quasi major status dicta existimatur. Tolosan. lib. 5. de rep.

Quae pertinet ad politicam potestatem.

XIII. 311. Consequens potestatis majestas.

c. 3. §. 2. *quid sit proprie imperii majestas, non facile describi aut exprimi posse scribit, ipse arbitratur, esse latens quiddam, quod praeter naturam propriam quippiam admirabile reddat.* Lipsius lib.

2. polit. c. 16. eodem fere modo describit majestatem, quod *reverendam quandam amplitudinem ponat ob meritum virtutis rerum affinium.* Alii sic definiunt majestatem, quod *sit vis quaedam, per quam princeps sibi conciliat in hominum animis singularem quandam admirationem ac venerationem et cum utraque conjunctum metum.* Eam vero oriri dicimus vel ex causa occulta, vel manifesta. Quoad causam occultam Deus secretam quandam majestatem addit personis regum ac principum, ut agnosci possit, has personas ex genere humano selectas esse et ad majorem gradum ac statum evectas, ita quidem ut effrenati homines in conspectum principum ducti occulto quodam sensu cohorrescant. Quoad causas apertas, eae sunt potissimum triplices, mores egregii et virtutes principis heroicae, forma regiminis prudens et temperata, denique successus felix et admirandus. Atque haec quidem sensu eo dicuntur, ut majestas pro consequente vel adjuncto, potestatis politicae videlicet auctoritate et reverentia, in animis subditorum per eam excitata accipiat, sed quando politici et jurisconsulti *jura majestatis* explicant, tunc majestatis nomen pro ipsa potestatis essentia potius accipiunt quam pro ejus consequente, quo sensu nihil aliud est quam ipsum jus et potestas libere exsequendi et procurandi ea, quae ad salutem reipublicae pertinent.

Requiritur majestatis.

123. Ad majestatem quatuor requiri censet Bodinus l. 1. de rep. c. 8. 1. ut is, penes quem est majestas, post Deum immortalem superiorem non cognoscat habeatque summum imperium et jurisdictionem sine provocatione, quia provocatio semper cum ordine magistratuum adscendit, donec ad summam terminetur potestatem, in qua ipsam quoque figi et desinere necesse est; 2. ut potestas illa non sit ad tempus concessa, sed perpetuo et ad finem usque vitae perduret; 3. ut potestas illa sit propria vel hereditatis jure, vel electionis suffragio concessa, non aliena seu precario attributa; 4. ut potestas illa sit legibus soluta. Sed notandum, nomen majestatis dupliciter accipi, *generaliter et late* pro jure ac potestate disponendi ordinandi, ac procurandi media ad salutem reipublicae pertinentia, quo respectu cuivis perfectae reipublicae ac cuicunque superiorem non cognoscenti majestas competit, deinde *specialiter et stricte* pro summi magistratus potestate, quo respectu Bodinus eam dicto loco describit. Quidam majestatem faciunt duplicem, *reipublicae et personae.* Reipublicae et imperii majestatem statuunt eam, quae cum republica nascitur et cum eadem interit, quam reipublicae fundamentum vocant. Dicitur etiam *realis*, quia rei ipsi perpetuo inhaeret, et est imperio coeva nec per decessum principis aut regis exspirat, sed quamdiu corpus regni durat, permanet ac sub ipsis interregnis et alterationibus gubernationum persistit. *Personae sive personalis* majestas est,

quae in personam collata transferri ex una persona in aliam potest ac tota ex reipublicae potestate dependet et cum persona concidit. Sed cavendum, ne hac distinctione abutantur seditiosi regicidae, qui existimant, reges et principes impune violari posse absque majestatis, quae regno proprio inhaeret, violatione, qua de re inferius suo loco.

124. *Jura majestatis* alii plura, alii pauciora recensent. Aristoteles lib. 4. polit. c. 14. tres facit partes gubernationis, quarum prima est *βουλευόμενον* *ἀπὸ τῶν κοινῶν*, sub quo comprehendit potestatem belli et pacis, ineundae vel dissolvendae societatis, legum ferendarum vel abrogandarum, mortis vel exilii, publicationis bonorum et reposcendarum rationum. Altera pars est *βουλευόμενον περὶ τὰς ἀρχάς*, id est quos oporteat creare magistratus et quomodo eorum rerum potestatem iis tribuere. Tertia est *τὸ δικάζον*, quod in jurisdictione versatur. Alii enumerant majestatis jura, quorum prius est magistratum creare illiusque munus definire; posterius jus dicere, hoc est leges ferre. In codice Justinianae tria constituuntur majestatis capita, *jus sacrorum, jus boni publici et jus belli indicendi.* Bodinus l. 1. de rep. c. 10. revocat ea ad haec capita: 1. legum universis ac singulis dare posse, summae enim potestatis est imperare, imperatur autem magis a parte legibus, eas igitur in manu summi principis consistere oportet, alioquin nullam vim obtineant nisi illius auctoritate muniantur, qui plenitudo imperii possidet, atque huc pertinet potestas solvendi a legibus, legitimatio, naturalium restitutio. 2. Habere summum imperium et jurisdictionem sine provocatione. 3. Instituere magistratus; quia cum magistratus imperio et jurisdictione precaria utantur, ideo non possunt eam aliunde accepisse quam a majestate, cujus sunt propria. 4. Exigere tributa et vectigalia. 5. Habere jus tractandorum armorum, quod consistit non tantum in cura armamentarii publici, sed in potestate disponendi et statuendi de indicendo gerendoque bello. Hisce accesserunt alii: 1. vias publicas, flumina navigabilia, portus, ripaticae, thesauros in publicis locis inventos, res pro derelictis habitas. Quae enim nullius proprias aut dominum perdiderunt, ad universalem domum pertinent. 2. Venationem praescriptione in praesens derivatam. 3. Confiscationem bonorum delinquentium. 4. Jus signandae monetae. Aristoteles lib. 4. polit. c. 12. Quidam jura majestatis faciunt duplicia, *majora et minora.* Majora ipsis sunt: 1. legum universis ac singulis dare; 2. magistratus et dignitates constituere; 3. bellum indicere et pacem ferre. 4. omnium judiciorum ordinationes et provocaciones habere; 5. vitae et famae restituere. Minora vero poenarum et muletatum compendia, vectigalia, tributa et similia. Vide Arnesium lib. 2. de majest. c. 1. num. 8.

125. Sed de his latius tractant jurisconsulti politici, transeamus igitur ad ea, quae proprie nostrum forum spectant. Quaestio est, an i. de majest. 8, v. 11. et seqq. describantur *jura majestatis*.

vero mores tyrannorum? hoc est an *de jure*, an vero *consuetudine* regum ibi tractetur? Multis videtur, non de jure, sed de vulgata regum consuetudine Samuelem loqui, quid scilicet reges agant, non autem quid agere debeant. Bardolus de regim. civ. n. 4. Bodinus lib. 1. de rep. c. 10. Philippus in epit. phil. moral. p. 197. Brentius hom. 27. in 1. lib. Sam. Osiander in notis ad h. l. Pezelius part. ult. object. p. 999. Zepperus in explic. legum Mosaic. lib. 4. c. 8. Tossanus in notis Biblicis h. l. Ross. de reip. Christ. potest. supra reges c. 2. p. 103. D. Hunnius juriscons. in resol. disp. Treutlerus dis. 1. vol. 1. p. 73. etc. 1. quia in Hebr. est *משפט*, quod non solum significat jus et legem, sed etiam morem et consuetudinem. Jud. 18, v. 7: *Habitans secure בְּמִשְׁפָּט זִידוֹנִי* *juxta judicium*. Targ. *בְּהִלְכָּתוֹ* *juxta consuetudinem Zidoniorum*, quomodo etiam vertit Lutherus nach der Weise der Zidonier. Gen. 40, v. 13: *Porrige calicem משפטך* *juxta pristinum morem*, Lutherus nach der vorigen Weise. Exod. 21, v. 1. 1. Sam. 27, v. 11. 2. Reg. 11, v. 14. 2. Reg. 17, v. 26. Psalm. 119, v. 132. Ezech. 16, v. 38. jus adulterarum. 2. Quia Deut. 17, v. 16. alia lex regia a deo ipso proponitur huic *משפטך* plane contraria. *Cum fuerit rex constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero sublevatus*, sed hoc loco v. 11: *Filios vestros tollet et ponet in curribus suis facietque sibi equites et praecursores quadrigarum suarum*. Deut. 17, v. 17: *Non habebit argenti et auri immensa pondera, sed hoc loco v. 14: Agras vestros et vineas et oliveta optima tollet, v. 15. segetes vestras et vinearum redditus addecimabit, v. 16. servos etiam vestros et ancillas et juvenes optimos et asinos auferet, v. 17. greges vestros addecimabit*. Deut. 17, v. 20: *Non elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos*, sed hoc loco v. 17: *Vos eritis ei servi*. Ezech. 45, v. 9. et c. 46, v. 18: *Non accipiet princeps de hereditate populi*. At regi id hoc loco conceditur. 3. Decimae jure divino Levitis erant debitae, sed hic eadem vendicantur regi. 4. Ahabus hoc nomine punitur, quod Naboth vineam suam eripere voluerit, 1. Reg. 21. atqui hoc refertur inter *משפטי* regis, v. 14: *Vineas vestras tollet*. 5. Futuri regis, quem Israelitae inconsulto et repudiato Deo sibi deposcebant, potentia ut poena temeritatis populo denuntiatur. *Eritis ipsius servi* (inquit Samuel) *et clamabitis in die illa a facie regis vestri, et non audiet vos Dominus in die illa*. At legitima potentia et justus redditus magistratuum non sunt poenae subditorum. 6. Scopus Samuelis erat populum ab incepto dehortari v. 19. Atqui per id quod bonum et justum est, aliquem dehortari velle est absurdum. Alii contra statuunt, jus regiae majestatis hic describi, sicut etiam Lutherus vertit, daß ist das Recht eines Königs, et in postill. domest. sup. evang. Dom. 23. post Trinit. conc. 1. dicit, *ea quae caesaris esse dicuntur*, Matth. 22, v. 21. *esse jus illud regia, quod describitur* 1. Sam. 8. jam vero ea, quae Christus caesaris esse dicit, jure illi com-

petere in confesso est. Strigelius in hunc locum p. 27: *Hic dicunt aliqui, describi tyrannum, non regem, nec dici haec ita tanquam approbante Domino servitutem, sed textus nominat jus regis et loquitur de oneribus stipendiorum causa impositis*. Warem. ab Ehrenb. in verisim. theol. jurid. et polit. per totum librum et alii complures. 1. quia *משפט* proprie significat jus, legem, statutum, a rad. *שפט* XIII. 314. judicavit. 2. Quia rescripta sunt interpretanda secundum petita. Jam vero Israelitae non tyrannum, sed regem sibi dari petierant. 3. Cur peculiariter hunc morem regis esse Samuel diceret, cum is quoque consueverit esse mos aliorum magistratuum, ut potestate sua abutantur? An non Abimelechum rhamno arborum pessimae comparat Jotham, Jud. 9, v. 14? an non de filiis Eli et Samuelis judicium commemoratur, quod avaritiae dediti acceperint munera et perverterint judicium 1. Sam. 2, v. 16. c. 8, v. 3? At si regibus non competit major potestas quam judicibus, frustra dicitur jus regum, quod fuerat etiam judicium. 4. Quaecunque hoc loco enumerantur, ita comparata sunt, ut rex ea utpote ad jus majestatis pertinentia a subditis exigente reipublicae salute ac necessitate postulare possit. *Filios vestros* (inquit Samuel) *tollet et ponet in curribus suis et faciet equites et praecursores quadrigarum suarum et constituet sibi tribunos et centuriones et aratores agrorum suorum et messorum segetum et fabros armorum et curruum suorum*. In hisce verbis proponitur constitutio praesidiorum et satellitiorum, quae omnino ad majestatem et incolumitatem regis requiruntur, quippe absque praesidio militari majestas et incolumitas regi vel regno constare nequit. *Filias vestras* (inquit Samuel) *faciet sibi unguentarias, focarias et panificas*. At si ex subditis rex tales elegerit, nec in Deum, nec honestatem peccat, sed regiae suae mensae et magnificentiae consulit. *Agras vestros* (inquit Samuel) *et vineas et oliveta optima tollet et dabit servis suis*. At si justa et necessaria causa, reipublicae scilicet utilitas vel necessitas, illud exegerit, potest omnino rex agros et vineas auferre ac militibus dare. *Segetes vestras* (inquit Samuel) *et vinearum redditus addecimabit, ut det servis suis, greges quoque vestros addecimabit*. Atqui exigere decimas, proventus ex agris et vineis sumere, in se ac per se non est regi illicitum, cum praeceptum de decimis non sit simpliciter ceremoniale, sed morale inditum judicio rationalis naturae, quae dictitat, his qui communi utilitati invigilant, deberi stipendia; ac jure divino magistratui deberi vectigalia, tributa, constat ex Matth. 17, v. 25. c. 22, v. 19. Rom 13, v. 7. *Servos vestros* (inquit Samuel) *et ancillas et juvenes optimos et asinos auferet et ponet in opere suo*. At hoc est jus operarum, dic Trohndienste, quo etiam inferiores personae saepius utuntur, *et eritis ipsi servi*, inquit Samuel, atqui etiam optimorum regum servi dicuntur subditi. 5. David, Salomon et alii reges Israelitici tyrannidis nunquam accusati ea sibi vendicarunt, quae hoc loco enumerantur, adjuuxerunt enim sibi satellites, con-

stituerunt tribunos, centuriones, regia mensa usi sunt, tempore pacis arma, currus militares, equos et equites disposuerunt ac tractarunt. 2. Sam. 8. 1. Reg. 4. et 10. 1. Paral. 1. 6. Samuel non regem, sed populum alloquitur, quin et hanc *legem regni scripsit in libro et reposuit coram Domino*, puta in latas arcae foederalis, ut aeternae memoriae traderetur et esset apud posteros testimonium eorum, quae praedixerat. Josephus lib. 6. antiq. Judaic. c. 5. Gregorius lib. 4. expos. in lib. 1. Reg. cap. ult. At quare injusta servitia a populo exigeret et de iniquis oneribus legem scriberet in tabulas publicas referendam? Distinguendum igitur *inter temerariam regis cupiditatem et reipublicae utilitatem ac necessitatem*. Si rex privata libidine et habendi cupiditate impulsus talia sibi vendicet, injuste ac tyrannice agit, sed si reipublicae salute et utilitate id exigente talia postulet, regia sua potestate merito utitur. Distinguendum etiam *inter rem et rei modum*. Si rex in hisce exigendis modum justum ac

xiii. 315. legitimum servet et absque violentia operas, decimas et tributa pro regni sui statu ac necessitate exigit, non potest dici tyrannus; si vero modum necessarium et legitimum fuerit egressus et ex subditorum incommodo suum duntaxat quaerat commodum, potestate sua abutitur. Quo pertinet illud Lyrae in comm. h. 1. *Sciendum, quod aliqua sunt de jure regis in necessitate positi propter bonum commune regni, et sic omnia, quae hic exprimuntur, sunt de jure regis, quia in tali casu omnia sunt regis vel principis et exponenda vel expendenda pro bono communi, sicut et in corpore naturali videmus, quod manus vel etiam alia pars corporis naturali instinctu exponitur pro conservatione vitae ipsius corporis. Si autem alio modo accipiatur jus regis extra necessitatem, sic plura exprimuntur, quae non pertinent ad jus ipsius regis, utpote omnia illa quae reddunt populum subditum servilem, et quae non respiciunt bonum commune, sed magis hominis in regno positi voluntatem, et talia praedixit eis ad retrahendum, ne peterent regem, quia eis non expediebat, et quia regimen propter magnitudinem potestatis facile degenerat in tyrannidem*. Gregorius l. 4. in expos. 1. Reg. c. 2. potestatem illam regibus concessam vocat *jus regium tyrannorum*. *Electus rex David* (inquit) *cum ad aedificandum altare Domino Ornam Jebusaei aram peteret, regio illo tyrannorum jure uti noluit. Regium vocat, quia regibus omnibus convenit, tyrannorum appellat, quia in illud facile degenerat, nisi eo debito loco et tempore ac debita moderatione reges utantur*. Arnisaeus lib. 2. de juribus majestat. c. 1. num. 4.

SECTIO II.

DE VARIIS SPECIEBUS MAGISTRATUS.

126. Esse plures magistratus species colligitur ex loco apostolico Rom. 13, v. 1. ubi in plurali vocatur *ἐξουσίας ὑπερεχούσας*, ut ostendat, non unam, sed plures esse magistratus species, quibus omnibus et singulis obedientia a subditis debeatur. Ceterae divisiones specierum magistratus desumuntur vel *ae essentiali*, videlicet ab ipsa potestatis diversitate, vel a quibusdam accidentalibus. Ratione potestatis est quidam magistratus *summus*, quidam *inferior*. *Summus* est qui merum seu plenum habet imperium, *inferior* in terris aliquem recognoscit superiorem, sed a solo Deo dependet; *inferior* est, qui habet potestatem et jurisdictionem a superiore sibi delegatam, idque ab eo dependentem. Fundamentum hujus divisionis consistit in jurisdictionis et potestatis gradibus ac diversitate, ad quam respicit etiam Petrus 1. epist. 2, v. 13: *Subditi estote omni humanae creaturae sive regi tanquam praecellenti*, v. 14. *sive duci tanquam ab eo missis* etc. Centurio Capernaenensis Matth. 8, v. 9. ad classem inferiorum magistratum semet ipsum referens inquit: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me militem. Dico huic, Vade, et vadit; et alteri, Veni, et ceterum et seruo meo, Fac hoc, et facit*. Eandem divisionem probat historia sacra et profana utriusque speciei exempla subministrans longe plurima. Genes. 17, v. 15. fit mentio *Pharaonis regis et principum*, qui videntur fuisse principes regni, inferiore quavis potestate et dignitate, quam fuit regia, instructi. Gen. 21, v. 22: *Abimelech rex Gerarae et Phichol princeps exercitus ejus cum Abrahamo foedus inierunt*, ubi nomen Abimelechi est nomen commune regum Palaestinae, ut Pharaon et postea Ptolemaeus, commune fuit nomen regum Aegypti et Caesar Romanorum imperatorum, Hieronymus l. 9. in Ezech. Abimelech enim significat *patrem regem*, quod dicitur patri patriae; ac Gen. 26, v. 26. fit mentio alterius cujusdam Abimelechi, qui centum annis fuit postea eo, qui cum Abrahamo foedus contraxit. Gregorius Tolos. lib. 6. de rep. c. 14. existimat, omnes aliarum gentium reges in scripturis vocari Abimelech. Idem dicendum de Phichol, quod itidem videtur fuisse nomen ducum militiae publicae, hodie vocantur generales exercitus, est enim Phichol *omnis facies vel omne os*, quasi omnium facies, animi, ora et oculi in hunc militiae ducem essent conversi, quodque sicut facies totum exercitum ita ipse totum exercitum praefere ac ducere debet. Abimelecho Gen. 26, v. 26. adjungitur Ochozai, qui *amicus* dicitur. LXX interpr. vocant *παρθένον*, illi enim intimi alicujus sunt amici, qui in corpore ejus sunt pronubi Johan. 3, v. 29. hic paronymus regisque amicus intimus apud Persas erat *Surenas*, a rege, vocabaturque *Surenas*, cujus erat corvus

regem. Is praeerat cohorti regiae, quae ex selectissimis, fidelissimis regique amicissimis, nobilibus scilicet et dynastis, qui cum rege nutriti et educati fuerant, constabat, unde erat *quasi dux et primus inter aulae nobiles et regis amicos*. Cornelius a Lapid in comm. c. 26. Gen. Gen. 41, v. 40. Psalm. 105, v. 21. Josephus constituitur a Pharaone Aegypti rege praefectus domus et totius regni. *Tu eris (inquit) super domum meam, et ad tui oris imperium cunctus populus obediet, uno tantum regni solio te praecedam*, v. 41. *Ecce constitutus super universam terram Aegypti*, v. 45. unde vocavit eum *secretissimum consiliarium* Exod. 18, v. 21. lethro Moysei genero suo suadet, ut *constituat militum centuriones, quinquagenarios et decuriones, qui populum judicent* v. 22. quidquid majus fuerit, ad Moysen referant et ipsi tantummodo minora judicent. In Hebr. est *שָׂרִים principes*. Fuerunt autem in populo Israëlítico tria potissimum genera principum, videlicet *principes tribuum, principes familiarum et principes urbium*. *Principes tribuum שָׂרֵי הַטְּבֵאוֹת* singulas tribus duxerunt. Ut ergo duodecim tribus, ita duodecim earum fuere principes, qui singulis tribubus jus reddiderunt. *Principes familiarum שָׂרֵי מִשְׁפָּחוֹת* praeerant familiis, agulae enim tribus divisae erant in certas familias, harum principes familias convocabant et in bello eorum duces erant. *Principes urbium שָׂרֵי קָרָיִם* tribus praeerant. Familiae enim erant distributae in urbes, quarum principes erant complures, videlicet *שָׂרֵי חִילִיָּא* *chiliarchae*, principes millenariorum, *שָׂרֵי מֵאוֹת* *hecatontarchae*, principes centenariorum, *שָׂרֵי חֲמִשָּׁיִם* *principes quinquagena-* *רֵי* *principes quinquagena-* *רֵי* *principes denorum vel decuriones*. Conjunge 2. Paral. 1, v. 2. Num. 11, v. 16. eligit Moyses Dei mandato *septuaginta seniores*, qui una cum ipso onus gubernationis sustineant. Ad imitationem horum 70 seniorum institutum fuit hoc *synedrion* seu synedrion, quod erat summum consistorium in populo Judaico constans viris septuaginta sapientia, virtute, doctrina, auctoritate et Spiritus sancti donis praestantibus, qui ex sacerdotibus, Levitis et reliquis tribubus eligebantur, penes quos erat summa potestas dijudicandi controversias, exercendi judicia publica, quin et reges eligendi ac deponendi, unde a Thalmudistis vocatur *domus judicii* *בֵּית דִּין*, *collegium sceptri et publicae potestatis*. Praeerat illis unus Hannasi dictus sive Nasi, id est *telatus*, et Muphla, id est *excellens*, qui vocatur *rex* Deut. 17, v. 12. cui summus sacerdos fuit adjunctus, ut sic collegium illud in universum 72 viris constiterit. Paulus Fagius in Deut. 16. commemorat, tria fuisse apud Israëlitas judicia, *minimum, parvum et magnum*. Minimum constabat ex 3 judicibus et vocabatur *judicium trium* seu *judicii triumviralis*, in illo pronuntiabatur de causis, quae erant manifesti juris; tale judicium erat in qualibet civitate, quae 120 incolas non habebat. *Parvum* habebat judices 23, quae dicebatur *judicium parva et synedrion minus*, in illo

judicabatur de causis, quae aliquid habebant controversiae, ac tale synedrion parvum erat in qualibet civitate Israël, quae habebat 120 incolas. *Magnum* constabat septuaginta judicibus, qui judicabant de summis causis, ac tale judicium erat unum duntaxat, et quidem Hierosolymis. Deut. 16, v. 18. jubentur constitui *שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים* *judices et praefecti* in omnibus portis vel civitatibus, de quorum distinctione haec tradunt Rabini: *Schophthim* (inquit) *sunt judices, qui determinant causam sive judicium; schotrim sunt, qui dominantur populo et exsequuntur mandata eorum cum virga et flagello*. Videntur igitur schotrim potius fuisse officiales et apparitores quam magistratus, quin magistratibus proprie competit tum jurisdictio et causae cognitio, tum potestas mandandi executioni sententiam; sed officiales sunt ministri magistratuum, quibus sola rerum judicatarum executio demandatur, quales Romae erant olim viatores. Refert enim Schindl. in Lex. in voce *שֹׁטְרִים*, quod tales *שֹׁטְרִים* sive *apparitores* sententias judicum executioni dederint habentes baculum et lorum et circumeuntes in urbe ac plateis ejus ad corrigendum pravum, ad faciendum justas mensuras et pondera, idque omne juxta mandata judicum sicut apud Turcas *custodes civitatis*, aut officiales gestant baculos, quibus litigantes aut alteri injuriam facientes puniunt. Jos. 23, v. 2: *Vocavit Josue omnem Israëllem, majores natu et principes et judices et praefectos*, ex quo loco colligitur, fuisse quatuor gradus officiorum civilium in qualibet civitate: 1. *זְקֵנִים* *senes vel senatus*; 2. *רָאשֵׁי אֲבוֹתָם* *capita patrum*, singularum tribuum primates, primi et eminentiores in urbe; 3. *שֹׁפְטִים* *judices*, qui jus noverant ac dicebant; 4. *שֹׁטְרִים* *apparitores*, qui res judicatas exsequebantur ac baculo et loro cogeant populum ad observantiam praeceptorum. Jud. 2, v. 16. mentio fit judicum, qui *extraordinarie* a Deo excitabantur ut populum, quando premebatur ab hostibus, liberarent et in pristinam libertatem vendicarent; tales judices tempore belli auctoritate valebant, sed post dimissos milites quandoque privatim vivebant, quandoque vero magistratum gerebant, sed non fuit hic principatus hereditarius, unde nec semper in eadem familia, nec tribu mansit 2. Reg. 4, v. 13. mentio fit *שָׂרֵי מִלְחָמָה* *principis militaris*. *An est loquendum de te ad regem vel ad principem militiae?* Talis princeps militiae post regem summam in castris habuit potestatem atque erat *generalis dux* seu imperator belli, cui parebant chiliarchae, hecatontarchae etc.

127. In N. T. mentio fit *caesaris* Matth. 22, v. 21. Luc. 2, v. 1. regis 1. Petr. 2, v. 13. Matth. 2, v. 1. *ducum* v. 14. *reguli* Joh. 4, v. 47. quem Chrysostomus putat dictum βασιλικόν ex eo, quod fuerit generis regii, hom. 34. in Joh. sed rectius ab officio sic appellatus censetur, quod fuerit regio quodam munere perfunctus. Syrus appellat eum *שָׂרֵי מִלְחָמָה* *ministerium regium*. Hieronymus in cap. 45. Esa. vocat *palatinum*. Luc. 8, v. 3. Chusa vocatur ἐπίτροπος, procurator, Herodis. Est enim ἐπίτροπος,

XIII. 317.

2. in N. T.

cui cura alicujus rei committitur vel commissa est, *curator, procurator, vicarius*. Ὁ κατὰ τὴν Αἰθίαν ἐπὶ τριπόρος apud Herodianum lib. 7. est Libyae administrandae praefectus seu Africae procurator, ut Politianus vertit. Luc. 2. v. 2. cap. 3. v. 1. Cyrenius et Pilatus *Romani praesides* in Judaeam ab imperatoribus missi vocantur ἡγεμονεύοντες. Post relegatum enim Archelaum ipsius ditio, Idumaea scilicet, Judaea proprie sic dicta et Samaria in formam provinciae redactae, non per proprium aut ordinarium principem, sed per praesidem, qui a Romanis eo mittebatur et pro occasione mutabatur, illo tempore gubernabatur. Ibidem etiam mentio fit *tetrarcharum*. Strabo l. 13. scribit, regionem Galatarum in quatuor praefecturas fuisse divisam, quae fuerint dictae *tetrarchiae* et earum praefecti *tetrarchae*, inde factum, ut generali quadam appellatione praefecti provinciarum dicerentur tetrarchae ratione appellationis ex quadripartita illa divisione deducta, quamvis etiam

XIII. 318. proprie tetrarchae nomen hic accipi posset, quia Herodes Magnus in testamento totum suum regnum ita divisit, ut dimidia ejus pars, Idumaea scilicet, Judaea et Samaria, Archelao, reliquae medietatis una pars, Galilaea et Petraea, Herodi Antipao, altera vero pars, Trachonitis scilicet et Ituraea, Philippo cederet. Quia igitur Archelai ditio duabus reliquis portionibus Herodi et Philippo assignatis aequipollebat, inde evangelista tetrarcharum appellatione innuere voluit, ex quatuor portionibus seu

3. In alius scriptoribus. 128. Affinis est huic divisioni magistratus ex gradibus et diversitate potestatis petita ea, qua quidam dicuntur *νομοθέται*, *legumlatores*, quidam vero *νομοφύλακες*, *legum custodes* et exsecutores; item quod quidam statuuntur *senatores*, qui de publicis regni negotiis deliberant, quidam *judices*, qui privatorum lites dijudicant ac dirimunt, iique vel *civilium negotiorum* vel *capitalium criminum* iudices sunt constituti. In regno Persico septem *satrapae* sive principes, apud Spartanos *ephori*, apud Athenienses *demarchi*, apud Romanos *tribuni plebis* erant constituti, qui summo magistratui erant additi, ut exuberantem ejus potentiam intra limites continerent, ad quorum imitationem septemviri in imperio Romano caesari sunt additi, absque quorum consilio et suffragio in gravioribus negotiis totius imperii salutem concernentibus imperator nihil agit.

2. Ab accidentibus. 129. Ex illis, quae magistratui sunt *accidentalia*, variae ejusdem divisiones petuntur. 1. Ratione *qualitatis* quidam sunt *fideles*, Christianae religioni ad-

dicti, quidam vero *infideles*, quales erant imperatores Romani primis duobus post Christum natum saeculis; quidam sunt *orthodoxi* et verae religioni addicti, quidam vero *haereticis* opinionibus infecti et fascinati, et inter hos quidam sunt *verae religionis persecutores*, quidam vero eidem in suis regibus conditionibus *sedem* aliquam concedunt, qui sibi maximis laudum praeeconiis digni sunt censendi: quidam sunt *boni*, qui potestate sua ad subditorum utilitatem utuntur, quidam *mali*, qui eadem ad potentiam et oppressionem subditorum abutuntur, et *crudelitatem* scilicet vel per *avaritiam* etc. 2. Ratione *adjuncti temporis* quidam sunt *togati*, qui praesunt tempore pacis; quidam *militares*, qui tempore belli praesunt; quorundam magistratus *estates*, quorundam vero *ambulatorius*.

130. Quaeritur hoc loco, *Praestetur*, an *magistratus* vel *perpetuum* esse magistratus dignitas. Qui prius suadent, hisce utuntur argumentis. 1. *Ymaginatio* omnes fecit pares, per vices igitur periculi per vices imperandum. Insolens enim est ut unus foret, inter eos, qui sunt aequales, nonnullus, qui tantum antecellere, quantum deos et hominibus praestare credimus, Aristoteles de polit. 2. lib. 7. polit. 14. 2. Vicissitudo magistratus gerendi ac deponendi reprimat ingenia, ne inebriari nimia licentia sinit, quam velle auget fixa et perpetua apud unum magistratus avaritia. 3. Eadem vicissitudo alit civium concordiam. Si quando uni honor et dignitas nimis dilatantur, is proceribus redditur invisus ac invidiarum criminibus impetitur, sicut Camillus a Cicerone apud Livium lib. 6. decad. 1. Sed si causa est praemiorum inaequalitas, vero est e salute reipublicae omnes seditionum discordiarum civilium fibras evellere, Boetius de rep. cap. 4. n. 431. 4. Id ipsum requiritur. Quis enim supplicia perpetuis magistratibus irrogabit? at in annuis et annuatim rationem reddet privatus, qui consul nolo. 5. *Familiaris* deterius administratur ab illis, qui perpetuum gerunt magistratum, ut Epaminondas, sandri, Aristidis et Fabricii exemplis probatur. part. 1. q. polit. q. ult. Qui posterius suadet proferunt: 1. Vicissitudo illa magistratus rem non medioeriter obfuset. 2. Eadem plurimum molesta est, cum novos culices edines subinde ipsis immittat. Tiberius dicebat facile nec celeriter praefecturas esse magister esse enim praefectorum pecuniae lucrique ut phrygii cupidos et muscarum similes, quae quo diutius poribus insideant minus graves et molestae quippe quae jam sunt repletae. Nicephorus c. 17. 3. In ambulatoriis et annuis magistratibus prius aliquis officio abire cogitur, quam quod didicit, specimen exhibere potest. 4. Ut celerius mutatio in corporibus hominum a magistratuum mutatio in rebus publicis importet. 5. Nullus est magistratus novus, quin aliqui apportet et cui non displiceat aliquid ei

tecessoria. 6. Apud *Persas* delecti iudices per-
tuo id munus obtinent, nisi delicti alicujus con-
ti fuerint, Herodotus l. 3. p. 83. Distinguendum
inter magistratum summum et inferiores; 2. inter
tum reipublicae monarchicum et polyarchicum;
inter cives inaequales, quorum quidam ad regi-
o minus idonei, et aequales pari prudentia et
nandi scientia instructos. Respectu magistra-
summi in monarchico reipublicae statu et inter
s inaequales praestat magistratum esse perpe-
m; respectu inferiorum magistratum et in statu
ublicae aristocratico ac democratico, ac quando
s sunt aequales, ambulatorium praestat esse
istratum.

SECTIO III.

VARIIS RERUMPUBLICARUM FORMIS AC GENERIBUS.

1. Aristoteles l. 3. pol. c. 7. secutus Herodo-
m Thal. Isocratem orat. 3. ad Nicocl. Platonem
republ. et alios veteres tres enumerat rerum-
publicarum legitimarum species. Cum gubernatio
tis (inquit) et regimen idem significant, regimen
sit potestas civitatis, necesse est, potestatem
nocti aut penes unum esse, aut penes paucos,
mes multos. Quando igitur unus vel pauci
dli communem utilitatem in gubernatione se-
nt, has esse rectas rerumpublicarum species,
δύς πολιτείας εἶναι, necesse est, quando autem
ipriam utilitatem vel unius vel paucorum vel
utinis gubernatur, transgressionem sunt et la-
περβρίσεις. Vocare autem consuevimus, cum
d utilitatem communem respiciens gubernat,
potestatem, βασιλείαν; cum vero pauci
nt, plures tamen uno, optimatum guber-
ἀριστοκρατίαν, vel ex eo, quia optimi prae-
vel ex eo, quia ad optimum publicum admi-
t; cum autem multitudo gubernat ad com-
utilitatem, vocatur communi nomine rerum-
rum omnium respublica, πολιτεία. Prola-
vero ac transgrediuntur hujusmodi species
i gubernatione in tyrannidem, ex optimati-
paucorum potentiam, ex republica autem in
em statum, ἡ τυραννὶς παρὲξ βασις ἐστὶν βασι-
λειαν δὲ ἀριστοκρατίαν, δημοκρατία δὲ
s. Tyrannidem enim esse dicimus domina-
ius ad proprium commodum intendentis;
m autem potentiam, cum ad opulentiorum
um gubernatur; popularem autem statum,
commodum egenorum. Haec Philosophus,
plerique omnes politici suffragantur. Corn.
l. 4. annal: Cunctas nationes et urbes aut
aut primores, aut singuli regunt. Augu-
2. de civ. Dei cap. 21. ex Cicerone lib. 3. de
spublica res est populi, cum bene ac juste
b uno rege, sive a paucis optimatibus, sive
pro populo. Monarchicus Israëlita re-

publicae status fuisse videtur sub regibus; aristo- XIII. 320.
craticus sub senioribus et tribuum principibus, cum
nondum rex esset constitutus; democraticus, quando
ex suffragio totius populi de summa rerum statu-
batur. Jud. 20. et 21. Qui dichotomiis delectan-
tur, politias dividere possunt in rectas et vitiosas.
Rectae sunt, quae publicum, vitiosae, quae priva-
tum bonum respiciunt. In rectis regimen et juris-
dictio est aut penes unum, aut penes plures, eosque
vel optimates vel omnes, unde status reipublicae vel
est monarchicus, vel polyarchicus, isque vel aristo-
craticus, vel democraticus. Quibus opponuntur to-
tidem species vitiosarum rerumpublicarum sive
παρὲξ βασιέων. Quemadmodum enim ferro, rubigo,
ligno vermiculi ac teredones adnascentes perniciem
afferunt, et quanquam externa cuncta nocumenta
effugiant, ab istis tamen, quae adnata sunt, absu-
muntur, hoc pacto et reipublicae cuilibet pro na-
tura ipsius quaedam adnascitur et adhaeret pecu-
liaris malitia, in quam facile degenerat, utpote
regno tyrannis, aristocratiae oligarchia, democratiae
ochlocratia, Polybius lib. 6. ubi notandum, demo-
cratiae vocem esse ἐκ τῶν ἐν μέσῳ κειμένων. Ab
Aristotele enim sumitur in malam partem pro παρ-
εξβασι πολιτείας, ab aliis vero scriptoribus politicis
in bonam pro tertia reipublicae rectae specie, quod
ipsum etiam de tyrannidis appellatione dicendum.

132. An praeter hasce tres rerumpublicarum for-
mas, quas vocant simplices, detur adhuc quaedam
mixta, acriter controvertitur inter politicos, quibus-
dam affirmantibus, ut Moro, Contareno, Machiavello,
Fricio, qui ex Herodoto, Aristotele, Polybio et Ci-
cerone suae sententiae robur quaerere nituntur.
Petrus Gregor. in synt. art. mirab. libr. 21. c. 4.
mixtae reipublicae exemplum proponit in Venetorum
republica, quam ex democratia et aristocratia mix-
tam censet; quibusdam vero negantibus, quorum
partes propugnat Bodinus lib. 2. de republ. c. 1. n. 176.
Quamvis vero hae species inter se misceantur inten-
dendo ac remittendo, semper tamen praeminet ac
praeponderat una, a qua illius denominatio petitur.
Petrus Gregor. lib. 5. de republ. cap. 1. num. 3.
Lipsius lib. 2. polit. cap. 2. Arnisaenus in polit.
cap. 8. p. 162. talem mixtionis modum dari posse di-
sputat, quo jura majestatis separantur et diversa
diversis statibus attribuuntur, utpote si populus
habeat curam aerarii publici, senatus iis rebus prae-
ficiatur, quae maxime indigent prudentia, ut sunt
judicia publica, princeps vero habeat summam et
perfectissimam potestatem.

133. Nec minore conatu quaeritur inter politicos, 2. Quae
quaenam forma reipublicae reliquis sit praeferenda. reipubl.
Monarchiae primas tribuunt plerique omnes. Ex forma sit
omnibus reipublica formis, etiam bonis, optima reliquis
est monarchiae, inquit Darius apud Herodotum praefer-
lib. 3. Ut monarchia, bonis legibus instituta, est rendas.
omnium reipublicae formarum praestantissima, sic
bonus rex est velut deus quidam inter mortales,
inquit Plato in dial. polit. Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη,
εἰς κοίρανός ἐστιν, εἰς βασιλεύς canit Homerus Iliad.

1. An detur
reipubl.
forma
mixta.

2. Quae
reipubl.
forma sit
reliquis
praefer-
rendas.

β. quem versiculum saepe commendat Aristoteles. Est enim monarchia 1. naturae ipsi convenientissima, quippe quae non solum universa unum habet conditorem et gubernatorem Deum et solem unum, a quo sublunaria omnia illuminantur. Divinitas aeterna sua ineffabili providentia regnat sola in universo mundo, unus conditor mundi, qui regit omnia salubriter, ait Philo in decal. p. 487. Omnium in terra bonorum auctor est sol, si vero gemini forent soles, periculum esset, ne omnia conflagrarent, ut quidam Lydorum ad Croesum dixit, qui fratrem ad imperii consortium assumerat, apud Stobaeum serm. 45. nec mundus duobus solibus regi potest, nec duo summa regna habere, inquit Alexander Magnus apud Curtium l. 5. et Justinum l. 11. sed particularis etiam natura unius directione gaudet. Ut in homine est anima una, quae omnia dirigit, sic unum reipublicae corpus unius animo regendum, Asinius apud Tacitum l. 1. annal. quod repetit Pontanus l. 4. de obed. cap. 2. Ut in domestica societate est unus paterfamilias, sic in civili sit unus monarcha. Inter apes ac grues unus est, qui ceteros omnes regit eisque praeit, Aristoteles lib. 1. de hist. anim. c. 1. Plinius l. 11. nat. hist. c. 17. Breviter, in omni rerum conditarum genere unum quiddam eminere cernimus, quod ceteris ejusdem generis dignius, Savonarola epitom. ethic. concl. 19. 2. Antiquissima. Augustinus l. 4. de civ. Dei c. 6: Monarchicus status est omnium antiquissimus. Primum in terris fuit imperii nomen, inquit Sallustius in Catilin. Adamus velut unus aliquis monarcha omnibus non solum irrationalibus animantibus, sed etiam hominibus fuit praepositus. 3. Eadem constantissima ac tutissima.

Nulla fides regni sociis omnisque potestas
Impatiens consortis erit.

Lucanus l. 1. Rarius unus, saepius secum multi dissident. Exemplis hoc demonstrat Junius p. 1. quaest. polit. q. 4: Unius principatus bellis dissidiisque solet esse liber, inquit Justinus in exhort. ad gentes. Virtus unita semper est fortior. Unum et bonum convertuntur, inquit Philosophus, illud ergo optimum, quod maxime unum. 4. Eadem subditis accommodatissima. Facilius enim unius, quam multorum imperio obtemperari potest. Quanto facilius est, inquit Isocrates in Nicocle, animum unius viri instituto accommodare, quam multis variisque opinionibus placere conari. 5. Eadem aequissima. Monarchiae plurimum tribuunt optimo, deinde secundo quod post primum est, deinde tertio et quarto ac reliquis eadem ratione pro meritis cuiusque, Isocrates in Nicocl. Facilius unus quispiam vir bonus reperitur, et si illum inventu difficilem quis putet, necesse est fateatur, ut plures inveniri difficilius, Dio l. 44. hist. 6. Eadem felicissima.

ἰθαίμων πολλέθρον ἐνός κήρυκος ἀκούων,
qui versiculus Soloni ab oraculo redditus apud

Plutarchum in conv. sap. Plures gubernatores nisi licet artem noverint, tamen sibi invicem sunt impedimento. 7. Eadem communi fere omnium gentium consensu reliquis rerumpublicarum formis antepone, ut late ostendit Petrus Greg. Tolos. l. 5. de repub. c. 3. ad eam in omni periculoso reipublicae statu sapientes quique tanquam ad sacram ancoram confugerunt. In difficillimis quibusque temporibus dictator Romae creabatur, qui summum imperii jus habebat et potestatem plane regiam. Plura argumenta pro monarchiae dignitate cumolata erant apud Plutarchum l. de unius et mult. domis. Stobaeum serm. quod opt. sit monarch. Xenophontem in Cyropaed. Beroaldum de opt. reip. statu, Petrum Gregor. l. 5. de repub. c. 3. Bodinum l. 6. de repub. c. 4. Lipsium lib. 2. polit. 2. Thom. More lib. 1. de repub. c. 2. Simanc. l. 3. de rep. c. 1. Patritum l. 1. de regno tit. 3. Junium l. 1. post quaest. q. 4. Hippolytum a Collibus in princ. c. 1. p. 13. 14. Althusium c. 32. polit.

134. Pontificii ex hoc principio politico de monarchiae praestantia colligunt, etiam in ecclesia debere esse unum aliquem monarcham et visibile aliquod caput, pontificem scilicet Romanum, qui summus reliquos episcopos et totam ecclesiam obtineat potestatem, ut apparet ex Bellarmino lib. 1. de pont. Rom. c. 1. et seqq. Costero in enchir. controv. c. p. 119. Gretsero in defens. Bellar. tom. 2. libro 1. de monarch. eccl. etc. Atqui 1. non a principiis politicis, sed ex Scripturis sacris de quo ecclesiae regimine disserendum. Ex Scripturis igitur primo omnium demonstrandum fuerit, constitutum ordinasse, ut ecclesia N. T. a quodam viro capite et monarcha gubernaretur, nec de hac rei Christianae (ut Bellarminus in praefat. lib. pontif. primatum pontificis vocat) ex conjectura politica statuendum, alias committitur μεταφυσικῶς ἄλλο γένος. 2. Si vel maxime concedamus, regem ecclesiae debere esse monarchicum, nondum tamen evictum erit, pontifici Romano illud competere, Christus uti solus est ecclesiae suae sponsus, καὶ νομὴν, caput et fundamentum, ita quoque solus ecclesiae monarcha. 3. Nondum apud omnes politicos est in confesso, monarchiam simpliciter praestare reliquis formis. Quidam existimant de fac. rerumpublicarum earumque praestantia non esse comparativo, sed positivo loquendum, cum solum regiminis modus tam aristocraticus, quam monarchicus sit bonus et eligibilis, uterque Dei ordinis et paria afferat commoda. Banosius de polit. Dei c. 14. sat. 2. Quidam aristocratiam praeferebant quam ita dictam putant, quod non solum sit σωφρονιστικόν, sed etiam ἀρετικὴ ἀρχή; quidam monarchiam aristocratia temperatam praeferebant, quin imo quod liberis rebuspublicis hodie vivunt, tantum ab ea monarchicum unius dominatum praeferant, ut ea potius quam libertatem amittere malint. Eadem monarchiam praeferebant, certas addunt limitat. Thomas p. 2. q. 105. art. 1: Regnum (monarchia) est optimum regimen populi, si non corruptum.

et propter magnam potestatem, quae regi conceditur, de facili regimen degenerat in tyrannidem, si perfecta virtus ejus, cui tales potestas conduntur, perfecta autem virtus in paucis invenitur, praecipue Judaei crudeles erant et ad avaritiam omni, per quae vitia maxime in tyrannidem decidunt, ideo Dominus a principio eis regem non intulit cum plena potestate. Bellarminus ipse l. 1. pont. Rom. c. 3. simplici monarchiae praefertur et ex aristocratia temperatam, si circumstantiae et ratio hujus vitae consideretur; unde non quidam distinguunt inter praestantiam regiminis consideratam in thesi citra circumstantiarum rectum, et in hypothesis, hujus vel illius reipublicae respectu, quo accommodari potest distinctio philosophi inter ἀριστὸς ἀγαθόν et τίς ἀγαθόν. Non absolute et simpliciter loquendo monarchia praestantior, tamen respectu hujus vel illius alia regiminis forma potest esse accommodata ac proinde magis eligenda. Item inter monarchiam in abstracto ratione essentiae et in consideratione existentiae. Si monarchia in se et se quidditatis suae aestimetur et omnia boni regiae requisita praesupponantur, negari forte potest, eam esse omnium formarum praestantissimam, sed si consideretur ratione existentiae, qualis solet in tanta humanae naturae imbecillitate, injuria dubitatur, an ea semper sit eligibilior praestantior. Vide Meisnerum in disp. de regim. l. q. 2. th. 71.

Theologi quando ex c. 2. et 7. Danielis monarchias statuunt, Babylonicam scilicet antiquam, Graecam et Romanam, in sensu quodam fore monarchiae nomen accipiunt pro regnis mundi amplissimis, potentissimis ac florentibus, sibi invicem succedentibus et serie non intermissis ad Christi usque adventum durantibus. De primo monarcha Nabuchodonosore dicitur v. 19. potestatem ipsius pervenisse in terminos universae terrae. De Medorum et Persarum monarchia Dan. 8, v. 4. dicitur, omnes bestias non potest ei resistere nec liberari de manu ejus. De tertio monarchia dicitur Dan. 2, v. 39. quod regnum terrae sit imperatura; de quarta, Romana monarchia Dan. 2, v. 40. quod omnia sita ac comminutura; ideo enim Daniel in v. 41. distinctam mentionem facere voluit, tum de reliqua mundi regna singulis temporibus regnatura eorum fuit auctoritas, tum quia ecclesiae ista magis quam aliis fuit obnoxia. Bodinus ad. histor. c. 7. per illas quatuor bestias intelligit Medos, Persas, Graecos et quatenus Babylonem subegerunt. Fr. Junius, Piscator et quidam alii per quartam bestiam non Romanam monarchiam, sed Magni successores, Seleucidarum scilicet regnum, ac per corniculum parvum ad reliqua exortum Antiochum Epiphanem hoc esse statuunt, qua ratione Danielis

prophetiam intra arctissimos paucorum annorum carceres, videlicet intra tempus, quod a captivitate Babylonica usque ad synagogae excidium intercessit, includunt sicque hodiernam ecclesiam a fructu hujus prophetiae excludunt, quibus sequentia merito opponuntur argumenta.

136. 1. Ex prophetica tum quartae bestiae, tum etiam corniculi inter decem cornua enati descriptione. 1. Quarta bestia apud Danielelem sic describitur, 1. quod sit prorsus alia ac diversa a praecedentibus, quod apparet tum ex generali bestiarum descriptione Dan. 7, v. 3: Quatuor bestiae grandes adscendebant de mari diversae inter se; tum ex speciali quartae bestiae explicatione v. 7. 12. 19. 23. ubi notanter dicitur dissimilis reliquis bestiis. At successores Alexandri non sunt diversi a praecedente tertia bestia, quia v. 6. per quatuor alas et quatuor capita tertiae bestiae denotantur, ut colligitur ex Dan. 8, v. 22. Ergo successores Alexandri et ipsorum regnum non sunt quarta bestia. 2. Quod sit duratura usque ad judicium extremum, ut colligitur ex descriptione judicii, immediate hujus bestiae descriptioni subjuncta Dan. 7, v. 9. 10. 13. cum primis ex v. 21. et 22. ubi dicitur, quod cornu illud praevaluerit adversus sanctos, donec venit Antiquus dierum et judicium sedit. Atqui regnum successorum Alexandri jampridem sublatum est, nec duravit integros trecentos annos. Qui de particulari Dei judicio adversus Seleucidam exercendo et regno Maccabaeis post illud vaticinium propheticum conferendo exponunt, refelluntur descriptione tum

4. An per quartam Danielis bestiam intelligatur monarchia Romana?

judicii a filio hominis exercendi, id enim ita comparatum est, ut non nisi extremo judicio competat; tum regni post illud judicium sanctis dandi, quod usque in seculum et saeculum saeculorum iidem dicuntur possessuri v. 18. At si hoc de Maccabaeis intelligitur, doceat, qui ista contendit, quomodo regnum eorum sit perpetuum? inquit Hieronymus in comm. Dan. XIII. 323.

137. 2. Ut autem quartae bestiae descriptio non convenit Alexandri successoribus, ita nec cornu parvi descriptio Antiocho Epiphani competit, sed regno Turcico, id quod manifestum fiet, si descriptionis partes singulas examinemus. 1. Appellatio. Cornu quartae bestiae appellatur קַרְנֵי קָטָן parvum Dan. 7, v. 8. at Antiochus vocatur קַרְנֵי קָטָן ex minore inter quatuor, ut haec appellatio ad stirpem, non ad personam pertineat. 2. Origo. De ortu hujus parvi cornu usurpatur verbum קָטָן v. 8. et 20. quod de ortu bestiarum e mari etiam usurpatur v. 3. ex quo colligitur, cornu illud non esse quartam bestiam, sed immediate ex mari oriturum, hoc est eum, qui per cornu parvum denotatur, non per successionem, sed per novam adscensionem ad imperium perventurum. Atqui Antiochus per successionem imperium obtinuit. 3. Tempus originis. Ortus corniculi refertur ad tempus quartae bestiae. v. 8. At Antiochus Epiphanes non prodiit ex quarta bestia, sed ex tertia Dan. 8, v. 9. et 23. 4. Incrementum. De corniculo dicitur, quod in principio fuerit parvum, sed postea prae reliquis evaserit magnum Dan. 7, v. 19:

Adspectus ejus magnus prae sociis suis. At Antiochus Epiphanes erat magnus nascens, quia Antiochi Magni filius fuit, nec major reliquis evasit, imo ne par quidem parenti, qualis antequam a Romanis magna regni parte exueretur, existit. 5. *Res gestae.* De corniculo illo dicitur, quod *tria cornua ex decem cornibus bestiae sit evulsurum* v. 8. hoc est *tres reges humiliaturum* v. 24. At nec decem cornua in Alexandri successoribus, nec tria cornua in Alexandri successoribus, nec tria cornua sive regna ex illis ab Epiphane decussa monstrari possunt. Junius nominat 1. Ptolemaeum Philopator, 2. Seleucum Philopator, 3. Demetrium filium. Atqui Demetrius post Epiphanem regnavit, ergo cornu hoc non fuit ab Epiphane dejectum. Praeterea cornua dejecta oportuit ante regnare et in numero decem cornuum bestiae locum prius habere. Jam vero Demetrius ante Antiochum Epiphanem non regnavit, teste Josepho libr. 12. antiquit. cap. 15. nec ipse Junius Demetrium inter decem cornua ponit. Polanus loco Demetrii ponit Antiochum Magnum, at is non a filio, sed a seditiosa plebe fuit interemptus, teste Justino libr. 32. Brugtonus nominat 1. Seleucum Philopator, 2. filium ejus Demetrium, 3. Philometorem Aegypti regem. At nec Demetrius, nec Philometor ab Epiphane evulsus, cum uterque post ipsum regnarit, Philometor etiam cum eo et ante eum, ut ex chronologico calculo Helveticus in synopsi de quatuor summ. imper. p. 4. probat. De corniculo illo praedicatur v. 25. quod *sermone contra excelsum loquetur et sanctos altissimi conteret et cogitabit mutare tempora et legem.* At haec non tam Antiocho quam Turcae competunt, qui tempora in algieras et legem in alcoranum mutavit. 6. *Adjuncta.* Tribuuntur corniculo oculi quasi oculi hominis, qui vigilantiam in imperii finibus augendis et affectationem singularis humanitatis notant, et *os loquens grandia*, quo notantur blasphemiae pseudo-propheticae, qualia non tam in Epiphane, propter crudelitatem Epimane dicto, quam in Turca regnum primitus affectante et in alcorano blasphema eructante deprehenduntur. 7. *Interitus.* Corniculum illud interit circa extremum judicium v. 11. ac deletur immediate ab ipso judicio, ita ut cum eo totaliter deleatur corpus bestiae atque omne imperium terrenum v. 12. post interitum illius nullum est tempus, sed succedit illi regnum sanctorum aeternum v. 27. At ista non possunt ad Antiochi ac regni ipsius interitum applicari, quod jampridem interiit et Romanorum monarchia eidem successit.

XIII. 326. 138. 2. *Ex prophetica temporis notatione.* Praesupponimus numerum monarchiarum quaternarium, tum per quatuor partes statuac, 1. caput scilicet aureum, 2. pectus et brachia argentea, 3. ventrem et femora aerea, 4. tibias ferreas et pedes ex parte ferreos, ex parte fictiles Dan. 2. tum per quatuor diversas bestias Dan. 7. diverso licet respectu denotari. Atqui Dan. 2, v. 28. dicit propheta ad regem: *Deus notificavit regi, quod futurum est in novissimo dierum.* Ergo regna illa sibi invicem eo

modo succedunt, ut daret quantum usque ad novissimum diem, quo usque etiam se extendit utraque visio tum prophetae, tum regi oblata, id quod evidenter etiam colligitur ex connexionione v. 34. et 44. cum praeced. v. Dan. 2, v. 9. et 22. cum praeced. Dan. 7. 3. *Ex prophetiae Danielis cum apocalypsi Johannis collatione.* Ea enim evidenter ostendit, non regnum successorum Alexandri, sed Romanam monarchiam per quartam bestiam notari. Apud Danielelem quarta bestia sic describitur, quod *ascenderit e mari* Dan. 7, v. 3. quod fuerit *terribilis formidabilis ac fortis, comedens, comminans, conculecans* v. 7. *habens cornua decem* v. eod. *dentibus ferreos et ungues aeneos* v. 19. 23. simili modo describitur bestia *decicornis* Apoc. 13, v. 2. *quod fuerit similis pardo, quod fuerint pedes ejus ut pedes ursi et os ejus sicut os leonis* v. 2. hoc est quod instar leonis comminuerit, instar ursi delevit, instar pardus conculearit, sicut etiam apud Danielelem v. 12. *reliquum bestiarum*, leonis scilicet violentia, ursi truculentia et pardus saevitia quartae bestiae attribuitur. Quod autem decem illa bestia apud Johannem denotet Romanam monarchiam, colligitur ex eo, quod Apoc. 17, *septem capita*, quae illi tribuuntur, explicantur *septem montes.* Atqui de Roma constat, quod septem montes ambitu suo includat, unde Maro canit:

Septem quae una sibi muro circumdeditur et Propertius:

Septem urbs alta jugis, toti quae praesidet

Praeterea mulier insidens bestiae sic exprimitur Apocal. 17, v. 18. quod *sit civitas magna regnum super reges terrae.* At tempore Johannis nulla urbs alia quam Roma monarchiae quaternariae imperium in reges terrae habuit. *Color coccineus* v. 3. huic bestiae attribuitur, aliud notat quam sanguinolentia persecutionum ab imperatoribus Romanis adhuc ethnicis a Romanis pontificibus ecclesia Dei sustinuit. *communi saniorum interpretum testimonio* testificamur, qui a recepta discessit sententia, fuit Irenaeus, Christiani nominis hostis, quem Hieronymus et Theodoretus refellunt, reliqui interpretes veterum plerique omnes tum veteres, tum recentiores visionem Danielis de quatuor monarchiis etiam ejus partem de Romana monarchia esse, unde Calvinus ipse in Dan. p. 21. sic scribit: *Quae statuac extra controversiam quicumque diti sunt sano judicio et candide etiam mentem prophetae exponere, intelligunt de monarchiis.* p. 22.: *Interpretes, qui et modum dicio pollent et candore, ad unum omnes cum exponunt de monarchia Babylonica, Graeca et Romana. Et Daniel ipse satis ostendit.* Graserus in *histor. Antioch.* exerc. prima p. 45. et seqq. ex professo sententiam refellit.

139. Porro ex Danielis de quatuor monarchiis vaticinio recte colligitur, *Romanam monarchiam, sub qua vivimus, usque ad finem mundi duraturam, cum finis hujus monarchiae et Christi ad judicium adventus immediate jungantur*, c. 2, v. 44. c. 7, v. 9. Contrarium statuit 1. *Lactantius*, qui l. 7. natit. c. 15. futurum scribit, *ut Romano nomine funditus deleta reversoque in Asiam imperio occidens serviat, oriens autem dominetur*, ubi adducit etiam testimonium Sibyllarum et Hydaspis Medorum regis antiquissimi, qui sub interpretatione vaticinantis pueri ad memoriam posteris tradiderit, *substatum iri ex orbe imperium nomenque Romanum*. Respondemus: 1. certissimis Spiritus sancti oraculis non aut praeferenda incerta Sibyllarum vaticinia. Idem *Lactantius* lib. 7. cap. 25. diem extremi iudicii intra ducentos a suo tempore annos expectandum definit: *omnis, inquit, expectatio non amplius quam ducentorum videtur annorum*. Cum ergo claruerit *Lactantius* circa annum Christi 330. tempus iudicii oportuisset incidere in annum a nato Christo 530. sed eventus docuit contrarium. Proinde ut in uno falli potuit *Lactantius*, ita quoque in altero; et ut ob unum non completum *Lactantii* vaticinium reliquis fides decedit, sic e contrario contra Danielis oracula ipso eventu comprobata, eoque quae adhuc implenda restant, fidem confirmant. Quid de talibus vaticiniis statuendum sit, similia exempla ostendunt. Phil. l. 5. chron. sub tit. axim. imper. refert, cum *Maximilianus I.* anno 1480. 6. Febr. imperator eligeretur, *Judaicum* quendam ancofurti fuisse, qui diceret, *ultimum tunc imperatorem Germanicum* eligi, accersitumque ad electores coram his eadem dixisse. Fuerunt qui *Ruphphum II.* ultimum ex *Austriaca* familia imperatorem fore praedixerunt, sed eventus illorum praedictiones redarguit. 2. *Judaei hodierni*, qui magis spes fovant, se non semper exsules fore, sed modo imperium Romanum fuerit sublatum, ad laeam sese redituros, idque colligunt ex Thren. 4, 21: *Gaude et laetare filia Edom, quae habitas terra Hus; ad te quoque perveniet calix, inlaberis atque nudaberis*, ubi per *Edom* existit, intelligi monarchiam Romanam, cum primus idem fundator *Julius Caesar* de *Edom* fuerit, respondemus 1. hac ratione ipsorum *Judaeorum* autem intelligi posset per *Edom*, cum *Herodes* sit *Idumaeus*. 2. Unde probant, *Julium Caesarem* fuisse *Edomitam*? *Edom* sive *Esavus* fuit ex stirpe *Semi*, sed orbis *Europaeus*, in quo *Roma* est, a posteris *Japheti* fuit habitatus. 3. Si maxime primus *Romanorum* imperator fuisset *Edomita*, non tamen propterea totum *Romanum* imperium posset dici *Idumaeum* vel *filia Edom*. 4. In vaticinio retinendus est sensus literalis. *Edom* significat regnum *Idumaeum* ab *Edom*, fuit *Esavus*, sic denominatum, *Hus* est nomen gentis in hoc regno celebrioris. Consolatur enim *Israhel* populum *Israheliticum* argumento a poenis *Idumaeorum*, qui erant perpe-

tui et implacabiles *Judaeorum* hostes, desumpto et ironice jubet eos gaudere et laetari super miseriis *Judaeorum*, brevi enim hujus laetitiae finem fore dicit, cum ad ipsos quoque calix irae divinae perventurus sit. Similes praedictiones exstant *Jer. 49*, v. 10. *Ezech. 25*, v. 12. c. 35, v. 3. ac quinto post *Hierosolymae* expugnationem anno *Idumaeis* et aliis vicinis gentibus ea, quae hic praedicuntur, contigisse commemorat *Josephus* l. 10. antiq. *Judaic.* c. 11.

CAPUT VI.

DE FINE ET EFFECTU
MAGISTRATUS.

140. *Finis magistratus est vel principalis et summus, vel minus principalis et intermedius. Finis principalis, ut aliarum divinarum ordinationum, ita quoque magistratus est Dei gloria. Proverb. 16, v. 4: Universa propter se ipsum operatus est Dominus. Intermedius et minus principalis finis in genere ab apostolo exprimitur Rom. 13, v. 4. quod sit bonum publicum, cui inest etiam bonum singulorum subditorum privatum. Dei minister est, inquit, tibi in bonum. In specie illud bonum statuitur tripartitum 1. Tim. 2, v. 2. ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et honestate. Primum igitur bonum est ησυχία, publica quies et tranquillitas. Si absque magistratus cura ac defensione esset, omnia cyclopaeis confusionibus essent turbata; quod vita et fortunae nostrae ab aliorum oppressionibus et rapinis sunt securae, id post Deum magistratui unice debemus. Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. De regno Salomonis scribitur 1. Reg. 4, v. 25: Habebat *Juda et Israel* absque timore ullo unusquisque sub vite sua et sub ficu sua cunctis diebus *Salomonis*. *Jerem. 29*, v. 7. dicit propheta ad *Israhelitas*: Quae-rite pacem civitatis (*Babylonis*) et orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis. Bar. 1, v. 11: Orate pro vita *Nabuchodonosor* et *Balthasar*, ut vivamus sub umbra eorum. Huc referenda est visio *Danielis* prophetae, in qua beneficia magistratus describuntur sub typo arboris procerae et magnae, sub qua umbram inventiunt animalia campi, in ramis ejus nidulantur volucres et ex ea vescitur omnis caro, *Dan. 4*, v. 8. 9. Ceterum hanc quietem et tranquillitatem publicam procurat magistratus legum promulgatione, justitiae administratione, bonorum defensione, malorum correctione, judicium institutione etc. 2. εὐσέβεια, cultus divini exercitium publicum ac liberum. Si absque magistratus cura ac defensione esset, non possent institui conventus ecclesiastici, in quibus doctrina coelestis proponitur. Quod scholae et templa in pace*

Finis magistratus.

XIII. 328.

florēt, id magistratui debemus, qui propterea vocatur *nutritius ecclesiae* Esa. 49, v. 23. 3. *σεμνότης*, publica honestas, qua subditi in officio continentur, ne perfractis legum et honestatis repagulis tradant se libidinibus, morum turpitudini et omnis generis improbitati. Magistratus tuetur externam disciplinam ac positis honestis legibus prohibet ea, quae beluina feritatem ac turpitudinem introducunt.

Officium
magi-
stratus.

141. Ad hunc finem tanquam aliquem scopum magistratus officium tanquam *medium* perducit et spectat. Officii illius partes diversimode a diversis recensentur. Quidam revocant illud ad custodiam *utriusque decalogi tabulae*; quidam ad *res divinas et humanas*; quidam occupari illud statuunt vel *circa res*, vel *circa personas*; quidam ad *judicium et justitiam* partes officii illius revocant; quidam illud versari dicunt in *ordinando, judicando et vendicando*; quidam vel *pacis*, vel *belli* tempore illud spectandum esse censent. Dicimus, requiri ad *pium Christianum et laudabilem magistratum* 1. *legitimam officii occupationem*, ne scilicet violenta aliorum oppressione vel malis artibus vel aliis mediis illegitimis et illicitis solum occupet, sed aliquo modorum ac mediorum legitimorum superius recensitorum ad illud evehatur. 2. *Legitimam ejusdem administrationem*, quae in eo consistit, ut magistratus recte se gerat *erga Deum, erga homines*. Hominum nomine complectimur tum *ipsum magistratum*, tum *alios homines*. Requiritur igitur, ut magistratus recte se gerat *erga se ipsum et erga alios*, eosque vel *amicos*, vel *inimicos* et *hostes*. Amici sunt vel *domestici* et *familiares*, vel *extranei*. Domesticorum et familiarium nomine intelligimus *parentes, uxorem, liberos, consiliarios* etc. Extranei sunt vel *aequales*, quo nomine *ὡς ἐν πλάτῃ* intelligimus *vicinos et magistratus alios*; vel *inferiores*, quo nomine accipimus *subditos*, potestati ac jurisdictioni magistratus subjectos. Quemadmodum enim apostolus regulam vitae Christianae omnibus ac singulis praescripturus Tit. 2, v. 12. requirit, ut quilibet *σωφρόνως, δίκαιως καὶ εὐσεβῶς* vivat, *εὐσεβῶς* scilicet respectu *Dei*, *σωφρόνως* respectu *sui ipsius*, *δίκαιως* respectu *proximi*; ita quoque officium magistratus non incommode ad haec capita revocari potest, ut recte se gerat *erga Deum, erga se ipsum et erga homines alios*. Multiplex et multiplex debet esse princeps, inquit Philo in l. de Josepho, *alius in bello, alius in pace, alius erga hostes, alius erga subditos*.

XIV. 1.

SECTIO I.

QUOMODO MAGISTRATUS ERGA DEUM SESE GERERE DEBEAT.

Quomo-
do magi-
stratus
erga

142. Ea quae a magistratu debentur Deo, unico *εὐσεβείας* ac *pietatis* nomine complecti possumus. Ante omnia igitur requiritur, ut magistratus sit pius

ac religiosus, timens Deum non hypocritice et ad externam duntaxat speciem, sed sincere et ex corde. Machiavellus quidem in lib. de princ. c. 16. praeter cetera venenata dogmata etiam hoc insinuat principum animis, *non requiri in principe rem pietatem, sed sufficere illius quandam umbram et simulationem externam*. At contrarium probant.

1. *Dei praecipientis majestas*. Deus ab omnibus omnino hominibus requirit pietatem et sanctum et timorem, ergo etiam a principibus, quippe qui nulla exceptionis lege gaudent, quo minus Dei, et pote superioris, legi reverenter se subjiciant, quimo in specie a magistratu, tam superiore, quam inferioribus Deus exigit, ut sint pii, timentes Deum mandata ejus custodientes. Deut. 17, v. 18. Jos. v. 8. Exod. 18, v. 21. 2. Par. 19, v. 7. Psalm. v. 10. etc. 2. *Magistratus dignitas*. Sunt dii, et Deum exprimere debent pietate. Optime deorum exemplum principi constituam, ad quod formetur ut se talem esse civibus, quales deos sibi velint, inquit Seneca l. 1. de clement. c. 2. in quo dii ethnici praeter deorum pluralitatem nihil est ethnicum. Decorum est, ut probitate emineat, qui deus nitate. Decet id quod optimum est, ab optimo et quod imperat ab imperante, inquit Diogenes et Stobaeum. Non videtur dignus regis nomine, secundum mandata Dei se et sibi subditos comit regere, Angelomus l. 4. Reg. c. 14. et Petr. Gregor. l. 21. syntax. art. mirab. c. 6. quis in republica majorem dignitatis gradum optus est, eo Deum colat submissius, inquit Agapetus praec. 1. 3. *Summa pietatis utilitas*, quae magistratui, et subditis affert. Pietas est ἀρετή, Philo l. de decal. p. 478. imo virtutum nium anima, absque qua reliquae virtutes sunt nime quoddam cadaver. Solent pietatem ceteras virtutes reliquae, a qua non magis divelli potest quam umbra a corpore, quod in sole versatur, idem Philo lib. de carit. Virtutibus ergo re Deo gratis studere quisquis cupit, a pietate more Domini initium faciat necesse est. Optimum etiam ac tutissimum principis munimentum est pietas. Nemo facile insidiis petet illum, quem pietatem Deo curae esse persuasum habuerit. Cyrus apud Xenophontem lib. 8. Cyropaed. *Nirrus lib. 18, c. 8.: Demophilus Plutarchum Ciceronem dixisse refert, propter solam urbem et virtutem et fortunam inter se foedus pepigisse, autem dixerim, veram etiam in Deum pietatem felicitatem in solo Mauritio conjunctione invenisse, quod pietas scilicet felicitatem in potestatem redegerit eandemque errare et lapsus non permiserit. ** Super omnia praecclarum regnum habet, pietatis cultusque divini cor gem exornat, inquit Agapetus in exposit. p. tom. 1. orthodox. p. 185. et addit evidentiam: Divitiae evanescunt, vulgi favor evanescit, sola vitae Deo placentis gloria in libus seculis coëxtenditur et trans oblivionem bras collocat possidentes. Nec minores in

blicam a pietate principis redundant utilitates. Est enim principis vita *speculum*, in quo se contemplantur subditi, est *exemplar*, ad quod vitam conformant, norma est, secundum quam mores dirigunt, et non tam imperio ipsis sit opus quam exemplo, Plinius in panegy. Trajani. Eccles. 10, v. 2: *Qualis est rector civitatis, tales etiam habitantes in ea*. Plurimum igitur magistratus pietas valet ad merendam subditorum animis pietatem, ex pietate vero civium in republica omnis prosperitas et felicitas oritur, cum pietas et hujus, et futurae vitae promissionem habeat 1. Tim. 4, v. 8. *Felix republi-*ca, inquit Cominaeus part. 2. c. 49. *in qua ut imperat princeps, Deum timet. 4. Impietatis eradicies*. Cum pietas et Dei timor sit quoddam nasi frenum ac repagulum, quo in officio continetur magistratus, praesertim summus, fieri inde nequit, quin remota ex magistratuum animis pietate,ensus potestatis turpissimus consequatur. Ac velut *venam* fonti infusum omnes inficit rivulos, sic a facie ad omnes subditos impietas sese diffundit, quo tandem eversionem reipublicae consequi neesse est. Persarum regnum quamvis ditissimum imetas perdidit, subditos eorum omnes corrumpit ac omnes omnibus mortalibus exosos reddidit, Xenophon lib. 8. Cyrop.

143. *Εὐσεβείας* hujus in magistratu requisitae nuda est *verbi divini studium ac sedula meditatio*. Cum enim nemo Deum recte colere possit, nisi cum recte agnoscat, cumque salutaris illa Dei cognitio post lapsum non innascatur hominum mentibus, sed ex Verbo unice sit petenda, ideo ad pietatem et cultum Dei primo omnium requiritur, ut ex verbi divini auditu, lectione ac meditatione magistratus Deum recte agnoscere, timere ac colere discat. Quo spectat expressum mandatum divinum Mt. 17, v. 18: *Postquam rex sederit in solio regni describet sibi deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticae usque et habebit secum legetque illud omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Dominum Deum suum et custodire verba et ceremonias ejus, quae ei praecepta sunt*. Ad Josuam dicit Dominus 1. Reg. 1, v. 8: *Non recedat volumen legis hujus ab tuo, sed meditareris in eo diebus ac noctibus, custodias et facias omnia, quae scripta sunt in quoia tunc prosperam facies viam tuam et praeceperis agere*, ex quo loco David propheta regius beatus illum pronuntiat, qui in lege Domini meditatus ac nocte Psalm. 1, v. 2. Jojadas summus sacerdos regi Joas in solenni inauguratione tradit monumentum sive librum legis 2. Reg. 11, v. 12. Paral. 23, v. 11. ut admoneatur, diligenter sibi esse evolvendum. Josias reperto libro legis in nomine Domini curat eum publice praelegi et audientibus voluminis illius humiliat se coram Domino 2. Reg. 22, v. 11. et 19. Alphonsus Arragonensis et Siciliae rex hoc nomine commendatur, quod sacra Biblia cum glossis a capite ad calcem quater perlegerit. Nec illam duntaxat uti-

litatem Scripturae lectio principi praestat, quod veram et salutarem Dei agnitionem ex ea discere potest, sed etiam de imperio recte gerendo salutaria praecepta et exempla ex eadem peti possunt, unde propheta regius Psalm. 119, v. 24. dicit: *Testimonia tua sunt gaudium meum et consilarii mei sunt justificationes tuae*. Cum omnia abunde suppetant principibus, saepe tamen indigent illis, a quibus veritatem et sana consilia audiant, ac consilarii quandoque metu se impediri patiuntur, quominus libere suam proferant sententiam, sed Scripturae sacrae libri nullo personarum respectu habito tam magistratus, quam privatorum peccata arguunt et salutaria consilia principibus suppeditant.

144. *Requisita et partes* illius, quam magistratus Deo debet, pietatis sunt: 1. *Precum assiduitas*. Cum enim ars imperandi sit omnium maxima et difficilima, ad quam divina quaedam prudentia requiritur, cum magistratus multorum odiis et insidiis sit expositus, cum in proclivi sit a justitiae tramite aberrare et in fastigio dignitatis positum super alios efferri ac potestate sua abuti, ideo magistratui preces necessariae sunt vel maxime, quibus et prudentiam et alia ad *εὐαγλίαν* necessaria dona a Deo impetret atque adversus diaboli suggestiones et hostium molitiones sese muniat, qua in parte rex David suo omnibus principibus praelucet exemplo, cujus assidua fuit occupatio Dei laudatio et ardens precatio. Salomonis preces describuntur 1. Reg. 3, v. 6. et seqq.: *Tu Domine Deus meus regnare fecisti servum tuum etc. dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit et discernere inter bonum et malum*. Sap. 9. per tot.: *Deus patrum meorum et Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturae, quae a te facta est, etc. da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam et noli me reprobare a servis tuis etc.* De Carolo V. Zenocarus in ipsius vita refert, quod in precibus ad Deum fundendis fuerit assiduus, unde ipsius aulici de eo dixerunt, quod saepius cum Deo quam cum hominibus loqueretur. 2. *Subjectionis erga Deum humilitas*. Agnoscat magistratus, etiamsi in terris summus sit, esse in coelis regem superiorem, qui est rex regum et dominus dominantium 1. Tim. 6, v. 15. Apoc. 17, v. 14. agnoscat, ab illo se suam obtinere potestatem ac de usu vel abusu potestatis rationem aliquando reddendam esse. Psalm. 2, v. 10: *Reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram, v. 11. servite Domino cum timore et exultate ei cum tremore*. Sap. 6, v. 2: *Audite reges et intelligite et discite judices finium terras, v. 4. quia data vobis potestas a Domino et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra et cogitationes scrutabitur*. Augustinus l. 5. de civ. D. c. 24. felices reges fore ait, si honoribus et obsequiis non extollantur, si se esse homines meminerint, si ad Dei majestatem et laudem agant, si eum colant. Sui ipsius praeceptor princeps singulis momentis haec secum loqui debet. *Hodie diis immortalibus, si a*

Ejusdem
requisita.

me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum, ait Seneca libr. 1. de clem. cap. 1. *Audit princeps, omnia potestas a Deo est, protinus surgunt cristae. Cur magis tumidum te reddit Scriptura quam sollicitum? Cogitas, quod Deus tradidit tibi gerendum imperium, et non cogitas, quod gesti imperii idem exigit rationem*, Erasmus in milit. Christ. p. 162. Princeps ut hominibus se imperare norit, ita se Deo inferiorem et se ipsum quoque hominem esse cogitet, itaque voces et laudes, quae soli numini debentur, tanquam putidissimas assentationes oderit, Plinius in paneg. Trajan.

*Dis te minorem quod geris, imperas;
Hinc omne principium, huc refer exitum,*

canit Horatius lib. 3. od. 6. Josephus prorex Aegypti constitutus erat, idem tamen reverentur se Deo subiecit, quando fratribus suis deprecantibus amantissime respondet: *Nolite timere, quia sub Deo sum ego*, Gen. 50, v. 19. David coronam suam regiam Deo subiecit dicens Psalm. 115, v. 16: *O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillae tuae*. Philippus Macedonum rex per puerum sibi singulis diebus acclamari curabat: *Φίλιππε μέμνησο ἄνθρωπος εἶναι*. Contra Herodes dum patitur sibi divinos honores tribui sibi acclamari: *Vox Dei et non hominis*, ab angelo percussus misere expirat, Act. 12, v. 23. Perseus, ut est in poetarum fabulis, habuit Gorgonem vel clypeum, quo alios in saxa convertit, prohibitum autem fuit sibi ipsi, *ne adspiceret suum clypeum*, sed illud negligens et Gorgonem introspeciens conversus est in saxum, id est princeps non debet admirari suam potentiam, ne incidat in fastum et ex fastu in exitum. 3. *Vitae integritas*. Cum vita principis velut speculum quoddam omnibus subditis sit propositum, ideo vitam suam omnem ad legis divinae normam ac Dei voluntatem conformare summopere studeat. *Nullum est praestabilius et pulchrius Dei munus erga mortales quam castus et sanctus et Deo simillimus princeps*, ait Plinius in paneg. Trajan. Noverit princeps, se ut Deo, ita quoque divinis legibus esse subjectum, summopere igitur studeat juxta divinorum mandatorum regulam vitam conformare omnem et in omnibus Deo sese obsequentem praestare. Alphonsus semper in ore habebat, *tanto privatis hominibus reges meliores esse debere, quanto honoribus et dignitate antecellerent*, Panormitanus lib. 6. de rebus gestis Alphonsi. Contraria pietati sunt superstitione in excessu et impietas in defectu peccans, a quibus tanquam scopulis sibi cavere debet princeps, ne exitio immergatur.

SECTIO II.

QUOMODO MAGISTRATUS SESE DEBEAT GERERE ERGA SEIPSUM.

145. Ea quae magistratus debet sibi ipsi, conscientiae nomine complectimur omnia, ut scilicet quae plus licet magistratui, eo minus ipsi libeat. Augustinus libr. 5. de civit. Dei cap. 24. *felices reges fore ait, si sint luxuria tanto castigatiores, quam possunt esse liberiores, ac si imperent suis cupiditatibus*. Pertinent autem ad continentiam 1. *Sobrietas ac temperantia*, quae in cibo ac potu debitas observat modum. Ea vero magistratui curae debet esse vel maxime. 1. Ad gerendum magistratum requiritur prudentia, ea vero in temulentia et luxuria non potest habere locum. *Fundamentum sapientiae temperantiam esse*, dicebat Xenophanes. *In sicco habitare sapientiam*, dicebat Socrates, *in humido*. Σωφροσύνη Graecis dicta est quae σώφρονα τὴν ψυχὴν; contra vero ἀσώφρονα sobrietatem opposita prudentiam suffocat omnem. Prov. 20, v. 1. *Luxuriosa res est vinum, tumultuosa ebrietas, quocumque his delectatur, sapiens non erit*. 2. *Temulentia* est vitium servile, ideoque magistratus dignitate et auctoritate plane indignum. *Qui luxu saginae mancipati sunt, ut ignava animalia, eorum suggestas, jacent torpentque et praeterita constantia, futura pari oblivione dimittunt*, Tacit. l. 2. hist. 3. *Ebrietas* a cura reipublicae animi magistratus abstrahit et ad corporis cuticulam tantum curandam revocat. Eccl. 10, v. 16: *Vae tibi terra, cujus rex puer est, et cujus principes manu cadunt*; v. 17. *beata terra, cujus rex nobilis est, et cujus principes vescuntur in tempore suo ad ratiendum et non ad luxuriam*. Epaminondas cum festo quodam die reliqui cives compotationi operam darent, solus circumiens muros lustrabat, sobrium autem et vigilare se dicens, *ut aliis ebriis esse et dormire liceret*, Plutarchus ad Princ. ind. 4. *Sobrietas* et frenum potestatis, quo per vinolentiam sublato inestitia et abusus pessimi solent consequi. Alexander vino aestuans Clitum familiarem suum interfecit, sed postea tanta ductus est poenitudine, ut sibi ipsi manus inferre voluerit. Socrates ad Demonicum scribit, *menti vino obrutae idem accidere, quod curribus auriga excusso, cum quo consistit illud Senecae epist. 83: Non est animus in ea potestate ebrietate devinctus*. 5. *Temperantia* et castitatis nutricula et munimentum, contra ventrem mero aestuans cito despumat in libum. c. Venter etc. dist. 35. et proximus a Libero patre inconcessam Venerem est intemperantiae gradus. Valerius Maximus lib. 2. memorab. *Monstrum liberetur libido sine gula, cum haec duo tanquam atque concreta sint, ut si disjungi omnino possent, ipsi prius ventri pudenda non adhaerere*. Tertullianus adv. Psychicos *Venter et genitalia*

met ipsis vicina sunt, ut ex vicinitate membrorum consideratio intelligatur vitiorum, hinc Nabuzardan princeps cocorum muros Jerusalem destruxisse legitur, quia venter, cui multitudo cocorum deservit, aedificia virtutum ad solum redigit, in princ. dist. 44. ex Hieron. Comites Bacchi a poetis finguntur Satyri, quia ebrietatem comitatur libido, Satyri enim perhibentur adeo salaces, ut pruritus libidinis dicatur Satyrius, Sabin. in metam. Jam vero nullum tetrius vitium in magistratu quam libido. 6. Ebrietas omnes animi sinus aperit et operta recludit. Jam vero arcana reipublicae eliminari cum maximo ejusdem incommodo est conjunctum. Seneca, epist. 84. Ut musto dolia rumpuntur, et omne quod in imo jacet, vis caloris ejicit; ita ebrii omne, quod in secreto pectoris conclusum habent, vini calore ejiciunt. 7. Ex ebrietate oriuntur rixae, caedes et mala longe plurima. Aegyptiorum animis persuasum fuit, vitem ex fuso in terram gigantum sanguine pullulasse, unde et amentiam et furorem vino inesse, Pierius lib. 53. Hierogl. Cyrus Astyagi sciscitanti, cur vinum, quod ei in patera offerri jussisset, bibere recusasset, respondit, quia venenum esse credidi, cum nuper in convivio vidissem, neminem ex amicis, qui id bibisset, non ita debilitatum corpore, ut ambulare non posset, itaque animo aegrum, ut nihil superet aut intelligeret, sed in furorem potius vertebatur.

O foeda ebrietas (canit Palingenius) animi letum, o vitiorum
Nutrix ac scelerum, quid non mortalia cogis
Pectora? quid per te non audent? jurgia, lites,
Prælia dira mores et gaudes sanguine fuso.

Tigres, lynces et pantherae finguntur a poetis Bacchum comitari, vel quod sint vini appetentes, vel potius quod sint ferae supra modum immanes, ebrietas enim comes est feritas et immanitas, Sabin. in metam. Ideo Solon constituit, principem, si ebrius deprehensus esset, morte mulctandum, referente Lactantio l. 1. f. 10.

146. 2. Castitas, quae quo rarius in deliciis et abundantia reperitur, eo magis commendata esse debet magistratui. 1. Castitas est virtutum reliquarum peculiare ornamentum, absque qua virtutes reliquae sunt instar trunci a capite revulsi.

Ut cum de statua facies formosa revulsa est,
Non decus in reliquo corpore truncus habet;
Sic reliqui mores sprete sine honore jacebunt,
Ni sint ornati laude pudicitiae.

Phil. Melanchthon l. 3. epigr. ex Bacchylide. Castimoniam corporis et sanctimoniam animi duas esse virtutis et felicitatis claves, scribit Berosus Chald. l. 3. 2. Libido omnes et corporis, et animi vires enervat, nec prudentia in mente locum habere potest, quam libido occupavit, unde Sodomitae libidinis oestro perciti dicuntur percussi coecitatis. Gen. 19, v. 11. ubi pluralis numerus, interprete Aben Ezra, notat non oculorum solum, sed etiam

mentis tenebras ac coecitatem. 3. Nihil turpius in principe quam vagae libidines, per quas generosus animus brutarum voluptatum mancipium redditur et ingenuis imperare debens turpissimis servit scortis, sicut de Sardanapalo dicitur, quod pellicum gregi XIV. 6. se immiscuerit. 4. Vagae libidines principem reddunt contemptum et exosum subditis. Quemadmodum apes oderunt homines a coitu olidos; sic subditi principem libidinosum execrantur, Pierius lib. 26. Hierogl. 5. Eaedem secum trahunt reipublicae perniciem atque interitum, tum quia subditi magistratus exemplum cupide sequuntur sibi licere putant, quod illi licet; tum quia in aliis plectere non audet magistratus, quod ipse committit; ex quo nihil aliud quam scelerum colluvies et consequenter reipublicae perniciēs expectanda. Raptus Helenae Trojae regnum perdidit. Refert Plutarchus, Leuctris in pago Boeotiae Scedasum quendam duas habuisse filias forma et virtute praestantes, qui cum duos Lacedaemonios hospitio excepisset, illi forma filiarum capti post paucos dies redeunt et patre absente per vim stupratas filias interficiunt inque proximum puteum abjiciunt. Redit pater et canicula monstrante cadavera invenit. Spartam igitur proficiscitur, ut supplicium de sceleratis hospitibus sumi petat, sed derisus ab ephoris, utpote crimini huic vel obnoxiiis, vel patrocinantibus, civitate egreditur et dira illi imprecatur. Brevi post Lacedaemonii exercitum in illum locum ducunt, ubi virgines sepultae erant, ibi tanta Lacedaemoniorum multitudo interfecta est, ut imperium Sparta amiserit. Caveat igitur princeps non ipsum solum libidinis peccatum, sed omnes etiam peccati illius occasiones et illecebras. Caveat ad aspectus libidinosos exemplo Jobi, quem regem Jobabum fuisse quidam putant, c. 31, v. 1: *Pepigi foedus cum oculis meis, ut ne quidem cogitarem de virgine.* Cyrus a conspectu Pantheae, Alexander ab intuitu Darii conjugis et filiarum abstinerunt timentes illud adspicere, quod non licet concupiscere. Caveat otium, lectionem librorum amatoriorum, sermones amatorios, et quaecunque libidini fomitem et incitamenta praestant. Contra vero lectione Scripturarum sacrarum delectetur, si enim *Scripturas quis amat, carnis vitia nunquam amabit*; ineat conjugium, quod post lapsum non solum valet ad officium, sed etiam ad remedium contra libidinis morbum, ut ex Augustino loquitur Bonaventura in breviloq. tract. 6. c. 13.

147. 3. In corporis cultu moderatio. Continen-
tia enim non solum in cibo, potu et *appositorum* modum statuit, sed etiam in corporis cultu et vestitu. Sane non improbandum, si princeps pretiosioribus ac augustioribus vestibus amiciatur, nam de Salomone commemorat Christus Matth. 6, v. 29. *quod coopertus fuerit ly dōxy, gloriose et magnifice,* et ad majestatem apud subditos conciliandam vestitus etiam aliquid potest, interim tamen etiam hac in parte debita adhibenda est moderatio, et in ipso vestitus splendore exteriori vigere debet humilitas

3. Moderatio in corporis cultu.

et animi moderatio interior. Tu Domine scis necessitatem meam, orat Esther cap. 14, v. 16. quod abominer signum superbiae et gloriae meae, quod est super caput meum in diebus ostentationis meae, et detester illud quasi pannum menstruatæ et non portem in diebus silentii mei. Herodes in veste regia insolentior sese gerens ac divinos honores admittens misere perit, Act. 12, v. 23. ac Spiritus s. judicium de pompa regali Agrippæ ac Bernice, hoc est, quod fuerit πολλή φαντασία Act. 25, v. 23. Turpe est sapienti, cum animam habeat, laudes ex corpore captare, ait Julianus imperator apud Ammianum Marcell. lib. 25. Proinde quod Tertullianus de cultu femin. ad mulieres dicit, illud ad principes etiam accommodari potest: Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiae, taliter ornatae etiam Deum habebitis amatorem. Aristoteles Alexandrum discipulum suum docuit, multo pulchrius magisque regium esse animum habere cultum et compositum quam elegantiorē corporis vestem, cui consilio Alexandrum obtemperasse, refert Aelianus l. 8. var. hist. cum quo convenit illud Alphonsi, qui cum vestitu non multum discreparet a popularibus suis, admonitus, ut regio ornata incederet, respondit, se malle moribus et auctoritate suos excellere quam diademate et purpura, Panormitanus l. 1. de reb. gest. Alph.

4. Robur
animi et
magna-
nimitas.

149. 4. Robur animi et magnanimitas. Continentia enim etiam affectibus frenum injicit, ne vel in prosperis princeps animo nimis efferatur, vel in adversis penitus dejiciatur. Magnam fortunam magnamque dignitatis fastigium decet animus magnus. Absque illo animi robore princeps, utpote perpetuis negotiorum ac periculorum ventis obnoxius, nunquam erit pacatus et tranquillus; sed in pectore magnanimo animus bene compositus est mediis tranquillus in undis. Hic ordo, inquit Cicero act. 5. in Verrem de magistratu, quasi propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidias circumflari posse videatur, requiritur igitur animi robur contumelias, detractiones, invidiam et adversa quaevis parvi aestimans. Lutherus in c. 47. Gen. f. 627: Magistratus sint fortes et animosi, nec frangantur periculis et procellis, quibus concutuntur imperia, ut vere hoc sint, quod dicuntur, strenui, generosi, magnifici, illustres, daß sie recht fest und ehrenfest sein. Regium est bene facere et male audire, dicebat Alexander. Si magnanimus fueris inquit Seneca, nunquam judicabis, tibi contumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit, et cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis, non vendicare potuisse. Generosus equus non curat minorum canum latratus ac morsus, animus magnus injurias atque offensiones leviores ex alto despicit. Plutarchus in lib. de ira cōhibenda de Philippo Macedonum rege commemorat, amicos auctores ipsi existisse, ut Arcadionem, a quo maledicta et convicia audierat, puniret, Philippum vero illis obsequi noluisse, sed cum homini occurrisset, benigne potius cum ipso esse locutum,

quin et dona ac xenia misisse. Postea quaerit in amicis, quomodo Arcadion de se loqueretur, cum vero omnes testarentur, eum jam mirum Philippum laudatorem factum, subiecit rex: Ego igitur natus medicus sum quam vos. Ad hoc animi robur ac mediocre adjumentum ac velut momentum comites pietas et vitae honeste ac laudabiliter actae constantia, qui enim pietati studet, Deo sese curae committit, qui vero Dei protectione nititur, cum David rege dicit Psalm. 27, v. 1: Dominus illuminatio salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo? Psalm. 56, v. 5: In die speravi, non timebo, quid faciat mihi caro!

— — — — Hic murus aeneus esto
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Optima principum custodia ipsorum virtus ac innocentia et subditorum benevolentia, Cyrus apud Xenophontem lib. 7. Cyropaed. unde Alphonsus ab aliquibus argueretur, quod solus incederet, quae suaderetur, ut more aliorum principum et ipse armorum manu stipatus graderetur, respondit, se minime solum, sed innocentia associatum cedere, Panormita l. 2. de reb. gest. Alph.

SECTIO III.

QUOMODO MAGISTRATUS RECTE SE GERERE DEBEAT ERGA FAMILIARES ET DOMESTICOS.

149. Domesticorum ac familiarium nomine ligimus illos, cum quibus princeps quotidie vivit, quos quidam distinguunt in personas familiares et officarias. Necessariae sunt parentes juncti, liberi, fratres, sorores, cognati; officarii sunt consiliarii et ministri aulici. Parentes si in vivis sunt, princeps honoret, memor quatuor cepti, a quo nullius privilegii tenore vel facti exclusus est, cum Dei et naturae legibus princeps subjectus, ut Bartolus recte scripsit. Josephus rex Aegypti constitutus cum patrem suum Iam ad se in Aegyptum invitaret, non est usus mandati. In vulgata quidem versione habetur Gen. v. 9. haec mandat filius tuus, sed textus Hebraeus simpliciter habet haec dicit filius tuus. Idem patrem suum adventare intelligeret, in signum honoris et reverentiae juncto curru suo obviam Gen. 46, v. 29. Salomon rex sapiens Bethsabeam ad se venientem videns surrexit, cursum ejus adoravitque eam, et positus est in sinu matris regis, quae sedit ad dextram ejus, l. v. 19. Cogitet princeps illud Hierocles, rectoris rei publicae τὸν βασιλέα θεοὺς γοῦντας εἶναι. Philo loquitur lib. de special. legib. p. 490. et simulacra divini numinis. Nequaquam majestate sua alienum existimet, honorem

illis exhibere. *Quamvis nunquam parentibus tā loca cedere possimus*, inquit Franc. Philelphus in lib. 4. *e educat. liberor. cap. 3. (quidquid enim est, quod ei patri filius, utique minus est, quia hanc ipsam utilitatem dandi pater dedit, Seneca lib. 3. de benefic. 30.) tamen quantum possumus, efficiamus, officij eos tractemus, assiduis comitemur, hortantibus reamur, mandantibus pareamus, voluntates ac liberationes eorum tanquam divina verba et jussa obtemus et suscipiamus. Quidquid parentibus exspectet princeps, idem aliquando a filiis suis expectat. Queritur apud Gellium lib. 2. noct. Atticar. 2. an filius in magistratu constitutus patri prius se anteferre vel ab aliis anteferri debeat, in qua quaestione tractione plerique distinctionem libent. In publicis actionibus, muneribus et locis patrum cum filiorum in magistratu constituto: potestatibus collata paululum interquiescunt l. de his qui sunt sui vel alieni. Publica instipaterna pietate potiora sunt, ait Valerius Max. lib. 1. unde in illis, quae foris ac palam fiunt, nem esse auctoritatem filii magistratus quam privati ex Baldo probat Tiraq. de nobilit. c. 28. cum extra rempublicam agitur, publici honores at, naturales et genuini vicissim oriuntur, in actibus privatis ut in familia solum naturae inspiciendus, sed lege naturae parentes honorandi c. Est ordo 33. q. 5.*

1. In conjugē diligenda sollicitus sit princeps, sciscat sibi talem, quae haereticis opinionibus rinaciter dedita, testatur enim historia ecclesiae ex gynaeceo virus haereticum in totam prom saepius fuisse sparsum. De Salomone rege in sapientissimo memoratur, quod mulieres penae idololatrias cultibus addictae averterint nius idque inclinarint, ut sequeretur deos alie- Reg. 11, v. 3. Frustra igitur sperat princeps, aditiis et illecebris muliebribus non posse averti, neque enim Salomone est sapientior. impulsu Jesabelis uxoris, quae fuit filia regis Sidoniorum, servivit Baal et adoravit Reg. 16, v. 31. Herodes suasu conjugis iadis Johannem Baptistam aulicum suum conrem interficit Matth. 14, v. 10. Eudoxia Honorii uxor effecit, ut Chrysostomus in pelleretur, in quo in Armenia inter barbaros est, Tripart. hist. lib. 20, c. 13. Conjugem m, verae religioni addictam, bene moratam et virtutibus praestantem princeps eligit, seunice amet, honeste tractet, nec permittat is esse sumtuosam, neque ad consilia resecretioria vel partem regiminis eam ad- Justinianus quidem in constitutione gravisjugem suam Theodoram participem consilii nov. 8. ac Tacitus lib. de morib. German. Germanos mulierum consilia non fuisse; testatur quoque exemplum conjugis Pi- 27, v. 19. salutare quandoque consilium o sexu proficisci posse; sed haec sunt singularia, ex quibus probari nequit, ordi-

narie et semper in difficilioribus reipublicae negotiis feminarum consilia esse expetenda vel audienda.

151. Sobolis, praesertim masculae, recte instituen- dae et informandae curam maximam princeps gerat. σὺλοι γὰρ οἰκων εἰσὶ παῖδες ἄρσενες (Eurip.), et qualis est junioris principis in imperio quondam successuri institutio, talis etiam aliquando erit imperii administratio. Rex David filium suum Salomonem, qui imperio destinatus erat, misit in manu Nathan prophetae 1. Sam. 12, v. 25. hoc est curavit eum in vera religione a Nathane concionatore aulico diligenter institui et ad omnem pietatem ac virtutem formari. Qui magna praestare cupit, statim a tenebris annis virtuti rectaeque educationi assuescat. Commineaus c. 18. in fine. Qui in spem imperii educantur, sollicita omnino cura a primis statim annis sic sunt instituendi, ut non solum sibi ipsis, sed et aliis, quibus praesunt, sapientia et exemplo olim praesint. Patricius lib. 2. de regis instit. tit. 8. Nihil enim difficilius quam imperare, ut Diocletianus apud Vopiscum agnoscit. Praeficiat igitur princeps filiis idoneos morum ac studiorum gubernatores, curet in illis potissimum artibus eos exerceri atque instrui, quae tradunt rationem recte administrandi regnum, Erasmus libr. 1. apophthegm. in Agasicle. Reges Persici in schola magorum instituebantur, ita ut nulli ad imperii gubernacula pateret aditus, qui non fuisset prius in ipsorum schola institutus. Cicero libr. 1. de div. ab illorum uno formabatur ad prudentiam, ab altero ad temperantiam, a tertio ad justitiam, a quarto ad fortitudinem. At quantum hodie in principum juniorum educatione peccatur! quid ergo mirum, tam infelices postmodum sequi gubernationes?

152. Fratres, sorores et agnatos princeps amet et concordiam cum illis alat, fratribus de honesta et genere suo digna sustentatione prospiciat, sorores honorifice elocari curet. Consiliarios et ministros aulicos princeps tales eligit, quales describuntur Psalm. 101, v. 6: Oculi mei ad fideles terras, ut sedeant mecum, ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. v. 7. Non habitabit in medio domus meae, qui facit dolum; qui loquitur mendacia, non permanebit in conspectu oculorum meorum. Eligat eos, qui sunt verae religioni addicti, qui enim haereticis opinionibus sunt imbuti, pertentant principum animos iisque virus suum occulte instillare conantur. Eligat tales, qui prudentia, eruditione, rerum usu, virtutibus et auctoritate excellunt, quia consiliariorum qualitates magnum principi honorem et reipublicae emolumentum praestare possunt, si sint ad normam praescriptam compositae, neque quidquam majus decus principi conciliat quam aula bene composita. Consiliarius optimus est res etiam regibus ipsis praestantissima ac utilissima, inquit Isocrates ad Nicoclem. Ubi non est consilium, populus corruet; salus autem, ubi multi sunt consilarii, dicit rex sapiens Prov. 11, v. 14. In manu Dei successus hominis et super faciem scribae imponet

Erga
liberos.

Erga
agnatos.

Erga con-
siliarios
et mini-
stros au-
licos.

honorem suum. Lutherus reddidit: Es steht in Gottes Händen, daß einem Regenten gerathe, derselbe giebt ihm einen löblichen Rathler, Ecclesiast. 10, v. 5.

- XIV. 10. 153. Quamvis vero princeps ipsemet consilio et sapientia polleat, sedulo tamen caveat, ne opinio propriae sapientiae ipsum adeo excoecet, ut alienam aspernetur. *Princeps facile evertitur, qui nullo nisi sui ipsius consilio utitur*, inquit Commineus c. 94. Marcus Antoninus imperator Philosophus dictus saepius hoc usurpavit: *Aequius est, ut ego tot taliumque virorum consilium sequar, quam tot talesque amici meam unius voluntatem*, Capitolinus in ejus vita et ex eo Melchior ab Ossa de prudent. regnat. c. 7. Id enim majorum nostrorum institutis ac diuturna experientia praeceptum est atque cognitum, *plures consilio communicato melius ac certius quam singulos judicare*, Bodinus lib. 4. de republ. c. 4. Meminerit princeps, *quod consilium sit res sacra*, *ἡ δὲ βουλὴ, quodque res sit consiliis secunda fidelibus uti*, ut canit Baptista Mantuanus. Monendum interim, ex parte altera etiam illud principi cavendum esse praecipitum, ne totus a consiliariorum nutu ac jussu pendeat inque illorum humeros gubernationem omnem rejiciat, ne contingat illud, de quo Vopiscus in Aureliano conqueritur: *Ego (inquit) a patre meo audivi, Diocletianum principem adhuc privatum dixisse: Nihil est difficilius quam bene imperare. Colligunt se quatuor vel quinque atque unum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt; dicunt quid, probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non novit; cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur; facit iudices, quos fieri non oportet; amovet a republica, quos debet obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat: Bonus, cautus, optimus venditur imperator. Suspecta quandoque principi suorum aequae ac externorum fides, ut se ipso meliorem, quem consulere possit, habeat neminem*, Bodinus lib. 3. de republ. c. 1.

SECTIO IV.

QUOMODO MAGISTRATUS ERGA AEQUALES, VICINOS SCILICET POPULOS ET MAGISTRATUS ALIOS SESE GERERE DEBEAT.

Quomodo erga aequales se debeat gerere.

153. Cum vicinis populis et magistratibus aliis princeps 1. concordiam alere studeat; 2. foedera cum illis ineat; 3. fidem datam religiose servet; et 4. legatos ipsorum honorifice excipiat et secure dimittat, quae omnia ad *φιλοσυλίαν* et concordiae studium proximo debitum pertinent. 1. *Concordiae studium principi vel maxime debet esse commendatum*. Quod in genere apostolus omnibus praecipit Rom. 12, v. 18: *Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem colite*, id pe-

culiariter sibi quoque dictum esse magistratus averti Concordia cum vicinis populis et magistratibus aliis regni tutela est ac firmamentum, unde Augustinus lib. 2. de civ. Dei c. 21. *arctissimum atque optimum in republica vinculum incolumitatis esse dicit concordiam*; quod de concordia tum subditorum inter se, tum magistratus ac subditorum, tum regis cum vicinis populis est accipiendum. 2. *Foedera in republica maxima omnino est utilitas*. Quae enim vires regnum in sese non habet, eas per foedera cum vicinis acquirit. *Unita virtus fortior ad hostiles impetus tolerandos ac propulsandos instructior*. Contra vero de civitate Laus dicitur 18, v. 28. quod facili negotio potuerit occupari, *qui non habuit* *לחם* *verbum seu negotium, cum ullo* *mine*, hoc est quia non fuit in foedere cum vicinioribus. Adhibenda tamen in pangendis foederibus prudentia, ut monet Paradinus in symb. 15 nescia vinci p. 198. ut scilicet eligantur potissimum illorum foedera, qui sunt in proximo et qui potius valent, qui enim imbellium et infirmorum societatem ambiunt, quaerunt cum quibus opprimantur. 3. *Foedera et pacta semel inita firmiter et sancte sunt custodienda ac fides data religiose est servanda*. *Rupti foederis poena ut plurimum sequitur* *perfidus et foedifragus*, Thucydides lib. 2. de Theminis Plataeas occupantibus. Principis verba et missa ad firmitatem propemodum divinam debent accedere, postquam alicui fidem dedit, imo praecipuum simplex verbum plus auctoritatis et securitatis habere debet quam aliorum hominum juramentum. Alphonsus referente Panormitano lib. 1. de gestis. D. thus lib. 6. hist. Gall. f. 479. est enim potius Deus aliquis terrestris ac divini Numinis simulacrum imitetur igitur exemplum veri et summi Dei. *Quae singula verba sunt juramenta*, inquit Philo. *Audulentiam turpiorem ac foediorum esse quam principis quam violentiam*, Thucydides lib. 4. lib. 4. orat. Brasidae ad Acanthios, est enim animi alio et servilis indicium fidem fallere. *Si nullibi in orbe, tamen in principis verbis fides locus inest debet*. *Si toto mundo fides exulset, tamen quae imperatorem eam oportet consistere*, dicebat Caelius V. cum ad frangendam Luthero datam fidem a Pontificiis flabellis instigaretur, referente Zoroaster in ipsius vita. 4. Legatos vicinorum populorum qui honorifice excipit, illorum animos sibi committit ac devincit. Jure gentium legati sunt sacrosancti et inviolabiles, adeo ut pro illis violatis bellum geri censeatur, Polybius lib. 2. histor. Rex Ibrae injuriam legatis suis ab Ammonitarum rege Hiram illatam gravissimo bello ulciscitur 2. Sam. 10, v. 17.

154. Quaeritur hoc loco: 2. *An fides et concordia magistratui foedera inire cum vicinis hominibus?* Petrus Martyr class. 4. locor. c. 16. n. 23. Albericus Gentilis lib. 3. de jur. nat. c. 19. et alii ** (Rungius in Exod. p. 590. Foedera cum diversae religionis hominibus non esse iusta docemur Exod. 23, v. 32. et talia foedera et reprehenduntur a prophetis. Esa. 8. v. 12 c. 17)

1. 3. Hoseae 8, v. 13. ac Josaphat accusatur ob foedus cum Achabo 2. Paral. 19, v. 2. quia nulla societas Christo cum Belial 2. Cor. 6. Idem tamen in Gen. p. 426: *Licet foedus facere cum diversae religionis hominibus, ita tamen, ut ejus capita non religionem, sed communem tranquillitatem et defensionem spectent.*)** negant. 1. Urgent interdictum expressum tum generale, tum speciale. Deus exerceat et generaliter interdixit foedus cum infidelibus inire. Exod. 23, v. 32: *Non inibis cum illis (Ananais) foedus.* Exod. 34, v. 15. additur prohibitionis ratio, *ne in eas pactum cum hominibus earum regionum, ne cum fornicati fuerint cum filiis suis et sacrificaverint simulacris suis, vocet te superbia, ut comedas de immolatis.* Deut. 7, v. 2. prohibitio repetitur. In specie a propheta Hanani reprehenditur Assae regis Juda confoederatio cum Benhadad Syriae rege 2. Paral. 16, v. 7: *Quia habetis fiduciam in rege Syriae et non in Domino deo tuo, idcirco evasit Syriae regis exercitus de manu tua.* v. 8. *Nonne Aethiopes et Libyes multo vires erant quadrigis et equitibus et multitudine milia, quos cum in Domino credidisses, tradidit manu tua?* v. 9. *Oculi enim Domini contemplantur universam terram et praebent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur estis et propter hoc etiam ex praesenti tempore versum te bella consurgent.* Ostendit propheta hac redargutoria concione, foedera illa plerumque juncta esse cum quadam diffidentia divini auxilii, neque Dei nomine poenas regi denuntiat. 2. Paral. v. 2. Jehu propheta Hanani filius reprehendit Josaphatum regem Juda, quod cum Achabo idololatriae rege Israël foedus inierat et in bellum cum eo descenderat, cujus exitum fuisse infelicem ex ecedente capite manifestum. 2. Paral. 20, v. 37. Idem Josaphati foedus cum Ochozia impio rege Israël ab Eliezero propheta improbatur. *Quia (inquit) habuisti foedus cum Ochozia, dirumpet Dominus opera tua.* Esa. c. 8, v. 12. arguit populum, quod cum idololatriae regibus foedus inire voluerit: *dicatis, confoederatio, omnia enim, quae loquitur populus iste, confoederatio est, et timorem Domini ne timeatis, Dominum exercituum sanctificate.* Isa. 40, v. 2: *Vae vobis, qui ambulatis, ut descendatis in Aegyptum, ut confortetis vos in fortitudine Pharaonis et habentes fiduciam in umbra Aegypti.* Isa. 41, v. 1: *Vae qui descendunt in Aegyptum ad Pharaonem in equis operantes et habentes fiduciam in quadrigis, quia multae sunt.* 2. Interdictum consequentiis elicitum. Deus in principio statim homini generis inimicitias posuit inter semen mulieris et semen serpentis infernalis Genes. 3, v. 15. Idcirco vero diversae religionis homines ac cumprimis infideles pertinent ad semen infernalis serpentis. Ergo illis nulla debet piis intercedere foederalis amicitia. Ecclesiam malignantium perfecto odio prosequi debemus, Palm. 26, v. 5: *Odi ecclesiam malignantium et cum impiis non sedabo.* Psalm 139, v. 1: *Nonne qui oderunt te Domine, oderam et ego.* Gerhardi loci. VI.

super inimicos tuos tabescebam; v. 22. perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Jam vero quos debemus odisse, cum illis non oportet foedus inire. 2. Cor. 6, v. 14: *Nolite jugum ducere cum infidelibus, quae enim participatio justitiae cum iniquitate, aut quae societas luci cum tenebris? v. 15. quae conventio Christi ad Belial? aut quae pars fidei cum infidei? v. 16. qui consensus templo Dei cum idolis?* Jam vero inter confoederatos est quaedam voluntatis consensio, societas officiorum et amicitiae communicatio. In baptismo fidem Christo dedimus, quod simus futuri palaestritae strenui adversus omnes Christi perduelles; cum illis igitur qui foedus ineunt, a foedere cum Christo in baptismo inito recedunt. Huc referunt omnino dicta, quae de haereticis agunt, quod eos debeamus fugere, devitare, ne ave quidem illis dicere etc. Matth. 7, v. 15. Tit. 3, v. 10. 2. Joh. v. 10. sed illos, cum quibus foedera inimus, nequaquam devitamus. 3. Exemplorum probatorum cumulum. Illicitum censebant Aegyptii comedere cum Hebraeis, ob religionis scilicet diversitatem Gen. 43, v. 32. Judaeis nullum erat cum Samaritanis apostatis commercium Joh. 4, v. 9. Luc. 9, v. 53. Judaei illicitum censebant in aedes gentilium ingredi et cibum cum illis capere Joh. 18, v. 28. Act. 11, v. 3. 4. Praesentissimum talium confoederationum periculum. Qui picem tangit, ab ea inquinatur Eccles. 13, v. 1. Qui cum inimicis verae religionis sese conjugit, facile aliquod vitium ab illis contrahit. Ex foederibus nascuntur familiares conversationes, ex familiaribus conversationibus peculiaris quaedam animorum conjunctio, ex animorum conjunctione accidit, ut zelus in detestanda religione adversa refrigescat, cui enim peculiariter favemus, illius religionem mollius tractamus. Quae ergo est humanae naturae infirmitas, facili negotio contingere potest, ut piis ac verae religioni addictis ex conversatione cum apostatis et infidelibus praesertim ex aretiore amicitia per foedera cum illis inita aliquid labis affricetur. 5. In-

XIV. 12.

felicem istarum confoederationum exitum, quem ostendunt exempla superius citata. Assae pessime cecidit foedus cum Benhadad Syriae rege, quia propter illud perpetuis implicatus fuit bellis 2. Paral. 16, v. 9. Josaphatus in extremum vitae periculum incidit, quando Achabo in bello contra Ramoth Galaad sese conjungit 1. Reg. 22, v. 32. 2. Paral. 18, v. 31. idem naufragium facit et classem amittit, quando foedere cum Ochozia inito naves suas ipsius classi conjungit 2. Paral. 20, v. 37. Maccabaeorum cum Romanis et Lacedaemoniis foedera quem habuerint exitum, docet historia. Franciscus Galliarum rex moriens gravissime de eo conquestus est, quod voluerit esse foederatus Christiani nominis hosti, quod foedus cum Turca pepigerat et Christianorum capita tanquam armenta ad Mahumetanam servitutem abigi virum vidensque passus erat, Sleidanus libr. 15. comment. p. 332.

155. Qui contrarium statuunt, haec fere argum^{2. Affir-}enta proferunt. 1. Legitima defensio est juris ^{mantum.} naturalis, l. 3. ff. de just. et jure, proinde non pu-

gnat cum jure divino. Jam vero inire foedus cum aliis, cujuscunque tandem sint religionis, pertinet ad legitimam sui defensionem. Ut enim religionis diversitas vel alia quaecunque conditio et qualitas non impedit, quominus naturali jure defensio competat illi, qui injuste opprimitur, modo observet moderamen inculpatæ tutelæ; sic non interest, cui religioni sit addictus, per quem et cujus opera nos defendimus, quominus defensio illa sit juris naturalis. 2. *Evangelium non abolet politias*, quam regulam urget Lutherus in quaestione de sui defensione tom. 7. Jen. Germ. fol. 389. Ergo nec politiarum firmamenta et munimenta, videlicet foedera, quae sunt conversationes inere politicae ac civiles. Ecclesia hospitium habet in politiis. Ergo non turbat nec turbare debet earum quietem, robur et firmamentum, quod in foederibus consistit. Si omnis etiam politica conversatio et pacificatio cum infidelibus ac falsae religioni addictis esset prohibita, *mundo nos exire oporteret* 2. Cor. 5, v. 10. 3. Praesto sunt *exempla* talium foederum. Quidam adducunt foedus *Abraham cum Mamre, Escol et Anere* Genes. 14, v. 13. sed verisimile est, illos, licet origine essent Cananaei, tamen patriarchae religionem fuisse amplexos. Nisi enim religio et fides in certam victoriae spem eos erexisset, auspiciis Abraham tam exigua manu tantæ potentiae hostes vix fuissent aggressi, a quibus gigantes et Sodomæos ad interuersionem usque caesos noverant. Adducunt etiam foedus *Abraham cum Abimelecho* Palaestinarum rege Genes. 21, v. 32. *et Isaac cum Abimelecho rege Geraris* Genes. 26, v. 31. sed illi quoque videntur verae religioni fuisse addicti, cum de Deo, quem colebant Abrahamus et Isaacus, tam honorifice loquantur ac felicitatem utriusque patriarchae divinae benedictioni tribuant. Producimus igitur foedus, quod iniiit *Jacobus cum Labano* idololatra Gen. 31, v. 44. *Josua cum Gabaonitis* Jos. 9, v. 15. *Salomon cum Hiram* 1. Reg. 5, v. 12. *Judas Maccabaens cum Romanis* 1. Maccab. 8, v. 20. *Jonathan et Onias cum Romanis et Spartanis* 1. Maccab. 12, v. 1. 6. 20. *Simon cum iisdem* 1. Maccab. 14, v. 18. et 25. quae foedera nusquam leguntur damnata. 4. Pacificationis Passaviensis, per quam inter Evangelicos et Protestantes foedus mutuum est initum, saluberrimus fuit effectus, quies scilicet et tranquillitas Germaniae, regnis ac provinciis reliquis perpetuis fere bellorum turbinibus implicatis, qua de re inferius plura afferentur.

Sen-
tia aucto-
ria.

219 14.

156. Posteriori igitur huic sententiae, sed *certis distinctionibus* et conditionibus limitatae accedimus. 1. Distinguendum inter foedera de *non offendendo* ac quae *defensionis causa* instituta sunt, et inter ea, quae *in oppugnando aliquo tertio* mutuas operas exigunt. Illa etiam cum infidelibus et diversae religioni addictis inire licet, haec vero non facile permittenda, si is qui oppugnandus, verae religioni est addictus. 2. Distinguendum inter foedus initum cum infidelibus *contra infideles alios* et inter foedus initum cum infidelibus *contra fideles*. Prius dici-

mus licitum, posterius illicitum. Potest fidei-
tra infidelem alium jungere arma cum infide-
Imperatores etc. caus. 11. q. 3. ergo etiam potest mu-
lium infidelis contra alium infidelem implorare; sed
si bellum contra fidelem sit suscipiendum, auxilio
infidelis uti et foedus cum eo inire nequitiam de-
bet. 3. Distinguendum inter foedera, quae politicae
duntaxat conditiones adjunctas habent et ex quibus
nullum metuendum est verae religioni periculum
aut praepjudicium, et inter ea, quae in fraudem verae
religionis panguntur. *Licet foedus facere* (scribit
Rungius in comm. c. 14. Genes. p. 426.) cum
hominibus diversae religionis, ita tamen, ut quae
capita non religionem, sed communem tranqui-
litem et defensionem spectent. ** Diligenter con-
tanda est causa impulsiva et finalis foederum. Si
enim alicui imminet periculum propter religionem,
utique non licet illi *oppugnare* quaerere ab hoste
religionis. Talia enim foedera per se absurda
impia sunt Deique destituuntur benedictione. Si
autem ad defensionem communis patriae adversus
hostem extraneum opus sit virium conjunctione, ac
religionis respectu, nihil est in tali foedere
Qualis est conjunctio Christianorum pugnantium
adversus Turcas, Rungius in c. 34. Exod. p. 10.
Ex Petro Martyre in 1. Reg. c. 15. Zepperus
tract. de leg. forens. Moais lib. 4. c. 6. ut
stinguit foedera, quod quaedam habeant commu-
expeditiones et auxilia mutua cum idololatri et
piis, quae sunt illicita et impia, siquidem ibi
aliquid mali affricatur populo Dei, et qui fideles
non servant, quomodo servabunt nobis? qui
vero sint de finibus, commerciis ut vicini po-
inter se agant, ubi pax servanda est cum omni
quantum in nobis est Rom. 12, v. 18. Quibus
sentit Paraeus in comm. Gen. 14. *Illicita sunt*
sunt foedera, quae sunt de societate religio-
licita, quae de rebus civilibus cum infidelibus
contracta. Sed quod ibidem putat, *ne possint*
posse accidere piis tantam, ut etiam illos
possint contrahi cum infidelibus, in eo non
sibi satis constare, quia quod per se malum
illicitum, nullo pacto aut respectu licitum aut
fieri potest. ** Sic probari nequit illud foedus
quo requiritur, ne errores doctrinae, quibus
pars confederatorum est immersa, a toto
ecclesiastico taxentur. 4. Distinguendum inter
foedera, quae sine urgente necessitate et absque
reipublicae utilitate cum infidelibus vel falsae
gioni addictis instituuntur, atque ea, quae
tatem et reipublicae salutem conjunctam
Priora haudquaquam probanda, sed probanda
illis foedera cum piis et verae religioni addi-
stituta. 5. Distinguendum inter foedera ipsa et
rentem confederatorum animis perversum
nem. Foedera ipsa urgente reipublicae
infidelibus ac diversae religionis hominibus
non possunt absolute et simpliciter improbari.
dum interim, ne adhaereat fiducia in humani
lium ac diffidentia erga Deum, neque deum

siae, quae est solius Dei opus, foederibus illis transcribatur. Jerem. 17, v. 5: *Maledictus omnis, qui carnem ponit brachium suum.* ** Alii ita procedunt, foedera aestimanda 1. ex suo principio, 2. objecto, 3. fine, 4. ac circumstantiis. Polanus lib. 10. synagm. c. 11: *Distinguuntur foedera ex causis efficientibus, finibus et effectis; quae foedera ex diffidentia vel avaritia vel ad placendum infidelibus vel ad perturbandam pacem publicam contrahuntur. Item quaecunque occasiones praeberere possunt aut corrumpendi puri cultus Dei, aut corruptelas servantes augendi, ea profecto illicita sunt, divinitus prohibita et infelicia. At si qua foedera ineuntur vel ad mutuam defensionem hostis communis (ubi vocatio conjungit), vel de non laedendo et in omnia quae veram religionem ac pietatem erga Deum non laedunt, sunt licita. Ubi tamen etiam tunc etiam cavendum est, ne cum hostibus ac persecutoribus ecclesiae Dei sese foedere conjungant, quia neque illis bona conscientia possunt praestare auxilium, neque ab his expectare, imo cum improbis et infidelibus promiscua conversatio non est licita, nisi ideo instituta, ut sacrificamus illos, ut cum vocatio nostra id requirit, ut quando Christus cum peccatoribus edit Luc. 15, v. 1. quando etiam cum infideli habitat 1. Cor. 7, v. 13. Foedera distinguuntur: 1. Respectu causae efficientis et personarum, quae foedus contrahunt. Hae enim vel non sunt in ecclesia, ut gentes ac profani homines veri Dei plane ignari, iique aut simpliciter infideles *κατ' ἔξοχην* sic dicti, aut etiam in veram religionem blasphemii; vel sunt in ecclesia, iique vel orthodoxi, vel heterodoxi, ut sectarii, haeretici et quodammodo schismatici, qui tamen non sunt de ecclesia sive non sunt vera ac viva ejus proprie sic dicta membra. 2. Respectu objectorum seu rerum, quibus initur contractus. Illarum respectu foedera sunt in triplici differentia. Vel enim concernunt religionem solam et dicuntur ecclesiastica; vel pacem publicam externam respiciunt, quo referimus omnia pacta, quae ad necessitatem usumque incolarum et peregrinantium in mercibus importandis et exportandisque spectant, quaeque sunt de vitandis iniuriis et suis unicuique terra marique servandis legibus, de securitate itinerum, possessionum, navigationum etc. haec vocari solent foedera pacificationis, actiones de non offendendo; vel tandem partim religionem partim res politicas simul respiciunt earumque actionem et libertatem concernunt, unde appellantur mixta. 3. Respectu finis. Foedera iniri solent possumus ob duplicem finem, ut videlicet vel nos cum conjunctis confoederatorum nostrorum viribus bellum adversus inferamus hostibus, quod dicitur bellum offensivum; vel quando ab hostibus contra nos bellum movetur, ut advocatis *συμμαχίας* illam vim injustam nobis depellamus, quod bellum defensivum nominari consuevit. ***

157. Ex his facile apparet, quid ad contraria argumenta respondendum sit. 1. Cananaeae gentes primo iudicio erant excidio et internecioni desti-

natae, Deus igitur Israëlitas foederibus illis conjungi noluit; sed ut patriarchae ante legem illam latam cum Cananaeis foedera quandoque inierunt, sic post sublatum *μυστήριον* inter Judaeos ac gentes lege illa non amplius obstringimur Ephes. 2, v. 14. modo observentur debitae conditiones. Idem ostendit causa prohibitionis legi addita, prohibentur enim Israëlitis ex idolothytis edere Exod. 34, v. 15. sed apostolus 1. Cor. 10, v. 27. libertati Christianae id relinquit: *Si quis vocat infidelium, quidquid apponitur vobis, edite nihil interrogantes propter conscientiam.* Asae confoederatio cum Benhadad ideo reprehenditur, quia regem Syriae ad foedus, quod cum rege Israëlitis habebat, violandum missis muneribus impulit eumque ad bellum regi Israëlitis movendum concitavit; Josaphati foedus cum Achabo et Ochozia nulla exigebat necessitas; bellum, quod adversus Assyrios suscipiebat, non erat defensivum, sed offensivum; prophetae praeposteram in ista foedera fiduciam arguunt. 2. Conversatio politica et civilis a spirituali communione distinguenda. Exire ab infidelibus et diversae religioni addictis debemus animo et affectu, non autem simpliciter loco et quoad politicam conversationem, alias *e mundo nos exire oporteret* 1. Cor. 5, v. 10. Augustinus serm. 18. de verb. Dom.: *Separatio fieri debet corde, non corpore, recedendum a talibus non corporaliter, sed spiritualiter.* 3. Aegyptiis illicitum erat cum Hebraeis cibum capere non praecepto quodam divino, sed more duntaxat patrio, uti Philo censet; Onkelos hanc affert rationem, quia pecus, quod Aegyptiis colunt (bovem puta), Hebraei comedunt. Alii tribuunt hoc fastui Aegyptiorum, quod indignum putaverint cum Hebraeis convivari. Daniel in Chaldaea, Christus cum Phariseis falsae religioni addictis cibum sumpsit. Judaeis non erat lege quaedam politica conversatio cum Samaritanis et gentibus interdicta, sed quia illos propter apostasiam, has propter infidelitatem abhorrebant, ideo ad illorum conversationem abstinebant, Christus tamen cum Samaritana muliere absque ullo contaminationis periculo collocutus et Petrus in domum gentilis est ingressus, Joh. 4. Act. 10. 4. Talia foedera cum incommodis et periculis conjuncta esse non negamus, XIV. 16 ideo etiam absque urgente reipublicae necessitate iniri neutiquam debent, interim tamen ex eo evinci nequit, esse absolute et simpliciter prohibita. Neque ex eventu illud colligi potest, cum foedera etiam cum impiis inita non semper laetos habeant exitus eumque diffidentiam foederibus illis ut plurimum conjunctam poena illa respiciat. Vide plura de hac quaest. apud Taru. in append. comm. in Obadiam.

158. Quaeritur 2. *An Principi fidem fallere et a partis foederum recedere sit integrum?* 2. An principum fidem fallere sit integrum? Machiavellus lib. 2. comm. c. 13. et de princ. c. 19. illud licere censet. *Prudens et acutus princeps* (inquit) *fidem hosti datam et ab ipso metu vel vi extortam temporisque accommodatam nec debet, nec potest servare, si tale pactum vel foedus obfuturum ei sit atque occasiones et necessitates, quae istud*

extorserunt, praeterierint. Si fides violanda, regnandi causa violanda est, in reliquis pietatem colas, dicebat ille apud Senecam; Darius apud Herodotum lib. 3. existimat, magnae publicaeque utilitatis gratia licere principi mendacium dicere. Sed ab omni fraudulentia et perfidia princeps abhorreere debet.

1. Pacta servari est *juris divini ac naturalis*. 2. Vinculum humanae societatis *ac nervus imperiorum* est fides, nec ulla major inter mortales necessitas quam fidei servandae, qua sublata nec imperia permanere, nec quidquam aliud subsistere potest. 3. Violatores foederum ac datae fidei graviter a Deo sunt *puniti*, id quod exemplis inferius comprobatum dabitur in quaestione de fide haereticis servanda. Monendum tamen, quod jure a foedere recedat is, cui foedus ex altera parte non est servatum, sed prius violatum, vel ut violaretur, aperte tentatum.

XIV. 17. 159. Quaeritur 3. *An legati semper haberi debeant inviolabiles?* Principi merito sacri inviolabiles sint legati, 1. quia repraesentant illos, a quibus mittuntur; 2. quia absque legatorum immunitate non potest constare societas inter vicinos populos

nec de pace vel foederibus consilium iniri; 3. quia apud omnes populos veluti communi quodam naturae consensu illud ratum, quod legati non sint violandi, Cicero act. 3. in Verrem: *Legationum jus divino humanoque vallatum est praesidio, cujus tam sanctum et venerabile nomen esse debet, ut non modo intra sociorum jura, sed hostium tela incolume versetur. Et in lib. de arusp. resp.: Sic sentio, jus legatorum cum hominum praesidio munitum tum etiam divino jure esse vallatum.* 4. Quia divinitus punitur legatorum violatio. Ammonitae ob violatos Davidis legatos bello petiti succumbunt 2. Sam. 10, v. 14. Helena Russorum regina cum legatos ad se missos concremasset, ipsa post contrario mortis genere interiit, ipsa enim sese in profundos aquarum gurgites misere immersit, Bodinus lib. 5. de republ. cap. ult. Interim tamen si qui legatos sese mentiuntur ac sub specie et praetextu legationis exploratores deprehenduntur, illi hac immunitate nequaquam gaudent. Addunt quidam, si legati suo officio ac persona se indignos reddant, tunc ad meritas poenas ipsos posse pertrahi. Sic Alexander Macedo proavus Alexandri Magni legatos Persicos intemperanter in convivio se gerentes et virginum pudicitiam attentantes trucidari curavit, Philippus lib. 2. chron. p. 94. Legati superbe petierant, nobiles mulieres in convivium adduci et inter convivas collocari, jamque ebrii et basia dabant honestis mulieribus, et sinus attrectabant. Ea cum aegre ferrent Amyntas pater et filius Alexander, filius hortatur patrem, ut ex convivio cubitum discedat. Eo digresso hilaritatem simulat Alexander et petit concedi mulieribus, ut aliquantis per surgant, mox pollicetur redituras, jubet deinde totidem adolescentes nobiles induere earum vestes et gladios sub vestibibus abditos sumere ac, cum Persae eos attrectarent, ipsos confodere. Haec ita facta sunt (inquit Philippus) et lasciviae ac petulantiae poenas

legati juste dederunt. Liv. 1. 3. decad. 3. Macedonum et Carthaginensium legatos utpote foedera contra Romanos facturos et hac ratione hostes molientes a Romanis captos esse memorat Thucydides lib. 2. refert, ab Atheniensibus captos et interfectos esse legatos Lacedaemoniorum ituros ad Persas, ut auxilia contra Athenienses peterent. Sed aequius est et majorem principi conciliabit gratiam si legatos impunitos dimittat et postea de ipsis apud legantes conqueratur. Sic Livius lib. 2. decad. 1. p. 29. de Tarquiniorum legatis dicit. *quaquam non sunt commisisse, ut hostium loco essent, jus tam gentium valuit, ut cum querimonia de ipsorum injuria ad suos remitterentur.* Alexander legatum nomen tam sanctum habuit, ut Carthaginensibus legatis, qui ad Tyrios in ipsum armandos venerant, pepercerit, Curtius lib. 4.

SECTIO V.

QUOMODO MAGISTRATUS ERGA SUBDITOS SESE GERERE DEBEAT.

160. Magistratus erga subditos officium 1. in rebus objecti versatur vel in rebus ecclesiasticis, vel in rebus saecularibus; 2. ratione effecti spectatur in justitia et in cunctis administratione; 3. ratione adjuncti spectatur vel in pace, vel bello consideratur, quo respectu Aurelius Victor Trajano imperatori quatuor virtutes tribuit, *sanctitatem domi, fortitudinem in armis, justitiam et prudentiam utrobique.* Sed brevitas explicatus proponenda ac diducenda. Primum quod magistratus subditis suis debet, amor et benevolentia, quae est fundamentum basis reliquorum omnium, quae a magistratu subditis praestantur. Cogitet princeps *patris* titulum a Spiritu sancto assignari 1. Sam. 24, v. 12. ad num igitur erga subditos animum induat. Ad hunc symboli loco habuit pelicanum rostro ex pectore sanguinem elicientem et pullos vivificantes in inscriptione: *Pro lege et pro grege*, quo ipse se erga subditos amorem exprimere voluit. Benevolentia populi erga principem est tutissimum nimentum, sicut Eberhardus I. dux Württemberg cum alius princeps de vini copia, alius de vii maxima gloriaretur, beatum se hoc nomine vocabat, *quod tutus in gremio cujusvis civis suorum dormire possit. Inexpugnabile munus est amor civium.* Sed hanc subditorum benevolentiam magistratus non potest alia ratione amore et benevolentia erga ipsos prius persequi obtinere. *Ut ameris, amabilis esto.* Diligitur princeps, nisi ipse diligat, non potest, inquit Plinius paneg. Trajan. Cogitet princeps, subditos veluti clarum aliquod depositum a Deo sibi traditum concreditum esse, amore igitur illos cos;

tanquam thesaurum divinitus sibi datum. Pius magistratus subditos suos amat ac fovet, impius ac tyrannus eosdem odit; pius magistratus est pater patriae, tyrannus est pestis patriae; pius magistratus civibus est carus, tyrannus omnibus exosus. *Illo publicum procedente tanquam ad clarum et beneficium sidus certatim advolant, hoc vero conspecto tanquam malum aliquod, cum noxium animal e cubili prosilierit, omnes diffugiunt.* Seneca lib. 1. de clem. c. 3.

161. 2. Ex hoc amore et benevolentia erga subditos profuit comitas et affabilitas. Quibus enim paremus, erga illos comes atque affabiles nos praestare solemus. Josephus Aegypti prorex Gen. 43, 26. amice et blande alloquitur fratres, a quibus condum agnoscebatur. 2. Sam. 14, v. 17. Theouitis ad regem Davidem dicit: *Sicut angelus Domini, sic est dominus meus rex, ut audiat bonum et malum, hoc est ut facies angeli est amica et grata, sic adpectu et alloquio est amicus. Talis affabilitas virtus maxima in principe,* inquit Plinius in paneg. Trajan. Inter epitheta et laudes boni principis a C. Valio Polluce imperatori Commodi praescriptis etiam haec habentur, quod sit *ὑπρόσῃγρος, εὐέντευκτος, εὐκλῆς, πρόσῃγρος, εὐέντευκτος, πρόσῃγρος, προσῃγρος, facilis accessu, facile salutans, facile admittens interpellantes et supplicantes, blandus et lenis;* contra vero inter tyranni vituperia fertur, quod sit *δυσπρόσιτος, δυσπρόσῃγρος, δυσέντευκτος, difficilis aditu, ferox in accessu, parum salutans, paucos audiens.* Hac affabilitate et comitate vehementer sibi conciliat princeps subditorum animos, quod Absoloni probe notum erat; is enim cum benevolentiam apud subditos patris sui quaereret et regno viam pararet, *mane consurgens stabat ante introitum portae in via et omnes, qui negotium debebant coram judicio, blande compellabat, cumque accederet ad eum homo, ut adoraret illum, exindebat manum suam et apprehendens osculabatur eum, quo stratagemate furatus dicitur corda filiorum Israël* 2. Sam. 15, v. 2. 5. et 6. Interim comitas eo modo debet esse principi commendata, ut maiestatis eum non capiat oblivio. ** Nicephorus lib. 15. eccles. histor. c. 8. de imperatore Mauritio: *multis adiri se et conveniri non facile passus, neque in hominibus audiendis dissolutus aut lenis fuit. Alterum enim contemptum affert, alterum autem assentationi aditum praebet. Itaque non sequenter et tantum de rebus gravibus acturos ad se homines admisit et aures sermonibus inutilibus fatuis clausit etc.* ** Rarae quidem, sed magnae virtutis est, cum haec virtutes specie dispares prae se junguntur. Ut comitas cum maiestate in principe combinata subditorum animos ad benevolentiam et reverentiam flectit, sic nimia familiaritas contemptum inducit.

162 3. Ex amore erga subditos originem quoque habet clementia, quae bono principi maxime debet esse commendata. Romae repertum marmor in foro Trajani his characteribus insignitum: *Potentissima in principe liberalitas atque clementia.* Marlor.

topogr. lib. 5. c. 22. Princeps est Dei in terris imago ejusdemque veluti vicarius. Jam vero *Dei proprium est misereri et parcere*, Bernhardus serm. 5. in nat. Dom. col. 60. qui gladium vindictae miserationis oleo semper exacuit. *Nulla re proprius homines ad Deum accedunt quam salute hominibus danda*, Cicero pro Ligar. cum quo consentit illud Jovii: *Una clementia mortales superis aequal, ejusque muneris memoria nunquam apud conservatos obsolescit.* Dinotus in fine histor. Gall. p. 536: *Rex apud solus aculeum non habet vel certe eo non utitur; exemplar hoc magnis regibus ingens.* Plinius 11. nat. histor. c. 17. Seneca lib. 1. de clem. c. 19. Bodinus lib. 4. de rep. c. 6. Clementia est, quae firmum ac stabile reddit principis regnum, *qui enim benignitate ac clementia imperium temperare, his candida et laeta omnia fuere, etiam hostes aequiores quam aliis cives*, Salustius ad Caesar. quod longe rectius ex Salomone petitur, qui Prov. 20, v. 28. inquit: *Misericordia et veritas custodiunt regem ac roboratur clementia thronus ejus, vel ut Hebraea habent, in misericordia fulcit thronum suum. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in adscensum arduos colles emunire nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire. Salvum regem in aperto clementia praestabit*, Seneca lib. 1. de clem. c. 19. Contra vero instabile est regnum, quod non clementia firmat. Cum primis imperium inchoantibus utilis est clementiae fama, monente Tacito. David regno post Absolonis seditionem restitutus ac novum quasi regnum inchoans ignoscit Simei, a quo insigni injuria affectus fuerat 2. Sam. 19, v. 22. Roboamus Salomonis filius asperitate sua occasionem exhibet, ut ab ipso decem tribus una die deficerent 1. Reg. 12, v. 16. Quanto rectius Alphonsus, qui nihil tam proprium principis esse statuebat quam clementiam, regis quam misericordiam, maiestatis quam lenitatem, cumque quidam conquererentur, ipsum nimis lenem et mansuetum esse, respondebat, *expectandum ipsis esse, ut ursi ac leones quandoque regnarent, hominis esse clementiam, beluarum feritatem.* Panormita lib. 2. de reb. gest. Alph. *Hostes armis domantur velut ferae, subditi vero clementia ac beneficentia velut oves propriis demulciuntur ac devinciuntur.* ** Prov. 16, v. 15: *In hilaritate vultus regis vita et clementia ejus quasi imber serotinus.* c. 19, v. 12: *Sicut fremitus leonis, ita et regis ira; et sicut ros super herbam, ita et benevolentia ejus. Duo brachia regis, duo fulcra maiestatis, quae ingentes imperiorum moles tanquam magni quidam Atlantes humeris suis suffulciunt, clementia nimirum et iustitia.* Auct. de jur. bel. Belg. Carolus V. imperator dicere consueverat, *principes decere moderationem et clementiam*, referente Justo Jona in epist. ad Lutherum, apud Chytraeum in hist. August. conf. ** Agapetus diaconus praec. 20. cogitet princeps se homines regere ac tractare, non autem feras et bruta, humaniter ergo cum subditis agat. Cavendum tamen, ne clementia degeneret in nimiam facilitatem,

quae delinquendi incentivum praebet. c. Est injusta etc.

23. q. 4. Celebratur dictum Frontonis: *Malum est imperare eum, sub quo nemini quidquam licet, sed longe pejus vivere sub eo, sub quo omnia licent.* Temperandus est justitiae rigor acuitate et clementia, non autem extinguendus. Clementia est impiorum luna, justitia solis vicem sustinet. *Secedere poterit ab acri justitiae sole haec luna, sed secedere, non discedere, diversa potius quam adversa.* Lipsius lib. 2. polit. cap. 13. Quandoque adhibenda est salutaris quaedam severitas, quae inanem speciem clementiae vincit, Cicero epist. lib. 2. ad Brut. Breviter, misericordia sine justitia est fatuitas, justitia sine misericordia crudelitas

4. Liberalitatem et beneficentiam.

163. 4. Ex amore erga subditos etiam profuit *beneficentia et liberalitas*, quae vel maxime ornat regem, unde etiam vocantur *בְּרִיָּה* *ἐὐεργεταί*, quod propria ipsorum virtus debeat esse liberalitas Job. 12, v. 21. Luc. 22, v. 25. Princeps est *imago Dei*, jam vero benefaciendi studium Dei quam maxime nos similes reddit: *Qui beneficium dat, Deum imitatur*, inquit Seneca lib. 3. de benef.

*Ergo aliis meritum bene de mortalibus esse,
Hoc est esse Deum, veteri si credimus aevo,*

canit Baptista Mantuanus. ** Aristoteles ad Alexandrum scribens hortatur eum ad beneficentiam et jubet eum potentiam suam conferre ad publicam utilitatem et salutem omnium gentium, non ad superbiam, *ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀρετὴν μὴ εἰς ἔσθραν, ἀλλ' εἰς ἐὐεργεσίαν κατατίθεσθαι.* ** Principem decet animus magnus et generosus, jam vero *generosi et magnifici animi est juvare ac prodesse*, Seneca lib. 3. de benef. cap. 15. contra vero avaritia ac tenacitate nihil quidquam sordidius, nihil servilius aut abjectius. Talis etiam beneficentia ac liberalitas conciliat principum subditorum animos. Titus Vespasianus propter morum facilitatem et *ἐὐεργεταὺς* *deliciae generis humani* fuit dictus, tam comis enim ac liberalis fuit, ut nulli quidquam negaret; id cum amici reprehenderent, respondisse dicitur, *neminem a vultu principis tristem discedere oportere.* Platina in vita Cleti. Idem *diem se perdidisse existimavit*, quo nihil cuiquam praestitisset, Aurelius Victor et ex eo Guevara l. 3. horol. c. 31. Diocletianus propriam principum dotem appellavit liberalitatem, Pomp. Laetus in Dioclet. Cavendum tamen, ne liberalitas degeneret in profusionem: *Non ita claudenda est respublica, ut cam benignitas aperire non possit, nec ita aperienda, ut pateat omnibus*, inquit Cicero l. 2. de offic. Aerarium nimis largitionibus exhaustum expilationibus subditorum postea impleri consuevit. Quare cum duo sint *maxime probabilis liberalitatis fontes*, verum scilicet *judicium et honesta benevolentia*, teste Valerio Maximo lib. 4. memorabil. c. 7. ideo recto judicio et deliberato consilio largiri debet princeps, ne scilicet coeco profusionis impetu regni opes dispergat, sed bene de republica merentibus praemia juxta regulam justitiae distribuat.

164. Ad hunc amorem et benevolam in animis principis erga subditos affectum accedere debet *licita cura*, qua salutem reipublicae et subditorum commoda princeps unice quaerat. Cogitet princeps non sibi datum esse regnum, ut eo pro lubito utatur vel abutatur, sed se potius regno datum, ut salutis et commodis ejus prospiciat; *παράκλησις ὑμῶν εὐεργεσίᾳ καὶ βασιλέως ἀγαθῶν*, dicit Cyropaed. apud Xenophontem lib. 8. Cyropaed. Ut ergo pastor omnes cogitatus suos dirigit ad salutem commissa sibi gregis, quem et regit, et tuetur; sic princeps omnes suas cogitationes, consilia omnia ad procurandam subditorum salutem unice dirigit, quod exemplo pastoris et regere et tueri convenit. *Bona et salutaris princeps universalis servire debet civibus plurimumque etiam singulis*, dicebat Tiberius imperator, ideo namque ad illud dignitatis, auctoritatis et potestatis fastigium est evectus, ut commodis subditorum provideat et injustam violentiam ab illis prohibeat. Consistit igitur magistratus officium quod subditis debet, tum in commodorum ac salutis publicae provisione, hoc est in *legitima gubernatione per honestas leges earumque executiones*, tum in reipublicae ac subditorum defensione. Magistri tui curae sit, ut respublica floreat *interius* et *exterior*; ut subditi inter se vivant *pace*, *parifice* et ab aliorum injuriis atque oppressione *secure*, quod ipsum ut magistratus obtineat, et *ecclesiasticis*, et *politicis* rite constituendis sollicitum esse convenit. Ad tria igitur membra per apostoli dictum 1. Tim. 2, v. 2. magistratus officium erga subditos revocabimus: Primum est curare, ut subditi vivant *in pace*; secundum, ut vivant *opere* *et iustitiae*; tertium, ut vivant *in pietate*. Primi facii pars pietatem subditorum concernens in eo occupata est, ut vera religio ac sincerus Dei cultus utpote fundamentum pietatis apud subditos viget, et floreat, de qua etiam primo loco agitur. Sit ergo

MEMBRUM I.

QUOMODO PIETATEM EJUSQUE
FUNDAMENTUM VERAM SCILICET
RELIGIONEM MAGISTRATUS
APUD SUBDITOS PROMOVERE
DEBEAT.

165. Non heri nec nudius tertius, sed jam dudum dubitatum ac disceptatum fuit, *an ad magistratus politicum religionis et sacrorum cura pertinet*, quibusdam peccantibus *et lallantibus*, dum ab uniuscujusque rerum ecclesiasticarum cura magistratum, etiam paganos et Christianum arcet; quibusdam *et impiis* et errantibus, qui *καταρπονιστὰν* quandam introductam potestatem ecclesiasticam omnem magistratum referunt et inter regalia ipsorum referunt, adeoque ecclesiastico ministerio penitus oppresso omnia iura nutum et voluntatem magistratus conformant.

gistratus non debet sibi in ecclesia potestatem quam *αὐτοκρατορικὴν* nec ea, quae sunt ministerii propria, arrogare. Athanasius in ep. ad solit. vitam agent. f. 650. allegat epist. Hosii, in qua haec exstant: *Ne te imperator misceas ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere praecipe, sed potius ea a nobis discere. Tibi Deus imperium committit, nobis quae sunt ecclesiae concedidit, et quemadmodum qui nam imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae; ita et tu cave, ne quae sunt ecclesiae ad te trahens magno crimini obnoxius fias.* Dato, scriptum est, quae sunt caesaris caesari et quae Dei Deo. Neque ergo fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum et sacrorum imperator habes potestatem. Et postea f. 654. inquit Athanasius ipse: Si istud est iudicium episcoporum, quid commune cum eo habet imperator? contra ista minis caesaris conflantur, quid tibi est hominibus titulo episcopis, quando iudicium ecclesiae auctoritatem suam ab imperatore accepit? Apud Suidam Leontius Tripolis byae episcopus ad Constant. inter episcopos residentem et ecclesiis praescribere volentem ait: *Imperator, qui fiat, ἵερα δύνανται ταχθεῖς ποιεῖν ἐκκλησιαστικὰ, ut aliis curandis destinatus non tractes, qui cum rei militari et reipublicae curis, episcopis ea praescribas, quae ad solos episcopos pertinent.* Imperator itaque verecundatus huiusmodi edictis imposterum abstinuisse fertur. Hieronymus ep. 33: *Noli te gravare imperator, ut ex te, te in ea, quae divina sunt, imperiale aliquod habere. Noli te extollere, sed si vis diutius regnare, esto Deo subditus.* Scriptum est, quae sunt Dei, quae caesaris caesari. Ad imperatorem omnia pertinent, ad sacerdotia ecclesiae. Publicum tibi moerimentum jus commissum est, non sacrorum. In ad Theodosium imp. apud Theodoretum l. 5, c. 1: *Purpura imperatores non sacerdotes efficit.* Damascenus orat. 2. de imag.: οὐ φαυλοῦν ἐστὶν νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ. Augustinus ep. 48. 50. 165. c. 1: *principes legum divinarum non interpretes magistratos, sed custodes; ecclesiae non dominos nutritivos et defensores esse debere.* Valentinianus l. 7. Tripart. c. 8: *Nostis aperte, eruditi utilitatis eloquiis, qualem oporteat esse pontificem, quod non deceat eum verbo solum, sed etiam gubernare subjectos et totius semet ipsum imitum virtutis ostendere testemque doctrinae perfectionem bonam habere. Talem itaque in pontificem constituite sede, cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus et ejus imperio, dum tanquam homines deliquerimus, necessarii veluti curantis medicamenta suscipiamus.* Item ex Calvinianis seu potius Remonstrantibus, Belgio vocantur plus aequo tribuunt magistri circa ecclesiae regimen. Joh. Utenbogard. de christ. magist. in oecl. p. 84: *Oportet itaque christianum magistratum necessario agnoscere pro magistratu sub Christo etiam in ecclesia et rebus ecclesiae spectantibus ad eam regendam ac gu-*

bernandam secundum verbum ejus. p. 63: *Officium magistratus in regimine ecclesiae speciatim se etiam extendit ad condendum leges et constitutiones ecclesiasticas.* p. 69: *Potestatem leges ecclesiasticas condendi, figendi et refigendi ad magistratum pertinere docent exempla piorum regum, Davidis, Salomonis, Ezechiae, Josiae et aliorum.* Casp. Barlaeus dissert. p. 14: *Tantum abest, ut principibus summa in ecclesiae negotiis juris docendi potestas denegari merito debeat, ut plerique veterum tum in Dei populo ante Moysis et Aaronis tempora, tum etiam apud gentiles duo haec munia conjuncta habuerint, sacerdotium inquam et regnum.* In Melchisedeco res plana est et quae regni cujusdam epociam habebant, in patriarcharum familiis. Inter ethnicos Diogenes Pythagoricus tria in legitimo rege requirit, ut belli dux sit, ut iudex, ut sacerdos. Augustus pontificatum maximum imperio adjunxit eumque secuti principes idem fecere. Arminius art. perpend. p. 38: *Penes magistratum est leges de politica ecclesiastica condere.* Episcopus disput. de jure magistr. th. 11: *Magistratus non simpliciter opus habet consilio illorum, quibus sacrorum administratio demandata est in conficiendis decretis suis aut in iis roborandis et stabiliendis auctoritate, cum sufficienter a Scriptura consiliis instructus et plenaria potestate, qua omnia solus, quando vult, exsequi potest, desuper a Deo donatus sit.* Rectius Damascenus orat. 2. de imag.: οὐ φαυλοῦν ἐστὶν νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ, et Ambrosius lib. 5. orat.: *Bonus imperator intra ecclesiam, non supra ecclesiam.* Casaubonus in praefat. exercit. ad annal. Baronii. 1. Recte quidem illud dicitur, non esse principum aut civilium magistratum leges novas de cultu Dei conscientibus ferre aut propria sacerdotum obire munia, sed utinam considerare principes vellent, aliud esse sacerdotem agere, ex ambone Scripturas interpretari, sacramenta administrare, in nomine Christi ligare et solvere; aliud auctoritate sua prospicere, ut quae sunt sacerdotis, agat sacerdos, atque id rite, ut est a Deo jussus. Has partes in ecclesia Dei jam inde a principio pii principes sibi semper vendicarunt.* Ut ergo medium iter inter Seyllam ac Charybdiā teneamus, primo omnium demonstrandum fuerit, Christianum et pium magistratum non posse nec debere ab omni religionis et sacrorum cura simpliciter excludi; secundo certi limites constituendi sunt, ne ecclesiastici ac politici ordinis munia confundantur, sed utrique debitae partes relinquantur. Prius demonstramus sequentibus fundamentis: 1. Ex mandatis divinis. Magistratui divinitus commissum est custodia legis divinae, jam vero ad legem divinam pertinet non solum posterior decalogi tabula de officiis proximo praestandis, verum etiam prior de cultu divino ejusque publico exercitio. Deuter. 17, v. 18: *Postquam sederit rex in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticae tribus et habebit secum legetque illud omnibus diebus vitae*

Affirmatio probatur.
1. Ex mandatis divinis.
1. Deut. 17, v. 18.
Postquam sederit rex in solio etc.

suae, ut discat timere Dominum Deum suum et custodire verba et ceremonias, quae in lege praecepta sunt. Jos. 1, v. 7. dicit Dominus ad Josuam: *Confortare et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem, quam praecepit tibi Moyses servus meus*; inde regi Joas in solenni inauguratione liber testimonii a Jojada pontifice datur, ut intelligat, custodiam illius sibi esse commendatam 2. Reg. 11, v. 12. 2. Paral. 23, v. 11. ubi vulgata sic *παράδοται*: *Dederunt in manu ejus tenendam legem*. Ex quibus omnibus sic concludimus: Cui custodia legis divinae est commissa, ad illum quoque spectat religionis et sacrorum cura. Sed magistratui commissa est legis divinae custodia. Ergo ad magistratum etiam spectat religionis et sacrorum cura. Ne quis excipiat, custodiam illam ad personam regis privatam pertinere, quod videlicet ipse non minus quam reliqui ad observantiam et custodiam divinarum praeceptorum obligetur, sicut alias populus jubetur custodire legem divinam, hoc est in mandatis divinis ambulare, Exod. 12, v. 17. Lev. 11, v. 2. c. 18, v. 5. Deut. 4, v. 2. etc. notandum, quod haec praecepta peculiariter dentur regibus quatenus talibus, hoc est in regni officio consideratis, ut intelligant, ipsos non solum pro se ad observantiam divinae legis obstrictos esse, sed etiam potestatem officii sui ad custodiam legis divinae adhiberi, quorum enim alias peculiariter regibus haec custodia committeretur? ac testantur piorum regum exempla, ipsos hoc sensu verba praecepti accepisse, quod in administratione officii sui legem divinam debeant custodire. Neve quis excipiat, posterioris tantum decalogi tabulae curam magistratui esse commissam, nequaquam vero prioris, quippe quae divinum cultum spectet ac cujus custodia Levitico sacerdotio commendata fuerit, notandum 1. quod indefinite ac indeterminate Dominus loquatur, ut discat custodire verba legis Deut. 17, v. 18. 2. quod universaliter loquatur, ut custodias et facias omnem legem Jos. 1, v. 7. jam vero qui dicit omne, nihil excludit; 3. quod in specie legum ceremonialium mentionem faciat, quae sunt prioris decalogi tabulae appendices. Ergo custodia etiam prioris tabulae magistratui denegari nequit.

XIV. 25.

2. Psalm.
2, v. 12:
Oscu-
lamini
Filium.

166. Conjungimus huic praecepto de custodia legis divinae illius generis praecepta reliqua, Psalm 2, v. 10: *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram*, v. 11. *servite Domino in timore et exsultate ei in tremore*, v. 12. *osculamini filium, ne quando irascatur*. Particula *וְהִנֵּנִי*, et nunc, hanc cohortationem ad reges factam cum superioribus eo modo connectit, quod considerata regni Christi divina stabilitione et confirmatione non debeant conatu prorsus irrita et frustaneo illud amplius oppugnare, sed evangelium hujus regni amplecti, doctrinae Christi in suis regnis et provinciis locum dare ejus propagationem promovere et hac ratione, *Filium osculari*. Petrus Galatinus lib. 3. de arcan. cath. verit. cap. 6. ex Midias Tehillim talem affert expositionem: *Quid sonat illud osculamini filium?*

*Simile est cuidam regi, qui contra filios suos incultas civitatis indignatus est. Iverunt ergo eius supplices facti filio regis petiverunt, ut sua intercessionem patrem sibi reconciliaret. Abiit filius et placavit subditis patrem suum. Accesserunt postea cives regem sibi reconciliatum, ut gratias agerent, quibus rex dixit, Mihine gratias agetis? quia obis potius et filio gratias agite, cujus intercessionem tantam et omnia vestra debetis, nisi enim ille medium intervenisset, actum de vobis esset. Sanctes Pagninus in lexico allegat verba R. Aben Ezrae: *Servite Domino respectu Domini, osculamini Filium respectu Messiae*, et addit, in India morem fuisse, ut subditi regem deoscularentur, sicut et Samuel 1. Sam. 10, v. 1. Saulem regem noviter electum deosculatur. Gen. 41, v. 40: *Super os tuum labitur omnis populus*, LXX interpr. *ἐκ τῆς ὀφείας*. Hieronymus ad tui oris imperium cunctus populus obediit. Quando igitur reges jubentur osculari Filium, intelligitur non tam osculum amoris et affectionis quam honoris, reverentiae et subjectionis, quod huic regi sua scepra submittere ipsique regum vires et potestatem divinitus acceptam ad regni huius propagationem et defensionem convertere debeant. Drusius in comm. ad difficiliora loca Gen. cap. 118. pag. 139. Inter genera osculorum, quae recensent Hebraei, est osculum *וְהִנֵּנִי* dignitatis et magnitudinis. Thanchama 23. 4. *ut cum regem deus creatum osculo recipimus et admittimus, quod homagium praestamus, de quo intelligendum est* Psalm. 2, v. 12. *osculamini Filium*. Proinde et concludimus: Si reges et iudices quatenus tales Domino servire ac Filium osculari jubentur, etiam illis cura religionis incumbit. Quomodo enim Christo sua potestate et officii administratione servirent, si in religionis negotio quod agerent non haberent? Tunc vero Christo serviunt ipsi, qui osculantur, si non ipsi solum doctrinam Christi accipiunt ac fide amplectuntur, sed etiam potestatem divinitus sibi data hoc efficiunt, ut puritas doctrinae in ecclesia conservetur, idololatriae et falsae pietatis aboleantur, lupi ab ovili Dominico amoveantur, ministri ecclesiae commode alantur etc.*

167. Psalm. 24, v. 7. inquit regius psalter. *Levate portae capita vestra et elevate vos portas et introibit rex gloriae*. LXX interpr. *reddite ἀγάπην πύλας οἱ ἀρχόντες ὑμῶν*. Varias quidem feruntur loci istius expositiones. Quidam existimant Davidem per *προσωνονοίαν* alloqui portas Hierosolymitani, sicut etiam Chaldaicus paraphrasis exposuit: *Levate portae domus sanctae vestrae*. Atqui tempore Davidis nondum fuerat constructum templum. Justinus Martyr exponit de *portis coeli*, quod angeli Christum adscendentem *per portas* excipiant; Hieronymus et Augustinus *per portas seculi* intelligunt *voluptates*, quae aditus ad regnum ecclesiae eas praecludatur; quidam de *portis inferni* accipiunt, quae Christo ad infernum degresso pate-re jussa sunt; quidam referunt ad *portas*

aedificandae domus Dei, quod per prosopopoeiam alloquatur portas domus Dei futurae nondum existentes. Sed simplicissime verba Davidica sic accipiuntur, quod sint sedula ac gravis cohortatio ad omnes cujuscunque generis et conditionis homines, cum primis vero ad magistratus directa, ut Christi doctrinam recipiant, portas illi aperiant et ecclesiae hospitium concedant, unde LXX interpr. nominatim ad ἀγορὰς referunt, qui ob quas causas portis conferantur, superius §. 12. fuit expositum. Sic ergo ex hoc dicto concludimus: Qui jubentur Christi evangelio locum relinquere et propagationi ejus inservire, illis cura religionis demandatur, quomodo enim possent absque religionis cura in evangelii praedicatione et propagatione promovenda Christo inservire? Sed magistratus jubentur Filium osculari et Deo servire, hoc est Christi evangelio locum relinquere et propagationi ejus inservire. Ergo.

168. Addimus etiam locum apostolicum 1. Tim. 2, v. 1: *Adhortor igitur, obsecrationes, orationes, postulationes etc. fieri pro omnibus hominibus, v. 2. pro regibus et omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, in omni pietate et honestate.* Ex eo sic concludimus: Qui finis est precum pro magistratu a Christianis fundendarum, is etiam finis debet esse magistratui in suo officio propositus. Proinde si pii subditi sollicitis precibus Deum invocare debent, ut magistratum regat Spiritu suo sancto, quo sub ejus tutela et patrocinio *tranquillam et quietam vitam in omni pietate et honestate agere possint*, utique etiam magistratus ipse suo hac in parte non debet deesse officio. Sed jubet apostolus preces hoc fine pro magistratu a subditis fieri, ut in pietate et honestate tranquille et quiete sub eo vivere possint. Ergo etiam magistratui incumbit, ut hunc finem in officii sui administratione sibi praefixum habeat. Ulterius. Si magistratus in officii sui executione eo spectare debet, ut *subditi in omni pietate et honestate tranquillam agant vitam*, utique etiam cura religionis ad illum spectat. Sed verum prius; ergo et posterius. Ratio consecutionis est in aperto, quia *pietas* ad anteriorem, *honestas* ad posteriorem decalogi tabulam pertinent; *pietas* Deum, *honestas* homines respicit; *pietas* ad vitam spiritualem, *honestas* ad civilem pertinet. Jam vero magistratui incumbit, diligenter curae, quo non solum in *honestate*, sed etiam in *pietate* subditi vivant, id quod absque vera veri dei cognitione et ejusdem juxta praescriptum verbi legitimo cultu fieri nequit. Vera ac Deo grata pietas non consistit cum idololatricis cultibus, blasphemis et haeresibus, eas igitur coercere, contra vero doctrinam Christi promovere debet pius magistratus, ut ad scopum ab apostolo propositum peringat. Atque huc respexit pientissimus ac laudatissimus Saxoniae elector Augustus vere augustus, quando in constitutione ecclesiastica f. 288. generalis articulos sic orditur: Nachdem wir als ein christlicher Fürst, dem nicht allein bürgerliche Polizei,

sondern auch der Kirchen Sachen vermöge tragenden und uns von Gott befohlenen Amtes angelegen, eine christliche Visitation angestellet ic.

169. 2. *Ex divinis praedictionibus et promissis.* Psalm. 22, v. 30. praedicatur, quod רְשֵׁי אֲרָץ, pingues terrae, Christum adoraturi seque coram ipso incurvaturi sunt, per quos pingues intelliguntur illi, qui potentia et auctoritate, honore et opulentia aliis antecellunt, quibus opponuntur *pauperes et qui in pulverem descendunt.* Psalm. 47, v. 10: יְרֵכֵי אֲרָץ, optimates populorum aggregati sunt populo Abraham, Deo adjungent se praesidia terrae, vehementer elevatus est, scilicet Deus, LXX interpr. ad scuta seu protectores terrae elevationem retulerunt, δυνάμεις τοῦ θεοῦ οἱ ὑπάτοι τῆς γῆς ἀπόδοι ἐν ἰσχύει, ita quoque Latina, *quoniam dii fortes terrae vehementer elevati sunt*, ut et Chald. *quoniam coram Deo scuta terrae vehementer exaltata sunt.* Sed verbum יְרֵכֵי ponitur in singulari, et in praeced. verbo רְשֵׁי est accentus Rebijs incisum majus constituens, rectius igitur statuitur quaedam ellipsis, *Dei ipsius sunt scuta terrae*, deo adhaerebunt scuta terrae, vel quod commodius est, verbum יְרֵכֵי ex praecedente membro repetendum, *Deo ipsi aggregabuntur scuta terrae, vehementer elevatus est Deus apud ea.* Tigur. reddiderunt, *quoniam dii protectoribus terrae longe superior est*, acceperunt יְרֵכֵי אֲרָץ per appositionem, sed in proxime praecedente sententia יְרֵכֵי de vero Deo accipitur, et scopus ostendit, verum ac genuinum sensum hunc esse, quod non pauci nec plebei solum, sed etiam procures et optimates, scuta et capita terrae, magnates ac potentes sint Christum agnitori, verbum ejus recepturi et vero Deo Abrahae per ejusdem fidei consortium sese juncturi. Psalm. 68, v. 23: *Dixit Dominus יְרֵכֵי, ex Basan, redire faciam.* Quidam proprie accipiunt vocem Basan pro regione Ogi regis in parte Moabitarum atque his verbis celebrari existimant insignem illam victoriam, quam divino beneficio Israelitae ex Ogo rege Basanis reportarunt; quidam tropice accipiunt pro conversione quorundam ex Judaeis. Sed regio Basan pascuorum commoditate ac terrae fructuum magnitudine, copia et laude celebris fuit, unde factum, ut animalia ibi pascentia fuerint pinguiora, robustiora et grandiora, ideo per Basan synecdochice intelliguntur homines potentes et divites Psalm. 22, v. 13. Amos 4, v. 1. continet igitur hic locus vaticinium de conversione magnatum ac potentum ad Christi regnum. Psalm. 72, v. 10: *Reges maris et insularum munus reddent, v. 11. et incurvabunt se ei omnes reges.* Ex quibus sic concludimus: De quibus peculiaribus exstant vaticinia, quod nomen suum Christo sint daturi, verbum ipsius fide amplexuri et regno ejus sese aggregaturi, ex illorum conversione magnus et peculiaris aliquis ad ecclesiam redundat fructus. Sed de regibus et magnatibus peculiaribus exstant vaticinia, quod nomen suum Christo sint daturi, verbum ipsius fide amplexuri et regno ejus sese aggregaturi. Ergo etc. Ulterius si ex regum et magnatum conversione magnus et peculiaris aliquis

2. Ex divinis promissis. 1. Psalm. 22, v. 30: Pingues terrae adorabunt. 2. Psalm. 47, v. 10: Optimates populorum aggregati sunt.

3. Psalm. 68, v. 23: Ex Basan, redire faciam.

4. Psalm. 72, v. 11: Reges se illi incurvabunt.

ad ecclesiam redundare debet fructus, utique ad illos etiam spectat potestatem suam ad propagationem evangelii ac regni Christi convertere. Sed verum prius, ergo et posterius. Connexio probatur, quia fructus, qui ex conversione regum et magnatum ad ecclesiam redit, non solum in eo consistit, quod exemplo suo alios ad evangelium Christi amplectendum provocant, sed etiam quod subditos suos Christo adducunt, ecclesiae hospitium in suis ditionibus parant et propagationem evangelii sua potestate promovent. Cumprimis vero huc pertinet illustre vaticinium Esa. 49, v. 23: *Erunt reges nutritii tui et reginae eorum nutrices tuae*. Antecedentia ostendunt, proponi vaticinium de conversione gentium ad regnum Christi, cui generali vaticinio subjungitur speciale de conversione regum ac magnatum addito peculiari fructu, qui ex illorum conversione sit redundaturus ad ecclesiam, quod videl. reges futuri sint ipsius nutritii. נִזְנֵן significat nutritorem, al-
torem, item curatorem, tutorem ac dispensatorem, a rad. נָזַן fidelis fuit, quia tutor ac nutritor alterius filium in suam fidem et clientelam recipit Num. 11, v. 12. 2. Reg. 10, v. 1. Esth. 2, v. 7. Targ. reddidit נִזְנֵן לְךָ, LXX interpr. τροφός. De reginis dicitur, quod futurae sint נִזְנֵנוֹת nutrices ac lactatrices ecclesiae, LXX interpr. τροφός. Comparatur ecclesia orphanis et pupillis, quorum curam, tutelam et patrocinium pius magistratus debet suscipere, ministris ecclesiae de sustentatione et salariis prospicere, ut impleatur vaticinium huic ipsi parallelum Esa. 60, v. 10: *Reges ministrabunt tibi*, v. 16. *suges lac gentium et mammilla regum lactaberis*. Noverit igitur magistratus, ecclesiae omni humano praesidio ut plurimum destitutae curam ac clientelam aibi velut tutoribus ipsius Dei voce hoc loco esse commendatam.

170. 3. *Ex appellationibus et encomiis magistratui attributis*. Magistratus dicuntur Elohim, dñi Exod. 21, v. 6. Psalm. 82, v. 6. Ergo ut Dei vicarios sese gerant et gloriam Dei unice promoveant, id vero commodius fieri nequit, quam si diligentem religionis et ecclesiae curam gerant. Dicuntur pastores Esa. 44, v. 28. Jer. 49, v. 19. Ergo curent, ut subditi ad pascua salutaris ac salutiferae doctrinae deducantur. Qui magistratui, et quidem Christiano unicum illum atque ultimum finem propositum esse debere existimant, ut externam duntaxat felicitatem atque tranquillitatem in hac vita eis procuret, illorum vocem non aliter audire debemus, quam si magistratum bubulcum atque opilionem appellarent. Quemadmodum enim armentorum atque gregum praefectus suo satis perfunctus est officio, si de commodis pascuis illis prospiciat, etiamsi ceteratim postea ad lanienam abducantur; sic ejusmodi homines magistratum officii sui partes per-
egisse omnes existimant, si de corporum cura ac tutela subditis recte caveat, etiamsi animae ipsorum misere langueant et in languore isto aeternum per-
eant. Vocantur patres 1. Sam. 12, v. 15. Quemadmodum igitur parentibus incumbit liberis non

solum de victu et amictu prospicere, sed eodem etiam ἐν παιδείᾳ καὶ νομοῖς κυρίου educant Eph. 6, v. 4. ita quoque magistratui incumbit non solum de externa tranquillitate et pace, sed etiam de subditorum in vera religione institutione et sollicitum. Si ad officium Christiani parentis pertinet cura religionis in familia et domo sua instituendae, utique etiam ad magistratum, qui est pater patriae, pertinet in suo regno religionem promovere. Vocantur scuta terrae Psalm. 47, v. 10. ergo pertinet ad officium magistratus ecclesiae defensionem suscipere et a persecutorum violentia eandem auctoritate ac potestate tueri.

171. 4. *Ex probatis regum ac magistratum exemplis*. Moyses, de quo Deut. 33, v. 5. dicitur, quod officium regis in populo Israëlítico administraverit, divina auctoritate religionem in populo Israëlítico constituit, legem divinitus acceptam promulgavit, Aaronem sacerdotem et ipsius filios initiant leges tum toti populo, tum sacerdotum ordini praescripsit. Exod. 20. Levit. 8. et 10. Num. 3. etc. De Josepho Aegypti prorege dicitur Psalm. 105, v. 22. quod principes Pharaonis erudierit nec ipsum et senes ejus sapientiam docuerit, ex quo recte colligit Augustinus in comm. quod Aegyptus in vera religione institui curaverit. Unde fieri possit (inquit), ut vir tantus unius veri Dei cultor in Aegypto alendis tantummodo corporibus et rebus tantum corporalibus gubernandis esset intentus et quo eos meliores redderet, curam non haberet animarum? Josua successor Moysis deductionem arcae Levitis praecepit, renovavit foedus inter Deum et populum ac plurima, quae ad religionis et cultus divini constitutionem pertinent, suscepit Jos. 3. v. 24. Saul abstulit magos et harios de terra 1. Sam. 28, v. 9. juxta praeceptum divinum Lev. 24, v. 27. Deut. 18, v. 11. David arcam Domini et aedibus Obedom reduxit 2. Sam. 6, v. 12. 1. Paral. 13, v. 2. vasa aurea, argentea et aerea hostibus erepta vel in signum subjectionis ab ipsis donata Domine sanctificavit 2. Sam. 8, v. 11. exemplum propositum omnibus gubernatoribus, ut de suis facultatibus ad conservationem ministerii et propagationem cultus divini aliquid conferant, constituit coram arca Domini de Levitis, qui ministrarent et recordarentur operum ejus et glorificarent et laudarent Dominum Deum Israël 1. Paral. 16, v. 4. praeparavit necessaria ad templi structuram 1. Paral. 22, v. 2. officia Levitarum per certas vices distribuit 1. Paral. 23, v. 4. et seqq. Salomon ab officio removit Abiatharem suum sacerdotem ac Sadocum in illius locum substituit 1. Reg. 2, v. 27. extruxit templum Hierosolymitanum 1. Reg. 6, v. 1. et seqq. arcam Domini magna solennitate in illud deduxit ac precibus et sacrificiis illud sanctificavit 1. Reg. 8. 1. Paral. 6. Asa rex Juda fecit, quod bonum ei placitum erat in conspectu Domini, subvertit altaria peregrini cultus et excelsa et confregit statuas iniquitatis, abstulit effeminatos de terra purgavitque universas sordes idolorum, quae fecerant patres

XIV. 28.
5. Esa.
49, v. 23.
Erunt
reges
nutritii
tui.

5. Ex
encomiis
magi-
stratus
datis.

ejus 1. Reg. 15, v. 12. 2. Paral. 14, v. 3. intulit ea, quae sanctificaverat pater ipsius et sancta pertinentia in domum Domini, argentum, aurum et vasa 1. Reg. 15, v. 15. ac praecepit Juda, ut quaereret Dominum Deum patrum suorum et faceret legem et universa mandata 2. Paral. 14, v. 4. renovavit altare Domini et subditos foedus cum Deo inire idque juramento confirmare jussit 2. Paral. 15, v. 8. et seqq. Josephatus Azae filius excelsa et lucos de filiis Juda abstulit 2. Paral. 17, v. 6. ac misit principes et sacerdotes, qui circumirent in toto regno ac populum in lege Dei instituerent v. 7. hoc est abolevit cultus idololatricos, instituit reformationem et visitatores ablegavit, quin et ipse egressus ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim convocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum 2. Paral. 19, v. 4. constituit insuper sacerdotes et Levitas et principes familiarum ex Israël ad iudicium Domini et controversias ejus illisque certa praecepta proposuit v. 8. et seqq. Joas instauravit ruinas templi 2. Reg. 12, v. 4. 2. Paral. 24, v. 4. Ezechias dissipavit excelsa, contrivit statuas, succidit lucos, confregit serpentem aeneum, cui Israëlitarum adolebant incensum 2. Reg. 18, v. 4. aperuit solvas domus Dei et instauravit eas 2. Paral. 29, v. 3. instituit reformationem cultus et repurgationem templi, iniiit foedus cum Domino et constituit Levitas in domo Domini cum cymbalis et psalteriis v. 5. 10. et 25. celebrationem paschatos in usum revocavit et populum ad verum Dei cultum reduxit cap. 30. sacerdotum officia distribuit et decimas illis assignavit c. 31. Josias librum legis ab Helcia sacerdote repertum publicavit et universo populo praelegi curavit, praecepit etiam sacerdotibus, ut vasa idololatrica templo ejicerent, delevit camarim, quos posuerant reges Juda ad adolendum in excelsis atque instrumenta idololatriae e medio removit 2. Reg. 23. 2. Paral. 34. fecit Domino phase, sacerdotes in officiis suis constituit eosque hortatus est, ut ministrarent in domo Dei 2. Paral. 35. Nabuchodonosor rex Babylonis publico edicto verum Deum Israëliti coli praecepit et blasphemias contra Deum sub poena mortis prohibet Daniel. 3, v. 29. a quibus omnibus sic concludimus: Quod congruit probatis exemplis et factis piorum regum V. T. et in magistratu Christiano nequaquam est improbandum. Sed curam religionis et divini cultus accipere convenit exemplis et factis piorum regum V. T. Ergo. Circa assumptionem observetur, quod aspiciam commemorata regum Israëliticorum facta a spiritu sancto improbentur, quin contra potius hoc nomine commendantur, quod fecerint ea, quae grata placentia in oculis Dei, ac reprehenduntur illi, qui non abstulerunt lucos et excelsa, quo ipso innuitur, negligentes illos in suo officio fuisse, qui idololatricos cultus non abstulerint. Hisce piis V. T. regibus Christiani imperatores etiam annumerantur: Constantinus Magnus laudibus ob id deprædicitur maximis, quod edicto publico templa idolis anicorum consecrata occluserit, Christianis de

libertate religionis caverit, stipendia piis doctoribus constituerit et propter haeresin Arianam Nicaenum concilium convocaverit. Idem in epistola ecclesiis scripta post synodum Nicaenam apud Eusebium lib. 3. de ipsius vita p. 891: *Putavi mihi ante omnia id enitendum esse, ut in ecclesia fides una felicissimi populi sincera caritas et religio erga auctorem omnium Deum nusquam discrepans observetur.* Marcianus imperator in prima sessione concilii Chalcedonensis sic alloquitur sanctam synodum: *Cum primum per electionem in regnum de secreto Dei prorecti sumus, inter tantas publicas utilitates nullum magis nos constrinxit negotium, quam rectam et veram fidem Christianorum, quae sancta et veneranda consistit, indubitatum omnibus declarare.* Socrates in prooem. lib. 5. hist. scribit, se propterea in historia ecclesiastica mentionem imperatorum fecisse, quod ex illo tempore, quo Christiani esse coeperunt, ecclesiae negotia ex illorum nutu pendere visa sint et maxima concilia de eorum sententia convocata. Theodosium hoc nomine commendat Ambrosius, quod morti vicinus potius ecclesiae quam imperii curam egerit. Justiniani vox memoratu digna exstat Novell. 3: *Non minor nobis cura est horum, quae sanctissimis ecclesiis prosunt, quam ipsius animas.* Carolus Magnus confecto bello difficili ac diuturno, quo Saxones ad Christi agnitionem cultumque traduxit, episcopatus complures apud ipsos instituit. ** Hispanorum historiae regem commemorant Reccaredum Wisigothum, qui miseratione divina factus orthodoxus de Ariano verum fidem in regno suo circa annum Christi 589. curavit recipiendam. Ipse igitur synodum cogere, ipse interesse, ipse tridui jejunium episcopis indicare, ipse confessionem scribere et firmandam synodo exhibere. Edgarum Angliae regem, qui circa ann. Christi 959 habenas regni suscepit, celebrant historiae Anglicanae non solum ut principem pium, sed etiam de conservanda pietate sollicitum. Is rex in oratione quadam ad ecclesiarum et monasteriorum patres haec verba inter cetera habuit: *Sed et meae sollicitudinis est, ecclesiarum ministris, gregibus monachorum, choris virginum et necessaria procurare et paci eorum et quieti consulere, de quorum omnium moribus spectat ad nos examen, ut referunt Albertus Riciwalensis in epist. ad illustrem Normannorum ducem, postmodum regem et Guilelmus Rishanger in chronico (Jesuita Parsonius magna temeritate nos mutavit in vos, sed omnes antiquae membranae habent nos, ut Robertum Cotionem sibi ostendisse refert Casaubonus in praefat. exerc. ad ann. Baronii).* Exstat etiam synodus provincialis regis ejusdem jussu coacta, quam Dunstanus episcopus describens Edgarum in prooemio dilaudat ut regali officio ea in re functum veluti pastorum pastorem. **

172. 5. Ex rationibus. 1. Quibus commendata est reipublicae salus, illis etiam commendata intelliguntur ea, abeque quibus respublica salva consistere nequit, quia finis praesupponit media ad eum ducen-

3. Ex rationibus.

tia. Sed magistratui commendata est reipublicae salus. Ergo etiam ipsi commendata sunt ea, absque quibus respublica salva consistere nequit. Inter ea vero eminet religionis et sacrorum cura, unde Philosophus lib. 7. pol. cap. 8. inter ea, ὡς ἂν ἐν πόλει οὐκ ἂν εἴη curae religionis, quam ipse vocat περὶ τῶν θεῶν ἐπιμέλειαν, principem locum assignat. Plato etiam lib. 2. de rep. *praecipuam curam in republica de religione suscipiendam esse dicit*. Ac nititur haec philosophi sententia optimis rationibus. Religio est *societatis humanae fundamentum* Cicero lib. 2. de nat. Deor. est *magistratus propugnaculum* XIV. 81. Plato lib. 4. de rep. est *vinculum legum et honestae disciplinae* id. lib. 8. de legib. nec ulla re magis tam qui parent, quam qui imperant in suo contineri possunt officio quam religione et Dei metu. Carolus de Marill. episcopus Viennensis in conventu Fonteneblicano dixit, *regna duabus praecipue niti columnis, verae religionis exercitio et subditorum benevolentia, quae ex verae religionis cognitione oriatur et clementi gubernatione comparetur*, Oslander in hist. ann. 1560. Contra vero sublata religione tollitur erga Deum pietas, sublata pietate fides ac justitia ex societate humana tolluntur, Cicero lib. 1. de nat. Deor. Excusso ex animis hominum Dei metu, immanitate ac scelere omnia complentur. 2. Cui cura et tutela reipublicae est commissa, is avertere debet ea, quae rempublicam possunt ac solent evertere. At magistratui cura et tutela reipublicae est commissa. Ergo avertere debet ea, quae rempublicam solent evertere, inter quae cum falsa religio et cultus idololatrius locum facile principem obtineant, de eorum abolitione magistratum pium ac Christianum vel maxime convenit esse sollicitum. *Veri Dei ignoratio est praesentissima pestis rerum publicarum*, inquit Plato lib. 10. de legib. 3. Maximum reipublicae momentum ac fulcrum consistit in honestis legibus. Atqui religio est bonarum legum fons et origo, Plato lib. 6. de legib. est ἀντικειμένη πάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔκστασις. *vinculum omnis societatis et fulcrum legum recte sanciendarum*. Ergo de religione sollicitum oportet esse magistratum, si salvam velit esse rempublicam. 4. Qui magistratui religionis curam incumbere negant, pessime ecclesiae saluti consulunt. Quid enim si pastor degeneret in lupum, an Christianus magistratus non habebit potestatem eum coercendi? quid si episcopi fiant negligentes nec praesint ecclesiae juxta praescriptum verbi, num magistratus non habebit potestatem eos corrigendi? hac ratione periclitabitur ecclesiae salus. Huc referimus etiam 5. communem gentium consensum ex lumine naturae ortum. Nam et gentium nomothetae inter leges politicas etiam aliquas de religione tulerunt, nimirum quia persuasum ipsis fuit, ad magistratum potestate ferendarum legum instructum curam religionis pertinere vel maxime

173. 6. Ex veterum ecclesiae doctorum actis et pronuntiatis. Constat ex libr. Augustini contra Petilianum et Parmenianum et ex epist. 162. Donatistas accusasse Caecilianum Carthaginensium epi-

scopum apud Constantinum imperatorem, qui eam primum remisit ad Melchhiadem episcopum Romanum, apud quem victi rursus ad imperatorem provocarunt, nec ille provocationem eorum a se rejecit, sed negotium Arelatensi episcopo commisit, a quo denuo sunt condemnati, nec ibi quieverunt, sed ad imperatorem iterum provocarunt, qui eos audivit, causam cognovit, illos damnavit et sententia sua Caecilianum absolvit. Quodsi ergo eam religionis non pertinet ad magistratum, cur orthodoxi eam imperatori commiserunt? cur imperator ejus cognitionem suscepit? Augustinus epist. 46. ad Vincentium non longe a princ.: *Non invenitur exemplum in evangelicis et apostolicis literis, aliquid petatum a regibus terrae pro ecclesia et contra inimicos ecclesiae, quis negat non inveniri? ut nondum implebatur illa prophetia. Et nunc regi intelligite, erudimini qui judicatis terram, servite Domino in timore. Adhuc enim implebatur, quod in eodem psalmo legitur: Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Verumtamen si facta praeterita in propheticiis libris figurae fuerunt in rege illo, qui appellabatur Nabuchodonosor utrumque tempus figuratum est, et quod sub apostolis habuit, et quod nunc habet ecclesia. Temporibus itaque apostolorum et martyrum illud implebatur, quod figuratum est, quando rex memoratus pius et justos cogebat adorare simulacra et recedentes in flammis mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulo post in eodem rege figuratum est, cum conversus ad honorandum Deum verum decrevit in regno suo, ut quicumque blasphemaret in regno suo deum Sadrach, Mesach et Abednego, poenis debitis subjaceret. Prius ergo tempus illius regis nuntiabat priora tempora regum infidelium, quos perierunt Christiani pro impiis; posterius vero tempus illius regis significavit tempora posteriorum regum jam fidelium, quos patiuntur impii pro Christianis. Et postea circa medium epist.: *Serviant reges terrae Christo etiam leges ferendo pro Christo. Terror temporalium potestatum, quando veritatem oppugnat, justis et fortibus gloriosa probatio est, ut firmis periculosa tentatio; quando autem veritatem praedicat errantibus et discordantibus, cordum utilis admonitio est et insensatis utilis affectus. Non est tamen potestas nisi a Deo etc. Sive enim potestas veritati favens aliquem corrigat, laudem habet ex illa, qui fuerit emendatus; sive iniquitatem veritati in aliquem saeviat, laudem habet ex illa, qui victor fuerit coronatus.* Epist. 50. ad Rufinum comitem circa med.: *Quod dicunt, qui contra eam impietates leges justas constitui nolunt, non potest a regibus terrae apostolos talia, non considerant aliud fuisse tunc tempus et omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat, qui pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, quando adhuc illud propheta complebatur: Quare fremuerunt gentes etc.? quando autem agebatur, quod paulo post in eodem psalmo**

itur: Et nunc reges intelligite, servite Domino. Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, si ea, quae contra jussa Domini fiunt, religiosa veritate prohibendo atque plectendo? aliter enim vit, quia homo est, aliter quia etiam et rex est. si homo est, ei servit vivendo fideliter, quia vero rex est, servit leges justa praecipientes et draria prohibentes convenienti vigore sanciendo, ut servivit Ezechias lucos et templa idolorum et excelsa, quae contra Dei praecepta fuerant con-
fecta, destruendo, sicut servivit Josias talia et faciundo, sicut servivit rex Ninivitarum univer-
salem civitatem ad placandum Dominum compellen-
do, sicut servivit Darius idolum frangendum in
statem Danieli dando et inimicos ejus leonibus
crendo, sicut servivit Nabuchodonosor omnes in
no suo positos a blasphemando Deo lege terri-
revocando. In hoc ergo serviunt Domino re-
in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad ser-
vum illi, quae non possunt facere nisi reges

Posteaquam coepit impleri, quod scriptum est:
adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gen-
terient illi; quis mente sobrius regibus dicat:
ite curare in regno vestro, a quo tueatur vel
agnetur ecclesia Domini vestri, non ad vos per-
at in regno vestro; quis velit esse sive religio-
sive sacrilegus, quibus dici non potest: non ad
pertineat in regno vestro, quis velit pudicus esse,
impudicus esse? Cum enim datum sit homini
um arbitrium, cur adulteria legibus puniantur
acrilegia permittantur? an fidem non servare
is est animam Deo quam feminam viro? aut si
quae non contentu, sed ignorantia religionis
mittuntur, mitius vendicanda, numquid ideo
igenda sunt? lib. 3. contra Crescon. grammati-
cap. 51: In hoc reges, sicut eis divinitus prae-
ur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in
regno bona jubeant, mala prohibeant, non so-
quae pertinent ad humanam societatem, verum
n quae ad divinam religionem. tractat. 2. in
n: Mirantur (Donatistae), quia commoventur
tates Christianae adversus detestandos dissipa-
ecclesiae; si non ergo moverentur, quomodo
erent rationem de imperio suo Deo? Intendat
as vestra, quid dicam, quia pertinet hoc ad
seculi Christianos, ut temporibus suis pacatam
t matrem suam ecclesiam habere, unde spiritu-
r nati sunt. lib. 2. contra epist. Gaudentii
26. Ad docendum populum Israel (scripserat
lentius Donatista) omnipotens Deus prophetis
conium dedit, non regibus imperavit; salvator
arum Dominus Christus ad insinuandam fidem
tores, non milites misit. Respondet Augusti-
ad curam regis pertinuisse, ut Ninivitae Deum
trent, cujus iram propheta annuntiaverat, et
: Quamdiu vos non tenetis ecclesiam, quam
nuntiaverunt piscatores, apostoli plantaverunt,
liu reges, qui eam tenent, rectissime ad suam
n judicant pertinere, ne vos adversus eam re-
tis impune. Nam Deus et reges habuit inter

prophetas, David quippe sanctus rex fuit, audite
itaque prophetantem regem et nullum religiosum
regem formidabitis irascentem. ** Anno 813. tempore
Caroli Magni et Leonis III. habita fuit synodus Cabi-
lonensis in Gallia, cujus canones ab episcopis et
abbatibus imperatori Carolo ad correctionem vel
confirmationem oblati fuerunt. Sic enim habet illius
concilii praefatio: Auxiliante Domino nostro Jesu
Christo et imperante serenissimo atque inclyto
Augusto Carolo convenimus episcopi et abbates
totius Galliae Lugdunensis in urbem Cabilonensem
et de quibusdam rebus, in quibus nobis emendatio
necessaria videbatur, quaedam capitula, quae sub-
ter inserta sunt, eidem Domino imperatori prae-
sentanda et ad ejus sacratissimum judicium refe-
renda adnotavimus, quatenus ejus prudenti examine
ea, quae rationabiliter decrevimus, confirmentur, sic-
ubi minus egimus, illius sapientia suppleatur, **
Leo epist. 9. ad Theodos.: Pro integritate fidei
Christianissimum principem convenit esse sollicitum.
Epist. 12: Quantum rebus humanis consulere divina
providentia dignetur, sollicitudo clementiae vestrae
Spiritu Dei incitata demonstrat, quae in Catholica
ecclesia nihil impacatum, nihil vult esse diversum,
quoniam fides, quae non nisi una est, in nullo pot-
est esse sui dissimilis. Epist. 75. ad Leon. August.:
Debes imperator incunctanter advertere, regiam po-
testatem tibi non solum ad mundi regimen, sed
maxime ad ecclesiae praesidium esse collatam.
c. Boni. dist. 96. ex Marcello: Boni principis est ac
religiosi ecclesias contritas atque conscissas restau-
rare novasque aedificare et Dei sacerdotes honorare
ac tueri. c. Principes etc. 23. q. 5. ex Isidoro lib. 3.
sent. cap. 53: Principes seculi nonnunquam intra
ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per
eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam mu-
niant. Ceterum intra ecclesiam potestates neces-
sariae non essent, nisi ut, quod non praevalent
sacerdotes efficere per doctrinae sermonem, potestas
hoc imperet per disciplinae terrorem. Saepe per
regnum terrenum coeleste regnum proficit, ut qui
intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam
agunt, rigore principum conterantur ipsamque di-
sciplinam, quam utilitas ecclesiae exercere non prae-
valet, cervicibus superbiorum potestas principalis
imponat et ut venerationem mereatur, virtutem po-
testatis impertiat. Cognoscant principales seculi,
se Deo debere esse reddituros rationem propter
ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam
sive augeatur pax et disciplina ecclesiae per fide-
les principes, sive solvatur, ille ab eis rationem
exigit, qui eorum potestati suam ecclesiam tradidit.
c. Administratores etc. caus. et quaest. iisdem: Ad-
ministratores secularium dignitatum ad ecclesiarum
tutionem constituti esse debent. Huc referri potest,
quod elector Trevirensis in electione Caroli V. anno
1519. dixit, statum reipublicae desiderare talem im-
peratorem, qui praeter alia constituat et emendet
reipublicae statum, quod et Moguntinus elector ad-
monuit. Sleidanus lib. 1. comm. f. 24. Anno 1520.

Lutherus ad Carolum imperatorem scripsit, *confugere se Athanasii exemplo ad ipsum velut ad aram praesidiumque legum, orare ut doctrinae Christianae tutelam suscipiat aeque contra vim et injuriam omnem defendat, quousque de causa constiterit, hoc ad officium ipsius pertinere*. Sleidanus lib. 2. comm. f. 42. Anno 1521. in literis ad Fridericum Saxoniae electorem *vehementer sibi gratum esse scribit, quod caesar hujus causae, quae publica sit, cognitionem ad se recipiat*. Sleidanus lib. 3. f. 55. In recess. imperii in comit. August. anno 1530. §. Nachdem aber imperator appellatur *supremus ecclesiae patronus, der oberste Voigt der Christenheit*. Anno 1533. Protestantes legato Pontificio Hugoni Rangono, quem caesaris legatus comitabatur, inter cetera in hanc sententiam responderunt, *cum postulato ac desiderio tum caesaris tum ordinum imperii pontifex nondum satisfaciatur, orare se plurimum, ut Caesar considerata causae magnitudine, quae universam rempublicam et omnes nationes complectitur, det operam, ut legitime res agatur, nam hoc ipsius esse officium eique licere legibus, quando videl. pontifex veritatem impugnat*. Sleidanus lib. 8. comment. f. 233. Vide etiam Brentium in praef. apol. conf. Wirtemb. contra Petrum a Soto.

174. Ad has generales rationes respectu Protestantium principum accedit quaedam specialis, videl. constitutio pacificationis Passaviensis, qua cautum est, ne *jurisdictio ecclesiastica ab episcopis Pontificiis adversus Augustanae confessionis socios exerceretur*. Vigore hujus constitutionis *jura episcopalia in provinciis statuum evangelicorum non amplius episcopis eorumque officialibus, sed principibus jus territorii habentibus competunt*. Quaecunque igitur ad jus episcopale pertinent, ea vigore hujus decreti principes Evangelici in suis territoriis exercent, ea tamen ratione ac moderamine, ut quaedam ad jus illud spectantia immediate per se ipsos, quaedam per judicium ecclesiasticum sive consistorium, quaedam per superintendentes suos exercent, qua de re in loco de ministerio latius fuit dictum.

175. ** Anabaptistae fingunt, primae tabulae custodiam magistratui non esse demandatam, dicentes, *ad magistratus civilis judicia non pertinere fidem atque infidelitatem, quae sint res spirituales, non civiles: falsas doctrinas et impios cultus non esse potestate civili abrogandos vel amovendos, nec auctores eorum et disseminatores puniendos. Magistratus officium non pertinere ad ecclesiam Christi*. In colloquio Embdensi, *negotia de doctrina ecclesiae Dei judicio esse relinquenda juxta consilium Gamalielis Act. 5. coactionem ad pietatem, ad fidem, ad sacras conciones, ad orationem, ad usum coenae efficere hypocritas, et idcirco neminem a magistratu esse cogendum, fidem gratuitum esse Dei donum, idcirco non esse opus animadversione ulla magistratus, et quae similia Monasterienses ceterique Anabaptistici gregis duces sive scriptis, sive aperta quondam prodiderunt voce, de quibus vid. Bullingerum et Wigandum.* ** Pontifici quoque a

cura religionis et sacrorum magistratum penitus excludunt, vel si dicis causa admittunt, executores eorum, quae a clero statuta sunt, duntaxat faciunt. ** Principes, qui res ecclesiasticas attingunt, Bar-nius ubique maledictis incessit, ausus etiam reges veteres Francorum eam ob causam comparare latronibus in sylvis anno Domini 855. principum fideles consiliarios, qui jura suorum regum adversus curiam Romanam defendunt, locis innumeris barbariae damnat haereseos, neque aliud occurrit frequentius in posterioribus tomis quam haereses politicorum dirissima detestatio. ** Cum Carolus V. imperator de dissidiis religionis sollicitus colloquia et conventus institueret, concilium promitteret pacem ecclesiae reddere laboraret, graviter hoc sermone a Paulo III. pontifice Romano fuit reprehensus, qui literas ad ipsum dedit 24. August. anno 1544. in quibus inter cetera sic scribit: *Cum de concilio generali tanquam de remedio omnium opportunissimo afflictis ecclesiae rebus et ipsius Germaniae mentionem facis, vel de nationali, vel de futuro ad proximum autumnum imperiali concilio in quo de religione ceterisque rebus, quae ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis, ita statuis, ut supprimas ejus nomen ubique, cui divina et humana jura approbante tot seculorum consensu supremam cum cogendi concilia, tum statuendi de his et ordinandi, quae ad ecclesiae unitatem utilitatemque spectant, auctoritatem dederunt. Pater comparat institutum imperatoris facto Usae ruinam minanti manum admoventis, seditioni Core Dathan et Abiran adversus Moysen et Aaronem temeritati Usiae incensum in altari adolescentis et addit: An non putas, hoc incensum esse coram Deo leges de religione sancire? Est quidem incensum idque omnium Deo gratissimum, sed non est tamen munus illud, imperator, est sacerdotum Domini, a nostrum imprimis, quibus Deus potestatem ligandi et solvendi dedit. Nec te excusat (inquit), quod sanctum sit factum vel quod non perpetuum, sed et tempus, hoc est usque ad futurum concilium deturatas leges laturum te esse dicas, ut enim id pie se pium sit, tamen in eo, cui Deus hoc ministerium non dedit, maxime est impium. Sumis enim non jam personam, quae propria est Dei, cui solum a sacerdotibus judicium relinquitur, quam ne ad tempus quidem cuiquam sumere licet. Et postea pluribus dissuasimus, ne in disceptationes rupe- res quae ad religionem pertinent, componendas jura vel auctoritatem sumeres, non ob id scripsimus quod disceptationes componi non maxime oportet, sed ut exemplis tum ex divina Scriptura, tum ecclesiasticis historiis citatis te admoneremur, quod ad tuum ministerium non pertinet, quod tu arrogares et pro tua et imperatoria dignitate habereres etc. Quod praeter te fers studium et desiderium ut componantur controversiae in religione et ut qua disciplina morum in universa ecclesia regatur, te in hoc quidem magnopere laudamus et a te petimus, ut in hoc operam tuam praebes*

cui Deus curam hujus ministerii commisit. Ut enim in te tanquam caput in rebus hujusmodi tractandis minime ferendum censemus, ita tanquam brachii accommodatissimi tuam inprimis opem desideramus. Concludit tandem: *Obtemperabis Dei monitis, si ea animum inducas, nullum ut in iis, quae ad religionem pertinent, tibi jus et auctoritatem vendices, si divinam institutionem et ecclesiae consuetudinem sequens ab ipsis conventibus imperialibus, a quibus adsunt, qui auctoritatem de ejusmodi rebus cognoscendi habent, omnes de sacerdotibus ac de religione disputationes prorsus excludas et ad eorum proprium tribunal rejicias, si de bonis ecclesiasticis nihil statuas.* Videatur integra epistola apud Wolfium tom. 2. lect. memorial. p. 539. Cens. Colon. ann. 1560. edit. art. 12. sic. disserit: *Illud est certum, alienum esse a principe rempublicam administrante definire dubia circa fidem; sed hoc relegandum ad solos sacerdotes, deinde hoc tantum esse officium magistratus quoad religionis negotium, ut eos, quos pontifices poena percellendos putant, non advertat, imo etiamsi magistratus animadvertat, quosdam errores et abusus in rebus ecclesiasticis irrepsisse, non tamen licet illi reformationem constituere, sed sacerdotes benigne admoneantur, quod admonitionibus nihil proficitur, summus est alius in ecclesia praesul, ei deferendum est id negotium.* Petrus a Soto in assert. Cath.: *Si princeps coatur definire dubia de religione, tum merito audit: Ade post me Satan, scandalum mihi es.* Bellarminus l. 3. de laicis c. 17. Brentium in prolegomena et Philippum in locis erroris accusat, quod nihil tribuant magistratui, quando reges esse volunt in solum custodes et defensores religionis, sed iam judices et magistros, statuunt enim (inquit), *ut eos ut ad praecipua ecclesiae membra pertinere dicare controversias fidei, praesidere conciliis generalibus, constituere ministros et pastores et similia.* Ipse contra statuit, ad magistratum pertinere non iudicium de religione, sed duntaxat religionis defensionem. Tenentur, inquit c. 18. *Christiani incipere non permittere suis subditis libertatem defendendi, sed dare operam, ut ea fides seruetur, quam episcopi catholici et praecipue summus pontifex docet esse tenendam.* Respondemus: 1. Quod Bellarminus defensionem religionis Christiano magistratui assignat, recte facit, sed quod a iudicio religionis eum penitus excludit, in eo a tramite veritatis discedit. Quod enim omnibus ecclesiae membris non solum liberum est relictum, sed etiam mandatum, ab eo magistratus non est excludendus. Atque iudicium de religione et fidei articulis omnibus ecclesiae membris, non solum liberum est relictum, sed etiam mandatum. Ergo ab eo magistratus non est excludendus. Major est manifestae veritatis, et magistratus est praecipuum ecclesiae membrum caput reipublicae, in qua est ecclesia. Respublica inquit Optatus Milevit. lib. 3. contra Parmen.) non in ecclesia, sed ecclesia in republica. Minor stat tum ex divinis praeceptis, iisque vel genera-

libus, in quibus iudicium illud singulis ecclesiae xiv. 36. membris tribuitur, vel explicite 1. Cor. 10, v. 16. cap. 11, v. 13. *vos ipsi iudicate;* vel implicite, dum iubentur *cavere pseudoprophetas* Matth. 7, v. 15. *probare spiritus* 1. Joh. 4, v. 1. *omnia probare et quod bonum est tenere* 1. Thess. 5, v. 21. id quod absque iudicio aliquo de religione et controversiis fidei nequit fieri; vel specialibus, in quibus iudicium illud peculiariter magistratui tribuitur, Deut. 17, v. 18: *Rex in volumine legis omnibus diebus vitae suae legat, ut discat timere Dominum.* Atqui finis hujus lectionis est, ut veritatem doctrinae coelestis discat, contrarios vero errores fugiat, v. 12. Synedrion sacerdotis adjungitur *iudex politicus* eidemque una cum sacerdotibus iudicium et definitiva sententia committitur. Tum ex probatis exemplis, commendantur enim Beroëenses Act. 17, v. 11. quod de doctrina apostolorum iudicaverint ex Scripturis; tum ex ipsa rei natura. Christiano magistratui reddenda erit aliquando ratio non solum de se, sed etiam de subditis fidei suae commissis, ipsi igitur curae esse debet, ut vera religio apud subditos propagetur et floreat; at veritatem religionis non potest nisi ex Scripturis cognoscere et inter verum ac falsos cultus discernere. Quemlibet in negotio religionis oportet esse certum ac πληροφροσύνην. At illa πληροφροσύνη non potest nisi aliorum effatis, sed cuilibet incumbit, ut ipse ex verbo Dei de controversiis cognoscat ac iudicet. ** Quando iudicium de religione magistratui politico, ut omnibus aliis Christianis asseritur, privatum illud intelligitur, et quidem non absolutum, sed secundum normam Scripturae limitatum, quale etiam doctoribus in ecclesia datum esse dicimus. ** Bellarminus ex magistratu facit mancipium episcoporum et Romani pontificis, adimit enim ipsi iudicium de doctrina episcoporum et pontificis ac requirit, ut ea, quae pontifex statuit, absque omni discussione et iudicio recipiat; qua ratione ex pontifice facit angelum ab omni erroris periculo immunem, ex Christiano magistratu facit oves brutas, quae absque iudicio sequuntur pastores etiam ad noxia et venenata pascua ducentes. 2. Neque tamen omne omnino iudicium magistratui, et quidem soli tribuimus, sed suas etiam partes ministerio ecclesiastico relinquimus. Sane magistratus debet iudicare de controversiis fidei, interim tamen non suo nitatur arbitrio, sed in consilium adhibeat ministerium ecclesiasticum, convocet concilia, in illis viros pios et eruditos ex sacris literis de controversiis religionis ac fidei articulis disserentes audiat, veritatem ex Scripturis monstratam amplectatur ac propaget, pertinaciter errantes coercet, id quod Nicolaus I. in epist. ad Mich. imperat. c. Ubinam etc. dist. 96. magistratui diserte concedit. *Ubinam legistis, inquit, imperatores, antecessores vestros synodalibus conventibus interfuisse, nisi forte in quibusdam, ubi de fide tractatum, quae universalis est, quae omnium communis, quae non solum ad clericos, verum etiam ad laicos et omnes omnino pertinet Christianos.* Sic debet pius magistratus ministros

et pastores constituere, interim non debet iudicium ecclesiastici ministerii de personis eligendis praetermittere nec invitae ecclesiae pastores obtrudere. Neque enim tale monarchicum ecclesiae regimen tribuimus magistratui, quale pontifici suo tribuunt Romanenses, sed statuimus, ecclesiae regimen esse aristocraticum, et singulis ecclesiae statibus suas tribuimus partes, ut ex sequentibus erit manifestius.

176. Argumenta eorum, qui ab omni religionis cura magistratum excludunt, potiora haec sunt.

1. *Principes et magistratus seculares vendicantes sibi cognitionem de religionis doctrina sunt similes Usae, qui attingendo et sustentando arcam ruituram oppressus est, quia indignatione iratus Dominus percussit eum, ut juxta arcam moreretur*

2. Sam. 6, v. 6. 1. Paral. 13, v. 10. et *Usiae, qui adolendo thymiama iram Domini contra se succendit et lepra percussus est* 2. Reg. 15, v. 5. 2. Par. 26, v. 18. Respondemus: distinguendum inter temer-

XIV. 87. *ariam alienae vocationis usurpationem et legitimam partium officii sibi demandati administrationem.* Usas et Usias temere alienam vocationem invaserunt, sed quando principes doctrinam ecclestem cognoscunt, fovent ac propagari curant, officii sibi divinitus demandati partes administrant. Usas percussus dicitur a Domino *לִפְנֵי הָאֵל*, propter errorem, propter delictum, Targ. *לִפְנֵי הָאֵל*, LXX interpr. *quidam*, qui error sic exponitur 1. Paral. 13, v. 10. *quod miserit manum suam super arcam.* Animadvertitur autem duplex error, tum quod plaustro imposita erat, quam Levitae suis humeris portare debebant, tum quod manu arcam apprehenderit, quam non erat fas tangere Num. 4, v. 15. unde 1. Paral. 13, v. 12. David cautior factus Levitas convocat, ut arcam Domini portent. Vos, inquit, qui estis principes familiarum Leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris et offerte arcam, ne ut a principio, quia non eratis praesentes, percussit nos Dominus, ita et nunc fiat. Adolere incensum itidem solis sacerdotibus mandatum erat, qui ex tribu Levi eligebantur. Num. 16, v. 40: *Ne quis accedat alienigena et qui non est de semine Aaron ad offerendum incensum Domino.* Ergo Usias ab eo merito debuisset abstinere, sed cum ex fustu 2. Paral. 26, v. 16. contra sacerdotis interdictum v. 18. coeco furore percitus v. 19. in eo pertinaciter pergeret, justo Dei iudicio fuit punitus.

177. 2. *Christus ecclesiam regendam Petro et episcopis commisit, non Tiberio et ejus praefectis et per annos 300 sine ullis regibus Christianis acceptis paucissimis, qui vel brevissimo tempore imperarunt, ut Philippus caesar, vel solum in aliqua provincia, ut Lucius rex Britannorum, ecclesia a solis episcopis et presbyteris optime gubernata est, Bellarminus lib. de laicis c. 17. Respondemus:* 1. Augustinus recte monet, *distinguenda esse ecclesiae tempora*, aliam enim rationem esse illius temporis, quo completur illud Psalmi 2, v. 1: *Quare fremuerunt gentes, adstiterunt reges terrae et insurrexerunt contra Dominum; aliam vero illius, quo*

completur illud ejusdem psalmi v. 10: *Et nunc reges intelligite, servite Domino in timore, oculi vestri Filium*, epist. 48. et 50. 2. Tiberius fuit gentilis, a religione Christi alienus, alia vero ratio est magistratus pii et Christiani, qui est ecclesiae membrum et nutritius. 3. Tiberio quidem non est dictum *pasce oves meas*, interim tamen ipsi et omnia magistratibus dictum: *Servite Domino*. Non competit magistratibus verbo praedicationis populum pascere, interim cum et ipsi dicantur *pastores*, de salutaribus pascuis et fidelibus doctoribus populo debent prospicere. 4. Ecclesiae regimen Petro et ipsius in officio successoribus ordinarie quidem Christo commissum est, interim tamen si ecclesiae ministri vel in doctrina vacillare, vel in officio pastoralis negligenter agere coeperint, pio magistratu incumbit admonitiones et correctiones adhibere, quin etiam, si in erroribus pertinaciter haerent, cum consensu ecclesiae loco eos movere et dignos illis substituere.

178. 3. *Si magistratui iudicium de doctrina et religionis cura tribuitur, ecclesiastici et politici muneris confusio introducit. Respondemus:* nequam confundimus ecclesiastici et politici muneris partes, sed eas distinctas manere jubemus. Ecclesiastici muneris est verbum praedicare, sacramenta administrare, poenitentes absolvere, impii ligare etc. eorum executio ordinarie ecclesiae ministris relinquitur; interim tamen magistratus potestatem cum sit membrum ecclesiae, et quidem praevalens, ideo ab illa potestatis ecclesiasticae potest, quae toti ecclesiae communis est, arceri non potest, eumque magistratui peculiariter uti potestate divinitus sibi concessa ad propagationem religionis uti, ideo ab illa potestatis ecclesiasticae parte, quae externam ecclesiae politiam spectat, est exclusus. Magistratus non exercet artem medicam interim tamen si quis ea arte abutatur vel ad praescriptum non curet, merito a magistratu coartatur; sic magistratus ipse non fungitur officio ecclesiae ministri, interim tamen ministros ecclesiae sui admonere potest et in doctrina vel enormiter aberrantes coercere. Distinguendum igitur inter potestatem ecclesiasticam internam et externam quae distinctio colligitur ex verbis Constantini apud Eusebium lib. 4. de vita Constant. c. 24: *Vos qui in ecclesia, ego extra ecclesiam esse templum et scopus a Deo constitutus sum; illa ministerii ecclesiae insolidum relinquitur, haec vero ministerii Christiano communis est.* Distinguendum etiam eorum, quae ad divinum cultum pertinent, et ad externam eorumdem administrationem. Illa ministrorum ecclesiae est, haec vero magistratus. Sicut in bene constituta familia pater omnia disponit et ordinat, sed eorum administrationem ad oeconomum et familiarem sic magistratus pius et Christianus curat ecclesiae, quae est decus domus sive mater. Psalm. 66, v. 13. ea, quae ad cultum divinum, et verae religionis propagationem

Argumenta Pontificiorum. 1. Ab Usae et Usiae pontificatione.

2. A Constantino.

ponit, sed administratio eorundem et oeconomia
 inorum mysteriorum ecclesiae ministris relinqui-
 . Ex Scriptura sacra talis colligitur analogia,
 ad in republica Christiana minister ecclesiae
 oparetur ori, quia *labia sacerdotis custodiant
 mentiam et legem requirant ex ipsius ore* Mal. 2,
 7. sed magistratus politicus comparatur *manui*,
 a regi Joas dederunt *in manu ejus tenendam*
 2. Paral. 23, v. 11. Minister praedicat ver-
 a, utitur gladio Spiritus et ore pugnat adversus
 res et impios; magistratus custodit verbi prae-
 es et confessores, vibrat gladium contra hostes
 istianae reipublicae et manu armata eosdem op-
 nat. Ut ergo oris et manuum ministeria distin-
 manent, licet ad eundem finem, corporis scilicet
 luminitatem conspirent; sic ministerii ecclesiastici
 magistratus politici officia distincta manent, licet
 eundem finem, reipublicae scilicet Christianae,
 a itidem mysticum aliquod corpus constituit,
 tem, tutelam et incolumitatem utraque sint
 sta.

9. 4. Si episcopis non licet administrare ju-
 politica, utique vice versa magistratui politico
 licebit administrare jura episcopalia. Sed ve-
 prius ex hypothesi nostrorum. Ergo et poste-
 Respondemus: quae ad jura episcopalia refe-
 ur, non sunt ejusdem generis omnia, quaedam
 juxta praescriptum verbi episcopis, hoc est
 Scripturae nomenclaturam ministris ecclesiae,
 etunt, ut praedicare verbum, administrare sa-
 centa, poenitentes absolvere etc. ea magistratus
 cus neutiquam sibi vendicare debet, nec in ec-
 nostris sibi vendicat; quaedam vero juxta
 em verbi praescriptum magistratui Christiano
 etunt, ut visitationem ecclesiarum instituere,
 los convocare, haereticorum rabiem coërcere,
 a et tranquillitatem ecclesiae procurare etc. ea
 ad jura episcopalia referuntur, non quod juxta
 criptum verbi ad episcoporum proprie sic dicto-
 minus pertineant, sed quod episcopi Pontificii
 ore papatus excluso magistratu Christiano sibi
 ea vendicarint, quae per Passaviensem pacifi-
 em ipsis velut injustis possessoribus erepta et
 iano ac pio magistratui restituta sunt.

Postquam igitur demonstratum est, ad pium
 tratum religionis et sacrorum curam pertinere,
 andum porro erit, quatenus ea ad illum spectet
 ratione magistratus sese gerere debeat, ne
 lienos invadat, neve potestatem justo majorem
 lesiasticis negotiis sibi arroget, et quae toti
 ae competunt, sibi soli arrogando vel ministe-
 lesiastici partes ad se transferendo. Proclivis
 emque gravissimus est lapsus, sedula proinde
 nda cautio. Finis pio et Christiano magistra-
 gubernatione propositus esse debet *cultus
 ac verae religionis propagatio*. Quemadmo-
 nim non ad hanc solum nec potissimum, sed
 ac cumprimis ad futuram vitam Deus homi-
 ondidit; ita quoque magistratus officium non
 ac solum nec potissimum, sed etiam ac cum-
 ardi loci. VI.

primis futuram vitam respicit 1. Tim. 2, v. 2. ideo
 Deus inter cetera corporalia hujus vitae beneficia
 magistratus patrociniū ac gubernationem nobis
 concessit, *ut sub eo quietam et tranquillam vitam
 agere possimus in omni pietate ac honestate*, et
 mediante tali vita ad aeternae gloriae possessionem
 introduci. Quemadmodum igitur Christianus vitae
 suae privatae rationes sic instituit, ut aeternae vi-
 tae scopum sibi habeat praefixum atque omnia sua
 cogitata eo dirigit, ut illius aliquando particeps fiat;
 sic magistratus officii sui rationes sic instituat, ut
 aeternae vitae scopum sibi propositum habeat atque
 itidem omnia sua cogitata eo dirigat, ut una cum
 subditis fidei suae commissis et cum quibus unum
 quoddam corpus constituit, aeternae salutis parti-
 ceps fieri queat. Hunc finem non poterit alia rati-
 one consequi, quam si unice id curet, ut inter sub-
 ditos *verae religionis integritas et cultus divini
 sinceritas* vigeat, siquidem absque religionis et cul-
 tus divini sinceritate non habet locum vera pietas,
male vivitur, ubi de Deo non bene creditur; abs-
 que pietate, cujus anima est vera in Christum
 fides, aeternae salutis possessio sperari vel obtineri
 nequit.

181. Ad hanc religionis et cultus divini sinceri-
 tatem in republica obtinendam duo requiruntur,
*verae scilicet religionis et recti cultus diligens con-
 servatio, ac religionis collapsae et cultus depravati
 instauratio*. Proinde si quando singulari Dei bene-
 ficio alicui reipublicae religionis veritas et cultus
 divini sinceritas obtigit, magistratus non minus quam
 reliqua ecclesiae membra omni cura in id incum-
 bere debet, ut summum hoc beneficium, quo non
 potest majus aliquod reipublicae contingere, sartum
 tectum conservetur, neve peregrinis et erroneis
 opinionibus doctrinae coelestis sinceritas contami-
 netur. Quodsi vero hominum vel negligentia, vel
 malitia religionis ac cultus divini sinceritas est col-
 lapsa, magistratui incumbit eandem restaurare, eccle-
 siae ministros officii sui admonere, veterum illis
 excutere et juxta normam divinae legis in cultu
 divino omnia instituere. Magistratus sunt reipubli-
 cae medici. Quemadmodum igitur medico convenit
 sanitatem praesentem conservare, amissam reparare;
 sic magistratus sui noverit esse officii reipublicae
 vigorem ac sanitatem, quae in verae religionis vi-
 gore consistit vel maxime, conservare eandemque
 amissam reparare ac vulnera reipublicae sanare.

182. Quod si magistratus verae religionis con-
 servationi et collapsae restitutioni intentus esse de-
 bet, ante omnia requiritur *verae religionis ex sacris
 literis cognitio*. Quomodo enim discernere poterit
 inter veram et falsam religionem, inter legitimos et
 idololatricos cultus, nisi ex tabulis divinae veritatis,
 ex sacris scilicet literis, veritatem ipsemet cognoscat?
 Requiritur igitur a pio et Christiano magistratu, *ut
 verum de Deo sensum et rectum Dei cultum*, quae
 duo ad religionis veritatem et pietatis integritatem
 pertinere constat, ex sacris literis ipse perdiscat, id
 quod et manifestum *Dei mandatum* postulat Deut. 17,

1. Re-
 spectu
 sui.
 Veram
 religionem
 cognoscat.

ita sustentatione ipsis prospiciatur. Ea vero cura primis ad magistratum pertinet, quippe qui ecclesiae nutritus esse debet Esa. 49, v. 23. Pertinet jus regis *segetes et redditus vinearum addecimare* *lemque servis suis dare* 1. Sam. 8, v. 15. quanto magis ad jus regis pertinebit, ministris ecclesiae ex ditorum bonis certos redditus constituere? Idem bant exempla: *Moses* Israëliti populi dux *Levae* tribui ad sacerdotium destinatae divino mandato addixit decimas fructuum primitias, pensionem sibi annuam, pecuniam ex redemptione primorum votorum, partes ex sacrificiis etc. Exod. 34, 6. Lev. 27, v. 3. et seqq. Num. 18, v. 8. et seqq. *Aegypti* prorex cum in dira totius regionis fame omnem terram Pharaoni emeret, tamen tertium sacerdotum non emit, quin potius statutum ac eosum illis ex publicis granariis fuit datum 1. Reg. 47, v. 22. ita namque Hebraeum פריי vulgata ibidem παραφράση. *Ezechias* rex non ipse dabat partem, ut de propria ejus substantia retur holocaustum mane et vespere, sed etiam cepit populo habitantium in Jerusalem, ut daretur partes sacerdotibus et Levitis, ut possint vacare Domini, 2. Paral. 31, v. 3. et 4. quin et mandavit parari horrea in domo Domini, quibus inferretur primitiae, decimae et quaecunque Domino sanctificata v. 12. Caveat ergo pius magistratus ecclesiae ministri cum fame et indigentia contentur et hac ratione a partibus officii sedulo quendis ad curam victus sese convertant. Caveat, ne stipendia a piis majoribus instituta diminui vel diminui ac interverti patiatur. Deus enim a horum omnium et famem ministrorum sequi famem verbi in ingrata illa regione, sicut *Lutherus* praedixit, *Man werde noch an vielen Orten Evangelium aushungern*.

3. *Ordinis inter ministros institutionem.* enim ob pacem et concordiam in ministerio iastico conservandam et ecclesiae aedificationem modius promovendam certus ordo inter ministros esse instituendus sit, ut in praecedente tractatu sect. 2. demonstratum fuit; ideo etiam magis hac de re sollicitum esse convenit. Sic in summo sacerdote inferiores quosdam sacerdotes ac Levitas addidit, quibus singulis certas partes assignavit Exod. 25. Levitas in tres distribuit, Gersonitarum scilicet, Caathitarum Meraritarum, quibus singulis praescripsit, sacrae suppellectilis partes debeant portare 3. et 4. *David* in 24 familias sacerdotum distribuit, ut singulis sabbatis nova familia sacrorum ministerio adhiberetur 1. Paral. 24, v. 7. 1. Paral. 24, v. 4. Levitas aliosque sacerdotum ministros, alios cantores, aliosque scribas etc. Cumque haec ordinatio tributio per idololatriam Baaliticam sub impio regum esset collapsa, excitavit Deus *Ezechiam*, constituit *מחלקות* distributiones sacerdotum et in divisionibus suis, unumquemque secundum ministerium suum, sacerdotes et Levitas ad

holocaustum et pacifica, ad ministrandum et ad confitendum et laudandum in portis castrorum Domini 2. Paral. 31, v. 2. ** 2. Paral. 29, v. 25. Constitutio ordinis inter Levitas cantores tribuitur conjunctim regi Davidi et Gad videnti et Nathan prophetae. **

157. 4. *Ministrorum flagitiosorum remotionem.* Voco autem ministros flagitiosos non qui naevus quibusdam et humanis infirmitatibus sunt obnoxii, illi enim tolerandi sunt et de emendatione admonendi, sed qui vel enormibus delictis publicum praebent scandalum vel haereticis opinionibus imbuti pertinaciter easdem propugnant. Utrique sunt carcinoma ministerii ac proinde pio magistratui incumbit, ut ab officio removeantur et idonei ministri illis surrogentur. Sic *Salomon* Abiatharem summum sacerdotem ab officio removit *Zadoco* in illius locum substituto 1. Reg. 2, v. 27. *Asa*, *Josaphatus*, *Ezechias* et *Josias* Baaliticos sacerdotes removerunt successis in illorum locum aliis. Caveat vero magistratus, ne ob causas minus sufficientes vel illegitimas minister loco moveatur; caveat, ne sibi soli potestatem arroget pro arbitrio ministros ex officio deturbandi, sed noverit, ut vocatio ministrorum ad totam ecclesiam pertinet, ita ad eandem quoque pertinere ministrorum remotionem, proinde ut invitae ecclesiae non debet minister obtrudi, ita quoque invitis et reluctantibus auditoribus non debet idoneus minister eripi.

158. 2. *Legum ecclesiasticarum promulgatio.* De cultu Dei interno nec magistratus, nec ministerium ecclesiasticum novas leges ferre potest, quippe quas Deus in verbo suo jam ante perfecte ac sufficienter praescripsit, eas igitur magistratus debet custodire ac idoneos ministros, qui easdem populum doceant, constituere; sed de exercitio cultus divini externo magistratus pius ac Christianus potest et debet leges ferre, ut omnia in ecclesia fiant *ὡς ἔστιν* *καὶ κατὰ τὰς* 1. Cor. 14, v. 40. Cum enim non posterioris solum, sed et prioris decalogi tabulae custodia magistratui sit commissa, utique etiam potest leges ecclesiasticas, quae sunt legum divinarum ad priorem tabulam pertinentium appendices et custodes, promulgare et ceremonias ad ecclesiae aedificationem spectantes modo legitimo introducere. *Moses* populi Israëliti dux mandato divino non solum forenses et judiciales, sed etiam ceremoniales sive ecclesiasticas leges tulit complures. *David* XIV. 44. promulgat legem de reducenda Dei arca 1. Paral. 13, v. 5. de distributione officiorum inter Levitas 1. Paral. 23, v. 6. *Josaphatus* sacerdotibus certa praescribit mandata 2. Paral. 19, v. 8. indicit jejunium publicum tempore calamitatis publicae 2. Paral. 20, v. 3. quod et a *Ninivitarum* rege factum Jon. 3, v. 7. In N. T. pii imperatores proposuerunt leges utiles et praeclaras ad Christianam religionem et ecclesiae aedificationem spectantes, quae exstant in codice sub tit. de summ. Trin. et fide cathol. de ss. eccl. de episc. et clericis, de episcopali audientia, de haereticis et Manichaeis etc. Item in con-

4. Ministrorum flagitiosorum remotio.

2. Leges ecclesiasticas promulget.

stitutionibus Leonis, in novellis Justiniani etc. gloss. decreti dist. 84. dicit, *quod amplius 800 a natiuitate Christi annis imperatores leges de rebus ecclesiasticis tulerint quodque eis ecclesia obediverit*. Earum quaedam concernunt *personas*, quaedam vero *res ecclesiasticas*. Sic Novell. 3. cap. 1. statuit Justinianus, *ut determinatus sit numerus clericorum Constantinopolitanarum ecclesiarum*. cap. 2. *ne liceat clericis de minore ecclesia in maiorem per patrocinium transire*. Nov. 6. decrevit, *quomodo oporteat episcopos et reliquos clericos ad ordinationem adduci*, et de expensis ecclesiarum. Nov. 137. cap. 6. jubet, *episcopos et presbyteros non in secreto, sed ea voce, quae a fidelissimo populo exaudiatur, divinam oblationem et precationem, quae fit in s. baptismo, facere etc.* De hisce imperatorum Christianorum legibus sic disserit Molinaeus in orat. habita Tubingae anno 1554. *Sancta, inquit, catholica ecclesia obedivit imperialibus legibus de rebus civilibus latis non solum quoad res politicas et externas, sed etiam quoad fidem et religionem, eo quod a verbo Dei non discreparent, sed juxta verbum Dei et ad doctrinam evangelicam pure et sincere conservandam et vendicandam lata essent, ut temporibus Constantini Magni, Theodosii senioris et junioris, Marciani, Leonis primi per ducentos annos ante Justinianum Magnum testantur omnes illorum temporum historiae, etiam ecclesiasticae et scripta antiquorum ecclesiae doctorum, ut ea res prorsus indubitata, inconcussa et luce clarius plus octingentis annis fuerit. Nec solum ante Justinianum Magnum totoque ejus imperio, quod usque ad annum salutis 568. pervenit, sed etiam diu post, tempore Gregorii Magni urbis Romae episcopi, qui usque ad 606. salutis annum vixit. Is enim leges ecclesiasticas imperatorum publicabat et ad Italiae ac Siciliae episcopos observandas trans mittebat, lib. 1. epist. 43. lib. 7. epist. 11. c. Legem, dist. 53. sed et Carolus Magnus, Ludovicus Pius filius et Lotharius nepos Caroli ecclesiasticas leges tulerunt, quas idem Molinaeus anno 1550. Parisiis in publicum edidit, in quarum locum cum Romani pontifices suos canones et decretales substituerent, ecclesiae status longe deterior fuit factus. Dissentiunt hic denuo a nobis Pontificii, qui magistratui omnem potestatem ac jurisdictionem ecclesiasticam penitus derogant, Salmeronius tom. 13. disp. 12. Hosius contra prol. Brent. Bellarminus de laicis c. 17. eandemque solis episcopis, cum primis vero episcoporum episcopo, Romano scilicet pontifici, vendicant, cui potestatem tribuunt promulgandi leges universam ecclesiam obligantes. Bellarminus lib. 2. de pont. Rom. cap. 19.*

189. Caveat tamen pius magistratus, 1. ne ecclesiasticas leges proprio ferat arbitrio *inconsulto ministerio ecclesiastico*. Quodsi enim in rebus civilibus, in quibus servata scilicet aequitate et salva ante omnia divinarum legum auctoritate liberam potestatem princeps obtinet, maturum eorum, ad quos spectat, adhibere debet consilium 1. humanum

C. de legibus; quanto magis in ecclesiasticis rebus convenit eorum consilium et assensum exquirere, qui sunt divinorum mysteriorum oeconomi 1. Cor. 1. v. 1. et quibus ecclesiae cura incumbit vel maxime. Sic David reducturus arcam convocat sacerdotes et principes populi 1. Par. 13, v. 2. 2. Ne ceremonias adiphoras in ecclesia receptas et usum quendam habentes temere cum infirmiorum scandalo mutent, sed maturo et deliberato consilio hac in re procedat, ne ecclesia, quam Deus suo sibi sanguine consecravit, Act. 20, v. 28. turbetur, quod utinam a magistratibus diligentius observaretur. 3. Ne ecclesiae ministris praescribat leges cum officii divinitus ipsis de mandati partibus pugnantes, utpote quod non debeat vitia auditorum liberius taxare, haereticorum errores nominatim perstringere, conciones legas acuere, publice peccantes coram omnibus arguere etc. hoc enim vere est capistrum ac frenum Spiritui sancto velle injicere ac Deo ipsi per ministros ecclesiae nobiscum agenti adversa fronte resistere.

190. 3. Bonorum ecclesiasticorum legitima dispensatio. Ut cultus divinus in populo vigeat, non solum requiritur ministrorum idoneorum veritas, per quos scilicet populus de illius vera nomine et forma instruitur, ac legum ecclesiasticarum promulgatio, per quas externum ejusdem exercitium ad *τὴν καὶ εὐσχημοσύνην* dirigatur, sed etiam bonorum ecclesiasticorum dispensatio, quibus de bonorum sustentatione ministris prospiciatur eademque usus convenientes ac Deo gratos applicentur. intelliguntur autem hoc loco bonorum ecclesiasticorum nomine non bona ecclesiae interna ac propria, sed per evangelii praedicationem poenitentibus et peccatoribus distribuuntur, qualia sunt remissio peccatorum, justitia Deo placens, donatio Spiritus sancti etc. sed bona ecclesiae externa, quae ad ministerium ecclesiae ac pauperum sustentationem requiruntur. Eorum dispensationi praeficimus magistratum Christianum, is enim cum sit temporalium dominus ecclesiae nutritus divinitus constitutus, ideo et test et debet legitimam bonorum ecclesiasticorum dispensationem instituere. Sic rex Assa es. q. pater ipsius sanctificaverat, templo intulit 1. Reg. 15. v. 15. Ezechias sacerdotibus salaria constituit in templo gazophylacium ponere praecipit 2. Par. Josias Helkiae summo sacerdoti mandat, ut pecunia, quam janitores templi collegerant, in usum summam redigatur et ad reparationem structurae templi opificibus distribuatur 2. Reg. 22, v. 2. Paral. 34, v. 8. Illorum exemplum pius magistratus imitari debet et certos probatae fidei ac pietatis viros constituere, per quos bona ecclesiae dispensentur. Sane in ecclesia apostolica magister auctoritas ad ecclesiastica bona dispensanda fuit requisita Actor. 6, v. 3. quippe qui Christiana erat alienus, sed cum progressu temporis pii imperatores Christianam religionem amplectuntur, ut in aliis, ita quoque in ecclesiasticis bonorum dispensatione maxima fuit ipsorum pietas et auctoritas. Justinianus nov. 3. cap. 3. etc.

ecclesiarum redditus in pios actus et personas vere egentes per patriarchas et oeconomicos erogandos. Ante Paschalem II. tam episcopi quam eliqui clerici exceptis diaconis praediorum cura et pecuniae tractatione contaminari se quodammodo rati, ab ea prorsus abstinebant ac sacris duntaxat intentabant, reddituum autem exactio et administratio auidam ex laicis demandabatur, isque ab imperatore vel princeps postulabatur, a quo ecclesiae ministri τὰ βιωτικά acciperent, sicut et can. 26. concilii Chalcedonensis constitutum, ut episcopi, in idios dispensatores istarum rerum administratione reiecta, ipsimet ab ea abstinerent.

191. Bona illa ecclesiastica ac annui redditus sacris usibus destinati circa annum Christi 470. in quatuor partes dividi coeperant; primus quadrans episcopo, alter clero, tertius aedium sacrarum extruendi ac reparationi, quartus pauperum eleemosynis debatur; de qua distributione quadripartita aliquot conciliorum canones exstant. Quadrans episcopo destinatus non ipsius solum sustentationi adhibebatur, sed etiam redimendis ob religionis professionem captivis, hospitio excipiendis Christi exsulibus et erogandae erga indigos beneficentiae cedebat. Genesius in epistola ad clerum et plebem Brundisii et tunc c. Concesso etc. caus. 12. q. 2. *Concesso vobis, ut rem petiistis, antistite Juliano, etc. redditus et oblationes fidelium in quatuor partes dividat, quarum unam sibi retineat, alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuat, fabricis tertiam, quartam pauperibus et peregrinis habeat fideliter erogandam.* Vide ibid. in hanc sententiam cap. plura. lehre Ambrosius lib. 2. de officiis c. 28: *Aurum ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget et subiciat in necessitatibus. Quid opus custodire, quod nihil adjuvat etc.? Opus est, ut quis fide sincera perspicaci providentia munus hoc (dispensandi bona ecclesiastica) impleat. Sane si in sua aliquis vivit emolumenta, crimen est; sin vero pauperibus eroget, captivum redimit, misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper vivit? nemo potest irasci, quia captivi redempti sunt; nemo potest accusare, quia templum Dei aedificatum est; nemo potest indignari, quia humanis fidelium reliquiis spatia data sunt; nemo potest dolere, quia in sepulchris christianorum requies defunctorum est.* Ad exemplum huius antiquissimae consuetudinis providere et magistratus, ut bona ecclesiastica ad quatuor distinctissimum usus convertantur: 1. ad sustentationem pauperum, qui ecclesiae et scholis operas suas actu jam praestant; 2. ad subsidium eorum, qui ecclesiae et scholis operam suam consecrarunt, pauperum scientia studiosorum; 3. ad exulum, aegrotorum et captivorum alimentationem ac captivorum redemptionem; 4. ad aedium sacrarum reparationem.

192. Caveat pius magistratus, ne ecclesiastica bona ad se rapiendo et sacris dicata in privatos usus convertendo grandi sacrilegio sese obstringat. tur ex altari carnes et carbones surreptos nido reus et nidum et pullos exussit; sic harpyiae ac

vultures illi, qui bona ecclesiastica per vim rapiunt, eadem non commodo, sed exitio sibi fore experientur. Praedones illi honorum ecclesiasticorum recte conferuntur militibus, qui Christo vestimenta detraxerunt, quae pia aliorum beneficentia ipsi dederat; sic bona ecclesiae a piis maioribus collata, illi in privatos usus convertunt et Christum in membris suis nudum relinquunt. Quodsi magistratus aliquis Juliani potius quam Constantini successor bona ecclesiastica sibi vendicet, ecclesiae minister graviter ipsum commoneat, neque tamen praefracite et contumaciter, multo minus violenter et seditiose resistat, sed ecclesiae tranquillitatem et verae religionis conservationem jactura fluxarum istarum rerum non solum licite, sed et laudabiliter redimi existimet. Etenim si Ezechias recte fecit, quod omne argentum in templo Domini repertum et laminas auri, quas ipse affixerat, regi Assyriorum, a quo bellum metuendum erat, misit et pacem politicam hac ratione emit 2. Reg. 18, v. 15. quanto minus improbari potest, si minister ecclesiae magistratui bona ecclesiastica per vim ad se rapienti omnesque admonitiones superbe contemnenti eadem concedat, ut ecclesiae suae pacem et tranquillitatem procuret. Prudenter igitur dispiciendum, quando conveniat imitari exemplum Laurentii martyris Decio tyranno sacrum thesaurum denegantis, quando vero Augustini tabulas donatorum ecclesiae agrorum donatori eas reposcenti restituentis. Posidonius in vita August. cap. 24.

193. 4. *Ecclesiae respectio.* Cum enim magistratui curae esse debeat, ut vera religio ac sincerus Dei cultus in populo vigeat, utique etiam diligenter providere debet, ut ministri ecclesiae suum recte faciant officium, ut auditores debitam ministerio praestent obedientiam, ut externa disciplina conservetur, absque qua religionis verae propagatio et terminorum ecclesiae dilatatio vix possunt habere locum. Ad hanc ecclesiae inspectionem pertinent visitationes, quas singulis annis magistratus per viros idoneos, praesertim ecclesiasticas personas, instituere debet, ut in doctrinam ac vitam tum pastorum, tum auditorum diligens inquisitio fieri possit. De Samuele populi Israëliti sacerdotem et iudicem refertur 1. Sam. 7, v. 16. quod singulis annis circumvenerit Bethel et Galgala et Masphat, hoc est quod instituerit visitationes annuas. De Josaphato commemoratur, quod tertio anno regni sui miserit principes suos et cum eis Levitas ac sacerdotes, ut docerent populum in Juda habentes librum legis Domini, qui circumvenerint cunctas urbes Juda ac populum erudiverint 2. Paral. 17, v. 7. et seqq. quin et altera vice egressus est ad populum de Bersaba usque ad montem Ephraim et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum 2. Paral. 19, v. 4.

194. Visitationibus conjungendi sunt synodici conventus, in quibus deliberatio instituitur de corrigendis iis, quae in visitationibus deprehensa fuere vitiosa. Illorum convocatio pertinet ad magistratum.

4. Ecclesiae de tranquillitate prospiciat.

Huc pertinent 1. ecclesiarum visitationes.

XIV. 47.

2. Synodorum convocationes.

1. Ad illum pertinet convocare synodum, qui habet potestatem ac jurisdictionem in congregandos et cuius auctoritati omnes parere coguntur. Sed talem potestatem et jurisdictionem obtinet magistratus. 2. Ad illum pertinet convocare synodum, qui potest congregandis saluum conductum dare et a periculis itineris eos immunes praestare. Id vero solus magistratus potest. 3. Pii reges in ecclesia Israëlitica synodos convocare fuere soliti, quod testantur exempla *Davidis* 1. Paral. 13, v. 1. 1. Paral. 23, v. 1. *Salomonis* 1. Reg. 8, v. 1. *Jehu* 2. Reg. 10, v. 19. *Ezechiae* 2. Paral. 29, v. 4. *Josiae* 2. Reg. 23, v. 1. 4. In N. T. potestas conciliorum indicendorum fuit penes Romanos imperatores ad Christum conversos. Ut in synodalibus illis conventibus *ἐνταῦθα* observetur atque omnia ad ecclesiae aedificationem dirigantur, providere debet pius magistratus; neque tamen pro arbitrio definiendi ac decidendi potestatem sibi vendicet, sed sacrarum literarum normam respiciat, ministerium ecclesiasticum in consilium adhibeat et ad ecclesiae incrementum omnia dirigat. Damascenus orat. 2. de imaginibus dicit, οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθεῖσαι τῇ ἐκκλησίᾳ, regum partes non sunt, ut ecclesiae leges praescribat, puta arbitrio proprio, αὐτοκρατορικῶς et sine ministerii ecclesiastici consensu ac suffragio. Cum imperator Constantius in synodo justo imperiosius sese gereret et quid fieri vellet, convocatis pro auctoritate dictaret, Leontius Mysiae ad Istrum episcopus hisce eum excepit verbis, θανατίζω σε, εἰ ἕτερα διδάσκῃ ταῦτα ἐτέροις ἐπιχειρεῖς, miror, quod cum alia heri tractaveris, politica scilicet, alia nunc agas, quod ad alia curanda vocatus, alia invadas et aggrediaris, uti refert ex Suida et aliis Neander in theol. fol. 661.

2. Collapsam divini cultus exercitium restituit.

195. Atque haec sunt media, quibus vera religio populo ac reipublicae alicui concessa sarta tecta conservari et a corruptelis immunis ad posteros propagari cura et opera magistratus intercedente poterit. Quodsi vero status ecclesiae sit turbatus, religio collapsa, cultus divinus per idololatriam et superstitiones contaminatus, tum magistratui incumbit, adhibito in consilium ministerio ecclesiastico, *pias reformationes juxta normam divini verbi instituere*, vel si ecclesiasticum ministerium partes officii sui negligat et errores pertinaciter defendat, potest omnino magistratus ipse hanc curam solus suscipere, id quod *dicta Scripturae*, quae de magistratus officio loquuntur, in genere et piorum regum in ecclesia Israëlitica *exempla in specie* demonstrant. Ad hanc verae religionis restorationem et ecclesiae reformationem pertinent: 1. In errantes, praesertim haereticos seductores, inquisitio. Illi enim quamvis interdum publice et aperte haeresin suam spargant, quandoque tamen occulte virus suum animis hominum instillant, inquisitione igitur opus est, per quam vulpeculae illae e suis protrahantur latibulis. *Jehu* sacerdotes Baaliticos insidiosa quadam occultatione et simulatione congregatos protraxit 2. Reg. 10, v. 19. quod factum, utpote singulare et heroicum, non simpli-

1. Huc pertinet 1. in haereticos inquisitione.

citer et in omnibus, sed secundum quid, nec respectu medii, sed ratione finis, inquisitionis scilicet, imitandum proponimus. De *Constantio* imperatore Constantini patre refert Eusebius libr. 1. de vita Constant. c. 11. quod singulari quadam prudentia idololatrias ethnicos Christianis aulicis intermixtos a lucem produxerit. *Illis, qui in regia ipsi inserebant, libera data optione hanc tulit conditionem ut vel daemonibus immolando integram habere potestatem, tum apud ipsum commorandi, tum consuetis honoribus perfruendi; vel si minus hoc quaerentur, aditu ad ipsum prohiberentur et a consuetudine ac familiaritate ipsius repellantur rejicerenturque.* Postquam igitur in duas partes diremti fuerunt, aliique in hanc, alii in illam congregati, ilico singuli, quo animo et instituto auspicie perpicue ostenderunt. Ibi tum Constantius commento, quod celatum erat, statim patefacto, quendam timiditatem et nimium amorem, quo ipse suamque vitam complectebantur, vehementer expulsi alios ob sinceram et integram erga Deum mentem plurimum approbavit, illos deinde tanquam proditores imperatoris servitio indignos censuit. Quomodo enim, inquit, fidem erga imperatorem servare poterunt inviolatam, qui adversus ipsum perfidi esse convincuntur?

196. 2. *Eorundem coercitio*, ubi tamen distinguendum inter seductos et seductores. Cum imitius agendum, hi severius coercendi; non permittat ipsis magistratus, ut haeresin publice spargant, sed curet ex verbo Dei ipsos instrui, quodsi contra informationem repudient et ad saniores vias redire pertinaciter recusent, expellendi sunt, ne vitio suo alios inficiant et morbida facta pecus ovile corrumpat. An vero propter nudam haeresin non conjunctam cum blasphemia, seditione vel aliis delictis capitali supplicio afficiendi sint, infra loco videbimus.

197. 3. *Idololatricorum cultuum abolitio.* Tum enim magistratus custos divinae legis sit constitutus, ideo non debet permittere, ut cultus idololatriae prima decalogi tabula pugnantes publice exerceretur, sed imitetur exemplum piorum regum, qui Baaliticam idololatriam abolitam voluere, puta 1. Reg. 15, v. 12. *Josaphati* 2. Paral. 17, v. 17. *Ezechiae* 2. Reg. 18, v. 4. *Josiae* 2. Reg. 23, v. 1. etc. ut et Christianorum imperatorum, qui ethnicam idololatriam exterminarunt et haereticos ecclesiae tranquillitatem turbantes severis legibus coercuerunt, id quod aeternam ipsis gloriam attulit. Solus contra vitio vertitur, quod blanditiis uxorum idololatricarum illectus impia et idololatrifica sacra exerceri permiserit 1. Reg. 11, v. 8. ac Josaphat quod metuens, ne populus Hierosolymam cuius vini ergo quotannis proficiens a se deficeret, aureos in Dan et Bethel collocaret et sacra idololatrifica instituerit 2. Reg. 12, v. 27.

198. Quaeritur hoc loco 1. An *disputandum de religione in republica ferenda?* Negat 1. lib. 4. de repub. p. 753: *De religionibus dicitur*

maxime perniciosum est reipublicae. 1. Tim. 6, v. 20: *Depositum custodi devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiae.* Respondemus: loquitur apostolus de disputationibus, quibus mysteria Christiana vel pagana, vel Judaeis profanantur. 2. Marcianus l. Nemo 4. C. de summ. Trin. et fid. cath.: *Nemo clericus vel militaris, vel alterius cujuslibet conditionis de fide Christiana publice turbis condunatis et audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc tumultus et perfidiae occasionem requirens. Nam et injuriam facit iudicio reverendissimae synodi, si quis semel iudicata re recte disposita revolvere et publice disputare contenderit etc.* Eadem constitutio exstat in actis concilii Chalcedonensis act. 3. Respondemus: 1. Imperator dicit contendere, quod est contentiose disputare, ex disputatione tumultus et perfidiae occasionem requirere, ut in l. 4. diserte additur, ad quae verba addit glossa, quod id semper praesumatur, nisi fiat causa addiscendi in scholis vel causa convincendi haereticos. 2. Ratio specialis est in iis, quae expresse in conciliis sunt damnata. Haec si quis serio defendere velit, ille merito non est audientur, sed ex ecclesia ejiciendus propter rationem in textu additam. 3. l. Damnato 6. §. 1. C. de haeret. *Nemo in religionis disputatione aliquam supradicti omnis (Arianorum, Nestorianorum etc.) faciat mentionem.* Opponimus: Glossa ex l. Quoniam 23. C. de epis. et cleric. ibid. colligit, quod de fide catholica publice disputare ad reprobendam pravam haereticorum opinionem liceat. Stephanus Pannonius disput. de circul. oper. et iudiciorum Dei th. 22: *scriptis polemicis sicut Pontificii, ita Evangelici auctoritate imperatoris, regum et principum rerumpublicarum interveniente tum contra se, tum inter se abstineant; sed per didascalica scripta in alios, ubi opus est, doceant, moneant, non autem convincantur alii in alios.* Keckermannus libr. 1. st. polit. p. 524: *In dissensionibus de religione non patiatur princeps certamina publica nimis inflammare, praesertim pro suggestis et ad populum. Interdicitur 2. An libri haereticorum prohibendi?* Respondemus: Respondet Duarenus lib. 4. de sacris eccl. minist. c. 2. l. Damnato 6. §. 1. C. de haetic.: *Nec vero impios libros nefandi et sacrilegi Nestoris adversus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi concilii antistitem Ephesi habiti scriptos habere, aut recitari, aut describere quisquam audeat, quos diligent studio requiri ac publice comburi decernimus.* Bellarminus lib. de laicis c. 20: *Libri patrum etiam si reses mixtas habeant, tamen permittuntur ab ecclesia Romana, quia prosunt propter antiquitatem; haereticorum autem libri licet multa bona mixta habeant, tamen penitus sunt abolendi ac prohibendi, quia veritas non est legenda in libris haereticorum, sed in libris laicis ut ibi est, nocet, non prodest.* Atqui numquam nocebit veritas in recentioribus quam falsitas antiquis? longe aliter Hieronymus de lectione libro- rum Origenis disputat epist. 65. ad Pamm. et Ocean. *Interdendum: Quidam haeretici libri sunt 1. magici,*

2. famosi, 3. notorie blasphemi, 4. variis erroribus conspersi. Magici comburantur Act. 19, v. 19. famosi prohibeantur. Imperatorum constitutiones in eorum auctores capitali supplicio animadvertunt l. Unic. C. de libr. famos. Ordin. imper. Carol. V. c. 110. Notorie blasphemi itidem abolendi; variis erroribus conspersorum librorum non cuius, inprimis illis, qui fidei fundamenta nondum cognoverunt, est concedenda, sed propterea non simpliciter sunt abolendi, verum eruditiorum eorum lectio commendanda 1. propter apostolicum praeceptum: *Omnia probate* 1. Thess. 5, v. 21. *Probate spiritus* 1. Joh. 4, v. 1. 2. Propter lectionis illius commodum. In haereticorum libris talia traduntur, ex quibus ipsae haereses refelluntur. Utile etiam est propter historicam relationem scire, quid quovis saeculo actum. 3. Propter antiquitatis suffragium, Augustinus lib. 2. de doct. Christ. c. 30: *Haeretici si quid bene dixerunt, legendi sunt.* Thomas 4. sent. dist. 13: *Ecclesia utitur haeticis ad probationem doctrinae suae.* 4. Propter comparatum. Quis patrum fuit ab omnibus erroribus immunis? In libris ethnicorum et Judaeorum continentur multa a fide Christiana aliena, nec tamen eos abolemus. Nota porro: 1. Libri haereticorum dicuntur vel omnes sine discrimine, quicumque ab ipsis sunt scripti, sive de religione, sive de aliis, ut grammatici, poetici, logici, historici aut alterius generis, vel certi, in quibus haeresin sparserunt. 2. Haeresis alia pugnat cum fundamento doctrinae et fidei idque vel directe, vel per indirectum et proinde alia blasphemia est, alia non item. 3. Interdictum aliud simplex et absolutum pertinens ad omnes subditos omniaque tempora et loca, aliud limitatum et conditionatum concernens certas personas, nempe rudes et imperitos; item certa tempora, in quibus sine offendiculo aut periculo contrarium fieri non possit; denique loca publica aut privata. 4. Modus prohibitionis fit vel verbo et mandato, vel XIV. 30. facto sive combustione. Prohibitio, quae fit interdicto, apud rudiores jure fit de libris haeresi quadam praesertim contra fundamentum fidei infectis, apud doctiores non item, nisi in casu scandalii; quae vero fit combustione, si per vim eripiat peritis libros eorumque expendendorum et iudicandorum facultatem approbari non potest. libri ejusd. c. 21: *Non expetimus (nos Christiani), ut Deum nostrum, qui est omnium creator, velit nolit colat aliquis in-vitus, nec si non coluerit, irascimur.* Bellarminus duo argumenta profert: 1. *Prohibitio et combustio librorum haereticorum antiqua perpetua consuetudine apud ethnicos et Christianos observata est.* Ergo et hodie merito observatur. Prius membrum probat duplici facto, altero Romanorum, de quo Valerius Maximus lib. 3. c. 1. altero Atheniensium, de quo Cicero lib. 1. de nat. deorum. Posterius confirmat partim inductione ex interdictis ecclesiae a tempore apostolorum ad nostra, partim a signo, quod ostendit haereticorum libros esse combustos, quia hodie non exstant tot volumina Marcionis, Valentini, Arii etc. Respondemus: Propositionis

omissae consequentia negatur, quia procedit a facto ad jus. Assumptionis sive antecedentis membrum prius est alienum. Ethnici enim sunt extra ecclesiam et eorum libri proprie haeretici dici nequeunt. Posterioris una probatio laborat vicio *ἐπεροζητήσεως* magicos, haereticos et blasphemos confundendo, altera a genere ad speciem procedit affirmative, quod non licere ex pari constat, patrum enim quorundam scripta, quia non exstant hodie, non potest inde firmiter colligi, ea essa combusta. 2. *Colloquia haeticorum sunt periculosissima et ideo diligenter vitanda. Ergo multo magis libri sunt periculosi et vitandi.* Antecedens probat ex Rom. 16, v. 17. 2. Tim. 3, v. 5. Tit. 3, v. 10. 2. Joh. v. 10. et ex Irenaeo lib. 3. c. 3. Cypriano lib. 1. epist. 3. Athanasio de S. Antonio in ipsius vita, Antonio ipso ibid. Augustino epist. 62. Leone serm. 18. de pass. Dom. Consequentiam probat quatuor rationibus: 1. oratio in libris scripta est artificiosior; 2. est semper ad manus; 3. libri magis sparguntur, quae omnia secus habent in colloquiis; 4. ab experientia, quam probat exemplo Wiclefi, qui voce paucissimos, libris totam Bohemiam pervertit. Respondemus: 1. distinguendum inter colloquium familiare cum rudibus et inexercitatis ac inter congressus disputatorios cum solide doctis et exercitatis. Confer Tit. 3, v. 10. Tertullianum de praescript. c. 2. imo ipsorum adversariorum testimonium in praefatione enchiridii Costeri et praxin ecclesiae. 2. Testimonia Scripturae aut sunt aliena, ut primum et ultimum, quae agunt de conversatione familiari rudium cum haeticis, sicut tertium de omnium impiorum consortio vitando; aut habent suam restrictionem ut secundum. 3. Patrum dicta *ἐπεροζητήσεως* vicio itidem laborant. Priora quatuor de familiari conversatione, posteriora duo de rudium periculo agunt. 4. Rationes, quibus consequentia probatur, in simplicioribus et imperitis locum habent, non in doctis et exercitatis. Sixtus Senensis lib. 4. bibl. sanct. annot. 266. p. 543: *Nec a Romano pontifice, nec ab ulla unquam synodo fuit omnino prorsusque prohibitum, ne haeticorum scripta legerentur, sed ne sine majorum concessione legerentur, maxime vero ab ineruditis, qui facile eorum lectione falli possent, et ab eruditis etiam, quos nulla hujusmodi lectionis urgeret necessitas. Nam et Carthaginensis 4. synodus can. 17. concedit episcopis eruditione et fide conspicuis lectionem haeticorum voluminum, quo facilius possint illorum insidias agnoscere et validius confutare.* Quaeritur 3. *An magistratus subditos ad fidem cogere debeat?* Affirmantem quaestionis partem Pontificios amplecti testatur ipsa praxis inquisitionis Hispanicae, sed opponimus illis: 1. *mandati divini defectum.* Nusquam enim, in Novo praesertim Testamento mandatum, ut ad

Qu. 3. An
magi-
stratus
subditos
ad fidem
cogere
debeat.

XIV. 31.

Christi religionem amplectendam homines vi cogantur. In parabola Luc. 14, v. 23. servus jubetur, ut compellat hospites ad coenam coelestis Patrisfamilias invitatos, sed ille *ἀναγκασθε* pro ratione subjectae materiae intelligendus, quod ministri ecclesiae, qui per servos praecipue hoc loco intelliguntur, praedi-

catione legis et comminatione poenarum ad potentiam homines excitare debeant, ac quod magistratus ad verbum audiendum et externa conversione media subditos debeat cogere, non autem immediate ad religionem, vel amplectendam vel abjiciendam Theophylactus comm. c. 14. Luc. fol. 172. illa *ἀναγκασθὲν* explicat de virtute verbi. *Ut sciamus (inquit), magnae virtutis Dei esse, credidisse gentes in locis versantes ignorantia, ideo dixit, Compelle. Nisi enim magna fuisset ejus, qui praedicabatur, virtus et magni verbi veritas, quomodo persuasi essent homines ac aliter, virtus signorum manifestam afferebat securitatem, ut transferantur ad fidem Christi* Apoc. 3, v. 9. in vulgata versione itidem habetur vox *adigendi*, sed in Graeco est *νοήσω*. 2. *Exemplum contrarium.* Persecutus enim et in versus ille docendi ordo, ut a vi et coactione initium fiat, plane ignotus est apostolicae primitivae ecclesiae. Christus jussit apostolos docere ac baptizare, non mandavit, ut eos, qui audire nolent, interficerent aut ad credendum civilis potestatis auctoritate compellerent. Egregius ille praedicator (Paulus 2. Tim. 4, v. 2.) dicit, *Argue, obsecra omni patientia et doctrina. Nova vero atque inanimata praedicatio, quae verberibus fidem exigit.* c. 2. Quae autem etc. dist. 45. ex Gregor. lib. 2. epist. 52. *Libera vincta obtinendi illum effectum. Animis hominum non ita imperatur ut linguis, mentium rex Deus est.* Fides in anima, quae spiritus est et cogi non potest, consistit, sola divinitas interiora cordis cognoscit, scrutatur, judicat. Ad assensum, qui fidei pars est, nemo cogi potest, sed est actus a voluntate electus. *Quis imponat mihi necessitatem vel credendi, vel non credendi? Nihil tantum luntarium quam religio, in qua si animus occurrat, jam sublata, jam nulla est, inquit Lactantius lib. 1. div. inst. c. 19. Liberum quiddam est credere, quiddam divinum in spiritu, externa igitur non est nec potest, nec debet, scribit Lutherus tom. 2. f. 180. Non potest esse sincerum, quod coactione nec Christo quidquam gratum, nisi voluntate refert Philo in libro quod omnis probus liber per se ipsum Calanum antiquissimum philosophum ad Alexandrum Magnum scripsisse in hanc sententiam: *Amici suadent, ut cogas Indorum philosophos, ne per te num quidem conspicari res nostras et nostra corpora de loco in locum transferes, animus vero nullam vim inferes, nihilo magis quam si ligna et ligna cogas vocem emittere. Nullus rex, princeps potest efficere, ut quidquam agamus contra animi sententiam, οὐκ ἔστι βασιλεὺς οὐδὲ ἀρχὴ ἡνάγκασεν ἡμᾶς ποιεῖν, ἀ μὴ προαιρούμεθα.* gladio, sed persuasione ac vi doctrinae in corde hominum religio et plantatur et honesto vitae esse confirmatur, scribit rex Navarraeus in literis ad biles Aquitaniae apud Dinothum lib. 6. hist. c. 1. f. 488. 4. *Dominatum in conscientias et ad solam Deo relictum.* Non dominamur fidei, inquit apostolus 2. Cor. 1, v. 24. nimirum quod dominium in conscientias ad solum Deum pertinet. Stephanus Batoraeus Poloniae rex dicere con-*

Deum tria tibi reservasse, ex nihilo aliquid facere, futura scire et dominari conscientiis, et Maximiliani II. imperatoris nunquam satis laudati hoc fuit dictarium, nullam esse tyrannidem intolerabiliorem, quam conscientiis dominari velle, nimirum quia dominium illud Deus sibi soli reservavit; in literis ad Laz. Schuendum sic loquitur: Es ist in der Wahrheit nicht anders als ihr vernünftiglich schreibt, daß Religions- sachen nicht wollen mit dem Schwerdt gehandelt und gerichtet werden, kein Ehrbarer, Gottesfürchtiger und Friedliebender wird es auch anders sagen. Idem: Eorum actiones, qui suppliciorum crudelitate, sectionibus et ustionibus hanc rem confici posse defendunt, mihi minime placent, nec unquam adducar, ut eas laudem, nisi forte, quod tamen serio deprecabor, ne fiat, Deus permittat, ut in furorem et insaniam prolabar. In epist. de sedit. Belg. Henricus III. Galliae rex, qui per totam vitam religionem evangelicam armis oppugnaverat, in extremo mortis articulo confiteri coactus est, conscientiae dominium non ad reges ullosque pertinere magistratus. Samuel a Remching. dissert. 2. de pace relig. in polit. imperial. Goldasti part. 30. p. 1367. ex hist. des dern. republ. lib. 5. f. 193. Seneca lib. 3. de benefic. c. 20: Tempora obnoxia sunt et ascripta dominis, mens non sui juris, quae adeo libera ac vaga, ut ne ab hoc quidem carcere, cui inclusa est, teneri queat, hominis impetu suo utatur et in infinitum comes celestibus exeat. 5. Irritum conatus hujus successum. Violentis mediis animi subditorum ab illa religione, ad quam coguntur, magis abalienantur et rantur, seditionibus ac caedibus occasio datur et ipublicae tranquillitas turbatur. Coactione illa lenta nihil quidquam profici multis exemplis obat P. Gregor. lib. 12. de repub. c. 5. num. 12. Diversum sanae et canae antiquitatis iudicium. Lactantius ad Scapul. c. 2. p. 88. ** Humani juris et testatis est unicuique quid putaverit colere, nec ei prodest, aut obest alterius religio. ** Sed nec religionis est, cogere ad religionem, quae sponte capi debet, non vi. Clemens Alexandrinus lib. 1. pedagog. c. 1. p. 109: Exhortatoria est universa religio piusque Dei cultus, ut qui et vitae hic recte vivendae et futurae desiderium menti cognatae ineret. Hilarius ad Constant. imper.: Non decet, oportet cogi atque compelli invitos et repugnantes. ** Athanasius in ep. ad solitar. vitam agentes lib. 1: Piae religionis proprium est non cogere, sed docere. Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Jul. p. 116. dit. Colon. in 8: Cum manifeste persuadere haud potest, tyrannice autem cogere erubesceret, sub leopardo pelle vulpinam abscondidit, nam (quo pacto tunc dicerem) mansuete cogebat. ** Concilium tridentinum IV. can. 56. et citatur c. Judaeis etc. dist. 1. Nemini ad credendum vim inferendam esse statuta, cui enim vult, miseretur Deus, et quem vult, servat. Lactantius l. 5. institut. div. c. 19. p. 303: est opus vi et injuria, quia religio cogi non potest; verbis potius quam verberibus res agenda est sit voluntas etc. Longe diversa sunt carni-

ficina et pietas. Non potest aut pietas cum vi, aut justitia cum crudelitate conjungi. Defendenda est religio non occidendo, sed moriendo; non saevitia, sed patientia; non scelere sed fide. Illa enim malorum sunt, haec bonorum. Et necesse est bonum in religione versari, non malum. Nam si sanguine, si tormentis, si malo religionem defendere velis, jam non defendetur illa, sed polluetur atque violabitur. c. 20. p. 306: Libet ex his (violentis coactoribus) quaerere, cui potissimum se praestare putent cogendo invitos ad sacrificium. Ipsisne, quos cogunt? at non est beneficium, quod ingeritur recusanti, sed consulendum est etiam nolentibus, quando quid sit bonum nesciunt. Cur ergo tam crudeliter vexant, cruciant, debilitant, si salvos volunt? aut unde pietas tam impia, ut eos miseris modis aut perdant, aut inutiles faciant, quibus consultum esse velint? An vero diis praestant? at non est sacrificium, quod exprimitur invito, nisi enim sponte atque ex animo fiat, execratio est etc. Ambrosius in 2. Cor. 1: Fides non necessitatis, sed utilitatis res est. ** Videatur omnino Hilarius ad Constant. Aug. Et contra Auxent. Arianum. ** Apud Cassiodorum lib. 2. var. epist. 27. Theodoricus Romanorum rex permittens Judaeis templum reficere, Damasus, inquit, licentiam, siquidem permissum est, sed errantium votum laudabiliter improbamus. Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, ut credat invitus. Bernhardus serm. 66. in Cant. col. 692: Suadenda fides, non imponenda. 7. Moderationum Pontificiorum suffragium nostrae sententiae datum. Cum Galliae rex anno 1555. severum de exstirpandis Hugonotis edictum promulgasset, senatus parlamenti Parisiensis ab instituto eum dehortaturus inter alia gravissime scribit, aequum videri, ut potius veteris ecclesiae vestigiis insistatur, quae non ferro et flammis in religione constituenda ac propaganda, sed puriore doctrina et honestis vitae antistitum exemplis rem confecit, referente Aug. Thuano l. 16. hist. Andr. Philopater presbyter Romanus in resp. ad edictum Anglicum p. 58: Si persuaderi sibi a Caecilio consiliario praecipuo permiserit Elisabetha regina, hanc tantam subditorum carnificinam carere omni periculo, imprudentia est insignis. Saltem sequi debebat Gamalielis consilium Act. 5, v. 39. benevolentia et tolerantia res tentanda est, quod Germaniae principes ut plurimum faciunt. Nam persecutionibus et pressuris tantaque hominum strage et laniena usus satis edocuit nihil profici posse, quod hominis Catholici scriptum patres Augustanos approbasse, refert Samuel a Remching. de pace relig. dissertat. 1. editum est August. Vindellicor. anno 1592. ** Recte dictum a felicissimo illo non patriae suae Bataviae tantum, sed nostri seculi ingenio: Cultus Dei nullus est, nisi ab animo volente procedat. Voluntas autem docendo et suadendo elicitur, non minis, non vi. Coactus qui credit, non credit, sed credere se simulat, ut malum vitet. Hoc ergo quod praestatis Deo, quod imputari posse Numini speratis, quodcumque vi extorquebitis, invisum est Deo et ingratum, et non acceptum habet. Divi-

xiv. 53.

num ergo cultum violentia et bellum non promouent. Nam quod inuisum est Deo, cultus Dei non est.** Distinguendum tamen 1. inter coactionem ad religionem veram et ad falsam. Ad falsam religionem tantum adest, ut magistratus subditos cogere debeat, ut eandem potius detestari et extirpare debeat, ac proinde si ad eam cogit, duplici nomine peccat. Ad veram religionem itidem non debet cogere, interim tamen ad eam si cogat, minus peccat, quin et seductos ex subditis compellere potest ad conversionis media, verbi scilicet auditum. 2. Inter violentam conscientiarum coactionem et publici exercitii prohibitionem. Quamvis enim magistratus non debeat conscientias ad religionem cogere, tamen non debet vagam quidvis publice docendi, profitendi et exercendi licentiam concedere, sed media insiat via, nec nisi urgente extrema necessitate publici exercitii libertatem diversae religionis professoribus permittat.

199. Quaeritur 4. An magistratus plures (uti vocant) religiones in republica tolerare debeat. **Pisecius in praequo ad Pontificios responsioni ad 10. rationes Campiani praefixo A. 6: *Pressi fuere dominatu Romanorum Iudaei, sed non Iudaeorum religio. Sexcentae nationes paene in urbem Romam fluxerunt, quibus singulis sacra sua coetusque patrii erant. Libere suos deos singuli colebant, nec ad unam religionem cogebantur. Nec inter omnes barbaros tanta barbaries. Constat Mahumetanorum religio duabus ac septuaginta sectis, quae ab uno fonte rivi more deducta in populum per vim publicam tolluntur minime. etc. Non aliud prisca ferebat Hebraeorum consuetudo affirmantium, oportere, ut sua quisque voluntate, non vi Deum colat. Sed Andr. Ernstenb. libr. 2. auton. c. 26. daß die Obrigkeit ohne sondern Abfall und Meineidigkeit keine andere Religion als die wahre, sie heiße gleich wie sie wolle, zulassen oder dulden möge, und da auch solches geschehe, dasselbe unserm Herrn Goti zum Höchsten zuwider sei. Dav. Paraeus in comm. epist. Rom. p. 1369. pariter probat, magistratum non posse nec debere plures quam unam eamque veram religionem in regno tolerare.** Lipsius etiam lib. 4. polit. c. 2. et in lib. de una religione, Joh. Paulus Windeck libr. de haeret, extirpandis p. 327. Anton. Possevinus in epistol. ad regem Poloniae, Conrad. Brunus libr. 3. de haeret. c. 15. Bellarminus lib. de laicis c. 18. et alii complures Pontificiae praesertim religioni addicti simpliciter negant argumentis ductis 1. a divino mandato. Deus ipse in politia Israëlitica unam tantum vigere voluit religionem, quin et unicuique duntaxat templum in populo suo exstare voluit, ne populus diversis religionibus ac cultibus implicaretur, pseudoprophetas iussit interficere Deut. 13, v. 1. agros et vineas diversis seminum speciebus conseri ac vestem ex lana linoque contexi prohibuit Lev. 19, v. 19. Deut. 22, v. 9. mystice innuens, non esse diversarum religionum semina in Dei agro, qui est ecclesia, invicem commiscenda, nec ex diversis religionibus Samaritanismi quandam vestem conficiendum. 2. A vero*

verae religionis zelo. Magistratus qui vere et ex animo verae religioni addictus est, non frigide ne oscitanter eam defendet, sed vero et fervido zelo contra illius hostes armabitur, tantum adest, et diversae religioni in suo regno aditum et hospitium sit concessurus. Nonne eos, qui oderunt te Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi inquit David Psalm. 139, v. 21. et 22. Fieri solet, nec potest, ut quis Deum Ancere et ex toto corde diligit, qui diversas religiones simul fovere desiderat. Certissimum enim inde est, neutrum credere, qui contrarias admittit, Tolosanus libro de repub. c. 2. numer. 15. 3. A regum Israelitarum exemplo, qui destruebant lucos et templum idolorum et populum ad cultum veri Dei reducebant, ut Ezechiae, Josaphati, Josiae et aliorum historia testatur, quibus etiam Christiani imperatores annumerandi. Constantinus idolorum templa clausit et solam Christianam religionem vigere iussit: Theodosius I. omnes fidem catholicam amplecti voluit. 4. A multiplici incommodo. Ex illa diversitate religionum tolerantia oriri solent incommoda longe maxima, siquidem noxia est tum ecclesiae, tum reipublicae, tum illis ipsis, quibus conceditur. Ecclesiasticae unitatis vinculum est unius fidei confessio. Eph. 4, v. 5. ergo in fide dissensio est ecclesiasticae unitatis dissolutio. Credendi libertas vehementer impedit, quominus ecclesiae termini latius propagentur ac plures ad veritatis agnitionem perducantur. Sed et reipublicae pacem diversitas religionum non mediocriter labefactat. Quemadmodum enim arctissimum pacis et concordiae vinculum inter civis est una omnium consentiens religio, sic e conversentiarum de fidei articulis diversitas, tranquillitas et pacatum reipublicae statum facili negotio labefactat. Refert quidem Levenclavius in pandect. Tur. et ex eo Camerarius part. 1. succisiv. c. 58. p. 21. quod Solimanus sultanus, cum a Muphti (qui est Turcarum pontifex maximus) et Bassis admoneretur ut Christianos et alios diversos ritus sequentes musulmanizandum cogeret, forte ex fenestra in bellum variis floribus simul enatis decoratum et ut despiciens uno in loco diversi coloris flosculis stratis dixerit: *Quemadmodum ista varietas herbarum ac florum non solum nihil obest, sed moribus oculos et sensus recreat, sic in imperio meo diversa fides et religio potius usui est quam oneri, nam pacate vivant; unde etiam Hierosolymis videre vos Romanos, Graecos, Assyrios, Surianos, Nestorianos, Jacobitas, Gregorianos, Marcionitas, Aryanos et alios religionis professione dissentientes, sed pacis unitatis vinculo conjunctos.* Danuilla etiam apud Dinotium libro 6. histor. Gallie. fol. 474. cum nulla cum ratione id auereri, quod ante aliquid diversas religiones in uno atque eodem regno cohereri non possint, quia in Occidentia contrarium videtur, dissentientium in religione consensus videtur. Interim tamen aliorum magistratum et legislatorum aliud fuit iudicium, qui existimant

4. An magistratus debeat plures religiones in republica tolerare.

MIV. 51.

non posse subditorum animos firmo pacis et concordiae glutine coalescere, nisi in ipsa actionum summa, in religione scilicet, prius conveniant; ac diversitatem religionum secum trahere simultates perpetuas, contentiones assiduas ac seditionum semina feracissima. Legibus XII tabularum cautum erat: *Separatim nemo habessit deos neque novos sive advenas, nisi publice adscitos privatim colunto. Constructa a patribus delubra habento*, Cicero 2. de legib. Unde Romani aedilibus bello Vejentino id negotii dederunt, ut animadverterent, *ne qui nisi Romani dii, ne quo nisi patrio more colerentur*, Livius lib. 4. Maecenas apud Dionem lib. 52. Octaviano consuluit, *ut non solum more majorum numen diligenter coleret, sed et alios ad eum cultum compelleret, non solum religionis, sed maxime reipublicae causa, novae enim religionis praetextu multos res novas moliri et illicita collegia coire commutationesque et seditiones inde nasci*. Denique quod libertas quidvis credendi sit perniciose ipsis subditis, quibus conceditur, facile apparet, quia libertas illa quidvis credendi nihil aliud est quam libertas errandi, et quidem errandi in re animae salutem concernente, in qua proinde error est longe periculosissimus et nocentissimus. Ut ergo salubriter non permittitur grex ovium per montes vagari et quaevis pascua eligere; ut salubriter non permittitur navis a quolibet vento circumferri, ne ille noxia pascua eligat et luporum praeda fiat, haec vero scopulis allisa pereat; sic salubriter non permittitur subditis quidvis credendi libertas, ne a vera religione ac fide aberrantes aeterno exitio involvantur. Hisce incommodis merito annumeratur, quod per diversarum religionum in una republica tolerantiam ad extremum numinis contemptum fenestra aperitur longe amplissima, unde pari passu ambulare videntur omnis religio et nulla religio. Rudis enim plebecula acres illas de summis religionis capitibus dissensiones et diversum sacrorum cultum animadvertens sola hominum opinione veritatem constare censet ac proinde ad Epicuri castra pleno cursu contendit.

200. Atque haec sunt argumenta, quibus religionis diversitas in republica improbat, quibus ponitur non leve inesse libenter fatemur, interim tamen distinguendum esse dicimus: 1. inter id quod optandum in republica Christiana et quod sperandum in hac vita. Optandum quidem et seriis precibus Deo flagitandum, quin et pio magistratui in id summo studio incumbendum, ut una eademque vera religio ubique vigeat, cum nullum sit firmitus concordiae et unitatis vinculum, quam si in una eademque vera religione animi subditorum invicem contentiant, sed universalis ille consensus in hac vita perari vix potest. Oportet esse haerese inter vos, sicut apostolus 1. Cor. 11, v. 19. nascuntur in ecclesiae agro zizania in medio tritici Matth. 13, v. 25. Inter personarum privatim de religione diversum sentientium tolerantiam et inter publici exercitii occasionem. Personae privatae diversum sentien-

tes, si quiete vivant, sacris publicis utantur, nec occultis machinationibus politicae aut ecclesiae pacem turbare animadvertantur, spe conversionis et pacis publicae causa tolerandae sunt. Neque enim quaevis in fide dissensio, qua diversum creditur, sed dissensionis publica testificatio ac professio, qua diversum publice docetur ac colitur, reipublicae perniciose ac periculosa censenda. Tacere liceat, inquit Seneca in Oedip. nulla libertas minus a rege petitur. Quodsi vero iidem errores suos publice spargere, alios ad se allicere, simpliciores fallere et pacem publicam turbare incipiunt, coercendi sunt ac, nisi ab instituto desistere velint, exterminandi, ne velut putrida et gangraena correpta membra reliquas corporis partes adhuc sanas inficiant. Inter violentam coactionem per supplicia et inter vagam quarumvis religionum libertatem est quiddam intermedium, ut videl. haerese coercantur. Publicum vero diversarum religionum exercitium magistratus quando concedere debeat, ex sequentibus apparebit. Distinguimus enim 3. inter statum reipublicae pacatum et turbatum. Quando reipublicae status est pacatus atque una eademque vera in eo viget religio, tunc magistratus non debet diversas sectas in ejus gremium recipere, sed novas haerese spargentibus summo conatu resistere et rempublicam ab omni corruptelarum labe immunem conservare. Sed quando turbatus est reipublicae status ac diversae in eo jamdum vigent et dominantur religiones, XIV. 56. quando scilicet subditi in diversas abire partes, ita ut vel major vel aequalis civium pars falsae religioni sit addicta, nec possit absque intestinarum seditionum periculo adeoque totius regni internecione et exitio falsa religio extirpari, ibi vero quiescendum est magistratui, a vi et bellis abstinendum et temporali aliquid condonandum, quod agnoscit ipse Molanus Pontificius libro 1. de fide haereticis servanda c. 2. sic scribens: *Cogitur aliquando catholicus princeps sive magistratus in quibusdam locis libertatem religionis sub certis conditionibus concedere. ne si minus malum tolerare nolit, majora in republica sua perpeti cogatur.* ** Theodosius junior Arianorum religionem et collegia acerrime quidem oderat, interim quia nulla vi excindere posset, ferebat, cum ineunte imperio provincias omnes Orientis Arianorum plenas reperisset. Athanasius rogatu Constantii imperatoris ex multis, quae erant Alexandriae, templis unum Arianis concedere voluit, si orthodoxis etiam Antiochiae unum templum permetteretur. Petrus Cudsemius Apost. in desperat. Calv. causa p. 116: *Laudabile et prudens est consilium, quo Henricus IV. Galliae et Navarrae rex sanxit omnibus in nobilissimo suo regno pro tempore religionis immunitatem potestatemque fecit ad divinum ejus cultum suo loco palam et secure conveniendi, quo pacto publica totius regni et in eo catholicae ecclesiae pax alitur et patriae salus conservatur.* ** Carolus V. cum a Clemente VII. Bononiae urgeretur, ut Lutheranam religionem armis oppugnaret, suggestionibus ipsius graviter primum restitit responso ad

postulatos Clementis articulos tali dato, *ut parentum deliria ferenda sunt, ita in civitatibus ac religionibus vitia quaedam esse dissimulanda, fundamentum in ecclesia retineri oportere* etc. Goldastius tom. 3. constit. imp. fol. 506. Wolffius tom. 2. memorab. fol. 331. Imitetur ergo in hoc casu magistratus medicos, qui in morbis gravioribus quandoque plus proficiunt quiescendo quam movendo et agendo, Hippocrates 2. aphor. 29. Imitetur naucleros, qui cum exorta in mari tempestate eo quo cupiunt, pergere non possunt, eo quo possunt cursum dirigunt ac saepe velificatione mutata procellis ac tempestatibus obtemperant, ne si cursum tenere velint, naufragium faciant. Praestat aliquam habere rempublicam licet variis de religione dissidiis turbatam quam nullam; praestat subditos pios verae religioni addictos ac velut lilium inter spinas diversae religionis sectatoribus intermixtos tueri et conservare, quam per violentiam reipublicae navim penitus evertere. Ammianus lib. 20. de Valentiniano imperatore memorat, ipsum hoc moderamine principatus inclaruisse, *quod inter religionum diversitatem medius steterit, nec quenquam inquietaverit, nec interdictis minacibus subditorum cervices ad id, quod ipse colebat, inclinarit, sed has partes intemeratas reliquerit*. Jac. Aug. Thuanus in praefat. suae histor. testatur, Henricum IV. Galliae regem eo ipso, *quod Protestantibus in suo regno quietam permiserit sedem, rempublicam labentem fulcisse*. Plura exempla adducentur inferius in quaestione, an haeretici capitaliter puniendi? 4. *Inter qualemcunque religionis diversitatem et publicas blasphemias*. Quamvis enim certis temporibus diversitas religionum a magistratu tolerari possit, tamen si manifestae accedant blasphemiae, eas nullo temporis vel periculorum respectu habito magistratus severe coercendas statuatur. 5. *Inter diversarum religionum tolerantiam et earum approbationem*. Si vel maxime cogitur magistratus ad evitandum majus malum diversas religiones in suo regno tolerare, non tamen debet easdem approbare, sed dissensum suum publice testari et libertatem illam quantis commode potest limitibus restringere. In turbato illo reipublicae statu magistratus studium veritatis et caritatis prudentia temperatum ipso facto exercent. Veritatis studium jubebit, ut publicis indicibus testatum faciat, falsam religionem, etiam cum toleratur, a se improbari. Caritatis zelus suadebit, ut subditorum saluti et incolumitati consulat inque omnes occasiones sit intentus, quibus errantes et seducti in viam veritatis reduci et ecclesiae verae associari possint. Prudentia suggeret modum ac media, quibus et veritas stabiliri, et caritas exerceri queat, ne intempestiva severitate abstineantur, qui lenitate poterant flecti atque corrigi. 6. *Inter pacem politicam et syncretismum ecclesiae*. Inter diversae religionis addictos subditos pacem politicam sancire potest princeps, sed religionis quendam syncretismum introducere nequaquam debet. **Syncretismum illum perpetuo urgent Calviniani. Franc. Junius tom.

XIV. 57.

1. op. theol. col. 681: *Jam plus satis in orbe Christiano dimicatum est. Pax quaerenda, invenienda, amplectenda et modis omnibus retinenda*. Anno 1602. prodit scriptum *ψευδοσύμων* Antonii Benbelloni de Gaudentiis; quadriennio post prodit in lucem libellus ecclesiarum Palatarum exhortationem ad mutuam pacem ab Evangelicis colendam continens; anno 1614. prodit Irenicum Paraei, in quo talis syncretismus serio urget p. 66. ** Sed talis syncretismus repugnat divinis mandatis tum in typis Lev. 19, v. 19. Deut. 22, v. 9. tum expresso sermone propositis 2. Cor. 6, v. 14. et seqq. Apoc. 2, v. 15. labefactat fidei unitatem ac sinceritatem 1. Cor. 5, v. 6. Eph. 4, v. 5. introducit Samaritanismum divinitus prohibitum 2. Reg. 16, v. 33. et omnem religionis ac pietatis zelum extinguit. ** Conr. Pelicanus in Ex. f. 146: *Agrum non mixtum serendum allegoricum videtur esse contra hypocritas in verbis et factis et iniquitatem quamcunque, nec et de veste mixtum contexta ex lana et lino doctrinam falsam verae non miscendam, vitam saecularem religioso habitu non venditandam*. ** Jovianus imperator Antiocheni concilii patribus respondit: *nemini qualemcunque fidem amplexanti molestem exhibiturum, sed eos praeter ceteros benedicendi et honore prosecuturum, qui ecclesiae ad concordiam adducendae auctores essent*. Socrates lib. 1. hist. eccl. c. 21. idem tamen quoniam perpetuo sic consubstantialis adhaeserat, reliquis episcopis respondit, *se eam fidem praelaturum, unde Athanasius Alexandrinae ecclesiae restituit et gentilium delubra clausit*, lib. ejusd. c. 20. In imperio Romano per pacificationem Passaviensem anno 1552. initam et a comitiis imperii postea confirmatam Augustanae confessionis et Pontificiae religionis exercitium liberum est permissum, interim tamen nequaquam cum Pontificiis quendam religionis syncretismum Augustanae confessionis socii instituerunt, sed politice duntaxat pacem cum illis colunt. 7. *Inter potestatem magistratus liberam ac restrictam*. Quando princeps liberam et absolutam habet potestatem, quanta potest viribus eniti debet, ut una solum eaque vera religio in suis vigeat provinciis; sed si potestas principis est restricta, diversae religioni locum relinquere cogitur. Duplici autem modo contingere potest, ut principis potestas in hoc negotio sit restricta. Primo si legibus imperii fundamentalibus in capitulatione, quam ita vocant, propositis ad diversarum religionum tolerantiam se obstrinxit; tunc ab illa promissione, praesertim si juramento confirmata est, discedere nequitiam debet, ne perjurii crimen committat et nomen Dei blasphemari faciat, quae de paulo post plenius. Deinde et principis potestas in prohibenda religionis diversitate restricta habenda, si partem quandam potestatis proceres imperii sibi reservarunt, qui non sint mere subditi, sed consortium aliquod potestatis recepti; tunc enim ut potest nec debet violentis mediis status ac personae diversae religioni addictos coercere, sed aliter in religionis negotio ipsis cogitur relinquere. 8. *Inter*

Veteris Testamenti rigorem et rigoris illius in Novo Testamento relaxationem. In V. T. ecclesia angustis ecclesiae limitibus erat inclusa, ideo severis legibus prohibitum erat, ne diversitas religionis in populo Israëlítico toleraretur, quin et pseudo-prophetae interfici ac gentes idololatricae deleri jubebantur, Deuteronom. 13. vers. 1. capit. 7, v. 2. sed N. T. est tempus gratiae, in quo gladio Spiritus debellandi sunt haeretici 2. Cor. 10, v. 4. ac sine caede et sanguine coelestis doctrina propaganda Esa. 11, v. 9. unde cum discipuli argumento ex V. T. ex historia scilicet Eliae petito Samaritanos igne coelitus delapso perdendos esse statuerunt, Christus ipsis respondit Luc. 9, v. 55: *Nescitis cujus spiritus sitis?* v. 56. *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.*

201. Quaeritur 5. *An pacificatio Passaviensis, qua et Augustanae confessionis, et Pontificiae religionis liberum in imperio Romano exercitium conceditur, sit approbanda?* Quidam ex rigidioribus Pontificiis praesertim Jesuitis in eam valde sunt injurii. Antonius Possevinus in epistola ad regem Poloniae referente Wolffio cent. 16. lect. memorab. p. 804: *Certe concedere, qualia fuerunt in comitiis illis concessa, nihil aliud est quam Christum negare. Quod Caesar parum considerate promisit, aequè se defensorum utriusque religionis homines, est in eo gravius erratum quam ut uno sermone satis explicari queat.* Andr. Fabricius praef. in harm. Aug. conf. imperatorem Romanum gladio accinctum esse jubet ad exsequenda concilii Tridentini decreta, cum utilis sit talis sanguinis profusio. Joh. Paulus Windeck in prognost. de fut. eccl. statu pag. 326. pacificationem illam contendit esse irritam, propterea quod imperatori sit per vim extorta, a pontifice nunquam confirmata ac per concilium Tridentinum iterum sublata (quem non esse eum, cujus nomen subscriptio prae se fert, Franc. scilicet Burchardum, sed alium, videl. Andream Ernstenbergerum innuit Possevinus libro 1. select. biblioth. p. 125. Bernh. Hier. de princ. inter ipsos dignit. praerog. §. 27. quod tamen alii non admittunt); illam ipsam concessionem ad libertatem vocat *freistellionatum*, semen *serpentinum ac diaboli venenum*. Quidam Jesuitae asserere non fuere veriti, Carolum V. imperatorem et Ferdinandum regem pacificationis illius auctores primarios in purgatorio adhuc poenas hujus sui acti luere, Osiander in apologia German. contra Luthererum et Rosenbusch Jesuitas pag. 16. Sed haec generalia illa fundamenta in quaestionibus proximè praecedentibus exposita opponimus illis 1. *Caroli Ferdinandi regis postea imperatoris judicium.* Refert enim Crato a Crafftheim in epistol. aedim. hist. Boh. Dubravii, ipsum saepius in haec verba erupisse: *Inter summa, quas Deus in gubernatione imperii mihi concessit, primum atque maximum vero animi judicio hoc duco, quod ad sedandis discordias publicas animum adjeci et pacificationis in religione formulam Deus mihi in mentem dedit.* 2. *Salutarem hujus pacificationis effe-*

ctum, quem verbis Camerarii exponere placet lib. 1. XIV. 59. oper. succiv. cap. 58: Apud nos in Germania (inquit) Constitutio pacis in religione a caesaribus et ordinibus imperii sancita atque saepius confirmata adhuc magno cum fructu viget, tantumque abest, si ea in genuino et vero sensu sarta tectaue conservetur, seditiones et tumultus inde existere, ut dira bella et odia sub praetextu religionis antea excitata multis annis hactenus sopita sint et quiescant. Et postea: Illius salutaris sanctionis beneficio videmus conjuges in religione quidem dissentire, parentes et liberos diversa sacra sequi, fratres et sorores in una interdum domo in plurimis doctrinae coelestis capitibus discrepantes fovere sententias, in politicis tamen et domesticis rebus concordare vivere. ** Quod Augustanae confessionis socii Pontificiis politice non sint haeretici et vice versa, multis ostendit Dauth. de testament. folio 307. Qui pacificationem sublatam cupiunt, imperii interitum quaerunt, ad hunc enim praecavendum pacificatio illa instituta §. In solde etc. Beza in epigr. p. 244:

*Insanum hunc quicumque vides seseque suosque
Rate perforata mergere.*

*Ah quam vera vides, nam quod pictum adspicis, horum
Viva est imago temporum.* **

Osiander cent. 16. hist. eccl. libr. 3. cap. 19. recitata hujus pacificationis formula subjungit: *Pro insigni hoc beneficio Germaniae concessu gratias agamus et petamus, ut eam Dominus usque ad mundi finem conservet, sunt enim flabella Satanae qui publicis scriptis contendunt, hanc pacem armis impetratam Lutheranis iterum armis eripiendam esse.* 3. *Publicum imperii ordinum consensum.* Fuit haec pacificatio in publicis imperii comitiis omnium imperii statuum tam eorum, qui Pontificiae, quam qui evangelicae religioni addicti sunt, suffragio et assensu comprobata, sic enim habet coronis formulae pacificatoriae ann. 1555: *Wir verordneten Kurfürsten Rätthe, erscheinende Fürsten, Prälaten, Grafen und Herren, auch der abwesenden Fürsten, Grafen und Herren und des H. Reichs und Frei- und Reichsstädte Gesandten, Botschaften und Gewalthaber hiernach benennet, bekennen öffentlich mit diesem Abschied, daß alle und jede obgeschriebene Punkte und Artikel, also wie ob stehet, mit unserm guten Willen, Wissen und Rath vorgenommen und beschloffen sein, willigen auch dieselbigen alle sammt und sonderlich hiemit, &c.* Eadem in electione novi imperatoris ab imperatore et electoribus repetitur et confirmatur, cum legibus imperii fundamentalibus capitulationi scilicet, quam ita vocant, sit inserta. Absit igitur, ut pacificationem illam a moderatioribus Pontificiis iniquam, illicitam atque irritam haberi suspicemur. Quae in contrarium afferuntur, parum roboris habent. *Vi extortam esse dicunt*, at in publicis et liberis imperii comitiis fuit sancita, cum nullus esset amplius armorum metus. ** An vi extorta sit transactio, de eo vide Dress. part. 2. millen. 6. in orat. de August.

elect. Conrad. Braun in consilio von der Fürstenacht Auctor. Auton. part. 1. capite 3. folio 4. et parte 2. capite 1. fol. 135. parte 3. cap. 7. fol. 29. Monpensium in act. comit. Blesensis. Kurze information und Anleitung von der Autonomia zu Erläuterung des hochberühmten Tractats von Freistellung der Religion, gestellet durch Dommarien von Dissingen zu Siebenthal, gedruckt zu Christlingen bei Ursino Gotschewen Anno 1610. Just. Springerum de pace relig. c. 2. Suscitabul. part. 2. cap. 4. et 11. in fine. Eberhard. a Weihr in discept. problem. regii folio 78. et meditat. pro foederibus cap. 2. numero 50. Vi extortam non esse probatur ex ipsius Caroli V. literis anno 1553. a marchione Alberto editis, et ex actis legationis electorum politicorum ad Rudolphum II. imper. ann. 1590. Posito, quod vi sit extorta, non tamen hic audiendi, qui ex edicto, quod vi metusve causa etc. hic actionem esse volunt, per ea, quae notat Albertus marchio in seinem Ausschreiben Anno 1553. sub titulo Öffentlicher Bericht welcher Gestalt die beiden Bischof etc. §. Und zu setzen etc. Auctor comment. de caus. Colon. fol. 12. Bodinus lib. 5. de republica cap. 6. Ayala de jure belli libro 1. cap. 6. numer. 2. in fin. Albertus Gentil. de jure belli c. 14. Waremburgius de foederib. c. 2. n. 204. de regni subsid. cap. 2. numer. 18. Frid. Tilemannus part. 2. disc. philol. consil. acad. Friburg. in act. Bruns. p. 1. Braunius Colon. decanus in lib. contra Tremon. edito late disputat, post pacificationem Passaviensem non licere statibus imperii Romanae religioni addictis Augustanam confessionem amplecti. Vide Empsychov. lib. adv. Braun. p. 240. et seqq.** Pontificis considerationem adhuc desiderari dicunt, perinde ut Jesuitae e Bohemiae regno expulsi in sua apologia de literis majestatis (ut vocantur) asserunt, quod sint invalidae, quia non sint pontificis assensu confirmatae. At si eam necessariam judicassent imperii status atque ordines, nunquam absque illius consensu pacificationem iniissent. Restat igitur explicanda

XIV 60

6. An pa-
cificatio
Passavi-
ensis
sit post
decretum
concilii
Tridentini

202. Quaestio 6. An pacificatio illa sit sublata per concilium Tridentinum. Affirmant rigidiores Pontifici, qui Germaniae pacem et tranquillitatem publicam invident. Sed opponimus illis 1. expressam clausulam formulae pacificationis additam, quae sic habet: Wo denn solche (Christliche, freundliche und endliche) Vergleichung der Religion durch die Wege des Generalconciliums, Nationalversammlung, Colloquien oder Reichshandlungen nicht erfolgen würde, soll also dann nicht desto weniger dieser Friedstand in allen oberzählten Punkten und Artikeln bei Kräften bis zu endlicher Vergleichung der Religion und Glaubenssachen stehen und bleiben, und soll also hiermit obberührter Gestalt und sonst in alle andere Wege ein beständiger, beharrlicher, unbedingter, für und für ewig wäbrender Friede aufgerichtet, beschlossen sein und bleiben. ** Christianus elector Saxoniae, Henricus Julius dux Brunsvicensis, Ludovicus landgravius Hassiae in literis ad unitos electores et status, daß die Kaiß May. sowohl als die katholischen Kurf- und Fürsten sich so hoch

und theuer zu Observirung des Religion- und Friedens erboten und versprechen, daß man zu einem Mißtrauen die wenigste Ursache habe. ** 2. Repetitionem et confirmationem hujus pacificationis in sessionibus imperii comitiis etiam post concilium Tridentinum factam, praecipue in comitiis Augustanis anno 1566. 3. Defectum conditionum concilii a Protestantibus requisiti et in comitiis ipsis promissi. Ex ipsis imperii recessibus, utpote Norinbergensi anno 1526. et 1529. Ratisbonensi anno 1541. et 1542. Spirensi anno 1542. Norinbergensi anno 1543. Spirensi anno 1544. Augustano anno 1555. Ratisbonensi anno 1557. Augustano anno 1559. apparet, quod in dissidio religionis componendo a statibus imperii unicum et commodissimum medium judicatum ac Protestantibus promissum sit generale liberum et Christianum concilium in Germania commode ac tuto celebrandum. Atqui Tridentinum concilio hae conditiones minime competunt.

203. Demonstramus id 1. ex ipsa Pontificis confessione. Cum ab imperii statibus in comitiis Norinbergae anno 1523. celebratis primum postulatetur ac sedulo urgeretur, ut in Germania Christianum liberumque institueretur concilium, atque omnes episcopi et praelati juramenti religioni a papa liberarentur, quo alioqui ei prorsus servilia obstricti essent, et vice versa contrario jure promovendae veritatis publicique boni citra alium respectum severissime adstringerentur, Pontificis negatus tum praesens illud aegerrime talit promissa recusavit dicens, id nihil aliud esse quam colligere manus pontifici, ex quo intelligitur, meras fuisse reborum praestigias, quando legati Pontifici in votis liberum concilium statibus promiserunt. Dominicus a Soto in libro contra Catharinum archiepiscopum, qui concilio Tridentino interfuerat, scribit Catharinum negare, liberum fuisse in synodo Tridentina disputare, atque eo ipso negare, illam fuisse liberam, in qua parte faveat haereticis, qui deinde negent, concilium illud fuisse liberum. Plerumque anno 1559. editae sunt actiones duae secretae Pauli IV. (nisi forte sub nomine Pontifici secretae ab alio scriptum illud sit editum), quarum una disputat, an concilium Tridentinum sit instauratum altero vero, an illius decreta vi et armis imponantur. Accessit deinde tertia, in qua ad utramque questionem respondet negative. In prima synodus disputat, concilium Tridentinum an tale, quale a Protestantibus expetitur, ab imperatore et statibus praesentibus legatis Pontifici nunciis et Dandino cardinalibus promissum, quod probet, adducit verba comitiarum: Intelligimus mentissima benevolentia, quod decisio controversae religionis ad catholicum seu occumenicum liberum et Christianum concilium rejici debent, quod christianam clementer, ut hi, qui Augustanam confessionem addicti sunt, et legati eorum in tali concilio parere possint et salvo conductu expendant, ad illud accedant, tuto commorantur et in loca tuta reverantur ac pro sufficienti mun-

audiantur, adeoque tractatio pie et Christiane seluso omni affectu iuxta divinam et sacram Scripturam tractetur et concludatur, et ut Christiana et illis reformatio spiritualium et secularium instituitur ac omnis prava doctrina et abusus, prout eet, abrogetur etc. Subjungit autem secretarius, decreta illa comitiorum servantur, id perinde esse, si ingentem ignem in ipsa Romana ecclesia accendant et omnia conflagrare permittant. Addimus pro testimonium majoris momenti ac ponderis. Caput IX. Galliae rex in protestatione sua contra concilium Tridentinum inter cetera sic loquitur: Numquam patres sanctissimi vestra omnium religio, ta et eruditio magnae semper fuit et erit apud auctoritatis, cum tamen nihil a vobis, sed omnia magis Romae quam Tridentini agantur, et quae publicantur, magis Pii IV. placita quam concilii decreta jure aestimentur, denuntiamus et protestamur, quaecunque in hoc conventu, hoc est solo i nutu et voluntate, decernuntur et publicantur, nec regem Christianissimum probaturum, nec ecclesiam Gallicanam pro decreto oecumenici concilii habituram.

204. 2. Ex speciali conditionum illarum enumeratione. Protestantes scriptum aliquod Germanicum, quo causas recusati concilii Tridentini exponunt, et delectos ad eam rem theologos et politicos constam in publicum ediderunt, in eo late demonant, Tridentinum concilium tale non esse, quale ipsis fuerit expetitur et in comitiis promissum. Petierunt concilium Christianum, in quo ex Scriptis sacris unica Christianae fidei norma omnes ecclesia exortae controversiae decidentur, ac vox decisiva Spiritui sancto in Scripturis loquenti tribuitur. Atqui in concilio Tridentino decernitur, *ditiones pari pietatis affectu una cum scripto Dei bo recipiendus esse*, tribuitur authentica auctoritatis vulgatae Latinae Bibliorum versioni, quae in tribus discedit a fontibus et erroribus scatet vae longe maximis, stabiliuntur dogmata cumissima verbi luce e diametro pugnancia, ut ab incomparabili theologo Chemnicio in examine *νῆξιμος* fuit demonstratum. Concilium Christianum illud demum est, quod in Christi nomine congregatur Matth. 18, v. 20. hoc est quando in timore et invocatione Dei Christi doctrina et ia unice quaeritur. Cyprianus tractat. 3. de praetatorum: *Quomodo possunt in Christi ine colligi, quos constat a Christo et ejus evangelio separari? propter quos clamat Esaias proa: Vae vobis filii desertores, habuistis consilium, et non per me, fecistis conventionem et non Spiritum meum.* Nicol. de Clemangis in disput. de il.: *Non est putandum, carnales filios ecclesiae, temporalia quaerunt, spiritualia non curant, conagitant, ut ipsi in otio vivant, hos in Christi ine congregari.* Breviter: Qui non sunt Christi, congregantur in nomine Christi. At qui non audient vocem Christi, illi non sunt Christi Joh. 10,

v. 27. Ergo qui non audiunt vocem Christi, non congregantur in nomine Christi. Jam vero res ipsa testatur, patres Tridentinos non Christi vocem in Scripturis sonantem, sed pontificis Romani sententiam decretorum suorum normam habuisse.** Bellarminus lib. 1. de concil. cap. 21. §. Quarta conditio etc.: *Conditionem hanc protestantes exigunt, ut in conciliis ex Scriptura divina sententiae ferantur, non ex traditionibus aut canonibus. Respondeo, est conditio iniqua, quia non debent semel definita in dubium revocari, constat autem, in generali synodo septima definitum esse, traditiones non scriptas recipiendas esse.* Postea subjicit: *Quamvis conditio haec iniqua sit, possit tamen admitti, donec iterum in synodo legitime non esset definitum, eas recipiendas esse pro verbo Dei. Hinc enim est, quod concilium Tridentinum antequam ad alia progrediretur, definivit, Scripturas et traditiones pro verbo Dei recipiendas.* (Quam conditionem ante concilii Tridentini decretum admitti posse concedit, eandem quoque post illud concilium admitti etiam debere contendimus. Ratio pendet ex perfectione Scripturae propriis Pontificiorum testimoniis confirmata.)**

205. Petierunt concilium liberum. Atqui Tridentinum concilium non fuit liberum. In concilio libero vota debent esse libera, id vero in Tridentino conventu non fuit permissum. Probo hoc 1. ex querela regis Galliae in eodem publice audita. In oratione synodica Tridenti 4. sept. ann. 1562. sess. 4. coram patribus nomine regis Galliae recitata haec habentur: *Nostra patrumque nostrorum et avorum memoria synodos indictas fuisse, episcopos convenisse, maximos in Germania atque Italia conventus peractos scimus, viz tamen ullus aut perexiguus inde fructus Christianitati conatitit. Nolo subtilius in causas inquirere, nolo rumores ventosque colligere, hoc praetermittere certe non possum, quod vereor, ne nimis ad rem pertineat, quod minus legitima minuse libera fuisse dicuntur illa concilia. Qui aderant, ad voluntatem alterius semper alloquebantur, aut potius annuerunt, qua re nulla in judiciis perniciosior nullave capitalior esse potest.* At quae sunt illa concilia nostra ac patrum memoria indicta nisi initia Trident. ann. 1546. et 1551. facta? Flacius de diss. pontif. p. 186. 2. Ex formula juramenti, quo cardinales, episcopi et praetati, quibus solis in concilio vox decisiva relinquitur, pontifici sunt adstricti. Exstant tres illius juramenti formulae, prima habetur in decretalibus c. Ego de jurejur.; altera exstat in pontificali, ubi de ordinatione episcopi agitur; tertiam secretarius Pauli IV. in act. 3. in concil. decret. arm. imperf. 90. Romae exstare dicit, quae reliquis et aetior et auctior est, in ea enim his juratur verbis: *Papatum Romanum et regalia S. Petri adjutor ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem; jura, honores, privilegia et auctoritatem Romanae ecclesiae, domini nostri papae et successorum ejus conservare, defendere, augere et promovere curabo. Regulus sanctorum patrum, decreta, ordinationes, sententias,*

dispositiones, reservationes, provisiones et mandata apostolica totis viribus observabo et faciam ab omnibus observari. Haereticos, schismaticos et rebelles domino nostro papae pro posse persequar et impugnabo. Id iuramentum cum non fuerit patribus concilii Tridentini relaxatum, equis credat, ipsos vel minima quadam in re contra pontificem quidquam decreturos? In paralipomenis chronici Urspergensis recitatur dictum Aeneae Sylvii (postea Pii II. pontificis Romani), quodsi episcopus papae contradicat, etiam vera loquendo, nihilominus contra iuramentum pontifici praestitum peccet. Quomodo igitur ab illis papae mancipiis ecclesiae reformatio et errorum redargutio expectari potuit? 3. Ex praxi ipsa, cujus testem αὐτόπτην producimus Vergerium, qui in epist. ad regem Poloniae sic scribit p. 119: Ego nullam aliam ob causam fui ex illa synagoga rejectus, nisi quia cum in Germania, ut duorum paparum internuntius aliquandiu fuisssem et causam hanc utcumque intelligerem, suspicio erat, me rem totam probe nosse et ejus ingenii esse, ut facile sinerem mihi a nonnullis episcopis persuaderi, ut contra papam voce praeirem et veluti viam sternerem, ac duntaxat propter istam suspicionem ejiciebar. Excludebatur post me alius quoque, nempe Jacobus Nachiantes Fossae Clodiae sive Clugiensis episcopus. Cum enim legeretur decretum tertiae sessionis, pie et summa modestia dixit, sibi dura videri verba, mutuata scilicet ex c. ecclesiasticarum etc. dist. 11. in quibus dicebatur, eodem pietatis affectu ac reverentia suscipiendas ac venerandas esse traditiones, quae ipsummet evangelium, nihil enim esse, quod cum evangelio conferri ullo modo possit. At duntaxat propter hoc effatum iussus est a legatis Tridento discedere et Romam petere, si forte papa vellet illi ignoscere, quod tam temerarius fuisset, qui decreto ab ipsomet papa Romae condito ausus fuisset contradicere. Ibidem p. 122: Nullum decretum, nullus canon fuit in sessionibus concilii Tridentini lectus, qui Roma missus non fuerit, cogebantur vero miserrimae illae creaturae mori, ubi illud audissent recitari, annuere mitrato capite et demisse pronuntiare: Placet, tamen sentirent, vulnerari suam conscientiam, vel quod aliquando non intelligerent, quid id esset, quod approbaret, nam plerique eorum erant valde rudes ac indocti, vel quod non ignorarent, esse contra verbum Dei, saltem aliqui. Et postea: Exstat non modo Leonis X. diploma aut bulla edita 17. cal. Iun. ann. 1520. sed etiam Julii III. qui nec episcopos, nec cardinales excepit, imo nominatim comprehendit, quibus gravissima poena interdicta, ne nostrorum libros legerent. Johanni Morono cardinali tituli S. Laurentii in Lucina Mutinensium episcopo, concilii legato, criminis loco inter alia accusationis capita objectum fuit, quod haereticorum libros legerit, quomodo igitur de incognitis judicare et libera suffragia proferre poterunt? Secretarius Pauli IV. act. 2. de conc. Trid. f. 93: Tridenti in-

quiunt Protestantes, nunquam potuimus obtinere praesertim Brentius, ut vel semel in eum locum admitteretur, ubi saltem monarchi disputabant, ipsum abest, ut consessum mitratorum videre aliquando potuerit. p. 98: Ajunt, se observasse, quos semper habuere Tridenti suos exploratores, indoctos quosdam ac rudes episcopos et praelatos in manus ingredi solitos fuisse, qui tales erant in summa ut vix potuerint tria verba Latine pronuntiare, item observasse, quodsi quis fuisset mediocri aliqua eruditione ornatus et vel uno verbulo ausus fuisset his, quae a legatis mandato papae proponerentur, contradicere, is continue ejiciebatur, atque inter hos episcopum Fossae Clodiae nominant. Cardinalis Moronus in carcerem est conjectus et inter caput accusationis a procuratore fisci contra eum instituta etiam illud habetur, quod libros Lutheranos legisset, quomodo autem potuerunt illi praelati esse iudices, cum acta causae legere ipsis sit prohibitum? ** Melchior Canus libro 12. loc. theol. c. 12. p. 42: Cornelius Bitontinus episcopus in concilio Tridentino dixerat, Christum in coena non suum sanguinem et corpus obtulisse, a patribus exploratus Dominicus Wilhelmus Venetus cum diceret in concilio Basileensi decretum esse, concilium esse contra papam, ex concilio pulsus est, Balaeus f. 421. Jacob. Nachiantes Clodiae Fossae episcopus cum diceret, se non probare decretum, quo statuebatur traditiones esse cum verbo scripto ejusdem aetatis, per Marcellum ex concilio pulsus est, Balaeus f. 422. Cum quidam episcopus diceret, sibi obviandum videri, Deum vocari sanctum, papam vero sanctissimum, vocatus est a papa Romam et episcopatu privatus, Balaeus fol. 423. Confer Wolfen tom. 2. p. 140. ** Marcellus Cervinus cardinalis cum a pontifice ad concilium mitteretur, mandatum ab ipso accepit, ne quid omnino pateretur in concilio constitui, quod contra majestatem Romae sedis esset, verum extirparet potius ejusmodi personae, quae tale quid suaderent. Unde eam quidem Wilhelmus ordinis S. Dominici in concilio Constantiense concilium fuisse supra papam, Cervinus eum continuo jussit ex concilio excedere, Wolfen cent. 16. memorab. pag. 140. ** Cum decretum 2. sess. 6. de beneficiis ecclesiasticis et de relictis, ut vocant, a quibusdam episcopis, Hieronymus praesertim, urgeretur vehementius et res eo spectaret, ut major concilii pars approbatura videretur, spororum et ceterorum antistitem, quibus pro pascendi cura commendata esset, residentibus praesentes essent semper ipsi nec alios substituere ac ne adversus eam constitutionem ulla velut dispensatio pontificis, neque in unam personam conferrentur beneficia ecclesiastica, cui deinde plerique etiam per Galliam parebant Franciscus id approbante, pontifex Paulus III. edicto quod agebatur in concilio, tractationem decreti sex totis mensibus suspendit et interea quatuordecim ad quadraginta passim ex Apulia et Sicilia

t, quos privatim de hoc decreto edoctos Tridentina postea misit cum Genuensium vicario. Atque suffragiorum numero et clamoribus facile per quod voluit, in synodo obtinuit, ut decerneretur esse episcopum re ipsa, nempe pontificem suum, cujus ceteri omnes mancipia quasi sint reaturae, quosque is pro suo arbitrio libere sibi agere possit, nec decere, ut hi pontifici modum gerendarum ulla ex parte praescribant. Hanc exauctoratum fuisse salutare illud de rescripto decretum, legati principum et statum, concilio interfuerant, ubi domum redire ad suos, sic editis hac de re scriptis retulerunt. Causae concilii Trid. f. 324.** 4. *Ex liberi concilii* ra. In concilio libero errores et abusus, qui in suam irreperunt, libere possunt ac debent ar- Quodsi ergo liberum fuisset concilium Tridentinum, Protestantibus danda fuisset potestas libere neque metu reprehendere et demonstrare errores, nam, tyrannidem et alia delicta pontificis. At fex iudicis officium sibi arrogabat, quin et jam Protestantes ut haereticos condemnauerat sibi potestatem in propria causa iudicandi ipso facto caverat contra dispositionem juris etiam canonici. Si papa etc. dist. 40. In concilio libero non episcopis et clericis, sed etiam laicis dandus esset, causa enim fidei communis est et ad omnes pertinet Christianos. Sed in concilio Tridentino praelatis Pontificiis duntaxat partes consultandi eidendi datae. In concilio libero omnia libere neque praeiudicio peragi debent. Atqui Protestantes gravissimis praeiudiciis jamdum ante con- erant gravati, lata enim erat sententia con- sos a Leone X. quae a Paulo III. et IV. etiam nata, quin imo idem Paulus III. aliquoties teras Carolum V. gravissime obiurgaverat, tum Protestantibus communionem haberet.

3. Petierunt concilium generale et oecum- Atqui Tridentinum concilium non fuit oecum- um. Admissi sunt ad illud pauci quidam pi Itali, Hispani, Germani arctissimis iura- pontifici adstricti exclusis reliquis nationibus anam religionem amplectentibus, Anglia, Dania, Suecia etc. Italicae nationis erant recentissimi praesules, ex aliis omnibus nationibus datum, unde Claud. Espenaeus in comm. Tit. 1. lovisico Arelatensi conqueritur, in conciliis id fieri, quod nationi placeat Italicae, quippe nationes alias numero episcoporum superat. c, inquit, est illa Helena, quae nuper Tri- btinuit. Vide colloq. Rainoldi cum Harto.

Rex Galliae concilium illud in *Enyqaqñ* m ad patres Tridentinos exaratarum et per n Losanum oratorem suum oblatarum vocat um et in ipsis literis inter cetera postulat, gravissimis bellorum motibus implicato ne- it Tridentum legatos mittere suae ditionis os, quippe quibus nec liber, nec tutus pate- reus, neve id ipsum concilium, a quo exclu- invitissimus, generale totius ecclesiae aut rdi loci. VI.

habeatur, aut appelletur, quin potius privatum exi- stimetur concilium, quod videatur illud quaesitum et expetitur non formandas restituendaeque disci- plinae nec sectarum comprimendarum studio, sed quibusdam obsequendi, quorum privatae utilitatis magis quam publicae ratio inita esse videatur. Vide in comment. bullae Pontificiae Iulii III. *Abutitur* pontifex verbo universale, non enim est dicendum universale concilium, cui nec Henricus Galliarum, nec Eduardus Angliae, nec Sigismundus Poloniae, nec alii quidam reges, nec alii quidam principes, neque aliae quaedam provinciae consenserint, quem- admodum vere non consentiunt et prudentissime agunt.

207. 4. Petierunt, consilium institui in Germa- nia, in loco commodo ac tuto. At nec hae condi- tiones Tridentino concilio competunt. 1. Tridentum a cosmographis inter Italiae urbes refertur et nativa, communis usitatissimaque ibidem est lingua Italica, repertis paucissimis, qui Germanicam linguam cal- lent. At concilium petitur et promissum in Ger- mania erat celebrandum, tum quia locus semel de- putatus concilio mutari non debet, ut ait Petrus Ancorannus; tum quia aequum est, ut ibi instituatur concilium, ubi ortum dissidium, ut ibi paretur reme- XIV. 63. dium, ubi morbus habuit exordium, quod primitivae ecclesiae exempla comprobant; tum denique, quia in Germania locus commodus haberi potest, aliqua scilicet ex liberis et imperialibus civitatibus. 2. Tri- dentum non erat locus commodus, tum ratione mag- nitudinis, quia non est capax generalis ejusmodi congregationis; tum ratione situs, quia nimis remo- tus est evangelicis praesertim statibus, quibus a suis ditionibus tam longe abire eo praesertim tempore non erat integrum. 3. Tridentum non erat locus securus, neque enim est libera imperii civitas, sed paret episcopo Tridentino, qui non modo ut episco- pus peculiari juramento pontifici erat obstrictus, sed etiam ut cardinalis pontifici proximus a latere erat ejusque frater. Deinde excommunicatio principum protestantium Tridenti pro rata habebatur. Praeterea Pontifici ibidem viribus praevalebant. Abbas Pa- normitanus canonista percelebris in tract. de concil. Basiliensi. quod papa Eugenius e Germania Ferraria transferre cogitabat, aperte scribit, quod etiamsi illud concilium in principio Ferrariae fuis- set institutum, tamen optimo jure inde in Germa- niam transferri et potuisset et debuisset, eo quod Eugenius ibi potentia valeat et vicinorum favorem et auxilium habeat. Id ipsum nos de Tridentino dicimus. Denique concilium illud non erat securum ratione citantis, indietum enim erat a pontifice; jam vero canonistae proponunt hanc cautelam: *Ex eo solo, quod citans citatum odit, citatus pronun- tiatur non tutus, et citatio pro nulla habetur, etiamsi de ea non excipiat vel appellet.*

208. Ex his facile apparet, quid ad contraria ar- gumenta respondendum sit. 1. Pax data est, in- quiunt, sub conditione concilii generalis, sed ipse pacificationis tenor testatur contrarium. 2. Ferdi-

nandus imperator vocavit status evangelicos ad concilium. Respondemus: Bulla indictionis ex curia Romana erat allata ideoque merito suspecta. 3. Formula pacificationis requirit, ut exclusa diffidentia pars utraque Christianam caritatem sectetur. Sed Protestantes contra datam fidem Pontificiis diffidunt, quando hoc nomine concilium recusant, quia suspicantur, pontifici propositam fuisse veritatis oppressionem. Respondemus: Romanus pontifex inter status imperii, ad quos pacificatoria formula pertinet, nequaquam habet locum. In praefatione libri, qui recusati concilii causas continet, Protestantes mentem suam clarissime exposuerunt, quod de reliquis imperii statibus optima quaeque sperent sibi persuadeant. 4. Datus fuit Protestantibus salvus conductus. Respondemus: Illi vero tuto non potuerunt fidere, tum quia in concilio Constantiensi pontifex decrevit, haereticis non esse fidem servandam, jam vero Protestantes a pontifice habebantur pro haereticis; tum quia exemplum Johannis Hussi testatum facit, pontifices etiam contra literas salvi conductus agere; tum denique, quia, ut canonistae loquuntur, nemo obligatus est inimicorum suorum, praesertim capitalium, tutelae vel libellis salvi conductus fidere, cum libelli non mutant animum et parva sit securitas, quae membranae est inscripta. Secretarius pontificis Pauli IV. in action. fol. 21. late probat, in forma salvi conductus singulari concilio omissa esse quaedam verba, quae in Basiliensi salvo conductu, ex quo illa formula est petita, fuerunt addita.

7. An
fides
haereticis
XIV. 06.
eis ser-
vanda?

209. Quaeritur 7. An fides diversae religioni addictis hominibus, adeoque etiam haereticis data sit servanda? Negant rigidiores Pontificii, ut apparet ex ipsorum tum verbis, tum factis. Cardinalis Hosius ad reg. Polon. epist. 197. 202. 210. scribit, quod licet rex juramento obligatus sit Poloniae ordinibus, aequè se defensurum Catholicos et haereticos, tamen nulla ratione ipsum teneri ad praestandum, quod promiserit. Conrad. Brunus de haereticis lib. 3. cap. 15. p. 305. late disputat, pacificationes cum diversae religionis hominibus initas esse irritas, quia cum hujusmodi haereticis Catholico nulla pax esse possit, ut illi offendi et conteri non possint, atque addit, tanto magis horrendam et abominandam esse pactionem, quae ita inita est, ut fractae pacis teneatur Catholicus contraveniens, quod fractio pacis nulla possit eos offendere, cum quibus nulla communio est, quosque leges banno etiam imperiali subiciunt et impune offendendos offerunt, quos omnia divina et humana jura extinctos volunt. Simanca episcopus Pacensis de cath. inst. c. 46. n. 52. scribit, nullo, nullo, nullo modo fidem haereticis servandam esse, etiam si juramento firmata sit. Saepe id monitum, inquit, necesse est tamen incessabiliter iterare et tamdiu non tacere, quamdiu pacis istius nomen obtenditur. Ibid. ad poenam et odium haereticorum hoc pertinere dicit, quod fides illis data servanda non sit, non obstante juramento. Atqui ita decreverunt patres concilii Constantiensis sess. 19. ubi sic loquuntur: Praesens

sancta synodus ex quovis salvo conductu per imperatorem, reges et alios seculi principes haereticos vel de haeresi diffamatis concessio nullum fidei orthodoxae vel jurisdictioni ecclesiasticae praesudicium generari vel impedimentum praestari posse seu debere declarat, quominus dicto salvo conductu obstante liceat judici competenti et ecclesiastico de hujusmodi personarum erroribus inquirere et alia contra eos debite procedere eisdemque poenis quantum justitia suadebit, si suos errores reciter pertinaciter recusaverint, etiamsi de salvo conductu confisi ad locum venerint iudicii alias non contenti nec sic promittentem cum fecerit, quod in ipso et ex hoc in aliquo remansisse obligatum. Inde quavis Sigismundus imperator Ladislao Boheminae fidem dedisset, Johannem Hussum et Hieronymum Pragensem salvos et incolumes domum reversuros, nihilo tamen minus concilium haereseos ipsos damnavit et igni adjudicavit. Imperator quidem fidem regi datam, nec publicam securitatem non fas esse judicabat, sed hunc illi scrupulum excusant Nicolaus abbas Panormitanus et Ludovicus Romanus canonistae. Inde Jesuitae Trevirensis lib. de concert. eccles. ann. 1583. edit. pag. 6. Sigismundum Romanum imperatorem, qui fides datam Johanni Husso non servaverat, sic excusant: Hussus securitatem ab imperatore Sigismundo petiit, imperator obsecuravit, sed Christiani (concilii Constantiensis patres) major caesare reprobaverunt. Pontifex quando imperatorem, reges, principes fulmine excommunicationis ferit, eadem opera in bullis excommunicatoriis subditos ipsorum a iuramento fidelitatis absolvit, et fidem ipsius datam violari permittit, quin et regum ac subditorum vias et bona in praedam omnibus proponit, adeo ut sine ulla alia belli denuntiatione, aut insidia, et aperto Marte liceat cuivis illos persequi, capere et etiam trucidare, eadem opera regum liberos et successionis privat ac infames etiam pronuntiat, et biles et subditos ad arma in principes concitat, et omnibus nationibus cum excommunicatis commercium interdicat, aliorum regum et populorum cum illis foedera irrita pronuntiat, excommunicatos de sepultura Christiana privat, ut ex bulla Pauli III. in Henricum Angliae regem et Sixti V. in Henricum regem Navarrenum liquido apparet. Nec igitur fumos vendit Becanus Jesuita, quando in de fide haereticis servanda probare conatur, Pontificios fidem haereticis datam servandam esse statuit. Transponit enim duntaxat quaestionis statum et ipsa idem cum reliquis Pontificiis affirmat. Sed libertatem religionis esse illicitam, legi divinae pugnantem, reipublicae perniciosam, non debet praecipui, approbati aut introduci ab ullo principe. Subsume ex eodem Becano: Pacta et promissa, quae non sunt licita et honesta, ea non sunt servanda, et eadem sequetur conclusio, quae est aliorum Pontificiorum. Jesuitae ex Bohemia ejecti in sua et alia illicite datam fidem putant, quando eorum superiore magistratu (papa scilicet Romano) esse

data. Subsumo: In pacificatione Passaviensi Evangelicis fides non est data nec confirmata a pontifice Romano. Ergo ex hypothese Jesuitarum illicite data rit et per consequens non est servanda. Opponimus ero illis fidei ac foederum fractoribus 1. *jus divinum*, quod fidem etiam hosti datam inviolatam servari mandat. Cum enim talia pacta ac promissa iramentis confirmari soleant, utique si eadem violantur, sanctissimum Dei nomen blasphematur et erjuri crimen committitur, Exod. 20, v. 7. Rom. 3, v. 24. etc. 2. *Jus gentium*, quod fidem, catenam lam auream, quae de coelo demissa totam hominum societatem continet, nefarie rumpi vetat, infirmitatis enim violatisque pactis omnis commerciorum sus inter homines tollitur; fides justitiae, justitia republicae est fundamentum. 3. *Infelicem fractae dei exitum*. Constat enim exemplis quamplurimis, violatores fidei etiam hostibus datae divinitus puniri esse. Cum Saul datam Gibeonitis fidem nefarie violasset, triennali fame et septem liberorum oculis supplicio perfidia illa fuit violata 2. Sam. 21, v. 1. et 6. *Sedecias* propter violatam fidem Nabodonosori datam in captivitatem Babylonicam fuit ductus Ezech. 17, v. 19. *Moabitae* datam regi israelitico fidem frangentes in praelio cadunt 2. Reg. 3, v. 5. et 24. *Osee* rex Israel ab Assyriorum rege efficiens et fidem datam violans bello capitur et in captivitatem adducitur 2. Reg. 17, v. 4. Cum rex Antiochus foedus iniisset cum Judaeis illudque populus fregisset 1. Maccab. 6, v. 60. mox ipse cum is a Demetrio trucidatur cap. 7, v. 2. *Vladislao* gallicae regi pontifex Eugenius et cardinalis Julianus auctores fuere, ut decennii inducias cum Amurathe II. Turcarum rege initas bello eidem illato claret et fidem datam frangeret. Cum ad arma venire ventum esset ac ferocibus animis pugnaret, inclinari et in fugam verti acies Turcica coacta. Hoc cum paene fractus desperatione Amurathes aspiciens esset in Christianorum exercitu imaginem crucifixi Jesu, alta voce exclamavit: *Crucifige, si tu es, vendica perfidiam populi tui, qui jusjurandum nomine tuo datum tam scelerate violat.* Commutata fortuna exercitus Christianorum peritus est, rex ipse in pugna equo dejectus, obtruncatus et Julianus a latrunculis in fuga necatus. *Boisius* in Amurathe. Bonfinius l. 6. de rebus Ungaricis cap. 3. de Amurathe refert, quod literas illas, quibus pax descripta erat, sub dio expandens usus est verbis: *En crucifige literas populi tui, quibus datus pacis, quod perfide violant, necum inierunt, sed si vere Deus es, vendica illorum perfidiam.* *Boisius* in libro de pontificum per Germaniam iniunctis recitata hac historia subjungit: *Documentum ratione statutum fuit omnibus posteris memorabile, quod velut e sublimi concionaretur ac contra officium canonem testaretur, reges ac principes non solum domesticis fidei, sed etiam hostibus datam fidem servare debere. Quorsum igitur, inquit, estandum illud pontificum evadet elogium, quod haereticis fidem omnem datam abnegat?* Patres Ro-

mani cardinalem S. Juliani legatum in Pannoniam miserunt, ut *Johanni Hunyadi* significaret, foedus cum Turcis contractum violandum esse ac bellum renovandum, quae res cum Hunyadi absurda videretur et reipublicae exitiosa, tamdiu restitit, quoad concilii decreto a sententia discedere coactus fuit, quod decretum eventus ostendit immortalis Deo minime placuisse, cum legatus ille cum innumerabilibus Christianorum copiis caesus est. *Levenclajus* in pandectis Turc. suscitabulum principum parte 1. cap. 11. p. 112. Imperatori *Sigismundo* concilii Constantiensis patres auctores fuerunt, ut *Hussum* et *Hieronymum* contra datam fidem ignibus subjectis ustulari juberet, sed ex eo horrendae distractiones, ingentia bella et clades passim sunt exortae. Ejusmodi exempla punitae perfidiae plura recenset *Jacob. Schulthes* quaestione, *An princeps Catholicus datam haeretico fidem servare teneatur?* num. 207. 4. *Contraria probatae fidei exempla*. Quemadmodum Deus fidem populo suo datam servavit, licet is haeresi, idololatria et nefaria defectione peccaret, Psalm. 89, v. 34. Ezech. 16, v. 60. Jerem. 2, v. 20. etc. sic pii reges et principes fidem etiam haereticis datam servandam censuerunt. *Jacobus cum Labano* idololatra foedus init Gen. 31, v. 48. a quo recessisse nuspiam legitur. *Josua* Israelitici populi dux fidem Gabaonitis datam, licet fraude impetrata esset ipsique ad gentes exitio devotas pertinerent, violare noluit Jos. 9, v. v. 19. *Juravimus illis*, inquit, *in nomine Domini Dei Israel, et idcirco non possumus eos contingere.* *Carolus V.* imperator laudatissimus fidem *Luthero*, quem pro haeretico habebat, publico imperii nomine datam sancte servavit eundemque ex Wormatiensi conventu salvum et incolumem dimisit. Quamvis enim *Eccius* et alia quaedam flabella contenderent, eodem jure quo in *Hussum* et *Hieronymum* Pragensem animadversum fuerat, etiam in *Lutherum* animadverti debere, nemo tamen in comitiis fuit, qui *Eccii* sententiam non execraretur. *Sleidanus* libro 3. 5. *Rationem manifestam*. Inter quos datur juris communio, inter eos contrahitur obligatio, l. quod attinet 32. ff. de reg. jur. l. naturaliter 13. ff. de condict. indeb. Sed inter haereticos et orthodoxos datur juris communio. Ergo inter eos contrahitur obligatio, et per consequens data fides mutuo est servanda. Si fidem infideli et haeretico datam frangere fas est, eandem dare nefas fuit. Si vero fidem dare jus est, utique etiam datam servari oportet. *Bodin* lib. 5. de republ. cap. 6. Si fides gentilibus data est servanda, utique etiam haereticis servanda erit. Sed verum prius. Ergo etc. Virtutes, ex quibus obligatio servandae fidei oritur, puta veritas, fidelitas, justitia ubique nos obligant. Ergo fides data ubique servanda. 6. *Legis*, quae fidem haeretico datam frangi permittat, defectum. Multa sunt tum decretis pontificum, tum Romanis imperialibus statutae contra haereticos poenae, sed nullo jure vel constitutione haec poena introducta est, quod fides ipsis promissa non sit servanda. Vide *Tiberium Decianum* lib. 5. tract. crim. c. 40.

et seqq. Hisce et aliis argumentis permoti Menochius cons. 100. ac Prosper Farinaceus in pract. crim. tit. de carceribus et carceratis q. 29. nostram sequuntur et probant sententiam.

210. Quaeritur 8. *An magistratus juramentum religionis a subditis, praesertim ab iis, qui in publicis officiis constituti sunt, exigere possit.*** Commentator literarum Hoë ad comitem Schlick ex eo evincere studet, *jugum Lutheranum non esse mitius Pontificio* Hoë in conc. 7. epist. Gal. pag. 99 et seqq. illud juramentum confirmat, quia concernit 1. Dei gloriam, 2. Dei mandatum, 3. hominum salutem, 4. totius alicujus provinciae incolumitatem**. Calviniani eo nomine principes nostros scoptice irrident. Sed opponimus illis 1. *Moyseis et piorum regum in populo Israëlitico auctoritatem* Deuter. 29, v. 10. et seqq. ubi Moyse auctore ac suasore populus Deo obedientiam pollicetur et in doctrinam coelestem ac capita foederis sibi tradita religiose jurando compromittit. Jos. 24, v. 25. foedus illud solenniter repetitur. 2. Paral. 15, v. 14. *Asa rex Juda populum ad verum Dei cultum reducturus adjurat eum*, ut quaerat Deum. Idem de *Jojada* summo sacerdote 2. Reg. 11, v. 17. 2. Paral. 23, v. 16. et *Nehemia* Neh. 10, v. 29. commemoratur. 2. *Juramenti hujus conditionem et qualitatem.* Cujus actionis causae omnes sunt bonae ac legitimae, illa non potest esse illicita vel illegitima. Sed hujus actionis causae omnes sunt bonae. *Efficiens est magistratus*, qui habet potestatem exigendi juramentum; *materia est sinceritas religionis*, quam jurans se amplecti inque ea perseveraturum confirmat; *forma est religiosa* divini Numinis invocatio; *finis*, ut Dei gloria promoveatur et ecclesiae tranquillitas conservetur protractis in lucem illis, qui erroneas opiniones occulte foveant easque in ecclesia disseminandi occasiones expectant. 3. *Rationis paritatem.* Si apostolus Paulus adjurare potuit Thessalonicenses, ut epistolam a se scriptam communicarent sanctis fratribus 1. Thess. 5, v. 27. ut in veritatis cognitione ex ejus lectione confirmarentur; utique etiam pius et Christianus magistratus poterit subditos, praesertim in officiis publicis constitutos, ad amplectendam et conservandam divini cultus sinceritatem jurisjurandi religione obstringere. 4. *Juramenti hujus utilitatem.* Protrahuntur hac ratione e latibulis suis vulpeculae devastationem vineae Dominicae molientes, frenum injicitur turbonibus, ut poenas perjuris constitutas metuentes a dissidiis excitandis, erroribus spargendis et turbando ecclesiae statu abstineant, sicque fidei et ecclesiae unitas studiose conservatur etc.

211. Quaeritur 9. *An pius et Christianus magistratus vicinorum populorum ob verae religionis professionem ab ordinario suo magistratu pressorum curam aliquam gerere debeat?* Quidam hujus rei curam esse quandam *ἀλλοτριεπισκοπήν* existimant, sufficere enim arbitrantur, si de suis duntaxat subditis sollicitus sit magistratus, ut illi in vera religione informantur. Sed opponimus illis 1. *dictum*

propheticum Amos 6, v. 6: *Bibentes vinum in philiis et optimo unguento delibuti et nihil patiebantur super contritione Joseph*, ubi taxantur principes, qui secure indulgent genio ac parum pensi habent, quis sit ecclesiae status, allusio est ad historiam Gen. 37, v. 25. ubi fratres Josephi dicuntur *concedere et convivandum*, cum Josephum multis lacrymis frustra deprecantem in foveam conjecissent, isque interim fame torqueretur. 2. *Regum Israëliticorum exemplum.* Ezechias rex Juda celebraturus phase literas scribit non solum ad subditos regni Juda, sed etiam ad Ephraim et Manassen, *ut venirent Hierosolymam ad festi hujus celebrationem* 2. Paral. 30, v. 1. Quamvis enim in eas tribus, quae regi Israëlis prebant, nullum haberet imperium, tamen invitandas ac hortandas eas esse censuit ad festi celebrationem, quod ab omnibus omnino Israëlitis divino mandato erat celebrandum. Sane plerique in regno Israëli irridebant ac *subsannabant cursores* literas illas *egias* de civitate in civitatem per terram Ephraim et Manasse usque ad Zabulon deferentes v. 10. inter quorundam ex tribu Aser, Manasse et Zabulon curia Deus excitavit, ut Hierosolymam celebrandi *ergo* adscenderent v. 11. quo rite peracto *transiit* *est omnis Israël, qui inventus fuerat in universa* *Juda, et fregerunt simulacra, succiderunt lucum* *moliti sunt excelsa et altaria destruxerunt, ac e-* *lum de universo Juda ac Benjamin, sed a-* *Ephraim quoque ac Manasse, donec penitus ce-* *terent*, 2. Paral. 31, v. 1. Quamvis vero heronum illud factum, quod subditi Ezechiae regis ejusque mandato una cum reliquis Israëlitis sine consensu regis Oseae adeoque in alieno territorio idola erant, in specie non sit temere imitandum, tamen generalis doctrina recte ex eo colligitur, quod pius magistratus sollicitus esse debeat, ut vicini quoque populi a cultu idololatriae abducti verae ecclesiae associantur, vel ob veritatis confessionem a magistratu suo ordinario pressi liberationem ac levamen aliquod experiantur. 3. *Christianae caritatis officium.* Ecclesia est corpus aliquod mysticum, cuius membra singula fidei et caritatis vinculo sunt conjuncta, *patientia igitur uno membro compatiuntur eidem membra reliqua* 1. Cor. 12, v. 26. Proinde si pius et Christianus magistratus animadvertit, eos nos populos fidei et religionis unitate sibi ac subditis suis conjunctos ob veritatis confessionem pressi et in angustias redigi, sincero dolore ac *quiescente* afficitur ac modis omnibus laborat, ut auxilium subsidium modis mediisque licitis ipsis praestare possit. Talia vero media praeter cetera, quae reliquis etiam privatis personis magistratus debet communia, quae sunt *preces, consolationes, exhortationes* etc. animadvertuntur potissimum duo, *scilicet intercessio ac legitima defensio.* Potest omnino ac debet Christianus magistratus pro vicinis populis propter veritatis confessionem presso apud ordinarium ipsorum magistratum intercedere ut de severitate aliquid remittatur ac liberum religionis exercitium ipsis concedatur. Anno

8. An magistratus juramentum religionis exigere possit.

IXV 71.

9. An magistratus vicinorum populorum ob verae religionis professionem ab ordinario suo magistratu pressorum curam aliquam gerere debeat.

mense Majo Protestantium ordines ad Franciscum I. Galliae regem missis Ratisbona literis pro iis, qui per Galliam ob doctrinae professionem partim erant in vinculis, partim in exilio, partim in latibulis aerumnosam vitam agebant, intercesserunt, et quia nonnulli recipiebantur in gratiam, si doctrinam abjurerent, hanc ejus conditionem remitti petierunt et quam grave sit vulnerare conscientiam ostenderunt. Sleidanus libr. 13. comment. p. 381. Anno 1584. Saxoniae elector Augustus vere Augustus apud Henricum III. Gallias regem pro Hugonotis intercedit literis 3. Non Febru. ad ipsum exaratis, in quibus inter cetera sic scribit: *Nullum est nobis dubium, quin Serenitas Vestra praeclara illa et salutaria sua edicta, quibus pax Galliae nuper restituta fuit, firma et inviolata esse velit, sed metuisimus, ne irrequieti homines eo tandem Serenitatem Vestram invitam redigant, ut ad nutum et imperium Romani praesulis ea facere et statuere cogatur, quibus et salus animarum, et omnes subditorum fortunae evertantur.* Anno 1609. elector Saxoniae Christianus II. legatos ad imperatorem Rudolphum cum literis 21. Aprilis datis misit, qui pro statibus Evangelicis in Bohemia intercederent, ut liberum religionis exercitium ipsis concederetur, id quod singulari Dei gratia favente et imperatoris clementia annuente etiam impetravit. ** Elector Brandenburgicus Johan. Sigismundus, Philippus Ludovicus Palatinus, Henricus Julius dux Brunsvicensis eodem anno 1609. et mense Aprili apud imperatorem Rudolphum pro statibus Evangelicis in Bohemia intercesserunt, ut liberum religionis exercitium ipsis concederetur. ** *Defensionem* quod attinet, in ea parte procedendum. Quodsi enim mere subditi ob rae religionis confessionem pressi a magistratu a ordinario defectionem moliantur et arma eidem ferre cogitent, non debet patrocinium illorum alius seipere et injustam rebellionis causam promovere; si proceres imperii, qui partem potestatis obtinent, contra magistratum suum ordinarium, qui reciproco iamento in certa quaedam capita praestito ipsis strictus est ac nihilominus fidem pacis et securitatis publicae datam violat, se defendere cogitant vicini magistratus opem implorant, defensio eorum legitime suscipi et auxilia ipsis praestari posse d immerito videri posset.

12. Constituta igitur hac ratione in republica religione et stabilito sincero divino cultu magistratus in id incumbere debet, ut subditi juxta illud praescriptum pie vivant ac debitum honorem etiam Deo regum regi ac dominantium domino opte exhibeant. Prohibeat igitur omnia, quae pietatis Deo debitae et in prima decalogi tabula isitae adversantur, utpote *cultus idololatrias, nominiis divini, blasphemias in Deum, contra verbi divini publicum, violationem sabbathi* ac protervos pietatis contemptores coëreant ac it, ut reliqui illorum exemplo territi ab omni tate, securitate et externa legum divinarum gressione caveant. Quamvis enim interiorem

pietatis cultum et sincerum Dei timorem subditorum animis magistratus suis legibus ac poenis instillare nequeat, cum illud unice sit Spiritus sancti opus, qui per verbi praedicationem et sacramentorum usum in cordibus hominum interius vult esse efficax, duplici tamen ratione subditorum pietatem et primae decalogi tabulae obedientiam pius magistratus promoveri et potest et debet. Primo quidem *ministerium ecclesiasticum constituendo*. Quodsi enim ecclesiasticum ministerium est legitime constitutum ac partibus officii sui rite fungitur, tunc per praedicationem legis et evangelii etiam interior pietas, vera scilicet conversio, Dei timor, vera invocatio etc. in cordibus hominum accenditur. Deinde *externam primae decalogi tabulae transgressionem prohibendo ac puniendo*. Etenim si ecclesiasticum ministerium officio suo rite ac salutariter fungi debet, necesse est externam disciplinam conservari et quae eam labefactant, legibus ac poenis aboleri.

MEMBRUM II.

QUOMODO MAGISTRATUS APUD SUBDITOS OBTINERE POSSIT, UT HONESTATEM ET JUSTITIAM COLANT.

213. Diximus superius, bonum illud, quod a magistratu in rempublicam redundat, esse tripartitum, ut colligitur ex loco apostolico 1. Timoth. 2, v. 2. ideoque magistratum in officii erga subditos administratione ad tria potissimum debere respicere, ut subditi vivant *εὐσεβῶς, σεμνῶς καὶ ἡσυχῶς*, *pie, honeste ac pacate*. Quare cum prima officii pars subditorum pietatem promovendam spectans hactenus exposita fuerit, restat ut ad alteram, quae honestatem publicam spectat, transitum faciamus. Magistratus divinitus constitutus est *utriusque decalogi tabulae custos*, ideo etiam ad officium ipsius pertinet sedulo curare, ut subditi non solum *εὐσεβῶς, pie*, juxta primae tabulae praescriptum, sed etiam *σεμνῶς, honeste*, juxta secundae tabulae leges vivant. Salvator noster utrumque asserit, mandatum primum de dilectione Dei esse magnum et secundum de dilectione proximi primo illi simile esse Matth. 22, v. 39. Mandatum primum de dilectione Dei maximum dicitur tum *ratione objecti*, quia immediate dirigitur ad Deum bonitate optimum, potentia maximum; tum *ratione dignitatis et ordinis*, quia ex dilectione Dei proximi dilectio oritur; tum *ratione finis*, quia omnia praecepta reliqua ad illud referuntur. Mandatum secundum de dilectione proximi primo simile dicitur tum *in genere cultus moralis*, quia utrumque requirit interiorem et spirituales obedientiam; tum *in genere poenae*, quia utriusque transgressio cum reatu temporalis et aeternae poenae est conjuncta; tum *in obligatione ad obedientiam*, quia ad secun-

Officium magistratus in promovendo apud subditos honestatis et justitiae studio.

tione practica ex principiis practicis naturaliter deduci oportet speciales quasdam conclusiones disciplinis practicis recte formandis, quae si modo niente ac legitimo deducantur, leges positivae lantur. 4. *Ex omnium rerumpublicarum indu-* t. In qualibet reipublicae forma *legibus defi-* legitimum imperium, non autem cujusque *antis dominatu*, inquit Plato in dial. polit. dari potest respublica, quae non fuerit legum iculis usa ad commune bonum civium promo- m, at si nulla esset legum necessitas, guber- rerumpublicarum non fuissent de illis tanto- olitici. Exemplum reipublicae Romanae, quo- non potuerit diu carere legibus, vide apud rum in histor. juris lib. 1. c. 6. *Imperatoriam* tatem non solum armis decoratam, sed etiam t armatam esse oportet, ut utrumque tempus et m et pacis recte possit gubernare, ait Justinianus efat. institut. imper. 5. *Ex legum positivarum* ndatione. Leges sunt res sacrae l. Leges. le legibus. Imperator Leo Novell. 19. leges oculos reipublicae; idem in praefat. novell.: sunt tanquam custodes vitae nostrae et medici, ala partim ne oriantur ac in communem promanent, impediunt, partim vero quae ma- lta sunt insinuanterque irrepserunt, eorum corrigunt ac velut radicitus vitiositatem t eamque non sinunt corroborari. Majores egem animam ac spiritum civitatis dixerunt, Cassanaeus p. 10. catal. glor. cons. 20. et ex ol. gradu 10. c. 23. Ut enim corpora nostra nte, sic civitas sine lege suis partibus ut ic sanguine et membris uti non potest, Cicero ent. 'Ο νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχὴ, ὥσπερ γὰρ σιερῆθὲν ψυχῆς πλπτει, οὕτως καὶ πόλις μὴ ἰμῶν καταλύεται. Non minus cives pro legibus debent quam pro moenibus civitatis, quod legibus nullo modo civitas incolumis esse bsque moenibus possit, ut Heraclitus Ephe- t referente Simanca libro 4. de republ. c. 1. t convenit illud Pomponii Laeti, *leges esse* t propugnacula otii ac tranquillitatis civilis. ut solem e mundo tollere, qui amicitiam humana tollunt, Ciceroni l. de amic. dicen- e republica solem, imo animam tollunt, qui eo sublata capiunt. *Leges tollere est* t publicas tollere, inquit Philosophus l. 5. de . *Sine norma legum directrice opus nullum* ica recte procedit, ut nec architectis sine linea, Lipsius lib. polit. c. 7. **Lex est tae, fons justitiae et aequitatis, vinculum civitatis, manus et columna imperiorum.** cile apparet, quid ad argumenta contraria idendum. Leges positivae nihil derogant alis et naturalis perfectioni in se et per se ae, sed testantur de naturae humanae e, quae legibus positivis velut medicina ic repagulo indiget. Adde quod leges nihil aliud sint quam rivuli ex fonte juris naturalis deducti, conclusiones particulares

ex universalibus illis principiis formatae. Vide Meis- nerum l. 4. de legib. sect. 1. q. 2.

216. Quaeritur 2. *An satius sit homini quam legibus imperium concedere?* 1. Apud Livium l. 2. decad. 2. f. 29. adolescentes aliquot Romani expulso Tarquinio conqueruntur, *regem hominem esse, a quo impetres, ubi jus, ubi injuria opus sit, esse gratias locum, esse beneficio et irasci et ignoscere posse, inter amicum atque inimicum discrimen nosse; leges vero rem surdam et inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti, nihil laxamenti nec veniae habere, si modum excesseris, periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere.* 2. Thomas Morus in sua republ. itidem causas potius decidendas arbitrio principis quam judicio legum committi voluit. 3. Praeterea lex non potest omnes praevidere ac determinare circumstantias, loquitur universaliter et in contingentibus ac specialibus saepe deficit; satius igitur videtur optimo magistratui quam optimae legi imperium tribuere. 4. Idem similitudine quadam illustrari potest. *Ut medicus, juxta Hippo-* cratem, oculum unum in praecepta artis, alterum in conditionem aegroti dirigit, nec se praescriptis artis suae legibus ac canonibus ita adstringi patitur, quominus ex prudentia quaedam agat; sic magi- stratus non sit legum servus, sed dominus, non semper ex legum praescripto, sed quandoque ex suo arbitrio agat ac civium salutem summam legem esse existimet. Contra satius videtur legibus quam homini dominium assignare. 1. Qui legem praeesse jubent, Deum praeesse jubent, qui hominem, quasi bestiae im- perium concedunt, inquit Philosophus lib. 3. pol. c. 11. ratio prioris est, quia *lex est Dei vox*, cum sit ex funda- mento legis naturalis et moralis deducta sanctio; ratio posterioris est, quia homo est affectuum ser- vus, odio, amicitia, ira ac misericordia velut quibus- dam ventis circumflatus. 2. Solon percunctatus, quo pacto salva esse possit respublica, respondit, *si cives obediant magistratui, magistratus autem legi-* bus. 3. Facilius invenitur unus prudens ad leges perpetuas ferendas quam multi ad juste pronuntian- dum imo variis multorum judiciis conturbatur jus, dum aliud alii justum videtur. 4. Facili negotio contingere potest, ut ad imperii fastigium adscendat improbus, vel in ipso illo imperii fastigio ad impro- bitatem declinet; quodsi ergo illi imperium in leges conceditur, reipublicae salus periclitatur, unde Plato libro 4. de legibus concludit, *paratum esse illi civitati exitium, in qua non leges magistratui, sed legibus magistratus praesunt.* 5. Jus certum est et aequabili fronte omnes adspicit. l. 2. de ju. et fac. ign. ergo ex eo potius quam ex humanis arbitriis, quae moveri gratia, frangi potentia, prece- pretiove corrumpi, odio, spe aut metu concuti possunt, magistratus sententiam ferat. 6. Gubernatio per leges potest longissimo tempore eadem perseverare, at judicia hominum saepe mutantur. Distinctionis foedere utraque quaestionis pars concilianda. Et regi et legi imperium in republica concedendum. Legi quidem in illis, in quibus certi aliquid determi-

2. An satius sit homini quam legibus imperium concedere?

XIV. 76.

nat, regi vero in iis, in quibus lex deficit, neque certi quidquam definit. Distinguendum etiam inter legis explicationem et accommodationem ex prudentiae ductu ac monitu, et inter legis transgressionem ex vitiosorum affectuum impetu profectam. Magistratui dandum est imperium in legem, prudenter explicet et applicet; legi dandum est imperium in magistratum, ne affectuum impetu abreptus eandem transgrediatur.

Causa efficiens principalis legum positivarum est Deus ipse.

217. Ex necessitate et utilitate legum earundem dignitas cognoscitur. Si enim ad reipublicae salutem promovendam non solum utiles, sed etiam necessariae sunt leges, utique etiam dignitatem longe maximam eas obtinere necesse est, quam ostendit ulterius causa earundem efficiens, ad quam porro descendimus. Ea vero duplex est. *Principalis et instrumentalis, mediata et immediata.* Causa efficiens summa et principalis est Deus unicus ille legislator Jac. 4, v. 12. a quo omne ad nos descendit bonum, cum ipse unus sit summum bonum. Quamvis enim inter legem moralem, naturalem et positivam hoc discriminis intercedat, quod illae sunt a Deo immediate, quippe quas in prima creatione hominum cordibus insculpsit et in monte Sinai solenniter postea repetivit, haec vero mediate, quippe quam per certos νομοθέτας in republica sancit ac promulgat; tamen etiam positivarum legum originem principalem et primariam ad Deum auctorem referendam esse sequentibus argumentis constat. Primum ducitur ex *Scripturae dictis*. Prov. 8, v. 15. inquit Sapientia divina: *Per me reges regnant et principes decernunt justitiam* sive justa. Quid vero aliud est justitiam decernere quam justas et salutare leges ferre? Huc pertinent omnia Scripturae dicta, quae obedientiam erga magistratum a subditis requirunt. Rom. 13, v. 5. 1. Petr. 2, v. 13. Magistratui enim obedire est magistratus legibus et decretis obedire; qui legibus parere recusat, ipsi quoque magistratui debitam obedientiam derogat. Alterum ex *rationibus*: 1. *Ex legislatoris appellatione.* Qui est unicus legislator, summus scilicet et principalis, ab eo omnes leges et sic etiam positivae descendunt. Deus est unicus legislator Jac. 4, v. 12. Ergo ab eo omnes leges, et sic etiam positivae descendunt. 2. *Ex causarum subordinatione.* Qui est causa causae, est etiam causa causati, in essentiali scilicet ac necessaria causarum subordinatione. Atqui Deus est causa causae, legis scilicet moralis et naturalis, quippe quam protoplastis primitus perfectam implantavit ejusdemque reliquias adhuc mediante nativitate ex parentibus animis hominum inserit. Ergo est etiam causa causati, legum scilicet positivarum, quae ex fonte juris moralis ac naturalis derivantur. 3. *Ex potestatis νομοθετικῆς concessionione.* A quo potestas νομοθετικῆ magistratui data, ab eo etiam leges positivae descendunt. Atqui potestas νομοθετικῆ a Deo magistratui data, ut paulo post demonstrabitur. Ergo ab eo descendunt leges. 4. *Ex legum conditione.* Voluntas divina est causa et mensura omnis boni. Lex positiva est bonum quoddam, quia spectat

ad bonum publicum promovendum. Ergo etiam voluntate divina descendit, unde ἐκείνομα est nomina divinae voluntatis vocatur. 5. *Ex mediorum a finem reductione.* Ad quem velut summum auctorem reipublicae felix gubernatio reducenda, ad eam quoque media illius felicitis gubernationis reduci debent. Atqui ad Deum velut summum auctorem reipublicae gubernatio reducenda Dan. 2, v. 11. ipse stabilis reges. Prov. 20, v. 12: *Aurem audientem et oculum videntem Dominus fecit* utrumque hoc est ut magistratus decernat salutaria et rationibus illis prompte obediant, utrumque est Dei beneficium. Ergo etiam ad Deum velut summum auctorem media felicitis gubernationis, inter quae leges principatum obtinent, reduci omnino debent. Tertium *consensu omnium populorum et gentium.* Demosthenes orat. 1. in Aristog. legem definit, sit εὐρημα καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα σοφῶν ἀνθρώπων ἐπανόρθωμα ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτιῶν πόλεως συνθήκη κοινὴ, καὶ ἥν ζῆν προσέταται τοῖς ἐν πόλει, inventum et donum decorum, datum hominum sapientum, delictorum consulto reformatione admissorum correctio, urbis communis iustitia juxta quod omnes vivere convenit. ** Minus legum suarum auctorem Minus persuasit Argos Jovis auctoritate Cretensibus Minos leges suas dedit, suam se ab Apolline legislationem accepisse a Vesta Zamolxis, Numa ab Egeria accepisse gloriatus est. Athenienses Cereri Legem suam jus acceptum retulerunt. ** Caelius Cyprianus l. 10. antiq. lectionum c. 19: *Quia lex a bono est et in idem refluit, hinc veteres legum auctores earum inventiones esse divini muneris ostendunt in diversorum numinum vim referre adorti, veluti Zoroaster Bactrianis Persisque leges tradidit in Oromasin, Trismegistus Aegyptiis in Mercurio, Charondas Carthaginensibus in Saturnum, Draco Solon Atheniensibus in Minervam, Malacandrus Syracusanis in Gabrielem, Zamolxis Scythiis in Platonem, Plato Magnesiis et Siculis in Jovem et Apollinem, Minos Cretensibus, ut vulgatiores fama tenet, Phrygiarum Rhassii monumentis traditur, in Jovem etiam Haec Rhodiginus ex Herodoto, Plutarcho, Valerio Maximo et aliis. Numa Pompilius Romanorum rex ab Egeria nympa leges suas in sacris congressibus se accepisse fingebat, quod a legislatoribus illis factum censendum, tum quia quaedam fama de divina Mosaicae legis promissione ad ipsos forte pervenerat; tum ut rectius legis a divina mente promanare ostenderent, denique, ut majorem legibus suis auctoritatem ciliarent, Patrit. l. 1. de republ. tit. 5. de consuescendi legibus taedium metus religionis ceret. Tolosanus l. 7. de republ. c. 19. n. 14. Marsilius Ficinus, hisce fabularum involucris quaedam tegi, sicut in vitibus pulcherrimas pampinis tectae latent, et sicut Alcibiadis quas Silenos vocabat, clausae monstruosae prae se ferebant, apertae vero divinum nomen debeant. Mystera illa sic explicat Piccolus*

phil. mor. c. 27: *Manat lex a sapientia, haec inertae tribuitur, sapientiae juncta contemplatio, nec Saturno congruit. Exposcit lex potestatem omniam, haec Jovi tribuitur; exposcit justitiam, haec imperii sol, Apollo autem Sol dicitur; exposcit eloquentiam, ut persuadeatur, eloquentiae vero deus Mercurius fingitur.*

218. Causa instrumentalis et immediata legum activarum sunt νομοθεσίαι in qualibet republica, semina legis naturalis cordi insita diligenter coluerunt et potestate rempublicam administrandi initus instructi ad illius salutem atque commoda promovendum ex habitu prudentiae leges potestas depromserunt. Intellexerunt enim ex naturae et experientiae magisterio, ad cuiusque reipublicae felicem gubernationem vel maxime requiri legum, legum scilicet honestarum promulgationem, quae qua εὐνοία et εὐνυχία in civitate locum habere nequit. Tria vero in legumlatore requiruntur: 1. *publica potestas*, quia privatas personas non potest leges ferre, sed potius legibus parere, ac si maxime privatus legislationem sibi vendicaret, in potestate exsequendi legem destitueretur, at sine executione est campana sine pistillo. 2. *Prudentia directrix*. Cum enim lex rationem gubernandi et normam agendi praescribere debeat, ideo in legumlatore prudentia requiritur, per quam legislatione ac νομοθεσίᾳ dirigatur. 3. *Boni publici finis*. Finis enim legis est bonum publicum conservare, ergo ad illud tanquam ad scopum legis unice decet respicere et cogitationes suas eo dirigere. Ratione hujus causae efficientis instrumentalis et immediatae Romani jurisconsulti in speciali appellatione sic dictam distinguunt: *plebiscitis, senatus consultis, praetorum edictis, responsorum responsis et imperatorum constitutionibus*, ut videre est l. 1. inst. tit. 2. de jure civili, gentium et civili. *Lex ipsis est*, quod populus Romanus senatorio magistratu veluti consule rogante constituebat; *plebiscitum est*, quod plebs eorum magistratu interrogante veluti tribuno conebat; *senatusconsultum est*, quod senatus Romanus nullo tribuno intercedente sanciebat; *edicta praetorum sunt*, quae tum praetores urbani, tum legum curules, antequam magistratum inirent, conebant et in albo, hoc est tabula dealbata, probant, ut quomodo anno suo jus dicturi essent, intelligere liceret; *responsa jurisconsultorum prudentum sunt sententiae eorum*, quibus permiserat de jure respondere, qui tantam obtinebant auctoritatem, ut iudici ab eorum responso non licebat recedere; *principum placita vel imperatorum constitutiones sunt jus*, quod imperatores Romani data republica vel rescriptis, vel decretis, vel edictis constituebant; *rescripta erant*, quibus principum ad libellos supplices et ad magistratum ab eorum consultationes respondebant; *decreta erant sententiae*, quas principes causa cognita et utraque audita pronuntiabant; *edicta vero*, quibus iidem de certa quadam controversia, sed de jure ali-

quo novo bene de republica sentientes quasi novam aliquam legem constituebant. Coelius Rhodiginus XIV. 79. lib. 10. antiq. lect. c. 19. itidem legis nomen εἰδικαίως accipit, quando a decretis eam distinguit. *Ubicunque*, inquit, *principum institutiones aut civitatum verae non sunt, hoc est ad optimum ratione certa non dirigunt, legis haudquaquam videntur nuncupatione sacro dignae titulo, quinimo decreta dici verius, edictave ac instituta, siquidem lex vera, lex bona est, aeterna item et mutationis prorsus nescia, imo et eadem ubique, si modo vera. Nam quae ingeniorum afflatu, subinde locis, temporibus interpolata distinguitur et Protei modo formam evariat, ne utique quam lex dicenda est. Sane quae lex vera et bona non est, ea aequivoce duntaxat lex est. Cicero lib. 2. de leg.: *Leges iniquae quatenus a ratione declinant, non modo leges habendae non sunt, sed nec appellandae quidem. Ex eo vero colligi nequit, omnem legem esse aeternam et immutabilem, quia aliud bonum ἀπλῶς, aliud τινί ac diversis reipublicae temporibus ac statibus diversae leges conveniunt, ideoque in generali significatione lex positiva est quaelibet constitutio humana a quocunque legislatore potestate νομοθετικῇ instructo promulgata, sive ad tempus duntaxat observanda praescribatur, sive in perpetuum vigere debeat, modo non repugnet juri naturali, sed sit justa et publico communis bono inserviat.**

219. Quaeritur circa causam efficientem legum *1. An magistratus habeat legum novarum ferendarum potestatem?* Carolstadio, Anabaptistis et aliis fanaticis absurdum visum fuit, leges forenses Mosaiscas a Deo ipso promulgatas in populo Dei et in Christiana republica non observari, sed earum loco leges civiles ab imperatoribus Romanis, quorum quidam fuere ethnici, noviter propositas obtinere, sed in tractatu de legib. cerem. et forens. §. 39. ostendimus, leges illas forenses ac judiciales a Moyse promulgatas una cum politia Mosaisca esse abrogatas, pertinebant enim ad μεσότητορ, interstitium maceriae, quo Judaei et gentes discriminabantur et complexu legis mandatorum in decretis sitae et a Christo abrogatae Eph. 2, v. 14. et 15. continentur et accommodatae fuerunt ad certas loci, temporis, causarum et personarum circumstantias in politia Israëlitica observandas, ideoque obligatio earum fuit temporaria, quae cessantibus illis circumstantiis ipsa quoque cessavit. **Piscator in append. ad observ. c. 21. 22. et 23. Ex praefixa comment. in Ex. late hac de re disserit: *Obligatus est populus Christianus ad eas leges Mosaiscas judiciales, quae praecipiunt de rebus immutabilibus et omnium gentium communibus, non autem ad eas, quae praecipiunt de rebus mutabilibus et Judaicae sive Israëliticae genti pro illo tempore, cum adhuc eorum politia staret, propriis. Res omnium gentium communes, id est quae in omnes cadunt et respectu naturae suae ac meriti immutabiles, sunt delicta moralia, id est contra decalogum admissa, ut homicidium, adulterium, furtum, seductio a vero Deo, blasphemia, percussio*

Qu. 1. An magistratus habeat ferendarum legum potestatem?

XIV. 80.

parentum; res mutabiles et Judaeorum pro illo tempore propriae fuerunt emancipatio servorum servarumque Hebraearum anno septimo, conjugium cum vidua fratris, cognative defuncti absque prole mascula, condonatio mutui in anno jubileo, conjugium cum muliere ejusdem tribus etc.** Magistratui ergo Christiano divinitus data est potestas aliis legibus quam forensibus Mosaicis in reipublicae administratione utendi ac novas leges promulgandi, modo sint honestae, justae, juri naturali congruae et ad bonum publicum accommodatae, id quod sequentibus demonstramus argumentis. 1. *A genere.* Cui Deus potestatem ἀρχὴν, imperatoriam et gubernatoriam concedit, illi etiam dat potestatem νομοθετικήν; ratio est, quia νομοθετική est species sive pars ἀρχῆς et absque νομοθετικῇ gubernatoria finem suum obtinere nequit, ut superius ostensum, unde etiam Prov. 8, v. 15. *regnare et justitiam discernere* conjunguntur et Esa. 33, v. 22. haec duo simul ponuntur, *Dominus rex noster, Dominus legifer noster*, nam regis est jubere et jubendo leges ferre. Jam vero magistratui divinitus data est potestas ἀρχή Rom. 13, v. 1. 1. Petr. 2, v. 13. ipsi competit imperandi potestas, subditis manet obediendi necessitas. Ergo etiam potestas νομοθετική illi data. 2. *A fine.* Cui curam boni publici Deus commisit, illi etiam potestatem ferendarum legum dedit; ratio est, quia lex est medium, per quod bonum publicum promoveri debet, unde Plato definit legem, quod sit gubernandi ratio formulaque vera finem ad optimum per commoda media nos perducens, transgredienti poenam, parenti praemium praeficiens. At magistratui commisit Deus curam boni publici, in eo enim consistit discrimen magistratus et subditorum, quod ille sollicitus esse debeat de bono civium publico, hi vero privatis officiis contenti vivere debeant. Ergo etiam magistratui ferendarum legum potestatem dedit. 3. *A requisitis.* Cui requisita ad νομοθεσίαν Deus dedit, illi etiam potestatem νομοθετικήν dedisse censendus. Atqui magistratui dedit Deus requisita νομοθεσίας, quae sunt prudentia νομοθεσίαν dirigens et vis coactiva executionem legis urgens. Utraque Dei donum, illa a Spiritu sapientiae et consilii magistratui promisso proficiscitur Numer. 11, v. 17. 1. Samuel. 10, v. 6. e. 16, v. 13. Proverb. 20, v. 12. haec ex potestate et auctoritate, qua divinitus magistratus instructus et quasi armatus est, descendit. 4. *Ab exemplis.* Jubet Deus Jerem. 27, v. 8. et 12. ut Sedecias et populus in captivitatem abductus se subiciat Nabuchodonosori regi Babylonis, ergo etiam legibus illius ipsos subiectos esse voluit. Christus et apostoli centurionem Matth. 8. regulum Joh. 4. Cornelium Act. 10. Ser-
XIV. 51. gium proconsulem Act. 13. ex praescripto juris Romani magistratum administrantes in ecclesiae consortium receperunt atque eo ipso usum aliarum quam forensium legum in republica confirmarunt. Apostoli praecipunt, ut magistratui etiam ethnico Christiani obedientiam praestent Rom. 13, v. 1. 1. Petr. 2, v. 13. ergo legibus civilibus magistratus etiam

ethnici Christianos subiectos esse volunt et consequenter potestatem ferendi leges ad reipublicam salutem spectantes magistratui datam confirmant. Quid quod ad privilegia Romanae politicae apostoli provocat Act. 22, v. 25; *Num hominem Romanum, nondum convictum licet flagellare?* Act. 25, v. 12. *Ad tribunal caesaris sto, ibi me oportet iudicari.* Jam vero, qui privilegiis alicujus politicae gaudere cupit, ejusdem leges approbet necesse est. Approbatis vero legibus potestas νομοθετική approbatur.

220. Quaeritur 2. *An ad legem requiratur promulgatio?* Omnino, id probatur. 1. *ex evidenti ratione.* Inter legem divinam moralem et humanam positivam hoc discriminis intercedit, quod lex divina utpote aeterna et immutabilis obligat omnes homines etiam eos, quibus non est externa promulgatio repetita, sed lex positiva non obligat eos, nisi quibus per promulgationem est insinuata. Lex est faciendorum ac fugiendorum norma. Atqui ad hanc normam actiones suas subditi conformare necessarii illis sit cognita, cognita vero esse nequit, nisi promulgetur. 2. *Ex jure canonico.* c. In istis etc. tit. 6. *Leges instituuntur, cum promulantur.* c. Ut marum etc. extra de constitutionib.: *Ut animarum periculis obviatur, sententiis per statuta quorumdam ordinariarum ligare nolumus ignorantes.* 3. *In jure civili.* l. Leges 9. C. de legibus: *Leges sanctissimae, quae constringunt hominum vitas, insinuantur ab omnibus debent.* In prooem. instit. dicit Justinianus: *Omnes populi legibus tam a nobis promulgatis, quam compositis reguntur, in quae verba et commentatur Mynsingerus: Leges tum promulgatae dicuntur, cum primum in vulgus eduntur, ideo promulgatas leges vocat, quas ipse edidit atque promulgavit. Compositas vero leges intelligit, quas principes et jureconsulti ediderunt, sed ipse imperator in ordinem redegit.* Nov. 66. c. 1. *statuimus ne ullae leges vel constitutiones in posterum valent nisi post duos menses a tempore, quo fuerint constitutae, insinuatae et palam compositae.* Non tamen large ex eo concludunt quidam juris interpretes, quod scriptura sit de essentia legis, potest enim lex promulgari et subditis innotescere, et maxime non redigatur in scripturam. Si scriptura esset de legis essentia, tunc esset ejus vel materia vel forma, tot enim sunt essentiales ejusque partes. At neutrum dici potest. Scriptura non est forma legis, quia per scripturam lex non est id, quod est, sed per expressam sanctionem et jussionem eius qui legis condendae potestatem obtinet, arg. l. 1. l. 32. §. fin. de leg. §. 4. et seq. Inst. de just. jure. Neque etiam legis est materia, quia ea scriptura non est lex, sed ea plerumque ad legem in causis jam constantem accedit, arg. §. lex est l. de jure nat. gent. et civ. Testatur Dionysius Halicarn. l. 2. antiq. Roman. c. 4. a primis Romanorum regibus multas leges sine scripto fuisse. Plutarchus in vita Lyncurgi memorat, Lacedaemonios leges suas memoriae mandasse nec eas scripto esse

endisse, quin et Lycurgum diligenter lege lata se, ne qua ex suis constitutionibus scriptis man-
tur; ubi tamen distinguendum inter legis nomen,
in jure civili tripliciter accipitur: 1. *generalis*,
et sic quodvis jus denotat sive scriptum sit,
non sit scriptum, quo sensu accipitur §. Con-
3. Institut. de jure nat. gent. et civ. et in hac
stione; 2. *specialius*, et sic denotat jus scri-
et opponitur consuetudini l. 32. ff. de legibus;
socialissime, et sic denotat illud scriptum jus,
populus Romanus senatorio magistratu interro-
velut consule constituit. §. 4. Institut. de jure
gent. etc. Nimis etiam large Scholastici con-
int, *promulgationem esse generalem et necessa-*
omnium legum affectionem, quia legi humanae
vae duntaxat illa proprietas competit, ad legem
lem et naturalem sufficit naturalis impressio
bus hominum mediante propagatione ex parenti-
alte infixae. Reliquas ad causam efficientem
a pertinentes quaestiones, videlicet, *an consue-*
obtineat vim legis; qualis esse debeat consue-
legi aequipollens; an plebiscita pro legibus
i debeant; an ex ratione hominis potius quam
tura fontibus leges civiles sint deductae; an
ia sit causa efficiens legum an contra; an uni-
veribus potestas ferendi leges committenda etc.
apud Meisnerum de legibus l. 4. sect. 1. q.
5. 7. Dominieum a Soto lib. 1. de justit.
re atque alios ex jurisconsultis et politicis, ad
im scholas haec proprie pertinere non immerito
antur.

. *Materia legum civilium positivarum in ge-*
statui possunt τὰ νόμιμα ea, de quibus leges
possunt et debent. Ea vero sequentes obtinent
tiones: 1. sunt *δίκαια, justa et honesta*. Quae
sunt injusta et iniqua, ea non debent legibus
cribi, ac si praescribantur sive mandentur, non
leges proprie et vere sic dictae. Sic Lacedaemo-
statutum *de artificiosis furtis* non est pro-
habendum, quia non praescribit actionem ju-
et honestam; Cabadis Persici regis statutum,
ut feminae sint communes, apud Procopium
de bell. Persic. p. 121. non est legis nomine
m, cum a norma divinae legis recedat; Hyr-
um consuetudo, qua *filii parentes senes mactant,*
ortuos canibus sepulchralibus laniandos praebent,
et lex, sed potius *ἀνομία*. 2. Sunt *δύνατά*.

referente Plutarcho in ipsius vita dixit: *Ἄν*
νόμος κατὰ τὸ δύνατον ἰδέσθαι, oportet leges
secundum possibile. Finis enim legis in foro
est, ut propter bonum publicum et privatum
ditis observetur et juxta illius praescriptum in
te vivatur. At si leges *ἀδύνατον* aliquod prae-
it, finem illum obtinere nequeunt. Cave tamen
ransferas ad legem divinam, quasi adhuc post
n illa perfecte ab hominibus observari possit.
nim cum data sit homini in primaeva integri-
dhue constituto, ideo per eam Deus jure exigit
entiam, quam homo viribus sibi concessis prae-
et poterat, et debebat, quod sua sponte homo

a Deo se avertit et viribus legem perfecte implendi
se ipsum privavit, ex eo juri summi legislatoris nihil
decedit, sicut creditor jure repetit debitum ab eo,
qui propria culpa ad extremam paupertatis lineam
est redactus. 3. Sunt τὰ *χρήσιμα, reipublicae salu-*
taria et utilia. Finis *νομοθεσίας* est salutem civium
ac bonum publicum promovere, ergo ea, quae legi-
bus praescribuntur, ad hunc finem tanquam ad scop-
pum debent esse directa. Quemadmodum medicus
aegro praescribit, non quae suavia, sed quae utilia;
sic nomothetae, qui sunt civitatis medici, praescribant,
non quae populo grata, sed quae reipublicae utilia.
4. Sunt *καθολικὰ καὶ μέλλοντα, universalis ac futura*.
Aristoteles l. 1. rhetor. c. 1: *Legislatoris judicium*
non de singulis nec de praesentibus, sed de uni-
versalibus et de futuris est. Lex debet esse norma
ac regula singularium et futurorum, ergo debet ferri
in universali et de futuris. Singularia et praesentia
possunt quidem occasionem dare ferendae legis, in-
terim tamen lex ipsa non est de singularibus nec
de praesentibus. Jurisconsulti dicunt quod *de his,*
quae frequenter fieri solent, non quae raro, leges
ferri debeant l. 3. ff. si pars hered. petatur l. 28.
ff. de judiciis l. ea quae 64. de R. J. ac *futuris ne-*
gotiis leges normam dare, non praeteritis l. 9. C.
de legibus l. jubemus 29. §. quaesitum C. de testa-
mentis etc.

222. In specie eorum, de quibus leges ferendae,
bene longus recensetur a politicis scriptoribus cata-
logus, prudentis enim nomothetae est, non de uno
vel altero solum, quod ad reipublicae salutem vel XIV. 32.
incommodum vergere possit, sed de omnibus, quan-
tum fieri potest, esse sollicitum, quemadmodum me-
dicus non uni vel alteri duntaxat, sed omnibus
corporis membris curandis operam suam impendit,
quamvis interim verissimum sit, non omnia legibus
definiri ac determinari posse. Danaeus lib. 5. polit.
Christ. c. 3. p. 542. juxta alphabeti seriem enumerat
ea, quae sub *νομοθεσίας* cadunt: 1. actiones seu
lites civiles, adulteria, arma, asylae; 2. bella, bona
vacantia; 3. cauponae, cinaedi, conjugia, confiscatio,
consuetudo, contractus, convicia, convivium, crimina
etc. Videntur autem omnia ad duas generales clas-
ses revocari posse, vel enim pertinent *ad personas*,
vel *ad res*, perinde ut jurisconsulti tria statuunt
juris objecta: *personas, res et actiones*. Imperator
Justinianus in §. fin. Institut. de jure nat. gent. et
civ.: *Omne jus, quo utimur, vel ad personas parti-*
net, vel ad res, vel ad actiones; idemque ante im-
peratorem scripsit Cajus in leg. 1. ff. de statu hom.
quam distinctionem ita explicat Donellus in com-
ment. quod *jus cujusque versetur partim in persona,*
partim in rebus, obtinendi autem rationem sitam
esse in actionibus. Personae considerantur dupliciter:
quatenus in civium numerum ac reipublicae quasi
corpus legendae et quatenus in civium numerum
jam allectae sint ad probitatem, justitiam et virtutis
studium dirigendae. Rerum tria sunt genera, quae-
dam utpote bona ac necessaria praecipuntur; quae-
dam ut mala prohibentur; quaedam vero, ut media

vel minus mala tolerantur. Nos pro instituti nostri ratione de utroque genere, personis scilicet et rebus, quaestiones quasdam movebimus, reliquis ad politico- rum et jurisconsultorum scholas rejectis.

Quae-
siones
circa
perso-
nas.
1. An to-
lerandi
in re-
publica
Judaei?

XIV. 84.

223. Circa personas 1. quaeritur, an pius et Christianus magistratus Judaeos in republica tolerare debeat? Qui negant, urgent 1. blasphemias et convicia, quibus tum in precibus ordinariis, tum in sermone quotidiano impetunt Christum Jesum, Mariam ipsius matrem, fidem Christianam, ejus confessores et imperium Romanum, sub quo vivunt. Prolixè illas blasphemias et convicia recenset Lutherus l. de Judaeis tom. 8. Jen. Germ. Purcherus l. de Judaeis, Helvicius tom. 4. disput. Giessens. dis. 11. Christianus Gerson. Judaeus baptizatus in tractat. Talmud. part. 1. c. 24. Ernestus Ferdinandus Judaeus conversus in flagell. Judaeor. Anton. Margarita conversus Judaeus et professor quondam Hebraeae linguae in academia Lipsiensi in libro de fide Judaeorum, quem Lutherus noster praefatione ornavit, et alii. ** Quia Exod. 23, v. 13. praeceptum exstat, nominis alienorum deorum non recordemini, ideo salvificum nomen Jesu non legunt nec pronuntiant. Quodsi forte casu pronuntiaverint illud, se ipsos mulctant, colaphum sibi impingendo et impiissime dicunt, deleatur nomen ejus et memoria. Fagius in c. 32. Ex. ** Christum vocant mamser, id est spurium, talui, id est suspensum, ad ipsius nomen ter in terram expuunt dicentes *שמו של מן*, deleatur nomen ejus; Mariam vocant *מריה* sterquilinum; Christianos vocant *גוים* ethnicos et populos mundi, contra quos in libris suis multas diras effundunt, appellant eosdem *כלבים* canes; imperium Romanum vocant regnum Edomiticum, regnum superbum et tyrannicum, regnum impium etc. 2. Usuras, quibus expilare et exsugere solent Christianos, inter quos vivunt. Cum enim lege divina Deut. 23, v. 20. usuras erga *גוים*, alienigenas sive gentiles, quorum in censu Christianos numerant, exercere sibi permissum esse existiment, ideo absque ullo conscientiae vulnere et remorsu, imo absque pudore ullo sub immodicis usuris Christianis pecuniam mutuantur. Praeter illam foeneratoriam artes ferme nullas exercent, aut si quas habent, earum vim ad Christianorum perniciem dirigunt. Quotquot igitur magistratus Judaeos propter tributorum lucra tolerant et usuras libere exercere illis permittunt, illi spongiarum loco eos habent, quibus subditorum succum et sanguinem imbibunt atque extrahunt, nec nisi solo nomine a tyrannicis exactoribus differunt, perinde enim est sive mediate, sive immediate a subditis immoderatos illos census exigant. ** Johan. Major Scotus lib. 4. hist. Scot. c. 9: Inter Christianos tam utiles sunt Judaei quam inter mundum triticum mures. ** 3. Odium plus quam Vatinianum, quo Christianos prosequuntur. Quando Christiani alicujus mentionem faciunt, addere solent *שמו של מן*, deleatur sive pereat nomen ejus, quod perinde est apud ipsos ac diabolus eum abripiat. Expresse do-

cent, non esse peccatum, si Judaeus Christianum interficiat, quia Christiani proprie non sint homines, nec esse peccatum, si quis rem perditam, quae sit Christiani, retineat, si Judaeus adulterium committat cum uxore Christiani, si promissum Christiani datum, etiam juramento confirmatum, non servetur, si Judaeus furetur Christiano etc. Refert Robert. Gaguin. l. 7. hist. Fran. in fine et ex eo Langin. l. 1. ep. med. epist. 71. p. 426. quod tempore Philippi Longi Galliae regis multi leprosi Judaeorum hortatu susceptum ab eis venenum pulvis per omnes Franciam infundere conjuraverint, ut si qui post inde haurirent aut interirent, aut elephantiae virus contraherent; quod cum rex comperisset, tam utriusque sceleris auctores octuaginta Parisiis combustis, alii flagitii conscios ad unum omnes confiscatis hinc proscripsit. ** Magnus quidam Rabbi inter Judaeos dicit: Optimus, qui inter gentes est, dignus est, ut caput illi conteratur tanquam serpenti. Fagius in c. 23. Exod. ** Solenne illis est, quotannis eo loco quo Christus peccata nostra in cruce tulit, poenam Christianum in specu subterraneo occidere. Versus anno 1475. cerdonis puerum bimulum die pariter ita perfoderunt, ut corpus puerile totum Domini passionis schema referret, auctoribus sceleris poena in rogo sunt inflictas. Quinquennio post ejusdem impietatis scelus Venetiis vendicatum fuit. Misericordia lib. 3. cosmogr. c. 77. Simile quippiam de Johanne commemoratur, quod Christianorum infantes non solum aliquoties circumciderint, sed etiam punctis aciculis mortem ipsis inferendo misere trucidaverunt. Petrus Gregor. in syntagm. juris lib. 33. c. 4. t. 6. exemplis demonstrat, quod quaecunque occasiones inveniuntur, nacti conjuratos Christiani nominis hostes sese declarant et multa millia Christianorum occidunt. 4. Seductionis periculum, quod Christianis ex conversatione cum Judaeis imminet. Testantur etiam exempla, simpliciores Christianos, praesertim eorum femineo, saepius a Judaeis seduci. 5. Domus, quod ex imperitia medicae artis, cujus tamen peritiros sese mentiuntur, aegrotis inferre solent. Langin. lib. 1. epist. med. epist. 71. p. 433: Ut morbo fenore, ita facultates corporis vitales medicamentis exhauriunt et experimenta per mortes agunt, tamen suae in medicina ignorantiae probe alii scilicet sibi ipsis non medeantur, sed Christianos consilium et auxilium implorent, unde prohibent Christiani, ne ab illis medicamentum sumant. Nullus eorum 28. q. 1. Utuntur etiam et characteribus et nominibus ad morbos pellendis chartulas, quibus Cabbalisticas illas literas et summas inscribunt, vocant *קמיעים* vel *קמיעות*, id est cum horrendo nominis divini abusu conjungunt. 6. Desperatam ferme eorum conversionem, quae causae sunt tum triplex illa maledictio, cuius Dei judicio sunt subjecti, videlicet generalis Deut. v. 15. propria attracta verbis in passione Salvatoris nostri editis, sit sanguis ejus super nos et filios nostros Matth. 27, v. 25. ac Christi per os David prolata Psalm. 69, v. 24. Psalm. 109, v. 17.

rtinax mediorum conversionis ac salutis rejectio, pueris assuefaciunt suos liberos ad maledicendum Christo et ad odium Christianorum etc. si quis ex verbo Dei ipsorum errores redarguit, aures obturant. Hisce fundamentis permoti quidam simpliciter republica excludunt Judaeos, ex quo etiam enatum est proverbium: *Felix respublica, in qua non Abraham (Judaeus), Nimrod (tyrannus) et Naaman (leprosus); in Gallia non tolerantur Petr. Greg. syntagm. juris libr. 22. c. 3. n. 23. a plerisque Germaniae provinciis sunt extorres; elector et ceterae Saxoniae nullam illis sedem in suis provinciis concedunt.*

224. Qui affirmant, petunt argumenta ** 1. a divina praedictione Psalm. 59, v. 12: ne occidas eos. ex hoc loco quidam colligunt, regium prophetam verbis orare sub persona Christi, ne gens Judaica reus aboleatur, sed per orbem terrarum dispersa suam vegetetur ante oculos ecclesiae sive populi Dei. imprecationem istam, quam allegata verba continent, habere vim vaticinii et praedictionis. Praedictionem vero illam ostendere, quae sit voluntas Dei, videlicet quod gens Judaica sit toleranda et non exterminanda. 2. A pari. Judaeis in V. T. commissum, imo mandatum fuit, peregrinis inter seum concedere, Levit. 22. Deut. 14. et 28. Idem legitur ex Jos. 20. 2. Paral. 2. 3. Ex dictis N. quae praecipunt, ut diligamus inimicos Matth. 5. sistant usque ad tempus messis tolerantur Matth. 13, 10. ut beneficiamus omnibus, maxime vero domesticis fidei Gal. 3. ut sapienter ambulemus cum illis, sicut sunt foris Col. 4. 4. Ex lege naturae. Matth. 7, 12. Luc. 6, v. 31: Quaecunque vultis, ut faciant vobis etc. In honorem patriarcharum, prophetarum populi Christi ex Judaeis oriundi tolerantur. 5. Ex exemplo canonico, civili et constitutionibus imperii. 6. Ab exemplo primitivae ecclesiae. Augustinus lib. 4. de Civitate Dei c. 18. lib. 2. evang. quaest. 33. et ad Rom. 59. Cujacius lib. 7. observ. c. 30. ex eo deducit rescribere imperatores Honorius et Theodosius Judaei I. Nullus C. de Jud. et Coelic. 7. Ab auctoritate theologorum et jurisconsultorum. 8. A commoda commercio Judaeorum expectandis. 9. A de consideratione ad absurdum. ** Alii aliter procedunt et petunt 1. epem conversionis in Scripturis praenuntiari. Esai 6, v. 13. post praedicationem coecitatis gentibus subjungitur adhuc in ea decimatio, seminum erit truncus ille, hoc est relinquet Deus reliquias, qui ad Christum convertantur et salventur. 2. quis existimet, tempore Christi et apostolorum vaticinium jamdum completum, nec ad nostri temporis Judaeos pertinere, adjungendae sunt reliquiae prophetiae. Hoseae 3, v. 4: Dies multos sedes filii Israel sine rege et sine principe et sine officio; v. 5. post haec revertentur et quaerent dominum Deum suum et David regem suum et revertere colent Dominum et bonitatem ejus in novissimo dierum. Chald. reddidit obedientem Messiae David regi suo. Roman. 11, v. 25: Coecitas Israel arte contingit in Israel, donec plenitudo gen-

tium intraret v. 26. et sic omnis Israel salvus fieret, XIV. 88. sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem a Jacob. Quidam addunt Soph. 3, v. 20. Luc. 21, v. 24. sed hoc indiget altiori indagine, cum prior locus de liberatione ex captivitate Babylonica, posterior de duratione vocationis gentium ad finem usque mundi commodius accipi videatur. 2. Reverentiam patriarchalis sanguinis, ipsorum sunt patres, ex quibus est Christus secundum carnem Rom. 9, v. 5. sunt de semine Abrahae, qui est pater omnium credentium Rom. 4, v. 12. multis a Deo donis et privilegiis majores ipsorum fuere exornati, in quorum memoriam tolerandi videntur; concredita ipsis fuere τὰ λόγια τοῦ θεοῦ Rom. 3, v. 2. sunt cognati Christi et apostolorum secundum carnem, ipsorum est adoptio et testamenta et legislatio et cultus et promissa Rom. 9, v. 3. et 4. 3. Commoda, quae ex ipsorum tolerantia resultant, quae sunt vel theologica, vel politica. Theologica sunt primo, quod testimonio suo scripturae Hebraeae V. T. auctoritatem contra paganos asserunt, quo sensu et respectu Christianorum thesaurarii a patribus dicuntur. Augustinus l. 12. contra Faustum Manichaeum c. 23. circa finem: Quid est gens Judaea nisi quaedam scriniaria Christianorum bajulans legem et prophetas ad testimonium assertionis ecclesiae? Idem epist. 59. dicit, singulari Dei cura contigisse, ut Judaei debellati subversi et perpetuo exagitati, quamvis animis odio inflammatis Christum persequerentur, Scripturas tamen sacras conservarent, ut evangelii Christi veritas clarius apud omnes refulgeret, si hostium infensissimorum testimonio valentissimis confirmaretur. Deinde quod lucidissimum exemplum et velut speculum quoddam irae divinae adversus Christi et evangelii contemptum nobis exhibent, Psalm. 59, v. 12: Ne occidas eos, ne quando obliviscatur populus meus, ex quo loco colligit Rupertus in comm. c. 42. Gen. Judaeos non esse a Christianis plane exterminandos, sed ad agnitionem sui reatus exemplo Josephi fratres objurgantis revocandos. Bernhardus epistol. 322. col. 999: Non sunt persequendi Judaei, non trucidandi, sed nec effugandi quidem, vivi quidam apices sunt repraesentantes Dominicam passionem. Denique quod excidio et exilio suo divinarum comminationum severitatem et praedictionum veritatem confirmare possunt. Rom. 11, v. 22. dicit apostolus ad conversos ex gentibus: Vide ergo severitatem et bonitatem Dei, severitatem in eos, qui ceciderunt, in te autem bonitatem, ubi in rem praesentem nos deducit et Judaeos quasi ob oculos nobis sistit. Segnius enim irritant animos demissa per aures, quam quae sunt oculis subjecta fidelibus. Politica commoda sunt, quod aerarium reipublicae augent tum mercimoniis et negotiationibus, tum solvendis tributis, quae ipsis imponuntur, et ferendis oneribus civilibus. Quid quod in repentina et inopinata reipublicae indigentia magnam praesentis pecuniae summam suppeditare et magistratum omni eam conficiendi molestia sublevare possunt. In imperialibus

quibusdam privilegiis Judaei vernacula nostra lingua vocantur *der R. R. Rammernechte*, non quod honorabile munus cubiculariorum imperatoris sustineant, sed quod in expeditione bellica aliisque necessitatibus imperii pecuniam ubivis colligere et camerae imperatoris inferre ipsos oporteat. 4. *Incommoda*, quae ex ipsorum totali expulsionem oriri possunt, quae itidem sunt vel *theologica*, vel *politica*. *Theologica*, quod e Christianorum ditionibus ejecti liberius blasphemant, cum a Christianis coerceri possint, quod impeditur ipsorum conversio, quia reliquae gentes minus curant religionem et majores illis praestant immunitates, sub Christianis vero adminicula conversionis quotidie ipsis praesto sunt. *Politica*, quod ad Turcas et gentiles expulsi varia artificia, perfectiorem usum machinarum bellicarum et res alias, quibus barbari illi prius destituti fuere, magno reipublicae Christianae incommodo afferunt. *Camerarius* part. 1. med. hist. c. 89. 5. *Necessitates*. Cum enim justo Dei judicio e Palaestina ita sint ejecti, ut nunquam politiam in ea recuperaturi, sed in perpetuo exilio oberraturi, nec tamen interficiendi sint, ideo aliquam sedem illos habere oportet, praestat autem ob causam modo expositam, inter Christianos, quam inter infideles ipsos versari, ut aliqui ex illis lucriferi possint. 6. *Exemplum primitivae ecclesiae*, quae Judaeos toleravit, ut constat ex jure canonico et civili lib. 5. decretal. tit. 6. de Judaeis. libr. 1. C. tit. 9. nov. Just. 45. nov. 146. l. 15. ff. de excusat. l. 3. ff. de decur. Circumcidere ff. ad l. Corn. de sicariis. Vide Cujacium lib. 7. observ. c. 30. Tempore Julii Caesaris collegia Judaeorum permissa fuisse constat ex Josepho; Augustus apud Philonem dicit, se ideo collegia et coitiones Judaeorum permittere, quod non sint crapulae primum et vinolentiae, deinde quod non sint seditionum nutriculae, sed scholae temperantiae et justitiae. l. Nullus. 14. C. de Judaeis et Coelicolis exstat Arcadii et Honorii Augustorum rescriptum: *Nullus tanquam Judaeus, cum sit innocens, obtrahatur, nec expositum cum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat, non passim eorum synagogae vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione laedantur* etc. l. Christianis 6. C. de paganis habetur rescriptum Honorii et Theodosii Augustorum: *Christianis, qui vere sunt vel esse dicuntur, specialiter demandamus, ut Judaeis ac paganis quiete degentibus nihilque tentantibus turbulentum legibusque contrarium non audeant manus inferre religionis auctoritate abusi. Nam si contra securos fuerint violenti, vel illorum bona dirimerent, non ea solum, quae abstulerint, sed convicti in duplum, quae rapuerint, restituere compellentur*. Ex Socrate lib. 7. hist. eccl. c. 13. constat, usque ad Arcadii imperatoris tempora Alexandriae Judaeos suas synagogas habuisse, quas Cyrillus Alexandrinus episcopus tandem destruxit ac Judaeos omnes propter ipsorum seditiones atque alia scelera urbe expulit. In recess. imp. ann. 1530. 1548. 1577. constitutiones de

Judaeis factae testantur, in imperio Romano locis illis haudquaquam denegari.

225. Atque haec sunt potiora utriusque pars argumenta. Pro decisione distinguendum est de mus 1. *inter temerariam Judaeorum in rempublicam receptionem et eorum jam olim receptorum tolerantiam*. Quae respublica ab hoc hominum genere fuit hactenus libera, in eam haud facile nec urgentibus gravissimis causis sunt recipiendi, quod illustrissimi Saxoniae duces suo satis comprobant exemplo, dum in provincias suae ditioni subjectas Judaeos recipere merito recusant. Quae vero in rempublicam aliquam jam olim recepta non debent temere expelli, praesertim furor et perpetua promiscuae plebis ipsorum bonis velut praesentis alicui inhiantis. 2. *Inter liberam Judaeorum receptam et limitatam certisque conditionibus receptam tolerantiam*. Liberrimam Judaeis libertatem et eandem cum reliquis civibus libertatem et locum concedere, vel etiam majora quaedam privilegia, quam reliquis civibus dare, consultum esse arguamus, interim certis quibusdam legibus et coitionibus tolerari ipsos posse dicimus. *Conditiones* illae vel respiciunt *pietatem et religionem*, vel *justitiam et aequitatem*, vel *prudentiam Christianam*. Pietatis ac religionis studium requirit, 1. ut non a Christiano magistratu Judaeorum blasphemias sed severissimis legibus coercerentur et transgressores earum graviter puniantur. Ecquid enim tempus vel Christiano nomine indignius excogitari potest, quam si magistratus propter quaecunque a Judaeis liberam potestatem Christum in synagoga blasphemandi relinquat? hoc vere est cum ad proditore tringinta argenteis Christum adducere vendere. 2. Ne *synagogas*, in quibus blasphemias illas proferunt, ipsis concedantur. l. ult. §. 1. c. de Judaeis et Coelic. prohibentur novae synagogae erigere, interim permittitur ipsis veteres antiquas, si ruinam minitentur, reparare et ritus suos, citra tamen contemptum Christianae religionis exercere, quin et gravissimas tam paganas quam militibus poenae praestituuntur, qui in synagogas istas Judaicae legis irruerint, eadem intruderint, aliave vi vel impetu invaserint. Et non impetu et furore promiscuae plebis synagogae merito debent esse liberae, interim tamen magistratus caveat, ne Judaeis sub specie ac praetextu parationis novas synagogas extruere permittat, quod, neve gravius aliquid statuat contra Christianos, qui religionis zelo in illas latrones et injurii fuere. Exstat hac de re memorabilis epistola Ambrosii ad Theodosium imperatorem lib. 1. c. 1. in qua graviter arguit imperatorem venditorem in episcopum et Christianos, qui synagogas incendierant, et ut aliam epistolam de eadem ac quod prius jussum fuerat, emanaret, et hortatur. Non est (inquit) causa tanta et idonea, ut propter aedificii amissionem tam severe vendicetur, multo autem

ga incensa est, perfidiae locus, impietatis domus: Ecclesia synagogam exclusit, cur iterum, ut apud Christi famulum, hoc est de pei dei, de domo Christi synagoga excludat im? Lutherus tom. 5. Witeberg. f. 439. suaristiano magistratui, ut Judaeorum synagoga evortat. 3. Ne Judaeum ad Christianitatem transire cupientem vi aut fraude detineat ullo modo laedant. Extremo odio illos iuntur, qui a Iudaismo ad Christianismum sunt, appellant eos *אפוסטאט*, apostatas ab omni spe salutis et gratiae divinae, unde ad Christianos abitum parare animadversum carceri includunt, vel alia ratione propeius intervertere satagunt. Memorat Helise legisse ac diu secum habuisse epistolam de cognato suo ad Christianismum converso, patrem monet, ut accuset filium magnae summae furtim surreptae, ut hoc modo exclusum possit a legitima hereditate et famae aliquam adspargere. Rabbi Bechai scribitur Judaeum baptizatum sine peccato a Iudaeo posse. Id vero severis legibus prohibendum reheni hujus criminis rei graviter puniendi. l. 3. C. de Jud. et Coelicol. flammis additis si Judaeum ad Christianam religionem concessis aliove furoris genere attentare et motu fuerint. 4. Ne quenkum e Christianis in superstitionem pertrahere laborent. Si noidei hominem circumciderint, bonorum prope et perpetuo exilio damnantur l. 16. C. de Coelic. Si Christianum ad suam religionem ere ausi sunt, proscriptionem bonorum et is etiam poenam sustinere debent. l. 17. et it. 5. Ne cum Christianis matrimonia conquia periculum est, ne simpliciores seducant in sua superstitione educare velint, inde quis 6. C. de Judaeis et can. reos 23. q. 5. pium inter ipsos et Christianos sub poena interdicatur. 6. Ut cogantur adire Christi-templa et conciones sacras audire. Quamoci cogi non possint, ut abjecta superstitione in Christum credant, tamen ad media fidei et obstacula ejusdem removenda cogi ut vanitatem fabularum Talmudicarum, a ti pendent, et fidei Christianae solida funex propheticiis vaticiniis cognoscant. 7. Ut raei impressi vel manuscripti ipsis eripiantur illi sunt generis, quidam sunt in religionem blasphemii, quidam vero nient, quae pro fide Christiana faciunt. studiose occultant, sed magistratus utrosque extorqueat, priores quidem, ne converum remoram injiciant, posteriores, ut ad tianae confirmationem in publicum edant. Biblia in aliis etiam linguis legant, in Germanica, et hac ratione a superis Rabbiorum ad genuinam et sinceram fici intelligentiam paulatim deducantur.

9. Ut negotiationes diebus Dominicis exercere prohibeantur. Cum enim inter Christianos vivant, utique etiam Christianorum sabbathum observent, ne publico scandalo illud violare animadvertantur. Adde quod sint Christianorum servi, ergo juxta praescriptum legis divinae in sabbatho Christianorum a laboribus et negotiationibus ferari debent. Exod. 20, v. 10. Consequens est, quod Christiani non debeant illis obsequia et servitia praestare in XIV. 80. diebus sabbaticis, ne scilicet in sua superstitione eos confirment et ipso facto articulum fidei Christianae de abrogatione Leviticarum ceremoniarum abnegent. *Justitia et aequitas requirit 1. in genere*, ut secundum jus Romanum pacifice, tranquille et sine Christianorum scandalo vivant. Cum enim in suis majoribus publice professi sint, *se non habere regem nisi caesarem* Joh. 19, v. 15. cumque privilegiis imperii frui et gaudere cupiant, ideo merito coguntur, ut secundum leges Romanas vivant. 2. *In specie igitur requiritur 1. ut ab illicitis et immoderatis usuris adversus Christianos exercendis desistant*, nec excedant in exigendis censibus annuis modum a legibus praescriptum. Frustra hic provocant ad legem Deuter. 23, v. 20: *A peregrino seu advena licet tibi usuram exigere*. Praeterquam enim quod ipsimet ad caesarem provocando et Messiam repudiando indignos se hoc privilegio fecerint, quod merito contra ipsos Lutherus urget, accedit insuper et hoc, quod lex illa sit plane *specialis* pertinens ad Cananaeos exitio devotos, id quod ex ipsis Rabbis quidam agnoscunt, qui per peregrinum *septem populos Palaestinae* intelligi dicunt, quodque nos non simus peregrini et advenae Judaeorum, sed ipsi potius in terra nostra velut exsules commorentur. Helvici erudite adversus ipsos urget hoc argumentum: *A fratre tuo non exiges usuram* Deuter. 23, v. 19. atqui *Edomita est frater tuus*, v. 7. cum ergo Judaei Christianos habeant pro Edomitibus, utique vi illius legis non licebit eis a Christianis immoderatas usuras exigere. 2. *Ut tractentur tanquam servi et exsules*, adigantur ad opera servilia, nec ulla vel minima praerogativa prae Christiano, etiam vilissimo illis concedatur. Cum enim propter crucifixionem Messiae e terra sua divinitus sint expulsi et perpetuo exilio mancipati, ideo aequum est, ut a Christianis duriter tractentur, gravissima onera illis imponantur et vilissimorum mancipiorum loco habeantur, qua ratione innatus huic genti fastus deprimi et ad peccati sui agnitionem eadem perducipotuit. Consequens hujus conditionis est, quod *ad nullum prorsus munus publicum*, maxime cum dignitate conjunctum Judaei admitti debeant l. fin. C. de Jud. et Coelic. quod *possessiones praediorum et immobilium bonorum* non sint illis permittendae, quod non liceat ipsis habere *mancipium Christianum*, quod in simili genere delicti gravius puniri debeat Judaeus quam Christianus, quia est Christianorum mancipium, quodque in causis debitorum et injuriarum Christianus in gratiam Judaei creditoris ac laesi non sit nimis duriter tractandus. 3. *Ut*

lites et causas inter se disceptare ac sibi ipsis jurisdictionem aut auctoritatem arrogare prohibeantur. Cum enim servi sint Christianorum atque ex mera gratia ut exules tolerantur, ideo non debent ullos actus jurisdictionales exercere nec ullam pronuntiandi aut judicandi potestatem, ne quidem in causis ad proprias ceremonias spectantibus sibi vindicare, l. 3. Cod. de Judaeis, *Prudentia Christiana* requirit 1. ut tanquam alterius et quidem *foealis sectae* (ut Constantinus l. 3. C. de Jud. et Coelic. voce imperatoria eam appellat) homines a Christianis *qualitate habitus et externo quodam signo distinguantur* c. In nonnullis extra de Jud. et Sarac. et ibi Panormitanus ac Felinus; sic Veneti gestationem crocei pilei illis injunxerant, in imperio Romano flavum in pallio circellum secum circumferunt. 2. *Ne concedantur illis tales negotiationes, quae immediate ad cibaria et edulia spectant*, quia foetido suo halitu, quem ex quotidiano alii usu contrahunt, carnes contaminant. 3. *Ne promiscue inter Christianos habitent*, sed in loco peculiari et separato, neve Christiani, praesertim simplices, nimis familiariter cum ipsis convernentur. 4. *Ne juramento ab ipsis exacto nimium fidatur* In ordin. camer. p. 1. tit. 86. praescribitur Judaeis peculiaris juramenti formula, quam antegressis multis admonitionibus et solennitatibus praestare tenentur. In speculo Suevico, quod Melchior Goldastus in tractatum *Reichs-Satzung* inscriptum et Francofurti

XIV. 90.

1609. editum retulit, alia juramenti formula praescripta est, quam Judaei super corium porcinum in contumtum improbae sectae stare jussi recitare debeant. Sed quia sunt homines leves, fidei sceleratae et perjuriis assueti, maxime vero cum quotannis in die Kippurim sive expiationum recitent precationem, qua orant Deum, ut omnia juramenta et vota irrita esse jubeat, quae per totum annum praestantur, ideo juramenti ipsorum non est nimium confidendum.

226. Quaeritur 2. *an peregrini in civium numerum recipiendi?* Qui negant, proferunt 1. *dignitatem civitatis*, quam promiscua peregrinorum receptione labefactari existimant. Non est beata judicanda respublica, quae ex promiscua hominum multitudinis civis plures temere colligit, sed quae primas et antiquissimas familias maxime conservare studet, Isocrates in oratione de pace. Augustus imperator laudatur, quod magnum existimans sincerum atque ab omni colluvie peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, Romanam civitatem parcissime dederit, Suetonius in August. 2. *Periculum dissidiorum et seditionum*, quod ex peregrinorum receptione metuendum, Aristoteles lib. 5. polit. cap. 3. Advenae in civitatem assumpti seditiones concitare solent, per quas tota saepe regna, totae civitates commutantur et evertuntur. Nimirum peregrini etiam mores, vestes, leges, linguas et vitia peregrina civitati secum inferunt, propter quam morum dissimilitudinem ac studia contraria gravibus inter se factionibus peregrinis admissis

cives laborare solent, cujus rei testis respublica Syracusana apud Diodorum lib. 11. 3. *Expilationes et oppressiones civibus a peregrinis metanda* Saepe civitati id sunt exteri, quod locuta est inquit Casus libro 5. sphaerae civit. cap. 3. Parvi fidei reipublicae sunt peregrini, quippe quae non habent patriam. 4. *Exempla laudatissimarum reipublicarum.* Spartani civium loco peregrinos minime habebant, Xenophon de republ. Sparta idem de Atheniensibus testatur Plutarchus in Pericle; Galli peregrinos vocant Albinos quod didicimus natos, Tolosanum lib. 4. de republ. cap. 4. sect. 1. Contra vero merito urgetur 1. *divina sanctio*, quae peregrinis de securitate cavet nec a populo in pecunia Dei adscito eosdem excludit. Exod. 12. v. 45: *quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam et facere phase Domini, circumcidatur prius eritque sicut indigena terrae.* Exod. 23. v. 2: *Peregrino molestus non eris, scitis enim adhaerere animas, quia et ipsi peregrini fuistis, etc.* 2. *pericula* peregrinis debita; pugnat cum humanitate naturali peregrinos simpliciter et prorsus excludere, Melander in idea polit. f. 44. Distinguitur igitur 1. *inter temerariam promiscuae multitudinis receptionem et quorundam peregrinorum conditionem electionem*, illa improbanda, haec commendanda; 2. *inter peregrinorum conditionem*; quae enim sunt viri boni ac praeter meritum tales ac miseri, utpote qui ob sincerioris religionis professionem solum vertere jussi, illis non tantum hospitium, sed et jus civitatis concedendum; etiam vero ob facinora sua ex alia republica in exilium pulsati, illos in civium numerum recipere et peccandi immunitatem concedere; 3. *inter reipublicae statum*; quandoque est magna civium peregrinorum receptione supplenda, quandoque vero coloniae potius propter civium numerum educenda quam peregrini recipiendi.

227. Quaeritur 3. *an Zigenis, den Zigenen commorandi hospitium in reipublica dandum sit?* Negamus ob immanes fraudes et imposturas, conditiones, rapinas et alia scelera huic hominum generi vel potius reipublicae Christianae pesti. Aventinus libr. 7. annal. Bojor. p. 309. *hic* depingit coloribus: *Eadem tempestate* (inquit, quae circa annum Christi 1438.) *furacissimum genus hominum, colluvies ac sentina variarum peccatorum, quae in confinio imperii Turcarum atque Hungarorum habitant* (Zigenos appellamus) *rege Zimastis stras peragrarere coeperunt regiones, forte, quae divisionibus impune prorsus victis quiescebat.* Ex Aegypto se esse mentiuntur extorquentes a superis cogi, ac majorum delicta, qui de virginem cum puero Jesu hospitio accipere coarctati, septem annorum exilio amovere, expulsi sine coniungunt. Experimento cognoscitur, quod Venedica lingua et proditores aliqui cognoscuntur esse. Tum alii, cum inprimis imperator Maximilianus Caesar Augustus et Albertus pariter nostrorum (Bavaricorum) publicis edictis

2. An peregrini in civium numerum recipiendi.

tur, adeo tamen vana superstitio hominum mentes velut lethargus invasit, ut eos violari nefas putent atque grassari, furari, imponere impune passim sinant. Albertus Crantzius lib. 11. Saxoniae cap. 2. eos sic describit: Cum ageretur a Christo annus decimus septimus post mille quadringentos, primum apparuere his nostris maritimis locis ad mare Germanicum homines nigredine informes, excocti sole, immundi veste et usu rerum omnium foedi, furtis imprimis ueres, praesertim feminas ejus gentis. Nam viris ex furto feminarum victus. Tartaros vulgo vocant, in Italia vocant Ciarios. Ducem comites milites inter se honorant. Veste praestantes venaticos canes pro more nobilitatis alunt, sed ubi veniunt, nisi furtim non habent. Equos saepe mutant, major tamen pars pedibus graditur. Feminae cum stratis et parvulis jumento invehuntur. Literas tum praetulerunt Sigismundi regis et aliquot principum, ut transitus illis per urbes et provincias incolumis permittatur innoxiusque. Ferunt ipsi, ex injuncta sibi poenitentia mundum peregrinantes circumire, sed fabellae sunt. Hominum genus, quod usu compertum est, in peregrinatione natum, otio deditum, nullam agnoscens patriam, ita circuit furto, ut diximus, feminarum victitans, canino ritu degit, nulla religionis illi cura, in diem vici, ex provincia demigrat in provinciam, per aliquot annorum intervalla redit, sed multas in partes scinditur, ut non iidem in eundem locum facile redeant nisi per longa intervalla. Recipiunt passim et viros et feminas volentes in cunctis provinciis, qui se illorum miscent contubernio. Colluvies hominum mirabilis omnium perita linguarum, rusticae plebi graviter huminens etc. Osiander in comm. Deut. 18, v. 10: *Vagum istud genus hominum pro accepto pretio audacissime, saepe etiam mendacissime divinat de rebus praeteritis, praesentibus et futuris, et interim suffuratur, quidquid subtrahere furtim potest.* Hanc ergo pestem a suis subditis magistratus arceat, nec impune chiromanticas divinationes, fraudes et rapinas illos exercere permittat, secutus laudabile exemplum Augusti Saxoniae electoris, qui in constit. eccles. art. gener. 6. p. 308. hosce patriae proditores et communes deceptores a finibus imperii quam longissime arceri praecipit, quod ipsum congruit imperii constitutionibus anno 1500. titul. von Zigeunern, repetit. anno 1530. 1544. et 1551.

228. Queritur 4. *An mendicantes in republica tolerandi?* Duo sunt mendicantium genera. Quidam enim vel ob aetatem, vel propter morbos manuum labores tractare nequeunt ac perinde ipsa necessitate ad colligendam stipem adiguntur; quidam vero validis adhuc lacertis instructi, sed ignaviae et sociordiae morbo laborantes mendicitate sibi victum quaerere malunt quam labores manuum suarum manucare. Exemplum talis mendici recitat Damhouder. in praxi criminali cap. 110. num. 55: *Cum Gandavi, inquit, cum aliquot senatoribus Brugensibus sederem ante portam domus senatoriae, mendicus*

*quidam gemebundus, plorabundus mirisque modis paupertatem simulans eleemosynam petit, habere se latens aliquod vitium ac malum dicit, quod pudor hominum conspectui exhibere deterreat. Ipsius inserti singuli mendico eleemosynam largimur, mendicus a nobis digreditur. Unus nostrum jubet famulum suum hunc mendicum insequi et propius, quid latentis vitii haberet, perquirere. Paret is mandatis, mendicum rogat, quodnam sit illud latens vitium, quo se laborare dicebat, inspicit faciem, pectus, brachia omniaque nitentia et valida comperit. Nihil, inquit, in te mali video; cui mendicus respondit: Ah longe aliud est malum, quod me premit quodque a tuo conspectu remotum, nempe tale, quod per universum corpus meum serpit ac per venas et medullas ita grassatur, ut nullum sit corporis membrum, quod se laboribus ac operis tradere velit, audio illud vocari pigritiam et desidiam, quae profecto sunt vitia admodum noxia. Famulus his auditis stomachabundus discedit, ad suos redit. Rogatus ab illis, quodnam fuerit latens illud malum, rem omnem ipsis explicat. Responsum cum risu excipitur, mendicus quaeritur, sed alio interim sese subduzerat. Quod igitur attinet prioris classis mendicos, illis omnino jura divino et naturali ita exigente benefaciendum, quamvis praestaret, cura magistratus in qualibet republica institui ptochotrophia, in quibus alerentur mendici, item orphanotrophia, nosocomia, gerontocomia, xenodochia etc. ac delectos viros constitui, qui ex publico aulario, in quod a singulis tempore conventuum sacrorum pecuniae eleemosynariae inferendae essent, pauperes alerent, quam in plateis illos vagabundos oberrare et stipem solite quaerere. 1. Hac enim ratione dignosci posset, an et quanta egestate quis prematur, ac illi, qui laborare nolunt, ab illis, qui laborare non possunt et eleemosynis digni sunt, discernerentur. 2. Mendicitas illa vagabundorum hominum est publicum Christianorum propudium et evidens testimonium, caritatem ac studium in pauperes erogandi nimium refraxisse. 3. Multi extrema cum egestate conflictantur atque interim pudore prohiberi se patiuntur, quominus in publicum prodeant et vitae necessaria petant, illis hac magistratus cura prospici posset. 4. Quidam mendici ulceribus, epilepsia, lepra, peste aliisque foedis morbis correpti sunt, illi per plateas oberrantes in consortium hujus mali facile alios pertrahunt, quod praecaveri posset, si ex publico mendici alerentur. Sunt qui huc accommodant dictum Mosaicum Deut. 15, v. 4: *Omnia non erit inter vos indigens et mendicus, quorum sententiam confirmare videtur particula* *non* *tantum, quod non erit in te mendicus, velut exprimitur finis praecepti proxime praecedentis, septimo quoque anno erit debitorum remissio, ut non sit inter vos mendicus; alii vero putant, esse promissionem sub obedientiae conditione accipiendam, ut ostendit sequens membrum: Non erit inter vos mendicus, quia benedicet tibi Dominus Deus tuus, si tamen audieris vocem Domini Dei tui,**

Posterioris classis mendici non sunt in republica tolerandi, 1. quia vere pauperibus necessaria prae-ripiunt, quod enim illos capere oportebat, hi inter-
cipiunt. 2. Voluntariae isti mendicitati assueti ad furta et rapinas facile transeunt, unde Plato libr. 8. de republ. dicit, *in ea civitate, in qua videas mendicos, ibidem esse fures, latebras quaeritantes, sectores, sacrilegos et huiusmodi scelerum artifices.* Corn. Agrippa de vanit. scient. cap. 65. multis probat, tales mendicantes infinitorum malorum esse auctores. 3. Exempla bene constitutarum rerum-publicarum adducta a Camerario part. 1. succis. histor. cap. 16. docent, quomodo cum talibus mendicis agendum. Plato l. 11. de legib. in sua republica talem legem tulit: *Nemo in nostra civitate mendicus esto.* Exstat Caroli Magni constitutio, in qua mendicis palantibus ac vagabundis vetuit quipquam tribui, quamque regionem suos inopes alere, sanos ac validos labore victum quaerere ac desiderio sufficere manus iussit. Similis fuit lex Gratiani, Valentiniani et Theodosii imperatorum, quae inserta est codici Justiniani sub titulo de mendicantibus validis. In veteri quodam versiculo mendicantibus illis validis jubetur panis dari et quasi pro obsonio pugnus impingi:

Δὸς δ' ἄριστον πτωχῷ καὶ κόρυμβον ὕψον ἐν αἰτῷ.

Ex quo facile colligitur, quid de monachis mendicantibus sit statuendum. Petrus de Alliaco cardinalis in reform. eccles. in cap. de reformat. religion. *varietatem illam monachorum reformandam et aliquos tollendos arbitratur, quia veris pauperibus nimium officiant totamque rempublicam Christianam molestant.* Apud Socratem libr. 8. cap. 1. hist. trip. recitatur veteris ejusdam monachi dictum, quod hodiernorum instructio esse poterat: *Monachus nisi operatus fuerit, furi judicatur aequalis.*

5. An
otiosi
in re-
publica
ferendi?

229. Quaeritur 5. *An otiosi in republica ferendi?* Non illi ferendi sunt, sed leges contra illos ferendae: 1. quia otium docet mala multa, quae rempublicam turbant. *Πολλὴν κακίαν ἰδίδασκεν ἡ ἀργία,* inquit sapiens Eccles. 33, v. 29. *ἀργὸς πολλῆς κακίας, ὅς κακός γ' ἀνὴρ,* inquit Euripides; *τίποτε γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν ἐκκατάσχολή,* nihil boni parit inane otium, inquit Sophocles in Iphigenia. Basilus homil. 7. hexaëm. vocat illud initium et seminarium malorum, Bernhardus libr. 2. de consid. novarum virtutum. Gerson in libro de remed. contra pusillan. cor vacantis otio dicit esse instar molendini, quod cum non habeat ad molendum bonum frumentum, quia in continuo motu est, molit et consumit se ipsum. *Mens inertis otio dedita, haud sane quidquam bonorum parit,* inquit imperator Justinianus in authent. de monach. ut in agro inculto nascuntur spinæ ac vepres, in aqua non mota vermes; sic in anima hominis otiosi pravae cogitationes ad omnis generis flagitia impellentes. *Vita humana ut ferrum est, quod si exerceas, usu conteritur et cum splendore quidem, sin minus, rubigine creditur; sic homines*

IV. 94. *honeste se exercendo conteruntur, si non exercentur,*

inertia ac torpedo plus illis detrimenti affert quam industria, Gellius l. 10. noct. Attic. cap. 1. 2. Otiosos apostolus dicit *περιπατεῖν ἀτάκτως* 2. Thim. 1 v. 6. jam vero omnis ἀταξία a magistratu corrigenda Aristoteles libr. 3. politic. c. 1. 3. Otiosi tandem ad inopiam rediguntur, Proverb. 24, v. 34. *τῆς ἐνδύσεως μήτηρ,* dicit Ignatius epist. 4 ad Te sens. Sed ad magistratum pertinet fortunæ civem providere. 4. Exempla laudatissimarum rerumpublicarum idem comprobant. Amasis Aegypti regem sancivit, ut *singuli quotannis apud archonem, hoc est praefecturae praesidem, profiterentur, unde viverent, qui autem hoc non faceret, ut genus vitae praesidi approbare non possit, in poena extremum supplicium esset,* Herodotus libr. 2 pag. 76. Hanc legem Amasis ab Aegyptiis Soloni mutatus eandem Atheniensibus tradidit, ipsius enim haec fuit lex: *ἀργὸς τῷ πατρὶ κατηγορεῖται ἰδιώτην ὑπόδικος ἔστω, qui desidiam sectatus est, cuius accusanti esto obnoxius.* Draco Atheniensis in suis legibus poenam mortis in otiosos statuit. Apud Lacedaemonios Lycurgi legibus cautum erat, ut *inventus laboribus exerceretur.* Areopagitæ in iudicio vocabant τοὺς μὴ ἐκ τινοῦ προνοίας ὄντας, eos, qui nullis facultatibus victitabant. Tandem civitatis Romanae duravit gloria, quamdiu otiositas vagari otiosis non licuit, Guevara libr. 1. horol. princip. cap. 2. Sed quid peregrina et gentilia commemoramus? praesto est lex Dei antiquissima Genes. 3, v. 19: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Psalm. 128, v. 2: *Labores manuum tuarum manducabis.* Deus nihil otiosi in toto orbe vult ferre, sublunaria omnia suas habent constantas operas, angeli ipsi ad voluntatem divinam exequendam parati assistunt. Plura in hanc sententiam tradunt Camerarius part. 1. oper. subsec. cap. 11. Aretius part. 2. problem. 138. et alii; distinguendum tamen inter otium honestum ac literarium, ac otium et inhonestum otium. In otio literario qui vivit imperitiis otiari videntur, cum sint omnium hominum occupatissimi. Est etiam quoddam otium ex quo boni paratiores redduntur ad publicam rem libera abunda. Denique est sanctum quoddam otium, quo sabbatum Deo celebramus et ab eternis operibus vacamus, ut interior homo vacetur.

230. *Res, de quibus ferendae leges, complures sunt ac diversae.* Prohibere enim debet magistratus legibus, quidquid vel pietati; vel honestati; vel publicae tranquillitati, vel civium salutis est adversum, contra vero quidquid isthaec omnia vel aliquid eorum promovet, studiose praecipit et rempublicam introducere. Sic convenit magistratui post sedulam religionis et justitiae curam de civium victu et sustentatione sollicitum esse. Otiosi enim magistratus dicatur *pater patriae et tutor civium*, ut superius fuit monstratum, illis quoque, quae ad subditorum sustentationem et civium provisionem spectant, diligentem curam quam putet a se alienam, ac proinde 1. debet legem

sumtuarias ferre, quibus homines prodigi coërcerentur, ne facultates suas temere dilapident ac postea misere egere cogantur. *Corinthii*, si quem videbant splendidius opsonari, hunc interrogabant, unde illi *sumtus ipsi suppeterent*, quodque artificium tractaret? Quodsi huic vitae generi sumtus suppeterent, frui sinebant; sin vero sumtus excederent facultates, jubebant in posterum moderatius uti; ni pareret, mulctam imponebant. Quodsi, nihil cum haberet, nihilominus tamen splendide et opipare viveret, necandum carnifici tradebant, quia aut hunc furem esse, aut noctibus spoliare, aut cum furibus participare, aut falsa testari aut accusare necesse esset, Athenaeus lib. 6. c. 12. *Censurum apud Romanos* inter cetera hoc erat officium, providere, ne quis sumtibus immodicis faciendis ad egestatem sibi viam pararet. 2. *Dardanariam prohibere*. Dardanarii in jure civili dicuntur, qui annonam verant. Ulpianus in l. annonam de extraord. crimin. Graeci eos vocant *αννονόλας*, *παντομισαβόλους*, *σιτοκαπήλους*, annonae et aliarum mercium acerbissimos venditores et vexatores, qui annonam incendunt et excandefaciunt, ut Varro loquitur, vel ut Cicero lib. 5. epist. 21. ad Atticum, qui frumentum comprimunt. Illorum artes et monopolia magistratus prohibere debet ac rei frumentariae, ut et aliorum necessariorum copiae in republica providere. Amos 8, v. 5. emphatice illud hominum genus describitur: Quando (inquiunt) transibit mensis et venundabimus frumentum, quando transibit hebdomas, ut aperiamus frumentum, ut imminuere faciamus modium et augere faciamus secel et pervertamus stateras dolosas; v. 6. ut emanus argento egenos et pauperem propter calceamenta et quisquilias (עֲרֵב labile a rad. עָרַב cecidit) frumenti vendimus, Lutherus daß wir Epreu für Korn verlaufen. Sed poenae gravissimae denuntiatio statim subjungitur, tales enim Deo et hominibus sunt invisi. Prov. 11, v. 28: Qui prohibet frumentum, illi maledicet populus, et benedictio super caput eidentis. Ut ergo nefariis illorum artibus obviam iretur, pius et prudens magistratus annonae et rei frumentariae curam in se recipere non recusavit. Josephus Gen. 41, v. 33. consulit Pharaoni, ut virum intelligentem ac sapientem huic negotio praeficiat eidemque alios praefectos et quaestores adjungat, qui vicatim et oppidatim fruges colligant. Pharaon Exod. 1, v. 11. et Salomon Reg. 9, v. 19. aedificaverunt *מִסְכָּנֵי הָאֶרֶץ*, urbes thesaurorum, apothecarum sive granariorum, Lutherus recte vertit, Kornhäuser, ita enim exponitur Paral. 32, v. 28. Ezechias paravit *מִסְכָּנֵי הָאֶרֶץ*, apothecas ad provectum frumenti et musti et olei. Romanam Salomonis filius aedificavit in civitatibus suae Ithionis *מִסְכָּנֵי הָאֶרֶץ*, LXX interpr. *συνθηκαίς*, cellaria frumenti et olei et musti, qua voce etiam Targum Exod. 1, v. 11. utitur. Romani spectatissimum quomque in republica annonae praefectum creabant, et frumentarii seu dardanarii cum oppressione egenorum pro lubitu quaestum facere possent. 3. *Ves-*

stium luxum legibus vestiariis coërcere. In vestitu multis modis peccari solet, *levitate*, *novitate*, *superfluitate*, *sumtuositate* etc. legislator huic etiam malo obviam eat, saepius enim coguntur subditi ob impensas in superflua aut pretiosa factas immobilia vendere, dolose negotiari ac malis artibus sese dedere, id quod legibus vestiariis antevertere convenit. *Conviviorum et vestium luxuria aegrae civitatis est indicium*, Seneca epistola 115. Huic ergo malo per legum medicinam occurrendum. Tiberium caesarem vestiarias leges tulisse auctor est Dion. libro 7. histor. Roman. Cumprimis vero femineus sexus ad luxum vestiarium proclivior esse solet, unde apostoli 1. Tim. 2, v. 9. 1. Petri 3, v. 3. superfluum illum corporis ornatum in ipsis nominatim taxant et interioris hominis cultum eidem praefendum esse docent, quem Tertullianus in lib. de cult. femin. pulcherrimis describit verbis. *Prodite*, inquit, *vos jam medicamentis et ornamentis extructae apostolorum sumentes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictae oculos reverentia et spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Christi, caput maritis subjicite et satis ornatae eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, et plus quam in auro placebunt. Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiae. Taliter pigmentatae Deum habebitis amatorem*. Lacedaemonii solis meretricibus floridas vestes aurumque mundum gestare permiserunt probis mulieribus ornatus studium interdicentes, Clemens Alexandr. libro 2. paedag. cap. 10.

231. Quaeritur hoc loco 1. *An asyla instituenda?* Qu. 1. An asyla instituenda? Qu. 1. An asyla instituenda? Asyla sunt tuta receptacula, a quibus non licet aliquem vi abstrahere juxta Servium, dicta ab a privandi particula et *ἀσύν*, quod est trahere, ut e in λ per Lamdacismum statuatur mutatum, vel quod convenientius a *ἀσύν*, quod est auferre. Eorum in republica usum probant 1. *jus divinum*. Exod. 21, v. 13. Numer. 35, v. 1. Deuteronom. 19, v. 2. Jos. 20, v. 7. constituuntur *civitates refugii* pro illis, qui casuale et involuntarium homicidium commiserunt. 2. *Jus canonicum*, c. inter alia, extra de immunit. eccles. ubi statuitur, non esse ex templo abripiendum ullum hominem, quantumcunque gravia maleficia perpetraverit. 3. *Jus civile sive imperatorium*, Honorius et Theodosius *fideli denotaque praeceptione sanciunt* l. 2. C. de his, qui ad eccles. confug. nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere. 4. *Consensus gentium*. Fuerunt asyla in Asia, Aegypto, Graecia et apud omnes fere populos. Cadmus, cum Thebas conderet, asylum instituit, quo confugientes sive servi, sive liberi a poena tuti essent ideoque per vim extrahi non possent. Servius in l. 8. Aeneid. Virg. *Herculis nepotes* Athenis asylum instituerunt, post quod in Rhoeteo littore fuit *Ajaciis* asylum et in Sigeo *Achillis*, Alexander ab Alex. l. 3. genial. dier. c. 20.

*Fama est, defessos acie post busta paterni
Numinis Herculeos sedem fundasse nepotes.*

*Sic sacrasse loco commune animantibus aegris
Confugium,*

ut canit Statius lib. 12. Theb. in Aegypto ad ostium Nili, quod vocatur Canobicum, *Herculis templum asyli loco habitum fuisse*, memorat Herodotus libr. 2. pag. 62. *Romulus et Remus* condita Roma inter arcem et Capitolium aperuerunt asylum eo in loco, qui appellatur Intermontius. Quotquot eo confugissent, impunitatem consequantur, Livius l. 1. histor. dec. 1. unde Ovidius de ipso canit:

*Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.*

Strabo lib. 8. memorat, fuisse asylum in insula Calvaria. Apud Athenienses sepulcrum Thesei, Plutarchus in vita Thesei, apud Ephesios templum Dianae asyli loco fuit, Dionysius Halicarnassaeus libro 4. apud Molossos, Samothrace, Crotoniatas, Messenios et plerosque populos ad deorum aras confugisse, pro asylo habitum est. Polydorus Virg. lib. 3. de rer. invent. cap. 12. multa ejusmodi exempla commemorat et addit, in Anglia adhuc hodie templa esse loco asylorum. 5. *Primitivae ecclesiae exemplum.* In concilio Arausicano can. 5. decernitur, *ut nulli ab ecclesia rapiantur*; concilium

- XIV. 97. Aurelianense 4. can. 21. praecipit, *ut hoc jus ab episcopis retineatur, et qui id facere neglexerint, excommunicentur.* Toletanum 12. can. 10. dat pro asylo triginta passus circa ecclesias, si fuerint minores, metropolitanis vero quadraginta. Gregorius Nazianz. in orat. funebri Basilii refert, praefectum Valentis imperatoris habuisse assessorem, qui nobilem quandam feminam misere deperibat eamque uxorem ducere cupiebat, illa vero recusabat. Praefectus assessori studebat, unde vis mulieri afflictae parabatur, quare illa confugit ad ecclesiam, Basilius eam protexit jure asyli, quod ecclesiis et altaribus erat concessum. Socratis l. 6. hist. c. 5. de Chrysostomo commemoratur, quod acriter objugaverit Eutropium imperatoris Arcadii eunuchum, qui imperatori suaserat, ut omnia omnino asyla tollerentur, idem Eutropius cum imperatoris gratia excideret et in ecclesia defensionem quaereret, nullam invenit. Augustinus epist. 187. Bonifacio comiti, qui nomine Romano provinciam administrabat, cum vi rapuisset quempiam ex templo, scribit, *se vehementer mirari, quod hominem inde abstraxisset, mandatque, ut saluum quam primum restituat, et adjicit, se clericis praecepisse, ut oblationes ex ejus domo non accipiant, et se jam illum excommunicasse.* Epist. 188. idem comes Augustino modeste respondet, agnoscit se graviter peccasse. *Virum, ait, quem abstraxi, ecce jam reddo. Scias autem, illum esse morte dignissimum.* libr. 1. de civ. D. c. 7. confert asylum Romuli cum templis Romanae urbis, in quibus tempore Alarici regis Christiani habuerunt immunitatem. 6. *Publicum commodum.* Tempore pacis asyla refugium prae-

bent servis nimia dominorum saevitia oppressis fugitivus ff. de edicto aedilitio, reis ab ira iudis vel adversarii potentia sibi metuentibus, in eam adhuc dubia periclitantibus, aere alieno gravatis illis qui ex imprudentia hominem interfecerant etc. Tempore belli, quando civitas expugnatur nec auxilium apparet ullum, obsessi ad templa confugiant ut servantur. Distinguendum tamen inter delicta voluntaria et involuntaria, inter flagitia notoria et dubia, qui prioris generis delicta commiserunt, illi non debet immunitas asylorum patere. Eod. 2. v. 14: *Si quis per industriam proximum suum occidit, ab aliarum meo avelles eum, ut monetur* l. Reg. 2. v. 30. Joabus jussu regis Salomonis a Banaja circa altare occiditur. Tiberius cum templa Graecorum pessimis servitorum complerentur, eodem subsidio obaerati adversum creditores suspectique capitalium criminum receptaculum, asyla Graecorum lustravit et repurgavit, Cora Tacitus l. 3. annal. Justinianus immunitatem asylorum nimis latam et amplam rebuspublicis obesse videns eandem contraxit, §. quod si delinquentes etc. addit de mandat. princip. ubi excipit homicidas (voluntarios), adulteros et virginum raptos, quos nullus asylorum privilegiis frui permittit. In jure canonico tria hominum genera ab asylorum immunitate excluduntur, latrones publici, qui vias obsident, nocturni grassatores, qui agros vastant, et qui in templo vel coemeterio enormia scelera committunt, freti ea spe, quod ibi futuri sint illaesi l. immunitatem extra de immunit. eccles. haereticos etiam excommunicatos nolunt jure asylorum frui, et addit propter ipsam haeresin in periculum veniunt Franciscus I. Galliarum rex constituit, ut delinquentes ad ecclesias confugientes capiantur salvo jure si reintegrari debeant, sicque cognoscatur, an immunitate ecclesiae gaudere debeant, vel minus. Poth. Gregor. l. 13. de republ. c. 13. n. 11. Proinde etiam sedulo, ne spe veniae et impunitatis cuiquam inferatur injuria, vel delicta foveantur, et asyla sint nimis frequentia etc.

232. Quaeritur 2. *An usurae in republica tolerandae?* ** Quam turpis ac detestabilis sit, apparet 1. ex prohibentis auctoritate: 2. ex peccati foeditate, pugnat cum septimo praecepto, est contra furtum; 3. ex damni gravitate, dicitur enim cum a mordendo ac rodendo, quia proximi facultas absumit; 4. ex poenae atrocitate, ea enim est temporalis, tum aeterna. ** Damnat usura l. 1. de divinum. Exod. 22, v. 25. Levit. 25, v. 35. Deuter. 23, v. 19. Nehem. 5, v. 8. Psalm. 15, v. 6. Ezech. 18, v. 7. et 8. cap. 22, v. 12. 2. *Jus canonicum* c. Non licet etc. c. Sicut etc. dist. 41. c. Episcopus etc. c. Quoniam etc. dist. 41. c. foeneraveris etc. cum seqq. causa 14. q. 3. c. stri etc. cum seqq. causa ead. q. 4. l. 5. de talium tit. 19. de usuris c. quia in etc. 2. *Usurarii manifesti nec ad communionem admittantur altaris, nec Christianam, si peccato decesserint, accipiant sepulturam.*

us gentium. Cato interrogatus, quid esset foeri, idem dixit quod hominem occidere. Cicero 2. offic. Vit. philos. c. 95. Idem 1. de re rustica bit: *Majores nostri sic habuere et ita in legibus iere, furem duplo condemnandum, foeneratorem druplo. Lycurgus e tota Sparta foenus exterasse dicitur, Plutarchus in Lyc. Agis Athenium dux adeo exosum habuit foenus, ut omnium eratorum tabulas igne supposito in foro conariit, quo igne nullum clarius lumen se vidisse silaus dixit Alexander ab Alexandr. lib. 1. ge-dier. c. 7. Usurarios manus amputatione pleat Gallia, Cujacius lib. 7. observ. 13. Plato arios e republica exterminandos statuit lib. 5. legibus. Aristoteles usurariam acquisitionem ime contra naturam esse asserit, cum pecunia res sterilis, libr. 1. politic. cap. 7. *Foenus est iae funus*, dicebat Alphonsus referente Panor-de dict. et fact. Alph. l. 3. cap. 34. *Tollen-ex civitate illud urbis vetus foenebre malum*, it Tacitus lib. 6. annal. pag. 105. ignotum illud veteribus Germanis, de quibus idem Tacitus de Germ. cap. 8: *Foenus agitare et in usuras idere ignotum ideoque magis servatur, quam si um esset*. Bodinus non modo radices, sed etiam s hujus mali penitus amputandas esse disputat 5. de republ. c. 2. 4. *Auctoritas patrum et iliorum*. Damnatae sunt usurae in concilio eno primo can. 18. Eliberitano can. 20. Arela-can. 12. Laodiceno can. 5. Carthaginiensi 3. 16. Constantinopolitano 6. can. 10. Lugdunensi 10. etc. Ex patribus multa huc afferri pos-Hieronymus libr. 6. in Ezechiel. cap. 18: *am pro pecunia foenerata solent munuscula ere diversi generis et non intelligunt, usuram llari et superabundantiam, quidquid illud est, eo, quod dederint, plus acceperint*. Ambro-ber de Tobia totus in detestatione usurae oc-us est, c. 13. dicit: *Usuram ab usu dictam or, quod ut vestes usu, ita usuris patrimonia antur. Lugubre cerae prima litera sonat, rit, vox doloris est. Quid ibi potest esse boni, a dolore incipit et ab obligatione? Lepores t, generare simul et educare et continuo par-: Istis quoque anaglyphariis usurarum gene-et supergeneratur usura, enutritur ac nasci-et nata jam parturit etc. Pecunia foenebris seminatur, cras fructificat, semper parit, nun-iterit, semper plantatur, vix evellitur. Vult r foenerator acquirere, nunquam perdere, pe-m suam semper explere, nunquam sanare, sem-ecidere*. Chrysostomus in c. 5. Matth. usuram s morsui comparat: *Qui aspidis morsu percu-quasi delectando in somnum vergit et per sua-m lethalis soporis moritur, eo quod venenum dormiendum per omnia membra grassatur; si pecuniam ab usurario accipit, in praesenti m quasi beneficio affectus gaudet, verum per omnes illius facultates decurrens totum tit in debitum*. Lactantius 1. 6. instit. c. 18:*

*Cultor Dei pecuniae, si quam crediderit, non acci-piat usuram, ut et beneficium sit incolume, quod succurrat necessitati, et abstineat prorsus alieno. In hoc enim genere officii suo debet esse contentus, quem oportet alias ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat; plus autem accipere, quam dederit, injustum est; quod qui facit, insidiatur quodam-modo, ut ex alterius necessitate praedetur. Augu-stinus in Psalm. 36. conc. 3: *Nolo sitis foenerato-res, et ideo nolo, quia Deus non vult. Nam si ego nolo et Deus vult, agite; si autem Deus non vult, etiamsi ego vellem, malo suo ageret, qui age-ret. Unde apparet, Deum hoc nolle, dictum est alio loco: Qui pecuniam suam non dedit ad usu-ram. Et quam detestabile sit, quam odiosum, quam execrandum, puto quia et ipsi foeneratores nove-runt*. Bernhardus epist. 322. circa fin. col. 909: *Sicubi desunt Judaei, pejus judaisare dolemus Christianos foeneratores, si tamen Christianos et non magis baptizatos Judaeos convenit appellari etc.* 5. *Multiplex quod ex illis nascitur incommo-dum. Usurae et accipientibus sunt noxiae. Dan-tes exsugunt atque exhauriunt, unde Baldus consil. 449. vol. 3. comparat usuram vermiculo ligni, qui tactu lenis apparet, sed dentes habet durissimos et medullam ligni ita corrodit, ut superficies quasi illaesa appareat. Hebraeis usura dicitur a mor-dendo ac rodendo. Ut enim serpens mordens in silentio primum non percipitur vel sentitur, sed postea homo inflatur et diffunditur effectus illius morsus parvi per totum corpus; sic usurae malum in principio non sentitur, sed postea adscendit in magnam summam et decorat totam hominis sub-stantiam, ut loquitur Lyranus in c. 22. Exod. Acci-pientes a laboribus ad otium avocant et ad abusum divitiarum invitant. Homines enim illecti faciliiori ac tutiori ratione lucrandi per usuras minus curant artes honestas humanae vitae necessarias.* ** Rabbi Salomon de voce תִּשְׁבֵּז incrementum usurae sic dicitur, quia habet se instar morsus ser-pentis, qui mordet vulnus parvum in pede alicujus, ita ut non sentiat, mox autem serpit et diffundit se venenum, donec veniat ad verticem ejus; sic quo-que incrementum usurae se habet, non enim senti-tur nec cognoscitur, donec ita augeatur, ut totam substantiam alicujus diminuat. Chaldaeis dicitur חֲבִלָּה a perdendo, quasi dicas corruptio, deva-statio, quod corrumpit ac perdit hominem. ***

233. Atque haec de usuris vel potius contra usu-ras recte dicuntur, interim tamen, ne scrupulus con-scientiis in re libera injiciatur, neve turbae et con-fusiones in ecclesia et republica excitentur, sedulo providendum, ne sub nomine usurarum damnentur contractus liciti et justii ad jus gentium pertinentes et publicum commodum promoventes, inde juriacon-sulti distinguunt inter usuras lucratorias et com-pensatorias, inter usuras immoderatas ac modera-tas; priores damnant, posteriores approbant. The-ologi usuras simpliciter prohibitas dicunt, interim nomine usurarum negant venire contractus justos

Quae
proprie
sint usu-
rae?

et aequos legibus permissos, sed cum de re ipsa constet, otiosa est de vocabulis concertatio. Quando
 XIV. 101. igitur quaeritur, an usurae damnatae nomine veniat contractus ille, quo pro centum florenorum usu quotannis quatuor vel quinque exiguntur, negamus, absolute simpliciter ac semper talem contractum elocationis pecuniarum esse illicitum et usurarium, quod ut rectius percipiatur, procedimus hoc modo: *Tria sunt hominum genera, cum quibus in societate civili nobis res et qui pecuniam a nobis suae vel necessitatis, vel utilitatis causa expetunt. Primo quidam sunt extreme pauperes, qui non habent, unde vivant, sed ad extremam inopiae lineam reducti ne sortem quidem reddere possunt; illis debetur eleemosyna, hoc est illis ea ratione dandum, ut nihil quidquam inde speretur* Luc 6, v. 35. *sinistra nesciat, quid dextra illis fecerit* Matth. 6, v. 3. Deinde quidam sunt indigentes, quibus ob necessariam vitae sustentationem ad tempus pecuniae summa opus est, qua non quidem cupiunt lucrari et negotiari, sed praesenti necessitati succurrere; illis gratuitum mutui officium debetur, hoc est illis ea ratione dandum, ut sors quidem statuto tempore repetatur, sed propter usum pecuniae nihil ulterius exigatur, Lev. 25, v. 35. Psalm. 37, v. 21. etc. Denique quidam sunt opulenti, qui pecuniam a nobis expetunt, non ob urgentem aliquam necessitatem, sed ut nostra pecunia negotientur, lucrentur, emant fundos ac praedia; cum illis licet talem inire contractum, ut quotannis pro centum florenorum usu quatuor vel quinque persolvant, salva interim sortis repetitione. **Theologi Jenens. in responso 17. Jul. 1594: Weil die Obrigkeit unter dem Schein eines Contracts und größern Wucher zu verhüten ex officio 5 fl. nachläßt, und darüber erquiert, müssen wir solche der Obrigkeit Constitution, welche sie zu verantworten wissen wird, wie ander mehr, passiren lassen, in der Hoffnung, wie Gott jederzeit seinem Volk etliche schwere Sünde als den Juden polygamiam, also den unsern diesen von der Obrigkeit aus Noth von probabilibus rationibus zugelassenen Wucher in Gnaden werde zu gute halten. Imo ipse Socinus in epist. ad Mörsin. 4. p. 503: *De usura semper fui hujus sententiae, eam non esse per se vitatam ullo modo, quidquid vel morales patres, vel theologi nostri contra disputant. Rationes tam philosophorum, quam theologorum miseras facio et duo tantum verba de Sacrarum literarum testimoniis dicam. Primum igitur id pro concessa pono, usuram in toto N. T. non inveniri prohibitam, imo non leve argumentum esse affirmo permissionis ejus, quod nusquam, cum toties in eo commemorentur illa, quae in moribus nostris et actionibus pugnant cum spiritu et evangelii doctrina et quodammodo enumerentur, inter ista nulla prorsus ipsius fiat mentio etc.* **

Census
 annuus
 esse
 licitus
 probatur.

234. Demonstramus vero nos sequentibus rationibus: 1. *Ex naturali aequitate.* 1. Christus Salvator noster naturalis aequitatis praescriptum hac regula et authentica complexus est: *Omne quod vul-*

tis, ut faciant vobis homines, etiam ipsi facite Matth. 7, v. 12. vel uti Lucas verba retulit c. 14. v. 31: *Prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis sicutis, similiter.* Apud Mathiam additur, *hanc esse legem et prophetas*, hoc est quod quid lex et prophetae de justitia et jure in societate civili praescribunt, illud omne ad hanc canonem referri commodissime posse. Jam vero in praedicto casu ita comparatum est, ut debitor pecuniam a nobis expetat, non extrema quadam inopia compellus, sed sine eo, ut negotietur, lucretur et commoda sua parat; vicissim etiam negari nequit, creditorem potuisse ipsummet hac sua pecunia itidem negotium lucrari et commoda sua parare; ipsa igitur aequitas et juris naturalis sanctio requirit, ut debitor ea creditore eo modo agat, quo modo secum in simili casu actum velit, hoc est ut in participationem commodi creditorem admittat et in compensationem illius augmenti facultatum suarum, quod pecuniae usu parare poterat atque interim eo carere cogitur, quotannis aliquid ipsi expendat. 2. Praeterea, quod debita gratitudo postulat, illud jure naturali etiam exigere certum est, gratitudo enim est juris naturalis ac proinde obligatio, quae ex gratitudine nascitur est juris naturalis. Jam vero in praedicto casu debita gratitudo exigit, ut is, qui pecunia alterius negotiatur et lucratur, vel etiam negotium bonis ipsius immobilibus inhaerente peritur ac liberatur, gratum sese praestet erga eum a quo hoc beneficio affectus est, id quod si ex sola sortis restitutione, sed etiam liberali abque compensatione. Qui ex pecunia alterius magnam ad se rediisse sentit commodum, naturaliter obligatur ad beneficium agnoscendum et *ἀντιδοσιν* id quod reddendum. Ergo idem quoque jus naturae ab ipso exigit. Nec est, quod obvertat alioquin gratitudinem esse quidem juris et obligationis naturalis, interim tamen debere eam esse liberam, et proinde ad eam data syngrapha non esse civiliter obligandum debitorem. Etenim ad quod naturaliter aliquis obligatus est, ad illud etiam civiliter obligari potest, quod jure aliquis praestare tenetur, et illud etiam externis mediis cogi potest. Sic qui pecuniam mutuam accepit, naturaliter ad restitutionem obligatur, interim tamen ad eandem etiam civiliter haud injuria obligari potest. Nimirum propter peccati originalis labem tanta plurimorum animi occupavit *ὑπερβολή*, ut pecuniae mutuo acceptae quasi inventa utantur, nec de restitutione cogitant, unde creditores saepius de ipsa sorte periclitantur, de quo late queritur Siracides c. 29. v. 1. et usque ad 10. inde magistratus salutaribus legibus quae sunt medicinae malorum, in republica procedere voluit, ut debitor non solum ad *ἀσφάλειαν* quam ita vocant, pecuniae mutuo acceptae, sed ad *compensationem officii ex grato animo praestandum* obligaretur.

235. 2. *Ex Christiana caritate.* 1. Apostolus 2. Cor. 8, v. 13. hanc praescribit caritatis regulam.

aliis ita beneficiendum esse, non ut ipsis sit relaxatio, *ἀνεως*, nobis vero afflictio, *ὀλῆψις*, sed ut sit *ἀεὶ ἀνεως* aequalitas. Quamvis vero haec regula in specie videtur ad eleemosynariam beneficentiam accommodetur, in se tamen ac per se est generalis, docens, ita beneficiendum esse aliis, ne nobis vel nostris ex eo insigne aliquod detrimentum oriatur. Huc a quibusdam refertur dictum Salomonis Prov. 5, v. 16 et 17: *Dividantur fontes tui foras, in plateis rivi aquarum sint tibi soli, tibi et non alienis tecum*, quamvis ex antecedentibus et consequentibus specialis aliquis sensus ad uxorem et liberos pertinens a quibusdam colligatur. Jam vero si alii nostra pecunia pro lubitu uterentur ad negotiationes, mercimonias, praediorum emptiones etc. eaque absque ulla compensatione nobis facta plurimum lucrarentur, tunc ipsis quidem esset *relaxatio*, nobis vero ac nostris *afflictio*, siquidem nos non minus ac illi posset nostra hac pecunia potuissimus contractus emptionis vel alios ad rem faciendam idoneos exercere ac commoda nostra parare; aequitas igitur et illi respondens Christiana caritas requirit, ut fiat *ἀεὶ ἀνεως* aequalitas, hoc est ut divitis illius negotiatoris, si pecunia nostra lucratus est, abundantia nostram nostrorum inopiam suppleat. *Ἐν τῷ ἐξελθῶν περὶ τῆς ἐκείνου γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα*, ut in simili apostolus loquitur 2. Cor. 8, v. 14. 2. Est etiam hoc scriptum apostolicum 1. Tim. 5, v. 8: *Si quis suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem nequeat et infideli est deterior*, cum quo conjungimus et 2. Cor. 12, v. 14: *οἱ γονεῖς ὀφείλουσι τοῖς υἱοῖς θησαυρίζειν*, parentes debent liberis suis thesauros colligere. Jam vero nulla nostrorum agere cura, multo minus thesauri ipsis colligerentur, si proximis nostra pecunia suum duntaxat pararet commodum nec in ejusdem participationem ac *κοινωνίαν* ullam nos admitteret. Ergo id pugnat cum Christianae caritatis officio. Ordinata caritas accipit a se ipsa ac suadet, ut potiolem rationem habeamus eorum, quos Deus et natura arctius nobis conjunxit. 3. Quemadmodum iniquum foret ac Christianae caritati repugnaret, si indigentes illi, quos superius in secundam classem retulimus, magnum pecuniae summam nunquam a se restituendam eleemosynae loco sibi a nobis dari postularent, tum tempus duntaxat ea indigeant ac postea absque ulla igni suo detrimento sortem reddere possint; ita quoque pari ratione iniquum est et caritati contrarium, si divites in classe tertia collocati absque ulla praeter sortem compensatione ingentem pecuniae summam a nobis postulent, qua suas negotiationes suaeque commoda promoveant, cum absque detrimento suo in partem lucri nos vocare possint debeant. Ut cum caritate pugnat, si homines tertii ordinis a nobis flagitent, secum agi per eleemosynas; sic etiam cum caritate pugnat, si homines tertii ordinis a nobis expetant, secum agi et contractum iniri per mutuum gratuitum. 4. Denique in omnibus legitimis contractibus caritatem oportet esse reciprocam, hoc est utriusque partis contrahen-

tium commoda sunt promovenda, ergo etiam in hoc speciali contractu et creditoris, et debitoris habenda est ratio. Quodsi vero debitor in re lauta constitutus aliena pecunia lucratur, emit fundos, aeris alieni onere praedia sua liberat, ut iis magno suo cum commodo libere utatur, fruatur, atque creditor interim sua pecunia absque ulla compensatione carere cogitur, tum caritas non est reciproca, sed commodum ad unam duntaxat contrahentium partem redit, praeterita ac praetermissa plane altera. Neque est, quod obvertatur, ad illum solum, qui pecunia aliena negotiatur et mercimonia exercet, redire periculum, proinde etiam ad ipsum solum pertinere negotiationis commodum, quia praesupponimus in decisione hujus quaestionis, quod debitor pecunia mutuo accepta lucretur et commoda sua paret. Sin vero casu aliquo fortuito, insperato atque inevitabili ad inopiam redigatur, tunc caritas Christiana tanquam moderatrix ac directrix omnium in Christiana republica contractuum sese mediam interponat ac ratione circumstantiarum habita annum illum censum, vel ipsam etiam sortem debitori remittendam esse jubeat, quando enim homines tertii ordinis rediguntur ad secundam classem, tunc mutuum erga ipsos debet esse gratuitum, quando ad primam, eleemosyna sunt juvandi, tantum abest, ut census annui ab illis exigendi.

236. 3. *A magistratus Christiani auctoritate.* Certum et immotum esse debet axioma illud theologicum: *Evangelium non abolet politias*, nec tollit legitimos contractus. Ergo etiam non abolet salutare leges et constitutiones magistratus juri naturali congruentes Rom. 13, v. 1. 1. Petr. 2, v. 13. Quomodo sit contrahendum (inquit Lobeckius disp. 18. in August. confess. th. 93.) et qui contractus habendi sint legitimi aut illegitimi, non theologorum est, sed magistratus et jurisconsultorum est judicare. Non enim magis hoc ad theologos spectat quam medicis praescribere, quae pharmaca, quibus aegrotis sint applicanda (id quod de contractuum aequitate in specie accipiendum, nam in genere verbum Dei praecipit, cavendam esse injustitiam, fraudes, violationem caritatis etc.). Jam vero Christianus magistratus contractum illum, quo proximo centum floreni pro quinque florenorum pensione annua, ut sic loquar, elocantur, approbavit, ut ex Justiniani legibus et imperii Romani constitutionibus notum. Quare, ut homo pius ac Christianus salva omnino atque illaesa conscientia in civili vita aliis legitimis et salutaribus magistratus constitutionibus in commerciis, hereditatibus, causis testamentariis etc. ita quoque hac ipsa justa ac rationabili magistratus constitutione de censibus annuis absque ullo conscientiae scrupulo uti potest, siquidem magistratus est Dei minister potestate ferendarum legum divinitus instructus. Nec est, quod obvertatur, 1. hanc constitutionem magistratus pugnare cum jure divino, quod omnes usuras indistincte et absolute prohibet; XIV. 104. cum jure naturali, quod officium mutui gratuitum esse debere docet; cum recta ratione, quae pecuniam

3. A magistratus Christiani auctoritate.

esse rem sterilem ac proinde nullum fructum parere posse ostendit, quid enim hac de re statuendum sit, inferius expeditum dabitur. Hoc loco unicum illud monemus, magistratum in hac sua ordinatione ad aequitatem naturalem respectum habuisse ac multis controversiis et difficultatibus obviam ire voluisse. Cum enim certi et expediti juris sit, in mutuo id quod interest a debitore exigi, id est *ob lucrum cessans et damnum emergens* jure compensationem quandam postulari posse, et vero in iudiciis saepius diu multumque controvertatur, quid proprie sit usurarium, quid vero lucri cessantis et damni emergentis compensatio, ideo ad certam quandam mediocritatem id, quod interest, reducere voluerunt, nimirum ut pro centum florenis mutuo datis quinque loco illius, quod interest, exigantur et hac ratione controversiis in iudicio longissime protractis occurratur. Leges statuunt, *taxationem illius, quod interest, iudicis arbitrio relictam esse* l. 3. §. ult. ff. de eo, quod certo loco, eccur igitur superiori magistratui non fuisset liberum, talem quandam generalem moderationem, atque ut sic loquar, *taxationem* in hoc contractu instituere?

2. Magistratum ad praecavendum majus malum ac gravius peccatum, illud quod sua natura est peccatum, duntaxat permisisse, ac proinde jus fori a jure poli esse distinguendum, nec per politicas illas leges conscientiae tranquillitatem obtineri posse. Neque enim pius magistratus talem potestatem sibi arrogat, ut ad evitandum majus malum, id quod per se et sua natura injustum est, permittat, cum non sint facienda, multo minus legibus sancienda mala, ut eveniant bona Rom 3, v. 8. cum magistratus utriusque decalogi tabulae custos esse debeat, cum inferior non possit tollere legem superioris. Alterutrum igitur statuendum fuerit, vel quod census illum pecuniae annum in contractu saepius nominato accipere, non sit in se ac semper illicitum et juri divino ac naturali adversum; vel quod magistratus id permittens contra jus divinum et naturale, contra aequitatem et justitiam egerit, id quod de Christiano magistratu affirmare perquam durum et auditu acerbum. Sunt qui hanc magistratus constitutionem conferunt cum legibus Mosaicis de polygamia jure divino prohibita, Matth. 19, v. 8: *Moses propter ἀνθρώπων ἁρτίαν permisit vobis dimittere uxores, ab initio autem non erat sic*; sed si vel maxime divina quadam dispensatione Moyses tale quid permisisset, nondum tamen evictum foret, etiam magistratui jus illud contra legem divinam dispensandi competere, cum *custos* divinae legis et eorum, qui legem divinam transgrediuntur, *vindex* sit constitutus.

6. Ex
aliam
contra-
ctuum
paritate.

237. 4. Ex aliorum contractuum paritate. De similibus idem est iudicium, ac ubi par ratio, ibi idem jus. Jam vero approbantur contractus, qui illi ipsi, de quo agimus, quod ad aequitatem naturalem attinet, plane sunt similes. Ergo et is, de quo agimus, approbari potest, nec temere tanquam simpliciter injustus et usurarius repudiari debet.

1. Approbatur *contractus emphyteuscos*, quando me pecunia agrum emo eumque alteri colendum trado a lege, ut propter annuam fructuum perceptionem certam pecuniae summam vel etiam modios aliquos frugum quotannis mihi persolvat, modo canon, quem ita vocant, hoc est pecunia vel frumentum quotannis persolvendum, sit juri et aequitati consentaneus. Quid vero discriminis in eo, si vel ipse immediate mea pecunia agrum emam eundemque alteri elocem, ut partem fructuum quotannis percipiam, vel si pecuniam meam alteri dem mutuo, ut ex ea agrum emat et propter annuam fructuum ex emto illo agrum perceptionem certum et moderatum census quotannis mihi dependat? Certe quod naturalem aequitatem attinet, nihil hic disparitatis occurrit. Quae diversitatis ratio a quibusdam afferri solet, in aeq. 1^a eliditur.

2. Approbatur *contractus antichreseos*, quando propter certam pecuniae summam mutuo datam creditor hypothecae loco fundum mancipat a vice ejus quod interest fructus quotannis percipit. Jam vero minus gravat debitorem ac minus ipse molestum est, si fundos, agros ac praedia sua eorum fructus retinere potest integros et salva dato interim censu annuo pro pecuniae mutuae usu, quam si creditori fundos, agros ac praedia eorumque fructus hypothecae loco mancipare cogunt. Ex quo sic concludimus: Quidquid minus gravat debitorem et deteriore facit conditionem creditoris, illud usurae suspicionem minuit. At sola personalis obligatio ad censum annuum sine usufructu a hypotheca traditione minus gravat debitorem et deteriore facit conditionem creditoris, quam traditio realis hypothecae in antichreseos contractum. Ergo usurae suspicionem minuit.

3. Approbatur *contractus emtionis redditum*, quando centum florenis quinque proximo quotannis mihi persolvendos emo ea conditione, ut dominium centum florenorum a me plus transeat, nec liceat in aeternum eos reposcere. In emtione redditum (scribit Chemnicus part. 3. l. c. de paupertate p. 454.) multi disputant, sed in ipsa, si recte consideretur, ostendit, hunc contractum, si legitime exerceatur, non pugnare cum canonibus. Verissime hoc asserit Chemnicus, si enim contractus emtionis in genere approbatur, ergo emtio redditum in specie improbari nequit. Prius constat ex l. 25, v. 15. 1. Cor. 7, v. 30. proinde etiam pactum immotum consistit. Atqui si licet centum florenis quinque quotannis persolvendos emere, utique etiam licebit centum florenos pro quinque florenis censu annuo elocare. Si licet mille florenis domum emere, alteri eam locare et quinquaginta florenos pro *fructibus* exigere, quidni etiam liceat unum annuum illorum mille florenorum immediate alteri elocare? Quod enim obvertitur, in rebus fragilibus ad quas pertinet pecunia, unum non potest magis vendi vel elocari, cum earum usus sit ipso sumptio. de eo inferius dispicietur.

4. Approbatur *contractus societatis*. Legitimus est contractus, scribit Chemnicus d. l. p. 455. quando alter cum altero negotiari, sed destituitur pecunia, alter vero tunc

pecuniam, sed non potest negotiari, si illi ineant societatem, ut alter conferat pecuniam, alter operas, nam leges dicunt, quod pecuniae deest, per operam suppletur. At parum vel nihil discriminis inter hunc contractum societatis et eum, de quo jam agimus, utrobique enim propter lucrum ex usu pecuniae resultans illi, qui eam erogavit, compensationis loco aliquid datur. Regerunt, in contractu societatis et lucrum et periculum et damnum utrique contractentium parti esse commune, id quod non habeat locum in censu illo pecuniae elocatae annuo; sed jam ante diximus, Christianam caritatem debere moderationem et aequalitatem eam observare, ut periculum ac damnum etiam in hoc ipso contractu sit commune, hoc est, ut debitori praeter culpam ad inopiam redacto census ille annuus alias debitus remittatur. 5. Approbatur contractus, quo syngrapham emtionis redditum ab altero emo; at si licet syngrapham illius emtionis et consequenter etiam redditus annuos vi syngraphae debitos certa pecuniae summa ad me transferre, quidni etiam liceat census annuos pro elocatione q. pecuniae percipere? utrobique certe ob pecuniae vel emtae, vel conductae usum proximus redditibus illis annuis ad ipsum alias spectantibus carere cogitur. Nec est quod obvertatur, contractus illos censeri licitos, quia non pugnant cum expressis Scripturae dictis, aliam vero rationem esse illius, de quo agimus, contractus, qui sub usurarum nomine in verbo Dei penitus damnetur, eam enim esse principii petitionem suo loco demonstrabitur.

239. 5. Ex humanae societatis utilitate. Deus non est ἀγαθότατος Deus 1. Cor. 14, v. 33. jam vero ingentes ἀγαθὰι et ἀγαθότατοι ex eo orientur, non in politicis solum, sed etiam in ecclesia, si quis statueret, absolute et simpliciter prohibitum esse propter pecuniam alteri ad negotiationes ac mercimonia exercenda datam censum aliquem exigere, qui enim ad census illos persolvendos obstricti sunt, eosdem dare recusarent et pecunia aliena suum duntaxat quaererent ac pararent commodum, qui vero pecuniis abundant, proximo easdem utendas concedere renuerent, cum nulla compensationis spes appareat, qua ratione commercia et negotiationes generi humano non solum utiles, sed et necessariae impedirentur, unde Ferrariensis in practica in form. libell. action. hypothec. verb. sine aliqua usurarum p. 379. edit. vet. scribit, mundum vix sustineri, aut regi posse sine usuris, id quod de censibus illis annuis, de quibus jam agimus, quos jurisconsulti usuras licitas appellant, non autem de usuris verbo Dei damnatis accipiendum. Baldus in l. 1. C. de summ. Trinit. et cons. 453. dicit, expedire multos inveniri foeneratores, ne multi fame pereant, id quod respectu ad extremam naturae corruptionem habito forte non injuria ab ipso pronuntiatum videatur. Cumprimis vero huc referenda est novella Leonis 83. Cum enim imperator Orientis Basilius usuras omnes penitus abrogasset, ipsius filius Leo hoc decretum parentis sustulit propter incommodum

in rempublicam ex eo redundans. Parens noster (inquit) aeternae memoriae princeps sciens, usuras ubique a Spiritus decreto condemnari, usurarum solutionem sanctione sua prohibendam putavit. At qui propter paupertatem res illa non in melius, quem tamen finem legislator proposuerat, sed contra in pejus vergit. Qui enim antea usurarum spe ad mutuandam pecuniam prompti fuerant, post latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere possint, in eos, qui pecuniis indigent, difficiles atque immites sunt, quin etiam ad facile jurandum, quodque id fere consequitur ad iurjurandum abrogandum id occasionem praebuit. Breviter propter redundantem in humana vita perversitatem non modo non profuit legis virtus, verum etiam obfuit.

239. Atque hae sunt praecipuae nostrae rationes, quibus permoti statuimus, non esse absolute et simpliciter census illos pecuniae elocatae annuos inter damnatas usuras referendos, interim tamen addimus in hac pecuniae q. elocatione respiciendas esse certas circumstantias, utpote 1. conditionem personarum, quae a nobis pecuniam accipiunt; 2. summam pecuniae datae et tempus solutioni praestitutum; 3. censum annum, qui in stipulationem venit; 4. statum personarum, quae pecuniam erogant. Circa primum nota, cavendum esse 1. ne ab illis census annuus exigatur, qui pecunia mutuo accepta non utuntur ad negotiationes exercendas et lucra comparanda, sed ad necessariam sui ac suorum sustentationem pecuniam a nobis expetunt atque ipsam sortem vix ac ne vix quidem reddere possunt. 2. Ne exigatur ab illis, qui primum quidem ad negotiationes exercendas et lucra comparanda pecuniam a nobis petierunt, postmodum vero praeter suam culpam casibus fortuitis et insperatis, puta incendio, naufragio, diuturniore morbo etc. in eam detruduntur inopiam, ut secundae classis hominibus merito accenseri debeant, erga quos mutuum gratuitum exerceri debere superius diximus, quid quod (ut sunt humana) contingere possit, ut tales negotiatores in primam detrudantur classem, eorum puta, quos eleemosyna juvandos ac quibus non solum censum, sed et sortem ipsam donandam esse docuimus. Si enim ex divite quis fit pauper, tum debeo etiam modum cum ipso agendi mutare. Breviter dicendo, Christiana caritas ut omnium reliquorum, ita etiam hujus contractus directrix ac moderatrix statui debet. Circa secundum nota, discrimen statuendum inter summam pecuniae majorem et minorem, item inter tempus brevius ac longius. Exempli gratia si quis florenum unum atque alterum ad spatium duorum vel trium mensium abs te petat, ibi nolim auctor esse, ut censum propterea exigas; sed si alius quispiam centum, ducentos vel etiam mille florenos, et quidem ad anni unius vel plurium etiam annorum spatium exigit, ut praedia ac fundos emat, ut negotietur ac lucretur, ibi propter rationes superius adductas in compensationem hujus officii jure censum aliquem legibus praescriptum exigere posse dicimus.

Circumstantiae in pecuniae elocatione respiciendae.

XIV. 107.

Monendum interim, de pecuniae summa maiore vel minore iudicandum non ἀπλῶς, sed συγκατακτῶς respectu ad erogantem habito, nec secundum arithmeticam, sed geometricam proportionem. Fieri enim potest, ut recte monet Hunnius in comm. 2. Cor. 8. p. 342 ut aliquis tenuioris conditionis et sortis homo elocet florenos viginti, vel etiam pauciores, quae pecunia cum sit pars substantiae ejus, arbitrator, integrum illi esse non minus ac tibi de centum aut mille florenis quotannis inde accipere pensionem legibus definitam. Circa tertium nota, censum debere esse moderatum ac legibus determinatum. Sic imperatoriae leges statuunt, pro usu centum florenorum quotannis quinque exigi posse, de cujus constitutionis aequitate Lutherus in admonit. ut ecclesiae pastores usuras damnent tom. 6. Witeb. Germ. f. 323. sic judicat: So ist auch jetzt die Zeit nicht, daß man mit fünf oder sechs Gulden auf Hundert Reichthum gewinnen könne, sonderlich wo die dürftigen Personen solche Zinsen nicht wiederum austhun, sondern zu ihrem täglichen Brot nöthig brauchen müssen; ubi tamen denovo monet Hunnius d. l. inter mercatores non ita stricte observari, ne numerus in legibus praescriptus excedatur, quia enim mercator quispiam florenis centum aliunde mutuo sumtis beneficio negotiationis uno anno tantum potest lucrari, ut lucrum illud ipsam sortem adaequet, ideo ob spem tam luculenti quaestus non iudicari iniquum, ut creditori suo de centum paulo etiam plus dependat, quam in vulgari elocatione receptum, praesertim cum lucrum illud cum suo creditore non partiatur. Circa quartum nota, inter eos, qui mutuum rogant, magnam esse differentiam; quidam sunt valde locupletes atque ipsimet legitimis commerciis vel operis et laboribus res suas conservare et absque facultatum attritione pecuniis mutuo dandis proximo indigenti succurrere possunt; quidam mediocribus divitiis affluunt, interim tamen sine quotidiano substantiae decremento illis uti nequeunt, quales sunt pupilli, viduae, senes, in otio literario viventes, ad negotiationes exercendas minus idonei. Priores si contractum illum exerceant eo fine, ut secure in otio vivere, genio indulgere et absque ullo labore rem suam familiarem locupletare possint, parum interim solliciti, quid de debitore et proximo indigente fiat, minus recte agunt, monendi igitur sunt, ut cogitent, esse Dei voluntatem, ut labores manuum suarum quisque manducet Psalm. 128, v. 2. 1. Thess. 3, v. 11. 2. Thess. 3, v. 10. ac eleemosynam et mutuacionem habere peculiare casque amplissimas in verbo Dei promissiones, reliquos vero contractus includi generalibus promissionibus septimi praecepti, ac proinde studeant, ut eleemosynis potius et mutuo gratuito cum proximo agant, quam ut contractum illum annuorum censuum vel unice vel praecipue instituant. Posteriores facilius merentur veniam, si pecunias suas negotiatoribus elocent et ex censu annuo sese suosque sustentent.

240. Ex his facile apparet, quid ad argumenta eorum, qui census illos annuos absolute et simpli-

citer improbant, respondendum sit. Urgent 1. Dictum V. T. superius annotata Exod. 22, v. 25. Lev. 25, v. 35. etc. in quibus usurae simpliciter prohibentur. Respondemus: usuras in illis dictis prohiberi libenter fatemur, sed in quaestione adhuc est, an contractus illo, quo ob pecuniam elocatam pro centum florenorum usu quinque quotannis exiguntur, sit per se, absolute, simpliciter et semper ad usuras divina lege prohibitas referendus, id quod nondum argumentis evidentibus est evictum, sed contrarium potius ex adductis rationibus elucescit. Ut autem haec responsio sit luculentior, notandum est, in dictis illi Scripturae agi de vero mutuo hominibus secundae classi superius a nobis assignatis praestando, illi sua natura et semper debet esse gratuitum, ac perinde, qui a talibus personis, quibus mutui officium debetur, ultra sortem aliquid, quidquid tandem illi sit, exigit vel accipit, usuras exercet et contra divinam legem agit. Ambrosius lib. de Tobia cap. 11 p. 347: Et esca usura est, et vestis usura est, et quodcumque sorti accedit, usura est. Quod vel nomen imponas, usura est. Ex eo vero nondum evinci potest, omnibus qui pecunias a nobis dant sibi petunt, mutuum illud gratuitum a nobis praestari debere, sed ad illos solum id pertinet, quos secundam classem superius collocavimus. Quod vero attinet illos, qui sunt in tertia classe, hoc est qui sunt opulentiores et pecuniam a nobis petunt, non sublevandae inopiae suae causa, sed ut negotiantur et quaestum faciant, ut fundos emant et fortunas suas magis magisque augeant, cum illis licitum est non per mutuum gratuitum, sed per talem contractum agere, quo non solum ad sortis restitutionem sed etiam officii nostri compensationem obligantur. Declaramus id exemplo satis claro et ex propinquo petito. Dicta Scripturae, quae de eleemosyna et beneficentia proximo praestanda agunt, satis clara ac perspicua sunt, cum primis vero Christus universali pronuntiat, Da omni petenti Luc. 6, v. 30. ex eo vero inferri nequit, tales eleemosynas continere debere omnibus omnino hominibus. etiam illis, quos superius in secundam ac tertiam classem collocavimus, quod enim a secundae classis hominibus sortem repetere licitum sit ac concessum Sirach. c. 29, v. 2. et exemplum Tobiae docet, Tob. 4, v. 21. sed debentur illae iis duntaxat hominibus, quibus primam classem assignavimus, hoc est extreme pauperibus, qui ne ipsam quidem sortem reddere possunt. Pari ratione dicta Scripturae de mutuacione officio sunt satis perspicua, quod scilicet mutuum debeat esse gratuitum et quod usurae illicitae sumine veniant, si quis propter officium mutui alius sortem aliquid exigit; sed ex eo nondum colligi potest, hoc officium gratuiti mutui praestandum esse omnibus, adeoque etiam illis, qui in tertia classe locum obtinent, hoc est qui nostra pecunia negotiantur, lucrantur et fortunas suas luculenter augent, id enim si fieret, nec extreme pauperibus eleemosyna nec indigentibus mutuum gratuitum tandem praestari posset, siquidem cessat fontis defluxus, nisi ex aben-

parte adit affluus. Ac probe notandum, usuram verbo divino tam severe prohibitam non in mutuo solum statuendam vel querendam esse, sed veneni instar omnes contractus pervasisse. Testatur sane experientia, in pecuniae mutatione artes usurarias comprimis animadverti, interim damnabilis illa usura non solum in mutuo, sed etiam in emtione ac venditione, aliisve contractibus locum habet, quando scilicet proximus defraudatur, quando contra jus et aequitatem, contra Christianam caritatem in contractibus aliquid agitur, vel ut apostolus loquitur 1. Thess. 4, v. 6. si quis *ὑπερβαίνει καὶ πλεονεκτεῖ ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ*. Si usurarium est, quando in contractu antichreseos pro modica pecunia mutuata totius fundi fructus accipiuntur, eaque ratione agricolae ex possessionibus suis eji-ciuntur, qualem *ἀντίχρεσιν* Justinianus prohibuit; usurarium est, quando in contractu societatis instituitur pactum de salvo capitali, etiamsi alter sine sua negligentia damno affectus sit. Quemadmodum igitur ob usurariam pravitatem contractibus illis saepius adhaerentem non statim contractus ipsi repudiantur ac damnantur; ita quoque etiamsi in pecuniae mutatione usurariae artes saepius animadvertantur, non tamen propterea contractus ipse, quo a divitibus et negotiatoribus ob annum centum florenorum usum quinque census loco accipiuntur, tanquam usurarius et illicitus absolute, simpliciter et semper est damnandus.

241. Cum hac sententiae nostrae declaratione convenit responsum illorum, qui in legibus divinis usurae oppositis eos duntaxat census prohiberi statuunt, qui a pauperibus et egenis cum ipsorum onere et oppressione tantum propter officium mutui exiguntur, quam restrictionem ac limitationem necessario hic subintelligendam esse probatur 1. ex appellatione. Usura illa, quam Deus lata lege prohibet, vocatur *שִׁבְעָה* Deut. 23, v. 19. Psalm. 15, v. 5. a *morsu ac corrosione*, rad. *שָׁבַע* usurpatur de morsu serpentis Num. 21, v. 9. Prov. 23, v. 32. Am. 5, v. 19. ut denotetur, illud demum prohibitaе usurae appellatione accipiendum, quo proximi indigentes mordentur, corroduntur ac consumuntur, quales morsus ac corrosiones emphaticis verbis describuntur Mich. 3, v. 3: *Comederunt carnem populi mei et pellem eorum ab eis nudaverunt et ossa eorum confregerunt et conviderunt sicut in lobete et sicut carnem in medio ollae*. Deinde dicitur *שִׁבְעָה* a rad. *שָׁבַע* foenori dedit, mutuum dedit, quando scilicet cum *כ* ponitur Deut. 24, v. 10. eadem radix Ezech. 39, v. 26. significat *portavit, gestavit*, ut ea demum usura prohibita intelligatur, qua proximus oneratur et gravatur, id quod nequiquam fit in censibus annuis, qui a negotiatoribus et illis, qui pecunia nostra multum lucrantur, propter usum illius exiguntur. Quamvis vero alibi de usura accipiatur vocabulum *מִרְבִּית* ac *מִרְבִּית* a rad. *רָבָה*, quae in genere multiplicationem et abundantiam significat, in Targ. *מִרְבִּית*, unde hodiernum Judaeorum ribis Deut. 23, v. 21. Prov. 28, v. 8. Ezech. 18, v. 8. in Chald.

לִשְׁבָּע foenus a rad. *לָבַע* parturivit, peperit, sicut *τίκος* a *τίκω*, quia nummus nummum parit Exod. 22, v. 25. ex quo aliqui colligunt, omne illud, quod ultra sortem in quacunque pecuniae mutatione vel elocatione accipitur, usurae nomine prohiberi, tamen ex appellationibus reliquis et ex sequentibus limitationis hujus fundamentis conspicuum, eam duntaxat superabundantiam prohiberi, qua indigentes exhauriuntur, gravantur et onerantur.

242. 2. Ex objecti determinatione, in plerisque enim dictis usuras prohibentibus mentio fit *egeni ac pauperis*, a quo ultra sortem propter mutui officium non sit aliquid exigendum. Exod. 22, v. 25: *Si argentum mutuaveris populo meo pauperi tecum* (*אֶת־אֶתְּמִיתִי* afflicto, oppresso, tenuioris et afflictioris fortunae, ubi nota *הַהֲדִיּוּת* esse instar cujusdam determinationis), *non eris ei sicut usurarius*. *שִׁבְעָה* Lutherus vertit, *du sollst ihn nicht zu Schanden bringen*, hoc est non eris exactor nimis rigidus, ut magno suo cum detrimento cogatur tempore constituto praecise mutuum argentum reddere; *non ponetis super eum usuram*, *שִׁבְעָה*, mordentem et rodentem. Lev. 25, v. 35: *Cum attenuatus fuerit frater tuus* (in Hebr. est verbum *דָּחַק* depulsus, dejectus, ad inopiam reductus fuit, Targ. *מִפְּנֵי* pauper factus fuit) *et nutaverit manus ejus tecum* (*מָוֶה* loco motus est, vacillavit, subversus est, Targ. *מָוֶה* et mota fuerit manus ejus tecum, hoc est si extendit manum suam, ut eam apprehendas et auxilium tuum experiat, Lutherus wenn dein Bruder verarmt und neben dir abnimmt, LXX interpr. *ἐὰν πτωχὸς ὁ ἀδελφός σου ὁ μετὰ σοῦ καὶ ἀδυνατήσῃ ταῖς χερσὶ παρὰ σοί, εἰ manus ejus fuerint impotentes et imbecilles ad laborandum, negotiandum et lucrandum, wenn er mit leerer Hand fommt*), *corroborabis eum advena et peregrinus, scilicet es* (hoc est, memento, te quoque peregrinum et advenam esse respectu ad Deum habito, sicut v. 23. quoniam *peregrini et advenae vos ad me*. Lutherus reddidit in accusativo. *du sollst ihn aufnehmen als einen Fremdling oder Gast*, secutus LXX interpr. *ἀντιλήψῃ αὐτοῦ ὡς προσήλυτον καὶ παροίκον*, sed supra *כִּי* praecedens est accentus regius *sakophkaton* incisum majus constituens), *ut vivat tecum*, v. 36. *ne accipias ab eo usuram et incrementum*, *שִׁבְעָה* a cum eo, hoc est quando cum ipso per mutuum agis, non accipies *מִרְבִּית* *שִׁבְעָה*, et timebis a Deo tuo, *ut vivat frater tuus tecum*, v. 37. *argentum tuum non dabis ei ad usuram et ad incrementum tuum non dabis ei cibum tuum*. Ex quo luculenter apparet, in lege divina id demum usurae loco haberi, quod a fratre paupere et attenuato accipitur, quove proximus ita gravatur, ut vitae sustentandae necessaria non amplius habeat. Quamvis igitur in reliquis dictis non fiat expressa pauperis mentio, tamen ex hoc loco tanquam ex propria sede eorum explicatio petenda et per reliqua Scripturae dicta deducenda est.

243. 3. Ex addita explicatione. In locis aliquot Scripturae sacrae usuram prohibentibus statim *ἐξ-γῆραιως* additur, quidnam usurae nomine veniat,

XIV. 110.

tale scilicet incrementum ac talis superabundantia, quae dantem gravat, onerat, opprimit et consumit. Exod. 22, v. 21: *Peregrinum non populabis* (non inferes vim peregrino, $\text{לֹא תִקַּח מִן הַגֵּר$ afflixit, oppressit, deprædatus est), v. 25: *Si argentum mutuaveris populo meo pauperi tecum, non eris ei usurarius, nec ponetis super eum usuram* (tanquam onus quoddam premens et urgens). Levit. 25, v. 36: *Non accipias a fratre tuo usuram et incrementum*, Lutherus vertit *Ueberſaß*. Psalm. 109, v. 11: *Illaqueet foenerator omnia, quae sunt ei*, $\text{וְיִקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָאֵלֹהִים$ quidam deducunt a $\text{וְיִקַּח$ illaqueavit, irretivit; quidam a $\text{וְיִקַּח$ concussit, prostravit; Targum $\text{וְיִקַּח$ colligat, LXX interpr. ἐξέπνευσάτω , scrutetur, acceperunt pro $\text{וְיִקַּח$ propter literarum ו et י similitudinem. Lutherus: *Der Bucherer müſſe außſaugen alles was er hat*. Ezech. 18, v. 8: *Vir qui cum usura non dederit et amplius non acceperit*, Lutherus reddidit *der niemand überſeßet, qui ab iniquitate averterit manum suam, is vivendo vivet*. c. 22, v. 12: *Usuram et superabundantiam accepisti et fraudabas socios tuos in oppressione*. In his et similibus dictis usura describitur per oppressionem, onerationem, facultatum proximi diminutionem, quae descriptio non competit censibus illis annuis, de quibus hoc loco agimus.

244. 4. *Ex naturalis aequitatis et mutuae caritatis conditione*. Summa totius secundae decalogi tabulae proponitur in illa authentica Christi Matth. 7, v. 12: *Quidquid vultis, ut faciant vobis homines, hoc facite etiam ipsis, haec est lex et prophetarum*; consistit enim omnium praeceptorum secundae tabulae summa in dilectione proximi; Roman. 13, v. 10: $\text{πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη}$ v. 8: *qui proximum diligit, legem implevit*; v. 9. *hoc enim, non moechaberis, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non concupisces, et si quod aliud mandatum in hoc verbo ἀναγκαιολοῦται, recapitulatur, et instauratur, diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Idem docet Christus Matth. 22, v. 39. Jam vero demonstratum est superius, nequaquam cum naturali aequitate vel Christiana caritate pugnare, si in certis quibusdam casibus, ab iis scilicet, qui pecunia nostra plurimum lucrantur, pro ejus usu census aliquis moderatus ac legibus definitus exigatur. Ergo prohibitio usurarum in lege divina proposita juxta hanc normam aequitatis et caritatis explicanda, ne eam evertat, sed potius stabiliat. Nec est quod quis obvertat, *quemadmodum in fidei articulis non debemus sequi dictamen humanae rationis, sed claram literam divinae revelationis* 2. Cor. 10, v. 5. *et quemadmodum in cultu divino verbo Dei non debemus nostro arbitrio aliquid addere vel detrachere, sed simpliciter verbo inhaerere* Deut. 4, v. 9. Num. 15, v. 39. Esa. 29, v. 13. Matth. 15, v. 9. *ita quoque in prohibitoriis mandatis usurae oppositis non esse audiendum, quid ratio nostra aequitati naturali et Christianae caritati congruum judicet, sed inhaerendum clarae literae, quae omne omnino incrementum et omnem superabundantiam prohibet; est enim evidens discrimen inter fidei articulos,*

qui cum sint ἀκατάληπτα μυστήρια, omnem humanae rationis captum excedunt, et inter contractus ad humanam et civilem vitam pertinentes, de quibus ex lumine naturae judicium fieri potest, unde Christus ipse deducit nos ad regulam juris naturalis omnium hominum mentibus inscriptam atque insculptam et secundum eam de talibus contractibus judicium fieri permittit. Pari ratione magnum discrimen est inter dilectionem Dei et cultum divinum in prima decalogi tabula praescriptum et inter dilectionem proximi in secunda decalogi tabula mandatum, norma dilectionis divinae ac cultus Deo debiti non potest peti ex naturae lumine, sed de dilectione proximi ex naturali aequitate judicari potest. Quod si quis in istis usurarum prohibitionibus literae simpliciter inhaerere atque ex ea inferre velit, in nullo plane casu licitum esse ob usum pecuniae mutuo datae censum aliquem exigere ac prohibitaе usurae appellatione venire omne id, quod ultra sortem accipitur, si vel maxime proximus eo non gravetur, cogitur ex prohibitione de non mentiendo pari ratione elicere, quod nullo plane casu licitum sit aliter loqui, quam res ipsa se habet, ac prohibiti mendacii appellatione venire illud omne, quod in sermone non consentit cum re ipsa, si vel maxime proximus eo non laeditur nec decipiatur, quod tamen ipse Chemnicus et alii theologi non concedunt. Quare ut ex illis dictis, quae in genere prohibent mendacium, non est inferendum, omne illud mendacii nomine venire, quod in sermone cum re non convenit, sed ad definitionem mendacii ex norma caritatis, quae est finis legis, necessario addendum, quod id demum sit mendacium prohibitum, si falsum proferatur cum voluntate seu intentione decipiendi, docente Chemnico part. 2. locor. c. de lege Dei in explicat. octavi praecepti p. 235. ita quoque ex illis dictis, quae in genere prohibent usuras, non potest nec debet inferri omne illud usurae nomine intelligendum, quod in pecuniae usu alteri concesso ultra sortem accipitur, sed ad definitionem usurae ex eadem caritatis et aequitatis norma necessario addendum, quod ea demum sit usura prohibita, quando aliquid ultra sortem accipitur cum detrimento et oppressione proximi.

245. 5. *Ex paritatis ratione*. In Scriptura non est infrequens absolute, et simpliciter uno in loco aliquid mandari vel prohiberi, cui tamen ex alio Scripturae locis quaedam restrictio est addenda. Sic Luc. 6, v. 30. Christus in genere praecipit: *Da omni petenti*, interim cum certa limitatione hoc accipiendum, *da omni petenti scilicet indigenti, da pro ratione tuarum facultatum etc.* quod si quis praeceptum illud Christi ita nude ac crude velit intelligere, dandum esse cuivis petenti quidquid nobis postulet, quaecunque tandem sit vel nostra vel ipsius conditio, is praecepto Christi penitus abutetur, sicut faciebant Gnostici, qui proximi nostrum de stupro sollicitantes dicebant: *Scriptum est, da omni petenti*. Sed ut propius ad propositum nostrum accedamus, adducimus locum Ezech. 18, v. 1. ubi

inter descriptionem viri pii, justi ac Deo placentis inter cetera etiam hoc refertur, quod proximo suo reddat pignus, id vero non potest absolute et simpliciter eo sensu accipi, quasi nullo modo licitum sit pignus a proximo accipere, sed juxta explicationem in divina lege traditam intelligendum est de tali pignore, quo proximus egenus non potest carere. Exod. 22, v. 26: *Si pignorando pignoratus fueris vestimentum proximi tui, cum occubuerit sol, restitues illud ei*; v. 27. *quia est operimentum ejus, tantum illud vestimentum est pelli suae, in quo dormiat*. Deuter. 24, v. 17: *Non capies in pignus vestimentum viduae*. Eodem sensu accipienda est prohibitio usurae de tali scilicet abundantia et incremento, quod cum damno et oppressione egeni exigitur ac postulatur.

246. Atque haec sunt praecipua fundamenta, quibus demonstramus, mandatum de non accipiendis usuris certa ratione limitandum nec simpliciter et absolute ad quoscunque census, qui in contractu elocatae pecuniae exiguntur, referendum esse. Quidam alia fundamenta addunt, quae non sunt ejusdem roboris ac momenti. 1. Est qui ex Genes. 47, v. 24. tale nectit argumentum: *Sicut agri Aegyptiorum proprii erant Pharaonis, ille vero pensionem quintae portionis de frugibus jure exigit; sic iniquum non est, si pro quinq; denorum florenorum usu annuo quinque accipiuntur, est enim quintae partis fructuum emtio*. Ergo contractus ille, quo pro centum florenis quinque dantur in annum, non est a pietate alienus nec sola nititur imperiali constitutione, sed exemplum habet in sacris literis et ab usurariis artibus est separandus. At ut praetermittamus diversitatis rationes, quae notari possunt complures, ex hac comparatione colligere aliquis posset, si pro quinq; denorum florenorum usu annuo quinque licet accipere, utique pro decies denorum, hoc est centum florenorum usu quotannis licebit accipere decem, id quod tamen in contractu emtionis redituum tanquam usurarium reprobatur.

247. 2. Quidam proferunt legem divinam Deuter. 23, v. 20: *Extraneo foeneraberis et fratri tuo non foeneraberis*, ex quo colligunt, prohibitionem usurarum non esse simpliciter et absolute accipiendam, sed cum certa quadam limitatione ac restrictione, ne scilicet cum detrimento et oppressione proximi usurae exigantur, quam limitationem existimant addi Exod. 22, v. 21: *Peregrinum non populabis et non opprimes eum, quia peregrini fuistis in terra Aegypti*. Sed huic argumento variis modis respondetur. Hieronymus in comment. c. 18. Ezech. per distinctionem temporum respondet: *In principio legis a fratribus tantum foenus tollitur, in propheta ab omnibus usura prohibetur*. In evangelio virtutis augmentum est praecipiente Domino: *Foeneramini his, a quibus non speratis recipere*. Sed hypothesis illa repugnat perfectioni divinae legis. Chemnicus part. 2. locor. theol. p. 434. ex Gersone distinguit inter permissionem civilem et theologicam, item inter *jus fori* ac *jus poli*. In V. T. (inquit) *Moses fuit*

et theologus, et legislator, alibi enim tradit, quomodo serviendum sit Deo justitia et sanctitate, alibi vero pro externa societate vitae civilis in republica Israelitica certas quasdam politicas constitutiones isti populo praescribit, hoc est tractat de jure fori et de jure poli, ordinat forum politicum et forum conscientiae. In legibus autem politicis, quas Deus populo Israel dedit, non semper justitia et sanctitas conscientiae coram Deo praescribitur, sed sunt accommodatae ad conservationem externae et civilis societatis in illa politia pro conditione ingeniorum et morum istius populi, cui Deus ipse tribuit epitheton durae cervicis. Quia igitur leges forenses Deus praescribebat politico magistratui, quae vitia quibus civilibus poenis punienda forent, vidit fieri non posse, ut effrenata hominum malitia ex toto compesceretur legibus civilibus per poenas politicas. Ut ergo in civili societate istius populi pejora vitarentur mala, neve erga domesticos fidei exerceretur usura, non quidem approbavit, sed forensi et politico fine toleranda permisit hactenus, quod per magistratum civilem non puniebantur etc. hoc modo usura in V. T. permittitur civiliter, damnatur autem theologice in conscientia coram Deo. Alii respondent hoc modo, usuram erga extraneos ibi nec praecipere, nec permitti, sed quia Scriptura vult, ut omnes homines agnoscamus proximos, sensum esse, erga quemcunque usuram exerceas, illum non tractas ut fratrem et proximum, sed ut hostem. Lutherus in lib. contra Judaeos respondet, duo esse Judaeorum genera, quidam sunt Judaei Moysis, quos scilicet Deus per Moysen ex Aegypto in terram Canaan introduxit ac legem illis dedit in terra ista servandam, donec veniret Messias; quidam vero sunt Judaei caesaris, non Moysis, quorum scilicet majores coram Pilato dixerunt: *Non habemus regem nisi caesarem*; ad illos non pertinere hanc legem, sed si ea uti frui velint, in terram Canaan ipsis esse redeundum. Anton. Margarita in libr. de fide et relig. Judaeorum respondet, in lege divina semper praemitti, si in praeceptis meis ambulaveris, alieno foeneraberis, ac Deut. 28, v. 43. adversativam addi, si non ambulaveris in praeceptis meis, peregrinus mutuat tibi; jam vero hodierni Judaei non ambulant in reliquis Dei praeceptis, ergo non debent frui beneficio hujus legis de usuris. Hotomannus lib. 2. de usuris c. 3. respondet, ideo licuisse Judaeis ab extraneis accipere usuras, quod ipsi quoque a Cananaeis gratuitam pecuniam mutuo non habebant, sed usurasolvere cogebantur, lege igitur

XIV. 113.

rint ad populum Dei, et vero Cananaei non simul et semel expelli vel exterminari quiverant, ideo Dominus inter reliqua media etiam hoc concessit Israelitis, ut possessiones eas, quae alioquin ipsis decretae fuerant, hoc interveniente medio a Cananaeis tanquam hostibus injustis possessoribus ad se traducere, quae res hodie in exemplum trahi nec potest, nec propter diversitatis rationem debet. Convenit haec responsio cum ea, quam tradit Ambrosius in lib. de Tobia c. 15. p. 348: *Quis erat tunc alienigena nisi Amalech, nisi Amoraeus, nisi hostes? ibi, inquit, usuram exige. Cui merito nocere desideras, cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usurae. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima te vendicare. Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat, qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius et exactor inimici. Ergo ubi jus belli, ibi et jus usurae. Quidquid sit de explicatione hujus loci, de quo inferius plura dicemus, ad stabilendos census illos annuos parum roboris in eo esse dicimus.*

248. 3. Petrus a Well. in tract. de usuris c. 4. fac. b. edit. Colon. adducit parabolam Christi Matth. 25, v. 26. ubi dominus ad servum, qui talentum in terra absconderat, dicit: *Serve nequam et piger, oportuit te committere pecuniam meam nummulariis et veniens recepissem quod meum cum usura, ex quo colligit, non omnem usuram simpliciter esse prohibitam. Sed praeterquam quod ex parabolis et similitudinibus non ducantur firma argumenta, promte responderi potest, distinguendum esse inter rem ac rei modum. Christus non approbat usurarias artes, quibus pecuniam et facultates suas avari augent, sed lucrum et incrementum pecuniae in rebus spiritualibus imitandum nobis proponit atque eo unice spectat, quod thesauro verbi divini et donorum spiritualium nobis concredito in ecclesia negotiari et lucrari debeamus, perinde ut Luc. 16, v. 8. nequaquam nobis commendat fraudes et furta, sed prudentiam oeconomi, quam in spiritualibus rebus imitandam nobis ob oculos proponit. Non probat Christus usuram in lege Dei prohibitam, sed rationem lucri faciendi, quae in vita communi quotidie conspicitur in pecunia ad exercenda commercia et negotiationes adhibita, tanquam omnibus notam assumit eamque ad suum propositum explicat. Chrysostomus hom. 41. in Genes.: *Vide misericordiam Dei. In his sensibilibus pecuniis prohibuit, ne quis usuram acciperet. Quare et ob quam causam? quia uterque magno damno afficitur. Nam debitor quidem inopia atteritur, creditor autem augens divitias etiam peccatorum accumulatur sibi multitudinem etc. in spiritualibus autem repetiturum se promittit usuras. Quare? quia omnino diverso modo se habet spiritualis usura et sensibilis. Illic enim a quo requiritur severiter, subito in extremam inopiam deferitur, hic autem a quo exigitur, quando gratitudinem prae-**

se tulerit, quanto majorem usuram affert, tanto majori fruetur remuneratione.

249. Contenti igitur sumus fundamentis superiorum pro nostra sententia adductis et generali illa responsione, quod dicta V. T. usuras prohibentia agant de officio mutui indigentibus gratis praestando, ita ut praeter sortem cum ipsorum detrimento et oppressione nihil ab illis exigatur. Coronidis loco addimus si vel maxime evinci posset, dicta illa V. T. in quibus usurae damnantur, esse plane generalia et tam eo accipienda, quod in nullo plane casu nec ab illa qui pecunia nostra plurimum lucrantur et commodum sua parant, quidquam ultra sortem accipiendum et id quod tamen nondum est evictum et comprobatum, tamen morale a forensi et judiciali in illis legibus accurate esset distinguendum. Morale sive genus pertinet ad omnes homines tam N. quam V. T. forense autem seu judiciale cum sit speciale, ad politiam Judaicam duntaxat spectat. Morale foret, in contractibus et commerciis, in emtione, venditione, mutuo etc. cavendam esse *πλοονίαν*, injustitiam et usuras illicitas, atque id etiamnum hodie in N. T. nos obligat; forense seu judiciale foret, quod si pecunia mutuo data nihil quidquam a proximo ultra sortem sit accipiendum, id quia ad Judaicam politiam unice spectaret, nos in N. T. non amplius obligaret. Quodsi enim circumstantias exacte ponderamus, apparebit discrimen evidens inter politiam Mosaicam ac nostras. Judaei peculiari lege prohibebantur possessiones suas per venditionem in perpetuum abalienare, Levit. 25, v. 10: *Sanctificabitur annus quinquagesimus et praedicabitur libertatem in terra cunctis habitatoribus ejus, jubilaus quoniam erit vobis et revertimini unusquisque ad possessionem suam.* v. 15. *Secundum numerum annorum post jobel emes a proximo tuo, secundum numerum eorum proventuum vendet tibi.* Proinde emptor non erat hereditarius ac perpetuus praediorum ac fundorum, agrorum puta, vinearum etc. possessor, sed tantum usufructuarius, quia percipiebat durans fructus rei emtae usque ad annum jubilaum, a quo absque ulla pretii refusione ad pristinum possessorem bona illa immobilia redibant. Erat iniqua alia quaedam constitutio de debitis quovis tempore anno fratri remittendis. Deut. 15, v. 1: *Septimo anno facies remissionem, quae hoc modo celebratur.* v. 2. *Cui debetur aliquid a proximo ac fratri suo, repetere non potest, quia annus remissionis est Domini.* v. 3. *A peregrino exiges, a fratre vero repetendi non habes potestatem.* v. 4. *Et cum indigens et mendicus non erit inter eos.* Quod si fuisset Judaeis licitum a fratre propter pecuniam mutuo datam censum annum exigere, sed antea prioribus census tantos ac tam immoderatos essent, ut ad ipsam summam septimo anno assumerent, atque ut debiti remissio absque ullo poenitegeni levamento fuisset facta, qua ratione legum finem hujus suae constitutionis, ne scilicet ad indicium in Israël, nequaquam obtinuisset. Pari ratio

si census annuum ex pecunia mutuata accipere Judaeis licitum fuisset, non minus quoque prior illa dispositio de possessionibus in anno jubileo possessori, qui eas olim vendiderat, sine ulla pretii refusione restituendis locum et effectum obtinere haudquaquam potuisset, quilibet enim potius pecuniam ab usuris proximo dedisset, quam fundos ejus emisset, quippe quas hereditario in perpetuum possidere ob disertam legis prohibitionem non poterat, quin et de fructibus annuis interea percipiendis admodum dubius erat. Proinde ne Judaeorum avaritia constitutionibus divinis de fundis in anno jubileo venditori restituendis ac de debitis in anno sabbatario remittendis fraudi esset, absolute ac simpliciter ipsis interdictum videri possit, census aliquem propter pecuniam mutuo datam a fratre, hoc est ab Israëlita, exigere, vicissim vero ne putetur tanquam morale et in genere omnibus interdictum, ideo concessum ipsis fuit ab alienigena census pecuniarios exigere, ex quo fundamento deduci potest conciliatio illarum legum, quae prima fronte invicem pugnare videntur. Deut. 23, v. 20: *Extraneo foenerabis, et fratri tuo non foenerabis.* Exod. 22, v. 21: *Peregrinum non populabis, et non opprimes eum.* Quidam existimant, priori lege permissum, moderatas usuras ab extraneo et peregrino accipere, posteriori vero interdictum immoderatas, illicitas et injustas usuras ab eodem exigere. Sed quia in priori loco itidem est verbum *וְלֹא יִשְׁכַּח*, quod significat usuris proximum mordere et arrodere, ideo ex objecto prohibitionis rectius petitur diversitatis ratio. *וְלֹא יִשְׁכַּח* in Scripturis dicuntur *alienigenae et gentiles* Jud. 19, v. 12. quos apostolus sic describit Eph. 2, v. 12. quod fuerint *ἀπηλλοτριμένοις τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ*. *וְלֹא יִשְׁכַּח* dicuntur *proselysi*, qui ex gentibus quidem oriundi erant, interim tamen Israëliticam religionem amplectebantur et in politiam Judaicam recipiebantur Exod. 12, v. 49. Deut. 14, v. 21. et 29. Eorum aliqui habitabant in medio Israëlitarum, qui vocabantur *proselysi portae*; quidam vero in regionibus procul dissitis, qui quotannis ad festa solenniora Hierosolymam veniebant Act. 2, v. 5. c. 8, v. 27. Permittitur igitur Judaeis, ut foenerentur extraneo, sed prohibentur interim peregrinum populari et opprimere, hoc est permissum ipsis erat usuris exsugere et exhaurire extraneos propter causam superius expositam, quia scilicet exitio devoti erant, sed prohibentur eas exercere erga peregrinum e gentilitate quidem oriundum, interim Judaicam religionem amplexum, quia lex de usuris a fratre non exigendis generalis est, concernens non solum eos, qui ratione originis erant fratres, sed illos etiam qui professione ejusdem religionis fratres erant.

250. Ergo si vel maxime ex hypothesis concederemus, Israëlitis absolute et simpliciter prohibitum fuisse usuras justas et moderatas, hoc est census annuos ob usum pecuniae mutuatae, a fratre exigere, amen in prohibitorio illo mandato forense et judiciale a morali distinguendum omnino caset, id quod

hac ratione demonstramus. Quodcumque Israëlítico populo interdicatur, cum tamen in se ac per se non pugnet cum naturali aequitate et fraterna caritate, illud non pertinet ad legem moralem, qua omnes populi etiam in N. T. obligantur, sed ad legem forensem et judicialem, quae Israëlitas duntaxat obligavit. Atqui in certis quibusdam casibus non pugnat cum naturali aequitate et fraterna caritate census annuum ob pecuniam proximo erogatam ab eodem accipere, ut superius fuit demonstratum. Ergo si vel maxime Israëlítico populo interdictum id fuisset, tamen speciale ac forense *διάρayμα* foret, non autem legis moralis particula. Quemadmodum igitur Chemnicus part. 2. locor. cap. de imaginib. p. 150. censet, *praeceptum de non habendis vel fabricandis imaginibus esse partim morale, partim ceremoniale*; morale esse, quod universaliter prohibita sint imagines, quae manifeste prae se ferant ethnicam superstitionem et manifestam impietatem cum verbo Dei pugnantem. Item imagines qualescunque quae quoquo modo prostant ad cultum et adorationem, quod prohibitum sit adorare et colere sculptilia, hoc est habere ea pro Deo vel tribuere illis cultum soli Deo debitum etc. Ceremoniale esse, quod propter proclivitatem populi Israëlítico ad idololatriam Deus omnino illis interdixit fabricationem et usum imaginum quarumcunque templo inferendarum; morale ad omnes homines, ceremoniale ad Judaeos duntaxat pertinere, morale ad V. et N. ceremoniale ad V. T. duntaxat pertinere. Ita quoque eodem jure possemus dicere, si vel maxime mandatum de usuris omnes census ob pecuniae usum datos prohibent, illud tamen esse *partim morale, partim forense*; morale esse, ne in exigendis vel accipiendis illis censibus proximus gravetur, oneretur et opprimatur; forense esse, ne a proximo quidquam ob pecuniae erogatae usum census loco accipiatur; prius est generale omnes omnino homines obligans, posterius vero speciale ad solos Judaeos pertinens, quibus ob proclivitatem ad avaritiam, fraudes et proximi oppressionem id erat interdictum, perinde ut in lege mutui de debitis quovis septimo anno proximo remittendis Deut. 15, v. 2. Forense a morali distinguendum debet; forense est quod omnia omnino debita fratri erant remittenda, illud ad Israëliticam duntaxat politiam pertinebat; morale est, quod ratione indigentiae proximi habitata mutuum debeat esse gratuitum, item quod debitum proximo sit condonandum, si praeter suum meritum ad inopiam redigatur.

251. Atque haec dicta sint de legibus divinis V. T. in quibus usurae absolute et simpliciter prohibentur, quas primo loco semper urgent, qui census annuos lege imperiali concessos penitus damnant.

2. Proferunt dictum Christi Lucae 6, v. 35. *ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μὴδὲ ἀπελπίζετε, benefacite et mutuum date nihil inde sperantes*, ex quo apodictice colligi posse existimant, ultra sortem nihil quidquam in officio mutui a proximo exigendum; sed breviter respondemus, ex tota serie et contextu

2. Ex dicto Christi Lucae 6, v. 35.

hujus loci patere, quod Christus loquatur de mutuo eleemosynario ac proinde nequaquam tollat contractus civiles juri naturali congruentes, id quod ex analysi textus demonstrandum. Apud evangelistam Lucam verba Christi sic habent v. 33: *Si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quae vobis gratia? siquidem etiam peccatores hoc faciunt.* v. 34. *Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis vos recepturos, quae gratia est vobis? nam et peccatores dant mutuum, ut paria recipiant, ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα.* v. 35. Veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite et mutuum date nihil inde sperantes, et erit merces vestra copiosa etc. Ex antithesi sole clarius elucescit, Christum nequaquam loqui de mutuo officioso, in quo certa pecuniae summa proximo datur ea lege et conditione, ut constituto tempore eandem et sic τὰ ἴσα reddat, sed de mutuo eleemosynario, in quo ipsa sors egenti proximo donatur, ut nihil plane redeat ad creditorem, qui pecuniam proximo erogavit. Nam de peccatoribus dicit, quod mutuum officiosum exercent, hoc est quod dent illis mutuum, a quibus sperant se recepturos, sed a piis et Christianis altiore aliquem beneficentiae et caritatis gradum exigit, jubet ipsos mutuum dare etiam illis, a quibus nihil sperare possunt, hoc est ubi de sorte in dubio versantur ac periculum subest, ne pecunia mutuo data perpetuo carere cogantur. Apud Matth. c. 5. v. 39. eadem Christi concio verbis paululum diversis sic describitur: *Si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, praebe illi et alteram,* v. 40. *Et qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte illi et pallium,* v. 41. *Qui te angariaverit ad mille passus, vade cum illo et alia duo,* v. 42. *Qui petit a te, da illi, et volentem a te mutuare, ne averseris,* ubi ex praecedentibus verbis manifeste colligitur, de mutuo non ἀπλῶς et absolute, sed οὐκ ἐκ τῆς ἀπλῆς et comparate Christum loqui. Ut enim antecedentia mandata hunc exhibent sensum, satius esse alteram etiam maxillam percutienti obvertere quam privatam vindictam exercere et repercutere; praestabilius esse, ut una cum tunica etiam pallii jacturam quis faciat, quam ut contentio studio iudicium cum altera quis experiatur; consultius esse, ut quis in gratiam proximi duo miliaria vadat, et sic officium conduplicet, quam ut caritatis officio desit et petitionem unius miliaris simpliciter recuset; sic et posterius illud membrum non absolute, sed comparate accipiendum, praestabilius scilicet esse pauperibus in communi vita sic dare mutuum, ut non modo nihil ultra sortem accipias, sed de sorte ipsa quoque, si res ita postulaverit, periclitari malis, quam ut fratrem subsidii tui indigum hoc officio plane destituas. Censura facult. jurid. Tubing. in contr. Ratisbonens. de usuria, Hunnius in comment. 2. Cor. 8.

252. At, inquis, si vi et vigore hujus mandati Christianus obstrictus est ad mutuum eleemosynarium, hoc est ut mutuo det etiam illis, a quibus ne quidem ipsam sortem reddendam sperare potest,

multo magis obstrictus erit ad mutuum gratuitum, hoc est ut mutuo det et ultra sortem nihil quidquam exigat vel accipiat. Respondemus: ex illis, quae superius allata sunt, liquido constat, hoc mandatum non de omni hominum genere simpliciter et absolute accipiendum esse, quasi absque ullo discrimine omnibus sit dandum, sed duntaxat de duplici hominum genere, videlicet primo de illis, qui jamdum sunt egeni, atque ita quidem egeni, ut ne quidem ipsam sortem absque extremo suo damno reddere possint, illis mutui officium non est hoc praeteriti denegandum; secundo de illis, qui eo quidem tempore, quo mutuum a nobis petunt, ea facultate conditione fruuntur, ut sortem possint reddere, pro modo vero vel incendiis, vel naufragio, vel morbis aliisve casibus in eum detruduntur inopiae gradum, ut sortem absque extremo detrimento reddere nequeant, ubi omnino locum obtinere debet hoc Christi praeceptum: *Mutuum date nihil inde sperantes.* Homines mundani vel, ut Christus hic loquitur, *peccatores* pecuniam mutuo datam sedulo provident, ne illis dent mutuum, a quibus sortis periculum impendat, quamvis illi eo officio maxime indigeant, sed Christianus ad hoc officium semper debet esse promptus, ac si vel maxime de sorte periclitetur, Deo rem commendet, nec propterea animo nimis angatur, sed malit periculum illud subire quam proximo indigenti officium mutui denegare. Quare perpetuo ad conditionem pervenire, quae mutui officium a nobis expetunt, respiciendum erit. Si qui sunt opulentiores et sine ea pecuniam a nobis sibi erogari petunt, ut negotentur, lucrentur, fundos emant ac rem suam locupletiore reddant, ab illis etiam ultra sortem aliquod exigi et commodorum participatio institui potest; sed illis, qui sunt fortunae tenuioris, non absque censu solum erogandum, sed ipsa quoque sors rebus exigentibus condonanda.

253. Ut totum hoc negotium sit clarius et manifestius, docendi causa quatuor genera mutui (latius accepto hoc vocabulo) constitui possunt. Primum est *mutuum eleemosynarium*, quando census et ipsa sors condonantur; alterum est *mutuum gratuitum*, quod etiam vocari potest *officiosum*, quando quis absque censu sortem recipit; tertium est *mutuum compensatorium*, quod jurisconsulti vocant *mutuum cum stipulatione*, quando ob erogatam pecuniam praeter sortem etiam census aliquis a proximo exigitur; quartum est *mutuum usurarium*, quando scilicet usurae illicitae et immoderatae legibus divinis et humanis prohibita exiguntur, quibus proximo gravatur, oneratur et ipsius facultates exhauriuntur. Priores duae species sunt peculiariter opera caritatis et misericordiae proximo debitae; tertia species est contractus licitus, modo observentur conditiones superius propositae; quarta species est usura legibus damnata.

254. 3. Tertio loco proferunt quaedam rationes, quibus evinci posse putant, propter pecuniam proximo erogatae usum non posse censum aliquem

ab eodem exigi. 1. *Jus naturale et aequitas requirit, ut in contractibus inter homines institutis servetur aequalitas, ne pars una cum damno alterius locupletetur. Jam vero non servatur aequalitas, quando creditor non solum sortem recipit, sed etiam praeter eam abundantius quiddam exigit. Ergo illud pugnat cum naturali jure et aequitate.* Respondemus per inversionem. Propterea quia jus naturale et aequitas in contractibus aequalitatem requirit et quia iniquum foret, si pars una cum alterius damno locupletaretur, ab eo, qui nostra pecunia negotiatur, lucratur et rem familiarem auget, compensatio aliqua exigi potest, alias ad ipsum solum rediret commodum ex pecuniae usu resultans, quod pari ratione ipsimet parare potuissemus atque interim eo carere cogimur. Iniquum foret, si creditor ab indigente, qui non lucrandi, sed inopiae sublevandae causa pecuniam exigit, ultra sortem aliquid exigeret; sed et hoc iniquum foret, si debitor pecunia ab illo accepta plurimum lucratus erga benefactorem suum sese gratum ac memorem declarare nollit. De toto hoc argumento ex superioribus judicium fieri potest. 2. *Mutuum per se et sua natura est gratuitum. Jam vero officium mutui jure naturali proximo debemus. Ergo etiam jure naturali obstringimur absque ulla compensatione pecuniam mutuum proximo dare.* Respondemus: ut *eleemosynarium*, ita quoque *gratuitum* illud mutuum jure naturae debemus proximo, non tamen omnibus omnino hominibus, sed illis duntaxat, qui inopiae sublevandae causa hoc humanitatis officium a nobis expetunt; cum divitibus, qui ad negotiationes et lucra pecuniam nostram utendam fruendam sibi concedi postulant, per alium contractum agere possumus, quem superius vocavimus *mutuum compensatorium*, quamvis libenter fateamur, quosdam mutui vocabulum in hoc contractu incommodius judicare ac contractum *elocationis* vocare malle, sed quidquid sit, ubi de re ipsa constat, de appellationibus facili negotio transigi potest. 3. *Pecunia est res sua natura sterilis nec parit fructus, si vel per centum annos mille thaleros in arca asservares, ne unicum quidem producere possent. Jam vero pugnat cum jure naturali fructus ex re sua natura sterili exigere. Ergo in pecunia alteri erogata non possunt census annui constitui. Agri, vineae, horti accedente divina benedictione fructus quotannis proferunt uberrimos, Gen. 26, v. 12 Matth. 13, v. 23. ideo aliis per contractus censuales elocare possunt; sed pecuniae diversa est ratio.* Respondemus: distinguendum inter *pecuniam ipsam* et *pecuniae in negotiationibus ac commerciis usum*. Pecunia ipsa per se, immediate et citra usum in negotiationibus nullos affert fructus, sed mediante usu in civili societate fructum afferre potest longe aberrimum. Mercator centum florenis aliunde mutuo sumtis potest intercedente negotiatione anno uno tantum lucrari, ut lucrum illud ipsam sortem fere idaequet. Qui pecunia aliunde accepta agros, vineas et fundos emit, fructus eorum percipit amplius

Gerhardi loci. VI.

simos, quibus carere cogeretur, nisi proximus pecuniam ipsi mutuo dedisset. Multi praedia et fundos suos cogerentur vendere ob aes alienum, quo premuntur, nisi versuram facerent et pecunia mutuo accepta creditori satisfacerent. Illis certe pecunia non est res sterilis, sed efficit, ut redditus praediorum suorum annuos percipere possint. Cum agro itidem sic videmus comparatum, ut per se et immediate, nisi aratio sementis et cura hominum accedat, utiles fructus haudquaquam proferat, sed si labores bonum et culturam hominum experiatur, divina praesertim benedictione accedente fructus profert longe uberimos, neque tamen inventus quispiam, qui negaret, ex elocatione agri redditus annuos percipi posse. Distinguendum denique inter *fructus naturales et civiles*; pecunia non profert fructus naturales, sicut agri, vineae etc. interim tamen civiles fructus in negotiationibus et commerciis parit, ut experientia luculentissime comprobatur. 4. *Nummus non est inventus, ut esset merx, sed medium acquisitionis ac pretium mercis. Ergo pecuniam vendere vel elocare tanquam mercem, ut fit in usuris, pugnat contra naturam inventi nummi.* Respondemus: pecunia non solum est *medium commutationis necessariae*, qua indigus cibum, potum, vestes atque alia vitae sustentandae necessaria sibi comparare potest, sed etiam *negotiationis lucrosae*, qua dives commercia exercere, fundos emere et res suas locupletiores reddere potest; jam vero census illi, de quibus hic agimus, non ratione prioris, sed posterioris usus exiguntur. Distinguendum etiam inter *finem inventi nummi primum*, quem concedimus esse eum, qui in argumento exprimitur, et *usum ejusdem in negotiationibus, commerciis ac contractibus secundum*. 5. *In quibus rebus usus est ipsa abstractio, in illis usus non separatur a dominio vel a re ipsa, sicut non seorsim venditur vinum et usus vini. Sed in mutuata pecunia usus est ipsa distractio. Ergo iniquum est ultra restitutionem sortis vendi usum pecuniae, quod fit in mutuo.* Respondemus: distinguendum inter *usum pecuniae* et inter *commodum usu comparatum*. Pecunia quidem usu consumitur, sed commodum usu comparatum durat. Quando creditor debitori pecuniam erogat, duplex beneficium ipsi praestat, primo tradit ipsi dominium et proprietatem illius pecuniae, secundo jus utendi fruendi pro libitu in negotiationibus et commerciis; proinde quia debitor respectu posterioris beneficii sua parare potest commoda, eademque longe amplissima, aequum est, ut creditori sese gratum praebeat. Ostendit experientia, usum pecuniae non esse eo modo consumptionem, sicut in vino, frumento et aliis fungibilibus, sed praeter distractionem sortis ipsum usum pecuniae habere utilitatem usibus hominum accommodatam. Non ergo ipsa sors hic venditur, sed realis utilitas, quae creditori abest et debitori adest, sicut in locatione domus. Usus enim pecuniae non consistit proprie in distractione vel expensa, sed usu rerum, quae inde vel comparantur et acquiruntur, vel quae hac ratione conservantur

4. A nummi inventione.

5. A pecuniae per usum distractione.

xiv. 119.

6. A mutui de- nominatione.

alias distrahendae, quam responsionem non improbat Chemnicus part. 2. locor. p. 439. 6. *Mutuum inde dicitur, quod de meo fiat tuum, sed sicut iniquum est, si venderem tibi id, quod tuum est, ita pro usu pecuniae, quae jam alterius facta est, aliquid exigere iniquum est.* Responsio patet ex dictis. Usus pecuniae duplex est, *necessarius et lucrativus.* Necessarius pecuniae usus respicit egenos, qui pecunia mutuo sibi data extremam suam inopiam sublevant; lucrativus respicit ditiores, qui pecunia mutuo accepta negotiantur et lucrantur, a quibus partem lucri recipere iniquum non est censendum.

7. Ab incommodi in re publica consequentione.

7. *Experientia comprobatur, censibus illis annuis debitorum exauriri, creditores vero locupletari, artes etiam honestas ac vitae necessarias negligi, et hunc modum tanquam tutiorem ac faciliorem, quo divitiae parentur, reliquis laboriosis praeferrere, ex quo reipublicae magnum imminet incommodum.* Respondemus: abusus accidentarius ab ipso contractu in se ac per se licite distinguendus est, usuraria pravitas contractui adhaerens non tollit ipsius contractus justitiam et aequitatem. Si observentur conditiones superius propositae, nullum ex eo metuendum erit periculum, ac fine eo pius et Christianus magistratus censibus illis certam determinationem adjecit, ne in usuras illicitas excrescerent et justitiam rerumpublicarum fulcimentum everterent.

4. Ex jure canonico.

255. 4. Proferunt juris canonici dispositionem, quae absolute et simpliciter omnes usuras damnat. Respondemus: accipiendum id de usuris illicitis et immoderatis, non autem de contractibus juri naturali, gentium et civili congruentibus, sicut prudenter monet Gerson, *non facile contractum, in quo mediocritas aequalitas conspicitur, pronuntiandum esse usurarium.* In jure enim canonico propter moram solutionis non solum id quod interest exigere permissum (quod certe parum distat a moderato illo censu, de quo jam agimus) c. pervenit. de fidejussoribus; sed etiam certi casus proponuntur, in quibus ultra et praeter sortem aliquid a debitore liceat accipere, utpote *cum ob dotem non solutam a socero permittitur genero, ut ex re sibi pignori fructus capiat praeter sortem, vel paciscatur certam quantitatem sibi quotannis dari, quamdiu dos non solvitur.* Quod applicatur etiam ad viduam, cui soluto matrimonio dos non restituitur. c. salubriter X de usuris; item ad dominum feudi, cui res feudalis utenda fruenda data est interim, dum sua pecunia daret. c. Conquestus de usuris, ubi aliquot casus recenset glossa, in quibus acceptum supra sortem non possit nominari usura. 1. Si feudum, de quo fructus percepti sunt, sit monasterii aut ecclesiae; 2. si praedium venditum est et traditum nondum facta solutione, ibi enim fructus percepti non computantur in sortem; 3. damna omnia in contractibus bonae fidei, praesertim ex mora interveniente; 4. in contractu redemptionis, ubi emens lucratur fructus; 5. ubi pecunia datur ad pompam, potest recipi merces; 6. ubi apponitur aliquid nomine poenae, potest recipi poena conventionalis sine

periculo conscientiae et sine peccato, ita tamen ut poena bona intentione sit imposita et moderata. Quodsi ergo in tot casibus licitum aliquid ultra sortem accipere, utique non potest tanquam usurarium et illicitum absolute et simpliciter census pecuniae annuus damnari. Quid quod pacta de fidejussore nautico in jure canonico approbantur c. Navagantibus. X de usuris. Covarruvias lib. 3. resolut. c. 1. nu. 3. et usurae a fidejussore pro principali solutae eodem jure similiter exunguntur c. Constitutus X de fidejuss.

256. 5. Denique urgent auctoritatem Lutheri, qui simpliciter damnavit annuos illos census tanquam usurarios. Sed rigori priorum cumprimis scriptorum opponimus moderationem, quam addidit in scripto, cui titulus: *Bermahnung an die Pfarrherren den Wucher zu predigen*, tom. 6. Witeb. Germ. 1625. b. ubi hosce invenies aphorismos: 1. strictius in prohibitione usurarum quandam mitigationem in certis casibus adhibendam; 2. viduis, pupillis senibus etc. qui non possunt negotiationes exercere, concedi posse, ut ex pecunia mutuo data a negotioribus census accipiant. Illum contractum vocat ein Rothwucherlein; 3. conscientiae posse consulere ai magistratus adhibito theologorum et jurisconsultorum consilio quandam lenitatem in his contractibus adhibeat; 4. distinguendum esse casum necessitatis a temporibus et personis, quae non sunt hujusmodi necessitati subjectae; 5. se non admittit repugnare, si ad usuras illicitas et immoderatas cohibendas concedatur nobili ut quatuor, mercatoribus ut octo, reliquis ut sex florenos accipiant: 6. et jam esse tempora, ut sex florenis ex centum usurarum elocatione acceptis multum lucrari possimus. 7. ministros ecclesiae has disputationes debere remittere ad jurisconsultos et viros bonos etc. Haec enim Lutherus magistratui pio et Christiano praedicium permittens, quid prohibitaee usurae nominandus censendum sit, ac inter opera misericordiae praedicandae ac contractus civiles legibus permissos recte distinguens. Videatur etiam Brentius in scripto Germ. von wucherlichen Contracten; Aepinus in comm. Psalm. 15. Chytraeus in comm. cap. 23. Dec. Heerbrandus et Schnepffius in cons. theol. Bibl. decad. 1. cons. 4. et decad. 6. consil. 8. Huetius in 2. Corinth. 8. Gesnerus in Psalm. 118. Hoë in scripto Germ. Lips. 1617. edito sub tit. Unterricht, ob ein Christ mit gutem Gewissen Zinsen nehmen könne? Marbachius in comm. cap. 2. Exodi, quorum sententia huic nostrae est conformis.

257. Quaeritur 3. *An mercatura in Christiana republica sit toleranda?* Negant Anabaptistae, et opponimus illis 1. *regulam generalem*, quod evangelium non abolet politias et contractus honestos legibus politicis definitos. Deus ipse Exod. 21. v. 2. et cap. 22. v. 7. leges tulit de deposito, commutato, mutuo etc. quibus legitimas formas communicationis ei contractuum determinat. ** Prov. 11. v. 11: *Pondus et statera judicium Domini* etc. et opera ejus omnes lapides sacculi. ** Levit. 19.

v. 36: *Stateram justam, aequa pondera, et modium iustum requirit*, quin et in septimo praecepto rerum proprietatem ac distinctionem sancit atque eo ipso legitimam rerum communicationem praecipit, quae cum sine commerciis et contractibus durare non possit, ideo usum contractuum in septimo praecepto stabilire merito judicatur. Quid quod apostolus modum praescribit, quomodo pie recteque contractus exerceri possint 1. Cor. 7, v. 30. 1. Thess. 4, v. 6. Utique ergo legitimus contractus confirmat, ut praetermittamus exempla sanctorum, qui emtiones ac venditiones atque alios contractus exercuerunt, quales fuerunt Abraham Genes. 23, v. 16. Josephus Genes. 47, v. 16. Jeremias cap. 32, v. 9. discipuli Christi Johan. 4, v. 8. Joseph Arimathaeus Marc. 14, v. 48 etc. Quare cum mercatura sit species politici contractus, emtionis scilicet ac venditionis, ideo absolute et simpliciter improbari nequit. 2. Salomon honestam conjugem commendaturus comparat eam nari institoris de longinquo portantis panem suum Prov. 31, v. 14. ac laudat ipsam hoc nomine, quod restem faciat ac vendat et cingulum tradat institori. 3. Apostoli conversis ad Christianismum non fuerunt auctores, ut a mercatura et negotiationibus desisterent, sed ne proximum in eis defraudarent 1. Thess. 4, v. 6. Actor. 16, v. 14. Lydia *πορρω* baptizatur, nec tamen ab illo vitae genere revocatur. 4. Ad vitae humanae sustentationem necessaria omnino mercatura et reliqua commercia. Non enim uni regioni dat cuncta Deus. Polydorus Virgil. lib. 3. de rer. invent. cap. 16: *Mercatura in apportandis mercibus vitae humanae necessaria ubique locorum suppeditat, multarum quoque ac maximarum rerum usum experientiamque homines edocet ad barbarorum insuper necessitudines regumque amicitias contrahendas plurimum valere censetur.* Tolosanum lib. 4. de republ. cap. 7: *Multae urbes in loco tam sterili sitae, ut in iis sine mercatura non tantum non commode vivi, sed ne vivi quidem possit, defectus igitur iste rerum, quarum indigi sumus, importatione a mercatoribus suppletur, unde pedibus in corpore humano conferuntur.*

259. Obijciunt Anabaptistae 1. Eccles. 27, v. 2: *In medio compaginum lapidearum rigetur palus et in medio venditionis et emtionis comprimitur peccatum.* Respondemus: fraudes tanquam vitiosum accidens a mercatura, utpote re sua natura bona, sunt distinguendae. v. 4. immediate subjicitur: *Si non in timore Domini tenuerit cum diligentia, cito subvertetur domus ejus.* Ergo timor Domini excutiat fraudes et injustitiam ex animo mercatoris. 2. Zach. 14, v. 21: *Non erit ultra mercator in domo Domini exercituum in die illa, tempore scilicet N. T.* Respondemus: in Hebræo est *מִשְׁכָּן*, quod et Cananaeum, et mercatorem significat, quia Cananaei olim mercaturae cumprimis erant dediti. Si priori sensu accipiat, erit vaticinium de separatione Christianorum a populo gentili et idololatrio. In V. T. non poterant Cananaei omnes ab Israëlitis exter-

minari, sed quidam ex ipsis habitabant in medio Israëliitarum; sed in N. T. omnes gentes ad ecclesiae consortium aggregabuntur, nec Christiani cum idololatriis habebunt communionem, verum ab illis separabuntur, si non corpore et loco, tamen animo et affectu. Si posteriori, erit vaticinium de spirituali Hierosolyma, quod in ea non sit futurus mercator boum et ovium, in usum scilicet victimarum, quia sacrificia Christianorum non erunt irrationalia et bruta, sed spiritualia et rationalia. Rom. 12, v. 1. 1. Petri 2, v. 5. etc. 3. *Christus ementes et vendentes ejecit ex templo* Joh. 2. Luc. 19. **Chrysostomus hom. 38. in Matth. et citat c. Ejiciens dist. 88: *Ejiciens Dominus vendentes et ementes de templo significavit, quia mercator nunquam potest Deo placere et ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, projiciatur de ecclesia dicente propheta: Quia non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini etc.*** Respondemus: non propterea, quod mercaturam exercebant, sed quod in templo loco orationis sancto lucri causa fraudibus ac dolis eam exercerent. Ac posset ex eodem medio concludi, omnes omnino emtiones a Christo prohiberi. 4. *Mercatores lucrum et quaestum tanquam ultimum finem respiciunt.* Respondemus: de quibusdam hoc verum, non de omnibus, quidam enim lucrum caritati proximi et bono reipublicae subordinant, mercaturam ad honestum finem, reipublicae scilicet commodum et honestam suorum sustentationem dirigunt, lucro moderato contenti sunt et sine mendaciis, perjuriis ac fraudibus hanc artem exercent. Thomas 2. 2. q. 77. art. 4.

259. Quaeritur 4. *An jus talionis in rempublicam legibus sit introducendum?* In politia Mosaeica Deus illud constituit. Exod. 21, v. 24: *Si mors (mulieris in percussione) fuerit subsecuta, reddet* XIV. 172. *(percussor) animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, v. 25. adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore.* Levit. 24, v. 19: *Vir cum dederit maculam in proximum suum, secundum quod fecit, sic fiat illi, v. 20. fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente, juxta quod dederit maculam in hominem, sic dabitur in eum.* Idem repetitur Deuter. 19, v. 21. Matth. 5, v. 38. Photiniani ut evincant, vindictam publicam, quae per magistratum exercetur, in N. T. a Christo esse abrogatam, non verentur sanctissimam illam Dei legem sugillare. Sic enim scribit Schmaltzius contra disp. 7. Frantzii de bonis operib. p. 239: *Mirum videri debet, quod Frantzius affirmat, licere nunc oculum pro oculo excludere (non propria auctoritate, sed per magistratum), cum viz ullae leges politicae id unquam approbarint. Nihil enim in eo inest rationis sanae, si is, qui me offendit, ita puniatur, ut nihil inde ad me redeat commodi, et alia omnino ratione is, qui alicui oculum excluderet, puniretur hodie secundum ipsas leges politicas quam oculi exclusionem. Indulserat autem hoc Deus*

populo Israëlítico, ut ingenio illius puerili et vindictae cupido aliqua ratione gratificaretur. Et iterum pag. 269: *Perfectiores plerasque leges fuisse humanas in quibusdam quam divinas, quae in lege Moysis continentur, quantumvis fortasse absurdum alicui videri possit, certissimum tamen est. Nam raro lex humana aut olim permisit, aut etiam nunc permittit, aut etiam jubet, ut oculus pro oculo, dens pro dente excludatur. Viderunt scilicet homines prudentes, modum istum ulciscendi injurias nimis esse homine sensato et cordato indignum. Indulxit autem Deus Israëlitis hanc ulciscendi rationem, tum quia populum istum generatim loquendo sciebat esse puerilis iudicii et injuriarum impatientissimum, tum quia vel hac ipsa ratione indicare voluit, succedere omnino debere correctionem ipsius legis. Sed opponimus Schmaltzio 1. summi legislatoris sapientiam et justitiam. Quia enim haec lex talionis a Deo sapientissimo et justissimo per Moysen est promulgata, ideo de ejus aequitate in Israëlítica republica dubitari sine praevaricationis crimine nequit. Deuter. 4, v. 8. Quodsi vel maxime haec lex talionis in aliis rebus publicis praecise observari non posset vel deberet, tamen in Judaica politia fuit justissima et aequissima, utpote a Deo sapientissimo et justissimo profecta. Etenim si de humanis legibus verum est illud Augustini libr. de vera relig. cap. 31. *constitutis ac firmatis legibus non de illis, sed secundum illas judicandum*, quod relatam est in jus canonicum; quanto magis de divinis legibus illud verissime dici potest, quarum licet quandoque nobis non constet ratio, dubitare tamen non debemus, quin sint aequissimae. 2. *Finem hujus legis a Deo ipso expositum*. Neque enim indulxit Deus Israëlitis hanc talionem ob ingenium eorum puerile et vindictae cupidum, ut pueriliter nugatur Schmaltzius, sed severe eam praecepit et finem praecepti longe alium exposuit. Deut. 19, v. 18: *Si testis mendax testificatus fuerit mendacium contra fratrem suum, v. 19. facietis ei, quemadmodum cogitavit facere fratri suo, et auferes malum ex medio tui; v. 20. et qui remanserint, audient et timebunt, et non addent, ut faciant amplius secundum hoc malum in medio tui, v. 21. et non parcat oculus tuus, animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede*. Finis ergo legis fuit, ut coercerentur injuriae in hoc populo vindictae cupido, non ut libidini ejus indulgeretur, quando enim quilibet scivit, eadem sibi talionis lege divinitus constituta esse sustinenda, quae alteri intulisset, utique ab injuriis proximo irrogandis membrorum mutilationibus ac caedibus eo diligentius sibi cavet, qua ratione et laedenti et laeso haec lex profuit, in illo compressa fuit manus noxia, dum metuit ejusdem mali passionem, quod aliis inflixit, in laeso vindictae cupiditatem temperavit, ne graviolem ultionem expeteret. Quin et magistratibus, quippe quibus solis licebat*

xiv. 123.

poenam talionis irrogare, aequalitas in poenis irrogandis hac lege fuit praescripta, ne vel modum in

pueniendo excederent, vel nimia lenitate ferociam impiorum augerent, sed hanc talionis legem legum naturae maxime conformem observarent. 3. *Judicium Dei extraordinarium*, quo cessante magistratus officio scelera juxta hanc talionis legem punire consuevit, quod qui sugillare voluerit, vindicem ipsius iram experietur. Matth. 7, v. 2. Luc. 6, v. 38. Christus a temerario judicio et condemnatione proximi dehortaturus addit hanc rationem: *In quo judicio judicaveritis, judicabimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Esa. 33, v. 1. Vae tibi, qui praedaris, an non et tu praedari poteris? cum consummaveris devastationem, devastaberis. Habac. 2, v. 8: Quia tu spoliasti multas gentes, spoliabunt te reliquiae populorum. Prov. 11, v. 13: Obturans aurem suam a clamore pauperum, etiam ipse clamabit, et non exaudietur. Sap. 11, v. 17: Per quae quis peccat, per eadem torquetur. Apoc. 3, v. 10: Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadit, qui in gladio occiderit, operis cum in gladio occidi. Apoc. 18, v. 6: Reddite illi, sicut ipsa reddidit vobis. Fratres Josephi agnoscunt hanc talionis poenam. Gen. 42, v. 21: *Vae deliquimus contra fratrem nostrum, quod vidimus angustiam animae ejus, dum deprecaretur nos, et non audivimus, idcirco venit ad nos angustia haec. Pharaon Israëlitarum parvulos in profluentem projici jubens Exod. 1, v. 22. in aquis maris rabiiterit. De Adonibese Jud. 1, v. 6. et 7. dicitur: Comprehenderunt Adonibese caccis summorum manuum ac pedum ejus, dixitque Adonibese: septuaginta reges amputatis manuum ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea reliquias, et ut feci, ita reddidit mihi Deus. De Philistinis dicit Simson Jud. 15, v. 11: *Sicut fecerunt mihi, sic feci eis*, indicans, se divino instinctu Philistinibus paria reddidisse. 1. Sam. 15, v. 33. adducto Agag inquit Samuel: *Sicut fecit absque liberis mater gladius tuus, sic absque liberis erit inter matrem mater tua, et in frustra concidit eum Samuel coram Domino. 2. Sam. 16, v. 22. David cum altera uxore Bethsabea rem habuit; ideo ut uxores ejus vicissim a filio Absolone vitarentur, justo iudicio Deus permisit. Ut Salomon cultum sacrum esse partitus, eum partim Deo, partim idolis concedendo: ita quoque regnum ejus justo Dei iudicio est divisum. Quodsi haec extraordinaria et particularia Dei iudicia sunt justa, quomodo ordinarius illius iudicium, quod per magistratum exercet, quod talionis poenam facinorosis irrogat, tanquam cum sana ratione pugnant reprobari poterit? 4. *Aliorum etiam gentium consensum*. In legibus XII tabularum talionis fuit sancitum his verbis: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto. Apud Gellium lib. 20. noctium Atticarum cap. 1. Phavorinus philosophus cum Sexto Caecilio de aequitate legis disputat eamque Romanis in usu fuisse testatur. Idem refert Alexander ab Alex. lib. 6. generalium cap. 10. Aristoteles lib. 5. ethicorum. Nicomachus de Pythagorela tradit, quod τὸ δίκαιον δὲ δικαιοσύνη****

pro τὸ ἀντιπεπονθός, adducto in id versiculo Rhodamanti:

ἔλκε πάθοι, τὰ κ' ἔρεξε, δίκην κ' ἰδέσθαι γένοιτο,
Si quis quod fecit, patiat, jus erit aequum,

vel ut alii verterunt,

Si contra passus fuerit, quod fecerit idem,
Judicium plane rectum vindictaque fiet.

5. Moderationem talionis a Deo ipso traditam et in republica Israelitica observatam. Fuisse enim in executione hujus legis circumstantiarum, cumpri-
mis personarum rationem habitam, evidenter colligitur ex aliis legibus. Exod. 21, v. 26: Cum percusserit vir oculum servi sui vel oculum ancillae suae et corruerit eum, (non cogetur pati conclusionem oculi, sed) liberum dimittet servum pro oculo ejus; v. 27. et si dentem servi sui vel dentem ancillae suae excusserit, liberum dimittet eum pro dente ejus, ubi ob personae conditionem poena talionis mitigatur. Exod. 21, v. 17: Qui parentibus maledixerit, morte moriatur, ubi propter qualitatem personae exaggeratur talionis poena. Josephus lib. 4. antiquitat. c. 8. p. 101. legem talionis sic recitat: Qui excoecaverit quenquam, similia patiat, privatus, quo privavit alium, nisi is malit pecuniam accipere, nam ipsi lex permittit arbitrium aestimandi eum casum, si nolit haberi severior. Paulus Fagius in notis ad Chaldaic. paraph. Deut. 19, v. 21. sic scribit: Haec lex talionis, animam pro anima, oculum pro oculo etc. auctore Rabbi Kanam, ut a Bachai citatur, nunquam est observata, nam praeter Scripturam ex traditione ait constare, quod non oculus pro oculo, sed aestimatio oculi pecuniaria reddatur, alioqui enim legi non satisfaceret, quae ait, quemadmodum dedit maculam in hominem, sic de-
ur in auctorem. Levit. 24. jam patet, Exod. 21. quod de interesse et sumtu in medicos facto satisfacere laeso, qui damnum dedit tenetur. Quodsi uctori oculus pro oculo effoderetur, quis illi satisfacere? Est et alius tenerioris constitutionis quam le, qui laesus est, qui ex aequali vulnere similiter ortem obierit. Propterea fieri non potest, ut per nua vulnus et laesio aequalis auctori infligatur. d illud, quod lex dicit, quemadmodum fecit, sic et illi, respondent, similitudinem esse in malo illo. Nam et Simson Philistaeis ait, se fecisse ite, quemadmodum illi ipsi fecerant, quorum arva mhuassit propter ademtam uxorem. Est enim si-
litudinis et paritas damni. Ex hoc Fagii loco demisit Bodinus lib. 6. de repub. cap. 6. nu. 768. am assertionem, quod in civitatibus Hebraeorum n fuerit observata talio Pythagorica, ut oculus effoderetur, qui alteri effodit oculum, sed potius mnum juxta arbitrium judicis pro qualitate per-
iarum et ratione circumstantiarum pecunia aesti-
tum fuisse. Nemo tamen dubitet, quin juxta ex-
ssum legis tenorem in quibusdam casibus ratione
sonarum et facti habita jus talionis praecise ob-
vatum fuerit. Et cum hoc moderamine etiam in

aliis rebus publicis lex talionis promulgari et obser-
vari potest, non autem praecise et absolute sine ulla
circumstantiarum consideratione, inde Gellius d. l. memorat, Romanos ad iudicis aestimationem jus
talionis reducere consuevisse, quod pertinent § Po-
na 8. Instit. de injuriis: Poena injuriarum ex lege
duodecim tabularum propter membrum quidem rup-
tum talio erat, propter os vero fractum nummariae
poenae erant constitutae, quasi in magna veterum
paupertate. Sed postea praetores permittebant ipsis,
qui injuriam passi sunt, eam aestimare, ut iudex
vel tanti reum condemneret, quanti injuriam passus
aestimaverit, vel minoris, prout ei visum fuerit. Sed
poena quidem injuriae, quae ex lege duodecim ta-
bularum introducta est, in desuetudinem abiit, quam
autem praetores introduxerunt, quae etiam hono-
raria appellatur, in judiciis frequentatur. Nam
secundum gradum dignitatis vitaeque honestatem
crescit aut minuitur aestimatio injuriae, qui gradus
condemnationis et in servili persona non immerito
servatur, ut aliud in servo actore, aliud in medii
actus homine, aliud in vilissimo vel impedito jus
aestimationis constituatur. Confer Aristotelem lib. 5.
ethic. cap. 8. ubi disputat, jus talionis praecise sine
circumstantiarum consideratione observatum in
neutra justitiae particularis specie locum habere.
Nam distributiva respicit personas, ideoque dissidet,
διανοητικῇ, a jure talionis, ut si magistratum quis
gerens percusserit, reperiendus non est; si autem
magistratum gerentem quis percusserit, non solum
est percutiendus, sed graviore etiam supplicio affici-
endus, adde quod sponte an inviti fecerimus,
multum referat. In commutativa justitia τὸ ἀντι-
πεπονθός, sive jus talionis, non κατ' ἰσότητα, sed
κατ' ἀνάλογον instituendum, non eadem iisdem, sed
rebus aequivalentibus permutantur. Atque haec
dicta sint de materia legum positivarum et quae-
stionibus ad eam pertinentibus. De lupanaribus
an sint toleranda, egimus in tract. de lege §. 163.
de choreis, ludis scenicis, bonorum aequalitate, fu-
nerum apparatu egimus in quaest. politicis decad.
8. quaest. 2. 5. et 6. De aliis quaestionibus ad hunc
locum spectantibus consulantur jurisconsulti et po-
litici scriptores.

260. Ad formam igitur legum civilium transi- XIV. 125.
tum facimus. Ea vero docendi causa duplex statui
potest, interna et externa. Interna est congruentia
cum jure naturali, cum dictamine rectae rationis et
principiis practicis natura notis; externa est pro-
prietas et perspicuitas sermonis, quo leges a no-
mothetis concipiuntur ac promulgantur. De forma Interna.
legis interna notandi sunt hi canones. 1. Lex po-
nitiva congruat cum jure naturali, est enim illius
quaedam propago, surculus ac rivus, jam vero sur-
culus cum arbore, rivus cum fonte ejusdem est
naturae. Tertullianus in apol. adv. gentes cap. 4.
p. 20; Leges nec annorum numerus, nec condito-
rum dignitas commendat, sed aequalitas sola, et
ideo cum iniquae recognoscuntur, merito damnan-
tur. Omnium legum inanis est censura, nisi divi-

Forma
legum
positi-
varum.

Interna.

transgressoribus irrogandarum. Parum enim roboris ac auctoritatis lex obtinebit, nisi ejus transgressoribus denuntietur poena, proinde nomotheta ferens legem absque poenae comminatione ludere et jocari, non mandare ac praecipere videbitur.

262. Ad formam legum positivarum pertinet etiam earum a *lege naturae differentia*, quae in sequentibus potissimum membris consistit. Differunt 1. *causa efficiente.* Lex naturalis immediate a Deo creatore primorum hominum cordibus fuit inscripta, eademque adhuc hodie mediante carnali propagatione posterorum cordibus a Deo interius inscribitur, Rom. 2, v. 15. sed leges positivae civiles a magistratu exterius promulgantur. 2. *Materia.* Lex naturae generatim omnia vitia prohibet tam interna, quam externa; lex positiva civilis tantum externa scelera prohibet, ideoque peccandi voluntatem non punit. Lex naturae virtutes in genere praescribit; lex positiva ad specialia officia descendit. 3. *Forma.* Lex naturae est rivulus quidam ex fonte legis externae, quae in Deo est, deductus ac divinae illius luctus sapientiae scilicet et justitiae in Deo quidam radius; lex positiva est rivulus ex fonte legis naturae deductus. 4. *Fine.* Lex naturae tantummodo honestatem et spontaneam observationem requirit, Rom. 2, v. 24. leges positivae praesupposita honestate etiam utilitatem eorum, quibus sanciantur ac feruntur, spectant, unde jus civile appellatur *δίκαιον σύμμετρον*. 5. *Objectis.* Lex naturae omnibus hominibus communis est et omnes obligat; leges positivae eos solum obligant, quibus a magistratu publica auctoritate sunt latae. 6. *Adjunctis,* firmitate scilicet et notitia. Lex naturae immota est, immutabilis ac perpetua; leges positivae variantibus circumstantiis mutari et abrogari possunt. Augustinus libr. 1. de lib. arb.: *Lex temporalis, quamvis justa sit, tamen commutari per tempora juste potest.* Lex naturalis omnibus *γνώσις* est nota; positiva per promulgationem demum innotescit. Lex naturae ubique locorum eadem; positivae pro locorum diversitate variant.

263. *Finis* legis positivae duplex est, *immediatus sive intermedius et ultimus.* *Finis immediatus et intermedius* est studium virtutis et honestatis, vigor justitiae et aequitatis inter cives; *finis ultimus* est salus reipublicae, felicitas civium, bonum publicum subditorum, id quod ex honestate, virtute, justitia et aequitate inter cives vigente efflorescit. Canones de fine legis: 1. *Nomothetae in ferendis legibus hoc propositum esse debet, ut studium virtutis subditorum animis implantet.* Qui enim vult finem, debet etiam eligere media ad finem ducenda. *Finis νομοθετίας* est salus reipublicae sive bonum publicum subditorum, medium ad hunc finem lucens est virtutis et honestatis studium inter subditos vicens, absque quo reipublicae salus constare nequit; ergo si nomotheta bonum publicum promoveri cupit, ad virtutis studium subditos assuefaciat, unde Philosophus scribit lib. 7. polit. cap. 2: *Est enim nomothetae diligenter considerare, quomodo*

cives virtutis et beatitudinis participes reddi queant, ubi finem intermedium et ultimum, sive medium et finem εἰδικόν; sic dictum conjungit, cum posterior absque priore obtineri nequeat. 2. *Nomotheta in ferendis legibus non suum privatum, sed subditorum sive publicum bonum respicere debet.* Nomotheta qua talis non sustinet personam privatam, sed publicam, ad ipsum igitur pertinet toti reipublicae prospicere, nequaquam vero ad privatum suum commodum quidquam referre; inde Isidorus lib. 5. etym. cap. 21. requirit, *ut lex nulla privato commodo, sed pro communi tantum civium utilitate sit conscripta.* Dominicus a Soto lib. 1. de justitia et jure quaest. 5. art. 3. hac utitur comparatione: *Ut inter regem et tyrannum hoc interest, quod ille in commune bonum, hic autem ad privatum commodum cuncta refert; sic inter legem bonam et malam hoc discriminis intercedit, quod illa bonum publicum, haec vero privatum respicit.*

264. *Effectus legis* est obligare subditos ad praestanda ea, quae in lege sunt praescripta. Neque enim in arbitrio subditorum relinquitur, an velint legi promulgatae parere, nec ne, sed omni legi vere et proprie sic dictae, hoc est si constet ex requisitis et causis hactenus recensitis, inest vis ἀναγκαστική, unde ex necessitate illi subjecti sunt subditi, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, Rom. 13, v. 5. atque eo respiciunt Scholastici, quando legem a ligando dictam esse volunt, quia scilicet eos, quibus fertur, obligat, vel ab obedientiam praestandam, vel ad poenam tolerandam, Thomas 1. 2. q. 90. art. 1. quae etymologia quamvis ob literarum dissimilitudinem non videatur satis commoda, tamen effectus legis proprius aptissime per eam exprimitur.

265. Quaeritur autem circa hunc effectum: 1. *An leges positivae etiam obligent magistratum.* Divina et naturali lege principem obligari extra controversiae aleam positum est, quia Deus ipse Deut. 17, v. 18. legis suae custodiam regi mandat ac naturalem legem ut reliquorum hominum, sic etiam regum cordibus inscripsit Rom. 2, v. 14. inde Baldus in lib. 31. de legib.: *Princeps est sub lege politicae et rationis.* Eo enim ipso princeps, quod creatura est, creatori et legibus creationis ac naturae est subjectus, eo ipso quod hujus mundi civis est, communibus communis politiae legibus jure gentium subjectus censi debet. Sed de positivis civilibus legibus quaeritur, an illis etiam magistratus obligetur. Quidam affirmant 1. propter *rationem legis*, quae generalis est, ac proinde omnes obligat; 2. propter *exemplum*, quo ad legis observationem subditi invitantur. Nam

*Sic agitur censura et sic exempla parantur,
Cum judex alios quod monet, ipse facit.*

Justinus libr. 3. hist. de Lycurgo scribit, quod nihil lege ulla in alios sanxerit, *cujus non ipse prius in se documenta daret.* In legibus XII tabul. dicitur: *Is ordo (magistratum) vitio vacato, cele-*

Effectus
legum.

Qu. 1. An
leges po-
sitivae
magistra-
tum obli-
gant?

*ris specimen esto. c. Justum est etc. dist. 9. ex Isidoro: Justum est, principem legibus obtemperare suis. Tunc enim jura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam praebet. Principes legibus damnari suis, nec in se posse damnare jura, quae in subjectis constituuntur, justum est. 3. Propter egregiam illam imperatoris confessionem l. 4. C. de legibus et constit.: Digna vox majestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri, cum qua congruit illud Tiberii, qui referente Nicephoro lib. 1. hist. eccl. cap. 17. ad urbium rectores ac magistratus scripsit, si quid forte contra leges a se mandari contingeret, eos id approbare et exsequi utpote per incertitiam commissum non debere. 4. Propter detrimentum ac periculum ex altera parte metuendum, Plato lib. 3. de legibus. Infinita potestas etiam in regibus ipsis, quae sese legum vinculis coërceri non patitur, est certissima regni et reipublicae ruina et proxime occasurae prognosticon, contra quam remedium est, ut leges observentur etiam ab ipso principe. Quidam negant 1. propter expressam juris dispositionem. l. 31. ff. de legibus, ubi Ulpianus disertè: *Princeps legibus est solutus.* ** Auctor lib. de jure magistr. in subd. quaest. 6. *falsissimam et execrandi potius adulitoris quam fidi subditi in principem illam vocem esse* contendit. ** 2. Propter magistratus conditionem. Princeps est imago divinae majestatis, Albericus in pr. ad l. decernimus. C. de SS. eccles. est Deus quidam terrestris, nullis ergo legum vinculis constringitur. Ipsius est leges dare, non accipere, imperare aliis, non obtemperare, Tolosanus 7. de rep. cap. 20. sect. 23. 3. Propter magistratus in ferendis legibus intentionem. Non enim sibi, sed aliis legem praescribere voluit. *In civilibus his institutum principis non est sibi leges ferre*, inquit Bodinus lib. 1. de rep. cap. 8. *nemo potest sibi imperare*, l. penult. de arbit. 4. Propter absurdi consuetudinem. Si princeps civilibus legibus subjectus esset, non posset eas reipublicae statu ita exigente mutare et abolere, qua ratione non dominium, sed tyrannis aliqua legibus civilibus concederetur. *Necessitas reipublicae* exigit, leges quandoque mutari, Novell. 7. cap. 2. mutari autem non possunt nisi ab eo, qui legibus est solutus, l. 32. de legibus.*

266. Quidam distinctionis foedere discrepantes in hac quaestione sententias conciliare nituntur. 1. Donnellus lib. 1. comm. cap. 17. distinguit inter *legem regiam et legem principibus propriam*. Solutum esse dicit legibus principem, propterea quod legibus et solennibus juris sit solutus a populo Romano per legem regiam, quae de imperio ejus lata fuerit l. 1. ff. de const. pr. l. 3. C. de testam. attamen teneri principem lege etiam sua, quoniam declarent principes, se velle legibus vivere statuentes, nil magis convenire imperio d. l. 3. C. de testam. Quod si igitur alias quidquid principi placuit, lex est, l. 1. ff. de constit. pr. etiam hanc principum voluntatem, qua se legibus adstrictos volunt, legem fore,

adeoque principes lege quidem regia legibus civilibus esse solutos, verum ex propria sua lege esse illis adstrictos. Eodem inclinat Treutlerus vol. 1. disp. 1. th. 6. lit. B. 2. Gothofredus ad nov. 101. *solutum legibus principem videri non esse*, quam distinctionem deducit ex l. imperfecto 23. in fin. a verb. eas servare leges, quibus ipse solutus videtur. ff. de legat. 3. 3. Graeci interpretes *poenariis sive poenalibus legibus imperatorem liberant, reliquis vero adstrictum esse dicunt*. 4. Cujacius lib. 15. observ. cap. 30. et alii principem *legibus Juliae et Papiae caducariis solutum esse statuunt, ceteris vero alligatum*, quod colligunt ex l. 56. de legat. 1. 5. Coras lib. 2. misc. cap. 25. Vasquez l. contrav. 8. nu. 15. Marius Salamonius libr. 6. de princip. et alii existimant, principem *solennibus tantum juris solutum esse, non autem ceteris civilibus legibus*, quod colligunt ex l. 3. C. de testam. ubi imperator Alexander rescribit: *Licet lex imperii solennibus juris imperatorem solverit, nihil tamen tam proprium est imperii quam legibus vivere*. Has distinctiones omnes proponit et refellit Hunnius in resol. disp. 1. Treutlerus vol. 1. p. 79. et seqq. ac suam tandem subjicit sententiam, principem legibus civilibus vere solutum esse, *nec de necessitate, sed de honestate solum et voluntario obsequio legibus parere*; ab hac tamen generali regula excipi, primo illas leges civiles, quae ex ratione naturali ad principem peraeque spectante sunt introductae; secundo legem Falcidiam, cui itidem imperator sit subjectus, l. 4. C. ad l. Falcid. ** 1. *Princeps*, ait jurisconsultus. At quis? cui scilicet *populus omne suum imperium potestatemve concessit*. l. 1. de const. princip. §. 7. de concept. ff. id est, qui gaudet majestate plena et summa. Populus autem pro ratione justitiae habere imperabat, ferebat, mutabat leges atque omnia variabat, prout salus reipublicae exigebat. Atque haec sunt, quae populus in principem contulit. 2. *Legibus*, ait jurisconsultus. *Leges sunt scita superioris potentiae, quibus in officio continentur, qui non sponte officium facere recusant*. c. factae etc. dist. 1. lib. 1. de l. et l. Pendent itaque leges a majestate tanquam anima, quam quia princeps obtinet, ejus placito definiuntur. l. 1. de const. princ. *Leges dupliciter considerari possunt, 1. ut sunt objectae et regula justitiae, 2. ut sunt instrumenta et media subservientia majestati ad regendam rempublicam*. Primo modo majestas etsi summa sit, leges tamen agnoscit tanquam superioris, Dei, naturae et rationis, in quas si impingit, obligatur ad poenam Deo aliquando reddendam. Peccat autem princeps majestatem obtinens in has leges dupliciter: 1. Idcirco non recte circa eas in rempublicam inducendas versatur, nimirum si aliter disponere praesumat ac jura divino factum aut jus naturae fieri jubeat; 2. et in ipsa gubernatione non observat, nimirum si princeps contra jus divinum dispenset vel poenas gratiam faciat, maxime in poenis, quae naturali ratione nituntur, si indicta causa aliquem condemnent, si factum sit notorium, si dominium quaesitum alio

auferat etc. Hoc primo modo Ulpianus leges, quatenus majestatem dirigunt, non consideravit, non itaque hac ratione ab ipso princeps legibus solutus dicitur, quatenus autem eadem considerantur ut instrumenta et media, subjacent majestati et exinde principi. Nov. 105. c. 2. §. fin. ait Justinianus. Imperatori et ipsas leges Deus subjecit, legem animatam eum mittens hominibus. Subjicit Deus imperatori non solum civiles, sed et naturae ac divinas leges, ut tanquam rex subditos ad earum obsequium adigat. Imperator vero dicitur animata lex, tum quod legi mutae et quasi mortuae vitam addit eam tuendo et defendendo, tum quod novas creet inspirando eis animam. 3. *Solutus*, ait jurisconsultus. *Solutus dicitur, qui non est obligatus*, Alb. Gentilis ad l. 48. de verb. signif. Qui scit, quousque se extendat obligatio, is etiam scire potest, quid sit solutum esse. *Obligatio legis non tam oritur ex ratione quam ex sanctione* l. 1. et 2. de LL. *ex jussu et praecepto* l. 52. §. 5. de O et A. inter quae tantum interest, quantum inter virtutem philosophicam et ipsam legem l. 1. §. 1. de l. et l. Solutus ergo princeps tum a jussu et imperio, tum a coercitione legis.** Scholastici distinguunt inter vim coactivam et directivam. Quoad vim coactivam principem legibus solutum esse dicunt, quia princeps cum sit superior, ab inferioribus non potest metu poenarum ad observationem legum cogi; quoad vim directivam principem legibus adstrictum esse dicunt, quia lex positiva deducta est ex jure naturali et recta ratione, quae non minus principis quam subditorum animos ad recte agendum dirigere debet. Thomas p. 1. q. 96. art. 5. Dominicus a Soto lib. 1. de justit. et jure q. 6. art. 7. Gregorius de Valent. tom. 2. comment. disput. 7. q. 5. punct. 4. quos sequitur etiam Meisnerus lib. 4. de legibus sect. 1. q. 10. Haec distinctio fere concidit cum priore inter necessitatem et honestatem, quia quando princeps legibus necessitate quadam negatur adstrictus, intelligitur necessitas externa, videlicet coactio, cum honestas illa, ejus respectu princeps legibus obstrictus dicitur, conjunctam habeat quandam necessitatem internam ex hypothesi dictam, si videat actiones suas ad praescriptum rectae rationis conformare et subditis suis exemplo praelucere velit. Huic distinctioni obvertitur 1. quod a quarundam legum observatione princeps penitus sit liber l. 14. de manum. viud. l. quod principi 56. ff. de legat. 2. 2. quodve princeps cogi possit ad legum, quibus tenetur, observantiam, cum ei constitutus sit rex legitimus, coram quo conveniri possit; 3. quod infellatur haec distinctio per l. 31. ff. de legibus; 4. quod ex ea sequatur, principem etiam naturalium et gentium legibus esse solutum. Sed ad primum dicimus, facile concedi, quod quibusdam legibus civilibus penitus sit solutus princeps, illis scilicet quae tantum concernunt subditos, interim de communibus legibus, quarum ratio generalis est, etc. usurpari potest distinctio inter vim coactivam et directivam. Ad secundum dicimus, distinguen-

dum esse inter *leges imperii fundamentales*, quibus ex pacto princeps obligatur et proinde ad observationem cogi potest, ac *leges mere civiles*. Ad tertium dicimus l. 31. ff. de legib. ita explicandum, ut congruat cum l. 4. C. de legibus et conatit. et aliis legibus, praesertim vero cum ratione, quae est legis anima. Ad quartum respondemus, nos libenter concedere, non solum civilibus, sed etiam naturalibus et divinis legibus, quoad *coactionem exteriorem*, non quoad *directionem interiorem*, solum esse principem, interim ex eo nequit inferri, distinctionem illam non posse accommodari ad obligationem legum civilium, cum subordinata non sint sibi invicem opponenda. Addendum tamen huic distinctioni, quod vis directiva, qua princeps legibus obligatur, aliter sese habeat in legibus divinis ac naturalibus, aliter in positivis et mere civilibus; illis enim ea ratione, quoad vim directivam princeps est obstrictus, ut eas nec tollere, nec abrogare possit, hisce vero ita obstrictus est, ut reipublicae commo ita exigente mutare et novas leges veterum et abrogatarum legum loco promulgare possit.

267. Quaeritur 2. *An leges civiles violatae obligent in conscientia?* Negant Calvinus lib. 3. institut. cap. 19. sect. 15. Sibrandus lib. 8. de pontif. Roman. cap. 7. Vasquez libr. 1. illustr. cont. 28. 1. Soli Deo competit jus et potestas in hominum conscientias, solus quippe *potest animam et corpus perdere* Matth. 10, v. 28. ipse est *unus legislator, qui potest servare et perdere* Jac. 4, v. 12. Magistratus dominatur corporibus et fortunis hominum. 2. Potestas civilis non judicat de internis, sed tantum de externis, ergo etiam conscientias hominum obligare nequit. 3. Principatus ad civium utilitatem institutus est, ergo non debet in eorum perniciem vergere. Atqui perniciosissimum foret subditis ac civibus, si politicis legibus a principatu latis obligarentur ipsorum conscientiae ad mortem aeternam, nec ullo modo verisimile est, subditos quo tempore potestatem dederunt principibus, tam laxam dare voluisse. 4. Ad aeternam mortem homines ob reipublicae regimen civilibus legibus obligari nec expedit, quia ad hanc rem efficaciores sunt poenae corporales, quae in oculos omnium incurrunt; nec justum est, quia poena non debet excedere mensuram delicti. 5. Omnis potestas est propter usum. Atqui princeps non potest transgressoribus suarum legum poenam spiritualem et aeternam infligere. Ergo etiam non potest ipsorum conscientias legibus suis obligare. 6. Si conscientiae piorum obligarentur civilibus constitutionibus, periclitaretur libertas Christiana. 7. Quae poena in promulgatis legibus XIV. 131. non exprimitur, ad eam transgressio legis non obligat. Sed in civilium legum promulgatione non exprimitur poena aeterna, sed duntaxat temporalis, non spiritualis, sed corporalis. Ergo etiam transgressio legum civilium non obligat ad poenam aeternam, proinde etiam non obligat conscientiam. Affirmant Thomas 1. 2. q. 96. art. 4. Tolosanus lib. 8 de republ. c. 2. Dominicus a Soto lib. 1. de just. et

2. An leges civiles violatae obligent in conscientia.

jure q. 6. Bellarminus lib. 3. de laicis cap. 11. Becanus part. 2. theol. schol. tract. 3. c. 6. q. 2. et alii complures. 1. propter *expressum dictum apostoli*. Rom. 13, v. 5: *Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, ubi irae nomine μετὰ φόβου intelligitur poena; ergo non solum propter poenam magistratui et legibus magistratus parendum, ne scilicet eam incurramus, sed etiam propter *conscientiam*, ne violatione legum eam oneremus. 2. Propter *conditionem magistratus*. Magistratus est *Dei minister* Roman. 13, v. 4. *et qui potestati ejus resistit, divinae ordinationi resistit* v. 2. Ergo transgressio legum a magistratu promulgatarum Deum offendit, et consequenter leges civiles conscientiam obligant. Injuria legato ut tali illata redundat in legantem; sic contemptus magistratus in Deum ordinis hujus auctorem. 3. *Propter naturam legum civilium*. Omnis lex humana derivatur ex fonte legis divinae et naturalis. Ergo ab eadem participat vim obligandi conscientias. Omnis lex, proinde etiam civilis et humana, est regula morum, jam vero proprium est regulae intrinsece ita dirigere et obligare, ut recessus ab ipsa sit peccatum in moribus, sicut recessus a regula in naturalibus est peccatum naturae, et recessus a regula in artibus est peccatum artis. Ergo etiam transgressio legis cujuscunque est peccatum in moribus, et fit cum vulnere conscientiae. 4. *Propter naturam violationis*. Quidquid inducit culpam, obligat conscientiam, quia conscientia est sensus culpae seu peccati et metus judicii. At leges civiles violatae inducunt culpam. Ergo etiam obligant conscientiam. Praeterea violatio legis aliqujus specialis trahit secum violationem praecepti generalis de obedientia magistratui praestanda. Jam vero violatio hujus praecepti generalis vulnerat conscientiam, cum sit morale et ab ipso Deo in quarto decalogi praecepto traditum

268. Nostrarum ecclesiarum sententiam proponit Meisnerus lib. 4. de legibus sect. 1. q. 11. quam distinctionibus quibusdam includimus. 1. *Quaedam leges magistratus divinis sunt adversae*, utpote quando ad idololatria sacra cogere aut novum genus divini cultus instituere conatur, *quaedam vero sunt divinis conformes*, ex fonte juris naturalis deductae et aequitati omnino consentaneae. In prioribus conscientia ab illarum observatione est libera, quia *Deo magis obediendum quam hominibus* Actor. 5, v. 29. Magistratui obtemperamus propter Deum, ergo si magistratus praecipit aliquid Deo adversum ac legibus divinis contrarium, non debetur ei obedientia. 2. *Quaedam leges civiles feruntur de rebus jure naturali ac divino jam ante prohibitis*, quae tamen ad legum civilium censum referuntur, quia certas determinant circumstantias, *quaedam vero de rebus sua natura indifferentibus*, quae nec divina, nec naturali lege sunt prohibita. Illae simpliciter obligant conscientiam, hae certa ratione. 3. *Quarundam legum materia sunt res graviores ad pacem publicam et civilis societatis conservationem*

pertinentes, quarundam vero materia sunt *res leviores* ad εὐταξίαν et εὐσχημοσύνην duntaxat spectantes. Utraeque an et quomodo obligent conscientiam, ex sequentibus apparebit. Ut autem in ipsis legibus civilibus, ita quoque in earum violatione magna deprehenditur diversitas. 1. Quandoque enim violatio legum civilium procedit *ex contemptu magistratus*, si quis sciens ac volens destinata animi malitia legem transgreditur et magistratus auctoritatem suae deque habet; quandoque vero *ex ignorantia* quadam invincibili oritur, utpote si quis talem quandam legem promulgatam esse ignoravit, vel etiam si quis hunc vel illum legis sensum esse nescivit. Prior violatio conscientiam sauciat, posterior minime, modo fraus et dolus absit. 2. Quandoque violatio legis procedit *ex lucri vel vindictae cupiditate*, quandoque vero *ex quadam necessitate*. Prior violatio cum habeat conjuncta peccata mortalia, merito censetur conscientiam vulnerare; posterior vero minime, quin imo cum casus necessitatis semper intelligatur in lege exceptus, ideo proprie non est violatio legis. 3. Quandoque violatio legis est *conjuncta cum scandalo publico*, quandoque vero *fit absque scandalo*. Prior conscientiam vastat, posterior vero minime. Sed et obligationis modus est diversus. 1. Quaedam obligatio conscientiae est *specialis*, cum lex aliqua ratione sui et immediate conscientiam obligat; quaedam vero *generalis*, cum lex aliqua non ratione sui et immediate, sed tantum generaliter et mediante alio praecepto, quod consequenter violatur, conscientiam obligat. Priori modo obligant conscientiam leges divinae et naturales, posteriori leges civiles, quia scilicet earum transgressio conjunctam habet violationem praecepti generalis de obedientia magistratui praestanda. ²⁶⁹ Nonnulli sic hoc proponunt: obligare conscientiam est ejusmodi legem praescribere, quae ad obediendum obstringit sub metu offensionis Dei et sub culpa morali atque mortali, idque vel generatim, cum lex non per se obligat, sed mediante generali praecepto, quod hic est quartum decalogi, in quo honor et obedientia omni superiori praecipitur; vel specialiter, cum ratione sui et immediate respectu ipsarum legum positivarum obstringit, idque vel per se cum ratione cultus divini ex verbo divino a magistratu propositi, tum ratione disciplinae ad cultum aut ad bonum aliud ordinatae; vel per accidens, quando ordinis aut decori servandi aut scandali vitandi causa aliquid praecipitur. Quaestio non est, an leges civiles justae obligent in conscientia, sed an primario, per se et aequae cum divinis obligent. ²⁷⁰ 2. Quaedam obligatio est *absoluta*, cum lex simpliciter conscientiam obstringit, adeo ut nullo respectu nulloque casu sine Dei offensione et conscientiae vulnere ipsius praescripto discedere liceat; quaedam vero *hypothetica*, cum non simpliciter, sed sub conditione obligat, scilicet si transgressio legis fiat ex contemptu, si causa lucri vel alterius vitiosi finis, si conjunctum habeat scandalum. Priori modo obligat lex divina et naturalis, posteriori vero civilis

3. Quaedam obligatio est *directa*, cum lex immediate est a Deo ac de rebus divinis et cultu sacrorum agit, proinde etiam illius violatio immediate et per se in ipsum Deum fertur; quaedam vero *indirecta*, cum lex non est immediate a Deo, sed mediate, nec per se et propinque Deum Deive cultum concernit, sed consequenter et remote. Priori modo obligat lex divina, posteriori vero humana, quatenus scilicet illius transgressione ordinationi divinae, qua magistratum instituit et potestate legum ferendarum iustruxit, resistitur. Quamvis igitur magistratus non intendat sub poenae aeternae comminatione leges civiles proponere, nec paratam habeat executionem, qua possit istud poenae genus transgressoribus irrogare, ex eo tamen non potest inferri, quod leges magistratus nulla plane ratione conscientiam obligent, sed quod directe et immediate eam non obligent, interim eo ipso, quod Deus obedientiam erga magistratum et leges magistratus requirit, conscientia subditorum sub poenae aeternae periculo ad eas obligatur.

269. Circa adjuncta legum civilium duo canones sunt notandi. 1. *Leges non sunt nimis multiplicandae. Corruptissima est respublica, in qua plurimae leges*, inquit Tacitus libro quarto annal. Quo pauciores leges sunt, modo vires suas strenue exserant, eo bene moratae reipublicae melius conveniunt, scribit Jacobus Britanniae rex libr. 2. *παρὰ τὸ αἰσχροῦ*. Ratio est in apico. Multitudo enim legum praeterquam quod est indicium plurimorum vitiorum in republica vigentium, occasionem praebet contemptui legum, ubi enim permultae leges ponuntur, ibi multis transgressionibus occasio datur, illae si vendicantur, asperum et immitte fit imperium, sin impunitae dimittuntur, contemptus legum introducit. 2. *Leges majorum non sunt temere mutandae.* Cleonis apud Thucydidem sententia est, *melius agi cum civitate, quae malis legibus constanter utitur, quam cum ea, quae bonis, sed inconstanter.* Apud Aeginetas cautum erat, ut qui novae condendae legis causam daret, invisus omnibus et execrabilis fieret. Alexander ab Alex. libr. 6. gen. dier. c. 14. Ratio hujus canonis est manifesta. Non enim tantum prodest, qui legem corrigere tentat, novae legis introductione, quantum nocet assuefactione superioribus non parendi, Petrus Gregorius libr. 10. de re public. cap. 5. numer. 17. Ut sine valetudinis jactura victus ratio mutari nequit, sic leges non possunt sine reipublicae perturbatione mutari. Quemadmodum in aedificio ruunt omnia tigno aliquo exempto, sic unius legis mutatio quandoque ruinam trahit reliquarum omnium, qua ex re necesse est magnos motus existere. Nihil difficilius ad tractandum, nihil ut obtingat incertius, nihil periculosius ut servetur, quam inducendarum legum novarum sese auctorem constituere. Qui enim primus eas introducit, omnes illos insensos habet, qui ex antiquis institutis commoda capiunt. Hoc probe perpendit Agesilaus, de quo Erasmus libr. 1. apophthegm. 71. Cum enim in pugna Leuctrica Lacedae-

moniorum plurimi fugissent, qui legibus poenas dare deberent, ephori metuentes, ne civitas deserta viris egeret militibus, cupiebant hanc ignominiam fugitivis remittere, simul tamen leges servare. Deligunt igitur Agesilaum novarum legum conditorem; is in suggestum prodiens, *Ego, inquit, alias leges haudquaquam laturus sum, sed mihi rectum videtur, ut leges, quas habetis, a die crastino robur accipiant*; qua ratione et militum saluti, et legum vigori consultum voluit. Zaleucus Locrensiū legislator diuturnitati suarum legum consulturus tale prooemium eisdem praemisit referente Stobaeo serm. 44: *Si quis voluerit leges sancitas movere aut novam statuere, is collo in laqueum immisso de lege verba faciat, et si per suffragia videatur, legem veterem esse tollendam, aut eam, quae nova infertur, bonam esse, indemnitas maneat; contra vero si prior lex melius habere videatur, is qui movet infertque legem, laqueo attracto moriatur.* Distinguenda tamen a temeraria legis mutatione, ea quae fit ex causa urgente et necessaria salutem reipublicae concernente. Ut enim in morbis nova non sunt tentanda remedia, si veteribus malo succurri possit; sic non sunt condendae novae leges, si veteres ministrent aliquid, quo malis reipublicae medearis, Erasmus in lib. de instit. princ. Sed quemadmodum mutato morbi statu et qualitate mutantur etiam remedia; sic prudens legislator mutatis subditorum moribus, mutato reipublicae statu, mutatis illis, ad quae in legibus ferendis respiciendum, leges etiam mutare optima ratione poterit. In rebus enim politicis cedendum est tempori, itaque et prior reipublicae status immutari et decreta ante facta revocari possunt, si utilitas suadeat, Thucyd. lib. 8.

ARTICULUS II.

DE JUDICIIS.

270. Magistratus non solum prudens *νομοθέτης*, Ratio ordinis. sed etiam constans *νομοφύλαξ* esse debet, tueatur leges tum divinas, tum positivas, quas ipse probabilis ratione in salutem reipublicae divinis addidit, lex enim absque executione nullum obtinet pondus nec ullum civitati affert fructum. Actum est cum illa republica, in qua mores perduere leges in potestatem suam, ac eas misere ad parietem sunt fixae clavis ferreis, ut Comicus in Trinummio loquitur. Executio legum spectatur tum in *judiciis*, ut juxta earum normam sententiae ferantur; tum in *suppliciis*, ut transgressores legum poenis afficiantur, XIV. 134. contra vero bonis et obedientibus praemia conferantur. Jurisconsulti simili fere ratione dicunt, cum cura disciplinae publicae, quae in promulgandis legibus potissimum spectatur, conjungendum esse exercitium *jurisdictionis*, quam definiunt hoc modo, quod sit *potestas politica statuendi aliquid de negotio civili vel criminali*, Vult. libr. 1. jurispr.

Romanor. cap. 12. numer. 1. unde eam distinguunt in civilem et criminalem. Jurisdictio civilis in judiciis, criminalis in suppliciis spectatur. Postquam igitur de legibus actum fuit, de judiciis et suppliciis porro agendum restat. Ut justitia, quae una cum religione est fundamentum et fulcrum reipublicae, inter subditos vigeat, accuratam omnino judiciorum curam magistratum habere oportet, ut in illis jus aequa lance omnibus administretur et juxta normam receptarum legum civiles lites finiantur. Constituat igitur magistratus certos judices, *legum praesides* et executores exemplo *Moyse* Exod. 18, v. 21. et *Josaphati* 2. Paralip. 19, v. 5. ac diligenter provideat, ut suo illi recte fungantur officio, nec ad dextram vel sinistram a justitiae tramite deflectant.

An liceat
magi-
stratui
exercere
judicia?

271. Antequam vero proponamus certos canones, ad quos in exercendis judiciis magistratui respiciendum, excutienda est prius quaestio, *An liceat magistratui judicia exercere, et an Christianus possit salva et illaesa pietate in judicio coram magistratu contra proximum agere?* Negant Anabaptistae et qui eos ex parte sequuntur Photiniani, ut ostendimus ipsorum verbis superius cap. 3. sect. 1. §. 75. allatis. Utimur vero contra illum errorem hisce fundamentis: 1. a divina judicum ordinatione. Quodcumque Deus ipse instituit, ordinat ac mandat, illud etiam ipsi probatur. Sed judicium officium Deus ipse instituit, ordinavit ac mandavit. Ergo etiam illud officium Deo probatur. Quod est bona Dei ordinatio, eo Christianus salva et illaesa conscientia uti potest, non minus ac creaturis a Deo conditis cum gratiarum actione uti potest 1. Tim. 4, v. 4. Jam vero officium judicum est bona Dei ordinatio. Ergo etiam Christianus salva et illaesa conscientia eo uti potest, hoc est et judicis officium legitime sibi delatum gerere, et judicis officium implorare potest. Assumptum utriusque syllogismi probatur 1. expresso illo mandato, quod Deus Moyse dedit de iudicibus constituendis, Deut. 16, v. 18: *Judices et praefectos constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas, ut judicent populum justo judicio.* Si Deus mandat, judices constitui, utique officium judicum erit bona Dei ordinatio. 2. Praeceptis de officio judicis recte administrando traditis, qualia occurrunt in Mosais legibus longe plurima. Exod. 23, v. 6. Deut. 1, v. 16. e. 16, v. 19. e. 19, v. 18. e. 25, v. 1. etc. Coniunge Psalm. 82, v. 2 Esa. 1, v. 17. Jer. 22, v. 3. Amos 5, v. 15. Zach. 7, v. 9. Nisi officium judicum Deo probaretur, nunquam de eo certas leges tulisset. 3. Mandatis de implorando judicis officio. Exod. 22, v. 9: *Super omni praevaricatione tam in bove, quam in asino et ove ac vestimento, et quidquid damni inferri potest, ad deos sive judices causa utriusque perveniet.* Deut. 17, v. 8: *Si obscurior fuerit causa aliqua etc. surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus, et venies ad sacerdotes, Levitas et ad judicem, qui*

Affirma-
tiva pro-
batur
1. ex
Scriptura
dictis.

erit in diebus illis, et quaeres, et indicabunt tibi verbum judicii. e. 19, v. 17: *Stabunt ambo, quorum est causa, ante Dominum in conspectu sacerdotum et judicum, qui fuerint in diebus illis, ubi nota, quod coram judice stare sit ante Dominum stare, nimirum quia judicium est Dei ordinatio.* e. 25, v. 1: *Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint judices etc.* Prov. 25, v. 9: *Age causam, de qua est controversia, inter te et proximum tuum.* Nisi officium judicum esset divina et Deo placens ordinatio, non juberet, ut oppressi illud implorarent. 4. Dictis illis, in quibus judicium dicitur esse Dei, Deut. 1, v. 17. 2. Par. 19, v. 6. Si judicium, quod magistratus exercet, est Dei judicium, utique etiam erit bona Dei ordinatio. Psalm. 82, v. 1. diserte dicitur, quod *Deus ipse in medio deorum sive judicum judicet.* Ergo judicium est ipsius Dei originaliter auctoritative et principaliter, magistratus est duntaxat ministerialiter et instrumentaliter. 5. Expresso illo divinae sapientiae effato Prov. 8, v. 16: *Per me reges regnant et judices justa decernunt.* 272. Neve obvertant Anabaptistae, in V. quidem T. judicium officium a Deo esse institutum et mandatum, aliam vero esse N. T. rationem, in quo Christiano non liceat officium judicis exercere, vel si lapsus sit ab alio, illud implorare, producimus 1. locum apostolicum Rom. 13, v. 4: *Magistratus est minister Dei tibi in bonum; si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium gestat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui male agit.* Si magistratus in illo ipso officii sui actu, quando judicium exercet et vindictam in malos statuit, est Dei minister, utique officium judicum etiam in N. T. est bona Dei ordinatio. Observa etiam, quod magistratus dicatur constitutus subditis in bonum, nimirum ut bonum publicum promoveat justitiam administrando, justos defendendo, fontes puniendo. Quare cum hoc bono et dono divinitus concessa utimur, hoc est cum officium magistratus imploramus, recte omnino facimus. 2. Dictum Christi Matth. 5, v. 23. Luc. 12, v. 58: *Quando vadis cum adversario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem.* Si non liceret judicia exercere, Christus damnavit potius accusantem et judicem, quam consilium dedisset accusato, quomodo ab accusatoris molestia et iudicis ira sese expedire et liberare debeat. Excepit quidem Schmaltzius contra Frantium disp. 6. de rebus civil. p. 388. locum hunc esse allegatum, ideoque non tam verba quam sensum in eo spectandum, quod videlicet ad reconciliationem fratrum prompti esse debeamus, sed hoc non labefactat vim nostri argumenti. Si enim Christus judicia civile cuperet sublata, non proposuisset argumenti hoc iudiciorum ordinem et eventum, quo ad fratrum reconciliationem nos hortaretur, unde ipse Schmaltzius paulo post addit, in genere de iudiciis et eorum executione, ibi esse sermonem. Est ergo haec parabola in eorum genere, quae etiam

ad litteram aliquid docent in externis inter homines et deinde simul etiam aliquid altius coram Deo indicant, qualis est parabola Luc. 14, v. 8. de accubitu in priore et novissimo loco. 3. *Pronuntiatum apostolicum* 1. Cor. 6, v. 5: *Sic non est sapiens quiesquam inter vos, qui possit judicare inter fratrem suum?* ubi causas fidelium coram fidelibus judicari praecipit, proinde esse fidelem ac Christianum, non pugnat cum iudicis officio. Conjungenda etiam sunt argumenta reliqua, quae ostendunt, etiam in N. T. legitima iudicia esse Deo grata ac probata.

273. 2. *A probatis exemplis* eorum, qui vel iudicis officio functi fuere, vel defensionem et officium iudicis imploravere. *Moses, Josua* et alii tum reges, tum iudices Israëliti populi fuere sancti ac Deo probati viri. Atqui illi iudicia exercuerunt, controversias subditorum diremerunt atque omnes muneris iudicarii partes peregerunt. *Jethro* Moysis socer consulit genero suo, ut viros fortes, Deum timentes, veridicos et avaritiam odio habentes eligat eosque iudices populo praeficiat, Exod. 18. v. 21. Ergo non pugnant inter se Deum timere et iudicis officio fungi. *Josaphatus* pientissimus rex a Spiritu sancto inter cetera etiam eo nomine commendatur, quod per singulas urbes iudices constituerit eosque sedulo hortatus fuerit, ut juste judicarent, perpetuo scilicet memores, Deum esse secum in iudicio, 2. Paralip. 19, v. 6. *Naboth* recusat vineam suam regi Achabo vendere 1. Reg. 21, v. 3. exceptionis loco opponens legem, quae prohibet patrimonium civium Israëlitarum confundi, Numer. 36, v. 7. provocavit igitur a rege ad legem et beneficio juris rerum suarum quietam possessionem sibi vendicavit. *Christus* ipse suo exemplo doctrinam de iudiciis recte instituendis et auxilio iudicis implorando tradere voluit, quando praeter meritum a servulo pontificis percussus dicit: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, sin autem bene locutus sum, quare me caedis?* Joh. 18, v. 23. quibus verbis ad legitimi iudicii ordinem provocat, qui non permittit, ut causa nondum cognita innocens percutiatur. *Paulus* apostolus hiece Christi vestigiis insistens pontificem de neglecto legitimi iudicii processu accusat Actor. 23, v. 3: *Tu sedes iudicans me secundum legem et contra legem jubes me percuti?* Idem ad jus civitatis Romanae provocando contra injustam inferioris iudicis sententiam sese munivit et appellationes ad superiorem iudicem suo exemplo comprobavit. Actor. 16, v. 37: *Caesos nos publice, non convictos homines Romanos miserunt in carcerem et nunc occulte nos ejiciunt?* Actor. 22, v. 28. causam suam contra Judaeos iudicio cum ipso contententes defendit Actorum 25, v. 10: *Ad tribunal caesaris sto, ibi me oportet judicari.* Luc. 18, v. 3. proponitur a Christo parabola viduae illatam sibi ab adversariis injuriam ad iudicem deferentis et vindictam postulantis, ut doceamur, Deum audire gemitus et preces eorum, qui affliguntur, et vindictam, *ἐκδίκησιν*, illis esse facturum. At si illa vidua peccasset implorando

iudicis officium, *Christus* eam non proposuisset in exemplum, quod moneat nos *aemper orare et non deficere*. Ex quibus omnibus sic concludimus. Quod congruit probatis sanctorum exemplis, illud Christianus absque ullo conscientiae scrupulo suscipere potest. Atqui officium iudicis administrare itemque officium iudicis contra injurias ab alio illatas implorare congruit probatis sanctorum exemplis. Ergo Christianus absque ullo conscientiae scrupulo potest officium iudicis administrare, idemque contra injurias implorare. Quid quod *Deus ipse* iudicis officio inter homines functus, primos enim parentes post lapsum in jus vocat seu citat. *Adam* ubi est? inquit Genes. 3, v. 9. citationem sequitur accusatio, accusationem criminis probatio ex propria rei confessione, cognitionem et confessionem sententia iudicatoria et poenalis. Idem adhuc hodie in occulto et interno conscientiae tribunali quotidie agitur.

274. 3. *A iudiciorum civilium utilitate*. Iudicia sunt veluti statera aequitatis, vox legis omnisque contentio ac litis consummatio, in quibus cardo reipublicae vertitur, justitiae vis, perfectio et administratio collocatur. Non enim unus, sed multiplex est iudiciorum in humana societate finis atque usus. 1. Veritas in altissimo puteo secundum Democritum saepius delitescens in lucem producit, occulta delicta per viam inquisitionis manifestantur, negata per viam probationis confirmantur, ac quod in genere de omnibus rite constitutis disputationibus, idem etiam de civilibus illis disceptationibus asseri potest, quod videlicet sint veritatis investigandae media atque limae. 2. Disciplina externa conservatur, publica pax et tranquillitas viget, dum in iudiciis boni defenduntur et improborum injuriae ab illis prohibentur. *Omnia iudicia aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum malefactorum causa reperta sunt*, ait Cicero pro Caecina. 3. Justitia exercetur et administratur, quando legitimo possessori bona adjudicantur et delinquentes poenis meritis afficiuntur. Prov. 20, v. 8: *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo*. Iudiciorum et forensium actionum auctoritas ideo publice constituta est et introducta, ut quisque per viam juris legitimis actionibus et remediis jus suum ac sibi debitum consequatur, neve cuiquam fas sit rei suae consequendae gratia per vim atque injuriam sibi aditum ad viudictam munire. 1. Nemo exterius C. de Judaeis. 4. Emendatio civium quaeritur, concordia rectius et firmiter inter eos stabilitur, audita legum et iudicis sententia amor justitiae in eorum animis redintegratur. 5. Nostri ac nostrorum defensio obtinetur. Deus in regeneratione non adimit piis ordinatum amorem sui ac suorum, quia gratia naturam non abolet, sed corrigit ac perficit. Cum ergo natura defensionem sui dictitet, jure divino ad eam obtinendam iudicia et officium iudicis licet implorare. ** Augustinus lib. 19. de civ. Dei c. 6: *Ipsa iudicia hominum de hominibus, civitatibus etiam in quantalibet pace manentibus, deesse non*

3. A iudiciorum commodis.

XIV. 137.

possunt. libr. 14, c. 16: *Pertinet ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato vel punire peccatum, ut aut ipse, qui plectitur, corrigatur, aut alii terreantur exemplo.*** 6. Denique gloria Dei propagatur, cujus sapientissima, benignissima et justissima ordinatio sunt judicia civilia, cui etiam soli debetur hic honor, quod sit auctor, conservator ac defensor nostrae vitae, famae, fortunae, bonorum omnium tam corporis, quam externorum, qui judiciorum ordinem mirando consilio instituit bonis in bonum, malis vero ad vindictam malorum.

4. A judiciorum necessitate.

275. 4. *A judiciorum necessitate.* Absque judiciis politiae consistere nequeunt, quippe quae sunt earum adminicula et ordinis hujus instrumenta summe necessaria, unde per judicia *hominum societas conservari* dicitur, 1. *judices C. de dignit.* Judicia qui tollit, ipsas politias evertit. Sublatis enim judiciis 1. *injuria diluvii instar passim inundabunt.* Testatur experientia manifestissima, injurias et scelera incrementum hodie sumere amplissimum, cum tamen judiciis civilibus coëreantur, quid futurum censemus judiciis abolitis atque sublatis? Leges nihil quidquam prosunt absque judiciis. At leges in republica sunt necessariae. Ergo etiam judicia. *Legum interpretes sunt judices*, inquit Cicero pro Cluent. Litigare ergo sive in judicio contendere nihil aliud est quam legum interpretationem et executionem petere. 2. *Boni defensione carebunt.* Exulceratissimis hisce seculi nostri temporibus abundat iniquitas Matth. 24, v. 12. boni in medio impiorum velut oves in medio luporum Matth. 10, v. 16. et velut lilia inter spinas Cant. 2, v. 2. vivunt, a quibus omni injuriarum, fraudum et calumniarum genere punguntur et affliguntur; summa igitur necessitas requirit, ut per judicia civilia defensio illis praestetur. 3. *Justitia exulabit* injuriis, fraudibus, rapinis, caedibus aliisque delictis impune grassantibus. 4. *Publica pax et tranquillitas*, imo ordo politicus penitus abolebitur, nemo possessiones suas quiete obtinere poterit, innocentes et inferiores a potentioribus opprimuntur et Cyclopica quaedam confusio introducetur. 5. Ecclesia non poterit per quietam et publicam verbi praedicationem colligi, quippe quod absque externae disciplinae conservatione fieri nequit. Ac verbo uti dicam, quanta magistratus politici, tanta quoque civilium judiciorum est necessitas.

5. A rationis paritate.

276. 5. *A paritate.* Si in ordine ecclesiastico recte instituuntur *judicia ecclesiastica*, quibus delinquentes coërentur, utique etiam in ordine politico recte instituuntur *judicia civilia*. Ut enim disciplina ecclesiastica abaque talibus ecclesiasticis judiciis conservari nequit, ita quoque politica disciplina politicis ac civilibus judiciis indiget. Si in ordine oeconomico patrifamilias in sua domo incumbit honesta disciplina liberos et familiam regere, contumaces castigare, bonos praemiis afficere etc. utique etiam magistratui incumbit subditos fidei et curae suae commissos civilium judiciorum administratione ad

justitiam et studium virtutis ac honestatis deducere, delinquentes coërcere, bonos praemiis, malos poenis afficere.

277. Notandum tamen, nequaquam a nobis praebari multiplices et varios *abusus*, qui in civilibus judiciis ut plurimum conspiciuntur. Ut enim praetermittamus *errata judicum*, quibus sequentes rationes sunt oppositi, res ipsa testatur, saepius contra caritatis regulam ab illis peccari, qui in foro civilis causas agunt, tum *ratione causae impulsivae*, quando quis vel animi malevolentia suffusus, vel invidia corruptus, vel iracundia incensus, vel libidine rixosus aut animo vindictae cupido impulsus litem proximo intentat; tum *ratione materiae*, quando ob res leves ac frivolas aut certe compositu faciles protinus ad tribunal judicis curritur, et absque ulla condonatione fraterna et Christiana patientia, absque tentata prius compositione et reconciliatione amicali proximo intenditur; tum *ratione formae*, quando per coevicia calumnias, fraudes, imposturas, sophismatum praestigias et sycophantias judiciarius processus instituitur, summa verborum atque animorum acerbitate omnia geruntur et Christianae modestiae, aequanimitatis ac patientiae limites transiliuntur; tum *ratione finis*, quando actor non tam sui defensionem et justitiae administrationem, quam adversarii confusionem, ruinam, damnum et infamiam quaerit, quae omnia tanquam accidentarii et vitiosi *abusus* a civilibus judiciis, quae in se ac per se sunt sancta Dei ordinatio, ad civilis societatis conservationem summo opere necessaria, accurate sunt distinguenda, et juxta monitum Lutheri is, qui in foro causas recte et legitime cupit agere, amicam prius reconciliationem tentet, quam si obtinere non possit, magistratum justitiae praesidem adest, reverenter et subiciat legibus, judiciorum ordini et auctoritati magistratus, nec suam quaerat vindictam privatam, sed publicam, quam Deus exercet per magistratum, nec litem ex lite serat in mortali corpore inimicis immortales gerendo, sed ut alias finis legitimi belli pax est, ita quoque suis in foro actionibus nihil aliud quam pacis, justitiae, veritatis et concordiae rationem habeat. Sic *certent causae, ut non certent pectora*, der Sachen Feind, der Person Feind. ** Chemnicus tom. 2. loc. comm. c. de vindicta fol. 152. edit. Francof. in 4. anno 1591: *Vindicta est duplex. Altera inordinata seu privata ex male affectu profecta, tendens in malum; altera ordinata seu publica, quae fit per magistratum certo ordine certisque legibus fine salutari. Illa passim tenetur.* Matth. 5, v. 39. Rom. 12, v. 17. Confer Matth. 24, v. 52. Luc. 9, v. 55. *Fit haec vindicta male et malitia omnium causarum: 1. efficientis, quia fit a persona, cui vindicta non competit; 2. impulsivae, quae est odium, ira; 3. materialis causa quodque levis, nulla; 4. formalis destituta legitimis modis; 5. finalis damnum et suppressio proximi. Haec publica est magistratui concessa.* Gen. 9, v. 6. Exod. 22, v. 18. Deuter. 21, v. 21. Rom. 13, v. 4. 1. Petr. 2, v. 14. **

279. Ex hisce facile apparet, quid ad Anabaptistarum et Photinianorum objecta, quibus civilia judicia oppugnant, respondendum sit. Duo potissimum Scripturae dicta urgeant. Prius est Christi Matth. 5, v. 38: *Audistis, quod dictum sit, oculus pro oculo, dentem pro dente; v. 39. ego autem dico vobis, non resistendum esse malo, sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, praebe illi et alteram, v. 40. et ei qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Idem fere repetitur Luc. 6, v. 29. ex quo colligunt Anabaptistae, Christiano quantumvis injuria affecto non licere ad iudicis officium confugere ejusque defensionem et auxilium implorare. Photiniani concedunt quidem, Christiano permissum esse suum iudicio persequi et damni sibi injuste illati compensationem per magistratum quaerere, interim ex hoc Christi dicto colligunt, in V. T. quidem non omnem vindictam prohibitam fuisse, sed tantum privatam, in N. T. vero omnem prohibitam esse, tam publicam, quam privatam. Ostorodus in instit. c. 26. p. 165. Schmaltzius in refut. disp. 7. Frantzii de bonis operibus p. 237. ubi definit vindictam esse eam, si quis per magistratum efficit, ut ii, qui nos offenderunt, paribus malis afficiantur, idque sine ullo fructu nostro. p. 239. proponit suum argumentum ex his Christi verbis deductum: *Verba Christi opponuntur ei, quod licebat sub lege, nempe oculus pro oculo, dentem pro dente curare excludi. Hoc vero nemini licebat sub lege propria auctoritate, sed tantum per magistratum. Unde apparet, nec per magistratum nobis nunc licere ita resistere malo, ut olim lex permittebat. Et paulo post: Verba Christi, si quis te percusserit in dextram maxillam, praebe illi et alteram, explicatio specialis sunt illorum generaliter dictorum, ne resistatis malo. Itaque quemadmodum haec de vindicta per magistratum non repetenda agunt, sic etiam illa de eadem vindicta agere necesse est.* Desumit hoc ex Socino, qui in libro, cur Evangelici Photiniani se adjungere debeant, c. 3. p. 23. sic scribit: *Manifeste pugnat cum verbis Christi Matth. 5. quod apud Evangelicos permittitur, ut quis injurias suas per magistratum ulciscatur, hoc est eum puniri curet, qui injuriam sibi intulit, licet ex ea punctione nihil prorsus commodi ad se privatim rediturum esse intelligat. Christus enim non vult, in disciplina sua locum esse legi Mosaicæ, oculus pro oculo etc. quæ lex ad ulciscendas injurias suas per magistratum omnino pertinet, quod Moyses concedit vel potius jubet. Respondemus: 1. ostensum fuit suo loco in tractat. de evangel. §. 65. Christum in c. 5. Matth. non legi divinae, sed Pharisæicæ legis divinae corruptelæ suam doctrinam opponere, nec tradere nova ac perfectiora quaedam praecepta, ut volunt Photiniani, vel consilia evangelica, ut volunt Pontificii, sed corruptelas Pharisæicas, quibus legem Domini depravabant, remove et veram legis sententiam explicare, id quod tam clarum et apertum, ut Bellarminus ipse lib. 4. de justif. c. 3. hoc agnoscat.*

** 1. Photiniani calumniandi ansem dant paganis et apostatis, quasi doctrina ecclesiae tolleretur politiam. 2. Socinus sibi ipsi contrarius concedit damni injuste illati compensationem a magistratu petere p. 24. et tamen disputat, non licere ob Christi interdictum vel magistratui injurias ulcisci vel, laesis vindictam a magistratu petere. Atqui quid judicialis sententia de damno compensando aliud quam publica magistratus vindicta? si ergo concessum est reum condemnare ad damni compensationem, concessa etiam est vindicta publica. 3. Socinus nos insigni afficit injuria, quasi nostra vindicta tantum causa odii, malitiae et offensionis instituta sit, quam tamen ipsinet procul a Christianis abesse debere doceamus. **** Probatur autem nostra orthodoxa sententia clarissimis hisce argumentis, primo quod Christus antiquis dictum ait, de inimicis odio habendis, illud non exstat in lege Mosaica, sed potius contrarium Exod. 23, v. 4. Levit. 19, v. 17. Prov. 25, v. 21. (frustra excipit Schmaltzius, illum duntaxat inimicum ibi praecipere diligendum, qui simul sit civis et filius populi disp. 7. contra Frantz. p. 204. quia haec Pharisæica glossa jamdudum protrita est a Christo in parabola de Samaritano Luc. 10, v. 30.) taxantur ergo vitiosae legis depravationes, quas sub antiquitatis praetextu Pharisæi auditoribus suis obtrudebant. Deinde quæ Christus hoc loco doctrinae, quam vocant veterem, opponit, ea exstant in lege divina V. T. utpote de ira et signis iræ Gen. 4, v. 6. Psalm. 112, v. 10. Levit. 19, v. 17. de concupiscentia uxoris proximi in ipso decalogo et Job. 31, v. 1. Jer. 5, v. 8. Prov. 6, v. 25. etc. ergo non addit legi nova praecepta, sed veterem legem explicat. Tertio summa legis est dilectio, ut Deum ex toto corde, tota anima et omnibus viribus, proximum autem ut nos ipsos diligamus, ad quam perfectionem summam in lege praescriptam quid potuisset addi? Quarto Christus concionis suae generalem scopum hoc modo format v. 20: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum coelorum*, ad hanc generalem thesin reduci debent hypotheses speciales, quæ sequuntur, et liquido apparebit, legem non accusari a Christo cujusdam imperfectionis, sed Pharisæicas legis corruptelas improbari. Quinto Christus notanter inquit, *audistis quod dictum sit antiquis, non autem percepistis, quid in lege et prophetis scriptum, opponit igitur suam concionem non ipsi legi, sed XIV. 140.* depravationibus legis, quas nomine et praetextu antiquitatis colorabant. **** In Graeco est τοῖς ἀρχαίοις**, quæ vox non tantum significat antiquos, sed insuper praecipuos principes et praepositos, ideoque hoc nomine satis clare ipsi antiqui Pharisæi, qui erant ἀρχαῖοι exprimuntur. Piscator: *Audistis, quod dictum sit ab antiquis. Similis loquendi modus exstat Luc. 24, v. 34. αἰγὼν Σίμωνι, visus est Simoni, id est a Simone. 1. Cor. 15, v. 6. visus est fratribus, id est a fratribus.* **** 2.** Eodem igitur sensu etiam haec pericope concionis Christi accipienda est, quod videlicet non sit opposita legi divinae,**

quae publicam magistratus vindictam non solum permittit, verum etiam praecipit Exod. 21, v. 24. Levit. 24, v. 20. Deut. 19, v. 19. sed Pharisaeis hujus legis corruptelis, quibus eam depravabant et in alienum sensum detorquebant. Ex eo enim, quod lex magistratui vindictam talionis praecipit, Pharisaei colligebant, *singulis etiam privatis accepta injuria licere sese ulcisci ac malum pro malo reddere, modo non excedatur modus talionis*. Sed Christus huic depravationi opponit veram legis interpretationem, quod scilicet ad magistratum pertineat praecceptum *de vindicta*, privatis vero dictum esse, *ne resistant malo*, id quod in ipsa etiam lege diserte proponitur, Levit. 19, v. 18. ubi Moyses, qui magistratui vindictam publicam prius mandaverat, privatis dicit: *Ne quaeras ultionem, nec memor sis injuriae civium tuorum*, (ubi LXX interpr. notanter verterunt *non ulciscatur tua manus*) et Salomon, id quod magistratui mandatum erat, *sicut fecit, ita fiat illi*, illis ipsis verbis personis privatis prohibet, Prov. 24, v. 29: *Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei, rependam unicuique juxta opus suum*. 3. Accurate igitur notandum, ad quos haec Christi sententia pertineat, id quod ipse contextus ostendit. Christus enim inquit, *ego dico vobis*, scilicet discipulis et auditoribus meis, fuerunt autem tunc auditores Christi non Tiberius imperator, nec Pilatus Judaeae praeses, nec alii in publico magistratus officio constituti, sed apostoli, discipuli et turbae, ergo non agit de officio magistratus, sed apostolos suos et privatos docet, ne vindicta injurias ulciscantur. 4. Ex ipsa serie contextus elicitur, verba Christi accipienda esse non absolute et ἀπλῶς, sed comparate et συγκριτικῶς. Loquitur Christus ad privatos, qui propter professionem doctrinae suae patiebantur persecutionem Matth. 5, v. 10. adversus quos dicebant omne malum v. 11. illis promittit copiosam in caelo mercedem v. 12. interim hortatur eos ad patientiam ac sedulo monet, ne ex privatae vindictae cupiditate quidquam agant, sed potius inimicos suos diligant, benefaciant illis, qui oderant eos, orent pro persecutoribus et calumniatoribus eos v. 44. ac ab omni privata vindicta tam remotos et alienos eos esse vult, ut malint potius praebere percussori alteram maxillam et illi, qui tunicam ipsis abstulit, etiam pallium dimittere, quam se ipsos ulciscantur. Ex eo vero colligi nequit, quod non liceat oppressis et injuria affectis auxilium magistratus implorare et defensionem atque ἐκδίκησιν exemplo viduae Luc. 18, v. 3. petere, sed verba Christi accipienda sunt de eo casu, quando non potest defensio et auxilium magistratus haberi, vel quando magistratus suo deest officio et negligit vindicare injurias piis illatas. Cum quo convenit explicatio Augustini, qui in lib. de mendac. c. 15. et in epist. 5. ad Marcellinum docet, *has sententias potius de interiore animi praeparatione quam de externa operis ostensione intelligendas*, id enim monente Lutero sic accipiendum, *etiam si non statim ipso opere altera maxilla percutienda et pallium etiam auferendum offeratur*,

quod nihilo tamen minus animus interea paratus esse debeat, si legitima defensio apud magistratum obtineri nequeat, alias et plures injurias accipere quam se ipsum vindicare. 5. Haec interpretatio e limitatio colligitur ex ipsius Christi facto Joh. 18, v. 23. cum enim servulus pontificis alapam ipsi impigisset, non praebuit ei statim alteram maxillam, sed contra hanc injuriam provocavit ad legitimum judicii processum et judicis praesentis officium: *Si male locutus sum, testificare de malo, si autem bene quid me caedis?* quo dicit, stamus hic coram judice, quodsi me poenis dignum existimas, profer accusationem eamque idoneis testimoniis comproba, si minus, non debes innocentem percutere. Postea vero cum querela sua apud injustum judicem nihil contra injuriam sibi illatam proficeret, *totam faciem*, imo *totum corpus patienter praebuit percutientibus* Esa. 50, v. 6. et vindictam Deo jure judicanti commendavit 1. Petr. 2, v. 23. Quodsi verba Christi, *si quis te percusserit in maxillam, praebe illi et alteram*, tam nude et crude intelligenda essent, quod non liceat magistratus defensionem et vindictam implorare, Christus ipse contra hoc praecceptum successisset. 6. Ante hanc concionem Christus Anabaptisticis et Photinianis erroribus obviaturus diserte dicit v. 17: *Nolite putare, quod venerim solvere legem aut prophetas, non veni solvere, sed implere*. Atqui si publicam magistratus vindictam in lege praeciptam absolute et simpliciter abolitam voluisset, certe etiam legem solvisset. Joh. 18, v. 36. expresse testatur, *regnum suum non esse de hoc mundo*, hoc est se non venisse in mundum hoc fine, ut regna terrena et judicia civilia in illis necessaria mutaret vel aboleret ac novam quandam politiam civilem novis legibus institueret, sed ut spirituale regnum ordiretur. 7. Paulus, qui evangelium ab ipso Christo didicit Rom. 13, v. 4. magistratum etiam in N. T. dicit esse *ministram Dei vindicem ad iram illi, qui malum facit*, ac Petrus, qui huic concione Christi interfuit, eam sic explicat, quod publica magistratus vindicta per eam minime sit subacta 1. Petr. 2, v. 14. 8. Chemnicus c. 51. hanc p. 367. etiam hoc addit, *Christum hanc suam concionem opposuisse Pharisaeo somnio, quod apostoli, discipuli et turbae circumferebant de externi quodam et politico regno Messiae, in quo externi praesidiis, armis et potentia imperii totum mundum subacturi et ab omnibus injuriis externa defensione tuti futuri essent, sed Christum praedicere ipsis ut pas, spoliationes, injurias et contumelias, nec a magistratu vel judiciis multum subsidii aut defensionis ipsos in hoc mundo habituros, sed potius angustias et ablationes ab ipsis fore timendas*. Item, Christus hoc loco tradere formam regni sui spiritualis, quae ratio in externa specie ea est, sicut hoc loco describitur et Joh. 18, v. 32. aliam vero esse constitutionem regnorum mundanorum certis honestis legibus, defensionibus et poenis ordinatam, quam et ipsam esse Dei ordinationem satis constet ex Rom. 13, v. 1. et Christianum etiam ordinationibus hujus regni sub-

in bonum uti posse, docet apostolus suo ipsius exemplo Act. 23, v. 3.

279. Nec est quod obvertatur, 1. non addi hoc loco: audistis, quod dictum est antiquis, sed simpliciter: audistis, quia dictum est, proinde hanc Christi sententiam non Pharisaeis legis depravationibus, sed ipsi legi divinae esse oppositam. Respondemus: particulam illam antiquis ἀπὸ κοινῶν ex praecedentibus repetendam, Pharisei enim una cum aliis legis depravationibus etiam hanc ipsam de privata vindicta exercenda proferebant et antiquitatis specie velabant, id quod ex v. 31. manifeste colligitur, ubi Christus novam quandam Pharisaeicam depravationem refutaturus dicit: Iterum audistis, quod dictum sit antiquis. 2. Praeceptum de poena talionis ad V. duntaxat T. pertinere, non autem ad N. ideoque legem ipsam Mosaicam a Christo hic corrigi. Respondemus: in praeepto illo Mosaico duo continentur, alterum morale est, de vindicta per magistratum exercenda, illud adhuc in N. T. manet, ut ex Roman. 13, v. 4. 1. Petr. 2, v. 14. evidenter apparet; alterum est forensae, de vindicta ea ratione per magistratum exercenda, ut praecise observetur poena talionis, juxta quam oculus pro oculo, dens pro dente etc. excludatur, illud in magistratus Christiani arbitrio positum, neque enim absolute et praecise ad modum poenae in legibus Mosaicis praescriptum magistratus in N. T. adstrictus. Quodsi Rabbini et Josepho fidem habere volumus, etiam in V. T. poena talionis non fuit tam stricte et praecise observata, sed quandoque adhibita fuit quaedam laxitas, ut ex verbis ipsorum superius adductis patet, quanto ergo minus in N. T. ad illam talionis poenam stricte observandam magistratus Christianus erit obligatus. 3. Perinde esse, sive quis per se ipsum, sive per magistratum sese ulciscatur, cum plerique imploratione publicae magistratus vindictae ad privatam animi acerbicatem et vindictae cupiditatem satiandam abutantur. Respondemus: fatemur ipsimet et saepius et variis modis hic peccari, ac raro et a paucissimis animo recte composito et a vindictae cupiditate libero magistratus officium accepta injuria implorari, cum in hac naturae corruptione difficillimum sit flammam privatae vindictae in corde extinguere, interim tamen vitiosum accidens a re ipsa distinguendum, nec animo acerbo et vindictae cupiditate flagrante officium magistratus implorandum, ut cum quis per se non possit vel non ausit, per magistratus vindictam eam saturet et expleat, sed hoc fine ac modo, 1. ut is qui injuriam fecit, ita corrigatur; 2. ut publica auctoritate reprimatur, ne aliis similiter noceat; 3. ut ab ipsius injuriis in posterum praeservemur; 4. aliis in terram, ut ab inferendis injuriis metu poenae reprimantur; 5. propter justitiam ut juxta ordinem a Deo constitutum malefactores puniantur; 6. ut injuria propulsetur, ne nobis inferatur, utque nostra a pace possidere et sine turbatione iis frui possimus, vel ut nostra nobis restituantur, vel ut justa obis illationis compensatio fiat, quae sunt verba

Gerhardi loc. VI.

D. Chemnicii c. 51. harm. p. 370. 4. Christum expresse loqui de contentione in judicio eamque improbare. Si quis, inquit, velit te in jus trahere ac tunicam tuam tollere, permitte illi et pallium. Respondemus: 1. τὸ χριθῆναι non solum de actore in judicio disceptante et causam agente accipitur et respondet Hebraeo כִּי עֵשָׂא Esa. 50, v. 8. Jerem. 2, v. 12. etc. sed etiam tribuitur ipsis judicibus exercentibus judicium Esa. 1, v. 18. unde et Syrus hoc loco per verbum כִּי, quod judicis proprium est, illud reddidit, proinde et de actoris et judicis iniquitate jus nostrum pervertente et innocentiam opprimente accipi potest. 2. Neque enim damnat Christus judicia ipsa per se, nec prohibet, quominus quis contra injustitiam actoris, vel judicis jus suum prosequatur (contrarium enim probant argumenta superius in medium adducta), sed docet, quando sub specie juris circumvenimur, vel quando judicia sunt corrupta aut nobis iniquiora, ut quod justum est obtinere non possimus, ut patienter illud toleremus ac potius post tunicam etiam pallium dimittamus, quam vel privata vindicta nos ulciscamur, vel ideo a fide deficiamus. Chemnicus in harm. p. 374. 3. Quae interpretatio manifeste colligitur ex antecedentibus, quo enim modo quoque sensu percutienti nos in maxillam unam etiam alteram eidem obvertere jubet, eo modo eoque sensu etiam illi, qui nobiscum vult in judicio contendere et tunicam nobis aufert, etiam pallium relinqui jubet. Sed prius accipiendum comparate et in certo casu. Ergo et posterius. 4. Alii respondent, Christum hoc tantum agere, ut ab odiosa contendendi in judicio consuetudine ac litigandi studio nos arocat. Quamvis enim litigare coram judice prohibitum non sit, si necessitas illud postulet, tamen quia lites illae ad alendas simultates non parum faciunt et facultates saepius exhaustiunt, ideo prudentius eum facere ostendit, qui tunicae jactura velut damno minori praevertit majus illud incommodum, quod controversiae forenses plerumque secum afferre consuevere. 5. Qua ratione hoc dictum Christi eandem fere haberet sententiam cum praecedenti admonitione in eodem capite v. 25: Esto benivolus adversario tuo cito, dum es in via cum illo, ne quando te tradat judici et judex te tradat ministro, et in carcerem conjiciaris, hoc est si vel creditor vel alius adversarius justam habens causam contra te judicio tecum experiri voluerit, rectissime tibi consules, si placida deprecatione utaris et operam des, ut privata transactione res componatur, quia rigor et pertinacia litigantibus in judicio multa solet afferre incommoda, quae moderatione, patientia, deprecatione et placida compositione vitari facile potuissent.

280. Posterius dictum est apostoli 1. Cor. 6, v. 7: Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos, quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? ex quo Anabaptistae colligunt, lites coram politico magistratu esse Christianis simpliciter prohibitas. Photiniani non simpliciter, sed certo duntaxat respectu eas hoc loco prohiberi statuunt, qua in parte

XIV. 143.
2. 1. Cor.
6, v. 7:
Delictum
est in
vobis,
quod ju-
diciū
habetis.

ab Anabaptistis discedunt, sic enim Schmaltzium contra disp. 7. de bonis operib. D. Frantz. p. 142: *Non est quaestio, an liceat homini Christiano judiciis experiri sub magistratibus politicis, hoc enim certo respectu etiam nos concedimus, sed primo, an liceat fratri cum fratre contendere in judicio apud infideles; secundo an liceat adire magistratum ulciscendae injuriae causa.* Ostorodus in inst. c. 26. p. 168: *Quod dictum fuit, Christiano licitum esse vocare aliquem in judicium et implorare magistratus auxilium, id de illis solum intelligendum est, qui sunt foris, hoc est, qui non sunt fratres nec fidei consortes, nefas enim est fratrem cum fratre in judicio contendere docente apostolo 1. Cor. 6.* Respondemus: Paulus non simpliciter improbat actiones in judiciis, cum ipsemet ad leges Romanas confugerit, adversus sicarios opem magistratus etiam ethnici imploravit et ab iniquo iudice ad tribunal caesaris provocaverit Act. 16, v. 37. c. 23, v. 17. c. 25, v. 10. cumque hoc ipso in loco. v. 5. dixerit: *Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum, quod ipsum sive de ordinariis, sive arbitrariis iudiciis ex Christianis eligendis accipiatur, tamen officium judicarium probat ac stabilit, censet enim, prudentiores quosdam ex Christianis Corinthiis deligendos esse, qui judicent inter fratres, quorum alter ab altero injuria se affectum putet, hoc vero est, quod apostolus in Corinthiis taxat atque improbat, 1. quod damno et injuriis sese invicem afficiant, cum sint fratres et ejusdem fidei consortes v. 8: ὑμεῖς ἀδελφοί, καὶ ἀποστήτετε καὶ ταῦτα ἀδελφοί, vos injuriam facitis et fraudatis, idque fratres.* Ergo non simpliciter hoc nomine Corinthios reprehendit, quod judicia exerceant et in foro contendunt, sed quod alter alteri injuriam inferat et damno afficiat, unde postmodum ad judicia pertrabantur, reprehendit igitur *antecedens*, non autem *consequens*, perinde ut intemperantia morborum mater merito reprehenditur, non autem morborum remedia, quo referri etiam potest, quod v. 7. praecedat, *omnio defectus est, quod inter vos judicia habetis*, ubi per *ἐξ ἑαυτῶν* non intelliguntur judicia civilia, quae sunt malorum remedia et quae in praecedentibus apostolus probaverat, sed *contentiones et lites*, quas judiciis dirimi oportebat, per metalepsin effectus pro causa, addit enim *ἔχετε ἑαυτῶν μετ' ἑαυτῶν, contra vos mutuo habetis judicia*, hoc est sunt inter vos lites, rixae, contentiones, injuriae, propter quas deinde judiciis opus. Sic ergo non damnat medicinam litium, ipsa scilicet judicia, sed morbum. 2. *Quod ob res compositae faciles et injurias leviores, itemque ob negotia exigua victum concernentia statim ad tribunal decurrant.* v. 7: *Jam quidem omnino in vobis est ἡριπυα, quod judicia habetis inter vos.* Vulgata versio reddidit *delictum*, sed in Graeco non est *παράπτωμα*, sed *ἡριπυα*, quod monente Theodoro *mitius est*, significat enim defectum ac imbecillitatem quandam ab ἡντιόδα, quod est in pugna succumbere ac vinci, respicit ergo ad luctam spiritus et carnis in renatis Gal. 5, v. 17.

qui enim ob pecuniolam et leviores injurias litem statim movet fratri, ab avaritia ac iracundia victus videtur ac dolori ob illatum damnum leviusculum exorto succumbit, ideoque addit apostolus: *Cur non potius injuriam patimini? cur non potius damnum accipitis?* id quod de levioribus injuriis ac damno accipiendum esse ex contextu manifestum. Improbatur enim in Corinthiis, quod ex animi impatientis injuria vel damno aliquali a fratre affecti protinus ad tribunal judicis currant, ad odiosam litigandi rationem statim descendant et sine ulla moderatione et condonatione fraterna judicarios strepitus frequentes et nimias forenses contentiones excitent. Eodem pertinet, quod v. 3. et 4. sit mentio *ἡριπυῶν*, de quibus in judicio contendebant Corinthii. Schmaltz d. l. accipit *generaliter*, ut omnia quaecunque in hoc seculum cadere possunt, voce illa Paulina comprehendantur, quam explicationem videtur confirmare oppositio: *An nescitis, quoniam sancti hunc mundum judicabunt? et si per vos mundus judicabitur, indigni estis minimis judiciis?* an ignoratis, fore ut angelos judicemus, nedum ut *ἡριπυῶν*? quae ad hanc vitam pertinent scilicet non judicemus. Sed *ἡριπυῶν* proprie est, quod ad victum et sustentationem hujus vitae pertinet, unde *μέριμνα ἡριπυῶν* Luc. 11. v. 34. sunt curae de victu, et in versu prout praecedente *τὰ ἡριπυῶν* illa vocantur *ἐλαχίστα*. Syrus reddidit *minutula* a rad. *ἡριπυῶν*, *minuat*. Quodsi vel maxime generaliter accipiamus de omnibus negotiis, quae ad hanc vitam pertinent, tamen id duntaxat ex hoc loco colligitur, quod prius tentanda esso etiam in maximis injuriis, quae ad lites et forum eatur, ne homines saepe contendendo discant aliis injurias inferre, quod ipsum e nihil aliud ex hoc loco Schmaltz colligit, et ea facile concedimus, non autem quod absolute et simpliciter prohibitum sit ad forum et tribunal judicis ire ac judicia sub magistratu politico agere. 3. Cum primis vero apostolus in Corinthiis hoc reprehendit, *quod injuria et damno etiam laesi a fratre affecti ad iudices infideles sive ethnici protinus litem illi intendant.* v. 1: *Audet aliquis vestro negotium habens adversus fratrem judicio experiri ἐν τῷ ἄδικῳ, apud injustos, et non opus est.* Ethnicos iudices vocat *injustos*, tum quia carum vera justitia, quae coram Deo valet et consistit, tum quia justitiam civilem non referunt ad verum finem Dei scilicet gloriam; tum quia iniquis iudicibus Christianos plerumque gravabant. v. 2: *An ignoratis, quod sancti hunc mundum judicabunt? si ergo per vos mundus judicatur, indigni estis iudicari minimis?* Ambrosius exponit de vita praesente: *Per judicatur mundus in vobis, si opus perfidiae et minimum non inveniat in vobis.* Sancti mundum judicant, quia ex vita sanctorum apparet, *sancti mundanos errare ac desipere*; Augustinus vero refert ad extremum iudicium, in quo sancti *sedebunt in thronis* Matth. 19, v. 28. atque haec expedit magis convenit cum seqq. vers.: *An ignoratis, quod angelos judicabimus, quanto magis etiam homines?*

ea verba sic commentatur Remigius p. 38: *Sancti doctores hujus mundi et malignos spiritus judicant exemplo fidei suae et comparatione melioris*. Sensus argumenti apostolici a minori processu hic est: Sancti, hoc est Christiani, a Deo non censentur, qui mundum, hoc est impios et malos scilicet malos, judicent in die extremi judicii. Multo magis digni a vobis censendi sunt, ut cent de rebus minimis, *βιωτικαῖς* scilicet, quae vitae hujus usum et sustentationem pertinent.

infert conclusionem, ut colligitur ex particula *Si ergo habetis judicia βιωτικὰ, eos qui nullo habentur in ecclesia, eos inquam in subelliis peccate?* Quidam *τὸ καὶ* accipiunt in indicatione ut sit repetitio reprehensionis, illos qui sunt in ecclesia contemptibiles, hoc est qui ab ecclesia tantum profani et ethnici contemnuntur, illis iudicium datur, unde additur v. 5. *πρὸς ἐντροπὴν ὑμῶν λέγω, os pudeat, vobis hoc dico.* Paraeus itidem in Latino accipit, sed per contemptibiles non intelligit impios, verum Christianos, hoc sensu praepostere eligendo arbitros ex vobis minus idoneos, a us deinde ad infideles provocandum. Sed ex *συλλογιστικῇ οὖν* et ex serie verborum *τοὺς θενήμετρον τοῦτους* colligitur, quod *καὶ* sit imperativi, hoc sensu: Lites ejusmodi iudicari permittite fratribus, et quidem iis, qui minimi in ecclesia, quod tamen non accipiendum est late, quia v. 5. immediate additur, *ad pudorem incutiendum hoc dico, siccine non est inter sapientem, ne unus quidem, qui possit iudicare fratres?* ubi ostendit, ad litium dijudicationem idoneos esse ex fratribus viros sapientes et iudicii peritos; sed *comparate*, videlicet potius contentissimis ac rudissimis in ecclesia litium dijudicandam quam ethnicis iudiciis committendam, unde etiam v. 6. denuo repetit scopum iudicii suae reprehensionis, quod *frater cum a iudicio experiatur apud infideles.* Id ipsum maximo cum incommodo ac scandalo erat communis. Producebantur *ἡττήματα*, infirmitates et tui, fratrum sive Christianorum in lucem puniri, quae caritate tegi et abscondi aequius erat; in evangelii exponebatur hostium ludibrio, a cuius confessores in perpetuis litibus ac conatibus viverent; exhibebatur ethnicis magistratibus occasio Christianos affligendi, divexandi ac nendi; quod ipsum contingeret, si Christiani circa degentes ad praesides Turcicos lites suas essent. At, inquis, quo jure apostolus Corinthios docuit, quod coram ethnicis iudiciis causas agant, cum ipse ad caesarem ethnicum provocet am impiis iudiciis ad beneficium legis Romae confugiat? Act. 16, v. 37. c. 25, v. 11. Respondemus: Corinthii poterant habere Christianos, a causis ipsorum in ecclesia cognoscerent, ideo congruebat, sed cum scandalo conjunctum erat, Christiani cum Christianis ad tribunalia ethnica litigabant; sed Paulo, cum provocaret ad eum, negotium erat non cum Christianis, sed

cum Judaeis et cum praeside Romano, ideoque cum fidelem magistratum non haberet, nec aliter posset agi, et vita ipsius periclitaretur, necessario imploravit fidem et auxilium magistratus etiam ethnici, ex quo ipso evidenter colligitur, ne hoc quidem absolute et simpliciter prohibitum censendum, experiri iudicio coram ethnico magistratu et innocentiam suam provocando adversus injurias apud ipsum tueri. Bellarminus lib. 3. de laicis c. 12. respondet: 1. *ἡττήματα non significare peccatum, sed imperfectionem*; 2. *si delictum significat, sic vocari, non quod in se peccatum sit, sed quia ut plurimum non caret peccato, vel ratione finis, ut quando litigatur ex avaritia, vel ratione medii, ut quando litigatur odio, rancore, jurgiis, vel ratione justitiae, ut quando miscetur doli et fraudes, vel ratione scandali, ut Corinthii cum offendiculo gentilium litigabant*; 3. *non reprehendi iudicia ex parte iudicis, sed ex parte litigantium. Itaque etiamsi peccatum esset litigare, non tamen peccatum esse iudicare, quia iudicia finem imponunt litibus, quod est bonum.*

281. Reliqua, quae ab Anabaptistis afferuntur et iudiciis civilibus opponuntur, levioris sunt momenti. 1. Prov. 10, v. 12: *Universa delicta operit caritas. Ergo Christianis non licet querelas de illis, a quibus laesi sunt, ad magistratum deferre.* Respondemus: distinguendum inter *privatas offensiones*, quae in humana vita incidunt quotidie inter pios, quae ex Christiana et fraterna dilectione sunt condonandae, tegendae et oblivioni tradendae juxta dicta: *Remittite et remittetur vobis* Matth. 6, v. 14. Luc. 6, v. 47. *Caritas omnia tolerat* 1. Cor. 13, v. 7. *Supportate vos invicem et donate vobis ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam; sicut et Christus donavit vobis, ita et vos* Coloss. 3, v. 13. ac inter *enormes injurias ac damna gravissima*, quae salva disciplina et tranquillitate publica tolerari vel mitigari nequeunt, proinde per magistratum sunt corrigenda. 2. Matth. 5, v. 44: *Inimici sunt diligendi. Ergo cum illis in iudicio non est contendendum.* Respondemus: causas in foro agere et iudicium magistratus contra proximi injurias implorare in se ac per se non pugnat cum dilectione proximi, quia et iudicia sunt Dei et dilectionem inimici Deus praecepit. Ex accidenti autem contingit, ut cum dilectione proximi pugnet experiri iudicio contra fratrem, nimirum si adsit cupiditas privatae vindictae, si verborum atque animorum acerbitate contendatur, si praestigiis sycophanticis agatur etc. 3. Matth. 7, v. 1: *Nolite iudicare, ne* XIV. 116. *judicemini.* Roman. 14, v. 4: *Tu quis es, qui iudicas alienum servum?* 1. Cor. 4, v. 5: *Nolite iudicare ante tempus.* Ergo in N. T. sublata sunt iudicia civilia. Respondemus: Distinguendum inter *iudicia privata, temeraria, calumniosa, iniqua, maligna, levia, ex meris suspicionibus nata*, quando scilicet privatae personae de fratrum dictis vel factis per se bonis aut mediis temerarium ferant iudicium, de quo agitur Matth. 7, v. 1. vel quando aliqui cognitione Christianae libertatis tamidi fratrum in-

firmiorum facta damnant, de quo agitur Rom. 14, v. 4. vel quando ex levibus suspicionibus et indiciis iudicium de fratre fertur, de quo agitur 1. Cor. 4, v. 5. et inter iudicia publica, necessaria, legitima, a Deo ipso instituta et ad ecclesiae et reipublicae tranquillitatem spectantia. Illa duntaxat, non autem haec in Scripturae dictis improbantur. 4. Luc. 12, v. 13. *Christus de hereditatis divisione inter fratres promovenda compellatus operam suam denegat dicens: Quis me constituit iudicem aut divisorem inter vos?* Respondemus: distinguendae sunt vocationes, quas Deus ipse distinctas esse voluit. Christus non venit in hunc mundum, ut regnum aliquod terrenum inchoaret, aut partibus politici muneris fungeretur, sed ut docendi munus administraret et redemptionis opus perageret, noluit igitur quidquam suscipere a vocatione sua et fine missionis suae alienum, sed exemplo suo unumquemque docuit manere intra limites vocationis, nequaquam vero civilia iudicia simpliciter sustulit. Emphasis est in pronomine *me*, quo dicitur non sum missus ad civilia iudicia exercenda, sed ad praedicandum verbum et ecclesiam colligendam. 5. Hebr. 13, v. 4: *Scortatores et adulteros iudicabit Deus. Ergo hominibus non competit in eos iudicium.* Respondemus: iudicium magistratus non est hominis, sed Dei iudicium 2. Paral. 19, v. 6. Deus enim quandoque mediate et ordinarie iudicat per magistratum, quandoque vero immediate et extraordinarie per se ipsum, quando scilicet delicta ea, quae magistratus notitiam ac poenam subterfugunt, extraordinariis poenis vendicat. In utroque iustitia Dei elucet.

Quo-
modo
iudicia
sint
exer-
cenda.

282. Constat ex hisce, quod iudicia civilia sint sancta et salutaris Dei ordinatio, qua Christianus salva et illaesa pietate in bonum, ut loquitur apostolus Rom. 13, v. 4. uti omnino potest. Sed ut in reliquis Dei ordinationibus, ita quoque in hac ipsa varios et multiplices abusus saepius animadvertimus, tum ex parte eorum, qui iudicium experiuntur, actoris scilicet et rei; tum ex parte ipsius iudicis. Quid cavendum et fugiendum sit illis, qui in foro causas agunt, superius expositum fuit; restat igitur explicandum, quomodo ex parte iudicis civilia iudicia rite ac legitime exerceri debeant, ubi proponimus hunc generalem canonem: *Judex sit justus et iuste iudicet*, proinde exulet a iudice *adixta*. Exstat hic canon disertis verbis in lege divina. Lev. 19, v. 15: *Non facietis iniquitatem in iudicio, in iustitia iudicabis proximum tuum.* Deut. 1, v. 16. dicit Moyses ad iudices: *Judicate iustitiam sive iuste inter virum et inter fratrem ejus et inter peregrinum ejus.* c. 16, v. 18: *Judices pones in omnibus portis tuis, qui iudicent populum iudicio iustitiae sive iusto.* v. 19: *Non facies declinare iudicium,* v. 20. צֶדֶק צֶדֶק iustitiam iustitiam sequeris, vulg. reddit, *iuste, quod iustum est, persequeris*, ut prius nomen accipiatur adverbialiter, eodem modo etiam LXX interpr. *δικαίως τὸ δίκαιον διώξῃ*. Psalm. 82, v. 1: *Deus stetit in congregatione Dei, in medio deos dijudicat,* v. 2. usquequo iudicatis

iniquitatem? Prov. 24, v. 23: *Qui dicunt impie, justus es, maledicent eis populi et detestabuntur eos plebes.* Jerem. 21, v. 12: *Judicate mense iudicium.* c. 22, v. 3: *Facite iudicium et iustitiam.* Zach. 7, v. 9. c. 8, v. 16: *Judicium verum iudicate.* Sap. 1, v. 1: *Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Johan. 7, v. 24. dicit Christus ad Judaeos: *Nolite iudicare secundum faciem, iudicium iustum iudicate* (quamvis id dicatur ibidem ad privatos, tamen potissimum pertinet ad publicas personas, quae iudiciis praesident). Iustitia est quasi anima et spiritus iudiciorum, ea igitur in illis vigere unice debet. Iudex nomen suum a jure dicendo accepit, juxta Varronem lib. 5. de ling. Lat. ut hac ratione iudex appellatus sit quasi *jus dicens populo* sive quod *jure disceptet*, Isidorus lib. 15. etymol. c. 15. quem locum Gratianus retulit in decretum c. foris 10. ver. in omni negot. x de U. S. impleat ergo mensura hujus nominis et jure dicendo iustitiam administret. Apud Cassiodorum lib. 1. epist. 12. Theodorus Veronensis Italiae rex iudicem suum sic instruit: *Esto innocentiae templum, temperantiae secretaria, ara iustitiae, absit a iudicariis mentibus aliquis profanum.* Philo in lib. de iudiciis: *Sicut ignis oportet esse calidum, ut urat; ita iudicem iustitiae oportet esse indutum, ut eam aliis reddere queat.* Ad iudicem ire, inquit Philosophus, est ad legem ire, quia iudex est animata quaedam lex, *ἐστὶν δὲ δικαστὴρ ἕνα ἐστὶν ἐν τῷ δίκαιον, ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἑμψυχον*, lib. 5. polit. c. 7. Animus ergo iudicis sit iustitiae amor et studio totus occupatus et vox iudicis animetur voci legis. Tandiu iudex dicitur, quamdiu justus putatur, quia nomen quod ab aequitate sumitur, per iustitiam non tenetur. Leges dicunt, quod iudex debeat esse vir bonus l. 4. §. 1. ff. famil. heretic. Aegyptiorum reges iurejurando adstringebant iudices se injuste non iudicatuuros, quamvis rex ipse requireret et praecipiat, Plutarchus in Caton. Min. de Tiberio refert Nicephorus lib. 1. hist. eccles. c. 17. eos ad urbium rectores ac magistratus scripsisse, si quid forte contra leges a se mandari contingeret, illi non adprobare et exsequi utpote per inicitiam committendum non debere.

283. Canones iudiciorum rite exercendarum civiles, qui omnibus iudicibus ob oculos perpetui versari debent, potiores hi sunt: 1. In iudicio corde regnet Dei timor, proinde exulet a iudice *adixta*. Exod. 18, v. 21. Jethro Moyse genero suo hoc consilium dat, ut tales constituat iudices, qui Deum timeant. 2. Paral. 19, v. 16. Josaphatus pater iudices a se constitutos sic affatur: *Videte, quid faciatis, non enim hominis iudicium exercetis, sed Dei, et vobiscum est Dominus in negotio iudicis.* v. 17. *Sit timor Domini vobiscum.* Nisi enim Dei timor in corde iudicis altus et firmus non egerit, a iustitiae tramite facile abduci potest. Cogitet iudex, quicumque tandem sit, superiorem se habere iudicem, proinde actiones suas velut a terribilibus referat rationem earum summo illi iudici

intrepida conscientia redditurus. Cicero lib. 3. offic.: Cum judici dicenda sententia, meminerit, se Deum habere testem, hoc est mentem suam, qua nihil homini dedit Deus ipse divinius. Hebraei veteres affirmant, angelos interesse judiciis, et Franciscus Alvarezius scribit, *judices in Aethiopia insidentes subselliis relinquere vacuas in editiore loco cathedras duodecim ac dicere, has esse angelorum sedes*, Godelm. libr. 3. de sagis c. 1. num 7. Apud veteres forum judicii templo fuit vicinum, teste Platone lib. 6. de legibus, ut reverentia numinis ad justitiam animos judicium inflecteret.

284. 2. *Judex aequalitatem omnibus praestet et aequa lance jus suum unicuique tribuat, exsulet igitur a judice προσωποληψία*. Cautum hoc est expresse lege divina, Exod. 23, v. 3: *Pauperem non honorabis*, כבוד לא תכבד, ornabis sive decorabis, in sua causa, hoc est non excusabis eum in mala causa, sed aequale jus diviti et pauperi absque personarum respectu administrabis. Levit. 19, v. 15: *Non facies iniquitatem in judicio; non feres facies tenuis*, לא תפסל לא תפסל non suscipies vel elevabis faciem pauperis; neque decorabis faciem magni (ubi est idem verbum in Hebraeo, quod ponitur Exod. 23, v. 3. ut significetur, nec divitis, nec pauperis faciem in judicio honorandam sive respiciendam). Deut. 1, v. 17: *Non agnoscetis* כִּפְיָם, faciem sive personam, in judicio; כִּפְיָם statim additur, sicut parvum, sic magnum audietis, non timebitis a facie viri, quia *judicium Dei est*. Significat autem faciem alicujus in judicio respicere alterutrius litigantis dignitatem ac conditionem intueri neglecta causae et rationum vel bonitate, vel pravitate; justus judex faciem causae respicit, non personae, hoc est utriusque partis causam et rationum momenta expendit, sed injustus judex faciem personae respicit, non causae. Deut. 16, v. 19: *Non declinare facies judicium, non agnoscas facies*. Prov. 18, v. 5: *Accipere faciem impii non bonum ad pervertendum justum in judicio*. Eccles. 4, v. 26: *Ne accipias faciem adversus animam tuam*, hoc est in damnum tuum. **Caeterum ὁ πρόσωπον sive persona significat 1. *conditiones* *certas* vel promissiones boni, vel comminationes mali, hoc est tales conditiones, quibus vel Deus, vel magistratus civilis bonum pollicetur, si ordo praescriptus ervetur et malum comminatur, si ordo praescriptusioletur, ut sunt fides, poenitentia, probitas, obedientia; 2. *conditiones personae*, quae cum causa sunt connexae, ut eam vel aggravent, vel elevent. sic qui occidit magistratum, gravius peccat quam si occidit subditum; 3. *externas personae qualitates*, causam ipsam plane non attingentes, ut sunt opulencia, divitiae, consanguinitas. Et haec προσωποληψία est illicita. ** Veteres pingebant justitiam in populo oculis obducto, ut notat Drusius in comm. 1. diffic. loca Deuter. c. 3. p. 509. significantes, ut nullius personae respectum habere. Proponat hi judex exemplum Dei, cujus judicium exerceat, quo Job. 34, v. 19. dicitur, *quod non accipiat faciem principum, nec agnitus sit illi dives coram*

paupere, quia opus manuum ejus omnes ipsi. Expendat gravissimam increpationem ad προσωποληψίας directam Psalm. 82, v. 2: *Usquequo judicabitis iniquitatem et facies impiorum respicietis?* Ut lex omnibus aequalem sese praestat, ita quoque judex, qui est animata lex, omnibus sit aequus et aequalis. Archytas dixit, *judicem et aram idem esse, ad utrumque enim confugiunt, qui injuria afficiuntur*. Quemadmodum sol non alius est diviti, sed omnibus communis; sic judex sol justitiae erit, si rem et causam, non vero personam respiciet. Areopagitae litium controversias non interdii, sed noctu et obscura luce judicabant, ut absque ullo personarum respectu sententiam ferre possent, nec ad aspectu partium moti a justitiae et aequitatis tramite deflecterent, Alexander ab Alex. lib. 3. genial. dier. c. 5. *Errant enim judices a veritate sententiae, dum intendunt qualitatem personae*, Isidorus lib. 3. de summ. bono c. 58. Exstat juramentum magistratum ac judicium in Justiniani imperatoris constitutione Novell. 9: *Aequum me utrique parti tam in disceptandis controversiis, quam tuenda disciplina publica praebebo, neutri parti addictus ero. Quodsi haec non observavero, omnibus incommodis expositus ero, tam hic, quam in futuro seculo in horrendo judicio magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi habeboque partem cum Juda et lepram Giesi et tremorem Cain, insuperque poenis, quas lege continentur, ero subjectus*. ** Cum anno 1055. archiepiscopus Coloniensis comperisset, judices feminae pauperi causam abjudicasse et diviti adjudicasse, illis omnibus oculos erui jussit excepto unico, qui compater illius erat, hunc enim uno duntaxat oculo privavit, ut altero adjutus excaecatos domum deducere posset, utque hujus rei memoria esset diuturnior, super excaecatorum domos capita figulina cum effosis oculis collocanda curavit, ut terrori essent praetereuntibus. Dresserus in millen. 6. p. 2. p. 708. 709. **

285. 3. *Judex recto judicio ductus, non affectum* 3. Τὸν turbine impulsus sententiam ferat, proinde a judicis παθῶν animo exsulet affectum ἀταξία. Tales affectus sunt ira, odium, simultas, vindictae cupiditas ex parte una, praeposterus favor et gratia ex parte altera. *Affectus ubi judicat, ibi ratio claudicat, et ubi est fervida vindicta, ibi non est temperata justitia*. Salustius in bell. Jugurth. inquit, *quod consultores pessimi sint cupiditas et ira*. Hieronymus in c. 6. Amos: *Quicumque aut consanguinitate, aut amicitia et contra vel hostili odio, vel inimicitia in judicando ducitur, pervertit judicium Christi, qui est justitia*, XIV. 149. *et fructum illius vertit in amaritudinem*. Ut caliginosae nubes solis lucem interceptant; sic affectuum nubes recti judicii radios abscondunt, proinde judex tribunal consecensurus affectus omnes prius exuat et mentem ab eorum caligine serenat. Quae cum aliqua perturbatione fiunt, nec constanter fieri possunt, nec ab iis, qui adsunt, probari Cicero 1. officior. *Male verum examinat omnis corruptus judex* Horatius lib. 1. serm. sat. 4. *Ad vitiosos Mos af-*

fectus a iudice deponendos referendus etiam *metus praeposterus*, quo vel vulgi, vel superiorum ac potentiorum iras iudex pertimescens a iustitiae tramite saepius deflectit. Exod. 18, v. 21. Jethro suadet, eligi iudices viros *יְהִי כֹחֵם* fortes ac strenuos, qui non sint nimis meticulosi. Deuter. 1, v. 17. dicit Moyses ad iudices: *Non timebitis a facie viri, quia iudicium Dei est*, hoc est quia Dei iudicium exercetis, qui est omnibus superior ac potentior, ideo recte faciendo neminem timeatis. Eccles. 4, v. 26: *μὴ ἐντραπήσῃς ἐς πᾶσις σου*, ne confundaris in casum tuum, hoc est ne te quisquam terreat in perditionem tuam. v. 32. *ne accipias personam potentis*, ut ipsius odium subveritus a recta via declines. Eccles. 22, v. 21. 22: *Sustentacula in alto posita contra ventum non permanent, sic cor timidum contra terrorem firmum non subsistit. Opprimunt leges timor*, inquit Seneca in Here. furente.

4. *Ἠπο- 286. 4. Iudex utramque partem prius audiat, neta.* *antequam sententiam ferat, proinde exsulet a iudice nimia celeritas ac negligentia.* Deut. 1, v. 16. praecipit Moyses iudicibus: *Audite inter fratres vestros et iudicate iustitiam*; v. 17. *sicut parvum, sic magnum audietis.* e. 17, v. 4: *Quod renuntiatum tibi fuerit atque audiveris, diligenter inquires, an res illa vera et certa sit.* Job. 29, v. 16: *Causam quam non noveram, diligentissime investigabam.* Ecclesiast. 11, v. 7: *Priusquam exquiras, ne accuses; intellige primum et tunc reprehende, τότε καὶ τότε ἐξίρε.* *Priusquam audias, ne respondeas, et in medio sermonum ne interjicias verbum.* Job. 7, v. 51. Nicodemus ad Phariseos inquit: *Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso et cognoverit, quid faciat?* Act. 25, v. 16. cum Iudaei coram Festo praeside postularent adversus Paulum damnationem, respondebat Festus: *Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, praesentes habeat accusatores locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quae ei obijciuntur.* Quare iudex audita actoris accusatione alteram aurem reo debet reservare. Sic principes audierunt apologiam Jeremiae Jerem. 26, v. 7. Thessalonicensis iudices Jasonem Actor. 17, v. 9. Festus praeses Paulum Actor. 25, v. 6. *Qui enim statuit aliquid parte inaudita altera, aequum licet statuerit, haud aequus fuit*, Seneca in Medea. *Quo pacto, inquit Plato, jus quisquam recte dicere, aut homines decenter iudicare poterit, qui non utrumque litigatorem audierit?* sermones enim ut purpura et aurum melius dijudicantur, si invicem conferas. Lex Attica erat: *οἱ ἀμφοῖν ἡκούσας ἀποκρίσθαι*, et *μὴτε δίκην δικάσας, πρὶν ἀμφοῖν μᾶλλον ἀκούσας*. Alexander Magnus alteram aurem aperiebat actori, alteram reo clausam habebat, Plutarchus in Alex. Iudices Heliastae apud Athenienses jurabant: *Audiam accusatorem et reum aequo animo sine affectibus*, Demosthenes contra Timocr. Ut autem sufficienter pars utraque audiri et causae momentum recte expendi possit, abesse debet nimia celeritas, quae ut bonis consiliis, ita

quoque rectis iudiciis est inimica, inde antiqui iudices *sedendo* pronuntiabant, ex quo illud Propertii lib. 4. *posita iudex sedet Aeneas* vna, et Ciceronis pro Rabirio: *Modo vos iidem in Gabinio iudices sedistis*, quo significatum fuit, iudicem animo constante et sedato et bene composito esse debere ac exclusa omni celeritate causam recte examinare. Taubmannus in Must. Plaut. fol. 556.

287. 5. *Iudex veritatem unice quaerat ac respiciat, proinde exsulet ab ipso omnis venditio.* Exod. 18, v. 21. Jethro jubet eligere tales iudices, qui sint *יְהִי כֹחֵם* viri veritatis, qui omne mendacium odio prosequantur quique calumniis et representationibus, quae sunt veritatis pestes, aures ecclesiae habeant. Zach. 8, v. 16: *Veritatem et iudicium pacis iudicate in portis vestris.* Pulcre Alenae Alensis part. 3. q. 40. membr. 4: *Judicium est Deo ideo iudex in tribus debet Deo conformari, in potestate, in bonitate et in veritate.* Apud Aegyptios lege cautum fuit, ut *ἀνὴρ παθὼν καὶ προσκυλῶν* diceret, qui causam agebat, Aristoteles lib. 1. rhet. c. 1. ne ad miserationem vel invidiam obducti iudices a veritatis tramite deflecterent. Apud Aegyptios ex ejus colloqui inter iudices primum obtinebat locum, statonis imago pendebat e gemmis et auro confecta, quod numen ipsi veritatem vocabant innuentes, quod iudicis sit semper in causis verum sequi, et quod cordi atque ori ejus veritas insidere debeat, Diodorus Siculus libr. 1. hist. e. idem libr. 1. c. 46 memorat, in Osymandii Aegyptii regis sepulchro ab una muri parte iudicem stetisse signa triginta numerum absque manibus eorumque principem ita constitutum, ab ejus collo ut suspensa pateret veritas, ipse autem esset oculis subelans librorum cumulo circumjecto, seu veritas modo sit inspectanda.

288. 6. *Iudex avaritiam et munerum captivitatem detestetur, proinde ab ipso exsulet δωροδοκία ac δωροπαια.* Exod. 18, v. 21. inter proprietates boni iudicis refertur, quod odio habeat avaritiam e. 23, v. 8: *Non accipies munus, quia munus caecum facit valentes et pervertit verba iustorum, quod repetitur Deut. 16, v. 19. Deut. 27, v. 25: Maledictus, qui accipit munera, ut pervertat sententiam sanguinis innocentis.* ** Prov. 17, v. 23: *Munus de sinu impius accipit, ut pervertat sententiam iudicis.* 2. Paral. 19, v. 7. dicit Iosaphatus ad iudices: *Fidete quid faciatis, quia non homini, sed Deo iudicatis, cum quo non est iniquitas, nec acceptio personarum, nec acceptio munerum, quod patet desumptum ex Deut. 10, v. 17. Psalm. 15, v. 2: Qui non accipit munus super innocentem, is habitabit in tabernaculo Domini.* hoc est cum vivit in ecclesia in hac et futura vita. Prov. 23, v. 27: *Qui odit munera, virescit.* Contra ver. 15, v. 34: *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui libenter accipiunt munera.* Esa. 5, v. 23: *Iudices qui iustificat impium pro muneribus et iustus auferunt ad eo.* Prov. 17, v. 23: *Qui accipit munus e sinu ad pervertendum sententiam.* Eccl. 40, v. 13: *Omnes iudices et omnes*

delebitur, hoc est opes male partae et muneribus injuste acceptis corrumpas dissipantur. Caveat igitur iudex a muneribus accipiendis secutus exemplum Moysia, qui Num. 16, v. 15. ad Deum dicit: *Tu scis, quod nec asellum quidem unquam acceperim ab eis*, et Samuelis, qui 1. Sam. 12, v. 3. a populo testimonium refert, *quod non tulerit de manu alicujus quidquam*. Munerum acceptio est veritatis praevaricatio dicitur in c. Qui recte etc. caus. 11, q. 3. c. non licet etc. ibid. c. non sane etc. caus. 14, q. 5. quia *justitia et avaritia in uno homine nunquam habent concordiam*, Antonius de Guevara in horol. princ. lib. 3. c. 6. nu. 475. *Crescit peccantium libido, ubi redimendi spes datur, et facile ad culpam itur, ubi venalis est innocentium gratia*, ut ait Arnobius lib. 3. adv. gentes. Inde apud Thebanos imagines quaedam positae erant, quae manibus carebant, eae iudices repraesentabant, quos ab omni munerum corruptela quam maxime sejunctos esse oportet, Plutarchus in libr. de Iside et Osiride. Iudicium simile esse debet castae virgini, ideoque removendae ab eo corruptelae et largitiones, Plato libr. 12. de legibus. Athenienses iudices ex instituto Solonis jurabant, se munera non accepturos, Raeyard. lib. 5. variar. c. 8.

289. 7. *Judex sobrietati studeat, proinde exsulet ab ipso omnis avaritia*. Requiritur enim in iudice singularis prudentia omnes causae circumstantias expendens, ea vero in ebrietate locum habere nequit, cum vinum et ebrietas cor auferant Osee 4, v. 11. inde Esaias 29, v. 7. de ebriis iudicibus dicitur, *quod absorpti a vino errent et impingant in sententiis*, quod Lutherus eleganter reddidit, *Sie töden die Urtheile heraus*, et in margine annotavit, *Ein trunfener Richter speit ein Urtheil heraus, wie es ihm in's Maul fällt*. Prov. 31, v. 5. prohibet rex sapiens, *ne iudices et gubernatores vinum bibant*, puta ad ebrietatem usque, *ne obliviscantur praecepti et mutent iudicium filiorum pauperis*. Jer. 21, v. 12. dicit Dominus ad iudices: *Judicate* יִשְׁפֹּטוּ *in mane iudicium*, quod accipi potest tum proprie, ut horis matutinis iudicia instituantur, antequam scilicet ad convivia et comessiones deveniatur, secus quam faciebant Persae, qui consilia de rebus gravissimis non nisi saturi et ebrii capiebant; tum metaphorice ut mature, tempestive et celeriter iudicia administrentur, nec extrahatur negotium, quo modo adverbialiter יִשְׁפֹּטוּ usurpatur 1. Sam. 19, v. 11. Psalm. 46, v. 6.

290. Quaeritur hoc loco 1. *An iudex semper debeat judicare secundum leges?* Est omnino iudicis, praesertim inferioris, praescriptum legum velut quandam cynosuram ac normam sequi in ferendis sententiis, Deut. 17, v. 11. hoc enim fine leges sunt promulgatae, ut iudiciorum regulam constituent. *Judicare debet iudex, ut legibus, constitutionibus ac moribus provisum*, inquit Justinianus in pr. inst. de offic. jud. unde iudicalem calculum non aliter nec prius iudices olim acceperunt, quam iuramentum praestitissent, omni modo se cum veritate et legum

observatione iudicium esse disposituros l. 14. in pr. C. de judic. Iudices Atheniensium jurabant: *Sententiam secundum leges feram*, Muretus libr. 2. variar. lect. c. 16. unde praeclare scribit Ambrosius ser. 20. et habetur in c. iudicet. caus. 3. q. 7: *Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit et domesticas voluntatis proposito, sed juxta leges et jura pronuntiat, statutis juris obtemperat, non indulget propriae voluntati, nihil paratum et meditatum domo defert, sed sicut audit, ita et judicat, et sicut se habet negotii natura, decernitur, obsequitur legibus, non adversatur, examinat causae merita, non audit*. Interim tamen prudentis iudicis est 1. circumstantias omnes diligenter expendere et commodam legis interpretationem ex illis capere, nec tam verba legis, quam mentem legislatoris attendere. *Leges*, inquit Menander, *perquam egregia res sunt, sed is qui legibus nimium exacte utitur, sycophanta esse videtur*; cum quo congruit illud Ciceronis pro Caecin.: *Scriptum sequi calumniatoris est, boni vero iudicis voluntatem scriptoris auctoritatemque defendere*. 2. Defectum legis in quibusdam supplere. Cum enim omnia legibus comprehendere nequeant, monente Aristotele lib. 5. ethic. c. 10. ideo a iudice requiritur, ut in particularibus, quae non sunt expresse lege definita, mentem legislatoris ex similitudine conjectet ac iurisdictione sua legis defectum suppleat. l. non possunt. ff. de legibus. 3. In partem benigniorem legis verba accipere, neque enim ἀκριβοῦς et strictum jus semper urgendum, cum summum jus per anagrammatismum sit summa vis et summa injuria, sed aequitas, quantum quidem fieri potest, adhibenda. Eccl. 7, v. 17: *Ne sis nimium justus, nec sapias nimium, ne perdaris*. l. placuit C. de judic. jubet, *aequitatis magis quam juris rationem haberi*. Iudices olim jurabant, se non tantum ex legum praescripto iudicatuuros, sed etiam addebant, τῇ γνώμῃ δίκαιοτάτῃ καὶ ἀρίστῃ, *sententia justissima et optima*, Aristotelis 1. rhetor. c. 16. Quando igitur lex est generalis, tunc recipit quandam restrictionem vel ratione utilitatis, vel necessitatis, vel congruentiae, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel aliis etiam de causis. 4. In dubiis superioris iudicis sententiam et interpretationem exquirere. Exod. 18, v. 22. Deut. 1, v. 17. dicit Moyses ad iudices inferiores a se constitutos: *Si difficile vobis aliquid visum fuerit, ad me referte*. Cujus enim est legem constituere et promulgare, ejusdem etiam est legem explicare. l. ult. C. de legib.: *Si in praesenti leges condere soli imperatori concessum, et leges interpretari solo dignum imperio esse oportet*.

291. 2. *An iudex secundum acta et probata, an vero secundum conscientiam judicare debeat?* Movet hanc quaestionem Gellius lib. 14. noct. Attic. c. 2. de qua Martinus et Johannes veteres glossatores jam olim disceptarunt, et adhuc hodie juris interpretes adversis sententiis de ea pugnant. Secundum acta et probata iudex pronuntiare debet, inquit Henricus Junior dux Brunsvicensis apud Hortle-

2. An secundum acta et probata, an vero secundum conscientiam judicare debeat.

XIV. 152.

tis deponere et testis vices subire. Coras. lib. 4. miscell. c. 20. Cujacius lib. 12. observ. c. 19. Sed Vasquius lib. 1. illust. contr. 14. eleganter respondet, *esse hoc lugubre remedium*, quia si alius iudex substituatur, cui non constet de accusati innocentia, male cum accusato agatur, quid enim iudex utpote unus testis contra tam multos efficiet? Praeterea iudex officii ratione tenetur, ut iudicet, at cum officium iudicis deponit, non iudicat. Jurejurando se adstrinxit, quod secundum veritatem iudicare velit l. rem non novam. C. de iudic. Atqui si eo casu, quo ipsi de veritate constat, non iudicaret secundum veritatem, sed officium iudicis deponeret ac testis partes subiret, perjurus existeret. Alii distinguunt inter causas criminales et civiles; in criminalibus concedunt iudicem secundum conscientiam debere pronuntiare, cum satius sit nocentem dimittere quam innocentem condemnare l. 5. ff. de poenis; in civilibus vero negant. Sed illis respondet Arumaeus jurisconsultus eximius, compater et collega noster honorandus exere. 6. in parerg. nullam hic assignari evidentem diversitatis rationem, utrobique enim veritas et innocentia opprimeretur, si iudex contra suam conscientiam actorum fidem secutus iudicare vellet. Quidam distinguunt inter iudicem inferiorem, a quo datur appellatio, et superiorem, a cujus sententia appellari nequit. Hotomannus q. 27. illustr. Treutlerus vol. 1. disp. 14. th. 14. si iudex sit inferior, tum non debere secundum conscientiam contra acta sententiam ferre, cum iudici superiori ex actis prioris instantiae constare non possit, an recte sit iudicatum. Sed argumenta posterioris sententiae plerumque omnia sunt generalia et probant, iudicem indistincte secundum conscientiam debere pronuntiare. Stante ea hypothese iudex superior, ad quem provocatum fuerit, sententiam inferioris confirmabit et conscientiae ejus relinquet, an recte iudicavit, an minus. Hunnius in resolut. Treutlerus l. d. Huic ergo sententiae etiam nostrum addimus calculum, hisce duntaxat subjectis monitionibus: 1. Per conscientiam hic accipiendam esse certam et exploratam rei scientiam, qua per αἰσχροπλῆν vel alia certa et irrefragabilia media iudici de veritate constat, nequaquam vero fucata et ficta illam conscientiam, qua iudex ex arbitrio et affectu in favorem partis aliquid decernit, vel ex praeconcepata opinione aliquid statuit, vel incerto rumori fidem habet. 2. Quando vera illa et certa conscientia iudicis et acta in foro invicem pugnant, tunc acta et probata δυνάμει tantum sic dici, non enim sunt verae et certae probationes, sed duntaxat apparentes et falsae, cum probatio re vera nihil aliud sit quam veritatis assertio. Pulchre Ulpianus l. illicitas. §. veritas ff. de offic. praes.: *Veritas rerum gestarum erroribus non vitatur.* 3. Falsam esse distinctionem duplicis scientiae et conscientiae, qua quis sit instructus vel ut publica, vel ut privata persona, ut enim veritas est una et simplex, ita quoque unica est veritatis scientia, sive ea sumatur ex publicis, sive ex privatis documentis, quo pertinet elegans locus Callistrati l. testium 3.

§. Ejusd. ff. d. testib.: *Quae argumenta ad quem modum probandae cuique rei sufficiunt, nullo certo modo satis definiti potest, sicut non semper ita saepe sine publicis monumentis cujusque rei veritas deprehenditur, alias numerus testium, alias dignitas et auctoritas, alias veluti consentiens fama confirmat rei, de qua quaeritur, fidem; hoc ergo solum tibi rescribere possum summam, non utique ad unam probationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te aestimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris.* Ex quo manifeste apparet, si iudici etiam privatim constet testes falsum deponere, quod illorum attestationem in iudicando contemnere debeat. Ex hisce facili negotio colligitur, quid ad contraria argumenta respondendum sit, quia cognitio veritatis est objectorum solutio, inquit Savonarola libr. 1. de veritat. fide c. 14.

ARTICULUS III.

DE SUPPLICIIS.

293. Executio illa, in qua vim et pondus legum consistere diximus, versatur non solum in judiciis, sed etiam in praemiis ac poenis, nimirum ut legibus honestis obtemperantes debitis praemiis, earum vero transgressores poenis afficiantur. Nisi enim per justitiam distributivam praemia bonis, poenae malis ac facinorosis irrogentur, leges in extremum deducuntur contemptum et respublica pessum ire cogitur, quippe cujus duo quasi fulcra, praemia et poenae. Solon unus ex septem Graeciae sapientibus et solus ex illis septem legum scriptor rempublicam duabus rebus contineri dixit, praemio ac poena, Cicero epist. 15. ad Brutum non longe a princ. Ulpianus l. Juri 1. ff. de justit. et jur. describens officium jurisconsultorum et magistratuum dicit: *Justitiam colimus, boni et aequi notitiam profiteamur aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione facere cupientes.* Probat hoc ipsum exemplum summi legislatoris, qui in promulgatione legis promissionem praemiorum et comminationem poenarum disertis verbis subjungit, ut boni per benigna promissa ad obedientiam invitentur, mali per severas minas ab inobedientia deterreantur. Exod. 20, v. 5: *Ego Dominus Deus tuus, Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me*, v. 6. *et faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me et custodiunt praecepta mea.* Apostolus etiam in describendo magistratus officio utrumque conjungit τῶν καὶ ἐλευσιν. Rom. 13, v. 3: *Magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed malis. Vis autem non terri potestate? quod bonum est facito, et laudem habebis ab ea.*

Ratio ordinis.

XIV. 136.

Praemia
bono-
rum.

294. *Praemia*, quae magistratus bonis et obedientibus civibus confert, sunt maxima, utpote laus, honor, tutela et defensio adversus improbos, quae ipsorum fama, fortunae et corpora ab improborum insidiis atque insultibus asseruntur ac tuta praestantur. Quemadmodum enim pii veteres de beneficiis Dei dixerunt, *plures esse gratias privativas quam positivas*, hoc est plura et majora divinae gratiae munera conspici in ἀγαπᾶσαι κακῶν, in aversione malorum, quam in θέσει καλῶν, in collatione bonorum; ita quoque de praemiis magistratus idem dicere possumus, ea scilicet potius in privatione noxiorum quam in positione certorum beneficiorum conspici. Et quemadmodum gratiae Dei privativae minus curantur quam positivae, quia scilicet minus in oculos incurrunt; ita quoque praemia magistratus, quae sunt in aversione malorum minus curantur, quia conspectui externo minus sunt obvia. *Poenae*, quas magistratus irrogat, variae sunt ac diversi generis, possunt tamen ad tres classes revocari: quaedam enim concernunt *famam*, utpote infamia, ignominia, capitis diminutio etc.; quaedam concernunt *bona*, ut muletiae pecuniariae, proscriptio bonorum etc.; quaedam vero *corpus*, eaeque sunt vel *capitales*, ultimum capitis supplicium complectentes, vel *non capitales*, quibus corpus quidem affligitur, non tamen vita homini eripitur, ut fustigatio, membri mutilatio etc. Isidorus lib. 5. etymol. c. 27. poenarum civilium octo genera statuit, *damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, servitutem et mortem*. Alii quatuor genera poenarum numerant, utpote 1. *bonorum*, quae dicitur muletia; 2. *relegationis*, quae exilium, deportationem ad insulas, ad metalla complectitur; 3. *membreorum*, ut mutilatio membri, amputatio digitorum, auris, linguae etc.; 4. *mortis*, quo pertinent diversa mortis supplicia. Poenarum capitalium iterum varia sunt genera, ut poena gladii, ignis, rotae, laquei etc. de quibus jurisconsulti criminalium interpretes latius agunt. Apud Iudaeos quatuor suppliciorum genera duntaxat erant usitata, sic enim Targum in e. 1. Ruth. et R. Salomon in lib. Sanhedrin Babyl. cap. Arba middoth: *Quatuor supplicia tradita sunt domui iudicii, lapidatio, combustio, occisio gladii sive decollatio et suffocatio seu strangulatio*. Ponunt etiam Hebraei regulam, quando genus supplicii in lege non exprimitur, quod intelligenda sit strangulatio, quae fiebat per map-pam aliquoties circa collum replicatam, quam lictores utrinque omni qua poterant vi trahebant, donec poenae obnoxius moreretur. Et quia in talibus poenis capitalibus exsecutio legum et potestas magistratus cumprimis elucet, ideo ἐν τῇ ποινῇ huius articuli specialiter *suppliciorum* facit mentionem, quippe quae ultimum executionis gradum constituunt, interim non negamus, etiam in minoribus quam capitalibus poenis, quin et in ipsis praemiis distributive iustitiae administrationem versari.

Qu. 1. An
magi-
stratus
liceat

295. Antequam vero in specie ad poenas capitales progrediamur, in genere primum demonstrandum, quod magistratui non solum liceat, sed etiam

incumbat legum transgressoribus poenas irrogare. Colligitur id. 1. ex Dei mandato. Deut. 17, v. 7. c. 19, v. 20: *Auferes malum e medio tui, et non parces oculus tuus, animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo etc.* 2. Ex magistratus officio. Prov. 20, v. 8: *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo*. Rom. 12, v. 4: *Magistratus Dei minister est tibi in bonum; si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex iram ei, qui malum agit*. 1. Petr. 2, v. 14: *Duces mittuntur ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum*. c. Non est etc. caus. 23. q. 5. ex August.: *Non est innocentiae parcendo sinere, ut in malum gravius incidatur, pertinet ergo ad innocentiae officium, non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato vel punire peccatum, ut aut ipse, qui prius odio habetur, corrigatur exemplo, aut alii terreantur exemplo*. 3. Ex Dei ipsius exemplo. Is legis suae transgressoribus minatur poenas, neque hae minae sunt fulgura ex pelvi, sed divino iudicio infallibiliter constitutum, ut culpam poena praevia comes. μέντοι τὸ κακὸν δίκη, omne malum vindicta manet. Impune mali, immune boni nihil videtur, inquit Scaliger lib. 1. epidorp. Agnoverunt hoc ipsi met ethnici ex naturae luce et quotidiana rerum experientia. Ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, inquit Plato, vel ut verius et pressius Hesiodus ἔλκεα: cognatum, imo innatum sceleri sceleris supplicium. Deorum immortalium in ἴσχυος et condescensionis poenae certissimae sunt constitutae, ait Cicero cum in Pison. Et quamvis illae poenae quandoque differantur, non tamen auferuntur. τὸ θεῖον ἀπολύει τὰς ἐκείνους ποινὰς, dicebat Synesius, divina natura haec et ordine progreditur; nec male prisci, qui haec sensu deos fingeant *laqueos habere pedes*, Laquei lib. 2. de const. c. 13. *Lento quidem gradu ad vindictam sui divina procedit ira, sed tarditatem supplicii gravitate compensat*. Valerius libr. 1. memorab. c. 2. Quodsi ergo magistratus Dei cupit vicarius, poenas delinquentibus irrogat. Lactantius lib. de ira Dei c. 17. circa fin.: *Sicut in homine necessaria est ira iusta ad pravitatis correctionem, sic utique in Deo, a quo ad hominem pervenit exemplum. Nam sicut nos potestati nostrae subiectos coercere debemus, ita etiam peccata transgressorum Deus coercere debet, quod ut faciat, irascitur necesse est*. 4. Ex poenarum commoda. Poenae et illis, qui eas perferunt, utiles sunt a spectatoribus, utrique enim redduntur malis, et dolore, hi exempla. Plato in Gorgia, cum quaeritur, unde illud Ciceronis 1. off.: *Poenis vitantur delinquentes, ne quid posthac committant ipsi, ceteri vero sunt ad delinquendum deterrentur*. Hoc enim sunt poenarum fines: primo *revertuntur*, ut ne cautius mereri discant; secundo *reprimuntur*, ut non parti satisfiat; tertio *παράδειγμα*, ut aliis exemplo terreantur. *Auferes malum de medio tui*, Deut. 13, v. 5. addit, *et omnis Israel audient et timebunt et non audient*

faciendum secundum rem malam ietam in medio tui, quod repetitur Deut. 17, v. 13. c. 19, v. 19. etc.

7. Prov. 19, v. 25: *Si derisorem percusseris, stultus erit sapientior, hoc est aliorum plagis emendabitur et cautius agere discet.* Ezech. 23, v. 48: *Erudientur omnes mulieres poenas adulterarum videntes et non facient secundum foeditatem earum.* Per vindictam magistratus disciplina servatur, mores corriguntur, licentia comprimitur, ait Lactantius d. l. poenarum irrogatione peccata coercerentur, tollitur improbitas, innocentia conservatur, consolationem hauriunt illi, qui injuriam passi sunt, Oldr. cons. 1. ac reliqui deterrentur, ne simili audacia legum repagula perfringant et delictis suis rempublicam turbent. *Quoniam tuum ingenium insanabile est, tuo supplicio doco genus humanum ea sancta credere, quae ab te violata sunt,* dicebat Tullius Hostilius ad Metium Suffetium, lib. 1. decad. 1. pag. 14.

5. *Ex praeposterarum indulgentiarum detrimento,* quippe quae et magistratui, et subditis est noxia. Sicut aequi ac justi cura facile in animis exstinguitur, nisi debitus virtuti honos rependatur; sic sceleratorum flagitia coerceri nequeunt, nisi poenarum severitate in illos animadvertatur. Quodsi enim magistratus in poenis irrogandis negligens est, Deus ipse ad vindictam exsurgit, Num. 15, v. 4. Judic. 20, v. 46. 1. Reg. 14, v. 16. 1. Reg. 20, v. 42. *Indulgentia magistratus nimia flagitiorum est illecebra, et qui parcit malis, nocet bonis.* Quando facinorosi impuniti dimittuntur, laetitiae et gaudia hominum contaminantur. 1. 3. C. de epist. audient. *Qui vitis nutriendis parcit et favet, ne contristet peccantium voluntatem, non tam est misericors, quam qui non vult cultum rapere puero, ne audiat plorantem, et non timet, ne vulneratum doleat vel exstinctum.* c. Qui vitis etc. caus. 23. q. 5. M. Cato dicebat, magistratus illos, qui maleficos poenis non coercerent, non tantum non ferendos, sed lapidibus obruendos esse, ne ex poenarum intermissione reipublicae salus labeficeret, Plutarchus in apophth. Sub Nervae imperio quidam Fronto publice exclamabat, *malum esse eum imperare, sub quo nemini quidquam liceat, sed longe pejus esse sub illo vivere, sub quo omnia liceant,* Dio in Nerva. 6. Declarationis gratia possunt addi similia, quae non quidem probant, rem tamen illustrant. Magistratus dicuntur *patres*, ut ostendimus superius; jam vero ad officium parentum pertinet educare liberos in disciplina et correptione Ephes. 6, v. 4. eosque delinquentes castigare, Prov. 13, v. 24: *Qui parcit virgae, odit filium.* Hebr. 12, v. 7: *Quis est filius, quem pater non corripit?* Magistratus dicuntur *domini*; jam vero ad officium dominorum pertinet servos delinquentes castigare. Prov. 29, v. 19: *Servus verbis non potest erudiri.* Eccles. 33, v. 25: *Cibaria et virga et onus asino, panis et disciplina et opus servo.* Ergo etiam ad magistratum pertinet inobedientes et delinquentes subditos poenis coercere.

296. Descendimus jam ad poenas capitales in specie, de quibus primo omnium quaeritur, *an liceat magistratui, praesertim in N. T., illas irrogare?* Lactantius lib. 6. div. instit. cap. 20. circa med. videtur negare, sic enim scribit: *Non licet justo accusare quemquam crimine capitali, quia nihil distat, utrumne ferro, an verbo potius occidas, quoniam ipsa occisio prohibetur.* Itaque in hoc Dei praecepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem sit semper nefas, quem Deus sanctum animal esse voluit. ** Augustinus reos ad supplicium damnatos a praesidibus Africae sibi tradi ac donari volebat, si promissionem emendationis ac poenitentiae interponerent, ac sui id dicebat esse officii, et nisi id quod petebat obtineret, offerebatur conquerens, quod auferre non possit a publicis potestatibus, quod ad suum officium attineret. Sed Macedonius, qui reum illi donaverat, scribebat ad Augustinum, *mirari se, quomodo hoc ad officium suum pertineret, et multas adducit rationes, ob quas sibi non videatur.* Exstant hac de re epistolae Augustini ad Macedonium et Macedonii ad Augustinum tom. 2. operum Augustini. Tertullianus in lib. de idololatria p. 624: *Jam vero quae sunt potestatis, neque judicet* (Christianus) *de capite alicujus vel pudore, feras enim* (id est fontes) *de pecunia neque damnet, neque praedamnet, neminem vinciat, neminem recludat aut torqueat.* Inde Tertullianistae negarunt, *judicia capitalia a Christiano exerceri posse.* Pauperes de Lugduno, a Waldo etiam Waldenses nuncupati, docuerunt, nullum judicem damnare posse aliquem hominem ad ullum supplicium vel poenam, notante Prateolo ex Aenea Sylvio. Nicolaus quidam Galeus Bohemus circa ann. Christi 1434. inter reliquos errores docuisse fertur, nullum hominem *juste occidi posse novae legis tempore, etiamsi id fiat ex judicis praecepto, quod id N. T. non dicitur.* ** Anabaptistae et Photiniani, ut etiam Weigelius Svencfeldianus diserte negant, ut ex ipsorum verbis XIV. 153. superius adductis patet. Contrarium ostendimus 1. ex lege divina scripta, etque tum in V. tum in N. T. In V. T. statim post diluvium, etiam ante legem Mosaicam opposuit Deus sceleribus in genere humano invalescentibus magistratus constitutionem eidemque gladium adversus delinquentes tradidit, Gen. 9, v. 6: *Qui effuderit sanguinem humanum, ejus sanguis fundetur per hominem, ubi disertum exstat διαταγή ipsius Dei ore prolatum, quod sanguis homicidae voluntarii, qui humanum sanguinem ausu nefario effudit, per hominem, hoc est per magistratum, iterum sit effundendus.* Jam vero quod de homicidis statutum, idem etiam de aliis facinorosis reipublicae tranquillitatem horribiliter turbantibus accipiendum, Hebraeis enim in more positum, ex specie genus intelligere et speciali exemplo generalem regulam constituere. Excipiunt 1. Photiniani, hoc non esse *mandatum magistratui datum, sed praedictionem tantum poenae divinae, idque patere*

2. An capitales poenas irrogare licitum sit magistratui.

XIV. 153. Affirmativa probatur 1. ex lege divina scripta 1. ex V. T. Gen. 9, v. 6: Qui effuderit humanum sanguinem etc.

dicunt ex praecedentibus, v. 5: *Sanguinem animarum vestrarum requiram, de manu cunctarum bestiarum requiram eum et de manu viri fratris ejus requiram animam hominis.* Ostorodus in inst. c. 28. nu. 5. p. 190: Wir sagen, daß dieß kein Gebot sei, der Obrigkeit gegeben, sondern eine Drohung göttlicher Strafe, wie aus vorgehenden Worten wohl zu ersehen ist, und ist eben eine solche Rede, wie Christus sagt: Wer das Schwert nimmt, der wird durchs Schwert umkommen, Matth. 26, v. 52. Respondemus: 1. notanter additur, quod *per hominem* sanguis homicidae sit effundendus (ostendimus enim superius §. 40. memb. 4. illum προσδιορισμὸν *per hominem* non ad subjectum, sed ad praedicatum pertinere), id vero non potest intelligi de quovis homine privato, alias omnia caedibus et homicidiis replerentur, sed necessario intelligendum *de magistratu*, cui Deus tradidit jus gladii, quomodo interpretatur ipse apostolus Rom. 13, v. 4. 2. Unde Chaldaica paraphrasis Onkelos sic reddidit: *Qui effuderit sanguinem hominis cum testibus, juxta sententiam judicum sanguis ejus fundetur.* Ubi admodum luculenter exponit paraphrastes hujus loci sensum, nempe non licere cuique privato impetum facere in homicidam et ipsum occidere, sed pertinere hoc ad magistratum, qui et ipse in condemnando ac puniendo homicida non debeat esse praeceps, sed adhibitis testibus causam diligenter discutere ac cognoscere. Quodsi testes homicidii non possunt haberi, vindictam Deo committendam, sic enim addit paraphrasis Jonathan: *Qui effuderit sanguinem hominis per testes, condemnabunt eum iudices ad necem, et qui effuderit absque testibus, Dominus mundi olim vindictam ab eo sumet in die judicii magni.* 3. Nec repugnant huic interpretationi antecedentia, quia iudicium Dei adversus homicidas et alios facinorosos est duplex, *mediatum et ordinarium*, quod exercet per magistratum; *immediatum et extraordinarium*, quod exercet per se ipsum. 4. Si quis textum accuratius consideret, animadvertet, quinque rationes prohibita caedis humanae a Deo ipso assignari. Primo *requiram*, inquit, *sanguinem vestrum*, haec est comminatio vindictae generalis. Vindicabo caedes humanas quacunque ratione et infallibiliter, ut homicida ultionem non effugiat. Secundo *requiram de manu cunctorum animalium*. Si nec bruta impune interficiunt hominem. quanto minus homicidae. Conjunge

XIV. 139.

Exod. 21, v. 29. ubi *bos occidens hominem lapidibus obrui* jubetur, ergo non de immediato Dei iudicio, sed de mediato, quod fit per homines lapidibus bovem cornupetam obruentes, accipiendum. Idem iudicium de membro sequente. Tertio, *de manu viri fratris ejus requiram animam hominis*, nimirum per magistratum ordinarie, ut sequitur explicatio, vel si magistratus fuerit negligens, item si quaedam homicidia notitiam ejus effugiant, extraordinarie per me ipsum. Ac latet hic nova ratio, quare homines a caedibus sibi mutuo inferendis abstinere debeant, quia sunt fratres ac proinde ad vitam mutuo tuendam, non laedendam obligati. Quarto, *qui effude-*

rit sanguinem humanum, ejus sanguis fundetur per hominem, haec est comminatio et simul praeceptum de vindicta ordinaria per magistratum adversus homicidas exercenda. Quinto, *ad imaginem quippe Dei factus est homo.* Imago Dei non potest impune destrui ac laesa Dei imagine Deus ipse laeditur. cavendum igitur a laesione et destructione imaginis divinae per homicidium. Quamvis enim in spiritualibus amissa sit Dei imago, tamen in Adamo omnes ad imaginem Dei primitus sunt conditi atque ad eandem per Christum reparari possunt, et supersunt adhuc quaedam vestigia divinae imaginis ac generalis quaedam convenientiae et conformitatis ratio in mente, voluntate et memoria. Nec incommode ad ipsum homicidam etiam hoc referri potest, is enim si in se descendat, inveniet quasdam divinae imaginis reliquias, naturales scilicet notitias, *κατάρται* illa, quibus honestum a turpi discernitur, quae ipsi dictitant, a caede humana esse abstinendum. 5. Deus ipse in lege Mosaica clarissimam explicationem addidit, quod scilicet non sit nuda praedictio, sed mandatum, quod homicida publica magistratus auctoritate iterum sit interficiendus Exod. 21, v. 12. 6. Si verba haec, *fundetur sanguis homicidae per hominem*, nudam praedictionem continerent, falsum aliquid continerent, quia saepius non sequitur id quod praedictum, hoc est homicidarum sanguis saepius non effunditur per hominem, sed aliis modis ipsi trahuntur ad poenam vel in hac vita, vel nisi poenitentiam egerint, in futuro iudicio. Ergo de mandato magistratui dato, non autem de nuda praedictione sunt accipienda. Si dicas, *idem absurdum ex eo colligi posse, si praeceptive haec verba exponantur*, nego, quia mandatum esse immotum ac perpetuum, homicidam, de quo manifeste et per testes constat, a magistratu esse puniendum, ex negligentia magistratus ipsi mandato ejusque veritati et perpetuitati nihil quidquam decedit, ut colligitur ex aliis praeceptis. 2. Anabaptistae excipiunt, *tri hujus divinae comminationis magistratum fundendo sanguinem ipsummet etiam sui sanguinis effusionem mereri.* Respondemus: imo vero Deus ipse accurate distinguit inter *homicidas voluntarios ac malitiosos* ex privatae vindictae cupiditate gladium sibi sumentes, et inter *magistratum* ejusmodi malitiosos homicidas gladio sibi dato *punientem*, haec igitur confundi neutiquam debent. Quando ipse magistratus homines innocentes ex privata vindictae cupiditate contra leges occidi curat, sicut Achab Nabothum, gravissime peccat, alia vero et plane diversa est ratio, quando magistratus *Dei iudicium* adversus facinorosos exercet et gladium adversus fontes stringit. Nec est, quod obvertatur, *etiam homicidam esse ad imaginem Dei factum*, proinde vigore *hominis rationis non esse ipsum a magistratu occidendum*, diversitas enim longe maxima elucet ex ipso textu. Non licet destruere imaginem Dei non praecipiente, licet autem ipso mandante ac praecipiente. Nec praecipit nec permittit Deus imaginem suam in homine innocente a privato destrui, quodsi vero

aliquis privatus hominem occidit et in eo Dei imaginem destruxit, jam praecipit, a magistratu, qui est publica persona, eum iterum interfici nulla imaginis ratione habita, quia scilicet in proximo imaginem Dei prius destruxit. ** Gen. 27, v. 45: *Cur utroque orbabor filio in uno die?* inquit Rebecca, cum audiret, Esavum vitae fratris Jacobi insidiari. Ergo homicidia eo tempore fuere capitalia. 3. Si quis excipere velit, hanc divinam constitutionem ad V. duntaxat T. pertinere, illi quid respondendum sit ex sequentibus patebit.

297. In lege Mosaica de poenis capitalibus irrogandis constitutiones exstant complures. Exod. 21, v. 12: *Qui percusserit hominem, et mortuus fuerit; morte moriatur, quod repetitur Lev. 24, v. 17.* quam non esse nudam comminationem vel praedictionem, sed severum mandatum magistratui datum constat ex v. 14. in Exod. statim sequente: *Si quis superbe (data opera) occiderit proximum suum et נָקַח בַּדָּם in dolo, per insidias, ab altari meo avelles eum, ut moriatur; v. 15. qui percusserit patrem suum aut matrem suam, morte moriatur; v. 16. qui maledixerit patri suo vel matri suae, morte moriatur (quod repetitur Lev. 20, v. 9.); qui furatus fuerit hominem et vendiderit eum et inventus fuerit homo in manu ejus, morte moriatur; v. 20. qui percusserit servum suum vel ancillam baculo, et mortui fuerint in manibus ejus, vindicando vindicabitur, hoc est ut homicida punietur. Tales poenae capitales irrogantur etiam blasphemis Levit. 24, v. 16. idololatriis Deut. 13, v. 18. veneficiis Exod. 22, v. 18. cum jumento coeuntibus v. 19. adulteris Lev. 20, v. 10. Deut. 22, v. 22. sponsas fornicanti v. 24. sabbatum profanantibus Exod. 31, v. 14. incestuosis Lev. 18, v. 29. cap. 20, v. 11. et seqq. coeuntibus tempore menstrui v. 18. etc. Quo etiam pertinent exempla eorum, qui publica magistratus auctoritate et potestate divinitus instructi facinorosos ultimo supplicio affecerunt. ** Prov. 20, v. 26. legitur: *Dissipat impios rex sapiens et inducit super eos rotam.* Sic Moyses idololatrias Exod. 32, v. 28. Josua Achanem sacrilegii reum Jos. 7, v. 25. David Psalm. 101, v. 8. dicit: *In matutino extermino omnes peccatores terrae, ut disperdam de civitate Dei omnes operantes iniquitatem.* Idem inter ultimos spiritus supplicium de Joabo et Simei sumendum constituit 1. Reg. 2, v. 6. Salomon Adoniam, Joabum et Simei interfici mandat 1. Reg. 2, v. 25. 31. et 46. etc. Simon Judae Maccabaei frater commendatur, quod omnem iniquum et malum abstulerit 1. Macc. 14, v. 14. Et probe notandum, quod Deus graviter irascitur Sauli parcenti Agago Amalekitarum regi, quem ore gladii percutere debebat 1. Sam. 15, v. 23. quodque Achabus parcens Benhadad audire cogitur 1. Reg. 20, v. 42: *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus.* Expende etiam severitatem legis divinae Levit. 20, v. 2: *Homo de filiis Israel et de advenis, qui habitant in Israel, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur,**

populus terras lapidabit eum. v. 4. Quodsi abscondendo absconderit populus terrae oculos suos a viro illo, qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere. v. 5. ego ponam faciem meam super hominem illum et cognationem ejus succidamque et ipsum et omnes, qui fornicati sunt post ipsum. Excipiunt Anabaptistae et Photiniani, haec omnia pertinere ad legem Mosaicam forensem, quae in N. T. sit abrogata. Ostorodus in instit. cap. 28. p. 187: *Quod theologi ex V. T. demonstrare conantur, facinorosos ultimo supplicio affici posse, ad rem non facit, quia ex N. T. adduximus rationes, quae id non permittunt, jam vero V. T. utpote imperfectum cedere debet novo, utpote perfecto. Praeterea illi ipsi theologi viam ex V. T. id probandi sibi ipsis praestruerunt, docent enim, politicas leges V. T. ad nos non pertinere.* Schmaltzius contra disp. 6. Frantz. poster. p. 390: *Negatur, id ad nos Christianos pertinere, quod in lege licebat, nempe de capitalibus suppliciis.* Respondemus: 1. ante institutam politiam Mosaicam statim post diluvium magistratus instituitur ac datur illi gladius, quo utatur contra homicidas et alios facinorosos. Ergo leges de poenis capitalibus simpliciter et absolute non pertinent ad forenses et judiciales leges, sed tantum secundum quid, ratione scilicet determinationis personarum, graduum ac circumstantiarum, quibus et quando poenae capitales sint irrogandae, interim genus XIV. 101. ipsum, quod scilicet magistratui competat jus gladii in facinorosos, est morale et perpetuum. 2. Id ipsum patet ex lege naturae omnium hominum mentibus incripta, quae apud gentes etiam ante promulgatam legem Mosaicam supplicia capitalia in usu fuisse ostendit. 3. In N. T. generalia illa constitutio de poenis capitalibus a magistratu sentibus irrogandis non est sublata, cum evangelium non tollat politias et necessaria earum requisita, sed potius confirmet, ut paulo post docebitur.

298. Transitum igitur facimus ad N. T. ex quo primo loco adducimus dictum Christi Matth. 26, v. 52: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Jubet Christus Petro, ut gladium convertat in vaginam addita ratione, quia qui gladium accipit privata temeritate, is peribit gladio magistratui divinitus dato, sic ergo confirmat Christus magistratui jus gladii, tantum abest, ut illud ipsi ereptum voluerit. Excipiunt Photiniani, esse duntaxat praedictionem. Schmaltzius contra 7. disp. Frantz. de bonis operibus p. 142: *Nulla hic fit mentio ejus, cujus opera futurum sit, ut quis gladio pereat vel occidatur, nempe magistratus, sed simpliciter tantum affirmatur, fore ut is, qui gladium accipit, gladio pereat, potest autem aliquis gladio perire, etiamsi magistratus eum non necet.* Itaque verba Christi pro comminatione generali potius habenda sunt, qua homines a recursione ad media violenta in injuriis repellendis deterrere voluit. Idem repetit contra disp. 6. de rebus civilibus p. 390: *Christus tantum praedicat, quid ordinario fiat, si quis*

2. Ex dicta N. T. Matth. 26, v. 52. Qui acceperit gladium, gladio peribit.

gladium accipiat, non vero docet, quid fieri jure possit vel debeat. Quemadmodum etiam hodie is, qui plane negat, licere aliquem interficere, posset eum, qui contentiosus est et ad arma statim provocat, dehortari ab ista levitate hujusmodi argumento: Vide, ne des poenas tuae levitatis. Nam ita comparatum est, ut qui arma sumunt, per arma etiam pereant. Deinde non exprimitur is, per quem perire debeat, qui gladium accipit, nempe magistratus, quod affirmat Frantzius, potest autem gladio perire aliquis absque ulla poena magistratus, ut experientia quotidiana testatur. Respondemus 1.: Christus desumit hanc rationem ex antiquissimo illo decreto divino Gen 9, v. 6: Quicumque effuderit sanguinem humanum, ejus sanguis effundetur per hominem, et ostendit Petro, utpote non constituto in magistratus officio, non esse datum gladium, sed temerario ausu ipsum sibi jus gladii arrogare, metuendum igitur esse, ne in poenam magistratus incurrat, quippe cui divinitus datus sit gladius, quo in justam sanguinis effusionem vindicet. Vide harm. evang. de pass. cap. 4. pag. 170. 2. Hanc interpretationem probant circumstantiae textus, juris naturalis quidem est injustam vim vi repellere et adversus irruentium latronum insultus gladio sese defendere, sed alia ac diversa est ratio, quando magistratus ipse, cui gladius ad bonorum defensionem datus est, eodem abutitur et innocentes opprimit, sicut hoc loco fieri videmus, qui enim ad comprehendendum Christum venerant, auctoritate magistratus erant instructi. Sacerdotes summi partem aliquam politicae gubernationis sustinebant Deut. 17, v. 9. chiliarchum et cohortem militarem miserat praeses nomine imperatoris Romani, tunc enim non licet subditis et privatis magistratui resistere, sed cogitandum ipsis est, magistratui divinitus datum esse gladium, quo si minus recte utatur, Deum ultorem et vindicem habebit, sed privatis non licet contra ordinarium magistratum consurgere, unde Christus gladio Petri defendi hoc loco noluit, sed ad considerationem potestatis magistratui datae eum remisit. 3. Urgemus eam particulam universalem omnes et ex ea colligimus, generalem et ordinariam hic tradi regulam, quod homicidae voluntarii per magistratum gladio puniantur, cui nihil decedit ex eo, quod quidam vel conniventia magistratus, vel criminis occultatione impunes abeant, cum illud sit de facto, non de jure. Atqui si verba Christi duntaxat praedictionem continerent, non posset in genere affirmari, omnes perituros gladio, qui gladium accipiunt. Quamvis enim homicidae divino judicio ad poenas trahantur, non tamen omnes gladio pereunt. 4. Neve ulla restet dubitatio, conjungimus locum apostolicum Rom. 13, v. 4. in quo satis clare et perspicue exponitur, cui datus sit gladius, quo homicidae pereunt, videlicet magistratui, perinde ut in V. T. sanguis homicidae dicitur effundendus per hominem Gen. 9, v. 6. et executio supplicii homicidae irrogandi demandatur judici et senioribus Exod. 22, v. 22. Deut. 19, v. 12. 17. 18.

XIV. 102

299. Producimus ergo 2. classicum locum apostoli Rom. 13, v. 4. in quo sequentes emphases sunt notandae: 1. Magistratus gerit gladium οὐκ εἰς τὴν, non frustra, nec temere nec sine causa. εἰς illud fieri dicitur, quod fit absque divina ordinatione, vocatione et beneplacito; sic fratri εἰς, temere, irasci dicitur Matth. 5, v. 22. qui ex privata vindictae cupiditate fratri irascitur, cujus ira non est justa nec divina (quamvis haec vocula non addatur in omnibus exemplaribus). Coloss. 2, v. 18. εἰς quodcumque dicitur, qui contra Dei verbum et voluntatem θελοῦσθαι introducescit. Magistratus ergo οὐκ εἰς, non temere, gerit gladium, hoc est gestacione et us gladii nihil agit contra Dei voluntatem et suam vocationem, nimirum quia divinitus ipsi est datus. Exod. 20, v. 7. prohibemur nomen Dei assumere in vanum, ubi Aquila reddidit εἰς εἰς, praeter verbum et ordinationem divinam. Usurpatur etiam particula εἰς pro eo, quod fit frustra et sine fructu et effectu 1. Cor. 15, v. 2. Gal. 3, v. 4. c. 4, v. 11. quo sensu itidem magistratus gladium non gerit frustra, qui enim magistratus potestati resistunt, experientur ipsius vindictam, imo Dei ultionem, sicut apostolus dicit: Qui potestati resistunt, Dei ordinationi resistunt; qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Syrus habet vocem כִּי־בִרְקָא inaniter, frustra, in vanum, a rad. ברק evacuavit, inanis factus est. Flacius in clav. Script. in voce Frustra: Hoc adverbium alias removet jus aut causam efficientem, ut Prov. 1, v. 11. abcondamus innocenti laqueum frustra, hoc est injuste; alias removet salutarem effectum, ut frustra aliquid agere, hoc est irritum conatu. Quodsi ergo magistratus non inaniter nec frustra portat gladium, utique etiam adversus facinorosos et sones eum debet stringere, utramque enim significationem particulae εἰς hic habere locum, patebit ex sequentibus. 2. Apostolus ipse exponit causam, quare magistratus non gerat gladium εἰς in significatione priore, quia non est potestas nisi a Deo, quas autem potestates sunt a Deo ordinatae sunt v. 1. hoc est Deus ipse magistratui dedit potestatem et jus gladii, proinde quando magistratus gladium portat et stringit, nihil quidquam agit contra Dei ordinationem et voluntatem, modo juxta leges et debita ratione illud facit. 3. Unde notanter subjicit apostolus v. 4: Magistratus ideo non gerit gladium εἰς, est enim Dei minister ἐκδικῶς εἰς ὀργήν, vindex ad iram (sive poenam μετὰ ὀργῆς; irae nomine accepto) illi, qui malum agit. Ergo quando magistratus gladio divinitus ab eo dato legitime utitur, Deo exhibet ministerium, exercet vindictam Dei gratam et iram sive poenam flagitiis debitam divino judicio irrogat. 4. Ideo etiam magistratus terrori est et esse debet malum operantibus v. 3. nimirum quia gladium vindicem gerit, quo malefacta coercet ac punit v. 4. et quia non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam obtemperandum v. 5. ne scilicet poenas nobis accersamus et conscientiam violemus. 5. Qui potestatem magistratus gladium gerentis resistit, Dei ordina-

tionem resistit v. 2. ergo haec potestas, qua magistratus gladium gerit, et in facinorosos stringit, non ex quadam permissione, tolerantia et conniventia, sed ex sapientissima Dei ordinatione originem ducit. Coniunge quae de hoc loco diximus superius c. 3. sect. 1. §. 34. Quae omnia si probe observentur, infumum abeunt Photinianae elusiones, quibus tenebrae huic clarissimo loco inferre moliantur. 1. dicunt, apostolum hic non tradidisse praeceptum, quid magistratus facere debeat, sed exposuisse duntaxat, quid magistratus facere soleat. Ostorodus in inst. cap. 18. pag. 186: Paulus hat daselbst kein Gebot gegeben, sondern nur allein etwas von der Obrigkeit insgemein affirmiret. Sed ex illis, quae in praecedentibus adduximus, accurate observatis liquido apparet, describi ab apostolo officium magistratus divinitus ipsi concessum ac demandatum, quod scilicet potestas gladii a Deo ipso sit magistratui data, quo ex divina ordinatione vindictam adversus facinorosos exercent. 2. Apostolum non de fidei et Christiano magistratu, sed indefinite de magistratu aliquid commemorare, id vero de magistratu, qualis tunc erat, videlicet infideli et ethnico, esse accipiendum. Ostorodus d. l.: Paulus hat daselbst nicht etwas commemoriret, gedacht oder erzählt, welches die Christen anging. Schmalztius contra disp. 6. poster. Frantz. p. 385: Certum est, Paulum loqui de magistratu infideli, cui leges praescribere non erat muneris apostolici, sed quia jam magistratus iste suas leges politicas habebat, secundum quas subditis imperabat, monet fideles, ne illis, quatenus erant politicae, repugnent, rationem inter alias afferens, quod possit magistratus punire immorigeros. Et postea: Paulus non praescribit leges magistratui, sed tantum de magistratu, qui tunc exstaret, infideli praedicat, quales leges ille habeat et quomodo sint vitandae ab eo destinatae immorigeris poenae docet. Respondemus: imo vero apostolus in tenere de omni magistratu loquitur, sive is fidelis et Christianus, sive infidelis et ethnicus. Non est potestas, inquit, nisi a Deo, et quaecunque potestates sunt, a Deo ordinatae sunt. At huic potestati a Deo ordinatae gladium esse datum inquit, non gerat frustra, sed in vindictam malorum, quando magistratus vindictam illam per gladium exercet, Dei minister esse et Deo ministerium habere asserit, quae omnia non possent locum habere, si de facto tantum, quid scilicet ethnicus magistratus faciat, non de jure, quid cuivis magistratui, sive ethnicus sit, sive Christianus, faciendum sumbat, apostolus loqui statueretur. Adde quod Christianos, quibus scribit, ad obedientiam magistratui adhibendam hortatur, Omnis anima, inquit, superioribus potestatibus subdita sit; at si magistratus gladium stringendo in facinorosos peccaret, apostolus taxasset, non autem ad obedientiam subditos hortatus fuisset. Regerit Schmalztius d. l.: Quomodo ex obedientia, quae debetur magistratui, jure ligi potest, magistratum posse quas velit poenas irrogare? Si magistratus infidelis vel injustus

poenas, quas velit, irroget contrarias Christi evangelio, certe patientia ista omnia superanda sunt, sed an id jure liceat magistratui, quaeritur. Obedientia tantum in justis et licitis rebus locum habet, plus enim est Deus colendus quam quivis magistratus. At patientia etiam in injustissimis. Poenas meritis tolerandas, obedientiam decretis magistratum adhibendam, nemo negat. Sed nunc de eo, quid liceat magistratui Christiano sub evangelio sermo est. Potest autem homo Christianus ferre poenas et obedire decreto magistratus, licet magna sit in eo injuria et injustitia. Respondemus: concedimus, magistratui non licere, quas velit, poenas irrogare, sed rationem habendam legum Christi; sed Schmalztius nondum demonstravit, pugnare cum Christi legibus poenarum capitalium irrogationem a magistratu facinorosis illatam. Si enim magistratus gladio vindictam exercens contra leges Christi peccaret, nunquam apostolus diceret, magistratum in eo ipso esse Dei minister. Ut enim Deus et Christus non pugnant, sic Dei et Christi leges non pugnant, pugnarent autem, si magistratus gladium stringens contra leges Christi peccaret et Deo ministerium nihilominus exhiberet. Repetimus ergo apostoli verba, quae Schmalztii subterfugium penitus excludunt: Non sine causa magistratus gladium portat, Dei enim minister est ἐκδίκος, vindex, in iram illi, qui malum agit. Si magistratus inde atque ideo non gerit gladium frustra, quia est Dei minister vindex in iram illi, qui malum agit, falsum est, Christiano magistratui sub evangelio non licere gladium stringere et hac ratione vindictam adversus facinorosos exercere. Evangelium enim ut non abolet politias, ita multo minus abolet divinum ministerium, quod per usum gladii et in vindicta maleficorum Deo praestari apostolus disserte asserit. Sic etiam concedimus Schmalztio, ex patientia subditorum non posse colligi, quid magistratui facere liceat, cum in injustissimis etiam necessaria sit patientia, sed hic non est quaestio de patientia, sed de obedientia, et quidem de tali obedientia, qua non solum propter iram (hoc est ne in poenam magistratus incidamus), sed etiam propter conscientiam (hoc est ne resistendo ordinationi divinae conscientiam violemus) necessario magistratui sumus subjecti, ut notanter subjicit apostolus v. 5. ubi diligenter notanda est textus apostolici οὐράκη. Magistratus, inquit, non gerit gladium frustra; rationem subjicit, est enim Dei minister, vindex in iram illi, qui male agit; inde infert, διὸ, propterea, necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est quia magistratus gladium portando, eodem vindictam adversus facinorosos exercendo Dei minister est, ideo necessarium est ipsi subjici non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, nimirum ne divinae ordinationi resistamus. Finge, magistratui non licere gladium stringere, sed ipsum potius peccare, quando gladium stringit, et plane absurdus erit apostolus, conscientiae ratione habita magistratui gladium

XIV 161.

stringenti et vindictam exercenti obediendum esse inferens. Praeterea illis, qui gladium magistratus effugere cupiunt, apostolus nequaquam hoc praescribit, ut abrogatione gladii illud tentent, neque eos ad patientiam ea ratione hortatur, quod magistratus gladium exerens peccet contra Christi leges, sed longe aliud consilium ipsis suggerit. *Vis non timere potestatem?* (inquit) *bonum fac et habebis laudem ex ea, Dei enim minister est tibi in bonum*, quo dicit quia potestas gladii divinitus magistratui data, ideo fac bonum et ab enormibus flagitiis cave, ne adversus te justam et promeritam vindictam exercent, et sic potestatem timere cogaris. Horum omnium robur ac firmitatem sentire videntur ipsi Photiniani, ideo in hac exceptione non consistunt, sed addunt 3. *gladium in verbis Pauli figurate accipi pro severa poena et castigatione*. Ostorodus d. l.: Es ist offenbar, wenn Paulus sagt, die Obrigkeit trägt das Schwert nicht umsonst, daß solches eine figurliche Art zu reden sei, und nicht mehr heiße denn eine Strafe und scharfe Zucht, sintemal die Obrigkeit mit dem Schwert die Uebelthäter zu strafen pflegt. Denn wenn ist unbewußt, daß auch figurlicher Weise das Wort Schwert in d. Schrift gebraucht wird, als unter andern Matth. 10, v. 34. da der Herr spricht: Ich bin nicht gekommen Friede zu senden, sondern das Schwert. An welchem Ort durchs Schwert gewißlich eine jegliche Zwietracht und Streit, und nicht allein die, da das Schwert zukommt, muß verstanden werden, ja daß Christus von solch einer kaum geredet habe, kann man aus den Worten, so bald hernach folgen, klärllich verstehen. Schmalztius d. l.: *Non docet hic locus, quomodo puniri possint et debeant sones. Potest enim gladium gerere magistratus, etiamsi poenas non irroget omnium severissimas. Gladii enim gestatio tantum significat, magistratum posse punire, non vero quo velit modo punire*. Respondemus: haec exceptio 1. contraria est priori. Si enim gladii nomen metaphorice hoc loco accipitur, non potest de ethnico magistratu dictum apostoli intelligi, quia ethnicus magistratus poenas gladii proprie sic dictas exercet. 2. Discedit a litera absque ulla necessitate. Repetimus igitur regulam theologicam, quam in tractatu de interpretatione Scripturae proposuimus et comprobata dedimus: *In quocunque Scripturae loco articulus aliquis fidei tanquam in propria sede describitur, in eo retinenda est literalis verborum proprietas, nisi ipsa Scriptura monstret et explicet improprietatem*. Atque hoc loco doctrina de magistratu tanquam in propria sua sede proponitur. 3. Nullo nititur fundamento. Quando enim Photiniani sic inferunt: In quibusdam Scripturae locis gladii nomen figurate accipitur, ergo etiam hoc loco, tunc procedunt a particulari et tacite petunt principium. 4. Adducit locum plane dissimilem. Quod enim nomen gladii tropice accipiendum sit Matth. 10, v. 34. pro signo scilicet dissidii et inimicitiarum, ejus interpretationis auctorem et magistrum habemus ipsum Christum Lucae 12, v. 51: *Putatis, quia pacem veni mittere in terram?*

*dico vobis, non, sed διαμερισμόν, separationem, ut ungalpas nomen ad proprietatem reducat. Sed quod in loco apostolico vocabulum gladii figurate sit accipiendum, ejus rei nullum ex Scripturis affertur vel afferri potest documentum. Praeterea aliud est dissidium, aliud poena; Matth. 10, v. 34. gladius accipitur non pro poena, sed pro dissidio sive separatione. Proinde non potest locus apostolicus cum illo dicto Christi conferri. 5. Absurdam apostolo tribuit sententiam. Si vox gladii figurate accipitur in hoc loco apostolico, absurda et inepta illa paraphrasis sequetur, *magistratus non frustra gerit poenam*, vel si nomen gladii ex Matth. 10, v. 34. explicari velint, *magistratus non frustra gerit dissidium*, quae absurde et inepte dici quis intelligat. Quodsi omnino in voce gladii tropum constituit velimus, erit non metaphora, sed *metalepsis* causae pro effectu, sicque nihilominus ejusmodi poena erit intelligenda, quae gladio facinorosis irrogatur. 6. Conjungenda separat et subordinata sibi invicem opponit. *Gestatio gladii*, inquit Schmalztius, *tantum significat, magistratum posse punire, non autem quo velit modo punire, potest enim gladium gerere magistratus, etiamsi non irroget poenas omnium gravissimas*. At inquam ego, si poena, quam magistratus irrogat, gladii nomine intelligenda venit, utique etiam illa poena, quae gladio irrogatur, in hoc nomine simul intelligenda. Neque enim alius ex tota Scriptura afferri potest locus, in quo gladii nomen de poena corporali usurpatur, in quo non includatur poena capitalis. Sic vivere in gladio Gen. 27, v. 40. est in bellis gerendis occupatum esse et militia victitare; *acquirere gladio* Gen. 48, v. 12. *inducere gladium* Jerem. 24, v. 10. *percutere in ore gladii* Num. 21, v. 24. etc. sunt phrasae bellicae, in quibus occisio et interfectio includitur. Ergo quando etiam hoc loco magistratus gladium gerere dicitur non frustra, sed Dei ordinatione et fine eo, ut inobedientes puniat, utique etiam poena capitalis non excluditur, sed includitur. Sed occurrunt Photiniani 4. stante hac nostra interpretatione sequi, *omnes delicta sine discrimine gladio esse punienda, quod absurdum*. Ostorodus d. l.: Wo man das Schwert in den Worten Pauli nicht figurlich, das ist für eine jegliche Strafe, sondern nur eigentlich für die, welche durchs Schwert geschieht, verstehen will, so wird man sagen müssen, daß die Obrigkeit zwischen den Uebelthätern gar keinen Unterschied machen solle, und sowohl eine kleine, als eine große Uebelthat mit dem Schwert zu strafen schuldig sei, welches denn, daß es unbillig sei, eben dieselben bekennen, welche wollen, daß etliche Uebelthaten durchs Schwert müssen gestraft werden. Schmalztius d. l.: *Gladii gestatio tantum significat, magistratum posse punire, non autem quo velit modo punire, alioquin sequeretur, in omnibus delictis severissimam adhibendum esse poenam, cum hoc, quod gladium gestet, ab apostolo pro ratione spectetur, quare ei sit obedientia praestanda in omni*. Respondemus: negamus connexionem. Apostolo summum poenae gradum, quem magistratus irrogat*

potest et qui maxime terrorem incutit, exprimit, non quod omnibus maleficis is gradus poenae conveniat, sed ut potestatem magistratus exprimat, quae reipublicae necessitate et delictorum atrocitate ita exigente etiam ad capitales poenas irrogandas se extendit, et ut facinorosis terrorem incutiat. *Vis non timere potestatem, inquit, bonum fac et laudem ab ea habebis; si autem male feceris, time, non enim gerit gladium frustra.* Recte igitur ex textu apostolico sic colligo: Magistratus potest in quibusdam delictis gladii poenam irrogare, ergo multo magis minores poenas quam capitales irrogare potest. Non autem recte colligo: magistratus potest in quibusdam delictis gladii poenam irrogare, ergo in omnibus delictis debet capitales poenas facinorosis infligere. Si enim haec posterior collectio valeret, possem ex hypothese Photiniana eadem ratione colligere, quod omnia delicta severissimis poenis sint coercenda, cum ipsi statuunt, gladii nomine poenam severissimam hoc loco accipiendam. *Ne quis statuat* (inquit Schmaltzius), *hac ratione aliquid magistratui detrahi, quando asserimus, ipsum non posse capitalia supplicia irrogare, sciendum est, nos qui credimus, non licere magistratui Christiano sanguinem humanum fundere, ut hodie fit, credere, quod aliis modis, qui fortassis sunt severiores quam sanguinis fusio, in officio continere liceat magistratui homines facinorosos, modo ne vita priventur.* Ex quibus sic colligo: Illi severiores coercendi modi si magistratui jure competunt, utique vi pronuntiati apostolici, magistratus non gerit gladium frustra, ipsi competent, utique ergo nomine gladii continentur, nec tamen omnes facinorosos severiori illo modo licet coercere, ut ipsi Photiniani concedunt, ergo non poterunt ex nostra interpretatione colligere, quod magistratus omnibus facinorosis capitale supplicium debeat irrogare. Quodsi retineamus collationem hujus loci apostolici cum dicto Christi Matth. 10, v. 34. quam adversarii perpetuo urgent, possum ex eadem contra ipsos sic inferre. Quemadmodum gladii nomine Matth. 10. metaphorice et synechocice omne dissidium intelligitur, sive gladius ad illud accedat, sive non; sic etiam hoc loco gladii nomine metaphorice ac synechocice accipienda erit quaecvis poena corporalis, sive ea sit capitalis, quae gladio infligitur et sanguinis effusionem conjunctam habet, sive sit capitali minor. Quod enim Ostorodus dicit, *verba Christi apud Matthaeum non posse intelligi de dissidio etiam illo, quod gladio peragitur*, id nondum est probatum vel evictum. Quamvis enim in sequentibus versiculis domesticorum dissidia, quae absque caede et sanguine fieri consueverunt, exempli loco subjiiciantur, tamen ex eo nihil derogatur generali assertioni ac regulae, quinimo testatur historia ecclesiastica, adversus Christianos etiam bella ob religionem esse gesta et multos sanguinis profusione veritatem hujus dicti a Christo prolatis, *non veni mittere pacem, sed gladium*, confirmatam dedisse.

300. 3. Adjungimus huic loco apostolico dictum

Gerhardi loci. VI.

Johannis Apoc. 13, v. 10: *Qui in gladio occidit, oportet eum gladio occidi*; sed fatemur, illum non esse ejusdem omnino roboris ac ponderis cum prioribus, nec posse ex eo argumentum firmum deduci, si accipiat solus, sed si conjungatur cum prioribus Matth. 26, v. 52. Rom. 13, v. 4. Continetur enim in hoc loco apocalyptico proprie vaticinium et praedictio de poena talionis, siquidem praecedit: *Qui in captivitatem ducit, in captivitatem vadit*, et additur, *qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi*. Quia vero Deus hanc talionis poenam ordinarie per magistratum exercet, ideo secundo hic locus apocalypticus huc accommodari et ceteris conjungi potest. Excipit Schmaltzius contra disp. 7. prior. Frantz. de bonis operib. p. 443: *Verba Apocalypscos sunt minae, quibus denunciatur divina vindicta illis, qui injurias inferunt vel etiam morte afficiunt Christi fideles, hanc autem vindictam non per magistratum irrogari a Deo vel hinc patet, quod plerumque magistratus ii sunt, quorum potentia opprimuntur fideles; illi vero, per quos gladio sint occidendi, qui gladio occiderint, censendi sunt, quos Deus excitare solet ad ulciscendum sanguinem suorum, qui saepe numero non magistratus, sed fex militum et colluvies mancipiorum esse solent. Et in resp. ad disp. 6. poster. de reb. civilib. p. 390: Locus hic quid ad confirmandum legem de capitali XLV. 109. supplicio per magistratum inferendo facere potest, cum ibi nemo etiam nominetur, per quem oporteat gladio occidi illum, qui gladio occiderit? Et de magistratu id intelligendum esse nimis incertum est. Multi enim sunt, qui gladio occidunt, nec tamen necessario puniuntur, aut puniri etiam possunt per magistratum, hic autem sermo est de eo, quod aliter fieri nequeat, dum dicit: Oportet eum gladio occidi. Praeterea ipse magistratus plerumque est, qui occidit Christianos, de quo hic sermo est, quomodo igitur a magistratu occidi potest? ita ut res ipsa loquatur, alia prorsus de re ibi sermonem esse. Respondemus 1: concedimus, ex hoc loco solo non posse magistratus potestatem in poenis capitalibus irrogandis probari, sed conjungendum esse locum Gen. 9, v. 6. ex V. et locum apostolicum Rom. 13, v. 4. ex N. T. ubi exprimitur persona, per quam ordinarie gladio occiduntur, qui gladio occiderunt. 2. Proponi in hoc loco comminationem, qua vindicta denunciatur illis, qui injurias inferunt, vel etiam morte afficiunt Christi fideles, et stabiliri in eodem jus gladii magistratui datum, non sunt opposita, sed subordinata, quia vindictam illam, quam Deus minatur gladio occidentibus, duplici ratione solet exercere, immediate et extraordinarie per se ipsum, ordinarie et mediate per magistratum. 3. Magistratus non omnes nec semper sunt illi, quorum potentia fideles opprimuntur, sed ut ipse Schmaltzius agnoscit, tantum plerumque, ergo non potest ex eo, utpote particulari, concludi, quod Deus per magistratum vindictam illam non inferat. Invertimus proinde argumentum. Si magistratus plerumque duntaxat sunt illi, quorum potentia fideles oppri-*

muntur, ergo aliquando magistratus sunt pii et Christiani, qui potentia sua fideles defendunt et a persecutoribus vindicant. Sic Constantinus imperator laudatissimus persecutorem Licinium ab effusione Christiani sanguinis bello coercuit. 4. Ex quo ipso apparet, non esse absurdum, occidi magistratum a magistratu, ut Schmaltzius arbitratur, quando enim magistratus Christianus bellum gerit adversus magistratum ethnicum ecclesiae persecutorem, tunc magistratus ethnicus gladio petitur et vindicta adversus eum exercetur a magistratu Christiano. 5. Distinguendum est *jus gladii* ab *ejusdem abusu*. Jus gladii divinitus datum est cuivis legitimo magistratui, sive is sit ethnicus, sive Christianus, sed potest magistratus hoc gladii jure abuti et eodem oppugnare alium magistratum et populum ipsi subiectum, ac tunc licite illi resistitur, non quidem a privatis, sed a magistratu, cui gladius ad defensionem subditorum datus. Nec per abusum ipsa potestas et jus gladii desinit esse magistratus proprium. Sic in politia Judaica reges occidebant prophetas et veros veri Dei cultores, qui erat turpissimus gladii abusus, nihilominus manebat penes ipsos ordinarie potestas et jus gladii adversus homicidas, contra quos, si quando gladium stringebant, erat is gladii usus legitimus Deoque gratus. Sic tempore eo, quo apostolus suam ad Romanos epistolam scripsit, Nero imperator jure gladii ad persecutionem Christianorum turpissime abutebatur, nihilo tamen minus apostolus asserit, ipsum habere *jus gladii*, et quidem divinitus datum. 6. Deum extraordinarie justo ac mirabili judicio fecem militum et colluviem mancipiorum ad ulciscendum suorum sanguinem quandoque excitare non negamus, interim ordinarius modus, quo Deus homicidas et alios facinorosos punit, est et manet is, quem per magistratum divinitus ad vindictam constitutum Rom. 13, v. 4. exserit. 7. Quod multi, qui gladio occidunt, non puniuntur a magistratu, non tollit ordinariam regulam, quod a magistratu puniri debeant, vel enim homicidae illi sunt occulti, et in hoc casu magistratus coram Deo est excusatus, si diligenter et sufficienter de auctore caedis inquisivit Deut. 21, v. 7. vel sunt notorii, et magistratus ad ipsorum scelera connivet, et in hoc casu gravissimam neglecti officii rationem Deus a magistratu exiget, interim mandati obligationi ex ommissa ejusdem impletionem nihil quidquam deedit.

XIV. 168.
2. Ex lege
non scri-
pta, sed
mentibus
impressa.

301. Atque haec est prima classis argumentorum nostrorum deducta *ex lege divina scripta*; alteram petimus *ex lege non scripta, sed mentibus hominum naturaliter insita*. Irrogatio capitalium suppliciorum non demum sub Moyse per legem scriptam fuit introducta, sed longe ante Moysen usitata, ex lege scilicet naturae, quae omnibus gentibus fuit nota, unde Judas nurum suam Thamar adulterii ream poenae ignis adjudicat. Gen. 38, v. 24: *Produce eam, inquit, ut comburatur*. Rabbini existimant, Thamar esse filiam sacerdotis Melchisedeci, ac proinde juxta legem Lev. 21, v. 9. ignis poenam propter scortationem ipsi fuisse adjudicatam. Sed

Melchisedecus jamdudum in vivis esse desierat, ut Thamar illius filia haberi non potuerit. Alii existimant, Judam inter Cananaeos sacerdotali munus functum ac quia nurus pro filia habetur, idem ipsam tanquam filiam sacerdotis ob scortationem flammis devotam fuisse. Sed hoc ipsum etiam incertum est, proinde simplicissime dicitur, quod Judas Thamar utpote filio suo Sela desponsatam adulterii ream peregerit et more illius temporis poena ignis dignam judicavit; usu igitur tunc temporis receptum fuit, adulteras comburi. Rabbini volunt, Judam egisse principem in illa terra, idem *jus gladii* penes ipsum fuisse, sed quia Jacob ejus filii, utpote peregrini, nondum aliquid potestatis ac dominationis eo tempore in illa regione habuisse videntur, ideo verba Judae commodius hoc sensu accipiuntur, quod ad magistratum adulterae produci jubeat, ut secundum jura illius temporis regionis puniatur, cum res sit aperta et colla super testibus egeat. Gen. 40, v. 22: *Pharaonem Aegypti ree principem pistorum suspendit in phylacum*. Quidam Rabbini fabulantur, peccatum pistoris fuisse leviusculum, utpote quod in pace committitur, sed nullo modo simile est, regem illum, qui in sequentibus ut bonus, modestus ac moderatus princeps describitur, tam seculum ac stolidum fuisse, ut ob casum fortuitum tam graviter in ipsum animadverteret. Cogitandum igitur, quod grave aliquod delictum commiserit, in quo scilicet vitae regis struendo vel adversus ipsum jurando. Quidam ex Rabbini statuunt, ipsam adulterae pudicitiam filiorum regis, idque colligitur ex verbo *וְהָיָה*, sed significatio illius verbi est generalis. Apparet igitur, etiam in Aegypto capitalium suppliciorum morem ante scriptam legem Moysi fuisse usitatum, ac possent hujus generis excusationes ex omnibus gentibus et populis afferri, quae etiam testantur, legi naturae consentaneum esse, deinde graviora capitali supplicio a magistratu puniri. Excipit Schmaltzius contra disp. 6. poster. lib. p. 390. *evangelium tam temporibus, quae ante legem, quam iis, quae sub lege fuerunt, opponi nihil nunc licere, quod Christi evangelio adversetur, etiamsi ab initio mundi licuerit, idque Deo esse*. Respondemus: Christus discrete negat, se venisse ad abrogandam legem, ut legem moralem tolleret Matth. 5, v. 17. etiam non sustulit legem naturae, quippe quae et lege morali est eadem. Discrete etiam negat, se venisse, ut caesari, hoc est magistratui, eriperet quod ipsi jure divino ac naturali debetur Matth. 22, v. 21. ergo non sustulit jus gladii magistratui divinitus datum. Frustra excipit Schmaltzius p. 392. *legem divinam moralem et legem naturae ad legem Christi reformandam, limitandam ac temperandam, quae sit omnium perfectissima et legem divinam superans*; ostendimus enim superius, Christum se ipsi divinae legi, sed corruptelis divinae legis non interpretacionem opposuisse, ac longe ab ea temperatio legis, quae opponitur ejusdem naturae lege regia caritatis, aliud vero totalis abrogatio legis

quae eam penitus abolet. Photiniani non tantum rigorem legis de suppliciis capitalibus inferendis temperandum docent, sed penitus eam abolent, ut nullo unquam tempore ac nullis facinorosis liceat capitalia supplicia irrogare.

302. 3. *Ex rationibus variis.* 1. *A magistratus officio.* Magistratui cura boni publici est commendata, ut illud tueatur ac promoveat. Jam vero ad curam boni publici pertinet impedire, ne partes, quae sunt propter totum, illud corrumpant, proinde si non potest omnes partes integras servare, potius debet unam partem amputare quam permittere, ut bonum commune pereat. Sic vinitor amputat ramenta, hortulanus stolones, ne arbori ac viti noceant; medicus amputat membra putida, ne totum corpus inficiant. Namque *immedicabile vulnus esse recidendum est, ne pars sincera trahatur.* Quinimo si magistratus sit in hoc officio negligens, Deus ipse facinorosos extraordinario iudicio punire solet. Lev. 20, v. 2: *Qui dederit de semine suo Moloch, moriendo morietur*, v. 3. *et ego ponam faciem meam adversus virum illum*, hoc est, si magistratus officium suum negligat et scelus illud impunitum dimittat, ego tamen non relinquam impunitum. 2. *A necessario.* Nisi capitalia supplicia homicidis, veneficiis et aliis rempublicam turbantibus irrogentur, non poterit tranquillitas publica consistere, quia impunitas malorum cedit in oppressionem bonorum et malos reddit audaciores. Prov. 20, v. 26: *Dissipat impius rex sapiens et convertit eos super rotam.* cap. 25, v. 4. 5: *Aufer scoriam ab argento, et egredietur vas conflatori; aufer impium a conspectu regis, et statuetur in iustitia solium ejus.* Si dicas, *alia ratione improbitatem malorum coerceri posse quam capitalibus suppliciis*, adducimus experientiam, quae testatur, quosdam tam desperate improbos esse, ut nullis carceribus vel plagis emendentur. Videmus, quid contingat severitate suppliciorum ob oculos omnium posita; quid futurum censemus, si poenae capitales a republica Christiana exulare jubeantur? 3. *Ab absurdo.* Si jus gladii in N. T. magistratui politico non est concessum, omnia omnino bella, etiam ea quae a magistratu pro defensione subditorum geruntur, erunt simpliciter prohibita. Sed consequens est absurdum. Ergo et antecedens. Photiniani negant, *hoc esse absurdum*, unde bella simpliciter improbant, sed contrarium suo loco demonstrabitur. **4. *Ex justa talionis lege.* Jos. 7, v. 25. Dicit Josua ad Achan: *Quoniam nos conturbasti, conturbet te Dominus hac die*, Hebr. 727. ** *A minori ad majus.* Si jus gladii magistratui in N. T. non est concessum, multo minus privatis hominibus concedi poterit, ut adversus latrones subito irruentes gladio vitam suam defendant. Sed consequens est absurdum, quia defensio necessaria est juris naturae et gentium; jam vero evangelium non tollit jus naturae. Ergo et antecedens. Excipit Ostorodus c. 26. p. 166. et cap. 27, p. 176. *longe satius et tutius esse ad retinendam coram Deo bonam conscientiam ab altero occidi quam alterum occidere; defensio-*

nem esse quidem licitam in N. T. hac tamen conditione, ne adversarium interficiamus. Atqui saepe incidit casus ejusmodi, ut non possimus contra impetum latronis aut homicidae nos alia ratione defendere, quam ut ipsum interficiamus. Aut ergo defensio in hoc casu erit damnanda, quod pugnat cum jure naturali, aut licitum erit latronem vitae suae defendendae causa occidere. Absurdum plane est, quod satius et tutius dicitur, ut in necessario illo defensionis casu patiamur, nos a latrone occidi, quam ut ipsum occidamus, quia hac ratione vitam nostram prodimus latroni, bonum civem subtrahimus reipublicae, ut latrones in ea grassentur, homines pessimos ad latrocinia animamus et multos bonos eidem periculo objicimus, a quo per nos liberari poterant. Videt hoc Ostorodus, ideo dicit, *se nolle eum vel damnare, vel justificare, qui non data opera, sed sui defendendi causa adversarium occidit.* At conscientiae omnino erudiendae et informandae sunt, quid in tali casu licitum sit et concessum. Addit XIV. 170. deinde Ostorodus, *si quis Deum vere timeat et iuxta doctrinam Christi ipsi serviat, eum a tali casu praeservatum iri, quodsi omnino in latrones ipsum incidere contingat, Deum in eo ipso momento per Spiritum suum manifestaturum, quid agere vel omittere debeat.* Sed prius repugnat experientiae, posterius a Dei verbo ad occultas inspirationes abducit. Frustra urget Ostorodus *legem caritatis de diligendis inimicis*, nam ita diligendi sunt inimici, ut non simus crudeles in nos ipsos, quod fieret, si in subita oppressione non defenderemus vitam nostram adversus latronem. Jubemur proximum diligere sicut nos ipsos, non autem plus quam nos ipsos, et Paulus 1. Cor. 8, v. 13. tradit hanc regulam, *ita benefaciendum esse, ne aliis sit relaxatio, nobis vero afflictio.* Pari ratione dicimus, ita diligendos esse inimicos, ne ipsis sit relaxatio, nobis vero afflictio. Atqui si in necessaria defensione latronem nos opprimentem non liceret occidere, esset latroni relaxatio, nobis vero afflictio, sicque latronem plus diligeremus quam nos ipsos.

303. Huc referimus etiam patrum dicta, quae Patrum dicta. licet a Photinianis susque deque habeantur, tamen propter consensum a nostris merito observantur. Hilarius can. 32. in Matth. explicans illud Christi: *Omnes qui gladio utuntur, gladio peribunt.* Ergo hic ipse jam judicatus est, quia gladio utens gladio interibit. Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium, nam plures aut febris, aut alius accidens casus absumit, qui gladio, aut iudicii officio, aut resistendi latronibus necessitate sunt usi. Hieronymus in cap. 13. Esa.: *Non est crudelis, qui crudeles jugulat, sed quod crudelis patientibus esse videatur.* Nam et latro suspensus patibulo crudelem judicem putat. Idem in cap. 22. Jerem.: *Homicidas et sacrilegos et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium*; lib. 4. in Ezech.: *Qui malos percutit in eo, quod mali sunt, et habet vasa interfectionis, ut occidat pessimos, minister est Dei.* Augustinus epist.

50. ad Bonif. repetit illud Hieronymi: *Homicidas et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.* lib. 1. de civ. Dei cap. 17: *Non occides nec te, nec alterum. Quasdam vero exceptiones eadem ipsa divina fecit auctoritas, ut non liceat hominem occidi, sed his exceptis, quos Deus occidi jubet, sive data lege, sive ad personam pro tempore expressa jussione. Nam qui occidit, ipse ministerium praebet jubenti, sicut adminiculum gladius est utenti, et ideo nequaquam contra hoc praeceptum fecerunt, quo dictum est: Non occides, qui Deo auctore bella gesserunt aut personam gerentes publicae potestatis secundum jus legis, hoc est justissimae rationis imperium, sceleratos morte punierunt.* Haec Hieronymi et Augustini dicta allegantur c. Homicidas etc. c. Qui malos. etc. c. Quis enim. etc. c. Si non licet caus. 23. q. 5. quibus caus. et quaest. iisdem etiam haec adjunguntur c. Si homicidium ex lib. 1. August. de lib. arbitr.: *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, num et miles hostem et judex vel minister ejus nocentem, et cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videtur peccare, cum hominem occidunt, sed nec etiam homicidae isti appellari solent.* c. Reos etc. ex Gregorio: *Nonnulli in V. T. inveniuntur malos trucidasse, nec tamen transgressores legis, sed defensores appellantur. Prohibetur ergo illo praecepto quisque sua auctoritate in necem alicujus armari, non legis imperio reos morti tradere, qui enim publica potestate functus ipsius legis imperio malos perimit, nec illius praecepti transgressor, nec a coelesti patria alienus habetur.* Quod vero Augustinus epist. 159. Marcellianum tribunum pro Donatistis Circumcellionibus rogat, *ut verberibus eos coërceat, non autem morte perdat;* id Gratianus d. 1. sic explicat, *quod supplicando spatium vitae eis reservari poposcrit, non tamen legum severitatem, qua tales morte plectuntur, non observandam docuerit.* Rectius dicitur, quod ob solam haeresiu gladium adversus ipsos stringi noluerit, qua de re postea.

XIV. 171.

Antithesis et argumenta Anabaptistarum.

304. Anabaptistae magistratui Christiano jus gladii adversus facinorosos non competere hisce probare cupiunt argumentis. 1. *Lex Dei: non occides, generalis est. Ergo obligat etiam magistratum, et per consequens non debet facinorosos gladio punire.* Respondemus: contrarium ostendimus in tract. de lege §. 156. Sane praeceptum de non occidendo obligat magistratum ut hominem privatum, ne scilicet temerario ausu innocentes occidat, non autem ut personam publicam Dei judicia adversus maleficos exercentem Gen. 9, v. 6. Rom. 13, v. 4. Quos enim magistratus juxta leges propter enormia facinora occidi jubet, illos ratione officii et ut Dei minister occidit ac proinde non humana temeritate, sed divina auctoritate capitales poenas illis irrogat. Si propter legem illam moralem, *non occides*, absolute et simpliciter in N. T. prohibitum esset hominem occidere, peccasset etiam Petrus Ananiam et Sapphiram divino judicio morti adjudicans Act 5, v. 9.

quod quia absurdum esse ipsimet Anabaptistae agnoscunt, fateantur, legem Dei admittere aliquam limitationem. Urgemus autem merito contra Anabaptistas, quod lex Dei, *non occides*, non in N. demum T. promulgata sit, sed in V. etiam T. extiterit, nihilo tamen minus magistratus V. T. occidit facinorosos Deo praecipiente et approbante. Ergo ex hac lege probari nequit, magistratui non competere jus gladii. 2. Esa. 11, v. 9: *Non maleficient nec corrumpent in universo monte sanctitatis meae, quia repleta est terra scientia Domini,* quod repetitur cap. 65, v. 25. Ergo in N. T. magistratus non licet occidere facinorosos. Respondemus: non agitur ibi de officio magistratus, sed de conversatione piorum in regno Christi. Praedicat propheta, futurum ut in N. T. per doctrinam evangelii, quae misericordiam in Filii missione exhibitam celebrat, animi hominum sincera et ardenti dilectione impleantur, ut qui antea fuerant crudeles et immiserordes, ex agnitione Dei et Salvatoris Jesu Christi Spiritum dilectionis concipiant, per quem non solum inter se cum aliis pacem colant, sed etiam caritatis officia invicem praestent. Hieronymus in comment. hoc loco refert ad defensionem ecclesiae contra hostes: *Nocere et occidere nequaquam poterunt venenata prius animalia eos, qui habitaverint in monte sancto Dei,* quod interpretatur ecclesia. Plura de hoc loco dicentur inferius in quaestione de bello. 3. Matth. 6, v. 12: *Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Ergo magistratus debet remittere, non autem capitales poenas irrogare, cum ex praescripto Christi orationem recitare cogatur. Respondemus: haec ratio nullas omnino poenas irrogare posset magistratus, nec parentes delicta liberorum virgis occidere deberent, quod absurdum. Loquitur autem Christus de offensis privatis, quae in vita communis incidunt, quas fraterna condonatione ac reconciliatione abolendas esse facile concedimus, sed ubi ratio est enormium delictorum tranquillitatem publicam turbantium, contra quae magistratui gladius est datus. 4. Matth. 13, v. 30: *Sinite crescere triticum, Ergo magistratus ea non debet eradicare.* Respondemus: explicatio parabolarum juxta fidei analogiam instituenda. Ergo non debet haec parabola ita explicari, ut tollat officium magistratus disertis verbis traditum Rom. 13, v. 4. De vero hujus parabolae sensu inferius late disputabitur. 5. Christus interpretatur discipulos Luc. 9, v. 55. *quod ignem cohibere in Samaritanos delabi expetierint, et opposuit illi naturam N. T. quod est tempus gratiae: Nuncius cujus spiritus filii sitis?* Respondemus: improprie Christus privatam vindictae cupiditatem, a quo officium magistratus vindictam divina auctoritate exercentis longissime est distinctum. Nec fas est apostolis, utpote ecclesiasticis personis, poenas publicas irrogare, quam ad rem praepostero allegatur extraordinarium Eliae factum. 6. Rom. 12, v. 17. *Nolite malum retribuire pro malo.* Respondemus: loquitur apostolus de personis privatis et privatis

vindicta, non autem de personis publicis et potestate gladii magistratui divinitus data. 7. 2. Cor. 10, v. 5: *Arma militiae nostrae non sunt corporalia, quae verba apostoli sunt generalia ad omnes Christianos et sic etiam ad magistratus pertinentia.* Respondemus: distinguendum inter forum politicum et ecclesiasticum. Apostolus hic loquitur de foro ecclesiastico, in quo non corporalibus, sed spiritualibus armis adversus Satanam et ipsius organa pugnandum. Sed quia forum ecclesiasticum non tollit forum politicum, ita quoque arma spiritualia in foro ecclesiastico non tollunt arma corporalia in foro politico.

305. Photiniani aliis utuntur fundamentis. 1. Pugnatur cum lege Christi, videlicet cum praecepto de dilectione inimicorum, eripere homini vitam Matth. 5, v. 44. Ostorodus in instit. cap. 26. pag. 165: Wir halten dafür, wo man gewiß wüßte, daß durch dies Mittel, nemlich so wir die Obrigkeit wider Gewalt und Unrecht um Hülfe anriefen, unser Widersacher sollte in Todesgefahr oder sonst in einen großen merklichen Schaden gerathen, daß man allen Gewalt und Schaden, so uns von ihm zugefügt worden, leiden müßte c. 27. p. 173: Weil Christus nicht allein nicht zuläßt zu verschaffen, daß dem, so dir ein Auge ausreißet, wieder ein Auge ausgerissen werde, sondern auch heißet unsern Feinden Gutes thun, so wird je offenbar, daß er viel an dem Geseß Moses, was dies Gebot betrifft, gebessert und zu demselben gethan habe. cap. 28. p. 185: Christi Gebote lassen nicht zu, daß die Obrigkeit jemand das Leben nehme. Schmaltzcius contra Frantz. in refut. disp. 6. poster. de reb. civil. p. 389: *Magistratus Christianus non potest pro libitu suo quas velit poenas contibus irrogare, sed semper illi ratio habenda legum Christi regis nostri omnium.* p. 391: *Non sine causa factum esse credo, quod non aperte et diserte capitalia supplicia sint abrogata in evangelio, sufficere autem totam analogiam evangelii ad tollenda ista. Tempus nunc est gratiae. Caritas proximi praecipitur perfectissima et alia his sunt similia. Ex his qui non videt manifeste sequi, non licere in vitam hominum nocentium saevire, is a carne sua vel a spiritu Antichristi et longa male agendi consuetudine excoecatus est.* Respondemus: num vero Schmaltzcius in fraternitatem illos cooptare satagit, qui spiritu Antichristi excoecati sunt? De re ipsa respondemus, ex lege caritatis non posse inferri, quod magistratui capitalia supplicia irrogare sit prohibitum. Primo enim Christus non tulit novam caritatis legem, nec praeceptis moralibus perfectiora quaedam mandata addidit, sed veterem legem de caritate proximo, adeoque etiam inimicis exhibenda repetivit, ut suo loco fuit demonstratum. Quodsi ergo in V. T. licuit magistratui capitales poenas irrogare salva caritatis lege, utique etiam magistratui Christiano in N. T. idem licebit. Deinde magistratus duplicem sustinet personam, privatam et publicam; quatenus est persona publica, et divinum gerit officium et Dei minister est in exercenda ad-

versus facinorosos vindicta. Ut ergo Deus ipse facinorosos extraordinarie igne, aqua et aliis modis punit ac nihilominus manet ipsa caritas; sic quando Dei nomine et divini officii ratione magistratus facinorosos punit, nihil quidquam contra legem caritatis agit. Denique si pugnaret contra legem caritatis facinorosis capitales poenas irrogare, pugnaret contra eandem legem gravioribus poenis in facinorosos animadvertere, quam sunt capitales. Jam vero concedunt Photiniani, ut magistratus ejusmodi poenarum generibus utatur, sic enim habet Schmaltzcius d. l. p. 359: *Ne quis statuat, hac ratione aliquid detrahi magistratui, sciendum est, nos qui credimus, non licere magistratui Christiano humanum sanguinem fundere, ut hodie fit, credere, quod aliis modis, qui fortassis sunt severiores quam sanguinis fusio, in officio continere liceat magistratui homines facinorosos, modo ne vita priventur.* At si non pugnatur cum lege caritatis continere homines facinorosos in officio modis aliis, qui sunt fortassis severiores quam sanguinis fusio, multo minus pugnabit cum caritatis lege facinorosorum sanguinem juxta leges fundere. XIV. 173. Excipit Schmaltzcius esse disparem rationem, quia sanguinis fusione simul etiam vita aeterna privari facinorosos esse plusquam verisimile, quo nihil magis caritati, quam proximo sub foedere novo debemus, contrarium esse queat. Respondemus: repetimus fratrem illam validissimam, quod etiam in V. T. proximo debita fuerit caritas, quodsi ergo cum sanguinis fusione amissio vitae aeternae fuisset simpliciter, immediate et perpetuo conjuncta, utique nec in V. T. licuisset facinorosorum sanguinem fundere. Christianos magistratus in N. T. quod attinet, illi satis mature significare solent maleficis capitali supplicio addictis, quod capitis poena ipsis sit subeunda, adjungunt etiam illis ecclesiae ministros, qui illos instruant, consolentur et coenam Dominicam ipsis administrent, unde experientia teste complures malefici in vera poenitentia moriuntur ac saepius publice Deo gratias agunt, quod ex medio scelerum cursu abrepti et ad supplicium perducti beate mori didicerint. Quodsi qui in impenitentia moriuntur, suae improbitati et pertinaciae illud acceptum ferant. Magistratus exsequitur Dei judicium; quemadmodum ergo extraordinario Dei judicio multi in impenitentia moriuntur, ita quoque ordinarium illud Dei judicium, quod magistratus administrat, impenitentes quandoque abripit. Quid quod idem contingere possit in poenis, quas Photiniani concessas statuunt. Ostorodus p. 155. *carcerem* concedit, ac fieri potest, ut in squalore carceris constituti violentas manus sibi inferant vel ex aegritudine mortem obeant.

306. 2. Joh. 8, v. 11. *Christus noluit damnare adulteram, quam tamen lex damnabat. Ergo non vult usum gladii concedere magistratui.* Schmaltzcius contra disp. 6. poster. Frantz. de reb. civil. p. 391: *Si Christus legem istam de puniendis adulteris approbasset, quid opus fuisset modum eumque tam argutum excogitare, quo adultera illa liberaretur? licetne aliquo modo quantumvis arguto*

Joh. 8,
v. 11.
Christus
noluit
adulteram
damnare.

efficere, ut Dei praeceptum non observetur? nihil autem intererat, a quo tandem adultera puniretur, si punienda fuisset, num ab hominibus piis vel impiis. Respondemus: 1. quidam existimant, historiam illam de muliere adultera non esse genuinam nec certae fidei, cum non exstet in Syriaca paraphrasi, cum Eusebius lib. 3. hist. eccles. cap. 39. aperte indicet, *se non vidisse eam in evangelio Johannis, sed adjectam esse eam a Papia ex evangelio secundum Hebraeos vel Nazaraeorum*, cumque in quibusdam Graecis exemplaribus in calce olim adjecta fuerit, denique cum Chrysostomus, Theophylactus et Nonnus in ordinaria textus paraphrasi eam praeterierint. Sed cum antiquissimi scriptores, Ammonius in monotessaro, Athanasius in synopsi, Chrysostomus homil. 60. in Joh. Ambrosius lib. 7. epist. 58. Hieronymus lib. 2. adv. Pelag. Augustinus tract. 33. in Joh. Euthymius in collectan. ex patrib. etc. hujus historiae mentionem faciant, neque quidquam analogiae fidei contrarium contineat, ideo hanc scripturae partem libenter recipimus. Augustinus lib. 2. de adult. conjug. ad Pollent c. 7. arbitratur, *historiam revera fuisse a Johanne scriptam, sed curatum a crudelibus maritis, ut expungeretur, quo ucores adulterae occiderentur.* 2. Nihil vero patrocinii in hac historia invenire poterunt Photiniani. Christus enim cum docendi causa in hunc mundum venisset, noluit civilis magistratus partes ad se pertrahere, contentus ad poenitentiam ac fidem per verbi praedicationem homines adducere, Joh. 6. v. 25. Luc. 12, v. 14. Exemplum ergo Christi nequaquam probat, jus gladii magistratui non competere, sed hoc duntaxat probat, personis ecclesiasticis illud non competere. 3. Johannes expresse dicit v. 6. quod *animo tentandi* Christum Pharisei hanc adulteram adduxerint. Lex Dei jubebat facinorosos punire, Christus peccatores ad se vocabat, quin et expresse dixerat, quod *publicani et meretrices praecedant phariseos in regnum Dei* Matth. 21, v. 31. adducunt igitur adulteram et quaerunt, quid de ea statuatur, ut calumniam ipsi struant. Volunt eum illustri aliquo exemplo in alterutrum incurrere, ut vel legem Dei absolvendo damnaret, vel propriam suam doctrinam, peccatricem condemnando, revocaret. Christus igitur hypocritis illis non discendi, sed tentandi animo quaerentibus indirecte respondet, qui enim *fallaciter interrogat, directum responsum audire non meretur*, ac primum quidem *digito scribit in terram*, vel ut ostendat, se non attendere, quid illi enarrent, neque ad se illa pertinere, unde in quibusdam exemplaribus additur *ὃν προσποιούμενος*; vel ut symbolice demonstret, eam esse dignam poena, nec se velle eam absolvere a poena legibus definita, quia *scribi alicujus nomen in terra est ad exitium destinari* Jer. 17, v. 13. (Quidam statuunt, Christum eadem verba in terra scripsisse, quae postea prolocutus est: *Qui nunc peccato est, primus in eam lapidem mittat*; alii existimant, Christum tacite significare voluisse, legem Mosaicam, ad quam toties provocabant, esse ipsis instar literarum in pulvere scriptarum, quae

cito delentur.) Cum vero Judaei interrogando perverarent, respondit: *Qui vestrum immunis est a peccato, primus in illam lapidem jaciatur*, non tradens generalem aliquam regulam, quod non liceat puniri fontes nisi ab illis, qui a peccato penitus immunes, quia in poenis non ad personae vitium, sed ad publicum officium et legum ordinem respiciendum est; verum ad hypocritas et insidiatores, a quibus interrogatus erat, responsum suum accommodans. Deut. 17, v. 7. ordinaverat Deus, *ut testes primi lapides in reos conjicerent*, hanc legem Christus ita accommodat, quod Pharisei peccatis in utramvis aurem immersi de se primo omnium soliti esse debeant, neque exteriora duntaxat peccata in aliis observare, sed interiorum naturae corruptionem et interiora peccata sibi ipsis adhaerentia agnoscere. Existimabant illi, se *non esse peccatores, ut caeteri* Luc. 18, v. 11. blandiebantur sibi de puritate et innocentia, Christus igitur ad conscientiae scrutinium ipsos remittit et ostendit, judicium et condemnationem legis ferri non solum adversus eos, qui in notoriis et externis delictis haerent, sed adversus omnes homines, quippe quorum nullus est ἀναμάρτητος, cum tamen lex *maledictos pronunciet omnes, qui non permanent in omnibus, quae scripta sunt in libro legis* Deut. 29, v. ult. 4. Potest et hoc observari, quod Pharisei dicunt, *in lege praeceptum esse, ut adulterae lapidentur*, cum tamen simpliciter et in genere tantum capitalis supplicii fiat mentio, non autem lapidationis in specie Levit. 24, v. 10. Deuter. 22, v. 22. ex quo intelligitur, Phariseos modum supplicii in lege definitum exasperasse, cum propriis peccatis admoniti commiseratione potius erga peccatores poenitentes duci debuissent. 5. Quod Christus v. 11. digressis accusatoribus subjicit: *Nec ego te condemno*, id de absolutione a spirituali reatu, non a politica poena accipiendum esse res ipsa testatur. Si enim a legitimo magistratu secundum legem ad poenam mortis condemnata fuisset, Christus nunquam eam poenam eripuisset, nam in passione latroni poenitentiae agenti remittit culpam, interim magistratus poenam eum non subtrahit Luc. 23, v. 43. Sed quia tunc hic aderant, qui publica auctoritate instructi poenam condemnarent, ideo etiam Christus eam condemnare noluit, unde in hoc ipso loco diserte addidit, v. 12. *οὐδέ τις σε κατέχειν*, quasi diceret, cum politicus magistratus poenae te subtraxerit, nec ego ad eam te retraham. Sic minister ecclesiae non interponit magistratum, si maleficos trahat ad supplicium, sed si maleficus evadat manus magistratus ac poenitentiam ductus in sinum ministri peccata sua per confessionem deponat, is a ministro ecclesiae non retrahendus est ad supplicium. 6. Ex quibus facile apparet, quid ad Schmaltzii objecta respondendum, qui de consuetudine sui infirmitatem animadvertens subjicit: *Quid si concedam, Christum tunc non curasse, ut illa aboleretur, sed permixturum fuisse, ut legem revocaret secundum legem Moysis, num hoc iure potest, eum legem istam approbasse et poenam*

non abrogasse? nihil minus, nondum enim tunc tempus erat abrogandi istas leges. Ferenda fuerant multa et multa facta sunt Domino Jesu in terris degente, quae nunc nullo modo fieri possunt salva conscientia. Quantum tamen ejus fieri potuit, procuravit Dominus Jesus, ne ista fierent, id quod sabbathi exemplo declarat. Respondemus: Christus jamtum proposuerat legem caritatis de dilectione inimicorum Matth. 5, v. 44. quodsi ergo capitalium suppliciorum irrogatio pugnaret cum illa lege, Christus utique jamtum abrogasset capitalia supplicia. Exemplum de abrogatione sabbathi est plane dissimile. Quamvis enim Christus in diebus carnis suae ipso facto nondum abrogaverit sabbathum, tamen in N. T. ceremoniam legis determinationem sublata esse subinde et verbis et exemplis docuit; nondum vero probatum dedit Schmaltzius, Christum docuisse, quod supplicia capitalia in N. T. sint abroganda.

307. 3. Nullum exstat mandatum in N. T. de suppliciis capitalibus adversus facinorosos exercendis, leges autem V. T. in quibus tale quid praecipitur, sunt forenses ac in N. T. abrogatae. Ostorodus in instit. c. 28. p. 187. Schmaltzius cont. disp. 6. poster. Frantz. p. 390. Respondemus: ostendimus superius, legem illam divinam Genes. 9, v. 6. esse in N. T. repetitam ac usum gladii magistratui confirmatam, Rom. 13, v. 4. Nec est, quod excipiant, meliorem sentes puniendi rationem inveniri quam gladio, videlicet multa pecuniaria, carcere, fustigationibus, durissimis laboribus, exilio, publica ignominia etc. modo poena illa non noceat vitae vel hominem ad labores ineptum reddat. Ostorodus d. I. p. 155. Schmaltzius d. I. p. 389. Quemadmodum enim jurisconsulti dicunt de legibus humanis, scripta lege nemo debet esse sapientior lege, ita multo justius de lege divina hoc dici potest. Deus ipse, qui est summa sapientia, non concessit magistratui usum gladii, si in hac naturae corruptione non fuisset necessarium ipsi visum, quosdam delinquentes capitali supplicio afficere et tranquillitatem publicam hac ratione asserere. Concedunt adversarii, magistratui in V. T. fuisse non solum concessum, sed etiam mandatum gladii adversus facinorosos usum, atqui si melior puniendi ratio esset coercere facinorosos multa, carcere, laboribus etc. Deus non praescripisset modum puniendi optimum. Concedunt iidem, legitimam defensionem modo vindictae cupiditas absit, a magistratu contra adversarium implorari posse. Atqui si magistratui usus gladii est ademptus, non poterit officio suo satisfacere et legitimam ac sufficientem defensionem parti innocenti praestare, saepe enim adversarius est effrenate ac desperate improbus, qui nec carcere, nec exilio, nec fustigatione sese emendari patitur. Urgemus igitur dictum apostolicum: Magistratus non gerit gladium frustra. Nequaquam dicimus, quod omnes delinquentes gladio puniendi sunt, cum sint certa delictorum et poenarum genera, sed hoc duntaxat urgemus, quod pro ratione circumstantiarum magistratus poenas usque ad capi-

tis supplicium extendere possit ob usum gladii divinitus sibi concessum.

308. Ex illis, quae de capitalibus suppliciis dicta sunt, colligimus haec notanda: 1. illos, per quos magistratus supplicia irrogat, nec infamia juris laborare, nec e coetu Christianorum excludendos esse. Quodsi enim magistratus Dei minister est et Deo ministerium exhibet vindictam adversus facinorosos exercens, utique etiam illi, quorum opera magistratus hac in re utitur, nec infames, nec impii hoc nomine sunt censendi. Si honestum est, principem in facinorosos capitalem sententiam ferre, cur non erit justum ac honestum eandem sententiam exsequi? Deus ipse in poenis inferendis non tantum malis, sed etiam bonis spiritibus utitur. In V. T. quandoque ipsi magistratus, quandoque illorum ministri honoratiores, quandoque populus suppliciorum capitalium exsecutor erat. Deut. 17, v. 7: Manus testium erit adversus eum in principio ad interimendum eum et manus universi populi in novissimo. Jos. 7, v. 25. Achanum sacrilegum lapidibus obruit omnis Israel. Jud. 8, v. 20. Gideon interficit Zebach et Zalmunah, cum filius ipsius primogenitus Jether hoc facere recusasset. 1. Sam. 15, v. 33. Samuel judicis officio adhuc fungens Agagem Amalekitarum regem in frusta coram Domino dissecat. 1. Sam. 22, v. 17: Dixit Saul rex cursoribus, qui stabant juxta eum, interficite sacerdotes Domini. 1. Reg. 2, v. 34. Joab cum altaris cornua apprehendisset, a Banaja summo exercitus duce est occisus. Progressu tamen temporis certis quibusdam personis hoc officium executionis fuit demandatum, quae propter levitatem et inhumanitatem, cumprimis ob invidiam suppliciorum vulgo contentui esse coeperunt, unde Aristoteles lib. 6. pol. c. ult. dicit, probos viros hoc genus functionis avversari; sed ecclesiae minister eas a sacrorum usu hoc nomine handquaquam excludat. 2. Magistratus non posse nec debere quibusvis facinorosis supplicia capitalia penitus remittere, id enim pugnaret cum magistratus officio, cum regula justitiae, cum incolunitate reipublicae et cum manifesta ratione. Magistratus divina auctoritate gladium gerunt ac vindictam exercendo Dei sunt ministri, ideo etiam de alieno non sint nimis liberales, nec nimia vel coniventia, vel lenitate scelerum incremento ansam praebeant. Deut. 19, v. 19: Aufer a malum de medio tui, non parcat oculus tuus. 1. Reg. 20, v. 42: Quia dimisisti virum, quem ego occidere jusseram, erit anima tua loco animae illius. Lactantius lib. de ira: Iudex peccatis veniam dare non potest, quia voluntati scribit alienae, Deus autem potest, quia suae dispensator atque iudex. Magistratus est minister et exsecutor divinae legis, ergo non debet esse lege ac jure clementior. Nov. 82. de iudicib. § oportet 10. quem textum in haec rem admirabilem dicit Prosper Farinacius in praxi criminali lib. 1. tit. 3. de delict. q. 17. **Bellarminus lib. de laicis c. 14. §. Respondeo, videtur Erasmus etc. asserit, pro vita captivorum sceleratorum et crimen

Portiata
1. Carni-
fices et
lictores
ab usu
sacrorum
non esse
arrendos.

XIV. 177.

2. Magi-
stratus
non posse
capitalia
supplicia
semper et
ubique re-
mittere.

capitale fassorum intercedere justum esse, quod ipsum ante eum Augustinus epist. 58. statuit. Sed negativa potius probanda. Augustinus d. l. statuit, *licere magistratui reos impune dimittere ad aliorum intercessionem*. Macedonius illud negavit epist. 57. Bueanus in instit. loc. 49. q. 42. distinctione utitur. ** *Ludovicus* cognomento sanctus Galliae rex, cum aliquando ex psalmis Davidicis preces ad Deum conciperet et aliquis pro quodam capitalis criminis reo gratiam petens intervenisset, rex quasi aliud agens annuit, sed cum in lectione statim pergens incidere in v. 3. Psalm. 106: *Beati qui faciunt justitiam omni tempore*, protinus revocari eum jussit, cui gratiam concesserat, eamque irritam fecit memorabili sententia edita, *principem, qui punire potest crimen nec punit, non minus coram Deo reum esse, quam si id ipse perpetrasset*. Antimachiavellus lib. 3. theorem. 7. Camerarius part. 1. succis. medit. c. 100. p. 467. Cum alii Galliae regi conquerenti, quod jam tertio a malefico commissum sit homicidium, morio assisteret, respondit regi: Primum duntaxat homicidium ipse perpetravit, tu vero secundum et tertium. Nam si primi veniam non dedisses, unicum illud commisisset, Auctor librorum de rebus gestis Ludov. XI. et Caroli Burgund. ducis lib. 2.

In quibus
casibus
poenae
mitigan-
dae.

XIV. 178.

309. Interim non negamus, magistratum facinorosorum misericordia tangi et pro circumstantiarum ratione poenas quandoque mitigare posse ac debere. 1. Distinguendum enim *inter scelera*, quorum quaedam sunt *per se ac sua natura capitalia*, utpote quae directe in ipsum Deum committuntur, ut magia, blasphemia; vel quae contra humanam naturam directe pugnant, ut sodomia, bestialitas; vel quae civilem societatem penitus destruunt, ut latrocinium, homicidium voluntarium etc. in hisce coërcendis ratio habenda honoris divini et humanae societatis ac civium incolumitatis; quaedam vero *ex magistratus constitutione duntaxat sunt capitalia*, in quibus poenas legibus sancitas magistratus ex justa causa mitigare potest. 2. Distinguendum *inter poenas legibus expressis definitas et inter poenas iudicis arbitrio relictas*. Illas non potest magistratus, praesertim inferior, tollere, quinimo iudex infamia notatur, qui minorem poenam, quam leges statuunt, delictis imponit l. servos S. C. ad l. Jul. de vi publ. vel pari poena, quam leges crimini irrogant, punitur l. 3. in fin. C. ne sacr. bapt. iter. sed in hisce ad clementiam pronior esse debet. 3. Respiciendae sunt *circumstantiae personarum et delictorum*. Quandoque enim persona vitam prius egit honestam et ex consortio pravorum uni delicto involuta est, quandoque vero ad imam usque scelerum nequitiam pervenit. Sexus, aetas, genus etc. ad *mitigandam* quandoque magistratum permovere possunt. In delicto spectandum *cum primis propositum et consilium, deinde iteratio, deinceps objectum contra quod commissum*. 4. Distinguendum *inter liberationem a toto et a tanto*. Magistratus ex justa causa rempublicam potissimum concernente reum a tanto liberare potest, sed ex privato favore non potest eum a tota poena

penitus absolvere, quia hic ordo divinitus constitutus est, ut poena sit comes injustitiae. Tenenda igitur est haec regula: *Quando lex admittit lenitatem et reus emendari sine duriori poena potest, nec periculum aut damnum patitur humana societas, nec cives redduntur exemplo deteriores, tunc magistratus clementiori sententia adversus reum uti potest*.

310. In poenarum igitur, praesertim capitalium irrogatione sequentes canones observandi sunt. 1. *Ad poenas capitales raro et tarde magistratus accedendum. Ut medico indecora multa funera, ita principi multa supplicia*, Seneca l. de clem. Sit apud bonum principem parsimonia etiam vilissimi sanguinis, *sit pretiosus sanguis subditorum in oculis ejus*, Psalm. 72, v. 14.

Sit piger ad poenam princeps, ad praemia velox. Quemadmodum medici omnia prius tentant, antequam ad ustiones et sectiones descendant, quos enim morbus non curat diacta, illos pharmacum, et quos pharmacum non curat, illos demum sanat ferrum; sic princeps cogitet, *satiùs esse vitiosas reipublicae partes sanare quam exsecare*, Cicero libr. 2. ad Attic. epist. 1. Decet principem, quamdiu potest verbis primum mollibus curare civium ingenia; transeat deinde ad tristorem orationem, qua moneat adhuc et exprobrat, delicta; novissime ad poenas, et has adhuc leves et revocabiles decurrat, ultima vero supplicia sceleribus ultimis ponat, *ut nemo pereat, nisi quem perire etiam peremptis intersit*. In dubio satius esse statuatur nocentem dimittere quam innocentem condemnare. l. ea quae ff. de reg. jur. et l. absentem ff. de poenis Cui consonum illud Antiphonis apud Stobaeum serm. 44: *Si peccatum est in iudicando, praeter fas quonque perdere, illud enim antiquum, hoc aeternum*. 2. *Ex meris praesumptionibus nemo ad poenas capitales damnandus*. l. Qui sententiam. C. de poen. et l. ult. C. de probat. In criminalibus causis non est perveniendum ad poenalem sententiam, nisi res fuerit maleficium confensus vel clarissimis probationibus convictus. Coniunge l. Absentem ff. de poenis ubi expresse statuitur, *neminem ex solis suspicionibus de crimine esse damnandum*. Juris interpretes recte statuunt, *in criminalibus probationes luce meridiana clariores esse oportere*. Consequens hujus regulae est, quod *propria confessio rei non sufficiat ad poenam infligendam, nisi de veritate delicti constet*, multi enim taedio vitae ad poenas se offerunt, licet nihil admiserint morte dignum, et homines conscientiae stimulis impulsos quandoque rigidiores sunt in se ipsos quam leges. Genes. 44, v. 18. Josephi fratres et inter eos etiam Benjamin, hoc innocentiae suae probe sibi consilii essent, nihil tamen minus furti se reos fatentur. Proinde ad probandum aliquod scelus non sufficit propria rei confessio vel metu, vel tormentorum cruciatu extorta, sed necessaria sunt alia evidentiora indicia, ut ex hoc loco colligit Gesnerus disp. 34. in Genes. 2. Sam. 1, v. 10. Amalekita se Saulem interfecisse mentitur.

cum nihil tale ab ipso fuisset factum. Sit ergo magistratui perpetuo in conspectu posita divina sanctio Deut. 17, v. 4: *Si scelus aliquod renuntiatum tibi fuerit atque audieris, inquirito diligenter, ac si vera ac certa fuerit res illa, si commissa fuerit abominatio ista in Israël, tunc produces virum illum aut mulierem illam. c. 19, v. 18: Cum diligentissime perscrutantes iudices invenerint, falsum testimonium contra fratrem dixisse, reddent ei, sicut fratri facere cogitavit.* 3. *Sententiae et executiones earum in capitalibus judiciis non sunt praecipitandae.* Profluit hoc ex priore, si enim omnia diligenter prius exquirenda, ideo ad veritatis investigationem satis temporis ac diligentiae adhibendum. Theodosius cum per iram omnes Thessalonicenses damnasset, monitu Ambrosii legem tulit, ut supplicia capitalia post imperatoris rescriptum per triginta dies suspenderentur, quae habetur l. 20. C. de poenis. c. Apud Thessalonicam 11. q. 3. Nicephorus lib. 12. hist. eccles. c. 41. Festinatio et ira sunt duae capitalium judiciorum pestes. *Leges ad puniendum non iracundia, sed aequitate ducuntur,* Cicero lib. 1. offic. Eodem ergo modo iudex agat, quippe qui est lex animata. Nec alia de causa quam irae sedandae gratia secures apud Romanos fascibus erant alligatae, Plutarchus in quaest. Rom. q. 82. Cogitet ergo iudex illud Senecae lib. 2. de ira c. 23: *Potest poena dilata exigi, non potest exacta revocari.* Anaxandridas Leonis filius interrogatus, cur cum de vita agitur in iudicio, causa a senioribus per complures dies disceptetur et qui absolvitur, nihilominus reus maneat, respondit: *Plures dies iudicio impendi, quod si in re capitali titubent, non sit ad poenitentiam regressus, interim reum teneri legibus, quod hac lege liceat rectius aliquid de eo discernere,* Plutarchus in Lacon. 4. *In ipsa poenarum irrogatione commiseratio principis elucescat, ne reorum poenis delectari videatur.* Bias Prienaesus damnaturus aliquem ad mortem lacrymasse fertur ob hominis miseriam. Quodam vero dicente, quid est, quod defleas, cum in tuo sit arbitrio condemnare aut liberare hominem? respondit, *necessarium quidem esse naturae condolare, a lege autem et iustitiae regula discedere magis periculosum,* Stobaeus serm. 44. Vespasianus apud Suetonium laudatur, quod nullius unquam caede laetatus justis etiam suppliciis illacrymarit et ingemuerit. Antoninus dicere solebat, *inhumanum esse humanis casibus et calamitatibus non ingemiscere.* Magistratus ergo non irroget poenas graviores quam quae legibus sunt definitae, ne tam ex proprio arbitrio, quam legum imperio supplicia inferre censeatur; nec spectet supplicia, ne ex illis voluptatem aliquam capere videatur. *Ferina rabies est, sanguine et vulncribus gaudere,* inquit Seneca lib. 1. de clement. c. 24. *Qui hominem quamvis ob merita in conspectu suo jugulari pro voluptate computat, aequae suam polluit conscientiam, quam si homicidii, quod fit occulte, spectator et particeps fiat,* Lactantius lib. 6. de vero cultu c. 20. unde in syno-

psi hist. Caroli IX. Galliae regis non immerito ipse reprehenditur, *quod in natali filiae suae, quam ex Isabella Austriaca Maximiliani II. caesaris filia tulit, tam avidus fuerit spectandorum suppliciorum, ut sub occasum solis faces accendi jussisset circa furcam, ut morientium ora certius cognosceret.* Detestanda est Caligulae crudelitas, qui non tantum cupidissime spectabat supplicia, sed etiam reos minutis lacerari jubebat ictibus, subinde carnificem interpellans: *Cura, ut se mori sentiat,* Suetonius in Calig. *At miserum senectuti instrumentum recordatio crudelitatis,* inquit Ammianus Marcellin. lib. 29. 5. *In cadavera maleficorum supplicio affectorum non est saeviendum.* Ferinae hoc est rabiei et crudelitatis, ne ipsa quidem morte satiari posse, sed in mortuorum cadavera injurium esse. Quamvis ergo corpora damnatorum post mortis sententiam executioni datam nemini liceat absque consensu magistratus e cruce vel patibulo tollere et sepulturae tradere, ne ipso facto sententia iudicis adversus eos prolata injustitiae accusari videatur, ut colligant juris interpretes ex l. Capitalium et l. Corporum ff. de cadaveribus damnatorum; tamen dicta l. Corpora et l. Graeca 9. C. de haeretic. exstat plena humanitatis constitutio, *quod non solum cognatis, sed etiam quibuscumque petentibus corpora damnatorum ad sepulturam danda sint,* unde Cicero Verri probri loco objicit, *quod sepulturam punitorum denegare aut divendere fuit solitus.* Quod ergo corpora suspensorum in patibulo vel rota fractorum insepulta relinquuntur, illud probabilem quidem habet rationem, ut scilicet alii ab iisdem facinoribus conspectu deterreantur, dicta l. Capitalium; interim cum generale et antiquissimum exstat Dei decretum, Genes. 3, v. 19: *Terra es, et in terram reverteris,* specialis item sanctio Deut. 21, v. 23: *Non permanebit cadaver in ligno, sed in eadem die sepelietur,* cumque ossa filiorum Saulis cruci affixorum David colligere et sepulturae tradere jubeatur 2. Sam. 21, v. 13. ideo ex l. Graeca 9. C. de haeretic.: *Quamlibet nocentibus non denegari jus sepulturae, humanum et sanctum esse dicimus.*

311. Ceterum de modo irrogandorum suppliciorum quaeritur, 1. *an probanda sit sortitio de poenis?* Cicero pro Cluentio dicit: *Statuerunt ita majores nostri, ut si a multis flagitium esset rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverteretur, ut metus ad omnes, poena ad paucos perveniat.* Videri alicui poterat hoc esse injustum, cum in poenis irrogandis iustitia spectari debeat, ea vero non admittat, ut iisdem de causis alii plectantur, alii evadant impunes, sed poenas jubeat esse aequales; sed distinguendum inter delicta paucorum et totius alicujus communitalis. In delictis paucorum nullus debet sortitioni dari locus, sed in delicto totius communitalis ac multitudinis, quando omnes puniri cum extremo reipublicae vel exercitus detrimento conjunctum esset, aliquibus duntaxat in terrorem reliquorum poena irroganda et res sorti committenda. Simili fere ratione Augustinus in

De modo
suppli-
clorum.
Qu. 1.
An pro-
banda
sortitio
de poenis.

XIV. 181.

epist. ad Honoratum consulit, ut in gravi persecutione non fugiant omnes ministri, nec omnes se obijciant periculo, sed retineantur, qui ad praesentem usum sufficient, reliquis ablegatis, ut ad meliora tempora reserventur. Delectum ergo esse adhibendum ac retinendos eos, quos plebi utiles fore putamus. Quodsi omnes videantur aequales et omnes dicant, se velle manere ac mori, tum sortibus rem esse committendam.

2. An arithmetica, an geometrica proportio in poenis observanda.

312. 2. An proportio arithmetica, an vero geometrica in poenis irrogandis observari debeat? Arithmeticam proportionem suadent haec argumenta:

1. divina sanctio. Absolute enim et simpliciter absque ulla determinatione et distinctione personarum dicitur Genes. 9, v. 6: Quicumque effuderit sanguinem humanum, ejus sanguis fundetur per hominem. Lex talionis in politia Israëlita erga omnes erat aequalis. Animam pro anima, oculum pro oculo etc. Exod. 21, v. 24. Lev. 24, v. 19. Deut. 19, v. 21. 2. προσωποληψία prohibitio. Levit. 19, v. 15: Non suscipies vel elevabis faciem pauperis nec decorabis faciem magni. Deut. 1, v. 17: Non agnoscetis faciem sive personam in judicio, sicut parvum, sic magnum audietis. At nisi arithmetica proportio in poenis observatur, προσωποληψία committi videtur. 3. Judicis conditio. Judici ratione officii incumbit, uni-

XIV. 182. cuique quod suum est tribuere, unde etiam vocatur δίκαιος quasi δίκαιος, per medium transiens, quod justam in omnibus observet aequalitatem. Ergo etiam in poenis irrogandis aequalitatem arithmetica sequatur. Judex est jus animatum. Atqui jus in poenarum comminatione arithmetica aequalitatem sequitur. Ergo eandem sequatur judex in executione. 4. Evidens ratio. Si ad statum et conditionem personarum remota aequalitate arithmetica in poenis irrogandis respiciendum, majori poena honorati, primarii ac nobiles erunt afficiendi, quod absurdum. Non enim facto solum nocent, sed etiam exemplo. Omne animi vitium tanto conspectius in se crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur. Absit, ut existimes, scribit Jacobus rex Britanniae lib. 1. δωρ. πασι. ad filium, gradus eminentiam imminuere delicti atrocitatem, sed contra potius eo majorem in modum augetur peccati gravitas, quo celsior habetur personae dignitas. Tolosanus libr. 4. de republ. cap. 2. num. 9. inquit: Quibus non est virtutis praestantia, generis claritas potius dedecori et ignobilitati est quam laudi et gloriae, neque amplius ea claritas prodeesse potest, quam ut non possint latere, si velint et sint fabula vulgi, dum degenerant. 5. Incommodi consecutio. Si ad statum personarum in poenis irrogandis respectus habetur, mala plurima consequuntur, honoratior enim ac nobiliores lenitate illa ad flagitia invitantur, sicut in Polonia caedes multiplicatae, propterea quod nobilis rusticum occidens multa quinque forenorum delictum expiare poterat. Reliqui vero de inaequalitate jure conquirebantur, unde cives perpetuis simultatibus atque odiis distrahuntur. Hisce ac similibus rationibus permotus rex Sass. proprium suum filium Jonathanem ob transgressionem legis capitali supplicio adju-

cavit 1. Sam. 14, v. 44. ac David filium suum Absolonem propter fratricidium persecutus est 2. Sam. 13, v. 39. Contra vero geometricam sive harmonicam proportionem observandam esse qui putant haec fundamenta proferunt: 1. a divino mandato. Deus ipse respectu ad personas delicti reas habito poenas mitigat. Exod. 21, v. 20: Qui percusserit servum vel ancillam baculo et mortui fuerint in manibus ejus, vendicando vendicabitur; v. 21. et autem uno die vel duobus supervixerit, non subiacet poenae, quia pecunia illius est. 2. Ab absurdo. Si arithmetica aequalitas in poenis stricte esset observanda, leges omnes everterentur, quia infinita locorum, temporum, personarum et circumstantiarum varietas causarum dissimilitudinem introducit. 3. Ab exemplis. Saul filium suum ad intercessionem populi a poena absolvit, 1. Sam. 14, v. 45. David Joabum, qui Abnerem interfecerat, non statim trahit ad poenam, quia fuit gratus et potens apud omnes populum, nec poterat de ipso supplicium sumi absque magna reipublicae commotione. Apud Persas vita rei examinatur, an plura praestiterit praemia quam poenis digna, antequam supplicium irrogatur. Laudo morem illum Persarum, inquit Herodotus libr. 1. p. 28. ne ob unam tantum causam liceat rei ipsi regi occidere quempiam neque alicui aliorum Persarum atrocius aliquid in familiam exercere ob unum solum delictum, sed expendere jubetur unusquisque, si repererit plura et majora delicta quam meritis esset, tum demum justa utatur indignatione. Themistocles alicui admonenti: Bene principatum geris Atheni, a cunctis aequalis et communis esse voles, respondisse fertur: Nunquam sellae insederim, unde nihilo plus a me ferrent amici quam alieni. Videmus etiam a medicis quanquam in adversa valetudine nihil a servis liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractant. Plinius lib. 8. epist. 6: Sic nobiles quameis cum inferioris conditionis hominibus in eodem delicto eadem poena digni essent, tamen mitius tractari possunt ac debent, Lipsius lib. 4. polit. c. 4. Plura partis hujus fundamenta tradit Bodinus lib. 1. de republ. c. 6. Pro decisione quaestionis triplex distinctio observanda. 1. Distinguendum inter conditionem facti et personae, intrinsecam et extrinsecam. Arithmetica proportio in poenis observari potest, si adsit qualitas duntaxat extrinseca facti naturam non attingens, ut divitiae, paupertas, generis obscuritas vel nobilitas; geometrica vero, si adsit conditio intrinseca factum vel aggravans, vel elevans, ut voluntas, animi propositum, casus. 2. Distinguendum inter ἀρεσθόμιστον et τιμωριον, inter jus strictum et aequum. Quoad jus strictum, nulla personarum distinctio adhibenda, sed aequitas earum rationum haberi permittit. 3. Distinguendum inter poenas seclerum jure divino definitam et arbitrio magistratus relictam. Quoad illam servanda est aequalitas arithmetica, quoad hanc geometrica.

313. De objectis capitalium suppliciorum quaeritur. 1. De adulteri capitali supplicio. Poena adulteri quibusdam in locis est capitalis.

pecuniaria, relegatio ad annum unum vel alterum, vel etiam adhuc mitior. Apud *Gortynam* deprehensus adulter ad magistratus producebatur; si fuisset convictus, *lana coronabatur*, qua re illi mollior opprobabatur natura effeminatioque, *Caelius Rhodiginus* lib. 11. lection. c. 78. *Romani* adulteras feminas, quamvis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant. *Augustinus* lib. 3. de civ. Dei c. 5. in quem locum annotat *Lud. Vives*, ante *Caesarem Augustum* nihil legibus in adulteros fuisse cautum. *Sempronius Musa* C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit; *Menius Octavium* similiter deprehensum nervis contudit; *Carbo Attienus* a *Bibieno*, item *Pontinus* a *Cernio* deprehensi castrati sunt; *Valerius Max.* lib. 6. memor. c. 1. *Zaleucus* *Locrensium* legislator moechis oculos effodi jussit, *Aelianus* lib. 13. hist. *Caelius* d. 1. Apud *Turcas* adulterii convictus centum ictibus flagellatur; apud *Aegyptios* in adulterio deprehensus caedebatur ad mille plagas, mulier adultera naso mutilabatur, *Diodorus Sicul.* lib. 2. biblioth. c. 2. **Bellarminus de matrim. c. 16: *Lex evangelica non jubet adulteros occidere, imo Joh. 8. Dominus adulteram liberavit a morte. Nec ignorabat Christus, in ecclesia sua varias fuisse futuras leges principum, quibus interdum occiderentur, interdum non occiderentur adulteri.* *Scotus* 4. dist. 15. q. 3. *Vasquez* libr. 1. contr. illust. c. 8. n. 49: *Praecepto generali de non occidendo nemo detrahere potest, nisi qui praeceptum edidit. At hic vetuit adulteras capite plecti.*** In *Gallia* et *Italia* adulteri pecuniaria poena plectuntur. *Clarus* lib. 5. sentent. in §. adulterium n. 7. quinimo in *Gallia* ex consuetudine adulteri non puniuntur et vel de ipso crimine gloriantur, illi vero, quorum uxores adulterae sunt, accusationem proponere non audent, ne in perpetuam infamiam incurrant, ut testatur d. 1. *Clarus* ex *Fabr.* in l. 2. C. quae sit long. consuet. **Alciatus in l. Probum 42. de V. S. non immerito queritur, quod hodie in civitatibus male institutis major ratio pecuniae quam morum habeatur, furesque laqueo strangulentur, adulteri pecunia mulcentur, cum adulterium tanquam probum naturale, ut in d. l. tradit *Ulpianus*, gravius vendicari debeat furto, quod necessitas quandoque et omnium rerum ex jure primaevio communio excusatum reddit. Vide *Arnisaem* de jure connub. l. 5. sect. 8. p. 234.** Sed *lex Carolina*, die *Peinliche Halsgerichtsordnung*, art. 120. *jus Saxonieum*, const. elect. *August.* part. 4. c. 19. *jus provinciale Patinatus* et *Hassiae* ultimo supplicio adulteros afflictiendos statuunt, quae constitutio 1. congruit *legi Moysi* *Levit.* 20, v. 10. *Deut.* 22, v. 22: *Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius et adulterium perpetraverit cum conjugē proximi sui, morte moriatur et moechus et adultera.* *Deut.* 22, v. 23: *Si puellam virginem desponderit vir, et invenerit eam cum aliquis in civitate et concubuerit cum ea; v. 24. educes eamque extra portam civitatis illius, et moriantur.* *conjunge* *Ezech.* 16, v. 38. **Quamvis vero *lex Moysi* *Judaeorum* exspiraverit cum republica, sicut

ceremonialis cum templo, tamen quando ratio generalis assignatur, ut *Lev.* 20. *Deut.* 22. vigente ratione vigere legem ipsam necesse est. Vult autem adulterium morte plectendum esse, quia fidem fregit.**

2. *Moribus omnium fere gentium.* Ante legem *Mosaicam* poena adulterii fuit ignis, ut colligitur ex *Gen.* 38, v. 24. *Abimelechus* cum cognosceret, *Rebeccam* esse *Isaaci* uxorem, capitis poenam minatus est ei, qui eam attigisset, *Genes.* 26, v. 11. *Julius Caesar* liberum sibi gratissimum ob adulteratam equitis *Romani* uxorem, quamvis nullo accusante, capitali supplicio affecit; *Augustus* in *Proculum* libertum carissimum ob idem facinus eandem poenam statuit, *Suetonius* in vita utriusque. *Julius Capitolinus* memorat, *Macrinum* imperatorem adulterii reos vivos simul incendisse corporibus invicem junctis; *Aurelianus* imperator, referente *Vopisco*, militem, qui adulterium cum hospitii uxore commiserat, hac ratione punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas subito dimitti jussit, ut discissus ille utrinque penderet. *Constantinus Magnus* legem tulit, violatores conjugii gladio puniendos esse. Tempore *Hieronymi*, qui *Constantino* imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, constat ex ipsius epist. ad *Innocentium* 49. de muliere septies icta. **Ulpianus l. quod ait lex de adult. refert *Draconis* et *Solonis* legem, quod liceat adulterum ἀρσθα ἐν ἀρσθῶνι ἔχοντα, ut restituit *Budaeus*, seu, ut *Holoander* et *Alciatus*, ἐν ἑρῷ deprehensum occidere. *Pausanias* in *Boeot.* apud *Athenienses* adulterium scribit fuisse capitale. *Polybius* lib. 2. absque dubio ex *Graecorum* lege loquitur inquit: *Si moechus interficiatur, esto impune.*** *Parthos* nulla delicta quam adulterium gravius vendicasse auctor est *Justinus* l. 41. *Hippomencus Athenarum* princeps, cum filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo junxit, qui clausus cum alimentis careret, dentes in puellam ingessit, adulterum vero per regionem *Atticam* fuisse ab equis tractum ac discerptum, testatur *Suidas*. *Arabes* capitalem poenam in adulteros statuere soliti fuerunt, *Eusebius* libr. 6. praepar. evang. c. 6. *Strabo* l. 16. *Germani veteres* teste *Corn. Tacito* fuere acerbissimi hujus criminis vindices. Apud *Athenienses* adulterum ἐν ἀνδροπόρῳ deprehensum licebat impune occidere, ut testatur oratio *Lysiae* de *Eratosthenis* adulteri nece. *Gothis* adulterium fuit capitale, *Procopius* libro 1. de bell. Gothic. Legibus duodecim tabularum moechus interficiebatur. In *Tenedo* insula lege erat statutum, ut adulteri mas et femina capite plecterentur, *Alexander* ab *Alexandr.* libr. 4. genial. dier. c. 1. **vel, ceu *Heracles* in polit. refert, ut corpora eorum securi dividerentur.**

3. *Delicti hujus gravitati.* *Prov.* 6, v. 30: *Non est grandis culpa, cum quis furatus fuerit, ut esurientem impleat animam; v. 32. qui adulterio contaminat uxorem, fatuus est et in perditionem adducit vitam suam.* c. Quid in omnibus etc. 32. q. 7. ex *Clemente*: *Quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Per illud non solum fama laeditur, quae ipsa vita*

XIV. 184.

unicuique carior, sed etiam aliena proles substituitur, fons humani generis inquinatur, honestas publica violatur. Delictum hoc magis turbat humanam societatem quam ipsum furtum, quis enim nolit aliquid potius amittere rerum vel facultatum, quam violari uxorem? **Inde recte Hieronymus in Amos, furto tanto gravius adulterium censet, quanto impensius quisque uxores quam res ceteras amat et aequiori animo fert rerum suarum jacturam quam stuprum uxoris. Euphronis et Dionis sententiam refert Stobaeus, quod nullum majus malum videatur adulterio. c. Quid in omnibus etc. 32. quaest. 7: Quid in omnibus peccatis adulterio gravius est? ** Adde quod variis et fere inextricabilibus quaestionibus de reconciliatione, de aditu ad secunda vota, de separatione quoad vinculum involvimur, si adulteris capitale supplicium remittitur. Atque haec omnia recte probant, magistratum posse leges de poenis capitalibus in adulteros ferre, interim tamen provinciales cujusque loci constitutiones cumprimis respiciendae, quando ipso actu poena adulteris irroganda. Vide disput. de exasp. poena adult. Coburg. habit.

XIV. 183.
2. An
haeretici
capitali
supplicio
afficiendi?
Pontificii
asserunt
1. verbia.

314. 2. An haeretici capitali supplicio afficiendi? Ita statuunt Pontificii et quidam ex Calvinianis; Pontificii tum scriptis, tum viva praxi sanguinariam suam opinionem explicant. Thomas 2. 2. quaestio. 10. artic. 8. sex argumentis probare conatur, haereticos ultimo supplicio afficiendos esse. Idem compluribus rationibus evincere conatur Gregorius de Valent. tomo 3. disput. 1. quaestio. 11. punct. 3. Bellarminus libro 3. de laicis c. 21: Nos ostendemus (inquit), haereticos incorrigibiles ac praesertim relapsos posse ac debere ab ecclesia rejici et a secularibus potestatibus temporalibus poenis atque ipsa etiam morte mulctari. Costerus in apolog. adv. Gomarum demonstrare nititur, non ex injusta tyrannide, sed ex justa severitate haereticos a Pontificiis mortis supplicio condemnari. Idem in praef. enchirid. de morib. haeticorum f. 17. haec supplicia sic interpretatur, quod ex pia quadam misericordia et desiderio conversionis procedant. Petrus Gregorius l. 12. de republ. c. 4. sectio 10: Si haeretici contentis ecclesiasticis censuris noluerint ad ecclesiae gremium redire, cum gladio spirituali temporalis est jungendus juxta c. quando vult Deus et seqq. usque ad finem 23. q. 4. sic Elias et Jehu occiderunt pseudoprophetas. Lipsius l. 4. polit. c. 2: Serio serio hoc imbibe, nihil esse in rebus humanis religione praestantius, eamque summa vi debere defendi. Puni igitur, si quis turbat, clementiae hic non est locus, ure, seca, ut membrum potius aliquod quam totum corpus intreat. Idem in l. de una relig. adv. dialogist. repetit. Majerhoferus in speculo praedicantium p. 54. daß man die Ketzer am Leben strafen soll, sind die Katholischen dermaßen vereinigt, daß sie es für einen Glaubensartikel halten. Windeck. in prognost. f. 117. 232. 249. haereticos unctionibus, sectionibus, bellorum vi et impetu sine mora opprimendos et excindendos

esse suadet, adducit etiam exempla Hispanicae crudelitatis, quae maximopere commendat et magistratum Christianum ad eorum imitationem exstimulat. Anton. Possevinus in cautel. contra theorema 3. Domini de la Nove: Cum haeresis multo pestilentialior cunctis flagitiis et vitiis sit, hanc nisi evangelii ab ipsis apostolis usque ad haec tempora interpretatio ac vetera patrum decreta et omnium imperatorum ac regum, qui Catholici fuerunt, compescere possint, quidni armis perniciosissimis hostis dometur? Occidi falsos prophetas mandat Deus, quod re ipsa praestitit Elias, Jehu, Josias et alii. Ambrosius Pelargus monachus Dominicanus 7. Febr. ann. 1552. Tridenti pro concione dixit, tollendam esse zizaniam quocumque modo, et post se ipsum explicans coram cardinali Tridentino asseveravit, haereticos tollendos igne et quacunque demum ratione. Sleidanus lib. 23. De Johanne Baptista Burgos nuncupato Valentia Hispaniae oriundo scribit Innocentius Gentil. lib. 4. exam. concil. Trid. eum domin. 3. adventus anno 1562. Tridenti concionem habuisse, in qua inter cetera dixerit: Diligenter indagemus, quo tempore novae opiniones enascantur, tanquam periti navis S. Petri gubernatores, qui tempestati occurrunt, cum eam ingruere animadvertunt, ut a rege Philippo Valdeleti et Hispalae factum est. in quibus oppidiis gladio et igne seductores extinguendos curavit, illorum bonis in fiscum redactis. Hasenmullerus in hist. ord. Jesuit. capit. 1. scribit, Jacobum Crasium rectorem Landsbergensem ann. 1584. in regularum Jesuitarum explicatione his verbis usum: Militem oportuit esse societatis nostrae patrem, quemadmodum enim militi incumbit, ut omnibus viribus in hostem tendat nec quiescat, quin victoria potitus sit; et nos decet omnes illos, qui papam superiorem nos recognoscunt, consiliis, scriptis, sermonibus oppugnare et auxilio brachii secularis, hoc est igne et gladio, prorsus e medio tollere, ut pontifices a nostrum votum requirunt. Ibidem tradit, Ignatium et ejus posteros ab igne dici et denominari, quod ordo ille innocentes ad ignem condemnet, dum Jesuitae tanquam incendiarii ardentes faces a papa acceptas ubique circumferunt et ecclesiam incendunt, ut eo penitus tandem deflagret. Cum quo congruit illud, quod anno 1607. nobilissimus vir C. V. D. T. Praga ad amicum scripsit: Ignea ista ingenia non desistent, donec omnia Ignatianis flammis subjiciantur imperiique Germanici jamdudum ignariae petredine quasi confecta fulera in cinerem redigantur, quo phoenix Hispanicus inde tandem emergere possit. ** Petrus Ribadeneira lib. 1. de principe c. 26. haereticos capitali supplicio afficiendos esse probare conatur ex Scripturis, patribus, imperatoribus et ex ipso Calvino et Beza. **

315. Praxin demonstrant inquisitio Hispanica et historia rerum in Gallia, Belgio, Anglia, Germania aliisque regnis et provinciis superiori saeculo gestarum. Hispanicae inquisitionis fraudes, crudelitates et immanitatem peculiaribus libris complures exposuerunt. Dominicus Bannes Salmanticensis acule-

miae in Hispania professor in comm. super Thom. 2. 2. quaest. 11. artic. 2: *Inquisitores haereticae pravitatis procedunt ex praesumptione et tenentur punire ut haeticum eum, qui ex dictis vel factis convincitur esse haeticus, etiamsi re vera non sit haeticus.* Expendatur laniena Parisiensis anno 1572. in Galliis instituta, in qua referente Dinotho libro 5. histor. Gall. p. 341. tribus diebus supra decem millia hominum omnis aetatis, sexus et conditionis Parisiis fuere caesa, ac tanta fuit sanguinis effusi copia, ut per multa urbis loca rivulorum instar diffunderet. Ea rabies Lutetiae sumto initio omnes regni provincias pervasit, non in urbibus solum, sed etiam in agris virus effundens, et magnae utrinque caedes factae, sed praecipue Lugduni, Aureliis, Tolosae, Rothomagi etc. adeo ut Reusnerus in isag. historica *mentruo spatio per totum Galliae regnum plures quam centies mille homines religionis causa occisos fuisse memoret.* Tamdiu in utrumque sexum saevitum est, donec publica et nobilissima flumina repleta cadaveribus et atrata sanguine conspecta sint, ita ut accolis etiam longe dissitis usus aquae ad potum aliasque res necessarias nec non et usus piscium humana carne saginatorum magna cum execratione crudelitatis et inauditae carnificinae aliquantisper exosus fuerit. August. Thuanus in histor. anno 1572. Camerarius part. 1. horarum succis, capite 83. Ferdinandus Alvarez dux Albanus confessus est, quod paucis illis annis, quibus Belgio praefuit, octodecim millia hominum utriusque sexus clanculum et palam urialibus carnificinis sustulisset, nec tamen isto rigore aatribus inquisitionis satisfacisset. Auctor de jure belli Belg. Cardinalis Farnesius ex Italia ad bellum chmalcaldicum in Germaniam proficiscens dixit, *se tantam daturum stragem per Alemanniam, ut in atheranorum cruore vel ipsius equus natare possit.* Sleidanus libro 17. commentar. Lazarus a Schwendiennae praesente Henrico Merckelio retulit, se a arolo Quinto caesare Oeniponte in fuga audivisse, *quod a neutra parte gratiam inire potuerit.* Si nim pontificem audire voluisset, electori caput imputandum ac urbes imperiales demoliendas fuisse. Sleidanus libr. 3. comment. recitat literas papae drianī ann. 1522. sub exitum Novemb. ad imperii dines Norinbergae congregatos scriptas, *quia hic orbus non possit lenibus medicamentis curari, vendendum necessario ad vehementiora.* Ejus rei non um exstare testimonium et exemplum in Scriaris, et majores ipsorum in concilio Constanti rationem hanc secutos in Hussum et Praesem pro ipsorum merito vendicasse, ipsos am hanc illorum virtutem imitari debere. Anglia intra biennium propter religionem ul octingenta hominum capita interierunt variis pliciorum generibus, Buchholzerus et Osianr in histor. ann. 1555. Quae omnia originem xere ex illa Pontificiorum regula, quod haeretici pitali supplicio sint affiendi. 116. Quod Calvinianos attinet, de illis Zanchius a. 2. miscellan. in cap. de magistratu sic scribit:

Omnes fere ex nostratibus hujus sunt sententiae, quod haeretici sint gladio puniendi. Beza in libro contra Wilhelmum Holderum et Jac. Andreae anno 1581. edito p. 121: *Docemus, piis et vere Christianis magistratibus praecipue dandum operam, ut purus ac sincerus Dei cultus vigeat ejusque perturbatores, ut res postulat, auctoritate sua legitime judicatos capitali quoque poena, si necessitas et sceleris magnitudo postulent, coërceant potius quam ecclesia detrimentum capiat.* Bucanus in institut. theol. loc. 49. p. 777. quaestionem proponit: *An magistratui liceat in haeticos gladio civili animadvertere?* ad quam respondet affirmative. Idem statuunt Bullingerus conc. 18. fol. 89. Aretius in historia Valentini Gentilis, Danaeus in ethic. Christ. lib. 2. cap. 13. f. 199. Franc. Junius in defensione secunda de Trin. adversus Samosatenarios edita Heidelb. ann. 1591. p. 40. Herborenenses in notis ad expositionem catechet. p. 147. Perkinsus in cathol. reformato contr. 21. cap. 2. p. 367: *Quod quidam Pontificiorum in Anglia occiduntur, id non fit propter religionem, quamvis haec causa justa sit* Deut. 13, v. 5. *sed quia excitant turbas et seditiones etc.* ** Sleidanus libr. 25. in historia de supplicio Serveti meminit libri a Calvino scripti, *quod haeretici gladio puniendi.* Paraeus in comm. c. 13. Rom. *quod non sint tolerandae a magistratu confusiones in religione, sed gladius contra haereses stringendus.* Beza in epist. theol. 1. pag. 20. et 21: *Libertatem conscientiae permittere, sinere unumquemque, si velit, perire, mere diabolicum dogma est. Et haec illa est diabolica libertas, quae Poloniam et Transsylvaniam hodie tot pestibus implevit, quas nullae alioqui sub sole religiones tolerarent.* Casaubonus in praefat. exerc. ad ann. Baron.: *Arianum in sua perfidia obstinatissimum, qui in vinculis diu detentus revocari ad sanam mentem nulla ratione potuit, flammis ulticibus tua majestas impatiens injuriae factae Domino nostro Jesu Christo Deo ἀντίστοιχῳ jussit tradi.* Becanus in resp. ad aphorismos Calvinistarum aphor. 8. p. 96: *Quot Jesuitas, quot alios Catholicos propter solam fidem extremo supplicio Calvinistae affecerunt!* Rurfürst August in seinem aufgezeichneten Bericht von D. Peucern schreibt also: *Die Lehre, so bisher in Frankreich und Niederlanden außerhalb der Papisten gewesen, die ist allein Calvinisch, und eben solch Blutbad, wie in Frankreich und Niederlanden die Calvinische Lehre hat angerichtet, ist ihre Hoffnung auch gewesen in Sachsen anzurichten, das laß ich mir nicht anders herreden, sie stellen sich gleich so fromm als sie wollen.* Calviniani in suo Palingenio pag. 12. vocant illos, qui sensum literalem in verbis coenae retinent, jantische und haderhafte Leute, denen man die Beine zerbrechen solle. ** Refert Lucas Osiander in resp. ad apolog. Heidelbergensium p. 64. quendam Calvinianum eccle-

XIV. 185.

*O Casimire potens, servos expelle Lutheri,
Ense, rota, ponto, funibus, igne neca!*

unde Costerus in apol. contra Gomar. part. 3. fol. 548. Calvinianis objicit, quod *frustra conquerantur de tyrannide Pontificiorum, cum ipsimet censeant, Pontificios esse occidendos, quorum non paucos religionis gratia occiderint.* Bellarminus l. 3. de Rom. pontif. cap. 7. scribit, *inquisitionem haereticorum papisticam apud Calvinianos non persecutionem, sed bellum civile potius appellari posse.*

XIV. 189. *siquidem juxta doctrinam Augustini epist. 80. ad Hesychium in persecutione Antichristi solis ecclesiae filiis futura sit tribulatio, non autem eorum persecutoribus.*

XIV. 190. 317. Antequam vero sententiae nostrae fundamenta proponamus, primo omnium recte formandus erit quaestionis status. 1. Non est hoc loco quaestio, *an magistratui liceat haereticos coercere et in eos animadvertere.* Cum enim superius demonstratum sit, curam religionis ad Christianum magistratum certa ratione pertinere, utique etiam tanquam Dei vicarius et utriusque decalogi tabulae custos curare potest ac debet, ut sincerum divini cultus exercitium vigeat, nec per pseudoprophetas corrumpatur vel intervertatur. Absit enim, ut haereticorum patrocinium suscipere, contra vero magistratus et ministerii ecclesiastici in coercendis haereticis officio quidquam detrahere velimus. 2. Nec quaestio proprie est *de seductis*, qui a falsis doctoribus circumventi et in errorum avia praecipitati. Illi enim cum non voluntarie et scienter, sed ex ignorantia et infirmitate errent, commiseratione potius quam poena ac graviore animadversione digni judicandi.** Ipse Rosenbusch in replica contra Osiandr. p. 128. scribit: *Ran soll nur die Hinrichten, welche eigentlich Ketzer sind, und nicht die, welche in der Ketzerei geboren und erzogen, sich nicht selbst resolviren können, und doch den Sachen fleißig nachzudenken Willens sind, von denen haben wir in unsern päpstlichen Rechten, daß sie nicht für Ketzer zu halten sind.*** Sed quaestio praecipue est *de seductoribus*, qui errores fundamentales in ecclesia spargunt eosque pertinaciter defendunt, quos a magistratu coercendos et puniendos, nequaquam vero ultimo supplicio afficiendos esse dicimus. 3. Nec quaestio est *de tempore V. T.* an in V. T. licuerit interficere haereticos, sed *de magistratu Christiano in N. T.* 4. Nec quaestio est *de seditionis et blasphemis*, qui praeter falsae doctrinae propagationem seditiones insuper excitant, subditos adversus magistratum instigant et directas ac apertas blasphemias adversus Deum evomunt; illos enim capitali supplicio ob seditiones vel manifestas blasphemias affici posse, non admodum refragabimur; sed *de simplicibus haereticis*, qui a seditionibus et blasphemis aliisve delictis capitalibus sibi temperant, contra quos gladium a magistratu ob haeresin stringendum esse negamus. **Sic Lutherus tom. 4. Jenens. f. 408. item tom. 5. in Psalm. 82. f. 74. b. *Anabaptistas non ut haereticos, sed ut blasphemos*

tolli posse, ait. Et hac ratione conciliari posse videntur duo consilia contraria, quae exstant decade 1. Bidembachii, quorum unum est Brentii mitius, alterum Urbani Regii rigidius numer. 1. et 2.º Chemnicus part. 2. exam. concil. Tridentin. pag. 93: *Coactionem ad fidem, quae per externam vim et corporales poenas fit, ecclesia Christi ignorat, quae tantum habet gladium Spiritus. Politico magistratui corporalis gladius a Deo commendatus est, quo, si pius est, uti potest ac debet, sicut ad reliqua scelera, ita etiam ad publicas, externas et notorias blasphemias, praecipue si seditio accesserit, puniendas.*

318. Primam argumentorum classem petimus ex Scriptura, secundam ex rationibus, tertiam ex testimonio ecclesiae primitivae, quartam ex ipsorum adversariis. Quae ex Scriptura producuntur, et vel ex V. vel N. T. sunt petita. Ex V. T. producimus vaticinia prophetica de propagatione doctrinae coelestis in Novo Testamento absque caede et sanguine futura. Esai. 2, v. 4: *Judicabit (Messias) inter gentes et arguet populos multos, et converteat gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces, non levabit gens contra gentem gladium suum et non discent ultra bellum.* Esai. 11, v. 6: *Habitabit lupus cum agno et pardus cum haedo accubabit, v. 7. vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus ducit eos etc. v. 9. non malefacient nec corrumpent in universo monte sanctitatis vestrae, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquae operientes mare.* Esa. 65, v. 25. idem repetitur Zachar. 9, v. 10: *Succidere faciam quadrigas Ephraim et equos de Jerusalem, et succidentur arcus bellici et loquetur pacem gentibus.* Haec vaticinia generaliter quidem loquuntur de pace ecclesiae et concordia civium reipublicae Christianae, interim simul in specie includunt modum propagandi ecclesiam, nimirum absque profusione sanguinis. Opponuntur enim haec vaticinia praxi in ecclesia V. T. divinitus constitutae et usitatae. In V. T. vi externa et corporali religio propagabatur, falsi et idololatrica dogmata spargentes interficiebantur, gentes Cananaeae idololatricae excindebantur, sed de N. T. prophetae vaticinantur, quod absque caede et sanguine religio Christiana sit propaganda, indicum discipuli Luc. 9, v. 54. Samaritanos igne coelitus delapso exuri vellent et ad praxin V. T. in Eliae exemplo propositam provocarent, Christus eos objurgat et discrimen V. ac N. T. ipsis proponit. *Nescitis, inquit, cujus spiritus sitis? Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Ex eo sic concludimus. In quo V. ac N. T. sibi invicem opponuntur, in illo non potest statui utriusque conformitas. Sed in propagatione doctrinae et punitione haereticorum per sanguinis effusionem et caedes V. ac N. T. sibi invicem opponuntur. Ergo in eo non potest statui utriusque conformitas. Excipit Bellarminus lib. 3. de laicis cap. 21. *dictum Esaiiae cap. 2. tantum pertinere ad tempus adventus Messiae, in quo generalis aliter*

et disturna pax in toto orbe sit futura. Respondemus: imo vero describitur in genere status ecclesiae sub N. T. quod religionis propagandae causa non sint bella gerenda nec sanguis fundendus. Propheta enim agit de vocatione gentium ad Christi regnum. *Erit, inquit, in novissimis diebus, firmus fiet mons domus Domini in vertice montium, et ibunt populi multi et dicent: Venite, adscendamus ad montem Domini.* Jam vero universalis illa vocatio gentium non coepit tempore nativitatibus Christi, sed per praedicationem apostolicam, eademque adhuc hodie durat. Ergo non tam de tempore nativitatibus Christi quam de statu ecclesiae N. T. in genere vaticinium hoc loquitur. 2. *Si verum est, nunquam futura in ecclesia bella, manifestum erit, apud Lutheranos non esse ecclesiam, qui et inter se, et contra Catholicos gravissima bella gesserunt.* Respondemus: distinguendum inter bella offensiva et defensiva. Religionis propagandae causa bella gerenda esse negamus, defendendae autem religionis causa a legitimo magistratu bella geri posse concedimus, interim nec solam religionis defensionem, sed etiam alias causas justae et legitimi belli statuimus, nec quorumvis bellorum temere susceptorum patrocinium nobis vendicamus. 3. *Cap. 11. non dicit propheta, quod Catholici non occident haereticos, sed potius contra, quod haeretici non occident et non nocebunt Catholicis, loquitur enim propheta de leonibus et ursis et serpentibus regulis aliisque venenatis bestiis, quibus diabolus et haeretici ejus ministri significantur.* Respondemus: per venenatas illas bestias non possunt intelligi haeretici, quippe quorum totalis concordia cum ecclesia non est speranda 1. Cor. 11, v. 19. quod tamen de bestiis illis propheta asserit; sed describitur illis verbis natura et indoles omnium hominum, qualis est ante vocationem et conversionem ad Christi regnum respectu corruptionis per lapsum introductae, ac praedicatur, eos, qui quondam Deo displicebant et ecclesiam odio habebant, ad agnitionem Christi per evangelii praedicationem perductos pacifice victuros et a caede et sanguine sibi temperaturos. Conjugimus igitur v. 4. in quo gladius non corporalis, sed spiritualis ad ecclesiae in N. T. propagationem adhibendus praedicatur. *Percutiet terram virga oris sui et spiritu labiorum suorum interficiet impium,* quod de verbo Dei accipiendum esse constat ex Eph. 6. et 2. Thess. 2, v. 8. ex quo sic concludimus: Quo gladio Antichristus in N. T. occidendus, eo etiam gladio adversus haereticos Antichristi membra ac satellites utendum. Atqui non corporali, sed spirituali gladio, virtute scilicet verbi, Antichristus in N. T. occidendus. Ergo non corporali, sed spirituali gladio contra haereticos Antichristi membra ac satellites utendum. Neque tamen jus gladii penitus magistratui adimimus, sed contra haereticos et ob religionis propagationem adversus infideles eum stringendum esse negamus.

319. Ex N. T. producimus doctrinam et praxin 1. Christi, 2. apostolorum. In genere monemus,

Christum et apostolos nullum in N. T. dedisse mandatum de haereticis corporali supplicio afficiendis, quod in re tanta ecclesiae salutem vel maxime concernente non fuisset ab ipsis intermissum, si haereticos occidi voluissent. Excipit Bellarminus, *Christum quidem et apostolos non praecepisse, sed nec prohibuisse, ut comburerentur haeretici.* Hanc solutionem suam probat duplici argumento, primo, *quia Lutherus eadem usus est contra Carolstadium.* Objicienti enim Carolstadio, *cur vocaret sacramenta, quae Christus non praeceperat sic vocari?* respondit Lutherus: *Quare tu prohibes ea vocari sacramenta, quae Christus non prohibuit vocari;* deinde, *quia Christus et apostoli nusquam jubent adulteros et falsarios occidi, suspendi fures, comburi latrones, et tamen id fieri, et recte fieri, neque Lutherus negare auderet.* Respondemus: est dissimilitudo in exemplis, usus vocabuli sacramenti, a quo abhorrebat Carolstadius, pertinet ad adiaphora, in quibus libertas ecclesiae concessa, unde merito urget Lutherus contra Carolstadium, quod Christus et apostoli non prohibuerint uti voce sacramenti, proinde etiam nos posse in ecclesia ex Christiana libertate eo vocabulo in sano sensu uti. Sed occisio haereticorum ex hypothese Pontificiorum pertinet ad necessarias vitae regulas, imo ut ex Mejerhofero percepimus, ad fidei articulos, ergo de ea merito requirimus certum et perspicuum aliquod Scripturae fundamentum. Quod aliorum facinorosorum capitalia supplicia attinet, ea recte deducuntur ex loco apostolico Rom 13, v. 4: *Magistratus non gerit gladium frustra, et ex fundamentis aliis superius adductis, quo vero minus etiam ad haereticos hoc extendatur, obstant reliqua sententiae nostrae fundamenta.*

320. In specie ex Christi doctrina et praxi sic concludimus. Quem modum agendi cum haereticis Christum improbat, is in ecclesia Christiana merito intermittendus. Sed modum agendi cum haereticis per supplicia capitalia Christus improbat. Ergo is in ecclesia Christiana merito intermittendus. Assumptum probatur 1. ex parabola Matth. 13, v. 30: *Sinite crescere zizania usque ad tempus messis.* Per zizania non promiscue et in genere omnes facinorosos, sed in specie haereticos intelligi demonstramus 1. ex oppositione. Quod in hac parabola significatur per semen, ejus contrarium significatur per zizania. Ratio connexionis pendet a natura oppositorum, quorum opposita sive contraria est significatio. Atqui per semen hoc loco significatur verbum Dei et qui illud proponunt ac fideliter amplectuntur. Ergo per zizania intelliguntur haerese et qui eas proponunt et amplectuntur. Ubiunque a Christo in parabolis seminis sati fit mentio, ibi de verbo Dei spirituali et incorruptibili illo semine 1. Petr. 1, v. 23. illud intelligitur Matth. 13, v. 19. Marc. 4, v. 15. Luc. 8, v. 11. cujus conveni-

ctrina et
praxi
Christi.

1. Matth.
13, v. 30:
Sinite
crescere
zizania.

XIV. 103.

necimus argumentum. Vera et genuina explicatio parabolarum ita institui debet, ut ad principalem scopum potissimum respectus habeatur, Chrysostomus homil. 65. in Matth. Atqui scopus hujus parabolae est non de regnis mundanis, sed de regno coelorum et statu ecclesiae agere. Ergo etiam explicatio ejusdem unice eo dirigenda, et ex consequenti per *zizania* non possunt nec debent intelligi atrocita illa facinora, quae in regnis terrenis et mundanis etiam conspiciuntur, in quae magistratus gladio animadvertit, sed haereses, quae in Christi regno, hoc est in visibili ecclesia, oriri consueverunt, quae vindice magistratus gladio eradicari et extirpari Christus prohibet.

322. 3. Ex *zizaniarum* descriptione. *Zizania*

1. partim sua sponte vitio pravi soli crescunt, partim etiam ipsum semen facile in ea degenerat, unde *ζιζάνιον* dictum putatur quasi *οστοζάνιον*, *παρὰ τὸ τῷ σπέρματι παρόμοιον καὶ οὐρανόθεν εἶναι*; 2. priusquam ad maturitatem veniunt, tritico valde sunt similia, ut in prima herba ab eo vix discerni possint; 3. plura grana afferunt, et quidem plerumque ex uno ejus grano plures culmi enascuntur; 4. farina ex illis parata proinde albescit, ut alterius alicujus frumenti; 5. si panis ex ea pinsatur, non alit, sed inebriat ac dementat hominem; 6. etiamsi non multum ejus inest tritico, tamen panem aut quidquid ex eo paratur, vitiat. Haec omnia haereseos ac falsae doctrinae naturam pulcherrime repraesentant. Ea enim 1. vel sua sponte vitio pravae mentis nostrae crescit, vel etiam ex ipsa vera religione depravata et corrupta oritur; 2. aliquamdiu similis apparet verae doctrinae, haeretici enim loquelam sincerorum doctorum ad tempus imitantur, ut cum illis sentire videantur, sed tandem manifestum fit, ipsos non bonum semen, sed *zizania* spargere; 3. admodum ferax est et brevi tempore late propagatur; 4. externa specie humanae rationi blanditur; 5. tantum abest, ut auditores faciat meliores, ut eos etiam dementet et inebriet, Gal. 3, v. 1. 2. Tim. 2, v. 26; 6. ac si vel modicum ejus verae doctrinae commisceas, nihilominus totam massam corrumpit ac vitiat, 1. Cor. 5, v. 6. Galat. 5, v. 9. Flacius part. 2. clav. tract. 6. de situ Cananaeae p. 558. Propter hanc conformitatem *zizaniarum* et haeresium in parabola nostra merito per *zizania* haereses et haeretici intelliguntur, facinorosi contra ac scelerati paleis conferri solent, quae facile agnoscuntur et a tritico sine negotio separari possunt. Psalm. 1, v. 4. Matth. 3, v. 12. 4. Ex quadam ad absurdum deductione. Si per *zizania* in parabola intelligerentur quivis facinorosi delictis externis et notoriis humanam societatem turbantes, magistratui non liceret e medio tollere facinorosos. Sed posterius est absurdum, quia magistratus non gerit gladium frustra, sed est minister Dei vindicæ in iram ei, qui male agit Rom. 13, v. 4. Ergo et prius. Connexio probatur, quia paterfamilias prohibet evellere *zizania*, et quidem absolute sine ulla inter *zizania* distinctione. 5. Ex interpretum testificatione. Jansenius in har-

monia agnoscit, Hieronymum per *zizania* intelligere haereticos; Johannes de la Haya in triumpho veritatis c. 61. p. 441. praefert quidem illorum explanationem, qui per *zizania* in genere quosvis malos sive peccatores intelligunt, et carpit Erasmus, quod Cypriano libro 3. epist. 3. expositionem de haereticis tribuat; interim haud gravatim agnoscit, Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Euthymium et alios per *zizania* in hac parabola intelligere solos haereticos. Idem faciunt Lyra et Stapletonus hoc loco, Becanus in disput. de fide haeret. servand. fol. 103. **Cyprianus lib. 3. epist. 1: *Etsi videntur in ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides, aut caritas nostra, ut quoniam zizania esse in ecclesia cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. Nobis imo laborandum est, ut frumentum esse possimus, ut, cum coeperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore accipiamus. Apostolus in sua epistola dicit, in domo autem magna non solum vasa sunt aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quaedam quidem honorata, quaedam vero inhonorata. Nos operam demus et quantum possumus laboremus, ut vas aureum et argenteum simus. Ceterum fictilia vasa confringere Domino soli concessum est, cui et virga ferrea data est. Esse non potest Domino suo major servus, nec quisquam sibi, quod soli Filio tribuit pater, vindicare se putet.***

323. Hisce praemissis ex parabola Christi sic concludimus: 1. Quicumque evelli et extirpari prohibentur, illi gladio non sunt e medio tollendi. Sed haeretici per *zizania* significati evelli et extirpari prohibentur. Ergo haeretici non sunt gladio e medio tollendi. 2. Quod solis angelis in fine mundi peragendum relictum est, illud nemo hominum in hac vita tentare praesumat. Sed haeticorum interfectio per *zizaniarum* evulsionem significata solis angelis in fine mundi peragenda est relicta, ut constat ex collatione v. 30. et 41. Ergo haeticorum interfectionem nemo hominum in hac vita tentare debet. 3. Quod cum praesentissimo periculo salutis conjunctum, illud non debet ab homine Christiano suscipi. Atqui haeticorum interfectio cum praesentissimo periculo salutis est conjuncta. Ergo non debet ab homine Christiano suscipi. Assumptum constat ex verbis patrisfamilias, qui quaerentibus servis, an *zizania* evellere debeant, respondet v. 29: *Non, ne colligentes zizania eradicetis simul cum eis etiam triticum.* Qui enim prius sunt haeretici, saepius postea ad sanio rem mentem redeunt et tritici naturam induunt. Hieronymus in c. 13. Matth.: *Monemur, ne cito amputemus fratrem, quia fieri potest, ut ille, qui hodie noxio depravatus est dogmate, cras resipiscat et defendere incipiat veritatem.* Chrysostomus homil. 47. in c. 13. Matth.: *Dominus prohibet eradicare zizania, ne forte simul cum zizaniis herbam etiam tritici evellant, quod dicebat, ut bolla et effusionem sanguinis prohiberet. Nam si trucidarentur haeretici, atrox et irreconciliabile bellum orbi inferretur. Duabus igitur rationibus*

XIV. 196.

prohibuit; altera, quia frumentis parum nocerent; altera, quia nisi sanarentur, extrema supplicia non evaderent. Quare si et puniri eos vultis, et frumentis nequaquam officere, opportunitas temporis congrua vobis expectanda est. Quid autem est, quod ait, ne eradicetis simul cum eis et triticum? Certe aut quia si arma capietis, inquit, necesse est, cum haereticos trucidatis, multos sanctorum simul interimere; aut quia ab ipsis zizaniis verisimile est multos in triticum convertendos. Si ergo praevinentes evelletis, ea frumenta deperibunt, quae a commutatis zizaniis provenirent. Non prohibet autem conciliabula haereticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere ac trucidare. Et postea: Parcendum esse zizaniis dicit, quousque una cum frumentis in agro sunt, quia possunt in frumenti statum commutari. Si vero hac longanimitate Domini nihil lucrabuntur et recesserint, tunc inevitabilis poena eos necessario excipiet. Chrysologus serm. 79: Si zizania Dei potentia non subveniret, nec Matthaeum de publicano evangelistam, nec Paulum de persecutore apostolum ecclesia possideret. Chrysostomi explicationem sequitur Lutherus noster in expositione hujus parabolae. Docemur (inquit), quomodo nos gerere debeamus adversus haereticos, non enim eos extinguere et excindere oportet, apertis enim hic Christus ait, simile utraque crescere, solo verbo Dei contra ipsos agendum docens, ita enim hac in re evenire solet, ut qui hodie erret, cras possit in viam redire. Quis enim novit, quando Dei verbum cor ejusque sit attracturum? si autem exuratur vel alias tollatur, certe impeditur, ne possit in viam reduci, imo jam perire eum necesse sit, qui alias potuisset ab errore liberari.

Excep-
tiones
Bellar-
mini.

324. Bellarminus excipit 1. nomine zizaniorum non intelligi solos haereticos, sed omnes homines malos. Respondemus: contrarium ostendimus superioribus. Bellarminus id nullo alio argumento probat, quam ex verbis Christi, zizania sunt filii nequam, et mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala et eos, qui faciunt iniquitatem, et mittent in caminum ignis. Verum quid huic argutiae respondendum sit, constare potest ex superioribus. Johannes de la Haya in triumpho veritatis pluribus argumentis id demonstrare conatur. Primo urget auctoritatem patrum Ambrosii, Augustini, Gregorii, Theophylacti et aliorum. Sed patribus his opponimus alios patres, quorum calculum ipsemet nobis concessit; nec illi, qui per zizania malos in genere intelligunt, adversa fronte nostrae expositioni repugnant, cum haeretici sub nomine et numero malorum comprehendantur, quinimo quidam ex illis ipsis patribus nostram amplectuntur expositionem. Augustinus in lib. quaest. ex Matth. c. 12: Cum esse quisque spiritualis coeperit, cognoscit errores haereticorum et omnino dijudicat atque discernit, quidquid audierit aut legerit, abhorre a regula veritatis. Ibid: Donec quis in spiritualibus perficiatur et quodammodo maturescat

in fructum, quem herba dedit, potest eum movere; quare sub nomine Christiano iam multae haereticorum exstiterint falsitates, inde est, quod servi dicunt: Nonne bonum semen seminasti? etc. Theophylactus in comm. h. l.: Zizania sunt haereses vel malae cogitationes. Servi sunt angeli, qui indignantur, esse haereses vel malitiam in anima, et volunt evellere et excindere ex hac vita haereticos et mala cogitantes. Deus autem non permittit haereticos bellis consumi, ne simul patiantur consumanturque et justis; similiter neque propter malas cogitationes vult Deus excindi hominem, ne et triticum simul corrumpatur, ut exempli gratia: si Matthaeus excisus fuisset ex hac vita, cum esset zizanium, simul utique excisus fuisset et frumentum, quod postea ex ipso oriturum erat. Similiter et Paulus et latro. Hi enim cum zizania essent, non sunt extirpati, sed permissi sunt vivere, ut cresceret postea illorum virtus. Dicitur igitur angelis, quod in consumptione tunc congregabitis zizania, hoc est haereticos. Haec Theophylactus non de quibusvis malis sive flagitiosis, sed de haereticis et malis cogitationibus zizania exponens, probe enim vidit, labefactari magistratus officium, si de quibusvis facinorosis acciperentur. Secundo profert expositionem ipsius Christi, qui zizania dicit esse filios nequam, hoc est omnes peccatores. Sed de eo jam ante egimus. Tertia Dominus non vult colligi et eradicari zizania, haereticos autem vult extirpari et non vivere. Exod. 22. Deuter. 13. et 18. ergo istud melius de peccatoribus in genere, quam de haereticis in particulari intelligitur. Respondemus: distinguendum inter tempus V. ac N. T. ut suo loco pluribus declarabitur. hic illud duntaxat notamus, quod Johannis de la Haya argumentum ad absurdum redigi possit. Ia prima enim ratione ait: qui patres hanc parabolam haereticis accommodant, non excludunt alios malos, nimirum quia species continetur in suo genere; et in ratione secunda: Zizania sunt filii nequam, qui non tantum haereticos, sed etiam omnes peccatores significant. Atqui si de peccatoribus in genere accipiuntur zizania, consequens erit, nullos peccatores a magistratu extirpari posse, quod falsum esse ipsemet la Haya agnoscit. Eadem ergo ratione colligere possum: Dominus non vult eradicari zizania, facinorosos autem vult extirpari et non vivere, ut constat. Ergo non potest de facinorosis intelligi. Quartam rationem petit ex fine et scopo parabolae: Praecedenti parabola ostendit Christus, bonum esse jactum in terrae loca et partes quatuor, et unam tantum partem fecisse fructum bonum; hic vero docet, eam partem, quae semen evangelii recipit, non esse omnino puram et omni ex parte mendam, sed malos etiam habere bonis permixtos. Respondemus: ideo atque inde potissimum ea pars, quae semen evangelii recipit, non est omnino pura, quia diabolus haereses in medio visibilis ecclesiae agro seminat 1. Cor. 11, v. 19. quae connectio hujus parabolae cum praecedente est satis concinna, et praecedente docuit, quibus vitae ac morum vitae

fructificatio seminis impediatur, in hac ipsa docet, haeresium zisanis sementem verbi coelestis saepius corrumpi ac vitari. Quinto, hac parabola voluit Dominus docere quatuor veritates, bonos scilicet malis debere esse permixtos, quamdiu sunt in hoc mundo; malos, qui sunt in bona terra, non esse Christi semen, seu non provenire ex Christi opere, doctrina vel inspiratione, quod sint tales; malos, qui bonis sunt permixti, permittendos esse crescere propter periculum bonorum; venturum aliquando diem, in quo mali a bonis omnino separabuntur. Quae veritates non solum haereticis conveniunt, sed omnibus malis. Respondemus: haec quidem recte dicuntur et secundo haec parabola ad ea accommodari potest, interim primarius ac principalis scopus est, quod per zizania haeretici denotentur et gladio extirpari prohibeantur. Quodsi enim illam prohibitionem de non eradicandis zizaniis generaliter accipere velimus de quibusvis facinorosis, qui externis et notoriis delictis civilem societatem turbant, magistratui penitus eripietur gladius et pars officii ipsi proprii cessabit.

325. Vidit hoc Bellarminus, ideo 2. excipit, cum prohibet Dominus extirpari malos, non prohibet, ne iste aut ille occidatur, sed prohibet, ne boni conentur omnes malos ubique extirpare et nullum omnino permittere, id enim fieri non posset sine ingenti clade bonorum, et hoc est, quod ait Dominus, ne forte cum eis eradicetur simul et triticum. Itaque parabola generalis est et hoc solum docet, nunquam futurum ante mundi consummationem, ut omnes mali eradicentur. Cum autem in particulari quaestio est, vel de haereticis, vel de furibus, vel aliis malis, an sint extirpandi, considerandum est juxta rationem Domini, an id fieri possit sine detrimento bonorum, et si quidem fieri potest, sunt procul dubio extirpandi; si autem non potest, quia vel non sunt satis noti, et periculum est, ne plectantur innocentes pro nocentibus, vel sunt fortiores nobis, et periculum est, ne si eos bello aggrediamur, plures ex nobis cadant quam ex illis, tunc quiescendum est. Ita respondet Augustinus libro 3. contra epist. Parmen. cap. 2. hunc locum sibi a Donatistis objectum explicans. Neque aliud Chrysostomus docet, ut patet ex ipsius verbis. Cyprianus etiam non de haereticis, sed de malis Christianis in illa epistola hanc parabolam intelligit. Respondemus 1. verba patrisfamilias non continent aliquam futurorum praedictionem, sed expressam praesentis actionis prohibitionem. Non enim dicit paterfamilias, frustra tentabitis zizaniorum evulsionem, quia non poteritis omnia eradicare, sed expresse prohibet, ne zizania extirpent. 2. In genere de zizaniis dicit, ne extirpetis ea, prohibet ergo et nec et illa zizania extirpare, quia genus completitur suas species et species continet sua individua. Nusquam vero in parabola legitur dixisse, ne conentini omnia zizania ubique extirpare et nullum omnino in agro permittere. 3. Verba illa, ne forte radicetis etiam triticum, non continent prohibitionis

limitationem, quasi in eo duntaxat casu non debeant eradicari zizania, quando periculum est, ne simul triticum eradicetur, sed prohibitionis rationem, ideo non esse quidquam zizaniorum eradicandum, quia simul eradicari possit triticum, id est juxta Chrysostomi explicationem, quia zizanium illud in triticum converti potest. In agro quidem naturali zizanium nunquam mutatur in triticum, sed in agro Dominico ac spirituali illud divina potentia fieri res ipsa manifeste comprobatur. Jam vero, ubi ratio praecepti generalis est, ibi praeceptum etiam generale proponitur. 4. Opus eradicandi zizania plane adimitur servis et committitur messoribus sive angelis, ac tempus eradicationis definitur non praesens vitae, sed tempus messis, hoc est dies extremi judicii, quo triticum congregabitur in horreum. Atqui juxta Bellarmini explicationem illud adhuc ex parte competeret servis et in hac vita aliquando locum haberet, nimirum quando sine detrimento tritici eradicatio zizaniorum fieri potest. 5. Egregia vero doctrina, quam Bellarminus ex hac parabola colligit, non esse haereticos bello petendos, quando sunt fortiores nobis, et quando periculum est, ne si eos bello aggrediamur, plures ex nobis cadant quam ex illis. Quasi vero naturalis ratio unicuique istaec dictitet:

ἄγρων ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς χρεῖσσονας ἀντιπρὶζειν, ρίξης τε στέρεται, πρὸς τ' αἰσχεῖν ἄλγεα πάσχει,

inquit Ascræus. Elucet vero ex eo animus Pontificiorum, quem gerunt erga eos, qui a Romano pontifice secessionem fecerunt (eos enim omnes indistincte pro haereticis habent), nimirum non deest ipsis promptissima voluntas bello ipsos oppugnandi, nisi metuerent, ipsos esse fortiores. Quod ergo paco aliqua Germania adhuc fruitur, illud juxta Bellarmini doctrinam tamdiu durare debet, donec Pontificii se viribus superiores et ad debellandos Evangelicos satis instructos esse intelligant, tunc enim pacem turbendam, bella movenda et Evangelicos extirpandos esse. 6. Augustinus libro 3. contra epist. Parmeniani cap. 2. non de corporali haereticorum supplicio vel de bello ipsis movendo, sed de severitate disciplinae ecclesiasticae adversus eos, qui scandala in ecclesia excitant, tractat, quando scilicet ea adhiberi debeat. Cum de frumentorum certa stabilitate certa securitas manet (inquit), id est, quando ita cujusque crimen notum est omnibus et omnibus execrabile apparet, ut vel proreus nullos, vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinae, in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conservatio caritatis. Tunc autem hoc sine labe pacis et unitatis et sine laesione frumentorum fieri potest, cum congregationis ecclesiae multitudo ab eo crimine, quo anathematizatur, aliena est etc. ** Idem tum demum eradicandi zizania tutum affulgere tempus censet, cum jam in fine non restat tempus vel commutandae vitae, vel proficiendi ad veritatem ex occasione atque comparatione alieni erroris. ** 7. Chrysostomus in ge-

nere dicit, *Dominum ista parabola bella et effusionem sanguinis prohibere*, item *Dominum non prohibere conciliabula haereticorum dissipare, ora ipsis obstruere, libertatem loquendi concidere, verum ipsos interficere et trucidare*, ac geminam hujus interdicti rationem addit, non tantum, *ne simul evellatur triticum*, quam solam Bellarminus vidit, sed etiam, *ne salus haereticorum impediatur, cum zizania in triticum converti possint*, quam rationem Chrysostomus non addidisset, si ullo unquam tempore haereticos occidere licere judicasset. Sic ergo concludimus. Qui eradicationem zizaniorum sive haereticorum ideo prohibet, ut vitetur sanguinis effusio, ille simpliciter et totaliter eradicationem violentam prohibet. Sed Chrysostomus propter hanc causam prohibet zizaniorum eradicationem. Ergo simpliciter et totaliter eam prohibet. 8. Cyprianus quidem in genere primum loquitur de lapsis, quibus *nec censura desit, quae increpet, nec medicina, quae sanet*; sed postea de haereticis et schismaticis in specie agit et adducit locum apostolicum 2. Tim. 2. de vasis aureis, argenteis, ligneis et fictilibus atque addit, *soli Domino vasa fictilia confringere concessum esse, cui virga ferrea sit data*. At si id in genere de omnino facinorosis accipiatur, magistratui non licebit adversus illos gladium stringere. 9. Ex hac ipsa Bellarmini hypothesi et explicatione contra Bellarminum concludere possumus: *Non sunt extirpanda zizania* (inquit), *quando fieri nequit sine detrimento tritici*. Subsumo. Bellum non potest contra haereticos (sive sint nobis fortiores, sive imbecilliores) suscipi absque detrimento bonorum. Ergo plane non debet suscipi, nec zizaniorum sive haereticorum extirpatio per bellum debet tentari. Assumptum probo, quia in coetibus haereticorum adhuc semen sanctum Deus sibi servat, et si non alios, tamen baptizatos infantes in filios suos adoptat, jam vero absque illorum detrimento bellum adversus haereticos suscipi nequit, ut constat.

Excep-
tiones
aliorum.

326. Atque hae sunt Bellarmini exceptiones contra nostrum argumentum, videamus etiam aliorum exceptiones. 1. *Christus ibi loquitur ad apostolos, non ad magistratum. Ergo si vel maxime prohibitum esset haereticos occidere, tamen illa prohibitio pertineret duntaxat ad ecclesiae ministros*. Respondemus: imo vero Christus in genere loquitur de servis patrisfamilias v. 27. et 28. in servorum autem illorum numero sunt etiam magistratus, Rom. 13, v. 4. ac tempus eradicationis statuitur non praesens seculum, sed *dies messis* sive extremi iudicii, quin et hominibus eradictio zizaniorum penitus adimitur ac messoribus sive angelis relinqui jubetur. Quicumque ergo haereticos e medio tollunt, tempus a Deo delinitum anteverunt et alieni officii partes invadunt. 2. *Utroque vocabulo servorum et messorum intelliguntur angeli, quia omnes angeli sunt servi seu ministri a Deo emissi, proinde nequaquam hominibus, praesertim magistratui, zizaniorum evulsio interdicta est, sed certo angelorum ordini*. Distinguit enim Christus inter duo distincta ange-

lorum officia, quorum unum est generale, videlicet hominibus inservire, alterum ordinarium et certum, messorum scilicet, quod pertinet ad certum angelorum ordinem. Respondemus: Sane Hieronymus in comment. cap. 13. Matth. servos patrisfamilias non abs accipiendos statuit quam angelos, qui quotidie vident faciem Patris. Eadem est sententia Isidori Pelusiotae lib. 1. epistol. 195. sed Augustinus in qq. et Matth. cap. 12. hanc sententiam refellit argumento eo, quod de servis dicitur, ipsos ignorasse zizaniorum seminationem eamque miratos fuisse, jam vero de angelis probari nequit, quod ignorent, quid a diabolo in mundo agatur. *Utrum et ipsi sint servi* (inquit), *quos paulo post messorum appellat, an qui in expositione parabolae messorum dicit esse angelos, nec quisquam facile dicere ausus fuerit, angeli nescisse, quis zizania superseminaverit et ea tunc apparuisse angelis, cum herba fructum fecisset, neque oportet intelligi homines ipsos fideles servorum nomine hoc loco significatos, quos etiam bonum semen dicit. Nec mirum, si et bonum semen ipsi dicuntur et servi patrisfamilias, sicut et de se et quod ipse sit janua et quod ipse sit pastor. Et diversis enim significationibus una res etiam plures et diversas similitudines recipit, praesertim quia cum ad servos loqueretur, non ait, in tempore messis dicam vobis, colligite primum zizania, sed dicens, inquit, messoribus. Unde intelligitur, colligendum zizaniorum ad comburendum alia esse ministeria, nec quonquam ecclesiae filium debere arbitrari, ut se hoc officium pertinere. Idem serm. 46. de diversis cap. 4: Ne forte dum vultis eradicari zizania eradicetis simul et triticum. Quid boni fecit? nonne messem meam vestra diligentia vastabit? nos homines sumus, angeli messorum sunt. Erroneum quidem et nos, si cursum perfecerimus, aequalem angelis Dei, sed modo quando stomachamur contra malos, adhuc homines sumus. Huic Augustini argumento potest addi alterum, quod duo distincta vocabula adhibentur, illi enim, quibus evulsio zizaniorum interdicta, vocantur *δούλοι*, sed angeli vocantur *ὑπηρέται*; idem quod angeli dicuntur cum Christo in messe ultima venturi Matth. 25, v. 31. et zizania collecturi. Ergo non putandum est, certo angelorum ordini zizaniorum evulsionem esse interdictam, quin potius omnes in ultima demum tempore id est in die novissimo, cum Christo venient ad hanc evulsionem peragendam. Illis qui per angelos intelligunt, duo favent in hoc argumento. Unum est, quod dicunt ad patremfamilias: *Veni et eamus, quasi cum Deo sint in coelo, non in agro et terra, sed extra ipsum agrum*. Alterum est, si colligamus ea, nam e mundi agro evellere zizania malos possunt angeli, non homines. Sed ad hoc respondet Joh. a la Haya d. 1.: *Favet hoc etiam servi propter exercitium potestatis, colligunt enim propter celum, conatum et studium, et quia ipse est. Servi accedunt, quando vultis, et voluntatem Dei conculcunt, non quasi contra agrum et cum Domino, sed postquam ei non sunt**

runt conspectis zizanis, tantum habent zelum, ut videantur sibi omnia cum Dei auxilio posse. 3. Non de haereticis solum, sed etiam de aliis facinorosis dici potest, quod periculum sit, ne eradicando zizania eradicemus etiam triticum, siquidem etiam ipsi progressu temporis converti possunt. Respondemus: est omnino haereticorum et aliorum facinorosorum diversa ratio. Haeretici enim persuasi sunt, se recte sentire et recte facere erroneas opiniones propugnando, ideo ad agnitionem erroris difficulter perducuntur, sed alii facinorosi publicis et notoriis delictis civilem societatem turbantes ac destruentes ipsius conscientiae interno testimonio convincuntur, quod Dei iram contra se provocaverint, ideoque ad agnitionem suorum peccatorum facilius adduci possunt. Praeterea haeresis, quatenus talis, est delictum spirituale, ideoque etiam spirituali gladio, videlicet verbo Dei, est ferienda, praescindenda et extirpanda, sed reliquorum facinorosorum delicta turbant civem ac politicam societatem, ideo etiam corporalibus et capitalibus poenis in ea recte animadvertitur. Denique diversitatem inter haereticos et alios facinorosos respectu capitalis supplicii monstrant omnia la argumenta, quibus demonstratum, licere magistratui gladio punire facinorosos, non autem strindendum eum esse contra haereticos.

327. 2. Ex verbis Christi Luc. 9, v. 54. Cum Christus hospitium a Samaritanis petisset, illique is hospitii recusassent, quia *facies ejus erat proficiens in Jerusalem*, hoc est quia Israëliticae religioni ipsum addictum esse intelligebant, discipuli indignatione commoti a Christo quaerunt: *Vis Domine dicamus, ut ignis de coelo descendat et consumat eos, ut Elias fecit?* quibus verbis ad praxin V. T. et ad zelum Eliae prophetae provocant, sed Christus per correctionem ipsis respondet: *Nescitis, quid spiritus vos estis? filius enim hominis non nit ad perdendum animas hominum, sed ad servandum.* Ex quo sic concludimus. 1. Qui prohibet, Samaritanos propter diversitatem religionis igne coelitus depluto consumi, ille etiam prohibet, gladio haereticos excindi. Ratio connexionis consistit in ipsae et poenae conformitate. Sed Christus noluit, Samaritanos propter diversitatem religionis igne coelitus depluto consumi. Ergo etiam prohibuit, gladio haereticos excindi. 2. Si Christus discipulos Samaritanorum excidium meditantes ad spiritus evangelici mansuetudinem revocavit, utique pugnat cum spiritus evangelici mansuetudine haereticos propter religionis diversitatem gladio excindere et extirpare. Id verum prius. Ergo et posterius. In N. T. inquit Lyra super h. l. *procedendum est suaviter et in igne, quia est lex amoris, non timoris.* 3. Si Christus ideo non voluit, Samaritanos igne coelitus depluto a discipulis perdi, quia erant discipuli ejus, servandum non ad perdendum animas hominum, sed ad servandum, consequens est, a Christianis in N. T. haereticos non esse interficiendos. Sed illud, hoc et hoc. Probatur connexio, quia ut Samaritani, et haeretici a vera religione aberrant eamque

oblatam temere respuunt. Et discipuli et reliqui Christiani sunt populus Christi. Ergo ipsius mansuetudinem erga haereticos imitari debent. 4. Si Christus a rigore V. T. et exemplo Eliae discipulos revocat ad spiritus evangelici et N. T. mansuetudinem, sequitur, quod ex mandatis divinis de interficiendis pseudoprophetis et praxi V. T. non possit nec debeat inferri, haereticos in N. T. esse interficiendos. Sed illud, ergo et hoc. Quicumque igitur aliter tractant haereticos, quam juxta praescriptam Christi et apostolorum in N. T. illa re ipsa testantur, se non esse spiritu evangelico praeditos nec imitari exemplum Christi, qui venit non ad perdendum, sed ad salvandum, nec discernunt inter tempus Eliae et Christi, hoc est inter V. ac N. T. nec intelligunt naturam regni Christi. Excipit Bellarminus 1. *latissimam esse differentiam inter Samaritanos illos et haereticos. Illi enim nunquam promiserant, se Christi religionem servaturos, sed tunc primum illis offerebatur, ideo compellendi non erant, at haeretici promiserunt professique sunt, se fidem Christi servaturos, ideo merito compelluntur.* Respondemus: Samaritani non minus in circumcisione (quam ipsos retinuisse verisimile ducimus ** Augustinus ep. 203: *Non denuo circumciderem Samaritanum, si Judaeus essem, et eo tempore suum errorem confessus ad me veniret; ita nec haeticum rebaptizarem in Trinitatis nomine baptizatum***) quam haeretici N. T. in baptismo promiserant, se in fide Christi Messiae constantes fore et religionem veram servaturos, ergo etiam ipsi juxta Bellarmini hypothesin compelli potuissent ad promissum servandum. Praeterea discrimen illud, quod Bellarminus assignat, proficiscitur ex falsa hypothesi, quam clarius propugnat Gregorius de Valent. in explic. h. l. quod videlicet *aliter agendum sit cum iis, quibus primum evangelium proponitur, quales erant Samaritani, quam cum aliis, qui jam illud receperunt, quos vi compellendos, id est gladio occidendos esse arbitrantur.* At discrimen hoc ignorat universa Scriptura, quae Christum semper sibi similem nobis proponit, qui fines regni sui non gladio corporali, sed spirituali, non ferro, sed verbo propagat, ac ratio illa, quae apud Lucam additur, *venisse scilicet filium hominis, non ut perdat hominum animas, sed salvet*, plane generalis est ubique locorum et apud omnes populos valida. Parabola Christi Luc. 14, v. 16. penitus repugnat huic Bellarmini distinctioni. In invitatione enim ad coenam magnam mittit paterfamilias servum suum hora coenae *dicere invitatis* (Judaeis puta ecclesiae filiis), ut venirent, quia parata sunt omnia, sed cum illi sese excusarent ac venire renue-rent, mittit paterfamilias servum invitatores in plateas et vicos civitatis, ut pauperes ac debiles et coecos ac claudos introducat v. 21. id quod haud incommode de vocatione Samaritanorum accipitur, ad quos (ut et vicinos gentiles) Christus in diebus carnis suae quandoque divertit et per praedicationem evangelii ad coenam hanc eosdem vocavit. Matth. 15, v. 21. Luc. 17, v. 11. Illi enim in vicis et plateis

*Saepe scelus coeli solus velamine textit,
Religio velum est, quod tegit omne scelus.*

Differunt enim primo respectu causae efficientis impulsivae. Zelus Christi et sanctorum fuit bonus, a Spiritu Dei excitatus, egerunt enim secundum legem et voluntatem Dei, ideo etiam fuit zelus secundum scientiam. Sic de Mathathia dicitur 1. Macc. 2, v. 24: *Accensus est furor ejus secundum iudicium legis*. Christus ejiciens e templo vendentes et ementes provocat ad vaticinia prophetarum Esai. 56, v. 7. Jerem. 7, v. 11: *Scriptum est, domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum*. Joh. 2, v. 17: *Recordati sunt discipuli ejus, quia scriptum est Psalm. 69, v. 10: Zelus domus tuae comedit me*. Sed Romanensium zelus ex spiritu Antichristiano, qui est mendax et homicida Joh. 8, v. 44. originem ducit, caret verbo Dei ideoque etiam scientia, aliam enim rationem agendi cum haereticis Christus et apostoli in N. T. praescripserunt. Secundo ratione causae instrumentalis. Christus templi profanatores non gladio, sed flagello punit; Petrus contra Ananiam et Sapphiram verbo agit, qui manu Dei tacti per miraculum occubuerunt; Paulus clave ligante, non gladio feriente cum incestuoso agit (*ὁλιθρος σαρκός* 1. Cor. 5, v. 5. diversimode ab interpretibus exponitur, interim certum est, non posse mortem hujus incestuosi intelligi, quia acta poenitentia receptus est in ecclesiam a Corinthiis 2. Cor. 2, v. 7.); sed Romanenses igne et gladio agunt, nec speciali quodam miraculo, sed crudeli et communi spectaculo haereticos quos vocant interficiunt. Tertio ratione objecti. Moyses et Pineas impios, scortatores et homicidas occidunt, Christus templi profanatores flagellat, Petrus eos, qui Spiritui sancto mentiti erant, exitio tradit, Paulus incestuosum non haereticum tractat; Pontificii eos, quos de haeresi suspectos habent, quamvis ab externis flagitiis penitus immunes sint, nec turbent civilem societatem, ad capitalia supplicia conquirunt.

329. Haec de priore argumento ex Christi doctrina et praxi deducto sufficiant, cujus summa eo redit: Christus modum cum haereticis agendi per supplicia capitalia diserte improbavit. Ergo is modus in ecclesia Christiana N. T. improbandus. Addimus igitur argumentum posterius ex contrario procedendi modo deductum, ubi sic concludimus.

1. Quem modum cum haereticis agendi Christus praescripserit, eo in N. T. contenti sumus. Sed Christus talem agendi cum haereticis modum praescripsit, ut ab illis caveamus Matth. 7, v. 15. ut a fermento seu falsa doctrina ipsorum caveamus Matth. 16, v. 6. et 12. ut eos qui semel atque iterum commo-
niti ecclesiam non audiunt, pro ethnicis et publicanis habeamus Matth. 18, v. 17. Jam vero de omnibus gentibus interficiendis Israëlitae non habuerunt mandatum sicut de Cananaeis. Quo etiam pertinet, quod discipulos suos ad evangelii praedicationem emittens verbo, non ferro, chartis, non lacertis, atramento, non armamento rem peragere et ecclesiae

limites propagare jubet Matth. 28, v. 19. ac civitates, quae evangelium recipere recusant, deserui, non deleri mandat Matth. 10, v. 14. Ergo eo cum haereticis agendi modo in N. T. contenti esse debemus. Si quis excipiat, *pertinere istaec omnia ad privatos, interim tamen magistratum Christianum posse gladium stringere adversus haereticos*, ab eo requirimus, ut certo et evidenti aliquo Scripturae dicto probet, magistratui tale quid mandatum vel permissum esse. Quod attinet generalem illam sententiam apostoli Rom. 13, v. 4: *Magistratus non gerit gladium frustra*, ex ea quo minus inferatur, capitali supplicio haereticos quae tales afficiendos esse, obstant illa omnia, quae pro nostra sententia stabilienda hactenus adduximus et in posterum adducemus.

330. Lutherus argumentum ducit ex c. 6. Johannis. Cum discipuli complures offensi concione Christi ab ipso discederent, Christus ad reliquos dicebat v. 67: *Numquid et vos vultis abire?* Ergo etiam ecclesia eodem modo agere debet, videlicet non cogere ad credendum nec capitali supplicio in diversae religionis sectatores animadvertere. Excipit Bellarminus 1. *illos non obligasse se ad manendum, sicut haeretici se per baptismum obligaverant*. Sed hoc frivolum est, quicumque enim Christo dat fidem sive in baptismo, sive extra baptismum, ipso actu se obligat ad manendum, jam vero qui hic abeunt, aliquandiu Christum fuerant secuti ipsique fidem dederant. Et quis patietur sibi persuaderi, illos (si non omnes, tamen aliquos ex ipsis) non fuisse a Johanne baptizatos et per baptismum ad fidem Messiae venturo dandam obligatos, cum *omnis Judaea et omnis regio circa Jordanem* ad ipsius baptismum exiisse dicatur Matth. 3, v. 5. Quodsi vel maxime non fuerunt baptizati, tamen fuere circumcisi et in ipso circumcisionis sacramento fidem Messiae dederunt, ac proinde ad manendum se obligarunt. 2. *Decebat, ut Christus, qui venerat non judicare, non per se suas injurias ulcisceretur, sed eas vendicandas filiis suis spiritualibus relinqueret, cujus rei figuram habemus in David, qui Simei occidi noluit, interim de eo occidendo Salomoni mandatum dedit*. Respondemus: ubi vero exstat mandatum de haereticis occidendis ecclesiae a Christo datum? contrariam potius prohibitionem adduximus ex Luc. 9, v. 56. ubi Christus modo plane contrario procedit. *Filius hominis* (inquit) *non venit ad perdendum animas, sed ad salvandum*. Ergo Samaritani non sunt a vobis apostolis filiis meis igne puniendi. Sed Bellarminus sic concludit. Pontifex et episcopi sunt filii Christi spirituales et apostolorum successores. Ergo curare debent, ut injuriae Christo illatae gladio in haereticis vendicentur.

331. Doctrinae et praxi Christi ad amussim congruit doctrina et praxis apostolorum. Illi enim a Christo rectius edocti et ab intempestivo suo zelo revocati non amplius de haereticis e vita extirpandis cogitarunt, neque magistratui, ut eos occiderent, auctores fuerunt, sed fugere haereticos jus-

3. Ex Joh.
6, v. 67:
Numquid
et vos
vultis
abire?

2. Ex
doctrina
et praxi
aposto-
lorum.

XIV. 205.

serunt et correptionis ac exclusionis poenam adversus ipsos sufficere judicarunt. Act. 20, v. 30: *Exurgent fratres viri loquentes perversa*, v. 31. *propter quod vigilate*. Rom. 16, v. 17: *Rogo orantes, ut observetis eos, qui dissensiones et scandala excitant praeter doctrinam, quam didicistis, exaltate, declinate ab illis*. 1. Cor. 5, v. 10: *Idololatrias ne commisceamini*, v. 11. *Si quis inter vos nominatur frater et est idololatra, cum eo nec cibum sumite*. 1. Tim. 6, v. 3. et seqq. graphice depingit apostolus haereticorum mores et facta et addit v. 5: *ἀφ' ὧν τοῖς τοιοῦτοις, sejunge te ab his*. 2. Tim. 2, v. 24. seqq.: *Servum Domini non oportet μάχεσθαι pugnare, sed mansuetum esse et cum modestia corrumpere eos, qui resistunt, τοῖς ἀντιδιαστήμενοις, si quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem*. Tit. 3, v. 10: *Haereticum hominem post unam atque alteram admonitionem παραιτοῦ, devota*. Johan. epist. 2, v. 10: *Si quis venit ad vos et non affert hanc doctrinam, nolite eum recipere in domum, nec ave illi dixeritis*, v. 11. *qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis*. Neve alicui in mentem veniret gladio et ferro contra haereticos pugnare, disertis verbis negat apostolus 2. Cor. 10, v. 4. *arma militiae nostrae esse carnalia; proinde etiam carnalibus sive corporalibus armis non est contra haereticos utendum*. Optat sane idem apostolus Gal. 5, v. 12. illos, qui perturbaverant Galatas falsa doctrina, ἀποκόπτεσθαι, abscindi, sed non intelligit abscissionem e terra viventium, sed spirituales a corpore Christi abscissionem, hoc est excommunicationem, et alludit ad nomen circumcisionis, quam illi praepostere urgebant, unde etiam Philip. 3, v. 2. illos vocat *concisionem*. 1. Tim. 1, v. 20. Hymenaeum et Alexandrum per excommunicationem *Satanas tradit* apostolus, sed corporalem poenam infligi curat nullam. Ex quibus omnibus sic concludimus. Qui modus puniendi haereticos non fuit ab apostolis probatus, sed potius correctus, ille in N. T. merito repudiatur. Sed modus puniendi haereticos per supplicia capitalia non fuit ab apostolis probatus, sed potius correctus. Ergo. Bellarminus excipit 1. *Paulum quidem non praecepisse, ut comburerentur haeretici, interim tamen nec prohibuisse; sed huic cavillo respondimus superius*. Quos apostoli jubent vitare et ab illis declinare, nec salutatione eos impertiri, illos oportet in vivis relinqui, oppido namque absurdum foret prohibere, ne quis conversetur cum illis, nec salutet eos, quos gladio occidi velit. Jam vero apostoli jubent haereticos vitare etc. 2. *Apostolos non invocasse contra haereticos brachium seculare, quia tunc nullus erat Christianus princeps, quem invocarent, sed postquam imperatores et reges ad fidem Christianam conversi sunt, tunc ecclesiam auxilium secularis brachii implorasse*. Augustinus ep. 50. Respondemus: De praxi ecclesiae dicetur inferius, hoc loco illud monemus, non esse in quaestione, an magistratus ad fidem Christi con-

versi auxilium contra haereticos orthodoxi implorare possint, quod libenter concedimus, sed an haereticos capitali supplicio afficiendos magistratui tradere debeant, quod Augustinus nusquam asserit, sed potius contrarium. 3. Est qui sic excipit: *Si correptionis et exclusionis poena juxta doctrinae apostolice praescriptum adversus haereticos sufficit, magistratui adempta fuerit potestas coercendi et puniendi haereticos*. Respondemus: minime vero, siquidem non privatis duntaxat, sed publicis etiam personis, id est in publico officio constitutis, adeoque omnium ordinum hominibus hoc dictum, ut *fugiant, declinent seque separent ab haereticis*. Privati ergo haereticos sufficienter admonitos a communione convictus, ecclesiae ministri a communione corporis ecclesiastici, magistratus a communione civilis societatis excludere et lupos ab ovili Domini arce possunt ac debent.

332. Alteram argumentorum classem ducimus *rationibus*. 1. Quod conversioni et saluti errantium viam praecludit, illud merito in ecclesia Christiana improbandum. Sed capitali supplicio in haereticos saevire conversioni et saluti eorum viam praecludit. Ergo. Assumptum patet tum ex verbis patrisfamilias Matth. 13, v. 29. per eradicationem zizaniorum simul triticeum eradicari contestantis; tum ex ipso praecepto. Multi enim haeretici per fidelem informationem et conversationem cum fidelibus ad agnitionem veritatis perveniunt et ex diaboli laqueis resipiunt. 2. Tim. 2, v. 26. ad quam initio nullis rationibus permoveri potuerant. *Nonne sunt duodecim diebus horae?* inquit Salvator Joh. 11, v. 9. Ergo non statim de conversione et salute errantium desperandum, si vel maxime obstinatos sese praestant, possunt enim in hora undecima demum converti, qui in prioribus decem vocem Domini audire noluerunt. At quomodo de haeretici salute non desperat, qui pacto ad poenitentiam eum provocat, qui ratione illius salutem se exoptare ostendit, qui magistratui eum necandum tradit? Si Christus Luc. 9, v. 51. permisisset, ut igne coelitus delapso apostoli Samaritanos perdidissent, non potuisset postea Act. 8, v. 14. Samaria recipere verbum Dei; si Saulus persecutor inter haereticos occisus fuisset, non habuisset ecclesia Paulum praedcatorem Act. 13, v. 1. et tempore Augustini Hispanica inquisitio in ecclesia locum habuisset, praeclarum illud et fructuosissimum tritici granum evulsum et eradicatum fuisset, siquidem per novem annos Manichaeorum errorum latro fuit repletus.

333. 2. Ad fidem nemo cogi potest vel debet, ut demonstratum fuit superius. Requirit enim Deus populum voluntarium et cultum spontaneum, Ps. 110, v. 3. *nec placent ipsi coacta servitia*. Lev. 16, v. 5: *Cum sacrificaveritis sacrificium pacis Domino, ad voluntatem vestram (sive secundum beneplacitum vestrum) illud sacrificabitis*. Atqui in haereticos usque ad mortem saevire nihil aliud est quam ad fidem cogere velle et dominium in conscientias sibi arrogare, quod tamen soli Deo

relictum. Externa delicta externis poenis coerceri possunt, sed interiores cogitationes et erroneae opinionones non ferro et vi externa, sed pia informatione et contrariarum cogitationum instillatione corrigi atque emendari possunt. Testis pol locuples est experientia, coactionibus illis in negotio religionis parum fuisse profectum, quin et pessime ut plurimum easdem cessisse. Qui enim violentis mediis ad religionis abjuramentum coguntur, aut Epicurei evadunt, quibus omnis religio est una religio, aut hypocritae, qui poenae metu quidvis amplecti sese simulant, aut seditiosi, qui praetextu religionis tumultus excitant. Richard. in c. 10. refut. Alcor.: *Potest quis cogi, ut ore confiteatur, se credere, cor autem ad credendum cogi est impossibile.* Excipit Bellarminus 1. *fidem ita esse donum Dei, ut etiam sit actus liberi arbitrii, aliquin etiam castitas et ceterae virtutes sunt dona Dei, et tamen recte puniuntur adulteri, homicidae, latrones, et coguntur caste ac juste vivere. Sapientia quoque est donum Dei, et tamen scriptum est Prov. 29. virga et correptio tribuunt sapientiam. Denique fides est donum Dei, sed Deus hoc donum conservat variis modis, quorum unus est correptio.* Respondemus: a correptione ecclesiastica et politica ad capitale supplicium non valet consequentia, quia proceditur a non distributo ad distributum. Corripiendos esse errantes in fide, concedimus, sed capitali supplicio afficiendos esse, negamus. Fidem esse liberi arbitrii actum ambigue dicitur, vel enim intelligitur hoc sensu, quod fides sit opus virium naturalium; vel, quod volentes credamus, Spiritu sancto scilicet voluntatem efficaciter movente, inclinante et novis spiritualibus viribus instruente. Priori sensu hanc phrasin negamus, posteriori concedimus et ex eo inferimus, quia nemo cogi potest, ut credat invitus, ideo coactione externa nihil quidquam proficitur. Homicidia, adulteria, latrocinia etc. sunt delicta externa, ideoque etiam poenis externis capitalibus possunt coerceri, sed haeresis est delictum animi interius, ideoque poenis externis capitalibus emendari et corrigi nequit. 2. *Liberum accipitur duobus modis, primo ab obligatione, et sic fides in iis, qui eam nunquam receperunt, libera est ab obligatione juris humani, sed non divini, et ideo homines non cogunt, Deus tamen punit; at in iis, qui eam in baptismo professi sunt, non est libera ab obligatione, nec juris divini, nec humani, et ideo cogunt homines, ut ea servetur; secundo sumitur liberum, ut distinguitur contra necessarium, quae libertas non impedit, quin homines male agentes puniantur etc.* Respondemus: falsa est illa distinctio, quod ii, qui veram fidem non sunt amplexi, non sint cogendi, illi vero, qui in baptismo eam professi, sed jam ab ea defecerunt, cogendi sint, ut fidem servent. Contrarium aliquot argumentis ostendimus superius, ac si quid dandum hac in parte discriminis ex parabola Luc 14, v. 17. plane contrarium colligi posset, ibi enim qui jam erant intra civitatem Dei, puta *Judaei*, per circumcisionem in ecclesiam recepti

humaniter ad coenam magnam invitantur; sed qui in viis ac circa sepes extra civitatis pomoeria vagabundi oberrant, intrare *compelluntur*. Ceterum duplex est illa compulsio ac coactio: Primo alia *ecclesiastica* seu spiritualis, qua conciones legales exaggerantur, poenarum comminationes inculcantur, gravitas delicti, violati scilicet foederis cum Deo prius initi, justo zelo taxatur, hanc ab ecclesiae ministris adhibendam facile concedimus; alia *politica* sive civilis, quae fit gladio magistratus, eam contra haereticos adhibendam negamus, nec poterit Bellarminus contrarium ex eo demonstrare, quod haeretici fidem in baptismi foedere Deo dederint ideoque ad eam servandam capitalibus suppliciis cogi possint, etenim si omnes illi, qui a baptismi foedere resiliunt, gladio puniendi et ad servandam Deo fidem capitalibus suppliciis cogendi, nemo hominum aciem gladii effugere poterit. Deinde alia coactio fit *ad fidem*, alia *ad fidei media*, auditum scilicet verbi divini, illa non potest obtineri, ergo nec debet suscipi, haec vero pii magistratus vigilantia obtineri potest. 3. *Terroribus et suppliciis haereticorum aliquid profici, experientia teste comprobatur, quia Donatistae, Manichaei et Albigenses armis profligati et extincti sunt, et Augustinus epist. 48. testatur, plurimos conversos suo tempore ob metum poenae.* Respondemus: violentis illis mediis animi hominum a religione magis abalienantur, seditionibus occasio praebetur et hypocrisis vel Epicurea securitas introducit, ut multis exemplis demonstrari potest. Facili negotio fieri potest, ut diversae religionis asseclae violentis mediis ad nostram compulsi mutata rerum facie simili crudelitate conversores, vel potius persecutores suos tractent ac sub praetextu religionis sanguinolenta bella excitent. Scioppius in Scalig. hypobol. pag. 321. excipit 1. *Christum Joh. 6, v. 44. asserere, quod nemo ad se veniat, nisi pater traxerit ipsum. Ergo coactiones illas non esse improbandas.* Respondemus: magnum discrimen est inter tractionem Dei internam et vim magistratus capitalia supplicia irrogantis externam. Trahit Deus mentem interius illuminando, voluntatem efficaciter flectendo, hacque ratione ex nolente volentem efficiendo, unde statim additur v. 45: *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me.* Sed magistratus externa violentia nihil aliud impetrat, quam ut externis actibus et verbis in ore natis se amplecti simulent, quod corde aversantur ac detestantur. 2. *Non tam ad fidem quam sollicitudinem fidei coactionem fieri, ac stolidiores in errore non tantum correptione, sed centum plagis, id est poenis ac incommodis, compescendos esse.* Respondemus: ad fidei sollicitudinem et erroris correctionem media legitima sunt adhibenda, videlicet diligens informatio, solida errorum refutatio, ad sedulum verbi auditum adhortatio etc. capitalibus autem suppliciis non errantium correctio, sed eorum excidium quaeritur.

334. 3. Capitalia supplicia delictis corporalibus 3. A culpae et poenae

proportione.

tatem destruentibus debentur. Sed haeresis non est delictum aliquod corporale publicam humanae societatis tranquillitatem destruens, nisi seditio adversus magistratum accedat, sed est delictum spirituale. Ergo non est capitali supplicio punienda. Claudius Lysias Felici praesidi scribit Act. 23, v. 27: *Virum hunc (Paulum apostolum) comprehensum a Judaeis* XIV. 308. *(tanquam haeticum pessimum) et cupientem interfici ab eis, μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, superveniens cum exercitu eripui, cognito quod Romanus est v. 28. volensque scire causam, quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum, v. 29. quem inveni accusari de quaestionibus legis ipsorum, nullum vero dignum morte aut vinculis habentem crimen. Refert Cornelius Tacitus, Tiberium dicere fuisse solitum, deorum injurias diis curae esse, cum quo congruit illud imperatoris Alexandri l. 2. C. de reb. cred.: Jurisjurandi contempta religio satis Deum ultorem habet. Harmen. l. 1. ep. tit. 7. de jurejur. inquit: Nemo, qui per Deum pejeraverit, periclitatur, satis enim Deum ultorem habet jurisjurandi per Deum praestiti contempta religio. Vide Cujacium l. 2. obser. 19. Don. de jurejur. c. 9. Pari ratione de haeresi loquens Theodosius imperator l. 1. C. de summ. Trinit. mentionem facit vindictae divinae, ac licet addat, post etiam motus nostri, tamen iis minae potius quam poenae continentur, tunc enim non erant certae haeticorum poenae legibus comprehensae, ut constat ex tit. C. de haetic. in quo continentur quidem variae haeticorum poenae, sed omnes introductae per imperatores Theodosio posteriores, Giphanius in comm. ad l. 1. C. de summ. Trin. Huc referri etiam potest illud Cypriani contra Demetrium: Si quid diis tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem suam surgent, ipsi se majestate sua defendent. Si se de non colentibus vindicare non possunt, quid colentibus praestare poterunt? Nam si eo qui vindicatur, pluris est illi, qui vindicat, tu diis tuis major es; si autem iis, quos colis, major es, non tu illos colere, sed ab iis coli debes, pudeat te eos colere, quos ipse defendis, pudeat tutelam ab ipsis sperare, quos tu tueris. Similia apud Lactantium et Arnobium contra ethnicos persecutores dicta occurrunt.*

4. Ab Antichristi propria persecutione.

335. 4. Saevire in haeticos usque ad sanguinem est haeticum et Antichristianum. Ergo ecclesia Christiana ab eo debet abstinere. Antecedentis membrum prius probatur ex vulgato illo Augustini lib. 3. contra Crescon. grammat. c. 50: *Nullis bonis in catholica placet, si usque ad mortem in quenquam, licet haeticum, saeviatur, et ex praxi haeticorum.* Tripartita lib. 12. cap. 4. de Nestorio commemorat, quod in prima sua inauguratione ad archiepiscopatum Constantinopolitanum imperatori dixerit: *Da mihi, o imperator, terram ab haeticis liberam et ego coelum tibi reddam, tu mihi haeticos exstirpa, et ego Peris delendis adero.* Ariani, Donatistae, Eutychiani etc. summa crudelitate ortho-

doxos sunt persecuti. Eudoxius Arianus imperatorem Valentem Arianum juramento adstrinxit ad defensionem Arianae haereseos et exstirpationem diversum statuentium per gladium et quavis tormenta; Dioscorus cum defensionem Eutychianismi suscepisset, orthodoxos episcopos stipatis militibus ad subscriptionem coëgit; Turca in Corano mandat interfici eos, qui legi suae obedire recusant, inde recte dicitur can. 13. caus. 23. q. 4: *Nunquam spiritualis carnalem persequitur, sed carnalis spirituales.* Posterius membrum constat ex descriptione crudelitatis et tyrannidis ab Antichristo expectandae. Dan. 8, v. 24. sub typo Antiochi de ipso dicitur: *Interficiet robustos et populum sanctorum.* c. 11, v. 41: *Multi corruent.* v. 44: *Interficiet plurimos.* Apoc. 11, v. 7: *Bestia faciet adversus testes Dei bellum et vincet illos et occidet eos.* cap. 13, v. 15: *Faciet, ut quicumque non adorerint imaginem bestiae, occidantur.* cap. 17, v. 6: *Vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum et de sanguine martyrum Jesu.* Quae omnia de Antichristo illo magno, perditionis filio 2. Thess. 2, v. 3 loquuntur. Quando igitur Papani praetextu religionis tot sanguinum rivos effundant, re ipsa probant, se esse Antichristianos.

336. 5. Pugnare cum mansuetudine, qua ecclesia N. T. propagari debet, haeticorum interfectio. Ergo merito est improbanda. Pulchre Christoph Agricola in propugn. antipist. p. 34: *Ecclesia Christi non sinit sanguinem, quia sponsus ejus est agnus.* Excipit Bellarminus, non esse hoc contra mansuetudinem ecclesiae, quia tenetur misereri filiorum suorum, et tunc vere immitis et crudelis esset, si nullo parcere lupis quam ovibus; deinde quia ecclesia experta est omnes alias rationes, antequam ad ultimum supplicium inferendum adduci posset, ut petet ex variis legibus antiquiorum imperatorum in C. de haeres. Respondemus: non dicimus, capitalia supplicia absolute et simpliciter cum ecclesiae mansuetudine pugnare, quia facinorosorum supplicia nec pugnant cum magistratus Christiani mansuetudine, nec dicimus, quasvis haeticorum coërcitiones cum mansuetudine ecclesiae pugnare; sed hoc dicimus haeticorum capitalia supplicia pugnare cum mansuetudine ecclesiae Christianae in N. T. cujus assertionis rationem petimus ex vaticiniis prophetiis de modo propagandae ecclesiae in N. T. et ex differentia status V. ac N. T. ab ipso Christo in hac quaestione monstrata, Luc. 9, v. 54. Quod Bellarminus asserit, ecclesiam omnes alias rationes prius expertam fuisse, antequam ad ultimum supplicium inferendum descenderet, id probe notare jubemus ex eo enim manifeste colligitur, ecclesiae primitivae apostolorum temporibus viciniore non fuisse in modum positum haeticos capitaliter punire, tandem vero cum Antichristianorum errorum semina in ecclesia spargerentur, etiam hoc lolium succrescere coepit. Et quid multis? Bellarminus ipse fuit cap. 21. probat. 4. Augustinum existimasse, pugnare

cum ecclesiae mansuetudine haereticorum occisionem. Ergo ipsius opinio ab Augustini sententia hac in parte plurimum distat.

337. 6. Ex violentis illis haereticorum persecutionibus multa oriuntur incommoda. 1. Sub praetextu inquisitionis in haereticam pravitatem saepius innocentes e medio tolluntur, ex iudicium vel delatorum vel testium avaritia, invidia aliisque affectibus perversis. Vide historiam lanienae Parisiensis et inquisitionis Hispanicae. 2. Pereunt, qui successu temporis ad veritatis agnitionem perducere poterant. 3. Multi ex haereticorum pertinacia ad haeresin inflammantur. 4. Bella, seditiones et caedes excitantur, ut constat exemplo Arianorum in ecclesia orientali, Vandalorum in Africa, Gothorum in Italia etc. Ariani cum a Christianis imperatoribus orthodoxis duriora essent perpassi, mox alium et suae quidem haeresi addictum imperatorem nacti eadem orthodoxis iterum intulerunt. 5. Nec omnes magistratus certamina ecclesiae intelligunt nec satis diligenter ea expendunt, facile igitur fieri potest, ut praetextu religionis in homines innocentes saeviat. 6. Armamus contra nos ipsos Antichristum, cuius proprium est bello et armis, igne et gladio saevire adversus eos, qui ab ipso recessum fecerunt. Vide anonym. defens. Lutheri contra Parisienses p. 92. et sequentib. ubi singula membra latius deducuntur. 7. Saevitur in eos, de quibus nondum constat, an vere et proprio loquendo sint haeretici, nam ad haeticum proprie sic dictum requiritur, ut sit αὐτοχάριστος. At nemo scire potest, an ex infirmitate erret, an contra conscientiae testimonium.

338. Tertiam argumentorum classem pro confirmanda nostra sententia deducimus ex ecclesiae primitivae consensu, videlicet 1. ex patrum testimoniis, 2. ex conciliorum definitionibus, 3. ex ipsa ecclesiae praxi. 1. Patrum testimonia revocamus ad has classes: 1. negant, religionem caede et sanguinis effusione propagandam. Dicta illa citavimus superius in quaestione, an magistratus subditos ad fidem cogere debeat. Hoc loco addimus quaedam testimonia ex Luthero, in quibus idem cum patribus istis asserit. tom. 2. Jen. Germ. fol. 180: Weltliche Obrigkeit soll zufrieden sein und ihres Dinges warten und lassen glauben sonst oder so, wie man kann und will, und Niemand mit Gewalt bringen, denn es ist ein frei Werk um den Glauben, dazu man niemand zwingen soll, ja es ist ein göttlich Werk im Geist, geschweige denn daß es äußerliche Gewalt erzwingen sollte. f. 348: Es stehet in der Legenda S. Johannis, Non placent Deo coacta servitia, und wann schon das dieselbe Legenda nicht sagte, so halten es doch alle Schriften in sich. tom. 4. Jenens. Germ. f. 408: Man soll ja einen jeden glauben lassen, was er wolle, glaubt er unrecht, so hat er genug Strafe am ewigen Feuer in der Hölle, warum will man sie denn zeitlich martern, sofern sie am Glauben irren, und nicht daneben aufrührisch, oder sonst der Obrigkeit widerstreben, mit der Schrift und Gottes Wort soll man ihnen wehren und widerstreben, mit Feuer wird man wenig ausrichten.

tom. 7. fol. 144: Es ist nicht evangelisch noch christlich, mit Verfolgung wider die Ketzer zu sechten. 2. Negant, poenam haereticorum usque ad capitale supplicium extendendam. Augustinus lib. 3. contra Cresc. c. 50. in princ.: Nullis bonis in catholica hoc placet, si usque ad mortem in quenquam licet haeticum saeviatur; in epistol. 127. ad Donatum proconsul. de Donatistis: Corrigi eos cupimus, non necari, nec disciplinam circa illos negligi volumus, nec suppliciis, quibus digni sunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata compesce, ut sint, quos peccasse poeniteat. Quaesumus igitur, ut cum ecclesiae causas audias, quamlibet nefariis injuriis appetitam vel afflictam esse cognoveris, potestatem occidendi te habere obliviscaris et petitionem nostram non obliviscaris. Non tibi vile sit neque contemtibile, quod vos rogamus, ne occidantur, pro quibus Dominum rogamus, ut corrigantur. Et postea: Etiam occidi ab illis eligemus, quam eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Epist. 158. ad Marcell.: Poena sane illorum (Donatistarum) quamvis de tantis sceleribus confessorum, rogo te, ut praeter supplicium mortis sit, et propter conscientiam nostram et propter catholicam mansuetudinem commendandam. ** Idem tom. 6. contra ep. Fundam. c. 2: Illi saeviant in vos, qui nesciunt, quo cum labore verum inveniatur, et quam difficulter caveantur errores; illi in vos saeviant, qui nesciunt, quam rarum et arduum sit carnalia phantasmata pie mentis serenitate superare; illi in vos saeviant, qui nesciunt, quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum; illi in vos saeviant, qui nesciunt, quantis gemitibus et suspiriis fiat, ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus; postremo illi in vos saeviant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem saevire in vos omnino non possum, quia sicut me ipsum illo tempore, ita vos nunc debeo sustinere et tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiorus et coecus errarem. * l. 1. contra literas Petilianus c. 29. in princ.: Diligite homines, interficite errores, sine saevitate pro veritate certate. (Excipiunt, Augustinum hanc suam sententiam revocasse libro 2. retract. capit. 5. et in epist. 48. et 50. Respondemus: opinionem de impunitate haeticis concedenda revocavit ac magistratus officio eosdem coercendos esse iudicavit, sic enim habent verba libro 2. retract. capite 5: In primo libro contra Donatistas dixi, mihi non placere, ullius secularis potestatis impetu schismaticos ad communionem violenter arctari, quod vere mihi tunc non placebat, quia nondum expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferri posset diligentia disciplinae. Sed capitis supplicium illis irrogandum esse, nunquam asseruit, quin potius promittit ipsorum poena apud iudices intercessit, ut constat ex epistola 50. Agnoscere id ipsum cogitur Bellarminus libro 3. de laicis c. 21. argum. 4. Augustinus, inquit, retractat, quod aliquando senserat, non esse vi cogendos haeticos ad fidem, et pro-

lize probat id utilissimum, semper tamen excipit supplicium mortis, non quod illos hoc non mereri putaret, sed tum quia hoc decere ecclesiae mansuetudinem existimabat, tum etiam quia nondum ulla exstabat lex imperatorum, qua haeretici juberentur occidi.) Chrysostomus hom. 47. in Matth. capit. 13:

XIV. 211. *Non prohibet Dominus conciliabula haeticorum dissipare, ora obsistere, libertatem loquendi concidere, verum prohibet interficere ac trucidare. Idem in serm. de anathem.: Haeticis satisfieri oportebat sermone redarguente errorem, qui incrudescit; doce, ait, in lenitate erudiens eos, qui obsistunt, si quando det illis Deus poenitentiam ad agnoscendam veritatem. Et postea: Oro vos, ne haec verba mente vobis excidant. Dogmata impia et quae ab haeticis profecta sunt, arguere oportet et anathematizare, hominibus autem parcendum et pro salute ipsorum orandum.* 3. Cum ecclesiae Christianae mansuetudine haeticorum occisionem et persecutionem pugnare asserunt. Hilarius in libro ad Auxentium p. 294: *Misereri licet nostrae aetatis laborem et praesentium temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, et ad tuendam Christi ecclesiam ambitione seculari laboratur etc. Nunc prohi dolor, divinam fidem suffragia terrena commendant, terret exiliis et carceribus ecclesia, credi sibi cogit, quae exiliis et carceribus est credita, fugat sacerdotes, quae fugatis sacerdotibus propagata.* **Cum fervidior episcopus Theodosius haeticos urbe et agris pelleret, contra morem ecclesiae orthodoxae hoc fuisse, quae neminem persequi consueverit, Socrates libr. 7. capite 3. testatur. Constantinus imperator apud Eusebium libro de vit. Constant. capit. 38: *Ut summae dementiae est eorum, qui in religiosis controversiis a vero discedunt, fidem dolere; sic hominibus cum mente capti sint, poenas infligere extremae dementiae et inscitiae est.* Tempore Ambrosii et Martini damnati sunt ecclesiae iudicio episcopi, qui ut in Priscillianum et complices haeticos gladio animadverteretur curaverant, reliquis orthodoxis cum ipsis communicare nolentibus, et in Oriente damnata fuit synodus, quae in Bogomili exustionem consenserat.** Chrysostomus homil. 12. ad Ephes.: *Sermonis nobis doctrina commendata est, non principatus, non potestatis auctoritas. Ordinem tenemus consulentium. Qui consulit, non cogit. In hoc culpabilis, si non quae decent et oportet, pastor dixerit. Est enim fides ex auditu, non a violenta coactione.* Homil. 67. ad popul. Antiochen.: *αἱμάτων τοῦ θεοῦ γέμειν τὸν τοῦ χριστιανοῦ βίον, αἱμάτων οὐκ ἐν τῷ τὰ ἄλλοτρια ἔχειν, ἀλλὰ ἐν τῷ ἑτοίμον εἶναι τὸ ἑαυτῶν ἔχειν.* Augustinus epist. 160. ad Apringium iudicem: *De vobis quidem dixisse apostolum legimus, quod non sine causa gladium geratis et ministri Dei sitis vindices in eos, qui male agunt, sed alia causa est provinciae, alia ecclesiae. Illius terribiliter gerenda est administratio, hujus clementer commendanda est mansuetudo.* Ambrosius ab Arianis lacessitus: *Dolere, inquit, potero, potero flere, potero gemere;*

adversus arma, milites, Gothos quoque lacrymas meae arma sunt, talia enim sunt munimenta sacerdotis, aliter nec debeo, nec possum resistere. Nazianzenus serm. 3. de pace: *Ad manus venire penitus ab ovili Christi alienum et illis, qui nos odio habent, relinquendum.* Arnobius lib. 1. contra gentes p. 14: *Christi magisterio et legibus accepimus, nostrum potius fundere quam alieno pollueri manus et conscientiam cruore.* 4. Conversionem haeticorum exspectandam esse admonent. Chrysostomus hom. 47. in Matth.: *Si praeventientes sizonia exellectis, ea frumenta deperibunt, quae a commutatis sizoniis provenirent.* Hieronymus in c. 2. Hoseae in princ.: *O homines tribus Juda, nolite desperare decem tribuum salutem, sed eam quotidie et sermone et voto, et per literas ad poenitentiam provocate etc. hoc idem nobis praecipitur, ne haeticos penitus desperemus, sed provocemus ad poenitentiam, et illorum salutem germanitatis optemus affectu.* Augustinus de baptism. contra Donatist. lib. 4. c. 3 circa med.: *Multi qui aperte foris sunt et haetici appellantur, multis et bonis Catholicis meliores sunt. Quid enim sint hodie, videmus; quid cras futuri sunt, ignoramus.* 5. Contra haereses, utpote delictum spirituale arma spiritualia adhibenda esse praecipunt. Hieronymus in praefat. lib. 4. comm. in Easiam: *Superbissimam haeresin spirituali mucrone truncemus.* 6. Soli Deo extirpationem haeticorum relictam esse asseverant. Cyprianus libro 3. epist. 3 ad Maximum Urbanum, Sidonium et Macarium circa finem: *Apostolus in epistola sua scribit: In domo autem magna non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quaedam quidem honorata, quaedam vero inhonorata. Nos operam demus et, quantum possumus, laboremus, ut vas aurum vel argenteum simus. Ceterum fictilia vasa confringere Domino soli concessum est, cui et virga ferrea data est. Esse non potest major Domino suo servus, neque quisquam sibi, quod soli Pater tribuit, vendicare potest, ut putet aut ad aream ventilandam et purgandam paleam ferre, et jam posse, aut a frumento universa sizonia humano iudicio segregare. Superba est ista obstinatio et sacrilega praesumptio, quam sibi furor praevaricatur, et dum dominium sibi semper quidam plus quam mitis iustitia deposcit, assumunt, de ecclesia pereunt.* Augustinus lib. de fide et operibus c. 4: *Quidam intuentes praecepta severitatis (quibus admonemur corripere inquietos, non dare osculum canibus, ut ethnicum habere ecclesiae contemptorem, a compage corporis membrum, quod scandalum avellere) ita perturbant ecclesiae pacem, ut cunctis ante tempus separare a sizonia, atque hoc errore excoecati ipsi potius a Christi unitate separantur.* 7. Haeticorum proprium esse testantur occidere religionem suam propagare. Athanasius in epist. ad solit. vitam agentes de Arianis sic scribit: *Levitas ad mutationem sententiae coegerunt, quod hominum minime est suas causas confidendum, et enim gladiis aut jaculis aut militari manu veritas*

praedicatur, sed suadendo et consulendo. Quae autem ibi suadendi libertas aut consulendi ratio, ubi qui contradicit, pro mercede aut exilium, aut mortem reportat? Ibid.: Nova autem ista et execrabilis haeresis, cum rationibus obruitur, cum ipsa veritate pudefacta concidit, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis carceribusque ad se pertrahere nititur, atque ita se ipsam, quam non sit pia et cultrix Dei, manifestat. Hieronymus in capite quarto Galat.: Qui secundum carnem natus erat, persequabatur spirituales, nunquam enim spiritualis carnalem persequitur, sed ignoscit ei sciens, per tempus adhuc eum proficere posse. 8. Haereticos potius commiseratione quam supplicio dignos esse censent. Augustinus contra epist. Fundament. c. 2: Illi in vos saeviant, qui nesciunt, cum quo labore verum inveniatur, et quam difficile caveantur errores; illi in vos saeviant, qui nesciunt, quam rarum et arduum sit carnalia phantasmata piae mentis serenitate superare; illi in vos saeviant, qui nesciunt, cum quanta difficultate sanetur oculus hominis interioris, ut possit intueri solem suum etc. illi in vos saeviant, qui nesciunt, quibus suspiriis et gemitibus fiat, ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus; postremo illi in vos saeviant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Constantinus apud Euseb. l. 1. de vita Constant. c. 38: Ut summae clementiae est eorum (qui in religione diversum sentiunt) fidem dolere, sic hominibus cum mente capti sunt, poenas infligere, extremae dementiae est et inscitiae.

11a. 339. 2. *Ex conciliis.* Nullum ex antiquitate proferri potest concilium, in quo statutum fuerit, haereticos occidendos esse. In concilio Constantiensi an. 1415. demum hoc statutum, quando Johannem Huss et Hieronymum Pragensem synagoga Antichristi contra datam ab imperatore Sigismundo fidem propter crimen haereseos ipsis intentatum flammis adjudicavit. Quatuor illa potiora oecumenica concilia, Nicaenum, Constantinopolitanum, Ephesinum et Chalcedonense, damnarunt Arium, Macedonium, Nestorium et Eutychetem eosque ex ecclesia Dei excluderunt, sed non fuerunt auctores Christianis imperatoribus, ut e medio illos tollerent. Concilium Toletanum 4. can. 56. statuit: *Nemini ad credendum vim inferendam esse, cum Deus miseretur, cujus velit misereri, et induret, quem velit indurari.*

3. 340. 3. *Ex primitivae ecclesiae praxi.* Haeresiarchas illos Arium, Macedonium, Nestorium, Eutychetem, cum legitime ex Scripturis convicti ab haeresibus suis recedere nollent, ex ecclesia Dei exclusos et in exilium pulsos legimus, sed a Christianis imperatoribus ad supplicium esse raptos, nusquam legimus. Cum concilium Nicaenum Arium anathemate percussisset et ex ecclesia Alexandriae ejecisset, atque multi alii auctores imperatori Constantino Magno fuissent, ut impietatem dogmatis morte auctoris expiaret, Christianissimus tamen imperator a sanguine abstinuit et publico edicto ad exilium illum

condemnavit, Socrates l. 1. hist. eccl. c. 8. Ejusdem imperatoris de religionis libertate constitutionem memorat Eusebius libro 10. histor. eccles. capite 5: *Jam olim quidem (inquit) considerantes, non esse religionis libertatem prohibendam, sed uniuscujusque animo ac voluntati facultatem tribuendam, res suas pro voto suo quemlibet curare et Christianis haereseos ac religionis suae fidem custodire jussimus. Et postea: Et nunc igitur libere ac firmiter quisque hanc voluntatem habet, ut Christianorum voluntatem seruet, hoc ipsum sine omni molestia faciat.* Tandem addit hujus suae constitutionis rationem: *Quia id tranquillitati nostrorum temporum conducere manifestum est.* Theodosius et Valentinianus cum aliquandin Nestorii furorem tolerassent, tandem ipsum in concilio Ephesino legitime damnatum in exilium miserunt. Valentinianum imperatorem cum episcopi Ariani in Oriente sollicitarent ad persequendum eos, qui Nicaenae fidei symbolum retinebant, indignabundus illis respondit, *inique ipsos petere, ut imperatoria sua potestate hoc modo abutatur,* Nicephorus l. 11. hist. eccl. c. 30. De eodem imperatore commemorat Ammianus l. 20. ipsum hoc moderamine principatus inclavisse, *quod inter religionum diversitatem medius steterit, nec quemquam inquietaverit, nec interdictis minacibus subditorum cervices ad id, quod ipse colebat, inclinarit, sed has partes intemeratas reliquerit.* Gratianus imperator religionibus inter se variantibus in Christianismo libertatem dedit, *ut quam quisque religionem sequi vellet, sine periculo vitae eligeret,* Socrates lib. 5. hist. c. 4. Nicephorus lib. 12. hist. c. 1. Constantinus imperator Arianus ad intercessionem Hilarii Athanasium episcopum orthodoxum Alexandrinae ecclesiae restituit hac conditione, ut Ariani ibidem ecclesiam etiam tenerent; ipse contra facultatem Christianis dedit, *ut in urbe Antiochena liberum haberent religionis suae exercitium,* Theodoretus libro 2. eccles. hist. capit. 12. Sozomenus libro 3. hist. c. 20. Bellarminus opponit contraria exempla, *ut Priscilliani haeresiarchae a Maximo Christiano imperatore occisi, Donatistarum, Basilii magi Romae combusti, Bogomilis, Albigenisium, Johannis Hussi et Hieronymi Pragensis Constantiae exustorum.* Sed haec exempla sunt dissimilia; *Donatistae haeresi alia scelera, praesertim seditiones et ecclesiae persecutionem conjunxerunt, ut constat ex epist. 68. Augustini; Basilii fuit magus, Priscilliani supplicium improbat Martinus apud Sulpitium libr. 2. histor. sacrae, Donatistarum Augustinus; eorum qui tempore Bernhardi supplicio capitali affecti, ipse Bernardus serm. 66. in Cant. Johannes Huss et Hieronymus Pragensis non fuere ex Scripturis legitime convicti. Et quid multis? recolat Bellarminus sua verba in hoc ipso capite §. argument. 16: Ecclesia experta est omnes alias rationes, antequam ad ultimum supplicium inferendum adduci posset, nam initio solum eos excommunicabat, deinde videns, hoc non sufficere, addidit poenam pecuniariam, tum amissionem bonorum, postea exilium, tandem huc devenit, ut satis patet*

ex variis legibus antiquiorum imperatorum. Ergo in primitiva ecclesia non fuit usitatum supplicio capitali in haereticos animadvertere.

4. Ex
adversa-
riorum
XIV. 216.
suffragio.

341. Quartam argumentorum classem deducimus ex ipsis adversariis, tam Pontificiis, quam Calvini-
nis. Pontificiorum quorundam consensum petimus
1. ex jure Canonico. c. Quid autem dist. 45: Nova
atque inaudita praedicatio est, quae verberibus
fidem exigit. c. Qui sincera dist. ead.: Qui sincera
intentione extraneos a Christiana religione ad fidem
cupiunt rectam perducere, blandimentis debent, non
asperitatibus studere, ne quorum mentem reddita
ratio ad planum poterat revocare, pellat procul ad-
versitas. Nam quicumque aliter agunt et eos sub
hoc velamine a consueta ritus sui voluerint cultura
removere, suas illic magis quam Dei causas pro-
bantur attendere. c. de Judaeis dist. ead.: De Judaeis
praecepit sancta synodus, nemini deinceps ad creden-
dum vim inferri, cui enim vult Deus miseretur, et
quem vult indurat, non enim tales inviti salvandi
sunt, sed volentes, ut integra sit forma justitiae.
Excipit Bellarminus, esse magnam differentiam inter
Judaeos et haereticos. 1. Judaei nunquam susce-
perunt fidem Christianam, haeretici susceperunt.
Respondemus: ex parabola Christi Luc. 14. osten-
dimus, non posse nec debere capitalium suppliciorum
vel compulsionis respectu talem differentiam inter
haereticos et infideles statui. Praeterea Judaei in
suis majoribus receperunt fidem Christianam, quia
fides Israëlitica in V. T. fuit eadem quoad substan-
tialia cum fide Christiana in N. T. 2. Judaei reli-
gionem colunt, quam Deus instituit saltem pro tem-
pore, haeretici eam, quam diabolus invenit.
Respondemus: quam religionem hodie colunt Judaei,
eam Deus nunquam instituit, expectant Messiam,
qui jamdum venit, falsum Messiam expectant, verum
conviciis et blasphemis proscindunt, ceremonias
colunt, quae cum V. T. sunt sublatae, traditiones et
superstitiones a Deo damnatas observant, legem
moralem de externa duntaxat obedientia phari-
saice interpretantur etc. Merito igitur hic urgemus
Pontificios et quaerimus ex illis, cur tolerant Judaeor-
um synagogas, in quibus Christus Salvator, Maria
virgo et Christiana religio blasphemantur, interim
tolerare nolint Augustanae confessionis socios, qui
symbolum apostolorum recipiunt et in omnibus con-
troversiis unice ad Scripturas provocant atque ex
illis errores, si quos habere videantur, refelli et hae-
rescos convinci petunt. 3. Secta Judaeorum utilis
est ecclesiae, quia eorum libri sunt prophetiae
nostrarum rerum et eorum ceremoniae figurae no-
strorum mysteriorum. Respondemus: etiam haereses
ecclesiae emolumentum aliquod, ex accidenti tamen
praestant. 1. Cor. 11, v. 19: Oportet esse haeresses,
ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Hae-
retici exercent ecclesiae sapientiam, tyranni et per-
secutores ejusdem patientiam. Augustinus lib. 16.
de civ. Dei c. 2. non longe a principio: Multa ad
catholicam fidem pertinentia dum haeticorum
callida inquietudine exagitantur, ut adversus eos

defendi possint, et considerantur diligentius, et in-
telliguntur clarius, et instantius praedicantur et ab
adversario mota quaestio discendi existit occasio.
lib. de vera religione c. 26: Si haeretici non essent,
multo pigrius quaereretur veritas. Bellarminus in
hoc ipso cap. resp. ad arg. quintum: Tametsi hae-
retici videntur ecclesiae nocere, tamen reuera non
nocent, sed eam exercent et in sapientia ac patientia
proficere faciunt. 4. Judaei non conantur perter-
tere Christianos ut plurimum, sicut faciunt haeretici.
Respondemus: occur igitur opus fuit imperatoris
illis legibus, in quibus proscriptione bonorum et
sanguinis etiam poena Christianum ad suam religio-
nem pertrahere Judaei prohibentur? l. 16. 17. et 18.
C. de Judaeis et Coelicolis. Hisce juris canonici
capitulis de Judaeis tolerandis conjungimus etiam,
in quibus violentae persecutiones et capitalis suppli-
cia adversus errantes improbantur. c. Tres personas
caus. 23. q. 4: Ecce quod mali tolerandi sunt, ne
corporali, sed spirituali vindicta sunt puniendi,
unde cum discipuli non recepti a Samaritanis ignem
coelitus super eos deducere voluerunt, dicentes na-
gistro: Vis, dicamus, ut descendat ignis de caelo
et consumat eos? audierunt: Nescitis, cujus spiritus
estis? c. 2. Qui secundum. caus. et q. iisdem: Nus-
quam spiritualis carnalem persequitur, scit, tam
proficere posse per tempus, et si quando Aegyptius
filium viderit irascentem, recordabitur unius patriae,
qui boves creavit et culices, et in magna domo non
solum esse vasa aurea et argentea, sed et lignea et
fictilia voluit. cap. His a quib. caus. ead. q. 8.
Episcopis judicium sanguinis agitare non licet etc.
nec indiscretas praesumptionis motibus agitati, ad
quod morte plectendum est, sententia propria ju-
dicare praesumant, aut per se inferant membrorum
truncationes quibuslibet personis, aut inferendas
praecipiant.

342. Ex scriptis recentiorum. Senatus parlamenti
Parisiensis ad regem Galliae et Andreae Philopa-
tris presbyteri Romani responsum ad reginae Angli-
cae edictum adduximus superius in quaestione, et
magistratus subtilis ad fidem cogere debeat. Idem
Philopater in eod. resp. inter cetera sic scribit:
Haec eadem provisio (ferro et flammis religionem
extirpandi) fuit Antiochi regis, haec eadem fuit
Neronis, Domitiani, Decii ceterorumque persecu-
torum Christianae fidei, cui ferro tantum flammis-
que occurrendum putaverunt; haec ratio fuit scri-
barum ac Pharisaeorum ac principum Judae-
orum praecipientium apostolis, ne loquerentur amplius in
nomine Jesu Act. 4. haec eadem Genserici et Hu-
nerici regum Arianorum secundum Victorem hist.
Vand. l. 3. ne conventus celebrarent ad divina
mysteria Catholici etc. Cardinalis Hosius an. 1566.
apud magistratum Elbingensem, qui ejectis doctri-
nis Pontificiis evangelicam religionem amplius
fuerat, scriptis ad eum literis graviter intercedit
inter alia sic scribens tom. 2. f. 123: Licet saltem
in hac regia civitate, quod licet sub gravi Turcorum
tyranno, ut Christus in Bethlehem natus ille

praedicatur. Ep. 274. ad episc. Cracov.: Quodsi conceditur Christianis etiam sub Turcarum tyranno, cur non eadem libertas illis permittatur sub Elbingensibus burgimagistris? In concert. eccl. Cath. in Anglia f. 246. per Wilhel. Alanum causae suae advocatum gravissime conqueruntur, quod Catholicis religionis libertas in Anglia negatur. f. 247: Ariani imperatoris naturali quadam benignitate inducti fuerunt, ut ecclesias aliquot et oratoria in coemeteriis locisque contiguis Catholicorum usibus assignarent. Sic Constantinus Arianus et Valens imperatores Athanasio et ejus sectatoribus Alexandriae locum non denegavit, quam solam gratiam utinam a principe nostro impetrare possemus. f. 394: Si vel partem aliquam ejus libertatis nostri potuissent adipisci, quam habent Catholici in Germania, Helvetia aliisque in locis, ubi potestas summa est penes Protestantes, aut quam habent Hugonotti in Gallia. fol. 396: Utilissimum est, ut manus deinceps cohibeant a Catholicis subjectis et fratribus suis persequendis, ut eis permittant libera conscientia sacris uti frui, quo sic reginam ejusque consiliarios precibus suis Deo commendent tanquam patronos, quos nunc commemorant solum ut persecutores. Sic ergo ab illis petunt, quod ipsi in simili casu largiri recusant et suam ipsorum crudelitatem in aliis damnant. Joh. Paulus Windeckius in prognost. fol. 157. de fervore suo paululum remittens scribit: Imposturae haeticorum toti terrarum orbi patefaciendae, ut detectis erroribus et agnita veritate homines pro nihilo ducant et plane contemnant, quidquid ab illis profectum fuerit. Postea addit: Haec ratio est longe omnium aptissima ad minuendam illorum potentiam, viribus et armis non semper proficitur, et nonnunquam fit, ut adversarii belligerando magis etiam confirmantur, quod in Belgio accidere videmus. Auctor appendicis ad edictum regium Gallico idiomate excusae, qui se Parisiensem senatorem et quidem Catholicum vocat: Experti sumus magno nostro malo, quam ejusmodi acris medicina plus nocuerit, quam profuerit. Fides praecipue in anima, quae spiritus est et cogi non potest, consistit, qui eam ab errore vult liberare, illum oportet, ut spiritualia remedia adhibeat. Quodsi quis aliis uti velit, contra coelum et terram pugnat. Ergo necesse est, ut Hugonotas, qui a nobis secessionem fecerunt, toleremus patienter, quia fides non est opus hominis, sed Dei donum, qui omnia sua providentia gubernat et haereses esse oportere pronuntiati, et exemplo sanctorum patrum didicimus, religionis non esse religionem cogere. Et postea: Plerique non quaerunt eorum, quos in negotio religionis persequuntur, salutem aeternam, sed sua potius commoda sectantur, non polum illis, sed solum sibi parare ambiunt. Sola divinitas interiora cordis cognoscit, perscrutatur, judicat; solus rex, non autem ministri ejus, qui convivas ad epulum regium vocaverant et invitaverant, illum, qui nuptiali veste indutus non erat, foras ejici jussit, qui ad regis mandatum exterminari non potuisset, si ante a ministris judicatus et occisus fuisset, qui

ante non cognoverant, eum coena regali indignum fore. Auctor orationis ad regem Christianissimum, qui se assessorem parlamenti Parisiensis vocat p. 46: Felices conversiones istae non sunt equuleis, non tormentis, non terroribus mortis, ut inquisitio solet Hispanica (cui una cum Castellanis armis Jesuitae acceptam ferunt religionis Catholicae conservationem), sed gladio sancti Spiritus aeternoque verbo. Petrus Coretus Jesuita in defens. contra Noaeum c. 8: Christus apostolis jussit, ut docerent et baptizarent, non mandavit, ut eos, qui audire nollent, statim interficerent, aut ad credendum civilis potestatis auctoritate compellerent. Ibidem: Melius est, ad Deum colendum homines duci informatione quam poenas formidine. Bodinum et Jac. Augustum Thuanum moderatioribus Pontificiis accensebimus, cum ab illis publica fidei professione non recesserint, quamvis in Hugonotarum partes alicubi videri possint propensiores. Sic vero Bodinus de violentis illis persecutionibus et suppliciis religionis causa illatis scribit lib. 4. de republ. c. 7: Si princeps aliquis certissimas de lege divina deque vera religione, quae praepotentis Dei voce promulgata sit, assensiones animo comprehensas habeat subditosque opinionum varietate et multitudine distractos in suam velit pertrahere sententiam, vim amovere oportet. Nam quo majora supplicia irrogabis, eo minus proficies, cum ea sit hominibus insita vis ac natura, ut ad aliquid assentiendum sponte duci velit, cogi nolit. Ibidem adducit responsum Theodorici Gothorum regis, qui dixerat, se religionem imperare non posse, cum nemo cogatur, ut credat invitus, apud Cassiodorum libr. 2. variar. epist. 27. et addit: Haec ratio omnium efficacissima mihi visa est ad supplicia, quae religionis specie irrogantur, tollenda, cum obpropter rex ille religionis causa cruciari pateretur neminem, ne vel impietatis specie aliena bona, quae hodie statim in crimine haereseos confiscantur et legitimis haereditibus auferuntur, diripere, vel liberas hominum voluntates, quae nullis imperiis cogi possunt, constringere velle videretur. Thuanus in praefat. operis historici: Experientia satis edocti sumus, ferrum, flammam, exilia, proscriptiones irritasse potius quam sanasse morbum menti inhaerentem (haeresin intelligit), ad quem proinde curandum non iis, quae in corpus tantum penetrant, sed doctrina et sedula institutione, quae in animum leviter instillata descendit, opus esse. Alia quippe omnia pro arbitrio civilis magistratus atque adeo principis sanciantur, sola religio non imperatur, sed ex praecepta veritatis opinione, accedente divini Numinis gratia, bene praeparatis mentibus infunditur, ad eam cruciatus nihil valent, quin obfirmant potius animum, quam frangunt aut persuadent. Et postea: Certe si verum amamus, in sacrae antiquitatis vetustis omnibus monumentis nullum supplicii de sectariis summi ac probati exemplum exstare fateamur necesse est, ecclesiamque priscam a cruore fundendo semper abhorruisse, quod si quando accidit, id pii vere episcopi detestati sunt, ut in Priscilliano apparuit,

qui exitiabilis doctrinae auctor, cum per Galliae ecclesiam ac praecipue in Aquitania perfidiae suae semina sparsisset, a Maximo Augustae Trevirorum capitali supplicio affectus est circa annum Christi 383. licet Martinus ab imperatore sponsonem eliciisset, nihil cruentum contra reos constitutum iri, et Itacium episcopum aliosque instigatores sedulo monuisset, ut ab accusatione desisterent. Nam et id ceteri episcopi tanquam inique factum improbaverunt, vizque Martinus ac nisi extrema necessitate cogente cum illa Itacianae partis communione misceri voluit, ipse Ambrosius a Valentiniano imperatore puero Gratiani interfecti fratre ad Maximum sub id tempus missus in relatione sua testatur, cum Treviris esset, abstinuisse se ab iis episcopis, qui Itacio communicabant et a fide devios ad necem petebant. Cum vero ex furialium illorum episcoporum sententia Maximus postea decrevisset, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui haereticos inquirerent, deprehensis vitam et bona adimerent, idem Martinus apud eum tenuit, ut decretum revocaretur etc. Priscilliano autem occiso non solum non coërcita est haeresis, quae illo auctore proruperat, sed confirmata ac latius propagata est, et sectatores ejus, qui illum ut sanctum prius honoraverant, postea ut martyrem colere coeperunt, corporibus peremtorum in Hispaniam relatis et magnis exsequiis celebrato eorum funere, quin et eo profecta est adsectantium superstitio, ut per Priscillianum jurare summa religio haberetur, ex eoque inter Gallicanae ecclesiae episcopos perpetuum discordiarum bellum exarsit, quod totos quindecim annos agitatum vixdum sopiri diu post potuit, plebe Dei interim et optimis quibusque ad probum et ludibrium expositis. Haec Thuanus ex Sulpitio Severo, quae integra huc referre volumus propter Bellarminum, qui in c. 22. resp. ad argum. septimum nugatur, Martinum non improbasse ipsum supplicium Priscilliani haeresiarchae, sed tantum episcoporum factum, quod causam ecclesiasticam ad imperatorem detulerint et officium accusatoris in causa sanguinis assumerint. Costerus in enchir. in c. de ecclesia: Gravissima in Deum hominesque peccata haereticis omnibus sunt communia, alia etiam sunt, quae haereses comitantur, ut sunt humanas leges violare, in proximos a sua secta alienos injurias esse, persecutiones moliri, seditiones movere, bella ciere, omnia turbare. Bellarminus l. 3. de laicis c. 21. §. probatur quarto etc. disertis verbis fatetur, tempore Augustini nondum existisse ullam legem imperatorum, qua haeretici juberentur occidi.

343. Calvinianos quod attinet, illi pro rerum ac fortunae diversitate diversas proferunt sententias. Quando enim fortuna ipsis est adversa et a Pontificiis opprimuntur, tum privatis sermonibus et publicis scriptis usurpant has regulas, neminem esse ad fidem cogendum, conscientiam unicuique debere esse liberam, Antichristianam tyrannidem esse velle conscientias dominari, errantes non interficiendos esse ferro, sed convertendos verbo, ut ex suscitabulo

Bembellonae et ex querelis ecclesiarum Sabaudicarum, Belgicarum et aliarum constat. Sed quando liberiori fruuntur aura et praesidio potentiorum sese tutos esse animadvertunt, erumpunt sanguinariam illam vocem, haereticos esse occidendos, quo ipso comprobant Lutheri de ipsis iudicium in lib. contra coelestes proph.: Spiritus Calvinianorum pavidus est, cum ex assensu et approbatione hominum vires nondum acquisivit, sed ubi hominum applausu potitus, ferocissimus est. Innoc. Gentil. in praefat. apol. pro Christ. Gallis: Nostro hoc seculo sat multi exemplis docemur, viam armorum (ut loquuntur) religionis legibus praescribendis nullo modo idoneam esse ferrumque nil nisi ruinam, caedes et inimicitias intestinas, easque fere implacabiles gignere, quae minitantur, se tandem reipublicae nostrae erosionem laturas, quod postea exemplo Caroli V. a reginae Mariae Anglicae declarat. Witackerus in resp. ad Campian.: Quem omnino potes tuum nominare, non modo ex quo ipse huc veneris, sed hinc etiam viginti tribus annis, quibus optima Elizabetha reipublicae clavum tenuit propter religionem capite condemnatum et morte affectum. Musculus in L. C. edit. postrem. p. 614. saevitiam in vitam solius Antichristi esse ait. Goelenius in disp. de magistratu ann. 1610. Marpurgi habita ex professo demonstrare conatur, haereticos non esse capitaliter puniendos. Wolffg. Musculus in locis p. 1329: Christianus magistratus animadvertit quidem in haereticos, verum sic moderate, ut sint, qui resipiscere possint. Non patitur, ut de fide doceant, nec permittit, ut ecclesias colligant, episcopos ordinent, alios privati honoribus, aliis admittit civitatis communionem, alios praescribit, alios multa pecuniaria punit, quod Augustini temporibus factum esse legimus. Ipsos impostores ac seductores, ne illi, postquam incorrigibiles apparent, ultra quemquam seducant, carceribus inclusos tandiu coërcet ac detinet, donec in se reversi resipiscant. Sic coërcendi sunt, qui cogi ad bonum non sistent.

344. Atque istaec dicta sunt pro nostrae sententiae confirmatione, consequens est, ut adversae parti argumentis satisfaciamus, qua in re sequenti ductum Balduini in disputat. de haereticis ferendis, non auferendis, et Domini Meisneri libro quarto de legibus sectio. 1. quaestio. 19. qui late et erudite de hac quaestione scripserunt. Bellarminus quinque classes argumentorum producit. Primam ducit ex Scripturis, 2. ex legibus imperatorum, 3. ex legibus ecclesiae, 4. ex testimoniis patrum, 5. ex ratione naturali. In prima classe ex V. I. producit 1. legem divinam, Deuteronom. 13. ubi verissime Deus jubet, falsos prophetas, qui modum colere deos alienos, sine ulla misericordia occidere, et capite 17. postquam dixerat, ut in rebus dubis consuleretur summus sacerdos, mox subdit: Quis autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, ex sententia iudicis moriatur. Et rursum cap. 18. propheta falsus interfici iubetur. Eodem argumento utuntur Gregorius de Valent. tomo 3. disp.

tit. 1. quaestio. 11. punct. 3. Scioppius in Scaliger hypobol. p. 319. Beza vol. 1. fol. 153. ubi etiam addunt locum Exod. 22, v. 20: *Qui immolat diis, occidetur*. Respondemus: primo in genere. 1. Leges illas complecti duo, quae sunt accurate discernenda, prius est *morale*, quod est perpetuum et in N. T. adhuc nos obligat; posterius est *judiciale*, quod ad Judaicam duntaxat politiam spectat. *Morale* ac perpetuum est, sinceritatem religionis et divini cultus summo studio esse conservandam, coërcendos igitur ac puniendos esse eos, qui perversa doctrina eandem contaminant ac pervertunt; *judiciale* ac forense est, capitali supplicio pseudoprophetas esse interficiendos, illud ergo Christianum magistratum in N. T. non obligat. Si quis dicat, *principium peti hac distinctione*, illi opponimus alias leges Mosaicas, in quibus certum genus poenae determinatur, quae tamen in N. T. non observantur. Exod. 21, v. 15: *Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur*, v. 17. *qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur*, v. 29. *Si bovem cornupetam herus ipsius post praemissam admonitionem non recluserit, una cum ipso bove hominem interficiente occidi jubetur*. Exod. 31, v. 15. *omnis, qui die sabbathi opus fecerit, occidi jubetur*. Levit. 20, v. 18. *concupcentibus tempore mensium capitale supplicium destinatur*. 2. 21, v. 9. *si filia sacerdotis scortari incipiat, flammis ezuri jubetur*. Deut. 21, v. 21. *filius protervus et contumax lapidibus obrui praecipitur*. 3. 22, v. 21. *ea, quae non inventa fuerit virgo, itidem lapidibus obrui jubetur*. Hae et aliae leges quoad certum ac determinatum illud genus poenae, quod exprimunt, non obligant Christianos in N. T. sed tantum ad politiam Judaicam pertinuerunt, proinde necessario cogimur ad illud recurrere, quod a leges duo contineant, quorum unum est morale et perpetuum, videlicet tales delinquentes esse puniendos; alterum forense, quod eo modo sint puniendi, si dicas, *in quaestione adhuc esse, an ad illas leges pertineat haec ipsa de puniendis pseudoprophetis*, arguemus hoc, quod lex illa de capitali haereticorum supplicio in N. T. non solum nusquam sit repetita, sed etiam per parabolam de zizaniis et doctrinam de praxin Christi et apostolorum ejusdem rigor mitigatus; urgemus etiam praedictiones propheticas de modo propagandae ecclesiae in N. T. in quibus et N. T. status sibi invicem opponuntur, urgemus *ῥητορία*, ex quibus agnosci potest ac debet, quid qualibet lege sit morale, in determinato illo poenae genere, capitali scilicet haereticorum supplicio, cum nequaquam habere; urgemus ipsa verba legis, *in medio tui surrexit propheta*, ergo de populo Israëlítico et politia Judaica tantum agitur; denique arguemus circumstantias illas, quibus delictum haereseos et idololatriae in populo Israëlítico aggravabatur et proinde etiam severior poena illi irrogabatur. Capitali enim circumstantia, *personarum* scilicet, *temporis* ac *locorum*, seductio aggravabatur. Respectu *personarum*, quia leges illae datae sunt isti populo, quem Deus ex Aegyptiaca servitute magnis

Gerhardi loci. VI.

et illustribus miraculis liberaverat, quem prae omnibus reliquis populis in peculium sibi elegerat, cui per promulgationem solennem divinae legis, cibationem miraculosam in deserto, varias victorias ex hostibus et beneficia alia sese insigni modo manifestaverat, viva voce in medio ipsius praesentiam suam testatus erat, in columna ignis et nubis praecedebat ac tantum non manibus palpandum sese exhibuerat. Gravissimum igitur supplicium merito dictabatur pseudoprophetae *e medio hujus populi* surgenti, ut notanter loquitur Moyses Deut. 13, v. 1. et ad apostasiam a vero illo Deo fratres suos sollicitanti. Potest etiam circa personas hoc considerari, quod Judaei ad idololatriam et contumaciam alias proclives fuerint, ut historia V. T. testatur, Deus igitur tanquam sapientissimus *νομοθέτης* severioribus legibus ac poenis gravioribus eandem coërcere aequum et salutare judicavit. Respectu *temporis* delictum reddebatur gravius, quia nuper admodum in populum Dei peculiarem erant electi et maximis a Deo beneficiis affecti, quorum memoriam tam cito deponere et tam malam ipsi gratiam referre, grande omnino erat sacrilegium. Respectu *loci* aggravabatur haereseos peccatum, quia terra Canaan erat primo *Dei quasi peculium*, in quam tanquam in suam rempublicam Judaeos tanquam peregrinos et advenas ex mera gratia receperat Levit. 25, v. 23: *Terra non vendetur in peculium, quia mea est et vos advenae et coloni mei estis*. Quemadmodum ergo peregrini coguntur obtemperare legibus illius reipublicae, in quam recipiuntur; ita quoque divinae majestati omnino licuit aetioribus legum vinculis hunc populum in terram alienam receptum coërcere et severioribus poenis delinquentes coërcere. Deinde erat *futurum Messiae promissi hospitium*, qui ex illo populo et ex illa regione juxta promissum Dei erat expectandus, proinde, ne populo illo in varias sectas, factiones et idololatrias distracto dubia redderetur Messiae praesentia, familia ac nativitas, ideo tam severis legibus pseudoprophetarum seductiones Deus coërcendas esse censuit. Denique erat *ecclesiae domicilium*, quae in V. T. angustis illis terrae Cananaeae limitibus concludebatur, neque dum in totum terrarum orbem erat propagata. Quare cum huic populo omnes ex omnibus gentibus sese aggregare cogerentur, qui salutis participes fieri expetebant, ideo haereses et idololatrias in illo populo tam gravibus poenis praecaveri Deo placuit.

345 Ex quibus omnibus facili negotio intelligitur, quid ad Calvinum in historia Serveti p. 32. et Bezae in 1 de haereticis vol. 1. f. 155. *ἐνταύτην* responderi debeat. *Nulla* (inquiunt) *idonea potest afferri ratio, cur Dei majestas et ecclesiae auctoritas minoris apud nos debeat esse ponderis, quam olim apud Judaeos fuerit, imo vero Christiani, si veram religionem aspernentur, aut minore studio tueantur, quam olim Judaei, eo minus excusari possunt, quod clarius se Dominus per Filium suum quam per prophetas patefecit, unde inferunt, principes Christianos, si non ipso poenae modo, tamen in genere*

poenae, capitali scilicet illas Dei leges ad imitandum sibi proponere debere. Respondemus: 1. rationes diversitatis adduximus complures. 2. Christus ipse discipulos suos ex Eliae exemplo et sic ex V. T. argumentum ducentes, quo Samaritanos igne coelitus demisso exurendos esse concludebant, ad distinctam V. ac N. T. *olxoropiar* remittit. Luc. 9, v. 54. 3. Non minore quidem studio tuenda ac propaganda est religio a Christianis, quam olim factum fuit ab Israëlitis, sed ex eo inferri nequit, capitali haereticorum supplicio eam esse tuendam vel armis propagandam, sufficit enim, cultus idololatricos a magistratu aboleri, sincerum ecclesiae ministerium constitui, lupos ab ovili Dominico arceri, licet nec modus, nec genus poenae idololatri in V. T. constitutae in haereticis coercendis observetur. 4. Sic sancta liberorum erga parentes obedientia non minus in N. T. quam in V. sancte et illibate custodienda et immorigeri liberi puniendi, quamvis nec genus, nec modus poenae, videlicet lapidatio, in N. T. amplius observetur. Sabbathum sanctificari pius et Christianus magistratus diligenter curet, interim qui opus facit sabbathi die, eum interficiendum statim esse, nec Calvinus, nec Beza dixerint. 5. Illa ipsa clarior patefactio in N. T. contrarium potius arguit, videlicet esse jam tempus gratiae, quo sine caede et sanguine ecclesia propaganda, nec rigorem V. T. amplius usurpandum. Excipit Gregorius de Valent. d. 1. *Cyprianum* contrario modo procedere, quia in *l. de exhortat. ad marty.* c. 5. commemoratis illis Scripturae dictis subjungit: *Si ante adventum Christi circa Deum colendum et idola spernenda haec praecepta servata sunt, quanto magis post adventum Christi sunt servanda, quando ille veniens non verbis tantum nos hortatus sit, sed factis.* Respondemus: idem Cyprianus l. 3. ep. 3. *ficilia vasa confringere soli Domino concessum esse* statuit, hunc quod attinet locum, in eo non tam de poena idololatrarum quam de contemptu idolorum loquitur, nec quomodo puniendi, sed quod fugiendi sint idololatrae, docet. In toto enim tractatu Christianos hortatur, non ut paganos idololatrias, in quorum medio vivebant, occidant, sed ut eos fugiant, et si gloria Christi ita requirat, occidi sese veritatis causa patiantur atque alacri animo martyrium subeant.

346. 2. Ad generalem responsionem etiam hoc pertinet, Pontificios crudelitatem suam, qua adversus eos, quos pro haereticis habent, uti consueverunt, nunquam ex illis Scripturae dictis demonstrare posse. Neque enim illa dicta loquuntur de illis, qui ex infirmitate errant, sed de illis, qui sunt manifesti idololatrae, qui sacrificia offerunt diis alienis, qui alios seducunt dicentes: *Eamus et serviamus diis alienis*, qui nomen Dei blasphemia afficiunt etc. jam vero Pontificii sine discrimine seductores et seductos capitali supplicio afficiendos censent, quia Hispanicae inquisitionis medio etiam in eos, qui peregrini sunt et perlustrandi causa regiones ipsorum accedunt, animadvertunt ac minimo quoque indicio de haeresi

suspectos ad tribunal et rogam abducunt. 3. Leges de occidendis idololatriis non tantum haereticos et pseudoprophetas in medio populi Israëliti exsurgentes spectabant, sed etiam gentes Cananaeas extra Israëliti ecclesiae gremium constitutas, quas non minus quam pseudoprophetas ad idololatriam seducientes extirpari divina majestas voluit Deut. 7, v. 1. *Percuties eas usque ad internecionem.* Quodsi ergo leges illae in N. T. nos obligant, consequens fuerit magistratum Christianum Judaeos et alias gentes quae sunt extra ecclesiam, gladio extirpare debere, cujus contrarium et Pontificii, et Calvinii statuunt.

347. In specie ad singula dicta superius aliter ut respondeamus, monemus, quod 1. Exod. 22, v. 20. agatur proprie *de idololatriis, qui diis alienis sacrificia offerunt*, atque ad gentilium impia et idololatrica sacra sese conferentes ab ecclesia penitus deficiunt. Tales voluit Deus e medio tolli, ne populum ad ethnicam idololatriam seducerent, quemadmodum eandem ob causam gentes Cananaeas extirpari voluit, ne *docerent Israelitas facere omnes abominationes, quas ipsi operati diis suis* Deut. 20, v. 18. Alia vero est haereticorum in N. T. ratio, qui ratione externae professionis sunt in nobili ecclesia, et hac ratione a gentilibus sive paganis adhuc distincti. Haeretici errant circa doctrinam et in theoria, pseudoprophetae V. T. errabant circa cultum Dei et in praxi, quia diis alienis honorem divinum deferendum esse statuebant. 2. Deut. 13, v. 1. et seqq. agitur de tali pseudopropheta, qui *visiones et somnia jactitat, qui est manifestus apostata* et ad gentilem idololatriam populum Israëliticum invitat dicens: *Eamus et sequamur deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis*, is jubetur lapidari, quod supplicium decernitur etiam illis, qui proximo cognationis gradu Israëlitas attingebant, et ad idololatrica gentilium sacra ipsos pellicere conarentur, v. 6. quinimo tanta severitate idololatria illis dem prohibetur, *ut omnes idololatricae caritate incolae*, ne quidem infantibus exclusis, interfici et tota urbs cum omni suppellectile omnibusque jementis igne supposito succendi jubeatur v. 12. quae omnia si quis in N. T. locum habere velit, multum se involvet absurditatibus. 3. Deuter. 17, v. 12. in genere agitur de illis, qui nolunt ex superbia audire sacerdotem aut judicem, quodsi illa lex Christianis in N. T. obligat, omnes illi, qui sacerdotum monitis vel judicum sententiis parere nolunt, interficiendi erunt. Sed enim si verba et circumstantias leges accuratius intueamur, apparebit, non de crimine haereseos proprie et in specie hic agi, sed de obedientia in causis forensibus gravioribus pertinaciter derogata. Fit enim mentio judicii inter sanguinem et sanguinem, inter plagam et plagam. Item *portum urbis*, in quibus non ecclesiastica, sed forensia negotia tractabantur, et jubetur causa deferri ad synedrium, quod erat supremum tribunal in metropoli Judaeae Hierosolyma et constabat ex personis ecclesiasticis et politicis, quae juxta legem praes-

tiabant, ac si quis hujus judicii decisione stare recusabat, in eum mortis sententia ferebatur ad majorem terrorem inobedientibus incutiendum ac majorem auctoritatem huic judicio conciliandam, interim non negamus, de idololatriae et apostosiae crimine in hoc judicio fuisse pronuntiatum et mortis poenam idololatriae adjudicatam, ut ex priore hujus capitis membro constat. Cyprianus lib. 1. epist. 10. circa fin. legem hanc Mosaicam adducens subjungit: *Interfici Deus jussit sacerdotibus suis non obtemperantes, iudicibus a se ad tempus constitutis non obedientes Et tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc et circumcisio carnalis manebat, nunc autem quia circumcisio spiritualis esse ad fideles Dei seruos coepit, spirituali gladio superbi et contumaces necantur, dum de ecclesia Dei ejiciuntur.* Agnoscit ergo Cyprianus, alium esse N. quam V. T. in poenae hujus irrogatione rationem. 4. Deut. 18, v. 20. agitur de tali pseudopropheta, qui arrogantia depravatus ex nomine alienorum deorum loquitur, cui poena mortis irrogatur, sed hanc legem respectu certae et determinatae poenae esse forensam, neque in N. T. Christianos obligare, superius fuit demonstratum.

348. Excipit Beza in lib. de haeret. f. 156. distinguendum esse inter idololatriam internam et externam; quamvis igitur haeretici non committant externam idololatriam, tamen internae sese reos faciunt, dum falsas de Deo opiniones alunt easque aliis instillant ac nihil aliud faciunt, quam quod ex falsis suis opinionibus idolum quoddam constituunt. Respondemus: 1. concedimus, haeresin esse speciem quandam subtilioris idololatriae, id quod Vincentius lib. adv. haeres. multis probat, sed negamus, ex eo sequi, quod iisdem poenis cum manifestis idololatriis sint afficiendi, ut enim idololatriae sunt certae species ac certi gradus, ita quoque idololatriarum non potest esse una eademque poena. 2. In poenis politicis infligendis non ad interiora, sed ad externa duntaxat delicta magistratus respicit, quatenus scilicet pax et tranquillitas publica iisdem turbatur, quare cum haeresis sit interna idololatria, ergo quatenus talis, id est nisi accedant manifestae blasphemiae et seditiones, non est externo capitali supplicio punienda. 3. Avari a Spiritu sancto itidem vocantur idololatrae, Job. 31, v. 24. Eph. 5, v. 5. interim tamen avaritia interna non punitur capitaliter, nisi in furta et rapinas prorumpat. Idem ergo de haeresi statuendum fuerit.

349. 2. Hisce V. T. legibus addit Bellarminus exempla. *Re ipsa (inquit) hanc legem servaverunt Helias, Josias, Jehu et alii, qui falsos prophetas plurimos occiderunt, ut patet 1. Reg. 18. et 2. Reg. 10. et 23. nullum est autem fere discrimen inter nostros haereticos et falsos prophetas illius temporis, nec solum sancti reges et prophetae blasphemos morte mulctarunt, sed etiam Nabuchodonosor, ut Dan. 3. dicitur, edictum constituit, ut quicumque blasphemaret Deum Danielis, id est verum Deum,*

*interficeretur et domus ejus vastaretur, in quo edicto Deo vero obsequium justissimum fecit, ut Augustinus ep. 50. dicit. Addunt alii exemplum Moysis, qui tria hominum millia propter idololatriam vituli Levitarum opera interfici curavit Exod. 32. Asae, qui publico edicto praecepit, ut quicumque non quaesiverit Dominum Deum Israël, interficiatur 2. Par. 15. Joadae, qui Athaliah interfecit 2. Reg. 18. Matathiae, qui Judaeum idolis sacrificantem interfecit 1. Maccab. 2. Respondemus: 1. Qualis fuit regula, talia etiam fuerunt exempla ad regulam illam accommodata. Regula vero illa, ad cujus praescriptum in V. T. haec sunt gesta, erat Mosaica, politiae Israëliticæ et temporis V. T. quidem congrua, jam vero in N. T. abrogata. Ergo etiam talia fuerunt exempla. 2. Opponimus igitur illis exemplis V. T. doctrinam et praxin Christi et apostolorum in N. T. quam illis praeferendam esse, nemo negare poterit. 3. Quaedam ex illis exemplis sunt heroica, a peculiari Spiritus sancti instinctu profecta, sicut Elias de zelo suo prophetico testatur 1. Regum 19, v. 10. sed Pontificiorum zelus, quo interfectos cupiunt omnes, qui a Romana synagoga secessionem fecerunt, a spiritu mendacii et homicidii proficiscitur. 4. Quaedam ex illis factis sunt extraordinaria, quae non nisi semel in notabili ecclesiae reformatione locum habuerunt. Cum enim saepe totae tribus a sinceritate religionis defecissent, copiosum sanguinem propterea effusum esse, nusquam legimus. Sed Pontificiis hoc ordinarium ac perpetuum est, sanguinem eorum, quos pro haereticis habent, sitire. 5. Si exempla illa ad imitationem trahi debent, tum non illis tantum, qui magistratu funguntur, sed etiam ecclesiae ministris haereticos interficere licitum erit, quia Elias non erat magistratus, sed propheta, Joadas et Matathias fuerunt sacerdotes. Sed consequens negat ipse Bellarminus sic scribens c. 22. resp. ad 7: *Etsi episcoporum est haereticos excommunicare et relinquere judici seculari et hortari etiam iudices, ut munere suo fungantur, non tamen decet accusatorem agere.* 6. Moyses non interfecit omnes idololatrias, sed quosdam duntaxat, ut illorum supplicio scelus istud expiaretur et reliqui ista severitate ab idololatria revocarentur. Quodsi ergo ab exemplo Moysis ducendum est argumentum, consequens fuerit, non in omnes haereticos tam severe animadvertendum, sed in aliquos duntaxat statuendum esse severitatis exemplum, quod adversarii vix admittent, quippe qui promiscue in omnes saeviunt. 7. Falsum est, quod inter idololatrias ac pseudoprophetas V. T. et inter haereticos N. T. nullum sit discrimen, contrarium enim superius ostendimus. 8. Athalia non propter cultum Baaliticum, sed propter tyrannidem et seditionem fuit interfecta, ipsa enim prius interfecerat omne semen regium ac regnum per vim invaserat. 9. Edictum Nebucadnezaris oppositum est blasphemis ac in terrorem potius publicatum, cum de executione quoad singulas provincias Nebucadnezari subjectas nihil quidquam legatur.*

3. Ex
XIV. 273
Zach. 13.
v. 3:
pseudo-
prophe-
tiae dice-
tur, non
vives.

350. Atque haec sunt, quae ex V. T. Bellarmi-
nus adducit. Scioppius in apol. c. 4. n. 10. affert
locum propheticum Zach. 13, v. 3: *Et erit, cum pro-
phetaverit ultra quisquam, dicet illi pater et mater
ejus, qui genuerunt eum: Non vives, quia mendacium
locutus es in nomine Domini, et configent eum pater
et mater ejus, genitores ejus, cum prophetaverit; ex
quo vaticinio immote colligi posse existimat, etiam
in N. T. haereticos capitali supplicio esse afficiendos.*
Respondemus: 1. omnis interpretatio Scripturae de-
bet congruere ad fidei analogiam Rom. 12, v. 7.
hoc est debet esse conformis sententiae Spiritus
sancti in claris et perspicuis Scripturae dictis de
fidei articulis propositae. Jam vero si hoc vaticinium
eo sensu explicatur, quod haeretici in N. T. capitali
supplicio afficiendi sint, pugnat cum analogia fidei,
ut constat ex fundamentis superius adductis. 2. Verba
igitur hujus prophetiae non sunt accipienda proprie,
sed *metaphorice*, est enim prophetis in more positum
de rebus N. T. uti phrasibus V. T. id quod multis
confirmari potest exemplis. Joël. 2, v. 28. Zach. 6,
v. 13. c. 14, v. 16. etc. 3. Spiritualiter igitur in
N. T. haeretici *configendi ac confodiendi* praedi-
cuntur, hoc est impia et falsa ipsorum dogmata gla-
dio Spiritus jugulanda, ac si pertinaciter in errore
perseveraverint, auctores falsorum dogmatum sunt
excommunicandi, nulla personarum vel cognationis
ratione habita. 4. Configere hoc loco non esse idem
quod gladio transfodere, constat ex eo: primo quod
hoc non conveniret affectui naturali parentum con-
fodere eos, quos genuerunt; si quis exemplum Levi-
tarum fratres ob idololatrias crimen interficientium
Exod. 32, v. 29. afferre velit, illi hoc opponimus:
secundo quod confixio sive transfixio non congrueret
supplicii generi pseudoprophetae in V. T. constituto,
non enim *configi* vel transfodi, sed *lapidari* juben-
tur; denique nec *verbis textus* hoc conforme esset,
quia statim additur, *confundentur seu pudore affi-
cientur*. Non possumus autem proprie dici aliquem
confundere seu pudore afficere, quem gladio tollimus,
sed quem argumentis et rationum telis confodimus
ac erroris eum convincimus, adde quod v. 6. statim
introducatur persona ejusdem pseudoprophetae non
interfecti, sed castigati et ad poenitentiam adducti,
etsi igitur parentes seductori more V. T. minantur
extremum supplicium, illud tamen non exsequuntur,
sed plagis aliisque mediis ad saniolem mentem eum
revocant. Thargum reddidit *וְיִקְרָאוּ בְּלִי וְיִלְלֻן* et *laetabun-
tur in eo*, LXX interpr. *συνοδοιοῦσαν αὐτόν*, cum in He-
braeo sit *וְיִקְרָאוּ*, aliud igitur verbum legerunt, vel alio
sensu, quam vulgari et consueto illud exposuerunt, sicut
etiam Jer. 37, v. 10. accipitur pro *vulnerare et cae-
dere*. 5. Phrasis illa *non vives* nequaquam accipi
potest de privatione vitae naturalis, contrarium
enim ex adductis textus circumstantiis colligi-
tur, sed accipienda est de amissione vitae
spiritualis et aeternae, quod falsam spargens do-
ctrinam sit alienatus a vita, quae est Dei Eph. 4,
v. 18. nec partem sit habiturus in vita aeterna,

quo sensu haec vox accipitur Ezech. 18, v. 24. et
c. 33, v. 10.

351. Beza insuper adducit edictum Darii Esdr. 6, v. 11: *Quicumque mutaverit hanc jussionem, tolla-
tur trabs e domo ejus, in quam erectam suspenda-
tur, et domus ejus propterea in sterquilinum redi-
gatur; ut et Artaxerxis Esd. 7, v. 26: Quicumque
non fecerit legem Dei et legem regis diligenter,
judicium erit de eo sive in mortem, sive in exsilium,
sive in condemnationem substantiae ejus, vel certe
in carcerem, unde colligit f. 161: Principes hi fuerunt
profani, ad quos lex illa forensis a Moyse lata
non pertinebat, et tamen aequum putabant, ut in
impios capitali poena animadverteretur. Voluit igitur
formulas illas edictorum exstare Spiritus s. ut
principes Christianos puleret in vendicanda reli-
gione profanis regibus priores concedere.* Respon-
demus: 1. ex illis ipsis edictis colligitur, reges illos
non mansisse profanos, sed ad verum Deum Israël
fuisse conversos. 2. Magistratus Christiani non mi-
nore studio cultum divinum ac religionis sincerita-
tem promovere debent, licet capitali supplicio in
haereticos non animadvertant, quia media promo-
vendi cultum divinum debent esse statui et condi-
tioni N. T. accommodata. 3. Darii edictum non tam
pseudoprophetas quam violatores decreti recens a
se promulgati de instauratione templi et suppedi-
tandis ad hanc rem sumptibus ex regio aetario con-
cernit. 4. Artaxerxis mandatum insuper est alter-
nativum, quod non simpliciter transgressoribus mortem
infligit, sed vel mortem, vel mulctam pecuniariam,
vel carcerem. 5. Si exemplis pugnandum, adducimus
pios imperatores in ecclesia primitiva, qui a capi-
tali haereticorum supplicio abstinerunt ac nihilo-
minus cultum divinum pro virili promotum iuverunt.

352. Justus Kahl in apol. pro sua ad Rom. ec-
cles. defectione apologia Moguntiae an. 1601. ex-
adducit locum ex Psalm. 149, v. 6: *Exultationes
Dei in gutture eorum et gladii ancipites in manibus
eorum, v. 7. ad faciendam vindictam in ad-
versariis, increpationes in populis, unde colligit. Roma
nam ecclesiam jure ac merito haereticos interficere.*
Respondemus: 1. quidam hunc locum de corporali-
bus Israëlitarum victoriis exponunt, cum videatur
exprimere historiam Israëlitarum una manu laboran-
tium, altera vero arma gestantium Neh. 4, v. 17.
sed cum psaltes invitet ad novum carmen a Sion
in honorem regis sui canendum, cumque
posteriores Judaeorum victoriae, quas sub Macha-
baeis obtinuerunt, non fuerint tales, ut reges ge-
ntium catenis vincirent, nec post reditum ex Baby-
lone regem habuerint, ideo rectius accipitur de spi-
rituali victoria, quam apostoli per praedicationem
evangelii in N. T. obtinuerunt. 2. Proinde non de
corporalibus armis, quibus apostoli nusquam legun-
tur uti 2. Cor. 10, v. 4. sed de spiritali gladio
verbi Ephes. 6, v. 17. quod est quovis gladio ac-
cipite penetrantius Heb. 4, v. 12. vaticinium locum
accipiendum. 3. Quam explicationem confirmat

Augustinus in exposit. hujus psalmi: *Frameas bis acutas* (inquit) intelligimus sermonem Domini, et una framea est, sed ideo multa dicuntur, quia ora sunt, et multae linguae sunt sanctorum. Sermo Dei gladius bis acutus. Et postea: *Quare in manibus et non in linguis? In manibus dixit in potestate. Acceperunt enim sermonem Dei potestate, ut ubi vellent dicerent, cui vellent dicerent, non timerent potestatem, non contemnerent paupertatem etc.* Eodem gladio contra haereticos Pontificii utantur et res erit salva.

30. 353. Jacob. de Belviso lib. 2. pract. crim. c. 13. num. 10. affert locum Esa. 50, v. 11: *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis ambulate in lumine ignis vestri et in flammis, quas succendistis, ex quo valde magistraliter probat, haereticos esse igne comburendos.* Sed aberrat a scopo et genuino sensu prophetici vaticinii. Postquam enim Christus ibidem in praecedentibus hortatus fuisset pios, ut in afflictionibus suis Domino confiderent, jam convertit se ad hostes iisque exitium et interitum denuntiat. Verba in Hebraeo sic habent: *Ecce, vos omnes accendentes ignem, ite in flammam ignis vestri et in flammis, quas succendistis*, id est vos persecutores et hostes ecclesiae accenditis ignem, grassamini in meos caedibus, ignibus, aqua et ferro, sed iste furor cedet vobis in exitium, perinde ac si quis eo ipso igne, quem accendit, conflagraret, potissimum vero respectus habetur ad ignem infernalem, qui manet omnes ecclesiae persecutores, nisi mature resipiscant. Hieronymus in comm. hoc loco: *Hoc capitulo discimus, pro qualitate peccati ignem sibi unumquemque succendere. Et quomodo in eodem manentes loco, et si dici potest lectulo, alii sani sunt, alii febrium succenduntur ardoribus, ex diversitate humorum atque pituitas diversa supplicia sentientes; sic et ignis, qui a peccatoribus succenditur, materiam in peccatis habet et in iniquitate, de qua scriptum est: Ardebit sicut ignis iniquitas, et sicut gramen siccum vorabitur incendio.* Hector Pintus scriptor Pontificius in comm. h. l.: *Vos accincti flammis odii, invidiae, impietatis ceterorumque flagitiorum, quibus rebus accenditis ignem, in quo estis in aeternum comburendi, ite in ignem vestrum, in flammis aeternas, quas vobis succendistis, nolentes vocem meam audire.* Sanctius Jesuita in comm. monet, quosdam hoc exponere de igne illo, quo Judaeorum civitas tempore Romanorum conflagravit, ipse vero statuit, peccatorum conditionem hoc symbolo a Christo describi.

354. Ex N. T. Bellarminus adducit dictum Christi Matth. 18: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus, ex quo colligit, posse ecclesiam eos, qui obedire nolunt, a se rejicere et habere ut ethnicos ac publicanos, ac proinde permittere eos potestati seculari tanquam non amplius ecclesiae filios.* Respondemus: 1. Bellarminus dicit, ex hoc et sequente loco colligi, *licitum esse haereticos, qui omnium judicio sunt rebelles ecclesiae et*

pacis publicae perturbatores, ab ecclesia abscindi et a iudice seculari morte mulctari. Atqui illud nobis non adversatur, non enim quaestio est de rebellis ac seditiosis pacis publicae perturbatoribus, sed de illis, qui simplices sunt haeretici. 2. Dictum Christi proprie et directe agit de privatis offensis, quae in vita communi incidere solent ac possunt. *Si in te peccaverit frater tuus, inquit Christus, vade et corripe eum*, praescribitur igitur processus cum fratre in nos peccante observandus, quod videlicet semel atque iterum privatim admonendus sit, antequam negotium ad ecclesiam deferatur. 3. Quodsi vel maxime ad illas quoque offensas, quibus in totam ecclesiam haeretici peccant, dictum Christi transferatur, sicut a nobis etiam factum est superius, tamen capitale supplicium haereticis inferendum esse, ex eo nunquam concludi poterit. 4. Nulla enim alia poena eo modo delinquenti adjudicatur, quam quod pro ethnico et publicano haberi jubetur, id est, ut Lyranus et plerique omnes interpretes exponunt, *excommunicari et ab ecclesiastica communione talis homo segregari jubetur.* Esse autem contra pertinaces et legitime convictos haereticos excommunicationis fulmen adhibendum, a nobis non negatur. 5. Si haberi pro ethnico et publicano est tradi magistratui seculari ad mortem, consequens fuerit, ecclesiam omnes publicanos et ethnicos magistratui ad mortem tradere posse, quod absurdum et Bellarmini hypothesebus contrarium, ipse enim disputat c. 22. resp. ad 9. *eos, qui nondum promiserunt, se Christi religionem servaturos, non esse compellendos.* 6. Si ex hoc loco capitale supplicium haereticorum evinci posset, tum omnes omnino, qui fratri offenso reconciliari nolunt, capitaliter puniendos esse sequeretur. 7. Cadaver consequentiae est, quando Bellarminus sic concludit: *Ecclesia potest eos, qui sibi obedire nolunt, rejicere et proinde permittere eos puniendos seculari potestati.* Ergo *secularis potestas debet eos capitaliter punire.* Atqui a genere poenae ad certam et determinatam illius speciem, videlicet capitale supplicium, non est legitima consequentia. Ab excommunicatione ecclesiastica et relegatione sive deportatione, quae est mors civilis, ad mortem naturalem non est firma consequentia. 8. Ethnici et publicani nunquam et nusquam igni vel gladio a Christo vel apostolis fuerunt adjudicati, sed potius ad conversionem per praedicationem verbi amice invitati, ergo ex eo, quod haeretici ethnicorum et publicanorum loco habendi sunt, inferri nequit, quod sint capitaliter puniendi, sed potius contrarium, quod ita tractandi sint, ut per poenitentiam reditus ad ecclesiam ipsis relinquatur. 9. Quia Bellarmino hunc locum ad haereticos applicare placuit, transigat cum haereticae pravitatis inquisitoribus, ut methodum a Christo monstratum diligenter observent, hoc est ne ex praesumptionibus et conjecturis aliquem haere-

XIV. 220.

adhibeant alios testes et fraternas admonitiones denuo urgeant, ac tum demum, si binas vel ternas admonitiones proterve neglexerit, ad iudicium ecclesiae causam deferant. Sed praxis inquisitionis Hispanicae testatur, hunc ordinem a Christo praescriptum ne minima quidem ex parte ab illis sanguinariis observari.

2. Rom.
13. magi-
stratus
non gerit
gladium
frustra.

355. 2. Dictum apostolicum Rom. 13. *magistratus non gerit gladium frustra, minister enim Dei est vindex in ira. Ergo licitum est haereticos, qui omnium iudicio sunt rebelles, ecclesiae et pacis publicae perturbatores ab ecclesia abscindi et a iudice seculari morte mulctari.* Respondemus: 1. monemus denuo, Bellarmini conclusionem non adversari nostrae thesi. Nemo nostrum negat, pertinaces haereticos posse excommunicari, nemo impedit seditiosos haereticos pacis publicae perturbatores gladio punire. 2. *Gladii nomen in textu apostolico generaliter accipitur pro potestate coercendi et puniendi delinquentes, quae pro delictorum ratione ad capitale etiam supplicium inferendum sese extendit.* Ergo non potest nec debet ita concludi: Magistratus habet jus gladii in haereticos, ergo omnes haeretici sunt gladio interficiendi: sed hoc duntaxat inferri debet: ergo potest haereticos coercere et punire, ac pro ratione delicti, si nimirum manifestae blasphemiae seditiones accedant, etiam capitali supplicio eos afficere. 3. Quodsi enim absolute et simpliciter eos omnes e medio tollere magistratui liceret, in quos jus gladii habet, consequens fuerit, etiam scortatores quosvis, contentiosos, heluones etc. e medio esse tollendos. 4. Qui gladii nomen stricte et determinate pro jure poenas capitales inferendi accipiunt, respondent, distinguendum esse inter haereticos et reliquos facinorosos pacis publicae perturbatores. Dicitur enim magistratus *vindex in iram τῷ κατὰ νόμον πρᾶσσοντι, mala facienti*, non autem *ψευδὸς διδάσκαλον, falsa docenti*, ut sic principaliter textus accipiat, non de erroribus theoreticis, sed de peccatis mortalibus. 5. Respicendum autem perpetuo hujus sententiae nostrae fundamentum. Magistratus non est conscientiarum dominus, ideo etiam mandatis ac poenis suis conscientias cogere non potest nec debet, sed Deo liberum in illas relinquendum est imperium; in fortunas et corpora hominum accepit a Deo imperium. Ergo haeticum simplicem non potest capitaliter punire, sed si haeticus fuerit insuper seditiosus, rebellis erga magistratum et pacis publicae perturbator, tunc potest magistratus, utpote cui cura pacis publicae commendata, contra talem haeticum gladii aciem stringere. 6. Quod Bellarminus addit, *haereticos omnium iudicio esse ecclesiae rebelles et pacis publicae perturbatores*, id absolute et simpliciter acceptum experientiae refragatur. Evangelicos in Germania Bellarminus habet pro haeticis, at quidam illorum vivunt sub tutela Pontificii magistratus, qui re ipsa deprehendit, non minorem fidelitatem et obsequium sibi ab illis praestari quam ab iis, qui sunt Romanae religioni addicti.

356. 3. Adducit *comparationes*, quibus Christus et Paulus utuntur, *Christus (inquit) et apostolus ejus comparant haereticos illis rebus, quae sine controversia ferro et igni repelluntur.* Nam Matth. 7. ait: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Act. 20: *Ego scio, quoniam intrabunt post discessum meum lupi rapaces, nomine luporum certum est haereticos intelligi debere, ut explicat Ambrosius in c. 10. Lucae. At lupi rapaces optimo jure occiduntur, si aliter abigi non possunt, pluris enim facienda est vita ovium quam mors luporum.* Item Joh. 10: *Qui non intrat per ostium in orile, sed adscendit aliunde, ille fur est et latro, ubi nomine furis et latronis intelliguntur haeretici et omnes seductores ac sectarum inventores, ut Chrysostomus et Augustinus exponunt, fures autem et latrones quomodo puniantur, notum est.* Item 2. Tim. 2: *Haeresis comparatur cancro, qui non curatur medicamentis, sed ferro excindi debet, alioqui perpetuo serpit et totum corpus corrumpit.* Idem argumentum urgent Ribadeneira l. 1. de princ. c. 26. p. 172. Gregorius de Valentia d. 1. Costerus in ench. c. 2. *Non minus (inquit) est regum et principum eos compescere et tollere, qui novis dogmatibus reipublicae nocumento sunt, quam qui furtis et homicidiis tranquillitatem et libertatem publicam violant.* Respondemus: 1. a similibus non potest duci apodicticum aliquod argumentum, cum tantum illustrent, non autem probent. 2. Similitudo non est extendenda ultra tertium, in quo fit comparatio. Chrysostomus in c. 20. Matth.: *In parabolis (et similitudinibus) non sunt urgenda singula verba et membra praeter et extra institutum, ad quod in Scriptura adhibentur.* Idem in c. 9. Rom.: *Non est extendenda similitudo ultra scopum dicentis nec ex quolibet colligendum quodlibet.* Atqui si scopum Christi et apostoli intueamur, non instituitur comparatio haeticorum cum lupis, furbis ac latronibus respectu poenae, quasi idem illis debeatur supplicium, sed tum respectu naturae et modis, quae in utroque hominum genere ad nocendum unice propendet; tum respectu damni, quod ab illis metuendum, ut enim fures substantiam nostram, lupi et latrones vitam auferunt, sic haeretici thesaurum verae doctrinae nobis surripiunt et animae nostrae spiritualem vitam auferunt; tum respectu fugae, qua ab utriusque cavendum. 3. Progressus igitur fit ultra tertium comparationis et fallacia causarum committitur, quando Bellarminus sic concludit. Haeretici comparantur lupis, furbis et latronibus. Ergo etiam eadem ratione, qua lupi, fures ac latrones tractandi sunt ac puniendi. Poenae enim eadem ratione argumentari. Pharisei comparantur viperis Matth. 3, v. 7. et serpentibus Matth. 23 v. 33. Ergo eadem ratione, qua viperae ac serpentes sunt puniendi, hoc est obtinendi et interficiendi. Magistratus crudeles, morosi patresfamilias comparantur vulpibus, lupis, leonibus etc. Ezech. 22, v. 25. Sophon. 3, v. 3. Zach. 11, v. 3. Eccles. 4, v. 10.

Luc. 13. v. 32. 2. Tim. 4, v. 17. Quare cum animalibus illis insidiae struantur et, si earum copia fieri potest, occidantur, etiam subditi crudelibus magistratibus et servi morosis dominis insidiari et, si fieri potest, e medio illos tollere tenentur. Contrarium ostendit doctrina et praxis apostolorum Rom. 13, v. 2. 1. Petr. 2, v. 18. Item mali mores, prava colloquia et omnis generis scandala serpunt instar gangraenae. Ergo ob mores malos, prava colloquia et scandala quaevis homines sunt capitaliter puniendi. At consequentiam hanc ne ipse quidem Bellarminus concedet. 4. Invertimus argumentum. Haeretici sunt lupi, fures et latrones spirituales. Ergo etiam spirituali gladio sunt feriendi, id est anathematizandi, quale enim est furtum ac latrocinium, tale quoque debet esse ejusdem supplicium propter perpetuum culpae et poenae respectum. Haeresis est gangraena spiritualis. Ergo etiam spirituali gladio praescindenda, qualis enim est morbus, tale quoque debet esse remedium. 5. Protasi similitudinis apodosis ejusdem exacte debet respondere. Jam vero protasin similitudinis Bellarminus sic informat. Lupi rapaces, si aliter abigi non possunt, optimo jure occiduntur. Ergo apodosin eodem modo formare debet. Haeretici, si aliter abigi non possunt, id est si magistratui exilium ipsis imperanti proterve resistent et subditos ad seditionem concitent, tunc demum jure occiduntur. 6. Haeretici qua tales, nisi accedant seditiones, non perturbant pacem politicam, sed duntaxat unitatem scindunt ecclesiasticam. Ergo non sunt capitali supplicio tanquam politicae pacis turbatores afficiendi, sed per excommunicationem ab ecclesiae corpore resecandi et ab ovili Dominico per magistratum pellendi. Gangraenae curatio fit per resectionem membri putridi et emortui, sic haeretici tanquam putrida et mortua ecclesiae membra per excommunicationem ecclesiasticam et relegationem civilem excindi possunt, licet non penitus ex humana societate igne et gladio tollantur. 7. In illata similitudine haeticorum cum lupis apparet quaedam diversitas, quae impedire debet, quominus eodem plane modo cum utroque agatur. Lupus est animal ferum et incorrigibile, quod naturam suam unquam deponit, nec in ovem ut mutetur, sperari illa ratione potest; sed haeticus per verbum et legitima correctionis media emendari et ad ovile dominicum reduci potest; proinde lupo merito statim interficitur, sed in haetico conversionis tempus spectatur. Gen. 49, v. 27: *Benjamin lupo rapax*. Vaticinium illud plerique veteres de Paulo apostolo ponunt, qui ex lupo et persecutore factus non dum ovis, sed et pastor, Act. 9. Gangraena corruptum membrum non potest sanitati restitui ac corpori per vitales spiritus iterum agglutinari, sed ecclesiae membra haeresi infecta possunt unitati corporis ecclesiastici iterum restitui. 8. Per fures et latrones aliunde quam per ostium intrantes Job. 10, v. 8. intelliguntur non solum haeretici, sed etiam illi, qui modis ac mediis illegitimis ecclesiam cum invadunt ministerium. Illos vero omnes

gladio puniendos esse Bellarminus neutiquam concedet. 9. Nec furibus, nec latronibus ignis supplicium Pontificii inferunt, quo tamen adversus haeticos, et quidem promiscue adversus omnes non solum seductores, sed etiam seductos, ordinarie utuntur.

357. 4. *ab exemplis Christi et apostolorum.* 4. Ex Christi et apostolorum exemplo. *Christus Joh. 2. flagello coëgit negotiatores egredi templum; Petrus Act. 5. Ananiam et Sapphiram, quia mentiri ausi fuerint Spiritui s. occidit; Paulus Act. 13. falsum prophetam, qui proconsulem a fide impedire conabatur, coecitate percussit.* Idem argumentum urget Beza d. l. p. 162. *Mirum (inquit) videri non debet, si ab ordinario Dei ministro gladius in convictos et factiosos religionis contemtores stringatur, cum Petrus in defectu Christiani magistratus extra ordinem religionis contemptum, quamvis adhuc occultum et latentem, capitali supplicio punierit.* Respondemus: 1. ab exemplis heroicis singularibus et extraordinariis non potest duci quaedam generalis regula; 2. maxima enim utrobique occurrit diversitas, qualis etiam hoc loco animadvertitur. Primo *respectu personarum.* Christus et apostoli ecclesiasticum ministerium in terris administrarunt, sed hic quaestio est de magistratu politico. Christus et apostoli motibus heroicis impulsus extraordinarie in illis poenis praedicendis et infligendis egerunt, sed hic quaestio est de ordinaria poena, qua magistratus in haeticos animadvertere debeat. Apostoli poenam illam non tam ipsi tulerunt, quam divinitus inferendam praedixerunt. Petrus enim non tulit sententiam judicariam, sed Spiritu Dei plenus divinam avaris et mendacibus hominibus denuntiavit vindictam. *Ecce, inquit v. 9. pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium sunt et efferent te.* Paulus itidem coecitatem non inferebat, sed praedicebat. *Ecce, inquit v. 11. manus Domini super te et eris coecus, non videns solem usque ad tempus.* At hic quaestio est de poena, cujus infligendae potestas est in manu magistratus. Secundo *respectu objectorum.* Christo negotium fuit cum nummulariis et venditoribus boum, ovium ac columbarum templum Dei profanantibus, Petro cum avaris, fraudulentis ac mendacibus, Paulo cum homine mago. At hoc loco quaestio est de haeticis, quid cum illis sit agendum. Tertio *respectu normae,* juxta quam hae actiones aestimandae. Christus heroico illo facto implevit vaticinium V. T. Joh. 2, v. 17: *Recordati sunt discipuli ejus, quod scriptum est Psalm. 69, v. 10. zelus domus tuae comedit me;* at haeticorum occisio pugnat cum vaticiniis de modo propagandae ecclesiae in N. T. Petri et Pauli facta sunt singularia et extraordinaria, ideoque ad communem regulam non congruunt; at Pontificii certam quandam regulam de occidendis haeticis XIV. 729. in N. T. traditam esse statuunt. Quarto *respectu causarum impulsivarum tum internarum tum externarum.* Christi et apostolorum zelus fuit divinus et heroicus a peculiari Spiritus sancti impulsu profectus; sed Pontificiorum zelus a spiritu mendacii et

homicidii proficiscitur, cum saeviant etiam in eos, qui nihil minus sunt quam haeretici. Christus flagellat nummularios et mercatores illos ob profanationem templi, Petrus Ananiae et Sapphirae mortem praedicat ob fraudes et mendacia, Paulus Elymae coecitatem denuntiat ob perversionem viarum Domini; at Pontificii ob simplicem mentis errorem etiam in seductos ab haereticis saeviunt. Quinto *respectu instrumentorum*. Christus utitur flagello, Pontificii igne et gladio; apostoli utuntur verbo, Pontificii ferro. Sexto *respectu factorum*. Christus flagellat et e templo ejicit; papa homines mactat et ex humana societate per mortem penitus exterminat; Paulus Elymae coecitatem praedicat, non autem gladio vel igne occidit; Petrus crimen hominibus occultum in lucem protrahit et miraculose puniendum ostendit. In haeticorum suppliciis omnia apparent contraria.

358. Atque haec sunt, quae ex N. T. Bellarminus affert. Thomas 2. 2. q. 11. haeretici poenam capitalem esse oportere, probat ex dicto apostolico Tit. 3, v. 10: *Haeticum post unam atque alteram admonitionem devita*. Sed error oritur ex figura dictionis. In Graeco enim est *παραισῶν*, fuge et devita, eum, non autem e vita tolle. Johannes Bernhardinus Muscatellus in pract. crim. c. de crim. laes. majest. divin. n. 48. et 49. scribit, in regno Neapolitano et aliis provinciis observari, *ut haeretici vivi comburantur in conspectu populi*, et praeter alias doctorum auctoritates ad id probandum adducit dictum Christi Joh. 15, v. 6: *Si quis non manserit in me, mittetur foras, sicut palmes, et arescet et colligent eum et in ignem mittent*. Eundem locum pro adstruendo capitali haeticorum supplicio adducit Simanca in instit. c. 46. num. 45. et 46. sed Didac. Covarruvias scriptor Hispanus et Pontificius l. 2. var. resolut. c. 10. agnoscit, *locum hunc non esse ad praesentem quaestionem accommodatum*. Idem fatetur Gundissalvus de Villadiego apostolici palatii auditor de haer. q. 15. num. 4. *Ista auctoritas evangelii*, inquit, *loquitur non de igne materiali, sed de igne infernali*. Quales enim palmites, qualis vitis, talis quoque ignis manet eos, qui a vera vite sese abscindunt. At spiritualis est vitis, spirituales sunt palmites, de quibus Christus loquitur. Ergo intelligitur etiam ignis spiritualis. Adde quod non per haeresin tantum, sed per quodvis peccatum mortale contra conscientiam commissum palmites a vite excinduntur, ergo vi hujus interpretationis omnes, qui peccatum mortale committunt, poena ignis a magistratu essent afficiendi.

359. Alteram argumentorum classem ducit Bellarminus ex *sententiis et legibus imperatorum*. Constantinus I. ad petitionem Nicaenae synodi Arium cum aliquot sociis in exilium relegavit, Sozomenus libr. 1. hist. cap. 20. et Donatistas supplicio affecit, ut refert Augustinus l. 1. cont. ep. Parmen. c. 7. et in ep. 166. ad Donatistas, ubi enumerat multos imperatores optimos, qui severissimas leges tulerunt contra haeticos et unum solum Julianum Aposta-

tam haeticis fuisse. Deinde Theodosius, Valentinianus, Marcianus et alii religiosissimi imperatores leges tulerunt in haeticos, quibus eos interdum aliquot libris auri, interdum omnibus bonis interdum exilio et verberibus, interdum ultimo supplicio mulctare voluerunt, ut paret C. de haeret. l. Manichaeos l. Ariani l. Quicumque. Justinianus apud Paulum Diaconum l. 16. lege edita omnes haeticos de finibus totius imperii ejecit, concessis trium mensium ad conversionem induciis; deinde Michael imperator apud eund. lib. 24. capitalem poenam in haeticos constituit. Respondemus: 1. fatetur Gregorius de Valentia, usque ad tempora Marciani ac Valentiniani, Bellarminus usque ad tempora Augustini, id est usque ad ann. 430. legem de interficiendis haeticis nullam fuisse latam. Nam tempore Constantini Magni decreta est illis poena exilii, ut apparet ex prooemio concil. Nicaen. et ex Sozomeno l. 1. hist. c. 20. addita; deinde fuit tempore Theodosii imperatoris poena pecuniaria, decem scilicet librarum auri, donec Marcianus et Valentinianus tandem ad graviora supplicia descenderent. Ergo melioribus illis ecclesiae temporibus et apostolicae ecclesiae vicinioribus capitalis poena haeticorum non fuit usitata, nihilo tamen minus plurimae et perniciosissimae haereses vigilantia piorum imperatorum et episcoporum sunt repressae. 2. Quamvis salutes Christianorum imperatorum sanctiones minime damnemus, tamen ex verbo Dei de illis judicandum esse nemo diffitebitur, fuerunt illae dissimiles et ad statum temporum istorum accommodatae, ac proinde saepius variantes, nos vero hoc loco non tam de jure civili, quam de jure divino quaerimus, unde Beza ipsemet fatetur p. 197. *ad istorum imperatorum temporibus Christianos principes officii sui rationem adeo exacte mutuari non posse*. 3. Constantinus Arium haeresiarcham cum sociis in exilium relegavit, quod nostrae thesi non adversatur, neque enim de exilio vel deportatione, sed capitali supplicio haeticorum hoc loco quaeritur. Monemus autem Pontificios, ut quemadmodum Arius ex Scripturis in Nicaeno concilio erroris est convictus, quod testatur ipse Bellarminus lib. 2. de conc. c. 12 §. sic etiam etc.; ita ipsi quoque ex Scripturis haereseos eos legitime convincant, quos poenis haeticorum subicere laborant. 4. In Donatistas capitale supplicium fuisse quandoque statutum concedimus, sed illi fuere seditiosi et a se dissentientes interfecerunt, quin et exquisitis tormentis subiecerunt, ut constat ex ipsis illis Augustini locis, quae a Bellarmino citantur. Sic enim scribit l. 1. contra epistol. Parmen. (Donatistarum episcopi) c. 7. non longe a princip.: *Et si quid temporalis molestiae passi fuerint per certissimum atque rectissimum ordinem potestatum, cum ipsi privatis furiosorum agminibus multa graviora passim atque quoties nulla regia, nulla ecclesiastica lege committant, ac corporum persecutores vocant, ac animarum interfectores vocant, cum privata licentia nec corporum (nota) parcant. Et postea: Cur ipsi, ubi possunt,*

A. Joh. 15, v. 6: Si quis non manserit in me, mittetur foras.

2. Ex legibus imperatorum.

templa subvertunt, et per furores Circumcellionum talia facere aut vendicare non cessant? an justior est privata violentia quam regia diligentia? etc. Multa eorum saevissima numerantur, imo numerari non possunt, quae si pauciora essent, vel eos, in quos admittuntur, minus affligerent, eo ipso certe essent graviora, quod non ab ordinatis potestatibus juberentur, sed extraordinariis furoribus admittuntur etc. Multa quotidie agunt per furiosos ebriosorum juvenum greges, quibus principes constituunt, qui primum tantummodo fustibus, nunc etiam ferro se armare coeperunt, qui Circumcellionum notissimo nomine per totam Africam vagantur et saeva contra omnem ordinem legum potestatumque committunt. Epist. 166. ad Donatistas statim in princ.: Mandaverunt nobis quidam presbyteri partis vestrae dicentes, recedite a plebibus nostris, si non vultis, ut interficiamus vos. Et postea: Ubicumque vellemus praedicare veritatem, ut eam quisque securus audiret et volens eligeret, nunquam permisistis per violentias et terrores vestros etc. recolite facta Circumcellionum vestrorum et clericorum, qui duces eorum semper fuerunt, et videbitis, quae causa vobis hoc excitaverit, unde injuste querimini, quia vobis omnia ista, ut juberentur, coëgistis, cujus violentiae ac tyrannidis specialia exempla complura subjicit. Ep. 68. ad Januarium circa med.: Pejora mala nobis vestri nunc faciunt, non tantum nos fustibus quassant ferroque concidunt, verum etiam in oculos extinguendos calcem mixto aceto incredibili excoitatione sceleris mittunt. Domus inaeper nostras compilantes, arma sibi ingentia et terribilia fabricarunt, quibus armati per diversa discurrunt comminantes atque anhelantes caedes, rapinas, incendia, coecitates etc. Imperatores igitur huic Donatistarum crudelitati et furori obviam ituri capitale supplicium in ipsos statuerunt, non tam propter haeresin quam seditiosa et crudelia ipsorum facinora. Quamvis vero Donatistae haeresi talia flagitia conjungerent, tamen Augustinus apud judices pro illis deprecatus est, ne usque ad capitis supplicium animadversio in eos procederet, ut constat ex epist. 50. ad Bonifacium de moderate coërcendis haereticis; epist. 127. ad Donatum Africae proconsulem, ut Donatistas coërceret, non occidat; epist. 158. ad Marcellinum, in qua rogat, ut Donatistae, qui resipiscere nolint, castigentur, sed citra mortis poenam; epist. 159. ad eundem, epist. 160. ad Apringium judicem, et fatetur ipse Bellarminus cap. 21. §. Augustinus etc. 5. De Theodosio disertis verbis memorat Sozomenus lib. 7. c. 12. magis terrendi causa capitalem poenam in haereticos legibus latissimum statuuisse, quam quod executioni eandem dederit. Imperator (inquit) lege edixit, ut heterodoxi neque ecclesias colligerent, neque de fide docerent, neque episcopos aut alios ordinarent, et alii civitatibus et agris pellerentur, alii honoribus privarentur, nec eadem ut illis politia uterentur, ac legibus illis gravia supplicia adjecit, sed non est executus. Neque enim punire subditos, sed metu coërcere satagebat, quo illos in dogmate de divinitate Christi concor-

des redderet. Idem de Constantini legibus contra Arianos habet Sozomenus l. 2. c. 32. et Nicephorus l. 8. c. 52. Justinianus etiam quamvis cruentam legem adversus haereticos tulerit, nusquam tamen ex ea in quenquam vendicasse legitur, licet occasio ipsi non deesset in puniendo Anthemio episcopo Constantinopolitano Eutychiana haeresi infecto, ut et in Nestorianis, quos alia lege sancita ita compescere voluit, ut episcopi Nestoriani ecclesiis ejicerentur, laici anathemate percuterentur, ex quo ipso intelligitur, quod priorem legem in terrorem duntaxat haereticorum tulerit. Cum enim persecutionibus ethnicorum imperatorum sopitis et pace ecclesiae reddita variarum haeresium colluvies cataclysmi instar eo tempore ecclesiam inundarent, et sic violentiae tyrannorum succederet fraudulentia haereticorum, sicut in edicto Theodosii et Valentiniани 32 prodigiosae et monstrosae haereses enumerantur, pii imperatores judicarunt, ecclesiae saluti aliter consuli, aut proterviam haereses in conciliis legitime damnatas propagandi cum seditione plerumque conjunctam aliter coërceri non posse, quam si de quibusdam pecunia muletandis, aliis in exsilium pellendis, nonnullis etiam capitali supplicio afficiendis leges sancirent, atque hoc severitatis terrore pruritus omnia innovandi ac turbandi compescerent, quamvis nondum certum sit, capitali poena propter haeresin quemquam ab illis affectum fuisse. 6. Inde est, quod Wesenbeckius in paratitl. ex ipsis verbis legum demonstrare nititur l. 1. tit. 5. Cod. sanctionem illam de ultimo supplicio haereticis irrogando, vel non ad omnes promiscue haereticos, sed duntaxat ad Manichaeos et similes, qui ad imam usque scelerum nequitiam pervenerunt, de quibus etiam l. Quicumque expresse loquitur, pertinere; vel ultimum illud supplicium non de supplicio mortis naturalis, sed de cassatione ultimarum voluntatum et morte civili, videlicet deportatione, esse accipiendum. Quod dicitur l. 4. C. de haeret. contra Manichaeos inquisitionem in mortem extendi, hoc (inquit) non ad supplicium capitis, sed ultimarum voluntatum cassationem, item ad hoc, ut mortuus accusari et memoria ejus damnari possit, spectare, ipse textus ostendit et glossa, d. l. 4. verb. subire l. 2. infr. de apostat. l. 1. in fin. C. de summ. Trinit. nisi dicamus, singulare fuisse in Manichaeis et similibus, qui ad imam usque scelerum nequitiam pervenerunt, ut ultimo supplicio jure traderentur, tametsi et has constitutiones interpretari fas sit non de amissione vitae, sed de deportatione, quae et ipsa ultimum ac capitale supplicium dicitur l. Sancimus C. de execut. et exact. l. 12. (quanquam jurisconsultus improprie fateor l. ultimum 21. de poen. loqui XIV. 232. videatur) cum haec conjungantur in d. l. 4. l. quicumque 8. h. t. Manichaeis etiam de civitatibus pellendis et ultimo supplicio afficiendis, quomodo enim potuerunt civitate expelli, et quid illa verba operabuntur, si interpretemur supplicium de amissione vitae ac non potius de deportatione? Quamobrem et reliquas leges, quae poenam capitis decernunt, ita licet interpretari l. 2. infr. ne sanct. bapt.

quam nisi sic interpretare, pugnabit cum l. ult. eod. tit. l. pen. de apostat. Et haec poena cum ecclesiastica congruit, quod enim hic est excommunicatio, id in imperio et politica civili est bannum seu exsilium. Item quae canonibus poena perpetui carceris impoenitentibus haereticis praestituitur c. pen. §. ult. extra eod. ea in foro seculari est deportatio. l. 5. de interd. et releg. Nec ultra hunc gradum olim in haereticos saevitum fuisse, et sic imperatorum constitutiones acceptas exsilium Arianorum docet. Est etiam humanius, licet iurisperiti proprietatis verborum servantissimi ultimum supplicium de morte naturali interpretentur. l. ultimum de poen. l. qui cum 14. §. 2. de bon. l. l. penul. de poen. tamen in poenalibus cum aliud verbum legis diserte nihil admodum est expressum, supplicium seu poenam capitis potius de deportatione quam amissione vitae interpretari, ut poenae quoad ejus fieri potest, benigna interpretatione molliantur l. pen. de poen. et ad minimum accommodentur l. semper in obscur. de R. J. praesertim cum error animi et opinionis non sit ex genere capitalium, imo potius quae per se capitalia sunt, mitiget l. si quis adulterum §. 1. de adulter. idque probat l. quicumque 8. hoc t. ubi poena deportationis initio praestituta post appellatur supplicium capitale. v. ult. etiam (quae particula illatoria se refert ad poenam superiorem) supplicio coercantur, quae aliter accepta sibi non constaret, ut contraria, seque ipsam corrigeret, velut lex secunda et tertia, infr. ne sanct. bapt. quod non est praesumendum. Haec Wesenbeckius, sed quia l. 21. ff. de poen. expresse dicitur, ultimum supplicium solam mortem interpretamur, et l. sancimus C. de execut. et exact. non de ultimo, sed perpetui exsilii supplicio fit mentio, ideo accuratius dispiciendum, an Wesenbeckii interpretatio subsistere possit? 7. Conjungatur praxis ecclesiae temporibus illorum imperatorum recepta, quae manifeste testatur, a quibusdam imperatoribus religionum diversitatem fuisse toleratam, quosdam in haeresiarchas quidem animadvertisse, sed ad sanguinis effusionem non fuisse progressos, verum exsilio duntaxat contentos. Sic Nestorius a Valentiniano et Marciano (quorum decretum Bellarminus vel maxime urget) non interfectus, sed in exsilium pulsus ac proscriptus est, Evagrius l. 2. c. 4. Liberatus in breviario c. 13. etc. Quodsi vel maxime sequentibus temporibus tale quid a quibusdam imperatoribus tentatum, illud episcoporum impulsui potius quam ipsorum voluntati tribuendum, quippe qui ambitione turgidi sanguinarium illum ecclesiae propagandae modum imperatoribus bello occupatis et Scripturarum non adeo gnaris persuaserunt, quem pii principes e Scriptura rectius edocti imitari non tenentur, quod monet Brentius in lib. quomodo magistr. religion. curam gerere debeat. 5. Leges imperatoriae in illos haereticos poenas statuunt, qui legitimo juris processu haereseos sunt convicti; sed pontificia Hispanicae inquisitionis tyrannia processum illum penitus negligit. Wesenbeckius d. l.:

Magistratus in haereticos convictos ac impoenitentes aequè animadvertere potest atque in reliquos facinorosos, ita tamen ut legitimus criminalium rerum ordo servetur, praemissa denuntiatione, et si nihil proficitur, instituta accusatione, vel inquisitione, etiam absque diffamatione praecedente, in qua etsi non omnia judiciorum solennia ad amicum servari necesse est, tamen substantialia legitima cognitionis omitti non possunt, ut sunt citatio peritis, examinatio causae idonea, admissio defensionum, probationum, ab utraque parte per confessionem testes saltem duos omni exceptione majores, et plures requiruntur, si minus idonei sunt, qui a hic recipiuntur, item per literas, instrumenta, libros improbatae lectionis, etiam tormenta (ut quidem volunt, sed nimis hic quidem periculose tanquam cruce innocentibus etiam fixa) ex indiciis tamen sufficientibus. Probatione vero contra haeresin impleta, quae hic urgentissima et validissime concludens esse debet, etiamsi nonnulli non recte leniora sufficere putent, adhibito sapientum consilio et exquirito eorum, qui de doctrina ecclesiae ac contraria illi haeresi recte judicare possunt, judicio sententia delatoria in haereticum est ferenda, qua declaratur haereticus, et ideo illis subjectus poena, quae ipso jure huic generi imponuntur etc. Quae omnia ex fundamentis juris ibidem probat, sed ubi vel quando a Pontificiis legitimus ille et ordinarius processus observatur?

360. Tertiam argumentorum classem petit Bellarminus ex legibus ecclesiae cap. Ad abolendam et c. Excommunicamus extra de haereticis, et in sexto de haereticis cap. super eo: *Definit ecclesia haereticos incorrigibiles seculari potestati tradendos, ut ab eo debito modo puniantur.* Item Constantiense concilium sess. 15. damnavit sententiam Johannis Hum et ipsum Hieronymum de Praga tradidit seculari potestati, a qua ambo exusti fuerunt. Denique Leo X. articulos Lutheri damnavit. Respondetur 1. auctoritate juris Pontificii ecclesia Dei obstragari non potest. 2. Canones non irrogant aliam poenam quam excommunicationem, reliquam potestati et arbitrio judicis secularis committunt, quae arbitrio regulariter ad mortem extendi non debet l. hoc de poenis. Boer. decis. 254. n. 13. Alex. vol. 2. consiliorum 283. Wesenbeckius d. l. quapropter hujus erit poenam legis, hoc est deportationem, ut transgredi. 3. Canonistis, qui ad ignis poenam haereticorum supplicium extendunt, merito hoc opparetur, quod genus illud supplicii nunquam decessit debet, nisi cum lege diserte est expressum. l. ubi Salic. C. de agger. Nili rump. l. capitalium §. 1. qui cremantur l. aut damnum §. host l. quis 38. §. 1. de poen. 4. Concilium Constantense est recentius, quam ut ordinariam haereticorum poenam capitis supplicium esse debere, ex eo probari possit. Si id recte statuit Constantiense concilium, consequens fuerit, prioribus conciliis omnia illud esse praefendum, quippe quorum nulla adduci potest, quod capitalem poenam haereticorum

irrogandam esse decreverit. Piggius in hierarch. de hoc concilio scribit, quod *contra legem naturae, contra manifestas Scripturas, contra vetustatis auctoritatem et contra catholicam ecclesiae fidem decreverit*. Bellarminus ipse lib. 1. de concil. c. 8. §. Quintum etc. illud refert inter *concilia partim confirmata, partim reprobata*. 5. Mitiores illi canones, quos superius adduximus, cum sint antiquiores, praefereendi sunt sanguinariis Romanorum pontificum constitutionibus. 6. Damnatio Johannis Hussi et Hieronymi Pragensis in illo concilio non fuit legitima, quippe petita non ex Scripturis sacris, sed ex traditionibus Pontificiis. Idem de damnatione articulorum Lutheri a Leone X. profecta dicimus. Non defuit huic pontifici promississima voluntas Lutherum ad ignem rapiendi, unde etiam Romam ab ipso evocatus fuit, sed Deus a crudelitate ista Lutherum praeservavit et ex ore leonis ipsum liberavit, 2. Tim. 4, v. 17.

361. Quartam argumentorum classem deducit ex testimoniis patrum, Cypriani de exhort. martyr. c. 5. Hieronymi in c. 5. Gal. Augustini epist. 48. et 50. Leonis epist. 91. ad Turbium, Optati Milevitani l. 3. adv. Parm. Gregorii l. 1. ep. 72. et Bernardi serm. 66. in Cant. Respondemus: 1. ex patribus pro nostra sententia superius adduximus testimonia clarissima; 2. et fatetur ipse Bellarminus c. seq. resp. ad arg. 16. *ecclesiam initio solum excommunicasse haereticos, deinde addidisse poenam pecuniariam, tum amissionem bonorum, postea exilium, tandem vero ad supplicium capitale devenisse*; item tempore Augustini nondum existitisse ullam legem imperatorum, qua haeretici juberentur occidi, Augustinum ipsum semper excepisse supplicium mortis c. 21. arg. 4. Ergo agnoscit, primis illis et melioribus primitivae ecclesiae temporibus capitalia supplicia in haereticos non fuisse statuta. 3. Dicta illi patrum nobis non adversantur. 1. Cyprianus non de interficiendis haereticis, sed de fugienda idololatria agit, quando legem Deuter. 13. proposito suo accommodat. 2. Hieronymus de coercendis et repellendis, non autem trucidandis haereticis loquitur, haereseos extinguendas et reseccandas dicit, sed haereticos per gladium et ignem e medio tollendos esse nuspiam asserit. 3. Leo non de ense proprie dicto, sed de ense metaphorico legum publicarum, cujus terrore coercendi et prosternendi sint haeretici, agit; ibidem addit, *ex lenitate ecclesiasticorum haereseos prius fuisse disseminatas*, ex quo apparet dissimile studium illius temporis et Pontificiorum ecclesiasticorum, illi enim cruentas ultiones refugerunt, hi magistratum ad sanguinem haereticorum fundendum exstimulant. Praeterea in specie de Priscillianistis agit, quos magos fuisse et foetidissimae scelerum sententiae immersos asserit, cum quibus quid tandem commune habent, quos Pontificii ut haereticos tractant? Denique ipse Leo exponit causam severioris poenae in Priscillianistas statuta. Videbant (inquit) omnem curam honestatis auferri, omnem conjugiorum copulam solvi simulque divinum jus

humanumque subverti, si huiusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset, quae verba a Bellarmino sunt omissa. 4. Optatus Milevitanus loquitur de peculiari quodam facto Macarii orthodoxi, qui duos ex Donatistis occiderat, ac primo quidem illud improbat, quod solus ecclesia neaciente id fecerat, postea utcumque excusat, quia Donatistis provocantibus sit factum, et quia singulari aliquo zelo ad exemplum Moysis, Eliae et Pineas fieri potuerit. Atqui ex *facto singulari* regulam generalem inferendam, et quod in seditiosos Donatistas licuit, in omnes haereticos statuendum esse, nemo facile dixerit. 5. Gregorius itidem in specie de facinorosis ac seditiosis Donatistis loquitur, quos armis contra ecclesiam insurgentes armis reprimendos esse, recte statuit. 6. Bernhardus nostram potius sententiam confirmat, sic enim verba immediate praecedentia et a Bellarmino studiose omissa habent: *Haeretici palam impietatem adstruentes et pro ea mortem subire parati, nec minus parati inferre, qui adstabant. Itaque irruens in eos populus novos haereticis suae ipsorum perfidiae martyres dedit. Approbamus zelum, sed factum non suademus, quod fides suadenda est, non imponenda*. Postea subjicit ea, quae Bellarminus adducit: *Melius procul dubio gladio coercerentur, illius videlicet, qui non sine causa gladium portat, quam in suum errorem multos trahere permittantur*. Procedit Bernhardus ex comparatis, videri quidem melius coercere haereticos gladio, praesertim si non fiat a tumultuante populo, sed a legitimo magistratu, verum hoc non esse suadendum quod probat ratione generali, quae et magistratum, et populum spectat, quia *fides suadenda est, non imponenda*. Sic ergo nullum in patribus praesidium Bellarminus invenire potuit.

362. Quintam et ultimam argumentorum classem petit *ex ratione naturali*. Atqui in quaestionibus fidei et religionis non attendenda est humana ratio, sed divina revelatio. Videamus tamen, quid afferat. Primam rationem petit *ex poenae ecclesiasticae et politicae comparatione*. *Haeretici jure possunt excommunicari. Ergo et occidi. Probatur consequentia, quia excommunicatio major poena est, quam mors temporalis*, teste Augustino l. 1. cont. advers. legis et prophet. c. 17. Respondemus: 1. per inversionem: Quod in ecclesia est excommunicatio, id in politia est exilium sive deportatio. Ergo ut inter poenam ecclesiasticam et politicam sit conformitas, haeretici a magistratu politico non sunt interficiendi, sed in exilium pellendi. 2. Per deductionem ad absurdum. Si illi, qui possunt ab ecclesia excommunicari, a magistratu etiam possunt occidi, consequens fuerit, scortatores, heluones, contentiosos etc. cum propter pertinaciam in delictis possint excommunicari, de ere etiam a magistratu occidi. 3. Repugnat hoc argumentum praxi Christi et apostolorum. Christus eum, qui ecclesiam non audierit, ut ethnicum et publicanum habendum esse docuit, sed interficiendum esse nuspiam significavit. Paulus ince-

5. Ex ratione naturali.
1. A poenae ecclesiasticae et politicae comparatione.

XIV 235.

stuosum Corinthium excommunicat et Satanae tradit, sed carnifici ad mortem eum tradendum esse nusquam suadet, quin imo pro ipso intercedit, ut acta poenitentia in ecclesiae consortium iterum recipiatur. 4. Pugnat cum hypothesis ipsius Bellarmini. Is enim l. 3. de eccles. milit. c. 6. §. 8. agnoscit, *posse aliquem injuste excommunicari et talem animo quidem esse adhuc in ecclesia, quod illi sufficiat ad salutem*. Atqui si ab excommunicatione ad capitis supplicium recte concluditur, etiam injuste excommunicatus capitis poenam luere cogeretur, qua ratione ecclesia excommunicatione sua gravius peccaret. 5. Confundit diversa poenarum genera. Excommunicatio est poena ecclesiastica, sed capitale supplicium est poena politica. Valet argumentum a majori ad minus in eodem genere poenae. Exempli gratia qui in genere poenae corporalis rotam meritus, is multo magis gladium ac fustigationem tanquam poenas minores promeruisse censendus; qui in genere poenae spiritualis excommunicationem majorem meritus, is multo magis excommunicationem minorem promeruisse judicandus. Sed non licet saltum facere ex uno poenae genere in aliud, quandoquidem ut fora sunt distincta, sic poenae quoque toto genere invicem differunt. 6. Committit fallaciam a dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Major et gravior poena est excommunicatio quam occisio corporalis non absolute ac simpliciter, sed ratione eventus, nimirum si non sequatur excommunicati resipiscentia, tunc enim aeterna damnatio huic poenae est conjuncta juxta effatum Christi: *Quae ligata sunt super terram, erunt etiam ligata in coelis*, Matth. 16, v. 19. Joh. 20, v. 23. interim tamen minor est supplicio capitali respectu finis et certi cujusdam accidentis. Ideo enim excommunicatus traditur Satanae, ut spiritus sit salvus in die Domini nostri Jesu Christi, 1. Cor. 5, v. 5. hoc est ut ex ejusmodi poena, pudore, dolore, tristitia et poenitentia exorta caro seu vetus homo, quae in hoc praecipitium ipsum abripuit, dometur, crucifigatur et interimatur, contra vero spiritus interior seu novus homo, qui in certamine illo succubuit, reviviscat, sese erigat et superstes maneat. Sed corporale supplicium ideo infligitur, ut homo penitus e civili societate et e medio tollatur. Excommunicatio ergo locum adhuc relinquit institutioni et informationi, sed corporale supplicium haeretico poenitentiae tempus atque occasionem penitus amputat.

2. Ab experientia testificatione.

363. Secundum rationem petit ab *experientiae testificatione*. *Experientia docet, non esse aliud remedium. Nam ecclesia paulatim progressa est et omnia remedia experta, primo solum excommunicabat, deinde addidit mulctam pecuniariam, tum exilium, ultimo coacta est ad mortem venire, quia reliqua media et remedia, videlicet excommunicatio, mulcta, carcer, exilium etc. ab haereticis contemnantur*. Respondemus: 1. per *inficiationem*. Illa remedia accommodatissima judicanda, quae cum verbo Dei et primitivae ecclesiae praxi congruunt. Nobis quidem videtur accommodatum remedium vi et

suppliciis cogere homines ad fidem, sed meminerimus hoc esse contra naturam fidei, quae suadenda, non imponenda; contra naturam N. T. in quo ecclesia non ferro, sed verbo propaganda; contra naturam caritatis, quae errores interficit, homines diligit. Quodsi qui violentis mediis ad fidem conversi videantur, illud totum est ex accidenti, quatenus post coactionem rectius fuere informati et sponte errores suos abjecerunt, ideoque non tam violentae coactioni et armorum suppliciorumque illationi, quam placidae informationi conversio illorum ascribenda, quae si desit, non nisi hypocritica oris professio per violentiam extorquetur. 2. Per *concessionem*. Plenaria et omnimoda ecclesiae ab haeresibus repurgatio in hac vita sperari vel a magistratu obtineri nequit. 1. Cor. 11, v. 19. ergo si vel maxime mitioribus illis mediis ac remediis, quae infra capitis supplicium subsistunt, haeticorum omnium conversio obtineri nequeat, tamen solemur nos promisso Christi, quod in fine seculi *missurus sit angelos, qui ex regno suo omnia zizania colligant* Matth. 13, v. 30. et *aream suam plene purgaturus* Matth. 3, v. 12. 3. Per *inversionem*. Experientia teste comprobatur, persecutionibus et suppliciis haeticos non converti, sed potius magis inflammari, ut multis probat Thuanus in praef. operis sui historici. Primis quatuor ecclesiae Christianae seculis complures haereses sine corporali gladio et igne ab episcopis felicissime sunt repressae et jugulatae. Quod Pontificii gradibus illis poenarum in primitiva ecclesia usitatis non sunt contenti, id a primitivae ecclesiae doctrina et praxi secessionem ipsos fecisse manifeste arguit. Moneret vero nobis Bellarminus haeresin aliquam, quae superiori seculo pontificis gladio et igne penitus extingui potuerit? 4. Per *quandam ad absurdum deductionem*. Si ideo haeretici sunt interficiendi, quia reliqua media ad haereses extirpandas non videntur sufficere, consequens erit, eos qui in moribus sunt incorrigibiles, ut contentiosos, heluones, libidinosos etc. tandem occidendos esse, cum poenas reliquas contemnere videantur.

364. 3. *Ex haeticorum cum falsariis collatione*. Falsarii omnium judicio merentur mortem. Haeretici sunt falsarii verbi Dei. Respondemus: 1. Per *inversionem*. In crimine falsi poena regularis et summa est *deportatio*, nisi in casibus quibusdam exceptis l. ubi in fin. C. de fals. l. 1. §. ff. ad l. Cornel. de fals. sic in haereseos crimine summus poenae gradus regulariter sit *deportatio* vel *relegatio*. Wesenbeckius in parat. C. de haereticis num. 6. 2. Per *distinctionem*. Haeretici sunt falsarii non politici, sed spirituales et ecclesiastici. Ergo non debent affici supplicio in falsarios politicos constituto, sed poena ecclesiastica. Quale est delictum, talis quoque poena. Sed falsatio verbi est delictum spirituale, non ad forum soli, sed ad forum poli proprie et directe pertinens, nisi ecclesia accedit. Ergo non puniendum est poena civili, sed sufficit exclusio haeretici a patria ecclesiae. Apoc. 22, v. 19. in foro civili eatenus coheret.

quatenus ecclesiae pacem perturbat. 3. Per deductionem ad absurdum. Si falsarii verbi divini capitulis poena afficiendi, tum doctores Pontificii non erunt a gladio et igne liberi, quia plurima Scripturae dicta violentis et peregrinis suis glossis pervertunt et crimen falsi saepius committunt.

365. 4. Ex Augustini ratiocinatione ep. 50. *Gravius est non servare fidem hominem Deo, quam feminam viro. Sed hoc punitur morte, cur non et illud?* Respondemus: 1. Si hoc argumentum obtinere debet, non solum haeretici, sed omnes omnino peccatores, qui fidem in baptismo Deo datam non servarunt, sed variis transgressionibus violarunt, e medio tollendi erunt. 2. Ut distincta sunt duo illa fora ecclesiasticum ac politicum, ita quoque distinctae sunt utriusque fori poenae. Haeresis est gravius delictum quam adulterium, in foro scilicet ecclesiastico, sed adulterium gravius est delictum quam haeresis in foro politico, quod externam locomotivam et reipublicae incolumitatem potissimum respicit. 1. cogitationes de poenis. Ergo ex gravitate delicti in foro ecclesiastico non debet processus fieri ad gravitatem poenae in foro politico. 3. Quinimo cum haeresis gravius sit delictum adulterio, ideo etiam gravius puniri debet, videlicet non poena corporali capitali, sed spirituali, excommunicatione scilicet, quam sequitur poena aeterna, nisi ea antevertatur resipiscentia. 4. Augustinus d. 1. non tam de modo poenae in specie, quam de jure irrogandae poenae in genere disputat, hoc est non probat, capitaliter esse puniendos haereticos, sed a magistratu jure eos puniri posse. Cum enim ostendisset, imperatores necessitate compulsos fuisse, ut Donatistarum furori obsisterent, postea subjicit: *Cur cum datum sit homini divinitus liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur et sacrilegia permittantur? an fidem non servare animam Deo levius est, quam feminam viro?* Opponit erga invicem poenam adulterii et sacrilegii impunitatem; at nec haeresin, nec sacrilegia a magistratu impunita esse cupimus. 5. Si a gravitate delicti in foro ecclesiastico recte procedi posset ad gravitatem poenae in foro politico, possem ex eodem principio inferre: Idololatria gravius peccatum est quam haeresis simplex, ut constat. At avaritia est idololatria et avari sunt idololatrae. Ergo avari gravius puniendi quam haeretici.

366. 5. Ex causarum, propter quas capitalia supplicia irrogantur, enumeratione. Tres (inquit) causae sunt, propter quas ratio docet, homines esse occidendos, quas enumerat Galenus in lib. quod mores animi sequantur temperamentum corporis: 1. ne mali bonis noceant, neve innocentes a nocentibus opprimantur; 2. ut paucorum supplicio multi corrigantur, et qui noluerunt prodesse reipublicae vivendo, prosint moriendo; 3. quia ipsis hominibus qui occiduntur, saepe utile est occidi, quando videlicet semper sunt pejores, et non est probabile, unquam eos ad sanitatem mentis reversuros. Hae autem rationes omnes suadent, haereticos esse occidendos, 1. nocent proximis magis, quam ullus pirata

vel latro, quando quidem animas occidunt, imo tollunt fundamentum omnis boni et rempublicam tumultibus replent; 2. plurimis prodest eorum supplicium, multos enim quos impunitas faciebat torpentes, supplicia proposita excitant, ut cogitent, qualis sit haeresis, quam sequuntur; 3. quo diutius vivunt haeretici, eo plures errores excogitant, plures pervertunt et majorem sibi damnationem acquirunt. Respondemus: 1. Quae de homicidiis, latronibus, furibus et aliis facinorosis politice reis a Galeno et aliis recte disputantur, ea non possunt nec debent transferri ad haereticos ecclesiasticae reos, si a seditione adversus magistratum et aliis politicis delictis sibi temperent, confunduntur enim ea, quae sunt accurate distinguenda. forum scilicet ecclesiasticum et forum politicum. 2. Invertimus igitur argumentum. Ut magistratus politicus in facinorosos pacem reipublicae turbantes utitur gladio corporali, sic ecclesia in haereticos pacem ecclesiae turbantes utatur gladio spirituali, nequaquam vero confundantur poenae ecclesiasticae et politicae. 3. Si hae rationes necessariam inferendi vim haberent, ex iisdem colligi posset, avaros, libidinosos, contentiosos, ebriosos etc. esse a magistratu occidendos, quia exemplo suo aliis nocent, multi supplicio ipsorum corrigi possent et haec occasio in salutem ipsis cederet, quia ulterius peccandi occasio illis adimeretur. 4. De tanta re, videlicet capitali supplicio haereticorum, non potest nec debet ex nostris ratiocinationibus, sed ex verbo Dei aliquid statui, ne ab ipsius praescripto recedatur. Jam vero de capitali haereticorum in N. T. supplicio non potest evidens aliquod Scripturae testimonium afferri. 5. Gladius corporalis non haereticas opiniones ex animis evellet, sed corpora tantum interimit. Quamvis ergo terrorem spectatoribus incutiat, tamen nisi ex verbo rectius edoceantur, ab haeresi eos haudquaquam revocat, sed ad eandem potius animat. Quodsi omnino alii ab haeresi poenis deterrendi, utique etiam reliquis poenis infra capitales subsistentibus finis iste obtineri potest, carcere scilicet, exilio, deportatione etc. 6. *Haeretici ideo occiduntur*, inquit hoc loco Bellarminus, *quia plus nocent proximis, quam ullus pirata vel latro*; sed lib. 3. de laicis cap. 22. dicit: *Tametsi haeretici ecclesiae nocere videantur, tamen re vera non nocent, sed eam exercent et in sapientia ac potentia proficere faciunt.* JUV. 231.

7. Non beneficium est, sed maximum potius damnum, si haeretici gladio jugulentur, antequam ab errore ad veritatis cognitionem perducantur. Si Augustinus in Manichaeorum haeresi adhuc haerens e medio fuisset sublatus, ecclesia insigni doctore, ipse vero felicitate aeterna privatus fuisset.

367. Atque haec sunt, quae ex ratione naturali Bellarminus protulit. Gregorius de Valent. p. 531. et Beza p. 167. addunt argumentum ex jure naturae: *Omnibus gentibus ratione duce hoc usurpatum fuit, ut qui religionem violarent, quam illi colerent, acerbissimis suppliciis mulctarentur, ut est apud Platonem lib. 10. de legg. et Livius scribit*

6. Ex
juria natu-
ralis
instru-
cione.

subditis defensionem et quietam habitationem procurat. 3. Ex probatis regum exemplis. De Salomonis pacifico imperio dicitur 1. Reg. 4, v. 25. *habitabat Israël et Juda absque timore ullo unusquisque sub vite sua et sub ficu sua*, nimirum quia potentia ipsius terrori erat hostibus et regnum suum in statu pacato et tranquillo conservabat. Alphonsus rex pro insigni gerebat pelicanum rostro pectus fodientem et sanguine occisos suos pullos vivificantem additis hisce verbis: *Pro lege et pro grege*. Huc pertinent omnia bella defensiva, quae reges ac duces Israëliti gessisse memorantur, eorum enim finis fuit pax et tranquillitas populi, quam hostes turbare conati fuerunt.

369. Ex eo enim, quod magistratus subditis defensionem praestare tenetur, porro colligimus, licitum esse magistratui bella gerere adversus hostes, qui pacem reipublicae turbare et subditorum incolumitatem labefactare conantur. Id vero antequam contra Anabaptistas ac Photinianos immotis demonstramus argumentis, notari jubemus, distinguendum esse 1. inter bellum spirituale et corporale. Spirituale ratione principii et instrumenti sic dicitur, quod spiritus noster armis spiritualibus gerit adversus Satanam, carnem et mundum, 2. Cor. 10, v. 5. Eph. 6, v. 12. Corporale, quod armis corporalibus sive, ut apostolus loquitur, carnalibus adversus hostes externos geritur. De spirituali bello hoc loco non quaeritur, sed de corporali. 2. Inter bellum et proelium, πόλεμος καὶ μάχη. Bellum est hostilis et publica dissensio, qua edicto magistratus vi et armis scelera reprimuntur, ut homines pacate et tranquille vivere possint. **Albertus Gentilis lib. 1. de jure belli c. 2: *Bellum est justa publicorum armorum contentio*. Kirchnerus de rep. disp. 21. thes. 1: *Est vis reipublicae legitima adversus hostem*.** Proelium est ipsa pugna et conflictus eorum, qui inter se dissident. De utroque hoc loco quaeritur. 3. Inter bellum justum et injustum, legitimum et illegitimum, nemo enim existimet, quando contra Anabaptistas et Photinianos bella defendimus, probari a nobis quaevis bella, sed distinguendum esse dicimus inter bella injusta, temeraria et illegitima, quae ex ambitione et avaritia, sine justa et necessaria causa ad fines imperii ampliandos suscipiuntur; ac inter bella justa, necessaria et legitima, quae adversus hostes, subditorum libertatem, facultates et vitam petentes ac veram religionem ipsis eripere conantes, magistratus auctoritate geruntur. Illa ex animo detestamur, tanquam latrocinia, nec dubitamus affirmare, auctores ejusmodi bellorum gravissimam aliquando Deo reddituros esse rationem pro caedibus, rapinis, incendiis, stupris, devastationibus, adeoque pro omnibus, quae occasione talium bellorum fuerunt gesta; haec vero non in V. solum, sed etiam in N. T. licita esse asserimus, idque sequentibus probamus fundamentis.

370. 1. Ab auctore bellorum principali. Quod Deo auctore suscipitur, id per se et in se non est vitiosum aut prohibitum. Bella necessaria et defen-

siva Deo auctore suscipiuntur. Ergo in se ac per se non sunt vitiosa aut prohibita. Assumptum multis confirmari potest Scripturae dictis, historiis et exemplis. 1. Qui bella praecipit, eo auctore bella geruntur. Deus praecipit bella legitima. De bello Abrahae contra quatuor reges gesto dicit Dominus Es. 41, v. 4: *Quis haec operatus est et fecit? ego Dominus*. Num. 31, v. 2. dicit Dominus ad Moysen: *Ulciscere prius filios Israël de Midianitis, et sic colligeris ad populum tuum*, v. 3. statimque Moyses dixit ad populum: *Armata ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Midianitis*. Jos. 1, v. 6. dicit Dominus ad Josuam: *Confortare et esto robustus, tu enim hereditate distribues terram populo*, ubi praecipit Josuae, ut bellum inferat Cananaeis gentibus, ac solatur eum, ne robur et potentiam earum pertimescat, sed de auxilii divini praesentia certus alacriter et forti animo bella gerat. Jos. 10, v. 2. dicit Dominus ad Josuam: *Tolle tecum multitudinem pugnatorum, adscende in oppidum Hai*, v. 8. praecipit Dominus eidem, ut Gabaonitis adversus hostes succurrat, XIV. 241. *Ne timeas*, inquit, *in manus enim tuas tradidi illos*. Jud. 1, v. 1. eligit Deus Judam, ut pugnet pro Israëlítico populo contra Cananaeos. Jud. 3, v. 1: *Hae sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudit in eis Israelem et omnes, qui non noverant bella Cananaeorum, et postea discerent filii eorum certare cum hostibus et habere consuetudinem praeliandi*. Jud. 6, v. 14. Deus Gideoni mandat: *Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israël de manu Midian; scito, quod miserim te*. 1. Sam. 15, v. 2. Deus ad Saulem dicit: *Reconveni, quaecunque fecit Amalec Israël, quomodo restitit ei in via, cum adscenderet de Aegypto*, v. 3. *Nunc ergo vade et percutite Amalec et anathema fac universa ejus*. 1. Sam. 30, v. 7. David per Abiathar sacerdotem consulit Dominum, an Amalecitarum exercitum insequi et bello adversus eos experiri debeat, cui Dominus respondet: *Persequere, comprehendes enim eos et excuties praedam*. De Cyro dicit Dominus Es. 45, v. 1: *Apprehendi dextram ejus, ut subjiciam ante faciem ejus gentes et dorsa regum discingam*. Ergo Deo auctore bella legitima geruntur. 2. Quae Spiritu Dei impellente fiunt, Deo auctore suscipiuntur. Bella legitima Spiritu Dei impellente dicuntur facta. Jud. 3, v. 9: *Clamaverunt Israëlitas ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem et liberavit eos*, Othonielem scilicet, v. 10. *et factus est super eum Spiritus Domini, egressusque est ad pugnam etc.* Jud. 6, v. 34: *Spiritus Domini induit Gideonem, ut bello Midianitis aggrederetur*. Jud. 11, v. 29: *Factus est super Jephthe Spiritus Domini, ut pugnaret contra Ammonitas*. Jud. 15, v. 14: *Spiritus Domini irruit in Samsonem, ut Philistaeos hostes populi Dei percuteret*. Ergo bella legitima Deo auctore suscipiuntur. 3. Qui belligerandi rationem et leges belli praescribit, eo auctore etiam bella geruntur. Deus belligerandi rationem et leges belli praescribit. Num. 10, v. 9:

1. Ab auctore
eorum
principa-
lia de-
nomina-
tione.

c. 25, v. 28. 1. Paral. 5, v. 22. 2. Paral. 20, v. 15.

** Adde dictum Eccl. 3, v. 8: *Est tempus dilectionis et odii, tempus belli et tempus pacis.* At si bella gerere simpliciter esset malum et contra dilectionem proximi pugnaret, tum nullum foret proeliandi tempus, adeoque falsum scripsisset ecclesiastes. Nam quorum esse debet tempus, ea non sunt *ὀνείδωσι* mala, sed per se licita vel indifferentia et contra. ****** Ergo bella legitima Deo auctore geruntur.

371. Excipiunt Anabaptistae et eorum progenies Photiniani, haec omnia pertinere ad V. T., aliam vero esse N. T. rationem, in quo simpliciter prohibitum sit belligerari. Ostorodus in inst. c. 27. f. 180: *Argumenta eorum, qui bellum approbant, hac vice non expendemus, quia omnia fere ex V. T. sunt desumpta ac proinde ad rem parum faciunt.* Socinus in lib. quod Evangelici Photinianis se adjungere debeant c. 3. nu. 2. p. 24: *Si dixerint Evangelici, sub V. T., ubi non minus quam sub N. praeceptum humani sanguinis non fundendi vigeat, licuisse tamen vim hostium etiam cum ipsorum occisione propulsare, respondemus, id propterea tunc licuisse, quod Deus multis modis id declaraverat, se id tunc temporis non improbare etc. at sub N. T. nulla ratione unquam vel per Christum, vel per ejus apostolos declaravit, se hostium invadentium propulsationem cum ipsorum nece conjunctam approbare.* ****** Socinus d. l.: *Inter cetera praemia istis in V. T. proposita, qui legem servarent, hoc etiam erat, quod si hostes adversus ipsos insurrexissent, caesos ante illos corruiere visuri essent, Deut. 28, v. 7. Nec mirum, populo enim suo Deus sub V. T. vel promiserat, vel assignaverat et dederat terrenum regnum terrenamque promissionem, quam ab ipsis defendi ac conservari volebat, quod fieri non potuisset, si hostes in se irruentes armis propulsare et ad internecionem etiam interdum occidere non licuisset; at in N. T. nullam suo populo terrenam possessionem Deus dedit etc.* ****** Respondemus: 1. negamus, in N. T. belligerari esse simpliciter prohibitum, quae pro adstruenda thesi contraria Photiniani et Anabaptistae proferunt, suo inferius exponetur loco. ****** Breviter hoc loco notetur: 1. Si bella gerere simpliciter pugnaret cum caritate proximi, Deus nullo tempore ea approbasset. 2. Deus etiam in N. T. declaravit multis modis, se bella non improbare, ut constat ex nostris argumentis. 3. Causa Socini, cur Judaeis licitum fuerit militare, nempe ob assignatam terram Canaan, non est utilis nec nobis adversa. Non illud, quia Abraham in terra peregrina non ob possessiones suas, sed tantum ob liberationem Lothi primum inter sanctos bellum suscepit, Gen. 14. neque Judaei tantum pugnaverunt cum gentibus ob defensionem terrae promissae, sed etiam cum fratribus non propter regni terreni, sed propter publicae honestatis et justitiae conservationem Jud. 20. Non hoc, quia et Christianis suae sunt possessiones ac regiones, quas merito contra vim hostium tuentur.

Gerhardi loci. VI

4. Nulla est consequentia, *Deus in N. T. jussit coelum inquirere terra posthabita, ergo hostium propulsationem non approbat.* Nam haec sunt *ὁμολογία*, non *ἐναντία*, etiam pii Israëlites ante omnia coelum quaesiverunt et quaerere debuerunt, neque tamen hinc inferri potest, quod illis vim hostium propulsare non licuerit. 5. Quinimo ideo resistendum hostibus, ut pacem habeat ecclesia publicumque religionis exercitium vigeat, ut plures posthabitis terrenis ad Deum converti et ad vitam aeternam praeparari possint. 6. Quod in N. T. de rebus bellicis in specie nihil invenitur scriptum, causa non est divina improbatio, quia Deus legem naturae non abolevit, sed 1. quia in V. T. ea de re satis multa fuerunt proposita; 2. quia Christiani in illis ecclesiae initiis non habuerunt rempublicam aut magistratus, ideoque injurias propulsare non poterant. Vide infra §. 392. ****** Et insuper 2. non solum ex V. sed etiam ex N. T. nostrae sententiae fundamenta adducimus, ut ex seqq. argumentis constabit. Principii igitur petitio in hac adversariorum exceptione committitur. 3. Quae ad legem moralem et jus naturae pertinent, ea in N. T. non sunt abrogata, quia lex moralis et lex naturae est perpetua atque invariabilis, jam vero legitima defensio est juris naturae. Ergo etiam legitima bella, quae defensionis causa geruntur, non sunt in N. T. abrogata. 4. Christo et apostolis in N. T. non fuit propositum formare novam politiam, sed ex genere humano per praedicationem evangelii ecclesiam colligere et spirituale regnum instituere; absit ergo ut statuamus, a Christo et apostolis abrogata esse ea, quae ad politiarum conservationem ac defensionem spectant, in quorum numero cum sint bella legitima, in N. T. eadem simpliciter abrogata et prohibita XIV. 344. esse nequitiam statuendum. 5. Qui magistratum confirmat, is confirmat etiam ea, quae ad officium magistratus spectant. Christus et apostoli in N. T. magistratum confirmant, Matth. 22, v. 21. Rom. 13, v. 1. 1. Petr. 2, v. 13. etc. Ergo etiam confirmant ea, quae ad officium magistratus spectant. Jam vero ad officium magistratus pertinet subditos adversus injustam violentiam defendere, quod sine bello quandoque fieri nequit. Ergo legitimum bellum ipso facto a Christo et apostolis fuit confirmatum.

372. Addimus ergo 2. argumentum primo cognatum a Johannis Baptistae in N. T. approbatione. Quod a Johanne Baptista in N. T. approbatur, illud in se ac per se vitiosum esse ac Deo displicere nequit. Sed legitima bella a Johanne Baptista in N. T. approbantur. Ergo etc. Assumptum probatur ex Luc. 3, v. 14: *Interrogabant eum et milites dicentes: Quid faciemus nos? et ait illis: Neminem contumaciter neque calumniam faciatis et contenti estote stipendiis vestris, ex quo loco sic colligit Augustinus epist. 5. ad Marcellin. circa med.: Si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in evangelio diceretur, ut abjicerent arma seque militiae omnino*

2. A Johanne Baptistae in N. T. approbatione.

gratiam pro gratia, v. 17. quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Christum Jesum. v. 18. Deum nemo vidit unquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. v. 29: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Joh. 3, v. 29: Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudet propter vocem sponsi. v. 35. Pater diligit Filium et omnia dedit in manu ejus. v. 36. Qui credit in Filium, habet vitam aeternam. Nihil etiam ad nos attinebunt graves illae cohortationes ad poenitentiam agendam. Matth. 3, v. 2: Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum. v. 8. Facite fructus poenitentiae dignos. v. 10. Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, exciditur et in ignem mittitur. 4. Frustra regerit Schmaltz, Christum esse evangelii novique vivendi generis auctorem, hoc est, ut alibi mentem suam clarius exponit, Christum novas quasdam leges tradidisse et praeceptis Moisaicis quaedam perfectiora mandata addidisse, id enim adhuc in quaestione est et suo loco contrarium luculente demonstratur. Nos hoc loco contra Schmaltzium sic concludimus. Quae est ratio theseos, eadem etiam ratio est hypotheseos thesi subjectae. Sed theseos illius, quam Johannes Baptista proponit Luc. 3, v. 8: Facite fructus poenitentiae dignos, v. 9. securis ad radicem arborum posita est, omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, exciditur et in ignem mittitur, illius, inquam, theseos ratio ea est, ut ad Christianos in N. T. pertineat ac vivendi normam illis praescribat. Ergo eadem est ratio hypotheseos huic thesi subjectae, qui triplex est: Prima concernit turbam, v. 11: Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas, similiter faciat, ubi more Hebraeis usitato doctrinam generalem de dilectione proximi, quae est verae poenitentiae fructus, uno atque altero exemplo de vestimentis et cibis complectitur; altera concernit publicanos v. 13: Nihil amplius, quam quod vobis constitutum est, exigatis; tertia milites spectat v. 14: Neminem concutatis nec calumniam faciatis etc. Quia enim Essaeorum opinio erat, illis qui Dei cultores esse vellent, deferendam vitae civilis societatem, ac Pharisei suas observationes sanctiores esse contendebant quam vulgaria vitae communis opera, Judaei etiam quaedam vitae genera, ut publicanorum ac militum, prorsus damnabant, ideo Johannes Baptista a publicanis et militibus ad baptismum accedentibus interrogatus ita respondet, ut ostendat, evangelium honestas ordinationes politicas non improbare aut damnare, sed omnes ordinationes politicas et omnia vitae genera ad decalogum esse exigenda, et si huic consentanea sint, posse quemque bona conscientia in sua vocatione manere. Chemnicus cap. 16. harm. p. 319. 5. Verba Johannis Evangelistae, non erat ille (Baptista) vera lux, sed Christus est vera illa lux illuminans omnem hominem, insigniter detorquet Schmaltz. Evangelista nequaquam absolute et simpliciter negat, Johannem Baptistam fuisse etiam quædam aliquid sive lucem aliquam, alias contradiceret ipsi

Christo, qui in genere de apostolis dicit Matth. 5, v. 14: Vos estis ratio quæ ratio salutis, et in specie de Johanne Baptista inquit Joh. 5, v. 35: Ipse erat ratio lux quæ ratio salutis, sed determinate negat, Baptistam fuisse ratio lucem, de qua v. 4. et 5. dixerat, hoc est quia plerique Johannem Baptistam Christo aequabant, vel etiam praeferebant, ideo evangelista ostendit differentiam inter Dominum et ministrum. Johannes fuit homo, Christus ratio, Deus, vita et lux. Johannes non fuit missus, ut esset ipsa lux, sed ut de Christo, qui unus et solus est vera illa lux depellens tenebras ignorantiae, peccatorum ac mortis, testificaretur. Ex eo igitur non potest nec debet inferri, quod Johannes nullo modo fuerit lux et quod Johannis doctrina nec in fide, nec in vita lucem nobis praestet, ut Schmaltz contendit, quia ipse evangelista contrarium subjicit v. 7: Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum, hoc est ministerium Baptistae fuit salutare et efficax organum, per quod divina virtus homines ad agnitionem et fidem Christi adduxit et illuminavit, per quod ad veram poenitentiam et fructus poenitentiae dignos faciendos ipsos instruxit et invitavit. Falsissimum igitur est, quod Schmaltz ex eo colligit, Baptistam nequaquam docuisse, quid omnino novo Christi populo sit sequendum. 6. Ejusdem monetæ etiam illud est, quod addit, Johannem tantum ex parte poenitentiam praedicasse, contra quem errorem hunc producimus syllogismum. Qui essentielles poenitentiae partes docet, is integram poenitentiam docet. Johannes Baptista essentielles poenitentiae partes docuit, quia auditores ad agnitionem peccatorum ex lege deduxit, se- XIV. 217. riam contritionem ab illis exegit, proponendo ipsis iram divinam et comminationes poenarum, monstravit etiam agnum Dei, qui tollit peccata mundi, ac hortatus est, ut facerent fructus poenitentiae dignos Matth. 3, v. 7. 10. 12. Luc. 3, v. 7. 8. 9. Joh. 1, v. 29. et 36. Quid, quando Johannes serio hortatus est, ut poenitentiam agerent Matth. 3, v. 2. num existimabimus, ad dimidiatam, imperfectam et insufficientem poenitentiam ipsum fuisse hortatum? Et quis unquam patietur sibi persuaderi, remissionem peccatorum et liberationem a ventura ira absque integra et salutari poenitentia locum habere posse, cum effectus non possit esse absque causa integra? Jam vero Johannes Baptista praedicavit baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum Marc. 1, v. 4. et eos, qui ad baptismum suum venerunt, fugere a ventura ira testatus est Matth. 3, v. 7. Ergo integram et salutarem poenitentiam praedicavit. 7. Verba Christi Matth. 11, v. 11. Luc. 7, v. 28: Qui minor est in regno coelorum vel in regno Dei, is major est Johanne Baptista, diversimode ab interpretibus explicantur. Quidam enim referunt ad angelos, novissimus angelorum Deo in coelis ministrantium major est Johanne; quidam ad electos, minimus sanctorum, qui ex corporis ergastulo liberatus in Dei regno vivit ac triumphat, major est

praestantissimis sanctis, qui carnis peccatricis onus in hac vita adhuc circumferunt; quidam ad ipsum Christum referunt, ut sit sensus, Christum, qui minor est exinanitione et externa specie Psalm. 8, v. 6. Psalm. 22, v. 7. esse majorem Baptista respectu dignitatis, majestatis, personae, officii et ministerii; quidam denique, quos Schmalztius sequitur, existimant, comparisonem institui inter Johannem Baptistam et novissimum aliquem *ex ministris ecclesiae*, qui post Christi adscensionem evangelium sit praedicaturus, qui sit major Baptista non ratione donorum, sed ratione ministerii, quia praedicat regnum Dei non a longe venturum, ut prophetae, nec tantum appropinquasse, ut Baptista, sed jam venisse, et in eo tanquam dispensator mysteriorum Dei in suo ministerio versatur. Sed si vel maxime hanc postremam interpretationem repudiatis reliquis acceptemus, nihil tamen accedit sententiae Schmalztii. Neque enim ex distinctis gradibus revelationis inferri potest, Baptistae doctrinam ad Christianos in N. T. non pertinere, vel etiam Christi et apostolorum doctrinae esse contrariam, cum gradus revelationis non mutant ipsam doctrinam, nec contrarietatem aliquam inter ea, quae gradu differunt, introducant. Erasmus in cap. 3. Luc. eodem modo excipit: *Haec dici non Christianis, sed ethnicis aut certe profanissimis Judaeis*; postea addit: *Haec dici militibus, non ut ea servantes bene viverent, sed ut minus male viverent*, in quam sententiam etiam Theophylactus videtur propendere. Respondemus: 1. Johannes paulo ante in genere dixerat: *Facite fructus poenitentiae dignos*, postea in specie a militibus interrogatus, quomodo in suo officio fructus poenitentiae dignos facere possint, respondet: *Neminem concutiatis* etc. Ergo pertinet haec instructio ad bene vivendi praecepta. 2. Immediate praecedat comminatio: *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excinditur et in ignem mittitur*, cui comminationi subicitur haec instructio. Ergo praescribit fructum bonum, quem facere debent, qui ab igne infernali sibi metuunt. 3. Theophylactus facit duntaxat certos virtutis gradus, non autem bellum vocat malum; Johannem dicit hortatum esse turbas, quae erant innocentes, ad opera bona, hoc est ad bona cum aliis communicanda; publicanos autem et milites, qui non erant hujus perfectionis capaces, hortatum esse, ut a malo desisterent.

8. Ex
causa
instru-
mentalis
condi-
tione.

374. 3. *Ex causa instrumentali*. In V. T. bella gesserunt homines pii et sancti, heroes divinitus excitati, qui nihilominus in Dei gratia manserunt et ipsi placuerunt. Ergo bella legitima non pugnant cum pietate, nec excludunt homines a Dei gratia et regno coelorum. Antecedens probatur. 1. *Abraham* gessit bellum contra quatuor reges Genes. 14, v. 14. cum quo Deus peculiare foedus gratiae init Gen. 17, v. 2. *qui est pater omnium credentium* Rom. 4, v. 11. quinimo post suum ex bello reditum a Melchisedeco laudatur, benedicitur et honoratur Gen. 14, v. 19. 2. *Jacobus patriarcha* bellum gessit, ut colligitur ex Gen. 49, v. 22: *Do tibi partem unam*

extra fratres tuos, quam tui de manu Asur in gladio et arcu meo. Quidam ex Hebraeis nunt de armis spiritualibus, videlicet de Jacob pueris; quidam accipiunt in futuro, do tibi partem quam mei posteri arcu et gladio suo ab Amariis capient; quidam existimant, patrem sibi vendidisse quod Simeon et Levi filii gladio sibi acquisiverant Genes. 34, v. 29. sed simplicissimum est, quod ex Hebraeis dicunt, vicinos Sichemitarum castrum Jacobum et ipsius familiam bellum movisse propter illud Simeonis ac Levi factum, sed in eo Jacobo divino auxilio victorem evasisse. 3. *Moyse* in Amalecitis bello decernit Exod. 17, v. 9. reges Aegypti Sehon et Og in proelio vincit Num. 21, v. 1. 4. *Deus* 34. Deut. 2, v. 31. cap. 3, v. 2. 5. *Josue* dei populi divinitus electus quanta bella gesserit contra Cananaeos, ostendit liber Josuae, Sap. 6, v. 1. 11. 12. 6. *Judices* divinitus excitati populum militum ab hostium servitute et tyrannide liberant utpote Judas Josuae successor Jud. 1, v. 4. Odon Jud. 3, v. 10. Aod v. 29. Barac Jud. 4, v. 1. Gideon Jud. 7, v. 20. etc. 7. *Reges Israelitici* Saul, David, Ezechias, Josephatus etc. Dei munere bella gesserunt ejusque beneficio ex hostibus victorias retulerunt. 8. *Duces Maccabaei* quoties bellum dimicant! quam gloriosas victorias reportant! Hebr. 11, v. 34. de sanctis compluribus dicitur, quod *diu a mortuis, per fidem, fortes facti sint in bello et castra verterint exterorum*. Ergo bellum potest esse fidei exercitium. Illos vero omnes impietate damnant, qui legitima bella improbant.

375. Neve excipere possint adversarii, alias *ex V.*, aliam vero *N. T.* rationem, ideo subjungimus exempla eorum, qui in N. T. militari officio perfecti fuere, nec tamen hoc nomine a Christo et apostolis sunt rejecti. 1. *Centurio Capernaen* Matth. 8, v. 8. fuit ad Christum vera fide conversus. Idem expresse dicit v. 9. *quod habeam sub me milites imperio suo obsequentes*, neque tamen hoc nomine a Christo fuit rejectus, vel ab hoc vim genere revocatus, sed egregio potius fidei testimonio ornatus, v. 10. *non inveni tantam fidem in Israel*. Ergo status militaris et vera in Christum fides possunt in uno eodemque subjecto consistere. 2. *Centurio cruci Christi assistens* Matth. 27, v. 54. agnoscit, Christum esse vere Dei Filium; ergo etiam a statu militari quidam vocantur ad salutarem cognitionem et consortium regni Christi; nec legit hic centurio ab officio suo vel vitae genere revocatus, ergo officium militare non pugnat cum fide in Christum. Neve excipere possint Flavianiani, quod in simili quaestione facit Schmalztius contra disp. 6. poster. D. Frantz. de iur. civilib. pag. 392. multa facta fuisse *Josue* in terris degente, quae nunc nullo modo saltem conscientia fieri possint, ideo adjungimus 3. *centurionem Caesariensem* Act. 10, v. 1. is vocatur *religiosus* ac timens Deum cum omni dono suo, *faciens eleemosynas multas populo et deprecans Deum semper* v. 2. ac Deus angeli apparitionem ipse

natur v. 4. quin et Petrum ad eum mittit, ut ad pleniorē evangelicæ doctrinæ cognitionem perducat v. 20. Num vero Petrus ad hunc centurionem veniens a militari vitæ genere ipsum et domesticos ejus milites debortatur? nihil minus, sed baptismum ipsis confert v. 48. et diserte testatur, *in omni gente qui Deum timet et justitiam operatur, esse illi acceptum* v. 35. 4. Denique Act. 10, v. 7. Caesariensis ille centurio *ἀπαρτίων ἐνδοξῆν* ad Petrum mittit. Atqui si genus vitæ militare esset simpliciter repudiandum, nec hic miles pietatis nomine commendaretur. nec centurio ejus opera in legatione ad Petrum fuisset usus.

376. *1 A magistratus officio.* Magistratus non gerit gladium frustra, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit Rom. 13, v. 4. ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam v. 5. ideo enim et tributa praestatis, ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes v. 6. Ex hoc loco varia nobis nascuntur argumenta. 1. Cui ad vindictam malorum datus est gladius, ille etiam potest bella gerere. Magistratui ad vindictam malorum datus est gladius. Ergo etc. Major probatur, quia legitima bella sunt pars vindictae publicae. Si magistratus jure plectit latrones, quorum injuriae in paucos tantum sunt progressae, multo magis jure animadvertit in eos, qui totam rempublicam et regionem latrociniiis affligere et vastare conantur. Quid aliud sunt hostium bella illegitima quam publica latrocinia? Quodsi ergo recte facit magistratus, cum latronem aliquem ad poenam quaerit, quosdam ex civibus convocando et armata manu eum aggrediendo; utique etiam recte facit, quando publicae hostium violentiae resistit, latrocinia eorum coercet et hoc fine armatam civium atque militum manum sibi adjungit. Certe Petrus quando 1. epist. 2, v. 14. dicit, magistratum constitutum esse etc. *ἐκδίκησιν κακοποιῶν*, in plurali loquitur, nec facit differentiam, an pauci, an plures sint malefactores. 2. Cui ad subditorum defensionem gladius est datus, ille etiam potest bella pro subditorum defensione gerere. Magistratui ad subditorum defensionem datus est gladius. Ergo etc. *Non frustra magistratus gladium gerit*, inquit apostolus. At frustra eum gereret, si in casu necessitatis, quando nulla alia pacis media suppetunt ad subditos defendendos, eundem stringere non posset. Psalm. 82, v. 4. ad deos sive magistratus dicitur: *Eripite pauperem et egenum et de manu impiorum eruite*. Coniunge Prov. 24, v. 11. At hoc sine bello quandoque fieri nequit. Si ergo licet magistratui defendere subditos a furibus, latronibus, raptoribus et aliis facinorosis, qui publicam tranquillitatem interius turbant. fortunis et vitæ subditorum insidiantur ac reipublicae salutem ex parte evertere laborant; utique etiam licebit magistratui, gladio defendere subditos ab hostibus externis, qui majori impetu totam rempublicam et omnium civium salutem labefactare cogitant. 3. Cui ad legum et disciplinae custodiam datus est gladius, is jure ac merito gladio illis resi-

stit, qui leges et disciplinam pessundare conantur. Sed magistratui ad legum et disciplinae custodiam divinitus datus est gladius. Ergo jure ac merito illis resistit, qui leges et disciplinam pessundare conantur. Tales vero sunt hostes bella offensiva temere moventes, quietem subditorum turbantes, vi eosdem opprimentes et legum ac disciplinae repagula proterve perrumpentes. Bella legitima sunt pars politicae gubernationis et executio justitiae adversus rebelles et contumaces. 4. Cui eo fine a subditis tributa praestantur et praestari etiam divino mandato debent, ut gladio vindictam adversus malum agentes exercendo partes officii sui impleat, is si vindictam exerceat et gladium adversus turbatores reipublicae stringat, nihil agit, quod vel Deo sit adversum, vel ab officio suo alienum. Magistratui eo fine a subditis tributa praestantur et praestari etiam divino mandato debent, ut gladio sibi tradito vindictam adversus malum agentes exercendo partes officii sui impleat. Ergo si magistratus vindictam in bello exerceat et gladium adversus reipublicae turbatores ac hostes stringat, nihil quidquam agit, quod Deo sit adversum vel ab officio ejus alienum. Quo pertinet mandatum Christi de dandis caesari tributis Matth. 22, v. 21. qui iisdem milites praesidiarios ad reipublicae defensionem alebat.

377. Excipit Schmaltzius contra Frantzium p. 395. *Exceptiones Photiniano- rum ad locum XIV. 230. Rom. 13.* 1. locum Rom. 13. *agere de magistratu in genere vel potius infideli, qui cum sub Christi jugo non sit, possit etiam per bella vindicare injuriam sibi et subditis illatam, inde vero non sequi, quod idem liceat Christiano magistratui.* Sed frivolum hanc exceptionem superius §. 299. penitus protrivimus. 2. *Apostolum non loqui de publica vindicta adversus hostes exercenda, quid enim ad rem faceret, timendus est magistratus, quia potest bella gerere? sed de privata, quam adversus subditos magistratus, praesertim infidelis, exercere potest.* Respondemus: si vel maxime demus, de tali duntaxat vindicta apostolum loqui, quam magistratus erga privatos propter facinora et mala opera exercet, quam Schmaltzius non satis commode privatam vocat, nihilo tamen minus ex textu apostolico argumentum pro nostra sententia petere possumus. Si enim magistratus jure ac merito plectit latrones, quorum injuriae in paucos tantum sunt progressae, multo magis jure animadvertit in eos, qui totam regionem et rempublicam latrociniiis affligunt, ut habet illatio ex textu paulo ante adducta. Sed non concedimus Schmaltzio hanc hypothesin exclusivam, quod apostolus tantum de tali vindicta loquatur, verba enim sunt generalia: *Magistratus non sine causa gladium portat, minister enim Dei est, vindex in iram illi, qui malum agit.* Nec est, quod connexionis rationem in textu apostolico haereticus desideret, quae est omnino optima et commodissima. Timendus est magistratus, ne malum faciamus, quia magistratui divinitus datus est gladius, quo vindictam Dei nomine et loco exerceat adversus malum agentes, sive sint pauci sive plures; sive in quosdam duntaxat

tiam repellere omni jure potest. Privato in casu necessariae defensionis inde atque ideo injustam et manifestam violentiam vi repellere licet, quia magistratus auxilium implorare nequit et mora seu expectatio cum manifesto vitae periculo est conjuncta; ergo multo magis concessum est magistratui adversus suos ac reipublicae hostes gladio sese defendere.

2. 379. Excipit Schmaltzius. 1. *Evangelium tam temporibus, quas ante legem, quam iis, quae sub lege fuerunt, opponi et nihil nunc licere, quod evangelio adversetur, etiam si ab initio usque mundi licuerit, idque Deo auctore disp. 6. contra Frantz. p. 390.* At hoc est τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν, probandum enim est, jus naturale ac morale pugnare cum evangelio. Christus non venit in mundum, ut sua doctrina et praedicatione jus naturae et leges rectae rationi consentaneas aboleret, magistratus officium destrueret ac novam aliquam politiam constitueret; sed tradit doctrinam spiritualem de regno coelorum et explicat legem moralem ac naturalem, sic ubi notitia hujus per peccati originalis tenebras obscurata, illius vero doctrina per Pharisaeas corruptelas depravata. Ut evangelium usu solis, lunae, aëris, aquae et aliis ad hanc vitam pertinentibus nobis haud interdicat; sic nec prohibet, quominus jure naturali et honestis legibus reipublicae, in qua vivimus, utamur. 2. *Nec religionis, nec regionis defendendae causa bellum esse gerendum. Religio (inquit) bello illato tolli nequit. Viro enim forti non potest vis fieri, manebit semper eadem religio in eo, qui vere Deo confidit, sive sit pax, sive bellum, imo majorem in religione fervorem esse tempore seditionum et bellorum quam pacis res ipse testatur. Imperare quidem potest hostis religionem falsam et idololatricam, sed vi eam nemini potest obtrudere. Nam qui Dei amans est, mavult vitam perdere quam religionem mutare, praeter vitam autem nihil potest hostis eripere. Et quid praestat vitam profundere defendendo religionem armis, quod saepe fit (nam non omnes vincunt, qui armis se defendunt) quam defendere religionem profundendo sanguinem? certe in hoc nullum est salutis periculum, ibi vero ex nostro sensu certum est, ex omnium autem sensu periculum saltem esse potest. Eodem fere modo Socinus in lib. quod Evangel. Photin. se adjungere debeant c. 3. p. 25: Mirum est (inquit), quod Evangelici tunc potissimum humanum sanguinem fundere populo Christiano permittunt, vel potius praecipunt, cum maxima homines vere Christiani non alienum, sed suum sanguinem fundere (idque non armis carnalibus proeliando, sed spiritualibus tantum armis, hoc est fide, patientia, constantia, spe utendo) parati esse debent, tunc videlicet cum divinae veritatis hostes nolunt illis permittere, ut Deum et Christum pure colant, sed vi et armis illos ad impios cultus adigere volunt. Respondemus: confundit adversarius distinctas quaestiones. Alia enim quaestio est de privatis personis et mere subditis, an illi religionem adversus ordinarium suum magi-*

stratum armis defendere debeant, alia vero de magistratu, an is subditos suos ob religionis professionem bello ab hoste impugnatos armis defendere possit. Illis² denegatum id esse dicimus, ideo si a magistratu ordinario ob verae religionis professionem affligantur, non prosiliant ad arma, sed vitam potius ac sanguinem suum profundant, si precibus, intercessionibus, fuga aliive mediis legitimis sibi aliter consulere non possunt; alia vero est ratio magistratus, cui gladius divinitus est datus et cura subditorum ac utriusque decalogi tabulae custodia ratione officii commissa. Quodsi ergo hostis aliquis vel ob religionem vel ob aliam quamcunque causam nec sufficientem, nec justam subditos bello aggreditur, tum officii ratione magistratui incumbit, ut injustam violentiam a subditis repellat et turbatores reipublicae vindice gladio coercet, ut piorum regum Israëlitarum exempla testantur. ** Exemplum hujus distinctionis suppeditat historia Maccabaeorum. Privati, quibus deerat tutela, moriebantur prompte pro lege patria, nec Antiocho audebant propria vi reluctari, 2. Macc. 7. Duces autem Maccabaei recte arbitrati sunt, sibi tanquam publico magistratui defensionem divini cultus pressique populi incumbere, unde merito sumserunt arma. ** Deinde alia quaestio est de interiore Dei cultu ac privata religionis professione; alia vero de publico externo divini cultus ac religionis exercitio. De interiore Dei cultu et privata religionis professione discursus ille Schmaltzii recte procedit, quod religio bello illato tolli nequeat, quod viro forti non possit vis fieri, quod religio nemini possit vi obtrudi; sed de externo et publico divini cultus ac religionis exercitio haudquaquam procedit, quia si hosti propter religionem subditos oppugnanti a magistratu non eatur obviam, nec conatibus et violentiae ejusdem resistatur, tandem subjugabit subditos et publicum sinceræ religionis exercitium abolebit. Cornhert in epit. process. de non occid. haeret. c. 3. et ex eo Hortlederus in disp. de just. bell. Germ. assert. 2. eod. fere sensu monet, quando quaeritur, an religio armis defendi possit, tunc religionis nomen non accipi in abstracto, prout notat cultum ipsum divinum, quo Deus hominem sibi religat ac devincit, is enim cultus ut est invisibilis et spiritualis, ita nec visibilibus ac corporalibus suppositus esse potest injuriis, nec capax visibilis et externae cujusdam defensionis; sed in concreto, prout in hominibus eam profitentibus consideratur, qui homines ut visibiles ac corporci sunt, ita et propter religionem externis obnoxii injuriis ac defensionis capaces esse possunt. Quando igitur quaerit Schmaltzius, quid praestet vitam profundere defendendo religionem armis, quam defendere religionem profundendo sanguinem? respondemus, utrumque esse honestum et pium, sed in diversis casibus ac temporibus diversis, quando enim magistratus arma capere subditos jubet adversus hostem ob religionem ipsos impugnantem, tunc honestum et pium est vitam profundere defendendo religionem armis; sed quando magistratus subditos, puta eos,

XIV. 253.

qui sunt mere subditi et quibus non est fides data de religionis libertate, propter religionem persequitur et oppugnat, tunc pium et honestum est, si alia ratione vitae consuli nequit, religionem defendere profundendo sanguinem. 3. Sed nec regionem armis defendere licitum esse, sic probare conatur Schmaltzius d. l. *Non est certum* (inquit), *an is sit regionem obtenturus, qui armis eam defendit. Multos enim videre est, qui hac ratione et se, et suos, et omnia sua perdidierunt, ita ut si aliter se gessissent, regnare possent, qui nunc extrema sunt mancipia. Nonne igitur praestat varios tentare modos, quibus regio conservetur praeter bellum? quales sunt foederum pactio, de jure suo quodammodo cessio, addo etiam tributorum solutio, et tandem ipsius etiam regionis, si aliter nullo modo fieri possit, spontanea deditio, quae omnia fieri possunt absque jactura salutis, vitae, fortunarum, et nonnunquam etiam illi ipsi tamen regnant, qui ita agunt cum hostibus suis, ut exemplis multorum principum in orbe etiam Christiano ad oculum demonstrari posset, si necessitas id requireret. Praestat enim semper, si aliter fieri prorsus nequeat, hostem suum pro domino agnoscere et ita eum sibi certo devincire, quam incerto proelii eventui et victoriae fallaci committere omnes suas fortunas et ipsam vitam.* Respondemus: confunduntur denuo distinctae quaestiones. Alia enim quaestio est de magistratus officio, alia de officii eventu. Ad officium magistratus pertinet, subditos adversus injustam hostium violentiam defendere, ab eo igitur non debet statim resilire ac desistere propter incertum belli exitum, sed cum Joabo dicat 2. Sam. 10, v. 12: *Confortemur nos pro populo nostro et pro Urbibus Dei nostri, Dominus autem faciat, quod est bonum in oculis ejus.* Testatur historia sacra, pios reges, qui pro religione et regione adversus hostes bella gesserunt, parva manu gloriosam ex potentissimis hostium copiis victoriam saepius retulisse, quae exempla magistratus intueatur et subditorum suorum defensionem alacri ac forti animo adversus publicos latrones suscipiat. Deinde et hae sunt quaestiones distinctae, an in quibusdam casibus ac temporibus satius sit pactione foederum, cessione de jure, solutione tributorum et spontanea ditione regionis pacem quaerere quam bellum pro libertatis et regionis defensione gerere, quod nos facile concedimus; et an nulla ratione liceat adversus hostes regionem bello oppugnantes armis se defendere, quod Photinianus frustra ex eo conatur inferre. Prior quaestio de eo agit, quid sit magis utile ac consultum; posterior de eo, quid fas sit ac licitum. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*, inquit apostolus 1. Cor. 6, v. 12. c. 10. v. 23. οὐ τὰ πάντα νόμιμα συμφέρουσι Eccl. 37, v. 31. Posset imperator Romanus bello repetere ditiones ad imperium Romanum pertinentes, sed an in hoc rerum statu id sit e re imperii, alterius atque altioris est considerationis. Refero huc Christi parabolam Luc. 14, v. 31: *Quis rex iturus committere bellum adversus alium regem non sedens prius cogitat, si possit cum decem milibus occurrere ei, qui cum viginti milibus ad se*

venit? v. 32. alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea, quae pacis sunt. Denique etiam hae sunt distinctae quaestiones, an magistratus omnia pacis media solícite quaerere debeat, antequam bello sese implicet; et an nullo unquam tempore arma adversus hostes capere debeat. Primum facile concedimus, quinimo etiam sedulo illud urgeamus; posterius vero negamus, quia hac ratione quorumvis ludibrio ac libidini magistratus sese exponere cogeretur ac conspirantibus quorumvis furum ac latronum manipulis de solio dejici posset. Contradictoria omnino sunt, magistratum posse geri ab homine Christiano et non licere Christiano magistratui bellum gerere, cum incidere possit tempus ejusmodi, ut Christianus magistratus statum ac locum suum absque bello tueri minime possit. 4. Ostendimus in inst. c. 28. p. 192. eandem exceptionem repetit, sed addit: *Si magistratus cum subditis est vere Dei populus, hoc est si Deo confidit et debitam obedientiam praestat, Deum vi promissionis suae in pace et quiete etiam absque bello et sanguinis effusione eos conservaturum*, Jer. 18, v. 7. Apoc. 3, v. 10. *sola poenitentia peccatorum poenae, ad quas etiam eversiones regionum et rerum publicarum pertinent, averti posse*, Matth. 11, v. 23. *bellum absque conversatione nihil profici nec decreta Dei de transferendis regnis impediri*, Dan. 2, v. 21. Es. 31, v. 26. Respondemus: haec omnia suo loco recte dicuntur, sed interim non sunt negligenda media divinitus concessa, agenda est omnino seria poenitentia, invocandum Dei auxilium, in solo Deo, non in militum copiis confidendum; interim tamen magistratus suo non desit officio, nec subditorum defensionem divinitus sibi commendatam negligat, si vero hostium potentiae resistere nequeat, divinae voluntati humiliter ac patienter sese subjiciat.

380. 6. *A belli fine et effectu.* Cujus fines et effectus sunt utiles ac necessarii, illud modo in se ac per se vitiosum non sit, simpliciter improbari nequit. Belli legitimi fines et effectus sunt utiles ac necessarii, nec in se ac per se est vitiosum. Ergo bellum legitimum non debet improbari. Assumptum probatur ex inductione utilitatum, quas praestat bellum. Illae vero sunt: 1. *Reipublicae conservatio.* Nihil est in omnibus totius universi partibus, quod non habeat suum hostem, quodque non exerceat alio cum rebus inimicitias, quas *ἀνταρτίαι* phyci appellant. Eccl. 33, v. 16: *Intuere in omnia opere Altissimi. Duo contra duo et unum contra unum.* c. 42, v. 25: *Omnia dupliciter, unum contra unum, et non fecit quidquam deesse, hoc est creaturae in sunt a Deo conditae, ut constituent quasi quoddam antitheton et una alteri quodammodo sit opposita, ut aqua igni, medicamenta venenis; ita quoque nullum est imperium, quod non habeat suos hostes, quorum insultibus et conatibus nisi consilio et armis resistatur, funditus illud brevi interire necesse est.* Sine bellis nulla respublica poterit firmari, nulla amplificari, nulla conservari, nulla ab interitu vindicari. 2. *Pacis acquisitio.* Augustinus epist. 246: *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, ut*

*liberet Deus a necessitate et conservet in pace. Non enim pax quaeritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur, quod citatur in jure canonico. c. Noli etc. 23. q. 1. Sine bello in pace vivere, pietati et virtuti operam dare, honestati studere, rem familiarem curare et cetera pacis munia obire minime possumus, hunc ergo finem qui appetunt, bellum simpliciter improbare non possunt. 3. Hostium repressio. Nemo audet provocare eum, quem novit esse promptum et expeditum ad sui defensionem; sic militaria et bellica exercitia vicinos et externos populos reprimunt, ne contra nos insurgere audeant. **Bella, si respectu omnium causarum considerentur, nihil iniquitatis includunt. Sunt illa inimicitiae publicae, quibus edicto magistratum vi et armis scelera reprimuntur, ut homines pacate et tranquille ex justitia possint vivere. Causa efficiens est magistratus, qui dum bello reprimat hostes, eo ipso agit patrem patriae et satisfacit officio divinitus mandato, unde legitima bella dicuntur *proelia Domini* 1. Sam. 18, v. 17. c. 25, v. 28. Causae impulsivae sunt scelera et injuriae publicae, quas magistratus debet aleisci. Causa formalis determinat modum, quia bella non tantum juste vel ob justas causas suscipienda, sed etiam juste vel legitimo modo gerenda sunt. Causae finales sunt conservatio ecclesiae et cultus divini Jos. 22, v. 31. Neh. 4, v. 9. cohibitio eorum, qui resistunt justitiae publicae Jud. 20, v. 11. depulsio servitutis ac violentiae, emendatio hostium, conservatio libertatis, vitae et tranquillitatis publicae. Annuerandum et hoc bellorum commodis, quod per illa consulitur hostium utilitati, licet non voluntati, quia coercentur, ut peccare desinant et poenitentiam agant, quam alias non egissent. Ut ergo medicus phreneticum ligans et pater indisciplinatum filium caedens non peccant contra caritatis leges, sed potius ex caritate agunt; sic princeps hostis erociam frenat, non ex odio, sed Christiana caritate, sique benefacit etiam invito, dum peccandi licentiam minuit. ** Politici scriptores addunt etiam alias eorum utilitates, utpote quod bella inutili et ignava urba rempublicam liberent (*nullum majus remedium est homines otio turpi, inertia, voluptatibus influentes e civitate tollendi ac veluti pravis et corruptis humoribus plenum corpus vacuandi quam a bellum eos emittere*, Bodinus lib. 5. de rep. c. 5. a. 365.); quod magistratus ac subditos a vitiis illis docent, quae diuturniorem pacem et deses otium imitari consueverunt; quod domesticas seditiones intestinas dissensiones prohibeant; quod ad amplificandum imperium, ad parandas opes, gloriam et hominis immortalitatem plurimum faciant etc. Sed se ac similes utilitates nunquam tanti aestimandae, bellum propter eas consequendas suscipiatur, si fines reliqui, videlicet reipublicae conservatio, eius acquisitio et hostium repressio belligerandi necessitatem imponant. Quod in minore additur, *Nullum in se ac per se vitiosum non esse*, constare test ex superioribus argumentis, hoc loco illud notat urgemus. Quod in se ac per se vitiosum*

est, illud semper ac perpetuo tale quia κατ' αὐτό praesupponit κατὰ πάντας. Jam vero belligerari non est semper ac perpetuo vitiosum, quia in V. T. ex concessione adversariorum fuit licitum. Ergo in se ac per se non est vitiosum.

381. Quidam ex nostris argumentum ducunt **1. Ex dicto Christi Matth. 26, v. 52: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*, quae verba non tam narrationem, quid juste et per Dei iudicium fiat, hoc est poenae divinitus immittendae denuntiationem continent, ut suo loco ostendimus, adeoque innuitur, jure illos interfici, qui aliorum vitae insidiantur juxta legem antiquissimam Gen. 9, v. 6. quam Christus hic confirmat Sic ergo concludimus. Qui gladium accipiunt et alios occidere cogitant, illis licet juxta Christi sententiam resistere auctoritate publica, ut sic rursus gladio humano pereant. Sed hostes accipiunt gladium et alios occidere cogitant. Ergo licet illis juxta Christi sententiam resistere auctoritate publica, ut sic rursus gladio pereant. ** 2. Ex verbis Christi Luc. 14, v. 31: *Quis rex iturus committere bellum adversus regem non sedens prius cogitat, si posset cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus ad se venit?* Illos vero, qui ex posteriori dicto concludunt, salse irridet Schmaltzius contra disp. 6. Frantz. p. 395. hic (inquit) risum teneatis amici. Christus parabolam narrat et, per eam, quomodo ad descenda carissima et omnia adversa perpetiunda paratissimus esse debeat, quicumque sibi militare cogitet, docere proponit. Frantzius Christum leges belli gerendi repetiisse et tacite commendasse affirmare non dubitat. Hac ratione ego probabo, Christum docuisse, quomodo qui alienas curant familias, dominos suos fraudare et de facultatibus illorum intervertere multa pro futura necessitate possint, et alia huic similia non pauca monstrosa dogmata vel potius impietates. Respondemus: 1. Distinguendum inter qualemcunque theses illustrationem et primariam ejusdem probationem, nos enim hac parabola non primariae probationis, sed qualiscunque collationis et illustrationis gratia utimur. 2. Conjungimus eidem dictum apostolicum 1. Cor. 9, v. 7: *Quis militat unquam suis stipendiis?* ubi ex aliis similitudinibus subjunctis apparet, apostolum loqui de talibus rebus, quae sua natura non sint vitiosae. *Quis plantat vineam* (inquit) *et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem et de lacte gregis non manducat?* v. 10. *Qui arat, debet in spe arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi.* Quemadmodum ergo vineam plantare, gregem pascere, terram colere et hac ratione sibi suisque victum quaerere, non est in se ac per se vitiosum; sic alienis mereri stipendiis non est in se ac per se illicitum censendum, interim non sumus nescii, v. 13. mentionem fieri eorum, *qui in sacrario operantur et altari deserviunt*, quod ex V. T. petiit, non nisi certa ratione et conditione ad N. applicari potest. Addimus igitur locum 2. Tim. 2, v. 4: *Nemo militans implicat se negotiis secularibus, ut placeat principi*

XIV. 256.

rei militaris; ubi spiritualibus Christi militibus exemplum terrenorum militum ad imitationem proponitur. 3. Est ergo dispar ratio parabola de oeconomo injusto et de rege armis occurrente suo adversario. Fatemur, non esse omnia ejusdem generis, quae in parabolis proponuntur, cum quandoque ex illis, quae facti sunt, non juris, exempla in vita spirituali petantur, sed alia est militiae ratio, quam in se et per se illicitam non esse, jam ante demonstravimus.

Consensus
sua ecclesiae
primitivae.

382. Adjungimus etiam secundarii argumenti loco consensum primitivae ecclesiae, quem colligimus 1. ex dictis veterum. Ostorodus in iust. Germ. c. 27. nu. 4. p. 177. fere omnes patres, adeoque ipsum etiam Augustinum in ea opinione fuisse asserit, quod Christiano bellum gerere sit prohibitum, sed contrarium intelligitur ex seqq. dictis. Tertullianus in apolog. c. 42: *Navigamus et nos vobiscum et militamus et rusticamur et mercamur.* Nazianzenus orat. 3. de pace: *Licet utriusque temporis habenda sit ratio, quandoquidem juxta illius legem atque auctoritatem praeclare interdum bellum suscipitur, quamdiu tamen licet, propensiores ad pacem esse debemus, hoc enim sublimius est et divinius.* **Basilus epist. 125: *Hoc mihi videtur munus esse principis, ut opem ferat virtuti, malitiam vero impugnet, sive id in cruento principatu, sive cum gladio aut vinculis faciat.* Cyrillus tom. 3. de recta fid. magistratum multis commendat et ita compellat: *Militum vestrorum multitudo et militaris disciplinae peritia vincere semper solita, mundum subjecit.* Synesius lib. de regno: *Ut bona civitatis et telluris serventur, rex propugnat et deligit, qui pugnare debeant.* Augustinus lib. 1. de civ. Dei c. 21: *Nequaquam contra hoc praeceptum fecerunt, quo dictum est, non occides, qui Deo auctore bella gesserunt.* **Chrysostomus homil. in evang. de nuptiis Joh. 2: *Militiam praelexis et dicis, non possum esse pius.* Centurio nonne miles erat nihilque nocuit illi sua militia? Ambrosius lib. 1. de officiis c. 27: *Fortitudo, quae vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena est justitiae.* c. 40. exempla virtutis bellicae adducit et commendat. Conf. ser. 7. et in orat. de obit. Theod. Augustinus epist. 205. ad Bonif.: *Noli putare, neminem Deo placere posse, qui armis bellicis ministrat. In his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium, qui inquit: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet*

XIV. 257. *manus meas ad proelium; in his erant illius temporis plurimi justi; in his etiam erat ille centurio, de quo inquit Christus: In Israël non inveni tantam fidem.* adde epist. 5. ad Marcel. lib. 22. contra Faust. c. 74: *Quid in bello culpatur? an quod moriuntur homines, quandoque morituri, ut dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum etc.* lib. 6. quaest. in Josuam q. 10: *Justa bella definiri solent, quae ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas, quae bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum,*

vel reddere, quod per injurias est ablatum. Hoc etiam belli genus sine dubitatione justum est, quod Deus imperat, apud quem nulla est iniquitas a novit, quid cuique fieri debeat. serm. 19. de verb. Dom. secundum Matth. in princ. (in Ambrosii sermonib. exstat ser. 7.): *Nonnulli fratres, qui ad militiae cingulo detinentur, aut in actu publico constituti sunt, cum graviter peccant, hoc solent peccatis suis prima se voce excusare, quod milites et ne bene aliquando faciant, occupatos se nati actibus conqueruntur, perinde quasi militia hominum non voluntas in culpa sit, ita quod ipsi gerant, officiis suis ascribunt. Non enim militare delictum est, sed propter praedam militare peccatum est.* Gregorius lib. 1. epist. 73 ad Gennad.: *Si non a fidei merito, ex Christianae religionis gratia tanta excellentiae vestrae bellicorum actuum prosperitas evenerit, non summo opere miranda fuerat, sed cum futuras (Deo largiente) victorias non carnali providentia, sed magis orationibus praeventis, sit et hoc in stuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente decedat.* Bernhardus ser. ad milites c. 3: *At Christi milites securi proeliantur proelia Domini sui, nequaquam metuentes aut de hostium caede peccatum, aut de sua necesse periculum, quando quidem mors pro Christo vel ferenda, vel inferenda et nihil habeat criminis, et plurimum gloriae mereatur.*

383. 2. Ex probatis exemplis piorum. Constantinus, Theodosius, Valentinianus, Carolus M. et alii imperatores, reges ac principes Christiani bella gesserunt, nec ab episcopis hoc nomine reprehensi leguntur, quinimo Ambrosius Theodosium a laude bellica commendat in orat. de ipsius obitu. Eusebius lib. 8. hist. eccl. c. 4. mentionem facit quorundam Christianorum in exercitu Veturii, qui ob constantiam in fide Christiana jacturam honoris fecerunt, quidam etiam sanguinem suum fundere non dubitarunt. Basilus in orat. de laudib. 40. martyrum refert, multos sanctorum fuisse in castris gentilium imperatorum. **Tota legio ex Thebaeis Aegypti Christianis composita militavit sub Mauritio tribuno militum, quae in Segusianis propter Christi fides a Maximino imperatore fuit occisa. Sub Decio Christianos fuisse milites testatur Eusebius lib. 6. c. 41. et 42. centuriae 3. Magd. c. 3. col. 16. In quarto seculo militiam exercuisse Christianos patet inde, quia dignitatibus suis a Diocletiano spoliati leguntur milites Christiani apud Eusebium lib. 8. c. 3. Sub Licinio quadraginta Christianos milites a stagno Sibastae martyrio affectos esse, testatur Isephorus lib. 14. c. 10. Sozomenus lib. 9. c. 1. Referenda huc sunt miracula a Christianis militibus facta et victoriae miraculosae Christianis imperatoribus divinitus concessae. Eusebius lib. 5. hist. eccl. c. 4. *Marcum Aurelium Antonini fratrem rumor est, cum in Germanos et Sarmatas expeditionem moriturus exercitus ejus sibi affligeretur, in rerum dispositione fuisse constitutum. Milites vero legionis, qui*

Melitinam vocabant, fide tum semel atque iterum percitos, genua in ipsa acie contra hostes ad terram usque curvasse et ad supplicandum Deo esse conversos. Cum autem hostibus spectaculum hoc insolens appareret, ferunt aliud quiddam insolentius etiam subsecutum, fulmen scilicet, quod hostes in fugam et exitium expulerit, et imbrem ad refocillandum exercitum, qui jam totus siti propemodum periturus coeleste Numen imploraverat. Haec autem historia fertur quidem etiam ab illis commentatoribus, qui alieni sunt a nostra doctrina (Dione et Claudiano), quibus curae fuit ea, quae jam dictos concernebant, describere; exposita vero est et a nostris, verum ab exteris historicis tanquam a fide alienis positum quidem est ipsum miraculum, id autem expressum non est, quod nostrorum hoc precibus evenit, a nostris vero tanquam veritatis amicis simpliciter et candide, quod gestum est, traditur. Postea subjicit locum ex Apollinario, quod haec legio ab imperatore postmodum dicta fuerit *καταρροβόλος*, fulminea, et ex Tertulliano in apolog. c. 5. ubi provocat ad literas Aurelii imperatoris, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur. Idem Eusebius lib. 9. hist. eccl. c. 9. miraculosam Constantini victoriam ex bello contra Maxentium reportatam describit lib. 1. de vita Constantini c. 28. Cum sol ad medium coelum adscendisset, die in pomeridianum tempus paululum inclinante Constantinus crucis signum ex lucis splendore figuratum in ipso coelo soli imminens manifesto oculis adspexit inque eo inscriptionem consignatam, quae haec verba complectebatur, in hoc vinces. Socrates lib. 7. c. 15: Cum Constantinopolitani (propter maximas Persarum copias) anxio et sollicito animo essent et propter incertam belli fortunam ancipiti cura distracti, angeli Dei in Bithynia nonnullis, quos negotia necessaria Constantinopolin ire cogeant, apparentes jubent renuntiare Constantinopolitanis, ut homo animo sint, precibus se dedant et firmam in Deo spem ponant, Romanos victores fore, se enim administratores belli a Deo missos esse dicebant, id quod eventu felicissimo fuit postea comprobatum. Augustinus lib. 5. de civ. Dei c. 23. refert, exercitum Honorii divino miraculo incredibilem de Gothia victoriam retulisse. Ejusmodi exempla complura in historia ecclesiastica annotata exstant. Coronidis loco monemus, Photinianos cum sua opinione non posse solide conciliare sequentes hypotheses. 1. Concedunt, licere Christiano magistratum gerere, interim negant, a Christiano magistratu bellum geri posse, cum incidere possit tempus ejusmodi, ut ad statum suum defendendum magistratus cogatur bellum suscipere. 2. Concedunt, in V. T. bella fuisse licita, in N. dicunt prohibita, cum disertum aliquod interdictum afferre nequeant. 3. Concedunt, defensionem esse juris naturalis, quod est immutabile et perpetuum, interim negant, bella defensiva esse licita. 4. Concedunt, si quis aliter sese alere nequeat, tractare talia artificia, quorum opera arma

parantur, interim negant, bella gerere esse licitum, cum finis talium instrumentorum proprio defensionis usum spectet.

384. Hactenus nostram confirmavimus sententiam, sequitur ut in antithesi examinemus opinionem et argumenta eorum, qui bellum absolute et simpliciter improbant. 1. Manichaei bellum ex natura sua illicitum esse dicebant, ideoque Moysen, Josuam, Davidem et alios V. T. sanctos, qui bella gesserunt, impietatis accusabant, uti refert Augustinus lib. 22. contra Faust. c. 74. et alibi passim. 2. Quidam ex veteribus quandoque satis incommode loquuntur. Tertullianus lib. de corona militis post med. c. 11. p. 183. 184: Credimusne, humanum sacramentum divino superinduci licere et in alium Dominum respondere post Christum? licebit in gladio versari Domino pronuntiante, gladio periturum, qui gladio fuerit usus? et proelio operabitur filius pacis, cui nec litigare conveniet? **adde eund. de idololat. c. 19. p. 157. 158. edit. Fran. ** Origenes lib. 2. cont. Celsum, Christum in N. T. omnia bella sustulisse disputat. Idem hom. 15. in Jos. et citatur c. Nisi etc. caus. 23. q. 1: Nisi bella ista carnalia figuram spiritualium bellorum gererent, nunquam ut opinor Judaicarum historiarum libri discipulis Christi, qui venit pacem tradere, legendi in ecclesiis ab apostolis fuissent traditi. Quo enim eis bellorum proficeret ista descriptio, quibus dictum a Christo, pacem meam do vobis etc. Lactantius lib. 6. divin. instit. c. 19. circa. med p. 365: Cum occidere Deus vetat, non tantum latrocinari prohibet, quod ne per leges quidem publicas licet, sed ea quoque ne fiant, monet, quae apud homines pro licitis habentur. Ita neque militare justo licebit, cujus militia est in ipsa justitia, neque vero accusare quenguam crimine capitali, quia nihil distat, utrumne ferro an verbo potius occidas, quoniam occisio ipsa prohibetur. Itaque in hoc Dei praecepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem sit semper nefas, quem Deus sanctum animal esse voluit. Hieronymus in epist. ad Ageruchiam de monogam.: Olim bellatoribus dicebatur, accinge gladium tuum super femur tuum potentissime, nunc Petro dicitur, converte gladium tuum in vaginam. Leo in epist. 90. ad Rusticum, et habetur in c. contrar. etc. dist. 5. de poenit.: Contrarium est ecclesiae regulis post poenitentiae actionem redire ad militiam secularem. Respicit Leo ad decretum concilii Nicaeni can. 11. ubi poenitentia iis injungitur, qui militiam, cui renuntiaverant, repetierint. (Balsamon et Zonaras hunc canonem exponunt de illis, qui cingulum amiebant, fidem negare parati.) Plura hujusmodi dicta ex patribus adduxit Erasmus in annot. cap. 3. et cap. 22. Luc. quae commoda interpretatione ad bonum sensum revocare conatur Bellarminus lib. 3. de laicis cap. 16. quod an in omnibus fieri possit, merito dubitamus. 3. Nostro seculo Anabaptistae cum aliis erroribus contra magistratus officium pugnantibus etiam hunc amplexi sunt, non licere in N. T. bellum gerere,

Antithesis eorum, qui bella simpliciter improbant.

IV. 380.

uti Phil. Melanthon in locis cap. de magistr. Wigandus in Anabapt. et alii referunt. Quanta tamen eorum in Monasteriensi obsidione fuerit crudelitas, describit Sleidanus lib. 10. comment. In libro, quem durante obsidione scripserunt, sub Restitutionis titulo inter cetera docent, *etiam nullum haberint apostoli mandatum usurpandae jurisdictionis, tamen eos, qui nunc sunt, ecclesiae ministros debere sibi sumere jus gladii perque vim constituere novam rempublicam.*

385. 4. Anabaptistarum vestigiis insistent Photiniani. Socinus in libro quod Evang. Photiniani se adjungere debeant cap. 3. p. 24 inter ea, quae in Evangelicorum religione cum Christi praeceptis pugnant, etiam hoc refert, *quod vim vi repellere ac hominem etiam interficere liceat, si aliter vis repelli nequeat, praesertim vero cum bellum injustum nobis inferatur.* Et postea: *Mirum est, quod Evangelici tunc potissimum humanum sanguinem fundere populo Christiano permittunt, vel potius praecipunt, cum maxime homines vere Christiani non alienum, sed suum sanguinem fundere, idque non armis carnalibus proeliando, sed spiritualibus tantum armis, hoc est fide, patientia, constantia, spe utendo parati esse debent, tunc videlicet, cum divinae veritatis hostes nolunt illis permittere, ut Deum et Christum pure colant, sed vi et armis illos ad impios cultus adigere volunt, quem vocat maximum et perniciosissimum in Christiana religione errorem.* Ostorodus in instit. Germ. cap. 27. num. 4. p. 177: *Wir bekennen, daß es eine schwere Frage sei, welche vielen gottesfürchtigen und gelehrten Leuten je und allwege viel zu schaffen gemacht, ob der Krieg einem Christen frei und erlaubt sei? Denn es etliche dafür gehalten, daß der Krieg einem Christen nicht verboten sei, etliche aber das Gegenspiel. Und ob wohl die ersten die meisten Stimmen haben, sowohl bei Gelehrten als Ungelehrten, so haben doch auch die andern nicht wenig gottesfürchtige und gelehrte Leute gehabt, die ihre Meinung approbirt haben.* pag. 178: *Wir geben denen Beifall, so den Krieg improbiren, nicht für gut halten, ob wir wohl wissen, wie viel dieß vor den Kopf stoßen wird, die wohl um dieser einigen Meinung willen die ganze Confession selber leichtlich verwerfen sollten. Denn es wird sie dünken, daß diese unsere Meinung das unterste zu oben lehre, und allerding eine Confusion anrichte. Was sollen wir aber thun? Wir können nicht wider unsere conscientiam etwas weder reden noch verschweigen, sintemal es um den Gehorsam der Gebote Christi und consequenter um die ewige Seligkeit zu thun ist, quae verba posteriora probe sunt notanda, innuunt enim esse errorem cum periculo salutis conjunctum, si quis asserat, bellum gerere ulla ratione esse licitum, sed pag. seq. 180. Ostorodus contrarium subjicit: Wir verdammen niemand bald, der dieß anders denn wir verstehen, meint. Contra sic infero: Qui propugnat errorem cum obedientia mandatorum Christi pugnantem, is errorem damnabilem amplectitur, siquidem, ex hypothesi Ostorodi, obedientia mandatorum Christi ad salutem simpliciter est ne-*

cessaria. Evangelici jus belli magistratui asserentes propugnant errorem cum obedientia mandatorum Christi pugnantem ex ejusdem Ostorodi hypothesi. Ergo amplectuntur errorem damnabilem. Schmalztius contr. Frantz. disp. 6. de rebus civil. p. 393: *Quod bella gerere liceat, negamus et indignum Christiana pietate esse contendimus.* adde eundem contra disp. 7. priorem de bon. operib. p. 243. 5. Photinianorum vestigia premit Weigelius Sveno-feldianus in postill. in explic. evangel. Dom. XXII post Trinit. p. 329. ubi itidem bella defensionis ergo suscepta improbat. 6. Quidam ex Pontificum bella etiam legitima videntur damnasae. **Gregorius VII. pontifex Romanus c. Falsas dist. 5. de poenit: *Illi qui exercent negotium, quod sine peccato non potest exerceri, non sunt capaces poenitentiae, nisi negotio ejusmodi renuntient, ubi exemplum ponitur de milite.* ** Erasmus in annot. c. 3. Luc. pag. 126: *Ridiculum est, quod quidam ex verbis Baptistae, Neminem concutatis etc. probare nitantur bellum, quasi Johannes haec dixerit Christianis ac non potius ethnicis aut certe profanissimis Judaeis etc. Quis negat, Judaeis permissum fuisse bellum, sed iidem, quibus permissum fuit odium inimici? Bellabant Judaei, sed jussu Numinis, et ob id volumus Christianos contra Christi jura belligerari?* in annot. cap. 22. Luc. p. 157: *Augustinus multis locis Christiane bellum detestatur etc. interim p. 158. quandam correctionem addit: Neque vero cum haec dico, jus adimo principibus gerendi belli, modo Christiane geratur.* ** Danaeus in resp. ad hanc controv. Erasmus excusare conatur, quasi bella Christianorum principum inter se tantum exsecratur, idque probat ex his Erasmi verbis quae sub finem suae in belligerantes invectivae subjunxit in annot. c. 22. Luc. p. 158: *Neque vero cum haec dico, jus adimo principibus gerendi belli, modo Christiane geratur. Laudantur Ambrosii caesares, qui se pro tuenda Christiana tranquillitate adversus barbaros seu murum opposuere, et tamen idem negat, hoc esse puritatis evangelicae. Sed qui haec ad nos, qui sacerdotes ipsi sine fine belligeramus, idque pro imperio, pro praeda, pro mundana gloria? Confer eundem Erasmus in cap. 3. Luc. p. 126. et seqq. apolog. adversus rhapsodias calumniosarum querimoniarum Alberti Pii quondam Corporum principis p. 272. et seq. ** Cornel. Agrippa de van. scient. cap. 79. *artem bellandi a Christo prohibitam esse affirmat. Addit Bellarminus Jct. Ferum, qui lib. 4. comm. in Matth. c. 26. itidem bellum improbet, sed Ferus disertis verbis magistratui jus gladii ibidem concedit, collegit autem Bellarminus ex illis Feri verbis, in quibus negat evangelium armis secularibus et humana ope defendendum esse, quod respectu privatorum et ecclesiarum ministrorum est omnino verissimum.**

386. 7. Bellarminus lib. 3. de laicis c. 16. Lathero tribuit, quod inter alia paradoxa defendendum fuerit, non licere Christianis contra Turcos bellum gerere, idque probat ex art. 34. in Bulla

Leonis damnato, sed respondemus: 1. Bellarminus ipse agnoscit, Lutherum in lib. de visit. Saxon. contrarium docere. *Clamant (inquit) aliqui praedicatores temerarie, non resistendum esse Turcae, hic sermo seditiosus est, qui neque ferri, neque per-mitti debet, tenentur potestates resistere Turcis, qui non solum cupiunt provincias devastare, uxores ac liberos violare et interficere, verum etiam jura provinciae, cultum Dei omnemque ordinationem bonam abrogare ac tollere etc.* Similia passim apud ipsum occurrunt in lib. de bello contra Turcam edit. anno 1528. tom. 4. Jen. Germ. fol. 399: Den Kaiser und die Fürsten sollte man vermahnen ihres Amtes und schuldiger Pflicht, daß sie gedächten mit Fleiß und Ernst ihre Unterthanen im Frieden und Schutz hand-zuhaben wider den Türken, *ic.* sie treiben, und ihre Gewissen aufs Höchste beschweren, wie sie Gott schuldig sind, ihre Unterthanen nicht so jämmerlich lassen verderben, und wie sie so große treffliche Sünde thun, daß sie ihr Amt hierinnen nicht bedenken, und denjenigen, so mit Leib und Gut unter ihrem Schutz leben sollen, und mit Eiden und Hülften verbunden sind, nicht mit Rath und Hülfe erscheinen nach allem ihren Vermögen. Et postea: Also sollte ein Legat (von Rom) auf dem Reichstage mit den Reichsständen handeln. Gottes Gebot vorhalten und eine unvermeidliche Noth daraus machen und sagen: Lieben Herren Kaiser und Fürsten, wollt ihr Kaiser und Fürsten sein, so thut als Kaiser und Fürsten, oder der Türke wird's euch lehren durch Gottes Zorn und Ungnade. Deutschland oder Kaiserthum ist euch von Gott gegeben und befohlen, daß ihr's schützet, regieret, rathet und helfet sollt, und nicht allein sollt, sondern auch müßet, bei Verlierung eurer Seelen Seligkeit und göttlicher Hülfe und Gnade. Nun aber siehet man wohl, daß euer keinem Ernst ist, noch solches glaubet, lasset eure Unterthanen, so euch von Gott befohlen, so jämmerlich plagen, wegsführen, schänden, plündern, würgen und verkaufen *ic.* **Tom. 6. Witeb. p. 555: So ist's auch gewaltiglich genug bewiesen, daß Kriegen und Würgen von Gott eingefeset ist, und was Kriegslauf und Recht mit sich bringet. Was ist Krieg anders denn Unrecht und Böses strafen? Warum krieget man, denn daß man Friede und Gehorsam haben will? Ob's wohl nun nicht scheint, daß Würgen und Rauben ein Werk der Liebe ist, derohalben ein Einfältiger denket, es sei nicht ein christlich Werk, zieme auch nicht einem Christen zu thun, so ist's doch in der Wahrheit auch ein Werk der Liebe. Confer tom. 3. Jenens. Germ. in scripto, cui titulus, Ob Kriegsleute in einem seligen Stande sein können? fol. 343. et seqq. tom. 5. Jen. Warnung an seine lieben Deutschen f. 290. b. cum duob. subsequent. scriptis. Tom. 6. Zwei Schriften D. M. L. an Herzog Johanns Hurfürsten zu Sachsen, *ic.* die Gegenwehr belangend, die eine fol. 31. a. die andere f. 325. tom. 7. de eodem argumento f. 386. et seqq. usque ad fol. 395. ** Ergo non ipsum bellum, sed belli gerendi modum improbat Lutherus, quod absque praevia vera et eria poenitentia bellum contra Turcas suscipiatur, quod bullis et indulgentiis papalibus expeditionem

suscepturi nimium tribuant, quod sub praetextu belli Turcici Germania a Romanis harpyis expiletur, quod episcopi in aciem procedant etc. sic enim loquitur Ulr. Huttenus in notis ad art. 34. a Leone damnatum, tom. 1. Lat. p. 478: *Vobis quidem pontificibus hoc proeliari contra Turcas saepe jam magno fuit lucro, dum pecuniam exegistis in Germania quantam libuit, qua expeditionem hanc, quod nunquam serio cogitastis, prosequeremini. Nam si semel debellarentur Turcae, quem hostem fingere velletis tantopere oppugnandum?* Lutherus ipse mentem suam clarissime exponit in assert. artic. a Leone damnatorum art. 34. tom. 2. Latin. p. 310. *Tot jam annis (inquit) passi sumus, nos de glubi per impostores et legatos Romanos toties ad bellum Turcarum indulgentiis ac facultatibus impudentissime venditis, pecuniam et substantiam nostram devorantes, quam vidimus non solum non venisse, quo mendaces illi et fallaces homines venturam promiserunt, sed etiam in turpissimas eorum libidines et pompas profusam.* Et postea: *Quanto rectius faceremus, si primum orationibus, imo totius vitae mutata ratione Deum propitium faceremus? tum idolo illi Romano caesar et principes modum ponerent tyrannidis, illusionis, perditionis animarum.* Et adhuc clarius in Germanica articulorum damnatorum assertione tom. 1. Jen. Germ. fol. 429. et tom. 7. Witeb. fol. 131: Nun habe ich diesen Artikel nicht also geseht, daß wider den Türken nicht zu streiten sei, wie der H. Keyermacher der Papst mir allhier auflegt, sondern wir sollten zuvor uns bessern, und einen gnädigen Gott machen, nicht hinein plumpen, auf des Papstes Ablass verlassen, wie er bishero die Christen xiv. 203. verführet, und noch immer verführet. **Tom. 3. Jen. Germ. fol. 359. b. in fine tractatus, cui titulus Ob Kriegsleute auch im seligen Stande sein können? ubi expressam eorum mentionem facit, qui objecerant ipsi verba, quibus bellum contra Turcam dissuasisse videbatur. Adde tom. 7. Germ. Jen. in adhortat. ad preces contra Turcam fol. 445. b. et seqq. ** Videatur etiam liber Germanicus de bello contra Turcas tom. 4. Jen. Germ. fol. 391. et tom. 2. Witeb. fol. 524. ubi causas hujus assertionis latius exponit: Solches (daß ich diesen Artikel sehe, den der Papst Leo X. verdammt hat) thät ich so viel desto lieber, daß ich der römischen Vüberei den Schallbedel nehme, denn die Päpste hattens nie mit Ernst im Sinn, daß sie wider den Türken krieges wollten, sondern brauchten des türklischen Krieges zum Hütlein, darunter sie spielten, und das Geld mit Ablass aus Deutschland raubeten, so oft sie es gelüstet, wie das alle Welt wohl wußte, aber nun auch vergessen ist. Also verdammeten sie meinen Artikel nicht darum, daß er dem türklischen Krieg wehret, sondern daß er solche Geldläpplein abriß, und dem Geld gen Rom die Straße legete, denn wo sie mit Ernst wider den Türken hätten wollen krieges, hatte der Papst und die Kardinäle so viel von den palliis, Annaten und andern unsäglichen Zugang, daß sie solcher Schinderei und Raubens in Deutschland nicht bedurft hätten *ic.* So gefiel mir auch das nicht, daß

mediate, quandoque vero *mediate* per magistratum. ad quam posteriorem exercendae vindictae speciem etiam pertinent legitima bella. 1. Sam. 15, v. 2: *Haec dicit Dominus exercituum: Recensui quascunque fecit Amalec Israël, quomodo restitit ei in via, cum adscenderet de Aegypto.* v. 3. Nunc ergo vade et percutite Amalec et anathema fac universa ejus. 3. 1. Reg. 6, v. 7. de exaedificatione templi Hierosolymitani sic habetur: *Domus (Domini) cum aedificaretur, de lapidibus perfectis allatis aedificata est, et malleus et securis et omne ferramentum non sunt audita in domo cum aedificaretur, ubi ἀλλυγοῦς significatum existimant, in ecclesia N. T. armorum strepitum non iri auditum.* Respondemus: 1. ex allegoriis non ducuntur firma et appodictica argumenta, nisi ipsa Scriptura monstret applicationem. 2. Haec allegoria non solum praeter, sed etiam contra Scripturam excogitata est. 3. Si id, quod Anabaptistae volunt, ex hoc loco concludi posset, eadem facilitate ex eo inferre aliquis posset, nec malleos, nec secures, quarum itidem textus meminit, Christianis tractare licere, qua ratione multa opificia interciderent, quae tamen ipsimet tractant. 4. Templum principaliter significabat Christum, in quo *tota plenitudo Deitatis habitat corporaliter* Joh. 2, v. 21. Col. 2, v. 9. Potest igitur ad Christum commode hoc applicari, quod templum corporis in utero B. virginis secreto formatum absque manu vel opera viri, quo respectu etiam comparatur lapidi sine manibus a monte abscisso Dan. 2, v. 45. 5. Si ad ecclesiam, quae est corpus Christi mysticum, accommodatio fieri debeat, potest ea juxta fidei analogiam hoc modo institui, quod per malleum legis et securim calamitatis pii in hac vita praeparantur, ut sint domus Dei et aeternum ejus habitaculum, in vita vero aeterna haec omnia cessatura et summam tranquillitatem futuram. In *Hierusalem* coelesti, ubi Christus aedificat templum suum, *vox securis vel mallei non auditur*, hoc est nec poena, nec tribulatio sentitur, quia *lapides*, hoc est sancti, qui sunt materia hujus templi, in hoc mundo per tribulationes dolantur. 4. 1. Paral. 26, v. 3. Deus ad Davidem dixit: *Non aedificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator et sanguinem fuderis.* Ergo in Christianis Deus improbat bellorum usum. Respondemus: 1. bella legitima, quae David gessit, vocantur *bella Domini* 1. Sam. 18, v. 17. cap. 25, v. 28. ac Deus dicitur *docuisse manus eis ad proelium* 1. Sam. 22, v. 35. Psalm. 18, v. 35. Ergo bella Davidis Deus non improbavit, quidam igitur haec verba non de sanguine hostium in bellis justis, sed de Uriae et militum, qui cum eo occisi sunt, injuste effuso sanguine accipienda esse statuunt. 2. Quamvis David ipse non aedificavit templum, tamen omnia ad aedificationem templi necessaria paravit et filio suo reliquit 1. Paral. 29, v. 2. 3. Quod autem Salomoni potius quam Davidi aedificationem templi Dominus committere voluit, ex eo est, quod is, qui templum exstruere debebat, futurus erat in eo opere typus Christi, Zach. 6,

v. 12. qui est *princeps pacis* Esa. 9, v. 6. ab omni severitate alienus Esa. 42, v. 2. quique non violente homines ad se trahit, sed populum spontaneum per evangelii praedicationem sibi colligit. 4. Si ad ecclesiam ἀλλυγοῦς id accommodare velimus, juxta fidei analogiam eo modo illud fieri potest, quod ecclesia non armis, sed praedicatione evangelii, quod est verbum pacis Ephes. 6, v. 15. sit propaganda. 5. Esa 2, v. 4: *Convertent gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces.* Esa. 11, v. 9. c. 65, v. 25: *Non malefacient nec corrumpent in monte sancto meo.* Ergo inter Christianos nulla erunt bella. Respondemus: 1. quidam secuti Hieronymum hoc accipiunt de statu illius duntaxat temporis, quo Christus natus est, quod a bellicis tumultibus liberum et penitus pacificum fuit Luc. 2, v. 1. illud igitur, quod subjungitur, *non levabit gens contra gentem gladium et non discent ultra bellum*, sic explicant, ut non de perpetuitate, sed longo tempore dictum accipiatur. Sed ostendimus superius, describi in genere statum N. T. 2. Alii respondent, *non militiae prohibitionem, sed pacis praedictionem in prophetis hisce dictis proponi.* Non prohibet *Esaias bellum* (ait Bellarminus), *si sint hostes, qui nos infestent, sed praedicat futurum, ut nulli sint hostes.* Atqui bellum sine hostibus geri nequit, quod si ergo vi propheticae praedictionis in ecclesia N. T. nulli futuri sunt hostes, utique etiam bellum in eo non erit gerendum. 3. Sunt qui de *spirituali pace* per evangelii praedicationem inter Judaeos et gentes constituenda vaticinia illa accipiunt, de qua apostolus Ephes. 2, v. 14. 4. Quidam etiam de politica pace interpretantur, sed addunt, eam inter ipsos Christianos et gentes, quae evangelium recepturae erant, futuram praedici, nequaquam interim a propheta negari, quod Christiani ab hostibus externis sint oppugnandi, quibus magistratus officii sui ratione tenetur resistere. 5. Nobis commodissima et textui maxime congrua videtur interpretatio ea, quod modus propagandae ecclesiae in N. T. sine caede et sanguinis profusione hic sit praedictus. Opponuntur enim haec vaticinia praxi V. T. in quo religio vi externa et corporali propagabatur, idololatriis gentibus interfectis et excisis, sed in N. T. propheta ecclesiam sine caede et sanguine longe lateque propagandam esse vaticinatur. Ex eo vero inferri nequit, si ob ecclesiae propagationem non sunt bella in N. T. gerenda, ergo nulla plane ratione licebit bellum gerere, quia a remotione unius causae ad reliquarum omnium remotionem, et sic a negatione speciei ad negationem generis non valet collectio. 6. Zach. 9, v. 10: *Messias evertet currus ex Ephraim et equum de Jerusalem, exterminabit arcum militarem.* Ergo bella in N. T. sunt prohibita. Respondemus: 1. si τὸ ἔργον in dicto prophetico stricte urgere velimus, pugnabit illud cum praedictione Christi Matth. 24, v. 6: *Audietis estis proelia et rumores bellorum, v. 7. consurget gens adversus gentem et regnum adversus regnum.* 2. Quidam ergo distinguunt inter pacem spiritua-

3. Esa. 2, v. 4. c. 11, v. 9. c. 65, v. 25. non occident in monte meo.

XIV. 200.

6. Zach. 9, v. 10: Evertet currus ex Ephraim.

et politicam. In regno Christi praedicatur pax spiritualis et interna, non autem politica et externa. Matth. 10, v. 34: *Non veni mittere pacem sed gladium*. 3. Simplicissime etiam ad hoc dictum propheticum respondetur, quod loquatur de propagatione regni Christi in N. T. quod non sit carnalibus armis ac cruentis bellis, sed sola evangelii praedicatione ac virtute divina in omnes gentes propagandum, ex eo vero inferri nequit, quod magistratui propter alias justas, sufficientes et necessarias causas non sit gerendum bellum, quia evangelium non abolet politiam, nec magistratum, nec magistratus officium, ad quod pertinet subditorum defensio et injustae violentiae propulsio. Vide Balduinum in comm. c. 14. Zach. p. 594.

388. Ex N. T. haec proferunt: 1. Matth. 5, v. 22: *Qui fratri suo irascitur, reus erit iudicio. Si non licet fratri irasci, multo minus licebit bello ipsum petere*. Respondemus: 1. in quibusdam Graecis exemplaribus additur particula *ἐκ*, temere, sine causa, in Syr. *ܐܢܝܢܐ*, ubi paraphrastes Graecum *ἐκ* suae linguae accommodavit, quae sectio probatur Chrysostomo homil. 16. in Matth. et Laurentio Vallae, sic ergo ira temeraria et injusta duntaxat intelligitur prohibita. 2. Quamvis vero Hieronymus in comm. et Augustinus lib. 1. retract. cap. 19. negent, in vetustioribus codicibus particulam illam haberi, res ipsa tamen certa est, videlicet a Christo nequaquam omnem omnino iram prohiberi, cum zelus quidam bonus et sanctus a Spiritu sancto commendetur, sed eam duntaxat, quae ex privatae vindictae cupiditate oritur, quae ob leves offensiones a privatis concipitur, quae modum excedit, quae non Dei gloriam sed privatae vindictae expletionem quaerit. 3. Ergo ut quaedam ira, sic etiam bella quaedam licita sunt, in quibus non temeritas ac levitas,

sed aequitas et necessitas spectantur. 2. Matth. 5, v. 39: *Ego dico vobis, Ne resistatis malo. Ergo prohibet Christianos belligerari*. Respondemus: ostendimus superius §. 278. hanc Christi concionem non divinae legi, quae publicam magistratus vindictam praecipit, sed Pharisaicis divinae legis corruptelis esse oppositam, id quod etiam ex loco apostolico Rom. 13, v. 4. manifestum: *Magistratus est minister Dei vindex in iram illi, qui malum agit*.

3. Matth. 13, v. 29: *Ne eradicetis zizania. Ergo contra hostes non sunt bella gerenda*. Respondemus: monstratum fuit superius §. 320. per zizania haereses et eorum auctores in parabola Christi intelligi, quos ob haeresin trucidandos et sanguinis profusione ecclesiam propagandam esse negamus, sed ex eo nequit inferri, quod ob causas alias justas et necessarias bella geri non possint. 4. Matth. 22,

v. 7: *Rex ipse mittit exercitum suum, qui perdat homicidas. Ergo magistratus non puniat, nec bella gerat, sed vindictam Deo relinquat*. Respondemus: 1. parabola proprie loquitur de contemptu verbi et vocationis ad nuptias coelestes, quem gladio et bellis haudquaquam vendicandum esse concedimus. 2. Ad exercitus divinitus immissos pertinent non

tantum poenae a Deo immediate vel per angelos inflictae, sed etiam eae, quas per magistratum facinorosis irrogat, quia magistratus est minister Dei vindex in iram. 3. Plerique interpretes illud accipiunt de exercitu imperatoris Romani, per quem cum aliis gravissimis sceleribus contemptus verbi in Judaeis fuit punitus, qua ratione bella contra subditos rebelles a magistratu gesta potius approbarentur. 5. Matth. 26, v. 52: *Omnes qui gladium acciperint, gladio peribunt. Ergo magistratus in bello gladium adversus hostes non debet stringere*. Re-

spondemus: Magistratus non arripit gladium proprio ausu ac privata temeritate, sed divinitus sibi datum gladium non frustra portat, Rom. 13, v. 4. ideo stabilitur potius hoc Christi dicto jus gladii et consequenter etiam jus belli magistratui datum, ut ostendimus superius §. 298. 6. Joh. 14, v. 27: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Rom. 12, v. 18: Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete*. 1. Cor. 7, v. 15: *In pace vocavit nos Deus. Jam vero gladius est organum irae. Ergo bella, utpote quae paci sunt adversa et sine gladio geri nequeunt, non sunt gerenda*.

Respondemus: 1. Christus de pace conscientiae et spirituali loquitur, quae magistratus officium nequaquam tollit vel impedit, statim enim additur, *ut quomodo mundus dat, ego do vobis, non turbetur cor vestrum*. 2. Etiam politicae pacis studium Christianis omnibus adeoque ipsi etiam magistratus maximopere debet esse commendatum, sed cum ob improbitatem et injuriam hostium perpetua pax frui non possimus, ideo magistratus necessitate ita exigente gladio et bello pacem quaerit et sectatur.

3. Bellum legitimum et pax habent se tanquam medium et finis, ideo enim *bellum geritur, ut pax acquiratur*, Augustinus epist. 205. 4. Apostolus diserte addit, *si fieri potest et quantum in vobis est, pacem cum omnibus hominibus habete*, innuit igitur perpetuam et non interruptam pacem in hac vita vix esse sperandam, ideoque necessaria defensio et hostilis violentiae repressione quandoque utendum.

5. Gladius est organum irae, ergo merito a magistratu adversus publicos pacis turbatores usurpato, cum magistratus sit *minister Dei, vindex in iram illi, qui male agit*. 6. Gladius non irae solum, sed etiam justitiae exercendae organum est, cujus administratio cum magistratui divinitus commendata est, ideo justa et necessaria bella gerere potest.

7. Rom. 12, v. 5: *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra*. 1. Cor. 12, v. 12: *Corpus unum est et multa habet membra, jam vero membra unius corporis non debent se mutuo destruere*. Respondemus: 1. unitas corporis mystici recte opponitur bellis intestinis, in quibus Christianus sanguis absque justa et necessaria causa funditur, de quibus recte usurpare possis illud propheticum Esa. 9, v. 20: *Unusquisque carnem fratris sui vocat*. 2. Ex eo vero inferri nequit, adversus hostes externos pacem publicam turbantes non posse arma a magistratu capi, quia hostes illi et

terni non sunt membra mystici illius corporis.

3. Quando contra eos, qui Christi fidem verbis profitentur, utpote contra rebelles subditos, contra ecclesiae persecutores et pacis publicae turbatores legitima ac necessaria bella a magistratu geruntur, tunc illi hostium loco merito censentur, quia facto ipso testantur, se non esse Christi et verae ecclesiae membra, quidquid verbis et oris professione praetextunt. 8. 2. Cor. 10, v. 4: *Arma militiae nostrae non sunt carnalia*. Ephes. 6, v. 17: *Assumite gladium Spiritus, quod est verbum Dei*. Ergo Christiani non debent externa arma tractare. Respondemus: 1. in priore loco apostolus loquitur de armis illis, quibus apostoli mundum debellarunt et sub Christi jugum redegerunt, ut constat ex verbis immediate subjectis; ea non fuisse corporalia facile concedimus, quia apostoli jussi erant non vi et manu externa, sed evangelii praedicatione mundum debellare Matth. 29, v. 19. Marc. 16, v. 15. ex eo vero inferri nequit, magistratui non competere jus gladii externi et armorum corporalium. Ut enim vocatio et officium apostolorum non tollit vocationem et officium magistratus, sic arma spiritualia, quibus apostoli pugnarunt, non tollunt arma corporalia, quibus magistratus contra hostes pugnat.

2. In posteriore loco apostolus agit non de hostibus corporalibus ac visibilibus, sed de spiritualibus et invisibilibus hostibus. *Non est nobis colluctatio* (inquit) *adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς νεκρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις* v. 12. Contra illos facile largimur, non esse expedienda arma corporalia, non enim moventur ad lanceam arma aut lorica, reputabunt quasi paleas ferrum et quasi lignum putridum aes, pro quisquiliis habentur apud ipsos lapides fundae, quasi stipulam aestimabunt missilia et deridebunt hastam vibrantem Job. 41, v. 17. 18. 19. et 20. ex eo vero inferri nequit, adversus hostes corporales et visibiles non esse pugnandum etiam corporalibus armis.

3. Quemadmodum enim non sequitur: colluctandum nobis est cum hostibus spiritualibus et invisibilibus, ergo non habemus hostes corporales ac visibiles; ita non sequitur: habemus arma spiritualia, ergo non opus est armis corporalibus.

4. Adversus corporales etiam hostes praecipue spiritualia arma, fidem scilicet et preces, expedienda esse concedimus, *plus enim valet unus justus orando quam innumeri peccatores proeliando*; sed ex eo inferri nequit, ergo unice et tantum spiritualibus armis adversus eos pugnandum, quia principale non tollit minus principale. Cum Israëlita adversus Amalecitas pugnaturi essent, Moyses adscendit in montem ad orandum, Josua descendebat in vallem ad proeliandum, qua ratione insignem ex hostibus referebant victoriam, Exod. 17, v. 9. et 10. Augustinus epist. 205. ad Bonif.: *Alii pro vobis orando pugnant contra invisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra visibiles barbaros*.

9. Apoc. 1, v. 16: *Christus Johanni apparens gladium ore gestare visus est*. Ergo et nos, qui

Christi sumus, non in manu, sed in ore gladium gestemus. Respondemus: per gladium ex ore Christi procedentem significatur verbum Eph. 6, v. 17. Hebr. 4, v. 12. quod alias vocatur *Spiritus oris Christi* Esa. 11, v. 4. 2. Thess. 2, v. 8. hoc gladio Christus ad regni sui propagationem et Satanae ac falsorum doctorum debellationem utitur, eodem etiam omnes sinceri doctores unice debent uti; interim propterea non tollitur officium magistratus, cui gladius corporalis ad defensionem bonorum et poenam malorum divinitus est datus. Ut enim evangelium Christi non abolet politias, ita gladius verbi in regno Christi non abolet gladium corporalem et externum in politiis et regnis mundanis.

389. 3. Ex rationibus. 1. *Ecclesia primitiva persecutionem passa est, non bello aut armis contra persecutores sese defendit*. Respondemus: Ecclesia primitiva non habuit reges Christianos, ideo recte fecit, quod gladium e manu eorum non rapuit, sed persecutiones patienter sustinuit; postquam vero reges Christo nomen dederunt, recte iidem faciunt, quod officium suum ad ecclesiae defensionem convertunt, cum ex hostibus ecclesiae facti sint ejusdem nutritii.

2. *Bella acceperunt nomen a beluis auctore Festo grammatico*. Ergo bella gerere bellinum ac ferinum, non humanum, nedum Christianum censendum. Respondemus: 1. de etymologia belli nondum convenit inter grammaticos. Quidam a beluis dictum putant, quidam *κατ' ἀντίφρασιν* quasi minime bellum. **Bellum quasi minime bellum Tolosanum lib. 11. de republ. cap. 1. num. 5. alii a beluis, quod beluarum sit, non hominum in mutuum saevire exitium, Lipsius lib. 5. c. 3. n. 3. alii a bono ratione finis, quia comparatum est ad constituendam pacem c. Noli existimare 23. q. 1. c. apud 32. q. 2. alii a Belo denominant, qui primus gladium ferreum invenit, Vegetius de bell. cap. 8. alii a βῆλος, telum, quia bellum telis geritur, Boetius de bello cap. 3. num. 2. **Conanus 5. comm. jur. civil. cap. 5. a Graeco βῆλος, quod telum significat, deducit. Sed Scaliger lib. 3. poet. c. 90. p. 360. a duello rectius dictum censet, quia fuit initio duellum a duobus, nam licet multi sint milites, duae tamen partes sunt, et inter duos tantum primum bellum fuit, ac quemadmodum dis bis, duonum, donum, bonum sic duellum bellum.

2. Ab etymologia non ducuntur certa et immota argumenta, quia etymologiae quandoque latiores, quandoque contractiores, quandoque per antiphrasin intelligendae.

3. De bellis injustis, temerariis et non necessariis recte dicitur, quod beluarum potius sint quam hominum.

Christus in ore habet gladium.

IV. 389.

3. Ex rationibus. 1. A primitivae ecclesiae exemplo.

2. A belli nomine probro.

Candida pax homines, trux decet ira feras,

inquit Poëta. *Temere in acie versari et manus cum hoste configere, immane quiddam est et beluarum simile*, ait Cicero lib. offic. *Non feris inter se bella sunt, nec si forent, eadem homines decerent placidum proximumque divino genus*, Seneca lib. 2.

3. A belli
incom-
modo.

controv. I. p. 42. Ad quaevis autem bella illud applicari nequit, cum in V. T. Deus ipse bella gerere praecepit, quod ne ipsi quidem adversarii negare possunt. 3. Denique urgent pacis commoda, belli vero incommoda multiplicia. Sed ex illis nihil aliud inferri potest, quam pacem esse studiosissime quaerendam et a bellis non necessariis abstinendum. Sciendum vero, quod sit duplex pax et duplex quoque bellum. Est quaedam pax honesta, liberalis, ingenua et tolerabilis, quae bello semper anteferenda; est vero etiam alia pax turpis, ignominiosa, servilis et intolerabilis, in qua plus mali quam in bello, unde propter eam arma merito capiuntur, πόλεμος ἐνδοξος εὐγενής ἀλοχρᾶς ἀλγερῶτερος, inquit Demosthenes apud Stobaeum serm. 48. bellum honestum turpi paci praeferendum. Fugienda quidem sunt bella, inquit Polybius lib. 4. non ita tamen, ut pessima quaeque, ne suscipiamus bella, perpeti velimus, ut fugam, servitutem ac duriora quam sit ipsum bellum. Deinde est bellum quoddam justum, necessarium et honestum, quod a magistratu suscipi posse dicimus; est vero etiam aliud bellum injustum, temerarium et iniquum, quod nihil aliud est quam latrocinium, a quo omnino abstinendum esse dicimus. ** Bellum sic opponitur paci, ut sit etiam ad eam medium. Bellum injustum opponitur paci bonae et ducit ad pacem malam, ideoque tale bellum est vitiosum; sed bellum justum opponitur paci malae et ducit ad pacem bonam, sicut vulnera chirurgi contraria sunt sanitati malae et imperfectae, quam habent aegroti, sed ad bonam et perfectam tanquam ad finem perducunt. ** Augustinus lib. 4. de civ. Dei c. 6: Inferre bella finitimis et inde in cetera procedere ac populos sibi non molestos soli regni cupiditate contere et subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?

IV. 270.

Argu-
menta
Photi-
niano-
rum.
1. Ex
sanctio-
ne divina
Gen. 9,
v. 6.

390. Photiniani tria potissimum argumenta contra bellum proferunt: 1. ex sanctione divina Gen. 9, v. 6: Qui sanguinem humanum fuderit, ejus sanguis fundetur. Socinus in libro, quod Evang. Photinianis se adjungere debeant cap. 3. p. 24: Antiquissimum ac severissimum Dei praeceptum humani sanguinis non fundendi, ut habetur Gen. 9. nihil in tota Christi et apostolorum ejus doctrina mutatum invenitur, nec de eo quidquam remissum sub evangelio esse, deprehendi ullo pacto potest. Ergo in bello non ita licet vim vi repellere, ut hominem interficiamus. Respondemus: 1. Si ex hac sanctione divina evidenter colligi posset, bella esse simpliciter prohibita, consequens fuerit, eadem etiam in V. T. omnino prohibita fuisse. Videt hoc Socinus, ideo addit, diversam esse V. ac N. T. conditionem, in eo enim multis modis Deum declarasse, se tunc temporis bellum non improbare, in hoc vero illud penitus sublatum esse. Sed petitur hac in re principium, quia defensio est juris naturalis, jam vero evangelium non tollit jus naturae. Quae ad adstruendam diversitatis rationem Socinus affert, suo loco ad examen revocabuntur. 2. Tantum abest, ut ex dicto illo Mosaico, jus belli penitus sublatum

esse probari possit, ut contrarium fortissime ex eodem deducatur. Statuit enim divina majestas, quod sanguis illius, qui sanguinem humanum effuderit, per hominem, hoc est per magistratum, iterum effundendus, quam esse genuinam hujus προσόμιον sententiam ostendimus superius. Traditur igitur magistratui jus gladii, quo adversus homicidas latrones et alios pacis publicae turbatores utitur Rom. 13, v. 4. jam vero publici latrones injusto bello pacem et quietem reipublicae turbantes sine bello coerceri quandoque non possunt. Ergo vi bellus divinae sanctionis magistratus gladio illis resistere debet. 3. Sic in parabola Matth. 22, v. 7. dicitur, quod rex misso exercitu suo perdidit homicidas, ut significetur, Deum persecutores et hostes ecclesiae quandoque bellis coercere ac ad debitas poenam pertrahere. Apoc. 13, v. 10: Qui in captivitate ducit, in captivitate vadit, qui in gladio occiderit, eum gladio occidi oportet.

391. 2. Ex caritatis regula Matth. 5, v. 44: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos etc. Socinus d. l.: Apud Evangelicos conceditur, ita vim vi repellere, ut etiam hominem interficere liceat, si aliter vis repelli nequeat, praesertim vero cum bellum injustum nobis inferatur, cum tamen Christus in cap. 5. Matth. iis, qui nos affligunt et persequuntur, benefacere jubeat. Ostorodius instit. c. 27. p. 179: Is poterit capere (nostram de bello simpliciter prohibito doctrinam), cui verba illa Christi, in quibus causam reddit, cur etiam inimicos diligere debeamus, sapiunt, ut sitis filii patris vestri coelestis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos. Respondemus: 1. negotiorum Photinianae detorsionis in eo consistit, quod statuerunt, Christum suam doctrinam Matth. 5. ipsi legi divinae opposuisse et perfectiora quaedam mandata tradidisse. Sed ostendimus suo loco, non divinam legi, sed Pharisaicis divinae legis corruptelis exceptionem illam Christi esse oppositam. 2. Verba illa odio habebis inimicum, quibus Christus opponit dilectionis mandatum, diligite inimicos vestros, nusquam exstant in lege Mosaica, sed potius contrarium Exod. 23, v. 4. Lev. 19, v. 17. Prov. 25, v. 21. etc. Schmalzcius contra 7. disp. Frantz. p. 241. duo regit: Primo verba illa potuisse exstare aliena scripta in libro, qui postea periit; deinde jure hoc potuisse Christum dicere, id fuisse in lege dictum, quia sensus eorum verborum in lege erat, siquidem tunc non tantum licebat, verum etiam interdum necesse erat hostem odire et de ipso interfici cogitare, quod quomodo cum dilectione inimici conveniat, nae is acutus erit theologus qui docere possit et acuta ejusmodi dilectio est, quae interficere alium permittit et jubet. Atqui prius est vana conjectura non solum omni fundamento destituta, sed etiam scripto verbo contraria; posterius est in petito principii, id enim quaeritur, an bella legitima et supplicia facinorosorum cum mandato dilectionis pugnent, quod falsum esse ex sequenti constare potest. 3. Sic ergo procedimus. Matth.

tum de diligendo Deo et proximo in lege morali traditum praescribit summum et perfectissimum dilectionis gradum. Jubemur enim *Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus et ex tota mente nostra, ac proximum sicut nos ipsos*, Deut. 6, v. 5. Levit. 19, v. 18. jam vero huic perfectioni nihil fuit additum, nec addi etiam potuit in N. T. sed vetus illud dilectionis mandatum fuit repetitum et inculcatum; proinde si bella legitima et facinorosorum supplicia in V. T. non pugnarunt cum mandato dilectionis, utique etiam in N. T. cum eodem minime pugnant. Sed verum prius, ut constet ex eo, quia Deus praecepit utrumque, videlicet proximum diligere et legitima bella gerere. Ergo etiam posterius. 4. Deus est *ipsa caritas*, 1. Joh. 4, v. 8. nec quisquam potest majorem dilectionem habere quam est ea, qua Deus homines complectitur. Jam vero Deus ipse praecepit bella legitima et necessaria et gladium in manus quasi tradidit Josuae et aliis ducibus ac regibus populi Israëlitici. Quod si ergo cum perfectissima dilectione Dei minime pugnat bellum praecipere, utique etiam cum mandato dilectionis nequaquam pugnabit bellum gerere. 5. Praeceptum de dilectione inimicorum pertinet ad vitam Christianorum privatam et prohibet, ne vindictam privatam ab illis, qui ipsos laedunt et affligunt, sumere velint, ut ex tota contextus serie perspicuum. Ergo non tollit publicum magistratus officium, quia magistratus non privatos, sed publicos ecclesiae ac reipublicae hostes oppugnat. Ita fere respondet Nazianzenus Juliano Apostatae in orat. 1. adv. ipsum instituta, qui itidem calumniabatur, hoc dilectionis praeceptum tollere magistratus officium et evertere politias. Prohibet Christus, ne injurias nobis illatas privato ausu et arbitrio vendicemus, nusquam vero prohibet, ne magistratus auxilium et defensionem contra eos, qui nos affligunt, imploremus, quinimo ipse provocavit ad officium magistratus, cum a male feriato servulo contra jus et leges caederetur Joh. 18, v. 23. 6. Loquitur Christus de injuriis privatis, quas aequo animo tolerare debemus, ac si magistratus suo desit officio, novas potius injurias admittere parati simus, quam ut ad privatam vindictam prosilire velimus. Sed quando magistratus bella legitima gerit, tunc non privatas, sed publicas injurias subditis fidei suae commissis illatas vendicat, nec privatam, sed publicam vindictam exercet, qua in re suo satisfacit officio, est enim *minister Dei, vindex in iram ei, qui male agit* Rom. 13, v. 4. 7. Virtutes distinctae non sunt sibi invicem opponendae. Caritas et justitia sunt distinctae virtutes. Ergo non sunt sibi invicem opponendae, sed potius subordinandae. Jam vero bella legitima pertinent ad justitiam et iudicium, cujus administratio magistratui est commissa. Ergo bella legitima non pugnant cum mandato caritatis. Certe magistratui diserte dicitur Exod. 23, v. 3. Deut. 7, v. 2. cap. 19, v. 13: *Non misereberis te*. Rom. 13, v. 4: *Vindex est ad iram*. Augustinus epist. 205. ad Bonif. quibusdam similitudinibus

declarare conatur, legitimam vindictam, quae per magistratum exercetur, non pugnare cum mandato dilectionis. *Molestus est medicus* (inquit) *furenti phrenetico et pater indisciplinato filio, ille ligando, hic caedendo, sed ambo diligendi*. Si autem illos negligant et perire permittant, ista potius falsa mansuetudo crudelitas est. Idem contra Faustum: *Phrenetici nolunt ligari et lethargici nolunt excitari, sed perseverat diligentia caritatis phreneticum ligare, lethargicum stimulare, ambos amare*. Ambo *offenduntur, sed ambo diliguntur, ambo molestari, quamdiu aegri sunt, indignantur, sed ambo sanati gratulantur*. Lutherus hac similitudine utitur: *Immedicabile vulnus esse recidendum est, ne pars sincera trahatur*. 8. Tantum abest, ut legitima bella pro defensione subditorum a magistratu gesta cum mandato dilectionis pugnent, ut ab eodem potius requirantur. Defensio enim subditorum profuit ex amore, quo magistratus subditos suos amplectitur et amplecti etiam debet, propter defensionem bella suscipiuntur ex vero zelo, in quo duo diversi affectus, justum odium erga hostem et amor erga subditos, conjunguntur. 9. Nimirum ut est praepostera quaedam dilectio, ita etiam sanctum aliquod odium. Si parens ad liberorum peccata connivet, praepostera est dilectio 1. Sam. 3, v. 13. si Dei et humani generis hostes odio prosequimur, illud sanctum est odium, Psalm. 139, v. 21: *Nonne qui oderunt te Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam?* v. 22. *Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi*. Ergo ex mandato dilectionis inferri nequit, quosvis homines, adeoque etiam ipsos Dei inimicos ita diligendos, ut eorum conatibus et proterviae nulla ratione resistatur.

392. 3. *Ex N. T. natura*. Socinus d. l.: *In V. T. licuit vim hostium etiam cum ipsorum occisione propulsare, quia Deus multis modis declaraverat, ut id tunc temporis non improbare*. Ut enim alia omittam, inter cetera praemia iis proposita, qui legem servassent, hoc etiam erat, quod si hostes adversus ipsos insurrexissent, caesos ante se illos corruere visuri sint, Deut. 28, v. 7. Nec mirum, populo enim suo Deus sub V. T. vel promiserat, vel jam assignarat et dederat terrenum regnum terrenaque possessionem, quam ab ipsis defendi ac conservari volebat, quod fieri non potuisset, si hostes in se irruentes armis propulsare et ad internecionem etiam interdum occidere non licuisset. At sub T. N. nullam suo populo terrenam possessionem Deus dedit, imo terra posthabita coelum eos inquirere jussit, et propterea nulla ratione unquam vel per Christum, vel per ejus apostolos declaravit, se hostium invadentium propulsationem cum ipsorum nece conjunctam approbare. Ostorodus d. l.: *Is capiet nostram de bello doctrinam, qui intelligit, Deum Christianis non bona terrena, sicut olim Israëlitis, assignasse et distribuisse, sed contra potius mandasse, ut terrestria contemnant, coelestia vero quaerant* Col. 3, v. 2. cum non habeant hic manentem civitatem Hebr. 13, v. 14. ex quo sequitur, quod Christianus

non magnopere debeat curare terrestria, quin imo certo statuat, ob defensionem terrenorum non esse ullum alteri nocumentum inferendum, multo minus vitam eidem auferendam, quod tamen in bellis fieri constat. Respondemus: 1. *ἡρώτων ψεύδος* hujus argumenti in eo consistit, quod Photiniani statuunt, Deum in V. T. nunquam revelasse vel promississe piis vitam aeternam, sed ejus revelationem ac promissionem tantum per Christum in N. T. manifestandam reservasse. Catech. Racov. pag. 232. Schmalzcius contra disp. 7. Frantz. de bonis operib. p. 220: *Vitam aeternam ante Christum nemini fuisse promissam, in novo demum foedere vitam aeternam aperte revelatam et promissam omnibus in Christum credentibus fuisse contendimus*, qui Anabaptisticus error alibi refellitur. 2. Ut in V. ita quoque in N. T. pietas habet praemia non solum futurae, sed etiam praesentis vitae 1. Tim. 4, v. 8. atqui ad promissiones hujus vitae pertinet etiam defensio a violentia et insidiis hostium. Ergo ea non minus in N. quam in V. T. piis est promissa. 3. Falsum est, Deum in N. T. nulla ratione unquam vel per

XIV. 373. Christum vel per ejus apostolos declarasse, quod hostium invadentium propulsationem cum ipsorum nece conjunctam approbet. Nam Christus et apostoli approbarunt officium magistratus. Jam vero officium magistratus requirit, ut subditos suos defendat ac violentiam hostilem ab illis repellat. Utrumque superius fuit demonstratum. 4. Sane in N. T. non est peculiaris quaedam terra ac regio Christianis promissa, sicut terram Canaan in V. T. Israëlitis promissam fuisse constat; ex eo vero inferri nequit, Deum improbare, si regionis defendendae causa a magistratu bella gerantur, quia ut evangelium non abolet politias, ita quoque non tollit ea, quae ad politiarum conservationem sunt necessaria. 5. Quemadmodum obedientia erga legem moralem non solum ad Israëlitas in V. sed etiam ad Christianos in N. T. pertinet; ita quoque promissiones obedientibus factae ac Deut. 25. propositae non minus ad Christianos in N. quam Israëlitas in V. T. pertinent, salvo tamen discrimine generalium ac specialium promissionum. Quamvis enim specialis quaedam promissio de certa regione piis in N. T. data non sit, tamen generales acceperunt promissiones de pane quotidiano, de pace et tranquillitate, de commodis hujus vitae etc. quae tamen cum exceptione crucis sunt intelligendae. Sic apostolus Eph. 6, v. 3. repetens mandatum de honorandis parentibus promissionem eidem adjectam repetit, sed omittit illud, quod erat V. T. speciale, et in genere dicit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi et sis longaevus super terram*. 6. Dicta illa, *quod speretis terrenis coelestia quaerere debeamus*, quodque *hic non habeamus civitatem manentem* etc. non minus ad pios in V. quam in N. T. spectant, unde regius propheta contemtum terrenorum ac desiderium coelestium, quo flagrabat, saepius explicat. Psalm. 4, v. 8: *Dedisti lactitiam in corde meo, etiamsi illi frumento et musto abun-*

dent. Psalm. 39, v. 13: *Advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei*. Psalm. 73, v. 25: *Quid mihi est in coelo et a te quid robor super terram?* v. 26. *Deficiat sane caro mea et cor meum, petra cordis mei et pars mea Deus in aeternum*. Quodsi ergo ex dictis illis evinci posset, pro defensione regionis terrestris non esse bella gerenda, utique etiam in V. T. belligerari prohibitum fuisset. Perpetua in argumentis Photinianis est confusio viciatae privatae atque publicae, virtutum privatae praescriptorum et officii magistratui communi. ** Erasmus profert ejusmodi rationem: *Arma ecclesiae sunt gladius verbi Dei, scutum fidei, galea salutis, lorica justitiae, jacula orationum* Eph. 6, v. 11. *Ergo Christiani non debent ferro et armis pugnare*. Respondemus: 1. est ignoratio eleasch. Apostolus describit bellum non contra homines, de quo hoc loco est quaestio, sed contra daemones, ut patet ex v. 12. 2. Fallacia oppositorum. Male opponuntur tanquam contraria arma spiritualia et corporalia, quae sunt subordinata et possunt esse conjuncta, ut exempla Moysis Exod. 17, v. 10 et alia ostendunt. **

393. Ceterum dum bella a nobis probantur, nequaquam existimandum est, quaevis bella adeoque etiam injusta, temeraria, non necessaria etc. a nobis probari, sed ea demum probamus, quae sunt 1. necessaria, 2. justa et legitima. Quando necessitatem belligerandi salus reipublicae exigit, tunc magistratus, cui salutis publicae cura commissa est, arma merito expedit. *Semper justum bellum, quibus necessarium, semper pia arma, quibus nulla nisi in armis spes vitae posita est, omnibus aliis rebus aequis et justis tentatis et oblatis*, Livius libr. 2 dec. 1. sed quando alia ratione aliisve mediis publicae saluti et tranquillitati consuli potest, a bellis temerariis omnino abstinendum, 1. propter egrum pacis commodum. Hebraei pacem vocant *שָׁלוֹם*, quo nomine etiam in genere omnem felicitatem intelligunt, ut innuatur pacis nomini omnem felicitatem esse inclusam. Idem in expositione solennis benedictionis Num. 6, v. 23. notant, ideo postremo loco in illa benedictione mentionem facit pacis, quia pax est summum et praecipuum bonum, inter omnia scilicet externa, sicut bellum est praecipuum et summum malum, unde proverbialiter dicunt: *Cum non est pax, nihil est*. Augustinus lib. 19 de civit. Dei cap. 11. circa fin.: *Tantum est per bonum, ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inveniri, in quem locum sic annotat Lud. Vives ex Xenophonte in Hierone: εὐφροσύνη δὲ καὶ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν*. Marsilius Patum in defens. pacis c. 1: *Omni regno desiderabilis debet esse tranquillitas, in qua et populi proficiunt et utilitas gentium custoditur. Haec est enim bonarum artium decora mater, haec mortalium generi reparabili successione multiplicans facultates pretendit, mores excolit. In pace floret religio et pie-*

vigent honestae leges, magistratui sua constat
toritas salva, excoluntur literarum studia, admi-
ratur jus et justitia, matrimonio suus tribuitur
nos, liberorum erga parentes obedientia, virginum
titas et pudicitia, juniorum erga senes reveren-
conservatur, agriculturae opera datur, rei pe-
riae vacatur, opificia strenue et commercia secure
centur, augescunt villae, ditescunt subditi, in-
mentum capiunt urbes; sed in bello omnia ad-
sa et contraria eveniunt. Pacem Graeci poëtae
ant *χρηστότητα*, *juventutis altricem*, Hesiodus
ἐγγ. *βοτρωιδωρον*, *uvarum largitricem*, Ariston-
es apud Stob. *βαδύπλουτον*, *opulentam*, Euris-
es in Cresc. *ὀλβοδοτιραν*, *divitiarum largitricem*,
ipides in Bacch. *ταῖς Μούσαις προσφιλεστάτην*,
sis amicissimam, idem in Suppl. *μακάραν θεῶν*
Alotiar idem in Ctes. *justitiae sororem* et The-
is *χρυσῶν ναιδα* Pindarus olymp. 13. De pacis
modis pulchre Horatius lib. 4. carm. od. 5.

*Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres almaque faustitas,
Pacatum volitant per mare navitae,
Culpari metuit fides.*

*Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos et lex maculosum edomuit nefas,
Laudantur simili prole puerperas,
Culpa poena premit comes.*

et Mantuanus libr. 8. sylv.

*Gloria pace minor, minor est victoria pace,
Atque aliquid pejus pace triumphus habet,*

desumpsit ex Silio Italico:

— — *Pax optima rerum,*

*Quas homini novisse datum, pax una triumphis
Innumeris potior.*

ipsum aemulatus Lindebergius de pace sic canit:

*Pax mortis vita est, pax est cymosura salutis,
Torrens laetitiae, flos rerum, cura salutis
Et fons virtutum et dulcis nutricula vitae.*

ad Ciceronem plurima exstant pacis encomia.
pacem (inquit) hortari non desino, quae vel in-
ta utilior est quam justissimum bellum, libr. 7.

Attic. Quid tam popolare, quam pax, qua non
to ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam
a atque agri laetari videntur, de leg. agrar.

Ice est nomen pacis, res vero ipsa tum jucunda,
salutaris, 13. Philipp. vide plura ejusmodi

ad Stobaeum serm. 53. Intuitu horum commo-
um princeps pacem non solum quaerat, sed etiam
tetur, 1. Petr. 3, v. 11. quin etiam conditiones
is duriores et iniquiores recipiat, modo non sint
pes et reipublicae saluti adversae. 2. Reg. 18,

15. Ezechias Assyriorum regi persolvit tributum
argento in domo Domini et thesauris regis re-
to collectum, ut in pace vitam agere liceat.

Propter multiplex bellorum incommodum. Inter
adrigam poenarum gravissimarum Spiritus sanctus
enset gladium sive bellum Jer. 15, v. 3. Amos 4,

10. in bello ideam omnis mali conspici, recte

dixit Thucydides, siquidem in bello violatur regio,
turbatur respublica, franguntur vires, opes consu-
muntur, innocentia vexatur, alitur improbitas, omnia
rapinis, caedibus, stupris commiscuntur, laxatis pu- XIV. 273.
doris et verecundiae vinculis, morum sanctitas et
castimonia profligatur, impius miles sacra profanis
miscet, multa hominum millia injuste trucidantur,
stupra virginibus et ingenuis mulieribus per vim
inferuntur, liberi homines in servitutem abducuntur,
omnia ferro, flamma, vastitate consumuntur. Augu-
stinus lib. 1. de civ. Dei c. 5. allegat orationem Julii
Caesaris, in qua belli effectus recensentur apud
Sallustium de conjur. Catil. in eo scilicet *rapi vir-
gines et pueros, divelli liberos a complexu paren-
tum, matres familiarum pati, quae victoribus colli-
buisent, fana ac domos spoliari, caedes et incen-
dia fieri, postremo armis, cadaveribus, cruore ac
luctu omnia compleri.* ** Aeneas Sylvius cap. 39.
Europae: *Ut multa bella sedantur partium egestate,
ita non prius inter hos de pace convenit, nisi post-
quam exustis agris, attritis villis, abactis pecoribus
et agricolis interfectis commeatus ac pecuniae con-
tendentibus defuere.* ** Croesus apud Herodotum lib. 1.
f. 18. ad Cyrum interrogantem, quis ipsi persuaserit,
ut cum exercitu invaderet alienam terram, dicit:
*Non est quispiam tam amens, ut bellum quam pa-
cem praeoptet, quia in pace filii patres, in bello
patres filios sepeliunt. Leges et judicia esse non
possunt sublata pace, inquit Cicero Phil. 8. nec
inter strepitus armorum potest audiri vox legum,*
Plutarchus in apophth. Rom. Vide plur. ejusmodi
belli incommoda et vituperia apud Erasmus in
chiliad. in prov. *Dulce bellum inexpertis.* 3. Pro-
pter sumtum in bello necessariorum cumulum.
Cum Archidamus in bello Peloponnesiaco a sociis
interrogaretur, quantum pecuniae ad sumtum belli
tribuendum esset, respondisse dicitur, *determinato
sumtu non agi.* Wer sein Geld zählen kann, derselbe
fange keinen Krieg an. Qui sufficientibus pecuniis
nondum instructi ad bellum prosiliunt, paucis ex-
actis mensibus vel ad expilationes subditorum con-
fugere, vel magno rerum suarum dispendio pacem
inire et hostis arbitrio sese subjicere coguntur.
4. Propter incertum belli exitum. Bellum facile
suscipitur, sed non ita facile deponitur, neque enim
in ejusdem potestate est belli initium et finis, in-
cipere cuius etiam ignavo licet, deponere non nisi
cum victores volunt, Sallustius in bell. Jugurth. *Ut
pecunia nostro arbitrio aleae exposita illico fit alieni
juris, incertum, cui sit cessura; ita magistratus et
tota ditio in dubiam sortem eventus moto bello con-
jicitur.* Ludov. Vives in epist. ad Henr. VIII. Angl.
reg. *Ut sylvam si quis accenderit, non amplius ad
ipsius arbitrium incendium fertur, sed ventis regi-
tur, et obvia quaeque perdit ac consumit; sic bellum
excitatum audacia vel ignorantia non amplius in
auctorum est manu, sed a fortuna regitur,* Poly-
bius libr. 2. hist. Mars est *ἀλλοτρίοσθαλιος* ait Home-
rus; *Mars communis est, qui saepe spoliante jam
et ersultantem evertit et perculit ab abjecto,* Cicero

pro Milon. Testantur historiae, bella utrique parti saepius fuisse exitiosa et pugnis draconum ac elephantorum similia. *Draco* referente Plinio lib. 8. nat. hist. c. 11. *elephantem circumflexu ambit et nexu nodi praestringit, elephas moriens et corruens pondere complexum elidit.* Sic in bellis temerariis saepe contingit illud, quod est in Sibyllae Erythraeae oraculo:

Κλάσει νικητής, ὁ δὲ νικῆσας ἀπόλωλεν.

Quae requirantur ad justum bellum.

394. Ceterum ad justa et legitima bella tria requiri dicunt Scholastici: 1. jurisdictionem indicentis, 2. offensionem patientis, 3. intentionem finis convenientis, Thomas 2. 2. q. 40. art. 1. ad bellum justum requiritur legitima auctoritas, causa justa, intentio recta. Astaxanus addit moderamen debitum. Raymundus addit duo, rem et personam; sed Biel monet, personam includi in auctoritate, rem pro qua bellatur, in causa, 4. sent. dist. 15. q. 4. Hostiensis omnia requisita reducit ad solam auctoritatem. Panormitanus omnia conjungens dicit quin-

XIV. 276. que requiri ad justum bellum: 1. personam, ut scilicet sit laicus, non clericus; 2. res, scilicet recuperandas; 3. causam justam; 4. animam sive intentionem; 5. auctoritatem. Nos condiciones belli justi et legitimi ad tria principalia capita revocabimus, utpote 1. ad causam, 2. modum et 3. finem, si haec tria recte se habeant, bellum ipsum erit justum ac legitimum. Causae nomine tum efficiens, tum impulsiva intelligitur, ejus igitur respectu in bello legitimo requiritur: 1. magistratus bellum indicentis ac suscipientis auctoritas; 2. causae, propter quam bellum suscipitur, justitia et aequitas. Magistratus auctoritatem in bello requiri, constat ex dictis Scripturae, quae privatis gladii usum interdictum, magistratui vero divinitus traditum esse testantur Matth 26, v. 52. Rom. 13, v. 4. 1. Petr. 2, v. 14. etc. Augustinus lib. 22. contra Faustum c. 74. et citatur c.

I. Conditio justitiae belli magistratus auctoritas.

Quid culpatur etc. 23. q. 1: *Adversus violentiam resistentium sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente gerenda ipsa bella suscipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordine incendantur, ubi eos vel jubere aliquid tale, vel in talibus obedire juste ordo ipse constringit* etc. cap. 75: *Ordo ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principem sit, exsequendi autem jussa bellica ministerium milites debeant paci salutique communi.* Exstat rescriptum Valentin. et Valent. imp. l. un. C. ut armorum usus etc.: *Nulli prorsus nobis iniunctis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Cum enim privati jus suum apud magistratum persequi possint, ideo ad belli iudicium decurrere non debent, Thomas 2. 2. q. 40. art. 1. addit hanc rationem, quod convocare multitudinem non pertineat ad privatum, quinimo cum principis majestatem subditi violent, si armata manu sibi ipsis jus dicere velint, ideo lege Julia ab eo coercantur. l. 3. lex duodecim. ff. ad l. Juliam majestatis: *Lege Julia majestatis tenetur,*

qui injussu principis bellum gesserit, delectum habuerit, exercitum comparaverit, quod congruum sententia Platonis, qui in suis legibus lib. 12. diserte praecipit: Si quis privatim sine publico pacem bellum fecerit, capitale esto. In ipsis castris qui rem a duce prohibitam fecit, aut mandata non servavit, capite punitur, etiam si res bene gesserit. l. Desertorem 3. §. 15. ff. de re militari. Quae pertinet quod jus gerendi belli ad jura majestatis politici scriptores communiter referunt. ** Justus bellum nemo nisi princeps supremus et populus reipublicae potest gerere, P. Gregorius de republ. lib. 9. c. num. 14. *Non enim cuilibet fas est aperire belli portas,* Lipsius 5. polit. 4. 1. Bellum pax vindictae publicae, quae ad potestatem a Deo creatam pertinet, Rom. 13, v. 4. 1. Petr. 2, v. 14. 2. Potestas illa omne, quod ad perfectam reipublicae administrationem exigitur, exsequi et potest et debet tam turbato quam pacato statu. *Pax, quae cura reipublicae ipsi omnis commissa etc.; de qua ideo jus omne et potestatem suam omnes eum contulerunt subditi, ut ipse quoque curam et defensionem suscipiat.* 3. Jus belli accendi, exercitum conscribendi, delectum facienda est ex regalibus majoribus, cum summe ab exitu belli reipublicae exitum aut una dependent. **

395. Porismata hujus requisiti sunt. 1. Si miles prior oppugnet superiorem et subditi arma capiantur adversus ordinarium magistratum, non esse bellum sed seditionem. Lutherus in lib. an miles sit in statu Christiano, constituit tres gradus personarum inter se dimicantium: 1. *Aequales* contra sequela. 2. *superioris contra inferiorem*; 3. *inferioris contra superiorem.* Primum et secundum dicit esse concessum, tertium vero prohibitum, qui enim potestati resistit, ordinationi divinae resistit Rom. 13, v. 2. quod tamen cum certa explicatione esse accipiendum, idem docet, et inferius in tractatu hujus parte posteriore de subditis agente demonstrat. 2. Si manus aliqua sceleratorum coeat sive in terra sive in mari et excursiones faciant, etiam si suos habeant, non tamen esse bellum, sed latrocinium, l. hostes 24. ff. de captiv. et postumum. *Hostes sunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano, ceteri trunculi vel praedones appellantur.* l. 118. ff. de i. signif.: *Hostes hi sunt, qui nobis, aut quibus bellum publice decrevimus, ceteri latrones aut praedones sunt,* ubi Goddaeus in comm. latius hanc differentiam declarat. Item si exilio multatum nuntiat publicas devastationes civitati, e quo exclusus est, non est bellum, sed seditio. 3. Si fensae imperii fascies gerunt, ad illas quoque jus belli indicendi pertinere, quia pertinet hoc ad jus majestatis. Nec tamen ipsasmet in acie consistere et a castris versari convenit, nisi sint viragines ac bellicae, qualis *Debora* Jud 4. *Semiramis* apud Justinum lib. 1. *Tomyris* apud Herodotum lib. 1. *Amazones* apud Justinum lib. 2. et aliae apud Plutarchum

in lib. de clar. mulieribus. Plato mulieribus ut exercitia alia, sic bella quoque cum viris voluit esse communia, sed id pudicitiae earum parum convenit. 4. Auctoritatem belli indicendi esse penes quosvis magistratus, superiorem non cognoscentes, sive illi sint monarchici, sive aristocratici, sive democratici. Ergo etiam penes liberas respublicas. 5. Subditos illos, qui arma jubente magistratu suo capiunt et militiae opera exercent, legitimum bellum gerere. Cum enim magistratus portet gladium divinitus sibi datum Rom. 13, v. 4. ideo potest eum dare subditis, ut adversus hostes reipublicae eodem utantur, perinde ut carnifici justitiae ministro gladium tradit, quo facinorosum plectat. Cumque princeps solus non possit rempublicam administrare et vindictam publicam erga paucos exercere, multo minus potest solus bellum gerere, ideo subditos suos ad exercenda militiae opera exigente reipublicae salute ac necessitate recte vocat, atque ipsi salva et illaesa conscientia gladio adversus hostes utuntur. Exod. 32, v. 27. cum Moyses Levitis gladium tradit, ut unusquisque proximum suum interficiat, v. 29. *illi manus suas Domino consecrassent dicuntur*. 1. Petri 2, v. 13. conjunguntur rex et duces ab eo missi ad indicendam, inde recte monet Augustinus, eum accipere gladium Matth. 26, v. 52. *qui nulla superiore ac legitima potestate jubente vel concedente ferendi manus gladium usurpat*. Contra vero jussa bella licentur, quae a summo magistratu, cui reipublicae cura commissa est, aut ab eo, qui a summo magistratu jus ejusmodi habet, indicuntur. 6. Mercenarii etiam milites, hoc est eos qui certo stipendio magistratu ad militiam conducti sunt, juste gladium adversus hostes stringere, qua de re in qq. lenius.

396. Contra hoc primum belli legitimi requisitum referuntur quaedam exempla sanctorum V. T. qui baque magistratus auctoritate gladio fuerunt usi, Abrahamus erat privatus, armavit tamen suos domesticos ac Lothum liberavit Gen. 14, v. 14. Moyses cum adhuc privatus esset, occidit Aegyptium, qui injusta violentia opprimebat virum Hebraeum Exod. 2, v. 12. ac propter illud factum laudatur Act. 7, v. 24. 3. Pinehas, cum nondum esset publico officio constitutus, scortatorem confodit Num. 25, v. 7. et reputatum est illi ad justitiam alm. 106, v. 31. 4. Samuel regem Amaleuitarum pagum occidit, et quidem contra voluntatem legumini magistratus, scilicet Saulis 1. Sam. 15, v. 33. Helias interfecit Baalitis rege Achabo nec iuste, nec concedente, imo potius resistente 1. Reg. 18, 40. Respondemus: primo in genere non exemplis, sed legibus esse judicandum, sunt enim in veteris quidam heroici et extraordinarii motus, a uliari Spiritus sancti instinctu et familiari alloquio profecti, qui non faciunt legem communem introducunt generalem aliquam regulam, multo minus praecepta generalia evertunt. In specie dicimus 1. Abrahamus non fuit mere privatus, quod ex eo colligitur, quia foedus percusserat cum

Aner, Escol et Mambre, qui viri principes et potentes fuerunt, quorum auspiciis etiam milites suos Abrahamus armavit. Nec ecclesiasticum duntaxat et oeconomicum, sed etiam politicum munus Abrahamum gessisse colligitur ex eo, quod armat ex familia sua 318 vernaculos, qui ex servorum conjugio divina benedictione ipsi nati erant, quem coetum absque politico quodam imperio regere non potuit. Adde quod non arripiat arma *πολιορκητικά*, ad vim inferendam, sed *ἀμυντήρια*, ad injuriam propulsandam, qualia absque expresso magistratus edicto quandoque suscipi posse paulo post demonstrabitur. Denique si consideremus, quam pavido fuerit Abrahamus animo apud Aegyptios rebus adhuc pacatis et tranquillis, non poterit aliter judicari, quam ipsum peculiari Dei mandato ac promissione excitatum fuisse, ut exigua manu quatuor potentes reges et quidem victores aggrediretur, absque enim verbo et promissione Dei tantum animi robur et virtus tam heroica in ipso non fuisset accensa. 2. De Moyse respondet Augustinus lib. 22. contra Faustum c. 70: *Animae virtutis capaces et fertiles praemittunt saepe vitia, quibus indicent, cui virtuti potissimum sint accommodatae, si fuerint praeceptis exculatae*. Sicut enim agricolae, quam terram viderint licet inutiles, tamen ingentes herbas progignere, frumentis aptam esse pronuntiant et quem montem oleastris sylvescere adspexerunt, oleis esse utilem cultura accedente non dubitant; sic ille animi motus in Moyse vitiosa quidem, sed magna fertilitatis signa fundebat. Sed cum Spiritus sanctus Act. 7, v. 25. hoc Moysis factum laudet, ideo vitiiis annumerari minime potest. Clemens Alexandr. libr. 1. stromat. respondet, *mystas sentire, quod solo verbo Aegyptium interfecisset, quemadmodum Petrus Ananiam et Sapphiram Act. 5, v. 5. sed huic opinioni refragatur circumscriptio ante factum et cadaveris post factum in arena occultatio*. ** *Percutere insuper non est verbo, sed gladio aliisque armis ferire*. ** Hilarius l. 5. de Trinit. dicit, *Moysen ex naturae affectu Hebraei injuriam morte Aegyptii ultum esse*. ** Non erat tunc praesto iudex, qui potuisset injuriam avertere, et injuria erat praesens nec moram temporis patiebatur, unde Moysis erat subvenire. Cajetanus ait, *hosce praefectos operum fuisse publicos hostes et oppressores Hebraeorum, ideoque licuisse Hebraeis eos occidere, si poscent, perinde ut in bello iusto licet hostem et invasorem ubique occidere*. ** Ambrosius lib. 1. de offic. c. 36. ex caritatis debito id factum esse statuit. Qui non repellit (inquit) a socio injuriam, si potest, tam est in vitio quam ille, qui facit, unde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta imbecillis fortitudinis. Nam cum vidisset Hebraeum ab Aegypto injuriam accipientem, defendit, ita ut Aegyptium prosterneret, quia Salomon ait, *Eripe eum, qui ducit ad mortem*. Sed ex Act. 7, v. 25. verissima et certissima responsio petitur, Moysen divinitus vocatum et excitatum fuisse, ut tirocinium muneris sui ac bellicae fortitudinis ederet. Existimabat, intelli-

gere fratres suos, quod Deus per manum suam daret illis salutem, fuit ergo non factum hominis privati ex temeritate carnis vel vitiosa radice privatae cupiditatis profectum, sed vocati ad publicum munus divina auctoritate ex heroico impetu et peculiari Spiritus motu gestum, quod considerans Augustinus quaest. in Exod. q. 2. sententiam corrigit. *Factum Moysis non videtur justificandum, quia nullam adhuc legitimam potestatem gerebat, nec acceptam divinitus, nec humana societate ordinatam, tamen sicut Stephanus dicit: putabat intelligere fratres suos, quod per eum daret illis Deus salutem, ut per hoc testimonium videatur Moyses jam divinitus admonitus, quod Scriptura eo loco tacet, hoc audere potuisse.* 3. Pineas fuit filius summi pontificis, cui juxta legem successio debebatur, ergo non fuit omnino privata persona. Praefuisse autem pontifices etiam politicis judiciis, apparet ex Deut. 17, v. 9. cap. 19, v. 7. nec destitutum fuisse Pineam speciali quadam vocatione ad hoc factum heroicum, colligitur tum ex eventu, quia *reputatum est ipsi ad justitiam*, tum ex phrasi, *zelatus est zelum meum* Num. 25, v. 11. qua de magistratibus Scriptura solet uti. **XIV. 179.** *Judicia sunt Dei* Deut. 1, v. 17. 2. Par. 19, v. 6. 4. *Samuel* et 5. *Elias* erant prophetae peculiariter a Deo ad sublime illud munus vocati. Complectebatur autem prophetarum vocatio non solum ministerium docendi, sed etiam politica quaedam officia, quae singulari Dei mandato ipsis injungebantur. Sic ergo Samuel et Elias non ut privatae personae mactarunt sceleratos, sed ut personae publicae prophetico munere fungentes et ex speciali Dei mandato partem illam politicae administrationis attingentes. De Samuele 1. Sam. 7, v. 15. expresse dicitur, *quod judicaverit populum Israëliticum cunctis diebus vitae suae.* Ergo judicis officium non plane deposuerat post Saulis in regem unctionem, cumque exstaret mandatum disertum de rege Amalecitarum interficiendo, quod Saul ex inobedientia fuerat transgressus, ideo Samuel ratione officii eidem sese obsequentem praebuit. Elias in interficiendis prophetis Baal secutus est normam divini mandati Deuter. 13, v. 1. et accessisse consensum regis Achabi, ex descriptione illius historiae haud obscure colligitur, Achabus enim convocavit Baalitis et interfectioni eorum coram adstitit, miraculi igitur magnitudine obstupefactus in hunc Eliae zelum tacite consensit, et quomodo Elias universos prophetas Baal occidisset, Jezebeli uxori suae annuntiavit 1. Reg. 19, v. 1.

Qu. 1. An
subditi
absque
consensu
magi-
stratus
arma
capere
possint.

397. Quæritur hoc loco 1. *An subditi in nullo plane casu citra auctoritatem magistratus contra extraneum arma capere possint?* Respondemus: Distinguendum est inter bellum *offensivum* et *defensivum*. Bellum offensivum, quo alios invadant, sine jussu magistratus subditi non possunt suscipere; quod vero attinet bellum defensivum, quo se suosque defendant, in eo distinguendum inter jussu magistratus *expressum* ac *tacitum*. Expressum magistratus mandatum in tali bello non semper requi-

ritur, sed sufficit quandoque tacitum. Quemadmodum enim licet homini privato in subita violentia et opprobrio adversus latronem gladio se defendere, si vel maxime non accedat expressum magistratus mandatum; ita quoque si urbs aliqua subito ab hoste obsideatur et oppugnetur, ac periculum sit in mora, si principis voluntas prius exploretur, licet omnino subditis adversus hostem sese pro virili defendere, quia magistratus et leges tacite jubent, ut in tali casu se et urbem subditi tueantur, unde Hostiensis dicit, *bella injusta esse, quae suscipiantur aut non mandante, aut tacite approbante magistro.* Biel 4. sent. dist. 15. q. 4. distinguit inter *auctoritatem juris* ac *judicis*, atque alterutram earum in bellum suscipiendum sufficere dicit, ubi enim est humanum, vel naturale, vel divinum arma capere jubet, ibi juris auctoritas intervenit, si vel magis principis voluntas expressa non accedat.

398. 2. *An episcopi bella gerere debeant?* Pontificibus Romanis hoc in more positum esse historicae testantur, unde Palingenius de illis canit:

Pontifices nunc bella juvant, sunt cetera augur.

et Baptista Mantuanus lib. 1. sylvar.:

*Roma quid insanis toties? quid sanguine gaudes?
Quid geris imbelli spicula tanta manu?
Quo resana ruis studioque armoris inani,
Jum senio lassas debilitante manus?
Nec potes antiquos belli nescire tumultus.
Nec solitam rabiem longa senecta docet;
Si foris arma tacent, tu bella domestica tentas.
Nec feritas requiem ferre superba potest etc.
Romanis pater est Mavors, lupa Martia matris.
Haec hominum mores ingeniumque docent.*

Hostiensis canonista cum multis probasset, episcopis non competere, ut bellum gerant, tandem ait: *Dicant leges, statuunt canones, clament homines quantum volunt, tamen nostri clerici voluerunt militares. Et sane usque a temporibus Arianorum papae, qui Carolum M. vocavit in Italiam, episcopi et cardinales nunquam ab armis destiterunt. Julius II. tot cruenta bella gessit, ut intra septennium ducenties millia hominum in illis fuerint interempta.* Causae recus. concil. Trid. p. 227. Idem cum exercitum adversus hostem aliquando educeret eundemque in ponte Tiberino praecederet, clava in Tiberim projecit additis hisce verbis:

*Cum Petri nihil efficiant ad proelia classis
Auxilio Pauli forsitan ensis erit.*

Arnold Ferron. in annal Gall. *Hodie beatus Aaronis et gladius Nimrodi una manu regitur et una parte clerici, altera parte belli duces suscipiunt, altero pugno codicem, altero enses gestant.* Bernh. Zieritz. de princ. inter ipsos. *dignit. principativ.* Ist also dazu gekommen, daß man den Bischöfen und Prälaten auf dem Roß gar nicht kennen, aber Kirchen aber selten finden kann. Auct. anton. part. 3. c. 32. p. 432. Glossa c. 23. q. 1. rubr. 2.

bellie. armis. *Princeps ecclesiasticus potest bellum indicare.* Biel 4. sent. dist. 15. q. 4. p. 315: *Legitima auctoritas iudicis intervenit, quando bellum geritur de mandato ecclesiae; item: Sacerdotes vel his, quibus bellandi officia sunt commissa, persuadere vel quibuscumque ut ea accipiant, sua auctoritate valent imperare, ut dicit Gratianus c. 23. q. 8. quicumque ex clero §. His ita.* Thomas 2. 2. q. 40. art. 2: *Ad clericos pertinet disponere et inducere alios ad bellandum bella justa.* Confer Reinking. de regim. secul. et eccles. lib. 1. class. 2. c. 34. 5. 7. Warem. ab Ehrenb. de regn. subsid. ** Sed opponimus praeposteris illis bellatoribus 1. *Christi et apostolorum interdictum.* Cum Petrus in horto oliveti gladium stringeret, audit a Christo Matth. 26, v. 52: *Converte gladium in locum suum.* Paulus de apostolis et ecclesiae ministris dicit 2. Cor. 10, v. 4: *Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum destruentes omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei.* 1. Tim. 3, v. 3: *Episcopum non decet esse πληκτην, percussorem.* 2. Timoth. 2, v. 3: *Labora sicut bonus miles Christi, v. 4. nemo militans implicat se negotiis secularibus.* In hisce dictis non corporalia, sed spiritualia duntaxat arma personis ecclesiasticis traduntur, quibus evangelii doctrinam propagent seque adversus persecutores iisdem tueantur. 2. *Christi et apostolorum exemplum.* Illi enim corporalibus armis adversus hostes suos nunquam leguntur usi. Si regnum meum esset de hoc mundo, inquit Christus Joh. 18, v. 36. *ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judaeis.* Hinc Bruschi in manu. de episcop. Pataviens. referente Wolffio tom. 2. memorab. pag. 585. cum Alberti II. baronis de Winkel episcopi Pataviensis bellum cum civitate Pataviensi gestum descripsisset, subiungit: *Quis non in apostolicis viris (quales esse volunt) studia haec bellica reprehenderet, quos siti sanguinis fervere omnino, praesertim in negotio religionis, non convenit, cum et Christus ipse episcoporum omnium, sed verorum et piorum, non personarum antesignanus neminem unquam vel gladio vel igne occiderit, sed simpliciter fateatur, se venisse, non ut perdat animas, sed ut servet.* 3. *Ministrorum ecclesiae officium.* Illud enim cum a politico dominatu sit Christi voce separatum Luc. 22, v. 25. ut in praecedenti tractatu atius ostendimus, ideo potestatem gladii corporalis, id quem jus belligerandi pertinet, nequaquam sibi arrogare debent. Ministrorum ecclesiae officium est verbum praedicare, sacramenta administrare, pro populo orare, disciplinam exercere etc. qui hasce muneris sui partes diligenter obeunt, illis ad pugnam nihil quidquam temporis erit relictum. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. duas affert rationes ex officio clericorum ductas, propter quas non conveniat eis arma tractare. *Primo quia bellica exercitia multum impediunt a contemplatione divinorum et inde Dei et oratione pro populo. Deinde clerici ordinantur ad ministerium altaris, in quo reprae-*

sentatur passio Christi, ideo non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad sanguinem fundendum. Richardus Angliae rex cum Philippum Bellovacensem episcopum, qui contra exercitum ejus militem duxerat, acie captum detineret eumque tanquam filium suum pontifex dimitti juberet, Romam misit arma, quae episcopus in acie gestarat, addens haec verba: *Vide, beatissime pater, num haec sit tunica filii tui, unde papa ita erubuit, ut gratuitam ejus liberationem non postularet ulterius.* Helinsh. in chron. Rich. I. 4. *Infelicem talium bellorum exitum.* Jacob. Maierus in chron. Flandriae: *Si sapuissent (inquit) Ungari an. 1441. legatum Eugenii pontificis ad gladium Spiritus remisissent, quod est verbum Dei, raro res bellica cedit feliciter, cum se illi intermiscent episcopi, qui non jubentur bellum gerere, sed praedicare verbum Dei, interfectus enim et ille Julianus legatus justo Dei iudicio poenas luisse videtur etc.* Lonicerus in hist. Turc. de eadem pugna sic scribit: *Certatum est in pugna Varnensi totos dies noctesque tres diu fortuna ancipiti, sed tanto animorum ardore utrinque tantoque impetu, ut caesorum sanguine campi stagnarint. Victoria tandem ad Christianos inclinare visa est ob primos Turcarum ordines disturbatos atque in fugam dilapsos confuseque palantes et imperatorem ipsum trepidantem ac desperabundo similem, tunc antistites, quos in templis ac scholis quam in acie conspici satius fuerat ac decentius ex statione sua hostem fugientem inconulto persecuti aditu ad nudatos ordines patefacto victoriam et vitam regis totiusque exercitus ac regni Pannonici, imo Europae salutem hostibus prodiderunt.* ** Gerholdus episcopus Moguntinensis 15. anno 772. in gratiam regum Galliae propria sponte contra Saxones Thuringiam armata manu occupantes cum copiis suis profectus est immemor officii et ovilis sibi commissi, sed misere a Saxone quodam ense perfossus est, inde Saxones de eo tales conscripserunt rhythmos:

Bischof Gerhold focht mit dem Schwerdt,
Durchs Schwerdt kam er auch von der Erb,
Drum ihm viel nützer gewesen wär
Er wär gen Chor gegangen denn ins Heer.

Wolffius in lect. memorab. cent. 16 p. 578. ** Idem comprobant expeditiones Leonis IX. Julii II. Philippi episcopi Bellovacensis, archiepiscopi Eboracensis, qui totum exercitum perdidit, quem ex monachis, sacerdotibus et rusticis contra Scotos educebat etc. Vide Aventinum in exhort. de bell. contra Turc. suscip. 5. *Patrum suffragium.* Inter canones apostolis attributos can. 28. sic decernitur: *Episcopum aut presbyterum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes dejici ab officio praecipimus.* ** Chrysostomus hom. 4. de verb. Esai.: *Sacerdotis est populum monere, non movere arma, quia gladium mentis, non Martis tenet. Ipsius enim vita in contemplatione Spiritus, non in actione militari consistit.* ** Ambrosius in orat. contra

Auxent. et citatur c. Convenio etc. 23. q. 8: *Adversus arma, milites, Gothos quoque lacrymae meae arma sunt, talia enim sunt munimenta sacerdotis, aliter nec debet nec possum resistere.* c. Non licet etc. dist. 86. ex concilio Agathensi: *Non licet episcopo manibus suis aliquem caedere, hoc enim alienum esse debet a sacerdote.* Bernhardus epist. 221: *Pugnabimus pro matre (ecclesia) armis, quibus licet, non scutis et gladiis, sed precibus fletibusque ad Deum.* 6. Quorundam ex ipsis Pontificiis consensum. Zacharias papa ad episcopos Gallicanos venationibus deditos et in militiam proficisci solitos scribit: *Sacerdoti qui pastor est, arma non ferre, nedum ququam bello occidere licet.* **c. Clericum dist. 50. duplex est genus militum, ecclesiae et seculi, c. Nimum. c. Cum a Judaeis c. Non pila. c. clerici c. Quicumque c. Reprehensibile c. Si in mortem. c. Convenior. c. Si quis. c. Si vobis. 23. q. 8. c. Clerici x de vit. et honest. Cleric. c. In audientia. x de sentent. ex commun. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2: *Exercitia bellica repugnant illis officiis, quibus episcopi et clerici deputantur.* Biel 4. sent. dist. 15. q. 4: *Sacerdotes propria manu arripere arma non debent.* Papa Gregorius lib. 11. de republ. c. 1. num. 14: *Inprimis injustum haberetur, si clerici, quibus militia secularis interdicta est, militare cogantur et ita a cultu divino abstrahantur.* Bellarminus lib. 3. de laicis c. 14. §. Objicit autem etc.: *Non Christiano, sed monacho bellum interdictum.* Scriptor anonymus in comm. super Apocalyps. conscripto anno 1390. et a Lutero ann. 1528. edit p. 13: *Cruciatam papae a summo pontifice indictam contra Clementem antipapam et ab aliis episcopis executam damnat fides catholica, cum tam sit horrendum sacerdotes vacare hominum occisioni, quam quod milites terreni usurpent dispensare Domini mensae sacramenta.* Similia passim in eo occurrunt. ** Aventinus lib. 3. annal. Bojor.: *Quo pacto (inquit) victoriam sperare ausis eo bello, quo sacerdos simul et manus cruore ac caede polluit, et sacrosanctam hostiam impuris manibus sceleratiore mente contrectat.* Petr. Damianus in epist. ad Firm. episc.: *Numquid hoc legitur vel egisse, vel literis docuisse Gregorius, qui tot rapinas ac violentias a Longobardorum feritate est perpressus? num Ambrosius bellum Arianis se suamque ecclesiam crudeliter infestantibus intulit? nunquid in arma sanctorum quispiam traditur insurrexisse pontificum?* Erasmus in annot. c. 3. Luc. acriter invehitur in episcopos bellatores. Budaeus libr. 5. de asse: *An ejus temporis in mentem non venit, cum Petrus Paulusque et eorum sequaces ecclesiae architecti non armorum splendentium fiducia infecti ad proelia grassabantur, sed innocentia freti cetera inermes ad castra Christi tuenda in tumultu flagrantissimae caritatis classico ciebantur?* c. Reprehensibile etc. 23. q. 8. scribit Nicolaus, *reprehensibile valde esse, quod episcopi sunt una in acie contra piratas, cum militum Christi sit Christo servire, militum vero seculi seculo.* Albertus rex Polonorum cum Czeslaus Curo Zuanzius episcopus

Vladislaviensis multa apud eum dissereret de revocanda expeditione in Turcam, reprehendit ipsum jubens, episcopum suarum partium meminisse, quae in sacris faciendis consistant, non in gerendo bello. Cromerus l. 21. hist. Polon. Quae in contrarium afferuntur, facilem habent explicationem. 1. *Moses cum Levitis idolorum cultores interemit* Exod. 32. Respondemus: *Moses fuit dux populi Israelitici, qui potuit speciali praesertim Dei mandato intercedente alios ad vindictam armare.* 2. *Deut. 20. v. 2. Num. 10. v. 9. sacerdotes jubentur esse in castris et buccinis clangere.* Respondemus: pari ratione adhuc hodie ecclesiarum ministri in castris versantur non pugnandi gratia, nisi subitaneus quidam casus et extrema necessitas id flagitet, sed docendi, exhortandi, consolandi, sacramenta administrandi, orandi et ad preces excitandi causa. Carolomannus Francorum dux anno Christi 702. edictum edidit, in quo inter cetera sic statuit: *Nemo sacris initiatus divinoque ministerio mancipatus arma omnino ferat, aut in bellum, aut in hostem pergat.* Unus aut ad summum duo episcopi delecti suffragio cum suis sacerdotibus principem comitentur ad bella sacrandi comprecandique causa etc. Aventinus lib. 2. annal. 3. *Samuel occidit Agagum,* 1. Sam. 15. *Elias Baalitas* 1. Reg. 18. Respondemus: haec facta sunt singularia et heroica. 4. *Maccabaei pontificatum et bella gesserunt.* Respondemus: quibusdam improbat, quod regnum sibi vendicant, cum ad tribum Juda illud pertinuerit. Sed illastres victoriae divinam ipsorum vocationem videntur confirmare. Quidquid sit, extraordinaria illa et specialia V. T. exempla non possunt generalem aliquam regulam in N. praesertim T. parere.

399. Quaeritur 3. *An subditi teneantur obsequium magistratui ad quodvis bellum ipsos vocanti?* Respondemus: ut subditorum conscientias consulat, distinguendum est inter bellum notorie injustum et illud, cujus causa est dubia vel occulta. Si bellum notorie injustum magistratus moveat, subditi ab obedientia absolvuntur per regulam apostolicam Act. 5. v. 29: *Oportet Deo magis obedire quam hominibus.* Sic cursores Saulem circumstantes jussi a rege interficere sacerdotem Achimelechum recte fecerunt mandati executionem recusando 1. Sam. 22. v. 17. obstrictes Aegyptiacae recte fecerunt obedientiam detrectantes mandato regio de abjiciendis Israelitarum infantibus in profluentem Exod. 1. v. 17. Si vero causa belli adhuc sit dubia vel occulta, subditi observent regulam vulgatam, tunc certum, reliqua incertum. Jam vero certum est, quod subditi obedientiam debeant magistratui non praecipiente manifeste impia et injusta. Ergo non curiose et praepostere in belli causas et consilia magistratus inquirent, sed officii sui debitum expleant. Quodsi vel maxime belli causa non sit omni ex parte sufficiens et legitima, subditi tamen a peccato excusantur mandato sui magistratus arma capientes. Sic peccat judas, qui eum, cujus causa nondum satis cognita et examinata, morti adjudicat, sed carnifex sententiae exe-

entor non peccat, qui morti adjudicatum occidit, quia obsequitur superiori, ejus sententiam in dubio discutere non tenetur. Augustinus lib. 22. contra Faustum c. 75: *Ne illud quidem (bellum), quod humana cupiditate geritur, non solum incorruptibili Deo, sed nec sanctis ejus obesse aliquid potest, quibus potius ad exercendam patientiam et ad humiliandam animam ferendamque paternam disciplinam etiam prodesse invenitur etc.* Cum ergo vir justus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte possit illo jubente bellare civicæ pacis ordinem servans, cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est, ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ratio serviendi.

400. Quaeritur 4. *An recte faciant, qui a potestatibus mercede ad militiam se conduci patiuntur?* **Danaeus in orat. Dom. explicat. p. 236. refert, Possidonium in vita Augustini scribere, eum nunquam orasse pro illis, qui mercenariam et quaestuariam militiam extra patriam exercent. Sed in Possidonio illud non occurrit.** Mercenarios milites penitus videntur damnare P. Martyr class. 4. loc. comm. c. 16. num. 13. **item class. 4. loco. 17. num. 8. p. 1746. Erasmus Roterod. sub adag. Bellum haudquaquam lacrymosum et haud annuntias bellum** et Bucanus in inst. loc. 49. p. 798. 1. Tales milites conjiciunt se in pedicas sine causa. Nam si bellum injustum sit, excusari non possunt, cum non obedientia, sed cupiditate ducantur; 2. nisi isti ita facile accurrerent ad tympana, multa bella nec ita temere susciperentur, nec ita diu producerentur; 3. iidem efficiunt, ut patria sua male audiat et laboret odio aliarum gentium, necesse enim est, ut laesus doleat; 4. prodigi sunt vitae suae, quam oportebat conservare; 5. relinquunt vocationes suas, uxores, liberos, familias et curant aliena; 6. exhausti vires patriae suae, neque enim credibile est, eos omnes, qui exeunt, redire domum; 7. res est pessimi exempli, vendunt enim quodammodo vitam suam, non justitiae, sed pecuniae causa. At Abrahamus a rege Sodomorum, cui strenuam navaverat operam, nullam praedae partem accipere voluit; 8. laedunt eos, a quibus nunquam laesi fuerant, quod summae est injustitiae, miseri illi, quorum agros et oppida vastant atque spoliant, clamare possent: quid nos afficitis his injuriis? quid nos de vobis sumus meriti? 9. redeunt domum multo deteriores, quam cum exierint, quaeque enim vident in aliis nationibus nequiter et libidine geri, imitantur, et ubi redierint, inficiunt patriam suam; 10. pro pretio fundunt sanguinem innoxium, quos Deus execratione et exitio dignos pronuntiat Deut. 27, v. 25. Haec quidem omnia recte opponuntur temerariis illis militibus, qui abeunt ulla causarum et circumstantiarum praevia consideratione quaevis castra spe praedae et cupiditate acri illecti sequuntur, quive vocationem suam, quam Deo habent, turpiter deserunt et relictis uxoribus, liberis, artificiis etc. ex impatientia laborum et

aerumnarum in militiam abeunt. Interim tamen mercenariam militiam penitus tollere aut damnare non possunt, contrarium enim ostendunt, 1. *Baptistae testimonium.* Milites illi, quibus Johannes Baptista respondet, contenti estote stipendiis vestris Luc. 3, v. 14. mercenarios fuisse certum est, illos tamen a statu suo minime revocat, sed recte vivendi regulam illis praescribit. 2. *Apostoli dictum* 1. Cor. 9, v. 7: *Quis unquam militat suis stipendiis?* ubi militiam mercenariam cum agricultura et gregum pastura conjungit, quae non sunt res suo genere malae et damnandae. 3. *Priscorum exemplum.* Jud. 11, v. 6. Galaaditae ad Jephtham dicunt: *Veni et esto princeps noster et pugna contra filios Ammon.* 2. Reg. 3, v. 7. rex Israël Joram mittit ad regem Juda Josophatum dicens: *Veni mecum ad proelium contra regem Moab, qui recessit a me;* qui respondit: *ascendam, sicut ego sum, sic tu es.* Et quod proprie huc congruit 2. Paral. 25, v. 6. Amasias rex Juda mercede conducit de Israël centum millia robustorum centum kikal argenti; hinc Augustinus ser. 19. de verb. Dom.: *Non militare, sed propter praedam militare est peccatum, ideo quadam providentia militibus stipendia constituta sunt, ne dum sumtus quaeritur, praeda grassetur.* 4. *Simile quoddam cognatum.* Sicut jurisconsultus ad ordinem judiciorum administrandum operam suam offerre et addicere potest magistratui, cui non est subjectus; ita quoque quia oportet tales esse, qui sint ad proelia eruditi 1. Paral. 5, v. 18. ac norint armis violentiam repellere et pacem tueri, quae militandi peritia donum Dei est, ut superius ostendimus, ideo si causa belli sit justa et legitima, tales bona conscientia stipendio mereri possunt. Notandum tamen, quod mercenarii illi milites ante omnia accurate considerare debeant, an bellum ex illa parte, cui operam suam addicere cogitant, sit justum, neque enim illos perinde ut subditos excusat in dubio obedientia, cum non sint ad militandum obligati, sicut subditi.

401. Alterum justitiae et legitimi belli requisitum est *causae justitia et aequitas.* Quemadmodum enim magistratus non potest contra quosvis privatos arbitrio gladium stringere, sed accedere oportet grave quoddam delictum capitali supplicio dignum; sic magistratus non habet potestatem quovis tempore et contra quosvis bellum indicendi, sed accedere oportet justam, legitimam ac sufficientem causam. Quemadmodum peccat judex morti adjudicando eum, cujus causa nondum satis est discussa et examinata, sic peccat magistratus bellum indicens, quando causa adhuc dubia est et insufficiens, *nam bellum est actus justitiae et summus gradus vindictae publicae.* Quando ergo reges audiunt, veram et justam militiam Deo probari, nequaquam existiment, libera ipsorum cupiditati, libidini ac iracundiae frena laxari ac liberrimam potestatem movendi bella ipsis concedi, sed sollicite expendant prudentissimae feminae Abigaëlis verba ad Davidem pronuntiata 1. Sam. 25, v. 28: *Quia proelia Domini proelialis, malitia*

2. Causae
impulsi-
vae belli
justi-
tiae et
aequitas.

ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitae, hoc est caveas a bello injusto et a sanguine innoxio effundendo. Celebratur San Paulini comitis dictum a Dinotho: Qui vincere cupit, Deum aequitate causae et belli a se suscepti in suis partibus habere studeat.

Frangit et attollit vires in milite causa,
Quae nisi justa subest, excutit arma pudor,

canit Propertius lib. 4. eleg. 6. *Injusta bella tristes et funestos habere solent exitus*, inquit Herodotus lib. 1. Nunquam ergo bellum suscipiatur, nisi justa ac necessaria subsit causa, ut heroice dixit Octavianus Caesar referente Cuspiniano in ipsius vita p. 11.

Causae
justi belli
tres.

402. **Causae belli spectant vel nos ipsos, vel socios nostros. Ad priorem classem pertinent tres causae: 1. cum vim a nobis nostrisque arcemus et sic patriam, libertatem, parentes armis tegimus; 2. cum res nobis vi ablatas repetimus. Non tamen nisi omni remedio deficiente ad arma deveniendum l. ait praeter §. si debitores ff. de his qui in fraud. credit; 3. cum violatos legatos vendicamus. Ad posteriorem cum socios et nobis foedere junctos ab extraneis oppressos liberamus iisque auxilia nostra implorantibus opem ferimus. ** Possunt autem causae justi et legitimi belli ad tria revocari capita. Prima causa est necessaria defensio; 2. justa vindictio; 3. legitima ablatores recuperatio, quas causas conjungere videtur Augustinus libr. 22. contra Faustum c. 75. hisce verbis: *Bellum quod gerendum, Deo auctore suscipitur, recte suscipi dubitare fas non est, vel ad terrendam, vel ad obterendam, vel ad subjugandam mortalium superbiam*. Duas posteriores causas exprimit quaest. 10. in Jos. et citatur c. Dominus etc. caus. 23. quaest. 2: *Justa bella definiri solent, quae ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas, quae bello petenda est, vel vindicare neglexit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injuriam ablatum*. Primam et tertiam causam complectitur Isidorus lib. 18. etymol. c. 1. et citatur c. Justum etc. caus. 23. quaest. 1: *Bellum recte suscipitur vel de rebus repetendis, vel de injuriis propulsandis*. Scholastici tres causas conjungunt. Thomas 2. 2. q. 40. Biel 4. sent. dist. 15. q. 4: *Causa justi belli reducitur ad tres fontes, qui sunt: defensio legum humanarum ac divinarum, patriae ac hominum; correctio malefactorum et injuriantium ac correctio negligentium; recuperatio injuste ablatorum vel detentorum*. Qui dichotomia delectantur, possunt dicere, bellum aliud esse defensivum, cujus causa est necessaria defensio; aliud offensivum, cujus causa est vel justa vindicta, vel rerum injuste ablatorum repetitio. Potest etiam hoc modo procedi: *Causa belli justi est vel defensoria, vel vindicatoria*. Vindicatoria vel ob injuriam Deo et reipublicae illatam, vel propter recuperationem bonorum ablatorum.

1. Neces-
saria de-
fensio.

403. 1. *Defensionis causa justum et legitimum a magistratu suscipi bellum, jure divino, naturali*

ac humano probatur, quia vim vi defendere omnes leges omniaque jura permittunt. l. 45. §. 4. ad leg. Aquil. Hoc ratio doctis et necessitas barbaris a mos gentibus et feris natura ipsa praescripsit, ut omnem semper vim, quaecunque ope possunt, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent, Cicero pro Milon. Justum ergo et necessarium est bellum, quo religio, patria, parentes, uxores, liberi etc. contra vim illatam defenduntur. Hinc recte Palingenius in zodiaco vitae in capric. p. 262:

Ergo decet sapientem uti ratione et amare
Inprimis pacem, pacem complectier omni
Conatu ac studio, nisi forte aliquando coactus
Pugnet pro patria pro seque suisque tuendis.
Tunc venia est dignus, tunc fit sine crimine bellum,
Nam fas jusque sinunt vim vi propellere, fraudem
Fraude, velut meritum merito pensare decorum est.

Cum enim magistratui subditorum defensio ac tutela divinitus sit commissae, ideo gladium itidem divinitus sibi traditum pro subditorum defensione potest jure ac legitime in bello expedire. Ceterum duplex est defensio, cujus causa bella geruntur: *propria et aliena*. *Propria*, si a subditis, *aliena*, si a confederatis et oppressis vis illata repellitur. Sunt enim diversa hominum genera, pro quorum defensione magistratus juste capit arma. 1. *Subditi*, cujus defensionis exemplum habetur 1. Sam. 11, v. 11. ubi Saul oppidum Israëliticum Jabes Gilead ab obsidione Ammonitarum liberat; 2. Paral. 20, v. 1. ubi contra Josaphatum regem Juda congregantur filii Moab, filii Ammon et habitatores montis Seir sive Edomitae, contra quos in bellum progreditur Josaphatus praemissis prius seriis ad Deum precibus, in quibus de justitia causae suae agit v. 10: *Eccae filii Ammon et Moab et mons Seir, per quos non cessasti Israël ut transirent, quando egrediebatur de Aegypto, sed declinaverunt ab eis et non interfecerunt eos, v. 11. et contrario agunt et nituntur nos ejicere de possessione, quam tradidisti nobis, v. 12. Deus noster, ergo non judicabis eos? Sic etiam 1. Macc. 3, v. 20. cum Antiochi exercitus Israëlitas oppugnaret, orat Judas Maccabaesus: *Ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci et superbia, ut disperdant nos et uxores nostras et filios nostros et ut spolient nos, v. 21. nos vero pugnabimus pro animabus nostris*. De hoc casu defensionis loquitur etiam Christus Joh. 18, v. 36: *Si regnum meum esset de hoc mundo, ministri mei utique certarent, hoc est armarem subditos ad mei regni defensionem*. 2. *Cognati*, Gen. 14, v. 12. cum quatuor reges Lothum filium fratris Abrahæ ejusque substantiam in bello abstulissent, Abrahamus Lothum cognatum suum proximum defensurus trecentos et octodecim vernaculos domus suae armat. 3. *Confederati*. 1. Macc. 5, v. 31. Romani ad Demetrium regem scribunt: *Quare gravasti jugum tuum super animas nostros et socios Judaeos? v. 32. Si iterum adieris nos adversum te, faciemus illis judicium et pugnabimus tecum mari terraque*. Aristoteles in rhet. ad*

Alex. c. 37: *Oportet injuriam passos pro se ipsis arma capere, aut pro cognatis et beneficiis, itemque sociis injuria affectis auxiliari.* 4. *Dedititii vel clientes, qui in fidem et clientelam sese dederunt.* Jos. 10, v. 6. Gabaonitae, qui Israëlitis sese subjugarant, mittunt ad Josuam dicentes: *Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum, adscende cito et libera nos ferque praesidium, convenerunt enim adversum nos omnes reges Amorraeorum etc.* quorum precibus Josua obsequitur et insignem, imo miraculosam victoriam ab Amorraeis reportat.

404. Quaeritur hoc loco: 1. *An in quovis defensionis casu arma expedienda?* Respondemus: minime vero, sed accurate omnes circumstantiae sunt examinandae tum in propria, tum aliena defensione. In propria, 1. ne adversus magistratum culpa nostra offensum defensionem paremus, sed culpam potius humili subjectione deprecemur. Quodsi vel maxime extra culpam simus, tamen contra superiorem magistratum ad arma nequaquam temere prosiliamus, sed modis omnibus animum ipsius exulceratum placare studeamus. 2. Ne adversus eos, qui justis injuriis lacessiti bellum nobis inferunt, ad arma properemus, sed primo omnium satisfactionem offeramus et controversum negotium delectis quibusdam arbitris componendum nos commissuros promittamus, quodsi oblatam conditionem hostis acceptare noluerit, tum demum defensioni bellicae locus est relictus, ita tamen ut ad satisfactionem animo semper simus parato. 3. Ne adversus eos, qui potentia ac viribus nobis longe superiores sunt, temeraria arma capiamus, nec ἀνισχυτοὶ τοῖς ἀντιπαραστάταις conemur, sed quasvis potius conditiones pacis, etiam duriores et rebus nostris adversas acceptemus, quam de summa rei cum certissimo exitii periculo decertemus. Luc. 14, v. 31: *Quis rex iturus committere bellum adversus alium regem non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere illi, qui cum viginti millibus ad se venit?* v. 32. *alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea quae pacis sunt.* In aliena defensione cavendum, ne dum aliis inservire studemus, ipsimet consumamur. Quamvis enim recte dictum a Tullio lib. 1. offic. eum, qui non defendit nec obsistit, si potest, injuriae, tam esse in vitio, quam si parentes aut patriam aut socios deserat; quamvis etiam pium et humanum sit laborantibus et injuste oppressis opem ferre; tamen virium nostrarum semper habenda est ratio, ne pennas ultra nidum extendamus et bellis non necessariis nos ipsos implicemus.

405. Ex quo facile intelligitur, quid respondendum ad quaestionem 2. quando porro quaeritur, *An oppressis, qui nec cognationis, nec confoederationis jure nos attingunt, nec in nostram potestatem sese dedunt, sed humanitatis jure nostram fidem nostrumque implorant auxilium, suppetiae sint forendae?* Etenim si injuste illos oppressos esse constet, si hostis victoria et felicitas nobis maximo futura sit incommodo aut periculo, si vires nobis suppetant,

si foedera aut causae aliae minime impediunt, auxilium ipsis ferendum esse nemo ambigit; sed si vel omnia, vel aliqua modo sese habeant contrario, XIV. 287. aliena pericula non faciamus nostra. Praestat habere dubium amicum quam hostem certum, si is sit potentior.

406. Quaeritur 3. *An ob religionis defensionem arma capienda?* Respondemus: quodcumque et quacumque de causa subditi injuste ab hoste opprimuntur, sive religionis, sive libertatis, sive alius quidam praetextus quaeratur, magistratus eorum defensionem suscipere debet. In tali enim bello non hoc praecipue quaeritur, an religio in se ac per se armis et vi corporali defendenda, sed an subditi ob religionis professionem injuste oppressi a magistratu contra vim illatam sint defendendi, id quod non licitum solum, sed etiam necessarium esse dicimus. 1. Macc. 3, v. 20. cum Antiochus Israëlitas propter religionem oppugnaret, dicit Judas Maccabaeus: *Ipsi veniunt, ut disperdant nos et uxores nostras et filios nostros; v. 21. nos vero pugnabimus pro animabus nostris et pro legibus nostris.* Augustinus epist. 50. ad Bonifac. et citatur c. Maxim. caus. 23. q. 3: *Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petit ab imperatore Christiano (contra hostes ecclesiae) non tam sui ulciscendi causa quam tuendae ecclesiae sibi creditae. Quodsi praetermisisset, non ejus fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim et apostolus Paulus vitae suae transitoriae consulebat, sed ecclesiae Dei, quando contra illos, qui eum occidere conspiraverunt, consilium eorum tribuno, ut proderetur, effecit, unde factum est, ut eum ad locum, quo fuerat producendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Idem epist. 164. ad Emeritum, et habetur c. Nostri etc. caus. et quaest. dict.: Nostri (Catholici) adversus privatas et illicitas vestrorum (Donatistarum) violentias, quas et vos ibi, qui talia non facitis, doletis et gemitis, a potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequantur, sed qua se defendunt. Proinde si patriam, si libertatem, si fortunas adversus injustam hostium vim defendere licet, quidni etiam religionem defendere liceat, unde pro aris et focis pugnare veteri proverbio dicuntur, qui se suosque justo bello defendunt.*

407. 2. *Vindictae publicae causa legitimum a magistratu bellum geri, constat ex dicto apostolico Rom. 13, v. 4: Non frustra portat gladium, sed minister Dei est, vindex in iram illi, qui male agit.* Colliguntur autem ex V. T. duo genera delictorum, propter quae coercenda ac punienda magistratus bellum suscepit. Unum est ecclesiasticum, alterum vero politicum. Ecclesiasticum est gentis vel civitatis ejusdam idololatria. Deut. 13, v. 12: *Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, aliquos dicentes: v. 13. Egressi sunt filii Belial de medio tui et averterunt habitatores urbis suae ac dixerunt: Eamus et serviamus diis alienis, quos ignoratis. v. 14.*

3. An ob religionis defensionem arma capienda.

2. Legitima vindicta.

Quaere solícite et diligenter rei veritate perspecta, si inveneris certum esse, quod dicitur, et abominatio- nem hanc opere perpetratam in medio tui, v. 15. statim percutes habitatores urbis illius in ore gladii ac delebis eam etc. Idem vero iudicium esse debet de hac lege, quale de praecedente in eodem capite, quod pseudopropheta ad idololatriam populum illiciens sit interficiendus, de qua egimus superius. Politica delicta, propter quae bella gesta sunt, inveniuntur complura. 1. *Legatorum violatorum.* Cum enim legati jure gentium sint inviolabiles, ideo legatorum violatione jus gentium violatur et summa magistratui leganti ignominia irrogatur, quam armis vindicare jure potest, 2. Sam. 10, v. 4. 1. Paral. 19, v. 4. Hanon rex Ammonitarum Davidis legatos insigni contumelia afficit, quam justa severitate David vendicat. 2. *Factorum violatio.* Cum enim foedera et pacta sint juris gentium, ideo eorum violatione jus gentium violari jure censetur. 2. Reg. 3, v. 6. Mesa rex Moabitarum discedit a foedere, quod inierat cum regibus Israëliticis, ideo Joram rex Israël mittit legatos ad Josaphatum regem Juda dicens: *Rex Moab recessit a me, veni mecum in proelium.* 3. *Cum hostibus conjunctio.* 2. Sam. 8, v. 5: *Venit Syria Damasci, ut praesidium ferret Adareser regi Soba (Davidis hosti) et percussit David de Syria viginti duo millia virorum et facta est Syria David.* Qui enim hostibus in bello sese conjungit, eodem cum hostibus loco merito habetur. 4. *Publicorum flagitiorum neglecta vindicta.* Cum enim magistratus divinitus constitutus sit, ut externam disciplinam tueatur et notoria flagitia honestatem et tranquillitatem publicam turbantia puniat, ideo si in hoc officio negligens deprehenditur, divino iudicio bellis quandoque involvitur. Jud. 20, v. 13. mittunt *Israëlitae* legatos ad tribum Benjamin et scelerosos homines ad supplicium poscunt, quod cum facere recusarent, bello eos invadunt. Bella, quibus Israëlitae speciali mandato divino intercedente Cananaeos aggressi sunt, fuerunt poenae scelerum et flagitiorum, quibus impia et idololatrica gens fuit immersa. Levit. 18, v. 25: *Visitabo scelera illius gentis, quibus terra est polluta, ut evomat habitatores suos.*

408. Quaeritur hoc loco: 1. *An ob quamevis vindictam bella statim movenda?* Respondemus: minime vero, sed 1. si offensae sunt leviores, quae absque publicae salutis et auctoritatis detrimento condonari possunt, tunc praestat poenam remittere. 2. Si offensio a persona una vel altera proficiscatur, propter illam toti regioni vel civitati non statim inferendum bellum, ne innocentes alienam culpam luere cogantur. 3. Si is, qui laesit, viribus est superior, tum praestat injuriam dissimulare quam periculo se et sua exponere. 4. Si is, qui laesit, ad satisfactionem vel legitimam causae cognitionem sese offerat, in eum enim, qui jure agere et satisfacere paratus est, nefas est bellum sumere tanquam in injurium, ait Thucydides lib. 1. 5. Si vel maxime hostis non offerat satisfactionem, tamen cum bellum sit medium vindictae grave

et periculosum, ideo prius pacifice ab hostibus debita satisfactio petenda est, antequam bellum inferatur.

409. 2. *An si hostis nolit initio satisfacere, potest tamen bello jam inchoato pacem petat et satisfactionem offerat, alter teneatur a bello cessare?* Cajetanus statuit, quod ante bellum inchoatum tenetur quidem satisfactionem acceptare, post inchoatum bellum vero nequaquam, sibi enim imputet, quod media et tempus pacis neglexerit. Sed rectius distinguitur inter strictum justitiae rigorem et inde blandum Christianae caritatis fervorem. Si strictum justitiae rigorem expendere velimus, princeps, qui justam belli causam habet, non tenetur satisfactionem, praesertim post inchoatum bellum, acceptam quia gerit personam judicis, et vindex scelerum divinitus constitutus est; sed quia bellum est supplicium gravissimum, quo non solum is punitur, qui peccavit, sed etiam multi innocentes simul e medio tolluntur, ideo caritas Christiana exigit, ut a bello cessetur, quando debita satisfactio offertur, nisi boni communi magis expediat, eum, contra quem pugnatur, funditus extirpare, quales olim erant Cananei, quos Deus jussit penitus deleri Deut. 20, v. 17. Quodsi princeps obvertere velit, se jamdum nequam belli sumtus fecisse, ideoque a bello cessare ab integrum non esse, audiat quid homo Dei ad regem Amasiam dicat 2. Paral. 25, v. 9. cum enim rex a bello abstinere jussus diceret: *Quid fiet de centum talentis, quae dedi militibus Israël?* respondit illi propheta: *Habet Dominus, unde tibi dare possit multo his plura.*

410. Quaeritur 3. *An infideles et barbaros populos, qui nulla injuria nos affecerunt, bello invadere liceat?* Notum est, quae crudelitate Hispani Americanos, a quibus nunquam laesi fuerant, tractaverint de qua ex Ludov. Granatensi, Bartholomaeo de Casa, Lipsio et Acosta diximus in tract. de ecclesia §. 198. quibus addendum illud Wilhelmi principis Auracici in apol.: *In Indiis Hispani plusquam vix centenas myriadas hominum crudelissime occiderunt, idque tam portentosa crudelitate, ut omnes omnia temporum crudelitates ac tyrannides, de quibus audivimus, aut legimus, ludus jocusque sint pro illorum in Indos immanitate, quemadmodum etiam ea de re libris ipsorummet episcopi ac doctores testatum reliquerunt.* Sed opponimus hisce bellis defectum 1. *mandati divini.* In V. T. jusserat Deus Cananaeos gentem idolatricam et impiam bello invadere et extirpare, sed in N. T. de infidelibus ac barbaris bello oppugnandis nullum habemus Scripturae testimonium. 2. *Modi legitimi.* Christus et apostoli religionem non propugnaverunt armis, sed armis propagandam docuerunt. 3. *Causae justae.* Absunt hic omnia, quae justam ac legitimam bellum faciunt. Nec enim defensionis gratia contra infideles talia bella geruntur, nisi forte vicinorum oppressione viam ad nos affectant, quo in causa merito reprimuntur; nec injuriae illis, a quibus instantur, unquam intulere; neque quidquam, quod

Quaestiones de vindicta. 1. An ob quamevis vindictam bella movenda.

armis recuperandum sit, ipsis eripuerunt, hic ergo locum habet illud Augustini lib. 4. de civ. Dei cap. 6: *Inferre bella finitimis et inde in cetera procedere ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere et subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* Quae in contrariam partem afferuntur, fallaciam consequentis conjunctam habent omnia. Non enim sequitur, *justum est, ut Christiani utpote meliores imperent ethnicis utpote deterioribus. Ergo hi ab illis armis sunt subigendi. Religio et vita infidelium sunt corrigenda. Ergo armis sunt invadendi. Delicta ipsorum punienda. Ergo nobis licet bello eos invadere.* In consequente semper plus subsumitur, quam antecedens permittit. Refero huc locum ex Bellarmino lib. 3. de laicis c. 15. § Secunda conditio etc. *Princeps* (inquit) *non est iudex nisi hominum sibi subditorum, ergo non potest quaecunque peccata aliorum hominum punire, sed solum ea, quae cedunt in detrimentum populi sibi subjecti. Nam etsi non est iudex ordinarius aliorum, tamen est defensor suorum et ratione huius necessitatis efficitur esse quodammodo iudex eorum, qui suis injuriam fecerunt, ita ut possit eos gladio punire.* Haec Bellarminus, quae quomodo cum donatione Alexandri VI. qui Lusitanis Indiam orientalem, Hispanis occidentalem bello acquirendam et occupandam mirabili liberalitate donavit, conciliari possint, ipse viderit.

411. Quaeritur 4. *An propter negatum exercitus per terram alienam transitum domino illius terrae juste inferatur bellum?* Affirmat Augustinus q. 44. in Numeros. *Notandum est* (inquit), *quemadmodum justa bella gerebantur, innoxius transitus negabatur, qui jure humanae societatis acquirere debet.* Justitiam ergo belli inter Sihonem Amorraeorum regem et Israëlitas Num. 20. ex negato transitu deducit. Hanc Augustini sententiam glossa juris canonici. c. Notandum etc. caus. 23. q. 2. confirmat ex jure civili. l. in summa. ff. de aq. pluvia coërcenda, ubi permittitur aliquid in agro alieno, modo id fiat sine possessoris nocumento. l. per agrum C. de servitutibus, ubi Maximianus et Diocletianus decernunt, *ut via publica utaris, nemo potest prohibere.* At hoc Israëlitas tantum petebant, ergo repulsi juste bellum susceperunt. Sed justitia hujus belli Israelitarum cum Sihone ex alio capite rectius deducitur, egressus ipse erat e finibus suis cum exercitu et Israëlitis injuriam inferebat, Jud. 11, v. 20. merito igitur arma adversus ipsum capiebant. Dubium enim adhuc est, an propter transitum negatum recte capiantur arma, cum alia ratio sit *privatorum hominum*, de quibus jus civile agit, alia vero *totius exercitus*, sed de his jurisconsulti plenius.

412. 3. *Ablatorum et injuste possessorum recuperationem esse justam belli causam*, constat ex jure divino et humano, quod rapinas et injustam alienorum bonorum possessionem prohibet. Id ipsum colligitur ex defensione subditorum et provinciae magistratui demandata. Si enim princeps totum imperium salvum esse velit, non ferat, ut singulae

eius partes sensim decerpantur, quia sublati partibus tandem etiam totum interit. 1. Sam. 30, v. 16. cum Amalecitis oppidum Sicleg incendissent ac captivas duxissent mulieres, David ipsos insequitur et ad internecionem usque caedit. 1. Reg. 22, v. 3. 2. Par. 18, v. 2. Achab rex Israël dicit ad servos suos: *Ignoratis, quod nostra sit Ramoth-Galaad, et negligimus tollere eam de manu regis Syriae?* quod huic bello eventus exoptatus minime respondit, Achabi impietati tribuendum. Notandum tamen, quod ea, quae juste nobis erepta sunt, bello ne utique quam reposcenda, quodque cum potentioribus ob recuperationem amissorum temere non sit configendum, ne dum partem quaerimus, totum interim amittamus.

413. Atque haec dicta sint de justis ac legitimis belli causis, ex quibus facile potest fieri iudicium de injustis et illegitimis causis, quia verum est sui et obliqui index. Chemnicus ex verbis Johannis Baptistae Luc. 3, v. 14. erudite colligit tria injustorum bellorum genera: 1. *ex concussione*, quando quis ideo bellum infert, quia est potentior; 2. *ex syco-phanta*, quando sine justa causa praetextu quaeritur, vere enim dixit Polybius: *In bellis aliud est avaritia, aliud nequicia*; 3. *propter praedam*. Testantur historiae et comprobant experientia, causas bellorum manifestas, quae exterius praetextuntur, ab occultis, quae intus premuntur, saepius toto coelo dissidere. Ambitio, avaritia, ira, dominandi, habendi et ulciscendi cupiditas multorum bellorum causae sunt, quae ob id raro felici terminantur exitu. Accidit enim plerumque ambitiosis et avaris illis bellatoribus, quod camelo, qui cornua desiderans etiam aures perdidit. Princeps quidam Tartarorum regem Rutenorum non necessarium bellum sibi moventem in proelio captum interfecit et ex calvaria ipsius poculum inauratum fieri curavit, cui haec verba inscripsit: *Hic aliena appetendo amisit propria.* Pyrrhum gloriae cupiditas et profunda imperii libido difficillimis bellis implicuit ac tandem perdidit, Plutarchus in Pyrrho. ** *Illegitimae bellorum causae sunt variae. 1. Ambitio et avaritia.* Scythae ad Alexandrum M. ex ambitione bella moventem: *Si dii habitum corporis tui avaritiae animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, altera manu orientem, altera occidentem attingeres*, Curtius lib. 7. p. 167. 2. *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas et libido dominandi.* ** Cogitent vero Christiani ac pii principes, serio inquam cogitent, gravissimam Deo reddendam rationem, si bella non necessaria moverint, si populos fidei suae commendatos hostium praedae exposuerint, si illorum sanguinem, pro quibus Christus sanguinem suum fudit, temere profundi curaverint. Bonus princeps, inquit Seneca, *alieno sanguini tanquam suo parcat et scit, homini non esse homine prodige utendum.* Ac probe notandum, quod Scholastici recte disputant, *eum, qui injustum movet bellum, non posse bona conscientia possidere, quae bello sunt acquisita, sed teneri ad restitutionem*, qua de re aannotabimus quaedam conclusiones ex

si feliciter bellum gerere cupimus. *Armanda mens erit fide et manus prece et vita castis moribus.* Fecerunt id ipsum Romani gentilium superstitioni dediti, quibus si quando in hostes eundum esset, supplicationes publicas ad deorum templa indicebant.

3. *Fiduciae in solum Deum collocationem.* Quamvis enim causa belli sit justa atque omnia ad bellum necessaria in parato habeantur, tamen non confidendum est bonitati causae nec militum copiae nec humanae prudentiae aut potentiae, sed solius Dei auxilio ac praesidio, quod cum Jud. 20, v. 18. Israëlitae contra Benjaminitas pugnaturi negligerent, aliquoties profligati sunt. De praesentia Dei in bellis legitimis praeclara exstat promissio Deut. 20, v. 4: *Non pertimescat cor vestrum, quia Dominus Deus vester in medio vestri est et pro vobis contra adversarios dimicabit*, illam vera ac firma fide in bello necessario ac legitimo princeps amplectatur, inque solo Dei praesidio omne perfugium habeat constitutum. Psalm. 20, v. 8: *Hi in curribus et in equis confidunt, nos autem nominis Domini Dei nostri recordabimur*, v. 9. *ipsi incurvabuntur et cadent, nos autem stabimus et exaltabimur.* Psalm. 27, v. 1: *Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo?* v. 3. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si consurgat adversum me proelium, in hoc ego sperabo.* Psalm. 44, v. 6: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu et in nomine tuo concubabimus insurgentes contra nos.* 1. Macc. 3, v. 19: *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de coelo fortitudo est etc.* 4. *Pacis oblationem.* Pium est et humanum, omnia prius media pacis tentare quam arma capere. Praecepit hoc Deus ipse populo suo Deut. 20, v. 10: *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem.* Sihonem regem in Hesbon tradiderat Deus cum tota regione in manum Israëliitarum, interim tamen Moyses mittit ad eum legatos בְּרִי שָׁלוֹם, verbis pacis sive pacificis, Deut. 2, v. 26. Sic Jud. 11, v. 12. Jephtha mittit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui dicerent: *Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* Similia exempla exstant 2. Reg. 14, v. 10. ubi Joas rex Israël a rege Juda Amasia ad bellum provocatus respondet: *Sede in domo tua, quare provocas malum, ut cadas tu et Juda tecum?* 2. Paral. 35, v. 21. ubi Nechao Aegypti rex ad Josiam regem Juda in occursum sibi procedentem dicit: *Quid mihi et tibi est rex Juda? non adversum te hodie venio.* Conjunge 1. Maccab. 15. Bellum est unum ex atrocibus et saevis remediis, quae adhibenda non sunt, nisi summa exigit necessitas, perinde ut medici non trunt aut secant, nisi totius corporis salus periclitetur. Romani, inquit Varro libr. 2. de vit. popul. Rom. bella et tarde et nulla licentia suscipiebant, et quod bellum nullum nisi pium putabant geri portare, priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas sciebant, faciales legatos res repetitam mittebant quatuor, qui si postulata impetrassent, oedus cum iis feriebant; sin minus, re deliberata

bellum indicebant. 5. *Noteriorum flagitiorum in castris prohibitionem.* Quodsi enim Dominum Deum nostrum in castris nobiscum habere desideramus, ut pro nobis contra adversarios dimicet, Deut. 20, v. 4. utique castra non debent esse officinae impietatis et asyla flagitiosorum. Jos. 7, v. 12. dicit Dominus: *Non poterit Israël stare ante hostes suos, quia pollutus est anathemate; non ero ultra vobiscum, donec extirpetis eum, qui hujus sceleris reus est.* Judith 5, v. 22. dicit Achior ad Holofernem: *Si est aliqua iniquitas in conspectu Dei ipsorum, tradet illos Deus ipsorum tibi etc.* In bellis aliquid confert militaris prudentia, maximum vero gratiosa Dei praesentia, quae piis ipsum timentibus et ex fide invocantibus est promissa; quodsi ergo castra sunt tacernacula pietatis, erunt etiam domicilia omnis felicitatis, testantur enim historiae, eosdem exercitus ut plurimum et pios et victoriosos fuisse. Exsulent igitur a castris dirae, blasphemiae, libidines etc. in ipsis etiam oppidorum expugnationibus temperandum a sanguine civium, cum de victoria jam certo constet, a saevitia in sexum muliebrem, in decrepitos senes, infantes ac pueros, a stupris et adulteriis, a raptu virginum ac matronarum, quia lex divina, non moechaberis, nullam in bellis habet exceptionem.

6. *Post impetratam victoriam gratiarum actionem.* Cum enim victoria ex hostibus sit insigne Dei donum, ideo aequum est, ut gratiae pro eo victori summo agantur debitae. Genes. 14, v. 20. Melchisedecus post reportatam insignem ex hostibus victoriam in Abrahae occursum procedit dicens: *Benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.* Exod. 17, v. 14. cum ex Amalecitis Israëlitae victoriam retulissent, praecipit Deus Moysi: *Scribe hoc in libro pro memoriali. Et aedificavit Moyses altare.* Jud. 5. describitur ἐνδύσιον Deborae. 2. Paralip. 20, v. 26: *Congregati sunt in valle benedictionis, eo quod dedisset illis Deus gaudium de inimicis suis.*

416. 2. *Justitia* requirit 1. ut praecedat legitima belli denuntiatio, quam vocant clarigationem, cujus vocis originem exponit Taubmannus in Amph. Plaut. act. 1. scen. 1. Fit illa denuntiatio per facialem, qui pro injuria satisfactionem vel ablatorum restitutionem flagitat, eam vero recusantibus bellum indicit. Nititur jure divino; Deuter. 20, v. 10: *Offeres primum pacem.* Jud. 12, v. 1. Ephraimitae ad Jephtham dicunt: *Incendemus te et domum tuam.* Jure gentium apud omnes populos recepto, de quo Alexandrinus ab Alexandr. lib. 5. genial. dier. c. 3. Gellius libr. 16. noct. Atticar. capite 4. Livius libro 1. decad. 1. p. 16. Barnab. Brissonius libr. 4. form. etc. Jure civili, ut colligitur ex verbo decrevit l. 24. ff. de captiv. et postlimin. l. 118. de verbor. significat.; ac evidenti ratione. Aequum enim est bellum prius indicare quam inferre, perinde ut in causis forensibus prius in jus vocamus et litem denuntiamus; stolidum contra armis repetere, quod vel postulationis aequitate vel sola armorum comminatione impetrare possis, hinc Cicero lib. 1. off.: *Nullum bellum justum est, nisi*

tarii legere licet. Requiritur ad bellum pecuniae rerum gerendarum nervi, quae ex tributis subditorum et spoliis hostium comparandae, quin et honesta frugalitate in usum futurum comparandae; requiritur *commeatus*, qui alimenta et vestimenta militum et pabulum equorum complectitur; requiruntur omnis generis *instrumenta bellica*, ad pugnam navalem instructae *classes*, quae omnia ante bellum comparanda, ne illorum defectus necessariae defensionis sit impedimento. *Conscribendi* sunt milites, non quivis praedae spe advolantes, sed corporis et animi dotibus bello aptis, ut et necessariis armis tam *φυλακτικοῖς*, quam *ἀμυντικοῖς* probe instructi; eorum instituenda est *lustratio*, ejus exemplum describitur 1. Sam. 29, v. 2. iidem sedulo *exercendi* in tractandis armis, in faciendo opere, in ordine servando etc. eligendi *duces* scientia rei militaris, virtutibus heroicis ac bellicis, auctoritate et felicitate praediti, quos commendet *labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo*, ut Cicero pro leg. Manil. loquitur. Constituendi sunt *senatores* sive consilarii bellici, qui ingenii celeritate, iudicii dexteritate et experientia longo rerum usu confirmata atque auctoritate plurimum polleant etc. 2. In ipso bello loci ac temporis ad pugnandum apti accurata observatio. Deliberandum enim sedulo, an praestet hostem domi exspectare, an vero belli molem in ejus fines transferre; quo tempore conveniat hostem aggredi, quis proelii locus debeat constitui; qui trepidantem et formidantem exercitum ad pugnam educit, fugere ipsum docet, non vincere. Sic Abraham Gen. 14, v. 15: *Divisis sociis irruit noctu super hostes securos ac nihil tale metuentes*. Jos. 10, v. 9: *Josua repente irruit super hostes tota nocte adscendens. Commoda aciei instructio*. 2. Sam. 10, v. 9. videns Joab, quod esset adversum se proelium et ex adverso, et post tergum, *elegit sibi ex omnibus electis Israël et instruxit aciem contra Syrum*, v. 10. reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui *rexit aciem adversus filios Ammon* etc. Ubi accurate dispiciendum, an et quando conveniat, ipsummet principem in acie stare. 2. Sam. 18, v. 3: *Tu unus solus pro decem millibus computaris. Idonea castrorum metatio*; eorum omnium, quae nocumentum ac periculum afferre possunt, *diligens evitatio*, qualia sunt securitas, contemptus hostium, nimia festinatio, ordinum solutio. *Militum ad pugnam animatio*, quae oratione et alacritate ducis obtinetur. *Consiliorum hostilium diligens perscrutatio* etc. 3. Post bellum obtenta jam victoria requiritur *cauta circumscriptio*, ne vel negligentia et incuria, vel nimia fiducia ac temeritate victoria e manibus excutiat, saepe enim *spoliantem jam et exsultantem Mars evertit et percutit ab abjecto*, Cicero pro Mil.; ne fugienti hosti nimium instemus, male enim pugnatur cum desperatis et spes fugae adempta in furem et invictam audaciam erumpere consuevit. **Onosander in strategico c. ult.: *Postquam omnia feliciter et ex animi sententia cesserunt, sine bellicis negotiis imposito caveat imperator, ne*

ob res secundas elatior aut gravior videatur, sed placidus sit et benignus, neve fastum minaci ac truculento vultu prae se ferat, sed civilem et amicabilem benevolentiam comiter omnibus exhibeat, illa enim invidiam et livorem gignunt, ista mutuum amorem conciliant.** In praedae divisione apud Israëlitas etiam illorum fuit habita ratio, qui supellectilem custodierant, nec in proelium progressi fuerant. Numer. 31, v. 27. Jos. 22, v. 8. 1. Sam. 30, v. 24. Sed de his ac similibus scriptores politici plenius tractant.

418. 4. *Fortitudo* in bellis vel maxime necessaria, sine qua nihil rectum salutare sperari potest. Deut. 20, v. 3. Sacerdos in acie consistens sic alloquebatur populum Israëliticum: *Non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos*; quin et duces audiente exercitu proclamabant v. 8: *Quis est homo formidolosus et corde pavido? vadat et revertatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est*. Exempla exstant Jud. 7, v. 3. 1. Macc. 3, v. 6. Semper in proelio illis maximum est periculum, qui maxime timent. *Audacia pro muro habetur*, inquit Salustius in bell. Jugurth. Quodsi ergo acies in bello inclinari incipiunt, non statim animus despondendus, nec fuga saluti consulendum, sed milites ducis alloquio animandi, *paventibus occurrendum, cedentes retinendi, fugientes rerocandi*, Tacitus lib. 3. hist. nec post acceptam cladem animus serviliter abjiciendus, sed vel damna accepta sarcienda, novi delectus habendi, sociorum auxilia quaerenda etc. vel victori cedendum et tempori eventus permittendus.

419. Quaeritur hoc loco 1. *An bellica stratagemata approbanda sint?* Duo statuuntur a polemicis rei scriptoribus hostis debellandi media, *βία* sive *ὄψις χαλκός* et *δόλος* seu *ἀπάτη*, vis seu acutum ferrum et dolus seu deceptio, quam etiam vocant *στραταγήματα*, quae singulari arte et solertia in hoste tum cavendo, tum opprimendo perficiuntur. De his quaeritur, an sint licita et approbanda? Affirmamus sequentibus permoti argumentis. 1. *ex jure divino*, Jos. 8. v. 2. dixit Deus ad Josuam: *Facies urbi Hai et regi ejus sicut fecisti Jericho et regi illius, pone insidias urbi post eam*. Jud. 20, v. 29. cum Israëlita mandatum pugnae et promissionem victoriae accepissent, *posuerunt insidias per circuitum urbis Gabaa*. 2. Sam. 5, v. 23. dicit Deus ad Davidem: *Non adscendas contra Philistaeos, sed gyra post tergum eorum et venis ad eos ex adverso pyrorum*. 2. A probatis exemplis. Abrahamus noctis beneficio usus exercitu in turmas diviso partim securos, partim temulentos oppressit Gen. 14, v. 15. Josuae et Davidis exemplum in aprico positum, cujusmodi plura ex sacris et profanis historiis colligit Zwingerus in theatro lib. 3. Polyaeus et Reusnerus in stratagematographia. Quod Deus jubet loquens ad Josuam, ut constituat sibi retrorsus insidias, id est insidiantes bellatores ad insidiandum hostibus, hinc admonemur, non in-

4. Fortitudo.

Qu. circa modum belligenant. 1. An stratagemata sint approbanda?

juste fieri ab his, qui justum bellum gerunt, ut nihil homo justus cogitare debeat in his rebus, nisi ut justum bellum suscipiat, cui bellare fas est, non enim omnibus fas est. Cum autem justum bellum suscepit, utrum aperta pugna, utrum insidiis vincat, nihil ad justitiam interest. Ita colligit Augustinus lib. 6. quaestionum in Jos. q. 10.

XIV. 197. 3. ** Confer Hieronymum in c. 17. Ezech. c. Dominus noster 23. q. 2. Masium in comm. Jos. 5. p. 141. ** A consensu omnium gentium. Dolus an virtus, quis in hoste requirat? Virg. lib. 2. Aen. Nullo discrimine virtutis, an doli prosperi omnes bellorum laudantur eventus, Ammianus Marcel. lib. 17. Belli furta sunt pulcherrima, ait Xenophon in Hipparch. Lacedaemonii cum stratagemate hostem superassent, bovem Marti sacrificarunt, cum vi aperta gallum, cujus rei rationem reddit Plutarchus in institutis Laconicis, quod voluerint assuefacere duces, ut non modo bellicosi essent, sed etiam calliditate, quae in imperatore requiritur, ad stratagemata pollerent. Summa ducum gloria victoriam sine periculo comparare, Vegetius lib. 3. c. 9. ** Homerus ὁδοῖα. 2.

κλέψης ἢ δόλῳ ἢ ἀμφαδὸν ὀδεῖ χαλκῶ,

confice sive dolo, seu stricto coninus ense. Est et hoc ejusdem ἢ δόλῳ ἢ βίῃ. Ubi pellis leonina non sufficit, vulpina assumendo, Lysander ap. Plutarchum in apophth. τὰ κλέμματα ταῖτα καλλίστην δόξαν ἔχει, inquit Brasidas ap. Thucydidem lib. 5. ἃ τὸν πόλεμον μάλιστα ἂν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιστον ἂν ὠφελήσων, quibus hostes maxime decipiuntur et amici plurimum juvantur. ** 4. Ex jure civili. Ulpianus l. Hoc edicto l. §. non fuit. 3. ff. de dolo malo. Non fuit contentus praetor dolum dicere, sed adjecit malum, quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant et pro solertia hoc nomen accipiebant, maxime si adversus hostem latronemve quis machinetur. 5. A pari. Sicut nihil interest, quomodo captivus sit reversus, utrum dimissus, an ei vel fallacia potentatem hostium evaserit. l. Nihil. 26. ff. de captivis et postlim.; sic nihil refert dolum, an vim in hoste oppugnando adhibeas. Feras partim ferro capimus, partim solertia in laqueos et retia inducimus, ac facinorosi non solum aperta vi, sed etiam lictorum insidiis in vincula pertrahuntur: idem in hostes licere merito censetur. 6. Ab honesto. Stratagemata sunt species militariae prudentiae, quae laude, non vituperio digna. Prov. 21, v. 22: Civitatem fortem adscendit capiens destruxitque robur fiduciae ejus. Potiora sunt et laudabiliora, quae ratione et mente, quam quae vi et corpore efficiuntur. Spartani licet essent bellicosissimi, tamen majores et decentiores hominis putabant esse actiones, quae rationis et prudentiae, quam quae virium et roboris, Plutarchus in Mar. 7. Ab utili. Illa belli furta pulcherrimum consequuntur gloriam, quibus et hostes maxime decipiuntur et amici atque socii plurimum juvantur, Thucydides lib. 5. ac boni duces non aperto Marte proelium, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, ut integris suis

quantum possunt viribus hostes interimant, cecum vel terreant, Vegetius lib. 3. c. 9. Illa quae impotius quam hasta comparatur victoria, minus est cruenta. 8. A necessario. Quando hostes sunt potentiores ac vel militum numero, vel apparatu belli superiores, necessitas injicitur utendi stratagematibus. 9. Ab hostium merito. Hostem, qui citius supplicia meritis est, fas est perdere, spoliare, occidere, nec interest, an vi aperta illud fiat, an occultis circumspeditione, Plutarchus in Agesil. Hosti quocunque ratione fieri potest incommodandum, ut inferendo, praedando insidiis, stratagematibus, Cambyse ad Cyrum apud Xenophontem l. 1. Cyropaed. Quae in contrarium afferuntur argumenta, facilem habent explicationem, si obscurae stratagemata probari ea demum conditione, si ea data frangatur. Distinguenda igitur sunt stratagemata a perfidia et foederum violatione. Judic. 9. 1. 2. et fidem frugerunt optimates in Sichem. Ammianus v. 25. posueruntque insidias adversus eum in cervice montium. 2. Ne jura belli violantur. ** Ambrosius lib. 1. de offic. c. 29. et lib. 3. c. 10. Quaedam bellorum jura et foedera etiam inter ipsos hostes servanda. Thomas 2. 2. quaest. 40. et l. 1. Dupliciter aliquis potest falli ex facto vel ex eo alterius, uno modo ex eo, quod ei dicitur falsum vel non servatur promissum. Istud semper est illicitum, et hoc modo nullus debet hostes fallere. Alio modo ex eo, quia ei propositum aut intellectum non aperimus, hoc autem non semper faceretur. Et talis occultatio pertinet ad rationem audiarum, quibus licitum est uti in belli jure. Ne proprie hujusmodi insidiae fraudes vocantur, ut justitiae repugnant, nec ordinatae voluntati. Eae enim inordinata voluntas, si aliquis rella nullo ab aliis occultari. ** Livius lib. 1. dec. 1. Tarquinius superbus Gabios, propinquum suum nequidquam vi adortus cum obsidendi urbis impulso a moenibus adempta esset, postremo arte Romana, fraude ac dolo aggressus est, ut cum velut posito bello fundamentis templi faceret aliisque operibus se intentum simularet, sed filius transfugit ad Gabios, cujus arte erat dolo. 3. Ne dignitas victoris labefactetur. Ea demum vera est victoria, inquit Florus lib. 1. c. 12. salva fide et integra dignitate puratur. Vento sicariis immissis hostem pessundare, abjecti esse cordati merito censent. 4. Ne dolum malum et misceatur. Achaei tantopere abhorrebant a stratagematibus, ut nec hostes suos per fraudem vincere consentes nec splendidam, nec firmam victoriam, nisi quis palam et ex cordicto deponerent animos quoque deiecisset adversariorum, Polybius l. 13. ubi illud vocat κακομηχαναίς, dolo malo mixtum. 420. Quaeritur 2. An exploratoribus in bello liceat? Chrysostomus in comment. c. 1. exponens verba, quod essent subingressi fides tres ad explorandam nostram libertatem, ut exploratorum esse dicit res adversariorum explorare, ut nubi ac suis faciliorem aditus pararet.

rum expugnationem aut repulsam. Hebraeis vocatur *פְּדִיטִים* a *פָּדָה*, quod *pedem* significat, quia oratores plerumque veniunt pedites et hinc inde arant. Graecis *κατάσποντοι* a *considerando* et *estigando*. De hoc exploratorum munere et ne quaestio est, an sit probanda? Gen. 42, v. 9.

Josephus fratribus suis objiceret, quod essent oratores, ipsi velut probum ac crimen aliquod se rejecerunt, ex quo videri posset, exploratorum munus neququam esse probandum. Sed distinguendum inter pacis ac belli tempora. Fratres phi tempore pacis ad regionem amicam, a qua ficiam expectabant, frumenti scilicet venditione veniebant, turpe igitur fuisset occasione ea extorem agere; alia vero belli ratio est. Proinde exploratoribus idem statuendum, quod de stratis, eas scilicet actiones esse licitas, quodatur 1. *ex causa earum principali*. Num. 13, v. 2. dixit Deus Moysi, ut mittat viros, qui considerent terram Canaan, singulos de singulis tribubus principibus, ac Josuam et Calebem, quod deman- explorationis partes fideliter exsecuti fuerant, niis afficit. Numer. 14, v. 38. 2. *Ex causa in-ventali*. Moyses vir Dei misit exploratores et in principes ex tribubus, de quibus Josephus, quod fuerint optimi geometrae, quia oportuit bene ac perspicue terrae Canaan situm cognoscere. Josua Moysis successor mittit duos viros ratores in abscondito ad urbem Jericho, qui ntes ingressi sunt in domum Rahab, de qua 2, v. 25. Rahab ἡ πόρνη, nonne ex operibus icata est, recipiens nuntios et alia via emit-

Homerus Ulyssem ac Diomedem heroes illos aes exploratores facit. 3. *Ex definitione*. Ex- tionis usus pars est militaris prudentiae, per ea, quae hostium sunt, inquiruntur, situs et locorum, natura regionis, ducis ingenium, s exercitus etc. quorum notitia summopere bel- i necessaria et ad victoriam obtinendam mo- i habet plurimum. Ut ergo in justo bello vi s armis licet hostem oppugnare, ita quoque rrandi arte adversus ipsum uti licitum est. in causa legitima militem, ita quoque explora- a esse salva conscientia licet, Gesnerus in 2 Gen.

1. Quaeritur 3. *An proditoribus in bello uten-?* Differunt proditores ab exploratoribus tum a efficiente. Exploratio fit ab hostibus, proditio adjunctis, quibus confidimus. Asconius Pedian- cat. 2. Verrina: *Prodere deterius est quam op- iare, nam oppugnant inimici, quod eis vitio non debet; at produnt, qui amici videri volunt, ales erga nos esse deberent, ideoque cum ab io discedant, longe gravius quam illi peccant. causa impulsiva et finali*. Exploratores, quae hostium perscrutantur, animo bono ac fine non, si bellum sit licitum; proditores ea, quae adversae videntur nocitura, vel quaestus gratia, causa ultionis, vel securitatis ergo clanculum unt et aperiunt, ex quo facile colligitur, impro-

bandas esse prodiciones. 1. Apostolus inter homines gracissimis sceleribus corruptos refert *προδοίτας* 2. Tim. 3, v. 4. 2. Proditores *perjurium* committunt, siquidem ad patriae salutem et defensionem jura- mento obstricti tenentur. 3. Violant *jus naturae*, quod exigit, ut cives ac subditi patriam ab hostium violentia tueantur, ipsi contra ejus salutem pessun- dare laborant. Exempla, quae in contrarium affe- runtur, non congruunt prodicioni vere et proprie sic dictae. 1. *Rahab* Jos. 2, v. 2. non prodit patriam, sed sibi suaeque familiae consulit, cum urbem di- vino judicio certo perituram nosset, v. 9: *Novi, quod Dominus tradiderit vobis terram* etc. 2. Gibeonitae Jos. 9, v. 24. non sunt proditores, sed cum audivis- sent terram Canaan Israëlitis divinitus promissam et habitatores ejus disperdendos, hoc consilium inire suisque rebus prospicere voluerunt. 3. *Civis Bethelis* Jud. 1, v. 24. introitum civitatis domui Joseph ostendens in classem proditorum referri vix potest, quia animadvertit, suos concives obstinate adversari po- pulo, cui divinitus possessio illius terrae promissa, quin etiam erat quasi captivus et in manus hostium pervenerat. 4. *Jonathan patris* consilia Davidi aperiens 1. Sam. 20, v. 13. non prodicionis, sed di- lectionis opus facit. 5. *Chusai* consilium Absolonis Davidi aperiens 2. Sam. 17, v. 16. ad proditorum classes minime transit, erat enim David rex legiti- mus, quem Absolon injuste ac nefarie e throno regio dejicere nitebatur. Cruenta sceleratorum hominum consilia detegere, ut pii insidias ipsorum evitare possint, non est prodidisse, sed profuisse.

422. Sed porro quaeritur 4. *An proditores, qui sponte seae offerunt, sint recipiendi?* 1. Hieronymus in l. de opt. gen. interpret. ad Pammach. inquit, *prodicionem principes recipere quidem, sed proditores damnare, cum quo convenit illud Augusti imperatoris: προδοίτας φίλω, προδοίτας δὲ οὐκ ἐκταύω, prodicionem amo, proditores non laudo*. Plutarchus in apophth. Itemque illud Antigoni: *Proditores tan- tisper amo, dum produnt, ast ubi prodiderint, odi*. 2 Videtur etiam ex re salutis publicae proditorum monita audire. In obsidione Viennae Turca quidam parentibus Christianis natus ultro se nostratibus dedens indicium fecit de hostium cuniculis subterra- neis, de conatu Solymani imperatoris, de numero tormentorum bellicorum etc. quo indice nihil vera- cius fuit, nihil praesenti periculo securius. Hist. obsid. Vienn. in append. annalium Turcic. Levencl. Contra vero 1. quam actionem ut turpem et illicitam dete- stamur, ejus quoque auctorem non amare ac reci- pere, sed repudiare ac detestari debemus; 2. insuper jus naturale requirit, ut quae quis fieri sibi nolit, ea nec alteri faciat Matth. 7, v. 12. Luc. 6, v. 31. jam vero nemo est, qui se et sua hostibus prodi velit; 3. qui alienos subditos ad prodicionem soli- citat, suos prodicionem docet; 4. inde proditoribus pessima quandoque retributa fuere praemia. La- sthenes quidam cum patriam suam Olynthum Macedo- nibus prodidisset atque ob id se apud eos in honore futurum arbitraretur, ei longe secus accidit, nam

4. An pro- ditores sponte venien- tes reci- piendi?

per castra a militibus passim appellabatur *proditor*, cumque ea de re apud Philippum regem conqueretur, hoc responsi tulit, *Macedones esse homines admodum rudes et agrestes, qui res alio nomine quam suo ac proprio appellare nescirent, sed scapham scapham vocarent. Camillus ludi literarii magistrum principum filios inter Faliscos ad se adducendum vinctum pueris et flagris caedendum tradidit et ad hostes remisit, Livius lib. 5. dec. 1. Pyrrhi medicus, qui Romanis pollicebatur, se in illorum gratiam regem suum necatum ire, ab ipsis regi est indicatus, ut eo diligentius sibi ab eo caveret. De imperatore Severo Herodianus scribit, quod multos duces Nigri aemuli imperii per filios ad prodendas ejus res impulerit, deinde postquam eorum opera abusus esset suaeque omnia ex sententia composuisset, ipsos liberosque necaverit. Nam ut pulchre annotat Plutarchus in vita Romuli: *Quicumque improborum aliquo in negotio opera utuntur, omnes eodem adversus eos affecti sunt modo, sicut hi, qui virus aut fel ab aliqua bestia petunt, quippe usum in accipiendo eo gratum cum habeant, malitiam bestias re peracta oderunt.* Flavius Vopiscus recenset epistolam Aureliani imperatoris de Heraclione patriae proditore: *Occidi passus sum, cujus quasi beneficio Thyamam recepi. Ego vero proditorem amare non potui et libenter tuli, quod cum milites occiderunt, neque enim mihi fidem servare potuisset, qui patriae non pepercit.* Brennus Galliae rex cum vastando Asiam Ephesum pervenisset, castra ibi metatus praefinitum pugnae diem expectabat. Interea plebeja quaedam virgo nomine *Daemonice* amore barbari capta prodituram se ipsi Ephesum promisit, sit torques et monilia pro mercede darentur. Ad hanc Brennus in certo loco susceptam subditos duxit, et quidquid haberent auri, in gremium avarae conjicerent, imperavit; qui cum imperium exsequerentur, *Daemonice* prae auri in se conjecti multitudine et gravitate vivens est obruta. Plura ejusmodi punitionis ac perfidiae exempla recensent Zwingerus in theatro et Camerarius lib. 1. succis. c. 7. Quid ergo statuendum? 1. Eos qui perfide ac scelerate talia deferunt vel pollicentur, quae sine turpitudine et improbitate accipi vel fieri nequeunt, boni principes non admittant. 2. Si justo bello capti hostium consilia et arcana patefaciant, audiri omnino possunt. 1. Samuel. 30, v. 15. servus Amalecitarum accepto prius a Davide juramento, quod ipsum nec occidere, nec in manus Domini sui tradere velit, ducit Davidem ad Amalecitarum exercitum. 3. Proditoribus non est nimium confidendum, quandoque enim fide et simulate omnia ab ipsis geruntur ac falsa et nocitura ab ipsis referuntur. Nota est historia Zopyri. 4. Si spes est, hostes nostra integritate et humanitate deliniri posse, proditores ipsis remittendi et perfidia ipsorum manifestanda. Cum Romani Pyrrho medicum proditorem indicarent, pax inter ipsos et regem est consecuta. 5. Proditores, qui nos et patriam nostram hostibus produnt, gravi supplicio digni.*

423. Quaeritur 5. *An usus tormenti bellici, quod bombardam vocant, sit probandus?* De inventum illius diversa a diversis traduntur. Polydorus Vir lib. 2. de rer. invent. c. 6. scribit, bombardam tantum instrumentum esse et a Germano homine ignobili repertum, quem id pro mercede accepisse et ut nomen ejus perpetuo occultaretur, idque in barusque diem ignorari. Quidam contendunt, inventionem illius esse vetustam, usum duntaxat renovisse Majolus in diebus canicul. colloq. 1. p. 20. et de narae tom. 2: *E Tiberini posteris ortus ad Aeneas homo superbus seque pro deo venditare ausus cum machinis quibusdam tonitrua tonitrua, super fulguribus referret ac fulmina jacularetur, cum inundatione paludis, ad quam habitabat, perit.* Parthis Tanais rex Scytharum in epistola ad Verrem Aegyptiorum regem scribit, quod *fractum in modum et sonitum tonitruum hostes ferire consueverint*, Irenicus lib. 4. exegeseos. Germanus Josephus lib. 3. de bello Jud. c. 9. mentionem quarundam machinarum in oppugnatione Iopur urbis Galilaeae adhibitarum, e quibus *minas murorum auferrebant, angulos turriumangebant et viros etiam e longinquo tanta violentia prosternabant.* Sed hae atque aliarum machinae cognitionem forte aliquam ex antiquis bombardis habuerunt, nequaquam vero eadem sendae. Cornel. Kempius de orig. et statu Fries libro 2. c. 20. scribit, artem illam bombardarum a Cimosco Frisiae rege praescis temporibus circa annum Christi 1354. fuisse inventam. Alii vero, ut Caspar Goldwurm. in libr. mirabil. Matthesius et Sargta Bucholzerus in chronol. etc. inventionem ejus tribuunt cuidam monacho, quem Bartholdus Scherztium vocant, quem occasione ea balistarum genus excogitasse statuunt. Servabat ille munus in cella sua in mortario pulverem sulphureum et dae medicinae causa illudque lapide texerat. Cuius autem, ut dum ignem ex silice in propinquum teret, scintilla in pulverem incideret ac subito erumpens flamma lapidem in altum tolleret, cujus eventu edoctus ferream fistulam paravit et bombardam illam machinam reperit. Alii chymistae ejus inventionem vendicant, qui artis suae beneficio pulverem tormentarium et machinam ipsam fieri venire potuerit. *Tempus inventionis* refertur ad annum 1350. imperante Wenceslao; primus quoque usus fuit in bello, quod ad Fossam Clodiam fecum Genuensibus gesserunt. De hisce tormentis bellicis haud injuria dicitur, optandum, ea nunquam fuisse reperta, 1. propter ingentem hominum et artificum, quam edit, stragem Camerarius part. 1. hist. c. 28. p. 164. tantum esse bombardarum inventum experientia testatur, ut vir quilibet ad eam violentia tutum consistere possit. Polydorus Vir lib. 3. de rer. invent. c. 15: *Haec ad hunc usque ut humanum ingenium istud invenisse credam, mehercule potius malum quampiam daemone astrasse puto, ut homines inter se non modo crudum verum etiam fulminibus pugnarent.* Julius Caesar

Scaliger hoc monstrum ad internecionem hominum et destructionem aedificiorum inventum elegantissimis hisce versibus describit:

*Tota gula est, tota est porrecto pectore rostrum,
Multipedes pedibus monstra duobus agunt.
Ferreæ vox, qualem sibi quondam optavit Homerus,
Si tamen audisset, nollet habere sibi.
Ut ricino nullus postremae est exitus alri,
Sed saturo, quod non suscipit, ore vomit.*

2. Propter bellicae virtutis interitum ac perniciem. Archidamus cum novum catapultae genus ex Sicilia advectum olim videret, dixisse fertur: *O Hercules, viri perit virtus*, Plutarchus in Lacon. Id vero longe justius de hoc tormenti genere pronuntiari potest, quippe quo ignavissimus strenuos quosque duces trucidare potest, hinc Ariostus in itin. suo Babyl. c. 67. graviter detestatur hanc machinam, quod per eam bellica virtus non solum corrupta, sed etiam fere sit sublata, cum omnem rei bene gerendae conatum frangat et successum intercipiat. Sed enim cum tales machinae in oppugnationibus urbium et commissione proeliorum sint usu receptae, ideo earum etiam beneficio, vel potius maleficio in bello justo legitime adversus hostes uti possumus, cum quovis modo de hoste in bello vindictam sumere liceat, ac in V. quoque T. machinae bellicae ad urbium expugnationem et hostium prostrationem excogitatae et adhibitae legantur, Deuteron. 20, v. 20: *Ligna non pomifera succides, et ex illis machinas conficies*. 2. Par. 28, v. 15: *Orias in Jerusalem fecit diversi generis machinas artificiose excogitatas, quas in turribus collocavit et in angulis murorum, ut mitterent sagittas et saxa grandia, egressumque est nomen ejus procul, eo quod mirabiliter auxiliaretur illi Dominus et corroborasset illum*. ** Jam pridem reliquiae imperii Romani devoratae essent cum Ungariae regno ab orientali Antichristo, qui multitudine copiarum omnibus terris praevaluisset, nisi bombardarum auxilio divinitus toties repulsus et maxima clade affectus fuisset. Quid enim impetum ejus immanissimum a postrema obsidione Vienne repressit aliud quam bombardarum fulmina? quibus nihil formidabilius hosti, nihil quod majorem jacturam eidem adferat. Wimph. in epit. rerum German. c. 64. ** Quomodo pericula, quae ab illis impendent, caute declinanda ac diligenter prospiciendum, ne machinae illae magno aere partae hostibus in praedam cedant, rei militaris scriptores monent, nobis placet illud Forcatuli, qui de imper. Gallorum libro 4. verisimile sibi videri dicit, Deum singulari quodam judicio permisisse, tam perniciosum tormentum recenter reperiri, idque a Christiano homine, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam et bella detestarentur, incerti ac mortiferi ictus timerent aleam. Itemque illud ἀδελφον:

*Τὴν χαλκογραφὴν βομβάρδην τ' ἰσχυρὸς αἰὼν
Ἐλάχε, τὴν ὑφέλος μὲν μέγα, τὴν δ' ὕλεθρον,*

*Cum chalcographia bombardam aetate senecta
Orbis habet, quarum haec quam mala, tam illa
bona est.*

Vide Camerarium part. 1. medit. histor. c. 76. et p. 2. medit. c. 29. Junium quaest. 74. polit. Patritium libro de regno titul. 6. Reusnerum in arte stratag. libro 1. capit. 20. quaestio 7. etc.

424. Ad causam belli justam et modum ejus legitimum accedere etiam debet 4. finis bonus, videlicet pacis acquisitio et reipublicae conservatio. Hunc ergo finem in bello sibi princeps habeat propositum, ut bonum commune promoveat ac publicam tranquillitatem procuret, non autem ut imperii fines dilatet, ut aliis nocumentum inferat, ut gloriam nominis sibi comparet etc. Psalm. 68, v. 31: *Dissipa gentes, quae bella volunt*. 2. Reg. 14, v. 10: *Rex Joas ad Amasiam bellum non necessarium moventem dicit: Percuties invaluisti super Edom, et sublevavit se cor tuum, contentus esto gloria, et sede in domo tua, quare provocas malum?* 1. Maccab. 5, v. 57: *Faciamus et ipsi nobis nomen et camus pugnare adversus gentes*. De legitimo belli fine multae exstant sententiae apud Augustinum. In epistol. ad Bonifac. circa med. (est ad calcem libri ep. adjecta al. ep. 207.): *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, ut liberet Deus a necessitate et conservet in pace*. Non enim pax quaeritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Est ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas. lib. 22. contra Faustum c. 74. in princ.: *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi et si qua similia haec sunt, quae in bellis jure culpantur, quae plerumque ita culpantur, ut etiam jure puniantur*. Sermon. 19. de verb. Dom. in princ.: *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt, quae non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coercerentur et boni subleventur*.

425. Atque haec dicta sint de virtutibus et officio boni principis, quomodo se domi ac foris, pacis bellique tempore erga Deum et homines, erga amicos et hostes gerere debeat, quae omnia brevibus complectitur Augustinus, quando libro 5. de civitate Dei capite 23. scribit: *Felices dicimus imperatores, si juste imperant, si inter linguas sublimiter honorantium et obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerunt, si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, majestati ejus famulam faciunt, si Deum timent, diligunt, colunt, si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes, si tardius vindicant, facile ignoscunt, si eandem vindictam pro necessitate regendae tuendaeque reipublicae, non pro saturandis inimicitarum odiis exerunt, si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent, si quod asperere coguntur plerumque decernere, misericordiae lenitate et beneficiorum largitate*

4. Conditio justitiae belli finis bonus.

Epilogus eorum, quae de magistratus officio dicta sunt.

IV. 303.

compensant, si luxuria tanto eis est castigatio, quanto posset esse liberior, si malunt cupiditatibus pravis quam quibuslibet gentibus imperare, et si haec omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriae, sed propter caritatem felicitatis aeternae, si pro suis peccatis humilitatis et miserationis et orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Idem Augustinus (vel quisquis alius auctor) de duod. abusuum gradibus grad 9. in princ.: Regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet, inde in semet ipso nominis sui dignitatem custodire debet, nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, si iniqui sint, non corrigit? quoniam in iustitia regis exaltatur solium et in veritate regis solidantur gubernacula populorum. Iustitia vero regis est neminem injuste per potentiam opprimere, sine acceptione personarum in virum et proximum suum judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos et histrones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas et pejerantes vivere non sinere, ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super regni negotia constituere, senes et sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum et hariolorum pythoniassarumque superstitionibus non intendere, iracundiam suam differre, patriam fortiter et iuste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus non elevare animum, cuncta adversa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas cibum non gustare. Haec regni prosperitatem in praesenti faciunt et regem ad coelestia regna meliora perducunt.

Collatio
boni ac
mali
principis.

426. Proderit etiam in collationem boni ac mali principis, quam Julius Pollux Commodo Caesari praescripsit, velut in speculum quoddam principem quotidie intueri. Regis sive boni principis laudes, ἑκαῖροι τοῦ βασιλέως, sic habent: Πατήρ, ἡπίος, πρῶτος, ἡμίος, προνοητικός, ἐπιεικής, φιλόανθρωπος, μεγάλωφρων, εὐεθέρως, χρημάτων χρηστὸν, ἐξω παθῶν, ἐαυτοῦ κρατῶν, ἀρχῶν ἡδονῶν, λογισμῷ χρώμενος, ἐξῆς, ἀχλίνους, περισσευμένους, εὐβουλος, δίκαιος, σώφρων, θεοῦ ἐπιμελητής, ἀνθρώπων κηδεμών, στάσιμος, βέλαιος, ἀνεξάπτητος, μεγαλογνώμων, ἰσχυρογνώμων, ἐνεργὸς, τελεσιουργὸς, φροντιστὴς τῶν ἀρχομένων, σωτήρ, πρῶτος εἰς εὐεργεσίαν, βραδὺς εἰς τιμωρίαν, ἀσφαλής, ἀπλανής, ἀμφιβέσιμος πρὸς δίκην, εὐπροσήγορος, εὐέντευκτος, μετρίσιος, προσήνης, ἐπιμελητής τῶν ὑπῆλκων, φιλοστρατιάτης, πολεμικὸς μὲν, οὐ φιλονεικὸς δὲ, εἰρηνικός, εἰρηνοποιὸς, εἰρηνοφύλαξ, παιδευτικός, ἀρχηγὸς καὶ ἀρχικός, νομοθετικός, εὐποιεῖν πεφυκὸς, θεοειδής, πολλὰ δέ ἐστιν, ἃ λόγῳ τις ἂν εἰπεῖν ἔχοι, οὐκ ἐνόματι. Pater, placidus, mansuetus, mitis, providus, aequus, humanus, magnanimus, liber, pecuniae contemtor, affectibus major, sui ipsius victor, imperans volup-

tatibus, ratione utens, acuti iudicii, ingenuus, circumspectus, valens consilio, justus, modestus, curans religionem, procurator hominum, solida constans, infallibilis, animo excelso, proposito laetis (in re bona ac iusta), efficax in agendo, perfectus operum (in re probe deliberata), curam agens subditorum, servator, paratus ad benefaciendum, laetans ad poenam, securus (sine metu, quo tyranni torquentur), non vagus, propensus ad iustitiam, facili accessu, facile admittens interpellantes (audaces supplicantes), blandus, lenis, curans subditos, amor suorum militum, strenuus bellator quidem, sed minime cupidus, pacificus, pacis auctor, pacis amator, emendator morum populi (asseritor disciplinae), vere dux et princeps, legumlator, natus ad commendandum, divina specie. Multa sunt autem, per orationem dici possunt, singulis autem vocabulis exprimi nequeunt. Tyranni vituperium, τὸ τῷ τυράννῳ, sic exprimitur: Τυραννικός, ὠμός, ἀπειθεύς, βέλαιος, πλεονεχτικός, φιλοχρήματος καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐρασιχρήματος, ἄρπαξ καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος δημοβόρος, ἐπεροπτής, ὑπερήφανος, δυσπρόσιτος, πρόσδοτος, δυσπροσέγγητος, δυσέντευκτος, δίσσυχος, δίσσυχος, ἐμπληκτικός, ταρχώδης, ἡδονῶν ἰσχυρῶς, ἀκράτωρ, ἀλόγιος, μισάνθρωπος, ἄδικος, ἄνιστος, ἀνύσιος, νοῦ κινός, εὐκόλος, εὐμεταβολός, ἐκπλαττός, ῥέδιος, ἀνήμερος, ἐπιθυμίας ἐνδοξὸς ἐραστής, ὑβριστής, πολεμοποιός, βαρὺς, ἐπαχθής, ἐκείνους ἀφόρητος. Tyrannicus, crudelis, ferinus, vorax, avarus (semper plus habere desiderans), vorax pecuniae, rapax, populi devorator, superbus, difficultis aditu, ferox in accessu, parva solutus, paucos audiens, iracundus, tristis, stupidus, austerus, voluptatibus minor (serviens), incontinentus, immoderatus, ratione non utens, inhumanus, injustus consilii inops, iniquus, impius, mente carens, inconstans, facile deceptibilis, praeceps, inordinatus, deditus cupiditatibus, incorrigibilis, injuriosus, auctor bellorum, gravis, molestus, effrenus, iracundus, rabilis. Exstat etiam libellus Ferrandi ecclesiae Cuthaginis diaconi, qui Fulgentii ἀντιφρόνως fuit, a quo principi Christiano hae traduntur regulae: 1. sine Dei gratia et auxilio nihil posse statui et omnia ad gloriam Dei refer; 2. vita tua sit operum subditis; 3. non praeesse tantum velis, sed praesentem per te ipsum, tum per alios, nec praesentem honorem privatum publico commodo; 4. dilige rem publicam sicut te ipsum; 5. humanis divina praeposito; 6. noli esse nimium justus et sapiens; 7. memento, te esse Christianum.

427. Quodsi juxta praescriptum harum regularum principes imperium fidei suae concredidit adiuvant ac constantem recte ac iuste imperant, proneresin foveant, erit id Deo gratum, ipsis non solum honorificum, sed et salutare, reipublicae utilitatem atque commodum, unde Ferrandus regulis suis adiungit: Sic et in hac et in aeterna vita ages feliciter, ubi ducibus Christianis dabitur perpetuus principatus. Sin vero tyrannorum mores imitatus, suis cupiditatibus unice servire et subditorum curam

abjicere malint, cedit hoc tum in reipublicae, tum vel maxime in ipsorummet principum perniciem atque exitium. Pulchre Agapetus in exposit. paraenet. tom. 1. orthodoxogr. p. 184: *Sicut fit apud navigantes, quando nauta errat, modicum affert navigantibus nocumentum, cum vero ipse gubernator, totius efficit navigii perniciem; sic et in civitatibus, si quis ex subditis peccat, non tam rempublicam, quam se ipsum laedit, sed si ipse princeps, universae infert reipublicae detrimentum, quinimo tyranni se ipsos etiam exitio involvunt sempiterno. Qui enim in hoc seculo bene imperant, sine fine in perpetuum regnant et de gloria hujus seculi ad aeternam gloriam transeunt. Qui vero prave regnum exercent, post vestem fulgentem lapillorumque nitorem et nudi, et miseri ad infernum torquendi descendunt, ait Isidorus lib. 3. de summ. bon. c. 48. Esa 30, v. 33: Praeparata est ab heri Topheth, pro rege (Assyrio tyranno et idololatra pessimo), praeparata, profunda et dilatata, habitatio ejus ignis et ligna multa, status Domini sicut torrens sulphuris succendit eam. Cogitent principes, citissime praeterlabi, imo praetervolare vitae hujus gloriam, felicitatem et honorem, proinde mature cogitent de statione et gloria aeterna. Illius fugacitatis hypotyposin egregiam proponit Augustinus (sive quis alius auctor) serm. 48. ad frat. in eremo post med: Cum Romae essemus apud ostia Tiberina etc. ductus sum cum ceteris ad videndum cadaver Caesaris in sepulcro et vidi, quod omnino esset livido colore ornatum, putredine circumdatum, ventrem ejus diruptum et vermium per illum catervas transeuntes prosperi; duo quoque famelici in foveis oculorum pascebantur, crines ejus non adhaerebant capiti, dentes ejus apparebant labiis consumtis et revelatum erat narium fundamentum. Et intuens matrem Christianissimam dixi: Ubinam est Caesaris corpus praclarum, ubi magnitudo divitiarum, ubi apparatus deliciarum, ubi multitudo dominorum, ubi caterva baronum, ubi acies militum, ubi canes venatici, ubi equi veloces, ubi aves cantantes, ubi thalamus pictus, ubi lectus eburneus, ubi thorax regalis, ubi thronus imperialis, ubi mutatoria vestimentorum, ubi capilli solares, ubi facies decora, ubi omnia, quae sub coelo sunt? te namque verebantur homines, te timebant principes, te colebant urbes, te timebant omnes, ubinam, quaeso, haec sunt omnia, a quo recessit tanta jactantia? quo ivit tua magnificentia? Et respondit mater pietate plena: Fili, omnia sibi pariter defecerunt, quando defecit spiritus ejus, et reliquerunt eum captivatum in sepulcro trium brachiorum, plenum foetore et putredine etc. Merito igitur laudatur Maximilianus, qui aliquot annis ante obitum sandapilam, quocunque profectus est, secum circumferri voluit, ut ejus intuitu de mortalitate et reddenda imperii a se gesti ratione admonitus partes officii sibi demandati eo diligentius perficeret. Hos. 10, v. 7: Transire fecit Samaria regem suum sicut spumam super faciem aquae. Sicut bullae in aqua celerrime evanescent; sic re-*

gum splendor et potentia citissime interit. Sicut bullae in aqua subinde aliae aliis succedunt, sed tandem omnes dissolvuntur; sic reges in potestate alii alios ordine sequuntur, sed omnes tandem intereunt. Proinde ut Philippus Macedonum rex per puerum sibi quotidie acclamari curabat: *Memento, te esse hominem*, ita pius princeps quotidie sibi occinat illud: *Memento, te esse bullam*.

CAPUT VII.

DE ADJUNCTIS MAGISTRATUS.

428. Diximus hactenus de efficiente, materia, forma, fine et officio magistratus, restat, ut ad explicationem adjunctorum transitum faciamus. Ad hanc *προσκειμένην* sive adjacentium classem referri possunt: 1. *Virtutes et qualitates*, quibus magistratus instructos esse convenit, quales sunt verus Dei timor, prudentiae splendor, justitiae amor, fidelitatis fervor etc. sed de illis superius in descriptione personarum ad officium magistratus evehendarum late fuit dictum. 2. *Difficultas muneris hujus*, quo magistratus fungitur, quae conspicitur: ex officii illius dignitate et eminentia, sunt enim dii terrestres, Deum igitur sanctitate in vita et moribus referre ac penitus exprimere debent, quod in hac carnis infirmitate difficillimum. Ex virtutum ac qualitatum, quae in magistratu requiruntur, praecellentia, ex periculorum, quibus circumvallantur, varietate ac frequentia; qui regit, est tanquam signum aliquod, in quod sua jacula Satan ac mundus dirigunt. Lutherus tom. 3. p. 365. **Jud. 9, v. 9. dicit oliva in parabola Jothami: *Numquid derelinquam pinguedinem meam et vadam* פִּיגְמָה, ut movear multis, scilicet curis et molestiis, 12 propter ligna, Pagninus reddidit ut promovear super ligna, scilicet in regem. Lutherus tom. 1. Isleb. fol. 376: *Ben Gott will zu einem Märtyrer machen, den setzet er an einen Ort, da er irgend regieren muß, und wenn ein solcher das Regiment mit gutem Gewissen führen und seine Seele verwahren will, dem darf man die Teufel nicht über die Thür malen, noch zu Haus bitten, er wird sie eher finden, als er gemeint hätte.* ** Ex occasionum, quae ad peccandum ipsis offeruntur, multitudine ac copia, qui enim possunt plurimum, omnia sibi licere arbitrantur. Ex gravissima, quae illorum lapsus consequi solet, ruina, etenim quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. 2. Sam. 24, v. 13. Ex negotiorum ac rerum in imperio expedendarum multiplici cura, quae itidem non potest non varias ipsis afferre sollicitudines ac molestias, cum levissimus etiam error multorum malorum quandoque possit esse causa. *Necesse est*, inquit Agrippa ad Augustum imperii continuationem eidem dissuasurus, *ut qui imperium gerat, multis curis ac timoribus conficiatur, voluptates minime percipiat, molestissima quaeque identidem et videat, et audiat, et sentiat. Ex fortunae, cui non minus, si non etiam magis sunt subjecti quam plebei, lubricitate*

Adjuncta magistratus.

XIV. 308.

atque inconstantia, loquuntur enim historiae et testatur experientia, plurimos e sede regia deturbatos fortunae ludos fecisse, quin et tragicos quorundam magistratuum exitus fuisse. *Ex ratione imperii administrati olim reddenda plusquam accurata.* Sap. 6, v. 4. etc. 3. *Cognatio hujus status cum ministerio ecclesiastico et ordine oeconomico, mutuas enim sibi operas tres illae hierarchiae tradunt et ad salutem generis humani omnes institutae sunt, ut ostendimus de minist. §. 2.* 4. *Honestae recreationes magistratui permissae.* Cum enim gravissima imperii moles, quod profecto est onus Aetna gravius, gubernatorum humeris incumbat, ideo permissum ipsis est, ut liberalibus, honestis ac moderatis recreationibus difficultates illas temperent ac vires animi atque corporis laboribus gubernationis exhaustas reparent. Ut arcum ac lyram remittimus, quo melius tendi possint; sic animus liberalibus exercitiis recreandus, ut ad labores postmodum sit vegetior. Tales recreationes sunt complures, utpote 1. *Historiarum lectio.* Esth. 6, v. 1: *Noctem illam duxit rex insomnem jussitque sibi adferri historias et annales priorum temporum, qui ipso praesente legerentur.* Ex illa lectione princeps non solum honestam voluptatem, sed etiam maximam utilitatem percipere poterit. hinc Demetrius Phalereus teste Plutarcho in apophth. monuit Ptolemaeum regem, *ut commentarios de regno ac scriptores historicos sibi compararet atque evolveret, nam quae amici regibus subicere non audent, ea in commentariis describi.* Alphonsus dicere solebat, *optimos consiliarios esse mortuos, libros intelligens, qui semper adsint vocati, nihil occultent, nihil adulentur.* *Quid magis salubre ac frugiferum, inquit Livius in praef. oper. quam omnis te exempli documenta in illustri positum intueri, ut inde tibi tuaeque reipublicae quod imitere, capias, inde foedum incepto, foedum exitu, quod viles.* 2. *Operum naturae investigatio.* De Salomone constat, quod regii muneris molestias rerum naturalium investigatione discussit 1. Reg. 4, v. 33: *Disputavit super lignis a cedro, quae in Libano, usque ad hyssopum, quae egreditur de pariete, et disseruit de jumentis et volucribus et reptilibus et piscibus.* Cavebit tamen princeps, ne imponi sibi patiatur ab illis cini-phonibus, pseudochymicis, qui metallorum in aurum transformationem pollicentur, cum ipsi extrema aeris et argenti inopia laborent, de quorum fraudibus in peculiari tractatu Germanico egimus. 3. *Musices oblectatio.* Propheta regius gubernationis laboribus defatigatus citharam arripit ac laudes Deo canit. 4. *Venatio, de qua paulo post uberius dicetur, ludi militares, exercitia equestris et quae sunt hujus generis complura, in quibus omnibus et singulis cavebit princeps, ne iduocata fiant iduocata, neve recreationes degenerent in exercitia quotidiana, cum primis vero, ne administratione divinitus sibi commissa in consiliariorum humeros penitus rejecta ipse interim voluptatibus et recreationibus sese totum tradat.*

recreationum honestarum loco habendae et in principibus viris probandae. Multa contra venatores ac venationes ex effectis vitiosis afferuntur. ** *Disputant contra nimium venationis studium Heig. p. 1. q. 15 n. 8. P. Gregorius de republ. lib. 10. c. 6. Franc. Petrarcha de remed. utriusque fort. dialog. 32. Paris de Puteo in tract. de syndic. in pr. c. 1. numer. 39. et sequentibus.* Eam in se consideratam inter res indifferentes poni atque ita ex tempore loco, persona, modo et causa licitam et honestam modo illicitam et inhonestam haberi posse, recte statuunt Lutherus in comment. ad c. 25. Genes. fol. 349. Heig. d. 1. Tiraquell. de nobil. c. 3. nu. 118. ** *Rationes improbantium sunt, quia 1. Venationes ad crudelitatem et saevitiam assuefaciunt.* Ut enim Domitianus tyrannidem suam a muscarum transfixione auspicabatur; sic qui ferarum sanguine gaudent, humano etiam delectari incipiunt. *Per venationes animo in saevitiam ab humanitate degenerante homines a ferarum morte quotidiana ipsos quoque homines saevire audent,* Pet. Gregorius in syntag. art. mirab. libr. 29. capit. 1. inde Aristoteles lib. 1. pol. cap. 8. duo isthaec studia, *venaticam et praedatoriam, conjungit.* Venatores, inquit Agrippa de vanit. scient. c. 77. *abjecta humanitate ipsi ferae efficiuntur morumque prodigiosa perversitate tanquam Actaeon mutantur in bestias,* quo pertinet rhythmus vetustus Germanicus:

Wer sich dem Jagen gar ergeit,

Wird gleich den Thieren mit der Zeit.

In daemone venat. Spangenberg. venator sic describitur, quod sit bestia sedens super bestiam, manu tenens bestiam, secum ducens bestiam et insequens bestiam. 2. Venationes docent calliditatem ingenii et liberali animo indignam. Multas insidiarum species venatorem nosse oportet, qui feras persequuntur quibus animus semel imbutus vix ab insidiis promorum sibi temperat. Petr. Gregorius d. 1. 3. Venatores injurias irrogant agrorum et sylvarum domum vinearum fructibus, satis ac novellis plantis. 4. *Exactiones et onera maxima subditis imponunt, sive canes sint alendi, sive pabulum feris praebendum, sive vigilandum in media hieme ad retia, sive posthabitis operis rusticis venatoria instrumenta in alium locum transferenda.* 5. *Periculis longe moribus sese exponunt, dum per montes et valles ac per praerupta viarum errabunda ferarum sequuntur vestigia.* Adrianus imperator inter venandum fregit humerum et crus paene contrivit. Basilus imperator a cervo in cornua sublatum ad terram non nisi mortuus rediisset, nisi discisso balteo a quodam apparitorum liberatus fuisset. Quid Francisco I. Galliae regi, Maximiliano II. imperatori et aliis dynastiis in venatione obtigerit, in vulgus notum est. Exponunt etiam sese insidiis hostium, dum non satis spectatae fidei hominibus se immiscunt, ac per sylvas saltusque et per deserta ferarum soli quandoque vagantur. Vide Spangenberg. im Jagtsrahd. 6. *Bona fieri principalis et subditorum sudores in*

homines leves et venatoria instrumenta, quorum ad venandum magnus necessarius est apparatus, inutiliter profundunt, cum sumtus in hanc artem factos lucrum nunquam exaequet, nedum superet, quo referunt Fulgentius in libro tertio mythol. et Palae-phatus de non cred. fab. narrat. libro 1. capit. 3. fabulam *Actaeonis*, qui a canibus suis devoratus, id est omnibus opibus in canes consumtis, tandem suo studio periit. 7. Inde pii veteres contra venationem satis dura proferunt. Hieronymus in Psalm. 90. et citatur c. Esau etc. distinct. 86: *Esau venator erat, quoniam peccator erat, et penitus non invenimus in Scripturis sanctis sanctum aliquem venatorem, piscatores invenimus sanctos*. Augustinus in Psalm. 102. et citatur c. Qui venatoribus etc. dist. eadem: *Qui venatoribus donant, non homini donant, sed arti nequissimae. Nam si homo tantum esset et venator non esset, non donares, honoras in eo vitium, non naturam. Ibid.: Qui venatori donant, hoc in illo amant, in quo est nequissimus, hoc in illo pascunt, hoc in illo vestiunt, ipsam nequitiam publicant spectaculis omnium. Idem in Psalm. 147. et cit. c. Vident etc. dist. ead.: Vident homines venatorem et delectantur, vae miseris, si non se correxerint. Qui enim vident venatorem et delectantur, videbunt Salvatorem et contristabuntur.* (Glossa tamen non de quavis, sed de arenaria venatione illud accipiendum esse docet, in qua cogebantur homines cum bestiis in arenam descendere, de qua Cassiodorus libr. 5. capit. 42. et Cassanus part. 11. glor. mund. c. 49. **illa a Moschis adhuc frequentatur test. L. B. ab Herbenstein in descript. Moscov.***) 8. Et venatorum nomine in Scripturis quandoque *tyranni*, quandoque *diabolus* significatur Gen. 10, v. 9. Psalm. 91, v. 3. Thren. 3, v. 52. etc.

430. Atque haec recte opponuntur illis, qui venationibus nimium indulgent, qui *venationibus* quadam correpti vitam atque aetatem omnem in illis consumunt, sicut de Mithridate Pontico Patrit. libro 3. de regn. tit. 6. scribit, quod annos septem neque urbis, neque ruris lecto usus inter sylvas quasi errabundus vagatus fuerit, qui majorem voluptatis, quam ex venationibus percipiunt, quam officii sui, quam reipublicae, quam subditorum habent rationem, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilant, sed surridentes congregant serrulos, disponunt retia, canes producunt, sylvas saltusque perlustrant, servulos, nequam, secum pertrahunt, fortasse magis ad ecclesiam festinantes, et voluptatibus suis peccata accumbant aliena, ut ex Ambrosio hom. 33. de quadrag. loquitur c. An putatis etc. dist. 86. qui *misellis rusticis lagas inferunt, sata laeta hominque labores diruunt, ei inter cervorum greges, quasi essent ex numero sororum, obambulantes id tantum ab iis differunt, sed lineamenta hominis gerunt, ut de Hagide iurem rege loquitur Justinus libr. 44. etc. eorum*

Tunc etiam, defessa thoro cum membra reponunt, Mens tamen ad silvas et sua lustra redit,

ut Th. Morus canit; quibus merito occinitur illa episcopi Florentini admonitio, qua referente Rein. Reineccio in chron. marchionem Brandenburgensem, qui eximiae magnitudinis aprum nimis avide insecutus, noctem in silvis agere coactus multis spectris et illusionibus Satanae territus fuerat, a nimio venationis studio abstrahere voluit. *Periclitari scilicet rempublicam, conculcari querelas viduarum et orphanorum, negligi justitiam, corrumpi magistratus, dum princeps officii sui immemor a medio foro se subtrahit et per solitaria nemora feras confodit bestias.* Interim moderatus venationis usus recreationis ergo adhibitus in principibus improbari penitus non potest. **Pro venatione disputant Sebast. Medic. in tract. de venat. part. 2. q. 42. Tiraq. de nobil. c. 37. n. 139. Gail. 2. observ. 67. n. 1. Petr. Gregorius 39. synt. c. 10. n. 8. *Legislatores venatoribus eo quod commeatui et annonae consulant, certas immunitates et a gravioribus muneribus vacationem concesserunt.* l. ult. ff. de jur. immun. ** Venatica (inquit Sarisberiensis in suo polieratico de nug. curial. lib. 1. c. 4.) immoderato voluptatis incursu virilem animum concutit et fundamentum rationis subvertit, utilis autem et honesta esse potest ex loco, tempore, modo, persona et causa. 1. Deus ipse leges venationis praescribit. Levit. 17, v. 13: *Qui venatione atque aucupio ceperit feram vel avem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem ejus et operiat illum terra.* 2. *Isaacus* mandat Esavo filio suo, ut egressus in campum ferinam capiat Genes. 27, v. 3. *Simson* cum leonis catulo Jud. 14, v. 5. *David* cum leone et urso 1. Samuel. 17, v. 34. divinis auspiciis congressi feras istas debellarunt. *Salomon* venatione cervorum, caprearum ac bubalorum mensam regiam ferina instruxit 1. Regum 4, v. 23. *Benajas* unus ex heroibus in aula Davidis interfecit leonem in media cisterna tempore nivis 1. Paralip. 11, v. 22. 3. Spiritus sanctus petitas ex venationibus similitudines ad res mysticas accommodat, Psalm. 42, v. 1. Cant. 2, v. 15. Jerem. 16, v. 16. 4. *Fortissimi heroes et laudatissimi principes* venationibus delectati sunt. *M. Antoninus* Philosophus imperator a gravioribus reipublicae curis animum remittens in venationem XIV. 800. perrexit, *Jul. Capitolinus* in vita ipsius; *Alexander Severus* reipublicae alioquin vel maxime intentus quandoque venabatur, *Lampridius* in ips. vit. *Alexander Magnus* post prandium saepe diem venatu consumebat, et ubi ab armis atque acie quies erat, assidua venatione oblectabatur, *Plutarchus* in Alexand. 5. Venatio praestat utilitates non contemnendas. *Julius Pollux* monet imperatorem *Commodum*, ut venatione quandoque utatur, quod hoc sit studium heroicum conferens ad corporis animique virtutem. *Optimi principes*, inquit *Dion*, venationem exercent, ut rem saluberrimam, unde corpus robustius atque anima fortior efficitur, quippe in qua bellica omnia exercentur. Nam in ea equitare et currere, et atroces feras excipere et aestum frigusque perferre, saepe famem pati necesse est. *Xenophon* libro 1. Cyrop. inquit, venationis exercitium plurimum simile esse

militari labori, ideoque qui ad bellum assuefaciendi sunt, illos primis statim annis venationibus esse exercendos, quod et Platonis libro 7. de legibus est consilium, cum quo congruit illud Philonis libro 1. de vita Moysis fol. 393: *Bellica ingenia praeexercere se debent in venationibus, siquidem eas efficiunt hominem robustum, celerem, laboriosum.* 6. Ipsa quoque necessitas venationem quodammodo commendat, ne scilicet ferarum copia nimis aucta subditis damnum inferat, neve principes nihil agendo male agere discant. **Laudes venationis exstant apud Xenophontem libro de venat. et libro 8. Cyropaed. apud Athenaeum libr. 1. Dipnosophistarum capite 20. apud Olaus Magnum libro 18. capite 41. apud Livium libro 5. decad. 1. Julium Caesarem libro 6. comment. Homerum libro 6. Odyss. Ranzovius libro de sanitat. tuenda capit. 9: *Venatio non solum universas corporis vires et partes ex aequo exercet, sed etiam animum mira voluptate afficit.* Lutherus tomo 6. Witeberg. pagin. 369: *Venatio per se non est malum et potest ejus studium pium et bonum esse etc. Finis venationis est, ut bestiae crudeliores, lupi, ursi, apri arceantur et homines ac jumenta in tuto sint. Talis sit venatio, qua defendantur oves et aliae bestiae innoxiae etc. deinde etiam honesta voluptas est et oblectatio concessa his, qui utuntur ea sine injuria et pernicie subditorum. Sin aliter fit, res pessima et noxia est venatio.* Ranzovius eam sic descripsit:

*Laudibus eximiis ars est decoranda Dianae,
Si non exsuperat cum feritate modum.
Reddit enim timidos proceres ad praelia fortes,
Anxia lactificans corda dolore gravi.
Mollitiem pellit saevique cupidinis arcus,
Languida jucundo membra labore levat.
Sternit apros cervosque premit, qui damna colonis
Tristia dant rudibus, dum male farra terunt.
Suppeditatque dapes nigraeque alimenta culinae,
Pellibus hirsutis corpora nuda tegit.
Ergo venandi ne tu contemne laborem,
Hic tibi quandoquidem commoda dicta feret.***

1. An principes venationes sibi solis jure vendicent.

431. Quaeritur 2. An principes venationes sibi solis jure vendicent? Videtur id prima specie pugnare 1. cum jure divino, quia Deus ab initio dominium ferarum non solum principibus, sed universo hominum generi subjecit Genes. 1, v. 28. ac post diluvium hanc constitutionem suam repetivit Gen. 9, v. 2. Lactantius lib. de ira Dei c. 13. ante med.: *Intelligimus, animantia ad usum hominis a Deo facta partim ad cibos, partim ad vestitum, partim ad operis auxilia, ut clarum sit, divinam providentiam rerum et copiarum abundantia hominem instruere atque ornare voluisse, ob eamque causam et aërem volucris et mare piscibus et terram quadrupedibus implevit.* Hinc Esavus in illa terra, in qua nihil habebat proprii, venationes instituit Gen. 27, v. 5. Actor. 7, v. 5. ac longo tempore post diluvium promiscua ferarum venatio duravit. 2. Cum jure naturali. Aristoteles lib. 1. polit. c. 8: *Plantae*

sunt animalium gratia, cetera animalia hominum causa, mansueta quidem propter utilitatem et cibum, fera vero propter cibum et alia adjumenta, ut et vestis, et cetera instrumenta ex iis fiant. Cicero lib. 2. de nat. deor.: *Terrenorum commodorum naturalis est in homine dominatus, nos campis, nos montibus fruimur, nostri sunt amnes, nostri lacus.* Jam vero quae sunt juris divini ac naturalis, ea sunt firma et immutabilia, §. sed naturalia instituta de J. N. G. et C. ut nec princeps ea tollere possit can. 1. dist. 5. 3. Cum jure gentium, quod diu receptum nationes plurimae coluerunt. De Germania refert Tacitus in lib. de morib. Germ. quod omnis ipsorum vita in venationibus ac studiis rei militaris fuerit consumpta; Xenophon l. 1. Cyrop. de Peris dicit, quod publicam operam venationi dederint; de Indis idem testatur Bohemius libr. 2. de moribus gent. c. 9. de Graecis Xenophon libro de venat. etc. 4. Cum jure civili l. injuriarum 13. §. ult. ff. de injuriis, ubi dicitur, non posse aliquem prohiberi, vel in mari piscari, vel in quodam fundo aucupari, quod de venationibus etiam dicendum, quippe quae cum piscationibus et aucupis sunt ejusdem juris et conditionis l. item si fundi 9. §. aucupiorum l. usufructuar. 62. in princip. ff. de usufruct. Sic etiam §. ferae institut. de rer. divis. statuitur: *Ferae bestiae et volucres et pisces et omnia animalia, quae mari, coelo et terra nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt, quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, nec interest, utrum feras bestias et volucres in suo fundo quis capiat, an in alieno.* l. quod in littore 14. ff. de acquir. rerum dominio: *Ferae simulac apprehensae sunt, sine dubio ejus, in cujus potestatem pervenerint, domini sunt.* **Theodor. Marcell. ad §. 12. institut. de R. D. vocat illud jus usurpativum, quod quidem majoris mali evitandi causa toleretur, argument. l. 13. §. ultim. ff. de injur. ineptire autem eos censet, qui hoc juri consentaneum esse asserunt. Inutiliter hac de re disputari, cum facti magis sit quam juris, ait Wehner. in pract. observ. verbo *Forstrecht*.

432. Sed argumenta ista non sunt tanti roboris aestimanda, ut venationes principibus adimere possint, siquidem eas possident 1. jure domini superioritatis ac traditae gubernationis. Cum enim olim consensu populi quidam in reges ac principes eligerentur, eo ipso traditum ac concessum ipsis fuit jus venandi, quo ob molestias, quas in imperio gerendo perferunt, recreationis causa uterentur. Osiander in comment. c. 24. Jobi. Saltus et nemora, in quibus ferae vagantur, sunt loca publica, quo igitur jure loca publica ad principes pertinent. eodem etiam jus venandi in locis publicis ad ipsos spectat. Ex l. Regum 4. v. 23. haud obscure colligitur, jamdum tempore Salomonis venationes mensae regiae ferina instruendae serviisse ac proinde hominibus privatis ademptas fuisse. Jerem. 27, v. 6. et 28, v. 14. de rege Nabuchodonosor dicit Dominus: *Bestias terrae sive agri dedi ei, ut serviant illi.* Dan. 2

v. 38: *Bestias agri et volucres coeli dedit Dominus in manu regis etc.* 2. *Jure occupationis.* Quae jure naturali sunt communia omnium, ea occupatione unius alicujus fieri possunt, l. 3. in princip. ff. de acquir. rer. domin.: *Quod proprietate nullius est, sed usu omnium commune, id ratione naturali occupanti conceditur*, quocirca etiam jus venandi, licet primitus omnium hominum fuerit commune, attamen occupatione principum aliorumque primatum fieri potuit proprium. Sic littoris usus, quamvis omnium hominum jure naturali communis sit §. littorum quoque usus. institut. de rer. divis. littoria tamen dominium aliquis occupando suum alicubi facere potest l. quod in littore 13. ff. de acquir. rer. domin. Cur ergo non aequae jus venandi, quod similiter cum omnibus gentibus fuit commune, occupando principes alique primores in suis territoriis suo dominio potuissent adjudicare? Bozerus de regalibus capite 1. numer. 59. Sic pleraque jurisdictione privata ac propria sunt facta, quae naturali jure sunt communia, ut de piscibus, gemmis et aliis nos docet experientia, Heigius in quaest. juris quaestio. 15. ****Competit etiam eis jure compensationis**, quia populus id, quo ipse quoque uti poterat, lubens cessit principi in compensationem laborum ac vigiliarum, quas princeps habet pro populo.**** Confirmat hanc occupationem a principibus factam utilitas**

311. *publica.* Etenim primo indifferens venationum usus maximum discordiarum esset fomentum, cum communio soleat parere discordiam, l. cum pater 77. §. dulcissimis 20. ff. de legibus l. in re communi 26. ff. de serv. praed. urban. *Secundo* interdictus est privatis armorum usus t. t. codic. ut armorum usus; jam vero absque illis venatio vix perfici potest. *Tertio* permissio venationis indifferens foret illecebra otii ac avocamentum ab agricultura et operis rusticis, ab artificii vitae humanae necessariis etc. ****Constitut. Ludovici ducis Wirtemberg. anno 1588: So bald sie sich dem Wildprettschießen ergeben, werden sie werthlos und Faulenzer.**** *Quarto* per eandem daretur occasio latrocinii, quibus alias nemora solent esse infesta et obnoxia. *Quinto* si cunctis indiscriminatum concessus esset venationis usus, brevi temporis spatio ferarum genus ad internecionem usque debellaretur, quas tamen servari publice interest. Tiraq. de nobil. c. 37. n. 150. 3. *Jure praescriptionis.* Fridericus imperator juris venandi olim communis usum quadantenus coarctavit et subditis praesertim rusticis illud ademit §. si quis rusticus in verb. nemo retia. de pac. tenend. in us. feud. id postea consuetudine receptum, et quia longa subditorum patientia approbatum, vel ex hac ipsa patientia principes ejusmodi jura praescripserunt. Wesenbekius in parat. de acquir. rer. domin. n. 7. Jus piscandi in fluminibus publicis jure gentium omnibus est commune §. Flumina. institut. de rerum divis. si tamen quispiam in fluminis publici diverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem jure uti prohibere potest l. si quisquam 7. ff. de divers. temporal. praescription. l. praescriptio 45.

ff. de usurp. et usucap. Jam vero quod de jure piscandi dicitur, exaudiri quoque debet de jure venandi, ut ostensum fuit superius. Quare cum principes pluribus annis venandi jure soli sint usi, integrum est ipsis ab eodem jure alios prohibere, ac si vel maxime de jure occupationis dubitatio quaedam superesset, tamen temporis, quod hominum memoriam excedit, praescriptio jus illud venandi principibus conservaret, praesertim cum nec titulo, nec bona fide destituantur, ut ostendunt Bocerus d. l. num. 63. Heigius lib. 1. quaestio. juris q. 15. n. 50. Fachin. lib. 1. contrav. c. 1. Zoanet. in tract. de dupl. venat. n. 79. et alii complures.

433. Ex his facile apparet, quid ad argumenta in contrarium adducta respondendum sit. 1. Distinguendum enim inter *jus naturale primaeum et secundarium*: illud est, quod primitus ingentum humano generi; hoc, quod postea naturalis ratio inter homines constituit. Quae juris naturalis primaevi sunt, semper firma atque immutabilia permanent; quae vero sunt juris secundarii, ad quae etiam pertinet jus venandi, illa saepe mutantur. 2. Distinguendum inter *jus naturale et gentium consideratum in suo genere*, qua ratione semper manet firmum ac immutabile, et *consideratum in subjectis individuis*, qua ratione ex justa causa si non penitus tolli, tamen minui potest ac temperari. 3. Distinguendum inter *jus venandi ante occupationem et citra praescriptionem consideratum*, atque idem *jus, quatenus occupatione ac praescriptione a quibusdam est acquisitum*. Non ferae solum, sed et mansueta animalia ac reliqua omnia initio fuere communia, quae tamen subsecuto jure gentium occupata et in certa dominia distincta fuerunt. ****Non tam de jure quaerendo quam quaesito custodiendo hodie disceptandum.** Knichen. de Saxon. non prov. jur. verbo ducum Saxon c. 5. in princ.****** 4. Distinguendum inter id, quod permittitur et quod imperatur. Jure naturae permissum est, omnia esse communia, nemo tamen dixerit, juri naturali repugnare dominiorum distinctionem. Sic jure naturae permissum est omnibus venari, sed non sequitur, ergo illud non potest quibusdam prohiberi. 5. Thom. 1. 2. q. 94. art. 5. sic distinguit, *feras esse jure naturali communes non affirmative vel positive, sed negative*, hoc est juxta explicationem Covarruvias, *non sunt in bonis vel proprietate omnium, quod est affirmative commune, sed quia ad nullius res pertinent*, ideoque dicuntur communes.

434. Caveant tamen principes, ne hoc jure venandi ad subditorum perniciem abutantur, quod multis modis contingere potest, 1. si *feras nimium multiplicari* permittant ac tantam illis indemnitate procurant, ut armentis sese intermisceant, nec sint amplius, quod dicuntur ferae, sed domestica animalia. ****Lutherus in c. 25. Gen. f. 339. de electore Saxoniae Friderico III. memorat, quod ita venatus fuerit, ut nemini obesset, pluribus prodesset magis. Si quando vel exiguum damnum datum intelligebat, solvebat id duplo. Saepe etiam rusti-**

XIV. 319.

ducit nos ad causam principem unam, Dei scilicet providentiam ac dispositionem. Dan. 2, v. 21: *Deus removet reges et constituit reges.* c. 4, v. 22: *Donec scias, quod dominetur excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit, det illud.* Actuum 17, v. 26: *Definit statuta tempora et terminos habitationis eorum; tum ad causas inferiores complures, quae sunt peccata vel magistratus, vel subditorum, vel utrorumque; contra primam ac secundam decalogi tabulam commissa, quae eversionibus rerumpublicarum Deus punire solet, qualia sunt: idololatria, Jud. 3, v. 6. cum Israelitas obliviscerentur Dei sui servientes Baalim et lucis, vendidit eos Deus in manus Mesopotamiae; inobedientia, 1. Samuel. 15, v. 26: *Projecisti sermonem Domini, et projecit te Dominus, ne sis rex super Israël;* contemptus verbi, 2. Paralip. 36, v. 16: *Israelitae subannabant nuntios Dei et irridebant sermones ejus, illudebantque prophetis, adduxit ergo super eos regem Chaldaeorum; vagae libidines, Levit. 18, v. 27: *Omnes execrationes istas fecerunt accolae terrae, quae fuerunt ante vos, unde terra eos evomuit; injustitia, Eccles. 10, v. 8: *Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias et injurias et contumelias et diversos dolos; oppressiones subditorum, 1. Regum. 12, v. 16: *Videns populus, quod nolisset eos rex audire, defecit a domo David etc.*****

PARS POSTERIOR

HUJUS TRACTATUS DE SUBDITIS.

437. Dictum fuit hactenus περί τῶν ἀρχόντων, de illis, qui imperant, qui potiorum ac praestantiorum politiae partem constituunt; restat, ut porro disseramus περί τῶν ἀρχομένων, de illis, qui parent, qui numerosiorem ac copiosorem politiae coetum absolvent, semper enim eorum, qui parent in politiis, major est numerus quam eorum, qui imperant, id quod ex singulis politiarum speciebus, monarchia, aristocratia et democratia, probari potest. Subditorum nomine intelligitur multitudo hominum, quae regitur, ac comprehenduntur hoc nomine omnes ac singuli, qui sunt in illa civitate, provincia ac regione, cui magistratus praest, cujuscunque sint status vel conditionis. Quotquot enim ad rempublicam aliquam pertinent, illos ad alterutram ejusdem partem, videlicet vel ad magistratum, vel ad subditos, referri oportet, unde consequitur, subditi nomen generalius esse quam civis specificum et proprie sic dicti. Qui enim honorum ac dignitatum publicarum una cum aliis particeps est, is proprie civis est, sed qui onerum duntaxat, non vero honorum ac dignitatum particeps est, ille in ea, in qua degit, republica non est civis, sed subditus. Ἀριστοκρατία haec sunt, non ἀριστοκρατία, omnis quidem civis est etiam subditus, sed non omnis subditus est civis. Accedit in-

super diversus respectus. Civis dicitur respectu reipublicae patriae, in qua natus, vel cui ascriptus est; subditus respectu magistratus, cui paret.

438. Subditos fieri dicunt duplici modo, 1. origine sive natiuitate, 2. domicilio sive habitatione. Quod origo ac natiuitas faciat subditum, probatur ex l. assumptio 6. §. 1. ff. ad municip.: *Filius civitatem, ex qua pater ejus originem ducit, non domicilium sequitur. Si quis ex diversarum civitatum parentibus natus sit, patris, non matris conditionem sequitur.* l. Municipem 1. §. 2. ff. eodem; nisi forte privilegio aliquo materna origo censeatur, tunc enim maternae originis erit municeps. Vulgo quaesitus matris conditionem sequitur. Domicilium, in quo quis fortunarum suarum sedem figit, subditum constituit, quantum vero temporis spatium ad contrahendum domicilium requiratur, interpretes juris variant, qua in re cujusque reipublicae leges ac mores respiciendos esse, non absurde statuitur. Congruit cum hac jurisconsultorum distinctione, quae subditi dicuntur fieri obligatione vel naturali, vel voluntaria. Naturali obligatione subditus est, qui sub jurisdictione et dominio magistratus illius, cui subest, natus est; voluntaria obligatione subditus est, qui magistratui alicui ultro ac sponte sese subicit et pro superiore eum recognoscit. etiamsi sub ejus dominio non sit natus. Addi autem potest tertia species, quia subditi etiam fiunt debellacione, quando scilicet in justo bello magistratus suae potestati ac jurisdictioni quosdam subicit.

439. Ceterum subditi in duplici sunt differentia. Quidam enim sunt mere subditi, qui nullam partem potestatis obtinent, sed superiori potestati simpliciter sunt subjecti; quidam vero sunt mixti subditi, qui vel ex legibus fundamentalibus, vel ex pacto, vel consuetudine in partem potestatis sunt recepti, ideoque eandem in superiore magistratu quodammodo limitant ac restringunt. Sic electores in imperio Romano quasi ephori quidam constituti sunt ac custodes juramenti, quod imperator ante solennem inaugurationem imperio praestat. Antequam enim ad summum illud imperialis potestatis fastigium princeps evehatur, leges in capitulatione comprehensas juramento interposito recipit ac fidem dat electoribus scripta cautione, quod ab iis nullo modo velit recedere. Capitulatio illa est lex Germanorum regia, qua populi Germanici summum imperium in imperatorem designatum certis conditionibus transfertur, proinde imperatoris potestas non ex antiqua Romanorum, sed ex hodierna sub Henrico IV. nata et sub Carolo IV. inprimis confirmata lege regia definienda est, ex qua constat, quod non sit absoluta et omnimoda potestas, sed legibus imperii fundamentalibus adstricta, quibus velut ex pacto et conventionione obligatur. Hortlederius in q. ex Sleid. n. 5. et seqq.

440. Quaeritur hoc loco, An personae ecclesiasticae a potestate civilis magistratus, etiam Christiani sint exemptae? Pontificii absolute et ἀδιαφύκτως affirmant, nos ** (praemisso hoc, quod libertas illa

Quot
modis
subditi?

Quot
plures
subditi?

XIV. 315.

Qu. An
personae
ecclesiasticae
a potestate
magi-

stratos
sint ex-
emtae?

sive immunitas spectetur vel in personis sive *clericis ipsis*, vel in eorum *bonis*. Personarum immunitas consideratur respectu negotiorum sive causarum, quae sunt vel ecclesiasticae, vel politicae. Illae sunt, quae ad conscientiam pertinent et non nisi ex verbo Dei legitime definiri possunt. Suntque ejusmodi controversiae de fide et de disciplina ecclesiae. Hae vero quae ad res civiles et oeconomicas pertinent et ex legibus magistratus politici legitime decidi possunt et solent in judicio civili. Bonorum clericalium immunitas consideratur praecipue vel in tributis, quae solvuntur ex agris, praediis aliisque possessionibus immobilibus ac mobilibus, imo in ipsis personis et capitibus (quod tamen potius est onus personale quam reale); vel in vectigalibus, quae penduntur pro mercibus exportandis et importandis sive ordinarie, quae jussu legum semper numerari solent, sive extraordinarie, quae tantum ad praesentem aliquam necessitatem exiguntur et postea desinunt)** distincte respondendum censemus. 1. In personis ecclesiasticis sive clericis duo considerata sunt. Primo *ecclesiasticum* quod gerunt *officium* in verbi praedicatione, sacramentorum administratione, disciplinae ecclesiasticae conservatione etc. occupatum; deinde *politicum*, quo civili societati obstricti sunt, *vinculum*. Illius ratione in actibus ecclesiasticis ac spiritualibus ad potestatem ecclesiasticam internam pertinentibus magistratui non sunt subjecti, neque enim magistratus potest, nec debet illis praescribere aliam docendi, errores et peccata arguendi, sacramenta administrandi etc. formam, quam est in verbo ipsis divinitus praescripta, quin potius magistratus Christianus tanquam membrum ecclesiae ad episcopum ac verbi praeconem habet se tanquam ovis ad pastorem, ideoque peccata sua ex verbo argui et taxari, inique ferre neutiquam debet. Quod attinet *vocationem* ministrorum eorundemque si vel erronea doctrina, vel impia vita scandalo sit, *remotionem*, Item *legum ecclesiasticarum promulgationem*, *ceremoniarum institutionem* atque obligationem, quae ad potestatem ecclesiasticam externam pertinent, in illis, an aliqua et qualis potestas Christiano magistratui competat, superius fuit expositum, cujus potestatis limites neutiquam transgredi, nec ea, quae vel cum tota ecclesia, vel cum presbyterio communia habet, sibi soli vendicare debet. 2. Sed praeter hoc ecclesiasticum officium civili etiam societati eadem personae tenentur obstrictae, sunt enim non solum ministri ecclesiae, sed etiam membra ac partes reipublicae, quo respectu duo in illis spectanda sunt, *personae* et *fortunae* sive facultates temporales. Personarum suarum respectu magistratui civili sunt subjecti, cum enim sint partes reipublicae, oportet eos vel ad magistratus vel subditorum ordinem referri, jam vero civilem magistratum nec gerunt, nec gerere debent, ad subditorum igitur classem hoc respectu pertinent. Proinde ut reliqua membra reipublicae legibus honestis ad civilem societatem pertinentibus obligantur; ita quoque iisdem personae ecclesiasticae obstrictae tenentur. Ut legum trans-

gressores incurrunt poenas a magistratu in legibus definitas; ita quoque eadem personae ecclesiasticae effugere non poterunt propter obedientiae vinculum, quo magistratui et legibus sunt obligatae. 3. Distinguendum tamen inter *delicta clericorum*. Etenim si in *officio suo* delinquant, tum cognitio et poena illius delicti utpote ecclesiastici non pertinet ad magistratum Christianum, sed ad totam ecclesiam, vel ad illos, qui publico ecclesiae nomine hoc officium funguntur, ad senatum scilicet ecclesiasticum. Sed si committant delicta *civilem societatem turbantia*, eaque vel *capitalia*, vel *non capitalia*, tum cognitio et poena illius delicti pertinet ad magistratum civilem. 4. Distinguendum etiam inter magistratum civilem *superiorem et inferiores*. Non enim sequitur, clerici in temporalibus subjecti sunt magistratui, ergo cuivis etiam inferiori magistratui sunt subjecti, ita ut consul oppidanus ac praetor paganus potestatem habeat ecclesiae ministrum in jus vocandi, vel etiam in vincula conjiciendi. Pro diversitate enim ordinum diversa etiam sunt *tribunalia*, ita ut sub uno supremo magistratu aliud sit tribunal civium, aliud nobilium, aliud verbi ministrorum. Sic in ecclesiis reformatis, quamvis per pacificationem Passaviensem jurisdictio episcopalis in principibus evangelicos sit translata, tamen recte et competenter illi faciunt, quod non immediate nec per consilium politici regiminis eandem exercent, sed praefecerunt pastoribus superintendentes, et instituerunt consistoria ecclesiastica, in quibus et ecclesiasticae, et politicae personae praesident, quibus in clericis certa determinatione, ordine ac modo jurisdictio est attributa. Sic Paulus 1. Timoth. 5, v. 19. *accusationes contra presbyteros institutas ad Timotheum episcopum deferri voluit*. 5. Distinguendum inter *actiones personales et reales*, quam distinctionem petimus ex constitut. eccl. electoris Augusti in de immunitatibus ecclesiae ministrorum p. 106. *capitula* verba sic habent: Wenn die Kirchendiener *gegen* anderen unserer Unterthanen in Sachen ihre Befugnisse betreffen, da sie der Kirche dienen, zu Recht stehen sollten, ihnen und ihrem Amt dadurch Verkleinerung erfolgen nicht, so ordnen und wollen wir demnach, wenn sich zwischen unseren Amtsleuten und einem oder mehreren *unter* Unterthanen gegen einen Pfarrherrn, Prediger, Diakon oder Subdiacon, Speen oder Widerwillen zutrüge, daß anfänglich die Sachen und Parteien durch den Superintendenten desselbigen Orts neben dem Amtmann, Gerichtsherrn oder Collatorn, wofern derselbe nicht *Partei* oder sonst der Sache verwandt ist, oder auch *vor* Schöppen oder Kirchenvätern gütlich verhört, auch *an*standen werde, sie mit wissenden und billigen Dingen zu vereinigen. Da aber über solche Unterhandlungen und angewendeten Fleiß sie einander rechtliche *Forderung* nicht erlassen wollten, soll der Superintendent mit dem Amtmann, Erb- oder Gerichtsherrn an unser Consistorium gelangen lassen, was sie zwischen ihnen *gehandelt*, wie auch alle Sachen geschaffen und an *wem* die Gütlichkeit erwunden, daselbst durch sie, unsere *Consistorialen*, der Partheien Zwietracht und Sachen, so *zu*

als möglich, gütlich und ohne Weitläufigkeit, auch wenn die Güte nicht statt fände, durch Recht, doch ohne langen Prozeß, summarischer Weise entschieden werden sollen. Was aber ihre und ihrer Weiber angefallene oder erkaufte eigenthümliche Erbgüter und dergleichen actiones reales, dingliche Sprüche und Forderungen betrifft, sollen unsere Kirchendiener an Orten, wo andere unserer Unterthanen schuldig sind Recht zu nehmen und zu geben, deren Austrag gewarten. 6. *Pari ratione distinguendum inter onera personalia et realia.*

Personalia ministris ecclesiae non sunt imponenda, ne officii auctoritati et otio ad ejus administrationem necessario quippiam decedat, inde l. generaliter et l. Presbyteros C. de episc. et cler. Justinianus statuit, ut presbyteri a muneribus personalibus, quae obeuntur industria et opera adhibita immunes essent, si enim ad illa adstringerentur, fieri non posset, quin a suo munere abstraherentur ac confunderetur dignitas sacerdotis, ut dicitur l. nec honore C. eod. l. fin. C. de excus. muner. Sic ergo ecclesiae ministri cogendi non sunt, ut in acie versentur (nisi sacrorum causa), ut vigilum munus una cum aliis subeant etc. ubi tamen quidam addunt limitationem, si patria in extremo versetur discrimine ac praesentissimum sit periculum, ne in manus hostium veniat, tum personas ecclesiasticas, si sint numero plures et armorum peritae, teneri, ut reipublicae periturae opem ferant. 7. *Onera realia* quod attinet, distinguendum inter bona, quae ecclesiastici possident. Vel enim sunt *sacra et ecclesiae consecrata*, vel non sunt *sacra*, sed ab ipsis per emptiones, hereditates, jura connubiorum aliave media acquisita. De his posterioribus si sunt tributaria, magistratui solvendum, quod debetur, Rom. 13, v. 6. res enim transit cum onere, ac *onera realia res et quoscunque possessores sequuntur* l. Imperatores 7. ff. de publ. et vectig. c. Si quis laicus etc. 16. q. 1. Quodsi vero ecclesiae ministri non possideant bona aliqua propria, sed tantum ex bonis sacris sive ecclesiasticis vivant, ad tributa solvenda cogi nequeunt, hinc Lutherus tom. 7. Jen. f. 449. ad concionatorem aulicum scribens graviter improbat, quod tributum contra Turcam a pastoribus exigatur; inter cetera sic loquitur: *Wovon sollen es die Kirchendiener geben, so sie nichts eigenes haben, und eben so viel ist, als nehme man es von dem Kirchengut, das ist von Almosen, oder wie man spricht, von unseres Herrn Christi Füßen.* 8. Circa bona *sacra et ecclesiastica* distinguendum inter ea, quae a magistratu vel subditis ab omni vectigalium et tributorum onere prius soluta atque libera ecclesiae sunt consecrata, et inter ea, quae non sunt libera, sed pensiones annuas magistratui semper hactenus solverunt. Priora merito utuntur hac libertate, nec imponuntur illis onera tributorum; sic ager Aegyptiis sacerdotibus assignatus a pensione annua quintae partis fructuum fuit immunis Gen. 47, v. 22. Levitis, cantoribus, janitoribus, Nathinaeis vectigalia, tributa et annonae non fuerunt impositae Esdr. 7, v. 24. Posteriora per ipsam consecrationem non fiunt a tributis libera, nisi accedat

magistratus consensus. 9. In ipsis etiam ecclesiasticis bonis plane liberis distinguendum inter tributa *ordinaria et extraordinaria*. Ab ordinariis quidem tributis bona illa sunt libera, interim si ecclesiae ac reipublicae salus extraordinariae contributionis necessitatem requirat, si captivi redimendi, si hosti potentissimo pro religione ac libertate conservanda tributum persolvendum, tunc ex illis etiam bonis tributum exigi potest, nimirum si ecclesiastici non ea tantum obtineant, quae ad necessitatem et ordinis dignitatem faciunt, sed etiam ea, quae ad abundantiam, ut in papatu cuivis obviam. Sic Ezechias 2. Reg. 18, v. 15. thesauros Deo consecratos Sennacheribo pacis redimendae causa persolvit. Quod ergo Honor. et Theodos. l. placet C. de sacros. eccl. ab extraordinariis contributionibus clericos exemerunt, id intelligendum excepto casu *necessitatis et publicae utilitatis*, ut colligitur ex l. jubemus C. eod. quo pertinet dictum Hugonis l. 2. de sacram. part. 2. c. 7: *Nunquam possessiones a regia potestate ita elongari possunt, quin si ratio postulaverit et necessitas, et illis ipsa potestas debeat patrocinium et illi ipsae possessiones debeant in necessitate obsequium.* Non tamen debet esse ficta, sed vera necessitas reipublicae salutem concernens. 10. Denique distinguendum inter *immunitatem* et exemptionem clericorum *generalem, totalem et indeterminatam*, quae sit *juris divini*, qualem tam personarum quam rerum ratione Pontificii clericis tribuunt, et inter *immunitatem* et exemptionem clericorum *specialem, partialem et limitatam*, quae est *juris humani*, ex principum piorum beneficio ac privilegio in ordinem ecclesiasticum descendens, qua certis quibusdam in casibus respectu personarum, vel rerum a publicis oneribus ac subditorum officiis eximuntur. Priorem tantum, non autem posteriorem impugnamus, hic enim itidem locum habet vulgatum illud: *Utrumque malum immoderata libertas et immoderata servitus.*

441. Producimus igitur contra Pontificios haec argumenta: 1. *a generali obedientiae mandato.* Ubi-
cunque homines jubentur magistratui obedire, ibi in genere omnes absque ulla limitatione vel determinatione ad obedientiam praestandam invitantur. Matth. 22, v. 21. Marc. 12, v. 17. Christus ad Phariseos, qui ad clerum pertinebant, dicit: *Date caesari, quae sunt caesaris:* Bernhardus epist. 42: *Quod hic ore locutus est, mox opere implere curavit. Conditor caesaris caesari non cunctatus est census reddere. Exemplum enim dedit vobis* (clericis, quia scribit ad archiepisc. Senon.), *ut et vos ita faciatis.* Tit. 3, v. 1: *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse et dicto obedire.* 1. Petr. 2, v. 13: *Subjecti estote omni humanae creaturae, sive regi tanquam praecellenti, sive praefectis ab eo missis, quia sic est voluntas.* Cum primis huc pertinet insignis locus apostoli Rom. 13, v. 1: *Omnis anima potestatibus supereminentibus sit subdita* etc. in quem locum sic commentatur Chrysostomus hom. 13. in ep. Rom. in princ.: *Ostendit*

Argu-
menta
nostrae
senten-
tiae 1. a
generali
obedien-
tiae man-
dato.

Gerhardi loc. VI.

sed etiam propter conscientiam, quia tributa magistratui solvimus. Jam vero hae rationes sunt generales, et Christus etiam Phariseis jussit tributa caesari dare, quin ipse etiam tributum pro se et Petro solvere voluit, ut postea dicetur. Ergo etiam clericorum respectu principes sunt sublimiores potestates. 3. Alii excipiunt, per animam intelligendos esse homines animales et carnales, qui sint distinguendi a spiritualibus, quo accommodant Origenis interpretationem. Respondemus: anima phrasi Hebraea ponitur pro homine per synecdochen usitatam, Gen. 14, v. 21. c. 46, v. 27. Ezech. 18, v. 20. Act. 2, v. 41. 1. Petr. 3, v. 20. etc. omnis ergo anima notat omnes omnino homines, ut recte monet Chrysostomus et ex scopo et circumstantiis textus est manifestissimus. Origenes se ipsum satis explicat, sic enim addit: *Petrus et Johannes nihil habebant, quod caesari redderent, dixit enim Petrus, aurum et argentum non habeo. Qui hoc non habet, nec caesari habet, quod reddat, nec unde sublimioribus subiaceat potestatibus. Qui vero habet pecuniam aut possessiones, aut aliquid in hoc seculo, audiat, omnis autem anima potestatibus sublimioribus subiaceat.* Jam vero episcopi, praelati, abbates et sacerdotes habent pecuniam et possessiones. Ergo potestatibus sublimioribus debent subiacere. Digni certe sunt illi spirituales, qui eo migrent, ubi solis spiritibus est locus, si unam cum illis, qui anima et corpore constant, rempublicam constituere ejusque legibus sese obsequentes praebere nolunt. 4. Mandatum Christi de caesari dandis, quae sunt caesaris, Matth. 22, v. 21. Jacobus de Terano Urbani VI. cubicularius sic accipiendum esse statuit, quod non nisi usque ad adscensionem ejus praecepti vim habuerit, sed post adscensionem omnia imperia a caesare et regibus ad Christi vicarium fuisse transferenda, probat ex Johan. 12, v. 32. Sed hoc recitasse est refutasse, cum Petrus, quem primum Christi in terris vicarium fuisse volunt, etiam post Christi adscensionem subjectionem erga principes terrenos ob omnibus requirat.

442. *A sacerdotum in V. T. exemplo.* Si V. T. sacerdotes fuerunt potestati magistratus politici subjecti, utique idem de ministris ecclesiae in N. T. dicendum. Connexio probatur, quia ut Bellarminus ipse scribit prop. 5: *Constat, id nunc esse in ecclesia clericos, quod erant Levitae in T. V.* Jam vero sacerdotes V. T. fuerunt potestati magistratus politici subjecti, ut constat exemplo illorum regum ac ducum, qui in sacerdotes exercuerunt jurisdictionem politicam; *Moyse* praeficitur Aarone in Deum Exod. 4, v. 16. et in peccatum prolapsam eundem corrigit, Exod. 32, v. 21. *Levitae* non solum Aarone, sed etiam Moyse, qui erat princeps civilis totius populi, fuerunt subjecti; *David* ex regali unctione sacerdotibus et prophetis praefuit in causis seculi, ut loquitur Gratianus; *Salomon* propter crimen laesae majestatis Abjatharem pontificem non tantum sacerdotio exiit, sed et morte mulctavit, quamvis gratiam ipsi fecerat propter merita, quibus parentem

sibi devincerat 1. Regum 2, v. 26. *Levitae* juxta mandatum regis Ezechiae instituunt reformationem 2. Par. 29, v. 15. etc. Excipit 1. Bellarminus de clericis. c. 30. in resp. ad argumenta Medinae, *Moyse* non solum principem civilem totius populi, sed etiam summum sacerdotem fuisse et Aarone majorem, quamvis extraordinaria potestate, quo refert locum Ps. 98. *Moyse* et Aarone in sacerdotibus ejus, item consecrationem Aarone a Moyse peractam. Respondemus: imo vero unicus tantum quovis tempore fuit summus sacerdos in V. T. ad exprimendum typum Christi unici illius in N. T. ἀρχιεπισ. Inauguratio et consecratio Aarone ac filiorum ejus fuit extraordinarium opus peculiari Dei praecepto Moyse demandatum, quo peracto nullam muneris sacerdotalis partem postmodum attigit, sed ducis ac legislatoris partes obivit. In Psalmo habetur vox כהנים quae generalis est, virum *primarium* ac principem in ecclesiastico vel politico ordine constitutum significans, ut superius ostendimus. 2. Ad exemplum Salomonis excipit contra Barcl. c. 15. *factum* Salomonis narrari tantum, non probari. Sed quia idem obverti potest omnibus exemplis, quae pro stabilienda sua opinione Bellarminus ex V. T. adducit in prop. 5. hujus libri de clericis, et cum primis quia manifeste constat, Abjatharem cum Adonia conspirasse ac crimen laesae majestatis commisisse 1. Reg. 2, v. 22, atque hac ratione in poenam magistratus incidisse (quia rex divino mandato constitutus fuit custos utriusque decalogi tabulae Dent. 17, v. 18. qui ergo in earum alterutram offendeat, in poenas ejus jure ac merito incurrebat); ideo aliter excipit libr. 2. de Rom. pont. c. 26. arg. 4. *Salomonem* non ut regem, sed ut prophetam et executorem divinae justitiae deposuisse Abjathar surrogato Sadoco. Respondemus: haec posterior exceptio repugnat priori. Si enim Salomon in hoc facto ut propheta et divinae justitiae executor egit, utique factum illud non solum narratur, sed etiam probatur, absit enim, ut statuamus, Deum per prophetas suos quaedam agere, quae probari non possint. Sed negamus, Salomonem hic egisse ut prophetam et non ut regem, quia ad jus regium pertinebat illa superioritas et jurisdictio, quam Salomon in hac depositione exercuit, quo referri possunt similia exempla, in quibus summi sacerdotes a regibus fuere instituti et correcti. 1. Par. XIV. 32. 23, v. 27. juxta praecepta David supputabantur Levitae et certa ministeria illis ordinabantur. 2. Paral. 17, v. 8. mittit Josaphatus Levitae et sacerdotes, qui docerent populum Juda et reformationem cultus instituerent. 2. Paral. 29, v. 30. praecepit Ezechias Levitis, ut hymnos canerent et sacrificia Deo offerrent. Josias et Judas Maccabaeus idololatriis cultibus abolitis per sacerdotes reformationes instituerunt 2. Par. 34. 1. Macc. 4. etc. Joas sacerdotum et Jojadae pontificis negligentiam arguit 2. Par. 24, v. 6. Bellarminus quidem ex verbis, ut impleretur sermo Domini, immediate subjectis 1. Reg. 2, v. 27. demonstrare nititur, Salomo-

dactam ipsis fecerat tributariam Jos. l. 14. antiq. c. 8. Quod Bellarminus ex lib. 7. Josephi de bello Judaico c. 26. probare conatur, *post eversum demum templum a Vespasiano institutum fuisse ut tributum didrachmi, quod Judaei omnes singulis annis solvebant, deinceps in capitolium deferretur*, id non est eo sensu accipiendum, quasi ante Vespasianum Judaea non fuerit tributaria, ac quasi siclus ille non fuerit jam ante etiam fisco caesaris illatus, sed quod Vespasianus Judaeis, *ubique degerent*, ut notanter loquitur Josephus, hoc stipendium indixerit, sic ergo tributum, quod jam ante a multis annis Judaeis terram patriam inhabitantibus impositum fuerat, etiam iis, qui extra Judaeam viverent, a Vespasiano impositum fuit. Lyser. in harm. evang. c. 91. p. 473. Confirmat hanc expositionem Jansenius c. 69. harm. p. 521: *Hilarii sententiam (inquit) non esse veram, sequentia docent, ex quibus satis patet didrachma haec non exigi secundum legem (Exod. 30.), sed secundum praeceptum Romanorum, quibus Judaei jam erant facti tributarii. Quaerit enim Dominus a Petro, a quibus reges terrae acciperent tributum vel census, quo manifeste significatur, didrachma haec exacta fuisse pro tributo et censu Romanis debito. Nam et Matthaeus utitur dictione Romana τῆρας, hoc est census. Postea ad locum Josephi eodem modo respondet, Vespasianum scilicet non omnino novum tributum Judaeis imposuisse, sed quod Judaeis inhabitantibus Judaeam impositum fuerat, etiam aliis extra Judaeam degentibus fuisse ab ipso indictum. Idem statuit Barradius lib. 10. harm. c. 32. p. 717: Non recipitur (inquit) Hilarii sententia. Etenim hoc tributum, quod a Christo petebatur, non Deo, sed Romanorum imperatori vel Herodi solvebatur, ut ex illis verbis Christi colligitur: Simon, reges terrae a quibus accipiunt tributa? Et postea: Probabilius puto, tributum illud non a sacerdotibus in templi numtus, sed a publicanis in impensas imperatoris Tiberii, vel tetrarchae Herodis fuisse exactum. Paulo ante solvit argumentum Bellarmini: Numisma tributi imperatoribus dari soliti fuit denarius, non didrachmum, Matth. 22. Ergo hoc loco non potest intelligi tale tributum. Respondet Barradius, denarium numisma census appellari, quod pars esset tributi, duo enim denarii solvebantur, vel dici potest, tributum a Romanis indictum fuisse denarium, numisma census ob id dictum, tributum vero Herodis, qui civitati Capernaum imperabat, fuisse didrachmum. Salmeron. tom. 6. tract. 37. pag. 238. idem statuit et praeter argumenta jam allata etiam haec urget: Si in usus tabernaculi colligeretur hoc didrachmum, non in Capernaum, sed in templo Hierosolymorum acciperetur, nec pro duobus Christo et Petro, sed pro omnibus et singulis apostolis, qui excederent annum vigesimum etc. cum illis ergo Bellarminus transigat.*

444. 4. A Pauli apostoli facto. Is Act. 25, v. 10. a synedrio Hierosolymitano appellat ad caesarem. Ad tribunal caesaris sto, inquit, ubi me

oportet judicari. A quo et coram quo se oportere judicari apostolus asserit, illum agnoscit judicem competentem ac legitimum. Atqui a caesare et coram caesare sese judicari oportere asserit. Ergo caesarem agnoscit judicem competentem ac legitimum. Item, ad cujus tribunal aliquis appellat, ejus potestati sese submittit. Paulus appellat ad tribunal caesaris. Ergo caesaris potestati sese submittit. Quodsi ergo tantus apostolus caesarem agnovit superiorem ejusdemque potestati sese subiecit, utique ejus in ministerio successores caesari, hoc est politico magistratui, sese subjectos esse agnoscant. Excipit Bellarminus c. 30. de cler. in resp. ad. 3. arg. Covarruv. Paulum coactum fuisse appellare caesarem, quia oppressus fuerit calumniis Judaeorum et injustitia praesidis Romani, qui solum caesarem agnoscebant superiorem. Itaque ipsum de facto solum, non de jure caesarem judicem agnoscere debuisse, nec sine risu exceptum fuisse, si Petri supremi principis ac judicis sui coram Judaeis vel gentilibus mentionem facere voluisset. Respondemus: imo vero apostolus non de facto solum, sed etiam de jure loquitur, expresse enim dicit, coram caesare dei, oportet, me judicari. Provocat apostolus ad jus Romanae civitatis Act 16, v. 37. c. 22, v. 25. cui adhaeret provocatio ad caesarem, summum Romanorum magistratum. Quodsi jure divino apostolus sese a jurisdictione caesaris exemptum statuisset, non potuisset beneficio provocationis sive appellationis ad caesarem uti, quin imo secundum canonistas graviter peccasset, quia clericus, qui se potestati seculari subiecit, secundum ipsos graviter peccat, c. significasti etc. c. si diligenti de for. compet. Deinde si Paulus non sine risu exceptus fuisset, si Petri supremi sui principis et judicis mentionem facere voluisset, Bellarminus etiam risu excipiendus erit, quod Petro monarchicum in ecclesiam dominatum tribuit, in quo ne umbra quidem monarchicae illius potestatis conspicitur. lib. 2. de Rom. pont. c. 29. resp. ad 2. Bellarminus eandem exceptionem ponit, caesarem scilicet de facto fuisse Pauli judicem, non autem de jure, sed firmitati ejusdem diffusus subiecit, melius dici posse, discrimen esse inter principes Christianos et ethnicos. Nam quo tempore principes erant ethnici, non erat pontifex illorum judex, sed e contrario illis subiectus erat in civilibus omnibus causis non minus quam ceteri homines. Merito itaque Paulus caesarem appellavit eumque judicem agnovit, cum accusaretur seditionis et tumultus in populo excitati. At cum principes Christiani facti sunt, continuo se tanquam oves et membra capiti subjecerunt praesidi XIV. 32. ecclesiasticae hierarchiae. Respondemus: Evangelium non abolet politias et, ut Bellarminus ipse hic loquitur, lex Christiana neminem privat suo jure. Ergo etiam imperator et principes per suam ad fidem Christi conversionem nullam jurisdictionis ac potestatis suae partem amiserunt. Si enim potestatem, quam in clericos habebant, per suam ad Christianismum conversionem amississent, utique lex Christiana parte aliqua juris ipsos privasset, quod absurdum,

contradicit. Vicissim si clerici habent in ipsis etiam temporalibus diversas leges, diversum principem, diversa tribunalia, ac velut Appius ad tribunalum dicebat, si peculiarem patriam ac peculiarem rempublicam sibi constituerunt, utique non sunt nec dici possunt cives ac partes reipublicae, quia unitas reipublicae in communione legum, in recognitione ejusdem magistratus, in usu eorundem tribunalium sive judiciorum. Ulterius si clerici unam urbem cum laicis inhabitare et sub unius ejusdemque principis protectione cum ipsis vivere cupiunt, utique etiam debitam obedientiam illi principi praestent, quia protectionis beneficium aliquam omnino subjectionem requirit. De oneribus ac tributis, quae nostra sit sententia, constare potest ex superioribus. Omnimodam et absolutam immunitatem ex jure divino descendente nunquam ex eo probabit Bellarminus, quod clerici auxilia precum publicarum et sacrificiorum magistratui conferant, quia ad easdem preces pro magistratu fundendas etiam laici obstricti tenentur ac nihilominus sua eidem solvunt tributa. Absurdum est, si clerici in favorabilibus pro membris reipublicae se venditare velint, in iis autem, quae ad conservandam rempublicam contribui debent, extraneorum locum velint subire, inquit Sebast. Medic. tract. d. II. et statut. part. 4. q. 6. n. 5.

446. Secunda ratio petitur ab incommodo. *Plenaria illa exemptione personarum et bonorum*, inquit Arnisaenus lib. de sub. et exempt. cleric. c. 2, n. 1. *nihil potest excogitari perniciosius, nihil iniquius. Quae enim major iniquitas, quam florem bonorum reipublicae iis depascendum dari, qui non tantum onera non ferant, nec rempublicam juvent ex iis bonis, unde suam salutem sperare habent, sed ne eam agnoscant quidem benefactricem, a qua omnia sua prius emendicarunt, et quae tenetur ne mortis quidem discrimen effugere, ut ipsi tuti sint. Quae major pestis, quam in medio sinu habere, non tantum contra quos, si te omni affecerint injuria, mutire non audeas, sed etiam qui alienae potestati fidem dederint, hoc est qui teneantur ad nutum alterius arma in te sumere, nec ut maxime velint abnuente externa potestate, quidquam pro salute tua facere ausint. Jam vero tales sunt clerici Pontificii, qui ad nutum pontificis sui contra ipsam, in qua degunt, rempublicam insurgere non verentur, ejus enim unius summum agnoscunt imperium, ipsi soli tenentur fidelitatis obstricti, ipsius forum unice agnoscunt. Quodsi ergo pontifex classicum canat, tot quaelibet respublica contra se expertura est hostium exercitus, quot in sinu suo alit coenobia monachorum, quot conventus sacerdotum, quot collegia canonicorum. Peregrini sunt, qui in republica versantur, cui non sunt subjecti, a quibus reipublicae maxime timendum esse, dicit Philosophus libr. 5. polit. c. 3. unde nomen hostis, quod olim peregrinum significabat, in odium tandem abiit. Quodsi ergo clerici nolunt esse subjecti reipublicae, in qua degunt, non alio haberi possunt loco, quam peregrini, nec minus ab iis timendum,*

imo tanto magis, quanto arctius suo superiori pontifici, scilicet Romano, obstringuntur et quanto intimius in reipublicae arcana penetrare possunt. Haec ille. Adde, quod plenaria illa ac totalis exemptio in omnibus causis ac rebus animum peccandi addit, cum spem impunitatis sibi propositam sciant atque a legum severitate sibi nihil timendum esse noverint.

447. Tertia ratio peti potest a caritatis praescripto. Lex caritatis non patitur, ut cum clerici agros, fundos et bona plurima possideant, tributis et oneribus contra magistratus voluntatem sese subtrahant et universam molem tributorum propter salutem reipublicae magistratui persolvendorum in alios cives rejiciant, hac enim ratione aliis omnibus est angustia, ipsis vero solis *relaxatio* 2. Corinth. 8, v. 13. Qui cum aliis sentit beneficium, aequum est, ut is quoque sentiat ex parte incommodum. Inde leges ferendum esse negant, ut qui lucrum amplectitur, onus subire recuset. l. unic. §. pro secundo de caduc. toll.

Quarta ratio desumitur ex immunitatis illius variatione. Lex divina est immutabilis apud eos cum primis, qui recte eam intelligunt. Sed immunitas ecclesiastica tam rerum, quam bonorum, postquam clericis fuit concessa, tot ac tam varias diversis temporibus subiit mutationes, ut nec ipsi canonistae certas regulas de ea possint tradere. Ergo non descendit ex jure divino. Quintam rationem Medina sic format: *Lex evangelica, baptismus et ordo clericalis non liberant jure divino a debitis antea contractis, ut a debito servitutis, a debito pecuniario, a debito conjugali, ergo nec a debito subjectionis et obedientiae civilis. Jam vero clerici ante clericatum subjecti erant potestati et jurisdictioni principum secularium. Ergo non sunt liberi jure divino ab eadem potestate post clericatum. Excipit Bellarminus de cler. c. 30. esse majus vinculum inter creditorem et debitorem, dominum et servum, virum et uxorem, quam inter magistratum et subditos; item aliam esse rationem legis evangelicae et baptismi quam clericatus, illa enim non excludunt, sed potius necessarium esse volunt principatum civilem; hic vero non posset suo munere recte fungi, nisi liber esset et immunis a jurisdictione civili. Sed haec omnia principum petunt, cum enim tam congruum sit juri divino, clericos esse magistratui subjectos, quam servos domino, debitorem creditori et conjuges sibi invicem esse obstrictos, ut ante fuit demonstratum, ideo nulla diversitatis ratio inveniri potest, nec ulla verisimili ratione probatur, clericos non posse munere suo recte fungi, nisi a jurisdictione civili sint plane immunes ac liberi. Urgemus igitur hoc Medinae argumentum, quod etiam Barclajus repetit, de pot. papae c. 34: *Lex divina neminem privat suo jure et dominio, privaret autem, si per eam jus temporale, quod principes antequam fierent Christiani in clericos habebant, invitis auferretur. Regerit Bellarminus, nullam fieri principibus injuriam, si vel maxime inviti suo jure priventur, quia qui jure suo utitur,**

3. A caritatis praescripto.

4. Ab immunitatis illius variatione.

5. A legis evangelicae conditione.

XIV. 327.

nullam facit injuriam, utitur autem jure suo, qui eligit statum, quem sibi magis convenientem esse censet, quamvis per accidens sequatur, ut princeps subdito suo privetur. Nam etsi quis justa de causa domicilium suum in aliam civitatem vel provinciam transferat, desinet subditus esse priori principi, nec tamen injuriam illi fecisse videbitur. Respondemus: est dispar ratio, qui domicilium suum in aliam civitatem vel provinciam transfert, is desinit esse pars ac civis prioris reipublicae; sed clerici papales ex hypothesi Bellarmini nihilominus volunt esse partes ac cives reipublicae, a cujus jurisdictione se exemptos esse statuunt; illi et oneribus et beneficiis reipublicae frui desinunt, hi rejectis oneribus beneficia tantum sibi vendicant; illorum renuntiatio plerumque fit cum consensu magistratus et cum quodam onere secundum cujusque loci consuetudinem, ut nimirum de bonis suis aliquid magistratui pensitent, quod vocant *Rachsteuer entrichten*, hi vero pro libitu etiam invitis magistratibus plenariam exemptionem sibi vendicant. c. 34. cont. Barcel. aliter excipit: *Sicut rex subtrahit comiti subditum eumque constituens principem jurisdictione comitis eximit; ita papa ad altiore gradum evehendo laicos potest eos eximere jurisdictione temporali*; idem declarat exemplis, quod mulier conversa liberetur ab imperio mariti infidelis, quod votum solvat promissa matrimonialia, quod filius episcopus exeat potestate patria etc. Respondemus: Papa non est dominus regum, ut rex est dominus comitis, exempla sunt partim falsa, partim Bellarmini scopo contraria. Quemadmodum enim mulier fidelis non liberatur a vinculo conjugali, quo marito infideli obstricta tenetur, 1. Cor. 7, v. 12. sed in causa religionis duntaxat ab obedientia liberatur; sic clericus non eximitur a jurisdictione magistratus, nisi in iis, quae juxta praescriptum verbi in suo officio agit.

6. Ex imperatorum statuto.

448. 6. Ex imperatorum statuto. Imperatores clericos politicis legibus subjecerunt, ut constat ex codice et authenticis Justiniani et ex capitularibus constitutionibus Caroli I. Decernimus 26. C. de episc. et cler.: *Decernimus, ut posthac neque monachi, neque quicumque alii cujuscunque status atque fortunae in aedes publicas vel in quaecunque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem et sanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur etc. ideo patientiam et modestiam suam, quam leges naturae et publica disciplina et ipsorum monachorum nomen exposcit, studiose unusquisque tam monachus, quam ulterius, cujuslibet alterius professionis retineat.* l. Omnes 10. C. de legib. et constit. princ.: *Omnes secundum leges vivant, etiamsi ad divinam domum pertineant.* Novell. 123. c. 8.: *Nullus episcopus invitatus trahatur ad secularem, nisi princeps jusserit* (quae verba posteriora, ut et verbum invitatus, quia supremam potestatem imperatori reservant, Gratianus studiose omisit c. Nullus etc. 11. q. 1). Huc refer l. addictos 6. l. si quis ex consensu 7. et t. t. C. de episc. audient. Novel. 3. in princ. Nov. 6. c. 8. et in epil. Nov. 9.

Nov. 86. c. 1. Nov. 123. Nov. 22. in princ. et c. l. prooem. edict. Justin. ad archiepisc. et patriarchas script. ex quibus constat, Justinianum licet episcopis audientiam concesserit, tamen cognitionem et appellationem supremam sibi reservasse. Imperator Valentinianus in epist. ad episcopos Asiae, quam refert Theodoretus l. 4. hist. c. 7. scribit, *probos episcopos non solum Dei, sed etiam regum legibus obtemperare.* Inde Ferrariensis in form. libr. 8. cod. gl. 7. verb. plenam et omnimodam nu. 3. ex hoc naturaliter et a principio mundi omnes decessisse sub jurisdictione et potestate imperatorum, dulcedine autem et benignitate imperatorum decessos sub potestatem papae, quod beneficium si ingrati, male agnoscant, asserit. Idem in form. lib. quo agit ex substit. gloss. 9. numer. 4. et optat imperatorem, qui clericis jurisdictionem concessam adimat, et dicant omnes, *Fiat pax in virtute tua et abundantia in turribus tuis.* Et clarus in form. resp. rei convent. gl. 7. num. 13. et sequentibus. Quinimo constat, ex ipso jure canonico imperatores olim habuisse potestatem coercendi pontifices ac clericos, ut probat Jacobus rex Britanniae in praefat. monitor. ad principes Christianos, et cives Veneti in resp. ad paraenesin Baronii ipsam referunt ad tomum 7. annal. ann. 556. §. 5. Ac testatur historiae, Christianos imperatores saepe judicasse ac deposuisse pontifices. Constantinus in exilio misit Liberium, Justinianus Sylverium, Otto I. Johannem XII. deposuit et in ejus locum Leonem VIII. substituit, Henricus III. Gregorium VI. deponit et Clementem II. ordinari jussit. Athanasio de vita Arsenii accusato Constantius imperator judices dedit. Socrates libr. 1. cap. 20. Aurelianus Paulum Saccatenum removit; legati Constantis imperatoris Stephanum Antiochenum episcopum de vi pulsi et l. Cornel. de sicar. reum egerunt ac in palatio damnarunt, Theodoretus lib. cap. 11. Excipit Bellarminus de cler. cap. 30. resp. ad 2. *leges illas imperatorum procedere de facto, non de jure et voluntas aliquando a summis pontificibus, nunquam extra approbatas.* lib. 2. de Rom. pontif. cap. 29. resp. ad 4. excipit, *haec quidem facta sunt ab imperatoribus, sed quo jure ipsi viderint.* Atqui leges illae ecclesiasticas tulerunt et pontifices haereticos atque impios pii imperatores loco moverunt consentientibus atque approbantibus praecipuis illorum temporum ecclesiae doctoribus, quin imo ipsimet pontifices imperatoribus se subjectos esse confessi fuerunt et auxilium imperatorum imploraverunt, hoc loco citare jubemus verba Bellarmini, quibus trepidant suam conscientiam prodit lib. 2. de R. P. c. 29: *Ottone I. satis constat bono zelo, sed non scientiam depositum esse Johannem XII. fuit Johannes iste omnium pontificum fere doctorum atque ideo non mirum, si pius imperator, fuit Otto I. sed minus peritus rerum ecclesiarum judicaverit, cum potuisse deponi, praeter cum multi doctores (nota) idem senserint.* contra Barcel. c. 34. excipit, *piae principibus*

satis notam et explicatam fuisse exemptionem, quam clerici jure divino habebant, sanctos autem patres paulatim eam explicare atque introducere nisos. At Christus et apostoli jus illud divinum nusquam explicarunt nec patribus hanc laudem praecripuerunt. Et quanta haec fuerit omnium imperatorum ac regum ante Hildebrandi adventum incertitia, quod clericos suae potestati subjectos existimarunt, a qua tamen divino jure sint exempti!

449. 7. *Ex patrum et episcoporum Romanorum antiquorum suffragio.* Gregorius cum Romanus episcopus esset, tamen imperatorem dominum suum agnoscit lib. 3. ep. 61. imperatoris indignum se vocat servum, ibidemque obedientiam se ei debere fatetur; lib. 4. ep. 31: *Sacerdotibus non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cujus servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat, ubi Gregorius se inter eos numerat, quibus asserit imperatorem dominari; lib. 2. ep. 63. fatetur, principi datam potestatem non tantum super milites, sed et sacerdotes.* Excipit Bellarminus libr. 2. de Rom. pont. cap. 29. *Gregorium partim ex humilitate, partim ex necessitate se imperatori subjecisse, quia eo tempore imperator dominium temporale in urbem Romanam obtinebat, et Gregorius ejus ope ac amicitia vehementer indigebat, ut tam ipse, quam bona temporalia ecclesiae et populus Romanus a Longobardorum gladiis et furore defenderetur.* Respondemus: humilitas illa fuisset hypocritica et adulatoria, nisi Gregorius vere et ex animo statuisset, se imperatori esse in temporalibus subjectum, perinde ut hodie pontifices se appellant servos servorum, atque interim dominos dominorum se esse gloriantur. Quam vero absurdum est, quod Bellarminus Gregorio tribuit, ipsum ideo tam humiliter ad imperatorem scripsisse, quia ejus ope et amicitia indigebat! Ergone Gregorius fuit ex eorum numero, de quibus Poëta canit:

Vulgus amicitiae utilitate probat?

ergone aulicum adulatorem episcopus ille egit? Neque quidquam obstat, quod Bellarminus urget, *Gregorium voluisse reverentiam ab imperatoribus exhiberi sacerdotibus, quod est inferioris, non superioris.* Haec enim duo nequaquam invicem pugnant, imperatori a sacerdotibus deberi obedientiam et sacerdotibus exhibendam esse ab imperatore reverentiam, illud enim respectu temporalium, hoc vero respectu spiritualium rerum accipiendum. Sic Gelasius in epist. ad Anastasium imperatorem vocat *filium* et praesulibus rerum divinarum subditum, eundem tamen ibidem dicit *generi humano praesidere.*

450. Praeter Gregorium etiam alii ex Romanis episcopis imperatori sese subjectos fassi fuere. Nicolaus I. pontifex Romanus ad imperatorem Michaellem scribit, *Deum divisisse Pontificiam auctoritatem ab imperiali potestate, ut et Christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum im-*

perialibus legibus uterentur, quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incuris et ideo militans Deo minime se negotiis secularibus implicaret, ac vicissim non ille rebus divinis praesidere videretur, qui esset negotiis secularibus implicatus c. cum ad verum etc. dist. 96. Leo IV. Lothario imperatori scripsit, ut habetur in c. 9. dist. 10: *De capitulis vel praeceptis imperialibus vestris vestrorumque pontificum praedecessorum irrefragabiliter custodiendis et conservandis, quantum valuimus et valemus Christo propitio, nunc et in aevum nos conservaturos modis omnibus profiteamur.* c. Adrianus etc. dist. 63. Adrianus tradidit Carolo potestatem eligendi pontificem et ordinandi apostolicam sedem, dignitatem quoque patriarchatus ei concessit, insuper archiepiscopos et episcopos per singulas provincias ab eo investituram accipere definivit. Idem jus Leo confirmavit Ottoni, c. in synodo etc. dist. ead. Leo IV. ab imperatore Ludovico petit iudices et eorum sententiae se paritum promittit c. Nos si etc. caus. 2. q. 7: *Nos si incompetenter aliquid egimus et subditis justae legis tramitem non conservavimus, vestro ac missorum vestrorum cuncta volumus emendare iudicio etc.* Similia exstant complura. Excipit Bellarminus libr. 2. de Rom. pont. c. 20. resp. ad 6. *Leonem subjecisse se iudicio imperatoris discretivo, non coactivo.* Sed verba intelligenda sunt cum effectu, quorsum enim legatos ab imperatore peteret, si cognitionem duntaxat, non autem definitionem et executionem illi tribueret? Adde, quod verba ipsa Leonis contrarium manifeste testentur. *Omnia, inquit, negotia ita eorum legitimo terminentur examine, quatenus in posterum nihil sit, quod ab eis inditum vel inditum remaneat, ubi discussionem et definitionem conjungit.* Ad Hadriani et Leonis constitutiones respondet, eos tantum confirmationem vel infirmationem electionis imperatori concessisse, ac privilegia illa propter istorum temporum schismata et hostes Longobardos ac Graecos imperatoribus data, fuisse postea revocata. Respondemus: si jure divino pontifex exemptus est ab omni potestate civilis magistratus, nec Hadrianus, nec Leo imperatoribus illud jus concedere debuissent. Falsum autem est, quod de

XIV. 330.

451. 8. *Ex ipsorum adversariorum calculo.* Gratianus §. Item cum Balaam caus. 2. quaest. 7: *Duae sunt personae, quibus mundus iste regitur,*

8. Ex adversariorum calculo.

regalis videlicet et sacerdotalis. Sicut reges prae-sunt in causis seculi, ita sacerdotes in causis Dei. Regum est corporalem irrogare poenam, sacerdotum spiritualem inferre vindictam. David ergo etsi ex regali unctione sacerdotibus et prophetis praeserat in causis seculi, tamen suberat eis in causis Dei. (jam vero ex hypothesi Bellarmini, quod fuerunt Levitae in V. id hodie sunt clerici in N. T.) Testimonium Ferrariensis adduximus superius. Ex Pontificiis huc referimus etiam eos, qui docent, clericos in ecclesiasticis quidem et spiritualibus jure divino esse a potestate seculari liberos, in aliis vero non nisi jure humano. Ita docent Franc. Victoria de potest. eccl. relect. 1. q. ult. Dominicus a Soto in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. et (quos prae reliquis auctoribus liberius locutos fuisse Bellarminus dicit, ipsosque eo nomine refellit l. de cler. c. 30.) Johan. Medina in cod. de restit. q. 15. et Didacus Covarruvias Hispan. in l. practicar. quaestion. c. 31. et libr. 1. var. resolut. c. 17. n. 2. quibus addendi ex jurisconsultis Molinaeus in addit. ad consil. Alex. 8. lib. 1. Alciatus in c. cum non ab homine de jud. ex theologis Palatius 4. dist. 25. disp. 3. Salon. 2. 2. q. 67. art. 1. contrav. 1. et Bannes ibid. Albert. Piggus lib. 5. eccl. hierarch. c. 7. Jansenius c. 69. harmon. Henriquez lib. 7. de indulg. c. 24. qui omnes docent, nullam adduci posse legem divinam, quae clericos a civili potestate exemptos firmiter probet. Quinimo Marsilius de Padua et Joh. de Janduno eo abierunt, ut statuerent, ipsum etiam Christum non fuisse liberum a solvendis tributis, et quod fecit Matth. 17. cum tributum solvit, id fecisse non voluntate sed necessitate, referente Joh. Turrecremata lib. 4. summae de ecclesia part. 2. c. 37. qui ibidem addit sententiam Paduani a Johanne XXII. ut haeticam fuisse damnatam. Ex quo facile intelligitur, quo consilio Bellarminus lib. de cleric. c. 28. Paduani illius sententiam cum nostra conjungere inque unam classem referre voluerit, cum ab illius opinione nostra confessio toto coelo distet, ut ex superioribus constare potest. Widringt. in apol. Bellarm. veritati magis consonum esse dicit, clericos jure divino non esse a potestate seculari exemptos. ** Joh. Major Scot. in hist. Scot. lib. 3. c. 15: De jure divino est, ut clericus sit a laico judicandus, Claudius episcopus Espenaeus in comm. epist. ad Tit. 3. digress. 10. exemptionem tribuit fastuosis ac seditiosis spiritibus, qui dominationes contemnunt etc. ac laudat dictum Bernardi ep. 42. f. 188: Si omnis anima subdita esse debet, tum et vestra. Quis vos excepit ex universitate? si quis tentat excipere, tentat decipere. ** Barclajus ex professo hoc argumentum contra Bellarminum tractavit et apologia in publicum edita contra Bellarmini refutationem sese defendit. Richardus archiepiscopus Cantuariensis in epist. Petri Blesens. epist. 75. ad Richardum Vinetoniensem, Gaufridum Eliensem et Johannem Norwicensem episcopos de omnimoda illa clericorum, etiam in criminalibus exemptione sic scribit: Clerici vel episcopi occisores Ro-

nam mittuntur euntesque in deliciis cum plenitudine apostolicas gratias et majore delinquendi audacia revertuntur. Talium vindictam excessum Dominus rex (Angliae) sibi vendicat, sed nos eam damnabiliter nobis reservamus atque ob liberos praesentis immunitatis materiam in fauces nostrae laicorum gladios provocamus. Ignominiosum est, quod pro capra vel ovicula gravior, pro sacerdote occiso poena remissior irrogatur. Sed his et horribilibus digni sumus, qui jurisdictionem alienam a nobis omnino indebitam ambitione temeraria usurpamus. Nam in corpore decretorum et in epistola ad Romanos haec verba legisse meminimus: *Sunt quaedam enormia flagitia, quae potius per sanctos iudices quam per rectores et iudices ecclesiasticos vendicantur, sicut est, cum quis interfecit pontificem, apostolicum presbyterum sive diaconum, hujus criminis reos reges et principes mundi damnant. Omnis equidem justitia ideo exercetur, ut debita quae gaudeant innocentes et malignantium temeritas refrenetur, veruntamen in hac jurisdictione malitiosa, quam ambitiose et superbe praesumimus, Deus offendimus et dominum regem viamque clericis malignandi tutissimam aperimus.* Tandem sic concludit: *Reddentes igitur Deo, quae sunt Dei, caesari, quae sunt caesaris, juxta petitionem domini regis et tantorum vindictam excessum relinquamus.* Archiepiscopi et episcopi in regno Galliae juramentum fidelitatis praestant regi referente Antoa. Arnoldo in orat. contra Jesuitum apud Fr. Jux. sub fin. operum pag. 1550.

452. Atque haec pro confirmatione nostrae sententiae dicta sufficiant. Pontificii statuunt, clericos a potestate civili esse simpliciter et absolute exemptos, tam in temporalibus quam spiritualibus, tam in personalibus quam in realibus, tam in criminalibus quam civilibus, et quidem jure divino, quae esse communem sententiam tradunt canonici. Bonifacius VIII. in c. quanquam de censibus et excommunicatis doctores: *Jure divino et humano clerici et ecclesiastici bona libera sunt a seculari potestate.* Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 9: *Cum a jure divino quam humano laicis potestas nulla in ecclesiasticas personas attributa sit, innovamus omnes et singulas constitutiones, etc.* Concil. Tridentin. sess. 25. c. 20: *Ecclesiae et personarum ecclesiasticorum immunitas Dei ordinatione et sanctionibus canonicis est instituta.* Unde etiam porro statuunt, clericos in rebellionem contra principes seculares non posse committere crimen laesae majestatis, Emanuel a Saa in aphorismis confessorum in voce Clerici quam esse communem opinionem testantur cardinales Alex. in c. Inprimis §. de perso. col. 5. v. non obstat opin. 2. q. 3. Gomezius in §. rursus etc. num. 24. instit. de actionibus. Cumprimis vero de hac clericorum exemptione late disputat Soarius in defensione fidei cathol. adv. Anglic. sect. errores libr. 4. tit. 1. in quo statuit, clericos omni jure divino et humano a potestate principum secularium esse exemptos, non solum in spiritualibus et ecclesiasticis causis cap. 2.

sed etiam in rebus et causis temporalibus cap. 3. *summum pontificem omni jure divino et humano ab omni jurisdictione secularium principum esse exemptum* cap. 4. *adeo ut non possit se judicio humano submittere* cap. 7. *clericos omnes sub pontifice existentes a jurisdictione temporalium principum jure divino esse exemptos* cap. 8. *in causis civilibus* cap. 14. *in causis criminalibus* cap. 15. *privilegium illud fori includere exemptionem a legibus civilibus* cap. 16. *a tributis et oneribus* cap. 17. *tam personalibus* cap. 22. *quam realibus* cap. 25. etc. ****Becanus** in respons. ad aphorism. Calvinist. pag. 74: *Exemptio clericorum non solum jure canonico et civili, sed communi consensu principum, regum, imperatorum ac totius orbis Christiani stabilita et confirmata est.* pag. 75: *Sunt autem tribus modis exempti clerici a potestate principum secularium, 1. quoad personas suas, quia si delinquant contra leges civiles aut ecclesiasticas, non possunt puniri a magistratu civili, sed tantum ab ecclesiastico; 2. quoad bona temporalia sive ecclesiastica, sive hereditaria, quia illa libera sunt a tributis et oneribus civilibus; 3. quoad causas seu controversias tam civiles quam ecclesiasticas, quia illae non trahuntur ad tribunalulare. Haec triplex exemptio partim divini, partim humani juris est. *******

32. 453. Nobis cum Bellarmino res erit, is lib. de cler. cap. 28. tres producit sententias. Primam dicit esse haeticorum, qui contendunt, omnes clericos jure subjectos esse debere seculari potestati, tum in solvendis tributis, tum in judiciis et causis tam ecclesiasticis quam politicis; secundam tribuit quibusdam Catholicis, qui censent, jure divino liberos esse clericos et eorum bona a potestate principum secularium; tertiam, quae est quasi intermedia, dicit esse aliorum Catholicorum, qui existimant, clericos liberos partim esse jure divino, partim jure humano, id est in causis ecclesiasticis et spiritualibus jure divino, in aliis jure humano. Notandum vero 1. Bellarminum nostram sententiam non referre integram, neque enim absolutam clericorum subjectionem in causis tam ecclesiasticis quam politicis statuimus, sed certis utimur distinctionibus superius expositis; 2. argumentum nobis exhiberi consensus inter Romanae ecclesiae doctores, quem tantopere solent praedicare. Soarius enim dict. libr. cap. 8. in princ. expresse dicit: *In hoc puncto duae sunt opiniones contrarias et valde communes. Prima absolute negat, hanc immunitatem esse de jure divino, quam tenent multi doctores catholici etc.* Bellarminus etiam cap. 30. ex professo refellit Didacum Covarruviam celebrem canonistam et Johannem Medinam jurisconsultum.

454. Suam vero opinionem Bellarminus includit certis propositionibus. Prima propositio haec est: *In causis ecclesiasticis liberi sunt clerici jure divino a potestate principum secularium. Causas ecclesiasticas vocari dicit, quarum cognitio non pendet a legibus civilibus, sed ab evangelio, vel a canonibus pontificum aut conciliorum, quales sunt*

controversiae de fide, de sacramentis et id genus aliae. Hanc propositionem probat primo *ex sacris literis*, quae docent, regimen ecclesiasticum distinctum esse a politico, et illo etiam sublimius ac totam auctoritatem regendi ecclesiam commissam a Christo esse apostolis et praecipue Petro. Secundo *ex concilio Milevitano* can. 13. et *Matisconensi* can. 8. ubi clerici puniuntur, si causam ecclesiae ad imperatoris terreni judicium deferant. Tertio *ex patribus*, ubi adducit Martinum et Augustinum ep. 78. et 162. qui reprehendunt eos, a quibus causae ecclesiae terrenis iudicibus exponuntur. Quarto *ex apostolorum exemplo*, qui causas ecclesiae non detulerunt ad principes. Denique *ex Nov. 88. Justin.* Respondemus: an et qualis potestas magistratui in ecclesiasticis competat, superius late exposuimus, hoc loco breviter monemus, distinguendum esse 1. inter magistratum Christianum, qualis est nostro tempore, et ethnicum, qualis erat apostolorum temporibus; 2. inter potestatem ecclesiasticam internam, quae praedicationem verbi, sacramentorum administrationem, clavium ecclesiae usurpationem etc. complectitur, et inter potestatem ecclesiasticam externam, quae in externa *ἐνταῖς* et *ἐν ἀρχαιοῖς* in ecclesia constitutione ac legum ecclesiasticarum promulgatione consistit; 3. inter salutarem externae illius potestatis usum, quo magistratus una cum presbyterio et ecclesia eam exercet, et inter vitiosum ejusdem abusus, quo sibi soli excluso plane presbyterio et ecclesia eam vendicat; 4. inter causas ecclesiasticas sive spirituales proprias sic dictas, et inter causas ecclesiasticas sensu Pontificio latissime acceptas. Si enim causarum ecclesiasticarum nomine accipiendae sunt omnes illae, de quibus ex canonibus pontificum est judicandum, nullae superstites manebunt causae seculares sive politicae, quia pontificum canones de omnibus omnino clericorum causis disponunt. Nimirum Pontificii causarum ecclesiasticarum nomine intelligunt non solum eas, quae vere et proprie tales, sed multas insuper alias, quae a foro conscientiae et jurisdictione ecclesiae sunt alienae. 5. Distinguendi sunt *diversi respectus*. Mi-

XIV. 333

455. Secunda Bellarmini propositio haec est: *Non sunt exempti clerici ab obligatione legum civilium, quae non repugnant sacris canonibus vel officio clericali. Leges politicas vocat eas, quae dirigunt actiones humanas in commerciis temporalibus. Videri cuidam posset, clericos aliquo duntaxat modo,*

Secunda propositio. Non sunt exempti clerici ab obligatione legum civilium.

respectu scilicet obedientiae legibus politicis praestandae seculari potestati ex Bellarmini sententia esse subjectos, quia potestas *νομοθετική* est pars civilis potestatis magistratui divinitus concessae, et cui magistratus potest leges praescribere, ille etiam magistratui eo respectu est subjectus. Sed fumos verborum Bellarminus vendit ac quod dextra porrigit, mox sinistra eripit, sic enim statim addit: *Nec volumus dicere, his legibus teneri clericos obligatione coactiva, sed solum directive, nisi eadem leges ab ecclesia approbatae fuerint, quodsi de iisdem temporalibus rebus disposuisset etiam lex ecclesiastica, eam sequi deberent clerici, et tunc legem civilem directive quidem observare tenentur.* Atqui si ecclesiae, hoc est pontifici, competit suprema potestas leges civiles vel approbandi, vel abrogandi, utique etiam in temporalibus et civilibus clerici non civili magistratui, sed pontifici suo parere coguntur. Si *directive* solum, non autem *coactive* ad observationem legum civilium clerici tenentur, re ipsa non obligantur, quia obligatio proprie sic dicta affert necessitatem obtemperandi propter potestatem et dominium superioris, ac inane nomen est obligatio sine potestate cogendi in superiore et sine necessitate parendi in inferiore. Jam vero Bellarminus talem necessitatem parendi per hanc distinctionem inter obligationem coactivam ac directivam plane tollit, id quod manifestius constat ex distinctionis illius explicatione, quam tradit Becanus part. 2. theolog. scholast. tract. 3. c. 6. q. 11. p. 329. *Non tenentur* (inquit) *clerici ex obedientia ipsarum legum, sed ex conformitate partium cum toto. Nam clerici non sunt subjecti principibus secularibus, cum ab eis puniri non possint, ergo id quod legibus principum secularium praecipitur, non tenentur praestare ratione obedientiae et subjectionis, sed ut toti reipublicae sint conformes.* Et postea: *Etiamsi clerici teneantur servare leges civiles, non tamen incurrunt poenas legibus illis statutas, nec possunt puniri a magistratu seculari, etiamsi leges non observent, quia clerici sunt exempti a jurisdictione seculari.* At qualis haec est obligatio, quae non habet conjunctam obligationem ad poenam transgressoribus legis constitutam? Opponimus igitur Bellarmino et Becano praecepta apostolica Rom. 13, v. 5: *Necessitate subditi estote.* 1. Pet. 2, v. 13: *Subjecti estote omni humanae creaturae;* ex quibus locis recte colligit Chrysostomus hom. 23. in epist. Roman. *etiam clericos debere politicis legibus magistratus parere, quod Chrysostomus asserere cum Bellarminus hoc loco agnoscat, negare non debet etiam coactiva obligatione ad earum observationem clericos teneri, quia de tali obligatione apostoli diserte loquuntur.*

456. Tertia propositio sic habet: *Non possunt clerici a iudice seculari judicari, etiamsi leges civiles non servant.* Illud probat 1. ex concilio Chalcedonensi can. 9: *Si clericus adversus clericum habet negotium, non relinquat episcopum suum et ad secularia judicia non recurrat;* concilio Aga-

thensi can. 32: *Clericum nullus praesumat apud secularem iudicem episcopo non permittente pulsare.* Idem haberi dicit in concilio Carthaginiensi 3. can. 8. Toletano 3. can. 13. Matisconensi can. 5. Respondemus: 1. Exemptio illa clericorum statuta est iuris divini, ergo ex tabulis divini iuris proferenda erant exemptionis illius privilegia. 2. Concilia episcoporum non possunt praepiungere juri magistratus divinitus ipsi tradito et confirmato. Episcopi in conciliis illis congregati nequaquam debuissent ex immoderata libertatis cupiditate sibi ipsis jus dare, aut personas ecclesiasticas potestati civili, cui Deus in verbo suo eas subiecit, penitus eximere. 3. Conciliorum istorum canones de privatis controversiis inter clericos per episcopum componendis, nequaquam vero de universali et totali exemptione clericorum loquuntur, nec praepiungere aliquod creant licet, si causam habeat contra clericum. 4. Concilia illa ad dignitatem ecclesiasticarum personarum asserendam voluerunt, eorum lites prius apud episcopum audiri, quam ad tribunal politici magistratus provocaretur, quod ipsum etiam Justinianus constituit, *ne ante latam ab episcopo sententiam ad iudicem percurratur, sed nunquam ab antiquorum conciliorum canonibus prohibita fuit provocatio ad iudicem secularem.* Sic concilium Constant. can. 6. prohibet, *ne spretis episcopis provinciae regiae curae obtundantur, antequam causa audita sit in ecclesia, ne videlicet ecclesia videatur sperni, et ne injuria inferatur canonibus aut ordo ecclesiasticus perturbetur.* Concilium Carthagin. 3. can. 9. prohibet, *si quis derelicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit, siquidem cui ad eligendos iudices undique patet auctoritas, vile ecclesiae commercium iudicat, qui de universa ecclesia male sentiendo de iudice seculari poscit auxilium.* Concilium Chalcedon. can. 9. statuitur non simpliciter, *ne quis clericus adversus clericum habens actionem ad secularia provocet iudicia, sed additur, prius ante ventiletur apud episcopum proprium, scilicet priusquam secularia adeat iudicia.* Concilium Antioch. can. 11: *Ne quis praeter concilium vel literas eorum episcoporum, qui sunt intra provinciam, metropolitani, ad imperatorem pergat.*

457. 2. Ex imperatorum constitutionibus. Justinianus clericos et monachos a seculari iudicio eximit nov. 79. 83. et 123. Respondemus: 1. Justinianus leges non paucas de rebus plane ecclesiasticis et spiritualibus in cod. et novell. promulgavit, fatente ipsomet Bellarmino, quomodo igitur ex Justiniani constitutionibus omnimoda exemptio probari potest? 2. Si ex concessione et privilegio principum immunitatem illam clerici sunt consecuti, utique non jure divino, sed humano eam obtinent. 3. Si a principibus privilegia acceperunt episcopi, utique ad jurisdictionem principum pertinuerunt, quia privilegium ab alio accipiens eundem superiorem recognoscit. 4. Distinguendum inter omnimodam exemptionem ac certa quaedam privilegia ecclesiasticis benignitate principum concessa: Justinianus

constitutio non loquitur de omnimoda et universali exemptione, sed in civilibus tantum causis ordinat, ut clerici primum conveniant episcopum, ne ab officiis suis abstrahantur, nec a suis ecclesiis ob actionem in foro abesse cogantur; in criminalibus autem publicis imperii judiciis eos subijcit, ut ex illis ipsis *veaq;* constat. ** In criminalibus causis subjecti sunt clerici magistratui politico, nec jurisdictioni ejus exempti l. 10. C. de mandat. princip. l. Presbyteri C. de episcop. Nov. 83. praefat. Ipsi pontifices, quorum illa sunt decreta, subjecti fuerunt civili potestati, ideo alios ab ea eximere non potuerunt, cum nemo plus juris in alium transferre possit, quam ipse habeat. ** Vidit hoc Bellarminus, ideo addidit, *quod lex canonica simpliciter exem- rit clericos in omnibus causis tum civilibus, tum criminalibus.* Sed in quaestione adhuc versatur, quo jure illud factum sit. Pontifices Christum et apostolos imitari, non autem a potestatis civilis ordinatione divinitus constituta sese subtrahere ac in propria causa iudicium ferre debuissent. 5. Justinianus episcopis *audientiam* in causis ecclesiasticis concessit, supremum tamen jus et cognitionem sibi reservavit, ita enim episcoporum sententiam executioni tradi jubet, si utraque pars iis, quae iudicata sunt, acquieverit, nov. 123. c. 21. in omnibus enim privilegiis praesupponitur, quod princeps summum jus sibi conservavit, quippe quod in alium conferre non potest, unde jurisconsulti docent, *in generali locutione personam loquentis videri exceptam* c. Quisquis de praebend. et sim. ex quo fundamento Barclajus de potest. pap. c. 33. scribit, *nullibi reperiri clericos exemptos a potestate suprema principum, licet a iudicium et magistratuum judiciis ex illorum indulgentia absoluti inveniantur.* 6. Principes divina auctoritate *gladium portant* Rom. 13, v. 2. 4. ac interest reipublicae, crimina non manere impunita c. Praeterea etc. 23. q. 8. ergo non debuerunt nec potuerunt totalem a seculari potestate exemptionem, etiam in criminalibus, concedere clericis, sed jure divinitus sibi concessa quosvis cives ac quaelibet reipublicae politicae partes legibus et imperio inobedientes coercere et possunt, et debent, ut reipublicae tranquillitas conservetur et divinae ordinationi satisfiat. Sicut pater non potest ab honore et obedientia absolvere filium, quia liberi jure divino ad honorem parentum obligantur; sic nec magistratus a subjectione totaliter et universaliter clericos eximere potuit, quippe ad quam Dei ordinatione sunt obstricti. 7. Juri consentaneum est, *ut privilegium perdat, eo qui abutitur* c. privilegium etc. caus. 11. q. 3. D. Rauchb. lib. 2. quaest. juris civ. et Saxon. q. 11. nu. 80. Jam vero publice constat et in vulgus quoque notum est, clericos papales privilegiis illis ad varia flagitia fuisse abusos ac potestatem pontifici in secularibus datam in Antichristianam plane tyrannidem degenerasse. Ergo per abusum eisdem privari jamdudum sunt promeriti. Praeter has Justiniani constitutiones urgent etiam authenticam Friderici II. l. cassa C. de sacr. eccl.

et auth. item nulla C. de episp. et cler.; sed ea 1. post longas concertationes ab Honorio III. tandem vi expressa fuit; 2. explicationem ab aliis imperatoris sanctionibus, ad quas respicit, accipere potest; 3. non extenditur ultra Italiam; 4. recipit limitationem ex mente legislatoris, qui per privilegium non praesumitur se voluisse suo jure privare, nec unius ordinis plenaria exemptione reliquos deprimere; 5. novissimo jure per recessus imperii ann. 1594. 1598. 1603. est antiquata. Arnisaevs de exempt. cleric. c. 4. num. 11.

458. 3. *Ex ratione. Absurdum est, ut ovis pastorem suum judicare praesumat. Jam vero clerici sunt pastores, principes et magistratus sunt oves.* Respondemus: 1. distinguendum inter oves brutas proprie sic dictas et inter oves rationales figurate sic appellatas. Magistratus sunt oves, non autem brutae ac proprie sic dictae, sed rationales, quibus cum Christus tribuat, quod *vocem pastoris sui audiant*, alienum autem non sequantur, Joh. 10, v. 14. ergo absurdum non est, tales oves judicare suum pastorem. 2. Diverso respectu magistratus est *ovis et pastor*, ut superius ostendimus. In spiritualibus magistratus est ovis, sed in politicis est pastor. Ut ergo in spiritualibus magistratus debet obedire pastoribus, quia in illis et illorum respectu est ovis; ita in politicis ministri ecclesiarum debent obedire magistratui, quia in illis et illorum respectu ipsi quoque sunt oves. Princeps quatenus princeps divina ordinatione est caput reipublicae, qua Christianus est membrum ecclesiae ac societatis ecclesiasticae vindex. ** Superior debet praeesse inferiori in iis, in quibus est superior, subesse autem in iis, in quibus est inferior. Jam vero regimen ecclesiasticum etsi sublimius sit politico in iis, quae ad proprium munus, hoc est ad praedicationem verbi divini et administrationem sacramentorum spectant, est tamen inferius in iis, quae ad jus civitatis et civilem subjectionem ac facultates spectant. Principes igitur debent subesse et parere ecclesiae in fide et pietate communi, non vero in illis, quae sunt civilis potestatis propria. ** 3. Hanc respectuum diversitatem ex ipso Bellarmino probamus. Cum enim Barclajus lib. de pot. pap. c. 32 adduxisset auctoritatem Caroli V. qui teste Surio in comm. ann. 1542. Hermannum Coloniensem archiepiscopum ad tribunal suum advocaverat, Bellarminus c. 35. contra Barclajum respondet, *distinguendum esse principatum ab archiepiscopatu, ac Hermannum in jus vocatum dicit, quatenus erat princeps imperii, mansisse autem sub jurisdictione papae quatenus archiepiscopus.* Si ergo propter diversos respectus una et eadem persona ad diversa pertinet fora et omnis principatus imperii subjacet legibus ac jurisdictioni imperii, ergo ex eadem causa, quodulare ac terrenum clerici obtinent, ejus ratione seculari ac terreno imperio sunt et manent subjecti. 4. Probamus eandem ex ipsius pontificis rescripto. Sic enim loquitur Nicolaus I. in epist. ad Michaellem imperatorem c. Quoniam dist. 10. et c. cum ad verum dist. 96: *Quoniam Christus sic actibus propriis et dignitati-*

bus distinctis officia potestatis utriusque (sacerdotalis et imperialis) discrevit propria, volens medicinali humilitate hominum corda sursum efferri, non humana superbia rursus in inferna demergi, ut et Christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur. Si imperatores recte subjiiciuntur pontificibus, quia pro aeterna vita illis indigent, etiam pontifices subiecti sunt imperatoribus, quia pro cursu rerum temporalium eorum legibus utuntur. Quo pertinet illud Augustini in explic. quarund. propos. epist. Rom.: *Cum anima constemus et corpore, quamdiu in hac vita temporali sumus et rebus temporalibus ad subsidium degendas huius vitae utimur, oportet nos ex ea parte, quae ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, id est hominibus res humanas cum aliquo ordine administrantibus.* 5. Invertimus igitur Bellarmini argumentum. Quemadmodum rex non potest se subtrahere in spiritualibus ab obedientia erga pastorem sub praetextu eo, quod sit pater ac pastor in republica; sic clericus non potest se subtrahere in politicis ab obedientia erga regem sub eo praetextu, quod sit pater ac pastor in ecclesia, quod ipsum si rectum observasset Thomas archiepiscopus Cantuariensis, non detrectasset obedire legibus regni. Jussus enim a rege causam dicere respondit: *Quia ego sum pater vester spiritualis, et pater non debet respondere in iudicio filii, ideo non teneor obedire,* Matth. Paris in Henr. II.

459. 4. *Ex Constantini responso.* Ruffinus lib. 10. hist. c. 2. et post eum Gregorius lib. 4. epist. 75. non sine magna laude referunt vocem illam Constantini ad episcopos: *Vos dii estis a summo Deo constituti, aequum non est, ut homo iudicet deos.* Respondemus: 1. Constantinus nequaquam ab omni plane jurisdictione secularis potestatis episcopos exemit, sed in ipsis etiam episcoporum causis iudicium exercuit ac suae in illos jurisdictionis satis evidens documentum dedit, quando ad Nicaenam synodum publico edicto ipsos convocavit. In epist. ad Celsum vicarium Africae scribit: *Scias, quod tam super plebe, quam super clericis his, qui primi sunt, sum diligentissime quaesiturus, idque iudicaturus, quod verissimum et religiosissimum esse manifestum est.* Ergo immunitas a Constantino clericis concessa non fuit omnimoda exemptio a seculari jurisdictione. Prohibet, illos novis collationibus obligari, concedit, liberos esse ab hostibus excipiendis, removel ab ipsis indebitae conventionis injuriam et iniquae exactionis improbitatem, extraordinariorum munerum necessitatem, parangariarum praestationem, nisi habeant possessiones l. juxta. l. omnis l. de his C. de episcop. et cler., sed de universali et omnimoda eorum exemptione nihil addit. 2. Ruffinus ibid. addit, *episcopos in illo concilio sua negotia ad imperatorem detulisse ipsumque a singulis frequenter fuisse interpellatum.* Ergo controversiarum suarum iudicem ipsum agnoverunt. 3. Constantinus ad episcopos dixit, quod *solius Dei debeant expectare judi-*

cium et jurgia, quaecunque sunt, ad divinum illud reservare examen, teste Ruffino d. l. Ergo non remisit episcopos ad tribunal aliorum episcoporum^{XXV} vel pontificis Romani, quod tamen ex Bellarmini hypothese facere debuisset. Ac in genere dixit imperator: *Vos non potestis ab hominibus judicari,* quodsi ergo litera urgeatur, consequens erit, episcopos non solum a foro politico, sed ab omni iudicio humano et sic etiam a Romani pontificis jurisdictione esse exemptos. 4. In Scripturis magistratus, non autem episcopi vocantur dii, ergo si alii debent esse diis subditi, episcopi etiam magistratibus debent esse subiecti, Psalm. 82, v. 6. Joh. 10, v. 34 et 5. Socrates lib. 1. hist. eccl. c. 5. eandem describens historiam nullam facit horum verborum a Constantino prolatorum mentionem, sed illam solum ab imperatore adjectam esse ait sententiam, *Christum praecepisse, ut qui veniam impetrare contendat, fratri ipse veniam concedat.* Ac Bellarminus ipse Ruffini auctoritatem repudiat lib. 2. de pont. Rom. cap. 13. 6. Scopus imperatoris fuit non tradere quandam legem, qua episcopi a civili jurisdictione penitus eximerentur, sed ad condonationem injuriarum et pacem colendam episcopos in concilio praesentes hortari, ut conciliatis animis ad controversiam principalem, cujus causa synodus convocata erat, eo citius pervenirent. Reperit ergo a se iudicium de illis injuriis, quas supplicibus libellis oblatis ipsi exposuerint, tum quod sint episcopi, qui aliis vitae exemplo praelucere debeant, tum quod sint injuriae privatae oblivioni potius tradendae et magno iudicii diei reservandae, tum quod ipse homo sit, qui unus omnium illarum causarum cognitionem suscipere et cordium arcana introspicere nequeat, tum quod conventus propter privatas illas injurias componendas non sit institutus. Sozomenus lib. 1. hist. c. 16. 7. Quidam ex ipsis Pontificibus negant, haec Constantini verba in jus canonica relata c. futuram 12. q. 1. c. continuam. 11. q. 1. exemptionem illam clericorum, de qua quaeritur, probare. Ludov. Molina interpretatur omnia de rebus mere spiritualibus, argumento ductus eo, quod imperator addat: *Petitis a me iudicium, cum ipse ego Christum iudicem expectem.* Item, ad Dei solius iudicium reservamini. Ventur. Vinc. in cons. Venet. c. 8. existimat, verba ea excidisse Constantino, ut maiorem suam erga episcopos observantiam et humilitatem declararet, quod autem gratiose alicui conceditur, id non debere trahi in exemplum. c. quod alicui etc. de reg. jur. in 6. 8. Quidquid sit, unica Constantini vocula non potest haberi pro jure divino, nec universalem ac perpetuam in ecclesia legem constituisse.

460. Quarta Bellarmini propositio talis est: *Bona clericorum tam ecclesiastica, quam secularia libera sunt ac merito esse debent a tributis principum secularium.* Probat hoc de facto ex jure canonico et civili. Respondemus: 1. distinguenda inter certa quaedam privilegia ac beneficia liberatis ex principum beneficio clericorum bonis collata,

et inter totalem clericorum exemptionem tam personarum, quam bonorum ratione ex jure divino descendente. Hanc distinctionem approbat ipse Thomas de Aquino in comm. c. 13. Rom. Non de illis privilegiis ac beneficiis, sed de hac omnimoda exemptione clericis jure divino debita inter nos et Bellarminum quaeritur. 2. Bellarminus ipse fatetur, ante Justiniani tempora legibus priorum principum immunes fuisse clericos a tributis personalibus, non tamen fuisse liberos a tributis, quae pendi solent ratione possessionum, quod recte colligit ex Ambrosio in orat. de tradendis Basilicis, ubi dicit: *Agri ecclesiae solvunt tributum*, et ex Theodoro lib. 4. hist. c. 7. ubi scribit, *Valentinianum Seniore in epist. ad episcopos Asiae illa verba posuisse: Boni episcopi tributa pensitant regibus*. Ergo plenaria ac totalis illa immunitas non fuit perpetua ac necessaria ex jure quodam divino descendens.

461. Quinta denique propositio haec est: *Exemptio clericorum in rebus politicis, tum quoad personas, tum quoad bona introducta est jure humano pariter et divino*. Antequam eam probet, observare jubet per jus divinum hic non intelligi *praeceptum Dei proprie sic dictum*, quod expresse in sacris literis exstet, sed quod ab exemplis vel testimoniis *T. V. vel N. per quandam similitudinem deduci possit*, qua distinctione existimat conciliari posse catholicos scriptores, quorum aliqui affirmant, alii vero negant, exemptionem illam esse juris divini. Sed pervertit illorum sententiam, qui negant, eam niti jure divino, illi enim non in Scripturis, sed in canonico et civili jure ejus originem quaerunt, unde Salmeron. ea potius conciliatione uti voluit, quod qui affirmant, hanc exemptionem esse juris divini et humani, per jus divinum intelligunt canonicum, per jus humanum civile. Hanc conciliationem Bellarminus et Soarius ex professo refellunt, quod argumentum est consensus catholici. Atqui debebat omnino ex Scripturis afferri praeceptum aliquod divinum proprie sic dictum ad stabiliendam illam thesin, quod clericorum exemptio sit juris divini, quia non congruam tantum, sed etiam necessariam et immutabilem illam exemptionem esse statuunt, adeo ut invitis etiam principibus immunitatem ac libertatem illam clerici sibi vindicare potuerint ac possint, ut magistratus omnes nec abrogare, nec immutare illam libertatem possint, etsi simul conjungantur, utque privilegium illud nec per revocationem, nec per renuntiationem, nec per contrariam consuetudinem destrui possit. Soarius lib. 4. apolog. contra Angl. c. 30. et seqq. Bellarminus de cler. c. 29. quam immunitatem et exemptionem praeceptum aliquod divinum expressum et proprium requiri, cuivis est manifestum. Videamus tamen illa Scripturae dicta, ex quibus per similitudinem quandam Bellarminus jus divinum probat. 1. Primo loco adducit exemplum *Josephi patriarchae*, qui exempti sacerdotes Aegyptiorum Gen. 47. et *Artaxerxis regis Persarum*, qui exempti sacerdotes Israëliticos 1. Esdr. 7. Jam vero non decet, ecclesiam Dei

minus liberam esse tempore principum Christianorum, quam fuerit tempore Pharaonis, ut inquit Alexander pontifex in conc. Lateranensi, et exstat cap. Non minus de immunit. eccles. etc. Respondemus: 1. exemplis quibusdam particularibus non probatur jus perpetuum, universale ac immutabile. Recognoscat Bellarminus sua verba lib. 1. de clericis c. 7. resp. ad arg. 7: *Exempla Scripturarum non faciunt, rem esse de jure divino, sed praecepta Dei sunt, quae hoc faciunt*. 2. Ex certis et determinatis principum beneficiis non potest omnimoda clericorum in personalibus et realibus exemptio jure divino introducta probari. 3. Immunitas illa non fuit ab ipsis sacerdotibus usurpata, sed principum beneficio illis concessa. In principum ergo arbitrio ac potestate situm, quosnam a tributo liberare velint, nequaquam vero in sacerdotum manu positum, quam immunitatem sibi arrogare velint. Sic in primitiva ecclesia non episcopi, sed imperatores de hac immunitate leges tulerunt, ut constat ex codice et novellis. 4. Locus Gen. 47. diversimode exponitur. Quidam eum intelligunt de praefectis politicis et ministris aulicis, sed Chaldaicus interpret vocem כהנים, quae generalis est, exposuit per כמוריא, hierophantas. Alii statuunt de idololatricis sacerdotibus Aegypti eum accipiendum, atque auctorem illius privilegii non fuisse Josephum, qui idololatriam non tantopere voluerit promotam, sed Pharaonem, proindeque ex ethnicorum superstitione Christianos non debere legem mutuari. Sed quia Psalm. 105, v. 22. de Josepho dicitur, quod *erudierit principes Aegypti in anima sua et senes ejus sapientiam docuerit*, ideo cum Macero statuimus, plerosque sacerdotes Aegyptios ad veri Dei cognitionem a Josepho fuisse perductos, ideo recte ex hoc exemplo colligitur, quod principes de necessaria et honesta sustentatione ecclesiae ministris prospicere ac a quibusdam oneribus eos immunes praestare debeant, sed ex eo. nondum inferri potest omnimoda et universalis ab ipsa jurisdictione in rebus politicis exemptio. 5. Dementum illud, quod Josephus pendebat sacerdotibus, non fuit perpetuum, quia agri illis erant assignati, unde vivere possent, sed cum tempore famis ex agris non possent ad vitam tuendam solitos fructus percipere, ideo regis auctoritate pensionem extra ordinem illis constituit, quamdiu scilicet fames vigeret, ut sic agros illos Pharaoni non cogerentur vendere. Sed nec potuit Pharaon terras sacerdotum eodem onere gravare, quo reliquorum subditorum terras gravabat, eas enim Joseph regi emerat et ex gratia illos reddebant reservata fisco quinta proventuum annuorum parte, sed sacerdotum terras, quae erant publicae et ex liberalitate regis ipsis assignatae, cum non coëmisset, ideo nec onus illud quintationis eis imponere potuit. 6. Immunitas a tributis et vectigalibus ab Artaxerxe ministris templi ad petitionem Esdrae concessa non potest probare universalem exemptionem, quod enim precario impetratum, non potest trahi ad necessariam consequentiam, nec ultra mentem concedentis extendi.

2. Num. 3.
Levitae
donati
fuere
Aaroni.

462. 2. Num. 3. *Deus aliquoties repetit, Levitas proprie suos esse, atque eos sibi ex omni populo delegasse, et in eodem loco dono dari jubet omnes Levitas Aaroni et filiis ejus, hoc est summo sacerdoti et successoribus ejus. Quos enim sibi ipse delegit ad ministerium templi rerumque sacrarum, soli pontifici, qui locum Dei in terris repraesentabat, subjectos esse voluit ac per hoc a jurisdictione terrenorum principum liberavit. Constat autem id nunc esse in ecclesia clericos, quod erant Levitae in V. T. et pontificem Christianorum non minoris esse auctoritatis, sed longe majoris, quam fuerit Aaron in synagoga Judaeorum. Respondemus: 1. ostendimus superius, Levitas a jurisdictione regum ac civilis magistratus non fuisse omnimode exemptos. 2. Pontificem Romanum longe majoris auctoritatis esse, quam summum sacerdotem V. T. gratis dicitur, hic enim divina ordinatione atque institutione gaudet, qua ille penitus destituitur. 3. Levitae in V. T. nec agros, nec fundos possederunt, sed ex oblationibus filiorum Israël sese sustentarunt, ideo a tributis et oneribus merito fuerunt liberi. Sed papales clerici tertiam fere partem honorum hujus mundi ad se transtulerunt, ut Jacobus rex Angliae ac senatus Venetus in suis apologiis testantur. Est ergo hic dispar ratio. 4. Si a Levitis V. T. ad sacerdotes N. T. argumentari licet, poterimus contra Bellarminum sic inferre. Sacerdotibus V. T. licuit in conjugio vivere: Ergo idem licet ministris ecclesiae in Novo. 5. Ex eadem hypothesi sic poterimus concludere. Sacerdotibus non licebat possessionem habere, quia Dominus ipsorum possessio, Num. 18, v. 20. et 23. Ergo idem non licet sacerdotibus in N. T. qua ratione pontifex et episcopi magnam terrarum ac provinciarum suarum facient jacturam. Sulpitius Severus lib. 1. hist. sac.: *Levitis in sacerdotium assumptis nulla portio data, quo liberius servirent Deo. Equidem hoc exemplum non tacitus praeterierim legendumque ministris ecclesiae libenter ingesserim. Etenim praecepti hujus non solum immemores, sed etiam ignari mihi videntur, tanta hoc tempore animos eorum habendi cupido veluti tabes incessit, inhiant possessionibus, praedia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quaestui per omnia student. Sic longe aliter exemplum Levitarum a sacerdotibus papalibus considerari jubet Sulpitius.**

3. Matth.
17. liberi
sunt filii.

463. 3. Matth. 17: *Ergo liberi sunt filii. Cum enim filii regum a tributis eximuntur, non ipsorum personae tantum, sed etiam servi et ministri, atque adeo ipsorum familiae a tributis eximuntur. Certum autem est, clericos omnes proprie ad familiam Christi, qui est filius regis regum, pertinere. Atque id videtur Dominus significare voluisse, cum ait Petro, ut autem non scandalizemus eos, sumens staterem, da illis pro me et pro te, q. d. et se et familiam suam, cujus praefectus erat Petrus, liberos a tributis esse debere. Respondemus: 1. invertimus argumentum. Quia Christus pro se et Petro didrachmum solvit, ideo exemplum ejus clerici imitentur. 2. Non agitur ibi de totali exemptione ab*

XIV. 340.

omni jurisdictione, sed de didrachmi solutione. 3. Bellarminus in verbis praecedentibus Hilarii expositionem amplectitur, qui docet, agi hoc loco de tributo in usum templi collecto, qua ratione hic locus a quaestione est alienus. 4. Christus a filiis regum terrenorum argumentatur ad se ipsum neque a didrachmi solutione liberum esse evincit. Augustinus l. 1. q. evang. q. 23: *Quod dicit, liberi sunt filii, in omni regno intelligendum est, liberos esse regni filios, id est non esse vectigales; multis enim magis liberi esse debent in regno terreno filii regis, sub quo sunt omnia regna terrae. Hieronymus in comm.: Dominus noster secundum carnem et secundum spiritum filius regis erat, vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis Patris Verba, ergo tributa quasi regum filius non debebat. Bellarminus in verbis praeced. hujus cap.: Christus non fuit ullius tributi debitor, quamvis enim non esset filius caesaris, qui tributum exigebat, erat tamen filius Dei, cujus ministri sunt omnes reges et principes terrae, neque debent ministri regis a filio regis tributum petere. Praeterea tributa solvantur regibus ratione vitae hujus corporalis timoribus et periculis obnoxiae, at Christus non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus liber erat, nec redemptionem, sed solam resurrectionem corporis expectabat, neque periculis aut injuriis obnoxius erat, neque ullius regis defensione indigebat. Sed immane quantum in his omnibus a Christo clerici papales distant! num enim etiam ipsi regum, vel etiam Dei ipsius sunt filii naturales? num ipsorum vita corporalis non amplius timoribus ac periculis est obnoxia? num illi etiam non redemptionem, sed solam resurrectionem corporis expectant? num melius defensione indigent? 5. Si ad spirituales Dei filios et Christi regnum adoptionem confugerint, breviter respondemus, eam clericis cum ceteris vere piis esse communem, quodam ergo propter eam clerici a solvendis tributis sunt divini jure liberi, omnes vere pii libertatis illius participes erant faciendi, ut nihil dicam de eo, quod privilegium spiritualis libertatis in regno Christi non importat privilegium exemptionis ab obedientia in regnis hujus saeculi. 6. Cajetanus quidem in comm. per filios regis intelligendos esse dicit episcopos, presbyteros et clericos, eo quod tales praesint in regno Dei, tanquam filii regis constituti, ab ipso ad regnum suum gubernandum, quem Bellarminus hoc loco sequitur, sed a Cajetano discedunt Jansenius in c. 69. harn. evang. p. 522. et Salmeron. tom. 6. tr. 37. p. 240. et statuunt, verius ac solidius dici posse, Christus quando dicit filios supremi regis liberos esse, loqui de filiis naturalibus, addunt etiam rationem evidentem: Si Christus loquitur de his, qui quovis modo sunt filii Dei, omnes homines asseruisset liberos, cum omnes aliquo modo, saltem ratione creationis sint filii Dei. 7. Nec obstat, quod Christus in publico loquitur, ergo liberi sunt filii, ut autem non scandalizemus eos, vade etc. quasi videatur Petrus non nisi scandali vitandi causa pro se censuram per-*

solvere debuisset, nec fuisse debitorem nisi, ratione scandali. Nam ut recte notant Jansenius et Salmeron. d. 1.: *Christus de se solo in plurali numero loquitur, quod ergo de pluribus dicit, id tantum locum habet in Christo habiturum etiam in pluribus, si plures essent filii naturales; addo, quod scandalum Christi non pendentis censum in Petrum recideret, ut qui ejus negotii administer fuisset.*

464. Quae ex conciliis Tridentino, Lateranensi et Coloniensi proximo seculo habitis et ex constitutione Bonifacii VIII. in c. Quamquam de censibus in 6. Bellarminus producit, ea parum roboris apud nos obtinent, qui didicimus, non spectandum quid Romae fiat, sed quid fieri debeat. Videamus ergo, quae a Bellarmino alibi vel ab aliis Pontificiis afferantur Scripturae dicta pro exemptione illa clericorum stabilienda. 1. Bellarminus contra Barclajum c. 3. adducit vaticinium Psalm. 45, v. 17.: *Principes terrarum constituas eos loco patrum super omnem terram.* Respondemus: loquitur psaltes de spirituali principatu, per quem omnes vere credentes dominantur Satanae, mundo ac carni, quo respectu etiam dicuntur reges Apoc. 1, v. 6. 1. Petr. 2, v. 9. quod tam certum est, ut Bellarminus ipse vi veritatis coactus subjungat: *Quamvis principatus ille spiritualis esset, tamen verus principatus erat temporali principatu longe nobilior.* At non est hoc loco quaestio de dignitate vel nobilitate ecclesiastici ministerii, sed de ejusdem potestate in politicis ac temporalibus. 2. Baldus in c. Clericus de pac. tenend. et alii allegant illud Psalm. 105, v. 15: *Nolite tangere christos meos,* quod sic exponunt, *vos potestates laicae, nolite homines consecratos ullo modo vobis subdicere.* Respondemus: loquitur psaltes non de clericis N., sed de prophetis V. T. non de legitima potestate, sed de injuriis illicitis, non ad magistratus Christianos, sed ad reges ethnicos, qui Israëliticam ecclesiam persequabantur. 3. Bonifacius VIII. in c. Unam sanctam extra de major. et obed. affert locum apostolicum 1. Cor. 2, v. 15: *Spiritualis homo omnia judicat, ipse vero a nemine judicatur.* Respondemus: 1. Clerici papales nihil minus sunt quam spirituales, cum carnalibus concupiscentiis plurimi serviant. 2. Omnes vere credentes sunt spirituales Gal. 6, v. 1. *aguntur enim Dei spiritu* Rom. 8, v. 14. nec uspiam in N. T. spiritualium nomen peculiariter et *ἐκκλησία* ecclesiae ministris tribuitur. Quodsi ergo absolute ac simpliciter accipiendum apostoli dictum, omnes vere credentes a judiciis secularium magistratuum erunt exempti. 3. Si spirituales, id est ecclesiastici, a nemine judicantur, ergo nec a pontifice Romano. Sic ergo non solum a foro caesaris, sed etiam pontificis clerici erunt exempti. 4. Bonifacius ex dicto apostolico colligit, quod suprema potestas ecclesiastica in Romano pontifice residens sit exempta omni judicio humano. Atqui apostolus loquitur generaliter de omni homine spirituali, consequens igitur fuerit, non solum spiritualem summum, sed etiam spiritualem minorem a nemine debere judicari, cujus contrarium ibid. Bonifacius habet, quod *spiritualis minor judicetur a suo superiore.*

Gerhardi loci. VI.

5. Apostolus non agit de judicio forensi, sed ecclesiastico et discretivo, quo fidei dogmata in ecclesia probantur. Judicium illud tribuit homini spirituali, id est illi, qui per gratiam Spiritus sancti est renatus et illuminatus, reliquis vero animalibus et Spiritus sancti luce destitutis illud derogat. 6. Apostolus agit de rebus ad internum conscientiae tribunal pertinentibus, Bonifacius id accommodat ad res terrenas, quae ad externum et civile magistratus judicium spectant.

465. Neque vero divino tantum jure positivo, sed etiam jure naturali hanc omnimodam clericorum exemptionem niti, probare conatur Bellarminus c. 29. ubi primo distinguit tres gradus juris naturalis. *Primus praeceptorum naturalium gradus est* (inquit) *eorum, quae ita perspicue sunt impressa in cordibus hominum, ut solo lumine rationis sine ulla disciplina vel arte, imo sine novo discursu rationis judicentur ab omnibus justa; talia sunt prima quaedam principia, ut bonum esse appetendum, malum fugiendum, vitam cibo et potu conservandam. Secundus gradus est eorum, quae deducuntur ex illis primis principiis tanquam conclusiones proximae et quasi naturaliter fluentes per facilem, evidentem et necessariam consequentiam, ut non sit opus arte vel disciplina, sed simplici discursu, qualem omnes habere possunt, talia sunt omnia decalogi praecepta, nam ex illo principio in corde omnium impresso, Deum esse colendum, sequitur continuo, non esse colenda idola, neque esse pejerandum; ex illo altero principio: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, sequitur, non esse occidendum, non moechandum etc.* XIV. 312. *Tertius gradus praeceptorum naturalium est eorum, quae deducuntur quidem ex principiis juris naturae, sed per consequentiam non absolute necessariam nec omnino evidentem, et ideo egent humana constitutione, quae theologi referunt ad jus gentium.* His praemissis statuit, exemptionem ecclesiasticorum non ad primum nec secundum, sed ad tertium gradum praeceptorum juris naturae pertinere. Respondemus: aliquam ecclesiasticorum immunitatem ab oneribus et tributis ex lumine juris naturae deduci concedimus, sed de omnimoda et universali ab omni jurisdictione civilis magistratus exemptione id negamus. Videamus ergo, quomodo illam plenam et omnimodam libertatem, vel potius licentiam juri naturali, ac rationi conformem esse Bellarminus probet. 1. Adducit consuetudinem omnium gentium. Exempti fuerant Levitae apud Hebraeos Exod. 30. sacerdotes apud Aegyptios Gen. 47. sacerdotes gentiles teste Aristotele 1. 2. oecon. Caesare 1. 6. de bell. Gall. Plutarcho in Camill. et Constantinus, qui primus fuit imperator aperte Christianus, continuo natura docente ecclesiasticos immunes a communibus reipublicae oneribus declaravit, quod idem multi alii imperatores fecerunt. Respondemus: 1. Sacerdotes apud omnes fere gentes a quibusdam oneribus ac tributis immunes fuisse concedimus, sed ab omni jurisdictione magistratus exemptos fuisse *διαφορεῖται* negamus ac contrarium illis ipsis, quae Bellarminus adducit, exemplis demonstrari potest. 2. Distinguendum inter dignitatem et potestatem; communi

An exemptio clericorum nittatur jure naturali.

Affirm. Bellarm. probat l. a consuetudine omnium gentium.

468. Queritur ulterius, an cum magistratus certa ratione subjecti sint ecclesiae ministri, idem juramentum fidelitatis ab illis exigere possit? Si jus suum magistratus stricte urgere voluerit, ecclesiae minister juramentum fidelitatis a magistratu sibi impositum recusare minime potest, nisi quippiam contineat, quod legibus officii in verbo Dei praescriptis sit contrarium. Etenim 1. si ecclesiae ministri in temporalibus jurisdictioni magistratus politici sunt subjecti, utique etiam *juramentum fidelitatis*, quod in signum subjectionis exigitur, subterfugere non poterunt. 2. Si juramentum testimonii, purgationis etc. magistratus in causis politicis imponere potest ecclesiae ministro, quidni etiam juramentum fidelitatis? 3. Si magistratus auctoritati ac dignitati ex eo nihil decedit, quod in leges regni fundamentales et capitulationem imperii jurat, utique nec ministro ecclesiae quidquam auctoritatis vel dignitatis derogare censendum, si magistratui juramentum fidelitatis praestat. 4. Jacobus patriarcha filium suum Josephum in regali dignitate constitutum juramento obstringit, ut in terra Canaan ipsius corpus sepeliat Gen. 47, v. 31. neque Josephus exceptione dignitatis suae usus legitur, quo minus patri juramentum illud praestaret. Jam vero magistratus est *pater patriae*, quodsi ergo legitimum a ministris ecclesiae juramentum exigit, illi exceptione officii ac dignitatis in eo recusando uti nequeunt; quinimo juravit Deus Israëlitarum majoribus, quod terram Canaan ipsis dare velit, neque quidquam ex eo divinae ejus majestati decessit Gen. 22, v. 16. c. 50, v. 24. Exod. 13, v. 5. etc. 5. Regi Joas etiam Levitae jurant 2. Paral. 23, v. 2: *Centuriones ex mandato Jojadas congregant Levitas de cunctis urbibus Israël et principes familiarum Israël veneruntque in Jerusalem; v. 3. inuit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege.* Interim tamen rectius fecerit pius et Christianus magistratus, si stricto jure non utatur, sed ecclesiae ministris juramentum non imponat, sed simplici obedientiae promissione sit contentus. 1. Etenim si suam ac subditorum animae ipsorum curae et fidei committit, eecur de fidelitate ipsorum in politicis et temporalibus dubitare velit? Bonorum verba singula sunt juramenta. 2. Magistratus illi, qui absolutam et *αὐτοκρατορικὴν* potestatem in ministerium ecclesiasticum sibi vendicant, hoc juramento fidelitatis facile abuti poterunt et in ecclesiasticis simplicem et absolutam subjectionem ab ecclesiae ministris exigere. 3. Apud auditores ministerii ecclesiastici dignitati atque auctoritati id fraudi esse facile potest, cum ipsis certi illius juramenti limites sint ignoti. 4. In ecclesiis et rebuspublicis bene constitutis ille mos exigendi juramentum ab ecclesiae ministris nondum obtinuit, ideoque in eas minime introducendus; Argentinae quid fiat, notum est, id vero cum diuturna consuetudine usurpatum sit, non potest nec debet aliis rebuspublicis et ecclesiis, in quibus mos ille nondum inolevit, nihil quidquam praepredicare.

469. His ita praemissis descendimus ad virtutes et officia subditorum. Querit Philosophus 1. 3.

polit. c. 3. et lib. 5. ethic. c. 2. *an eadem sint virtutes magistratum ac subditorum?* Itemque *an eadem virtutes sint boni viri ac boni civis?* Ad utramque respondet negative ac ratione prioris quaestionis distinguit inter virtutes *ἀρετὰς καὶ ἀρχοντέων*, illas vocat *ἀρχικάς*, has vero *πολιτικάς*. Alia principis, alia privati est institutio, ergo etiam diversa utriusque virtus. Alia requiruntur a magistratu, alia a subditis. Illius est bene imperare, horum vero obedienter parere. Notandum tamen, quod non tam specie, quam gradibus, non tam habitu, quam actibus, non tam interna forma, quam externis objectis et circumstantiis virtutes magistratus ac subditorum distinguantur, cum eandem habeant normam ac formam, licet objectis et actionibus distinguantur. Sic eadem justitia est principis ac civis, interim illa in publicis occupatur, haec in privatis, illa majori praefulget lumine, haec vero est obscurior. Circa posteriorem quaestionem distinguendum inter rempublicam Christianam optimis legibus constantem et eam, quae ab hoc statu deflectit. In Christiana et optima republica non multum a se invicem absunt civis bonus ac vir bonus, sed in aberrantibus rebuspublicis plurimum differunt. Deinde in optima etiam republica haec manet inter bonam civem ac bonum virum differentia, quod ille actiones duntaxat exteriores moderetur et legibus reipublicae externam obedientiam praestet, hic vero etiam interiores animi motus rectae rationis freno coercet. Ad civem bonum sufficit obedientia erga leges patriae, sed ad virum bonum requiritur *καλοκἀγαθία* et omnium virtutum complexus.

470. Officia subditorum distingui possunt *ratione* *objectorum*, quod alia respiciant magistratum, alia rempublicam, alia concives. Magistratui quid debeant, postea explicabitur. Reipublicae debent *amorem*, concivibus *φιλοφύλιαν* et *concordiam*. Plato dicebat, *nos esse natos, ut patriae proximis.* Prodesse autem illi possumus quinque modis: 1. *laborando pro ipsius honore ac laude*, si tales esse ac permanere studeamus, qui patriae olim honori simus, ut ipsa a nobis laudem et honorem adipiscatur; 2. *instruendo eam consilio* et prudentia, si opus fuerit 2. Sam. 20, v. 16; 3. *commodis ipsius inseriendo*, ut illi tanquam matri, quae nos genuit, aluit ac sinu suo complexa est, gratos nos exhibeamus; 4. *defendendo eam* vel viribus corporis, vel animi prudentia, prout res postulat Hebr. 11, v. 34; 5. *pro ea mortem obeundo*, si aliter fieri nequeat, de qua morte Horatius canit: *Dulce et decorum est pro patria mori.* *Cari sunt parentes*, ait Tullius lib. 1. off. *cari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium caritates patria una complexa est, pro qua quis bonus dubitat mortem oppetere, si ei sit profuturus?* Si tranquillitas ac felicitas reipublicae debet esse diuturna, necesse est, ut non solum magistratus, sed etiam subditi ament praesentem ejus statum, quia *κόπος, satietas prima solet esse mutationis et interitus causa* teste Pythagora apud Stobaeum serm. 42. Ut autem boni civis est patriam amare, ita quoque ipsi convenit cum concivibus concordiam alere. Ut

magistratus et subditorum.

Officia subditorum.

Erga patriam.

Erga concives.

in corpore humano membra invicem amice consentiunt et commodis suis omni ex parte serviunt; sic in republica inter cives oportet esse communicationem officiorum et mutuae concordiae studium. *Civem oportet aequo et pari jure cum ceteris vivere, neque submissum et abjectum, neque se efferentem, tum in republica ea velle, quae tranquilla et honesta sunt*, Cicero lib. 1. offic.

Erga
magi-
stratum.

471. Officia subditorum erga magistratum variis modis enumerantur; decalogus una voce honoris, Augustana confessio art. 16. uno nomine obedientiae officium subditorum erga magistratum complectitur. Nos secuti ductum apostoli Rom. 13, v. 1. et seqq. ac 1. Tim. 2, v. 2. ad quatuor capita ea omnia reducimus. Subditi enim debent magistratui suo 1. honorem et reverentiam, 2. subjectionem et obedientiam, 3. census et tributa, 4. preces et vota; in hisce omnibus magistratui praestandis si subditi recte sese gesserint, suo perfuncti satis sunt officio.

1. Honor
et reve-
rentia.

Primo diximus magistratui a subditis deberi *honorem ac reverentiam*. Docet hoc apostolus in propria hujus articuli sede Roman. 13. ubi postquam de statu et officio magistratus dixisset, subjungit v. 7: *Vos subditi reddite honorem, cui honorem scilicet debetis*. Sic et Petrus 1. epist. 2, v. 17: *Deum time, regem honorifica, τὸν βασιλέα τιμᾶτε*. Deo honorem debemus Malach. 1, v. 6. Act. 12, v. 23. jam vero magistratus est Dei in terris vicarius. Ergo etiam honorem magistratui debemus. Parentibus

XIV. 346.

debetur honor a liberis Exod. 20, v. 12. Deut. 5, v. 16. jam vero principes sunt patriae patres. Ergo illis debetur honor a subditis. Qui in sublimitate et fastigio dignitatis constituti sunt, illis honor exhibendus; jam vero magistratus in sublimitate divinitus sunt constituti 1. Tim. 2, v. 2. Ergo etc. Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur 1. Tim. 6, v. 1. jam vero magistratus sunt domini. Ergo omni honore digni judicentur. Ad hunc honorem magistratui debitum pertinet: 1. divinae ordinationis agnitio, ut ex verbo Dei agnoscamus et firmiter statuamus, ordinem politicum divinitus a Deo institutum esse et adhuc conservari, nec casu aut fortuito, sed Dei voluntate in thronum majestatis quosdam evehi, quibus reverentiam et obedientiam exhiberi velit. Rom. 13, v. 1: *Non est potestas nisi a Deo*. v. 4. *Dei minister est tibi in bonum*. 1. Petr. 2, v. 13: *Subjecti estote omni humanae creaturae propter Deum*. 2. *Honesta de magistratu existimatio*, ut intueamur eos tanquam deos terrenos Psalm. 82, v. 6. tanquam Dei vicarios et ministros, nec tam personas, quam divinum quod gerunt officium considerandum nobis proponamus ac honorifice de illis in corde sentiamus. Augustinus in libr. qq. V. ac N. T. quaest. 35: *Imaginem Dei rex gestat, ideo colendus et amandus est, si non propter se, saltem vocationis et functionis suae causa*. 3. *Honorifica magistratus compellatio*, ut honorem, quem interius in corde magistratui exhibemus, etiam verbis manifestum faciamus, quia ex abundantia cordis os loquitur Matth. 12, v. 34. Sic mulier Thecitis ad Davidem inquit 2. Sam. 14, v. 17: *Sicut angelus*

Domini, sic est Dominus meus rex, ut audiat bonum et malum. Eodem modo regem compellat Mephiboseth 2. Sam. 19, v. 27: *Tu domine, mi rex, nec angelus Dei es*. Cavendae tamen voces adulatoriae et immodica praeconia. Act. 12, v. 21. cum Herodes admitteret adulantium voces, quibus ipsi sociabant, *vox Dei et non hominis*, nec daret gloriam Deo, percussus ab angelo ob illum factum factus est ἀνελκυσθῆναι. 4. *Honorifica coram magistratu inclinatio*, ut exterioribus etiam gestibus testemur nos de magistratu honorifice in corde sentire. Genes. 42, v. 6. Josephum adorant fratres fecerunt sibi ad terram. 1. Reg. 1, v. 23. cum propheta Nathan introisset in conspectum regis Salomonis, adoravit eum pronus in terram, quod facit etiam mater regis Bathsabea v. 31. ubi adorationis nomine genuflexio et corporis inclinatio intelligitur. Conjunge 2. Sam. 14, v. 4. 5. *Infirmorum condonatio*, ut candore et lenitate naevos magistratus toleremus in partem meliorem eos inter pretemur ac praedicti dissimulatione tegamus, ac si ratione officii illorum emendatio nobis incumbat, moderatis consiliis et admonitionibus illud tentemus. Quod enim illis dictum Sirac. 3, v. 9: *In opere, sermone et omni patientia honora patrem tuum*, idem etiam subditi sibi dictum esse existiment. Quod servis dictum 1. Petr. 2, v. 18. *ut ferant in omni timore dominos, non tantum bonos et modestos sive lenes, sed etiam exaltos ac iracundos*, idem sibi quoque dictum esse subditi statuunt. 6. *Detractionum vitatio*. Caveant subditi, ne magistratui suo in corde maledicant ore ei detrahant, sed honorifice de eo et sentiant et loquantur. Exod. 22, v. 28: *Diis non detrahas principi populi tui non maledices*, quod repetit apostolus Act. 23, v. 5. Eccles. 10, v. 20: *Etiā in cogitatione regi ne maledicas et in secreto cubili tui ne vilipendas divitem, quia avis coelestem ire faciet vocem et habens alas annuntiet verbum*.

472. 2. *Subjectionem et obedientiam magistratui* a subditis deberi disertis verbis testatur apostolus Rom. 13, v. 1: *Omnis anima potestatibus subjectionibus subdita sit, non enim est potestas nisi a Deo*. v. 2. *Itaque qui resistit, Dei ordinationi resistit*. v. 5. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Brevi conjugenda sunt similia dicta. Genes. 41, v. 43. cum Josephus Aegypti prorox constitueretur, Pharaon ad eum dicit: *Cunctus populus obediet tibi*. Deut. 17, v. 12: *Qui noluerit obedire sacerdoti aut judici, morietur vir ille*. Jos. 1, v. 17. dicunt Israelitae Josuam ducem: *Sicut obedivimus in cunctis Moysi ita obedimus et tibi*. v. 18. *Qui rebellavit ori meo et non obedierit cunctis sermonibus, quos praeciperis ei, morte morietur*. Tit. 3, v. 1: *Admonue illos (ὡνομήνησαι, suggere illis, quod jam ante se audiverunt) principatibus ac potestatibus esse obediendum, dicto obedire, νειπάγετε*. Cum primis vero dicam apostolicum 1. Petr. 2, v. 13: *Subjecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi tanquam praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*. 2.

hanc obedientiam magistratui praestandam subditos invitare debet: 1. *mandatum divinum sive Dei voluntas*, 2. *magistratus dignitas*. Quia enim in sublimitatem et potestatem divinitus sunt evecti, ideo debetur eis subjectio. 3. *Magistratus utilitas*. Si quis enim beneficia illa, quae a magistratu in subditos descendunt, recte aestimare didicerit, is debitam subjectionem magistratui non denegabit. 4. *Obedientiae necessitas*. *Necessitate subditi estote*, inquit apostolus, *propter conscientiam*. Qui enim resistit, *Dei ordinationi resistit*, proinde gravat conscientiam et magno se involvit delicto. 5. *Poenarum*, quae seditiosos et inobedientes comitari solent, *gravitas*. *Subditi estote propter iram*, inquit apostolus. Proverb. 24, v. 21: *Time dominum, fili mi, et regem, et cum irrequietis ne commiscearis*, v. 22. *quoniam repente consurget perditio eorum, et ruinam utriusque quis novit?* Exempla punitae rebellionis proponuntur in *Core, Dathan et Abiram* Num. 16. in *Sichemitis* Jud. 9. in *Theuda et Juda Galilaeo* Actor 5, v. 36. et 37.

473. Pertinent vero ad hanc obedientiam magistratui debitam: 1. *Promittitudo voluntatis interior*, qua nos ultra ac sponte sincero studio magistratui tanquam divinae ordinationi subjicimus non tantum propter iram, hoc est ut caveamus poenas, sed etiam propter conscientiam, ut Dei mandato pareamus. 2. *Sincerus amor*, quo paternam magistratus curam et affectum grato animo agnoscimus, filiali reverentia et amore reciproco eum complectimur et omni officiorum genere animum nostrum declaramus. Sic *Esaias* pestilentiali ulceri regis Ezechiae imponit emplastrum 2. Reg. 20, v. 7. *David* erat acceptus in oculis universi populi 1. Sam. 18, v. 5. *Patres patriae* sunt pii principes, ergo subditi filialem amorem ipsis debent ac subjectio et obedientia ipsorum ex filiali amore, non servili timore proficisci debet. 3. *Filialis timor*, ut potestatem magistratui divinitus datam reverenti humiliter eidem nos subjiciamus ac sedulo caveamus, ne justam magistratus iram ac poenas nobis inobedientia attrahamus, quemadmodum *Coecias* ad se trahit nubes. 1. Reg. 3, v. 28: *Omnis Israël timuit Salomonem*. Prov. 24, v. 21: *Time Deum et regem*. Rom. 13, v. 7: *Reddite timorem, qui timorem debetis*. v. 3. *Principes non sunt timori bono operi, sed malo*. *Vis autem non timere potestatem, bonum fac*; v. 4. *si autem malum feceris, time*. 4. *Fidelitas*, ut in timore et obedientia magistratui praestanda simus constantes atque omni, quo possumus, studio personam, famam, dignitatem, vitam et salutem magistratus tueamur. 1. Sam. 22, v. 14. *licit Abimelech ad Saulem regem: Quis in omnibus servis tuis sicut David fidelis, pergens ad imperium tuum?* 5. *Omnia officia externa* honestis legibus conformia tam pacis, quam belli tempore praestanda. Genes. 41, v. 44: *Ad oris tui imperium cunctus populus obediet*, in Hebr. est. פֶּשַׁע, Chaldaeus vertit אֲדִיר ad verbum tuum armabitur omnis populus. Radix פֶּשַׁע significat osculari, obedire, arma sumere, hae significationes omnes huic loco congruunt, subditi enim debent reipublicae defensionem, magistra-

tui amorem et reverentiam, subjectionem et obedientiam, quae armorum usurpatione declaratur, jam vero tam amoris quam subjectionis signum est osculum Psalm. 2, v. 12. 1. Samuel. 10, v. 1. etc. 6. *Ἀπολυτρωσίση*, ne subditi in partes magistratus irrumpant, sed ad cognitionem ejus deferant, in quo injuria affecti videntur, nec privata vindicta utantur, sed magistratus defensionem et auxilium implorent. XIV. 368.

474. Ceterum haec obedientia magistratui a subditis debita certos ac determinatos habet limites. Quamvis enim in omnibus etiam durioribus edictis magistratui parendum sit, tamen in illis, quae sunt contra pietatem, verae religionis confessionem et conscientiae libertatem, adeoque contra divinam legem, non tenentur subditi magistratui obedire. 1. *Propter expressa Scripturae interdicta*. Matth. 22, v. 21: *Date quae sunt caesaris caesari et quae sunt Dei Deo*, ubi in priore membro diserte exprimitur, quid caesari dandum sit, videlicet quod est caesaris, ac posterius membrum limitat prius, ita dandum est caesari, quod est caesaris, ut tamen quod Dei est, Deo relinquatur. Quodsi ergo caesar ea, quae Dei sunt, sibi arrogat, hoc est quando contra Deum vel pietatem vel honestatem aliquid praecipit, non est ei parendum. *Extra territorium jus dicenti impune non paretur*, dicunt jurisconsulti; Act. 5, v. 29: *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus*. Huc pertinet mandatum Dei Bileamo datum Num. 22, v. 12: *Noli ire cum eis, neque maledicas populo*. 2. *Propter probata pibrum exempla* ad imitandum nobis in hoc casu proposita. Exod. 1, v. 17. obstetrices Aegyptiacae *timuerunt Deum et non fecerunt juxta praeceptum regis*, ut projicerent Israëlitarum infantes in profluentem. Exod. 2, v. 2. parentes *Moyseis infantulum abscondunt* tribus mensibus, id quod fidei tribuit epist. ad Heb. c. 11, v. 23: *Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem et non timuerunt edictum regis*, hoc est credebant, Deum et ipsos, et infantulum conservaturum, ideoque una cum puero periclitari, quam in Deum et puerum peccare maluerunt. 1. Sam. 22, v. 17: *Servi Saulis noluerunt extendere manus in sacerdotes Domini*. Dan. 3, v. 18. *Sadrach, Mesach et Abednego Nabuchodonosori dicunt: Notum sit tibi rex, quia deos tuos non colimus et statuam tuam auream, quam erexisti, non adoramus*. c. 6, v. 10. *Daniel* contra edictum regis Darii apertis fenestris orat. Act. 4, v. 18. *apostoli* in Christi nomine loqui ac docere a synedrio Hierosolymitano prohibiti respondent: *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate*. Mulier Hebraea una cum septem liberis mori maluit, quam jussu Antiochi contra legem divinam carne suilla vesci 2. Macc. 7. Referenda huc exempla omnium martyrum, qui exquisitissima supplicia maluerunt subire quam a veritatis confessione discedere. 3. *Propter divina praemia*, quibus affecti sunt, qui in talibus magistratuum edictis Deo magis obedire voluerunt quam hominibus. Exod. 1, v. 21: *Quia*

Obedientiae limites.

timuerunt obstetrices Deum, aedificavit illis domos, hoc est benedixit familiae et oeconomiae ipsarum; Dan. 3, v. 19. socii Danielis in fornace ignea vivi conservantur; Tob. 2, v. 9. Tobias plus timebat Dominum quam regem ac sepeliebat corpora mortuorum, quod officium caritatis etiam in hac vita ipsi divinitus remuneratum. 4. Propter obedientiae illius reprehensionem. Num. 22, v. 32. dicit angelus ad Balaamum regis Balac mandato contra Dei interdictum parentem: Ego veni, ut adversarer tibi, quia perversa est via tua mihiq[ue] contraria. 2. Petr. 2, v. 16: Balaam correctionem habuit suae iniquitatis, quod subjugale mutum in hominis voce loquens prohibuit prophetae insipientiam, 1. Reg. 12, v. 30. damnantur Israëlitas, quod edicto Jeroboami in colendis vitulis aureis obsecuti fuerint. Huc pertinent poenae, quibus Deus praeposteram illam inobedientiam affecit. Num. 31, v. 8. Balaam gladio interficitur, quod ad maledicendum Israëlitis se conducere passus fuerat. Den. 3, v. 22. viros illos, qui miserant Sadrach, Mesach et Abednego in fornacem jussionem regis secuti, interfecit flamma ignis. 5. Propter alieni muneris usurpationem, quam in talibus mandatis magistratus sibi arrogat. Magistratus est sub Deo Gen. 50, v. 19. ergo non debet se efferre supra Deum; re ipsa autem sese supra

XIV. 349. Deum effert, quando mandata sua divinis praeceptis contraria servari jubet, quod injustum esse apostoli pronuntiant, Act. 5, v. 29. Magistratus non est Dominus divinae legis constitutus, sed ejus minister ac custos. Ergo non debet aliquid praecipere, quod divinae legi adversetur, vel si tale quid praecipiat, subditi non tenentur obedire. Magistratui non competit imperium in hominum animas ac conscientias, sed mentium rex Deus est. Ergo non debet talia decreta promulgare, quibus conscientiae subditorum graventur. Magistratus est minister Dei in bonum Rom. 13, v. 4. At si contraria verbo Dei praecipiat, tum non est Dei minister in bonum. Magistratui obtemperamus propter Deum 1. Petr. 2, v. 13. ergo Deo magis obediendum quam magistratui, quia propter quod unumquodque est tale, illud magis est tale. Proverb. 24, v. 21: *Time Dominum et regem.* Ergo timor Dei praeleuat obedientiae magistratus. 6. Propter paritatis rationem. Praecepit Deus honorare parentes Exod. 20, v. 12. sed si contra Patris coelestis voluntatem quippiam praecipiant, audiendi non sunt, sed audiendus Christus, qui Matth. 10, v. 37. inquit: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Luc. 14, v. 26: *Si quis venit ad me et non odit patrem suum aut matrem suam, non potest esse meus discipulus. Amandus est generator, sed praeponeendus creator,* Tertullianus de idololat. c. 12. *nec debet plus amari beneficium quam benefactor,* Ambrosius in c. 12. Luc. p. 111. Idem de magistratibus, qui sunt patres patriae, dicendum. Obedire illis oportet, sed in Domino, non contra Dominum Ephes. 6, v. 1. 7. Huc pertinent dicta piorum veterum: Polycarpus in epist. ad Smyrnens.: *Omnis honor magistratui est praestandus, quatenus salva conscientia fieri potest.*

Ignatius in epist. ad Antioch.: *Caesari subjici estote in iis, in quibus subditi nullum animae periculum est.* Justinus in orat. ad Antonin.: *Nos solum Deum adoramus et vobis in rebus alijs laei inservimus, imperatores ac principes hominum nos profitentes et simul precantes, ut cum imperiali potestate sanam quoque mentem obtinere conperiamini.* Tertullianus de idololat. c. 15. circa mod.: *Reddenda sunt caesari, quae sunt caesaris; bene, quod apposuit et quae sunt Dei Deo. Quae ergo sunt caesaris? scilicet de quibus tunc consultatio movebatur, praestandusne esset caesari census, an non? ideo et monetam ostendi sibi Dominus portavit et de imagine, cujus esset, requisivit. Et cum audisset caesaris, reddite, ait, quae sunt caesari caesari et quae sunt Dei Deo, id est imaginem caesaris caesari, quae in nummo est, et imaginem Dei Deo, quae in homine est, ut caesari quidem pecuniam reddas, Deo temet ipsum, alioquin quid erit Dei, si omnia caesaris? Idem de coron. milit. c. 12. sub finem: *Tu miles ac servus alterius es, et si duorum, caesaris ac Dei, certe tunc non coarctare, cum te Deo debes, etiam in communibus credo potiori.* Cyprianus libr. 4. epist. 6: *Ille metuendus est, cujus iram nemo poterit evadere.* Hieronymus in c. 13. Rom. tom. 8. p. 186: *Dicendo, minister est tibi (magistratus) boni causa, ostendit in his, quae recta sunt, iudicijs obediendum, non in illis, quae religioni contraria sunt.* Ambrosius epist. 11 ad Marcellinam sororem et habetur c. Convenior etc. 21 q. 8: *Ea quae divina sunt, imperatoriae potestati non sunt subjecta.* Id. cont. Auxent.: *Prisus ut, ut animam mihi quam fidem auferat imperator. Tributum caesaris est, non negatur, ecclesia Deo, caesari utique non debet adjici, quia jus caesaris esse non potest templum Dei.* Rufinus lib. 2 hist. eccles. c. 16: *Imperialia decreta mandantur dictis: Benerolo tunc memoriae scriniis praecedenti. Sed ille, cui ab incunabulis sacra fides et venerabilis fuit, abnegat, se impia verba posse proferri et contra Deum loqui. Cumque celsior ei honor promitteretur, si impleveret injuncta, ille qui nobilior in fide esse, quam in honoribus cuperet, respondit: Quid mihi pro impietatis mercede altiore promittis gradum? hunc ipsum, quem habeo, tollite, tantum mihi conscientia fidei duret illaesa. Haec dicens ante pedes impia praecipientium cingulum abiecit.* Augustinus in enarr. Psalm. 124. super verba: *Non derelinquet virgam peccatorum super sortem iustorum: Julianus exstitit infidelis imperator. Nemo exstitit apostata, iniquus idololatra? Milites Christiani servierunt imperatori infideli. Ubi venerunt ad causam Christi, non agnoscebant, nisi illum, qui in coelo erat; quando volebat, ut idola colerent, et thurificarent, praeponebant illi Deum; quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem statim obtemperarunt. Distinguebant Dominum aeternum a domino temporali et tamen subditi erant propter Dominum aeternum etiam domino temporali.* Chrysostomus homil. 71. in Matth.: *Cum quidam reddenda esse caesari, quae ipsius sunt, ille qui**

dici non dubito, quae pietati ac religioni nihil offi-
ciunt. Nam quod fidei ac virtuti obest, non caesa-
ris, sed diaboli tributum ac vectigal est. Apud
Josephum l. 8. antiq. c. 11 Petronio praesidi
dicunt Judaei: *Peremus fortunam quamlibet, dum-
modo patriae legis religio maneat incolumis.* Vide
etiam Lombardum 2. sent. dist. 44. lit. C. 7. gentiles
ex lumine naturae idem cognoverunt. Socrates apud
Platonem dicit: *πεισμαι τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν.*
obediam Deo magis quam vobis. Achilles apud
Homerum dicit: *Ego Atridis obtemperabo, sed ho-
nesta et iusta imperantibus.* Apud Euripidem in
Phoenissis Creontis verba sunt: *An jussa non est
principum fas exsequi?* cui respondet Antigone: *Non,
si impia, injusta et male imperata sunt.* ** De
obedientia in causa religionis magistratui dene-
ganda multa exstant in jure canonico dist. 9. 10.
11. **

475. Porisma hujus assertionis est, quod illis
subditis, qui mandatis sui magistratus de copessenda
religione falsa non obtemperant, crimen laesae ma-
jestatis jure objici nequeat. 1. Quia contra inferiorem
magistratum non committitur laesae majestatis cri-
men; si diversum praecipiat magistratus superior,
in mandatis inferioris semper intelligitur exceptum
jus superioris. Jam vero Deus est rex regum et
dominus dominantium 1. Tim. 6, v. 15. Ergo si
illius mandata inferiorum magistratuum mandatis
praeferantur, crimen laesae majestatis neutiquam
committitur. Augustinus de verb. Domini serm. 6.
circa med.: *Si potestas illud jubeat, quod non de-
beas facere, hic sane contemne potestatem timendo
potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus adver-
tite, si aliquid jusserit procurator, nonne faciendum
est? tamen si contra proconsul jubeat, non utique
contemnis potestatem, sed eligis majori servire.
Nec hinc debet minor irasci, si major praedat est.
Rursum si aliquid proconsul jubeat et aliud jubeat
imperator, numquid dubitatur illo contempto illi esse
serviendum? ergo si aliud imperator et aliud Deus,
quid judicatis? Da veniam, tu carcerem minaris,
ille gehennam.* 2. Quia non est in potestate
magistratus religionem falsam imperare, vel ad eam
cogere, ut superius fuit demonstratum. Ergo si
magistratus talem potestatem sibi arrogat, alienos
invadit fines, nec ad obedientiam quempiam con-
stringit. 3. Quia idem Danieli et ipsius sociis,
apostolis et aliis piis in primitiva ecclesia objici
potuisset.

*Jussum est principis ore Gallieni,
Quod princeps colit, ut colamus omnes,
Aeternum colo principem dierum,
Factorem dominumque Gallieni,*

canit Prudentius hymn. 6. de martyrio Fructuosi
episcopi. 4. Quia crimen laesae majestatis divinae
committeretur, si magistratui ad falsam religionem
eogenti subditi obtemperarent. *Eti in praesenti
tempore supplicii hominum eripiar, tamen manum
omnipotentis nec virus, nec defunctus effugiam,*
inquit Eleazarus ad apostasiam sollicitatus 2. Mace.
6, v. 26.

476. 3. *Census ac tributa* magistratui a subditis XIV. 351.
deberi, disertis verbis docet apostolus Rom. 13, v. 6: *3. Census
ac tributa.* Ideo etiam tributa praestatis, ministri enim Dei
sunt in hoc ipsum servientes; v. 7. *reddite ergo
omnibus debita, cui tributum, φόρος, tributum; cui
vectigal, τέλος, vectigal. φόρος proprie est tributum,
quod penditur de rebus terra nascentibus, ἀπὸ τοῦ
φύειν. τέλος est vectigal, quod solvitur pro rebus
quae transvehuntur et permutantur in contractibus,
ἀπὸ τοῦ τελεῖν.* Strabo libr. 17. *εἰσαγωγικὰ καὶ
ἐξαγωγικὰ τέλη* vocat, quae pro importatis et expor-
tatis penduntur sive τελοῦνται. Tributum veteribus
dicebatur etiam tributus teste Gellio lib. 13. noct.
Att. c. 19. quidam deducunt a tribu, quod pecunia
per singulas tribus pro ratione census exigeretur.
Valla lib. 4. de ling. Lat. rectius a tribuendo, quod
ex privato in publicum tribuatur; olim imponebatur
personis, sicut vectigal praediis, l. 2. §. si quid de
hered. vel act. vend. Alii vectigal dictum existimant,
quod ex vectura, hoc est pro importatis vel expor-
tatis mercibus, pendatur, sed ipsum nomen latius
patet pro omnis generis redditibus in fisco collatis.
Estque urbanum vel rusticum, privatum vel publi-
cum, Cicero lib. 3. offic. et act. 5. in Verr. Jurisconsulti
dicunt, tributum principi vel fisco solvi pro bonis
immobilibus l. 2. C. de annon. et tribut. vectigal
pro bonis mobilibus l. universi C. de vectigal.
Distinguunt etiam tributum a collecta. Tributum
habet certam formam et est ordinarium; collecta
non habet certam formam et est extraordinaria.
Species tributi est capitatio, qua pro capite ejus-
que civis aliquid exigitur, quae sublata est in impe-
rio Romano a Constantino l. un. C. de cap. civ.
cena. exim. Redituum nomen generalius est, ut et
vectigalia, et tributa comprehendat. Varia tributo-
rum et vectigalium genera enumerat Bodinus lib. 6.
de republ. c. 2. plura recenset Warem. ab Ehrenberg.
(Eberhardus a Weihe) in tractat. de reg. subsid. et
oneribus, subdit. cap. 4. et seqq. sed necdum spe-
cies omnes certum habent nomen, cum quotidie
plures excogitentur, omnes tamen revocari possunt
ad generalem illam divisionem, quod quaedam exi-
gantur de personis, quaedam de rebus, quaedam de
actionibus. Idem quod quaedam sunt ordinaria,
quaedam extraordinaria.

477. Tenentur autem subditi magistratui tributa
solvere: 1. propter mandatum divinum Matth. 22,
v. 21. Rom. 13, v. 7. 2. propter reipublicae ne-
cessitatem. In tributis illis nervos reipublicae con-
sistere nemini dubium esse potest. Ulpianus in l. 1.
in criminibus. §. 20. ff. de questionibus. Tributa
illa sunt ornamenta pacis, subsidia belli et nervi
reipublicae inquit Cicero orat. pro l. Manil. *Impossi-
bile est, ut sacris tributis non illatis aliqui respu-
blica conservetur,* ait imperator nov. 149. c. Ac
sane. Unde enim persolventur a magistratu eccle-
siarum et scholarum ministris, consiliariis et mini-
stris aulicis salaria, militibus pro patriae salute
pugnantibus stipendia, bene meritis honoraria, pau-
perculis subsidia, quomodo aedificia nova poterunt
excitari ac vetera reparari, viae publicae sterni,

nova tributa et vectigalia sine evidenti necessitate imponant, tartareis poenis in inferno cruciandos esse. 3. Ut illis rebus potissimum tributa imponat, quae ad corrumpendos civium mores, ad luxum, ad delicias, ad libidines spectant, quod est consilium Bodini lib. 6. de republ. c. 2. atque earum rerum vectigalia potius augeat, quibus carere sine magno incommodo possunt subditi, quam illarum, quibus nullus ac ne pauperculus quidem carere potest. 4. Ut personarum et circumstantiarum ratione habita tributa quibusdam subditis, cum primis ecclesiarum et scholarum ministris, remittat vel certe minuat.

479. 4. Quartum, quod magistratui debetur a subditis, sunt preces et vota. 1. Tim. 2, v. 1: *Horror igitur fieri obsecrationes, orationes etc. v. 2. pro regibus et omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus.* Huc referenda sunt similia Scripturae dicta et exempla, Gen. 47, v. 7. *Jacobus patriarcha benedicit Pharaoni regi, hoc est fausta illi precatus est et seriis precibus ipsius ac regni incolumitatem Deo commendavit.* Jer. 29, v. 7: *Quaerite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci, et orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis.* Baruch. 1, v. 11: *Orate pro vita Nabuchodonosoris regis Babylonis et pro vita Balthasar filii ejus, ut sint dies eorum sicut dies coeli super terram.* Dan. 6, v. 21: *Rex in aeternum vive.* Quo pertinent votivae illae acclamationes, quibus reges noviter electos Israëlitaee accipere consueverunt, *Vivat rex*, eae enim nihil aliud sunt quam vota et preces pro salute regis facta. Tertullianus in apolog. c. 30. in princ. de Christianis in primitiva ecclesia sic scribit: *Nos pro salute imperatorum Deum invocamus aeternum, Deum verum, Deum vivum, quem et ipsi imperatores propitium sibi praeter ceteros malunt etc. Precantes sumus semper pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quaecunque hominis et caesaris vota sunt.* Interest enim reipublicae ac subditorum, principes esse pios et Deum timentes, siquidem delicta principum quandoque Deus in subditis punit. Justin. in qq. et resp. ad orth. q. 138. p. 376: *Sicut homo constat ex anima et corpore, ita regnum ex rege et illis, qui reguntur, coagmentatur. Quemadmodum igitur si homo manibus peccatum committens tergo poenas pendat, non inique, qui in eum animadvertit, agit; ita non injuste Deus facit principum delicta populi poena coercens etc. esse eodem felices, tranquillos et pacificos, denique eosdem esse μακροβίους et longaevos.* Vae principatui sepelienti dominos suos, dicunt magistri Hebraeorum referente Salomone Jario in comm. Hos. 1, v. 1. et Drusio lib. 9. observ. c. 6. quia crebrae mutationes principum regnis ac civitatibus solent esse exitiosae. Propter peccata terrae multi principes ejus, ait rex sapiens Prov. 28, v. 2. Valerius libr. 6. memorab. c. 2. refert, anum quandam in Sicilia pro Dionysii, cujus interitum omnes alii avidis votis expe-

tebant, salute quotidie vota fecisse ac rogatam, cur id contra totius civitatis vota faceret, respondisse, ne si hic assumptus fuerit, deterior in ejus locum succedat. Bonis enim saepe mali, raro meliores succedunt. Merito igitur celebratur et subditis inculcatur dictum Bugenhagii Pomerani: *Si tam prompti essemus ad preces pro magistratibus fundendas, quam parati sumus ad detrahendum ac maledicendum ipsis, nae res nostrae melius haberent.*

480. Quaeritur hoc loco, 1. *An etiam infideli et haeretico magistratui officiis illis subditi Christiani et orthodoxi teneantur obstricti?* Pontificii negant, sic enim disserit Bellarminus lib. 5. de pontifice c. 7. rat. 3: *Non licet Christianis tolerare regem infidelem aut haeticum, si ille conetur pertrahere subditos ad suam haeresin vel infidelitatem.* Et postea: *Ejusdem periculi et damni est eligere non Christianum et non deponere non Christianum. At prohibentur Christiani eligere regem non Christianum. Ergo tenentur Christiani non pati super se regem non Christianum, si ille conetur populum avertere a fide.* Addo autem istam conditionalem (inquit) propter eos principes infideles, qui habuerunt dominium super populum suum, antequam populus converteretur ad fidem. Si enim tales principes non conentur fideles a fide avertere, non existimo posse eos privari suo dominio, quanquam contrarium sentit Thomas 2. 2. q. 10. art. 10. At si isti iidem principes conentur avertere populum a fide, omnium consensu possunt et debent privari suo dominio. Postea addit conditionem, si scilicet subditi sufficientibus viribus ad deponendum magistratum sint instructi. Quod Christiani olim non deposuerunt Neronem et Diocletianum et Julianum Apostatam ac Valentem Arianum et similes, id (inquit) fuit, quia deerant vires temporales Christianis. ** Becanus in resp. ad aphorismos Jesuitarum aph. 10. p. 105. Quae Bellarminus lib. 5. de Rom. pont. c. 7. docet, verissima sunt p. 107. Quaero ex Calvinistis: Si rex Angliae catholicam et Romanam fidem amplecteretur et vellet omnes Calvinistas, quotquot in Anglia sunt, eandem fidem palam profiteri et pontifici Romano fidelitatem praestare, quid consilii caperent? an sequerentur suum regem? non essent hoc facturi, sat scio. Quid ergo? Regem potius abdicarent et suum Calvinismum sartum tectum conservarent. Quare? quia praestat regem quam reformatam fidem amittere. Simili modo argumentatur Bellarminus. ** Ex conditione a Bellarmino paullo ante adjecta notabilem conclusionem deducit Dominicus Bannes Salmanticens. acad. prof. in commentariis ad Thomam 2. 2. q. 12. art. 2: *Post latam sententiam declarativam de crimine haereseos injuste princeps possidet regnum et principatum et exercet jurisdictionem in subditos, tenenturque subditi eximere se ab ejus obedientia et bellum gerere contra illum, si vires suppetant.* Ex hac conclusione (inquit) sequitur, primo excusandos esse Anglicanos et Saxonicos fideles, qui non se eximunt a potestate superiorum nec bellum contra

Qu. 1. An etiam infideli et haeretico magistratui debetur obedientia.

id peragendum fuerint destituti. Si enim ab imperiali solio ob gentilismum fuissent deijciendi, Christus tales ac tantos vires suo vicario pontifici Romano concessisset, quin et parva Christianorum manu divina virtute accedente ethnici illi imperatores debellari potuissent. Falsum etiam est, Christianis vires temporales defuisse. Tertullianus in apol. c. 1: *Obsessam vociferantur civitatem, in agris, in castellis, in insulis Christianos, omnem sexum, aetatem, conditionem et dignitatem transgredi ad hoc nomen, quasi detrimento moerent.* cap. 37: *Externi sumus et viam omnia implevimus urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatia, senatum, forum etc.* Maximinus apud Euseb. lib. 9. hist. cap. 9. *etiam ante Constantini imperium omnes fere mortales deorum cultu relicto Christianorum genti se commiscuisse testatur.* Plene erant omnes imperii terrae Christianis tempore Juliani Apostatae, nihilo tamen minus Nazianzenus orat. 1. in Julian. inquit, *Christianos nullum aliud contra persecutorem habuisse remedium quam lacrymas.* Nec solum de inermibus Christianis hoc accipiendum, ut Bellarminus contra Barclaium excipit, sed etiam ipsa castra Christianis erant plena. Cum enim Jovianus Juliani Apostatae successor apprehensus ad suscipienda imperii traheretur insignia, ad exercitum Juliani sacrilegiis profanatum dicitur proclamasse, *non se posse iis imperare, quia esset Christianus,* tum omnes pari eademque voce respondisse perhibentur: *Et nos Christiani sumus!* Ruffinus libr. 2. hist. eccl. c. 1. Theodoretus lib. 4. hist. cap. 1. Praeterea si Christiani in primitiva ecclesia judicassent, non licere ethnicos magistratus tolerare, ac proinde vigore mandati divini ad illos deponendos esse obstrictos, utique totis viribus illis restitissent et quaevis extrema potius subiissent, quam ut contra conscientiam eos tolerando egissent. Denique quid opus fuisset ad ethnicos imperatores debellandos viribus et violentia, cum ex hypothesi Jesuitarum Hildebrandinae sectae addictorum insidiis etiam adversus reges haereticos uti liceat ac veneno vel per sicarios e medio eos tollere? Sed haec doctrina ignota fuit piis ecclesiae primitivae doctoribus, qui tantum abfuit, ut seditionis concitandae vel insidiarum magistratui ethnico struendarum subditis auctores fuerint, ut solcite potius caverint, ne tale quippiam ab illis tentaretur. Ambrosius epist. 33. ad Marcell.: *Non ego me (contra tribunos imperatoris) vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor.* Horrebam quippe animo, cum armatos ad basilicam ecclesiae occupandam missos cognoscerem, ne dum basilicam vendicant, aliqua strages fieret, quae in perniciem totius vergeret civitatis; onabam, ne tantae urbis vel potius totius Italiae busto superviverem. Theodoretus lib. 4. hist. eccl. c. 14. Valens imperator Arianus Eusebio episcopo Samosatensi per legatum indixerat exilium, Eusebius

37. legatum, qui sub crepusculum vespertinum advenerat, silere et dissimulare causam adventus sui jubet, nam si cognoverit multitudo a prima institutione,

divina fervere praedita, in flumen te (inquit) demerget et a me postea erigetur poena mortis tuae. Haec locutus et de more vespertino munere suo functus, incipientis somni tempore, fide habita uni servorum solus egreditur senex pedes, sequebatur et servus cum cervicali et libro, cumque venisset ad ripas fluvii Euphratis conscendit navigium et remiges Zeugma versus cursum tenere jubet. Cum fugientem confertim populus secutus lamentis ac gemitibus adeoque fontibus lacrymarum profusa conaretur illi persuadere, ut maneret neque pcedes lupis proderet, non est illis obsecutus, sed apostolicam legem illis proposuit, quae plane juberet magistratibus et potentibus subijci. 6. *Ex suffragio saniorum ex ipsis adversariis.* In concilio Constant. sess. 15. assertio illa, quod reges et principes in haeresin et apostasian lapsi vel in haeresi nati sint regno depellendi, tanquam erronea in fide et in moribus scandalosa, ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditioes atque perjuriam viam dante fuit omnino reprobata. Stapletonus Domin. XXII. post. pentec. in prompt. mor.: *Cum jure gentium et naturae dubium hoc nemini esset, docent apostoli Rom. 13. 1. Petr. 2. etiam hanc Dei voluntatem esse, ut regibus etiam ethnicis atque infidelibus, neque enim alii tunc erant, ipsi pii et fideles obtemperarent. Sic Christus Caesari, Petrus Neroni obediendum docent.* Bodinus lib. 1. de republ. cap. 9: *Nullus propheta unquam docuit propter solam idololatriam aut haeresin contra magistratus arma capere debere.*

482. Quae in contrarium Bellarminus affert, facilem habent explicationem 1. Deut. 17. *prohibetur populus eligere eum, qui non sit de fratribus suis, hoc est non Judaeum, ne videlicet pertrahat Judaeos ad idololatriam.* Ergo etiam Christiani prohibentur eligere regem non Christianum. Rursus ejusdem periculi est et damni eligere non Christianum, et non deponere non Christianum. Respondemus: distinguendum est inter non eligere et electum deponere. Concedimus, eum, qui non est Christianus et orthodoxus, in regem a Christianis non esse facile eligendum, nisi scilicet jure quodam speciali ad certam familiam electio sit restricta, tunc enim propter religionis diversitatem talis non est privandus suo jure, ut ostendimus superius cap. 4. q. 1. sed alia ratio est illius, qui imperium legitimis modis ac mediis jamtum obtinuit, is enim si vel maxime postmodum a vera religione deficiat, tamen a subditis propterea non est deponendus, quia quae ab initio fuerunt liberae voluntatis, ea postmodum sunt strictae necessitatis, ac quod semel placuit, postea displicere non potest. Impius princeps eligi non debet, interim electus postea est tolerandus. Cum a Valentiniano imperatore milites postularent, ut socium imperii constitueret, hoc responsi ab eo tulerunt: *Ut me ad imperium vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate. At postquam me jam elegistis, quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi vera quae facienda sunt cogitare.* Sozomenus lib. 6.

hist. eccles. cap. 6. Nicephorus lib. 11. c. 1. Sic non est facile contrahendum matrimonium cum conjugē diversae religioni addicta, interim si jam contractum sit et consummatum, propter religionis diversitatem non est dissolvendum. Multa impediunt matrimonium contrahendum, quae non dirimunt contractum. Declarabimus id exemplis ab ipso Bellarmino concessis. Cardinales eligunt pontificem, neque tamen permittit ipsis Bellarminus, ut pontificem propter haeresin iterum deponant. Liberi non debent citra consensum parentum matrimonium contrahere, neque tamen illud irritum pronuntiat Bellarminus, si fuerit contractum. Et quid multis? ostendunt exempla Salomonis, Manassis, Ammonis et aliorum regum idololatricorum a subditis tolerantium, hanc ratiocinationem Bellarminianam ex lege Mosaeica deductam nunquam ipsis in mentem venisse, ac si quid roboris huic argutiae inesset, Christus et apostoli minus recte fecissent tolerando imperatores ethnicos. 2. *Paulus* 1. Cor. 6. jubet, constitui novos iudices a Christianis temporalium causarum, ne cogerentur Christiani causam dicere coram iudice Christi persecutore. Sicut ergo novi iudices constitui potuerunt, ita et novi reges et principes propter eandem causam, si vires adfuissent. Respondemus: non simpliciter et absolute improbat apostolus praesidio et defensione magistratus ethnici uti, cum ipse ad caesarem provocaverit, sed comparate loquitur, quod satius sit privatas injurias tolerare, quam coram ethnicis iudicibus maximo cum scandalo propter eas accusationem contra fratrem instituere, nec de publicis iudiciis loco movendis, sed privatis arbitris eligendis loquitur. Quae vero a libera arbitrorum electione ad violentam ordinarii magistratus depositionem est consequentia? 3. *Tolerare regem infidelem vel haereticum est exponere religionem praesentissimo periculo, quia qualis est rector civitatis, tales sunt habitantes in ea, Eccl. 10. quia Jerobeam rex idololatra fuit, maxima etiam regni pars continuo idola colere coepit, 1. Reg. 12.* Respondemus: quidam reges infideles ac haeretici veram religionem ejusque confessores in suis provinciis tolerant, quidam vero hostiliter eandem persequuntur. Prioribus obedientiam in aliis esse praestandam constat ex iis, quae jam dicta sunt; posterioribus an et quomodo resistendum sit, inferius dispiciemus. Res eo redit, respiciat quilibet suam vocationem, mere privati ac subditi non habent potestatem deponendi regem absoluta potestate et integra majestate instructum, frustra igitur seditionibus suis religionis curam praetexunt. Non est, quod Bellarminus regerat, ecclesiam manere sine efficaci remedio humano, si magistratui superiori ab illis, qui mere sunt subditi, non liceat armis resistere atque ab eo deficere; opponimus enim ipsi, quod scribit lib. 2. de conc. cap. 19. §. at inquit, ubi ad argumentum: Si pontifici malo nemo potest resistere; ergo ecclesia manet sine remedio, si habet malum pontificem, respondet hoc modo: Non est mirum, si manet ecclesia sine remedio humano efficaci, quandoquidem non nititur salus ejus praes-

cipue humana industria, sed divina protectione, cum ejus rex sit Deus. Itaque etiamsi ecclesia non possit deponere pontificem, tamen potest ac debet Domino supplicare, ut ipse remedium adhibeat, et certum est, Deo fore curae ejus salutem, qui talem pontificem vel convertet, vel de medio tollet, antequam ecclesiam destruat. Nimirum ecclesia non regitur humanis consiliis nec defenditur humanis viribus vel instar sylvae caeduae amputata altior exit et sub ipsis persecutionibus crescit, adeoque ut Vigilii loquitur libr. 1. contra Eutychem in praef.: *Triumphum de contrariis et immobilitatem sortitur de adversis.* 4. *Cur non potest liberari populus fidelis a jugo regis infidelis et pertrahentis ad infidelitatem, si conjunx fidelis liber est ab obligatione manendi cum conjugē infideli, quando illa non vult manere cum conjugē Christiana sine injuria fidei* 1. Cor. 7. Respondemus: Apostolus nequaquam infidelem conjugem statim repudiandam, sed potius retinendam docet v. 12. et 13. quod si vero pars infidelis se ipsam separet et divortii initium faciat, malitiose fidelem partem deserendo, tum demum fidelem liberam esse pronuntiat, verba enim illa, si infidelis discedit, dicenda v. 15. non sunt praecepti, quod conjugem infidelem fidelis necessario teneatur repudiare, sed consilii in desertione malitiosa innocenti parti praescripti, hoc ipsum si applicetur ad magistratum ethnicum et subditos Christianos scopo Bellarmini adversatur, quia tum demum locum haberet apostoli consilium, quando princeps haereticus vel infidelis sponte se officio abdicaret.

483. Quaeitur 2. *Quid faciendum subditis, si magistratus infidelis vel haereticus ad impia sacra et falsam religionem eos cogere velit?* Respondemus: 1. ex superioribus constat, impiis illis edictis non esse obediendum, quia Deo magis obedire oportet quam hominibus Act. 5, v. 29. atque ita dandum est caesari, quod caesaris est, ut quod Dei est relinquitur Deo Matth. 22, v. 21. 2. Nec tamen vi armata magistratui superiori, qui absolutam et nullis pactis limitatam potestatem obtinet ab illis, qui sunt mere subditi, resistendum. 1. Quia bellum nunquam geratur auctoritate superioris, non est legitimum, ut ostendimus superius, jam vero subditi in magistratum nullam habent auctoritatem vel potestatem. 2. Gladium accipientibus minatur Deus, quod gladio sint perituri Matth. 26, v. 52. jam vero subditis non est datus gladius contra magistratum, ergo gladium accipiunt et per consequens metuendum ipsis, ne gladio pereant. 3. Qui resistit potestati, ordinationi divinae resistit, qui autem resistunt, sibi ipsis iudicium acquirunt Rom. 13, v. 2. 4. *Exempla sanctorum in V. ac N. T. contrarium testantur, ac prophetae, nec apostoli gladium tradiderunt subditis, quo sese in persecutionibus contra magistratum proprium tuerentur, sed scutum patientiae et amoris precum, quinimo circum illum Nicomediensem, qui Diocletiani et Maximini edictum contra Christianos promulgatum concerpserat, capitis supplicio jure effectum primitiva ecclesia censuit, Eusebius lib. 1.*

histor. eccles. cap. 5. 5. Si in persecutionibus privata auctoritate liceret gladium arripere, obstrueretur aditus ad coronam martyrii acquirendam. 6. Testes sunt historiae, subditis male cessisse, si quando contra proprium magistratum insurgere et carnalibus armis religionem defendere voluerunt. Matthesius im Unterricht anno 1567. edit. wie sich Unterthanen zur Zeit der Verfolgung verhalten sollen, wer über sich haue, dem fallen die Splitter in die Augen, cum quo congruit illud Scaligeri: *Reverenter habet, quos superi dant superiores. In se spuit is, qui adversus Olympum.* Ergo. 3. *Supplicandum* Deo piis precibus, ut sanio rem mentem magistratui concedat et salutaria consilia ipsorum cordibus suggerat. Esth. 4, v. 16. cum Ahasverus edictum de Judaeorum internecione proposuisset, ipsi ad preces et jejunia mandante et praecunte Esthara sese convertunt. Dan. 3, v. 24. Sadrach, Mesach et Abednego in fornacem igneam propter denegatum statuae idololatrium cultum coniecti ad preces convertuntur. Act. 4, v. 24. apostoli de Christo silere jussi ad Deum per preces levant vocem. ** Pharaeo Israëlitis concedere noluit, ut cultui divino inservirent, Exod. 6, v. 2. c. 7, v. 13. 22. cap. 8, v. 15. 19. 32. c. 9, v. 7. 12. 34. 35. c. 10, v. 3. sed propterea non arripuerunt arma nec constituerunt praefectos imperii. In captivitate Babylonica pro rege Nabuchodonosor orarunt, Jerem. 29. tempore Ahasveri non armis corporalibus, sed spiritualibus, precibus scilicet et jejuniiis pugnabant, Esth. 1. in primis seculis Christiani horribiles persecutiones passi sunt, sed non restiterunt imperatoribus, Nazianzenus orat. 2. in Julian. *Nobis non sunt alia arma quam preces*, Basiliius epist. 71. Imperator Gallienus permisit liberum Christianae religionis exercitium, Eusebius lib. 7. histor. eccles. cap. 12. p. 91. successores hanc libertatem sustulerunt, sed Christiani vi et armata manu resistere noluerunt. Constantinus magnas immunitates et privilegia Christianis concessit, Constantius successor eodem persecutus est, neque tamen vim magistratui intulerunt. ** Cyprianus epist. 56: *In-cumbamus gemitibus assiduis et deprecationibus crebris. Haec enim sunt munimenta spiritualia et tela divina, quae protegent.* Nec carebunt tales preces, si ex poenitente et fideli corde profisciscantur, suo fructu, Deus enim ut omnium hominum, ita quoque regum corda in manu sua habet Ps. 33, v. 15. Prov. 21, v. 1: *Sicut rivi aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* Ruffinus lib. 2. cap. 16.: *Ambrosius adversum reginae (Arianæ Justinæ) furorem non se manu defensabat aut telo, sed jejuniiis continuatisque vigiliis sub altari positus, per obsecrationes defensorem sibi atque ecclesiae parabat Deum.* Dumque haec in longum diversis machinis et oppugnationibus Justina moliretur, Maximus datis literis impium protestatur inceptum, fidem Dei impugnari et statuta catholicae ecclesiae subrui, et inter haec appropinquare Italiae coepit. Quo Justina comperto, hoste simul atque impietatis conscientia perurgente, in fugam versa cum filio exi-

lia, quae Dei sacerdotibus praeparabat, prima sortitur. Sozomenus lib. 2. hist. cap. 28. cum imperator Arius in communionem recipere mandaret, Alexander Constantinopolitanus episcopus ad basin altaris procidens totam noctem pronus humi jacens Deum enixe precatus, ut obstaret, quominus conatus adversarii ad exitum perducerentur, impetravit, ut foeda morte interiret. 4. *Fidei confessio exponenda*, calumniae adversariorum diluendae et supplicibus libellis mitigandus persecutoris animus. Sic Justinus philosophus et martyr scripsit apologiam pro Christianis ad Antonium imperatorem, Tertullianus apologeticum adversus gentes, Athenagoras orationem pro Christianis etc. 5. Si magistratus persecutionem inferens superiorem aliquem recognoscit, ad illius tribunal provocandum. Sic Paulus a tribunali inferiore ad superius tribunal caesaris provocat. 6. *Aliorum intercessionibus utendum.* Sic Ebedmelech eunuchus, qui erat in domo regis Sedeciae, intercedit pro Jeremia, ut ex carcere liberetur, Jerem. 38, v. 8. quae intercessio non caruit suo fructu. Esther supplicat Ahasvero pro populo Israëlitico Esth. 4. praefectus Edessenus jussus a Valente imperatore Ariano Christianorum coetus dejicere non tantum de imminente periculo populum praemonuit, ut quilibet locum destinatum lanienae vitaret, sed etiam constantiam Christianorum ad martyrium properantium animadvertens ad imperatorem dixit: *Frustra haec caedes perpetrabitur, ex qua infamiam nos quidem decerpemus, nec tamen promittitudinem illorum expugnabimus, quae intercessione furor imperatoris a populo avertit.* Theodoretus lib. 4. histor. cap. 17. Ruffinus lib. 2. c. 5. Anno 1541. Protestantium ordines apud Franciscum I. Galliae regem missis Ratisbona literis proiis, qui ob doctrinae confessionem partim in vinculis, partim in exilio erant, intercesserunt, Sleidanus lib. 13. comm. p. 381. Plura exempla adduximus superius §. 211. 7. Si precibus et intercessionibus nihil obtineri potest, fugiendum, Matth. 10, v. 23: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Cyprianus epist. 56: *Gaudere et exultare nos voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent coeli etc.* Solus non est, cui Christus in fuga comes est, solus non est, qui templum Dei servans, ubicumque fuerit, sine Deo non est. Nazianzenus in serm. de se ipso in agrum reverso: *Si de civitate depellent et effugabunt, numquid et de coelesti urbe Hierusalem, quae est mater omnium nostrum, depellere nos poterunt vel effugere.* Athanasius in apol. fugam suam excusans adducit exempla piorum ac magnorum virorum, qui fugae beneficio vitae ac salutis suae consuluerunt, Jacobi, qui fugit fratrem Esau Gen. 27. v. 43. Moysis, qui Pharaonis potentiam reveritus fugit in Midian Exod. 2, v. 15. Davidis, qui a facie Saulis se abdidit in speluncam 1. Sam. 22, v. 1. Eliae, qui Jesabelis minas fugiens in desertum abiit 1. Reg. 19, v. 3. ipsius etiam Christi, qui Herodis et Judaeorum furores fugiendo

saepius elusit Matth. 2, v. 14. cap. 12, v. 15. Joh. 8, v. 59. etc. Ejusmodi exempla plura occurrunt 1. Reg. 18, v. 4. Jerem. 26, v. 21. Act. 9, v. 25. 2. Cor. 11, v. 33. etc. Sic in pacificatione Passaviensi beneficium emigrationis conceditur illis, qui a magistratu ad religionis mutationem coguntur. 8. Quodam nec fugae locus patet, quidvis potius tolerandum quam contra Dei verbum et conscientiam aliquid agendum ac vitae potius quam Deo renuntiandum. Matth. 10, v. 39: *Qui perdit animam suam propter me, inveniet eam.* Act. 21, v. 13. dicit apostolus: *Non solum alligari, sed etiam mori paratus sum propter nomen Domini Jesu.* Eandem spiritus προθυμίας animadvertimus in Ignatio, qui epist. 14. ad Tarsenses p. 19. inquit: *ἔτοιμός εἰμι πρὸς πῦρ, πρὸς θηρία, πρὸς ἔλφος, πρὸς σταυρόν, μόνον ἵνα Χριστὸν ἴδω τὸν σωτῆρά μου καὶ θεὸν ὑπὲρ ἡμοῦ ἀποθάνοντα.* et in epist. 12. ad Roman. pag. 68: *πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαμρέσεις, σκορπισμοὶ δασέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἄλυσμοὶ ὕλου τοῦ σώματος καὶ κόλασις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐχέσθω, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.* Καλὸν ἡμοῖ ἀποθανεῖν διὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. Eusebius lib. 4. hist. cap. 15. ex epistola ecclesiae Smyrnensis de Polycarpo refert, quod ad proconsulem ethnicum bestiarum immissionem minantem dixerit: *Voca eas, est enim nobis fixum, a potioribus non esse per poenitentiam ad pejora transeundum, sed honestum ducimus a malis ad ea transire, quae iusta sunt.* Cum proconsul diceret: *Si bestias contemnis, igne te compescam,* respondit Polycarpus: *Ignem minaris ad horam arsurum ac paulo post exstinguendum, ignoras enim ignem illum futuri iudicii et aeterni supplicii impiis reservatum. Sed quid tardas? infer quidquid lubet.* De Germanico ibidem commemoratur, quod cum proconsul aetatis cum admoneret atque obsecraret, ut quoniam admodum juvenis et in flore esset, sui ipsius miseretur, incunctanter et sponte in se bestiam illexerit et tantum non coegerit et provocarit, ut quam velocissime ab iniqua hac et injusta vita liberaretur. Ruffinus lib. 2. hist. cap. 5. et Theodoretus libr. 4. hist. c. 17. de femina quadam Edessena referunt, quod audiens, jussu Valentis imperatoris Christianos esse in loco conventus publici a praefecto opprimendos, adeo festina ac propera domo sua proruperit, ut nec clauderet ostium, nec operire se, ut mulierum habitu decet, diligentius potuisset, infantem quoque parvulum secum traxerit cursuque rapido, irrupto etiam officii praefectum comitantis agmine festinaverit. Perducta ad praefectum ab eoque quaesita, quo tam festina properaret? ad campum dixit, quo Catholicorum populus convenit. Et non, inquit praefectus, audisti, quod omnes interficiendi sint illio inventi? audiui, inquit, et ideo festino, ut ibi inveniar. Rogata denuo, quo parvulum illum secum traheret? ut et ipse, respondit, martyrium consequi mereatur. Addit Theodoretus cap. 16: *Ardens enim divino fervore animus nullo tangitur humano metu, sed terrores tales pro risu ac joco habet, qua*

Edessena mulieris ac reliquorum concivium coarctum ad locum martyrii properantiam constantia imperator permotus a furore et vesania sua remittit Josephus lib. 18. antiq. cap. 11. de Judaeis memorat, quod audientes, Petronium praesidem Romae a Cajo imperatore mitti, ut ejus statuum in templo ponat, eidem nondum regionem ingresso Ptolemaidem primum, mox etiam Tiberiadem occurrerent suppliciter rogantes, ne se ad eam necessitatem adgeret, ne sacratam urbem velitis imaginibus pollueret, cumque iis objiceret: *An igitur bellum geretis cum imperatore? Nequaquam, dicebant, pugnabimus, sed moriemur citius, quam a legibus Dei discedamus,* simulque procumbentes nudatis jugulis paratos se dicebant ad excipiendos gladios; quae constantia apud Petronium obtinuerunt, ut ad imperatorem scriberet et abrogationem decreti interveniente Agrippae intercessionem obtineret. Talis constantiae exempla in historia sacra et ecclesiastica occurrunt longe plurima, quae persecutorum furore longe melius quam ferri acie retunditur.

484. Queritur 3. *An pravo et impio magistratui a subditis sit resistendum ejusque imperium excutiendum?* Respondemus: mere subditis, de quibus hoc loco agimus, id nequitiam licet, ut ex superioribus facile colligitur. 1. Si enim etiam impius magistratus est a Deo et Dei ordinatio, utique imperium ejus tolerandum, sed prius demonstratum fuit superius cap. 3. sect. 1. q. 2. manet ergo posterius. 2. Si propter idololatriam et haeresin non licet magistratui legitimo resistere, multo minus propter alia quaedam delicta minora id licebit. Sed prius demonstratum fuit in proxime praecedentibus. 3. Dicta Scripturae sunt generalia, sine improbitatis ac vitiosae qualitatis exceptione obedientiam erga magistratum a subditis requirunt. 4. Sancti Dei homines docuerunt, etiam impio magistratui debita officia praestanda. Samuelis filii supra tribus Israeliticis constituti erant impii et avari, nihilo minus cum populus pristini regiminis pertaesus regem postularet, Dominus ad Samuelem dicit, non te, sed me rejecerunt 1. Sam. 8, v. 7. Nabuchodonosor erat ecclesiae persecutor, et impius rex, nihilo tamen minus Jeremias pro eo orandum, non autem rebellandum docet, Jer. 29, v. 7. Tiberius erat crudelis parricida, adulter, omnis nequitiae et flagitii artifex, nihilominus Christus tributum ei dandum esse jubet Matth. 22, v. 21. Neronem apostolus appellat leonem 2. Tim. 4. eidem tamen subjectionem Dei ordinatione debere docet Rom. 13, v. 2. Asiae reges crudelitatis ac facinorum plurimorum reos fuisse, Buchanan in dial. de regn. Scot. memorat, nihilominus tamen Petrus ad Christianos in Ponto, Bithynia, Cappadocia etc. scribens omni humanae ordinationi subjectos ipsos esse jubet 1. epist. 2, v. 13. 5. Exemplis sanctorum idem probatur. Saul erat impius et inobediens, interim non deturbatur a solio regali, nec a subditis, nec a Davide, qui divinitus erat in successorem electus; Achab, Ammon et alii reges Israelitici erant projectae impietatis, nec tamen subditi illis restiterunt. Cajus Caligula teste

XIV. 281.

1. h. p. 1. imp. mag. 1. 1. 1.

XIV. 282.

Josepho lib. 19. antiq. c. 2. erat maleficus, voluptatibus deditus, sanguinarius, unicuique fructum potentiae existimans, si abuteretur ea contra immeritos etc. neque tamen apostoli auctores fuerunt Christianis, ut ab imperio eum remove tentarent. 6. Idem ostendit rationis paritas. *Servi jubentur obedire etiam duris, ac difficilibus dominis* 1. Petr. 2, v. 18. *liberi austeris et morosis parentibus, uxores duris maritis*, quidni etiam subditi iniquo magistratui? 7. Licentia subditis data magistratui pravo resistendi *exitio est reipublicae*, quod probat Gerson in cens. errorum assertorum per Johannem Parvum, qui eadem ducis Aurelianensis excusatum iverat. *Per hanc assertionem* (inquit) *aperiretur via ad homicidia regum ac principum quorumcunque ad violationem fidei et juramenti, si liceret impune eos propria auctoritate necare, aut in eos fraudes moliri, daretur et occasio subditis rebellandi et contemnendi principes. Nemo enim ambitiosus aut a principe castigatus non fingeret in eum ingentia crimina, ut eum populo exosum redderet, nulla esset imperandi securitas.* Subditi ergo, quibus magistratus impius obtigit, non murmurent adversus Deum vel magistratum, sed adversus peccata sua, Thren. 3, v. 39. quippe quibus promeriti sunt illud Domini flagellum, ut enim in bono magistratu Dei *ψιλαργοντα*, ita in malo *τιμωρία* agnoscenda est, humiliant se coram Deo, agant poenitentiam, patienter tolerant impositum jugum ac divinam liberationem vel mitigationem fide expectent.

485. Quaeritur 4. *an tyranno resistere ejusque jugum vi armata subditi exequere possint?* Distinguunt politici scriptores 1. inter tyrannum in titulo, qui illicitis mediis regnum sibi acquisivit, et inter tyrannum in exercitio, qui regnum legitime acquisitum tyrannice administrat. Illum licite repelli posse statuunt, quia non obtinet legitimam potestatem, sed ad iniquam servitutem subditos contra jus et fas cogit. Sic judices divinitus excitati ab externorum hostium et tyrannorum jugo Israëliticum populum liberarunt, ut historia judicum testatur. Matathias injustam Antiochi oppressionem bello repulit 1. Macc. 3. Tyrannus in titulo duplex iterum constituti potest, vel enim *occupatione tantum tyrannus est*, non administratione, quando imperium illegitimis modis adeptum legitime administrare studet, sicut Pelopidas Alexandrum Phraeam tyrannum in justum principem mutare nitebatur, Plutarchus in Pelop.; vel *occupatione et administratione simul tyrannus est*, qui omnium pessimus. 2. *Inter principes majestatis integre et potestatis absolutae*, qui absolutum in subditos imperium obtinent, nec tenentur certis quibusdam pactis conventis vel legibus regni fundamentalibus expressa promissione obstricti, et *inter principes potestatis limitatae et pactis conventis* inter ipsos et proceres regni initis *circumscriptae*, cui distinctioni respondet ea, quae statuitur inter subditos meros et mixtos. 3. *Inter offensionem et defensionem.* Principibus, quorum potestas est limitata ab illis, qui non sunt mere subditi, ab ordinibus scilicet regni resisti ac violentiam

eorum armata manu repelli posse disputant, id quod sequentibus confirmari posset argumentis.

1. *a magistratus officio.* Magistratui incumbit subditos contra injustam oppressionem tueri, ut superius fuit demonstratum. Jam vero ordines regni in regno electivo, ad quod non nisi certis conditionibus caput aliquod est evectum, sunt loco magistratus. Non enim sunt mere et absolute subditi, sed partem potestatis in electione summi capitis sibi reservarunt.

2. *A juris naturalis praescripto.* Defensio sui omni jure, divino scilicet naturali et civili, est concessa. Ergo licet ordinibus regni contra injustam oppressionem se et subditos defendere. ** Ut potestas talis principis non est absoluta, ita quoque obedientia subditorum non debet esse absoluta, alias tyrannorum stabilietur licentia ac subditorum periclitabitur libertas et conscientia. **

3. *Ex mutuae obligationis modo.* Ex contractibus nascitur mutua et reciproca obligatio. Jam vero inter principem potestatis restrictae et ordines regni electivi talis contractus fuit initus, ut princeps in leges regni fundamentales prius juraverit, antequam ordines regni nomine omnium subditorum fidem ipsi darent. Quod si ergo princeps ab hoc contractu discedit, ordines regni ab obedientiae promissione ipso jure absolvantur.

4. *Ex axioma theologico*, quod evangelium non aboleat politias. Jam vero ad statuta et jura politica hoc ipsum pertinet, quod ordines regni vi contractus initi magistratui libere electo et contra promissionem ac fidem datam agenti resistere possint. Vide Lutherum in *Beichten von der Gegenwehr*, tom. 7. Germ. Jen. f. 389.

5. *A paritatis judicio.* Sicut principes aberrantes ministri ecclesiae verbo possunt arguere, consiliarii sanis consiliis in vias eos revocare, sic ordines regni, quibus datus a Deo gladius, vi armata ipsius conatibus possunt resistere.

6. *Ex probatorum exemplorum testimonio.* 2. Reg. 11. Jojadas deponit Athalias 1. Macc. 2. et seqq. ** Jeroboam Rehabeamo, Jehu et socii Joramo, Jojada et principes Judae Athaliae, Maccabaei Antiocho aliisque regibus Macedonicis resistere. Si dicas, factum hoc esse mandato Dei expresso vel peculiari Numinis divini instinctu vel aliis justis ex causis, respondemus: salva res est, hinc enim constat, dicta de obedientia magistratui praestanda certas habere exceptiones. ** Judas et reliqui Maccabaei resistunt Antiocho; Constantinus oppugnavit Licinium collegam in imperio Christianos persequentem. Lutherus in scripto ad pastorem tom. 7. German. Jenens. fol. 386. addit duo alia exempla, quod populus restiterit Sauli Jonathanem interficere cupienti 1. Sam. 14. quodque Ahikam et alii principes Israëlitici restiterint regi Jojakim Jeremiam ad internecionem quaerenti. ** Chemnicus part. 2. loc. comm. p. 26. edit. ann. 1591: *Quia Deus voluit, gradus esse in imperiis, ut sint aliqui superiores ordines privatis, qui sint pars consilii publici et gubernationis*, 1. Petr. 2, v. 13. 14: *Sive regi tanquam praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*, 1. Tim. 2, v. 2: *Regibus et omnibus, qui in sublimitate constituti sunt; illi igitur superiores*

dines, quia ex officio debent consilia et operas conferre ad defensionem disciplinae et communem salutem, non satisfaciunt suo officio tolerando tam injustam saevitiam, sed debent improbare et suo loco resistere. Hunnius disp. de magistr. thes. 96. 97. tom. 5: Interim officio suo non deerunt, si qui sunt populares magistratus ad reprimendam regni tyrannidem constituti, ut violenta imperia, quoad fieri potest, ad justam redigantur moderationem, quod nisi fecerint, ut patriae proditores perfidiae suae rationem Deo sunt reddituri. Protestantium responsum in bello Schmalcaldico, quod recitatur a Sleidano p. 542: Quod si pactis stetitisset (caesar) atque decretis, nos etiam nostrum eramus officium facturi, sed quoniam ea violavit et vere praecipua Deo debetur obedientia, sibi culpam ipse tribuat. Etenim quia religioni molitur exitium atque libertati, causam praebet, cur ipse impugnetur bona conscientia. Cum enim in eum casum res devenit, licet resistere, sicut et sacris et profanis historiis demonstrari posset. Nam injusta vis minime Deum auctorem habet, nec alia ratione sumus ei devincti, quam si conditiones, quibus est creatus caesar, impleat. Vide literas Mauritii Saxonici electoris et Alberti Brandenburgici apud Sleidanum lib. 24. histor. pag. 753. ** 7. Ex consequente absurdo. Si ordinibus regni denegaretur potestas contra injustam violentiam se ac suos defendendi, consequens foret, non esse discrimen inter principes, qui absolutam et integram obtinent potestatem, et inter eos, quorum potestas est limitata et circumscripta; nec esse discrimen intermeresubditos et eos, qui sunt in partem potestatis recepti, ac quibus cura boni publici ex parte adhuc incumbit; promissionem illam, quam princeps ante electionem ad regnum ordinibus praestat, nullius esse momenti, cum pro arbitrio ab ea discedere, nec ad impletionem ejusdem cogi possit; electionem principis intuitu boni publici susceptam in extremum regni detrimentum vergere, cum libidini ejus nemo plane possit resistere etc. 8. Ex theologorum et jurisconsultorum suffragio. Lutherus, Bugenbadius, Justus Jonas, Nicol. Amsdorffius, Georgius Spalatinus, Philipp. Melancthon, Caspar Cruciger, Georgius Major, Justus Menius, Christ. Hoffmannus et alii theologi, jurisconsulti Witebergenses ann. 1531. Basilius Monnerus et alii ex politicis defensionem sui ordinibus regni licitam et concessam esse censuerunt, ut constat ex scriptis ab Hortledero collectis tom. 2. lib. 2. de causis belli Germanici etc. ** Beceanus in resp. ad aphorism. Calvinistarum aph. 9. pag. 100: Qui est tyrannus tantum administratione, non potest a subditis interfici, ut definitum est in conc. Constant. sess. 15. quia verus et legitimus princeps, etsi tyrannice regat, manet tamen superior. Ergo subditi debent illi obtemperare et non interficere, nisi forte ob necessariam vitae defensionem. Bodinus lib. 2. de republ. c. 5: Quamquam qui theologorum eruditissimi habentur (in margine notatur Mart. Lutherus, Calvinus in Joh. et in instit. lib. 4. cap. 31. Sleidanus in histor.) non

modo non licere putant subditis principes tyrannidis specie occidere, sed ne verbo quidem violere fas esse, nisi singulari Dei oraculo jubeantur, sicut Jehu, qui Dei jussu ad regnum Israeliticum vocatus est, ut regis Achabi liberos ac posteritatem e stirpe deleret. Ac postea: Et quidem cum Germanorum principes pro suscepta religione pugnare et adversus Carolum V. arma capere decrevissent, Martinum Lutherum consuluerunt, num id jure divino liceret, ille negavit, neque tamen principibus id persuasit. Itaque funestum bellum relique publicae calamitatem susceptum est cum ingenti principum et civium strepe etc. ** Sed gravissimae hujus quaestionis decisiones theologorum et jurisconsultorum collegiis committendam, neque quidquam temere pronuntiandum esse ducimus.

486. Si ulterius quaeritur de talibus principibus, qui sunt liberae et absolutae potestatis, qui vel per successionem imperium obtinent, vel per electionem absque tali limitatione et stipulatione praevia rerum potiuntur, si illi postmodum in tyrannos degenerent, an subditi eis resistere possint, ibi varia opinionum divortia sese offerunt. Pontificii, praesertim Jesuitae, tyrannum aestimant ex haeresi, ideo omnes illos reges ac principes tyrannorum loco habendos esse et a quovis subdito e medio tolli posse statuant, qui a Romana ecclesia secessionem faciunt, si vel maxime legitime imperium acquisiverint ac legitime illud administrent. Sed de hoc sanguinario theomate superius fuit dictum. Alii talem definitionem tyranni proponunt, quae pravo cuique principi convenit, ideoque existimant, subditos non solum tyranno, sed etiam cuivis impio magistratui resistere et ab imperii solio eum deturbare posse, 1. quia ut subditi foedus ineunt cum magistratu, per quod eidem sunt obstricti, sic magistratus et subditi simul ineunt foedus cum Deo, per quod utrique Deo ad officii partes recte obeundas obligantur, proinde si pars alterutra, videlicet magistratus, non obsequetur promissis Deo factis, subditi tanquam correcti eum possunt in ordinem redigere. Brutus in vindic. quaest. 1. 2. Princeps ex populi beneficio recit et ex ipsius manibus potestatem suam accipit, quod argumentum pontifex Zacharias suggessit Francis, cum de Childerici abdicatione consulerent, apud Aventinum libr. 3. annal. Princeps, inquit, populi, cujus beneficio regnum possidet, obnoxius est, quaecumque enim habet, potentiam, honorem, divitias, gloriam, dignitatem, a populo accipit, plebi eodem accepta referat. Regem plebe constituit, eandem et destituere potest. Cui conforme etiam illud: Populus nunquam ita suam potestatem in regem transfert, quin illam sibi in habitu retineat, ut in certis casibus etiam actu ad se recipere possit, quod videtur Bellarminus in recogn. lib. de laicia. 3. Inter principem et subditos est reciproca obligatio, si expressa, tamen tacita. Subditi obligantur magistratui ad obedientiam, magistratus ad defensionem, justitiae administrationem, veras religionis conservationem etc. Ut ergo magistratus potest subditos

ad obedientiam vi illius obligationis cogere, ita subditi a magistratu possunt deficere eisque resistere, si capita illius foederis transgrediatur, quod argumentum urgebat Gregorius VII. cum Romanos ab obedientia Henrici IV. abducere vellet. Quemadmodum (dicebat) militem ignavum imperator potest exautorare; ita militi ducem injustum licet deserere, Aventinus lib. 5. annal. 4. Princeps est reipublicae tutor, ut ergo pupillus potest contra tutorem accusationem suspecti instituere et potestate ejus exire; ita idem subditis contra magistratum licet, quod urget Rossaeus in l. de justa reip. in princ. potest. c. 2.

487. Sed totam horum et similium argumentorum structuram uno impetu dejecit apostolus, quando exertis verbis pronuntiat: *Omnia auctoritatis sublimioribus sunt subjecta, non enim est potestas nisi a Deo, quae autem sunt potestates, a Deo ordinatae sunt; quicunque ergo potestati resistit, divinae ordinationi resistit; qui autem resistunt, judicium sibi ipsis acquirunt.* Ad argumenta Bruti, Rossaei, Bucherii etc. solide respondent Barclajus in lib. cont. monarchomachos, Albericus Gentilis in lib. de vi in principes semper injusta, Cuner. in lib. de off. princip. Christ. et Arnisaeus in lib. de auctorit. princ. in populum semper inviolabili. 1. Si princeps absolutae potestatis et integrae majestatis transgrediatur promissum Deo factum, non subditorum, sed Dei poenas incurrit, neque enim subditis in principem competit jurisdictio, sed soli Deo. 2. Potestas principis absoluti non est ipsi tantum a populo delegata, sed in eum penitus translata, ergo populus non potest revocare, quod a se in principem transtulit, nisi expressis pactis id cautum fuerit. Potestas eorum, qui beneficio successionis reges nascuntur, vel per electionem absolutam ac nullis conditionibus circumscriptam in solium regale evehuntur, non pendet ex arbitrio populi, sed ex ordinatione ipsius Dei. 3. Si princeps absolutus officium suum negligat, non potest a mere subditis coerceri, quia subditi hac in parte destituuntur tum mandato divino, tum superiore potestate, sed divino relinquendus est impius princeps judicio, quod ob id ipsum gravius aliquando experietur, quia humano judicio non potuit coerceri. Cum enim juxta apostolum omni mortali horrendum sit incidere in manus Dei viventis, regibus tamen, qui nullum praeter ipsum Deum supra se habent, quem metuant, eo erit horribilius, quod ipsi soli Deo peccent, si peccaverit vir in virum, placari illi potest Deus; si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo? ut ex 1. Sam. 2, v. 25. colligit Otto Frisingensis in epist. ad Frideric. 4. Princeps non solum tutor, sed etiam poter est reipublicae, ut ergo filio quatenus tali non competit potestas in patrem, ita nec subditis in magistratum. Sed nec pupillus sibi ipsi jus dicere et propria auctoritate tutorem ab officio removere potest, verum ad id requiritur auctoritas judicis; pari ergo ratione subditi non possunt nec debent sibi ipsis jus dicere et proprio

Gerhardi loci. VI.

arbitrio principem e solio deturbare, sed summo et unico magistratus judici, Deo scilicet, id omne committant. *Tolerandum est patienter*, inquit Aeneas Sylvius in lib. de ort. et auctor. imper. Rom. c. 16. *quidquid princeps facit inique, expectandaque est vel successoris emendatio, vel superni judicis correctio, qui violentias atque injurias non sinit esse perpetuas.*

488. Quidam tandem tyrannum describendum esse rectius consent non ex crudelitate et saevitia in quosdam subditos, nec ex nimia severitate in tributis exigendis et vectigalibus imponendis, nec ex vitis privatis; sed ex supino officii publici neglectu et ex reipublicae destructione, ut enim princeps ad publicum, ita tyrannus ad privatum commodum omnia refert, Aristoteles 4. pol. c. 10. ac in talem XIV. 366. tyrannum subditos exurgere eumque oppugnare posse existimant, 1. quia tyrannis non est legitima potestas, sed merum latrocinium. 2. Subditi non sunt Dei mandato tyranno obligati, quia Deus non obligat ad illegitima, injusta et inhonesta. 3. Sicut adulterium solvit vinculum conjugale, quia directe adversatur conjugii legibus; sic tyrannis liberat subditos ab obedientiae vinculo, quia imperii legibus ex adverso repugnat. 4. Tyrannis est plane contra naturam, cum enim tyrannus utpote ad privatum commodum omnia referens sit pessimus, non potest nisi melioribus aut aequalibus dominari, jam vero contra naturam est meliores subjeci deterioribus. 5. Respublica eo fine principi tradita est, ut illi praesit ad salutem omnium, a quo si prorsus deservit, etiam de potestate cadit, quippe quam non alio fine sibi commissam obtinet. 6. Patriae salus et boni publici cura pluris facienda quam unius insana libido. *Princeps est propter rempublicam ac proinde republica minor*, inquit Plinius in paneg. Trajan. potior igitur haberi debet reipublicae salus, qua omnium subditorum incolumitas continetur, quam insana unius hominis furiosi libido. 7. Defensionem contra tyrannum prohibere est jus naturae rescindere, quippe quod unicuique suam suorumve defensionem praescribit. 8. Tyranni comparantur leonibus rugientibus et ursis esurientibus Prov. 28, v. 15. 2. Tim. 4, v. 17. *lupis rapientibus praedam* Ezech. 22, v. 27. etc. at feris illis resistere easque debellare licitum. Sed negatur 1. cum inter tyrannum et eum, qui quaedam tyrannice agit, accurate sit distinguendum, (non enim is statim tyrannus est, qui quosdam ex subditis injuria afficit ac quaedam tyrannidis speciem prae se ferentia agit, sed qui religionem, leges, libertatem tollit, totam rempublicam pessundat, in bona et corpora subditorum libere grassatur, nec patientia vel precibus vel cohortationibus ulla ex parte sese emendari patitur). 2. Cum in Christiana republica vix possint pejores dari principes, quam quales fuerunt Tiberius, Caligula et Nero, quos tamen Christus, apostoli et primitivae ecclesiae doctores a solio dejiciendos esse nusquam docuerunt, sed potius ad obedientiam subditos cohortati sunt. 3. Cum raro illa moles convelli sine convellentium exitio possit,

ut loquitur Tacitus 1. 4. *annal. ac minore ut plurimum periculo tyrannus toleretur quam ejiciatur.* 4. Cum ejecto uno tyranno novus plerumque succedat priore deterior. 5. Cum satius sit, a subditis hic peccari in defectu quam excessu, ac durissima quaevis ab illis tolerari, quam praetextu defensionis principem, de quo emendationis spes est, et solio deieci; ideo theologus rectius fecerit, si populum Christianum sub iugo tyrannico laborantem ad poenitentiam ac patientiam hortetur, quam si vim armatam contra vindictis Dei flagella adhibendam esse doceat. *Non existimo negandum* (scribit Brentius in comm. 1. Sam. 24.), *quin Davidi in regem divinitus electo Saulem tyrannidem exercentem tam oportune in spelunca oblatum interficere licuisset.* Sed David maluit sequi, quod aedificaret, quam quod impune liceret etc. Et postea: *Quod David pepercit Sauli, magna laude dignum est et docet, multo honestius et utilius esse, ut ad evitanda offendicula de jure nostro aliquid remittamus, quam summum jus prosequamur.* Regula generalis eademque ut certissima, ita tutissima est illa apostolica: *Qui resistit, divinae ordinationi resistit;* an vero ab ea in hoc vel illo casu detur quaedam exceptio, non est temere pronuntiandum, sed omnes circumstantiae accurate considerandae. Frustra contra tyrannum capiuntur arma, nisi subditorum peccata, quae tyranni imperium meruerunt, prius emendentur; contra vero sola ad Deum conversione et piis precibus liberatio a tyranno saepius fuit obtenta absque ullo armorum usu. Proinde si in privatis, multo magis in publicis injuriis a magistratu illatis locum habere debet illud: *Satius est ferre injuriam quam inferre.*

XVI. 387.

CONCLUSIO GENERALIS.

489. Atque haec dicta sint de ordine politico ejusdemque integrantibus partibus, magistratu scilicet et subditis, quorum omnium salutaris usus statui potest duplex, *generalis et specialis.* Generalis est διδασκαλικός et πλεγματικός, videlicet ut δοξάζειν in hoc articulo ex verbo Dei cognitam amemus et contra quasvis corruptelas asseramus. Specialis vel ad magistratum, vel ad subditos pertinet. Magistratus prodest haec doctrina 1. ad διδασκαλίαν, ut intelligat, se vivere in tali statu, in quo possit Deo placere et bona conscientia eidem servire; 2. ad παιδείαν, ut partes officii divinitus sibi demandati diligenter curet, veram religionem tueatur, justitiam administret, subditos defendat etc. 3. ad παράκλησιν, ut in omnibus periculis et adversis,

quae reipublicae causa sustinet, in omnibus etiam laboribus, quos boni publici causa suscipit, soletur atque erigat se divinis promissionibus de praesentia, auxilio, liberatione ac largissima remuneratione; 4. ad ἐνεργισμόν, ut intelligat, non esse sibi datam licentiam quivis pro libitu agenti, sed reddendam aliquando Deo et vitae actae et imperii gesti administrationem. Subditis haec doctrina usum multiplicem praestat, 1. διδασκαλίαν, ut in magistratus constitutione ac conservatione divinam providentiam, sapientiam, justitiam, potentiam ac bonitatem reverenter agnoscere et admirari discant; 2. παιδείαν, ut divinae huic ordinationi sponte et ex animo sese subjiciant, debitum honorem et obedientiam magistratui praestent, pro salute illius quotidiana vota ex animo faciant, tributa promte solvant, nec solum propter poenam, sed etiam propter conscientiam subjectionem magistratui a se debere agnoscant; 3. ἐνεργισμόν, ut limites ac terminos obedientiae, qua magistratui tenentur obstricti, recte percipiant, ut caesari, quod caesaris est, ita persolvant, ne quod Dei est, Deo eripiat.

490. Ordo politicus in genere sic definiri potest, quod sit status a Deo ordinatus magistratu ac subditis certis officiorum generibus sibi invicem devinctis constans, ob tranquillitatem et salutem humani generis institutus. Magistratus in abstracto ex loco apostolico Rom. 13. et 1. Tim. 2. sic definiri potest, quod sit potestas supereminens a Deo ordinata, non frustra gladium portans, sed ut sit terrori male, et laudi bene agentibus, cui oportet honorem, timorem, tributa, preces et subjectionem a subditis exhiberi non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut placidam et quietam vitam agant cum omni pietate et honestate; vel, magistratus est potestas a Deo ordinata, gladio armata, ut sit custos divinae legis ac aliarum honestarum constitutionum ad conservandam pacem in genere humano et reipublicae salutem obtinendam. In concreto talis traditur definitio: Magistratus est persona divinitus vocata, potestate ferendi leges civiles, judicia publica iustas eas instituendi et poenas transgressoribus istarum legum irrogandi instructa atque ob id gladio armata, ut externa delicta coercerentur, justitia administretur ac tranquillitas reipublicae conservetur. Deus, qui solus est rex omnium regum et dominus omnium dominantium, qui stabilit et transfert regna, concedat benignissime, ut oculus videat et auris audiat, hoc est ut εὐαγγέλιον magistratus, εὐαγγέλιον subditi sibi habeant unice commendatam, atque ex politica hac terrena aliquando transferamur in coelestem, in qua evacuato omni principatu et potestate et virtute Deus erit omnia in omnibus, cui sit laus, honor et gloria in seculum. Amen.

CONSPECTUS SEXTI TOMI.

LOCUS XXIII. DE MINISTERIO ECCLE- SIASTICO p. 1 — 265.

PROOEMIUM p. 1.

CAP. I. Ὀνοματολογία vocabuli ministerii p. 3.

CAP. II. Τὸ εἶναι pertractatur, an scilicet detur mi-
nisterium ecclesiasticum p. 25.

CAP. III. De causa efficiente ministerii ecclesia-
stici p. 31.

SECT. I. An peculiaris vocatio requiratur ad
ministerium ecclesiasticum obeundum
p. 33.

SECT. II. Quotuplex sit vocatio ad ministerium
p. 47.

SECT. III. De vocatione immediata in specie
p. 50.

SECT. IV. De vocatione mediata p. 52.

SECT. V. De jure episcopali et jure patrona-
tus p. 76.

SECT. VI. De illis, quae in ministrorum voca-
tione et electione cavenda sunt p. 79.

SECT. VII. De controversiis ac dubiis quibus-
dam quaestionibus ac casibus, qui in
negotio vocationis incidere solent p. 80.

SECT. VIII. De vocatione beati Lutheri p. 83.

SECT. IX. De vocatione ministrorum in eccle-
siis quas vocant evangelicis p. 90.

SECT. X. De vocatione episcoporum in eccle-
sia Pontificia p. 91.

SECT. XI. De gradu doctoratus, an sit vocatio
ad ministerium p. 95.

SECT. XII. De ordinatione p. 97.

SECT. XIII. De examine ordinationi praemit-
tendo p. 112.

SECT. XIV. De investitura ministrorum p. 114.

SECT. XV. De translatione ministrorum p. 115.

SECT. XVI. De remotione ministrorum p. 117.

CAP. IV. De causa materiali ministerii p. 121.

SECT. PRIOR. De materia in qua ministerii
p. 121.

SECT. POSTERIOR. De materia circa quam
ministerii p. 128.

CAP. V. De forma ministerii p. 129.

SECT. PRIOR. De potestate ecclesiastica p. 129.

SECT. POSTERIOR. De gradibus et ordini-
bus ministrorum ecclesiae p. 136.

CAP. VI. De fine et effectum ministerii ac mini-
strorum p. 164.

SECT. PRIOR. De fine et effectum ministerii
ecclesiastici in abstracto p. 164.

SECT. POSTERIOR. De officiis ministrorum
ecclesiae p. 177.

CAP. VII. De adjunctis ministerii p. 215.

SECT. PRIOR. De stipendiis ministrorum eccle-
siae p. 215.

SECT. POSTERIOR. De conjugio ministrorum
ecclesiae p. 220.

CAP. VIII. De pugnantibus cum ministerio p. 260.

CAP. IX. De usu hujus loci p. 264.

CAP. X. Definitio ministerii ecclesiastici p. 265.

LOCUS XXIV. DE MAGISTRATU POLI- TICO p. 266 — 562.

PROOEMIUM p. 266.

PARS PRIOR de magistratu p. 267.

CAP. I. De ὀνοματολογία hujus articuli p. 267.

CAP. II. Τὸ εἶναι pertractatur, an scilicet detur
magistratus politicus p. 275.

CAP. III. De causa efficiente magistratus politici
p. 278.

SECT. PRIOR. De causa efficiente principali
magistratus p. 279.

SECT. POSTERIOR. De causa instrumentali
magistratus p. 301.

CAP. IV. De causa materiali magistratus p. 310.

CAP. V. De causa formali magistratus p. 318.

- SECT. I. De potestate politica, qua divinitus instructus est magistratus p. 318.
- SECT. II. De variis speciebus magistratus p. 322.
- SECT. III. De variis rerum publicarum formis ac generibus p. 325.
- CAP. VI. De fine et effectu magistratus p. 329.
- SECT. I. Quomodo magistratus erga Deum sese gerere debeat p. 330.
- SECT. II. Quomodo magistratus sese debeat gerere erga se ipsum p. 332.
- SECT. III. Quomodo magistratus recte se gerere debeat erga familiares et domesticos p. 334.
- SECT. IV. Quomodo magistratus erga aequales, vicinos scilicet populos et magistratus alios sese gerere debeat p. 336.
- SECT. V. Quomodo magistratus erga subditos sese gerere debeat p. 340.
- MEMBRUM I. Quomodo pietatem ejusque funda-

mentum, veram scilicet religionem magistratus apud subditos promovere debeat p. 342.

MEMBRUM II. Quomodo magistratus apud subditos obtinere possit, ut honestatem et justitiam colant p. 373.

ARTICULUS I. De legibus politicis p. 374.

ARTICULUS II. De judiciis p. 411.

ARTICULUS III. De suppliciis p. 425.

SECT. VI. Quomodo magistratus erga hostes sese gerere debeat p. 475.

MEMBRUM III. Quomodo de vita quiete et tranquilla magistratus subditis suis providere debeat p. 478.

CAP. VII. De adjunctis magistratus p. 521.

CAP. VIII. De contrariis magistratui adversantibus p. 526.

PARS POSTERIOR, de subditis p. 527.

Conclusio generalis p. 562.

FINIS SEXTI TOMI.

